

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జనవరి 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 1

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

జనవరి 1956

స్వనిషయముము	...	1
మఖానుమానము	శ్రీకొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు...	3
అంతర్వత్ని	ఉపశ్రీ	6
నాగార్జునుడు	శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు	20
శిథిలావయం	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	23
చస్తాదపీరన్న	శ్రీ పొమ్మిరెడ్డిలి సూర్యారావు	33
కణ్ణాటనసంగీతము	శ్రీ కె. సుబ్బరామస్వ	37
ఎకాదశద్వితీయ మృత్యువు	బీవెనరాజు	44
అనతారిక	"శివము"	60
నాట్యభాషా వార్తాకములు	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	65
స్వాగతం—త్యాగం	శ్రీ కొమ్మూరి శేషగోపాలరావు	70
"ముగ్ధశ్శిలగర్వి"	శ్రీ కేసవరపు వేంకట	
సప్తమ : చిత్తనాథ	రామకోటిశాస్త్రి	83
కలగూరగంప	...	92
గ్రంథ విమర్శనము	...	98

స్వ విషయము

భారతి ముప్పయి రెండు స్వర్ణనంకాంతులను అధిగమించి ముప్పయి మూసినదోట అడుగుబెట్టింది. గత జన్మదిననంచితదాదీ స్వతంత్రతాంధ్ర ప్రజల పురోగమనావసరాల దృష్ట్యా భారతిలో ఒక నూతన పరిణామాన్ని తీసుకురావటానికి ప్రయత్నించుతూ వచ్చాం. ఆశించిన అవధికి ఫలితాలను సాధించ లేకపోయినా యీ ఉద్యమాంకురాన్ని అభినందించుతూ పలువురు లేఖలు వ్రాశారు. వా రందరికీ ప్రత్యేక ప్రత్యేకంగా కృతజ్ఞత తెలుపలేక పోయాం. ఇందుకు క్షంతవ్యులం.

ఈ శుభసమయంలో ఈ ఉద్యమలక్ష్యాన్ని చటం ఉచిత ము తోస్తుంది. ప్రాచీన భారతీయ విజ్ఞానరంగంలో సమాలోచన వృత్తికి ఎన్నడూ అనరోధ ముండేది కాదు. అలాంటి అవరోధమే వ్రంతు భారతీయ విజ్ఞాన జయ స్తంభములైన దర్శనశాస్త్రముల అవతరణకే అవకాశ ముండేది కాదు. కాని భారతజాతికి బానిసత్వం తటస్థించిన అనంతరదశలో మహమ్మదీయాది వైదేశిక పరిపాలకులు దౌర్జన్యపథాలో మన విజ్ఞానసంస్కృతుల నణచివేసి వారి మత సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలను బలవంతంగా భారతప్రజల నెత్తినవేసి దుద్దటానికి ప్రయత్నించిన కాలక్షాంధ్రా భారతీయ విజ్ఞానం ఆత్మరక్షణార్థం తనచుట్టూ తానే ప్రమాణశాసనముల కంచుకోట నొకదాన్ని నిర్మించుకుని సమాలోచన వృత్తికి స్వస్తి చెప్పి తన పురోగమనాన్ని తానే అరికట్టుకుంది.

ఇప్పుడు మనం సర్వస్వతంత్రులుగా వున్నా, బానిసదశలో యేర్పడిన ఈ మనఃస్థితి ఇంకా మన్ని వదలటం లేదు. ఇది మన పురోగమనాన్ని యెడనెడ అరికట్టివేస్తున్నది. ఏ నూతనోద్యమాని కుషక్రమించాలన్నా మనం భయభ్రాంతుల మవుతున్నాం.

మనకు భవిష్యత్తువుండాలంటే ఈ సమాలోచనవృత్తిని విస్తృతావధిని పెంపొందించుకోవలసి వుంది. అధునాతనశాస్త్రీయవిజ్ఞానవ్యాప్తి ఇందుకు ప్రథమసోపానం.

సాహిత్యసంస్కృతులకూ శాస్త్రీయవిజ్ఞానానికి సంబంధమేమిటనేవారు కొందరున్నారు. శాస్త్రీయవిజ్ఞానప్రాతిపదికలపై నిర్మింపబడని సాహిత్యసంస్కృతులు పేకమేడలవలె యే చిన్నగాలివేసినా ఛిన్నాఛిన్నమైపోతాయి.

ఈ సత్యాన్ని దృష్టిలోవుంచుకుని, దేశోద్ధారకుడు చూపిన వెలుగుబాటను పరిక్రమించుతూ, సాహిత్యసంస్కృతులకు దోహదంగా శాస్త్రీయవిజ్ఞానాన్ని కూడా ప్రజాబాహుళ్యంలోకి వ్యాపింపచేయటానికి, నిర్దుష్టమైనసమాలోచనవృత్తిని పెంపొందజేయటానికి ప్రయత్నించుతున్నాం. ఈ ఉద్యమానికి వివిధ విజ్ఞాన శాఖలలో సంఘన్నులయిన మహాదాండ్రరచయితల సహకారం విస్తృతావధిని లభించగలదని ఆశించుతున్నాము.

తమ అమూల్యరచనలతోనూ చిత్రాలతోనూ భారతిని అలంకరించుతూ భారతిని ఇట్టి సమున్నతస్థాయిలో నిర్వహించటానికి కారణభూతులౌతున్న సర్వాంధ్ర రచయితలకూ, కళాకారులకూ, సారస్వతాభిమానులైన పాఠకులకూ మా కృతజ్ఞత.

మ ఖా ను యా న ము

శ్రీ కొ మా ం డూ రు కృష్ణ మా చా ర్యు లు

ఉద గయనంబు వీడి తన యుజ్జ్వలతం దిగనాడి శాంతుడై
యదనున దక్షిణాయనమునందు వెలుంగు దినేశు కైవడిన్
బాదలె యదూద్వహుండు తన మూపులు రెండును బొంగ నాహాలా
యుధుడును దృఢుడయ్యె హరియున్ సమకట్టె మఖానుయానమున్.

ఆ యాధిష్ఠిరరాజసూయ మఖరక్షాపేక్ష వైత్యారి సు
శ్రీయుక్తిం జనువేళ భోజ యదువృష్టిశాంధకా నీక యో
ధాయత్తంబయి జైత్రయాత్ర నడచెన్ హస్త్యశ్వపాదాత భా
రాయాసానత భోగిభోగ చలి తాహార్యావనీ చక్రమై.

రాకా శశాంక నిర్మల సితచ్ఛత్ర సం
ఛాదితంబయ్యె దిక్పక్రవాళ
మురుహేమదండ చామర యుగ్మకోద్యేల
చంద్రిక లుభయ పార్శ్వముల బాదలె
పటురత్నజాల దీప్ర ప్రభాపటల కి
ర్మిరితంబయ్యె కిరీట దీప్తి
బాలార్కబింబ ప్రభా భానమానమై
కాస్తుభ మొప్పె వక్షస్థలమున
హేమకోణాభిహత సముద్దామ కాంస్య
భేరి కాభాంకృతులతోడ విజయపటహ
శంఖకాహళ జయశబ్ద సాంద్రఘోష
ఘూర్జితంబయ్యె రోదనీ కుహర మపుడు.

వలయోదంచిత పద్మరాగఘృణులన్ ప్యాలోల రక్తాంగులీ
కలితంబై హరిపాణిజ్ఞపకరముల్ కంఠీరవాకారమున్
దలపించెన్ సురవైరిహృత్కమలమున్ దంభోళి ధారాశితో
జ్వల చంచన్నఖర ప్రఘాతముల నాస్ఫాలించు తద్రూపమున్.

భా ర తి

మందరకూటకోటి పరమర్దన దీప్త మణిప్రభావళీ
 సుందరమై వెలింగె మధుసూదను దీర్ఘభుజాగ్రసీమలన్
 మందితసూర్యరశ్మి మణిమండితముల్ భజకీర్తులష్ట సంత్ర
 కందను దివ్యధామ మనఁగ్రాలె నుపేంద్రుని భూమికారుచుల్.

హరిమేని కాంతి పీతాంబరచ్ఛవిగూడి
 బర్హి కంఠచ్ఛాయ పరిధవిల్లె
 కాంచీకలాప ముక్తా జాలకంబులు
 పదజాతసురధునీ ప్రతిభఁ దాల్చె
 పంచాయుధములు భాస్వ ద్రూపములతోడ
 నిలిచె తత్తత్ స్థాన నియతి బూని
 మకరకుండల దివ్యమణిఘృణి స్ఫురణంబు
 భాసిల్లె హరి గంఢఫలకయుగళి
 కటక కేయూర మకుట ముక్తాకలాప
 చటుల మణిఘృణివేష్టితోజ్జ్వల విశేష
 వేషుండై యొప్పె హరిపరివేష వలయు
 మధ్యగతుండైన తననుని మాడ్కియపుడు.

కనకచిరత్నరత్నపరికర్ణితమై కనకాద్రి కై నడిన్
 దనరు మహారథంబు, సముదంచిత కాంచనమాలికోల్లినదొ
 ఘనజవనాశ్వయు క్తముగ తార్ద్యమహోన్నత దీప్తమూర్తికే
 తనమునగ్రాలఁ దెచ్చెను ముదంబున దారుకు డగ్రచారియై.

హరిజలరాశి పొంత నముదంచిత కాంచనశత్రుయుగ్మ సుం
 దరమగు రాజహంసమన దైత్యకులాంతకు పాంచజన్య వి
 స్ఫురణము దర్శనీయమయి భూరిరవంబున మ్రోసె సర్వది
 క్కరివరకర్ణరంధ్ర పరికల్పిత భీషణచారు ఘోషమై.

కమలాపద్మ లాతూరన
 రమణీయంబైన యా మురారి విశ్వాలోక
 త్రయ వక్షః ఫలకంబున
 సమధికమగు నూత్నశోభ సంత్రకామించెన్.

మఖానుయానము

రమణీయాకృతితోడ పుష్యరథమాత్రారంభ సంరంభియై
సమదానేకప వాజిముఖ్య బలసంఘాతంబుతో సాత్యకి
ప్రముఖుల్ పుత్రకళత్ర భృత్యజనముల్ పణ్యాంగనల్ రా మహా
ద్యమ మొప్పంజనె రాజసూయమఖతంత్రాలోక నోత్సాహియై.

స్థావర జంగమాత్మకము సర్వజగంబు నిజోదరంబునన్
గావగదాల్పియన్న మురఘస్మరు దివ్యరథంబు ప్రేగుసన్
భూవలయంబుగుంగ నిజమూర్ధములన్ నిలుపంగ నోషమిన్
మోవగ జేతులూది ధరి మోచె ననంతుడు సప్రయత్నుడై.

ఉదధిశరీశవప్రమయి యుజ్జ్వలతోరణ మాలికావళిన్
త్రిదివముబోలె నొప్పు హరిదివ్యనివాసము ద్వారకాపురం
బిది యమరావతీపురికి నించుకయేనియు దీసిపోవదం
చుదధి తరంగఘోషముల నుప్పరవీధుల జాటి చెప్పెడున్

అంబరచుంబి హేమనరణాభిహతిన్ బురి జేరలేక కా
దంబిని రిక్తఘోషముల తర్జనభర్జనము ట్టటించి వ
ర్షాంబువులన్ దదీయ పరిఖాయితవారిధి గ్రుమ్మరించు న
య్యంబుజనాభు వీటి సముదగ్రత నేవిధి జెప్పనొప్పగున్.

ఆపురి శోభలం గనుచుహాటక హర్మ్య తలాధిరూఢతై
శ్రీహరిపైని కామినులు నేసలు చల్లగ నిర్గమించి యా
గోపనితంబివీధు డక్కురిత యానముతోడ నేగె వే
లాపవనోపలాలిత చలత్ పట లోలపతాక లొప్పగున్.

అంతర్వర్తి

ఉపశ్రీ

“మీ యిద్దరికీ ఎన్నాళ్ళనుంచి స్నేహం?” అని గడపలో కాలు పెగుతూనే ప్రశ్నించిన లలిత వైపు తెల్లబోయి చూశాడు రామారావు.

ఒక్కక్షణం ఆలానే చూసి:

“ఇంత ఎండలో వచ్చి, వస్తూనే యిలాంటి ప్రశ్న వేశావేమిటి లలితా?” అని నాలుక కొరుక్కుని- ఏక వచన ప్రయోగానికి తూటా భిక్ష నర్థించే ముఖం పెట్టాడు.

“అదికాదు ఆయన్ని అసలు నువ్వు ఎంత కాలం నుంచి ఎరుగుదువు?”

అని ప్రశ్నను రెట్టించి అడిగి, రామారావు లానే తనూ పొరపాటుగా సంబోధించినందుకు కొద్దిగా బాధ పడింది లలిత.

లలిత ఏకవచనంలో సంబోధిస్తోందో, గౌరవార్థక బహువచన ప్రయోగం చేస్తాన్నదో అవగతం చేసుకు నేటంత తీరిక రామారావుకి ఆ క్షణంలో లేదు. ఒకవేళ అవగతం చేసుకోగలిగినా తన పొరపాటుకీ, ఆమె అనేసినదానికీ చెల్లు పెట్టుకుని స్పృహపడేవాడు.

లలిత కూర్చున్నది.

లలితను కూర్చోమని చెప్పాలనుకోలేదు రామారావు.

రామారావు చెప్పేవరకూ కూర్చోకూడ దని లలిత అనుకోలేదు. అనుకోక పోయినా అతను ఆమాట కాస్తా ఆనేస్తే అదో అందిం. అందమే కాని ఇరవై యేనిమిది సంవత్సరాల వయసు వచ్చినా వివాహాన్ని గురించి, జీవితాన్ని గురించి ఆలోచించుకోలేని రామారావుకి అలాంటి అందాలేం తెలుస్తాయా?

తెలివని లలితకు తెలుసు.

తెలుసును కనుకనే లలిత కూర్చున్నది.

కూర్చున్న లలిత రెండు నిమిషాలకన్న నిశ్చలంగా నిమిషాలేక పోయింది. చైలు ఎండతీవ్రం

గదిలోకి రాకపోయినా, వాతావరణంలోని తాపం గది నిండా వ్యాపిస్తూనే ఉంది. లలిత మాట్లాడటానికి ఉపక్రమించబోయేసరికి ఆమె నుగురుమీద పట్టిన చిగుచేమట బింగువు లన్నీ ఏకమై కనుగొలకుల్లో పడి చుగుక్కు మనిపించాయి, కుర్చీ ప్రక్కగా ఉన్న మంచం మీది తువాలతో ముఖం ఒత్తుకుని:

“అన్నట్టు మీ యింట్లో హంచినీళ్లుంటాయా, మేష్టాకూ?” అని ప్రశ్నించి చిత్రంగా నవ్వింది.

రామారావు నోటితో ఏ జవాబూ ఇవ్వకుండా ప్రక్క గదిలోకి వెళ్లి కూడా గ్లాసు తాగి ఆమె దగ్గర పెట్టాడు.

లలిత మరోసారి ముఖం మేడా తువాలతో ఒత్తుకుని, మోచేతుల దగ్గర్నుంచి పుభంగా తుపిచి, కొస్త ముందుకు వాలి గ్లాసులోకి నీళ్లు పోసుకుంటూ:

“మీరు కూడా తాగుతారా?” అని ఓరగా చూసింది.

“ముందు నువ్వు కానియ్యి. చాలా దూరం ఎండలో నడిచి వచ్చావు” అన్నాడు, సానుభూతిని ప్రకటిస్తూ రామారావు.

“అంత శ్రమ పడలేదులే. కొరుమీనే వచ్చా. చూశావా, మగనాసికీ, ఆడవాళ్ళకూ ఉండే లేడా. ఈ రావడం నేను కాక రంగారావే వచ్చి, ఆయనే మంచినీళ్ళికిగితే కూడా, గ్లాసు యిలా పెట్టేసే నాడి వేనా? తుమించండి; ఏమిటో ఈ వేళంతా నాలుక నేను చెప్పేట్టు వింటుంటేను.”

అని వరసగా రెండు గ్లాసులు తాగి, కూడా మీద గ్లాసు ఉంచేసింది. రామారావు దిద్దుతూన్న పెసర్లకట్ట బొత్తెట్టి, దానిమీద క్లౌ పారెసి, సిగరెట్ వెలిగించి:

“ఈ సిగరెట్ అలవాటుదగ్గర మా స్నేహం ఆరంభమయింది” అని ఆగాడు.

అంతర్వత్తి

“కొంతరికి అరవయ్యో యేట గురభ్యాసాలు ఆరంభం కావొచ్చు.....” అని ముఖం ఒత్తుకు నే నెపంతో కన్నులు మూసుకుంది.

“కావచ్చు కానీ, మాయిద్దరి వయస్సు కలిపినా అరనై కాదుగా.”

“కాదుగా అంటే నాకేం తెలుసూ, ఈ ప్రపంచంలో ఉన్నవాళ్ళందరి వయస్సుల్నీ తెలిపే పట్టిలు నా దగ్గర లేవు.”

“అయితే పోనీలే, గుటిబిళ్ళ లాడటం దగ్గర్నుంచి మీ కిద్దరికీ స్నేహం”

“ఇది మరి బావుంది. నేను చనివేప్పుడు భీమవరం కాలేజీలో డిగ్రీ కుర్రాళ్ళుకూడా గుటిబిళ్ళ లాడేవారు”

అని పక్కాల్ని నవ్వింది.

రామారావు కూడా నవ్వుతూ ఉన్నాడు.

అనుకుంది కానీ, అనుకున్నట్లు రామారావు నవ్వనంతలో పరాభూత మాత్రం కాలేదు.

“మేమిద్దరం ఒక ఊరివాళ్ళం. మాయిద్దరి చదువూ ఒకచోట ప్రారంభమై, ఒకచోట ముగిసింది. ఈ విషయా లన్నీ ఇదివరకే వాడు చెప్పిఉండాలే”

“చెప్పారేమో, అంత గుర్తు లేదు. అయితే ఆయన చదువుకు నే రోజుల్లో ఆయన్ను గురించి ఏమనుకునేవారు?”

“ఓన్, ఈ ప్రశ్నకోసం ఇంత ఎంతలో వస్తావనుకోలేదు లలితా. మూడు, నాలుగేళ్ళనుంచీ కాపురం చేస్తున్న నువ్వు నీ భర్త గతీవితాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలని కుతూహల పడుతున్నావంటే నాకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది”

“ఔను, నాకూ ఆశ్చర్యంగానే ఉంది, వర్తమానంలో రంగారావు వ్యవహారం”

అని ఒక్కసారిగా ముఖంలోని చిరునవ్వునీ, ప్రసన్నతినీ మాయం చేసేసింది

“అంటే”

అని ముందుకు వంగి కూడా అందుకున్నాడు.

“మంచి నీళ్ళు నేనిస్తాగానీ, కరెంటు వచ్చిందేమో చూసి కాస్తంత ఆ ఫాన్ ఈ ప్రక్కగా యిద్దరికీ తగిలేట్లు పెట్టారా?”

“ఓన్ చెప్పి మంచగిస్తోంది నువ్వు. వేపర్లు దిద్దుతూండగా ఎగిరి పోతున్నాయని ఇందాక నేనే కట్టేశాను”

అని పూర్తి యిద్దరికీ మగ్గగా ఉంచి ఫాన్ దానిమీద ఉంచి ‘ఆన్’ చేశాడు.

లలిత పంకాను కాస్త ప్రక్కకు నెట్టి గ్లాసు దాని ప్రక్కనే ఉంచింది. రామారావు గ్లాసు ఖాళీచేసి :

“ఏమిటంటున్నావూ, రంగారావు తెలివితేటల్ని గురించి కాదూ.....వాడు బ్రహ్మాండమయిన తెలివయిన వాడనీ, వాడివల్ల కాలేజీకే పేరొస్తుందనీ వాడు ఎన్ని అటలాడినా, పాటలు పాడినా ఎప్పుడూ వాణ్ణి పిలిచి - కనీసం - పిలిచినాళు కూడా మంపించే వాడు కాదు. బహుశా వాడు ఇంగ్లీషులోనూ, తెలుగులోనూ యూనివర్సిటీ రికార్డు బ్రేక్ చేసినట్లు నీకు తెలిసి ఉంటుంది”

“అన్నీ నాకు తెలిసినవే చెప్తున్నాడు”

“కాలేజీ లెక్చరర్ అంతకు మించి ఏం చెప్పగలడు లలితా! ఈ చమత్కారం చూశానా, ఇదే రంగవయితే నీకు తెలిసిన దాన్నికూడా, నువ్వు ఎరగవట్టు చెప్పగలడు. ఇంతకూ సారాంశం ఏమిటంటే వాడు చాలా తెలివయిన వాడనే అభిప్రాయానికి భిన్న వాక్యం ఆరోజుల్లోనే కాదు, ఈ రోజున కూడా నేను అననూ లేదు, విననూ లేదు”

అని చేతిలోంచి జారిపడ్డ సిగరెట్, కాలితో నలిపేస్తూ, టిస్సులోంచి ఇంకొకటి తీసివెలిగించాడు.

“నే నకిగేది తెలివితేటల విషయం కాదు. రంగారావు ఆ మాత్రం తెలివయినవాడు కాకపోలే నేనతినికి భార్య నయేదాన్నీ కాదు; అయినా పోస్టు గ్రాడ్యుయేట్ కంప్లీట్ కాకుండా కాపరానికి వచ్చేదాన్నీ కాదు”

అని ఆగి, కూర్చున్న కుర్చీలోంచి లేచి పడక కుర్చీలో వడుంకాల్చి, తిలప్రక్కకు తిప్పి, తలగడా ఆనరా చేసుకుని, దానిమీద ఒకంపార్కు వుం ఆవి :

“చెడవుడులూ పుస్తకాల్నీ తినేస్తూ, ప్రాణెస్ట అడుగులకి మడుగు లాత్తుతూ, ఏ విధమయిన చైతన్యమూ లేని వాళ్ళంటే నాకు పరమ అసహ్యం. మనం చదివే బుక్కులు అలాంటివాళ్ళు ఏ అరడెజును

మందో ఉండేనాళ్లు సుత్తులేమా... నువ్వెరగ వేమోలే. వాళ్లు నాతోనే జేగాడు. అప్పటికి మీరిద్దరూ రిసెప్టివేవున్నాడు. సంకల్పేర్వరగావు, విశ్వనాథం పోమ్మేర్వరగావు, సరోజిని, జేనియల్, మెహరున్నీ సాక్షిశృంతా చెప్పరుగులకంటే అభ్యాన్నంగా ప్రేమించేవాడు పుస్తకాల్ని. ఆపాతగోళం వంతా నేరితే. ఇప్పుడు నేనొక కవయిత్రుని చెప్తే నువ్వు శత్రువు పడవుకాదు”

ఆని ఆగి, యిరువురి నైపు పరిభ్రమిస్తూ పంకా తన నైపు తిరగగానే మీట నొక్కేసింది.

రామారావు రెండు, మూడు నిమిషాలు ఏజనాబూ ఇవ్వలేదు. నిశ్శబ్దంగా కూర్చుని తను పీల్చి వదులుతూన్న పొగనైపు, దాని వివిధాకృతుల నైపు విచిత్రంగా చూస్తూన్నాడు. అతని కన్నుల ఎదురుగుండా యూనివర్సిటీ వాతావరణం - నవనవలాడు తూన్న యవ్వనంతో ప్రవేశించి, తారాజవ్వల్లా ఎగిరి, ఎగిరి మొదటి సంవత్సరం తిరిగే సరికి కాలి పోయిన జవ్వ తాలూకు కొబ్బరి చువ్వల్లా అయి పోయిన యూనివర్సిటీ స్టూడెంటు, తెలివి లేటలున్నా - ప్రొఫెసర్ అనుమతి లేకుండా - ప్రదర్శించి నందుకు శిక్షగా మూడో క్లాసుతో జీవితాన్ని అనుభవించటానికి పోయే వాళ్ళూ... ఆలోచనా లహరిలో ఆనందనాకాయానం చేసే రామారావునైపు జేంజరులైట్లా చూసి :

“నువ్వేదో ఆలోచిస్తున్నట్లున్నావు?”

అని లేవబోయింది.

“లేదు, లేదు..... సరోజినీ, మెహరున్నీ సా అంటే వింటున్నా”

అప్రయత్నంగా అనేకాడు.

“మనస్సు అటు పోయినట్లుంది”

అని క్రింది పెదవి వైపంటితో నొక్కి,

“నువ్వు ఇంటిదగ్గర ఉండవేమో అనుకున్నాను. కాదులో స్టాస్కు వదిలేశాను. తెస్తానుండు”

అని చక్కచక్క సెడిచింది.

లలిత మాట్లాడదలచుకున్న నేమిటో రామారావుకి స్పష్టంగా అర్థం కాలేదు. కాకపోయినా లలితకు తనమీద ఎటువంటి అభిప్రాయం ఉందో? అభిప్రాయంకంటే అభిమానం ఎంతో తూకంలా ఉందో

ఎంతో కాలంనుంచి తెలుసుకోవాలని కుతూహలం గా ఉంది. ఇటువంటి ఆవకాశం ఇవ్వరూ దొరిక్కపోలేదు కాని ఏమిటో ఆవకాశం దొరికినప్పుడు ఆన సరచుయిన ఆలోచన కలగడం అప్పట్లో లక్షణం కాదు... అని తనలో తానే సాంగిపోయాడు.

లలిత స్టాస్కుతో లోపలకు వస్తూనే మూలతీని

“మీ యింట్లో గ్లాసు లుండా లనుకుంటాను”

అంది.

“తిమిరు మంచితీర్థం పుచ్చుకున్నది గ్లాసుతో నే అని మంచి చెప్తున్నాను” అని నవ్వాడు.

లలిత నవ్వులేదు, నవ్వివట్లు భ్రమింపజేయుతూ లేదు. లేదు కాని గ్లాసునిండా పోసి కాఫీ అతిరికిచ్చి స్లాస్క్ మాత్రా తను పోసుకు తాగసాగింది.

“రంగారావు మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకున్నాడు తెలుసా?”

అని పేయకుర్చీలో కూర్చుని స్లాస్క్ కింద పెట్టింది

“W-H-A-T-!!” (హా-క!!)

అన్నాడు గ్లాసు రెండుచేతుల మధ్యలో నొక్కి పట్టి, లలిత కన్నులలోకి తన అచంచల దృష్టిని ప్రసరిస్తూ.

“జేను... ఒక అమ్మాయిని తేదదీసి ఆమెకోసం యిల్లు అద్దెసుతీసుకుని, ఆమెకు కావలసిన సగుపాతాగా లన్నీ చూస్తూ, రాత్రి పన్నెండింటి వాళ్ళూ సిక్స్ కొడుతూ, పార్కులో, బీచీలో విహారాలుచేస్తూ, బాల్కనీలో కిలకల నవ్వుతూంటే... ఇంతకంటే చేరే మంగళనూత్రం కట్టి, మంత్రాలు చదివి తేగాని పెళ్ళియి నట్టు కాదా?”

అని చీరచేంగుతోనే ముఖం ఒడ్డుకుంది.

“నమ్మలేను లలిత”

గుహద్వారంబో నిలబడి పలికినట్లు పలికాడు రామారావు.

లలిత పిచ్చిగా నవ్వింది.

నవ్వి ఊరుకోలేదు; ఊరుకోక పెదవి విరిచింది. రామారావు చకితుడయ్యాడు.

లలిత, పంకా వేగాన్ని తగ్గించింది.

లలిత, రంగడికి నీమిద ఎంత అనురాగమో నీకు తెలీదు. బహుశా చదువుకున్న అమ్మాయిలందరి

అంతర్వత్తి

లానే నీకూ అతనిమీద మోజు తగ్గకూస్తున్నట్లుంది. నేనొక్క ప్రశ్న అడుగుతాను, చెప్తావా... కోపగించుకోనంటే అడుగుతా?”

అని కుర్చీలోంచి లేచి, కిటికీవైపు నడిచివచ్చి కుర్చీమీద కూలినాడు.

“అగునాతడు సంప్రదానాల ననుసరించి ప్రేమించి ఒకరి మనస్తత్వాలను మరొకరు ఆర్థం చేసుకుని మాయిద్దరి మధ్యా కేవలం భౌతికమయిన మోహమే కాక ఆత్మీయమయిన అనురాగం కూడా ఉన్నదని నిశ్చయించుకున్నాకనే, సనాతన సిద్ధాంతాన్ని సుసరించి మంత్ర-తంత్ర యుక్తంగా మాయిద్దరికీ వివాహం అయిందని నీకు తెలుసు.”

అని కుర్చీలో ముందుకు వంగి కుడి మోకాలు మీద ఉంచిన ఎర్ర కొలువై మోచెయ్యాలిచ్చి పైకెత్తి క్రింద పెదవిని తగ్గనీ-బొటన ప్రేమ మధ్య ఓగించింది. ఆమె కన్నులు ఆర్ధనిరూలితాలై ఉన్నాయి. ఎవరు కాలి పాదం కొద్దిగా ఊపిటోంది.

“అంతా ఏరో కొత్తి కథలా చెప్తున్నావ్ లలితా; నేనూ-రంగడూ ఫ్రైనల్ లూర్తిచేసి రిసెర్చి కొచ్చే వంకూ నవ్వు యూనివర్సిటీకి రాలేదు. రిసెర్చ్ రోజుల్లో మిక్స్ వాడి బీబిలింట్లో ప్రవేశిస్తున్నప్పుడు నేను కొద్దిగా భయపడ్డాను. అయితే నాకు రంగట్టి ఎప్పుడు చూసినా “డాల్ఫిన్స్ నోవ్” ప్రత్యక్షమయ్యేది. ఎన్ని వందల సంవత్సరాలనుంచో సముద్ర తీరంగాల తాకిడిని నిర్లక్ష్యం చేస్తూ, ఎన్ని తుపానులూ చ్చినా నిర్లక్ష్యంగా ఉన్న ఆ కొంపలాంటి బీబిలిం వాడినీ.”

అని ఆగి భారంగా నిట్టూర్చాడు, రామారావు.

“అది సరే, ఆ విషయం కూడా నాకు తెలుసు. రిసెర్చి రోజుల్లోనే ఆయనంతి నిర్లిప్తంగా ఉండేవారు. అది కాదు, ఇప్పుడాయన వ్యవహారం చెప్పాను కాదు. ఇది సుమారు సంవత్సరం నుంచీ పొసటోంది. అయినా నేనేం పట్టించుకోలేదు.”

“సంవత్సరం నుంచీ...!”

అని తెరచిన నోరు తెరచినట్లే ఉంచాడు.

“ఔను, అదేం పెద్దకాలం కాదు... మానవ జీవితంలో నవగ్రహాల దశలూ తీరగాలంటే నూట ఐదై సంవత్సరాలు పడుతుంది. అందులో ఒక సంవ

త్సరం అంటే శతాంశం కూడా కాదు. అయితే ఈ విషయాన్ని ఇంత కాలం ఎవరికీ ఎందుకు తెలీనివ్వలేదని మీ అనుమానం... కానీ, పెళ్ళయిన కొత్తలో మా యింటికి మీరు వారానికి రెండు రోజులయినా వచ్చేవారు. అది రోను రాసు నెలకు రెండు సార్లు గానూ, అయినానికి రెండు మామ సార్లు గానూ మారి పోయింది. ఈ మధ్య రెండు నెలలనుంచీ నెలవలయినా మీ రటు రావటమే లేదు.”

“ఔనాను! నాకసలు బైట ప్రపంచం ఎలా పోతుందో తెలీటంటేను లలితా, కాశజీ పేషర్ల ఇప్పటికి నిద్దలేను. యూనివర్సిటీ ఎగ్జామినర్ సిక్స్ తో కొంతకాలం వ్యర్థమయింది. బేశంజో రెండు, మాడు నవలల పోటీలూ, నాలుగైదు కథానికల పోటీలూ నడుస్తున్నాయి. మొత్తం అన్నింటిలోనూ పాల్గొందామని ఉంది. ఏ రెండు బహుమతులిచ్చినా మా చెల్లి పెళ్లికి ఓ వెయ్యి రూపాయలు మా నాన్నకివ్వగలుగుతాను. అందుచేతి...”

“అయితే నుంచి పనే చేస్తున్నారు. ఇందాక నాకు కోపం రాకపోతే ఏరో ప్రశ్న అడుగుతానన్నారు. అది కానింజి.”

“ఔనాను... ఒక్క తుణుం ఆగు. యూనివర్సిటీ చదువు మొదలు పెట్టిన దిగ్గర్నంచీ కొంచెం మరు పెక్కువయింది... ఆరే అదీ... అయితే ఇంతకూ నీకు రంగారావు మీద ప్రేమ యథాభార్యం ఉందా? నీ మనస్సుకు బాగా కలిగితే జవాబివ్వకు.”

అని ఒక విషయమైన ఆతురతతో కూడిన కుతూహలాన్ని వ్యక్తీకరించే దృష్టి సారించాడు.

లలిత చిన్ననవ్వు నవ్వింది.

నవ్విని లలిత బుగ్గలో చిన్న సొట్టలు పడ్డవి.

సొట్టలుపడ్డ లలిత బుగ్గలు రామారావు కన్నుల్లో ఒక కాంతినీ, మరొక కోరికనూ ప్రతిఫలంపజేయాయి. చేసినా రామారావు అమాయకంగా అలా చూస్తూనే కూర్చున్నాడు.

“రంగారావు మీద నా ప్రేమ యథాభార్యం ఉన్నదా? అనే ప్రశ్న కర్ణంతేను. మిష్టర్ రామం, ప్రేమ అనేది యిరువురి మధ్యా ఉండవలసింది. అది అయస్కాంతం వంటిది, ఉత్తిర - దక్షిణ ధ్రువాలు రెండూ ఉండాలి. ఇప్పుడు బహుశా నీ సందేహం నివృత్తి అయి ఉంటుంది”

అని సాంపుగా తలవంచి అతని నైపు ఓరగా కోరమాపు చూసింది.

“అర్థమయింది. అయితే అసలు రంగడు అలా అవటానికి కారణమేమై ఉంటుందని నువ్వు “ఊహిస్తున్నావా?”

“అనే అర్థం కాలేదు అదిలో...కాని రాను రాను తెలుసుకున్నా...విశేష మేమిటంటే పెళ్ళయిన మొదటి రెండు, మూడేళ్ళా ఆయనా, నేనూ కూడా పిల్లల్ని గురించి ఎప్పుడూ ఆలోచించలేదు....”

అని లలిత యింకా చెప్పబోతుండగానే, రామారావు అడ్డుకుని :

“ఇంత బుద్ధిలేని మూర్ఖుడై పోతాడనుకో లేదు. నేను మాట్లాడతానుండు వాణ్ణి పిలిపించి....”

అని కుర్చీలోంచి లేచాడు.

“మిష్టర్, అలా కూర్చోండి. ఆయన మీ కాలేజీలో ఉద్యోగం నూడెంట్ కాదు, పిలిచేసి, కేక వేసి, ప్రిన్సిపాల్ చేత ఫైన్ చేయించి, సస్పెండు చేయటానికి...”

అని కిలకిల నవ్వి, అంతలో గంభీరమయిన కంఠంతో :

“జీవితంలో ఒక స్థిరమయిన స్థితి ఏర్పడి, సాలీనా పది పన్నెండువేల రాబడివచ్చే స్థాయికి వచ్చాక కాస్తంత యింట్లో పిల్లలుండా లనిపిస్తుంది. ఆయనకే కాదు, ఆశోరిక నాకూ అప్పుడే మొలకెత్తింది కానీ.....”

అని సిగ్గుతో తలవాల్చి, మళ్ళీ రెండు తూణాల్లో కోలుకుని :

“అమ్మను కావాలనేకోరిక ఆడదాని కన్నంతగా తగ్గింది కావాలనే కోరిక పురుషుని కుండదు. ఈ రహస్యం ఆయనదిగ్గర చెప్పే సాహసం నాకు లేకపోయింది. నా హృదయంలో ఆయన మూర్తి ఎంతగాధంగా చిత్రింపబడిఉందో, అంతగాధంగానూ నా అనురాగ ఫలదయం కావాలనే వాంఛకూడా ఉన్నది...”

లలిత కంఠం గద్గదమయింది. ఆమె కనులు రెండు కరిగి పడి కణాలను ప్రసరించినవి.

రామారావు స్వబుడయి పోయాడు.

లలితవంటి మన స్వేచ్ఛంగల స్త్రీలకుకూడా మాతృత్వం మీద అంత బలమయిన వాంఛ ఉంటుందనీ, ఆ వాంఛ యంతగా హృదయాన్ని వేధిస్తుందనీ అతని జీవిత చరిత్రలోని ఏ పుటలోనూ నాయలేదు.

“ఈ విషయాన్ని ఆయన గెండు, మూడుసార్లు కదిపితే నేను వేళాకోళంగా తీసి పారేశాను. నన్ను తృప్తిపరచటంకోసం ఆయన తాపత్రయ పడుతున్నారనే భ్రమించాను. భ్రమించిన విషయాన్నే ఇంత వరకూ భ్రమ అని తెలుసుకోలేక పోయాను.”

“అప్పట్లో నేను తెలుసుకున్నా చేసేదేమీ లేదుగా”

అని వెనక్కు వారింది.

“ఏమీ లేకపోవటమేమిటి? వాడి ఎగురుకుండా నువ్వు ఇంకొహడితో పికార్లు మొదలెడితే సరి...”

అని పళ్లు పటపట లాడించాడు.

అపరిమితమయిన వేదనను అణచుకుంటూన్న గంభీరముఖం అంతలో మారిపోయి, పక్కాల్నా నవ్వింది లలిత.

“సాంసారిక విషయాలలో బ్రహ్మచారి సలహా ఇంతకన్నా యోగ్యంగా ఉండదులే. అయినా ఆ పాటి మాట సాహసం చూపించావు. అంటే చాలు. నీతో కలిసి తిరగమన్నావు కాదు”.

అని గంభీరంగా కూర్చుని నిశితంగా అతని కన్నులలోకి చూసింది.

చూసిన లలిత చూపులు సగాసరి రామారావు హృదయంలో గిలిగింతలు పెట్టినట్లూ, అతని మనస్సును పలకరిస్తున్నట్లూ, అతని శరీర సర్వస్వాన్ని కాంతీస్తున్నట్లూ అనుకున్నాడు. ఒక్కసారిగా ఇన్నిటినీ లొంగదీసుకోవటం కష్టమే అయింది. అయినా నిగ్రహించుకున్నాడు.

“నీ కథనరమవిషిస్తే నా అభ్యంతరంలేదు.”

అని తలదించుకున్నాడు.

ఈ వాక్యాన్ని లలిత విన్నది. విన్నదికాని వివరాలు:

“అయితే త్వరలోనే ఆయన స్థితి జారిపోతున్నది. అవతల పుస్తకాలు దిగుమతీ కావటంలేదు. అయినా విడుదల కావటంలేదు. అయినా ఆయన

అంతర్వత్తి

ఖర్చు మామూలుగానే ఉంది. ఈమధ్యనే యింకో కారుకొన్నారు. అది కూడా నా త్విక్కోసం. ఆయనకూ, ఆవిడకూ ఓ కారవసరం. నాకోసం పాత కారు ఉంచేశాడు. సంవత్సరంలోగానే బహుశా బాంక్ బాలెన్సు ఏమీ ఉండకపోవచ్చు. అప్పుడు మాస్థితి..”

అని జేబురుగాల్ ఉండచుట్ట సాగింది.

“నీకేం భయంలేదు. నువ్వు ఏ ఊణంలో వచ్చినా ఈ ఇంటి సింహద్వారంలో నీకు స్వాగత వాక్యాలు లభిస్తాయి.”

అన్నాడు రామారావు ఉత్సాహంతో.

“చాలు. ఆపాటి మాటంటే అదే పదివేలు. వస్తాను.”

అని లలిత లేచి అడుగులు వేసింది.

ఆమె అడుగుల్లో అడుగులు వేస్తూ రామారావు గుమ్మంవరకూ సాగనంపి, కాగు సందు మళ్ళుపు తిరిగే వరకూ అటే చూస్తూ నిలబడిపోయాడు.

2

లలిత రాత్రి తొమ్మిదింటివరకూ తిరిగి, తిరిగి ఇంటి కొచ్చేసరికి పూర్తిగా అలిసిపోయింది. కారు కాంపాండులోనే ఉంచేసి, తాళాలుకూడా తీసుకోకుండా చక్క, చక్కా నాలుగడుగుల్లో తన గదిలోకి నడిచేసి, చీరా, జాకెట్ తీసేసి, టవల్ వల్లెనాటుగా వేసుకుని, స్నానాల గదివైపు నడిచింది. నీళ్లగదిలో అడుగు పెట్టా:

“ఒరేయ్ వెంకా, అన్నం వడ్డించేయ్యవనరా”.

ఆ నేనీ లోపలకుపోయి తలుపు వేసుకుంది. వెంక డిచ్చిన జవాబు తలుపు వేసే చప్పుడులో లలిత వినిపించుకోలేదు. ఆమె స్నానం అయి ఇవతల కొచ్చేసరికి వంటింట్లో ఏమీ శబ్దం వినబడకపోయేసరికి కొద్దిగా ఆశ్చర్యపడింది. డాబా మెట్లమీద, ఆరిపోతూన్న లంకాకుచుట్టతో కుస్తీపడుతూన్న వెంకడు లలితకు నవ్వును కలిగించాడు. లలిత నవ్వు తూనే:

“వెంకన్న బాబూ!...వడ్డించమని చెప్పలేదూ?”

అని ఒక్క ఊణం ఆగింది.

వెంకడు చికాకుతో చుట్ట విసిరేసి వచ్చి:

“ఈ రోజునుంచి వంటమనిషిని మాన్పించేసి, ఆగడ్డ కివాల్సిన తల్లికొచ్చే శారండి అయ్యగారు సాయంకాలంవచ్చి”

అన్నాడు.

ఒక్క ఊణం లలిత స్తబ్ధురాలయింది రంగారావు తనతో చెప్పకుండా ఇంటి వ్యవరాహాల్లో జోక్యం కలిగించుకోడాని కిదే ప్రథమం. అయినా దిగజారు తూన్న స్థితిని గుర్తిస్తూండుకు కొంత సంతోష పడింది.

“నిన్నుకూడా మాన్పిస్తా నన్నారా?”

“ఏమోనంటి. నన్ను బాబుగాను మానిపించినా మీ పాదాలుమాత్రం వలెను. అమ్మగారు, జైవమ్మ కూడా ఇంక రావద్దన్నారంటి”

“జేను, ఆయనకాగు ఆయనే నడుపుకుంటారు. మామూలుకాగు అవసరమయినప్పుడు నేనే తీసికెడతాను. పోనీలే, బాబుగాగు పొదుపు నేర్చుకుంటున్నారు. వైగా ఏ పనీ లేకపోలే నాకూ ఏమీ తోచటంలేదు. రేపట్నుంచి వంటపని కాస్త కాలక్షేపంగా ఉంటుంది”

అని నిట్టూర్చి లోపలకు నడిచింది.

3

లలిత రామారావుని కలుసుకున్న పదిహేను రోజుల అనంతరం యూనివర్సిటీలైబ్రరీలో చూశాడు. చూసినా నమ్మలేకపోయాడు. ఈ లైబ్రరీలో లలితకు పనేమిటో రామారావుకు అందలేదు. అందుకనే ఆమెను చూసి కూడా ఆమె లలిత కాదనుకున్నాడు. అనుకుని ముందుకు నడిచేశాడు.

“మిష్టర్ రామం!”

అని పిలుస్తూనే నిలబడింది లలిత.

రామారావు, నెగ్గబోతూన్న నూదనలు కవచడి, చివరకు రిజైన్ చేయాల్సిన పరిస్థితిలోఉన్న చదరంగపు ఆటగాడిలా వెనుగిరిగి నిలబడ్డాడు.

“మీరు రోజూ వస్తాంటారా?”

“అప్పుడప్పుడు”

“నేను కృష్ణారావుగారి పెర్మిషన్ తీసుకున్నాను. కానీ, యూనివర్సిటీ అబ్జాయిల తంతు మీకు తెలుసుగా—ప్రకాంతంగా చదువుకునే అవ

కాశం ఇవ్వటంలేదు. ఆ ఉపకారం కాస్త చేయించ గలరా?”

“అంతే స్పెషల్ రూమ్ కావాలా?”

“అక్కలేదు. నూ డెంటుస్ హోల్ కాకుండా...”

“సరే, రా”

అని ముందుకు నడిచాడు.

లలిత అనుసరించింది.

రామారావు లలితను నేరుగా తన డిపార్టుమెంటు రూమ్ కి తీసుకెళ్ళాడు.

లలిత లైబ్రరీ ఆవరణ దాటుతూండగా కొద్దిగా శంకించి, ఒక్క నిమిషం నిలబడింది కానీ, ఏవో ఆత్మవిశ్వాసం అతిని వెనకాలే నడిపించింది.

“అలా కూర్చో”

అన్నాడు రామారావు తన కుర్చీలో తాను కూర్చుంటూ.

“ఔనులే అవతలవైపు నన్ను కుర్చీలో లలిత కూర్చున్నది.

“కొంచెం కాఫీ తేప్పించనా?”

అని నెమ్మదిగా అడిగాడు.

లలిత తల ఊపింది.

అది తేప్పించటానికి అంగీకరిస్తున్నట్టో, అనంగీకారాన్ని సూచిస్తున్నట్టో మాత్రం రామారావుకి అర్థం కాలేదు. అయినా ప్లాన్ పంపించి తేప్పించటానికి నిశ్చయించుకుని ఫోన్ తీసి “కాంట్రీన్” పిలిచాడు.

“అయితే ఇప్పుడు నీకు లైబ్రరీ అవసరమేమిటి?”

ప్రశ్నించాడు.

“ఇప్పుడు కాకపోతే ఇక నుండు తీరిక ఉండొద్దూ”

“అంతే?”

“అంత అర్థం కాకుండా ఉందా నా తెలుగు?”

“భాష కాదు, నాకర్థం కానిది భావం”

“భావార్థం కానిదే భాష మాత్రం ఎలా అర్థమయినట్టా?”

అని నవ్వింది.

రామారావు నవ్వులేదు. నవ్వుడానికి ప్రయత్నించనూ లేదు.

“బహుశా మీకు కోపం వస్తుండేమో, నేను కూడా నవలూ, కథానికల పోటీకి వద్దామనుకుంటున్నాను”

“వరీ గుడ్, నా చేతనయిన సహాయం చేస్తాను. ప్రారంభిస్తూనే పోటీలో పాల్గొనాలనే కోరిక కలగటం మంచిదే”

“దానికేముందిలెంజీ, మీ యింటి కొచ్చే బొద్దుగా, పొట్టిగా, కురిమిస్తుం గా ఉండే ఆయన ఇప్పుటికి రెండుమూడు వేగన్న కౌగిలాలు ఖరాబు చేసినా-కనీసం-ఆయన అక్షరాలు కూడా గుండ్రపడ లేదని మీరే అన్నాడుగా. అంచేత దీనికి అభ్యాసం కంటే అభినివేశం ఎక్కువవసరం కాదూ”

“ఔను. నేనూ అదే అంటున్నాను. నువ్వు పోటీకి వ్రాస్తూనే, ఈలోగా రెండు, మూడు పత్రికలకు కూడా కథలూ, నాటికలూ వ్రాస్తూండవచ్చు. పైగా నువ్వు లిటరేచర్ దానివి కనక ఇంగ్లీషులో రాస్తే ఎక్కువగా లాభిస్తుంది”

“ఏది లాభిస్తే దానికే వ్రాస్తాను. నాలుగైదు నెలల్లో నేను నా రచనలతో పోషించుకోగలగాలి..”

“ఏమిటి!”

“అంత ఆశ్చర్యం కేనికీ. పైగా నేనూ, ఆయనా కూడా నా కలం మీదనే కొంత కాలం బ్రతగ్గలగాలి. ఇది సాధ్యమవుతుందంటారా?”

“సాధ్యమో, అసాధ్యమో చెప్పలేను కాని నెలకు రెండూ, మూడు వందలూస్తాయి. బహుశా అప్పుడు నువ్వు క్రేప్ సిల్కూ. అవీ కట్టలేవేమో”

ఆ ప్రమాదం లేదులే. పదేళ్ళకు సరిపోయే చీరలూ, జాకెటూ ఇంట్లో ఉన్నాయి. అయితే కనీసం రెండువందలు తెచ్చుకోగల నంటావు.”

“రాజులూ...ఈ పోటీల్లో ఏ ఒకదాన్లో ఘన వచ్చినా అయిదు వందలూస్తుంది”

“మీ ఆశ్చర్యం. నేనింక వెళ్ళొస్తా. మీరొక్క ఉపకారం చెయ్యండి. అవసరమయినప్పుడు ఈ ‘రూమ్’ కొన్ని గంటలు నా కోసం వదిలేస్తానంటే. అత్యవసరం అయినప్పుడు ఫోను చేస్తే పలికి, కావలసిన లైబ్రరీ పుస్తకాలు మాత్రం యిస్తానంటే.

అని లేచింది లలిత.

“నువ్వుకారు మీద రాలేదా?”

అంతర్వత్తి

“కారు లేకుండా రావడం అసంభవం”

“అయితే ఒక్క పావు గంట ఉండ రాదూ, నేనూ వచ్చేస్తా”

“ఉండును కానీ, మెకికల్ కారేజీ అమ్మాయి లిద్దరున్నారు. వాళ్లు ఫీలవుతారేమో క్షమించండి”

“ఫర్వాలేదులే, ఒక్క నిమిషం ఆగు. కాఫీకి పంపాం కదూ”

అని కూలబడ్డాడు కర్నీలో. లలిత కాఫీ పూర్తి చేసి కదిలింది.

4

ఒక ప్రఖ్యాత తెలుగు మాసపత్రికలో లలిత మొదటి కథ ప్రచురింపబడింది. ఆ రోజున సాయం కాలం లలిత కారులో బయలుదేరి రామారావు ఇంటి దగ్గర ఆగింది. గేటుదాటి లోపల అడుగు పెడతూండ గానే తోటమాలి వీరన్న అయ్యగారు ఊల్లో లేరనీ, ఈ మేలులో దిగాలనీ చెప్పాడు. రామారావు ఊల్లో లేడనగానే కొంత నీరసపడ్డ లలిత మేలులో దిగు తాడనే సరికి ఆపారమైన సంతోషాన్ని పొందింది. మళ్ళీ కారులో కూర్చుంటుండగా వీరన్న వచ్చి:

“ఎవరో ఫోనుపిలుస్తున్నారు. కొంచెం కబురు చెప్పేసి వెళ్ళండి”

అని వంగి నిలబడ్డాడు.

లలితకు చికాకు కలిగింది. సరిగ్గా మేలు రావటానికి అయ్యనిమిషాల తైం ఉంది తననాచీ ప్రకారం. తక్షణం బయల్దేరినే అతన్ని స్టేషన్లో కలిసికో వచ్చు. మగ్గలో ఈ ఫోన్ కాలి. బహుశా రామారావుని ఫోనులో పిల్చే వారెవ రంటారు? ఎవర నేమిటి? అతని కొకగొడవా? ఒక లోకమా? ఒక పోల రంగారావు పిలుస్తాంటే...ఈ ఆలోచన రాగానే కారుదిగి వీరన్న దగ్గర తాళాలు తీసుకుని లోపలకు నడిచి, ఫోను ఎత్తి:

“హలో!”

“ఎవరది? లలితా!”

“ఓహండీ, మిరవరో తెలీటం లేదు”

“ఇప్పుడు నువ్వు మాట్లాడుతున్నది రామారావు ఇంటి దగ్గర్నంచేనా?”

“అసలు మిరవరో చెప్పకుండా ఏమిటి అనవ సర ప్రసంగం”

“అంతకోపం దేనికమ్మా లలితమ్మా..... నేను కనుక్కోలే ననుకున్నావా, నువ్వెక్కడినుంచి మాట్లాడేదీనూ? ముందు మీయింటికే ‘రింగు’ చేశా. ఎవరూ పలక లేదు. అప్పుడే అనుకున్నా; నువ్వు పత్రికతో రామారావు గారింటి కెంతావని. అదికానీ, నువ్వు కథలూ, నాటకాలూ వ్రాస్తాన్నట్టు కాస్తచెప్పకూడ దుటే. ఇంతకీ నేనెవరో అర్థమయిందా? ఎక్స్ ఛేంజ్, టెలిఫోన్ ఎక్స్ ఛేంజీ... తెలిసిందా!”

అంతవరకూ మాటలూ, ఆ తరువాయి నవ్వు వినిపించాయి. లలితకు చికా కెక్కువయింది. అయినా ఎంతో పచ్చితంగా, పైగా ఆరోజుపత్రికలో పడ్డ తన కథగురించి, తను ఆకథతో రామారావు ఇంటికీ...

“మిరవరో తెలీటం లేదు.”

“రంగారావు, రామారావులచేత ‘సాంధర్యం’ అని...”

“ఓస్ ! చంపేశావే... నువ్వటే.... ఈ మగ్గ రాజమండ్రీ వెళ్ళినట్టు విన్నానూ?”

“నువ్వు అంతే విన్నావు. రాజమండ్రీనుంచి బెజవాడ అక్కడనుంచి మరోవాడ యిలాతిప్పి, తిప్పి చివరకు ఇక్కడాఫీసులో క్లార్కుగా చేశారు. సరే కానీ...మరి డిన్నరెప్పుడే?”

“క్లార్కుగా ప్రమోట్ అయినందుకు నువ్వి వావ్వా...”

“ఇంక చాలా... కొత్తగా రచయిత్రి వయినం గుకు నువ్వే యివ్వాలి. లేకపోతే వీరు సజెషన్ ఇస్తూ, పుస్తకాలు సప్లయి చేస్తూన్న రామారావు గారివ్వాలి. ఆయన్నే యిమ్మను శిష్యుడక్షేణ.”

“బాగా జ్ఞాపకం చేశావుకానీ, రామారావుగారు ఊరునుంచి ఈ మేలులో వస్తున్నారట. కొద్దిగా శ్రమ పడి స్టేషన్కి మేలు ఎంతలో వస్తోందో కనుక్కుంటావో?”

“అయితే ఆగు.....

మేల్ ఇప్పుడే ప్లాటుఫారంమీద ఆగుతోందిట. నువ్వు కారులో బయల్దేరి మా ఆఫీసుకివస్తే మసిద్దరం కలిసి ఆయనకోసం దారి కాయవచ్చు”

“రైట్! వస్తున్నా”

అంటూనే ఫోన్ అక్కడ ఉంచేసి తలుపులు కూడా వెయ్యకుండా చకచక వచ్చేసి కారులో కూర్చుంది.

* * * *

తనదగ్గర ప్రైవేటుగా ఉడివి హిందీ విశారద, ఇంటరు తెలుగు ప్యాసయినందుకు సౌందర్యానికి, తన నూచనలతో నడిచి తొలిరచనను ప్రముఖపత్రికలో ప్రకటించిన లలితకూ రామారావు తన యింటిదగ్గర డిన్నర్చాడు. ఆ రాత్రి సౌందర్యం బియ్యే. ఖూర్చి చేయటానికి, లలిత పొట్టిలన్నిటిలోను పాల్గొనడానికి నిశ్చయాలు జరిగిపోయాయి. రాత్రి పంజాంకింటికి లలిత, సౌందర్యం కలిసి వెళ్ళిపోయారు. రామారావు డాబామీద పడుకుని అసంతోషంగా అసంఖ్యాక తారాతోరణాలను అవలోకిస్తూ ఆలోచించసాగాడు. మూడు జీవించినంతకాలంలో ఏదో ఒక పగమార్గాన్ని సాధించలేకపోతే వాడిజీవితం పరమవ్యర్థం. ఈనాడు తన ఇద్దరమ్మాయిల భవిష్యత్తును స్వర్ణమయం చేయగలుగుతున్నందుకు తనను తాను అభివంశించుకున్నాడు. లెక్కరే ఉద్యోగంతో ఎందరినీ వృద్ధిలోనికి తెచ్చినా అది జీతానికి చేసే పని. ఇప్పుడు చేసేది నిస్సాధ్యకృషి! రామారావు తృప్తిగా నిట్టూర్చి గుండెలమీద చేతులు వేసుకు నిశ్చింతగా నిద్రపోయాడు.

5

ఆరోజు కారోజు రంగారావు ఇంటిదగ్గరుండటమే అరుదయిపోతుంది; వచ్చినా ఏరో రెండు, మూడునిమిషాలుంటుంది, ఇంతలో 'ఫోన్ కాల' రావటం వెళ్ళిపోతూండటం మాత్రమే జరుగుతున్నది. కొంతకాలంవరకూ లలిత—కాపరాని కొచ్చిన తొలి రోజులలో వలెనే—స్మిత శ్రీ రోచిపరిపూర్ణచందంతో ఆహ్వానించటం సాగించింది, కానీ రంగారావు ఆ సావ్యగతాలకు విశిషితను ప్రసాదించకపోయే సరికి నిర్లిప్తంగా ఊరుకో సాగింది. అది రంగారావులో వివిధమయిన పరిణామాన్ని తేలేదు సరికదా; లలిత నిర్లిప్తంగా ఉండటమే తనకు కొంత బెడదను తీగించినట్లు తృప్తిపడసాగాడు. ఒకటి, రెండుమాసాల నుంచి యిద్దరూ ఒకరిముఖం ఒకరు చూచుకోవటం కూడా ఏ రెండు, మూడుసార్లలో జరిగిందేమో! అంతే.

ఇందులో చమత్కారం ఏమిటంటే—లలితను పిలిచి: “నీకూ నాకూ ఈ రోజునుంచీ వివిధమయిన సంబంధమూ లేదు. నీ దారి నువ్వు చూచుకోవొచ్చు” అని రంగారావు అనలేదు. రంగారావుని గుమ్మంలో నిలబెట్టి, సామానంతా కారులో ఎక్కించి “ఇంక మనిద్దరికీ కాపరం పొసగదు. నేను వెళుతున్నా” అని లలితా చెప్పలేదు. రంగారావు—లలితా భార్య భర్తలని ఎరిగిన వాడు మాత్రం వారిద్దరూ సంసార సుఖాలను అనుభవిస్తున్నారనే భావిస్తున్నారు. ఒక్క రామారావుకి తప్ప మిగిలిన ఎవరికీ జరుగు తూన్న కథ ఏమిటో తెలీదు. కొత్తగా ట్రాన్స్ ఫర్ యైన ‘సౌందర్యం’ కొద్దిగా తెలుసుకుంటేమో; అంతే! కాలం గడుస్తున్న కొద్దీ లలితకు ఉత్తరాల సంఖ్య పెరుగుతున్నది; ఇంకా పూర్వం రంగారావు తాలూకు టపా యేంజూ ఓ సంచిలో వచ్చేది; ఇప్పుడది సన్నబడింది; ఎప్పుడో సగోజినీ, శాదా, హైమవతీ ఓ కవగనానే నాగు లలితకు, అంతకు మించిన ఉత్తరాలు లలితకు లేవు. ఈ రోజున ఆమె కనీసం నాలుగైదుకాగులూ, ఒకటి రెండు కవగనూ, అయిదాగు బుక్ బోర్డులూ, వారానికి ఒకటి రెండు మురియార్దరూ అందుకుంటూవ్వి. లలితకు తెలుసుకో వ్రాసుటంకంటే ఇంగ్లీషులో వ్రాయటం మరి తేలికయింది; తేలికే కాదు ఇంగ్లీషు పత్రికాధిపతుల ప్రోత్సాహ, సహకారాలు తెలుసువారికన్న ఎన్నో రెట్లు ఎక్కువగా కనిపించాయి; అయినా మొత్తంమీద తెలుగులోనే ఎక్కువగా వ్రాసేది. అయిదారు మాసాలు తిరిగేసరికి ‘లలిత’ ఉన్నత శ్రేణి కథకులలో పరిగణనకు వచ్చింది.

‘ఒక ప్రసిద్ధ మాసపత్రిక నడిపిన నవల పోటీలో లలిత వ్రాసిన ఒక కథ ప్రథమ బహుమానాన్ని పొందింది. అనే నవలను సర్వహక్కులతో పన్నెండు వందలకు కొన్నారు ఉదాత్త ప్రచురణ సంస్థవారు. లలిత అనుమతితోనే ఈ కాంట్రాక్టు ‘ఆ పత్రికా సంపాదకవర్గం చేసి—పన్నెండు వందలకూ బహుమతి మొత్తం అయిదువందలూ కలిపి, మరో మూడు వందలు ఇంకో నవలకు ఎడ్వాన్సుగా యిస్తూ—మొత్తం రెండు వేలకు ‘చెక్’ పంపారు. పదిహేను రోజులు తిరగకుండానే మరొక వారపత్రిక కథానికల పోటీలో ద్వితీయ బహుమతి మూడు వందలూ, దాని ఇంగ్లీషు అనువాదపు సర్వహక్కులకు రెండు వందలూ కలిపి

అంతర్వర్తి

అయినచో వందలకు చెక్కు వచ్చింది. ఇవికాక మూలుగా వచ్చే పదిహేనులూ, పాతికలూ వస్తూనే ఉన్నాయి. ఖర్చయినది పోగా లబిత 'బాంక్-బుక్' లో సంతృప్తం తిరిగిపరికి మూడు వేల రెండువందలు కేలింది. ఆమె పుస్తకాన్ని టేబిల్ చూచుకుంటూ పడేసి ఒక వేడినిట్టూర్పు విడిచి, విడిచిన నిట్టూర్పుతో ఎంతో భారాన్ని వదిలేసి, సంతృప్తిగా సోఫాలో వాలింది.

* * * *

ఆ రోజు నే పోస్టులో వచ్చిన, లబిత బహుమతి పొందిన నవల చదివి, భారంగా నిట్టూర్చి, సోఫాలోంచి లేస్తూండగా లబిత ప్రవేశించింది. ప్రవేశిస్తూనే చేతిలో ఉన్న 'బాగ్' లోంచి ఓ కాపీ ఆతని కందించి:

"మీరు అడిగినా మాసిందకుండా పంపేశాను. మీ అభిలాషలు తిన్నగ్రేసేకండా ఇది నాకు రెండు వేలు చెసి పెట్టింది. చదివి దినిమీద మీ అభిప్రాయం చెప్తే కాని నాకు తృప్తిగా ఉండదు."

అని పేము కుర్చీలో కూర్చుంది.

"ఇప్పుడే పూర్తి చేశాను. కాని ... నువ్వు నీ జీవితాన్నే ప్రప్రథమంగా నవలకు ఇతివృత్తం చేసి యింత కాళిలంతో నిర్వహించగలవనుకోలేదు. పూర్తిగా చదివాక రంగడు జిల్లేడుపాదలానూ, నువ్వు జాజిమల్లిలానూ..."

తలవందుకుని, కిటికీలోకి చూస్తూ ఉపన్యాస ధోరణిలో నాగిపోతున్నాడు. లబిత అంతరహా ఆగింది, కాని, తను ఉద్దేశించిన భావమే అయినా - తనభర్తనూ తననూ మూడోవ్యక్తి ఆ విధంగా పోల్చటం ఆమెకు వచ్చింది :

"నా ఉహ అదికాదు"

అని కొంచెం తీవ్రంగానే అంది.

"విమర్శకుడికే అలా అనిపించింది, పాఠకుడికి అదే తోస్తుంది, ఇందర్ని నువ్వు బ్రతిమాలి వాళ్ళ అభిప్రాయాలు మార్చలేవుగా... అయినా ఇది ఒక్క సారి రంగడిచేత చదివించాలి. అప్పుడు కానీ..."

అని యింకా చెప్పబోతున్నాడు.

"అదిమాత్రం వద్దు. నిన్న సాయంత్రం యింటి కొచ్చినప్పుడు అడిగారు, 'నువ్వేదో రాస్తున్నావు' "

అని. అయితే ఆ ప్రశ్న నావైపు చూసికానీ, నన్ను సంబోధించికానీ అడగలేదు. గదిలో ఆరునా, నేనూ తప్ప ఇంకెవరూ లేనినూట నాస్తవమే అయినా, కట్టుకొన్న పెళ్లాంతో మాట్లాడే విధానం అనేనా అని పించి నేను జవాబివ్వలేదు. "భరవాలేగులే—ఈ శేశంలా ఆడ రచయితలకు సామ్మ బాగానే ముడు కుంది. ఎప్పుడయినా అవసరమయితే మన బంధుత్వ రీత్యా కాకపోతే పూర్వస్నేహాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకునయినా కాస్త సాయం చేస్తువుగాని" అని నవ్వుతూ వెళ్ళిపోయాడు. అలా మాట్లాడుకున్నప్పుడు ఆయన సోఫాలో కూర్చుని మేజోట్ల ఎక్కించు కంటూండటంవల్ల ఆయన ముఖంలో ఏ భావం దొర్లకమవుతున్నదీ గుర్తించలేక ఉడుకున్నాను. లేక పోతే రెండు బుజాలూ సట్టుకు నిలబెట్టి, ఆయన కన్నుల్లో కన్నులుంచి "మీమా — నామా ఉన్న బాంధవ్యమేమిటి? మనిషిరం భార్యాభర్తలం. భార్యా భర్తలగుగ్య ఉండేది స్నేహమేకాని బంధుత్వం కాదు" అందామనుకున్నాను. అనుకున్నా నంతే."

అని దిగులు గా తలవంచింది.

"అంతటి మూర్ఖుడిముందు స్నేహానికి మాత్రం విలువేమిటి?"

అని చీత్రించాడు రామారావు.

"మిష్టర్ రామం, ఏ విషయంలోనయినా మీ గురుపీతానికి గౌరవం యివ్వగలను కానీ, నా భర్తను నా ముందుమాత్రం మీ యిష్టంవచ్చినట్టూ అంటే సహించలేను."

అని కాస్త తీవ్రంగానే అంది.

"అది నీ తప్పుకాదులే. ఈ దేశపు స్త్రీల రక్షణ కాలలో పట్టేసిన వ్యాధి అది" అని నిట్టూర్చాడు.

"ఆ వ్యాధిమాడా లేకపోతే ఈదేశంలో ఆడ దానిమన్న ప్రత్యేకతేమిటి మేమిదా?" అని చిత్రంగా నవ్వింది.

లబిత నవ్వు రామారావు మనసునని చూస్తున్నప్పుడు పొగమందులా ఆవరించేసి, అతని హృదయంమీద సమృద్ధిపెట్టు పెట్టింది. లబిత నాకళ్యం సిద్ధాంతాన్ని ఎంత తీవ్రంగా బలపరుస్తూన్నదో, ఆమె నవ్వున నవ్వు అంత తీవ్రంగా వ్యతిరేకిస్తున్నట్టు వినిపించింది. అయితే లబిత నవ్వుతో ఏకీభవించాలో, ఆమె వాక్యాన్ని ప్రతిఘటించాలో మాత్రం రామారావు

కర్ణం కాలేను. కొద్దిక్షణాలు అప్రతిభుడయిపోయాడు. బ్రూ బుద్ధి ప్రతిఘటించి నన్ను పుగమికి తిర్రు కర్ణకత్వం ఏమీ సాధించలేదని నిశ్చయించుకున్నాడు. రామరావు సందిగ్ధంలో కష్టాలు గమనించింది లలిత. క్రసంగాన్ని మార్చకపోతే మరీ బాధగా ఉంటుందనుకుంది.

“ఇంతకూ గెటప్, క్రింటింగ్ వాయిగా లెలా ఉన్నాయో...”

అని ఆగింది ఆరుతతో ఆతనిపైపు చూస్తూ.

“ఈ పబ్లిషర్ ని సువ్వెరగవతుంటాను. ఔను, అసలు వాళ్ళు నీతో మాట్లాడలేదుగా. వాడు నా క్లాస్ మేట్ తే ఇంబర్వరకూ, యూనివర్సిటీలో మాత్రం నేను లిటరేచర్ తీసుకుంటే, వాడు కామర్స్ పూర్తిచేశాడు. అప్పుడే వాడికి ప్రెస్సు పెట్టాలని ఉండేది.”

“అయితే యింతా మీ చలవేనన్నమాట నాతో చెప్పకుండా కూడా మీరు ఎన్నో ఉపకారాలు చేస్తున్నారు.”

“ఇప్పటికీ ఇది చెప్పకపోదును. ఈ విషయం నీకు ముందుగా తెలిసిపోతే నీ ప్రతిభమిదకంటే నా సహకారం మిదనే నీకు విశ్వాసం ఏర్పడుతుంది. అప్పుడు సువ్వెంత వృద్ధిలోకి రాలేవు. సువ్వ ఈనాడింతగా రాణిస్తున్నావంటే ఈ రహస్యం తెలిక పోవటంకల్లనే. అలా కాని పక్షంలో సువ్వేది వ్రాస్తే అదే అచ్చవుతుందని నమ్మి కృషిలో లోపం చేస్తావు.”

“కావచ్చు...కానీ...నేనెంత ప్రతిభావంతురాలైనా మీ సహకారం లేకపోతే నేనింత త్వరలో ఆభివృద్ధిలోకి వచ్చేవాన్ని కాదు. నాకన్న ప్రతిభాసంపత్తి కలవా రెందరు లేరు; అవకాశ, సహకారాలు లేక...”

అని ఆగింది లలిత.

“సువ్వ చెప్పింది పూర్తిగా అసత్య మనలేను”

అని, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

“సరేలేండి...దీనికేం గాని మీలో ఒక ముఖ్య విషయం మాట్లాడుదామని వచ్చాను.”

“ఏం...రంగడేవన్నా మితిమీరు తున్నాడా?”

“అదేమిట పెద్ద విషయం కాదు”

అని ఎడమ కన్నరమూసి చూసింది.

“అంటే?”

కొంచెం తీవ్రంగా పలికింది రామరావు కంఠం.

“అబ్బే, అలాంటిదేమీ లేదు. పైగా మీరు ఊహించేటంత మిసిసి కాదాయన. మనుషుల్ని అర్థం చేసుకోవటంలో మీ రింకా అనుభవం సంపాదించాలి. అసలు మేస్తూ, మీరు పెళ్ళిచేసుకుంటే కానీ ఇలాటి విషయాలూహించ లేరండీ”

అని చురుక్కొరంగా నవ్వింది. లలిత పెదవుల కదలికతోనే సవ్వ నాపితే రామరావుకి అండేది కాదు, చిత్ర స్వగంతో ఆమె నవ్వుటంతో రామరావు ఆమె వైపు చూశాడు.

“సువ్వ నే డేమిటో సువ్వయినా అర్థం చేసుకుంటున్నావా?”

“నా నవల చదివినట్టు ఇప్పుడు నమ్మాను. సరిగ్గా అదే వాక్యం నా ఆఖరు ఆధ్యాయంలో వాడాను”

అంటూ నే నవ్వింది.

“నవలలూ నాటకాలూ కావు లలితా జీవితాలు.”

“శమ్మలేను, ఇప్పుడే అన్నారు-ఆ నవల నా జీవితమే నని”

“ఎక్కడో కలుస్తాయి అలాంటివి”

“అలా నే మీ జీవితమూనూ”

“అంటే?”

“నేనీ సాహసం చేస్తే మీరేమీ అనుకోరు గదా”

అని సోఫాలో నించి లేచి నిలబడింది.

ఒక్క క్షణం రామరావు కనులముందు, మనసు ముందు అంభకారం తాండవించింది. లలిత వాక్యాన్ని పూర్తి చేసి, లేచి నిలబడేలోగా రామరావు మనస్సు మహా ఝంఝంలో ఊగిసిలాడి, శరీర మంతా చదులు పట్టించేసింది.

“మీరు సొందర్యాన్ని పెళ్ళి చేసుకోవాలి”

అంటూ వీధిలోకి నడిచేసింది.

8

“ఈ మధ్య రంగారావు ఇంటిదగ్గరే ఎక్కువగా ఉంటున్నట్టున్నారు.”

అంతర్వత్తి

గది గడప దాటుతూ నే అన్నది, సౌందర్యం.

“ఔను...వస్తూనే ఈ ప్రశ్న వెయ్యాలిపించింకే?”

అంది, లలిత సౌందర్యం ప్రశ్నకు కొద్దిగా నొచ్చుకున్నా, ఆ భావం వ్యక్తంకావండా చేస్తూ.

“ఆ! నాలుగయిదు రోజుల్నుంచీ నేను బోసల కొన్నాండగా ఆయన కేటు దాటుతూండటమో, నేనూ సరిగ్గా మీ గోడ్డుమలుపు తిరిగేసరికి ఆయన కారులో ఎదురయి ‘ఏమ్’ చేస్తూండటమో జరుగుతోందిలే”

అని నవ్వుతూ లలిత ప్రక్కగా కూర్చుండి, సౌందర్యం.

“ఒప్పుకా మీ పెళ్ళి వచ్చే నెలలో నే జరుగుతుందనుకుంటా”

అని ప్రసంగాన్ని మార్చేసింది లలిత.

“ఏమోనమ్మా, అంతా నువ్వు చేశావు. అసలు నాకు...”

“ఏమిటోయ్ అసలు నీకూ...”

“ఏమీ లేదు. ఇప్పుడే చెంబుకుగానీ, కొత్తగా మొదలు పెట్టిన నవల ఎంతవరకూ వచ్చిందీ?”

“నువ్వు అడిగేవరకూ నాకు గుర్రేలేదు సుమీ; నాలుగయిదు ప్రకరణాలు కాబోలు పూర్తిచేశా... అంతలో—సరిగ్గా ఈవేళకి వారం పూర్తయింది—మీ చెల్లివచ్చి పట్టుకు చక్కపోయింది. వ్రాస్తూన్నది పట్టుకుపోలే ఎలా ఉంటుందో చిన్నసిల్లకేం తెలుసూ?”

“ఈ కోతలకేంలే, నీకంత వ్రాయాలని ఉంటే కొత్త ప్రకరణం ప్రారంభించనూ గలవు, లేదా... ఒక్క టైప్ కొట్టేసి తెచ్చుకురాగలవు. అసలు సంగతి దాస్తావేం? బావగాను ఇంటిపట్టున ఎక్కువగా ఉంటున్నట్లున్నారు. అంచేత తీరిక చిక్కటంలేదు. పోనీబెద్దూ, అవప్పుడన్నా పూర్తి చేసుకోవచ్చు; ఆయన మనసు మారింది. అదే పదివేల...”

అంటూండగానే రామారావు ప్రవేశించాడు.

రామారావు ప్రవేశంతో ఒక్కసారిగా లేచి నిలబడి పైటచెంబు భుజించిించి లాగి కప్పుకుంటూ, సిగ్గుగా తలవాల్చింది, సౌందర్యం. లలిత నవ్వునావు కోలేక, అక్కడికీ చెంచు ముఖానికి చాటుచేసుకుని, తల ప్రక్కకుతిప్పింది. రామారావు ఎంత దూకుడుగా

ప్రవేశించాడో, అంత ఆకస్మికంగానూ నిలబడి పోయాడు. ఒక్క తుణుం అతని ఆలోచన పనిచేయ్యలేదు.

లలిత ఓసిక పట్టలేక;

“రండి మేష్టానూ కూర్చోండి, కొత్త పెళ్ళి మాతుర్నీ అంతనేపు నిలబెట్టి మాస్తే బెదిరిపోతుంది”

“ఏమిటో నీ పిచ్చికొనీ లలితక్కా, ఆయనకు నాకన్న అందంలో, చదువులో, అన్నిటిలో ఎక్కువయిన వాళ్ళే దొరుకుతారు; పది, పదిహేనువేలు కట్టుంకూడా యిస్తారు”

“చాలా దుర్బలంగా ఉంది ప్రసంగం”

అంటూ నవ్వుతూ కూర్చున్నాడు రామారావు. “కంతమా? విషయమా? దుర్బలంగా ఉన్న జేమిటి గుర్తుత్తనూ!”

అని పక్కొల్లు నవ్వింది లలిత.

లలితతో కలిపి యిద్దరూ నవ్వాడు.

“ఈ విషయాన్ని ప్రస్తావించ బోయే ముందు నువ్వు ఒక్క విషయాన్ని మరిచి పోయావేమో అని పిస్తోంది”

అని ఆగాడు రామారావు.

“అసలు మనం ఏ విషయాలూ మాట్లాడుకోకుండానే ఇది పెళ్ళి కూతురులా సిగ్గునీ, మీగు పెళ్ళి కొడుకులా హిరణ్యాక్ష వరాలనూ.....”

“కాస్తేపు శ్రద్ధగా వింటావా?”

“సీరియస్ గా వింటాం చెప్పండి”

అని ఒక చేత్తో తన నోరూ, రెండో చేత్తో సౌందర్యం నోరూ మూసిసింది.

గామారావు నవ్వాడు; నవ్వువచ్చికొడు, కోపం వచ్చి నవ్వాడు.

లలిత నవ్వింది, నవ్వుకూడదనుకుంటూ సౌందర్యం నవ్వింది.

ఒక్క తుణుంలో వాతావరణంలో ప్రకాంతత ఏర్పడింది. కిటికీలోంచి మలముమారుతం వీచే సావ కాళం లేక చల్లగాలి మాత్రమే సముద్రపు హోరుతో వస్తూన్నది. కొద్దిగా కనుచీకటి పడుతున్నా గదిలో మనుషుల పోలికలు తెలీనంత స్థితి రాలేదు. అయినా సౌందర్యం లేచి ‘స్వీప్’ చేసింది. పసుపురంగు దీపం వెలిగింది.

“మాకారా మాస్టారూ, అప్పుడే గదిలో పెళ్లి కళాం చిచ్చింది పసుపు దీపంతో” అంది లలిత.

సౌందర్యం, వెలుగుతున్న దీపాన్ని అలానే ఉంచి యింకో స్విచ్ నొక్కింది. మెక్కర్లీ దీపం వెలిగింది.

“మాకారా మాస్టారూ, బుద్ధి పాదరసంలా పని చెయ్యాలి.”

అంది లలిత నవ్వుతూ, పైట చెంగుచివర నలిపి చెవిలో తిప్పకుంటూ.

“ఇంతకూ నా సంచేహం వినలేదు”

అన్నాడు రామారావు.

“అంతకంటే చెప్ప లేదంటే బావుంటుంది... ఏమే సుందరీ...బెనుకాని మా-స్టా-రూ-చక్కగా సుందరీ! అని పిలవక సౌందర్యం ఏమిటండీ?”

“అది రంగడి పిచ్చితే. వాడికి ఏపదం నొరికినా దాన్ని తడితం చేసికొని పలకడు. అందులో నామా వాచకాలు దొరికితే...మొదట్లో నిన్ను ‘లాలిత్యం’ అని పిల్చేవాడు గుర్తు లేదా? అలాగే...”

“మీ రీ చివరణంతా చేస్తున్నారు కానీ...”

“చెప్తున్నా...బహుశా మా పెళ్లి జరగటం నిశ్చయమయితే...”

“అయితే అనకండి. అదెప్పుడో నిశ్చయం అయి పోయింది...పెళ్లి జరిగాక అనండి”

“ఆ మాటే నేనూ అంటుంటు...”

“అది అనేకారూ. తరువాయి కానీండి”

అంటూనే సుందరీచేతిని తన పిడికిలిలోకి తీసుకుంది.

“పెద్ద వికేషం కాదు కానీ, అప్పుడు మాయిద్దరిలో ఒకరం ఉద్యోగం మానాల్సి వస్తుంది”.

“ఓన్...ఎవరు మానేసినా మా నెయ్యెచ్చు, ఏం—మీకు సర్వీసుమీద విసుగు పుట్టిందా?”

అని సుందరినైపు చూస్తూ కన్ను మీటింది. అయినా సుందరి ఆకక:

“అందుకు నాకేమీ అభ్యంతరంలేదు. ఇరవై యేళ్లు వైబ్రాడా పెళ్లికాక, ఇంటరు ప్యాసయి యింటికి భారంగా, నాన్న యెదురుగా ఓ భూతంలా ఉండడం ఇష్టం లేక సర్వీసులో చేరాను”

అంది.

“సన్నెప్పు పూర్తిగా చంపేశావే. పెంపొరెగిపోయింది మేష్టారూ?”

అంది లలిత లేచి నిలబడి.

రామారావు ముఖంలో ప్రసన్నత ప్రవహించింది.

సుందరి హృదయవచనీమలో మల్లెలు విరిసి మోముపై గుబాళించినవి.

ఆ ముహూర్తంలో లలిత ఇరువురి చేతులూ కలిపి తన గదిలోకి తీసికెళ్లి, ద్వారబంధం మీదున్న పార్వతీ—పరమేశ్వరుల పాలశిలా విగ్రహాలకు నమస్కరింప జేసింది.

“ఇంక ముహూర్తాలూ, మంగళమాత్రాలూ, పెద్దలూ, పేరంటాలూ తరువాయి విషయాలు. మీకు గుర్తుందా మేష్టారూ, ఆ రోజు సాయంకాలం మా యిద్దరినీ యిలానే ఇక్కడే కలిపారు మీరు”

అని సిగ్గుతో తలనాల్చి, క్రీగంటితో పక్క గోడమీదనున్న తన పెళ్లిఫోటో నైపు చూసింది. అదే తుణుంబో సుందరీ—రామారావులు ఒకరివైపాకరు చిరుసిగ్గుతో చూచుకున్నారు.

“ఈ రాత్రి ఇక్కడే ఆగిపోండి ఆయన ఒక్క గంటలో వచ్చేస్తానని వెళ్ళాడు. ఏకంగా భోం చేసేద్దాం...అదిగో కారు హోన్...మనదే...వచ్చేస్తున్నారు. కూడా మా చెల్లీ మరోయిద్దరమ్మాయిలూ వస్తున్నట్టున్నారే” అని చకచక వరండాలోకి నడిచి స్వాగతి మిచ్చింది లలిత.

9

“అందుకన్నమాట రంగడు ఈ ఆరమాసాల నుంచీ ఇంటిదగ్గరుంటాంటు” అన్నాడు రామారావు ప్రసంగ మధ్యంతో.

“అంటే?”

అంది లలిత, నోట్లు లెక్క పెట్టి ‘బాగ్’ లో పెడుతూ.

“అంత అజ్ఞానినికాదు లలితా! ఒక్కసారిగా బాంకోలోఉన్న సొమ్మంతా తీసికోవలసిన అవసరం ఇంతలో నీకేమిటొచ్చింది?”

“ఏనయినా ఉంటుంది. అంతాచేస్తే మొత్తం అయిదు వేలులేదు, నా సంపాదన”

“కావచ్చు, కానీ...రంగడిదగ్గర డబ్బు పూర్తిగా అయిపోయి ఉంటుంది. వ్యాపారంలో పెద్ద డెబ్బు తీస్తాడు. అందులో వరదలికి రాజమండ్రీలో పేషకు గోడోను పూర్తిగా లాగేసిందిని విన్నాను. ఇప్పుడు మళ్ళీ వాడికి పెట్టాబడికావాలి. వ్యాపారంలో మురిగి

అం త ర్వ త్తి

పోయినవాణ్ణి ఉద్ధరించటానికి ఎవరూ ముందుకు రారు. అందుకనీ...అయినా దాదా తణఖా పెడతే..."

"ఉచితంగా యిచ్చే సలహాలలో జౌచిత్యం ఉంటే ఎంత జాప్యంతుంది రామం...పోనీలే, భార్య దగ్గర అయినా వేలు బాంకిలో మూలుగు తూండగా భర్తకి ఇల్లు తణఖా పెట్టవలసిన అవసరం?"

"వాడి కీనాటివరకూ భార్య-భర్త సంబంధ జ్ఞానం నశించింది కనుక"

"అంతలో అనుబంధం చెబుతుందా?"

అని నవ్వింది లలిత.

"అయితే నీ సంపాదన కూడా వాడి తిరుగుళ్ళకు ధారపోస్తున్నావన్నమాట"

"మీరింత నీచంగా ఊహిస్తారకులోలేను, తుమించండి - కొంచెం కటువుగా మాట్లాడినట్లు న్నాను. మీరే నాస్థితిలో ఉంటే మీరు కూడా నేను చేస్తున్నట్టే చెయ్యవినాడు సంసారం చట్టు బండలవుతుంది."

అని తల ప్రక్కకు తిప్పింది. అంతలో చేతిలో జేబురుమాలో ఊపుకుంటూ వస్తున్న సుందరి కనిపించింది. లలిత తమయించుకుని :

"మిమ్మల్ని ఒక ప్రశ్న అడగమన్నారు. మొత్తం పదివేలతో ఆయన పబ్లిషింగ్ హౌస్ ప్రారంభిస్తున్నారు. మాదగ్గర అయిదువేలున్నాయి. మీరూ అయిదువేలీస్తే....."

"నేనంత చవటని కాదు లలిత"

అని రామారావు కోపంగా అంటుండగా ప్రవేశించినసుందరి ఇరువురినీ చూచి ఒక్కక్షణం స్తబ్ధించి నిలబడి :

"ఏవో చాలా తీవ్రంగా నడుస్తున్నట్టుంది" అంటూ లలిత దగ్గరకూర్చుంది.

"వ్యాపారానికి పీరియస్ నెస్ అవసరంలే, అయితే మిష్టర్ రామం, మీకు షేర్ తీసికోవటం సుతరామూ ఇష్టంలేనట్లేనా? ఈ అయిదువేలూ మీరిచ్చేస్తే బాధలేదు. లేకపోవే..."

అని లలితచెప్తుండగా నే :

లేకపోలే దాదా అమ్మేసుకుంటాడా? ఏల్లేదని చెప్ప; నీకు గుర్తులేదేమో, దాదా నీ పేరఉంది..."

అని తీవ్రంగా పలికాడు.

"అబ్బబ్బ! మీరంత హైరానా పడిపోలే ఎలా?"

అంది లలిత నవ్వుతూ, సుందరినైపు చూసి.

"అసలేమిటో నాతో చెప్పనే; ఆయనకొంటి వేం తెలుచూ, వండిపెట్టి పులుసులో పులుపు సరి పోయిందా అంటే 'బాగానే ఉంది' అంటారే కాని, ఏం కావాలో తెలీదాయను"

అంది సుందరి లలితహిడికి జరిగి, ఆమె తల తన నైపుకు తిప్పిపట్టుకుని.

"చెప్ప...ఆవిడ తీరుస్తుంది నీ కోరిక"

అని గట్టిగా అగ్గి పుల్ల కొట్టి, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

"మరేం లేనీ, ఈ అయిదువేలతో స్టాక్కు తీసుకుని హైదరాబాద్లో వ్యాపారంచేస్తే సంవత్సరంలో రెట్టింపు తియ్యవచ్చు. కాని ఈ సంవత్సరంలో పదివేలూపెడతే సుమారు పాతికవేలు రావొచ్చు"

అంది లలిత.

నేను వాణ్ణి నమ్మును లలిత; పెళ్ళయిన నాలుగేళ్ళు తిరిక్కుండా కట్టకున్న పెళ్ళాం సంలనవతి కాలేదని సంవత్సరంసర నానాసంసలూ పెట్టి, అన్ని తిరుగుళ్ళూ తిరిగి, వ్యాపారంలో సర్వనాశనం అయి..."

ఉపన్యాసభోగణిలో పోతున్న రామారావుని ఆపటానికి ఏం తోచక : "చాలెడ్దురూ...మీ కన్నీ అలాగే కనిపిస్తాయి. లలిత కిప్పుడు అయిదో నెల... తెలుసా?"

అని లలితతో వంటింట్లోకి నడిచేసింది, సుందరి.

'W - H - A - T!!' (హ్య...ట్!!)

అని రామారావు ఫోఫోలో వెనక్కు వాలాడు. రెండుకాళ్ళూ మేజామీద ఉంచుతూ. వంటింట్లోంచి కిలకిలలు వినిపిస్తున్నాయి. శబ్దం రంగారావు కారు హోరన్ ఆగకుండా మ్రోగుతోంది. "ఒరేయ్, రావుదూ!" అన్న రంగడి చిన్నవాటికేక రామారావుని అమాంతం కారు దగ్గరికి నడిపింది.

నాగార్జునుడు : నాగార్జునకొండ

శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు

విశ్వ సంస్కృతి ఒక మహాప్రవాహము. వివిధ భూములనుండి వచ్చు వివిధోపనదులే మహా ప్రవాహమున జేరి నానాలు దానిని బలీయ మొనర్చినవి. పెనర్చుచున్నవి. ఒక్కొక్క కాలమున నొక్కొక్క దేశము ప్రముఖత వహించి తన విజ్ఞాన స్రవంతి నీ మహాప్రవాహమున సంగమింపజేసినది. వేదకాలమున సప్తసింధు ప్రాంతము, బుద్ధదేవుని కాలమున కోసల, కాశీ, మగధ ప్రాంతములు, గ్రీకు తత్త్వవేత్తల కాలమున యవన భూమి, టోలమీల కాలమున అలెగ్జాండ్రీయా యిట్టి పుణ్యమునకు నోచుకొన్నవి; విశ్వసంస్కృతీ చరిత్ర యందు గణనీయస్థానముల నాక్రమించినవి.

అట్టి భాగ్యమే కృష్ణాతీర్థ ఆంధ్రభూమికి, క్రైస్తవ శకాంభ కాలమున సిద్ధించినది. ఇటు నానాడు బయలుదేరిన మహాయానమాధ్యమిక వాదము, తత్త్వశాస్త్రమున నొక నూతన యుగమునకు ప్రాతిపదిక వేసినది. దీని మూలస్థానము శ్రీపర్వతము; ఆ వాదప్రవక్త శ్రీ నాగార్జునుడు. ఆ శ్రీ పర్వతమే నేటి నాగార్జున కొండ.

ఆ నాగార్జునుడు బౌద్ధమత పీఠాధిపతులలో పదునాలుగవ వాడు.

ఈ నాడు నాగార్జునకొండ ప్రాంతము చైతన్య రహితము. కాని ఆనాడది ఒక పుణ్యభూమి. ఒక మహావిహారము, ఒక సుప్రసిద్ధ విద్యాపీఠము.

'నాగార్జునుని చరణ సన్నిధిని తత్త్వ రహస్యముల గ్రహించుటకు నేల నాలుగుచెరగులనుండి జిజ్ఞాసువు లా నాశిచ్చటికి వచ్చెడివారు. వివిధ దేశముల ప్రభువులు, తమదేశీయులగు విద్యార్థుల వసతినిమిత్తము విహారముల గట్టించిరి. అట్టి వానిలో సింహళ దేశీయుల విహారమొకటి యున్నదను విషయము నేటి త్రవ్వకములవలన తెలియనగుచున్నది.'

దరిద్రావున నే, ఇత్యౌకుల గాజధాని విజయపురి యుండెడిది. దాని శిథిలావ శేషములు నేటి త్రవ్వకములలో కొనవచ్చుచున్నవి.

ఆనాటి ఇత్యౌకులు ఆంధ్ర శాతవాహన సామ్రాట్టుల సామంతులు. సాతవాహన ప్రభువు నాగార్జునుని పరమ మిత్రుడు.

ఈవిధముగ, ఆంధ్ర ప్రభువుల, వారి సామంతులగు ఇత్యౌకుల ఆదర సహకారముల చలువను మహానాన మాధ్యమిక వాదము పెరిగి పెద్దదై చైనా, శున్యతసియా కొరియా, జపాను, టిబెట్ దేశములకు క్రమశః వ్యాపించినది.

నాగార్జున కొండను గురించి నాగార్జునుని గురించి స్థూలముగ మనకు తెలియవచ్చు విషయము లివి:

'కాలగర్భమున విలీనమైపోయిన నాగార్జునుని చరిత్రను గురించి మనకీ స్థూలవిశేషములు చైనీయు, తిబెతీయు బౌద్ధమత గ్రంథముల సాయమున మాత్రమే నేడు లభ్యమగుచున్నవి. చైనీయు గ్రంథస్థ విషయముల గ్రహించుటకు వాని ఆంగ్లానువాదములే శిరస్యము. తిబెతీయు గ్రంథములకు హంగేరియును రచయిత రచించిన జర్మను అనువాదములును, వాని ననుసరించిన ఆంగ్ల గ్రంథములును దిక్కు. చైనీయు తిబెతీయు భాషలలోగల గ్రంథములను యీ వచనోత్పత్తితో నిమిత్తము లేకుండా భారతీయు భాషలలోని కనువడించుటకు భారత ప్రభుత్వము పూనుకొనున్నది. నాగార్జుని సమగ్ర చరిత్రను రచించుటయం దాసక్తి వహింపదగు ఆంధ్ర ప్రభుత్వమయినను యిందులకు పూనుకొనుట సమంజసము.'

ఇక, భూగర్భమున నణగియున్న ఐతిహాసికా ధారముల విషయమున నాగార్జున కొండ ప్రాంతమే మనకు దిక్కు. పుంవస్తు పరిశోధనశాఖవారిప్పటి వరకు జేసిన త్రవ్వకములవలన లభ్యమయిన యాధారములు కొంత విలువగలవియే యైనను, నాగార్జున చరిత్రను రచించుటకు సాయపడనవి మాత్రము అందు మృగ్యము.

ఈనాడీ త్రవ్వకములవలన మనకు లభ్యమయిన దానకాసనము లన్నియు మాధారీపుత్ర శ్రీ వీరపురుష

నాగార్జునుడు : నాగార్జునకొండ

దత్తుడను ఇక్ష్వాకు రాజు పరిపాలనకాలపు దరిదాపుల లోనివే. ఇదియన్నియు క్రీ. త. మూఱవ శతాబ్దము లోనివి. ఆనాటికి శాతవాహన సామ్రాజ్య మంతరించి నది. ఇక్ష్వాకులు స్వతంత్రులైరి.

ఇంకొక విషయముకూడ గమనార్హము. ఈశాసన ముల కాలమునాటికి జౌద్ధమతమునకు రాజాదరణ లేదు. రాజు లందరును వైదికమతానుభవము. రాణులుమాత్రమే బుద్ధజేవు నుపాసించుచుండిరి. అందువలన ఆనాటికి జౌద్ధబ్రాహ్మణ మతములమధ్య సమన్వయ మారంభ మయ్యెనని నిర్ణయింపవచ్చును. రాణుల ఆదరణమాత్ర మునే ఈ మహావిహారములు, స్తూపము నెలకొన్న వనియు నునము చెప్పజాలము.

ఇట్టి మహా విహారముల నిర్మాణమున కావశ్యక మగు జౌద్ధమతానికి ఆనాటి ప్రభువులలో లేదని తెలియుటచే, వీని నిర్మాణమునకు మనమింకను వెనుకకు పోకతప్పదు. చైనీయ గాథల ననుసరించి యీ విహార ములను ఆంధ్ర సాతవాహనరాజు నాగార్జునుని కొరకై కట్టించె నని తెలియుచున్నది. కాని ఆ సాతవాహన రాజెవ్వగు?

నాగార్జునుని కాలము

నాగార్జునకొండ త్రవ్వకములలో యికముందు వేరుగ నాధారములు లభించువరకును, మనకున్న సామగ్రితోనే, నాగార్జునుని కాలమును అతని నాదిరించిన సాతవాహనరాజు కాలమును నిర్ణయింపవలసి యున్నది. మిగ్గులు కొండ రీ సాతవాహన ప్రభువు యజ్ఞశ్రీ యని యనిరి. యజ్ఞశ్రీ కాలముగ క్రీ. త. రెండవశతాబ్ది నే నాగార్జునుని కాలముగ వారు గ్రహించిరి.

కాని నేడు నాగార్జునకొండవద్ద వెలువడుచున్న శాసనములును, చైనీయ జౌద్ధమత చరిత్రయును, ఈ వాదమునకు విరుద్ధముగ నున్నవి.

చైనీయ జౌద్ధమత చరిత్ర ననుసరించిమాడ, హిందూదేశమున జౌద్ధమతపీఠాధిపతులు 281 గురు క్రమముగ అధికారము వహించిరినియు, అందులో పదు నాలుగవవాడు నాగార్జును డనియు, కడపటి వాడు బోధిసత్వు డనియు తెలియవచ్చుచున్నది. బోధిసత్వుడు తనకాలమున భారతదేశమందు జౌద్ధము పీన సితీయం దుండుటచే చైనాకు పోయెను. అంతటితో

భారతదేశమున నీపీఠ మంతరించెను. బోధిసత్వుఁడైనాకు పోయినది క్రీ. త. 281లోననుకూడ ఈ గ్రం. ములవలన తెలియుచున్నది. నాగార్జునుడు బుద్ధు తరువాత నాలుగువందల సంవత్సరములకు జన్మించని ఈ గ్రంథములే చెప్పచున్నవి.

బుద్ధునినుండి బోధిసత్వుని కాలమునకు దాదాపుగ వేయిసంవత్సరములగును. ఈ మధ్యకాలము; యిరువదిముగ్గురు పీఠాధిపతు లుండుటచే, యీవిధము? తెక్కరించినను, పగునాల్గవ పీఠాధిపతియగు నాగార్జునుడు బుద్ధునితరువాత 4—5 శతాబ్దములలో అనగా క్రీ. పూర్వము 1-వ శతాబ్దిలో నుండుననియే తేలుచున్నది.

ఇక యిప్పటికి దొరికిన శాసనముల విషయ మిదివరకే ప్రస్తావించబడినది. క్రీ. త. మూఱవశతాబ్ది లోని వరు యీ శాసనములవలన నా కాలము జౌద్ధ మతమున కశ్యుద్వికృతల మని చెప్పటకు వలచు పడ కున్నది. యజ్ఞశ్రీకాలమునకును ఈశాసన కాలమున కును గడచిన అంతరము నూగు సంవత్సరములలోప లనేయుండును. నాగార్జునుడు యజ్ఞశ్రీకి సమకాలి కుడే యగునెడల అతని కాలమున జౌద్ధమతము ఆంధ్ర ప్రాంతమున నత్యుచ్ఛస్థితి యందుండెనని అంగీకరిం పక తప్పదు. అట్టి సందిగ్ధమున యిక్ష్వాకుల కాలము నాటికి అనగా వందసంవత్సరముల లోపలనే అది బ్రాహ్మణమతమున నంతర్లీనమై పోవుస్థితికి వచ్చినదని విశ్వసించజాలము.

ఇదియునుగాక యజ్ఞశ్రీకాలమున బ్రాహ్మణ మతము పునరుజ్జీవితమైనదనియు, మత్స్యపురాణ మాకాలముననే సంగ్రహితిమైనదనియు, తెలియు చున్నది. అట్టివాడు జౌద్ధుడగుచు నాదిరించి పోషించె ననుటయు దుర్లభము. యజ్ఞశ్రీ యను పేరే వైదికమత పునరుజ్జయభిణమును చెప్పక చెప్పచున్నది.

నాగార్జునుని, పాశ్చాత్యపండితులు రెండవ శతాబ్దివాడని చెప్పటచే, అతనిని యజ్ఞశ్రీతో సమకాలి కునిగ మన వితిహాసికులు నిర్ణయించిరనుట స్పష్టము. పాశ్చాత్యు లిటుల నాగార్జునుని కాలమును నిర్ణయించుటలో కొంత పొరపడిరని అర్థమగుచున్నది. అశ్వ ఘోషుని నాగార్జునుడు తన గ్రంథములలో పేర్కొన్నాడు. అశ్వఘోషుడు తన గ్రంథములలో పేర్కొన్న శకనరపతి కనిఘ్నుడుగ పాశ్చాత్యులు విశ్వ

సింఛిరి. కనిష్ఠుడు క్రీ. త. 78 లో నున్నాడని విశ్వసించి పాశ్చాత్య పండితులు నా గార్జునుని క్రీ. త. రెండవ శతాబ్దిలోనికి తెచ్చిరి.

అశ్వఘోషుడు పేర్కొన్నవాడు కనిష్ఠుడే యని భావించుచుచే కలిగిన యీ పొరపాటు నిపుడు సరిదిద్దకొనవలసియున్నది. పుష్కలవతిని పరిపాలించుచు మోహుడును పేరుగల శకరాజు క్రీ. పూ. రెండవశతాబ్దిలో నున్నాడు: యవన, ఖగోష్ఠిలిపులలో నితని నాణెములు మనకు నేడు కనబడుచున్నవి. ఇతనికి కుమారుడు అజయే పంజాబునందు యవనుల అధికారమును నిర్మూలించెను. కావున ఈ మోహుని (Moa, Moues) అశ్వఘోషుని సమకాలికుడుగ మనము గ్రహించుచో నా గార్జునుడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ది చివరనుండిని తేలగలదు. అప్పటి సాతివాహనరాజు ఆంధ్ర రాజులపట్టికలో ఆరవవాడగు శాతవర్తి కాగలడు. ఈ శాతవర్తి క్రీ. పూ. 172 లో రాజ్యాధిపత్యము వహించెనని చరిత్రకారు లంగీకరించుచున్నారు.

నా గార్జునుని గురించి చెప్పిన తిబెటీయ గాథలలో గల ఇంకొక విషయముతో కూడ యీకాల నిర్ణయము సరిపోవు చున్నది. నా గార్జును నాదించిన సాతినాహన ప్రభు వతిని కాలము పరిపాలించుచుచే విసు గెల్చిన రాజపుత్రుడు నా గార్జునుని మృతికి కారణ భూతుడయ్యెనని ఆ గాథలు చెప్పుచున్నవి. ఈ శాతవర్తి పరిపాలనాకాలము రీరి సంవత్సరములు. ఆంధ్రరాజులలో ఇంతకాలము పరిపాలన నిర్వహించిన రాజువరకు వేరొకడు లేడు. యజ్ఞశ్రీ పరిపాలనా కాలము 23 సంవత్సరములు మాత్రమే.

వై విషయముల పరిశీలించి చూడ నా గార్జునుడు క్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్ది కడపల నుండిని విశ్వసించుటయే సమంజసమని తోచుచున్నది.

తత్త్వికుడగు నాగార్జునుడు

నాగార్జునునిచే ప్రవచితమగు మార్గమిక వాదము మానవుని విజ్ఞాన భూమికి కడమెట్టు అని చెప్పవచ్చును. శూన్య భావన ఆనాటి జాదులకు కొత్తకాదు. కాని నాగార్జునుడు శూన్యతాకా నూతనత్వమును సమకూర్చెను. అస్తిత్వ నాస్తిత్వములకు మధ్యగామియగు భావమే నాగార్జునుని శూన్యత. ఈనాటి విజ్ఞానులు సైతము తమ నిత్యపరిశోధనల మూలమున నీ వాదము వైపునకే వచ్చుచున్నారు.

నేటి గణితశాస్త్రమున మనకు పరిచితమగు శూన్యము దరిదాపుగ నిట్టిదే. గణితశాస్త్ర వేత్త

దృష్టిలో శూన్యము రెండు విధములు. సర్వశూన్యము గణిత పరికర్మలలో పనికిరాదు. పరికర్మలలో నుపయోగించునది గణితశాస్త్రీయ శూన్యము. ఒకటిని సున్న చే (శూన్యముచే) భాగించిత మనుకొనుడు. అప్పుడు మనకు లభించు లబ్ధము అనంతసంఖ్యయని గణిత వేత్తల నిర్ధారణ. ఒకటిని భాగించిన సున్న, సర్వశూన్యమే అగునెడల భాగహార పరికర్మయే యుండదు. అందువలన సున్న నుగురించి ఒక గణితశాస్త్ర వేత్తను నిర్వచింపుమని కోరినచో అతడు మన ముహించగల్గినట్టి చిన్న సంఖ్యా భిన్నములకన్నను చిన్నదియే శూన్యము అని మాత్రము అనును. అయినయెడల దాని కస్తీత్వము గదా? అని యాడిగిన అతడు లేదనును, సర్వశూన్యమాయన్న కాననును. దాదాపుగ యిట్టిదియే మార్గమిక వాద భావన. ఇట్టి శాస్త్రీయ భావనను కలిపెట్టిన ప్రథమ గౌరవము నా గార్జునునికే దక్కవలయుననుట నిర్వివాదము.

ఇక సాపేక్షతా సిద్ధాంతపు మూలసత్యములు నాగార్జునుని దివ్యవిగ సత్యములలో కనుపడుచున్నవి.

ప్రేమైకజీవి నాగార్జునుడు

బుద్ధివశలతిచే ప్రతిపాదించిన తన తత్త్వ సిద్ధాంతముల నాతడు ప్రజల నెత్తిపై దుద్దేశిగా. సంకృతి సత్యమున నునికిగల యీ ప్రపంచమునందలి ప్రజల సన్మార్గవర్తులగ జేయుటకై భక్తి మూలకముగు బుద్ధి, బోధసత్వారాధనల సతతు ప్రోత్సహించెను ఆ ప్రోత్సాహ ఫలితముగ వ్యాపించిన బుద్ధిభక్తి చిహ్నములే నేటి త్రివ్యకములలో లభించు దానశాసములు.

కాలగతి

నాగార్జునుని భావముల సతని యనంతరము ప్రజలలో బోధింపగలుగు ప్రతిభాశాలురు కలెవ్వరి. మహాయానము క్రమముగ వజ్రగూఢముగ అటనుండి నామాచారమతముగ మారుటతో, జౌద్ధయతము నీతి హీనుల చేతులలోనికి పోయి ఉదాత్తతను గోల్పోయి అస్తమించినది.

ఆ మతముతో పాటు శ్రీ పరవ్రతపు శోభయు నంతరించినది. మిగిలినవి నేడు మనకు కనబడుచున్న కనుబడిక భూమిలో దాగియున్న శిలాఖండములు. ఈ శిలాఖండములే నాగార్జున ప్రతిరూపములై, ఆంధ్రులలో నిద్రాగామై యున్న, తేజశ్శక్తుల నుజ్జ్వలంప జేయగల వని ఆశింతము.

శి ధి లా ల యం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

పాత్రలు : విరాగి, చిరంజీవి, రాముడు, రత్నాకరం,
పార్వతీశం, చంద్రయ్య, యామిని

సలం : కొండ శిఖరం మీది దేవా
లయం. సమయం : మునిమాపు—
దేవాలయ ముఖద్వారం కనిపిస్తూ
వుంది. తలుపులు మూసివున్నై.
ఆలయ ద్వారానికి యిరు వైపులా
చెట్లు జీబురుగా అల్లుకొని వున్నై.
ముందు ఒక వేదికవుంది. కుడివైపు
చెట్ల వెనుకనుంచి నల్లని ముసుగుతో
ఒక స్త్రీ ప్రవేశిస్తుంది. బెదురుగా
ముందుకూ వెనుకకూ చూస్తూ నడు
స్తోంది. చీకటిలో ఆమె రూ పం
స్పష్టంగా కనిపించడంలేదు. ఎడమ
వైపు చెట్ల దగ్గరకు వెళ్లి ముందుకు
చూస్తూ ఆగిపోయింది. ఆలయం
తలుపులు నిశ్శబ్దంగా తెరుచుకున్నై.
లోపలనుంచి దీపపుకాంతి బయట
పడుతోంది. విరాగి ద్వారం దగ్గర
నిలుచొని స్త్రీ కేసి దీక్షగా చూస్తు
న్నాడు. స్త్రీ మోకాళ్ళ మీద
నిలబడి అవనత వదనంతో రెండు
చేతులు జోడించి దేవుణ్ణి ప్రార్థి
స్తోంది. తుణం గడచిన తరువాత
లేచి నిలుచుంది. ముందుకు ఒక
అడుగు వేసింది.

విరాగి : (గంభీర స్వరంతో) ఆగు! మరొక అడుగు
ముందుకు వేకావా— నీ జీవితం ముగిసి
పోతుంది.

స్త్రీ : (భయ విహ్వలయై వెనుకకు తిరిగి చూస్తూ)
ఎవరది? ఈ నిర్జన ప్రదేశంలో కూడా నా
సంకల్పానికి ఆటంకనా?

విరాగి : (ఆమెను సమీపించి) నీముందు ఏమున్నదో
చూశావా?

స్త్రీ : చూశాను. సముద్రము భీకరం కారంతో
కొంపను ఢిక్కొంటున్నాడు.

విరాగి : మరొక అడుగు ముందుకు వేస్తే ఏం జరుగు
తుందో తెలుసా?

స్త్రీ : తెలుసు. ఈ కొండ శిఖరం మీదినుంచి దొర్లి
అనంతసాగరంలో కలుస్తాను. సాగరుడు
సహస్ర వాస్తాలతో నన్ను తన కాగిలిలోకి
తీసుకుంటాడు. (నిర్లక్ష్యంగా అతని ముఖం
లోకి చూస్తుంది).

విరాగి : నిన్ను చూడగానే నీ సంకల్పాన్ని తెలుసు
కున్నానమ్మా! యీరారా! యీ వేదికపై
ఒక త్షణం కూర్చో! మరొకసారి ఆలో
చించి చూడు.

స్త్రీ : (రెండు చేతులలోను ముఖాన్ని దాచుకొని
వెక్కి వెక్కి వీచుస్తూ) లాభంలేను స్వామి!
నా ఆశ లన్నీ అడియాసలై పోయినై. దాడు
లన్నీ మూసుకుపోయినై. ఎటు ప్రయాణం
చెయడానికి నాకు దారిలేదు. ఎటుచూచినా
గాఢాంధకారం. మృత్యువును ఆహ్వానించ
డంకంటే నాకు మార్గంలేదని లేదు. మీకు
చెయ్యెత్తి నమస్కరిస్తాను. నన్ను విడిచి
పెట్టండి.

విరాగి : లేదమ్మా! నువ్వు పొరబాటు పడుతున్నావ్.
తొందరపాటుతో సుఖమమైన మార్గాన్ని
చూడలేక పోతున్నావ్. నామాట విని కొద్ది
క్షణాలపాటు యిక్కడ కూర్చుంటే నీకు
దివ్యమైన మార్గాన్ని చూపిస్తాను.

స్త్రీ : యీ పాపపు జీవితాన్ని మరొకక్షణం
కూడా నేను కొనసాగించలేను. నన్ను నా

దారిని పోనివ్వండి. మీకు పుణ్యం వుంటుంది.

విరాగి : నా మాట నమ్ము. యిక్కడ కొద్ది తూణాలు కూర్చో, తరువాత ఆత్మహత్యకంటే గత్యం లేదని తోస్తే నువ్వు నింభ్యంతరంగా నీ నిండు ప్రాణాల్ని నిలుపునా తీసుకో! నేను అడ్డురాను.

స్త్రీ : (అతని ముఖంలోకి తేరిపారచూస్తూ) మీ రెవరు? మీ మాటలలో ఏదో విచిత్రమైన ప్రభావం వుంది. మనుషులు మనలని యీ ప్రజ్ఞలలో మీ రెండుకు వున్నాను?

విరాగి : నేనా? నేనుకూడా ఒకప్పుడు నీలాగే యిక్కడకు వచ్చాను. కానీ నీలా తొందర పడకుండా యీ వేదికపై ఒక తూణం కూర్చుని ఆలోచించాను. నాకు దివ్యచార్లం ఒకటి కనిపించింది. నాటినుంచీ యిక్కడనే వుండిపోయాను.

[విరాగి వేదికమీద కూర్చుంటాడు. అతని నెనుక స్త్రీకూడా వచ్చి వేదికమీద కూర్చుంటుంది. ఆలయం నుంచి వస్తున్న కాంతి యిద్దరి మీద పడుతుంది. ఐదాగి వయస్సు 80 సం॥ రాలకు ఎక్కువ వుండను. అతని ముఖం ప్రశాంతంగా వుంది. సంస్కారంలేని జాత్తు అతనిని దూడగానే ఎవరికైనా గౌరవభావం కలుగుతుంది. స్త్రీ రూపం ముసుగులోంచి కనిపించదు. చెతులుమాత్రం కోమలంగా తెల్లగా కనిపిస్తాయి.]

స్త్రీ : స్వామి! నాలో ఏదో విచిత్రమైన భావాలు కలుగుతున్నై. ఈ వేదికలో ఏమైనా మాహాత్మ్యం వుందా?

విరాగి : మన మనసులలోనే మాహాత్మ్యం వుందమ్మా! (దేవాలయంలోకి చూస్తూ) చిరంజీవి! చిరంజీవి!

[దేవాలయంలోనుంచి ఒక 16 సం॥రాల కుర్రవాడు బయటకు వస్తాడు. విరాగి పక్కను కూర్చున్న స్త్రీకేసి ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు.]

చిరంజీవి: (విరాగిని) పిలిచారా?

విరాగి : కొంచెం పళ్లు, పాలు తీసుకురా నాయనా! [చిరంజీవినికీ వెళ్ళిపోతాడు]

స్త్రీ : (తన్మయత్వంతో) ప్రాణం హాయిగా వుంది. ఆపాడు ప్రపంచంలోకి పోయి సంకుచిత చిత్తులైన ఆ మనుషుల మధ్య నివసించేకంటే కాశ్యతింగా యిక్కడే వుండి పోతే బాగుంటుందనిపిస్తోంది.

[చిరంజీవి తిరిగివస్తాడు. పళ్లు పాలు స్త్రీ ముందు వుంచి విరాగికి పిచ్చి చూస్తాడు]

విరాగి : తీసుకో అమ్మా! సంకేహించకు!

స్త్రీ : ఇంతవరకూ నాలోలేని ఆకలి, దాహం, అనే భావాలు యిప్పుడే పెల్లుబుకుతున్నై. ఉదయంనుంచి నుంచి నీళ్ళేనా తాగలేదు. తాగాలని కూడా నాకు అనిపించ లేదు.

[ఒక పండుతని కొంచెం పాలు తాగుతుంది] కొంచెం దిగువను దీపాలకాంతిలో మనోహరంగా కనిపిస్తున్నది చూశారా అనే మా వూరు. నా కేగు చూమిని.

చిరం : వూరు వదిలి పెట్టి యిక్కడకు ఎందుకు వచ్చాను? మీకు ఆ వూరిలో బంధువు లేవరా లేరా?

యామిని: కొవలిసినంత మంది బంధువు లున్నాను. వాళ్లు లేక పోయినా బాగుండేదనిపిస్తోంది ఒప్పుడు.

విరాగి : నీకు పెళ్లి అయ్యిందా?

యామి : (నిట్టూర్చి) అయ్యింది స్వామి! పెళ్ళయిన కొద్ది గోజులలోనే నా భర్త ఎక్కడికో పారి పోయేడు. యీ నాటికీ తిరిగి రాలేదు. ఆయన జీవించి వున్నానో లేదో కూడా తెలీదు.

[మరొక పండు తీసుకొని తినబోతూ వుంటుంది. సింహగర్జనవలె మనిషి కేక విని పిస్తుంది]

ఒక గొంతు: (నేపథ్యంలోంచి కొంపలు ప్రతిస్వనించేలా) ఎవరక్కడ? అక్కడే ఆగండి! కాలు కదిపితే కైలాసానికి పంపిస్తాను.

యామి : (భయంతో వణుకుతూ) హమ్మయ్యా! మా వాళ్లు నా కోసం ఎవడినో పంపినట్లున్నారు. నన్నీ ఆపదనుండి తప్పించండి స్వామి (విరాగికి పిచ్చి చూస్తూ)

విరాగి : భయం లేదమ్మా! రానీ! అతి దేవరో చూద్దాం.

[రాముడు కుడివైపు నుండి ప్రవేశిస్తాడు. పెద్ద చింపిరితల బొద్దుమీసల మాసిన గెడ్డం వంకలు తిరిగిన బలమైన శరీరం. చిరుగుల చొక్కా మాసిన పంచె. మనిషిని చూడగానే తాగుబోతో, దొంగో అయి వుంటాడనిపిస్తుంది]

రాము : (ముగ్గురిని లేచి పారచూస్తూ గట్టిగా నవ్వుతూ) హమ్మహ! యిక్కడ యీ మహాసుభావు దేవరో కుటుంబ సభితులగా విచారిస్తున్నట్లున్నాడు. (ముగ్గురి ముఖాలలోకి తీక్షణంగా చూస్తూ) అరే! ఎవరి

ముఖంలోను భయం కనిపించడం లేదే!
(విరాగితో) ఏయ్! నిన్నే! రాముడు
సాక్షాత్కరించినా కళ్లు ఆవృతించి మాన్తూ
పూరుకున్నావేం?

విరాగి : (ప్రశాంతంగా) రాముడేనాడు వేరే
లేడు! కళ్లు తెరిచి చూస్తే ప్రతి జీవునిలోను
జేవుడు కనిపిస్తాడు నాయనా!

రాము : (చురింత గట్టిగా నవ్వుతూ) రాముడంటే
జేవుడు కాదోయ్ పరిమిషీ! అది మన
సొంత పేరు. సరే, ఆధిక ప్రసంగం కట్టి పెట్టి
తినడానికిమైనా ముందు పారెయ్.

యామి : (రెండు పళ్లు తీసి అతనికిస్తూ) పాపం
చాలా దూరాన్నుంచి వస్తున్నట్లున్నావు!
అలసిపోయావు. ముందీ పళ్లు తిను.

రాము : (రెండు చేతులతోను రెండు పళ్లు తీసికొని
క్షణంలో తినేస్తాడు.) కావాలి! యింకా
ఏమైనా కావాలి తినడానికి. ఏముందో అది
తీసుకు వచ్చి యిక్కడ పారెయ్యండి. అలా
నిర్లక్ష్యంగా చూస్తారేం? రాముడి సంగతి
మీకు తెలియడం లేదు. ఆకలి వేసినప్పుడు
పెద్దపులి అయిపోతాడు.

యామి : నీది నిజంగా పెద్ద పులి స్వభావం అయితే
నన్ను చీల్చి చంపు. నా కష్టాలు యీ
రోజుతో గట్టెక్కుతాయి.

రాము : (హేళనగా) పులిసరించి నీకు కొంచెం
కూడా తెలియదన్న మాట! కడుపు నిండిన
తరువాత పులి ఎవరి జోలికి పోదు. సుఖంగా
ఏ గుహలోనో పడుకొని నిద్రపోతుంది.

(కోపంతో పళ్లు బిగించి) కాని మనిషి
మాత్రం అలాంటి వాడు కాడు. ఎందరిని
హింసించినా, ఎన్ని ప్రాణాలు తీసినా
వాడికి తృప్తి వుండదు. అందుకే నా గురు
జేవుడు చెప్పాడు. “ఒరేయ్ రాముడా! చిత్
గొట్టు, వల్లుపూసం చెయ్యి, కనికరం చూపకు.
దుర్మార్గుడైన మనిషిని హతమార్చు.” అని.

విరాగి : ఉక్రేకపడకు నాయనా! జీవితంలో ఏదో
పెద్ద చెబ్బ తిని యీ విధంగా తనూరైనట్లు
కనిపిస్తున్నావు. ఒక క్షణం యీ వేదిక మీద
కూర్చో! (చిరంజీవితో) నాయనా! యిత
నికి తినడానికి యేమైనా తీసుకురా.

[చిరంజీవి ఆలయం లోనికి వెళతాడు]

రాము : (పరిసరాలను పరీకించి చూస్తూ) పాడు
పడ్డ గుడి, అన్నీ విడిచి పెట్టిన బైరాగి, లేడి

పిల్లలాంటి కుర్రాడు, చుక్కలలో చంద
మానులా ఓచక్కని చుక్క-వహ్వ! ఎంత
బాగా కుదిరినై!

విరాగి : ఇలా ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావోనాయనా!

రాము : భలే ప్రశ్న వేశావమ్య బైరాగి! మనం
ఎక్కడినుంచో వస్తున్నాం, ఉన్న నాలుగు
రోజులు కుమ్ములాడుకుంటున్నాం, తిరిగి
ఎక్కడికో వెళ్లిపోతున్నాం. అందుకే
'మాయామేయజగం' అన్నాడు వేదాంతి.
ఇక అసలు విషయానికి వద్దాం. ప్రస్తుతం
ఎక్కడినుంచి వస్తున్నావని కదూ నీ ప్రశ్న?
(సగర్వంగా) నేను మా అత్తవారింటినుంచి
వస్తున్నాను లెండి.

యామి : అత్తవారింటి నుంచి వచ్చే వాళ్లు నున్నగా
ముస్తాబై వస్తారు. కాని యిలా చింకి గుడ్డల
తోను, మానసికగడ్డంతోను వస్తారా ఎక్కడైనా?

రాము : (చిచారస్వరంతో) ఏం చెయ్యను మా
అత్తవారు కడు బీదవారు. జేశాన్ని కొల్ల
గొడుతున్నా వారికి కడుపు నిండడం లేదు.
అలా తెల్లబోయి చూస్తారేం! మా అత్తనారి
యిల్లు ఏదో మీకింకా బోధపడలేదా?
(ఉత్సాహంతో గట్టిగా) పెంటల్ జైల్!
తెలిసిందా! ప్రస్తుతం నేను జైలు నుంచి
విడుదలై వస్తున్నాను.

యామి : (భయంతో) అమ్మయ్యో! నవ్వుదొంగవా?

రాము : (సగర్వంగా) నేను దుర్మార్గుడే, దొంగని
అని చెప్పకోడానికి చాలా గర్విస్తున్నాను.
[చిరంజీవి ఒక పెద్ద గిన్నెతో రొట్టెలు
చెంబుతో మంచినీళ్లు తీసుకువచ్చి రాముడి
ముందు పెడతాడు. రాముడు రొట్టెలన్నీ
తొందరగా తింటూ వుంటాడు].

విరాగి : (ప్రసంగాన్ని కొనసాగించే భోరణిలో
యామినితో) పాపం! నీ భర్త చిన్నప్పడే
లేచి పోయాడా? లోకంలో భర్తలేని స్త్రీ
పడే పాట్లు ఎటువంటివో నాకు తెలుసు.
కాని కష్టాలను సహించ గలకాలి.

యామి : నా కష్టాలు అందరి కష్టాలువంటివి కావు
స్వామీ! నేను చంచలచిత్తను! దుర్మార్గు
రాలిని! నేను చేసిన పాపాలకు ప్రాయశ్చిత్తం
లేదు స్వామీ!

విరాగి : నీ తప్పును మేవైనా డైరీ తెలుసుకోగలిగావో
ఆనాడే నీలో జ్ఞానోదయం కలిగింది
యామి! విచారించకు! పొరబాట్లు చెయ్య
డం, ఆ ఫలితాలను అనుభవిస్తూ బాధ పడ
డం చూడనైనా.

యామి : నేను చేసిన అపరాధం చిన్నది కాదు ప్రభూ! అది మీకు తెలిస్తే మీగకూడానన్న తుమిస్తా రన్న ఆశ నాకు లేదు. అయినా చేసిన పాపం చెవిలే పోతుందంటారు.

రాము : (గట్టిగా నవ్వుతూ) చేసిన పాపం చెప్పి నంత మాత్రానీ పోతే నెంట్లో జైల్లోగు కన్నా నెత్రితల్లీ! చేసిన నేరం చెప్పకుంటే జైలు తప్పదు. చెప్పకపోతే లాఠీపాటు తప్పదు. ఏం లోకం! ఏం న్యాయం!

యామి : నిజమే! లోకంలో న్యాయానికి తావు లేదు. నిజాన్ని ఒప్పుకుంటే ధయంకరమైన దుష్టులతలకు తలవంచవలసి వుంటుంది. నేనా యువకుణ్ణి పేమించిన విషయంరత్నా కరానికి చెప్పకపోతే నా బ్రతుకు యింత మీనమై ఉండేది కాదు.

విరాగి : పరపుణ్యమిహిదికి నీ మనసుమల్గించా యామి!

యామి : (నెక్కి నెక్కి యేడుస్తూ) నన్ను తుమిం చింకి ప్రభూ! నాపాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం లేదు.

రాము : ప్రతి పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం వుంది. అదే నెంట్లో జైలు. పాపాలను గోజుగోజుకూ అభివృద్ధి చేసే మహాయంత్రం అదే (ముగ్గు రిని తేలిపారదాస్తూ) అయితే మీ ముగ్గుగు ఒక కుటుంబం కొదన్నమాట! (గుడినవు వెలుతో చూపిస్తూ) ఆ లోకంలోంచి బైటకు గంటివేసిన తీసివేత సగుకా? ఐరెవా! అయితే నేనుకూడా సరైనచోటుకే వచ్చానే! (గిన్నె ఖాళీచేసి ముందుకు తోస్తాడు. చిరంజీవి ఖాళీ గిన్నె తీసికొని నిష్క్రమిస్తాడు.)

విరాగి : (రాముడితో) కొంతనేవు విశ్రాంతి తీసుకో నామనా! (యామినితో) విచారించకు యామి! మనం లోకంలో అడుగు పెట్టి నప్పటినుంచీ రకరకాల కష్టాలను సుఖాలను చవిచూస్తూ కొత్త అనుభవాలతో పురోగ మిస్తూ ఉంటాం. సుఖాలకు ఉబ్బాంగి పోయి కష్టాలకు నిరుత్సాహపడడం పిరికి వాళ్ల లక్షణం.

యామి : నేటి లోకంలో స్త్రీకి ఉన్న స్థానం దుస్సహ మైనది. అందుకు నా జీవితమే తార్కాణం. నా భర్త చిన్నప్పటి పారిపోయాడని చెప్పాను. అప్పటితో నా తనవులోను మనస్సులోను పరిణామం ఆగిపోతే ఎంత బాగుండేది. కాని అక్కలేదు. విషృతముకు

వులో చెట్లు చిగురించినట్లు కోమలమయిన యౌవనం నాలో ప్రవేశించింది. మనసు వింత వింత కోరికలను కోరింది.

[గాలికి ఆమె తలమీది ముసుగు తొలగి పోతుంది. తెల్లని గుండ్రని ముఖం. మెరిసే కళ్ళు. గులాబీరేకువంటి పెదవులు. వయసు 20, 25 సంవత్సరాల మధ్య ఎంతైనా ఉండవచ్చు]

మంచి చెడ్డలను తెలుసుకోలేని ఆ సమ యంలో నేను వాపులో చిక్కుకున్నాను. మా పొరుగునవున్న ఒకయువకుణ్ణి నామనసు కాంక్షించింది. అతడు నన్ను నమ్మించి మోసగించాడు.

రాము : (కోపంతో) మోసంచేశావట! మోసం! ప్రతి ఆపదానికి యామాట బాగా అలవాటై పోయింది. (గూమినితో) అప్పుడు నీ శోలివి ఎక్కడికి పోయింది పిల్లా? వాడూ మోస పోయాడు. సువ్వా మోసపోగావు. నీ మాటలు విని యీ రాముడుమాత్రం మోస పోడు!

విరాగి : రాముడు చెప్పింది నిజం. తుణికోరేకానికి లోనై మీ రిద్దరూ మోసపోగాను. అయినా అతిశు పురుషుడు గనక అతనికి సమాజంలో స్థానంవుంది. నీవు స్త్రీని కనక నీకు లేదు.

యామి : ఇంకా పాపాన్ని కొనసాగించడానికి పూను కుంటే నాకుకూడా సమాజంలో స్థానం వుండేది ప్రభూ! కాని అంగుకు నేను వ్యతిరేకించాను. సమాజం నన్ను బహిష్కరించకముందే నా అంతిమ నేనే సమాజాన్ని విడిచిపెట్టేను.

రాము : అసలు కథను దాటేస్తున్నావ్ పిల్లా! అది కూడా చెప్ప! విని సంతోషిస్తాం!

యామి : నే నిప్పుకు మృత్యుశిఖరంమీద నిలుచు న్నాను. దేనికి నేను భయపడను. సర్వం మీకు తెలియజేసి నా ఆత్మను ఘోషం చేసుకుంటాను. తర్వాత నిర్విచారంగా మృత్యుసన్నిధిని చేరుకుంటాను. నేనొక యువకుణ్ణివలచిన విషయం మాబావ రత్నాకరానికి తెలిసింది. అతను రోజూ నన్ను భయపెట్టేవాడు. అతని కళ్ళలో క్రూర్యం వుండేది. అతనిని చూస్తే నాకు భయం వేసేది. చివరకు అతను ఒకనాడు నాముందు తన మృగయాన్ని విప్పాడు. అతనుకూడా నా అందానికి ముగ్ధుడై నన్ను కాంక్షిస్తున్నాడని తెలుసుకున్నాను. ఇక యీపాపపురంబరను నా మృదియై వరించ

లేక పోయింది. ఏడ్చింది. ఎదురు తిరిగింది. ఎటు పోవడానికి దారి కనిపించలేదు. అత్యుపాధ్యక్షుని శరణ్యం అనుకున్నాను. యిక్కడికి వచ్చాను. ఇది స్వామీ నా కథ.

రాము : (శేలికగా) ఇది కుద్ద పాతకథ. ఇందులో రవంత కూడా కొత్తదనం లేదు. ఎవరినో యీమె ప్రేమించింది! ఈమెను మరొకడు ప్రేమించాడు! వహ్వ! ఏం మాట చెప్పేవు పిల్లా! అందిగా వున్నవాళ్లను చూస్తే ఎవరికైనా మనసు మారుతుంది. ఎవరిమాటో ఎందుకు నిన్ను చూస్తే నాకే మనసు మారుతోంది (బిగ్గరగా నవ్వుతాడు).

విరాగి : పారబాటు నాయనా! విశాల దృష్టి వున్న వారికి యిటువంటి చిన్న విషయాలకు మనసెన్నడూ మారదు. కోమలంగా పెరిగిన శరీరాలతో నవనవలాడే సుందరాంశులు విజ్ఞానిని ఎన్నడూ ఆకరించలేదు. చిరికిన శరీరాలతో చింకిన స్త్రీలతో అలమటించే అభాగినులే అతని దృష్టి నాకరిస్తారు.

రాము : అది ఎవరో మీవంటి బైరానులకు సాధ్యం కాని నూలాంటి వాళ్లకు సాధ్యమటయ్యే మహానుభావా?

విరాగి : మానవ సుప్రీమ్కం పూర్తి పరిణామాన్ని యింకా పొందిలేదు నాయనా! అదృశ్య భూరిలో మానవుని మనసు వికసిస్తుంది: మనిషిని మనిషి ప్రేమించగలిగే సుదీనం ఆసన్నమానుంది. ఆనాడు ప్రపంచంలో పీడించే వాళ్లు పీడించబడేవాళ్లు అనే వర్గాలుండువు. ఆ పుభోదయం తొరకు మనం ఆశోకో ఎదురు చూడాలి: తాత్కాలికమైన కష్టాలను తట్టుకో శీత, గుర్వార్థాలకు ఆత్మహత్యలకు ఒక్కటై గూడకు. గూమినీ! యిక నీ సంకల్పాన్ని విరమించు!

యామిని: స్వామీ! మీ మాటలు వింటూవుంటే నాకు ప్రపంచం మీద అనురాగం కలుగుతోంది. కాని వంటనే దుస్స్వప్నంలా మాయంటి పరిస్థితులు జ్ఞప్తికివచ్చి నన్ను మృత్యు గుహలోకి తగుముతున్నాయి. ఏం చెయ్యడానికి తోచక గెండు చిగుద్దకత్తుల మధ్యన కొట్టుకుంటున్నాను స్వామీ! ఏ పరిస్థితులలోను నేను యింటికి తిరిగి వెళ్ళలేను. ఆ పాప పంకిలంలో చూస్తూ అడుగు పెట్టలేను. ఆ ప్రపంచంలో రత్నాకరం మాటకు తిరుగులేదు.

రాము : (కోపంతో) ఎవడా రత్నాకరం? నాజేమ చెయ్యగలను?

యామి : ఏమైనా చెయ్యగలను. అతని మాటకు అగు చెప్పేవాడుకూడా లేరక్కడ. అందరికీ న్యాయం చెప్పే పూరి పెద్ద, ధర్మకర్త అయిన పార్వతీశం రత్నాకరానికి దగ్గర చుట్టం. ఆయన రత్నాకరానికి వ్యతిరేకంగా తీగ్గు చెప్పడు. ఆయనకు కులాభిమానం హెచ్చు.

రాము : (మరింత కోపంతో) కులాభిమానం వున్న వాణ్ణి ఖూనీ చేస్తాను. నా గురుశేవుడేమన్నాడో తెలుసా? "ఒకయే గానుడూ? కులాభిమానాన్ని కూకటి వేళ్ళతో పెళ్ళి గిందు! అందుకు అశ్చవచ్చిన వాణ్ణి అలా చించకుండా హతమార్చు!" అన్నాడు.

యామి : అంతటి ముచ్చటైన సలహా యిచ్చిన ఆ గురుడేవు డేవరహృద?

రాము : (గట్టిగా నవ్వి) నా గురుశేవుణ్ణి నవ్వు ఎగుగవా? అతిథింటే చరాచర జీవకోటికి సింహస్వప్నం. అతని స్పృష్టి పథంలో నిమోన్నతాలు లేవు. రాజాధిరాజు కానీ, నిరుపేదకానీ, అతని కందరూ సమానమే! అతనిని తప్పించుకొనడానికి ప్రతి ప్రాణి పెనుగులాడుతుంది, కాని ఫలితం కూన్యం. ఇప్పుటికైనా ఆర్థవ్యాయండా నా గురుశేవుడేవడో? అలా తెల్లబోయి చూస్తూ వేం వెరిపిల్లా? రాముడి గురువు యముడు!!!

యామి : అయితే నీ గురువు గారికి నాగురించి కొంచెం చెప్పకూడదా?

రాము : నా గురువు ఒకకిమాట వినే బాపడు కాదు. తనకు ఎంత తోస్తే అంతే! అతని నిశ్చయానికి తిగురు లేదు.

విరాగి : నాయనా! రాముడూ! నీ మాటలలో కర్కశత్వం. మాటలలో విజ్ఞానం తొణికిసలాడుతున్నాయి. ఆసలు నువ్వు ఎవరవు? ఎందుకు యిలా మారేవు?

రాము : ఆ విషయం చెప్పడానికి గురువాజ్ఞలేదు. గతాన్ని మరిచిపోయాను నా గురువు. వర్తమానాన్ని అవసరమైతే భుజ బలంతో నైనా సరిదిద్దకో మన్నాడు. గురువాజ్ఞకు తిగురులేదు. నేనే నా గురువు. నాగురువే నేను. రాముడే యముడు. యముడే రాముడు! ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే రాముడు యముని అపరాధతారం.

విరాగి : (నిశ్చలస్వరంతో) రాముడా! నీకుగాని, నీగురువు యముడికిగాని జరిగినవాళ్లు ఎవరూ లేరిక్కడ! నీ సిద్ధాంతాలు యిక్కడ ఎందుకూ కొరగావు! అవసరమైతే మృత్యువు కైనా ఆనందంతో స్వాగతం ఇవ్వగలం.

రాము : (అలోచిస్తూ) నిజం! నాకు యిప్పుడే ఏదో మాతన సత్యం బోధపడుతున్నట్లుంది. ఇక్కడ యీ వాతావరణం ఎంత ప్రశాంతంగా వుంది! ఇక్కడి పరిసరాలు నాలోని క్రోధాన్ని, అసహానాన్ని లాలించి జోల పాట పాడుతున్నాయి. ఇక్కడ మరికొన్ని తూణాలు వుంటే నేను సమూలంగా మారిపోగలనేమోనని భయం కలుగుతోంది. (లేచి) సెలవు స్వామి! ఇక నేను పోయివస్తాను (వెళ్లిపోబోతాడు)

విరాగి : ఆగు! యింతటి రాత్రివేళ నీవు వెళ్లడానికి వీలులేదు. ఈ రాత్రికి ఇక్కడే వుండిపో! నీకు బోవాలనివుంటే తెల్లవారిన తరువాత నీ దారిని నీవు పోవచ్చు!

రాము : (ఆగి ఆశ్చర్యంతో) రాముణ్ణి ఆజ్ఞాపించగలిగే వాళ్లు కూడా యీ ప్రపంచంలోవున్నారా? నాకు రవంతికూడా కోపం కలగడంలేదే!

విరాగి : అజ్ఞానంతో దారి తప్పుకున్న కుర్రవాణి ఆజ్ఞాపించడం తండ్రివిధి! కూర్చోనాయనా! ప్రశాంతంగా ఒకతూణం కూర్చో! ఇక్కడి మలయపవనానికి నీలోని క్రోధాన్ని చల్లార్చగలకై వుంది.
[రాముడు వేదికమీద కూర్చోని దీర్ఘాలోచనలో మునిగివుంటాడు]

యామి : పాపం! ఇతన్ని చూస్తే జాలి కలుగుతుంది. విద్యావంతుడిలా కనిపిస్తున్నాడు. భార్యా బిడ్డలను విడిచిపెట్టి యిలా తప్పుదారిని ఎందుకు నడుస్తున్నాడో? ఇతని యిల్లాలు పాపం! ఎంత దుఃఖపడుతోందో!

తాము : ఆడవాళ్ళ కెప్పుడూ పెళ్ళాం, పిల్లలు, ఇల్లు, సంసారం యిదే గొడవ! నువ్వు అవసరంగా నాకు సానుభూతి చూపించ నక్కరలేదు. నిజానికి నాకసలు పెళ్ళి కాలేదు.

విరాగి : పోనీ! తల్లిదండ్రులున్నారా?

రాము : నా తల్లిని నేను ఎరుగను! నేను ఉయ్యాల దిగకముందే ఆమె ప్రపంచాన్ని విడిచి పెట్టింది. కాని నా తండ్రివిమాత్రం (గద్దద స్వరంతో) నా కళ్ళముందే యీ పాడు

ప్రపంచం హతమార్చింది. జరిగిపోయిన ఆ సంఘటనలు జ్ఞప్తికివస్తే నాకళ్ళ నేనుక రక్తపు పొరలు కమ్మకుంటాయి. ఇక నాకు చూపు కనిపించదు. ఏం చేస్తానో నాకే తెలీను.

విరాగి : భయపడకు నాయనా! ఈ వేదికమీద కూర్చున్నంతకాలం క్రూర్యం నిన్ను సమీపించలేదు. నీ గతచరిత్రను నిర్భయంగా చెప్పి నీ హృదయ భారాన్ని దించుకో!

రాము : నేను గతాన్ని స్మృతిపథంలోకి రానివ్వకుండా జాగ్రత్తి పడుతున్నాను. నాలో మిగిలినభావం ఒకటే ఒకటి—అదే ప్రతిహింస! (కోపంతో) అందిరు మానవులు అనుభవించే ఆనందానికి నన్ను దూరంచేసిన దుష్టశక్తులను రూపుమాపాలి. నా జీవిత సౌఖ్యాలను కొల్లగొన్న విషశక్తులను హత మార్చాలి! హింసను ప్రతిహింసతో అణచాలి! అదే నా జీవితలక్ష్యం.

విరాగి : నువ్వు తిప్పుతోవను నడుస్తున్నావు నాయనా! హింస ప్రతిహింసద్వారా ఎన్నటికీ అణచబడదు. చైగా మరింత ఉద్ధృతమౌతుంది.

రాము : (కోపంతో) ఇటువంటి చచ్చు సిద్ధాంతాలతో మీవంటి బైరాగులు యీ ప్రపంచాన్ని ఇంతవరకూ మోసం చేస్తూ వచ్చారు. కాని నేడు రాముడిలాంటి పీఠితి ప్రజలు కోటానుకోట్లు కళ్ళు తెరిచారు. ఇక యీ ఆటలు సాగవు—పాపం, పుణ్యం, పరలోకం, దేవుడు, స్వర్గం, నరకం, యామాటలను ఆయాధాలుగా తీసుకుని కొన్ని వర్గాలు మానవుల్ని పీల్చి పిప్పి చేసివై. జాతిని నిర్వీర్యం చేసివై. ఇక యీ పరిస్థితులు మరొక అడుగుకూడా ముందుకు జరగడానికి వీలేదు.

విరాగి : ((ప్రశాంతంగా) లోకంలో జరుగుతున్న దౌర్జన్యాలను, అన్యాయాలను, నేను యేనాడో గుర్తించాను నాయనా! దేవుడి మీది, పరలోకంమీద నాకూ నమ్మకంలేదు. అంతా కర్మ అనుకొని కిక్కురు మనకుండా అష్టకష్టం, అనుభవిస్తే పరలోక సౌఖ్యం కలుగుతుందిన్న సిద్ధాంతానికి నేను శుద్ధ వ్యతిరేకిని! మనయిద్దరి సిద్ధాంతాలు ఒకటే. పరిస్థితులు మారడానికి ప్రతిహింస అవసరమని నువ్వంటావు. కాదని నేనంటాను! అదొకటే భేదం.

యామి : (ఆశ్చర్యంతో) మీరు కూడా నాస్తికులా స్వామి!

విరాగి : శేవుణ్ణి నిత్యం పూజిస్తూ పాపపు పనులు అవలంబించే కంటే, యే ప్రాణికి బాధకలిగించకుండా సత్ప్రసాదంతో జీవితాలను సాగించగలగాలి! ఆనాడే యీ ప్రపంచానికి మహాదయం కలుగుతుంది యామినీ! ఒక వేళ శేవుణ్ణుంలే ఆయన కూడా యీ సత్ప్రసాదానికి ఆసందిస్తాడు. ఈ సత్యాన్ని బుద్ధభగవానుడు ఏనాడో తెలియజేశాడు. ఆ మహాత్మర జ్ఞానజ్యోతిని మానవుడింకా సమీపించలేక పోతున్నాడు.

రాము : మీ మీద క్షణక్షణానికి గౌరవం ఎక్కువైపోయింది. అయినా ప్రతిహింస కూడదన్న సిద్ధాంతాన్ని నేను అంగీకరించలేను. స్వామీ! నాగతచరిత్ర వినిపిస్తోంది. ఆ తరువాత ప్రతిహింస అవసరం లేదు అని మీరు చెప్పగలిగితే నేను కూడా నా అభిప్రాయాన్ని మార్చుకుంటాను. నేను గతాన్ని జ్ఞాపకం చేసుకుంటే నాలో మానవత్వం నశించిపోతుంది. చెడ్డగా ప్రవర్తిస్తానేమోనని నాకే భయం గావుంది.

విరాగి : నీ కాభయం అవసరంలేదు నాయనా! నా సమక్షంలో నీ ప్రవర్తన దారి తప్పదనే నమ్మకం నాకువుంది. నువ్వు నిర్భయంగా చెప్పవచ్చు.

రాము : (దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచి) నాతండ్రి ముసలివాడై ఉద్యోగంనుంచి విరమించేసరికి అప్పుమాత్రం మిగిలింది. వెంటనే నేను దగులుపున్న దుడుపును అక్కడకు ఆవుచేసి గుమస్తాగా ఉద్యోగంలో చేరాను. కష్టపడి సంసారాన్ని సాగిస్తున్నాం. ఆ సమయంలో ఆకస్మికంగా మా నాన్నకు జబ్బు చేసింది. నాకు లోకజ్ఞానం బొత్తిగాలేని రోజులవి. చాలా విచారించాను. మేం దరిద్రులమైనందువల్ల మా బంధువులు కూడా మా కేవిధమైన సహాయం చెయ్యలేదు. (కోపంతో) పురార్థరిగిం అనే ముద్రతో మాకు ఆస్తివుంటే బంధువులు మా చుట్టూ పడిగాపులు పడివుండే వారు. కానీ మేం దరిద్రులమైనందువల్ల ఒక్కడు, కనీసం ఒక్కడూ కూడా మా కష్టానికి సానుభూతి చూపలేదు.

యామి : అందుకేనా కులాభిమానం వున్నవాళ్ళను చంపుతా నంటున్నావు?

రాము : కులం అనే ముసుగులో స్వార్థం తాండవం చేస్తోంది. అంతా మోసం! కపటం! (కోపంతో) కులాభిమానాన్ని కూకటి

వెళ్ళుతో పెళ్లిగించే వరకూ యీ రాముడు విశాంతి తీసుకొడు!

విరాగి : ఆవేశపడుకు నాయనా! ఆతరువాత యేంజరిగింది? మీ నాన్నకు చికిత్స చేయించావా?

రాము : వెంటనే మా నాన్నను హాస్పిటల్ కు తీసుకు వెళ్ళాను. ఖాళీలేదు పామ్మన్నాడు డాక్టర్! ఈ పరిస్థితిని గమనిస్తున్న ఒక పెద్ద మనిషి నాకోసం పోయిచ్చాడు. ఆ సలహా విని ఆశ్చర్యపోయాను. నన్నొకడు పీడిస్తున్నప్పుడు నేను మరొకడిని పీడించాలి. అంతకంటే గత్యంతరం లేదు. ఏమైనా నా తండ్రిని రక్షించుకోవాలి. ఆవసరమైతే ఎంతటి నైద్యాలికినా ఒడిగడతాను ఆ సమయంలో నాలో ఉన్న తీవ్ర ప్రవేశించింది. లంచం తీసుకొని మా ఆఫీసులో ఒక పని పూర్తిచెయ్యడానికి పూనుకున్నాను. వెంటనే దొరికిపోయాను. నేను సెంట్రల్ జైలుకు, మానాన్నయమననానికి ఒకేసారి ప్రయాణమయ్యాం. (కోపంతో) ఈసారి చెప్పండి స్వామీ! సమాజానికి పెద్ద పులి ప్రమాదకరమైనదా? డాక్టరు ప్రమాదకరమైన వాడా?

విరాగి : ఉదాత్తమైన ఒక వృత్తికే కళంకం తీసుకు వచ్చే దుర్మార్గులు కొందరు వుంటారు. నాయనా! అంతే మాత్రాన మనం అందరినీ నిందించ కూడదు.

రాము : (కోపంతో గట్టిగా) ఒక డాక్టరు దురాశయ నా తండ్రి బల్లె పోయాడన్న విషయం మీరు మరచి పోకూడదు స్వామీ! ఈ దుర్మలనకు నా హృదయం కండు గట్టి పోయింది. నాలోని అణువణువు “ప్రతిహింస”! “ప్రతిహింస” అని అరచింది. జైలు నుంచి విడుదలై వచ్చాను! వెంటనే డాక్టరు బుర్ర రాముకీర్తన పాడించాను. తిరిగి జైలుకు వెళ్ళాను. రెండవసారి జైలునుంచి విడుదలయిప్పుడే వస్తున్నాను. మూడు రోజులలో తిరిగిమానవసారి జైలుకు వెడతాను. తెలిసిందా స్వామీ! ఇదీమనకథ!

విరాగి : నీవు ఒకవిధమైన ఉన్నాదస్థితిలో ఉన్నావు రాముడా! అచిరకాలంలోనే యథాస్థితికి రాగలవు. గతాన్ని సత్ప్రతిపథం లోకి రానివ్వకుండా యీ రాత్రి హాయిగా విశ్రమించు.

చిరం : (ఆలయ ద్వారం దగ్గర నిలుచుని) స్వామీ! అన్నీ సిద్ధంగా వున్నాయి.

[విరాగి ఆలయంలోకి వెళ్లి పోతాడు. చిరం జీవి వేదికను సమీపిస్తాడు]

చిరం : మీరు కూడా ఆలయంలోనికి వచ్చి పడుకోవచ్చు.

రాము : ఒరేయ్ తిమ్మదూ! మనకు అర్థరాత్రి గడిచే వరకూ నిద్రపోయే అలవాటు లేదు. మరి కొంతసేపు యిక్కడే కూర్చుంటాను (యామినితో) పాపం! చాలా ఆలసిపోయి నట్లున్నావు. నువ్వైనా లోనికి వెళ్లి సుఖంగా నిద్రపో!

యామి : (నిట్టూర్చి) నా బ్రతుకుకు నిద్ర కూడానా? సుఖంగా నిద్రపోయి ఎంత కాల మయ్యిందో? (చుట్టూ చూస్తూ) ఈ ఆలయం పూల మొక్కలు యివన్నీ చూస్తూ వుంటే నాలో తెగింపు, వైరాగ్యం కలుగుతున్నాయి. పోయి నిద్ర పడుతుందేమో ప్రయత్నిస్తాను. (ఆలయంలోనికి నిష్క్రమిస్తుంది.)

రాము : (ఆమె వెనుకూన్ను వైపు చూస్తూ) వెరి పిల్ల! ఈ కానికి జడిసి పారిపోయి వచ్చిందట! (చిరంజీవితో) ఒరేయ్ తిమ్మదూ! లోకం ఎలాంటిదో తెలుసా! వెరి పక్కలాంటిది. మనం జడిసి ఒక అడుగు వెనక్కి వేశామో! అది అమాంతంగా మీది పడి కొట్టు వేసిందన్న మాటే!

చిరం : (వింతగా) అలాగా! అయితే నేను కూడా పారిపోయే యిక్కడకు వచ్చాను.

రాము : (హేళనగా) పిరికినాళ్ళంతా యిక్కడకు చెరారన్న మాట! — రోజు రోజుకు లోకంలో పిరికివాళ్ళ సంఖ్య పెరిగి పోతోంది. పరిస్థితులు మారాలి! పీడితుల వృద్ధులలో దౌర్భాగ్యిన్ని ప్రకోపింప చేయాలి. యుద్ధానికి సిద్ధం కావాలి. స్వార్థపరుల చేతులలోంచి అధికారాన్ని చేజిక్కించుకోవాలి. అప్పుడే హాయిగా విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి అర్హత మనకు వుంటుంది. అంతవరకూ విశ్రాంతి మనకు లేదురా వెరినాయనా!

చిరం : మరి స్వామి చెప్పేమాటలకు నువ్వు చెప్పే మాటలకు చాలా తేడావుండే!

రాము : అక్కడేవుంధి విశేషం. ఎవడైనావచ్చి బుర్ర పగలగొడుతూవుంటే చూస్తూ వూగుకోమంటాడు స్వామి. మనల్ని అలాగ దొక్కడానికి వైకిలేదని ప్రతి పాదాన్ని ఫిరచి అవతల పడవేయాలంటాను నేను. మరి నువ్వేమంటావో?

చిరం : (ఉత్సాహంతో) నువ్వు చెప్పిందే బాగుండుంటాను!

రాము : (సంతోషంతో) భేష్! నువ్వు తప్పకుండా పనికొస్తావు. ఈ రోజునుంచి నిన్ను నా ప్రధాన శిష్యుడుగా స్వీకరిస్తున్నాను.

చిరం : (సంతోషిస్తూ) కానీ నా కోసం సందేహం వుంది?

రాము : (బిగ్గరగా) వీలులేదు నీకు సందేహం కలగడానికి ఎంతమాత్రం వీలులేదు. ఒక వేళ కలిగినా దానిని దాచుకోవడానికి అంతకంటే వీలులేదు. అశేషమో తక్షణం చెప్ప.

చిరం : స్వామిచెప్పే అహింసాసిద్ధాంతం అంత పనికిరానిదా? దానివల్ల ప్రయోజనంలేదా?

రాము : నేటి దాపిడి వ్యవస్థలో అహింసాసిద్ధాంతం ఎందుకొరరగాదు. ప్రపంచంలో అహింసా సిద్ధాంతాలను ప్రచారించేసిన మహాత్ములందరూ హింసకు లిప్తైపోయారు ఇది నిర్మల సత్యం. సాభాగాలతో విలసిల్లే ప్రపంచంలోనే అహింసా సిద్ధాంతానికి విలువ వున్నది. కానీ వర్తమాన ప్రపంచంలో దాని విలువ పూజ్యం.

చిరం : నీ మాటే నిజమనిపిస్తోంది.

రాము : నిజాన్ని మాయమాటలతో ఎంతకాలం దాచగలరా! అది ఎప్పటికైనా బయటకు వచ్చితిగతుంది. దానానలంవలె యీ శృధిని అంతా వ్యాపిస్తుంది. పతితజీవులు కట్ల తెరుస్తాయి. పగ నాధిస్తాయి.

చిరం : (ఆలోచిస్తూ) అవును! నాకిప్పుడు జ్ఞాపకం వస్తోంది. పగ తీర్చుకోవాలని నా మనసు గాఢంగా కాంక్షించేది. (చేతితోదూసిస్తూ) దూరాన్ని కనిపిస్తున్న ఆ పట్టణంలో ప్రతి వాడు నన్ను నీడం గాచాచేసాడు. నాతోటి పిల్లలవలె నేనుకూడా అందమైన బట్టలు వేసుకోవాలని, ఆటవస్తువులు కొనుక్కోవాలని, కారులమీద విలాసంగా తిరగాలని ఉన్విష్కృతరాణ్ణి. ఇంటిలో చూస్తే తినడానికి తిండికూడా లేదు. ఆలోచనలు మాత్రం ఆకాశాన్ని తాకుతున్నాయి. పూర్వో ప్రతినునిషి నన్ను చూచి కంటిగుండుకొనే వారు.

రాము : (చిరంజీవిని నఖశిఖపర్యంతం పరికించి చూచి) నీకేం? చూడడానికి చక్కగా ఉన్నావు. నిన్ను చూచి అసహ్యించుకునే దౌర్భాగ్యులెవరు?

చిరం : (విచారస్వరంతో) అందరు అసహ్యించుకొనేవారు చిట్టచివరకు వాళ్ళి పెంపుకు కుక్కను చూచినట్లు చూచినా ఆనందించేవాళ్ళి. కాని అలా కూడా జరగలేదు. అందుకు కారణం నా తిలీదండ్రులు....

రాము : ఏం? నీ తిలీదండ్రులు మాంతకులా?

చిరం : మాంతులయితే వాళ్ళు నేరానికి తగినశిక్ష వాళ్ళే అనుభవించి వుండేవాడు. కాని వాళ్ళు అంతకంటే గొప్ప నేరం చేశారు. ఆ నేరం యేమిటో తెలుసా? కడజాతిలో పుట్టిన మా అమ్మను ఉన్నతిజాతిలో పుట్టిన ఒక మహానుభావుడు పెళ్లి చేసుకున్నాడు.

రాము : (సంతోషంతో) దివ్యంగా ఉంది. మంచి పని చేశాడు. వాళ్ళిద్దరి సంతానం నీ వేనన్నమాట! చాలా బాగుంది.

చిరం : ఏం బాగుంది? నా తిలీదండ్రులకు కనీసం షబ్బు ఉన్నా సుఖపడి ఉండేవాళ్ళం. అద్దకపాలు అనుభవించి షబ్బుచేసి మా నాన్న, ఆత్మహత్య చేసుకొని మా అమ్మ చనిపోయాడు. కొంతకాలం నేను ఒంటరిగా గోష్ఠివీధి తిరిగి తిరిగి ప్రాణం విడిచి యీకొండ శిఖరం మీదికి వచ్చాను. కళ్ళి మూసుకొని సముద్రం లోకి దూకబోయే సమయంలో స్వామివచ్చి నా ప్రయత్నాన్ని నిగమింపజేశారు. నాలో ఉత్సాహాన్ని కలిగించారు. దగులునేర్పారు. నన్ను తనకొడుకువలె గారాబంతో చూస్తున్నాడు. వారంటే నాకు అమితమైన గౌరవం.

రాము : నిజంగా ఆయన మహాశుభుడు. అందుకు సంక్షేపం లేదు. ఆ ఆహ్వానా నిధాంతాన్ని వనంతుంటే నా తిలీదండ్రుల పెట్టుకుపూజిస్తాను. [ఆలయంలోంచి యామిని వస్తుంది.]

యామి : (వేదికమీది కూర్చుంటూ) ఎంత ప్రయత్నించినా నిద్రపట్టలేదు. ఇక్కడ అడుగు పెట్టినప్పుడెప్పుడో నాలో అనిర్వచనీయమైన ఉత్సాహం కలుగుతోంది.

రాము : నీకుకూడా అర్ధరాత్రి వరకూ నిద్రపోయే అలవాటు లేదన్నమాట!

యామి : (అరహాస్యకళ్ళతో) నాకు విచిత్రమైన అనుభూతి కలుగుతోంది. నా మనసులో యిప్పుడు భయసంకోచాలు లేవు. నా హృదయము దివ్యానందములో మునిగి లేలుతోంది.

రాము : అందుకు ఆశ్చర్యంలేదు. ఆ పాడు ప్రపంచంతో నీకుగల సంబంధాన్ని యేక్షణంలో

తెంచుకున్నావో ఆక్షణంనుంచీ నీ హృదయం కేలికయ్యింది.

యామి : అది నిజంకాదు. ఈ శిథిలాలయంలో ఏదో మహత్తు వుంది. ఆ ప్రపంచంలో : జగురు తున్న ఘోరాలను చూడలేక. దేవుడు యీ పాడు దేవాలయంలో స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకొని వుండాలి. అదే నిజం! ఎక్కడ ప్రశాంతిత వుందో అక్కడే దేవుడు వుంటాడు. న్యాయం, ధర్మం, ఆనందం ఎక్కడ వుంటాయో అక్కడే దేవుడు వుంటాడు. అవన్నీ యిక్కడ వున్నాయి. అందుకే యిక్కడ దేవుడు వున్నాడు.

రాము : (హేళనగానగ్నిగట్టిగా) చూడగాచూడగా నీకు మతిబాతున్నట్లు కనిపిస్తోంది.

ఒకగొంతు : (దురాన్నుంచి కర్కశంగా) ఏయ్! ఎవరిక్కడ?

రాము : (నుట వినిపించిన నైపుతిగి గట్టిగా) యిక్కడ ఆండీ? యిక్కడ చాలామంది వున్నారండీ! తిమరేంపనిమీద వచ్చారో యిలాదయ చేయవచ్చు!

యామి : (భయంతో) నా కోసం ఎవరైనా వస్తున్నారేమో! నాకు భయం వేస్తోంది.

రాము : (హేళనగా) దేవుణ్ణి ప్రార్థించుకో! వచ్చి రక్షిస్తాడు! [మడివైపు చెట్లలోంచి రత్నాకరం వెళుకుంటూవస్తాడు. చేతిలో లాంతరువుంది. మరోచేతిలో కర్రవుంది. మనిషిలావుగా బలం గావుంటాడు. వయస్సు రిర్ సంతర్పిరాలు. ముఖంలో నిర్మాణీయం, కపటం కనిపిస్తూ వుంటాయి. అతనిని చూడగానే యామిని భయంతో వణకిపోతూ నల్లని ముసుగులో శరీరాన్ని దాచుకుంటుంది. చేతులు మాత్రం కనిపిస్తూ వుంటాయి]

రత్నా : (కగ్గశస్వరంతో రాముడితో) ఏయ్! యిలా ఒక పిల్ల వచ్చిందా?

రాము : (చివయంగా) పిల్లిపిల్లా, మేకపిల్లా, బాబూ?

[చిరంజీవి సవ్యతాడు]

రత్నా : ఏం? సవ్యతాటగా వుందా? నే నెవరినో తెలుసా?

రాము : (చివయంగా) అది తెలిస్తే యీ సరికే మిమ్మల్ని మర్యాదచేసి. వుండేవాళ్ళం. తెలియకే యిప్పుటికి కూడా మిమ్మల్ని నిలువో పెట్టే మాట్లాడుతున్నాం.

రత్న : మీ రెవరో దూరజేశంనుంచి వచ్చిన వాళ్ళయివుండాలి. ఈ చుట్టుపట్ల రత్న కరాన్ని తెలియని వాళ్ళెవరూ లేరు.

రాము : (పరిహాస భోరణిలో) పాపం! అతగాడెవరంజి?

[ఈసారి చిరంజీవి యింకా గట్టిగా నవ్వుతాడు]

రత్న : (కోప పరవశుడై) రత్నాకరంకో పరిహాసమా? ఎవరు నవ్వు? తలమకున్నానంటే నిలువునా చీరయ్య గలను. తెలిసిందా?

రాము : (అజ్ఞాత భోరణిలో) ఎవో బీన వాళ్ళం! తమ పాదాల దగ్గర గంజి తాగేవాళ్ళం. తమరు కనికరించాలి.

రత్న : ఇక అధిక ప్రసంగం కట్టిపెట్టి యిలా ఒక ఆడిమనిషి ఎవరైనా వచ్చిందేమో చెప్పి?

[ఈసారి చిరంజీవి భయంతో యామినికేసి చూస్తాడు. యామిని ముసుగులో యిమిడి బోయి వుంటుంది.]

రాము : ఎవరైనా వస్తే యీసరికే తమరికి కనిపించి వుండేవారు.

రత్న : (యామిని చూపిస్తూ) ఎవరీ ముసుగులో మనిషి?

రాము : మా ఆశ్రమంలోని ఒక బైరాగిని.

రత్న : సన్యాసినికి ఘోషా కూడానా? ఆమె ముసుగుండుకు వేసుకుంది?

రాము : పాపాత్ముల ముఖాలు చూడడం యిష్టం లేక.

రత్న : (కోపంతో బిగ్గరగా) ఒరేయ్ నువ్వేం మాట్లాడు తున్నావో నీకు తెలుస్తున్నదా?

రాము : చిత్రం! తెలుస్తున్నదనే అనుకుంటున్నాను.

రత్న : ఇక నోరు మూసుకుని యీ స్త్రీ ఎవరో ముసుగు తొలగించి నాకు చూపించు!

రాము : స్వామి! మేము అహింసా సిద్ధాంతాలను వలించే బైరాగులం. మీరేం చేసినా మేం సహించాలి. యేం చేస్తాం! అంతా పూర్వ జన్మ కర్మఫలం! మా కర్మానికి మమల్ని వదిలి పెట్టి తమ దారిని తాము దను చేయండి!

రత్న : ఇక నీ కపటనాటకాన్ని కట్టిపెట్టి ఆమె ముసుగు తొలగించి మగ్నగా చూపించు! లేదా నీ ప్రాణాలు నీవికావు.

రాము : నాయనా! చిరంజీవీ! అహింసా నూత్రాలు ఎటువంటి ఫలితాల నిస్తాయో చూశావా? మనం “అహింస” “అహింస” అని అరిచే కొద్దీ (రత్నాకరాన్ని చూపుతూ) ఎదుటి మనిషి యీ విధంగా చెలరేగుతాడు.

రత్న : (కోప పరవశుడై) నేను సహించి పూర్వ కొనే కొద్దీ నీకారు కూతలకు మితిలేకుండా వుంది (యామిని చూపిస్తూ) యీమె ముసుగు తొలగించి చూపిస్తావా లేదా నన్నే యీమె ముసుగు తొలగించమంటావా?

[రత్నాకరం యామినిని సమీపిస్తాడు రాముడు వెంటనే లేచి అతనికి అడ్డువస్తాడు]

రాము : (కోపంతో కల్లెరచేసి) మృత్యుదేవతను చూడాలని ముచ్చటగావుంటే ముసుగు తొలగించవచ్చు.

రత్న : (కోపంతో) ఓహో! బెదిరింపులకు కూడా దిగావే! ఇప్పుడే ముసుగు తొలగిస్తాను, యేం చేస్తావో చూస్తాను. (కోపంతో ముందుకు అడుగు వేసి ఆమె ముసుగు లాశేస్తాడు. యామిని భయంతో కెవ్వున కేక వేస్తుంది. వెంటనే రాముడు అతనిని మెడ పట్టుకొని బలంగా ముందుకు తోస్తాడు. రత్నాకరం నేలమీద పడిపోతాడు.)

రాము : (రెండు చేతులతో కర్ర పైకెత్తి) ఒరేయ్! రత్నాకరుడూ! కాసుకో! యీ రోజుతో నీ జీవితం సమాప్తమౌతోంది!

విరాగి : (ఆలయద్వారంలో నిల్చుని బిగ్గరగా) రాముడూ!

[రాముడు మంత్రముఘ్నివలె కర్రక్రిందకు దించి విరాగికి దూరమవుతున్నాడు. విరాగి ఆలయం మైట్లుదిగి అతనిని సమీపిస్తూ వుంటాడు. యామిని, చిరంజీవి ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వుంటారు.]

[తెర]

వస్త్రాదువీరన్న

శ్రీ బొమ్మిరెడ్డిపల్లి సూర్యారావు

వీరన్న మహాబలశాలి. నుంచి వస్తాను. అలాంటి నా డిబ్బా అవుతా డని ఎవరూ కలలో కూడా అనుకోలేదు.

ఆరోజు ఎప్పటిలాగే తెల్లవారు జామున కొద్ది కూసే వేళ లేచి చెరువుకు పోయి, మొహం కడుక్కుని తాలింఖానాకు పోయాడు. కసరత్తు చేయడానికి, కుస్తీలు పట్టడం అభ్యాసం చేయడానికి ఓ పదిమంది చేరుతూ రక్కడ ప్రతిరోజూ. వారంవరకీ, చిన్నవాడైనప్పటికీ వృద్ధిగోనికి వచ్చినవాడు కాబట్టి వీరయ్య అంటే గౌరవం. ఆసీయలో కల్లా ఊరు పేరూ వున్నవాడు కదా మరి. ఆ చుట్టుపట్ల వున్న నాలుగైదు పట్టణాలకూ పోయి ఎవడైనా సరే కుస్తీకి రమ్మని, నూట పంచహార్లు పంచెం వేసి, బస్తీమే సవాల్ చేశాడు వీరయ్య. ఆయా పూర్వాలని వస్తాను లంపరినీ చిత్తుచేసి, మెడలో పూలదండలతో భయనేనుడిగా తిరిగి వచ్చాడు. చాలామంది పంజాబీ ధియ్యాలనులను కూడా చిత్తుచేసి, తన పేరు నారికి కలకాలం జ్ఞాపక ముండేట్లు చేశాడు.

వీరన్న ఒడ్డు పాడపూ వున్న మనిషి. కసరత్తు వల్ల కండలు తిరిగిన శరీరం. తివాసీగుండు. చిన్నప్పుడు జబ్బుచేస్తే, కుడికంటికి చెవికి మగ్గి, నిలువునా, తిరిగిన దొండకాయ ముక్కంత, వాత పెట్టిన మద్ద. మెడలో ఆంజనేయుడి బిళ్ళ, జబ్బకు బంగారు తావేజు ఎండలో నిగనిగ మెరిసేవి. లంగోట బిగించికట్టి, ఒంటికి రేగడి మన్ను రాసుకుని, గురువు పాదాలకు దండం పెట్టి, నోట్లో పళ్లెమగ్గి నిమ్మకాయకొరుకుతూ, తొడవరిచి కుస్తీకి తలబడితే ఎగుటివాడి గుండెలు భయంతో గడగడ వణికేవి. మానేవారిలో ఉద్రేకం ఉప్పొంగేది.

అలాంటి వీరయ్య ఇలా అవుతాడని ఎవరూ కలలోకూడా అనుకోలేదు.

చెరువులో స్నానంచేసి, మల్లుపంచ కట్టి, మల్లు చొక్కా వేసుకుని, పావంచాల మీదికి వచ్చి బీడి కొరిగించాడు. బట్టలు తుక్కోడానికి, స్నానాలు చేయ

డానికి చెరువుగట్టుకు వచ్చిన ఆడంగులు వీరన్నను చూసి, ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకున్నారు. “ఏటి ఈరన్నా ఎక్కడి కేటి యీ ముస్తాబు, ఏటి ఇసేసం” అన్నారు పల్లెపడుచులు.

“నెల్లిమరలలో అమ్మోరిసంబరం చూడారమ్మంటున్నాడు ఎంకయ్యబావ. కరుసు ఆడిదేలే” అన్నాడు వీరన్న బీడిపాగ వసులుతూ.

“నేకపోలే నువ్వెడతా వేటి, పిల్లికి బిచ్చం పెట్టవు నవ్వు” అంది గొల్లపిల్ల నరిసి.

“ఓసి, ఊరుకోయే పిన్నమ్మా నా సంగతి నీకేటెరిక” అని పక్కనున్న బిందెసుకాలుతో తోశాడు. బిందె చప్పుడు చేసుకుంటూ రెండు పావంచాలు దొర్లించి. వీరన్న “హి, హి, హి” అని నవ్వేడు.

“ఏటిగోరయ్య ఆ పోగాలం, బాదంపప్పుతిని కసరత్తునేలే ఒళ్లు కొవ్వెక్కినట్టుంది.” అంది నరిసి.

“అడ్డోళ్లు నీగ్లోసుకుంటారు, నువ్వేటిక్కడ, పో అవతలికి” అంది ఇంకో పిల్ల.

వీరన్న నవ్వుకుంటూ, వెళ్లిపోయాడు. వెంకయ్యతో కలిసి నెల్లిమర్లసంబరానికి వెళ్లేడు. వెంకయ్య, వీరన్న స్నేహితుడు. వెంకయ్యకూ, వీరన్నకూ నేస్తం ఎలా కుదిరిందో అందరికీ ఆశ్చర్యమే ఏ విధంగానూ యిద్దరికీ పోలికలేదు. వీరన్నవస్తాడు. వెంకన్న సన్నగా పాడుగ్గా ములంకొడలా వుంటాడు. వీరన్న మొద్దువాడిలా కనిపిస్తాడు. వెంకయ్య తెలివైన వాడిలా మాట్లాడుతాడు. అసలు రాంమందిరంలో భజనను వెల్లినప్పుడు కలిసింది వీరిద్దరికీ నేస్తం. వీరన్న పాడితే, వెంకయ్య డోలకు వాయిచేవాడు.

సంబరం చూసుకుని యింటికి తిరిగి బయలుదేరే సరికి చీకటిపడింది. ఊరు పోలిమేరల కొచ్చిసరికి రాత్రి పదిగంటలవుతుంది. వెంకయ్య అలసిపోయాడు. ఊరుబయట పాడుపనేన దేవాలయం మెట్లమీద దిలిక బడ్డాడు.

“ఏం వెంకయ్య, రెండు కోసులదూరం నడిసే సరికే అరిసిపోనావేటా. ఇలాగైతే ఎలా బతుకులావే?” అన్నాడు వీరన్న.

“బండ్ల బలంలేదు ఏటి చెయ్యసుంటావు. ఆయినా బలికడానికి ఒలమే ఉండాలేటి, ఎర్రగాని” అంటూ వెంకయ్య మెప్పమీద నవ్వగా అప్పుడు ఇద్దరూ నీడీలు నెలగించారు.

ఆ కాగుబీళ్ల వాళ్ల బీడీలెప్పులు తెప్ప మరేం కనబడడం లేదు. అమావాస్య రాత్రిల్లు. వెనుకను పొడుపుడిని కోసెలచుట్టూ అడవి బలిసింది. ఆ నిశ్శబ్దంలో కీచురాళ్ల శబ్దం మాత్రం వినిపిస్తోంది. దూరాన ఊరిలో ఒకటి రెండు దీపాలు మాత్రం మిశుకు, మినుకు మంటున్నాయి.

వీరన్న ఆలోచిస్తున్నాడు. ఒక్క బలం ఉన్నంత మాత్రాన అంతా సిద్ధించిపోతే నా? మరిషికి బలం ఒక్కటే కాదు కావలసింది. మావటివాడికి ఏం బలమందని ఏనుగును లొంగ దీసుకున్నాడు. పిర్ల పండుగ నాడు సాయిబు అగ్గిలోంచి నవ్వుస్తాడు. వాడికేం బలమందని?

అవును వెంకయ్య చెప్పింది నిజమే. వెంకయ్య తెలివైనవాడు. “ఎంకయ్య” అని పిలిచేడు వెంకయ్య నిద్రపోతున్నాడు అనిపిస్తున్నాడేమో కుశకు పట్టింది.

“ఏం ఈరన్నా, పోదామా” అన్నాడు వెంకయ్య కొంచెం ఒత్తిగిలి.

“దప్పికగా వుంది. ఇక్కడెక్కడేనా నీరుందిరా” అన్నాడు వీరన్న.

“వెనుక ఎడమకై నేనుయ్యివుందిరా. అక్కడే బాల్మీకూడా వుంటుంది నూడు”

వీరన్న నూతిదగ్గర కెళ్లేడు. ఎనుగుగుండా దూరాన మైదానం కనిపిస్తోంది. నల్లటి కంబళికి కన్నాలుపడినట్లు చుక్కలు మిశుకు మినుకు మంటున్నాయి గాలిచలనం లేదు. చీకట్లు జీయుమంటూ చెట్లమీద ముసుగుతున్నాయి. దూరాన ఈతచెట్లు తిరి విరి కోసుకున్న దెయ్యిల్లాడున్నాయి. కీచురాళ్ల శబ్దం, కీచిరణ్ణంతటికీ తాకుతున్నట్లనిపించింది. దూరాన మైదానంపై నీడీలెప్పులు, మంటునెప్పులు అక్కడే వీర కట్టుకున్న ఒక స్త్రీ నడిచివెళ్లినట్లు అనిపించింది.

వీరన్న జాగ్రత్తగా కేరిపారజూశాడు. అబ్బే, అది స్త్రీ కాదు ఏదో ఆవుఅయివుంటుంది, అనుకున్నాడు. తన కాళ్లలోంచి ఏదో పగుగెట్టినట్లయింది. తిప్పి పడ్డాడు. ఏదో కిచినిమని అరిచింది, “చెయ్! ఎవరక్కడ!” అని కేక వేశాడు. అగ్గిపుల్లతీసి నలిగించి ధూశాడు. నూతిగట్టునుంచి శబ్దం ఆయి పగుగెట్టింది. వీరన్నకు దాహం పోయింది. తిరిగి వచ్చేశాడు.

“ఎవరుగా అది ఈరన్నా, ఏటి కేకస్తున్నావ్” అన్నాడు వెంకయ్య లేచి కూర్చోని.

“ఎవరూ నేడీకో, ఉడత పిల్లకాల్లో పడింది”.

“ఈరన్నా, ఎంత పిరికోడివిరా నువ్వు”

“ఛీ! నాకు భయమేటిరా!”

ఇద్దరూ లేచి, బీడీలు నలిగించి ఊగువేపుకు నవ్వు ప్రారంభించారు. ఆ నిశ్శబ్దం వీరన్నకు నచ్చలేదు.

“ఎంకయ్య, మంచికుమకు తీసేశావ్”

“నేగురా, కొద్దిగా కల్లమూశా. ఇప్పుడెంత లేతిరి అవునుందో గాని మహాచికటిగా వుంది. దారే సమం గా అనకుండా వుండేకో”

దూరాన్న మైదానంలో ఇందాకటి మంటుంకా మంతుతూనేవుంది. “ఏటిరా ఆ మంట, ఎంకయ్య” అన్నాడు వీరయ్య. “ఏది, అదా? శత్రువానం గదరా అది. ఎవరో తగలెడుతున్నాడు గాబోలు.”

“దీని తిన్నానిగ్యా, ఎంతసేపు మంతుతూందిరా” వీరన్నకు భయం వేళినని వెంకయ్య గ్రహించాడు తాను బలశాలిని అర్థంతో విగ్రహిస్తే ఫయిల్యాను ఇంత పిరికివాడని తా నింతకాలం ఊహించలేదు. చిరుతిప్పుతూ మనుషులమీదికి ఉరికే వీరన్న అకారణంగా చెట్టునూ, పుట్టనూ చూసి జగుడున్నాడు. వీరన్నను ఇంకా భయపెట్టాలనిపించింది వెంకయ్యకు.

“ఈరన్నా రాత్రికే చీకట్లో నువ్వులేపు రానే దేటి? ఇక్కడెట్టే భయం నేను గాని ఆ తోట వాటి ఎల్లవం మందిది కాదు. శత్రువానం గదరా. దెయ్యిలు తెగ తిరుగుతాయి. మనిషి ఒంటరిగా దొరికినాడంటే పీకు తినేస్తాయి. కోమటోల్ల పిల్ల సచ్చిపోయింది గదా. అది దెయ్యమయింది. ఆ దారం, టెకడేనా ఎల్లి తే ఎడకనుంచి పంచకొంగు ఫట్టుకు లాగుతాది”, అని వెంకయ్య వీరన్న ముసారాచూశాడు.

వస్త్రాదుచీతము

వీరన్న మొహంతో భయం కనిపించింది. ఆ మానవాతీతమయిన శక్తి స్వరూపం ఎలా వుంటుందో ఊహించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు వీరన్న.

“ఎలాగుంటుందిరా దేవుని?” అని అడిగేశాడు.

“నువ్వు నూకలేటిటి ఎన్నడూ? అది నల్లగా మొహం, పెద్దపళ్లు; నుమా చికారంగా వుంటుంది. తెల్లవీర కట్టుకుంటాది. రవిక వీనుకోగు. మనం నూస్తుంటేగానే శరీరం ఎదిగిపోతావోరే. కాస్త తాటి చెట్టులాగ, చేతులు మురి చూడాలాగ ఎదిగిపోతాయి. మనిషి ననకాతలే చేతులూపుకు నడుస్తాని. భయంకరంగా నవ్వుతాది, ఏకస్తాది.” వెంకయ్యకు ముగ్ధమయింత కంటే భయంకరంగా వర్ణించడం చాలినయింది కాదు.

“అయితే అది మనుషు శ్శేరే నెయ్యిదా?” అని వీరన్న అడిగేశాడు. వెంకయ్యకు నవ్వొచ్చింది. అది విజయగర్వంతో కూడిన నవ్వు. ఆ ప్రశ్నతోనే వీరన్న మనస్సులో వున్న భయాన్ని అర్థం చేసుకున్నాడు వెంకయ్య నవ్వు ఆణమనుని, “మనం దంఢం పెట్టి ఆంజనేయదంఢం సగువుమంటే ఏం చెయ్యగలము. మాయమైపోతాది. ఏమాత్రమైనా జడిసినామా అంటే మీకే పట్టుకుని నుమా చేసి, తినేస్తాని. దేవునింటే మరేటి?” అన్నాడు ఆనోక సామాన్యమైన భయమంటాడు. వీరన్నను బాగా భయ పెట్టగలిగినందుకు తనలో తాను సంతోషించాడు.

చీకట్లో కుక్కలు మొగుచున్నాయి కాకటి ఊళ్ళోకి వచ్చినట్లు జ్ఞాపక మొచ్చింది వీరన్నకు. ఊళ్ళో అంత నిద్రపోతున్నాడు. వీరన్న వెంకయ్య ఎవరిమానాన వాడు పోయి పడుకున్నాడు.

తెల్ల నారేక ఊళ్ళో నలుగురూ యీ మాటే అనుకుంటున్నాడు. వీరన్నకు నిన్నరాత్రి పాడుపాళోవిలగ్గర దేవుని కనిపించిందనీ, నాడి బట్టపట్టుకు లాగిందనీ, శ్శ్శాంఘంగాంచి దేవుని రాళ్ళు రువ్వేయనీ, నానితో వీరన్న జడుసుకున్నాడనీ, యీ చిలవలు పలవలు కల్పించి చిత్ర విచిత్రంగా చెప్పడం మొదలైతేడు. కనబడిన ప్రతీనాడూ “ఏం జరిగింది ఈరన్నా” అని అడగడమే. బాగా పరచుకు నున్న మిగులు “ఓన్ ఇంటేపట్రా వీరన్నా నీ గ్గేరల్లం బంట్లో ఊపిరి నేకపాయి నా నీకంటే ఎంకయ్యే నయం” అని వేళాకోళం చేశారు. చెరువుగట్టున పల్లెపడచులు

నివచ్చును. చూసి వేళాకోళం మొగులు పెట్టేరు. “ఓన్ గోరన్నా, శరీరం పెంచుగానే సరా నెప్ప” అని ఒక అమ్మ అంటే “ఆనోళ్ళకాక నిర్భయం నెప్పకే పేటి, నండ్డేయ్యో ముండాలు” అని ఇంకో అమ్మ హాస్యం నడిచి. వీరన్న స్వయంగా గర్విష్టి ఇది తన కెంతో అవమానకరంగా వుంది. వెంకయ్య తెల్ల నారే సరికి పోరంతా యీ పుకారు లేవకేసివుంటాడు. ఆనం గుల దృష్టిలో కూడా తను ఆవహాస్యంపాలయ్యాడు. ఎంత తెలవంపు! తన ప్రతిష్ఠకు ఎంత దెబ్బ! దీనిని నంబునే ఎగుర్తొనితీరాలి, ఆసుకుని వీరన్న చాతీ విడుచుకుని ఏధాలో నడక ప్రారంభించాడు.

ఊగు నడి బొడ్డులో వున్న మేం చెట్టు కిందికి వచ్చాడు. ఆక్కడున్న బంజరాయినిద వెంకయ్య, ముగ్ధంకా మిగులు వేపపుల్లలతో సభ్యులతోము కుంటూ, లోకాభిరామాలుగా దర్చిస్తున్నాడు. వారంతా వీరన్నను పలకరించారు.

“రారా ఈయ్యా, కూరసో.”

“నేనేదో పిరికివాడిననీ, రాతిరి జడిసిపోనాననీ యీ ఎంకయ్య ఇచుల ఊరంతా నాటినాడు. దాని సంగ తేనో ఇప్పుడే లేలిపోవాల” అన్నాడు వీరన్న.

“నేనేం నాటలేను. ఒకరిద్దరు మనోళ్ళతో మాటవోరసకి అన్నాను.” అన్నాడు వెంకయ్య.

“అనే అబద్ధం చెప్పినావు. నేను జడిసినానా? మహా! మహా ధైర్యవంతుడిలాగ వచ్చి చెప్పేసినా డింటు.”

“అబద్ధం కాదురా నాయనా, నిజంగా నీకు భయమేసిందా నేదా నెప్ప? ఆమాటకొస్తే నీకంటే నేను ధైర్యవంతుడినే” అన్నాడు వెంకయ్య.

“ఓరి, నాలు ఊరుకోరా—బయలుదేరినారు మొన గాళ్ళు. ఎల్ల రాతరన్నా ఆడితో నేటి”—అక్కడున్న వారంతా దీనిని సర్దుబాటు చేయడానికి చూశారు. ఇదిగాని వితిమిరిలే తీవ్రంగా పరిణమిస్తుందిని వారి భయం. ఎందుచేతనంటే వీరన్న మోటవాడు. వెంకయ్య మొండివాడు.

వీరన్నకు ఒక్కయింటింది! “గొప్ప ధైర్యవంతుడి వంటున్నా నే—నీది చూపించరా నీ ధైర్యం, అనే మాత్రమో నేను నూత్తువు,” అన్నాడు.

“ఒరే, ఊరుకో సనున్న కోవిలతో బులో సక్కని మనిసుండగా జడిసిపోడివి నీకు నాతో పంత పేటిరా?”

నీ ఎరిగాని. జబ్బబలం వేరు, గుండె బలం వేరుగా నాయనా!”

“అదీ నూత్రాను. ఇదిగో ఒంపియాపాయలు. పండమేదాం.”

“సరే ఆయినే, మాట తప్పకూడదు సుమా” అన్నాడు వెంకయ్య. చీకట్లో అర్ధరాత్రిప్పుడు శ్రమకానంలో వెళ్ళి అక్కడ కూర్చుని ఒక మేకు భూమిలోకి కొట్టి రావాలి, అదీ పండం ఎవడు అలా వెళ్ళి రాలేకపోతే వాడు ఓడిపోయినట్టు. ఆవేళ రాత్రే పండం. ఈ వార్త ఊరింతా తెలిసిపోయి గొప్ప ఆసక్తి రేకెత్తించింది. అంతా పండం గురించే మాట్లాడుతూ వుండేవారు. వీరన్న గెలుస్తాడని ఒక డంట్లే, వెంకయ్య గెలువాలని ఒకడు. ఎవడికి తోచినట్టు వాడు ఊహాగానం చేశాడు.

ఆ రోజంతా వీరన్న దీనినిగురించి ఆలోచించాడు. తను ఇంతకు మునుపు అనేకమందితో పెద్ద పెద్దకు స్త్రీలు పట్టేడు.

ఎప్పుడూ యింత ఆలోచించలేదు. దీనిని గూర్చి యింత ఆలోచించడాని కేసుందో తనకర్థం కాలేదు. పగటివేళ అనేకసార్లు తనా శ్రమకానంబుడా నడిచి వెళ్ళేడు. అక్కడ భయపడడానికి ఏమీ లేదు. ఆ మాత్రానికి రాత్రి వేళ మాత్రం భయమేమిటి? ముక్కు చివర ఊపిరితో బతికే వెంకయ్య వెళ్ళగా లేనిదీ తనేనేమిటి వెళ్ళలేడు. అనేక చూడాలి అనుకున్నాడు వీరన్న. ఆయితే వెంకయ్య యీ విషయం గురించి ఆలోచించనేలేదు. రాత్రి నలుగురూ వచ్చి పండ్లకి రమ్మని పిలిచేవరకూ ఆ సంగతే జ్ఞాపకం లేదు.

అంతా కలిసి పాడుపడిన ఊరెలతోటలోకి వెళ్ళి కూర్చున్నారు. అక్కడనుండి కొంచెం దూరాన వున్న శ్రమకానంలోకి ముందు వెంకయ్య, తరువాత వీరన్న వెళ్ళి రావడానికి ఏర్పాటుయింది.

అమావాస్య రాత్రి. అంతటా చీకటి చీకటి దట్టంగా కమ్మకుని వుంది. ఆకాశంలో మేఘాలు కమ్మకుని వుండడంవల్ల నక్షత్రాలు కూడా లేవు. గాలి కదిలడం లేదు. వీరన్న మాట్లాడుకుంటూ నిశ్చలంగా కూర్చున్నాడు.

వెంకయ్య మేకు, సుత్తి పట్టుకుని మైదానంలోకి నడిచి వెళ్ళేడు. ఒకరిద్దరు కొంత దూరం వరకూ వాడి నెంట్ల వెళ్ళి ఆగిపోయాడు. ఓ పది నిమిషాలయేక, నిర్ణీత స్థలంలో నేలను మేకు కొట్టి వెంకయ్య తిరిగి వచ్చాడు. తరువాత వీరన్న బయలుదేరేడు.

వీరన్న ఆ వేళ మునుపంచ కట్టేడు. మల్లు చూక్తా వేసుకున్నాడు. ఒక చేతిలో మేకూ, ఒక చేతిలో సుత్తి పట్టుకు బయలుదేరేడు.

మైదానంలో నల్లటి చీకటి తిప్పు మరేం కనపడలేదు. ఆ మైదానం ఊపిరి తీయని శవంలా నిశ్చలంగా పడకుని వున్నట్లుంది. అక్కడక్కడ ఈత తుప్పలు శవం ప్రక్క తల విరబోసుకుని కూర్చున్న ఆడవాళ్ళూ, నిశ్చలమై వున్నాయి. గాలి చలనం లేక ఒక ఆకైనా కదలక, జీవితం కదిలని ఒక పెద్ద కొండలా ప్రబంధంగా పడి వున్నట్లుంది. అతనికి తన శరీరం చాలా బరువుగా వున్నట్లునిపించింది. ఆ నిశ్చలంలో దూరాన గుమ్మలగొండి సక్కిలించింది. అది చేసిన శబ్దం చీకట్లను చీల్చుకుని తన శరీరమంతా తాకినట్లుంది. “పాడు జుతువు; మహా భయపెడుతుంది” అనుకున్నాడు వీరన్న.

దూరాన తాటి చెట్లనుగ్గు నిప్పులురాలుకున్నట్లు కనిపించింది. జేబులోంచి కాగితపు పొట్లంతీసి, అంగుళాని ఆంజనేయస్వామి సింధూరం బొట్టు పెట్టుకున్నాడు. తన చేతి వేళ్లు వణుకున్నట్లు గ్రహించాడు వీరన్న.

అనుకున్నచోటికి వెళ్ళి, మేకు నేలను పెట్టి సుత్తితో కొట్టేడు. తనగుండెలు దడదడ కొట్టుకుంటున్నట్లు తెలుసుకున్నాడు. మొత్తంమీద అనుకున్న పని అయిపోయింది. వీరన్న పెద్ద నిట్టూర్పు తీసి, చలువైన వెనక్కు తిరిగి ఒక అడుగువేశాడు. వెనకనుంచి ఎవరో తన పంచెకొంగు పట్టుకు లాశారు. ఎవరో నవ్వినట్లుంది. మరొకడుగు ముంగుకు వేయబోయాడు వీరన్న. వెనుక పంచ చిరిగిన శబ్దమయింది. అంతే, వీరన్న నిలుపునా పడిపోయాడు.

చాలానేపు చూసి ఎప్పటికీ రాకపోతే కాగడా నెలిగించుకుని చూడడానికి వెళ్ళేడు అంతా. ఘయి లాగిన వీరన్న చచ్చిపోయాడు. అతని పంచ కొంగు మీద మేకు కొట్టివుంది. కేసు పోలీసుల పరమైంది.

కర్ణాటక సంగీతము

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపనాచార్యులైన శ్రీ విద్యా రణ్యుల అనుగ్రహమువలన పునరుజ్జీవితిమైన కర్ణాటక సంగీతకళ విజయనగర సామ్రాజ్యము నేలిన చక్రవర్తులమూలమున అవిచ్ఛిన్నముగా బాషింపబడుచు వచ్చెను.

దాక్షిణ్య సంగీతమునకు కర్ణాటక సంగీత మును పేరు పదియూ ఐదవ శతాబ్దమునాటి గ్రంథములందే కనబడుచున్నది. శ్రీ కె. 9వ శతాబ్దమున ఆంధ్ర కర్ణాటక భాషలకూ పరిచితమైన హంపివర్తి వలసిన మతంగ పర్వతముచేతి మతంగముని “బృహద్దేశి”ని రచించినట్లు ఆధారము లున్నవి.

భారతీయ సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములు చాల మట్లును కర్ణాటక దేశముందే రచియింపబడి యుండుట వలన కర్ణాటక సంగీతమును పేరు కూర్చియైనదిని చారిత్రక నిదర్శనములనుండి తెలియుచున్నది. లక్ష్మీకాగలు ఏ భాషయందైనను, ఏ కాలయందైనను, ఏ దేశముందైనను ఉండినప్పటికిని భారతీయ సంగీతనిర్మితి రచనకు లక్ష్యగ్రంథములే ముఖ్యమైన ఆధారములను విషయము నిర్వివాదాంశము.

11 వ, శతాబ్దమున భరితశాస్త్రమునకు నాఖ్యానము వ్రాసిన నాన్యకేశవుడు మిథిల (బీహారు) రాజ్యము నేలుచుండిన కర్ణాటక శ్రుతియును. కల్యాణి చాళుక్యులు, ముమ్మడి సోమేశ్వరుడు, జగదేక మల్లుడు (జయసింహుడు) హూయ్యశి ఇమ్మడి వీరబల్లూరుడు మొదలైన కర్ణాటక చక్రవర్తుల గ్రంథములు శాస్త్రకేశవురి కంటెను పూర్వమే ప్రమాణగ్రంథములుగ నుండిను.

విజయనగర నాణల కాలమున బాషింపబడుచు వచ్చిన సంగీతకళను గుఱించిన పరిశోధనా ఫలితములను మెనూరు విశ్వవిద్యాలయ చరిత్రప్రాధెన్సర్ డా. యస్. శ్రీ కంఠశాస్త్రీగారు “బయకార రామప్పయ్య” అను పేర్లతో రచించిన కన్నడవ్యాసము ననుసరించి వ్రాసిన దీవ్యాసము.

కల్యాణి చాళుక్యులను సామంతులుగ నుండిన కాకతీయులు మొదట కన్నడదేశీయులుగ నుండిరి. గుర్రదేవ గణపతిశివుల కాలమున జాయసేనాపతి ‘సృష్టి రత్నావళి’ని రచించెను. దేవగిరిలోని గూడవరాజగు సింహాణుని ఆశ్రయమున శాస్త్రకేశవుడు “సంగీతి గత్తు కరము”ను రచించి భారతీయ సంగీత శాస్త్రమునకే ఆచార్యపురుషు డిగిరించుకొనెను. ‘సంగీతాకరము’ లేక ‘సంగీతి సమయసారము’ను రచియించిన పార్శ్వ శివుడు కర్ణాటక దేశీయులగుటతో నెట్టి సందేహమును లేకు. సుప్రసిద్ధ వీరశైవకవియైన పాల్కూరికి సోమ నాథుని సంగీతశాస్త్ర వైగుప్యము ఆతిథు రచించిన ‘బసవ పురాణము’, ‘పండితరాధ్య చరిత్ర’లలో కనిపించుచున్నది. ఈతడు కాకతీయ రాజ్యమున నుండినాడై హొమ్మగా తెలుగు గ్రంథములను రచియించిననూ కన్నడభాషలో కూడా నుద్దామ పండితు డినిపించుకొని తన యువసాన కాలమును మెనూరు దేశమున గడిపెను.

కర్ణాటక దేశీయుడైన గోపాలనాయకుడు మహా మృద్ బిక్ తుగ్లక్ బాషగమున మేళక ర్తగాగములను నిర్ధరించి ఉత్తరహిందూస్థానమున ప్రచారముగావించె ననియూ అమీర్ ఖునూ ఇతినినుండి నేర్చుకొని కొన్ని మాడ్పులను గావించెననియూ నిర్ధరింపబడియున్నది.

14 వ శతాబ్దమునకును తెలుగునాని తిమిళమున గాని లేదా ఉత్తర హిందూస్థాన భాషలలో గాని సంగీత లక్షణ గ్రంథము లేవియు రచియింప బడలేదు. “సంగీతి రత్నాకరము” యొక్క ప్రభావముచేత్రాంతీయ సంగీతపద్ధతులలో లక్ష్యగ్రంథములు సంస్కృత భాషలో రచియింపబడుచు వచ్చెను. శుద్ధకన్నడ పారిభాషికశిబ్దములు కన్నడిగులనుండియే యికరి భాషలలో గూడ ప్రచారమయ్యెను.

(ధాతు) - మాతు, ఒయ్యార, జోడణ, భవణ, పెంపు, సొంపు, నవణ, కంపరణ మొదలైన అచ్చ

కన్నడ శబ్దములు సంస్కృత, తెలుగు, తమిళ భాషలలో రచియైన సంగీత శాస్త్రములలో సభిషముగ నుపయోగించబడెనందున భాషీయుల శాస్త్రీయ సంగీతమునకు కర్ణాటక సంగీతమును పేరు సార్థక మయ్యెను.

2

శ్రీ విద్యారణ్యులచే రచియింపబడిన 'సంగీత సారము' గుణవృద్ధివంతున సంస్కారముగ లభించిన బోధనాత్మకమైన సంగీత రత్నాకరమున కాన వచ్చు కర్ణాటక సంగీత దృశ్య విద్యారణ్యులు కొంత వరకు సంస్కరించిన చెప్పవచ్చు విద్యారణ్యులు 15 వ శతాబ్దము. 294 గానకళములను నిరూపించిగని రఘునాథ గోవిందకీశులు చేర్చియున్నాడు అనే కాలమున ఆచార్యులు కవిశ్రేయశ్చంద్రులు నాచిన సోమకు తెలుగునందు గ్రంథనిన చేసినను బుక్క, హరిహరుబోధకుక్రింద 'నట్యగూడామణి'నిరచించి కోనాదుర్గంబు కొన్ని గ్రామములను దానముగా పొందిన

15 వ శతాబ్దమున ఇమ్మడి శేవరాయని పరిపాలన మొక స్వర్ణయుగ మునిపించుకొనెను. శేవరాజు భట్టు 'సంగీతము కైవళి'ని రచించెను ఈయని కంటెను ప్రసిద్ధికి వచ్చినవాడు నకుకల్పనాథుడు. సంగీత రత్నాకరమునకు న్యాయభాష్యము చేయుటయో లేదా అనుకరించుటయో పరిశోధన దక్షిణదేశ మంతటను వ్యాపించెను ఇమ్మడి శేవరాయనికి గొప్ప సమకాలికుడైన స్వర్ణసింహుడు చూపాడు శ్రీ నాథునికి బోధకుడై సంగీత రత్నాకరమున కొక నాఖ్యానమును రచియించెను శ్రీ నాథుని విశ్వమును మెచ్చి కొని ఇమ్మడి శేవరాయలు కనకాభిషేకమును చేయించెను. దశుర కల్లినాథుడు ఇమ్మడి శేవరాయని అంత్యకాలము నందు ఆశించి పిమ్మట రాజ్యము చేసిన మల్లికార్జునుని కాలమునను సుసజ్జన నాగేశుకాగాడై సంగీత రత్నాకరమునకు న్యాయభాష్యమును వ్రాయు నెపమున కొన్ని గ్రామములను గావించెను మల్లికార్జునుని ఆశ్రయమున "జనవర్మ" "అంతిహాస్య" అను గ్రంథములను రచియించిన కల్లరకు అనువతికు కల్లినాథుడే గావచ్చును. పిమ్మట పాళకు, తుళువ చక్రవర్తుల కాలమున నాళ్ళ గోపతిప్ప, లక్ష్మీనారాయణ, లక్ష్మీధరులు లక్షణ

గ్రంథములను వ్రాసిరి. కృష్ణశేఖరాయల కూతురకు లక్ష్మీనారాయణ పంకితుడు సంగీత శిక్షకుడుగానుండి సంగీతరత్నాకరము ననుసరించి 'సంగీత సూర్యోదయము'ను వ్రాసెను.

గోదావరి - కృష్ణా నదులనుండి కన్యాకుమారి వటకును విస్తరించిన విశాలమైన విజయనగర సామ్రాజ్యమున తెలుగు, కన్నడము, తమిళము, మళయాళము, తుళు, సంస్కృతము మొదలైన భాషలును; వైక, వైభవ, జైన, క్రైస్తవ, ముస్లిం మతములును, అద్వైత, ద్వైత, విశిష్టాద్వైత, ఉద్ధాద్వైత, ద్వైతాద్వైత, శక్తి విశిష్టాద్వైత మొదలైన విద్వాంసులును ప్రచారముననుండి ఆపారమైన సాహిత్యము పుటెను. సాహిత్యముతో పాటు సంగీతము కూడ అనునూతనముగనుండి యుండుట చేత దక్షిణ భారతదేశమున ప్రసిద్ధములైన రీతులకు అప్పటికప్పుడు లక్షణములను నిర్ణయించగలసి వచ్చెను. ఇన భారతీయ చరిత్రలో నాన్వకాలీనమైన గూఢశక్తి కలియైనను విజయనగర సామ్రాజ్య కాలమున యొక్క వగ ప్రామాణిక లక్షణగ్రంథము లుండునని యంత వటకు నిలిచి యుండుటవలన కర్ణాటక సంగీతచరిత్రయందీది ముఖ్యమైన ఘట్ట మైనది.

గ్రామ, రాగ, మూర్ఖన, గురుక, స్వర, శృతి, తాళ, ప్రబంధరచన, నాన్యోచన, మొదలైన నాని యంగు ఒక్కొక్క యంశము యేమేరీతి వికాస మాన వైనదియు శాస్త్రీయము నిర్ధారించవలసియున్నది. ఈహా ధృతియు ప్రచారముననుండి వికాస, శుకారాయ, పంచరీతిపులయు మహానభావునియు వైన అభింగము, కర్ణాటకనుండి హరిదాసుల కీర్తనములు తెలుగున తాత్పర్యవంతముగ కీర్తనములు అమితముగా అనుసరినాథుని తిరుప్పావో మొదలైనవియు మఱియు నాయాభాషలలో సమకాలీనముగ రచితమైన జాన పదగీతిములు, నాటకములు మొదలైనవానిని లక్ష్యము లుగ అంగీకరించి శ్రొత్త రీతులునులను చేయుటకై లక్షణగ్రంథము శరీతి యత్నించినవో అట్టి వానిని పూర్వోపాదేశ నిర్ధారణ చేయవలసిన ఆవశ్యకత గలదు.

జీవవంశి మొదల యెట్టిదిగాని అభివృద్ధిజేందక యొకటే గూఢమున నుండు నెరగు అందునను ఆ బాల గోపాలసూపాల ప్రియమైన సంగీతశాస్త్రము శాఖోప శాఖలుగ ప్రచారమున అనివార్యము లక్షణకారులు తమతమ అనుభవపాండిత్యములచేత గ్రంథములను

కర్ణాటక సంగీతము

రచించి తమవే అంతిమ నిర్దారణములని చెప్పి కొనవచ్చును. శార్దూపుడు సంగీతి సంబంధములైన సమస్తశంకలను పరిహరించినవాడని “నిర్భంగ” అను బిగుసు పొందెను కాని చతుర కల్పి నాథుడు అనేక చోటలందు శార్దూపునిది వ్యతిరేకముగ పగోక్షును దభిప్రాయముల నిచ్చి ననుకటి లక్షణకారులను తెగడి తింపఁజేసెను.

“ఇననీం ఆధునా ప్రసిద్ధిగా గాంగాదీనాం లక్ష్మీ ప్రతీతానాం లక్షణాని రోధానాం పరిహార్య ముద్యమిక్రియాశే” (గంగాధ్యాయాగ్రాశ్రియ)

కల్పి నాథుని కాలమున మధ్యమ గ్రామమున జనించిన మధ్యమాది, తోడే ముదిలైన రాగములు మధ్యమధ్య మారంభిమ విడిచి మధ్య మున్నవనునంతి ప్రారంభ ముచుండెను మధ్యమగ్రామము అద్యశ్రియమై మధ్య గ్రామ మొక్కటే ప్రచారమునకు వచ్చుచుండెను. క్రియాంగ రాగమైన రామక్రియాయందు మధ్యమ, సంచమ శ్రిమలను రెంటిని గైకొనుచుండెను. నాట, శేషక్రియ మొదిలైన రాగములు పంచ శ్రితి ఋషభ దైవతియుల నుపయోగించుచుండెను. 15-16 శతాబ్దము లలో తాల్లిపాకవారి కీర్తనలను, పురందరదాస, కనకదాస, న్యాసరాయ కీర్తనములకును రాగములను జంటించినప్పుడు ఆకాలమునాటి రాగ లక్షణముల నే చాలముట్టుకు అనుసరించుట సూక్తియుగమున్నది. ఇప్పు డిప్పుడు ప్రచారమునకు వచ్చిన ప్రయోగములను సాం ప్రదాయకమైనవరి భావించినచో ఆ వాగ్గేయకాగు లకు ద్రోహము చేసినట్లునని అధునిక విద్వాంసులు గమనించవలెను. ఉదాహరణమునకు తాల్లిపాక అన్న మాచార్య తిగుమలాచార్య మొదిలైనవారి కీర్తనములను రాగితోకులమీద చెక్కించినప్పుడు రాగములు మాత్రము నూచించబడెను. ఆ సమకాలీన లక్షణ గ్రంథములందు ప్రోక్షములైన రాగ లక్షణములను వానికి సమన్వయించి వతి నేగాని వేంకటసుభి అనంత రము నిర్ధరించబడిన రాగ లక్షణములను గాను. యాగోపి యాక సంగీతి పద్ధతిలో ఆంబోషియన్ గ్రిగోరియక గీతములకు భిఫోబిస్, మోసార్ట్ కాలమునాటి సంగీతి లక్షణముల నన్వయించి నట్లును.

*బయకార రామప్పయ్య

కృష్ణశేఖరాయల కాలమునకును అభివృద్ధిజేసిన కర్ణాటక సంగీతపద్ధతి అమృతరాయల కాలమున బయ

కార రామప్పయ్య (రామామాత్యు తోడరమ్మ) యొక్క “స్వర మేళ కళానిధి”లో ముగ్ధకాంతి నాగ్న జేందెను. న్యాసరాయలు, పురందరదాసు, కనకదాసు, తాల్లిపాక చిన్నన్న, తిగుమలయ్య మొదలైన వారు అప్పటికి జీవులై యుండినట్లు బుగవరాగు. (కీ. శి. 1582) లో అమృతరాయని వాలనందు “శేషనార్ ప్రతిష్ఠాపనాచాగ్రాసిన ఆశ్వీయాన నూత్రి బార ధ్యాజ గోత్ర ఋక శాఖన”లైన తల్లిపాక తిగు మలయ్య అమృతరాయలనుండి పొందిన రూపు గ్రామములను హంసి విరిలెపునికి దానము చేసెను.

రామా మాత్యునికి సంబంధించిన రెండు శాసన ములనుండి నితడు అమృతరాయ సదాశివరామల కాలమున ప్రసిద్ధి వ్యక్తి నుండెనని తెలియుచున్నది. బళ్ళారిజిల్లా మాజీగి తాలూకా చిక్క కెరగూగి హల్లిలోనున్న శాసనము శాసనాంశము 1411 కి కది, భాద్రపదపూర్ణి 12 (శక 29 మంగళవారము క్రి. శి. 1536) లో బయకార రామప్పయ్యచే ప్రతిష్ఠింప బడెను. కొండవీడులోని పరాశర గోత్రముడైన శిం గయ్య కుమారుడు బావయ్య మంత్రి; ఆతని కొడుకు శ్రీరామ మంత్రి. శ్రీరామకును తెలుగున్న పెద్దలైన పెద్దతిమ్మ, తిమ్మ, సుదిండ్ల, భొంకర, చమూరి, భావయ—వీరిలో భాస్కర తేజ బావయ్య ప్రభు అమృతరాయలనుండి కొండవీడును పొందెనాడై అక్కడ గోపీనాథ నగరమును నిర్మించి గోపీనాథుని ప్రతిష్ఠించెను. ఆతని పెద్ద అన్నయైన పెద్ద తిమ్మ, లక్కమ్మ—వీరే రామామాత్యుని జనకులు.

బయకార రామప్పయ్య కొన్ని గ్రామములను నిర్మించెననియు అనేక చెరువులనుకూడా త్రొవ్వించె ననియు తానే చెప్పికొని యున్నాడు బళ్ళారిజిల్లా హడగల్లి తాలూకాలోని వందపాల్లి శాసనమున బయ కార రామప్పయ్య సదాశివరాయల పాలనమున తిమ్మరాపుర మనేడి ఆగ్రహారమును నిర్మించి బండే శ్వర, గోపీనాథ దేవాలయములను నిర్మించి కొట్టాడు.

*“బయకార” శబ్దమును అల్లనాని పెద్దన ఆశువుగ చెప్పిన ఉత్పలనాటిలో “బయకారపుర గన్నడ గౌళపంతుకా” అని ప్రయోగించినాడు. అనగ సంగీతిపు అని అర్థమునకువలెను.

నీవులోని వాళ్లనొంది—బైబిల్ గ్రామమునకు గోపీనాథ పురమని పేరికి దానము చేసెను. (S. I. I. IX. 2. 68).

‘స్వరమేళ కళానిధి’లో రామామాత్యుడు తన తండ్రి పేరు కొండపేట తిమ్మ (పెద్ద తిమ్మ) అనీ మాతామహుడు కల్లప్ప అనీ చెప్పకొన్నాడు. ఈ కల్లప్ప కల్లినాథుడని అని విచారించవలసియున్నది. రామామాత్యుడు కల్లినాథుని “సంగీత కళానిధి” అను గ్రంథముయొక్క పేరును “స్వరమేళ కళానిధి” అని మార్చియుండవలసి గమనించదగినది. కల్లినాథుడు “మేళని”పాత్రము చెప్పియున్నాడు విద్యారణ్యుని లేక గోపాల నాయకుడో ‘మేళ’ శబ్ద ప్రయోగమును చేసియుండవచ్చును. సంకటమఖికి నుంచే రామామాత్యుడే మేళకర్త నియునును రూఢికి తెచ్చినని నిశ్చయించవచ్చును. విద్యారణ్యులు నాట్య, గుర్తరి, వంగళి, శ్రీ, ధైరవి, సామంతి, కామోది, ముఖారి, పద్మగామక్రియ, కేదారగౌళ, హెజ్జుజి, దేశాక్షి అను పదునైన మేళములను చెప్పియున్నాడు. రామామాత్యుడు ముఖారిని పద్మమేళమని అంగీకరించినదియున్నాడు ముఖారి, మళవగౌళ, శ్రీ, సారంగనాట హిందోళ, సుధాగామక్రియ (పద్మ) దేశాక్షి, కన్నడగౌళ, పద్మనాట, అహిరి, నాదనామక్రియ, పద్మవంగళి, రీతిగౌళ, వసంతి ధైరవి, కేదారగౌళ, హెజ్జుజి, సామవంగళి, రేవకుప్తి, సామంతి, కాంబోది—మేళములను బహుశః విద్యారణ్యులవలెనే చెప్పియుండుటచేత రామామాత్యుని పంచమతీర్థి ‘ప’ చక్రస్థుతి ‘రి’, ‘ప’ చ్యుతిపంచమము విద్యారణ్యుని పద్ధతిలోనే యుండవచ్చును. విద్యారణ్యులు “సంగీత రత్నాకర” పద్ధతిని సంపూర్ణముగ అంగీకరించలేదు. సర్వజ్ఞసింగము, కల్లినాథులు శార్దూలపుని అనుసరించుటకు ప్రయత్నించిరి.

ఆంగ్రకవిపా పితామహుడైన అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలో దేశాక్షి రాగము ప్రాతఃకాలమున పాడతగినదిని వీణను దోనికనుగుణముగ మేళవించవలెనని చెప్పియున్నాడు. “ప్రభాతాయాత వాతాహతాలోల త్రింతుల మేళవింపగదవే లోలాక్షి! దేశాక్షిక్” (త్రి. ఆశ్వా. 17 పద్యం). దీనినుండి వీణకు మెట్టులుండెనని యూహించవచ్చును. నాయకియొక్క

మృగునైన గోదన స్వనిని కోకిల యొక్క కుహూ, కాకలీ స్వనిని, “కాంభోజీ మేళవింపంచికారవసుధా పూరంబు” (వసుచరిత్ర) నకు పోల్చుటచే దేశాక్షి మేళము, కాంభోజీ మేళములు విద్యారణ్య రామామాత్యులు పైన చెప్పినట్టి మేళకర్తలే యొయుండవలెను. రామామాత్యుని కాంభోజీ మేళములో పంచశ్రుతి ఋషభ, అంతరగాంధార, పంచశ్రుతి ధైవత, కాకలినిషాద్రుచాగమున్నది

రామామాత్యుడు తిలకంబైన ముందు చెప్పబడిన అనేక శృంగులు తన కాలమునకు అదృశ్యమైనవని చెప్పియున్నాడు. అచ్యుతి పక్ష ముగ్ధములు పుద్ధ పక్ష ముగ్ధముయైనవి. అనే విగముగ వికృత ఋషభ, ధైవములు, పుద్ధముయైనవి. స్వగముల పేర్లు మారియుండెను. పూర్వపు త్రిశ్రుతి చ్యుతిపక్షమును నకు రామామాత్యుడు చ్యుతిపక్ష నివాసమనియు, చ్యుతి ముగ్ధమునకు చ్యుతిముగ్ధము గాంధారమనియు చ్యుతిపంచమమునకు చ్యుతిపంచమ ముగ్ధమునియు పేరిడెను. పంచశ్రుతి ఋషభమును పుద్ధ గాంధార, చక్రస్థుతి ఋషభ సాధారణ గాంధారమునలె పంచశ్రుతి చక్రస్థుతి ధైవతములను కూడ చెప్పియుండుటచేత రామామాత్యుడు సంకటమఖి (ప్రతి ముగ్ధము) మేళకర్త పద్ధతికి మార్గమును చూపించెను. కాలక్రమమున స్వగములు తీవ్రమగుచుండుట స్పష్టముగ కనుపించుచున్నది. సోమనాథుడు “గాగవిభో” యందు రామామాత్యుని యేడు వికృతముల సంగీకరించి మరి యొనిమిదింటిని చేర్చి మృగుతీవ్రములని సంకేతములను చేర్చియున్నాడు. రామామాత్యుని కాలమునకు వికృతి పంచమము అదృశ్యమై చ్యుతిపంచమ ముగ్ధము వచ్చి, ముగ్ధముగ్రామము గాంధారగ్రామము వలెనే రూఢిలో లేకుండాపోయెను.

వీణారచనయందు శార్దూలేవ, కల్లినాథ, రామామాత్య, సోమనాథ, గోవిందాక్షితులు మాత్రము గావించిరి. శార్దూలేవుడు ‘నిశ్చింక’ విజెను సృష్టించితినిని చెప్పకొనియున్నాడు. శార్దూలేవుని కాలమున 21 తింతులు గల మత్రికోకిల వీణ ప్రధానముగ నుండి గుర్ర వీణయని ప్రవర్తించబడియుండెను. దానిని రామామాత్యుడు పుద్ధ, ముగ్ధములనియు అచ్యుతి రాజేంద్ర మేళ వీణయనియు మార్పుగావించెను. అతని ముగ్ధము మేళ విజెకు 4 తింతుల ప్రక్కలో 3 శ్రుతి తింతులూ

కర్ణాటక సంగీతము

6 మెట్టులూ ఉండెనని తెలియుచున్నది. స్వయంభు స్వరస్థానములను నిర్ధరించి వానికి రామామాత్యుడే సరియైన మెట్టులను వేసియుండుటవలన శ్రుత్యంతరములను చాలనుటకు లెక్కాచార ప్రకారముగ నిశ్చయించుటకు సాధ్యమయ్యెను. సంవాదాలను కనిపెట్టి వానినుండి యితర స్వరస్థానములను శ్రుత్యంతరములను నిర్ణయించు శార్దూలేవుని పరిపాటికంబైన రామామాత్యుని పరిపాటియే అధిక సమర్థకమైయున్నది. రామామాత్యుని వీణయందలి యేడుతంత్రులలో ప్రక్కనగల మూడు శ్రుతితంత్రులు మంద్ర 'ప'; మంద్ర 'స'; అనుమంద్ర 'స' లను ఇచ్చును. పైన గల నాలుగతంత్రులు సంపూర్ణ స్పందనముతో అనుమంద్ర 'ప', అనుమంద్ర 'స', మంద్ర 'ప' మంద్ర 'స' లను ఇచ్చును. పిమ్మట రామామాత్యుని అరు మెట్టులలో యథాక్రమముగ యీ క్రింద తెలిపిన స్వరములు వచ్చును :—

వెంకటమఖి రామామాత్యుని తీవ్రముగ ఖండించి నను ఆతని మధ్యమ మేళ వీణనే అనుకరించెను. ఇది గాక శ్రీరాగ(ముఖారి) శుద్ధమని చెప్పి రామామాత్యుని శ్రుతి నామధేయములను అంగీకరించిరి. రామామాత్యుడు మాళవగౌళ, శుద్ధనాట, శుద్ధవరాళి, లలిత, సారాస్వతి, మధ్యమాది, భూపాల, జాళి, గుర్జరి, గుండక్రియ, దేశాక్షి, నాదనామక్రియ రాగములను నిర్ధరించెను. రామామాత్యుని సమకాలికుడైన పుండరీక విత్తలుడు బెంగుళూరు దిగ్గరనుండు సావనదుర్గనివాసిగా నుండి అక్కర్ ఆస్థానమున "అక్కరీయ కౌళిదాస" అను బిరుదిమును వహిసి తాననేనునకు గురువుగా నుండెను. హిందూస్థానీ సంగీతి పద్ధతికి మూలపురుషులలో నొక డని చెప్పవచ్చును. ఈతడు 'రాగమంజరి', 'షడ్రాగ చంద్రోదయము', 'నాట్య నిర్ణయము' మొదలైనవి వ్రాసెను. ఈ పుండరీక విత్తలుడు రామామాత్యునే అనుకరించి యుండుటచేత బయకొర రామప్పయ్య యొక్క కర్ణాటక సంగీతసేవ ఎంతటి అమోఘమైనదో విదిత మగుచున్నది.

1 వ తంత్ర	1 శుభ	2 శుని	3 కాని	4 చ్యుతవడ్డని	5 శుస	6 శురి
2 వ ,,	శురి	శుగ	సాగ	చ్యుత మధ్యమగ	శుమ	చ్యుత పంచ 'మ'
3 వ ,,	శుభ	శుని	కాని	చ్యుత వడ్డని	శుస	శురి
4 వ ,,	శురి	శుగ	సాగ	చ్యుత మధ్యమ 'గ'	శుమ	చ్యుత పంచ 'మ'

ఎదురు వచ్చిన మృత్యువు

జీవన ప్రభాత

ముందుగా చెప్పిరాదు. తన రాక తనకే తెలియ నట్లు నటిస్తుంది. ఏదో వేళాపాళా తెలియని సమయాన, యధాభంగా షికాయ తిరుగుతూ తిరుగుతూ వుంటే. చటుక్కున ఏదో స్ఫురణకు రాగా, రవంతేసేపు వేచివుండి... ఏదో అనుకుని ఏమో చేయబోయినట్లు..... ఎక్కడో మరి యే యింటిమీదనో చక్కగా నిక్కచ్చిగా వాలి కూర్చుంటుంది!—

ఆపె చల్లని బరువైన శరీరం ఆ యిల్లంతా త్తుణులలో వ్యాపిస్తుంది. ఆపె ఉనికిని అనేక కంఠాలు ఏకస్థాయిలో పడేపడే ఘోషిస్తాయి.

మనకు అతి సన్నిహితమైనదీ... అతి దూరమైనదీ—

మనిషికి అత్యవసరమైనదీ, కోరుకున్నప్పుడు లభ్యంకానదీ...

ఆమె....మృత్యువు!

* * * *

ఆరోజు ప్రభలవారి కొంపలోంచి ఒకే ఒక్క కంఠం గొల్లుమంది. వచ్చిన నలుగురికీ వార్తల నందిస్తూ ఇతోధికంగా సహాయపడుతోంది—పనిమనిషి అప్పులమృత్యు, కళ్ళనీళ్ళతో పమిటచెంగు తడుపుకుంటూ.

ప్రభల విశ్వనాథశాస్త్రి బతికివుండగా ఏమిటో చనిపోయిన తర్వాత కూడా అంతే అనిపిస్తున్నాడు ఆ వూరి కంఠా.

అతన్ని అంతా ఎరుగుదురు — కొంచెమే గొప్పో. అయితే, అతని అంకెస్సు మాత్రం యెవరూ యెరగదు ... తాన్లోక్కతె మాత్రమే యెరుగుదునని గట్టిగా చాటిరాగాలమృత్యునే చెబుతోంది—నూరమ్మ అని పిలవబడే నూరమ్మకొంతమ్మ.

“రోజూమాదిరే నిన్నా మామూలుపల్లనీ, చేసుకున్నాడు...రాత్రి యధాప్రకారంభోంచేసి గొడ్లనీ

గోదనీ మానుకోడాని కళ్ళేడు...తర్వాత ఊరంతా తిరిగి కాస్తేపు చదువుకుని పడుకున్నాడు...”

“అవును —యెంతసేపు గుక్కేడు ప్రాణం...” శివం ప్రక్కనే దిడిలపడుతూ అంది ప్రక్కయింటి ముసలమ్మ.

శాస్త్రి మృతివిధానం కొంత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది—

రోజూకంటే ఒకగంట ముందుగానే, అంటే మూడుగంటలకే, తెల్లవారగల్ల లేచి గోదావరీస్నానం పూర్తిచేసుకునివచ్చాడు. నూరమ్మ లేచేసరికి నారింజ చెట్టుకింద సద్భాసనం వేసుకుని జపం చేసుకుంటూ కనపడ్డాడు.

మళ్ళీ కొంతసేపటికి ఆమె అటువేపు వెళ్ళే సరికి దర్బాసనంమీద వెల్లకిలా పడుకుని నిద్రపోతున్నాడుట—

“లేనిపోని యీతిబాస లన్నీ యీమృత్యు పెట్టుకుని వొళ్ళు నా శివం చేసుకున్నాడు—నిస్త్రాణోచ్చివో యేమో—” అనుకుని నూరమ్మ తనపనులు గబగబా ముగించుకోసాగింది.

అప్పటికి అప్పలమ్మ వీధిపాచి చేసి పెరట్లోకి వచ్చింది. నూరమ్మ కుంపటి రాజేస్తోంది-ఆయన లేచే సరికి ఇంత కాఫీ కాచి యివ్వడానికి....

నూరమ్మ ఏడుపుల మగ్గనే బయలుపడుతున్న కథకి అప్పలమ్మ మగ్గ మగ్గ కొంత గ్రంథం అతికిస్తూ వస్తోంది.

అప్పలమ్మ పెరడు వూడుస్తోంది — ఆమూల నుంచి ఈమూలకి. అప్పటికప్పుడే చప్పుగా తెల్లవారి పోయింది. ఒకటి రెండుసార్లు యధాలాభంగా శాస్త్రి గారికేసి చూసింది. జపం చేసుకునే ఆయన వేపు పాచి చీపురుతో వెళ్ళడం ఆమెకు అనుమాయితీ కాదు. ఆయన తిడుతాడని కాదు, పల్లెత్తుమాట అని యెరుగడు. ఇప్పుడే కాదు. ఎప్పుడూ!

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

సూరమృషిని గారు యింకా యింకా ఏవో చాదస్తంపనులు చేసుకుని, సూర్య నమస్కారాలు చేస్తోంది.

నీరెండు నారింజచెట్టుమీద పడుకోండి. యెంతకీ కదలకుండా ఆకాశంకేసి చూస్తూ పడుకున్న శాస్త్రీని చూసి, అప్పలమ్మ మనసు పట్టలేక, చీపుగు పార వేసి-మెల్లగా అటు వెళ్ళింది. తనకు తెలియకుండానే యేదో పిచ్చుకేక వేసి చదికిలపడింది.

“అప్పటికే గంటనేపయి మారాజు పానాలు పోయింటాయి!” అంది.

అయినా అనుమానం దిగాలుగా ఆయనకేసి చూస్తూనే వుండిపోయింది. కేక విని కంగారుగా తొట్రుపడుతూ వచ్చిన సూరమృ ఆ దృశ్యం చూస్తూనే గొల్లుమంది.

ఒక మునీశ్వరుడిలాగ జపం చేసుకుంటూ యోగ సమాధిలోనే వుండి పరమేశ్వరుడిని చేరేడంటున్నాడు, ప్రేక్షకులు.

ఏమైతేనేమి, అర్థం బద్దం లేకుండా అధార్తుగా చనిపోయిన శాస్త్రీగారి వాకిలి దగ్గరే గ్రామం అంతా నిలబడిపోయినా, ఇద్దరు ముగ్గురు పెద్దలు గ్రామ చావడి దగ్గర కూర్చుని పరిస్థితులు సమీక్షిస్తున్నారు. నీసలైన వార్తలు అక్కడికే చేరుతాయి. మళ్ళీ అక్కడనుంచే నలుదిక్కులకీ బయలుదేరుతాయి.

ఆక్రితం రాత్రి గ్రామం అన్ని వీధులూ శాస్త్రీ తిరగ సాగేడు. యధాలాభం గానే అనిపించినా ఏదో ప్రత్యేకమైన ఆపాయమితతో మాత్రం తిరిగేడు. ఎరిగినవాళ్ళనీ యెరగనివాళ్ళనీ, చివరకి కంటికి కనపడిన కుర్రకుంకలను కూడా పలకరించాడు. కుశలప్రశ్నలు వేశాడు. “మరి సెలవు తీసుకుంటా” అంటూ వచ్చాడు!

ఇన్ని సంవత్సరాలలోనూ యెప్పుడూ యెవరినీ తానై పలకరించి యెరగడు. ఎవరేనా మాట్లాడించినా ముక్త సరిగా మాట తుంచినట్లు మాట్లాడేవాడు. అందుచేత ఆ యెదురయినవాళ్లు కాస్త విస్తుపోయాల్సి వుంటుంది—

“పాపం! ఆవిధంగా అందరిదగ్గిరా సెలవు తీసేసుకున్నాడు...” అన్నాడు ముగ్గు ఛాడుర్ల పీలుస్తూ

... ఆరోజు ఇంటింటికీ తిరగడం మానివేసిన యాయవారపు బ్రాహ్మణుడు.

అంతేకాదుట—

ఆక్రితం రాత్రి గ్రామచావడిదగ్గర కూర్చుని ప్రపంచరాజకీయాలను తరుమారుచేస్తూ నలుగురి చేతా బలవంతాన సేమరు వేయింపిస్తున్న మునసబు కరణాల మధ్య శాస్త్రీ పదినిమిషాలు గడిచేడు. ... అలనాటు లేని లోకాభిరామాయణం మాట్లాడేడు. ఎవ్వరూ ఎన్నడూ యెరగని అతని నవ్వు నాలుగై గుసార్లు విన్నారు గ్రామప్రముఖులు!

“యెడజతను మా కోడెమాడనీ మారైతు పోలయ్య కిచ్చేశాను. గేదెని మా దానీది అప్పి— పిల్లలు గలది— దాన్ని తీసుకోమన్నాను ... ఇందా కనే వాళ్ళని పసువుల్ని తోలుకెళ్ళమన్నాను...”

కరణం వెటకారంగానో కొంటెగానో అతని వేపు చూశాడు— తగలవేస్తున్న లంకాకుదుట్టును నోట్లోంచి తియ్యకండా:

“యేం....యింత దాతృత్వం ... ?” అన్నాడు వైకి నీరసం గా... “యెప్పుడూ లేనిది” అని మనస్సులో గట్టిగానే అనుకున్నాడు, సమాధానం గా పళ్లు పట పట లాడించుకున్నాడు.

“ఊరి పెద్దలు కాబట్టి మనవి చేసుకుంటున్నాను, ... అమాయకులవిదా... అనుకోకుండా ఒక్కొక్కప్పుడు దొంగతనాలు మోపబడ్డాయి—”

“అటువంటివి జరక్కుండా మాడ్డానికి మీరు బతికేవున్నారుగా—” అన్నాడు మునసబు, వెటకారానికి మరింత కారం కలుపుతూ.

దురంగాకూర్చుని మాట లన్నీ వింటున్న నారప రెడ్డి కత్తితో తాటికొమ్మని నరికినట్లు, “యింకో ఆవుండాల్ని కాబోలు?” అన్నాడు— అదిమాత్రం నీ కందుకోయ్ అన్నట్లు!

శాస్త్రీ యధాలాభం గానే సమాధానం ఇచ్చాడు: “దాని అవసరం వేరవుంది!”

“కరణం గారి మాటకే సమాధానమే చెప్పివారు గాను—” అని మందలించారు ఆయ్లర్వేద మార్తాండ్ అయ్యనార్లం అయ్యగారు.

“వ్యవసాయం మరి చూడుసంవత్సరాల వరకూ మా పోలడే మక్కువచేస్తాడు,” అంటూ శాస్త్రీ లేచి నిలుచున్నాడు ఇతర విషయాలు తనకు కాసిట్లు.

ఊరుకోలేక పోయాడు మునసబు. తనూ నిలబడ్డాడు : “యావండి శాస్త్రిగారూ సన్యసిం చేస్తున్నారా?...కాకికి ప్రమాణం కట్టేరా?...యేమిటి ఈ హడావుడంతా?!”

“మనవూరుమీన కోపం వొచ్చిందేమో!” అని గొణుగుతున్నాడు కరణం, తనప్రశ్నని మళ్ళీ మళ్ళీ చూపులతో నే పుచ్చిస్తూ—

శాస్త్రి రెండడుగులు వేశాడు. నారపరెడ్డికూడా లేచి అయ్యవార్లంగారితో అన్నాడు : శాస్త్రి తిరవున : “తంటసాలన్నీ వొదిలించుకుంటున్నాడు లేండి”—

పేరుపేరునా నెలవుతీసుకుని శాస్త్రి వెళ్ళి పోయిన దిక్కుచూస్తూ అయ్యవార్లంగారు మిగిలిన వారితో అన్నారు :

“నా అనేవారెవరూ లేరు...యెవరికోసమనో సుఖం అనేది లేకుండా ఈమనిషి నాలుగు చేతులా ఆర్పించాడు...సుఖపడేయోగ్యుడొద్దా?”

ఈ ఉదయం, ఇదే అయ్యవార్లంగారు ఇదే చావడిదిగ్గర నలుగురితోటి అంటున్నారు: “ఆవు అవసరం వేరే వుంది—అని ఆ మనిషి అన్నప్పుడే నాకు అనుమానం వేసింది. తన చితి తినే పేర్చుకుంటున్నాడేమిరా అని!”

ఇటు ప్రభలవారి కొంపలో గుండెలు పగలకొట్టుకుంటూ యేడుస్తున్న వితింతువు, శాస్త్రి కంటే రెండు మూడేళ్లు చిన్నది అయిన ఈ నూరమ్మ ఎవరు?

అతినికి తోబుట్టువా? వంటలక్కా? కాదు... కాదు...

అతిని సన్యాసి సంసారానికి లోగడ ఆప్రయత్నంగా దొరికిన ఒక ఆడ దిక్కు!

రెండేళ్ళక్రితంవరకూ ఈమెని ఆవూరివారెరగరు. ఎక్కడనుంచో ఆకాశించిందినుంచన్నట్లు ఊడపడి ఒక రోజు శాస్త్రి వాకిట్లో కూలబడింది. ఆనాడునుంచీ ఆయింటికి ఆమె ఒక కావలి కుక్క అయి కూర్చుంది.

బంధుత్వం విషయం శాస్త్రిని ఎవరూ అడగలేదు. అడగలేదు, అడగరు. సంభాషణ పెంచే మనిషిని చూస్తే అతను తప్పించుకుని వెళ్లిపోయాడు. రకరకాల

ప్రస్తావనలమీదట నూరమ్మ ఆ విషయం చెప్పకు నేది ఇగుగు పారుగుల ఆడవాళ్ళ మగ్గి.

శాస్త్రికి ఈ నూరమ్మ అనే మారపు బంధువు మనహాగా ఇంకెవరూ లేరా?

“ఆయన కెవరూ లే ర్నాయ నా ... అన్ని దిక్కులూ పోయి గొల్లుమంటున్న నన్ను చేరదీశాడు. ఈ దిక్కు కూడా నాకు లేకుండా చేశాడు గేవుడు. ఒక్కమాటేనా చెప్పకుండా చచ్చిపోయాడు మచినబాబు...”

* * *

రెండు నెలలక్రితమే శాస్త్రిగో ఒక విపరీతమైన మార్పు కనిపెట్టింది నూరమ్మ. మనిషి కొంచెం నీరసపడిపోతున్నట్లు కనిపించనాగేడు. అంతేకాదు—పూర్వం యెప్పుడూ కనిపించని విసుగూ. చిరాకూ అతనిలో ముఖ్యంగా కనిపించనాగేయి.

అప్పట్లో నే అనుకుంటాను-శాస్త్రి ఏదో వూరు వెళ్ళి నాయంత్రానికే తిరిగిరాక మూడు నాలుగు రోజులకు వచ్చాడు. మనిషి ఎందుచేతనో డీలాపడి పోయాడు. ఒక రోజున అనవసరంగా రైతు పోలయ్యమీద మండిపడ్డాడు. తర్వాత తన దురుసుతనానికి తనే చాలా బాధపడ్డాడని నూరమ్మ అంటుంది.

అప్పటినుంచే కాబోలు ఎప్పుడూ లేని చదువులు ప్రారంభించాడు రాత్రిళ్లు. గంటల తరబడి కళ్లు చిల్లులు చేసుకుంటూ లాంతిరుదగ్గర కూర్చునేవాడు. ఏ వేవో వ్రాసుకునేవాడు.

నెలరోజుల క్రితం మళ్ళీ ఊరెళ్ళి నాలుగు రోజులలో తిరిగి వచ్చాడు. ఈమాటు మనిషి రవంత స్థిమితపడ్డాడు. కాని అలవాటుతేని రాత్రిళ్లు చదువులు మరీ యెక్కువమూయి.

అటువంటి సమయాలలో-నడవలో నేల మీద చెంకుపరుచుకొని పడుకుని వున్న నూరమ్మనున్న ఉసూరుమనేది. నాలుగైదు సార్లు నోరు కూడా చేసుకుంది.

“ఒళ్లు పాడుజేసుకుంటూ యెందుకు బాబూ ఈ తాపత్రయం?” అని.

అతిమ వినిపించుకునేవాడు కాదు.

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

కొని-ఆ మాటలు అన్న తర్వాత అతను ఏవో పరధ్యానంలోకి చూస్తూ ఉన్నాడని అమె గమనించింది. ఒక వేళ అతని మనస్సుకి కష్టం కలుగుతోందేమోనని మరి అనడం మానివేసింది.

ఈమధ్య రెండు వారాలనుంచీ రోజూ ఎక్కడికో వెళ్ళి వస్తూనే ఉన్నాడు. పొలం కూడా నాలుగైదు రోజులు వెళ్ళనే లేదుట. కాని, మనిషి బాగా తేరుకున్నట్లే కనపడసాగేశాడు. పసుపుబాగా, ఏవో పెద్ద బరువు గుండ్రాడేమోనని పోయినట్లుగా కనపడడమే కాకుండా జీవితంలో మొదటిసారి అన్నట్లు అతని ముఖాన చిరునవ్వు కూడా చూడసాగింది సూరమ్మ.

మూడు రోజుల క్రితం కాబోలు మళ్ళీ రాజమండ్రి వెళ్ళి వచ్చాడు.

ఇదీ సూరమ్మ చెప్పగలిగిన గూఢవస్తుకథా. ఎన్ని రకాలుగా దొంగతనాలుగా ప్రశ్నలు వేసేది, ఇంతకు మించి రవంతి కూడా కథను పెంచలేకపోయింది సూరమ్మ. అది కొంత కారణమయ్యింది, కరణం గారి నిస్పృహకు.

వీధిలో అడుగుపెడి ముని కాళ్ళ మీద కూర్చున్న కరణం గారికొచ్చింది తలనొప్పి. చుట్టూ కాలుస్తూ జనాన్ని తిడేసేటట్లుగా పరికిస్తున్న మునసబుకేసి ఈర్ష్యతో చూడసాగేడు కరణం. ఆలోచనా సలహా ఎప్పుడూ మునసబు ఇవ్వలేడు. ఇప్పుడు మాత్రం ఎక్కడనుంచి తెస్తాడు? ఆ లేని వస్తువును!

ఆ మునసబును ఈ గొడవేమీ పట్టినట్లే లేను. తను పట్టపగలు శివశాగరణం చేస్తున్నానని విషయమే మరచిపోయాడు.

ఈ మధ్య వ్యవసాయపు పనులేమీ లేనందువల్లా నాలుగు నెలలకు పూర్వమే పంచాయతీబోర్డు ఎలక్షనులు పూర్తికావడంతలనా ప్రజల కందరికీ రెండు చేతులా తీరుబడి ఉండిపోయింది.

వాళ్లందరినీ పలకరిస్తూ, ఈ సందర్భాన్ని కాస్తా వినియోగించుకుంటున్నాడు మునసబు. అటువంటి పీలు సాలులు దొంగకబుచ్చుకొనడం చేతికొనివాడు కరణం. వరుసగా ముదిరిపోవడం వలనా, ఇట్టే కలత బారే మనస్సు కావడం వలనా, మరి అయోమయంలో పడిపోతున్నాడు కరణం.

ఒక వేళ యేవరేనా యేకారణంచేతనా శాస్త్రాని చంపివేయలేదు కదా అని అతని అనుమానం.

నలుగురి వాకబుల వలనా ఈ సూరమ్మ మంచిదే అనీ ఎంతో నమ్మకస్తుగానీ—అతి నెరుపు విషయమే అయినా రూఢిపడింది.

శాస్త్రాని గుంగలాటి మనిషి. ఎప్పుడూ తలనెప్పి కూడా యెరగడని ప్రతీతి. నిన్నరాత్రే పదిమంది ఎదటా నవ్వుతూ మాట్లాడేశాడు; ఉరంతా ఊరేగి వచ్చాడు.

అటువంటివాడు అధార్తుగా చచ్చిపోతేనే గ్రామ పెద్దలకు వస్తుంది చిక్కు.

రేపు ఏసుక్కు మొగము యెరగనివాడో వారసుడుగా వచ్చి అడ్డదిడ్డమైన ప్రశ్నలూ వేసి తల మొత్తానికూ—ఏమాత్రం పొరబాటూ అశ్రద్ధా జరిగినా.

అయితే ఇప్పుడు శనసంచాయితీ శనసరీక్షా జరిగించాలా? శనాన్ని కొవ్వూగు గవర్నమెంటు డాక్టరుదగ్గికి పంపించాలా - లేక గోదావరి గట్టుకు పంపాలా?

“మనిషి గుండెకాయ వుంది చూడండి. అది దేవుడు లాటిది. ఉన్నట్లే మనకి తెలియను. ఒక మంచిరోజు మానుకుని ‘నేనున్నానని’ గోయ్ కాన జాగ్రత్తగా మసులుకోండి’ అని గోల ప్రారంభిస్తుంది. మన్నికాడుకుంటాం. అది యెంతేనా ఆడుతుంది నాటకం. అసలు ఆగిపోయేనాటివరకూ అసలటువంటి వస్తువే వున్నట్టు అంతివరకూ చాలామంది గ్రహించలేరు... అప్పుడింక లాభం లేదు!”

“యెంతటి బలంగల మనిషినీ ఇట్టే పీక నులి మేసి చంపేస్తుందిలండి....ఆ మాట నిజం. యేమంటారా మా పెత్తంత్రి కొడుకి!”

అయ్యవార్లంగారు మునసబుతో నడిపిన సంభాషణలోని గుండెకాయని పట్టుకుని కొంత ధైర్యంతో లేచి నిలుచున్నాడు కరణం.

సరి అతని చావుని గురించి ఏవో ఒక నిర్ణయానికి రాగలిగేడు. అతని ఇతివృత్తవహారాలేలాగ తేమల్చాలి అని—

ఒక యిల్లు, పది పన్నెండేకరాల సుత్తేత్రమైన మాగాణి, మామిడితోట, వారింజతోట, ఇంట్లో నిలవ వున్న బస్తాల ధాన్యం, మిరప బుట్టలు, అపరాలు... ఇవి కాక ఎక్కడో యే బ్యాంకులోనో వుండితీరాలని భ్రుకొరుగా భున్న చచ్చినంత రొక్కం నిలబ.

ఇదంతా ఏవిధంగా యెవరికి దఖలు పరచాలి. ఇతని ఆస్తిపాస్తున్నీ ఎంతకాలం కోర్టు లిటిగేషన్లలో వుండాలి? అని తెమిలేలోగా తనకాళ్ళు ఎంతవరకూ అతిగిపోవాలి?

ఎందుకు వచ్చిందిరా ఈ డిక్కుమాలిన పంచాయితీ అని కరణంబోబాటు బోర్డు అధ్యక్షుడు నారప రెడ్డి కూడా చాగపడుతున్నాడు.

“ఏదో నూటికి కోటికి మన హయాంలో ఇలాంటివి జరక్కపోతే యెలాగయ్యా” అంటాడు మన నలుగురు. అతిని దంతా పిడివాదం. ఇటువంటి సంఘటనల వలన గాని ఊరి పేరు పేషన్లో పడను.

కాస్త్రీకి ఆ వూళ్ళో విరోధులు ఉండడానికి వీలు లేదు. ఎవరేనా చిల్లర మల్లర అడిగిందే తనవుగా ఇచ్చి పేసేవాడు. అతని దగ్గరికి, వ్యాపారానికయ్యేది ఉబ్బు సర్దుబాటుకయ్యేది, రాజమండ్రీయించి ఇద్దరు ముగ్గురు వర్తకులు వచ్చిపోయేవాడు. వాళ్లు మంచి పరరతులున్నవారే. ఎంత పిసినిగొట్టు మనిషిని కాస్త్రీ పేరు పొందినా, అతని పిసినిగొట్టు వలన బాధపడి ఇబ్బందులు పడేన వారుగాని, అతనిపట్టుదల వలన కష్టాలపాలయినవారుగాని, ఆ గ్రామంలో లేరు. ఆ చుట్టుపట్లా లేరు. ఎవరేనా దూరంగా వున్నారేమో యెవరూ యెరుగరు.

పట్టుదగా పిసినిగొట్టు తనం అతను నేన్యంలో చూపించేవాడు ముఖ్యంగా. తను రెక్కలు విరుచుకు పని చేసేవాడు. ఎగుటివాడిచేత చేయించేవాడు. చెట్టుని వున్న ఒక్క కొయీ ఎవరినీ ముట్టుకోనిచ్చే వాడు కాదు.

గ్రామానికి సంబంధించిన వ్యవహారాలలో మాత్రం మొదటినుంచీ అతనిది ఒకటే పద్ధతి. పది మంది కలిసి చేసి నిర్ణయాన్ని తానూ ఒప్పుకునే వాడు; శివభివలలో మాత్రం కలుగజేసుకునేవాడు కాదు.

సుమారు పుష్కరంక్రితం కాస్త్రీ తల్లిదండ్రులు ఎక్కడనుంచో ఈ వూరు తల్లివచ్చారు. దరిమిలూని ఒకటి రెండు సంవత్సరాలకి కాస్త్రీ దిగి వ్యవసాయం ప్రారంభించాడు. రెండేకరాల మాగాణి పొలంతో. అతని తండ్రి యెప్పుడూ విధి వాకిలి చూడనేలేదు. అయిన చివర కిందికి, అంతా ఒకే మరణమొదలగడచి

పోయింది. కాస్త్రీ తల్లిని మాత్రం ఆవూరివారు తరచు చూస్తూనే ఉండేవారు-గోదావరికి ఇంటికి మగ్గుని-సీళ్ళ నిండేతో. ఒక పండు ముత్తైగువ ఒక పార్వతీదేవి వలె-మెల్లగా అడుగులలో అడుగులు వేసుకుంటూ వెళ్లేది!

అతను వచ్చిన మరి రెండు సంవత్సరాల లోపునే తల్లిదండ్రుల నిద్దర్నీ ఒకే మాసంలో అతను దహనం చేశాడు. యథానిధిగా కర్మ జరిపించాడు. అదివరకు తలవొద వుండే క్రాఫింగు తల్లి చనిపోయినాజే మాయమయి మరి రాలేదు. అతని వేషం కూడా ఆనాటినుంచీ మారిపోయింది. ఒక తుండపంప, బనిస-తుండుగుడ్డలలోకి.

ఒక విరాగివలె కనపడేవాడు. కాని, అతి పాడుపరి. నిత్య సంధ్యావందనాదికాలతో కర్మిష్టి అనే పేరు సంపాదించాడు. నూరమ్మరు పూర్వం స్వయం పాకం మీదనే బ్రతికేవాడు.

మంచిబలిష్ఠుడూ, ఆజానుబాహువూ అయిన అతనికి గ్రామం వరుసు నిర్ణయించలేకపోయింది. నూరమ్మ అందనాప్రకారం యేభయి దగ్గర. కాని అతని శివం పది సంవత్సరాలు తక్కువే చెపుతుంది. అతనికంటే చిన్నకే అయిన నూరమ్మ వష్టి పూర్తి అయిన జీవితాగ కనపడుతుంది.

తెల్లవారగట్ల ఏనాలగింటికో లేచిన కాస్త్రీ పొలంలో కాయకష్టం చేసుకుంటూ, అసరాహ్నం తిరిగినవనక భోజనం చేసుకుని, ఆతర్వాత ఎన్నడూ విశ్రాంతిని ఎరుగక, రాత్రి ఏ పదింటికో పడక చేరే వాడు.

ఒక విధంగా ఎన్నడూ నీతీ నియమం తప్పని ఈ మనిషి పదిమందికీ ఒక ప్రశ్నగానే, అర్థంకాని సమస్యగానే దనిపోయాడు. తన స్వంత దహన సంస్కారాలకు ఏమి యేగ్గులు చేసుకున్నాడో గోచరం కావడంలేదు పెద్దలకు.

“ఆయనకి నేనూ నాకు ఆయనా మినహాయిస్తే నేరుదిక్కు లేదండీ. యావత్తు కర్మ యథానిధిగా ముందు జరిపించండి స్వామీ—” అని కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకుని అన్నది నూరమ్మ.

గతించినదానికి విచారించి తల మొత్తుకునీ లాభించేదిని ఆమె గ్రహించేసరికి ఉదయం పదిగంటలు దాటింది.

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఆ పీఠి స్త్రీలంతా పొయ్యిలలో నిప్పువెయ్యక శవం యెప్పుడు కదులుతుందా, యెప్పుడు రెండు మేతుకులు ఉడక వేసి పిల్లలకి పెట్టుకోడమా అని ఎదురుచూస్తున్నారు.

ఏది ఏమయినా అది తప్పకుండా!

“ఆ మహానుభావుడి ధర్మమా అంటూ ఇంట్లో ఊరందరికీ సరిపడే సంగతుంది. ఏదో రొక్కం నిలవ వుంటుంది...కొనియ్యింకి బాబూ...”

అనికవిజ మరొక్కసారి ధైర్యం చెప్పిన తర్వాత కరణంగారి కౌలుకదిలింది. రెండు మూడువందల లోగిల్ల బ్రాహ్మణ్యంగల ఆ గ్రామం, విశ్వనాథశాస్త్రి భౌతిక నేమా దహనసంస్కారానికి గోదావరిట్టకు ప్రయాణం చేసింది.

ఇరుగు పొరుగుల స్త్రీలంతా ప్రభల వారింటికి మిగిలివున్న ఆ కెళ్ల నూరమ్మనే మరీమరీ పరామర్శించి వెళ్ళిపోతున్నారు. ఏదో అన్నీ తనకు తెలుసునని చెబుతోంటేగాని, నిజానికి విశ్వనాథశాస్త్రి హృదయంలో గుప్తంగా నిలచిపోయి దహనమై పోయిన సంగతులు ఆమెకేమి తెలుసు?

అతని భార్యబిడ్డలు అసలుండేవారా? అతని అత్తవా రెవరు? ఎక్కడ? అతని పూర్వదరిత్ర యేమిటి?

ఈ మధ్య ఎక్కడెక్కడికో తిరుగుతూ రకరకా లు గాపడిన తాపత్రయా లేమిటి? ఎందుకు పడ్డాడుట?

ఈ ప్రశ్నలకి ఆమె ఏమి సమాధానాలు చెప్ప గలదు—?

ఒక్క నమస్కారం తప్ప!

* * *

దహన సంస్కారం పూర్తయిన మరుక్షణంలో, ముందుముందు ఎంగుకైనా మంచిదనే వుడ్డే శ్వింఠో, దినపత్రికలకు కరణంగారి సంతకాలతో ఒక ప్రకటన సంపాదించింది.

మృతి వివరాలు ఇస్తూ - ఎవరైనా అతి సన్నిహితులు గాని ఆత్మీయులుగాని శాస్త్రిగారి ఆస్తి పాస్తులకి వారసులు కాతిగ్గవారంటే పూర్తి వివరా లతో వెంటనే తెలియచేస్తూ (యథావిధిగా కర్మ చేయడానికి) బయలుదేరి రావలసింది - అని ఆ ప్రకటన.

అనవసరమైన లిటిగేషను ముంగుగానే పెరగ కుండా వుండడానికి గాను ఇంగులో ఆస్తి వివరాలు మాత్రం ఇవ్వబడలేదు. ఇది పంచాయతీ పెద్దలంతా వికగ్రీవంగా ఆమోదించి చేసిన పని.

“ఒక్కసారి మాటవరసకు కూడా చెప్పలేదు ఎక్కడ యెవరెవరున్నారో యేవిటో...ఇక్కడ తలదాచుకున్నందుకు మోయలేని బరువులన్నీ నా నెత్తినే వొదిలివెళ్లేను కదా...అహారాత్రులు కష్టించి సంపాదించిన ఆస్తికొస్తా ముక్కలైపోతుంటే చూడ వలసిన కర్మకూడా నాకు రాసివుంది కాబోలు...”

అని నూరమ్మ మనిషి మనిషిదిగ్గరా వాపోవ సాగింది.

నిజమే మరి. దిక్కులేనికవి. అంతా పరాయి వాళ్లు. తానూ పరాయిదీ. ఏమిచేస్తే ఏమంటారో ముంగు ముందు.

ఆమెని హఠాత్తుగా నిండు సముద్రంలోనే ముంచి పార వేశాడు—అదికూడా వాస్తవమే!

వ్యవహారం వ్యవహారమే మరి. పద్ధతిప్రకారం నడచుకోవలసిందే - ఎవరైనా. ఆ యింటగల సరకుల బాపితా, కంటికి కనపడే ఆస్తినివరం పంచాయతీ పెద్దలు తయారుచేశారు. ఇంట్లో కొంచెం తక్కువగా రెండువందల రూపాయల రొక్కం వుంది. బ్యాంకు పాసుబుక్కులు - చెక్కుబుక్కులు అన్నీవున్నాయి. అతని పెట్టెలు అన్నీ తాత్కాలికంగా స్తీల్లువేశారు. ఇంటెడు సరుకులూ సామానుతో సహా నూరమ్మకు తాత్కాలికంగా వప్పగించారు...

ఆ రోజుకూడ తెల్లవారేసరికి శాస్త్రి గుణ గణాలు ఆనోటాఆనోటా రక కాలుగా ప్రతిస్పందించ సాగేయి. అతని మృత్యువు ఎంత వీరిగా వుందో, ఆఖరివారపు అతని చరిత్రకంటే ఆఖరి రోజు అతని దినచర్య అందిర్చి విభ్రాంతుల్ని చేయసాగింది...

ఈ ఆఖరి వారం యావత్తూ వ్యవహారాలన్నీ చక్క పెట్టకొనడంలో అతను గడిపేడు. తన ఇవ్వ వలసినవారందరికీ అణాపైసలతో లెక్కకట్టి ఇచ్చి వేశాడు. తనకు రావలసిన బాకీలు చాలావరకూ రాబట్టుకున్నాడు. రానివాటికీ రాలేనివాటికీ విచిత్రంగా లెగలెంపులు చేసుకున్నాడు.

ఇద్దరు బాకీదార్లను తను ముక్కు మొగం యెరగని ఇద్దరు రాజమండ్రిలోని సామాన్య గృహస్తులకు అవాగ్త్రీ వేశాడు. మిగిలిపోయిన నోట్లమీద ఈవిధంగా చెల్లు వ్రాసియుచ్చాడు :

“కారణాంతరాలవలన ఈనాడు మీ పరిస్థితులు బాగుగా లేకపోవడం వలన, ఈనోటు బాపతు అసలు ఫాయదాలు యావత్తూ నాకు సుప్తాగా ముట్టినట్లే భావించుకుని చెల్లు వ్రాస్తున్నాను. ఈ నోటుమీద ఇక నాకుగాని, నాఅనంతరం నావారసులకు గాని యెటువంటి చర్యకూ యేవిధమైన హక్కు లేదు.”

ఒక్క కొవ్వూరులోని రంగయ్య శ్రేష్ఠిమాత్రం ఈ విధంగా చెల్లు వ్రాయించుకోడానికి వప్పకోలేదుట. ఒక్కవారం రోజులలో సామ్య సద్దుబాటు చేస్తానని బతిమాలుకున్నాడు. శాస్త్రి భీష్మునికి అన్న గారు. వప్పలేదు. చెల్లువ్రాసి : “నిజంగా సద్దుబాటు చెయ్యాలి నీకుంటే—నీ యిష్టం వొచ్చినప్పుడు, నే నున్నా లేకపోయినా, ఏ పరిస్థితిలో వున్నా—సామ్య మామూరి కరణం గారి చేతి కియ్యి. దాన్ని ఏ విధంగా వినియోగించాలో వారికే తెలుస్తుంది—” అని అంటూ రెండోమాట వినిపించుకోకుండా వెళ్ళి పోయాడుట.

ఆ రంగయ్య వెయ్యిరూపాయల చిల్లరా పుచ్చుకుని ఇప్పుడు కరణం గారి యెగుట నిలుచున్నాడు :

“ఇంకో సమయంలో అయితే యిది కాజేసేవాడినే - నే పెద్ద నీతిమంతుణ్ణి కాదు...కాని, ఇందులో ఒక్క పైసా కక్కుర్తిపడితేనే దుంప నాశనమై పోతానేమోనని భయం వేసింది” అని అతను నిజం వొప్పుకున్నాడు.

నలుగురి సలహామీద అన్నిటితోటే యిదీ లేలుతుందనే ధీమాతో కరణం ఆ డబ్బుంగుకున్నాడు - భగవంతుడిమీద భారం వేస్తూ.

మిగిలిన చెల్లుబడి వ్రాయబడిన నోట్లబాపకు మనుష్యులూ వారి కుటుంబాల సహితంగా గొల్లమన్నగు శాస్త్రికోసం అతని చరిత్రకు శిథిలంగా మిగిలివున్న సూర్యు పాదాలు తిడిపేరు కళ్లనీళ్లతో!

ఇంతే కాదు—

ఇటు రాజమండ్రిలోనూ అటు కొవ్వూరులోనూ—అతివికి స్నేహితులూ ముఖపరిచయులూ

చాలామంది వున్నారుట. ఇంటింటికీ వెళ్లి వారిని పలకరించి, వారివారి పిల్లలచేతుల్లో పాతికా పరకాపెట్టి వెళ్లిపోయాడుట - ఈమధ్య.

సూర్యులూ పేరమ్మలూ విస్తుపోవడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ఇప్పుడు విస్తుబొతున్నది కరణం గారూ—ఆయన పరివారమూను.

శాస్త్రి నిజం గానే మహామభావుడయి వుండాలి—సమీపిస్తున్న మృత్యువు సంగతి యెరిగినా డయితే...లేదా, ఏనాడో అతని భవిష్యత్తు చెప్పిన ఏ జ్యోతిషుడు లేక ప్రకారమో మృత్యువు వేంచేసి వుండాలి.

అయినా—ఆధారం?

దిగులు తిరిగి పదిమంది స్నేహితులనూ చూసి రావచ్చును...ఏదో విధాన అయినా పయినా తన వ్యవహారాలన్నీ ఇల్లలికి ముగ్గుపెట్టినట్లు చక్క పెట్టుకోవచ్చును...తనకు పిగ్గీ పీమా లేరు కాబట్టి రావలసిన బాకీలు వచ్చినట్లే భావించుకుని వుండవచ్చును—

అతనికి నిజం గానే దక్షిణాగ్రవంతుంచి ఆహ్వానం ఒక నెలరోజులు ముంగు కాకపోయినా వారంగోజులు ముంగు గానే వచ్చివుండవచ్చును...యెదురు వచ్చిన మృత్యువు మరి పదిగంటలు టైమిచ్చివుండవచ్చును...

“తను ఛస్తానని యెరిగిన మనిషి చెయ్యకలసిన పనులన్నీ పూర్తిచెయ్యలేకే ఈమనిషి?” అని కరణం తనమీదనే నోరుచించుకున్నాడూ అంటే కారణం లేకపోలేదు—

గ్రామ త్రిమూర్తుల మెడకు చుట్టుకున్న ఉరి త్రాడే అది!

రెండోనాడు తెల్లవారేసరికి గ్రామచావడి దగ్గర నలభైగెండ్ల సంతర్పరపు అగష్టు ఉద్యమన్నీ గురించి చర్చించేవాడిరి జనం సమకూడివున్నారు. అందరినోటా శాస్త్రి పేరే. పరిశీలించి చూస్తే ఈ జన సమూహంలో పరాయి గ్రామస్థులు కూడా చాలామంది నపవతారు తాత్కాలికంగా అంతా కులమత కక్షలు వికిచినట్లున్నారు.

ఏమంటే అందులో దావీదు అనే క్రైస్తవ ఉపాధ్యాయుడు ఇద్దరు ముగ్గురు హరిజన శిష్యులతో ఒక సర్వేరాతిమీద చితికిలపడి వున్నాడు. అతని

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఉల్బిన ముఖం, ఎర్రపడి లోతుకు దించుకుపోయిన కళ్ళు, జిడ్డు వోడుతున్న బుగ్గమీసాల నోరు.... ఆయిదారుగుర్ని హత్య చేసినవచ్చినవాడి హృదయంతో శుద్ధ నాస్తికవాది తత్వంతో ఉన్నట్లున్నాడు—ఆరిపోయిన బీడీని ఇంకా పట్టుకుని జేవుళ్ళాడుతూ.

గ్రామ మునసబుగారి ముందు చేతులు కట్టుకుని వంచుకున్న తల మధ్యనున్న యెత్తుకూ “అవునూ కాదూ అనేమాటలతోనే సాక్ష్యమిస్తోంది... పూర్వం నలుగురయిదుగుర్ని మార్చి, ఈమధ్య నే మనం పుచ్చుకొని దాచిగను తన కూతురుతో సహా కట్టుకుని కాపరం చేస్తున్న “సువార్త”—

శాస్త్రిగారు తమ ఆఖిరారాత్రి ఇంకా చాలా చాలా వ్యవహారాలు చేశాడు... కొన్ని దారుణాలు కూడా చేశాడు...

తనకు బట్టలుతిక్కే చాకలి సత్తి కూతురికి ఒక వంద రూపాయలనోటు బహుమానంగా ఇచ్చాడు. ఆ డబ్బుతో ట్రీ ఊళ్ళో వాళ్ళ గుడ్డలతో ట్రీ అది పరారయి పోయింది—తను ప్రేమించిన వారపరెడ్డిగారి మేనల్లుడుండే పట్టణానికి!—ఈవిషయం సత్తిరికరకాలుగా వర్ణించి చెబుతోంది ఒకవంక!

గ్రామ చావడిలో కబుర్లు పూర్తయిన తర్వాత శాస్త్రి పెద్దబిడ్డ చివర నేవున్న సంగులోకి మళ్ళేసుకుంటాడు. ఒక సగం పాడుపడిపోయిన. ఇంటి పెరడులో గొడ్డనాటిలో రెండుతడికలు అడ్డుపెట్టుకుని గుబ్బాయుము అనే వృద్ధరితంతువు నివసిస్తోంది. ఎముకలు చీకి చివికిపోయి నడుము విరిగి వంగిపోయినా—తప్పక, దిక్కులేక—ఈ ముసలిది తెల్లవారగట్టనే లేచి ఒక బిందె భుజాన వేసుకుని పోతుంది. రెండు బ్రాహ్మణ కుటుంబాలకు మడినీళ్లు మోస్తుంది. మనకతో మూసుకుపోయిన ఆమె గాజుకళ్ళు, అలివాటూ పరిపాటి ఆయిపోయిన గోదావరిదాకా నిరభ్యంతరంగా తీసుకు వెడతాయి. ఇదివరకు వారింటా వీరింటా చిల్లరపనులు కూడా చేసేది. ఇప్పుడా వోపిక చచ్చింది... ఇన్ని గంజినీళ్ళు కూడా కామకొనడం ఒక్కొక్కరోజు మగతలో మరచిపోతూ వుంటుంది.

ఈ ముసలిది ఏ తుణానో గుట్టుక్కుమనక తప్పదు. ఆమెకు రాజమండ్రీలో ఒక్క గాను బిక్కు

మనకున్నాడు. వారాలు చేసుకుంటూ చదువుకుంటున్నాడు స్కూలు చైనలలోకి వచ్చాడు.

శాస్త్రి ఆమెకు యెగురుగా నిలబడ్డాడు. పిలిచాడు. గుడ్డి దీపపుబుడ్డి వెలుతురులో ఒక చింకిచాప మధ్యని వుండమట్టుకుని పడివున్న ఆమె కదిలింది... బెదురుకూ ఆ మనిషి వేపు చూసింది. శాస్త్రిని యేమో చాలాసార్లు చూసింది. స్వంత మనమడినే గుర్తుపట్టగలిగేసరికి ఆమెకు చాలా నేపు పడుతుంది. అటువంటి స్థితిలోవున్న ప్రాణి అతన్ని గుర్తుపట్టగలదా?

ఆయన దగ్గరగా కూర్చుని ఆమెకు అర్థమయ్యేటట్లు చాలా నేపు మాట్లాడి, చివరికి :

“నీ మనవణ్ణి చదివించు. వాడేనా వృద్ధిలోకి వస్తాడు,” అంటూ ఆమె వంకరు తిరిగిన చేతులకు ఒక పెద్ద కవచిచ్చాడు.

“ఇందులో బ్యాంకుపుస్తకం రెండు బాండ్లు వున్నాయి. నీ మనవడు బియ్యేదాకా చదువుకోవచ్చు. వెళ్ళిబ్యాంకు వాళ్ళని కలుసుకోమను. నీ మనవడికి ఇది యిస్తే వాడికే తెలుస్తుంది... ఎల్లండి ఆదివారం—వాడొస్తాడుకదా...” అన్నాడు.

అతను వెళ్ళిపోయాడు. ఆ మాటలు ఆమె కర్ణంకొలేదు. కాగితాలు మనవడికియ్యాలి—వాడు చదువుకుంటాడు... ఇంతవరకూనాత్రం ఆమెకు ఇంగితం; పనేపడే నేపుతోంది వెళ్ళిపోయిన మనిషి దిక్కుమాస్తూ, ఒక గుడ్డలమూటలాగ, ఆకవర్ని చేతులలోనే పెట్టుకుని కూర్చుండిపోయింది—ఆరాత్రీ ఇంకో రాత్రీ తెల్లవారి, మనవడు రాజమండ్రీనుంచి వచ్చే వరకూ—

వాడు అర్థంకాని పరిస్థితులలో కవరుచింపుకుని చదువుకుని ఆ మృచ్చుని కాగలిండుకొని గొల్లన యేజ్జేడు...

ఎంతో నేపటికి నీళ్ళు గాని కళ్ళని వాడి వేపుతిప్పి వాడివీపు నిమరుతూ..... “యేవ ర్నాయనా పాపం?” అంది...

“శాస్త్రిగారు—ప్రభల విశ్వనాథ శాస్త్రిగారు” అన్నాడు.

ఆవిడ తల ఆడిస్తూ అంది: “పాపం! పోయాడా? యెప్పుడుకీ మంచివాడూ గుంది...”

ఆ తర్వాత శాస్త్రిగారి విగ్రహం ఊరుకి బాగా ఉత్తగాన వున్న మాదిగూడెం వేపు వడిచివెళ్ళినట్లు స్థానిక చరిత్రకారుల సాక్ష్యం.

తాటి లోపుగాంచి వెతుకున్న ఈ పిలకశాస్త్రిగారిని చాకలివీధిలో చాలామంది పరకాయించి చూశారు. ఇగుకు గుడి నెల నీ కుళ్ళు కాలవలనీ తప్పించుకుంటూ ఏదో నిద్రమత్తులో వున్నట్లున్న అతన్నీ చూసి అంతా ఆశ్చర్యపోయారు. అతను వాళ్ళని గమనించినట్లే లేను.

అటు ప్రభుత్వంవారిని ఇటు మిషినరీగారిని అండ్గా చూసుకుని ఒక పాకవేసుకుని అంగులో ఒక ఫాజిశాల నడుపుకుంటున్నాడు దావీసు. అదివాగాలు ఆ పాతకాలే ఒక చిన్న చర్చిగా మారుతుంది. దావీసు క్రైస్తవమతంమీద ఉపన్యసిస్తాడు. ఎవరేనా మతం పుచ్చుకుంటారేమో నని తాపత్రయపడతాడు. బాప్టిజం, ఒకటికి అయిదురూపాయలూ పెల్చి ఒకటికి అయిదురూపాయలూ—మిషినరీ వారిచ్చే పారిలో షికం అతనికి. అతని సంపాదన కాస్తా సువాస్త తిరుగుళ్ళకే ఖర్చయిపోతుంది.

పాక నెత్తినొక ఒక పెద్ద కర్రనిలవ వుంది. చుట్టూవున్న ముళ్ళకంజెల ఆవరణకి ఒక విరిగిపడి పోయిన చిన్న పెగురుకర్రల కేటు—దాని నెత్తినొక అక్షరాలు చెరిగిపోయిన పాడుగాటి బోగ్గు.

శాస్త్రి పాకబయట నిలబడ్డాడు. లోపలగదిలో యుద్ధం జరుగుతోంది. శాస్త్రి రిలీ చేశాడు. ఈకంఠస్వనికి లోపలియుద్ధం తాత్కాలికంగా నిలిచిపోయింది. మరి కాస్తసేపటికి మనిబారిన లాంతరుతో రేగిపోయిన జాట్లతో దావీసు యెదురుగా ప్రత్యక్షమయ్యాడు— శాస్త్రిని చూసి ఎందుకో నివ్వెరపోయాడు.

అతని వెనకాలే వచ్చి నిలుచున్న సువాస్త ముఖం రకరకాల చరిత్ర—ఆ చీకటిచాటునే చెపుతోంది. కయసులో దావీసుకంటే పెద్దది.

ఆ దింపతు లిద్దరికీ బ్రాహ్మలూ, అంగులో పిలక వున్న బ్రాహ్మలూ అంటే పరమ అసహ్యం— శ్వేషం... ఇతిరకులూ వాళ్ళని శ్వేషిస్తే ఆ పూళ్ళో నిలవ నీవేమోదా దొరకదని వారెసుకురు...

అర్థాంతరంగా వచ్చిన ఈ పిలకబ్రాహ్మడిని చూసి లిల్లెంబాయాడు. వాళ్ళని పరామర్శిస్తూ కూర్చోడానికి శాస్త్రికి తీరుపడిలేదు—

శాస్త్రి మాట్లాడసాగేడు...

“ఏం దావీమా! నీకు చివరకే యెవరూ సహాయం చెయ్యి నేలేనుట—ఆ మిషినరీనాళ్లు కూడా?”

ఈగుపుగాంచి కోపంతో బాగవస్తున్నా అణిచి పెట్టుకునే ప్రయత్నం తో దావీసు మూలికేడు; సువార్త చిరచిరలాడుతూ రెండడుగులు ముందుకు వచ్చి దావీసు ప్రక్కనే నిలబడింది... అవసరం వస్తే ఆయెగుటి పిలకని వేళ్ళతో లాగి పారెయ్యడానికి!

“సరే...దానికి మన మేం చేస్తాం...అయిం రేదో అయిపోయింది. అనవసరం గామతం చెడగొట్టాకున్నావు. అలూ యిటూ కూడా చెడిపోయావు...నీకు సహాయం కావాలి...డబ్బుంటే నేగాని నీకు పొట్టగడవను. అది నాకు తెలిసింది.”

దావీసు యెంగుచేతనోగాని “చిత్తవండి—” అన్నాడు. ఇంకోపాట అనడం అలవాటులేని నోరు వాడిది.

“ఈమధ్య నువ్వు పస్తులు పడుకుంటున్నావని కూడా తెలిసింది. నీక్కావలసిన సహాయం నేచేస్తా. ఈ స్థలం కొనుక్కోడానికి, పడిపోయిన నీ పాక శుభ్రంగా కట్టుకోడానికి...కొంతనీకు యిబ్బంది తీరే దానికి కావలసింది అంతా నేనిస్తా—”

దావీసు ప్రపంచాన్ని మరచిపోతున్నాడు— ఎదురుగా నిలచివున్నది యెవరో మేమిటో కూడా అతనికి అవగతం కావడంలేదు—

“నీ స్కూలు సరిగ్గానడిస్తే ముంగు సంవత్సరాని కేనా నీకు గ్రాంటువస్తుంది...ఈలోగా కలో గంజో కామకుని బ్రతుకుతూవుండు...”

సువార్త క్రింది దివడ రెండుఅంగుళాలు జారిపడి పోయింది. దావీసు రెండుచేతులూ కలిసి దగ్గుం పెడు తున్నాయి. ఎదురుగా శాస్త్రి స్వరూపంలో వాడికి ఏనుప్రభువు కనపడుతున్నాడు.

చదువుకున్నవాడిని...ఒక్కటేచరతు...దిక్కులేని పదిమందిపిల్లలకి చదువుచెప్తూ...వాళ్ళందరినీ నీ మతంలోకి ఎలాగేనా అయిదురూపాయల లాభం కోసం మార్చేయాలనే దుర్బుద్ధిమాత్రం పోగొట్టుకో.... ఎప్పటికేనా అది నీకు మంచిది...

శాస్త్రి వెల్లిపోతూ ఆగి సువార్తను చూస్తూ దావీసుతో అన్నాడు:

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఇది యింకా వెనకటి పద్ధతిలోనే వున్నట్లు వింటున్నాను. బోగంది కూడా ఒక నీతికి కట్టుబడివుంటుంది. నీతి కలోగంజో తాగుతూ బతుకుతుందా... సరే... ఇష్టంలేదు మెడపట్టుకుని గొంతుయ్యి... నీకు పెళ్ళాం లేకపోయినా వచ్చిన ఇబ్బందిలేదు. కూడూగుడ్డా వున్నవాడికి పెళ్ళాం. ఈ యెనుబోతు నీకెందుకు? ఒక్కసారిగా యెందరికి పెళ్ళాం అవుతుంది ఇది?... దీని వ్యవహారం ఈ తెల్లారలోపు నేలేల్చుకో—”

అమాటలు వింటూ, అతని చూపులు చూస్తూవున్న సువార్త పాతాళంలోకి దిగిపోతోంటే, దావీదు అన్నిటికీ చిత్రంకొడుతూ లెంపలు వేసుకుంటున్నాడు.

దావీదు దంపతులు ఆ రాత్రి ఏసుప్రభువుని మరచిపోగూరు. అంగుకు శిక్షగా తెల్లవారేసరికి వారికి వినబడింది—ఒక పిడుగులాగ—శాస్త్రీ మరణమోవ.

“ఇంతకీ ఆ ప్రభువు కృప వాకులేదు. ఆ పంతుల్ని ఈ గ్రామే తీసుకుపోవా?” అని తన అసమ్మతిని తన ప్రభువుకు యధేచ్ఛగా తెలియజేసుకున్నాడు దావీదు.

అంతేకాదు—పంతుల్ని ఎలాగయినా సరే తన వరలోక సామ్రాజ్యంలోకి తీసుకోవలసినదని దావీదు దంపతులు ప్రభువును ప్రార్థనలు కావించారు!

* * * *

శాస్త్రీ చనిపోయి ఐదురోజులయింది. గ్రామం అతన్ని మరచిపోతోంది. కాని—కరణం మున సబులకు మాత్రం మరవడానికి వీలు కుదరడంలేదు.

దినపత్రికలలోని ప్రకటనకు సమాధానంగా యూడు ఉత్తిరాలు వచ్చేయి. ఉత్తరంకంటే పెద్దదైన టెలిగ్రాం ఒకటి వచ్చింది.

బంధువులు ముగ్గురూ ఎక్కడెక్కడో వుంటున్నారు. వారసులయ్యే ఆస్కారంమాత్రం తమకు కనపడడం లేదని విచారించారు. ఈ ప్రపంచంలో ఏదైనా జరగవచ్చు. అంగుచేత వారివారి వాపవరసలుపూర్తిగా ఇచ్చుకున్నారు. నిలుచున్న పడంగా రావడానికి గవర్నమెంటు ఉద్యోగాలు—సెలవలు మంజూరుకొవాలి. “ఇదేమాదిరి ఉత్తిరాలు మూడు ఇంకా అనేకం వస్తాయికదా—బంధువర్గం పూర్తిలిస్తుంది

దగ్గరే ఈసరికి తయారయి వుంటుంది. నాకు వారసున్నాయే యోగ్యత వుందని మీకు తెలిస్తే దయచేసి టెలిగ్రాం ఇప్పించండి... రెక్కలకట్టుకుని కుటుంబంతో అక్కడ వాలగలను—”

అనే భరతవాక్యంతో మూడూ ఒకే సుపాయి దాకు తీసిన సకళ్లులాగ ఉన్నాయి ఉత్తిరాలు! ఒక జాని కొకటి సంబంధంలేని మూడు పూళ్ళనుంచి వచ్చేయి.

ఇక నాలుగవది—అది టెలిగ్రాఫు ఉత్తరం. దాని తత్వమే వేరు... టూకీగా :

“నేను బంధువు నే ఆయినా వారసుణ్ణి కూడా అతగలిగే యోగ్యత వుంటే—నాలాంటి వారసుళ్లు విశ్వసాధకశాస్త్రీగారికి ఒక వందమందేనా వుండాలి. ఇంతమందిమీ తావులాడుకోవాలి. కోర్టులమట్టూ తిరగాలి. కాబట్టి, ఆస్తిపాస్తుల వ్యవహారాలు నాకు సంబంధించి నంతవరకూ అతి దూరంగా ఉంచండి.

“ఎంతటి బలగం ఉన్నవాడికయినా సమయానికి ఒకరూ దగ్గరవుండక పోవచ్చును ఆయనకి యథావిధి కర్మ చెయ్యడానికి ఆత్మీయులెవరూ లేకపోయిన పక్షంలో మీకు వెంటనే నాకు టెలిగ్రాం ఇవ్వండి. వీరిమధ్యన ఇతర మీమాంసలూ మీకు పెట్టుకోసవ సరం లేదు... నేబయలుదేరి వస్తాను. నాకు సెలవు దొరికదూ, ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇస్తాను. యథావిధిగా కర్మచేస్తాను. తర్వాత మాసికొలూ అవీ ఇక్కడ పెట్టుకుంటాను. ఈవిధంగానైనా వారికి నా కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటాను.

“అక్కడికి నేను తీరా వచ్చినతర్వాత ఆయన తాలూకువారు యెవరైనా వస్తే, సరేసరి వారేచేస్తారు నేనేమీ అనుకోను.

“నాది ఒక్కటే వరతు. ఆస్తిపాస్తుల వ్యవహారం నాకనవసరం. ఒకవేళ నాకు ఏమైనా హక్కులుండుకున్నట్లయితే నాటి నన్నిటిని ఈ ఉత్తరం ద్వారా వదిలుకుంటున్నాను. వెంటనే టెలిగ్రాం మాత్రం తిప్పకుండా ఇవ్వండి...”

సమాధానానికి గాను కొవలసినంత డబ్బుకూడా అక్కడే చేల్లించాడు ఈ పెద్దమనిషి.... ఇంతి పురాణమూ చెప్పి తన బంధుత్వమాత్రం ఏమిటో తెలియచేయనేలేదు!

“శాస్త్రానికి తగ్గవాళ్ళల్లాగే కనపడుతున్నారు ఈ నలుగురూ—” అన్నాడు నారపరెడ్డి. “ఒక్కడికీ ఆశలు లేవు—”

“లేకేం? ఆ ముగ్గురికీ వుంది. ఈ టెలిగ్రాం ఆయన ఎవడో సన్యాసిలాగున్నాడు. పేరేమిటి?” అని మనసబు.

“ఆర్. సి. చంద్రం” అంటున్న కరణం కళ్లు వీధిలో నిలుచున్న అనేకమంది సరిక్రొత్త ముఖాల మీద పడ్డాయి.

వీరంతా ఇప్పుడు స్తీయుగలోడిగి శాస్త్రీ బంధు వర్గం—

ఈ నాల్గోజలనుంచీ రవంత జ్వరం తగులు తున్న ట్లనిపించిన కరణానీకీ టెలిగ్రాం చదువుతోం లేనే పూర్ణజ్వరం ముంచుకువచ్చింది. ఈ బంధువుల సైన్యాన్ని చూసేసరికి అతని కళ్ళకి మైకమూ శరీరానికి కుదులూ ప్రారంభమయి, ఆ జ్వరానికి ఒక ‘మలే రియా’ పరపతిని తీసుకువచ్చాయి

బంధువుల నందిర్పీ తరలించుకొనిపోయి నూర మృకు వప్పగించాడు మనసబు. ఎంత కృంగిపోయి వున్నా వారినందరినీ ఆమెగౌరవించింది, ఆఁరించింది, భోజనాలకి యేర్పాటులు చేయసాగింది. పాడుపడిన ట్లన్న ప్రభల వారింటికి ఇప్పుడు ఒక పెళ్ళికళ్ళ వచ్చింది...

కరణం తీరుబడిగా కూర్చుని ఆ లోచించ సాగేడు. నలుగురు పెద్దమనుష్యులలోనూ యెవరిని పిలవడమూ—లేక అందిర్పీ పిలవడమా? మళ్ళీ మనకెందుకీ శాధ్యత—లేపు గవర్నమెంటు స్టేషనే అన్నీ చూసుకుంటాడు...ఈ విధంగా పరిసరివిధాల పరుగులెడు తోంది అతని మనసు.

“మర్యాదకోసమేనా డబ్బుకట్టిన ఆ టెలిగ్రాం ఆయనకి ముందు ఏదో వో సమాధానం పంపించు” అన్నాడు రెడ్డి.

“అన్నీ అయోమయంగా ఉన్నాయి. మీకుఇష్టమయితే రావచ్చు—” అని టెలిగ్రాం ఇవ్వబడింది.

ఆ మర్నాటికి ఒక పాతిక ఉత్తరాలు వచ్చాయి. అతన్నీ శాస్త్రీగారి పరిచయాల దగ్గర్నుంచీ స్నేహితుల దగ్గర్నుంచీ శాస్త్రీ మరణానికి తమ విచారాన్ని

తెలుపుతూ అతని కుటుంబానికి. (?) సానుభూతులు పంపుతున్నారు.

అందులో ఒకే ఒక ఉత్తరం కొన్ని పేజీలు వుంది. అది చదువుకోలేక పరాకు చిత్తగిస్తున్న కరణానికి నిలుచున్నవళంగా రావలసిందని, నూరమ్మ దగ్గర్నుంచి కబురు—

ఇంటికివచ్చిన బంధువర్గం అంతా మెల్లమెల్లగా ఇల్లంతా అల్లుకు పోతున్నారు. నూరమ్మ మనస్సు అందుకు మాత్రం వప్పడం లేదు.

“ఈ ఆస్తికి అధికారి యెవరో తేలేవరకూ అందరూ పరాయివాళ్ళే—నేనూ పరాయిదాన్నే! ఈ నరుకు నాచేతికి వప్పించేరు కాబట్టి పూచీ పడవలసిన బాధ్యత కూడా నాది. లేపు ఆ అధికారి యెవరో వొచ్చింది తిర్వాత నేనూ నెత్తిమీద చెంకువేసుకొని పోవలసిన దాన్నే కదా...ఈ పెద్దమనుషుల్ని కాస్త అనుపాజ్ఞలతో వుండుమనం. నన్ను వీరెరుగరు—వీళ్ళని నేనెరుగను...లేకంటారూ—మీరే వోమని పిని ఇక్కడ యాజమాన్యానికి పెట్టండి—” అని నిక్కచ్చిగా అన్నది.

ఆమె మాట చెల్లక తప్పలేదు. మొహమాటాలు లేని మనసబు బంధువు లందరితోటే నిక్కచ్చిగా చెప్పివేశాడు.

“పూచికపుల్ల పోయిందని ఆవిశఫిర్యగు చేసిందా అంటే మీ అందర్నీ తలార్ల చేతికి చ్చి కొవ్వొగు తాలూకా ఆఫీసుకి తోలించేస్తాను—” అన్నాడు.

ఈ మాత్ర బాగా పనిచేసింది బంధువులకి.

* * * *

ఆ సాయంత్రం తీరుబడిగా కూర్చుని మిగిలి పోయిన పెద్ద ఉత్తరాన్ని చదువుకున్నాడు కరణం. రెడ్డి మనసబూ వింటున్నారు—

అది ఎవరో వక శ్రీ దగ్గర్నుంచి—

మంచి విద్యావతీ సంస్థారం గలదీ లాగ కనపడుతుంది...అందులో కొన్ని ముఖ్యమయిన భాగా లీ దిగువను ఇస్తున్నాను :

“ఈ వుత్తరం ఎవరికి వ్రాస్తున్నానో యెందుకు వ్రాస్తున్నానో తెలియడం లేదు. కుటుంబంలేని శాస్త్రీగారి కుటుంబానికా? లేక...నాకు నేనే వ్రాసుకుంటున్నానా?...లోనిబాధ—ఆ వేదన బయటికి కక్కుకోక తప్పదు...”

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఈ వుత్తరం చివరకి ఎవరు చదువుతారోగదా. ఏమయితే నేమి ఒక కష్టజీవి చరిత్ర ముగిసిపోయింది. ఒక మహానుభావుడు అంతరించిపోయాడు.

మంచి చెడ్డాకూడా మూర్తిభవిస్తేనే గాని పూర్వ మానవుడు కాలేడేమో! శాస్త్రీ గారు అటువంటివాడు... చివరికి తనకు మిగిలిన బంధువులనీ, బంధువుల కంటే యెక్కువ అయిన మిత్రులనీకూడా విడిచివేసి ఒక పుష్కరంనుంచీ తన జీవితాన్ని అజ్ఞాతంగా గడుపుకుంటున్నవాడు.

* * *

“ఈయన ఎవరు?”

“మద్రాసులో ‘—’ పీఠాలో ‘—’ పేరుతో వున్న మహాసంస్థ సంస్థాపకుడు. లక్షలమీద వ్యాపారం చేసినవాడు. సర్వ నాశనం అయిపోయిన అభాగ్యుడు.

“సుమారు పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం వరద గోజులలో కొవ్వొడుగు పోలవరాల మధ్య ఒక లాంచీ ములిగిపోయింది. అందులో అంతా పెళ్లివారున్నారు. ఆ లాంచీలోనే తన సర్వస్వాన్నీ సమర్పించుకున్నాడు శాస్త్రీ గారు.

“తమ్ముళ్లు, అప్పచెల్లెళ్లు, భార్య బిడ్డలు అంతా గోదావరి తల్లి కడుపులో పడిపోయారు-సుమారు నూరు గురకు పైగా వున్న ఆత్మీయులు. ఆ లాంచీలో ప్రమాణం చెయ్యని శాస్త్రీ గారు తల్లిదండ్రులూ మిగిలిపోయారు!!

“ఆ తుణుంనుంచీ మనకు చితికిపోయిన శాస్త్రీ గారు కొన్ని దినాలు మాత్రం మద్రాసులో వున్నారు. సంస్థను తన క్రింది ఉద్యోగస్థులందరికీ పంచి ఇచ్చేసి ఎక్కడికో వెళ్లిపోయారు. ఆ తర్వాత వారి విషయం ఏమయ్యిందీ ఎవరికీ తెలియలేదు. కావాలనే మిత్రులందరినుంచీ, పరిచయం లందరినుంచీ, పరిచిత స్థలాల నుంచీ దూరమైపోయారు. తమ ఆస్తిపాస్తులంతా అందరికీ పంచి ఇచ్చివేసి, చేతిలో అణ్ణాకాసు కూడా మిగిల్చుకోకుండా ఎక్కడో విశాల ప్రపంచంలో మిగిలిపోయారు.

“ఇప్పుడు తెలిసింది. వారి ఆత్మీయుల నందరినీ పొట్టను పెట్టుకున్న అదే గోదావరి గట్టున ఈనాడు వారి శరీరం కూడా భస్మమయిపోయింది...”

* * *

కరణం గోదావరిగట్టు వేపు అక్కసుతో కళ్లు చించుకుంటూ చూస్తున్నాడు. భార్య బిడ్డలనీ, అన్నదమ్ములనీ, వారి వారి సంసారాలనీ ఒకేసారి పోగొట్టుకుని గోవుపాదాల కేపులో తప్పులు విడుస్తున్న నిర్భాగ్యుడు, ఏకాకి శాస్త్రీ అతని కళ్ళల్లో మెదులుతున్నాడు.

ఈ చావులతో చింపి పారవేసిన గుండె కలిగి, మంచానికి తాపశమయిపోయి నశించిపోయిన అతని తండ్రి; పర్వతాల బరువుతో అణగిపోతూ వున్నా తోట్టుపగులున్న పాదాలను గోదావరికి ఇంటికి మధ్య నడుపుకు పోతున్న పండి రాలిపోయిన అతని తల్లి.

నిలవునా కుటుంబం కూలిపోయినా, ఆ సంగతి ఏమీ యోగని ఈ కుగ్రామంలో జీతాన్ని నడుపుకుంటూ, గంభీర యోగమద్రుగల ముఖ వ్యక్తమైతే కొన్ని దినాల క్రితం వరకూ పీఠులవెంబడి నడయాడిన శాస్త్రీ...ఒక ఏనుగు...అతని కళ్ళముందు చిరునవ్వులు చిగురుతున్నాడు. అతని ముందు తామెంతి? చీమ చిటుక్కుమంటే గుండె పగిలి ఉక్కిరి బిక్కిరయ్యే తమ బతుకు లెంత!

ఆఖరి రాత్రి అతని చిరునవ్వుల నెనకాల యెంతటి దారుణమైన రహస్యం...ఒక తరింపరాని తిమిరం...ఉన్నది. చివరికి, ఒకే చూరు క్రింద నిద్ర పోతున్నదే అయినా నూరమ్మకు వీసమెత్తు కూడా తెలియదే ఈ చరిత్ర.

ఉత్తరం వింటున్న వారపరెడ్డి చటుక్కున లేచి వెళ్లిపోయాడు. ఏడవవం ఎన్నడూ ఎరగని రెడ్డి ఆ రాత్రి తెల్లవార్లూ నిద్రలో ఏడుపుల్లా పలవరింతలూను. ములిగిపోతున్న లాంచీలో అతను అన్ని నదీ నదాలలోనూ ఆ వొక్క రాత్రిలోనూ యాత్రలు ముగించుకుని వచ్చాడు.

* * *

సుమారు ఎనిమిది గంటలయ్యింది. ఎలాగో హితవు చేసుకుని చక్కడు కాఫీ తాగిన కరణంగారు, జ్వరం కుదుపుతో శాలువా కప్పుకుని కూర్చున్నారు. దగ్గరే పరిస్థితులు నెరుగు వేస్తూ మనసబూ, ఉబ్బి ఎర్రపడిన కళ్ళను నిమరుకుంటూ వారపరెడ్డి కూర్చుని వున్నారు.

రాజమండ్రి స్తీమరు వచ్చింది కాబోలు. వీధి నే కొందరు ప్రయాణికులు వెడ్డుతున్నారు. భీరకంట

మునసబు వాళ్ళను లెక్క పెడుతున్నాడు. చూస్తూ వుండగానే ఎవరో దొరగాడు కరణం ఇంటిముంగు నిలబడ్డాడు. ఆయన వెనక్కొత్త నెత్తిమీద కోలు పెట్టే హోల్డరులతో కూలివాడు.

ఎవరు చెప్పా అనే లెక్కలోనే ఇంకా మునసబు చూస్తున్నాడు. దొరగాడు మెల్లైక్కుతున్నాడు. ఆయన బూట్లు చెప్పట్లు కరణం గుండెలలో నెత్తు పరుగెట్టిస్తూన్నాయి. అతనికి ఈ ప్రపంచం యావత్తు జనాభామీదా విపరీతమైన కోపం ముందుకు రాసాగింది. అంతేకాదు, తన సంసారం మీద నైరాగ్యం కూడా వచ్చేసింది—

ఎవరో ... ఏ పెద్దాఫీసర్ ... యేమిటో—
మంచి సమయానికే తిరుమకు వచ్చాడురా శేవుడా అని బెంటెలు పడ్డాడు. ఇవన్నీ పరీక్షలు... అగ్ని పరీక్షలు... వీటిని నిలవల్సివున్నదంటే నైతికణి దాటిపట్లే. కాలువా ఒకమూలకు విసిరేసి, కవచ ఖడ్గాలు పారవేసి యోధుడి మొహం పెట్టి, కరణం గబగబా నిద్రపోతే ఎదుర్కొరాలతో పరుగులు పెట్టేడు. అతని క్రాంతిగూ పిలకా గోదావరి స్నానం చేసినట్లున్నాయి. కుర్చీని అడుగు మీదికి లాగి చేతులు కట్టుకుని నిలబడ్డాడు మునసబు. ఒక లాంతరు స్తంభం వేషం వేశాడు నారపరెడ్డి.

కుర్చీలో కూర్చోకుండానే ఆ దొరగాడు స్వచ్ఛమైన తెలుగులో అందుకున్నాడు.

“ఈ ప్రాంత కరణం గారు—?”

“చిత్రం... ఏం సెలవో—”

“క్షమించాలి మీరే నన్ను,” ఆయన దిక్కులు పరికించి సంగతి గ్రహించినట్లున్నాడు. “నే మిమ్మల్ని మింగడానికి వచ్చిన ఏ ఆఫీసర్నూ కాదు రెండీ” అన్నాడు.

అర్థంకాని గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ ముఖాలు మాసుకోసాగారు.

“సరే.. మీకు కలకత్తానించి పెల్లిగ్రాం ఇచ్చిన పెద్దమనిషిని కే నే!” అనేశాడు.

ఆ మాటలు కరణం మేధస్సులోకి ప్రవేశించి, అతన్ని చూడు పిల్లి మంత్రాలను కొట్టించింది.

“మీ పెల్లిగ్రాం సమాధానం మానుకోకుండానే నే వచ్చేసినందుకూ, ఇటువంటి స్వాతంత్ర్యం తీసు

కున్నందుకూ మీరంతా నన్ను క్షమించాలి—” అంటూ చందం, వద్దంటున్నా, అడుగు మీదనే చదికిల పడ్డాడు. “అసలు సంగతేమంటే—విశ్వనాథ శాస్త్రిగారికి నేనెంతో ఋణపడి వున్నాను. ఆయన వల్లనే చాలా సహాయం పొందాను. ఆ ఋణం తీర్చుకో దలచాను. కర్మ నా చేతులతోనే చెయ్యాలని బుద్ధి పుట్టింది. పత్రికా ప్రకటనా, నే మీకిచ్చిన పెల్లిగ్రాం కాపీ మా డైరెక్టరు ముంగు పెట్టి-సెలవు ఇవ్వకపోతే రాజీనామా పెట్టేస్తాను-అన్నాను నవ్వుతూనే. ఆయన ఏమిచుకున్నాడో— “అలస్యం యెందుకు? వెంటనే వెళ్లు” అన్నాడు. బయలుదేరి వచ్చాను...”

ఇప్పటికీ ‘షుక్’ నుంచి రవంత తేప్పరిల్లిన కరణం కాళ్లు ఇంకా వణకుతూనే వున్నాయి.

“వివాదం మీద విశాఖపట్టణం దాకా వచ్చి, అక్కణ్ణించి ప్యాసెంజర్ వచ్చాను. కర్మ యెన్నో గోజునుంచి చేస్తూనే నాకు తెలియదు. ఆయన కర్మ చెయ్యడానికి నాకు అధికారిం వున్నా, అది యెటు వంటివో మీరడగవద్దు— నే చెప్పను...”

అజాను బాహుదూ, స్ఫురద్దూపీ, ముప్పై అయిదు సంవత్సరాల వయసులోనూ వున్న చంద్రాన్ని చూస్తూ చాలాసేపు కరణం ఏవేవో మంత్రాలు జపం చేసుకుంటూన్నట్లు కనపడ్డాడు. చివరికి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చి:

“ఏది యేమైనా అన్ని వివరాలూ మీకు చెప్పేయ్యడానికి తీర్మానించుకున్నాను. వినండి— అంటూ చదికిల పడ్డాడు.

“క్షమించండి ఆ వ్యవహారాలు నాకు వద్దు. మీకు చెప్పవద్దు. ఈ మాత్రానికి మీరూ నేనూ కట్టుబడి వుండడం చాలా మంచిది—ఉత్తరోత్తరా; ఎవరేనా కర్మ చేస్తున్నారా?”

“లే—ను”

“అయితే ఈ వేళించి చెయ్యొచ్చునా? నా సాయాను ఎక్కడ పెట్టుకోను... అట్టే—అయింట్లో వొద్దు; ఏ గొప్పపాకేనా చాలు—అక్కడ జనానికి నాకు ఏవిధమైన ప్రమేయమూ వుండడానికి వీలు లేదు.”

చంద్రం మాటలకు ఎదురు చెప్పకల స్తోమతు ఎవరికీ లేకపోయింది. శాస్త్రిగారి అవలి వేరడులో వున్న

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

గొడ్లపాలలో చంద్రం మకాం పెట్టి దినచర్య ప్రారంభించాడు.

* * *

విశ్వనాథశాస్త్రిని వైతిరిణి గాటించారు. కాని, అతని లిటికేషను మాత్రం ఇంకా ఈవలిగట్టు కూడా చేరలేదు. శుద్ధ శ్రోతయ్యుడి విధానంలో చంద్రం కర్మ చేశాడు. కూడా తెచ్చి: డబ్బు రెండు చేతులా ఖర్చు చేశాడు. గ్రామంలోగల చతుర్వర్ణాలవారికీ సమరాసనలు జరిపేడు. రెండుమాడు సార్లు ఆస్తి పాస్తుల వ్యవహారాలూ బంధువర్గపు గొడవలూ అతని దగ్గర మళ్ళీ యెత్తబోయేసరికి, ఆ విషయాల నన్నిటినీ ఒక్క చిరునవ్వుతో త్రోసిరావన్నాడు చంద్రం.

“నీకు ఏ ఆశ లేకపోయినా మీ అనుభవంతో మాకు కొంత సలహా యివ్వవచ్చును కదా—” అని కరణం బాపడ్రాసు.

“ఆవసరం లేని వ్యవహారాలలో ఎంత మాత్రం కలగజేసుకోనూ అని ప్రతిజ్ఞ పట్టినవాడిని.” అంటూ చంద్రం లేచి వెళ్లిపోయాడు.

ఆ రోజు కరణం గారికి టపాలో కలెక్టరు ఆఫీసు నుంచి ఒక పెద్ద దస్తరం వచ్చింది. అందులో శాస్త్రి గారిని గురించిన ఒక మెమోకొరితం కూడా వుంది— లోగడ శాస్త్రి మరణాన్ని గురించి కరణం చేసిన మాయాలు రిపోర్టుకు ఇది సమాధానం.

ఆ మెమో చదివిన కరణానికి ముందు కొంత ఉక్కిరి బిక్కిరి అయినా, తర్వాత కొంత తాగ చేరింది.

ఇంక వారం రోజులకు తాను దివంగతుడవుతో ఉన్నగా, శాస్త్రి ఏలూరు రిజిస్ట్రారు ఆఫీసులో ఒక విల్లు రిజిస్టరు చేసి, దాన్ని కలెక్టరుగారి చేతికి స్వయంగా అందించుకున్నాడు. సర్కారువారి ప్లీచరుద్వారాగాని తన గ్రామపెద్దలద్వారాగాని తన అనంతరం సదగువిల్లును అమలు జరిపించజలసినదిగానూ, తన అనంతరం గాని విల్లును బహిరంగ పరచడానికి వీలు లేకుండా చెయవలసిందని కోరినాడు. ఈ అమలు జరిపేటందు కయ్యే ఖర్చులు శాస్త్రి వారసులనుంచి ప్రభుత్వం రాబట్టుకోవచ్చును. కలెక్టరుగారు శాస్త్రి గారికి ముఖ్య స్నేహితులు కాబట్టి ఈ బాధ్యత లన్నిటికీ వహించాడు.

గుట్టు చప్పుడు కాకుండా కరణం వెంటనే యేలూరు నల్లి విల్లు నకలుతో ఆ రాత్రికి తిరిగి వచ్చేడు. గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ విల్లులోని వివరాలు చదువుకున్నారు.

“నాకు ఇతరత్రా బంధువులుగాని వారసులు గాని లేరు. నా ఆస్తిపాస్తులు పెద్దాయలు, చాఖలాగా, రాజమండ్రి ఆంధ్రబ్యాంకులో వున్న రొక్కం నిల్వతో కలిసి నుమారు అరవై యేనిమిది వేల రూపాయలు...”

“నేను చనిపోయే లోపున చెయ్యబోయే దాన ధర్మాలు ఇందులో ఉదాహరించడం లేదు. వాటికి సామ్య వేరే కేటాయింపుని అట్టే పెట్టుకున్నాను. నేను యేవరికీ యేవిధమైన బాకీలు లేవు. నాకు ఎవరి నుండి యే బాపతు సామ్యులూ రావలసిలేవు.

“నా యావత్తు స్థిరచరాస్తులూ, పెద్దాయలు చాఖలాగా, క్రింది మినహాయింపులు పోను, దాన విక్రయ సర్వాధికారాలతోనూ, ప్రస్తుతం రాజమండ్రి పట్టణ—వీధి కాపురస్తులూ, — గారి కుమారిత అయిన చి|| సో|| సీతారామయ్యకు చెప్పవలెను. ఈ మె ప్రస్తుతపు చిరునామా.....ఈ ఒక్కలే నాకు చట్ట రీత్యా వారసురాలై వున్నది. తన వారసత్వాన్ని ఋజువు చేసుకునే డాక్యుమెంట్లు ఆమె దగ్గర వున్నవి.

“మినహాయింపులు :— ఈ క్రింది దానధర్మాలు నా ఆస్తి నుండి చేయవలెను: ఇదీ గ్రామంలో మాదగ గూడెంలో నివసిస్తున్న క్రైస్తవ ఉపాధ్యాయుడు దాచిదుసు రూ. 1500; మా పాలం ఈనాటివరకూ ము కు చేస్తున్న రైతు, పోలయ్యకు రూ 500; ఎడ్ల జతలు కూడా ఇతినికే ఇచ్చివేయవలెను.”

ఆ తర్వాత నుమారు అయిదు వేల రూపాయలకు సరిపడే దానధర్మాలు జాబితా ఇవ్వబడింది. ఇవి అనేక చిల్లరపల్లర సంస్థలకీ వ్యక్తులకీ చేయబడినవి. వ్యక్తులంతా ఆ వూరివారే. కాని, అంబర్లీ ఆశ్చర్యంలో ముంచినవి రెండు విషయాలన్నాయి. నూరయ్య వేరే కక్కడా లేదు. ఆమెకు దమ్మిడికూడా ఇవ్వబడలేదు. మరి విచిత్రమయింది ఉపసంహారం వాక్యం.

“నా అనంతరం నాకు జరగవలసిన కర్మకాండను గురించి యెవరూ విచారించ వలసిన అవకాశం

లేదు. అది యెవరోవకరు నెత్తిమీద వేసుకుని చేసారు. చెయ్యకపోయినా ఇబ్బంది లేదు...”

విల్లులో తన పేరుగాని, తన భవిష్యత్తుకు మార్గం చూపడంగాని జరగలేదని వినిన సూరమ్మ విస్తుపోయింది. “నేనేంచేతును, నన్నింత అన్యాయం చేసే శాడే—” అని గోలుగోలుచుంది.

ఆమె గోల వింటానికి కరణం మినహాయించి ఎవరూ లేరు. వారసుల మనో బంధువులమనో వచ్చిన జనమంతా పడమూలవరోజు కాబట్టి ఎవరిదారిని వారు వెళ్లిపోయారు. చంద్రం ఎక్కడికో వెళ్ళి నల్లున్నాడు. అతని సామానింకా అక్కడే కనపడుతోంది...

ఈ కథను కించికి పంపించెయ్యాలనే వుద్దేశ్యంతో గ్రామ పెద్దలు ముగ్గురూ విల్లులో వుదహరింపబడిన సీతారావమ్మ చిరునామా తీసుకుని రాజమండ్రి వెళ్ళారు.

సుమారు మూడు గంటలకల్లా ఒక చిన్న అద్దె కొంప ముందు ఆగి తలుపుతట్టారు. ఆ యింటి పరిసరస్థలాలూ వాతావరణం కరణానికి మహోతా, తీరని అనుమానం కలిగించ సాగేయి. ఆ పీఠిలో సంసారైవ్వనూ ధైర్యంచేసి నివసించునో విషయం జగత్పొసిద్ధం.

ఒక స్త్రీ తలుపు తెరిచింది. కళ్ళూ ముఖం వాచి జబ్బుపడిన మనిషిలాగ కనపడుతోంది. ఎవరో పెద్ద మనుష్యులను చూసేసరికి కలతపడి తలుపుచాటుకుపోయి నిలుచుంది.

కరణంకంటే ముందు మనసబు మాట వినిపించుకోకుండానే గదిలో అడుగు వేట్టేడు. ఒకరి వెనక్కొల వొకరు అక్కడ పరచివున్న చాపమీద ఆసీనులయ్యారు. కరణం ఆమె వేపుతిరిగి, మనస్సు పరిపరివిధాల పోతూవున్నా, ప్రారంభించాడు:

“అమ్మా! ప్రభు విశ్వనాథశాస్త్రిగారిని మీరు యెరుగుదురా?”

ఆమె కొంతసేపు సందేహించింది. ఆమె ముఖం ప్రేత కళపడడం కరణం గ్రహించాడు. ఆమె ‘చిత్తం’ అనోననిగింది.

“అమ్మా! ప్రభు విశ్వనాథశాస్త్రిగారిని మీరు యెరుగుదురా?”

ఆ ప్రశ్న వస్తుందని ఆమె యెరుగును. ఈవిధంగా ముగ్గురు పెద్ద మనుష్యులు వచ్చేరనే సరికే ఆమె ఒక వంక గజవిజ అవుతోంది. ఆమెను కళ్లనీళ్లు తిరిగేయికాని ధైర్యంతోనే అంది—

“బంధుత్వా లిప్పుడింకెందు కంటి...వారు కీర్తి శేషు లయ్యేరు కదా...ఆవిషయాలు తీసుకురావడం వలన యెవరికీ యేమీ లాభంలేదను కుంటాను..”

“అలా గనకండుమ్మా. ఆవిషయా లన్నీ ఇప్పుడెవసరాలయి వచ్చేయి, మీరే సీతారావమ్మగారనే వుద్దేశ్యంతో మాట్లాడుతున్నా—”

“చిత్తం—”

“మీ తండ్రిగారి పేరు?”

“మార్యనారాయణ మూర్తిగారు”

“మీ స్వస్థలం—?”

ఆమె చెప్పింది. తాను వంటిగానే వుంటున్నాననీ, ఒక నెల పదిహేనురోజుల క్రితం వరకూ తాను శాస్త్రిగారిని యెరగననీ చెప్పింది.

“అంటే - స్వతహాగా వారు మీకు బంధువులు కారు—?”

“కారండి—”

“పరిచయాలూ స్నేహితులూ—”

“కారండి...“

“చాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది.” కరణం తన సహాధ్యాయు లిద్దరి ముఖాలు తేజకధాస్యంతో చూస్తూ కొన్ని నిమిషాలు గడపి వేశాడు. “అయితే ఆ నెల పదిహేనురోజుల క్రితం పరిచయం మీరే గాని అదగవచ్చు ననుకుంటాను”. అని అభివినయంగానే అన్నాడు.

ఆ ప్రశ్నలవర్షానికి ఆమె గజగజలాడిపోతోంది. తలవంచుకునే ఆమె చెప్పసాగింది—

“ఆ రోజు యెండదెబ్బకి ఆయన శోషాచ్చి పడి పోయారు - ఈ అరుగుమీద స్మారకం లేకుండా... మా పిల్లాడు యెవరో తాత పడిపోయాడని చెప్పే సరికి, ఆయన్ని లోపలికి తీసుకొచ్చి ఇన్ని గంటనీళ్లు పోశాను. ఆ రాత్రి తెల్లవాడూ ఆయనికి జ్వరం కైసింది. జ్వరంతోనే మర్యాడు వెళ్ళిపోయారు... దరిమిలాని నాదిక్కుచూలిన చరిత్రంతా ఇప్పుడు...”

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

ఇంకొక మె చెప్పలేక పోయింది.

—నిన్నులే నేను. ఆ దిక్కుచూలిన వ్యక్తికి తన ఆత్మతా భాగాదృతిం చేసేశాడుకాస్త్రీ. ఎవరికేది ప్రాప్తమో ఈశ్వరుడికే తెలియదు!

కరణం గారు మనసుండ బట్టలేక పోయారు. కాస్త్రీగారి ఆఖరి దాతృత్వాన్ని విపరీతంగా కొనియాడుతూ —

“ఇంతకీ—ఆయన నిస్సహాయ స్థితిలో వుండి నప్పుడు మీరుచూపిన ఉదారానికి ప్రతి ఫలంగా దాన విక్రయాది సర్వాధికారాలతో తమ యావ దాస్త్రీమీకు సమర్పించారు. కునేలు డిచ్చినవి గుప్పె డబుకులే” అంటూ ఆమె చేతికి విల్లునకలు అందిస్తూ, “మీరే సీతారామన్నగారని ఋజువు చేసుకుని, కాస్త్రీగారి విల్లు అప్పులు జరిపించడానికి మాకు తెగిన సగు పాయం కల్పించండి—”

ఆమె కాగితాలు అంగుకోనేలేదు. చాలాసేపు దిగాలుపడి అలాగ మాన్చానే వుండిపోయింది. కొంత సేపటికి తెలివి తెచ్చుకుని లోపలికివెళ్ళి, ఒక దస్తా వేజు కాగితం తెచ్చి కరణాని కండుచించి—

“అది వాగు మరణించే దానికి పరిహేను రోజులకు ముంగు నన్ను వివాహం చేసుకున్న సంగ తిని ఋజువుచేసే దామృమెంటు—”

కరణం చెవులూ కట్టా పరిచెయ్యడం మాని వేశాయి ఆత్యమాత్రం రకరకాల గా ఘోష పెట్ట సాగింది. అయ్యో మనిలినాడా! ‘ఆఖరి క్షణంలో చచ్చిపోతానని యెరిగివుండే యెంత పరిచేతాన్’ అని వాపోతున్నాడు.

“నా దిక్కుచూలిన జీవితం అంతావని....ఒక రోజుని ‘నే చెప్పినట్టు చేస్తావా’ అన్నారు. సరే అన్నాను....ఆ రోజొచ్చి తనని వివాహం చేసుకో మన్నారు—”

ఈ పెద్ద మనుష్యులలాగే ఆమె కూడా నిర్ధారిత పోయి మాటలేక నిలబడిపోయింది. కాస్త్రీ ఒకేఒక్క మాటతో అడ్డాపించాడు : “ఎదురు చెప్పుకు—నీ తర ఫ్రేనీ నా తరఫ్రేనీ అన్నీ ఆలోచించే ఈ పనిచేస్తున్నాను...”. ఆమె కిక్కురు మనలేదు. ఆ సాయం ఆమె బ్రహ్మసమాజ మతదర్శనలో ఇద్దరికీ వివాహం

జరిగింది. ఆ మర్నాడు ఆమెను తీసుకుని వెళ్ళి సివిల్ లా ప్రకారం వివాహాన్ని రిజిస్ట్రార్ గు వారివద్ద రిజిస్ట్రీ చేయించాడు.

అసలు భర్తచనిపోయిన సీతారామన్న నానా అవస్థలూ పడుతూ జీవిస్తూవచ్చింది. ఒక్కొక్క గాలిపాటుకు ఒక్కొక్క పూరు వెళ్ళింది. దరిమిలాని పుట్టిన పిల్లవాడికి వంశగౌరవం ఇవ్వలేక, పతనమైన తన వ్యక్తిత్వాన్ని నిలుపుకోలేక, ఈ జీవితానికే అలవాటు పడి ఈ వీధిలోనే నిలతోక్కుకుని నివసిస్తోంది...ఈమెకి కులం గౌరవం గనం ఇవ్వడానికే ముఖ్యంగా వివాహం చేసుకున్నాడా కాస్త్రీ అని విస్తోంది—

పాపం...కుంచి పుట్టుకల మనిషిలాగే కనపడుతుంది ఆమె. రూపసి. కాని, ఆమె అండు మోడు బారిపోయినట్లు అనిపిస్తుంది.

“మొదట్లో - కేవలం ఆయన నాకు కులం గౌరవం ఇస్తున్నారను కున్నాను! ఏమైతే నేను...ఆయన నాకు మాంగల్యం కట్టినాడు—నా భర్త!...కాని, ఆయన నాకు దక్క నే లేదు....”

“మేం ప్రతికలో వేసిన ప్రకటన చూశారా?” కరణం బొంగుబోయిన కంఠం ప్రశ్నించింది.

“చూశానండి...”

“ఈ విషయం మాకు తెలియజెయ్య లేజేవండి?”

“ఉదాత్తహృదయంతో ఆయన చేసిన పనిని నేను ఇంకో విధంగా ఎలా వుపయోగిస్తాను చెప్పండి. మీ పూరు వొచ్చి ఆయన ప్రతిష్ఠని కాస్తా గంగలో కలిపెయ్యనా? నానుంచి ఏ ప్రతిఫలం ఆశించ కుండానే వివాహం చేసుకున్నారే నన్ను...ఆయనే లేనప్పుడు ఇతర విషయా లింకంబుకండి....”

“అర్థమయింది లెండి...” ఎంతో ఆవేదనతోనే అన్నాడు కరణం.

ఇంతలోకే ఒక ఆరేళ్ళ కుర్రవాడొకడు పలక వుచ్చుకొని గంతుకుంటూ వచ్చాడు. వీరిని చూసి కిక్కురు మువకుండా తల్లిదగ్గరికివెళ్లి నిలుచున్నాడు.

కరణం తటాలునలేస్తూ అన్నాడు: ఆ పిల్లవాడిని ఉన్నతిలోకి తీసుకురండి. మూడువంతులు అదే వుడ్డే క్షణం అయ్యివుంటుంది కాస్త్రీగారికి...కుట్టి ఇంకో

సారి నేనే - గవర్నమెంటు తరపున ఇంకెవరో మిమ్మల్ని కలుసుకుంటారు... నెలవు..." అంటూ విధిలోకి వారి తీశాడు.

వారందరి వెనక నే ఆమె అడుగుమీదికి వచ్చింది:

"ముందు ఈ యిల్లు మా గృహస్థి. ఇంతకీ మారమ్మగారిని యేం చెయ్యి మంటారు?"

"ఆయింటి నే కనిపెట్టుకుని వుండే మనంకి..."

"ఆనెయ్యి రూపాయలూ—"

"కర్మచేసిన వారికివ్వండి..."

"బాధంలేదు. ఆయన పుచ్చుకోడు..."

"ఆయితే ఆలోచించి చెప్పతా... అంత వరకూ మీదిగ్గిరే వుండండి."

* * *

తర్వాత గెండు గోజులు కరణం ఒక దీర్ఘ సూధిలో గడిపివేశాడు. శాస్త్రీనీ శాస్త్రీనిటి కేవలమనీ నైశాని దాటించి వేసినా, శాస్త్రీ మాత్రం కరణాన్ని వదిలిపెట్టేటట్లులేదు. కళ్లు తెరిచినా మూసినా శాస్త్రీ అతనికి కనపడతాడు. దీనికి తోడు కరణం శరీరం ఈ పదిహేనుగోజుల్లోనూ పదిహేను సంవత్సరాల వార్ధక్యం సంపాదించింది.

కరణంగిరిలు వారసత్వపు హక్కులను ఏనాడో కోల్పోయాయి. అంటే రూల్ ప్రకారం కాక పోయినా, వాస్తవానికి జరుగుతున్న ఫలితాలు ఆలాగే వుంటున్నాయి. శరీరంలోని దుగ్ధత అంతకంతకు ఎక్కువయిపోయి కరణాన్ని వీధి అరుగు మీదికేనా రానీయలేదు ఈ రెండుగోజులూ.

పండగలకి వచ్చిన అల్లుడుమీదా కూతురుమీదా అతనికి నైరాగ్యం వచ్చింది. ఏదో మాట్లాడదా మని వచ్చిన భార్యని నాలుగు పిచ్చికలు వేసి వాడల కొట్టేడు. అడుగుమీద కోతిగంతులేస్తున్న మనవళ్ళని ధగ్గరికి పిలిచి కనిదిరా వీపులు పగలకొట్టేడు.

ఈ రామరావీయధిసంధికాలంలో త్రిమూర్తులు లాగ దిగివచ్చారు - మునసబు, నారసరెడ్డి చంద్రాన్ని కూడా పెట్టుకుని. చంద్రం మళ్ళీ దొర వేషంలో తయారయ్యాడు. సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

కరణం చంద్రాన్ని ఎంతో మర్యాద చేశాడు :

"మీరు చెప్పకుండా నెల్లెపోయినందుకు తమిం చండి. రానుచంద్రపురంలో నేనే యింట్లో పుట్టానో ఆయింటిని ఒకసారి మాసిరావాలని బుద్ధిప్రతి నెల్లె వచ్చాను. పనిలో పని కాకినాడవీధులూ రాజమండ్రి వీధులూ తిరిగి పూర్వస్మృతులు కాస్త నెమరు వేసు కున్నాను..." అన్నాడు చంద్రం.

"మీరు నాకొక్క ఉపకారం చెయ్యాలి," అన్నాడు కరణం చంద్రం చేసుకుపట్టుకుని దీనాతి దీనంగా చూస్తూ. "నా గుండెలలో బరువు తగ్గిం చండి. లేకపోతే నే అన్యాయంగా చచ్చిపోతా నేమో—"

"నన్నేం చెయ్యమంటారు చెప్పండి—"

"నిశంకి—"

కరణం జరిగిన సంగతు లన్నీ పూస గుచ్చినట్లు చెప్పకుపోయాడు.

చంద్రం కళ్లు చెమ్మగిల్లుతూనే వున్నాయి. అతిభారంగా శ్వాసనివ్వస్తూ లేచి ఒక నమస్కారం పెట్టి అన్నాడు :

"ఇక నేను నెలవు తీసుకుంటా... మీరంతా చేసిన సహాయానికి చూపిన వాత్సల్యానికి కృతజ్ఞత వివిధంగా తెలియజేయాలో!... మా శాస్త్రీగారు ఆఖరి సమయంలో ఒక మహత్కార్యం చేశారు. ఏమామూలు మనిషీ చెయ్యలేని పనిచేశాడు... ఉదాహరణకి ఒక్క విషయం చెబుతాను—"

లేచి నిలబడిన ఆ ముగ్గురు వ్యక్తులూ తచేక దీక్షతో వింటున్నారు—

"ఒక స్త్రీని భర్త తమించ లేక పోయాడు. ఇంతకీ-ఆమె తమించ మని కూడా ఎప్పుడూ అడగ లేదు... తెల్లదండ్రులు, అన్నదమ్ములు కూడా తమించ లేక పోయారు. బంధువులు పరిచయంలు ఆప్రాణిని దరిదాపు రానీక చంపివేశారు..."

"పతనమయిపోయిన ఒక వ్యక్తిని బాగు చెయ్యి డానికి బెదిరింపులు, నైతిక ఉపన్యాసాలూ, కాకిన్యం డిసిపిన్లూ, పత్రికల కథలూ పనిచెయ్యవు... శాస్త్రీ గారు ప్రార్థన మాకు అతిసమీపంలోనే వుండేవారు. బాగా యెరుగుదును. నేపుట్టిన నాటినుంచీ ఆయన నన్నెరుగును. ఆస్త్రీనిషయంలో ఆయన కూడా చాలా చాలా కలగజేసాడు..."

ఎదురువచ్చిన మృత్యువు

“ఎవరా వ్యక్తి?” అనకుండా వుండలేక పోయాడు కరణం.

“చెబుతా... ఆపాత్రయిత మాపించడం వలనా, అదిక్కుమాలిన మనిషి నే ప్రేమించడం వలనా మార్పు వచ్చిన నే నాకు... ఆ భర్తను తాన్ని ఇన్నాళ్లకి ఈ స్త్రీ విషయంలో దృఢాంతరంగా మాపించారు శాస్త్రీగారు...”

“ఈ స్త్రీని మీ రెరుగుకురా?”

“బాగా యెరుగును. ఆ స్త్రీయే ఈవిడ!”

కరణం కొంచెం విస్తుపోయాడు. “తానిదివరకు శాస్త్రీగారి నే యెరగనంతే!”

“పాతగోతులు తిప్పుకోవడం వలన భార్య వేరు. ఆవిడచెప్పిన పరిచయం కథ నిజమే అయివుండొచ్చు. ఘటన అంటే అలాగే వుంటుంది మరి—”

“పాపం.... దరిమిలాని ఆ భర్త చనిపోయాడు లాగుంది—”

“ఆమెను వదిలేశాడు. చాలాకాలం విడాకుల కాగితం మీద ఆమె సంతకం పెట్టలేదు. ఎటువంటి పరిస్థితులలోనూ భార్యగా వుండే హక్కులను పోగొట్టుకో నన్నది.. స్వతిస్సిద్ధంగా ఆమె చాలా తెలివైనది; చగువుకున్నది—చివరికి బెదిరింపులవల్ల కూడా పని జరగలేదు...”

“అగ్గా!... మీరు నల్లిపోతున్నారా—”

“ఇప్పుడే... వచ్చిన పనేమో అయిపోయింది గదా—”

“శాస్త్రీగారు మీ కేసువుతానో... ఆవిణ్ణి మీ రెలా యెరుగుకునో... చెప్పేరకాదు...”

నల్లిపోడానికి రెండడుగులు వేసిన చంద్రం చిరు నవ్వుతో అగిపోయాడు :

“ఈ రహస్యం దాపరికం యెంగుతులెంకి. మీ గుండెలగుండు రెట్టింపవుతుందని భయపడి వూరు కున్నాను... ఆమె మొదటి భర్తను నేనే! ఎక్కడికో పారిపోయి, ఈ జనాన్ని బంధువులనీ మాడలేక, ఆమెకి వైధవ్యం ఇచ్చాను... నే చచ్చిపోయినట్లు వార్త పుట్టింది... పేగుమాక్కుకుని బతుకుకున్నాను... ప్రభల విశ్వనాథశాస్త్రీ గారు నా స్వంతి అన్నగారు.... సరేనా? ”

కరణంమీద పెద్ద పీకుగుససినట్లుంది. అతనికి తెలివి వచ్చేసరికి నావిడికంతా ఖాళీగావుంది. వణకు తున్న చోతులతో పెక్కు పెట్టి దగ్గరకూర్చుని తన ఉద్యోగానికి రాజీనామా పత్రం తయారుచేశాడు. అది - విశ్వనాథశాస్త్రీ వ్యవహారాల మీద తాను రచించిన రిపోర్టుతో జతచేసి జిల్లా కలెక్టరుగారికి పంపుకున్నాడు.

అవతారిక

“ శి ఖి ము ఖి ”

సామగానంనుంచి సోమపానంవరకూ
ఊగేకుండలాలు చెవులట్టుకుని రూపించి
అడిగేస్తున్నాయి:

“చూశావా కడ కెంతటివా
డయాడో?”

ఎంతటివాడయాడో అంతుచిక్కలేదు
ఆర్కసోమయాజికి.

తరంగాని పున్నామ నరకం. తీరా
ఏరుదాటి తెప్పని తెప్పిదాలు పట్టడానికి మన
సాప్పక, పల్లెత్తుమాటన లేకపోతూ వచ్చేడు.
కాని నేటికాలానికి గతించిన వైశ్యదేవ
సంప్రదాయపు కులీనతను కదలించే ప్రశ్న
దూసుకువస్తే, చిత్తం చివుక్కుమంది.
తప్పనిసరిగా తల దించేసుకున్నాడు.

స్వతంత్రంగా నడ్డుకుంటూన్న స్వర్ణ
కుండలాలకి ఆయన అందోళనకి తగని చిలి
పిగా నవ్వేసుకువచ్చింది. ఒక్కక్షణం ఆగి
మళ్ళీ ఊగిసలాడేయి, ఉదాత్తంగా. కలి
కాలం అండచూసుకుని గద్దించేయి: “నిన్నే
నయ్యా! ఈపాటికి ముద్దుమాని, మొహం
వాచేటట్లు చీవాట్లు పెట్టరాదా?”

ఓహో అనిపించుకున్న సంప్రదా
యానికి కాలమహిమ నెంతటి కళంకం

వచ్చింది! అని కించపడ్డాడు. ఓకాడికి నిశ్చ
యానికి వచ్చేడు:

“అవును: చీవాట్లు పెట్టాలిసిందే!”

కొడుకు రాగానే కడిగెయ్యదలచుకున్న
మాటల్ని ఋక్కు ఋక్కుగా శుణ్ణం
చేసుకుని ఘనా, జటాగా పెనవేసి పల్లె
వేసుకున్నాడు.

అప్పటికే చీకటి ఆరుఘళ్ల రాత్రిని వడి
కట్టుకుని జోకొడుతోంది. రాత్రి పళ్లు
విరుపు కన్నగారిలా ఆపులింత వచ్చింది
సోమయాజికి.

“ఇహను రాడు!” అని కాస్త చాద
స్తంగా పైకే అనుకుని, కూర్చున్నపాటునే
ఓ కునుకు తీసేడు.

ఇక్కడి కిదయిందా...

అక్కడ పుత్రరత్నం వైభేస్తుమీద
కుదేలయి, అటా పేకా చెల్లంగోరు చేసు
కున్నాడు. దారి పొడుగునా దీపాల రేఖల్ని
పరకాయిస్తూ, కిటికీల సందులకు కళ్లు వప్ప
గించి ఇంటి మొహం మయ్యాడు.

ఏ కలవారికోడలో చూరుదాపున
సువ్వీ—సువ్వన్న—గా చుక్కల్ని కదలే
స్తోంది. యాదాలాభంగా కలయజూచి,

“పిష్ట పేషణమా, పిల్లా?” అన్నాడు.
శాస్త్రు చెప్పిన తరివాయిగా.

ఏదీ కానినేళ మగగొంతులో చిన్న దానికి పెద్ద చిన్నతనం వినిపించింది. ప్రాప్తి భర్త్యశశ్వంలో ఇంటిల్లిపానీ తనే అయి మసిలే ఇల్లాలు, మరి. కళవళఫాలులో కాని మాటలు దొర్లకుండా మునిపంటితో అధరా న్నదిమి పట్టుకుంది. సూటి తప్పిన సున్నిపోటులో రోకటిన్ను రోటి పెదవిని కాటేసి ఖాయిదాలో ఉంచింది.

మానం అర్థం అంగీకారం అని వంతృప్తి పడడాని కిచ్చగించని ఘటికుడు. ప్రత్యామ్నాయాలతో పరామర్శించి, కన్వించి కదలేయదలుచుకున్నాడు.

“మరయితే ఊకదంపుల్లా, ఊకొట్టడాలు దండుగన్నట్లు ఉలకకుండా ఉన్నావు?”

“మేకల్ని కాసి తెచ్చిన నూకలురేతే ఇలా ఇయ్యరాదా?” ఉఫమన్ని ఉలికిం చేట్టాది.

ఒక్కగానొక్క అంగముందుకు వేసే భుజంమీద ఉత్తరీయన్న చేజేతులూ పేక మీదకి తెచ్చుకున్నాడు.

“వయ్యాం! రోకలి చిగిర్చగలదు!”

“తలకి చుడతానని ఆశీస్టున్నోవా? పైరిజ్జాడ్ల!” అని మందలించింది. అరక్షణం ఆగి: “యాదవ యమునాతీరాల్ తొంగి నంగతి జ్ఞాపకంలేదో!” అంది..

ఒక్కచిటికెమనేపు చిత్తయిపోయాడు.

“వాకిటి కావలి తిమ్మని వాకిట ఆకటి కవికోటి కిటికోటిగా పడివుంది, బేలా!” — మాటుపెట్టిన చాటువు చాటున చాయంగల విన్నపాలై తెరిపిన పడ్డడు.

ప్రాథ బెట్టునరి ఓమెట్టు దిగింది. అను రుసురయ్యే, తాడెత్తుప్రమాణాన లేచిన రోకలి నలా అంతరిక్షంలోనే అట్టే పట్టుకుని, కుడిభుజంమీద కిలకిలలాడింది. చూపులమెబడే సరసను జేరి సరసా లాపడం మొదలెట్టేడు కడ కెంతటివాడో అయిన ఆతగాడు.

“ఎగైనా లేదా? ఎవరేనా చూస్తాగు!” చిరుకోపించి దామె.

“చూసేవాళ్ళకి సిగ్గుంవొద్దా?”

“నీకే, మగ రాయడివి. లోకులు కాకులు కదూ?”

“అయితే, వాళ్ళతో ‘కాపు, కాపు’ కొట్టేస్తే సరి! అయినా ఈపాటి బెంబేలు డేదానివే ఇంత కన్వించావు దేనికి?”

“శ్రావణీల రాత్రులు. బొత్తిగో బంటరిదావై చిన్నబోయానుగదా అని ఉలికించేనే అనుకో. అయితే మాత్రం ఇంత అగడమా? లంకకు చేటుగా వ్యవహరించాలా?” — ఇంటి గుట్టుగా గుసగుసలాడింది.

సమాధానపడి ఛాయలోనికి సర్దుకున్నాడు. “మరయితే...” లోమాట కొణుగోయింది.

“రేపు రారాదా, రాజా!” జవరాలి కన్నుమలు విల్లొంగి సవభావాలయాయి.

నడతిచెక్కిలిమీద రేపటి కేళా చీతాన్ని ఊహలూ, మాపులూ గుచ్చెత్తి గీసుకొని, చీతం చుక్కా, చారా చామన చాయకి హత్తుకున్నాయని మనసుకు ప్తేక ఇంటిదారి పట్టేడు.

* * * *

సోమికమ్మ గది తలుపు కిక్కుగు మన కుండా ఓరవాళియింది. నరరాజాగూట్లో నరంజ్యోతి కంట నత్తిపెట్టుకొని చూసింది గాలివాలున కదిలి కళనళపడింది.

కాసింక కాళి అలికిడికి కలచిన్నం చెద రంగా చితికిపోగా, కలనరింతలా లేచి కూర్చుంది సోమికమ్మ.

“గోపికల ఇళ్ళకి పోబోకు, నాయనా. గోరంతలమీద కొండంతలు నిలబెట్టలేవు. తండ్రీ!”—తాహతు మాలిన గొంతులో తల్లివానిగా నలహా చెప్పింది.

“అపరాధమంతా అటకాయించిన అతివదేనమ్మా.”

అడ్డబాస ముక్కున ముత్యం కట్టుకుని ముసిముసినవ్వు నవ్వింది. తన్న తుడిచి తల నిమిరింది తల్లి. కన్నకడుపెడు ప్రేమతో కడుపునిండా బువ్వపెట్టి కంటిసిండా నిద్ర బుచ్చింది.

కొడిగట్టిన దీపం కొరకొరా చూసి, కన్నార్పి గదిసిండ్ల చీకటి కునుకుతీసింది.

* * * *

అహల్యల అందాలవైపుకు ఊహల్ని తిన్నతూ, “కొక్కురోకో” అంది కోడిపుంజు. కూతవేటుకి బ్రహ్మనాయడంతటివాళ్ళు భయపడి లేచేరు. అలానాటి పలనాడంతా అదిరి దద్దరిల్లింది.

తెల్లగా తెల్లవార్చుకుని రేపు చక్కా వచ్చింది.

పావంచాల రేపు వెళ్ళివారి విడిదిలాగ క్రిక్కిరిసి ఉంది. కలికాలపు చలిగాడుపు ఈదురోమంటూ వీచింది. గట్టుమీద ఘనా పాతీ, శాలువాక్రింద అంగుష్ఠపు కవళి కలో గాయత్రి గజగజలాడింది.

మొలబంటి కీటిలో అగస్త్యభాత లాచమనం చేస్తున్నారు. అలలు రేగిన నీటికి నాచు శెగు లణిగింది.

చలికి జరిసి మబ్బు ముసుగు బిగించిన ఆదిత్యబ్రహ్మ మొహాన్న తలో ఇన్ని సీళ్ళు చిలకరించి లేపి తీరేరు బ్రహ్మణ్యులు.

భగవాన్లుకి ఒళ్ళు మండుకొచ్చి చురు మన్నాడు. ఎండపొడ తగిలేటప్పటికి యాజ్ఞి కోపం జ్ఞాపకమొచ్చింది. (“అవును. చీవాట్లు పెట్టాలిందే.”)

నిత్యం, వైమిత్తికం ముగించుకుని, చర చరా ఇల్లుజేరి, సోదెమ్మకి పిలుపెట్టేడు

“వషీ!”

కళాపి కలాపంలో ఉన్న వషి మాట వినిపించుకోలేదు.

“నిన్నే! మన భడవేడి?”

అవతారిక

యాజ్ఞ సడినెత్తిన అంగవస్త్రా విడప
ఎటు మొగ్గాలో తెలియక తిరమకపడింది.
ఆయన తన నిశ్చయాన్ని సూక్ష్మప్రాయంగా
చింతన చేసుకున్నాడు: “అవును. చీవాట్లు
పెట్టాలిసిందే!”

గంగాశంఖంలో గాజులు గిలకరించి, సోమి
దమ్మ కొడుకును పలకరించింది.

“నీ పొత్తిళ్ళలోపెట్టి కాపాడవే. చచ్చి
నీ కడుపున పుడతానే!” - బాపురుమన్నాడు
భడవ.

నాలుగంగలలో యాజులే అక్కడకు
వచ్చి ఖిన్నుమని నిలబడ్డాడు.

“సంధ్యా, విద్యా? బసుద్దాయి! ఆగవ్వు
కాకిలా అగ్రహారాలేగడం మాత్రం చేశ
నయింది. అప్రాచ్యుడా! కుంభమృతాని!”

చెట్టంత కొడుకును పట్టుకొని రెమ్మ
రెమ్మగా... ఇలా దుఃఖించేశాడు.

“కాదండి...” మాట పెగిలి అడ్డుపడ
బోయింది.

“ఛీ! వాణీ...”

తల్లి చాటు పాపడు తప్పల తడకలా
జవజవలాడిపోయేడు.

“అగ్నిహోత్రం లాంటి వంశగౌరవాన్ని
మంటగలిపేస్తా గదరా, తుచ్చుడా!...నాడు,
నా పంచనుంచి...కదలనే?”

కుర్రవాడి గుండె గుబుక్కుమంది.

[అనగనగా వెనకటికీ ఇంతే అయిం
దిలే, ఒకానొకణ్ణి ఇంట్లోంచి పొమ్మంటే,
జూదాలాడి కుబేరుకయ్యాప జ్వాలా
నికి శివరాత్రిగా ఒకటో అలో వత్తి
ముట్టించి... అని ఓదార్చింది శ్రుతపాండితి.]

తెగించి గడపదాటి కాశీఅంత అంగేసి
ప్రజల్లో పడ్డాడు. కన్నతల్లి కడుపు నరు
క్కుంటూ చరచరా చక్కాపోయేడు.

* * * *

అరమోడుగా కనుచీకటి పడింది.
మాట తప్పని మగరాజు హాజరు.

“కాస్త చిరునవ్వు చిదిపి దీపం పెట్టు
కోరాదా?” అన్నాడు మనక-మనకగా
మాట కలుపుతూ.

“కన్నె చీకట్లని కాగలించుకుంటూ
వస్తావని కలగనలేకు!”

“రెప్పపాలు కాలమయినా కునుకు
తీయలేని వాలుచూపు, వానకనజ్జికపు
మరి! కల లెక్కడినుంచి నస్తాయి?”

చురుకం పుణికి, చెంకను ముద్దాడేడు.

“సరసుడిని పో!” పట్టు విదిలించుకుంది.

ఉభయులూ గృహప్రవేశమయి దీపా
రాధన చేసుకున్నారు. పకకటింటి మర్యాద
లెరిగిన ప్రౌఢ పాను పమిర్చింది.

“...కనికారమెరుగని ఊళ్ళో కటికరా
త్రులు గడుపుతూ వచ్చేను...” కంట తడి
పెట్టుకుంది (వది) నా అన్నవాళ్లు లేని
వయ్యారి.

ప్రౌఢదేవీ మాట పెళుసు, విరు
చుకు తిందామని వచ్చేడు. తీరా ఇలా
నాన్పుడయేసరికి చీత్కార మేసుకొచ్చింది.

“ఏడిస్తే నీకట్లు నిలాలు కారూ!”
అనునయిందేడు.

“నీలాలు కారితే నువ్వు చూడలేవా?”

“నీరెక్కి నీ కంటిపాన పువ్వు పూశ్చే
అర్ధరాజ్యాలిచ్చే దాతయినా లేకుండా!”

'కాళిదాసుకన్న ఒక పూ వెక్కువే చదువుకున్నా నే?' అంది ఇంకేవరస్వయం మెరిసిస్తూ భజాలు రావాడించి అభినందించింది.

గూడెక్కిన గువ్వొ కథాన్ని చెప్ప కుంటూ, తల మునకల తొంబాలుగా నవ్వుకున్నాడు ప్రియులు... గోట చిదిమిన గోరింటలు రంగు పోసి చెక్కి శృమింద చిమ్మిస్తూ నిద్రపోయిం దా యిల్లలు.

* * * *
ఆ అయినంటి ఆడుకడుచు లేచేట్ల ప్పటికి చుక్కలు దాల్చి సూరీడు పొడిచేడు. అతగాడు ఆఖరి శృంగార మర్యాదల నంది పుచ్చుకుని దొరికిన దారల్లా తొక్కు కుంటూ పోయాడు.

ఆ కాశంలో ఆ మేఘం ఈ మేఘం కూడబలుక్కుచు వల్లు జల్లుమనే స్త్రావ జడి

చినుకుల్ని గుమ్మరించేయి. చినుకు చినుకు గాలివాసయింది.

శ్రోవణ భావన దానికి జడిసి ఆ ఇంటి మీద కాకి ఈ ఇంటి మీద వాలకపోవడం మూలాన్న తనేమైనదీ తల్లికి కాకమ్మ చేతైన కలురంజ లేదా రాజు.

తిగువాన తగువాన,

"నల్లెటూళ్ళో నల్లి కేదో

పాడు కల్లో పేగు కదలింది"

అని మాత్రం అనుకున్న పాపాన్న పోయినదల లోకం

[ఇంతవరకూ కథ మొదలందిచ్చేను. కడమ బోలెడు శిరవాయిని ఏ పేదరాశి పెద్దమ్మను కదలేసిరా కంచె కల్లేవరకూ చెప్పేయ్యగలదు. మరి నాకు సోపు.]

"What is truth?" అని అడిగాడు Jestling Pilate అకి, సమాధానంకోసం ఆగమండా వెళ్ళిపోయాడు. ఆ కాలంలో ఆ ప్రత్యేక సంస్థానంలో అతని వెలుకారం అనిపిస్తు నిశేషజాన్ని సమర్పించేటంతి హాస్యం కలిగించి ఉండాలి. పంథోమ్మది శతాబ్దాల తరువాత Wilde కాక తాళియంగా దాని కిచ్చిన సమాధానం—"Truth is entirely and absolutely a matter of style"—మరొక రకపు హాస్యాన్ని కలిగించింది. సమాధానంకోసం ఇన్నేళ్ళు ఆగాలిసి వస్తుంది తెలిసే, అంతి patience పోవడం మూలాన్ని Pilate ఎక్కో పోయేదని ఆ రెండు అంబుషి వాక్యాలని సంపుటపగనే మరొక రకపు అహోం కలుగుతుం దనుకుంటాను.

సరే—"What is delight?" ఇదెన్నూ అడగనూలేదు. జనాలు చెప్పనూలేదు. కాని వ్యక్తుల భిన్నగుమల కొంగంగా ఆహ్లానం అన్నమాట ఎంత అనిగవచనీయంగా తియ్యాయినో డి, Priestley వాక్యం ల్లు మూస్తే తెలుస్తుంది. "Delight, No. 74. From some of our windows, on a clear night, I can see the flashes of three light houses. So what? I don't know; and don't feel like arguing about it. Try some other page!"

సాంస్కృతికంలోనూ అంతే అనిపిస్తుంది. ఒకప్పుడు పుష్పయిన కథావస్తువో, అలంకార ఘోషయివయిన కథానికేళి పాకానిలో, ఉంటే తిప్ప రచన సచ్చారమునికి ఆహ్లానం కలిగించేదే కాదు. కాని ఈ కాలంలో ఆనందాయతిగా వచ్చే జాతీయాలను గాని, లాకోక్తులను గాని, twist చెయ్యడంలో, రచనలో కొత్తవికాసాలు పోవడంలో, చివరికి కథలుగాని కథలు ప్రాయశఃపరలోకూడా దిక్ కొలింకపు అనందిం న్యతిక ముపునోంది.

Stephen Dedalus. Shakespeare ను గొప్ప మల్లగాతూ, "If Bill (William) had a will Anne hath a way (Anne Hathaway)—మాటని ప్లే తినో నాగా అనిపించింది. (Ulysses) Flaxley, "How do you know that our Earth is not another planet's hell?" అని అడిగింది. During shocking suggestion యొక్క horror మాట అనందిం వుంది.

నాట్యశాస్త్రవార్తకములు

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

నాట్యముపై కోహలుడు విజృంభించినట్లు మతం గుడు సంగీతముపైకి బోయెనని ఈ క్రింది కల్ల నాగోదామృత పంక్తులు చెప్పచున్నవి.

“మతంగోఽపి మగ్య సప్తకేవ మూర్ఛనా నిర్దేశః కార్యో మంద్రతార సిద్ధిర్భవమ్” (పే. 47)

“తథాచాహ మతంగః—‘సాధారణ స్వర నిమిష గాంధారవంతో తదాది వికృతాస్తత్రే’నాంత య్యతాః’ ఇతి” (పే. 49)

“మతంగేనాపి—‘సోఽంశగాంస్త్రీ పక్షి భేదభిన్నో బోధవ్యః’ ఇతి” (పే. 80)

“యథోక్తం మతంగేన—‘అంశోఽథ వాక్యేన పరంగహస్తు వాద్యాదిభిన్న శృతుర్విధః’ ఇతి” (పే. 81)

“యవాహ మతంగః—‘పద్ధత్యే చక్షశ్చాపన్యాసః’ ఇతి” (పే. 92)

“‘దైవత నిమిషయో రంశశ్వే పంచమోఽపి న్యాసః’ ఇతి మతంగోక్తత్వాత్” (పే. 120)

“తథాహ మతంగః—‘శేషానాం రాగాణామానంతర్యాదనిబద్ధత్వాచ్చ సంఖ్యా నాస్తేతి మంతవ్యమ్’ ఇతి” (పే. 156)

“ఏతేషాం శుద్ధాది రాగభేదానాం మతంగోక్తాని లక్షణాని సంక్షిప్త ప్రవర్ణయింతే...” (పే. 160)

“యద్యపి గ్రామద్విజాతితోఽసౌ రాగ స్తథాపి చక్షోఽస్య గ్రహాన మగ్యమ స్తథా దర్శనాదితి మతంగోక్తః...” (పే. 163)

ఈ పంక్తులద్వారా మతంగుని గ్రంథము సూత్రములలోను, కారికలలోను గలదని జెప్ప వలగుచున్నది.

“ఇహ గ్రంథ కారణోద్దిష్టానామపి లక్ష్యే ప్రసిద్ధి వైదుర్యా దగునా ప్రసిద్ధ రాగ జనకత్వాచ్చా మక్తలక్షణానాం భాషా రాగా దీపిక స్వరూప

పరిజ్ఞానాయ మతంగాదిమతానుసారేణ లక్షణాని సంక్షిప్త వత్స్యంతే” (పే. 227)

అని మరియొకచో కల్లినాఘు డనినాడు. భరతాదుల శాస్త్రములలోని, సూత్రముల నాధారముగా జేసికొని, తద్వివరణమునకు సిద్ధపడిన వారిలో మతంగు డొకడుగా కన్పించుచున్నాడు. మతంగుడు ప్రాచీన భరత పాఠము నవలంబించి—

“అలంకారాస్త్రయ స్త్రింశ శేవమేతే మయోనితాః”

అని పఠించినాడు. కాని నవ్యపాఠమున నీయలంకారములలో మూడు పెరిగి మొత్తము ముప్పదియారు కన్పించుచున్నవి. శంకుక పాతమున నివి ముప్పది నాలుగుగా గలవు. వివర అధ్యాయమున కీర్తిగర కృతముగా కన్పించు చిత్ర పూర్వరంగములలో నొక విధానము నభిసత్తుడు నిరాకరించెను; కాని “చిత్ర స్వాష్టాశాంగస్యత్వంతే కైశిక మగ్యమః” అని చెప్పయ మతంగుడు దీని సంగీకరించెను. ఇట్లనేక స్థలములందు మతంగు డవలంబించిన భరతశాస్త్ర మభిసత్తుని గ్రంథముకంటె భిన్నముగా కన్పించుచున్నది.

సంగీత విషయములపై వివరణలను రచించిన వారిలో కశ్యపు డొకడు గలడు. 29 వ అధ్యాయమున అభినవ భారతిలో 72 శ్లోకములు కశ్యపునినిగా ఉదహరించబడినవి. తాను కశ్యపుని గ్రంథము నిట్లు సంతేపించెనని ఈ కారికలలోని చివరి పంక్తివలన మనకవగత మగుచున్నది. ఇంతేగాక

“కాశ్యపాద్యైః తావ న్మూలవ కైశికానాంతత్ర చ్చిత్త వృత్తైః జీవనాచిత్యం దృష్ట్యా వినియోగ ఉక్తః. తస్యా బాగ్యత్వాదంగీక ర్తిత్యమ్” (వాతప్రతి, అ. భా. IV. 2)

అని మరెయ్యకచో కశ్యపుని ప్రస్తుతించుచు భరతుని శాస్త్రముతో విద్యను నేనంతవరకు గల విషయమును కశ్యపునిమంకి గ్రహించవచ్చుననినాడు.

“తథాపి కాశ్యపమనేన నిషాద గాంధారిణోపా దాదోఽతి ఇతి యతః కేనైవోక్తత్వాత్.. (పే. 163)

అని కల్పినాగుఁడనినాడు ఈతని వ్యాఖ్యలతో నీ క్రింది పంక్తులు గూడ కన్పించుచున్నవి.

“సర్వగాఽన్యకు—మధ్యమా పంచమీ జాతౌ నగ్తోశే గ్రహ పంచమః ఇతి కశ్యపాభిమతౌ ల్లక్షణాన్యధ్యను గామ సంబంధివ” (పే. 164)

“తథాచాహ కశ్యపః జాత్యా జాత్యం శబ్దామల్యం నిర్దేశ్యా మూర్ఛనా బుధైః ఇతి” (పే. 165)

“తథా చాహ కశ్యపః—

‘కవచి దంశః కవచిన్నాన్యసః షాడవౌషధితే కవచితే అల్పత్వం ద బహుత్వంచ గ్రహోపన్యాస సంయుతం మంద్రతారా తథా జ్ఞాత్వా యోజనీయూ మనీషిభిః గ్రామరాగః ప్రయోక్తవ్యా విధిం దృశయాపకాః ప్రవేశాక్షేప నిష్క్రమ ప్రాసాదిక మథాంతరమ్ గీతం పంచవిధం యత్నాద్రై రేభిః ప్రయోజ యేత్ ఇతి” (పే. 165)

భరత శాస్త్రమును పూరించుచు, నివసించిన వారిలో దత్తీచార్యుడొకడు కన్పించుచున్నాడు.

“దత్తీచార్యేణామ సంక్షిప్తాక్త మేతత్—

‘అద్యద్విశీయ మధ్యాంతా

త్వాద భాగా ద్విగుఃక్రమాత్

కనిష్ఠా నామికౌ యుక్త మధ్యమా దేశినీ కృతాత్ అయుగ్మ మధ్యహీనః స్వా’ ఇతి”

(అ. భా. I. 205).

అని అభిసవుడు దత్తీచార్యుని నాల్గవ అధ్యాయ మున గౌరవ పురస్కరముగా స్మరించినాడు.

“తనుక్తం దత్తీచార్యేణ—

‘పదస్థ స్వరసంఘాతస్తానేన సుమితీ మితి”

(పాత. ప్రతి జ్ఞ. భా. III. 101).

అని మరెయ్యకచో ప్రస్తుతించెను.

“తథా దత్తీచార్యేణ—

‘పక్షిణాన్యత్తిచిత్రేద వృత్తయః తాన్వయం విధిః

ప్రధానం గీతి ముఖ్యం వా న్యచ్చేతి యథాక్రమమ్ ఇతి” (IV 88).

అని ఇంకొకచో సంగీత విషయమున వచించినాడు.

“దత్తీచార్యేణ—తత్త తాలశ్చ పాణిశ్చ

(ప్రభురేక మితి....” (IV 81).

అని తాల విషయమున స్మరించెను.

“దత్తీచార్యోఽపి—అనాదేశేతు సర్వత్ర

కర్తవ్యం సదశుష్కలః ఇతి” (IV 87).

అని మరల తాలావసరమున నుపహరించెను.

“తనుక్తం దత్తీచార్యేణ—

‘అద్యద్విశీయ మధ్యాంతం పాదభౌ గాద్విగుఃక్రమాత్ కనిష్ఠా నామికౌ యుక్తః మధ్యమా దేశినీకృతా’ ఇతి” (IV. 99)

అని ఒకచోట పలికినాడు.

“తథా దత్తీచార్యేణ—

‘అసమానత్వనిత్యత్వే తస్య ప్రాధాన్య కారణే’ ఇతి” (IV. 149)

అని ఇంకొకచోట గలగు.

“యథాహ దత్తీః—

‘అథ తానపదౌ పాదౌ తుల్యగీత్యాదిలక్షణౌ

పుథ గోలేణ కన్యాదా వపరాంతిక వస్తువత్’ ఇతి” (IV. 163)

అని మరల సంగీతవిషయమున దత్తీచార్యుడు ప్రశంసించ బడినాడు.

“దత్తీచార్యేణ సారిణో వ్యాచక్ష తే.....” (IV. 179)

అని చెప్పెను దత్తీచార్యులు భరతుని గ్రంథ మును వ్యాఖ్యానించి రని చెప్పెనున్నాడు. ఈ వ్యాఖ్యలతో దత్తీచార్యులు గ్రహించినపాఠము కొంత భిన్న సంప్రదాయమునకు చెందినదని చెప్ప వలసి చున్నది.

ఇట్లే లాల్లట, శంకుక, ఉద్భట, భట్టయంత్ర ప్రభృతులు ఫరిపరివిసముల నాట్యశాస్త్రమునకు వ్యాఖ్యలనిచ్చియున్నారు. వీరితోబాటు భట్టనాయకుడు, తొత్తిభట్టుగూడ వ్యాఖ్యానించినట్లు తెలియుచున్నది. తొత్తిభట్టుగూడ శిష్యులకు చెప్పినపాఠమునే అభినవు డంగీకరించినట్లు చెప్పికొనినాడు.

ఈ నాట్యశాస్త్రమునకు కొందరు వార్తీకము లనుసరించి, ఇందలి విషయపూరణను, వివరణమును

నాట్యశాస్త్ర వార్తికములు

ర్పించి యున్నారని చెప్పట క నేకములగు నాధారముల కలవు.

“సుబంధుర్నాటకస్యాపి లక్షణం ప్రహసంచధాపూర్ణం చైవ ప్రశాంతంన భాస్వరం లలితం తథా సమగమితి విజ్ఞేయా నాటకే పంచ జాతయః
(పే. 238)

అని శారదాతనయుడు భావప్రకాశలో చెప్పినాడు. పైన మనకొక సుమంశుడు తగిలినాడు. ఈ సుమంతుడే సుబంధునై యుండునమ్మనా?

వార్తికకారులు ముగ్గురో, నలుగురో కన్పించుచున్నారు.

“వార్తికకృతా పుష్కలం —

‘వాచ్యానుగతేభియే ప్రతిపాద్యేర్థేన గాత్రవిజ్ఞేయైః ఉభయోరపి హి సమానేతో భేదోన్యత్ర నాట్యగతిః’ ఇతి” (అ. భా. 1. 172)

“యద్వార్తికం —

‘ఏవ మనాంతర వాక్యైరుపదేతో రాగదర్శనీయేషు సింహాదివర్ణకైర్వా క్య చిద ప్యరాంతరన్యాసాత్’ ఇతి” (అ. భా. 1. 174)

అని రెండుచోట్ల వార్తికముల నభివచనపు డిచ్చినాడు. ఇతిడు రాహులుడై యుండునమ్మను.

ఒక చోట స్పష్టముగా

“యథాహ రాహులః —

‘పరోక్షేభివ కక్రవో నార్యా ప్రత్యక్షవత్ప్రియః సభీద నాట్యసర్మోభయం భరతే నోదితం ద్వయమ్’ ఇతి” (అ. భా. I. 172)

అని అభినవుడు రాహులుని వార్తికము నొకదానిని ఇచ్చినాడు.

“యథోక్తం రాహులకేన —

‘గ్రీవానాం కరయోః కట్యాం పాదయోశ్చపుష్కలైశ్చాక్షరైః భ్రమణం రేచితం విద్యా’దితి” (అ. భా. I. 115)

అని రేచిత ప్రక్రియను మెడకు, నడుముకు, చేతులకు పాదములకు రాహులుడు చెప్పినట్లు గలను. కాని

“తేన మౌగ్యుధుద్ భౌవికత్వపునీతపనాదీనామపి గత్యా చార్యరాహులాదిభి రభిధానం విగద్యుద్ధి త్యలం బహునా” (నాట ప్రతి, అ. భా. III. 38)

అని వల్కలు రాహులుని వాదము నిడట అభినవుడు త్రోసి వేయుచున్నాడు. ఇట్లే

“అయంగంభ శ్చిరంతనై ర్వృత్తీనాం చతుర్వైవ దృష్టాంతితా మా శిత్వ వ్యాఖ్యాతః, తత్రైవక్ష్యేగా దూషణ ముక్తమ్” (అ. భా. II. 208)

రాహులకాదులు నాలుగు వృత్తులనే గ్రహించినారు. కాని ఉద్భటుడి వాదమును నిరాకరించెనని చెప్పుచు ఉద్భటుని సిద్ధాంతమును ఆభినవు డంగీకరించినాడు. కాగా వార్తికకారుడైనంతమాత్రమున రాహులుడు ప్రామాణికుడు కాజాలవలె స్పష్టముచున్నది.

రాహులుని వార్తికములు కారికానూపమున గలవు. కాని మరియొక వార్తిక కారుడగు శ్రీహర్షుడు వచనమున వార్తికములను చెప్పినట్లున్నాడు.

“తదేవ త్రోటకం భేదో నాటక స్వేతి హర్షనాక్ తదన్యాసక మిత్యనేత్య నాద్రీయంతే విపశ్చిత్తః” (పే. 238)

అని శారదాతనయుడు శ్రీహర్ష వార్తికమును ప్రస్తుతించినాడు. నాటకభేదముగా త్రోటకమును శ్రీహర్షుడు చెప్పి ఉపనూపకములను గతి కల్పింప నెంచినాడు. కాని ఇతిరు లీ మాట నప్రామాణికమని త్రోసి వేసి నారట.

గద్యనూపమునగల శ్రీహర్ష వార్తికము నభినవు డనేక స్థలములలో ప్రస్తుతించెను.

“రసభావదృష్ట హస్తశిరశ్చాద్యయ ద్యంగం పూర్ణంవా పూర్ణంవా కృతేన వ నాట్య నృత్తియోర్భేద స్తుత్యా నుకారత్వ ఇతి హ్నా వార్తికమ్” (అ. భా. 1. 207)

అని నాల్గవ అధ్యాయము చివర అభినవుడు శ్రీహర్ష వార్తికము నువహరించుచు నృత్తినాట్యముల పరస్పర సంబంధములను వివేచించినాడు.

“శ్రీహర్షస్తు రంగశబ్దేన, తౌర్యత్రికంబ్రువక్ నాట్యాంగ ప్రయోగస్య తస్మిన్ పూర్వరంగతాం మన్య మానః పూర్వశ్చాసౌ రంగ ఇతి సమాసముమాస్త్ర. యదాహ — ‘దృషాయే వస్త్యర్థే నాట్యే రంగాయ పాద భాగాః స్వయఃపూర్వం తివేవ యస్మిక్ శుద్ధాః స్వయః పూర్వ.రంగోఽసౌ’ — ఇత్యాది” (అ. భా. 1. 211)

అని శ్రీహర్షుని పూర్వరంగపదము స్తోకరూపమున నిర్వచింపబడినట్లు వెలొకచోట —

“అతవివద శ్రీహర్షేణ—అంగనాసముచితం వాద్య
మిత్యాశయేన

వ్యక్తి వ్యంజన భాతూనాం దశ విధే స్యోక్త లభా
త్మ సే త్యుక్తం” (484)

అని గలదు. అంగహాసములపై నొక వార్తిక
కాదుడిచ్చిన 14 శ్లోకముల సుదహరించి, స్థిర హస్తముపై
నీ క్రింది కారికలను పేర్కొన్నాడు.

“ఇత్యేవం కరణ గ్రామః సమ్యగ్యోజనయా కృతః
నిర్వర్తయ త్యంగహారం స్థిరహస్త సమాహ్వయమ్.
అత్రి దశ కరణాని.

అత్రితిశ్చే తత్కరణ మంగస్యాత్రోట సేన తు
జఘ్నుక్షీతి మితి హ్యుక్త్యం తిథాకరణ గామినామ్.
హస్తాం స్థూర్తిది సంగ్రహేనా ముచితత్వ యుజాం
భవేత్.

యోజనాయద్వర్తనానాం చారీణామతి ఏవద
అవిచ్ఛిన్న సుతితరప్రబంధాలాతచక్రవత్.

ఏక బుద్ధ్యనుసంహార్యా స్థిరహస్తో భవేదథ
ఏవం సర్వేషు మంతివ్య మంగహారేషు సూరిభిః
ఆహార స్యే సమాధేరప్రయమం భగవతః ప్రియమ్
సర్వేష్వత్రాంగ హారేషు ప్రాధా స్యే కరణే గుణే.

పక్షయిత్యా విశిష్టాని చతుర్దిక్షు ప్రయాజ్యద
పూరయేత్ప్రయముఖం త భ్యోమంతాభ్యోమితి
మన్యతమ్.

ఏషాం ప్రయోగః ప్రాధాన్యా దదృష్టఫల ఏవహి
ప్రయోగ విషయో గీత వర్ణనానాదికస్యద.
త త్తద్వాక్యార్థ విధుతో విప్రకర్షానుసారతః
తేషాం యుద్ధనియుద్ధాదౌ న కదాచి త్ప్రయో
జ్యతా.”

ఈ వార్తికములలోని విషయము నభినవుడు
పూర్తిగా తన వివృతిలోనికి తెచ్చి యుండుటచేతనే
నానా కరణ సమ్మిశ్రితములకు అంగహారములకు
ప్రత్యేక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము నాపాదింప గలిగినాడు.

తల పుష్పపుటము కరణమునుగూర్చి ఈ క్రింది
వార్తికములు కన్పించుచున్నవి—

“సృతైరంగభేషు సర్వత్ర తలహస్త ద్వయం తథా
స్థానకం సమపాదాఖ్యం ప్రాచుర్యేణ ప్రయోజ
యేత్.

తేన తత్ప్రభుమం కృత్వా సమపాదం లతాకరా
దక్షిణాంఘ్రా నిష్క్రమితే చార్యాస్యర్థిక
సంజ్ఞయా.

తల సంచర రూపేద కృతే తత్కాల ఏవద
వ్యావర్తితేన పార్శ్వేషు సమానీతేన దక్షిణే.
పరివృత్తి వతా త్సమ్యగానీతే న చ హస్తయోః
ద్వయేన వామపార్శ్వేషు సౌష్ఠవేన సశేసతి
వామ ఏవస్త నక్షేతే కార్యః పుష్పపుటః కరః
తల సంచరపాదేన యోగాశుష్పపుటేనచ.
తలపుష్పపుటం నామ్నా స్రభమం కరణం భవేత్
కరణే ప్లేవ మ స్యేషు మంతివ్యా నామ వాసనా.
యదాతు చతురశ్రాంగం విధాయ కరణం త్వస్యమ్
ప్రయాజ్యతే తదా స్వేస్వే పార్శ్వేష్వద కరయో
ర్ద్వయోః.

ఆవేషితి క్రియాం కృత్వా పరివేషిత కర్మణా
కరణీయః పుష్పపుట హస్తబంధః ప్రయోక్తృభిః”

భరణుని నిర్వచన మీ కరణమున తొక కారికలో నూత్ర
ప్రాయముగా గలదు. కాని ఈ కరణమును జూపు
నపుడు యోజించవలసిన చారీస్థానకాది సహితము
ప్రక్రియను పై వార్తికములు చక్కగా వివరించు
చున్నవి. ఈ వివరణను సులభ గ్రాహ్యముగా నభినవుడు
తన వివృతిలో ప్రసాదించుటచే మనకు కరణము
లన్నియు చక్కగా బోధపడుచున్నవి.

సృత హస్తములకు తల ముఖముల నీ రీతిగా
వార్తికములు వివరించినవి—

“యా పూర్వం చతురశ్రౌతు తతో వ్యావృత్త
కర్మణా

ఉన్వృత్తి క్రియయాచైవ హంస పక్ష కరావసి
స్వస్వ పార్శ్వైత త్యక్తౌ తలే నానోన్వయ
సంముఖౌ

తదాతల ముఖౌ ప్రోక్తా యదాతల ముఖౌకరా”

ఈ విషయమంతయు సృతాభ్యాసమున కత్యంత
ముపకరించునది. ఇట్టి వివరణము కన్పించుటచే నభిన
వుని కృత్యము చాలవరకు సులభమైనట్లు చూపట్టు
చున్నది.

వోలా పాదాచారీ విధాన మీ రీతిగా వార్తిక
ములయందు కన్పట్టుచున్నది—

నాట్యశాస్త్ర వార్తకములు

“మంచితాంఘ్రిం యన్మత్కిన్య కర్ణాంతం
నిజ పార్శ్వతిః
పార్శ్వ ద్విశీయం తస్మాన్న లోలావ త్పార్శ్వ
మాత్మనః
నీత్యాతంతు నిజే పార్శ్వ పాతియే త్పార్శ్వనా తదా
దోషపాదా భవే చ్చార్తి ”

అక్షిప్తాచారీ ప్రక్రియ నీ క్రింది విధముగా
వార్తకకారుడు నిర్వచించినాడు—

“మంచితాంఘ్రిం యదాపురః
సముత్థి ప్యన తాంఘ్రి స్త్రీ వర్ధ మండలకన్యనః
నీత్యా పార్శ్వంతరం జంఘా స్వస్తికే
నిపాతయేత్
పార్శ్వ ధూమా తదాక్షిప్తా ”

ఆవిధాచారీ విధి నీ క్రింది రీతిగా వార్తకములు
ప్రపంచించినవి—

“యగా విశేష వత్తిగా
కృత్వాసంఘా స్వస్తికంతుమంచిత శ్చోణోఽగ్రతః
ప్రసారితాంచితా విధః సన్ పార్శ్వస్వస్తికపాత్యజే
పార్శ్వ పార్శ్వంతర త్రేతే తదావిధాప్యాగా
భవేత్ ”

ఈ విశేష వివరణ నభివృద్ధి చేపట్టి తన వివృతి
లోనికి అనువదించినాడు నృత్యశాస్త్రసమున కన్వించు
ప్రక్రియను గూడ గ్రంథస్థము చేయఁజేసెను ఈ వార్త
కములతి సుఖ్యములని వేరుగాజెప్ప నక్కరలేదు గురు
శిష్య పరంపరలో మూల గ్రంథము వ్యాఖ్యానింప
బహు గలదు. ఈ వ్యాఖ్యయే వార్తకరూపమున
బహులకరి శాస్త్రునిపయములను వివరించుచు,
పూరించుచు, విశేషములను తెలుపసాగెడి. ఇట్టి
వార్తకములను రాహులుడు, శ్రీహర్షుడు మొదలగు
వారు రచించినారు. వీరిలో కన్వించని విశేషాంశ
ములను ప్రపంచించుటకై ఇతిర టికలు, వ్యాఖ్యలు,
వివృతులు బహులు జరిగివి.

స్వార్థం - త్యాగం

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

ఇంతకు ముందు వరకూ నాన కురిసి, యిప్పుడే నెలిసింది. ఆయినా నీలకాశం యింకా నిర్మలం కాజేగు. మూడు గంటలకు చదువుతూన్న పుస్తకం మూసి వచ్చి లేడీ డాక్టరు విశాలాక్షి పిట్టగోడ వద్ద నిల్చుని మేడ క్రిందికి దూస్తోంది.

పట్టపగలే సాయంత్రంలా వుంది. ఈ విషయమే స్ఫురించి విశాల చిరాకు పడింది. వస్త్రం వస్తే అన్నీ నిర్బంధాతే. శుభ్రమైన బట్టలు ధరించటానికి వీలు లేదు. షికారు పోదామంటే వీలులేదు. ఇవాళ ఆదివారమే కాబట్టి యీ పూటంతా ఖాళీ. కాస్త డింపిరి తీరిగ్గా పీల్చుకునేది వారానికి యీ సగం రోజే. మళ్ళీ తెల్లవారిలే మాములే. తిరిగి వానరాకుండా వుంటేనే యీ సాయంత్రం ఏమయినా సర్దాగా తిరగటం.

సంకేహం నివృత్తి చేసుకునేందుకు ఆమె తల ఎత్తి ఆకాశంలోకి చూసింది. ఆశ నిరాశ అయింది. అనుమానమే—విసుక్కుంది.

ఏనో తోచి వెనుదిరుగ బోయేసరికి అప్పుడే మెలిక తిరిగి తమ యింటిని సమీపిస్తున్న ఓ చిన్న కారు ద్విగ్గోదరమైంది. “కొంప తీసి...”—భయపడింది. ఈ కారు తమ గేటు ముందరే ఆగను కదా.

కారు గేటు ముందరే ఆగింది.

విశాల దిచ్చే విసుగుతో తొంగి చూసింది. కారు లోంచి ముందు తెలుపు తెరుచుకుని ఓ యువకుడు దిగి పైకి చూశాడు. పైనున్న షేడ్ మీద నుంచి అయిదాగు నీటి బిందువులు జారి ఆమె తలమీద పడి, వెనక్కి జారగిలబడేటంతలో అతను విష్ చేశాడు.

ఆమె తప్పని సరిగా, మనసులో దూషిస్తూ మెల్లగా నడిచి క్రిందికి వచ్చింది. అప్పటికే డ్రాయింగ్ రూమ్ లోకి వచ్చి సోఫాలో కూర్చున్న ఆ యువకుడు వినయంగా లేచి నిలబడ్డాడు. కూర్చున్నాక కూర్చున్నాడు.

“ఏం కావాలి?”

“చాలా అర్థంటు”

“ఏం కావాలి?” విసురుగా, విగుసుగా అడిగింది ఆమె.

అతనిసారి కొందం కంగారు పడ్డాడు; అన్నాడు “నా మినెస్కి పెయిన్స్ వస్తున్నాయి. దయవుంచి రావాలి”

“ఎక్కడికి?”

“మా వూరికి”

“వూరికా? ఈ వూరు కాదా” ఆశ్చర్యపడింది. విశాల.

కొందం జంకుతూ ఆ యువకుడు “ఉహూ; కాని యిక్కడకు ఆరు మైళ్ళే” అన్నాడు.

విశాల అతన్ని నిశితంగా పరికించింది. బయటకు ఎక్కువ తెలియపర్చకపోయినా అంతరంగికంగా చాలా వ్యసనమభివిస్తూన్నట్లుగా వున్నాడు. వాలకం చూస్తే వొడిలేటట్లు లేదు. తనమీద గురివుంచి వచ్చిన వ్యక్తిని, మిష పెట్టి పంపటం కష్టమే. అన్యాయం కూడా.

“దప్పన రారా!”

విశాల నిస్సహాయురాలైంది. “సారీ...యింకెవరి దగ్గరకైనా” అని కనీసం తప్పించుకునేందుకు ఒక ప్రయత్నమైనా చేద్దామనుకున్న ఆమె సోరు మాత పడింది.

“ఇదే మొదటిసారి. ఏమవుతుందోనని భయంగా వుంది”

ప్రశ్నలు అడిగి అతన్ని వేధించటానికి ఎక్కడగా అవకాశం లేదు. ఎన్ని ప్రశ్నలు అడిగినా ఏనో సాకులు చెప్పి “చూరే రావాలి” అని పట్టుబట్టే సమర్థత లేనివాడై వున్నాడా యువకుడు?

స్వార్థం - త్యాగం

చేసింది లేక అనంగీకారంగానే లేచి నిలబడి “ఉండండి” అని లోపలకు వెళ్ళింది. పది నిమిషాల్లో తిరిగి వెళ్ళి కావసిన యిచ్చెట్టు మెంట్లు పున్న బ్యాగ్ తో గదిలోకి వచ్చింది. అతను లేచి నిల్చుని బ్యాగ్ అంగురుని, బయటకు నకిచాడు. ఆమె మానంగా అతన్ని అనుసరించి, కాదు వెనక స్ట్రోక్ కూర్చుంది. అతను ముందు స్ట్రోక్ డ్రైవరు ప్రక్క కూర్చున్నాడు.

కారు కదిలాక విశాల నిట్టూర్చింది. ఇవాళ ఎంత ప్రాగ్రాం! ఎన్ని ప్లాన్లు?

ఓ క్షణం ఆగి “బాక్సీనా?” అని అడిగింది. ఎక్కే ముందు చూసుకోలేను.

“అవునండీ”

ఆమె మానం వహించింది. ఓ అయిదు నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాక, ఓ విషయం స్ఫురించి అంది. “మా మిడ్ వైఫ్ లీవ్ మీద వుంది. మీ ఊల్లో..”

“ఉన్నారు లెండి. ఆ జాగ్రత్త తీసుకునే వచ్చాను” అని వెంటనే ఆ యువకుడు అన్నాడు.

* * * *

నాలుగు గంటలకాలం గడిచింది. లేడీ డాక్టర్ విశాల యివాళ అదృష్టవంతురాలు... ఎక్కువ శ్రమ లేకుండా సఫలీకృతురాలైంది. మొగపిల్లవాడిని దంపతులకు అందిచ్చింది.

అతను ఫీజు తెచ్చి యిచ్చాక తీసుకుని “యహ వెజతాను” అంటూ లేచింది రామె.

“వొచ్చి దిగ వెజతాను” అన్నాడు.

జాలిపడి, నర్వి అంది విశాల “వొద్దు. వెళ్ళగలను. ఈ సమయంలో మీరు యింట్లో వుంటేనే బాగుంటుంది.”

కారు చిన్నగా కదిలాక లైటు వెలుగులో ట్రేయ చూసుకుంటున్నాడు. “ఏమో పడిన మిషన్లు... గర్భకుల రోడ్డు అరగంట ప్రయాణం.

కొంతదూరం పోయాక గాని పొరపాటు చేశానని తెలియలేనామెకు. తను చేసింది అంత ఆగోగ్య కరమైన పనికాదని అప్పుడు గ్రహించింది. మధ్యాహ్నం అనంతరం మూడవ ముసురుగావున్నా వచ్చేటప్పుడు దారి ప్రమాదకరమైనదని అనిపించలేదు.

ఇప్పుడు యీ రహదారి నిజస్వరూపం బయటపడింది. కటిక చీకటి. అటూ యిటూ జీబూతాల్లా చెల్లు. భయంకరమైన నిశ్శబ్దం.

అరగంట యీ నిశ్శబ్ద నిశీధిలో సయనం. భయపడవలసిన విషయం ఎందుకుకాదు? విశాల డాక్టరే—కానీ లేడీ డాక్టరు.

ఆమె బిగబట్టుకుని కూర్చుంది. ఈ డ్రైవర్ ను యిష్టం వచ్చినట్లు ఆధికారరీత్యా ఉపయోగించుకునే సాహసం యీ స్థితిలో ఆమెలో వారింది. “కొంచం స్వీటుగా పోనియ్యి డ్రైవర్” అనబానికి కూడా ఆమె సంసిద్ధురాలు కాలేకపోయింది. ప్రయత్నించి చిరమించింది.

బహుశా యింకా మామ మైళ్లుకూడా పోయి వుండను. గమ్యస్థానం సగందూరంపైగా వుంది. హతాతుగా కాలే ఆగింది.

విశాల భయకంపితురాలైంది.

“ఏ...మి...టి...ఏ....”

ఆమె అడగలేను. డ్రైవరు మాట్లాడకుండా నెల్పులాగి రెండుమామూ సార్లు ప్రయత్నించాడు, ఉహం స్టార్టు కాలేను. టార్పిలైట్ తీసి తలుపు తీసుకుని బయటకు వెళ్లి, బాయ్ నెవ్ ఎత్తిచూస్తున్నాడు.

లేడీ డాక్టర్ గారికి ఏమి చేయాలో పాలుపోలేను. మనుషులకిచ్చినట్లు ఆమె నోరులేని యీ కార్లకు యిన్ జక్షన్ యివ్వలేను కదా. ఓ నిమిషం తటస్థంగా ఊహకుని, ఏదో తోచి, డ్రైవర్ ను తెచ్చుకుని, బయటకు దిగింది. టార్పిలైటు వెలుగులో డ్రైవరు ఏదో యాశించ పడుతున్నాడు. మెల్లిగా అతన్ని సమీపించి కంపిత స్వగంధో అడిగింది.

“ఏమయింది?”

“కార్బో కెటర్ లో ఏదో లోపం వచ్చింది సార్. దీని అంతు తెలుస్తాను” తల ఎత్తికొద్దానే జవాబు వచ్చింది.

“ఎంతసేపు పడుతుందో?”

“పది నిమిషాలు”

విశాల మానం వహించింది. తిరిగి లోపలకు పోయి కూర్చో బుద్ధికాలేను. చుట్టూరా చీకటి. చిడీ చిప్పడూలేను. ట్రాఫిక్ అనశలేను... ఖితి చెందవలసిన అవసరం ఎందుకులేను? కదిలి ఓ అద్భుత

వేసి, కొంచెంగా జారింది. చాలానేపు వర్షం కురుచుండగా గోడ్డుంతా బురదమయంగా వుంది. చీకెంచుకుంటూ కురుగుతూ జాగ్రత్తగా నడిచి, ఓ చెట్టు క్రిందకునిచ్చి నిల్చుంది. గోడ్డుదా లేగు, ప్రకృతి సౌందర్య చీకటి తెల మాటున నాగింది కదా. ఏం చెయ్యాలో యివ్వకు?

మాడగా, ఆమెలో ఉప్పుతో జరిగించిన చిగురు అడకం కాసాగింది అది నైశిధ్యంగామాడా మారుతోంది. ఈ నాయంత్రం అంత ఉప్పుటిగాగా గడిచింది కొత్తదినం వీటి వేగు సగదా అసలే లేగు. వానీ యిగా కొగు మృగారిగో -గింపుడైనా ప్రక్కన యిద్దగు ముగ్గుగు స్నేహితులు వుం డే...

మాతాత్తుగా పలుకుకు పడింది. సునుష్య సంచారం ఏమీలేని యీ అంధకారంలో వొంకిరిగా, ఓ ముక్తా మేహమూ తెలియని వ్యక్తితో యీ ఏకాంత ప్రదేశంలో వున్నాననే తలంపు వచ్చే సరికి వర్ణంతా జలసింఛించింది. రక్తం ఘనీభవించి నట్లయింది.

కొన్ని గజాల దూరంలో, తింటూలు పడుకున్న డ్రైవరు వంక చూసింది. పారవట నైనా యిటువైపు చూడటం లేగు. అయినా విశాల ప్రసన్నురాలు కాలేగు. ఏమియినా అపాయం సంభవిస్తే యిక్కడ తిమగు కాపాడేది ఎవరు?

ఆమె హృదయ క్షేత్రంలో ప్రయివగు నిలిచి, క్షౌర్యంగా నవ్వుకున్నాడు. ఆ నవ్వులోని అంతి రాష్ట్రం స్త్రీయైన విశాలకు తెలుసు.

ఆమె భావాలు అంతటితో ఆగలేదు.

మాతాత్తుగా దొంగలు వచ్చారు. వాళ్ళకు పెద్ద పేద్ర మీసాలున్నాయి. తినిని బయటకు రమ్మన్నారు. తిన కంఠసిమలో ఒకేఒక నెక్లస్. అది కొస్తా కాజేశాగు అంతిటితో ఆగినా బాటుండును. వాళ్ళు యింకా ఏమిటి ఆశిసున్నా? వాణికి పోతూందితిన.

నవ్వువొచ్చింది విశాలకు. అందరి వంటి స్త్రీ కాను తిను చగువునుంది. తెలివీలది. కానాలని ఓ యువకుడి సహాయం తిన్నిగించింది. మళ్ళీ ఎంకు కంతి భయ, కాని అంతి చీకటిలో కూడా తినిని సవరూ చూడకపోయినా వొంగనవ్వు ఎంకుకు నవ్వు కుంధో ఆక్షణంభరిచి అర్థం కావట్లేదామెకు.

ఈ విచిత్రమైన అవస్థధరించటం ఆమెకు గుర్తు రంగా వుంది. ఇంకా ఎంతిసేపని అడుగుదా మనుకుంది. తినిని తిరుగిసింది ఓ క్షణంపాటు ఆనందంతో పరవసుగాలైనిల్చుంది దూరంగా ఆమెకు ఆకాశోన్మిత —ఉహు—కాజోళ్ళు కనిపించాయి.

అవి క్రమక్రమంగా సమీపిస్తున్నాయి.

బాగా దైర్యం చిక్కింది. మెల్లగా నడిచి గోడ్డునుదసు వచ్చి నిల్చుంది. గోడ్డు మెలికలలో జోళ్ళులు వాసుకమాశి అడుగున్నాయి. అయిదే నిమిషాలు గడిగాయి చీకట్లో చిన్నగా నల్లుగు చేసుకుని, దాని సమీపంబూ వస్తూన్న చిన్నకారు విశాల చుట్టూవున్న సరిస్థితి గమనించి కాబోలు చప్పున ఆగింది. ఆమె వుడ్రేకింకూడా అదే. లైట్లు ఆరాయి.

మగుక్షణంగా తిలుపు తీసుకుని, టార్పీలైటు వెలుగు గోడ్డునిద ప్రసరింపజేస్తూ ఓ వ్యక్తి, విశాల దగ్గరకు నడిచివచ్చాడు.

“ఏం జరిగిందండీ?” యింగ్లీషులో, నమ్రతగా ప్రశ్న వొచ్చింది.

వెంటనే విశాల జనబు చెప్పింది.

ఆ వ్యక్తి సానుభూతి చూపించి “ఏంసీదూరం పోవాలి?” అని మళ్ళీ అడిగాడు.

జనబు చెప్పింది విశాల.

“మేమూ ఆ ఊరే మీ పేరు ఏమిటి?”

జనబు చెప్పింది.

చీకటిలో కనిపించకపోయినా ఆ వ్యక్తిలో కొద్దిగా సంచలనం కలిగినట్లు లీలగా తట్టింది విశాలకు. ఈ విషయంలో ఆమె ఏదీ నిర్ధారణ చేసుకోకముందే ఆ వ్యక్తి “మాలతీ” అని పిల్చాడు.

లేడీడాక్టర్ నివ్వగపాటు ప్రసించకుండా అతను చప్పున తన కాగువగ్గరకుపోయి మళ్ళీ “మాలతీ” అని మృదువుగా పిలిచాడు.

“ఏమిటి?” అని లోపలనుండి ఓ హాసస్వరం వివచ్చి, యిందుమందు అదే క్షణంలో లోపలి డ్రైటూ నలిగింది. సుమారంలో నిల్చున్న విశాల వెనుక నీయలో కూర్చునివున్న ఓ స్త్రీ తాలూకు పాలిపోయివున్న సుందరవదనాన్ని అస్పష్టంగా చూడగలిగింది.

స్వార్థం - త్యాగం

“ఎవరోచ్చాగో చూడు” ఆ పురుషుడి కంఠ
ధ్వని ఉత్సాహంగా విసవచ్చింది.

“ఎవరు?”

“నువ్వే గుర్తుపట్టు...డాక్టర్! ఓసారి యిటు
వస్తారా?”

ఆమె మెల్లగా కారుదగ్గరకు నడిచివచ్చి,
లోపలవున్న స్త్రీకేసి దీర్ఘంగా చూసింది. లోపలి
ఆమె అలాగే చూసింది.

మొదట సంశేహం, పిదప ఆశ్చర్యం, తరువాత
సంతోషం యినన్నీ యించుమించు ఒకేసారి ఆయిద్దరి
స్త్రీల ముఖాకృతులలోనూ ప్రతిఫలించి “నువ్వా”
అని యిద్దరినీ మళ్ళీ ఒకేసారి రమరమి పలకరింప
జేశాయి.

“మాలతీ” అంది విశాల గాఢదికంగా. ఆమెకు
ఎంగుళో యిప్పుడే దుఃఖంలాగా వచ్చింది. ఆ స్థితి
లో నే కన్నీళ్లు కారితే వాటి నే ఆనందభాష్య
లంటారు.

“ఎన్నాళ్లకీ కలుసుకున్నాం విశాలా. లోపలకు
రా” — ఆమె మాటలు పూర్తికాకముంకే పెద్ద దగ్గతెర
వచ్చింది. చప్పున వెనకవున్న బాలీసుకు ఆనుకుని, తల
వంచుకుని, ప్రేమలు తెగిపోయేట్టు దగ్గతూ, అవస్థ
పడసాగింది. విశాల ఆలస్యం చేయకుండా అటువైపు
తిరిగిస్తే, తలుపు తీసుకుని లోపలకువెళ్లి మాలతి భుజా
లను గట్టిగా పట్టుకుంది.

“మాలతీ. అయ్యో ఏమిటిది?”

మాలతి స్నేహితురాలివైపు జాలిగా, దీనంగా
చూసింది. అతి ప్రయత్నంమీద జవాబు ఏదో చెప్ప
బోయేటంతలో మళ్ళీ దగ్గతెర వచ్చి, మనిషి వేళ్లాడి
పోయింది.

అయిదునిమిషాలు బాధగా, వ్యధగా నిశ్శబ్దంగా
గడిచాయి.

మాలతి బాగా తేరుకున్న తర్వాత హీనస్వరంతో
అంది—“అంతే అది.”

“అంతే?”

నవ్వుటానికి ప్రయత్నించి విఫలమై ఆమె
“నాకు టి. బి.”

విశాల ఒక్కసారిగా విద్యుత్తాతం తగిలి
నట్లుగా వణికింది. “ఏమిటి? ఏమిటి?”

“ఏమీలేదు. రెండేళ్ల క్రితం దాపురించింది
నాకు. అప్పటినుంచీ యింతే.”

“ట్రేట్ మెంట్ తీసుకోలేదా?”

“నెయ్యవలసిన ప్రశ్న వేరేవా? ఎంగుళు తీసు
కోలేదా? రోజూ నెప్పదలిట్టు మాఇంటికి వచ్చిపోతుం
టానుగా.”

విశాల నిట్టూర్చి “ఎటువంటి సరిస్థితిలో నిన్ను
చూశాను” అని ధోరణి మార్చటానికి ప్రయత్నిస్తూ
“అయితే ఇక్కడికి వచ్చి ఎన్నాళ్ళయింది? దాసుకు
మాత్రం లాడదామనుకుంటున్నావా? కనిపించావు
కాదే?” అని గబగబ అడిగింది.

మాలతి యీ ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పబోయే
టంతలో బయటనే తచ్చాకుతున్న మాలతి భర్త మరీ
దగ్గరకు వచ్చి “యిక్కడేనా ఏమిటి కబుర్లు? ఈ
చీకట్లో ఏమిటి? డాక్టర్ గారు మనతో నే కారులో
వస్తారు.” అన్నాడు.

“కాదు. నాకోసం అక్కడ టాక్సీ వుండకదా”
అని విశాల చప్పున అంది.

“అది యింకో గంటకుగాని బాసపడితే నయమే.
డ్రైవర్ తో నే చెప్పేసి వస్తాను” అని అతను రెండు
నిమిషాల్లో ఆ పని ముగించుకువచ్చి ముందు తలుపు
తెరిచి స్టీరింగు ముందు కూర్చున్నాడు. ఇందులో
మొహమాట పడాల్సింది ఏమీలేదని గ్రహించి విశాల
మానంగా కూర్చుంది. కారు కదిలింది.

“ఇప్పుడు చెప్ప” అంది విశాల రెండు నిమి
షాలు గడిచాక.

“ఏమింది? వారికి యిక్కడికి ట్రాన్స్ ఫర్
అయి వారం రోజులయింది”

“అయితే నేను యిక్కడే వుంటున్నానని
తెలిసి ఎంగుళు వచ్చి కనిపించలేదు? పోనీ ముందుగా
ఎందుకు ఉత్తరం రాయలేదు.”

మాలతి వెంటనే ఊహ స్వరంతో “ఏం
చెప్పనూ. నా ఊహలు మరో విధంగా వున్నాయి.
చాతాత్తుగా వచ్చి ఆశ్చర్యంలో ముంచి లేద్దామను
కున్నాను” అంది.

“ఆశ్చర్యం సరే. దుఃఖంలో ముంచావు” అను
కుంది విశాల లోలోపల.

ఇంతలో ఆమె దృష్టి సీరియస్ గా డ్రైవ్ చేసుకు పోతున్న మాలతి భర్త పై బడింది. ఆమె పెళ్ళికి తను వెళ్లేను. అతని పేరు ముకుందరావు అన్నట్లుగా గుర్తు. గజిలేడ్ ఆఫీసరని మాలతి ఉత్తగాలే చెప్పాయి. ఆమెలో మాత్రాగా ఓ ప్రశ్న ఉదయించింది. దానికి జవాబు సులభమే. ఆ సులభమైన జవాబు ఆమెకు తోచేటంతలో మాలతి నాలిక కొరుక్కుని ఆంది. “సారీ—మీ యిద్దరకూ పరిచయం చేయ సేలేను.”

పరిచయం ముగించాక ముకుందరావు ఆమ్మాను “మితో నాకు ముఖ పరిచయం యివే ప్రళయం అయినా, మీ గురించి ఎంతో స్నేహితుడైనాను కూడా తెలుసుకోవలసిగా, మీరు నాకు తెలిసేటట్లు మా మాలతి చేసింది. ఘన కార్యం కరూ. అందుకనే మీ పేరు మీ నోటినుంచి రాగానే ఎవరో గ్రహించి వేశాను.”

ఇవే, యిండాక విశాలకు తోచబోయిన సులభమైన జవాబు. ఆమె యిప్పుడు చిన్నగా నవ్వి, ఊహించింది.

తర్వాత స్నేహితురాలిద్దరూ లోకాభిగామానుణంలోపడ్డారు. మధ్య మధ్య ముకుందరావుకూడా విశ్వసంభాషణలో జోక్యం కలిగించుకున్నాడు. ఈ యిద్దరి స్నేహితురాలైన వ్యక్తి వున్న స్నేహం కొంచెం విశిష్టమయింది. అయితే ఒకర్నొకరు మానుకోకుండా గడిపారు. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు కూడా యిన్నాళ్లు యెక్కువగా జరగలేదు. కాశీజి గోజులలో ఉన్న మిత్రురాలిగా పరిగణించిన వ్యక్తి వివాహానికి కారణాంతరాలవల్ల విశాల హాజరుకాలేదు. విశాల డాక్టర్ ఆయాక చూడటానికి అవతలి వ్యక్తికి పవలేను. ఆమెకు భయంకరమైన ఓ వ్యాధి సంక్రమిస్తే ఈమెకు తెలియటం సంభవించలేదు. విచిత్రం కాదా? ఇనా ఇద్దరిమధ్యా ఆస్వాదుతికేం లోటులేదు. అంశేకాను. చాలా సంవత్సరాల తర్వాత కలుసుకున్నప్పుడు తాత్కాలికంగా జనించే సిగ్గు, మోహమాటం యివన్నీ లేవు వీళ్ళమధ్య. విశాల స్నేహితురాలి ఆరోగ్యం గురించి వివరాలింకా అడుగుదా మనుకుందిగాని అది ప్రమేయం. కానీ ఊహించింది. మధ్య మధ్య రెండు మూడు సార్లు మాలతికి దగ్గుతెరలు వచ్చాయి. ఆ సమయంలో మాలతి కళ్ళలో ఒకరకం బాధతో తిరిగి

కన్నీళ్లే. విశాలతరళనయ నాల్గోనూ మరో రకం బాధతో తిరిగాయి.

చాలాసేపు గడిచాక, సిటీలో జనసంచారం బాగా సన్నగిల్లాక కాగు పుంపీగులలోకి ప్రవేశించింది. ఒకటి, రెండు మైళ్లు, పది పదిహేను మలుపులు తిరిగింది. ఓ పెద్దమేడ గేటుముందు కారు చిన్నగా ఆగాక “యివే నూ యిల్లు” అంది మాలతి. విశాల తల ఊపి, లేచి స్నేహితురాలు కారునుంచి దిగటంలో సాయపడింది.

“లోపలకురా” అంది ఆమె ఆయాసపడుతూ.

“ఇప్పుడు కాదు. ఇప్పటికే చాలా రాత్రయింది. ఇంకో రెండు మూడు రోజుల్లో వీలు చూసుకుని వస్తాను” అంది విశాల.

“తప్పకుండా రావాలినుమా.” అని భర్త వంక తిగి “కారులో ఆమెను యింటివరకు దిగబెడ్డారు గదా” అంది.

విశాల యింకా కంగారు పడుతుండగానే ముకుందరావు “రాండి” అని ఆహ్వానించాడు. మనసులో చాలా నొచ్చుకుంటూ స్నేహితురాలి దగ్గర సెలవు తీసుకుని కారులో ఎక్కి కూర్చుంది. తర్వాత యిద్దరూ ఎక్కువగా మాట్లాడుకోలేదు. విశాల తన యింటివద్ద దిగిపోతుంటే, అతను “ఒకసారి వీలు చూసుకుని తప్పకరండి. మాలతి కేమీ తోచను” అన్నాడు. ఆమె తల ఊపి, థ్యాంకుస్ చెప్పి లోపల కొచ్చేసింది.

* * *

మొదట ఆమె రెండు మూడు రోజుల్లోనే స్నేహితురాలింటికి వెళదామనుకుంది గాని, డిసెప్టెంబర్ లో వర్షం ఎక్కువగా వుండటం వల్లా, బంధువుల ఇంటికనివెళ్లిన తల్లి ఇద్దరు ముగ్గురు బంధువులని కూడా వెంటబెట్టుకుని బెంగళూరునుంచి వచ్చేయటంవూ తీరికలేక వెళ్ళలేకపోయింది. ఆ ప్రయాణం అదివారం రాకా వాయిదా వేసుకుంది. చివరకు ఆదివారం వచ్చింది. మధ్యాహ్నంనుంచి అంతా సెలవే కావటంవల్ల ఆమె వంటి గంటకు బయల్దేరింది.

“కుక్కలున్నాయి జాగ్రత్త” అన్న బోధు ఆమె మానుకోలేదు. తొందరలో రెండుగురు గేటు దాటి ముందుకు వేసేసరికి గొలుసు కట్టివున్న దెబ్బపు కుక్క గయ్యని ముందుకు ఊరికబోయింది. విశాల చచ్చే భయంతో కళ్ళప్పుడెప్పి మామూ నిలబడి

పోయింది. లేడీ డాక్టర్ గారిని యిప్పుడో పెద్ద సమస్య ఎదుర్కోబోతోంది. కాని ఆమె అదృష్టం బావుంది; (సర్కు గదిలోంచి సవ్యతి వని లేచివచ్చిన పూర్వం ఆమెను రక్షించాడు.

కుక్కని గడుసుతూ, విషయంగా ఆమెపైపు మాన్తూ “హాహూ సత్యం వెన్నాడు” అన్నాడు.

విశాల వాడివంక కృతజ్ఞతతో చూసి, మరి రెండు మూడు అడుగులు వేయకముందే నీరసించిన మాలతి సుందరవదనారవించం పైనున్న కిటికీనుంచి తొంగిచూసింది.

“విశాలా” అని పిలిచింది ఆమె చేయికిపుతూ.

విశాల పైకి చూసి జాలిగా నవ్వి “వస్తున్నా” అంది. పూర్వం మెల్లదైపు దారి చూపాడు. ఆమె గబ గబ మెట్లు ఎక్కి పైకి వెళ్ళిపోయి, స్నేహితురాలితో ముందుగా అన్న మాట యిది: “హాటి చచ్చాననుకో”

మాలతి గోడపలకనుంచి నిల్చింది. ఆ తక్షణంలో ఆమె పాలిపోయిన పెద్దపురమీద చురుగించిన చిరునవ్వు ఆ ముఖానికి ఎటువంటి వన్నె చిన్నెలా తెచ్చి పెట్ట లేదు సరికదా, నలాళెలా పోయినట్లంది.

“మా యింటికి వచ్చిన ప్రతివారిపనీ యిలాగే అవుతుంది. “వద్దండీ” అన్నాను. విన్నాడుకాదు.

తర్వాత యిద్దరూపోయి కుర్చీలలో కూర్చున్నారు. “రెండు మూడు రోజుల్లో రావటం అంటే యిదేనా ఏమిటి?” అని మాలతి ప్రశ్నించింది.

“ఏం చేయను? నీకూ నాకున్నంత పనివుంటే తెలుస్తుంది.”

మాలతి స్నేహితురాలి వదనంలోకి ఒకసారి చూసి, తిరునాతి తిలవంచుకుని అంది “ఉన్నాప నే నేను చేసుకోలేనుకదా.”

ఉత్తరక్షణంలో ఆమె కనుకొనల్లో నీళ్లు తిరి గాయి. చిన్నగా అవి త ర్వాత చిక్కిపోయిన చెక్కిళ్ళమీదుగా కంఠమీదైకి ప్రవహించాయి.

“మాలతీ” అంది విశాల. “ఛా—ఏమిటి?”

“ఏం చెప్పను విశాలా! నావంక చూడటానికి నీ కిప్పుడు భయం వేయటంలేదా? నన్ను తాళేం దుకు కూడా నీవు జంకటలేదా? బహుశా యీ అనుభూతులు నీ కంతగా వుండకపోవచ్చు. డాక్టరీగా నువ్వు. మావారికీ లేవనుకుంటా. ఆయన భర్త కాబట్టి

భరిస్తున్నాడు. మరి...మరి....” ఆమె కంఠం వాణి కింది. ఎంతో నీరసంగా వాణికింది. “సహృదయంతో నన్నెవరు ప్రేమిస్తాడు విశాలా? ఒకప్పుడు—నీకు తెలుసుగా. ఈ అందం ఎంతమందిని ఉన్నాగుల్ని చేసిందో! ఈ చేతులు చూడు ఎలా క్షీణించిపో యాయో. నా గొంతులో నాకుర్యమేనా నీకు విని పించేది? ఇంకా కొంచెం గట్టిగా మాట్లాడితే అంతా రక్తం—రక్తం—రక్తమయం.

ఆమె రెండు చేతుల్లో ముఖాన్ని కప్పకుంది రక్తంతోకాదు; రక్తంలాంటి కన్నీళ్ళతో అవి త్వర లోనే తిరిగిపోయాయి. విశాల ఉద్వేగాన్ని అణచు కుంటూ ఆమె చెబుల్ని, వదనమండలంనుండి బలవం తంగా విడదీసి, కంపితస్వరంతో అంది “మాలతీ. నీకు పిచ్చిగానీ ఎత్తలేకుండా.”

“ఆ అదృష్టం అందరికీ పడుతుందా విశాలా.”

“చాలే. ఈ వేదాంతం ఎప్పటినుంచీ?”

“చెప్పజేను” అని ఆమె గంభీరంగా “యిదీ వేదాంతమంటానా డాక్టర్. నే నందులో ఓనమా లయినా నేర్చుకోలేదే. బహుశా ఒకటి నిజం కావచ్చు. కష్టాలు వచ్చినప్పుడు మానవుడి నోటినుంచి ప్రతిమాటా వేదాంతంగా యితరులకు ధ్వనించవచ్చు” అని నిట్టూర్చి “సంతోషంవస్తే మనిషి నవ్వుతాడు. కష్టంవస్తే నాలానే ఏడుస్తాడు మరి యీ దుఃఖసమ యాల్లో నేనా వేదాంతం వచ్చేసి? విశాలా, నేను చెప్పేది అర్థమయిందా? వేదాంతంలో కొంతస్వార్థం వుందన్నమాట. ఆ ప్రకారం ప్రతివారూ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, ఏదో ఒక తక్షణంలో వేదాం తులు అవుతూనే వుంటారు. బలే. అయితే యీ సిద్ధాంతానికి ఏర్పడిన ఆ ప్రత్యేక విలువ ఏమయింట్టు.”

“మాలతీ...మాలతీ...మాలతీ”

తల వంచుకుని, కొంచెం ఆగి, మళ్ళీ తల పైకిఎత్తి గాద్దడికగా అంది ఆమె.

“మాట్లాడనియ్యి విశాలా! మాట్లాడితే కొంచెం అవేదన తగ్గవచ్చు”

విశాల స్వగం చిన్నదిచేసి అంది: “నీ కెలా ఊరట కలిగించాలో నాను బోధపడటంలేదు. డాక్టర్లందరూ సాధారణంగా కృత్రిమంగా ఊరడించ టానికే అలవాటుపడి వుంటారు. ఈ అలవాటు

బహుశా నీవు నాకు ప్రాణస్నేహితురాలిని అవటం చేత నేమో, నా చేత నోరు విప్పించటంలేదు.”

తరచి యోజీస్తే యీ మాటలు అవతల వ్యక్తి హృదయానికి ఎంతగానోగా నాటుకుంటాయో విశాల ఆలోచించ లేదు. కాని అవతలి వ్యక్తి అంత తరచి యోజించక పోవటంవల్ల ఆక్కడ సన్నివేశం మరింతచెడి రసాభాస కాకుండా కాపాడబడింది.

తరువాత మళ్ళీమాలతి అంది “అక్కడవుండగా రెంజేళ్లు యీ మాయదారి జబ్బుకోసం వేలకు వేల రూపాయలు తగలబోతాం. మేనేసిన్స్ తీసుకుని తీసుకుని ప్రాణం విసిగిపోయింది. ఈ డోల్ఫో మాకు తగ్గ సైపలీస్ట్ ఎవరూ దొరక లేదు.” అని కొంచెం ఆగి “బహుశా యింకా కొన్నాళ్ళలో మదనపల్లి శానిటోరియంలో జాయిన్ అవుతాను. వారు ఆందు కోసం ప్రయత్నిస్తున్నారు.”

విశాలకు మనసంతా చాలా కలతగా వుంది. ఇవాళ యింత విపరీత సరిస్థితుల్లోకి యీమ్మకు పోబడతానని ఆమె ముందుగా కొంచెమైనా ఊహించ లేక పోయింది.

ఎవరూ మాట్లాడకుండా నిమిషాలు కొన్ని చికాకుగా మోసంగా గడిచాయి.

మాలతి హఠాత్తుగా స్నేహితురాలి ముఖంలోకి చూటిగా చూస్తూ “డాక్టరివి కదా నవ్వు. నన్ను పరిక్ష చేసి నేనింకా ఎన్నాళ్లు బ్రతుకుతానో చెప్పు” అంది.

విశాల ఒక్కసారిగా చలించింది. చప్పన ఆమె ముఖం నీలమేఘాచ్ఛాదితమైన ఆకాశంలా, వివిధ వర్ష కిరీటరితం అయింది. చాలా సేపటికి తెప్పరిల్లి అంది” నేనా సబ్బబ్బను స్పెషలైజ్ చేయలేదు. అయినా అవ్వేం ప్రశ్నలు? నీ మొహం”

“నా కెందుకో అటువంటి ప్రశ్నలే వేయబుద్ధి వేస్తూంటుంది విశాలా”

ఇహ లాభంలేదని విశాల గ్రహించి టాపిక్ మారుద్దామని “ఆదివారం కదా. మీ వారు కనిపించ లేడే?” అని ప్రశ్నించింది.

“లేదు. క్యాంప్ వెళ్ళారు?”

“అయితే యింట్లో ఎవరెవరు వున్నట్లు?”

“నేనూ, పనివాళ్ళూ అంతే. మా కెవరూ పెద్ద దిక్కు లేరుకదా”

ఎక్కువసేపు కూర్చోకుండావల్ల విశాలకు విసుగు వుట్టి, లేచి కిటికీ దగ్గరకు పోయి నిల్చుని క్రిందికి చూసింది ఇందాక మాలతి యీ కిటికీలోంచి తనను పిలిచింది. క్రింది పనివాడు కుక్కతో ఆటలాడు తున్నాడు. అది మచ్చిక అయిన జంతువే అయినా జాతి పౌరుషం నిలుపుకు నేనుకు కాబోలు అప్పుడప్పుడు మారాము చేస్తోంది. కరుస్తోంది కూడా. పెద్ద ఉత్సాహమేమీ లేకపోయినా ఆమె యీ దృశ్యాన్ని పరికిస్తోంది. ఒక నిమిషమైనా వూర్తిగా గడవలేదు. ఇంతలో పెద్ద పెట్టిన నెనుక దిగ్గ వినిపించింది. ఆమె ఆగుర్దాలో చప్పన నెనుదిరిగింది. రోగి చాలాసేపు దగ్గి దగ్గి అలిసిపోయి, రోజుకుంటూ, శక్తినంతా కూడా తీసుకుని లేచి ప్రక్కనే మెత్తని పరుపువేసి వున్న మంచం మీద కూలబడి, తరువాత వాలిపోయి, తన వంక విచారంగా చూస్తోన్న విశాల నేత్రద్వయంలోకి దీనంగా చూసింది. తెల్లబోయి చూస్తున్న విశాలకు యీ చూపులు భరించడం కష్టం కాగా, చూపులు మరల్చుకుంది. ఎంతసేపు దుఃఖం భరించటం? చివరకు సాగ్యం కాలేదు ఏనాడూ చేయని పని ఒకటి యీనాడు చేసింది. పమిటచెండు కన్నీళ్లతో తడిసింది.

“విశాలా! ఇలారా. నా దగ్గర కూర్చో”

నడిచి వెళ్ళి కూర్చుంది.

“నీ కళ్ళు అలా ఎర్రగా వున్నాయే?”

“అంతే అవి. అప్పుడప్పుడూ అలా ఎర్రబారు తుంటాయి.”

“మా వారికీ అంతే. అప్పుడప్పుడూ యీ అరుణ వర్ణం వారి నేత్రాల నావరిస్తుంది”

విశాల జవాబు చెప్పలేదు.

“చెంపమీద గట్టిగా కొడితే ఆ ప్రదేశమంతా ఇలాగే ఎరుపు రంగు దాటుస్తోంది కదూ”

విశాల ప్రశ్నార్థంగా చూసింది.

“అలాగే హృదయం మీద ఎవరైనా కొడితే కళ్ళలో యీ రంగు ప్రతిఫలిస్తుందిని నాకప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తోంది విశాలా?”

స్వార్థం - త్యాగం

ఈమె దీనికి ఏమని జవాబు చెబుతుంది? తల మాత్రం వంచుకుంది. బహుశా ఆ సమయంలో చేయ వలసిన సరియైన పని అదే.

మళ్ళీ కొన్ని నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచాయి.

“వారు నన్ను చాలా ప్రేమిస్తున్నారు విశాలా.”

మాలతి ఆకస్మికంగా అంది. విశాల తల ఆడించి ఊరుకుంది.

“నాకు ఒకటే దిగులు. వారి ప్రేమను, నేనుతిరిగి యివ్వలేక పోతున్నా నే అని. ఈ గోగిష్ఠిదాన్ని చూసి ఆయన ఏనాడూ విసుక్కుండులేదు. నా ఏమాటనూ తృణీకరించలేదు. ఆయనకు నేను చాలా ఋణపశివున్నాను. ఆ ఋణాన్ని తీర్చుకోలేకుండా వెళ్ళిపోతా నేమనని... ఏదైనా క్యాంప్ వెళ్లాల్సినస్తే వారి మనసెంత కొట్టుకుపోతుంది దనుకున్నావా?”

మళ్ళీ నిశ్శబ్దం; చాలా సెకన్లు.

“అదే నా బాధ. అర్థమైందా?”

విశాల మాట్లాడలేదు. తల ఊపలేదు. ప్రబుగా చూస్తూ ఊరుకుంది.

ఆమె అక్కడ మరిరెండు మూడుగంటలు గడిపింది. అవీ అంతే చాలా నిస్సారంగా గడిచాయి. ఆమె యీ స్నేహితురాలి దగ్గరకు సరదాగా, కులాసాగా గడుపుదామని ఆశపడి రాలేదుగాని, అనుకోకుండా గుఱుగు మరింత అధిమించింది. మూడింటికి వంటచునిషి కాఫీ తెచ్చియిచ్చింది. మాలతి పాలు త్రాగింది. తర్వాత విశాల లేచి వస్తానంది. మాలతి ప్రతి రెండుమూడు రోజులకూ ఓసారి కలుసుకుంటానని మిత్రురాలు మాట యిచ్చాక నే ఆమెను వదిలిపెట్టింది. మధ్యాహ్నం నాలుగుగంటలకు విశాల దిగులుగా బయటగా యింటికి చేరింది.

* * *

ఆమె అన్నమాట నిలబెట్టుకుంటూనే వుంది. సాధారణంగా వీలుదొరికినప్పుడల్లా మాలతి యింటికి వెళ్లి వస్తూనే వుంది. తన జబ్బునుగురించి మాలతిఅంటున్న మాటలలోని నిజం డాక్టరైన విశాలకి తెలుసు. ఆ వ్యాధి చాలా తీవ్రంగా ఆ వ్యక్తిలో ముదిరిపోయిందనీ ఆమెకు తెలుసు. కాని యీస్థితిలో ఆమె చేయగలిగింది ఏమీలేదు. చప్పన శానిటోరియంలో చేరి

పొమ్మని సలహాలు ఇచ్చింది. చివ్వరికి అదీ కార్యరూపం దాల్చింది. ఓ నెలరోజులలోనే ముకుందరావు అంతా ఖాయం చేశాడు.

ఆ రాత్రికి మాలతి బయలుదేరి వెళుతుండగా విశాల మాసివద్దామని బయటేరింది. ఆమె వెళ్లేసరికి మాలతి వొంటరిగా కనబడింది. ముకుందరావు యింట్లో లేడు.

ఇద్దరూ ఆసీనులయ్యాక “అయితే వెళ్లిపోతున్నావన్న మాట” అంది.

“అవును. వెళ్లిపోతున్నాను.”

విశాల చప్పన నాలుక కొరుక్కుంది. ప్రతి మాటకూ యిలా పెషర్లం తీస్తే తనుమాత్రం ఏం చేస్తుంది?

“అలా గనకు మాలతీ. ఇంకో ఆరు నెలల్లో నువ్వు ఎలా తయారౌతావో చూడు. అద్దంలో చూసుకుంటే నిన్ను నువ్వే గుర్తు పట్టలేవు తెలుసా?”

“ఏ లోకంలో?” అని మాలతి పొడిగా నవ్వి “అవన్నీ గాలిమేషలు. రైట్ లంగ్ యిప్పటికే పూర్తిగా చెడింది. దాని బదులు స్పాంజ్ రిస్లేస్ చేస్తారుట.”

ఒక క్షణంఆగి విశాల గట్టిగా నవ్వింది “అయితే ఏం? అలా వున్నవాళ్లు ఎంతమంది లేరు?”

కాని మాలతి యీ రోజు మరీ గంభీరంగా వుంది. కొంచెం ఆగి “నిన్నో ప్రశ్న అడగనా?” అంది.

కొద్దిగా తెల్లబోయి విశాల “ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

“జవాబు నూటిగా రావాలి.”

“అలాగే”

“నువ్వుకా ఎందుకు వెళ్ళి చేసుకోలేదు?”

విశాల ముఖం చప్పన నల్లబడింది. స్నేహితురాలి ముఖంలోకి ప్రశ్నార్థం గామాసి ఊరుకుంది.

“చెప్పవూ?”

ఆమె జవాబుగా అస్పష్టంగా గొణిగింది. “కారణం లేకపోలేదు”

“అదే. చెప్పవూ?”

ఎంతో జాలిగావుంది యీ మాట; ఈ మాటే విశాల గుండెను చీల్చింది. తను యింకా వెళ్లి ఎందుకు

చేసుకోలేదు? పాతికేళ్ళ యీవయస్సు, యీ యావనం, యీ సొందర్యం, యీ... ఎంగుకు? ఎంగుకు? తను యింకా పెళ్ళాగుకు చేసుకోలేదు? ఈ విశాల జగత్తులో తనకు సమశక్తి, ఎవరూ గొరికలేదా? కాదు. ఈ నాయదారి డాక్టర్ వృత్తిలో తను యీ సుఖాన్ని త్యజించిందా? పట్నాన్ని వీలనివ్వించిందా? కాదు. కాదు. ఎందుకు తను యింకా పెళ్ళిచేసుకోలేదు?

ఆమె చలించింది. దీని కంటికి కారణం ఒకటే.

మాన్యుడగా నే ఆమె తరళనయనాలు ఆవిరళ భావ జలపూరితాలయాయి.

ఈ ఖైరి మానీ మాలతి తృప్తిపడింది. విహ్వల దృశితో ఆమె వంకమాన్యు “విశాలా యిదేమిటి?” అని గొణిగింది.

ఒక తుణుం విశాల కనురెప్పలు, టపటప కొట్టుకున్నాయి. వెంటనే ఆమె లేరుకుని రుమాలుతో కళ్ళు గబగబ తుడిచేసుకుంది. అంది:

“చెప్పలేను మాలతీ తుమించు.”

ఈ జవాబు తన మొదటి ప్రశ్నలో, రెండో ప్రశ్నలో ఆమెకు మొదట అర్థంకాలేదు. ఈకన్నీళ్ళు తనలాంటి ఆడదానివే. కొంచెం నిశితంగా ఆలోచించాక రెండు ప్రశ్నలకూ జవాబుఅడేసని తెలుసుకుంది.

“నాతో చెప్పకూడదా?”

“కూడదని కాదు. చెప్పలేను. అది నా ఆశక్తత”

“అయితే నిన్ను ఆ విషయం గురించి మరి ప్రశ్నించను. నా యింకో ప్రశ్నకు మాత్రం సమాధానం నూటిగా యివ్వాలి.”

“ప్రయత్నిస్తాను.”

“ఉహు. ఒప్పుకోను. నాకు చాలా ఖచ్చితమైన జవాబు అవసరం.”

విశాల తల ఊపింది.

ఈ ప్రశ్న అహోహోయే లోపుగా మాలతి చాలా విచిత్రమైన అనుభూతి నొందింది. నెత్తుగులేక పారిపోయిన ఆమె ముఖం మరింత పారిపోయింది. చిన్నబోయిందికూడా. తనలోని శక్తినంతా కూడదీసుకన్నట్లుగా, విశ్వప్రయత్నం చేసి పెరివులు కదిలించింది.

“ఆనసరంవస్తే యిహనుంగు పెళ్ళి చేసుకుంటావా?”

“ఇప్పుడేం చెప్పగలనూ?”

“అంకాను కొంత శ్రమఅయినా సరే, ఆలోచించి చెప్పితిగలి”.

విశాల పెద్ద చిక్కులో ఇగక్కుంది. ఏమిటి ప్రశ్నలు? తన మనసు యిహ నుంగు వివిధంగా వుండునో తనేం చెప్పగలను? కాని చెప్పకుండా ఊగుకుంటే మాలతి ఊగుకు నేటబులేదు. ఈ అవస్థ భరించలేక చివరకు ఆమె నోరు జారింది.

“అఁ చేసుకోవచ్చు”.

ఈసారి మాలతి పగిలితి మరింత దిగజారింది. ఆమె ఫాలభాగం మీద స్వేద బిందువులు అలుసుకున్నాయి. శరీరం కొద్దిగా కంపించటం ప్రారంభమైంది. పెదాలూ వొణుకుకున్నాయి.

“అయితే...అయితే...విశాలా! ఒక ప్రార్థన”

“ఏమిటి?”

“నీమీద ఎక్కువ దనువు తీసుకుంటూంటే తుమించు. ఇది నా ప్రార్థన. నా కోరిక. నా కడసారి కోరిక.”

వివర్తమైన ఆమె వదనం. హతాత్తుగా గంభీర రూపం దాల్చింది.

“నాగురించి నాకు తెలుసు. నేను యిహ ఎలాగూ జీవించను. కాని పోతూ పోతూ నేను ప్రేమించే,నన్నంత కంటే ప్రేమించే ఒక మహా పురుషుడికి అన్యాయం చేసి పోతున్నాను. ఇదే నా హృదయాన్ని కాల్చి వేస్తోంది. ఈ ఆవేదనను భరించలేను విశాలా కొంచెంమైనా భరించలేను. నేను పోయాక వారు ఏకాంతంగా యీ దుఃఖాన్నింతా భరిస్తూ ఎలా జీవించ గలుగుతారు. వారి బాధల్ని పంచుకుని, వారికి మనశ్శాంతిని ప్రసాదించే హృదయం ఎక్కడ లభ్యమౌతుంది?”...కాని...యింత చొరవ తీసుకుంటున్నందుకు తుమించు. అది నువ్వే...ఆ హృదయం నువ్వే విశాలా. నీ విశాల హృదయంలోనే వారికి చోటివ్వాలి”

భయంకరమైన యీ ఆవేశంలో కూడా ఆమె ఎదుటి వ్యక్తి ముఖం చూడటానికి భయపడింది. పాడు ముఖం అనుకుంటున్న తన వదనాకృతి ఎదుటి వ్యక్తికి

స్వార్థం - త్యాగం

చూపించకుండా దాచేందుకు వేరే ప్రకారం లేక, ఆ వ్యక్తి చేతుల్లోనే తల వాల్చి వలవలా ఏడ్చింది.

ఈ విపరీత పరిస్థితిలో ఏ స్త్రీ హృదయం, అందులో మరీ సన్నిహితురాలైన ఏ స్త్రీ హృదయం కరగదు.

మాలతి, విశాల హృదయంలో చోటు చేసుకుని, ఏడుస్తోంది.

ఈ కన్నీళ్ళని తుడిచేందుకు ఆమె చేతిలో వున్న దుమాల చాలదు; పమిటచెంచూ చాలదు. ఒకే ఒక వస్తువు. కాని అది తన స్వాధీనంలో లేదే.

“విశాలా. నాకోసం నువ్వీ త్యాగం చేయాలి.”

త్యాగమా? ఇది త్యాగమా? విశాల మేను గుర్పొజ్చింది. చాలా సంవత్సరాలుగా తనలో దాగున్న ఓ వ్యక్తి, యీ నాడు భూమి మీద జీవించి వుంటే, అప్పుడు యీ దర్శకు విపరీతార్థం తీసుకుంటే అది త్యాగంలాగాగా ధ్వనించ వచ్చు. కాని ఆ వ్యక్తి యిప్పుడు లేడే. కాబట్టి ఆ రూపేణా యిది త్యాగమా కాదు. తనను తాను త్యాగం చేసుకోవటమన్న మాటకి తన దృష్టిలో ఆర్థం లేదు.

సుఖాశ్వేషణకు అది మారుపేరు. ఇంకాలో ఒకే ఒక ఆర్థం స్ఫురిస్తోంది. స్వర్గంలో వున్న ఆ వ్యక్తికి అపచారం చేయటం.

“విశాలా...వి...శా...అబ్బ”

దగ్గు...దగ్గు... దగ్గు...అంతులేని దగ్గు చాలా ఘోరమైన దృశ్యం. దగ్గు చెనుక నేరక్తం. రక్తం ముగిల విశాల చేతులకూడా పండుకున్నాయి. ఇహ యీ మనిషిలో కాఠిన్యానికి తావులేదు. సానుభూతికి లోటులేదు. అలిసి, సాలిసి నేలమీద వాలిపోయి, కళ్ళు మూసుకుని పడుకున్న మాలతి ముఖంలోకి ఆమె వంగింది. పేరుపెట్టి పిలిచింది.

ఈ పిలుపు క్రిందపడివున్న వ్యక్తియొక్క శ్రవణకురార్థాన్ని తాకి విశిర్జించేటట్లుగా పనిచేసి వుంటాయి. నెమ్మదిగా కళ్ళు విప్పింది. ఎంత ఆత్మత ఆ వాడిపోయిన నయనాల్లో కూడా.

ఈసారి విశాల గొంతు వీణమీటిసట్లు మోగింది. “సరే అలాగే”.

మాలతి బలహీనంగా విశాలచేతిని పట్టుకుని, తన హృదయం మీదకు లాక్కుంది.

“వొట్టువెయ్యి”

విశాలనెను నయలేదు. మాలతి చేతిలో చేయి వేసి ప్రమాణం చేసింది.

* * * *

చాలా నెలలు కాకపోయినా అయిదారు దొర్లాయి. ముకుందరావు భార్యను దింపి, అక్కడే పదిహేను రోజులుండి, తనకు అంతకంటే నెలవు లేక పోవటంవల్ల వచ్చేశాడు. ఒక ఆడపని మనిషి, పనివాడూ అక్కడే వున్నాడు. విశాల, అతనివద్దకు పదిహేనురోజుల కోసారి అయినాపోయి వున్నాడేదీ. మొదటి రోజుల్లో అతనితో మాట్లాడటానికి ఒక విషంగా సంకోచించినా, యిప్పుడా సిగ్గు, బిడియం లేవు. అయినా వీళ్ళయిద్దరిమధ్యా మాత్రం సంభాషణ తప్ప మరొకటి దొర్లేది కాదు. అయినా చాలా ముక్తసరిగా వుండేది. స్వభావసిద్ధంగా అతను మాట కాక అయినా యీ విచారాలవల్ల చాలా ముభావంగా వుంటున్నాడని ఆమె గ్రహించింది. వీలయినప్పుడల్లా అతను మాలతి దగ్గరకుపోయి వస్తూండే వాడు. అటువంటి సమయాలలో మరీ దిగులుగా వుండేవాడు.

మాలతిదగ్గరనుంచి విశాలకు తరుచు ఉత్తరాలు వస్తూనే ఉన్నాయి. వాటిల్లో రానూరానూ నిరాశా వాదం ఎక్కువై పోతుందంటే ఆమె ఆశ్చర్యపడలేదు. మూడు నాలుగు నెలలవరకూ ప్రతి ఉత్తరం లోనూ విశాల తననుచేసిన వాగ్దానం విషయం హెచ్చరింపబడుతూ వచ్చింది. ఈ విషయం ఒకసారి ఎంత లోతుగా వెల్లిందంటే “నారికి యిదేమీ తెలియదు, నన్ను ఎంత గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నారో తెలుసా? బహుశా నేను చచ్చిపోయాక మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకోనని భీష్మించుకు కూర్చుంటారు. అటువంటప్పుడు ఆ బాధ్యత నీదే. నాకు నువ్వుగాక యింకెవరున్నారు చెప్ప...”

ఈ ఉత్తరం చదివాక ఓరిపమైన అసహ్యం కూడా జనించింది విశాలకు. ఏమనుకుంటోంది తన గురించి మాలతి. తోటి ఆడవాన్ని యిదేనా అర్థం చేసుకునే విధానం! స్నేహానికి యిటువంటివా పరీక్షలు? అయినా ఆమె తనకోపాన్నీ ప్రశస్తి తీరంలో ఏమాత్రమూ తెలియపర్చలేదు. ఈసారికూడా ఆ స్నేహితురాలిని మన్నించింది.

కాని ఎందుకో తిరువాత తిరువాత మాలతి దగ్గర నుంచి వచ్చే ఉత్తరాలలో యీ అంశం మాయమైంది.

మొదట విశాలకు అర్థం కాలేదు. ఇదివరకటిలాగా వివరంగా కూడా మాలతి ఆ ఉత్తరాలు రాయలేకపోతుంది. తనమీద వుంచిన నమ్మకం ఆమె ఆత్మకు హామీగా నిలిచి వుండవచ్చు. అదే నమ్మింది విశాల.

రాను రాను మాలతి దగ్గరనుంచి ఉత్తరాలు రావటం తక్కువై పోతోందికూడా.

ఒకసారి మరీ పది పానురోజులు జూడా, కబురూ ఏమీ తెలియలేదు. ఆఖరికి ఓ రోజు యికా ఉండబట్టి లేక ముకుందరావు దగ్గరకు పోదామని బయల్దేర బోతుండగా అతని నాకరే ఒకచీర తెచ్చియిచ్చాడు. “మాలతికి చాలా ఎక్కువగా వుందిట. నేనక్కడికి వెళుతున్నాను.”

విశాల చప్పన కుర్చీలో కూలబడి బరువుగా నిట్టూర్చింది. త్వరత్వరగా ఆమె కనుకొనలనుండి నీళ్లు ప్రవించాయి. “అంతే. ఇంకా కొన్నాళ్ళలో ఆవార్తా చెబుతుంది.”

ఏ వార్త! ఏ వార్త? అయ్యో! ఎటువంటి గుర్తార్త!

బహుశా; బహుశా కాదు నిజంగానే యిది తన జీవితంలో తనలో సందలనం లేవే రెండో చావు అవుతుంది.

హఠాత్తుగా ఆమె ఉలుక్కుపడింది. ఎంత కఠినాత్మురాలుతాను? జీవించివున్న ఒక వ్యక్తి మరణాన్ని గురించి ముందుగా ఊహిస్తోంది.

కాని, తప్పకు. తప్పకు. మనసుని అరికట్టే శక్తి తనకు లేదు.

ఆ మొదటిచావు! అది ఎంతటి భయంకరమైంది. తను జీవితాన్ని గురించి నిర్మించుకున్న ఆశలు, ఊహలు అవన్నీ తనతో తీసుకుపోయింది. తనని యిందు మిందు జీవచ్ఛవాన్ని చేసింది.

ఇంతకాలం యీ దుఃఖాన్నంతా ఎలా భరించింది? మాపరులకు మామూలు మనిషిలా ఎలా కనిపించ గలిగింది? స్నేహితులతో, బంధువులతో సరదాగా, కులాసాగా కాలం ఎలా గడుపుతోంది?

ప్రయత్నం. ప్రయత్నం. ఆ ప్రయత్నమే తనని యింతవరకూ నలుగురితో కలిసిమెలిసి వుండేటట్లు చేస్తోంది. అది పోయేటందుకే ఆదివారాలు ఆనందంగా గడపాలని తాపత్రయ పడటం.

కాని...కాని...తనకు కఠినంగా ఆలోచించక తప్పటలేదు. రాబోతున్న మాలతిచావు తనను మళ్ళీ ఏదో పరిస్థితుల్లోకి తీసుకు వెళుతోంది. మొదటిచావు తనను ప్రేమనుంచి దూరంచేసింది. ఈ రెండవది ప్రేమని నేర్పుతుందట. తను ప్రేమించాలట.

అంత దుఃఖంలోనూ ఆమె పెదవులు చిన్నగా హసించాయి. ఇది సాగ్రహ? అయితే తనలో స్వార్థం ఓపాలు ఎక్కువవుతుందన్నమాట. దీన్నే మాలతి త్యాగం అనవచ్చు.

ఏది త్యాగం? ఏది స్వార్థం? దానికి దీనికి ఎంత తేడా? మాలతికోసం అతన్ని పెళ్ళిచేసుకోవటం మాలతి దృష్టిలో త్యాగం. అంతవరకూ తనూ ఒప్పుకోవచ్చు కాని...కాని అతన్ని ప్రేమించడం. అది త్యాగంకాదు. ఏమాత్రమూకాదు. అంతేకాదు స్వర్గంలోవున్న మరో వ్యక్తికి ద్రోహంకూడా.

“నిన్ను తప్ప ఎవర్ని ప్రేమించలేను విజయ్”

ఈ మాటలు తను నోటితో పలికిందా? కాదు. ఎక్కడో ఓచోట శాశ్వతంగా వుండేటట్లు లిఖించింది. ఎంత మనస్ఫూర్తిగా, వేసగా రాసింది! ఇప్పటికీ ఆ లేఖ ఎక్కడో ఓచోట భద్రంగా వుండే వుంటుంది. అతను తన ప్రాణంకన్నా మిన్నగా దానిని దామకుని వుంటాడు.

“నేనూ అంతే విశాలా”

తన దగ్గర యీ మాటలు ఇప్పటికీ సురక్షితంగా వున్నాయి. మనసు బావుండనప్పడల్లా వాటిని చదువుకుంటూనే వుంది. అతను అదృష్టవంతుడు. బ్రతికివుంటే తన మాటల్ని నిలుపుకు నేనాడు. జీవించ లేదు కాబట్టి ఆ బాగ్యం అతనిపై లేదు. మొదటిది జరిగివుంటే తనూ నిలుపుకునేది. ఇప్పుడూ చాలా కాలం వరకూ సఫలీ కృతురాలాతూ వచ్చింది. కాని మాలతికి సంభించబోయే విషయం తన మాటల నిలువను నశింప జేసేటట్లు చేస్తోంది. ఒక వాగ్దానం వచ్చి మరో వాగ్దానాన్ని ఎగరగొట్టింది. తను మాలతి భర్తను వివాహమాడకా తప్పకు. అతన్ని ప్రేమించకా తప్పదు.

ప్రేమ...ప్రేమ...ప్రేమ ప్రేమించాలి కాబట్టి ప్రేమించాలి.

స్వార్థం - త్యాగం

తనకు యీ అవస్థనుంచి విముక్తి వుండదు. దానికి ఒకటేదారి. మాలతి బ్రతకాలి. విశాల నిట్టూర్చింది. కాని ఆమె బ్రతకదు.

అలా ఏకాంతం అనుభవిస్తే యింకా ఎంతనేపు ఆలోచనలు సాగిపోయేవో! కాని ఆమె తల్లి వచ్చి వాటికి బ్రేకు వేసింది. లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

* * *

మరో కొన్ని రోజులు బహుళగా నడిచాయి. ఆమెకు మనసు మరి పొడయింది. డిస్పెన్సరీలో సరిగా పని చేయలేకపోతోంది. కాని తప్పనిసరి. చాలా మందికి తనమీద గురివుంది. చాలామందికి తన మాతృత్వాలు ప్రసాదించాలి. అది తన విధ్యుక్త ధర్మం.

చివరకు ఒకరోజు హఠాత్తుగా ముఖం తెలిసిన పూర్వకం ఒకడు వచ్చి, చీటీ అందిచ్చాడు. అది ముకుందరావు దస్తూరి.

“మాలతి పోయింది”

నెంటు నే దిమ్మెరపోయినా, మరుక్షణంలో తట్టుకుని వాడిని అడిగింది. “అయిన ఎప్పుడు వచ్చాడు?”

“రాత్రి వచ్చారమ్మగారూ!”

బహుళ గుండె యింకా మొగ్గలేదు. దాని శక్తి యిదివరకే అయిపోయింది. ఇహమందు రాజోయే ఆలోచనలకు అర్థం వుండదు. మాట్లాడకుండా పోయి పడుకుంది. నిండా ముసుగు కప్పకుంది. అయిదారు సార్లు తల్లి వచ్చి పిలిచినా లేవలేదు. మిడ్ వైఫ్ అర్థం టుగా వచ్చి బ్రతిమిలాడినా కదలేదు, మెదలేదు. విధ్యుక్త ధర్మం అనుకుంటున్న గుణం ఆమెను యీ సారి కదిలించలేకపోయింది. ఆ రోజు ఆమెను కదిలించ ప్రయత్నించిన వాళ్ళందరికీ నిరాశే మిగిలింది.

సాయంత్రానికి ఆమె ఉబ్బరించి పోయిన ముఖంలో ఒక సారి లేచి, అద్దంలో తన ప్రతిరూపం చూసుకుని, మళ్ళిపోయి పడుకుంది.

మరునాడు ఉదయం ఆమె లేచి స్నానం చేసింది. ముఖం యింకా కళావిహీనంగానే వుంది. ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. తరువాత టాక్సీలో ముకుందరావును చూడటానికి పోయింది.

నాథుడు ఎదురుగావచ్చి “అయ్యగారు యింకా నిద్ర లేవలేదమ్మగారూ” అన్నాడు.

“లేవు. నేను వచ్చానని చెప్ప.”

వాడు తెల్లబోయి, కొంచెం సంకోచించి యిహ విధిలేక, లోపలకు వెళ్ళిపోయాడు. పావుగంటనేపు ఆమె ఆలాగే మానంగా కూర్చోవలసి వచ్చింది. తర్వాత ముకుందరావు లోపలనుంచి, చంటిపిల్లాడులా నడిచి వచ్చాడు. అతనికిళ్ళు ఎరగా జ్యోతుల్లా వున్నాయి. అవి పూర్తి నిరాశాజ్యోతులు. మాట్లాడకుండా ఆమె ఎదురుగా కూర్చున్నాడు.

రెండు నిమిషాలు యిద్దరిలో ఎవరూ చెదవులు కదపలేదు.

చివరకు అతనే బలవంతంమీద అన్నాడు “మాలతి చచ్చిపోయి అయిగురోజు లయింది.”

విశాల మాట్లాడేందుకు ప్రయత్నించటం లేదు. తలవంచుకు కూర్చుంది.

ఇద్దరిలోనూ ఎవరూ మాట్లాడేస్థితిలో లేరు. సంభాషణ జరగటం ఎలా? ఈలోగా నాకరు కాఫీ తెచ్చి బల్లమీద పెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. కొంతనేపటి దాకా కాఫీ తీసుకునేందుకు ఎవరూ ప్రయత్నించలేదు. అనాలనిపించికాదు గాని, అవసరం అనిపించి విశాల అనేసింది “కాఫీ తీసుకోండి. చల్లారిపోతుంది” తరువాత నాలిక కొరుస్తుంది. మాటలు ఆమెకే ఎలాగో ధ్వనించాయి.

ముకుందరావు ముఖం ఎత్తి, ఆమెవంక పొడిగా చూసి, కాఫీకప్పు చేతుల్లోకి తీసుకుని అన్నాడు, “మీరూ తీసుకోండి.”

విశాల తీసుకుంది. కాఫీ త్రాగుతున్నారే కాని ఎవరికీ మాటలురావు. ఏం చెయ్యటమో ఆమెకు పాలు పోవటం లేదు. తను ఏమి చెబుదామని యిక్కడికి వచ్చిందో గుర్తుకు రావటంలేదు.

“మిమ్మల్ని చాలా అడిగానని చెప్పనుంది.”

జవాబు యివ్వలేక పోయింది యీసారి కూడా ఆమె.

“మిమ్మల్ని తమించమని కోరుకుంటున్నానని చెప్పనుంది?”

తమించ మందా? ఎందుకు? త్వర త్వరగా ఆమెకు మాలతికి తనకూ అనాడు జరిగిన సంభాషణ అంతా జ్ఞప్తికివచ్చింది. ముకుందరావు వంక చూసింది. విరాగిలా, యోగిలా వున్నాడు. అతన్ని చూస్తే చెయ్యెత్తి నమస్కరించ బుద్ధి వేస్తోంది. “ఎంత పని చేశావు మాలతీ” అనుకుంది.

ఎంతసేపు యీ మానం! తనయిక్కడికి వీధ్యుడని శిష్యులతో వచ్చింది? మళ్ళీ అవన్నీ గుర్తుకు వస్తున్నాయి. రహస్యాన్ని మనసులో దాచి పెట్టుకునే శక్తి తనకు లేదు.

తనని మాలతి తోరిన సహాయంచేయవలసిన సమయం దగ్గరకు వచ్చింది. ఈతరుణంలో తిప్పు అటువంటి వాక్యాలు పెదవులుదాటి బయటకు రావు. కనీసం పెదవులవరకైనా వచ్చే సమ్యక్తం లేదు. ఇనేమంచి అడను.

“మాలతి మీతో యింకేమైనా చెప్పిందా?”

“అఁ”

“ఏమిటి?” కుకూమలం ఆపుకోలేక పోతోంది.

ఈ విషయం అతనికి కూడా తెలుసునా?

అతను ఒకసారి నూటిగా ఆమె ముఖంలోకి చూశాడు. ఏదో చెప్పబోయి, చేతకాక, తలవంచుకుని, ఏదోతోచి, మళ్ళీ తలఎత్తి యిలా పలికాడు:

“నా...నా...పెళ్లి విషయం”

వికాల ఊపిరి బిగపట్టింది. ఈ స్థితిలో అతని మొహం తాను ఎలా చూడ గలుగుతోంది?

“ఏ... ఏ...మంది?”

ఉన్నట్టుండి అతను విషాదం గానవ్వాడు. నాతో ఆమె అయిదు సంవత్సరాలు గడిసింది. కాని నా గురించి కొంచెమైనా అర్థం చేసుకోలేక పోయిందని మొన్న తెలిసింది”

ఏమిటి అతను అనేది? తన నిశ్చయం, త్యాగం, ఊహు స్వార్థంలో త్యాగం, ఊహు త్యాగంలో స్వార్థం—అవన్నీ.....

“ఆమె అందికదా...మీరు...మీరు యింకెవర్ని పెళ్లి చేసుకోకండి”

తృప్తి పడింది వికాల. ఏమిటి? మాలతి యిలా అందా?

ఆకస్మికంగా అతను ముఖం గంభీరంగా చేసి, కట్టుపుగా నవ్వాడు. “ఎంత స్వార్థమో చూడండి. నేను యింకెవర్ని పెళ్లి చేసుకోకూడదులు. ఆమెని ఎంత ప్రేమించినా, ఆ స్వభావాన్ని నిందించకుండా ఉండలేను.”

“వికాల యింకా, యింకా తెల్లబోతోంది. ఆమెలోని రక్తమంతా ఘనీభవించినట్లు అనుభూతి జోందాతోంది.

“ఆమె నన్ను ఎందుకు అరం చేసుకోలేదో నా కర్ణం కావటం లేదు. ఆలా అని వొట్టా కూడా వేయించుకుంది.”

అతని గొంతు అపస్వరాలు పలుకుతోంది.

“నా హృదయంలో ఆమెకు తిప్ప యింకొకరికి చోటు లేదని ఆమెకు తెలియదు.”

వికాల ముఖం త్విణులలో మ్లానమైంది. మాలతి! తను ఆమెను అర్థం చేసుకోవటంలో పొరబడిందా? లేక ఆమె తనను అర్థం చేసుకోవటంలో పొరబడిందా? మరి ఆనాడు ఆమె తనతో అన్న మాటలు? ఆ ప్రార్థన ఆ వాగ్దానం; ఇంతలో యీమె మనసు మారి పోయిందా? ఇంత స్వార్థమా? స్త్రీ స్త్రీ స్త్రీ ఆమెకు పూర్తిగా దుఃఖమే వస్తోంది. తనూ స్త్రీయే. తన ఆత్మను ఆమె సర్వ నాశనం చేసిందే. ఆ మాటలకు లోబడి తను స్వార్థానికి తలపడింది. త్యాగం చేయబోయింది. ఇప్పుడు లేని ఒక వ్యక్తికి గ్రాహం చేయ తలపెట్టింది. అన్నీ చేసింది. మనసు వున్న స్త్రీ చేయరాని పనులన్నీ చేసింది. ఏది స్వార్థం? ఏది త్యాగం? చివరకు యీ విచక్షణా జ్ఞానాన్ని కూడా విస్మరించింది. తనని మాలతి తనకు తెలియకుండానే అన్ని విధాలా సాధించింది. తన మనసు మీద స్వార్థి చేసింది. చివరకు తనని ఎంగుకూ పనికిరాని దానిగా చేసింది. తను దూరంగా తప్పుకుంది.

అరాలు...ఆమె అరాలు అదురుతున్నాయి. కన్నీళ్లు కారబోతున్నాయి.

కాని ఆ పరిస్థితి అంతటితోనే ఆగింది. హఠాత్తుగా ఆమె నేత్రాలు మెరిశాయి.

ఎంగుకు యిందాకటినుంచి దుఃఖపడింది? ఏం జరిగిందనలు?

ఏమీ జరగలేదు. కొంచెం మెలికలు. అంతే. క్రమక్రమంగా ఆమె వదన మండలాన్ని ఆవరించిన చీకటి ఛాయలు తొలగిపోయాయి. ఇప్పుడా వదనం తెలం లేని దీపంలా లేదు. లేచి, నిలబడి ముకుందంపు వంక చూసింది. అతను తల వంచుకు కూర్చున్నాడు. ఈ వ్యక్తితో కొన్ని నిమిషాలక్రితం ఏం మాట్లాడ బోయిందతాను? సిగ్గుతో ఆమె సుందర వదనారవిందం సంధ్యాదుణరాగ దీప్తిమైంది. కాని అది త్విణునే చే. తరువాతి ఏమీ శబ్దం చేయకుండా బయటకు నడిచి వచ్చేసింది.

బయట ఆమెకోసం యింకా టాక్సీ నిలబడే వుంది. విసురుగాపోయి కూలబడింది.

“ధ్యాంక్యూ! ధ్యాంక్యూ మాలతీ.”

ఋశ్యశృంగర్షి

నన్నయ : విశ్వనాథ

శ్రీ కేతవరపు వేంకటరామకోటిశాస్త్రి

ఋశ్యశృంగర్షి కథ రామాయణముననున్నది. భారతముననున్నది. రామాయణమునకు ఋశ్యశృంగునితో గల దగ్గర తనము భారతమునకు లేదు. భారతమున ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతము ప్రాసంగికముగ చెప్పబడినది. రామాయణమున ప్రధాన కథాసంబంధిగా చెప్పబడినది. ఋశ్యశృంగుడు లేచి రామాయణము లేదు. అతడు లేకపోయినను భారతముండును. రాముడు లేచి రామాయణము లేదు. దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేయనిచో రామావతారముండదు. ఋశ్యశృంగుడు లేచి పుత్రకామేష్టియేయుండదు. మరొకగు ఋత్విజులుగా నుండిన ఇష్టికాదాయనిన అగును. ఇష్టియగుట గాదు ముఖ్యము. దశరథుండునువలన సంతానవంతుడగుట ముఖ్యము. ఇదియే ముఖ్యమైనచో ఆ యజ్ఞమును ఋశ్యశృంగుడే నిర్వహించవలయును. ఇది నేవ రహస్యము. కనుక నే ఇతడు లేచి రామాయణమే లేదని చెప్పటం. భారత కథావిధానము వేరు. కాలకర్మ ప్రభావములకు లోనైన ధర్మరాజు వనములందుండి, కాలము వెళ్లి బుచ్చుకొనుటకు తనకు కనుపించిన బృహదశ్వ, నారద, రోమశ, మార్కంజేయగుల నేవనికథలు చెప్పవలసినదిగా కోరును. ఉత్తమ పురుషుల కథలు, ధర్మనూత్ములు వినుట ఉభయతారకముని వానిని వినిపింపవలసినదిగా కోరును. ఆ ఋషులు చెప్పుదురు. రోమశుడీ ఋశ్యశృంగుని కథను ధర్మరాజునకు చెప్పినాడు. అగస్త్యునిదంతయు, గంగావతరణము, హేమకూటమహాత్మ్యము చెప్పించుచు నడుచుచు నల్లదె ఋశ్యశృంగుడనుముని ప్రాదముని చెప్పినాడు. ధర్మరాజు కథ చెప్పవలసినదిగా కోరినాడు. రోమశుడు చెప్పినాడు. ధర్మరాజు ధూమ్రాక్షుని చెప్పినాడు. అంతవరకే ఆ కథకు భారతమున

గల ప్రాధాన్యము. భారతమున ప్రధానేతివృత్తము దీనివలన మారుటగాని—సాగుటగాని ఏమియు లేదు. కనుక నే ఋశ్యశృంగుడు లేకపోయినను భారతముండునని చెప్పటం.

వ్యాస వాల్మీకులతో నీ వ్యాసమునకు సంబంధము లేదు. భారతమును నన్నయ వ్రాసినాడు. రామాయణమును చాలమంది వ్రాసిరి. రంగనాథ, భాస్కర, రఘునాథులు ముఖ్యులు. నవ్యులలో నొకరు భారతమును, ఒకరు రామాయణమును వ్రాసిరి. భారత కర్తయైన నవ్యునితో మనకు నిమిత్తములేదు. రామాయణకర్తయైన నవ్యుడు విశ్వనాథ. ఈయనచే వ్రాయబడిన ఋశ్యశృంగుని కథను వెనుకటి వారి కథలతో పోల్చి చూచి గుణ నిర్ణయము చేయుటకీ వ్యాస ముద్దిష్టము. నన్నయ విశ్వనాథులను పోల్చుటయనగా రంగనాథులను సంపర్కమునసారముగ పోల్చుచు పోల్చుటయని గ్రహింపవలయును. నన్నయతో విశ్వనాథకు తాదాత్మ్యమున్నది. పురామహాకవులందరితోడనున్నది. ఇది మహాకవి లక్షణము. నన్నయ విద్యాదయితడు. విశ్వనాథ కవితారూప తపస్సుమాధిగత చేతస్కుడు. అతడు గాథ ప్రతిభుడు. ఇతడు ప్రోవోసర్వ కవిత్వ మర్థ విదుడు. అతడు నానారుచిరార్థ నూక్తినిధి. ఇతడు బ్రాహ్మీమయమూర్తి. ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తి నన్నయది. కథాకథన శిల్ప సేక మార్గాభిరామ వేత్సత్వము విశ్వనాథది. కనుక నే నన్నయతో విశ్వనాథను పోల్చి చూడవలసియున్నది. రంగనాథులు విశ్వనాథ వ్రాసిన ఒక్క కథను మాత్రమేగాక, ఆ గ్రంథమును సర్వమును వ్రాసిరి. పూర్వ రామాయణ కర్తలలో వారు శ్రేష్ఠులు. పూర్వ కవీంద్రుల కావ్యప్రపంచమును క్రాంతి దర్శిత్యమున

దర్శించుట—సరికిలించుట చేయగలవాడు కవియగుచో అతడు మహాకవియగును. విశ్వనాథ అట్టివాడు. కనుక నే వారితో పోల్చుచున్నాను. ఆ పోల్చుటకే ఋశ్యశృంగుని కథను గ్రహించుట.

నన్నయ ఈ కథను 29 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. రంగనాథుడు 83 ద్విపదలలో వ్రాసెను. భాస్కరుడు (మల్లికార్జునభట్టు) 32 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. రఘునాథుడు 110 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. విశ్వనాథ 14 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను. అందరికంటెను తక్కువమాటలలో ఋశ్యశృంగుని ఉదంతమును చెప్పినది నన్నయ. ఋషులు ఎక్కువ యర్థమును తక్కువమాటలలో చెప్పుదురు. నన్నయ ఋషివంటివాడు. అదియునుగాక భారతమున నాకథ సంతకంపై యొక్కవమాటలలో చెప్పరాదు. ప్రాసంగికముగ వచ్చిన కథ యది. నాలుగైదు విషయముల నూహించుట కవకాశము కల్పించుచు నొక విషయమును చెప్పట నన్నయ కథాకథనములోని యొక శిల్పము. కనుక, నన్నయ తక్కువగానే వ్రాయును. రఘునాథు డందరికంటెను ఎక్కువ మాటలలో వ్రాసెను. అతడు డిక్షిణాంధ్ర యుగకవి. ఆ యుగమున వర్ణన లెక్కువ. వాచ్య మెక్కువ. వ్యంగ్య విభవ శిల్పము తక్కువ. కనుక రఘునాథు డట్లు వ్రాసెను. రంగనాథునికంటె మల్లికార్జునభట్టు ఉత్తమకవి. కథను స్వయంసంపూర్ణముచేసి కథన శిల్పమును ప్రదర్శించుటలో మల్లికార్జునభట్టుకంటె విశ్వనాథ గొప్పవాడు. ఈ విషయమున విశ్వనాథ నన్నయవంటివాడు. కనుక నే నన్నయ విశ్వనాథలను పోల్చవలసి వచ్చినది.

రామాయణమునకు ఋశ్యశృంగునకు త్రైద రాని విడిదీయరాని సంబంధమున్నది. వనములబడి యున్న ఋశ్యశృంగుని దేశములోనికి తెచ్చిన వాడు రోమ పాదుడు. ఒక హేతువును పురస్కరించుకొని తెచ్చినాడు. అసగా తెప్పించినాడునుట. ఆ హేతువును ముందు సుస్పష్టము చేయుట కథను స్వయంసంపూర్ణము చేయుట. ఆ పనిచేయుట రామాయణమున కొక కొత్త బిరుదు దెచ్చుట. భారతమున నట్లు చేయనక్కరలేదు. నూచించిన చాలును. నన్నయ అట్లే చేసెను. విశ్వనాథ అవసరమును గ్రహించి బిరుదు కూర్చెను. పూర్వరామాయణ కర్తలలో ఒక్క రఘునాథుడు మాత్రము స్పష్టముగా

నా హేతువును చిత్రించినాడు. అనావృష్టి హేతువు. తత్ఫలితమును వర్ణించుటవలన రఘునాథుని చిత్రణయు రక్షిగట్టినది. విశ్వనాథయు వర్ణించినాడు రఘునాథుడా వర్ణనయునకు గీతిమొకటి, కందమొకటి, సీసమొకటి వాసినాడు. విశ్వనాథ ఒక ఉత్పలము — ఒక సీసము వాసినాడు. ఇగువుర భావనయు దాదాపు నొకటిగ నేయున్నది. భావన యొకటియైనను కథన శిల్పము భిన్నమగుటవలన విశ్వనాథది పైగోయియైనది. అనావృష్టియు, తత్ఫలితమును గోమపాదుడే పుగోహిత బ్రాహ్మణులతో చెప్పినట్లుగా వర్ణించినాడు రఘునాథుడు. సుమంత్రుడు దశరథునకు చెప్పినట్లుగా వర్ణించినాడు విశ్వనాథ. ఇందొక విశేషమున్నది. పుగోహిత బ్రాహ్మణులకు అనావృష్టియు, తత్ఫలితమును తెలియును తెలిసినవారికి తిరిగి విషయమును వివరించుటలో వాస్తవికత యుండిన నుండవచ్చునుగాని శిల్పములేదు. అనావృష్టివలని ఫలితములు దశరథునకు మాత్రము తెలియవా? అట్టిచో సుమంత్రుడు దశరథునకు చెప్పినట్లుగా వర్ణించుటలో మాత్రము విశేషమేమి? అని అడుగవచ్చును. నిజమే. కనులముందు జగురుచున్న విషయమును వివరించుటలోకంటె, తెలిసినదయినను ఎన్నడో జరిగిన విషయమును చెప్పటలో నొక విశేషమున్నది గదా? దానినే విశ్వనాథ సాధించినాడు. ఇది మాత్రమేగాక మరొక రమణీయమైన కల్పన చేయుటవలన విశ్వనాథ దైన పైచేయి సవిశేషమైనది. ధర్మము రాజానుమతము. ధర్మచోనివలన అనావృష్టియైనది. తత్ఫలిత మెంతవరకు పోయినదనగా పాడియావుల చమ్మలపట్ట నెత్తు ధారలోడు' వరకు పోయినది. అధర్మవిజయమును నూచించుటకు భారతీయుల కింతకంటె కొలమానము లేదు. నాలుగైదు దినము లన్నము లేకపోయినను భారతీ యాత్మ నిమ్మశముగ నే యుండును. గోవు లేమాత్రము స్వస్థములైనను అది కలగుండు గొనును. హోహరవము చేయును. అంగదేశ ప్రజాహృదయ మట్లు చేసినది. రాజా మొగసాల నిలచి చేసినది. అపుడు రాజేమి చేయును? చేయవలయును? అనావృష్టి అంతకు పూర్వము చాలకాలమునుండియు నున్నది. తన్నివారణోపాయము గోమపాదు డాలోచించుచునే యున్నాడు. అనావృష్టివలని ఫలితములను ప్రజలనుభవించుచునే యున్నారు. సహించుచునే యున్నారు. అవుల నెత్తు లోడుటతో, కలతపడి ప్రజా హృదయము

ఋశ్యశృంగర్షి

హాహారము చేసినది. దానిని రాజు చూచినాడు. మాటాడలేక పోయినాడు. దైన్యము వేయి మానవా కృషులతో ప్రత్యేక మైనట్లున్న ఆ ప్రజా సమూహమును చూచి రాజును దైన్య పడినాడు. ఏళ్ళుచు వారిని చేరినది పంపినాడు. పురోహితులను మంత్రులను కనుగొని 'పాప ముర్ఖి'పతిని. విక్రమపు బాములు ప్రజలని. ఈ యనావృష్టి కేప్రాయశ్చిత్త మొ చెప్పకు. అదియు శీఘ్రమేను గానించెను' అని ప్రహసించుచు నడిగినాడు. అతః పూర్వ మట్లు వారి నడుగ లేదు. అడుగకపోయినను చెప్పవచ్చును గదా యనిన ఆ మార్గము గుర్తుటనునియు, చేయనిసాధ్యమునియు వాగు చెప్పలేదు. ప్రస్తుతియు రాజు ఆప్రాయశ్చిత్త మెట్టి దుర్బుటమును, అసాధ్యమును, నైనను చేయుటకు నిశ్చయించుకొనినాడు. నిశ్చయము వ్యక్తమైనది. ద్విజులు మార్గము నుపదేశించినారు. రోమపాదునిగూర్చి యింత వ్రాయుట కథను స్వయం సంపూర్ణము చేయుట. నన్నయ భారతమున నెంత వ్రాయుట అవసరమో అంత వ్రాసినాడు. విశ్వనాథ రామాయణమున నెంత వ్రాయుట అవసరమో అంత వ్రాసినాడు. భారతమున ఋశ్యశృంగసుకే ప్రవేశమున్నది గాని రోమ పాదునకు లేదు. కనుక నన్నయ ఒక గీతము, మామ పాదముల వచనముతో రోమపాదుని స్థితిని యెరుక పరచి వదిలినాడు. భాస్కర రంగనాథులకంటె రామాయణ కథా హృదయమును రఘునాథుడు కొంచ మధికముగా నర్థము చేసికొనినాడు కాని, తరచు అనాచిత్యమునకు పాలుపడుట హేతువుగా వారి ముందు నిలువజాలక పోయినాడు. అనాచిత్యములను సాధ్యమైనంతవరకు పరిహరించుచు, గాఢమైన ప్రతిభ కలిగి, రామాయణకావ్యాత్మతో పూర్వలకంటె అధికముగా తాదాత్మ్యమును చెందుటకు శక్తుడైన విశ్వనాథ ఇంతవరకు వచ్చిన రామాయణకర్తలలో శ్రేష్ఠుడు. రంగనాథుడు భాస్కరునకు చాలాడు. రఘునాథ రామాయణమంతయు లభింపకపోవుట, లభించినదానిలో అనాచిత్యపుపా లభికముగా నుండుట కారణములుగా రఘునాథుడు పై ఛారికి తీసికట్టు. పూర్వ రామాయణములలో ఒక్క భాస్కర రామాయణమే విశ్వనాథ రామాయణముతో పోల్చించుకొనుటకు శక్తమైనది. కథా కథనమునను, పాత్రచిత్రణమునను - మనస్తత్త్వ నిరూపణమునను విశ్వనాథకు శిలువగుటవలన తరచు భాస్కరునికంటె పైచేయిగా కనపించును.

అనావృష్టివోషము నపనయించు మార్గమును ద్విజులు రోమపాదునకు చెప్పిరి. ఋశ్యశృంగర్షి ఆంగ శేశమున అనుగిడినవో వర్షము కురియునని చెప్పిరి. ఆ మాట విని రాజు 'మీరు వేరనని గూమునిపుంగవుల చెండు' అనినాడనియు, 'ఏను చాల మప్పురను తెహానోత్తియుని పాలికి గాంతలఁ బంపు' మని వారు ప్రశ్నయైతర మిచ్చినారనియు, అంత జనపతి వారస్త్రిలను రావించి 'మీరు చతురతతోడం జని ఋశ్యశృంగుల గొనిరండు' అనినాడనియు భాస్కరుడు వ్రాసినాడు. 'మునినాథు నగరి కేరీతి రావించునని విచారము చేసి మంత్రులఁ బిలచి మునులను రప్పించి యడుగ 'వారకాంతలఁ బంపు' డని వారు చెప్పినట్లును తరువాత రాజు వారస్త్రిలను పిలచి చెప్పి పంపినాడనియు రంగనాథుడు వ్రాసినాడు. రఘునాథుడు భాస్కరునివలె నె వ్రాసినాడు. బ్రాహ్మణులవలన విషయము నెరిగి బుద్ధిమంతులతో విచారించి విద్యవేశ్యాంగనలను బిలువనంపి, చెప్పి, పంపినట్లు నన్నయ వ్రాసినాడు. అందఱున వేశ్యలనే పంపించిరి. విశ్వనాథయు వేశ్యలనే పంపెను. ఉచితమును దమతార్కమును నై నొకల్పన చేసి పంపెను. మంత్రులతో విచారించి యదికాదని యిదికాదని పెక్కు ఆలోచనలు త్రోసిపుచ్చి దారి తోచకయున్న సమయమున వింజామరలు వీడు వారయవతులు నలుపురు తమగోతము కన్గిలుపుకొని ప్రభువులు తాంబూలంబు దయసేయించినచో పోయి ఆ ఋశ్యశృంగుని దెబ్బమనిరి. రాజు వారిని పంపెను. ఇట్లు సన్నివేశమును కల్పించుటలో విశేషమున్నది. ఋశ్యశృంగుని వృత్తాంతమును పురోహితులు రాజునకు చెప్పించుడగా వారస్త్రిలు వినినారు. అతడు స్త్రీ పురుష భేదము నెరుగనివాడని వారి మాటల వలన వ్యక్తమైనది. అట్టి వానిని చూడవలయునన్న ఒక ఉబలాటము కలుగుట తగును. వారకాంతల కది కలిగినది. అతనిని చూచి వచ్చుట రాజుగారి ప్రయోజనమును చేయుటగాదు. ఆతనిని గొని తేరవలయును. స్త్రీ స్వర్గ నెరుగక ముక్కుమూసికొని యున్నవారి నెందరనో తమజాతి వెంటబడి తిరుగునట్లు చేసికొనలేదు? అట్టి వారిని వశము చేసికొనుట యనునది వారస్త్రి జాతికి గౌరవాపాదకమే యగును. అది వారి జాణతనమునకు, రానికల్యమునకును నిదర్శనము. అట్టివో స్త్రీ పురుష భేదమెరుగని వానిని వశము చేసికొని వెంట పడివేసి

కొనుట తమ జాతిలో తమ్ము తామున్నతస్థితిలో నుంచుకొనుట. అందులకు వా రుత్సహించిరి. 'అతినికి లోకమే తెలియను. స్త్రీ పురుష భేదము కూడ నెఱుంగఁ' డని పురోహితులు రాజుతో చెప్పినప్పుడే వారి కాయుత్సాహము కలిగినది. తరువాత మంత్రులతో నాలోచించి ఆలోచించి 'అనావృష్టిచే జై యున్ మృత్యువు వద్ద నుండియు మునిం జేరన్ భయం బంట' అని రాజు ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసము విడచు వరకు, వారస్త్రీల యుత్సాహము ద్విగుణమై త్రిగుణమై లోపల నిమిషక హృదయమును భేదించుకొని వచ్చు నంత యైనది. అట్లే వచ్చినది. ఇంత యుత్సాహము, పట్టుదల పూర్వ రామాయణములలోని వేశ్యలకు లేకు. ఉండుట కవకాశము లేదు కనుక లేకు. రాజు వేశ్యలను పిలిపించి చెప్పి పంపుటకంటె వారే ముందుకు వచ్చి తాము పోయి తెచ్చెదమనుటలో గుణమున్నది. క్రొత్తగా రాజుచేత పిలిపింపబడి వచ్చిన వారికి ఋశ్యశృంగుని యుదంతము తెలియను. రాజు గాని, తదితరులు గాని వారి కౌతవి విషయము చెప్పి నట్లు పూర్వరామాయణ కర్తలు వ్రాయలేదు. అందు వలన పూర్వ రామాయణములలోని వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని యాశ్రమ ప్రాంతములకు వెళ్లుట—ఋశ్యశృంగుని గుర్తించుట— ఇత్యాదులెల్లు పొసగినవను ప్రశ్నములకు సమాధానములంత తృప్తికరము గా నిచ్చుటకు పిలుపడదు. భాస్కరుడు మాత్రము చమత్కరించి ఒక సమాధానమును చెప్పినాడు. ఋశ్యశృంగుడు మెలగెడు వృక్షవాటి చెంతల వారస్త్రీలు నిలిచి యున్న సమయమున నొక ఋషి యటవచ్చిన 'ఓముని పుత్ర యేల యొక్క గుండవుఁ జొచ్చి యీ విజన కౌనసభామిఁ జరించెద' వని వారణిగినట్లును దానికి సమాధానముగా నతడు ఋశ్యశృంగుడనువాడ నని తన యుదంతము చెప్పినాడట. అందువలన వేశ్యలు తమ కౌశలమును జూపుటకు ప్రకటించినారట. ఇది భాస్కరుని కల్పన. రంగనాథునకీ సందేహము కలుగలేదు. సమాధానము వ్రాయలేదు. రఘునాథుని వేశ్యలు సుపరిచితమైన స్థలమును ప్రవేశించినట్లు ఋశ్యశృంగుని యాశ్రమమును ప్రవేశించిరి. తప్పకుడుగులు వేయుటలో రంగనాథ, రఘునాథు లొకరినొకరు మించిరి. నన్నయ తానొక చమత్కారము చేసెను. తాను పండిత విద్య విద్యుంగనలలో నొక జరచ్యశ్యను

గూడ నుంచెను. అది ఆరితేరిన గడుసరి. విభాంకుడు వ్యభిచారహారణార్థము వనమున కరిగిన యవసరము గుర్తించి అభివచనావస విలాస విభాసిని యైన తన కూతు నాముని పుత్రునిపాలికి పంపినదిట. ఇది నన్నయ పద్ధతి. విశ్వనాథుని వేశ్యలు ఋశ్యశృంగుని కథను వినిరి. కావలెనని విశ్వనాథ వినుపింప లేకు. అట్లు కలిసి వచ్చినది. 'ఆ జనకుండు పుత్రునిరహంబు సహింపఁడు. విభాంకుడొ మొఱుగి రావలె. లేవలెఁ గుఱుమాని' ననుచుటలను గూడ వారు వినిరి. కనుక జాగ్రూకులై తాము మెలగవలసి యున్నదను విషయము విశ్వనాథ రామాయణములోని వేశ్యలకు తెలియను. కనుక నే వాగు 'విభాంకుకుని యాశ్రమంబున కుల్లయగు ప్రశంబున బండ్లు దిగి యంగు విడిసి' ఋశ్యశృంగునిరాకకై ఎదుగుతెన్నులు చూచుచుండిరి. ఒక నాడు ఋశ్యశృంగుడు వచ్చినాడు.

రంగనాథ, రఘునాథుల వేశ్యలకు విభాంకుకుని గూర్చిన జ్ఞానమున్నట్లే లేకు. విభాంకుకుని యాలోచన లేక యాశ్రమమును ప్రవేశించుటవలన సమయమున కత డనట నే యున్నచో శపింపకపోడు. అపుడు వాగు వచ్చిన కౌగ్యము సాగ్యము గాదు. స్త్రీలను స్త్రీలుగా గుర్తించగలజ్ఞానము విభాంకుకున కున్నది. కనుక ఆతడున్నచో కుపింపజే శపించుట యనినాగ్యము. ఋశ్యశృంగుడుని తెలిసికొనినతగునాతిచే భాస్కరుని వేశ్యలు ప్రసంగమునకు దిగిరి. కనుక ఇట విభాంకుకుని శాపప్రసక్తిలేదు. నన్నయగారిజరచ్యశ్య, విభాంకుడులేని సమయము చూచి, తనకూతు నా ఋష్యశృంగుని పాలికి పంపినది. విశ్వనాథుని వేశ్యల నుల్లయగు ప్రశంబున నుంచినాడు. అటు నిటు తిగు గాడుచు ఋష్యశృంగు డటకు రావచ్చును. విభాంకుడు గూడ రావచ్చును గదా? అట్టిచో నాతడు వారిని శపింపక పోవునా యనిన, దూరముగా నున్నవారిని, పాంధులను, స్త్రీలను, అత డూరక యేల శపించును? ఆతడు వచ్చినపుడు వీరు పోవభావ విలాసము లేల ప్రదర్శించురు? ఋష్యశృంగుడు వచ్చినపుడు తా మువన్నియు ప్రదర్శింపవలయునుగదా, ఆతనిని గుర్తుపట్టుట ఎల్లు? ఆతని కథ వారికి తెలియునుగదా? అతినికి స్త్రీ పురుష భేదజ్ఞానము లేదు. తనకంటె భిన్నమైన యాకృతి ప్రవృత్తి కలిగి తనవలెనె యున్నవారు కనిపించినచో

ఋశ్యశృంగర్షి

మానిసి ఎంత వింతగా చూచును. ఆవింతదనము, ఋష్యశృంగర్షింగు డటకు వచ్చినపుడు కప్పిపుచ్చుకొనలేడు. దానినిబట్టియే గ్రహింపవచ్చును. విభాంశకున కట్టి ప్రవృత్తి యుండును. కనుక నే వేశ్యలన్నియును ప్రదేశమున దగినారని విశ్వనాథ వ్రాయుట.

యదృచ్ఛాగమనంబున నొక నాడు ఋష్యశృంగర్షుడు వేశ్యలు విడిసియున్న కాంతారాభిముఖుడై వచ్చినాడు. వారు చూచిరి వీణయు, మృదంగమును, తాళమునును మ్రోయించిరి. నాయకురాలు గొంతెత్తి కృతులు వట్టములు పాడింది. వేశ్యలు గానము చేసినట్లు రంగనాథుని, భాస్కరుడు వ్రాసిరి. రఘునాథుడట్లు వ్రాయలేదు. నన్నయ, ఋష్యశృంగర్షుని చేరిన వేశ్య ముని ముంబుల గంగుక నర్తన మృగుగీతములయంగుల దన కాశలమెల్లను జూపి, విరచితాలింగయై, మునిపతికి ముదము గాలించెనునని వ్రాసినాడు. విశ్వనాథ, భారతి శాస్త్ర సరణిని బాడిన మా పాటలు విని ఋష్యశృంగర్షునితో కలిగిన ఆంతరిములయిన మాధులను వర్ణించెను. ఇది పూర్వకపు తెగ్యము చేయని పని. మానవజీవితముపై గానకళాప్రభావమంత యుండునో ఈ ఘట్టమున విశ్వనాథ నిరూపించినాడు. సంగీతము మానవుని ఎంత చైతన్యవంతునిగా చేయగలదో అంత చేసిన దా వేశ్యల సంగీత మాఋష్యశృంగర్షుని. గానము చేసినారని చెప్పటలో లేదు గొప్పతనము. దాని ప్రభావమును, తత్ఫలితమును చెప్పగలుగుటలో నున్నది. అదియే విశ్వనాథ చెప్పినాడు. ఆ గానము వినుచున్న ఋష్యశృంగర్షునకు “తన యాత్మక దానెలుగని యొక్క యానందపరిధి రేఖాస్వయం వ్యక్తి కలిగి మైగగుర్పొడిచి వెనుకటి బిగువు చెడి క్రొత్త బిగువులను దెచ్చుకొనినదట. కనులు విచ్చి చూచుచు నీలవబడిపోయినాడు ఋష్యశృంగర్షుడు. అంత వారు నృత్యముచేసిరి. నాలుగంబులులవోలె చేసిరి. నర్తన కళాప్రదర్శనమునుగూడ చేసినారనిమాత్రము రంగ నాథుడు వ్రాసినాడు. కేవలము నర్తనము చేసినారని గాక ఎట్లు చేసినదియు విశ్వనాథ వ్రాసినాడు. నాట్యశాస్త్రముతో వానికిగల పరిచయమున కిది నిదర్శనము. ఉచితస్థలమున శాస్త్రపాండిత్యమును ప్రదర్శించుటను మహాకవులు చేయుదురు. విశ్వనాథ ఆ కోవలోనివాడు. సంగీతమును, నృత్యమును, త్రొని విని, చూచి చూచి కనుజేదులు తీరగ వార్చి

జేరి నాడు ఋష్యశృంగర్షుడు. కనులు చెవులు గుతరి తనుగా నొనరించినారని వారల పొగడి, ఆనందాతి శయమున వారిని అలనల్లన స్పృశించి కాగిలించుకొని నాడు. ఒక తెలియరాని సుఖానుభూతికి లోనయినాడు. పూర్వ రామాయణములలో కాగిలి ప్రసక్తి లేదు. ‘ఒకలెంతయుం బులకింపఁగఁ పుడికి’ నారని మాత్రము వేశ్యలనుగూర్చి భాస్కరుడు వ్రాసెను. ఆలింగనప్రస్తావన భారతమున నున్నది. భాస్కరుడు- మఱునాడు వచ్చినపుడు వేశ్యలు వానిని పలుమాఱు కాగిలించుకొనినా రనినాడు. నన్నయ విశ్వనాథ లిరువురును మొనటినాడే కాగిలింతలు జరిపించిరి. నన్నయ ఋష్యశృంగర్షుని వేశ్యయే కాగిలించుకొన్నది. విశ్వనాథ ఋష్యశృంగర్షుడు తానే వేశ్యలను కాగిలించుకొనెను. ఈ విషయమున నన్నయ విశ్వనాథలకు భేదమున్నది. నన్నయ మఱుమఱుమున కిచ్చిన ప్రాధాన్యము కళాప్రభావమున కీమతేను. విశ్వనాథ కళాప్రభావము సంయమనమును లోగోనగలవని నిరూపించినాడు. నన్నయ వ్రాసినది కావ్యముగాదు. కావ్య త్వము నిముచ్చుకొనిన ఇతిహాసము. విశ్వనాథ వ్రాసినది ఇతిహాసముగాదు. ఇతిహాసరేఖల నిముచ్చుకొనిన కావ్యము. ఇది సర్వమును రసపర్యవసితము కావలయును. అందుకే నర్తన కళాసంగీతములను, వాని యాధార్త్య స్వరూపమును నిర్మించినాడు విశ్వనాథ. భారతమున సంయమనమునకు ప్రాధాన్యమున్నది కనుకనే, తరువాత విభాంశకునితో ఋష్యశృంగర్షుడు జరిగిన కృతాంతమంతయు పూసగ్రుచ్చివట్లు తూచా తప్పకుండా చెప్పినట్లు నన్నయ వ్రాసినాడు. రామాయణ కర్త లెవరును ఈపని చేయలేదు. చేయగూడదు గనుక చేయలేదు. చేయవలయును గనుక నన్నయ చేసినాడు. భారతములోని ఋష్యశృంగర్షునకు వేశ్య చూసిన కంగుక నర్తన మృగుగీతములయందలి కాశలమువలన ముదముగలిగింది. రామాయణమునందలి ఋష్యశృంగర్షునకు తన యాత్మక దానెలుగని ఒక ఆనందము కలిగినది. ముదమునకంటె ఆనందము గొప్పది. ఆనందము కలిగినది గనుకనే విశ్వనాథ ఋష్యశృంగర్షుడు వారిని తానుగా కాగిలించుకొనినాడు. భారతమున నన్నయ ఋష్యశృంగర్షియందు నిగ్రహమును పరాకాష్ఠలో చూపినాడు. తన కాశలము చూపి, విరచితాలింగనయైగాని భారతమున వేశ్య మునిపతికి ముదము గావించ లేకపోయినది. అధికనిష్ఠాశీలుడైన ఋష్య

శృంగుని స్థితి భారతమున నన్నయ అట్లు చూపినాడు. వేశ్యలను ఋషి కుమారులనియే రెండు గ్రంథముల లోని ఋశ్య శృంగుడును తలచినాడు. కనుక రెండింటియందును కామవాంఛ రేఖా మాత్రముగా వైసను వాని హృదయమున పొడగట్టలేదు. కళా ప్రభావమునకు లొంగిన వాని గా చిత్రించుట మూలముగా, కొందరు ఋశ్య శృంగునకు వేశ్యలయందు కామిక మేర్పడినదిని తలచుచున్నారని విశ్వనాథ, అంతగా వ్రాసియు చివరకు 'అసమశిరుడు తొంగిపూడడు ముని ఋశ్య శృంగువంక' అని స్పష్టము చేసినాడు. అంత యానందమును గూర్చిన వారి యాశ్రమ ధూము లొకమాటు మాడవలయునన్న సాత్వికపు కోరిక మాత్రము కలిగినది ఋశ్య శృంగున కని విశ్వనాథ వ్రాసినాడు. చతురదంచిన 'తరుణి మునినందను చిత్తంబునకు వైకృతముఁ జేసె'నని మాత్రము నన్నయ వ్రాసెను. మఱునాడు ఋష్య శృంగుడు వారి వద్ద కేగెను. పోదమా యనిన పోదము పోదమనుచు నందరును కదిలి అందరును అంగజేశము చేరిరి. అంతట వృషు కురిసెను. అదివర కేమియు తెలియని ముని కుమారుడు అంగజేశ ప్రవేశమాత్రమున సర్వమును గ్రహించెను. సహజబోధలు నిశ్చలత త్రవ్వకములని విశ్వనాథ సమర్థన. నన్నయకూడ తన భారతమున నొక విషయమును సమర్థించినాడు. అది విశ్వనాథ సమర్థించిన దానికంటె భిన్నము. వేశ్యను మఱునాడు ఋష్య శృంగు డనుసరించుటను 'విలాసినుల సహోదాస సహోసన సహాయానములు బంధసమములు' అను సిద్ధాంతమును చూపి సమర్థించినాడు. ఇనుప కచ్చడాలు కట్టుకొనిన మునులను కూడ స్త్రీలమెయితాపు గగుర్పొడించును. ఇక సామాన్యుల విషయము చెప్పవలసిన దేమి? అను విషయమును నిరూపించుటయే నన్నయ యుక్తేశము. తపస్సనూధిగతి చేతస్కత మానవుని అత్యున్నత స్థానమున నిలుపగలదని వైదికమైన యభిప్రాయము. వేదతుల్యమైన భారతమును వ్రాయు నన్నయ కున్నదియు నదియే. 'సచ్చరిత్రంబైన తన యాశ్రమఁబు విడిచి మనుష్యయోగంబునం దగిలి యక్కొమలి పిఱుందన చని'యెనని ఋశ్య శృంగుని గూర్చి నన్నయ వ్రాయుటలో సర్థమదియే. వాస్తవమును చెప్పి అవసరమును నన్నయ నూచించినాడు. ఆ నూచనకే ఋశ్యశృంగుని కథను వ్రాసినాడు. ఋశ్య శృంగుని పట్ల భావనూపిత వాస్తవిక విషయమే

రామాయణమునకు ముఖ్యము. సాంసారిక విషయ పరిజ్ఞానము ఋశ్యశృంగునకు కలిగినట్లు వ్రాయు వలసిన యవసరము భారతికర్తకు లేదు. ఆత్మసంయమమును నిగంతరించును ఈమణిత్రయము భేదించుటకే చూచుచుండును. కనీస మాజ్ఞానము లేని వానిని గూడ అవి లోగొనునని వ్రాయుట భారతకర్త చేయదగిన పని. దానినే నన్నయ చేసినాడు. సాంసిద్ధికమైన సాంసారిక విషయ పరిజ్ఞానము కలుగుటయే రామాయణమునకు కావలయును. ఋశ్యశృంగున కది కలిగినది. దానిని విశ్వనాథ సమర్థించినాడు. ✓ఉ చిత్రస్థలమున జేనివి సమర్థించుట యవసరమౌ దానిని సమర్థించుట మేధావంతులు చేయగలరు. నన్నయ విశ్వనాథ లట్టి వారు. ఋశ్యశృంగుని ప్రవేశ పెట్టినప్పటినుండియు నన్నయనిగ్రహము వైపునకు ములు నూపించుచు నడిపించి నడిపించి చివరకు 'విలాసినుల... బంధసమములు గాన' అను సూత్రమును వ్రాసి ఋష్యశృంగుని వేశ్యనంట పంపినాడు. విశ్వనాథ ఋశ్యశృంగుడు గానమును వినుటకు ప్రారంభించినప్పటినుండియు ఆ మహర్షిగో ఎక్కడనో, అందని లోతులందు, అంకురింపకయే చివికిపోయిన భావసముదాయము, ప్రాణము పోసికొని నెమ్మదిగా పైకి వచ్చి, చివరికొక కొత్త బిగువు కూర్చుకుని, పూర్వ మననుభూతిమైన ఒక ఆనందానుభూతిని ఆతనికి కలిగించినట్లుగా వ్రాసి, తరువాత నతడు వారిని కౌగిలించుకొని మాటాడి, వారిచ్చిన భక్ష్యముల నారగించి, తదుపరి తన యాశ్రమమునకు పోయి 'దినముదినము నారేయును వారలఁ గూర్చి యూహ లూహించుచు ప్రార్థన లేచి' వేశ్యలున్న చోటకు వచ్చి వారితో కలిసి అంగజేశమునకు వచ్చినట్లు వ్రాసినాడు. నన్నయ ఋశ్యశృంగుని నొక మార్గమున పడిపించినాడు. విశ్వనాథ మఱొకట నడిపించినాడు. నన్నయ దృష్టి సంయమనము మీద విశ్వనాథ దృష్టి సంసారము మీద. భారతమునకు నన్నయ యవసరము. రామాయణమునకు విశ్వనాథ యవసరము. ఋశ్యశృంగుని సంసారము వైపు తిప్పుటకు విశ్వనాథ సంగీతిమును సాధనముగా వాడినాడు. సంగీత శ్రవణ మాత్రమున మహర్షి యట్లు బిగువు చెడి లోబడునాయని ప్రశ్న. అట్లయినచో నాతని మహర్షిత్వము కంటుపడిన యట్లేగదా? కొంచము కంటు పడవలయును. అట్లు పడినపుడే భారత రామాయణ కర్తల నిరూపణము రక్షిగట్టును. సంగీత మట్టి ప్రభావ

ఋశ్యశృంగరి

మును చూపగలదని తులసీదాసు కూడ వ్రాసినాడు. సీతా రాముల కల్యాణసమయము నందలి గాన కళా ప్రదర్శననునకు మహాద్భుత, ధ్యానముద్ర విడిచి ఒక ఆనందము ననుభవించిరని తులసీదాసు వ్రాసినాడు. మహాద్భుత తపోభంగము చేయుటకు వచ్చిన స్త్రీ జనము గానకళా నర్తన ప్రదర్శనము మునుముందు చేసినట్లుగ నే మర పూర్వ గ్రంథములు చెప్పయన్నవి. కనుక గానకళకు సంయమి లోబడుట వింతగాదు.

విశ్వనాథ ప్రసరించిన కథాకథన శిల్పమును పూర్వవత్ పోల్చి స్థూలముగ వైన నిరూపించితిని. ఋశ్య శృంగ పాత్ర విషయమున నన్నయ విశ్వనాథల కున్న దృష్టి భేదమును గూడ కొంత వ్రాసితిని. నన్నయ విశ్వనాథలలో నున్న ఈ రెండు విశేషములు భాస్కరాదులలో లేవు. నన్నయకు లేని యవసరము విశ్వనాథ కున్నందున కథను స్వయంసంపూర్ణము చేసినాడీతడు. ఆ చేయుటలో రోమపాదుని పూర్తి మూర్తిని చిత్రించుట యొకటిగా వెనుక నిరూపించితిని. ఇక వేశ్యల పాత్రయు లున్నది. వారి విషయము వ్రాసినగాని ఈ న్యాయము సంపూర్ణము గాదు.

విశ్వనాథ, రాజునకు వింజామరలు వీచుచున్న వేశ్యలతో రంగము ప్రారంభించెను. వారు నలువురు. కుసుమ శరకోసండ్ల ప్రకమగ్యలు, తత్కారుక ధూయగలు, తిజ్జాతనూలతలు—అరు వారయువకులు నలువురని వ్రాసినాడు. నలువురకును మాడు విశేషములు వాడినాడు. నలువురకును నాలుగు వాడవచ్చును గదా—వాడలేదు. అందరి చుగ్గరములు, అందరి ధూవల్లులు, అందరి తనూలతలు కూడ కుసుమశరకోసండ్లని ప్రకమమున వలెను, కౌగ్గుకమును వలెను, జాల్మి వలెను నున్నవట. ఇందొక విశేషమున్నది. అందఱును అన్నింటివలె నున్నను, ఒక్కొక్కరియందు ఒక్కొక్క గుణము త్రిగుణమై యున్నది. మరి నాల్గవదాని మాట—చెప్పబడలేదు. మిగిలినవారి యందు వలెగాక ఈమెయందున్నగుణములును మూర్తి గట్టుకొని యున్నవి. ఈమెయే నాయకురాలు. వీణయును, మృదంగమును, తాళములును మ్రోయించుటయే పై మువ్వరచని. గొంతెత్తునది నాయకురాలు. ఈమెను, ఈమె పాటను చూచుటనే, వినుటనే మునుముందాముని బిరువు చెడినాడు. ఆ మువ్వరయందు కంఠే నాయకురాలియందు దొక విశేష ముండవలెననే,

విశ్వనాథ ఆమెకు ప్రశ్నోకముగా నొక విశేషము వాడలేదు. నూచించినాడు. రాజుతో మాటాడినది నాచుపరాలు. ఆమె గడుసరియుట. కనుక నే “మా సింగ్రుక్క గొని మరుతం దెత్తుకొ, లేనుంజాలక నృతి రానే, రానీపట్టణ రమ సిగ్గిల్లకొ” అని ‘పణవము’కొట్టి చెప్పినది. ఆ గడుసరి తనమునకు రోమపాదు డచ్చెరువడి “ముని శాపభీతి మీకు లేనో భీతహరిణ నేత్ర లార! యస లవిత్రములో నోని చూపులు నిగుచ్చి మందముగ హసించినారట వారస్త్రీలు. భీతహరిణ నేత్ర లార యని రాజునగా నే లవిత్రములో నోని చూపులు నిగుచ్చి పైపెచ్చు మందముగా హసించినారనుటలో నున్నది కవిత్వము. వ్యంగ్యవైభవవాసన యనగా నది. హరిణ నేత్రము లందుముగా నుండును. హరిణమునకు బిత్తరపోవు గుణ మొకటి సహజము. ఆ గుణము దాని నేత్రాపాంగములలో వ్యక్తమగుచుండును. అదియే ఆ నేత్రముల కందము. స్త్రీల కన్నులల్లుండునని వర్ణించుట కవిలోక సామాన్యము. ఊరకే హరిణము భీతిగొనును. నిజముగా భయమే సంభవించినపుడు దాని కన్నులు చూడవలసినదేగాని చెప్పనలవిగాదు. రోమపాదుడా వేశ్యలను భీతహరిణ నేత్రలార యని సంబోధించినాడు. వారు రాజునకు పరిచారి కలు. హరిణ నేత్రలైనవారు రాజుగారిని చూడగ నే భీతహరిణ నేత్రలగుట వారి కలవాటు. అది మర్యాద. అతఃపూర్వము రాజు వారి భీతహరిణ నేత్రములనే చూచినాడు. నేడు వారు తాముగా ముందుకు వచ్చి ఋశ్యశృంగరిని గొని తెత్తుచునినారు. హితులు, పురో హితులు, మంత్రులు మురిసి చేరుటకు భయపడుచుండగా వారు తెత్తుమని ముందుకు వచ్చినారు. రాజును నచ్చెరువడినాడు. తాను ప్రతిదినమును చూచు భీత హరిణ నేత్రలేనా వీరు? అను సందేహము కలిగినది. భీతహరిణ నేత్రలుగా కనుపించు మీకు మునిశాపభీతి లేదేమి యనినాడు. అప్పుడు వారు భీతహరిణ నేత్రలు కారుగదా, హరిణ నేత్రలు కూడ కౌకుండ్ల లవిత్రములోనోనిచూపులు నిగుచ్చిరి. ఈ హఠాత్సంభవమునకు రాజుచ్చెరువడి గ్రహించుకొనినాడు. మా అసలు విషయము ప్రభువులకు దెలియదేమియని మందముగ హసించిరి. లవిత్రములునోనిచూపులు నిగుచ్చుట వారు నేర్చుకొనిరి. ఆ నేర్పునంతకు పూర్వము ప్రదిర్పించవలసిన యవసర మేర్పడలేదు. భరతు నాగనుమెల్లను ప్రయోగవైఖరిం దెచ్చినవారు వారు. ఆ చూపులు,

నిరర్థముల వారి కోక లేక మా? అలవోకగా వారల్లు చూచిరి. ఆ మాపులు రాజునకు వారి గుండెనిబ్బరమును చూపినవి. రాజు వారి నంపినాడు. విశ్వనాథ వ్రాసిన ఆ యాటవెలది పద్యములోని ఆ రెండు వాక్యములలో నింతి అర్థమున్నది. ఈ పద్యములోని నన్నును వ్రాయగలడు. అర్థములు వోని మాపులు వాగు చూడగా వారి గుండెనిబ్బరమును తెలిసికొనుటయే గాను నోమపాడుకు చేసినది, ఋశ్యశృంగుని తప్పుక ఆ మాపులను మెడకు తగిలించి తీసికొని వస్తును - అతడు వచ్చుచు-అని తాను ముందు గుండెనిబ్బరము చేసికొనినాడు. త్రిణములో నింతి వ్యవహారము రెండు వాక్యములలో చెప్పి భాస్కరాది పూర్వ రామాయణ కర్తలను మించినాడు విశ్వనాథ.

వేశ్యలు బతులు చేరినాడు. 'తాతని కూడ మాను మెయితాపు గుర్తింపించు నీట్టటే చేతము గల్గునారి నిరంక జెప్ప మటందును గువ్వకోలుగా నప్రమం గ్రుట్లదు - మగ్యసాగ్య - 'బీసీ నవ్వెక్కువ నీను' అని పరస్పర మనుకొనుచు బతులు చేరినారు. విభాంశ కుని, ఋశ్యశృంగుని తలందుకొనుచు వెళ్ళినాడు. 'విభాంశకున్ మొఱంగిరావలె'నను వాక్యము వాగు ఘరచిహితేను. కనుక నే మార్గమగ్యము 'మాని కోపం బున నోసి మిమ్ము వెనంగు సంపనారన్న భూకగుని చెప్పకును. ఏమె వచ్చితి మన పాడెనొ బీజానొ' అని యనుకొనినాడు. ఇది వారి స్వామిభక్తికి నిదర్శనము. ఇట్టి సమయములగుతప్ప వారు రాజునకు చేయు సాహాయ్యము మరి యొకటి లేదు. ఇట్టి యవ కాశములు మాత్రము తిరుచు వచ్చునా? ఋశ్యశృంగుని గొని తెచ్చుట కుపక్రమించుటలో వేశ్యల కుత్సాహముతో పాటు ప్రభు భక్తియు నిరూపించి విశ్వనాథ వారి కోక యున్నది కలిగించినాడు. ఇంత ప్రభు భక్తి పరాయణులు గనుకనే, ఋశ్యశృంగును తమ్ము సమీపించి ఉరములు తాకుదు, పిగులు ముట్టుచున్న సమయమున 'భూపశ్రేష్ఠుని కూతు పెన్నిలునునున్ బూజింతు రహ్మారీ' నని విశ్వనాథ వ్రాయుట. సంగీతి నర్తన కళా కౌశలము నెరపిన తరువాత ఋశ్యశృంగుడు వారిని సమీపించి యెన్నియో ప్రశ్నలకిగి వారలను కోగిలించుకొని ఉరములు - ఆననములు - పిగులు స్పృశించుచున్నంతసేపును వారెమియు చూటాడలేదు. నాద్భుతమును వా సన్ని వేశమున వారు

చూటాడలేదు. తాము చూటాడక ఋశ్యశృంగుని యాశ్చర్యమును పెంచిరి. 'ఋశున్ మీవెంబడ గొంపో గునో? మీ ప్రత్యాగ్రహము చూచు కర్మలు నీన్ మెలొను నా గుండె' కని చూత పనిన తగునాతి 'మా గుశ్రము మున నన్నియుం గనక సౌధములు గల' వనిరి ఇది యాతపక్షిని ప్రశ్నించు సమాధానము గాను. ఇంకను వకని కోక అస్తిత్వమున్నదా? లేక తిరు చేతిలోని వాడైనదా? అను పదుమడుగు స్పృగము చేసి కొనుటకు వారి వాక్యము పలికిరి. వారికి అస్తిత్వము లేదు. ఉన్నచో లేవ ప్రశ్నకు సమాధానమును ముంది ముని కోరి యుండెడివాడు. తగు కనుక నే కనుక మన నేమని వారి మాట నందుకొని యడిగినాడు. వారేది పలికినదనయే అతని చెరికింపుగా నున్నది. కనుక మన నేమో వాగు చూపి చెప్పిరి. అట్లయిన తప్పుక వస్తు ననినాడు. ఈ రెండుంటికి సంబంధములేదు తెలియ కుండనే వారియందొక గొంపగు, వ్యామోహ మేర్పడి నది ఋశ్యశృంగునకు. వారి గుహ్యోపయోగముతో నిమిత్తము లేకుండనే వారి సనుసరించుచు యున్నంత ఉత్సాహ మాతనిలో వారు రెకత్తింటిరి. వారిల్లిక భక్తియులు నేపించుచు మగల 'ఎన్నా హోగించుట కేంద్రానిం గలనా గుభ్యంతర?' మని యడిగినాడు. వారికి నమ్మక మేర్పడినది. మా గుహ్యము లతని చేత నడిగింపించి 'తమగన్ జనుడెంచురో? గా తథేయ ముందెచ్చెద మింతి కన్న వలెనే చరితార్థులు ముమ్ముం జేయగ' ననినారు. అతడు తృప్తిపడినాడు. తన యాశ్రమమునకు వారి నాహ్వానించినాడు. వారంతలు 'మిమ్ములబట్టి నిల్చితిమి. మేమును బోవలె మాకు ప్రత్యిగాయములు వుట్టు తక్షణము గూర్చుతెన్ జరి మీగు నాత్రిధేయములు మాకు వచ్చె. భవదాగమ నాథు యుండుమందుం ముమ్ముల నిండె యెల్లి.' అని బ్రాహ్మణ సంప్రదాయము ననుసరించి మాటాడినారు. మంచిదటే యుండునని చెప్పి తన తండ్రి యుటజను చేరువేళ యైనదిని చనినాడు ఋశ్యశృంగుడు.

తాము నిర్వహించవలసినదంతయు జాగ రూకమై నిర్వహించిరి. అతడు పోయిన తరువాత వారి కోక భయము పట్టుకొన్నది ఈ యనూయిక వ్యక్తి జరిగినదంతయు తిండ్రియైన విభాంశకునకు చెప్ప నేమో నని వారి భయము. చెప్పిచో క్రుద్ధుడై వృద్ధ మాని వచ్చినచో నిక తమ పాట్లు పెగునాశ్చర్యకే ఎగుక. మరునాడు ఋశ్యశృంగుడు వారిని చేరవచ్చువరకు

ఋశ్యశృంగర్షి

వారి కొ భయమున్నది. అంతవరకు వారు ముండ్లపై కూగుచున్నట్లు బాధపడినారు. ఎంత గడుసగులైనను వృద్ధుడొకవలని భయ మిగ్గుడు వారికి కలిగినది. ఇది సహజము. ఇప్పుడు వారు ధీతిహారిణశీత్రులు. తిండికి చెప్పినాడో లేదో తెలియదు గాని విభాంశుడు మాత్రము రా లేదు. మరునాడు ఋశ్యశృంగుడే వచ్చినాడు. వారి యత్నము ఫలమైనది. అంగుడును అంగదేశమునకు వచ్చినాడు. వర్షము కురిసినది. శేష ప్రజలకు హర్షము కలిగినది. అంగదేశము ప్రవేశించుతే తే తొక్కవ్యవహార రహస్యములన్నియు నా ఋషి, కుమారులకు తెలిసిపోయినవి. అంత గోమహానుజులకు వచ్చి నీర్లక గాతని పదాబ్జముల చేర్చి, ఆత్మజ నిచ్చి వినాహము చేయుమనని శాంతిని పిల్చి చూపగా ఋశ్యశృంగుని లింజు యొక్క తీసిబడి మొగము వాల్చుగా “మహా! పురికిన వంబునకు నీ మాత్రంబు భేరంబటంబులతో ప్రోవులు వారముఖ్యులు సురంబంటించి గెంటించుదు పరిహాసములు” చేసెదట. అంత శాంతికును, ఋశ్యశృంగునకును వివాహము చేసినాడు గోమహానుకు.

ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానమున వేశ్యల నింత కట్టు దిట్టముగా పూర్వ రామాయణ కర్తలు దిద్దలేదు. ఈ విషయముమాత్రము భాస్కరాచార్యులకంటె రఘునాథుడు కొంత నయము. అతడు కూడ ఋశ్యశృంగునకును, వేశ్యలకును జరిగిన సంభాషణము గాక, వారి వారి చేష్టల నభివర్ణించినాడు. వేశ్యలను గూర్చి ఋశ్యశృంగుడును, ఋశ్యశృంగుని గూర్చి వేశ్యలను మనస్సులలో ఏమేమనుకొనెరో కొంత విపులముగా రఘునాథుడు వర్ణించినాడు. వేశ్యలనుకొనిన విషయములన్నియు అతి సాగాన్యమును. అందు కొన్ని పేరవములు. కొన్ని ఆనాటి దోష దూషితములు. వారు దక్షిణాంధ్ర యుగమునకు సంబంధించిన వారే గాని, రామాయణకాలమునకు, అంగదేశమునకు సంబంధించినవారు గారు. వారిని చూచిన ఋశ్యశృంగునకు కలిగిన అంతర భావములను వ్యక్తీకరించుచు వ్రాసిన మూడు సీసపద్యములలో నొకటి అత్యుత్తమము. ఒకటి ఉత్తమము. ఒకటి అధమము.

అబ్బురంబుగ నెర గుబ్బకొమ్మలు మొల్చె
ఘనలు పిర్రెర నాకన్న ననుచు
బడెములర బొడమెడు బద్ధులు లీర్చరల
మహిమ యెంతటి వింతి మహి నటంచు

ఘనములు వెనువెంట గనియుచున్నవి జల
దాకర్షణము కిరి కట్టెననుచు
బలవల నమృతంబు చొలకెడు బళివీర,
లయ్యుతొంగులకన్న నభివలనుచు
గాన మెన్నడు నీనానుగాన గరిమ
గతిర పాపాణముల నీగుగాఁ గరంచె
నంచు మన నెంచి పలుమటు నగు సహచు
గొమ్మకొన యూగఁ దలయూచికొనుచుఁజేర!
(రఘునాథ రామాయణము. ఆ. 2. ప. 157.)

ఈ పద్యము తిరువాత నున్న రెండు సీసపద్యములను నతని చేష్టలను వర్ణించుచు. చేష్టలకంటె భావములను సృష్టించుటలో గొప్పతనమున్నది. వైష్ణవులు రఘునాథుడెదియో చేసినాడు. అతః రామాయణమున సర్వత్ర ఇట్టి భావకల్పన కనబడెను. ఆనాచిత్యము లెక్కువ. ఋశ్యశృంగునకు వేశ్యలను చూచినపు డీ పై భావము కలిగినట్లు పూర్వ రామాయణ కర్త లెవ్వరును వ్రాయలేదు. విశ్వనాథ స్వయము నానందియులూ లీనము చేసినాడు. రఘునాథుని వేశ్యలకు సంభాషణచాతుర్యమే లేదు భాస్కరాచార్యులంత చాతుర్యమును చూపకపోయినను వేశ్యలచేత ఆధిక ప్రసంగము చేయింపలేదు. రఘునాథుడు చేయించిన దంతయు నదియే. ఏమి దిద్దినను విశ్వనాథ దిద్ది తీర్చినాడు వేశ్యలను.

గోమహానుని దీనస్వరూపమును, పుగోహితుల యుచితజ్ఞతను, వేశ్యల నెంజాణతనమును - ఈ చిత్ర ప్రవర్తనమును, ఋశ్యశృంగుని అమాయకప్రవృత్తిని కమ్మచ్చున తీసినట్లు చిత్రించినాడు విశ్వనాథ. ఋశ్యశృంగుని పాత్రచిత్రణమున విశేషమైన వైగుప్యమును ప్రదర్శించి నన్నయతో తొల్యము తెచ్చికొనినాడు. వేశ్యలవిషయమున నొక యుగాత్రితను కల్పించి, పూర్వ రామాయణములను మించి ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానమును జేబోవంతము చేసినాడు. పాత్రల మరస్త్వ వ్యక్తీకరణమునను, అర్థగాంభీర్య ప్రతిపాదక రచనాకౌశల్యమునను విశ్వనాథ తిక్కనను తలపించుచున్నాడు మహాకవుల గ్రంథములను వలె విశ్వనాథ రామాయణమును మనము చేసి చేసి ఒక మాట మాటాడవలయును.

కలగూరగంప

విశ్వనాథవ్యక్తిత్వము

శ్రీ హరీత శివశర్మ

కవులు రెండువిధములు. కవితృపుజాలు కొంతకాలము వరకుండి, అనంతరము అది ఆగిపోగా, ఆ పూర్వపు అంతమాత్రపు తమ వైభవమును మామకొని కవుల మనుకొనువారు ఒక తరగతి. మరిఒకతరగతి నిరంతరము ప్రవహించు గంగానదివలె కవితృపు జాలు కలవారు. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఈ రకము కవి.

మరి ఈ కవులు మరియు రెండు విధములు. వట్టి భావుకులు; ప్రతిభావంతులయిన మహామనస్సులు అని. శ్రీ సత్యనారాయణగారు ఈ ప్రతిభావంతులయిన మహామనస్సులలోనివాడు.

మరి ఈ ప్రతిభ విచిత్రమైనది. ఇది కొందరిలో అనుకూల పరిసరములలోగాని పెరుగదు. కొందరిలో ప్రతికూల పరిసరములను చీల్చుకొని, వాటిని అడిమిగాని వైకి రాదు. శ్రీ సత్యనారాయణగారిది ఈ రకమైన ప్రతిభ.

* * *

శ్రీ సత్యనారాయణగారిది సందిమూరు. బెజవాడ దగ్గర. తాను తల ఎత్తేనాటికి తమ కుటుంబ స్థితి ఏమిటో రామాయణ కల్పవృక్షంలో ఆయనయే ఇట్లా వ్రాసుకున్నారు :

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి వృద్ధిపూర్తి మహోత్సవాలు గుడివాడపట్టణంలో జనవరి 14, 15 తేదీలలో జరుపుటకు విస్తృతావధిని ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నట్లు, ఇందుకొర కేర్పడిన సన్మాన సంఘమువారు ప్రకటించుతున్నారు.

“నకనకలాడునట్టి కడుపులన్ వచ్చి
త్రేచుచు బోయెడు తెరువరులును
చినిగిన గుడ్డల చనుదెంచి నూతన

పరిధానముల దాల్చి యరుగువారు
పరిచినవదనులై యరుదెంచి ఉత్సాహ
కృతమందహాసులై యేగువారు
సందేహభాజనాస్యములతో వచ్చియూ
శ్వర్యసూచిముఖాల జనెడువారు
బాలుతు రన్నాతురులు యాచకులును నిత్య
కలిత బహుళ కార్యాత రాగతులు విశ్వ
నాథ వంశాబ్ధి శశి శోభనాద్రి యింట
నిరులు వదలి వెల్తురులు గొంచేగునట్లు.

తప్తాఘృత్ బహుసోమపీఠి పరిభు

క్షక్తిష్ట సోముక్ బలెక్

సప్తాశ్వద్యుతి శోభనాద్రి పింగయాం

చద్వంశపారంపర

ప్రాప్తంబైచను త్రేతమధి జన లి

ప్సాపూర్తి వెచ్చించి ని

ర్లిప్తుడుంబలె బాల్యే యాచకముఖా

లీధార్తి నిర్యాతనన్.”

అనగా తల ఎత్తునాటికి ఆర్థికముగా పరిస్థితులు ఆయనకు తగునూరులైనవి. బ్రతుకు కష్టమున పడినది. గిరికుమారుని ప్రేమగీతములయందును, మరికొన్ని ఖండ కావ్యములయందును ఈ కష్టముల ఉద్ధతి యొక్క వర్ణనమున్నది. ఆ కష్టముల తాను ఎదుర్కొన్న వైఖరి ఎట్టిదో అది యున్నది. ఒక అరటిమాకు ముండుల

పయి పడగా పడగా, దానికి ఆ ముండ్లవలని బాధ బాధ కాకుండా పోయినదట. కష్టములు, సుఖములు త్రాసుచుండిము కాగా, తాను జీవితములోని లాభనష్టములను ఎంచినాడట. ఆయన నైఖరి అట్టిది. ఆ నైఖరియే ఆయన కవిత్వ సర్వస్వమునకుగూడ పట్టినది. తన్ను తాను విచక్షించుకొని ఇతిరులను విచక్షించి, లోకమును విచక్షించి విషయమును విచక్షించి సాగు ఆయన మహారస నాశిల్పనైఖరికి జీవితమును గూర్చిన ఆయన ఈ నైఖరియందే జన్మము.

* * * *

సత్యనారాయణగారు చదువుకొన్నది బందరులో ఆంగ్లపుం చదువు. అవి చెప్పిల్లకవి గురువంచు చెప్పికొనగా గొప్ప అయిన గోజులు. జంటకవిత్వముల యందు మోజు గోజులు. సత్యనారాయణగారికిని జంటకవిత్వపు మోజు ఉండేదిదేమో అని మనము అనుకొనవలెను. ఆయన ఒక నాటకముమీద జంట పేరులున్నవి. మరి ఈ జంటకవిత్వమును ఎవరితో? లిపి వ్రాయవలెనని ఆయన ఆగోజులలో అనుకొనెనో తెలియదు. కాని అది బెకియగా, తాను తన కవిత్వమార్గమును నిర్ణయించుకున్నవాడై అవ్యతనాంధ్రకవిత్వ జైత్రయాత్రను ప్రారంభించినట్లు తోచును. రాళ్లవాగు దాటి, పథాంతరములు దాటి, ఆకుగులలో అడుగులు కలుపుకొనుచు అడవులను దాటి, కొండకోనలను దాటి, వెన్నెల బయలులో ప్రవేశించి, మధురరసమూర్తి గోదావరితో సంగమించి, సంగమించి కూడా తన విశిష్టతను నిల్పుకొని, అనంతర సంసారంలో చిరం తనమైన ప్రయాణాన్ని మహాకవిత్వ కిన్నెర ప్రారంభించింది. తెలుగు కవిత్వ వసంత ఉద్యానవనంలో ఒక కొత్త కోకిల కూసింది.

* * *

అసలు బందరు రోజులే సత్యనారాయణగారి రచనాచరిత్రలో ప్రధానమైన వనిపిస్తుంది. అక్కడ వుండగానే ఆయన మహారచనలు వెలువడ్డాయి. నవలలలో ఏకపీఠ, నాటకాలలో వేసరాజు, అనార్కలీ కావ్యాలలో ఆంగ్లపరిశీలి, కిన్నెరసాని పాటలు, శృంగారపీఠి ప్రకటితాలైనాయి. వెయ్యి పడగలు రచన బందరులోనే సాగింది. రామాయణ కల్పవృక్షం రచనకు అంకురార్పణ గూడా అక్కడే. వ్రాసిన రామచంద్రకథ వ్రాసితివం చదిపించుకో, వృధాయా సముకాక కట్టుకథలైహికమా పరమా అటంచు తా

జేసిన తండ్రి చూజు, జీవుని వేదన, ఏకముకాగా కల్ప వృక్షరచనం ప్రారంభమైంది.

* * *

బందరులోవుండి ఆయన రచనలు సాగించిన కాలం గంగుభాగాలుగా వుంది. ఒకటి 1921 ప్రాంతపు కాలం. రెండవది 1930 అనంతర కాలం. 1930 అనంతరమే ప్రసిద్ధమైన నవలరచన సాగింది. వెలియలికట్ట, మా బాబు, జేబునొంగు, వెయ్యి పడగలు రచనలు ఈ కాలంలో సాగినవే. అవి ఉద్యోగంలేని గోజులు. కష్టములలోవున్న గోజులు. ఆ గోజులలో ఈ నవలలనేగాక బహుళంకావ్యములను గూడా ఆయన ప్రకటించెను. ఒక విషయము: అసలు సత్యనారాయణగారి ఖండకావ్యములను ప్రకటించినదో అవి కొన్ని సంపుటములుగా వచ్చును.

బందరు అనంతరం ఆయన కొన్ని గోజులు చూటూరులో మేష్టగుగా వున్నాడు. కాని ఆ గోజులనాటి రచనలు ఇవి అవి చెప్పడానికి లేవు. బందరు తర్వాత బెజనాడలోనే మళ్ళీ బ్రహ్మాద్రవము సాగాయి. కుజాశుని శాపం, ధర్మచక్రము, బద్దన్న సేనాని, స్వర్గానికి నిశ్చేతలు, తెలచిరాజు మొదలైన వచన రచనలు, విశ్వనాథ పంచశతి, ఝాన్సీగాణి వంటి కావ్యాలు, రామాయణం రచన, బెజనాడలో సాగినవే. ఈ విధంగా సత్యనారాయణ గారి రచనలను బందరు రచనలు, బెజనాడ రచనలుగా భాగించవచ్చును.

* * *

సత్యనారాయణగారు జీవితంలో పోరాటం సాగించినట్లే, కవిత్వ రంగంలో గూడా పోరాటం సాగించే ఇప్పటి తమ స్థానాన్ని పొందగల్గారు. ఈ పోరాటం పురాణములోని విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మ అగుటకు సాగించిన పోరాటంగా ఉంటుంది. దీని లక్షణం ఆయన ప్రతి పుస్తకంలోను గోదరిస్తుంది. ఋషులలో విశ్వామిత్రుడు గాయత్రి దర్శించినట్లు కవులలో సత్యనారాయణగారు రసాత్మక సామ్రాజ్యం రింపజేసుకున్నారు. వేదానికి గాయత్రి విగానో, మరి కావ్యానికి రసం అలాగేగదా. వేదపరిభాషలో కవి శబ్దం సత్యనారాయణగారియందు సర్వభా అన్వర్థం అవుతుంది.

అయినా ఆయన లోకం తన్ను కవిగా గుర్తిస్తుందా, గుర్తించదా అని బాధపడ్డ రోజులూ

వున్నాయి. లోకం తన్ను ఏమో అనుకుంటున్నదని తనకు విరోధి వర్గం వున్నదని, ఆ అర్థాన్ని తాను వ్రాసిన ఖండకావ్యాలలో ధ్వనించినట్లు అంతిలోనే తాను కవిని అన్న యధార్థ జ్ఞానమును అనుభవించిన స్థానములు చాలా వున్నాయి. హద్దుకు అన్న ఖండ కావ్యంగా, కవి-భ్రమరును అన్న ఖండ కావ్యంగా ఇట్టి అర్థాన్ని మనసు దర్శించవచ్చు. ఇన్నిగాక తాను బహిరంగముగా బయటకు వచ్చి "నన్ను ఎదుగరో, విశ్వనాథకవిని" అని బాహుళంగా వ్రుద్ది చెప్పినప్పుడు లేకపోలేదు. ఇట్టిపట్టుల్లో సత్య నారాయణ గారి స్వయం వ్యక్తిత్వం ఆయన కలిత్య వ్యక్తిగా ఎంతగా హత్తుకొనిపోయిందో కన్పిస్తుంది.

* * *

సత్యనారాయణగారు ఇప్పుడు 70వ పశిలో పడుకున్నారు. వ్యక్తి పూర్తి ఉత్సాహాలు అవీ జరుగు తున్నాయి. ఇప్పుడాయుషలో ఆదీనుంచి ప్రజ్వలిస్తూ వచ్చిన శక్తి ప్రజ్వలిస్తూనే వుంది. చిరంతనమైంది. దానికి కనుసన్నుటి? ఆయన కలిత్యానికి మల్లేనే, ఆశక్తికవయస్సులేదు. ఆయన అంతగా భౌతిక గూర్త్యును కావ్యాలలో నిక్షేపించినకవి ఈ యేం-గా మరీ వ్యక్తు వున్నాడు! ఆయన ప్రతిగ్రంథము ఆ ఆత్మయొక్క లక్షణానికి వ్యాఖ్యానమే. ఈ రహస్యాన్ని గ్రహించినప్పుడే, ఆయన వ్యక్తి, ఆయన కలిత్యము సరిగ్గా అర్థం అవుతాయి లేకపోనే కావు

నిర్జీవ వస్తురాశినుంచి జీవరాశి పరిణామం సాధ్యమా?

వ్యాధులకు నూక్యుక్రిములు (Bacteria) కారణమని పాశ్చర్ (Pasteur) ప్రతిపాదించిన నాటినుంచీ, విజ్ఞానవేత్తి లంతా అదే విశ్వాసంతో వ్యవహరించుతూ వచ్చారు. మైక్రోస్కోపు సహాయంతో ఆయా చాలా వ్యాధులకు కారణములైన వివిధ క్రిములనూ విస్తృతంగా తెలుసుకోగలిగారు. మిగతా వ్యాధులకు కారణభూతములైన క్రిములను కూడా ఉత్తరీకోత్తరా కనుగొనగలమునుకున్నారు. పాశ్చర్ సహాయ పరిశోధకుడు చాంబర్ లండ్, కెయిలిన (Kaoline) అ.ఫేమిటీతో సల్లకంకరను

(Quartz) కలిపి ఉడకజెట్టిన పదార్థాన్ని డాక్టర్ పదార్థంగా ఉపయోగించి ఒక క్రొత్తరకం వడపోయంతాన్ని తయారుచేశాడు. దాన్ని 'చాంబర్ లండ్ ఫిల్టర్' అంటారు. ఈ చాంబర్ లండ్ ఫిల్టర్ నూక్యుక్రిములను క్రిందికి దిగకుండా వడపోయగలగ

1892 ప్రాంతంలో ఇనానోవిస్కీ అరవ్యక్ శాస్త్రజ్ఞుడు పొగాకు మొక్కలకు తెగించిననుకుంచి పరిశోధనలు చేస్తూ, చీకబట్టిన పొగాకు ఆకులను తొక్కి రసందీసి దాన్ని 'చాంబర్ లండ్ ఫిల్టరులో వడపోశాడు. ఈ ఫిల్టరులో వడపోసినప్పుడ నూక్యుక్రిములేవీ (Bacteria) క్రిందికి దిగటానికీ వీలేదని తెల్పాడు. ఇనానోవిస్కీ అలా దగింజున్నా పరిశీలించాడు. దాన్ని మంచి పొగాకు ఆకుకు రాస్తే అవి తిరిగి చీకబట్టి పోయినాయి దీన్ని బట్టి ఆ జలంలో నూక్యుక్రిములేవీ లేకపోయినా చీకడు కారణమైతేవో మిగిలివుందని తేల్చుకున్నాడు. నూక్యుక్రిములకంటే నూక్యుక్రి మూక్యుములైన వేవో ఇంగులో వున్నాయని తేల్చి వాటికి 'వైరస్' (Virus) అని నామకరణం చేశాడు.

ఆర్థర సాయన శాల ముక్త్యాల, కృష్ణా

ఫౌ పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

అచిరకాలంలోనే వివిధ శాస్త్రపరిశోధకుల కృషి ఫలితంగా, కామిలజ్యరం, జలబు, ఇన్ ఫుజంజా, మశూచి, టైపాయిడ్, మొదలైన వ్యాధులన్నిటికీ ఈ 'వైరస్'లే కారణమని తేలింది.

ఈ వైరస్ మైక్రోస్కోపుకల్ల పరిశీలించటానికిగాని వడపోయటానికిగాని వీలులేనంత నూత్నాతి నూత్నమైనది కావటంచేత చిరకాలం వాటి రూపు రేఖ లెల్లవంటాయో తెలుసుకోవటం సాగ్యంకాక పోయింది.

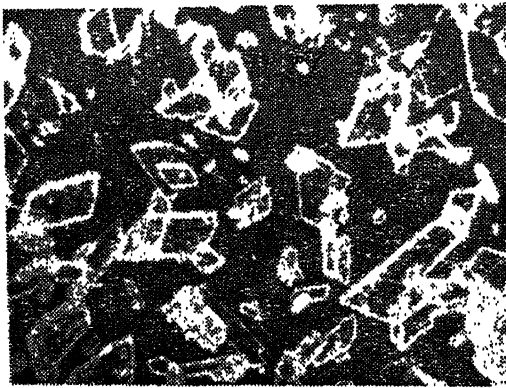
తొలుదొల్ల వీటినివయం కొంత తేల్చినవాడు అమెరికన్ శాస్త్రజ్ఞుడు స్టానీ (W. M. Stanley) చీడపట్టిన పొగాకు ఆకులను నూరి ఆవసగము 40°-50° ల. వరకూ వేడిచేస్తే అందులోవుండే మూలాలు మాంస కృత్తులన్నీ (Proteins) గడ్డకట్టుకు పోతాయి. వీటిని వడపోయటం సాగ్యంకాదు. వీటిని 'అల్ట్రా సెంటిఫ్రూజ్'లో వేగంగా తిప్పి తేల్చితే వేడపడి పోతాయి. అలాతేర్చి గడ్డకట్టిన మాంస కృత్తులను తీసివేయగా మిగిలిననీటిలో, స్టానీ, ఉదజ హరికామ్ము కలిపాడు. తెల్లని అవక్షేప మొకటి (Precipitate) యేర్పడ్డది. దీనిని వేరుచేసి శుభ్రపరిచాడు. దానికి చీకబడే గుణం వుండటంచేత, ఇదే పొగాకుచీకకు కారణమైన 'వైరస్' అని తేల్చాడు.

ఈ 'వైరస్' కణములు (Molecules) ఉడజని కణముల కంటే 4 కోట్ల రెట్లు ఘనంగా వుంటా

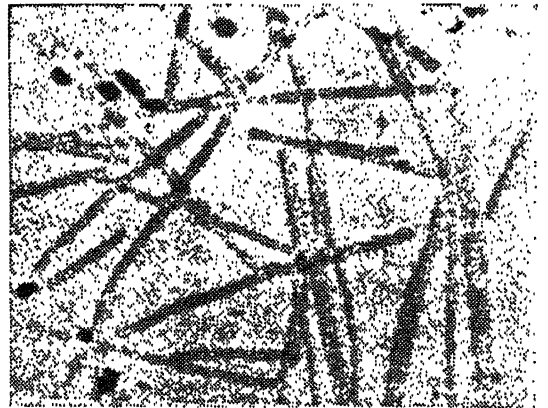
యనీ కాంతి వక్రీకరణ గుణములు కలిగివుంటాయనీ పరిశోధనలవల్ల తెలుసుకున్నాడు. వక్రీకరణ స్వభావము కలిగివున్నాయంటే కడ్డిలవలె పాడవుగా వుంటాయని మనం ఉహించవచ్చు.

మన కంటికి కనబడే వెలుగుయొక్క ప్రసరణ తరంగాంతరము (వేవ్ లెన్గు) ఒక మిల్లిమీటరులో 10 వేల వంతుండటంచేత మైక్రో స్కోపుతో మిల్లి మీటరులో 4 వేల వంతుకంటే తక్కువున్న కణాలను చూడటానికి వీలేదు. 'అల్ట్రా వైలెట్' కిరణాలను ఉపయోగించితే మిల్లిమీటరులో పదివేల వంతుకంటే చిన్నవైన వాటినికూడా చూడవచ్చు. మశూచివగైరా వైరస్ను ఇలా చూడవచ్చు. కాని విగత వైరస్లు ఇంతకంటే చాలా నూత్నాతి నూత్నమైనవి.

1924 లో డి బ్రోగ్లీ (De Broglie) ఎలక్ట్రాన్లు తరంగాలుగా ప్రవర్తిస్తాయని నిరూపించాడు. ఎలక్ట్రాన్ తరంగాంతరము మిల్లిమీటరులో వందకోట్ల వంతు వుంటుంది, అనికూడా తేల్చాడు. ఎలక్ట్రాన్ కాంతిని వాడితే ఎంత చిన్న 'వైరస్' నైనా చూడవచ్చు. ఈ కాంతిని వాడే మైక్రోస్కోప్ నే 'ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్' అంటారు. ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ తో తీసిన చిత్రాలు దిగువను చూడవచ్చును.

స్పటికాలరూపంలో కూడుకున్న పొగాకు వైరస్ (ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ ఫోటో.)

కడ్డిల రూపంలోవున్న పొగాకు వైరస్ (ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోప్ ఫోటో.)

నైరస్లు వంశపారంపర్యంగా జీవకణముల ద్వారా వ్యాపింపబడుతవి. అవి ప్రాణులవలె తమ జాతిని తాము ఉత్పత్తిచేసుకొను శక్తినికూడ కలిగి యున్నవి. ప్రోటోప్లాస్మ్లో తప్ప ఇవి జన్మించినట్లు కనబడదు.

రెండుమాసములక్రితం కాలిఫోర్నియా విశ్వ విద్యాలయపు నైరస్ కేంద్రంలో (ఇంకెల్ కాన్రాట్, విలియమ్స్ (Fraenkel Conrat, Williams) పొగాకు చీడనైరస్ (దీనిని T. M. V—అంటే Tobacco Mosaic Virus—అంటారు)తో పరిశోధనలు చేస్తూ దానిని (నైరస్ను) ప్రోటోప్లాగము, న్యూక్లియర్ ఆప్లుములు (ప్రాణులలోవుండే ఒక రకమయిన ఆప్లుములు) గాను విరగకొట్టి, వేరుచేసి మరలా వాటిని కలిపి నైరస్ను 'నిర్మించారు.'

పొగాకు నైరస్ ద్రావకానికి కొంచెం ఊరములను (alkalies) కలిపితే పైన చెప్పిన ఆప్లుములు గాను, ప్రోటోనులుగాను నైరస్ విగుళతుంది. వీటిని రెండింటినీ అల్ట్రా సెంటిఫ్యూజ్ (Ultra Centrifuge)తో వేరుచేశారు. ఈ ఆప్లుములుగాని, ప్రోటోనులుగాని పొగాకుకు చీడ పుట్టించలేవు. అంటే వీటికి 'ప్రాణము' లేదని నిర్ధారణ అగుచున్నది. మరలా ఈ రెండింటినీ కలిపి కొంచెముగా ఉదజహరి కామమును (Hcl.) చేర్చి, 0° (centigrade) కంటే కొంచెంపైగా ఉంచగా పొగాకు నైరస్ తిరిగి ఏర్పడినది! దీనికి పొగాకు మొక్కలకు చీడ పుట్టించే సుజాలన్నీ ఉన్నవి. అంటే 'ప్రాణం' ఉన్నదని చెప్పవచ్చు.

ఈ సూత్రం పరిశోధన వైద్యశాస్త్రంగా అనేక విప్లవాత్మకములైన పరిణామములకు దారితీయవచ్చు. అంతేకాక పదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రంలో తీరని సమస్యగా ఉన్న 'అప్రాణిపదార్థమంచి జీవరాశి యొక్క ఉత్పత్తిచువుతాయీ?' అనే ప్రశ్నకుకూడా వొక సమాధానం ఇకముందు లభించవచ్చు. ఈ ఆశనే విలియమ్స్కూడా వ్యక్తంచేస్తున్నాడు.

—== బొల్లి ==—

తెల్లచువ్వులు, మేహపాడ వగైరా సమస్త చర్మ వ్యాధులకు పురాతన చికిత్స! ప్రతి సం॥రము వేలాది ప్రజలకు పూర్వారోగ్యమును, నవజీవనమును ప్రసాదించుచున్నవి.

హిందూశాసనంతుల, ఆఫ్రికా, బర్మా, మలయా విదేశములలోను ప్రఖ్యాతి గాంచి విరివిగా వాడబడుచున్నవి

మా బై పథ రాజములే!

నేడే మా ఉచిత సలహాకు,
క్యాటలాగుకు వ్రాయండి.

జి. వి. రెడ్డి & కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురం : తూ. గో. జిల్లా.

గ్రంథ విమర్శనము

నాగార్జున సాగరం

గేయకావ్యం, రచన: శ్రీ సి. నారాయణ రెడ్డి:
ప్రచురణ: తెలంగాణా రచయితల సంఘం హైద్రాబాదు. వెల రూ 1-8-0.

నాగార్జున కేంద్రంలో బయల్పడిన శాస్త్ర కళా శిల్పాలు, వాటి పరిపాషకులైన ఇక్ష్వాకు రాజుల, రాజుల చరిత్రలు, శాస్త్రముల సంప్రదాయాలు ఈ మొదలైన కళాసామగ్రిని సేకరించి శ్రీ నారాయణ రెడ్డిగారు రసవత్తరమైన ఒక కల్పన చేశారు. అది యీగేయకావ్యానికి కథావస్తువు. నాగార్జున పర్వతక్షేత్రంలో 'మహాచైత్యము' శిల్పారామంగా నిర్మింపబడుతున్న రోజులవి. ఆమహాచైత్యంలో శిల్పమూర్తులను గండరించటానికి శాస్త్రాచార్యులచే నియోగించబడిన పద్మజేవుడు ఈకథకు నాయకుడు, ఇతడు యువకుడు, అందగాడు. చిత్రశిల్పకళలందు మహత్తరమైన అభినివేశం కలవాడు.

'కళాత్మక'ను ఉలితో
మేల్కొలిపినదో యువకు డొకడు.
ఆతడు సామాన్య మనుజు
డైన నమరకళ నజుండు.
ఆంధ్రు డతడు అంతియకా
దనంత విశ్వాత్మజుండు
అతడు పద్మజేవు డనెడు
అభిధచేత మించువాడు
అతడు కళాత్మక జీవన
మభ్యాసము జేసినాడు
అతనికి ప్రాంతపు పెల్లలు
అక్షిగోచరములు గావు
అతనికి మతవైషమ్యము
లణుమాత్రము తెలియరావు
ఆతని హృదయ మనల్పము
అతడు సజీవ శిల్పము.

అతడు మానవుని రూపము
నందికొన్న గాంధర్వము.

* *

కఠినశిలల నవనీతము
గా మార్చెడు తాంత్రికుండు
ఆతని కలలే కళలైతా
ఆకారము దిద్దకొనుచు
'మహాచైత్య' కుడ్యముల
పై వాల్చినకమాడెను

ఇతను ఒక నాడు యశోధరాగౌతముల ప్రణయ
ఘట్టం చిత్రించుకూవుండగా :

అల్లంతదూరాన
అంగనామణిదోచె.

కదలివచ్చిన మల్లితే
వల్లికయనంగ
అవయవములుదాల్చి
నట్టి అమృతమనంగ
మదన సామ్రాజ్యను
రమ్యరూపలను దాట
వెనుకముందాడు క్రొ
వ్విరి మార్గణమనంగ,

కథానాయిక కాంతిశ్రీ అచ్చటికివచ్చింది. 'దోర
వెన్నెలనంటి ఆ రూపం చూచిమాడ్డంతోనే ఆతని
'కుంచీయ' చేశారింది. 'కుంచీయ' అతనిచేతి అంచు
లను దిగజారిందోలేదో, అంతిలోనే 'ఆమె నేత్రాల
జోల్పి కలూరినై.'

కాని వారి ప్రణయం సుఖాంతంకాలేదు.
ఆమె శాస్త్రగర్భం ఉపాసించటానికివచ్చిన విద్యార్థిని.
కళారమైన శాస్త్రముల సంప్రదాయం వారి ప్రణయజీవి
తాన్ని ఇన్నాభిన్నంచేసింది. శాస్త్రముతాచార్యులు
ఆమెకు కాశ్యపి బ్రహ్మచర్య దీక్ష నిచ్చి, అతన్ని ఆ
శాస్త్రారామంనుంచి భహిష్కరించాడు. అతడు విరా

గియొ వెళ్ళిపోయాడు. దుఃఖార్తిలో పొగులుతున్న ఆమెకలలో :

.....పరా
జుంఖుడైన పద్మదే
వుడు వెన్నెల బయల్ల
బడి మాయమగుచుండె.

ఆమెహృదయమే సాగరమైపోయినది. ఆ నాగా
ర్జునసాగర తిరంగములపై నడయాడుమా అతని మూర్తి
అనంతిపథంలోకి పరిక్రమించుతున్నది.

కరుణావీలమైన ఈ మధురగాథను శ్రీ నారాయణ
రెడ్డి చాలా ప్రతిభావంతంగా నిర్వహించారు. ఈ
రచనలో రెడ్డిగారిభావన, ఒక సమున్నతస్థాయిని
అందుకున్నది. రచనా శిల్పంకూడా ఓరియెంటల్ రచన
లలో కనుపించని క్రొంగొత్త సాగసులమకైసేసు
కున్నది.

ఆమెలో పద్మదే
వారోపితమైన
ప్రణయాంకురము రెమ్మ
లను వేసివర్జిలె

* * * *

నేటి శాంతి శ్రీ వి
నీల ధమ్మిల్ల భా
రమునందు దినమొక్క
రంగు వుప్పులు నప్పు

* * * *

ఆమెలో నీ సంశ
యమ్ముకుబుసమువిడిచె.

ఈ రకం సాగసు సాంపుల వెన్నిటిలో ఈ రచన
సంతరించుకున్నది. శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారి రచనా
శిల్పం ఇంకా మునుముందు విరియ బూయగల మాచనల
ఈ రచనలో కన్పించుకున్నాయి. తె. నూ.

పుష్పాంజలి

ఖండకావ్య సంపుటి: రచన: శ్రీ చిల్లర భావ
నారాయణరావు; ప్రచురణ: నవ్యకళా సమితి, శంకర
విధి సికిందరాబాదు, నెల దు. 0-8-0.

ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష

రచన : శ్రీ వక్రమూడి గోపాలకృష్ణయ్య;
ప్రచురణ: ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ట్రస్టు, పడమటలంక.
నెల దు. 4-0-0.

తెలుగుభాషకు వున్న వ్యాకరణదీపం చాలా
చిన్నది. ప్రజలలో తృతీయంగా పెరుగుతున్న విజ్ఞా
నాభివృద్ధితోపాటు భాష కూడా విస్తృతవర్ధిని
పెంపొందివున్నా ఈ సుద్ధిదీపంతోనే దాన్ని అవ
గతం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించుతున్నాం. నిజా
నికి ఇది చాలా హాస్యాస్పదమైన విషయం. శిష్టవ్యవ
హారికమైన ఈ నాడు జాతిలో విస్తరించివున్న భాష
నంతను లక్షణబద్ధం చేసి ఒక యాపానికి తెచ్చుకోవలసి
ఉంది.

ఇట్టి వ్యాకరణనిర్మాణం సాగ్యం కావాలంటే
భాషయొక్క వృద్ధిపరిణామాల చరిత్ర మనకు సమ
గ్రంగా తెలిసివుండాలి. ఆ దృష్ట్యా శ్రీ గోపాల
కృష్ణయ్యగారి యీ రచన ఆమూల్యమైనదిగా వుంది.

చిన్నయనూరి బాలవ్యాకరణపు కొలబడ్డతో
కొలిచి పోతనాది మహామహులు వాడిన భాషను
సహితం లక్షణ యుక్తమైనదికాదని కొటి పాఠసే
వరకూ పోయింది మన సుద్ధిమాపు. ఈ సుద్ధిమాపును
ఆధారం చేసుకుని సంస్కరణపెరుతో ప్రాచీన మహా
కవుల ప్రయోగాలను చెప్పివేసి వాఙ్మయ ప్రపంచంలో
అయోమయస్థితిని కలిగించిన 'తియ్యబాల్స్' ఈ నాడు
ఎందిలో ఉన్నారు. ఇట్టిస్థితి యేర్పడటానికి కారణం
భాషాశాస్త్ర విషయకమైన కృషిలోపమనే చెప్పాలి.

తెలుగుభాషకు వ్యాకరణనిర్మాణం చెయ్యటా
నికి పూనుకున్నవారే బహు కొద్దియింది. వాగైనా
కాముదిన దృష్టిలో పెట్టుకుని దానికి నకలుగా వుండే
లాగు తెలుగుకు వ్యాకరణాన్ని నిర్మించ ప్రయత్నిం
చారేగాని తెలుగుభాషయొక్క స్వరూప స్వభావా
లను గాని దాని ప్రయోజనాలను గాని దృష్టిలో
ఉంచుకొని చేసిన ప్రయత్నాలు లేవు. వ్యాకరణ
నిర్మాణస్థితి ఇలావుండగా, ఈ భాషయొక్క వృద్ధి
పరిణామములను తెలిపే సరియైన భాషాశాస్త్ర నిర్మా
ణమే జరుగలేదు. శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు రచిం
చిన ఈ గ్రంథాన్ని పరిశీలించితే అట్టి భాషాశాస్త్ర
నిర్మాణానికి ఒక ప్రాతిపదిక యేర్పడినట్లు మనకు అవ
గతమౌతుంది.

'ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష' అవ
గానే శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు, ప్రాచీన కవులలో
గల, లాక్షణికు లంగీకరించని ప్రయోగాలను జూచి

తాగాయిచ్చాగు కాబోలునని భ్రమ కలుగుతుంది కాని ఈ గ్రంథంలో జరిగిన ప్రయత్నం అంకం ప్రాచీన వాఙ్మయంనుంచి వ్యాపారక భాషను దాని స్వరూప పరిణామాలనూ ద్యోతమానం చేయటంగా శ్రీ గోపాలకృష్ణయ్యగారు ఒక శాస్త్రీయ పద్ధతిని అవలంబించారు. దానికి వీరు “స్వని—లిపి—పరిణామం” అని నామకరణం చేశారు. ఈ సూత్ర నామాన్నే ఓగు గ్రంథానికి కూడా నామాంతరంగా వుంచారు. ఉచ్చారణ సౌలభ్యాన్ని బట్టి జన వ్యవహారంలో భాష ఎలా ఎలా మారుతున్నదో వ్యవహారంలోవున్న భాషను కవులు యెలా గ్రంథస్థం చేస్తూవచ్చాగు. లాక్షణికులు ఈ భాషను యెలా సూత్రబద్ధం చేస్తూవచ్చాగు? ఒక దశలో గ్రంథ స్థూప సూత్రబద్ధము అయిన శబ్దాలు తిరిగి అనంతర దశలో జన వ్యవహారంలో యెలా పరిణామాలు పొంది తిరిగి గ్రంథ స్థూప లభిస్తూవచ్చాయి?—ఈ మొదలయిన విషయముల నన్నిటిని పరిశీలించి గంభీరమైన విమర్శచేసి భాషాస్వరూపాన్ని సుస్థిరం చేశారు.

అవ్, హల్ వర్ణక్రమన భాషలోని వర్ణములు, సంయుక్తాక్షరములు వ్యవహారంలో యే కాలంలో యే యే రూపాలను పొందాయో ఆయా రూపాలను కవులు లాక్షణికులు యెలా స్థిరపరచుతూ వచ్చాగో విస్పష్టం చేశారు.

ప్రాచీన వాఙ్మయంనుంచి వీరు ఎత్తి చూపు తున్న ప్రయోగాలను పరిశీలించితే శ్రీ గోపాల కృష్ణయ్యగారు ఈ గ్రంథరచనకు చేసిన కృషి యెంత మహత్తరమైనదో మనకు బోధపడుతుంది.

శీ|| శే|| గిగాగు రామమూర్తి పంతులుగారు వదిలివెళ్లి సవనిని గోపాలకృష్ణయ్యగారు చేపట్టి దానిని ఫలితానికి తేటపానికి ప్రయత్నించుచున్నారు. వీరు వ్యావహారిక భాషా వ్యాకరణాన్ని కూడా నిర్మించి ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. ఆ గ్రంథంకూడా త్వరలో వెలువడగలదని ఆశించుతున్నాము. శే. సూ.

జీవనరంగం

నాటికలు: (రెండు సంపుటాలు):

ప్రచురణ: శేషోద్ధారక గ్రంథమాల, 9-5-1027 నారాయణగూడ, హైదరాబాదు. వెల: ప్రథమ సంపుటము రూ 1-12-0. రెండవ సంపుటము: రూ. 1-12-0.

ప్రథమ సంపుటంలో శ్రీయుతులు మల్లికార్జున్, ధరణికోట శ్రీనివాసులు, పొట్టిపల్లి రామారావు, పోతు కూచి సాంబశివరావు, వట్టికోట ఆశ్వారుస్వామి, పల్లా దుర్గయ్య, కనకతరెడ్డి నారాయణరెడ్డి, దివాకర్ల వేంకటాచార్యగార్ల రచనలు ఎనిమిది వున్నాయి.

రెండవ సంపుటంలో శ్రీయుతులు ఏ. ఆర్. కృష్ణ, దాశరథి, భాగి నారాయణమూర్తి, వెంకటాచార్యులు, డి. రామలింగం, సి. నారాయణరెడ్డి, శ్రీమతి ఇల్లించల సర్వతీదేవిగార్ల రచనలు 7 వున్నాయి ఒక్కొక్క రచయితలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేకత వుంటుంది గనుక, ఈ సంపుటాలు రెంటినీ సేకరించుకుంటే 15 మంది ప్రసిద్ధ రచయితల అభిరుచుల వైవిధ్యాన్ని మనం అవగతిం చేసుకోవచ్చు.

యాజ్ఞవల్క్య చరిత్రము

ఘట్టుప్రభు ప్రణీతిము: ప్రచురణ శ్రీ లింగం గుంట వెంకటసుబ్బయ్యగారు; 4 లైన్, బ్రాడీపేట, గుంటూరు. ఘట్టుప్రభువు 1730—1780 ప్రాంతముల వాడు. ఈ కవి గుఱతర కృతులు సత్యభామా విజయము (ద్విపద), సురాభాంజేశ్వరము, కుచేలోపాఖ్యానము. యాజ్ఞవల్క్య చరిత్ర మూడు ఆశ్వాసముల ప్రబంధం. ఘట్టుప్రభువు గొప్పపండితుడు ప్రాచీనాంధ్ర కవులలో ఒక ప్రధానమైనస్థానం అలంకరించుతున్నవాడు. ఈ రచనను ఉద్ధరించి యిచ్చిన శ్రీ లింగంగుంట వెంకటసుబ్బయ్యగారికి ఆంధ్రులు కృతిజ్ఞులు.

శ్రీహరిరావు కథలు

(కథా వాహిని : 8)

ప్రచురణ: ఆదిర్భు గ్రంథమండలి విజయవాడ: వెల 1-0-0 ఈ సంపుటిలో శ్రీ పోలవరపు శ్రీహరి రావుగారు రచించిన ఆమె చూపులు, ఎంతో చోద్యం, అననూయ, సీతాపతి, కర్మిష్టి, విరిగిన మనస్సు, కన్నురివారు, ఇల్లరికపు అల్లుడు, లకలుకలు, మంచి వాడు, వారుడు నేల అనే, 11 కథలున్నాయి.

శారద కథలు

(కథా వాహిని : 9)

ప్రచురణ: ఆదిర్భు గ్రంథమండలి, విజయవాడ-2 వెల రూ 1-0-0.

‘శారద’ అనే సంకేతనామంతో ఆంధ్ర పాఠక లోకానికి సుపరిచితులైన శీ|| శే|| నల్లరాజన్ రచించిన పరిష్కారాలు, కళారాగముడు, ఎగిరే పల్లెం, జీవితసారం పగోపకారం, అనసానం, కాముది, శేవం విలవ అనే 8 కథలున్నాయి. బీదవల జీవితసమస్యలను వ్యక్తీకరించటంలో శారద ప్రత్యేక ప్రాధి వాన్ని చూపారు.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఫిబ్రవరి 1956

సంపుటము 33 :

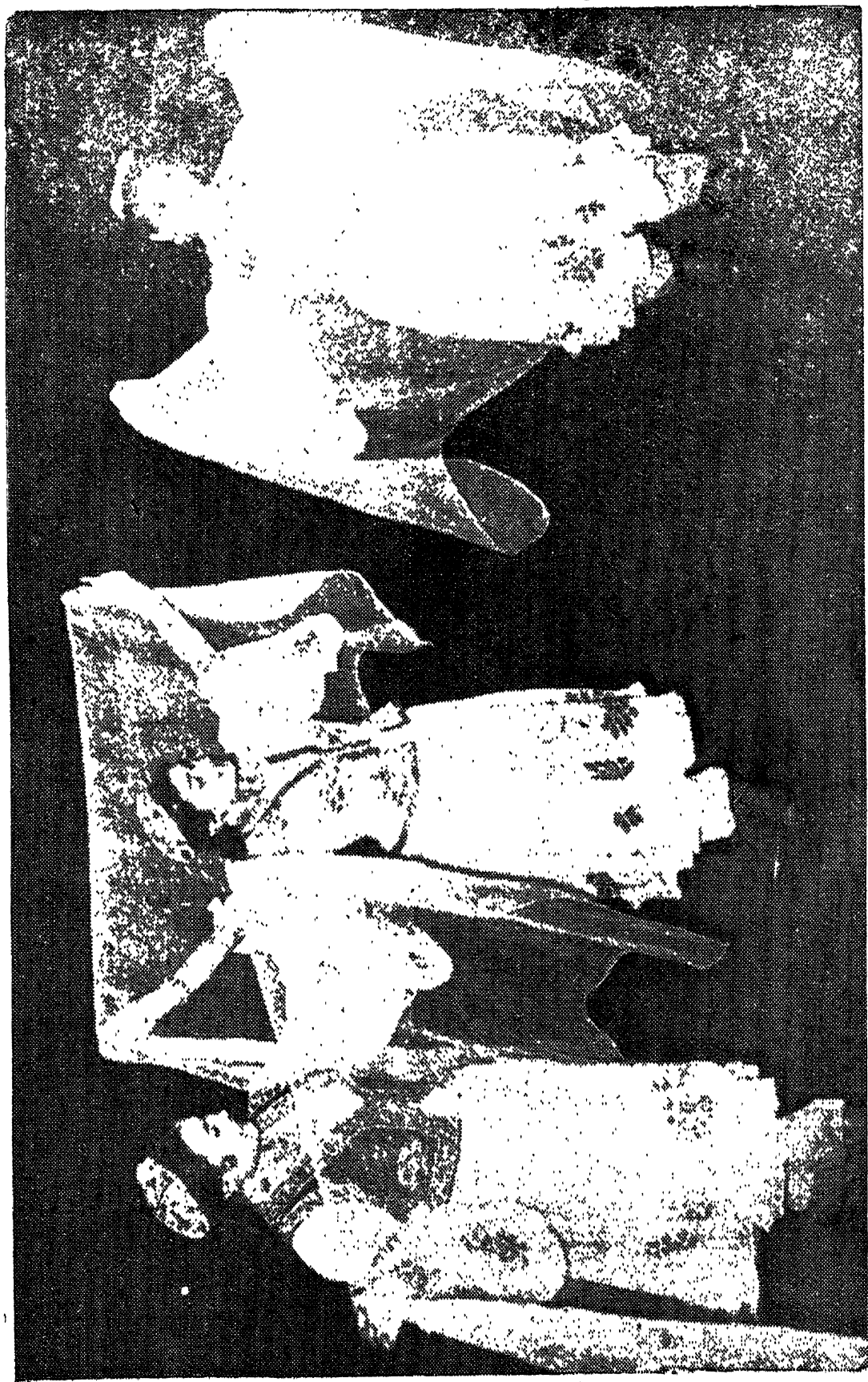
: సంచిక 2

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఫిబ్రవరి 1956

తెలుగు పొలము	శ్రీ బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి	...	1
ఇల్లు కొన్నాడు	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	2
✓ విశ్వవాధవారి తార	కుమారి మల్లాది వసుధర	...	15
ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత			
భాషానేవ	డాక్టర్ ఎ. యల్. బాషమ్	...	20
చెరగని అక్షరాలు	శ్రీ ఇసుకల్లి దక్షిణమూర్తి	...	25
శిథిలాలయం	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	...	33
వజ్రహారము	శ్రీ నండ్లూరి బంగారయ్య	...	45
విద్యార్థి	శ్రీ నేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	51
కన్నడ యక్షగానాలు	శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం	...	65
చి...కా...బు	విజయ రాఘవ	...	72
అక్కయ్య	శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	80
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

ఉత్తరప్రదేశ్ సమైక్య సమాజ సమైక్య

తెలుగు పొలము

శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

క్రమలని లేతనవ్వుల నిగారము జిల్కగలేచి ముంగిటన్
గమగమ గోమయాన్వితముగా నుదకంబులు, పూలు జల్లి యం
దముగను మ్రుగ్గువైచి నిజధామము దీర్చుచు పూర్వనంప్రదా
యములకు గౌరవం బొసగు నావిడ తెలుకుమారి గావలెన్!

తొలి తెలికాంతి తూరుపున దోహగ నేత్రములల్లవిప్పి, యం
జలి నిజసూత్రపాదమున సన్నిధిసల్పి, గురూపదిష్టముల్
సలలిత కావ్యజాలములు శాస్త్రములున్ గొని వల్లెవేయ మం
జుల మృదుకంఠ నిర్గళిత శోభలు చల్లెడు నాంధ్రబాలుడా?

కనుగవ వాల్చి భక్తి తొలుకాడ నమస్కృతి సల్పి వల్లకిన్
గొని మృదులాంగుళీచలిత కోమల తంతులుమ్రోయ గానవా
హిని భారలించి యీ జగతినే మఱపించి, కళానురక్తి నె
మ్మనముల నుద్ధరించెడి సుమాంగి తెలుంగులగేస్తురాలగున్ !

పొలములవైపు నెద్దులను బోవగదోలుచు కాడికట్టి, యీ
హలము భుజాగ్రసీమ నిడి, యాదల కుచ్చుల తీవిపాగతో,
మలయ సమీర వీచికలు మై సొగ్గియింపగ నేలపాటయై
గులుకు కుమారకర్షకుని కోమలహాసము పండెపంటయై !

అరుణ కరప్రసార ముదయం బగుచోట నువర్ణ కాంతులన్
బరపుచు దేవతానిలయ పార్శ్వములన్, గుడిగోపురంబులన్
విరిసరులెల్ల గ్రుచ్చినటు వింతలు వింతలు దోహజేయున్
తెరువులు ముద్దుగొల్పెడిని తెల్లల శిల్పచిలానవీధులా?

ఇల్లు కొన్నాడు

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

వర్షాకాలం; నిన్నటినుంచీ ముసురుగావుంది. ఇవాళ ఉదయం తుంపరగా ప్రారంభమై మధ్యాహ్నం కల్లా మరి జోరయింది వాన.

అప్పటిదాకా నిద్రపోయి, వాన ఎలావుందో మార్దామరీ ముందుగదిలోకి వచ్చిన చిదంబరానికి తెరిచివున్న కిటికీలోంచి వాన జోరు గోచరించింది. పొరపాటుచేత కిటికీ తలుపులు తెరవబడి వున్నాయి. పడమటి జల్లుకు గది కొంత భాగం భాగా తడిసి పోయింది. పంచా, చొక్కా తడుస్తున్నా లెక్క జేయకుండా, వెళ్లి తలుపులు మూశాడు.

వాన తగ్గలేదు. ఇంకా తగ్గలేదు. ఇప్పుడు నాలుగయింది. ఇంకా కొంచెం నేపటిలో అయిదు, మరికొంతసేపటిలో ఆరు. అంతలో చీకటి పడుతుంది. రాత్రి ప్రారంభమవుతుంది. తిరిగి రేపటి ఉదయం వరకు ఏపనీ చేయటానికి వీలులేదు.

రెండు మూడు నిమిషాలు ఆయన విసుగ్గా ఆలోచిస్తూ నిలబడ్డాడు. అంతలో టవ్వుని ఒక నీటి బిందువు సరిగ్గా నెత్తిమీదపడింది. వెను వెంటనే యింకొకటి. గ్రహించి, తలవైకిలీలో గా మరొకటి. తలపై తి చూశాక యింకా ఒకటి; సరిగ్గా యీసారి నోటిలోకి వచ్చిపడింది. తెరిచివున్న నోట్లోకి.

ఛీ. చీదరగా ఆయన రెండడుగులు యివతలకు వేశాడు. ఈసారి భుజం తడిసింది. విసుక్కుని ఆవ తలకు వెళ్ళాడు. ఈమారు వీవు తడిసింది చినుకులు! చినుకులు! చినుకులు! గదంతా కురుస్తోనేవుంది. ఎటువెళ్లినా తడిశాడు. నేలంతా తడిసిపోతోంది. గోడల మీదుగా నీళ్లు కారిపోతున్నాయి. పై కప్పు అంతా తడిసి ముద్దయింది.

ఘోరిగా తడిసిపోయి కోపంగా లోపలకు వచ్చాడు. ఇల్లంతా నిర్మాణదృవంగా వుంది; మూడే గదులు మొత్తం. ముందుగది గతి అలావుంది. మధ్య హాలు ఒకమాదిరి పరవాలేదు. మళ్ళీవంటగది ఎంతో నేపు వీడిచినట్లు చెప్పుగొలిపుంది.

మధ్య హాల్లో పరిచివున్న చాపమీద మళ్ళీపడు కున్నాడు చిదంబరం.

నీళ్లు! నీళ్లు! నీళ్లు! ఎక్కడ చూసినా నీళ్లు యీ యింటినిండా. ఈ యింట్లోనేకాదు. యాభయి అయిదేళ్ల వయస్సు తనది. పుట్టి బుద్ధెరిగాక యింత కంటే మంచి యింట్లో ఎప్పుడూ వుండలేదు. తన జీవిత మంతా యింతవరకూ అద్దెయిల్లలోనే బ్రతి కొన్నాడు. ఇన్నాళ్ళూ అద్దె యిల్ల బ్రతుకుకే అల నాటు పడిపోయాడు. గడలోకి ఎండ్ వచ్చినా సహించాడు. నీళ్లు కురిసినా భరిం చాడు. ఖాళీచేయమన్నప్పుడు ఖాళీచేశాడు. ఎన్నో యిబ్బందులు పడ్డాడు. కొన్ని పదుల ఇళ్లు మారాడు. ఏనాడూ ఏ యింటిమీదా తనకు స్వాతంత్ర్యం లేదు.

“ఈ యిల్లు నాది. నాఇష్టం వచ్చినట్లు చేసు కుంటాను” అని యెన్నడూ అనుకున్న పాపాన పోలేదు.

“ఇది అద్దె యిల్లు—అద్దె యిల్లు” ఎప్పుడూ యీ భయమే.

రాత్రిళ్లు ఎక్కువనేపు లైటు వెలిగిస్తే యింటి యజమాని వచ్చి దెబ్బలాడాడు.

తన దగ్గర ప్రయవేటు నేర్చుకు నే పిల్లలు కొంచెం గొడవచేస్తే యింటి యజమాని ఆ యిల్లు ఖాళీ చేయ మన్నాడు.

కొన్ని కొన్ని ఇళ్లలో యిష్టం వచ్చినప్పుడు బయటకు నెళ్లటానికి వీలులేదు. ఇష్టం వచ్చినప్పుడు లోపలకు రావటానికి వీలులేదు.

ఎదురింటి వాడితో జగడాలు, ప్రక్కయింటి వాడితో విరోధాలు, పంపుదగ్గర దెబ్బలాటలు, అద్దె దగ్గర దెబ్బలాటలు.

ఆజ్ఞలు, అమాయలు, నైషమ్యాలు, పగలు.

ఇంకా ఎన్ని? ఎన్ని?

ఆ దృశ్యాలన్నీ ఈనాడు తలలో తిరుగు తున్నాయి ఎన్ని యిబ్బందులు పడ్డాడు! ఎందుకు పడ్డాడు? తనకు అద్దె ఎక్కువ యిచ్చే తాహతు లేదు. చిన్న యిల్లే తీసుకోవాలి. చౌకపారు యిల్లలోనే కాపరం చెయ్యాలి. సరిపోక పోయినా సరిపెట్టు కోవాలి.

ఇల్లు కొన్నాడు

యాభయి అయిదేళ్ల జీవితం తనది. నిన్ను గాక మొన్న ఉన్యోగం నుంచి రిటైరైన జీవితం తనది.

ఉన్యోగ మే; బతకలేని బడిపంతులు పని.

అయిదువేలు అందిచ్చి తనను వదిలిన బడిపంతులు పని.

ఇన్నాళ్ల యాక, జీవితం యింత మొగ్గుబారాక, అద్దె బ్రతుకు అలవాటు పడ్డాక మనసు ఇప్పుడెందుకో తిరగబడుతోంది. ఉన్యోగం నుంచి స్వేచ్ఛ లభించింది. ఇకనుంగు ఈ మరీషి తెల్లవారు ఝామునే తప్పనిసరిగా మేలుకోనక్కర్లేను. కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని ఆదరాబాదరాగా నాలుగు మెతుకులు నోట్ల వేసుకుని, రెండు మైళ్ల దూరం కాలీషుకుంటూ నడవ నక్కర్లేను. ఆధికార్ల చీవాట్లు తిననక్కర్లేను. రాత్రులు పన్నెండు వరకూ మేలుకుని కాంపోజిషన్ పుస్తకాలు దిద్దనక్కర్లేను.

అంతటితో ఆగక మనసు ఇంకా స్వేచ్ఛ వెదుకుతోంది. అద్దె బ్రతుకుకు స్వస్తి చెప్పాలని చూస్తోంది.

తనూ ఓ యిల్లు కొనాలి.

చిదంబరానికి మేనంతా ఒక్కసారిగా గుర్పొడిచింది. ఎంత తియ్యని అనుభూతి!

నిన్న తన స్నేహితుడు; అతనికి తనకీ పాతి కళ్ల స్నేహం; అతనిది బ్రతికిచెడ్డ జీవితం — తన దగ్గరకు వచ్చి:

నా కో సహాయం చెయ్యాలి?”

“ఏమిటి?”

“చేస్తావా?”

అప్పుడే భయంవేయటం మొదలు పెట్టింది. ఏం సహాయం చేయగలడు తను? అశక్తుడే.

“చెప్తా” గొణుగుతున్నాడు.

“నాకు డబ్బు కావాలి”

“ఎంతి?”

అతను వికటంగా నవ్వి అన్నాడు. జాట్లు నెరసినా, శరీరం ముడతలు పడినా, జ్వరం పీడిస్తూన్నా అతని నవ్వు యింకా యావనపు తీవ్రతోనే వుంది. బ్రతికిచెడ్డవారి నవ్వులు అలానే వుంటాయి కాబోలు.

“నాకు ఎంత అయినా అవసరం వుంది. కాని అంత నా కెవ రివ్వగలరూ?”

కాని తను కొంత అయినా యివ్వలేడుగా —

“నా దగ్గ రక్కడుంది?”

“ఏను” అంటూ వచ్చిన స్నేహితుడు తాపీగా అన్నాడు: “మా తండ్రి తండ్రి రాజాబ్రతుకు బ్రతి

కాడు. మా తండ్రి ఆంతే. నేనూ ఆంతే. కాని వాళ్ళంతా రాజాచానే వచ్చారు. కాని నాకా అద్భుతం లేకపోయింది. నా ఆస్తంతా యిప్పటికే నశించింది. ఒక్కోరోజు లినటానికి తిండికూడా వుండదు. నా గుస్తులు మాయగా ఎప్పుడైనా నవ్వు చూశావా? ఇప్పుడూ చూడవు. లోకానికి దగ్గర డిగా కనిపించటం భరించలేక యిలా దొంగబ్రతుకు బ్రతుకుతున్నాను. నవ్వు నా ఆస్తమైతుడివి కాబట్టి చెబుతున్నాను. నీ ముందు నే నెటువంటి కమాన్యమా దాచను. నీ ముందుమాత్రం నాకు సిగ్గు, అభిమానం లేవు. చంటిపిల్లకు జబ్బుచేస్తే నిన్ను మందు యిప్పించేందుకుకూడా చేతిలో దమ్ముడి లేకపోయింది.

కంఠస్వరం వొణుకుతోంది. వేడి నిట్టూర్పు చలి గాలిలో కలిసిపోయింది. ఈ బ్రతుకు దుర్భరంగా వుంది. పదిమందిలో నా పరువు ఎలా పోగొట్టుకోను? ఇహ యీ ఊల్లో నిలవలేను. నాకు...నాకు...మిగిలింది ఒక్క యిల్లే. అది అమ్మేడ్డా మనుకుంటున్నాను”

భుజా లెసర వేశాడు తను. ఏంచేయగలడు తను?

“పరాయివాడికి బేరంపెట్టి నా పరువు ప్రతిష్ఠల్ని వేలం వేసుకోలేను. నువ్వే నన్ను కాపాడాలి?”

విహళ్రయం? ఎటువంటివాడు తననివచ్చి బ్రతి మాలుతున్నాడు? కాపాడాలిగేక తనకు వుందా?

“నీకు ప్రావిడెంట్ ఫండ్ వచ్చింపికదూ”

తలవ్రాపక తప్పలేదు.

“ఎంతి?”

“అయిదు వేలు”

“నేను చెప్పేది బాగా ఆలోచించు. నా యిల్లు నవ్వు చూశావుగా. దాని ఖరీదు యెంత చేస్తుందో కూడా ఆలోచిస్తే నీకు తెలియకపోదు. ఇంకా మూడు వేలు యెలాగయినా సంపాదించు. నీకిచ్చేస్తాను”

“నాకెందుకు యిల్లు?” అని గొణిగాడు.

“ఎందుకేమిటి? ఈ రోజుల్లో స్వంత యిల్లు వుండటంకన్న వేరేసౌఖ్యం ఏముంది? నాలో నమ్మక మంటే వా మాటల్ని విశ్వసించు. నాకు వేరేగత్యం తరంలేక యిల్లు ఆమ్మకుంటున్నా కాని, మరేంలేదు. నేను యెటువంటివాడినో నీకు తెలిసి వుండకపోదు. నన్ను బహిరంగపరచి, నలుగురిలో నవ్వులపాటు చేయడం నీకు యిష్టమా ఏమిటి?”

తల అడ్డంగా తిప్పాడు.

“మరి? బేరానికి పెడితే నేను చెప్పిన భరకన్నా యింకో రెండుమూడువేలు యెక్కువ రాకపోవు. కాని నా పరువు, మర్యాదా...”

ఎప్పుడూ యిదేమాట. ఈలోకంలో యితనికి యీరెండే ప్రీతిలయిన పదార్థాలు కాబోలు.

“ఏమంటావు?”

ఏమనాలి? ఈడబ్బు వచ్చినదిగరనుంచీ యేం చెయ్యాలో తనకూ బోధపడటంలేదు. వడ్డీకి తిప్పదామని ముందు అయితున్నాడు. కాని ఆవ్యాపారం తనకేం చాతెవును? తనదృష్టిలో ఇంకా రెండుమాడు వున్నాయి. ఏమీ పాలుబోవడంలేదు. భార్యసలహా తీసుకోవాలనికే భయం. ఆడవాళ్ళ తెలివిలేటల్లో తనకంత నమ్మకంలేదు. ఇప్పుడు మాతాత్తుగా యీ చిరకాలమిత్రుడు నూతన సమస్య తెచ్చి పెట్టాడు. ఇందులో లాభంవుందో, నష్టంవుందో తనకేం తెలుసు? వ్యవహారాలు తనకు అంతగా తెలియవు.

“ఆలోచించాలి”

“ఆలోచించు. ఒకగంటసేపు తైముఇచ్చాను.” బ్రతికి చెడినవాళ్ళ మాటలు ఇలానేవుంటాయికాబోలు.

“గంటా?” అని తెల్లబోయి “కాదు, రేపు చెబుతాగా” అని అప్పటికి తప్పించుకున్నాడు.

“రేపుసాయంత్రం మీయింటికి వస్తాను. అర్జంటయిన విషయంనుమా.”

“ఎందుకూ? నేనేవచ్చి ఏ సంగతి చెబుతాను.”

అతను వెళ్ళిపోయాడు.

రాత్రంతా ఆలోచనలు. ఒకానొక పెద్దసమస్య.

ఎలా పరిష్కరించాలి. ఆ మాటలు స్నేహితుడి నోటిలోంచి విన్నప్పుడు ఎక్కడ చలించలేదుగాని, లోతుగా ఆలోచించిన కొద్దీ ఊహ లన్నీ హాయిగా, తీసుకొని వున్నాయి. స్వంతయిల్లు. ఇన్నాళ్ళకు ఓ స్వంతయిల్లు. ఎడా తెలిపితేకుండా అద్దెముళ్ళలో గడిపిన వ్యక్తికి, స్వంతయిల్లంటూ రావటం వింత అనుభూతే. మొదట కొద్దిగా భయం, తరువాతి ఆందోళన, ఆ తరువాత కుతూహలం, యింకా తరువాత ఆనందం యివన్నీ కలుగుతున్నాయి.

ఇన్ని మెట్ల తరువాత వుంది ఆనందం. ఇంటి యజమాని అయితే అంత ఆనందమూ అనుభవించ వచ్చున్నమాట.

చివరకు కొందామనే కొరికే బలమవుతోంది. కాని అంతెబ్బు తను భరించగలడా? మూడువేలు అప్పు. అసంభవం.

రాత్రంతా కలిగిన ఆలోచన ఫలితమే యీనాటి యీ దృఢనిశ్చయం. అందుకే యీ ఆదుర్దాను ఆణుచు కొవటం కష్టంగావుంది. పాడువర్షం పగసాధిస్తోంది. ఈ వానలో ఎలా తిడిసి, బయటకుపోయి అతనికి యీ విషయం వెల్లడించటం.

ఒక్కరోజులో పుట్టి పెరిగిన వాంఛకు ఎంత బలం? తనని యింత ఆకర్షణలో పెట్టిందే. మిగత విషయాలపట్ల శ్రద్ధను పూర్తిగా విస్మరింప చేసిందే.

అంతేకాదు. ఎన్నడూ యింత చిరాకుపడలేను. ఈరోజు యీ అద్దెయింటిమీద ఎనలేని అసహ్యం కలుగుతోంది.

ఈ యింట్లో పంపులేదు. బావినిశ్లేగతి. ఎలక్ట్రిసిటీలేదు. వానవనే యిల్లంతా తడుసుంది. చెప్పలేని యిరుకు. ఇన్నాళ్ళు యీ యింట్లో తనూ, భార్య పిల్లలూ యింతమంది ఎలా కాపురమున్నారు?

అమ్మకానికి వచ్చిన యిల్లు తనకు పరిచితం. ఇంతకు మూడురెట్లు వుంటుంది. డాబాయిల్లు ఎలక్ట్రిసిటీ, పంపు యీ సౌకర్యాలన్నీ వున్నాయి. మంచి లాకాలిటీ. ఇంతకన్నా ఏంకావాలి? అంతేకాదు. తాము కాపురముండగా మరొకరికి అద్దెకుకూ డాయివ్వవచ్చు.

ఏమిటి? తనుయిల్లు అద్దెకు యిస్తున్నాడా?

వళ్ళు పులకరించింది. ఆనందబాష్పాలు రాలటానికి అడ్డే వ్యంగిలేదు. ఎంతటి ఘనకార్యం చేసుబోతున్నాడు? తను ఓయింటియజమాని అవుతున్నాడు. తనయిల్లు అద్దెకిస్తున్నాడు. తన చుట్టూ అద్దెకిమ్మని అనేకమంది ప్రాధేయపడుతూ తిరుగుతారు. ఎంతకథా? ఎంత కమామిషా?

వీధితలుపు ఎవరో తెట్టినట్లు అనుమానం కలిగింది. ఈ వానలో తన యింట్లోకి ఎవరవస్తారనే అపనమ్మకమతో లేవలేను. రెండు నిమిషాలాగి తలుపు మళ్ళీ అస్పష్టంగా మోగింది. అనుమానం తీరింది. తనతలుచే. ఆ కొట్టేవాడు స్పష్టంగా కొట్టరాదా? ఆయన లేచి వెళ్ళి, తలుపుతీశాడు. చప్పున జల్లు లోపలకు వచ్చింది. సన్నని, పాడుగాటివ్యక్తి గుమ్మంలో నిలబడివున్నాడు, చేతిలో గొడుగు.

చిదంబరం వెంటనే సంతోషంతో “ఓ లోపలకురా” అన్నాడు. ఆ వ్యక్తి లోపలకువచ్చాక, తలుపు మూశాడు.

ఇద్దరూపోయి చాపమీద కూర్చున్నాక ఆ వ్యక్తి “ఏ మాలోచించావు?” అన్నాడు.

వస్తూనే వ్యవహారంలోకి లాగుతున్నాడు. ఎంతధీమా?

తనూ నూటిగానే మట్లాడాలి. మొహమాటం కూడదు. స్నేహాన్ని కొంతసేపు అవతలకు నెట్టాలి. నేర్పుకొవాలి.

“అంత యివ్వలేను.”

“ఎనిమిది వేలు!”

ఇల్లు కొన్నాడు

“అవును.”

అతను ఓసారి వికటంగా నవ్వి “అంత ఇంటిని ఎనిమిది వేలకు తక్కువ కొంటానికి ఎలా అమ్మి చావు?” అన్నాడు.

“నా శక్తికి మించిన పని చెయ్యలేను.”

“అప్పు చెయ్యి.”

“ఎంతని? మూడు వేలా? నావల్ల కాదు.”

“పోనీ ఎంతకు కొందా మనుకుంటున్నావు?”

“ఆరు వేల కన్నా డబ్బుడీ ఎక్కువ యిచ్చుకో లేను.”

అతను వెంటనే లేచి నిలబడ్డాడు. “ఆశకు అంతం ఉండాలి. సరే నీ ఉపకారాన్ని జీవితాంతం గుర్తుంచుకుంటాను లే. తప్పేదేముంది? నా పరువు ప్రతిష్ఠల్ని వేలం వేస్తాను” అన్నాడు.

“అది చాలా పాతెయిల్లు” అని చిదంబరం హీన స్వరంతో గొణిగాడు.

“అయినా ఎనిమిదికంటే ఎక్కువ విలువే చేస్తుంది.

చిదంబరం మానం వహించాడు. “సరే— అయితే వెడుతున్నాను” అని అతను రెండు మూడు అడుగులు వేశాడు.

వెళ్ళిపోతున్నాడే. తన కలలు!

దురాశ పీకుస్తోంది. “పోనీ—ఇంకో ఆయిదు వందలు.

“లాభం లేదు”

వెళ్ళిపోతున్నాడు. చిదంబరానికి కోపం వచ్చింది. పొరుగువంతు కూడిన కోపం కాదు యిది. నిరాశవల్ల కలిగిన కోపం. దుఃఖ పూరితమైన కోపం.

“నాకు అక్కరేదు. వెళ్ళిపో” అని అరిచాడు. మళ్ళీ అన్నాడు. “నీ స్థితే నీకు తెలుసు. ఇవతలవాడి సాధకబాధకాలు నీకు అక్కరేదా? అంత నిర్లక్ష్యమా? మూడువేలు నే తెస్తే ఎలా తీర్చిది?”

పోబోతున్నవాడలా అగి, వెనక్కి తిరిగి వచ్చాడు. ఎంత గాంభీర్యం ఆ మాపుల్లో! “సరే. అంగీకరించాను.”

చిదంబరం సంతోషంతో లేచి నిలబడ్డాడు.

అతను చేయిజూసి “అయిదువేలు ముందు లే.”

రాజా మాటలు. మాటల్లో ధీమాకు తక్కువ లేదు.

కాని చిదంబరం తట్టుకుని “వాదగ్గరక్కడున్నాయి? బ్యాంకిలో వేశాను. రేపు ప్రైవటు చేసుకుందాం. కాని...అని సందిగ్ధంతో అగాడు.

“ఏమటి?”

“నాకు పదిహేను వందలు ఎవరిస్తా?”

“ఆ పూచీ నాది. ఇంటి తాకట్టు మీదే, నీకు యిప్పిస్తాను.”

“తాకట్టా?” అని చిదంబరం నిచ్చెరబోయాడు.

“అవును. భయమేముంది? నిమ్మదివూడి తీర్చుకోవచ్చు?”

మనసు పని చేయటం మానింది. ఎలానూ రంగం లోకి దిగాడు. ఏం జరుగుతుందో జరగనియ్యి.

“సరే. రేపు ఉదయం వస్తాను” అని వెళ్ళి పోయాడు. చిదంబరం మళ్ళీ చాపమీద కూలబడ్డాడు. ఇన్ని ఆలోచనలను భరించటమేలా? ఒకటే... ఒకటే ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తోంది. భయాన్నీ కలిగిస్తోంది. ఇంత పెద్ద విషయాన్ని, ఎవరికీ చెప్పకుండా, స్వంతంగా, యింత తేలికగా ఎలా పరిష్కరించుకున్నాడు. ఈ ధైర్యం తనకు ఎలా వచ్చింది? జవాబు లేదు. జవాబు రాదు.

*

*

*

మచ్చటగా మూడురోజుల్లో వ్యవహారం అంతా ముగింపుకు వచ్చింది. ఇల్లు కొంత బాగు చేయవల్సింది వుంది. అందువల్ల ఆప్పు రెండు వేలవరకూ ఎగ్రబాకింది. మూడోరోజుకు యిల్లు చిదంబరం స్వాధీనం అయింది.

ఈవిషయం ఆయనభార్యకూ తెలియను. పిల్లలకూ తెలియదు. పెళ్ళికి వెళ్ళినవాళ్ళు తిరిగి వచ్చేటప్పుటికి కనీసం యింకో మూడురోజులు పడుతుంది. వాళ్ళు యిక్కడికివచ్చి ఆశ్చర్యపోవాలి. అభినందించాలి. తర్వాత గుఱించాలి.

ఇల్లు ఖాళీ అయింది. తనచేతిలోకి వచ్చింది. దీనికి మరమ్మత్తు చేయవలసిన అవసరం వుంది. ఈపని కూడా భార్య, పిల్లలూ వచ్చేలోగానే సంపూర్ణ చేయాలి.

ఈ మూడురోజులూ ఆయన నిద్రాహారాలు లేకుండా కష్టపడ్డాడు. కొత్తయింటికి మరింత అందం అంటగడుతున్నాడు. చాలామంది మిత్రులువచ్చి అభినందించి వెడుతున్నారు. తనతో పనిచేసిన వాళ్ళలో, తనన్నీహితుల్లో ఎవరికి వుంది స్వంత యిల్లు?

మరమ్మత్తు పూర్తిఅయ్యాక దాఖామీద నిల్వని గర్వంగా, నలువైపులా చూశాడు. ఎటువంటి పరిసరాలు!

ఇనామందు తడు అడ్డె యింట్లో బాగాపడ వక్కిలేదు. “ఇంకా కొన్నాళ్ళు పోనీయండి” అని ఎవరినీ

ప్రాణేయపదనక్కలేదు. చాలీ చాలని దీపం వెలుగుతో చత్వరపుకళ్ళతో పుస్తకాలు చదవలేక యిబ్బంది పడనక్కలేదు. నీళ్ళకోసం బావిదగ్గర అవస్థపడనక్కలేదు. ఇహముందు తనయింట్లో నీళ్ళు కుదవవు. ఇహముందు తనకు మనశ్శాంతికి కొడవలేదు. తన పిల్లలందరూ ఒకేచాపమీదపడి దొర్లరు. ఇల్లు చాలటం లేదని భార్యచినుక్కోగు. ఎంతశాంతి!! ఎంతహాయి? ఎంతసాక్షిం?

ఈ స్థితిలో నెలవడే నిట్టూర్పులో ఎంత సాగను వుంది?

ఇటువంటిస్థితిలో నడిచే నడకలో ఎంత తీవి వుంది?

ఇట్టిస్థితిలో నవ్వే నవ్వులో ఎంత గాంధీర్యం వుంది?

ఎంత కమ్మని అనుభూతి? యాభయి అయిడేళ్ళ తర్వాత ఎంతటిప్రయోజనుకు ఆయాభయి.

తను యిల్లు కోన్నాడు.

తను యిల్లు అడ్డకిస్తాడు.

అరోజేకాదు, ఈవిభమైన ఆలోచనతో మరో రెండురోజులు గడిచాయి. ఓరోజు ఆయన ఇదివరకటి యింటిముందు బండివచ్చి ఆగింది. అందులోంచి నలభైయైదేళ్ళ ముత్తైదువ, ఇరవై రెండేళ్ళ యువకుడు పదహారేళ్ళ అమ్మాయి, ఇద్దరు చిన్నపిల్లలు, ఒక చిన్న పిల్లనాడు దిగాడు. వాళ్ళు దిగేసరికి ఆ యింటికి తాళం పెట్టివుంది.

“ఎక్కడికో పోయారా అబ్బాయి” అంది ఆవిడ.

అను చిరాకుపడడం ప్రారంభించాడు. ముసలాయనకు యీ వేళకాని వేళలో పెత్తనాలు ఏమిటి? తిని యింట్లో హాయిగా పడకోరాదా? రాత్రంతా చచ్చి చెడి ప్రయాణం చేసేవచ్చి, యిప్పుడింటిబయట ఎవరు పడిగాపులుకొస్తారు? గొణగటం మొదలు పెట్టాడు. తండ్రి ఏమాత్రంపారబాటుచేసినా సహించటం అలవాటులేని పద్ధతి ఆతనిది.

పిల్లలు ఎక్కువనేపు “ఆకలో” అని గోలచెయ్యకుండానే, తల్లి మరింత చినుక్కోకుండానే. యువకుడి సణుగుడు తిట్లలోకి యింకా మారకుండానే చిదంబరం అక్కడికి అవతరించాడు.

“ఉత్తరం రాయకుండా యెందుకు వచ్చారే?” అన్నాడు.

“బాగుంది నిర్వాకం. తొందరగా తాళం తియ్యండి” అందావిడ. మరో రెండునిమిషాల్లో అంతా లోపలకు చేరుకున్నారు.

“ఎలా జరిగింది పెళ్ళి?” అని ప్రశ్నించాడు చిదంబరం.

“పెళ్ళికేం? నిక్షేపంలా జరిగింది! మీరు రాలేదని వాళ్ళంతా ఒకటేదెప్పి పొడిచారు” అందిభార్య.

“రెండు సంవత్సరాల క్రితం ఆత నంత మాట అన్నాక నాకు రా బుడ్తిపుట్టలేదు”

“చాలెంజి. ఆత నింకా మనసులో ఆ విషయం పెట్టుకుని మార్పున్నాడి నే అంటారేమిటి?” అని ఆవిడ కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కు నేంకుకు లోపలకుపోయింది.

తర్వాత చాలాసేపు పెళ్ళి కబుర్లలో అంతా మునిగిపోయారు. చిదంబరం యింకా ఆ విషయం ఒకటపెట్టలేదు. హఠాత్తుగా నెల్లడించి వాళ్ళిందరినీ సంభ్రమాశ్చర్యాలలో ముంచివేద్దామని ఆతని ఉద్దేశం. తర్వాత ఆవిడ వంటప్రయత్నంలో మునిగి పోయింది. వంట చేస్తుంటే చిదంబరం అక్కడికి ఓసారి వచ్చిచూశాడు. పెద్దకూతురు తల్లికి వంట ప్రయత్నం చేస్తోంది. చాలీచాలని వంటిల్లు. బోలెడు సామాను. మనిషి కదలటానికి కూడా పీలులేనంత ఇరుకు. అట్లా యిబ్బంది పడుతున్న భార్య మీద చెప్పలేని జాలి పుట్టుకొచ్చింది ఆతనికి.

భోజనం చేస్తూండగా భార్య అంది హఠాత్తుగా “అన్నట్టు చెప్పటం మరిచిపోయానండోయి. కొంప మునిగింది?”

చిదంబరం ఉలుక్కుపడి “ఏమిటే?” అన్నాడు.

అంకివరకూ గుమ్మందగ్గర నిలబడివున్న పెద్దమ్మాయి చప్పన లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

“కట్నం యివ్వంగే వాళ్ళు జానకిని చేసుకోరుట.”

చిదంబరానికి మద్దమింగుడుపడలేదు. ఒక్కక్షణంలో ముఖమంతా వివర్ణమైంది. గబగబ మంచి నీళ్ళుతాగి “మరి మొన్నటిదాకా అలా అనలేదుగా” అన్నాడు.

“కట్న మిస్తామంటూ వాళ్ళ కింతికంటే మంచి సంబంధా లొస్తున్నా రుట ”

చిదంబరానికి తల తిరిగినట్లయింది. ఏమిటే దుర్వార్త? ఇంతవరకూ కూతురి పెళ్ళిగురించి తన కెటువంటి చింత లేదనుకున్నాడు. డిమ్మిడి కట్న వివ్వకుండా సంబంధం సిద్ధంగావుందిని సంతోషించాడు. కాని చివరకు కథ యిలా అడ్డం తిరిగిందా? తన పరిస్థితి తెలిసికూడా అలా అడిగేందుకు వాళ్ళకు మనసెలా వొప్పింది?

“నువ్వే మన్నావు?” అన్నాడు కీచు గొంతు కతో.

ఇల్లు కొన్నాడు

“బతిమిలాడి, భంగపడ్డాను”

“మరి, యిప్పు డెలాగ్” అన్నాడు చిదంబరం దిగులు గా.

కొంచెం ఆగి ఆవిడ అసలు విషయం మెల్ల గా బయట పెట్టింది “వాళ్ళంటారూ? మొన్న నేకదా—
—‘అజీమిటమ్మా ఆఫండ్ నోరు తిరగకునాకు’ అయిగు వేలు వచ్చిందికదా. కూతురి పెళ్లికోసం ఆ మాత్రం ఖర్చు చేయలేదా?” అని.

చిదంబరం నెత్తిమీద పిడుగు పడ్డట్లయింది. బంగారుపులు అనుకున్న వాళ్ళు చివరకు యింతటి కుతంత్రానికి పూనుకున్నారా? ఎంత దారుణం?

“దమ్మిడీ యిచ్చేది లేదు” అన్నాడు.

ఈయన భోరణి మాసి, ముంగు భార్య కొంచెం బెదిరినా, తర్వాత తెలివిగా అంది : “నుసంకూడా అలా పట్టుబడితే ఎలా? ఆడపిల్లలు కలవాళ్ళం.”

“అయితే, అడుగులకు మడుగులాత్తాలా?”

“అదికాదు, నేననేది, మనం ఒక మెట్టు క్రింద వుండాలి.”

“ఇవన్నీ నాకు తెలుసు. చస్తే నేను కట్నం యివ్వను”

“అంత పట్టుదల అయితే ఎలాగండీ? మన మూయి పెళ్ళి కావటం మనకు ముఖ్యంకాదా?”

“అయినప్పుడే అవుతుంది. కట్నం యివ్వకుండా చేసుకునేవాడు వచ్చినప్పుడే చేస్తాను.”

“అవన్నీ కలలోని మాటలు. ఇంత దగ్గర సంబంధం వొగులుకుంటే మళ్ళీ మన తిరంకాదు, దాని పెళ్ళి చెయ్యటం.”

చిదంబరం విసుగ్గా “అయినా నా దగ్గర డబ్బేదీ?” అన్నాడు.

“అజీమిటి? అయిదు వేలూ...”

“ఇల్లు కొన్నాను” మానవుడు నోరు జారాడు. వడివూన్న భార్య, తలవంచుకు తింటూన్న పెద్ద కొడుకూ, గోడ చాటునుంచి చాటుగా నింటూన్న పెద్ద కూతురూ ఒక్కసారిగా కొయ్యబారి పోయారు. చిదంబరం నాలిక కొరుక్కుంటున్నాడు. చెప్పక తప్పని విషయమే. ఎటువంటి పరిస్థితుల్లో చెబుదామనుకున్నాడు? ఎటువంటిస్థితిలో చెప్పాడు? ఒక్కసారిగా వాళ్ళందరి హృదయాలకూ కొరడా చురుకు అంటించాడే వాళ్ళలా తెల్లబోవటం, ఆ ముఖాల పేలవం తనకు మరి హృదయ విదారకంగా వుంది. ఇహ యీ అన్నం నోట్లోకి ఎలా పోతుంది? ఇక్కడినుంచి తప్పనసోయి ఎక్కడెక్కడా వాకుంటే

బాగుండును. ఇహ అనుకోని సంఘటనలు ఎగు రొతాయి కాబోలు. ఎటువంటి ఘాతాన్ని కలిగించే మాటలు వినిపిస్తవో!

నిశ్శబ్దం—రెండు...మూడు తే.జాణ భయం కరమైన నిశ్శబ్దం.

“ఇలా ఎందుకు చేశారండీ” అంది ఆవిడ. “నాతో ఒక్క మాటయినా చెప్పకుండా కొంప కూల్చారే.”

చిదంబరానికి కోపం వచ్చింది. అసమర్థతతో కూడిన కోపం. “కొంప కూలవలేదు. కొంప కొన్నాను.”

భార్య వెంటనే అందుకుంది. “ఎవరి కోసం? ఏ సుఖం కోసం?”

“ఏ సుఖం కోసమా?” చిదంబరం కటువుగా అన్నాడు. “ఇన్నేళ్ళు వచ్చాక ఆ విషయం నీకు చెప్పాలన్నమాట. ఆహా. నీ బుద్ధి మాపించావే. ఇన్నాళ్ళు నా రక్తం పోడ్చి సంపాదించాను. మీ ఆండ్లన్నీ పోషించాను. కీడు పెంచాడయ్యాగు. ప్రయోజకులయ్యాడు. నెలకో నూటయాభయి తెసున్నాడు. ఇప్పటికైనా నేను సుఖానికి నోచుకోలేదా?”

“ఎవరు వద్దన్నారో? కాలమీద కాలు వేసుకుని కూర్చోండి మహారాజులాగా. కాని యికేంపని? ఎవరితో చెప్పా పెట్టాకుండా?”

ఆయన యీ సారి ఆకాశ మండలానికి లేచాడు. “ఏమిటే నీకు చెప్పేది. ఈ బోడి సలహా చెబుతావనేనా? ఆ మాత్రం తెలివి తేటలు నాకూ లేకపోలేను. డబ్బుని ఏవిధంగా సన్నియోగం చెయ్యలో నాకూ తెలుసు. ఇంకా...ఇంకా...” అని గాదనికంగా “యీలా అడ్డయిళ్ళలో పడి నాళ్ళ చేత వీళ్ళ చేత మాటలు పడెమన్నావా? ఎవడైనా చుట్టం వస్తే కదిలేందుకు, మెదిలేందుకు కూడా చోటు లేని ఈ కొంపలో కుళ్ళి కుళ్ళి తీవించమంటావా? ఇన్నాళ్ళు ఉద్యోగం చేశాను. ఇంత అనుభవం సంపాదించాను. నాకు తెలుసంటావా నీకు తెలుసంటావా? కష్టపడి సంపాదించిన డబ్బుతో యిల్లుకొని అందులో హాయిగా వుందామంటే మీకు కంటికింపైంది. ఈ సమయంలో కాకపోతే సప్త జన్మలకై నా అటువంటి యిల్లు కొనగలుగుతామా?”

ఆ తరువాత మాటలు పెగలేను. ఆ సన్నివేశంలో మరి అక్కడ నిలవగలగటం అసంభవం. అప్పుడు ఒకటే సంభవం. బయటకు నడవటం. అదే చేయగలిగాడు.

బయట తిరిగి ఆలోచిస్తూ అటువైపున అటువైపున

ఎంత పని చేశాడు? ఆ విధమైన ఉద్రేకం ఎందుకు ప్రసరించాడు? నిజంగా అది నిజమైన ఉద్రేకమేనా? కాబట్టి, తెచ్చిపెట్టుకున్నదీ కాదు. అంత కృత్రిమ ఉద్రేకాన్ని ప్రసరించే అవసరం తనకు లేదు. ఏదో భావాన్ని ఉద్రేక రూపంలో చూపించాడంటే.

భార్యతో యిలా మాట్లాడటం మంచిదో, కాదో తనకు తెలియదు. కాని ఆ సంభాషణ యింతలో చాలా గొడవ లేవదీయగలదని మాత్రం ఊహించగలడు. కన్నీళ్లు కుడివ వుండను. ఊహ తెలిసిన ఆడవాళ్లు ఒకరికి యిద్దరున్నారు గనుక. నిజానికి ఆలోచిస్తే తను చేసిన తప్పుమిటో కూడా బోధపడటం లేదు. బహుశా కొద్ది రోజుల్లో తన మాటల్లోని సత్యం వాళ్లే తెలుసుకుంటారు.

నిజానిజాలు ఇప్పుడే బోధపడుతున్నాయి. కొడుక్కి కూడా కోపం రావటం అసహజం కాదు. ఇంటికి ఆఫీసుకూ ఎంతో దూరం. పైకిలు కొనుక్కోవాలని వాడు చాలా కాలంనుంచీ అభిప్రాయ పడుతున్నాడు. ఆ కోరిక రెండుమూడుసార్లు పగోతుంగా తెలియపర్చాడు కూడా. ఈ విషయాన్ని తను పూర్తిగా విస్మరించాడు. మనసులో వాడు చాలా మధనపడుతూ వుండాలి.

అదీ గాక భార్య యీ విషయానికి, కూతురు పెళ్లికి ముడి పెడుతుందని తను కలగనలేనే.

చిదంబరం ఆ మధ్యాహ్నం యింటికి పోలేను. ఎంత అరికట్టుకుందామన్నా ఏదో తెలియని భయం వెన్నాడుతూనే వుంది. తను చేయని తప్పుకు, కొన్ని గంటల క్రితం వరకూ ఘనకార్యం అని ఉప్పొంగిన పనికి యీ తుణుంలో భయపడుతున్నాడు. బెగురుతున్నాడు. చలిస్తున్నాడు.

కాళ్ళలో మునుపువున్న బలంలేదు. ఎక్కువ దూరం తిరగలేడు. మనసుకు నిగహశక్తిలేదు, స్నేహితుల యిల్లో ఎక్కువసేపు గడపలేడు.

కాబట్టే రాత్రి ఏడు అయ్యేసరికి తిరిగి యింటికి చేరాడు.

కొడుకు యింతో నేవున్నాడు. తలపై తనని చూడలేదు. ఎందుకు వాడికంతకసి? వాడి మదిలో యింకా తీరివిశ్మరికలు ఏమయినా వున్నాయా? మాట్లాడుకుంటావా? కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కువచ్చి పీటముందు కూర్చున్నాడు. భార్య నిశ్శబ్దంగా వచ్చి వడ్డించసాగింది. ఇద్దరిలో ఎవరూ మాట్లాడటం లేదు. జరిగిపోయిన విషయాన్ని గురించి రేపితే ఉదయంలా, తను మళ్ళీ ఎంగిలిచేస్తోనే భయటకు నడుస్తాడని ఆవిడకు భయంకాబోలు.

భోజనం అయ్యాక, చేతులు కడుక్కుని, తువ్వాలతో తుడుచుకుంటూండగా వెనకనుంచి వచ్చింది.

“ఏయిల్లు కొన్నార?” నిదానంగా వుంది. కంఠస్వరం.

“గోవిందరావుగారిది.”

కొన్ని తుణాలు నిశ్శబ్దం.

“ఎంత?”

“ఆ...” అప్పుడేకానని చెప్పటానికి నాలిక బంకింశి. ఈ నిజం చెప్పటానికి పూర్తిగా అధీగుడయ్యాడు.

“అయిదు వేలు సరిగ్గా.”

ఆమె ఏమీ మాట్లాడకపోయేసరికి మళ్ళీ తనే “ఎల్లుంశి మంచి రోజు, గృహప్రవేశం” అన్నాడు. తలపోసి ఆవిడ లోపలకు వెళ్లిపోయింది.

* * * *

స్వంతయింతోకి ప్రవేశించి పక్షం రోజులు గడిచాయి. మానసికబాధలు మళ్ళీ అంతరిస్తున్నాయి. మాసిపోయిన గర్వం, ఆనందం మళ్ళీ చిగురిస్తున్నాయి.

ఓరోజు “ఈ భాగము అద్దెకివ్వబడును” అని తనే స్వంతంగా కూర్చుని ఓపిగ్గా బోధురాకాడు. దాన్ని గోడకు తగిలించి, దానివంక ఓసారి నిటారుగా చూసి, హాయిగా నవ్వుకున్నాడు.

ఇవా రేపటినుంచీ తన యింటిచుట్టూ అద్దెకోసం మనుషులు విసుగులేకుండా తిరుగుతారుకాబోలు. తను వాళ్ళని యక్షప్రశ్నలు వేస్తాడు కాబోలు. వాళ్లు అద్దె తిగించమని తనని బ్రతిమలాడుతారు కాబోలు.

ఒక భాగం తను కుటుంబానికి చాలు. ఎడంవైపు వున్న చిన్న భాగం అద్దెకు యివ్వబడుతుంది.

“ఈ భాగము అద్దెకు యివ్వబడును.”

ఈ భాగం తన స్వంతం. తనకు సామాన్యంగానే కనబడుతోంది. కాని కొంతమందికి యిది దాహం వేసిన వాడికి మంచినీళ్లు కనిపించిన చందాన కనిపిస్తుంది కాబోలు. దీనికోసమే వాళ్లు తిపిస్తారు కాబోలు. అద్దె యిళ్ళకోసం తిరుగుతున్న వాళ్ళకు యిది వెనుకబోయిన తీగ కాళ్ళకు తగిలినట్లు అనుభూతి కలిగిస్తూ, గిలిగింతలు పెడుతుంది కాబోలు.

అనుకున్నట్లుగానే ఆయన కలలు నిజమాతున్నాయి. తీర్థప్రజలా కాకపోయినా రోజుకు ఒకరూ యిద్దరూ యింటికివచ్చి చూసి, మాట్లాడి వెనుకున్నారు. ఆదైముప్పయిరూపాయలు. ఏ మాత్రమూ తగ్గవద్దని ఒక రిద్దరు స్నేహితులు సలహాలు యిచ్చారు. ఆ ప్రకారమే కఠినంగా వుండటానికి మనసు కొంచెం ఎదురు తిరుగుతున్నా పాటిస్తున్నాడు. ఇద్దరు ముగ్గురికి యిల్లు సచ్చలేదు. ఇద్దరు ముగ్గురు అద్దె భరించలే

ఇల్లు కొన్నాడు

మన్నాడు. ఇద్దరు ముగ్గురు హిరణ్యాక్ష వరాలుకోరి, ఆయన్ని విసిగించి తిరస్కరింపబడ్డారు. తను ఆసుకున్న విధంగా ఎవరూతనని హృదయవిచారకంగా బ్రతిమలాడక పోవటం కొంచెం బాధాకరంగానే పరిణమించింది ఆయనకు. తన దగ్గరకు అటువంటి వాళ్లు రాదు కాబోలు. కొద్దిరోజులవరకూ, సరియైనవాళ్లెవరూ కుదరకపోతే చిరాగ్గానేవుంది.

చివరకు ఓ స్త్రీయగురూ ఆ యింటో వుండటానికి ఖాయం చేసుకున్నాడు. మరో రెండు రోజులకు భార్య, ఒక యింటర్మీడియట్ చదువుతున్న కొడుకుతో సహా వచ్చి దిగాడుకూడా.

ఈ గొడవల్లో ఆయన అస్స విషయం మరిచిపోలేదు. నీడలా ఆ భయం అనుక్షణం వెన్నాడుతూనేవుంది. ఒకళ్ళకు చెప్పకునే బాధకాదు. భార్యకు తెలియదు కొడుకుకు తెలియదు. కొడుకు సంపాదిస్తున్న నూట యాభయి రూపాయలతో సంసారం యాగుకురావచ్చు. అద్దె మీదవచ్చే ముగ్గు యివడిలంగా దామాలి. తను ఇప్పుడు అయిదుగురు కుర్రాళ్లకు ప్రయివేటు చెప్పకున్నాడు. దానిమీద ఓ నలభైరూపాయలు వస్తాయి. వీటిలో ఓ దమ్మికి ఖర్చుచేయటానికి వీలేను. వీటిద్వారానే ఆ అప్పును రద్దుచేయాలి.

ఒకరోజు సాయంత్రం అలా ఒకారు పనిచూడుకొని వస్తూంటే బలరామయ్య కనిపించాడు. దారిలో ఆసి చాలాసేపు కబుర్లు చెప్పాడు.

“నీకేమిటి? అద్దెవ్వవంతుడివి చవగ్గా కొట్టేశావు” అన్నాడు.

లోపల సంతోషం ఉకుతున్నా, బయటకు తేల్చేస్తూ “అర ఏం చవక? పాతయిల్లు. రిఫ్టేర్లు చేయటానికే మూడు నాలుగువందలు అయింది” అన్నాడు.

“ఎన్నయినా అను. అప్పవంతుడివి.”

చిదంబరం విచారంగా నవ్వి “ఏం లాభం? దీనికోసం నీదగ్గరే రెండువేలు అప్పుచేయాల్సివచ్చింది” అన్నాడు.

“దానిదేముంది? నీకు పిలయినప్పుడు తీర్చేద్దువుగాని.”

“నువ్వు కొబ్బి తాకట్టులేకుండా అంత డబ్బు అప్పు యిచ్చావు, లేకపోతే నాపాట్లు ఉండేవి” అని చిదంబరం పదాసారో, పదిపాసో సారో అభినందింపటం తెలియజేశాడు.

“నావిధి నేను నెరవేర్చుకున్నాను. నీమీదనాకు నమ్మకం ఆమాత్రం లేదా?”

కృతజ్ఞత నిండిన కళ్ళతో చిదంబరం చూశాడు. మరికొంతసేపు మాట్లాడి తనదారిని వచ్చాడు.

ఈమధ్య భార్యకూడా ఏమీ గొడవచేయటం లేదు. ముగ్గులో ఏమీ అనుకుంటూండో ఏమో. కాని యీ యిల్లు అందరి సంతోషం కోసం కొన్నప్పుడు అందరికీ కాక సంతోషం తనకు ఒక్కడికే కావటం వల్ల కొంత విచారంగానే ఉంది. బయటకు ఆవేశాలు పొక్కుటంలేదు. ఏనాడో ఒకనాడు ముగ్గులో దాడుకున్న యీ గుఱాలూ, ఆవేశాలూ బయటకు విరజిమ్మువు కద?

చిదంబరం ఇంటికి వచ్చేసరికి స్త్రీయగురీ భార్య తనభార్య హాహుళ్యోదీగా మాట్లాడుకొంటున్నారు.

ఆ మాటలు వినరానివి. ఇంకా విచిత్రమైనవి.

తనరాకతో యిచ్చినోళ్ళూ కట్టబడ్డాయి. వారటూ, వీరిటూ వేంచేశారు. విశాలమైన మధ్య గదిలో కొత్తగాకొన్న కుర్చీమీద చిదంబరం కూలబడి “ఏమిటే యీ డెబ్బలాట?” అన్నాడు.

“అదికాదండీ. మన పంపులో నీళ్లుపట్టుకున్నంత నేపూ వాళ్ళవైపుకు నీళ్లురావుట అంగుకని మనల్ని నీళ్లు పట్టకోకుండా పూయకోమంటే ఊరుకుంటామా?”

“అంగుకని నలుగురిలో నవ్వులపాలు అయేటట్లు అరుచుకుంటారా? అప్రతిష్ట వాళ్ళకుకాదు. మనకు. ఫలానా యింటివాళ్లు మంచివాళ్లు కొదంటారు.”

“మీకేం? అలానే చెబుతారు. ఆవిడమాటలు వింటూ ఊరుకోవటం నాకు చేతకాదు.”

“ఏం చాతవును? వాళ్ళింకా యింటో చేరి పదిరోజులు కాలేదు. అప్పుడే జగడాలా?”

భార్య గొణుకుంటూ లోపలకు పోయింది. తను యెంతోకాలం అద్దె యిల్లలో నివసించాడు. ఎప్పుడూ పైచెయ్యిగా యింటివాళ్లదే వుండేదిగాని తనదిమాత్రంకాదు. ఇప్పుడు యీ యింటివాడమని తను. ఈ ఆధిక్యత ఎందుకని నిరూపించుకోవాలి? ఒకవేళ బానిసత్వం అలవళ్లబడుతు ఆధికారం చాలా యించటానికి వెనుకంజ వేసినట్లు తనూ వెనక్కి తగ్గి పోవటమేదా. మరి ఆ చొరవ రాదేం?

* * *

రోజులు గడిచిపోతున్నాయి ఆయన అనుకున్నవి సరిగ్గా ఒక్కటి నెరవేరుతున్నట్లు కనబడటం లేదు. వీటికీ మాటికీ రెండువేల అప్పుకళ్ల ముందర మెదుల్తోంది. ఎవరికీ తెలియని అప్పు, ఎవరికీ తెలియకుండానే తీర్చాలి. మొదట నెలకు డెబ్బై రూపాయలు దాదాసుని అంచనావేశాడు. కాని పాతిక రూపాయలకంటే మిగలుబట్టెను. ఎక్కడలేని డబ్బు ఖర్చు అయిపోతోంది. తన అవసరం వాళ్ళకు తెలియక పోవటంవల్ల వాళ్ల అవసరాలకు ఖర్చు పెట్టేస్తున్నాడు.

కాదని అవటానికి నోరు రావటంలేదు. పెద్దకూతునికి ఎప్పుడైనా మూడు చీరలకన్నా ఎక్కువ వున్నాయా? పెద్దకొడుకు ఎప్పుడయినా ఇంట్లో నూటపాతిక చూపాయలేదా? చిన్నపిల్లలు ఒక్కొక్కరికీ రెండు మూడులాగు చొక్కాలకన్నా ఎక్కువ వున్నాయా? ఈ క్రొత్తకోజుల్లో అన్నీ అధికమానున్నాయి. ఈ ప్రకారం బాకీ ఏనాటికి తీర్చుటలు? ఈ తన బాధను ఎవరు సరిస్తారు?”

స్త్రీశుభగు మంచినాడేమో అని మొదట అనుకున్నాడు. ఆయన మంచితనం బొగ్గులైనట్లేవుంది. అద్దెన్న వాల్లోయింతలేకి మనుష్యులకూడా వుంటారన్న సత్యం యీనాటికి బోధపడుతోంది. తనలాగే తన భార్య ఏ మాత్రమో అధికారాన్ని అభిలషించి వుండవచ్చు. తనవలెనే ఆమెకూడాయినా? అద్దె బ్రతుకు బ్రతికి విసిగివుంది కదా. ఆ మాత్రం ఊహ చూపించడం ఏలా వూరుకుంటుంది?

స్త్రీశుభగు లాపాయింట్లతో వేపుకు తినేస్తున్నాడు. రానురానూ నెత్తిమీదకు ఎక్కి కూర్చుంటున్నాడు. “ఇది యిక్కడ బాగు చేయించాలి అది అక్కడ బాగు చేయించాలి” అని ఆయన పోరు పెట్టి రోజు లేడు. అస్తమానం స్పృహలే. ఇదేనా శాంతి అంటే? ఇదిలా వుండగా స్త్రీశుభగారి యిరవై ఏళ్ళి అబ్బాయి తనవంక అదోరకం గా చూస్తున్నాడనీ, వెక్కిరిస్తున్నాడనీ కూతురు తల్లితో రహస్యంగా చెప్పింది. ఇదేనా అద్దెకు యిచ్చినందువల్ల వచ్చే సౌఖ్యం?

ఈ దెబ్బకొట్టు విని యిరుగూ, పొరుగూ వారు గుసగుస లాడుకుంటున్నారు. తాను రిటైరైన బడిపంతులు. డ్రైలులేకపోయినా ఆయన స్త్రీశుభగు. ఇరుగుపొరుగు ప్రజలంతా ఆయన పక్షం ఆవలం బిస్తున్నారు.

వీళ్ళంతా యీ విధంగా ఎండుకు తనమీద కత్తి గడుతున్నారో తనకు అర్థం కావటంలేదు. తనయింటి ఎదురుగా ఓ క్రొత్త నెచ్చాల షాపు వెలిసింది. ఆ షాపు కారు తనని యిదివరకు యిల్లు అడిగి తిరస్కరించబడిన వాడే. తనవంక కొరగా చూడటం, తను దారిన పోతున్నప్పుడు వెకిలిగా నవ్వుతూ ప్రక్క వాళ్ళతో ఏదో గుసగుసలాడటం, యిదింతా చిదంబరం చాలా సార్లు పనిగట్టాడు.

ఇది యిలావుండగా బలరామయ్య ఎవరితోనో అన్నాడుట. “చిదంబరం కాలాంతకుడు. పదిహేను వేలు ఖరీదు చేసే యింటిని ఆరువేలకు కొట్టేశాడు”ని.

ఏమిటి? బలరామయ్య యిలా అన్నాడా? కనిపించినప్పుడల్లా తన శ్రేయోభిలాషిలా కబుర్లు చెబుతున్నాడే. ఆ తర్వాత బలరామయ్య చాలా సార్లు కని

పించాడు. ఇంకా శ్రేయోభిలాషిలాగానే కబుర్లు చెబుతున్నాడు. చిదంబరానికి నిజానిజాలు తెలియవు. అందుచేత మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

తనపై మనో బాధ్యత వుంది. పెద్దకూతురి పెళ్ళి చేయాలి. డిమ్మిడి కట్నం యివ్వడండా పెళ్ళి చేస్తానని భార్యనుండు ప్రగల్భాలు కూడా పలికాడు? అది కేవలం బుకాయింపుక్రిందే తయారయింది. తనకేమి పరపతివుంది? తనకి ఎంతమందితో పరిచయంవుంది? పెళ్ళికొడుకులు అని పిలువబడేయువకులు ఎక్కడెక్కడ దాక్కులివున్నాగో, వెదికిపట్టుకోవటం తనకు ఎలా సాధ్యం? ఒకరిద్దగు తారసిల్లినా కట్నాలు అడిగాడు. ఒకటి కాదు, రెండుకాదు. వ్యవహారం చూడవైసవుంది. తను ఏలా తూగగలడు?

ఆనాడు బావమరిది, తన భార్యతో అంతమాట అన్నాక యిప్పుడు మళ్ళీ ముగ్ధుడని ఆకలేడు. ఇంకా కొంతకాలం ఊరుకుంటే వ్యవహారం చేయికూడా దాటిపోవచ్చు. జానకికి యుక్త వయస్సు వచ్చిన మాట ఎవరూ కాదనరు. తనస్థితిలోవున్న వాకికి యింకా కొంతకాలం పోతే దానిపెళ్ళి చేయటం కూడా కష్టమైన విషయంగా పరిణమిస్తుందనటంలో అబద్ధం ఏదీ లేదు. అన్నీ తెలిసే తను తిప్పటకు వేస్తున్నాడు. కొడుకు ఏవిషయంలోనూ తనకు సహాయపడడు. వాడిదంతా అదో వింత ప్రకృతి. ముభావంగా వుంటాడు. గట్టిగా అడిగితే తీరిక లేదంటాడు. తను వృద్ధుడు. వంటరి. చొరకలేని మనిషి. ఇన్ని విభిన్న ప్రకృతులకూ, పరిస్థితులకూ వివిధంగా తట్టుకోగలడు?

ఇన్ని సమస్యలతో యీ మధ్య ఇల్లు కదలటం కూడా మానేశాడు. రోజుకు నాలుగయిదు గంటలు ప్రయివేటు చెప్పటంలో గడిచేది. మిగిలిన కాలమంతా ఏమీ చేయకపోవటం.

ఒకరోజు పది గంటల వేళప్పుడు పోస్టుమేన్ వచ్చి ఒక ఉత్తరం అందిచ్చి వెళ్ళాడు. దదివాడు.

బావమరిది రాశాడు. తనకొడుక్కి సంబంధాలు ఎక్కువగా వస్తున్నాయట. తాము ఏవిషయమూ సరిగ్గా తెలియజేస్తే దాన్ని బట్టి వేరే సంబంధం చూసుకుంటారుట. లేకపోతే ఎవరికి ఏమాట చెప్పాలో కష్టంగా వున్నదిట.

“నీ తమ్ముడు రాశాడు” అన్నాడు ప్రక్కన నిలబడివున్న భార్యతో.

ఆనిడ ఉలకలేను, పలకలేను.

“ఏమని జవాబు ఇవ్వమంటావు?”

ఈసారి పలకలేను ఆవిడ.

“మాట్లాడవేం?”

ఇల్లు కొన్నాడు

మళ్ళీ మాట్లాడలేదు. అంజేగాక లోపలికి పోతూంటే ఆయన కనిగా ఆపి “ఏమిటి నీ ఉద్దేశం? ఇందులో నీ బాధ్యత ఏమీ లేదనుకున్నావా?” అన్నాడు.

తల ఎత్తి భర్త ముఖంలోకి ఓసారి విసురుగా చూసి “నా జేముంది? మీకేం తోస్తే అది చెయ్యండి” అని లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

చిదంబరం అంతటితో వదలేదు గజగజ తనూ నెనక నే పోయి ఆదివ భుజం పట్టుకుని ఆపి “నాకేం తోస్తే అది చేస్తే నువ్వు సంతోషిస్తావా?” అని అడిగాడు.

“ఎందుకు సంతోషించను? అన్నీ తెలిసినవారు”

“ఆక్షేపిస్తున్నావా?”

“అయ్యో కర్మ. మిమ్మల్ని ఆక్షేపించే పాటి తెలివిలేటలు, ధైర్యం భగవంతుడు నాకు ఇవ్వలేదు.”

“మరయితే ఏమిటి ఈ మొండితనం?”

“నేనేం మొండితనం చేశాను? ఆనుకుంటే సిగ్గు. చిన్నదాన్నా? చితకదాన్నా? అలా నాట కాలు అడడానికి.”

“నాకు నీ ఉద్దేశం తెలుసులే. అన్నాడు చిదంబరం.”

“తెలిస్తే యింకా ప్రశ్నించడ మెందుకు?”

“ఎలా అయినా యీ సంబంధం చేసుకోవాలని నీకు వుంది”

ఆవిడ జవాబివ్వలేదు.

“రెండు వేల అయిదొందలూ యిచ్చుకోవాలనే”

ఆవిడ మాట్లాడలేదు.

“అప్పు సప్పు చేసి, అయిన కాడికి యీ పెళ్ళి జరిగించాలి. ఏం?”

ఆవిడ పలుకలేదు.

“జవాబివ్వమని అడుగుతున్నాను”

జవాబు రాలేదు.

“జవాబివ్వటం నామర్దా అనుకున్నావా?”

ఉలక లేదు, పలక లేదు.

“మాట్లాడ వేమిటే?” అని ఊచిపెట్టి ఒక చెంప కాయ కొట్టాడు. లోపలనుంచి యిందాకటి నుంచి వింటూన్న పెద్ద కూతురు “అమ్మా” అంటూ బావురు మంటూ వచ్చి తల్లి వళ్ళో వాలక ముందే, విసవిస నడిచి బయటకు వెళ్ళిపోయాడు.

ఒక నైపునుంచి కోపం, మరో నైపునుంచి దుఃఖం, ఒక నైపునుంచి ఆవేశం, మరో నైపునుంచి ఆవేషన ఆరోజంతా ఆయన్ని కాలాల్చుకు తిన్నాయి.

భార్యను యిదివర కెన్నో సార్లు కొట్టాడు. కాని ఆ కొట్టటానికి, యీ కొట్టటానికి ఎంతో వ్యత్యాసం కనిపించింది. ఇదివరకు తనకు అన్నం పెట్టడం ఆలశ్యమయిందని కొట్టాడు. చొక్కా వీరికి వట్టలేదని కొట్టాడు. సీనిమాకి వెళ్దామని వేచిపెట్టడంనీ కొట్టాడు. కాని ఇప్పుడో? కూతురి కోసం కన్నులెల్లి వృషభం రోడినంతటే కొట్టాడు. ఛీ ఛీ ఛీ తను పాపాత్ముడు. నిజంగా పాపాత్ముడే.

అయినా తన మనస్తత్వం అంత ఎందుకు ఆర్థం చేసుకోకపోవాలని మరుక్షణంలో కోపం కూడా వచ్చింది.

ఏమిటి ఆర్థం చేసుకునేది? ఏ కల్లి మత్రం ఆసమయంలో సహనం కోల్పోవు?

చిందరవందగా అల్లుడు పోతూన్న యిన్ని ఆలోచనల్లోనూ చీకటిలో మెరుపు మెరిసింట్లు ఆయనకు ఓ ఉపాయం కట్టింది.

తన కొడుక్కి కూడా కట్నం తీసుకుంటే?

ఆవును. ఆ డబ్బుతో కూతురు పెళ్ళి చేయవచ్చు.

కాని ఆలోచన యింకా అసంపూర్ణంగా వుండి గానే, పెదపులపై దరహాసం యింకా ఉదయించకుండానే ఎవరో అజ్ఞాత వ్యక్తి వెన్నుమీద ఛేళ్లన చరిచినట్లయింది.

ఎంత ద్రోహం తల పెట్టాడు? తన చెల్లెలికి యింత అన్యాయం చేయటానికి మనసెలా వచ్చింది? ఆమె పోతూ పోతూ తనచేత ప్రమాణం కూడా చేయించుకుందికదా. “ఎలాఅయినా ఆనంగుడే నాలుగు కావాలన్నాయ్” అంది. “ఆలానేనమ్మా.” అన్నాడు తను. ఆనాడు చనిపోతున్న ఆ అహయకురాలికి అంత ఆశ కలిపించి యీనాడు అడి తప్పటానికి సంసిద్ధ పడతాడా? వాళ్ళూ తమలాగే బీదనాళ్ళు వీలులేదు. వీలులేదు. ఇంత ద్రోహం చేయటానికి తన అంత రాత్రి అంగీకరించదు.

కాని తన బావ మరిది తనకు యిదివరలో మాట యిచ్చినంత పని చేశాడు. అతను ద్రోహం చేయలేదా తనను?

అది వేరు. తను బావమరిదికాదు అతనిలోవున్న కార్యియంలేదు. సదమూడేళ్ళ పిల్ల అది. ఇంకో రెండేళ్ళలో పెళ్ళిడుకు వస్తుంది. వాళ్ళు తను మీదనే ఆశలు పెట్టుకు కూర్చున్నారు. ఇటువంటి స్థితిలో “కట్నం యివ్వందే చేసుకోను” అని తను నెట్లడిస్తే వాళ్ళ గాలిమేడలు కూలిపోవా? తనకుండే యీ రోజుమండి పోతున్నట్లే వాళ్ళ గుండెలు ఆ రోజు మండి, మాడిపోవా?

లేను. వీలేను. అంత దురన్యాయం తను చేశాడని చెబుతాడు. తను బాధ పడనీ, కష్టాల పాలు కానీ, చావనీ. ఆ అమాయకుల్ని బాధలపాలు చేయటంకూడదు. కనీసం కొందరినైనా సుఖించాలి.

తిరిగి తిరిగి, అలిసి అలిసి, విసిగి విసిగి అప్పుడు యింటివారి పట్టినప్పుడు విగ్యుత్ తగిలినట్లు మరో ఆలోచన తాకింది.

“ఈ మనశ్శాంతి లేకపోవడం, యీ మనస్పర్థలు యివన్నీ తను యిల్లు కొన్నందుకే.”

ఒక్క తుణుం “నిజమేనా?” అనిపించింది.

ఎందుకు కాదు? ఆ డబ్బువుంటే కూతురు పెళ్లి చేసేవాడు. కొడుక్కి పైకిలు కొనేవాడు. ఇంట్లో యీ కలతలు వుండేవికావు.

తను యిల్లు కొనటమన్నమాట యిన్నిటికీ మూలమైంది.

తను యిల్లు కొనకుండా వుంటే యీ అవస్థ లన్నీ వుండకుండా ప్రశాంతం గా వుండేవాడన్నమాట.

అబ్బ. ఈ ధాటికి తను తట్టుకోలేడు. రాను రానూ ఓసిక సన్నగిల్లుతోంది. ఒక్కోతుణుంలో “పిచ్చి ఎత్తుకుందేమో” అన్న భయంకూడా కలుగుతోంది.

ఆరాత్రి చిదంబరానికి నిద్రపట్టలేదు. తెల్లవారు ఝామున కాబోలు ఓ కుసుకు తీశాడు. ఇంతలో ఎవరో భుజాలమీద, చేతుల్లాతటి లేపితే మెలకువ వచ్చింది. కళ్ళు మూపుకుంటూ లేచాడు.

ఎదురుగుండా భార్య. ఆవిడ ముఖమంతా వివర్ణమై, కన్నీళ్ళు తరువాయిగా వుంది.

“ఇదిగో చూడండి. ఈ ఉత్తరం.”

చిదంబరం గబగబ చదివాడు. అది ప్రేమలేఖ. తను జానకిని ప్రేమిస్తున్నాడట. ఆమెకోసం తనహృదయంలో విశాలమైన చోటు ఖాళీచేసి వుంచాటట. తనని కనికరించాలట. లేకపోతే బ్రతకలేడట.

చిదంబరం కళ్ళెర్రజేశాడు. “ఎవరి పని యిది?”

“శ్రీడరు గారబ్బాయి పనిమనిషిచేత పంపించాడు.

మారుమాట మాట్లాడకుండా ఆయనలేచి గబగబ శ్రీడరుగారి భాగంట్లోకి వెళ్ళాడు. ఆ సమయానికి ఆలశ్యంగా లేచిన శ్రీడరుగారు బ్రష్ తో పళ్ళుతోముకుంటూ బయటకు వస్తున్నాడు.

చిదంబరం ఎక్కువకాలం వ్యర్థంచేయకుండా “ఇదిగో చూడండి; మీ అబ్బాయిచేసిన ఘనకార్యం” అన్నాడు.

శ్రీడరుగారు ఆ ఉత్తరం ఆసాంతం చదివాడు. తుణకొలం ఆయన ముఖం పాలిపోయినా, గాంభీర్యత తిరిగి వచ్చింది.

“మీ అబ్బాయి యిటువంటి పను చేయడే?”

“అండరి తలదండ్రులూ ఇలానే ఆనుకుంటారు. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా చూస్తున్నారుగా?”

శ్రీడరు తాపీగా “మావాడు ఇంత తొందరపడాడంటే ఏదో కారణం వుండి వుంటుంది కదా” అన్నాడు.

చిదంబరం కోపం ఆపుకోలేక “ఇంకేం కారణం? ఒకటే. యావన మదం” అని అరిచాడు.

“అదే. ఎవరి మదం” అని

చిదంబరం ఒక్కసారిగా నివ్వెరవోయి “ఏమిటి?” అన్నాడు.

“ఆవునయ్యా. మీ అమ్మాయి ఏమీ అలుసు యివ్వందే మానాడు యిలా తొందరపడ్డాడంటావా?”

చిదంబరానికి మతిపోయింది. ఏమి మాట్లాడుతున్నాడో అన్నజానంకూడా లేకుండా “పైగా యిదా? నాయింట్లో అద్దెకు వుండి నాకే ద్రోహం తెలపడనామని చూస్తున్నావా? తప్పుచేసినవాడిని దండించటంపోయి నాకే తప్పు అంటున్నావా? ఇదేనా నీవు చేయవల్సిన ప్రత్యుపకారం?” అని అరవటం ప్రారంభించాడు

శ్రీడరు వెంటనే సమాధానంచెప్పకుండా గంభీరమయిన మానం ధరించి నిల్చున్నాడు. ఈలోగా యిరుగుపొరుగు వాళ్ళు నలుగురూ అక్కడికి పోగయ్యాను. శ్రీడరుగారు యీ అవకాశాన్ని పూర్తిగా వినియోగించుకున్నారు. అడిగినవాళ్ళకు కొవ్వకుండా విషయాన్ని సవిస్తరంగా వివరించాడు.

ఆపిల్లలకు లోకంలో పూర్తిగా న్యాయం జరుగుతుందని ఎవరయినా అంటే వాళ్ళు యీ సమయంలో అక్కడ నిల్చుని జరిగేది పరికించవచ్చు. ఆపిల్ల తండ్రులూ కూడా లోకం యింత కఠినంగా యెదురు తిరుగుతుందని కలలోకూడా తలపోయలేను.

“ఆ అమ్మాయి విషయం నాకు బాగా తెలుసు” అని ఒకరన్నాడు.

“గుమ్మంలో నిల్చుని వచ్చేపోయే వాళ్ళవంక ఒకటే యిదిగా చూపులు”

“ఆ అబ్బాయి తొందరపడ్డాడంటే అతనిదేం తప్పు?”

“ఆ స్థితిలో యెవరున్నా అలానే చేస్తారు.”

చిదంబరానికి మతిచెడింది. ఈ స్థితిలో తన కన్నా శవం నయం. ఒక్కమాట ఆయన నోటినుంచి

ఇల్లు కొన్నాడు

జెలువడలేను. ఆ వేళం, ఆగ్రహం ఎప్పుడో యెగిరి పోయాాయి. మిగిలింది ఒకటే. అవమానం... అవమానం...

నెనక్కి తిరి గాడు.

నెనకనుంచి యొకయొకలు, పకపకలు.

లోపలకు వస్తూంటే గదిలో పడుకుని యేడుస్తూన్న పెద్దకూతురూ, గోడకు అనుకుని కళ్లు మూసుకుని నిలుస్తున్న భార్య, కుర్చీలో తల పట్టుకుని కూర్చున్న పెద్దకొడుకూ లీలగా కనిపించారు. అంతే. పోయి చాపమీద పడ్డాడు.

తొమ్మిదయినా లేవలేను. పదయినా లేవలేదు. పదికొండు, పన్నెండు, వొంటిగంటయినా లేవలేను.

చివరకు పాదాలమీద మెత్తగా తగిలితే యెర్రబడ్డ కళ్ళు విప్పి బలహీనంగా చూశాడు.

“మీ పాదాలమీద పడి ప్రాధేయపడుతున్నాను అమ్మాయి పెళ్ళి అయేమార్గం చూడండి.”

చిదంబరం ఉలక లేను, పలక లేను.

“డబ్బుకోసం చూడకండి. దాని జీవితం నాశనం చేయకండి.”

చిదంబరం మళ్ళీ కళ్లు మూసుకున్నాడు. ఆవిడ మరో పదినిమిషాలు అలానే పడివుండి భారంగా లేచి లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

ఆలోచన, మానం, బాధ. ఆరోజునుంచి చిదంబరానికి యిదేపని. ఇల్లు - పెళ్ళి, పెళ్ళి - ఇల్లు. ఇదే ధ్యాస.

స్తీడురు మరో రెండురోజులోనే యిల్లు ఖాళీ చేసి వెళ్ళిపోయాడు. కొన్నిరోజులు ఆ భాగం అలా ఖాళీగా పడి ఉంది. తనభాగం అది. దాని అద్దె వృధాగా పోతోంది. అంత బాధలోనూ వెళ్ళి పాత బోర్డు దులిపి దానికి తగిలించివచ్చాడు.

“ఈ భాగము అద్దెకు యివ్వబడును”

లోపలకు వస్తూంటే యెదుటి పాపులోని పాపుకారు నవ్విస్తట్లు వినిపించింది ఆయనకు. లెక్క చేయకుండా లోపలకు వచ్చేశాడు.

ఇది మరీ విచిత్రం. ఈసారి యింట్లో అద్దెకు వుండేందుకు యెవరూ రావటంలేదు. ఒకరిద్దరు వచ్చి అద్దె యెక్కువయిందని వెళ్ళిపోయారు. ఒక రిద్దరు ఇల్లు బాగాలేదని వెళ్ళిపోయారు. ఒక రిద్దరు వచ్చి చేరుతామని చెప్పి కూడా రాకుండామాయమయ్యారు. ఇంకా మరీ విచిత్రమైన సంగతి. ఒకరిద్దరు వచ్చి ఇంట్లో ఒకటి రెండురోజులువుండి “ఆబ్బే, దెయ్యాల కొంపలావుంది” అని వెళ్ళిపోయారు.

ఎప్పుడైనా చిదంబరం కిటికీలోంచి బయటకు చూసినప్పుడు యెదుటిపాపులోనుంచి పాపుకారు విషపు నవ్వుతో ప్రత్యక్షం.

ఈ నవ్వుకూ ఆ విచిత్రానికి యేమీ సంబంధం లేదుగదా.

ఇకేనా చివరకు ఫలితం? ఇంకాకొనమేనా ఇల్లు కొన్నాడు? ఈ యింట్లో సుఖం లేదు, శాంతి లేదు. ఈ యింట్లో అధికారం చెలాయించే హక్కు లేదు. కనీసం మాట్లాడేవారు లేరు. ఈ యింట్లో ఎప్పుడూ కన్నీళ్లు, ఎడమొహాలు, పడమొహాలు.

ఒక వేళ... ఒక వేళ... ఈ యింటికన్నా ఆ పాత యిల్లే, నీళ్లుకురినే ఆ యిల్లే నయమేమో.

అవును కన్నీళ్ళకన్నా అదే నయంకదూ.

ఆయింట్లోవుంటే యింతటి విరోధానికి సరికాదు. ఇన్నికష్టాలువుండవు. ఇంతకంటే మనశ్శాంతి పొమ్ము. కూతురి పెళ్ళికి అడ్డువుండను.

కూతురు పెళ్ళికి, యిల్లుకొనటానికి సంబంధం.

అంటే... అంటే... టే... ఇల్లు అమ్ముడానికి, కూతురి పెళ్ళికికూడా సంబంధం.

వళ్లు ఝల్లుమంది. ఇల్లు అమ్ముటం—ఇల్లు అమ్ముటానికేనా కొన్నాడు.

అంతేకాక చిదంబరానికి తనుచేసిన రెండువేల అప్ప మనోనేత్రం ముందు గోచరించింది. ఇంతవరకూ తీర్చింది వడ్డీకూడా సరిపోదు. రెండువేలూ రెండువేలలాగానే వుంది. ఆరోగ్యం పూర్తిగా పాడయింది. ఈస్థితిలో ఏంకష్టపడి ఆబాకీ తీర్చేందుకు ప్రయత్నిస్తాడు? కలలోనినట. ఇంకా కొన్నాళ్లుపోతే చేసిన అప్పుకోసమే యిల్లు అమ్మల్సిన సరిస్థితి ఏర్పడుతుంది.

ఏయింటికోసం అప్పుచేశాడో? ఆ అప్పుకోసం ఆయింటిని అమ్ముతున్నాడు.

భరించలేడు. ఈ ధాటిని తట్టుకోలేడు.

బావమరిదినుంచి బెదిరిస్తూ వచ్చే ఉత్తరాల ధాటికి తట్టుకోలేడు.

హఠాత్తుగా ఓరోజు దృఢనిశ్చయంతో చిదంబరం లేచాడు. ఏడిచేభార్య, ఏడిచేకూతురూ మృదయంలో చెరిసగం పంచుకున్నారు. బలరామయ్య యింటికిని ఫర్లాంగుమారం నడిచేసరికి కళ్లు తిరిగాయి. శరీరం తూలింది. రిక్తాలో యింటికి తిరిగి వచ్చాడు.

ఆరోజే అనుకుంటే మరునాడుకూడా లేవటం కష్టమైంది. లోపలినుంచి పొంగి పొర్లే ఉత్కంఠను అణుమణివటం. కష్టంకాగా, చిన్నకొడుకును బలరామయ్య యింటికి కబురుపంపించాడు.

మరో అరగంటలో— “ఎందుకు చిదంబరం పిలిచావుట” అంటూ బలరామయ్య వచ్చాడు.

“కూర్చో” అని చిదంబరం సొంజ చేశాడు. మళ్ళీ కొంచెం ఆగి “ఆ తలుపులు వేసెయ్యి” అన్నాడు.

బలరామయ్య తలుపులు వేసి వచ్చి చిదంబరానికి చేరువలో కూర్చున్నాడు.

“నాయంటిని అమ్ముతున్నాను.”

“ఇకేమిటి? ఎందుకు?”

“అంతే. అలా కావలసి వచ్చింది. పదిమందిలో బేరం పెట్టి, ధర పెంచేటంతటి ఓసికలేదు. నాయిల్లు కొనటం నీ కిష్టమేనా?”

ఈ మాటలు అంటూంటే జరిగిపోయినదేదో చప్పున మనసులో స్ఫురించింది. చరిత్ర తిరుగుతోంది.

బలరామయ్య కొంచెం ఆలోచించి “నాకు యిష్టంలేనిమాట నిజమే. కాని డబ్బు నీ కంటేగా అవసరమైతే అలాగే చేదాం” అన్నాడు.

“ఈ యిల్లు చాలా ఖరీదుచేస్తున్నది ఒకనాడు నువ్వు నాతో అన్నావు. కాని నేనేమీ లాభాలు ఆశించటంలేదు. కొన్నధరే యిచ్చి తీసుకో.”

బలరామయ్య వెంటనే ముఖం చిటికాడు. “ఇప్పుడు యిల్లధరలు పడిపోయాయి. అదిగాక నాదగ్గర అంత డబ్బుకొడిదీ?” అన్నాడు.

“ఎంత యిస్తానంటావ్?”

“అయిదు వేలకన్నా నేను దిమ్మిడి యెక్కువ యివ్వలేను.”

చిదంబరం పెరవులు వొణికాయి. “నేను అన్ని విధాలా నాశనం అవుతున్నాను. నన్ను ద్రోహం చేయటానికి ప్రయత్నించబోకు బలరామయ్య” అని గొణిగాడు.

బలరామయ్య కొంచెం ఆలోచించి “ఇంకో అయిదు వందలు. అంతకంటే నాకు శక్తిచాలదు” అన్నాడు.

చిదంబరం అయిష్టంగా తల ఊపాడు.

బలరామయ్య వెంటనే లేచి నిలబడి “అయితే నీ యిష్టం. నా శక్తి నేనుచెప్పాను. నిన్ను నష్టపెట్టుకోమని ఎవరన్నారు? వేరే ఎవరిదగ్గరైనా లాభం వచ్చేదాకా ప్రయత్నించి చూడు” అంటూ వెళ్ళిపో సాగాడు.

చిదంబరం కళ్ళలో నీళ్లు తిరిగాయి. “ఆగు” అని సొంజ చేసి “అయితే రేపే అన్ని యేర్పాట్లా చేస్తావుగా” అన్నాడు.

“నేను చెప్పిన ధరకు యిష్టమేనా?”

చిదంబరం తల ఊపాడు.

“రేపు వస్తాను” అని బలరామయ్య వెళ్ళి పోయాడు. “అదృష్టం పండింది. నా బాకీకోసం

రిజిస్టర్ నోటీసు యివ్వకుండా నే సులభంగా పని జరిగి పోయింది” అని వెళ్ళిపోతూ మనసులో ఊహించుకుని సంతోషించడం అసహజమని ఎవరూ అనరు.

మూడు రోజుల్లో యిల్లలో ఎవరికీ తెలియకుండానే పని సక్రమంగా జరిగిపోయింది. బాకీ తీరిపోనూ చిదంబరానికి మూడు వేల రెండు వందలు మాత్రం చేతికివచ్చింది.

ఆయనలో బలహీనత నానాటికీ ఎక్కువయి పోతోంది. కదలడం కూడా కష్టంగా ఉంది. ఆగ్రా ఆయన చాలా గోజుల తర్వాత భార్యను ప్రేమతో దగ్గరకు పిలిచాడు.

“ఇంగ్. ఇలారా.”

ఆవిడ చెంతకువచ్చి నిల్చుంది.

“ఇలా కూర్చో.”

“కూర్చుంది.”

“నా పగులుక్రింద డబ్బువుంటుంది చూడు” ఆయనమాట తడబడుతోంది.

ఆవిడ తిడిమి తీసింది.

మూడువేల...రెండు వం...ది...లు.”

“ఎక్కడి వండీ?”

“ఇల్లు అమ్మాను”

ఆవిడ పమిట చెంగుతో కళ్ళు గుడుడుకుంది.

“అమ్మాయి వెళ్ళి సలక్షణంగా జగురుకుంది. వాళ్ళకు... కట్నం... యిస్తామని ఉత్తరం... రాయించు”

తగుచాత కొద్ది నేపటిలో స్కాంకం తప్పింది. పెద్దకొడుకు వెళ్ళి డాక్టరును పిచ్చుకు వచ్చాడు. ఆయన సరిక్ష చేసి ఇంత ఆలశ్యం ఎందుకు చేశాడు? చాలా ప్రమాదస్థితిలో వున్నాడు అని చెప్పాడు.

“ఏమిటి?” ఇల్లంతా ఓసారి ఉలిక్కిపెట్టిన.

“అవును” నాచేతి నైనంతవరకూ ప్రయత్నిస్తాను.

* * * *

అగోజు మరునాడూ గడిచింది. మూడోదినం తెల్లవారూముస గోగిచుట్టూ అంతా కూర్చున్నారు. ఇద్దరు ముగ్గురు బంధువులు కూడా వున్నారు.

ఉన్నిట్లుండి ఆయనకు గుగళ పుట్టింది.

“అమ్మా అంటూ తల్లివల్లో తలపెట్టి బావుగు మంటోది పెద్ద కూతురు.

సరిగా అసమయానికే బలరామయ్యగారి మనుషులు యిద్దరు వచ్చారు.

ఇంట్లో చచ్చిపోవటానికి పిల్లేను: బయట పెట్టాలి”

ఎవరూ ఏమీ మాట్లాడలేదు. పెద్దకొడుకు కళ్ళు తుడుచుకుని బంధువుల సహాయంతో రోగిని, బయట చలిలోకి తీసుకుపోతూంటే “తల్లీ” అంది ఆవిడ కూతుర్ని దిగ్గరగా కాగలింపుకుని ఏడుస్తూ.

విశ్వనాథవారితార

కుమారి మల్లాది వసుంధర

ఒక మహాకవియొక్క కథాశిల్పనిబద్ధ నిగూఢార్థ నిశ్చేషముల ప్రసన్న మొనగృహనగలుగుటనుండి చాల కష్టసాధ్యమైన విషయము. అట్లు తెలిసికొను శక్తికూడ వ్యక్తియొక్క యన్యధానుకూలతయందును, ప్రతిభావంతుడైన మహాకవియొక్క కనిత్వి నైశిష్ట్య మెఱుంగుటకు కూడ ప్రతిభ కావలయును. అసలప్పుడు కొవ్వయిన చూచెడి వైఖరియే వేరుగును. నూత్న పరిశీలనారమ్యములైన విషయములను కేవలము కథాదృష్టితో చూచినఁ జెలగు. అంతరమైన దీర్ఘమైన నిశిత విచారణమతియై చూచువానికి సర్వసాధారణత్యము శిల్పప్రాభవము గోచరించును. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి రామాయణ మీదృష్టితో పరిశీలించదగినది. అట్లు చూచెడివారి కది సర్వనిరూఢ సుమనోహర చతురభావనా సర్వస్వము. లేనివారికి వట్టి రామగాథ. చుననశీలముచేత చాచునైన దేవీస్వరూపమువలె నిదియు నాలోచనాచాచునైనది.

ప్రస్తుతము వారి తారయొక్క చిత్ర చిత్రణముఁ బరిశీలించుము. తార వానిర ప్రభువైన వాలి భార్య. కేవల మట్లుని యూరకొన్నచో మనమామెను గూర్చి సాంతముగఁ దెలిసికొన్నవారము కాజాలము. ఆమె తనకుగ నొక ప్రత్యేక వ్యక్తి వివేచనము కలిగినది. వానిర రాజ్యమున నొకవిధముగ వాలికంటె తార ప్రాబల్యమే మిన్నయూ యన్నట్లుండును. వాలి యెంతటి బాహుబలసంపదతిశయబుద్ధియో తరయంతి రాజనీతిబలసంపదతిశయమతి. రాజ్యమున కాతని కౌర్యప్రాభవ మెంత ప్రాముఖ్యమో తార యూహా వైభవ మంత ప్రధానము. ఆయన యెంతటి మహా విరుడో యామె యంత మహారాణి.

తార రాజనీతి చతుర, పరమ లౌకికురాలు, మహా యూహాశాలిని, అమిత కోపన, భర్తృప్రేమ విహ్వల, కాని భర్తృప్రేమ కన్న మిన్నయైన పుత్రప్రేమ యంతకంటెను నధికమయి హృదయగతిమై జీవ సంబంధియైన రాజనీతి సలగ్గు మానసము కలది. ఆమె బ్రతుకున కెల్ల పరమార్థము రాజనీతి. ఆమె రాజనీతిజ్ఞతా చాతురియై మానుమంతు నంతటి వానికి, వాలికి, సుగ్రీవునికి నమిత విశ్వాసము. అది లక్ష్యము

నాశ్వర్య చకితునిఁ జేసినది. ఆమె చరిత్ర చిత్రణమున నీ గుణముల పాసగుటల యెట్లు కలిగినది? ఆమె యేమే చర్యలవల్ల యే సంభాషలవల్ల నామె యట్టిదిని తెలిసికొనగలుగుచున్నాము? ఇంకరనాకన్నించిన యామె రాజనీతి చాతుర్య మెట్టిది? ఇవి యర్హియు ప్రశ్నలు. వీని కన్నిటికి నీ రామాయణమున సమాధానములు నిశ్చిస్తములై యున్నవి. కాని నిశిత పరిశీలనా ప్రసన్నములు.

ఈమె రాజనీతి చతురత రెండు చోట్ల గుర్తమమై కనుపట్టుచున్నది. ఒకచో వాలిసోటి సంభాషణయందు, ఇంకొకచో లక్ష్మణునితోటి సంభాషణయందు అందునను వాలిలోనైన సంభాషణమున నీమె ప్రాస్తవ జాక్యమును యూహాశాలినీతియును వెల్లి విరియుచున్నది.

సుగ్రీవకృతము రావయును విని వాలి యుద్ధ సన్నద్ధుడైనాడు. అప్పుడు తార యవినమాటలు. 'మున్ను నిను యుద్ధ మాడ రాబోనివాడు' యిప్పుడెందులకు వచ్చెనో? ఇందులో నేనో పరమరహస్యమున్నది. లేకున్న నాత డిట్లు రెండవమాట రాఁజాలకు. అని మరల ననినది:

“ప్రాంచన్నీతిపథప్రమాణధిషణా
భావుండు తానై విచారించున్
చేయక మున్న సర్వమును
సుగ్రీవుండు నీముందు తా
సంమన్నిల్వగలే డెరింగియును
నేనా వచ్చె కల్వించుచున్
కించిత్తైనను చేయదాతకు వృథా
కృత్యం బనుత్యంబుగన్.”

తారకు సుగ్రీవుని చేతలపై నింత విశ్వాసము. అతడు ప్రతిపనియు విచారించిగాని చేయఁజట. కించిత్తైనవృథాకృత్య మొనర్పఁజట. ప్రాంచన్నీతిపథప్రమాణధిషణా భావుండు సుగ్రీవునిగూర్చి చెప్పుచు వాలినిగూర్చి ఇట్లుననది. — “నీకు న్నిరాదృతి నీనై యనుకొన్నదే నిజము సుగ్రీవుండునుం దోషిగా మతి కిన్ దోచిన నంతయే నతనియేమాట నిజంబెప్పుకన్”; “పండితలోక శిరోవిభూషణం బాహుమంతు డుజ్జ్వల మహామతి; తానె రఘుప్రభుయతో వేదామహా శక్తి

యుండును గణించవు నీవు మరంత చానినిన్.”—అని వానిని కేవలము బుద్ధి కెంత తోచిన నట్లు చరించు వానినిగ నేరిరి లెక్క పెట్టనివానినిగ చేసి మాటాడి నది ఈ నిర్ణయమే శ్రీరాముడు వేరొక విషయం జేసినాడు. సుగ్రీవుడు దృతమతియై ప్రతి పనియు భవత్ప్రేరితమైనట్లుగ జేయును. దైవమందు విశ్వాసము కలవాడు, బంధుభావమునం దధికుడు నని, వాని ప్రతి చిన్న విషయ మాలోచించుచుని, రాజభావ తీక్ష్ణుడని పుగవ కారమునం దధికౌదగఁడని యనినాడు. మరి ఏ రిద్దవురి యభిప్రాయములయం దింత వైవిధ్య మెట్లు వచ్చినది? లోకమున నొక డొక పథకము వేయును. అది సఫలమగును. అది యట్లుగ నని యతడే వేయలేదు కాని యైనది. చూచునారికా యగుటయం దాతని యాలోచనా విశేషము గోచరించును. లోకము ఫలితమునుబట్టి వ్యక్తిబుద్ధిని కొలుచును. తార పరమతాకికురాలు. కావుననే సుగ్రీవునిచేతలో నామెకు ప్రతి చిన్న విషయ మాలోచన చేసి యొనర్చిన తన ముగుసించినది. రాముని కట్టెల లోచలేదు? రాముఁడతి లోకమైన యూహ కలవాడు. ఆయన వ్యక్తుల విలవకట్టు పద్ధతియే వెరు. ఆయన యత్నమునుబట్టి చూచునుగాని ఫలితమునుబట్టి గాదు. తార యూహ తాకికము. రాముని యూహ దైవికము. తార రామునిగూర్చి వానితో ననిన మాటలలో నామె యమితిమైన యూహ వైభవము గోచరించును. వానితో నామె మొన్నలేని విచారణ నిన్న నేట నేల కలిగినది. మొన్న వచ్చినప్పుడే ఏనో యున్నదని నలనీలతారు లంగగునితో చెప్పినది నీకునుఁ దెలియును. మొన్న నే యేల యేమియు చెయ లేదనిన యేదో యజ్ఞేయమైన విషయము ఘటిల్లి యుండును అందులకే నేడీ రాక యనినది. రాముని శౌర్యమును గూర్చి ప్రసంగించుచు “ఆరామ వృక్షా నిలపోతిముల్ నైతి మాహా యూధు తచ్చౌర్యముల్” అనినది. రామునిపేరు విన్నంతనే హృదయ మాకర్షిత మగుచు న్నుది. అతని స్వభావ మూహా కితరమైనది. నీకుఁగూడ నాతనియెం దెనో యాకర్షణపట్టి లాగుచున్నది. లేనిచో నీవరకే యాతనిపై కేగడవాడవు. ఆతిఁడుల్లొక సౌజన్య విస్ఫురితాత్మభువుడు. అదిమ మాఁగ్యనియట్లాయత ధర్మమూర్తి. అట్టివాని సహాయము సుగ్రీవునికి లభించినది. వాని యన్విష్టము పండినది. యుద్ధమునకు వచ్చినాడు. అట్టి వారూరక రాజ్యమువదిలి యేకత్వరూ? నికామమధర్మము గూడు కట్టినఁ జెల్లగించుటకుఁగాని రాదు. ఆ ధర్మలక్షణము అదిమ మూర్తులయినవారికే తెలియును. లోకము ప్రమాణముగ లోకులొపని నీ పనిఁజేయును. దాని నే ధర్మమని, దేశాచారమని యందురు. అసలైన ధర్మము — ‘నిత్య మోక్షా కౌర్యా భిముఖం

బుగా నడచు జీవాద్వైక నూత్నస్థితిన్’ అని వాక్రుచ్చినది. ఆ రాముఁడైన మొదల నిలురా డాయెను. నీకన్న భూకండలియా సుగ్రీవుని కాతని స్నేహము లభించినది? అటని యేగును ననలేకు. కర్మపథమిట్టిని యేర్పాటున్న కే సరలో నని కర్మసిద్ధాంతమును చెప్పి వానియం దగర్భ ప్రతిపాదన చేసినది. ఆ రాము డే శాట్టునో చాటుచేసుకొని నిన్ను బాణమున వధించును. నీకు నాతనికి ప్రత్యక్ష వైరము లేకు. కావున నదియు మర్యాదగ నే యుండును. అని వాని వగ విషయ సామంజస్యమునుగూర్చి శ్రీరాముడే యూహఁజేసెనో సరిగ నదే యూహఁజేసినది. మరల వానికి రాజకీయపు లెక్కఁ జెప్పినది. అయినదెనో యైనది. భ్రాతృత నిలిపి సుగ్రీవునికి యువరాజపదము నిచ్చి రాముని రాకయే తెలియనట్లుగ నీతిని నడుపుమని. అప్పుడు రాముని పని యింక నున్నయగును. నీతను పొంగుటకై యాతిహరణ్యసీమలనేమి యొనర్చుకోమనకెందులకు? అనినది. ఆమె యంతటి నూత్న విషయ పరిశీనాచతుర.

సుగ్రీవునకు తార రాజనీతి వేత్తత్వముపైఁ బరమ విశ్వాసము అంగువలన నే లక్ష్యబుడు వచ్చి యంతః పురద్వార ప్రదేశమున నిల్చి జ్యోతిస్వన మొనర్చి నప్పుడాతినిఁ శాంతింపఁజేయుటకై — “తారవంకగిని యుదారమూర్తి! నీవు పోయి రాము సహోదరుని కోప మపనయించునట్లు లాడవలయు”ననినాడు. (ఇచ్చట “నపనయించు”నను దానికి ప్రేరణార్థమున నర్థము చెప్పకొనవలయును.) హేతువులేనికోపము వారికి నూపైఁగల్గినది. కాబట్టి హేతువు లేదనునట్టి వేశకున్ శాంతిము ఘటించి పెట్టుమని యర్థించినాడు. తార బయలుకేరినది.

“వకి వకి తడవకు నడుగులు, మదిరా బంధురలోచన కాంతులతో నడుమున కుడుసగు కనకఁపు రశనా నాదిమనోహర కింకిణితో.”

నొడికపు మెలపున నొఱగిన మెడతో నుజ్వలహాస రుదచ్చులితో పడతుక చనియెను రఘుకుల పతి యొప్పంగను నీల్చిన చోటునకున్.”

సర్వాలంకార భూషితయై మనోహరముగ వచ్చినది. ఇది యామె రాజనీతికి శ్రేణిభూతమైనది. ఎగుట వచ్చియున్న వాడమితో గ్రక్కథాక్షుభితమూర్తి అంతః పురద్వార ప్రదేశమున వింటి నారి సంధించి నిలిచినాడు. అతడు తిలంచినచో కపిలోకప్రళయమగును. సుగ్రీవునికిఁ గాలునేతులాడలేదు. ఎదురుగ తార కనిపించినది. ఆమెను పంపినాడు. ఆమె యట్లు వచ్చినది. ఆ వచ్చుటలో లక్షయ్యయారముల పోయినది. ఆమె

విశ్వనాథవారి తార

రాకను మాడగనే లక్ష్మణుని కోపము దవ్వెనదట. అనగా నామె యంతటి యభినయ మొనర్చినది. ఎవరును వైర విషములులందు సామరస్యమును ఘటించుటకు భార్యలను పంపకు. ఆ భావమే చాలును. పైగనీమె వేసెను. “దీప్తాస్వరః కామినీ సాగ్రా భోగమనోజ్ఞమూర్తి పురస్క” యట. ఇక నాయన కోపమునకు దావులేక పోయినది. ఆయన తలదించుకొని నాడు. తార యనినది-“మీమాట యెవరు కొదిరి లేమీ, వాగ్దాన భంగమేవరాడిరి? అంతః పురద్వారసామీప్యమునందు వచ్చి చాగ్గి మోయింపన్” అనియు చెలికొడుపును సమర్థుడై చుట్టుకొను నీవు వచ్చి యంతిపురము ముంగిలికినిలిచి నారిలూగితి చెలికొరమునందెడైన చెల్లును గానే” యనియు ననినది. ఈసంభాషణచే నామె యెంతి మాటకారియో యెంతి వ్యంగ్య భావవిఘ్నయో తేలు తెల్లచును. ఆమెజాణ; మామూలుగ లోకమునందువలె మాటాడె మొదలు పెట్టినది? మీమాట యెవరుకొదిరి నారని? వాగ్దానభంగ మెవరోనిర్పరి? చాలా భాస న్నది. ఇంతి సూత్రమునకే నాయంతిపురము ముంగు నిలిచి యల్లతాడు మోయించితివి? నీవేమో నేమి తుడవవు సమర్థుడవు అఁఘుడవు. ఇటుకంటి వాడవు నీవాయంతిపురము ముంగు నిలిచి నారి సారించితివి? అవును. చెలికొరమున నెడైన చెల్లునగురా యనినది. ఇందు ప్రతిమాటచేతను లక్ష్మణుని కడిగి వైచినది. వ్యంగ్యముచే నాతని సిగ్గిలజేసినది. అంతఃపురము మందరకు వచ్చి నారిలూగితివని వాచ్యార్థము. స్త్రీస్వనము బయటకు రప్పించితివి వ్యంగ్యార్థము చెలికొరమున నెదియైన చెల్లునని తేల్చినది. దానితోనిక లక్ష్మణుని ప్రతిభుడైనాడు. తరువాత నెవో చాల మాటాడినాడు. చివరకు ‘కాశివచోనికుంభి నాయని’ నాడు లక్ష్మణుడు. యెదుట స్త్రీయున్నది కాన కోపమును తగ్గించుకొని మాటాడుచున్నాడే కాని నిజమునకు కోపము తగలేదని తార తెలిసికొన్నది. అప్పుడు తార యుత్తాపితమానసాంబురుహ. ఆమె కనులు తెలియకకై ‘క్రీడెదవి చిక్కిని గాల్గిపనిండ్లి డాళ్లుగా’ ప్రవిక్షేపము పొందెనట. ఆమె “చిమూసమాహ విచయాధిక కార్యగతి ప్రయత్న విజ్ఞానసమాత్త ధైర్యగుణసంపద, కోమలమందహాసరేఖానిభృతాస్య, వామపదకంజ వికస్వర హేమనూపురస్థాన విరావ కింకిణులు “సన్నవిధైర్యము నాడుమండగన్” మృగుతమ సాంధ్య సువయవాల్లభ్యరేఖామలిష్టుదగంభీర సయప్రియోత్పల వచియంచెన్.”

ఇచ్చట నామెతీరి యప్రతిమానమైనది. ఎదుట లక్ష్మణుని కోపము చల్లారలేదు. నిజముగ కోపము రావలసినపని సుగ్రీవుడు చేయలేదు. అతడు తన ప్రయత్నమున నప్రయత్నము. కపిసైన్యముల ప్రోవనీనీయే యుంచెను. ఇది యామెకు దెలియును. అందులకే

యామె కోమల మందహాసరేఖానిభృతాస్యయోగి వామపదకంజ వికస్వర హేమనూపురస్థాన విరావ కింకిణులు సన్నవిధైర్యము నాడుమండగన్ యామెకు నిలబడినది. ఆమె కోమల నెడుమందహాసరేఖానిభృతాస్యములను మెల్లగ మోసినట్లు యెదురుముగ నిలబడినది. ఆమె యాదైక్యలేని తనము. ఆమందీరధ్వని సర్వము నెవో సన్నవిధైర్యమును చెప్పదున్నది. చిమూసమాహ విచయాధిక కార్యగతి ప్రయత్న విజ్ఞానసమాత్త ధైర్యగుణసంపద కావుననే యట్లు నిలచినది. ఆమె యంతటి మహామతిమంతురాలు.

ఇంకను మాటాడుచున్నది ‘ధాగజీ వివర డైవ తములు భవాద్యులు, సావిష్కార కోపస్వరూపిరా తుల్కులు, మాకొమవకేతాపంబు మోకు బ్రాత య్యెనా? అనియు, ‘మీగుమ మీగు పరమమిత్రులు’ మీమీ మధ్యగల మైత్రికి యాకొంచెపుర బ్రహద విస్ఫురణమున కోర్కొకొనలేరా? ఈ రాజ్యము మీరు చేసిపెట్టినది. ఆ రాజ్యముచేత గల్గిన యానందము ననుభవించుచున్నప్పుడు మరల మీరే వోస మెమ్మటాల్పర్యముగ నున్నది. మీరు ప్రగడ సత్తలు. ఆశ్రీ తావములు.” అని పరిహాసార్థవ్యంగ్యమాడినది. తరువాత కలయాపు చెప్పినది.

“ఎవ్వరు నిన్నెరుంగ రిట ఎవ్వరు నిన్నిట రాల చెల్లనో రువ్వగ నెంచిగో నిను నెంగంగు వారిట నిన్నెరుంగరా డెవ్వరికొకపుల్ మరయు నెవ్వరోక్రొత్తల నేలవచ్చి వారివ్వనుధాతిలంబునకు యింతి ప్రయత్నములేకయుం

టిమాకి”

ఆ చెప్పట యెంతి సొగసుగ హృదయమునకు హత్తుకొనునటుల చెప్పినది; సాధారముగ లోకమున నెవరైన దివ్యజేసిని తనవారే తమించుకున్న పరులా తమించునది; అధిక సత్కుల కల్ప సత్కుల యెడ నంగునంద్రీతిహాటమునకోపమునమ్మనా? అల్ప బలులపై ప్రేమ కలిగిన నది ముగ్ధు జాలి నవ్వులుగ నుండును. వినువుగలిగిన వెక్కిరి పాటగును. కాని వింటికోర్కొపై మనస్సుపోగు. పిచ్చుక పై బ్రహ్మస్త్రము యని నచ్చి బల్కి మరల ననినది. —“మీగు జగదోజ్వల కామ్మకులు మానవకపిష్ట కంఠయై యున్నారని మేము సంతసించుచున్నాము ఈ రాజ్యమునకు వెనుక లోక కంటకుడైన రావణుడున్నాడు. రాజా మారుటచే నాతని కీను చెరిగినది. మీరేమో మాకు సాయమును రనుమండగా మీరే విల్లు నమ్ములు పూని మాయంటి పైకి వచ్చితిరి. ఇంకేమందు నని రావణవధావిషయమును పేర్కొనినది. ఇంతిదవ్వు వచ్చి యేటికి మారకే పోవ రాజా మాచి పోదుగాని” రమ్మనినది. ఇచ్చట నామె తెలివి పారము ముట్టినది. రాముతమ్మని కన్నుత మనిపించినది. చంపునంతటి కోపముతి. వచ్చిన యాతం డట్లు గ్రుక్క త్రిప్పకొన కుండునట్లు భట్టాడి

చివరకు యింతదాకఁచచ్చి యూరక యేల పోవలెను. రాజును చూచియే పోవచ్చుననినది. ఆమె ముంగింక లక్ష్మణుడు మాటాడలేక పోయినాడు. సుగ్రీవుని చూచునంత క్రితం పంపకూడ నిలవక యనుకొనినాడు. ఆచివ యట్టి నీతిని నెఱపినది.

లక్ష్మణుడు డంతిపురమునకు వెళ్లి నాడు. సుగ్రీవుని వస్తువు వచ్చివచ్చు మాటాడినాడు. 'రుమాదులాదిగి పోయిరి. మంత్రులధోమఖులైరి. సుగ్రీవుండు నిశ్చలుండై నిలచిన తార యిట్లనియెః'

"అంత ఘోరముగ కట్టె విరిచి ప్రాయ్యున పెట్టి నట్లు మాటాడవలెనా? విషయము విషయముగ మాటాడరాదా? అప్పుడు ధర్మము ధర్మముకాదా?" ఇంత మంది యట్లు మాన్పకగా ఒక్కతారయే మాటాడుటలో నామె వైశిష్ట్యము సంభాషణ నైపుణి కామె కామెయే సాటియని తెలియుచున్నది. ఆమె తనమాట కారితనమున లక్ష్మణుని ననుసరించుచున్నట్లుల మంద లించుచున్నది. సూర్యునుతుడు మీకమిత్రుడుకాడు. అజ్ఞానికాడు. మూర్ఖుడుకాడు. కృతిఘ్నుడుకాడు. అలజ్ఞుడు, అజ్ఞానిరపేక్ష భావుడునుఁగాడు. అతఁడు తేజోనీధి. సాధుశీలుడు. శూరుడు. మీకుపరమమిత్రుడు అనినది, ఇట్లనుట యామెకే చెల్లును. సుగ్రీవునిలో లేని దుష్టగుణములుచెప్పి, తిరుపరియతిడెంత సుగుణవంతుడో చెప్పట యామె మతివైభవమునకు నిదర్శనము. అటు గాక విరు మార్గవంశపువారు. అతడు సూర్యనూతి, కావున మిత్రత్వ మేకొని యితరము పాసగని విషయము. అతడు న్యాయమైన ఊహవెంబడి సందరించువాడు. అతడు నీ యీ మాటల కబ్బాయని క్షేమముఁ జెంద వచ్చునుగాదా. ఈ సృష్టిలో కామపరత్వమున కితిడె మొనలా? శ్రీ సముపేతులు యోగులు కూడ నీ భావములకుఁ దలలొగ్గవలసిన వారైరి. మేనకొప్పుహోయోగియైన గాధికుతునకు ముక్కునకు బగులు కన్నులు పడియేండ్లు మూతబడినవి. అంతటి మహద్గుణ యిట్లులైన నీక సుగ్రీవుఁ డొక లెక్కయో? ఇచ్చట నీమె యతిలోకవ్యమును నెఱపినది. సుగ్రీవుఁ డెబ్బ యనుకొనవచ్చుననినది. కాని కోపపరివచ్చుననలేను. అట్లనినచో లక్ష్మణునిదే ప్రేచేయి యగును. అది యామెకుఁ దెలియును. తాను సామరస్యమును సంపాదించ వలయునుగాని విభేదమును కాదుగాదా! తరువాత కామభావ విషయమున మీ గురువని చెప్పకుండు గాధికుతుడని, మేనకొప్పుహోయోగియని యుదాహరణగ చెప్పినది. ఆ యనుట మరల మీగురువన్నచో తగాదా కొని తెచ్చుకొనుటయే యగును. తరువాతి—

"అతి సూక్ష్మంబులు తర్క వాక్యములచే నా కార్యమున్ న్యాయ్య సం గత్యుంఘాగ నిరూపితం బొనరు

పంఘా నైవ క్షిప్తంపు ప

ద్వతి సుగ్రీవుని రాజుచేసుకొని

చింతాకంత వోసమ్ము న

లృతికై చంపితివేని సర్వము

పునఃపాకప్రయత్నం బగుకా."

అని బెవరించినట్లుగ మాటాడినది. వారి వధ విషయ గతమైన కించిద్దోషమును చెప్పి అది యతిసూక్ష్మంబులు తర్కవాక్యములచే నా కార్యము న్యాయసంగత్యముగ వారియందు దోషప్రతిపాదన చేసినది. అనగా వారి వధయందలి కించిద్దోషమును, దాని సమన్వయ కాఠిన్యమును, ఆమె యూహించియే యట్టిపెట్టినది. ఆమె యంతటి నిగూఢ విషయరసీలనా బుద్ధి, ఆ సుగ్రీవునిఁ జంపిన, ఏ కార్యమునకై యాతని రాజుగఁ జేసిరో యా కార్యమునకే పునఃప్రయత్న వశ్యకత కల్గుననినది. అని యంతిలో నూరకొనినదా? "అతని కన్నునుకొ తెలిసినట్టిడు లేడు తిర్యమండు విజ్ఞాతము వాలికికా". అని మునుపు నాకు చెప్పినాడు. తిర్యమన ననగా రావణ వధ విషయమున నని యర్థము - "కౌర దైత్య సేనాతమసోగ్ర నిర్భరఘనాఘన ధూర్జర కాళరాత్రి సంజాతుడు రావణుండు." అతడు వానర

సేనకు అంగునను సుగ్రీవునకు సాధ్యుడని యనినది. కాబట్టి రామకార్యమును చెడగొట్టకు మనినది. ఇచ్చట తార రాజనీతి మిమ్ముల నంటినది. వాలికన్న రావణుని విషయముఁ దెలిసినవాఁడు లేడు. అతఁడు మున్ను నే నడుగగా రావణుడు సుగ్రీవునకు వానర సేనకుఁడుక్క నొరల కజేయ్యుండని చెప్పినది. ఆ చెప్పటలో సమానకాఠిన్యముచే రావణుని చంపుటలోని క్షిప్తతయు నాపని సుగ్రీవునికి సాగ్య మనుటలో సుగ్రీవుని యాధిక్యము, రామకార్య మనుటచే లక్ష్మణుని కన్నుల నన్నుగొట్టితి యాడుట, అందుచే తాను తొందర పడకూడ దనుకొనుట యిన్ని స్ఫురించునట్లగర్భముగ మాటాడినది— తార మరియు ననినది — ప్రియ ముష్మి ద్దనకార్య లగ్నమతి" సుగ్రీవుడు నానాదిక్కులను కపిశ్యగలకొఱకై నేనా నాయకుల బంపినాడు. నేడో రేపావత్తురు. ఇప్పుడు నీవు యతియాంసుడ వింత ప్రయత్నము వమ్ముగావించువా? సుగ్రీవునికి నైచిన విశేషణము ద్వారమున నాతని వీరిపట్లగల గౌరవభావముఁ జెప్పి వాని యత్నమునుఁజెప్పి నీవు చట్టి పసి వానివలెఁ గార్యముఁ జెడగొట్టుకొందువా యని యతినిని యనుభవహీనునిగఁజేసి మాటాడినది. ఇకపొగ డ్దకుఁదిగినది. ఇదివరకే వచ్చిన కపిశ్యైన్యము నిన్ను అచ్చ మధుమాస మనోహరమూర్తివని చూచుచు న్నార, నీ రూపునకు. నీ వాక్యవైఖరియు మధువన మున బెబ్బలియఱపులవలె నున్నవి. చాలు పృథు మతివి. బ్రహ్మతనూజుని వృధా వ్యాకులునిఁ జేయ కుము. అని తానొక యనుభవజ్ఞురాలై చిన్నవానిని మఱదిలించినట్లనినది. ఎంత స్నేహమైనను యితడు

విశ్వనాథవారి తార

రాజు, అంతః పురము కాంతలు, సేవకులు యిట్టివోట నింతటి మాలబాడదగునా? నీవు సమస్తజగత్ప్రమాథ దుర్మాంతభుజులందఱు వను దానికిని, దీనికిని సామ్యమున్నదా యని యాతనిని వట్టి యప్రతిభునిగఁ జేసి మాటాడినది: మఱల నెక్కడ కోపము వచ్చునో యని పొగడ్డ మొదలు పెట్టినది. ప్రభువైన రాఘవుని హాసము సర్వ జగద్విమోహనము, అప్రతిమానము. నీ వాతని కైన ప్రయానుజుఁడవు. అది మీ వంశ శాఖాప్రణతిమైయుండవలెను. ఏదీ కొంచెము సప్రయము. మీ ప్రియమిత్రుడు 'హృదయ మేనురమోదర సాకృతికా' జనుననియన్నను బొగడి తమ్యునగించి సుగ్రీవుని వారికి మిత్రునిగఁజెప్పి తన యపూర్వమైన ప్రతిభను వెల్లార్చినది. ఆమె రాజనీతి యంతటిది. ఆమె మాటల కాత డప్రతిభుఁడై చమత్కృతచిత్తివీధియై ప్రసన్న రేఖాననుం డయ్యెనట. తారయంత కార్యజ్ఞురాలు. ఆమె మాట నీతి ప్రాశస్త్యమున కవధి లేదు.

వారి పరిపోయిన వార్త వినిగ నే తారయాయన యొద్దకు పోఁబోయినఁ వారిర చమవు—“నీవున్నావు సమస్తవాసరచమూనిర్వాహక రక్షకప్రావీణోజ్జ్వలభంగురీణవు—” అని మా ప్రాణములన్నీయు నీ మీఁదనే పెట్టుకొనినాము. నీ వచ్చటికి పోవద్దని నారు. అసగా నామె మతి ప్రాచుర్యముపై వారి కంతయు మేయమైన సమ్యకమున్న దన్నమాట. ఆమె వారిని వారించి వారియొద్దకుఁ బోయినది. ఇంతనేపు వివేక దుఃఖముఁ బొంది యంగదుని కాగిలించి కేవలము రాజ్యవివాద వశతచేతఁగదా నీ తండ్రి తాను చచ్చి నన్ను చంపినాడనినది. వాలియందు రాజ్య వివాద వశదోషముఁ జెప్పినది. పాల్య జనము పాపముఁ జేయుటయు రాజు శిక్షించుటయును ననున దున్నది. రాజు చేసిన పాపమునకు దైవము శిక్షించును. దైవమొసర్చిన పాపమును కర్మమొక్కటే శిక్షించును. కర్మ జన్మల చేత మనుష్యుడైవములఁ బొందును. లోకములో నెల్లరును మతివ్రాహ్మ కషాయ కర్మకలనోద్రుతయని రామునిపైఁ గోపమును వెల్లబుచ్చినది.

తార—“ఇదియెదో మృత్యు తాపముగ స్వామీ వచ్చులోనుండి తిప్పదు నిన్నుం బడి వచ్చుచుంటిని వియత్పిర్యాప్త మార్గంబునన్, హ్రాసమావర్తము గూఢవార్ధివర సంరావంబు సర్వంబు వాయెదలో పుట్టెయికోక్క దించుకొనుటే యీ వేగ కా త్రోవలో.”

అని గ్రుడ్లు తేలవేయు మర్మంత్రా యంగదు డిమ్మాయని కాగిలించిన సుడిగుండమునుండి వెక్కిరించినవిధమున కొడుకువైఁబడి యెట్టి ‘నేబ్రతికియే యున్నానుగా’ యనినది. ఆమె భర్తప్రేమ యంతటిది. కాని పుత్రప్రేమ దాని సధిగమించినది. తార వాలినిగూర్చి—“నీవెంట రాన న్నా నంచ ను కోకు

ముంటి సుతరక్షార్థంబు క్షేమంబుమా”. అని కక్షిసేవకుఁ గూడ నక్షేపెప్పి తెనదైన భర్తప్రేమను స్పష్టము చేసినది. తరువాత శ్రీరామునితో నరిపది :

“మా మా దుఃఖముల్లూ మరీ
మీమీ మృదు మందహాస మేనురపీనుల్;
మామానప్రాణహతిన
మెరురపులు మీకు కేళి మందస్మితముల్.”

అని గూఢకోపభావరిశిత వాక్కుల నాడినది.

ఇట్లు తార సర్వవినులుల మహారాజనీతి చతురయై లోక్యసంపన్నబుద్ధియై కపిరాజ్య రక్షాబంధన వికయైనది. ఆమెనుగూర్చి వాలి యంగదునితో నరిన మాటలు :

“గోలాంగుల రాజ్యాంగ మాతంకం వింతయు లేక సాగుటకు నీతల్లిన్ ధరానీతినిశ్శంకన్ జూడక తప్పరాతను.”

శ్రీరాముఁ డామెను గూర్చి విన్నమాటలు వాలితో నన్నమాటలు...“తారనుగూర్చి నే వినిన దానిని బట్టి వచింతు తిద్దివేకారభమామై జరుగు నన్నియు మీ కపిరాజ్యమందునన్”.

సుగ్రీవు డామెను లక్ష్యింబునియొద్దకు పంపుట, కపిసైన్య మామెను వారియొద్దకుఁ బోని రాకరించుట సర్వమామె రాజనీతిజ్ఞతా పరాకాష్ఠకు నుచకములు.

లోకములో సాధారణముగఁ బ్రతిజీవికిని నాంతరమైన యొకానొక ప్రత్యేకకోర్కె జీవలక్షణమై యుండును. అట్లే తార కామె జీవభావమును బట్టి రాజనీతిపై వాంఛ. ఆమెకు వాలి బాహుబలమున నెట్టి బుద్ధియో సుగ్రీవుని మతినీతిపథమునం దట్టి బుద్ధియే యున్నది. అదియుఁగాక సుగ్రీవుడు ధర్మముగ నంగదుని యువరాజునుచేయుట, అగ్రజ మరణానంతరము కేవల న్యాయముండుట, సుగ్రీవునిదైన—“ధాత్రీయుత నీతిపాలనకృతిప్రవణాభి హితార్థ నానమా భేయత” కారణముగ తార సుగ్రీవునికి భార్యగనుండుట కంగీకరించుట యైనది. తన రాజనీతి కౌతని పాలనము మెరుంగులు పెట్టవచ్చు ననుకొనినది. ఆమె తన జీవలక్షణమైన కోర్కె ప్రధానముగ సుగ్రీవు నంగీకరించినదే కాని కేవల కామవశతచేతగాదు. ఆమె ముద్దకట్టిన రాజనీతి. ఆమె లోక్యమున కవధి లేదు. ఆమె రాజకీయపు టెత్తు లపామన్యములు. ఆమె వాక్పాతర్య మని తర సుభము, ఆమె లోకముగ కానిదేమియు లేదు. ఆమె కామయే సాటి.

ఇట్లు చరిత్రచిత్రణ మొనర్చుట ప్రతిభావంతుడై మహాకవియైన వానికే చెల్లెను.

‘అపారే కావ్యసంపారే కవి రేవ ప్రజాపతిః’ యన్న యాలంకారికోక్తికి మూలభూత మైనట్లున్న దీప్తి నిర్మాణవైఖరి.

ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషాసేవ

డాక్టర్ ఎ. యల్. భాషమ్

దాదాపు 18-వ శతాబ్ది ఆంతంవరకూ, యూరప్ లో సంస్కృత భాషా పరిచయం వున్నవారు యెవ్వరూ ఉండేవారుకాదు. భారతదేశంలో వుండి భారతీయులతో పాటు పని చేసుకుంటూ వుండేవారికి తప్ప మిగతా యూరపియనులలో నూటికి తొంభై తొమ్మిది నుండి అసలు యిలాంటి భాష వొకటి వున్నదనికూడా తెలియదు. ప్రప్రథమం గా సంస్కృత భాషాధ్యయనానికి ఉపక్రమించిన యూరపియనులు దక్షిణభారతానికి వచ్చిన జెసూట్ ఫాదర్లు. వీరిలో కొంతమంది ప్రాంతీయభాషలలో విశేష పాండిత్యం సంపాదించగలిగారే గాని సంస్కృతభాష మాత్రం వీరివారికి సరిగా నెమరుకు తిగిందికాదు. సంస్కృత భాషలో వీరికి కలిగింది కేవలం మిశ్రిమిడిజ్ఞానం. ఇక భారతదేశపు ప్రాచీనసాహిత్యం విషయంయెత్తుకుంటే, అసలు వారికి దానిసంగతే తెలీదు. అత్యంతమైన సానుభూతితోనూ శాస్త్రీయమైన దృక్పథంతోనూ సంస్కృతభాషాధ్యయనానికి ఉపక్రమించిన తొలి యూరపియనులు, వంగదేశంలో, ఈస్టిండియాకంపెనీలో ఉద్యోగులుగా పనిచేసిన కొందరు ఆంగ్లేయులు.

తొలి అనువాదం

సంస్కృత భాషలో చెప్పకోదగిన పాండిత్యాన్ని సమకూర్చుకున్న మొట్టమొదటి ఆంగ్లేయుడు చార్లెస్ విల్కిన్సన్. ఈయన వంగదేశంలో ఈస్టిండియా కంపెనీలో ఉద్యోగిగా పనిచేస్తూఉండేవారు. యకాయెకీ సంస్కృతం నుంచి ఆంగ్లభాషలోకి వచ్చిన “భగవద్గీత” అనువాదాలలో విల్కిన్సన్ అనువాదం మొట్టమొదటిది.

తిరువాత తిరువాత భారతదేశానికి వెళ్లిన బ్రిటిష్ పరిపాలకులు, ప్రాంతీయ ప్రజలతో సన్నిహిత సంబంధంలేకుండా దూర దూరంగావుండే మన ప్రత్యాన్ని పెంపొందించుకుంటూ వచ్చారుగాని, అదిలో ఈస్టిండియాకంపెనీ ఉద్యోగులుగా వెళ్లిన

వారు అలా ఉండేవాళ్లుకాదు. వారిలోకూడా కొంతమంది విజ్ఞానవికాసాల ప్రమేయం లేనివారు కొందరున్నా, అత్యంత ప్రాచీనము, సుహృద్భవము అయిన భారతీయ సంస్కృతనిదాని విభ్రాంతులై, మోజుపడి దాన్ని అవగతం చేసుకోవాలని తీవ్రమైన ఆభీలావతో పనిచేసినవారు అనేకమంది ఉండేవారు.

ఇలాంటి ఉద్యోగులలో కొందరు కలసి 1784లో “ఏషియాటిక్ సొసైటీ ఆఫ్ బెంగాల్” అనే పేర ఒక సంస్థను స్థాపించారు. అప్పట్లో గవర్నర్ జనరల్ గా వున్న వారన్ హేస్టింగ్సు ఈ సంస్థకు అంశంశగా వుండి ప్రోత్సహించుతూ వుండేవాడు. ఈ సంస్థను ఏర్పాటు చేయటానికి తొలిగా పూనుకున్నవాడు, ఈ సంస్థకు తొలి అధ్యక్షుడుగా కార్యకలాపాలను నడిపినవాడు, సర్ విలియం జోన్సు. ఈయన కలకత్తా హైకోర్టు జడ్జిగా పనిచేస్తూ వుండేవాడు. ఈయన 18 వ శతాబ్ది ప్రసిద్ధ విజ్ఞాన వేత్తలలో ఒకడు. నిజానికి యూరప్ కు సంబంధించి సంతకరకూ భారతీయ విజ్ఞాన పరిశోధనకు అదిపురుషుడని చెప్పవచ్చు.

యూరప్ లోని ప్రాచీన మహాభాషలకూ సంస్కృత భాషకూవున్న సన్నిహిత బాంధవ్యాన్ని గుర్తించిన మొట్టమొదటి వ్యక్తి జోన్సు. ఇది యీయన సాధించిన మహత్కార్యం. భారతీయ ప్రాచీన చరిత్రను త్రవ్వి యెత్తటానికి తొలిగా ప్రయత్నించిన మహామహాదూ ఈయనే. యూరప్ లోని ప్రాచీన భాషలలో ఉల్లేఖింపబడిన “సాండ్రెకోటస్” సంస్కృత భాషలో చెప్పబడుతున్న చంద్రురత్న మారుగడు ఒక్కడేనని నిరూపించటానికి ఈయన చేసిన పరిశోధనలు తరువాతి చారిత్రక పరిశోధకుల కంధరికీ ప్రాతిపదికలైనాయి.

ఈయన అనేక పరిశోధన వ్యాసములను రచించి “ఏషియాటిక్ సొసైటీ” సమావేశాలలో చదివి, వాటిని అనంతరం ఆ సంస్థ నిర్వహించుతూవుండే “ఏషియాటిక్ రీసెర్చ్స్” అనే పత్రికలో ప్రకటించుతూవుండే

ఈ వ్యాసాన్ని తిరుపతి సంస్కృత మహాసభల నాటికే పాఠకులకు అందజేయటానికి ప్రయత్నించాం, కాని దురదృష్ట వశాత్తూ సకాలంలో మాకు అందలేదు. వ్యాస రచయిత డాక్టర్ భాషమ్ లండన్ విశ్వవిద్యాల ప్రాచ్య విజ్ఞాన శాఖలో రీడరుగా పని చేస్తున్నారు.

ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషాసేవ

వాడు. ఈ వ్యాసములు అమూల్యమైనవి. వీటిని ఆధారం చేసుకుని, అనంతరం, భారతీయ విజ్ఞాన పరిశోధకులు ఎంతో ముందుకు పోగలిగారు. భారతీయ విజ్ఞానశాఖలలో ఆయన యంతో అంతో పరిశోధించని శాఖలేదు. సంస్కృత భాషపట్ల ఆయన కన్న అభిలాష ఇంతా అంతా కాదు.

1786లో ఆయన ఇలా వ్రాశాడు: “సంస్కృత భాష మహత్తరమైన స్వరూపం కలది — గ్రీకుభాష కంటే నిర్దుష్టమైనది, లాటిన్ భాషను మించి అర్థవంతమైన శబ్దశాలం కలది — ఈ రెంటికంటే సాగనైనది.”

1794లో మరణశయ్యను ఆధిష్టించే వరకూ ఆయన కృషిచేస్తూనే వున్నాడు.

‘మానవ ధర్మశాస్త్రం’, జయదేవుని ‘గీత గోవిందం’, కాళిదాసుని ‘శాకుంతలం’ ఈ మూడింటికి ఆయన చేసిన అనువాదాలు విశ్వవిఖ్యాతిని గడించు కున్నాయి.

నిజానికి ఆయన ‘శాకుంతలం’ అనువాదం పాశ్చాత్య సాహితీ రంగానికికంటేకాదు విభ్రాంతిని కలిగించింది. ఆ నాటి ఆంగ్ల కవులలో ఆ గ్రంథాన్ని చదివి మోజు పడినవారు లేరు. అనతికాలంలో అది ఫ్రెంచి జర్మన్ భాషలలోకి కూడా అనువదించబడింది. ఈ అనువాదాలు యూరపియన్ సాహిత్య రంగాన్నంతా జ్వలించ జేసివేసినై యుఖ్యంగా జర్మన్ కవి గేటే, ఈ అనువాద రూపాలలోనే, ‘శాకుంతలం’ ‘మేఘదూతమ్’ చదివి పట్టరాని ఆనందంతో చింగులు త్రొక్కుడు.

విల్ కిన్సన్, జోన్సులతోపాటు హెన్రీకోల్ బ్రూక్ నామధేయన్ని కూడా స్మరించ వలసివుంది. ఈయన భారతీయ వేదాంత ధర్మశాస్త్రాల పరిశోధనలకు అంకురారోపణ చేశాడు. కంపెనీ ఉద్యోగం విరమించుకుని ఇంటికి తిరిగి వెళ్లిన అనంతరం కూడా ఈయన తన మిగతా జీవితాన్నంతా ఈ కృషిలోనే వ్యయం చేశాడు. ఈయన, విల్ కిన్సన్ — వీరిద్దరూ కలిసి కృషిచేసి, 1828 లండన్ లో ‘రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ’ స్థాపించటానికి కారణభూతులై నారు.

పై ముగ్గురూ పాశ్చాత్యచేతలలో సంస్కృత భాషా ప్రభావం వ్యాపింప చేయటానికి ప్రయత్నించిన వారిలో అనాది పురుషులు.

పాశ్చాత్యులకు క్రమ పద్ధతిలో సంస్కృత భాషను బోధించటానికి ప్రయత్నించిన మొదటి పాశ్చాత్యుడే శం బ్రున్ కాదు. 1803 లో ఫ్రాన్సు తోలిగా ఇందుకు పూనుకుంది. కాని అక్కడ ఆశ్వాపకుడుగా పనిచేసినవాడు, ఎల్జిగాంజర్ హేమిల్టన్ అనే బ్రిటిష్ వాడు. లోగడ ఆయన ‘బెంగాల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ’లో సభ్యుడు. నెహోలియన్ బ్రున్ మీద సాగించిన యుద్ధాలలో ఆయన ఫ్రాన్సులో బైడిగా చిక్కుబడి పెరోల్ మీద విడుదలై బ్రెటునుకు తిరిగి వచ్చే ఆస్కారం లేక అక్కడే వుండిపోయాడు. సంస్కృత విద్యాబోధన బ్రెటునులో ప్రారంభమైంది 1805 లో. ఈస్టిండియా కంపెనీ ‘హార్వే షాన్సు’ లో స్థాపించిన ప్రత్యేకశిక్షణకేంద్రంలో హెచ్. హెచ్. విల్ సన్ ఆచార్యత్వం క్రింద సంస్కృత భాషా బోధన ప్రారంభమైంది. 1832 లో ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయం సంస్కృత శాఖను స్థాపించినప్పుడు కూడా ఈయననే ఆచార్యుడుగా స్వీకరించారు.

ఈయన ఎంతో కృషిచేశాడు. ‘సంస్కృతాంగ నిఘంటువును’ సంఘటించాడు. ఆంగ్లేయులకు సంస్కృత భాష సుబోధకమయ్యేలాగు ఒక వ్యాకరణాన్ని రచించాడు. ఇవి సంస్కృతం నేర్పుతలచిన పాశ్చాత్యులందరికీ నిన్ను మొప్పుటివరకూ పాఠ్య పుస్తకాలుగా ఉపకరించివై. ఈయన సంస్కృత భాషలోని అనేక ప్రధాన గ్రంథాలకు అనువాదాలు చేశాడు. వాటిలో ప్రధానమైనది, బహుశ వ్యాఖ్యాసమన్వితమైన ‘విష్ణుపురాణం’ మొదటిది. రెండవది సంస్కృత నాటక సముచ్చయం, మూడవది భారత జాతికి ప్రాచీన సాహిత్యనిధిగా సంక్రమించిన ‘ఋగ్వేద సంహిత’ కు విశేష వ్యాఖ్యాసమన్వితమైన అనువాదం.

19 శతాబ్ది తవాడీ, సంస్కృతాధ్యయన విషయికంగా జర్మనీ, బ్రెటన్ కంటే తీవ్రంగా కృషిచేసి ముందడుగు వేసిందన్న మాటను ఒప్పుకు తీరాలి. సంస్కృత జర్మన్ భాషలకుండే సన్నిహితత్వం జర్మన్ భాషావేత్తలను ఆకర్షించింది. భారతీయుల ఆధ్యాత్మిక వాదం, హెగెల్. మొదలైన జర్మన్ జాతీయ వేదాంతాల ధోరణికి సన్నిహితంగా వున్న కారణంగా జర్మన్ పండితులకు భారతీయ విజ్ఞానం పట్ల విశేషమైన ఔత్సుక్యం కలిగింది.

హిట్లర్ వచ్చేవరకూ సంస్కృత భాషాధ్యయనం జర్మనీలో సాగిన అవధికి మించేంతర

పాశ్చాత్య దేశంలోనూ సాగలేదు. కాని ఈ తరుణంలో కూడా ఆంగ్ల సంస్కృత భాష వేత్తలు చేతులు ముడుచుకుని కూర్చున్నారని చెప్పటానికి వీలేదు. ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో మోస్తరుగానే కేంబ్రిడ్జి, లండన్, ఎడింబర్గ్ విశ్వవిద్యాలయాలలో సంస్కృత పీఠాలను స్థాపించారు. ఈ విశ్వవిద్యాలయాల గ్రంథాలయాల సంస్కృత గ్రంథాలను సంపాదించటానికి పూనుకుని ఎంతో కృషి చేసినై. చాగ్లెన్ విల్ కిన్స్ ప్రధాన గ్రంథాలయాధికారిగా, ఈస్టిండియా కంపెనీ గ్రంథాలయం అమూల్యములైన సంస్కృత గ్రంథాల నెన్నిటినో సంపాదించింది. అంతరంగం ఈ గ్రంథాలయం ఇండియా ఆఫీసుకు సంక్రమించింది. ఇప్పుడు 'కామక్వెల్ట' కార్యాలయం ఆధిపత్యంలో వుంది.

19 వ శతాబ్ది చివరి భాగంలో నాలుగు ఆంగ్లేయ విశ్వవిద్యాలయాలలోనూ, ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయం సంస్కృత భాషా వ్యాప్తికి యెంతో కృషి చేసింది. ఆ తరుణంలో ఆ విశ్వవిద్యాలయంలో, సంస్కృత భాషా పండితులుగా ప్రసిద్ధులైన ఇద్దరు మహానుభావులు ఏకకాలంలో పనిచేశారు. వారిలో విశ్వవిఖ్యాతిని గడించుకున్న హైన్రిచ్ మార్క్ ముల్లర్ కృషి మాననీయమైనది. మార్క్ ముల్లర్ పుష్కలచేత జర్మన్ దేశీయుడైనా, ఆయన ఆంగ్లదేశంలోనే స్థిరనివాస మేర్పరచుకొన్నాడు. ఆయన సాధించిన మహత్కార్యాల నన్నిటిని ఆంగ్ల నేతృత్వ నడిగడ్డమీదనే సాధించాడు. ముల్లర్ ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో భాషా శాస్త్ర శాఖలో ఆచార్యుడుగా పనిచేస్తూ వుండేవాడు. ఆయన పాశ్చాత్య జాతులకు వారసత్వంగా అందజేసిన విజ్ఞాన నిధి "ఋగ్వేద" అనువాదం. ఇదిగాక "ప్రాచ్యదేశాల పరిత్ర గ్రంథాలు" అనే పేరుతో ఆయన సంపాదకత్వన వెలువడిన అనువాద పరంపర మహత్తరమైనది. ఈ విజ్ఞాన గ్రంథపరంపరను సంఘటించటంలో ప్రాచ్యభాషలలో పరిష్కారైన పలువురు ఆంగ్లేయ పండితులే కాక యితర పాశ్చాత్య దేశాల పండితులు కూడా అనేకమంది ఆయన చేతిక్రింద పనిచేసి ఆయనకు సాయపడ్డారు.

ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయంలో ఆయనతో పాటు పనిచేసిన రెండవ సంస్కృత భాషావేత్త సర్ మోనియర్ విలియమ్స్. ఈయన హెచ్. హెచ్. విల్ సన్ అనంతరం ఆ స్థానం అలంకరించాడు. ఆయన

సంఘటించిన సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు, విరివిలో నేమి, విషయ సంచయంలో నేమి జర్మన్ భాషకు గల 'సెయింట్ పీటర్స్ బర్గ్' నిఘంటువును మించి వుంది. సంస్కృత భాషలో విశేష పాండిత్యం సంపాదించుకోవలసినవారందరికీ ఈ నాటికీ ఈ నిఘంటువే శరణ్యం.

అటు తరువాతితరంలో అంటే 20 వ శతాబ్ది ప్రారంభదశలో కృషిచేసిన సంస్కృత భాషా పండితులు అనేకమంది ఉన్నారు వారందరిని గురించి వ్రాయటానికి ఈ పరిమితవధిలో సామకాశం లేకపోయినా, ఎడింబర్గ్ విశ్వవిద్యాలయంలో పనిచేసి ప్రఖ్యాతుడైన ప్రొఫెసర్ ఎ. బ్రెయిడేల్ కీత్ ను గురించి ఒకటి రెండు వాక్యాలు చెప్పక తప్పదు. సంస్కృత భాషా విజ్ఞాన విషయాలపైన ఆయన అనేక గ్రంథాలు ప్రచురించాడు. వేదాలలో ఆయనకు విశేషమైన పాండిత్యం వుంది. వేదముతం యొక్క స్వరూప స్వభావాలను ఆయన తుట్టుగా అవగతం చేసుకున్నాడు. బౌద్ధ మౌందవ వేదాంతాలలోని ఆ యా విషయాలను వివరించుతూ ఆయన అనేక గ్రంథాలు ప్రచురించారు.

ఆయన రచించిన "సంస్కృత భాషా చరిత్ర", "సంస్కృత నాటకములు" అనే గ్రంథాలు, నాటికీ నేటికీ ఆ విషయాలపై అంతకు మించిన ఉత్తమ గ్రంథాలు లేవనిపించుకుంటున్నయే వైజ్ఞానికరంగంలోనే గాక కీత్ 'రాజ్యాంగ శాసనాల' విషయంలో కూడా ప్రామాణికుడు. రాజ్యాంగ చట్టాల పురోగమనాన్ని ఉల్లేఖించుతూ అనేక రచనలు వెలువరించారు.

బ్రిటిష్ సంస్కృత విద్వాంసులలో వీరు పూర్వీకులు : ఇక ఇప్పటి నవీనులు :

భారతదేశం స్వతంత్ర దేశంగా ఏర్పడిన అనంతరం కూడా భారతీయ విజ్ఞానంపట్ల బ్రిటిష్ విజ్ఞాన వేత్తలకున్న జౌత్సుక్యం సన్నగిలేదు సరికదా మరింత అభివృద్ధి చెందింది. యుద్ధానంతర దశలో, బ్రిటన్ సంస్కృత భాషాభ్యయన విషయంలో జర్మనీకంటే చాలా ముందుకు పోయింది. ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయాలలో సంస్కృత భాషాపీఠాలమీద యిప్పుడు టి. బరో, హెచ్. డబ్లియూ. బెయిలీ అనే ప్రొఫెసరు లున్నారు. కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయం,

అంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషానేప

డాక్టర్ జె. నార్ మన్ అనేవారిని అధ్యాపకులుగా నియమించి సంస్కృతాధ్యయనాన్ని మరింత ప్రోత్సహించుతున్నది.

ఎడింబరో విశ్వవిద్యాలయంలో మాత్రం కీత్ గారి నిర్యాణానంతరం సంస్కృతాచార్య పీఠానికి మరొకరిని యెవరీని నియమించలేదు. కాని డాక్టర్ జాన్ ఎలెన్ ఉపన్యాసకుడుగా నిన్ను మొన్నటివరకూ సంస్కృత భాషాభోగన సాగుతూనే ఉంది. ఆయన ఇటీవలనే చనిపోయారు. జాన్ ఎలెన్ భారతదేశపు ప్రాచీన నాణెముల పరిశోధనలో విశేష ప్రజ్ఞ సంపాదించినవాడు. ఇటీవల జరిగిన ఎడింబరో విశ్వవిద్యాలయ పరిపాలక మండలి సమావేశంలో డాక్టర్ ఎ. కె. వార్డర్ అనే సంస్కృత పండితుణ్ణి (యువకుడు) సంస్కృత భాషాభోగకుడుగా నియమించారు. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం డిర్ హామ్ విశ్వవిద్యాలయం సంస్కృత విద్యాభోగనను ప్రారంభించింది. డాక్టర్ యన్. బాసు అనే వంగదేశపు సంస్కృత పండితుడు ఆ విశ్వవిద్యాలయంలో అధ్యాపకుడుగా వున్నారు.

లండన్ విశ్వవిద్యాలయం

యుద్ధానంతర దశలో, లండన్ విశ్వవిద్యాలయం, సంస్కృత విద్యాభోగనను విస్తృతపధిని పెంపొంది జేసింది. ప్రాచ్యభాషా శాఖలో యిప్పుడు నలుగురు అధ్యాపకులు పనిచేస్తున్నారు. (ప్రాఫెసరు జె. బరో, డాక్టర్ వి. ఏ. బేకో, సి. ఎ. రిసాల్సు, జె. ఇ. బి. క్రి) వీరు గాక పాఠీ ప్రాకృతాలకు ప్రత్యేక పండితులున్నారు. (డాక్టర్ డి. మాస్కెల్, డాక్టర్ టి. యన్. డేవి. వీరు గాక భారతీయ మత వేదాంత శాస్త్రాలను ప్రబోధించటానికి డాక్టర్ డి. ఫ్రెయిడ్ వాన్ ఉన్నారు. భారతీయ పురాతత్వ పరిశోధన శాఖలో ఒక ప్రాఫెసరు, ఒక లెక్చరరు ఇద్దరు పనిచేస్తున్నారు—కె. డి. బి. కాడేరింగ్ బన్ డాక్టర్ ఎఫ్. ఆర్. ఆల్ బిన్. ప్రాచీన భారత చరిత్రా పరిశోధన శాఖలో ఒక రీడర్ ఉన్నారు. (ఈస్టాస్ రచయిత.) ఈ ప్రాచ్యశాఖ కంతకూ ప్రధానాధికారిగా ఉన్న సర్ రాల్ఫ్ బర్ నర్ సంస్కృతభాషలోనూ ఇండో - అరియన్ భాషలలోనూ ఉద్ధండి పండితుడు.

భారతదేశం బయట, ఇలా ఇంతమంది సంస్కృత పండితులు ఒక భవనంలో వుండి పనిచే

యటం ఒక్క లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలో తప్ప మరొకచోట ఇకదేశంలోనూ లేదు—ఏకాంతంలో కూడా. విద్యార్థులు ఇతర విజ్ఞాన శాఖలలో చదువుతున్నంతమంది సంస్కృత శాఖలో లేరుగాని, క్రమేణా సంస్కృతం చదువుకుంటున్నవారి సంఖ్య పెరుగుతోంది. ఈ విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రాచీన భారత చరిత్రను సంబంధించిన వివిధ విషయాలలో పరిశోధనలు జరుపుతున్నవారు పది మంది 'పోస్టుగ్రాడ్యుయేట్' విద్యార్థులున్నారు.

బ్రిటన్ లోవున్న నాలుగు ప్రధానమైన ప్రాచ్య గ్రంథాలయాలలోనూ (కొమన్ వెల్లు గ్రంథాలయం, బ్రిటిష్ మ్యూజియం, లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలోని ప్రాచ్యశాఖ గ్రంథాలయం, 'రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ' గ్రంథాలయం) పాఠకులు బహుళ సంఖ్యలో వుంటారు.

అంతర్జాతీయ రంగంలో, నానాటికి, భారతదేశపు ప్రాధాన్యత పెరుగుతున్నది. అంగుచేత అంతర్జాతీయ సాంస్కృతికరంగంలో భారతీయ సాంస్కృతిక ప్రభావంకూడా పెరుగుతుంది. ప్రతిజాతిలోనూ కొందరు పండితులుండి తమ తమ ప్రజలకు భారతీయ నాగరికతను గురించి తెలియజెప్పవలసివస్తితి యేర్పడుతుంది. అంగుచేత బ్రిటన్ లో సంస్కృతవిద్య విస్తరించే పరిస్థితులేగాని, పరిమితమయ్యే పరిస్థితి యేమీలేదు.

భారతీయుల బాధ్యత

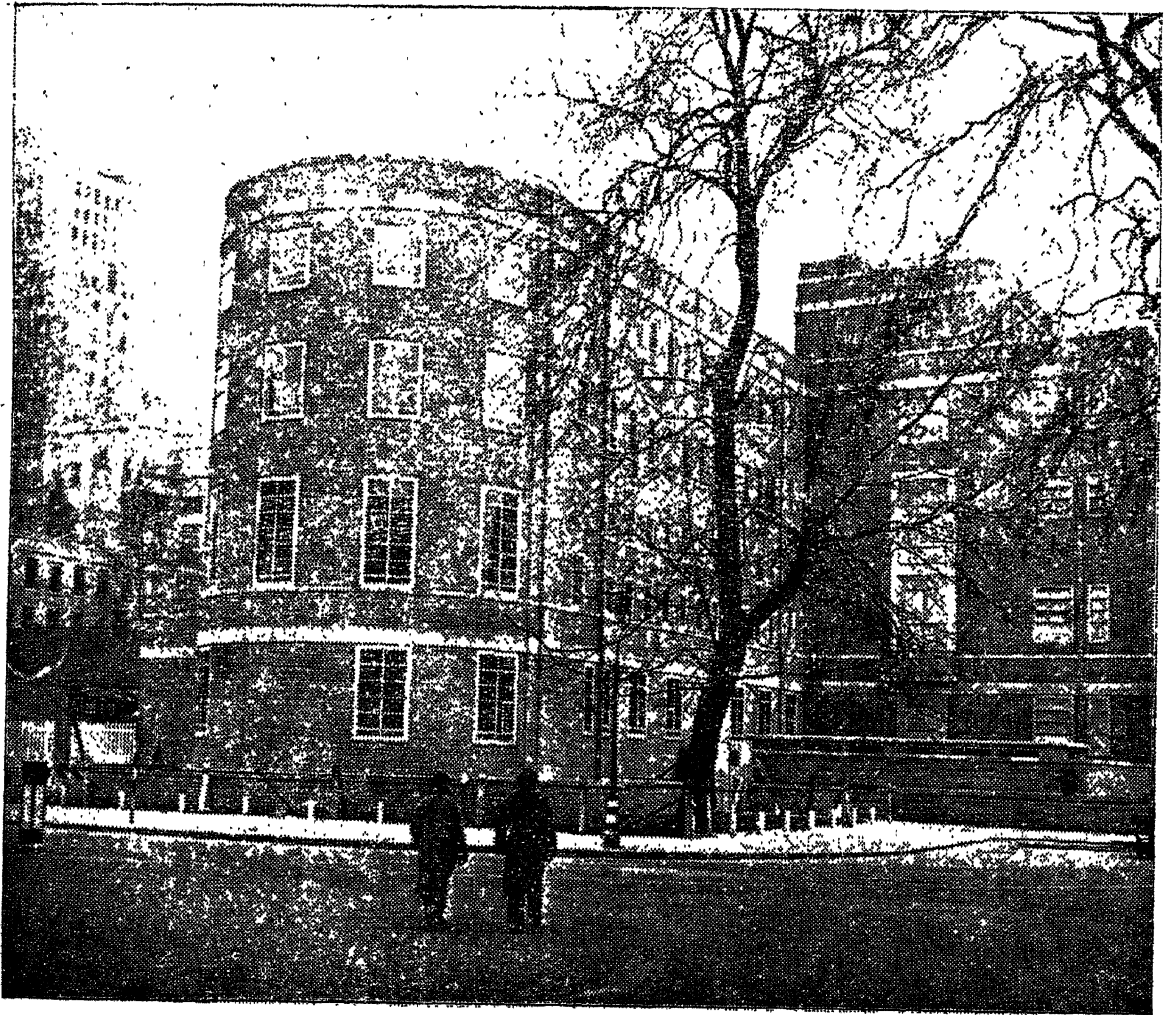
అయితే పాశ్చాత్య జాతీయులందరికీ సుబోధకమయ్యేలాగు, భారతదేశపు ప్రాచీనోజ్వల నాగరికతను మరింత వెలుగులోకి తెచ్చి చూపించవలసిన బాధ్యత భారతదేశపు విశ్వవిద్యాలయాలలో పనిచేస్తున్న పండితులమీదనే వుంది.

ఈ 20 వ శతాబ్దిలో జరుగుతున్న భారతీయ విజ్ఞానవ్యాప్తి కృషిలో రెండుమైలురాళ్లు కనుపించుతున్నయ్. మొదటిది విపుల వ్యాఖ్యాన సమర్థితమైన సమ్యక్ రూపంలో వెలువడనున్న "భారతం;" రెండవది "పూనా సంస్కృత నిఘంటువు." ఈ రెండు

మహాత్మా గాంధీజీ భారతదేశంలోనే సంఘటింపబడుతూ వుండటం గమనింపదగిన విషయం.

బ్రిటిష్ సంస్కృత విద్వాంసులు భారతీయ విద్వాంసులకు సహాయులుగానూ, సుహృద్ విసుర్లుగానూ మాత్రం ఉపరించగలరు. అయినా భారతీయ విజ్ఞాన వ్యాప్తిలో వాగు కొంత ప్రముఖమైన పాత్రనే నిర్వహించవలసి వుంటుంది. చారిత్రక పరిశోధనల విషయంలోనూ, భాషా పరిశోధనల విషయంలోనూ పాశ్చాత్య సంప్రదాయ పరిశోధనా పద్ధతులు

అభ్యసించాలనే అభిగమగల భారతీయ విద్వాంసులు, సరియైన యోగ్యతలుగలవారు వస్తే వారికి బ్రిటిష్ విశ్వ విద్యాలయాలలో తప్పక ప్రవేశం లభించుతుంది. ఇంతే గాక ఆయా కొన్నిరంగాలలో భారతీయ పరిశోధకుల కంటే యితర దేశాల పండితులు, విషయాన్ని ఆవేశ రహితమైన నిష్పక్షిక దృష్టితో అవగాహన చేసుకునే సావకాశం ఉంటుంది. అందుచేత భారతదేశపు ప్రాచీన నాగరికతను శ్రద్ధ వృత్తితో ఎత్తటంలో బ్రిటిష్ పండితులు చేయవలసిన కృషి ఇంకా చాలావుండవచ్చు.

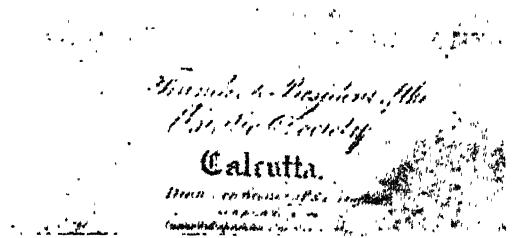

లండన్ విశ్వవిద్యాలయంలోని ప్రాచ్య విజ్ఞానశాఖ కార్యాలయం

సర్ పిలియం జోన్స్

18 వ శతాబ్ది బ్రిటిష్ విజ్ఞాన పేత్తలలో పేరెన్నిక గన్నవాడు. ఈస్టిండియా కంపెనీ హయాములో కలకత్తా హైకోర్టు న్యాయ మూర్తిగా పనిచేస్తూ 1784 లో బెంగాల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ'ని స్థాపించి దానికి ప్రథమాధ్యక్షుడుగా వ్యవహరించి భారతీయ విజ్ఞాన పునరుద్ధరణకు ఎంతో సేవచేశారు. కాళిదాసు కాకుంఠలానికి ఈయన చేసిన అనువాదం చదివి మహాకవి గెటే ఆనందంతో చిందులు త్రొక్కుడు.

సర్ చార్లెస్ విల్కిన్స్

ఈస్టిండియా కంపెనీ ఉద్యోగిగా భారత దేశానికి వచ్చి సంస్కృత భాషను చూసి అనకుడై తన జీవిత స్వప్నాన్ని తత్సేవలో త్యాగం చేశాడు. భగవద్గీతను తొలిగా ఆంగ్లంలోకి అనువాదంచేసి పాఞ్చర్య దేశాలకు కనువిప్పు కల్పించిన మహామహాడు.

శామదేవగినినీనర్తకపూరకసోయయాపయమేవదినస్థితదత్ ౧౫ దేవ
దానాగోతకతంతునఃపారబ్ధకర్మనోకృతస్వాత్మజ్ఞానాగోచరే కించనీతవఃప్రాగ్ని

శ్రుదేవగినిదేవశామమయావాంజితపాపనా పురుషాద్రవప్రప్రబద్వోహి
సితాఃసూతాః ౧౫ సత్వదేవకకారణప్రకృతానిసుకృతవలః కామలోకా
నైవేగమిష్యామిక్కురదేవమృతఃశ్వసన్ ౧౬ దేవమ్యవృతేవక్తినమత్యాగవ
కేవల యదిశ్రవాదదేపాపఃస్వస్థునిరృతవాన్శిశున్ ౧౭ మాశ్రిన్వన్
మహానాగావాత్మజ్ఞానకృతంతునః తతేదానసదేకవదేవాధీనాఃసహాసన్ ౧౮

కఃసదానాసన్తేకితుశ్చల్యకాలమేవతదాపిఎకవ్రనాసన్తే కింతువిశ్రుప్యేయతోదేవాధీ
నాః ౧౯ ౧౭ ౧౮

తావనితాపర్తికృష్ణగతాన్తరీక్షపవరీప్రియమివగోప్యోఽమసన్తేసుజరశ్చో
కినాన్వయఃశ్రీసామ్యాశ్రీనివిశ్రేణానికేశాబంధయతిపక్వలికాధమ్మిల
సంకమలైకాకుసుమా, ఛత్తానితేవేనస్తనాన్పాంచతయతశ్చాకాతమివకృ

తాంకేశబంధయతిపక్వమధ్వికాఽఛ్ఛన్తినేవస్తన
కృత్తుమధ్యమా॥సువాససంకపితకలశ్చిషణ్ణతి
బోధవసంకుతనచృషితాననా॥౧౮॥ ॥

కృత్తుమధ్యమసుదృఢ్యస్యానాంసువాససంకపితకలశ్చిషణ్ణతి
బోధవసంకుతనచృషితాననా॥౧౮॥ ॥

చిత్రాలంకృతమైన ఒక ప్రాచీన తాళపత్రగ్రంథంలోని రెండు పుటలు ; గ్రంథం మహాభాగవతం ; ఈ గ్రంథం, యిప్పుడు 'కామన్వేల్తు కార్యాలయం' ఆధిపత్యంలోకి వచ్చిన 'ఇండియా ఆఫీసు' గ్రంథాలయంలో భద్రపరుపబడివుంది.

పైపుట ; శిశుహంతయైన కంసుడు దేవకీ దేవికి క్షమాపణ చెప్పుకుంటున్న ఘట్టం. దిగువపుట : పూతనఘట్టం.

చెరగని అక్షరాలు

శ్రీ ఇసుకపల్లి దక్షిణామూర్తి

వాన తుంపరలు కన్నీటి చుక్కల్లా నేలమీదకు బరువుగా రాలుతున్నాయి. అమావాస్య చంద మామ భూమికి అడుగునే వుండిపోయింది. ఆకాశ మంతా ఆవరించిన చీకటి తెరలోనుంచి చిలులు చేసు కుని స్వర్గం సుమప్తిలోవున్న భూభాగాన్ని పరి కిస్తోంది. వీధిలోని చీకటి, తలుపులులేని కిటికీలండా లోపల ప్రవేశించి, గోడమీదవున్న ఆముడం దీపాన్ని భయపెట్టుతోంది. అప్పుడప్పుడు చెదురువాటుగా వీస్తున్న గాలికి వూలులాడుతున్న దీపశిఖ, ఆ గాలి తెర తగ్గగానే ధైర్యం కూడగట్టుకుని నూటిగా నిలబడి చూస్తోంది—పొగను నూటిగా పైకి వదిలేస్తూ. దాని మీద చల్లిన భావం పడ్డట్లు కలిపించటంలేదు గాని ఎదురుగా కూర్చున్న పార్వతిమాత్రం మోకాళ్లకు తల వానించి గజగజా వణికిపోతోంది. పైనకప్పుకున్న దుప్పటి ఆమెలోంచి వస్తున్న వణుకును ఆపలేక పోతున్నట్లుంది.

“తలుపు తియ్యమ్మా పాహూ...” బయటనుంచి తలుపును బాదుతూ లలితమ్మ గట్టిగా అరిచింది.

“మరీ చోద్యంగా వుండే వ్యవహారం... యింత కం గారయిపోతే ప్రతిదానికి ఎల్లాగే...మనిషన్న తండ్రితో గోగం నొప్పి రాకుండా వుంటుందా...” లలితమ్మ తలుపు కవతలనుంచి పార్వతి సుద్దేశించి సముదాయంపు పూర్వకంగా అంటోంది. పార్వతి తిడిసిపోయిన చేతిరుడ్లను మంచంకిందకు తోసేస్తూ “వస్తున్నానమ్మా” అని తలుపు తీసింది. తలుపు తెరు చుకోటంతోనే పార్వతిని చేతుల్లోకి తీసుకుని “వెరిపిల్లా అని...భీ...” అంది.

“మరీ యిదిగా వుండేమిటి...మీ మామయ్యకు యింతకంటే పెద్ద సున్నీ చేసిందిగాని యింత కంగారు ఎవ్వరూ పడలేదమ్మా...తిమ్మిడిని అనుకోరాదుగాని యిప్పుడుమాడు మనిషి ఎల్లా వున్నాడో...” పార్వతి కళ్లికు కొంగు అడ్డి “కొద్దిగా మెతుకు ఎంగిలి పడమ్మా...మామయ్యేమో విస్తరిముందు కూర్చు న్నాడో...నువ్వు రాండే అన్నం తినడుట...పోనీ వాడికోసమైనా రారాదులే...”

పార్వతి మెల్లిగా లలితమ్మకాగిలి వదిలి వంటింటి వైపుకు కదిలింది. కొళ్లు కొద్దిగా నీరసించి తడబడు

తున్నా తల్లి భుజంమీద చెయ్యివేసి అడుగులు మెల్లిగా వేస్తూ వచ్చింది.

“ఏం పాహూ...అట్లా జోరయిపోతాడులే... ఆ...నాకెంత సున్నీ చేసిందో నీకెంతయెను...మీ అత్తయ్య ఏమైనా మనిషి కదిలించా...మనిషి అంటే అట్లా వుండాలి...ఏమే సావిత్రి...” గోపాలరావు నోటివెంట మాట పూర్తికాగానే పార్వతి చిగివ్రవ్వ నవ్వబోయి సావిత్రిని చూసి వూహించింది. సావిత్రి చేతిలో గరిటెకిందపడేసి పార్వతిని చూసి పక్కన నవ్వింది.

“అన్నానికి కూర్చుంటానుగాని...ఆ ప్రమ దలో చమురుండేమో చూసిరావే అమ్మా!”

“ఏం? చీకట్లో రాములవారికి గదిలో సామాన్లన్నీ కనపడవనా...వుంటే వుంటుంది...పోతే పోతుంది గాని...నాక్కొంచెం అన్నం పట్టుకురా వే అక్కయ్య...”

పార్వతి చివాలనలేచి గోపాలరావువంక వక సారి తీవ్రంగా చూచింది. తన గదిలో వెలుతురు లేక పోయినా ఫరవాలేదనే టప్పుటికి కుండె జలుగుంది పార్వతికి.

“నువ్వు అన్నం సంగతే చూసుకో అమ్మా... నా దీపం సంగతి నేనే చూసుకుంటానులే! అంటూ నే పార్వతి గదివైపు గబగబా నడిచింది.

వీధితలుపు నెవరో బాదినట్లు చప్పుడయింది. గోపాలరావు అన్నం కలుపుకోవటానికి ఉద్యుక్తు డవుతూ.

“వాకిట్లోకి ఈ వానలో పడివచ్చా రెవరో... చూసి రావే సావిత్రి” అన్నాడు. సావిత్రి గడప లోనే నిలబడింది. లలితమ్మ వీధి తలుపు వైపుకు పోవటం చూసి.

“వస్తున్నానండీ...ఎవరో వక్కతీణం ఆలస్యం అయితే సరి...తలుపు నట్లా బాదుకుంటారు...ఊ...” అంటూ సణుగుతూ వెళ్లింది. తలుపు యింకా చప్పుడు అవుతునే వుంది లలితమ్మ గడియతీసి తలుపు తెరిచే వరకూ. బయటి చీకటిలో దీపంలేని ప్రైలుమీద

గొడుగు వేసుకుని వచ్చిన వ్యక్తి ఒక కాలను చేల మీద మోపుతూ వైకిలుమీదనే కూర్చుని కనపడ్డాడు. లలితమ్మ చీకటిలో బయటికి పోవటానికి సంకేహించింది. బయటి నుండి గొడుగును మెడతో గట్టిగా పట్టుకుని వైకిలు దిగి.

‘అయ్యోగా రున్నారా’ అన్నాడు. సావిత్రి వంటింటి గుమ్మం లోనుంచే.

‘అన్నం తింటున్నానుగా... కాసేపు ఆరుగు మీద కూర్చోమని చెప్పండి అత్తయ్యా!’ అంది. పార్వతి ప్రమిదమట మరచిపోయి కిటికీలోనుంచి వస్తున్న చలి గాలికి కొద్దిగా కంపిస్తూ.

‘ఏమి కావాలో కనుక్కోరాదులే అమ్మా’ అంది.

గోపాలరావు కంచం ముందరనుంచి లేచి వాక్కిల్లోకి వస్తూ ‘ఎవరండీ వాక్కిల్లో...లోపలకు రండి’ అన్నాడు. లలితమ్మవైపుకు తిరిగి ‘అక్కయ్యా... అట్లా వాక్కిలికడంగా నిలబడకబోతే ఆయన్ని లోపలకు రానీయరాదులే’ అన్నాడు.

‘దజ్జాలండీ...అయ్యోగారికి అద్దెంటు కాగితం ఇచ్చేకుంటే’ నసిగాడు వాక్కిల్లో మనిషి అక్కడి నుంచే, చలి విచక్షణలేకుండా గోపాలరావునుగూడా గజగజలాడించింది. వాక్కిల్లోకి వచ్చి టేబిల్ గాం అంకురుని కాగితంమీద సంతకం పెట్టి ‘మామూలు రేపొద్దున్న యిస్తారేరా...మళ్ళీరా’ అన్నాడు. బయటి బంగ్రోతువైకిలుమీద ఎక్కుతూ ‘సాఫిఫోణ్ని...నాకు మామూలుఎంగుకులే అయ్యా’ అన్నాడు.

పార్వతి పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. సావిత్రి చెయ్యి కడుక్కుని కొంగుకు తుడుచుకుంటూ మెల్లగా సావిత్రికి వచ్చింది.

‘ఏరాగోపీ...ఈవాల్దస్సుకు మనింటికి వుత్తరం వచ్చింది...’ అంది లలితమ్మ ప్రతి అక్షరాన్ని సాగ దీస్తూ.

‘మీతో ప్రతీదానికి చావొస్తోందే...ఎంగుకు యీ హడావుడి...గుబుబలూనూ...ఆ...’ గుండె దడను మాటలలో దాచుకోలేక తడవకుతూ అన్నాడు, కవరు వక్రప్రక్కన వంకరగా చించేస్తూ.

పార్వతి సావిత్రికి వెనకాలగా నిలబడి రెండు సార్లు ‘అత్తయ్యా...అత్తయ్యా’ అంటూ పిలిచింది. గోపాలం టేబిల్ గాం పూర్తిగా చదివకుండానే ‘అక్కయ్యా...’ అంటూ లలితమ్మ కాళ్ళమీదకు వరిగిపోయాడు. లలితమ్మ గుండె బాగుకుంటూ:

‘ఏమయిందిరా గోపీ...నా కొంపకు ఏం యిక్కట్లు వచ్చిందిరా దేవుడా’ అంటూ రాగాలు

తీయటం మొదలుపెట్టింది. సావిత్రి అతని చేతిలోని ఉత్తరం వక్రసారిగా గుంజి:

‘ఏమయిందండీ...మాట్లాడరేం’ అని టేబిల్ గాం గబగబా నాలుగు ముక్కలూ చదివేసి పార్వతికోసం వెనక్కుతిరిగింది. పార్వతి కళ్ళు ఎర్రగా జ్యోతుల్లాగా వెలిగి పోతున్నాయి. సావిత్రి ఏదో మాట్లాడటానికి పెదవి కదల్చబోయింది. పార్వతి:

‘అత్తయ్యా...యిప్పుడే వస్తా ప్రమిదలో నూనె పోసి వక్రక్షణం ఆసు...’ అంటూ గదిలోకి పరుగెత్తబోయి జారిపోయి చీర కొంగు కాలికి తగులుకుని గభాలన గది ముందర పోయి పడ్డది. ఆ గాలికి ఆసలే నూనెలేని దీపం గబుక్కున ఆరి పోయింది. కొడి గట్టిన దీపాన్ని ఆసరా చేసుకుని నివసిస్తున్న పొగ దానిని వదిలి పైకి వెళ్లి పోయింది.

‘అమ్మా దీపం పోయిందే’ అంటూ పార్వతి బిగ్గరగా అరిచింది. లలితమ్మ పార్వతిని లేవతీసి వళ్ళోకి తీసుకుని,

‘అవునే తల్లీ మన దీపం ఆరిపోయిందే...తల్లీ దేవుడో, అంటూ బిగ్గరగా గోదించటం మొదలు పెట్టింది. పార్వతి తల్లివైపు చూసి విషాదంగా నవ్వుతూ ‘నేననుకున్న నేనమ్మా’ అంటూ గొణిగింది.

సావిత్రి గచ్చుమీద మూలగా పడుకున్న పార్వతి పగిలిపోయిన గాజు పెంకులవంక చూస్తోంది నిలుపుకున్న పెట్టుకుని. ఎడంచేతి పని అయిపోగానే కుశించితి గాజులవంక చూస్తూ లలితమ్మ ఏరునాలో తోచక పార్వతిమీద పడి ‘అయ్యా...నేను బ్రతికుండాగానే యిటువంటి కష్టం వస్తుందని అనుకోలేదే తల్లీ’ అంది. పార్వతి నిర్విప్రంగా అటువైపు చూస్తూ కుడి చెయ్యి బలవంతంగా లేపి పక్కకు తిరిగి ఎడం చేతి పక్కన పెట్టింది. కంకు కంకు మంటూ గాజులు చిలికిపోతుంటే పార్వతి కంటి నెంట వకోక్క బాష్పంరాలి చెక్కిళ్ళకిందకు జారకుండానే ఆరిపోతున్నాయి.

‘పదిగంటల బండికి రామాపురం పోదాం అక్కయ్యా...పెటెలో నాలుగుబట్టలుసర్దు’ గోపాల రావు యింట్లో హడావుడి కొంచెం సర్దుకోగానే మెల్లిగా లలితమ్మత అన్నాడు. పార్వతి అతనివంక నిర్లక్ష్యంగా చూసి ముఖం లలితమ్మ వళ్ళోకి దాచుకుంది.

‘నేను బజారుకుపోయి వచ్చేలోపుగా అన్నీ సర్ది సిద్ధంగా వుండండి...’ గోపాలరావు వుత్తిరీయం భుజాన వేసుకుని:

చెరగని అక్షరాలు

“సావిత్రి... ఆ సంచి యిటు తీసుకురావే... బజారుకుపోయి పదినిమిషాల్లో వస్తాను” అన్నాడు. సావిత్రి దణ్ణంమీద వేసిన సంచివంక చూస్తూ ‘అంద దన్నట్టు’ నిలబడింది. గోపాలరావు సంచిని పైనుండి అందుకుంటూ.

“ఏమక్కయ్యా... వచ్చేపాదా... పోయేపాదా. తొందరగా లేచి ఆ పనేయిటా చూడరాదూ... రెండు మెతుకులు నోళ్లో వేసుకుని మళ్ళీ బయలు దేరాలయ్యే... మనకోసం బండి ఏమన్నా ఆగుతుంది గనకనా” అన్నాడు. లలితమ్మ కళ్ళనీళ్లు కొంగుకి తుడుచుకుంటూ:

“నీతిండి పాడయిపోను... యిక్కడ వకమూల చచ్చి యేడుస్తుంటే నీ తిండి తాపత్రయం... యిదై పోతుందా... యివ్వాళ పొయ్యిమీద బియ్యం యెక్కడానికి వీలేను.”

“అయ్యా నా తల్లీ... ఎంత ఆపదవచ్చిందే...” పార్వతి తల్లిని ఇంకా గట్టిగా కాగలించుకుని “అమ్మా... అమ్మా” అంటూ బావురు మంటోంది.

“సావిత్రి నువ్వన్నా చూడవే... తిండి సంగతి.. వాళ్లనట్లా కానేవు కదలకుండా వుండనీ...”

“అయ్యా... మరి వుప్పులాయిగా వుంకేమండీ.. మీ మొండిపట్టు యిటువంటిప్పుడు మానకపోతే ఎట్లా గండి... ఛీ...” అంటూ విసుక్కుంటూ వంటింట్లోకి వెళ్ళింది.

“అంతా కట్టకట్టుకుని ఏడవండి... ఏకిస్తే తీరే దుఃఖమా... నేను గూడా అడదానిలా ఏడవలేక వూరుకున్నా గాని... నా దుఃఖంలో వకవంతు—” గోపాలం వుత్తరీయంతో ముఖం గట్టిగా తుడుచుకుని సావిత్రి ఒకయూలకి గిరవాటు వేశాడు.

“మనం ఏం చెయ్యగలం అక్కయ్యా...” లలిత మృదగ్గరకు పోయి చతికిల బడ్డాడు. లలితమ్మ అతని భుజంమీద చెయ్యి వేసి “తి...మ్ముడూ” అంటూ ఆవురుమంది.

“మనం ఏం చేస్తాం అక్కయ్యా... నాకూ యింతరోగమూ వచ్చిందా... ఏమయింది... యింత యిక్కట్టు వస్తుందని కలలో గూడా అనుకోలేదు” పార్వతి... అతని కళ్ళల్లోకి నూటిగా చూసింది. ఆమె కనురెప్పలు నల్లగుడ్డును గాలికి వదిలేసి నిశ్చింతగా నిలిచి వున్నాయి. నుదురు అదురుతోంది. పెదవులు అస్పష్టంగా వణుకుతున్నాయి.

“అట్లా చూడకపోయా... నావంక... వద్దుపోయా అట్లా నావంక చూడకు...” గోపాలరావు పార్వతి

వంక చూస్తూ రెండు చేతులూ కళ్లకు ఆశం పెట్టుకున్నాడు. సావిత్రి మెల్లిగా పార్వతి ప్రక్కకు చేరింది.

“పోయా... నావంక చూడమ్మా...” పార్వతి సావిత్రివంక చూడకుండానే తిల్లి వల్లో ముఖం దాచుకుంది.

“సావిత్రి... కాసిని మంచి నీళ్లు తీసుకురా అమ్మా... గొంతు ఆర్చుకు పోయినట్లుంది పార్వతికి!..

“అట్లాగే అత్తయ్యా...”

“పోయా... ఏడవమ్మా... మనం ఏం చెయ్యగలం యిప్పుడు” అన్నాడు గోపాలరావు.

పార్వతి తిల్లివకిలో నుంచి విడివడి కూర్చుంది గోపాలరావు వంకకు తిరిగి. ఆమె బలవంతాన పెదవులు కదిపి:

“ఆవురు, యిప్పుడు చెయ్యగలిగింది ఏమింది... చెయ్యగలిగిన దంతా ఆది వరకే చేసేశారు...” అంది ఆగ్రహంగా.

“ఆ...” అంటూ అడిరిపడ్డాడు గోపాలరావు. అతని మెదడులో గతించిన చరిత్రంతా పుటలు తిరగ వేస్తూ ప్రత్యక్షమయింది. పార్వతి ముఖంలో రోగిష్టి భ్రష్టంబం కనపడుతోంది.

“చెయ్యగలిగిందంతా ఆదివరకే చేశారు. చిన్న తనంలోనే గొంతుకుకు పురిపోశారు... యిప్పుడు చెయ్యగలిగినదేమింది పురి పెగిసిపోయిన తిర్యాళి...”

“అజేమిలే పార్వతి... అజేమిలే కన్న కూతురుకు పురిపోసుకుంటారులే... అజేం మాటలే...”

“అడుగు మీ తమ్ముణ్ణి అడుగు—తమ్ముడు అంటూ వ్యంగ్యంగా వచ్చినమాట తూలంలా గుచ్చుకుంది గోపాలం హృదయానికి. పార్వతి వంక అతను చూడటానికి భయపడ్డాడు. అక్కడినుంచి లేచి వంటింటి వైపుకు ముఖం తిప్పి:

“నేనేం చేశాను...” అంటూ గొణిగాడు. పార్వతి హృదయం బ్రష్టలైంది. ముఖం జేవురించింది.

“అంతా నువ్వే చేశావు... నాపచ్చని జీవితంలో నిష్పలకుంపటి పెట్టావు... ఆయనకా సుస్థి మొదటి నుంచీ వుందని మీ రందరికీ తెలియదూ... అతని ఆస్తికి ఆశపడి... ఎగురువచ్చే సాములకు వ్యసనపడి... అమ్మా... నా గొంతు కోశారే...” అంటూ బిగ్గరగా అరుస్తూ లలితమ్మ వల్లోకి పరిగిపోయింది పార్వతి గోపాలరావు పిచ్చై తిలవాడిలా అయిపోయాడు. లలితమ్మ అతనివంక తీవ్రంగా చూస్తూ ‘ఏంరా... ఆయనకి

సుస్థి పున్న సంగతి తెలుసురా నీకు... మాట మాత్రం గానైనా చెప్పలేనేరా నాకు' అంది గట్టిగా.

“అదేం లేదక్కయ్యా” మాట తిడబడిపోతోంది గోపాలరావుకు. “కొద్దిగా దగ్గువచ్చేదిట చిన్న వ్వుడు...జలుబు మనంబడికే వున్నట్లే ఆతనికి వుండేదిట...అంతే”

“అంతేనా” —పార్వతి కంయ్యి మంటాలేచింది. “ఆతనికి రోజూ జ్వరం వచ్చేదిగాదూ...నోటి వెంబడి నెత్తురు పడేదిటగాదూ...యివన్నీ అబద్ధాలా?” సావిత్రి ముఖం తిప్పించుకుంది. లలితమ్మ అంగుకుని,

“ఏరా మాట్లాడవేం” గోపాలరావుని గట్టిగా గడ్డించి ఆడిగింది.

“ఎప్పుడోన్నా వచ్చేదిట అక్కయ్యా”

“ఆవన్నీ వప్పుకున్నావాడివి...ఆతనికి తయ పున్నదని చెప్పడానికి దాపరిక మెందుకు...నా జీవితాన్ని నీ సౌఖ్యంతోనం నాశనం చెయ్యటానికి సాహసించావుగాని, కావాలంటే నీవు కోరిన వైకం ఎక్కడైనా ముప్పెత్తుకుని యిచ్చేదాన్నిగాదూ నీకు...” పార్వతి ముఖం వివర్ణమైపోయింది. పూరికే రోప్పుతోంది. పిచ్చిదానిలా జుట్టు చేతుల్లోకి తీసుకుని “మీరంతా దొంగలు...నన్ను చంపుతున్నారు...పురి బిగుసుకు పోతోంది...అమ్మా...అమ్మా...” అంటూ ఆరవటం మొదలు పెట్టింది.

లలితమ్మ కంగారుపడ్డది. ఎన్నడూ నోరెత్తి మాట ఆనని పార్వతి ఎందుకు అట్లా గొంతుచించుకుని ఆరుస్తోందో అర్థం గావటంలేదు. దుఃఖంలో ఆవురావురుకుని ఏడవటం ఎరుగుందిగాని యిటువంటి వెర్రికేకలను వింటుంటే పార్వతికేదైనా మతి భ్రమించిందేమోనని భయపడింది.

‘ఒరేయి గోపాలం...నా కొంపకేదో ముప్పు వచ్చిందిరా నాయనా...డాక్టరును పిలుచుకురా...రా...ముందర... తొందరగా పోయిరారా నాయనా...’ లలితమ్మ పార్వతిని కదలకుండా ఒళ్లో పెట్టుకుని అడుముకుంటోంది.

“నాకేం పిచ్చెత్తలేదు...దియ్యం గూడా పట్టలేదు...నన్ను పిచ్చిదాన్నిచేసి నా జీవితాన్ని నాశనం చేశారు...మల్లెచెట్టు పీకివేసి తుమ్మచెట్టు నాటారు...యింకా డాక్టరు గూడా ఎందుకు...” పార్వతి ముఖంలో ఎరుపునం తగ్గి కొద్దిగా తెల్లబడింది. చిరునవ్వు పోవగూడా కనపడింది. ఒక్కసారిగా విరగబడి నవ్వుతూ ‘ఏం మాయయ్యి నన్ను

పెళ్ళి చేసికోరాదూ...నువ్వు...సావిత్రి అత్తయ్యను వీధిలో వదిలి వెట్టేద్దు గానిలే...’ అంది. సావిత్రి కంగారు పడింది. పగుగతుకుంటూ పార్వతి దగ్గరకు పోయి ‘నన్నేమనక పారూ...నాకేమీ తెలియటంలేదు...అంతా అయోమయంగా వుంది’ అంది. లలితమ్మ మాట్లాడలేదు. గోపాలరావు స్తంభిభూతుడైనాడు. సావిత్రి పార్వతి నానకుని ‘బిగ్గరగా మాట్లాడకూడదమ్మా’ అంది ‘నాకు తెలుసులే’ అన్నట్లు పార్వతి పెనివి విరిచి కళ్లు మూసుకుంది.

గోడగడియారం గంటలుకొట్టలేక కొట్టలేక నిశాదంగామూలిగింది. ధానితాలూకు చప్పుడు గంటలు ఆగిపోయిన తర్వాత కొద్దిసేపటిదాకా గడిఅంతా మూగధ్వనినిచ్చింది. పార్వతి కళ్లు తుడుచుకుని “అమ్మారామపురం తప్పుకుండా పోవలసిందేనా?” అంది. లలితమ్మ అక్కడలేదు —అప్పటిదాకా యింట్లో జరిగిన సంగతులేవీ పార్వతికి తెలియవు. ఆ పదినిమిషాల నిద్రలోనూ ఆమె కలలో చనిపోయిన భర్త నీడగా వచ్చి “నన్ను వకసారివచ్చి చూసిపోవూ” అంటూ ప్రాధేయపడ్డట్లు కనిపించింది. అతనివంకమాసి ముఖం ముడుచుకుంది గాని అతను ప్రాధేయపడటంచూసేటప్పటికి ఆమెకుండే నీరయింది.

“సుస్థి నయమయి బాగుపడతా నని అనుకున్నాగాని యిట్లా అర్థాంతరంగా కథ ఆగిపోతుందనుకోలేదు పార్వతీ...అటువంటి సంశయం లేకమాత్రంగా నయినా వుండివున్నట్లయితే...నీ జీవితంలో తెలిసి నిష్పలు పోస్తానా పార్వతీ...నన్ను నమ్మువూ” అతను యింకా ప్రాధేయపడుతున్నట్లు పార్వతి కళ్లమందరకనపడుతోంది.

“పార్వతీ...నువ్వు అన్యధా భావించకపోయినట్లయితే నా ఆత్మశాంతికోసం వక్కపనిచెయ్యవూ. నేను ఎప్పటికీ నీకు కృతజ్ఞుడనై వుంటాను...నాశాంతికోసం పారూ...అదీ స్వార్థమేఅనుకో...నువ్వునుళ్ళి పెళ్లి...”

పార్వతి కళ్లవెంబడి నీరు జాలువారుతున్నాయి. మళ్ళీ పెళ్లిమాట తలపుకు వచ్చేటప్పటికి కళ్ళు బాగా గట్టిగా నులుముకుని చేతులు కళ్లముందర వూపింది ఆ నీడను వదిలితమ కోవటానికి. ఆమెభర్త నీడ, వచ్చినట్లుగానే గాలిలో కలిసిపోయింది.

“ఏమిటి పారూ...యిందాకటినుంచీ కలవరిస్తున్నావు...” లలితమ్మ పార్వతి దగ్గరకు వచ్చి బుజ్జగిం

పుగా అడిగింది. వాక్కిలో వంటెదుబండి చేస్తున్న గడ్డల గలగల పార్వతికి కాలయసుని గడ్డల ఘనఘనాని పిలిపించింది.

“అక్కడికి వెళ్లక తప్పరా అమ్మా...”

గోపాలరావు బండిలో పెద్ద పెట్టివచ్చి చేతులు దులుపుకుంటూ.

“ఇంకా ఏమిటి అక్కయ్యా ఆలస్యం... బండికి తైమయి పోతుంటేను...” చూడవుడిగా అన్నాడు. పార్వతి లేచి మెల్లిగా అడుగులు వేసుకుంటూ బయటికి వచ్చింది. లలితమ్మ భుజంమీద చెయ్యి వేసుకుని.

బండి స్టేషనుకు చేరేటప్పటికి రైలు రానే వచ్చింది. బండిమనషి ఎక్కడ మెడతాడు బండిచక్రానికి కట్టేశాడు. బండి ఆటూ యిటూ కదిలకుండా వుండటానికి. గోపాలరావు జననమాహంలానుంచి తోసుకుంటూ పెట్టెను ప్లాటుఫారం మీదికి చేర వేశాడు. బండిమనషి గోపాలరావు చేతిలో పెట్టెని కిందకు అందుకుంటూ:

“మీరు పోయి టిక్కెట్లు నూక్కురండి... నేను పెట్టెలల్లు కొస్తానాదా” అన్నాడు. పార్వతి బండి దిగి పెద్ద పెద్ద అంగలు వేస్తూ గోపాలరావు దగ్గరకు వచ్చి:

“నాకు సెకండు క్లాసు టిక్కెట్లు తీసుకో మామయ్యా... మూడో క్లాసులో నేను కూర్చోలేను” అంది. గోపాలరావు మారుమాట్లాడకుండా బుకింగ్ ఆఫీసుకు బయటగా అడుగులు వేసుకుంటూ వెళ్ళి పోయాడు.

పార్వతిని సెకండు క్లాసు కంపార్టుమెంటులో ఎక్కించి బండికి టయం ఆయిపోవటంవల్ల ‘అమ్మా వాళ్ళి దగ్గరకు పోతాను పారూ. బండి టయం అయింది మరి... మళ్ళీ పై స్టేషనులోవచ్చి కలుసుకుంటామలే.’ అన్నాడు. ఆమె చింపిరి జాట్లు, కుంకుమ లేక వెల వెల బోతున్న ఆమె ముఖం, బోసిపోయిన ఆమె చేతులూ అతన్ని వెక్కిరిస్తున్నాయి ముఖం వెనక్కు తిప్పేసుకుని ఆర్థమైన స్వరంతో ‘పోతున్నా పారూ’ అన్నాడు. పార్వతి అతని మాట వినిపించు కోకుండా నే దిబ్బిలన తిలుపువేసి లోపలకు వెళ్లి పోయింది.

బండి బయలుదేరినప్పటినుంచీ లలితమ్మ సావిత్రి అదే పనిగా మాట్లాడటం మొదలు పెట్టారు. రామా పురంలో చూడబోయే పరిస్థితులు, జరుగుతున్న పరిస్థితులు పార్వతి భావి జీవితం మొదలైనవి చర్చలోనికి వస్తున్నాయి. సావిత్రి మాటకు

లలితమ్మ ఏ మాటన్నా పోవట్లే వూరుకొంటోంది. గోపాలరావు పెట్టెనున్నాడు కదలించి ఆ పెట్టెలో నేయిస్తూ మళ్ళీగా కాలయసు చేతి పడుకున్నాడు. ఆమెచాళిచ్చి మొగవాల్చి గూడా చేతిగాబుంజేసు. మళ్ళీ మళ్ళీ ముగ సూనానుంచే ఆటూ యిటూ ముగులు రున్నాడు. మళ్ళీ మళ్ళీ కలవరిస్తున్నాడు గూడా. ఆ ముగురును చూస్తూనే అంతకుముందు విడిగి వీవో వివేద సంఘంబా చాయానువ్రేలగా ముగిస్తోంది. లలితమ్మకు నిద్రకుండుంచి మళ్ళీగా వస్తోంది. సావిత్రి ప్రక్కకు జరిగి లలితమ్మ నిద్రవావటానికి చోటిచ్చింది. లలితమ్మ జారి పనిబోయి వురిక్కిపడి లేచింది.

“వీరా గోపాలం... పార్వతి నొకసారి చూస్తే రారా... ఎట్లా వుంటో ఏమిటో... ఎంత పెద్దన్నా దాని మొండిపట్టేగాని వక్కలే అక్కడా... నాలు రికి ఆక్లానే కొనరా అంటే ఏమిట్టే లేదా అని నీ గొడవ... ఛీ... సరే నామాటలకేం గాని వకసారి చూసిరారా” లలితమ్మ దివలు నొక్కుకుంటూ నాలుగు పక్కలా పరికించింది. అంతా ముత నిద్రలో వున్నారు. బయటినుంచి చలిగాలి దిప్వసుంటూ వస్తోంది మళ్ళీ మళ్ళీ మిణుగురు పుగురులు గాలికి ఎగిరిపడి వస్తున్నాయి పోలంకు, రైలు వేగంతో పాటు హెచ్చుతూ తిగ్గతోంది లోపలి ఎలక్ట్రిక్ దీపం.

“స్టేషను వస్తున్నట్టండీ... యిక్కడ దిగి చూసి రారా... బిలయితే అక్కడే కావేళుంది... ఏదైనా మంచిమాటలు నాలుగు చెప్పిరా...” అంది.

“ఇది అప్పుడే మనపూరినుంచి నాలుగో స్టేషను. ఇప్పుడే స్టేషను వచ్చినట్లు మాట్లాడుతున్నావు... చూసినస్తాతే...” అన్నాడు గోపాలరావు కూర్చున్న చోటినుంచి లేచి వాకిలివైపు పోతూ.

“నాలుగు స్టేషనువస్తే యిందాకటినుంచీ ఏం చేస్తున్నావురా” అంది లలితమ్మ విసుగ్గా మెటికలు విరుస్తూ.

బండి కూతికూస్తూ వేగం తగించి మెల్లిగా పోతోంది. మామండుగా నే సిగ్గులు చాటిపోయి స్టేషనుగూడా వచ్చేసింది. తన పెట్టెలోకి ఎక్కి టానికి పచ్చేవాళ్ళను తోసుకుంటూ కిందికు దిగి. పార్వతివున్న పెట్టెదగ్గరకు మెల్లిగా అడుగులు వేసు కుంటూ వచ్చాడు. తలుపులోపల వేసివుంది. బయట నుంచి తీయటానికి సర్వవిధాలా ప్రయత్నించేశాడు. తలుపును నాలుగైదుసార్లు కొట్టిమాశాడు. అప్పటికి తలుపు రాకపోయే టప్పటికి గాబరాపడుతూ పార్వ రును పిలుచుకు రావటానికి పరెకతాడు. ప్లాటుఫారం ఆ మూలనుంచి ఈ మూలదాకా రెండు నాల్గుతిరిగినా

ఒక్కడూ కనపడలేదు. టిక్కెట్టు కలెక్టరుతో చెప్పితే పని వుందంటూ హోటలు లోకి చొర బడ్డాడు. గోపాలరావు అయోమయంలో పడ్డాడు. ఏం చెయ్యటానికి తోచక బండి బయలు చేరేటట్లుగా వుండేటప్పటికి పార్వతివున్న పెట్టి వాకిలి దగ్గరకు వరుగైతాడు. ఫుట్ బోర్డుమీద నిలబడి కడ్డీ బట్టుకున్నాడు. బండి బయలుదేరింది.

బండి ప్లాం ఫారం దాటగానే తలుపు దానంతట అదే తెరుచుకుంది. 'అమృత్యు' అనుకుంటూ బండిలోపల అడుగు పెట్టి తలుపును పూర్తిగా తోసేసి లోపలకు వెళ్ళాడు. గప్పమని అత్తరువాసన ముఖానికి కొట్టేసింది నిర్ఘాంతపోయాడు తను పొరపాటున తప్పు పెట్టెను ఎక్కా చేమోనని. వాకిలినుంచి తల బయలుకు పోనిచ్చి పెట్టె నెంబరు చూశాడు. తను గుర్తు పెట్టుకున్నదే. సంశయంతో బెరుకుగా అడుగులు వేస్తూ లోపలకు వచ్చాడు.

'ఏం మామయ్యా...అట్లా కంగారు పడుతున్నావు' పార్వతి నింపాదిగా సోఫాలో పడుకుని అడిగింది. గోపాలరావు కళ్లు తిరిగిపోయినాయి. ఎర్రటి తిలకం నుదుట ఎలెక్ట్రిక్ బల్బు కాంతిలో మిలమిలలాడుతోంది. మల్లెపూలు సోఫానిండా విరజిమ్ముబడి వున్నాయి. పెద్ద మల్లెపూల చెండు చుట్ట చుట్టుకుని పార్వతి కొప్పలో కూర్చునివుంది. ఆ పూలన్నీ గాత్రం విప్పి గానం చేస్తున్నట్లు కనపడుతున్నాయి గోపాలరావుకు. ఘుమఘుమలాడుతున్న ఆ పెట్టె... ఆ వాతావరణం...పెట్టె తలుపులన్నీ మూయబడి వుండటంవలన పెట్టెలో గాలికి రాకపోకలు లేక నులి నెచ్చుగా ఉంది. స్విచ్ బోర్డులో అగడవత్తుల కట్ట వకటి నిలువునా కాలిపోతోంది.

పార్వతి చిరునవ్వునవ్వుతూ "ఏంమామయ్యా.. బావుందా" అంది. ఆమె ముఖం విప్పారింది. ఆమె తలలోని పూలన్నీ కిలకిలా నవ్వుతున్నాయి. గోపాలరావు కళ్లు నులుముకున్నాడు. పార్వతికి తెలియకుండానే ఎంకాలిని కడికాలి గోరుతో గీరుకుని చూశాడు, అతను చూస్తున్నది కలా...నిజమా అనే సంశయంతో.

"పారూ....యిదంతా ఏమిటి..." అన్నాడు అమితాశ్చర్య పడుతూ.

"కూర్చో మామయ్యా....చెప్తున్నాను.." అంది పార్వతి. ఆమె ముఖం యింకా నవ్వుతునే వున్నది.

"నేను మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకుంటానుమామయ్యా... ఈసారి మంచి సంబంధం చూసి పెడతావుగదా."

గోపాలరావుకు పిచ్చెత్తి నట్లయింది. పార్వతికి పిచ్చెత్తిందేమోనని భయపడ్డాడు.

"పార్వతీ!" అంటూ బిగ్గరగా అరిచి గొలుసు లాగటా కి లేచాడు దానివంక చూస్తూ. పార్వతి గభాలున అతని చెయ్యి పట్టుకుని "కూర్చో మామయ్యా...శొంఠిరపడినా..." అంది ప్రతి అక్షరాన్నీ సాగదీస్తూ. గోపాలరావు మాట్లాడకుండా సోఫాలో కూలపడ్డాడు.

"నేను పెళ్లి చేసుకుని సుఖపడటం యిష్టంలేదా మామయ్యా"

"పార్వతీ...చక్క గంటలో యిలా మారిపోయా వెమిట..."

"నిజం చెప్పు మామయ్యా ... గుండెల మీద చెయ్యి వేసుకుని చెప్పు...నా సుఖం నువ్వు కోరటం లేదా...?"

"మళ్ళీ పెళ్లా...మన శాస్త్రాలు ఎలా వొప్పుకుంటాయి" గోపాలరావు మూర్ఖంగా వెలుగుతున్న బుబువంక చూస్తూ అన్నాడు పార్వతి అతనిచేయి పట్టుకుని "మన శాస్త్రాలన్నీ మనం రాసుకున్నవేగా మామయ్యా...మనల్ని బాధ పెట్టేవి మన కెండుకు?" అంది. గోపాలరావు ఆలోచనలో పడ్డాడు. అతని ఆలోచనలో స్త్రీత్వలూ, ప్రతులూ వరుసాగా నీడల్లాగా కనబడుతున్నాయి.

"వీలేదు పారూ...మళ్ళీ పెళ్లి వీలేదు...మన మతం హద్దించదు...మన పెద్దలు వప్పుకోరు...వీలేదు పారూ...నన్నిలాంటి ప్రశ్నలు మళ్ళీ అడగవద్దు..." అన్నాడు. పార్వతిసంచీలోనుంచి అద్దంతీసి ముఖం చూసుకుని కుంకుమ సర్దుకుంది సగర్వంగా చూసుకుంటూ.

"ఈ సామానంతా ఎక్కడిది పారూ" వెలుగుతున్న అగడవత్తుల కట్టవంక చూస్తూ అడిగాడు.

"ఈ పెట్టెలో నేనెక్కినతిర్వాత చాలా స్టేషనులు వచ్చాయి మామయ్యా..."

గోపాలరావు మానం దాల్చాడు. అటూ ఇటూ చూస్తూ ఆ పూలవాసన దొంగతనంగా ఆఘ్రాణిస్తున్నాడు. అగడవత్తుల మీదనుంచి వస్తున్న సువాసన మత్తును కలిగిస్తోంది.

పార్వతి గోపాలరావుకు యింకా దగ్గరగా జరిగి 'మామయ్యా' అంది. ఆమె గాత్రంలోని తొట్టు పాటు గోపాలరావు గ్రహించక పోలేను. అతని కేదో మైకం కమ్మినట్లయింది. పిచ్చిగా ఆమెవంక చూస్తూ

‘యికంతా ఏమిటి పాదా...నన్నిటా ఎందుకు హింసిస్తావు’ అన్నాడు. ఆమె అతని చేతులను మృదువుగా తాకుతూ.

‘ఏం మామయ్యా...నాశేషమయిన నా జీవితంలో వక్క మధుర రాత్రాన్ని కూడా దహించలేక పోతున్నావా...వీలు వారిన నా హృదయ జ్ఞాతంలో వక్క మల్లె మొక్క నాటటానికి నేను కాదు తున్నావా...నాకు మరణాంతి కావాలి మామయ్యా...ఈ వక్కరాత్రీ నా జీవితంలో వలంతంగా నెల్లి పోనియ్యిస్తూ...నీ కళ్ళపైకి కృతజ్ఞ రాల్చిన గా వుంటాను.’ పార్వతి చెప్పిన మాటలన్నీ విరిగోపాలరావు వక్క సారిగా లేచి నిలబడ్డాడు.

‘ఇప్పుడే నెల్లిపోతా...నన్ను వదిలి వెయ్యి...నన్నిలా బ్రతకనీ’ అంటూ ఓగ్గరగా అరిచాడు. పార్వతి లేచి అతని చెయ్యి గట్టిగా పట్టుకుంది.

‘వాగా ఆలోచించుకో...నా మాట మన్నించలేక పోయినట్లయితే...నీ మీద...ఆపనించేసే నీ జీవితాన్ని నాశనం చెయ్యటానికయినా నెనుదీయను.. ఆపనింది...మొరకు చచ్చిన ఆడవాన్ని...నీ జీవితం నాశనం చేసికోకు మామయ్యా...నా జీవితం శాంతంగా నెళ్ళనీ...చెయ్యిలో చెయ్యి వేసి చెపుతున్నాను...నామాట మన్నించవూ...” పార్వతి గాత్రం గీరపోయింది. గోపాలరావు చిలించిపోయాడు. పార్వతి కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకుంటూ “మా...మ...య్యా’ అంది గంభీరంగా, గోపాలరావు ఆమెను వక్క సారిగా హృదయానికి హత్తుకుని ‘పాదా’ అన్నాడు. ఆ పెట్టెలో దీపం ఆ త్తణమే ఆరిపోయింది. పార్వతే లైటు తీసి వేసిందిని గోపాలరావుకు తెలియదు...

లైటు వెలిగేటప్పటికి గోపాలరావు బద్దకంగా ఆవలివైపు సోఫామీదనుంచి లేచాడు. పార్వతి పంపుదగ్గరకు పోయి ముఖం కడుక్కుని వచ్చింది. కుంకుమ చెరిగిపోయిన నీళ్ళు ఆమె చెక్కిలిపక్కగా జారి ఎరటిగీతలా కనపడతోంది. తలలో నరిగిపోయిన పూలసన్నిటిని వుండమట్టి కిటికీలోనుంచి బయటకు పారేసింది. వెలుగుతున్న అగరువత్తుల గుత్తిని ఆపాటున కిటికీలోనుంచి విసిరిపారేసింది. అత్తను తిడిపిన జేబు రుమాలును సునాయాసంగా కిటికీలోనుంచి వదిలి పెట్టింది. గోపాలరావు నిశ్చేష్టుడై “శంషనీ పారేడ్డువు గానిలే” అన్నాడు. పార్వతి అతనివంక కఠినంగా చూస్తూ:

“ఇంకా ఎందుకు...వీటిపని అయిపోయింది” అంది. ఇంతవరకూ సుకుమారంగా మాట్లాడిన గొంతు

అంత కర్కశంగా మారేటప్పటికి గోపాలరావు కలకరింపు లయిపోయాడు.

“పెళ్ళటికయినా అప్పుచయిందా” — పార్వతి అతనివంక చూస్తూ పక్కాగా నవ్వంది. అరణి నవ్వానా వినిచేగవ్యాలో తెలియలేదు. పుంసం గంభీరంగా జేబి:

“ఏమిటి” అన్నాడు. పార్వతి కిరగబడి మళ్ళీ నవ్వుతూ ఒక్కసారిగా ఆగ్రహం తెచ్చుకుంది.

“నాజీవితం నవ్వనివానా నాశనం చేశాం కుమ...నీ జీవితాన్ని కూడా నాశనం చెయ్యాలి గాను మామయ్యా...నాకు అదే జ్ఞప్తి...మొరకు చచ్చిన ఆడవాన్ని” ఆమాట అంటూనే పార్వతి మృదంగా విచ్చివానినా నవ్వంది.

“ఆ పాపం నిన్ను వదిలి పెట్టదులే మామయ్యా... నీజీవితాంతంవరకూ నిన్ను వెంటాడుమీనే వుంటుంది. నీకు యిక్కడే కాపండా స్వయంలా కూడా సానం లేకుండా చేశాను...మొరకు చచ్చిన...నాకేం... నేను నూతుగా స్వస్థానికే పోతాను...స్వయం అంటూ వకటి వుండేట్లయితే...నేనేం వాపం చెయ్యలేను.. నాకు వక్కచే ఫిట్ట...ఈ రోజే నా జీవిత వనితం...ఆ చచ్చినవాడిని నేను కోరి చేసుకోలేను...ఆస్తికోసం...పరుసతి కోసం ఆశించి...యీరు చేసుకున్నాను ఆ పెల్లి. దానితో నాకేం సంబంధం... నువ్వో కట్టుకున్న పెట్టాన్ని వదిలి మొరకుచచ్చిన... ఆ పాపం నిన్ను వదిలకులే మామయ్యా...” పార్వతి గంభీరం వదిలి తిరిగి ఓగ్గరగా నవ్వుతోంది గోపాలరావు కంకారు పడిపోయాడు.

“ఆపనింద చెయ్యని హామీ నిచ్చావుగా రాక్షసీ...మళ్ళీ ఓగ్గరగా అరిచావంటే” గోపాలరావు పెద్దపల్లిలాగా మీదకు వ్రుకొడు ఆమె గొంతును గట్టిగా పట్టుకుంటూ.

‘తొందరపడకు మామయ్యా...నన్ను హత్య చేసినా దాగదులే...ఇప్పుడు జరిగిందంతా జరుగుతుందని ముందుగానే తెలుసు నాకు...నేను చెపుతున్నాగా నాకు తెలుసు...అందుకనే రాశాను వక తెల్ల కాగితంమీద ... నా చరిత్రంతా రాశాను... తొందరపడకు .నీ చరిత్రకూడా రాశానులే దాంట్లో.. అది నలుగురికీ తెలియదూ...నవ్వరూ నలుగురూ.... ఊ...ఏం మామయ్యా అట్లా మానున్నావు’ గోపాలరావు ఆమెను సోఫామీదకు ఒక్కోతోపుతోసి.

‘ఆ కాగితం ఎక్కడ...ఎక్కడ దాచావు...’ అంటూ అరవడం మొదలుపెట్టాడు. పెట్టి అంతా, సంచీలోనూ, పరుపుకిందా వెదికాడు గాబరా పడుతూ.

‘ఏం మామయ్యా...నీకు కనపడేదోట దాని పెట్టానుకున్నావు గదా... అంత తెలివితక్కువ దాన్ని గాదులే... తెలివి రానపుడు చేసిన అన్యాయానికి తెలివి వచ్చిన తర్వాత ప్రతీకారం తీర్చుకున్నాను...అయినా కాగితంమీద కాదులే రాసింది.. ఒక నల్లరాతిమీద రాశాను....చెరువుదామంటే శివ గదులే...అదే కతింశిలగదా మామయ్యా...అందుకని ‘శివ శిల’ అంటుంటే ఆమె గాత్రం గర్గరలాడింది. ఆమె నేత్రాలు అగ్రహారితా లయిపోయినాయి

“రాక్షసి...ని నేర్పించేస్తానో చూడు...అది దొరక్కపోలే పోయిందిలే” కాగితం దొంగిలి ఆవేశంతో ఆమెను గట్టిగా ఒకచేత్తో దగ్గరకు లావ్కుని రెండు చేతులతో గొంతు పట్టుకోబోయాడు.

“వృథా శ్రమపడక మామయ్యా...నాకే సంగతి తెలుసు...అందుకే నే నీకు శ్రమలేకుండా నే నే పోదామనుకున్నాను...ఇదిగో ఈ సీసా చూడు... తాగేదామలే ... పాయిజన్ ... అంటే తెలుసు అనుకుంటూ...నీ కెండుకు శ్రమ...దానంతట అది పోతుందిలే ప్రాణం...” గోపాలరావు సందిగ్ధావస్థలో పడ్డాడు. విషంతాగి మరణావస్థలోవున్న మనిషితో ఎట్లా వేగాలో తెలియటంలేదు. పార్వతి తూట పాటువచ్చి సోఫామీద విరుచుకు పడిపోయింది. రైలు ధ్వనినామని చప్పుడుచేస్తూ నిర్లిప్తంగా పోతునే వుంది.

“పార్వతి ... పారూ ... ఆ కాగితం ఎక్కడ పెట్టావో చెప్పవూ...నీ కేం కావాలంటే అది చేస్తాను” గోపాలరావు ఆమె గడ్డం పట్టుకు బ్రతిమలాడుతున్నాడు.

“నాకేం చేస్తావు మామయ్యా...వెళ్లిపోతున్న దానికి...కాగితం ఎక్కడ పెట్టావో చెబితే చించి వేద్దామనిగదా...ఆ...కాగితం మీద కాదని చెప్పానుగా రాసింది...నల్లరాతిమీద రాశాననిగూడా చెప్పానుగా...అదిగూడా చెప్పమంటావా”

“పార్వతి ... నాకేం అర్థం కావటంలేదు ... నన్ను తుమించలేవా ... ఎక్కడా నువ్వు రాసింది చెప్పవా పారూ...”

‘తుమించలేను మామయ్యా...నా పేరు పడే పడే ఉచ్చరించి ఇకపి తం చెయ్యకు...అయినా

చెబుతానులే...చూసుకో...నీ రాతి గుం డే మీద రాశాలు...చేతనయిస్తే హృదయం చీల్చుకుని చెరిపి వేసుకో...” పార్వతి ఆయాసపడుతూ ముఖం పక్కకు తిప్పుకుంది. ఆమె ముఖం రెండు మారి పోయింది నల్లబాదంతోంది. గోపాలరావు బరువుగా నిట్టూర్చాడు. పార్వతి గిరిగిలా తన్నుకోవటం మొదలు పెట్టింది. అతను కం గారు పడుతూ గొలుసు లాగుదామని దానిని చేతిలో పట్టుకోగా నే బంకి దానంతట అదే అగిపోయింది.

బయటనుంచి కిళ్ళి, టి వాళ్ళు పూరికే అరుస్తున్నాడు. గోపాలరావు గబగబా కిందకుదిగి స్టేషను మాఫ్కు దగ్గరకు పరుగెత్తుకు వెళ్లి ఆయన్ని పిలుచుకు వచ్చాడు. ఆయన వచ్చేటప్పుడు ఫస్టు యైడ్ బాక్సు పట్టుకువచ్చాడు. ఇద్దరూ పోర్టర్లు గబగబా పెట్టిలాకి ఎక్కి పార్వతిని బలవంతంగా దించారు. కింద ఆస్తుటికే జనం గద్దీ ఎక్కువయింది. చుట్టూరా మూగి హడావుడి చేస్తున్నారు. లలితమ్మా, సావిత్రి గూడా సామాన్లు దింపుకువచ్చాడు వీరున్న చోటికి. ఆ స్టేషను రామాపురం అని తెలుసుకున్నాక. జనంలోనుంచి చొచ్చుకుని పార్వతి దగ్గరకు చేరటం ప్రశ్నయం అయి పోయింది.

పార్వతి మూలుగు ఎక్కువైంది. ఆ ధ్వని ఎక్కడో పాతాళంనుంచి వస్తున్నట్లుంది. రెండు మూడుసార్లు బలవంతాన పెదవులు కదల్చుటానికి ప్రయత్నం చేసింది. ఆ వచ్చినాయన ఏవో స్త్రీసాలలో నుంచి మందు చెంచాతో తీసి పెదవులు తడిపాడు. పార్వతి పెదవులు బలవంతాన కదుపుతూ ‘విషం... నేనే...చచ్చి...ఊ...పు చ్చు కున్నాను’ అంది. గోపాలరావు స్టేషనుమాష్టరు గారి భుజం పట్టుకుని:

‘విసంకి దాక్టరు గారూ...నాకేం తెలియదు... నే నేం చెయ్యలేను’ అన్నాడు. పార్వతి ముఖంలో రేఖామాత్రంగా చిరునవ్వు పొడ నూపింది గోపాల రావు వంక చూస్తూ. లలితమ్మా సావిత్రి, పార్వతి దగ్గరకు చేరి హోరు హోరున ఏడుపు ప్రారంభించారు. రైలు స్టేషను మీదుగా రాలిపోయిన సక్షాత్రం గోపాలం దృష్టిలో పడింది. అతని హృదయం జల్లు ముంది. వక్కసారిగా వణికిపోతూ అతని రెండు చేతులూ హృదయానికి హత్తుకున్నాడు. అతని చేతి కేమిటో అక్షరాల్లా గా గుచ్చుకున్నాయి.

శి థి లా ల యం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

గత సంచిక తరువాయి

2

* * అదేస్థలం, కొండశిఖరంమీద దేవాలయంముందు; సంధ్యాసమయం; సూర్యకిరణాలు చెట్లమీద, పూల మొక్కల మీదపడి మెరుస్తున్నాయి. దేవాలయం తలుపులు తెరచి వున్నాయి. చిరంజీవి వేదికపై కూర్చుని పుస్తకం చదువుతూవుంటాడు. ఆలయంలో నుంచి రాముడు వస్తాడు. అతని ముఖంలో యీసారి ప్రశాంతత కనిపిస్తూ వుంటుంది.

రాముడు: (వేదికమీద కూర్చుంటూ) యామిని యేదీ?

చిరంజీవి: కొండవాలులో పూల మొక్కల దగ్గర తిరుగుతోంది. ఇక్కడికి వచ్చిన యీ యాడు రోజులలోను ఆమెలో ఏవో మార్పు కనిపిస్తోంది.

రాము : జీవిత సం గ్రామంలో అలసిపోయిన వాళ్ళకు యీ ప్రదేశం స్వర్గం వంటిది. ఇక్కడి నుంచి వెళ్ళడానికి నాకే కాళ్లు అడ్డంలేదు. (నిట్టూర్చి) తప్పు! వెళ్ళిపోవాలి! ఇక్కడే మరికొంతకాలం వుండడం తిలస్థించినట్లయితే నా లక్ష్యాన్ని నేనే మరిచి పోవలసి వస్తుంది.

చిరం : ఎక్కడికి వెడతావు?

రాము : ఎక్కడికా? ఇక ఎక్కడికి వెడతాను! ప్రపంచం మీదికి (అతనిముఖంలో క్రూర్యం కనిపిస్తుంది) నా జీవితసౌఖ్యాలు కొల్లగొట్టిన లోకంమీద దండయాత్ర చేస్తాను.

చిరం : లోకాన్ని సువ్వొక్కడవూ ఏం చెయ్యగలవు?

రాము : అది నాకూ తెలుసురా తమ్ముడు! లోకాన్ని నేనొక్కడినీ యేం చెయ్యలేను. నేను లోకం మీద దండయాత్ర చెయ్యడం గొట్టే కొండను ఢిక్కొన్నట్లే అవుతుంది. ఆలా ఆని పిరికివాడనై ఒక మూల కూర్చోలేను. జీవితంలో ఆనందాన్ని సౌఖ్యాన్ని అనుభవించే అర్హతను నేను కోల్పోయాను. నాపతనానికి కారణభూతమైన యీ ప్రపంచంతో నా యావజ్జీవితం సంఘర్షణ తప్పదు.

చిరం : మనల్ని హింసించిన వాళ్లపై పగ పట్టడం కంటే మనకు మార్గాంతరం లేదా? (ఆలోచిస్తూ) అవును! అప్పుడప్పుడూ నా మనస్సు నాకు ఎదురు తిరిగి పగ తీర్చుకోమని హెచ్చరిస్తూ వుంటుంది. నా కళ్ళముందు నా తల్లి దండ్రులు పశిన కష్టాలు నాలో నిద్రాణమై వున్న ప్రతిహింసాభావాన్ని మేల్కొలుపుతున్నాయి.

రాము : తమ్ముడా! నిన్ను చూస్తూవుంటే నా మనస్సు కరిగి పోతుంది. నువ్వు కళ్లు తెరచక ముందే కష్టాలకు గురి అయ్యావు. సమాజపు కఠోర శాసనాలకు బలియై నీ తల్లిదండ్రులు నీ కళ్ళముందే అంతరించారు. వెర్రి తలలు వేసిన కుల మతాభిమానాలకు నీ కుటుంబం ఆహుతి అయిపోయింది. తమ్ముడా! ఒక్క చూట చెబుతాను. నువ్వు నావలె మారి పోవాలని నేను కోరలేను. నేనెలాగూ చెడి పోయాను. నా మృదియం తూట్లు పడి పోయింది. నేను యిక ఎప్పటి నునిషిని కాలేను. (విచార స్వరంతో) కానీ తమ్ముడా! నువ్వు మాత్రం దారి తప్పవద్దు.

నీ లేత మనస్సును గాయపరచుకోవడు.
నేను నడిచే కంటకావృతమైన మార్గంలో
నువ్వు నడవలేవు. నీవు యిక్కడ ఆగిపో.

చిరం : అయితే నీవు నెక్కడం తప్పదా?

రాము : తప్పును. నేను నెళ్లి తీరాలి. ఈ మామ
రోజులు యిక్కడ ఎలా వుండగలిగానా
ఆని నాకే ఆశ్చర్యంగా వుంది. నేను ఎత్తిన
కర్రను ఎన్నడూ దించి ఎరుగను. మొన్న నే
మొదటిసారి దించాను. ఇక్కడ మరీకొన్ని
రోజులు వుంటే నా మనసు సమూలంగా
మారిపోతుండేమో నని భయంగా వుంది.

[కుడిచైపు చెట్ల వెనుకనుంచి యామిని
వస్తుంది. ఆమె ముంగుగులు గాలికి చెదిరి
చిందరవందరగా ముఖమిడ పడివున్నాయి.
ముఖంలో ఆనందం, ఉత్సాహం నిండి
వున్నాయి. ఒడినిండా పూలువున్నాయి.
వేడికమిద ఒక మూల కూర్చొని ఒడిలోని
పూలను ఘుండు వేసుకుని మాల అల్లుకూ
వుంటుంది.]

రాము : ఆ పూలన్నీ ఎందుకు యామినీ?

యామిని : మనుషులు పువ్వులంటే ఎందుకు అంత యిష్ట
పడతారో నీకు తెలియదా రాముడూ?
(ఒక అందమైన పువ్వు తీసి చూపిస్తూ)
చూడు! యీ పువ్వు ఎంత అందంగా
వుందో! ఇది నిన్ను ఆకర్షించడంలేదా?

రాము : ప్రపంచంలోని ఏవస్తువుకూ నన్ను ఆకర్షించే
శక్తిలేదు.

యామి : అలాగా! నువ్వు నీ జీవితంలో ఎన్నడూ
ఏ స్త్రీని ప్రేమించలేదా?

రాము : ప్రేమా? దానివిగురించి ఆలోచించే తీరిక
కూడా నా కింతవరకూ కలగలేదు.

యామి : (కొంటేగా) పోనీ యిప్పుడు కలిగిందా?

రాము : ఇక్కడ అడుగుపెట్టినప్పటినుండి నాకు
ఎన్నడూ రాని ఆహ్లాదనలు వస్తున్నాయి.
తలవైపున్న పెద్ద బగువు తొలగించి తీరికగా
కూర్చున్నట్లు అనిపిస్తోంది.

యామి : నిశ్రాంతి, సౌఖ్యం, వున్నప్పడే మనిషి
ఘనస్సు వికసిస్తుంది. అప్పుడు దానంతట
అదే కొత్త కోరికలను కోరుకుంటుంది.

చిరం : ఆ పూలమాల యెందుకు?

యామి : నేవుడికోసం.

రాము : (హేళనగా) పూలమాలలతో దేవుణ్ణి
పూజించు! అందుకు ప్రతిఫలంగా యీ
జన్మాంతం నీకు కష్టాలను ప్రసాదిస్తాడు.
ఆ తర్వాత పునర్జన్మలో నీకు చక్కని
భర్తను, ఐశ్వర్యాన్ని ప్రసాదించి నీ జీవి
తాన్ని పూలపాస్తుగా మారుస్తాడు.

యామి : (కోపంతో) నువ్వు నా స్వీకృతి వని నాకు
తెలుసు! నీ ఉద్దేశాలను ఏ స్త్రీ గౌరవించ
లేదు! పరాధీనపు బ్రతుకు బ్రతికినంతకాలం
స్త్రీకి నేవుడికంటే వేరే శరణ్యంలేదు.
దేవుడనే భావమే ఆమె కష్టాలకు తాత్కా
లికోపశమనాన్ని కలిగిస్తుంది. ఆ నేవుణ్ణి
కూడా నీలాంటివాళ్లు తొలగిస్తే ఆమెకు
వున్న ఒక ఆకారేఖా అంతరించి ఆమె
జీవితం దుఃఖభాజన మాతుంది.

రాము : స్త్రీలకే కాదు. పరాధీనులైజీవించే మానవు
లందరికీ నేవుడేగతి. వాళ్లెందరూ తమ అధ్వా
న్నపు జీవితానికి ఆకాశంలో వుండే భగ
వంతుడే కారణమని నమ్ముతారు. తమ
నికృష్టజీవితాలకు తమతోటి మానవులే
కారణమని వాళ్లు ఎంతమాత్రం విశ్వసించరు.
(క్షణంతగి) నేనిలా అంటున్నానని యేమీ
అనుకోకు యామినీ! నీవు లోనికివచ్చి నిశ్చల
భక్తితో నీ దేవుణ్ణి పూజించుకో!

యామి : నేనొక ప్రశ్న వేస్తాను. జవాబు చెబుతావా?

రాము : ఒక ప్రశ్నకాదు. లక్ష ప్రశ్నలడిగినా
జవాబు చెబుతాను!

యామి : నిజంగా మరొక జన్మవుంటే—ఆ జన్మలో
ఏమై జన్మించాలనుకుంటావు?

రాము : జన్మసిద్ధాంతమే మన కొంప తీస్తోంది
యామినీ! నిజానికి పునర్జన్మగనక వుంటే ఆ
జన్మలో దుర్మార్గులను, వంచకులను, స్వార్థ
పరులను హతమార్చే యమదూతగా జన్మిం
చాలని నా ఆశయం!

చిరం : (నవ్వుతూ) హాయి! హాయి! చాలా
బావుంది, భీలే మాట చెప్పావు రాముడూ?

యామి : (కోపంతో) ఉహు! అలాగా! రాముడు చెప్పిన మాటలు నీకు నచ్చిన వన్నమాట! (అనునయంగా) చూడమ్మా! చిరంజీవి! నువ్వుంకా చిన్న వాడవు! అటువంటి మాటలు వింటే నువ్వు చెడిపోతావు. ఇదిగో యీ పూలమాలతీనుకు చెల్లి శేపుడిమెడలో వేసిరా! (పూలపంక చిరంజీవికి యిస్తుంది. చిరంజీవి మాగు మాటాడకుండా మాలతీనుకొని దేవాలయంలోకి నిష్క్రమిస్తాడు. యామిని మగోమాల అబ్బతూ వుంటుంది. రాముడు లేచి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూ అటూ యిటూ తిరుగుతూ వుంటాడు.)

యామి : రాముడూ!

రాము : ఏం? యామినీ!

యామి : ప్రేమ అంటే ఎలా వుంటుందో నీవు ఎన్నడూ ఎరుగవు కదూ!

రాము : చిన్నప్పడు పుస్తకాలలో చదువుకున్నాను. ఆ తరువాత దాన్ని గురించి ఆలోచించే తీరిక నాకు కలగ లేదు.

యామి : పోనీ తల్లి ప్రేమ ఎటువంటిదో తెలుసా?

రాము : అంగుకు కూడా నేను నోదుకోలేను. నేను కళ్లు తెరిచే సరికే నా తల్లి యీలాగాన్ని విడిచి పెట్టింది.

యామి : అంగుకే నువ్వులా మారిపోయావు! తల్లి ఒడిలో పెరిగింది బిడ్డకు దయాదాక్షిణ్యాలు తప్పకుండా అలవడతాయి.

రాము : నాలో దయాదాక్షిణ్యాలు లేనందుకు నేను చాలా గర్విస్తున్నాను. యామినీ! (ఆశ్చర్యంతో) కానీ! యంతకు పూర్వం నా మాటకు ఎరుగు చెప్పినవాళ్లు ఎన్నడూ విడిచిపెట్టలేదు. నేటికీ నామాటలకు ఎదురు చెప్పేవాళ్లు యిద్దరు కనిపిస్తూన్నారు.

యామి : (నిరునత్వంతో) ఎవరూ యిద్దరు?

రాము : (శేవాలయం వేపు చూపిస్తూ) ప్రాపంచిక విషయాలను విమాత్రం పట్టించుకోకుండా కళ్ళు మూసుకొని ఈ పాడుదేవాలయంలో కూర్చున్న విరాగి ఒకడు. రెండవ దానివి నువ్వు.

యామి : నీ మాటలకు ఎరుగు చెబుకున్నంగుకు నీకు ముగిది కోపం కలగడం లేనా?

రాము : లేదు! అంగుకే నేను ఆశ్చర్యపోతున్నాను.

యామి : దాని ఆశ్చర్యం యేమిటో తెలుసా రాముడూ? (రిహస్యంగా) నీలో ప్రేమ, సహనం ఏర్పడుతున్నై.

రాము : (కోపంతో) పీల్లేను. నాలో ప్రేమ సహనం కలగడానికి ఎంతమాత్రం పీల్లేను. నా ప్రభావాశయ నుయిర ప్రతిహింసను మరిచి పోవడానికి పీల్లేను. (ఆలోచిస్తూ) మరొక గోజు యిక్కడ వుంటే నా పతనంలేప్పును. ఈ వోటును ఎంత తొందరగా విడిచిపెడితే అంత మంచిది. (లేచి తొందరగా వెళ్ళి బోతూ ఉంటాడు.)

యామి : (అబ్బాపించే ధోరణిలో) రాముడూ! ఆగు! (రాముడు ఆగి వెనక్కి తిరిగి చూస్తాడు.) నువ్వు ఇప్పుడు వెళ్లడానికి నేను అంగీకరించడం లేదు. కూర్చో!

[మంత్ర ముద్ధునివలె వెనుకకు తిరిగి వచ్చి రాముడు వేదికమీద యామినికీ దూరంగా ఒక కొనను కూర్చుంటాడు.]

రాము : (దీనంగా) యామినీ! నేను యిక్కడ ఉన్నందువల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి?

యామి : (నూటిగా) మవ్వొకడెవూ ప్రపంచమీద తిరుగుబాటు చేసినందువల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి?

రాము : నీ మాటలలోని అనుస్కాంత శక్తి నన్ను కదలనివ్వడం లేదు. నేను పరాజయాన్ని అంగీకరించవలసిందేనా? నేను నిజంగా పతనమవుతున్నానా? నా తల తిరుగుతోంది. ఎన్నడూ లేని వికారం ఎదో నాలో కలుగుతోంది.

[దేవాలయ తీర్థప్రాకారానికి జేరబడి కళ్లు మూసుకుంటాడు]

యామి : విశ్రాంతి తీసుకో! ఇహలోకపు కల్మషాలకు దూరంగా వున్న యీ ప్రదేశంలో నిశ్చింతగా విశ్రాంతి తీసుకో! ఒక మనిషి లోని కర్మశిల్పాన్ని తాత్కాలికంగా

నైనా తొలగించ గలిగినందుకు నేలు సంతోషిస్తున్నాను.

తాము : (కళ్లు తెరిచి దీనంగా) నాలో యింతటి దుర్బలత్వం వుందని నేనెన్నడూ అనుకోలేదు. నా మనోవికారానికి కారణం తెలియడం లేదు. (యామిని తేరిపార జూస్తూ) నిన్ను చూస్తుంటే నాలో విచిత్రమైన భావాలు కలుగుతున్నై యామిని!

యామి : (ఒక నిశ్వాసం విడిచి) హమ్మయ్య! ఇప్పటికి నీలో పూర్తిమానవత్వం వచ్చింది. ఆ లోకంలో నన్ను చూచిన ప్రతి యువకుడు వికారానికి లోనయ్యేవాడు. ఆ రోజులలో నా సౌందర్యాన్ని చూసుకొని ఎంతో మురిసిపోయేదాన్ని. చివరకు నా సౌందర్యమే నా పతనానికి కారణమయింది.

రాము : ఎప్పుడూ నీతోనే వుండిపోవాలని పిస్తోంది.

యామి : ఆంధరు యువకుల వలె నీవు కూడా ప్రేమలో చిక్కుకున్నావు. కాని నేను పతనమైన స్త్రీని. నేను ప్రేమించే అర్హతను కోల్పోయాను.

రాము : ఆ లోకపు కొలబద్ధతో చూస్తే నేను కూడా పతితుడనే యామిని!

యామి : (హేళనగా నవ్వుతూ) అయితే మనం చక్కని జంట! యిద్దరం వెళ్ళిపోయి ఏటి ఒడ్డున యిల్లు కట్టదాం.

[ఆలయంలోంచి విరాగి వస్తాడు.]

విరాగి : ఈ రోజు నీలో ఉత్సాహం కనిపిస్తోంది యామిని!

యామి : స్వామి! మోడు అయిపోయిన లతను మీరు చిగురింపజేశారు. కాని అది కేవలం చిగురించి పూరుకోలేదు. పూవులు పూయడానికి, కాయలు కాయడానికి ప్రయత్నిస్తోంది.

విరాగి : నీలో ఎంత ఉత్సాహం కనిపిస్తోందో యీ రాముడిలో అంత నిరుత్సాహం కనిపిస్తోంది.

యామి : (నవ్వుతూ) అతడు కొత్తగా ఒక ఆపదలో చిక్కుకున్నాడు స్వామి!

విరాగి : ఓహో! అలాగా! రాముడు ఏ ఆపదలనూ తెక్కచెయ్యడే!

యామి : ఈ ఆపద వేరుస్వామి! దానినుంచి ఏ మానవ మాత్రుడు తప్పించుకొనలేడు.

చిరం : (ఆలయవ్యూరం దగ్గరకు వచ్చి) రాముడూ! ఒకసారి యిలా రావా?

[రాముడు ఆలయంలోనికి నిష్క్రమిస్తాడు.]

విరాగి : రాముడికీ చిరంజీవికీ రోజురోజుకూ స్నేహం ఎక్కువ అవుతోంది.

యామి : చిరంజీవి కూడా రాముడి ప్రతిహింసా సిద్ధాంతం వైపు మొగ్గుతున్నాడు స్వామి!

విరాగి : అది నాకు తెలుసు యామిని! లేత మనసు తాత్కాలిక ప్రయోజనాల వైపు తల వంచుంది.

యామి : పిల్లిదర్బరూ ఏకమై ఏ దురంతానికి పూనుకుంటారో అని నాకు భయంగా వుంది.

విరాగి : నా సమక్షంలో అటువంటివి ఎన్నడూ జరగవు యామిని!

యామి : ఒకడు యౌవనంలో కళ్లు కనిపించక సందరించే యువకుడు. మరొకడు కళ్లు పూర్తిగా తెరవనిపనివాడు. ఇద్దరూ సహజంగా ఎంతో మంచివాళ్లు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎంతో సౌమ్యంగా ప్రవర్తిస్తూ వుంటారు. కాని ఉత్తర తుణుంలో నే విచిత్రంగా మారిపోతూ వుంటారు.

విరాగి : మానవునిలో మార్పు పరిసరాలను బట్టి వుంటుందమ్మా! మానవుడు పుట్టుకతో నిష్కల్మషాత్ముడు. కాని అతడు పెరిగే వాతావరణాన్ని బట్టి అతనిలో దయ, నిర్దయ, జాలి, క్రూర్యం స్థావరాలను ఏర్పరుచుకుంటూ వుంటాయి. ఉదాహరణకు రాముణ్ణి చూడు! మన సుగ్రు పున్నంతకాలం సాధువు అయిపోతాడు. వైమనిషి ఎవరైనా వచ్చి దౌర్జన్యానికి పూనుకుంటే పులి అయిపోతాడు. (ముందుకు నడుస్తూ) నవ్వు తంటరిగా యిక్కడ కూర్చోవడం మంచిది కాదు. లోనికి వెళ్ళిపో యామిని!

[విరాగి ఎడమవైపు చెట్లగుంపులోనికి నిష్క్రమిస్తాడు. యామిని మూల అల్లడానికి

తిరిగి ఉపక్రమిస్తుంది. దూరాన్ని మనుషుల మాటలు వినిపిస్తాయి. ఆమె భయంతో కుడి నైపు చూస్తుంది.]

రత్నాకరం : (నేపథ్యంలో) అనుగో! ఆ పాడు దేవాలయంలో నే వుంది.

[యామిని భయకంపితమై పూలన్నీ చెల్లాచెదురుగా పోతేసి ఆలయంలోకి పారిపోతుంది. కుడినైపునంచి రత్నాకరం, పార్వతీశం మాట్లాడుకుంటూ వస్తారు. పార్వతీశం తెల్లగా, లావుగా వుంటాడు. నొసట విభూతి కేఖలు వున్నాయి. విలువైన తాలవ కప్పుకుని వున్నాడు. మనిషిని చూడగానే పూర్వాచారపరాయణుడని తెలుస్తుంది.]

పార్వతీశం : ఈ గుట్టలు, డొంకలు అన్నీ దాటి ఇక్కడికి కలా రాగలిగిందోయ్?

రత్నా : అదే నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది.

పార్వ : (దుట్టూ కలయికాస్తూ) ఇక్కడ ఎక్కడా మనుష్య సంచారం వున్నట్లు కనిపించడే!

రత్నా : యిదుగో! యీ గుడిలో వుంటారు. (ఆలయ ద్వారంవద్దగల నిలువొని) ఏమయ్యోయ్! బైరాగీ!

[లోననుంచి చిరంజీవి వస్తాడు. అతని ముఖంలో కోపం కనిపిస్తూ వుంటుంది.]

చిరం : (కోపంతో) ఏం? ఎందుకు?

రత్నా : పోయి మీ బైరాగిగారిని యిక్కడికి పంపించు! అతనితో మేం మాట్లాడాలి!

చిరం : వారు అలా పైకి వెళ్లారు. ఇప్పుడే వస్తారు.

పార్వ : (చిరంజీవిని నఖశిఖ పర్యంతం పరికించి చూసి) హరివేధవా! నవ్వటరా!—నువ్వు కూడా యిక్కడ చేరేవు?

చిరం : (కోపంతో) ఏమండోయ్ పార్వతీశం గారూ! మీరు కొంచెం మర్యాదగా మాట్లాడాలి. ఇది మీ దేవాలయంకాదు నోటికి వచ్చినట్లు మాట్లాడానికి.

పార్వ : (కోపంతో) ఎన్నే ధిక్కరిస్తున్నావటరా?

చిరం : ధిక్కరించకపోతే చేతులెత్తి మొక్కుమంటారా? ఒకనాడు వేసు మీ ఆలయం లోకివస్తే ఏంచేశారు?

పార్వ : (కోపంతో) ఏంచేశారు? మొహానకర్త వేసి బయటకు పంపారు?—అదే చెబుతా? నన్ను ఎవరించే పాటి నానకమృత్యు? జాతీ నీతి లేని బాధ్యులతో దేవాలయంలో ఆకుపచ్చని నిస్తానటా?

రత్నా : నూతిలోపడి చచ్చిపోయిన లక్ష్మీకొడుకు కదలండి వీడు?

పార్వ : వాడే! ఇంతవాడయ్యాడు! వాడికి శితి వుండినక నూతిలోపడి చచ్చింది. ఈ భగవతు అదీ వున్నట్లులేదు.

చిరం : ఈ విధంగానైనా నూ ఆమృతం సేతివుందని ఒప్పుకున్నారు. సంతోషం. నా తెల్లదండులు ఎందుకు చచ్చిపోయాలో మీ రొక్కసారి ఆలోచించండి.

రత్నా : మేం ఆమన్నీ ఆలోచించడానికి యిక్కడకు రాలేదు. మీ బైరాగిని వెంటనే యిక్కడకు పంపించు.

చిరం : ఆయన వచ్చేవరకూ మీ రొక్కడ కూర్చోనవద్దు. (ఆలయంలోకి తిరిగివెళ్ళిపోతాడు)

పార్వ : ఎవడో త్రాసుపోతు వున్నాడని చెప్పేవు. వాడు ఎక్కడా కనిపించడేమోయ్ రత్నాకరం!

రత్నా : యామినీ వాడూ కలిసి యీ గుడిలో దాక్కుని వుంటారు. ఆ పొగురుబోతు అడ్డుకోక పోతే మొన్ననే యామినిని యింటికి తీసుకు పోయి వుండేవాణ్ణి.

పార్వ : వాడు ఎవడైవుంటాడు? ఇక్కడ ఎందుకున్నట్లు?

రత్నా : అనే తెలియడంలేదు. ఎవడో దారినపోయే మనిషునుంటాను.

పార్వ : వాడు బాటసారి అయితే అప్పుడే పోయి వుంటాడు.

రత్నా : నేనూ అలాగే అనుకుంటున్నాను. వాడు తిన్నగా కూర్చునే ఘటంకొను. ఇక్కడ వుంటే యీ ధిక్కే మనతో ఘర్షణపడివుండే వాడు.

పార్వ : నువ్వు అనవసరంగా భయపడ్డావు. వాడు ఆ రోజునే వెళ్ళిపోయివుంటాడు.

రత్న : వాడి పొగరు అణచేశక్తి నాకువుంది. పోలీసులను తీసుకువచ్చి వాణ్ణి జైలుకు ఆ రోజునే పంపించి వుండేవాణ్ణి. కాని యింటిగుట్టు రచ్చకెక్కడం యిష్టంలేక ఆ పనికి నేను పూనుకోలేదు. యామిని యింటినుంచి పారి పోయిన విషయం, లోకానికి తెలియకూడదు. తెలిస్తే నాకు అప్రతిష్ఠ తప్పదు. ఈ రాత్రి ఆమెను రహస్యంగా తిరిగి యింటికి తీసుకుపోవాలి.

పార్వ : ఇక్కడ ఎవరో సాధువురక్షణలో ఆమె వుందన్నావుకదూ! అతడు వర్ణశ్రమ భర్తాలకు కట్టుబడిన నిజమైన సాధువు అయినట్లయితే నా మాట తప్పక వింటాడు.

రత్న : మర్యాదగా మనతో పంపుతాడా సరేసరి! లేదా బలప్రయోగంవల్లనైనా ఆమెను యిక్కడనుంచి తీసుకుపోయి తీరతాను.

పార్వ : నేనా సాధువుతో మాట్లాడేటప్పుడు నువ్వు తొందరపడి నోరు జారకూడదు సుమా!— చూడు రత్నారం—ఉపాయంతో ఎటువంటి పనినైనా సాధించవచ్చు.

రత్న : ఆ దుర్మార్గురాలికోసం మనం ఎన్నిపాట్లు పడవలసి వస్తున్నదో చూడండి (కోపంతో పట్ల బిగించి) కులబ! నా పరువును నిలుపునా తియ్యడానికి పూనుకుంది.

పార్వ : నీకు ఆలోచనకంటే ఆవేశం హెచ్చు! నువ్వు మొదటే మీ మరదలు విషయంలో మంచిగా ప్రవర్తిస్తే యిన్ని చిక్కులు ఎంగుకు వస్తాయి చెప్ప!

రత్న : అటువంటి కపట ప్రవర్తన గల స్త్రీని కనికరించకూడదు. దాన్ని నిలుపునా చీరినా పాపం లేదు. కుటుంబ ప్రతిష్ఠను వృష్టిలో పెట్టకొని దాన్ని క్షమించ వలసి వచ్చింది. కనికరించి విడిచినందువల్ల కలిగిన ప్రతిఫలం యిదీ!

పార్వ : (ఎవమ వైపు చూస్తూ) ఇటు ఎవరో వస్తున్నట్లున్నారు చూడు!

రత్న : అతిడే యిక్కడ వుండే బైరాగి! [ఎడమవైపు నుండి బింగి వస్తాడు. ఇద్దరినీ పరిశీలనగా చూస్తాడు]

విరాగి : (రత్నాకరంతో) మొన్న రాత్రి వచ్చింది మీరే కదూ?

రత్న : అవును! నేనే! యిప్పుడు మీతో మాట్లాడానికి (పార్వతీశాన్ని చూపిస్తూ) మా పూరి దేవాలయ ధర్మకర్త పార్వతీశం గారు వచ్చాడు.

విరాగి : ఆ వేదికపై కూర్చొని తామెంగుకు వచ్చాలో నిస్సంకోచంగా చెప్పవచ్చును.

పార్వ : చూడండి! మీరు సర్వసంగ పరిత్యాగులైన సాధువులా కనిపిస్తున్నారు. అటువంటి మీరు ఒక సంసారస్త్రీని తీసుకువచ్చి మీ ముఠాలో చేర్చుకోవడం ధర్మమా?

విరాగి : జీవితంపై విరక్తి కలిగి ఆత్మహత్యకు ఉపక్రమిస్తున్న ఒక స్త్రీని రక్షించి ఆశ్రయ మివ్వడం అధర్మమా?

పార్వ : ఓహో! అలాగా! ఆమె యిక్కడకు ప్రాణత్యాగం చెయ్యడానికి వచ్చిందా? అదే నిజమయితే మీరామెను రక్షించినందుకు మిమ్మల్ని అభినందించవలసిందే!

విరాగి : నేనీ ఆలయంనుంచి వెలుపలికి రావడం ఒక క్షణం ఆలస్యమయితే ఆ రోజు ఆమె యీ కొండ శిఖరం మీదినుంచి దూకి సముద్రంలో కలిసి వుండేది.

పార్వ : ఆమె ప్రాణాన్ని కాపాడినందుకు మీకు హృదయపూర్వకంగా కృతజ్ఞత తెలియజేస్తున్నాం. ఆమెను యిక దయచేసి మాతో పంపించండి.

విరాగి : ఆమె మీతో రావడానికి అంగీకరిస్తుందని నేను అనుకోను.

పార్వ : అన్ని ధర్మాలూ తెలిసిన మీరు యిలా మాట్లాడడం ఏమీ బాగా లేదు. ఒకరి స్త్రీ మీద హక్కు మరొకరికి ఎన్నటికీ వుండనేరదు. పాలం, యిల్లు, స్త్రీ, మున్నగునవి పురుషుని ఆస్తిలో భాగాలని శాస్త్రోతిహాస పురాణాలు ఘోషిస్తున్నవి. ఇతరుల స్త్రీలపై హక్కు మీకు ఎంత మాత్రమూ లేదు.

విరాగి : అటువంటి సిద్ధాంతాల వల్లనే నేటి సమాజం శిథిలమైపోయింది. పురుషులవలె స్త్రీకి

కూడా ఆలోచించడానికి ముస్తామైంది, ద్రవించడానికి హృదయం వున్నాయి. స్త్రీని బానిసగా చూచివంట కాలం సమాజానికి ముక్తి లేదు.

పార్వ : (కోపంతో) ఆడగానికి స్వేచ్ఛ వుండాలని చెప్పి ఒక పెద్దయింటి స్త్రీని మీ మఃంలా దాచి వుంచుతారా?

విగాగి : (ప్రశాంతంగా) మీరు అక్కడే పాఠశాలలు పడుతున్నారు. ఇది మఃమూ కాదు. నేను బైరాగిని కాను. జీవిత సర్వస్వం కోల్పోయి విరక్తితో నేను యక్కడకు వచ్చాను. ఇక్కడి ప్రశాంత వాతావరణాన్ని చూచి యీ దేవాలయంలో నే నివాసం ఏర్పరుచు కున్నాను. మరికొంతకాలానికి కళింబు పూర్తిగా తెరవని ఒక మర్రవాడు వచ్చాడు. అతడు కూడా యక్కడ నే వుండి పోయాడు. తరువాత యామిరి వచ్చింది. ఇక్కడ నిర్మల పరిసరాలకు ఆకర్షించబడి వాళ్ళంతట వాళ్ళే యక్కడ వుండి పోయారు.

పార్వ : (హేళసగా) ఓహో! ఎంత పవిత్రస్థలం యిది! సంఘంనుంచి బహిష్కరింపబడిన వాళ్ళు, దుర్మార్గులు, విద్రోహులు చేరే పవిత్రమైన పాడుదేవాలయమన్నమాటయిది!

విగాగి : (ప్రశాంతంగా) యీ దేవాలయపు శిథిలాలు బహిరంగంగా కనిపిస్తాయి. అందువల్ల ఎవరికీ కీడుకలిగే అవకాశంలేదు. కాని మీరు నివసించే ఆ ప్రపంచపు శిథిలాలను కంటికి కనిపించకుండా దాచడానికి మీరు ప్రయత్నిస్తారు. అది ఒక శిథిలాలయం. దాని ప్రాకారాలు మీ కళ్ళముందు నేల కూలుతున్నా మీరు చూడనట్లు నటిస్తున్నారు.

రత్నా : (పార్వతీశంతో) యీ అనవసర ప్రసంగం కట్టిపెట్టి ఆమెను మనతో పంపిస్తాడో లేనో కనుక్కోండి.

పార్వ : మనలో మనకు విరోధం మంచిదికాదు. ఆమెను మాతో పంపించండి.

విగాగి : ఆమె మీతో కావడానికి యిష్టపడితే ఆమెను నిరభ్యంతరంగా మీరు తీసుకు పోవచ్చు.

రత్నా : మహాశాలా యిష్టపడుతుంది. ఎందుకు ఇష్టపడదు? సుఖంగా యింట్లో కూర్చొని తినడం చేదా?

పార్వ : ఆమెను యక్కడకు ఒకసారి పిలిపించండి.

విగాగి : (ఆలయం వ్యవరం వైపు తిరిగి) యామిరి! యామిరి!!

[యామిరి ఆలయంలోంచి వచ్చి తలవంచు కొని ఒక ప్రక్క నుంచుంటుంది. ఆమె ముఖంలో భయసందేహాలు కనిపిస్తూ వుంటాయి]

పార్వ : (నుంచులిం చే భోరణిలో) ఏమమ్మా! యామిరి! నువ్విలా యిల్లు వదిలిపెట్టి రావడం ఏమైనా ధర్మమే! మీ వంశం ఎంత గొప్పది! మీ కుటుంబంలో యంతివరకూ ఎవరూ వేలు పెట్టి చూపించుకోలేదు. జరిగిన దేవో జరిగిపోయింది. రా అమ్మా! యింటికి పోదాం. నువ్విలా పారిపోయి వచ్చి నట్లు యింకా ఎవరికీ తెలీదు. ఏమీ జరగ నట్లు ఎప్పుటిలా హాయిగా యింటికి వచ్చి వుండు!

యామి : (గద్దన కంఠంతో) ఇక నేను ఆ యింట్లో అడుగు పెట్టలేను.

పార్వ : నా మాట విను! నీకు ఏ కష్టమూ కలగకుండా నేను చూస్తాను.

యామి : (వృధనిశ్చయంతో) ఆ యింట్లో అడుగు పెట్టి పాడు జీవితం సాగించేకంటే యీ కొండ శిఖరంమీదినుంచి వురికి చావడం మంచిది.

రత్నా : (ఉగ్రుడై) ఏమన్నావో! ఇంటికి రాకుండా యిక్కడే వుట్టికట్టుకొని వూరులాపడా మనుకొంటున్నావా? నిన్ను జాతుపట్టు కొని యీడ్చుకు వెళతాను. ఎవకు అడ్డు వస్తాడో చూస్తాను. (కోవాక్రేకంతో యామిరి మీదికి వస్తాడు. యామిరి భయంతో కప్పున అరుస్తుంది. దేవాలయం

తెలుపులు పెద్ద ద్వనితో తెడుచుకుంటాయి. ముంగు రాముడు వెనుక చిరంజీవి కాదా కారాలో ఆ క స్త్రికం గా ప్రవేశిస్తాడు. యిద్దరి చేతులూను కరలు వుంటాయి.)

రాము : (కర్ర పై కత్తి) ఒరేయ్! రత్నాకరండా! నన్ను మరిచిపోయేవురా?

చిరం : (కర్ర పై కత్తి) మెత్తగా పూకుంటే మొత్తిడానికి వచ్చావా?

[రత్నాకరం భయంతో విరాగి నెనుకకు వస్తాడు.]

విరాగి : (రాముణ్ణి, చిరంజీవినీ తీక్షణంగా చూస్తూ) ఏమిటిది? (యిద్దరు మంత్రముస్థులవలె కర్రలు క్రిందికి దించుతారు) హింసతో మనం యే కార్యాన్నీ చక్కపెట్టలేం నాయనా! హింసవల్ల తాత్కాలిక ప్రయోజనం కలిగినా దానివల్ల శాశ్వతమైన దుష్ఫలితం కలిగే అవకాశం వుంది.

పార్వ : (రత్నాకరంతో) ఆ పిల్ల రాను మొగ్రో అంటున్నప్పుడు మనం మాత్రం యేం చెయ్యాలం. రా! పోదాం! (పార్వతీశం, రత్నాకరం కుడిచేపు నిష్క్రమిస్తారు.)

రాము : కొందరు దుర్మార్గులు మన మీదికి వచ్చి హింసించడానికి పూనుకుంటే మనం అహింసా సిద్ధాంతాలను వల్లెత్తా చేతులు ముడుచుకు కూర్చోవలసిందేనా?

విరాగి : ప్రతిహింసకు పూనుకునేకంటే హింసను సహించి పూనుకోవడం మంచిది. నిన్నొకడు హింసిస్తాడు. అతనిని నువ్వు తిరిగి హింసిస్తావు. అతడు మరింత పగపట్టి ప్రతి హింసకు సిద్ధమవుతాడు. ఇక దానికి అంతు ఎక్కడ? హింసను ఎదుర్కోవడానికి అహింసకంటే గొప్ప సాధనం మరొకటి లేదు నాయనా?

యామి : వాళ్ళు యిక్కడకు రాగానే రాముడు ఉగ్రుడై పోయాడు. స్వామీ! నేను అతి ప్రయాసమీద మీరు వచ్చే వరకూ యితనిని ఆప గలిగాను.

చిరం : అంతటి దుర్మార్గులను మంచి మార్గంలో సాధించలేం.

రాము : నిజం చెప్పేవురా తమ్ముడా! (విరాగితో) చేతులు ముడుచుకు కూర్చుంటే నేటి పరిస్థితులు ఎన్నటికీ మరపు స్వామీ! ఉర్మా ర్గులను, వంచకులను, స్వార్థ పరులను, క్రూర జంతువులవలె వేటాడి చంపాలి. అనాడే లోకంలో సుస్థిరశాంతి సాభాగాల్లు స్థావరం ఏర్పగుచుకుంటాయి. అనవ్యసమాజంలో నే మీ అహింసా సిద్ధాంతానికి పట్టాభిషేకం జరుగుతుంది.

విరాగి : ఆ వేశంవల్ల పరిస్థితులను అర్థంచేసుకో లేక పోతున్నావు నాయనా! ప్రతి మానవ ప్రాణికి హృదయం వుంటుంది. కొందరు కర్మశక్త హృదయాల వుంటారు. వారిలో పరివర్తన తీసుకు రావడం కష్టమైన పనికాదు. ఎంతటి దుర్మార్గుడైతేనా కొన్ని సమయాలలో హృదయం ద్రవించక మానదు. హృదయ పరివర్తనవల్ల కలిగే విప్లవమే శాశ్వతమైనది.

రాము : మీ సిద్ధాంతాలను నేను అంగీకరించ లేను స్వామీ! నేటి ప్రపంచంలో జరుగుతున్న హింసాకాండను, పీడనను చూస్తూ సహించి పూనుకోలేను. ఎక్కడ ఏ మాత్రం దౌర్జన్యం కనిపించినా నాలో ఉడుకు రక్తం పొంగి ప్రవహిస్తుంది.

విరాగి : ఉద్రేకపడకు నాయనా! కూర్చో! అహింస గొప్పదని నీవు స్వయంగా అకగీకరించే సుదీనం తప్పక వస్తుంది.

యామి : రాముడి మాటలు వింటూవుంటే నేటి ప్రపంచంలో ప్రతిహింసను అవలంబించే కంటే గత్యంతరం లేదనిపిస్తోంది. నెను నెంట నేమీమాటలలోని లాలిత్యం మమ్మల్ని అహింసామాత్రంవైపు లాగుతోంది. అహింసా సిద్ధాంతం సరసనే హింసా సిద్ధాంతం కూడా వర్ధిల్లుతూ వుంటుందని పిస్తోంది.

[కుడిచేపు నుంచి చంద్రయ్య ప్రవేశిస్తాడు. ముఖంలో దైన్యం కనిపిస్తూ వుంటుంది. మానెనబట్టలు, సంస్కారంలేని జుత్తు కష్టాల మధ్య చిక్కుకున్న మనిషి అని తెలియజేస్తూవుంటాయి.]

చంద్రయ్య : (దీనంగా) యిక్కడ ఎవరో చాలా మంది వున్నాడు. (చిరాగితో) బాబూ! యీ రాత్రికి నన్ను యిక్కడ తలదాచుకో నిస్తారా?

చిరాగి : ఈ స్థలంపై హక్కు ఎవరికీ లేదు నాయనా! యిక్కడ అందరూ సమానమే! నువ్వు నిరభయంతరంగా వుండవచ్చు.

రాము : (ముందుకు వచ్చి) ఎవరు నువ్వు? ఇలా ఎందుకు వచ్చావు?

చంద్ర : నేను చాలా కష్టాలలో వున్నాను బాబూ! నా ఆస్తి అంతా అప్పుల నాళ్లు దోచుకు పోయారు అన్నీ వదులుకొని ఆ మహా సముద్రంలో నుంచి కట్ట బట్టలతోగై టైక్లాను. ఏ పొరుగురో పోయి పొట్ట పోషించు కుందామని బయలు దేరాను. దారి తప్పి యిలా వచ్చాను.

యామి : పాపం! చాలా కష్టాలు అనుభవించి నట్లున్నాడు.

[చీకటి దబ్బుమవుతుంది. చిరంజీవి లోనికి వెళ్లి లాంతరు వెలిగించి తీసుకువచ్చి వేదిక మీద వుంచుతాడు]

రాము : అడదాని హృదయం అతికోమలమైనది. అది దొంగమాలలకు కూడా యిట్టే కరిగి పోతుంది. (చంద్రయ్యతో) నీ పేరేమిటి?

చంద్ర : (భయంతో) చంద్రయ్య అండీ?

రాము : పాపం! నువ్వుదారి తప్పి యిలా వచ్చావా?

చంద్ర : అవునండీ!

రాము : చూడు! చంద్రయ్యా! నువ్వు కూడా గట్టి మోపైన మనిషిలా కనిపిస్తున్నావు. రే ప్రాద్దున్న ఏమైనా అవసరం వస్తే నువ్వు ఒక భుజం వెయ్యాలి! తెలిసిందా!

యామి : (నవ్వుతూ) రాముడు యిద్దరు శిష్యుల్ని సంపాదించాడు.

చంద్ర : నేను రేపు ఉదయమే వెళ్లి పోవాలమ్మా!

రాము : అలాగే పోవయ్యా! నిన్ను యిప్పుడు వుండి పొమ్మని ఎవరు బ్రతిమాలేరు!

యామి : ఈ రోజు లేచింది మొదలు అన్నీ చిక్కులే! తనదానికి ఏమిలేవు, అన్నీ అముపోయినై

చిరం : (చిరాగితో) వూహోకి వెళ్లి నీవైనా తీసుకు రమ్మంటారా స్వామీ!

చిరాగి : ఈ రాత్రివేళ నీవు వొక్కడేమా వెళ్ళడం మంచిదికాదు. నాయనా! (చంద్రయ్యతో) నువ్వుకూడా చిరంజీవితో వెళ్లు చంద్రయ్యా! [చంద్రయ్యా, చిరంజీవి పడినపు నిచ్చు) మిస్తాడు. చిరాగి అలయంలోకి వెళ్ళి పోతాడు]

యామి : పాపం! చంద్రయ్య కూడా కష్టాలలో చిక్కుకున్న మనిషిలా కనిపిస్తున్నాడు.

రాము : యామి! నాకీ బోకంటో ఏ మరెవరిమీదా నమ్మకం లేదు. నేను యిక్కడ అడుగు పెట్టి పెట్టగా నే మిమ్మల్ని అనుమానించాను.

యామి : నువ్వు యిక్కడికి ఎలా రాగలిగావు?

రాము : (క్షణం ఆలోచించి) అప్పుడు నాకు ఆకలి దహించుకు పోతోంది. పోల్సో అడుగు పెడితే తిరిగి ఏ దుర్మార్గానికైనా నేను ఒడి కట్టవచ్చు అనే ఆనుమానం నాకు కలిగింది. ఆ సమయంలో నాకు యీ కొండమీది జీవాలయం కనిపించింది. ఒంటరిగా ఆ రాత్రి యిక్కడ గడపవచ్చు కదా అని ఇక్కడకు వచ్చాను మీరు కనిపించారు.

యామి : నువ్వు సుమారునికి యిక్కడకు రావడం దైవనిర్ణయం రాముడా! నువ్వే గనక అప్పుడు ఇక్కడకు రాకుండా వున్నట్లయితే నన్ను యీ సరికి మా వాళ్లు యాడ్పుకు వెళ్లి ఆ సరకకూపంలో పడవేసి వుండే వారు.

రాము : (కోపంతో) దైవనిర్ణయ మట! దైవ నిర్ణయం! నీకీ దుర్గతి రావడానికి దేవుడు కారణమా? నిన్ను బలవంతంగా తీసుకు పోవడానికి రత్నాకరం రావడం కూడా దైవ నిర్ణయమేనా? బుద్ధి వక్రించి మనిషి చేసే ప్రతిఘోర కృత్యానికి దేవుణ్ణి అడ్డు పెట్టుకోవడం ఎంతటి దురన్యాయం?

యామి : దేవుడు కేవల విన్నపమును న్యాయము అంత ఉగ్రుడవై పోతావు?

రాము : జేవుడి మీద నాకేవిధమైన ద్వేషం లేదు. జేవుడున్నాడో లేవో అంతకంటే తెలీదు. దైవ నిర్ణయం అనే ముసుగులో మానవులు సాగించే దోపిడీ చర్యలను, హింసా కాండను నేను చూస్తూ సహించి వూరకో లేను.

యామి : భగవంతుడు వున్నాడు. నాకు కనిపిస్తున్నాడు. పసిపాప చిరునవ్వులోను, వికసిస్తున్న పువ్వులోను నాకు జేవుడు కనిపిస్తున్నాడు. (ఆరమోదప్పు కళ్ళతో) నా కష్టాల నుంచి ఆ దయామయుడు నన్ను తప్పక దరిజేరుస్తాడు.

రాము : పాపం! మానవుడు కష్టాలను సృష్టిస్తూ వుంటే జేవుడు వచ్చి వాటిని తొలగిస్తూ వుంటాడు! [ఆలయంలోంచి విరాగి వస్తాడు]

విరాగి : ఆలోచించి చూస్తే నువ్వు యిక్కడ వుండడం మంచిది కాదనిపిస్తోంది యామి!

రాము : అయితే యామినిని ఆ కసాయివాడితో పంపుదామంటారా స్వామి!

విరాగి : ఆమె వుండకలసిన స్థానం యిది కాదు. కష్టాలను సహించి మంచిరోజుల కోసం ఎదురు చూస్తూ ఆమె పోయి తన యింటిలో వుండడమే మంచిది.

యామి : (దృఢ నిశ్చయంతో) పులి నివసించే గుహలోకి వెళ్ళుచున్నా సంతోషంతో వెళ్ళగలను గాని ఆ ఇంట్లో మాత్రం తిరిగి అడుగు పెట్టలేను.

రాము : ఆమె ఇక్కడ వున్నందువల్ల నష్టమేమిటి స్వామి!

విరాగి : మనకేమీ నష్టం లేదు నాయనా! ఆమె డేనుం కోరి నేను చెబుతున్నాను. మనం అన్ని బంధాలు త్రేంచుకొని బయటకు వచ్చాం. మనం దేనికీ భయపడం. నేడు కాకపోయినా రేచైనా ఈమె సమాజంలో నివసించవలసిన స్త్రీ.

రాము : (హేళనగా) పురుషుల కొకనీతి, స్త్రీల కొకనీతి. ఏం లోకం! ఏం న్యాయం!

యామి : నాకు యిక యీ జీవితం మీద ఆశలేదు స్వామి! అశ్వితుల కోల్పోయి ఆత్మహత్య

కంటే శరణ్యం లేదని నేను యిక్కడకు వచ్చాను. మీమాటలు విని నా ప్రయత్నాన్ని తాత్కాలికంగా విరమించుకున్నాను. నేను తిరిగి యింటికి పోవడానికి ఎంత మాత్రం అంగీకరించను. అంతకంటే యీ కొండశిఖరం మీదనుంచి మృత్యు పూర్వకంగా సంతోషంతో ఆ అనంత సాగరంలోకి దూకగలను.

రాము : భేష్! మంచిమాట చెప్పావు. నువ్వు పిరికి దానివి కనక కొండమీదనుంచి దూకి చస్తాంటున్నావు. నా ఆశయం ఏమిటో తెలుసా! మన సంకల్పానికి అడ్డు వచ్చిన కొండనయినా పిండిచేసి ముందుకు పురోగమించాలి!

[కుడివైపునుంచి తొందరగా చంద్రుని ప్రవేశిస్తాడు. భయంతో వణుకుతూ వుంటాడు.]

చంద్ర : స్వామి! కొంప ములిగింది!

రాము : (లేచి ఆత్మతతో) ఏం? ఏం జరిగింది? చిరంజీవి యేడి?

చంద్ర : (ఆయాసంతో) మేం కొండ దిగి దిగగానే నలుగురు మనుషులు వచ్చి మామీద పడ్డారు బాబూ! నేను అతి ప్రయాసమీద వాళ్ళను తప్పించుకొని పారిపోయి వచ్చాను. చిరంజీవి వాళ్ళకు దొరికిపోయాడు.

రాము : (ఉగ్రుడై కర్ర తీసుకొని) ఎవరు వాళ్ళు? ఇప్పుడే వాళ్ళను యనుసదనానికి పంపించి చిరంజీవిని విడిపించుకు రస్తాను. నేను వచ్చే వరకూ నువ్వు యిక్కడే వుండు. కౌలు కదిపితే నిన్ను కైలాసానికి పంపుతాను. జాగ్రత్త!

[రాముడు కోపోద్రేకంతో కుడివైపుకు తొందరగా నిష్క్రమిస్తాడు. విరాగి, యామిని, "రాముడూ! రాముడూ!" అని పిలుస్తారు]

యామి : (నిట్టూర్చి) లాభం లేదు! తన పని పూర్తి అయ్యేవరకూ రాముడు యిక వెనుకకు తిరగడు. ఎటువంటి ఘోరపరిణామాలు కలుగుతాయో! (దుఃఖంతో) దీని కంటికి

కారణం నేనే! ఆ రోజే నేను యీ కొండ
శిఖరంమీదినుంచి దూకి శాశ్వతంగా కళ్ళ
మూసివుంటే యీ సంఘర్షణ యీ రక్త
పాతం తప్పివుండేది.

విరాగి : (చంద్రయ్యతో) కూర్చుని విశ్రాంతి తీసుకో
నాయనా! (యామినితో) విచారించకమ్మా!
ఆ ప్రపంచంతో బంధనాలను త్రేంచుకొని
మనం ఎంత దూరం గావున్నా అది మనలను
విడిచిపెట్టదు. యావజ్జీవితం యీ సంఘర్షణ
తప్పదు. (లేచి నడుస్తూ) రాముడు శ్రీ ఘోరా
నికి పూనుకుంటాడో! లేక రాముడినే వాళ్లు
శాశ్వతంగా మనసుంచి దూరంచేస్తారో! —
యామినీ! ఇక నీవు లోనికి వెళ్ళిపో! నువ్వు
యిక్కడ వుండడం మంచిది కాదు.

యామి : దీనితో నాకు జీవితంమీద ఆసురాగం
పూర్తిగా నశించిపోయింది స్వామీ! ఇటు
వంటి పరిణామాలు కలుగుతాయని తెలిస్తే
మీ మాటలను లేక్క చెయ్యకుండా ఆనాడే
నా జీవితాన్ని ముగించుకొని వుండేవాన్ని.
(ఏడుస్తుంది)

విరాగి : జరిగిపోయిన విషయాలను తలచుకొని దైన్య
పడడం విజ్ఞాల లక్షణం కాదమ్మా! నీ మనసు
పూర్తిగా కలగిపోయింది. లోనికి పోయి
పడుకో!

యామి : నావల్ల మీకు యింకా కష్టాలు కలుగుతా
యేమో నని నాకు భయం గా వుంది.

విరాగి : నేను కష్టాలకు భయపడేవాణ్ణి కాదమ్మా!
రా లోనికి పోదాం. (చంద్రయ్యతో) రా
నాయనా! ఆలయంలో కూర్చుందాం.

చంద్ర : (భయభక్తులతో) రాముడి మాట జవదాట
డానికి వీల్లేదు బాబూ! నేను యిక్కడ
కూర్చుని కాపలా కాస్తావుంటాను. మీరు
లోనికి వెళ్ళండి!

[విరాగి, యామిని, ఆలయంలోకి వెళ్ళి
పోతారు. ఆలయం తిలుపులు దగ్గరకు మూత
బడతాయి. చంద్రయ్య లేచి తిరుగుతూ
వుంటాడు. కుడవైపునుంచి బెదురుమాపులు
చూస్తూ రత్నాకరం ప్రవేశిస్తాడు. అతని

చేతిలో పెద్దకర్ర వుంటుంది. అతనిని చూసి
గానే చంద్రయ్య సంతోషంతో అతనిని
సమీపిస్తాడు]

రత్నాకరం : (నెమ్మదిగా) వాళ్ళేదీ?

చంద్ర : (రహస్యంగా) ఆలయంలోకి పోయారు.

రత్నా : ఆ దొంగవెళ్ళ ఒకదూ లేకుండా వుంటే
చాలు! ఇక ఎంతమంది వున్నా మనకేం
భయం లేదు. ఈ ప్రయత్నం కూడా చెడి
పోలే యిక మనం ఆశ వదులుకోవాలి.

చంద్ర : ఆలస్యంచేస్తే ప్రమాదం! నువ్వు తొందరగా
లోనికి వెళ్ళి ఆమెను లాక్కురా! నేను
యిక్కడవుండి చూస్తూవుంటాను.

[రత్నాకరం ఆలయంలోకి వెళ్ళి, ఉత్త
రక్షణంలో యామినిని చెయ్యిపట్టుకొని
యీడ్చుకువస్తాడు.]

రత్నా : (కోపంతో కల్లెర్రజేసి) నా సంగతి తెలిసి
కూడా నన్ను తప్పించుకు తిరుగుదామను
కున్నావుకదూ! బుద్ధిగా యింటికి నడు!
ఎగురు తిరిగావా! చిత్రహింస తప్పదు!

యామి : (గట్టిగా అరుస్తూ) నేను రాను! నన్ను విడి
చిపెట్టు!

[రత్నాకరం ఆమెను బలవంతంగా
ముందుకు యీడ్చుకు వెళుతూవుంటాడు.
ఆమె ఆలయంకేసి చూస్తూ] స్వామీ!
స్వామీ! రక్షించండి! (విరాగి తొందరగా
ఆలయంలోంచి బయటకు వస్తాడు).

విరాగి : (దురాత్ముంచి) ఎవరడి? (సమీపించి)
ఎందుకు నాయనా! ఆమెను హింసిస్తావు?

రత్నా : (కోపంతో) ఏయ్ బైరాగీ! ఆమె నేకాదు!
నాదారికి అడ్డువచ్చిన ప్రతివాణ్ణి హింసి
స్తాను! (కల్లెర్రజేసి కర్రపెకత్తి)మాయింటి
వ్యవహారాలలో జోక్యం కలగజేసు కున్నం
దాకు నీకు యిదిగో ప్రతిఫలం (కర్రతో
గట్టిగా విరాగి తలమీద కొడతాడు. రక్తం
ఒక్కసారిగా పైకి చిమ్ముతుంది. విరాగి
బాధతో నేలమీద పడతాడు. యామిని
కెవ్వున అరచి విరాగిని సమీపించబోతుంది.
రత్నాకరం, చంద్రయ్య ఆమెను బలవం

తంగా యీడ్చుకుంటూ కుడివైపు నిష్క్రమిస్తారు. రెండు నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడిచిపోతాయి. కుడివైపునుంచి రాముడు, చిరంజీవి ప్రవేశిస్తారు. ఇద్దరి చేతులలోను కర్రలు వుంటాయి ఒక మూల పడివున్న విరాగిని వాళ్లు చూడరు.)

రాము : (చిరంజీవిని ప్రశంసిస్తూ) ధైర్యం అంటే నీది రా తమ్ముడూ! రాముడికి తగిన శిష్యుడవు వారికావు.

చిరం : దీనిలో ఏదో మోసం వున్నట్లుంది రాముడూ! వాళ్లు నన్ను ఒక్కణ్ణి పట్టుకొని చంద్రయ్యను ఎందుకు వదిలేశారూ?

రాము : (చుట్టూ చూస్తూ) ఏడీ? వాడెక్కడా కనిపించడం?

చిరం : ఆలయంలో వున్నాడేమో చూద్దాం! పద! [యిద్దరు రెండడుగులు వేస్తారు. రక్తసిక్త వదనంతో నేలమీద పడివున్న విరాగిని చూసి ఆకస్మికంగా ఆగిపోతారు. రాముడు ఆ తృప్తితో విరాగి ప్రక్క కూర్చొని అతని తలను తన ఒడిలోకి తీసుకుంటాడు].

రాము : (ఉగ్రుడై బిగ్గరగా) మోసం! మోసం! నన్ను మోసంతో యిక్కడినుంచి తప్పించి స్వామిని హింసించారు. (చుట్టూ చూస్తూ) మరి యామినిని యేం చేశారో!

[చిరంజీవి తొందరగా ఆలయంలోకి పరుగెత్తి తిరిగి బయటకు వస్తాడు.]

చిరం : ఆమె ఆలయంలో కూడా లేదు.

రాము : (విరాగి ముఖంలోకి చూస్తూ) స్వామీ! స్వామీ! (విరాగి కళ్లు తెరిచి చూస్తాడు)

మీవంటి ధర్మాత్ముణ్ణి హింసించిన దుర్మార్గు డెవరో చెప్పు స్వామీ! వాణ్ణి తుణుం లో హత మార్చివస్తాను.

విరాగి : (హీనస్వరంతో) తొందరపడకు నాయనా! నాకేం ప్రమాదంలేదు. (నెమ్మదిగా లేచి కూర్చొని) నువ్వు ఎక్కడికి వెళ్లవద్దు! ఎవరినీ హింసించవద్దు.

చిరం : యామిని ఎదురుంచి స్వామీ!

విరాగి : ఆమె కేమీ ప్రమాదం కలగలేదు. ఆమెను వాళ్లు తీసుకుపోయారు.

రాము : (ఉగ్రుడై లేచి) ఏమిటి! యామిని వాళ్లు తీసుకుపోయారా? వీల్లేదు! (కర్రచేత్తో పట్టుకొని) ఎంతటి రక్తపాతమైనా సరే! ఆమెను ఆ చెరసాలనుంచి విడిపించుకు వస్తాను. ఆమె లేని యీ ఆలయంలో నేను తుణమైనా వుండను. ఆమెను మృత్యుకోరల నుంచి విడిపిస్తాను. అడ్డువచ్చినవాణ్ణి హత మారుస్తాను.

[రాముడు తొందరగా కుడివైపు నిష్క్రమిస్తాడు చిరంజీవి "రాముడు!" "రాముడూ!" అని పిలుస్తాడు]

చిరం : (నిస్పృహతో విరాగి ముఖంలోకి చూస్తూ) రాముడు యిక తిరిగి వస్తాడా స్వామీ!

విరాగి : (నెమ్మదిగా నిలుచుని) యీ సంఘర్షణకు యిక అంతం లేదు నాయనా!

[విరాగి, చిరంజీవి, ఆలయంలోకి నిష్క్రమిస్తూ వుంటారు.] (తెర)

వజ్రహారము

శ్రీ నందూరి బంగారయ్య

ఇటీవల, ఆంధ్ర హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ కోకా సుబ్బారావుగారి అధ్యక్షతను జరిగిన, రాజమహేంద్రవర న్యాయవాదసంఘం వజ్రోత్సవ సందర్భంలో చదివి, శ్రీ బంగారయ్యగారు, సభికులను ఆహ్లాదపరచిన హాస్య రచన. దీనిలో హాస్యంతోపాటు ఆదేశాన్నికూడా మిళాయించారు.

* * *

న్నిగాక మొన్ననే స్వర్ణోత్సవము; ఇంకనూ జగరుతు నే వున్నట్లుంది. అప్పుడే పదేళ్లు గిరగిరి తిరిగి వచ్చాయి! మన మాతృదేవత అయిన సంఘమును నాడు సువర్ణపుష్పాలతో అర్పించడానికి ప్రయత్నించాను. జేబులో లేకపోయినా పెరుగునైనా సువర్ణం ఉన్నవాడిని అవసరచేత పెద్దల ఆశీర్వాచన బలంవల్ల ఏ మాత్రమో కృతార్థుణ్ణి కాగలిగాను. ఈ వజ్రోత్సవ సమయమున వజ్రహారం సమర్పించాలంటే తాళాతుకు మించిన సాహసం. అయినా సమూహియుల పాను భూతి నే చేయూతిగా గొని ఉపక్రమిస్తాను.

ఒక్కమారు సింహావలోకనంచేసి చూసుకుంటే దేశములో నాటికి నేటికి ఎంత వ్యత్యాసం కనబడుతుంది!

వాడు భరతిమాతి నిండు చాలాలు. స్వాతిం త్రయము ఇంకా జన్మించలేదు. కాని ప్రసవవేదన మారంభమయినది. నేడు భరతిమాతి పచ్చి బాలెంత రాలు. లేక లేక కలిగిన స్వపరిపాలన మనే వెయ్యేండ్ల నోముల పంటను చూసుకొని మరిసిపోతూ ముద్దు పెట్టుకుంటోంది.

చీకట్లు పటాసంబలయి ఉదయబాసుని చూస్తూ కిరణములు బంగారమును ప్రసవిస్తున్నాయి శిశువులో ఎక్కడ చూచినా నాతివోత్సాహమే! క్రియాశూరత్వమే! ఆత్మవిశ్వాస విజృంభణమే! అటు భక్తానంగాల్ మొదలుకొని ఇటు నాగార్జున నాగరం వరకూ ఎక్కడ చూచినా క్రొత్త విగ్నాణాళి అటు ఇండోనైనా మొదలుకొని ఇటు రమ్యవరకూ ఎక్కడ చూచినా భాగతీయుల యశోగానమే ఉపశేషము ఇవ్వడానికో లేక పుచ్చుకోవడానికో అమెరికా, రష్యా, చైనా, పాకిస్తాన్లూ మున్నుగా ఖండ్ ఖండాంతరములనుండి ప్రతిదినము భరతిఖంఠమును నిర్మించడానికి వచ్చే యాత్రికుల సంపిడిలో—ఎల్లేంపదింపేగంప అన్నట్లు—మన నాయకులకు ఎక్కడా తీగుబడిలేకుండా పోతున్నది

స్వర్గీయబారు రాజారావు పంతులుగారు నాతో చెప్పేవాడు. అప్పటి కింకా జవహర్ లాల్ ఒక్కమారయినా కౌంగున పెసిడెంటు కాలేను. ఒకనాడొక పోనీ (Pony) నధిష్టించి ఎక్కడికో పోబోతూంటే తాతిపానలయిన మోతీలాల్ నెహ్రూ రాజారావుగారిని పిలిచి “రాజారావు! చూడు! చూడు! అతిడొక రాజకుమారునివలె లేడా?” (Rajarao! See! See! Does he not look like a Prince?) అని ఉత్సాహాతిశయమును ప్రకటించినారట. నేడు స్వర్గమున ఉన్న మోతీలాల్ తిలకుమారుని దిగ్విజయము చూచుకొని ఎంత మరిసిపోతూవుంటాడో ఎవరు చెప్పగలరు? బుద్ధభగవానుని అవతారమునకు అంతిగోత్యతయై వెలుగు సర్వభూతిహిత సిద్ధాంతమును పుణిక పుచ్చుకుని సర్వనాశమునకయి జంకెల వేయుచు విజృంభించు రష్యా అమెరికా లనుారెండు అబోతుల నడుమ నిలచి చిరునవ్వులు చెంగలించు ముఖారవింద ముతో వేణుగావము చేయుచు ఆ యాబోతులను రెండింటిని మంత్రముగ్ధములు గావించి ప్రపంచమున సాహార్షము నెలకొల్పుటకయి శాంతిగీతము వాలపించు

కుమారరత్నమును నాదుకొని కన్న తలిదండ్రులతో
గాక, భరతిఖండము మాత్రమే గాక, మానవజాతి యెల్ల
నిలువున బులకింపవలసి యున్నదిగదా!

* * *

మనలో ఒక నమ్మకమున్నది మలయనూరుతము
వీచిపపుడు నూమూలు చెల్లుకూడా మంచి గంపపు
వృక్షము శాతాయుల! నేను కేశములో స్వాతింత్ర్య
మనే మలయనూరుతము వీస్తోంది. అందుచే ఎక్కడ
చూచినా దింపని సౌరభమే ప్రత్యక్షమాత్రా వున్నది.
వేపచెట్టూ, ప్రత్తిచెట్టూ మాత్రము మలయనూరుత
మునకుకూడా మారవలె. ఎన్నోకూ ఎగుగూబొగుగూ
లేకుండా వుండవలెగాక, “నానాటికి తీసికట్టు నాగం
భట్టూ” అన్న మాదిరిగా స్వాతింత్ర్యము వచ్చిన తగు
వాత మరీ పెక్కించి పోతూవున్న మన లాయరు
వృత్తిని వేపచెట్టుతో పోల్చుకోవడమా? ప్రత్తి
మొక్కతో పోల్చుకోవడమా? ఈ మగ్గ్య, ‘వడకడము’
(Spinning) లో మనకు వున్న ప్రావీణ్యము, లోక
సభ్యాత్ములు కూడా అంగీకరించినారు కాబట్టి ప్రత్తి
మొక్కతోనే పోల్చుకుందాము.

* * *

మొన్న గుంటూరులో అప్రెంటిస్ (appren-
tice) లకు ఉపశోక మిస్తూ, మద్రాసు హైకోర్టు
ప్రధాన న్యాయమూర్తి ‘షాక్ ట్రీట్ మెంటును’
(Shock treatment) ను ప్రశంసించారు. తిదనుసరణ
ముగా అరవైయేండ్లు నిండిన మన సంఘము కూడా
షాక్ ట్రీట్ మెంటు (Shock treatment) పుచ్చు
కుంటే క్షేమప్రశోభమునకు (Rheumatism)
కాపుడలగా వుంటుండేమో!

* * *

ఆత్మసరీక్ష చేసి చూసుకుంటే న్యాయశాఖ
గాని దీనిలో అంతిగ్భాగమయిన లాయరు ఉపశాఖ
గాని నేను అవంబిస్తూవున్న అనాచారములుగాని
అత్యాచారములుగాని ఉగ్గడింప తగ్గనిగా కనబడవు.
వెనకటి రోజులతో పోల్చిచూస్తే ఈ శాఖలలో
యిప్పుడు స్వర్ణయుగ ముకొనిస్తోందా అనిపిస్తుంది.

మునుముందుగా న్యాయాధికారులను పరిశీలిద్దాం.
వెనుకటి న్యాయాధికారులలో కొందరిని గూర్చి:

‘లంచయో రలంచయోర్యధ్యే
యతో లంచ సత్తో జయః
ఉభయోర్లంచయో ర్యధ్యే
యతోఽధిక సత్తో జయః

అనే మొదలయిన కారికలు కొన్ని ప్రచార
ములో వుండేవి. ఇప్పుడలా వేలుపెట్టి చూప
డానికి వీలులేదు. ఉచితార్థముగా ఉద్ధృతము మంచి
నీశ్చయినా పుచ్చుకోవాలనే కుతూహలం న్యాయా
ధికారులలో మృగ్యము. వాడు వహించవలసిన భార
మునుబట్టి చూస్తే వారికిచ్చే జీతము కిట్టదనే చెప్పాలి.
మనము ఒక కక్ష భారమే వహిస్తాముగాని వారు రెండు
కక్షల భారమూ వహించాలి ఒక్కొక్క స్త్రీ సెరుకు,
కోర్టులోవున్న పనిలో కొంతభాగమే వుంటుంది.
కాని కోర్టులో వున్న యావత్తు పనివారిదే.

మినిస్టీరియల్ లెవల్ (Ministerial level)లో
లంచగొండితనము నిర్మూలిద్దామని కొందరు పెద్దలు
పూనుకున్నారు. మిక్కిలి సంతోషావహమయిన
విషయం. కాని ఈ తిరగతిలో కూడా లంచగొండి
తనము సకృత్రే అని చెప్పాలి. నేను ప్రాక్టీసుకు రాక
ముందు అనుకునేవాడు. “అచార్లు దీనిలో ఆర్డరు
వెయ్యవచ్చునా?” అని గుమాస్తా అనుమతి పుచ్చు
కొనిదే అర్జెంటు ఆర్డరు పడేవి కావలె. అంతేకాదు,
పొరపాటున ఒక్కొక్కసారి బెంచుకున్నావేతీనుండి
రూపాయి జారి క్రిందపడి ఖంగున మోగేసరికి,
“అచార్లు! నిద్రపోతున్నావా ఏమిటి?” అని మేలు
కొలుపులు కూడా పాడేవారట. ఇప్పుడో కొన్ని
డిపార్టుమెంటులతో పోల్చిచూస్తే ఈ న్యాయశాఖ
లోని క్రింది ఉద్యోగులకు నిత్యమూ మొక్కవలసి
వుంటుంది బస్తా 1 కి రు. 48-0-0 లకు తగ్గకుండా
వున్న ఈ రోజులలో పదిమంది పిల్లలున్న స్వల్ప
ద్యోగులు వచ్చే జీతములతో “ఎలా మానసంరక్షణ
చేసుకుంటున్నారా” అని ఆశ్చర్యపడవలసివున్నది.

లాయర్ల ప్రతిభా పాండిత్యములు వెనకటికంటే
తగ్గిపోయాయి అనడము యిప్పుడు ఒక ఫ్యాషన్. ఇది
ఎంతమాత్రము సత్యసమ్మతముగా కనబడదు.

ఇప్పుడున్నంత తీగుల బాహుళ్యము (case
law) వెనక లేదు. ఇప్పుడున్నంత చట్టబాహుళ్యము
(legislation) కూడా వెనుక లేదు. ఇంత విజృంభణ
దశలోనున్న న్యాయశాస్త్రమును “తుచ”లు తిప్ప

కుండా ఆవగాహన చేసికొని, స్వల్పమయిన క్షణ తోనే సంకృప్తిపడి ప్రజలను నేవించాలని తిహితహ లాడుతూ వున్న శేటి న్యాయవాదులు పాండిత్యము లోనూ ప్రతిభలోనూ వెనుకటివారికి పైచేయిగాని క్రిందిచేయి గాదని ఘంటాపథముగ జెప్పగలను. ఆప్ప టికి ఇప్పటికి పద్ధతులే (technique) మారిపోయాయి. క్రాసుపరీక్ష తీసికొండి. ఆసంగతముగానైనా సరే వెను కటి రోజులలో ఎంత దీర్ఘముగా క్రాసుచేస్తే అంత గొప్ప. ఇప్పుడన్ననో సంగతముగానూ నూటిగామీదకు వున్నది. వెనుకటివారు ప్రశ్నల్య పరీక్షగా స్వల్పాంశ ములను అన్వేషించేవారు (Searching details) ఇప్పటివారో ఏమిట కుంభస్థలములను కొట్టివట్టు ఘటనాసంఘటనలను విడగొట్టడానికి (Shaking the probabilities) విజృంభిస్తారు. కేసు నిర్మాణములో వెనుక చాలాభాగం గాత్రపాటమీదనే ఆధారపడి వుండేది. ఇప్పుడు సాన్యమయినంతివరకు విస్తారముల మీద ఆధారపడి వుంటుంది. ఆరుమెంటులో కూడా “Brevity is the soul of wit” అనే కవి వాక్యాన్ని ఇప్పటివారు సాధారణముగా విస్మరిం చారు. ఇట్టి నవీన పదకులకు నీతి, పాండిత్యము, ప్రతిభ సమ్మేళనపరచి ఇప్పటివారిలో కొందరు పనిచేస్తూ వుంటే చూడటానికి ఎంతో ముచ్చటగా వుంటుంది..

ఎన్ని సుగుణములు అలవరచుకొనిపనిచేస్తూ వున్నా “మంచి ఎక్కువైనకొద్దీ పుణ్య పలుచన” అన్నట్లుగ జనబాహుళ్యము హెచ్చి రాబడి పలుచ బడడముతోనే లోకానికి మనము పలుచబడిపోయాము — రాబడినిబట్టే వ్యక్తుల విలువను నిర్ణయించే అస మాధమ స్థితిలో లోకము వున్నది కాబట్టి.

వెనుకటి ఆత్యాచారాలు కొన్ని గమనించండి. “వారు నైయింటుకు వెయ్యిరూపాయల స్థాంపు జెట్టి నప్పుడు మనము రి.కె.కొ స్టేటుమెంటుకు కనీసము రెండు వేల రూపాయలేనా పెట్టకపోతే మర్యాదగా వుండదు” అనే వారట. “వెండిగిల్ట వున్న పుస్తకమునుండి సెక్షను వేస్తే ఒక పీజా, బంగారపు గిల్టవున్న పుస్తకములో నుండి సెక్షను వేస్తే మరివొక పీజా, అని అలమారులో వున్న ‘బైబులు’ (Holy Bible) ప్రతులకేసి చూపి ద్రవ్యాకర్షణ చేసేవారట. హీనకయానికి భాషాంతరి కరణంగా. “It is a most heinous sale your honour” అనే వారున్ను, కోర్టుకు జ్యూరిస్ డిక్టన్ లేదనే నాదము స్టేటుమెంటులోవుంటే, “ఘనత వహించిన కోర్టువారికి జ్యూరిస్ డిక్టన్ లేదనిలమే నా? ఎంత సాహసము! అసరాదు, విసరాదు. కోర్టు వారు దివ్యాంశ సంభూతులు, వారి చేతులకు అడ్డే

మిటి? వారి జ్యూరిస్ డిక్టనుకు భాగ్యములే!” అని ఆరు మెంటు చెప్పే వాడుగొడిచేవాడు. ఇప్పుడు ఇటు మహులు కంటిలో కలికానికైనా కనబడక? అయితే కర్మసిద్ధాంతము అనతిక్రమణీయం కాబట్టి నడుచు వారి ఆత్యాచారాలవల్ల సిద్ధించిన అపరాధాల్ని శేటి కాలపువారి మెదకు చుట్టుకొన్నాయి కన్నులు తెర వరి పసిహాసకూడా పొలుపొరయిపోయి కేక్కి బల్ల గ్రుద్ది లాయరు వృత్తిని నిందించకమే! “ఈ ఆర్డరు సంబంధించిన విషయములలో లాయర్లుకు బోకస్సు ఉం డరాదు.” అని బాహుళ్యముగా చట్టములు నిర్మించడమే! మాచి మాచి లాయరు వృత్తిని నిర్మాణీకృతే సంగర్భాన్ని తికి భంగమేమో నని ఒకవంక సంకోచము. స్వేచ్ఛా విహారమునకు ఆర్డరు ఎక్కడి కక్కడను లావ. యిట్లు లేవదీస్తూ పానకములో పువకలా ఈ స్వేచ్ఛను పికాచ మెక్కడ చాపురించినాడురామని మనసు నిండాకని. ఆంగుచే డీనిని పక్షుపక్షాతో పెట్టడమే ఉపాయమన్నాడు. క్షయకోగివలె చావడండా ప్రతీక కుండా కల్యగత ప్రాణములో ఈ వృత్తి నడుస్తూ వున్నది అంటే పెద్దలు నిర్దాంతపోతే నా నిశ్చయము.

“దాసుడి పాట్లు పెరుమాళ్ళ కెరుక” అన్నట్లు ఈ వృత్తి నవలంబించేవారు పొందే ఆరాటము పడే యమయాతనా ఆ పరమాత్మకే తెలియాలి ఇచ్చే పీజా మాట అలావుండండి—తలవెండ్రుకల చిక్కులుఎన్నో వుంకి కొన్ని శతకాష్టముల వయస్సుకలిగిన వారసత్వపు దావాలో ఇరవైమంది సాక్షులను వెంటబెట్టి కొనికన్ను పొనుమకున్నా విడిపోని పూర్వ చాళుస్యాల నాటి దస్తావేజుల దస్తర మొకటి నెత్తిని బెట్టికొని విచారణ వాయిదానాడు సరిగా ఉదయము 10-45 కు పార్టీ వకీలుగారి కచేరీ సావడిలో అనుగు పెడతాడు. 11 గంటలకు కోర్టు గదా? దస్తా వేజులలో ఏమివున్ననో సాక్షు లేమిచెబుతారో తెలియకుండా ఏగాగో ఓలాగున కథ నడిపెయ్యడమా? మానడమా? ‘నసమిరా’ అన్నా అవతల వాయిదా యివ్వకు! రెండు రోజువారి రికార్డువున్న ఆస్పీలు నలభయి వాయిదాలకయినా ఎప్పటికప్పుడే ఊర్దాముగా చనువుకొని మంచి తయారీలో పొడిచేద్దామని మహా వుత్సాహముతో కోర్టుకువస్తే “సెషన్సు! అడ్జరండ్” (Sessions Adjourned) అని పకడుగా వాయిదా పడిపోవడము నలభయిఒకటో సారి “ఈరోజున సెషన్సు వున్నది కదా. ఆయినదా ఏమన్నానా” అని ఆశ్చర్యచేసి కోర్టుకువస్తే ఆసెషన్సు దొరక్కనో కారణాంతరము చేతనో సెషన్సు నిలు వువా నీరయిపోయి (Collapse) పట్టుపట్టు మంటారు.

ఎవరితో చెప్పుకునేది? "You have no business to be unready" (విచారణకు సన్నద్ధులై ఎంగుకు రాలేను) అని పైగా గద్దించులు. నేనూ మానవ మాత్రుణ్ణి" అని తనలో తాను కూసురాగము తీసు వలసినదేగాని బాహులుగా రాగాలాపనచేస్తే అనో నేరము. అధికారి అనవధాన చిత్రత చెతగాని సాక్షి అక్రమ ప్రవర్తన చేతగాని పార్టీ అసమర్థత చెతగాని లేక ఈమూడూ కలసిని త్రివేణి సంగమం చేతగాని డిక్రీ వక్రించినా పాపాలకల్లా ధైరవుడు న్యాయ వాడియే ఉత్తరవాది.

"నీది స్వతంత్ర వృత్తి గదా? నిన్ను నీవు 'దాసుడు' అనుకోవడము ఉచితంగా వుంటుందా?" అని ప్రశ్నిస్తారేమో. మా స్వాతంత్ర్యమును గూర్చి రవంత మనవిచేస్తా; చిత్రగించండి సకాలమునకు కోర్టుకు హాజరుకాకపోతే కేసుల కేక్కున మంగలవ్య మహర్షి ప్రత్యక్ష మూతాడో అని పెందిరాళే వంట చేసి పెట్టడం విషయంలో ముందుగా ఇంటారిజెక్షన్ వంట లక్కలున్న వారు వంటావిడకో దాసులుకొక తప్పగు. మాకంటే ముందుగా కోర్టుకు హాజరయి స్వామియైనంతవరకు ప్రమాదం రాకుండా కొపాప గలందులకు మానుమాస్తా మహాశయాలకు మేము దాసులము. నిజం చెబుతాను ఈ న్యాయవాద వృత్తి అనే నడిసముద్రంలో మమ్మల్ని ముంచి నా తేల్చినా వీరిదే భారము ఆసమయంలో మాకాగితాలను ఆర్థిగ్గు పెట్ట కుండా వుండగలండులకు నిత్య సన్నిధాన వర్తలయిన కోర్టు గుమాస్తాలకు దాసులము. అధికారుల దిర్ఘానికి పోయినప్పుడు నల్లుల కుర్చీ వేయకుండా వుండగలండు లకు తుదకు డిలాయటులకు కూడా మేము దాసులము. సరి. వైసాయిచ్చే పార్టీలకు దాసులమని వేరే చెప్పకొ నక్కరలేదు ఇన్ని దాస్యాలకు అంగీకరించినా తుదకు రెండు తలలూ ఏర్పడి ముంతెడునీళ్లూ పోసుకొని ఇవ తల బడగలమన్న నమ్మకము సంశయాస్పదమే. ఎంతో అడాపుటిపడి ఉడికి ఉడికిన మెతుకులు నోట్లో వేసికొని, పదమ సాహసికుడైన వైకిలు రిక్తా వాలా చేతిలో పంచప్రాణములూ వుంచి గంపెడు పని వున్నదనుకొని పరుగు పరుగున కోర్టుకువచ్చిన రోజున అన్నీ వాయిదాలుపడి గోళ్లు గిల్లుకుంటూ కూర్చోవ డమూ, "ఉన్నపని స్వల్పమేకదా" అని సావధాన ముగా మీసములు గువ్వుకుంటూ—ఇప్పటి మీసాలు నానాటికి ప్రాశ్చీకరించిపోయి దువ్వుకోవడానికి విలివ్వడం లేదు లేండి—వచ్చిన రోజున ఆస్వల్పమూ కూడా డిఫాల్టుకు సర్దుమంగళము కొవడమూ, నైకల్పి కంగా కొక బహుళంగా కలిగే అనుభవాలు. అందుచే దాసులమే కొకుండా దాసాను దాసులము అను కున్నా తప్ప కనబడదు. కులశేఖరులు సాయించి

నా "తృప్త్యుత్తర భృత్య పరిచారక... ఇత్య వేమి" అని లెంపలు వేసుకుంటున్నాము. విభూతిపండులో రసమెంత వుంటుందో న్యాయవాదవృత్తిలో స్వాతంత్ర్య మంత వుంటుంది. ఏ వృత్తికయినా ఆలనా పాలనా వుంటాయి గాని మా వృత్తిని కేవలము అరణ్య రోదనము.

ఒకప్పుడు మన వృత్తి సంఘానికి శిఖరం. లక్షీ సరస్వతులు పరస్పరవైరము మరచిపోయి చేతులు కలుపుకొని మన కచేరీ సావళ్ళలో లాస్యము చేసేవారు. ఊళ్ళో ఏ చందాలు వేయవలసినచ్చినా ముందు పద్దు మనది. పెంకెతనం కొవలసిన ఏ వృద్ధులం లేవదీయ వలసి వచ్చినా ముందంజ మనది. నేటి దేశనాయకు లలో సగంమందికి పైగా మనలోమంచి వచ్చినవారే. మళ్ళీ వెనకటి డౌన్నెత్తము మనకు రదా?

గాలిలో మేఘలు కల్లకంవల్లా లాభంలేదు, ఆలూ గని పాతాళానికి క్రుంగిపోవడంవల్లా లాభంలేదు. ఈ రోజున మన సంఘము అరవైయేళ్ళ పండుగ చేసి కొంటూ వున్నది గదా అని పట్టాడిపోయిన ముసలి అవ్వ అనిమాత్రం చింతించవద్దు. అప్పురసవలె ఇది నిత్యయావనవతి. ఎప్పుడోకప్పుడే దీని సౌందర్యము చేవడేగుతూ వుంటుంది. జీవదివలె పాతినీరుపోతే కొత్తనీరు వరదలు గట్టుకొని వచ్చిపగుతూంటుంది.

క్రొత్తిగా లాయర్లుగా చేరినవారు భావిగతిని గూర్చి దివాస్యస్థములూ కననక్కరలేదు. భూకాంత్రులూ కానక్కరలేదు యథార్థమునకు సన్ని హితంగానే ఆలోచిద్దాము. ఎందుకు ఎన్నివిధాల మనకు శాపంపెట్టినా సవతితల్లి ప్రేమతో ఎన్నిగవ్వ మెంటులు మనలను దగ్గరకు రానీకుండా తరిమికొట్టినా లాయర్లకు స్వర్ణయుగము భావికాలముగానే వున్న దని నా తాత్పర్యము.

నానాటికి ప్రజానీకము పెరిగి సంఘమునకు వైకాళ్యము హెచ్చిపోతున్నది. రాకపోకలకు ఆసు కూల్యము లేర్పడి రివిసజాతులు తరచు తారసిల్లు చున్నవి. ఈ రెండింటివల్ల క్లిష్టమైన పరిస్థితులు (Complex situations) ఎన్నో బయలు చేరుతున్నవి. క్లిష్టత హెచ్చినకొలది ప్రత్యేక కృషి (Specialis ation) అనివార్యమగుచున్నది.

వైద్యవృత్తి తీసికొందాం. ఇదివరలో ఒకేఒక ఆసామీ పురుటిల్లు మొదలుకొని దర్భశయ్యవరకూ తంతు నడిపించేవాడు. కంటికి రోగము వచ్చినా చెవికి రోగము వచ్చినా హృదయానికి రోగము వచ్చినా మెదడు రోగము వచ్చినా అన్నీ వొక చేతి మీదనే చికిత్స పొందేవి. ఇప్పుడలా కాదు. మెటర్

వ జ్ర హా ర ము

నిజీ స్పెషలిస్టులు, హార్టు స్పెషలిస్టులు, హెడ్ లెస్ స్పెషలిస్టులు, హెడ్ స్పెషలిస్టులు, హెడ్ లెస్ స్పెషలిస్టులు (Maternity specialists, Heart specialists, Heartless specialists, Head specialists, Headless specialists) కాఖోప కాఖులు గా విజృంభించి పోతున్నది కంటి వార్డు (Eye Ward) లోనికిపోయి పీసర్కోగి తుమ్మడం ఆరంభిస్తే ఆతని బాస భరించలేక ఇ. ఎన్. టి. (E. N. T. Ward) అక్కడ వున్నదిపో" అని దారి చూపిస్తాడుగాని కన్నుతోనే కత్తితోనే కంకం కోయడానికి కంటి వైద్యుడు (Eye Surgeon) ఉపక్రమించడు. శూర్వఖిలవలె కర్మనాశికాచ్చేదనము చేయడానికైనా పూనుకోడు. నాస్పెన్ ఇంత స్పెషలైజేషన్ ఏమిటి? ఇంత వైద్యశాస్త్రమేమిటి? అంతా సింప్లిఫై చేస్తేదా" మని జబర్దస్తీగా ఏ పాలక వర్గ (Legislature) మేనా పూనుకుంటే దానిని పిచ్చి ఆసుపత్రిలో చేర్చునలసి వుంటుంది. ఇదివరకు లేని ఎన్నో క్రొత్త క్రొత్త రోగములు వచ్చి పడుతున్నాయి. ఆ రోగములకు నివాసమునుగూర్చి, చికిత్సనుగూర్చి పరిశోధనచేసే కాఖులు కూడా హెచ్చి పోతున్నాయి. ప్రకృతితలపెట్టిన ఈ మహావ్రవాహాన్ని అరికట్టడానికి ఎవరితరము?

ధర్మశాస్త్ర విషయము కూడా అంతే. పంచాంగాలు చింపేస్తే నక్షత్రాలుపోవు. లోకుల పరస్పర సంబంధములలో ఎంతో వైవిధ్యము ఏర్పడుతూ వున్నది. అసంఖ్యాకముగ క్రొత్తకొత్త చట్టములు ఎన్నో అవశ్యకమాతున్నాయి. ఇదివరకు ఛాన్సిరీ చట్టములు లేవంటే ఫ్యాక్షరీలూ లేవు కంపెనీలూ ఇంత గట్టుతెగి పార్లడంలేదూ అంటే కంపెనీలు కూడా సక్యతే. ప్రాధున్న లేచినది మొదలుకొని రాత్రి మేనువాల్చేదాకా ఊపిరి విడవడానికైనా తీరుబడి లేకుండా ఇతర వృత్తులతో తంటాలుపడేవారికి— కోతలు కోయడంలో నిమగ్నుడైవుండే సర్దనే అనండి, జగత్తంతా కీడుమేళ్ల కలయికే అని కల్తీ సిద్ధాంతమును సాధించే వర్తకుడే అనండి పెరిట్ల సందిర్ఘములూ స్వలాభం చూసుకోకుండా ప్రాలుమాలిక లేక పని చేసే రాజకీయజేత్రే అనండి వీరికి మహా సముద్రము వలె పెటిగిపోయిన ధర్మశాస్త్రం కూడా ఆపోశనం పట్టడానికి అవకాశం వుంటుందా? మరి దీని మర్యాదతో ప్రమేయం లేకుండా జీవితం ఎలా నడుస్తుంది? తుదకు నిత్యమూ ధర్మశాస్త్రముతో దిండాగొండీలు పడే న్యాయాధికారి నే తీసుకోండి. ఇరుకతుల పక్ష

మున న్యాయవాదులు అరటిపండ్లొచ్చి చేరకెట్టివారు ఎంతో కృత్రిమేసికొని వచ్చి కర్మనాశకమునందలి గుంటచిక్కులు విశమిస్తేనే నాశి తన సుకర మామూంజికొని లేకపోతే ఎవరి తరము?

ఈ గుంట చిక్కులన్నీ లాయర్లు కట్టించేజే అని కొందరు అమాయకుల ఆహాహ. వర్మనంశేషాలవేరి ఈనాడు వచ్చి పడినదికావు. ఎప్పుడూ ఉండనే వున్నాయి అతి ప్రాచీనమైన ఒక ఉపాహరణ మనవి చేస్తా. "తిన్నోడి తన్నోడినాదా? తిన్నోడి నన్నోడినాదా?" అని ప్రాపంచికే కాక ప సభలో ప్రశ్నించి నది. "ఎన్నోడి తన్నోడినారంటారా తానుండగా త్రీ నైన నన్ను ఒడవముకు అధికారము ఎక్కడ వున్నది?" "తిన్నోడి నన్నోడినారంటారా ఓడిపోయి పగలకు బానిస అయిన వానికి మన్నె యింకొకరిని ఒడవముకు అధికారము ఎక్కడ వుంటుంది?" చూడండి ఎటు వంటి 'లా పాయింటు' తీసినా! నాటి ధర్మవేత్త లలో (Jurists) అగ్రగణ్యులైన భీష్మవిమరాదులు కూడా దీనికి సమాధానం చెప్పలేక పోయారు.

లా రిపోర్టులు అంటే ఇప్పుటి రాజకీయవేత్త లకు మంట. నాకు గూడా వీనినిమాస్తే తిలనొప్పే — శ్రమపడలేక. ఒక్కమారుగ ఇవన్నీ భస్మమైపోతే బాగుండుననిపిస్తుంది. దీనికి ముఖ్యకారణము నూతన సిద్ధాంతములేని కేసులన్నీ రిపోర్టుచేసే పత్రికలు (Journals) ప్రబలడమే, కాని నిబ్బరంగా ఆలోచిస్తే "శిషాచారము" అనే ఉత్తమ సిద్ధాంతము ఇందు ఇమిడివున్నది. భస్మమాత్రానికి పెద్దల ఆచరణమే వ్యాఖ్యాన మని ఈనాడు కనిపెట్టిన రహస్యముకాదు.

శ్రుతి|| అథ యది తే కర్మవిచిత్రానా వృత్తవిచిత్రానా స్యాత్|| యేతత్త్రై బ్రాహ్మణా స్సంమర్శిః|| యక్త్ర ఆయుక్తః|| అలాహా కర్మకామాస్సుః|| యథా తే తత్త్ర వర్తేన్|| తథా తత్త్ర వర్తేహా||

(తైత్తిరీయోపనిషత్ శిక్షావల్లి ఏకాదశాను వాకము. మంత్రము 7)

గురుకులవాసము ముగించుకొని వెళ్ళే శిష్యునికి గురువు ఉపదేశించుచున్నాడు:—

తరువాత (ఇటుపైని) నీకు కర్మవిషయమునగాని నడవడి విషయమునగాని సంచేహము కలిగినయెడల అచ్చట (నీ సమీపముగ) విమర్శనావేత్తలను జ్ఞాన యుక్తులను లౌకిక వ్యవహారవేత్తలను క్రొర్యములేని వారును ధర్మావస్థులును అగు బ్రాహ్మణులు (పెద్దలు) ఎవరు కలరో వారు అట్టి పరిస్థితులయందు ఎట్లు వర్తిం చెదరో (తెలిసికొని) ఆ ప్రకారము ప్రవర్తింపుము.

‘ప్రిసీడెంట్స్’కు ప్రాముఖ్యము యివ్వడములో వున్న సిద్ధాంతము యీవత్తూ యీ పేద మంత్రములో యిమిడివున్నది. పెద్దల ఆచరణ మినహాయిస్తే ధర్మ శాస్త్రానికి వ్యాఖ్యాన మెట్లా?

స్మృతి (భారతము)లో కూడా శిష్టాచారము నకు పలుతావుల ప్రాముఖ్య మిచ్చారనుట సువిదితము. “అయిగుసుగు పురుషులు ఒక స్త్రీని వినాహం ఆడం విడ్డూరముకాదా?” అనే ప్రశ్నపైనే కొన్ని ‘ప్రిసీడెంట్స్’ వుదాహరించి ధర్మరాజు సమర్థిస్తాడు. శాంతిపర్యములోని ధర్మోపదేశ మంతా చాలావరకు (Precedents) మీదనే ఆధారపడివున్నది. అట్టే పాండిత్యప్రకర్షకు పోతే మీకు తలనొప్పి, నాకాయా సము. దక్షదర్శనముగా నూచించినాము.

ఏతవతా స్వప్నమయ్యేది ఏమంటే ధర్మజ్ఞాన ధర్మశాస్త్రములో ప్రత్యేక కృషిచేసి లాయలులేనిదే సమగ్రము కానేరదు. పూర్వముకూడా తద్ జ్ఞుల నడిగి ధర్మము తెలిసికోవడమే సంప్రదాయము. సంస్కృతి విజృంభణదశలోనున్న ప్రతి సంఘమునందును లాయరుకు అపరిహార్యమయిన విశిష్టసానము ఏర్పడివున్నది. భారతమునకు విదుగు డెట్టివాడో సంఘమునకు లాయరట్టివాడు.

అయితే మోతీలాల్ నెహ్రూవలెగాని, రస విహారిఘోష్ వలెగాని, సమీపానికి వస్తే శ్రీనివాసయ్యంగారివలెగాని, సర్ అల్లాడివలెగాని, ఇంకా సమీపానికి వస్తే న్యాయపతి సుబ్బారావుసంఘులు, నిడమర్రెడ్డిగుర్జయ్యగార్లవలెగాని లక్ష లార్డించడానికి ఇవ్వకు సావకాశములేదు. ఏఒక్క వ్యక్తికూడా వెతికితలలు వేసిన నెదురుడొంకవలె ఇతరులకు యిబ్బంది కలిగిస్తూ విజృంభించరాదని ఇప్పటి సాంఘికకాయం. ఒకడు ఏదంతరువులమేడలో బంగారం తూగుటయ్యాల లూగడం, ఇంకొక్కడు ప్రక్కనే డ్రైనేజీకొలువ నాళియించుకొని త్రాగడానికి గంజిలేక పస్తు పడుకోవడము—ఇట్టి విచమస్థితిని అరికట్టాలని సంఘము దీక్ష వహించింది. సంతోషమే. ఈ దీక్షకు మనము కూడా స్వాగతం యిద్దాము. మానవజాతికంతకూ అభ్యుదయం ఆకాంక్షిస్తూ మంగళగీతము పాడాలని భారతీవర్షము ఉద్యమిస్తూంటే దానిలో కంతం కలపకుండా పేరు పడిపోయేది లాయరేనా?

మన భావి డొన్నత్యము త్యాగముమీద ఆధారపడివున్నది గాని భోగముమీద ఆధారపడి లేదని ముమ్మాటికి నమ్మండి. ధనలక్ష్మీ మిమ్మల్ని వరించక పోయినా గుణలక్ష్మీ వచ్చి స్వయంగా వరిస్తోంది. ఈ సంయోగమువలన జనించే ఆనందము ఎంత ఉత్తమమైనదో ఆలోచించుకోండి. “మనము ప్రజలకు స్నేహితులము—నేవకులము” అని గుర్తించి నవ్వుడే మన న్యాయవాదికాఖి మళ్ళీ తలయెత్త గలుగుతుంది. “నేను పల్లకి ఎక్కుతాను. మీరు మొయ్యండి” అంటే లాభంలేదు. “మాకు డేము - మీకు డేము” అన్నా లాభంలేదు. సర్వజన డేము నాలోచించి మనము పనిచెయ్యాలి. “సర్వజనా స్సుఖినోభవంతు” అడమే మన ప్రకృత కర్తవ్యము. నేటి రాజకీయ వేత్తల ఆచరణకు అనుగుణ్యంగానే ఈ మహా మంత్రాన్ని జపించ సక్రరలేదు. అంతఃకరణ పుద్ధితోనే జపిద్దాము.

పూర్వపక్షి యిక్కడ వొక్క ప్రశ్న వేస్తున్నాడు. “సుఖంగా వుండవలసినది సర్వే డిపార్టుమెంటు ఒక్కటేనా? మరి తక్కిన డిపార్టుమెంటులన్నీ ఏం గాను?” అని. దీనికి సిద్ధాంత సమాధానము చెబుతున్నాడు. “ఈ గోజుల్లో ముఖ్యంగా కావలసింది సర్వే ఒక్కటే. ప్లానింగ్ (Planning) అంతా సర్వేమీదనే ఆధారపడి వున్నది. ఎవరికివారు తమ్ముతాము సర్వేచేసి చూచుకుంటే లోకం ఇచ్చే బాగు పడుతుంది. గురునిందపూసవలె స్వదోషములు గుర్తించుకోక పరదోషములపైకి హైడ్రోజన్ బాంబువలె విజృంభించడమే వ్యక్తులలోనైనా జాతులలోనైనా ఇవ్వకు కనబడే ప్రధానదోషం. కాబట్టి ఈ పద్ధతిని విపరీత మొనర్చి స్వదోషములను పరగుణములను సర్వేచేసి చూచుకునే మహాజను లందరికి సౌఖ్యము కోరడమే అభ్యుచితము” అని.

ఈ సిద్ధాంతమునందలి పరమార్థమును గ్రహించి “మన పతనమునకు మనమే ఉత్తరవాదులము, మళ్ళీ మన అభ్యున్నతికి కూడా మనమే ఉత్తరవాదులము” అని విశ్వసించి భూసభాంతరము పూరటిల్లునల్లు “సర్వే జనా స్సుఖినోభవంతు” అని మంగళ శాసనము గావించుము.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

విద్యార్థి

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

అ రోజు ఉదయం రమారమి ఎనిమిది గంటలౌతుంది. జడివాన పడుతోంది. ఆకాశ మంతా బూడిద రంగుగా ఉంది. ఆకాశంలో గూగురున్న చిహ్నాలు కనుపించడంలేదు. ప్రకృతికాంత పురుషునిమీద కోప గించి నల్లని వలువను కప్పకొని కన్నీరు కారుస్తున్నట్లుంది. పురుషుడు ఆమెను బ్రతిపాలుతున్నాడు. ఎంతకూ విసకపోతే విసుగెత్తి తన గంభీర గర్జనతో ఆమెను బెదిరిస్తున్నాడు. ఆమె హాసంచేస్తూ ఇటుకలు కదలుతోంది. కదిలేబప్పుడు కన్నులు మిరుమిట్లుకొలిపే ఆమె శరీరలావణ్యం, కప్పకొన్న వలువసంకులనుండి మెరుస్తోంది. మానవుని సునోఫలకంమీద ఆవరించిత అజ్ఞానంలాగ ఆకాశంమీద మేఘం ఆవరించింది. అజ్ఞానఫలితంగా సంభించే ప్రమాదాలవలె గాలి తెరలు, జడివాన ప్రాణికోటికి చికాకును కలుగ జేస్తున్నాయి.

నేను మా పిథి అరుగుమీద చాప పరమకొని గోడకు జేరబడి కూర్చున్నాను. మా యింటి తాటాకు మూల క్రిందికి దిగిఉంది. అరుగు మట్టిది; విశాలంగా ఉంది. మా యింటిముందు కంకర తేచిపోగా తయారైన చాచాలోడ్డు. దాని తరువాత కొన్నివరిచేలు. అవి తాటాక మామిడిచెట్ల బారుతో కాలవగట్టు. దాని కొవల మళ్ళీ వరిచేలు. ఇంకా దూరానికిమాస్తే ఆకాశం భూమి కలిసే క్షితిజం. జడివానవచ్చేకబ్బం మనస్సుకి మైకాన్ని కలుగజేస్తోంది. చదువుదామని ఎదుట బెట్టుకొన్న దినపత్రిక అలాగే పడిఉంది. ఎదుటికి చూస్తూ ధ్యానిస్తూ కూర్చున్నాను. వర్షంనుండి రక్షించుకొంటూ ఒక కుక్క మా యింటి రెండో అరుగు యెక్కింది. శరీరమంతా టకటకమని ఉప్పుడు చేస్తూ వంటిమీద నీటిని నులుపుకొంది మూలకుపోగా పడుకొంది నాకు యెదురుగా మామిడిచెట్టు మొదలు దగ్గరకు రెండు గాడిదలుచేరి, తిలలు వంచు కొని దగ్గర దగ్గర గా నిలబడ్డాయి. ఇంతలో నా దగ్గర

చదువుకొనే సుబ్బారావు పుస్తకాలసంచి చొక్కా క్రింద పెట్టుకొని వంగి వంగి చురుగ్గా నడచివచ్చి మెల్లైక్కాడు. వాడి బట్టలు, తిల తడితాయి. చొక్కాక్రింది సంచితీసి అరుగుమీద పెట్టాడు. “ఏమిరా! వర్షంలో తడుస్తూ వచ్చావు! ఏ మంత వించిపోయింది? ఇవే బడికి శిలపుకూడాను?” అని అంటూ తొందరగా లేచాను. లోపలికి వెళ్ళి రెండు తుండుగుడ్డలు తెచ్చి “లాగూ చొక్కా విప్పియ్, తడిసి ముద్దయిపోయాయి” అంటూ వాటిని యివ్వబోయాను. “వద్దండి, వద్దండి, కాస్తేపటికి ఆరిపోతాయండి” అంటూ చొక్కా ముందుభాగం పిడుస్తున్నాడు. “ఏడిసిపట్టేఉంది! గుడ్డలు తడిసి ముద్దయితే ఆరిపోతాయంటా వేమిటి? తడిగుడ్డల్తోఉంటే జలుబు చేస్తుంది. ఊర తీసుకో! త్వరగా విప్పియ్, ఆ గుడ్డలు” అని కొంచెం గర్జించాను. విధిలేక తువ్వార్లు తీసుకొన్నాడు. ఒకటి చుట్టబెట్టుకొని రెండోదానితో తలా వళ్ళూ తుడుచుకొన్నాడు. ఇంతలో నాభార్య, రాన “అయ్యో, అదేమిరా తడుస్తూ వచ్చావ్! పది, లోపలికి. నీళ్ల పొయ్యిదగ్గర కూర్చో!” అంటూ గుమ్మం లోకి వచ్చి నిలబడింది. వాడు లాగూ చొక్కా పిండుతూ అరుగు చివర నిలబడ్డాడు. “త్వరగా కొనియ్యి, రా లోపలికి!” అని మళ్ళీ హెచ్చరించింది. వాడు నెమ్మదిగా సంచిలోని పుస్తకాలు బయటికి తీసి అరుగుమీద పెట్టి సంచి లోపలికి తీసుకొనివెళ్లాడు. సంచిలో ఇంకా యేవో ఉన్నాయి. వాడి వెనుక నేనూ లోపలికి వెళ్ళాను. వాడు లోపలి వసారాలో సంచిలోని వంకాయలు దిమ్మరిచాడు. “ఏమిరా, వర్షంలే అర్థంకాదూ, యేదోఒకటి తెస్తూంటావ్? వాటిని సంచిలోకి యెత్తు! సాయం కాలం తీసుకొనిపోదువుగాని” అని కొంచెం కఠినంగా హట్లాడాను. వాడు చిక్కముఖంతో ‘మా అమ్మ తీసుకు వెళ్ళమందండి’ అన్నాడు.

“మీ అమ్మ, నువ్వు అడక్కుండా తీసుకెళ్ళు మందా?” వాడు మాట్లాడలేదు. “మాకోసం యేమీ లేవదని చెప్పడం ఇది యోగభయ్యాసారి. వద్దు, తీసుకు పొమ్మంటే యేడుస్తావు. నువ్వు యేవేవో తెచ్చి మాకిచ్చేస్తున్నావని, ఇల్లుగుల్లచేస్తున్నావని మీనాస్లు గోలపెడతారు. ఎందుకు మాకిలేనిపోని సంత. అణా డబ్బులు పెడితే వచ్చేకాయగూరకి మేం అప్రతిష్ఠసాలు కావలసివస్తోంది. వాటిని సంచిలోకి ఎత్తెయ్! ఊ! చూస్తావే?” అని గద్దించాను. “ఇంక తీసుకురానండీ” అని అలాగే తలవంచుకొని నిలబడ్డాడు. రెండుకన్నీటి చుక్కలు వాని పాదాలముందుపడి మట్టిలోకి ఇంకి పోయాయి.

వద్దని ఎన్నిసార్లు చెప్పామరా? మీ వాళ్ళకి యిష్టంలేనప్పుడు యెందుకు నాయనా లేవడం? నువ్వా, తిట్లూ డెబ్బలూ లింట్లున్నావు, మేనూ, అప్రతిష్ఠ పాలౌతున్నాం. వేళికి వచ్చి చదువుకొని పోక ఇవన్నీ యెందుకురా? నువ్వు పెద్దవాడవయి సంపాదించేటప్పుడు నీ యిష్టమొచ్చినన్ని తెచ్చియ్యి, వద్దంటామేమో చూడు. సరే వాటికేం గాని బట్టలు దండెంమీద ఆరవెయ్యి. పొయ్యి దగ్గరకూర్చో.” అంది రాధ. వాడువెంటనే కొయలు అక్కడే వదిలి దండెంమీద బట్టలు ఆరేశాడు. పొయ్యిదగ్గర కూర్చున్నాడు. “వర్షంలో ఎందుకు వచ్చావ్? చద్దన్నం తిన్నావా?” అని ప్రశ్నించింది రాధ. “సంగంధూరిం వచ్చాక వచ్చిందండీవద్దం” అన్నాడు. “కాస్సేపు వద్దం తగ్గేదాకా యే పాకలోనైనా ఆగలేకపోయావా? ...మరి అన్నం తిన్నావా?” అని మళ్ళీ ప్రశ్నించింది. “తిన్నానండీ” అని జవాబు చెప్పాడు. వాడి జవాబు పూర్తిగా వినిపించుకోకుండా, లోపలికి వెళ్ళి గ్లాసుతో కాఫీ తెచ్చి వాడి ముందుబెట్టి “ఈ కాఫీ త్రాగు! చలితగ్గుతుంది.” అన్నది రాధ. “వద్దండి, వద్దండి కాఫీ ఎవ్వడూ త్రాగనండి” అని బిడియ పడుతూ అన్నాడు. “త్రాగవని తెలుసులే, ఈ వేల్చికి త్రాగయ్!” అంది. “వద్దండి త్రాగనండి” అంటూ ముడిచిపెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. నేను కొంచెం దగ్గరగా వెళ్ళి “మే మిచ్చిన దాన్ని వద్దనకూడదు, త్రాగయ్!...ఊ! తీసుకో” అని ఒత్తిడిచేశాను. తప్పని సరిగా గ్లాసు తీసుకొని బలవంతంగా త్రాగాడు. వెంటనే లేచి నూతి దగ్గర గ్లాసు కడిగి

తెచ్చి వసారాలో పెట్టాడు. నేను మళ్ళీ వీధి అరుగు మీదికి వచ్చాను. నావెనుక నే పిల్లలూ వాడూవచ్చాడు. “తెలుగుపద్యం, ఇంగ్లీషుపద్యం వచ్చాయంకి. చూడకుండా వ్రాయనాంకి” అన్నాడు. “కాస్సేపు వళ్లు ఆరి చలి తగ్గేవరకూ పొయ్యి దగ్గరకూర్చోరా, ఇంత లోకే చదువు చెడిపోగులే” అన్నాను. కాని వాడు కదలేదు. తల వంచుకొని పుస్తకాలు తిరిగేస్తున్నాడు, వాడి ముఖంలో చదువు చెడిపోతోందనే భాగవ్యక్తమౌతోంది. “సరే, పొయ్యి దగ్గర కూర్చుని వ్రాయ, వెళ్ళు” అన్నాను. పుస్తకాలు తీసుకొని లోపలికి పోయాడు.

సుబ్బారావు తండ్రి పాతిక ముప్పైయ్యేయ్యేకరాల భూస్వామి. వాళ్ళయిల్లు మా అత్తగారింటికి యెదురుగా ఉంది. వాళ్ల దో చిన్నగ్రామం. అది నే నివ్వకున్న ఊరికి మైలున్నరదూరముంది. శిథిలమైపోయిన కంకర బాట అనేక వంకరలు తిరుగుతూ ఈ రెండు గ్రామాల్ని కలుపుతోంది. సుబ్బారావుకి ముగ్గురన్నలు ముగ్గురు తమ్ముళ్లు ఉన్నారు. వాళ్ళది స్వంత వ్యవసాయం. పాడి, పంట, సంతానంతో ఆ యిల్లు నిండుగా ఉంటుంది. సుబ్బారావు తండ్రి, ముగ్గురన్నలూ వ్యవసాయపు పనుల్లో ఉంటారు. చేపలు తేరిన శరీరాలతో, బండబారిన బుద్ధులతో ఉన్న వాళ్ళని చూస్తే పసుపులకి వాళ్ళకి ఎంతో లేడా లేదని పిస్తుంది. వీని అన్నలలో ఒకనికో యిద్దరికో పెళ్ళిళ్ళయూ యనుకుంటాను.

రెండేళ్ళ క్రితం, సంక్రాంతి పండుగకు పది పన్నెండు రోజులు నేను మా అత్తవారింట్లో మకాం చేశాను. నేనక్కడికి వెళ్ళిన మరునాడు ఉదయం వీధి అరుగుమీద పడకమర్చిలో పత్రిక చూస్తూ కూర్చున్నాను. పదిపదకొండేళ్ళ కుర్రాడు నెమ్మదిగా అరుగుదగ్గరకు చేరాడు. వీడు ఆ యెదుటి యింటి వారి పిల్లవాడని ఊహించాను. ‘ఏం వచ్చావ్?’ అన్నాను. ‘యేంలేదండీ’ అన్నాడు. అరుగుమీదకు మోచేతులమీద వారి వీధి వైపుకి చూస్తూ క్రింద నిలబడ్డాడు. నా దృష్టి పత్రికమీద లేదు. నల్లగా కళ్ళ కళ్ళలాడే వాని ముఖం చూస్తున్నాను. వాడు మధ్య మధ్య నావైపు చూచి మళ్ళీ ముఖం తిప్పకొంటున్నాడు. వాడు యేమీలేదని నాతో చెప్పినా వాని ముఖం తీరు చూస్తే నాతో యేదో మాట్లాడాలనే ఉద్దేశం ఉన్నట్టు

సృష్టపడుతోంది. పది పదికొండేళ్ళ కుర్రాడు పనేమీ లేకుండా అంత బుద్ధిగా నా యెగుట నిలబడం నాకు కొంచెం వింతగా ఉంది. నేను ఆయివారు వంశల మంది పిల్లలు చదువుకొనే హైస్కూల్లో పని చేస్తున్నప్పటికీ తరగతిలో తప్ప మరెక్కడా యే పిల్లవాడూ నన్ను పలుకరించి మాట్లాడకు, నా యెగుట నిలబడకు. సాగ్యమైనంతవరకూ పిల్లలు నన్ను చూసి తొలగిపోతారు. ఎగుట బడితే ఒక్కొక్కడు ఒక నమస్కారం చేసి పోతాడు. 'వీడు మా స్కూల్లో చదివే కుర్రాడు కాదుగా' అనుకొన్నాను చువస్సులో. పిళ్ళ కుటుంబంలో ఉన్న వాళ్లందరిలోకీ వీడు తప్పబుట్టినట్లున్నాడు. నల్లగా, బలహీనంగా ఉన్నాడు. కాని విశాలమైన వాని కళ్ళు, నుదురు వాని నూత్న బుద్ధిని వ్యక్తం చేస్తున్నాయి చదువుకొంటే బాగా అభివృద్ధికి వచ్చేవాడిలా కనుపిస్తున్నాడు. వాణ్ణి గురించి ఆలోచిస్తున్నా నే గాని మాట్లాడలేను. కొంత సేపటికి వాడు 'మీరు హైస్కూల్లో మాస్టారాండి?' అని ప్రశ్నించాడు. "అలా" అన్నాను యింకా యేమైనా అడిగితే చెప్పడానికి కుతూహల పడుతూ. 'వచ్చే యేడు మీ స్కూల్లో చేరతానండి' అన్నాడు మెల్లగా. 'ఓ తప్పకుండా చేరు; ఇప్పుడేం చదువు పున్నావ్' అంటూ చేతిలోని పత్రిక క్రింద పెట్టాను. 'విక్టోక్లాసండి. మా క్లాసులో నేనే ఫస్ట్' అని నన్ను చెప్పుకొంటారండి మీ స్కూల్లో?' అని ఆత్రుతతో నా వైపు చూశాడు. 'క్లాసులో ఫస్టుగా ఉంటున్నావుగా? బాగా చదివేవాళ్ళను తప్పకుండా చేర్చుకొంటారు.' అని వానికి సంతోషం కలిగించాను. అది మొదలు వాడు నన్ను వదలిపెట్టలేదు. మధ్యాహ్నం తన పుస్తకాలన్నీ నాకు చూపించాడు. వాటిలోని పద్యాలు, పాఠాలు తనకు బాగా వచ్చునన్నాడు. తన లెక్కల పుస్తకంలోని ప్రతీ లెక్కా తన చేస్తానన్నాడు. ఫస్టుఫారం ఇంగ్లీషు పుస్తకంలో సగం పాఠాలు తనకు వచ్చునన్నాడు. 'ఏమైనా అడగండి చెప్తాను' అన్నాడు. చదువులో వానికుండే ఉత్సాహం ఆసక్తి నన్ను చకితుణ్ణి చేశాయి. అన్ని విషయాల్లోనూ ఒకటి రెండేసి ప్రశ్నలు వేశాను. అన్నింటికీ చక్కగా జవాబులు చెప్పాడు. 'యే క్లాసులో చేరతావు?' అని అడిగాను. 'ఈయేడు అయిదోక్లాసు అయిపోతుంది కాదండీ, ఆరోక్లాసులో చేరతానండి' అన్నాడు. 'వచ్చే వేసంగి కలవుల్లో

యేవరిదగ్గరైనా చదువుకొని ఈ యింగ్లీషు పుస్తకం తూర్చి చెయ్యి; ఫస్టుఫారం లెక్కలు కూడా నేర్చుకో, నెలకు ఖాతంలో చేయొచ్చు' అన్నాను. వాని సంతోషానికి మేరలేను. 'తప్పకుండా మీదగ్గరికి వచ్చి చదువు కొంటానండి.' అని చెప్పి యింటికి వెళ్ళాడు. మరో అరగంటకి తిరిగివచ్చాడు. ఇండాకటి ఉత్సాహం ఇప్పుడు వానిలో లేదు. ముఖం యేకాత్మకు నూచి ప్లాండ్. సాయంకాలం వేళ చేలగట్టుంట తిరిగివచ్చామని బయలుదేరాను. వాడు నన్ను నెంబడించాడు. "ఏం, నాతో వస్తావా?" అన్నాను. "వస్తానండి" అని దీసంగా అన్నాడు. పదిళ్ళువాటి హిరిబయటికి వచ్చాం. "అలా ఉన్నావేం?" అని అడిగాను. "మాబాబు చదువుచున్నాడు ఈ చదివింది-చచ్చే అన్నానండి" అని కళ్ళు చొక్కా ముందుభాగంలో యెగుటకొన్నాడు. "ఈ మాత్రం వానికి యేవవవ మెందుకు? మీచాబుతో నేను చెప్తానులే" అని ఊరడించయాను. "మాబాబు విననండి. నిరుడే చదువు మా నెయ్యమన్నానండి, పాలంపని చెయ్యమని తిడుతూంటానండి. తిడుతూన్నా నేను బడికి వెళ్ళవం మానలేదండి" అని తన నిరాశను వెల్లడించాడు.

"పరవాలేదు, నేను మాట్లాడి నువ్వు చదువుకొనే ఏర్పాటు చేస్తానుగా" అని ధీమాగా చెప్పాను. నేను పిల్లకాలువ గట్టుయొక్కి ఒకచైపుకి నాలుగడుగులు వేశాను. "ఇటుచైపుకి వెనదామండి" అని కొంచెం తొట్రుపడుతూ నా వెనుక నిలబడి అన్నాడు. నేను వెనక్కి తిరిగి "ఏం?" అన్నాను. "అబ్బే, యేమీలేదండి, ఇటు బావుంటుందండి" అన్నాడు. సంశయిస్తూ. "ఏం ఇటు బాగుండదా?" అని ప్రశ్నించాను. "అటు బాగా నే ఉంటుందండి" అని నసిగాడు "ఇటెందుకు వెళ్ళిందంటున్నావ్?" అని వాడి ముఖం లోకి చూచాను. వాడు మాట్లాడక తలవంచుకొన్నాడు. "సంశయిస్తున్నావేం? చెప్ప" అటు మా పాలం ఉందండి." "మరీ నుంచిది, మీపాలం చూడొచ్చుగా?" "అక్కడ మా అన్నయ్యలున్నారండీ, తిడతారండి" "ఎందుకు తిడతారు? ఏం చేశావేమిటి?" "వాళ్ళు రోజూ పాలం రమ్మంటారండి, నేను చదువుకోవం వాళ్ళకి యిష్టంలేదండి" "ఇవారే నేను దగ్గర ఉన్నానుగా? తిట్టరు, రా, ఇటే పోదాం" అని నేను నడిక సాగించాను. విధిలేక నావెంబడి వస్తున్నాడు. నాలుగుదూరంగాను నడిచాక పెద్దపకుపులకాలక నిపించింది.

“అదేనండి మా మాళ్ల సాల” అన్నాడు. మరి నాలుగడుగులు వేసి వెనక్కి చూచాను. వాడు బెదురుమాపులు చూస్తూ అక్కడే ఆగిపోయాడు. “ఆగిపోయావేం? రా! నేనుండగా నిన్నెవ్వరూ యేమీ అనరు, ఊరి, రా!” అని హెచ్చరించాను. వాడు నెమ్మదిగా అడుగు లేస్తూ బయలుదేరాడు. పాక సమీపానికి వచ్చేసరికి వాళ్ళ అన్నలలో రెండోవాడు ఇనపనునిషిలా నేల అదిరేటట్లు అడుగులు వేసుకొంటూ ముచ్చెపు వస్తున్నాడు. తమ్ముణ్ణి చూచి “యేరా, నువ్వేమిచేసి యెక్కడ సచ్చావ్? ఇప్పుడెందుకూ నేనులూపుకుంటా వచ్చావ్? మేం పొలంలో పడి సచ్చేట్టు సాకిరి నేత్తోంటే వణ్ణం లేలేవూ?” అంటూ నన్ను గాటి నా వెనుక నాలుగుగజాల దూరంలోవున్న తమ్ముడిదగ్గరకు వెళ్లాడు. నేను వెనక్కి తిరిగి యేవో చెప్పబోయేలోగానే “మాట్లాడవేం యెదవా?” అని వాని చవచ మీద చెక్కున కొట్టాడు. నేను తొందరగా దగ్గరకు వచ్చి మరి కొట్టకుండా అడ్డగించాను. నన్ను చూచి ఇంకేమీ చెయ్యలేక “నూడిండి బాబూ! ఇంటికొచ్చింది చి వణ్ణం మేనా లేలేకపోలే మరెందుకండి యీ బక్కెదవ్?” అంటూ విసురుగా వెళ్ళిపోయాడు. నాకు ముచ్చెరుటలు పోకాయి. తల తిరిగింది. నాదనువూ, తెలిపి తుమ్ముమోడులాంటి ఆ మనిషి ముందు యెందుకూ పనికిరాదేదు. ఆ కుర్రవాడి తలను రెండు చేతులతోనూ పట్టుకొని నా కడుపుకి అదుముకొన్నాను. వాని కళ్ళ నుండి నీరు యేకధారగా కారుతోంది. నల్లని దవడ పొంగింది. నీవును బలవంతాన అణచుకొంటున్న కారణంచేత ఎక్కిళ్ళు వస్తున్నాయి. కోమలమైన వాని లేతహృదయాన్ని నా చేతులతో నలిపి రక్తం పిండుతున్నట్లు పించింది నాకు. ఇటు, వద్దంటే బలవంతాన తీసుకొచ్చాను యీ వనికండును—ఈ మాట గుహలోని పులి గర్జనలా నా హృదయంలో ప్రతిస్పందిస్తోంది. వాని చొక్కా యెదుటి భాగమంతా కన్నీరు తుడుచుకొంటున్న కారణంచేత తికిసి పోయింది. వాని చెయ్యి పట్టుకొని వచ్చిన త్రోవనే నడవసాగాను. వానికి యేదో చెప్పి ఊరట కలిగించాలని నా ఊహ. కాని వానితో యే ముఖం పెట్టుకొని మాట్లాడగలను. కొంతదూరం వెళ్ళాక “నేను చదువుకొంటున్నానని కోపమండి మా అన్నయ్యలకి. రోజూ యేదో వంకబెట్టి తిడుతూ

కొడుతూంటారండి” అని వాడు నన్ను మాట్లాడానికి ప్రేరేపించాడు. “బొనురా బాబూ, వాళ్ళు అడివి జంతువులు” అని, మరి మాట్లాడలేక పోయాను.

ఆ రాత్రి భోజనాలయక నేను అరుగుమీద జోర్పున్నాను. మా మామగారు, ఇంకా నలుగురైనా గురు పెద్దయనుషులు ఒక్కొక్కరుగా అరుగు మీదకు చేరారు. వారిలో మా మామగారే కొంచెం సంస్కృతం, తెలుగుా దిగువుకొన్నాడు. మిగిలినవారిలో ఇద్దరు ముగ్గురికి చవచం వ్రాసుడం మాత్రమే వచ్చును. మిగిలినవారికి అదీ రాదు. వారు రోజూ రాత్రి భోజనాలయక యీ విధంగా చేరి యేదో లోకాభిరామా యణంతో కాలక్షేపం చెయ్యడం వారి అలవాటు. అప్పుడెప్పుడు పది పదిపాను రోజులపాటు మా మామగారు పురాణం చదువుతూంటారు. ఆ చుట్టు ప్రక్కల అడా మగా వచ్చి పురాణం వింటూంటారు. అదిలేని రోజుల్లో లోకాభి రామా యణం సాగుతోంటుంది అక్కడకు చేరిన వారిలో యెదురింటి యజమాని జగ్గయ్య కూడా ఉన్నాడు. కొంతసేపు నేను వారి ప్రసంగాలు వింటూ కూర్చున్నాను. ఆ తరువాత “జగ్గయ్య, మీ కుర్రవాడు చాలా బుద్ధిమంతుడూ తెలివైన వాడూ సుమా” అని వాని అభిప్రాయం రాబట్టడానికి అన్నాను. “ఎవడండి?” అన్నాడు. “వాడే వివో క్లాసు చదివే కుర్రాడు” “సుబ్బారావాంశి” “ఆరి, ఆరి” “ఎందుకొచ్చి తెలివండీ కూటికా గుడ్డకా?” అని నిర్లిప్తంగా అన్నాడు. “అదేమిటయ్యా అలా అంటావు? శ్రద్ధగా చదివిస్తే చాలా అభివృద్ధిలోకి వస్తాడు.” “వశ్యించి పనిచేసే కడుపు నిండా తిని సుకపడక యెందుకొచ్చిన సదువులండీ యివి. ఒట్లూ యిల్లూ గుల్ల నేసుకొని చూలు పైస్తూ, బియ్యెలు సదవడం, ఆ తరువాత నాకికోసం అడ్డమైన వోళ్ళ కాళ్ళూ పట్టుకోడం. ఇంతా యేజితే అరవయ్యా డెబ్బయ్యాకడిగి నేతుల్లో పెడ్రారు. పట్నాల్లో ఆ జీతం సాలక మిగిలున్న యిట్లూ వాకిళ్ళూ అమ్ముకోడం; అయి కూడా అయిపోయాక లంచాలతో మా బోటిగోళ్ళని గద్దలూ రాబందుల్లా పీక్కు తినడం. వద్దు బాబూ! మాకు సదువులెందుకు, యిలా బతికిలే సాలు” అని ఉచ్చైస్వరంతో విరామం లేకుండా మాట్లాడాడు. “మహాభేషుగ్గా చెప్పావోయ్,” అన్నాడో ముసలాయన ప్రక్కను కూర్చుని. “నిజమే,

ఇప్పుటి చగువు లూగే ఉన్నాయి" అన్నాకింకో ఆయన. ముత్తంమీద అక్కడున్న నలుగురూ జగ్గయ్య మాటల్ని సమర్థించారు. ఈ మాటలు వాని మాటై సంవత్సరాల అనుభవపారం. ఆశీర్వాదమొకటిని మన స్సులో శిక్షి గులుంబడేవారి నిత్య జీవిత వ్యవహారాలను మధించగా వచ్చిన హాహుళం జీవిత సంగ్రామంలో వాని హృదయానికి తగిలిన గాయాల బాధవల్ల వెలు వడిన ఆక్రందనం. అక్కడున్న వాని వారి వారి ప్రసంగాలను విన్నారించి నే నేమి చెబుతానో అని నా నైపు మాస్తున్నారు. ఓధి తనావీక్రీ వేలాడుకున్న హరికెన్లాంటిగు వెల్తురులో నేను ఒకసారి జగ్గయ్యను ఖం మాడబోయాను కాని అతను ఓధిస్త్రుకి మాస్తున్న కారణంచే వాని ముఖలక్షణాలేవి నాకు కనుపించలేదు. "నువ్వు చెప్పిన మాటలు కాదనడానికి వీలేను. కాని నువ్వు చెప్పినది, చదువుకొని నాకరీలు చేస్తున్నవారిని గురించి. వారు జీవనోపాధికోసం నాకరీలలో ప్రవేశిస్తారు. ఆ జీతపురాశ్యోగో కనువులంజక అక్రమ ప్రవర్తనకు సిద్ధపడతారు. కొంత కాలానికి అది అలవాటై చివరికి పరమేష్వరపృష్టి, అంగులో మానవునికుండే విశిష్టతను మరచిపోయి మానవత్వాన్ని పోగొట్టుకొంటారు. నిజానికి వారు వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసే యంత్రాలంటివారు. వారిని చదువుకొన్న వాళీ నడం పొరపాటు. చగువును మరచిపోయినవాళ్ల నడం మంచిది. కాని నాకరీచేసేవాళ్లందరూ ఇట్లాగే ఉండరు. తన ఉద్యోగ ధర్మాన్ని గుర్తించి, నీతి నియమాలకు కట్టుబడి, ప్రజల శ్రేయస్సుకోసం పాటు బడేవారు నూటి నొక్కడైనా లేకపోలేను." అని యింకా నేను చెప్పబోతుండగా "అలాంటాడికి కూడేదండీ?" అన్నాడు జగ్గయ్య. "నిజమే, అలాంటి వాళ్లకి కనువు నిండే పరిస్థితులు యింకా యేర్పడ లేదు మన దేశంలో. సరే, దానిమాట అటుంచు. అని నీతిగా ప్రవర్తించే ఆఫీసర్లు, గుమస్తాలు, డాక్టర్లు, లాయర్లు మొదలైనవారిని మాత్రమే నువ్వు యెరుగును వనుకొంటాను. మీరుగాక చదువుకొన్న వారెందరో ఉన్నారు యెరుగుదువా?" అన్నాను. "ఇంకేమన్నా రండీ" అన్నాడు అహాయకంగా: "నువ్వు అప్పుడప్పుడు పురాణం వింటుంటావు. ఆ రామాయణం భారతం, భాగవతం వ్రాసినవారు చదువుకొన్నవారే నంటావా?" "నదురకోపోలే అంత గొప్పగా రాయ

గల్గురాండీ?" "మీ ఇంట్లో పద్యాలేమైనా ఉన్నాయా?" "లేకేవండీ" "అంగులో నీ కళ్లకి అందంగా కనుపించి నీకు ఆనందాన్ని కలుగజేసే పద్యాలేమైనా ఉన్నాయా?" "లేకేవండీ, ఆ ముగ్ధ నేను కాకినాడలోనప్పుడు పద్యాల గుకాణంలో గొడవమీద మురగి కుప్పెను, ఆంజనేయులలో పటాల్ని గూచి రోడ్డుమీద పోటాన్నవాడై అట్టే ఆగిపోయాను. గుకాణంమీద కెళ్ళి నంట నే కొన్నానండీ" "అయితే ఆ పటాలు రాసినవోళ్ళు చదువుకొన్నవారేనా?" "ఆ రాసినోళ్ళు ఓయ్యేలు సుంకొన్నారంటారా?" "లేదు. ఓ. ఏ. చదువుకొన్నవాళ్ళు మాత్రమే చగువు కొన్న వాళ్ళుకూడు. మంచి మంచి కథలూ, నాటకాలూ, నవలలూ, కావ్యాలూ, వ్రాసేవారు, కన్నుల విందుగా చొమ్మలు వేసేవారు, చెల్లకంపుగా పాడేవారు ఆరూ విషయాల్లో చదువుకొన్న వాళ్ళే. హైస్కూల్లో చగువు సామాన్య జ్ఞానం కలుగజేస్తుంది. తరువాతి ఎవరికి యే విద్యలో ఆసక్తి ఉంటుందో ఆ విద్య నేర్చుకోవాలి. అంగులో ప్రవీణత సంపాదిస్తే ప్రజలు వానిని మెచ్చుకొంటారు. వాని విద్యకు ఆనందిస్తారు. అ నేకమంది వాని విద్యవల్ల జ్ఞానమూ, లాభమూ, ఆనందమూ పొందుతారు. భగవంతుడు అటువంటి వానిని మెచ్చుకొంటాడు. ఇవమంగు, పరమంగు వారు ఆనందం పొంద గలుగుతారు. మీ కుద్రచాడు చదువుకొని నాకరీయే యెందుకు చెయ్యాలి? ఏదో విద్యలో ప్రవీణుడై మీ వంశానికి కిరీ సంపాదించగలడేమో! మీలో ఎవరికీ చగువు లేనేలేదు. ఉత్సాహమూ, తెలివీ ఉంది గనుక వాడి నైనా చదివించడం మీకు ధర్మం. చదువో, చదువో అని యేడ్చేవాణ్ణి పంపులను కొయ్యమండం చాలా అన్యాయం" అని జగయ్య ముఖంలోకి చూచాను. నా ఉపన్యాసం నిష్ఫలం కాలేదు. చాలవరకు జగయ్య మనస్సును మార్చింది. "ఏదో మూలు పైనలువరకూ అయితే డబ్బు పెట్టగలమనుకొండి. ఆ తరువాత వందలు కావాలంటే ఎక్కడినుండి తేగలమండి డబ్బు" అన్నాడు. "మీందు అంతవరకూ చదివించు. ఆ తరువాతి వాడితో వ వాడే మాయ కొంటాడు. చదువులో మొదటివాడుగా ఉంటే గవర్నమంటే యిస్తుంది వాడి చదువుకి డబ్బు." "అలాగారండీ? మీ రెండుకు నెప్పోరో, వచ్చేయేడు మీ స్కూల్లో జేరిపిద్దాం లెండి. కూతంత కనిపెట్టి

నూత్నోండాల్ మిరు” “అలాగే, వచ్చే వేసంగుల్లో రెణ్ణెల్లా నా దగ్గరకు పంపిస్తుండు. ఇంగ్లీషు, లెక్కలు చెప్పి సెకండు ఫారంలో చేర్చిస్తాను.” “నిత్రం, అలాగేసండి” అన్నాడు. మిగిలిన పెద్ద మనుషులు ‘తెలివైనవాడైతే తప్పకుండా చెప్పించవలసిందే చదువు’ అని ఒకరూ, ‘ఈ రోజుల్లో చదువు తప్పకుండా ఉండవలసిందేనయ్యా’ అని ఒకరు తలొకరికి గా నిర్ణయాన్ని బలపరిచారు.

* * *

ఆ తరువాత వేసంగుల్లో రెండు నెలలు సుబ్బారావు నా దగ్గరకి వచ్చేశాడు. నూక్కులు తెలిచాక వాణ్ణి సెకండు ఫారంలో చేర్పించాను. ఆ తరువాత కూడా వాడు రోజూ ఉదయమూ, రాత్రి రావడం, బల్లోకి కావలసిన విషయాలు నేర్చుకొంటూ ఉండడం జరుగుతోంది. సెకండు ఫారంలోనూ, ధర్మ ఫారంలోనూ స్వస్థు మార్కులు వాడినే. నిరడు పాడే మాస్టరుగారితో చెప్పి, గవర్నమెంటు స్కాలర్ షిప్పుకు దరఖాస్తు పెట్టించాను. స్కాలర్ షిప్పు యిస్తున్నారు. తరువాత ఒకనాడు ఉదయం, సుబ్బారావు రోజూకంటే ఆలస్యంగా వచ్చాడు. రోజూ ఉండే ఉత్సాహం వానిలో లేదు. ముఖం వివర్ణంగా వుంది వచ్చి అరుగు మీద కూర్చుని మాట్లాడకుండా పుస్తకంలోని కొగితలు తిరగేస్తున్నాడు. “ఏమిరా, అలావున్నావే?” అని ప్రశ్నించాను. పొంగివచ్చే దుఃఖాన్ని దిగ్మింగుతూ “ఏంటదండి” అన్నాడు. “ఏమీ లేదంటావేమిటి, వంట్లో బాగాలేదా?” “బాగానే ఉండండి” “అయితే అలా యేడుపుముఖం పెట్టావెందుకు? ఇంటి దగ్గర దెబ్బలుతిన్నావా?” వాడు మాట్లాడలేదు. తల వొందుకొని కూర్చున్నాడు. “చెప్పు ఛరి, యేం జరిగిందేమిటి?” అని మళ్ళీ ప్రశ్నించాను. “మాబాబూ, పెద్దన్న తిట్టారండి. మా పెద్దన్న కొట్టాడు కూడా నండి.” “ఎందుకు?” మాస్టరుకి ట్యూషన్ ఫీజు యిమ్మన్నానండి” “ఎందుకడిగావ్? నేను నిన్ను అడగమన్నారా?” “లేదండి, నేనే అడిగానండి” “నేను చెప్పనిదే ఎందుకడిగావురా? ఊర్, అడిగితే యేమన్నారా?” “మీమేస్టరు అడగమన్నారా? అన్నారండి లేదన్నానండి. అయితే డబ్బు యిక్కడ పడి మూలుగుతోందనుకొన్నావా! అని బూతులుతిట్టి మా పెద్దన్న కొట్టాడండి. ఇరవోటి యెడవవచ్చుకీ ట్యూషన్ ఫీజు

కూడానా, మా నెయ్ ఆయనదగ్గరి కళ్ళపం అని మా బాబు తిట్టాడండి.” “సరే, యింకెప్పుడూ ట్యూషన్ ఫీజు కావాలని అడగకు.” “మరి గోపాలం, వెంకట్రావు యిస్తున్నారు కాదండీ” “వాళ్ళ పెద్దవాళ్ళకు చదివించాలని ఉంది కనక డబ్బుచ్చి చదివిస్తున్నారు. మీవాళ్ళకు నువ్వు చదవడమే యిష్టం లేనప్పుడు చదువుకోసం డబ్బెలాగ యిస్తారు?” “మరేలాగండి?” అన్నాడు తలవంచుకొని కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకొంటూ. వాని అమాయకమైన ప్రశ్నకు నాకు జాలికలిగింది. “ఏమీలేదు, నువ్వు వచ్చి చదువుకొంటూ వుండడమే చదువుకోనేవాళ్ళంతా డబ్బు యివ్వగలరా? కొంత మందికి మేము ఉచితంగా కూడా చెబుతూండాల్సి. ఇవ్వటం వుచ్చుకోడం గొడవ నీకెందుకు? నువ్వు వచ్చి చదువుకొంటూ వుండు” అని మండిలించాను.

* * *

మరి రెండురోజులు గడిచాక సుబ్బారావు తన వాసుకప్రకారం తెల్లవారేసుండు లేచి యింటికి వెళ్ళాడు. మళ్ళీ యేడుగంటలకి వచ్చాడు. వాడు చెయ్యవలసిన లెక్కను తెలియజెబుతూ నేను అరుగు మీద కూర్చున్నాను. మా రాధ “ఒకసారి లోపలికి రండి”—అని పిలిచింది. నేను వీధి గుమ్మం దగ్గరకు వెళ్ళి ‘ఏం?’ అన్నాను. “వియ్యం మాటేమిటి? మొన్న నిన్నా అప్పుచేశాను.” అంది. “ఈ పూటకీ కూడా ఎక్కడో తెప్పించు. సాయం కాలానికి ఎక్కడో తడుముతాను డబ్బు. ఇంకా వారానికి గాని రావు జీతాలు” అన్నాను. రాధ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. లెక్క సగం సగం చెబుతూ లేచి వచ్చాననే సంగతి మరచి అరుగుమీద పచారు చేస్తున్నాను. వారానికి గోచీకి ఎక్కువ గోణాకి తక్కువ లాంటిది. పూర్తిగా చావనియ్యదు, పూర్తిగా బ్రతకనివ్వదు. నెలకు అరవై ఒక్క రూపాయికి అణా తక్కువగా కడిగి చేతిలో బెడతారు. సంతకర్పరం చివరి భాగంలో రెండుమూడు నెలలు ట్యూషన్ వల్ల నెలకు యిరవయ్యో పాతికో వస్తాయి. జీతం వచ్చిన రెండో రోజునుండీ ఒక రూపాయ మొదలు పది రూపాయల వరకూ అప్పులు చేస్తూ కాలక్షేపం చెయ్యడం మళ్ళీ జీతం రాగానే అప్పులు తీరుస్తూండడం పరిపాటి. ఈ రోజున చేబదులు ఎవరిని అడగడమా అనే ఆలోచనతో కొంతసేపు అరుగుమీద పచారుచేశాను. ఆలో

చనకు అంతు దొరకలేదు. ఇంతలో నా దగ్గర చదువు కొనే కుర్రాడు గోపాలం గుమ్మంలోకి వచ్చాడు. వాడి ట్యూషన్ ఫీజుకోసం వాళ్లి నాన్నగారి దగ్గరకు పంపిణీమనే ఆలోచన కలిగింది. కాని ఇంకా వారం గడిస్తేనే గాని నెల పూర్తికాదు. అయినా తప్పును అనుకొని “గోపాలం! మీ నాన్నగారి దగ్గరకు వెళ్ళి నేనిమ్మావని ట్యూషన్ ఫీజు తీసుకోనిరా, కొంచెం అవసరం ఉండి ముందుగా అడిగాని చెప్పి మీ నాన్నగారితో” అన్నాను. వాడు తలూపి పుస్తకాలు అరుగుమీద పెట్టి ఇంటికి వెళ్లాడు. ఇప్పటికి సుబ్బారావుకి లెక్క చెప్పాలని జ్ఞాపకం వచ్చింది. వాడు ఇంతసేపూ మాట్లాడుకుంటూ నా వ్యవహారం తా కనిపెడుతూ కూర్చున్నాడు కాబోలు. నేను యథాస్థానంలో కూర్చుని లెక్క చెబుతున్నాను. వాడు తలూపుతున్నాడే గాని నే చెప్పేది వింటున్నట్లు తోచలేదు. “ఏంరా, అయిదుగురు మనుష్యులకు ఇరవై రోజులకు సరిపడే బియ్యమున్నాయి అదే బియ్యం పదిమంది తింటే ఎన్ని రోజులకు వస్తాయి? రోజులు తగ్గుతాయా పెరుగుతాయా?” అని అడిగాను. నేను వేసిర ప్రశ్న వాడు వినలేదు కాబోలు, నా ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పకుండా ‘అయ్యో’ అని ఊకొట్టేడు. “అదేమిగా, నా ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పకుండా ఊకొడుతున్నావేమిటి?” అన్నాను. “ఏమిటండీ?” అన్నాడు. “నీ తలకాయ” అని చిరాకు పడి మళ్లి ప్రశ్న వేశాను “రోజులు తగ్గుతాయని జవాబు చెప్పాడు. లెక్క పూర్తిగా చెప్పి చెయ్యమన్నాను. తప్పుచేసి చూపించాడు. నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. నేను బోధించిన విషయం వాడు శిప్పుచేసి చూపడం ఇది మొదటిసారి. మళ్ళీ బోధించిన తరువాత లెక్క సరిగా చేశాడు. ఇంతలో గోపాలంవచ్చి “రేపు ఇస్తానన్నారండి” అన్నాడు. “ఉహూ” అని ఒక చల్లని నిమ్మార్పు విడిచాను. ఇలాంటి ఆశాభంగాలు నాకు బాగా అలవాటే.

* * *

ఆ రోజున నేను ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి బాగా చీకటిపడింది. అప్పటికప్పుడే సుబ్బారావువచ్చి అరుగుమీద కూర్చుని చదువుకొంటున్నాడు. నేను కాళ్ళూ చేతులూ కడుక్కొని గదిలో బట్టలు మార్చుకొంటున్నాను. ఎదురుగా మంచంమీద యేదో కాగి

తంలా కనుపించింది. తీసి చూశాను. ఆశ్చర్యం కలిగింది. అది పదిరూపాయల నోటు. ‘రాధా’ అని పేరి చాను. గది గుమ్మంవరకూ వచ్చినప్పుడు “అచేమిటి, ఎక్కడ పుట్టిందికొచ్చా చేమిటి ఇమ్మ?” అంది. “ఎక్కడా పుట్టక వాడమఖం వేసకొని నేనొస్తే! ఇదెలా వచ్చింది మంచంమీదికి? నువ్వు పడేయ్యలేదా?” “నేను ఆక్కడెందుకు పడేస్తాను? అయినా పది రూపాయలు నా కెక్కడనుంచి వచ్చాయి?” అంది. కొంతసేపు మానంగా యిద్దరం ఆలోచిస్తూ నెలబడ్డాం. “గోపాలం గాని వచ్చాడా?” అన్నాను. “అబ్బే, రాంకే! నేను దానిమీద పక్కగులిపి వేసి ఒక అరగంబు అయింది. ఈలోగా సుబ్బారావు మీరూ తప్పు యింకెవరూ రాశేదు” అంది రాధ. ఈ మాటతో ఇది సుబ్బారావు చేసినదే అని నాకు దృఢపడినాగింది. నెమ్మదిగా పీఠి అరుగుమీదకు వెళ్ళాను. సుబ్బారావు తల వాల్చుకొని లాంతరు ముందు కూర్చున్నాడు. పుస్తకంలో వేజీలు తిరకేస్తున్నాడు. “సుబ్బారావు, గోపాలం వచ్చాడా?” అన్నాను. “లేదండీ” అని తల ఎత్తకుండానే జవాబు చెప్పాడు. వేజీలు యిటూ అటూ తొందరగా తిరకేస్తున్నాడు. “ఈ పది రూపాయలనోటు నువ్వు పడేశావా మంచంమీద” “ఏటండీ?” అని ఒకసారి తలెత్తి మళ్ళీ వాల్చాడు. “పరవాలేదులే, కంగారు పడకు. ఎక్కడిది నీకేనోటు?” “లేదండీ, లేదండీ నేనుకాదండీ” అని కంగారుగా అన్నాడు. “ఒరేయ్, ఇలాచూడు, నువ్వు ఇంతవరకూ ఎప్పుడైనా అబద్ధమాడావా? ఈ రోజుతో నీమీద నాకుండే నమ్మకం, అభిమానం, ప్రేమ, అన్నీ పోతాయి తెలుసా? నువ్వు అబద్ధమాడావంటే నన్ను మోసగించావన్నమాట నన్ను ఎప్పుడైతే మోసగించడానికి సిద్ధపడ్డావో అప్పుడింక ప్రపంచంలో ప్రతివాణ్ణీ మోసగించగలవు, మోసగించి చేసేపనులేమిటో తెలుసా?— దొంగతనం, లంచగొండితనం, జూదం, వ్యభిచారం, ఇవన్నీ మోసంమీద ఆధారపడి జరుగుతూంటాయి. నువ్వు మామూలుగా మూయింటికి రాదలచుకొంటే యథార్థం చెప్పి లేదాయీ నిమిషంలోనే నువ్వు మా అరుగు వదలిపెట్టవలసివస్తుంది.” అని కొంచెం తీవ్రంగా అన్నాను. వాడు బిక్కిముఖం వేసి “నేనే నండి” అన్నాడు. “అయితే ఎక్కడి

నుంచి తెచ్చావ్?” “నూ బాబు పెట్టిపోదండి” “అంటే యెవరికి తెలియండా దొంగతనంగా తెచ్చావన్నమాట?” అని గద్దించాను. వాడు మాట్లాడలేదు. తలవొంచుకొని కళ్లు తుడుచుకొంటున్నాడు. “సరే అయిందేమో అయింది. తెల్లవారు ఝానున ఈసోటు తీసుకెళ్ళి ఎక్కడనుంచి తీశావో అక్కడే జాగ్రత్తగా పెట్టు. ఇంక ముందెప్పుడైనా ఇలాంటిపని చేశావా, మాగుమ్మం ఎక్కనివ్వను, జాగ్రత్త!” అని మందలించి లోపలికి భోజనానికి వెళ్లాను.

మరునాడు వెల్లుగురాకుండా సుబ్బారావు పది రూపాయల నోటు తీసుకొని వెళ్లాడు. కాని ఆ రోజున మళ్ళీ యింటికి రాలేదు, బడికి రాలేదు. వాళ్ళ యింటికి సమీపంలో ఉండే పిల్లవాడొకడు స్కూల్లో చదువు తున్నాడు. “సుబ్బారావు రాలే దెంచేత?” అని నాని నడిగాను. “పెళ్ళో డబ్బుడికాట్టండి, వాళ్ళ బాబు చావకొట్టేశాడండి. ఏడుస్తూ కూర్చున్నాడండి.” అని చెప్పాడు. నా మనస్సు పరిపరివిధాల పోయింది. నేనే ప్రేరేపించి డబ్బు దొంగతనంగా తెప్పించానని వాళ్లు అపోహపడితే? నా బ్రతుకు నవ్వులపాలాతుంది. ప్రతీవాడూ వేలెట్టి మాపిస్తాడు నన్ను. ఆ రోజున క్లాసుల్లో పాఠాలు చెప్పకుండానే కాలక్షేపం చేశాను. బడి వదలుగానే యింటికి వచ్చి కుర్చీలో కూల బడ్డాను. రాధ “ఏమిటి, అలా ఉన్నారేం? వంట్లో బాగాలేదా?” అని అడిగింది సుబ్బారావు సంగతంతా చెప్పాను. “ఓస్, యితేనా! మనం వాణి డబ్బు తెచ్చుంటేగా, భయపడడం బాధపడడమాను? ఇదేమిటండీ, ప్రతీ చిన్న విషయానికి తలగట్టుకుని కూర్చుంటారు?” అని సాగదీసింది ఎగతాళిగా. ఇంతలో “మేట్టోరూ!” అని వీధిలో కేక. నాగుండెలు దడదడలాడాయి.

అది జగ్గయ్యగొంతుక. మా రాధ వెంటనే వీధిలోకి నడిచింది. జగ్గయ్య మా అత్తవారింటికి ఎదురింటి వాడవడంచేత, తరచు మావాళ్ళ అరుగుమీద కూర్చుంటూ వుండడంవల్ల మారాధకు చిన్నప్పటినుండి అతని దగ్గర చునువు యొక్కువ. “ఏం బాబా, ఇలావచ్చావ్” అంది. “మేట్టోరే రాధమ్మా?” అన్నాడు బిగ్గరగా. అంతవరకూ బయటకు వెళ్ళడమా మానడమా అని సందేహిస్తూ వాకిట కుర్చీలో కూర్చున్న నేను శ్వాసగట్టిగా గిలా గొంతుక సవరించుకొంటూ వీధి గుమ్మంలాకి

వెళ్లాను. “ఏమయ్యా! మీరింతవరకూ పెద్దమనిషి కనుకొన్నాను. ఇకం పనయ్యా, కుర్రోశిచేత దొంగతనంగా డబ్బు తెప్పిస్తావా?” అన్నాడు జగ్గయ్య. ఈ మాటలు వింటేబప్పటికి నాకు కోపమా ఆవేశమూ కలిగి శరీరమంతా కంపించింది. వాటి వెనువెంటనే దుఃఖం పొంగివచ్చింది. అన్నింటినీ అణచుకొని “ఎంతమాటన్నావు జగ్గయ్యా, నన్నెరగవూ నువ్వు?” అన్నాను “ఎరక్కేం బాబూ! ఇప్పటికి బాగా తెలుసుకొన్నాను. మెత్తగా తియ్యగా మాట్లాడే వోళ్ళే కొంపతీనేతారు.” నాకు ఆవేశం తీవ్రమయి నోటమాట రావడంలేదు. కాని మారాధ నాఅంత చేతగానిది కాదు. “కారణం లేకుండా నిందమోపడం చాలా గుర్కార్గం. విషయం పూర్తిగా తెలుసుకోకుండా నీ నోటికి వచ్చినట్లల్లా మాట్లాడుతున్నావు. మీకుర్రాడు నీతో యేం చెప్పాడు? మేం డబ్బు తెచ్చున్నామని చెప్పాడా?” అని ధీమాగా అడిగింది రాధ. “ఇంకేం చెప్పాలమ్మా, మేట్టోరూకోసం తీశానని చెప్తేను?” అని గర్జించాడు. “మాస్టారుకోసం తీశానని వాడు చెప్తే మేస్టారు తెచ్చున్నారని అర్థం చేసుకొన్నా వన్నమాట” అంది రాధ. “ఈయన చెప్పకపోతే ఆడెందుకు తెల్తాడు?” అని స్వరం తగ్గించాడు. మనస్సు ఆలోచనలో పడ్డంచేతకాబోలు. మనిషిలో ఉండేకేం తగ్గింది. “నీయిష్టంవచ్చినట్లు ఊహించుకొని మాయాదకు జగడానికి రావడం చాలా పొరపాటు. వెళ్ళి వాణ్ని వివరంగా అడుగు తెలుస్తుంది” అన్నాను నేను ప్రయత్నంతో. “వాడు డబ్బుతీసినట్లు ఎప్పుడు తెలిసింది నీకు?” అంది రాధ. “ఎప్పుడు తెలియడమేంటి, రాత్రే తెల్పింది. కూలోళ్ళకి డబ్బు యిద్దామని పెట్టి తెలిపిరిగదా, పెట్టి గల్లంతుగా ఉంది. అనుమానం కలిగి డబ్బు లెక్కెట్టుకొంటే పదిరూపాయలు తక్కువొచ్చాయి. పొద్దున్నే ఈయనవని అడిగితే తెర్రమొగం పెట్టి నోటు చేతికిచ్చాడు” అన్నాడు. “అయితే రాత్రి నేను తెప్పించుకొన్న డబ్బు వాడు మళ్ళీ ఇంటికి యెందుకు పట్టుకొచ్చాడు?” అన్నాను నేను.

“యేమో! యెందుకు తీశావురా అంటే, మేట్టోరీకోసం అన్నాడు. నోటు పుచ్చుకొని యిదవని సావగొట్టి నెవులు మూశాను” అన్నాడు మెత్తబడి. “మంచిపని చేశావ్? వాడు యెందుకు తీశాడో,

యేం చేశాడో, మాస్టారికోసం తీసుకెళ్ళిన డబ్బు మళ్ళీ యెందుకు తెచ్చావో తెలుసుకోకుండా వాణ్ణి చాచగొట్టి మా మీదికి యుద్ధానికి వచ్చానా? వాణ్ణి బళ్లో జేరించి, గవర్నమెంటు స్కూలగుప్పి యిప్పించి మూడేళ్ళుంచి నాకిన్లు కానీ ఆపించ కుండా చదువు చెయ్యూన్నందుకు నుంచి ప్రతి ఘంటా ముట్టజెప్పావు? చాలు, చాలు, ఉపకారానికి పోతే అపకారం యెందుకుగా వస్తుంది.” అని కళా రంగానూ నిష్ఠూరంగానూ అని గాన చరచరా లోప లికి పోయింది. ఏమనుకున్నాడో యింక జగ్గయ్య మాట్లాడలేదు. “మేం చెబితే నీకు నమ్మకం కలగడం కష్టం, పెళ్ళి నెమ్మదిగా వాణ్ణి అడుగు సమస్తం చెప్తాను” అన్నాడు. మరి మాట్లాడకుండా చివాలుని లేచి నెళ్ళిపోయాడు జగ్గయ్య.

* * *

ఆ మరునాడు ఉదయమే నేను విధి గుమ్మం లోకి వచ్చేటప్పటికి పుస్తకం చేతిలో పట్టుకొని అరుగు మీద కూర్చున్నాడు సుబ్బారావు. “ఏమిరా, ఇంత రథస జరిగినా ఇంకా నన్ను వదలిపెట్టావా?” అన్నాడు యథాలాపంగా. వాడు మాట్లాడలేదు. “మీ బాబుతో చెప్పి వచ్చావా?” “మా బాబే నెళ్ళి మన్నాడండి” “నువ్వు మీ బాబుతో యేమని చెప్పావ్?” “ఏమీ చెప్పలేదండి. పెట్టిలో డబ్బు తీశావా అని అడిగాడండి. జేబులోంచి నోటుతీసి యిచ్చాడండి. ఎందుకు తీశావని తిట్టాడండి. మేస్టారు డబ్బుకి చాలా యిబ్బంది పడుతున్నారు, వారికి యివ్వాలని తీశానన్నాడండి. అంతేనండి. తిట్టి కొట్టే డండి.” “నేను తెమ్మన్నానని చెప్పలేదా?” “లేదండి, లేదండి,” అన్నాడు బిక్క మొహంతో. “గిన్నె సాయంత్రం మళ్ళీ నిన్ను యేమని అడిగాడు?” “మీ మేస్టారు డబ్బు తెమ్మనలేదా?” అన్నాడండి. లేదని చెప్పానండి. అయితే యెందుకు పట్టు కెళ్లావ్? అన్నాడండి. ఆయన ఇబ్బందిపడుతున్నారు. అంతే ఇద్దామని పట్టుకెళ్లాను అని చెప్పానండి. నాతో యెందుకు చెప్పలేదన్నాడండి. చెబితే తీవ్రతావని చెప్పలేదు అన్నానండి. నాకు తెలియకుండా, ఇంట్లోది యేదైనా తీశావంటే తన్ని పాత రేస్తానన్నాడండి.” అన్నాడు. వాడు చెప్పే విధానం చూస్తే నాకు నవ్వువచ్చింది. అమాయకమైన వాడి

మాటలకు జాలకలిగింది. “మా యింటికి వెళ్ళవద్దని చెప్పలేదా మీ బాబు?” అని అడిగాడు. “లేదండీ, పొద్దున్నే మాస్టారు దగ్గరకి వెళతానన్నాడండి.” “లే, యెల్లు, యెవవపళ్లేమీ చెయ్యక జాగ్రత్తగా ఉండు, లేకపోతే చదువు మానిపించి దూర్జ్ కావడం జెడ్తాను అన్నాడండి” అని హావభావాలు పె్పిస్తూ చెప్పాడు. తను విన్నసంగతి చూచిన సంగతి సంభాషణ క్రమంతో నుచు తెప్పండా విడియపడకుండా అమాయకంగా చెప్తాడు సుబ్బారావు. వాని అమాయకత్వానికి, నామీద వానికుండే భక్తి శ్రద్ధలకూ నా ముఠా కరిగి నీరయింది నిన్ను, జగ్గయ్య అన్నమాటలకు ఇంక ప్రియ గుమ్మంగాకి రానివ్వకూడదని నిర్ణయించు కొన్నాను. కాని ఇప్పుడు వాని ముఖం చూడగానే నా నిర్ణయం పట్టుకొన్నది. వాని అమాయకమైన మాటలు వింటూ జగ్గయ్య మాటలు మరచిపోయాను. వాడు దొంగతనంగా డబ్బు లేవడానికి కారణం ఊహించుకొంటే నాకు కళ్ళిసుండి అక్రమపులు రాలు తున్నాయి. ఇంతలో మా రాగ బయటికి వచ్చింది. “ఏమిరా, పొద్దున్నే నిద్దమయావ్? ఇంక నువ్వు మా యింటికి రాకు నాయనా. ఈ వచ్చిన నిండ, అక్రమిష్ట చాలు మాకు అంది. “వాడేం చేశాడే?” అన్నాడు నేను ఊరుకోలేక. “ఇన్ని చివాట్లా తిని వాడేం చేశా డంటారేమిటి? వాకిమాలాన్నే కాదూ యీ రథసంతా?” అంది రాగ. “వాళ్ళ బాబుని నువ్వు యెరగవా యేమిటి? దూరం ఆలోచించకుండా ముందు ప్రతీ విషయానికి అగ్గిలా భగ్గమంటాడు. తరువాత నిజం తెలుసుకొని నీచౌతాడు. అతనిమీది కోపాన్ని, కక్షనూ వీడిమీద చూపిస్తే యెలాగ?” “ఇలా ప్రతీ విషయంలోనూ మెత్తమెత్తగా ఉంటే నెత్తికెక్కుతారు. ఏమీ లేని దరిగ్రుడిమీద యీ కనికరం చూపిస్తే, వాడు జన్మాంతం నేనవచ్చేస్తాడు. ఆయిందేదో ఆయి పోయింది. ఇంకనైనా వదలుకోండి వీణ్ణి.” అని తీక్షణంగా మాట్లాడింది. ఆమె మాట్లాడే ప్రతీ మాటా నా హృదయాన్ని కలచివేస్తోంది ఎంచేతనో. మాటమీటికీ సుబ్బారావువైపు మాస్తాన్నాడు. ఆమె మాటలు వినడం కష్టమైపోయింది నాకు. నేను కలవర పాటుతో “ఆ, ఆ! కట్టిపెట్టు మాటలు. మరేమీ వింటున్నానులేదు.” అని చిరాకుపడ్డాను. తీర్పు

చెప్పబోయేముందు న్యాయమూర్తి ముఖం కేసి చూస్తున్న ముద్దాయితలె, వాడు మా సంభాషణ పర్యవసానం యేమి తేల్చుందో అని బెదురు మాపులతో కూర్చున్నాడు. ఆమె మాటలకి వాడి లేత హృదయం దుఃఖిస్తుందిని నా ఆంవోళన, ఆమె ఇంకా మాట్లాడితే దగ్గరకు వెళ్లి చేత్తో నోరు మూసేద్దామని పించింది నాకు. “సరే మీ ఇష్టం. మీకు లేని అభిమానం ఆత్మగౌరవం నా కెందుకు?” అంటూ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది రాఫ్. ఆమెను సముదాయించడానికి నేనూ లోపలికి వెళ్ళాను. “ఇప్పటికే వాడు కుమిలి కుమిలి యేడుస్తున్నాడు. పాపం వాడు చేసిన అపరాధమేమిటి? మనమీద ఉండే భక్తి విశ్వాసాలవల్ల, మనం యిబ్బంది పడుతోంటే చూడలేక డబ్బు యెత్తుకొచ్చాడు. వాణ్ని చూస్తోంటే నీకు గుండె నీరవడం లేదులే?” అన్నాను. నా మాటలతో ఆమె కొంచెం నిజం తెలుసుకొందనుకొంటాను. “బేసినుకోండి. మరి వాడిమీద జాలిపడి మన పరువు ప్రతిష్ఠా పోగొట్టుకొంటామా?” అంది. “జగ్గయ్య నిజం తెలుసుకొన్నాడుగా? మనల్ని అన్నమాటలకు పశ్చాత్తాపపడి ఉంటాడు. అంచేత నే ఉదయాన్నే కుర్రవాణ్ణి చదువుకొందుకు పంపించాడు. ఎవరెన్ని అన్నా, ఎంత అసకీర్తి వచ్చినా వాణ్ణిమాత్రం వదలేను రాఫ్!” అన్నాను ఉద్యోగంతో. ఆమె ఒకసారి నా ముఖం లోకి చూచింది. ‘అయ్యో అడవిటండీ, అలా బాధపడతారు? నే నేం తప్పుగా మాట్లాడలేదే!’ అని ఆమె అన్నతరువాత తెలుసుకొన్నాను నా కళ్లు నీళ్లతో నిండాయని. చివల్న ముఖం తిప్పుకొని గదిలోకి పోయి మంచంమీద వాలాను.

* * *

ఆ రోజున బడికి సెలవైన కారణంచేత యింటి దగ్గరే ఉన్నాను. మధ్యాహ్నం మా మామగారు వచ్చారు. “ఏమిటోయ్, యీ లేనిపోని గొడవ? ఆ కుర్రవెధవకోసం నీ పరువు పోగొట్టుకొంటున్నావు. మళ్ళీ యెందుకు రానిచ్చావ్ వాణ్ని?” అని ప్రాంభించారు. “పాపేం, వాడేం చేశాడండీ? జగ్గయ్య దూరమాలోచించకుండా తొందరపడ్డాడు. ఇప్పుడు నిజం తెలుసుకొన్నాడంటే” అన్నాను. “అతడేం తెలుసుకొన్నాడో నాకు తెలియదుగాని, ఊరూ ఖాదా నువ్వు దొంగతనంగా డబ్బు తెప్పించావని

గోలగా ఉంది. ఆ జగ్గయ్య కొడుకులు, పెద్దాడూ రెండోవాడూ నిన్ను నానా మాటలూ అంటూంటే నేను విని ఎలా ఊరకోగలను? వాళ్ళకి యేమైనా మంచి చెడ్డా వివక్షణ ఉంటేగా? వట్టి పసుపులు.”

ప్రాంతం సుబ్బాగారు మా యింటికి రావడంతో గొడవ సమసిపోయింది దనుకొన్నాను. కాని యిప్పుడు మామగారు చెప్పే మాటల్ని బట్టి గొడవ యింకా మొదట్లోనే వుంది. ఈయన వాళ్ళతో యేవో ఘర్షణ పడి నట్లుకూడా ఈయన మాటలవల్ల వెల్లడవుతోంది. అకారణంగా నిందఃపాలు కావలసి వస్తోందిని మనస్సు బాధపడసాగింది. “జగ్గయ్య యేమన్నాడండీ?” అన్నాను. “అత నేమీ మాట్లాడలేననుకో. కాని వాళ్లు అడ్డమయిన కూతలూ కూస్తోంటే తను బుద్ధి చెప్పాడూ?” “అయితే వాళ్ళకి జరిగిన యథార్థ విషయం తెలియదన్నమాట?” “నేను గంటసేపు కంఠం చించుకొని వాదించి చెప్పాను. అతనూ చెప్పే వుంటాడు. చెప్పినా అర్థం చేసుకోలేని మూర్ఖులు. అతని మాటమాత్రం వింటారా వాళ్లు?” “నిజం తెలిసీకూడా నన్ను ఎందుకు నిందిస్తున్నారంటారు?” “ఎందుకేమిటి మొరటు వెగవలకి, అసలు వాళ్ళకి వాడుచదువుకోడం యిష్టంలేదు.” ఇప్పటికి విశదమయింది నాకు విషయం. తమ్ముడిమీద వుండే ఈర్ష్య, ద్వేషంచేత, యీ అవకాశాన్ని దొరకపుచ్చుకొని తమ అక్కసు తీర్చుకొంటున్నారని నాకు స్పష్టమైంది. వాడి చదువుకి ప్రోత్సాహ మిస్తున్న వాణ్ని నేనేగనుక, వాళ్ళకి వాడిమీద వుండే ద్వేషం నామీదకూడా కలగడం సహజం. ఇంతకుముందు చాలాసార్లు వాళ్లు సుబ్బారావుయెడల అన్యాయం గానూ దుర్మార్గం గానూ ప్రవర్తించడం, వాడు నాతో చెప్పకొని యేడవడం కూడా జరిగింది. వీడు యేడుగురు అన్నదమ్ములలో మగ్గవాడు. వీడి గోడు వి నేవాడుగాని, వీని బాధ గ్రహించగలిగే వాడుగాని ఆ కొంపలో లేడు. మాయా మర్మం తెలియని పసివానిమీద వాళ్ళకెందుకో అంత ద్వేషం నాకు అర్థంకాలేదు. తల్లి, తండ్రీ, అన్నలు, తమ్ములు ఉండి తగినంత ఆస్తి ఉన్నవాళ్ళ కడుపున బుట్టి వాడు దిక్కుమాలిన కుక్కలాగా చివాట్లూ చెప్పబెట్టలూ తింటూ నాబోటి నిర్భాగ్యుని ప్రేమకు ఆదిరణకు పాత్రుడు కావలసివచ్చింది. వానిస్థితికి నా హృదయం శతధా భిన్నమైపోయింది.

కాని నామీద వాళ్ళు చేసే గుప్పించారాన్ని అరికట్టడం మెలాగి? బహుశా వాడిని చదువు మారిన ప్రాంతం యీర్ష్య, క్రోధం తగ్గవచ్చు. వాళ్ళలాగే పేదకుడా దున్నపోతులా తయారాకావాలి. అప్పుడు వాళ్ళనున్న కుగులు బడవచ్చు. కాని రాత్రింబగళ్లు చదువుకోసం పరితపిస్తూ ఉండే వాడిదేత చదువు మాపించడం మెలాగి? ఏమీ తోచలేదు. నాకు ఎదురుగా ఉన్న మామగారిని ప్రశ్నించాను — “అయితే, ఇప్పుడేం చెయ్యాలి?” అని. ఇంతవరకూ మా ప్రసంగంలో యేమీ కలుగజేసుకొనకుండా గుమ్మందగ్గర నిలబడ్డారా — “వాడికి చదువు చెప్పడం మానకోవడం తప్పదండీ” అంది. “దానికి పెద్ద ప్రయత్నం చేసుంది? ఇంక నేను చదువు చెప్పను పొమ్మని చెప్పి” అన్నారు మామగారు. ఆ మాట వాడితో చెప్పడం అసంభవమని నాకు తెలుసు. ఈ నా అంతరంగిక విషయాన్ని తెలియజేస్తే, మామగారు హేళన చేసి, నీవు మతిలేదా అని అంటారని కూడా నాకు తెలుసు. అంచేత ఆయన్ని తృప్తిపరచడానికి “అలాగే లెండి” అన్నాను. “డివికింకా సంజీవామెందుకు? ఆయోగి వాడిచ్చే పదిహేనేమిటా పోతాయన్న బెంగా? పొమ్మను వెళ్ళవని” అన్నాడాయన. నేను తలూపాను.

* * *

ఆ రాత్రి, మరునాటిరోజున కూడా సుబ్బారావు మాయంటికి రాలేదు. ఆ మరునాడు స్కూల్లో ముగ్గురు ఉపాధ్యాయులు నా అంతరంగిక మిత్రుల్లాగ చాటుకు పిలిచి “ఏమిటయ్యా, ఇలాంటి గొడవ బయలుదేరింది? ఆ సుబ్బారావు గాడిచేత నువ్వు డబ్బు తెప్పించావను కొంటున్నారేమిటి?” అని నేను అవవాదుకు గురియై నట్టు, తాము దానిని నమ్మక నాకు సానుభూతిని తెలుపుతూన్నట్టు మాట్లాడారు. నేను విషయం మేమీ మరుగుపరచకుండా ఉన్నదన్నట్టు వివరించి చెప్పాను. “అంతేలే, మేమూ అలాగే అనుకున్నాం. మన మెంత నిజాయితీగా ఉన్నా ఒక్కొక్కప్పుడు లేని పోని గొడవలు వచ్చిపడుతూంటాయి” అని యేమేమో నన్ను ఓదారుస్తూన్నట్టు చెప్పారు. కాని వారు మాట్లాడే మాటలకి వారి ముఖలక్షణాలకి యేమీ సంబంధం నాకు కనుపించలేదు. వారు చెప్పినమాటలు పెదిమలమీదనుంచి వచ్చినవే కాని హృదయంలోంచి వచ్చినవి కావని నాకు స్పష్టంగా తెలిసింది. వారే

మనుకొన్నా ఇంకనీ కంటి యధార్థంగా చెప్పడం కంటే నేను చెయ్యాలింటేమీ లేదు.

ఆ మరునాడు ఉదయం ఏమిమింటికి సుబ్బారావు కూయింటికి వచ్చాడు. వాళ్ళ మాటగానే నేను మెల్లిగా ఇంట్లోకి వెళ్ళి సుబ్బారావుతో “వాడు వచ్చాడు. నువ్వు యేం చెప్పడమో చెప్పు” అన్నాను. “ఎవడు, సుబ్బారావు?” అంది. నేను తలూపాను. “నేను చెప్పడం మొదలుపెట్టి? మీరు చెప్పండి” “నేను చెప్పలేదు, నువ్వు చెప్పు.” “ఎక్కడ, నేనే చెప్పాను. అని బైటికి వెళ్ళింది. “ఓరేయ్! ఇంక మా యింటికి రావడం, ఆయన నీవు చదువు చెప్పరు” అని నిచ్చితంగా చెప్పింది. ఆ మాట వాడి మనస్సులూడ ఎంతగా పనిచేసిందో తెలియదు గాని, నా హృదయానికి కూలంటా తగిలింది. వాడు వెళ్ళలేదు కాబోలు “చెప్పావుగా? వెళ్ళిపో!” అని చెప్పి తెలుపు చేరవేసి లోపలికి వచ్చింది. ఒక అరగంటవరకు నేను వసారాలో పచారుచేశాను. వాడు వెళ్ళిపోయాడు, వాడి మనస్సు ఎంత దాపశకు తోందో? ఎంతగా యేగుస్తున్నాడో? అని ఊహించు కొంటూ మతి చెడినవానిలా అటు నిటు తిరిగాను. అలా తిరుగుతూ పిచ్చిసమ్మం తెలుపు తెచ్చాను. హృదయ ముగిసెట్లయింది. వాడు వెళ్ళిపోలేదు. క్రింది గుమ్మంలో అరుగును అనుకొని తలవందుకొని నిలబడి ఉన్నాను. నేను తెలుపు తెచ్చగానే వానైపు మాళాడు. ‘సుబ్బారావు’ అని పలకరించాను. వాడి కళ్ళనుండి నీరుకొర్రుతోంది. నేను అరుగుమీద పచారు చేయ నారంభించాను. రెండు నిమిషాలు వాడూ నేనూ మాట్లాడలేదు. తరువాత “మీ అన్నలకు నీమీద అంత కోపమెందుకు?” అని ప్రశ్నించాను. “ఏమో నండి ఎప్పుడూ యేదో వంక బెట్టి తిడుతూ కొడుతూ ఉంటారండి.”

“మీ బాబూ అమ్మ యేమీ అనరా?” “వాళ్ళ యెదులు యేమీ తిట్టరండి. నేను ఇక్కడికి వచ్చేటప్పడో వెళ్ళేటప్పడో మా పొలందగ్గర కనుపిస్తారండి. పొలానికి రాలేదనో, అన్నం తేలేదనో, నేడేను తోలుకొని రాలేదనో తివారరండి. ఇంకా కోపం వస్తే కొడతారండి.” “వాళ్ళు కొట్టారని మీ బాబుతో చెప్పతా?” “గట్టిగా కొట్టినప్పుడు చెబుతానండి. నేనడుగుతానే అంటాడండి మా బాబు. అదిగితే, వాళ్ళు నేనేదో తప్పుచేశానంటారండి. మా అమ్మ

వాణ్ణెందుకురా అలా కొట్టుకుంటారు అని అంటుంది. “నీకు తెలియదురాకో వే ఈడి సదువుమూలాన పొగరెక్కిపోయాడు. ఇక్కడి సీపురిపుల్ల అక్కడ పెట్టుమంటే పెట్టుకుంటారండి. మా అమ్మ బాబూ వాళ్ళమాటలే నమ్ముతారండి”. “పోనీ వాళ్ళు చెప్పిన పని కాస్తో కూస్తో చెయ్యకూడదా?” “పనిచేస్తే బడి చదువుపోయిందీ? అయినా నెవుగోజన ఓ పూట పొలంలోనే ఉంటానండి. ఆ పూటల్లా పని సరిగా చెయ్యలేదని యెవడో ఒకడు తిడుతూంటానండి.”

“ఎవళ్లకీ యివ్వం లేనప్పుడు చగువు మానేసి ఆ పొలం పనులు చేసుకోకూడదా?” “నాకు పొలం పని చెయ్యకమంటే యేడుపాస్తుంది. రాత్రికి కాళ్ళూ చేతులూ లాగుతాయండి.” “మరి యెన్నాళ్ళని ఇలా బాధలు పడుతూ చదువుతావ్? నా మాట విని నువ్వు చదువు మానేస్తే నువ్వు నేనూ కూడా నుఖపడతాం.”

మీరేనా యీ మాటలంటూన్నది అన్నట్లుగా వాడొకసారి నా ముఖంలోకి చూచాడు. వాని చూపును తట్టుకోలేక ముఖం తిప్పకొని పచారు చేయసాగాను. “వాళ్ళు చంపినా చగువు మాననండి” అన్నాడు. నేను నివ్వెరపోయాను. అంత దుర్బలమైన శరీరంలో ఎంత నిబ్బగమైన గుండె ఉందా! అని. “నీ చదువుకి కారణం నేనే అని వాళ్లకి నామీద కోపం. అంచేత వాళ్ళు నామీద దుష్ప్రచారం చేస్తున్నారు. నేను నీచేత దొంగతనం గా రూపాయలు తెప్పించానని ఊరూ వాడా చెబుతున్నారు. నన్ను తిడుతున్నారుట కూడాను. అటువంటప్పుడు నువ్వు రోజూ మా ఇంటికి వసూడడం చదువుతూండడం జరుగుతూంటే నా పర సతి పోయి చివరికి ఉద్యోగం కూడా ఊడుతుంది.” అని నా అంతరాత్మ నిరాకరిస్తూన్నా తప్పనిసరి గా చెప్పాను. ఈ మాటలు చెప్పేటప్పుడు నేను వాని ముఖం చూడలేదు. సంఘంలో నా గౌరవాన్ని లక్ష్యంలో పెట్టుకొని మాట్లాడాను. నా మాటలకు వాడు నిరుత్తరడయాడు. ఇంతలో మా రాగ వచ్చి “ఏమిరా వెళ్ళనేలేదా?” అని “తొమ్మిది డాటుతోంది, మీరు స్నానం చెయ్యండి” అని చెప్పి లోపలికి వెళ్లింది. నేను నెమ్మదిగా లోపలికి వెళ్లాను. స్నానం భోజనం చేసి బట్టలు నేసుకొని బడికి బయలుదేరాను. సుబ్బారావు అక్కడే ఆ మెట్టుమీదనే నిలబడి

ఉన్నాడు. “వేళయింది, బడికి నడు” అని నేను బయలుదేరాను. వాడు నా వెనువెనుకనే వచ్చాడు.

* * *

ఆ మరునాటి నుండి సుబ్బారావు నాదగ్గరకు చగువుకొందుకు రావడం మానేశాడు. కాని ప్రతి రోజూ నేను బడికి వెళ్లేయందు వచ్చి సమ్మంలో నిల బడేవాడు. నేను బడికి బయలుదేరగానే నా వెనుకనే వచ్చేవాడు. మళ్ళీ బడి విడిచిపెట్టిన తరువాత నేను యింటికి బయలుదేరేవరకూ యొక్కడో కనిపెట్టుకొని ఉండేవాడు. నేను ఇంటికి బయలుదేరగానే నా వెనుకనే మా యింటివరకూ వచ్చి నేను యింట్లోకి వెళ్ళాక తను యింటికి వెళ్ళేవాడు. మధ్య త్రోవలో ఎప్పుడైనా నేను ఎవ రితోనైనా మాట్లాడుతూ నిలబడితే తాను పది గజాల దూరంలో యేదో వేరేపని ఉన్నవాడిలా నిలబడే వాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు బడి విడిచిన తరువాత అర గంట, గంటకూడా నేను బడిలో ఆగేవాణ్ణి. ఇంతనేపూ ఎక్కడ ఉండే వాడో కాని నేను బయలు దేరగానే నా వెంటబడేవాడు. బడికి శలవైననాడుఉదయ మొకసారి మధ్యాహ్న మొకసారి మా యింటిముందు వీధిలో పచారుచేసి పోతూండడం నేను చూశాను. “ఏమిరా, ఇలా వచ్చావ్?” అని రెండు మూడు సార్లు పలకరించాను. “ఏమీ లేదండి” అని తలవంచుకొని వెళ్ళిపోయాడు. మొదట రెండు మూడు రోజులు వాణ్ణి, ఏమని పలకరించాలో, వాడితో యేమి మాట్లాడాలో నాకు అర్థం కాలేదు. వాణ్ణి యేమీ పలకరించకుండానే నెమ్మదిగా బడికో యింటికో నడిచేవాణ్ణి. ఆ తరువాత “బాగా చదువుతున్నావా? ఇవే ఇంగ్లీషు యేం చెప్పారు? లెక్కలేం చెప్పారు? మొదలైన ప్రశ్నలు వేసేవాణ్ణి. నేను వేసే ప్రశ్నలకు సమాధానం మాత్రమే యిచ్చేవాడు. అంతకు మించి మాట్లాడానికి వాడికి నాకూ కూడా విషయాలేమీ లేకుండాపోయాయి. పదిహేను రోజులు యీ విధంగా గడిచాక ఒక రోజున బడికి వెళ్ళేయందు “ఏమిరా, మీ అన్నయ్యలు యిప్పుడు తిట్టడం లేదు గదా?” అన్నాను. “వాళ్ళు నన్ను పలకరించడమే లేదండి. నాతో మాట్లాడడమే మానేశారండి.” అన్నాడు. “ఏం?” అని ప్రశ్నించాను. “మీరు చదువు మానెయ్యమన్న రోజున మా బాబుతోనూ అమ్మ తోనూ వాళ్ళు చేస్తున్నదంతా చెప్పానండి. మాస్టార్ని

అందరి దగ్గరా తిడుతున్నారు. అంచేత మాస్టరు చదువుకొంగుకు రావద్దన్నారు, అని యేడుస్తూ చెప్పాడంటి. వాళ్లు ఆవేశ రాత్రి మా అమ్మయ్యల్ని గట్టిగా తిట్టారండి. ఒకేయ్ నువ్వు చదువుకోవాలంటే బల్లోకి వెళ్లి చదువుకో. మాస్టారింటికి వెళ్లకు—” అన్నారండి.—మాస్టరేం చేశారు. ఆయనకు నేనంటే యెంతో ప్రేమ. ఆయన నాకు ఉచితంగా చదువు చెబుతున్నారు, అన్నానంటి. ఆ యెడన మెట్ట వేదాంతాలన్నీ వదిలేసి నేను చెప్పినట్టు చేస్తే చెయ్యి. లేకపోతే నువ్వు బతికి వెళ్లడం కూడా మానెయ్యి—అన్నాడండి మాబాబు.” అని చెప్పాడు. “అయితే మీ బాబూ అమ్మా నేను నీ చేత రూపాయలు లేప్పించానని అనుకొంటున్నారా?” అన్నాను.

“లేదంటి. నేను స్పష్టంగా చెప్పేకానుకదాటి మాస్టరు తెచ్చుకలేదు, నేనే పట్టుకెళ్ళానని?” “అయితే నా దగ్గరికి ఎంగుకు వెళ్ళొద్దన్నారు.” “మీ మామయ్యగారు మావాళ్ళూ చాలాసేపు దొమ్ములాడుకొన్నారండి. ఆవేశ మీ మామయ్యగారు మీకు రాడు మావాళ్ళు గుమ్మంలోకి వెళ్లి డానికిపెట్టేదన్నారుండి. ఆయన పంపమని బతిమాల్నూ పంపమయ్యాయ్ యేమనుకొన్నావో గాని అన్నాడండి మా బాబు. అంచేత మా బాబు అమ్మ మీ దగ్గరికి వెళ్లవద్దన్నారుండి” అయితే ఆమర్నాడు ప్రాద్దుతే వచ్చానెంగుకు నువ్వు?” “నా వాళ్లు చూడమంటా వచ్చేకానంటి.” అన్నాడు. వాళ్ల వాళ్లు వద్దన్నా పీడు నావద్దకు రావడం మానేసేదు. మా రాధ పొమ్మన్నా ఆ రోజున పీడు కదలేసేదు. అలాగే నిలబడ్డాడు. నువ్వు చదువు మానేస్తే నువ్వు నేనూ సుఖపడతాం అని నేనంటే వాళ్లు చంపినా చదువు మాననన్నాడు. ఆ తరువాత, నువ్వు గోజూ మాయింటికి వస్తుండడం, చదువుకొండడం జరుగుతూంటే నా పదపతి పోయి చివరికి నా ఉద్యోగం కూడా పోతుంది అన్నాను. ఇంక వాడు మాట్లాడలేదు. తరువాతి చదువుకొనేందుకు రాలేదు.

ఇక నేనేమీ ప్రశ్నించలేదు. బడికి బయలుదేరాను. నావెనుక నే వాడూ వచ్చాడు.

* * *

ఆరు నెలలు గడిచాయి. ఈ ఆరు నెలల్లోనూ బడి ఉన్నా లేకపోయా ప్రతిదినం సుబ్బారావు మాయింటికి వస్తూనే వున్నాడు. వన్ను వెంబడిస్తేనే

వున్నాను. అది పంచొమ్మిదవండు మాస్టరుతో సంవత్సరం ఆగవునెల. గోదావరి గట్టు తెంచుకొని గ్రామాలకీ, పొలాలకీ, కావలకీ, చెరువులకీ వుండే భేదాన్ని దూరం చేసింది. అంతా జలమయం. గయ్యెక్కడో, నయ్యెక్కడో, చెరువెక్కడో, చేలెక్కడో తెలియడం లేదు. పల్లపు ప్రదేశాలలోవుండే పల్లెలూ, రూడెలూ నీటిలో మునిగిపోయాయి. మా గ్రామం పీఠులలో మోకాల్లోతునా తోడలోతునా నీరు ప్రవహిస్తోంది. జాతి, కుల, మత భేదాలు తొలగి పోయాయి. ఊళ్లో గట్టిగావున్న యిర్నూ మెరక మీద వున్న యిర్నూ జనంతో కిటకిటలాడుతున్నాయి. ఒక్క వైరాలున్నవాళ్లు, ఒకే పంచలో చేరుకొని కలిసి వంతుకొని తింటున్నారు. ఒకే చదరపు గజంలో పనుక్కొంటున్నారు. ఈ పీఠివాస్త్ర ఆవిధికూడా తెలియడం కష్టమౌతోంది. ఆ పల్లె కొట్టుకుపోయిందనీ, ఈ గ్రామంలో యిర్నోకి నీరు వచ్చేసిందనీ వంతులు బయలుదేరాయి. మా యింటి గుమ్మంమంగు మూడు మెట్లు మునిగిపోయాయి. ఇంకో అడుగు నీరువస్తే మాయిల్లు నీటిలో నింగుతుంది. పీఠి గడపమీద ఒక అడుగు యెత్తువ మట్టితో గోడకట్టాను. ఇంటికి బయటకున్న ద్వారాలన్నీ ఓగించి కాళీలన్నీ మట్టితో మర్చించాను. మా రెండు ఆరుగులమీదకూ రెండు మలవాళ్ళ కుటుంబాలు చేరాయి. మా అల్లవారి ఊరి సంగతి తెలియలేదు. వాళ్ళ మైపోయాగో అని మారాధ ఒక్కమొహం పెట్టింది. వాళ్లయిల్లు గట్టిది, ఎత్తైనది, వాళ్ళకేమీ పరవాలేదని దైర్ఘ్యం చెబుతూ ఉన్నాను. ఇంతలో ఆ ఊరినుండి యిద్దరు వ్యవసాయ వార్లు తిరిగివచ్చినట్టుతో నీటిని తోసుకొంటూ పీఠిలో వెళుతూ వన్ను చేరెట్టి పిలిచి “వారన్నారా బాబూ? మీ మామయ్యగారు తెచ్చుకొని రమ్మన్నారు” అన్నారు. “ఆ, బాగానే ఉన్నాం. వారంతా ఎలా ఉన్నారు? మీ ఊళ్లో నీరు ఎంతవరకూ వచ్చింది?” అని అడిగాను. ఇలాగే మోకాల్లోతు తోడలోతునా పీఠుల్లో నీరు పారుతోందండి” “మరి రోడ్డెలాగుంది. మీ రెండు రాగలిగారు?” “రోడ్డుమీద మోకాల్లోతున నీరుందంటి” రోడ్డుపక్కనుండే చెల్లూ తుప్పలూ ఆనవోలుగా నూసుకొంటూ వచ్చామంటి” “నా మామగారింట్లో కులాసాగా ఉన్నారా?” “అయ్యో” అని చెప్పి వాళ్లు

వెళ్లిపోయాడు. నిన్ను, ఈ జేబు సుబ్బారావు రాలేదు. మధ్యాహ్నం మాడు గంటలెత్తుంది. నేను గుమ్మంలో పల నిలబడి ఎగటికి చూస్తున్నాను. కాలవగట్టు నీటి మీద ఒక ఆకురు యెత్తున కనుపిస్తోంది. చూచిడి చెట్టుకు కట్టి ఉన్న బల్లకట్టు స్పష్టంగా కనుపిస్తోంది. ఆ గట్టుకి మాయింటికి ఒక ఫర్లాంగు లోపుగా దూరమంటుంది. అదంతా జలయం. కాలవగట్టు కావల ఎక్కడా గడ్డి యైనా మొలవకుండా ఉన్న పచ్చబుట్టి నేలగా కను పిస్తోంది బుడ నీటితో నిండి పంటప్రదేశం. అక్కడక్కడ చిన్న చిన్న తాడి, తూత మొదలయిన చెట్ల తలలు కనిపిస్తున్నాయి జలప్రళయమని పురాణాలలో వినడమేగాని చూచినవాడేవదూ లేదు. ఈ నీరు యింకాగే పెరిగిపోతే ప్రళయంగాక మరేమాతుంది అని మనస్సులో అనుకొంటున్నాను ఇంతలో ఎవడో కుర్రాడు కాలవకి అవతలిగట్టు యెక్కాడు. నేను పరకాయించి చూస్తున్నాను. వాడు కాలవలోని బల్లకట్టు యెక్కాడు. తాడు రాగుతున్నాడు కాబోలు బల్లకట్టు మెల్లగా కదులుతోంది. కొంతసేపటికి వాడు యివతలిగట్టుకి వచ్చాడు కాలవగట్టునుండి వా ఇంటికి వచ్చే బాట వుండేచోట నీటిలోకి దిగుతున్నాడు. నా నరనరమూ గజగజ వణిపోయింది ఏవో వెర్రికేకలు వేసుకొంటూ ఒక్కగంటలో మా పీఠిసమృద్ధిగాంచి నీటిలోకి ఉరికాను. వాడు దిగేచోట పల్లం, వాడి కందని లోతుంటుం దక్కడ, మునిగిపోతాడు అని నా హృదయం హాహాకారం చేస్తోంది. నాకాళ్ళు మునిగే నీటిలో గంతుకుంటూ పరుగెత్తు తున్నాను. అరవ బోతున్నాను. మాట రావడంలేదు కాళ్ళు తడబడి పడి లేస్తున్నాను. నా వెనుక దగ్గంలో నే ఎవరో కేకలు వేస్తున్నారు. ప్రపంచమంతా హాహాకార ధ్వనితో మారుమోగుతున్నట్లుంది నా చెవులికి. ఇంతసేపూ కనుపించిన ఆ కుర్రాడు కను పించడంలేదు. ఇంక కాలవగట్టు నలభైగజాల దూర మంటుంది. నేను మొలలోతు నీటిలో నిలబడి యేవో వెర్రి కేక లేస్తున్నాను. చుట్టూ చూస్తున్నాను. వాడు కనుపించడం లేదు. మా అరుగుమీద మకాంచేసిన మాల్వాల్లిద్దరూ మునిగిపోయాడు, కొట్టుకుపోయాడు అంటూ నా ప్రక్క నే కేకలు వేస్తున్నారు. ఇంకా యెదుటికి వెళ్లాం. పీకలోతు నీరుంది. కాలవగట్టు ఎక్కడానికి యిదడం మొదలు పెట్టాం. బాటదాటి వందగజాలు ప్రభాహ వేగానికి కొట్టుకొనిపోయి కాలవగట్టు యెక్కాం. ఒక ఫర్లాంగు, రెండు ఫర్లాంగులు, మూడు ఫర్లాంగులు పరుగెత్తాం. వాడు కనుపించలేదు. మా కం గారూ గోలా యెక్కు వైపోయింది.

పిచ్చెక్కినవానిలా వెనక్కి ముందుకి పరుగెత్తు తున్నాను. నేను యింకా ముందుకి పరుగెత్తాను. నా కూడా ఒకడు పరుగెత్తుకొని వస్తున్నాడు. ఒకడు మళ్ళీ వెనక్కి వెళ్ళాడు. ఇంకో అర మైలు పరుగెత్తాం. ఇంక వెళ్ళడానికి వీలేదు. కాలవగట్టు తెగి నీరు ఉరక లేస్తూ ప్రవహిస్తోంది “రండి బాబయ్యా, వెనక్కి వెడదాం. ఇక్కడవాకా రాడు. కాలవలో నీరు బయటికి పోతూంది” అంటూ మాలాడు వెనక్కి పరుగెత్తాడు. వాని వెనుక నే, నేనూ పరుగెత్తాను. కొంత సేపటికి యథాస్థానానికి చేరాం. రెండో మాలాడు చేలల్లో గుండెలోను నీటిలో కుర్రాణ్ణి భుజాలమీద యెక్కించుకొని బాటవైపు కినుడుస్తున్నాడు. కుర్రాడి తల, వాడితలమీద వేలబడి ఉంది. మే మిద్దరం నీటిలో కురికి వాడినైపుకి యిదాం. వాణ్ని సమీపిస్తున్నాడీ నా అనుమానం బలపడుతోంది. నా కాళ్ళూ చేతులూ పట్టుకొప్పుతున్నాయి నా ప్రక్కను నడుస్తూన్న మాలవాడి భుజం పట్టుకొన్నాను. నా స్థితి చూచి “అజీం బాబయ్యా?” అంటూ నన్ను పట్టుకొని లాక్కెల్లాడు. కుర్రాడి ముఖం స్పష్టంగా కనుపించింది. మా సుబ్బారావే, వాడు. ‘సుబ్బారావు’ అంటూ యేమేమో అరిచాను. అప్పటి కప్పుడే పాతిక ముప్పైగుంది జనం నాకాళ్ళోతు నీటిలో నిలబడియేవో గోలచేస్తున్నారు. సుబ్బారావును తీసుకొచ్చి మాయింటి అరుగుమీద పసుక్కొ జెట్టాం. ఉళ్ళోని డాక్టరుగారు వచ్చారు. నాడి అందిడంలేదన్నాడు. కడుపునొక్కి త్రాగిన నీరంతా కక్కించారు. ఏవో ఇంజెక్షన్లు చేశాను. వంపటిపెట్టి వళ్ళంతా అరకాస్తున్నారు. “కొనడోపి రుంది. యేం జరుగుతుందో చెప్పలేం” అన్నారు డాక్టరుగారు. నేను స్తంభించిపోయి వాడిదగ్గర బండ తాయిలా కూర్చున్నాను. నూర్యాస్తమయ సమయానికి కొంచెంకదిలాగు. చైతన్యంలేనివానిలా కూర్చున్న నాకు చైతన్యం కలిగింది. మరికొంతసేపటికి ‘మాష్టారు’ అని అప్పట్లంగా అన్నాడు. వాడి ముఖం దగ్గర ముఖం పెట్టాను. మళ్ళీ అయిగు నిమిషాలకి కళ్ళు కొంచెం తెరిచి ‘మాష్టారు’ అని నూతిలోంచి పిలచినట్లు అన్నాడు. “ఏం నాయనా? సుబ్బారావు?” అన్నాను. మళ్ళీ వెంటనే వాని కన్నులు మూతపడి పోయాయి. నా కళ్ళు నీళ్ళతో నిండిపోయాయి. వాడి ముఖం చూడానికి వెంటనే తుడుచుకొన్నాను. రెండు మూడు ఎక్కిళ్ళు వచ్చాయి వాడికి. అంతే, ఇక వాడు శాశ్వతంగా కన్ను మూశాడు. లోకమంతా అంధకారబంధురమైంది.

కన్నడ యక్షగానాలు

శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం

1

తెలుగులో వలెనే కన్నడభాషలో కూడ యక్షగానాలు రెండు రకాలుగా దొరుకుతాయి. ఇంట్లో ఆడవాళ్లుగాని, కళ్యాణ్లో కాపులుగాని ఏ మేళతాళాలు అక్కరలేకుండా హాయిగా పాడుకొని కాలక్షేపం చేయడానికి అనువుగా ఉండే యక్షగానాలు మొదటిరకం. వీధిలో పందిరి వేసి మేళంకట్టి మద్దల తాళాలతోనూ వెనుక పాటకుల మద్దెత్తుతోనూ రాత్రుల్లా ఆడి పాడి అభినయించడానికి అనుకూలించే యక్షగాన నాటకాలు రెండవరకం. ఈ రెండింటిలోనూ పాటలు, పద్యాలు, గద్యాలు వగైరా లన్ని ఉంటాయి. రెండూ కేళికవిత్తలే. రెండూ రచనాగత సంప్రదాయాలలో అతి సన్నిహితాలుగా ఉండి, ఎటుకొవాలంటే అటు, ఎలా అంటే అలా ఒకదాని కొకటిగా పిరియించి పాడుకొనేందుకు లేదా ఆడుకొనేందుకు అనుకూలంగా ఉండేవే. కన్నడ సాహిత్యంలో 'యక్షగానం' అనే ముద్రతో వెలసిన రచనలేవీ పదిహేడవ శతాబ్దానికి ముంగున్నట్లు కనపడవు. కాని యక్షగానానికని చెప్పిన లక్షణాలుగల జానపద గేయాలు, నాట్యాల మాత్రం అంతకు వెయ్యేళ్లు వెనుక నుంచీ ఉన్నట్లు ఊహించడానికి తగిన సాహిత్యకాధారాలు చాలా ఉన్నాయి.

కన్నడ సాహిత్యంలో దొరికినంత మేరకు అత్యంత ప్రాచీనతమమైన గ్రంథం 'కవిరాజ మార్గ' మనే లక్షణ గ్రంథం (860 క్రీ. శ.). ఇందులో ఆనాటి నాటు నాటకాలు 'నాల్ పగరణా' లనే పేర ప్రస్తావించబడ్డాయి. నాల్ అంటే నాడు అనిన్నీ, పగరణ మంటే ప్రకరణ మనే రూపక భేదమనిన్నీ, సంస్కృత రూపకాలకి నాటకమనే పేరు రూఢమైనట్లే దేశీయనాటకాలకి పగరణం లేక ప్రకరణ మనే పేరు రూఢమై ఉండవచ్చుననిన్నీ పండితుల అభిప్రాయం. ఈ నాటకాలకి లక్షణం చెప్తూ కవిరాజ మార్గకారుడు వీటిలో క్లిష్ట కల్పనాదులు దోషాలనీ,

గ్రామ్యత్వశీలత్వాదులు హాస్యక్షులుగా ఉపయోగిస్తాయి కనుక దోషాలనిపించుకోవనీ వ్రాశాడు. 1 తననాటి దేశీయగీతాలనుకూడ ప్రస్తావించి, కంద పద్యానికి మరొక జాతీయవృత్తం జోడించినట్లయితే 'బెపండ్' లనే గేయరచనలు లభిస్తాయనికూడ యీ లక్షణకర్త నిర్వచించాడు. 2 ఛందోబుధి (10 వ శతాబ్ది) అనే మరొక లక్షణ గ్రంథంలో అక్కర; చాపది, గీతిక, ఏల, ఉత్సాహ వగైరాలు ఆనాటికి ప్రసిద్ధమైన జాతీయ గీతి ఛందాలుగా ఊహించబడ్డాయి. 3 కావ్యావలోకనంలో నాగవర్మ (1145 క్రీ. శ.) 'రఘుటా' ఛందాన్ని వేరేవరు మాత్రం లలోపేర్చి నిర్వచించినట్లయితే వేరేవరు తాళగతుల కనుకూలమైన గేయాలు లభిస్తాయని వ్రాశాడు. 4 ఇవి పాడుకొనేందు కనుకూలించే రచనలు గనుక వీటిని 'పాడుగబ్బా' లని వ్యవహరించి నాటకాలలోనూ నృత్యాలలోనూ తాళనాద్యాల పొందికతో పాడి అభినయించడాని కనుకూలించే మరొక తరహా రచనలను నాగవర్మ 'బాజనెగబ్బా' లని వ్యవహరించాడు. ఈ బాజనె గబ్బుమలో పాటలు పద్యాలు వచనాలు వగైరాలన్నీ ఉంటాయనీ, యథామోగ్యంగా నగరర్తు వన పర్వతాది వర్ణనలు కూడ ప్రవేశపెట్టుకోవచ్చుననీ, ముఖ ప్రతిముఖాది నాటక సంఘటనకూడ ప్రయోగింపబడతాయనీ వ్రాశాడు. 5

కొలంలో వెనుక వే అయినా తెలుగు లక్షణ గ్రంథాలు కూడ దేశీయ గీతి నాట్యాల లక్షణాలు వైస

(1) మా. కన్నడ కవిరాజ మార్గ - ఆ 1 శ 66, 67, 68.

(2) మా. కన్నడ కవిరాజ మార్గ 1-34.

(3) మా. కన్నడ ఛందోబుధి 1-47.

(4) మా. కన్నడ కావ్యావలోకనం, మాత్ర 222.

(5) మా. కన్నడ కావ్యావలోకనం.

245-249 మూత్రాలు.

చూపిన కన్నడ గంధాలపద్ధతి నే అనుసరించి చెప్పాయి తెలుగులో తాళ్లవాకవారి సంకీర్తన లక్షణం నాటినాటకాలలో హాస్యానికి ఎంతైనా స్వేచ్ఛ ఉన్నట్లు సాక్ష్యమిస్తుంది.

క॥ పల్లవ నారీ మ్మేచ్చాన్యుల్లాసమనోజ్ఞ
బంధురోక్షలు చవియై
చెల్లును గ్రామ్యమలైనను హల్లీసక
ముఖ్య నాటకాదిక ఫణితిన.

అని వ్రాయడమేకాక వాడుకలో ఉన్న పదాలను ప్రస్తావించి, వాటికి ఉండవలసే లక్షణం కూడ విస్తరించి యీ లక్షణకర్త మన కందించేడు. కందార్థ గతులు, ఏలలు, చాపదలు వగైరాలు నాటి జానపద గేయ నాట్యాలలో విరివిగా వాడబడేవని దీనివల్ల తెలుస్తుంది. అప్పకవి యక్షగానలక్షణ మనే పేర 'రగడ' ఛందోభేదాలనే వర్ణించాడు.

లక్షణాలు దొరికినందున ఆనాటి లక్ష్యాలు దొరకకపోయినా యక్షగానాలు మన కపూర్వంగా సిద్ధించిన రచనలకావనీ, ఇవి ఎనిమిదవ శతాబ్దం నాటికే దేశంలో ప్రచారంలో ఉన్నవని ఊహించవచ్చును. కన్నడ కవిరాజ మార్గలో కావేరినుండి గోదావరి వరకుగల దేశం కన్నడదేశంగా పేర్కొనబడింది 6 అంటే, ఆ ఎల్లలలో అణిగిపోయిన ఆంధ్రదేశంలో కూడ అజీకాలానికి ఈ తరహా గేయనాట్యాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయనే సంగతి చెప్పక చెప్పి నట్లే.

2

యక్షుల సంప్రదాయానికి చెందిన నాట్య గానాలే యక్షగాన నాట్యాల్లో వెలసేయవేది పురాణం, పుక్కిటి పురాణం, ఊహ, కల్పన, సంకేతం వగైరా లెన్నిటిలో కూడగట్టుకొని కాని యాచాందని సత్యం. గంధర్వ కిన్నెరాదులకు వలెనే యక్షులకు కూడ ప్రత్యేకమైన ఒక గాన సంప్రదాయమున్నట్లు ఆంజనేయభరతంలో పేర్కొనబడిందని చెప్తూ 'యక్షేభు గీత మపి గాన తైలీం' అని గోవింద దీక్షితులవారు తమ సంగీత సుధలో పేర్కొన్నారు. గంధర్వుగానం మార్గి అనీ, యక్షగానం జేరి అనీ పంజీతుల అభిప్రాయం. కన్నడ కవి అభినవ పంపడు (12 వ శతాబ్ది) వ్రాసిన మల్లి నాథ పురాణంలో

'యక్షాందోళన' మనే నాట్యం ప్రస్తావించబడింది.⁷ కన్నడ యక్షగాన నాట్యప్రవర్తనలలో 'యక్షిణీ' వేషం ఈ ఆంధోళికా నాట్యాన్ని నేటికీ ప్రవర్తిస్తూన్నందున, గానంలోవలెనే నాట్యంలో కూడ యక్షులది ప్రత్యేక సంప్రదాయమే అని ఊహించవచ్చు.

యక్షులు శేవయోధులుగా పేర్కొనబడ్డారు. యక్షశ్వరుడైన కుబేరుడు ధనాధిపతిగా అంగీకరింపబడ్డాడు. ఇతను లంకలో కొన్నాళ్లు రాజ్యం చేసినట్లు పురాణాలు చెప్తాయి. ఇతని తర్వాత లంకా రాజ్యమేలిన రావణుడు కూడ జైనుల పురాణాల్లో యక్షరాజుగానే పేర్కొనబడ్డాడు. జైనులు నేటికీ యక్ష యక్షిణీలను పూజిస్తున్నారు. వాద్దలు కూడ యక్షులపట్ల భక్తివిశ్వాసాలు చూపుతారు. వాద్దసాహిత్యంలో యక్షుల ప్రశంస ఎక్కువగా దొరకడమేకాదు, అసలు బుద్ధుడే మహాయక్షుడుగా పేర్కొనబడిన ఘట్టాలుకూడ దొరుకుతాయి. ప్రాసాద గోపుర ప్రాకార తోరణాలకి పంరక్షులుగా యక్షులు శిల్పాలలోను చిత్రాలలోను మూర్తిభవించారు. మాయ మంత్రాలకీ, విశోదవిద్యలకీ విలాస విన్యాసాలకీ యక్షమూర్తులు ప్రతీకలుగా గ్రహింపబడ్డాయి.

భట్టిప్రోలు స్థూపంవద్ద దొరికిన శాసనాన్నిబట్టి క్రీస్తు పూర్వం మూడవ శతాబ్దంలో ఆ ప్రాంతం ధనదుడనేవాని ఏలుబడిలో ఉన్నట్లు తెలుస్తుంది. తత్సమీపంలో ధనదప్రోల నేపట్నంకూ కేకరిపిస్తుంది. వేంగీనేతపు మధ్యకాలీన దానశాసనం కొన్నిటిలో కొందిరు దాతలు కుబేరవంశీయులుగా పేర్కొనబడ్డారు. యక్షశబ్దానికి తెలుగు కన్నడ భాషలు రెండింటిలోనూ తద్భవంగా చెప్పబడిన 'జక్క' శబ్దం నేటికీ ఒకానొక జాతిజనులకు నియతాభిధానంగా వినిపిస్తుంది.

యక్షులు పరాభూతులై నేలవిడిచి వేరొక చోటికి వలసపోయిన జాతి. వీరికి తన కొంతమీద ఆశ్రయమిచ్చి ఆదరించిన జంగమవేద కంకగుడు రాజబంధువు. యక్షరాజు ధనేశ్వరుడేకాని కుత్సిత బేరుడు. యక్షులు నగరు విడిచి వన పర్యంత తటాకారామ గ్రామోపరిసీనులలో విహరించే జాంగలు. సంజె

6. మా. కన్నడ కవిరాజమార్గ. 1-86.

7. మా. మల్లి నాథ పురాణం. ఆ. 12, ప 47.

కన్నడ యక్షగానాలు

వేశలు యక్షులకు పక్షులకు సంచారవేశలు. లక్ష్మీ వీరి కాగాగ్యదేవత. దీపావళి యక్షరాత్రి. యక్షిణీలు వెన్నెల విసనకరలు. ప్రసన్నులైతే యక్షిణీ లంతటి కార్యమైనా సాధించగలరు. ఆ గతానా గతాలను చెవిలో చెప్పగలరు. ఏదైనా ఎత్తుకొని పోవాలంటే యక్షిణీలకే ప్రజ్ఞ. క్షణంలో చాలుబడి చూటుమరిగి పోవడం వీరికి వెన్నతోబెట్టిన విద్య. పగ్యతారణ్య భూములలో విహారించే వీరికి, వలలక్ష్మి తోబుట్టువు ఆమెను వరించిన నృసింహస్వామి పరాచకా లాడదగిన బావగారు. ఇవన్నీ పరంపరాగతంగా వినవస్తూన్న యక్షుల లక్షణ సంకేతాలు.

తెలుగు సాహిత్యంలో జమ్మల పురంగుల పాటలు ప్రస్తావించబడినట్లుగానే కన్నడ సాహిత్యంలో 'ఎక్కలగాణ'ల నాట్యగానాలు పలుతావుల ప్రస్తావించబడ్డాయి. ఆగ్గళుడు. (12 వ. శత) వ్రాసిన చంద్రప్రభాపురాణంలో వనవిహారం చేస్తూన్న నాయకుడు, మేళతాళాలతో నిమిత్తం లేకుండా శశీయగీతా న్నొకదానిని ఒక 'ఎక్కలగాణ'యింపుగా పాడుతూఉంటే విన్నాడని వర్ణించబడింది.⁸ ఆభినవ పంసని (12 వ. శత) మల్లినాథ పురాణంలో కమలా మోడియైన తుమ్మెద రుంకారం కమలాలయ్యైన లక్ష్మిని కీర్తిస్తూ పాడే 'ఎక్కల' గానంతో పోల్చి వర్ణించబడింది.⁹ రత్నాకరవర్తి (16 వ. శతాబ్ది) వ్రాసిన భరతేశ నైభవంలో వెనుక పాటకులతోనూ, మేళ తాళాలతోనూ 'ఎక్కడిగలు' నాట్యమాడినట్లు వర్ణించబడింది.¹⁰ ఆ యీ వ్రాతలవల్ల యీ ఎక్కలగాణలు తెలుగు జమ్మల పాటకులవలెనే జానపదగాయకులనీ, లక్ష్మీప్రశస్తిని వర్ణించడమే వీరికి కూడ కులాచార మనీ, నృత్యంకూడ వీ రెరుగుదురనీ, అందులో హంస దారుల ఆటోపంకూడ వీరి కవసరమే అనీ బోధపడు తుంది.

అంగ్రదేశంలో నేడు కనిపిస్తూన్న జమ్మల జాతి వారికి నృత్యగానాలు వృత్తిగా ఉన్నట్లు రూపొందినది. కన్నడదేశంలో యీ ఎక్కలగాణలు గాని, ఎక్కడిగలుగాని యిదే పేరుతో ఉన్న జాతిగాని నేడు దొరకరు. శబ్దాన్ని విడదీసి చెప్తే యీ ఎక్కలగాణ లనే పదానికి యింపైన గాయకులు అనే అర్థం చెప్పాలి. కాని ఎక్కడిగలు అనేది కేవలం జాతి వాచకమైన శబ్దం. తెలుగులో నన్నెచోడుడు తన

కుమార సంభవంలో ఎటుకలవారు గౌడు గీతాలు పాడి నట్లు ఒకచోట వర్ణించాడు. ఈ ఎటుకలజాతివారు విశాఖమండలంలో నేటికీ యక్షగానాలు ప్రదర్శిస్తున్నారని. వీరి ప్రదర్శనలకి ఎటుకల కీర్తన, ఎర్ర గొల్లల భాగవతం, చెందు నాటకం వగైరా పేర్లన్నో వ్యవహారంలో ఉన్నాయి. అచ్చటి మనవృత్తాంతాలలో యీ నాటకాలాడేవారి సంఘాలు 'మేళాల'నే పేరున నేటికీ సజీవంగా ఉన్నాయి. ఈ ఎటుకలు కొండజాతులకు చెందినవారు ఎటుక, యానాడి, ఎర్ర గొల్ల, చెందు, కోయ, కొరవ, కురుబ, ముందులూరి, రామకోగి వగైరా పేర్లతో పిలవబడే యీ జాతులన్నీ మూలంలో ఆటవికజాతులే. స్థిరనివాసాలు లేక పోవడం, కొండకోనలలో తిరగడం, ముందులు మూలి కలు, అమ్మకోవడం, చేతులు చూసి జోస్యాల చెప్పడం, ఘోక్, డమరుక, కొయ్యలితారు వంటి వాద్యాలు వాయించడంలో ప్రత్యేకమైన నేర్పుకలిగి ఉండడం, 'కొల్లాపురమ్మను గొలిచి తిరిగేను, ఎల్ల వారికి నడేయిల వేలుపమ్మ' అని చెప్పకోవడం, ఆయా జాతులన్నిటికీ సర్వసామాన్యమైన లక్షణాలు. పైన వివరించిన యక్షుల లక్షణాలు కన్నడ ఎక్కల లక్షణాలు కూడ వీరిలో ఎన్నో కనిపిస్తాయి. ఎటుకలు యక్షగానాలు ప్రదర్శించడమేకాక, ఎటుక, ఎటుకత అనే పాత్రలుగల కొరవంజి రచనలన్నీ యక్షగానాలుగానే పేర్కొనబడుతున్నాయి ఈ కారణాలవల్ల ఈ ఆటవికజాతుల నాట్యగానాలవల్ల స్ఫూర్తిగొని, వారి సంప్రదాయాలను చాలవరకు స్వంతించేసుకొని, ఆనాటి కానాట సాహిత్యకలక్షణాలను పెంపొందించుకొంటూ వెలసిన దేశీరచనలే యక్షగానాలని సమ్యవమ్ము.

3

యక్షగాన రచనలలో ఒక తరహా రచనలకి కొరవంజి రచనలనే పేరు తెలుగు, తమిళ, కన్నడభాషలు మూడింటిలోనూ వినిపిస్తుంది. కొరవల నేవారు ఎటుకలు. ఈ జాతి స్త్రీలను కొరవంజులని పిలుస్తారు. ఈ

8. చూ. చంద్రప్రభా పురాణం. ఆ. 7, ప 95.

9. చూ. మల్లినాథ పురాణం. ఆ. 6, ప 98.

10. చూ. భరతేశ నైభవం - ఆస్థాన సంధి. పద్యం 18.

కొరవంజి లేక ఎఱుకత అనే పాత్ర వర్ణించబడిన యక్షగాన రచనలే కొరవంజి రచనలు.

కొరవంజి యక్షగానాలు మువ్వదాల కవి పిస్తాయి. కొరవంజి, కొరవ నాయకుల ప్రణయ వృత్తాంతాన్నే వర్ణించేవి మొదటి రకం. ఇంగులో చెంచులక్ష్మి (కొరవంజి)ని సృసించాస్వామి (కొరవ) వలచి వరించిన గాథ వర్ణించబడుతుంది. కొరవంజిని సింగి అనీ, కొరవనాయకుని సింగడనీ యింగులో వ్యవహరిస్తారు. తెలుగులో గరుడాచలమాహాత్మ్యం, చోడిగాని కలాపం వగైరా రచన లిట్టివి. వికాఖమంజలంలో ప్రదర్శించబడే ఎఱుకల కీర్తన యీ చోడిగాని కలాపమే. ఈ కథలోగల ప్రణయఘట్టం, యీ పాత్రలు మిగిలిన కొరవంజి రచన లన్నిటికీ మూలాలు. లక్ష్మీనృసింహులకు బగులుగా పార్వతీ పరమేశ్వరులను ఎఱుక దంపతులుగా మార్చి వ్రాసిన యక్షగానాలు కూడ దీని ననుకరించి నెలసిన రచనలే. శివోజీ మహారాజుగారు తెలుగులో వ్రాసిన కిరాత విలాసము నే యక్షగాన మిట్టి అనుకరణమే. ఇంగులో శివుడు పాచికలాడి, పార్వతికోడి, విరక్తుడై తపస్సు చేయబోవడం, పశ్చాత్తప్త అయిన పార్వతి భిల్లాంగనారూపం ధరించి శివుని వెనుక బోవడం, శివు డామెకు సుముఖుడై తిరిగి కైలాసానికి పోవడం అనే ఘట్టాలు వర్ణించబడ్డాయి.

నాయకుడు ఎఱుకత వేషంతో పోయి నాయికను కలసి, ఆమె హస్తరేఖలు పరీక్షించి, త్వరలో ఆమెకు మనోనుకూలుడైన భర్త దొరుకుతాడని చెప్పి, కొంత పూర్వరాగం ప్రదర్శించినట్లు వర్ణించిన రచనలు కొరవంజి రచనలలో రెండవ రకం. తెలుగులో రాముల నారి ఎఱుక, సీతాకల్యాణం వగైరాలు, కన్నడంలో అర్జున కొరవంజి, కృష్ణ కొరవంజి వగైరాలు యీ రకమైన రచనలు.

ముఖ్య కథతో వివిధమైన సంబంధమూ లేక పోయినా విదోవిధంగా ఎఱుకత పాత్రకు ప్రవేశం కల్పించి, ఆమెచేత నాయికకు సోద చెప్పించడం, తరువరి ఎఱుకరాజును ప్రవేశ పెట్టి పరిహాసపూర్వంగా వర్ణించడం, ఆమీద నా ఎఱుక దంపతుల వాద వివాదాలు ముతుకగా ఏకరువు పెట్టి ప్రదర్శించడం అనే ఘట్టాలు కల రచనలు మూడవ రకమైన కొరవంజి రచనలు. ఈ రచనలో ముఖ్యకథలో పూర్వభాగం ఎఱుకల సంవాదానికి పీఠికగా ఉపకరిస్తుంది. వీరి సంవాదం

ముగిసినపిదప ముఖ్యకథలోగల మిగతా భాగం ఏనో అయిందంటే అయిందన్నట్లుగా పూర్తిచేయబడుతుంది. ఉదాహరణకి కన్నడభాషలోగల పార్వతీ కొరవంజి అనే రచన చూడవచ్చు. ఇంగులో కథ శ్రీరామ జననం. దశరథుని సంతాన చింత నాడదుని ఉపదేశం, పుత్రకామేష్టియూగం, కాసల్యముల గర్భధారణ అనే ఘట్టాలు వర్ణించినపిదప కవి కైలాసం మీదికి తిరిగివచ్చి మరలించాడు. పరమేశ్వరుడు పార్వతిని పిల్చి:

‘కొరవంజి వేషమున భూలోక మిరిగి
కాసల్యగని సోదె గణియింపు మెరిగి’ 11

అని ఆజ్ఞాపించాడు. సరే అని పార్వతి ఎఱుకత వేషంతో అయోధ్యకు వెళ్లి, కాసల్యము చూచి శ్రీరాముని జననం గూర్చి సోదెచెప్తూ:

“తరుణిరో నావాక్కు తగ నమృత వాక్కు
కొల్లాపురమ్మన పొల్లు గాదిమ్మ” 12

అని నమ్మకం కలిగిస్తుంది. ఈ లోపుగా సాక్షాత్ శివుడే ఎఱుక నాయకుడై భూమికవతరిస్తాడు.

“పిల్లి కళ్ళూ, భేరి పొట్టా, సప్పినారీజాయ ముక్కూ
పిల్లి గడ్డం పేడి మీసం, ఓ సింగీ అనుమా
తల్లడిల్లి వచ్చె సింగడూ.” 13

తర్వాత యీ సింగీ సింగిల్లిద్దరూ కొంత వివరించుకొని, తిరిగి రాజీపడి కైలాసానికి వేంచేస్తారు. కథ కంచికి పోతుంది. మనమింటికి వస్తాం. ఇలా మధ్యంతరాన కథకు మంగళహారతి పట్టడమే యీ పాటలలోగల విశిష్టత. తమిళ భాషలో గల ‘తిరుప్పక్కరలక్కరవంజి’ అనే రచనలో కూడ కథ ఇదే.

(11) కొరవంజి వేషులి ధరెగె పోగువును
అరసికొసలిగె నీ కణియ పేళువును —

(పార్వతియ కొరవంజి మూలం.)

(12) తరుణి యెన్న మాతు తవె యమృత వాక్కు
కరెయ్ కాణిసను కొల్లాపురమ్మ నాణె.

(పార్వతియ కొరవంజి మూలం)

(13) చెక్కుకణ్ణు భేరిపహ్లై, చెక్కిదం తె వారెమూగు
చిక్కపుల్లీ గడ్డె మీసయ్ వోసింగీ యెనుతా
అక్కరింద బందా సింగాను.

(పార్వతియ కొరవంజి మూలం)

కన్నడ యక్షగానాలు

విగ్రహ మగ్గలో ఆగిపోతుంది. అంటే యీ కొరవల గొడవే యీ రచనలలో ప్రధానమనీ, అందుకే వీటికి కొరవంజు అని పేరు వచ్చిందనీ స్వతస్సిద్ధం గా ప్రమాణించినట్లవుతుంది.

కన్నడ భాషలో యీ కొరవంజు లెన్నో ముద్రితాలై దొరుకుతున్నాయి మైనూరు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో యింకా కొన్ని అముద్రితాలుగా ఉన్నాయి. కాని కాలంలో యీ రచనలేవి పది హేమ శతాబ్దానికి మించి ప్రాచీనమనిపించుకోవు.

4

కన్నడ దేశంలో యక్షగాన నాటకాలకి బయలాటలు, దశావతారాలు, మేళాలు వగైరా పర్యాయనామము లెన్నో వినిపిస్తాయి ఈ నాటక సంఘాలను కూటాలనీ లేక మేళాలనీ పిలుస్తారు నటులు భాగవతులు, నూత్రధారుడు భాగవతారు. నాటక సంఘపు యాజమాన్యం తరుచుగా దేవస్థానాలకి చెంది ఉంటుంది. అడే నాటకాలన్నీ పౌరాణికంగాలే. ప్రదర్శనలో గల సంప్రదాయ విభిన్నతను బట్టి దక్షిణ కన్నడ జిల్లాలో యక్షగాన నాటకాలు ఉత్తరాది, దక్షిణాది అనే రెండు పద్ధతులలో కనిపిస్తాయి.

పార్తిసుబ్బ (1760-1820) అనే ఆయన కన్నడ భాషలో 'యక్షగాన వాల్మీకి' గా పేరు పొందాడు. ఈయన రామాయణకథకు సంబంధించిన యితీవృత్తాలు తీసుకొని ఎన్నో యక్షగానాలు రచించాడు. ఇతడు కేవల కవిమాత్రుడే కాదు. గాయకుడు, నటుడు కూడ. పొరుగున గల కథాకలీ నాట్యాలనుండి అనేక సంప్రదాయాలు గ్రహించి, యక్షగాన మేళాలు నెలకొల్పినడిపించాడు. వేషధారణ, మూక నృత్యం వగైరాలలోనే కాక, చండీ వాద్యం, జేగంట వగైరా వాద్య సంగ్రహణలో కూడా కన్నడ యక్షగాన నాటకాలు, మళయాళపు కథాకలీని అనుకరిస్తాయంటే అది ఈయనా డేర్పడిన సంప్రదాయమే. ఇతని నాటికే కన్నడ దేశంలో పూర్వరంగ ప్రదర్శనానికి కావలసిన కలాపం 'సభాలక్షణ' మనే పేరున గ్రంథ రూపంలో ప్రసిద్ధమై ఉంది. పార్తిసుబ్బ దీనిని సరించి తన నాటక ప్రదర్శనాలలో పూర్వ రంగం జోడించుకొన్నాడు. ఈ సభాలక్షణంలో కొన్ని పాటలు, మాటలు తెలుగు యక్షగాన నాటకాల పూర్వ రంగంలో వినిపించేవే. సంప్రదాయంకూడా సజాతీయమే.

కన్నడ యక్షగాన నాటకాలలో పీఠరసాభినయానికి విలువ మెప్పు. ఆరభ్యవృత్తి ప్రదర్శనంలోను, యుద్ధ దృశ్యా లభినయించడంలోను కన్నడ భాగవతులు ప్రత్యేక ప్రజ్ఞ గడించుకొన్నారు. దీనికి తగింపుగానే పిండే కథలు కూడ ఓమ్మవిజయం, విరాటపర్వం, క్రౌంచీప్రతాపం, వాచి నిగ్రహం, ఆతికాయ వన వంటి పీఠరసాభినయితీవృత్తాలు కలిగి ఉంటాయి లేనిచోటకూడ కల్పించుకొని పీఠరసాభినయం చేయడం కన్నడనటుల విశేషం. మోహినీ నృత్యంగమ వంటి శాంతి రసప్రధానమైన కథలో కూడా పిరు సాత్విక ఆరభ్యవృత్తికి జాగా చేసుకొంటారు. ఇది కారణంగా శృంగారానికి ఆరంభ తగ్గిపోయింది. స్త్రీ పాత్రలు ఉపేక్షింపబడ్డాయి. వేషంగాని ఆటగాని అభినయంగాని ఏదీ స్త్రీ పాత్రలలో చెప్పుకోదగిన స్థాయిలో కనపడవు. నాయకుని కంటే ప్రతినాయకుని వేషం సభారంజకంగా ఉంటుంది. ప్రతినాయక పాత్ర తేర బయల్దేరడమే ఒక రసవంతమైన ఘట్టం. వేషధారణలో చాల విరళ కథాకలీ సంప్రదాయాలు కనిపిస్తాయి.

కన్నడ నటులంతా నాట్యంలో ప్రజ్ఞకలవారే. నాట్యం చాల శాస్త్రీయమైన పద్ధతిలో ఉంటుంది. మూకనృత్యం, ముద్రాభినయం, చారీ భ్రమణాది సంచారనృత్యాలు, మండల గోమూర్తిక, జోల పదాదికరణాభినయాలు, యుద్ధాభినయంలో పాటించే నాట్యసర్గాలు వగైరా లెన్నో పిరు ప్రశంసనీయంగా ప్రదర్శిస్తారు. సందర్భానుసారంగా సమ్య, రాస, ఆందోళికాది జానపదనృత్యాలు కూడ వీరి ప్రదర్శనాలలో అభినయిస్తూ ఉంటారు. తాండవనృత్యాలు, అగ్నుత కరణాంగహారాలు వీరి సామ్య. లాస్యంలో వీరి కీ నేర్పు కనపడదు.

కన్నడ నటు లెవ్వరూ పాడరు. పాడవలసే కలాప మంతా భాగవతారు (నూత్రధారుడు) పాడతాడు. అతడు పాడుతూన్నంతనేపూ నటులు మూక నృత్యాభినయాలు ప్రదర్శిస్తూంటారు. పాట ముగిసిన పిదప అదేపాటలోగల భావాన్ని నటులు తమ స్వంత వాక్యాలలో చేర్చి సంభాషణశైలిలో వినిపిస్తారు. అంటే మూకనృత్యం జరుగుతూన్నప్పుడు కథాకలీని, సంభాషణలు జరుగుతూన్నప్పుడు ఆధునిక స్త్రీ నాటకాలను స్మరింపజేస్తూ ఉంటుంది నాటకం. మాటాడ

డంలో నటులకు కావలసినంతగా స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు ఉన్నందున అవి అప్పుడప్పుడు మితిమీరి రసభంగం చేయసంకూష మామూలే. సంభాషణానంతరం భాగవతాదు తిరిగి మరొకసారి పాట పాడడానికుపక్రమిస్తాడు. నటులు మాటలుమాని, పాటలోగల భావాన్ననుసరించి సృత్యగతులు ప్రదర్శిస్తారు. తెల్లవాహ్లా యిదేక్రమంలో యీ నాటకాలాడబడతాయి.

కన్నడ నాటకాలలో హాస్యాని కేమంత విలువ లేదు. హాస్యగాడు ముఖ్యపాత్రలవద్ద నొకరుగా రూపొందుతాడు. ఇతని హాస్యంకూడ స్త్రీనాటకాలలో వినిపించే జఘానుహాస్యం వంటిదే.

ఈ నాటకాలన్నిటిలోనూ పూర్వరంగం ప్రదర్శింపబడుతుంది. ఇష్టదేవతాప్రార్థన, బాలగోపాల ఇంద్ర అర్చనారీశ్వర వేమలప్రవేశం, కోడంగిహాస్యం, యక్షిణీ (శ్రీవేదం) సృత్యం, కథాప్రారంభం, పాత్రలు తెర బయల్దేరడం, వచ్చిన ప్రతీ పాత్రను పృచ్చించి ఊరుపేరులన్నీ రాబట్టి సభిక్షకుకపర్పడం, సృత్యగానాలతో ప్రవేశించి, సృత్య గానాలతోనే తమసాద జెల్లడించడం వగైరా లక్షణాలన్నీ తెలుగు పీఠినాటకాలలో కనిపించేవే.

5

కన్నడ యక్షగాన నాటకాలు తమ పూర్వరంగంలో ప్రాచీన సంప్రదాయాన్ని నేటివరకూ భద్రంగా నిల్పుకున్నాయి. భరతోదితమైన పూర్వరంగాధ్యాయానికి వీరి యీ పూర్వరంగ ప్రదర్శనం ప్రత్యక్షోదాహరణగా ఉపకరిస్తుంది. భరతుడు చెప్పిన పూర్వరంగం సుదీర్ఘమైన తంతుకలిగిఉంటుంది. కాని అతడే దానికి లఘుప్రక్రియకూడ చెప్పాడు. కన్నడ నాటకాలలో యీ లఘుప్రక్రియ నేటికీతూచా తప్పకుండా అనుసరింపబడుతుంది. ఈ నాటకాలు సమీపిలో పందిరివేసి ఆడబడడంవల్ల నేపథ్యమేదో రంగమంటపమేదో తెలుసుకోడానికి తగిన హద్దులేవీ అక్కడ ఉండవు. పండిట్లో ముందుభాగం రంగమంటపంగాను వెనుకభాగం నేపథ్యంగాను వినియోగింపబడతాయి. ఈ కారణంచేత నేపథ్యంలో జరిగే పూర్వరంగంగాలైన సమస్త ప్రక్రియలు సభికుల సమక్షంలోనే జరుగుతాయి.

సాయంకాలం ఆరేడు ఘంటలకల్లా ప్రదర్శనలో చండవాద్యాన్ని ముమ్మరంగా వాయిస్తారు. ఇది మ్రోగుతూండగా మద్దెల, తాళాలు, శ్రుతి వగైరాలు పట్టుకొని వాద్యులు, గాయకులు రంగస్థానికి వస్తారు. ఇదే భరతోదితమైన ప్రత్యాహారను నే క్రియ. తదుపరి గాయకులు, వాద్యులు తమ తమ నియత స్థానాల్లో నిలుస్తారు. ఎవరు ఏ ప్రక్కగా నిలవాలో అనేది నిర్ణయించి, అలా వచ్చి నిలవడానిని భరతుడు ఆవర్తనమనే పేర వ్యవహరించాడు. వాద్యులు తమ తమ వాద్యాలను గాయకులు తమ తమ కంఠాలను శ్రుతి కూర్పుకోవడంతో ఆరంభం అత్రావణం అనే క్రియలు నిర్వర్తించి నట్లవుతుంది. ఆమీద బృందగానంతో ప్రార్థన ప్రారంభిస్తారు. ఈ ప్రార్థన జరుగుతూ ఉండగా ఓ యిద్దరు సిల్లలు మంగళకలకలు, మామిశిశిమ్మలు పట్టుకొనివచ్చి నాట్యం చేస్తారు. వీరినే బాలగోపాల వేమలని పిలుస్తారు. కీర్తి స్మర్యంతాండవగతిలో జరిపి పరిఘట్టనా సంఘట్టనా అనే అంగాలు నిర్వహిస్తారు. తదుపరి భాగవతాదు (మూత్రధారుడు) యింద్రస్వామిని యెత్తి, దానికి పుష్పాలు చుట్టి, ప్రక్కవాని చేతిలోగల మంగళ కలశానికి కొంత వసంతం గ్రహించి దానిమీద జన్మతాడు. వినప ఆవసంతాన్ని తనమీద తదితర గాయకులమీద జల్లి పవిత్రత నాపాదించుకొంటాడు. ఒక కొబ్బరికాయకొట్టి నైవేద్యంగా అర్పించి ప్రార్థిస్తాడు. ఈ సందర్భంలో ఇంద్రవేదం ప్రవేశించి చాగిగలులతో సృత్యం ప్రదర్శిస్తుంది. ఇలా పుష్పదానం అనే క్రియ నిర్వర్తించిన వివిధ భాగవతాదు నాందీ శ్లోకం చదువుతాడు. తిరిగి మరొకసారి బృందగానంతో ప్రార్థన జరుగుతుంది. ఆ సమయంలో అర్చనారీశ్వర వేదం వచ్చి సృత్యం ప్రదర్శిస్తుంది. ఇందులో కూడ చారి మహాచారిగతులు ప్రదర్శిస్తారు. దీనికి రంగద్వార మని శాస్త్రీయనామం. ఈ క్రియ ముగిసిన వెనుక కోడంగివేదం ప్రవేశిస్తుంది. భాగవతాదు కోడంగివేదంతో కొంత హాస్యప్రసంగం వెరసి త్రికతమనే క్రియ నిర్వహిస్తాడు. తదుపరి విదూషక వేదం ప్రవేశిస్తుంది. వానితో సంభాషిస్తూ భాగవతారు కథానూదన చేసి ప్రసాదన అనే క్రియనిర్వర్తిస్తాడు. ఆ తర్వాత భాగవతారు (స్థాపకుడు) సభిమూ సభికులనూ ప్రశంసించి, నాటికథ, కవి వగైరాలను వర్తించి,

కన్నడ యక్షగానాలు

అనాటి ఉత్సవాన్ని, ఆ దేవతను, తత్కాల ఋతువును వర్ణిస్తూనే గేయాలు వినిపిస్తాడు. ఆమీన ప్రస్తావన, ఆముఖం, స్థాపన వగైరాలు యథావిధిగా నిర్వహింపబడతాయి. ఇవి నిర్వహించేటప్పుడు భాగవతారు విమావకునితోను నటితోను సంభాషిస్తూ ఉంటాడు.

కన్నడ యక్షగానాల్లో నటి వేషాన్ని యక్షిణీ వేషమనీ, శ్రీ వేషమనీ, మోహినీ వేషమనీ పరిపరి విధాల పిలుస్తారు. ఈ మె మొదటిసారి రంగస్థలానికి వచ్చినప్పుడు నడుమువరకు అట్టతో కట్టిన ఒక తొట్టై వంటి చాకంలో నిల్చి నృత్యములు ప్రదర్శిస్తుంది. ఈ నృత్యాన్ని అంబాళికానృత్యమనీ, మంచెచప్పుర నృత్యమనీ పిలుస్తారు. రెండవసారి వచ్చినప్పుడీ నటి వేషం ఆరంభ నృత్యం, కలాస నృత్యం అనే రెండు రకాల లాస్య నృత్యాలు నెరపుతుంది.

నటి వేషపు నృత్యం ముగిసిన పిదప భాగవతారు విమావకునితో సంభాషిస్తూ కథానాయక ప్రవేశాన్ని నూచిస్తాడు. ఇక్కడితో పూర్వరంగం సమాప్తమౌతుంది. ఇద్దరు వ్యక్తులు వచ్చి తెర పట్టుకొని నిలుస్తారు. గ్యాసులైటు ఉన్నా రెండు దివిటీలు వెలిగించి తెర కిరుప్రక్కలా నిల్పుతారు. వచ్చిన పాత్ర తెరలో కొంతసేపు నృత్యం చేసి, తెర గజగజలాడించి, దివిటీల వెలుగున ముఖం చూపి, గ్రీనారేచక ఆడ్డిమూదులు ప్రదర్శించి, తిరిగి తెరమరుగున మాటు పడుతుంది. రెండవసారి తెర నడుమువరకు దించి ఉండగా పాత్ర తన కుడిచేతిని తెర యివతలకు చాచి నృత్యం చేస్తుంది. ఈ నృత్యం ముగిసిన పిదప

మూడవసారి పూర్తిగా తెరతీసి వేస్తారు. బాహులంగా బయటకు వచ్చినపాత్రను, ప్రవేశగీతంపాడి, ప్రశ్నలు వేసి, ఊరుపేరు లడిగి, జవాబులు రాబట్టి సభ కడుక పరిచే కార్యం భాగవతారు నిర్వహిస్తాడు. ఆ తరువాత కథాభినయం జరుగుతుంది.

తెలుగు వీధినాటకాలలో సమయాభావంచేతనో ధనాభావంచేతనో బాలగోపాల, యంద్ర, అర్ధనారీశ్వర వేషాలకు చాలకాలం క్రితమే స్వస్తి చెప్పబడింది.¹⁴ అసలు భాగవతారే విమావకుడుగా మారి పోయి ప్రక్క తాళగాని నొకనిని పారిపార్శ్వపురిగా పిరియించుకొంటాడు. నటి వేషం అవసరానుకూల్యాలెరిగి రాధగానో రుక్మిణిగానో లేక మరేదో ఆ నాటి కథకు సరిపోయే ఆడవేషం గానో అవతరిస్తుంది. అయితే నేం, తెలుగు నటమలెవరూ మూగకోముపట్టి నటించరు. పాత్రలు స్వయంగా ప్రవేశగీతాలు పాడుకొని ప్రవేశ నృత్యాలు నెరపుతాయి భరత్తుడు చెప్పిన ప్రవేశ నిష్క్రమణాది గృవాలు తెలుగు కీధినాటకపు దగువులలో నిర్వహింపబడినంత చక్కగా కన్నడ యక్షగాన నాటకాలలో నిర్వహింపబడవు. తెలుగులో పాటకు విలువ కన్నడంలో మాటకు విలువ. తెలుగువారు లాస్యాన్నాదరించారు. కన్నడులు తాండవాన్నాదరించారు.

(14) కన్నడదేశంలో కూడ యిప్పుడిప్పుడు ఇంద్ర, అర్ధనారీశ్వర వేషాలకు స్వస్తి చెప్పబడుతుంది. నటి వేషం కూడ నృత్యంలో మునుపటంత ప్రజ్ఞ చూపడంలేదు.

చి...కా...బు

విజయ రాఘవ

త్రైధ్యార్థార్థక్కాలంలో బయలుదేరారు వా శ్శయిదుగురూ!...

ప్రతికాదేవి—ప్రతిక్రిపడి, “ఎవరూ! బయలుదేరింది” అన్నది.

సర్కస్ సింహంలాగా గంతులు వేస్తూ, అటూ యిటూ తిరిగే యీదురుగాలి వాళ్ళ వాసనని యెలుగొడ్డలాగా పీల్చి—

“వస్తున్నారు! యిటే వస్తున్నారు.” అంది భయకంపిత స్వరంతో—

ప్రతికాదేవి సరోజ నేత్రాలు, స్వాతి వానచిన్ములకు నోళ్లు విప్పే ఆలుచిప్పల్లాగా సాగిలివిచ్చుకొన్నాయి. గుమ్మడి పూపుప్పూడి రంగువంటి నుదురుమీద, తామరాకుమీద నీటిబిందువుల్లాగా స్వేద బిందువులు ముత్యాల్లాగా మెరుస్తున్నాయి.

ఈదురుగాలి తడారిపోయిన గొంతు కత్తో—

“దగ్గర కొచ్చేసారు. జాగ్రత్త చేపి!” అంటూ కిటికీగుండా శూన్యంలోకి దూసుకుపోయింది.

ప్రతికాదేవికి ఉత్తర ధృవంలో ఉన్నట్లునిపించింది. నాసికారంధ్రాలగుండా, ఉష్ణరక్తకాసారంలోంచి వచ్చే సెగల్లాంటి పొగలు, వుంగరాల మాదిరిగా తిరుగుతూ వస్తున్నాయి. అప్పటికి కాలం కంఠగడ్డలా

తయారైంది. వాతావరణం అంతా వాతం కమ్మినట్లు బిగుసుకుపోయింది.

వీటన్నిటినీ చీలుస్తూ వాళ్లయిదుగురి వింత వింత నవ్వుల మాటల మరకలు కనిపించాయి. వాళ్ల వేళ్ళాకోళ్ళాలు - వేషభాషలు చూస్తుంటే శోషాచ్చినట్లయింది ప్రతికాదేవికి.

లేచి కిటికీపరజా తప్పించి చూసింది.

వా శ్శయిదుగురూ మెట్ల దగ్గర కొచ్చారు.

“ప్రచండ ఝంఝూ ప్రభంజనంలో యెగిరే గాలిపటం తనకన్నా బలం గలదని పూహించుకొంది” - ప్రతికాదేవి ఆ సమయంలో.

కిటికీదగ్గరనుండి వాకిట్లోకి రాగానే—

“వాళ్ళయిదుగురూ” పంచభూతాల్లాగా కనిపించారు.

దేవి ప్రశాంత వాతావరణం కోరుకొంటానికి ప్రయత్నిస్తోంది. నయాగరా జలపాతంలో నాగమణులు మెరుస్తున్నాయి. జలియన్ వాలాబాగ్ లో ఘోరకృత్యాలు, మనఫిరంగుల ధ్వనులు; హాలాహాలంలో కోలాహలాలు — కేరింతలు — ప్రేయసీ విరహగీతాలాపనలు—రాజహంసల నడకల చప్పుడులు - అగ్నిపర్యతంలోనుంచి ప్రవ

హించే 'లావా' కుతకుత ప్రలాపాలు
దేవిని అయోమయం చేస్తున్నాయి.

ఎలాగో జాగృతిదశలోకి హృదయాన్ని
జారవిడిచింది, దేవి. కళ్ళు వాళ్ళయిదుగురి
శరీరాల్ని-మనస్సుల్ని గౌరవించినయే వుచి
తాననాల్ని చూపిస్తూ.

వాళ్ళయిదుగురూ కొండమీద కొక్కి
రాయల్లాగా కూర్చున్నారు దేవి కెదురుగా.

వలిగాలి తెరలకు వణకి చెపరెళలాడే
లేత రావిఆకులాగా - దేవి అరుణాధరాలు
కదుల్తున్నాయి.

'నిశ్శబ్దం' మంచుగడ్డలాగా పది నిమి
షాలు కరగకుండా వుంది.

ఎడమవైపునుండి రెండు వ్యక్తిని దేవి
ఝరకాయించి చూసింది.

సిల్కు లాల్చీ,—గ్లాస్లో పంచె—,
కళ్ళద్దాలు—కారా కిళ్ళీకి యెరుపెక్కిన నల్ల
పెదవులూ—బ్రైల్ క్రి, ఆమ్లా-స్వస్థిక్ -
తాతా ఆయిల్స్-రీటా-సీపా, కొబ్బరినూనె,
బాయ్సిల్ మొదలైన పేర్లు కవచంలాగా
తొడుక్కున్న వానననూనెల గుచిచూడక,
కుంకుడికాయ పులుసుతో సంత్పత్తిపడే
వుంగరాల జుట్టు, బెండకాయల్లాంటి చేతి
ప్రేళ్లు, వంకాయ తొడిమలాంటి ముక్కు,
ప్రేళ్ళమధ్య "జీవితం కూడా యింతే"—
అన్నట్లు తార్కాణంగా కాలే విదేశీయ
సిగరెట్ దేవిని పల్కరించమని ప్రోత్స
హించాయి.

గొంతు సరిజేసుకోబోతూ మిగతా
నలుగుర్ని చూచాయగా చూసింది.

ఎడమనుంచి మొట్టమొదటి అతను
జేబురుమాలుతో మొగం తుడుచుకొంటూ
విలన్ లాగా కనిపించాడు.

రుమాల్ మీద "ఫిస్టోల్" గుర్తు వుంది.
దేవి గుండె గతుక్కుమని పిడచకట్టు
కొనిపోయింది.

అయినో అతను గోడకు ప్రేలాడు
తున్న పటంవంక చూస్తూ పెదవులు కదు
పుతూ—మధ్య మధ్య డైరీలో యేదో
ప్రాస్తున్నాడు.

మూవోఅతను దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తు
న్నాడు.

నాల్గోఅతను టేబిల్ మీదవున్న తెల్ల
కాగితంమీద యేవో గీతలు గీస్తున్నాడు.

ఎవ్వరూ యేమీ మాట్లాడటంలేదు.

వాళ్ల పేర్లేమిటో తెలుసుకోవా లను
కొంది దేవి.

కుతూహలం ఎవ రెస్తుశిఖరం లాగుంది.

ఉత్సాహం సాగరతరంగాల్లాగా యెగు
రుతోంది.

ఇంతలో అయినోఅతను నిల్చున్నాడు.

దేవికి టి. బి. పేషంట్ గుర్తువచ్చాడు.

"ప్రాసినంత వరకూ చదువుతా"
అన్నాడు అందరివంకా చూసి—ఎవ్వరూ
జవా బివ్వలేదు.

దేవిమాత్రం చూస్తోంది, అతనివాలకం.

అతను మొదలెట్టాడు - సిగరెట్
ముట్టించి—

"పిగిలి-రగిలి

నలిగి-తొలిగి,

సీల్-మూల్

వెగలుగనిన హృద్విధిలో

అరుణారుణ జయపతాక

కిరణాలను చిమ్మింది—,

కాగితాల మడతలలో

కీచురాళ్ల కలవరింత—,

సిల్కుచీర కాగిలిలో

పుల్కలాల సలవరింత—,

దిగజారిన వత్సోజమ్ముల నీడలలో—

పొగజూరినకామోదేకపుష్పేడలలో—

నాణ్యం తిరుగాడుతోంది.

ప్రావీణ్యం పొల్లాడుతోంది—

అంత్యంలేనిది గమ్యం—,

సాంగత్యం లేని దగమ్యం—.

రచన:

“రుధిరోద్ధారి”

అని చదివి వేళ్ళమధ్య ఆరిపోయిన సిగరెట్టుని చూసి నిర్వేదించాడు.

దేవి హృదయంలో యీ రచన ఎగుడు దిగుడుగా పడుకొంది.

మొదటతను “ఫిస్టోల్” గుర్తు జేబురు మూల పేబిల్ మీద వుంచుతూ, కుర్చీలోంచి క్రిందకు వంగాడు.

దేవి అతన్ని చూసింది:

అతను సిగరెట్ కొడిని అరచేతిలోకి భద్రంగా తీసికొని, దేవికి చూపిస్తూ—

“బ్రతికి సాధించలేని ముక్తి చచ్చి సాధించింది” అన్నాడు. నాల్గో అతను అందుకొంటూ—

“ఫిస్టోల్ శర్మగారూ! అలా అనకండి” అన్నాడు.

ఫిస్టోల్ శర్మ, “యేమిటీ!” అన్నట్లు బాయి నెట్ లాగా మొగంపెట్టాడు.

దేవికి నవ్వాచ్చింది.

ఫిస్టోల్ శర్మకు ఆ నవ్వు చూడంగానే తల తీసేసినట్లుపించింది.

“శాస్త్రిగారూ!” అన్నాడు.

“సస్సెన్ను శాస్త్రి”, ప్రక్కనే కూర్చొన్న “ప్లాట్ రావు”ని పరిచయం చేస్తూ—“శ్రీ” గారికి ఆమాటలు కూర్చొని వినిపించాడు.

‘రుధిరోద్ధారి’ “ఏమిటీ!” అన్నట్లు కొండ శిలువలాగా నోరు తెరిచాడు.

“మిట్టమధ్యాహ్న శ్రీ” రుధిరోద్ధారి ఆదుర్దా గ్రహించినవాడై:

“మిత్రులు - సహృదయులు అయిన ఫిస్టోల్ శర్మగారు ఒక డ్యుడ్రమైన విషయాన్ని, అపరాధ పరిశోధకుడిలాగా పరిశీలించి, ఒక చక్కని మాటన్నారు. దానిలో సస్సెన్ను శాస్త్రిగారి నచ్చిన విషయం దాగివుంది. అట్టిదానికి ప్లాట్ రావుగారు తన మేధా సంపత్తి సామాగ్రితో వన్నెచిన్నెలు కూర్చే ప్రయత్నాలు జరగబోతున్నాయి.” అని యింకా చెప్పబోతుండగా, రుధిరోద్ధారి “అన్నమాట్లేమిటీ?” అన్నాడు తిమింగలంలాగా—

“బ్రతికి సాధించలేని ముక్తి” చచ్చి సాధించింది...” అని “చివర ప్రాసభాగం నీ కొదిలారు.” అని నసిగాడు మిట్టమధ్యాహ్న శ్రీ:

రుధిరోద్ధారి కి సాగరమథనంలోనుంచి
చందనం పూసుకొన్నట్లయింది.

అష్టదిక్పాలిన్ని ఆరాధించాడు.

యీ క్రింది విధంగా పూర్తి చేశాడు
చివరకు.

“బ్రతికి సాధించలేని ముక్తి చచ్చి
సాధించింది రక్తి”-అని చెప్పాడు.

“ఇంతకీ ఫిస్టోల్ శర్మగారికి యెలా
వుంటుందో యీ ప్రాస సాగను” అన్నాడు
రుధిరోద్ధారి.

వాళ్ళూ-వాళ్ళూ పిల్చుకునే ధోరణిలో
డొల్లిన మాటల్నిబట్టి, వారికున్న సాంకే
తిక నామాలేమిటో దేని అర్థం చేసుకొంది.

ఒక్కసారి తనలో తాను వాక్పిత్రం
చదువుకొంది.

“ఫిస్టోల్ శర్మ-”

మిట్టమధ్యాహ్నాశ్రీ”-

“స్లాటురావు”-

“సస్సెన్సుశాస్త్రి”

“రుధిరోద్ధారి”

దేవిగుండెముసిముసి నవ్వులు నవ్వు
కొంది.

రాల్యిన సిగరెట్ కొడిసి గురించి బయ
లుదేరిన ధర్మసందేహాల్లో వాళ్ళవాళ్ళ మన
స్తత్వాలు యెలాంటివో గ్రహించుకో గలి
గింది దేవి.

ఇంతలో పత్రికా దేవి టేబిల్ మీద
టెలిఫోన్ మోగింది.

దేవి చెవిదగ్గర పెట్టుకొంది.

ఎవరో యేమో అడిగినట్లున్నారు.

“త్వరగా రావాలి” అని దేవి జవా
బిచ్చింది. సస్సెన్సు శాస్త్రి యీ సమ
యంలో దేనిని మూల్యాధీష్టామనుకున్నాడు.

“వస్తానన్నారా!” అన్నాడు చివరకు.

“ఎవరూ?” అందా మనుకొంది దేవి.

కాని సస్సెన్సు అవమానపడిపోతుండేమో
నని పూరుకొంది.

“బూటు చప్పుడునిబట్టి వ్యక్తిని
గ్రహించవచ్చు—

మనిషి కనిపించకపోయినా మాటను
బట్టి వయస్సు చెప్పొచ్చు—

మనస్సు యెటువంటిదో తెలుసుకోవా
లంటే, చేసే చేష్టలు చూస్తే చాలు—”

ఇట్లా ఫిస్టోల్ శర్మ, స్లాట్ రావుకి వక్క
పాడి పెడుతూ కాస్త, కాస్తగా చెప్పుకొస్తు
న్నాడు.

“ఇంతనేపూ కూర్చోబెట్టివుంచినందుకు
యేమిటీ లాభం. యేదో కూర్చుని, పత్రికా
కార్యాలయంలోనే, తన ప్రతిభను చూపి,
ఒక గేయం వ్రాసి దేవదత్తంలాగా చది
వినా, అప్పుచేసిన సిగరెట్లు అయిపోయినా,
కాసిని కాఫీశీశ్మయినా తెప్పించి యివ్వ
లేదే!” అని—

“సిందూరం”

“రక్తచందనం”

“బంధూకం”

“సంధ్యారాగం”

“పులిచంపిన లేడి నెత్తురూ”

ఇత్యాది నవ్యకవితా సామగ్రికి పుదా
హరణగా,తయారై పూరుకొంది రుధిరోద్ధారి
వదనం.

ఫిస్టోల్ శాస్త్రీ, ప్లాటురాపువంక అపరాధ షరిశోధకుడిలాగా చూస్తున్నాడు. సస్పెన్సుగా చూస్తున్నాడు శాస్త్రీ. రుధిరోద్ధారికి సిగరెట్లు అయిపోయినాయి. కాఫీ కపాయంకోసం గిజగిజలాడుతున్నాడు.

మిట్టమధ్యాహ్నాక్షికి అప్రాప్త మనోహరీ సౌందర్య లావణ్య జ్ఞాపక మొస్తోంది.

ఇంతలో కందిరీగల అందలంలోంచి దిగివచ్చినట్లుగా వచ్చాడు పత్రికాదేనిని ఆధారంగాపెట్టుకొని బ్రతికే “పూసర వెల్లి” గారు. వాళ్ళయిదుగురూ పూసర వెల్లి గారిని చూసి నిల్చున్నారు.

దేవికూడా నిల్చుని వాళ్ళని షరిచయం చేసింది. పూసర వెల్లి రంగు మాయస్తూ - మందహాసంతో —

“ఫరవా లేదు కూర్చోండి.”

అందరూ కూర్చున్నారు.

“మీ పేర్లు వినడమే గాని, స్వయంగా వ్యక్తుల్ని చూడగలిగే భాగ్యం నేటికి కుదిరింది. చాలా సంతోషం” అన్నాడు

తరువాత మాట “కాఫీల తెమ్మని” చెపుతాడేమో అనుకున్నాడు రుధిరోద్ధారి.

ఇంతలో ఫిస్టోలు శర్మకి చిరాకెత్తింది. “ఇటువంటి సంభాషణలవల్ల లాభం యేమిటి! ఎందుకొచ్చాం యిక్కడికి?” అని చాణక్యుడిలా ఆలోచించాడు ఒక్కసారి.

పగబట్టిన త్రాచులాగా లేచాడు.

అతన్ని చూసి ‘పూసర వెల్లి’ ఆదిరిపడ్డాడు.

“ఇప్పటికి మీకు—

“గంధకంలో సుగంధం”—,

“కాళరాత్రిలో కత్తినవ్వు”—,

“చెలిక తెల్ల రొమ్ముమీద చెరగని నిశాని”—,

“శని శేఖలో సారాయి రుచి”—,

“రూపాయిలో నిరూపారాయ్” అనే అయిదు అపరాధషరిశోధక రచనలు మీ పత్రికకు సంపాను. వాటి గతి యేమైనట్లు? యెన్ని వుత్తరాలని వ్రాయం? రచయితల్ని యిలాగేనా ఉత్సాహపరిచేది. ఎనిమిది సంవత్సరాలు దాటినా వంటిఅంతు తెలియదయ్యే” అంటూ ఫిస్టోలు గుళ్ళులాంటి మాటలు పూసర వెల్లిమీదికి వదిలాడు.

దేవి గజగజలాడింది.

ఫిస్టోల్ శర్మ - రుధిరోద్ధారిని లేవమని చెప్పి, రొప్పతో కూర్చున్నాడు.

రుధిరోద్ధారి లేచిలేవడంతోనే మొగించుకొన్నాడు. మొసలి నోరులాగా పళ్లు బయటికి పెట్టాడు. కిళ్ళీ నమిలిన నాలుక కత్తిలాగా తిరుగుతోంది —

“వజ్రాయుధంలాంటి కలంతో వ్రాసిన, అపూర్వ ప్రతిభాసంపత్తితో మేళవించబడే పదాలతో, నిత్యమూ జరిగే సంఘర్షణలో, ప్రగతికి పురోగమించడంలో, ప్రజాస్వామ్య యుగంలో, కాలచక్రాల గమనంలో, శ్మశానవీధిలో యెగిరే జీవాల వికటాట్టహాస రోమాలలో, నలిగిపోయే బీదసాదల గుండెల రుధిరస్రావాన్ని రుచిచూస్తున్న రాబందుల మనస్తత్వాన్ని చిత్రీకరించుతూ, దీపావళికి రెండు సంవత్సరాల క్రిందట పంపుకొన్న “మండ్రగబ్బ డెక్కల్లో మరులుగొన్న మస్తిష్కం” అనే నా గేయం ఏమైంది? ఎక్కడుంది? కాళరాత్రి కాగిలిలో కమిలి

పోయే నీలిరంగునీటి, అధివాస్తవికత్వాన్ని నిరూపించా నా గేయంలో. అటువంటి రచన యంత కాలాసకే ప్రపంచంలో ప్రచారానికి ప్రకాశానికి - ప్రభావానికి రాకపోతే, యికా నా సాహిత్యనేవ దేనికి? నా కీ పేరు పొంది లాభం యేమిటి? అంటూ ఆలసిపోయి కుర్చీలో కూలబడిపోయాడు - శ్రీకాజేపిపంక చూస్తూ.

‘పూసర వెల్లికి’ చింత నిష్పలమీద కూర్చున్న ట్లసించింది.

మొగంలో రంగులు మారుతున్నాయి. ప్లాట్ రావు సావకాశంగా చూస్తూ, లేచి -

“ఊహించినా అందరాని విషయా లన్నీ ఏకరువుపెట్టి, అధిగమించలేని మార్గాలన్నీ అన్వేషించి, “ప్లాటు”కి సాహిత్యంలో ప్రధాన పాత్రనిచ్చి వ్రాసిన “మంగలిపిట్ట” - “దాలిగుంట” - “గొగ్గిపన్ను” - కుక్కతల్లి” మొదలైన నా అధునాతన కథానికలను ఏ వుద్దేశ్యంతో ప్రచురించకుండా వున్నారు? పోనీ యెందుకు తిప్పి పంపలేదు. చెప్పండి. భయంలేదు. ఫర్వాలేదు” అంటూ బాధనంతా నెమరువేసుకొంటూ ప్లాటురావు అడిగాడు.

పూసర వెల్లికి నవ్వాల్సింది.

నస్సెన్నుశాస్త్రికి వంటిమీద దురద గోండాకు పోకినట్లనిపించింది.

“ఫిస్టోల్ దెబ్బ - గుండె తగిలి కారిన పాలలో సేమ్యా తీగలు కిలకిలమని నవ్వుతున్నాయి—”

“దూరంగా గులాబిరంగు జాకెట్ నవ యావన యువతిది సిగ్గుపడుతూ, - దానిమ్మ కొమ్మమీద దాక్కుంది.”

“ప్రేయసీ! లైలా!” అని పిల్చాడు మజ్నూ! సినిమాలో - ఇసుక తుఫానులో - ఎడారిలో గుడారం లేచిపోయింది. ఆ ఇసుక గాలి ధ్వనిలో మజ్నూ చిలకం ప్రేక్షకునికి రాజేష్వరిరావు స.గీతమైతే బాగుండే వనిపించింది—”

“అనార్కలీ, సమాధిలోంచి—

అల్విదా...అల్విదా అంటూ సర్టిఫైకి జలేబీ - రసగుల్లాలు తామరాకుమీద పంపింది.”—

“గుడ్లగూబ కోయిల్లాగా కూసింది. సెలయేరు మునిసిపాలిటీ మురుగు కాల్వ మాదిరిగా పాడగీతాలాన చేస్తోంది”—

“ప్రియురాలిని కలుసుకున్నా డొకడు. ఎదురుగా సాలెగూడు గుండ్రంగా కనిపించింది. ఆ మెను హృదయానికి ముందు హత్తుకొన్నాడు. తరువాత బిగిమూర కౌగిలించుకొన్నాడు. తేలిగ్గా ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు - యింతలో అగ్నిపర్వతం బ్రద్దలైంది. మెరుపులు - పురుములు - జాకెట్ లో పేలిం దొక రాకెట్ - తరువాత ప్రళయం - మళ్ళా నవ్య సృష్టి”—

యిలా రకాలుగా - డైలాగు పెట్టి, యింత నస్సెన్నుగా వ్రాసి పంపుకొన్న “బూడిదలో భూకంపం” అనే నా ‘నవల’ యెక్కడ దాక్కుంది? గుండుదెబ్బ తగిలి యెండిపోయిన నా హృదయానికి అదొక్క రచనే ముక్తిదాయకం. ఇంతకీ ఏమైంది?” అంటూ నస్సెన్నుశాస్త్రి కలవరిస్తూ కూలి పోయాడు కుర్చీలో.

ప్రతికాదేవి కుర్చీలో కూలిపోయింది. కాసేపటికి స్వప్నా వచ్చి మామూలుమనిమైంది. ముక్కుమీద వ్రేలుంచుకొంది.

ఊసర వెల్లి నవ్వుతూ—

“మీవేం లేవా!” అన్నాడు మిట్టమధ్యాహ్నశ్రీని చూసి.

ఆ మాట ఆకురాయిలాగా రాసుకొంది హృదయానికి.

చూయింగ్ గమ్ తింటున్నవాడిలాగా నోరుపెట్టి-గోడకు ఎదురుగా తగిలించివున్న “ఊర్వశీ” చిత్రాన్ని చూస్తూ-తేటగీతిలో-

“ఆమెనులి వెచ్చకొగిలిఅంతు లేని
మృదు సుఖాల తరంగాలుముంచుకొచ్చి,
మేను మరపించి జీవితమే, వనంత
ఋతువు గావించు సుకుమారి
బ్రతుకు నెపుడు”—

అని అవర పురూరవుడివై వ్రాసికొన్నాను తొలి రేఖలో.

పిండారబోసిన పండు వెన్నెల శారద రాత్రులు-ఉజ్వలతారకల వెలుగులో-నన్న జాజి పూలపందిరిలో - తూగుటుయ్యాలలో-కప్పురపువిడెము సేవిస్తూ - కలువ మొగ్గలా వున్న నా అప్రాప్త మనోహరీ సౌందర్య లావణ్య సుకుమార, సుందర, స్వరూపాన్ని తల్చుకుంటూ - కలలుగంటూ— “సిగలో మొగలిరేకు” అనే ప్రబంధ కావ్యాన్ని సీరియల్ గా ప్రచురించమని ప్రాధేయపడుతూ పంపాను రెండేండ్లక్రిందట. తరువాత అలాంటి కావ్యం వ్రాయడానికి నామనస్సు తూగలేదు. నా ప్రియురాలి వయసులో

వనంతఋతువు వెళ్ళిపోయింది. నా కలంలో నిర్ఘ్రిణి ప్రవాహంలాగా పారే జీవధార నన్నగిల్లింది నడలని కౌగిలింతలు-ముద్దులు జాజిమల్లెల సురభిలాలు-సెలయేటి రొదలు-తుమ్మెద పాటలు - ఆనంద రసైకధుని— మొదలైనవన్నీ నాలో తడారిపోయినట్లనిపించింది. అయ్యా! ఒక్కపారి నా కావ్యంలోని ‘తొలిరేఖ’ అని పేరు పెట్టుకొన్న పద్యాల్ని చదువుకోవాలని వుంది. యెక్కడందో తీసివ్వండి. వ్రాతప్రతిని చూసుకొని, అచ్చుప్రతిగా తృప్తిపడతాను సెలవివ్వండి. ఎక్కడుంది?” అని మిట్టమధ్యాహ్నశ్రీ దీన వదనుడై గద్గదికంగా పల్కాడు.

దేవి గుండెలో జాలీ - కరుణ ద్రవించాయి. ఊసర వెల్లికి వికృతమైన నవ్వుచ్చింది. వాళ్ళయిదుగురి మొరలూ - మొక్కుబడులూ విన్నాడు పూసర వెల్లి.

దేవివంక చూసాడు.

ఆమె ముఖంలో విషాదచ్ఛాయలు దృగ్గోచర మవుతున్నాయి - కనుకొలకుల్లో అమృతధార లూరినయి. బాధను వ్యక్తం చేయలేక సతమతమవుతోంది.

ఊసర వెల్లికి పూపిరిసలపలేదు. అందరూ తనవంకే ఖాసీకోరుల్లాగా చూస్తున్నారు.

దేవి మొగంలో సానుభూతి అలుముకొంది. ఆమె వాళ్ళమాటలు నమ్మింది. గద్గదికంతో పూసర వెల్లితో అంది.

“ఎందుకిలా చేస్తున్నారు. మిమ్ముల్ని ఆధారంగా పెట్టుకొని, పేరు తెచ్చుకుండా

మనుకొంటే, యిటువంటి పనేనా చేసేది! ఇలాగేనా నా మొగానికి కళంకం తెచ్చేది!” సాహిత్యాన్ని పోషించాలి. రచయితల్ని ప్రోత్సహించాలి” అని సంపాదకీయాలు - పుస్తకాలు చెప్పింది-వాసిందీ మీరేనా! ఏమిటిదంతా!” అంటూ ప్రతికాదేని పూసర వెల్లిని గట్టిగా నిలబెట్టి అడిగింది.

పూసర వెల్లికి మెదడులోనూ-గుండెలోనూ ‘ఉమా’ పంకాలు తిరిగినయి-కెనడా రైలింజను యీల వేసింది.-ఫ్యాక్టరీ పొగ గొట్టం మసిబాగ్గులు రవ్వలు చిమ్మింది-పసిపిల్ల పాలకోసం యేడ్చింది-ప్రియురాలి వక్షస్థంబంలో త్రిశూలం దిగబడింది - ప్రియుడి నెత్తిమీద వజ్రాయుధం దెబ్బ టంగ్మని మోగింది. అమాంతంగా లేచి ముందున్న టేబిల్ లేపి ప్రక్కకు పడత్రోశాడు.

“చి...కా...బు.” కనిపించింది.

“ఫిస్టోల్ శర్మ” కళ్లు గుండ్లు రాల్చాయి.

“మిట్టమధ్యాహ్నశ్రీ”- హృదయారవిందం పుప్పొడి రాల్చింది.

“ప్లాటురావు”- బుర్రలో గూఢుబండి కదిలింది.

“సస్సెన్సు శాస్త్రీ” - కోటు జేబులో చుంచుపిల్ల నవ్వింది.

“రుథిరోద్ధారి”- నాలుకమీద కలకత్తా రుద్రకాళి కత్తిగీటు పెట్టింది.

ఉసర వెల్లి పులిక్కిపడి, టెన్షన్ లి చూసాడు. అంతా భయానక దృశ్యాలు. విసురుగా ప్రక్క కిటికీదగ్గరకు వెళ్లాడు. పరభాదీశాడు-ప్రకృతిలోకి పారిపోయాడు.

దేవి వాళ్లయిదుగురి ముందుకొచ్చింది.

“చి...కా...బు” యెత్తి చూపింది.

ఒకళ్ళ మొగా లొకరు చూసుకొన్నారు. అప్రయత్నంగా అందరి నోటిమీదికి నచ్చిందీ క్రిందిమాట:—

“చిత్తు కాగితాల బుట్ట”—

“ఇన్నాళ్ళబట్టి యెంతో ఐకమత్యంగా వుండగలిగాం.”—

“యివ్వాలి ఎవరిదారిన వాళ్ళు వెళ్లి పోతున్నాం.” అంటూ రచనలు వాళ్లయిదుగురి కరకమలాల్లోకి వెళ్లి నవ్వావి.

దేవి హృదయానికి యీదురుగాలి మంద మలయానిలమై శాంతి - హాయి - చేకూర్చింది.

అ క్క య్య

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

సముద్రపుటలలు అశాంతితో చలలేనటున్న హృదయంలా ఎగిరిపడుతున్నాయి. సంస్కృతాంతులు నెమ్మదిగా జారుతున్నాయి. అంతసేపటివరకూ తేనెపట్టులాగుంజిన సముద్రతీరం క్రమంగా పల్చబడుతోంది. సంస్కృత సౌందర్యాన్ని, అరిసికుడి చేతిలో పడిన అందంలా, కబళించి వేరుటానికి చీకటి తొంగిమాస్తూ నవ్వింది.

అక్కడి వాతావరణం శ్రీపతి హృదయంలో ప్రతిబింబించింది. హృదయ సముద్రపు వీచికలు. హోరుమని చెవులదగ్గర నిరంతర ధ్వని. నాలుగోసారి అటుమాశాడు. ఛీ... ఏనాడూరానిది తను బీచ్ కెందుకొచ్చాడు. అవును. నిస్సందేహంగా అది అక్కయ్యే తెల్లకాగితంమీద ఎర్రసిరాగీతల్లా కిరణాలు.

అదర్శానికీ. యథార్థానికీ మధ్యయుద్ధం.

తెగినవీణమీద శాస్త్రీయ సంగీతాలాపన...

ధైర్యంగా అక్కడకు వెళ్ళలేదు. అక్కయ్యను పలకరించలేదు. అతని మొదడంతా విపరీతపు టాలోచనల్తో వుక్కిరి ఓక్కిరవుతోంది.

క్రమంగా చీకటిపడుతోంది. అతను నెమ్మదిగా నడవనారంభించాడు. అక్కయ్యపక్కనుంచే కదిలి పోతున్నాడు. అమె తన్నుపిలిస్తే?... నిలవదు. పక్కన కూర్చుని విరగబడినవస్తువున్న వ్యక్తిని చూడగానే అతని కళ్ళు రెండూ ఎర్రబడ్డాయి. రిక్షాయెక్కి సినిమా రోడ్డుకు పోనీమన్నాడు.

శ్రీపతి కృష్ణాటాకిన్ దగ్గరకొచ్చాడు. ఇంకా సినిమావదల్లేదు. అనేదో ఇంగ్లీషు చిత్రం. బైటవున్న స్టిల్స్ ని ఒట్టి అంతా 'నెక్స్ట్'. నాన్న గనక తను యీ సినిమాకు వెళ్ళటంచూసివుంటే?... బుర్ర బ్రద్దలు కొట్టుకునేవాడు. ఇప్పటికతను అక్కయ్యను బవునలో చూడుసారులు చూశాడు. ఓసారి సిటీ యంపోరి

యంలో నిల్కుచీరలు కొంటుండాగా అతను పలకరించలేదు. అమె చూడలేదు గాబోలు! చూస్తే పలకరించదూ! మగోసారి మేబ్బేషోలో-మూడోసారి పార్కులో- తప్పించుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

సిగరెట్టుకాలుస్తూ రోడ్డువోరగా నిలబడ్డాడు. నగంకాలిన సిగరెట్టువంక చూశాడు. గుండ్ గుభేలు మంది. తనవంశంలో-కనీ-విలీ-నిరగంది...

నాన్నకు తెలిస్తే?

తక్షణం ఆత్మహత్య.

సిగరెట్టుకాలుస్తే తప్పేముంది? పరిమితంగా వుంటే ఫరవాలేదు. అనేవాడు ఓలెక్చరరు. క్రమంగా ఆ సిద్ధాంతం అతనిలో జీర్ణించుకు పోయింది. ప్రతి విషయంలోనూ మోసరేషన్ వుండాలనే హిల్చిన్ వాదన కూడా అతను "హేట్స్ ఆఫ్" అన్నాడు. ఆఖరుకు శ్రీ పాతివ్రత్యాని కూడా మోసరేషన్! అతను నవ్వుకున్నాడు.

సినిమా వదిలేశాడు.

మరో అరగంటకు టిక్కెట్టు తీసుకుని వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. అట మొదలు పెట్టటానికి ఇంకా గంట వుంటుంది.

అతను మరో సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

"సిగరెట్టు కాలుస్తూన్నావా తమ్ముడూ!... నాన్నకు తెలిస్తే ఏమవుతుందో - ఎంత బాధపడతాడో తెలుసా?"

శ్రీపతివా ప్రవికప్రపంచంలోపడి పక్కకు తిరిగి చూశాడు. అక్కయ్య కనిపించింది. ప్రక్కన సాయంత్రం కమల నవ్వులో భాగం పంచుకున్న వ్యక్తి.

"ఇక్కడ కూర్చుందాం"... తన పక్కన అక్కయ్య అతనూ కూర్చున్నారు. ఆత నింకా

అ క్క య్య

అసేకేసి అలా చూస్తు నేవున్నాడు. మెళ్ళో కవ్వల న్నేన్ మెర్ కుర్తీలై టుకాంతిలో తరుక్కు తరుక్కు మంటోంది. ఎరటి దుద్దులు మెగస్తున్నాయి. చేతిలో హండ్ బాగ్! స్వంతంగా అల్లీంది గాబోలు! ఇంతటి సిరి సంపదిలు ఆక్కియ్య ఏ నాడైనా యెరునా?

“నామీద నీకు కోపంకదూ తమ్ముడూ? అంకుకే అలా మాగనోముపట్టావు” చిలిపిగా, ప్రేమగా నవ్వింది ఆక్కియ్య.

“ఛీ...సిగ్గులేరి నవ్వు” అనుకున్నాడు.

“ఎందుకూ కోపం?”

“కాకపోతే నన్ను బీచ్ లో చూసినప్పుడు ఎం గుకు పలకరించి లేను? ఇంతకు ముందు చూడుపాల్లు నువ్వునన్ను చూడటం - నిన్ను నేను చూడటం సంభ వించింది. నీ ఆభిప్రాయం?”

“నిజంగా నేను నిన్ను చూడలేను. కాని నువ్వు చూశావు కదా! ఎందుకు పలకరించలేదు?”

“నువ్వు పలకరిస్తావో లేవో చూద్దామనే పూరుకున్నా!

“నేనూ అంతే!” అనేసి నాటిక్కరమ కున్నాడు.

“అబద్ధం ఆడినా నేర్పుగా వుండాలి. దొరికి పోయావ్” అంటూ పకపక నవ్వింది. క్రీపతి సిగ్గుపడి పోయాడు.

“హానీ- అయిష్టంతో నే మాటలు మానుకున్నా; నువ్వు చేసినపనికి ఎవరైనా అంతే! ఇంకలూ క్రాస్ ఎడ్జామిన్ చెయ్యటానికే వీల్లేను.”

ఆక్కియ్యకు కోపం రాలేదు. నవ్వింది. అంత గంభీరత ఆక్కియ్య కెలా వచ్చిందో!

“ఇతను మా తమ్ముడు క్రీపతి. ఇంటర్ పీవి యర్...ఈయన మీ బావగారు.” అంటూ పరిచయ వాక్యాలు పలికింది ఆక్కియ్య.

“బావ” అన్నమాట వినగానే అతనికి మళ్ళీ మీద నవ్వినట్లైంది.

“అలాగా...మా బావమరిదిని కలుసుకున్నం దుకు చాలా సంతోషం. నీ ప్రోత్సాహం

క్రీపతి జవాబు చెప్పకూడదనే అనుకున్నాడు. కాని అనుకోకుండా “యం పి. సి.” అన్నాడు. అతిని మొహం మాడగానే రామసింఠ కోపం రాలేదు.

ఇంటర్వ్యూదాకా ముగ్గురికీ సుఖ్య మానం నలి చింది. ఆక్కియ్య మూడుక్రింకులు వుచ్చుకుని ఒకటి క్రీపతికిచ్చింది. అతను వద్దకే వుచ్చుకుని తాగాడు. నాన్న మాటల్లో అనాలంటే అటువంటి పాక్షిష్టిదాని చేతి క్రింకు తాగినందుకు ఏడుజన్మల పర్యంతం మహా పాపం నెంబవస్తూంటుంది. సినిమాలోంచి వెళ్ళిపోదా మనుకున్నాడు కూడా!

ఇంతకీ ఆక్కియ్య చేసిన ఆపరాధం? —

* * *

ఆవేళ ఇంకా బాగా తెల్లవారలేదు. గిలగిలమని మవ్వలచప్పుడు క్రమంగా దగ్గరై ఇంటిముందు ఆగింది. ఆక్కియ్య రెండెళ్ల బండిలోంచి దిగింది. ముసుగు తిన్ని పెట్టి నిద్రపోతున్న తను ఒక్కసారి మేలు కున్నాడు. ముందు వుత్తిరం ముక్కుయినా రాకుండా ఆక్కియ్య వచ్చింది. ఇందులో ఏవో విశేషమంది- ఆక్కియ్య తినెందుకు వచ్చిందీ చెప్పరాలేదు. నాన్న అడగమలేదు. ఎందుకొచ్చారని కన్నుకూతురు నెలా గడుగుతాడు? అందుకే ఆవిడ నోటంటే విందామని పూరుకున్నాడు.

‘అల్లుడు రాలేనే?’ అని మాత్రం అడిగాడు.

దానికి ఆక్కియ్య ఎలాంటి సమాధానమూ యివ్వకపోవటంతో అనుమానాలు ఇంకా స్పష్ట పడ్డాయి.

ఆక్కియ్య మునుపటికిమల్లే ఉత్సాహంగా లేదు. ఎప్పుడూ నవ్వేదిగాను. దిగులుగా వుండేది. ఇదంతా చూస్తుంటే ఇద్దరికీ మధ్య ఏవో అఖాతం ఏర్పడిందన్న సంగతి దిజువైంది. ఓనాడు నాన్న అడిగాడు:

‘అమ్మాయ్!...ఏవో దాస్తున్నావు. ఆసలం సంగతి చెప్పమ్మా!’

ఆక్కియ్య భోరుమంది. ఇన్నాళ్ళూ అలాచి పెట్టిన గుళఖం లావాలా పైకుబికింది. అగ్నిపర్యంతం బద్దలైంది. బావకిత్వం ఆయానికి కొద్దిగా తెలుసు. అక్కను రెండో పెళ్ళివాడికిచ్చారు. మొదట్లో ఈ సంబంధం వొద్దని నలుగురూ వచ్చుకొప్పారు. కొద్ది

తెండి వినలేదు వాళ్ళకుటుంబం సంప్రదాయమైంది. దేవుడి గదిలో ఎత్తయిన దేవుడివిగ్రహం ముందు కూర్చుని పెద్దగా మంత్రాలు చదువుతూ, మడిగా వియ్యంకుడు పూజచేస్తున్నాడట వియ్యపుగాలు వుదయమే కాలవకల్పి స్నానంచేసి వస్తుంటుంది. ఇంటినిండా దేవుడిపటాలు! ఇంతకంటే ఏంకావాలి?... సాయంత్ర మయ్యేసరికి భగవద్గీతా పారాయణంకాని - పురాణ పఠనంకాని వుంటుంది.

మొట్టిపెళ్ళాన్ని అత్తగారు వివరించే పట్టి చంపింది రాచిరంపాన పెట్టింది...

ప్రతిరోజూ తల్లిమాటలు విని పెళ్ళాన్ని అకారణంగా చావగొడతాడు. అతనితో ప్రతిదీ చేబీచీ!

అక్కయ్య ఏడుస్తూ ఇంకా చెప్పింది. భర్త ఎన్నివిధాల తనను బాధ పెట్టాడో! అత్తగారు ఎన్ని విధాల సాధించిందో! అంతా మామూలు సాదే! అందుకే తను ఎదిరించి వచ్చేసింది.

‘అయితే ఇంక వెళ్ళవా? కాశ్యపంగా బంధం తెంపుకుని వచ్చేవా?...అడగానికి పుట్టిల్లు నరకం - అట్టిల్లు స్వర్గం - భర్త దైవం - తెలిసినదా? అవసరంగా అప్రతిష్ఠ, నేను తలెత్తుకు తిరగొద్దా? అది సంప్రదాయ కుటుంబం, కట్టుబాట్లు ఎక్కువగా వుంటాయి. అన్నింటికీ వోర్చుకోవాలి. మరి ఆడదంటే ఏమనుకున్నావు?’ అని వుపదేశం చేశాడు తెండి. అత్తగారిబాధలు ఎలాగ తొలగిపోతాయో కూడా తెండి వివరించాడు. ఆవిడకు ముసలితనం వచ్చింది. కనక త్వరగా కన్ను మూస్తుంది. అప్పుడు అక్కయ్య ఆ యింటికి రాణి అవుతుంది. భర్తను తన కనుసన్నల్లో వుంచవచ్చు. అంతేకాని కళ్ళువుండి తను గోతిలోకి దూకాడని మాత్రం ఒప్పుకోదు నాన్న. అక్కయ్య మూగగా చూసింది. ఆమె మానసికబాధ శ్రీపతి కర్ణం కాలేదు. ఆ యింట్లోనే వుండి తెండి భావాలలో భాగం పంచుకున్నవాడు కనక అతను అక్కయ్యను తీమించలేక పోయాడు. నాలుగయిదు సార్లు అక్కయ్యను తిరిగి భర్త దగ్గరకు వెళ్ళిపోమని కాసించాడు తెండి. అంటే అతనికి కూతురిమీద ప్రేమ లేకనా? అది అతనికి మాత్రమే. అర్థం

“నన్ను తలెత్తుకుని తిరగనియ్యవా?” అన్నాడు. నలుగురూ నాలుగు మాటలూ అంటున్నారట. ఎలాగ?

పతి ఎలాంటి వాడయినా అతడే దైవం!..... తుమ్మెద రొదలా చెవిలో ఉపన్యాసం...హిందూ స్త్రీ అంటే?...భర్త ఎలాంటి వాడయినా అతనికి సపర్య చెయ్యాలి. తన సర్వస్వం అతని కప్పగించాలి. ఎంతమంది వచ్చినా వండిపాళేయాలి. కనీసం రెండు కూరలు - వో పచ్చడి - అతిథి మర్యాదఅంటే యేమిటి మరి? భర్త కుమ్మరిగోగి అయినా అతన్ని మోసు కుని వెళ్ళి అతని ప్రేయసి దగ్గరకు చేర్చాలి. చచ్చి పోతే యముడితో పోట్లాడాలి.

‘నువ్వు గులాబీరంగు చీరకట్టుకో!’ అంటే వెంటనే ఆపనిచెయ్యాలి. రాత్రిపన్నెండుకూ, రెండుకూ అతనువచ్చినా మేలుకునివుండి అతను అన్నంతిన్నాక తనుతినాలి. ఎంతమంది పిల్లల్నికంటే అంతగొప్ప. ‘ఒక్కసారి సినిమాకు తీసికెళ్ళరా?’ అంటూ భర్తను బ్రతిమాలుతూండాలి. ఇంతవినయంగా అణగిరుణివుంటే సమాజం ఆమెకు ‘ఉత్తమ యిల్లాలు’ పట్టాన్ని ప్రసాదించటానికి యత్నిస్తుంది...శ్రీ పతికూడా అక్కయ్యతో మాట్లాడటం మానుకున్నాడు.

చివరికి ఓనాడు అక్కయ్య అంది: ‘నాన్నా! నేనివాళి వెడతాను. నాకు ప్రపంచం అర్థమైంది. ఎత్తిపాడుపులు ఇంక సహించలేను.’

నాన్నకళ్ళు తిళుక్కుమన్నాయి. హిందూ ధర్మం నిలిచింది. ‘దేవుడికి కటాక్షం కలిగింది’ అన్నాడు. అక్కయ్య బండెక్కి వెళ్ళింది...భర్త దగ్గరకు.

‘మొగుడంటూ వొకడుంటే అదే పదివేలరా! భర్తపోయిన వాళ్ళను చూడు!’ అన్నాడు, అక్కయ్య వెళ్ళిపోయాక తిన్నుద్రేళించినాన్న. అదీ నిజమే ననిపించింది అతనికి. భర్తపోతే హిందూసంఘంలో ఇంకేమైనావుందా? చీకటిగదిలో వుండాలిట. పువ్వులను గురించి మనసులో అయినా తలపెట్టకూడదు. సౌందర్యాన్ని చంపుకోవాలి. వీలైతే ఉపవాసాలు చెయ్యాలి. భగవద్గీత నిరంతరం చదువుకోవాలి. పోనీ, రామాయణభాగవతాల్లాంటి గ్రంథాలైనాసరే!... నాన్నదేవుడిమందు కూర్చుని ‘ఓం’ అంటూ ముక్కు పట్టుకున్నాడు.

అ క్క య్య

సరిగ్గా అక్కయ్య వెళ్ళిపోయిన నెలరోజులకు ఓనాడు సాయంత్రం తండ్రి తన రూంకు పరుగెత్తుకొచ్చాడు.

“కొంప మునిగింది” అన్నాడు. శ్రీపతి ఏవన్నట్టు చూశాడు.

“మీ అక్కయ్య భర్తదగ్గరకు కొడుకావత.”

“కొంపతీసి మనసువిరిగి ఆత్మహత్యకాని చేసుకోలేదుకదా?”

శ్రీపతి ఈమధ్య తండ్రి దగ్గర లేనికారణం చేత ప్రతికలు లేగచదువుతున్నాడు. అందులో ఇలాంటి సంఘటనలు అనంతం.

“అలాగైనా బాగుండును. ఎవడితోనో లేచిపోయింది. నా పరువు ప్రతిష్ఠలన్నీ గంగపాలయ్యాయి. అందరికీ యీ విషయం తెలిసిపోయింది. కడుపులో చిచ్చు పెట్టింది. మన కుటుంబ గౌరవాన్నంతా మంటగలిసింది. ఇంక ఏమెహం పెట్టుకుని వూళ్ళో తిరగను?”

నాన్న వాణికిపోతున్నాడు. అతనికున్న మనస్తైర్యం అంతే! అతనికి సంఘంలో ఆకాశమంత ఎత్తు స్థానం వుంది. సమాజం ఈమాటతన్ని కింపకు తోసివేస్తుంది. నాన్న పాతాళంలో పడ్డాడు. శ్రీపతికూడా చలించి వూరుకున్నాడు. అక్కయ్యను గురించి అతని కెలాంటి అభిప్రాయమూ కలుగలేదు.

తరువాత కొంతకాలానికి అక్కయ్య నిలుగచీరలు కొంటూ సిటీ ఎంపొరియంలో కనిపించింది.

* * *

“తమ్ముడూ!... పరధ్యానంగా వున్నావు. సినిమా చూడడానికికదూ నువ్వువస్తా? అస్తమానం ఆలోచించి బుర్ర పాడుచేసుకునేవాళ్ళు సంఘానికి విద్రోహులు.” అంది అక్కయ్య. అతను పరధ్యానంగా అనుకోకుండా నవ్వాడు.

సినిమా అయిపోయింది.

ముగ్గురూ బయటకొచ్చారు. శ్రీపతి నైకిలు రిక్వా బేరమాడిబోయాడు.

“నువ్వీ రాత్రి మాతో రావాలోయ్! ఎక్కడికీ వెళ్ళటానికి వీలులేదు” అంది అక్కయ్య. అతను ఎందుకో కాదనలేకపోయాడు. డ్రైవరు డోర్ ఓపెన్ చేశాడు. శ్రీపతిమందు సీట్లో కూర్చున్నాడు. ఇద్దరూ వెనకాల కూర్చున్నారు.

“శ్రీపతికి ముఖావంగా వుండటం సరవాగా బోలు!” అన్నాడతను.

“మరే...నిజం తెలిసాచ్చేవరకూ అలాగే వుంటుంది.” అని సమాధానం చెప్పింది అక్కయ్య.

ఇంగ్లీషు పిక్చరు కొవటం మూలాన త్వరగా అయిపోయింది. ఓ పెద్ద మేకముంగు కొడుకాగింది. శ్రీపతి అక్కయ్య వెనకాల ఇంట్లో ఆడుకుంటున్నాడే గడిగూరం పన్నెండుకొట్టింది. ఇంటిమంగు గులాబీ మొక్కలు, మల్లె మొక్కలు నిద్రపోతున్నాయి. మెర్ క్యూరీ లైటువేయగానే హాళంతా తళుక్కుమంది...

“స్వీట్ హాం” అంటూ గుమ్మానికి కదైను.

“తమ్ముడూ నువ్వు భోంచేశావా?”

“చేశాను.” అన్నాడు ధీమాగా.

“అబద్ధం!” అంది. అతను భయపడ్డాడు. ఈ ఆహవాల్లికు రహస్యాన్ని ఎలా తెలుస్తాయి? అదీ విచిత్రమే!

“నిన్ను భోంచేయ్యమని బలవంతం పెట్టలే! పన్నెండు గంటలకు భోజనం యేనిటి? మాకూ ఆ అలవాటులేదు” అని అక్కయ్య శ్రీపతి ముందు ఆపిల్సా, బ్రాడో, హాంగ్రిల్లా నైస్ బిస్కట్సు ఉంచింది. ప్లాస్టులో ఉన్న పాలు ముగ్గురికీ సర్పింది. అతను సంశయిస్తూ తినసాగాడు. ఎదిరించి అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోదామనే ఉంది. కాని ఎలాగ? ఎందుకో హృదయం అంగీకరింపటం లేదు. ఏదో అజ్ఞాతశక్తి ముందరికాళ్ళకు బందం వేసి తనను కదలనీయకుండా చేస్తోంది.

“అయితే శ్రీపతి! నువ్వు బై. పి. సి. తీసుకుని ఉంటే హాయిగా మెడిసన్ చదవొచ్చుదా! ఎందుకు ఎం. పి. సి. చదువుతున్నావు?—అతను కొంచెం ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అయితే తన్నుగురించి అక్కయ్య అంతా చెప్పిందన్నమాట!

“బహుశా ఇంజనీరింగు చదువుదామని గామోలు ఏం తమ్ముడూ! అంటేనా?” అంటూ భర్త ప్రశ్నకు తనే సమాధానం చెప్పింది.

“నీకు తెలియం దేముంది అక్కయ్య!...నాన్న తత్వం - ఆయనతీరు కొత్తకాదుగా!” అన్నాడు శ్రీపతి. అతనికే ఆశ్చర్యం కలిగింది. “అక్కయ్య!”

అని పిలవకూడదనుకొన్నాడు...కాని అక్కయ్య అంతా గ్రహించినట్లు నవ్వింది.

‘పోనీ... నే చదివిస్తా చదువు నీకంటే కావలసిన వాళ్లు నాకవరూ లేరు.’

అక్కయ్య గంభీరంగా అంది.

‘సరి...అయితే నన్ను వెయిటింగ్ లిస్టులో వేకావన్నమాట!’ అని హృదయపూర్వకంగా నవ్వాడు డాక్టరు.

అయిదుగురిమీసాలు నిశ్శబ్దం తాండవించింది.

‘శ్రీపతి!...నువ్వు కుర్రాడివి కాదు. తెలివైన వాడివని మీఅక్కయ్య చాలాసార్లు చెప్పింది.అంచాత మూఢ సంప్రదాయాలకు, అర్థంలేని పట్టింపులకూ లొంగిపోయి బుర్ర పాడుచేసుకోకు. విశాల హృదయంతో పరిస్థితుల ప్రాధివాన్ని అర్థంచేసుకొని మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించు. చెప్పాడు మాటలు ఎన్నడూ వినకు...మీ యక్క మీద నీకు విపరీతమైన కోపం వుండి వుంటుంది. ఆ కోపం ఇంకా నీలో వుందంటే నీకూ, అనాది మానవుడికీ వ్యత్యాసం లేదన్నమాట... అంతేకాదు. నీచదువు కూడా వృథా’

శ్రీపతి ఏదో తప్పిదం చేసినవాడిలా బాస పడుతూ వింటున్నాడు. డాక్టరు ఇంకా ఏదో చెప్పబోయాడు. టెలిఫోన్ కాల్ వచ్చింది.

‘అర్జంటుగా కే సొకటి వచ్చింది, నేను వెళ్లాల్సి.’; అంటూ పాలు మాత్రం ఒక్క గుటకలో తాగేసి డాక్టరు డైటెస్కోపు, రెడర్ బాగ్ తీసుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

‘క్షణం తీరిక వుండదు; ఇంట్లో సుఖం వుండదు ఏం డాక్టర్లు బాబూ!...తమ్ముడూ! నువ్వు మాత్రం డాక్టరు చదివొద్దు. ఇంజనీరైనా అంతేననుకో.’

శ్రీపతి పాలు తాగటం పూర్తయింది.

‘డాక్టరు గారిప్పుడు రారా!’

‘వస్తారు. కాని బావని పిలవటానికి నీకు నోరు తిరగటం లేదుకదా! అవును...ఎలా తిరుగుతుంది? నేను చేసిన పని వ్యభిచారంతో సమానంగా — ఇది క్షుంతస్థం కానిపని. అందరూ మొహంమీద వుమ్మేస్తారు. సంఘంలో ఎవరూ గౌరవించరు... సువ్వా అంతే నంటావా?’

అతను మాట్లాడలేకపోయాడు.

తలుపులు రెండూ చేర వేసింది.

‘నిద్ర వొస్తోందా? నీకు బాగా లేదుకదా!’

‘లేదు.... నేను ఒంటిగుంటదాకా ఏదో చువుకుంటూ వుంటాను.’ శ్రీపతి చిన్న అబద్ధం ఆడాడు. అతను పదింటికే పడుకోటం అలవాటు.

‘నేను చేసినపని తప్పు నువ్వు విశ్వసిస్తున్నావా?...నీకు నేనంటే అసహ్యంగాలేదా? నన్ను తిప్ప పడతావుకాని నే నెలాంటి జీవితం అనుభవించానో నీకు తెలుసా? భర్త భార్యను అకారణంగా చావగొట్టి, అత్తగారూ, వెళ్లవకూతురూ కూడా ఎందుకులే! సింహాసనంమీద కూర్చుని నానాచాకిరి చేయడంలే, ఆన్నీ సహించి, ఆఖరుకు భర్త శిలాపై శంకిస్తే? ఆప్పుడు హిందూస్త్రీ గతేబిరి నువ్వెప్పుడైనా ఆలోచించావా? నా పరిస్థితులు కూడా అంతే! డాక్టరుగారూ, ఆయన స్నేహితులు. డాక్టరుగారితో నాకు అనుబంధంవుందని శంకిస్తే?...దాన్ని నిజం చేసుకోటమే వుత్తమం. నువ్వింకా చిన్నవాడివి. నేనూ మొన్న మొన్నటిదాకా చిన్నదానినే! కాని ఈ స్వల్పకాలంలో నాకు ప్రపంచం అర్థమైంది. నాలాంటివాళ్లు ఎంతయందో నీకేం తెలుసు? ఈ సంసారాల్లో నూటికి తొంభైవంతులు ట్రాజికల్. నాచరిత్ర సామాజిక యితీవృత్తిం కదూ?’

శ్రీపతి కళ్లమట్ట నీళ్లు తిరిగాయి. అక్కయ్య కూడా విడుస్తోంది. పాత గాథ అన్నీ తలుక్కున మెరిసివుంటాయి. అక్కయ్య ఎడవటం అతను సహించడు. అక్కయ్యస్థితి బాసపడిందికదా! ఇంకా ఎందుకీ కన్నీరు! ఇంతటి అనుభవం సంపాదించినది ఎడవటంవలన జీవిత శృంఖలాలు తెగవని తెలుసుకోలేదా?

‘అక్కయ్య!...నువ్వు దేవుడునుల్లోకి వెళుతున్నావా?’

అక్కయ్య తమాషాగా నవ్వుతూ ‘ఎందుకూ?... అలాంటి నమ్మకాలు నాకూ వొడలిపోయాయి. నాకు ముక్తి, మోక్షం అక్కలేదు స్వర్గలోకం అసలేవొద్దు. అదీకాక నావంటి పాపాత్ముల్ని దేవుడు క్షమించడుగా!...నువ్వు రూంలో ఎందుకుంటున్నావు? ఇక్కడికి వచ్చేయకూడదూ? కలిసి హాయిగా వుండవచ్చు’ అంది విషయం మారుస్తూ.

అ క్క య్య

అతను సమాధానం చెప్పకుండా భయంభయంగా చూశాడు.

‘భయం వేస్తోంది కదూ!... ఈ దుర్మార్గు రాలితో నా కెండుకనుకుంటున్నావు కదూ! మాతో కలిసివుంటే చిత్రపుత్తు నీ పేరుకూడా చిట్టాలో ఎక్కిస్తాడు. అప్పుడు యమకింకరులు నిన్ను సల సల కాగే నూనెలో పడేస్తారు... అమ్మా! ఆ బాస అనుభవించటం కష్టంకాదా?... అదీకాక నాన్నగండ్రులు బాదుకుని ఏడవమా? నీ సంప్రదాయ జీవితం నశింపు కాదా?’

అశేంకాదు... తప్పకుండా వస్తాను.’

అక్కయ్య ఇంకేం మాట్లాడలేదు. గడియారం ఒంటిగంట చూపించింది. అతను నిద్ర వొస్తోందని పడుకున్నాడు. తన కర్తవ్యాన్ని గురించి ఆలోచించుకుంటూ రెండు గంటలదాకా గడిపాడు. తరవాత చిన్న కుసుకు పట్టింది...

క్రీపతి రూం మార్చలేదు కాని ఇరవైనాలుగు గంటల్లో ఇరవైగంటలు అక్కయ్య ఇంటిదగ్గరే గడుపుతున్నాడు. అతను డాక్టరుని ‘బావ’ అని మాత్రం పిలవటంలేదు. ఎన్నో విషయాలు అతనికి తెలిశాయి. ఎంతోమంది కొత్త వ్యక్తులతో అతనికి పరిచయం కలిగింది. డాక్టరు బలవంతాన క్లబ్ లో మెంబర్ య్యాగు. ఇద్దరూ కలిసి రాత్రి ఎనిమిదింటివరకూ పింగ్ పాంగ్ ఆడుకుంటూ వుండిపోయేవారు.

అక్కయ్య నూతన జీవితాన్ని సూక్ష్మంగా పరీక్షించే అవకాశం కలిగి ఉండేది. ఆమె లేచివచ్చిందన్న సంగతి ఎవరికీ తెలియదు. డాక్టరు కూడా తలిదండ్రులు లేరు. కావలసినవాల్లేవరూ లేరు. ఇద్దరూ రిజిస్టర్డ్ మేరేజీ చెసుకున్నట్టు చెప్పాడుట డాక్టరు. ఈ అబద్ధం ఆనకపోతే ఎంత సుహృదయులైనా హిందూ సంఘంలో క్షమించరన్న సంగతి అతనికి బాగా తెలుసు.

ఓనాడు తండ్రి తనను వెతుక్కుంటూ క్లబ్బుకు వచ్చాడు. తండ్రి క్లబ్బుకు రావటం ఇదే మొదటిసారి. రూంకు మొదట్లో వెళ్లాడటం. తనీ మగ్గ అసలు రూంకి రావటంలేదని, ప్రస్తుతం క్లబ్బులో వుంటాడనీ ఆయింటి యజమాని అన్నాడట. దాంతో నాన్న తిన్నగా ఇక్కడికి వచ్చేవాడు. క్రీపతి డాక్టరుతో పింగ్ పాంగ్ ఆడుతూ లోకాన్ని మరచివేడు.

‘నెంటు నే రూంకి వాదాం పనారా... నీతో మాట్లాడాలి’ అన్నాడు ముందుకు వెళ్తుంటే.

‘మళ్ళీ అక్కడికి వెళ్లే బోయాడు.’

“మళ్ళీ డొక్కడికిరా?” అని నవ్వింది.

“అయినతో నేను వెతుక్కున్నానని చెప్పేసి వస్తా.”

క్రీపతి తండ్రినెంటు, పితృవాక్య పరిపాలనగిరి నడచి వెతుక్కుంటే డాక్టరు నవ్వుకున్నాడు. రూమ్ చేరుకున్నాక తండ్రి అడిగాడు: “ప్రధానంగా కూర్చుని చుగువుకునేవాడివి. ఏం పొయ్యే కాలమెచ్చి ఆ క్లబ్బులో చేరావురా?” డబ్బు లేరగా వస్తుందనుకున్నావా?... “హాటల్ లో ఫోజం చెబుటం లేదు. మరి యేం చెబున్నట్టి?” అతని కనుమనముగానే వుంది. దాపరిక మెండుకున్నాడు క్రీపతి.

“మీ అక్క ఈ వూళ్ళోనే కులకుతోంటుంది కదూ? అది మరో నగరంతో కారులో వూరేసుకుంటే మన రామాచారి మాచి చెప్పాడు. నిజమేనా? దాని మొహం తగలెయ్యి. కుటుంబ గౌరవానికి చిద్దు పెట్టింది.”

క్రీపతి వుద్రేకం ఆపుకోలేకపోయాడు.

“అనునాన్నా... అక్కయ్య ననవసరంగా యేమనకు”

“అయితే దానిచర్యను సమర్థిస్తున్నావన్న మాట... దొర్లార్లురా? నాకంతా తెలుసు. దానింటి దగ్గరే నీ మకాం—దాని చేతి తిండికూడా తింటున్నావు. నీ పాపం లక్ష జన్మాలకయినా తరగదు. మరి నేనెందుకు చావటానికి?”

తెగేవరకూ తాడు లాగటమే మంచిది.

“నీకంత బాసగావుంటే నా గురించి శ్రమ పడొద్దు”

అప్రయత్నంగా క్రీపతి శింప చెట్టుమంది. అతను మాట్లాడలేదు. ఎడం చెత్తో చెంప రాసుకున్నాడు.

“అవునుమరి... ఇన్నాళ్ళూ చదివించాను కదూ మరి! అందుకు ప్రతిఫలం! “ఇప్పుడా రంకు ముండ

కనపడగానే కళ్లు నెత్తిమీదకొచ్చి నాన్న కనపట్టం మానేశాడు. నీకు కొమ్ము లొచ్చాయి. ఎలాగా తెగ తెంపులు చేసుకున్నావు కనక అలాగే చావు... నీకూ నాకూ బంధం నాస్తి" అనేసి ఆయన చక చక వెళ్లి పోయాడు. నాన్నతత్వం తనకు తెలుసు. ఎన్నమ కుంటే యేం లాభం? అయినా తనకంత వుక్రేకం కూడదు. అక్కయ్యను అసరాని మాట లంటుంటే తను తుమించలేకపోయాడు. చేతనంచీ పట్టుకుని, చింకిగాడుగుతో వెళ్లిపోతున్న నాన్నను చూడగానే అతనికి కళ్లమ్మట నీళ్లు తిరిగాయి. పోనీ — నెనకాల వెళ్లి బ్రతిమిలాడి తీసుకొస్తే!...

గదికి తాళం వేసి అక్కయ్య దిగ్గర కెళ్ళాడు. అంతా వివరించాడు.

"నీయిష్టం. తండ్రి కొడుకులమగ్గ అనుబంధాన్ని చేదించాననే ఆపవాడు నా కెందుకు? అనవసరంగా అక్కయ్యకోసం నీ నైతికజీవితాన్ని పాడు చేసుకోకు."

అతని దుర్బల హృదయం భోరమంది. ఎటూ నిర్ణయించుకోలేకపోయాడు.

ఆకాశంలో చీకటి ఆవరిస్తోంది. మక్కల్ని క్రమంగా మబ్బులు కబళిస్తున్నాయి వర్షానికి నాంది వాక్యం కాబోలు!

ఆవేళ డాక్టరు రాత్రి తొమ్మిదిదాటాక వచ్చాడు. రావటంతోనే గుండెల్లో బాధగావుండంటు పడుకున్నాడు. ఇద్దరినీ గుండెల్లోనూ రాయిపడింది. చేసిన తిప్పలకి శిక్ష అనుభవించే సమయం వచ్చిందా? అయినా ఇంత చిన్న విషయానికి కంగారెందుకు? తాము చేసిన చర్యలు తప్పుని భావించేనా రందరికీ తుణ్ణి తానీకీ ఇలాంటి అనుభూతులు తప్పదు. అక్కయ్య మాత్రం నవ్వుతూనే వుంది. గుండె కొచ్చింది. శ్రీపతి నిలువునా కంపిస్తున్నాడు. ఏ తెగకూ చెందని వాడతను. అలాగని తటస్తుడూ కాదు. ఉభయ పక్షాల్లోనూ వున్నాడు. దేవుడు వున్నాడని నమ్మలేడు. లేడని ధీమాగా చెప్పటానికి తరతరాలనుంచీ వొస్తున్న ఆచారాలు, కట్టుబాట్లు ఆకాశాన్ని అంటుతున్న అనేక రకాల దేవుళ్లు గుళ్ళు అడ్డం వొస్తున్నాయి. అలాగే అక్కయ్య చేసిన పనిని పూర్తిగా సమర్థించనూ లేడు. ద్వేషించి వైదొలగనూలేడు. అతని తత్వం ఉభయ భిష్టత్వం. అందుకే అక్కకు లేని భయం అతనికి.

* * *

'నువ్వేం కంగారు పడకు. ఇదీయనకు అప్పు డప్పుడు వొస్తాంటుందిలే! తగ్గిపోతుంది. కొంచెం హార్డ్ వీక్ నెస్ అంటే' అంది అక్కయ్య. కాని పదైనా నొప్పి తగ్గలేదు. ఫోన్ చెయ్యగానే డాక్టర్ సీతాపతి వచ్చాడు. అతనేదో చికిత్సలు చేస్తూ ఆ గాత్రికక్కడే వుండిపోయాడు. డాక్టరుకు సీతాపతి ముఖ్య స్నేహితుడు. అతని ఆంతరంగిక విషయాన్ని - ముఖ్యంగా అతని వివాహం గురించి అంతా సీతాపతికి తెలుసు.

'మరేం ఫరవాలేదు'ని అభయమిచ్చాడు సీతాపతి. కాని ఆరాత్రే అతని అభయ మాస్తాన్ని ఖండించి డాక్టరును ఎగేసుకు పోయింది మృత్యువు.

ఏడవటం తెలిపితిక్కువని బోధించిన అక్కయ్య కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చింది. ఎంతకాలం నుంచి దాచి వుందినో! భర్తను వాడిలివచ్చినప్పుడు కూడా అక్కయ్య ఏడవలేదు. ఆ సంగతి అతనికి బాగా తెలుసు. ఆకాశమంత యెత్తున హృదయ జా్వలలు... ఇప్పుడామె బ్రతుకు?... ఎవడైనా ఛాందసుడి దగ్గరకు వెళ్లి అక్కయ్య జీవితాన్ని నేటివరకూ వివరిస్తే ఏం చెప్తాడు? ముందు అలాంటి పాపిష్టి గాని విన్నందుకు చెవులు మూసుకుంటాడు గామోలు! 'అంటే అవుతుంది నాయనా!... పాపానికి తగ్గ ఫలితం అనుభవించొద్దా? కట్టుకున్న మొగుణ్ణి వదిలేసి మరోడితో వుండటం రంకుతనం కదూ!... దానికి ప్రాయశ్చిత్తం అంటూ లేనేలేదు. చూడు నాయనా! అహల్య, మండోదరి, ద్రౌపది. వీళ్లిందరికీ మల్లే పతివ్రతల్లా బతక్కుడదా? ఎందుకొచ్చిన పాడుబతుకు? అని సమాధానం చెప్తాడు. మండోదరికి ఇద్దరు భర్తలట, ద్రౌపదికి అయిదుగురు వున్నా కర్ణుడిమీద మోజు వుండేదట. శ్రీపతి వెర్రిగా నవ్వుకున్నాడు. అక్కయ్య ఎంత కాలం ఏడుస్తుంది? అమ్మో! ఆమె కన్నీటికి ప్రపంచాలు మునిగిపోవ్వా? ఇంకెలా జీవిస్తుంది?... మరోణ్ణి పెల్లాడుతుండేమో!...

ఆమెను ఓదార్చటానికి అతను యత్నించలేదు. మర్నాడుదయం సీతాపతి వచ్చాడు. అతను కూడా చాలా బాధపడ్డాడు. అక్కను ఓదార్చటానికి యెన్నో విధాల ప్రయత్నించాడు. డాక్టరు తాలాకు సామ్మ బాంకోలో ముద్దెప్పేల దాకావుంది. ఆమెకు బోలెడు వగలున్నాయి. ఇక

అ క్క య్య

ముందు ఆర్థికంగా ఎలా నడుస్తుంది అన్నది ప్రస్తుతానికి సమస్య కానేకాదు. సీతాపతి ఆనాటినుండి పాతన్నే హాన్ని పురస్కరించుకుని తరుచుగా వస్తూండేవాడు. డాక్టరు పోవటం శ్రీపతికి మళ్ళీ సమస్య సాధించి పెట్టింది. ఇప్పుడు అక్కయ్యకు “నా” అన్న నాల్గవ రూలేరు. అంతే ఒక్క శ్రీపతి! అంతా అతను అక్కదగ్గరేవుంటూ ఆమె యోగక్షేమాలు గమనిస్తూవుండటం స్థిరపడిపోయింది. గది వదిలేసి బసరావ్రాడు. అక్కయ్యకూడా ఆశంబరం తగ్గించింది. పనిమనిషిని మాన్పించింది. వీలైనంతవరకూ ఖర్చులు తగ్గించింది. శ్రీపతి తండ్రికి వృత్తరం రాశాడుకాని జనాబురాలేదు. ఒకసారి తనే స్వయంగా వెళ్ళాడు.

ఆ వూళ్ళో నలుగురూ ఆతన్ని యీసశిస్తూ చూశారు. నోటికి వచ్చినట్టు తిట్టారు. తండ్రిని చంపావన్నాడు. అతను దిక్కులేని చావు చచ్చిపోయిన తనే కారణమన్నాడు. ఇల్లూవాకిలి అమ్మేసి కొంత ఫర్మానికి, కొంత తనకిమ్మని ఏర్పాట్లు చేశాడు. శ్రీపతి తల బాదుకుని ఏడ్చాడు. “అంతా దొంగ ఏడుపు... నటన” అన్నాడు. ఓ పెద్దమనిషి అతని ముందు డబ్బులెక్క పెట్టివుంచాడు. శ్రీపతి అది కూడా ధర్మనిధికి కలపమన్నాడు. అతని గొప్పతనాన్ని ఎవరూ మెచ్చుకోలేదు.

“పాపం!... ఆ మారాజు ఎంతమంచివాడు! కొడుకెలాంటి వాడైనా కన్నకడుపుకమా! అతని కన్యాయం జరగకూడదని సగం వాటా అతనికిచ్చాడు. మరొకడైతే ఆస్తంతా తగలబట్టబానికైనా వాస్తవం బాదుకాని ఇతనికివ్వడు. కుర్రతనం వాడికేం తెలియదు అంటూ పోయాడు. ఎంత పరువుగా బ్రతికాడు! ఎంత నిష్కామ వున్నాడు! ఆచారం. కట్టుబాటు!... ఆ హా హా! ఆ యాన కాదు నేనాటి!” అన్నారు అందరూ.

శ్రీపతి తను పుట్టి పెరిగిన యింటికిని వోమాటు చూసి వెనక్కి తిరిగాడు. అతనికి నాన్న ఎదురుగా కనిపిస్తూనే వున్నాడు. చిన్న పిల్ల - ఎప్పుడూ పందలపాక చూక్కా - కళ్ళలో కాతీన్యం - తాను పట్టిన కుండేటికి మూడే కాళ్ళనే తత్వం—ఎంతో అభిమానం, ప్రేమ వున్నా వెల్లడించటం చేతకాదు. అర్థం లేని ఆవేశం—అతను తిరిగొచ్చి అంతా అక్కయ్యకు నివేదించాడు. అక్కయ్యకూడా భోదన విడవటంతో “ఆమె కెందుకు చెప్పానా?” అనుకున్నాడు.

* * *

శ్రీపతి జీవిత క్రమమంతా మారింది. తన కుటుంబ చరిత్ర నలుగురికీ తెలిస్తే తనకు సంఘంలో వున్న గౌరవం సభిస్తుండేమోనని ఆతనికి భయం గానే వుంది. అతని తల్లి దండ్రులను గురించి నలుగురూ ఆడిగాడు. అతనేవో సమాధానం చెప్పమన్నాడు. “ఫలానా లేట్ డాక్టరు గారి భావమిదిని నేన”ని కొన్ని చోట్ల పరిచయం చేసుకున్నాడు.

శ్రీపతి ఇంటర్ ప్యానై ఇంజనీరింగులో సీటు సంపాదించాడు. తను ఇంజనీరింగు చదవగలనని ఆత నెప్పుడూ అనుకోలేదు. సీతాపతి ఇదివరకటికంపె తరుచు అక్కడి కొస్తున్నాడు. నలుగురూ నాలుగు మాటలూ అనుకోటం అటుంచి శ్రీపతి కూడా కొంత ఫీల్ ఆయ్యాడు: ముగ్గురు నలుగురు అతన్ని గురించి చాటుగా అనుకోటం కూడా జరిగింది. ఏ ఇద్దరైనా నెమ్మదిగా మాట్లాడుకుంటూ మగ్గు మగ్గు అతనికిని మాన్డంపే ఆదంతా తననుగురించేసి అతను చాలావార్లు అనుకోటం సంభవించింది. సీతాపతిని రావోద్దందామని చాలాసార్లనుకున్నాడు కాని అక్కయ్య ఏమంటుందోనని కొంచెం భయం. తను లేనప్పుడు కూడా సీతాపతి వచ్చేవాడు. అయితే అతను అక్కయ్యతో అంత తరుచుగా మాట్లాడటానికేం విషయాలున్నాయో మాత్రం అతని కంతుచిక్కలేదు.

ఇంజనీరింగు కాలేజీలో చేరిన నెలరోజులకు అతని మాటు కాకినాడలో ఎగ్జిజివన్ చూసి తిరిగి వస్తూ సామర్లలోబలో రైలుకోసం నిలబడ్డాడు. అతని భుజంమీద బరువైన చెయ్యి పడింది. పులిక్కిపడి వెనక్కి తిరిగాడు.

“శ్రీపతి!... నేను జ్ఞాపకం వున్నానా?” అనడిగాడా వ్యక్తి. శ్రీపతి నిమిషంసేపు అతన్ని తేరిపార చూసి “ఓ... బావ! ఏమిటి అవతారం! కులాసాగా వున్నావా?” అనడిగాడు.

“ఈ అవతారం ఎందుకెత్తానో వూహించుకో. ఇది పదకొండో అవతారం.” అనేసి నవ్వాడు బావ.

శ్రీపతి కళ్లు గుడుచుకున్నాడు. బావకేసి మాడలేకపోయాడు. ఎందుకో బాగా గడం పెంచాడు. బట్టలు ముసిపోయాయి. కళ్లు “పాతాళం ఇక్కడే నయ్యా! ఎందుకు అవసరంగా వెతుకుతావు?” అంటున్నాయి. దవసలు రెండూ పీక్కుపోయాయి. మనిషి సగమయ్యాడు.

‘రా బావా! స్టాల్ కి వెళదాం.’ అంటూ ఓవర్ బ్రెస్టి (కాన్ చేశాడు.

‘నీకు బండికి కైం కాలేదూ?’ అనడిగాడు బావ.

‘ఇంకా ఆరగంటవుంది... అసలు సంగజేటికి? ఎందుకిలాగైపోయావు?’ అనడిగాడు పూరీ—కూరా అతని ముందుకు తోస్తూ.

‘నీకు తెలియజేయండి? మీ అక్కయ్య పెళ్ళి పోయాక నేను పశ్చాత్తాపపడ్డాను. అంతా జరిగిపోయింది. ఎందుకులే ఆవన్నీ చెప్పకోటం... అసలు నిన్ను పలకరించకూడదనుకున్నాను మొదట. మా అమ్మ—నాన్నా ఇద్దరూ కలరావచ్చి పోయారు. నేనూ పోతే బాగుండును... తరవాత మీ సంగతి గురించి అంతా విన్నాను. నేను సుఖపెట్టలేక పోయాను. దానినై నా సుఖపడనీ—’

రెండు జతల కళ్లు కన్నీటిని నింపుకున్నాయి. నాన్న ఇదివరకన్నులు అతనికి జ్ఞప్తికొచ్చాయి... “అత్తగారికి ముసిలితనం వచ్చింది కనక ఆవిడ త్వరగా కన్నుమూస్తుంది. అప్పుడు అక్కయ్య ఆయింటికి రాణి అవుతుంది. భర్తను తన కనుసన్నల్లో వుంచ వచ్చు.” బావ ఎన్నడూ పూరీల మొహం ఎరగనివాడిలా ఆవురావురమని తింటున్నాడు.

‘ఇప్పు డెక్కడి కెడుతున్నావు?’

‘మావూరే! ... పెళ్లి సంబంధం చూట్టానికి కాకినాడెళ్ళాను.’

‘ఎవరికి? నీకా?’

బావస్థకాలు మన్నాడు. ‘నాక్కాదు, ఏం? నేను పెళ్ళి కొడుకులా కనిపిస్తున్నానా? ఇంకీ జీవితానికి అలాంటి ఆశలేవు. మా చెల్లాయికి సంబంధం.’

బావ వెళ్ళాల్సిన బండి వోచ్చింది మానంగా బండిలోఎక్కి కూర్చున్నాడతను. బండికదులుతుంటే బావ అన్నాడు:

‘మీ అక్కయ్యతో నన్ను క్షమించమని చెప్పు.’

‘తప్ప బావా! అవేం మాటలు!’ అన్న శ్రీ పతి వాక్యాలు రైలింజను కూతలో కలిసిపోయాయి.

శ్రీ పతికి బావగురించి ఇదివరకున్న అభిప్రాయాలు కొంచెం పరివర్తన చెందాయి. పాపం!

అతని హృదయం అమానుకత్వంలో మునిగిపోయింది. నవనీతిం లాంటిది... తెల్లీ తండ్రీ కలిసి అతనితో వున్న మంచిని అణచివేసి అతనికయిష్టమైన పనులు చేయించాడు. అతన్నిలా పెంచారు. తనకు తండ్రీ పుస్తకాల పురుగుగా—యూఫ్ సమ్యకాలకి—‘ఏం? ఎందుకు?’ అని ప్రశ్నించటానికి వీలులేని కట్టుబాట్లను బానిసగా పెంచాడు. చివరి కాసంకల్ప అక్కయ్య తెంపాల్సి వచ్చింది. బావకినికాక జీవితం ప్రసాదించి కొన్ని సమస్యలున్నాయి. అందులో మొదటిది సరైన వుద్యోగం కాని వెనకాధారం కాని లేకపోవటం—చెల్లాయి పెళ్ళొకటి—నలుగురూ అకురుతారు ‘అమ్మాయి అవోసిన అంబోతులా తిరుగుతుంటే పెళ్లెందుకు చేయ్యడు? పెళ్ళానికి చుల్లే ఇదిసాడా వోనాడు వుడాయిస్తుంది’ అంటారు ఈ మాటలన్నీ పడతూ—ఈ సమస్యలను ఛేదించటానికి మార్గం వెతుక్కుంటూవుంటే జీవితకాలం సరి పోతుంది. మోకాలు వరకూ గెడ్డం పెగురుతుంది. జుట్టు తెల్లబడుతుంది. ఆగతే బావకు పట్టేట్టుగా వుంది. ఆవేళ బావను చూట్టంతో అభిని మనసంతా చికాకుతో నిండి పోయింది. రాగానే అక్కయ్యతో అంతా చెప్పాడు. అతను వెళ్ళేసరికి సీతాపతితో మాట్లాడుతూనేవుంది. శ్రీపతి పుత్నాహంగా వుండలేక పోయాడు.

పిచ్చి పిచ్చి ఆలోచనల్లో ఆ రాత్రంతా అతనికి నిద్ర పట్టలేదు. జీవితాన్నంతా విమర్శించుకున్నాడు మళ్ళీ. మర్నాడు వుదయం లేచేసరికి కళ్లు మండి పోయాయి. తల బరువుగా వుంది. నాడి పట్టుకుని చూసుకుంటే జ్వరం వచ్చిందని లేలింది నిద్ర లేక పోవటం మూలన వచ్చింది. అదే తగ్గుతుందనుకున్నాడు కాని మధ్యాహ్నానికి పడుకో బెట్టేసింది. అక్కయ్య సీతాపతికి ఫోన్ చేసింది.

‘ఎందుకక్కయ్యా! అనే తగ్గిపోతుంది. ఈ మాత్రం దానికి డాక్టరెండుకు?’ అన్నాడు. వున్న విషయం, అతనికి సీతాపతి రావటం ఎంతమాత్రం యిష్టంలేదు. మరో పావుగంటకు అతను కారుమీద వచ్చి పరీక్ష చేశాడు. ఇంజెక్షన్ ఇచ్చేసి వెళ్ళాడు. తగ్గిపోతుందనుకున్న జ్వరం క్రమంగా కైఫాయ్డ్ లోకి దిగింది. సీతాపతి రోజు మూడుసార్లు వచ్చి చూసి పోతున్నాడు... ఇదికాక మరోసారి తీర్చిగా వచ్చి

అ క్క య్య

ఆమెతో కబుర్లు చెబుతూ కూర్చునేవాడు డాక్టరు పోయిన తరువాత సీతాపతికి ప్రాక్టీస్ మంచి జోరుగా వుంది.

అక్కయ్య రాత్రింబగళ్లు మంచంపక్కన కూర్చుని తనకు నేవచేసింది. ఒక్కోనడు తిండికూడా మానేసేది... ఆతను క్రమంగా తోలుకున్నాడు... కాని శ్రీపతి ఆలోచనలు మరో దిశలో విచిత్రంగా సాగిపోయాయి. ఒకవేళ అక్కయ్యకాని సీతాపతిని పెళ్ళిచేసుకుంటుంటేమా! వాళ్ల మాటలతీరు—నవ్వులాటలు చూస్తుంటే అలాగేవుంది. అక్కయ్య లేచి రావటం సరైనది తనను తా నెలా ఊరశించుకున్నాడో—అలాగే—ఈ సంఘటన జరిగినా సమర్థించుకుని తనను తాను ఊరశించుకోవాలి. అయినా సీతాపతి విభవను చేసుకుంటాడా? అతనికి వెంటనే నవ్వొచ్చింది. అక్కడ బావ బతికే వున్నాడు. ఇక్కడ సంఘంలో అక్కయ్య విభవగా చూసుకోవలసిందే... అవుతోంది.....

* * *

ఈమధ్య ఏడింటికే శ్రీపతి మంద మెక్కుతున్నాడు. ఆరయ్యేదాకా అతనికి మెలకువరాదు. ఓనాడు అర్ధరాత్రి అతనికి మెలకువ వచ్చింది. ఎక్కడో గుసగుసలు వినిపిస్తున్నాయి. అతను లైటు వేసి పక్కగదిలో కెళ్ళాడు. అక్కడ సీతాపతి, అక్కయ్య కనిపించారు.

“అర!... డాక్టరుగా రెప్పపొచ్చాడ?” అన్నాడు. సీతాపతి కంగారుపడుతూ “గంటవుతుంది” అన్నాడు.

“ఇలా మామూలుగా వొస్తాంటారా సరదాగా?” అని నవ్వుతూ అడిగాడు. ఎలాంటి సమాధానమూ రాలేదు. శ్రీపతి లైటు ఆర్పేసివచ్చి పడుకున్నాడు.. ఏమైనాసరే! ఈ వాతావరణంలోంచి తను బయటపడాలి.....

ఇది ఆఖరుకు వ్యభిచార గృహంగా తయారయ్యేలా వుంది.

సీతాపతి వెంటనే పల్లిపోయాడు.

మర్నాడునయం శ్రీపతి అశక్తుడైనాకుంటూ భయపడుతూ అడిగాడు : “అక్కయ్య!... నువ్వు పునర్వివాహం చేసుకుంటావా?” అని. ఆ ప్రశ్న అడి

గాడేకాని ఆతను అక్కయ్య మొహంలోకి విచిత్రంగా చూడలేక పోయాడు.

“ఏం!.. అలాగ అడుగుతున్నావు? నాకలాంటి ఆలోచనెప్పుడూ లేదు” అని సమాధానం ఇచ్చింది.

ఆతను సాయంత్రం యింటికి తిరిగొచ్చేసరికి అక్కయ్య అటుతిరిగి పడుకునుంది. వేళకాని వేళయెందుకు పడుకునుంది? వంట్లో బాగాలేదేమో ననుకున్నాడు. అక్కయ్యను లేపబోయి కెప్తుకున్నాడు. ...అతనికి ఏడుపురాలేను. పెద్దగా ఏడుద్దామనుకున్నాడు కాని ఎవరో పీకనొక్కేసి నట్లయింది. అది తాళితినిద్ర. బల్లమీది పుత్తరం చదువుకున్నాడు.

“తమ్ముడా !

ఆత్మహత్య పాపమని చేతకానివాళ్లంటారు. అంతకంటే జీవిత శృంఖలాల్లోంచి బయట పడడానికి మంచిమార్గం లేదు. అందుకే నన్ను నేను అంతిమేందించుకుంటున్నా.

మరి ఈ ఆత్మహత్యకు కారణం ఏమిటని అడగవూ? డాక్టరుగారంటే నాకెంతో గౌరవం. ప్రేమ—కానీకి కొరగాని నన్ను వివాహం చేసుకుని ఆయన ఉద్ధరించాడు. అటువంటి ఆయనకు ద్రోహంచేశాను. నా భర్తను వదిలిరావటం నేను ద్రోహం అనను... నా ఆత్మహత్యలో సీతాపతిగారికి వాటా తక్కువ. అంగుకు ప్రాయశ్చిత్తం యిది. ఆ బాధ ననుభవిస్తూ గుమిలిపోయే దానికంటే యిది ఉత్తమం. ఇంక నేను బ్రతికి ఎంబాధం చెప్ప?

నువ్వు వట్టి అమానుషుడిని తెల్లవన్నీ పాలు—నల్లవన్నీ నీళ్లు అని విశ్వసిస్తావు గడుసుగా వుండటం నేగ్గుకో. ఎన్ని మానసిక బాధలున్నా అన్నింటినీ అణిచేసుకుని నాలా పైకి నవ్వుతూకనపడాలి. అప్పుడే ఈ సంఘంలో బ్రతిగ్గలవు. అంతేకాని అడుగుడుకునా భయపడుతూ జీవయాత్ర సాగించలేవు. కొంత తెగింపు. ఎదిరించే శక్తి వుండాలి. అంగుచేత అనవసరంగా గడచిన వాటిని తిల్పుకుని ఏడవక బుద్ధిగా చదువుకుని ఉన్నతస్థితికి రా. నీ జొన్నత్యానికి ఆయనకూడా కారకులు గనుక నన్ను మర్చిపోయినా ఆయన్ను జ్ఞాపకముంచుకో... నా కిలాంటిగతి పట్టిందికదా అని నాలా తెగించిన వాళ్లందరికీ జీవిత పర్యవసానం ఇదేనని నేను విశ్వసించను. చిన్నవాడవయినా నా పొరపాట్లు తుమించు... ఆకేసులు...”

శ్రీపతి వుత్తరం భద్రంగా దాచాడు. మళ్ళీ యెప్పుడయినా అక్కయ్య అదేకాన్ని చదువుకోవచ్చు కన్నకాండంతా చూస్తేయ్యేసరికి రాత్రి తొమ్మిదైంది. ...శ్రీపతిని వోదార్చటానికేవలూలేదు. ఆగుకోటానికి బంధువులెవరూ లేరు బావకు టెలిగ్రాం యిద్దా మనుకున్నాడు. అనవసరంగా అతనిని గుసు శ్రమ పెట్టడం! ఆ రాత్రి అతనింటిదగ్గ గుండ్లశక్ పోయాడు. ఎక్కడ చూసినా అక్కయ్య కనిపిస్తోంది. కొంచెం భయం వేసింది కూడా. అక్కయ్యకు మల్లే తనూ “స్టీపింగ్ బాబ్ లెట్స్” ఓడజను వేసుకుంటే... శ్రీపతి తలుపు తాళం వేసి బయలుదేరాడు. తిన్నగా వెళ్లి పార్కులో కూర్చున్నాడు.

వాతావరణం ప్రశాంతంగా వుంది. గాలి కూడా స్తంభించి పోయింది. ఆకాశంలో నక్షత్రాలు చీకటిని చూసి భయంతో వణుకుతున్నాయి. శ్రీపతి చెక్కిళ్ళ మీదుగా నయాగరాజలపాతంలా నీరు ప్రవహిస్తోంది. అతనికి గడచిన జీవితం అంతా జ్ఞప్తికొచ్చింది.

నాన్న!....ఎవర్ని మెప్పించలేని జన్మ! చచ్చిన వాడి కళ్ళు చేరడని చనిపోయాక అందరూ పొగిడారా. విచ్చివాడిలా తిరిగాడు. తన చాదస్తంతో కొడుకును దూరం చేసుకున్నాడు. అయినా నాన్న తన కోసం ఎంత శ్రమించాడు! తను కృతఘ్నుడు కదూ! జంతువులకైనా కుక్కకైనా కృతజ్ఞత వుంటుంది. మానవుడే కుండదు. గర్భకోకం గురించి తనకేమీ తెలియదు. తెలియక పోవటమే మంచిది. ఇంక బావ!...పిచ్చి బావ! అమ్మ నాన్న పన్నినవల్లో చిక్కుకుని రాలేక బాధపడ్డాడు. ఇంకా అతనిని బాధలు అనుభవించాల్సి వుందో!...లేక అతనుకూడా అక్కయ్యకు మల్లే హఠాత్తుగా శూన్యంలో కలిసిపోతాడేమో!... ఇంక అక్కయ్య! అమ్మో! అదో గంభీరస్వరూపం... దాన్ని తలుపుకో లేం...ఇంక తను? సియండ్స్ అన్నాడు...“నీ గురించి నీవు పూర్తిగా తెలియదు.”

అదీ నిజమే ననిపించింది. ఇంటర్ లో చేరేవరకూ తన అభిప్రాయాలు?...దేవుడంటే అమితభక్తి!

ఈ గండెళ్ళలో తను పూర్తిగా మారాడు. వచ్చిన కొత్తలో అనాది మానవుడికి - తనకూ మగ్గు అంశం మాత్రమే దూరం—తన భావాలు, ఆశయాలు అన్నీ విపరీతంగా మారిపోయాయి. స్కూలు పైసలు దాకా గడచిన అతని జీవితక్రమం స్ఫురణకు వచ్చింది...ఆరుదాటకుండా లేవాలి. ఆరున్నరకల్లా గణగణమని గంటమీగిస్తూ నాన్న పూజకు నాందీ వాక్యం పలికేవాడు విధిగా తను పూజ అయ్యేవరకూ ఆ ఇత్తికి విగ్రహాలకు సమస్కరిస్తూ కూర్చోవాలి. భక్తిలేకపోయినా అథవా వున్నట్టయినానటించాలి... అదవగానే చల్లన్నం తిని పుస్తకం చదువుకోవాలి. మగ్గుమగ్గు నాన్న వచ్చి తనిఖీ చెస్తాంటాడు. బయటికి పోకూడదు. సినిమాలు చూడకూడదు. అగవ చూసినా పోతన. త్యాగయ్య-లాంటి భక్తిరసచిత్రాలకే ప్రవేశం. పత్రికలూ-నవలలూ చదివకూడదు. టంపనుగా అయిదయ్యే సరికి పుస్తకం పుచ్చుకొని చదువుకోవాలి. షికార్లకు పోకూడదు. ఇదీ అతని జీవితం. ఇంటి దగ్గర్నుంచి స్కూలుకున్న రెండు ఫర్మాంసుల రోడ్డు తప్పించి అతనికేమీ తెలీదు. తెలుసు కోవలసిన అవసరం కూడా లేదు.

కాని ఇప్పుడు! అంతా మారిపోయింది.

పన్నెండుగంటలవరకూ అతనక్కడే వున్నాడు సైట్ వాచర్ అతన్ని బైటికి పంపాడు.

అంతులేని ఆలోచనల్లో చీకట్లో ఒంటరిగా నడుస్తూ వస్తూన్న శ్రీపతిని ఏటి వొడ్డున గంభీరంగా నిలబడిన క్లాక్ టవర్ “నీ భావిజీవితం గురించి ఆలోచిస్తున్నావా? అవడగి నట్టయింది.

అతను వెర్రిగా నవ్వుకుంటూ కటిక చీకట్లో కలిసిపోయాడు.

కలగూరగంప

జాతక చంద్రికపై పండిత మోమాంసః

శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు

శ్రీ సీతపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారి, శ్రీ వఘ్నేశ్వర చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి అభిప్రాయ భేదములు.

శ్రీ పూసపాటి విజయరామగజపతి (1670-1757) మిర్జా-మస్నూన్-మహారాజా-ముకే-రెసుల వలస వగైరా వారియొక్క 199 వర్షంతి మహోత్సవ సందర్భమున 24-1-1956 తారీఖున సాయంత్రం ఉప నిష ద్విహారమున-శ్రీ వారి చిత్రఫలకా విష్కరణము-వారిచే సంస్కృతిమునుండి ఆంధ్రకరింపబడిన జ్యోతిష ఫలగ్రంథరాజమున పారాశరీయ హోర (విజయ రామరాజీయం) యొక్కయు ముదిత ప్రతుల ప్రకటన సందర్భమున శ్రీ “కలా ప్రభార్త” వర్ణులచినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి అభ్యుత్థితున సభి జయప్రదముగ నడచినది. శ్రీ అభ్యుత్థుల వారు తొలిపలుకునందు జాతకదండికను గూర్చి కొన్ని విషయములను ప్రస్తావించిరి. అందు మాడు విషయములయందు అభిప్రాయ భేదమున-సభా ముఖమున బ్రహ్మశ్రీ పిడపర్తి చినకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు సవినయముగ ప్రతిపాదన చేసిరి-ఆవిషయములను దిగువ పొందుపరచుచున్నాను.

1. ప్రతిలగ్నం సమలక్ష్య పూర్వోద్దిష్టావిరోధకః
తత్తద్గ్రహస్వరూపాణి క్రమేణైవం వివృణ్వహే
అని ప్రతిష్ఠించేసి- మేషలగ్నమునకు - “కవిస్సాక్షా
న్నహంతా స్యాత్ మారక త్వేన లక్షితః” అనుశ్లోకము
పూర్వ గ్రంథమునకు విరుద్ధము. ఎట్లన “నదిశంతి శుభం
స్థాణాం సౌమ్యాః కేంద్రాధిపాయది”. మరియు “ఆప్త

మం హ్యాయుషస్థానం ఆప్తనా దిప్తమంద తత్ తయో
రపి వ్యయస్థానం మారకస్థాన ముచ్యతే” అని చెప్పట
వలన పుక్రమకు కేంద్రాధిపత్యము-స్వీత్యము సప్తమ
మారక స్థానములకు ఆధిపత్యము కలిగిన పుక్రమకు
మారకుడు కావని చెప్పట-పూర్వోత్తర భాగములకు
విరోధము కనుక, మరియుకను ఉత్తర పారాశరీయి చేసి
ఇంగుల జతపరచినట్లు అభిప్రాయమును వ్యక్తపరచిరి.

అనంతరమందు శ్రీ పిడపర్తి చినకృష్ణమూర్తి
శాస్త్రిగారు ప్రసంగించుచు ఈ సందర్భమున శ్రీ
శాస్త్రిగారు వ్యక్తపరచి పూర్వాపర విరోధము
లేదని గ్రంథమంతయు సాంతముగ విమర్శించ
ఏక కర్తృకమనియు చెప్పుచు స్వాభావికముగ, ఆధిపత్య
ప్రతిపాదితమున సభిపాపత్యములను మేలవించి నిష్క
ర్షచేసి గ్రంథకర్త చెప్పెనని చెప్పుచు పూర్వ భాగ
మున “కేంద్రాధిపత్యోపయు బలవాన్ గురుః క్రయోః,
మారక త్వేన చ తయోర్మారకస్థాన సంస్థితః” అనగా
గురు శుక్రములకు కేంద్రాధిపత్య వాదము బలములది.
గురు శుక్రములకు మారకత్వము కలుగుచుండగ (అనగా
మారక స్థానాద్యాధిపత్యముచే కలిగి మారకత్వము
కంటే మారకస్థానస్థితి బలముకలది. అనగా కేవల మారక
స్థానాద్యాధిపత్యమువలన పుక్రము ప్రబల మారకుడు
కాదనుట స్పష్టము. ప్రబల మారకుడే మారకమును
చేయును. ఇదియు లోక ప్రసిద్ధిని పొందినది. ఈ విష
యమునే ఉత్తర భాగమున బలపరచి చెప్పెను. మార
క త్వేన లక్షితః, ఆధిపత్యముచే మారకుడగు కవిః
శుక్రము, సాక్షాన్నహంతా=తావన్మాత్రముచే (అన్య
సహాయము లేకుండుగ) చంపువాడుకాదు. కనుక ఈ
చెప్పట పూర్వభాగమునకు విరుద్ధముగాదు. అని సమ
న్వయ పరచుచు, ఈ రీతిగ విమర్శించుచో పూర్వో
త్తర భాగములకు భేదముండదు కనుక ఏక కర్తృకమే
యనియు, భిన్న కర్తృకము కాదనియు ప్రసంగించిరి.

(2) పశ్యంతి సప్తమాన్ సర్వే శని జీవ కుజాః పునః
విశేషతః శ్చ త్రివిధ త్రికోణ చతురశ్రగాన్.

“సంజ్ఞాం బ్రూమో విశేషతః” అని వెనుకటి శ్లోకములో చెప్పబడే - వీరి పారాశరహోరయంగు - బృహజ్ఞాతకాదులందు వరాహమిహిరారులు చెప్పిన - పాదదృష్టి - అర్థదృష్టి త్రిపాద దృష్టలను పారాశరి గ్రంథకర్త అంగీకరించలేదు కనుక - పరాశర తంత్రమున పాదార్థ త్రిపాద దృష్టలను ఫలవిశేషములపట్ల చూడవలయుమనేది శ్రీ వర్యుల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు శలవిచ్చిరి.

అనంతరమందు శ్రీ పిఠపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి మాట్లాడుచు ఈ సందర్భమున పాద - అర్థ - త్రిపాద దృష్టలు శని - గురు - కుజులకు లేక పూర్ణ దృష్టితో చూచెదరు. అనగా 3—10 గృహములను అన్ని గ్రహములు పాదదృష్టితోను, శని - విశేషతః అనగా పూర్ణదృష్టితోను, 5, 9 గృహములను అన్ని గ్రహములు అర్థదృష్టితోను గురుకు విశేషతః అనగా పూర్ణ దృష్టితోను, 4, 8 గృహములను అన్ని గ్రహములు త్రిపాద దృష్టితోను—కుజుకు - విశేషతః అనగా పూర్ణ దృష్టితోను చూచునని విశేషమును చూపెనుగాని పరాశర తంత్రమున సర్వాత్మనాపాద దృష్టి - అర్థదృష్టి, త్రిపాద దృష్టలను ఫలవిషయము పట్ల గ్రహించ కూడవని - గ్రంథకర్త అభిప్రాయము కాదు. “అనుక్త మన్యతో గ్రాహ్య” మని చెప్పయుండెను కనుక—గ్రంథకర్త చెప్పిన విశేషదృష్టిని- అన్య గ్రంథకర్తలచే చెప్పబడిన సామాన్యదృష్టిని జరిపవచ్చి చూడవలయునని గ్రంథకర్త అభిప్రాయ మైనట్లు— శ్రీ|| వ|| చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారితో గల అభిప్రాయ భేదమును వ్యక్తపరచిరి.

3. సర్వే త్రికోణనేతారో గ్రహః శుభ

ఫలప్రదాః

పతియ స్త్రీ వడాయానాం యది పాప

ఫలప్రదాః

అను శ్లోకమునకు శ్రీ|| వ|| చిన సీతారామస్వామి శాస్త్రి తాత్పర్యమును విశదపరచుచు త్రికోణములకు (1-5-9) అధిపతులను అన్ని గ్రహములు శుభఫల ప్రదములు. అన్ని గ్రహములకు 3-5 11 లకు ఆధిపత్యం కలిగిన పాపఫల ప్రదత్వము అనియు శలవిచ్చిరి.

అనంతరము శ్రీ పిఠపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రి గారు ఉపన్యసించుచు ఈ సందర్భమున యది అను

అన్యాయమువలన ఏ గ్రహములకు త్రికోణాధిపత్యము కలదో ఆ గ్రహములకు త్రిషడాధిపత్యము కలిగిన శుభత్వము పోయి పాపత్వము సంభవించునని మకర లగ్నమునకు షష్ట భౌగ్యాధిపతి యగు బుధుడు పాపి యగుచున్నాడని తమ అభిప్రాయభేదమును ప్రకటన చేసి తమ ఉపన్యాసమును విరమించి అగ్ర్యక్షుల యొద్ద శేవపు గైకొని సభ ముగియకుండగనే వెళ్ళిపోయిరి.

తరువాత శ్రీ అగ్ర్యక్షులు ప్రసంగించుచు ముందు త్రికోణములను—తరుపరి త్రిషడాధిపత్యములను—అనంతరమందు కేంద్రములను క్రమముగ చెప్పబడే పిఠపర్తి చిన కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు చెప్పినది శాస్త్రియ మార్గము కొదవి, సాహిత్య పరిజ్ఞానము లేక చెప్పిన విషయమని వారి పరోక్షమున విమర్శించిరి

4. ఇదట నా విమర్శనమును పొందుపరచుచున్నాను.

కొన్నిట కేవలము తృతీయషష్ట లాభాధిపత్యములు కలవు. కొన్నిట కోణాధిపత్యముతో కూడిన త్రిషడాధిపత్యములు కలవు

శ్రీ పిఠపర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు చెప్పిన అర్థమును గ్రహించిన-కేవలతృతీయ షష్ట లాభాధిపతుల శుభ పాపత్వ విచారణ కాదు-శ్రీ సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారిది గ్రహించిన త్రిషడాధిపత్యములు, త్రికోణాధిపతికి వచ్చినప్పడు శుభపాపత్వ నిర్ధారణ పూర్తిగాదు-గ్రంథకర్త ద్వాదశ భావముల యొక్క ఆధిపత్యములచే కొన్ని విషయములను చెప్పి కొన్ని విషయముల చెప్పలేదనుట సబబుగాదు కనుక విచారణచేయగ-ఈ ఈ ఇద్దరి పండితుల అభిప్రాయములను ఒకచో మేలవించి చూచిన శాస్త్రియములని స్పష్టపడుతున్నది-ఎట్లుగనగా యది అను అవ్యయమును-కలిపి ఒకసారి. కలుపకనొకసారి సమన్వయము చేసిన చక్కగ కుదురుచున్నది

1. “త్రికోణనేతారః సర్వే గ్రహః శుభఫల ప్రదాః (2) త్రిషడాధిపత్యం పతియ స్త్రీ వడాయానాం యది పాప ఫలప్రదాః (3) త్రికోణనేతారః త్రిషడాధిపత్యం పతియ స్త్రీ వడాయానాం యది పాప ఫలప్రదాః” అని సమన్వయము చేసిన అన్ని విషయములు సంగతములగుచున్నవి- శ్రీ వర్యుల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు-చెరియొక వ్యాఖ్యాని

మును ఆధారముచేసుకొని ప్రసంగించియుండును-ఇట్టి తిరి శ్రీ చివకృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు సభాముఖమున విమర్శక దృష్టితో నిర్ధారణకాకుండుగనే అభిప్రాయ భేదమును తెలియపరచిన మాత్రమున ఆగృహ్నులు-వారి పరోక్షమున న్యూనతగా విమర్శించుట “వృద్ధాస్త్రీ న విచారణీయచరితాః” అను భవభూతి వాక్యమును స్మృతిపథమునకు తెచ్చుచున్నది.

దైవజ్ఞపుంగవులు ఈ మాడు విషయముల యందును ఈ పండితద్వయముయొక్క అభిప్రాయ ములను-మూఢవ విషయమున ప్రత్యేకముగా నా అభిప్రాయమును విమర్శించి పత్రికాముఖమున తమ అభిప్రాయములను వ్యక్తము చేయుగోరుచున్నాను.

నందవరీక మంత్రులు

శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి

నియోగి బ్రాహ్మణులలో నందవరీక మంత్రుల చరిత్ర ప్రాచీనమైనదిగ గన్పడుచున్నది. వీరిలో కొందరు దిమకుగల యద్భుత మహిమలచే బ్రసిద్ధి కెక్కినదేగాక, నందరాజులవద్ద యగ్రహారములు బొందిరలు. నందరాజునకు కాశీకిబోవుటకై యోగ శక్తులనొసంగగా, నతడు విమన్వార్గమున నిత్యము కాశీకేసవాడెలు. మంత్రతత్వతలను జల్లి యప్పటి కపుడు రావిమోడునకు చిగుళ్లు వచ్చునట్లు చేయుటయు చాడేశ్వరీ మహాశక్తిని సాక్షిగా సాక్షాత్కరించునట్లు చేసిరనియు పరంపరా జెప్పకొందురు. వీరి మంత్ర తంత్రము లెట్లున్నను, అప్పటినుండియు పారంపర్య ముగా నగ్రహారీకులై రాజసభలందు పేరుగాంచు చున్నట్లు విదితమగుచున్నది. 16 వ శతాబ్దినుండియు మనకు తెలిసినంతలో వీరిలో నాత్రేయ గోత్రజులందు యెనుముచింతలవారు ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. వీరికి మూలపురుషుడు చెన్నమరాజును నతడు. ఈయనకు అయిలమాంబ యను సతీరత్నమువల్ల లక్ష్మీపతి, కొండయ్య, తిమ్మయ్య, కృష్ణమంత్రి యను వారలు జన్మించిరి. ఇందలి కొండమంత్రికి తమ్మన, తిమ్మన మంత్రిులనువారు జన్మించి ప్రసిద్ధికి వచ్చిరి. ఇందలి తమ్మన విజయనగరరాజ్యమున మంత్రులలో

నొకడుగా పేరొండెను పెనుకొండ రాజ్యమును శ్రీ రంగరాయలు (1565-1583) పాలించుచుండగా నతడు మంత్రిత్యము వహించుటచే గాక నా రాజ్యపురి దక్షిణ భుజాదండమని, నుతికెక్కినను. ఆయనచే “జ వాహనాంవాళికా సితస్సత్రములు” బహుమానముగా బొంది ప్రసిద్ధికెక్కిన శ్రీ రంగరాయల రాజ్యపాలన ముగిసిన పిమ్మటగూడ నతడు రెండవ వెంకటపతి రాయల పాలనలో నుండి (1585-1614) యనేక రాజకార్యములను చక్క జెట్టుచు, యాయనచే పొగడ్తల నందుటయేగాక వశ్యులుగాని మన్నె సరదారులను జయించి యాతనికి పాదాకాంతులుగఁ జేయఁగల్గెనట. ఈ మంత్రివశ్యుని కేర్తి నశిదశల వ్యాపించగా, నుత్తరచేళున గల రాజాస్థానము లెల్లెడల నీయనను నుతించుచుండెనట. ఈయన పినతండ్రి యగు కృష్ణమరాజు దానరాజేయుఁడుగా కీర్తివహించెను. ఈతఁడుగూడ విజయనగరాస్థానమున బ్రసిద్ధ మంత్రివశ్యుఁడే. అందుననే యాతఁడు “సకల భువనైక భవనపాలి” కి నయవచో మాధుర్య విభవ హాసిత జిహ్వాసితమంత్రి యని చెప్పఁబడినాడు. ఈ సకల భువనైక భవనము రాయలవారిచే గాని యవ్యయు గాదనవచ్చును. విజయనగరములోని కృష్ణదేవరాయల భువనవిజయము వంటిది పెనుకొండగో నిర్మింపబడి యుండును. ఈ కృష్ణ మంత్రికి బసవాంబయను భార్యయందు తిమ్మన, లింగన యను యిద్దరు మంత్రు లుదయించిరి. తిమ్మ మంత్రి మిక్కిలి యాచార్యవంతుఁ డనియు, నతని తమ్ముఁడగు లింగమంత్రి శ్రీరామునికి లక్ష్మణుని వలె విధేయుఁడై మెలం గడివాడనియు జెప్పెనరు. ఈ లింగమంత్రి 1594 ప్రాంతీయుడై పెమ్మసాని పెదపేర నృపాలుని సమ కాలికుడై యుండెను. వీరి చర్యలను రాయలు మిక్కిలి మెచ్చుకొనుచుండెనట. తిమ్మమంత్రికి వెంకటపతి, శ్రీహరి యను యిద్దరు కుమార్తెలు జనించిరి. ఈతిమ్మ మంత్రి తన కాలములో బ్రాహ్మణులై యందొక్క గోపాలస్వామి యాలయమును నిర్మాణమొనరించి, యాడకి గ్రామమందొక వనమును ప్రతిష్ఠించి, చెరు వొకదానిని త్రవ్వించి, బ్రాహ్మణులకు వేదశాస్త్ర ములను, నేర్పించి పేరొండెను. శ్రీ హరి మంచినాయ సకాడై, రాజ సభలందు సమయొచిత ప్రసంగములలో నారితేరి, యుద్ధములందు గూడ బాల్గొనుచు బ్రసిద్ధి

కెక్కెను. లింగమంత్రి 1594 లో చింతలరాయస్వామికి నూర్యగ్రహణకాలమున గొంత భూమిని (పెమ్మసాని నారసింహస్వామిని) నొసంగెను. శ్రీహరికి మంగపతియను కుమారుడు జనించెను. ఈతడు గూడ నొక మంత్రి వర్యుడుగానే ప్రసిద్ధికి వచ్చినట్లు కనపడుచున్నది.

ఇక మంత్రివర్యుడగు మంగపతికి జనకుడైన శ్రీహరికి తాతగారి జ్యేష్ఠులైన లక్ష్మీపతి కొంఠయ మంత్రులలో లక్ష్మీపతి కిద్వరు భార్యులంకిరి. చాడాంకిక, తిప్పనూంబ యనువాడు. వీరిలో చాడ మకు నెంకటామాత్యుడు, తిప్పనూంబు చెన్నమ రాజు, రామచంద్రుడు, తాయన, నను మువ్వగుకుమార్లు గల్గిరి. వీరందఱును రాయల యాస్థానములోనే యుండి రాచకార్యములందు ప్రసిద్ధిగాంచుచుండిరి. ఇందలి చెన్నమరాజునకు బాలకొంబయను సతివల్ల శేష మంత్రి జనించెను. ఈ శేషమంత్రి తన తల్లిదండ్రుల పేర అగ్రహారము లిచ్చెన ననియు, రాయలవారెగాక, రాజాధిరాజులు గూడ తల లూచునట్లు తన ప్రజ్ఞా విశేషములు కనబరచె ననియు చెప్పబడినది.

శేషమంత్రి రామాంబ, సర్వమాంబలను యిద్వ గుభార్యుల బెండ్లాడగా సర్వమాంబయందు తిమ్మన, లక్ష్మీపతి, చెన్నయామాత్యుడు, తాయన యనువారిని గాంచెను. వీరు నల్లుగును రాజాస్థానములందు దండ నాయకులు మంత్రులుగా బ్రసిద్ధి కెక్కిరి.

ఇందలి చెన్నమరాజు పెమ్మసాని తిమ్మభూపాలునికి మంత్రిగా గండికోటరాజ్యము నంగుండెను. తిమ్మభూపాలుడు నెంకటపతి రాయలవారికి సామంతుడై, యాయనకు మహమ్మదీయులకు జరిగిన అనేక యుద్ధములలో పాల్గొని “గంపరాదిత్య, గంపరగంప, మన్నె మార్తాండా”ది విరునములును, గరుడ నారాయణ విరుదస్వము, బంగారుపూవుల చంద్రకావీపావణ, తురాయి, గజము, అశ్వము, వీరమల హరికంఠమాలిక, తాళిచాకట్లు, ముత్యాల కడియాల, గంప పెండెరము, కత్తి, కుచ్చు మున్నగు బహుమానములను బొందగల్గెను. ఈ బహుమానులు చెన్నమరాజును మంత్రి రాయల యాస్థానమునుండి తెచ్చి యొసగగా తిమ్మభూపాలుడు తన మంత్రికి ప్రీతితో రాయదత్తిమైన కుల్లాయి మీది పొగ, ధవళ శంఖము, పల్లకి, తాళిచాకట్లు ఒసంగి గౌరవించెను. రాయలవారు చెన్నమం

త్రికి “కుంచ కాళాంజి” బట్టిందుకొనుటకు (అనగా చామరములు వేయించుకొనుట) ఆజ్ఞయి చ్చిరబ. ఈ కుంచ కాళాంజి పట్టిందుకొను గౌరవము రాజులకు మంత్రులకే కలదు. ఈ చెన్నమనూతుడు గండికోటరాజ్యము (ఇది కమ్మచారిద) నందు ప్రధాని యగుటవల్ల, నచటి తాడిపర్తిలో గోపాలకృష్ణ ప్రతిష్ఠ యొనర్చియు నా స్వామికి కిరీట పీఠాంబరము లొసంగియు, యాడకివద్ద కోనేరొకటి, వనమొకటి వేయించియు, తన తల్లిపేర సర్వమాంబాపురాగ్రహార నిర్మాణము జేసియు, మిక్కిలి కీర్తిచేసిం చెను. ఈతడు కేవల మంత్రివర్యుడగుటయే గాదు, పండిత కవియుగుట వలన “చాడుచంద్రోదయము” అను కావ్యమును రచించి తన యిలవేల్పును గోపాలకృష్ణస్వామి కంకిత మొసంగెను.

ఈ చెన్నమరాజునకు ముల్లమాంబ, ఆక్కమ్మ యను యిద్వగు సతీమణులుంకిరి. ఇందలి యల్లమాంబ వల్ల గోపాలామాత్యుడు, శేషమంత్రియను యిద్వరు కుమార్లు జనించి తిండియుండగనే ప్రసిద్ధ మంత్రి వర్యులై, పుత్రిపాక్షులతో నలరారుదు ప్రసిద్ధికి వచ్చి రట-గోపాలామాత్యుడు “రాజనీతి విలసద్భాషాపరా భూతి గోపాలామాత్యుడని” చెప్పబడినాడు. ఇతను బంధురక్షణ కళాపాండిత్య సంస్తుప్త్యుండబ. శేష యామాత్యుడు “మంచినడతి, జననతిప్రజ్ఞ నుపకార ఘనమనీష సభ్యసాంగత్యము”లు గల్గియుండి పేరొందెనని చెప్పబడినది. ఇట్లే నందవరీక బ్రాహ్మణుల లోని యెనుముచింతల వంశీకులు ప్రసిద్ధమంత్రి వర్యులుగా మొగటి శ్రీరంగ రాయలకాలము (1575-1586)నుండియు పనిజేయుదు మహమ్మదీయుల డాకకు విజయనగర హిందూరాజ్యము లెక్కనేయక పెనుగొండలో నిలుచునందాక దాదాపు 1650 వరకు నున్నట్లు కనబడుచున్నది. వీరి కాలములో వైష్ణవ మతము మన దేశమున బాగుగా ప్రోత్సహింపబడి వృద్ధి లోనికి వచ్చినట్లు, యిందలి మంత్రుల కథనములవల్లనే స్పష్ట పడగలదు.

ఈ వ్యాసమునకు చెన్నమరాజు ప్రణీతిమగు చారుచంద్రోదయ ప్రబంధమును, యితర చరిత్రలు మూలాధారములు. చారుచంద్రోదయ మింకను అము ద్రితముగా ఓరియంటల్ మనుస్క్రిప్టు గ్రంథాలయ ములో నున్నది.

జీవశాస్త్రంలో విచిత్ర పరిణామాలు

జంతువులనుంచి గాని, వృక్షములనుంచి గాని సజీవ పదార్థాని సేకరించి గానిని మైక్రో స్కోపుతో పరీక్ష చేస్తే అది లక్షోపలతల జీవకణాల సంఘటికరణంగా మనకు కనుపిస్తుంది. ఇలాంటి ప్రతి కణం (Cell) లోనూ మగ్గగా కేంద్రకం (Nucleus) ఒకటి వుంటుంది దీనిచుట్టూ సైటోప్లాజమ్ (Cytoplasm) ఆవరించి వుంటుంది ఈ సైటో ప్లాజమ్లో ప్రోటోప్లాస్మ అనే ముఖ్యమైన పదార్థం ఒకటి వుంటుంది.

ఈ జీవకణాల నిభజనలనే జీవపదార్థం పెగుడుతుంది. ఈ జీవకణంలోని కేంద్రకం ఉన్న ట్టుండి గోళాకారస్థితిని కోల్పోయి సన్నని వాన పాములా విస్తరించి పోగుగా సాగుతుంది అసంతరిం ఈ పోగు దానంతటికది తునుకలు తునుకలుగా విడి పోతుంది. ఇలా విడిపోయిన తునుకలను శాస్త్రవిజ్ఞాన వేత్తలు 'క్రోమోజోము' లంటున్నారు. ఇలా యేర్పడిన క్రోమోజోములు, కణంగో ఎడమవైపున నున్నవి ఎడమవైపుకూ, కుడివైపున నున్నవి కుడివైపుకూ జరిగి రెండువైపులా రెండు క్రొత్తకేంద్రకాలుగా ఎర్పడతాయి. ఈ పరిణామాన్ని అనుసరిస్తూ తొలికేంద్రకం చుట్టూవున్న సైటోప్లాస్మకూడా క్రమేణా దానంతటి కది రెండుభాగాలుగా విచ్ఛేదమవుతుంది ఈ రెండుభాగాలు ఈ రెండు కేంద్రకాలచుట్టూ ఆవరించుకొంటాయి. ఇలా అనుక్షణం జీవకణాలలో సహజమైన పరిణామం కలిగి ఒకటి రెండు కణాలుగానూ, రెండు నాలుగు గానూ ఇలా పెరిగిపోతూ వుంటాయి. ఇలా జీవిలోని జీవకణాల సంఖ్య పెరిగిన కొద్దీ జీవి పెరుగుతూ వుంటుంది.

చిత్రమేమిటంటే ప్రతి ప్రత్యేక జీవరాశి లోనూ, ఈ కణాలు చీలి యేర్పడే క్రోమోజోములు ఒక నిర్దితసంఖ్యలోనే వుంటాయి. జీవరాసులలో వంశపారంపర్యంగా సంక్రమించే యాభురేఖ గుణాది కాలకు ఈ క్రోమోజోములే కారణం. ఈ క్రోమో జోములలో జీన్స్ (Jenes) అనే ప్రాటన్లు ఉన్నవనీ పటివల్ల వంశపారంపర్యతి సిద్ధించుతూ ఉండటమే గాక వీటిలో వచ్చేమార్పులే జీవరాశి పరిణామాని కంటేకూ కారణమనీ చెబుతున్నారు.

ఇటీవల, మెసాచ్యుసెట్స్ (Massacheucets) లెక్కాలజీ కేంద్రంలో, స్మిట్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడు

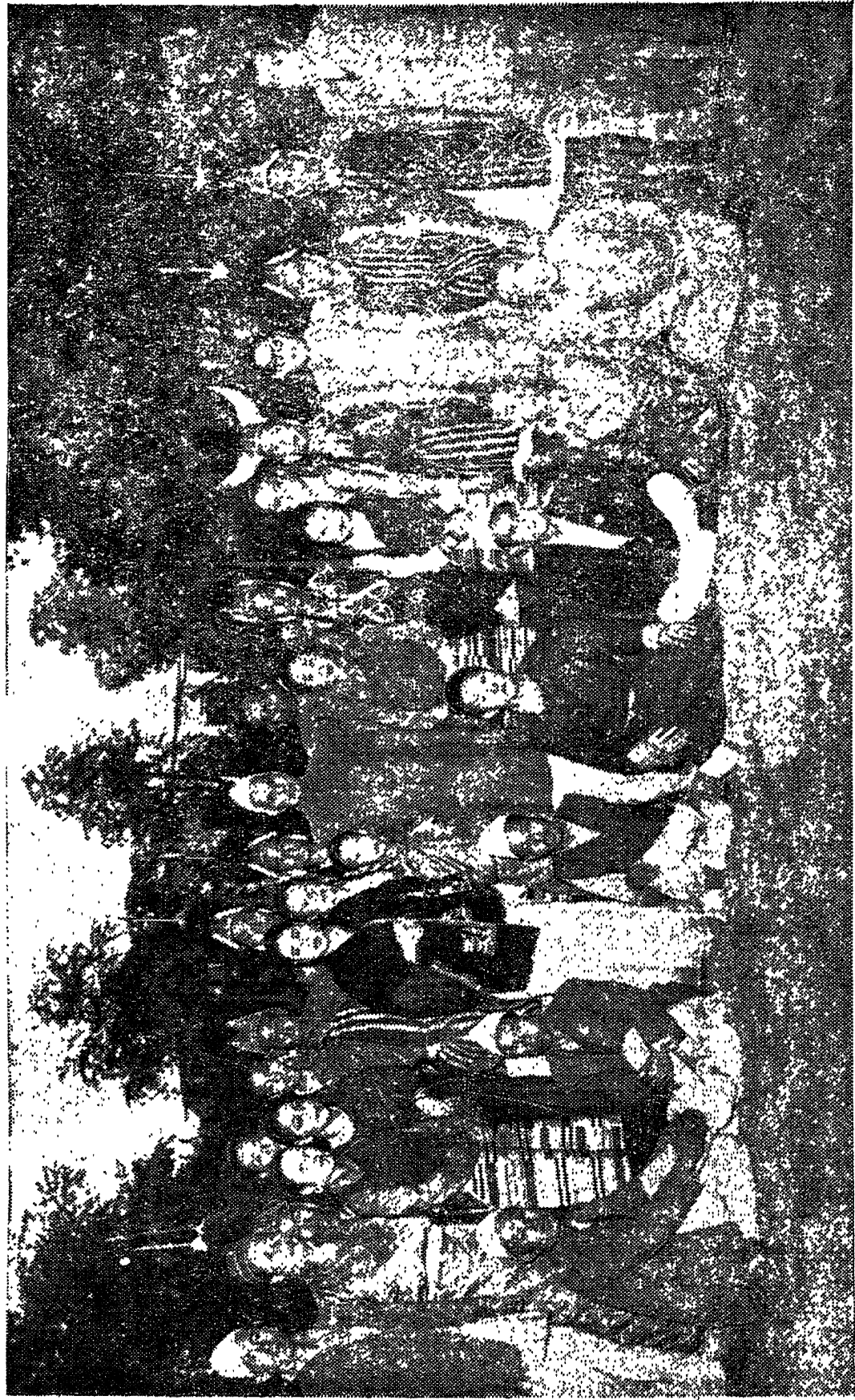
ప్రోటోప్లాస్మలోని ప్రోటీనులను కొన్ని పరిశోధనలు చేశాడు ఈ ప్రోటీనులను కొన్ని నాణ్యక పదార్థాలతో విశ్లేషణగా అవి వింకకంటే చిన్నకం ప్రోటీనులుగా విచ్ఛేదనాయి ఇలా విచ్ఛేదన ఈ ప్రోటీన్ రకం ప్రోటీనులకు ఆచూకీ మేక్రోమాలిక్యుల్స్ (Macromolecules) అని నామకరణం చేశాడు. ఈ మేక్రోమాలిక్యుల్సును, మన కొన్ని రసాయనిక పదార్థాలతో చేర్చి తిరిగి మొదటిరకం ప్రోటీనులు తయారు చేశాడు. మొదటి ప్రమాణంకల ప్రోటీనులనే గాక అనేక రకాల ప్రోటీనులనుకూడా తయారు చేయ గలిగాడు.

ప్రోటీనులను ఎలక్ట్రాన్ మైక్రోస్కోపుతో పరీక్షించితే అవి రేఖలు రేఖలుగా కనుపిస్తవి. ప్రతి ప్రత్యేక జీవరాశిలోవుండే ప్రోటీనులలోను ఈ రేఖలూ రేఖలూ వుండే మారం నిర్దితంగా వుంటుంది. అంటే గాక ఈ రేఖల సంపుటి ప్రత్యేకా కృతి (Special pattern) కలదిగా వుంటుంది. ఈ ఆకృతినిబట్టి మనం ఆయా జీవరాసుల ప్రోటీనులను గుర్తించాలం.

మేక్రోమాలిక్యుల్సు కూర్పు వల్లనే ఈ రేఖలు కనుపించుతాయనీ, పరిసర రసాయనిక స్థితినిబట్టి మేక్రోమాలిక్యుల్సు వేరువేరు విధాలుగా (Different patterns) కూడుకొని వేరువేరు రకాల ప్రోటీనులు యేర్పడుతాయనీ స్మిట్ భావిస్తున్నాడు.

ప్రోటీనులకే గాక క్రోమోజోములకు కూడా యిలాంటి రేఖలువుండటం శాస్త్రజ్ఞులకు చిరకాలంగా వినితమైయున్న విషయమే. కొని స్మిట్ పరిశోధనా ఫలితాన్నిబట్టి యీ రేఖలు మేక్రోమాలిక్యుల్సు, ఆస్థిత్వంవల్లనేమోయని ఊహించబడినాకీ నిజంగా వుంది. ఇదే నిజమయితే జీవిశాస్త్ర విజ్ఞానంలో ఒక మహత్తర పరిణామమే రావచ్చు. క్రోమోజోమును కూడాపై ప్రోటీనులను విశ్లేషణచేసినట్లే విశ్లేషణచేసి, వాటి నిర్మాణము మన యిష్టమువచ్చినట్లు మార్చబడినాకీ వీలుకొనవచ్చు. క్రోమోజోములకు వుండే ఈ రేఖలను గమనించి మనం ఆ ప్రత్యేక జీవియొక్క పరంపరాగత గుణాలను విన్నవంగా తెలుసుకొన గలగటమే కాకుండా, ఈ క్రోమోజోముల యాభురేఖలను మార్పు చేయగల శక్తిని చేజిక్కించుకుని ప్రత్యేక జీవరాసులలో పరంపరగా సంక్రమించే యాపగుణాలను సహితం మన యిష్టంవచ్చినట్లు మార్చి వేయగలగుతామేమో! జీవరాశి భవిష్యత్తును మన యిష్టంవచ్చిన రీతి పరిణమింప చేయగలమేమో కూడా!

స్మిట్ క్రోమోజోముల మీదకూడా ఇటువంటి పరిశోధనలనే చేయబోతున్నట్లు వెల్లడించాడు.

రిపబ్లిక్ మహోత్సవాల సందర్భంలో శిల్పికి పచ్చిన నాగజాతి నాయకులు

గ్రంథ విమర్శనము

సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారి జీవిత చరిత్ర

రచన: శ్రీ సడిమింటి పశంజలిశాస్త్రి, అడ్వోకేట్ పార్వతీపురం: వెల రూ 1 4-0.

‘అభివ కాళిదాసు’ విరుదాంకితులు కీ॥ శే॥ సడిమింటి సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారి జీవితచరిత్ర. గ్రంథకర్త వీరి ప్రహేళికులు.

శబ్దమంజరి చేత బట్టిన ప్రతిబింబికి సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారి నామం సుపరిచితమే. సంస్కృతం అభ్యసించాలనుకునే జిజ్ఞాసువులకు ఎలా అభ్యసించాలో తెలియక సరియైన ప్రాథమిక పాఠ్య గ్రంథాలు లేక దారి తెన్ను తెలియకుండా వున్న అయోమయస్థితిలో శ్రీ సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారు శబ్దమంజరినీ, సమాసకుసుమావళిని రచించి మహాపకారం చేశారు ఈ రెండు గ్రంథాలూ ఒకే గ్రంథముగా సంపుటికరింపబడి సంస్కృత బాలశిక్షగా ఒక్క ఆంగ్రెసీమలోనేగాక ఆ సేసు హిమాచలమూ వ్యాప్తిలో వుంది. సంస్కృతం చదువుకోదలచిన వారికి నాటికీ నేటికీ ఇక శిరస్యం. సమాసకుసుమావళిలోని ఈ దిగువ శ్లోకంలో వారి నామధేయదులు పొందుపరచబడివున్నాయి.

శ్రీమన్మయమందర మలాంబుధి పూర్ణచంద్ర
శ్రీ సర్వమంగళేశ్వరేశ్వర శాస్త్రి సలీలమ్
విషా సమాసకుసుమావళి రాజ్యతారం
జీయాత్కృపానిధి సదాశివ సత్రపాదాత్

శ్రీశాస్త్రిగారి జన్మస్థలం:

అమలాపురంతాలూకా “ముంగంప” గ్రామానికి చేరువలోవున్న గన్నవరమనే గ్రామం. విజయనగరగజ పతిరాజులకృష్ణానంలో, విజయరామగజపతి(2), నారాయణగజపతుల కాలంలో పండితులుగా వుండేవారు. ఆసేతు హిమాచలం పర్యటించారు. ఆయాగేశాలలో వున్న పెక్కురు సంస్కృత పండితులతో వాదోపవాదాలు సలిపి విజయాన్ని చేపట్టారు. వీరికి “అభివ కాళిదాసు” అనే బిరుదు వుంది. శ్రీ శాస్త్రిగారి చాటూక్తులు మధురములు చమత్కారం సంయుక్తములు.

రచయిత అలాంటి చాటూక్తులను అనేకం నేకరించి ఈ గ్రంథంలో పొందుపరిచారు. ఒకటి రెండు చవి చూతాం :

దక్షిణదేశయాత్రలో శ్రీ సర్వమంగళేశ్వర శాస్త్రిగారు, ఒక రోజున ఆనందతాండవపుర మనే ఒక అగ్రహారంలో ఒక తమిళ బ్రాహ్మణుని యింట్లో భోజనం చేశారు ఆ యింటి యజమానురాలు శాస్త్రిగారికి నెయ్యి వడ్డించింది అనంతరం ఆ నేతిగిన్నె మీద శాస్త్రిగారు చెప్పిన చాటువు:

శ్లో॥ ఆనందతాండవపురే ద్రవిడస్య శమే
చిత్రం వశిష్టవనితాసమ మాజ్యపాత్రమ్.
విగ్గుల లేవ పరివృత్త్యతి తత్ర దర్శ్య
ధారాం చిలోకయతి కశ్యప యోగసిద్ధః॥

అర్థము: — ఆనందతాండవ పురమున ఒక ద్రావిడుని యింటియందు ఆజ్యపాత్ర (నేతిగిన్నె) అరుంధతీ నక్షత్రమువలె (వశిష్ట వనిత) ఉన్నది. అంటే కనుపించి కనుపించకుండా మినుకుమినుకు మంటూ వుంది. అంటే అంత చిన్నది. తత్రదర్శ్య = దానిలో గరిటె—విగ్గుల లేవ పరివృత్త్యతి = మెరుపు తీగవలె నాట్యమాడు చున్నది—జీశో జీశోమని అంతలో కన్పించి అంతలో మాయమాటున్నది. ధారాం = గరిటలోనుంచి పడే ఆజ్యధారను—చిలోక యతి కశ్యప యోగసిద్ధః = యోగసిద్ధి పొంది దివ్యదృష్టిని సంపాదించిన మహామహులు మాత్రమే చూడగలరు— మానవ మాత్రుల మామూలు కళ్ళకు కనుపించదు-అని.

సుందర భారతయాత్ర

మహాభ్యుల భారతదేశ రామణీయకత

చదవండి!

*

చూడండి!!

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్మీరువరకు నలుదిశల గల వందలాది షేత్రములు, నదీనదముల్లు, చారిత్రక నగరములు, రాష్ట్రరాజధానులు, శిల్పచిత్రములతో 280 చిత్రపటములతో, మార్గదర్శకముగ శేషపటముతో సర్వజన సులభశైలిలో రచింపబడిన ఉద్గ్రంథము. దేశాలన చేయువారికి కావలసిన సర్వసమాచారము యిందు గలదు. 770 పైగా పేజీలు గలవు. వెల రూ. 4-0-0. పోస్టేజీ 1-4-0. సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి.

సత్యపు పంతులు అనే ఉద్యోగిమీద శాస్త్రిగారు చెప్పిన మరో శ్లోకం:

“అమంగళే మంగళవార సంజ్ఞా
అపుణ్యశే పుణ్యజనప్రతీతిః
అసత్యపే సత్యప ఇత్యభిఖ్యా
త్రయః ప్రసిద్ధా విపరీతిరీత్యా”

అమంగళకరమగు వారమునకు మంగళవారమని పేరు పెట్టుట, అతి పాపులగు రాక్షసులకు పుణ్యజనులని పేరు పెట్టుట. సంతతము అన్యతములే పల్కువీనికి సత్యపు పంతులుని పేరు పెట్టుట యీ మాడును ప్రసిద్ధ విపరీతములు. ఇలాంటి చాటువులు ఇంకా అనేకం ఉన్నయ్యే.

చాటువులే కాక శాస్త్రిగారి జీవితానికి సుబంధించిన చిత్రవిచిత్రములైన కథల నెన్నిటిలో రచయిత యీ గ్రంథంలో పొందుపరిచారు.

ఒకసారి జగన్నాథక్షేత్రం వెళ్ళినప్పుడు శాస్త్రిగారు దేవదర్శనం చెసుకొని బయటికి వస్తూ ఆలయ ప్రాకారంలో వున్న మట్టిచెట్టు ఆకులు నాలుగు కోసి చేత్తో బట్టుకున్నారట. అది ఒక ఉత్కల పండ్లి తుడు చూచి ఇలా పృచ్ఛించాడట.

జీవా అదేమిటామాట!

**సంతానం కుళ్ళి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?**

**భారతీ-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్తవ్యాధులచే పీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?**

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
• ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ప్ర.గో.జి)

ఉ. పం: అయ్యా మీరు మట్టియాకుల నెండుకు తెంపితిరి.

మం. కా: విస్తరంట్ల కుట్టి భోజనము చేయుటకు

ఉ. పం: మట్టియాకున భుజింతురా?

మం. కా: ఏమి? నిషేధమున్నదా?

ఉ. పం: లేకేమి మీకు తెలియదా?

మం. కా: నాకు తెలిసినంతవరకు ఎట్టి నిషేధమును లేదు.

ఉ. పం: ‘వటార్క శస్త్ర త ప్రలేఖ భుక్త్యా చాంద్రాయణం చరేత్’ అని లేదా?

మం. కా: దాని యర్థము మీరేమనుకొనుచున్నారు?

ఉ. పం: మట్టి, జిల్లేడు, రావి ఈ యాకులలో భుజించినయెడల తత్వాప పరిహారార్థము చాంద్రాయణ వ్రతము చేయవలెనని.

మం. కా: అట్లు కాదు; చాంద్రాయణ వ్రతము చేయవలయునొప్పునారు, వట, అర్క, అశ్వత్థ ఈ మాడు జాతుల ఆకులలో ఏదైన నొకదానియందు భుజించి తరువాత నా వ్రతము చేయవలయునని దాని యర్థము. అయ్యది విధిని నూచించుచున్నది గాని నిషేధమును గాదు.

ఉ. పం: అయిన భగవంతుడు వట పత్రకాయికాడా? భగవంతుని శయ్యను భుజింపదని నా?

మం. కా: మీ ఉత్కలులు భగవంతుని అవతారములలో మత్స్యకూర్మవరాహములనే భజించి వేయుచున్నారు గదా. ఆయన శయ్యను భుజించుట మీకు తప్పగా కనుపించుచున్నదా? (ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులవలె గాక ఉత్కల బ్రాహ్మణులు మత్స్యములను తాజేళ్లను అడవి పండులను భుజింతురట).

ఇలాగే మరొక కథ:

ఒకసారి శాస్త్రిగారు శ్రీ విజయరామగజపతిగారి సభకు రాగా రాజావారు తిమరాకకు కారణమేమని శాస్త్రిగారిని పృచ్ఛించారు. శాస్త్రిగారు:

‘నాకుపనయనము, నా కుమారునకు వివాహము కావలెను’ అన్నారు.

రాజావారికి అదేవిఱో అర్థం కాక ఉపిరితపిరైంది. సరే రేపు తప్పక సభకు దయచేయండి అని చెప్పి ఆ నాటికి తప్పించుకుని యివతల బడ్డారు. శాస్త్రిగారు బయటకు వెళ్ళిపోగానే రాజావారు మిగతా పండితులను ఆ మాటలకు ఆర్థమేమిటని అడిగారు. పండితులు: ‘బహుశా శాస్త్రిగారు తడిబాటుగా..పోత

గ్రంథ విమర్శనము

పడి అలా అడిగి వుంటాడు. వారికి భార్యా వియోగము తలపించింది. వారికి వివాహమూ, కుమారునికి ఉపనయనము అనటానికి అలా అని వుంటారు' అని చెప్పాడు.

కాని మహామహుడైన శ్రీ శాస్త్రీగారికి తన బాటేమిటని రాజా వారే స్వయంగా అలోచించారు.

మరునాడు శ్రీ శాస్త్రీగారు సభకు రాగానే రాజావారు పట్టుకున్న కప్పపున్న రెండు పల్లెలు లను తెప్పించి వాటిలో మొదటిపల్లెం మీది రుమాలు తొలగించి శ్రీ శాస్త్రీగారి చేతికందించుతూ 'మీ కుమారుల వివాహమునకు' అన్నారు. ఆపల్లెనిండా కొంత వెండి, బంగారం వుంది. రెండో పల్లెం మీది రుమాలు తొలగించి: 'తమకీ యుపనయనములనేది తగియుండునో చూడుడు' అన్నారు. ఆపల్లెలో రకరకాల సైజులలో కొన్ని కళ్ళజోళ్లున్నాయ్. సభ వారికి అమితమైన ఆశ్చర్యం కలిగింది.

శాస్త్రీగారి కుమారుని పెళ్లిలో జరిగిన ముచ్చటాకటి మనోజ్ఞంగా వుంది.

శాస్త్రీగారి కుమారుడు భగవత్పతంజలి శాస్త్రీగారికి వివాహం జరుగుతోంది. ఆడపెళ్లివారు పెళ్లి కొడుకును తలుపుదగ్గర ఆటకాయించి పెళ్లికూతురు పేరు చెబితేగాని తలుపుతీయమని పట్టుబట్టారు. మేము పేరు చెప్పవలసినవారము కాము, అన్నాడు పెళ్లి కొడుకు. అలా కుదరదన్నారు ఆడపెళ్లివారు. ప్రక్కన నిలుచున్న మంగళేశ్వర శాస్త్రీగారు 'అబ్బాయీ నీవన్నమాటే ముమ్మారు చెప్పరా'— అన్నారు. పెండ్లికుమారుడు తిండిగారి ఆదేశంతో మరింత ఉత్తేజభరిత 'మేము పేరు చెప్పవలసినవారము కాము, కాము, కాము,' అన్నాడు.

సరే యిక యిరువురి పంతాలూ చెల్లిపోయాయి గనుక తలుపుతీయండి అని చురుక్కరించారు శ్రీ శాస్త్రీగారు. నలుగురూ తెల్లబోయారు.

పెళ్లికూతురు పేరు 'కామాక్షమ్మ'. తల్లిదండ్రులు "కాము" "కాము" అని కూడా పిలుస్తూ వుండేవారు.

ఇలాంటి చక్కటికథలు ఎన్నో ఈ గ్రంథంలో వున్నయ్.

కాని ఈ గ్రంథాన్ని గురించి ఒకమాట చెప్పవలసివుంటుంది. చదివటానికి గ్రంథం ఎంత హృదయాహ్లాదకరంగా వున్నా దానికి చారిత్రక సిద్ధి లభించే ఆస్కారం కనుపించుటలేదు. దీల్లోనుంచి భగవత్సాక్షాత్కారాదికాలను తొలగించితే శాసనం వేది. శాస్త్రీగారికి భగవత్సాక్షాత్కారం వున్నదని వక్కాణించినంత మాత్రం చేత శాస్త్రీగారి ప్రతిభకు వన్నె తిరిగేదేమిలేదు.

శాస్త్రీగారు రచించిన గ్రంథాలు:

- (1) కర్మజ్ఞానవివరణము (మీమాంసాశాస్త్రసారం)
- (2) వేదసారము
- (3) పార్థవిజయము (కావ్యం)
- (4) సమాసకుసుమావళి (శిష్టమంజరి సహితము)
- (5) విభక్తి విలాసము (అచ్చుకాలేగు)
- (6) సర్వ మంగళీయము (వ్యాకరణ గ్రంథం)
- (7) సమస్తీయం (ఖండన గ్రంథం)
- (8) భగవద్గీతాభాష్యము
- (9) శ్రీ జగన్నాథాష్టకము
- (10) శ్రీ లలితా పంచదశీ మంత్ర వర్ణనాలాస్తోత్రము
- (11) సూర్యాష్టకము (సారాష్టాక్షరీ వర్ణమాలాష్టకము)

శంకరగ్రంథ రత్నావళి

[ప్రథమ సంపుటము]

అనువాదములు : శ్రీ నిర్వికల్పానందస్వామి, ప్రచురణ: సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి, నెల రు రి; బొంబు ఖర్చులు రు. 0-12-0

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రీగారి

సప్త
సుందర రసము

సర్వమేహమలకుసంజీవి.

గుణము స్రవ్యకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

అర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

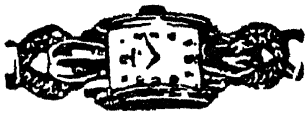
‘శంకరాచార్య నామధారు లెందరు? వారువారు రచించిన గ్రంథము లేవి?’ అని చర్చింగటానికి ఇది అవకాశం కాదు. ఈ గ్రంథములో శంకరాచార్యకృత ములుగా చెప్పబడుతున్న నలభై రచనలున్నయ్ ఇవి:

అద్వైతానుభూతి, ఆత్మనాత్మ శ్రీ విగ్నాన ప్రకరణమ్, ఆత్మపట్కమ్, ఆత్మపూజ, ఆత్మభోగ, ఏకశ్లోకి, కాశీపంచకమ్, కేవల అహమ్, కాపీన పంచకమ్, సురవృక్షమ్, భజగోవిందం, మోహమద్గరం జీవముక్తానందలహరి, తత్వోపదేశం, భన్యాష్టకమ్, నిరంజనాష్టకమ్, నిర్వాణాష్టకమ్, నిర్వాణదశకమ్, నిర్వాణమంజరి, నిర్గుణమానసపూజ, ప్రాతిఃస్మరణ, ప్రశ్నోత్తర రత్నమాలిక, ప్రశ్నోత్తర మణిత్నమాల, ప్రాధానుభూతి, బ్రహ్మజ్ఞానావళీమాల, బ్రహ్మచింతనమ్, మనీషాపంచకం, మతాన్నాయం, యోగతారావళి, వాక్యవృత్తి, లఘువాక్యవృత్తి, వాక్యసుధ,

విజ్ఞాననాక, వేదాంతసిండియం, సదాచారం, సాధన పంచకం సారతత్వోపదేశం, స్వాత్మప్రవేశిక, హస్తామలకమ్.

శ్రీ నిర్వికల్పానందస్వామిచారి తెలుగు వచనానువాదాలతో ఈరచనల సంస్కృత ముద్రుకలను సహితం ఈగ్రంథంలో ప్రచురించారు. ఈ రచనలు చాలామటుకు నిత్యపాఠ్యములు అనునైన గ్రంథాలు కనుక ముందుపులకు చాలా ఉపయోగకరంగావుంది. శ్రీ స్వామిచారి అనువాదం చాలా సరళమైన భాషలో సర్వలక్షా సుబోధకంగా వుంది. శ్రీ శంకరాచార్యుల గ్రంథముల నన్నిటినీ కూడా అనువాదరూపంలో సంపుటలుగా తీసుకురావటానికి ప్రకాశకులు ప్రయత్నించు తున్నారని లోస్తుంది. వీరి కృషికి తప్పక తగిన ప్రోత్సాహం లభించగలదని ఆశించుతున్నాము.

ఉచిత బహుమానం !

నం. 501 తలనూ నె పుసయోగించుచారి జాట్లు విరివి గా నాడుగు గా అందియు గా తు మ్మెదిరలె యునుము.
ఒకసీసా రు.2.8-0; 3సీసా రు.8.8-0
ఒక్కొక్క బాటిలు కొనువారికి 15 సం॥ గ్యారంటిఫో సనిచేయు రిస్కు వాటి, ఒక కొత్తి బంగారు వుంగరం బహుమానం యివ్వబడును. 3 సీసాలు ఒక్క సారికొన్నవారికి నాలు రిస్కు వాటిలు, 4 వుంగరములు బహుమానం. ఇందులో ఏది నచ్చుకున్నా భరవాప

Saniyas Ayurvedic Pharmacy,
(A.P.M.) P. B. 1397, Delhi.

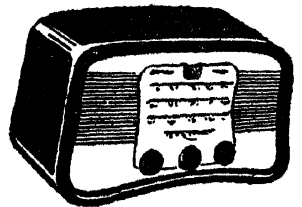
కాశ్మీర్ శాలువ రు. 2/8-

96" X 54"
నైజాధర రు. 2/8-
పోస్తేజీ రు. 1/2. సరకు పరిమితం గా ఉన్నవి. సేజ్ ప్రాయండి.

GENERAL SUPPLY CO,
P. B. 1360, (A. P. M.) Delhi.

రు 5 అకు రేడియో

ఈ రేడియోవిద్యుచ్ఛక్తి, బాటరీ, లేకుండా పనిచేస్తుంది. స్వీకు పరిమితం నేడే న్నాయండి. రు. 5. పోస్తేజీ అదనం.

General Supply Store
Shaktinagar (A. P. M.) Delhi

15 జ్యూయల్స్ చేతిగడియారం రు. 5

స్విస్ తయారీ. 15 జ్యూయల్స్ వాస్తవికమైన చేతిగడియారం. 16 వల్ల గ్యారంటి. సర రు. 5. పోస్తేజీ రు. 1/8. అదనం. Swiss Watch Suppliers
P. B. 1392, (A. P. M.) Delhi.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 3

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1956

శారదాయణము	శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ	...	1
పిన్నలు : పెద్దలు	శ్రీ కొండముది శ్రీ రామచంద్రమూర్తి		6
దిక్కులేని కుక్కపిల్ల	శ్రీ కె. ఆర్. రెడ్డి	...	15
“పిరదాసి”	శ్రీ ష. గోపీచంద్	...	19
ముత్తాయి కూతురు	శ్రీ మా. గోఖలే	...	28
నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	33
జంటపక్షులు	శ్రీ నాగభూషణ్	...	38
కన్నాండ్రములు	శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తి	...	51
ఘరానా మనుష్యులు	శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	61
నేటిపాశ్చాత్య నాటకరంగము	శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు	...	81
శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్ణసమావేశము	{ శ్రీ కె. వి. ఆర్. నరసింహం— శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మ	...	86
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథ విమర్శనము		...	98

విశాలాంధ్ర అవతరణ

ప్రథాని నెహ్రూ ప్రకటన

‘ఆంధ్ర తెలంగాణములను కలిపి విశాలాంధ్రను ఏర్పాటు చేయటానికి ప్రభుత్వం నిశ్చయించింది. ఈ నిర్ణయం, యీ సమస్యతో సంబంధ మున్న అన్ని పక్షాలవారి అంగీకారంతోనూ జరిగింది. రాష్ట్ర పునర్విభజన సంఘం తెలంగాణమును అయిదు సంవత్సరములపాటు ప్రత్యేకంగా వుంచి అనంతరం ఆంధ్రరాష్ట్రంతో కలిపి వేయాలని సిఫారసుచేసింది. అలా ఆ చిన్నరాష్ట్రాన్ని అయిదు సంవత్సరాలవరకూ సందిగ్ధ స్థితిలో వుంచటం అనేక అనర్థాలకు కారణమౌతుందని, కాంగ్రెస్ కార్యవర్గం అభిప్రాయపడ్డది. తొలుత యీ నిర్ణయానికి విముఖులుగా వున్నవారు కూడా నిర్ణయం జరిగిన అనంతరం, ఈ నిర్ణయాన్ని అమలు జరుప ఉత్సాహపూరితులై ముందుకు రావటం నా కెంతో ఆనందంగా వుంది. విశాలాంధ్రకు సంబంధించిన ఈ వాదప్రతివాదాలు ఇంతటితో ఆగిపో గలవనీ, ఈ సమైక్యతను వినియోగించుకుని ఉభయప్రాంతాల ప్రజలూ అభ్యుదయమార్గరాన పురోగమించగలరని ఆశించుతున్నాను.’

ది 5-3-56 న నిజామాబాద్ బహిరంగ సభలో

ప్రథాని నెహ్రూ ప్రకటన.

శారదాయణము

శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ

హైమశ్రీ పరిపుల్లహల్లక కిరీటా విష్ణుత స్వచ్ఛహే
లా మంజిష్ఠత - సృష్టిశిల్పి కితివేల స్నిగ్ధ సౌందర్యమై
ఏ ముక్తైదువ కచ్చపీనినద సాహిత్యముతో నిచ్చు భా
షా మాధుర్యము లట్టి భారతికి సాష్టాంగక్రియారాసల్ !

ప్రణవ ఘంటారవ ప్రాభవాలయ ఎవరు
ప్రణయ శంఖారవ ప్రాణ ఎవరు
ఎవరహో ఎవరు విశ్వావతారక వీణ
ఎవరహో కవికళా నవధునీ కళ్యాణ

ఎవరహో ! పరమేష్ఠి నవవిశ్వసృష్టిలో
అర్థసాహాయ్యము నవఘళించి
ఎవరహో ! పుట్టపుట్టుచు జిహ్వాలో రస
దుగ్ధము కవితలోతులకు తఱచి
ఎవరహో ! శివుని తాండవ వేళ డమరుకా
న్వయలీల అ ఇ ఊల లయలు పాడి
ఎవరహో ! భరతర్షి నవకళావేద ప్ర
ణాళికా రచనలో నాట్యమాడి
ఎవరహో ! ఎందఱో మహాకవుల లేఖ
నీ మహోదయ మధుర భాషా మహాత్వ
మంజురేఖా సమాపాద్యమాన భావ
హంసి కాసింహవీరి తూగాడినారు !

హైమసువర్ణ సుందర సుమాంక మరాళ మృణాళశిల్పి శో
భామయ చేలరేఖ పయిపై నటియింప-మనోజ్ఞభంగి ఏ
భామిని నవ్వు మీగడ లపారకృపానవనీతమై కవీం
ద్రామృత భావవీధి పడు - నా యమ భారతి కక్షరార్చనల్ !

భారతి

రవిలేక ఘృణిలేక రామణీయక మేది
కవిలేక కళలేక కళ్యాణ మేది
ఏ తల్లి కవిమనః స్ఫీత మధుమయమల్లి
ఏ తల్లి కవికళాక్షేత్ర కల్పకవల్లి.

ఏ దేవితాటంక హేమరాగమ్ము మా
భావాల చిటుబంతి ససుపు జిమ్ము
ఏ వధూటిక హల్లి కావతంసక రక్తి
కూర్పు మా కవితకు కుంకుమమ్ము
ఏ ముద్దరాలి నెమ్మొము చిట్నగవు మా
లేతలంపుల ప్రపుల్లికరించు
ఏ వేదగేహిని ధైర్యేయ కర్పూర
ములకు మా పదరమ్యతలు వలంచు
ఏ ముగుడ నెన్నుదుట చందమామ నవ్వు
ఏ వనిత కెందెదవి విద్యలావహిల్లు
ఏ రమణి పాలు గాన సాహితుల జాలు
ఆ కళా భారతియె జగదేకరాజ్ఞి!

నీ యొయ్యారము వెన్నెలల్ చిలికి - నీ నెమ్మొము కెమ్మొవి ని
శ్చేయ స్థానక వాక్సుధామధురిమన్ రేకెత్తి - నీ కచ్చిపి
గేయమ్ముల్ జనతా కళాభ్యుదయముల్ కీర్తించి - నీ పాద నే
వా యాత్రాధ్వగులందు శోభనము వైవాటించు వాణీ! నమః !

భావనా సౌందర్య జీవనావిష్కార
పావనా వేశ సంస్తావనాకార
ఏ యమృత సాధన మ్మీ యవని కావ్యాల
ధ్యేయ మాసౌందర్య మెవరహో! ఎవరు !

ఒక కవి సోమయాజికి రసాభ్యుచిత చా
తుర్యమ్ము భావసౌందర్య మిచ్చి
ఒక కవి పండితునకు మకరంద మా
ధుర్యమ్ము మాట సౌందర్య మిచ్చి

శా ర దా య ణ ము

ఒక కవి శ్రీనాథునకు సాహితీ భోగ
తారుణ్యరూప సౌందర్య మిచ్చి
ఒక కవి శ్రీ కళాభ్యుదయ పూష్టినకు వృ
త్తాంత సర్వస్వ సౌందర్య మిచ్చి

హరిహర హిరణ్యగర్భ మహాత్మ్య మెల్ల
జిహ్వలకు భిక్ష కషికళా శిక్షగాగ
ఆంధ్ర వైతివి అల్ల నన్నయ్య మొదలు
నిత్యయావన వాక్చిరంటీమతల్లి !

చిటుగాలి కెటటాల నొటిగి పూవులతావి
నెఱ నవ్వడులతోడ కలుగు సుమీరమ్ము
మఱపించు మాంగళ్య మధురవీణారవళి
మొఱయించు నేదేవి ముగ్ధపాణీయుగళి
శిలల కార్కశ్యమ్ము సిగ్గున నీరాయె
నేదేవి వల్లకి నాదము విని
ఓంకార హంసకక్రేంకార మేదేవి
నాదించునప్పు డామ్నాయ మొదవె
బ్రహ్మ యంతటివాని వర్చస్సుకేదేవి
ప్రణయరాగమ్ము కావలసివచ్చె
కిలకిల హృదయమూకీభూత తంత్రులె
వ్వతె నిశ్శ్వసింప నవ్వడులు నేర్చె

ఏ లలనగీతి విశ్వవై తాళికమ్ము
ఏ యతివ చూపు విశ్వహితైకకరము
ఏ రమణి కాలిపారాణి జీటువాటి
ఉదయసంధ్యాసముద్ర రాగోదయ మగు.

శాపానుగ్రహదక్ష సంయమములక - సాహిత్య సంయోజనా
వైపథ్యాంతర కల్ప శిల్పకములక - నానా కళాభ్యాసవై

భా ర తి

ప్యోపాధ్యాయకలక్ - నదించు భవదీయకాంకార నాదమ్మె - భా
మా పారమ్యనిధానసాధనకు నిష్ప్రత్యూహ సంసిద్ధికిన్.

సీలి గగనము మ్రొగు నిండువెన్నెలలందు
పాల మున్నీటి కెఱటాల సయ్యాట
లావహిల్లిన కీర్తి నవచంద్రికారేఖ
ఎవరహో సౌందర్య కవి తల్పశాఖ

ఏ తల్లి పూజలో మా తెన్దురాజన్య
కీర్తినర్తకి గజై ఖంగురనియె
ఏ తల్లి నోములో మా తెన్దు కవుల కూ
తురు రాజు భుజమెక్కి మురిసిపోయె
ఏ తల్లి పూజలో మా తెన్దు శిల్పి హ
స్తము గండిశిలకు సౌందర్యమిచ్చె
ఏ తల్లి చలువలో మా తెన్దు గాయక
గళము సీమాంతాల కదలి వచ్చె

ఏలలన కెఱిపురుగేలు వ్రేలి చిలుక
తెనుగు పసిపాప నాల్కల తెలివి చిలుకు
ఏ పురంధ్రి లలాటక వ్యాపితమ్ము
రేకు లెత్తిన కోటి చంద్రికల వెలుగు.

విన్నాణమ్ముల వెన్నజల్కిన మహావేదార్థ సీమంతిని !
నిన్నుంగొల్చి కవిత్వరాజ్యపదవీ సీరాజనమ్మందగా
నెన్నాళ్లేని తపస్సుచేయనగుగానీ - దాని ముందెంత లీ
మూన్నాళ్లుండెడి రాజ్యపాలనకళా మూర్ధాభిషేకక్రియల్!

ఒక విలక్షణ తప స్సొక విచక్షణ దీక్ష
నికటమైనపుడె నీ సిద్ధ సౌందర్యమ్ము
కవి ప్రతిభ ముకురమై నవకళాకిరణమై
హావణించుకొను యశోధవళ చంద్రికల.

శౌరదాయణము

ఆ నిమిలిత నయనాపాంగభంగి సౌం

దర్య సర్వస్వ మధఃకరించు

ఆ మందహాస రేఖాపాదిత జ్యోతిస్సి

న్వల్లోకిమార్గ ముపన్యసించు

ఆ శాస్త్రమకబరికా హాసదుత్పలశ్రేణి

లోకలోకాల సురభీకరించు

ఆ కించిదానమితాంభోజ పదన భం

గిమ సర్వమధువు సంఘేభవించు

కవి మనోదృష్టి నామ సాక్షాత్కరించు

ఆమె కజ్జలీకృత సమాప్లవద బాష్ప

లహరి ప్రవహించు సర్వలీలా పథాంత

హసిత లేఖనీ రచిత ముక్తాక్షరముల

లాక్షారంజిత పాదవేల్లిత మహాలావణ్య నిష్యంద

వైలక్షణ్యద్యుతి వాహినీ జల

సమాప్లావత్కవీశా! నమః!

వీక్షాయుగ్మకవైగనిగ్య విగళ ద్విద్యుత్తరంగాత్త

వైచక్షణ్య ప్రతిభా సముజ్జ్వల

కళాచైతన్య దీపా! నమః!

పిన్నలు : పెద్దలు

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

క్రీస్తు కదలకుండా కదులున్నాయి చెట్ల ఆకులు.

ఒడ్డును తాకితాకకుండా వెనక్కు మరలున్నాయి ఆ చెరువులోని చిరు కెరటాలు.

గోపీ ఇదేమీ గమనించకుండా, గట్టునున్న ఓ ఋషిపై కూర్చోని శూన్యంలోకి తడేకం గా చూస్తున్నాడు.

సాయంకాలపు నీరెండలో అసలే ఎఱ్ఱనైన అతని కిరీరం మరింత ఎఱ్ఱగా మెరిసిపోతోంది. దువ్వలోని అతని చింపిరిజుట్టు మొగంమీదకుపడి మరింత నల్లగా కన్పిస్తోంది.

నీళ్ళకొచ్చి ఒకరిద్దరు అమ్మలక్కలు అతని దగ్గరకొచ్చి పరకాయించి చూసి మరీ వెళ్ళాను. దూరంగా ఒక పెయ్యదూడను మొరాయిస్తున్న లెక్కెట్టకుండా మెడకు తాడోసి ఇంటికి లాక్కెట్టున్నాడో సన్నకారు రైతు.

ఇదేమీ గోపీ గమనించట్లేదు. శూన్యంలోకి తీక్షణమైన తన దృక్పథాలు బటపుతూ కేనినిగూర్చి తీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నాడు.

“మాష్టరుగారిమీద తన కసి ఎలా తీర్చుంది?” దీనికి సమాధానం తోచితోచకుండా వుండకని చిన్న మెదడుకు.

ఒక ఆలోచన కలిగి కలగకుండానే వేరొక ఆలోచన అతనికి ప్రత్యక్షమైపోయింది.

“మాష్టరుగారి కో నాలుగేళ్ళ అబ్బాయి వున్నాడు. ఆ అబ్బాయిని పట్టుకు చితకొక్కే! చా—అది పిరికితనంకదూ? ఎవరో ఆర్నెల్లు సాము చేసి మూలనున్న ముసలమ్మమీద తన బలం చూపించాడట! తను అంతాపెద్ద వాడైవుండి ఒక చిన్న పిల్లనాడి మీద పౌరుషం చూపించటమా?”

సిగ్గుతో తల దించుకున్నాడు గోపీ.

ఎవరో ఒక పెద్దాయన చిన్న పిల్లజొకణ్ణి చేత్తో పుచ్చుకుని పిక్కాయ వెళ్తున్నాడు. ఆ పిల్లాడు

విచక్కా గంతులేస్తూ ఆ పెద్దాయనవెంట నడుస్తున్నాడు!

వారిద్దరూ కనుమాపు మేర గాటేవరకూ అట్టే చూస్తూంజిపోయాడు గోపీ!

అతనిలో లీలగా ఒక దరహాసం గోచరించింది. రేచామాత్రంగా పాతరోజులు జ్ఞాపకం వచ్చినందుకు తనలో తనే ఆనందపడ్డాడు అతను.

“తనను చిన్నతనంగా ఎత్తుకొని తప్పు పిక్కాయ తీసుకువెళ్ళేవాగుకాదు నాన్నగారు. మరి ఈ అబ్బాయిలో? పాపం—నడిపించుకు వెళ్తున్నాడా పెద్దమనిషి!”

బెస్తవాడికడు అప్పుడేవచ్చి గాలమేసి కూర్చుకున్నాడు.

గోపీ బెస్తవాడివేపు చూశాడు. వాడి వంటి మీద గోచితప్ప మరే గుడ్డకేలికా లేదు.

తనవేపు చూసుకున్నాడు గోపీ. చినిగించైనా తనకో లాగువుంది. బుజాలమీద అతుకులున్నా మంచి చొక్కా వుంది.

ఇంకేం? బెస్తవాడికి లేనివి తనకున్నాయి.

ఇదివరలో వాళ్ళక్కయ్యచెప్పిన మాట వొకటి జ్ఞాపకం వచ్చింది గోపీకి—“ఒకడికన్న ఇంకొకడు గొప్పవాడవడానికి కారణం ఒకరికి లేని వస్తువును వేరొకడు కల్గి వుండడమేనట!”

“అయితే తను ఆ గాలంతననికన్న చాలా గొప్పవాడన్నమాట! మరి గొప్పవాళ్ళు తక్కువ వాళ్ళ దగ్గరనుంచి ఏదిబడితే అది తీసుకోవచ్చుగా! తను కూడా ఆ గాలంతనన దగ్గర అది పుచ్చుకోవచ్చునా?”

— బెస్తవాడి ప్రక్కనున్న చేపల బుట్టల్లోంచి చిన్నరకం చేపలు రెండు బయట పడడానికి ఎగిరెగిరి ప్రయత్నిస్తున్నాయి.

పిన్నలు : పెద్దలు

అబ్బ ఎంత బావున్నాయి అప్పీ?

“తనుకూడా వాటిని పట్టుకుంటే?”

ఏవో ఆలోచన తట్టిపవాడిలా ఒక్కసారిగా లేచి నుంచున్నాడు గోపీ!

ప్రయత్నించి, ప్రయత్నించి చివరికేలాగై తే నేం బుట్టలోంచి బయటకు పడిందొక చేత.

చిరకాలంగా అనుభవిస్తున్న బానిసత్వపు బాధల నుండి తప్పించుకొన్న మానవుడు స్వస్థలం చేసుకో బోయేముందు పొంచే ఆనందంకన్న ఎన్నో రెట్లు సుఖా తీతమైన సౌఖ్యం అనుభవిస్తోందా జీవి తన కుప్పిగం టుల మూలంగా! నేలపై బ్రతకడం బాధాకరమే కావచ్చు—కాని—బంధం నుండి తప్పించుకోవడం ఎంత అద్భుతం?

పట్టుకున్న గాలం ఆలాగే ఒడ్డున పెట్టి, చేపను తిరిగి పట్టడానికి లేచి నుంచున్నా డా బెస్తవాడు. లేచినుంచున్న వాడల్లా ఒక్కసారి ముందుకు చూశాడు. ఎదురుగా సరిగా పడేళ్లయినా లేచి ఓ అబ్బాయి!

ఆ అబ్బాయి తడేకం గా ఎరుర్తోన్న ఆ చేప వంకే చూస్తున్నాడు. చేప యెరురుకుంటూ యెరురు కుంటూ వెళ్ళి మెల్లగా చల్లగా తన స్వస్థలం తిరిగి చేరుకొన్నది. ఇంకొకచేప బుట్టలోంచి బయటకు పడ డానికి తన శక్తికొద్దీ ప్రయత్నిస్తున్నది. ఆ బెస్తవాడు విమనకున్నాడో ఏమో తటాలున వెళ్లి ఆ బుట్టమూత వేసేశాడు. ఆ బుట్టకు మరింతదగ్గరగా జరిగి కూర్చు న్నాడు. మళ్ళీ యథాప్రకారం గా గాలం ఆడిస్తూ తనపనిలో నిమగ్నుడైనాడు.

అంతా నిశ్శబ్దం! ప్రకృతి ప్రశాంతం గా వుంది.

పక్షులేవీ పైన విహరించటలేదు. పశువులేవీ క్రింద చరించటలేదు. ఎట్ట గ న్నేరు పూవులా వున్న మూద్యుడు కాస్తా దూరం గా ఎక్కడో దాక్కోడా నికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు.

గోపీకేమీ దోచటలేదు.

గాలిపటం వుంటే ఏంచక్కా సాయంకాలం పూటదాని నెగరేసుకోవచ్చు! గోలీ కాయలు, బిళ్ళం గోడు, కోతికొమ్మచ్చి. అబ్బ! యెన్ని ఆటలు తామాడేవారు ప్రతిరోజూ! మరి ఇవ్వాళ ఒక్కరూ రాశేం?”

“ఫీ! దరిద్రపు వెగవల!” రానంగుకు తన కని సంతా ఈ తిట్లమూలంగా బయటపడినాడు గోపి. కానీ ఇది వినడానికేవరూ అక్కర లేదు.

బెస్తవాడిొక్కసారి పిల్లవాడివేపు మాసి తిరిగి తనపనిలో నిమగ్నుడైనాడు. గోపీకేమీ దోచటలేదు. “ఏం చేశావా?” అని ఆలోచిస్తున్నాడు. ఆలోచి స్తున్న వాడల్లా రెండడుగులు ముందుకు వేసి బుట్టదగ్గరకు చేరుకొన్నాడు. బుట్టకు అక్కడక్కడా చిల్లు లున్నాయి. ఆ చిల్లుల్లోకుండా లోపల చేపలెంత బాధపడుతోందీ స్పష్టం గా కనిపిస్తోంది.

అసలు మూతనే తీసేస్తే? ఇంకా బాగా మాడ వచ్చుగా! కావాలంటే ఒకటిరెంకింటిని పట్టుకోవూ పట్టుకోవచ్చు!”

ఆచోరా న్వేషణలో నిమగ్నమైన బెస్తవాని నేత్రాలకు ఏవో రెండు మృగుహస్తాలు తమప్రక్క ప్రక్కగా జీరాడుతున్నట్లు గోచరించింది. మానవ లోకంలో పరునిస్తున్న ఆ బెస్తవాని దృగ్గోళులు బాహ్యంలోకి తటాలున తమమార్గాన్ని మరలించాయి.

ప్రక్కకు బుట్టనుదకు చూడుకులు నిగుడిం చాడు బెస్తవాడు. కానీ...బుట్టకు మూతలేందే?

నిమ్రేంద్రి?

మూతలోబాటే బయటపడిన ఒకటి రెండు జల చరాలు ఒక్కసారిగా లభించిన స్వాతంత్ర్యంతో ఉక్కిరిపిక్కిరై బాధపడుతున్నాయి

తోటివారి ఆనందంచూచి ఓర్వలేని మరో రెండు వాట సహచరులు బుట్టకు, ఒక మూలకుపోయి అరిగి పడుకున్నాయి!

కొందరు అతి సంతోషంతో వొళ్ళుమతిచి ఆనం దిస్తుంటే మరికొందరు అతి దుఃఖంతో నిర్జీవులై పడి వుండడం లోకచిత్రం కాబోలు!

బెస్తవాడి కుండెలు ఒక్కసారిగా స్తంభించి నంత పడెంది.

చేత్తో పట్టుకున్న గాలం ఆదాటున ఆలాగే వొడి లేశాడు అతడు.

తను ఉదయంనుండి సంపాదించిన ఆహారం అది! కష్టించి కళ్ళల్లో నొత్తులు వేసుకు సంపాదిం చిన ఆహారం అది!”

దాదాపు ఎదుపు వచ్చినంతయింది బెస్తవానిపని.

పిన్నలు : పెద్దలు

బడువుగా నున్న కనురెప్పలను ఆతికష్టమొద విప్పి పరిసరాలను చూడగలిగాడు గోపీ!

గోపీ తల తనతోడపై పెట్టుకుని కూర్చున్న బెస్త వాడు ఆత్రుతగా, భయం భయంగా ముద్దు ముద్దుగా ఆ పిల్లవాడి కళ్ళల్లోకి చూస్తున్నాడు.

పిల్లవాడు చిటికి గజగజా వణకుతున్నాడు.

వణకుతున్న ఆ పిల్లవాడు కనుల్ను ఓ కాంతి కేళిలా కనుపించాడు బెస్తవాడి కంటికి

మొద్దుబారిన తన హస్తాలతో అ మృగు కరి రాన్ని మెల్లగా నిమిరాడు ఆతడు.

గోపీ ఆలోచిస్తున్నాడు. "తనెందుకు నీళ్ళలో పడ్డానా అని? కాలు జారింది. అది తనకు బాగా జ్ఞాపకం వుంది. మరి ఉత్త పుణ్యానికి కాలెందుకు జూతుంది.

ఇవాళి ఒళ్లో మాస్తారు చెప్పారు కూడా! ఏది జరగాలన్నా ఏదో ఒక కారణం వుండాలి

మాస్తారనేనికి మళ్ళీ జరిగిందంతా జ్ఞాపకం వచ్చింది గోపీకి!

"తను మాస్తారు మీది కని తీర్చుకోవాలను కున్నాడు. మరి నీళ్ళలో ఎందుకు పడ్డాడు?"

ఎదురుగా వున్న బెస్తవాడు అదేపనిగా గోపీ వేపు చూస్తున్నాడు.

గోపీ మళ్ళీ ఆలోచించడం మొదలెట్టాడు. "ప్రాద్దన తను మాస్తారు మీది కోపంతో క్లాసునుంచి పారిపోయి వచ్చాడు. ఆ కోపంతో తను అన్నానికి కూడా ఇంటికి పోలేదు పాపం! తన ఆక్కియ్య ఇంటిదిగ్గర తనకోసం ఎదురు చూస్తుంటుంది కాబోలు!

పుచ్చపువ్వులా వున్న ఆ సన్నెట్లో నల్లచీర కట్టుకున్న ఓ తెల్లమాయ చెటువుగట్టు వెంబడే పురి సరాలు పరికిస్తూ రావడం చూచాయగా కనుపించింది పడుకుని ఆలోచిస్తున్న గోపీకి.

చెటువుగట్టు ప్రక్కనున్న జువ్వి చెట్టు క్రిందగా ఓ క్షణం నేపు నిల్చుంది, ఆ ఆమాయ, బహుళ తీగ్గు కొంటున్నట్లుగా.

అయినా చెట్టు కొమ్మల మధ్యగా తెల్లని వెలుగు లామెమిద పడ్డూనే వున్నాయి

నల్లచీర నిగనిగ మెలుస్తూ, ముఖపద్మం మరింత ఘనంగా వుండ నే వుంది.

పడుక్కుని ఆలోచనల్లో కొట్టు ముట్టాడు తున్న గోపీ పెక్క సారిగా ఆచాటున లేచి నుంచు న్నాడు.

తడితడిగా వున్న ఆతిరి బుట్టలోంచి బొట్టు బొట్టుగా పడుతోంది నీరు అలల మీదుగా వస్తున్న దల్లగాలి ఆతిని కిరీరాన్ని చూసుకుపోతోంది. కానీ ఆ నల్లచీర వేచే చూస్తున్నాడు గోపీ!

ఆవిడ మెలగా ఆకాశంలో అడుగుకుంటూ కిక్కిరేపే వస్తోంది.

ద్విర విద్విరసా వచ్చిన ఆమెను చూచాడు గోపీ. ఆమెతోని ఆక్కియ్య! ప్రత్యక్షమవుతూ కంకించి పోయాడు పశ్చాత్తేనాతని గోపీ

గోపీవేపు చూస్తున్న బెస్త మనిషి 'ఏమిటా? అని ఒక లిప్తకాలం ఆ వస్తున్న ఆగంతురాలివైపు తన దృష్టిని మరలించాడు.

దీక్షరాలు గా కనిపించింది గాత కామె.

"ఇక్కడేపని గొప్పించి వచ్చావా?" అనుకున్నా డతడు మనసులోనే. అయినా సమాధానం మాత్రం పూజ్యం.

"ఇటేమైనా మా తమ్ముడు వచ్చాడా?" వార్త వంగా సుతిమెత్తిని స్వరంతో సన్నగా పలికిన పలుకు విరి బెస్తవాడు దుట్టుపట్ల చూచాడు గోపీ కోసం. ఏడీ గోపీ?

"ఎమిటోయ్ అలా దిప్పకలు మాస్తావు మా తమ్ముడేంటూంలే?" మళ్ళీ అదే కంఠం కాస్త కోపం రంగరించిన హుంవాతెంకో ప్రశ్నించింది.

బెస్తవాడు మళ్ళీ దుట్టు ప్రక్కల గాలించాడు. ఏడీ గోపీ?

బెస్తవాడికో నాలుగు గజాల దూరంలో మఱి చెట్టు ఒకటి వేయి వూరలతో వంగిపోయి బ్రతుకు తోతోంది.

"నిన్ను కాదుటోయ్ అడుగుతోంది?" దెబ్బ తిన్న ఆహం మూలంగా, ఉప్పొంగిన కోపంతో పెద్దగా ప్రశ్నించినామె.

ఎవరో ఏమిటో అడుగుతున్నారని ఆమె మమనస్థలోనుండి బాగ్యతిలో కడుగెట్టిస్త బెస్తవాడు ఒక్కసారి ఆ ఆగంతకురాలి మొహంలోకి చూచి "మీ పేరేంటి బుల్లమ్మగోరూ!" అన్నాడు సమ్ర తగా.

అబ్బడకు మహా చిరాకేసింది. కోపం ముంచుకొచ్చింది. “ఏమిటి చొప్పునంటు ప్రశ్నలు?” విసుక్కున్నదామె తనలో తానే.

“నా పేరేదైతే నీకేం?” ఆమె పలుకులు విని రెండు చేతులూ జోడించి వినయం వుట్టి పజ్జేబట్టుగా జవాబిచ్చాడు బెస్తవాడు. “ఆ బాబును కొట్టబోకం డమ్మగోరూ! ఎంతో ముద్దొస్తారు!”

ఆవిడ నవ్వుకుండా వుండలేక పోయింది. నవ్వుతూనే జవాబిచ్చింది.

“అనలెవరోయ్ ఆ బాబు! మా గోపీకోసం నే వెతుకుతుంటేను.”

ఆమె జవాబు పూర్తిగా వినకుండానే బెస్తవాడు మర్రెచ్చెట్టు దగ్గరకు పరుగెత్తాడు.

చెట్టు కుదుళ్లలో వణకుతూ నిలబడిన గోపీని సందిట్లో ఇసుకప్పుకున్నాడు. ఒక్క పరుగున మరలాయథాస్థానం చేరుకొన్నాడు.

గోపీని ఒకప్రక్క చలిబాధా, మరోప్రక్క భయమూ బాధిస్తున్నాయి.

అతను మాట్లాడనూలేదు పరుగెత్తనూలేదు.

అలాగే శిలాప్రతిమలా నిలబడ్డాడు.

ఆమె గోపీ కండ్లలోకి నూటిగా తీక్షణంగా చూచింది. గోపీ తల దించుకున్నాడు.

ఆమె గోపీ చెయ్యి పట్టుకుని ముందు నడవడం ప్రారంభించింది. తప్పించుకు పోవటానికాకుట్టవాడు ప్రయత్నం చేయలేదు.

“ఈడకొస్తారా బాబుగోరూ మల్లీ రేపటికియ్యోల్లికి?” బెస్తవాడు కోరిన కోర్కెకు వెనుకకు తిరిగిచూచాడు గోపీ!

అతని కళ్ళనుండి రెండు పసిడి ముత్యాలు రాలి చొక్కామీద పడ్డాయి.

గాలి తాకిడికి తట్టుకోలేని మేఘంవలె బాస పడ్డాడు గోపీ!

“పెద్దింటోట్ల యేడవగోడ్డు బాబూ!” బెస్తవాడి స్వరం గోపీకి వినిపించకుండానే గాలిలో కలిసిపోయింది.

ముందు పోతున్నామె అడుగుల్లో అడుగేస్తూ; వెనకకు చూచి చూచి నడుస్తున్న గోపివేపు చూస్తూ—

అలానే నిలబడిపోయాడా బెస్తవాడు చెటువుగట్టున. చంద్రబింబం మబ్బులు చాటుకు వెళ్ళింది కూడా గుర్తించకుండా!

* * *

ఆమె కండ్లు విసుఫులింగాల్ని వెలిగ్రక్కుతున్నాయి.

ఆమె అంటున్న ప్రతిమాటా గాలిలో కలిసి పోతూ, గోపీ చెవుల్లో మునుకులు నాటులోంది.

“వెధవాయ! చేపలవాళ్ళతోనట్రా ఆటపాటలు, చదువు సంధ్యలు మానేసి?”

గోపీ కంతా అయోమయంగా వుంది. “చేపల వాళ్ళకూ తనకూ భేదమేమిట?”

అందమైన మొగంనుండి చిలిపి చూపులు చూచే అతని కండ్లు ప్రశ్నార్థకంగా మాసాయి లక్ష్మీవేపు.

జనాబీయకుండా శిలాప్రతిమలా నుంచున్న తమ్ముణ్ణి చూసేసరికి కోపం పెచ్చు పెరిగింది లక్ష్మీలో.

“ఎంత నిర్లక్ష్యం ఈ రాలుగాయకు?” అనుకొన్నదామె మనసులో.

మనసులోవున్న భావాన్ని చేతల్లో వెలువరించే వణకూ నిలువరించుకోలేక పోయిందామె.

అమాయకుడైన ఆ చిన్నవాణ్ణి కొట్టకుండా వుండలేకపోయింది లక్ష్మీ.

ముట్టుకుంటే కందిపోయే అతని పాలుబుగ్గలపై ఆమె అయిదువేళ్ళి ముద్రలు స్పష్టంగా పడ్డాయి.

ఎత్తునైన అతని శరీరంమీద నల్లని చారలు ప్రత్యబువునా కనిపించాయి. చెవులు—కళ్ళు—బుగ్గలు—అన్నీ బాధతో కంపించాయి.

పక్షశైలాలేని గోపి నిట్టనిలువునా బాధతో కంపించిపోయాడు.

“అక్కయ్యా! అక్కయ్యా!” ఇక ఎప్పడూ వాళ్ళతో తిరగనక్కయ్యా!”

బాధగా జాలిగా వ్యధగా విలపించాడు గోపీ!

అతని హృదయం తాల్లోనుంచి వెలువడిన ఆర్తనాదమిది.

లతలా, లక్ష్మీపాదాలు చుట్టుకుపోయాడు గోపి, కొట్టవద్దన్నట్లుగా!

నిరవధిగా ప్రవహిస్తున్న అతని కన్నీరు లక్ష్మీపాదాల సభిషేకం చేసింది.

పిన్నలు : పెద్దలు

శరణన్నట్లుగా తనపాదాలపై వున్న తమ్ముడి పేపు చూచింది లక్ష్మి.

ఎంతైనా ఆమెది స్త్రీ హృదయం.

స్త్రీలు సామాన్యంగా ప్రేమ ప్రపూర్ణులు.

అకస్మాత్తుగా వంగి తన బాహువుల్లో లోపాదువుకున్న దామె తన తమ్ముణ్ణి.

“తమ్ముడా! మనం బీదవాళ్ళం కదా! అమ్మా నాన్నా కూడా లేరా? నువుకూడా ఇలా అల్లరిచేస్తే ఎలా చెప్పి? నునుచేత గోపీ చెంపలు సవరిస్తూ పలికిం దామె యీ పలుకులు.

లక్ష్మి పరివర్తనంలో మాతృత్వంలోని వెచ్చ దనా న్నునుభవిస్తున్నాడు గోపీ! ఆ వెచ్చదనంలో కోలుపోయిన దైర్యాన్నింతా కూడగట్టుకొంటున్నా డతడు. అణగారిన అతని శక్తులన్నీ అప్పుడప్పుడే తిరిగి తమ సహజత్వాన్ని సాధించుకుంటున్నాయి.

“మాష్టరుగారిని అలా తిట్టవచ్చు చెప్పబాబూ!” తను చేసిన తప్పిదానికి సిగ్గుపడుతూ అడిగింది లక్ష్మి.

తనెంతగా హింసించినా, బాధనంతా ఒక్క ఊణంలో ముంచిపోయి, తనపేపు బరువుమాపులు చూచే తమ్ముణ్ణి మానేసరికి ఆమెహృదయం కలగుండు పడింది.

గోపీ, లక్ష్మి కళ్ళల్లోకి చూస్తూ నిర్మలంగా నవ్వాడు.

ఆ నవ్వులో ఎన్ని ధవళవీచికలు వీచాయి!

“మరెందుకు నన్ను ఉట్టిపుణ్యానికి కొట్టాలే?”

“అసలేం జరిగింది తమ్ముడా?” విషయాన్ని తెలుసుకుందా మన్న కుతూహలంతో తమ్ముణ్ణి మరింతగా దగ్గరకు లాక్కుంది లక్ష్మి.

గోపీ గునుస్తూ గారాబంగా జవాబిచ్చాడు. “మరేం—మాష్టరుగారి పెద్దబబ్బాయి లేడూ—వాడే నన్ను తిట్టాడే—నేనేమో కొట్టానే—అప్పుడు మాష్టరేంచేయాలి చెప్పా?”

లక్ష్మికి సంగతంతా కొద్ది కొద్దిగా అర్థమైంది.

“మరి నశ్యం పంతులుగా రలా చెప్పారే?” విడరానివ్యూహాన్ని భేదించాలని తనకుతానే ప్రశ్నిసు జేసుకొన్నది లక్ష్మి. “అడగూడని దుర్భాషలాడాడుట

గోపీ! బడికి పంగనామాలు చుట్టే రోజట్లా చేపల వాళ్ళతో తిరుగుతూంటాడట గోపీ!” లక్ష్మి విశ్మల ఒక్కసారిగా జలదించింది.

“అమ్మా! తన తమ్ముడు చెడిపోతున్నాడు. వాడే తన ఏడుగడకు జీవనాధారం. వాడేలేకపోతే తన బతుకు—?”

ఎంత నిస్వారంగా ఉంటుందో ఊహించుకో లేకపోయింది లక్ష్మి.

ఆలోచనల పరధ్యాసంలో మునిగిపోయిందామె తమ్ముణ్ణి చూస్తూ.

గోపీ అర్థంకాని మాపులతో లక్ష్మిపేపు అలానే చూస్తుండి పోయాడు.

“ఏమిట ఒక్కసారి ఆలా అయిపోయిందేం తన అక్కయ్యకి? తనేమైనా తప్పుపలి చేశాడా?”

గోపీకి అర్థంకాలేదు తన ఆపరాధం.

ఇంతలో వెంకటాచార్యు లోపల కడుగుబట్టాడు.

అతను ఆ వూళ్ళో బడిపిల్లలపాలిటి సింహ స్వస్థం.

ఆ ఊళ్లో ఉన్నది ఒక్కటే బడి. ఆ బళ్ళో ఉన్నది ఒక్కడే మాష్టరు. అతడే శ్రీమాక వెంకటా చార్యు ఉరఫ్ నశ్యంపంతులుగారు.

సమయంకాని సమయంలో ఆయన కక్కడకు రావడం భయపు టూహలు రేపింది గోపీ మనస్సులో.

తనను బహుశా కొట్టటానికే వచ్చివుంటాడని ఊహించుకోటానికి ఎంతోకాలం పట్టలేదు గోపీకి.

మాష్టరును చూసి, ఆభివాదం చేసి తుంగచాప వేసింది లక్ష్మి.

ఆయన కూర్చోలేదు. అలానే నిల్చుండి పోయాడు.

“గోపీ ఇంటికొచ్చాడా లక్ష్మీ!” అన్నమాటలు విని “ఆ! ఆ! వచ్చాడండీ!” అన్నదామె అసలు సంగ లేమిటో అర్థంకాకుండా.

“ఏదీవాడు?” మళ్ళీ ఆయనే ప్రశ్నించాడు కూర్చొనకుండానే.

లక్ష్మి చుట్టు ప్రక్కల చూచింది. గోపీలేడు.

వంటింట్లో ఏదో చప్పుడైంది.

మల్కీ శ్రీమాన్ ఆచార్యగారే అంగుకున్నాడు :
“అమ్మాయ్! మధ్యాహ్నం నీకు చెప్పానా నాకు
బళ్ళోయించి పారిపోయాడని!” అవునని తలూపించి
లక్ష్మి. “వాడొక్క చేపలు పట్టడమేకాదట నేను
కొంటూంది. ఈతలు కొట్టడం కూడానట!”

“ఏమిటి?” అన్నట్లు ఆశ్చర్యంగా తలెత్తి
మాష్టారి వేపు చూచింది లక్ష్మి.

“మా అబ్బాయి మాశాకుట — మీ వాడూ
బెస్తాడూకలిసి చెలువులో ఈతలు కొట్టుండడం.”
మాష్టారుగారు తనధోరణిలో తను చెప్పవలసివచ్చినాడు
“నీకు తెలుసుకుదూ ఆ చెలువులోడిగిన మహామహా
గజయ్యతిగాళ్ళే మల్కీ లోకం మొహం చూడలేదని.”

ఆ మాట విన్న లక్ష్మి గబగబా వంటింట్లోకి
పరుగెత్తింది.

ఓ మూలగా గోడకంటకుపోయి నిలబడి
వున్నాడు గోపీ!

ఆ కుట్టవాణ్ణిచూచి, అతని మనస్సులో ఎంత
సంఘర్షణ జరుగుతోందో తెలుసుకోవడం ఎవరికైనా
కష్టంకాదు.

విణికిపోతున్న గోపీని వాటంగా ఓ చేత్తో పట్టు
కుని సానిట్రాకి తీసుకొచ్చింది లక్ష్మి.

“ఎందుకు బళ్ళోయించి పారిపోయావు?”
గర్జించా డాబడిపంతులు.

గోపీ జవాబు చెప్పలేదు తలవంచుకుని అలాగే
నిలబడ్డాడు.

“పంతులు గారడిగినదానికి సవ్యంగా జవాబు
చెప్పవేరా?”

కోపంగా అడిగిన లక్ష్మి వేపు దీనంగా చూచాడు
గోపీ!

“అమ్మాయ్! వీడు మరీ బరి తెగిపోయాడు ఏలా
కాపాడుకొంటావో?”

లక్ష్మి కీనూదనచేసి వెనక్కు మరలా డాబడి
పంతులు.

అస లెందులకు వచ్చిన్నా? ఎక్కడకు
వెళ్తున్నట్టు?

సామాన్యంగా బడిపంతుళ్ళకు మఱపు సహజ
మట.

తన కొంగు పట్టుకు నుంచున్న గోపీనిచూచి
కోపం పొంగి పొరలించి లక్ష్మికి.

‘వైఖ వివయాలూ, వీడూనూ!’ అనుకొన్న
దామె.

బెరుకు బెరుగూ చూస్తున్నాడు లక్ష్మివేపు గోపీ!

“అలా సిచ్చినకొద్దీ మరింత వితిమియగున్నాడు
వీడు!” అమెలో కఠకుదనం మెలమెల్లగా ప్రవేశిస్తోంది.

ఏం చేయటానికి తోచిరి గోపీ ఆక్క వేపు చూడ
డానికి భయపడి తిలదించుకొన్నాడు.

“మొక్కయి వంగనిది చూవయిన తర్వాతి
అసలు వంగదట!” పూర్వం చెప్పిన సుభాషితం
ఆమె ఆలోచనలకు విశ్రాంతిలేకుండా వేధించుకు
తిన్నది.

“గోపీ!” లక్ష్మి పిలిచిన పిలుపుకు ఆ కుట్టగాడు
అదిరిపడ్డాడు.

గోపీని తీసుకుని ఆమె బతుకు వచ్చింది.

అక్క డక్క డావున్న నక్షత్రాలు పేలవంగా
విడుస్తున్నట్లున్నాయి.

చంద్రుడు పూర్తిగా మబ్బుల చాటుకు వెళ్ళి
పోయాడు. బహుశా లోకంలో జరిగే దారుణ సంఘటనలు చూడటానికి వస్తంలేకేమో!

గోపీ వికృతంగా తలలాపుతున్న చెట్లను చూచి
గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

“అక్కయ్యా!” అంటూ మెల్లిగా ప్రక్కలకు
చూచాడు.

కానీ అతని అక్కయ్య అక్కడలేదు.

భయపడి తొట్టుపాటుతో ఇంట్లోకి పరుగెత్త
బోయాడు.

కానీ తలుపులు రెండూ అతని కెదురుగా
మూసుకుపోయాయి.

“అక్కయ్యా!” అంటూ అడే పనిగా అతడు
గొంతు చించుకుని విలపించాడు.

కానీ లక్ష్మి తలుపు తీయలేదు. ప్రశాంతంగా
జవాబు నిచ్చింది. “బడిపించి పారిపోయిన ఫలితమిది!” అని.

పిన్నలు : పెద్దలు

ప్రక్కన దూరం గావున్న చెట్లకు ఆవల నక్షల విడుస్తున్నాయి.

గోపీకి నక్కలంటే అమిత భయం! అని మనుష్యుల్నే తినేస్తాయట!”

లోపలనుంచి మళ్ళీ లక్ష్మి స్వరం వినవచ్చింది. “ఏం చెబుతున్నావో ఈతలాడినంత బాగాలేవా బయట?”

నిస్సహాయుడైన గోపీ, నీరసించి చతికిలబడ్డాడు అరుగుపూద

* * * *

తలుపులు మూసినా పిస్తోంది గాలి చాలా తీవ్రంగా.

బయటనుండి వెక్కిరించి ఏడుస్తున్న స్వరం వినవస్తోనే వుంది.

అయినా లక్ష్మి వెచ్చగావున్న గదిలో నిశ్చలంగా కూర్చుని ఆలోచించుకొంటుంది. “తా నేమైనా తప్పుచేశానా?” అని.

ప్రక్కనున్న పెంకుటింటివారి గడియారం, గంటలు కొట్టడం అస్పష్టంగా వినిపించింది ఆలోచించుకొంటున్న లక్ష్మికి.

“బహుశా పడేమో!” అనుకొన్నదామె ఆలోచించుకొంటూనే.

దేవస్వరణాలలో కుస్తీపడుతోన్న దీపం మరణానికి చేరువకు పోతోంది.

దీపం ఆరిపోబోతుండడం చూచి, లేచి వెళ్లి పెద్దది చేసింది వత్తిలి ఆమె.

కానీ గదిలో కొన్ని మూలల్లో అంధకారం పోనేలేదు.

ఆమెలోనూ కొన్నిచోట్ల చీకటి సందేహాలు తలలెత్తి అరుస్తూనే వున్నాయి.

బయటనుండి వినవస్తున్న విషాదస్వరం అంత కంతకూ తగ్గుతోండడం చూచి “నిద్రపోతున్నాడేమో!” అనుకొని తలుపు తీయబోయింది లక్ష్మి.

కానీ ఆగిపోయింది. ఆలాగే మంచంమీద కూర్చుని ఆలోచించుకొంటుంది.

“కుష్టవాణ్ణి అంతగా శిక్షించడం అన్యాయమేమో!”

“కాదున్నాయి” ఆమెలోని అంతర్గత భావాలు.

“ఓ రాత్రి బయట పడుకుంటే వచ్చిన నష్టమేం తెద్దా!” అన్నా రెవరో ఆమెలో దాక్కున్నవారు.

ఆదబయట తీతువుపిట్ట కూస్తూ వెళ్లిపోయింది.

నక్కల అరుపులు తగ్గినా అస్వపిష్టం వని పిస్తూనే వున్నాయి.

ఏవో రెండు మూడు గ్రామసింహాలు గోపీ దగ్గరకొచ్చి దూరం గానుంచుని కాసేపుమాచి తిరిగి వెళ్లిపోయాయి

గోపీకి నక్కలన్నా కుక్కలన్నా అమితభయం!

కుక్కలు కఱ్ఱే మనుషులు బ్రతికరట! నక్కలు మనుషుల్నే తింటాయట!

అదీగాక నక్కలూ కుక్కలూ భార్యభర్తలుగా! తన అక్కయ్య అప్పుడో చెప్పింది. ఎండా వానా కుక్కల నక్కల పెళ్ళీ అని!

గోపీ నిలచుచూ వణకిపోయాడు.

“అమ్మో! తనను తనప్రకారా!”

ఎక్కడన్నా దాక్కోవామనుచున్నాడు గోపీ.

దూరంగా రెండు మూడు ఇళ్ళ కవతల ఓ చీకటి ప్రదేశం వుంది.

“అక్కడప వేళ్లే తను నక్కలకూ కుక్కలకు కనబడడు.”

ఆ వేపు చూచాడు గోపీ!

కానీ అదేమిటి! ఆ చీకట్లో కొఱివి దయ్యాలేవో నాట్యం చేస్తున్నట్లున్నాయి. గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు గోపీ!

“ఆ బెస్తవాడన్నా రాడేం? అయినా ఆ బెస్తవాడి వాళ్ళో పడుకుంటే ఎంత హాయిగా వుందీ!”

మనసు నావరించిన భయంతో నిద్రపోలేక పోయాడు గోపీ!

ఆలోచనల పరధ్యానంలో ఆలాగే కన్ను మూసింది లక్ష్మి.

బయట కీచరాళ్ళ శబ్దాలు మాత్రం మిక్కుటంగా వినవస్తున్నాయి.

మేఘాల్లోంచి రెండు మూడు నక్షత్రాలు తొంగి తొంగి చూస్తున్నాయి.

జేసు చుక్క కాబోలు గోపిని చూసి పరిహాసించి వింతగా వెలిగింది.

వేసు చుక్కను చూచి కుక్కుటం అణిచింది.

కోడి చేసిన వేకువ సద్దుతో నిద్ర పోతున్న లక్ష్మి అదాటునలేచి, చీర సర్దుకుని యదాలాపంగా ప్రక్క మంచంకేసి పరికించింది

కానీ గోపీ అక్క డెండుకుంటాడు?

ప్రక్కనున్న వారి గడియారం మూడు కొట్టడం స్పష్టంగా వినిపించింది లక్ష్మికి.

“అయ్యో! గోపీ బయట నే వుండిపోయాడా?” ఆందోళన అనురాగంతో ఒక్క సారి గా తలుపు తెరిచి బయటకు తొంగి చూచింది లక్ష్మి.

కానీ వెన్నెల తీవలు మాత్రమే ఆమెక్కడ కనుపించాయి

ఏ అరుగుమీద గోపీ నిద్రపోతుంటాడని ఆశించిందో ఆ ప్రశ్నలలో అతగాడులేడు.

లక్ష్మిలో ఒక్కసారిగా విషాదం పెల్లుబికింది. కన్నీరు కట్టలు తెంచుకు ప్రహసించింది. “తనే గోపీని తనకు కాకుండా చేసుకుంది. నేరానికి మీరిన శిక్షను విధించింది.”

కారుతున్న కన్నీళ్ళై నా తుడుచుకోకుండా ఆలాగే చతికిల పడిందామె గడపమీద ఏం చేయాలి? ఎక్కడని వెతకాలి?”

ప్రతీ ప్రక్కా ఆమెలోని అపభ్రంశపు పూహల్ని రేపి, నైపరాని కష్టాన్ని కల్గించింది.

“ఎండుకమ్మా వీడు స్తున్నా వో?” తెల్లవారు జామునే పాలానికి పోతున్న ఓ పండు ముసలాయన ఆమెను చూసి జాలిపడి ప్రేమగా పల్కరించాడు.

“మా గోపీ కనుపించడం లేదండీ!” అన్న దామె గాధదికంగా.

“అలాగా అమ్మా! అన్నాడాయన సానుభూతి పూర్వకంగా, “కనిపిస్తాడు లేమ్మా. అలా అధైర్యం చెందితే ఏలా చెప్పి?” కరుణతో బుజ్జగించి ఆ ముది వగ్గు ముందుకు రెండడుగులు వేశాడు. కానీ మళ్ళీ వెనక్కువచ్చి, లక్ష్మినిచూస్తూ “మాడూ! అబ్బాయి ఎలా ఉంటాడూ!” అన్నాడు.

లక్ష్మి నీరునిండి కళ్ళతోనే జవాబిచ్చింది: “అదే ఎట్టగా వుంటాడు. చిరిగిన లాచూ...”

మగ్గ్యలోనే ఆయనందుకుని “నాకా వివరాల్లేతే తెలీవుకాని, మాడమ్మా! ఎవరో కుట్టవాడు ఆ బెస్తవాడలోకి పరుగెత్తుకుంటూ పోవడం కనిపించింది. బహుశా—!”

ఇంకా ఆ ముసలాయన సరిగా జవాబైనా చెప్పలేదు. ఒక్కసారిగా లేచి నుంచుని పిచ్చి దానిలా పరుగెత్తిపోయింది బెస్తపల్లె వేపు లక్ష్మి.

“పిచ్చి పిల్లలు!” ప్రేమతో ఆశీర్వదించి, ఆ యింటి తలుపు దగ్గరగామూసి ముందుకు సాగి పోయాడా ముసలాయన, తూర్పుదిక్కు ఎట్టిబడడం మాచి.

దిక్కులేని కుక్కపిల్ల

శ్రీ కె. ఆర్. రెడ్డి

పుడమి తల్లికి పురిటి నొప్పులు వచ్చి మూగగా మూలిగింది. నింగినిండా సీహారం కురిసింది. ప్రకృతి మాత పమిట విసిరింది. మలయానిలం మంత్ర సాని తనంలా 'అమ్మా!' అన్న ఆ వేదనలోంచి 'కేపు, కేపు' మని కేకలు ప్రాదుర్భవించి ప్రపంచాన్ని పార వశ్య పరిచాయి

కర్డుడిలాగా కవచకుండలాలు లేవు —
రాకుమారుడిలా రాజసము వుట్టి పడలేదు —

పుడమి గర్భంలో పూడిపోయిన నల్లబొగ్గులా విగనిగలాడే కళ్ళు తెరవని కనుగందు 'కేపు' మంది.

అమరలోకం విరిజల్లులు విసరలేదు. గంధర్వులు గానం చేయలేదు. సముద్రాలు పొంగడము, వృక్ష తితి విరియబూయడము, కోయిల కూసలు కుహూరుతాలు పాడడము, ఈ విశేషాలు ఏవీ జరుగలేదు.

పక్షులు నిదురోతున్నాయి. కొమ్మలు మోడు బారాయి. సముద్రం చల్లగా కుసుకు తీస్తుంది. అర్థ రాత్రి వేళ కమ్మగా కన్ను మూయకుండా ఇంతి అల్లరి ఎందుకు చేయాలి అవి?

పుడమి తల్లి మాత్రం పురుటి నొప్పులతో బాగా వాళ్ళు విరిచింది.

ఒకటి రెండు సృగాలాలు సృష్టిని మాస్తూ 'ఓ' మని ఓంకారం తీస్తున్నాయి.

ఎక్కడో ఊరి మూలనుంచీ ఆకలితో అరవ లేని—కూటి బాధతో కుసుకురాని—కుమిలిపోతున్న కుంటి కుక్క మూగగా మూలిగింది.

ఎఱుకోసం వెదికి వేసారిన దివాంశము దిక్కులు మాస్తూ రెక్కలు తాడించింది.

'అఁ...మ్మా!'' కొడికట్టిన గుడ్డిదీపం కొంటె గాలికి గువ్వన ఆరిపోయింది.

మొరడు బారిన మోటుకొమ్మ మొగ్గ తొడిగి ఎండిపోయింది. కళ్ళు తెరవని కనుగందు మాత్రము 'కేపు' మన్నాడు ప్రకృతి మాత పమిటలోనుంచి.

నింగినిండా సీహారం. భూమినిండా వెచ్చదనం. కుంటి కుక్కని మాత్రం కూరిరాగాలు.

* * *
'ఛి వెళ్ళవముండా! వెళ్ళవే యిక్కణ్ణుంచీ. ఇక మీదట గుమ్మము తొక్కాచా బుర్ర పులగోడుతా.' అంటుంది సగోజమ్మ.

'దీని జవ్వ తగలెట్ట ఎంతపని చేసుకుంది పాపి ముండ!' అని మొహంమీద ఎత్తి పొడిచి వెళ్ళ గొడు తుంది సుబ్బాయమ్మ.

'ఏ నూతిలోనో—గోతిలోనోపడి విరిగజే పోయివుంటే బావుండేది నా కడుపున పుట్టెడు అగ్గి పోయటానికి పుట్టింది త్సా! పోవే గుమ్మం వదిలి. మొహం చూస్తే ముచ్చై యేళ్ళ కని ఆవాహనవు తుంది' అని చీచిస్తుంది కన్ను కడుపు

దారిప పోయే దానియ్యి కూడా 'ఛి' అని ఛీకొడతాడు.

ఎదురుపడ్డ వెంగళప్పకూడా 'శూఫ్' అని వుమ్మి వేస్తాడు.

ఎందుకు? ఎందుకిలాచేస్తున్నారు వీళ్ళు? అర్థం కాలేదు సీతికి.

బుర్ర గిర్రని తిరిగిపోతుంది. కడుపు నకనక లాడుతుంది ఆకలితో. కడుపులోనికదలికలు 'అమ్మా' అని అంగలాగుస్తాయి. కానీ, వీళ్ళందరికీ ఏమయింది? ఎందుకిలా దెప్పిపాడుస్తారు?

* * *
సీతి పుడమిమీద పుట్టిందిమొదలు ప్రకృతిలోనే ఆడుకుంది. ప్రకృతిలోనే పాడుకుంది. 'తిక్కడి' అన్నారు అందరూ. 'పిచ్చిదే!' అన్నాయి కన్నకడు పులుకూడా.

వీధిలోని దుమ్ము నెత్తినండా నింపుకున్నపుడు ఆకాశం వర్షించి అభ్యంజనం చేయించింది. ఒళ్ళమరిచే

నిదుర కళ్ళ నావరించినపుడు అంకాలమ్మ దిన్నెమీది అడ్డరాళ్లన్నీ హంసతూలికల నమర్చాయి. పేదపురువులు ప్రియబాంధవులుగా తనతో ఆడుకునేవి. తాళ్ళ పూవులు ఆభరణాలుగా తనను అలంకరించేవి.

అప్పుడు అండమా తనను పిచ్చిని అనేవాళ్ళు. బుర్ర గిర్రుమనేలా మొట్టెకాయవేసి పల్లికిలించేవాళ్ళు. పక్షద్రోసి పరిహాసించేవాళ్ళు. అది వాళ్ళపిచ్చి ఇది తనపిచ్చి.

‘ఏయ్ సీతీ! ఆ తొట్టెనిండా నీళ్ళుతామా’ అనేది సర్వజన్య.

‘వనే సీతీ! ఆ కొట్టంలో కాస్త చెత్త పూడ్చి పెట్టు’ అనేది నుబ్బాయమ్మ.

సీతి ఎవరుచెప్పినా ఏదీచెప్పినా అన్నీచేస్తుంది ఊరందరికీ చాకిరీచేస్తుంది. అందరికీ చుట్టమే. కడుపు నిండా కమికడన్నం పడేస్తారు. ఒంటనిండా అంతబట్ట పడేస్తారు. అంతా మనవాళ్ళే. స్వంతి గృహముతో తనకు నిమిత్తంలేదు. అక్కడ తనను తలచేవాళ్ళులేరు. తను పిచ్చిది. చిన్నితమ్ముడిమీద అంతగా ఆశపడే ఎప్పుడైనావెల్లి ముద్దాడబోయేది.

‘భీ! పిచ్చిమండ! వాణ్ణి ముట్టుకోవద్దు’ అనేది చెల్లెలు.

‘దాన్ని కాస్త అబ్బాయిపగ్గరనుంచీ దూరముగా నెళ్ళమనవే’ అనేది అమ్మ.

తనకూడా వీరాసామికుతురే. ఆ కుర్రామంబో ఎకరాఫాలము, ఒక పూరినడిసె, జతపెళ్లకు ఖామంగుడైన వీరాసామి కుతురే తనకూడా. అయినా తమ్ముణ్ణి తనను తాకనివ్వరు. చీకాడుతారు. ‘హూ! పిచ్చివాళ్ళ! అని వెళ్లిపోతుంది సీతి.

ఊరిలోని పిల్లలంతా ఆమెకు తమ్ముళ్ళే. తనతో ఆడుకుంటారు. ఏడిపిస్తారు. వెండ్రుకలు లాగుతారు. దుమ్ముచల్లి ఆనందిస్తారు. అప్పుడే ఆవులైపోయి చిరుతిండ్లు తెచ్చి పెట్టి నవ్విస్తారు. సీతి పకపకనవ్వుతుంది. వాళ్ళూ నవ్వుతారు. అంతా పిచ్చి.

వాళ్ళు నిదురపోయేవేళల్లో సీతి ప్రకృతిలోకి జారుకుంటుంది. వీయలు, మిశుతలు, నానావిధాలైన పురుగుజాతులూ తనకు మిత్రులే. వాటితో-ఆడుకుంటుంది. వాటితోనే పాడుకుంటుంది. ఏ బండనిదినో, పాతబెల్లెను తానేపు కమ్మమూసే పూర్వ చేరుకుంటుంది.

‘పిచ్చిసీతీ! ‘పిచ్చి ప్రపంచం’ అంతా అఖండ విశ్వంలోనే.

మొరకుబారిన మోటుకొమ్మకూడా వసంతం వస్తే పసిమి తిరిగి మిసిమి చూపిస్తుంది. ఒక్కటి—కనీసం ఒక్కముడత చిరుగునైనా చివురింపజేస్తుంది. ప్రకృతి సిద్ధాంతాన్ని సంగ్రహించడం దానిచేతకాదు.

నల్లని కళ్ళు, మున్నులైన మొహం, సంస్కారంలేక వంపులకట్టిన గుబురువెండ్రుకలు, వయసులోని శరీరం పిచ్చి పిచ్చిగా వంపులదిగ్భ్రమమంది పిచ్చి సీతికి.

పెళ్ళిపండ్లలో మేళతాళాలు మేళవించుకుని మంత్రపానాలు మారమోగుతున్నాయి. పచ్చతోరణాలు పరిధువిల్లుతున్నాయి చిట్టి చెల్లెలు పసికి బొమ్మలా కూర్చుంది వరునిప్రక్కన మోహంవందుకుని. పిచ్చిగా చూసింది సీతిపిల్ల. చల్లగా ఒక నవ్వు నవ్వుకుని అంకాలమ్మ దిన్నెను పగులపెట్టింది.

‘చెల్లె - మరిది’ ఉడతలు ‘మరిది - చెల్లె’ రెండు గొగ్గిరాళ్ళను నిలబెట్టి, పంచరిపెట్టి, తాటాకుమేళం పట్టింది. పెళ్ళిబాసంటుంది పెళ్ళి, రెండు మిడతలను పట్టుకుని పండ్లలో కూర్చోబెట్టి మేళం వూదబోయింది అవి రివ్యూస్ లేచిపోయాయి ‘పెళ్ళి-మిడతన్నకు పెళ్ళీ!’ అంటూ రాగాలకు లంకించుకుంది.

‘ఎందుకు పిల్లా అలా వీడుస్తున్నావు?’ అంటూ విస్తుపోయాను పాత్రలమూల భుజాన వేసుకుని వెళుతున్న బుర్రమీసాలాతికు. గిరిజాల క్రొపు. చూసి మల్లజాబ్బా. ఎగచెక్కిన పాతి వైడమా. నవ్వొచ్చింది సీతికి.

‘మిడతన్నకు పెళ్ళిచేద్దామంటే ఎగిరి పోతున్నాడు’ చూడూ కళ్ళుతుడుచుకుంది.

‘పిచ్చిపిల్ల!’ అనుకున్నాడు సుంకన్న. ‘ఏయ్ పిల్లా! గార్ల చెన్నె ఎంతదూరముంది యిక్కన్నుంటి?’

‘గార్లదిన్నే! మావూరేకదూ? ఇక్కడేవుంది. వెడదామరా’ అంటూ గంతులేసి నడిచింది సీతిపిల్ల.

సుంకన్న ఊరిఆవతల. పూరిపాకలో ముక్కోనేకాదు. పాత. పాతసామగ్రికి కొత్తవస్తువులు. మార్పడం అతడివృత్తి. ఒకపూర్ణో ముక్కోవేసి చుట్టుపట్ల పల్లెలన్నీ టిరిగాక మజిలీమార్పడం అలవాటు.

ఊరిలోని పిల్లలందరూ సుంకన్నకు రెండు రోజుల్లో మచ్చిక అయిపోయారు. అందరూ నెమ్మ

దిక్కులేని కుక్కపిల్ల

దిగా చుట్టూచేరి కూర్చుంటే కానేవు మాధుర్యంగా మురిసి వాయిస్తాడు. తాటాకులతో రకరకాల పీకలు చేసి పిల్లలకందరకీ యిస్తాడు. చాలా సరదామనిషి.

సీత ఆక్కడే కూర్చుని సుంకన్న చేసే వింత పనులన్నీ చూస్తూవుండేది. అతడు వాకిటి చెత్తపూడ్చు మంటే - పూడ్చి పెట్టి - అతడి మీదపడి నాకూ ఒక పీక చేసి పెట్టమనేది. ఒక్కోగోజు పిల్లలందరూ ఆడుగుని పెళ్ళిపోయాక కూడా సుంకన్నవున్న గుడిసె చూడక్రిందనే మైదురచి నిద్రపోయేది. తనను లక్ష్యం చేసేవాళ్లులేరు. ఎక్కడి కెళ్లావు అనేవాళ్లు లేరు. తనే ప్రకృతి. ప్రకృతియే తాను.

వసంతం వస్తే మోడుకొమ్మ - ఎంత మోడు వైనా చిగురించి తీరుతుంది. కనీసం ఒక - ఒక్క మొద్దు చివురైనా అంకురిస్తుంది. ఆ చిగురాకుకు అంతగా లేకున్నా - కొంతైనా అందమవుతుంది.

నల్లని కళ్లు - చుట్టలు తిరిగిన సంస్కారం లేని జాతు, పిచ్చి పిచ్చిగా మిట్ట పల్లాలతో వంకరలు తిరిగిన వయసు శరీరం, అర్థరాత్రి పండువెన్నెల్లో వెరిగా వెల్లకిలబడి నిదురపోతున్న సీతి పిల్లలో పిచ్చి సౌందర్యాన్ని నెలకొల్పాయి ప్రక్క పల్లెనుంచి అప్పడే యింటికి వచ్చిన సుంకన్న చూడ క్రింది సీతి పిల్లను చూశాడు.

దిక్కులేని కుక్క. ఎక్కడ పడితే ఆక్కడ నిదురోతుంది తలచేవాళ్లు లేరు. మరిషే, మాంసం, రక్తం అన్నీవున్నాయి.

ఏకాంతం. ప్రకృతి స్తబ్ధత. ఆనల్లనికళ్లు, గుండ్రని మొహం, ఎత్తుపల్లాల, మాంసపు హంసు! మతి పోయింది సుంకన్నకు. చుట్టూ చూశాడు. ప్రకృతి పలకరించింది. ఇట్లు చెవులొగ్గి వింటున్నాయి. ఇంకెవ్వరూ లేరు.

అతడిలోని నీచమృగం గర్జించింది. సీతిని స్పృశించాడు. పులికిపడితే చి “నువ్వా! నాకు పీక చేసివ్వకుండా యిండాక ఎక్కడి కెళ్లావు? ఇప్పుడు చేసివు” రాగాలు తీసింది సీతి.

“లోనికి పోదాం రా - పీకలు గాదేమీదవున్నాయిగా”

పిచ్చి గంతులేస్తూ మగతలో ఒళ్లు విరిచింది సీతి.

వంపులు, సాంపులు, ఎత్తులు-పల్లాలు - పిచ్చిలో సౌందర్యం.

సుంకన్నలోని పిచ్చి పరువు అంక వేసింది. వేడి నెత్తుగులు రెండు స్పృశించుకున్నాయి

“ఏంటి” అని సీతి. కానీ వసంతం — మోడు కొమ్మలో కూడా వివోపులక లెట్రాయి మొగ్గులు వేసి పుష్పించింది.

* * *

“పాపిష్టి ముండు! ఎంతపని చేసుకుంది!”

“గాడిద కొడుకు, నోరులేని పిచ్చి ముండుతో పాపి కూడు కుడిచి, దాని జీవితంలో కొరిచి పెట్టాడు.”

ఏమిటి పిళ్ళవు కోవవము? ఎండుకిలా మొహం చిట్టించు కోవవం? ఆయోమయంగా కనిపించింది సీతి. పిల్లకు. సుంకన్న పీక చేసివ్వకుండా వెళ్ళి పోయాడని విసులంబు పడి ఏడ్చింది. కనబడ్డ ప్రతి అమృలక్కలూ తన కడుపునై పే మార్చు దెప్పి పోడి చారు.

ఏముంది కడుపులో? ఏదో కదలికలు. క్రొత్త క్రొత్త కదలికలు. నూతనమైన — తన పిచ్చి మనసుకు గోచరించని అనుభవాలు!

ముందు ప్రతి సమృత్తూ తనకు ఆహ్వానించేది. ప్రతి అమ్మా కమికడన్నం పడేసి కమ్మగా మాట్లాడించేది. కానీ — కానీ యిప్పుడు కళ్లు చెరచని కనుగండు కూడా తనను సమృద్ధిత్రోక్కవద్దని గడమాయస్తుంది. కనపడ్డ ప్రతి అమ్మా కళ్ళెర్రజేసి చూస్తుంది. కన్నతల్లి కూడా కళ్ళనీళ్లు బెట్టి “పాపిముండా! ఎక్కడేనా వెళ్ళి బావో — నూయో మానుకోరాదూ!” అంటూ వ్రేళ్లు విగుస్తుంది.

ఏమి టీదంతా? ఎందుకు ప్రపంచమిలా మారి పోయింది? చేలోకి వెళ్ళిపోయింది సీతి. మిడతలు రెండు పట్టుమని కానేవు అడుగుంది. గుంటినీడలో ఘడియనేవు కునుకుతీసింది. ఆకలేస్తోంది. ప్రాద్దు అంకాలమ్మ దిన్నక్రింద అస్తమిస్తోంది. కడుపులో అలసట. క్రొత్తక్రొత్త కదలికలు. చూరాలము. ఊళ్ళోకి వెళ్ళి సుబ్బాయమ్మను కాస్త గంజి పోయమని ప్రాధేయపడింది.

“భీ! ముండా. సుమ్మం తొక్కవద్దని ఎన్ని సార్లు చెప్పాలి నీకు? కవి కూర్చుంటుంది ముండు

మొహం చూస్తే, పళ్లు ఆవరించి." కట్టే చేతిలోకి తీసుకుంది సుబ్బాబాయిమ్మ.

పెంటనే అంకాలమ్మ దిన్నే మీద గుండా ప్రక్కనున్న పట్నానికి దారితీసింది సీతిపిల్ల.

సంఘం, నియమాలు, నిబద్ధాలు. కట్టుబాట్లు, ఏమి తెలుసు సీతిపిల్లకి యిన్ని యిబ్బందులు ఏమిస్తాయని? సంఘమంటే గోజు ముళ్లపాద అని ఆమెకు ఎవరు నేర్పారు? ప్రకృతిలో పుట్టింది. ప్రకృతితో పాడింది. సుంకన్న ఏదో తనకు తోచి—తనకు అందని అనుభూతి నొకదాన్ని అందించాడు. అందుకుంది. అంతే.

కడుపులోని కుర్రకుంకడు ఆకలితో అల్లరిచేసే నవమూసం నడుముకు చుట్టకుంది. బాఫ్. ఆజేదర. పట్నంలోని కుక్కలు — అవీ కుంటికుక్కలు — కురూపి కుక్కలు — ఎంగిలి ఆకుల్లోని కూటి మెతుకులు కూడా తనచేతికి అందనివ్వవు. అంకాలమ్మ దిన్నే మీద దిమ్మదిరిగేలా గంతులేనేది సీతి. కాని ఈనాడు కూర్చున్న చోటునుంచీ కదలకమే కద్దమయి పోయింది.

ఏమి టీనాగ్న? ఎందుకొచ్చింది? చిరాకేసింది సీతికి. కద్దం మీద కదిలింది గార్ల దిన్నెకు అభిముఖంగా.

“మళ్ళీ తగలడింది పీడమండ! ఎక్కడో విరగడయిపోయింది నుకున్నాము.” ఇంట్లో పిల్లా జల్లా అంతా దెప్పి పొడిచారు.

ఊళ్ళో అందరూ వుమ్మివేశారు.

కాని కమికడన్నం పెట్టిన పాపాన పోలేదు ఎవరూ. కడకు గుటికెడు నీళ్లు పోయలేదు. ప్రపంచం. నియమాలు... నిబంధాలు...

అడుగుపైస అడుగు వేసుకుంటూ అంకాలమ్మ దిన్నెకు వెళ్ళింది సీతిపిల్ల. తాటాకులు పీకలు చుట్టింది. వాయించలేక పోయింది. రాళ్లు నిలబెట్టి కానుగ ఆసులతో గుడి కట్టాలనుకుంది. కాని కదలలేక పోయింది. సూర్యుడు కూడా ఎర్ర ఎర్రగా కల్లైర చేసి దిన్నే క్రిందకు చేరుకున్నాడు. మంచు, పొగ మంచు కురుస్తోంది. చలి శరీరాన్ని చివికేస్తోంది. వెండి చంద్రుడు మట్టుకు వెలుగుతూనే వున్నాడు.

మెల్లగా ఏటి వంకకు కదిలి కడుపునిండా నీళ్లు త్రాగి నల్లరాతి గుంటకి చేరిగిలపడింది సీతిపిల్ల. ప్రపంచమంతా ప్రశాంతంగా నిద్రపోతోంది. కానీ తనకు కునుకు రాదు. కడుపులో ఏదో కలకల, బాఫ్, సుస్తీ, చలి, చెమ్మ. క్రిందకు వాలిపోయింది సీతి. కళ్లు మూతలు పడుకున్నాయి. కాళ్లు గుంజుకుంటోంది.

ప్రకృతిమాత పమిటె విసిరింది.

సెలయేటి చిరుతరగలు వింజామరలు పట్టాయి.

పుడమిపిల్లకి పురిటి నొప్పలు వచ్చి మూగగా మూగింది.

ఊరి చివరను కుంటికుక్కకు కునుకు రాక ‘కయో’ మని కాళ్లు కడుపులో దాచుకుంది కట్టాకలితో కంపించిపోతూ.

చిన్ని దీపాన్నొకదాన్ని చిత్రంగా వెలిగించేసి తొడి కట్టిన గుడ్డి దీపం గుప్పించి ఆరిపోయింది.

‘కేపు’ మన్న కేక మాత్రం ప్రపంచాన్ని పారవశ్యం పొందించింది.

ఆకొశంబోనుంచి అలరు వర్షం కురియలేదు.

గంధర్వవరులు గానం చేయలేదు.

మొరడు బారిన మోటుకొమ్మ మాత్రం మొగ్గ తోడిగి ఎండిపోయింది.

“పిరదాసి”

శ్రీ ప. గోపీచంద్

“దాటి పోయిన యుగముల నాటి చరిత్ర
మరల పుట్టింప గలియు సమర్థుడగును”

న్యాయాంగకవి ప్రపంచమున జాషువా ప్రసిద్ధుడు. ఈతని నేతలయందు “పిరదాసి” ప్రముఖస్థానమును వహించియున్నది.

ఈ కావ్యమునందలి కథావస్తువు నేటియు కారు. ప్రాచీన పారశీక కవులలో బ్రసిద్ధుడైన పిరదాసి చారిత్రమును స్వీకరించి- జాషువాకవి యీ లఘు కావ్యమును సంకరించెను.

విశ్వసారస్వత చరిత్రలో గవులు పేదలగుట గమనీయాంశము. వారికి కౌండ యనుగ్రహము ప్రాపించినచో కాని లక్ష్మీ వారిని బొందలేదు. లౌకికముగఁ జేసలగుకవుల సాహిత్యపూజ, వారి కౌశ్రీయమిడు రాజుల యాగ్రహానుగ్రహములు, కవి బ్రతుకుబాట యందలి వెలుగు చీకట్లులు నీ కావ్యమునందు బ్రబర్చితములు. కవి సంఘమున వహించిన స్థానమెట్టిది? ఆతని నితరమానవులెట్లర్థము గావించుకొనుచున్నాడు? వారి మనస్తత్వము లెట్టివి? యనుసంశయముల నీ కావ్యమున దృష్టాంతికరించుట జాషువాకవి యుద్దేశము.

మన తెలుగు సారస్వత చరిత్రమునే లక్ష్యముగ గ్రహించిన నీవిషయము గ్రాహ్యమగును. పూర్వ రాజులు నిరంకుశులు. తిమ్మకీర్తి ప్రతిష్ఠలకై వారొనర్చుని మరణ హోమములును, రక్తపాతములును లేవు. వారి రాజ్యశృష్ట యంత బలీయమైనది. కవి పక్షపాతులగుట. కవులును పేదలగుటచే దామాశ్రయించిన నృపులను గల్పితరువులుగను, నింద్రదండ్ర సదృశులుగను, శిబిబలి కర్ణులుగను వర్ణించి, తమకృతులను వారి కంకితి మొనర్చి, విభవముల వార్జించుకొని మనుచుండిరి. భారతి కేశవు సరిహద్దుల వెలుపల నున్న మానవ సంఘములందుగూడ నితే జరిగినది. గజనీ పట్టణమును రాజధాని గావించుకొని, యష్టన దేశము బాలించు గజనీ మహమ్మదు కాలమున జరిగిన విషాద వృత్తమే యిందలి కావ్యవస్తువు. రాజుబలవంతుడు, చైత్ర ధనియు. కవి బలహీనుడు, అందును నిరుపేద. రాజు గజాధికారమును, నాత్మీకతమును, నమ్ముకొనెను. ఇక గవి దైవబలమును గవితా మహత్త్వమును విశ్వసించెను. ఈ యిరువులకు నడుమజరిగిన యొకతీవ్ర సంఘర్షణము (conflict) ఈ

కావ్యమున వర్ణితమైనది. రాజుకరుణ వ్యవహారము వాహినీ బలముకంటె, సామంతరాజుల యంతకంటె, నిజభుజవిద్యముకంటె, నియంత్రిత్వముకంటె, బదునైన కత్తికంటె; సంఘములో నేమానో నిరాపరాధులగు జీవించు కవియొక్క కలము వాడియొనడిని యీ కావ్యమున నిరూపితమైనది. తాను జేచని దత్తపుత్రునిగ భావించుకొని, ఇంకాకాసముడై పాలించు రాజుడై, నెవరి సహాయము బొందజాలని యొక నిర్భాగ్య కవి సాహసించి తిరుగుబాటు నల్పి, తన సర్వముచే సర్వము నోడించి, తుదకు గ్రూరుడగు రాజునందు క్షేత్రము చిల్ల సంస్కృతి గల్పించెనని యీ కావ్యమున బ్రబర్చితమైనది.

ఈ కావ్య మింత హృద్యముగనుంపి సహృదయ హృదయములకు గాఢముగ హత్తుకొను నట్లుండుటకు ముఖ్యహేతువు కవి పొందిన స్వీయానుభూతి యన దగును. కవి, తాను రచించిన కీర్తియందీ కథను దానేదియో పత్రికయందు జదివినట్లును, వెంటనే మనసు కరుగగా, నీ కావ్యరూపమున సంకరించి నట్లును చెలిపిరి. ముఖ్యముగ మెచ్చుకొనదగిన విషయ మొండు కలదు, అధూతాంశములను. స్వకపోల కల్పిత గాథలను నాలంబనముగొని, కవి, యీ కావ్యమును వ్రాయలేదు. మన యండఁజ నడుమను రక్తమాంసము లతో నివసించి, జీవించి, మన సానుభూతిని వాంఛించి, మట్టిలో గలిసిన యొక నిర్భాగ్య మానవుని జీవితయాత్రను వస్తువుగ గొని, కవి, యీ కావ్యమును వ్రాసెను. ఇది ముదావహము. చారిత్రిక సత్యముతో గూడిన యీ కథ కలతిమార్పుల జేసి, కవి యొక రసవత్తర కావ్యమును వ్రాసి శ్లాఘ్యుడైనాడు. అందును వర్ణనములపట్ల మాత్రమే యీ మార్పు లానర్పబడినవి.

కావ్యము బూర్తిగఁ జరించి, ముగించుసరికి, భావుకుల డెందములు, కవిపై జనించిన సానుభూతిచే వార్ధిములగును. ఈ కావ్యమున బ్రథానముగ గోచరించు నంశము పిరదాసి కవికిగల గూత్యాభిమానము. ఇట్టి గుణముండుటచేతనే, తన్నేలు రాజును గూడ ద్రోసి రాజునగలిగినాడు. రాజుయొక్క చండకాసనమునకు భీరుడు కాలేదు. తానాశించిన ధనమును

రాజీయలేదు — కావున నిరాశనొందిన పిరదొసి యాశాపరునిగ దొచవచ్చును. నిజము మాడ నది సరి కాదు. ముప్పుదియేండ్ల నేక కష్టముల నెదుర్కొనుచు, కూర్చిన కావ్య మర్హతార్థముల బొందకుండే నే యనియే కవి చింత. అంత దీర్ఘకాలము నింతటి నైరాశ్యమును, నిరుత్సాహము బొందుటకేనా తాను నెచ్చించినది? ఇదియే యాతడు పొందిన యాజన్యభేదము. తన కావ్యప్రాశస్త్యము నెఱుఁగుటకు రాజు పాత్రుడు కాకపోయెను. తుదికు దన దేహముపై మృత్యువు నీరలు పడెను. తన యంత్యదశయందు జీత్తికాంతి లాభింపకుండే నే యనియే కవి బాధపడినాడు. నాకు జూడ, నీ కావ్యమునందలి కవి, విశ్వసారస్వతి సరి త్రములందలి కవి సంఘములకు బ్రతినిధిగ నూచింపబడి నాడని తోచును.

పిరదొసి, యాంగ్ల సారస్వతమునందలి ప్రకృత్యభిమాని యగు 'వర్డ్స్ వర్త్' కవికలె, బ్రకృత్యారాధనా ప్రియుడు. జీవితమునందు జాల భాగము ప్రకృతియందే గడిపినాడు. ముప్పుజేండ్లు నగ్నప్రకృతియందే వసించి, 'మనామా' కావ్యమును వ్రాసినాడు. కాందికీకుడై, తాను నగరమునకు జనునపుడు మధ్యేహర్షమునందు బ్రకృతి ప్రవ మొనర్చినాడు. ఈతని ప్రకృతిప్రీతి నే జాషువా కవి యిట్లు వర్ణించును.

నీ|| ముగురు కోయిల కంఠమున నివాసము నేయు
కొసరింపుఁ గూతల గుట్టుఁ దెలిసి
ప్రతి పుష్పగంధ గర్భముఁ జీల్చికొని వచ్చు
పిల్లగాడ్పుల జన్మవృత్త మరసి
మేఘంబు తెరచాటు మెఱపు బోగమసాని
మోసగింపుల యర్థమును గ్రహించి
శరధి నాయకుని క్రొన్నురువు పిల్లల తీటు
బడి లేని యాటల భావ మెఱిగి
ముగ్ధ మోహన సౌందర్య పూర్ణయైన
ప్రకృతి రమతోడ స్నేహ భావమున మెలగి
ముప్పండీదులు సర్వాంగ పుష్టి మెఱయఁ
గబ్బము రచించె పిరదొసి కవి వరండు."

రాజుచే శాసితుండైన పిదప, పిరదొసి "భవ్యకవితా వేసుడై" చేసిన కవితా పరిశ్రమము మెచ్చుకొన దగినది. పారశీకగ్రంథభాండారములనెల్ల బరికించి "తీయని పదము లేక", "వ్యంగ్య వాచ్యార్థమహాభా నిధానంబు దరిచి ముత్యములు రత్నములు గూర్చి", "అలితంబులైన యలంకారముల నెల్ల బోరలించి, మేలైన సరకులెత్తి, దిరిసెనపుంబూపు కరణి ముద్దులు గారు శయ్యానిలాసంబు సంతరించి, శాసనంబు లన్ని పరికించి సకల రాజ చరిత్రలం దింతసత్యంబు జాఱునీక"

కావ్యమును రచింప సాగినాడు. రాజుల చరిత్రములను వర్ణించుపట్ల, మన కవులకంటె బాధనీక కవులు త్రొక్కిన త్రోవ విచిత్రముగ నున్నది. వారు శాసనముల బరికించి "యింత సత్యంబు జాఱునీక" కబ్బములను రచించెడి వారట! ఇక మన కవులకట్టిది రుచింప కుండెననుట విజ్ఞులెఱిగినదేకదా!

ఇట్టి కవితా వేసుడగు పిరదొసియెట్టి యుస్యతిని గలఁ డోకనుడు. కవి లేఖనిని బూనినంత నే, వాణి తల వాల్చినది. భావ యంతయును వాని యడ్పినమైంది. దీని నే, జాషువా

"వారి డెందంబు సోకిపోవని తలపులు
వాని కన్ను సన్న దలలు వంపని యుపములు
వాని కలమున గులుకుఁ జూపరి పదములు
మంగునకు లేవు నాటి వాఙ్మయమునందు" న నెను.

పోనిండు, పారశీక కావ్యములందు "దలలు వంపని యుపములు లేకవట! ఇక మన కవులకు "దలలు వంపని యుత్ప్రేక్షలు, అతిశయోక్తులు" ననలే లేవుకదా! అట్టియెడ, వారి యుపమాప్రయోగములు న్యాయములే!

అట్లు కావ్యదీక్ష నూనిన పిరదొసి యొకరాత్రి "పవళించి, ముమ్మరముగ ముసురుకొని వచ్చు తలఁపు గుంపులను రసముఁబొందఁ జేయుచుఁ గన్నులు మోడ్చి యుండు" నొక కల వచ్చినది ఆ స్వప్నమున "పారశీక సతులం దాకారేఖానుక్రీకిం బట్టపు రాణియైన యొక రాజీహాక్షి" సాక్షాత్కరించి, కవినీ, మోహితునిగఁజేసి, తన్నుఁ జేపట్టుమని యడిగెను. సంతస ముతోఁ గవి యంగీకరించి, యా స్వప్న సుందరినిఁ గొంగిలించుకొనునంతలో, నాకస్మికముగఁ "గజుల బాణం బొండు డెందాన గ్రుచ్చిన యట్లై" మేల్కని, దానిని గూర్చి యోజింపసాగెను. "హృద్యకావ్య రచన నేకాగ్రత వహించి కళవళంబులేని కవి మనస్సు" దీని గలతజెందెను. జాషువా, భావి సూచకముగ.

"పగుని సుఖ దుఃఖముల ముందు నడచి వచ్చు
నీడలే స్వప్నములు సుమ్యు నిశ్చయముగ
కాల చక్రంబు గంభీర గమనమందు
దాగికొని యెన్ని యెన్ని చిత్రములు కలవో!"

యని వ్యంజించిరి. ఆంగ్లమున "Coming events cast their shawdows before" అను నుక్తికి నిది ఛాయ. ఈ కల వెంటనే ఫలించినది. ప్రాద్దున నే, యొక వార్తాహరుడు వచ్చి, కవి భార్య వ్రాసిన యొక లేఖను జూపెను. అందాతని మా డేండ్ల కొడుకు గతించినట్లు కలదు. ఇక పిరదొసి దుఃఖమున కవధి

లేను. కాని గుఱుమెప్పుడును వాసము చేయకుకదా !
క్రమముగ “కాలపురుషుండు దినదినాకొరుండును
భావుకుని భాతి నోదార్చి పోవుచుండె”ను. మఱి
కెందేండ్లకు బుత్తికోడయ్యమైనంత నే, ‘నానందుడై’
కావ్యమును రచియింపసాగెను. తుదికు గావ్యము
ముగిసినది. ఈ ముగ్ధుకేండ్లును నిద్రాహరములను విన
జ్జించి, కావ్యము వ్రాయు తఱి దాబొందిన కష్టములకిది
పంటముని పిరదాసి యెంతయో మురిసిపోయినాడు.
ఇక దిన జీవిత మంతయు వెన్నెల కొయ్యనని తలచి
నాడు. తాను పయనించు బాటలో బువ్వులు కురియు
నని యూహించినాడు. వాగ్దానము ననుసరించి,
సుల్తాను, తిన్ను, బంగారు నాణెములతో గనకొభి
షేకు నొనగ్గుచునియు, రాజాస్థానములోని కవి పండి
తుల మగ్ధుల తాను గర్వముతో దలనెత్తుకొని తిరుగుచు
ననియును భావించినాడు. విశ్వసారస్వత చరిత్రయందు
దనపేరు జ్వలముగ భాసించునని నమ్మినాడు. తాను
బొందు సుఖానందములలో నిజదారాసుతలకూడ
బాలు పంచుకొందు రనుకొనినాడు. రాజాజ్ఞ నొంది,
కావ్యమును బఠించుదు:

|| కంపంబు గదుర చెంగట నిల్చు నొకసారి
యుక్కు పుష్పాడిరాల్ యుష్మధూమి
పులక లుష్పాంగ గన్ముల గల్లు నొకసారి
చెడుగు రాజుల యేలుబడలబొమ్మ
అనందమొదవ బ్రత్యక్షించు నొకసారి
మగువల కడకంటి మంత్రశక్తి
దయనిండి పాట బ్రదర్శించు నొకసారి
బక్కచిక్కిన పేదవాని బ్రతుకు,

సున్నితంబైన కవి మనస్సున వసించు
కల్పనాశక్తి బహువిధ గతుల మెఱయ
పాదుషాతోడ నతని దర్శనగ నీయ
నంచితానంద జలనిధి ముంచి తేల్చె.

పిరదాసి కవి మనస్సు సున్నిత మగుటచేత నే, యంగు
వసించు కల్పనాశక్తి, “షానామా” ను విభ్రాజిత
మొనర్చెను. తత్కావ్యమృత రసాస్వాదనా సంజ
నిత ప్రమాదముచే సభికుల మానసము లుట్టుత లాగ
జొచ్చినవి. ఆతని

“పదముల పొందిక, శుష్టువు
గదనున కెనవచ్చు పద్యగమనము, రస సం
పదయను, స్వభావశబ్దయను” వారి నాక

రించినవి. కావ్యరసాత్కృష్ట్యమును రాజు ప్రశం
సించెను. నిండు మనస్సుతో పిరదాసి నివాసముజేరెను.
పద్యమున కొక్కొక బంగారు నాణెమిత్తునని బాస
చేసిన పాదుషా, లుబ్ధుడై, యఱువదివేల వెండి నాణె

ములను బంపెను. కవి యాశాస్థానముల నేలకూరించి,
నైరాశ్యముః పటల మాతని మానసమున ప్రముఖుని
నది. రాజు వర్తనముపై నాతని కేహ్యము కలుగ —

“పాఠలు కొనివచ్చు గుఱుంపు వెడల నడుమ
నా కృతి వహించి యున్న నిరాశ వంటి
యుత్తరము” ను నిందానహోక్తముగ వ్రాసి

పాగుషాకు బరిచెను. “ఓ సుల్తాను మహమ్మదా !
నేను నిర్మించుకొనిన యాశాస్థానములను గఱకు
గుండెతో గూర్చితివి దానిని రక్షపాతము లొనర్చి,
హింసనే ప్రేమించు నీకు గమనియ కవితా సుధను
జిందించిన పాపము నాశిక్షితును విధించినది. తుదకే
ముప్పదియేండ్ల నేవకు “నిరాశాంకిత బాష్పములే”
ఫలములైనవి. “ఓక్కొక పద్మియఃబునకు నొక్కొక
నెత్తురు బొట్టును” నెచ్చించితి నే! నా శ్రమ నెఱుగ
గలవా? అల్లా తోచని వచించి, వంచించితివి. నీ
యశస్సు కలకాల ముండునట్లు చక్కని మేడగట్టి,
దీర్ఘాయువు బోసితివి—త్యవస్థయ వల్లకి. వట్టి చేతు
లతో సంకారమునబడి—పోయెను. ఆయోగ్యుడ
వగు నీకు సర్వత నాపాదించితిని. ఇక నేను సమాధి
శయ్యపై జేరి, ముప్పకేండ్ల ప్రయాసను దీర్చికొను”
నని వ్రాసిన యాతని లేఖను బాదుషా చదువుకొనెను.
నెత్తురుడికెను. క్రోధముచే, భటులను బిలిచి, పిరదా
సిని బట్టి వధింపుడని ముదలయిడెను. ఇక గొండె
గాండ్ర కవకాశము లభించినది. పిరదాసిపై గొండె
ములు నెప్పి, రాజును మఱింత రెచ్చగొట్టిరి. “ఇచ్చిన
సామ్యుగొని తుప్పి వహింపరాదా!” యని హేళన
చేసిరి. సభికుల మనఃప్రవృత్తిని జాఘనా యిట్లు
నూచించును.

“రాజు తలమీద గవి కప్పురంబు చల్లె
ను కవి తలమీద రాజు నిష్కళలు విసరె
గొంద తేపుణ్యమో చేరుకొనియె ననిరి,
కొంద తేపాపమో పట్టి కుడిపెననిరి.”

రాజశాసనమును వినిన యొక పండిత పక్షపాతి
రాజాజ్ఞను పిరదాసికి వినిచెను. వినిన కవికి, భీతి కలుగ
లేదు. కోపమును రాలేదు. మఱి, యఱువదివేల దీనా
రము లస్త్రములై, తన కుత్తుకును గోయుట కుద్యమిం
చినవిధానము. సర్వము వాలకించిన యాతని “ముఖాబ్జ
మునఁ చిన్నని నవుదయించె”నట్లు ఎందులకు?—
“మింట నీశ్వరుడు కలండో లేడో” యను సంశయము
కలిగెను. ఈ న్యాయాన్యాయములను జూచుటకు
జేవుడనువాడు కలఁడా యని సంశయము—పైఁగ,
నేదియో మహాత్తర ఫలమును గాంక్షించి, తుదకు
నిరాశ నొంగుటచే, నైరాశ్యమును స్ఫురింపఁజేయు
“పిన్నని నవు” సహజములే! తేనిపైఁ బాదమిన

యేహ్యభావము మఱిత వృద్ధి కాఁగా, నా పట్టణమును చని భార్యా తనయతోఁగూడ వదిలి, తూను నగరమునకు నడి, యట శేషిశిషియియు గడుప నిశ్చయించెను.

ప్రతి క్షణమును దిన్నాటంక పఱచు క్షేత్రములకు గుండుచేసు. చృహంకల్పముతో ఘోరాటవులను గమించుచుండెను సంజృహదు పాదమినది. నా నాశికుంత సంతానము గూండ్లకు జేగకొనుచున్నది ఇంతలో నాకడుగు గాటు మొయిల్లు క్రమ్ముకొనినాగెను. పిదప. “కటిపాటి చినుకులు చిలుకరించెనే కాని కుంభవృష్టిగ నురియలేదు.” ఇట్టి విజన విసినములందు దగిలవచ్చు నీ యిక్కట్టలకు, కవి మనస్సు లోగలేదు. అతిని ధ్యానమంతయు దని చుట్టును నిశ్చిబ్బముగా నావరించి యున్న మనోబలము ప్రకృతిమైన నే కేంద్రీకృతమయి యుండెను. వారిలో దిగులు గంధంబులగు లోయలు, పచ్చని చెట్లు, నా నావిగ ప్రవృత్తులు తన దెండు బంపు సారభసంపద, నభోశిఖిలో బ్రకాశించు తారకా చంద్రులను, గాంచుచు గుండె లోతులలో నుండి యుత్పన్నముగు భావోక్త్యముచే బాధవశ్యము ననుభవించుచు, నా రుణజీవు ప్రకృతిని, రాని స్రవము నుతింపనొనగెను. ఇట్లు పయనించుచుండ “గెతులనుండి, పైరి శుట్టులు గిట్టచువచ్చును” వినవచ్చెను. వివిగ మృగములు వనించు, పెనులోయలయం బెడదాగులం బడి కవి కుటుంబము ననుచుండెను. ఆ ఘోరాలమందు :

“కొనరి నివ్వరి ధాన్యంబు గొరికి నమలు
నెలక ముని పంటి నవ్వడి కురికి పడుచు
ద్రోవ గమియించు నాటి పాంథుల నశేమ
యదిరి బెదిరించె నొక యెండుటాకు గూడ”
నని జాషువ కవి యనెను.

ఇంతలో వారి భాగ్యవశమన నొక నిషాదుడు వారి కయాచితముగ సహాయ మొనర్చ నేతెంచెను. దూరముగ గన్పట్టు వివిగ ప్రదేశములను, వాసయోగ్యములగు తావులను, బాసయోగ్యములగు చెరువులను, నందందు దిరుగాడు నొంటెలను, నరబ్బి వర్తకులను పారికి జూపి, యెఱింగించెను. “పుడమి చేడియ చిన్నుల శ్రేవ దాల్చు రోమాంచమొకొ” యనందనరు నా త్రోవలోని కొండల కీవల నావల గల తిరు చెంచుగూడెముల జూపెను. “మాపు లకిది యరణ్యంబు కాని, బ్రహ్మస్పష్టి వింత యాపదల పుట్టు” నడియని వారిని హెచ్చరించెను. మహమ్మదీయుల పుణ్యక్షేత్రములగు మక్కా మదీనాలకు బోవు త్రోవలను, బారసీకుల శ్రీశాసనోద్యమము, దేవేపట్టణ భ్రమ గల్గించు దొంతులు గల ఖర్చురపు దావులను గూడ వారికొ బోయ చూపెను. అందువనించు నారబీయుల యాహారము నిట్లు వర్తించును.

“ఈ యెడార్ల గండుటినుక తిప్పలమిది
నెట్టచేత దిగిలి పిల్లలయన
నిప్పుకోడి గ్రుడ్లు నీటి కుండులు వారి
కొంటె పాడి వారి కున్నపాలు”

కడుగు పిరదొసిని జూచి వినఁముడై “మీ గెవరు” “నిందు బోవుచుంటి”రని పృచ్ఛించెను. తుంగ్రుడు వాని పూజ్యభావమునకు గవి మెచ్చుకొనరీతిని, “నదిలు గడించు వినాశన గూచకముగు పాపము గరణి కసహ్యము ఈశ్వరని క్రుధానిలోకన దవానలములు, నీవంటి నజ్ఞులంపించు గలుగుటచే, వెఱచి, పాపులను దహింపలేకున్నవి” యని వచించి, పూర్వ సంఘటనములు స్మరణకురొకగా, “నాదు తనూపటు త్యమును, నా కవితాతపనీయరాని భూమిదయతుం డొకండు బలిమించి నన్ను జంపఁజూచెను. నా ఈ విషాదకథనమును వినినచో, శిలాసహస్రములను జేసు రించును. అటువదియెండ్ల ముగుసలిపై, బ్రతుకట యనవసరము కాని “ఈ కొముల రక్షణారంభే, మేను దొఱంగ సంశయించుచుంటి”ని వాని కుత్తర మొసంగి, వాని సాహాయమునకు గన్వయాదము లొసంగి, మఱల, ప్రమాణింపఁ దొడఁగినాఁడు. భూమివంతియై బాలించి రాజనకులేని గౌరవ భావముతో, ననుకంపముతో, నా నిషాదుడు విషాదముతో నివ్రవించెను.

అట, పిరదొసిని ఒంధించుటకై చనిన రాజభటు లాతిని శూన్యగేహముగఁగాంచి, నేనాపతి కెఱిగించిరి. అతిని పనుపున నెల్లచోట్లను నెడకుచు పాదుషా భటాళి నెడలిది కవి పలాయకుడైన వార్త విని పాదుషా యాడుగఱచెను. ఆ క్రోధములోఁ దన యాజ్ఞ కవమతిసేసిన నిజభటులనే బంధించెను. అంతియకాక “కవికి నెవ్వండు శరణంబిడు, నతిఁడు నాకు శాత్రువుండు”ని పరమానా లిచ్చి చాటఁ బంపెను. ఇది రాజసభలోని నుచ్చట. ఇక్కఁ ప్రజా నీకమో “షానామా యను కావ్యరాజమునకీ త్కృధర్త, తా, భర్తయై శాశ్వతము కీర్తిమకుటమును మోలిపైఁ బూనినాడు. ఏతత్కృత్తిగ్గానిఁగందు ముదుసలి కవిని ఖండింపనుంకించి, రాజీవిగముగ సమ్మానించినాఁడు. భీ!” యని ముక్కుపై వేలునై చుకొనెను. సామంత రాజలోకము కొంచెము ముందువెనుకలాలోచించినది. ధైర్యముగఁ బాదుషాకు, నాతిని పరాక్రమమును, నాతిని విజయమును, విభవములను, నాతిని యిస్లాం మతి ప్రీతియును, నాతిని రాజసమును, భోగములను వర్తించుచు, “మీరు మా యవనరాజ్యమునకుఁ బూర్ణాయువు లని మేము తలఁచుచు ధైర్యముగ నుంటి”మని పొగడినది. “కవి కొడు ద్రవ్యంబు మీ హుక్కు ఖర్చుకు సాటిరాదుకదా, రాజోత్తంస యోచింపుమా”

యని మెత్తగ నే మందలిం చురీతినిఁ బ్రశంసించినది.
“లలితకళలు విడంబించు నెలపు మీదు నిండుకొలుపున
కన్నీరు తగగునుండీ” యని వారించినది. ఇక హితము
గోరుభాతిని

“కవి శాశ్వతుఁ డుర్వర నా
రచితారముగా వసించుగాఢా! మీరా!
కవి తా కన్యకుఁబతు లా
రచితారముగా సహించు రా యపకీర్తుల్”

అని హెచ్చరించినది. వెంకయ్యను, “మీగు కళా
పోషకులు. కృతికన్యక బంగారును, మణులును
వర్తించు త్రోరాజ్యవహుటికం డెఁ జక్కనిదికదా!”
యని నుడివినది. ఈ ప్రియపూర్వక సమోక్షలతోఁ
బాదుమా కోప ముపశమించెను. ఆతఁడు శాంతించి,
యస్థిరతతో, మూఁడేండ్లు, కేవల పండితగోష్ఠి యందే
కాలము గడిపినాఁడు. ఈ యప్పుకాలములోనే,

సీ॥ ఒక కవిశ్యరుని కైతకు మెచ్చుకొని నోటి
నింప మాణిక్యముల్ నింపినాఁడు
ఒక పండితుని విమర్శకుఁ జిత్తుపొంగఁ
గనక చేలంబులు గప్పినాఁడు
ఒక విగాయకుని పాటకు మేరు పులకింప
దొనిట ముత్యాలు పోసినాడు
ఒక యాటవెలఁది యాటకు ‘నెబా’ సవిపల్కి
కొంగుల వరహాలు కురిసినాఁడు,

అని జాఘవాకవి వర్తించుచు,

“నీమి చెప్పుదు నిత్యసంతృప్తి జేల్చి
విపుల వాఙ్మయ సేవ గావించునాడు
దానవలయంబు లిరుగేల దాల్చినాడు
పీరదవుని నేమొ పూర్తిగా మఱచినాడు”

అని జాలిగ నిట్టూర్చెను.

ఇట్లుండ, నొక ప్రాతఃకాలమున నే చక్రవర్తి
నిదుర మేల్కొని, సమాజ చేయుటకై ముప్పీదునకు
జనినాడు. అట “భిత్తికాధానము, బాష్పహేనుక
కధానక మాపిరదొసిపద్య” మాతని కనులబడినది.
పాదుమా జాగ్రత్తగ జదివెను.

“కృతియొక బెబ్బులించలే
శరీరపటుత్వము నాహరింప శే
షితిమగు సస్థిపంజరము
జీవలవంబున నూగు లాడగా
బ్రతికియు జచ్చియున్న
ముదివగ్గు మహమ్మదు గారి ఖడ్గదే
వతకు రుచించునా?
పరిభవ వృథ యింతట సంతరించునా?

ముత్యముల కిక్కయైన సముద్రమునను
బెప్పుమాటులు మున్నులు వేసినాడె
భాగ్యహీనుడ ముత్యంబు పడయనైతి
వసధి నను మ్రొంగ నోరు విచ్చినది తుదకు”

అని సతించునరికి, పిరదొసి కవి దీక్షవహుడై, సన్నితకళ
మున్నగుఁడరించెను. “ప్రత్యక్షమనకపెట్టెక్కయె
పులు ప్రత్యక్షము నేయుచున్న యా పశ్యయును,
భూపత్యగ్రణిహృదయవనజాకరమును జెన్నాత్య”
యనచు గలచినది నెంబడే, తన తప్పిదము తెలిసి
వచ్చినది. తన యపరాధము వలన గదా కవి కష్టముల
నొందుచున్నాడని పాదుమా గ్రహించెను. తన కృతజ్ఞ
మునకు బ్రాయశ్చిత్తముగ, నఱువదివేల నువర్తనపట్ట
ములను, నుష్కపట్టముపైనిది, తానునగరికి
బంకినాడు.

అట, పిరదొసి రాకవర్ష మునుండి రోగియై, బాధ
పడుచు,

“వెండ్లి కైదిగిన కూతురు, క్రియవహుట
చింతించెన్చిట్లు కృశించి కుమలి
చేతనయిన సుపర్యయ నేయుదుండ
తనువు చాలించె”ను
“సుకని రేహంబు ప్రేత ధామకి లభింప

అర్చువుడై హన్యృహమును జేరె”ను జాఘకవి
యొకక్షణ మూరికండ,

నిమిష భేరింబు నడుమ సంధింపబడిన

యీ రహస్యంబు గమగొని నెవరితరము” అని విధి
విలాసమున కచ్చేరునొందును.

కవినుత మాత్రము సాహస్యయాశి ఆ తంత్రికి
గల యాత్మాభిమాన మంతయును ముంజేభినింజేసికొని
పుట్టినది. ద్వారము యెద్దిల రాజభటులను యను
భటులుగ దలచినది. రాజు యనుగర్వరాజుగ గోచ
రించెను. ఆమె ధనము గొనుటకు రోతిజెంది “యిది
నా తండ్రిని గడ్డపెట్టినశరము. ఇది ముట్టిన నా జనకుని
కాత్మకాంతిలభింపదు. నా ముది తండ్రిని దయతో
నేలిన మీ ప్వామికి నా పదివేలంజలల”ని నిందా
గర్భితముగ బల్కి, ధనముం దిరుగ గొట్టినది. చేయునది
లేక, పాదుమా కడకు దిరిగి వచ్చిన భటులు జరిగిన
దంతయు జెప్పిరి. పాదుమా కవి తన యవివేకమును,
దిన కృతిఘ్నతయను, కవికీర్తి శేషుడైననుటయు”ను దిన
యొదకు వజ్రహుతిములవలె దగిలి కలందగా,

“కొలుపు చాలించి, కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచు
బిరబిరంబోయి, శియన మందిరముఁ జొచ్చి,
ద్వారములు మూసికొని, కవిశ్యరునిఁ దలఁచు
కొనుచుఁ దనుఁ దాను నిందించుకొనఁ దొడఁగె.”

ఇప్పుటికి నాతని కర్కశహృదయము ద్రవించినది. చిత్రమునఁ బరివర్తనము కలిగినది. గతించిన తన దుశ్చేష్టలు విస్మృతముగ స్మృతిపథమున గోచరించినవి. గుండె పెకలించుకొనినప్పుడు దుఃఖావేగమునఁ దన్నుచు నుండించుకొని పాఁగెను. ఆపున్ గుర్రా తలమునఁ జేయుఁ గావ్యసుధా స్రవంతిలో హాయిగ నోలార్చిన మహామహుడౌ పిరదాసితోడ స్వర్గీయ సుఖంబు నీకుఁ దొలగినది—ఇక మను పీఠగునై యిరింపు” మని నిందించుకొనినాఁడు. “న్యాయమువీడి భూపతిని కాయమునం దలయెత్తఁ జూచుదునా? శ్రీయును బాద్యులను బ్రసిద్ధియునుగల రాజవంశ మునీయనకిత్తి జరలేని కృతిస్వరూపమునఁ జాట్లు కొన్న శ్రీ” యని వగచినాఁడు. “మరుపుఁజూపు కావ్యరచన మొనర్చు కవులెందఱో కలరు. వారు పిర దాసితో సమాను లగుదురా? వరహీరంబును గాలఁ దన్నుకొను నిర్భాగ్యుల డెవండురర్చర” నని తన బుద్ధి లేమినిఁ దెలిపికొనినాఁడు. ఇంతయైన వెనుకఁ జేయున కేమి? ‘చేతులు కాలినవెనుక వాఁకులు పట్టుకొన్న’ టయినది. ఇప్పుడు తనకుఁ బశ్చాత్తాపముఁ గల్గిన లాభ మేమి? పరలోకములోనున్న కవి యాత్మకు శాంతి లేక యెంత కుందుచుండెనో! ఈ పాపమునకు నిష్క్రమి యేమి కలదు? పాదుసా చిత్రశాంతిలేక బ్రతికియున్నపుడే నరకము ననుభవించుచుండెను. కవిచేరఁ దూసుపట్టణమున నొక సత్రము నిర్మించి నచోఁ గవియెడలఁ దాఁ గావించిన పాపము కొంత యైనఁ దీగనని నిశ్చయించినాఁడు. ఆతని తలఁపు రూపునొందెను. ఇది పెక్కు శతాబ్దముల క్రిందటి మాట. నేడఁ,

“నాని కైధిల్యములు నేడుఁ గానఁబడును
పారసీకులు చూచి కన్నీరు విడుతు
రట! మహమ్మదు గారికి సవయశంబు
నిండు సత్కీర్తి కవికిని నిలిచిపోయె” ననునవి జాభువకవి పలుకులు.

ఇంతయైనను బాదుసాకుఁ జిత్రశాంతి చేకూ రెనా? ఆతని కృతఘ్నుత నశించెనా? ఆతని అపకీర్తి తొలఁగెనా? నాటికవి లేఁడు. పాదుసాయను లేఁడు. నేడును,

“గజనీ పట్టణ వీధులన్ నృపుని కంకాశంబు
సప్రాణమై రజనీ మధ్యములందుఁ గ్రుమ్మరుచు నార్త
ధ్వాసముల్ సేయునంచు, జనశ్రేణి వచించుచుండు”
నట! అది విని, “అవునా, ఖ్రీస్టియన్ వీదీనన్, వృజి
సంబూరకపోవు నే, నరుని శాంతిజ్యోతిఁ జల్లార్చనే”
యని జాభువకవి యక్కసుందీర, నోరారఁ, బాదు
సావైఁ ధన యభిప్రాయమును వెల్లెబుచ్చును.

ఇకఁ గవితావిషయక సమీక్ష నొనర్చినచో నీ కావ్య ముత్తమ స్పష్టియని యంగీకరింపవలెను. కథాని మిందలి ప్రధానరసము. “రమణీయార్థ ప్రతి పాదక శబ్దః కావ్యమ్” అని రసగం గాఢరకారుని మతము. జాభువకవి కవితాశ్రేణిమున రమ్యములగు భావములను బుట్టించు శబ్దములే పండినవి. ఈ కవి యొక్క కవితానుం నొక ప్రత్యేకత కలగు అది యితరు లందరగు. పదములపొందకలోను, ఇక్కనిజాతీయములను వాడుటలోను, స్వీయభావములను సందర్భము తటస్థిం చినపుడు వెలిబుచ్చుకీర్తిలోను, గమనీయములగు వర్ణన ము లొనర్చుటలోను, వీరి కవితాశక్తియందలి ప్రత్యేకత గోచరింతును. ఈ కావ్యముఁ జేరించుకీర్తి గవి హృద యము మిక్కిలి గంభీరముగఁదొందెను. మనసము చేసి, చేసి దీర్ఘముగ నాలోచించిన నే తప్ప, కొన్ని కొన్ని భావములలోని “లోపలితత్త్వము” సులభముగ స్ఫురిం పదు. భావములు మనోహరములు. ఈ యందములగు భావములనట్లు గంభీరముగ వేచును, గూఢముగనుంచి, “మీరే యీ భావసౌందర్యముఁ గనుగొని యానందిం పు”డని, యీ కవి పాఠకులకు వదిలి పెట్టును. మనో జ్ఞములగు వీరి భావ గాంభీర్యమును నూచించుటకీ పద్య ములే దృష్టాంతము కనుఁడు.

గజనీ మహమ్మదు, భారతదేశముపైఁ బదునెని మిదిసార్లు దండెత్తవచ్చి, విజయగర్వముతో స్వస్థాన మునకుఁ జేరి.

“నగరి మొగసాలనుండు గంధద్విపంబు
దంతములమీఁద వ్రాయిం చెఁ దనచరిత్ర;
తనదు దిగ్గంతుల పరాఱుదంతములఁ
గలుపు కొనఁబోలు విజయ సంగ్రామ సంఖ్య”

తన దోర్నియముచే నవ్విడిక్కులను జయిం చెను. ఆ విజయ యాత్రచరిత్రములను దిగ్గజముల దంతములపైన జెక్కించెను. ఇకఁ బదునెన్నిదవసారి, భారతదేశమును జయించిన పిమ్మట, యీ విజయ వృత్తియును వ్రాయించుటకు దిగ్గజదంతములపైఁ జోటు లేదు. అవి యిదివఱకే లిఖితములైనవి కదా! కావున ప్రస్తుత విజయచరిత్రమును, నగరి మొగసాలనున్న మత్తేభయయొక్క రెండు దంతములపైన వ్రాయించెను. అనఁగఁ గుది విజయకథన మా గజముయొక్క దంత ములపై లిఖితమై, యాతని పరాక్రమముఁ జూచుచు న్నదని భావము.

పాదుసాకు పిరదాసి వ్రాసిన లేఖలోని భావముఁ జిత్రగింపుఁడు.

“ముత్యముల కిక్కయైన సముద్రమునను
బెక్కుచూటులు మున్నగులు వేసినాడఁ;

భాగ్యహీనుడ ముత్యంబు వశయనైతి,
వంధి ననన్రంగ నోరుచిచ్చినది తుదకు.”

“నేను రాజాశ్రయముఁ బొందితిని. నాకు, రాజు, సంపదలు ద్రవి్య తలకెత్తునని యాశించితిని. ఎన్నియో యాశాసాధ్యులఁ గట్టికొంటిని. నా దౌర్భాగ్యవశయన, నా యాశయును విఫలమైనది. తుదకు నేను నమ్ముకొనిన రాజే నా యాశాహర్ష్యములకుఁ జిచ్చునెట్టి నాఁడు ఇదింతయును నేను గుర్రస్వప్నవంతుఁడనట వలన వచ్చినది కాక మఱేమి?” యని భావము.

కవి స్వకుటుంబముతో నటనీ మార్గములఁ జను తోడఁ గావించిన ప్రకృతిమైత్రీఁ గనుఁడు.

“ఆగడపు మబ్బు శయ్యల నపరశిఖరి
బుకతి చంగ్రుఁడు నిద్దుర వోపుచుండె
ఈ చెఱువునీట నతని కుయ్యెలలగట్టి
జోల వాడుచు నా వంకిఁ జూడవేమి?”

(ఇంగు మధ్యమ పురవ యంగుడ్డేశితుఁడైన వాఁడు ఈశ్వరుఁడు.)

అపరశిఖరమున నున్న బాలచంగ్రు డాగడపు మేఘములను శయ్యపై నిదురించెనట. ఆనిద్రిత చంగ్రునికి జెఱువు నీట నుయ్యెలలగట్టి, యూపుచు నీశ్వరుడు జోలలు వాడుచుండెనట! మేఘములలో నిదించి, చంగ్రుడు చెఱువు నీట బ్రతిబింబించు చుండెను. గాలినలు జెఱువులలో నీరు కదలుచుండెను. ప్రెనుండి నీటిలో బ్రతిఫలించు చంగ్రుడొందుచే, నూయలలూ రీతి నుండెనని కవి యుత్పేక్షించెను.

మనోహరభావనా విషయకముగ, నీ కావ్యము ప్రముఖ స్థానమును వహించినది. ఈ కావ్యమునందలి పద్యములు, చాలవరికు, మధురమగు రసము నొలికించు చున్నవి. జాషువ కవి భావనా పటిమ మనోజ్ఞములగు వర్ణనముల చాటుననుండి సౌందర్యము నిను మడింప జేసికొనినది. ఇందుల కుదాహృతి గనుఁడు.

“అంభోజాపుకున్ దూర్పుకొండ
తలన్ గుంకుమ చల్లె” నట ఇందలి తూర్పుకొండ

స్త్రీపరముగ నుక్తము. గుంకుమ యన సాంధ్యరక్తిను. నూర్పు డామె తలపై గుంకుమ చల్లె ననుటచే, నరుణ రాగ ముదయాచలమువైసొండి యాకాసమున వ్యాపించు చున్నదని ధ్వనించుచున్నది.

సానామను బఠించుచు, పిరదాసి “యుక్కు పుప్పొడిరాలు యుద్ధి భూమిని, గంపంబు గదుర చెంగట నిల్పు” నట! రణరంగమున యుద్ధ మొనర్చు నైనికుల యా యుధముల రాపికివలన ఛిన్నా భిన్నములై, నుగ్ధ, రణభూమియందు రాలిపొడి, యుక్కు పుప్పొడియట.

ఒక సాయం వేళయందు గాన మేఘములు క్రమ్ముకొనెను. అప్పుడు “భూలలా రత్నము స్నానమాడునని వేదాఘంటికలో మోస!” నట! అప్పుడు రాజోపుననుటను గాలము నూచించు చున్నది భావము. భూమిని స్త్రీగణేనీ, రాజోపు వర్షచూమె జలకమాడు నీరని, యాసమయ మామె స్నాన మొనర్చు సమయమనియూ, రమ్యముగ వర్ణితమైనది.

అడవియందు బాగల నొందుచు బయలించు శన దారా సుతల క్షేత్రములకు పిరదాసి విచారించ సాను. అట్టియొక “కవి శ్రేష్ఠుండు వర్ణించునెచ్చని కన్నీటికి గారణంబగు మహేశ్వర్యులనిం బండ్లు నూటయి ట్లంబర విధి యంగుటిమి యార్చె” గర్భిణీ మేఘముల” యని కవి వాడెను.

కర్మకుడుకట్టెని యసురకృత్యముల కా జలద ములు కొపించి, కండు కొట్టెనా యను రీతి నుత్తమె నట! ఇట “గర్భిణీ మేఘము”లను ప్రయోగమునందలి సాంపు గనుఁడు. మేఘములను మహతీ వాచకముగ గ్రహించెను. అవి నీటిని గర్భముం దాల్చెను. కాన గర్భిణీ మేఘములైనవి వేటొకటో!

“కుంకుమ పంకముంబులును కొన్నచి
తూరుపు కొండ నెత్తెనుల్
పంకజ బాంసపుం డరుణ పాదము
న్నిగిడించె, మింట నే
కాంకుడు చిన్నవోయి చరమాశల
సాను తటంబులెక్కి మై
జంకయు దానుగడ్డి గఱచెన్,
బెను చీకటు లార్చెబాపలై”

యని సూర్యోదయమును కవి వర్ణించెను.

ప్రాగ్దిశగల కొండలు, తమ శిఖరములవైప గుంకుమ పంకమును బులుముకొనెను. దీనిచే సాంధ్యా రుణ శోభ నూచింపబడినది. ఇక, రవి, తన యరుణ పాదములను నిగిడించె ననుటచే, రెండర్థములు గోచ రించును. రవి, యెఱునివాడు. అతని పాదములను నెఱుపే! అతడు మెల్లమెల్లగ, దన పాదముల నాకస ముపై జూచుచున్నాడు. దాన, నాతని పాదములగల యరుణ రక్తిమ యాకాసముపై వ్యాపించుచున్నది. ఇక, రెండవ యర్థము: నూర్పుకు తప కిరణముల నాక సముపై నిగిడించెను. దాన, నాకసముపై గానిరంగ లముకొనినది. ఇది కవి చమత్కృతి. నూర్పుని ప్రాబల్యము విస్తరిల్లుటచే, నాత్మతేజము క్షీణించినది — కావున నే చంగ్రుడు చిన్నవోయి, వన్నె దట్టిగ యుండుట అతని కాంతి పరికిరాకపోయినదని యనుటకు “గడ్డి గఱచె” నని చమత్కారముగ, కవి, వర్ణించెను.

“ఈ తొలికోడి కంఠమున నే యిన బింబము నిద్ర వోయెనో రాతిరి?” యని ప్రాభాత సమీరవోతియుల సంజేహము. పవలెల్ల నూర్యుడు మనకు గనిపించును. రాత్రి కానరాడు. కాని నూర్యుడు డుడయింపబోవునను జ్ఞానము తొలికోడికి గలదు. కావున నే కూతపెట్టు చున్నది. ఇది ప్రకృతి సర్వము. కాని, నూర్యుని గాన కయే, కోడి యెట్లు కూతపెట్టుచున్నది? రాత్రి మనకు గానరాక, యప్పిప్పుడైన రవియే యీ తొలికోడి కంఠమున నిద్రించెనా? ఇది భావము. ఇంత విషయము నా యొక్కటే వాక్యమున, కవి పొదిగించెను. ఇదియే భావగాంభీర్యము.

కొండొకచో, “వేరురు జుక్కతో నిలిపివేసిన నీరచియించు లేఖకుం గాగితమైన యాకసమునన్” అని కవి యనినాడు. ఇటు ఈశ్వరుడు ‘ప్రకృతిని నడుపుట’ యను లేఖను వ్రాయుచున్నాడు. దీనికి సాధనముకు కాగిత మాకాశము. వేరుజుక్క పొడిమి నంత వఱకు ప్రకృతి సర్వమును నిర్వర్తించెను. అనగ విద్యమాన మెంతవఱకు, యంతవరకే లేఖ లిఖితమైనది. ఇది భావము.

మఱొకచో:

“పాడుపు గుబ్బలి తొలుదొల్ల బూదివంటి
భవళ వర్ధింబుదాల్చి, యంతట బనిండి
నిగ్గుమెదిపిన చెంగలవ్వు మొగ్గదొడిగె
వేరుజామున నూసరి వెల్లివోలె”

నని నూర్వోదయమును కవి వర్ణించెను. ఇటు, పాడుపు గుబ్బలి—యూసరివెల్లితి నుపమితము. ఊసరివెల్లిరంగుల నెట్లు మార్పుచుండునో! యట్లే వేరుజాంతి రంగులను మార్పుచున్నది. ఎట్లన దొలత సవళిమను దాల్చెను. కాని నూర్వోదయమైన పిదప పనికి నిగ్గుమెదిపిన చెంగలవ్వుమొగ్గ దొడిగెను కాన నెట్లుగ నున్నది. అనగ, వేరుజామున నాకాశము తెల్లగ నుండును. కాని నూర్వోదయమైన వెనుక నెట్లుగ మాటును. ఇది యందలి భావము.

“మక్కాలో బయిగంబరుండుకు మహమ్మద్ గారి గోరీ పయిన్ బక్కాకిర్తల వెల్ల వేసిన మహా భక్తగ్రగణ్యుండవై” యని ప్రయోగము. గజనీ మహమ్మద్, ఇస్లాం మత రక్షకుడైనాడని భావము. “కిర్తల వెల్లవేయుట” యనగ, నిస్లాం మతమును స్థాపించిన మహమ్మద్ యొక్క మతబోధలను వ్యాప్తిబొందించి, యాతనికి గీర్తి సంపాదించెనని యర్థము. కీర్తిని దెలుపురంగతో బోల్చుట సాధారణ విషయమే. “కిర్తిని వెల్లడిచేయుట” యను ప్రయోగము, అంత ర్ఘావమునకు మెఱుగు పెట్టుచున్నది.

ఇక, జాషువాకవి యీకావ్యమున వాడిన జాతీయముల సొంపు, పలుకుబడుల తీరు మెచ్చదగినది. కనుడు:

“ముసరుకొనివచ్చు తలపు గుంపులు”, గుండ్రలు గుమ్మరించు, ఊళుల నేళుల బక్కణంబులన్ జల్లెడ వట్టి మాచుట, సననాయకునకు డంతములు పులియ, కీర్తుల వెల్లవేయు, నోటినిండ మాణిక్యముల్ నింపినాడు, వంటి జాతీయములు, తెనుగు పలుకుబడులు మిక్కిలి చక్కనైనవి.

ఈకావ్యమున, జాషువాకవి, వీలుదొరికినపుడు కవిపారమ్యము నుగ్గడించుచు వచ్చెను. పాదుషా, పిరదౌళిని రావించి, తన విజయయాత్రలను వర్ణింపుచు గావ్యమును వ్రాయుచునుతేటి నిట్లు పలుకును.

“కవినిగన్నతల్లి గర్భంబు సన్యంబు
కృతనిగజెందువాడు మృతుడుకాడు
పెరుగు దోటకూర విఖ్యాత పురుషులు
కవిని వ్యభిజీవిగాఁ దలంతు”

విశ్వమున, కవి యట్టి విశిష్టస్థానము బొందెను. కవిని బనికిమాలింపనిగ దలచువారిపై సవాల్ చేయబడినది.

“తమ్మిచూలి కేలదమ్మినిగల నేర్పు
కవి కలంబునందు గలదు గాన
నీశ్వరత్వమతినికే చలామణియయ్యె
నిక్కువముగ బూజనీయుడతడు”

అని జాషువాకవి, కవికిని విధాతకును వారి వారి ధర్మములయంగు సాదృశ్యము (similarity) కలదని పత్నెను విధాతకు లౌకికప్రపంచమును సృజించుట యందు నేర్పు (dexterity) కలదు. కాని కవికి సౌత్విక విశ్వమును సృష్టించుటయందు గౌరవమున్నది. ఈ యలౌకిక ప్రపంచమును సృజించి, భావుకులకు జిత్రానందమును గావ్యపఠనముఖమున గల్పించు నేర్పు కవి గంటమున గలదు. కావున కవి పూజ్యుడు.

అంతియకాదు. కవికెట్టి శక్తికలదో కనుడు.

“క్షణము గడచిన, దానివెన్నకు మఱియ
సాగ్యమే మానవున కిలా చక్రమందు?
దాటిపోయిన యుగముల నాటిచరిత
మరల పుట్టింప కవియ సమర్థుడగును”

అని కవిపారమ్యము సమర్థితము. ఇతర మానవుల కంటె గవికి గల మహత్తరశక్తి యదియే. గతించిన క్షణమును వెనుకకు దెచ్చుట సాధారణ మానవునకు దుస్సాధ్యము. కాని, కవి గతించిన, చరిత్రసంతయు,

నిజకౌవ్యముఖమున, వెనుకకుఁ జెచ్చి, లోకముముందుండ గలడు. అతని కౌవ్యమున, జరిత్రలో గతించిన ప్రతి సంఘటనమునకు, బ్రతివ్యక్తికిని నూపిరివోసి, చైతన్యముగల్గించి, కవి ప్రదర్శించును.

మరల,

“వసుధ శాసింపగల సార్యభౌముడగును
క్షుణ్ణుడగు, భిక్షుకుడగు, దీనుడగును
మఃభితుండగు నిత్యసంతోషియగు
సత్కర్మిఁగిరింపరాని జేషములు కలనె”

ఈ విశ్వములోఁ గవి ప్రతిహాపమును ధరించును ఏల? ప్రతివస్తువు నందఱిగి యున్న తత్త్వముఁ దెలిసికొనుటకు, ప్రతి వస్తువునందును గల ప్రతి తత్త్వము గ్రహించి, యనుభవించి, తన కౌవ్యమునఁ బ్రదర్శించుట, కవి యొక్క ధర్మము.

ఈ కౌవ్యమునందుఁ గల యొక పద్యము నన్నయగారి పద్యము ననుకరించు చున్నది. కనుఁగూ.

“వాని మృదూ క్షిప్రేపుణియు- వాని
వినమ్ర విధేయ భావమున్
వాని పరోపకార నిరవద్య గుణ
ప్రతిభా విశేషమున్
వాని శరీర సౌష్ఠవము- వాని
భుజార్గళ మాంసలత్వ, మిం
మై కృతిజ్జతార్థ కృతులై వెడలెన్
పిరదాసి వాక్కునకె”

(పిరదాసి తృతీ. ప 24)

ఇంక నన్నయగారి పద్యరత్నముఁ గనుఁగూ:

“దాని శరీర సౌరభము, దాని
విలోలవిలోకనంబులున్
దాని మనోహరాకృతియు, దాని
శుచిస్మృతి వక్త్రకాంతియున్,
దాని విలాసముం గడు ముదంబునఁ
జూచి మనోజవాణసం
తాన హతాత్ముడై, నృపతి
దానికి నిట్లనియెంబియంబునన్”

(భార. ఆది. ప. చతు. ఆ. 172వ)

ఈ కౌవ్యమున నందంద నాచిత్యములును, వ్యాకరణ వికాసరూపములును గన్పట్టుచు.

‘షానామా’ను పాఠశీక భాషయందు వ్రాయు పిరదాసి — “తెలుఁగు కవిత్వపుంజగి, విశేషపుఁజై తలఁచెన్ను, ద్రావిడీయులకవనంబులోని పస యుంబొసగ” రచించుట యనౌచిత్యము, పాఠశీక కవి, పాఠశీక సారస్వతీయఁ గావ్యమును వ్రాయు తఱి, నా కవితాలక్షణములు ద్రావిడ భాషా వాఙ్మయ లక్షణములఁ బోలియున్నవనుట యనౌచిత్యము.

మఱియొకచో “బెబ్బులులు కరులోగిరుల్ మాదులు మొత్తిములై విహరించు పెద్దలోయల” నని ప్రయుక్తము. ఇందలి “గిరుల్” యను శబ్దమృదువు నొసంగదు. ‘గిరులు’ జడపదార్థములగుటచేఁ దక్కుం గల తిర్యక్కులవలెఁ జరింపజాలవుకదా! ఒహుఁక, శబ్దాలంకారార్థమై; యా పదము ప్రయుక్తమై యుండు నోవును.

“పాఠశీక సరిహద్దు” వంటి పైరి సమాసమును, మహమ్మదుఁడు, సుల్తానుఁడు, నావాబుఁడు, పైగంబుఁడు, వంటి యసాధురూపములును గన్పట్టుచున్నవి తెలుఁగు సారస్వత సంప్రదాయమునందన్యభివ్యక్తియు లకు ‘షుక్’ ప్రత్యయము ప్రాపింపదు. కాని, పై ప్రయోగము లాయా తావులయందుఁజప్పరి సరిగఁ గావింపఁబడెనని తలఁపనగును, కౌవ్యమునందలి దోషములు మితములు మాత్రమే! అయ్యెను నీ కౌవ్యమునఁ బెక్కు గుణములుండఁగ, దోషములను, “క్షీరనీర న్నాయముగ” వదిలిపెట్టుట యుక్తము.

ఈ “పిరదాసి” కౌవ్యము, మన నవ్యాంశ్ర సారస్వత కల్పతరువునకుఁ బండిన యొక మధురఫలము. సహృదయు లీ కౌవ్యఫలము ననుభవించి, తద్రసా స్వాదనము వొంది యానందించినచోఁ గావ్య ప్రాశస్త్యము లెన్నగ గ్రాహ్యులును.

ముత్యాయి కూతురు

శ్రీ మా. గోఖలే

అరుంటుపల్లి పల్లెటూరుకు కొంచెం పెడగావున్న మా అపల్లిలో ఓ మాలసెలలోంచి తెల్లవారి చిట్టిబిడ్డని, వైపించతో మూతితుడుసుకుంటూ బయటికి వచ్చాడు మాదిగ ముత్యాయ్.

గుడిసె పక్కన సాయిమేకుకు కట్టివున్న బరె పడ్డకు నాలుగు గడ్డిపరకలు వేసి మునుసుబు కచేరి నౌకరుపనికి పోదామనుకుంటున్న ముత్యాయికి మఱి గాబు దగ్గర రొచ్చులో దిగి, ముంతతో గాబులో నీళ్లు తాగుతున్న తన నాలుగేళ్ళ కూతురు లచ్చి కనుపించింది.

“అప్పుడే తెల్లారిందింటే నీకు గాబుకొడికి చేర్దానికి? మీ అమ్మ నూసిందింటే చంపుద్ది రా ఇటు” అన్నాడు ముత్యాయ్ బరెపడ్డకు గడ్డిపరకలు వేస్తూ.

“ఈ లచ్చిమంప అప్పుడే గాబుకొడికి చేరిందీ? ఒస్తున్నా, ఇయాల దీనికి మాడిందే” అంటూ గుడిసె లోంచి, ముత్యాయ్ పెళ్ళాం మాణిక్యం కేకేసింది.

ముంత గాబులో దట్టమని పారేసి బురదకొట్టు కొంటూ గబగబ ముత్యాయ్ దగ్గరకు పరుగెత్తుకొచ్చింది లచ్చి.

“చీ, నీ బురద నేతుల్లో నన్ను ముట్టుకోమాక” అంటూ కూతురుకు దొరక్కుండా పక్కకు తప్పుకుంటున్నాడు ముత్యాయ్ నవ్వులాటగా.

“మరి నాకు చెనగపప్పు తెచ్చి పెత్తానంతే”... అంటూ బురద చేతుల్లో ముత్యాయ్ వెంటపడింది లచ్చి పెద్దపెట్టున కేరింతలు కొడ్తూ.

“ఆసి సచ్చిందానా, ఇంకా తెల్లగా తెల్లార్చున్నారేమి అప్పుడే ఒల్లంతా బురదపూసుకుండా? ఇయాల నీ ఈపు పగిలిందే—ఒత్తున్నా వుండు” అంది గుమ్మంలో కొచ్చిన మాణిక్యం, మూర్లోంచి శ్రీ టిమిట్ల తీసుకుని లచ్చి దగ్గరకొస్తూ.

“అయ్యా, అయ్యా” అనరుస్తూ మాణిక్యంకి దొరక్కుండా తప్పించుకుని ముత్యాయిని గభాల్ను వాటేసుకుంది లచ్చి.

“అయ్యో, సచ్చిందానా, అయ్యపంచకు బురద పుసు నే పూశావుగంకే! ఉండు నీకు రాసింది”... అంది మాణిక్యం లచ్చివీదికొస్తూ.

“ఎహే ఉండు ఏంది నీ రగడా”... అంటూ లచ్చి ఒళ్లు తిడిచి... “పిల్ల ఒళ్లు ఎచ్చగా ఉంకేమే?” అన్నాడు ముత్యాయ్.

ఆ? ఎచ్చగా ఉందా? అయ్యో నా తల్లీ” అంటూ ఎన్నకరిగినట్టు కరిగిపోతూ లచ్చిపొట్టపట్టుకు నూసింది మాణిక్యం.

“పిల్లదానికి కాకతిగిలిందిలేయ్,” అన్నాడు ముత్యాయ్ లచ్చి మెడకింద నెయి పెట్టి మాస్తూ.

“ఎచ్చగా పొట్టావజానుంటే కాకతిగిలిందని ఇంకా మెల్లిగా అంటావే? తెల్లారి ముక్కు కార్తుంటే అప్పుడే అనుకుండా ఇయ్యాలేందో ఉండదని” అంది, మాణిక్యం లచ్చి నేతులూ, ఒంటి మీద బురద కడుగుతూ.

“ఏందే తెల్లారే పొట్టుకుందీ? కాత్తై కసాయం కాసిపోతావంటే?” అన్నాడు ముత్యాయ్, ఆడిత లచ్చినేసిద బురద తుడుసుకుంటూ.

“నుప్పునేశాగా. ఇప్పుడే కాసిపోతా” అంది మాణిక్యం, లోపల్నుంచి ఇంత ఉప్పుగల్లు తెచ్చి లచ్చికి దిష్టితీస్తూ.

“నిన్న రేలే మునుసుబు గారు ఊర్నుంచి ఒచ్చారంట. నేను కచేరిసావిడికి ఎల్లండాగానీ పిల్లదాన్ని బయటి కెక్కడికీ కదల్చి మాకేవ” అన్నాడు ముత్యాయ్ సుట్టముట్టి దుప్పకుని బయల్దేర్తూ.

“కాత్తై పెందలకాడే తిరిగిరాయ్యా,” అంది మాణిక్యం లచ్చిని చంక కెత్తుకుంటూ.

మాలపల్లి నుంచి గుంటుపల్లికి ఎంతలేదన్నా ఆరమైలు కైసీలుకుంటుంది. గుంటుపల్లి మునుసుబు కచేరీలో ముత్తాయికి నెట్టిపని. ఈ నాకరీ ముత్తాయికి ముత్తాతలనాటినుంచి దొడ్డుతూ ఒచ్చిందే. మోతాదు బడే నాయుబు కచేరీలో వేలిముద్దరేయించడం, లెక్కల పుస్తకాలు, సిరాబుడ్లు సరిమాడం, నిస్తు వసూళ్లకు వారికి ఓరికి ఎచ్చరికలు నెయటం మొదలైనవి నూసుకుంటుంటే ముత్తాయి పొలాల కొలకలకూ, టంకు వేసేందుకూ, ఇంకా నిల్లరమల్లరసస్లు వేసేం దుకూ ఏర్పాటైనాడు. ఇదిగాక దేవుడిపడి తిరణాలకు డప్పుకొట్టి, కాపాలకు కట్టెలుమోసి, పసుపులు చస్తే తెచ్చుకుని, ఆటతోళ్లతో పెప్పలు, ఎద్దుమెల్లో పడ్డెళ్లు, సికూర్లు, సెర్నాకోలను వేసి కుటుంబం గడుపుకుంటున్నాడు ముత్తాయ్.

మాలపల్లి జనం కూలిజనం గనుక పెందరా చే లేస్తారు. వీలుంటే పెళ్లాలకు నాయం గా ఊరిబయట కుంటలో నీళ్లుతెచ్చి బానలు, బుంగలు నింపి కూడు తిని కూలివనికి పోయ్యేవారుపోతే, సీకట్లో లెగవే లెగవం గానే నెత్తిన వైసంచేసుకుని ఎల్లరో పెళ్లాం, పిల్ల జల్లను నూసుకోసన్నా నూసుకోకుండా పనికల్లి పోతారు కొందరు మాలపల్లి జనం.

“ఓరి ముత్తాయోవ్? ఇమూలేం కచేరీకి మా ఉసిమీ నెల్తుండావు. మునుసుబు గా రొచ్చారా?” అని వీపునూచి కాచిడిబరువుకు నిగడదన్నుకుని కుంటనుంచి బరబరా ఒస్తున్న లచ్చాయ్ కేకకాడు ముత్తాయిని.

“నిన్న రే త్తిరే ఒచ్చారు మునుసుబు గారు. నిస్తు బకాయిలు ఇంకా మిగిలంశయిగా, ఇయాల సానా మాటకు వసూలుగావాలి మరి. ఇంకా నువు కూలిపనికి పోకుండా ఈడే కూకుండానేరా? ఇయాల మా మర ధలుపిల్ల నీలుపోసి గాని పోనీనని నిలేసింకా ఏరా?” అన్నాడు ముత్తాయ్ కాచిడిబద్ద ఊపుకుంటూ దగ్గర కొచ్చిస్త లచ్చాయితో.

“అదిగంటేలే. పోనీగండా అని ఏనాడన్నా కుంటనుంచి నాలుగు బుంగలనీలు తెచ్చిపోతానా? ఇదిగో ఈ వజానంటారు. అందుట్టో నీకు సుదు దొరుకుతేసాలు మరదల్ని ఎనకేసుకొత్తావు. నోట్లోకి కాత్తె పు గాకు ముక్కుంటే పెడవంట్రా ముత్తాయ్?” అన్నాడు లచ్చాయ్, కావడిబరువుతో కాసేపు ఆగుతూ.

“ఎబ్బె నీ తోడు, నీలకుంటే ఏలేకుంటే ఇంకెకు ముంగలే నుట్టునుట్టు కుండా. ఉంటే రేచ్చెత్తాలే. పిల్లవానికి కాత్తె కాకకనిల్లుంటుందిరా లచ్చాయ్” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“చా, ఇంతకుముంగలే మీ గాయకాడ నీలు పారబోతుంటే నూకాను గవంట్రా ముత్తాయ్? పిల్ల బాగనే ఉండవచ్చే? ఇంతలోనే కాకెబ్బరనిసిరా?” అన్నాడు లచ్చాయ్ నమ్మనట్లు.

“ఆక్లమ్మ కేలేతుంటే ఒచ్చి నాకాళ్లు వాటేసు కుంటే ఇట్లనూర్తును గండా, ఒట్లు ఎచ్చగా ఉంది” అన్నాడు ముత్తాయ్, లచ్చి ఒంటికేసి తనసేకులకు ఇంకా తగుబున్నట్టుగా.

“ఓసి, ముద్దాన్నానికి ఆదే జారిపోద్దిలే. మరి పిల్లవానికి నోట్లో కాత్తెమన్నా పోవావా?” అన్నాడు లచ్చాయ్

“మీ ఒది నె కసాయం కాసిపోతానందిలే” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“ఇగనేం, మా మాణిక్కంఒడి నెకు ఇసువంటి నైద్దికాలు సానా తెలుసు. ఇహ దానంతటదే పోద్దిలే. అదిగో వీమరదలు దిడికాణ్ణుంచి అప్పుడే నిక్కి నిక్కి నూస్తుండది - ఎల్తుండారోయ్ ముత్తాయ్” అంటూ కావడిబద్దతో కిర్ కిర్ ఊక్కుంటూ ఎల్లి పాయ్యాకు లచ్చాయ్.

లచ్చాయ్ గుడి నెవడివగ్గర నిజం గానే నిలబడి నూస్తున్న సుబ్బాం వేపు నెయి ఊపుతూ గుంటుపల్లి వేపుకు సాగాడు ముత్తాయ్.

— సుబ్బామంటే తనకెంత గురో మగ్గల మగ్గల అను కుంటుంటాడు ముత్తాయ్. తనకు మాణిక్యంమీద మనసుమల్లి పెద్ద తపనబడున్న రోజుల్లో సుబ్బాం అతీతెలివిగా యవారం పెల్లి ఏర్పాటు దాకా నడిపి తనకూ మాణిక్కానికి జోడుకలిపింది. ఇందుకు తనూ, మాణిక్యం నాగారుబొమ్మకు ఓ వీటపోతును బలిచ్చు కున్నారు గూడా. తన పెళ్లయి మాణిక్యంతో సుకంగా గడిసిపోతుంటే కొన్నాళ్లకు సల్లగా నస పాగించింది మాణిక్యం. తనకు పిల్లలు పుట్టకపోటం వల్ల తనను గొడ్డుమోతని ఒకరిద్ద రనుకోటం ఇన్నానని మొదులపెట్టింది మాణిక్యం. కరువులో అదికమాసం అన్నట్టు పిల్లలకోసం ఇప్పుట్టుంచీ ఎగబడదన్నాడు తను మాణిక్యంతో. ఇప్పుటికిప్పుడు పిల్లలు

పుట్టకపోతేమటుకు ముందుకు పుట్టరనే ఖరానా విచిటని కూడా తను మాణిక్యంతో సానాసార్లు పెప్పి నూశాడు. అయినా మాణిక్యం నస అపకపోగా కనపడక పెట్టుకు పుట్టకు దీపాలెరిగించి, పాలుపొంగించి పప్పుబెల్లాలు పెట్టి, తడిచుడెల్లో పెదచ్చినాలు సేసి పెచ్చగండుగోళం సేసింది లచ్చిపుట్టేదాకా. లచ్చి పుట్టి మాణిక్యం మళ్ళీ మమూలు దారినపటం తన బరువంత తీసినట్లయింది ముత్యాయికి. ఏమయినా తన పెచ్చాంకంలే తనకే లచ్చించే ఎక్కువ మద్దరి మాణిక్యం లచ్చిమిడి కేకలేస్తున్నప్పుడల్లా అనుకుంటాడు ముత్యాయ్. అంగుకే లచ్చికి ఏ ఇంతి ఎప్పు తిన్న లొచ్చినా కాతై కంగారుపట్టం ముత్యాయికి వచ్చి. ఆయితే ఏ లచ్చాయిలాంటి మనసుకలిసిన మనిషోగనక ఈపుత్తిజ్జే దైర్ఘ్యంగా నిలబడిపోయే మనిషే ముత్యాయ్ గూడా.

మునుసుబు గారింటి కెల్లి డిజ్టాలు పెట్టుకుని, మునుసుబు గారి గొడ్డసావిట్లో గొడ్డకు మేతి ఉందో లేనో నూసి, జీతిగాడు సావిడంతా బాగునేసిపోయినా మళ్ళీ ఒకటి రెండు కేడకళ్ళు తీసేసి, మునుసుబు గారి పెల్లొం సెంద్రమ్మగార్ని పనేమన్నా ఉండదా అని అడిగి, లేదనిపించుకుని, మునుసుబు గారు గుడ్డలేసుకుని కచ్చీరుసావిడికి బయలుకేరే ఎనికీజ్జేనెట్టా, కచ్చీరుసావిడి గుమ్మందగ్గిరకు సేరి సేతులకటుకుని నుంచున్నాడు ముత్యాయ్.

పెదకరణం, సినకరణం అప్పటికేవచ్చి లెక్కలు రాసుకోటం ఓరకన్నుతో నూశాడు ముత్యాయ్.

“ఇవాళ సినులు కట్టాలని మొన్న టంకు వేశావుట్రా ముత్యాయ్?” అని కేకేశాడు కచ్చీలోంచి మునుసుబు గారు.

“సిత్తం దొరా. తమరు సెప్పినట్టే ఓ పూట పూటంతా టంకేశాండి” అన్నాడు ముత్యాయ్, మునుసుబు గారి కంటికి కొంచెం ఓరగా కనుపిస్తూ.

“మరి ఏరీ ఇంతవరకు ఎవరూ రాలేదేం?” అన్నాడు మునుసుబు గారు విసుగ్గా.

“బజేసాయిబు కేకేసుకు రాటానికి ఎల్లాడండి. అనిగో రామయ్యగోరు ఒత్తున్నాడు దొరా” అన్నాడు ముత్యాయ్ రామయ్యకు దారి ఒదుల్తూ.

“ఇవాళే సినుకట్టాలని గాపకమే లేదండి మనసుబు గారూ” అంటూన్నాడు కచ్చీసావిట్లోకి పోయిన రామయ్య.

“ఇకేం మర్యాద రామయ్య? ఇప్పటికి రెండు వాయిదాలు దాటిపోయినై. ఇంకెన్నిసార్లు టంకు వేయించమంటావో నువ్వే చెప్పు” అని నెమ్మదిగా నే అడుగుతున్నాడు మునుసుబు గారు.

“మళ్ళీ టంకు దేనికి? రెండుమాడురోజుల్లో పిలవకపోయినావచ్చి కట్టిపోతే సరిగా” అంటున్నాడు రామయ్య.

“ఒరేయ్ ముత్యాయ్? ఆ రత్తయ్యను వెళ్ళి పిల్చుకురా—ఊరంతకీ తెలిసినా ఆయనకుమటుకు తెలియలేకంటాడూ?” అని కేకేశాడు మునుసుబు గారు.

“రత్తయ్య బ్రరెగొడ్డు ఇంతకుముంగలే చచ్చి పోయిందంట, మరి ఏం వస్తాడో...” అన్నాడు రామయ్య.

“సరే, చచ్చిన గొడ్డును బలికించటం ఎవరివల్లవుతుంది. రామయ్య, సర్కారుసాము కట్టకపోతే వచ్చి చస్తుందిగానీ? కెల్లి కేకేసిరారా ముత్యాయ్?” అన్నాడు మళ్ళీ మునుసుబు గారు.

చచ్చిన బ్రరెగొడ్డుమట్టాతా తిగుతున్న రత్తయ్య కెదురుగా వెళ్ళి నిలబడ్డాడు ముత్యాయ్.

“వెయ్యేళ్లు ఒకరూ ముత్యాయ్, అనుకుంటుండగానే ఒచ్చావు. ఎటువంటి బ్రరెగొడ్డు చచ్చిందో మాశావా?” అన్నాడు రత్తయ్య విచారంగా.

“తమరి బ్రరెగొడ్డు నాకు తెలవకంటండీ దొరా? మాలావుపుటగ్గలది!” అన్నాడు ముత్యాయ్.

“సరే, ఒకకనిబిడ్డ బారెడు. మరి దీని సంగతేమంటా? బయటకి చేరేస్తావా” అన్నాడు రత్తయ్య.

“అదేంటి దొరా కొత్తగా మాట్లాడుండారా? సచ్చినగొడ్డును మేం గాకపోతే ఇంకెవరు తీసి కెల్తారా?” అన్నాడు ముత్యాయ్.

“అదిసరేలేవోయ్. కాదని ఎవరన్నారూ? ఇదిగో ముత్యాయ్? ఎంగుకంటున్నానో అనుకోవద్దుగానీ—బ్రరె శరీరు నాలుగు రూపాయలపుతుంది. తరవాత నీ ఇచ్చం” అన్నాడు రత్తయ్య.

“సచ్చినబ్రరె నాలుగు రూపాయలూ? ఎప్పుడూ ఇస్తేదండి దొరా” అన్నాడు ముత్యాయ్, అట్లాగే నోరు తెరుస్తూ.

ముత్రాయి కూతురు

“ఇప్పుడు వింటున్నావుగా, చచ్చినబర్రె యినా నాలుగు డబ్బులు గిట్టుబాటు చేస్తుంటే నాలుగో మూడున్నరో ఇచ్చుకుంటే దండగ కానుగా?” అన్నాడు రత్తయ్య.

“తమ రట్టంటే మా వీరోశ్లేం గాలి దొరా. మునుసుబుగోరు తమర్ని కేకయింటే ఒచ్చానండి రత్తయ్యగోరూ” అన్నాడు ముత్రాయ్.

“ఏన్నాం లేవోయ్ ఇంతకుముందరే మీ బజే సాయిబును తోలరుగా, మళ్ళీ నువుకూడానా? దాంగుంపదెగిరి మరీ ఒకటే ఊదరైతే ఎట్లా? ఇదిగో నాచేత నాలుగుసార్లు ఎందుకనిపిస్తావు, దీని విషయ మేమంటావో వైసత్తేసి మధ్యాహ్నం లోపల శేల్చి చెప్పియ్, మళ్ళీ ఇంకోరి చూసుకోవాలి” అనేసి ఇంటాకి వెళ్ళిపోయాడు రత్తయ్య.

చచ్చినబర్రెగొడ్డు నోసూపు చూసి ఆలోచిస్తూ రత్తయ్య గుమ్మం దిగాడు ముత్రాయ్.

“ఒరే ముత్రాయ్?” అని కేకకాడు బైస్కోలు బంజిమీద ఉసిగా పోతూ బేసనొక్కి ఆగిపోయి ఆస్పత్రిడాక్టరు.

“దణ్ణాలండి డాటరు దొరా” అన్నాడు ముత్రాయ్.

“ఒరేయ్, ఇంట్లో కట్టెలు లేవలే ఉంది; వెళ్ళి నేను చెప్పానని చెంచయ్య కొట్టో రెండు గుళ్ళ కట్టెలు ఇంట్లో పడేసిపో” అంటూ ముత్రాయ్ గుక్క తిప్పుకునేలోపే డాక్టరు బైస్కోలుమీద మాయ మయ్యాడు.

ఇక తప్పుగు తొందరగా చేసేసి పోదామరి చెంచయ్య కొట్టువేపుకు ముత్రాయ్ నాలుగడుగులు వేశాడో లేనో—“ఒరేయ్ ముత్రాయ్ ఒక్క తుణు ఆగరా?”...అని ఆడకూతురు గొంతు వినిపించింది.

“అబ్బే ఏం లేకులే, ఏమిటా డాక్టరుగారు నీతో చెప్పిపోతున్నారా?” అంది సీతారావుమ్మ. ఎదురింటిరుమ్మలో నిలబడి డాక్టరు వెళ్ళిన దిక్కు నిక్కిరిక్కి చూస్తూ.

“ఆ ఏం లేవండీ సీతారావుమ్మగోరూ! నాలుగు కట్టె పేళ్ళు ఇంటా పడేసి పోయన్నారైండి” అన్నాడు ముత్రాయ్ తొందరపడ్డా.

“అనుఁ అయినా ఆయనేం చెబుతే నాకెండు కులే. ఒక్కసారి ఇటొచ్చిపోరా ముత్రాయ్. కర్మ కాలిపోను. తెల్లవారి లేవంగానే నాకీ బ్రహ్మత్వ

చుట్టుకుంది. మా దొడ్లో పిల్లి చచ్చింది. నాయన్నాయన కొర్ర దాన్ని అటైన్తేనా పోలేసిపోదూ” అంది సీతారావుమ్మ ఆరాటంగా.

“అబ్బో, సానాపనుండాయ్ దొర్నానమ్మ గోరూ” అంటున్నాడు ముత్రాయ్.

వాటికంటే సీతమ్మకూ ఉండేవి. నువు ఇప్పుడు కొడన్నానంటే ఇక బ్రహ్మజేపుకు దిగినచ్చినా ఆ పిల్లిని నాకంటికి కనపడకుండా తప్పించలేకు. నాయన్నాయన” అంది సీతారావుమ్మ దొడ్లోకి దారితీస్తూ.

సీతారావుమ్మ పిల్లి పనినంది బయటపడి, చెంచయ్య కొట్టుకు గబగబ వెళ్ళున్న ముత్రాయ్కి మాల పల్లినంది ఒడ్డున్న ఆదాయ్ కోడలు వీరమ్మ దాల్లో ఎదురయింది.

“ఏం ఈరమ్మా బాపండావా? యాడ కెల్తుండా?” అని పలకరించాడు ముత్రాయ్ వీరమ్మను.

“పిల్ల కాలగగ్గులు కెల్తుండాగానీ మీ లచ్చికి కాక తగిలించంటగా? పిల్ల బురబుర్రాడ్డా ఆజేయిందగుతుండవంటా డాటరుగారికా? ఏకన్నా నుండు తీసుకురానుని నెప్పుంది నూణిక్కెం” అంది వీరమ్మ.

“—కాక బాగా ఎక్కువైందా ఈరమ్మా?” అన్నాడు ముత్రాయ్.

“అనేమో మరి, పిల్ల నూడబోతే కాత్తె నరిగి వట్టే ఉంది. ఎంకుకైనా మంచిది ఆ డాటరుగార్నడిగి మండిప్పిచ్చుకుని దెబ్బన ఇంటికెళ్ళరామా? నేనెల్తుండా నీ తమ్ముడు నాకోసం ఆ పిల్ల కాలగగ్గులు మీదే కూసుంటాడు” అంటూ వెళ్ళిపోయింది. వీరమ్మ.

ఇంకొంచెంసేపటికి కట్టెలు తెచ్చి దొడ్లో ఏసి, నెమలు తుడుసుకుంటూ ఆస్పత్రిలో డాక్టరుకు కనుపించేట్టు కాత్తె పెడగా నిలబడ్డాడు ముత్రాయ్.

“తెచ్చి పడేశావా?” అన్నాడు డాక్టరు రోగులకు మందులు రాసిస్తూ.

“పడేశానండి, పిల్లదానికి కాకతగిలింది దొరా” అన్నాడు ముత్రాయ్.

“ఏ పిల్లదానికి?” — అన్నాడు డాక్టరు, తలొంచుకుని రాసుకుంటూ.

“మా పిల్లదానికేనండి” — అన్నాడు ముత్రాయ్

“కాక తగిలిందా” — అన్నాడు డాక్టరు.

“అవును దొరా” అన్నాడు ముత్రాయ్.

“ఉహు, సరే కాసేపుండు” అన్నాడు డాక్టరు ఓజబ్బుమనిషిని పొట్ట ఒత్తిచూస్తూ.

“బురబుర్రాడా చిగుకూడా బాగా ఉండంటండి దొం..” అన్నాడు ముత్తాయ్, కానేపునూసి.

“ఎవరికి?”...అన్నాడు డాక్టరు, ముత్తాయ్ నోసారి మళ్ళీ చూస్తూ.

“నా పిల్లదానికేనండి చిగు జరం బాగా ఒచ్చిందంటే.. అన్నాడు ముత్తాయ్ కాత్తె గట్టిగా.

“ఏం తిన్నావో?” అన్నాడు డాక్టరు.

“పిల్లమండ అదేం తింటదండీ నిన్న ఇంకంటే ఇంత ఉల్లికారం, దొగ్గబావపప్పు తిన్నానంటే” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“ఏదిపిల్ల? ఇటుతీసుకురా?” అన్నాడు డాక్టరు

“పిల్లదాన్ని తీసుకురామంటారండీ?” అన్నాడు ముత్తాయ్ కం గారుపడ్తూ.

“తీసుకురాకపోతే ఎల్లాగయ్యా మందివ్వటం? ఊ వెళ్లి తీసుకురా”

ఆ అసిరేత్రి ఒళ్లు తెలియకుండా నిదరపోతున్న ముత్తాయ్ని లేపింది మాణిక్యం. గదాల్నూ చూచి ఒణుకు తున్న మాణిక్యం చెయి పట్టుకున్నాడు ముత్తాయ్.

“పిల్ల-పిల్లస్తే పలకటం లేదు”...అందిమాణిక్యం సన్నగా విసపడి విసపడకుండా.

ముత్తాయ్ మంచమీదకు ఒంగి లచ్చి నుండే మీద నెయి పెట్టాడు. “అశేంటే పిచ్చిమండ పిల్ల నుబ్బరంగా నిదరపోతుంటేనూ?” అన్నాడు ముత్తాయ్. మాణిక్యం కళ్లి ఆనుమానంగా చూస్తూ.

డాక్టర్ లెగరేతుండది- మాపిటాల అటా లేనేలేదు” అంది మాణిక్యం సన్నగా మూలుగుతూ.

మైకంలో ఉన్న లచ్చి ఊపిరి పీల్చుకుంటూనికి తంటాలుపట్టం నిదానంగా నూచిన ముత్తాయ్ మాణిక్యం కళ్ళి బిత్తెనూపులు నూశాడు.

“డాబరిదగ్గర కెహం — పద — ” అంది మాణిక్యం.

“ఇంత నిశిత్రేప్సదా? డాటరు పలకుతాడా?” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“కాళ్లు పట్టుకుందాం — బగమంతుడే ఉండాడు—”

దారివెంట కుక్కలరుస్తూ వెంటపడ్తుంటే విని పిందుకోకుండా లచ్చిని బుజానేసుకుని ఒచ్చి డాక్టరు తలుపు గట్టగట్టాడు ముత్తాయ్, మాణిక్యం.

“ఎవరికి?” తలుపు తెరిసి బ్యాప్రెటెలు మీదేసి నూశాడు డాక్టరు.

“ముత్తాయ్ని దొరా—రచ్చించాలి.”

“నీకేమన్న మకుందా లేదా? గాధరా పెట్టి చంపావో?”

“మీపాదాలు పట్టుకుంటాం దొరా — పిల్లని డొక్కలెగరేతుండది.”

“ఏస్సెట్టే ఉంది. మేమేం మకుంబుల మకు కున్నారా, పిశాచాల మకుకున్నారా? సగలంతా ఏం చేస్తున్నావో ఇంత అర్థరాత్రి రాకపోతే?”

“తమకు పిల్లదాన్ని చుద్దాన్నం నూసి మంది చ్చాగుగందా తగ్గిపోతుందనుకుండాం దొరా. మరింత త్వర కోంపమీనకోమ్మద్దని...”

“చాల్లే రండి లోపలికి...”

సగం నిదరమత్తుతో ఒంగి లచ్చిని పరీక్ష చేస్తున్న డాక్టరు ఒక్కసారి నిటారుగా నుందున్నాడు

“మీ అలగా జనానికేం తెలియదు” అన్నాడు డాక్టరు పెళ్లున.

“అదేందిదొరా? —” అన్నాడు ముత్తాయ్, మాణిక్యం ఒక్కసారిగా.

“ఇంజెకన్ వ్యాల్లి, నా దగ్గర లేదాఇంజెకను. చీరే రాపిస్తామే పొన్నూరువెళ్లి అర్జెంటుగా తీసుకు రావాలి.”

“అబ్బో, అంతమారదా? ఇంత రేత్రి ఎవరు పలుకుతారు డాటరు బాబూ?”...అన్నాడు ముత్తాయ్ నీలుకారిపోతూ.

“తెల్లవారేదాకా ఉండైనా ఇంజెకను తీసుకు రావాలి—అయిదు రూపాయలు తీసుకుపో.”

“అయిదు రూపాయలు?” అన్నాడు ముత్తాయ్.

“నూడు—పిలకు ఇంకా మైకం ఒడలేదు— అయ్యెనాలచ్చి—” అంది మాణిక్యం కోక్ చెంబు మొహాన కప్పకుని మూలుగుతూ.

డాక్టర్ రచ్చిసి నీటి ఒక గుప్పిట్టో పెట్టుకుని, తడుపుకోకుండా రెండో నేయి మాణిక్యం మెల్లోకి పోనిచ్చి పునైతాడు పట్టికిన తెంచి—ఇంకోక్కో తుణంబో నుంటుపల్లివీధున్నీ దాటి పెద్దకాలవ గట్టెక్కి పొన్నూరువేపుకు. రొప్పకుంటూ పరుగెత్తాడు ముత్తాయ్—నీకట్టో కలిసిపోతూ.

దేవ కన్య
ప్రభాకర సింగం

వీరనారిషీషిత్
వీనాదేశపు మృణ్మయ శిల్పం

నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

1

నాట్యశాస్త్రమునకు గల వివిధ వ్యాఖ్యాతలలో నొక టీకాకారుడు కన్పించుచున్నాడు. ఈ టీకాకారు డెవ్వరో మన మిప్పుడు నిశ్చయింపలేము. కాని క్రమేణ అభినవ భారతిని పర్యాలోచన చేయుగా, చేయగా మనమీ ప్రశ్నను నివృత్తి చేయుగలము.

“టీకా కారైస్తు శ్లోకార్థస్యాస్య ప్రతికర్తణత్వ మస్య వ్యాఖ్యాతమ్” (అ. భా. IV 22 వ్రాతప్రతి) అని ఒకచో అభినవ భారతిలో కన్పించుచున్నది. ఇదిట వ్యాఖ్యానిన భేదము కలదు.

“సంభోగేన హాస్యాంగ శ్చే నాపేక్షితో విప్ర లంఘే చ సమాన వ్యభిచారికత్వా త్కరుణ ఇతి టీకాకారః” (అ. భా. I—318)

అని మరియొక చోట అభినవ భారతీ కారుడు టీకాకారుని స్మరించెను.

“టీకా కారా స్వాహుః—ఆశ్రయః స్వతిః స్వరూపేణ జాతీనాం గాన ఉపయోగో న తు రక్తి సంపాదక త్వేన” (వ్రాతప్రతి అ. భా. IV 14)

అని వేరొకచో చెప్పబడినది.

“టీకా కృద్భిస్తు—సదాశివ మతాది గ్రంథాంతరా లిఖితం త్రియస్త్రైంశది మే ప్రోక్తా అలంకారా ఇత్యాది” (IV 25)

అనుచో టీకాకారునకు ముప్పదిమూడలంకారములే సమృతముని కన్పించుచున్నది.

“టీకాకారైః పూర్వ రంకే వంశస్య కారణ వైకల్యాత్ అసంస్కార్యతా” (IV 59)

అని ఇంకొకచో గలదు.

“టీకాకార స్వాహ—ఇహ వంశస్య ఛద్రవిధానం ముఖవాయ్వా సంయోగా దంగులి సంయోగ క్రియాయా శ్చేతి” (IV 68)

అని ఇంకొకచోట అభినవు డుదాహరించినాడు.

“టీకా కృతవదాహ—లయాంతర మితి కనిష్ట మే వోచ్యతే, తదాశ్రయత్వా దుపచారణ” (IV 116)

అని పల్కినపుడు టీకాకారుడు మూలగ్రంథమునకు ప్రతిపదార్థమును గూడ చెప్పినట్లన్నది.

“టీకా కృతస్తు—సన్నిపాత వ్యుత్పత్త్యై శమ్యాది వ్యుత్పత్త్యై శమ్యాది వ్యాఖ్యానా అవాంతర తాలవశేనై రిత్యాది యదుక్తం, త దవిభక్తౌగ మావిభక్తౌగ మాద్యమం త్యజ జ్వాలా ద్వి మాత్రేతి ఇయతా సిద్ధే శిష్టం శ్లోక భాగో వ్యర్థ ఏవే త్యల మనేన” (IV-187)

అని నపుడు పూర్వాపర విషయములను సమన్వయ పరచు కొనుచు, సంవిరోధ చిత్తముగ అర్థమును చెప్పినట్లు గలదు.

“టీకా కారా స్తావద్వాన్య కుర్వంతి—ఇహ చతురశ్రే లస్త్రిక ప్రథమాంగేన వైహాయసికేన తాదృశా భావ్యం ద్వాదశే కలగుతం తత్కృతం చతస్రః కలా మాత్రానంతర జూన్యప్రయోగేణ వర్ణానుకర్షాన్ని ర్వాహ్యః” (IV-181)

అని ఇంకొకచో టీకాకారుని సమగ్ర విషయ పర్యాలోచన నభినవుడు గుర్తించినాడు.

“టీకాకారాస్తు—పశ్చిమార్థం యన్మాత్రా త్రియం తిదాదౌ కుర్యాత్...” (IV 162)

అని వేరొకచో అభినవుడు పల్కియున్నాడు.

“అతిటీకాకారేణాక్షిప్త వజ్రం శీర్షకం చేతి యో వినియోగః ప్రాగుక్తః.....” (IV 192)

అని మరిొకచోట గలదు.

“టీకా కారాస్తు—పరిక్రమణైః త్రికోణ భతుష్కోణ రంగాపేక్షయా త్యక్త చతురశ్రతాభి విభాగమాహుః” (IV. 197)

ఇట్లు నేక పర్యాయము లభినవుడు టీకాకారుని స్మరించుట గలదు. ఈ ఉదాహరణల ద్వారా నాట్య

కాస్త్రవ్యాఖ్యా సంప్రదాయ మవిచ్ఛిన్నముగా గల
దని చెప్పవలయును.

2

అభినవుడు విశిష్టముగా లొల్లట, ఉడ్లట,
కంకుక, భట్టనాయక, భట్టతోత ప్రభృతుల వ్యాఖ్యల
వక్కడక్కడ స్మరించినాడు. వీరినిగూర్చి కొంత
తెలిపికొనవలసిన అవసరము గలదు.

వీరిలో లొల్లట, ఉడ్లట లతి ప్రాచీనులు.
ఉడ్లటనకన్న లొల్లట డతి ప్రాచీనుడు.
వాట్యకాస్త్ర ప్రాచీన పాతమునే వీరిరువురు పఠించి
వారు. ప్రాచీన పాతములోగల సంక్షిప్త గ్రంథము
నుడ్లటను, విస్తృత గ్రంథమును లొల్లటను పఠించి
వారు గనుక వీరిలో లొల్లటడే అతిప్రాచీను డన
వలెను.

లొల్లటను పూర్వ మిహంసా డర్శనములో
కొంత కృషిసల్పిన వాడగుటచే పూర్వమిహంసకుల
ప్రమాణజ్ఞానముతో రసప్రతీతిని సమన్వయపరచు
నెంచివాడు. రస నిష్పత్తి మాత్రమును వ్యాఖ్యానిం
చును లొల్లటను మిహంసకుల ఉత్పత్తివాదమును
తెచ్చి, విభావాదులద్వారా ఉత్పాద్యును విశిష్ట
నవ్యపదార్థమే రసమని యనినాడు. ఈ వాదమును
డండి, డడ్రు, భోజ ప్రభృతులు స్వీకరించినారు.
కాని కంకుకాను వీ వాదమును దూషించిరి. ఐనను
అభినవు డీ లొల్లట వ్యాఖ్యను నిరసించినట్లు కన్నడక
పోవుటయే గాక, వైపెమ్మ లొల్లటని రసోత్పత్తిని
అంగీకరించినట్లే కన్పించుచున్నాడు. ఈ వాదము
ప్రామాణికము, న్యాయబద్ధము, యుక్తియుతము అని
భారతిలో లోగడ చెప్పితిమి.

విభావములు, అనుభావములు, స్థాయిభావ
ములు, సంచారి భావములు మొదలగున వన్నియు
ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా రసములుగా పరిణమించగల
వని, కాని లోకప్రసిద్ధి లేకపోవుటచే నెన్నిదిరసములే
చెప్పబడినవని లొల్లటను నిరూపించెను. మిగిలిన
వేరియు రసములు కాజాలకపోయినను, సంచారి భావ
ములుమాత్రము రసములుగా పరిణమించగలవని చెప్పట
కువలయులే వేరికచోట నిచ్చితిని. ఈ వాదమును
డండి, డడ్రు, భోజు సాధు, భోజులు గ్రహించినారు.

“రసా భావా హ్యభినయాః” అను ఆరక
అధ్యాయ మంఢలి శ్లోకమున కోహలాదు లేకాడకాం
గముల నంగీకరించిరి. ఈ వాదము నుడ్లట డంగీక
రించెనుగాని, లొల్లటను దీనిని దూషించి, నాట్య
మున రసభావాభినయ గీతాతోద్యములను పంచాంగ
ములే కలవని నిర్ధారణ జేసినాడు. దీనిని అభినవుడు
స్వీకరించినాడు. లొల్లటనివై అభినవునకున్న గౌరవ
మితర వ్యాఖ్యాతలకే గాక, నేటి సమీక్షకులకు గూడ
లేకపోవుట శోచనీయము.

లేనాయ మర్థః - (ఘనాతా లేఢి గత్యు సార్యేన
కలా విధి ర్లయవిధిశ్చ-అత ఏతైతదనుసారేణ
భట్టలొల్లట గోపాలాది భిర్భంగోపభంగవిభంగ
విషయే తాలదీపికాదా చిరంతన సంఘతో ఘనా
తాలానాం వినియోగః ప్రపంచతో దూషితః”

(II. 184)

అని వేరికచోట అభినవుడు ఆదరాతిశయములతో
లొల్లటని ప్రస్తుతించినాడు.

“అత ఏవం వాదినా కత్యుదేర పృథ గ్భవేయో హేతు
రుక్తః క్రమాలంఘనా దితి తస్మాసిద్ధత్వం
విరుద్ధతా చ, ప్రత్యుత ప్రత్యేక ప్రసంగ త్వలాభాత్
క్రమస్యా పదార్థత్వా న్నార్థ ప్రమాణత్వాత్,
ముఖ్యకౌత పదార్థ బాధకత్వ మయుక్తం, శ్రుత్యా
వాక్య ప్రమాణస్య బాధనాదితి తు భట్టలొల్లటోక్తం
ప్రకృతే సిన్ధుతి, విరోధాభావాత్...” (II. 185)

అని ఇంకొక చో లొల్లటని స్వీకరించినాడు.

పదు నెన్నిదవ అధ్యాయములోని

“అంక ఇతి రూఢి శబ్దో భావై శ్చ రసై శ్చ
రోహయత్యర్థాః”

అను పంక్తిలో “రూఢి” యనుటకు బదులు “గూఢ”
అను పదమును లొల్లటను స్వీకరించి వ్యాఖ్యా
నించెను. ఈ పాఠ మభినవ సమ్మతము గాకపోయినను,
అభినవుడి చట లొల్లటని దూషించక పోవుట గను
నింపవలసిన విషయమే. ఇదే అధ్యాయమున :

యఃకశ్చిత్కార్యకా ద్దచ్చతి పురుషః ప్రకృష్ట
మధ్యానమ్

తత్రాప్యం కచ్చేదః క రవ్యః పూర్వ రత్తజ్ఞః”

అను శ్లోకమును లొల్లటను నిరాకరించినాడు. కాని
తోతభట్టు ననుసరించి అభినవు డీ శ్లోకమును సమర్థింప
నెంచెను.

నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు

“పట్టజేయం నాటికేతి సంగ్రహాను సారిణో భట్ట
లొల్లటాద్యాః” (II. 436)

అని యొకచోట అభినవు డనినాడు. భట్టలొల్లటాడు నాలుగు వృత్తులనే గ్రహించెనని చెప్పదు, అభినవు డీ విషయమున కొంత విజృంభించెను గాని లొల్లటాని అగౌరవ పరచలేదు. (II. 452)

లొల్లటాడు నాట్యశాస్త్రమును సమగ్రముగా వ్యాఖ్యానించినట్లు కన్పట్టినది. ఆనందివర్ధనాదులు ప్రపంచించిన జౌచిత్యవాదము సహితము లొల్లటానిది యటకు రాజశేఖర, హేమచంద్రు లిచ్చిన లొల్లటా శ్లోకము లాధారములుగా గలవు.

“అస్తు నామ నిస్సీమా అర్థసార్థః; కింతు రసవత్ ఏవ
నిబంధోయక్తః, నతు నీరసస్య” ఇతి ఆపరాజితిః,
యదాహ—

‘మజ్జన పుష్పాసచయన సంగ్రాహి చంద్రోదయాది
వాక్య మిహ
సరస మపి నాతి ఒహులం ప్రకృత రసానన్వితం
రచయేత్
యస్తుసరిద్ది సాగరపురతురగ రథాదివర్ణ నేయత్నః
కవిశక్తిఖ్యాతిఫలం వితతధియాం నో మత స్స ఇహ
ఇతి”

అని రాజశేఖరు డాపరాజితీవాక్యమును, కారికలను ఇచ్చినాడు. ఆపరాజితియనగా లొల్లటాడని హేమ చంద్రునిద్వారా మనకు తెలియవచ్చుచున్నది. హేమ చంద్రుడు, లొల్లటాని కారికయని పైనగల రెండవ శ్లోకము నిచ్చి, తర్వాత :

“యమక్రానులోమతదితర చక్రాదిభివోఽతిరస
విరోధినయః

అభిమానమాత్రమేతిత్ గద్ధరికాది ప్రవాహో వా”
అను ఇంకొకశ్లోకమును లొల్లటానిదిగా ఇచ్చినాడు. ఈ శ్లోకమును లొల్లటానిదిగా ఇచ్చుచు నమిసాధువు జౌచిత్యమును ప్రపంచించియున్నాడు. ఈ లొల్లటాని వ్యాఖ్య చాలవరకు అభినవభారతిలో లీనమై పోయినది.

3

ఉద్భటుడు గూడ భరతుని వ్యాఖ్యాతలలో నొకడు. ఇతని వాదముల నప్పుడప్పు డభినవుడు స్పృశించినాడు. కాని లొల్లటానివైజాపు భిక్తిశ్రద్ధల

నిచట అభినవుడు చూపునట్లుకన్పించదు. ఉద్భటుడు కోహలమతానుయాయి. నాట్యాంగములను చెప్ప సందర్భమున:

“అనేన తు శ్లోకేన కోహలమతే ఏకాదశాంగత్య
ముద్యతే, తత్సంగృహీతస్యా పి పున రవోక్ష్యాత్,
నిదేశేనైతత్క్రిమవ్యత్యాసనా దిత్యుద్భటాః”
(అ. భా. I. 266)

అని అభినవుడు పలికినాడు. కోహలుడు, ఉద్భటుడు ఏకాదశాంగముల నంగీకరించివారు. ఇది లొల్లటా, అభినవులకు సమ్మతముకాదు. మా ప్రచార విషయ మన

“ఉత్తానః పార్శ్వగచ్ఛేత్ తథాథోముఖ ఏవ చ
ప్రచారస్త్రీరిధోఽంగానాం నాట్యంసృతే సమా
శ్రయః”

అని అభినవుని పాతమున మూడువిధముల ప్రచారమే గలదు. కాని ఈ శ్లోకమును:

“ఉత్తానోఽగ్రస్త్ర్యుత్త్రోఽగ్రగోథోముఖ ఏవ చ
పంచప్రచారాహ సస్య నాట్యంసృతే సమాశ్రయః”

అని పఠించి, ఉద్భటు డైదువిధముల ప్రచారము ననవ సరముగా కల్పించినాడు. పదునెనిమిదవ అధ్యాయమున:

“వృత్తాని సమవకారే కవిభి స్తావిప్రయోజ్యాని”
అనుటకు బహులు

“వృత్తాని సమవకారే కవిభి ర్నైవ ప్రయోజ్యాని”
అని ఉద్భటుడు పఠించి సమవకార సంగ్రహము లగు విద్రవ కపటముల కీపంక్తి సరిపోదని గుర్తించలేక పోయినాడు.

ఉత్పృష్టికాంక్షమున న్యాయవృత్తి, అన్యాయ వృత్తి, ఫలవృత్తి యను మూడువృత్తులు గలవని ఉద్భటుని వ్యాఖ్య. న్యాయవృత్తి యనగా కైశికీవృత్తి లొల్లటాడు ఫలవృత్తిని దూషించినాడు. శంకుకు దివటా సాత్త్వతీ వృత్తి నే అంగీకరించెను. అభినవుడు భారతీ వృత్తి నే ఇదట చెప్పవలెననినాడు. ఉద్భటుని పంచమ వృత్తిని శంకుకుడు సహితముదూషించెను.

కాగా ఉద్భటుని వ్యాఖ్యలో క్రొత్త పోకడలు గలవని, వ్యాఖ్యాత యొక్క ప్యాభిప్రాయముల కిది ఆకరమైనదని గనవచ్చుచున్నది. కాని ఈరవి వ్యాఖ్య కంత ప్రాధాన్య మిచ్చిన వాడన్నట్లు కన్పించదు.

4

శంకుకుడు నవ్యపాతము నవలంబించి నాట్య శాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించెను. ఇతడు న్యాయసర్వమున కృషి సల్పినవాడు. రసప్రతీతిని నిర్వచించు సందర్భమున నైయాయుకుల ఆనుమానిక వాని మీతనికి చాల ఉపకరించినది. ఈ వాదము నీతిజ్ఞ ట్టిచ్చట సమన్వయ పరుప జూచినది “శంకుకుని రసానుమితీ” అను వ్యాసమున భారతిలో వివరించితిమి.

మూడవ అధ్యాయమున రంగ పూజావసరమున “నాగ పుష్పస్య మూలేన వికుషుభిః ప్రియంకుభిః” అను పంక్తి గలదు. దీనిని వ్యాఖ్యానించుచు శంకుకుడు వృథాప్రయాస నంది అపార్థమును చేబట్టెనని :

“అతః చతుర్హస్తం రంగపీఠ, పృష్ఠ ఏవ మండల మిత్యుక్తం భవతి. తేన శంకుకాదిభిః షోడశ హస్తావకాశా భావః అసంసంభాది వశాత్ప్రస్థా దకృత ఏవ రంగపీఠే, ఇత్యాది వృత్తేన బహుతర ముపన్యస్తమ్” (అ. భా. I. 74-75)

అను పంక్తులవలన తెలియనగును. పైగా విశేషపాత భేదములతో గ్రంథమును పఠించి అపార్థములను కల్పించెనని గూడ అభివృత్తి డనినాడు. (అ. భా. I 216-217) శంకుకుడు సమగ్రముగా గ్రంథమును వ్యాఖ్యానించెను. కాని అభినవున కీతని వాదము సర్వదా పూర్వపక్ష మే యయినట్లు తోచుచున్నది

“ప్రఖ్యాతే భారతాదా యద్వస్తు తస్యైవయోఽస్య తత్రాపి కించి దప్రసిద్ధం భవతి, తస్మిన్ కారణాయ ప్రఖ్యాతో దత్తేతి శ్రీ శంకుకః ఏతత్తు ప్రఖ్యాత వస్తు విషయోఽస్యేతి ఇయతా గతార్థ మిత్యు పాధ్యాయాః” (అ. భా. II 411)

అని అభినవు డనినపు డీ విషయము బోధపడుచున్నది. ఇట్టి పంక్తు లనేకము లభినవభారతిలో కన్పించుచున్నవి.

శంకుకుని పాతమున ముప్పదియారు గాక, ముప్పది నాలు గలంకారములే కన్పించుచున్నవి. అభినవుని పాతమునకు శంకుకుని పాతమునకు విపరీత భేదము లేకున్నను వీరి వ్యాఖ్యలలో చాల భేదము గలదు. వీరి సంప్రదాయములు వేరు, భావములు వేరు, శాస్త్ర మర్యాదలు వేరు. న్యాయ దార్శనికులకు సాహిత్య మీమాంసకులకు పాక్తు కలియుట దుర్బలము.

5

తర్వాత వచ్చిన వారిలో మహా న్యాయఖ్యాత, గొప్ప మేధావి, సునిశిత బుద్ధిసంపదగల సమీక్షకుడు, భావనాపటియగల వ్యక్తియగు భట్టనాయకుడు కన్పించుచున్నాడు. భట్టనాయకుడు చెప్పిన విషయ మేవో, అభినవు డితిని వ్యాఖ్యనుండి ఎక్కడ భేదించుచున్నాడో, వేగజేయలేము భట్టనాయకుని భావముల నభివభారతినుండి తీసి వేసితి మేని, అభినవభారతిలో సజీవమైన భాగమేదియు మిగులజాలదని చెప్పబడినది సతిశయోక్తి లేదు.

సాంఖ్య, యోగదర్శనములను చక్కగా తనలో జీర్ణము చేసికొని, అద్వైత వేదాంతదర్శనమును స్వామి భవైక వేద్యము గా జేసికొని, కావ్యజగములో కన్పించు సాందర్భము సచ్చిదానంద భావనలో పర్యవసిత మగుచు దని గ్రహించి, నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యకు భట్టనాయకుడు పూనుకొని కృతకృత్యుడైనాడు. భట్టనాయకుని రసప్రతీతి వాదమును రసభోగవాదముని గాని, రసాస్వాదవాదముని గాని వ్యవహరించవలెను. ఈ వాదము నీవజ్ఞాత్రము మార్చి అభినవుడు వ్యంజనకు గతి కల్పింప నెంచివాడు. రసభోగమున కన్పించు సాధారణీకరణము, భావన, రసస్వని, శబ్దవైశిష్ట్యము, అర్థ వైశిష్ట్యము, శబ్దార్థ సంబంధము, మొదలగునవిన్నియు భట్టనాయకుడే సాహిత్య సమీక్షకుల కర్పించినాడు. ఈ భట్టనాయకునివాదమే రసగం గాధరకాయనిచేతిలో “భగ్నావరణాచితే” గా పరిణమించినది. భట్టనాయకుని మించిన సమీక్షకుడు నేటిదయక జగత్తులో నెచ్చటను జన్మించలేదనుట సత్యము. మనదౌర్భాగ్యవశమున ఇతనివ్యాఖ్య సమసిపోయినది. కాని అభినవభారతిలో విశిష్టముగా మనకు గోచరించు స్థలములన్నిటియందు మాటాడునది భట్టనాయకుడే యని నిర్ధారణ చేయవచ్చును. అభినవుడు భట్టనాయకునిలో లీనమైనాడు. మనకు నాట్యశాస్త్ర మర్థవంతముగా చేసినవాడు. భట్టనాయకుడు. ఇతనిని సమగ్రముగా అర్థము చేసికొనిన తే తభట్టుద్వారా, అభినవుని పంక్తులలో మనకు భట్టనాయకుడు కన్పించుచున్నాడు.

నాట్యశాస్త్రమునకు పరమ ప్రయోజనమును చెప్పి సందర్భమున భట్టనాయకుని పంక్తుల నీరీతిగా అభినవు డుదాహరించెను :

నాట్యశాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు

“భట్టనాయకస్తు—‘బ్రహ్మణాపరమత్మనాయకు
దాహృత మవిద్యా విరచితం నిస్సారభేద గ్రహే
యదుదాహరణీకృతం తన్నాట్యం, తద్వక్ష్యామి.
యథాహి కల్పనామాత్రపారం తత ఏ వానవస్థి
తైకరూపం త్విజేన కల్పనాశితసహస్రసహః,
స్వప్నాది విలక్షణమపి సుష్టుతరాం హృదయగ్రహ
నిదాన మత్యక్త స్వాంబంబ బ్రహ్మకల్పనబోపర
చితం రామరావణాది చేష్టితం కుతోఽప్యభూ
తాద్భుతాద్భుత వృత్త్యాభాతి,తిథా భాన మాన మపి
చ పురుష్కో పాయతా మేతి, తథా తద్భూత విశ్వ
మిద మసత్యనామరూప ప్రపంచాత్మకమ్. అథచ
శ్రవణ మననాదివశేన పరమపురుష ప్రాపక మితి
లోకోత్తర పరమపురుషార్థ నూచ నేన శాంతరసోప
క్షేపోఽయం భవిష్యతి.

“స్వంస్వం నిమిత్త మాదాయ శాంతాదుత్పద్యతే
రసః” ఇతి.

తదనేన పారమార్థికం ప్రయోజన ముక్తమ్’ ఇతి
వ్యాఖ్యానం సహృదయ దిర్ఘణే పర్యగ్రహీత్,
యదాహ—

‘నమస్త్రైలోక్య నిర్మాణ కవయే శంభవే యతః
ప్రతిక్షణం జగన్నాట్యప్రయోగ రసికోజః’

ఇతి” (అ. భా. I. 4-5).

ఈ వాక్యములలో భట్టనాయకుని అద్వైతవేదాంతము
స్పష్టముగా కన్పించుచున్నది. నాట్యశాస్త్రమును

శ్రవణమననాది పరముగా జెప్పి, శాంతరసోపక్షేపముని
నాడు. శాంతమే రసముని, రసమనగా శాంతమని,
శృంగారాదులు శాంతరస వికృతులని: శాంతిహారసము
లకు వివర్తోపాదానముని భావము. అభినవుని నాట్య
శాస్త్రపాఠమున ఆరవ అధ్యాయములో కన్పించు
శాంతరస ప్రకరణము భట్టనాయకునిచే రచింపబడి
నదా? యను సందేహము కలుగకమానదు. ఈ ప్రకరణ
మును భట్టనాయకుడే మనకర్పించినాడు. అభినవుడే
ప్రకరణమును వ్యాఖ్యానించినాడేగాని, భట్ట నాయ
కుని భావమును పూర్తిగా ఆవగాహనము చేసికొనినట్లు
కన్పించదు. కొన్నిచోట్ల శాంతమును మహారసముని,
మరికొన్నిచోట్ల శృంగారాదులవంటి రసముని అభిన
వుడు పల్కుట భట్టనాయకునకు సమ్యతము గాదు.
పై వాక్యముల కనుగుణముగా శాంతమును నిర్వచించి
ననే శాంతరసస్వరూపము బోధపడగలను

శాంతమునుగూర్చి, రసమునుగూర్చి లోచనలో
ప్రపంచించునపుడు గూడ అభినవుడు భట్టనాయకుని
భక్తిపురస్సరముగా ప్రస్తుతించియున్నాడని విస్మరించ
రాదు. నాట్యశాస్త్రములోని పదునారవ అధ్యాయ
మున లక్షణము నిర్వచించుచు అభినవుడు తన ఉపా
ధ్యాయమతమును వదలి, భట్టనాయకుని మతమునే
నేకరించినాడు. అచటనే భట్టనాయకుని శబ్దార్థ
సంబంధ నిర్వచనమును గూడ తీసికొనినాడు.

జంట ప కు లు

నా గ భూషణ్

రంగము : I

* * అప్పుడే ప్రాద్దుగూకింది. తెర లేచే నరికి ప్రేక్షకులకు చీకటిగా ఉన్న హాలు కనిపిస్తుంది. ఆ చీకటిలో ఒక ఆకారం అటూ యిటూ కదుల్తూ, అవీ యివీ నర్దుతూ వుంటుంది. ఇంతలో మరో ప్రక్కనుంచి మరో ఆకారం సిగిరెట్టు కాలుస్తూ ప్రవేశిస్తుంది.

సిగరెట్ మనిషి : గదులన్నీ సిద్ధంగా వున్నాయా?

మొదటి మనిషి : చిత్రం సార్!

సి. మ : అన్ని గదుల్లోనూ సామాను సరిగా సర్టిం చావా?

మొ.మ : చిత్రం సార్.

సి. మ : అంతా మామూలుగానే జరగాలి. ఎక్కడా భారపాటు జరగకుండా చూడు.

మొ.మ : నిండా జాగ్రత్తతో వుండును.

[సిగరెట్ తాగుతున్న మనిషి వెళ్లిపోతాడు. ఇంతలో పీథితలుపు దస్వదవుతుంది. మొదటి మనిషి వెళ్ళిపోతున్నవాడు, వెనక్కు వచ్చి, లైట్ స్విచ్ వేసి, పీథితలుపు తీస్తాడు.

ఆ లైటు వేసింది లోకనాగం—బట్లరు; ఆ యింట్లో యజమాని తరువాతి యజమాని అంతటివాడు. కొంచెం బొద్దు మనిషి. వేషయా, భాషా కూడా యాస.

ఇక ఆ ఫోలు—ఆ యింట్లో అతిథులకోసం ప్రత్యేకించబడినది—నిజంగా గది కొడు, ముందు హాలు మాత్రమే, కాని దానికివున్న

రెండు వాకిళ్ళకు గట్టి కర్రెస్టు కట్టివుంచడంతో ముంగు హాలుకు వుండే అసౌకర్యా లేవీ దానికి లేవు. కుడివైపునుంచి పీథిలోకి; ఎడమవైపునుంచి యింటిలోకి రాకపోకలు జరుగుతాయి. వెనకప్రక్క గా ఓ కిటికీ వుంది. కొంచెం కుడివైపుగా ఓ టేబుల్, దాని చుట్టూ చూడు కుర్చీలు వుంటాయి. అటూ యిటూ వున్న రెండు పోఫాలు, పైన తిరుగు తున్న సీలింగ్ ఫాకా, దూంలైట్లు, క్రింద పరిచిన తివాసీ—ఇవన్నీ అవొక భాగ్యవంతుడి యిల్లని చెబుతాయి.

[బట్లర్ తలుపు తీస్తాడు. రామమూర్తి లోపలకు వస్తాడు. సగం లోపలకు వచ్చి గదిని చూచి ఆశ్చర్యపడతాడు. ఫ్రెంచికట్ మీసం, మగ్గగా పాపికి తీసి వెనక్కు దుర్వివ జాట్లు—ఇరవయ్యా శతాబ్దంలో బతికే యంత్రంలాంటి మనిషి]

రామమూర్తి : ఆ!...మాడండి...ఇది హోటలేనా? ...మేము దారి తప్పినట్లుగా వున్నాం.... ఈ రాత్రికి యిక్కడే వుండొద్దని మా జవాను చెప్పాడు... (వెనక్కు తిరిగి పిలుస్తూ)మాడు రాముడూ! ఇది హోటల్ లా లేదే!...

జానకి : (లోపలనుంచి) రాము డెక్కడికో వెళ్లాడు, రాం!

మూర్తి : (లోపలికి మాస్తూ) వెళ్లాడా? ఏమొచ్చింది?

బట్లర్ : రాముడు తానా నిజం చెప్పినాడు సార్. ఇది 'ఒక రకం' హోటలే!

మూర్తి : ఇంతకూ వాడు ఎక్కడకు వెళ్లాడు?

జానకి : నువ్వు కొడులోనుంచి దిగగానే వెళ్ళాడు రాం! ఇది నిజంగా—

[ఈ మాటలంటూ ఆమె లోపలకు వస్తుంది. మూర్తి చెయ్యి మృదువుగా పట్టుకొని వుంటుంది. అందంగా, అహయకంగా కనిపించే కళ్లు, నాటి వెనుక దాగివున్న వల్ల మాలిం ఆల్లరి, నర్విసవ్వకు కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. రాణిలా, హుందాగా మాట్లాడుతుంది. ప్రస్తుతం జరిగిన కొన్ని అసాధారణమైన విషయాలవలన నిస్పృహతో కనిపిస్తుంది.]

బట్లర్ : రాముడు నిజమే చెప్పినాడు సార్.. ఇది ఒకరకం హోటలుదా! అవును.

మూర్తి : ఇంతలో వా డెక్కడికి వెళ్లాడు?

బట్లర్ : కారు లోపల పెడుతున్నాడు సార్... అయ్యగారు—

మూర్తి : మేం—ఈ ఒక్కరాత్రికే—ఇక్కడ వుండడానికి వీలుంటుందా?... నేను ..ఆ...నా ఆవిడ, నేను.

బట్లర్ : దానికేమిసార్!...లోపలికి—

మూర్తి : (లోపలకు వెళ్తూ అన్నట్లుగా జానకి వంకమాస్తా) ఈ పరిస్థితుల్లో మనం ఇంత కంటేయింకేం చెయ్యలేం, జానీ! జరిగినదానికి నాకు చాలావిచారంగా వుంది...కానీ, ఈ కాస్తలో—

జానకి : ('బట్లర్ ముందు అలా మాట్లాడతా వేం?') అన్నట్లుగా మాస్తా) ఘరవారేదు. ఈ ఒక్కరాత్రికే కదా!

బట్లర్ : ఇంకేం పార్! లోపలకు రండి.

(ఇద్దరూ లోపలకు వస్తారు. రాగానే తలుపు గడియ వేసి, కర్టెన్ పరిగా లాగుతాడు బట్లర్. ఈ చర్యకును వెనక్కి తిరుగుతుంది జానకి. తలుపు వెయ్యటం చూచి నిశ్చేష్టురాలవుతుంది ... మూర్తి అక్కడి వున్న పుర్రీలూ, బల్లలూ చూస్తూ 'ఈ హోటలు చాలా తిమాషాగా వుండే!' అనుకుంటాడు).

ఇది ఎ. ఎ. మిల్న్ (A. A. Milne) రచించిన 'ది డోవర్ రోడ్' (The Dover Road) అనే రచనకు అనుసరణ. నవ్యాంగ్ల రచయితలలో ప్రసిద్ధుడైన మిల్న్ (The Dover Road) 'ది డోవర్ రోడ్', (Pim Passes By) 'పిమ్ పాసెస్ బై,' (The Fourth Wall) 'ది ఫోర్త్ వాల్' అనే మూడు నాటికలను రచించారు. ప్రదర్శన సౌలభ్యంగల మొదటి రెండు నాటికలూ లక్షలాది ప్రేక్షకులకు అనందం కలిగించుతున్నయ్. 'ఫోర్త్ వాల్' అనే మూడవ నాటిక హత్యానేరాలకు గల కార్యకారణ పరంపరను హేతుబద్ధంగా నిరూపించటంలో విజయాన్ని చేపట్టిన మహా రచనగా కీర్తి నార్జించుకున్నది. మనోహరమైన శిల్ప సంపదగల నాటిక.

మిల్న్ కు బాలసాహిత్య నిర్మాతలలో అగ్రస్థానం వుంది. 'విన్నీ ది పుష్' (Winne the Pooh) అనే పేర ఈయన రచించిన బాలసాహిత్య గ్రంథ పరంపర ఆంగ్లేయ బాలబాలికలను ఆనంద షోలికలలో ఊచుతున్నాయి.

74 సంవత్సరాల ప్రాయంవరకూ ఉల్లాసకరమైన సాహిత్య జీవితం నెరపుకుని, మిల్న్ జనవరి 31 వ తేదీన 'న సెక్సు' లోని తమ స్వగృహంలో కీర్తిశేషులైనారు. వారి సాహిత్యనేవాసంస్మరణగా పాఠకులకు ఈ రచనను అందజేస్తున్నాము.

మూర్తి : (స్థిరంగా కూర్చుంటూ) మాకు ఆకిలిగా వుంది—

జానకి : నాకేమీ అక్కర్లేదు, రాం!

మూర్తి : ఛా! అడేమిటి జానీ!

బల్లర్ : భోజనం అయిన నిమిషాల్లో వడ్డిస్తారు సార్!

జానకి : (హఠాత్తుగా) మేం ఎవరమో నీకు తెలుసా?

బల్లర్ : అడేమి సార్! నాకేమి తెలియను?

మూర్తి : (ఇష్టంలేనట్లుగా) పోనీ జానీ.

జానకి : ఫరవాలేదు రాం... (బల్లర్ తో) ఏం?

బల్లర్ : అయ్యగారు, మీరు ఆయనగారి భార్యగారు అని చెప్పివారు కదమ్మా!

జానకి : ఆ...అవును...అయితే? ఆయన నిన్ను స్వయం చూస్తున్నావు కాబట్టి ఎరుగుదువా?

మూర్తి : (ప్రార్థనా మదిరిగానే) దాన్లో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

బల్లర్ : అయ్యగారి ఉద్యోగం ఏమో తెలియనమ్మా! కానీ పేరుదా తెలియదు.

మూర్తి : (ఆశ్చర్యంతో) నా ఉద్యోగమా?...ఎట్లా తెలుసు?

బల్లర్ : భోజనం అయినకేమో చూసివస్తును సార్! [వెళ్ళిపోతాడు. ఒక క్షణం అతను వెళ్ళిన వైపు చూస్తూవుంటా రిద్దరూ.]

మూర్తి : (నిట్టూరుస్తూ) తమాషాగా వుండే!

జానకి : నాకుమాత్రం ఏమీ బాగాలేదు, రాం.

మూర్తి : ఛా! అడేమిటి జానీ?

జానకి : మనం వస్తామని వాళ్ళకు ముందే తెలిసి నట్లుగా వుంది.

మూర్తి : (నవ్వుతూ) పిచ్చిపిల్లా! వాళ్లే కలా తెలుస్తుంది? సరిగ్గా మనప్రయాణం సాగివుంటే మనం ఈపాటికి హైదరాబాదులో వుండే వాళ్ళం.

జానకి : (బాధగా) నిజమే!...కానీ లేముకదా!

మూర్తి : ఆ కొరూ...రాముడూ...అందరూ దొరికారు. అన్నీ ఆటంకాలే!

జానకి : ఈ వినాయకుడి పెళ్లికి అన్నీ విఘ్నాలనంటావ్!

మూర్తి : (జానకి ఈ మాటలు ఏ శుద్ధశ్రవ్యంతో అన్నదా అని నూటిగా ఆమె కళ్ళలోకి చూస్తూ) అట్లాగే వుంది!

జానకి : (లాలనగా) నీ కీ ఆటంకాలు ఎప్పుడూ వస్తూనే ఉంటయ్యో?

మూర్తి : జానీ! ఏమిటి నువ్వనేది? నేను నిజంగా కావాలనే ఈ ఆటంకాలు కలిగించానా?

జానకి : అబ్బే...లేదు...కానీ ఇన్ని రాత్రుల్లోనూ ఈ రాత్రే జరగాలూ యివన్నీ? (దూరంగా వున్న సోఫాలోకి వెళుతుంది).

మూర్తి : నిజమే! కారు చెడిపోవడం...ఆలస్యం కావడంవల్ల రైలు అందకపోవటం - అయితే యేం? రేపు పదిగంటలకల్లా హైద్రాబాద్ లో వుంటాం.

జానకి : రేపు పదిగంటలు! కానీ ఆతేడా వుండనే వున్నది కదా! ఈ తెలుగువాళ్ళ పాలి మేరల్లో గడిపే ప్రతినిమిషం నాకు భరించరానిదిగా వుంటుంది.

మూర్తి : నిజమే! కానీ—

జానకి : నేనుచెప్పేది విను, రాం. నేను ముందుగానే చెప్పాను : ఇదినన్ను లేవతీసుకు రావడం కాదు; దీనికోసం తంత్రాలు పన్నుక్కర్లేదు, అబద్ధాలూ, నటనలూ అనవసరం అని. మనం కొత్తదేశంలో, కొత్తజీవితం మొదలు పెట్టాలని. ఏమైనా, మనం చేసిన ఈ పనికి, తెలుగువాళ్ళకంటే ఎవరైనా సరే, మనల్ని ఎక్కువగా ఆదరిస్తా రనుకుంటాను. అందువల్ల నే ఇక్కడ వుండకూడదనుకున్నాను....కానీ, ఇంకా యిక్కడేవున్నాం!

మూర్తి : (నిట్టూర్చి) నిజం..... (ఒకక్షణం ఆగి, సిగరెట్ కాలుద్దామని) నీకేమీ అభ్యంతరం లేదుకదా!

జానకి : (విసుగ్గా, తీక్షణంగా) అబ్బ! నిత్యాన్ని హోత్రం లేంది ఈ మగవాళ్లు క్షణం నిలవలేరుకాబోలు. భోజనం చెయ్యబోతూ కూడా — ఒక క్షణంకూడా పొగలేని గాలి పీల్చలేదల్లేవుంది.

మూర్తి : తుమించు జానకి! (సిగరెట్, కేసులో పెట్టి జానకికి పక్కగావచ్చి కూర్చుంటాడు.) అలావున్నావేం, జానీ?

జానకి : కొంచెం నీరసంగావుంది.

మూర్తి : ఛా! నాజానీ పరిస్థితులకు భయపడుతుందా?

జానకి : (శాంతంగా) రాం! మన సంభాషణల్లో నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురాకపోవడం బావుంటుందేమో!

మూర్తి : ఓ!... అవునవును... అదేమంచిది.

జానకి : (తనలో తాను అనుకుంటున్నట్లుగా) అదీ నిజమే! ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో మేం— ఆశవాజ్ఞం— అందరం ఒకటే.

మూర్తి : అబ్బే! నాపుష్కళ్యం అదికాదు..... (ఆమెదగ్గరకువెళ్లి) శియర్!

జానకి : ఏం? నేను కొత్తమనిషిలా కనిపిస్తున్నానా?

మూర్తి : ఏం మాటలు జానీ?

జానకి : నేను యిదివరకులా లేకపోయినా, నన్ను ఎప్పటి మాదిరిగానే ప్రేమిస్తావ్ కదూ? (దానికి సమాధానంగా ఆమెచేతుల్ని అందుకొని, మృదువుగా ముద్దు పెట్టుకొబోతాడు.)

జానకి : (వారిస్తూ) నువ్వు సిగరెట్ తాగబోతున్నావ్ రాం! (కేస్లోనుంచి సిగరెట్ తీసి అందిస్తుంది) నేను వెలిగిస్తాను... నిప్పుపెట్టే?

మూర్తి : (జేబులు చూసుకొని) అరి! నా సామాన్లలో వుండిపోయిందీ!

(ఇంతలో అవసరం వచ్చినప్పుడల్లా రావడానికి అలావాటుపడ్డ బట్లర్ వస్తాడు).

బట్లర్ : నిప్పుపెట్టే సార్! (జానకికివ్వబోతాడు. మూర్తి అందుకొబోతాడు. కాని బట్లర్ దాన్ని జానకికే యిస్తాడు. ఇద్దరూ దీనికి నిశ్చేష్టులౌతారు.)

జానకి : సరే!

మూర్తి : (బట్లర్ వంక కోపంగా చూస్తూ) థాంక్స్.

[జానకి దగ్గరకువెళ్లి స్వయంగా సిగరెట్ వెలిగించుకుంటూ వుండగా బట్లర్ వెళ్లిపోతాడు.]

మూర్తి : వీడెక్కడ దాపురించాడు?

జానకి : (నవ్వుతూ) అతని తప్పేముంది? నేను నీభార్య ననుకుంటున్నాను. భార్యలు భర్తల సిగరెట్లు వెలిగించటం కొత్తకాదుగా!

మూర్తి : అదీ నిజమే! ఈచోటు చాలా కొత్తగా, వింతగా కనిపిస్తోందికదూ?

జానకి : ఏం? నీకిప్పుడనిపించిందా?

మూర్తి : నాపేరు తెలియకుండా, నా పుష్కళ్యం తెలుసుకుంటాడు; వీడి పుష్కళ్యం యేమిటో?

జానకి : (సహజంగా) బహుశా నీ మొహంమీద చెప్పివుంటాడు.

మూర్తి : నా మొహంలో ఏముంది?

జానకి : అబ్బే! కొత్తలాడడంలేదులే! తమాషా కన్నాను...అంతే!

[ఒకక్షణం నిశ్శబ్దం]

మూర్తి : ఈ హోటల్లో ఒక్కటే టేబుల్ వుంది!

జానకి : (వ్యంగ్యంగా) అదికూడా ముగ్గురికి! కాని వాళ్ళేమో మనం వస్తామని అనుకొని వుండరాదు!

మూర్తి : (తప్పుగా అర్థంచేసుకొని, తనకొక బెడద తప్పినంతోవంతో) నిజమే! ... హోటల్లో యిదో కొత్త పద్ధతేమో! పల్లెటూళ్ళలో, యిళ్లల్లో నే హోటళ్లు వుంటాయని కాబోలు విన్నాను ... అన్నట్లు, నువ్వేం తీసుకొంటావ్?

[బట్లర్ వస్తాడు...మళ్ళీ యిద్దరూ నిర్ణాంతంబోతారు]

బట్లర్ : భోజనం తెచ్చుంటే తెద్దుమసార్...పండ్లు, ఫలాహారాలు అన్నీ ముక్కుగ వున్నయ్యే... మీకేం యివ్వమో చెబితే—

[అతనివంక యిద్దరూ ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వుంటారు]

చెప్పడం మరచానుసార్... వేదాంతంగాను మరో రెండునిముషాల్లో దావస్తురు. మిమ్మల్ని స్వయంగా రిసీవు చెయ్యలేకపోయినందుకు ఎక్స్ క్యూజ్ అగిరిసార్! *

మూర్తి : ఎవరు? వేదాంతం గారా! ఈ వికాలనిశ్చయంలో వేదాంతం గా రెవరో ఎప్పుడూ వినలేదే!

జానకి : నీకూ తెలియదా? తమాషాగా వుండే!

మూర్తి : (జానకి తనను అనుమానిస్తున్నదని తెలుసుకున్నాడు) చూడు మిస్టర్! ఇది హోటలేనా? లేక పొరపాటున మేం ఎవరియింటి కైనా వచ్చామా?

బట్లర్ : చెబితినగద సార్! ఇది ఒకరకం హోటల్దా అని. మీకు ఏమీ యిబ్బంది వుండదుసార్! (వెళ్ళిపోతూ తిరిగివచ్చి) ఇంతకూ మీకేం కావాలో చెప్పలేదు, సార్!

జానకి : నేనిప్పుడు భోజనం చెయ్యలేదు.

మూర్తి : (నీరసంగా) నా పరిస్థితి అలాగే వుంది... టిఫిన్ తీసుకుంటే సరి! (బట్లర్తో) ఏం? ఏమున్నయ్యోయ్?

బట్లర్ : మీకేం కావాలంటే అవి వున్నయ్ సార్! ఇడ్లీ, సాంబార్, పూరీ పాటాటో, అట్టూ, పుష్పా...

మూర్తి : సరే! రెండుప్లేట్లు పూరీ, పాటాటో— [జానకివంక చూస్తాడు. ఆమె తలతిప్పి తన అంగీకారం తెలియచేస్తుంది]

బట్లర్ : నిమిషంలో తెచ్చునుసార్. (వెళ్ళిపోతాడు)

జానకి : (కూర్చుంటూ) చాలా తమాషా మనిషి!

మూర్తి : (లేస్తూ) చూడు జానీ! దీని అంతా ఏమిటో తేల్చుకు వస్తాను.

జానకి : అంత తొందర ఎందుకు? రెండు నిమిషాల్లో ఆ వేదాంతం గా రెవరో స్వయంగా వస్తారు కదా!

మూర్తి : నిజమే! కాని ఆ వేదాంతంగారు ఎవరు అని?

జానకి : రాం! నీకు కావాలనుకున్నప్పుడు చాలా తమాషా అయిన నాటకాలు సృష్టించగలవు! అవన్నీ బాగానే వుంటాయ్. కాని యిప్పుడా! మనం ముందు ఈ ప్రాంతాలు వదిలివెళ్ళాలి. అటువంటప్పుడు అర్థం లేని ఈ హోటలు, అసంవర్ధముయిన యీ వేదాంతంగారు—ఇదంతా ఎందుకు? ఇటువంటి తమాషాలు మన జీవితం కొన్నాళ్లు సాగిన తర్వాత మొదలు పెడితే బావుంటుంది... అప్పటికి మనం ఒకళ్లను ఒకళ్లం బాగా అర్థం చేసుకుంటాం.

మూర్తి : ఏమిటి జానీ సువ్వంటున్నది? ఇదంతా నేను కావాలనే చేశాననా?

జానకి : ఏమో? మొత్తానికి ఎవరో చేశారు— కావాలనే!—

బట్లర్ : (వచ్చి) వేదాంతంగారు సార్!

[వేదాంతంగారు వస్తాడు. మనిషి యువకుడూ కాదు, ముసలివాడూ కాదు. ప్రతి మాటా తూచి తూచి మాట్లాడుతాడు... ఎప్పుడూ నవ్వేముఖం... కాని నవ్వినప్పుడు కొంత ఔతనం కనిపిస్తుంది.]

వేదాంతం : నమస్తే.

జానకి : నమస్కారం.

మూర్తి : నమస్తే.....ఆ.....

వేదాంతం : మిమ్మల్ని నా యింటికి ఆహ్వానించినందుకు ఊమించండి... కాని అది ఎన్నో కష్టాలనుంచి మిమ్మల్ని కాపాడింది.....ఆ! నా పేరు తెలుసుకుదా! వేదాంతం అంటారు. అసలు పేరు ఏదైతే నేం? 'పేరులోన నేమి పెన్నిధి యున్నది?' అన్నాడు గిరీశం. మనం మాట్లాడుకోవడానికి పేర్లు అవసరమే ననుకోండి. అయినా—

మూర్తి : ఊమించండి.....(ఏదో చెప్పబోతాడు.)

వేదాంతం : అయినా మీరు చెప్పబోతున్నట్లుగా మనం ఒకళ్ళనొకళ్లం ఏదో ఒక పేరుతో పిలుచుకోవాలిగదా? (అలోచిస్తూ) మిమ్మల్ని నేను 'రాం' అని పిలువవచ్చు. —ఎక్కువ చదువు తీసుకుంటున్నావా?— కాని 'రాం' అనేది ఆడవాళ్లు పిలవవలసిన పేరు... నేను 'మూర్తిగారూ' అంటాను. (వయ్యారంగా జానకి వంక చూసి నవ్వుతూ) ఏమంటారు?

జానకి : ఇది కలకాదు కదా!

వేదాంతం : (మూర్తి వైపు చూడకుండా) కాని మూర్తిగారు ఏమీ ఆశ్చర్యపడడం లేదు. 'నుదుటన్ వ్రాసిన వ్రాత తప్పరమా?' అనుకుంటూ బ్రహ్మ రాసిన రాతను చూసుకుంటున్నారు.

[ఇంతవరకూ అనే పని చేస్తున్న మూర్తి బిత్తరపోయి; ఆఫని చెయ్యడం ఆపేస్తాడు.]

మూర్తి : జరిగినంతవరకు చాలు వేదాంతంగారూ!
మీరు నిజంగా పిచ్చివాళ్లు కాకపోతే
మీరాడే యీ నాటకానికి ముందు జవాబు
చెప్పండి.

వేదాంతం : అంత కోపమైతే ఎలా మూర్తిగారూ! ఈ
పరిస్థితుల్లో జరిగిన దానికి జవాబు చెప్పవల
సిన బాధ్యత నామీద వున్నదని అందరికీ
తెలుసు... కాని స్నేహంతో చెప్పే జవాబు,
స్నేహంతో యిచ్చే ఆతిథ్యం తరువాత
చెప్పకూడదా?

మూర్తి : మేము మీ ఆతిథ్యంమా?

వేదాంతం : ఏ? కాకూడదా?

జానకి : (ఒప్పుకుంటూ) సరే!

వేదాంతం : థాంక్స్.... కాని ఈ పేర్ల తతంగం
అలానే వుంది. వీరి పేరు తేలిపోయింది
కదా! (అంటూ జానకి వంక చూస్తాడు)

జానకి : నాపేరు జానకి.

వేదాంతం : అయితే, కుమారి జానకి—

మూర్తి : (త్వరగా, అసహ్యంగా) ఆ...నా భార్య!

వేదాంతం : అయితే నేను 'కుమారి'ని వదిలి వెళ్ళు
లన్న మాట!

మూర్తి : (కొంచెం తత్తరపాటుతో) చూడండి—

వేదాంతం : (అటు చూచి) కాని, తీరా చూస్తే,
ఏమీ వుండదు మూర్తిగారూ!

[బట్లర్ లోపలికి వస్తాడు.]

సరే! మనం భోజనాలు చేద్దామా?

జానకి : నేను భోజనం చెయ్యనండి. (మూర్తి ఆమె
వైపు చూస్తాడు.) నాకు ఆకలి గాలేదు.

వేదాంతం : మీ యిష్టం.... అవును, పూరీపాటాటో
తెప్పించుమన్నారకదూ! (బట్లర్ వెడతాడు)
మీరక్కడ కూర్చోండి జానకిశేషీ! ఆ!...
మీవక్కడ కూర్చుంటారా మూర్తిగారూ!
[ఇద్దరికీ మధ్యగా వేదాంతంగారు. ఇక
చెయ్యగలిగిన దేమీలేదని విసుగుగా కూర్చుం
టాడు మూర్తి. ఇంతలో ప్లేట్లతో సహా
బట్లర్ వస్తాడు. జానకి, వేదాంతం తినడం
మొదలుపెడతారు. మూర్తి ఒకక్షణం ముట్టు
కోడు.]

వేదాంతం : మీరు తినకేం మూర్తిగారూ! మిగిలి బ్రష్
కడంకోసమైనా ఏదోఒకటి తినాలి కదా!
అందులోనూ ప్రయాణం చేస్తున్న వాళ్లు
ఇంకా ఎక్కువ తినాలి... చూస్తే ఈ మీ
ప్రయాణం సుఖంగా అంతంకావడం మీకు
యిష్టంలేదల్లే వుంది.

మూర్తి : అంతంవాకా ఎక్కడ? నాకు మొదలే
అర్థంకాలేదు వేదాంతంగారూ! — మీరు
తీమిస్తే—ఇందులో మీ ప్రసక్తి ఏమింది?
అసలు మీ గెవరు?

జానకి : ఆతిథ్యం ఇచ్చినవాళ్లను అలా అడగవచ్చా,
రాం?

మూర్తి : నిజమే, జానీ! అలాగయితే మనం ఇక్కడి
కెలావచ్చాం? రాముడు ఇది హోటలని
చెప్పాడు. ఆ బట్లర్ కూడా ఇది 'వొక
రకం' హోటలని ఒప్పుకున్నాడు ... కాని
తీరాచూస్తే ఇది స్వంత యిల్లు. అదీకా
కుండా, మేం వస్తామని మీకు ముందే
తెలిసినట్లుగా వుంది. నిజం చెబుతు
న్నాను, నాకిదేమీ అర్థం కావడంలేదు.
వేదాంతం : మీ బాధయేమిటో నా కర్థమయింది
మూర్తిగారూ!

మూర్తి : ఏమీ తెలియని కొత్తవాళ్ళచేత 'మూర్తి
గారు' అని పేరుపెట్టి పిలిపించుకోవడం
నాకు యిష్టమూకాదు, అలవాటూ లేదు.

వేదాంతం : చూడండి... మీలోమీరనుకొంటున్నారు,
ఈ వేదాంతం యెవరు? ఈయన మనకు
తెలుసా? అసలీయనది ఉత్తర దేశమా.
దక్షిణదేశమా?

జానకి : (తాపీగా) ఏదేశమయితే నేం?

వేదాంతం : (ఆవిడవంకకు తిరిగి) మీకు పూరీ బాగు
న్నట్లుగా వుంది... చూస్తే, మూర్తిగారి కది
నచ్చినట్లు కనిపించడంలేదు.

మూర్తి : (వాటివంకనే చూస్తూ) ఈ పూరీలో తిప్పు
పట్టడానికేమీ కనిపించడంలేదు. మీ వంట
మనిషి భీముడులా వున్నాడే.

వేదాంతం : థాంక్స్ ... (బట్లర్ వస్తాడు) చూడు
లోకనాథం! అయ్యగారు రుచి చూడ
కుండానే, పూరీలు బావున్నాయన్నారని
భీముడితో చెప్పు.

బట్లర్ : నిండా థాంక్స్ సార్ ... చెప్పి వస్తును
(వెడతాడు)

జానకి : మీ అన్ని జవాబులతోపాటు ఈ ప్రశ్నకు
కూడా జవాబు చెప్పండి—

వేదాంతం: ఏమిటది?

జానకి : మీ బట్లర్ కావలసినప్పుడల్లా ఎలా ప్రత్యక్షమవుతాడు?—జీవుడిలా!—

వేదాంతం: (జేబులో కాగితం తీసి) నేను ఆ ప్రశ్న
రాసుకుంటాను... బట్లర్ ... ప్రత్యక్షం—

(బట్లర్ వస్తాడు. అతిథులు ఆశ్చర్యపడతారు)

వేదాంతం: లోకనాథం! పాలు—(బట్లర్ వెడతాడు)

మూర్తి : (త్వరగా పూరీతని, కుర్చీలో నుంచి లేస్తూ)
మేం ఇప్పుడే వెళ్ళిపోవాలి వేదాంతం.
గామా! మీ ఆతిథ్యానికి మా హృదయ
పూర్వకమైన కృతజ్ఞత ... హైదరాబాదు
మాకు ఎక్కువమూరంలో లేదనుకుంటాను.

వేదాంతం: నిజమే! మీరు హైదరాబాదు రోడ్డుకు
దగ్గరలో నే వున్నాను.

మూర్తి : మీరు మా రాముడికి సరైన వోవ చెబితే—
[ఇంతలో బట్లర్ రాగానే ఆపుతాడు]

వేదాంతం: లోకనాథం! పాపం, మూర్తిగారికి బాగా
ఆకలిగావుండటం! గ్లాసునిండా పాలుపాయ్.

బట్లర్ : దానికేమిసార్! ఎన్ని తాగినా తగవచ్చును.
మస్తుగ వున్నయ్...

వేదాంతం: అది కొంచెం చల్లారేలోపుగా ఆ సోఫా
సరిచెయ్ ... పాపం, మూర్తిగారు ఆ
కుర్చీలో కూర్చోలేకుండా వున్నారు
(బట్లర్ సర్దుతాడు. వేదాంతం గ్లాసు తీసు
కొని) రాత్రిళ్లు ఇది చాలా బలమైన
ఆహారం. (జానకివైపు తిరిగి) ఏమంటారు?

జానకి : నాకిది చాలా ఇష్టం.

వేదాంతం: చాలా సంతోషం. (గ్లాసులోకి మాస్తూ)
ఏమిటిది వేదాంతం!

బట్లర్ : పాలల్లో కొంచెం నేమియోదా వేసిరి!

వేదాంతం: ఈ నేమియో మాకారా! మొన్న నుంచి
త్రాకు వెళ్ళినప్పుడు స్వయంగా తెచ్చాను
కాదు!

[బట్లర్ వెడతాడు. ఈ అవకాశం కోసమే
మాస్తున్న మూర్తి కుర్చీలో నుంచి లేస్తాడువినుగ్గా]

వేదాంతం: ఆ సోఫాలో కూర్చుంటారా?

మూర్తి : మానండి వేదాంతం గారూ! జరిగినంతవరకు
ఈ తమాషా చాలు. మా అనుమానాలకు
మీరు జవాబు చెప్పకపోతే మేం ఇక్కడ
పచ్చి మంచినీళ్లు కూడా ముట్టం.

[జానకి ఆశ్చర్యంగా అతనివంక మాస్తుంది]

మూర్తి : ఇప్పుడు మీరా జవాబు చెప్పవలసినా
చెప్పాలి. లేకపోతే—జానీ!—లేకపోతే
మా దోవన మేం పోతాం.

వేదాంతం: (ఆలోచనగా) కాని, ఏది మీదోవ?

మూర్తి : హైదరాబాదు ... మా జవాబు కొంచెం
దోవ తిప్పివుంటాడు. మమ్మల్ని మళ్ళీ
హైదరాబాదు మార్గానికి చేరుస్తే—

వేదాంతం: (తనలోతాను మాట్లాడుకుంటున్నట్లుగా)
హైదరాబాదు మార్గం! చాలా కష్టమైన
మార్గం మూర్తిగారూ!—అదీ కాకుండా
మీరు రాత్రిపూట ప్రయాణం చేస్తున్నారు.

మూర్తి : ఆ భయం మాకులేదు.

జానకి : (మూర్తికి దగ్గరగా వెళ్ళి కూర్చుని, వేదాంతం
గారితో) అంటే, మీ వుద్దేశ్యం?

వేదాంతం: (ఆమెతో) అదిమీకు చాలా కొత్తనోవ—
కొత్తదీ, ఇదివరకెప్పుడూ ప్రయాణం
చెయ్యనిదీ!

మూర్తి : అదేమిటి! ఆమె చాలాసార్లు ఈరోడ్డుమీద
ప్రయాణం చేసింది. (జానకితో) అవునా
జానీ!

జానకి : (తల తిప్పుతూ) నిజానికి నే నెప్పుడూ
ప్రయాణం చెయ్యలేదు... కాని, నాకేమీ
భయంలేదు వేదాంతం గారూ!

[మూర్తి బిక్క చచ్చిపోతాడు. ఒక్కక్షణం
నిశ్శబ్దం]

వేదాంతం: (నిగరెట్ కేసుతీసి) మీకేమీ అభ్యంతరం
లేదుకదా!

జానకి : అబ్బే!

[నిగరెట్ ఆఫర్ చేస్తాడు మూర్తికి]

మూర్తి : అక్కలేదు...

వేదాంతం: చాలా మంచిరకమండి ... లండన్ నుంచి తెప్పించాను.

మూర్తి : (తీసుకుంటూ) సరే!...థాంక్స్!

వేదాంతం: (వారికి దగ్గరగావున్న కుర్చీలోకి వెళుతూ) మీక్కడ సుఖంగావుందా మూర్తిగారూ?

మూర్తి : (సాఫ్ట్ మెసంత గంభీరంగా) మీజవాబులు?

వేదాంతం: మీ ప్రశ్నలు?

జానకి : ముందు నా ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పండి... (వేదాంతం ప్రశ్నార్థకంగా ఆమెవైపు చూస్తాడు) ఈ టేబుల్ చుట్టూ మూడు కుర్చీలున్నయ్. ఒకటి మీకనుకుందాం.... మిగిలిన రెండూ?

వేదాంతం: మీకోసం, మూర్తిగారికోసం.

జానకి : అంటే, మేం వస్తామని మీకు ముందుగానే తెలుసుకొన్నామట!

వేదాంతం: మిమ్మల్ని యిక్కడికే తీసుకురమ్మని రాముడికి ముందుగానే చెప్పివుంచాను.

మూర్తి : (కుర్చీలో నుంచి లేవడానికి ప్రయత్నం చేస్తూ) రాముడు! నా జవాబు!! మీరు చెప్పేది—

వేదాంతం: మీరు చెప్పేదేమిటో నిదానంగా కూర్చోని చెప్పండి. (నిదానంగా కూర్చున్నాడు మూర్తి)

మూర్తి : మిమ్మల్ని యిక్కడకు తీసుకురావడానికి రాముడికి మీరు లంచం ఇచ్చారన్నమాట!

వేదాంతం: లేదు మూర్తిగారూ! రాముడు మా మనిషి. వాడికి మీరే ఎక్కువశీతం అన్న లంచం ఇచ్చి మీ జవాబుగా వుంచుకున్నారు.

మూర్తి : (నమ్మలేక) అంటే—

జానకి : అసలు రాముడేవరు?

వేదాంతం: సాక్షాత్తూ నీత మొగుడు—అంటే మా తోట మాలి తమ్ముడు...నీత మా పనిమనిషి.

మూర్తి : (కోపాన్ని అణచుకుంటూ, లేవబోయి, మళ్ళీ వేదాంతం సంజ్ఞ చెయ్యగానే కూర్చుని) మీరిలా నా స్వంత విషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకోవడం యేమైనా బావుందా?...చెప్పండి...

జానకి : ముందు ఈ సందేహం తీర్చండి...రాముడు మీరు పంపిన మనిషే కావచ్చు ... కాని

మేమంటే మీరు ఎందుకింత ఉత్సాహం చూపుతున్నారు? మీ రెవరు?

వేదాంతం : (నవ్వుతూ) వట్టి వేదాంతాన్నే! ఇదివ్వెక్కి గతమైన ఉత్సాహంకాదు. మీరు పైగా బాగు రోడ్డుమీద పోతున్నారని, ఆ రోడ్డు మీద పడ్డరిమిదేశ్ పిల్ల రాత్రితూట ప్రయాణము చెయ్యడం మంచిదికాదని—నేనీసరి చేశాను.

జానకి : (మెల్లగా, కాని గర్వంతో) కాని, నా విషయంలో యీ విషయమైన ఉత్సాహం, జాగ్రత్త తీసుకోమని మిమ్మల్ని కోరలేక!

వేదాంతం : నిజమే! కాని, నాకు మాత్రం చాలా ఉత్సాహం. ఇట్లా యీ రోడ్డుమీద ప్రయాణం చేసేవాళ్ళిందరితోనూ యీ ఉత్సాహం పంచుకుంటాను...అది నా సరదా!

మూర్తి : (ఇంతవరకు కోపాన్ని ఆపుకున్నాడు. ఇక ఉండబట్టలేక, జానకికి 'యిక్కడ నుంచి వెళదాం' అన్నట్లుగా సంజ్ఞచేస్తూ) జానీ! (అంటూ రోడ్డుమీదకువున్న వాకిలి దగ్గరకు వెళతాడు)

వేదాంతం : ఆ తలుపు తాళం వేసివుంది మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (వేదాంతం దగ్గరకు గబగబా వచ్చి) ఐతే ఓ క్షణంలో అది తీయించండి.

[ఈమాట లంటావుండగా బట్లర్ వస్తాడు]

వేదాంతం : లోకనాథం! మూర్తిగారు నాకు దగ్గరగా వచ్చి ఏవో చెబుతున్నారు, విన్నావా?

[మూర్తి నీరసపడి, కుర్చీలో కూలబడతాడు]

వేదాంతం : దాక్ష తెచ్చావా ఏమిటి?

జానకి : నాక్కర్లేదు.

మూర్తి : నాకూ అక్కర్లేదు.

వేదాంతం : సరే! నాకూ అక్కరలేదు.

[బట్లర్ పోతాడు]

వేదాంతం : లోకనాథం! ఈ సాయంకాలం హాస్పటల్లు వెళ్ళొచ్చావా?

బట్లర్ : చిత్తంసారే! ఆ ఆయ్యగారు నిండా ఆరోగ్యంగా వున్నారు యీరోజు కొంచెం రొట్టె, పాలా తీసుకుంటారని వర్ణం చెప్పింది.

వేదాం : సరే! (బట్లర్ వెడతాడు) అతను ఓ కుట్టాడు ఇంకా చనువునాంతం పూర్తయిందో లేదో! అతను ఓ అమ్మాయితో పారిపోతున్నాడు. అర! ఆవిడచేరు మరచిపోయావే!...నాకు చాలా మతిమరుపండీ! ... అతను ఆవిణ్ణి 'పుస్సీ' అనో, 'టైగర్' అనో పిలిచేవాడని జ్ఞాపకం...(మూర్తి కోపంగా ఆయన వంక చూస్తాడు...అజీమీ పట్టిండుకో కుండా, ఏవో చెప్పవోయి, జేబులో కాగితం తీస్తాడు) అర! ఏమిటది బట్లర్... ప్రత్యక్షం...ఓ! (జానకివైపు తిరిగి) ఇది నా పిచ్చి అనండి, వుత్సాహం అనండి— ఏదైనా—ఈహాల్లో ఎక్కడ చూసినా, జేబులోమీద, నేలమీద, కుర్చీల్లో, అన్ని చోట్లా గంటలున్నయ్యే. ఇటువంటి సాయం కాలాలు మా పనిమనుషులందరూ నా పిలు పందే దూరంలో నే ఉంటారు.

జానకి : అంటే, మేం కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండా లన్న హెచ్చరికన్నమాట!

వేదాం : నిజమే! ఆ విషయం మీకు చెప్పడమే మంచిదనుకున్నాను... మూర్తిగారు చాలా కోపంతోకూడా వున్నారు. మా తోటమాలి వాడి యిద్దరితమ్ములూ, బట్లర్—అందరూ మంచి వస్తాడట. (మూర్తివైపు తిరిగి) ఈ సంగతి తెలిసివుంటే ఎందుకైనా మంచిది.

జానకి : (లేచి) చూడండి వేదాంతంగారూ! నేను తమాషాగా చెప్పడంలేదు. నా విషయం నాకు బాగా తెలుసు...మిమ్మల్ని పెద్దమనుషులుగా అడుగుతున్నాను. ఆ తలుపు తీయించండి.

వేదాం : అది అసంభవం అనుకుంటాను, జానకిదేవీ! [జానకి మెడలు కుదించుకొని కూర్చుంటుంది]

మూర్తి : అంటే, మేం ఈయింట్లో జబర్దస్తీగా ఖైదు చేయబడ్డామన్నమాట!

వేదాం : ఆ విషయాన్ని గురించి అంత రాద్ధాంతం ఎందుకు మూర్తిగారు! ఒక స్నేహితుడి ఆహ్వానంమీద, హైదరాబాదు వెళ్లటం కొన్నాళ్లు వాయిదా వేశామని ఎందుకనుకో కూడదు?

మూర్తి : నేను జబర్దస్తీ అనే అంటాను.

వేదాం : అనండి. దానికేం? స్వతంత్ర భారతదేశంలో వాక్స్వాతంత్ర్యం సంపూర్ణంగా ఉంది. మీరన్నమాట నే నేందుకు కాదనాలి? నేనూ జబర్దస్తీ అనే అంటాను.

మూర్తి : అంటే మేం ఇక్కడ బందీ చెయ్యబడ్డామన్నమాట!

వేదాం : 'ఈయింటి ఆవరణలోపల' అనండి...యీ ఆవరణ లోపల మీ యిష్టంవచ్చినట్లు వుండ వచ్చు.

మూర్తి : ఒకవేళ రేపుపొద్దున్నే మా...మా ఆ...వీధి లోకి వెళ్ళాలని బయలుదేరితే, మీజవానులు ఆవిడమీద బలవంతాన చెయ్యివేసి ఆపుతారన్నమాట!

వేదాం : మూర్తిగారు! మీ...మీ ఆవిడ అంత పొద్దునే వీధిలోకి వెళ్ళాలని ఎందుకనుకుంటారు, చెప్పండి? ఇంత చలికాలం ఉదయాన్నే వీధిలో యేం పని ఉంటుంది, చెప్పండి?

మూర్తి : ఒకవేళ ఆవిడ దగ్గర్లోవున్న పోలీసుస్టేషనుకు వెళ్ళాలనుకోండి—

వేదాం : (జానకితో) ఏం? వెడతారా?

జానకి : (చిరునవ్వుతో) వెళ్ళొచ్చా?

వేదాం : ఓ! మూర్తిగారి బుజాలు, ఎక్కి నిలబడితే, మీరా గోడ లేలిగ్గా దాటవచ్చు. (మూర్తికి కోపం వచ్చిందని తెలుసుకొని) జవానైవరో గేటు తాళం చెవులు కూడా పారవేశారని లోకనాగం చెప్పాడు...జాగ్రత్త లేని వెధవలు—

మూర్తి : (లేవబోతాడు)

వేదాం : మీరు కొంచెంసేపు ప్రశాంతంగా కూర్చోండి.

మూర్తి : కూర్చోడానికి కూడా మీ అధికారం ఏమిటి? నేను మళ్ళీ చెబుతున్నాను. ఇది అమానుషం—

జానకి : నిజమే! కాని ఆ మాటే ఎప్పుడూ చెబుతూ కూర్చోలేంకదా! ఎట్లాగో మనం యిక్కడికి వచ్చాం. వెళ్ళగలిగేవరకూ యిక్కడే

వుండాల్లి. కాని నాకింకా ఆశ్చర్యంగా వుంది: వేదాంతం గారు మనముంటే ఎందుకింత ఆపేక్ష చూపిస్తున్నారా అని!

మూర్తి : ఎట్లాగయితే నేం? నన్ను ఈసారికి ఆపగలిగారు. కాని ఎప్పుడూ యిలానే ఆపగలరనుకోకండి నాకు జరిగిన ఈ అవమానానికి ఇంతకు ఇంతా నేను ఏవోవిధంగా తీర్పుకోగలను.

వేదాం : (నిర్లక్ష్యంగా) దానికేమండీ? తప్పకుండా! మీరు నాపేర వరంగల్కు రానే ప్రతిభుత్తరం నాకు తప్పకుండా అందుతుంది. మీరు చేసుకో నే ప్రయత్నాలు మీరు నిరభ్యంతరంగా చేసుకోవచ్చు.

మూర్తి : నాకు...ఆ...నా భార్యకూ, నాకూ జరిగిన యీ అవమానం—

వేదాం : (త్వరగా) కాదు, కాదు...మీ భార్యకాదు.

మూర్తి : (కోపమూ వచ్చింది, నిశ్చేష్టడూ అయినాడు) ఏమిటి!

వేదాం : అవును. నేను చెప్పింది పొరపాటు కాదు. (జానకినో) మీరూ, ఆమెనా కలిసి పారిపోతున్నారు. అవునా?

మూర్తి : (ముందుకు వచ్చి) మానంకి—

జానకి : (వారిస్తూ) ఇంకా రాద్ధాంతం ఎందుకు రాం? మనం చేస్తున్న పనికి మనం సిగ్గుపడడం లేదు, కదా!...నిజమే వేదాంతంగానూ! మేం యిద్దరం పారిపోతున్నాం.

వేదాం : నిజమే! ఎందుకు పారిపోకూడదు? ఈ పనికి మీరు సిగ్గుపడ్డం లేదుకదా మూర్తిగారూ?

మూర్తి : ఇట్లా నా స్వంతివిషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకోవడం—

వేదాం : మీరు చెప్పిందంతా నిజమే! కాని అదంతా యిదివరకే చెప్పారుకదా! నేను జోక్యం కలిగించుకున్నాను— అదీ అర్థం లేనిదీ, అమానుషమైనదీ—నిజమే! కాని నేనిలా జోక్యం కలిగించుకోవడం మీరిద్దరూ సుఖంగా వుండాలనే!

మూర్తి : నా సుఖం నేను చూచుకోగలను.

వేదాం : (జానకిని చూపుతూ) మరి ఈమెకి?

మూర్తి : నామీద ఆమెకు నమ్మకముంది.

జానకి : నేనేమీ చిన్నకిల్లను కాదు...ఈ ఆపవాదు, నేను పోగొట్టుకొనే మంచికేదు, ఆ అమ్మాయి తిస్తి—నే నివస్తి ఆలోచించలేదనుకున్నారా?

వేదాం : మీ రాలోచించని విషయం ఒకటి వుంది జానకిదేవి!

జానకి : మీరు పూర్వకాలం మనుషులు. నాకు నీతినిచరించి చెప్పబోతున్నారు.

వేదాం : (ఆశ్చర్యంతో) లేదీ!

జానకి : (విలిపించుకోకుండా) ఈ ఇంట్లో ఒంటరిగా, ప్రపంచాన్నించి మిమ్మల్ని వేరుచేసే నాలుగు గోడలపర్య వుంటున్నారు మీరు...పెళ్ళిచేసుకున్నవాళ్ళు జీవితాంతం సుఖపడతారని పాతపురాణాలు చెప్పేవంటలు నమ్ముతున్నారు మీరు.

వేదాం : నా వుద్దేశ్యం అదికాదు.

జానకి : లేకపోతే, సుఖంగా వున్న దింపతులను విడదీసే నీచురాలినంటారు నేను.

మూర్తి : సుఖం! అది ఒకమరికిగుంట...నేను జీవితంలో నిజంగా హాయిగా వున్నది యిప్పుడే!

వేదాం : జీవితంలో నిజంగా హాయిగా వున్నది యిప్పుడేనా?...కమలను పెళ్ళిచేసుకో బోయే నాకుకూడా యీ మాటే చెప్పారేమో?

మూర్తి : (నీరసించిపోతాడు) ఆ!

వేదాం : కూర్చోండి.

[ఒకసారి వేదాంతం వంక తీక్షణంగా చూచి, తుర్పీలో కూలబడతాడు మూర్తి]

వేదాం : మిమ్మల్ని రెండు ప్రశ్నలనుగవచ్చా?

జానకి : ఏమిటి?

వేదాం : ఆయన కమలకు ఏడాకు లిస్తారా?

మూర్తి : మాకా ప్రసక్తే అక్కలేదు.

వేదాం : మీకా ప్రసక్తే అక్కరలేకుండా జానకి దేవిని వివాహం చేసుకుంటారా?

మూర్తి : మరో అవమానం!...ఇహ—

వేదాం : తుమించండి. నాకు కావలసింది సమాధానం.

జానకి : ఆరున నన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటారు.

వేదాం : అప్పుడు, పాతపురాణాలు చెప్పినట్లుగా, పెళ్ళిచేసుకొన్నవాళ్ళ జీవితాంతం సుఖంగా వుంటారా? (జానకి మాట్లాడను.)

మూర్తి : అలా? సుఖంకోసం నా సర్వస్వం—

వేదాం : కావచ్చు! అంతిమాత్రాన—(జానకితో) నేను పాతకాలం ముగిసింది. నాకు ప్రపంచం అంటే యేమిటో తెలియదు. మీరు ఈ కాలంవాళ్ళు...మీకు శాస్త్రాలన్నీ పుక్కిటి పురాణాలు...కాని ఈ పెళ్ళితరువాత జీవితాంతం సుఖంగా వుంటారా?

మూర్తి : మీ రంటున్న జీవితం నా కర్థం కావడం లేదు.

వేదాం : జానకిజీవికి తెలిసింది.

జానకి : (మెల్లగా) ఆ కష్టాలు నేను పడతాను, వేదాంతం గారూ!

వేదాం : కాని చాలా కష్టాలు పడాలి...నామాట నమ్మండి. నేను ప్రపంచానికి మీరనుకున్నంత దూరంలో లేను. అలాగే వుండి వుంటే, మీ సంగతి తెలుసుకోగలిగేవాడి నా?...నేను ప్రపంచాన్ని ఎరుగుదును... ఈ పెళ్ళిళ్ళలో వున్న కష్టాలు ఎరుగుదును. అసలు వివాహం ఒక వ్యాపారం లాంటిది. (నూటిగా) కాని మీరు చేస్తున్నదేమిటి? జీవితంలో ఆదివరకే ఒకపారి ఈ వ్యాపారంలో చిత్తుగా ఓడిపోయిన మనిషిని పెళ్ళి చేసుకుంటున్నారు.....సుఖాన్ని కొనుక్కొందా మనుకుంటున్నారు.....(మూర్తి తో) తీసుకుంటే...నువ్వీ జానకివైపు తిరిగి) మీరు పెళ్ళి చేసుకోవడానికి ఆయనలో ఘనత ఏమిటి? వివాహ జీవితంలో కొంత అనుభవం సంపాదించా రన్నదేగా? ...అదికూడా సుఖవంత మయినది కాదని ఆయనే చెప్పారు.

మూర్తి : (వ్యంగ్యంగా) బాగా చెప్పారు.

వేదాం : అదీనిజం కాదా?

మూర్తి : కావచ్చు...నిజం చెబుతున్నాను—సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పదలుచుకోలేదు.

వేదాం : చెప్పండి, చెప్పండి.. మనం జీవితాంతం పెద్దమనుష్యులంగా చెలామణీ అవుదామనుకున్నా, మనం బ్రతికేస్తే కొద్దిరోజులు!

మూర్తి : సరే! నేను చెబుతున్నాను. భగవంతుడు కూడా మా జీవితాన్ని సుఖవంతం చెయ్యలేడు. ఆ...భగవంతుడు కూడా!

వేదాం : కాని మీరు ఆవిణ్ణి పెళ్ళి చేసుకున్నారు కదా!

మూర్తి : నిజమే! ఆ...నిజమే - నిజమే! - తరువాత?

వేదాం : (నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుంటూ) నాకు ధనం వుంది. డబ్బున్న మనుషులు మంచివాళ్ళు కావడం చాలా అరుదు. కాని నా డబ్బు నాకే కాక, నాతోటి వాళ్ళకుకూడా వుపయోగపడి, వాళ్ళ సుఖానికి వుపయోగపడితే నాకానందం! అందువల్ల సాధ్యమయినంత వరకు సంఘంలో సుఖంలేని వివాహాలను ఆపుచేద్దామని నా ప్రయత్నం. సరదాకోసం చేస్తున్నా. డబ్బు మనిషికిచ్చే విలువను, శక్తిని చూస్తే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది.

మూర్తి : అందులో ఆశ్చర్యం ఏముంది?

వేదాం : చాలా వుంది. ఆ సంగతైనా అందరూ గ్రహించారా? గుర్తించి వుంటే ప్రతివాళ్ళూ ఒకేవిధంగా డబ్బును తగలెయ్యరు...సరే! ఈ డబ్బు యిచ్చిన శక్తితో యిక్కడకు వచ్చిన అనేక జంటలకు—బాగా ప్రేమించుకుంటున్నాం అనుకునే వాళ్ళకు—అనేక విషమ పరిస్థితులను కలిగించి ప్రేమించుకోమన్నాను. ఆ పరీక్షలకు నిలబడితేనే ప్రేమ, పెళ్ళి...అటువంటి వాళ్ళు చాలామంది ఎవరి దారిన వాళ్ళు పోయేవాళ్ళు...కొందరు పెళ్ళి చేసుకొని చాలా హాయిగా వున్నారు.... ఆలోచించకుండా పెళ్ళిళ్ళకు దిగడం నా కిష్టం లేదు. అందువల్ల, మీవంటివారు ఈ రోడ్డుమీదుగా పోతూవుంటే, వాళ్ళను ఆపి, “పాత పాతపురాణాలు చెప్పినట్లు, మీరు జీవితాంతం సుఖంగా వుంటారా?” అని ప్రశ్నిస్తాను.

మూర్తి : మీ వృద్ధాప్యం గొప్పవే...కాని మీరిలా చెప్పకుండా, చెయ్యకుండా జోక్యం కలి

గిండుకోవడం ఏమీ బాగాలేదు. మీకు జబ్బు యిచ్చిన శక్తిని అధికారాన్ని గుర్తిస్తే యోగం చేస్తున్నారన్నమాట!

వేదాం : అధికారమా! దీనిలో అధికారం యేమీలేదు. ఇక జబ్బుకున్న శక్తి అంటారా! ఇప్పుడు మీ కోక పదిలక్షల రూపాయ లిచ్చి ఈ రాత్రికి రాత్రి మీ ఆవివదగ్గరకు తిరిగి వెళ్ళమంటే, (జానకిని చూపుతూ) ఈవివకు యిహ జీవితంలో కనిపించకుండా వుండగలదు.

మూర్తి : ఈ అసహ్యమైన విషయాలే తెలుతారా, ఈ రాత్రి అంతా?

వేదాం : అసహ్యమా? (నవ్వి) ఒక్కొక్కప్పుడు నిజం, అసహ్యంగానే వుంటుంది మరి! ఈ అసహ్యమయిన విషయాన్ని గురించే ఈ రాత్రిం తా ఆలోచించండి.. పదిలక్షలు! [ఒకక్షణం ఈ ఎరలో పడ్డట్లుగా కనిపిస్తాడు మూర్తి.]

జానకి : (తిరస్కారంగా) నేను ప్రేమించిన ఆతను, నా ఎదుటనే మరొకరి దయాభిక్షను యాచించేటట్లు చేయటంకూడా మీ ఆదరణలో ఒకభాగం కాబోలు!

వేదాం : (నవ్వుతూ) అబ్బే! నా ఆదరణ అటువంటిదే అయితే, యిక నాకు తెలిసికంతలో పెళ్లిళ్లే వుండేవి కావు. సరే! నే నీప్పుకు చెప్పిన మాటల్ని ఉపసంహరించుకుంటున్నాను... కాని మీరు నన్ను అపార్థం చేసుకున్నారు. మిమ్మల్ని నేను జబర్దస్తీగా విడదీయ దల్చుకోలేదు. అందుకు నాకు అధికారంకూడా లేదు.

మూర్తి : ఇంతలో ఎంత విషయం!

వేదాం : (మూర్తివైపుకు తిరిగి) థాంక్స్.

జానకి : (నవ్వుతూ) రాం! నువ్వు అనూయపడడానికి మరోమనిషి వున్నాడు. జాగ్రత్తి... (వేదాంతంతో) ఏమంటారు?

వేదాం : వెరీసడ్... యు ఆర్ స్పార్డ్... (గంభీరంగా) నేను చెప్పాను కదా, మీరు ప్రాదరాబాదు వెళ్ళడానికి వాళ్ళేమీ అభ్యం

తరంలేదు. కాని కొన్నాళ్ళిక్కడే వుండి మీ జీవితం ఎలా సాగుతుందో చూసుకోకూడదా?

మూర్తి : మా సంగతి మాకు తెలుసు.

వేదాం : కావచ్చు... మీ రిద్దరూ హృదయపూర్వకంగా ప్రేమించుకొని వుంటే— అటువంటి అమరమైన ప్రేమకు శత్రులు పూర్వవాకురేపిస్తారు. అప్పుడు నాకంటే ఎక్కువ సంతోషించేవాళ్ళుండరు. 'మీ రిద్దరూ కలిసి హాయిగా జీవించడానికి పిలువేడు. మూర్తి గారు కమలదగ్గరకే పెళ్ళిపోవాలని నేను చెప్పడంలేదు. సుఖంలేని వివాహ జీవితాన్ని అనుభవించినవాణ్ణి నేను. అది తెలిసివుండే— నా దగ్గర జబ్బూ, అధికారమూ వుండి కూడా... సుఖంలేని పెళ్లిళ్లు జరగడం నాకు బాగా వుంటుంది. (కొంచెం దగ్గరగా వచ్చి) కాని జానకిదేవీ! భర్తగా అప్పుడే ఒకసారి అసమర్థుణ్ణిపించుకున్న వారిని పెళ్ళిచేసుకో బోయేయందు ఎంతో దూరం ఆలోచించాలి.

జానకి : అబ్బే! అట్లా అనడం బాగాలేదండీ!

వేదాం : బాగాలేదు, నిజమే! కాని నిజం అజేకదా! ఏమంటారు మూర్తిగారూ?

మూర్తి : నేను యిదివరకే చెప్పాను, కమలకు వ్యతిరేకంగా నే నేమీ చెప్పదలచుకోలేదని.

వేదాం : ఆ సంగతి యిందాకటినుంచీ చెబుతూనే వున్నారకదా! కాని జరిగిన విషయాల్లో అంతా కమలదే తప్పని నచ్చచెప్పడానికి మాత్రం ప్రయత్నించకండి.

మూర్తి : (అనుమానంతో) అయితే—

వేదాం : సంవత్సరం తరువాత తప్పంతా జానకిదేవీదే అనవచ్చు.

మూర్తి : 'సంవత్సరం తరువాత' తీవ్రతలో మీ వుద్దేశ్యం?

వేదాం : క్షమించండి..... నా వుద్దేశ్యం 'తరువాత సంవత్సరం' అని.

[మూర్తి మొహం ముడుచుకుంటాడు]

జానకి : (ఆవలిస్తూ) నే నీక పడుకోవాలి. మమ్మల్నిలా ఎంతకాలం వుంచుతారు?

వేదాం : ఒక వారం రోజు లండన్‌గలరా? హాయిగా, కలిసి జీవితాన్ని గడపడానికి మీ కింకా చాలా రోజులున్నయ్ ముందు.

జానకి : మా నాన్నగారికి నే నొక వుత్తరం రాసి వచ్చాను. (విజయగర్వంతో) అది మీ ఎత్తులకు ఆటకట్టు కాదుకదా?

వేదాం : ఎంతమాత్రం కాదు. ఆ వుత్తరం మీ నాన్నగారి కందడంబో కొంచెం భారపాటు జరిగింది. మీరు మీ స్నేహితురాలితో కొన్నాళ్లు గడపడానికి వాల్తేరు వెళ్ళారని మీ నాన్నగారు నుకుంటున్నారు... డబ్బుకున్న శక్తి! (మూర్తితో) ఏమంటారు? (మూర్తి ఏమనగలడు?)

జానకి : మీరు అనుసరించేవిధానాలకు నేను మిమ్మల్ని హృదయపూర్వకంగా అభివందిస్తున్నాను. సరే! నేను పడుకుంటాను.

వేదాం : లోకనాథం! అమ్మగారు పడుకుంటారట!

బట్లర్ : చిత్తంసార్...రండుమాత్రా (ఇద్దరూవెళ్తారు)

మూర్తి : (వ్యంగ్యంగా) మీ గొప్పతనానికి నేనూ మిమ్మల్ని అభివందిస్తున్నాను.

వేదాం : ఎప్పటికైనా నిజం ఒప్పుకోక తప్పకుండా మూర్తిగారూ?...మీరుకూడా మీవాళ్లకు ఉత్తరం రాశారా?

మూర్తి : మీకు తెలిసేఉండాలే! మీ గూఢచారులు ఎక్కడ పడితే అక్కడే ఉన్నారుగా! రాముడు జానకీవాళ్ళ పనిమనిషి—యింకా ఎందరో?

వేదాం : డబ్బు, మూర్తిగారూ, డబ్బు! మీకు పది లక్షలు అసహ్యం కలిగించడం విచారించవలసిన విషయం. ఆ డబ్బుతో నన్ను శిపించడానికి భగవంతుడికికూడా లండన్ యివ్వవచ్చు...సరే! ఒకవారం ఇక్కడ వుండడం మీకు కష్టం కాదనుకుంటాను...ఆ! చాలా

కష్టపడ్డారు; కాఫీకాని, పాలుకాని కావాలా?

మూర్తి : నేను వెళ్ళేవరకూ మీయింట్లో పచ్చి మంచి నీళ్ళుకూడా తాగను.

[బట్లర్ రెండు కప్పులతో (సింక్ తెస్తాడు)]

వేదాం : ఇంకేం! తీసుకోండి.

మూర్తి : మీయింట్లో ప్రతీవస్తువుమదిరిగానే, యిదీ మీ దౌర్జన్యంవల్ల నే తీసుకుంటాను.

వేదాం : సరే! మీభాష నాకర్థమయింది.

మూర్తి : మీ ప్రవర్తన నీతికి విరుద్ధం—

వేదాం : (నవ్వుతూ) ఆ సోఫాలో కూర్చుని ఉపన్యాసాలివ్వకండి—

మూర్తి : ఇది రాక్షసం అని బల్లగుడ్డిచెబుతాను. (అని బల్లగుడ్డిబోతాడు)

వేదాం : (వారిస్తూ) ఆ...ఆ...డబ్బు తగులుతుంది.

(మూర్తి వేదాంతంవంక తీక్షణంగా ఒకసారి చూచి (సింక్ గడగడ తాగేస్తాడు))

వేదాం : సిగరెట్ కావాలా?

మూర్తి : నేను వెంటనే నిద్రపోతాను.

వేదాం : అన్నట్టు, పారిపోతున్న మరో జంట ఇక్కడేవుంది. వాళ్లు బహుశః యివాళ్ళో, రేపో వెడతారు. వాళ్లను చూస్తారా?

మూర్తి : మీరు యింతకుముందు చేసిన పాపాలను గురించి వినడానికి నాకు యిష్టమూ లేదు, ఓపికలేదు.

వేదాం : సరే! రేపు వుదయం పెందలాడే కాఫీకి ఈ రూములోకి రండి.

మూర్తి : అదీ మీ దౌర్జన్యంవల్ల నే—

వేదాం : ఎలాగైతే నేం, రావడం కావలసింది...గుడ్ నైట్! (బట్లర్ వస్తాడు) లోకనాథం! అమ్మగారు పడుకుంటారట!

బట్లర్ : రండిసార్! [మూర్తి వేదాంతంవంక చూచి భయంగా బట్లర్ తో వెళ్లిపోతాడు. వేదాంతంగా ఆ వంకకేమాసి, నవ్వి, యేదో ఆలోచిస్తావుంటాడు.] తెర.

స కే ష ం

కన్నడాంధ్రములు

శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తి

సాహిత్య సమద్రము అపారమూ అనంతమైనది. బ్రహ్మసృష్టిలోని రసార్థవములకన్న కవి బ్రహ్మ సృష్టిలోని రసార్థవములు అనంతములూ అపారములూ. బ్రహ్మసృష్టిలోని ఆర్థవములు యుగముల మార్పులచే స్థలాంతర నామాంతరములు పొందినవి. కాని కవిబ్రహ్మ సృష్టిలోని రసార్థవములు చిరంజీవములు, అమృతములు, నిత్యచూతనములు. బ్రహ్మసృష్టిలోని ఆర్థవములకు కొలంబులు జనించి అంతు కనుగొన్నారు. కాని కవిరసార్థవముల కడ, కడలేనిదిని అందరూ అంగీకరించి అసాగ్యులు చూడకున్నారు.

బ్రహ్మసృష్టిలోని మానవులు రెండు విధములు. ధనార్థులూ, విద్యాార్థులూ అని. ధనార్థుల చెంత విద్య, విద్యాార్థుల చెంత ధనమూ ఉండడం చాలవరకు ఆరుదు. ఇతని కన్న సనాతనుడైన కవిబ్రహ్మ యీ యిరువురికీ సాహిత్య సామ్రాజ్యంలో సామరస్యమును సాధించినాడు. 'విత్', అను ధాతు వాధారంగా జ్ఞానం, విత్తం అని సాధించినాడు. కవిబ్రహ్మ సహాయంతోనే విధాత తన పని సాగించగలిగినాడని 'ధాతా యథా పూర్వ మకల్పయత్', వంటి ఋగ్వేదములు కనపడుచున్నవి. కావున లక్ష్యం పుట్టనిది లక్షణము పుట్టుట అసంభవము.

బ్రహ్మసృష్టికి అంతమున్నది కాని కవిసృష్టి చిరంజీవము. వాల్మీకి యీనాడు మనకు లేడు కాని అతని రామాయణ మున్నదీనాటికీ. షేదవ్యాసుడు మనకు యీనాడు కానిరాడు. కాని అతని భారత సంహిత నేటికీ నిలచినది. కాళిదాసకవి కాలగర్భంలో కలసినాడు. కాని అతని శకుంతల కళకళలాడుతూ నూతన యావనంసో మనఃశృంగుండు కనిపించుచున్నది. షేక్స్పియర్ కీర్తి శేషుడైనాడు కాని అతని రోమ్యో జూలియసులు మనముం దీనాటికీ విహరించుచున్నారు. బ్రహ్మసృష్టిలోని రామకృష్ణావతార పురుషులను యీనాడు మానవజాలము కాని కవిబ్రహ్మ

సృష్టించిన రామకృష్ణులు, వారి విలాసక్రీడలు మనకు నేటికీ కావ్యసర్వములలో కనబడచున్నవి కదా?

సాహిత్య జగత్తు ఉత్తమాశ్రయం పడవైనది. సాహిత్యం అనగా (సహితయో భావః సాహిత్యం, లేక సహితం రససంయుక్తం తేజోవ సాహిత్యం) రసము నకు హిత మైన దిక్కలేక రససంయుక్తమైనది సాహిత్యము లేదా (హితేన నిరతిశయ ప్రేమాస్పదేన రసేన సహితం తేజోవ సాహిత్యం) అంటే నిరతిశయ ప్రేమాస్పదమైన రసముతో కూడినది సాహిత్యం అని అభిప్రాయ ముగుచున్నది. ఈ సాహితీజగత్తుకు ఆధార భూతమైన రసమునే బ్రహ్మ ఆకృతిగా దాల్చినట్లు 'రసోవైసః' అను ఋక్కులు చాటుచున్నవి. రసమే పరబ్రహ్మ. "మమాత్మా సర్వభూతాత్మా", కాబట్టి సర్వభూతాత్మకమే పరబ్రహ్మ స్వరూపము. యీ ప్రపంచము సర్వభూతమయమైనది. కావున రసమయమైన లేక బ్రహ్మమయమైన ప్రపంచ హితమూ ప్రపంచ సహితమూ అయినదే సాహిత్యం. బ్రహ్మ సృష్టిలోని యెడుదుడుకులు సవరించుతూ నితిపథగా ములూ, బ్రహ్మానందబింబులుగా ప్రాణికోటిని సజ్జించునది సాహిత్యజగత్తు. దానికి సప్త కవి. అందువలన కావ్యసృష్టియొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము విశ్వశ్రేయము.

కాలమునకు అమరణ్యంగా, సంఘమునకు హితంగా వుంటూ సందేశాత్మకమూ, సంశ్లేయాత్మకమూ అయిన రచనలను కవి సృష్టిస్తాడు. కాబట్టి కవి సృష్టిలో భాషావైషమ్యములకు తావులేదు. సమకాలి కములూ, తత్ప్రాచీనములూ అయిన సోదర భాషలలోని వైశేషిక రామణీయకపదములను కవి అపర్యాయంగా స్వీకరిస్తాడేకాని తృణీకరింపడు.

ఏ ఖండమున వున్నా, ఏ దేశమున వున్నా, ఏ భాషారాష్ట్రమున వసించినా, కళావేత్తి లందరినీ ఒకే శాఖ. కవులు ఏలోకమున వున్నా వారి ఆలోకనము దివ్యలోకనమే! వారు ఏభాష మాట్లాడినా యే

వృత్తంలో కవితాసృత్యం చేయించినా కవులందరిది ఒకేగోత్రం—ఒకేజాతి. అయితే వారి సాహిత్య సంపదార్థనలో కొందరు కవులు కుచేరులు కావచ్చు. మరికొందరు కుచేరులు కావచ్చు, కొందరనేక కావ్య రాసులు పోయవచ్చు మరికొందరు మితంగా వాడుకొనుచుండవచ్చు, కొందరు శృంగార రసాశ్రయులు కావచ్చు, కొందరు కరుణా రాధకులు కావచ్చు. కొందరి శిల్పం నిగూఢం కావచ్చు మరి కొందరిది ఆబాల గోపాలగ్రాహ్యమానం కావచ్చు వృత్తినివర్తనలో తారతమ్యము లుండవచ్చుకాని కవులందరిది ఒకే వృత్తి, ఒకేగోత్రం ఒకే సాహితీప్రపంచం.

కోకిల పంచమస్వరాలాపన చేయుటకు యిదే భాషాప్రాంత మని పక్కచూపులు చూడదు వసంతా గమనమే దానికి కావలసినది. కవికోకిలకూడ రసికావతంసాగమనమే కాంక్షించును. శరత్తుకు దేశభేదం లేదు. శారదకూ అభేద ప్రతిపత్తియే. కాబట్టి తమ భాషకు మించినభాష లోకంలో లేదు అనుకొనడం విజ్ఞుల విలక్షణ లక్షణంకాదు. 'స్వస్థాన వేషభాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధియః లోకే బహుమన్యంతే', అనవచ్చు. కావచ్చును. కాని స్వేతరభాషాదూషణ మాత్రం పనికిరాదు. పరిగ్రాహ్యములు ఏ భాషలోనివైనా స్వీకరించుటలో దోషంలేదు. ఉచితానుచిత పరిశీలనమాత్రమే అవసరము.

మన దక్షిణదేశమందలి భాషలలోని మహాకవులు "ఉదారచరితానాం తు వసుదైవకుటుంబకం" అని తోడి భాషలలోని స్వారస్య శబ్దములనూ, పోకడలనూ అనుకరించినారు. గ్రహించినారు. తమ కావ్యములలోకి సమకాలిక సజీవములైన తోడిభాషామండల ఒకదానిపై యింకొకదానికి మనకు తెలియకుండాగ నేపడుట సహజము. ప్రాచీన మహాకావ్యముల పారజూచినయడల యిందుకు నిదర్శనములు కనబడగలవు.

దక్షిణదేశమందలి తమిళ, కన్నడ, తెలుగులు ఒక తల్లిబిడ్డలు. ఈ ముగ్గురూ అక్కా చెల్లెళ్లు. తెలుగు కన్నడములకు స్థంభ్రుతాభిమాన సంపర్కములు యొక్క వగుటచేత యివి తమిళముకంటే మూలమగు దేశికి చలదూరముగా పోయినట్లు కనబడును. మూల భాషలోని పోలికలు తెలుగు కన్నడముకన్న విశేషంగా మారిపోయినవి. అసగా సంస్కృత మెంత అకరణీయమో ప్రభావత్రుప్తమూ అయినా తమిళ

శారదను మూలమగు దేశినుండి దూరము చేయజాలక పోయినది. మూలమగు దేశికి అంగుకొనరాని దూరమేగినది తెనుగుశారద; కన్నడశారద మధ్యస్థంగా వుండినది. అసగా తమిళశారద పుట్టింటి మరుత వనలించుకొనలేక పోయినది. కన్నడశారద పుట్టింటికి మెట్టినింటికి అనుకూలంగా మెలిగి అందరి ఆదరమార్జించింది. తెనుగుశారద సంస్కృతంతో పెనవైచుకొని వాగ్ధములబోలిన పార్వతీపరమేశ్వరశ్యామల పొందినది. తన సంసారపు అభివృద్ధికి జీవిత మర్పించినది తన స్వజాతీయపు అలవాట్లను, నిరిసంపదలను నైతం తను మెట్టినింటివారి ఆచారములకై త్యాగం చేసినది. సంస్కృతపు వృత్తి (వృత్తము) చేపట్టినది. తమిళశారద:

“అత్తవారింట సకల భాగ్యంబులున్న
మగనిమీడట తనకెంత మక్కువున్న
ఆడపుట్టువు పుట్టింటి కాసపడును.”

అని అనిపించి తన పుట్టినింటి దేశికభావైద్యగ్యములకు ఆసపడి నిలచినది కాని తెనుగుశారద మాత్రము —

“ఎట్టి సాధులగును పుట్టిన యిండ్లను
పెద్దకాల మునిక్కితద్ద తిగదు
పతులకడన యునికి సతులకు ధర్మపు
సతుల కేమగడయు పతులమానె!”

అన్న భారతసీతి నిబద్ధయై పుట్టినిల్లగు దేశికభావైద్యగ్యములనూ సంప్రదాయములనూ వడినించుకొని వెళ్లి మెట్టిన యిల్లగు సంస్కృతమున గుబాళింప చేసినది.

అయితే సాహిత్య జగత్తులో లాక్షణికులు పుట్టి సాహిత్యంపై అతి పెత్తనం చేయసాగినారు. వీటో బలమును వుపయోగించ నిలచినారు. ఈ వీరి పెత్తనం పలుకుబడి పొందుట ఆరంభం కాగానే స్వయంచదు అయి కవిత్వ వారి క్రమశిక్షణకు కట్టుబడినది. వీరి నియమాలలో కల్ల దుర్భరమైనది 'చార్యం' అనేది అమితంగా చెలామణి అయినది. ఒక భాషనుకాని, కవిని కాని అనుసరించిలే దానిని దొంగతనముక్రింద చేర్చినారు లాక్షణికులు. అతి భక్తుడైన ఒక కవి 'కవినీ దొంగనూ,' ఒకే విధంగా జమకట్టి యిద్దరి వృత్తి ఒకేచార్యమని క్లేషించినాడు. అయితే వెనుకటిమహా

కన్నడాంధ్రములు

నీయుల వుత్తమాదర్శములైన మార్గములను యెవడైనా పురోగమించ దలచినయడల అది మార్గచార్యమా? శ్రీకృష్ణునివలె వేణువూ, వాణివలె వీణా సారించుటకు యత్నించినయడల అది అనుకరణాన్యూనత్వమా? కాను. కళావైదిగ్యమునకు మంచిని దేని నుండి పరిగ్రహించిన నేమి? ఈనాటి నాగరికుల నాయుకా నాయకులుగా ఒక యితీవృత్తమును కావ్యమున వలె నన్న యానాడు వెనుకటి కందుకములు లేని నాటి సనాతన నాయకులుగా సృష్టించవలెనా? పాత్రాచిత్యము, కాలాచిత్యములను గమనింపవలదా? సంస్కృతభాష శైలియు ఉపయుక్తమైన వానిని యితర భాషలనుండి స్వేచ్ఛగా స్వీకరించినది. మన ఆడువారి పైటశబ్దము పతాకమునకి దిగుమతి అయినది కాదా? మేచ్చ శబ్దమును సంస్కృతీకరించి సంస్కృతశబ్దానురూపములగు పుష్కలత్తులను కల్పించి వాని అర్థము యెట్లు సాధింపయత్నింప బడినదో కుమారి లభింతు తన తంత్ర వార్తకమున ద్రావిడభాషా శబ్దములను పురాహరణముగా గ్రహించి వివరించినాడు...

“ద్రావిడాదిభాషానుం యేతావత్ వ్యంజనాంత భాషాపదేషు స్వరాంత విభక్తి స్త్రీ ప్రత్యయాది కల్పనాభిః స్వభాషానురూపా నర్థాన్ ప్రతిపాద్య మానాస్పృశ్యంతే. “చోర్,” ఇత్యుక్తే చోరపదవాచ్యం కల్పయంతి. పన్థానం ‘అతర్’ ఇత్యుక్తే ‘అతర్’ యితి కల్పయిత్వాహుః. సత్యం దుస్తరత్వాత్ అతర; ఏవ పన్థాయితీ. తథా ‘పాప్’ శబ్దం పకారాంతం, సర్వవచనం అకారాంతం కల్పయిత్వా పాప ఏవా సావితీ వదంతి... తద్యథా ద్రావిడాదిభాషా ఈదృశీ స్వచ్ఛంద కల్పనా తదా పారశీక యవన బర్బర రామకాదిభాషాసుకిం వికల్ప్యం కింవిప్రతిపత్స్యిం తయితి నవిద్యుః” అని కుమారిలభింతు ప్రశ్నించినాడు.

అందుకే ఆంధ్ర కన్నడ ప్రాచీన మహాకవులు ఉదాత్త విషయములూ, భావములూ యే భాషలో వున్నా స్వీకరించి తమ కావ్య సుందరులను సింగారించుకున్నారు. తమ కావ్యములను అజరామరత్వమును సంపాదించుకున్నారు. నన్నెచోడుడు, పొల్లూరికి సోమకవి, తిక్కన, శ్రీనాథుడు, రంపడు, రన్నడు, మల్లికార్జునుడు మొదలగు కవికాభియులైన పెద్దలు ఆంధరూ రుచ్యములైన భక్త్యుములను పొరుగింటివని, చేడ, అనక తేడా లేక స్వీకరించి జీర్ణించు

కున్నారు. ఈ పురాతనలో దక్షిణదేశ భాషలలో కెల్ల కన్నడాంధ్రములు అతిసరసంగా గ్రహించి ఆదర్శమైనవి.

మన గత చరిత్రను కొంత నిర్వృతిక నిదాన దృష్టులతో చూచినయడల ఆనాటి పరిపాలకులు ప్రజలలో భాషావైవిధ్య మున్నంతమాత్రమున భాషావైరుధ్యమునకు ప్రోత్సాహమివ్వక, దాని వైరుధ్యమునే పాటించి పాలించినారు. ఆనాటి రాజ్యాంగ నిర్మాతలూ, రాజులూ కత్తులతో కుత్తల కోసికొని కత్తన్నానము చేసి పేరుల జంఁదెములు తాల్చినా, కళావేత్తల జోలికి పోలేదు. వారిని పల్లెత్తుమూలగా అనక పల్లకిల నూరేగించి గౌరవించినారు. కళాసృష్టి సుష్టుగా వృద్ధిచెందుటకు రోహదకానులైనారు. కాలివాహనులు కన్నడమును యేలినారు. “నేను తెనుగు వల్లభుండను,” అని చాటుకున్న కృష్ణనేరూపులు కొండవీడు మొదలు కలకమువరకు పాలించినాడు. అటులనే కన్నడిగులుకూడ ఒకనాడు గౌతమి గంగ నుండి కావేరిదాక పరిపాలన చేసినట్లు “కావేరియింద గోదావరి వరిగె మిద్దా వసుధాతిళ తళయ భావినె కర్నాటక జనపదన నావ నోలిందు బణ్ణిసునెను” అని చెప్పకున్నారు.

ప్రాచీన కన్నడాంధ్ర కవులు జేసే మృత్తిములలోనే రచనలు చేసినారు. నన్నయ భట్టారకునికి పూర్వము శాసనములలో సీసము, మధ్యాక్షర, తరువోజ, రగడ, ద్విపద, మొదలైన జేసే మృత్తిములలో తెనుగు రచనలుండెడివి. కన్నడకవులు నన్నయభట్టుకు పూర్వమే సంస్కృత మృత్తిములను వాడుకొనిరి. నన్నయ శైలం ఆంధ్ర మహాభారతములో చంపక శార్దూలాది సంస్కృత మృత్తిములను వాడినాడు. భారతాంధ్రీకరణమునకు తనకు నారాయణ భట్టు; పాకశాసనికి నారాయణునివలె తోడుపడి నాడని వ్రాసికొన్నాడు. నారాయణ భట్టు కన్నడాంధ్ర సంస్కృత వైకాచికాది భాషాకోవిదుడూ గ్రంథకర్తయై “కవీభివజ్రాంకుడు,” అను బిరుదు పొందినాడు. నన్నయ తన భారతంలో :

“పాఠక పాకశాసనికి భారత ఘోరరణంబునంగు నారాయణు నట్లు, వాసిగ, ధరామర వంశ విభూషణుండు నారాయణభట్టు వాఙ్మయ ధురంధరుడున్ తన కిష్టుడున్ సహాధ్యాయుడు నైన వా డభిమతస్థితి తోడయి నిర్వహింపగాక”

అని చెప్పటచేత నారాయణభట్టు వాక్కును గుంకొడదూ, నన్నయభట్టుకు యిష్టమూ, సహాధ్యాయుడు ఆయినవాడని, అట్టివాడు తోడయి నిర్వహించినాడు ఆంధ్ర భారత రచన అని తేలుచున్నది. అసగా నన్నయకు హితుడైనందున ఒంకొరుల అభిరుతులు తెలియగలవు. అందుచేత యిష్టమైనవారిలో ఒకరి నూచనలు యింకొకరు మిత్రసమ్మితముగా అంగీకరించుట సహజము. ఇష్టమైనందున ఒక్కొక్కచోట సాధికారంగా కూడ నూచించి యుండవచ్చును నారాయణభట్టు అని స్వనింనుచున్నది ఇట్టివారి తోడ్పాటుతో జగద్గీతనుకొరకే భారతి ఆంధ్రకవిణము చేసినానని :

“సారమతికొ గకంబ్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్చ
యుక్తిలో నారసి మేలునా నితగు లక్షర
రమ్యత నానరింప నానా రుచిరార్థ నూక్తి
నిధి నన్నయభట్టు తెనుగుకవిమహాభారతసం
మితారచన బంధురుడయ్యె జగద్గీతంబుగక ”

అని చెప్పకున్నాడు. జగద్గీత కార్యాచరణలో స్వాభిమాన ముమకారములకు తావుండదు నారాయణ భట్టు వివిధభావలలోని అభినివేశము నన్నయ భట్టు రచనలపై ప్రభావితమగుట అసహజముగాను, ఆంధ్ర కవికోటికి ఈ మాట ఆ గ్రహము కలిగింపవచ్చును. కన్నడాంధ్రకవు లుభియులూ ధంద సాహితీ రీతులకు సంస్కృతమును అనుకరించిరని, వాగనుకాసనుడైన నన్నయ భట్టారకునకు కన్నడాను కరణపు గతి పట్టలేదని వాదించవచ్చును. అది వారి అభిమానము మాత్రమే. వాగనుకాసనుడైనాకూడ యింకొక భావ—సంస్కృతమే కానీయండి అను కరించక తప్పలేదు. సంస్కృతానుకరణము సమంజ సమై ణోడి కన్నడాభిభావల అనుకరణము కంటగింపు కొవడమేమి? ఒకదాని అనుకరణ గ్రాహ్యమూ మరి యొకదానిది గర్హ్యమూ కాజాలదు. కన్నడకవులు నన్నయకు పూర్వమే మహాకావ్య రచనలు అరంభించినారు. సంస్కృతమును కన్నడకవులు అనుకరించుట గాంచి తెనుగువారూ అనుకరించి యుండరాదా? తెనుగువారు కన్నడిగులను అనుకరించిరన్న కన్నడిగులకు కడుపుబ్బును. తెనుగువారు తీండింతురు. తెనుగు వారిని కన్నడిగులు అనుకరించిరన్న కన్నడిగులకు కన్నెర్ర, తెనుగువారికి సంబరము. కాని చరిత్రను

కాదనుట యెట్లు? అనాడు భాషాభిమానము ఆతి వ్యాప్త దోషజుష్టము కాలేదు. భాషాభిమానము చెను పించెల ఫలించలేదు. రాజరాజనరేంద్రుడు అన్ని భావల పండితులను పోషించి కావ్యగోష్ఠి చేయుచుండెడి వాడని :

“బహుభావల బహు విధముల

బహుజనముల వలన వినచు భారతబద్ధ

స్వప్నములగువారికి నెప్పుడు

బహుయాగంబుల ఫలంబు పరమార్థమునన్.

అని చెప్పకొనుటలో అనాటిరోజుల, కవిరాజుల బహుభాషావరులు తారాపథమందినట్లు స్పష్టమగుట లేదా ?

నారాయణభట్టు సంస్కృతంలోనూ మహాకవి అనియు, వేణీ సంహార నాటకకర్త భట్టనారాయణుడే నారాయణ భట్టు అనియు యింకొయిదవిధమని తేలని వాద మొకటి విమర్శక రంగంలో నున్నది. వాదమాపే వుపపత్తులు పూర్తిగా తిరిస్కార్యములు కావు.

వేణీసంహార నాటకంలో “తదిదిం కవే మృగ రాజలక్ష్మణో (లక్ష్మణో) భట్టనారాయణస్య కృతిం వేణీసంహారం నామ నాటకం ప్రయోక్తు ముష్యతా వయం తదిత్ర కవిపరిశ్రమానురోధా ద్వా ఉదాత్త కథావస్తు గౌరవాద్వా నవనాటకదర్శన కుతూహలా ద్వా భవద్భి రవధానం దీయమాన వభ్యర్థయే” అను నూత్రధారుని మాటల్లోని “మృగరాజలక్ష్మణోభట్టనారాయణస్య” అన్నమాటలకు మృగరాజలక్ష్మణ అనగా చంద్రుడగుటచేత చంద్రునివలె కళానిధిఅగు భట్టనారాయణుడనియు, మృగరాజా బిరుదాంకమువలన శ్రీమంతుడైన వాడనియు నూహింపవచ్చును.

ఈసందర్భమున ఆంధ్ర భారత రచనకు నన్నయకు తోడుపడిన నారాయణభట్టు స్ఫురించగలడు. నైహూపండితుడు, పండిత నైహూ, గాంధీ మహాత్ముడు-మహాత్మాగాంధీ అని బిరుదవాచకములను పేరులకు పూర్వోత్తరములనుంచు సంప్రదాయమున్నందున నారాయణభట్టు, భట్టనారాయణుడు అన్న నామాంతరగ్రహణము స్ఫురించగలరు. “భట్టః చతుర్థికలాభిజ్ఞః” అని లక్ష్మణునిచేత చాడమణి వ్యాఖ్యలో గలదు. కావున భట్టశబ్దము బిరుదవాచకమని దానిని

కన్న డాంధ్రములు

శేరునకు యిరువైపుల వాడుటకలదని, కావున భట్ట నారాయణుడే నారాయణభట్టు కాదగదా? కావచ్చు ననుటకు మరికొన్ని ఆధారములు కూడ కనిపించు చున్నవి.

నారాయణభట్టునకు రాజరాజసరేంగుడు సందం పూడి అనుగ్రామము అగ్రహారముగా ఇచ్చినట్లు అచటి శాసనము పలుకుచున్నది అందులో “విజయాదిత్య భట్టారకోష్ఠాదిశ, తత్తనుజో విష్ణువర్ధన పత్రింశతం. తత్సానుర్విజయాదిత్య సరేంద్ర మృగరాజశ్చ అష్టా చత్వారిశతం...తస్మై సకలజగదభీరుణశాలి నే సరిస్వతీ కర్ణావతంసాయ అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తి నే భట్ట నారాయణాయభవస్త్వివయే సంపదుపూడినామగ్రామో అగ్రహారీకృత్య సోమగ్రహణ నిమిత్తే ధారాపూర్వకం అస్మాభిస్సర్వకర పరిహారేణ దత్తయతి విదిత వస్తుతః” అని గలదు. ఇందు గమనింప వలసినవి కొన్ని గలవు. రాజరాజసరేంగుని పూర్వీకుడొకడు మృగరాజు అను విరుదమో, నామమోదాల్చి వుండెననినీ, నారాయణభట్టుకు, భట్టనారాయణ నామాంతర మున్న దనియు, అతడు సంస్కృత, కర్నాటక, ప్రాకృత, వైశాచికొది భాషా పండితుడై, “కవిరాజ శేఖర, కవీ భవబ్రాంకుశ, అష్టాదశావధారణ చక్రవర్తి” అని విరుదులు పొందిన వాడనియు తేలుచున్నది. విష్ణువర్ధనునకు రాజరాజసరేంగుడన్నది విరుద నామమైనట్లే మృగరాజ శబ్దము విరుదచాచియే కావచ్చును. రెండవ విజయాధిత్యునకు మృగరాజ విరుదము గలదు. భట్ట నారాయణుడు రాజరాజ కతన శ్రీమంతుడైయున్న ఆ అర్థమున నే మృగరాజ క్షిణుడని వాడియుండెనేమో”

నారాయణభట్టు కన్నడమున భారతము రచించెనని కన్నడ వాఙ్మయము చాటుచున్నది. ఆంధ్ర భారత రచనమున ఈతడు చేసిన సాయము అత్యంతముని నన్నయభట్టే చెప్పినాడు గదా? పైగా యితని తండ్రి తాతలు మహాపండితులు కవిలోక చక్రవర్తులు. ఇట్టి వానివలన ఇతడే తనకు అత్యంత ప్రിയముగు భారత గాళను సంస్కృత ప్రాకృత భాషా విలసితిమగునట్లు వేణీ సంహార నాటకము రచించియుండుననుట అసమంజసము కాజాలదు. అట్టి మహాపండితుడు కాబట్టే కావ్యకుబ్జ, వంగాది దేశములనెల్ల తిరిగి అచట కవితా వీరవిహారము చేసి సంస్కృతులు పొందినాడు.

అంతేకాక నన్నయభట్టు కాలము క్రీ. శ. 1050 ప్రాంతముని పెక్కుచుండి విమర్శకులు అంగీకరించి నారు. భట్టనారాయణుని కాలమును నిర్ణయించుటకు ముమ్మటాచాక్షురి కావ్యప్రకాశమున భట్టనారాయణుని వేణీసంహార నాటకమునుండి పెక్కు స్లోకములను వువాహించినాడు సుమ్మచుడు క్రీ. శ. 1150-1200 ప్రాంతంనాడు. కావున భట్టనారాయణుడు అంతకు పూర్వమే యుండునవచ్చును. కావున అతను. 1050 — 1100 ప్రాంతమునాడై యుండునవచ్చును మరియు క్రీ. శ. 1070 ప్రాంతపు భాషదేవుడు తన “చర్యశ్రీ కంఠాభరణము,” ననూ క్రీ. శ. 1050 ప్రాంతమునకు చెందిన దశరూపకమునూ వేణీ సంహారము నువాహరించుటచేత నన్నయ, భట్టనారాయణుల కాలము ఒకటే కావచ్చును అనుకొనుటకు ఓలుకలుగు చున్నది. వీనివలన నారాయణభట్టే భట్ట నారాయణుడు కావచ్చును. పండితులు పరిశోధించి నిర్ణయించిన యశల, నారాయణ భట్టే, భట్ట నారాయణు డయ్యెనేని ఆంధ్ర కన్నకులను అంతకన్న గర్వకాంక్ష మున్నదా?

కావున నన్నయకు కన్నడము తెలియునని కానీ, సమకాలికపు యితర భాషాప్రాధిపత్యము అతని రచనల వైపకే యుండునని కానీ చెప్పజాలము. సమకాలికములైన యితర భాషాప్రాధిపత్యములు పక్షివన్నంత మాత్రమున ఆంధ్రవాగమకాశముని న్యూనపరచినట్లు గాదని మాత్రము విన్నవించుము.

ఆంధ్ర కన్నడములలో దేశీ వృత్తిముల విషయమున అతినూత్న భేదములూ ఆందున్నవి. అప్పకవి మధ్యాక్కరకు రెండు ఇంద్రగణములు ఒక సూర్యగణము, తర్వాత రెండింద్రగణములు, ఒక సూర్యగణమువుండి నాల్గవ గణము ప్రభుమాతీరము యతిగా పేర్కొన్నాడు. నన్నయ భట్టు మధ్యాక్కరలు యితనితో భేదించుచున్నవి. నన్నయభట్టు అయిదవ గణము మొదటి అక్షరమును యతిమైత్రి చేసినాడు. ఇంతే కాక గణములలోనూ నన్నయభట్టు కన్నడ మధ్యాక్కర లక్షణము నే అనుసరించినాడు. కన్నడములోని మధ్యాక్కరకు బ్రహ్మవిష్ణే రుద్రగణములని మువ్విధములు. గగ, స, గల, న, గణములు బ్రహ్మగణములు, వల్, గన్, సల్, భ, ర, తి,

మ, సగ, గణములు విష్ణుగణములు. కన్నడ లక్షణం ప్రకారం మధ్యాహ్నం (దోరయక్కరకు) రెండు విష్ణుగణములు ఒక బ్రహ్మగణము. పిదప రెండు విష్ణు గణములు ఒక బ్రహ్మగణము అందును. కన్నడ ఆక్షరాలలో అయిదు మాత్రలకు మించిన విష్ణుగణం లేక పోగా నన్నయభట్టు ఆరు మాత్రల గణములనూ వాడి కన్నడంతో కొంత భేదించినాడు.

ఆర్యాగీతి ప్రాకృతమున ఖండనీ అనబడినది. దీని నే ఆంధ్ర కన్నడ కవులు కంపముగా వాడినారు. ఈ ఉభయభాషలలోను కంపవృత్తమునకు ప్రాసనియ మును చేసినారు పుభయభాషా లాక్షణికులు. కాని కన్న డంలోని, గీతిక అనువాదికి ప్రాసనియమం వుండగా తెనుగులో దానిని సడలించి లేలగీత గావించినారు తెనుగు వారు క్రాంచపదవృత్తమున నన్నె చోడుడు తన కుమార సంభవంలో కన్నడలక్షణపు ప్రాసను పాటించినాడు. ప్రథమ ద్వితీయ దశములలో యతి పాటించినాడు. రెండుచోట్లనే యతి పాటించినాడు. కాని తెనుగు లాక్షణికులు మూడుచోట్ల యతి మైత్రి నియ మించినారు.

తెనుగు :—కాంచన భూషా సంచయ మొప్పక, ఘన కుచ భరమున గవునసియాడక (భ, మ, స, భ, న, న, న, న, న, య గణములు)

నన్నె చోడుడు :—చంచుల నాస్వాదించుచు లే | దూండ కరువు ప్రియులకు నల తలచు మైరో | మాంచము లోలిం గంచుకి తంటై | పొడమగ నడచుచు బులినములం గ్రీడించుచు సంభా పించుచు పీతిక | బొలుచుచు జెలగుచు బొలయు సముద్ర | తొగ్గించగతుల్ వీక్షించుచు భాస్వ | జ్వలనుడు శరవణ సరసికి వచ్చెక.

కన్నడము :—శీతకరోర్వివాత శ - కాంకర్ యుగ మిత సురపుర నివహద క డెయోల్.

సంస్కృత మందువలె కన్నడముననూ భ, మ, స, భ, న, న, న, న, గ గణములున్నవి. ప్రతి శ్లోకం క్రి లోనూ ప్రాసయతి యున్నది.

సంస్కృతంలోని ముద్రాలంకారసాంప్ర దాయం కన్నడాంధ్ర కవులు భయము అవలంబించినా ఆదిలో కన్నడంలో పంపడు తన భారతంలో ఆరంభించినాడు.

“ఒక కిమ్మిగ జటాసురోద్ధత జరాసంసర్క శం, సంసర్క కీచకరం దోర్వసుమం పడల్పశనికే త్వచ్చండ వోర్దండ ముగ్రగురుక్షౌప చుహీ రుహా ప్రకరమం మస్తేభ విక్రీడిత, క్రకరం పాల్యైగవందు భీమ రణవోల్ సుగ్ధాడకం పోకు మే.”

తిక్కన సోమయాజి భారతమునలి ఉద్యోగ పర్వంలోని యీ క్రింది పద్యం, పంపని పై పద్యపు పూర్తిచాయలో గనబడుట గమనించుడు. అంతేకాక వృత్తయూ, ప్రాస, కూడ ఒకటిగా నే యుండుట గమ నార్హము ఈ మాట అనేవరకు తిక్కన సోమయాజిని తీసి వేసినట్లని భావించరాదు సోమరభాషా రచనల ప్రాథ వములు యెట్లు తెలియునుండగ నే వచ్చి పడుచుండునో మాత్రమే గమనించవలెను.

“ఒక విస్వంసి జటాసురాంతకు
హిడింబప్రాణ పారీణు కీ
చక నిర్మాణ కేళిలోలు
సమరోత్సాహైక శీల ప్రవ
ర్తకు నాగాయత సామ్యకీర్తిత బహో
దగ్రం బ్రతివృహ దా
హకు భీముం గొని వచ్చు ధర్మజుడు
బాహోత్సముక్ జూపగక.”

సంస్కృతము నందిలి ముద్రాలంకార సాంప్ర దాయమును పంపనివలె నన్నె చోడుడు సైతము కుమారసంభవమున పలుచోట్ల రసోపస్కారకంగా వాడినాడు.

“హృదయాష్టదముతోడ బాయక
సదానైక ప్రభావంబులక
మదనాసక్తి బెనంగుచున్న
విలసన్మలేభ విక్రీడితం
బది దాక్షయణి నూచి కాతుక
రతైకాలీన భావాభిలా
ష దృగత్యుజ్వల దీప్తితుల్ పరపె
నీకానాననాబ్జంబుపైక.”

కన్న డాంధ్రములు

అని మననాగముల ముప్పగ క్రీడలకు పురాణదంపతుల కృంగార విహారమును పోల్చి వర్ణించుపట్ల ముద్రాలంకారము యొంత రసవంతముగ పఠినవో గమనించుడు. “నముద్యోగత్రోంచ గతుల్ వీక్షించుదు భాస్వజ్జ్వలనుడు శిరవగా సరసికి వచ్చెన్” అనుచోట క్రొందపది వృత్తియును పద్యపాదమున చమత్కరించి నాడు.

కన్న డాంధ్ర కవిత్వములలో యివిమాత్రమే కాక భావసామ్యములూనూ అనేకమున్న వృత్తములు ప్రాచీనవాగ్ధ్యము ముగ్ధనమునకు బూనుకున్న మనకు లభించకపోవు. ఈ క్రింది రెండుభావల పద్యముల పోకడలకు, నడకలను చిత్రించుడు.

కన్న డెము :

శ్రీపతి వాక్పతి ప్రముఖజీవితగళి
బహువేద సార వా
గ్రూప గళింద కాణిది హడైవ
మహాత్మ్య మనల్పబుద్ధి యిం
రూపనలాసమర్థన కృతార్థన
దంతి హనల్లదర్శి చి
గ్రూపన వాచ్యనం నుతిపనై
శివసర్వత మల్లికార్జునా ?

మల్లికార్జున పండితుని మల్లికార్జున శతకంలో :

“లొకము డెల్ల నీ తనువు లోనివ
నీవట యొంత కల్గునో
నాకప పద్మసంధివ జనార్దను
లాదిగ నెల్ల పెద్దలుక
నీ కోల దింత యంత యన
నేరక మొక్క దొడంగి దన్న ని
న్నే కరణిక్ నుతింతు పరమేశ్వర
శ్రీగిరిమల్లికార్జునా ?”

కన్న డ వాఙ్మయంలో రత్నోత్తముని పేరు గాంచిన వారు పంప, పొన్న, రన్న అను కవులు తెనుగుదేశమున జన్మించినవారు. కన్న డవాఙ్మయమును పూర్వచాళుక్యులు, పశ్చిమ చాళుక్యులు కూడ ఆచరించి పోషించినారు. క్రీ. శ. 841 లో వేంగి మండలంలోని విక్రమపురాగ్రహారం నెల్లూరులోనిది, పంపని జన్మస్థానం. పంపని తిండి అభిరామదేవుడు. ముత్తాతి మాధవ సోమయాజి. అభిరామదేవుడు జైన మతం అవలంబించినందున అతని వంశీకుడైన పంపడును

జైనడైనాడు. ఆంధ్ర దేశమున జైనము పట్ల వ్యతిరేకత శృతిమించినందున వీరు వేంగినాట నిరాశ్రయులై కన్న డ దేశమునకు కాండీపులై నెట్టినారు. ఆప్పటికే కన్న డ దేశమున చాళుక్యరాజులు జైన మతము నవలంబించి యుండిరి శాశి భాషకు వారు పట్టుకొమ్ములై యుండిరి ఆంధ్రులలో తీవ్ర వైదికము తీండించి, వైదికేతరమతములపట్ల వైరము విజృంభించింది. ఆంధ్రుల ఆదరణ లేకపోవుటచేత పంపడు కన్న డమున నేరచనలు గావించి లేములచాడ పశ్చిమ చాళుక్యులకు రెండవ ఆరికేసరి ఆస్థాన పండితుడై మొదటి తీర్థం కరుని చరిత్రను మూడు నెలలలో ఆది పురాణమును పేర జైనమత పరముగా కన్న డమున రచించినాడు. పంపని సమకాలికుడైన పొన్నకవిది వేంగి దేశంలోని పుంగనూరు అను గ్రామము జన్మస్థానము. ఇతడు కాండీవ్య సగోత్రుడు. తిండి నాగయ్య జైనడైనందున పొన్న కవియు జైన వ్యాప్తంగల కన్న డ దేశమును చేరినాడు. ఇతడు సంస్కృతి కర్నాటక మహాకవి. రాష్ట్ర కూటులలోని మూడవ రాజుకు కృష్ణరాజు వలన ఉభయ కవి చక్రవర్తి విరుదము నందినాడు. పనునారవ తీర్థం కరుని చరిత్రను శాంతి పురాణమును పేర కన్న డమున వ్రాసినాడు. రన్నడు అనుకవి క్రీ. శ. 997-1008 ప్రాంతమువాడు. భారత కక;ను సాహసభీమ విజయమును పేర పదితత్వాసముల కావ్యముగా కన్న డమున రచించినాడు పంపకవి సమకాలికుడైన నాగవర్మ 948 లో కన్న డ భాషలో ధన్వంబుధి అను అలంకార శాస్త్రమును, రామాయణమును వ్రాసినాడు. ఆనాటి చరిత్రను మూచిన యశల కవులు మొదట మాతృ భాషలో గ్రంథకర్తలై పిదప సోదర భాషలలో తమ పాండిత్య కౌండీర్యమును మాపికొన్నారు. ఈ కన్న డ రచయితలు వ్రాసిన తెనుగు గ్రంథము లేమైన గలవో లేవో? వైదిక మతము పునరుద్ధరింపబడి వీర విహారం చేయు రోజులలో జైన మతముపై కసి దీర్చు కొనుటకు జైన రచనలను అగ్నిదగ్ధం గావించినట్లు చరిత్రలు చాటుచున్నవి. ఈ రచయితల గ్రంథము లునూ అందేమైన చేరి మనకు నేటికి ధారణకు విభూతి గా నిలచినేమో?

జైనమతమునకు పోటీగా వీరశైవము ముగురు పాకమున బడగానే కన్న డదేశమున బహులుదీరిన ఈ వీరశైవము తెనుగు దేశముననూ వ్యాపించిన తోడనే పాల్కురికి సోమనాథుడు వీరశైవమునకు తెనుగు దేశ

మున పట్టుకొమ్మకయి నిలచినాడు. కన్నడమును వలెనే తెనుగునందును జేయుచుండో యేమై ప్రచార ముండునని 'రగ', 'రచన' చేబట్టి జనసామాన్యమున కీరలైవ మతివ్యాప్తి కొరకు "బసవరగళై, సద్గురగళై--చెన్నబసవస్తోత్రదరగళై" అను వానిని కన్నడమున రచించినాడు. కన్నడము నందలి వదనములను పోలిన గద్యాలను ఆక్షరాంక ద్యో-ననుస్కారగద్య-పంచ ప్రకారగద్య అనువానిని తెనుగునకూడ రచించినాడు.

కన్నడమున హరిశ్చరకవి పంపాశతకమును వ్రాసి నట్లే పాల్కరికి సోమన్న తెనుగున వృషాధిపశతకము రచించి శతకవాఙ్మయమునకు తెనుగున దారిపూరిత నాడు. బంకవిత్వం, కందగర్భ చంపకంలాంటి కవిత, బస్మిల సంప్రదాయం తొమ్మిదవ శతాబ్దం నాటికే వుండినట్లు కవిరాజమార్గమున కన్నడ గ్రంథములన తెలియుచున్నది. ఈ పద్ధతిని తెనుగులోనికి నన్నె చోడుజే దిగుమతి చేసినాడు. నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవ కావ్యంలో కన్నడ పదములను అతి నిర్భయంగా వాడినాడు.

"చెనసి గుణమైన దోసంబు చేయనేర్చు
కుకవి కృతులందు, దోసంబు గుణమునేను
నేర దిది అట్లు దొంతులు నేరినాయి
దోర్ప నేర్చుగా కదియేమి నేర్ప నేర్చు?"

పాల్కరికి సోమనాథుడు ఆంధ్ర కన్నడ సంస్కృతిములేకాక భారతదేశమందలి అనేక భాషలను వశంపలను చేసికొన్నాడు. కావ్యము రసోప స్కారకంగా రాణించుటకై పాత్రాచిత్రియమును పాటించి పండిత రాగ్య చరిత్రలో పర్యత ప్రకరణ ములో వివిధ రాష్ట్రాగతులైన శైవభక్తులు శ్రీశైల పర్య తరోహణ గావించు పట్టలను వర్ణించుదు వారి వారి భాషలలో సంస్కృత, ఆంధ్ర, కన్నడ, తమిళ, కాశ్మీర, వంగ, గుజరాతీ, మహారాష్ట్ర మొదలగు భాషీయుల ప్రసంగములను ఆ భాషాపదముల నే యథా తథంగా తెనుగు ద్వీపములో గూర్చి ద్వీపము నడి పించినాడు. తెనుగు కవితానుంధరికి నానారాష్ట్రాలం కారముల చేసి జీవముపోసి అమరము గావించినాడు.

కెరయ శబ్దరసు కన్నడ రచనలు అధారముగా 1572-1595 ప్రాంతం వాడైన పిడప ర్రి బసవసకవి వీర శైవ దీక్షాబోధి అను కావ్యమును కన్నడ ఆంధ్ర ఉభ

యభాషలలో ద్వీపదగా రచించినాడు. పిడప ర్రి సోమ న్న అనుకవి, కన్నడంలో చామరకుకవి వ్రాసిన ప్రభు లింగలీలలు అనువానిని ద్వీపములో తెలిగించినాడు.

జాతీయములను (Idioms) ఉభయ భాషా కవులూ ఉదారంగా అవి యేభాషలోనివైననూ తమ కావ్యములకు అలంకరించుకున్నారు. పంప మహాకవి తన భారతంలో "పన్నతర నడువనుడియై లెక్కిన్న భుజార్గతిమె సాల్గుమె సపేణ్మునిమె జెన్ననుడి టాడ డాఢణ, మెన్నం బెనసువదు రాజనూయంజేళ్," అను పద్యంలో టాతాడాఢాలాడుట-అనగా కఠి నంగా, గురుసుగా మాటలాడుట అని అర్థ మిచ్చే తెనుగు జాతీయమును చేర్చుకొన్నాడు. కవి సారస్వతాముడు శ్రీనాథుడునూ శ్రీడాభిరామంలో "కర్నాటస్త్రీలు కలారి కత్తియలటే రాపాడగాబట్టగా డాతా లీడ గుణింపరాదు పెరచోటం బోలె వై పాటునక" అని చెప్పినాడు శ్రీనాథుడు కవి సారస్వతాముడేకాక బహు దేశీయుల పర్యటించి నట్టివాడు. వివిధ దేశముల పండిత పామరజనుల సంస్కృతులను నాగరికతలను ఒడిచి పట్టుకున్నాడు. వీరశైవ మహాభక్తుడు. ప్రాథ దేవరాయల కాలము కన్నడమునకు స్వర్ణయుగము. ప్రాథ రాయల ఆస్థాన పండితుడు గొడసిండిమ భట్టు. ఇతని కంచుడక్కను పగులగొట్టినవాడు శ్రీనాథుడు. సభలో శాస్త్రార్థమునకు మొదలు పెట్టచూ శ్రీనాథుడు:

"వేదార్థంబుల వాదమో కవితలో
వీణాశృతుల్ నించుటో
లేదాతర్కతమె నీతిసూత్రముల
నాలింతో మరేదో వృథా
గాదా కాలము నూరకున్న
సెలవీగా వేడెదం డిండిముం
జేదన్నం సరె సిద్ధమే పగుల
వేయింతుక ప్రభూ ధక్కలక."

అని డీకొన్నాడు. గెలిచినాడు. ధక్కను తుక్కు గావించినాడు. కన్నడాస్థాన పండితుని గెలు చుటకు, అన్నిటనూ అభినికన్న మెరుగై యుండవల యునుగదా? శ్రీనాథునకు కన్నడము రాదనుటయెట్లు? శ్రీనాథుడు శైవమతాచారసారధ్యుడు. అనాటికి శైవ మత ప్రదీప్తిదములైన మహాకావ్యములు శాఖోపశాఖ లుగా కన్నడభాషలో పెరిగి, చిగురించి భుజుమించి, ఫలించినవి. ప్రాథరాయల ఆస్థానమున అ నేకులు శివ

కన్న దాంధ్రములు

కవులుండినారు. అట్టియెడ శ్రీ నాథునకు కన్నడ పరిచయం వుండకపోదు. “కర్నాటదేశ కటక పద్మవన హేళి శ్రీనాథభట్టసుకవి” అని కాశీ ఖండమున చెప్పుకున్నాడు. రామగిరి దుర్గమునకు ఆధీశ్వరుడుగా నున్న తెలుగు రాయడను ఒక ప్రభునిదర్శించి ఆరీకృషించుపట్ల:

“నాథీ ఘోటక రత్నఘట్టన మిశ్రాక్షాఘ్నిష్ట కల్యాణ
ఘంటాటంకార విలుంకలుంతిత మహా
స్మృతాహితక్షోణిభృ తోక్తీ ధౌకితపంభినీ
ధర సముత్కూటాటపీ ఝూట కర్నాటాం
ధ్రాధిప సాంపరాయని తెలుంగా నీకు
దీర్ఘాయువా”

అని అనుటవలన శ్రీ నాథుడు కన్నడ ప్రభుల ఆస్థానములను నైతము విద్యావీర విహారము చేసి కనితా వీణను సాధించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇది స్పష్టమగు నపుడు అతనికి కన్నడం తెలియదని తీసివేయుటెట్లు? కాశీఖండమున అన్నపూర్ణ విశాలాక్షి వేదవ్యాసునకు భోజనము వడ్డించునప్పటి వర్తనలో తనికెష్టమైన తాను రుచి చూచిన వివిధ దేశముల శాక పాక పదార్థములను పింకివంటలను, ఇడ్డెనలు, రొట్టెలు, గుగ్గిళ్లు, చారులు నైశిం వదలక నోరూరునట్లు వర్ణించినాడు. కన్నడ రాజుల ఆస్థానంలో కన్నడ పండితులను గెల్చినాడన్న కన్నడమువచ్చి తీరవలెనన్న దృష్టాంతమేమి? సంస్కృతమున వాదించి యుండరాదా? అనవచ్చును. అంతమాత్రమున నే శ్రీనాథుడు నిలచియుండిన యడల యీ ఆక్షేపణ సహేతుకమైనదే కాగలదు. కాని శ్రీ నాథుడు కేవలం రాజసభలముటుక నిలచిపోలేదు. సామాన్యకులగా ముపు పొరోహితుని, కుమ్మరి, కమ్మరి, కంసాలి వారలతోనూ పరిచయం చేసికొని వారింట్లలో వసించి వారి తిండ్లను భుజించినాడు అన్నపుడు వారికి మాతృభాషయైన కన్నడము నేర్వనిది శ్రీనాథుడు యెటుల నెగ్గలిగినాడు? కన్నడ దేశమున తాబడిన బన్నములను చాటువుల ద్వారా యెటుల చాటినాడో చిత్తిగొంపుడు.

‘కొల్లాజుట్టితి కోక గట్టితి మహాకూర్మాసముం దొడ్డి
తిక్ వెల్లొలిక్ దిలపిద్దముక్ మెసవితిక్
విశ్వస్త వడ్డింపగా చల్లా అంబలి ద్రావితిక్
రుదులు దోసంబంచు పోనాడితిక్ తిల్లి
కన్నడరాజ్యలక్ష్మీ! దయలేదా నేను
శ్రీ నాథుడెక్.

అని చెప్పటవల్ల అతని శాకిక జీవిత కారణంగా బహుభాషా పరిచయ మున్నట్లు తెలుచున్నది.

కాకతి ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానంలో రాజువాంకుడను కన్నడకవి విశేషకవిత్వ రచించినాడు. ఈ గ్రంథమును ప్రతాపుని మహాసభలో ఉదిరి తనదగా దన్న కవుల వాగ్గుంధము గావించి ప్రతాపరుద్రుని చేత సత్కార మందినాడు 1261 1283 కాలంలో రంగనాథుడను కవి రామాయణమును ద్వీపవల్ రచించినాడు ఇతడు సంస్కృతాంధ్ర కన్నడములలో మహాకవి. శివస్తతిచేయించున కనులు బాగా నయ నగతి రగడ’ అను శివభక్తిపీఠిక కన్నడమున వానినయ నములు అర్పించినా డితిహరి యితిహాస కవికలున్నది పొల్కురికి సోమనాథుడు తెలుగున రచించిన ద్వీపద బసవ పురాణమును అనుసరించియే 14 వ శతాబ్దమున కన్నడ బసవపురాణము వట్పుడీకావ్యంగా రచించినాడు ఆరాధ్య బాహ్మణుడు రచించినాడు. 15 వ శతాబ్దము ఆరంభమున చామరసుకవి అన్న పు ప్రభునిరీత్రం “ప్రభులింగ లీలలు” అను పేర రచించియిచ్చి ప్రాధికేవ రాయల గౌరవమందినాడు. దీనిని కృష్ణశేవరాయలు ప్రోత్సహించి తెలుగు తమిళములలోనికి అనుకదంప చేసినాడు. క్రీ|| శ|| 1704-1781 వరకు మైసూరు పాలించిన ప్రసిద్ధ రాజకవి చిక్కదేవరాజులకాలమున వీరికి సానుంతులూ, నైన్యాధిపతులుగా నుండిన కరునె వంశీయులు వచన రచన పెంపొందించిరి. వీరి వంశీకుడగు కళువెవీరరాజు మహా భారతమును వచనమున తెనిగించినాడు. ఇందులో ఆదిసభాభిష్యుపకర్వములు లగ్నములై ముద్రితములైనవి. వీరరాజు కుమారుడు సంజరాజు సంస్కృతాంధ్ర కన్నడభాషా వికారగుడు. ఇతడు పండిత కవి మాత్రమేకాక కవిపండిత పోషకుడు. సంస్కృతిమున సంజరాజ యశోభూషణము అను ఆలంకారశాస్త్రము యితిని పేర వెలసినది.

శ్రీ కృష్ణశేవరాయల ఆస్థానము అనేక భాషల పండితులకు ఆస్థానము. పెద్దనకవి సంస్కృతాంధ్రములే కాక యితర దాక్షిణాత్యభాషలూ బాగా యెరిగినవాడు. అతడు వ్రాసిన :

“నిరుపహతిస్థలంబు రమణీ ప్రీతదూతిక్ తెచ్చియిచ్చు
కప్పర విడె మాత్మకింపయిన భోజన మూయ
లమంచ మొప్పుతెప్పరయు రసజ్ఞు లూహ
తెలియంగల లేఖక పాఠశోత్తముల్ దొరికిన

గాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మటన్న శక్యమే?

అను పద్యము యితనికి సుమారు 800 సంవత్సరములకు పూర్వముండిన మల్లికార్జునుడను కన్నడ పండితుని:

“నిరుపహతి స్థలం మృగుకరాసన మెళ్లణిసింపు దంబులం నరపిద పుస్తక ప్రతితి, లేఖక వాచక సంగ్రహం నిరంతర గృహనిష్ఠితస్థితి విచారక సంగతి సత్కళిత సాదరతయు నుత్సాహ సత్కవియుమీసువదాగదెకావ్యవార్ధియుం”

అను దానికి అనువాదముగా కనపడుట లేదా? ఓనిని మనసునందికొని నేటి పరిస్థితులకు అనువుగా నేనూ

“నిరుపహతి స్థలంబును కనీసము నాకలివేళ్ళ కింత ఓగిరమును చింకిచాపయు లిఖించుకొనక దిగువను జాత ముక్తరపడి కోర లేదనక గారవముకొ బ్రకటించు స్నేహితుల్, దొంగకయన్ను నెట్లుల కృతుల్ రచియింపగ సాగ్యమొకలికా?”

అని వ్రాసికొంటిని. ఇవి కవిస్వాతంత్ర్యమును తెలుపునే కాని కవితాచార్య మెట్లగును?

పను నేడవ శతాబ్దిలోని లక్ష్యగుడు అనునతడు శ్రీనాథునీ, వసుచరిత్రకారుని అనుకరించిన కన్నడ కవి. శ్రీనాథుని ‘వాణీ నఖముఖరితి వీణా తంత్రీని నాద మాధుర్యం’ అనుచరణమును గుర్తించుకొని ఓణెయుం గానమం నుడిసువందిది లోక వాణీయుం కవి తెయుం చేళిసిర నెందంబు” అని తన కవితా పీఠము సారించినాడు. వసు చరిత్రకారుని:

భావం బెక్కడ లేక వృత్తిని మూపాయంబు చింతింప కెంచేవర్తించి పదార్థవంచనలే దీపించి మూర్ఖాళి సంభావింపక సుకవిప్రణీతకృతి సామాన్యాకృతింబూని పై వైవస్వేల్ పద రింప దాని తిలకింపంబోయ ధిరోత్తముల్.”

అను దానిని మనసులో నుంచుకొనే

“పారదె పదార్థమం వరయతిగె భంగమం
తారదె నిజాన్వయ క్రియగ్గై దూషణం
బారదె విశేష గుణకళా గౌరవం
తీరదె దురక్తి గగ్గై...అనుదానిని
వ్రాసినట్లు ఛాయలు కనపడుచున్నవి.

ఇక వేమన్నను చూచిన సర్వజ్ఞుని చూడబలి లేను అన్నంత రచనా సామ్యం వారిరచనల్లో ప్రతి బింబించును. ఉభయులూ వైభవకర్తలు కాని వేమన్న హాస్యమూ, సర్వజ్ఞునిలో ఆవేశమూ మాత్రము యెక్కువవాళ్ళలో నున్నవి సామాన్యప్రజా హృదయములో శాశ్వతంగా ఆధిస్టించిన వాగు కన్నడాంధ్రములలో కీరయిద్దరే. వీరిద్దరూ ఒకే కోణంలోని వాళ్ళ.

కాబట్టి, ఆపారములైన కావ్యముద్రులు లంతు పట్టినవి కావు. కావున మనము సహనమూ, ఉచిత భిక్షాసూ గల మనసుతో ప్రాచీన కావ్యము మలను చూచినయడల కన్నడరాజులు, తెనుగుకవులనూ, తెనుగురాజులు కన్నడకవులనూ సమన్వయితో ఆదరించిపోషించినారనీ, తెనుగు కవులు కన్నడ రచనలనూ, కన్నడ కవులు తెనుగు రచనలనూ చదివి, చదివి, వానిలోని ఆమూల్య సంప్రదాయ, భావ, పోకడలను స్వీకరించి తమ కావ్య సుందరాలను సింగారించుకొని రనియు, ఉభయభాషలలోనూ కావ్యములల్లిన తెనుగు కవులూ గలరనియు, తెనుగు కావ్యములకన్న డములోనికి, కన్నడ కావ్యములు తెనుగులోనికికూడా అనువదించబడినవియు, తోడిభాషా కావ్యములపట్ల వారు వైరుధ్యమును కన్పరచక, వైరుధ్యమున్ననూ వైదిగ్యమునే పూజించిరనియు, అంతమాత్రమున కన్నడాంధ్ర కవులను న్యూనత పరచుట కాదనియు, మన ప్రాచీన కవిజాతి ఆ ఉదాత్త పథాను వర్తనలై యుండిరనియు, ఉత్తమజాతి రత్నములవంటి కవితామణులు లేదట్లనున్ననూ రసికుడై నాణెమెరిగిన కవి నిర్లక్ష్యముచేయక, తూష్టికరించక స్వీకరించుననియూ, యే కవికూడా తన సమకాలపు తనకు పూర్వపు వివిధ భాషారచనల ప్రభావముద్రపడకుండా రచనలు చేయ జాలడనియూ, మాత్రమే యీ నా వ్యాసమునందలి ఆంతర్యము. సహృదయ విమర్శకులైన సాహితీవేత్తలలోని సరస్వతీతత్వము. నా యీ వ్యాసమునందలి అంశములకు అగ్రహించుకొనరని భావించుచున్నాను. భవతు.

సహనా కవతు! సహనా భువకు! సహ వీర్యం
కరవావహై

తేజ స్వినా వధీతమస్తు, చూవిష్యసావహై
ఓం కాంతి శ్యాంతి శ్యాంతి :

ఘరానా మనుష్యులు

శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు

* * బసవయ్య ఇంట్లో ఒక గది; మంచి షర్మీ చదుతోటీ, గోడలమీద మంచి పటాలతోనూ నిండివుంటుంది; అప్పలస్వామి డెస్టర్ తో బల్లులు పటాలు కుర్చీలు వగైరా తుడుస్తుంటాడు; అప్పలస్వామి, పెద్ద పెద్ద కంపెనీలలోవుండే నౌకర్లవలె తెల్లకోటు, తలపాగా, పంచెకట్టు ధరించి వుంటాడు. తెల్లకోటుమీద, 2, 3 మెడల్లు మెరుస్తూ వుంటాయి, చీటికీ మాటికీ మెడల్లును తుడుస్తూ వుండం, తడముకుంటూ వుండడం అప్పలస్వామికి అలవాటు; బసవయ్య విసురుగా ఆ వేషంతో రంగం మీదకు వస్తాడు. ఖరీదైన బట్టలు ధరించి వుంటాడు. కండువా కుర్చీ మీదకు విసిరి వేసి కుర్చీలో కూలబడతాడు.

బసవయ్య: అబ్బబ్బ! ఈ పాడు వూళ్లో బతికడమే కష్టంగా వుంది.

అప్పల : ఏమెచ్చిందండయ్యా! అంతటి ఉపద్రవం?

బస : ఇంతటి అఘాయిత్యం ఎక్కడయినా వుందా అప్పలస్వామి!

అప్పల : ఏం జరిగిందయ్యా?

బస : నా తిండి నేను తింటూ, నా మానాన నేను బ్రతుకుతూవుంటే నా సంగతే కావలసి వచ్చింది, యీ వూళ్ళోవాళ్లందరికూ.

అప్పల : వూళ్ళోవాళ్ళను ఇంకేం పలుచేస్తావా?

బస : ఏవో పదిరొమ్మ సంపాదించుకుని ఘరానాగా బ్రతుకుతూ వుంటే ప్రతివాడూ కష్టాల్లో నిష్పలు పోసుకుంటున్నాడు కదా. నా వల్ల నాయిష్టం వచ్చినట్లు భయపెట్టా. మృగ శిశుకెండుకంటా నోటిగుర్రం?

అప్పల : ఉండికొట్టి భగ్గుచేస్తున్నావు. ఆయినా లోకమంతా ఆం తేంపయ్యా. పక్కవాడు పచ్చగావుంటే ఇవతలివాడికి కన్నెర్రగా ఉంటుందంటి.

బస : కొత్తి మోటార్ 'బుయ్క్' (Buick) కాదు స్వయంగా నేను మోటారునుంచి 18,000 రూపాయలకు కొనుక్కునివచ్చానా? అది యెవరో సినిమాస్టార్ వాడుకున్నాకొరని. ఆ సెకండుహాండు కారును నేను చవకగా 12,000 రూపాయలకు కొనేసి కొత్తికొరని చెప్పకుంటున్నానుట.

అప్పల: నిజంసంగతి వాళ్ల కెండుకయ్యా? చిల్లు వాళ్ల మొహానకొట్టే తెలిసేది.

బస : అంతటితో ఊరుకున్నారా? ఆ కారును కొని తాళ్లపల్లి జమీందారుగారిని యిమిటేట్ చేస్తున్నాడురోయ్ బసవయ్య అని కూస్తున్నారు.

అప్పల : "బుయ్క్" కారు ఆ రాజాగా రొక్కరే కొని ఎక్కితిరగాలని రాసివుండేమిటయ్యా?

బస : వేటకుక్కలు, రైపుల్స్ ఊటినుంచి బోలెడంత ఖరీదుపెట్టి తెచ్చానా? ఏమంటున్నారో చూశావా? "బసవయ్య పట్టేది పండికొక్కలను, కొట్టేదిఉడుతలనేకదరా! పెద్ద పిక్కారీని ఆ నుకుంటున్నాడు కాబోలు" అని వొకటే వాగుడు.

అప్పల : మనింట్లోవున్న బింకకొమ్మలు, పులితోళ్లు, ఫోటోలు చూస్తేగా ఎర్రబడవాయిలు!

బస : ఇంత అల్లరిచేస్తుంటే బతికేది యెట్లాగరా అప్పలస్వామీ!

అప్పల : (మెడల్స్ చేత్తో నియంతుకుంటూ) యెనక మా జమిందారుగారిని కూడా ఇట్లాగే ఆడిపోసుకున్నారండయ్యా. ఎవరో పులిని కాల్చి చంపితే, దానిమీదకాలు పెట్టి చేత్తో తుపాకీ పట్టుకుని ఫోటోలు తీయించుకున్నారని అన్నారండయ్యా.

బస : (ఁపుమా) మరలోమనమాట. రాజాలంతా అంతేబగా?

అప్పల : (సీరియస్ గా మెగనుపెట్టి) తిన్నయింటి వాసాలు లెక్కపెట్టడం నేను చేసేపని కాదండయ్యా!

బస : నాకెందుకులే! నున్న నేను మినిస్టరుగారికి డిన్నరుపార్టీయిస్తే, పర్మిట్లు కొట్టేయడానికి బసవయ్య ఎత్తులు వేస్తున్నాడని ఒకటే కాకిగోల.

అప్పల : అయ్యగారికి లక్షలు తిరుగుతూంటే పర్మిట్ల కర్మ ఏమి పట్టించుకుంటా?

బస : నీకున్న జ్ఞానంలో పదోవంతునా వాల్లీకుంటే బాగుపడేవాళ్లు; నేనెంచేసినా బిల్లకేకావాలి నెంకాల సి.ఐ.డి.లను పంపుతున్నారేమో!

అప్ప : అంతి కచ్చ మీమీద ఎందుకంటా?

బస : ఏమో! వ్యాపారంమీద క్రిందటివారం బొంబాయి వెళ్ళేనా? మైద్రాసులోకూడా పనివుంటే బొంబాయినుంచి మైద్రాసుకు విమానంలో వచ్చాను. నా కర్మంకాలి నేను ఎక్కిన విమానంలోనే 'జిప్సీ' కోతి, బీనారాయ్, దిలీప్ కుమారులు యింకా ఎవరో పెద్ద పెద్ద సినిమాతారలు కూడా ఎక్కారు.

అప్ప : దానికేముంది (మెడల్సుతిడుముకుంటూ) నేనుకూడా మా రాజుగారితో విమానం! ఎక్కలేదా?

బస : అప్పటినుండి సినిమా ఏకర్లందరు నా స్నేహితులని చెప్పకుంటున్నానుట. మీనం

బాకంలో తీసిన తారలఫోటోలో నా కలకాయకూడా దూర్చానుట. ఆ ఫోటో తీసినవాడు నా నాకరా? స్నేహితుడా? నా సొమ్మ తింటున్నాడా?

అప్ప : అయ్యా! ఈ నిందలన్నీ మీ గొప్పమాసి ఓర్వలేనివాడు వేస్తున్నారంటా?

బస : ఈ ఒక్కవూరేనా? బెజవాడలోకూడా యిదేగోల. కిందటేను నైజమంతీమాల లనట్రూపుతోవచ్చి బెజవాడలో డాన్సులు చేసింది తెలుసా? అప్పుడూ యింతే. మైద్రాసు మెయిలులో నెకండుక్లాసులో కాలుపెట్టా. ఆ కాలు బెజవాడలో ప్లాక్ ఫారిన్మీద దింపా. దిగేవరకు నైజమంతీమాలట్రూపు నా ప్రక్క కంపార్టుమెంటులో వున్నట్లే నాకు తెలియదు.

అప్ప : అవునండయ్యా! అప్పుడు మీతో నేను కూడ వున్నాగా?

బస : చూడుమరి! మైద్రాసునుంచి నైజమంతీమాలట్రూపును బెజవాడకు తెచ్చి "డాన్సు పెర్ఫార్మెన్స్" చేయించింది నేనేనని బెజవాడలో అంగరితో నేను "టాం! టాం" వేస్తున్నానుట. అనవరతంగా ఆడిపోసుకుంటున్నానురా అప్పలస్వామీ!

[ప్రవేశం కమలాదేవి—బసవయ్య రెండవ పెళ్లి భార్య; గొప్పయింత ఆడబిడ్డ. నాజూకువి, ఖరీదువి చీరలు కట్టుకుని వుంటుంది; కోపంగా హడావిడిగావచ్చి హాండ్ బాగ్ బల్లమీదకువిసిరి కుర్చీలో కూర్చుంటుంది.]

బస : ఏమిటోయ్! బతకోరుగావుంది వ్యవహారం!

కమ : ఆ! జోరుగానే వుందిట మీ ప్రతాపం కూడాను. మీ గొప్పలు బొంబాయికి పోకి, బొంబాయినుండి మైద్రాసుకు ఎగుతున్నాయిట.

బస : (ఉత్సాహంతో) ఏమిటేమిట! చెప్పావు కాదు! ఏనుంటున్నారో చెప్పు.

ఘరానా మనుష్యులు

- కమ : ఇంచాకటి నుంచి చెప్పకుంటున్నారగా మీ ఆస్పలస్వామితో! అవే పూరంతా చెప్పకుంటున్నారు.
- బస : అస్పలస్వామి కాకపోతే ఈ ఇంట్లో నా మాట కలకం చేసి ఎవరే? నా మాట అంటే నేగిట్టను నీకు. ఎప్పుడూ రుసరుసలా నువ్వునూ.
- కమ : మీ వెర్రివేషాలకు రుసరుస లాడకపోతే వూల్లో అంకిరికియల్లే పకపక లాడుతుంటారా ఏమిటి?
- బస : ఇళిమి అల్లరి వచ్చి పడిందిరా అస్పలస్వామి! ఇంటా బయటాకూ డా.
- కమ : దొరికాడు! అస్పలస్వామి ఒకడు మీకు. నమ్మకబంటువున్నాడు గా—వీరహస్యాలు వాడికి చెప్పడం, నాడు డా కొట్టడం... వేరే పని వుంటేనా వాడికి.
- అప్ప : అమ్మగారూ! (మెడల్గు తడుముకుంటూ) ఎవ్వరు ఏమి చెప్పినా ఇనమన్నారు మా రాజాగారు.
- కమ : చిను! చివరమేగానీ పని. వేలకొలది డబ్బు ఆయ్యగారి వెర్రి గొప్పలకు ఆహుతి అవుతుంటే వద్దు అని ఎప్పుడైనా సలహా చెప్పేవు?
- అప్ప : నేవకుడు యజమానికి సలహా చెప్పకూడదండి అమ్మగారు!
- కమ : నుండినట్లే ఉంది నీ సేవాధర్మం.
- అప్ప : (మెడల్గు నిమరుతూ) సేవాధర్మంలో నేను ఇంకొక్క చేత చెప్పించుకునే పని లేదండి.
- బస : ఏమిటి కమలా! జోరీగలాగ వాడిమీదకు లేస్తావు. పడేవాడిని, పడవలసిన వాడిని నేను ఉన్నాను గా! చెప్ప! ఈ దుమారమంతా ఎందుకో చెప్ప.
- కమ : లేపోతే బొంబాయికి వెళ్లడం, ఆ సినిమా తారలవెంట తోకలాగ తిరగడం, టిప్పార్టీలు డిన్నరు పార్టీలు చెయ్యడం ఏమిటండి? ఈ లేనిపోని డాబులు వెర్రివేషాలు యెందుకంటా?
- బస : అదుగో! నువ్వుకూడా అట్లానే అంటా వేమిటి? ఖబానా బరకయ్యగారి వేడు. సినిమా తారలకు యిచ్చిన టిప్పార్టీలతో ఘనంగా వేస్తాలో ఖాల్సోలతో సహా పడుతుంటే ఎంత గొప్పగా ఉంటుందో తెలుసా?
- కమ : పులిచి చూసి నక్క వాళ్ళు పెట్టుకుంటుంటు.
- బస : పోనీ నీవుకూడా నాతో రాకపోకలావు? ననే మిరా రానంటే రానన్నావు వచ్చేనా “వచ్చా ముగ్గుంట్” బరకయ్యగారి ఖాల్సో అని ఎంత మర్యాద చేసేవారో నీకు!
- కమ : ఈ మర్యాదలతో గొప్పలతో సభమంత్రివు సిరి హారతి కర్పించాలాగ హరించిపోయినా గతి అభోగతి అయితే మీ బంబాయిండి?
- బస : అయితే పగవు ప్రతిష్ఠలకోసం నమ్మి ఖాల్సో పెట్టే తప్పా?
- కమ : డబ్బు ఖాల్సో పెట్టడానికి వోవా తెచ్చా, అవసరం అవసరం వుండక్కర్లే? తనకు మాత్రం ధర్మం మొనరుచెప్పే వేరం అని పోలికే అన్నారా?
- అప్ప : మనిమై పుట్టే, ప్రతిగాడికి కొద్దో గొప్పో గౌరవం అంటూ ఉండాలంటే అమ్మగారు!
- కమ : చాల్లే పూగో! నిన్ను అడగలేదు నేను.
- అప్ప : నేను మీతో చెప్పలేదండి. ఆయ్యగారితో చెప్పా
- బస : అబ్బ! పూరుకోవే! బుద్ధితక్కువై గొప్పయింటి పిల్లను రెండో పెళ్ళి చేసుకున్నందుకు రోజూ సతాయించి వదిలి పెట్టున్నావు... ఎవో నా అంత ఎత్తుగా ఖురానాగా ఎదురు తావనుకున్నాను గాని ఇట్లా...
- కమ : ఎక్కవగా ఎగిరి రెక్కలు కొల్లుకునే గుణం మా వంశంలో ఎవరికీ లేదు. వక్క ఎక్కడ నాకలాకమెక్కడ (చినుకుగా ఇంటి లోపలికి వెళ్ళిపోతుంది)
- బస : అస్పలస్వామి! ఏమిటిరా ఈ గొడవంతా?
- అప్ప : మీ మీద పనిగట్టుకొని ఎవరో అల్లరి చేస్తూ వుండాలం డయ్యగారూ!
- బస : ఇంకెవరురా? వున్నాడే వాడు! ఆ నువ్వు రాయుడుగాడే చేస్తున్నాడు యిదంతా.

అప్ప : సుబ్బారాయుడు గారూ మీరూ చిన్నప్పుడు చదువుకున్నారని చెప్పేరు గదాం డయ్యా?

బస : అదే మెడకు చుట్టుకుంది. ఎప్పుడో చిన్ననాటి స్నేహితుడు నాడు. ఆ తర్వాత చాలమార్పులు వచ్చాయని నేను గొప్ప వాళ్ళ అంతస్తుకు చేరుకున్నానని తెలియబట్టావీడికి.

అప్ప : రీవోడు కడం డయ్యా, గోల్డ్ ఫ్రేమ్ అలవాట్లు, ఎవ్వారాలు ఆయన కేం తెలుస్తాయి. మీరైనా 4, 5 విగ్గడం డేగా తెలుసుకుంది.

బస : బీదవాడు బీదవాడిలాగా అభగోపిస్తుంటే కేచీ ఏముంది? తను నునమ్మా అంటూ నాకు బుద్ధులు చెప్పాస్తాడు.

అప్ప : మీ మంచికే అంటూ రండి ఆయన.

బస : నా మంచి గురించి నాకు తెలియమా? పీడు చెప్పలా? వేసవి కాలంలో కూడా ఫ్లాంట్ సూట్లు శీత కాలంలో చలువ కళ్ళతో ఫ్లోరిమ్ లెస్ గోల్డ్ స్పెక్టికల్స్ (Rimless Gold spectacles) వాడుతాను. రానేది లేకపోయినా పీఫర్ పెన్ను 80 రూపాయల ఖర్చు దుడి జేబులో వుంచుకుంటాడు. 'స్వాన్' పెన్ను వుంటే చాలు గోల్డు సిగరెట్ కేసు వాడడం ముక్కుదండుగట; పైగా పోయే ప్రమాదం వుందిట. ఇట్లాగే నీతులు సలహాలు. పీడి సలహా ఎవడికి కావాలి. బోడి ముండ సలహా.

అప్ప : చేసినా చేయకపోయినా ప్రతి సలహా వినాలని అనే వారండి మా రాజా గారు.

బస : సలహా కాదు, చట్టు బంధాలు. నా గొప్ప... నా దర్జా— నా హోదా చూసి ఓర్వలేక తన తోటి వాడు ఇంత గొప్పవాడయ్యాడే అని ఓర్వలేని తనం వెళ్లగక్కడం అది. చిరిగిపోయిన నైసు చొక్కాలూ పీడూను!

అప్ప : ఇంత డబ్బు మొగాన కొట్టే నోరుమూసుకునే నాడేమో సంభయ్యా.

బస : అబ్బే! లంచాలకు లొంగే రకం కాదని. మొన్న సాయంత్రం క్లబ్బులో పేకాడు

తుంటే ఎవరో పాపం ఇప్పుడు దీక్షకాలేజీ విద్యార్థులు జీతం సహాయం చేయమంటూ వచ్చారు. ఆసక్తంగా పర్యవేక్షిస్తాను 100 రూ|| నోటు బల్లమీద పడేసి యిద్దరినీ చెరొక ఏడై తీసికోమన్నా. ఈ సంగతి సుబ్బారాయుడి గాడికి ఎక్కిగా తెలిసింది. ఆ రాత్రి గాలిగుమరం లాగా ఇంటికొచ్చి దుయ్యి బట్టకున్నాడు నన్ను. "ఒరేయ్! బసవాయ్! ప్రాణా వసరమని యిచాళ ప్రాధునవచ్చి పది రూపాయ లిక్కుంటే పది లేను, గిడి లేను, పో పొమ్మన్నావు, వాళ్లెవళ్లో ముక్కు మొగం తెలియని వాళ్ళొచ్చి అడిగితే 100 రూ|| యిచ్చావు. "అపర కర్ణు డవునున్నావులే" అంటూ నాలుగూ గులిపి వెళ్ళేడు.

అప్ప : అయ్యా! మనము ఇక్కడనుంచి మకాం ఎత్తేసి మెడ్రాసు వెళ్ళి పోతే బాగుంటుందండి.

బస : నాకూ ఆ ఆలోచన వస్తోంది కాని... ఎటొచ్చి వ్యాపారం కోసం యావూళ్లో వుండి పోవాలిరా.

అప్ప : చిత్తమండయ్యా!

బస : (ఉన్నుగు మంటూ) ఒరేయ్! అప్పల స్వామి! పలహారాలు తయారయ్యేమో వంటలక్కని కనుక్కో. ఆనన్యం వుంటే ముందు కాఫీతీసుకురా. ప్రాణం పోతోంది.

అప్ప : అలాగే సంభయ్యా. (నిద్రుకలు)

[ప్రవేశం అప్పలస్వామి—(తే మీద కప్పు, సాసరూ, కెటిల్ వగైరాలతో; (తే బల్ల మీద పెట్టి, కాఫీ కప్పు సాసరూ, బసవయ్య దగ్గరకు తెచ్చి అందిస్తాడు)]

అప్ప : పలహారాలు ఇంకా తయారవ లేదంభయ్యా అందుకని కాఫీ ఒకటే తెచ్చా.

బస : (కాఫీ కప్పు అందుకుంటూ అప్పలస్వామి మెడల్స్ వేపు నిఘాయించి చూస్తాడు) అకేమిట్రా! అప్పలస్వామి! మెడల్స్ అలా వెలా తెలా పోతున్నాయ్, కొంపతీసి మీ రాజా గారు రోల్డు గోల్డుతోటో, పారిస్

ఘరానా మనుష్యులు

గోల్డ్‌తోటో మెడల్స్ చేయించి యివ్వ లేదు కద (నెటకారంగా నవ్వుతాడు.)

అప్ప : (కంగారు పడుతూ, రామరామ! అంతటి మాట అనకంశయ్యా! జమీందార్ల దగ్గర నేను చేసిన యిరవై ఏళ్ల “సార్వీసు”కు మా రాజాగార్లు యిద్దరూ మెచ్చుకుని చేయించి యిచ్చిన బంగారు పతకాలంకి యిది (మెడల్సును చూపుతాడు.)

బస : ఆ మెడల్సు యిట్లా లే—నన్ను చూడనీ.

అప్ప : (కంగారు పడుతూ) ఎందు కంశయ్యా.

బస : ఊ! ఇవ్వరా! ఇవ్వమంటుంటే!

[నిచార వదనంతో అప్పలస్వామి తీసి యిస్తాడు; బసవయ్య వాటిని పరీక్షగా చూచి, చేత్తోపట్టుకుని బయలుదేరాచి, విరగ బడి నవ్వుతాడు.]

బస : నన్ను మోసం చేస్తా వ్రత్రా! బంగారం సంగతి తెలియని వాళ్లలో జమకట్టేశావే నన్ను? రంగూ పోయింది. బయలుదేరు. బలే రాజాగార్లురా! గోల్డ్‌గోల్డ్ మెడల్ పెజెం టింగ్ రాజా గార్లు! (నువ్వు విరగబడి నవ్వుతాడు.)

అప్ప : (చెవులు రెండుచేతులతో మూసుకుంటూ) మా రాజాగార్ల నేమీ అనకంశయ్యా. వారు మహారాజులు. అందరు రాజులు నిజాయితీ గలవాళ్ళేనండి. ఆవసరమయితే ఆ ప్రభువులకోసం నా శిరీరం ముక్కలు ముక్కలుగా కోసియిచ్చి హాయిగా ప్రాణం వదులు తానండి.

బస : ఊగుకోరా! కబుర్లూ నువ్వును. ఎదురుగా దాఖలా కనిపిస్తుంటే.

అప్ప : (రెంపలు వేసుకుంటూ) ఆ తప్పంతా నాదే నంశయ్యా! మా రాజాగారు మంచివన్నె బంగారంతోలే మెడల్సు చేయించి యిచ్చారండి.

బస : మరి యిది ఎక్కడినుంచి వచ్చాయిరా?

అప్ప : జమీందారీలు గవనమెంటోరు తీసుకున్నాక నా నాకరీ పోయిందండి. పొట్ట గడవక, అమ్మలేక అమ్మలేక వాటిని అమ్మేసి,

అచ్చంగా అవేమాదిరిగా వుండే నూనాలు గోల్డ్‌గోల్డ్‌లో చేయించుకోవలసిన కర్తవ్యం పట్టించంశయ్యా!

బస : మంచివని చేశావు!

అప్ప : అవేమి గోల్డ్‌గోల్డ్ మెడల్స్‌కానీ, ఉత్త దగా అంశయ్యా! వైగా పజేళ్ళు “గ్యాంగ్రేట్” అని పెద్దరాతెలు రాస్తారండి. మెరుగుపోయిందని తిప్పి పంపిస్తే కోటింగు వీసి పంపారండి. పదికోజులలో మళ్ళా పోయిందండి మళ్ళాపోతే మళ్ళా పంపే నండి. ఇంక వేరుమని చెప్పేరండి ఇంక యీళ్ళతో లాభం లేదనుకుని బజారులో మలామా సాయబుద్దగర రెండునెలలు కొక సారి బంగారపుగిట్లు వేయస్తూ వుంటానండి.

బస : ఆ సాయబుద్ద ఇంత వాసిగా గిట్లు వేళేదేమి టిరా? నెలాటెలా బోతోంది. (మెడల్సు అప్పలస్వామికి యిచ్చేస్తాడు.)

అప్ప : (జాగ్రత్తగా తీసికొని తుడిచి కోటుమీద పెట్టుకుంటూ) గిట్లువేయించి రెండునెలలు దాటించండి. ఆ సాయబుద్ద పూళ్ళోలేదా! ఇంకో రెండునెలలకు కాని రాడుట.

బస : పోనీ యింకో సాయబుద్దకు యివ్వలేక పోయావా?

అప్ప : అదేమిటండి బాబుగారు! మీరుకూడా అట్లా ఆడుగుతారు. నాకూ సాయబుద్దకు మధ్య వుండవలసిన రహస్యాన్ని మూడోవాడికి చెప్పి మా రాజాగార్ల పేరు బజారుకు యీడుస్తానా?

బస : నాతో చెప్పావుగా!

అప్ప : గర్భప్రభువులు మీరు. పోలీసుకళ్ళు మీవి. మీ దయే వుండాలికాని మీరు నాకు మంచి మెడల్సు చేయించి యివ్వకపోతారా?

బస : మంచిమాట చెప్పేవు. నో దగ్గర పడేళ్ళ సర్వీసు నిండనీ. అప్పుడు నీకు మేలిమి బంగారపు మెడల్సు ఎన్ని చేయించి యిస్తానో చూడు.

అప్ప : తమకటాక్ష మండయ్యా!

- బస : అయితే అప్పలస్వామి! నాకు తెలియక ఆడుకుతా. ఆ మెడల్ను రోజూ పెట్టుకుని మెరుగు పోగొట్టుకోడం ఎందుకురా? నేను పెద్ద పెద్ద డిన్నరుపార్టీలు, టీ పార్టీలు యిచ్చినపుడు పెట్టుకుంటే బాగుంటుందిగా!
- అప్ప : అన్నీ తెలిసిన మీరే యిట్లా నెలవిస్తారేంటి బాబుగారూ! జమీందారుల దివాణంలో నేను చేసిన యిరవైవేళ్ళ 'సార్వీసు'కు యివి ... సుర్జలండ్యూ. సేవార్థంలో నేను సంపాదించుకున్న గొప్ప గౌరవాన్ని గురించి చెప్పేవి యివే కదండయ్యా?
- బస : కత్తి రాజలాంఛనమయితే, మెడల్ను నీ నౌక రీకి లాంఛనమన్నమాట.
- అప్ప : రాజాలకు నాకూ పోలిక లేవద్దండయ్యా.
- బస : అయితే అప్పలస్వామి! నీకూ గొప్ప, గౌరవము కావాలన్నమాట.
- అప్ప : తప్పుకుండా కావలండయ్యా. ఎవరి అంతస్తుకు తగ్గట్టు వాళ్ళ కుండాలి. పై అంతస్తు వాళ్ళు తక్కువ వాళ్ళనుండి మన్ననలు పొందుతుండాలండి.
- బస : నిజం చెప్పేవు.
- అప్ప : లోకమంతా అంజేనండి! వంటకక్క ఒక సారి అడిగిందీ, "అదేమిటి అప్పలస్వామి! మెడల్ను ఎప్పుడూ అంత మెరుస్తూ వుంటాయి. చింతపండుపెట్టి రోజూ తోముతూ వుంటావా ఏంటి" అంది. వెంటనే నే నన్నాను, "చన్! నోరుముయ్! పెద్ద వాళ్ళు సంగతి నీ కెందుకు. అధిక ప్రసంగం చేశావంటే అయ్యగారితో చెప్పి ఉద్యోగం ఊడవీకిస్తా" అన్నా. దాంతో కుక్కిన పేను లాగ మళ్లా ముట్లాడలేదండి.
- బస : నిజమే! తక్కువవాళ్ళను అల్లాగే అణచి పెట్టి ఉంచాలి. లేకపోతే బతకనిస్తారా. అయితే అప్పలస్వామి! నేనుకూడ గొప్పగా, గౌరవంగా బ్రతుకుతున్నా నంటావా?
- అప్ప : యజమానుల సంగతి నేవకులు చెప్పకూడ దండయ్యా!
- బస : (నవ్వి) బలేవాడివిరా నువ్వు!
- [కమలాదేవి ప్రవేశం]
- కమ : (అధార్మిక) అప్పలస్వామి! బాతాఖానీ కట్టిపెట్టి ఫలహారాలు తయారయ్యేమో కనుక్కో. అయితే తీసుకురా, మర్చిపోయా, ఇనిగో ఉ తరాలు - ముందు వీటిని పోస్టులో వేసి తర్వాత టిఫిన్ సంగతి చూడు.
- అప్ప : చిత్తమండమ్మా! (అప్పలస్వామి నిష్క్రమణ).
- బస : అయితే కమలా! నువ్వు ఒక్కతైవు, మేడ మీద పడుకుని ఆ పుస్తకాలు పత్రికలు చదువుకోకపోతే నాకుకూడ చదివి వినిపించ రాదూ? హాయిగా వింటాను.
- కమ : ఆ! వింటారు! మీ కర్థం అయితేగా. అయినా పుస్తకాలు విజ్ఞానం మీ వంశంలో వారికి కావాలేమిటి?
- బస : పోనీలే ఇందాకటినుంచీ నేను ఇంత గొడవ పడుతున్నాగదా, ఏదో కాస్త నాకు సలహా ధైర్యం చెప్తే?
- కమ : నా సలహాలు మీకు నచ్చుతాయేమిటి?
- బస : డబ్బు ఖర్చుపెట్టవద్దనేగా నువ్వు చెప్పే సలహా. డబ్బులేదో, లేదో, బీదవాళ్ళం అంటూ మొదటిపెళ్లాం చచ్చింది. ఇంత డబ్బు, ఇంత ఆస్తి ఆ తర్వాత సంపాదించి, నిన్ను పెళ్ళి చేసుకుని, యివన్నీ అనుభవించ మంటుంటే డబ్బు ఖర్చు అవుతుందని అస్తమానం ఏడుపా? బాగుంది మేళం!
- కమ : మహా మీరు నా కోసం ఖర్చుచేస్తున్నారు కాబోలు.
- బస : నీకు నేను ఏం తక్కువ చేశానో చెప్పు. రవ్వల నేక లేసు చేయించలేదా? డయమండ్ రింగ్ చేయించలేదా? ఏడాదికి యిరవైపట్టు చీరలు కొనడంలేదా? కావలసిన పుస్తకాలన్నీ కొని యివ్వడంలేదా? ఇంకా ఏం కావాలి?
- కమ : అవన్నీ మహాపెద్ద ఖర్చా ఏమిటి? మీ వెర్రి గొప్పలకు, పటాభోపాలకు చేసే ఖర్చులో ఎంత?

మరానా మనుష్యులు

- బస : నవ్వు అడేమాట. నేను చేసే వెర్రి ఖర్చు బస : తలకు మించిన ఖర్చు చేస్తున్నావా, ఏమిటి చేపా?
- కమ : పులిని చూసి నక్క వాతలు పెట్టుకున్నట్లు, కమ : నేనికి మించి చేస్తున్నారో నా కందుకు? 'బీవర్ డ్రాఫ్ట్' కట్టలేదని చెప్పే బ్యాంకు వాళ్ళను, ఇంటి తాకటమీద వట్టి శాస్త్ర ఆసలును అందుకుంటోందని చెప్పే సాఫ్ట్ కారుకు ఎమి సమాధానం చెబుతావో చెప్పు కోండి.
- బస : డబ్బు యింత సంపాదిస్తున్నామని భురా నాగా అనుభవించక యిసుప పెట్రెలో పెట్టి పూజచేస్తూ కూర్చోతుంటావా?...అయినా బస : ఆ! వాళ్ళల్లాగే భయపెడతారులే. ఉన్నానా పే వెయ్యరున్నారు, వెండికాగడా?
- కమ : ఎంత ఎక్కువగా వుంటే, అంత ఎక్కువగా డబ్బు సంపాదించడానికి ఉపాయాలు కూడా కనబడతాయి.
- కమ : వెర్రి ఎక్కువయితే జరిగే పిచ్చి పనులేయి! మా వంశంలో వా రెవరూ యిటువంటి వెర్రి గొప్పలకు ఎగబడలేదు. అందుకు నే వంశం చూసి వెళ్ళి చేసుకోమన్నారు.
- బస : అయితే అంత గొప్పవంశం దానిని నన్నెందుకు చేసుకున్నావు.
- కమ : నేను చేసుకున్నానా ఏమిటి? మా నాన్న బజవంతాన అంటగట్టేడు, ఈ సంబంధం. దానధర్మాలు ఎక్కువై, ఆస్తిఅంతా నాశనమయిపోయి మా సంసారం అంతా చిలికిపోతే, డబ్బున్న వాడికిచ్చి పెళ్ళిచేస్తే సుఖపడతానని మానాన్న యీ పెళ్ళి చేశాడు.
- బస : ఆయనంత ఆలోచించి యీ పెళ్ళి చేస్తే హాయిగా యిక్కడ సుఖపడక మరి రోజూ ఏడుపెందుకు?
- కమ : ఆ! ఇంట్లో ఈగలమోత. బయట పల్లకిల మోతలాగా వుంది, సుఖపడడం.
- బస : (పై వాక్యంలోని సంగతి అర్థం చేసుకోకుండా) ఈగలను, దోమలను చంపడానికి ఫ్లైట్ (Flit) తెచ్చేగా!
- కమ : (విసుగుగా) ఆ! ఫ్లైట్ వచ్చింది, బ్యాంకు మా నేజరూ వచ్చాడు, సాఫ్ట్ కారు వచ్చాడు.
- బస : ఆ! ఆ! వాళ్లెందుకు?
- కమ : బ్యాంకులో మన ఎకాంటులో డబ్బులేదనీ బ్యాంక్ మేనేజరు, ఇల్లు కరారావుడి అవుతుందని సాఫ్ట్ కారు చెప్పడానికి వచ్చారు.
- బస : భయపడకే పిచ్చివానా! గొప్ప వంశం దానికి భయం లేమిటి? అయినా 'ప్రొహిబిషన్' వున్నంతకాలం మన సిగరూపు వాడదనుకో.
- కమ : ప్రొహిబిషన్ కూడా పోతోందిటలేండి.
- బస : అయినా ధర్మాధేనులే. కావాలంటే ధర్మమనా పలుకుబడితో లక్ష మాపాయిల అప్పు చిటికెలమీద పుట్టిస్తా.
- కమ : అందుకనే అప్పుచేసి పవ్వకూడు తినమన్నారు.
- [ప్రవేశం అప్పలస్వామి]
- అప్ప : ఉత్తరాలు పోస్టులో వేశానండి అమ్మగారు. ఫలహారాలు తయారవుతున్నాయి. అయిన నిమిషాల్లో పట్టుకు వస్తా.
- కమ : సరేలే! ఇందాక చెప్పడం మరచిపోయా. ఆ టైలరు నా జాకెట్లు కుట్టాడో లేదో...
- అప్ప : నేను కనుక్కున్నానండి అమ్మగారు. ఇంకా తయారవలేదుట.
- కమ : 'క్లాత్' యిచ్చి నెల రోజులు దాటింది యింత ఆలస్యం మేమిటి?
- బస : ఊళ్లో కల్లా ప్యావన్ బుల్ గో కుట్టే టైలరు అతను. ఆలస్యం అయితే ఏమిలే, నూంచి పసంనుగా కుట్టాడులే.

- అప్ప : మా రాజాగారి దివాణంలో ఒక కైలరు బస : నీకేమన్నా మతిపోయిందా ఏమిటి? 'అ' అంటే భయం భక్తివుండక్కర్లా? నవ్వు చాచావంటే, నిన్ను వాడిని కలిపి కైలు లోకి తోస్తారు.
- కమ : ఆ సంగతి మీ అయ్యగారితో చెప్పి సంతోషిస్తారు.
- అప్ప : చెప్పడం మర్చిపోయా. రోడ్డుమీద చాటింపు వేస్తున్నారండి.
- కమ : ఏమని? (ఆప్పలస్వామి బసవయ్య వేపు తిరిగి).
- అప్ప : ఈ సంగతి అయ్యగారితో చెబుతున్నారండి అమ్మగారు.
- బస : వాదమెందుకు అప్పలస్వామీ చాటింపు ఏమని?
- అప్ప : ఇవాళ పొద్దున్న ఆ డేవడో దొంగ, తాలూకా ఆఫీసు కైలు గోడలు దూకి పారిపోయాడుటండి. అడు బలే గట్టివాడుట అందరినీ జాగ్రత్తగా వుండమని, ఆడి ఆచూకీ తెలిపితేగాని, పట్టుకుంటేకాని 'గవన మెంటోరు' మంచి బహుమానం యిస్తారుటండి ఫలహారాలు తెస్తా (నిష్క్రమణ)
- బస : దొంగ వెళ్ళవ తక్కువైపోయారు దేశంలో.
- కమ : కరు విట్లా మంజీపోతుంటే దొరలే దొంగలవుతున్నారు. పాపం కైలు కెళ్లేది బీదవాళ్లే!
- బస : గొప్పవాళ్లు దొంగతనాలు చేస్తారంటే నేను ఒప్పుకోను. అవి చేసేవన్నీ తక్కువ రకాలే. వాళ్లకు నీతి నియమా లుండవు.
- కమ : పాపం! దొంగ ఎంత బెదిరిపోతూవుంటాడో. పోలీసు ఎక్కడ దాపురిస్తాడో అని అరచేతుల్లో ప్రాణం పెట్టుకుని, బిక్కు బిక్కు మంటూ, నక్కి నక్కి తిరుగుతూ...
- బస : మరేం ఫర్వాలేదులే! రేపు వాడంతటవాడే పోలీసు స్టేషనుకు హాజరు అవుతాడులే. బయటంటే బువ్వ ఎవడు పెట్టాడు? కైలు కెళ్ళి తేల్చుకును ముద్దులు గండి తాగొచ్చు.
- కమ : పాపం! దొంగ ఎంత కం గారు పడుతుంటాడు నాకు ఎదురైతేనా, మన కారులో ఎక్కించి, మనింటికి తెచ్చి, దాచి సర్దు అణగగానే పంపించి వేస్తా.
- కమ : డియాదాక్షిణ్యాలు మీవంశంలో వుంటేనా? కడుపు కక్కుర్తి కోసం వాడు దొంగగా తయారవుతే తప్ప వాడిదా? సంఘానిది, గవర్నమెంటుది.
- బస : ఆ మీమాంసలన్నీ నాకెందుకు? 'అ' అంటే 'ఆర్డర్' అంటే నాకు గౌరవం వుంది. వాడు నాకు దొరికితేనా, పట్టుకుని ఆస్ప చెక్కి బహుమతి కొట్టేస్తా.
- కమ : (కోపంగా) అయితే బయలుదేరింకి పూరం బతి వెతికడానికి.
- బస : మొగంచూచి దొంగ ఎవడో నేను యిట్టే చెప్పేస్తా? మెడ్రాసులో నా పర్స కోట్టేసిని వాడిని చిటికలో పట్టుకున్నా.
- కమ : పర్సలో పదిరూపాయలేగా వుంది మీరు చేసే ఖర్చులో ఎన్నోవంతు.
- బస : పదిరూపాయలుకాను సది డమ్మిడిలున్నా సరే దొంగతనం దొంగతనమే. శిక్షపడాల్సిందే!
- [తోటమలి హడావిడిగా లోపలికి వస్తాడు.]
- తోట : అమ్మగారండీ! అయ్యగారండీ! ఎవడో మన లోటగోడ దూకి ఆడ్డాస్తే నన్ను తోనేసి ఇంట్లోకి దూరేశండి.
- కమ, బస : వాడు దొంగే అయివుంటాడేమో?
- బస : ఫర్వాలా! నేనున్నా! వీడి పని నేను పట్టిస్తా.
- [తోటమలి నిష్క్రమణ]
- [ప్రవేశం రాజాప్రతాప్ పచ్చగా అందంగా వుంటాడు. బ్రౌజర్, షర్ట్ తొడుక్కుని వుంటాడు. బట్టలు నలిగి జుట్టురేగివుంటాయి. ప్రవేశించి తలుపు నెమ్మదిగామూసి చేతులు దులుపుకుంటూ తీచిగా మందుకు వస్తాడు.]
- రాజా : (కమలాదేవి వేపు తిరిగి) భార్యభర్తల ఏకాంతమునకు విఘాతము కల్గించినందుకు తుమించాలి.

ఘరానా మనుష్యులు

బస : ఎ.....ఎవ.....ఎవడానువ్వు?

రాజా : కంగారుపడుతూ మాట్లాడకండి. కంగారు పడే వాళ్ళను మాస్తే మాకు మా చెడ్డ చిరాకు.

బస : ఎవరవురా నువ్వు? ఏమిటో పెద్ద కమిషనరుకున్నావు. గొంగువాలుగా దూరవు యింట్లో.

రాజా : గొంగువాలుగా కానులెండి. నొరదాటుగానే.

బస : (గుండుకువచ్చి) ఎవరవురానువ్వు? చెప్ప! గొంగువా? నొరదా?

రాజా : మీసోటితో నే చెప్పేను గదండీ!

బస : అయితే.....అయితే నువ్వు గొంగువే అన్నమాట. చాటింపువేయించింది నీరుచిచే అన్నమాట.

రాజా : చాటింపుచేయకపోయినా మీ అతిథ్యం స్వీకరించడానికి వచ్చేవాళ్ళమే లెండి.

బస : గొంగు వెళ్ళకు అతిథ్యమేమిటి? నువ్వేమైనా కలెక్షరువా? మినిస్టరువా? గవర్నరువా? వెళ్ళు. వెళ్ళకపోతే 'రైపుల్' తెస్తా.

రాజా : ఇదిగో! గొంగు గొంగు అని ఇంకా ఎక్కువగా అనకండి. మేము గొంగు అని ఇంకా ఋజువుకొండే? ఉత్తి అనుమానం మీద అట్టే చెట్టేరు అంటే.

బస : ఊరికే గుడ్డిగా తోసేరేంజైల్లో? పాపం! భలే కబుర్లు చెబుతున్నావు. ముందుకునడు. అప్పలస్వామీ! నా రైపుల్ లే.

రాజా : రైపుల్ కాదు మాకు కావాల్సింది, మంచిని వేరే బట్టలు. అవి యిచ్చారంటే ఆ తర్వాత మీకు 'రైపుల్ ఘాటింగ్'లో కొత్తపాతాలు నేర్పుతాం? (బసవయ్య దగ్గరకువచ్చి) వా! సిల్కు దోవతీ, సిల్కుషర్టా చాలా ఖరీదైనబట్టలు కట్టుకున్నారు. బట్టలు పసందు చేయడం బాగా తెలుసు; 'చెల్లారామ్మ'లో కొన్నారా?

బస : (తగ్గి) ఆ!...అవునవును. చెల్లారామ్మలోనే ఎప్పుడూ బట్టలు కొంటా నేను.

రాజా : మా ఆస్థానం అంతటికీ చెల్లారామ్మ బట్టలు సప్లయ చేస్తానండీ.

బస : నిజం!

కమ : ఏమిటండీ టెక్నిక్ బాటాఖానీ. అగ్గుల స్వామిని కిలిచి బయటకు నెట్టేయ్యండి.

బస : బట్టలేవు, గిట్టలేవు, ఛా!

రాజా : ఊరికే, చిరగా గర్వంగా, 'క్రీ'గా, 'ముప్పత'గా వస్తు లెండి ఎవరుగాయి వ్వండి అంటే. రాజాప్రతాప్ తీసుకుని ప్రతివస్తువు ఎవరుగానే అని తెలుసుకొండి. కిలయినపుడెల్లా తీసుకున్నవి వాసమేస్తూ వుంటాము.

కమ : శిడోక రాజాబా! ఇదో కౌశం. ఎవరు రీకు కుంటే మరి నిన్ను గొంగుగా ఎందుకు బయటకు కట్టారు.

రాజా : ఆభిప్రాయభేదమండీ. ఎరువు వస్తువులు వాపస్ చేయడానికి నాకు తగినంత వ్యవధి వీలు, టైము, ఛాన్సు, యిస్తేనా? వడ్డీతో సహా తిరిగి యిచ్చేస్తానంటే వినంటేనా. (కమ లానేచి వేపుకు లెడకునులు నడచి) ప్రపంచంలో కొంతమందికి అవసరాన్ని మించి డబ్బు యిచ్చాడండి శేవుడు. రాజల్లా రాణిగారు వుండి చూశారూ. ఆవిడకు డబ్బు ఎంతుందో ఆ విడకే తెలియదు. ఆవిడకు చాలా ఖరీదైన మంచి ముత్యాలహారంవుంది. లక్ష రూపాయలు ఖరీదు చేసే ఆ హారం ఎక్కడపడితే అక్కడ వదిలివేస్తుంటుంది ఆ విడ. ఎందుకో తెలుసా? అంత ఖరీదు వస్తు నైనా తనకు లెక్కలేవని, తన గొప్ప అంత అని అందరికీ చెప్పుకోడానికి.

కమ : ఆ రాణిగారి గొడవ మాకెందుకు? ముందు బయటకు నడు.

రాజా : ఆగండి చెప్పేది వినండి! మొన్న ఆదివారం మైదానులో గవర్నర్ గారైన్ పార్టీ జరిగింది. రాణిగారు బల్లమీద హారం పారేసి విహారం చేస్తున్నారు. ఇరుగో చెప్పరానదు కాని ఆవిడ మా మేనల్లే లెండి! అప్పుడు చూచేవారు లేక, దిక్కులేకుండా పడి

వున్న ఆ హారాన్ని సద్వినియోగం చేయడానికి మేము ఎటువై తీసుకున్నాం. అంతే! వినియోగం చేసే లోపల పట్టుకుంటే, అది నాజీజెనెన్కు 'ఇన్వెస్టుమెంట్' అని, డివిడెండ్లు, బోనసులు, రాణీగారికి యివ్వబోతున్నవి, పోలీసులతో చెబితే వాళ్లు వింటేనా! అచ్చే! పోలీసువాళ్ళకు బిజినెస్ సంగతి ఏం తెలుస్తుంది?

కమ : (బసవయ్యతో) ఈ దొంగతనం సంగతి మా అన్నయ్య నాకు ఉత్తరం రాశాడని మీతో చెప్పలేండి?

ఒస : ఏం చెప్పావో ఎవడికి జ్ఞానం?

రాజా : చాళారా? మీరు కూడా మా అంతరించిపోయారు. గొప్పవాళ్ళు సంగతులు ఎప్పుటి కప్పుకు మ్మీకు కూడా తెలుస్తూ వుంటాయి.

కమ : గార్డెన్ పార్టీకి పిలువబడ్డ అతిథులలో నేనొకరిని వున్నానని, తీసినవాడు అజేబ్ జమీందారుగారి పెద్ద కొడుకై వుంటాడని అందిరు అనుమాన పడుతున్నారని కూడా మా అన్నయ్య నాకు రాశాడండీ.

ఒస : (ఆశ్చర్యంతో) రాజావేళు మాస్తా ఆ! ఏమిటి! అయితే నువ్వు...కాదు... మీరు జమీందారుగారి పుత్రులన్నమాట. చెప్పేరు కాదు.

రాజా : ఇప్పుడు మేమున్న పరిస్థితులలో జమీందారులను నే సంగతే మరచిపోతున్నాము (బసవయ్య వద్దకు వచ్చి చొక్కా పట్టుకుని చూచి) మీరు మా మాదిరిగానే మంచి ఫాషన్ గా వస్త్రాలు కుట్టిస్తుంటారు. మనిద్దరికీ చొక్కాల సైజు యిండు మిండుగా ఒకటే. మంచిచొక్కా, మంచి ధోవతీ యిచ్చారంటే మేము తిరిగి రాజాప్రతాప్ అవుతాము.

ఒస : అప్పల స్వామి!

కమ : అప్పలస్వామి రాగానే యిద్దరుకలిసి ఈ దొంగ వెళ్ళవను పోలీసుల కప్ప చెప్పండి.

[ప్రవేశం అప్పలస్వామి]

రాజా : (బసవయ్య యొక్క రిస్టువాచి చూస్తూ) రోలెక్స్ ఆయిస్టర్ (Rolex Oyster)

సాలిడ్ గోల్డ్ (Solid gold) రిస్టువాచ్ ఫస్టుక్లాసు సెలక్షన్ చేశారు. యుద్ధం ముందు వెయ్యిరూపాయలకు కొన్నాం మేము.

ఒస : (తన రిస్టువాచి చూచుకుని మహదానందం పొందుతూ) మీకు పరిశీలన దృష్టి బాగా వుంది రాజాగారూ! నేను 1800 రూపాయలు పెట్టి దాన్ని కొన్నాను లెండి. చవక పారు వాచీలు నాకు నచ్చవు రాజాగారూ!

రాజా : మనిద్దరి గురులు ఒకటేనండి. (అప్పల స్వామి వేళు తిరిగి) అప్పలస్వామి! బట్టలు బీరువా వేళుకు దోవతయ్యి!

ఒస : అప్పలస్వామి! రాజాగారిని మేడమోడకు తీసుకువెళ్ళి నాగాడ్రెజ్ ఆల్బెరాలోనుంచి రాజాగారికి కావలసిన మంచిషర్టు పంచె యిచ్చి వారు విడిచి బట్టలు లాండ్రీకి పంపించు.

అప్ప : (ఉత్సాహముతో) అట్లాగే సంభయ్య!

కమ : మీకేమన్నా మతిపోయిందా ఏమిటి? 'లా' అంటే గౌరవం ధీక్షి వున్నాయని యిప్పుడేగా చెప్పింది. వాడేవో గొప్పగా నాలుగు కల్లబొల్లి కబుర్లు చెప్పేరికి వాడి వలలో పడ్డారే. మీకు నేత కాకపోతే నేనే వెళ్ళి పోలీసులను పిలుచుకువస్తా.

ఒస : పోలీసులను పిలుచుకు వస్తావా? నీకే మతి పోయింది. ఇప్పుడేగా అన్నావో? దొం.... కాదు ఆయన దొరికితే రక్షిస్తానని.

రాజా : దొంగ అని మమ్ములను పిల్వడానికి సంకోచించుతూ రెండుకండీ? దొంగకొదని యింకా 'జ్యూరీ' చెప్పలేదుగా?

ఒస : రాజాగారూ! మీరు దొంగతనం చేశారంటే నేను నమ్మును. కూటికి లేనివాళ్ళే దొంగతనాలు, దోపిడీలు చేస్తారు.

రాజా : మామీద మీకు వున్న ఆదరాభిమానాలకు యివే నా ధన్యవాదాలు. భార్యా భర్తల ప్రణయకలహం ధాన్యపు గింజలో బియ్యపు గింజ అన్నాను...ఊ! పదరా! అప్పల స్వామి! మనమెందుకు ఇక్కడ. (ఇద్దరు నిష్క్రమణ)

ఘరానా మనుష్యులు

కమ : ఇంత బోల్తా తింటారని, ఇంత అవమాన కరంగా, ఇంత పిరికితనంగా ప్రవర్తిస్తారని నేనెప్పుడూ అనుకోలా?

బస : నువ్వే బోల్తా కొట్టేవు.

కమ : నేను కాదు మీరే దొంగ దొరికితే పోలీసు స్టేషన్లో అప్పగిస్తానని ఉప్పొలుకొట్టి, తీరా దొరికితే వాడి మాటలకు మైనంగా మెత్తపడ్డారు.

బస : నువ్వు వెలగ బెట్టిం జేమిటోయ్ మహా! దొంగను దాచి రక్షిస్తానని చెప్పి తీరా వస్తే పోలీసులకు అప్పజెప్తా నంటున్నావు. మాట తప్పడం గొప్ప వంశలక్షణం కాబోలు!

కమ : బీదవాడు, దరిద్రుడూ అయితే తప్పుకుండా రక్షించేవాన్ని. ఇటువంటి మోసగాడిని వంశ మర్యాదలు గంగలో కలిపేవాడినా?

బస : పూగుకో! రాజా గారు మోసగాడు ఏమాత్రం కాదు. కష్టదశలో వున్నాడు అంతే. ఆ మాటలు... ఆ తీవి... ఆ దర్పం... ఆ గ్రహింపు ఆ మర్యాద... అహహ! మమూలు వాళ్ళ కెట్లా ఆలవడతాయి?

కమ : రాజా గారు మనింటికొస్తే నాకేమీ ఒళ్ళు పరవశే మవడంలేదు. గంగ నెరులెత్తటం లేదు... అసలు వాడు రాజా కాదేమో? అన్నీ అబద్ధాలేమో!

బస : (తన్మయత్వంలో) అహహ! రాజా గారి కొడుకు మనింటికి రావడం, మన... కాదు, కాదు, నా సహాయం పొందడం ఎంత గొప్ప? ఎంత పేరు? రాత్రికి భోజనానికి వుండమంటా.

కమ : దొంగలను యింట్లో దాస్తున్నామని నా అన్నయ్యకు తెలిస్తే నాకు మనింటి గడప తొక్కడు. తెలుసా?

బస : మహా యిష్టకు తొక్కుతున్నాడు కాబోలు.

కమ : ఈ మాట వస్తే మనిద్దరినీ జైల్లో పరామర్శించుతాడు లెండి, వాడిని ఉద్ధరించినందుకు.

బస : కష్టకాలంలో మనం సహాయంచేస్తే, ఆ సంగతి భయట ఫెటేటంథ అల్పదనుకున్నా

వేమిటి, రాజాప్రతాప్! ఎప్పుటికీ అట్లాంటి పని చెయ్యకు. వంశం, వంశం అంటూ ఎరుగుతూ వుంటావు గొప్పవంశపు రాజా వస్తే మర్యాద చేయకమైనా తెలియదు నీకు.

కమ : నేను చేసే మర్యాద ఏమిటో తెలుసా? చేతులకు సంకెళ్లు వేయించి సత్కరించడం. [ప్రవేశం రాజాప్రతాప్ తల గువ్వకు, మొగం కగుక్కుని, సిబ్బకపంచె, చొక్కా, కండువాతో]

రాజా : (బసవయ్య వేపు తిరిగి) ఆత్మర్యాదరణ చూపిన మీకు యిచ్చే నా సమస్యలకు!

బస : ఆ బైబిల్! అంతమాట అవకండి మీనుంచి నమస్కారాలు పొంజేయంత గొప్పవాడిని కాదు

రాజా : (బల్లవగ్గర గాత్రాన్ని చెప్పబడతదాసి అటు నకుస్తూ) ఉన్నమాట చెబితే తప్పేమిటండి. ఆశీతరక్షణ సామాన్యలు చేయగలిగిన పనా? ఆనాడు గయనికి ఆర్థులుకు, ఈనాడు నాకు మీరు చేయగగ్గురు.

[చెప్పలు తొడుక్కొని గోడమీదనున్న 'పెయింటింగ్' వేపు నకుస్తూ]

ఓహో! చాల గొప్ప 'పెయింటింగ్'; అద్భుతమైన ఆర్థు వుండి దీనిలో, ఎవరో చాల గొప్ప ఆర్థిస్తు దీనిని చిత్రించివుండాలి.

బస : 'ఆర్థు' అంటే నాకు కొద్దిగా యిష్టమందింది రాజా గారూ! ఆర్థు ఎగ్జిబిషన్ లో రు. 1116 పెట్టి కొన్నానండి దీన్ని?

రాజా : రవివర్మ గీసిన అసలు చిత్రాలు మాకోటలో వున్నాయండీ; ఆమాటకువస్తే, మీ యిల్లుకు మాకోటకు చాల పోలికలున్నాయి.

బస : ఇవాళ కట్టే రేపు పడిపోయే యిళ్ళు మాకు నచ్చవండి విపదైనా పొందాగా చెయ్యాలి.

రాజా : గొప్పవాళ్ళ బుద్ధులు అట్లాగే వుంటాయండి. (బట్టలు చూచుకుంటూ) మాకు నచ్చే బట్టలు దొరికాయండి. మీరు మాకు చెప్పిన గొప్పసహాయంగురించి రేపే మా తమ్ముకు గారికి ఉత్తరం రాస్తా. ఆయన అమెరికాలో 'టూటూ' చేస్తున్నారు. టూటూ

నుంచి రాగానే వారు సరాసరి మీయింటికి స్వయంగా పెన్సికొరులో వచ్చి తమ ఇన్స్పెక్టరు వాదాలు మీకు తెలియజేస్తారు.

బస : అంత మహాభాగ్యుడే !

రాజా : క్లిష్టజ్ఞత మామంకూడ గొప్పపనే? (అప్పల స్వామిని చూసిస్తూ) బలే నౌకరును సంపాదించారంకి. మాకు ఏ బట్టలు నచ్చుతాయో, యిట్టే గ్రహించి, ఆ బట్టలుతీసి మాకిచ్చాడు. ఈ మాటు మీయింటికి వచ్చి నవును అప్పలస్వామిని తీసుకుపోతాము.

బస : అప్పలస్వామికి రాజులదగ్గర యిరవై ఏళ్ళ సర్వీసు వుందంకి.

రాజా : అట్లా చెప్పంకి; అందుకనే అంతసులువుగా మా మనస్సు కనిపెట్టేడు.

బస : అప్పలస్వామి! ఈ రాజుగారు రమ్మంటే వెళ్తావా?

అప్ప : (ఉత్సాహంతో) మీ చిత్తం, నా ప్రాప్త మండయాద్య.

రాజా : అడగడం మరచిపోయినందుకు తీమించాలి. తమ నామధేయం?

బస : బసవయ్య అంటారంకి (అప్పలస్వామితో) అప్పలస్వామి! ఫలహారాలు అయితే తీసుకురా.

అప్ప : అట్లాగేండయాద్య (నివ్కొరుకు).

రాజా : వాట్? బసవయ్య అండుకో, వైన్ మర్చెంట్స్ (Wine Merchants) మీరే నన్నుమట. చెప్పేరు కారూ! మీ పేరు మాకుబాగా పరిచయమే. కాని దిర్ఘనిభాగ్యం యిన్నాళ్ళవరకూ అబ్బలా. జానీ వాకర్, త్రి థేగర్ (Johnny Walkar, Three Dagger) సీసాలు మాకు డజన్లకొలది సప్లయ చేసేవారు కారూ?

బస : ఏవో తమదయ.

రాజా : అయితే మీరు మాకు ఆప్తులే. ఇక పోయి వస్తాము.

బస : కాఫీ, ఫలహారములు తీసుకుని, రాత్రి భోజనానికి వుండి రేపు ఉదయమే వెళ్ళి పోవచ్చు. నా కోర్కె మన్నించుతారని...

రాజా : మీ జౌదార్యంతో కడుపు నిండిపోయింది. ఇక కాఫీ, వగైరాలు ఆక్కరలేదు. రాత్రి మీయింట్లో విడిచిచేస్తే ఎట్లా? రాత్రి రాత్రే ఏరు దాటేసి మా ఆస్థానపు క్షేత్ర రుసు కలుసుకోవాలి. నైగా మేముంటే మీకు ప్రమాదం ఏర్పడవచ్చు.

బస : ప్రమాదం ఎందుకొస్తుందంకి. మీరు మా యింటికి వచ్చారని బయట వాళ్లకు తెలిస్తేగా. కోలులాంటి యీ యింట్లో నెల రోజులున్నా ఎవ్వరికీ తెలియదు.

రాజా : ఎందుకు లెద్దురు? పోనిద్దురు! (సెళ్ళేటటు నడుస్తూ) మీ రిచ్చిన బట్టలు స్వీకరగానే వాపస్ చేస్తాము లెంకి.

బస : అంతమాట సెలవిచ్చారు. ఏమంత ఖరీదైన? మీరు కష్టంలో సహాయపడ్డాను అదే పది వేలు.

రాజా : అబ్బేబ్బే! పరాయి సొమ్ము మా దగ్గర ఆట్టేపెట్టుకొనడం మా వంశంలో ఎవరికీ లేదండీ. బట్టలంటే బట్టలే వాపస్ చేయలేము అనుకోండి. డబ్బు రూపంలోనో, యింకో వస్తు రూపంలోనో, వాటి విలువ మీకు ముట్ట చెబుతాం. ఈ మార్పుదల పనులంటే బలే సరదా మాకు!

కమ : (సీరియస్ గా) ఇప్పుడు విడిచేసిన బట్టలకు విలువ ఎట్లా చెల్లించావు?

రాజా : (తాపీగా) ఆ బట్టలు కట్టుకున్న మనిషి, పాపం, మంచి నిషాలో క్లబ్బు ముందు రోడ్డుమీద పడి వున్నాడు. ఆ మనిషి ఏ కారుకిందో పడి ప్రాణాలు పోగొట్టుకోకుండా రక్షించి హాస్పిటల్ కు జేర్చి, ప్రాణ రక్షణకు బదులుగా అతని బట్టలు తీసుకున్నాను. అనోన్యస్ సహకారాలు, మార్పుదలతోనే మా జీవిత చర్యలు నిండి వున్నాయి.

బస : నాకు అర్థం కావటంలేదు. కొంచెం విశదంగా.

రాజా : అంటే మరేమీ లేదంకి. మీ ఆవుకు మేము చిట్టు, తవుకు పెట్టాము. దానికి బజలుగా మీరు మాకు పాలు పోస్తారు. ఇంచుమించు

ఘరానా మనుష్యులు

చుగా అన్నీ ఇంతే ననుకోండి. పూర్వం కడనరంగములో వీర విహారం సల్పిన సూర్య వంశస్థులమైన మేము, ప్రస్తుతం ఆర్థిక రంగములో వైస్ర విహారం సల్పుతున్నాము. మా వంతు ఆస్తి చాలా వుండేది అండి. మాకు లక్షలు ఖరీదు చేసే పెద్ద మహల్, తోట, వుండేవి. మా వూళ్ళో మార్వాడీకి చాల డబ్బుంది. ఏ ముంది, 80,000 రూపాయలు మేము మార్వాడీ దగ్గర తీసుకున్నాం. దానికి బదులుగా మహల్, తోట, రెండూ మార్వాడీకి యిచ్చివేశాం.

[అప్పలస్వామి ప్రేమిద వెండి ప్లేట్లు, కప్పులు, కెటిల్, బంగారపు స్వాసు, ఫలహారాలు, కాఫీ వగైరాలతో ప్రవేశిస్తాడు. రాజా వాటిని నిఘాగా చూస్తాడు.]

కమ : బలే! బలే ఎక్స్పెంజీ! “కుండాపోయి కత్తి వచ్చే—ధం, ధం” అన్నమాట.

రాజా : (క్షణమాత్రం తొట్రుబాటుపడి తెప్పగిల్లి) మీ భార్యగారికి హృదయం ఇంకా పరిపక్వం కాలేదండీ.

బస : (కమలాదేవితో) ఊహుకో! వారు తమసంగతి చెబుతుంటే మనస్య హంసపాడులూనువ్వాసు.

రాజా : మాకు నాలుగులక్షలు రొక్కం వుండేదండీ. రెండులక్షలు గుట్టపు పదుగుమీద పెట్టేం. దాని పరుగుకు మా వెగం అందలేదు. అనుభవం మాకు వచ్చింది. ధనం గిండిరేన్ క్లబ్ కు వెళ్ళింది!

కమ : “కత్తిపోయి కర్రావచ్చే ధం”...

బస : వూహుకో! కుర్రతనంవేసాలూ నువ్వాసు. (రాజాతో) అంతా విచిత్రంగా ఉందండీ.

రాజా : ఓ! యిటువంటివి యింకా వున్నాయండీ. అవన్నీ ఆడవాళ్ళయిందు చెప్పడం పెద్దమనుష్యుల లక్షణంకాదు. (బల్లమీద అప్పలస్వామి పెట్టిన సామానాను పరీక్షగా చూస్తూ ఉంటాడు)

కమ : ఉత్తజ్ఞాదగాడు! వ్యసనపరుడు!

రాజా : జీవితమంతా జ్ఞాదమేనండికమలాదేవి గారూ?

కమ : (చకితురాలయి) అరే! నా వేళ్ళు ఏ క్లబ్బా తెలిసింది?

బస : వారిని నువ్వు అని పిలవకు కమలా! గౌరవముగా మీరని పిలుపు.

రాజా : పిలవనియ్యండి ఫర్వాలేదు. ఆడవాళ్ళు... అందులో అందమైనవాళ్ళు. ఎట్లా పిల్చినా అందంగానే ఉంటుంది.

(కమలాదేవితో) మీరెరు ఎట్లా తెలిసిందని అంత ఆశ్చర్యపడతా రెండుకండి? మీరెండవ ఉంగరంమీద కె. జి. అని పాశి అక్షరాలు వున్నాయి. కె జి. అంటే కమలాదేవి పేరే అయివుంటుందని ఊహించాము.

బస : రాజాగారు మతాగ్రబుద్ధులని ఇప్పుడయినా గ్రహించు కమలా!

రాజా : (బల్ల దగ్గరకు వెళ్ళి ‘ప్రే’లో నున్న బంగారు చెంచా తీసి) పసుమర్తి కన్నయ్య కెట్టి మేక్! బంగారు వస్తువులు మాకు కూడా తెయ్యారనేవి యిచ్చేసి కన్నయ్య పెట్టేనండి. రీతులాలు బరువుంటుందండి?

బస : సరిగ్గా నెలవిచ్చారు. ఆ బంగారపు చెంచా కన్నయ్యకెట్టి అండు కోలో కొని మా ఆవిడ పుట్టిన రోజుకు బహుమతి యిచ్చా రాజాగారూ?

రాజా : కమలాదేవి గారూ! మీ వజ్రపు టుంగరం నీరు దిగిందండీ.

కమ : అరే! మెరుపులో వచ్చిన ఆ కొద్ది తేడా దూరాన్నుంచి కనిపెట్టేవే!

బస : 2000 రూ. పెట్టి “బ్లూ డయిముండ్” ఉంగరము చేయించి పెళ్ళి బహుమతిగా యిచ్చానండీ..

రాజా : రత్న పరీక్ష, నగల విలువ కట్టడం, మాకు ఉగ్గుపాలతో నేర్పబడుతాయండి కమలాదేవిగారూ!

కమ : మెడ్రాస్ వెళ్ళినపుడు నీరు తీయించాలి.

రాజా : అంత శ్రమ ఖర్చు ఎందుకండి? దానికొక చిన్న చిట్కా వుంది. అగ్గిపుల్ల వెలిగించి నేగ ఒకమూల చూపితే నీరంతా యిట్టే బయటకు ఎగిరిపోతుంది.

కమ : నిజం? నూ కెవరకు యింతవరకు తెలియడే!

రాజా : కాని ఆ పనిమట్టుకు అనుభవంతో జాగ్రత్తగా చెయ్యాలి.

కమ : కీ లెరిగి వాత పెట్టమన్నట్లు.

రాజా : అంతే! కాని వాతమటుకు గాఢంగా పెట్టకూడదు. లేకపోతే రాయి పగిలిపోతుంది. ఉంగరం యిట్లా యివ్వండి. మీ ఎదుటనే నీరుతీసి యిస్తా.

కమ : (కుతూహలంతో తీసి యిచ్చి చూస్తూ వుంటుంది)

రాజా : (జేబులోనుంచీ అగ్గిపెట్టె తీసి) పుల్లవలిగించి ఉంగరంలోపల కాలుస్తాడు. అది గదిగో! మాకారా! డిల్ గా వున్న రాయి తళ తళలాడుతూ ఎట్లా మెరుపు తెప్పించుకుంటోందో!

కమ : ఏదీ! చూడనియ్యి (రాజా ఉంగరం యిచ్చి వేస్తాడు)

కమ, బస : (ఆశ్చర్యంగా ఉంగరం చూస్తుంటారు)

కమ : అవును. ఇదివరకటికంటే బాగా మెరుస్తోంది.

రాజా : ఇంకా కొంచెం పనివుంది. ఉంగరాన్ని యిట్లా యివ్వండి వేడి వెంటనే చల్లారితే రాయి పగిలి పోవచ్చు. మెల్ల మెల్లగా వేడి చల్లారాలి. (కమలా వేచి యిచ్చిన ఉంగరాన్ని వేళ్ళుమధ్య నొక్కి పట్టుకొని) వేళ్ళ మధ్య నొక్కి పెట్టితే ఉంగరం మెల్లగా చల్లారుతుంది.

బస : రాజా గారూ! మీకు చాల సంగతులు తెల్సండి.

రాజా : అనేక దేశాలు తిరిగి, అనేకమందితో స్నేహాలు చేయడంవల్ల వచ్చిన అనుభవం యిది. ఒక పెద్ద డ్రైమండ్ మర్చంట్ కొడుకూ నేనూ ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో క్లాసుమేట్లు. అతను నేర్చేడు వాకీ కిటుకు. ...ఇదుగోనండి, కమలావేవిగారూ! బాగు పడినోమీ ఉంగరం (బల్లమీద సుతారంగా పడేస్తాడు.)

బస : ఈపని మీరు చేయకపోతే, దాని బాగుకు మైద్రాసులో ఏ ఏకైక రూపాయలో వదిలి వుండేది.

[విధితలుపు కొట్టినచప్పుడు; తోటపనివాడు ఆదుర్దాగా లోపలికి వస్తాడు.]

తోట : అయ్యగారూ! పోలీసుయిన సైక్లరు గోరుటండి వచ్చారు. మిమ్మల్ని చూడాలంట.

బస : (కంగారుతో) పోలీసు ఇన సైక్లర్! కొంప మునిగిపోయిందే కమలా.

కమ : అనుభవించండి! నేను మొదటినుంచీ మొత్తం కంటే విన్నారూ!

బస : రాజా గారూ! ఇన సైక్లరు గారు వచ్చారుట ఏం చేసేది? ఎట్లా బయటపడడం?

రాజా : కొంపా మునగలా, పుట్టి మునగలా! (తోట పనివానితో) ఒరేయ్! అయ్యగారు ఇప్పుడే వస్తున్నారని ఇన సైక్లరు గారితో చెప్పా.

తోట : (కదలక నిలబడతాడు.)

బస : ఎంతపని జరిగిందండి. నన్ను కూడా అరెస్టు చేస్తారురా--ఏం కర్కం వచ్చిందిరా వేపుడా!

రాజా : ఇంసులో ఇంత గాబరా పడడానికి ఏ ముందండి బసవయ్యగారూ! గాభరా పడడం అంటే మాకు నూ చెడ్డ చికాకు. ఇంతా చేస్తే ఆ ఇన సైక్లరు గారు మట్టపు మాపు మీద వచ్చారేమో?

కమ : ఇప్పుటి కేమీ మించి పోలేదు. మీరంత భయపడక్కర్లా, చిందులుతోక్కనక్కర్లా.

బస : ఏం చేయ మంటావో చెప్పు. (తోట మాలితో) ఒరేయ్! ఇన సైక్లరు గారిని ఆఫీసు గదిలో కూర్చోబెట్టు. నేను ఇప్పుడే వస్తున్నానని చెప్పు. (తోట పనివాడు నిష్క్రమణ) (కమలతో) ఏం చేయ మంటావు?

కమ : దొంగ మనింటికి వచ్చాడని పట్టుకుని అట్టే పెట్టేమని, కబురుచేయ బోతుంటే ఇంతలో మీరే వచ్చారని వెళ్లి యిన సైక్లరు గారితో చెప్పి ఆయన్ను యిక్కడకు తీసుకురండి.

బస : అంతే! అదే! అట్లా చేస్తే నే బాగుంటుంది. (వెళ్లడానికి రెండడుగులు ముందుకు వేస్తాడు)

రాజా : (బసవయ్యకు అడ్డుగావచ్చి నిలబడి డబ్బా యింపుగా). ఆ పప్పులు ఉడకవండి భస

ఘరానా మనుష్యులు

వయ్య గారూ! భార్య సలహావిని ఆ తెలివి తక్కువ పని చేశారంటే మాతో బాటు మీరు కూడ జైలుకు నడవాలిని వుంటుంది. తెలుసా! జామీను మీద మీరు బయటకు వచ్చినా, పరువు, ప్రతిష్ఠలుగల... న్యాయ చట్టం అంటే భయ భక్తులుగల... గౌరవ నీయులైన బసవయ్య గారు... దొంగను... యింట్లో దాచిన... సహాయం చేసిన... నేరానికి కోర్టులో... బోనులో... నిలబడ వలసి వస్తుందంటే..... శిక్షింప బడతారంటే... ఎంతటి తల వంపులో ఆలోచించు కోండి. మీకు యీ వూళ్ళో ఎంతటి అప్రతిష్టో గ్రహించండి.

బస : నాకేం! వెదిరించి బలవంతం చేసి బట్టలు తీసుకున్నాడని చెబుతా.

రాజా : పాపం! మీకు కోర్టు సంగతి తెలియ దండీ బసవయ్య గారూ! మీయింట్లో దాక్టో మన్నారనీ బట్టలు మీరే యిచ్చారనీ నేను చెబితే తిరుగు వుండదు. కావాలంటే అప్పల స్వామి వాతరవున సాక్షిం యిస్తాడు.

అప్ప : (రాజావేపు, బసవయ్యవేపు సందిగ్ధంగా చూస్తాడు)

బస : నాకు మతిపోతోంది! అంతా అయోమయంగావుంది.

రాజా : ఊబిలో మేము, మాతోబాటు మీరు దిగ బడ్డారు. బయటకు రావడానికి హడావిడి చేసి, తిన్నకుంటే కూరుకుపోవడం తప్ప బయటపడడం వుండదు. మేము... మీరు... తక్కిన అందరు... ఈవిపత్కర స్థితినుండి రక్షింపబడాలంటే ఉపాయం మాచక్కరి చేతిలోనే వుందని గ్రహించండి.

బస : నాకర్థం కావటంలేదు.

రాజా : అర్థంకాకపోతే మరేం నవ్వలేదు, మీరు చేయవలసిం దిల్లామేము చెప్పినట్లు తుచ తప్పకుండా నడచుకోవడమే!

బస : అయితే మరి ఏమి చేయమంటారో చెప్పండి

రాజా : ఏమీలేదు! మేము యిప్పుడు దాక్టోడానికి ప్రయత్నం చేయాలి.

బస : (ఆటయిటు కలయచూచి) దాక్టోడాని ఎక్కడా చోటులేదే! మీరు కొంచెం తోటలోకి నడిస్తే... ఆక్కడ దొంగవు వుంది... అందులో నీళ్లు లేవు లెండి. అందులో దాక్కుంటే చాలా బాగుంటుంది.

రాజా : కాదు దాక్టోడానికి ఈగజేచాలాగుంది.

బస : (చకితుడయి) ఈ గదిలోనా, చోటు ఎక్కడందయ్య మహానుభావా?

రాజా : ఇక్కడే, మేము నిలబడ్డ చోటులోనే.

బస : అబ్బ! నాకేమీ అర్థం అవటంలేదు.

రాజా : చేతికొనివాళ్ళు. నూతుల్లో, గోతుల్లో దాక్కుంటారు. అందరికీ కనపడేచోటున దాక్కుంటే రహస్యం బాగా దాగుతుంది.

బస : ఏమిటో! నా బుర్ర తిరిగిపోతోంది.

రాజా : (బసవయ్యతో) మీరు 'పో' (Poe) చదువలేవనుకుంటా. ఎడ్గార్ ఏలెన్ పో (Edgar Allen Poe) రాసిన కథలు... (కమలాదేవితో) బహుశా మీరు చదివి వుంటా రనుకుంటా!

కమ : (కోపంగా పెదవి ఓగించుతుంది)

రాజా : 'పో' (Poe) రాసిన కథలో ఒక దొంగ తను దొంగిలించిన వజ్రాలహారాన్ని అందరికీ కనబడుతున్న బల్లమీద వాజా (Vase) లో దాస్తాడు. ఎంత వెదికినా ఎవరికీ వాజాలో చూడాలని ఊహా కలుగ లేదు.

బస : మీరు దాక్కునేటంత పెద్ద వాజా ఈ యింట్లో ఎక్కడి వుంటయ్యా. చివరికి అంత పెద్ద జాడీకూడా లేదు.

రాజా : వాజా కావాలని ఎవరడిగారండీ? ఆకథలో యిమిడివున్న సూత్రాన్ని మేము యిప్పుడు ఆచరణలో పెట్టాము.

బస : అదేవో త్వరగా కానియ్యండి.

రాజా : ఇప్పుడు రాజా ప్రతాప్ గారు బట్లరు అప్పల స్వామి వేదంలోనికి రూపాంతరం పొందు తారు, తెలిసిందా?

బస : అంతా మీకు వదిలేశా. నీటముంచినా, పాల ముంచినా మీదే భారం.

రాజా : పాలలోనే ముంచుతామనెంజి... అప్పల స్వామి! త్వరగా నీ తలపాగా, మెడబున్ తోసహాకోటు, మా కిచ్చెయ్యి. (అప్పల స్వామి కిక్కురు మనకుండా విప్పి యిస్తుంటాడు. రాజా అవి తొడుక్కుంటాడు) ... ఓహో. ఏమి విధివైపరీత్యం! రాజాగారు బట్టరుగా మారారు. అప్పలస్వామి! ఇంక నీవు లోపలికిపోయి ఎవ్వరికీ కనపడకుండా దాక్కో.

(బసవయ్య, కమల ఆశ్చర్యంగా మాస్త్రం టారు.)

రాజా : (బ్రే చేతిమీద మోపుకుని బట్టరులాగా నటిస్తూ, బల్లమీద ప్లేట్లు పెట్టి వాటిలోకి ఫలహారాలు బంగారు చెంచాతో తోడుతూ వుంటాడు) అయ్యో! బసవయ్యగారూ! నిలబడకండి, కూర్చోండి.

బస : (దిగాలుగా కుర్చీలో కూలపడతాడు)

రాజా : (బసవయ్యతో, కమలతో) మామూలుగా మీరు ఫలహారం చేసేటప్పుడు ఎట్లావుంటారో అట్లా వుండండి ... మరి కొంచెం ఉత్సాహంగా సహజంగా నటించాలి. ఉన్న చిక్కంతా యిక్కడేవుంది. మీరు కనుక నేను చెప్పినట్లు నడచుకుంటే ఏ పేచీ రాదనుకోండి.

బస : (ప్లేటులోనుంచి పకోడీముక్కలు తీసుకుని మెల్లగా కొరుకుతూ వుంటాడు.)

కమ : (చెంచాతో ప్లేటుమీదకొట్టూ ఆలోచనలో సందిగ్ధస్థితిలో వుంటుంది.)

రాజా : అట్లా ఆలోచనలో పడితే ఎట్లాగండి అమ్మగారూ.

కమ : చేసుకున్నవాళ్ళకి చేసుకున్నంత మహాదేవా అన్నారు. సరేకానియ్యి (ఫలహారాల ప్లేట్లలోచేయివుంచుతుంది.)

[ప్రవేశం పోలీసు ఇన్స్పెక్టరు, మామూలు డ్రెస్ లో వుంటారు. చెతిలో చేతి కర్ర వుంటుంది.]

: (ఇన్స్పెక్టరును చూచి ఎదురు వెళ్లుతూ) నయి చెయ్యండి ఇన్స్పెక్టరుగారూ! నయి చెయ్యండి!

ఇన : ఎంతసేపటికీ మీరు రాకపోతే నేను హింస మీద నేనే లోపలికి వచ్చేశా. వెళి విగంగా అనుకోకండి.

బస : ఎంతమాట! ఎంతమాట! ఏదో యింటిగొనవ లెమలలేను. వెంటనే రా లేకపోయా. వచ్చా మచుకుంటున్న ఇంతలో మీరే వచ్చేశారు. ఏమిటో విశేషాలు?

ఇన : తాలూకా ఆఫీసు జైలునుంచి ఇవాళ పొద్దున్న దొంగ ఒకడు గోడదూకి పారిపోయాడు. ఆ పారిపోయిన దొంగ వెళ్ళ చాల ఉద్దండం పించంట! వాడిని రెండురోజులలో పట్టుకోలేకపోతే డిస్మిస్ చేస్తానని డి. యన్. పి. కారాలు విరియాలు మూడుతున్నారు. అబ్బ! పోలీసు సర్వీసు అంత వెధవ సర్వీసు లేదండి.

బస : మరి డ్రెస్ మీదలేక!

ఇన : డ్రెస్ మీదవుంటే దొంగ దొరుకుతాడండీ! కాకిచొక్కా చూడగానే కాలికి బుద్ధి చెపుతాడు.

బస : మీరే స్వయంగా రావాలండీ? మీ పోలీసు వాళ్ళను పంపితే చాలామా?

ఇన : పారిపోయిన దొంగ వెళ్ళ గొప్ప వంశం వాడుట. అందుచేత మామూలు వాళ్ళయిల్లకు మా పోలీసులను పంపి గొప్పవాళ్ళ యిల్ల అన్నీ నేనే వెతుక్కుంటూ వస్తున్నా.

బస : మా యింటికి వస్తే ఆపశంగా వాడిని నేను పట్టుకుని మీకు కబురుచేసే వాడినికదండీ!

ఇన : ఆ సంగతి నాకు తెలియజేమిటి? అయినా ద్యూటీ ప్రకారం చేసుకుపోవాలి కదండీ.

బస : అంటేనండి. అంటే. మీ ఇష్టం. మా యిల్లంతా మీదే ఎక్కడైనా వెళకండి.

[ఇన్స్పెక్టరుగారు ముందు. వెనుక బసవయ్య నడుస్తుండగా యిన్స్పెక్టరు కుడి ప్రక్క నైట్ వింగ్ దగ్గరకు నడుస్తూ లోపలికి తొంగి చూస్తూ బసవయ్యను ఏదో అడుగుతూ వుం

ఘరానా మనుష్యులు

- టాడు. బసవయ్య ఏవో జవాబులు యిస్తుంటాడు. రాజా వాళ్ళ వేపు పీపు తిప్పి బల్ల మీదకు వంగి వడ్డించుతూ వుంటాడు. కమలాదేవి సంతోహంగా 'నైడ్ వింగ్' వేపు చూస్తూ వుంటుంది]
- రాజా : (కొంచెం ఆదుర్దాగా) అమ్మగారూ! జీడి పప్పు పకోడీలంతా యివి. మరి కొంచెం చెయ్యమంటారా? (పకోడీలు వేస్తాడు).
- కమ : పకోడీలు వద్దు, గికోడీలు వద్దు!
[ఒంగారు చెంచా బల్లమీద పడేస్తుంది]
- రాజా : అమ్మగారూ! పోనీ జలేబీ తీసుకోండి
- ఇన : (కుడిమూల కర్తెను దగ్గరగా నిలబడి కర్తెను మీద కొట్టూ) బసవయ్యగారూ! ఈగదిలో ఏ ముందంకి?
- బస : అదా! అది సామానులగది. పాత సామానులుంటాయి.
- ఇన : రండి! ఆ గదిలోకి పోయి చూద్దాము.
[ఇద్దరు నిష్క్రమణ]
- రాజా : (వాళ్ళు లోపలికి వెళ్తుంటే) అమ్మగారూ! స్ట్రాంగ్ కాఫీ యివ్వమంటారా?
- కమ : వద్దు! (ఇన స్పెక్టరుతో చెప్పడానికి అనేటట్లుగా మొగం పెట్టి కుర్చీలో నుంచి లేవబోతుంది).
- రాజా : (బల్లమీదకు బాగా వంగి) కమలాదేవిగారూ కనికరించండి. శరణు అన్న వాడిని రక్షించడం గొప్ప వంశలక్షణం.
- కమ : (తికమక పడుతుంది).
- రాజా : (మెల్లగా) కమలాదేవిగారూ! రక్షించమని నేను యంతవరకు ఎవరినీ అనుగలేదండి.
- కమ : (కుర్చీలో మెల్లగా కూర్చుంటుంది.)
- రాజా : (గండం గడిచినట్లు మొగం తుడుచుకుంటూ మెల్లగా) ఏవో ఒకటి మాట్లాడండి. కావాలి. వద్దు అని అయినా అనండి.
[ఎడమప్రక్క నైడ్ వింగ్ చివరనుండి బసవయ్య, ఇన స్పెక్టరు స్త్రీజమీదకు వస్తారు.]
- రాజా : (బసవయ్యతో) అయ్యగారూ! అమ్మగారు ఇవాళ ఏమీ ఫలహారం తీసుకోలేదండి. తలనొప్పిగా వుండేమో.
- బస : డాక్టర్ను కిలవమంటారేమో కనుక్కో.
- రాజా : అమ్మగారూ!
- కమ : అక్కణ్ణేను.
[ఇన స్పెక్టరు యాగోపుగా ఎడమప్రక్క నైడ్ వింగులలోకి తొంగిచూచి బయటకు వస్తాడు.]
- ఇన : ఈ ప్రక్కగదిలో కూడా ఎవరూలేదండి.
- బస : నేను చెప్పేను కదండీ.
- ఇన : (ముందుకు వస్తూ). ఏమండీ బసవయ్యగారూ? ఇవాళ మీ బల్లను నిల్కడం చెక్కలేజే?
- బస : అదా! అదా! ఇవాళ వాడి పుట్టినరోజుట. అందుకని నా నిల్కడం చెవాడికి బహుమతి చేశా!
- ఇన : ఓహో! అదా సంగతి. కొత్తగా కనిపిస్తే ఏమిటో అనుకున్నా.
- రాజా : అమ్మగారూ! ఇదిగో స్ట్రాంగ్ కాఫీ తాగండి తలనొప్పి తగ్గుతుంది.
- కమ : లే! (కప్పు తీసుకుంటుంది.)
- రాజా : అమ్మగారూ! బజారునుంచి కూరలు అవీ తెచ్చున్నారు కదండీ! (బసవయ్యతో) అయ్యగారూ! పెన్ను ఒకసారి యివ్వండి. కావలసిన వస్తువులు లీను రాయాలి (బసవయ్య గోల్ల కేప్ పెన్ యిస్తాడు)
- రాజా : (తీసుకుని) ఏం కావాలో చెప్పండి అమ్మగారూ!
- కమ : నీకు తెలుసుగా.
- రాజా : (బల్లమీద వున్న పత్రికతీసి దానిమీద రాస్తూ) వీశేడు బంగాళదుంపలు.... 2 శేర్ల మాంసం, అర్ధశేరు నవటాకు మాపాలా పియర్స్ సబ్బులు ఎన్ని డజనా, అర డజనా?
- కమ : అరడజను చాలులే.
- రాజా : పాండ్స్క్రీము రెండుసీసాలు.
- ఇన : ఇల్లంతా వెతికాము బసవయ్యగారూ ఇక ఏట వెదకాలి రండి.
- బస : వెళ్దాంకాని, కాస్త మీరు కాఫీ పుచ్చుకుని...

ఇన : కాఫీతాగి యింటిదగ్గర బయలుదేరే సంది
ముందు తోట పెరికివద్దాం పడండి.

[ఇద్దరు నిష్క్రమణం]

రాజా : నిజంగా రక్షించిన పుణ్యం మీకు దక్కిం
డండీ కనుకాదేవి గారూ ?

కమ : (అభినందనగా చూస్తూ) నీర్దైర్యం మెచ్చు
కోదగ్గది.

రాజా : తమరి దయాంతః కరణ మెచ్చుకోశిగ్గండీ.

కమ : నటించడంలో మొనగాడిలాగా వున్నావు.

రాజా : అహ ! మీ మెప్పుదల కూడా పొందే
భాగ్యం లభించింది.

(బల్లవూదకు కొద్దిగా వంగి ఒకచేత్తో బల్ల
మీద వస్తువును సద్దతూ వుంటాడు)

కమ : పొగడ్తకొడు వున్న సంగతి చెప్పా.

రాజా : దయా సముద్రులంటే మీరూ.

కమ : దయాదాక్షిణ్యాలకు మా వంశం పెట్టింది
పేరు.

రాజా : అంతటి గొప్పవంశంలో జన్మించినందుకు
అంత గొప్పగా కరుణరసం చిలికించారు.

కమ : వంశం, పెంపకం, యివేమనిషిని గొప్పగా
తయారుచేస్తాయి. (పెనవి విరచి) మా
ఆయన ఎంత గాభిరా పడిపోయారో!
వాళ్ళ వంశమంతా అంతే! ఉత్త పిరికి
ఘటాలు.

రాజా : (య్య) పాపం! రెండవ పెళ్ళి అనుకుంటా.

కమ : (కొంచెం నవ్వి ఆ మాటకు బదులు చెప్ప
కుండా) మా అన్నయ్యను ఎరుగునే వుంటా
రనుకుంటా ?

రాజా : పేరు ?

కమ : కృష్ణకుమార్.

రాజా : క్లబ్బులో విన్నట్టే జ్ఞాపకం.

కమ : మా అన్నయ్య మొన్న యుద్ధంలో 'వార్
పైలట్' (War Pilot)గా పనిచేశాడు
తేలుసా? ఎంతో ధైర్యంగావెళ్ళి జర్మనీ
మీద బాంబులు వేశేవాడు.

రాజా : నేను అజాద్ హింద్ ఫౌజ్ లో పనిచేశా;
నా కార్యక్రమం గమంతా బర్మా జంగిల్స్ లో,
అస్సామ్ అడవుల్లో నడిచింది. కోహిమా
కొండల్లో బ్రిటిష్ సైన్యాన్ని ముప్పతిప్పలు
పెట్టి మూడువెళ్ళుల సీస్సు తాగించామంటే
నమ్మండి.

కమ : మా యింట్లో అందరిపే ఉక్కునరాలు.

రాజా : ఆ సంగతి నేను మొదటమంచి కనిపెట్టు
తూనే వున్నా. తొణకకుండా, బెణక
కుండా అదురక, చెదరక యిందాకటినుంచి
ఎంత ధైర్యంగా వున్నారండి!

కమ : ఆదంతా మా వంశలక్షణం.

రాజా : ఇంస్పెక్టరుగారు వచ్చినపుడు మీరు కూడ
ఆదృతంగా నటించారండి.

కమ : అదికూడ పెద్ద కష్టమే?

రాజా : ఆ నటనాశక్తి! ఆ ధైర్యం! ఆ ఆందం!
(నిట్టూర్పు వసులుతూ) అడవి గాచిన
వెన్నెలై పోతున్నాయి.

కమ : (ఉత్సాహంగా నవ్వి) ఏం లాభం! చేసు
కున్న వారికి చేసుకున్నంత మహా దేవా
అన్నారు.

రాజా : మీరు చేసిన సహాయానికి ఆ జన్మాంతం
కృతజ్ఞతతో వుంటా.

కమ : పొగడ్తలంటే నాకు తలనొప్పి. ముందుగా
నీకు సహాయం చేయాలనిపించింది. మ్యూజ్
బుద్ధి మారింది. కాని ఎట్లాగైతే నేం. అను
కున్నది చిట్ట చివరికైనా నెరవేర్చుకున్నా.
అనుకున్నమాట నెగ్గాల్సిందే! మా యింట్లో
అందరిదీ అటువంటి పట్టుదిదే!

రాజా : (నిస్పృహతో) అయిదేళ్ళ క్రితం—ఒకా
నొక స్త్రీ...మీకు మల్లే...నాకు
తోడ్పడి...పట్టుదలతో నడిచి...నా ఆం
డెన వుండి వుంటేనా...నా జీవితం ఎంత
ఉత్తమంగా వుండేదో! ఈ దేశ ద్రిమ్యరి
బ్రతుకుపోయి సన్మార్గ పథం తొక్కి ఎం
తటి కీర్తి యశస్సులు గడించుకుని వుండే
వాడినో!

మక : ఎవరా స్త్రీ?

మరానా మనుష్యులు

- రాజా : (మృ) ఎందుకులేంశి 'గతం నాస్తి' బస : (బల్ల దగ్గరను వెళ్ళి వెతుకుచూ) అక్క!
అన్నాగు. అదొక విమదగాన. పాత చరిత్ర నా ఎన్నడై రూపాయల పెన్ను ఎత్తుకు
త్రవ్వకోటం ఎందుకు పోనిద్దురూ. పోయాడే!
- కమ : నేను తెలుసుకుంటే తప్పా?
కమ : (బల్ల తిడుచుచూ) అయ్యో! అయ్యో!
రాజా : తప్పకాదండీ! కాని ఒకస్త్రీ విషయం నా జైలుండే రింగ్, నా గోల్డ్ నెక్లెస్
మరొక స్త్రీ దగ్గర చెప్పడం అంత బాగుం కన్నులుంటు లేను
డిదు...అయినా మీరు అడిగారు కనుక ఇన : వాను నాకే మస్కాయిస్తాడూ? ఆ నెల
చెప్పకపోవడం కూడా బాగుండనుకోండి ఈ లోకంలో ఎక్కడెక్కడా జుట్టుపట్టుకు
(ఎడమప్రక్క నైట్ వింగ్ దగ్గరకు వెళ్లుతూ) లాక్కొచ్చి లాకప్ లో పెట్టా. నాకే
అదుగో అయ్యి గారు పిలుస్తున్నారు. టోప్ వేస్తాడా ఏడు!
- కమ : నాకు చెబితే మరేమీ పర్వాలేదు. బస : అందరం నవ్వు పోయామండీ, యింట్లోకి
రాజా : బసవయ్య గారికి పెన్ కావాలిట. అదియిచ్చి గారూ!
వచ్చి మీ కా విషయం చెబుతా (రాజా, ఇన : (అగార్బీ గా) ఆగండి నేనడిగే ప్రశ్నలకు
నిష్క్రమణ) (కమలాదేవి పరధ్యానం గా జవాబు చెప్పండి. ప్రక్క యింట్లో పోను
కూర్చుని వుంటుంది). వుంది కామా?
- [ప్రవేశం : బసవయ్య, ఇన స్పెక్టరు] బస : వుండింది.
- ఇన : మీ యిల్లంతా పూర్తిగా గాలించివేశాం, ఇన : రోడ్లన్నీ కాపలా కాయరుల మా పోలీసు
ఎక్కడా ఎవడూ లేడు. లకు పోను చేసి వస్తా. (వెళ్లుతూ ఆగి
బస : చిత్తం. నేను చెప్పెను కదండీ. వెనక్కు తిరిగి ఆధికారంగా) బసవయ్య
ఇన : ఇంక యీ పక్కయింటికి వెళ్లి వెతకాలి. గారూ! మీరందిరూ ఎక్కడకూ కదల
వస్తానండి బసవయ్య గారూ! వద్దు ఇక్కడే వుండండి. మీ అందరినీ
బస : చాలా శ్రమపడ్డారు. కాస్త ఫలహారం కాఫీ ప్రశ్నలపై గాలి. నాకేమిటో మొట్ట మొదటి
తీసుకుని వెళ్లిండి. ఆ కుర్చీలో కూర్చోండి. నుంచి మీ అందరి ప్రశ్నలపై విచిత్రంగా నే
ఇన : ఒక్క కాఫీ చాలు, యింకేమీవద్దు. (కుర్చీ వుంది. ఏమిటో అనుకున్నా, దొంగ నెలకు
లో కూర్చుంటాడు) పారిపోడానికి మీ రెంతవరకు చరీకయాలో
బస : అప్పలస్వామీ! ఇన స్పెక్టరు గారికి కాఫీ ఫల తెలిసికోవాలి? తెలిసిందా?
- హారం తీసుకురా! బస : చిత్తమండి.
- [ప్రవేశం : తోటమాలి, హడావిడిగా] [ఇన స్పెక్టర్ నిష్క్రమణ]
- తోట : అయ్యగారండీ! ఇందాకొచ్చిన మనిషి ఇన : నా బట్టలు—నీ రింగు, నా పెన్ను—
న పెట్టరు గారి నైకిలు ఎక్కి తుగ్గన ఎల్లిపో నీ చెంచా, నా చెస్వలూ...అన్నీ ఎత్తుకు
తున్నాడండి. పారిపోయాడు రాజా. దొంగవెళ్ళవ. 3000 పోరిపోయాడు రాజా. రూపాయలు డ్రైరం అయిపోయాయి. వైగా
ఇన : (కుర్చీలోనుంచి దభాలున లేచి) ఏమిటి? పోలీసులతో పీనులట ఒకటి.
- నానైకిలే? ఎవడు వాడు? దొంగే అయివుం కమ : నేను చెబితే విన్నారా? మృ గోప్ప రాజా
టాడు. నా నాలుగు వందల రూపాయల దొరికాడు మీకు.
- ర్యాల్ నైకిలు కొట్టేస్తాడూ! బస : వా అనుమానం వాడనలు రాజా కాజేమా
నని. రాజాలాగా గోప్పగా నటించి మనల

నందిరినీ బుట్టలో వేసికొని, తనపని కానిచ్చు
కున్న ఘరానా దొంగయివుంటాడు వాడు.

[ప్రవేశం ఆప్పలస్వామి. శరీరంమీద కోటు
పుండు తువ్వలు కప్పుకునివుంటాడు]

ఆప్పల : ఏమిబండయ్యా! అంత గండరగోళం పడు
తున్నారు.

కమ : మీరాజాగారు అయ్యగారికి 3000 రూ॥లు
కరారావుడి చేసి పారిపోయాడు.

ఆప్పల : (బసవయ్యతో) నిజంగా నేనండి అయ్యా?

బస : నిజం కాకపోవడమేమిటి? మీ అమ్మగారి
డైమండ్ రింగ్, గోల్డు స్టూన్, నాబట్టలు,
పెన్ను, ఇనస్పెక్టరుగారి సైకిలు ఎత్తుకుని
పారిపోతే?

ఆప్పల : (ఆదుర్దాగా) నా మెడల్ను కూడా
పోయాయా అండిఅయ్యా!

బస : ఏదెవనిట్టేవుంది. నావ మెడల్నూ నాశ్వాసు

ఆప్పల : పోనీలెంపయ్యా! ఆయన నిజమైన రాజా
అయితే, నా సొమ్ము అట్టే పెట్టుకోరు.
లేప్పకుండా వాపస్ చేస్తారు నామెడల్ను.

బస : వాపస్ చేసివుంటు చూద్దాంలే!

[ఆప్పలస్వామి దగ్గరకవచ్చి అతని ఛాతీమీద
మెడల్ను పెట్టుకునేచోట కొట్టా] ఒకయ్!
ఆప్పలస్వామీ! మీ రాజాగారు మా కంప
రికీ ట్రాపీవేశాడు కొని (అహహా! విచా
రంగా నవ్వుతూ) నీ మెడల్ను.....

ఆప్పల : (రహస్యం చెప్పవద్దు అనే అర్థం వచ్చేట
ట్టుగా దీనింగా తలకాయ అడ్డంగా ఊపు
తాడు.)

బస : (విచారంగా నవ్వుతూ) నీ విషయములో
మటుకు రాజాగారు బలే ట్రాపీలో పడ్డా
డురా! తిన్నాడురా పెద్ద డోసు! [తెర]

నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగము

శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు

పరిశీలకు సామాజికజీవితంలోనూ నాటకరంగం యొక్క ప్రభావం ప్రముఖపాత్రను వహిస్తుంది. దేశకాల వాతావరణ పరిస్థితులనుబట్టి, సంప్రదాయాలనుబట్టి ఆయా దేశాలు వాటివాటికి ఆనుగుణ్యమైన కళలను పెంపొందించాయి. సంగీతం, చిత్రలేఖనం, సాహస్యతం పరిశీలించి అవి ఏ ప్రాంతాలను చెందినవీ ఏకాలానికి చెందినవికూడ చెప్పగలం. నాటకకళకూడా అంటే కాని ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం ఒకటే. ఒక వ్యక్తి ఒక సృజనశీల (Creative work) చెయ్యవలెనంటే, సృజించబడిన కళావస్తువు (Work of art)తో సంబంధం ఏర్పరచుకొని, తన్మూలంగా “సంచలనం” (React) పొందే వ్యక్తి ఒకడైతే. అప్పుడే ఆ కళావస్తువుకు ఒక పరిమాణం (Dimension) ఏర్పడుతుంది. శూన్యంలో ఎవ్వరూ కళావస్తువును సృజించలేరు. సంగీతకారుడు తనచుట్టూ ఎవ్వరూ లేకపోయినా సరే, కనీసం తనొక్కడే ఉన్నా తన పాడుతున్నపుడు, అదేక్షణంలో ఆ పాటను తానే వింటున్నాడు. అంటే కళావస్తువు (ఇక్కడ పాట)ను సృష్టిస్తూ, అదేక్షణంలో దాన్ని అవగాహన చేసుకుంటున్నాడు. అవగాహన చేసుకున్నప్పుడే పాటకు పరిమాణం ఏర్పడింది ఇక్కడ ఈ రెండువ్యక్తులు ఒకే వ్యక్తిలో సమ్మిలితమైనారు. అదే విధంగా చిత్రకారుడు చిత్రాన్ని చిత్రించినప్పుడు దానికి ఎలాంటి పరిమాణము లేదు. కాని తక్షణం తనే చిత్రాన్ని చూచి దాన్ని తనమనస్సులో ప్రతిబింబింప చేసుకున్నపుడు ఆచిత్రానికి ఒక పరిమాణం ఏర్పడింది. ప్రతీ కళావస్తువూ ఇంతే. నవలా ఇంతే. కావ్యమూ ఇంతే. వీటిలో అగమం రచయిత, పాఠకుడు ఒకడే అవుతాడు. కానీ నాటకంలో ఒక భేదం ఉంది. నాటకం వ్రాయటం నటించటానికి, ప్రదర్శించటానికి ప్రదర్శనయోగ్యంకాక, చదువుకోటానికి నాటకాలు అనే పేరుతో వ్రాసిన రచనలన్నీ సంభాషణారూపం

(Dialogue form) లో ఉన్న నటలే కావచ్చు, విజ్ఞాన వేదాంత తత్వశాస్త్ర ప్రస్తావనలే కావచ్చు, (ఇట్లో వ్రాసిన “రిఫ్లెక్ట్” దీనికి ఉదాహరణ), కాని అవి నాటకాలు మాత్రం ఎన్నటికీ కావు నాటకంలో అభయం ఒక్కపాత్ర ఉండాలి. అంటే ఆ పాత్రను నాటక రచయితే ప్రదర్శిస్తున్నప్పటికీ, తన ప్రదర్శనను తానే చూడలేడు కాబట్టి, అది చూడేందుకు ఇంకొక వ్యక్తి తప్పనిసరి అవసరం. అంటే మిగతా కళలను సృజించేటప్పుడు కావలసిన వ్యక్తులు అగమం ఒక్కరు అయితే, నాటకంలో ఇద్దరు, — ఒక నటుడు, ఒక ప్రేక్షకుడు. అంటే నటుడు, ప్రేక్షకుడు కలిసి నప్పుడే నాటకం ఒక విశిష్టమైన, సజీవమైన, సంపూర్ణమైన స్వరూపం దాలుస్తుంది.

అందుకని పాత్రలు ప్రేక్షకుల సంఖ్య ఆధారం ఆయ్యేకొద్దీ దేశంలో నాటకంయొక్క స్వరూపం వేరువేరుగా పరిణామం చెందుతుంది. ఆధునిక యుగంలో ఈ పరిణామంపైన దేశంయొక్క ఆర్థిక పరిస్థితి ప్రభావం చెప్పుకోతగ్గని. పాశ్చాత్య నాటక రంగంలోని దినదినాభివృద్ధికి, ముఖ్యంగా ఇప్పుడు మన దేశంలో నాటక రచనలోగాని, ప్రదర్శనలోగాని కొత్త పోకడలు ఎక్కువగా కనుపించక పోవడానికి కారణం చాలా మట్టుకు ఆర్థిక పరిస్థితి. యీ మధ్య మనలో ప్రదర్శించటానికి వ్రాసిన నాటకాలన్నీ, పత్రికలలో ప్రచురించబడి చదువుకోవడమే నాటకాల, నాటికల సంఖ్య ఎక్కువగా ఉన్నట్టు కనబడుతోంది. దీన్నిబట్టి నాటకాల ప్రథమ కర్తవ్యం (Primary Motive) ప్రదర్శించటానికి అనేభావం మనలోకన్నా పాశ్చాత్య దేశాలలో ఎక్కువ దృఢంగా వున్నదని తెలుస్తుంది.

పాశ్చాత్యదేశాలలో పెంపొందిన నాటకాలలో ఎక్కువ ప్రజాభాషాభ్యానికి ప్రదర్శించి, ఇక్కడా అక్కడా కొందరు ఇది కళకాదు, వ్యాపారం అని

విమర్శించినా, నిజంగా అమెరికా, ఇంగ్లాండులలో నాటకకళకు ఆయువు పోసింది వ్యాపారిక నాటక రంగం (Commercial Theatre). దీని అభివృద్ధి ముఖ్యంగా 1914-18 లో జరిగిన మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంతో ఉన్నట్లుండి ఎక్కువఅయి, మనస్సు మనస్సు కొంత హెచ్చుతగ్గులు ఉన్నా నేటివఱకు కూడా మంచి ప్రాముఖ్యంలో ఉంది. ఇంగ్లాండులో యుద్ధంలో పాల్గొన్న సైనికుల వినోదార్థం కుక్క గొడుగుల్లాగ నాటకసంస్థలు చాలావచ్చి, ఏవో నాటకాలు వేసి డబ్బును సంపాదించుకున్నాయి. చెక్కులో డబ్బు లుండటంమూలాన, ప్రజలు నాటకాలంటే విరగబడ్తున్నారు. కాబట్టి, నాటకాలసంఖ్య ఎక్కువై కళారీత్యా నాటి అంతస్తు తగ్గింది. అందుకని రెండవ ప్రపంచయుద్ధం వచ్చేసరికి లండన్ లోని చాలామంది విమర్శకులు, కళాకారులు మళ్ళీ నాటక రంగం ఆధోగతిని అందుకుంటుందని భయపడ్డారు. యుద్ధానంతరం కొంతవఱకు ఇది నిజం అయినా, నిలువ లేని క్రింది తిరగతి వినోదాన్ని అందిచ్చే నాటకాలతో పాటు, ఉన్నతమైన నాటకాలు కూడా వచ్చాయి. ఎమిలీన్ విలియమ్స్ వ్రాసిన “ది మార్మింగ్ స్టార్”, జె. బి. ప్రిస్ట్లీ వ్రాసిన “సీ కేమ్ టు ఎ సిటీ”- విజయం పొందడంతో ప్రేక్షకుల అభిరుచులలో కళాకారులకు కాస్త ధైర్యం వచ్చింది. ఇప్పుడు ఇంగ్లాండులో మనం చూచే నాటక రచయితలకు చేయూత నిచ్చింది ఈ వ్యాపారిక నాటకరంగమే. నోవెల్ కోవార్డు, జేమ్స్ జైడీ, ఎమిలీన్ విలియమ్స్, సోమర్సెట్ మాహం, జార్జి బెర్నార్డ్ షా—వీరందరూ ఆ విధంగా, అక్కణ్ణే తమ వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రస్తుతించేస్తూ ఒక స్థాయిని అందుకున్నారే. కాని ఇందులో ఒక చిన్న చిక్కు ఉంది. నాటకాలు రచించేది, నటించేది ఎవరైనా, వాటికి డబ్బుచ్చి ప్రదర్శింపచేసేవి నాటక సంస్థలు. ఆ సంస్థల కర్తవ్యం నాటకంయొక్క విలువకన్నా, అది రాబట్టే రాబడి. అందుకని హెచ్. ఎమ్. టెనెంట్ లిమిటెడ్ (H.M. Tennent Ltd), లాంటి పెద్ద సంస్థ కూడా పేరుపడ్డ నాటక రచయితల నాటకాలకే అవకాశం ఇస్తుండేగాని మూల దాగున్న కొత్త రచయితలకు ప్రోత్సాహం ఇవ్వడంలేదు. ఈ విషయంలో అమెరికాలోని పరిస్థితికూడా ఇంకా లే, వైన అమెరి

కాలో బ్రాడ్వేలో వేసే నాటకాల ఖర్చు చాలా ఎక్కువ. ముఖ్యంగా అక్కడ నటులు లేక “తారలు” కు ఇచ్చే ధనం కళ్లు చెదిరేలా ఉంటుంది. అందు మూలంగా ఎక్కువ జనసామాన్యానికి అందుబాటులో ఉండే నాటకాలు, సంగీత నాటక ప్రదర్శనాలు (Musicals) జోరుగా సాగటం జరిగింది. ప్రాంసుదేశంలో వ్యాపారిక నాటకరంగానికి; కళాత్మక నాటకరంగానికి (Artistic theatre) భేదం చూపడం కష్టం. ప్రాంసులో—ఇంకా సరిగ్గా చెప్పాలంటే—ప్యారిస్ లోని కొద్ది నాటక సంస్థలు మోలియర్, సార్దగు వ్రాసిన అత్యుత్తమ నాటకాలు మొదలుకొని ఏలాంటి అంతర్భూతమైన విలువ (Intrinsic Value) లేని చెత్త నాటకాలు ప్రదర్శించబడినవని, నాటక మందిరాల (Play Houses) సంఖ్య తక్కువ కాబట్టి అక్కడ నాటకరంగం యొక్క భవిష్యత్తు మారమూలంలో ఉద్భవించే సంస్థలమీద, అమెరికాలోని ట్రూపుల మీద ఆధారపడి వుండనీ ఎమెన్యుయల్ వేక్స్ ప్రాంసుదేశపు వ్యాపారిక నాటకరంగాన్ని గురించిన తన వ్యాసంలో పేర్కొన్నాడు.

ఆర్థికంగా చాలావరకు ప్రజల అభిరుచులమీద తప్పనిసరి ఆధారపడి నాటకాలాణ్ణి అమెరికా, ఇంగ్లాండువంటి దేశాలు ఒకనైపు ఉంటే (ఇక్కడ స్థాపించిన ఆర్ట్స్ కౌన్సిల్ ను గురించి తరువాత చర్చిస్తాం), అటు ఈ పరిస్థితిని మరొకవిధంగా ఎదుర్కొన్న దేశాలసంగతి గమనిద్దాం. వీటిలో సోవియట్ రష్యాకు అగ్రస్థానం లభిస్తుంది. ఇక్కడ నాటకసంస్థలన్నీ ప్రభుత్వ అధీనంలో ఉన్నాయి. అందుకని ఒక సంస్థకు ఒక నాటకంలో నష్టంవచ్చినా లాభంవచ్చినా మరొక సంస్థ దీన్ని నష్టంకొంటుంది. ఏండ్రీ వేన్ గీసెగెమ్ (Andre van Gysegheem) వ్రాసినట్లు, నాటకసంస్థల పాలన నిర్దుష్టంగా ఉండటం మూలాన, సంస్థలకు నష్టం రాకపోవడం సరికదా, ప్రజలు అమెరికా బ్రాడ్వేలో టిక్కెట్లకోసం ఎలా ఎగబడ్డారో, అదేవిధంగా యిక్కడకూడా జనం తండోపతండాలుగా వస్తారు. ఇక అందులో పనిచేసే దర్శకుడు మొదలు మిగిలిన కళాకారులందరూ ఆయా సంస్థలకు చెంది, ప్రభుత్వపుజీతం పుచ్చుకుంటూ, సంఘంలో చాలా గౌరవంగా బ్రతుకుతారు. ఈ విధ

నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగము

మైన నాటకవ్యవస్థలో ఒక పెట్టలాభం ఉంది. వ్యాపారిక నాటకరంగంలో అట్టే కొనసాగించలేని ప్రయోగాత్మక నాటకరంగం (Experimental theatre) ఇక్కడ సాధ్యం అవుతుంది. కొత్త కోకలు ఆవలంబించటంమూలాన, నాటకరంగం దిన దినాభివృద్ధి చెంది, ప్రేక్షకులకూడా నాటకాలంటే ఇష్టపడే మనస్తత్వం కలిగి (Theatre-minded) నాటకరంగం ఉన్నతదిశకు వస్తుంది. కాని యిక్కడ నాటక రచయితకు, దేశాన్ని పరిపాలించే పక్షానికి ఎటువంటి సంబంధం ఉందో చెప్పడం కష్టం. జె. బి. ప్రెస్ట్రీ "అంతర్జాతీయ నాటకరంగము" (International theatre) అనే పుస్తకానికి వ్రాసిన శుద్ధపలుకులలో ఇంగ్లండుదేశంలో నాటక రచయితకు ఇతివృత్తాన్ని కేర్పొనడమేమి, తన వ్యక్తిత్వాన్ని నిలబెట్టే పద్ధతిలో చెప్పడమేమి, పీటిలో రష్యాలోని నాటక రచయితకన్నా ఎక్కువ స్వాతంత్ర్యం ఉండేమోనని సంశయించాడు. రష్యాలో చాలా సంస్థలు కొత్త నాటకాలను ప్రదర్శించినా, ముఖ్యమైన సంస్థ అయిన మాస్కో ఆర్ట్ థియేటర్ (Moscow Art theatre) మాత్రం మొదట్లో వెసుకటి మహానాటకాలనే ప్రదర్శిస్తూ ఉండేది. కాని నటనలోనూ, స్త్రీ జనెటింగులలోనూ అంకితులమందుకంటే ఎక్కువ వాస్తవికత మాపడంతో నాటకప్రవర్ధనలో నూతనశకం ప్రారంభం అయింది. ఇందుకు మూలకారకుడు మాస్కో ఆర్ట్ థియేటర్ ను స్థాపించిన వారిలో ఒకడైన స్టేనిస్ లావ్స్కి (Stanislavsky). పేరు రష్యన్ నాటకాలు వెయ్యడమే కాక విదేశాలనుండి వచ్చిన నాటకాలు, ఉదాహరణకు షెరిడన్ వ్రాసిన "స్కూల్ షర్ స్కెంజల్" మొదలుకొని స్ట్రీన్ బెక్, షా, ఇబ్సెన్, మోలియర్ మొదలైన రచయితల నాటకాలన్నీ ప్రదర్శించారు. అంతేకాకుండా ఆ సంస్థ నాటకకళలో అమరస్థానం అందుకున్న ఎన్.టాన్ చెకోవ్ (Anton Chekhov) లాంటి సుప్రసిద్ధ నాటకకర్తకు పుట్టినిల్లయింది. వైన నాటకాలు వేసేవాళ్లకు విమర్శిద్ధాక్షిపాదనసాగుగిగాని, సంగీత వాయిద్యాలు గాని, ఎలాంటి సమపాదనాలైనా దొరికే అవకాశం లభించింది. ఇది చాలా బాగున్నా, తిత్కారణంగా నాటక రచనలో వచ్చే లోపం జె. బి. ప్రెస్ట్రీ తన రచనలలో ఈ విధంగా కేర్పొన్నాడు.

"రష్యాలోని నాటక కర్త అధీనంలో ఆర్థిక కావలసినంతమంది నటులు, స్టేజీ, సాంకేతికాగ్రహి ఉంది. ఈ సంఖ్య కాస్త తగ్గి, తన ప్రేక్షకులకు నాటకాన్ని చూసే ఓరిక కాస్త తగ్గంటే, తప్పనిసరి తన నాటకాన్ని ఇంకా ఎక్కువ మెరుగుతో, ఎక్కువ పటుత్వంతో, ఇంకా చక్కని నిర్మాణంలో తయారుచేసి ఉండేవాడు..... ప్రపంచం కోరికలట్టే రష్యా ఇవ్వకలిగిందటే ఉత్తమోత్తమ నాటక రచయితలను రష్యా ఇవ్వటంలేదని నా ఉద్దేశ్యం."

ప్రభుత్వముగానీ, మునిసిపాలిటీగానీ అధీనంలో నాటక సంస్థలు పెంపొందించే మరొక దేశం జెకోవ్లదేకదా. ఇక్కడ సంస్థలు పాలించేందుకు ఒక ప్రభుత్వాధికారిని, ప్రదర్శననుసరించి చూచుకునేందుకు కళాకాగ్రహిని నిర్వహిస్తున్నా ఉంటున్నారు. కొన్ని ప్రాంతమునాటకాలే కాక విదేశాల నాటకాలు కూడా వేస్తుంటారు.

కానీ పాశ్చాత్య నాటకరంగంతో పరిచయం ఉన్న ఎవరైనా నాటకం కోసరం అటువైపు తిలెత్తి చూచారంటే మొదట కనబడేది స్కాంసి నేపీనూ, ఇంకా సర్గూ చెప్పాలంటే నాచ్ఛే. మొదట కనబడే నాటకకర్త, నాటక నిర్మాణంలో, పాత్ర పోషణలో, ప్రజ్ఞలో, శిల్పంలో, నాటక రచనలోని ప్రతిభాగంలో అత్యుత్తమస్థాయిని అందుకున్న మహారచయిత. హెన్రిక్ ఇబ్సెన్. ఈ గోజు పాశ్చాత్య దేశాలలో నెలవడే సమస్యపూరిత నాటకాలు (Problem plays)కు మార్గదర్శి ఇబ్సెన్. నాటక రచనలోనే గొప్పమాగ్గు తెచ్చాడు. మిగతానారంతా చాలామంది బయలుదేరి వివో విప్లవభావాలు ఒకటి రెండు పడేస్తే నాటకం చలామణీ అవుతుంది అనుకుని పోరబడ్డారు. ఎందుకంటే ఇబ్సెన్ ఊరికే కొన్ని కొత్తభావాలను ఉపన్యాసభోంణిలో అందిచ్చే ఉపాధ్యాయునికన్నా, వివిధపాత్రలను వారివారి మనస్తత్వాలతో సజీవంగా ప్రతిబింబింపచేస్తూ, తుణతుణం తన నాటకంమీద సర్వాధికారం చూపిస్తున్న మహా నాటకకర్త. అలాంటి ఇబ్సెన్, బోర్నెసన్ (Bjornson), హీబర్గలను కన్న నాచ్ఛేలో ఈ గోజు అట్టే స్వతంత్ర నాటక రచన (Original play writing) ఎక్కువగా ఉన్నట్టులేదు. ప్రసిద్ధులైనా, విమర్శకుడు, రచయిత అయిన పీటర్ ఉస్టినావ్ (Peter-Ustinov) అన్నిట్లు నాచ్ఛేలో నేడు రచనలోకన్నా

ప్రదర్శనలో బాగా వృద్ధి కనుపించుతోంది. నైక్య రమలాంటి ఆధునిక యంత్రసామగ్రిని ఉపయోగించటమేకాక, నాటకాలను భావగర్భితంగా, మంచి వాతావరణాన్ని సృష్టిస్తూ ప్రదర్శిస్తున్నారు. ఏమైనా స్వభావ సిద్ధాంతం నాటకశాస్త్రమనకు లైస నార్విజియన్లు మంచి మంచి రచనలను అందివ్వవచ్చని ఆశించవచ్చు. ఇదీ పాశ్చాత్య దేశాలలో నాటకరంగం మట్టుకు ఉన్న పరిస్థితి.

ఇక రచనలను గురించి కొద్దిగా ఆలోచిద్దాం. ఇంగ్లండులాంటి దేశాలలో నాటక ప్రదర్శనకు వెచ్చించిన డబ్బు మళ్ళీ అగమం సమం లేకుండా తిరిగి రావాలంటే నాటకం జనాన్ని ఆకర్షించటమేకాక, అసలు ప్రదర్శించటానికి అయ్యే ఖర్చు సాగ్యమైనంత వరకు తక్కువగా ఉండాలన్నది. అందుకని ఇంగ్లీషులో వచ్చేవన్నీ చాలావరకు మూడు అంకాలతో ఒకే సెటింగుతో డ్రాయింగ్ రూమ్ కామెడీస్ (Drawing - room Comedies) అనే పేరుతో వచ్చాయి. సైన్ సెటింగులను పదేపదే మార్చి, ఇంద్రజాలం చేసి ప్రజలను మురిపించి, మురిపించే పద్ధతి ఎక్కవకాలం ఉండదని కొందాకి తెలిసి, సెటింగులకన్నా నాటక విరాళంలలో, కథాప్రేమలలో కథాగమనంలో ఎక్కువ శ్రద్ధ వహించటం జరిగింది. అందుకని నాటకాలన్నీ ఎక్కువ రక్తి కట్టినయ్యాయి. ఇందులో హాస్య ధోరణిలో సమస్యలను తీర్చింపే నాటకాలు చెప్పకోదగ్గవి. ఇందుకు జె. ఎమ్. బేరీ వ్రాసిన "అడ్మిరబిల్ క్రిచ్ టన్" (Admirable Crichton) మంచి ఉదాహరణ. ఈ నాటకంలో ఇప్పుడుండే ప్రజాస్వామ్యాన్ని గురించిన భావనలలోని అవకతవకలను బాగా చిత్రించి, పాత్రలు ఒకరితో ఒకరు వాదించుకోకుండా, బేరీ కలంలో మంచి నాటకంగా తయారైంది. సిద్ధాంతప్రాధాన్యం గల నాటకాలు (Plays of Ideas) మరొక శాఖకు చెందినవి. బెర్నార్డ్ షా నాటకాలు ఈ జాతిలో చేర్చవచ్చు. షాను చూచి, అతన్ని అనుసరిస్తూ చాలామంది తయారయ్యారు. కానీ షా నాటకాలలో కూడ శిల్పం, పాత్రప్రేమణ, అన్నిటికంటే ముఖ్యం కథావస్తువు అతని ఉద్దేశాలుకన్న ముఖ్యమైనదని, కాలంయొక్క వరవడికి తట్టుకొని చిరకాలం నిలచేది అవేనని చాలా మంది గుర్తించిట్టు కనబడదు.

నూతన రచనావిధానాలను ప్రోత్సహించేది ఎప్పటికైనా ప్రయోగాత్మక నాటకరంగం (Experimental theatre) ఇందుకు ఆర్థిక సహాయం రానిదే ఇది జరగదు. నాటకరంగం ఉన్నతదశకు పరిణామం పొందాలంటే ఇది ముఖ్యం. ఇది గుర్తించి, సైన్ వ్యాపారిక నాటకరంగం అక్కడక్కడ మరీ అధో స్థితిని అందుకుంటుందని భయపడి, ఇంగ్లండులో ఆర్ట్స్ కౌన్సిల్ (Arts Council) ఒకటి స్థాపించబడింది. ఈ సంస్థ ఉద్దేశ్యం నాటకాలను వ్యాపార దృష్టితోకాక, కళారీత్యా ఉన్నత శ్రేణిని ఆంగుకున్న నాటకాలనే వెయ్యడం. దీనికి ప్రభుత్వం ఆర్థిక సహాయం చేస్తుంది. దీని అభివృద్ధిలో డేమ్ సిబిల్ థార్న్ డైక్, లూయి కేసెన్ లాంటి నటులు ఎంతో సహాయపడ్డారు. వీటి సహాయంతో నేటి. ఎన్. ఇలియట్ వ్రాసిన "మర్డర్ ఇన్ ఎ కె థి డ్రెస్" అనే కావ్యనాటకం మొదట మెర్క్యురీ నాటకమందిరంలో ప్రదర్శింపబడింది. ఆ తరువాత ఇంగ్లీషు ప్రేక్షకులకు రొనాల్డు డంకన్, క్రిస్టాఫర్ ఫ్రైల నాటకాలు పరిచయం చేయబడ్డాయి. యుద్ధరంగంలో వాతావరణాన్ని ఇతివృత్తంగా తీసుకొని సైనికులలో సైతం సహజ మానవత్వం ఉందని చూపే నాటకాలలో కొంతమంది విజయంపొందారు. ఇందుకు ఉదాహరణ ఆర్. సి. షెరిఫ్ వ్రాసిన "లాస్టు జర్నీ." ఈ నాటకం జరిగే స్థలం యుద్ధరంగంలో సైనికులు నివసించటానికి శ్రమ్యకున్న గుంటలు (Dug-outs). నాటకంలో అదొక్కటే సెటింగు. దూరంగా తుపాకి కాల్పులు అప్పుడప్పుడూ విడబడతూ ఉంటుంది. ఇందులో రోజూ కాకిదుస్తుల్లో అంతా ఒకటేగా కనబడే సైనికులను వివిధ పాత్రలుగా, సజీవంగా చూపించడం గొప్పతనం ఆ నాటకం చూచిన ప్రేక్షకులకు అదొక కనువిప్పు ఇక ఇటీవల పాశ్చాత్య దేశాలలో వెలువడిన నాటకాలలో అన్నిటికన్నా మిన్నగా చెప్పకోదగిన నాటకం టిరెన్స్ రాటిగాన్ వ్రాసిన "విన్సెన్సబాయి". శిల్పంలో, రంగంమీద అనుభవం, నాటకరంగజ్ఞానం (Theatre Sense) ఎక్కువ అని రేటిగాన్ కు ఉన్న పెరు దీనితో దృఢపడింది. పదునాల్గు ఏండ్ల కుఱ్ఱనానిమీద అన్యాయంగా మోపబడిన నేరంమీద పార్లమెంటుసభలో, బాహ్య ప్రపంచంలో జరిగి తర్జనభర్జనలను రంగంమీద చూపకుండానే, విన్సెన్స గృహంలో నివసించే పాత్రలమీద వాటి ప్రభావం చూపేదూ ప్రేక్షకులను నాటకం యొక్క ఆవేశంలోనికి లాగుకున్న ఉత్తమ నాటకం అది. రచనా

నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగము

కీల్స్‌లో ఇది నిర్వహించబడింది. ఇంగ్లాండులో దీనికి ఎల్లెన్ టెట్లీ బహుమానం లభించింది.

ఇదే సమయంలో అమెరికాలో టెన్నెసీ విలియమ్స్, క్లిఫర్డ్ ఆడెల్స్ వ్యక్తి మనస్సు అంతర్భాగంలో రేకెత్తే వివిధ ప్రత్యేకతలను, వాస్తవికంగా చిత్రించటం మొదలెట్టారు. దాంతో మానసిక నాటకాలు (Psychological Plays) విజృంభించాయి. టెన్నెసీ విలియమ్స్ వ్రాసిన 'ఎన్టీట్ కార్ నెప్ట్ డిజైర్' లో టెనెస్సీలో మారుమూలలో దాగుకున్న కామ్రాడ్రీకాలు ఒక్కసారి ఎలా ఉండి బయటకు వస్తాయో ఉద్దేశంగా చిత్రించబడింది. చాలా వరకు మానసిక నాటకాలన్నిటిలోను బాహ్యంగానో, అంతర్గతంగానో పెక్కుకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడుతుంది. ఇందుకు కారణం మానసిక శాస్త్రాల్లో ఫ్రాయిడ్ చేసిన పరిశోధనల మూలంగా రచయితల హృదయంలో వెలిగిన నూతన వికాసం. కొత్తసత్యాల కాంతిలో కనపడిన కొత్త అభిప్రాయాలు. ఈ నాటకాలతో పాటు పాట్రీక్ హేమిల్టన్ మున్నగువారు రోప్, కేస్ లైట్ లాంటి నాటకాలలో మానసిక తత్వనిరూపణతో పాటు అపరాధపరిశోధకభోరిని కూడా కలగలవు చేసి వ్రాశారు.

ఇకపోతే పాశ్చాత్య దేశాలలో స్థావరంగా నిలిచిన నాటక సంస్థలు మిగిలినవి, అమెరికా సంస్థలకు ఆటే విలువ ఉన్నట్టు కనపడదు. అమెరికా సంఘాల ప్రయోజనాన్ని గురించి చాలామంది విమర్శిస్తున్నప్పటికీ, ఏదో విశ్వవిద్యాలయాలలో, నాటకోత్సవాలలో (Play festivals) ఏదో ఒక చిన్న సంస్థ ఉన్న సదుపాయాలతో ఒక చిన్న నాటకం వెయ్యడమేగాని దానికి ఒక శ్రేణిలో విలువ ఇవ్వడం లేదు. పేరు నాటకాలేకాక, ఏకాంకికలు కూడా ఎక్కువ వేస్తుంటారు. ప్రయోగాలు (Experimentation) చెయ్యడానికి ఏకాంకికలు చాలా తోడ్పడ్డాయి. చెప్పకోదగ్గ ఏకాంకికలు వ్రాసిన రచయిత నోవల్ కోవార్డు.

సలసలో కూడా పాశ్చాత్య రంగం మంచి అభివృద్ధిని పొందింది. మొదట్లో మొగవాల్లే ముందుకు వచ్చి నడిస్తుండేవారు. స్త్రీల మాత్రం ప్రథమదశ

లో పాత్రలు ఆరంభమౌచి నటించడంకన్నా అంగసౌష్ఠవాన్ని మాత్రం ప్రదర్శించడంతో ప్రదర్శనలు నియమిత అంతస్తును అంగుకోలేక పోయాయి. కాలక్రమేణా సలసకాశాలగల

స్త్రీలు నాటకరంగంలో ప్రవేశించడంతో నాటకాలు మంచి రక్షింపబడినవి. ఈరోజు నటించే స్త్రీలు, సిబిల్ థార్న్ డైక్, విలియంస్ లీ-టెన్ జాన్ గీల్ గడ్, రాబెన్స్ బిలివియర్ లకు సరితుగుతారు. ఇంకొకటి; ప్రథమదశలో వేసిన నాటకాలలో (వివిధ వీడ్చి థియేటర్ లోని మొదటి నాటకాలు) పాత్రలు ప్రేక్షకులకు మాత్రా ఉపన్యాస భోరణిలో మాట్లాడేవారు. ఇప్పుడు సంభాషణలు చురుకుగా, వాస్తవికంగా, మరి ఉపవాస్తవికం (Neo-realistic) అయి ప్రేక్షకులకు వినుకు పుట్టకుండా ఉండే నాటకాలు చక్కగా తయారవుతున్నాయి.

ఏమైనా పాశ్చాత్య దేశాలలో చలనచిత్రం వచ్చి అడుగు తగిలినప్పటికీ నాటకకళ మాత్రం సలు దిశలా మంచి పరిణామాన్ని పొందుతుంది. నూతన శైలి కనబడుతుంది. సాగ్యమైనంతవరకు కొత్త రచయితలు వస్తున్నారనే చెప్పాలి. దీనికి కారణం నాటకాల ప్రదర్శనకు కావలసిన వాతావరణం ఏర్పరచుకోవడం. నాటకాలను మరి క్రింది అంతస్తుకు తీసుకొనిపోయి, విలువలేని క్రిందితరగతి వినోదాన్ని అందించి డబ్బు సేకరించడం చెయ్యకూడదు. అట్లు పూర్తి కట్టుదిట్టాల్లో ఉంచి, ప్రజలకు ఏమి కావాలో కూడ తెలుసుకోనే అక్కరలేకుండా "కొత్త కోసరం కొత్త" (New for the sake of new) అనే పద్ధతిలోనూ పోకూడదు. వైస రచయితకు సాగ్యమైనంత స్వాతంత్ర్యం ఇవ్వడం అవసరం. వీటిని దృష్టిలో పెట్టుకొని నాటక సంస్థలను స్థాపించి, నాటకరంగం కొనసాగించవలసిన ఉద్దేశ్యం చాలాదేశాలకు ఉన్నట్టుగా కనబడుతుంది. మొత్తానికి ఆధునిక యుగంలో ప్రపంచ నాటక కళారంగాన్ని ఒక్కసారి చూస్తే, దాని అభివృద్ధికి పాశ్చాత్య నాటకరంగం చాలా ఎక్కువగా తోడ్పడిందని చెప్పక తప్పదు. ఈ పరిస్థితుల్లో ఇంకా ముమ్మందు పాశ్చాత్య నాటకాల ప్రభావమేకాక, అనుభవంకూడా ప్రపంచ నాటకరంగానికి తోడ్పడి, నాటక కళకు తుణుతుణు వినుతు వికాసాన్ని ఇస్తుందని ఆశించవచ్చు.

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్ణసమావేశము

శ్రీ కె. వి. ఆర్. నరసింహం — శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మ

: ఊహా గోష్ఠి :

శ్రీనా : అదంతా మీ అభిమానం.

శ్రీహ : ఒడలంతా విధూతిపించికట్టూ, మెడలో రుద్రాక్షతావళిమూ, పట్టింజలూ మడిచి కట్టిన రత్నంబరమూ, చేతులకు రత్నాల బటువులూ, చెవులకు మకరకుండూలు శాంతశృంగారాలు మూర్తీభవించినట్లున్న ఈ మహానుభావు డైవరో! ఇట్టే వస్తున్నాడు, అకిగిమాడైం, ఎవరు మహాత్మా మీరు ?

శ్రీహ : కేవలం అభిమానంవల్ల ఏం ప్రయోజనం లేంజి. మీరు అంతవారు కనుక నే రాజా స్థానములలో విద్యాపరీక్షాధికారులవలన బహుదేశ బుగులతో భాషించడమూ జరిగింది.

శ్రీనా : నన్ను శ్రీనాథుడంటారు.

శ్రీనా : అది ఒక పెద్ద విశేషమే అంటారా? తత్తాపి కాన్యకుష్టాధ్యక్షుల నిండు పేర్లగంటో ఆ రాజచంగ్రునిచేత తాంబూలద్వయం అసనాది గౌరవాలను పొందిన మీ యెడల చెప్పకోదగ్గ విశేషమే అంటారా ?

శ్రీహ : సకలవిద్యాసనాథులు శ్రీనాథులు మీరెవర ? నైషధాంధ్రీకర్తలు.

శ్రీహ : కాకేనుండీ! మీరు అంతటి సకలవిద్యాసనాథులు కనుక నే ఉద్ధంశపండితుడు డింపిను భిట్టని శాస్త్రవాదంలో జయించడమూ, విశిష్ట, ఋషీశాస్త్రీయగుల మత్తాలకాలలో కనకాభిషేక గౌరవాన్ని పొందినా జరిగింది. అది సాధారణకవికి జరిగే గౌరవమేనా ?

శ్రీనా : అవును, ఆ భాగ్యం నాకే లభించింది. కాని యింత విశేషమరచి అడుగుతున్నారు తమ రెవరో ?

శ్రీహ : నన్ను శ్రీహర్షుడంటారు.

శ్రీనా : నైషధీయచరిత్రగ్రంథకర్తలా ?

శ్రీహ : అవును.

శ్రీనా : ఆహా! నేడెంత సుదినం! చింతామణి మంత్రసిద్ధులు, కాశ్మీరనృపసభాకమలార్కులు, కన్యాకుజరాజాస్థాన రంగమంగళాభరణులు, నైతింశికమలపండవేనండులు, ఖండసఖాద్యకారులు, నైషధీయచరిత్రరచనావిద్వదులు, శ్రీహర్షకవి దక్రవర్తులు, తమ పర్యవభాగాన్ని ప్రసాదించి నన్ను ధన్యుణ్ణి చేసేరు.

శ్రీనా : అదంతా మీవంటి పెద్దల ఆశీర్వాదబలమూ, ఆ బ్రహ్మీచత్తవరప్రసాద బలమూను. అంతేగాని, అందులో నా ప్రయోజకత్వి మేమీ ఉంచనుకోను.

శ్రీహ : నన్ను మీరు అంతగా ప్రస్తుతించడం భావ్యం కాదు. మీరు మాత్రం సామాన్యులా? త్రైయ్యంతవిద్యానిధులనీ, బహుభాషాకోవిదులనీ భాష్యంతనైయాకరణులనీ విన్నాం. విన్నదాది మిమ్ములను దర్శించాలనే కుతూహలాన్ని పొందేం అది నేటికి నెరవేరినందుకు సంతోషం.

శ్రీహ : నిండుకుండ ఎప్పుడూతోగుకదులెండి. ఉభయ భాషలలోనూ నిశితమైన పాండిత్యమూ, ఉభయ మీమాంసలలోనూ కూలంకషమైన పరిజ్ఞానమూ ఉన్నవారు కాబట్టే ఆంధ్రకవి ప్రపంచంలో మీకు విశిష్టమైన ఒక ఉన్నతస్థానం లభించింది. నే నెరిగింత వరకూ తెనుగుకవులలో ఇంతటి సకలవిద్యాసనాథులు లేరనుకుంటాను. కనుక నే విద్వదౌషధమయిన నా నైషధీయచరితాన్ని ఆంధ్రీకరింపగలిగినారు. బహుశా, మీకు

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్గసమావేశము

తప్పు ఇంకొకరికి ఆపని సాగ్యం కాదనికూడ నాభావన.

శ్రీనా : ఏదో ఆదంతా ఆశారదాంబకృప, ఆ తల్లి దయవల్ల పంశితవాదము, గ్రంథరచనము జయప్రసంగానే సాగింపి. రాజాస్థానగౌరవంకూడా లభించింది. ఇక మీ నైపథ్య చరితానువాదం సంశిత, ఆ మహాగ్రంథానువాదంపట్ల చాలా శ్రమే పడవలసివచ్చింది. ఖండభాద్యగ్రంథకర్తలైన మీ ముఖ్యత నెలువడిన ఆ జటిలప్రబంధాన్ని ఆంధ్రభాషా వహుటి అమగమనూ కనిపెట్టి పలుమ తోడై ప్రసన్నభావం మాపడంవల్ల కొంతలో కొంతగానైనా సరసంగా ఆంధ్రీకరించి కృతార్థుడౌతూ ననుకుంటున్నాను

శ్రీహ : కొంతలో కొంతగా ఏమండీ, మీ ఆంధ్రీకరణ విధానం ఎంతో సరసంగా ఉంది. నేనూ చాలాభాగం చూచేను; బహుశేర్పుగా పరివర్తనం సాగించేరు. రసవత్పట్లాలను జాగరూకతతో నిర్వహిస్తూ, కొన్నిటిని కుదినూ, విడివిడిగా ఉన్న శ్లోకములను ఒక వరుసకు తెచ్చి మీ భావానుగుణంగా ఒక పద్యంలో ఒకరూప మిస్తూ, ఒక్కొక్క శ్లోకాని కొక్కొక్క పాదముగా సీసపద్యముల నడకను వయ్యారంగా తూగిస్తూ, ఒక్కొక్క చోట ఒక శ్లోకభావాన్ని ఒక్క సమాసంలో అందంగా పొందుపరుస్తూ, కొన్ని శ్లోకములు కలిపి ఒక వచనంలో వివరిస్తూ, మొత్తమ్మీద రచనంతా ఎంతో మనోహరంగానే నిర్వహించారు. అనువాదం బహు రమ్యంగా ఉంది.

శ్రీనా : నాశక్తివంచనలేకుండా, సరసంగానే అనువాదం సాగించే ననుకుంటున్నాను. కానైతే యీ రచననుకూర్చి ఆంధ్రదేశీయందు పంశిత లోకంలో కొన్ని భేదాభిప్రాయా లన్నట్లు విన్నాను. సంస్కృతభాషాశ్రవణం ఉన్నవట్లు చూచి కాబోలు “దుముపులు చేర్చడం తప్పు ఆయన ఆంధ్రీకరణంలో పడిన శ్రమేమిటని” కొందరు, “అదేమిట, అంత క్లిష్టమైనమహాకావ్యాన్ని అనువదించేటప్పుడు ఆపాటి

సంస్కృతం వాడకుండా ఎలా కుదురుతుంది? అందమైన పలుకుబ్బూ బహువచనమైన రచనావిశేషములూ ఎన్నుకొన్నామో గుర్తించారా! మొత్తంమ్మీద రచన ఎంతో హుందాగా ఉందని కొందరూ” వాదించి వాదాలు సాగిస్తున్నట్లు వినికిడి.

శ్రీహ : దానికంటెంచి. ‘శిష్టుడుచెప్పిలోకం!’ ఏనాకతా, “విద్యానేవ విదానాతి విద్యజ్ఞన సరిశ్రమం”. నా రృప్తికి మాత్రం మీ రచన చాలా సరసంగా ఉంది.

శ్రీనా : గమ్యక్షే. పెద్దలూ బహుప్రభులూ మూలగ్రంథకారులూ మీ ఆమోదమే నాకు పరమ సంతోష వాయకం. ఇప్పుడిక నా సరిశ్రమ చరితార్థమైనదిని భావిస్తున్నాను.

శ్రీహ : తిథాస్తు. కానైతే, మీ రచనలో ఆక్కడక్కడా కొన్ని సందేహాలు...

శ్రీనా : ఉన్నవా? నిస్సంకోచంగా నెలవిప్పించండి. ఓపికంతమట్టుకు సమాధానం చెబుతాను.

శ్రీహ : మంచిది. ఆంధ్రీకరణవిషయంలో అవలంబించిన విధానం, గ్రంథాంత గద్యలో మీరు ఉద్ఘాటించింది, బహుశా జ్ఞప్తిలో ఉంచుకుంటాను.

శ్రీనా : బాగా జ్ఞప్తిలోఉన్నది. వినిపించమంటారా?

శ్రీహ : అక్కర్లేదక్కర్లేదు. అంగులో, “ఔచిత్యం బాదించియు అనౌచిత్యంబు పరిహరించియు” అన్నారే, దీన్ని మీరెలా సమర్థిస్తారు?

శ్రీనా : ఏ సంవత్సరంలోనైనా మీ కంటబడితే మీ మనస్సు ఏమి నొచ్చుకుంటుందో అని సందేహిస్తూనే ఈవాక్యం రాసేను. అది మీకంట పడనూపడింది, అమగవలసిన ప్రశ్న అతిగేరు, మనివి చేస్తాను చిత్రించండి. మీ గ్రంథంలో నలువి సౌందర్యానికి త్రిమూర్తుల భార్యలూ, శివీశ్వరీ మరులుకొన్నట్టు చేర్చొన్నాను. జగన్మాతలకు చాపల్యం కలిగినట్లు వర్ణించడం ఔచిత్యం కాదనుకుంటాను.

శ్రీహ : సరే ఈ ఒక్కటి అలాగే తొగట్టండి. అంత మాత్రానికే అది ఉద్ఘాటించి చెప్పవలసిన విషయమా?

శ్రీనా : ఇది ఒకటే కాదు. నా దృష్టిలో మరికొన్ని కూడా ఉన్నవి. తమరు సావధానంగా వింటే చెబుతాను.

శ్రీహ : ఏమిటో అని: సావధానంగానే ఉన్నాను. చెప్పండి.

శ్రీనా : నలదౌత్యంలో, దూతగా వచ్చిన నలుజ్ఞి మాసీమాడశంతోనే దమయంతి కామించి, ఆతల్లిమించి తన దృష్టిని మరల్చలేనట్లు—

‘దమస్వ సుర్వస్తి సరోజరాజిశ్చరం
సతత్యాజ సబంధుబంధుం’

ఇత్యాదిగా సుదీర్ఘమైన వర్ణన సాగించేరు. చూచేరా, అప్పటికి ఆ దూత నలుజని దమయంతికి తెలియదుగదా? అలాంటప్పుడు, ఆమె అతల్లిని కామించినట్లు వర్ణించడం ఉచితం కాదని నా అభిప్రాయం. అలాగే, హంసని, ‘రతిన్మూలసః’ అని చెప్పి, వత్సవ్రతాశ్లోకంలో హంసని ‘వప్రనూతిర్వరటాశిపస్విసీ’ అని వర్ణించేరు. ఈ రెండూ ఒక చోట చెప్పడం అంత సరసమైనపద్ధతి కాదనుకుంటాను.

శ్రీహ : ఈ సందర్భంలో మీరు చేసిన మార్పు?

శ్రీనా : ఆవర్ణనా, ఈ విశేషణమూ పరిత్యజించేను.

శ్రీహ : విదో కవితా వేశంలో నేను ఆ విధంగా వర్ణించి ఉంటాను. ఈ విషయాన్ని మీరు సరసంగానే సమర్థించారు.

శ్రీనా : అంతే, లేకుంటే ఆపాటి జౌచిత్యం తమకు తెలియక చేశారనగలనా?

శ్రీహ : సరే, ఇక మరోవిషయం చూడాలి. “సరసీః పరిశీలితుం మయా” అన్న శ్లోకానికి మీరు రెండుపద్యాలు రాసినట్లుంది. ఒక పద్యం చాలదా?

శ్రీనా : భావాన్నే చెప్పాలంటే ఒకపద్యం చాలు. కానీ, ఆ పదసంయోజనంలోని వైచిత్ర్యం లేవాలంటే రెండుపద్యాలు అవసరం. ‘గమి కర్మ్యైత నైకనీవృతా’ అన్న సమాసానికొక పద్యం, ‘సదసత్సంగియ గోచరోదరీ’ అన్న సమాసాని కొకపద్యం.

శ్రీహ : సరే కాని, ఇందులో మీరు చేసిన తెలుగేముంది? ఎవరో అన్నట్లు ‘డుముపులు’ చేర్చడం మాత్రమేనా?

శ్రీనా : మీరూ ఇలాగనడం భావ్యంగాను శబ్దచుక్కెత్తికే ప్రాధాన్యమిచ్చే కావ్యంలో ఆ శబ్దాన్ని సర్వత్రా పరిహరిస్తే, ఇక మిగిలేదేముంది? మిగిలినాన్ని పంకితమంపలి శిరసావహించడానికి కారణం అందులోని శబ్దచుక్కెత్తికేమేగాని, నలునికథ తెలియక కాదుగదా!

శ్రీహ : మీ సమాధానం చాలా బాగుంది. నా గ్రంథాన్ని ఉద్దేశపూర్వకంగానే గ్రంథగ్రంథులు పెట్టి నేను క్లిష్టం చేసేను. “గ్రంథగ్రంథిరహ క్వచిత్ క్వచిదపి న్యాసి ప్రయత్నా స్మయా” అని ముక్తకంఠంగా చాటి చెప్పేను.

శ్రీనా : అంతేకాదు. “యథా యానస్తదృత్వరమ రమణీమాపి రమణీ, కుమారాణా మంతః కరణహరణంనైవ కురుతే” అని మిగిలిన కొంత సంస్కారంకలవారికేగాని కేవలం అజ్ఞులకోసం రచించబడలేదని కూడా చెప్పేను.

శ్రీహ : అవునంటే. ఏదీ మరి, ‘చేతో నలం కామయతే మదీయం’ అన్న శ్లోకాన్ని మీరెలా ఆంధ్రీకరించో చెప్పండి.

శ్రీనా : మీరు కవిత్యం చెప్పింది గీర్వాణభాషలో. అందులో పాసగిన శబ్ద చమత్కారాలు కొన్ని తెలుగులో పాసగవు. నలం, కామయతే అని న-లంకాం-అయితే అని, విరవడానికి దేవభాషలోనే అవకాశం ఉంటుంది. తెలుగుభాష కాశక్తిలేదు. కాబట్టి అటువంటి శ్లోకాలన్నీ జారవిడిచేను.

శ్రీహ : అయితే, పంచనళీయంలోని “దేవః పతి ర్విదుషి నైషపరాజ గత్యా” అన్న అయిదర్థాలుగల శ్లోకాన్నికూడా...

శ్రీనా : విడిచిపెట్టేను.

శ్రీహ : పంచనళీయంలో నా శక్తంతా ధారపోసేను. దానిలోని సాగసులు కొన్నైనా మీ వంటి

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్గసమావేశము

ప్రతిభాశాలురు తెలుగులోనికి తెస్తే బాండును. సరే, అదలాగుణ్ణీయండి “పశ్యోన్మ సౌస్థితి సౌఖ్యలత్యే” అన్న శ్లోకాన్ని మీ రాంధ్రీకరిస్తూ ‘గగనమశ్వోపస్థిమన్’ అన్న విశేషణాన్ని మూలంలో తేలిదాన్ని హేయ్యగా చాడేర! ప్రయోజనం?

శ్రీనా : ఉన్నది. గగనమశ్వోపస్థిమన్ కానప్పుడు చంద్రుడు హంసిప్రక్కనే ప్రతిబింబింపడు. కొంచెం దూరంగా ప్రతిబింబం కనపడుతుంది. అది చుంబించడానికి హంసి కదిలితే ప్రతిబింబంకూడా కదులుతూనే ఉంటుంది. కాబట్టి మింటిండును చంద్రుడున్నప్పుడే ప్రతిబింబం చుంబించడానికి అవకాశం ఉంది. అందుకే ఆ మార్పు.

శ్రీహ : నేను “తం పీజయామః స్మరకేళికాతే” అంటే, మీరు “పీతు నాతని వైశాఖనేళ లండు” అన్నారే, ఈ మార్పుచేయడంలో మీ అభిప్రాయం?

శ్రీనా : “స్మరకేళికాతే” అన్నచూటలో సవతిపోరు ఘనిస్తోంది. అది హంస ఆశించిన కార్యానికి ప్రైరస్యం కలిగించవచ్చునని భావించి ఆ విధంగా మార్చాను.

శ్రీహ : ఇది సరేగాని, “అశీవ పశ్య ప్రతిషేధతీయం కపోత ముంకారిగిం వనాళిః” అన్న చోట, కపోతాన్ని వసప్రియగా మార్చడంలో మీ ఉద్దేశం?

శ్రీనా : పురుషస్వరమైతే కపోత ముంకారంతో బొల్బడం సరసంగా ఉండేది. ఇక్కడ చెలి కత్తై స్వరం ఉపమేయం కాబట్టి కోకిల స్వరంతో ఉపమించడమే ఉచితంగా తోచి అలా మార్చాను.

శ్రీహ : సరే, ఈ మార్పు కీసమాధానం సరిపడ్డది. కాని అన్నిటికీ మీరు సమాధానాలు లభించ వనే నా సమృథ్తం.

శ్రీనా : లభించనప్పుడు సమ్రుతతో నా లోపాన్ని అంగీకరిస్తాను. తాము అడగదలచిందో అడగండి.

శ్రీహ : దమయంతీసాందర్య వర్ణనలో “అగరం కిల బింబ నామకం” అన్న శ్లోకాన్ని మీరెందు

కాంక్షింపలేదో! ఒకడు దమయంతీ వహమైన ఆ శ్లోకం తమకు వచ్చలేదా?

శ్రీనా : నచ్చకేమి! కాని, కేవల క్షేపచుత్కృతి తప్ప అందులో విశేషమేమీ నా బుద్ధికి గోచరించలేదు.

శ్రీహ : దాని లోపం?

శ్రీనా : లోపమేమీ లేదు కాని, ఆ వర్ణన వల్ల దమయంతీసాందర్యమేమీ సూచితం కాదు. కేవల పాండిత్యప్రకర్షతప్ప.

శ్రీహ : అయితే, కాన్యంలో పాండిత్యప్రకర్ష ప్రదర్శించడం అనావశ్యక మంటారా?

శ్రీనా : ఎలా అనగలను! కాని, అది వర్ణనాసవచ్చు వునే అచ్చాదించగూడదు గదా! అదీకాక, ఇది ఆంధ్రీకరణం. మూలంలోని సాహిత్య ప్రధానములైన వర్ణనలన్నీ అనువదించాలంటే ఈ భాషకి ఔచిత్యంలేదు. అలాగని అసలే విడవకండా ఏలా, బౌచిత్యమూ, అవసరాలనుబట్టి చాలా వర్ణనాంశాలను అనువదించేను. కొన్నిటికి మెరుగుపెట్టేను కూడా.

శ్రీహ : అలాగా! ఏదీ నా వర్ణనమీద మెరుగుపెట్టిన భాగం ఒక్కటి మాపెట్టండి సంతోషిస్తాను.

శ్రీనా : అలాగనండి సరసమైన మట. చూడండి “మగ్ధ్యో ప్రతీనాం ప్రతివేగినీనాం సరస్వతీ వాసవతీ ముఖేనః” అన్న శ్లోకం జ్ఞప్తిలో ఉండవలసివచ్చును.

శ్రీహ : లేకేం, హంస తిన్నుగూర్చి దమయంతీతో చెప్పే సందర్భంలోది.

శ్రీనా : దానిభావం?

శ్రీహ : ఏముంది, వేదసాహచర్యంవల్ల నా వాక్కు అసత్యంకాదు అని.

శ్రీనా : దీనికి నా ఆంధ్రీకరణం చిత్తశుభం:

“భారతీదేవి ముంజేతి పలుకుఁజిలుక
సమద గజయాన, సబ్రహ్మచారి మాకు;
వేదశాస్త్ర పురాణాది విద్యలెల్ల
తరుణి, నీ యన ఘంటాపథంబు మాకు”

శ్రీహ : చెబావ ! కవిసార్వభౌమ ! మీ ఆంధ్రీ కరణం నిజంగా మూలానికి వన్నె తెచ్చింది. “భారతీదేవి యుంజేతి పలుకుఁజెలుక సమద గజయాన, సబ్రహ్మచారి మాకు,” ఎంత ఉదాత్తంగా ఉంది! అద్భుతమైన కల్పన! ఏదీ మరొక్కటిలాటిది.

శ్రీనా : ఇలాటిదానో కాదో గాని మరోచోట చిన్న మాధ్య చేసేను. అంటే కొంచెం పెంచి వ్రాసేను.

శ్రీహ : ఊ, విందాం కానీయండి.

శ్రీనా : శేవమాతగా వెల్లివిన నలుగు శాంబరీవృంతు విడిచిదనుయంతియందు సాక్షాత్కరిస్తాను. ఆ సన్నివేశాన్ని మీరు ఒక్క ఉపమా సంతోషింపజేయ.

శ్రీహ : ఆవును, “పలాలజాలైః పిహితః స్వయం హి ప్రకాశమాసాదయ తీక్షుదంశః” అని ఒకే ఉపమానం చెప్పేను.

శ్రీనా : ఔనుగదా, ఆ అద్భుత సన్నివేశాన్ని ఒక్క సామాన్యవైన ఉపమానంతో ఆవిష్కరించడం నాకు ఆహ్లాదం. అంగుకని సుసముద్రన మరీ మూడు కలిపేను. “జవలిక వాయుంబట్టినం బొడనూపు బహురూపు తెఱంగున, జలగర తిరోధానంబు వాసినం బ్రకాశించు నా హిమధామనిపగిది, అవిద్యా వరణంబు విరిసినం దోచు పరమాత్ముని ప్రకారంబున, దోహద పలాలజాలంబు...”

శ్రీహ : బాగుంది. మీరు వేసిన మూడు పమానాలూ సముచితంగానే ఉన్నవి. ఆ ఘట్టాని కవి ఆవశ్యకమే. అద్భుతానందజనకమైన నలుని హఠాత్ సాక్షాత్కారాన్ని చాలా చక్కగా విశదీకరించేరు.

శ్రీనా : ఇంకా మరికొన్ని వినిపించమని.....

శ్రీహ : అక్కర్లేదు. మీ ఆంధ్రీకరణ విధానమూ నైపుణ్యమూ నాకు ఆవగతమయ్యాయి కాని, ఒక్క సందేహం.

శ్రీనా : కవి చక్రవర్తులు సందేహించడం దేనికి? అడగండి.

శ్రీహ : ప్రపథమంలోనే వచ్చింది ప్రశ్న. నేను నైపథ్యచరిత్రమంటే మీరు శృంగార నైపథ్యమని మార్చేరే! కారణం?

శ్రీనా : ఇది మొట్టమొదటే అడగవలసిన ప్రశ్న. తుది నడిగి నా దీనివిలువ దీనికుంది లెంకి; నైపథ్య చరిత్రంలో నిషఢరాజు చరిత్రంతా మీరు చెప్పడంలేదు. విషాదఘట్టాల నన్నిటిని విడిచి పెట్టి; ఆతని శృంగారజీవిత సన్నివేశాలను మాత్రమే వర్ణించేరు. కాబట్టి యీ గ్రంథాన్ని నైపథ్యచరిత్ర మనడంకంటే శృంగారనైపథ్య మనడమే ఉచితంగా నాకు తోచింది. ఈ విషయంలో తామూ నాతో ఏకీభవిస్తారనుకుంటాను?

శ్రీహ : ఈ విషయమొక్కటేమేం, మీతో సర్వభౌమ నేను ఏకీభవిస్తున్నాను. మీ ఆంధ్రీకరణం నా గ్రంథానికి చాలాచోట్ల మెరుగుపెట్టింది. మిమ్మల్ని హృదయపూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను.

శ్రీనా : ఏమైనా నేను ఆంధ్రీకర్తను మాత్రమే అసలు సృష్టికర్తలు మీరు. ప్రచ్ఛిబంగారాన్ని మీ రందిస్తే వైనిగ్జీలు నేను చెక్కేను.

శ్రీహ : అలాగనకండి, ఎవరి విలువ వారిది, మీరు నిజంగా కవిసార్వభౌములే. నా గ్రంథానికి ఆంధ్రదేశంలో ఇంత ప్రశస్తి రావడానికి మీ ఆంధ్రీకరణమే కారణమని యిప్పుడు గ్రహించేను. మీతోడి సల్లాపసౌభాగాన్ని అనుభవించేను చాలా సంతోషం కాని ఒక్క సంగతి!

మనం ప్రసంగం ముగించేముందు చెప్పాలనుకుంటున్నాను. మీరు గుర్తించారో లేదో నా రచనలో ఒక్కచోట చాలా పొరపాటు జరిగింది.

శ్రీనా : కవిచక్రవర్తలూ మహాపండితులూను, తమకు కూడా పొరపాటు!

శ్రీహ : ఎవరైతేనేం జరిగిన తరువాత! అది మీ ఆంధ్రీకరణంలోనైనా సరించే ధనుకుంటాను.

శ్రీహర్ష శ్రీనాథుల స్వర్గసమావేశము

శ్రీనా : అసలదేమిటో సెలవియ్యండి, సవరణ మాట తరువాతి దూచుకుందాం, వినాలని నాకూ ఆశుర్దాగా నే ఉంది.

శ్రీహ : నలదయంతుల స్వయంవరానంతరం, కలి దిక్పాలుర సంభాషణలో “పాంచాలీ పాండవైరివ” అన్నానండీ కౌమ్యత్యై సాన్ని గుర్తించకుండా. నలునికాలంలో, ఆతనికి ఎన్నోతరాలు తరువాతినారైన పాండవుల ప్రసక్తి ఎంత ప్రమాదజనితం! ఇది మీరైనా గుర్తించి సవరించే రనుకుంటాను.

శ్రీనా : ఏమన్నారూ! నలునికాలంలో పాండవ ప్రసక్తి! “పాంచాలీ పాండవైరివ!” బౌసంజోయ్! చాలా గొప్ప పొరపాటే! ఈ సందర్భంలో నేనేం రాసుంటానో! ఉండండి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటాను. ‘పాకశాస

నుండు...పంచముడనైన యేను నియ్యేవు రను పాండవులు పాంచాలీని బోలెడ ఒంచు కొని యుభవింతము” — నేనూ కవితా వేలేంలో ఆ మాటలే అనువదించానంటే కౌల వ్యత్యైసాన్ని గుర్తించకండా.

శ్రీహ : మొత్తమ్మీస, అన్ని శాస్త్రాలు చదివి అన్నేసి గ్రంథాలుచాసి, అంతటి కీర్తిప్రతిష్ఠలు సంపాదించిన యిద్దరయూ ఈ విషయంలో ఒక్కలాకే పొరపడ్డా మన్నమాట!

శ్రీనా : అయ్యా, ‘ప్రమాదో ధీమతామపి’, అది మానవ సహజ మనుకుంటాను.

శ్రీహ : అవు సంతేజసుకోవాలి. సరే, మళ్ళీ కలుద్దాం.

శ్రీనా : సెలవు.

కలగూరగంప

జాతకచంద్రికపై

పండిత మీమాంస :

శ్రీ వరుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి

శ్రీ భారతీపత్రక కిరి సంపుటము 2 సంచిక
“కలగూరగంప”లోని వ్యాసమునకు జవాబు :

అగ్రతూని ప్రాగంభోపన్యాసముపై నొకడు విమర్శించి యగ్రతూని జవాబు వినకయే వెంటనే వెడలిపోవునపు డగ్రతూని దుపన్యాసకుల వాఙ్మూలముల తుదిని జవాబిచ్చుట తప్పా? అతని పగోక్షమందుఁ జెప్పరాదనుట యుక్తమా? అగ్రతూని డాతని యింటికిఁబోయి యాతని ప్రత్యక్షమునఁ జెప్పవలయునా?

జాతకచంద్రికను బూర్వపారాశరి యుత్తర పారాశరి యను రెండు భాగములనుగా విభాగింప నగుననియు నందుఁ బూర్వపారాశరి మొదటి నలువది శ్లోకములు మాత్రమే యనియు నయ్యది మాత్రమే వేంకటేశదైవజ్ఞవిరచిత మనందగుననియు నొక పక్షము గలదనిమాత్రమే నాటి సభలో నేను వచించితిని. కాని యదియే సిద్ధాంతమని నేను వచింపలేదు. ఇందులకు విలక్షణముగా వ్రాసిన వ్రాత సత్యము కాదు.

పూర్వ పారాశరీకర్త గ్రహములను “సామాన్య శుభులు- కేవల శుభులు- సామాన్య పాపులు- కేవల పాపులు- మరకులు- యోగకారకులు” అని నాలుగు తరగతులుగా విభజించెను. “నదిశని శుభం నృణాం | సామాన్యః కేన్ద్రాధిపా యది | కూరాశ్చే దిశుభం త్వేదే | ప్రబలా ఉత్తరే త్తరమ్” (పా ౬ శ్లో) అని నైసర్గిక సామ్యులగు గురుశుక్రాదులు కేంద్రాధిపతు లయినచో శుభఫలము నియ్యఁజాలరనియు, నైసర్గికకూరులు కేంద్రాధిపతు లయినచో వా రశుభఫలము నియ్య

రనియు నిట్లు సామాన్య శుభ పాపులను వచించెను. అట్లే యథులు వ్యయాధిపతులు సామాన్యపాపులుగా వచింపబడిరి.

“భాగ్యవ్యయాధిపశ్చేన | రస్థే శో న శుభ ప్రదః | సనవ శుభి సంధాతా | లగ్నాధిపోపి చేత్ స్వయమ్” (సారా 8 శ్లో) అని యిట్లుగ నప్రమాదిపతి యశుభిఫలదాతయనియు లగ్నాధిపతి గు నైత మున్నచో శుభిఫలదాతయనియుఁ జెప్పెను. ఇటుఁ బాపులని చెప్పక శుభిఫలప్రదాతలు కారనిచెప్పటచేతి పీడు కేవలపాపులుకారని విశదమగుచున్నది. ఇట్లే యశుభము నియ్యరనుటచేఁ కేవలశుభులు కారనియు వ్యక్తమగుచున్నది.

“సర్వే త్రికోణనేతాగో | గ్రహా శుభిఫల ప్రదాః | సతయస్త్రోష డాయానాం | యది పాపఫల ప్రదాః.” (పూర్వ పా ౫ శ్లో)

పంచమ నవమాధిపతులు శుభు లనియుఁ దృతీయ మష్ట లాభాధిపతులు పాపులనియు నీ శ్లోకమున కర్థము. పంచమ నవమాధిపతులు శుభులనియు వారు దృతీయ మష్ట లాభాన్యతమాధిపతులయినచోఁ బాపు లగుదురని యుఁ బూర్వసత్తులు చెప్పిన యర్థము. ఈ పక్షమునఁ దృతీయ మష్ట లాభాధిపతులు పాపులను నర్థము వాచ్యము కాలేదు. పంచమ నవమాన్య తరాధిపతులై తృతీయ మష్ట లాభాన్యతమాధిపతులును నయినవారే పాపులను నర్థము వాచ్యమగుచున్నది. మఱియుఁ బూర్వసత్తుల యర్థము గ్రంథకర్తృత్వప్రకాశికకు విలక్షణము. ఇది పూర్వపారాశరకర్తకేకాక యుత్తర పారాశరకర్తకును సమ్మతిము కాదు. కర్కటలగ్న మునకు గురుఁడును మకరలగ్న మునకు బుధుఁడును మృగశిరమునకు శుభులేమని యుత్తర పారాశరిలోఁ జెప్పబడినది. పంచమ నవమాన్యతరాధి శతాయాపశుభిత్వమును ద్వితీయ మష్ట లాభాన్యతము స్థానాధి శతాయాప పాపత్వమును నొక్కనికే కల్పనపు డా గ్రహము మిశ్రఫల దాతయగు నే కాని పాపి యెట్లు

గును? శుభ త్యాగి కృమున శుభుఁడే కావచ్చుననియుఁ జెప్పబడెను

“కర్మటలగ్నమునకు:—భార్గవేష్టసుతౌ పాపాః
భూసుతాజ్గిరసౌ శుభౌ । కుశీర సంభవస్యైవం!
ఫలాన్యూహ్యోని నూరిభిః”

(ఉ త్తర పా. ౫౧-౫౨ శ్లో)

“మకర లగ్నమునకు :—“కుజజీవేన్దవః పాపాః
శుభౌ భార్గవదస్త్రాణౌ జ్ఞాతన్యాని బుధైరేవం ।
ఫలాని మృగజన్మవః” (ఉ త్తర పా ౬౩ ౬౪ ౬౫ శ్లో)

మఱియు ‘యది’ శబ్దమాత్రముచే బూర్వపక్షుల
యర్థము లభింప నేరగు. గ్రంథక ర్త యట్టి ఫలముల నెట్లు
వచించునో యరయుఁడు—

“భాగ్యవ్యయాధిపశ్యేన । రస్థ్యేనో నశభ
ప్రసః । స నివ శుభిసన్తాతా లగ్నాద్గోఽపి చేత్ స్వ
యమ్.” (పూర్వ పా. ౮ శ్లో) యది శబ్దము చేనర్థక మే
కదా.

‘సనివ - అసి’ అను వానిని జేర్చిన యీ గ్రంథ
ప్రకాశి ప్రకృతమగు సర్వే త్రికోణేత్యాది శ్లోక
మున లేదే!

ఇంత యేల ! శుభత్వ పాపత్వ సంధాయకాధి
పత్యద్వయ మున్నపు డా గ్రహము మిశ్రఫలదాత
యగు నే కాని పాపియగు ననుట యెట్లు పొందును?

“సర్వకర్మాధి నేతారా । రస్థ్య లాభాధిపా
యది । తయోస్సంబద్ధమాత్రేణ । స యోగం లభి తే
నరః” (పూర్వ పా. ౨౧ శ్లో) అని కదా మిత్రాధి
పత్య ఫలము చెప్పబడెను. అట్టి గ్రహమునకు శుభ
త్వమే కాక పాపిత్వమును గలుగుననిన ననవచ్చును

పయి సంసర్గమును బట్టి పూర్వపక్షుల యర్థము
శాస్త్రసంప్రదాయ విరుద్ధమును విమర్శనా రాహిత్యకృత
మును ననుటలో సందియము లేగుగదా.

పూర్వపారాశరి యుత్తరపారాశరి యనునవి
యేక కర్తృకములు కావను పక్షము బలవత్తరము గాఁ
గన్పట్టుచున్నది పూర్వపారాశరిలో నెచ్చటనూ మార
కులు కేవలపాపులని వ్యవహరింపఁబడలేదు. శుభ
ఫలానుభవకాలమందును మారకము కలుగవచ్చునుగదా.
పూర్వపారాశరీక ర్త ద్వితీయ సప్తమాధీపలు మారకు
లని చెప్పి యట్టి పద్ధతి చొప్పున మారకములు సంభవించ
నపుడు వ్యయాధీశదశయందును నష్టమాధీశదశయందును

మారకము గల్గుననియు నట్లును సంభవించనపుడు తుదికే
గేవలపాపులదశయం దనఁగాఁ ద్వితీయ పక్షలాభాధి
పతులదశలయంగు మారకమునగల్గింపవలయుననియుఁ
జెప్పెను.

“అష్టమం హ్యేయుష స్థాస్తి మష్టమా దష్టమంద
తిత్ । తయోరపి వ్యయస్థానం మారక స్థాన ముచ్యతే । . .
అలాభే పునరే తేషాం సంబన్ధేన వ్యయేశతుః క్వచిచ్ఛు
ఖానాంద దిశా । స్వప్తమేశశాసు చ । కేవలానాంద
పాపానాం దశాసునిగనం క్వచిత్ । కల్పనీయం
బుధైర్న వ్రాణాం । మారకానా మసర్గ నే”

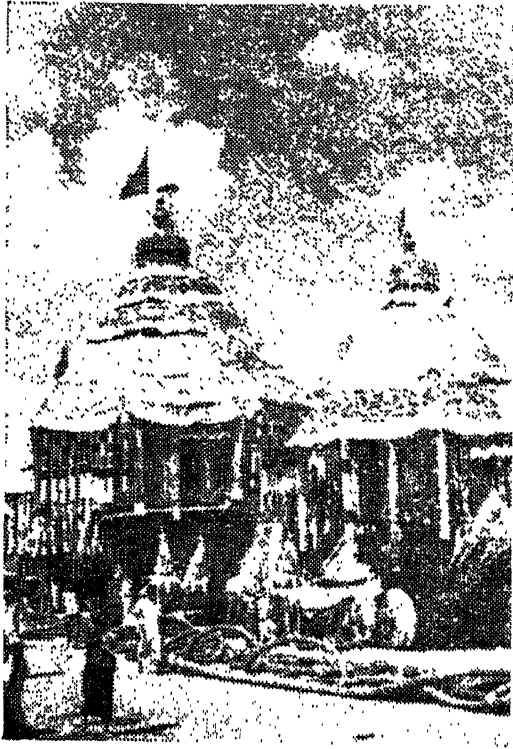
(పూర్వ పా ౨౨ మొ. ౨౭ వ)

ఉ త్తరపారాశరీక ర్త యన్ననో మారకులను
నైతము కేవలపాపులగు తృతీయపక్షలాభాధిపతులతో
పాటు పాపులలోఁ బరిగణించుచు వచ్చెను.

“మేషలగ్నమునకు- మస్త సౌమ్య సితఃపాపాః
. క్రియాభువః” (ఉ త్తర పా॥ ౪౧ శ్లో)
అనుచు ద్వితీయ సప్తమాధిపత్యముమాత్రముగల శుక్రుని
బాపులలోఁ బరిగణించెను మఱియుఁ బూర్వపారా
శరి చొప్పునఁ బ్రబలమారకుఁ డగు (ద్వితీయ సప్తమాధి
పతి) శుక్రుఁడు, మారకుడు కాఁడనుచు “కవి
స్సాక్షా న్న హస్తాస్సాత్” అని వచించెను. దీనినిబట్టి
యీతఁడు “ద్వితీయ సప్తమాధీప నేత్రేనో యది సౌఖ్య
కృత్” (ఉ శుద్ధికాప్రదీపిక ౧౮ శ్లో) అను నుడు
దశాప్రదీపికాపద్ధతిని బూర్వపారాశరీ విరుద్ధముగా
సంగీరించెనని తోచుచున్నది. పూర్వపారాశరినిబట్టి
మేషలగ్నజానకు శుక్రుఁడు మారకుఁడు కాకుండుట
కేమియు నాధారము లేదు.

ఇట్టి భిన్నాభిప్రాయములు పెక్కులుండుట
చేత నట్టి భాగద్వయమును భిన్న భిన్న కర్తృకమును
పక్ష మవతరించె ననఁదగును.

వేంకటేశదైశజ్ఞుడు (పారాశరీక ర్త) “అనుక్త
మన్యతో గ్రాహ్యమ్” అనుటచేత నాతఁడు, స్పృశించిన
విషయము లనుక్తములు కానేరవు. వానిపట్ల నన్య
గ్రంథపద్ధతులను గ్రహింపరాదు. ఇట్లే గ్రహముల
దృష్టాల విషయము నాతఁడు “పశ్యేన్తి సప్తమం సర్వే
శని జీవ కుజా పునః । విశేషత శ్చ త్రివిశే, త్రికోణ
చతురస్రగాన్” (పూర్వ పా ౪ శ్లో) అని పూర్వద్వైపా
లను మాత్రమే సమ్మతించి యుండుటచేత బృహజ్ఞాత

ఫిబ్రవరి 25-వ తేదీన మహా మాఘ మహోత్సవ సందర్భంగా కుంభకోణంలో శ్రీ సారంగపాణిస్వామి, బేవేరుల ఊరేగింపుకు సర్వాలంకారాలతో సన్నద్ధం చేయబడివున్న రథాలు.

కాదులలోఁజెప్పబడిన “త్రివశే త్రికోణ చతు రష్ట సప్తమా! నవలోకయన్తి చరణాభివృద్ధితః” అను రీతిగా పాదాదిదృష్టులు పారశరీరస్థితిలో గ్రాహ్యములు కానేరవు.

ఇట్లే పూర్వపారశరీలో లేని విశేషములు త్తరపారశరీలో జెప్పబడిని చెప్పబడునవలను పడదు. గ్రంథకర్త చెప్పినవి విశేష విషయములే. మఱియు నాతఁడు “అనుక్త మన్యతో గ్రాహ్యమ్” అనుటచేత నాతఁడు స్పృశించిన విషయముల నన్య గ్రంథస్థముల నాతనిపక్షమున గ్రహింపరాదు. మఱియుఁ బూర్వపారశరీకర్త చెప్పి యుండని మఱికొన్ని విషయములుండుట చేత నైతి ముత్తర పారశరీ భిన్నకర్తృక మనుపక్షము బలవత్తరముగా నున్నది.

శ్రీ దువ్వారి జగన్నాథశర్మ

“నాతిక చంద్రిక” అను పేర్చకతో ఫిబ్రవరి భారతీయందు ఆదిరాజు అన్నాజీరావు గారి వేదన న్యేషిన న్యసంఘట్టము నవలోకించి నాను. సంస్కృతియునుండి శ్రీ విజయరామ గజపతి మహారాజువలన ఆంగ్రసాధ్యోక్తియును తఁటాకల ప్రతిని విజయరామరాజేయము అను పేరఁ బ్రకటించిన వాఁడ నగుటచే నే నీవాగ్ధ సంపద్యమునందు గలిగిందు కొనవలసిన వాఁడ నయితిని. గ్రంథకర్తయగు విజయరామ మహారాజ వద్దఁజిని విజయనగర ప్రముఖులు జరిపి రది కిచ్చుత్పన్నగా జరిగినది. అ తిరుణమునందు నాచేఁ బ్రకటితమయిన విజయనగర మహారాజ వంశావలితోఁబాటుగ విజయరామరాజేయము కూడ ప్రకటిత మగుటచే ఏకైక గ్రంథస్థసంపద్యములు విద్యవ్యహారేయముల బొట్ట దగ్గి-ననుండు. వీ! ఆ సభకు అగ్ర్యములుగా విజయం చేసిన కళాప్రభుల్ని శ్రీ వల్లల చిన సీతారామస్వామిశాస్త్రి గారు బోధించుచు “పారంపర్య మిదిం గురొక” అన్న పేరకు జాతికథలభాగమును జూర్ణముగా నభ్యసించిన వాఁడు. ఇది యెఱింగిన నేను సహస్రమాసవృద్ధుఁడగు నాన్ని శ్రీ కళాప్రభుల్ని నా జ్యోతిషగ్రంథ ప్రకటనకు అగ్ర్యులగు వహియంప వేఁడినాను శ్రీ శాస్త్రి గారును వీరిదీప్యత్పత్తికు అగ్ర్యులగు వహించిన వాల్ని జ్యోతిషపరిష్కార ఆయా యంశములను సోపపత్తికముగి ఖండిన మంపనలతో నుపన్యసించినారు. ఆయా ఘట్టములు నూలు వత్సరముల క్రొందట జ్యోతిర్విగులలో బహుధాసమన్వయాత్మకములయి యుండినట్లెందుఁడగి ఆ తొత్తిటివారి మాటలకు సాక్షిభూతిములుగాఁ జేఁబట్టఁడగి- “పాశ్చ్య గేయేచ మధుర” మ్మృతై నవి. (విజయరామ రాజేయమునకు సంస్కృతిమాల మగు) ఉడుదాయ ప్రదీపమునకు విత్తలవ్యాఖ్య లనఁడగి నజ్జన రంజనీ- ఉద్యోతాదులందు “త్రికోణాధిపతులయిన గ్రహములకు త్రివదాయాధిపత్యములం దదియయిన సంక్రమించినట్లయిన ఆ గ్రహములెట్టి ఫల మివ్వగలవు?” అను సమన్య చిరకాలగతివివాదారభటి నుండినట్లు విస్పష్టమున్నది. ఇది యిట్లుండుగా శ్రీ శాస్త్రిగారి యగ్ర్యతోపన్యాససందర్భముమీఁద విమర్శనముగా గణకొగడి శ్రీ పిడపర్తి కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు

ఆ సభలో నుపన్యసించిరి. తమ విమర్శన మందిచ్చి అందును ప్రత్యుక్తి ప్రత్యుత్తరము లందుకొనకుండగ నే సభారంగనిష్క్రమణమును గావించిరి. సభామర్యాద చొప్పునఁ జెప్పవలసినవచ్చినప్పుడు ఈ దీతి నిష్క్రమణము విమర్శకౌచిత్యమునకు ఆభాస మనవచ్చును. తనసయి విమర్శగా నుపన్యసించినవా రెవరయినను తన ప్రత్యుత్తరము నందుకొనకముందే సభిమండి జారిపోయినయెడల ఏ యుపన్యాసకుఁడయినను ఉగ్రుఁడు కాకుండఁడు. అందును అగృహీతఁడయి యుపన్యసించిన సహస్రమాసవృద్ధుని విమర్శించుటకు దొరకొన్నపట్ల శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు యువ భ్రమణ మొనర్చిరేని శ్రీ వజ్రజలవారి చిరంతన గొప్పర్థ సంప్రదాయము తుంతవ్యతి నొప్పనినే! అట్లే జరిగినది!! ఈ యాభాసవీజమే-భారతీయందలి అన్నాజీ రావుగారి వ్యాసరూపమున మొలక గాఁ జూపట్టినది-పరస్పరనిందావిధాన మింతకుమించి దోహదపఱుపఁ దగినదికాదు. అట్టి యుక్తికోశము న్మనసునం దిడుకొన్న శాస్త్రవాదము పేర - వ్యర్థవివాదము భారతి పంటి విలువయైన ప్రతికపుటలను అస్మాదృశుల మాక్రమింపను జనదు. ఇది కాదంగురేని-శ్రీ అన్నాజీరావుగారు తమ వ్యాసములో ననునదించి యాహ్వానించినంత మేరకు జాతక తత్త్వవేత్తలకు దైవజ్ఞ శిఖామణులు భారతికి వివిధ వ్యాసము లందిచ్చి జ్యోతిపఘట్ట ఘుర్లటిన కున్యమింతురేని, అట్టి యావద్విషయన భారతీపాఠకుల కేనును రామణీయకత నొడఁగూర్చుఁ గలఁడను—గనుక—తథాస్తు! నాటి సభాసంతరంబ ప్రసంగాయనమునను కళాప్రపూర్ణయొక్క యగ్రతొపన్యాసమును అద్దానిం బేర్కొనుచు విమర్శనాత్మకముగా కృష్ణమూర్తిగా రొనర్చినయుపన్యాస విషయము అన్నాజీరావుగారిచే భారతి కందింపఁబడినది గదా! విమర్శించుదుఁ బక్కిన ఉపన్యాసకులు ప్రత్యుక్తిసంగుకొని, మరల నవసరములే ప్రత్యుత్తర మివ్వఁదగియుండఁగా అట్టి సభ్యిగర్మము ఉల్లంఘింపఁబడుటచేతఁగద సభాప్రారంభమున గావించిన నేను, తుదిని ఉపసంహరమున శాంతిపలకవలసిన యవసర మేర్పడినది. అట్లే చేసినాఁడను. ఆ ఉపసంహర వాక్యములలో 'వాదోపవాదాత్మకమయిన ఘట్టము మీఁద నేను చేపట్టిన పండ్లెండు వ్యాఖ్యానములం బేర్కొని—కోణసతికిఁ ద్రవదాయాధిపత్యమువలని ఘటమునకు నిదర్శనముగా శ్రీ అలకనారాయణ గజపతి

ది 19-2-56 తిరుపతి వేంకటేశ్వర కళాశాల వార్షికోత్సవసందర్భంలో ప్రదర్శింపబడిన 'మర్చెంట్ ఆఫ్ వెన్నిస్' నాటకంలో మైలాక్ భూమిక. నటకులు శ్రీ యం. గోపీనాథ్.

మహారాజావారి జాతకమును దిక్షాత్రము చేపితిని ఇట్టి యంశముల నన్నాజీరావుగా రేలనో నూచింప నైన లేనందున ఈ వ్యాసలేఖన కారణము : శ్రీ వజ్రజలవారి నుద్దేశించి శ్రీ సిద్ధపర్వరారినిగుఱించి కానోపునని యెంచి నేను మిన్నకుందునా? ప్రతివిమర్శన విసకుండ కృష్ణశాస్త్రిగారు నిష్క్రమణ మొనర్చినందు వల్ల నుప్పతిలిన యాభాసమునకు ఉపబలమనఁదగినట్లుగా సభలో జరిగినదంతయుఁ గాకుండ పాక్షిక లేఖనము శ్రీ కావుగా రొనర్చి రేలనో!

(౧) పారాశరీయహోరయంతలి ఉత్తరభాగమునకు లభించినన్ని ప్రశులను పరకాయంపంగా బుగోవ్తరభాగములు గెండునూ ఏకకర్తృకములు గావని పరిశోధకులు నిర్ణయంపగలటి సందర్భములనేకము లున్నవి ఈ సందర్భమును విజయరామరాజుపతిగారి గొన్ని పుటలు గాఁ జర్చించియున్నాడను. అంగులకింక నిక్కడ నేను విరివీ చేయను.

(౨) కర్కటకలగ్నజాతకునికి శుభమును, కన్యాలగ్నజాతకునికి శనియు ఏరితి యోగప్రశులూ శాస్త్రచర్చ కనుకూల ప్రతికూల జాతకానుభవముల మీఁదగగ ఎఱిగించుటలో నే ఈ సమస్య యిమిడి యున్నది. ఏతత్ ఫలకథనములో నే పూర్వదృష్టి— పాదపృష్టీత్యాదులను ప్రాసంగికములు కాఁగలవు. ఇంతకంటె విస్తరమేల?

మానసిక వ్యాధులు

ఒక ప్రతిభావంతుని, లేదా పిచ్చివాని మేదస్సుకూ, మామూలు మనుష్యుని మేదస్సుకూ భేదా వీమన్నా వుంటుందా? ఈ విషయాన్ని పరిశోధించడంకోసం, శాస్త్రవిజ్ఞానవేత్తలు, ప్రపంచఖ్యాతి నార్జించిన కొందరు మేధావుల మనస్త్విక్తములనూ అనేకమంది పిచ్చివాళ్ళ మనస్త్విక్తములనూ పరిశోధించారు. కాని ఇంతవరకూ అలాంటి భేదాలేమీ ఉన్నట్లు కనుపించటంలేదు. అందుచేత మానసిక వ్యగ్రతలకూ ఇతర మానసిక వ్యాధులకూ, మనస్త్విక్తితో అసలు సంబంధం ఉన్నదో లేదో కూడా మనం ఊహించలేకుండాఉన్నాం.

వ్యక్తిగతస్వభావాలకూ పరిసర పరిస్థితులకూ కలుగుతున్న సంఘర్షణ సమస్తమానసిక వ్యాధులకూ కారణమనే సిద్ధాంతం ఒకటి ఇప్పుడు సర్వాంగీకారమై చెలామణిలో వుంది.

కాని యీ దిగువ విషయాలు గమనించదగి ఉన్నాయి.

మ్యూయాథ్సు స్టేటులో, (మొదటి దఫాగా) మెంటల్ హాస్పిటల్స్లో చేరేవ్యాధిగ్రస్తుల వివరాలు: 28% శ్లెజ్ ఫ్రెన్యెడ్లు (Schizo-phrenia),

24% మనస్త్విక్తములోని వాళ్ళములు గట్టిబడటం వల్ల మానసికవ్యగ్రత (Psychosis) గలిగినవారు. 1% వాస్తవ్యవోషము (Senility)

ఈ వివరాలు ఇలా వుండగా కొంతకాలంపాటు హాస్పిటల్లో ఉంటూవున్నవారి వివరాలు వేరే సేకరించబడినాయి. అవి యిలా ఉన్నాయి:

57% శ్లెజ్ ఫ్రెన్యెడ్లు.

9% మనస్త్విక్తములోని వాళ్ళములు గట్టిబడటం వల్ల మానసికవ్యగ్రత గలిగినవారు.

6 % ఇతరకారణాలవల్ల వ్యగ్రస్థితి గలిగినవారు. పైన తెలుపబడిన గెండు రకాల వివరాలనూ పోల్చి మాస్తే మనకు కొన్ని విషయాలు బోధపడగలవు.

(i) హాస్పిటల్లో దినదిన ప్రవర్ధమానమవుతున్న సంఖ్యనుబట్టి శ్లెజ్ ఫ్రెన్యెడ్ల చికిత్స గుర్తులు మైనదిగా అవగతమౌతోంది.

(ii) వాస్తవ్యవోషము కారణముగా వ్యాధిగ్రస్తులై హాస్పిటల్లో చేరటానికి వస్తున్నవారి సంఖ్య పెరుగుతున్నది. చికిత్సవిధానం పెంపొందుతున్న కారణంగా మరణాల సంఖ్య తగ్గుతూ వుండటమూ అందుచేత వృద్ధుల సంఖ్య పెరుగుతూ వుండటమూ యిందుకు కారణమై వుండవచ్చు. కాని వాస్తవ్యవోషం ఫలానా నిర్దితమైన వయస్సులో అందుకుండుతుంటే చెప్పటానికి తగిన ఉపపత్తులు లేవు. పైగా ఆరకం వైద్యసిద్ధాంతం అనేకమంది చిన్నవాళ్లలోకూడా కనుపించుతూ వుండటం చేత దాన్నిగురించి యిదమిద్దమని యెటూ నిర్ణయించటానికి వీలు గాలేదు.

(iii) ఒక విషయంలోమాత్రం మనం ఊహించవచ్చు: చిన్నవాళ్లలో కలిగే మానసిక వ్యగ్రతలకు మనస్త్విక్తవాళ్ళాలు గట్టిబడటం ప్రధాన కారణమై వుండవచ్చు; ఇది హామాత్రమేగాని సిద్ధాంతంకాదు. ఈ విషయాన్ని స్థిరీకరించటానికి తీవ్రమైన పరిశోధనలు జరుగుతూవున్నయ్.

(iv) ఇక శ్లెజ్ ఫ్రెన్యెడ్ల విషయం: శరీరంలోని యితర భాగాలకువలెనే మనస్త్విక్తమూడా ప్రాణవాయువును (Oxygen) సేకరించుకుంటూ వుంటుందని విజ్ఞానవేత్తలు తెలుసుకున్నారు. మనస్త్విక్తం ఇతర

శరీరావయవాలకన్న ఎక్కువ ప్రాణవాయువును సేకరించుకుంటుందనికూడా యితర పరిశోధనలవల్ల తేలింది. అంతేకాక శ్లేష్మబుద్ధుల మస్తిష్కం మామూలు ఆరోగ్యవంతుల మస్తిష్కం సేకరించినంత ప్రాణ వాయువును సేకరించలేకపోతున్నదనికూడా తెలుసుకున్నాడు.

ఇంతకూ శ్లేష్మబుద్ధి మస్తిష్కానికి తగినంత ప్రాణ వాయువు లభ్యం కాకపోవటంవల్ల కలుగుతోందా? లేక శ్లేష్మబుద్ధి యేర్పడటంవల్ల మస్తిష్కం తగినంత ప్రాణవాయువును సేకరించలేకపోతోందా అన్న విషయం తేలవలసివుంది. ఈ విషయమై పరిశోధనలు కొనసాగుతున్నాయే గాని యిదమిద్దం గా, యింకా నివారణలేదు.

శ్లేష్మబుద్ధి వ్యాధిని గురించి పరిశోధనలు జరుపుతూ డాక్టర్ ఫాబింగ్...కొన్ని అత్యంత ప్రధానమైన విషయాలను కనుగొన్నారు. మామూలు ఆరోగ్యంగా వున్న మనుషులకు కొన్ని రసాయనిక పదార్థాలను (ట్రై సెర్టిక్ ఆసిడ్ ఎ మైడ్ వగైరాలు)

యిస్తే శ్లేష్మబుద్ధిని కలుగచేయవచ్చునని తెలుసుకున్నాడు. దేహంలో ఇలాటి రసాయనిక పదార్థాల ఉనికిచేత శ్లేష్మబుద్ధి యేర్పడినప్పుడు ఆ పదార్థాలను రూపుమాపితే ఆ వ్యాధి తగ్గిపోతుంది. అలా రూపు మాపటానికి కొన్ని ఓషధులున్నయ్యే. కాని ఆ ఓషధులు శ్లేష్మబుద్ధిని నయం చేసినా, ఆ ఓషధుల ప్రయోగం వల్ల అసంతరం చేపొనికి ఉపనవకరములైన బాధలు యేర్పడే అవకాశం వుంది గనుక వాటిని వాడకూడదని డాక్టర్ ఫాబింగ్ అభిప్రాయపడుతున్నారు. ఫాబింగ్ మరోవిషయంకూడా తెలుసుకున్నారు. రక్తంలోవుండే 'ఎడ్రినలిన్' పదార్థాన్ని విచ్చిన్నం చేస్తే, అలా విచ్చిన్నం చేయటంవల్ల యేర్పడిన రసాయనిక పదార్థాలు శ్లేష్మబుద్ధిని కలుగజేస్తాయి.

పై విషయాలన్నిటిపై స్థైర్య, 'సమస్త మానసిక వ్యాధులకూ, వ్యక్తిగత జీవాలకూ పరిసర పరిస్థితులకూ కలిగే సంఘర్షణే కారణమ' నే సిద్ధాంతం పరాస్తమై పోతున్నట్టు మనం అవగాహన చేసుకోవచ్చు. శరీరంలో కలిగే రసాయనిక మార్పులే, మానసిక వ్యాధులన్నిటికీ కారణమని ఫాబింగ్ చెబుతున్నారు.

ఆ ర ర సా య న శా ల ము క్త్యా ల, కృష్ణా

ఫా సి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. విమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి అభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. వ. సి.

Consulting Physician

జీవాతదేమిటమాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తు ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతీ-భారతాంబు తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(ఫాసితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (ప్రొ.గో.జి)

గ్రంథ విమర్శనము

మంచివాళ్లు-మాటతీరు

రచన: శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు: (ప్రచురణ: సాహితీ సమితి (రేపల్లె-గుంటూరు-చుచిటి పబ్లికేషన్స్); పల ఒక రూపాయి.

ఈ గ్రంథానికి పీఠిక వ్రాస్తూ శ్రీ అబ్బరాజు మార్యనారాయణగారు ఇలా అన్నారు:

“కావ్యం కావ్యం అంటారే కావ్యం అంటే ఏమిటి? ఛందస్సుతో గూడిన పద్యాలా? సంగీతంతో గూడిన పాటలూ? సమాసజటిలం గావున్న రచనలూ? కృత్రిమాలంకారాలూ? కాదుకాదు, అష్టదశ వర్ణనలూ? ‘విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్’ అన్నారు కాదూ పెద్దలు. గ్రంథంలో విశ్వశ్రేయస్సును ప్రతిపాదించని వాక్యమేమైనా వుందా? ఇది కావ్యమే. ప్రపంచ కళ్యాణానికి కావలసిన విషయాలు మన మహర్షులు సంస్కృతిలో చెప్పారు. పాశ్చాత్యులు ఇంగ్లీషులో చెప్పారు. మునివాక్యంవారు తేటమాటల్లో ముచ్చటించారు.”

పై వాక్యాలు కావ్యతత్వాన్ని గురించి అయోమయస్థితిని కలుగజేసేవికాదు వున్నాయి అందుచేత కొంచెం వివరించవలసివస్తున్నది.

ఛందస్సుతో గూడిన పద్యాలైనమాత్రంచేత కావ్యం కాకపోవచ్చు; సంగీతంతో గూడిన పాటలైనంతమాత్రంచేత కావ్యం కాకపోవచ్చు; సమాస జటిలంగావుండే కావ్యం కాకపోవచ్చు; అలంకార సంయుతమైవుండే కావ్యం కాకపోవచ్చు, అలాగే విశ్వకళ్యాణదోహదకారి అయివుండే కావ్యం కాకపోవచ్చు. ‘విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్’ అన్నది కావ్య ప్రయోజనాన్ని ప్రతిపాదించుతున్న వాక్యమేగాని కావ్యగుణాన్ని ప్రతిపాదించుతున్న వాక్యంకాదు విశ్వశ్రేయములైనవి, కావ్యములు కానికీ, అనేకమున్నయ్యే. ‘కడుపు నొప్పికి వాము దివ్యోదధిము’ అన్నది విశ్వశ్రేయాన్ని ఉద్దేశించి చెప్పబడిన వాక్యమే. అంతిమాత్రంచేత ఈ వాక్యం కావ్యమాతుందా? అలాగే శ్రీ మునిమాణిక్యంవారి యీ రచననుకూడా కావ్యమని అంటూనికి వీలులేదు. కావ్యగుణాన్ని వివరించుతూ ‘వాక్యం రసాత్మకమ్’ కావ్యం ఇత్యాది పెద్దల

నిర్వచనాలున్నాయి. ఇక ‘రసాత్మకం’ అంటే యేమిటని తేల్చవలసివస్తే అలంకారశాస్త్రాలనన్నిటిని ఇక్కడ వ్యాఖ్యపెట్టవలసి వస్తుంది.

ఇది కావ్యంకాదన్నమాత్రంచేత ఈ గ్రంథానికివచ్చే నష్టమేమీలేదు. అబాలగోపాలానికి అత్యంత ప్రయోజనకరమైన ఉత్తమరచనగా దాన్ని అంగీకరించటానికి ఎలాంటి అభ్యంతరమూ వుండనక్కరలేదు అంగభాషలో ‘లోర్డ్ చెస్ఫీల్డ్ ఫీల్డ్స్ సడైస్ జేటు హిస్ సన్’ (Lord Cheserfield's' advice to his Son) మొదలైన ఇలాంటి గ్రంథాలు కొన్ని వున్నయ్యే. శ్రీ నరసింహారావుగారు ఆ విషయాన్ని ఉల్లేఖింపక పోయినా ఆ గ్రంథాన్ని చూచివుంటారనే అనుకోవచ్చు. అంగభాషలో ఈ లోటును భర్తీచేయటానికి శ్రీనరసింహారావుగారు పూనుకోవటం ముదావహం.

ఈ గ్రంథంలో (1) ముగ్గురవాక్కును ఆలవగ్గుకొనుము. (2) అందరితోనూ నవ్వుతూ మాట్లాడు. (3) కష్టాలలో వున్నప్పుడుకూడా నవ్వుతూ మాట్లాడు. (4) నిష్వదూ నవ్వుతూ మాట్లాడు (5) ఇతిగతం సంతోషం కలిగేలాగున మాట్లాడు (6) వాగ్వాదాలు పెట్టుకోకూడదు (7) ఇతిగతం కష్టసుఖాలలో వాల్చినవలెను (8) కష్టములలో నున్నవారితో మౌనము పూర్వకమైన సానుభూతితో మాట్లాడు. (9) మంచి మాటలతో స్నేహం సంపాదించు (10) ముగింపు అనే శీర్షికలలో పదివ్యాసాలున్నాయి. పై శీర్షికలను గమనించితే శ్రీ నరసింహారావుగారు చెప్పదలచిన సంగతేమిటో మనకు స్థూలంగా బోధపడుతూనేవుంది. కాని పై విషయాలు బోధించటానికి నరసింహారావుగారు అనుసరించిన రచనావిధానం హృద్యంగా వున్నది. ముచ్చట గొలిపే అనేక కథలనూ, కట్టుకథలనూ సంఘటలను ఉదాహరించుతూ ఉత్సాహంగా చదవటానికి, విషయాన్ని వంట పట్టిండుకోవటానికి సావకాశం కల్పించారు. నరసింహారావుగారు ఉదాహరించిన ఒక చిన్ని సంఘటన:

‘నేను గుంటూరులో కాశీజీలో మాస్టరుగా ఉన్న రోజులలో ఒకసారి జబ్బుచేసి పదిరోజులు పాఠశాలను వెళ్ళలేదు. ఆ తరువాతి పథ్యం వుచ్చుకొని వెళ్ళాను.

గ్రంథ విమర్శనము

‘నల్లిన రోజున అప్పటికి మా పిన్విపాల్ అయిన పైపుదొర వచ్చి నన్ను చూచి—హల్లో మిస్టరు మునిమాణిక్యం హా-డు-యు-డు? (How do you do?) అన్నాడు. కులాసాగా ఉన్నారా అని ఆ మాటలకు అర్థము.

‘దొర గారే స్వయంగా నా సంగతి అడిగినందుకు నేను సంతోషించి “కొంచెము కులాసా యిచ్చిందండీ. కాని నా జబ్బు పూర్తిగా తగ్గలేదు. ఇంకా కొలువాపు అల్లగానే వున్నది. జ్వరంమటుకు రావటంలేదు. అయితే జీర్ణశక్తి బాత్తిగా చెడిపోయింది” అని యేమో చెప్పాను.

‘దొంగారు నేను చెప్పినంతా ఓపికగా విని చివరకు మిస్టర్ మునిమాణిక్యం ఇదింతా చెప్పడం మర్యాద కాదు. నేను “హా-డు-యు-డు” అని అడిగినప్పుడు నీవు “ధ్యాంకూర్, నేను ఆరోగ్యంగానే ఉన్నాను” అనవలె. నీ జబ్బును గూర్చి ఎక్కువగా అడిగితే చెప్పకలెనేకాని లేకపోతే ఊగుకొనడమే మర్యాద అని నాకు హితవు చెప్పినాడు అప్పుడు తెలిసింది నాకు. ఈ విషయం. —ఇలాంటి చిన్న చిన్న సంఘటనలు ఆద్యంతం గ్రంథంనిండా ఎన్నోవున్నాయి.

తెలుగునాథు దురుసుగా మాట్లాడతారని పలువురు అంటూవుంటారు. ఇతరులు అనటమేకాదు. మనం అలా మాట్లాడుతాంకూడా. మాట పొందికను అలవగుచుకోవటానికి ప్రతిఒక్కరూ యీ గ్రంథాన్ని చదువవలసివుంది. పాఠశాలలోకూడా మొరల్ పీరియడ్ లో విద్యార్థులచేత చదివించదగిన ప్రయోజనకరమైన గ్రంథం. కావ్యం కాకపోయినా శ్రేయోదాయకమైనది.

జానకి - శర్మ

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు. ప్రచురణ: నేళికవిత్తామండలి, విజయవాడ 2

కాంతికథలు జనానికి మొహం మొత్తుకున్నాయని తెలుసుకుని కాబోలు శ్రీ నరసింహారావుగారు, జానకి-శర్మ అనే పేరుతో తిరిగి కథలు వ్రాయటానికి ఉపక్రమించారు. కాని ధోరణిలోమాత్రం చెప్పకోదగిన మాచ్చేమీ కనుపించదు. ఈ గ్రంథంలో ‘శర్మ కాఫీతాగాడు’, ‘ప్రకరణభంగం’, ‘శర్మజానకిని ముద్దు పెట్టుకొన్న ఘట్టం’, ‘ప్రతిజ్ఞాపాలనం’, అనే నాలుగు కథలున్నాయి ఇందులో కొంచెం బాగా వున్నదని చెప్పటానికి వీలుగా వున్న మొదటి కథలోనే ఒక చోట ఇలా వ్రాశారు.

‘తరువాత

ఆపిల్ల అటునుంచీ

శర్మ ఇటునుంచీ

ఒకరికి ఎగ్గరగా ఒకరు

జరిగి, జరిగి

ఎమిపించి సమీపించి

ఒకరు నొకరు కాగలించుకొన్నాడు’

ఈ రకం ‘ఆబ’ ఈ రచనలలో స్వత్రా సెళ్ళబోశారు వైవాక్యాన్ని అలా7 తుండాలుగా ఖండించి అరేజీ జాగాలో ముద్రించారు. ప్రయోజనమేమిటో భవంతుడికి తెలియాలి.

ఈ రచనలలో హాస్యాన్ని సృష్టించటానికి శ్రీ నరసింహారావుగారు పడే యమయాతన మాస్తే చునకు నిజంగా జాలికలుగుతుంది.

ఈ దిగువ వాక్యాన్ని చిత్రించండి.

“శర్మ జానకిని ఒక కన్నుతోమాత్రం చూస్తూ ఈ కన్నుమూసి ఆ కన్నుతోనూ, ఆ కన్నుమూసి ఈ కన్నుతోనూ చూచి చివరకు రెండు కళ్లు మూసికొని కూర్చున్నాడు

వైవాక్యం పాఠకులకు ఎలావుండో గాని; భావించి మాధురీరసం చేయదగిన మహా వాక్యంగా శ్రీ జబ్బలమడక మావరానిశర్మగారు తాము యీ గ్రంథానికి రచించిన ‘భూమిక’లో ఉటంకించారు.

శ్రీ నరసింహారావుగారి రచనలో కనుపించు తున్న చుక్కోక్రొత్తనచ్చితి యేమిటంటే ఉండండి సంస్కృతాక్షరాలను ఉటంకించటం. పాండిత్యం వున్నప్పుడు ప్రవర్తించటంలో వాడం లేదుకోండి—అయినా దానికి తిండిదా తినివలెకాకం లభించాలి. అంతేగాని ఏదోకోకం దొరికిందా అని దానికోసం కథను సుట్టెత్తిపప్పు రావటానికి ప్రయత్నించటం ఆరోగ్యకరమైన సంగతికాదు.

అన్నిటిని మించి శ్రీ నరసింహారావుగారు, మహామహులైన ప్రాచీనాలంకారికులను వేశాకోశం

సుందర భారతమాత్ర-

మహోద్వల భారత దేశ రామశీయకత

చదవండి!

చూడండి!!

కవ్యాభిమాని మొనలు కాశ్మీరువరకు నలుదిశల గల వందలాదిత్రైతములు, నదీనదములు, చారిత్రక సగరములు, రాష్ట్రరాజధానులు, శిల్పవిశేషములతో 280 చిత్రపటములతో, మార్గదర్శకముగు శేఖరముతో సరస జన సులభ శైలిలో రచింపబడిన ఉద్దగ్రంథము. దేశాట్య చేయవారికి కావలసిన సర్వసమాచారము యిందు గలను. 770 పైగా పేజీలు గలవు. వెల రు. 4-0-0 పోస్టేజీ 1-4-0. సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి.

చేస్తున్నాననే అభినివేశంతో పోయిన పోకడలు అను
వాత్మధోరణితో వుండటమే గాక ఊతెవ్వారుగా
కూడా కనపించటం లేదు.

సంపదర భారత యాత్ర

[1, 2 భాగములు]

రచన: శ్రీ బులుసు సూర్యప్రకాశశాస్త్రి ప్రమ
రణ: సాగన గ్రంథ మంతలి, తెనాలి; ప్రథమభాగం:
రు 2-8-0; ద్వితీయ భాగం, రు 2-8 0.

గంధ నామన్నిబటి ఇశ్వరీ, యాత్రికుల ఉప
యోగార్థం ప్రచురించిన 'రైల్వే నైపు' లాంటి పుస్తక
మేమోనని భయ కలగటానికి నావకాశంగా వుంది.
దీల్లో ప్రమాదాదిక సౌకర్యాలకు స్థల పురాణాలమా
సంబంధించిన భౌగోళిక కొంతవన్నా ఇది అలాంటి
అల్పమైన కృషి గాను, ఈకృషిని అభిసరించునూ ప్ర
పంచరాజు భవనమూర్తిగాను రచించిన వాక్యాలు తిల
కించితే గంధము రొక్క విజయ రేణుమింగో పాత
కలకు అవగతి మావుంది:

‘శాస్త్రీగారి పుణ్యమా అంటూ కౌన్యకుసుంచి కన్యాకుమారి వరకూ, కవీసుంచి కలకత్తా వరకూ గల యావద్భాగతి దేశ సర్వములను మన కందరికి ఒక ఆగు యాపాయల ఖిన్నులతో లభించింది. కౌన్యకుసునీయం సౌందర్యాన్ని, ఉత్తర ప్రదేశ్ మనోజ్ఞ దృశ్యాలను, అనేక సామ్రాజ్యములకు జన్మస్థామి అయిన ఢిల్లీ నగర ప్రభువాన్నీ, దారి చారిత్రక ప్రతీతిని ప్రకృతి సుత వంగదేశంలో తీర్చి దిద్దిన రంగమలను, మహాభక్తులకు నిలచుములైన సుజరాత్, మహాలోష్ఠి దేశములను, హిందూ, మహమ్మదీయ సంస్కృతుల మేలు కలయికకు నుంచి నిదర్శనమైన హైదరాబాదును, అక్కడి శిల్పసంపదను, అవేశానికి ఉదర్శానికి అలవట్టయిన ఆంధ్రావనిని, వ్యాపార వత్తుతుకు దేవాలయ నిర్మాణ శిల్పచాతురికి నిలయమైన ~~మిసోమిశ్చనాను~~ పాండ్య, చేర, సంస్కృతులకు కాణాక్షయైన కేరళ దేశాన్ని అక్కడి వింతలను యీ యాత్రాక్రమంలో మనకళ్లకు కట్టినట్లు చూపించాడు. అతివృద్ధ అయినప్పటికీ నిత్యనూతన అయిన భారతమాత సహజ సుందర స్వరూపాన్ని యాత్రికుల చర్మచక్కువులకే కాక చగువగుల మనోనేత్రాలకు కూడా, సాక్షాత్తు రింపజేశాడు.’

జేవతల చిత్రాలూ, జేవాలకుల చిత్రాలూ,
చారిత్రక ప్రతిష్ఠల భవనాదులచిత్రాలూ బహుశః
సంఖ్యలో వున్నయే.

నా గార్లు నకోండు

రచన : శ్రీనాథమంజు గానారావు గారు. ప్రచు
రణ : అజంతా పబ్లికేషన్స్, 7112 మహాకాళి వీధి,
సికింద్రాబాద్ ను 0-12 0

(గం. పరికరం) శ్రీ గంగారావు గారు ఇలా ఉన్నారనిచూడండి.

‘నా గానన సాగరం కన్ననిర్మలాం పూర్తి అవ
డంతో ఈ యోగుడు గురువయ్యా కృష్ణాజలంబో తీసం
అయిపోతుంద యీమీన యీ పుణ్యస్థలం “కల్యాణి
వార్త” అయిపోతుంది. ఈజోగా యిక్కడికి గూఢ్ర
చేసి ఈ పుణ్యస్థలాన్ని దర్శించి ఆంధ్రులంతా తమ
విధిని నిర్వహించాలి... ఈజోయగు గురించి వివరాలు
ప్రస్తుతము నాది ప్రదురకలలో ఉన్నవి. అది సామా
న్యములను అందుబాటులోకి తీసు. ఈ పుణ్యక్షేత్రాన్ని
దూరజోగ్గే నారి ఈ పంచాంగార్థం ఈ చిన్న పుస్తకం
ప్రచురుచుంది.’

‘జేలికి’ ప్రామాణ్యము, ‘నా గాగ్గమ్మకు’ నా గాగ్గమ్మకు, ‘వైద్యకురాలిని’ ‘నా నానమ్మలు’ ‘నానమ్మ తీర్పు’, ‘శిష్యులు’ ‘నా గాగ్గమ్మ పాఠశాల’ అనే వీరికలలో శ్రీరామరావు గారు ఈ బోధకుల సంబంధించిన అనేక కుమారులను పాఠకులకు అందించేస్తున్నారు. నా గాగ్గమ్మ శిష్యుల పాఠకులు 15 వరులూ గ్రంథం చివర అనుబంధ రూపంలో చూడగలగజేయుచున్నాము.

రామచంద్ర స్వపసుంజరి

పద్మ్యవనః శ్రీయుతులు కొల పోవరకపురుః
ప్రాప్తిస్థానముః కవిచంద్ర గ్రంథముః, 18, వరదా
ము శ్రీయుపునవీధి, గురదాసు—1.

ఈ కవులు రామానుజాగ్రహంతో గీత పద్యాల
లోకి సంక్షిప్తపరచి, 'రామచంద్రవర్మా!' అనుచు
అంతో ప్రవచనము చేపట్టెను. శ్రీరామచంద్రుని
పుణ్యభావమును దినదినము మనము జేసుకోవలసికి
అనువుగా వుంది.

కర్త, చేస్తుంది

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ నార్స చిరంబీని. ప్రచు
రణ: చిన్నోదా పబ్లికేషన్సు, విజయవాడ-2. చల 1-0 0

ఈ సంపుటిలో, క్రొత్తచెప్పలా, ఎంపికావులు, పగిలిన పచ్చికుంహలు, ఎడారిలూలు, ప్రేమాభిమం, గూటిలో నిలక, అనేకభలు ఆడు వున్నాయి.

గుచ్యుకోని ముత్తే

కళలసంపుటి: చిన: శ్రీ నాయుడు సంకల్ప
 తొరనుమూర్తి: ఆలమూరు, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.
 బల 0-4-0

Sri Venkateswara University

LIBRARY

Acc. No.....

Call No.....

This book should be returned on or before
the date last marked below or fines will be levied
at the rate of 0-06 ps. per day.

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఏప్రిల్ 1956

పంపుటము 33 :

సంచిక 4

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఏప్రిల్ 1956

జీవితగీతం	శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	1
మానవుడు	“కావ్యశ్రీ”	...	5
కన్నడసాహిత్య పరిచయము	శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	<u>14</u>
శ్రావణ మేఘాలు }	శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు	...	19
	శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	
జంటపక్షులు	శ్రీ నాగభూషణ్	...	33
అభినవభారతి	శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	56
జీవితపుమలుపు	మురయా	...	60
శిక్షానిరూపణము	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణ	...	71
చిట్టిబాబు	శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	82
కలగూరగంప			
గ్రంథ విమర్శనము		...	91

జీవగీతం

హారీత శివశర్మ

నా యెదలోన వీణీయలు నాదముచేసిన యంత నేపు రా
గాయతి నాదు కంఠము సుగంధిలమై ప్రథితమ్మునై మధు
ధ్యాయిత లోనలోనె యరుదైన స్వరమ్ములు పల్కుగాని తా
నై యొకడైన రాదు మృదువై మరి నా ముఖకార వీడదున్.

ఈ హృదయమ్మున కాహా
ఊహ యటన్నదియు నొకటి యున్నదొ లేదో
ఆహత తను కుంజముపై
పోహటిలగ జేయు నిదియుపో కోకిలలన్.

కోకిల కూయదున్ అసలు కూసిన దేయనుకో ఒకప్పుడున్
వీకను సంచమస్వరము వీడి బయల్వడబోదు లోన నే
తాకి రహస్థరంగములదార్చి మదంతర లింగదేహ మూ
ర్చాకిలికించి తమ్ముగనె సాగును; సాగదు నోటి వెంబడిన్.

సప్తస్వర ప్రశస్త మధుధారాలోల
విలులితాంబువులు కన్నులను జారి
అర్థనగ్నార్ద్రవాగర్థ సంచయ ధురా
హతిని మనస్సెల్ల హతినిపొంది
ఎడద మెత్తదనంబు విడిదిగా పొసగించి
పైకితేనూహ చాలక తపించి
లోన భావమునూది బోనమ్ముపచరించి
మృదు మృదంగములేక మెలికలు పడి
యెడద నెడదయందు నిమిడించుకోలేక
కుతిలపడియు లోన కుతకుతపడి
శిశిరమందు నాకుచెడిన చెట్టును వోలె
దినగనైన బ్రతుకు తెలిసి యెడ్చి.

నునుగాలి పొరలుచేసిన జొన్న చేలపై

కంకెసందులలోని కలరవమ్ము

లీలవేసిన గతి లీల తేలించుకో

నాత్మలేవక మది నలమటింది

ఇంత యేడ్చునులోన నంతయు పాటమై

మరి పైకిరాక స్థంభము భజించి

బాహ్యమునకును అభ్యంతరమునకును

పోలిక లేక తా పోయి, యేమి

చేయలేక మరేమియు చేయలేక

మనసులోకుంది హృదయ కృంతనముగాగ

నాత్మ గుడుసుళ్లుచెంది నాయంచె నేను

చలువరింతును కష్టపు కలకలమున.

నిగనిగలాడు ఆకసపు నీడలలో తెలిరెక్కలార్చి వా

లుగ విహగంపు గుంపు కదులున్; మరి నేనును యట్లుగా విమా

న గతిని రెక్కకట్టుకొనినట్టుల పోవగజూతుగాని; కా

నగ మరి దేహ మడ్డుపడినంతన చింతల కుందుచుండుదాన్.

ఒడ్లుకట్టిన నదివోలె ఉరికి ఉరికి

పైకెగురు జాడలేక లోపలనె లోన

నున్న చైతన్యమదియును నున్న మితము

వెలికురికిరాగ క్రొత్తదారులకు వెదుకు.

ఇక శరీరమ్ము పాంచభౌతికము జడము

లోని చైతన్యధారను లోనె యదుము

అదుమగా కల్గు బాధల నదవదపడి

పైకి నొత్తును; లోని ఆపత్తి తెలిసి.

కన్నుదోయికి నన్య కాంతలడ్డంబైన

కామనచేత నుగ్ర గ్రసితుడ

నెవ్వరో యేదియో నెకసక్కెమాడిన

పాముకన్నను పగ బట్టువాడ

జీ వ గీ త ం

నింతటి విషయమ్ము సుంత నేర్చిన జాలు
 ఆధిక్యమును పెంచు నట్టివాడ
 నవును నీయంతవాడవు నీవగాని మ
 రెవ్వరనిన మత్సరీహుడనయి
 ద్వేషమును పెంచుకొందు, మోదించుకొందు
 రాగమున జేసి పాశవారణ్యఁఁగిని
 నన్ను నేనుగ భావించుకొన్నదారి
 వెలుగు తోచక బహుదుఃఖముల వశింతు.

ఒక అందమైన మహాత్కృష్ట దర్శన
 ధృతిచేతలోన నర్జితములైన
 భావమ్ము లెదతాకి పదపడి నర్వ ర
 క్త ప్రవాహముబడి కదిలి కదిలి
 ఈ శరీరమ్మునం దింతలింతలు మధు
 రమయిన అనుభూతులను రచించి
 మనసులో నవకావ్య మర్మమ్ము లెగద్రోసి
 పదముల నేగుకో నదనుచూపి

కంతమును దాటిరాని సంగతిని తెలిసి
 నన్ను కిక్కురించు శక్తి నేనన్నయఃఫల
 నాత్మ రూపమునందున యాత్మయందు
 కర్మవృత్త జీవవృత్తి నిష్కస్మడగుదు.

ఈ దుఃఖమ్ములు నేడ్పులు
 చేదై, బహుజిహ్వాగోడ్ధచేష్టము లూహ
 నూదనప్రోద్ధతి ఖడ్గపు
 వాదరై లోనలోన వంచనచేయున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నేడ్పులు
 మేదురమై లోనిదృష్టి మెట్టిన యెడలన్

భారతి

స్వాదుత నాహరించును

కాదో మరి జీవితమ్ము కాంతిని చెరచున్.

ఈ దుఃఖమ్ముల్ నింతలింతలయి బహిష్కృత తామస్కరే
ఖా దౌర్భాగ్య ఫథిన్, ననున్, బహుళ దుఃఖధ్వాంతరీనున్, దురా
శా దౌర్దశ్యనిధిన్, గ్రసింగు, పృథు లేషాసర్వ హాలాహలున్
కాదో వెన్నెలచిల్లు ఆత్మఫణినన్నా! చీకటుల్ క్రమ్మెడున్.

ఈ దుఃఖమ్ములు నాయెడ

స్వాదుత మృదుచింత నార్ద్రవక్రములైసన్

శ్రీదము ఓంకారాధము

చేదనా! కరుణా రసప్రసిద్ధ మమృతమున్ !

మా న వు డు

“కా వ్య శ్రీ”

పా త్ర లు

వీరయ్య ; శివయ్య ; నరసింహం ;
కనకాచలం ; వెంకటపతి.

* * పాతపడిన పల్లెటూరి రైలు స్టేషను లోని వెయిటింగ్ రూమ్ ! నలు వైపులా చీకటి. గుమ్మంలో లాం తరు మందంగా వెలుగుతూంటుంది.

రైలు వచ్చి వెళ్ళిపోయింది. ప్రయాణీకుల కోలాహలం సద్దమణిగింది. చిరిగి పోతూ వున్న చొక్కా— పాంటు—మాసి దుమ్ముపట్టి వున్న జుట్టు—గడ్డం — మీసం — జేవురించి వున్న కళ్ళతో వికారంగా భయం కరంగా చూస్తూ వస్తాడు వీరయ్య.

వీర : (భారంగా నడుస్తూ వచ్చి—లోపల పెట్టిన అడుగు చటుక్కున తీసికొని బాధగా నిట్టూర్చి) మాణిక్యం! మాణిక్యం! (దుఃఖముతో తలవంచుకొని చేతులతో ముఖం దాచుకొంటాడు.)

[చింపిరి బట్టలతో—జడలు కట్టిన జుట్టుతో—చిరిగిన రంగుకప్పుకొని—కర్ర పూత వేసుకుంటూ శివయ్య వస్తాడు.]

శివ : బాబూ! ఒక్క కానీ బాబూ!

వీర : (వినిపించుకోడు.)

శివ : (కొంచెం గట్టిగా) బాబూ!

వీర : (చిరాకుగా) ఎందుకురా అరుస్తావ్!

శివ : ఒక్క కానీ యిప్పించు బాబూ!

వీర : (కోపంగా) పోరా అవతిలికి!

శివ : చలిగా వుంది. వెళ్ళిపోతాను. ఒక్క కానీ పడేయ్ బాబూ!

వీర : (అతని నైపు తిరిగి) ఏరా—తన్నులు గావాలా?

శివ : ఎందుకు నాయనా అంత కోప్పడతావ్?

వీర : కోపం—కాక ఇంకేముంది? నా జీవితాన్ని నాశనం చేసిన యీ లోకాన్ని—నా సర్వస్వాన్ని దోచుకున్న యీ వెయిటింగ్ రూమ్ ని చూస్తూ ఉంటే కోపం గాక మరేముంది?

శివ : ఎవగు నాయనా నీకు అపకారం చేసింది.

వీర : ఎవరేమిటి! నువ్వు! హూ! ఎవడో తెలిస్తే వాడిని కా ప్రాణాలతో బ్రతికి వుండే వాడేనా? ఎవడు వాడు? ఎవడైతే నేం? ఎలా తప్పించుకొంటాడో చూస్తాను.

శివ : పగ బట్టి సాధించాలని చూస్తున్నావా బాబూ!

వీర : అవును. ప్రాణానికి ప్రాణం! అంతే!

శివ : పగ చాల చెడ్డది నాయనా. బ్రతికివుండగానే యమయాతనలు పెడుతుంది. జీవితాన్ని నరకం చేస్తుంది నాయనా.

వీర : ఘరవారేదు. జైలుజీవితానికి అలవాటు పడినవాడికి నరకంమాత్రం యెంత?

శివ : (నిట్టూర్చి) జైలుకెళ్ళావా నాయనా?

వీర : నోరుముయ్య! అడుక్కునేవాడవు అడుక్కోక అవన్నీ నీకెందుకు?

శివ : నువ్వేదో మధనపడుతూ వున్నట్లువుంది. కాస్సేపు పడుకోవయ్యా! బండికి యింకా టైముందిలే!

వీర : పడుకుంటాను. వాడిని కాళ్ళవల్లగా పడుకోబెట్టి మరీ పడుకుంటాను.

శివ : చంపటంకంటే తుమించటం కష్టం! చటం నేర్చుకో నాయనా!

- వీర : అనవసరంగా వాగకు. తన్నులు తినగలవు.
- శివ : అనుభవంతో చెబుతున్నాను. పగ మానవుణ్ణి పశువుని చేస్తుంది. కళ్లు మూస్తుంది. మనసును మసి చేస్తుంది. ఆవేశపడకుండా ఆలోచించు నాయనా.
- వీర : ఒరేయ్ ముష్టి సన్యాసీ! రైలు వచ్చేదాకా యింకా గంటసేపు గడపాలిరా ఇక్కడ.
- శివ : ఎన్ను విసిగించి అనవసరంగా ప్రాణాలు పోగొట్టుకోకు.
- శివ : (వెటకారంగా) మహా మొనగాడిలా మాట్లాడుతున్నావే!
- వీర : (చర్రన వనక్కు తిరిగి) కాక —?
- శివ : ఏడికావ్!
- వీర : ఊ! (చాచి - చెళ్లన చెంపరూది కొడుతాడు.)
- శివ : (బాధగా నవ్వి) పగతో నీ హృదయ మెంతగా ఉడికిపోతూ వుందో చూడాలనే అలా అన్నాను.
- వీర : చూశావుగా — ఇప్పటికైనా నల్గిపో!
- శివ : నువ్వెవరివో నాకు తెలియదు. అయినా నిన్ను ఊమిస్తున్నాను. చలిలో బాధపడుతున్నావు; ఈ పగ్గు కప్పకొంటావా?
- వీర : (లింతగా) చలి! ఎవరికి? నాకా! చూడు. నా శరీరంలోని ప్రతి అణువునుంచీ పొగ రెలా వస్తున్నాయో!
- శివ : అవును. మనసులో పగ వున్నంతకాలం — తనువులో పొగలు ఉంటాయిలే నాయనా!
- వీర : ఒరేయ్! మాటలు ఖర్చుపెట్టి నాకు శ్రమ కల్గించకు! పో ఇక్కడినుంచి.
- శివ : పోతాను. నీకు భయపడికాదు. నీ మనశ్శాంతి కోసం పోతాను. మల్లా వస్తాను. మనస్సు మార్చుకో నాయనా. (వెళ్ళి పోతాడు)
- వీర : (బాధగా) మణిశక్త్యం తిరిగి రానిదే మనసెలా మారుతుంది? (చర్రాలన వనక్కు తిరిగి బోర్డు వం. చూస్తూ) హూ! వెయిటింగ్ రూమ్ — హూ! డియింగ్ రూమ్. (గిరుక్కున వనక్కు తిరిగి జాట్టు పీకొంటూ బల్లకు చివరగా కూర్చుంటాడు.)
- [వీడి నోట్లో పెట్టుకొని - లుంగీకట్టుతో - లాల్చీ చేబులు తడుముకొంటూ నరసింహం వస్తాడు.]
- నర : (కంఠవా సన్నకొని వీరయ్యని చూచి) సార్! ఆగ్గిపెట్టె వుందా సార్!
- వీర : (మాట్లాడడు)
- నర : (నినానించి - పెదవి విరిచి) ఏయ్! ఎవరి వోయ్ నువ్వు?
- వీర : ఏం? ఎవరుకావాలి?
- నర : ఏమిటా తిలబిగుసు?
- వీర : తిలబిగుసు కాదు దిగుసు చేగుపు.
- నర : (కోపంగా) ఏం ఒళ్ళు కొలివ్వందా? ఎవ డివురా నువ్వు?
- వీర : నేనే కొవలసినచ్చేనా నీకు (ఇటు తిరిగి పరకాయించి చాచి ముఖం చిట్టించి దగ్గరకు వస్తూ) ఓహో! తురురా? ప్రస్తుతం తమరేం చేస్తున్నట్టు?
- నర : (అనుమానంగా) నన్ను ఎగుగుదువా?
- వీర : బాగా కిట్టినట్టుంది. వేషం డిబాయించావ్.
- నర : పొరపాటు. నన్నెవరునుకొంటున్నావో!
- వీర : సాక్షాత్తు నువ్వే అనుకొంటున్నాను.
- నర : (అనుమానంగా) నా పేరు తెలుసా?
- వీర : ఈమధ్య మార్పుకోకుండా వుంటే తెలుసు.
- నర : పేరు మార్పుకోవలసిన అవసరం నాకేమీ లేదు.
- వీర : అయితే నీ పేరు నరసింహం! అవునా?
- నర : (ఉలిక్కిపడి అతని వంక చూస్తూ వుంటాడు.)
- వీర : నువ్వు సగం మనిషిని సగం పశువీని అవునా? అవును. అది నీ షేరులో నే వుంది. ఇంతకూ వ్యాపారం కెట్టుబాటుగా వుందా?
- నర : (సంకోచిస్తూ) వ్యాపారమా? నాకు వ్యాపారమేముంది?
- వీర : నలుగురూ వింటారు నెమ్మదిగా చెప్పనా (గట్టిగా) జాదం!
- నర : (కోపంగా) నోరుముయ్య!
- వీర : (వెటకారంగా) ఎవరిది?
- వీర : నీదే!
- నర : ఎందుకో!

మా న వు డు

నర : అనవసరం గా మాట్లాడకుండాను.
 వీర : నోరయితే యిప్పుడు మూసినా మరలా
 మరలా మాట్లాడుతూనే వుంటుంది. ఏకంగా
 తల తీసేస్తే ఇంక నోరు చస్తేవాగుడు.
 నర : (కేక్... ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపోవాలి!
 వీర : వెళ్ళిపోతావా?
 నర : నేనుకాదు నువ్వే!
 వీర : ఎందుచేతి?
 నర : ఇది పెద్దమనుష్యులంజే స్థలం!
 వీర : పెద్దమనుష్యులంజే జూదిగాళ్ళా?
 నర : ఏమిటా పేలాపన? కళ్ళు నెత్తికెక్కాయా?
 వీర : లేదు. అరికాళ్ళుగోకి దిగాయి (బాకు
 తీస్తాడు.)
 నర : (భయంగా కత్తివంక చూస్తూ) ఏమిటది?
 వీర : (మీదకు నడుస్తూ) కనిపించటం లేదా?
 కత్తి!
 నర : ఏం...ఎం...దుకు?
 వీర : తల తీయటానికి!
 నర : ఎ...వ...రిది?
 వీర : నీశీ!
 నర : (తుల్లిపడి) ఆ! నా...దా...?
 వీర : అవును. నీజీ!
 నర : (వణకుతూ - వెనక్కునడుస్తూ) నే నేం
 చేశానని?
 వీర : జ్ఞాపకం చేయమంటావా?
 నర : (వణకుతూ) వద్దు... వద్దులే... (పారిపో
 బోతాడు)
 వీర : (చటుక్కున పట్టుకొని) ఏరా! పారిపోదా
 మనుకొంటున్నావా? (ముందుకులాగి) నే
 నెవరినో తెలుసా?
 నర : తెలియదు సార్.
 వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం-యిక్కడే-
 యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే మన మిద్దరం
 తొలిసారిగా కలుసుకొన్నాం. గుర్తుందా?
 నర : (భయంగా) లేదు సార్!
 వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం నేనూ నా
 భార్య బండి దూరటానికి యీ వెయిటింగ్
 రూమ్లోనే. ఇటువంటి రాత్రే ఒక రాత్రి
 వుండగా సరదాగా పేకాడదాం రమ్మని
 ప్రక్కకు తీసుకువెళ్లి - జూదంలోవున్న

మీ వాళ్ళనందరినీ పిలిచి నన్ను కొట్టి నా
 దగ్గర నున్న డబ్బంతా దోచుకుపోయావు-
 అవునా-ఆలోచించు-
 నర : (బెదురుతూ) అవునుసార్, జ్ఞాపకం వస్తూ
 వుంది.
 వీర : (కత్తి కంకంమీద పెడుతూ) నరసింహం!
 పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం యెవడిని
 మోసం చేశావో వాడి చేతిలోనే చచ్చి
 పోవటం నీకు సరదాకదూ (పొడవటానికి
 కత్తి పైకెత్తుతాడు)
 నర : (నమస్కరిస్తూ) మీ పాదాలు పట్టుకొం
 టాను. మీ డబ్బు మీకిచ్చేస్తాను. నన్ను
 తుమించండి!
 వీర : నిన్నా? యెలా తుమించమంటావ్? నా
 నాశనానికి నువ్వుకూడా కారకుడవే!
 ఆనాడు నువ్వునన్నలా చేయకుండా వుంటే
 నా మాణిక్యం నాకు దూరమయ్యేది కాదు.
 నా కీజైలుశిక్ష వచ్చేదీగాదు. ఇంతటి
 నాశనానికి కారకుడవైన నిన్నా - నేనా -
 తుమించటమా? అసంభవం! (పొడవబో
 తాడు)
 నర : (బావురుమని యేడుస్తూ) అయ్యో! (కొట్టి
 మీదపడి) నా భార్య కడుపుతో వుంది.
 నా వంశాన్ని అన్యాయం చేయకండి!
 నన్ను తుమించండి!
 వీర : (ఆగి-పైకి చూస్తూ) భార్య-కడుపుతో వుంది.
 తుమించాలి. (నిట్టూర్చి) ఛీ! పిరికిపందా!
 పో!
 నర : (కంగారుగా లేచి పారిపోతూ వుంటాడు)
 వీర : నరసింహం!
 నర : (చటుక్కున ఆగి) సా—ర్ —!
 వీర : ఇలారా!
 నర : (బెదురుతూ) సా—ర్ —
 వీర : భయంలేదురా!
 నర : (అనుమానంగా-మెల్ల గా వస్తూ పట్టుకుంటాడు)
 వీర : పన్నెండు సంవత్సరాలు జైల్లో కూర్చుని
 మిమ్మలినందరిని చంపాలని తపస్సు చేసి
 కూడా యిప్పుడు నిన్నెందుకు విడిచిపెడు
 తున్నానో తెలుసా?

భారతి

- సర : తెలియదు సార్!
- వీర : భార్య భర్తల వియోగదుఃఖం నాకు తెలుసు. భార్య మాట తలపెట్టి నీ ప్రాణాలు కాపాడుకున్నావ్! హా!
- సర : (భయంగా వెనక్కు మాన్చు వెళ్ళిపోతాడు)
- వీర : (కత్తి పడునుమాచి) హూ! అసలువాడు దొరకాలి! (పట్టుకొరికి-నిట్టూర్చి-కత్తిజేయి లో పెట్టుకొని-బోయి వంక చూస్తూ వుంటాడు)
- [లెదర్ బేగ్ చంకను పెట్టుకొని చేతిబెత్తించడం చేయకొంటూ కళ్ళజోడు సద్దుకొంటూ-పంచె, లాల్చీ — బడెల కండువా — హాప్ బూట్స్ తో కనకాచలం వస్తాడు]
- కన : (నిసుగ్గా వాచీ వంక చూచి) వెనకది! ఇంకా ముప్పావుగంట వుండాలి. ఎన్ని మారినా పన్నెండ్లలోనుంచీ యీ రైలు టైం సూత్రం మారకుండా వుంది. (యందుకు నవించి నలువైపులా కలయ జూసి) రాను! రాను! యీ వెయిటింగ్ రూములో కన్నా బయటే నయం! (కళ్ళజోడు తీసి కండు వాతోతుకుస్తూ వుంటాడు)
- వీర : (అతని వంక నిదానించి చూచి-తలూచి) ఓ! కనకాచలం! కావలసినవాడు కాస్తా దిగ్గరకే వచ్చాడు. కామవరం వెళ్ళవక్కరలేకుండా నే కత్తికి ఆకలి తీరిపోతుందిలే! (కత్తి పడును చూస్తూ దిగ్గరకు వచ్చి) చూశారా యీ బా కెంత పడునుగా వుందో!
- కన : (వెరిగా చూస్తూ) అవునవును. పడునుగా నే వుంది.
- వీర : నీవుందుకు పనికొస్తుంది కత్తి?
- కన : (భయంగా నవ్వి) మరి...మరేం... పెన్సిలు చెక్కుకోవచ్చు.
- వీర : (కత్తి ముఖం మీదకు చూపిస్తూ) ఇంకా?
- కన : (బెగురుతూ) ఇంకా-మామిడి పండ్లు, చెరకు ముక్కలు-
- వీర : (చటుక్కున) తరక్కోవచ్చు.
- కన : అవును...అవు...నవును...
- వీర : తలకాయ తప్పించ వచ్చుకదా!
- కన : (అనుమానంగా) అంటే?
- వీర : అంటే! మెడకాయకు బరువు లేకుండా తలకాయ తప్పించటం!
- కన : (భయంగా) ఎవరితల? (దూరంగా జరుగుతాడు.)
- వీర : నీ తల! (దగ్గరగా వస్తూ వుంటాడు)
- కన : (త్రుళ్ళిపడి) ఆ! నాదా? (వెళ్ళిపోతాడు)
- వీర : ఆగక్కడ! (పట్టుకుంటాడు)
- కన : (కంగారుగా) నన్ను పట్టుకుంటా వుండుకు?
- వీర : వెళ్ళి పోవీనున్న మీలుద్దామనుకుంటున్నావా?
- కన : అబ్బే!
- వీర : ఫరవాలేదు మీల!
- కన : రాను-రాను.
- వీర : వాళ్ళ సంకల్ప నాకు తెలుసులే! పన్నెండు సంవత్సరాలు వాళ్ళతో నేనుండి వస్తున్నాను. మీల. నేనే చెప్తున్నాను.
- కన : నీం చెప్తున్నా?
- వీర : తక్కువ వడ్డీ అని తనఖామీద అప్పలిచ్చి తారీఖులు మార్చేసి తనఖా ఆస్తిని కబళించే ఘరానా-హోపిడీ వ్యాపారం! ఇంకా చేస్తున్నానా లైసెన్సు లేని ఆ దొంగవడ్డీ వ్యాపారం!
- కన : (నింతిగా) నన్ను నువ్వగుతున్నావా?
- వీర : అవును. నేను వస్తున్నదికూడా నీకోసమే!
- కన : ఎలా ఎరుగుదువు?
- వీర : మీది కామవరం కదూ!
- కన : అవును.
- వీర : నీ పేరు కనకాచలం కదూ!
- కన : అవునవును. నన్ను బాగా యోచుకున్న వన్న మాట!
- వీర : ఎరుగుదును. మీ ఊరికల్లా నువ్వే గనవంతుడవు!
- కన : (సంబరంగా) ఆ! ఆ!
- వీర : నువ్వే దుర్భాగ్యుడవు!
- కన : (ఆ! అనబోయి చటుక్కున ఆగి కోపంగా చూస్తాడు).
- వీర : పాపం! ఎంత గనముంటేమాత్రమేంలాభం! కడకిలా దిక్కులేని చావు వస్తున్నావు! ఇది నీ దుర్భాగ్యానికి ఫలితం కాదంటావా?

మా న వు డు

- కన : (బతిమాలుతున్నట్లు) నన్ను చంపుతావా?
- వీర : చంపాలనే అనుకొంటున్నాను.
- కన : నిజంగానా?
- వీర : మున్నూటికి! నీకంతమీద కత్తిపెట్టి ప్రమాణకం చేయమంటావా? (దగ్గరకు వస్తూ వుంటాడు)
- కన : (బెనురుతూ) వద్దు.. వద్దులే...(వెనక్కు జరుగుతాడు)
- వీర : కనకాచలం! యింకా వ్యభిచారం చేస్తున్నావా?
- కన : (ముఖం చిట్లించి) ఛ! ఛా! నేనా?
- వీర : ఊ! (హంకరించి కత్తిపైకెత్తుతాడు)
- కన : (కంగారుగా) ఆ! ఆ! ఏదో అప్పుడప్పుడు-అంటే.
- వీర : మీ పొలాన పనిచేయటానికి వచ్చే పశువు పిల్లల్ని యింకా బలవంతం చేస్తున్నావా?
- కన : (భయాన్ని అణచుకొంటూ) లేదు. నే నెప్పుడూ అలా చేయలేదు.
- వీర : చేయలేదా? పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం మీ పొలాన మాణిక్యం అనే మనిషి వుండేది గుర్తుందా?
- కన : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటూ) మాణిక్యం! (సంతోషంగా) అవునవును. మాణిక్యం-మా గుమాస్తా వీరయ్య పెళ్లాం! మా పొలాన కొబ్బరి కొట్టులో వుండేవారు. ఇప్పుడెక్కడుంది?
- వీర : ఏం? నీకు కావాలా?
- కన : అబ్బబ్బే! పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం - ఉన్నట్టుండి - ఒక రాత్రి పారిపోయారు. అప్పటినుంచీ మళ్లా కనుపించలేదు.
- వీర : ఎందుకు పారిపోయారు.
- కన : నాకు బాకీపడి-నా అప్పు తీర్చలేక -
- వీర : (అశ్చర్యంగా-కోపంతో) ఏమిటి? నీకు బాకీ పడా? నీ అప్పు తీర్చలేకా? (కత్తిగుండెలకు గురిచూస్తూ ముందుకు వస్తాడు)
- కన : (భయంగా వెనక్కు జరుగుతూ) కాదు-కాదు-
- వీర : మరెందుకు పారిపోయారు? చెప్ప!
- కన : ఏమో! నాకు తెలియదు!
- వీర : (చొక్కా పట్టుకొని కత్తిపైకెత్తి) తెలియదా?
- కన : (మాణిక్యాతూ) తెలుసు-తెలుసు-
- వీర : అయితే చెప్ప! ఎందుకు పారిపోయారు?
- కన : దాన్ని నేను బలవంత పెట్టేవాడను. నా బాధ పడలేక...
- వీర : అవును. అందుకే యిప్పుడు నిన్ను చంపేస్తున్నాను.
- కన : ఆ విషయంతో నీకేం సంబంధం?
- వీర : నాభార్య విషయంతో నాకు సంబంధం లేదా?
- కన : (వీరం) ఆ! నవ్వు మాణిక్యం మొదటివా?
- వీర : అవును. నేను వీరయ్యనే!
- కన : నేను నమ్మను.
- వీర : నీ నమ్మకాలతో నా కనసరంలేదు.
- కన : అంత నెమ్మదిగా, అంత ఆమాయకంగా వుండేవాడవు ఇంత పచ్చి రాడీగా యెలా మారిపోయావు వీరయ్యా?
- వీర : ఇంకా మారతాను. మాంతకుడ నవుతాను.
- కన : ఎంత మారిపోయావు వీరయ్యా!
- వీర : నువ్వే మార్చేశావ్!
- కన : నేనా?
- వీర : అవును నువ్వే!
- కన : నేనేం చేశాను?
- వీర : యజమానివైయుండి-అధికార గర్వంతో నిర్దాక్షిణ్యంగా నా హృదయాన్ని గాయపరిచావ్! నేరంలేని శిక్ష మానవుణ్ణి రాక్షసుడుగా మారుస్తుంది. అందుకే ఇలా మారిపోయాను. ఇంకా మారిపోతాను.
- కన : నాకు అర్థంకాకుండా చూట్టాడుతున్నావ్!
- వీర : అవును. జీవితమే అర్థం కావడానికే చూడండి.
- కన : నేనేం చేశాను చెప్పవేం?
- వీర : చెప్పనా? నీ దగ్గర నున్నంతకాలం నా మాణిక్యాన్ని వశంచేసికోవాలని నానా పాట్లు పడ్డావు. మమ్మల్ని నానా హింసలు పెట్టావు. నీ బాధ పడలేక పట్నం పోదామని బయలుదేరాం! ఇక్కడే యీ నెయిటింగ్ రూమ్లోనే ఇలాగే బంధించారటం కోసం వుండగా నా మాణిక్యం చెక్కుచేయబడ్డది.
- కన : అరే! మాణిక్యం పోయిందా? వూహిసారీ!

- వీర : నక్క వినయాలు చాలించు కనకాచలం ! నా మాణిక్యం పోకపోలేనే నిలామరిపుండే వాడనేగాదు. నా మాణిక్యం పోవటానికి నువ్వే కారణం! అందుకే నిన్ను చంపు తున్నాను. జైల్లోవున్న యీ పన్నెండు సంవత్సరాలు నీ మీది పగతో నా మనసంతా అగ్ని కుండంలా మండిపోతూనే వుంది. (కత్తి సవరించుకొంటూ) కనకాచలం! కడసారి దేవుణ్ణి తలుచుకో!
- కన : (చటుక్కున కూలబడి) వీరయ్యా! (కాళ్లు పట్టుకొని) వీరయ్యా! నన్ను మన్నించవా వీరయ్యా!
- వీర : లాభంలేదు. నిన్ను చంపితేనేగాని నా గుండెలమంట చల్లారదు. లే కనకాచలం! పైకిలే!
- కన : వీరయ్యా! నవ్వడిగిందల్లా యిస్తాను. మా అమ్మాయి నిచ్చి పెళ్ళిచేస్తాను. నన్ను విడిచి పెట్టు వీరయ్యా!
- వీర : బుద్ధి తక్కువగా మాట్లాడక-లే-కనకాచలం!
- కన : నేను లేకపోలే నా సంసారమంతా నాశనమై పోతుంది వీరయ్యా!
- వీర : కావలసిందే! నా జీవితాన్ని నువ్వు నాశనం చేయలేదా!
- కన : (కాళ్లు గట్టిగా పట్టుకొని యేడుస్తూ) వీరయ్యా! నన్ను చంపితే నీ భార్య తిరిగి వస్తుందా! నీ భార్య పోయిందిగదా అని నా భార్య నేడిపిస్తావా వీరయ్యా! (ఏడుస్తాడు.)
- 12 : (ఉలిక్కిపడి — వెనక్కు జరిగి—బాధగా) భార్య నేడిపించాలి! (అదేమాటను మరలా మరలా అంటూ ఉద్వేగం పొందుతాడు.)
- కన : యావనంలో యేదో తెలియక తప్పచేశాను. మాణిక్యం చచ్చిపోవటం నాకుమాత్రం యివ్వమా? మాణిక్యాన్ని చంపినవాడిని చ్చాపాలిగాని నన్నెందుకు వీరయ్యా?
- వీర : (పరధ్యాసంగా) భార్య నేడిపించాలి! (నిట్టూర్చి) కనకాచలం!
- కన : (భయంగా లేస్తుంటాడు.)
- వీర : విడిచిపెట్టేస్తున్నాను. వెళ్లి పో!
- కన : (అనుమానిస్తూవుంటాడు)
- వీర : నిన్నెందుకు విడిచిపెడుతున్నావో తెలుసా?
- కన : మాణిక్యాన్ని నేను చంపలేదు కాబట్టి!
- వీర : కాదు. నా మాణిక్యాన్ని నువ్వుకూడా యిప్పటికీ ప్రేమిస్తున్నావు కాబట్టి! చూశావా సంఘం నేర్పిన నీచబుద్ధి. మాణిక్యం బ్రతికినన్నాల్లా ఆమెను ప్రేమించినందుకేగదా నిన్ను నేను ద్వేషించాను. ఆమె చనిపోగానే ఆమెను ప్రేమిస్తూవున్నందుకే నీన్నే-నేనే—మెచ్చుకొంటున్నాను. ఛీ! ఛీ! వినిటి యీ నైజం! పిళ్ళిపో కనకాచలం!
- కన : (భయంతో తడవకుతూ వెళ్ళిపోతాడు)
- వీర : (కత్తిదాచి చికాకుగా బెంచీ చివర కూర్చుంటాడు) (ప్రాతరకపు నూటు— రంగుమానీస బూటు — భూతద్వాల కళ్ళ జోడుతో— చిన్న సైగా బెడ్డింగ్ హోల్డరు పట్టుకొని పంకటపతి వస్తాడు)
- పంక : ఇంక యీ స్తేషను బాగుపడే అవకాశం లేనట్లే! అంతవరకూ కూర్చునే ఆసరా అయినా కనబడదే! (వాచీదాచి) అబ్బాయింకా పావుగంట వుండాలి. ఈ రేవుదాటి పశ్చిమంలే యీ అర్ధరాత్రి ప్రగూణం యింక తప్పేట్లులేదు. (హోల్డరుమీద కూర్చుని) ఇటువంటిచోట హత్యలు జరగటంలా వింటేముంది? (వీరయ్యనుచూచి) ఎవరది?
- వీర : (వినిపించుకోడు)
- పంక : ఏయ్! ఎవరక్కడ?
- వీర : (ఒకసారి నిర్లక్ష్యంగా చూచి పూయకొంటాడు.)
- పంక : ఏయ్! నిన్నే!
- వీర : ఏం?
- పంక : (ముఖం చిట్టించి) ఏమిటా సమాధానం?
- వీర : ఏమిటి నీ ప్రశ్న?
- పంక : ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలుసా.
- వీర : నువ్వెరిచైతే నాకేం?
- పంక : నువ్వు—నువ్వు అంటున్నావే!

మా న వు డు

- వీర : అది మామూలే—కావాలంటే నువ్వుకూడా అను.
- వెంక : బుద్ధిలేదా?
- వీర : నీకు కావాలా?
- వెంక : పటప్! రాస్కెల్!
- వీర : (చటుక్కున లేచి వస్తూ) రాస్కెల్! అంటే అర్థం నీకు తెలుసా నీ బాబుకు తెలుసా (నిదానించి—గుర్తుపట్టి) ఓహో! ఆంధ్రదేశంలో అఖండప్రజ్ఞావంతులని అశేష శేరు ప్రఖ్యాతులతో బాటు లక్షలాది ధనం సంపాదించి అధికార గర్వంతో మాట్లాడుతూవున్న న్యాయాధిపతి మిస్టర్ వెంకట పతిగారా! (చికటంగా నవ్వి) మిస్టర్! అనువుగానిచోట అధికులమనరాదు! మరిచిపోయావా?
- వెంక : (ఆశ్చర్యంగా) నన్నెలా ఎరుగుదువు?
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం చూశాను.
- వెంక : అబ్బా! ఇంకా జ్ఞాపకం వున్నావా?
- వీర : చచ్చేవరకూ మరచిపోగలనా నిన్ను?
- వెంక : (కోపంగా) అదేమిటి?
- వీర : యధార్థం! నేరస్థుణ్ణి స్వేచ్ఛగా విడిచి పెట్టి నిరపరాధిని ఉరికంబం యెక్కించే అసత్యమూ గాదు. అసత్యాలు సత్యాలుగా చెలామణీ అయ్యే న్యాయస్థానమూ గాదు. ఇది వెయిటింగ్ రూమ్ మిస్టర్ వెంకటపతి!
- వెంక : ఇక్కడ నువ్వెందుకున్నావ్.
- వీర : నువ్వెందుకున్నావ్ నేనూ అందుకే!
- వెంక : నీవంటి వాళ్ళకోసం కాదిది.
- వీర : మరి! హంతకుని విడిచిపెట్టి అమాయకుని శిక్షించే అన్యాయమూర్తులకోసమా?
- వెంక : అసభ్యంగా మాట్లాడుతున్నావ్!
- వీర : అలా మాట్లాడేలాగ చేస్తున్నావ్!
- వెంక : మర్యాదగా మాట్లాడడం మంచిది.
- వీర : మంచిదే! కాని మర్యాద అంటే యెలా వుంటుంది? మనిషిని రాక్షసిగా మార్చే తప్పుడు తీర్పులా వుంటుందా?
- వెంక : అనవసరం గా మాట్లాడకు!
- వీర : మాట్లాడితే?
- వెంక : పోలీసులను పిలువవలసివస్తుంది.
- వీర : (హేళనగా నవ్వి) హూ! పోలీసులు! నిజంగా పిలుస్తావా? తమరింకా ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?
- వెంక : లేదు. రిటైరైనాను.
- వీర : అనే మంచిది. లేకపోతే యింకా యెంత మంది నిరపరాధుల్ని శిక్షించేవాడవో!
- వెంక : నేనెప్పుడూ ఆలా చేయలేదు.
- వీర : బాగా జ్ఞాపకంవుందా?
- వెంక : ఆ!
- వీర : పన్నెండు సంవత్సరాల క్రితం ఈ వెయిటింగ్ రూమ్ లో నే భార్యను హత్య చేశాడన్న నేరానికి ఒకడికి పన్నెండు సంవత్సరాల శిక్ష విధించారు జ్ఞాపకముందా?
- వెంక : అవును. జ్ఞాపకముంది. ఆ విషయం నేనెన్నటికి మరచిపోలేనుకూడాను.
- వీర : ఎందుచేతి?
- వెంక : భార్యకోసం అతని హృదయం యెంతగా దుఃఖించిందో నే నర్థంచేసికోగలిగాను. అటువంటివాడు భార్యను చంపాడంటే నేను నమ్మలేకుండా వున్నాను.
- వీర : మరి మీ రిచ్చిన తీర్పు అన్యాయం కాదా?
- వెంక : తీర్పు మాత్రం అన్యాయం గాదు.
- వీర : నిజంగా చంపినవాడినే శిక్షించావా?
- వెంక : (కోపంగా) ఆమెను భర్తే చంపాడని నమ్మావా?
- వెంక : నా వ్యక్తిగత నమ్మకాలతో చట్టానికి సంబంధం లేదు. సాక్ష్యాన్ని బట్టి ఋజువైనట్లు శిక్షించాం. భర్తే చంపినట్లు స్థావరం వచ్చింది. జ్యూరీ అంగీకరించింది. చట్టం శాసించింది.
- వీర : ఆ భర్త తాను చంపలేడంటే విన్నావా?
- వెంక : అది విసటానికి పిల్లని విషయం! ఆ సంగతి ముద్దాయి కాకుండా మరొకరు చెప్పవలసింది. అలా జరగలేదు.
- వీర : పోనీ—నీ హృదయం చెప్పిన మాట నేనా విన్నావా?
- వెంక : నాకు హృదయంకంటే చట్టం ముఖ్యం!
- వీర : ఆ చట్టం యిప్పుడు నిన్ను రక్షిస్తుందా? (కత్తితీస్తాడు)

శంక : (గంభీరంగా) నన్ను చంపుతావా?

వీర : అవును.

శంక : ఎందుకని?

శంక : పన్నెండు సంవత్సరాలక్రితం భార్యను చంపాడన్న నేరానికి శిక్షింపబడినవాడను నేనే! ఇనాళ నే విడుదలై వస్తున్నాను. యజమానిబాధ పడలేక రంగూన్ పోదామని ఒకనాటి రాత్రి ఈ వెయిటింగ్ రూమ్లో నే బండికోసం వుండగా ఒక జూదగాడి మోసంలోపడి నేను దెబ్బలుతిని తెలివితప్పి పడివున్న సమయంలో ఎవడో నా భార్యను నిర్దాక్షిణ్యంగా హత్య చేశాడు. హృదయానికి హృదయమైన నా యిల్లాలని పోగొట్టుకోవడమే కాకుండా—ఆ యిల్లాలని నేనే చంపానన్న అపనిందతో బాటు కఠిన శిక్షను కూడా అనుభవించటమంటే యెంత బాధగా వుంటుందో తెలుసా? కుర్చీలో కూర్చుని కలంతో ప్రాణాలు తీసేటంత సులువుగా వుంటుందా? చెప్పండి న్యాయమూర్తి గారూ! నా ఈ నాశనానికి కారణమైన మిమ్ముల నందరను చంపటమే నా ఆశయం! ఆ ఆశతోనే ఈ పన్నెండు సంవత్సరాలు జైల్లో గడిపి బయటకు వచ్చాను. ఏ చట్టాన్ని ఆధారం చేసికొని నన్నంత అన్యాయంగా శిక్షించావో ఆ చట్టం యిప్పుడు నిన్నెలా రక్షించగలదో చూడాలని వుంది. (కత్తి సవరిస్తాడు).

శంక : చట్టం నన్నిప్పుడు రక్షింపలేకపోవద్దు. కాని అప్పుడు నేను చట్టానికి బాధ్యుణ్ణి! ఆ తీర్పు—ఆ తీక్షణ నే నిచ్చినవిగావు. చట్టం కాసించిన ఉత్తరపులు నేను చదివాను అంతే! ఇప్పుడు నువ్వు నేనూ సమానులమే! మన హృదయాలు చెప్పినమాట మనం వివద్యు. నీలోనూ మానవత్వముంది. నీ హృదయాన్ని అడుగు ఏమంటుందో!

వీర : (బాధగా నిట్టూర్చి) హూ! మానవత్వం! నానవుడుగా బ్రతికే నా నెత్తిని అన్యాయంగా అసరాధం గొడ్డి రాక్షసుణ్ణి చేసింది నన్నీ చట్టం! పన్నెండు సంవత్సరాలు రాక్షసుడుగా బ్రతికిన నాలో యింకా యెక్కా శుభముంది మానవత్వం?

శంక : నన్ను చంపటంతో నీ హృదయానికి శాంతి కలుగుతుందింటే చంపు. నా అభ్యంతరం లేదు. నీకూ హృదయముంది. ఆలోచించు.

వీర : (బాధగా గుండెలు పట్టుకొని) శంకటపతి గారూ!

శంక : అవును. నీ శిక్షకు పూర్తిగా నేనే కారణమని నీ హృదయం చెప్పితే—నా రక్తంతో నీ భార్యకు మనశ్శాంతి కలుగుతుందంటే చంపు! సిద్ధంగా వున్నాను.

వీర : (బాధగా-గట్టిగా అరచి) ఆ! నా భార్యకు రక్త తర్పణమా? కాదుకాదు! నా మాణిక్యం రాక్షసిగాదు. మనిషి. పరాయి కష్టాన్ని నా చూచి సహించలేని మానవత్వం గల మనిషి! ఛీ! ఛీ! అటువంటి నా మాణిక్యానికా రక్తదాహం? మాణిక్యం! నీ మీది ప్రేమకొద్దీ-మూగ్ధుడనై నీ కిష్టంలేని కర్మకాండను చేయబోయాను. కానీ దేవత వగూడా నన్నా పవకృత్యాన్నిండి తొలగించావు. నన్ను తుమించు మాణిక్యం! (చేతులతో ముఖం దాచుకొని ఏడుస్తాడు) వంకటపతి గారూ! పశ్చిపాండి! తిక్షణం పశ్చిపాండి! (హోడ్డాలు ఎత్తిపట్టుకొని) ఇప్పటికైనా నేను హంతకుడను కానని విశ్వసించాడు. మరిచిపోయిన మానవత్వాన్ని తిరిగి జ్ఞాపకం చేశాడు. ధన్యవాదాలు. పశ్చిపాండి! (బయటకు చివరికి వంకటపతిని బయటకు గెంటేస్తాడు) ఏమిటి నాకీ ఆం దోశని? అబ్బా! చలి! ఇంతసేపూలేని చలి యిప్పుడేలా వచ్చింది? (చేతులు కట్టుకొని పైకి చూచి చూచి) మాణిక్యం! మాణిక్యం! (కుమిలికుమిలి యేడ్చి ముఖం దాచుకొని బెంచీ చివర కూర్చుంటాడు)

[కాస్సేపయాక శివయ్య వస్తాడు]

శివ : ఏం బాబూ చలిగా వుందా?

వీర : (మాట్లాడుతూ)

శివ : నా దిగ్గర నున్నదిల్లా యీ పాతరగ్గే! కప్ప కొంటావా?

వీర : (సాఫీగా) అక్కరలేదులేవయ్యా!

శివ : ఘరవాలేదు. కప్పకోవయ్యా! (మీద వేస్తాడు)

వీర : (దాన్ని కదపకుండా వెర్రిగా చూస్తూ వుంటాడు)

శివ : ఆవేశపడకు నాయనా! ఆలోచించకుండా తప్పుటకుగులు వేస్తే జీవితాంతం దుఃఖించ వలసి వస్తుంది బాబూ!

వీర : వేదాంతమా!

శివ : కాదు బాబూ! నా జీవితానుభవం!

వీర : మాటకుముందు అనుభవమో అనుభవమో అంటున్నావు. ఏమిటా అనుభవం?

శివ : పగవల్ల ఒక్కొక్కప్పుడు ఎంతటి అనర్థాలు జరుగుతాయో కళ్ళారా చూశానయ్యా.

వీర : ఏం జరిగిందో చెప్పవేం?

శివ : చెబుతాను. (నిట్టూర్చి) అసలు నాదీ ఒక పెద్ద కుటుంబమే! భార్య బిడ్డలతో కాపురం చేసేకొంటున్నావాడినే! చేసిన పాపాన్ని దాచుకోవటానికి మారువేషంతో దూరశ్రేణిలో నుండగా కలరా తగిలి నా కుటుంబమంతా నా శవమై పోయింది. ఆ సినీ వారసులు ఆక్రమించుకొన్నారు. ఈ స్థితిలో బయటపడి ఫలానా అని చెప్పకో లేక చేసేదిలేక చివరికిలాబిచ్చమెత్తుకొని జీవిస్తున్నాను. నేను చేసిన మహా సేరానికి యీ శిక్ష కూడా సరిపోదులేవయ్యా!

వీర : అసలు నువ్వు చేసిందేమిటి? ఆ సంఘటి చెప్పవేం?

శివ : ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం ఒక అందమైన అమ్మాయి నన్ను ప్రేమించినట్లు నటించి, మోసగించి మరొకడిని పెళ్ళాశింది. దాన్ని చంపాలని పగ పట్టాను. సమయం కోసం యెదురుచూస్తున్నాను. సరిగా యెనిమిది సంవత్సరాలు గడిచాక ఒకనాడు అవకాశం వచ్చింది. బండి మారటానికి కాబోలు కూర్చున్నార. భర్త బయటకు వెళ్ళాడు. నేను కత్తి కోసం యింటికి వెళ్లాను. కత్తి తెచ్చాను.

వీర : తెచ్చి-చంపేశావా?

శివ : (బాధగా) ఆ! చంపేశాను.

వీర : కోరిక నెరవేరిందన్నమాట!

శివ : లేదు.

వీర : (వింతగా) అదేమిటి?

శివ : నేను చంపింది—నేను చంపవలసిన స్త్రీని గాదు. మరొక స్త్రీని.

వీర : అదెలా జరిగింది?

శివ : నేనింటికి వెళ్ళి కత్తి తెచ్చేలోపులో అసలు వాడు ఏమయ్యాడో తెలియదుగానీ ఆ

స్థానంలో అటువంటి స్త్రీ మరొకావిడ కూర్చునివుంది. ఆవిడ కూడా వంటిరి గానే వుండటంతో—ఆ చీకటిలో—

ఆ ఆవేశంలో—ఆ ముక్కు మొగమూ తెలియని పరాయి స్త్రీని చంపేశానయ్యా! (గుఃఖంతో) యీ పాపిషి చేతులతోనే యిక్కడే యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే ఒక నిండు ప్రాణాన్ని ఒలిగొన్నానయ్యా!

వీర : (ఉలిక్కిపడి) ఇక్కడా! యీ వెయిటింగ్ రూమ్లోనా?

శివ : (బాధగా) అవును నాయనా! ఈ వెయిటింగ్ రూమ్లోనే ఇటువంటి చీకటి సమయం లోనే!

వీర : (తొట్టుపాటుతో) ఎన్ని సంవత్సరాల క్రితం?

శివ : పన్నెండు సంవత్సరాలయ్యింది బాబూ! (రైలు కూత)

వీర : (భయంగా-కంగారుగా-గట్టిగా) ఆ!

శివ : (తెల్లబోయి) ఏమిటి?

వీర : బండి వచ్చేసింది (జేబులు తడుముకొంటూ వుంటాడు)

శివ : ఏమిటి వెగుతున్నావ్? (రైలు కూత)

వీర : (కంగారుగా) బండి బయలుదేరుతూ వుంది.

శివ : ఏం? వెళ్లిపోతావా?

[బండి బయలుదేరుతున్న ధ్వని]

వీర : అవును ఇదిగో ఈజిబ్బు తీసుకో! పన్నెండు సంవత్సరాలు జైల్లో కట్టపడ్డ దాని ఫలితం! (నోట్లు కట్ట-రగ్గు-బాగు-శివయ్యకొళ్లదగ్గరకు విసరివెళ్లిపోతూ వుంటాడు)

శివ : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి?

వీర : (వెనక్కు తిరగకుండా నేటి ఆగి) నేనే ఆ చంపబడినదాని భర్తను. నీశిక్ష నేననుభవించి యీవాళ్ల నే విడుదలయి వస్తున్నాను (వెళ్లి పోతాడు)

శివ : (అశ్చర్యపుతో గట్టిగా) ఆ! నువ్వా!

వీర : (వెళ్లిపోతూ లోపలనుంచే) అవును నేనే! నిన్ను చంపుదామనే వచ్చాను—కానీ— [బండిమారంగా వెళ్లిపోయిన చప్పుడు]

శివ : (బరువుగా నిట్టూర్చి-నేలమీదన్నన్న కత్తితీసి) ఈకత్తితోబాటు నీ మృదయంలోని కార్య కల్మషాన్ని కూడా విడిచిపెట్టివెళ్లిపోయావా నాయనా? (ముఖం పైకెత్తి గంభీరంగా చూస్తూ అలాగే నిలచునివుంటాడు)

[తెర]

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప

తెలుగువారికి సన్నిహితులుగా మండు కన్నడిగుల సాహిత్యమునుగూర్చి మనము తెలిసికొనుట సగుచితము. దక్షిణదేశభాషలలో తమిళము లెంత ప్రాచీనమైన భాష కన్నడమే. తెలుగున సగుచొకం డన శతాబ్దమున గ్రంథరచనకొగా కన్నడమున తొమ్మిదవ శతాబ్దముననే ప్రారంభమయ్యెను. నృపతుంగుడను రాజు 'కవిరాజ మార్గ'మును వ్యాకరణగ్రంథమునీ కాలమున వ్రాసెను. "ప్రయోగశరణం వ్యాకరణం" అను నానుడిప్రకారము పరికించితిమేని కన్నడ భాషయు నీగ్రంథరచనకు పూర్వమే పరిసియుండవచ్చునని యూహించునను. కన్నడమున ప్రాచీనమైన కాసనములలో హల్మడి కాసనము (శీ|| శ|| 700) శ్రీవణబెళగొళకాసనము (శీ|| శ|| 700) - పీనిని బరికిలించిన కన్నడను డియొక్క స్వరూపమును దాని స్వభావమును కొంత తెలియునను. అప్పటి భాషను హళెకన్నడమని (ప్రాతకన్నడము) చెప్పెదరు. తమిళమునకు కొంత సన్నిహితముగా నుండును. నృపతుంగుడు తన 'కవిరాజమార్గము'న పూర్వ కన్నడ కవులను కొంచెటిని జేర్కొనెను. శ్రీవిజయ, కవీశ్వర, పంకిత, చంద్ర, లోకపాల, మొదలైనవారు కన్నడమున గ్రంథములు వ్రాసి యుండవచ్చును కాని యాముఖ్యము నుత్పన్నములు.

పంపయుగము :

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కవిత్వమువంటి మువ్వుగు కవులు కన్నడ సాహిత్యమున రత్నాత్రయమును పేరుతో గలరు. పంప, పొన్న, రన్న అను పేరు మిక్కిలి ప్రసిద్ధులైన ప్రాచీనకవులు. సామాన్యముగ కన్నడ సాహిత్యదక్షతను జైనయుగమని, వీరశైవయుగమని, బ్రాహ్మణయుగమని విభజించుట పరిపాటి. తెలుగున వన్మయభట్టారకు డెబులనో కన్నడమున ఆదికవియని ప్రసిద్ధి జెందినవాడు పంపకు. నృపతుంగు డితిని యెఱుఁముందుగా కావ్యరచన చేసినను నది కేవలము

వ్యాకరణగ్రంథమే యగుటచే సాహిత్యరంగమున దానికి వ్యాప్తి లేకున్నది.

తొలుత పంపకవి (శీ|| శ|| 911) ఆంధ్రదేశమైన పేరిచేయును నుంకినవాడు. జైనమతవలంబియై కన్నడదేశమున దానికిగల వ్యాప్తిని గూచి యా దేశమునకు వచ్చెనందుకు. శ్రీ నిడదవోలు పేంకిటగావుగా రితినిని తెలుగుకవియనియు నీతిని . తెలుగురచనయని చెప్పబడు నొకటి గెండు పద్యములను తన ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో నుదాహరించుచున్నాడు. జైదిక మత భిమానియైన కన్నడకవి వారాయణభట్టునకు గూడ జైనమతము గిర్హిక రాజునుపేండ్లవరమును జేరి కొని నన్నయభట్టునకు భారతరచనయందు సహాయ పడెను. మొదట మనకధికముగ దొరకునని జైనగ్రంథములే. జైనులు తమ ప్రీచ్ఛంగుల జీవితచరిత్రలను పురాణములుగ రచించియున్నాడు. పంపని 'ఆది పురాణము'న మొదటి తీర్థంకగుడైన వృషభ నాథుని చరిత్ర వర్ణింపబడినది. ఈతని 'విక్రమాద్వైత విజయము' (పంపభారతము) మహాభారతకథను నిరూపించును. ఈ జైనకవులలో పంప, పొన్న, రన్న, నేమిదండ్ర, జన్న, రత్నాకరసిద్ధ మునెలైనవారు ప్రసిద్ధి జేక్కిరి. జైనులలో రామాయణ భారతములును శ్రీకృష్ణనికథయు గలదు. కాని మనలో ప్రచారమున నున్నకథలకును జైనమతస్థులలో నాడుక గానండు కథలకును వ్యత్యాసములు గలవు. పీరి రామాయణమున రావణుని సంహరించువాడు రాముడుకొడు లక్ష్మణుడు. పంపకవి తనకు ఆశ్రయదాతయైన పేరిచేకా ధీశుడు అరికేసరి సచ్చరిత్రను మెచ్చికొని యతనిని అర్జునునితో బోర్పి గ్రంథమును వ్రాసెను. అందులకే దానికి విక్రమాద్వైతవిజయమని పేరిడెను. ఈతని భారత కథాసంచిధానమున మాన్యులు గలవు. ద్రౌపది పంచ భర్తృకగాక అర్జునుని యేకైక భాగ్యి. కృష్ణునికి వ్యాస భారతమునగల ప్రాధాన్య మిదలలేదు.

పంపకవి యనంతరము రన్నకవి భ్యాతిని గడించెను. ఇతిడు బాతిలో జైకుడు, నృత్తిలో గాజుల

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

వాడు, ధర్మాచరణమందు జైనుడు. ఈతని “అజిత తీర్థంకరపురాణము, ‘సాహసభీమ విజయము’ లేక ‘గదాయుద్ధము’ మిక్కిలి వ్యాప్తిగాంచిన గ్రంథములు. రన్నని ‘గదాయుద్ధము’నకు భీముడే నాయకుడు. దుర్యోధనుడు పురుషకారమే సుధాననుని యొంది యుద్ధ మొనరించి దుఃఖము లనుభవించి కడపట పరి శుద్ధాంతకరణు డగును. మొత్తముపై కన్నడసాహిత్య మున రన్నని రసప్రతిపాదన, శైలి, పాత్రపోషణ, జౌచిత్య పరిజ్ఞానము, అర్థోచితమైన పదప్రయోగము, శ్లోక ప్రాచీనకవికి లేవని చెప్పెదరు. ఈతని రచ నను మన తిక్కన సోమ కూజ రచనకు బోల్చునద్యునని నా యూహ. ఈ రన్నకవికి బోషకుడైన చావుండ రాయుడు తాను గ్రంథకర్త యగుటయే గాక జైనమతా వలంబియై శ్రవణ బెళగోళలో నిర్మింపబడిన బ్రహ్మాంశ మైన గోమతేశ్వరుని శిలావిగ్రహమును స్థాపించిన వాడట. పొన్నకవి జైనమతాశ్రయముననే ‘కాంతి పురాణము’ను వ్రాసెను. ఈతడు ఆంధ్రదేశమువా డనియు చిత్తూరుజిల్లాలోని పుంగనూరు వాస్తవ్యు డనియు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య గారు తమ ‘భారతి కవితా విమర్శ’లో వ్రాసిరి.

ఈ కాలముననే నాగవర్మ ‘సందోబుని’ ‘కావ్యాలోకన’, ‘కాదంబరి’ అను గ్రంథములను వ్రాసెను. ఇతడు సంస్కృత తత్వము పదములను తక్కువగ నుపయోగించుచు కన్నడపదముల నెక్కు వగ వాడెను. 12 వ శతాబ్ది ఆదిభాగమున నాగచంద్రు డను కవి ‘రామచంద్రచరిత పురాణము’ ‘సుల్లి నాథ పురాణము’ అను రెండు గొప్ప కావ్యములను వ్రాసెను. ఈతనికి ‘అభివపంప’ అను బిరుదగు గలదు. ఇతడు వ్రాసిన జైన రామాయణ కథకును వాల్మీకి రామాయణమునకును కొన్ని భేదములు గలవు. దశరథుడు గావించిన పుత్రకామేష్ఠినిగాని విశ్వా మిత్ర వశిష్ఠాది ఋషుల సుస్తావనగాని యెత్తిలేదు. ఇతని హనుమంతుడు విహనమెక్కి సముద్రమును దాటునుగాని తానై తానే లంఘించిపోడు. వాలి వైరాగ్యమాని సన్యాసియగును. అతడు రామునిచే గూలెనను ప్రసక్తియే లేదు. సుగ్రీవుని హింసించినది మాయాసుగ్రీవుడు, వాలి కాదు. ఈ మార్పువలన నాగచంద్రుడు రావణుని పాత్రను ఆదర్శప్రాయముగ చిత్రించుచున్నాడు. ఈతని రావణుడు మిక్కిలి యోగుడు, ధర్మపరుడు. నలకూబరుని పత్ని తనను వలచి తన కోరికను చెప్పింపగా నలదని వారించి బుద్ధిచెప్పి పంపును. మన, కంకంటి పాపరాజు

యొక్క కాముక రావణునివలె గాక ఈతనిరావణుడు జితేంద్రియుడు. పరస్త్రీపరాజుఁగుడు. ఈగ్రంథము లన్నియు కేవలము జైనమతప్రచారమునకై వ్రాయ బడినవని చెప్పకయే చెప్పదు. జైనమతము నాశ్ర యించువని ఆ మతావలంబులైన రాజుల పోషణమున నీసాహిత్య మభివృద్ధిజెందెను. ఆంధ్రవాఙ్మయరంగ మునగూడ సాహిత్యము మతము నాశ్రయించిన ఘట్టము లెన్నియో గలవు జన్నకవి యశోధరచరిత్ర, అనంత నాథ పురాణము లనెను రెండుకావ్యములను రచియిం చెను. ఇరియు అహింసను ప్రతిపాదించు గ్రంథములే.

ఈ కాలముందలి సాహిత్యము రాజాస్థానములలో నుండెను. సామాన్యజనులకై కవులు సాహిత్యమును సృష్టించలేదు. సంస్కృతగ్రంథములే వీరికి మూల ములు. వానియొక్క అనువాదములే యెక్కువగా బయలుదేరెను. కేవలము సంస్కృతమూలములలోని దీర్ఘసమాసములకు కన్నడప్రత్యయములను చేర్చి వృత్తిములను వ్రాయుచు వచ్చిరి.

12 వ శతాబ్దమును కన్నడసాహిత్యచరిత్రలో స్వతంత్రియుగమని చెప్పవచ్చును. సుమారు క్రీ|| శ|| 1190 ప్రాంతమునకు ప్రసిద్ధికి వచ్చిన బసవడు కన్నడ సాహిత్యమున కొక నూతనమార్గమును మూపించెను. వేమనపద్యములవలె యిది నూటిగా ప్రచారమును దృష్టియందుంచుకొని చెప్పబడినది. వీనిని కర్ణాటక మున ‘బసవణ్ణన వచనగళి’ అని చెప్పెదరు. వీనిని సామాన్యజనులకుగూడ అర్థమగునట్టితీతు రచియించెను. కన్నడమున దేశికచిత్ర కీర్తన మార్గదర్శి యనవచ్చును. ఈ రచనలయందు దానావశ్యకములైనపదము లుండవు. దీర్ఘ సమాసములతోకూడిన సంస్కృత తత్వము పదము లుండవు. వాగాడంబరములేదు. ‘వచనగళి సాహిత్య’ కన్నడవాఙ్మయమున నొకవిశిష్టతను నిరూపించినది. అనెక ‘వచనములు’ ఆశుకవిత్వధోరణిలో నుండును! అప్పుడప్పుడు జంగమువారీవచనములను పాడుకొను చుండురు. బసవని సమకాలికులైన అల్లమప్రభు, సిద్ధ రామ, మడివాళ మాదయ్య, అంబికర చౌడయ్య మొదలైనవారు బసవనివచనములనుబోలినవానిని రచిం చిరి. స్త్రీలుకూడ కొందఱిటిరచనలను గావించిరి. వారిలో అక్కమహాదేవి బేర్కొనదగినది.

ఈ వీరశైవ సాహిత్యమును వ్యాప్తికిచెచ్చిన వారిలో క్రీ|| శ|| 1200 ప్రాంతమున హంపీ వాస్తవ్యు డైన హరిహరకవి ముఖ్యుడు. ఈతడు ‘గిరిజా కళ్యాణ మను’ కావ్యమును వ్రాసెను. ఈతడు రగళేఘంపన్నన శివశరణుల కథలను వ్రాసెను. “రగళేయకవి” యని

ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. హంపి హరిహరుని మేనల్లుడును విశిష్టుడును అయిన రాఘవాంకుశ 'హరిశ్చంద్రకావ్య' 'సిద్ధరామపురాణ', 'సోమనాథచరిత్ర' మొదలైన కావ్యములను పట్టుదీధండన్నున వ్రాసెను. రాఘవాంకుని కావ్యములలో 'హరిశ్చంద్ర కావ్యము' మిక్కిలి ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. ఈతని "సంభాషణశైలి" పాఠశాలను శ్రోతలను ముగ్ధులను జేయును. ఈతని తిర్వాత చామరస, భీమకవి, నిరూపాక్ష పండిత, మొదలగు వీరశైవకవులు దయించిరి. చామరసకవి "ప్రభులింగ లీల"ను (అల్లనుప్రభులీలలు) భీమకవి బసవపురాణమును వ్రాసిరి. మన పాల్గురికి సోమనాథుడు వ్రాసిన బసవపురాణమును చూచి తను వ్రాసినట్లు భీమకవి చెప్పికొన్నాడు.

కన్నడ కవులలో నత్యంత స్వతంత్రకవి యని పేరుబొందిన కుమారవ్యాసుడు విజయనగరము నేలిన ప్రాథమికరాయలకాలమున (1423-1446) తన అమూల్యమైన కన్నడ భారతమును వ్రాసెను. ఈతడు తాను వ్రాసిన భారతమును గదగ్గనంబలి వీరనారాయణస్వామి దేవుని కంకితము గావించెను. ఈతని స్వంతపేరు నారణప్ప. ఈభారతమునకు "గరుగిన భారత" అనియూ పేరు గలదు. ఇతడు మొదటి పది పర్వములను మాత్రము వ్రాసెను. పిమ్మట కృష్ణదేవరాయని కాలమున తిమ్మణ్ణకవి మిగిలిన యెనిమిది పర్వములను వ్రాసెను. కాని కుమారవ్యాస భారతమునకు గల వ్యాప్తి దీనికి లేదు. బ్రాహ్మణమతసంబంధులైన కవులను గ్రంథములును చాల తక్కువ. చరిత్రాత్మకకథాగ్రంథములుగాని మిశ్రమకథాపాటములుగాని ఆంధ్రవాఙ్మయమునందువలె కర్నాటకవాఙ్మయమున నీకాలమున కానుపించవు. అనంతరము బ్రాహ్మణ ధర్మమునకు సంబంధించిన వైదికధర్మములను ప్రతిపాదించునట్టి కొన్ని సంస్కృతగ్రంథములు భాషాంతీకరింపబడుటచే నీకొంత దీరెను. నిత్యశ్లోకకుక యోగి భాగవతము ననువదించెను. కుమారవ్యాసానికి "తొరనె రామాయణము"ను భామినీ పట్టుదీపుత్రియులలో వ్రాసెను. లక్ష్మీకుడు జైమినిభారతమును వార్ధక పట్టుదిలో రచించెను. ఈతని రచన మనోహరమైనది. పండితపామరులకుగూడా సర్దముగ శైలిలో నీతడు వ్రాసెను.

సుమారు క్రీ. శ. 15E7 ప్రాంతమున గ్రంథ రచన గావించిన రత్నాకరవర్ణి బేగొనవసినవాడు. ఈతని గ్రంథములలో "భారతదేశ వైభవము" ప్రసిద్ధి జేరినది. ఇదియొక జైన తీర్థంకరుని చరిత్రను వర్ణించు

కావ్యము. నవరసభరితమై తత్వజ్ఞానభూయిష్టమై యొప్పియున్నది.

పదునారవశతాబ్దివేళ్ళకు కన్నడనాడున కొండరు హరిదాసు లుద్భవించి పాటలగోరణిలో రచనలు ప్రారంభించిరి. బసవని వచనములు శివునిగూర్చి వర్ణించగా యీ హరిదాసుల పాటలు విష్ణువును కీర్తించెను. వీరిలో పురందరదాసు, కనకదాసు, విజయదాసులు ముఖ్యులు. భగవంతుని భజించి బ్రహ్మకవలెను. అతడు భక్తవత్సలుడు, ఆపద్భాగంపుడు, అనాథరక్షకుడు, భక్తవశంకరుడని పాటలలో కీర్తించిరి.

"సంవికెట్టవరిల్లవో రంగయ్యన సంబడె కెట్టర కెట్టలి" (రంగని నమ్మొ చెడినవారూ లేరూ, నమ్మక చెడిపోయేరూ) ఈదాసులు ప్రజలకు ప్రేరణకావ్యమును బోధించి వారిని సన్యాసులుగా జేసిరిని యొకయవ వాదము గలదు. అది సరికాదు. వీరు ఇహజీవనమును తిరస్కరించలేదు. కాని చార్వాకసిద్ధాంతమువలె ఇహలోకజీవనమే పరమావధిగా నెంచి చెడిపోకుడని బోధించిరి. "ఈనభేను-ఇద్దు జైనభేను" (సంసారము నీడవలెను-ఈగుతూ దరిజేరవలెను.) అనునది వీరితత్వం.

చిక్కదేవరాయని కాలము (1673-1704)

విజయనగర సామ్రాజ్యము నాశమైన పిమ్మట కన్నడనాడునందు చిన్నచిన్న పాలకాళ్ళ రాజ్యములు స్థాపితమగుటతో సాహిత్యరచనయు కంటువడెను. అనంతరము మైసూరు రాజులకాలమున నిది మఱు తల యెత్తసాగెను. వైష్ణవమతప్రాబల్యముగూడ సాహిత్యాభివృద్ధికి కారణమైనదిని చెప్పవచ్చును.

చిక్కదేవరాయలు, శ్రీ కృష్ణదేవరాయనివలె, స్వయముగ కవియు కవిపోషకుడును నై కన్నడసాహిత్యాభివృద్ధికి చేయూత నిచ్చెను. తిరుమూర్య, సింగరార్య, చిక్కుపాధ్యాయ అను కవులను హాన్నమ్మయను కవయిత్రియు నీతని యాశ్రయమున గ్రంథములను రచించిరి. చిక్కదేవరాయలు స్వయముగ జయదేవుని గీతాగోవిందము ననుసరించి "గీతాగోపాల"మును 'చిక్కదేవరాయ బిన్నపం' అను గ్రంథమును వ్రాసెను. లక్ష్మీపతి యను నామాంతముగల చిక్కుపాధ్యాయుడు డనేక గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇతడు వ్రాసినన్ని గ్రంథములను ఆనాటికి మఱియొక కన్నడకవి వ్రాసియుండలేదట. దుక్కొంగడ చరిత్ర, విష్ణుపురాణము మొదలగు నీతని గ్రంథముల మూలమున వైష్ణవమతోద్ధరణము గావించబడెను. శ్రీ కృష్ణ

కన్నడ సాహిత్య పరిచయము

జీవరాయలవలె నీ చిక్కదేవరాయలును వైష్ణవమతో దృఢరక్తై గ్రంథములు వ్రాయించెను. ఈతనికాలముననే ప్రపథమముగ కన్నడభాషయందు నాటకరచన గావించబడెను. సింగనాధ్యక్షుడు కవి శ్రీ హర్షుని రత్నావళి ననుసరించి “మిత్రునిందా గోవిందా” అను నాటకమును రచించెను. యక్షగానములగూడ నీ కాలముననే వాడుకలోనికి వచ్చెను. అప్పటినుండియు యక్షగానరచనయు కన్నడభాషయన వ్యాప్తికి వచ్చెను.

సింగనాధ్యక్షి శిష్యురాలైన హొన్నయ్య యను కవయిత్రి తొలుత చిక్కదేవరాయని యంతఃపురమున నూడిగయు నేయుదు కవనశక్తిని ప్రదర్శించుచుండెనట. రాజు ఆమె కదాశక్తిని గుర్తించి గ్రంథమును వ్రాయించెనట. అతని ప్రేరణపై “హదిబదియగర్భ” అను పుస్తకమును వ్రాసెను ఇందులో నీమె పతివ్రతాధర్మములుగల సన్నివేశములను చక్కగ చిత్రించినది. “ఆంధ్రశబ్దచింతామణిని” నన్నయభట్టు సంస్కృతభాషలో రచించినట్లు కన్నడవ్యాకరణమును భట్టాకశంకుడను కవి “శబ్దానుశాసన” అను పేరిట సంస్కృతభాషలో వ్రాసెను. ఈ కాలముననే కన్నడ నాడునందు జనప్రియుడైన “మహాలింగ రంగడు” (రంగనాథుడు) “అనుభావామృత”మును గ్రంథమును భామినీ చట్టగులలో వ్రాసెను. అద్వైతమతమును “సుఖిన బాళెను నాణ్ణినంతహ” (“బలువబడిన అనంతి పంపెను”) సులభగ్రాహ్యముగ పామగులకుగూడ నర్థమగునట్లు ప్రతిపాదించెను. ఈ అనుభవామృతమును అనంతపురంజిల్లా రాయగుర్గంతాలాకా కలుగోడు కవణం అశ్వత్థరావు గారు తెనుగునకు పరివర్తించినారు. చక్కని అనువాదము.

ఈ చిక్కదేవరాయని దండనాథుడైన కళలె వీరరాజు కన్నడ ఆంధ్ర భాషలలో గ్రంథరచన గావించెను. కన్నడమున “వైద్యసంహితాసారాంశము,” “వీరరాజోక్తి విలాస” అను వైద్యగ్రంథములను తెనుగున వచనభారతమును వ్రాసెను. వీరరాజపుత్రుడు నంజరాజుగూడ కన్నడమునను తెనుగునను గ్రంథములు వ్రాసెను. ‘హాలాస్యమాహాత్మ్యమును తెలుగునను కన్నడమున మార్కండేయ పురాణము, హరివంశము, కాశీకాండము అను గ్రంథములను వ్రాసెను. చిక్కదేవరాయల

కాలమున తెలుగుకవులు కొందరు యక్షగానములు రచించిరిని చెప్పబడుచున్నది. “చిక్కదేవరాయ విలాసము” అను నొక యక్షగానమున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈతని కుమారుడు కంకిరవ నరసరాజు (మూకరసు) తెలుగున యక్షగానములు రచించినాడనియు వానిని శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావు గారు మద్రాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీయందు చూపితినియు (“Annals of Oriental Research”) వ్రాసియున్నారు. 1791 సంవత్సరమున చంద్రకవి యను నొక తెలుగుకవి శ్రీ ముమ్మడి కృష్ణరాజేంద్ర ఒడయరు పోషణమున “శ్రీకృష్ణభూషాణీయము” అను వ్యాకరణగ్రంథమును పద్మరూపమున వ్రాసెను. ఇది నన్నయ “ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి”కి అనువాదము. దీనిని శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి ఓక్రికతో మైసూరు ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించి యున్నారు. (మైసూరు ఓరియంటల్ రీసర్చ్ లైబ్రరీలో ప్రతులు అమృతము) ఈ రాజు కవిపోషకుడేగాక గ్రంథకర్తయు నగును. “శ్రీ కృష్ణరాజ వాణీవిలాస భారతి” “శాకుంతల నాటకవ నవీన టీక” అను గ్రంథములను వ్రాసెను. “ముద్రామంజూష” యను జనప్రియమైన నొక గ్రంథమును కెంపు నారాయణశర్మ యను కవి యీ రాజాశ్రయముననే రచించెను.

శ్రీ చామరాజ ఒడయర్ కాలమున అనేక సంస్కృత నాటకములు కన్నడమునకు భాషాంతరికరింపబడెను. అఖిలకాళిదాస బిరుదాంకికుడయిన శ్రీబసవప్పకాస్త్రిగారు శాకుంతలం మొదలైన నాటకములను దమయంతీస్వయంవర మాదిగాగల కావ్యములను వ్రాసిరి. ఈతనిని ఆంధ్ర వాఙ్మయమున కీ|| శే|| వేదం వేంకటరాయ కాస్త్రిగారికి పోల్చవచ్చును. ఈ శతాబ్దాంతమున బేర్కొనదగిన కవి “ముద్దణ”. ఈతని అసలుపేరు నంపలికెయ లక్ష్మీనారణప్ప. హళగన్నడమున “రామాశ్వమేధ” మను హాస్యరసభరిత మయిన గ్రంథమును రచించి కన్నడిగుల మెప్పును వడసెను.

రాజాశ్రయముల నపేక్షింపక తమ్ము మెచ్చి కొన్నను సరే నిందించిన సరే యని ఫలాపేక్ష లేక కొందరు జనప్రియులైన కవులు బయలుదేరి సామాన్య జనుల సుఖదుఃఖములను కష్టనిష్ఠురములను వర్ణించి కవనము లల్లిరి. ఇవి యుద్ధగ్రంథములనే మాచి మెచ్చి కొను వారి చెంతకు వచ్చునని కావు. కాని జనసామా

నయము విని సంతోషించి ఆదరించునట్టివి. వీనిలో నిజమైన జీవితసౌందర్యమును నిత్యజీవనవిగుర్తులును నిమిదియున్నవి. ఇవి లావణ్యమును నొక మెట్టున రచింపబడినట్టివి. “టిప్పసుల్తాన్ లావణి”, “సర్వస్వ నాయకన లావణి” మొదలైనవి ప్రఖ్యాతములు. జనపద సాహిత్యమున ఇవి మేల్బంతులు. ఉదాహరణముగ కొన్నింటిని చూడుడు :—

1. “గంజీయ తుడిదనూ గండన మనెలేస”
(గంజీ తాగినా మగనిలేలేసె)
2. “తవరూరు దారీలి కల్లిల్ల ముల్లిల్ల”
(పుట్టినింటికి పోయే దారిలో రాష్ట్రాలేవు ముగ్గులేవు)
3. “బాలకరిల్లద బాలీద్యాతర జన్మ
బాడిగి ఎత్తు గుడ్డింగ”
(పిల్లలు లేని జన్మ ఎందుకు? బాడిగి యెద్దు సేన్యం చేసినట్లు)
4. తాయిల్లి తవరీగ హోగదిరు ననమనవ! నీర్బి
కెరెగ కరబంగు”
(తల్లి లేని పుట్టినింటికిపోలే నీరులేని చెరువుకు పోయినట్లే)

ఇటువంటి పద్యాలకు ఎవరి న్యాఖ్యానము అవసరములేదు. భాష మిక్కిలి సులభము. షెప్పనట్టి రిషయములా జనుల నిత్యజీవితానికి సంబంధించినట్టివి. సహజముగ వచ్చు అలంకారములకు కొంతయేలేదు.

సర్వజ్ఞుడను కవి త్రిపదులలో మర వేమన్నవలె పాడుకొనుచు నూరూర తిరిగి తన సందేశమును పామర జనమునకు అందించినాడు. ఇత జేకాలపు వాడైనదియు చింతకను నిర్ణయించబడలేదు. కొండలు వేమన సమకాకులి డంగురు. కొని యిదమిత్థమని లేల్చలేదు. “వేమన — సర్వజ్ఞ సంభాషణ” మను నొక పుస్తకమును కన్నడ భాషలో ప్రకటించియున్నాడు. అందులో వేమన పద్యములకు సుమారుగ సరియైన యర్థములిచ్చు సర్వజ్ఞుని వచనము లీయబడినవి. సర్వజ్ఞుడు, “కుంతల్లి నింతల్లి పదగళు హేళువ సంప్రదాయదవను” (అనగ

కూచున్నచోలే నిల్చున్నచోలే నూత్తులను ఏకరువు పెట్టే సంప్రదాయానికి చేరినవాడు) అని కన్నడ పేరేమున ప్రసిద్ధి. ఆంధ్రదేశమున వేమనపద్యాలవలె కన్నడనాడున అతి బాహుళ్యముగా ప్రజాభిమానమును చూడగొన్న చైరాగ్యకవి సర్వజ్ఞుడు.

20 వ శతాబ్దమున ఆధునిక కన్నడరచన ప్రారంభమయెను. ప్రాచీన సాహిత్యములందు సంస్కృతప్రభావమును చూచితిమేనీ నేటి కన్నడ సాహిత్యమును (ఆంధ్ర వాఙ్మయమునందువలె) ఆంగ్ల ప్రభావమును పాశ్చాత్యపోకడలును చూడవచ్చును. జీవితచరిత్రలు, నవలలు, చిన్నకథలు, ప్రహసనములు, భావగీతికలు మొదలైన క్రొత్తపద్ధతులను రచయితలు ఆవలంచి విగ్రంథములు వ్రాయుట ప్రారంభించిరి. పైజ్ఞానికవిషయములనుగూర్చియు గ్రంథములు రచియింపబడుచున్నవి. వృత్తములను, కంపములను, త్రిపదులను, పట్టుగులను విడిచి క్రొంగొత్త ప్రాసములతో కవిత్వము నల్లుచు పుస్తకములు వ్రాసి ప్రకటించుచున్నారు. ఇంకొకస్త్రపున పురాతన గ్రంథములను సంగ్రహించి ప్రకటించు కౌర్యమును కొండలు చేయుచున్నారు. ఆధునిక కవులలోను రచయితలలోను శ్రీయుతి కీ॥ శే॥ టి. సి. చైలాసం, కీ॥ శే॥ వి. యం. శ్రీకంఠయ్య, శ్రీయుతి డి. వి. పుట్టప్ప (*మ. పం. పు.)

శ్రీ టి. వి. గుండప్ప, జేంద్రిరం. శ్రీ. ముగళి, వి. సీతారామయ్య, శివరామకారంత్, దేవుడు నరసింహ శాస్త్రి, అ. న. కృష్ణరాయ, తి. రా. సుబ్బరామ మొదలైనవారు మేర్కొనదగినవారు.

* వీరి “రామాయణపర్వం” అను గ్రంథానికి కేంద్రప్రభుత్వమువారు కన్నడమున నిటీవల ప్రకటింపబడిన గ్రంథాలలో నుత్తమమైనదని యెంచి రు 5000 పారితోషికము నిచ్చిరి. వీరు మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమున కన్నడభాషాభ్యాసకర్తలు, మహారాజాకళాశాల ప్రిన్సిపాలు.

శ్రావణమేఘాలు

శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు

శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు

ఇల్లు మార్చి రెండురోజులైనా కాకుండానే ఇళగ పొరుగు అమ్మలక్కలంతా మా సరస్వతికి పరిచయ సులైపోయాడు. నాకుమటుకు ఏ ఇరుగింటాయన పొరుగింటాయన జోస్తీ కలవలేదు. పదింటిదాకా ఉదయం కిటికీవారగా కూర్చుని ఏ పుస్తకమో చదువుకోవటం, గడియారం పడి కొట్టగానే నాలుగు మెతుకులు కలికి ఆఫీసుకుపోవటం, మళ్ళీ సాయంత్రం ఇంటిముఖం మాస్తే అప్పడేక ఓసికుంటే అలా పిక్కారకుపోవటం, లేకుంటే సరస్వతి ఎదురుగుండా కూర్చుని ఆమె చేసే ప్రతిపనినీ వంకలుపెడుతూ ఆమె కోపగిందుకుంటే అనునయిస్తూ ఇలా కాలం గడుపుకోవటం జరుగుతోంది.

“ఉంటే ఆఫీసు, లేకుంటే ఇల్లా ఈ రెండూ తప్పించి మీకు...” చప్పన సరస్వతి మాటకు అడ్డుపడుతూ “నవ్వనేది బోధపడింది. మొగవాడు తిరక్క చెడ్డా డంటావు. అంతేగా?” అన్నాను.

“నన్ను చూడండి, ఎంత నులువుగా కాలం గడుపుకుంటానో.”

సరస్వతి చెప్పింది నిజమే. ఎటువంటి పరిస్థితుల్లోనైనా, ఎటువంటి పరిసరాల్లోనైనా ఇల్లే ఇమిడిపోగలిగే శక్తి ఆడవాళ్ళకుంది. ఆ నేర్పు మొగవాడిలో లేదు. ఒచ్చి రెండురోజులైనా కాకుండానే అప్పడే ఇరుగింటి పొరుగింటి వాళ్ళ అట్టుపుట్టుకనవాళ్ళన్నీ తెలుసుకోవటమే కాకుండా వాళ్ళందరి హృదయాల్లోనూ తను కొంతభాగం పంచుకుని తన హృదయంలో వాళ్ళందరికీ చోటు ఇవ్వగలిగింది.

ఒచ్చిన మర్నాడే “మాశారా పాపం! మన పొరుగింటి సుందరమ్మగారు లేరూ, ఆవిడెవరో తెలుసా?” అంది సరస్వతి ఆశ్చర్యంగా.

“తెలియదు. ఎవరేమిటి?”

“సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుడు సుబ్రహ్మణ్యం పెరు ఎరగడటండీ. ఆయన పాటకచ్చేరీలు అనేకమార్లు విన్నాం.”

“అవును. అయితే నవ్వనేనేమిటి?”

“ఈవిడ భర్తేట ఆయన.”

“చాలా అదృష్టవంతురాలు అటువంటి కీర్తి మంతుని భార్య మన పొరుగున ఉండటం మన అదృష్టం!”

“మీదంతా వేళాకోళం. ఎంత పెద్ద నేరు మోసినవాడయితే మటుకు నీతి లేకపోయితే ర్వాత ఎందుకొచ్చిన పేరు. ఛీ!” కిటికీలోంచి ఆవకలికి ఉమ్మేసింది సరస్వతి.

“ఇంతకీ ఏమిటో పూర్తిగా చెప్పకుండానే పోతావేం?”

నన్ను గొప్ప సన్నెమ్మలో పడేసి సరస్వతి వంట గది పొగలో అదృశ్యమైపోయింది.

సాయంత్రం మళ్ళీ తనే ఆ ప్రస్తావన తీసుకొచ్చింది. “ఉత్తి త్రాగుబోతుట. ఏ ఆరు నెలలకో, అయిన నెలలకో ఓమారు వస్తాంటాట్ట, సంపాదించిన డబ్బంతా పాడుచేస్తున్నాట్ట”—ఇదీ సరస్వతి చెప్పిన విషయం.

“అయితే మరి ఆవిడ సంసారం ఎలా గడుస్తున్నట్టు?”

“మనిషి చాలా తెలివైందిలెండి. పుట్టింటినించి తెచ్చుకున్న నగానట్రా ఉంటే అది కాస్తా భద్రంగా దాచుకుని వాడిచేత ఎన్ని తిట్లుతిన్నా ఎన్ని డెబ్బలు తిన్నా సహించి, ఆ నగలు అమ్ముకుని కొస్తావాలం పుట్ర కొనుక్కుని అలా కాలక్షేపం చేస్తోంది. వడ్డీ వ్యాపారంకూడా చేస్తూంటుంది. ఆ కొస్తా ఆధారం అయినా లేకపోతే ఆవిడబ్రతుకు విమయేవో ఆలోచించండి”—సరస్వతి ఓమారు కళ్లు తుడుచుకుంది.

“ఇలా జాలిదల్చటం ప్రారంభిస్తే నీ కన్నీరుకీ అంతే ఉండదు.”

“కేవలం ఆమె ఒక్క తెగురించే కాదు నే బాధ పడుతుంటు.”

“మరెవరిగురించి?” అన్నాను.

సరస్వతి తీవ్రమైన ఆలోచనలో ములిగిపోయింది. మాట్లాట్టలేదు. ఇవాళ సరస్వతి మహా

ఉత్సాహంగా కనుపిస్తోంది. కారణం నేను ఉపహించ లేకపోయాను. అడగనూలేదు. భోజనం చేస్తుంటే ఆమె చెప్పకొచ్చింది. నేను తీగం నివ్వగలిగాను.

“నిన్న ఒకావిడికి రుచించి చెప్పానా, ఇవాళ మరొకరిరుచించి చెబుతాను వినండి. మరొకటి వర సలూ గెండ్లిళ్ళ అవకల ఉన్ననాటి ఇవాళ ఉదయం మన పక్క ఇంట్లోకి మారారు. రాగానే ఇంటాయన ఇంటావిడచేతి చెబ్బలు ఒకటి గెంతు తి నేనాను.”

“అదేమిటి?”

సరస్వతి పగలబడి నవ్వేసింది. ఆనవ్వు పనకాల నమిలించి గెయ్యాలన్నంత కనికూడా వ్యక్తమయింది. ఏవో తృప్తి! నాకళ్ళం అయింది.

“నీ భోరణి చాలా అన్యాయం గా ఉంది.”

“ఏమీ అన్యాయంలేదు ఈ దేవంలో కూడా శృంతా అలాంటివాళ్ళయితే ఎంత బాగుండును అనిపించింది నాకు.”

“ఎంత అహం!” నాలో నేను ఆసుకున్నాను. “నవ్వు కోరే స్త్రీస్వాతంత్ర్యం ఇటువంటి నా ఏమిటి?”

సరస్వతి కొంత ఉద్వేగాన్ని శాంతింపచేసు కుంది కాబోలు సిగ్గుపడుతున్నట్టుగా కనిపించి తల వంచుకుంది. “మనిషి సిగ్గుపట్టం మరిచిపోలేనంత కాలం భవిష్యత్తుమీద కొంత ఆశ కలిగి ఉంటానికి అవకాశం లేకపోలే దన్నమాట. చేసింది తప్పయితే పశ్చాత్తాప పట్టంమాట అలాగుంచి తప్పని సర్తించ గలిగే సంస్కారంకూడా మా మగబాతిలో లేదు. అందులో స్త్రీవిషయం అయితే ఇక చెప్పనక్కర్లేనా. ఈ యింకా పాదాలు ఇలా ఎంతకాలం నిర్దాక్షిణ్యంగా కదలు తొక్కుతాయో!”

సరస్వతి మళ్ళీ ముఖంలో నవ్వు మాయం చేసు కుంది. చాలా తీవ్రంగా ఆలోచనలో పడిపోయింది. “ప్రారి బగవుగా నిట్టూర్చింది. జాట్టులోకి వెళ్ళు పోనిచ్చి చిరాగ్గా రేపుకుంది. మరుటిమీద చెమటపట్టి కుంకుమ కరిగి ముఖాన్ని కొంత భీభత్సం చేసింది. లోకంలోని స్త్రీత్వమంతా ఒక్కరూపం ధరించి పగబట్టి బుసలు కొడుతూ విరుదుక పడుతోందా అనిపించింది.

సరస్వతి ముగ్ధుని మెదడు ఎంత నిశితంగా నైనా యోచనలు చేస్తుంది. ఎంత లోతులైనా ఆమె దృష్టి ప్రసరించగలదు. ఏ కోణంలోనుంచైనా పరిశీ లించగలదు. వయస్సు మటుకు పాలిక్కేళ్ళి. అప్పు డప్పుడు అంటూంటుంది. “నా ఆలోచనలూ, మాటలు చాలామందికి రుచించవు. మొగవాళ్ళమాట అలాగుంచి అడవాళ్ళకూడా కష్టం గానే ఉంటాయి” అని.

నేన నేనాళ్ళి, “అనే నీకు మరీ బాలి కలిగిస్తుం టుంది కదూ” అని.

ఆవు నన్నట్టుగా తల డోపుతుంది సరస్వతి. “నేనూ మనిషి నేగా నాలోనూ ఆలోచనలని చంపేనే ఆశేం అప్పుడప్పుడు పుచ్చును చేస్తుంది” అంది ఓహూ.

“ఎం?”

“నా నానుగూతిలో కూడా దాగడం అయిన పరమాతిం లేమా?”

“ఏమీ లేదు” అన్నాను గుచ్చితింగానే.

“ఈ గొణంలో నాకిలా కనిపించటంబా. స్త్రీ

విషయంలో నీకు అవారమయిన నానుగూతి ఉండొచ్చు. పూసుకుని కొంత తృప్తిగానికి నవ్వు సిద్ధ పడొచ్చు. కానీ నవ్వు చేసే ప్రతి పనిని చిన్నా ఛిన్నం చేసేనీ నీ ప్రయత్నాన్ని ఆ స్త్రీయే భిగ్నం చేసి విజయగర్వంతో పక్కాటమీనం చేస్తుంది. వంటగది గుమ్మముదాటి బయట ప్రసంచాన్ని చూడ లేని ప్రతి స్త్రీ భగ్నడాననే చేస్తోంది. నవ్వుతూనే మగవాడు తన దుట్టలా పట్టి రాతిగోడల్లో తన సహ కారం కూడా పూర్తిగా లభిస్తోంది. ఈ అడవా ళ్లంతా ఒప్పు తలముకుండా తమనే తలగోడకేసి కొట్టుకునే పిచ్చివాళ్ళు. తగి గోడ్డువార మురుగుకొల వలో పడి దొంగిలూ “అబ్బ! ఎంత పోయిగా ఉంది” అనుకుంటూ గొంతులెత్తి ఎదురునేపాడ్ని చూశాను. తగి రోడ్డుమీద గుమ్మ గుభాన్ని పూసుకుని “శిశు పోషకు రి నుకున్నాను. అందుం గా లేమా” అని నన్నడిగా డొక్కడు. తగి ఇంటికి నిశ్చయించుకుని ఆ పలచూన్ని చూస్తూ పగలబడి నవ్వుతూ ఆర్చడానికి వచ్చిన వాళ్ళతో “అగవ గూర్వ నతి కొంచుకోనీ” అనే వాడ్ని చూశాను. ఇంతకంటే మెరుగైన స్థితిలో ఏమీ స్త్రీ బాలిలేదు. వాళ్ళ అబ్బనానికి బాలి చూపిస్తున్న నేను మొగవాళ్ళవిషయంలోకూడా నానుగూతి లేక పోవటం దాగుణం గా ఉండేమో?”

“ఎందుకో?”

“వాళ్ళూ అబ్బానులే గా.”

“నిన్నెలా ఆగ్రం చేసుకోవాలో నాకు భోష పట్టలేదు. స్వజాత్యభిమానం కలవాడ్నియితే నే నన వలసినమాటది. నువ్వే అనేకావు. నన్ను నిమిత్త మాత్రుడ్ని చేసి గెండుస్త్రువుల్నించి వాడించుకుని నిర్దియాలు చేసేస్తున్నావు”.

సరస్వతి ముఖంలో నవ్వు తుఫాను పరిసించి తర్వాతి కాసే నీరెండబాగుంది. ఆఫీసుకు పోతుంటే గుమ్మందగ్గర నిలబడి “పెందరాళ్ళే వచ్చేయండి” అంది.

తల ఊపి పీల్చిలో కొచ్చి పడ్డాను. ఇంక ఎగురుగ్గా ఉన్న పెంకటిల్లు తలుపులు తెరిచి ఉన్నాయి. ఉదయంకూడా తాళం వేసే ఉంది. నేల చచ్చిపచ్చి ట్నించి ఆయిల్లు అలా జనశూన్యంగానే ఉంది. నడికప్పుమీద అక్కడక్కడ కొన్ని పెంకులపోయాయి. కిటికీ గెక్కలు పగిలిపోయి మేకులు ఊడిపోయి వేళ్లాడుతున్నాయి. చీటలు తీసిన అరుగుమీదా, గోడ మీదా గజం ఎత్తుదాక పెరిగిన మురిముక్కల్ని పది హేనేళ్ల కుండ్రం శుభ్రంతా కేంద్రీకరించి పీకుతున్నాడు. ఏళ్ళు తరబడి, కనిపెట్టుకుని ఉండేవాళ్లు లేక చినికి జీర్ణించిపోయిన ఆకొంప, ఏ మాత్రం జనవాసయోగ్యంకాని ఆకొంప, కొందరికి నిలవనిడ అయిందంటే ఆపంచని చేరినవాళ్ళు చరిత్ర తప్పుకుండా సరస్వతి జాబితాలోకి ఎక్కిపోయిందన్నమాటే. సంజేహం లేదు సాయంత్రం ఇంటికిరాగానే మనసుని ఉద్రిక్తపరిచే మరీకొన్ని గాథలు నా చెవిని పడతాయి ఎంతసేపూ ఆ గాథలు వింటూంటున్నామేనా చెయ్యి గలిగిందేమైనా ఉందా?" అనిపిస్తుంటుంది నాకు.

పోస్టుమనిషి ఎగురుపడి కవరు చేతిలో పెట్టాడు. పైస దిన్నారీనిబట్టి ఆ ఉత్తరం ఎక్కడ్నించి వచ్చిందో పోల్చుకున్న నేను చదవకుండానే జేబులో కుక్కేశాను. దూరంగా పది గంటలు వినిపించాయి. రోడ్డు మీద జనం పల్పుగానే ఉన్నాడు. నేపల్లె రైలు వచ్చి అప్పడే ఆగింది బహారంతో ఒక్కసారి ప్రయాణీకులతో ఇరకాటం అయిపోయింది. అందరి ముఖాలు పరిశీలిస్తున్నాను. ఎంగుకో? కిళ్ళి కొట్టువాడు ఇచ్చిన చిల్లర డబ్బులు జేబులో వేసుకుని మళ్ళీ రోడ్డుమీది కొచ్చాను.

మధ్యాహ్నం విశ్రాంతి సమయంలో జేబులో కవరుసంగతి జ్ఞప్తికి వచ్చింది తీసి చదివాను నాన్న రాశారు.

“అబ్బాయీ,

నిన్ను ఆశీర్వాదిస్తున్నాను. నీకు ఆశ్చర్యం కల గొచ్చు ఇలా రాస్తుంటే. కాని గత్యంతరం లేక పోయింది. నా మానాభిమానాన్ని చంపుకునే ఈ వుత్తరం రాస్తున్నాను. జేబుడు దయదీర్చి నా ఉద్దేశం నెరవేరితే నేను లాకంలో తలెత్తుకుని తిరగలేనని నాకు తెలుసు. అయినా బెంగతో కుళ్ళిపోయి మంచం పట్టిన నీ తల్లికోసమే ఈ వుత్తరం రాస్తున్నాను. ఆమె కోరిక తీర్చాలనే ఇలా సాహసించాను. ఇప్పుటికి నెల్లాళ్ళయింది. మరీ నీరసించిపోయింది. ఎముకల పుట్ట. మంచంమీద పడుకుంటే ఆ దృశ్యం చూట్టానికి హృదయవిదారకం గా ఉంటుంది. నీ గురించే పలక

రిస్తోంది ఒక పేదగ్గు. నిన్ను కొద్దిగా తెలిపిచ్చింది. నిన్ను చూడాలంటూ మరీమరీ చెప్పింది.

నువ్వు చేసినపని ఈ జన్మలో కలవకుండా మన సంబంధాన్ని నిర్వాక్షిణ్యంగా తెలిపేవేనా, నా కోసం కాకుండా నీ తల్లికోసం మళ్ళీ మళ్ళునెయ్యాలని నా తాపత్రయం నా మాట తీసిపాశెయ్యకు నువ్వు న్యాయమోహంతో చేసినపని ఊమించుకొంది కాక పోయినా నేను తుమిస్తున్నాను. కలంకాని దాని మెల్లో తాళికట్టినంతమాత్రం ఆది భార్య అయి పోతుందా. అయినా నీ లాంటివాళ్ళు నేజీతపర్యంతం అంటి పెట్టుకుని ఉండాలనే సిద్ధాంతానికి నాళ్ళు కట్టుబడి ఉంటారా? అంతా మోసం! అంతగా కాదుగా కూడంటే నాలుగైదు ఒందలు డబ్బు పడేద్దాం. దానిదారి ఆది చూసుకుంటుంది. నువ్వు నా మాట విని ఒచ్చేనెయ్యి. మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకోవాలంటే నీకు పిల్ల నెవరిస్తారనే సంకోచం నీ కక్కల్లేను. అంగుకు అన్నీ సిద్ధం చేసే ఉంచాను. నీ కేం! నువ్వు మొగాడివి. ఇవన్నీ కేవలం నా ఆభిప్రాయాలే కాదు. అమ్మకూడా ఇలాగే అంది నిన్ను. నా కోసం కాక పోయినా అమ్మకోసమయినా నీ స్వీపని చెయ్యక తప్పదు. తిర్వాతి ఏమనుకున్నా లాభంలేదు. నా కోరిక మన్నించి నీ తల్లిని దక్కించుకోగలవనే విశ్వాసంతో ఎగురుచూస్తూంటాను.”

అంటూ ముగించాడు ఉత్తరం. హృదయంతో రాశంలో ఎక్కడో, ఏ మూలనో రేగిన తుఫాను చిలికిచిలికి గాలివాసయి నామనసంతా ఆల్లకల్లోలం చేసిపాశెసింది. శరీమంతా న్యాయించింది. రెండు తీవ్రమయిన శక్తులమధ్య మెడకు రణరంగమైపోయింది. మార్గాంతరంకోసం యోచించి నిర్ణయాని కొచ్చే వ్యవధానమూ లేదు. అటు తల్లిమీద ఏ మాత్రం ఆభిమానమన్నా నన్ను చెయ్యమని తిండ్రీ ప్రోత్సహిస్తున్న అకృత్యం దారుణమైంది. సరస్వతి నా హృదయంలో భాగం. ఆ భాగం అప్పుడే తినబోతు వాదాన్నీ, బబాన్నీ, కూడదీసుకుని నీదం చేసుకుంటోంది. ఏమిటి చెయ్యటం? ఎలా ఈ ఉపద్రవాన్నించి బయటపట్టం. అటు తల్లిని రక్షించాలనే పట్టుదల ఎంత తీవ్రంగా అల్లుకుంటుందో అందుకోసం మరో జీవితాన్ని నాశనం చేయ్యాలనే తలంపుకూడా నా మనసు దిరిదాపులేక రాలేకపోతోంది. నిలవెత్తు ధనం పోసినా సరస్వతి నన్ను వదులుకోగిమాట నిజమే కాని అలా పోయ్యాక నే తలంపుకే నాలో చోటు లేదు. నా కోసం ఆమె చేసిన త్యాగంకంటే ఆమె కోసం నే చేసిన త్యాగం ఏ మాత్రమూ గొప్పది కాదు. ఆమెను ఒడులుకుని నేను మరో వ్యక్తికి నా హృదయంలో చోటు ఇవ్వలేనట్టే ఆమె తన హృద

యాన్ని నాతో తప్పించి మరొకరితో పంచుకోలేను. అమ్మని వదులుకోనా? సరస్వతిని వదులుకోనా? ఏ ఒక్కరిపక్షం వహించినా మరొకరిని వదులుకో వల్సిందే. చివరికి నిర్లిప్తంగా ఉన్నా జరిగేదనే.

మధ్యాహ్నం నెలపుపెట్టి ఇంటికి చక్కా వచ్చే శాను పెంకుటింట్లోకి కొత్తగా వచ్చినవాళ్ళు కథి నుమ్మంలో కూర్చుని వచ్చేవాడేవాళ్ళుకేసి చూస్తు న్నారు. వాళ్ళున్నట్లు ఒకవయస్సు అనిపి కూడులి ఉంది. మిగతావాళ్ళంతా పిల్లలు బహుశః ఆవిడే ఆయింటికి పెద్దదిక్కు అయి ఉంటుంది. లోకం దృష్టిలో అయిగలి. అలా అమాయకంగా చూస్తూ కూచుంది. ఆమె ఒకటిలో పసిగుడు! తలమీద వెనక్కి జారిన గుడ్డలి ముంగుకు లాక్తో వలంబో ఆమె ఇంకా బాగా అలవాటు పడలేదు ఇటీవలే అనాథ అయి ఉంటుంది

గుమ్మంలో సరస్వతి ఎదురుచూస్తూనే ఉంది. ఆమెను చూస్తుంటే నా మనస్సు అదోలా అయి పోతోంది. పోనీ ఆమెతోనే సంప్రదిస్తే ఏ మంటుందో? ఎటువంటి సలహా ఇస్తుందో?

చెప్పలేక చెప్పాను. “ఇవాళ ఉత్తరం వచ్చిందని.

“ఎవరు రాశారు?”

“నాన్న” — ఆమెముఖం వివర్ణమై పోయింది. బాగా సన్నిహితంగా వచ్చేసి రెండుచేతులూ పట్టు కుని ఆత్మైతిగా నా ముఖంలోకి చూస్తూ “మిమ్మల్నంతగా కృంగితిసిన ఆ ఉత్తరంలో విశేషాలు నేను కొన్నావా?” అంటూ ప్రాధేయపూర్వకంగా అడిగింది.

“నువ్వెందు కంతగా గాభిరా పడతావు సరస్వతీ.”

“ఏమో! నా అదృష్టం ఎలాగుందో.”

“నీ కేవీ భయంలేదు సరస్వతీ. నా గురించి ఆలోచించుకుంటే నే అంతా అయోమయంగా ఉంది.” అని నాజేబులో ఉత్తరం ఆమె చేతిలో పెట్టాను. ఈ ఉత్తరం చదివి నువ్వు నా తిల్లిదండ్రుల్ని ఎంతగా ఏవగించుకుంటావో నాకు తెలుసు. అయినా నీకు చదువమని ఇస్తున్నాను. నువ్వు నా పరిస్థితిని బాగా అర్థంచేసుకోగలవనుకుంటాను.”

తలుపుకు చారబడే ఆ ఉత్తరం ఆద్యంతం సరస్వతి చదివింది. ఆమె ముఖంలోకే చూస్తూ నిలబడ్డాను. ఏ భావమూలేకు. నమ్మి గట్టిగా హృదయానికి హత్తుకుంటూ “మీ రే నిర్ణయానికొచ్చారు?” అంది.

నేను తలవంచుకున్నాను నిరుత్తరంగా. తలెత్తే సరికి ఆమె కళ్ళలో దుర్భరమైనబాగవ్యక్తంఅయింది.

అనుపూరితాలయన ఆ కళ్ళిని నాకు చూపించటం ఇష్టంలేక కౌబోలు ముఖం పక్కకి తిప్పుకుని “అయితే ప్రయాణం ఎప్పుడు నిశ్చయించుకున్నాడు?” అంది.

“నీ ఉద్దేశం ఏమిటో చెప్పు”

“నే నేవీ చెప్పను; చెప్పలేను; మీరేం చేసినా నే సహించటానికి వెనుకొడను. మీ పరిస్థితి నాకు అర్థం అయింది.”

“నువ్వు నన్ను నిర్దాక్షిణ్యంగా బాధపెడతావా సరస్వతీ?”

“మీరేం చేసినా నేను సహిస్తానంటున్నాగా, నే నేవీ బాధపెట్టటం లేదుగా.”

“నీతో సంప్రదిస్తే మరో మార్గాంతరం ఏదైనా కనిపిస్తుందేమో అనుకున్నాను.”

సరస్వతి ఏమాటా చెప్పకుండా నే వంటగదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. రాత్రి అన్నం తినమని ఎంత ఒలవంతం చేసినా నేను కంచంముందు కూర్చోలేకపోయాను. నిత్యం ఇద్దరం కబుర్లు చెప్పుకుంటూ సరదాగా భోజనంచేసేవాళ్ళం. ఇవాళ దుర్భరమైన మానం ఇద్దర్నీ మింగేసింది సువ్యక్తంకొని దిగులు సుడి గుండెలా చుట్టేసి ఉక్కిరి బిక్కిరి చేస్తుంటే ఆకలేస్తుందా? నేను అన్నం ముట్టకోలేను. సరస్వతి వంటగది తలుపు గొత్తెం నేసి ఇవతలికి వస్తుంటే “నువ్వు భోజనం చేశావా?” అన్నాను.

“అక్కలేదు” అంది. అవును. సరస్వతి కడుపు నిండిపోయింది దుఃఖంతో. లోకంలోని చీకటంతా మా హృదయాల్లో పేరుకు పోయింది. తన్ని గురించి తాను బాధపడుతూ ఎదుటివారిగురించికూడా బాధపడే దురవస్థకి ఇద్దరం గురయ్యాము. లోపల రేగుతున్న బీభత్సాన్ని దాచుకుందుకు ఇద్దరం ప్రయత్నిస్తున్నాం.

సరస్వతి నన్ను ఏవగించుకుంటుందేమో! అలాటి అవకాశం తను ఇస్తున్నమాట నిజం! తెగించి నేను నీవాడిని అని చెప్పలేనప్పుడు ఆమె నన్ను శంకించి నన్ను దూరంగా నెట్టటానికి ప్రయత్నించటంలో తప్పలేదు ఆమె హృదయంలో స్థానాన్ని నా చేతులారా దూరం చేసుకుంటున్నానా? సరస్వతి. నా కేవీకాదా? తల్లి గీసిన హద్దులకోసం ఆమెకు అన్యాయం చేయ్యనా? అలా చేసి నేను సుఖవడగలనా? ఎంత అహంకారంగా ఆ ఉత్తరం రాశాడో సరస్వతికి తెలుసు. నేను “మొగవాణ్ణి!” ఈ ఒక్క ముక్కవెనకాలా నిగూఢమై ఉన్న సంకుచితభావాన్ని వమ్ము చేయ్యగలిగే శక్తి నేను కోల్పోతే ఈ ప్రపంచంలో నేనూ మనిషి నే అని చెప్పవచ్చని తిరగటం హాస్యాస్పదం. సభ్యతాలోకం హరించదు. అసలూ ఎవరెలాపోలే నాకేం. నా మనసు పడే బాధని నేను

సహించలేను. నా సరస్వతిని నేను ఒగులుకోలేను. దృఢంగా అనుకున్న తర్వాత మనసు శాంతించినట్లయింది. పక్కకి చూశాను. గుమ్మందగ్గర తలుపుకి ఆనుకుని కూర్చుంది సరస్వతి. ఆలోచిస్తోంది. ఇవ్వాళ సరస్వతి ముస్తాబు చేసుకోలా. తలై నా దువ్వుకోలేను ముఖం జిడ్డు ఓడుతోంది.

“సరస్వతీ!”

“హా!”

“పొద్దు గూకింది. దీపం వెలిగించవూ?”

సరస్వతి లేచి దీపం వెలిగించి కొంకికి తగిలించింది. పూలమ్మోవాడు గుమ్మంలో నిలబడి “అమ్మ గారూ!” అని పిలిచాడు.

సరస్వతి నావైపు చూసింది. అపయత్నంగా నా తల వంగిపోయింది. ఉన్నట్టుండి సరస్వతి చిన్నగా నవ్వుటం వినిపించి తలెత్తాను. ఆమె నవ్వుతూనే “చిల్లరుంటే ఓ అణా ఇవ్వండి” అంది.

జేయిలు తడుముకున్నాను. ఓ కానీ మటుకు చేతికి తగిలించి. అయినా రూపాయలనోటు తప్పించి మరి చిల్లర లేదు.

“పోనీలండి లేకపోతే. అక్కర్లేను అబ్బీ నవ్వెళ్లు” అంది సరస్వతి.

పూలమ్మోవాడు వెళ్లిపోయాడు. మళ్ళీ నిశ్శబ్దం మిగిలింది. సరస్వతి కూచున్నచోటునుంచి కదలేదని ఆలోచిస్తూ కాకపోవటంవల్ల తెలుస్తూనే ఉంది. ఏం చేస్తోందో పాపం! కళ్ళు తెరచి ఓసారి చూద్దామని పించింది. కాని భయం! ఏమిటో తెలియని సిగ్గు భారం! దొంగతనంచేసి పట్టుబడినప్పుడు అమ్మా, సరస్వతికి నాకూ మధ్య ఉన్న సంబంధం తెలిసినప్పుడు నాన్నా పెట్టలేని భయం ఇప్పుడు సరస్వతి మాపులు కల్గిస్తున్నాయి. ఆ నేత్రాలలో ఎంతకెక్కి! ప్రభువు సమావేశంలో “నీ కళ్ళు ఎంత చక్కనివి” అని నేను వేటిని పొగడానో అనుక్షణం ఏ నేత్రాలలోకి చూసి తన్మయత చెంది అనునిత్యం పరితిపించానో ఆ కన్నులు, ఆ నయనదళ కాంతులు ఈ క్షణంలో దీపకాంతిలో భీకరంగా నానక పరికిస్తూ ఉండి ఉండాలి.

చాలానేపు ఇలా గడిచిపోయింది. కిటికీ తలుపులు తెరిచే ఉన్నాయి. అయినా ఉక్కబోస్తోంది. ఈతపన, హృదయంలో మంటకి తోడయి దుర్భరంగా పరిణమిస్తోంది. ఇంతసేపటికి సరస్వతి ఏమి చేస్తుందో తెలుసుకోవాలని అనిపించింది. దీపంకూడా తగ్గినట్టుంది. నాముఖమీద కొంతి పడ్డట్టుగా అనుభూతి కలగడం లేదు. మెల్లగా కళ్ళు విప్పాను. దాదాగమైన నిశ్శబ్దం! తలపక్కకు తిప్పాను. తొలికాన్పులోనే పుట్టిన పసికందును పోగొట్టుకున్న చిన్ని బాలింత

రాలులా అలవాటులేని బాధని అనుభవిస్తోంది. సరస్వతి బహుశా నేను ఇంతసేపట్నుంచీ మెలకువగా నేఉన్నాననే ఆభిప్రాయం పొరబాటయి ఉంటుంది. నిద్రను అనుభవించకపోయినా కనీసం సమీపించి ఉంటాను. లేకపోతే నాకళ్ళముందే ఆమె లేవటం, చాపపరుగు కోవటం పడకోవటం ఏదో కలలో జరుగుతున్నట్టుగా ఎంగుకు అనిపించాలి? శాంతయూర్తి సరస్వతి అయినా కాదు నిద్రపోతోంది. సత్యస్వతి నా ఆభిమాన నాను ధేయం కాదు. ఆమెకు మొదటిలేని రాసినప్పుడు “మాలతి” అనే సంభోధించాను.

“నా పేరు మాలతి కాదు.”

“నిన్ను నేను అలాగే పిలుస్తాను.”

“అలా పిలుస్తే జవాబు ఇచ్చేది లేదు.”

“సరే ఏం చేస్తాను” — ఏమిటో ఇష్టం లేక పోయినా తప్పనిసరయింది యీ పిలుపు. ఆలవర్చుకున్నాను.

దగ్గరకు వెళ్ళి తొంగి చూశాను. ప్రకాంతంగా నిద్రపోతున్నట్టు కనిపిస్తోంది. ఓక్షణం సరస్వతిమీద అనూయ వేసింది. ఇంతటి సంఘర్షణలోకూడా నిద్రను అనుభవిస్తూ ఎలా సుఖాన్ని పంచుకుంది? తలుపులు తెరిచే ఉన్నాయి. గాలిమటుకు వేడిగా ‘గీ’ పెట్టుకుంటూ వీస్తోంది. పెద్దముల్లు పన్నెండుమీదా, చిన్నముల్లు పదిమీదా ఉన్నాయి. నూర్చోరయం కావాలంటే చాలా యుగాలు గడవాలి. దుస్సహం! ఈ రాత్రి నాకు నిద్రపట్టదు. మెలకువగా ఉండలేను. సరస్వతికి నిద్రాభంగం జరకుండా అలికిడి కాకుండా వెళ్ళి మంచమీద కూర్చున్నాను.

“అబ్బాయీ!” అని తండ్రి సంభోదన! ఉత్తరంలో కాదు. ఎవరుగా నిలిచి పిలుస్తున్నట్టుగా అనిపిస్తోంది. జవాబు చెప్పకుండా విడిలించుకొని పోగలనా? నాదీ మనస్సే! ఈ రాగవ్యేషాలు అజ్ఞాతంగా ఎంత దృఢంగా బిగిస్తాయి!

“నిన్ను చూడాలంటూ మరీ మరీ చెప్పింది.”

అబ్బ! సరాలు కోస్తున్నాయి! చేసినపని ప్రశంసనీయమైనదే. ఆ తల్లి విశ్వాసం ఉన్నా పరిస్థితులకూ, పరిసరాల ప్రభావానికి తట్టుకోలేక క్షణక్షణానికి లొంగిపోతూ తిరిగి దిటవుతెచ్చుకొని సర్దుకుంటూన్న ఈ సమర్థుడైన అసమర్థుడు ఈ తల్లి కడుపున జన్మించకపోయినా బాగుండిపోయేది! కనీసం ప్రేమ అనే ఊబిలోకి దిగబడకపోయినా జీవితంలో ఈ లోయలు ఏర్పడేవి కాదేమో!

ఉత్తరం అంటోంది “కాదు! మానవంలే నాలుగైదొందలు డబ్బు పడేద్దాం” ఛీ! సంస్కారం రాక్షసుడుగా చిత్రిస్తే స్వాభిమానం, జంతుత్వోంది

ఎందుకో. నాకు తండ్రింటే తల్లి సన్నిహితురాలు! తండ్రి నెత్తురు తల్లిద్వారా నాలో ప్రవేశించింది. ఆంధ్రుక నే తల్లి మంచంపట్టింది. తండ్రి నిబ్బరంగా ఎలా మోసంచెక్కాలో సలహా లిస్తున్నాడు. 'నువ్వు మొగవాణివి' అంటూ సమాజం తరఫున హామీలు ఇస్తున్నాడు.

ఇహ... అలా ఆగకుండా మనసు సమద్రమభవం ప్రారంభించింది. అర్థాంగి మూగవేసన! ఉత్తరం లోంచి మాతృమూర్తి పలనరింతలు! నాన్నగారి వ్యవహారజ్ఞానం! అసమర్థుడి ఆక్రంశన!

హృదయం వెయ్యిమొక్కలయినా బాగుండును అనిపించే ఈ వేగం ఎలా భరించేది?

కాని..... ఎదుకలు పొగుచేసి ఓ చోటుకు చేరిస్తే ఒకస్వపు ఎంతటి సంకుచితత్వాన్ని జీర్ణం చేసుకున్నవైనా అవన్నీ కలసి మక్తకంంతో 'కొడుకా!' అని విలపిస్తుంటే నారక్తం ద్రవించి పొగుండా ఎలాగుంటుంది. ఉపహించలేను. లోలోపల కుమ్మరిపురుగు దొలుస్తున్నట్టుగా బా! ఇక ఆశ్చర్యవధానం లేదు. అమ్మ సీటుపు దగ్గరే ఉంది.

కాని సరస్వతి దూరం కావటంలేదు.

అమ్మ ప్రాధేయపడుతోంది తుది కోరిక చెల్లించమని.

కాని సరస్వతిని దూరం చెయ్యలేకపోతున్నాను.

అలోచన! ఆవేదన! ఆవేగం! ఉపైనలా మాంచుకొస్తుంటే... లోలోపల ఓ వెక్రికేక వేసి లేచి కూర్చున్నాను.

సరస్వతి నిద్రపోతోంది. వేడిగాలి విసుగుగా తోసుకొచ్చింది. సరస్వతి నిద్రలో నిట్టూరుస్తోంది. సరస్వతి పెదాలు కదలుతున్నాయి. వెనక్కి తగ్గాను. దీపం చిన్నదైపోతోంది. విణుగుతూనే చూశాను. తక్కువైన వెల్తురులో చిన్నబోయింది వన్నె తగ్గిన వదనం. చూపు మరల్చుకోలేక మళ్ళీ చూశాను. అడుగు ముందుకువేశాను. దీపం రెపరెపలాడింది.

గాలి 'రంయ్' మని హోరుపెడుతుంది. సరస్వతి మెల్లగా కదుల్తుంది. ఇంకో అడుగు ముందుకు వేశాను. దీపం ఆరిపోడానికి సిద్ధంగా ఉంది. సరస్వతి చెయ్యి ముందుకు మరికొంత జరిగింది. ఇహ కదలేను. మృదువైన ఆహ్వానం ఈ ఇనప పాదాల్ని బంధించింది. నా కిరీం స్పందించింది. భావోద్వేగంతో నరాలు పీక్కుపోతున్నాయి. రక్తం ఘనీభవిస్తోంది. దీపం ఆరిపోయింది. కిటికీలోంచి మా వైపే తొంగి చూస్తోంది. నక్షత్రం!

చీకట్లను చీలుస్తూ హఠాత్తుగా పెద్ద కేక! మరుక్షణంలో హృదయవిదారకంగా విలపిస్తున్న ఆవగొంతు! కాళ్ళకింద భూమి కదలింది. గుండెలు జల్లు మన్నాయి. అనుకోకుండానే సరస్వతి హఠాత్తుగా లేచి నిల్చోబోయి తూలి కింద పడింది. చప్పన ముందుకు దూకి ఆమెను లేవనెత్తి "సరస్వతీ" అని పిలిచాను.

"మోరా? ఇంకా నిద్రపోలేమా?"

"ఎందుకలా భయపడ్డావు?"

"ఏదో గావుకేక వినబడింది"

"అవును. పెంకుటింట్లోంచి వచ్చింది ఆ కేక."

"అయ్యో! ఇండాక నే వాళ్ళబాబాయికి జబ్బుగా ఉండే. దీపం ఏదీ?"

"నువ్వు కం గారుపడకు."

"ఏం ఆఘాయిత్యం జరిగిందో పాపం! నేను కదలేకుండా ఉన్నాను. దీపం వెలిగించండి."

నేను చీకటిలో నే నెత్తుకుంటూ మొదలు పెట్టాను. చివరికి టార్పిలైటు దొరికింది. దీపంకూడా వెలిగించాను ఆయిగు నిమిషాల పట్టించి ఇంతా పూర్తయే సరికి. అప్పుడు మాతాను నిట్టూర్పుతో నీరసించిన సరస్వతి ముఖం

బయట గొల్లెం పెట్టి టార్పిలైటు వెలిగించి బయల్దేరి ఇద్దరమూ. నా భుజం పట్టుకుని నడుస్తోంది పక్కగా. పెంకుటింట్లో దీపం వెలుగుతుంది. అయిదారుగురు మనుష్యులు గుమ్మందగ్గర మూగారు. కాళ్ళో గులకరాళ్ళు గుచ్చుకుంటున్నాయి. సరస్వతిని చూసి వాళ్ళు దారి ఇచ్చారు. నేను గుమ్మం దగ్గర నిలబడే లోపలికి తొంగిచూశాను. ఆ నడిమయస్సు శ్రీ దారుణంగా విలపిస్తోంది. ఒకటో పనిసగ్గు వికృతంగా పడిపోంది. చుట్టూ పిల్లలు కూర్చుని కన్నీళ్ళతో అమాయకంగా తల్లి ముఖంలోకి చూస్తున్నారు. నాకు వికారంలాంటిది ఏదో కలిగింది. ఒళ్ళు తిప్పుతున్నట్టుగా అనిపించి వెనక్కి తిరిగాను. ఇంటికివచ్చేసి గుమ్మంలో తిలుపుని ఆనుకుని కూర్చుండి పోయాను.

ఇది ఆలోచన రాత్రి! జ్ఞాపకాలరాత్రి! భయం కర రాత్రి! కాళ్ళరాత్రి! చుట్టప్రక్కల కొన్ని ఇళ్ళలో దీపాలు వెలిగాయ! బద్ధకంగా అందులో కొన్ని ఆరిపోయాయి; ఆత్మితగా కొన్ని అటూ ఇటూ కదులున్నాయి; పోనీస్తూ మన కెందుకులే అనట్టుగా మరికొన్ని ఇళ్ళల్లో చీకటి చీకటిలాగానే ఉంది. పెంకుటింట్లో ముందు మనుష్యులు మరికొంత పెరిగారు. పెంకుటింట్లోంచి వస్తున్న వెలుగు రాసురాసు పెద్దదై ఈ బ్రహ్మాండమంతా వ్యాపించినట్టు. ఆ వెలు

గులో నేనుకరిగి నీరై పోతున్నట్టూ.. ఏవిఁటో అనుభూతి! అసలేచిక్కత మైన ఆకొంపలో దారుణమైన ఈ సంఘటన! దగ్గరదాచాయలూ, మృత్యుచాచాయలూ రెండు పాయలుగా అల్లుకుని మూడో పాయగా చీకటిని కలుపుకుని ఈ విలనూనికి నేలను తాకే జడ ఎవరు అల్లుతున్నారో?!! అంతి కర్కోటకస్వం ఏ చేతుల్లో ఉందో! ఉంకి ఉంకి వీచే పేడిగాలి రివలులు తల నొప్పి పుట్టిస్తున్నాయి ఇక అక్కడకూడా ఉండలేక లోపలికి వచ్చి ముందంబూద కూలబడ్డాను దీపం నిలిచి నిశ్చింతగా నెలుగుతోంది. పడుకున్నాను. ఏనో నుగతిలా క్రమ్యుంది. త్నానంలో మైకం వదిలిపోయింది. లేచి గదిలో ఆ మూలనుంచి ఈమూలకు లెక్కలేనన్ని పార్లు పచార్లు చేశాను.

ఓ అరగంట గడిచింతర్వాత కళ్ళు తుడుచుకుంటూ లోపలికి వచ్చింది.

“అసలు బట్టేరిఁటో?” అన్నా ఆశ్చర్యంగా.

సరస్వతి మాట్లాడకుండా దీపం తగ్గిస్తూ “పడుకో లేదూ” అంది.

“నే అడిగిందానికి అది జవాబు కాదు. ఎందుకు చనిపోయింది పాపాయి!” ఈ ఆఖరి “పాపాయి!” అన్న పదంలోని మృగుత్వం సరస్వతి హృదయాన్ని కరిగించింది కాబోలు “ఆవును పాపాయి చనిపోయింది...” వాక్యం పూర్తి చెయ్యకుండానే ఏనో ఆలోచనలో పడిపోయింది సరస్వతి త్నానం పోయింతర్వాత తనే అంది “చాలా విచిత్రమైన చావు!”

“ఏవిఁటా విచిత్రం?”

“అవది...” సరస్వతి ముఖాన్ని రెండు చేతుల్లోనూ కప్పకుని పెక్కి పెక్కి ఏడ్చింది. దగ్గరికి వెళ్ళి ఆ రెండు చేతులూ ముఖంనుంచి తిప్పించి “ఏమయి ఏవిఁటో చెప్పకుండా అంత దుఃఖాన్నీ నువ్వే భరించటం న్యాయంగా లేదు. నేనూ పండుకుంటాను. నాకు చెప్పటానికి సంకోచం జేసికీ?” అన్నాను అనునయంగా.

నిమిషం నిమిషపడి “ఆ పిల్లవాడు పుట్టికొన్ని రోజులకే తిండిని పోగొట్టుకున్నాడు. పదిమంది పెద్దలూ, ఇరుగుపొరుగు హితైవులూ, దగ్గరవాళ్ళూ అని చెప్పకు నే బంధువులూ, నలుగురూ చేరి ఒక ఏకగ్రీవ నిర్ణయానికొచ్చి ఆమె అభిప్రాయంతో నిమిషం లేకుండానే ఆమెని పూర్తిగా అందనికారిని చేసేసి, ఆ వికృతాన్ని చూసి తృప్తి అనుభవించారు వాళ్ళు. కాని దాని పర్యవసానం ఇలా పరిణమించింది. ఒక్క త్నానంగా మారిపోయిన తలీరూపు ఆ పసికందును దూరం చేసేసింది. తల్లి దగ్గరకు వస్తే కళ్ళు మూసుకుని ఏడ్చేవాట్ట! ఎత్తుకోబోలే కొత్తవాళ్ళని చూసినట్టుగా బిక్కముఖం వేసేవాట్ట! పాలియ్యబోలే తాగేవాడు

కాట్ట! ఏనో బెంగ! నిరాహారంగా ఎంతకాలం ఉంటాడు. కృశించి కృశించి ఇవాళ తావ్వెతంగా విశ్రాంతి తీసుకున్నాడు. నోరులేని పసికందు ఎంత బాని అనుభవించాడో! అబ్బ! దాగుణంగా లేదూ?” — సరస్వతి రెండు చేతుల్లోనూ ముఖాన్ని కప్పకుని నిట్టూర్చింది.

“స్త్రీని గురించి కొత్తగా నేనేం చెప్పగలను సరస్వతీ.” — లోపల్లోపల కరిగిపోతున్నాను. ఇప్పుడు నేనూ అటువంటి పరిక్షలో నే ఉన్నాను.

బహుశా యీ సంభాషణ యింకా యిలా కొనసాగితే లోతులు పెరిగిపోతాయేమోనన్న భయంకొద్దీ “పడుకోవా, యిహ” అన్నాను.

“నాకు నిద్ర ఏం పడుతుందండీ యివాళ? ఆవిడ నెవరూ ఆదరించేవాళ్ళకూడా లేరాయె. నేనూ వెళ్ళకపోతే ఏం బాగుంటుంది? వెళ్ళి కాసేపుండి వస్తాను. మీరు పడుకోండి” అని జవాబుకోసం ఓదా ఎదురు చూడకుండా వెళ్ళిపోయింది నిశ్చింత లోకి దైర్యంగా.

ఛీ, ఏం రాత్రికి నివరకు అకే మంచుడునుకుని మేనువాల్చి నిద్రపోయేందుకు ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. ప్రతివారికీ ఏనో ఓ సుస్వప్న. ఇప్పుడా స్త్రీ హృదయంలో ఏమి పెనుతుపానులు, గాలిదుమారాలు చెలరేగుతున్నాయోకద. ఆ యింకా వాతావరణం యిప్పుడెంత దుర్భరంగా వుందో ఏం చెప్పగలను?

కొంచెం వత్తిగిల్లాను మాపువెళ్ళి గడియారం మీద పడింది.

చిన్నముల్లు పదకొండుమీద, పెద్దముల్లు పన్నెండుమీద నిలిచాయి. ఏనో అనుభూతి శరీరమంతా చురుకొంది. విద్యుల్లతలా ఓ మెరుపు మెరిసింది మదిలో.

“మూర్ఖుడా!” అంది మనసు.

జవాబు చెప్పేందుకు ఏదీలేదు.

ఒక రెండు నిమిషాలు సందిగ్ధానికి అతీతంగా గడిచింది కాలం. ఇప్పుడు నిశ్చయం దృఢమైంది. హఠాత్తుగా జరించే ఆలోచనల వేగం సాటిలేనిది. వాటివలం ఆపలేనిది. తెలివిగా చేసినా, తెలివి తక్కువగా చేసినా యిది తప్పనిసరి. ఒక అపూర్వమైన మానసికావస్థ. చావో, బ్రతుకో మనిషికి తిప్పనలేయి చేయవమో, చేయకపోవవమో యిది జరగకుండా వుండరాదు. చేస్తే ఫలితాలకు బంగారుపూత పూయవచ్చు. మార్చుకోకపోతే ఆ బంగారుపూత మెరిస్తే ధన్యుడే.

ద్రాక్షారు సారగులగి గబగబ కొగితం, పెన్నిలు బయటకు తీశాను. కాని పెన్నిలు రాయ లేదు. చెక్కాలి. ఈ మసకచీకట్లతో బేమతోసం ఏం చెడకను? వెళ్లి ఎత్తుతోంది. అయిదు నిమిషాల శ్రమకు ఫలితంగా సగం విరిగిన బేమయిక్క కనిపించింది. దాంతో పని ప్రారంభించి, రెండు మూడుచోట్ల రెండు రక్తపు బిందువులు చిమ్మినా చివరకు పని ముగించాను. వేగంగా, వంకరటింకరగా వ్రాసు దిల్చుకున్నవి కాగితంపై వ్రాశాను. బల్లమీద కన పడేలావుంచి, సంచీలో రెండు మూడు బట్టలు కుక్కాను అయిదు రూపాయలనోటు జేబులోవుంది. సరిపోతుంది. తలుపు తాళంవేసి, తాళంచెవి కిటికీలో పెట్టి నేనూ అంశకారంలోకే అడుగుపెట్టాను.

* * * *

సూర్యోదయం యింకా కాలేదు. చీకట్లు నెమ్మదిగా విడిచుకుతున్నాయి. రైలు మండిగా సాగి పోతోంది. నిద్రలేని కళ్ళతో కిటికీలోంచి వేటిని చూడకుండా చూస్తున్నాను. ఇతరులు చేసే సందడి నా నిశ్శబ్దతకు, ఏకాంతచింతకు ఆటంకం కలిగించటం లేదు.

సూర్యుడు క్రమంగా మేఘాలచాటున, కొండపై ఉదయించాడు.

వందలకొద్ది ప్రయాణీకులతోబాటు నన్ను నేషన్ లో దిగివిడిచింది రైలు. దిగి చూస్తూన్నాను. ఎట పోవాలో, ఏంచేయాలో అర్థం గాకుండా వుంది. ఓక్షణం స్తబ్ధత. తుదకు ఏ నిశ్చయం లేకుండా నే కదిలి బయటకు వచ్చాను.

డోరు కొత్తగాలేదు. ఏణ్నార్పకృతిం ఎలావిడిచి వచ్చానో అలానేవుంది. నారయ్య కిల్లిదుకాణం యింకా తెరవబడలేదు. సాయంత్రులు ఆ దుకాణం ముందున్న బల్లలమీదకు పడిమందీ యింకా అలానే పోగవుతున్నారు గావును. అదిగో సుబ్బారావు ప్లాటు ఆరన్నా కాకుండా జనం అప్పడే విరిగబడు తున్నారు. రోడ్డుప్రక్కనవున్న పంపులవద్ద స్త్రీలు గుమిగూడి వున్నారు. అదేవిధం. అక్కడక్కడా దెబ్బలాటలు. సరి కొత్త పాత వింతలన్నీ చూసు కుంటూ మైలున్నర నడిచాను.

అదో! అదోయిల్లు. ఏమీ మార్పులేదు. కన్నీటి బిందువులు బహుళతక నీరసంతో ముందుకూ వెనక్కూ తలపటాయిస్తున్నాయి. అడుగులు తడబడుతున్నాయి సంశయాత్మకంగా. వెల్తురు వెనకనుంచి తిరిమి కొడ్తోంది.

ముందుకు నడిచాను.

తలుపులు వేసివున్నాయి. సమీపించాను. మరి పిలవాలి. ఎవర్ని? ఇదివరలో ఎప్పుడు తలుపుతట్టినా 'అమ్మా' అని పిలిచేవాణ్ణి.

"అమ్మా" అన్నాను యిప్పుడూ అలవాటుగా, జవాబులేదు.

"అమ్మా" అన్నాను మళ్ళీ.

విరామం విసుగ్గా వుంది. లోపలసవ్వకి వినిపించింది. అడుగులు సమీపిస్తున్నాయి. నాన్న అడుగులు యింత తేలిగ్గా వుండవు. గాజులు గల గలమని ఎందుకనాలి? గుండె శక్తినంతా ఉపయోగించి, రటింపు వేగంతో రక్తాన్ని అన్నిభాగాలకూ విరజిస్తుతోంది. వితిమించిన నెత్తురువేడి శరీరాన్ని మండిస్తోంది. హృదయాన్ని అదివిపట్టుకుని నిల్చున్నాను.

తలుపులు తెరుచుకున్నాయి.

ఆశ్చర్యగా చూశాను. ఎదురుగా బద్దకంగా నిలబడివున్న ఓ యువతి, యువతే, తెలివి తెచ్చుకుని, చప్పున తలుపుచాటుకు చేరి "ఎవరు కావాలండీ?" అంది మధురస్వరంతో.

ఇది మాయిల్లుకాదా ఏం కర్కం ఇంతగా భారబడటం అసంభవం విధిమంనుంచి నేనింకా కోలుకోలేదు. శిలావిగ్రహంలా, స్థాణువులా నిలబడ్డాను. బహుశా యోచనతో, ఆశ్చర్యంతో యిరువ్వుర యాలూ ఒకేదారిని నడుస్తున్నట్లున్నాయి. గమ్యస్థానం సమీపించినట్లుంది. మెల్లిగా, మెల్లి మెల్లిగా ఓ చిరునవ్వు వెలిసింది నా పెదాలపై. "సావిత్రి" అన్నా తుదకు.

సుందరవనం తాలూకు వికాల నేత్రాలు తలుపుచాటునుంచి తొంగిచూశాయి.

"ఎవరూ?" అంది సుందరి కంఠం. సంకోచాన్ని నిజంచేసుకుంటూన్న గ్వనితో.

"నేనే సావిత్రి!"

చెదిరిపోయిన జట్టూ, బొత్తాలులేని చొక్కా, సంభ్రాణిమకంపై ఎరుపులు వెదజల్లుతున్న త్రాగుబోతువాడికళ్ళూ, కంఠంలో అపస్వరాల్లా, మరుపు తెరలచాటున మరుగుపరుస్తూ కొంతసేపు, నేనీ కొద్దిక్షణాలు ఆమెనుంచి దూరదూరంగా వుంచుతా యనటంలో సందేహంలేదు. నన్ను అన్నికోణాలనుంచీ చూచుకోవటానికి అవకాశాలు ఇస్తూ అలాగే నీలిచాను.

సంకోచం సత్యానికి దగ్గర గావచ్చింది. చివరకు "నువ్వా?"

జవాబు చెప్పకుండా లోపలకు నడిచాను. ప్రక్కగదిలోంచి నావెనక్కి ఆమె ఎటో వెళ్ళిపోయింది. ఎదురుగా నాన్న వస్తున్నారు. సంచీ క్రిందపెట్టాను.

"ఎప్పుడూ రావటం?" నన్ను ఆకస్మికంగా చూడటంచేత ఒకింత చకతులై అడిగారు.

"ఇప్పుడే."

“అలా వున్నావే?”

“ఏమీ లేదే?”

మాటలు వెతుక్కున్నట్లున్నారు ఓ నిమిషం. పరాజయంపొంది “అమ్మ అగడిలోవుంది వెళ్లు” అని ఎడమనైపు వున్న ఓగడి చూపించారు, అటుకేసి నడిచాను.

మంచంమీద అమ్మ నిద్రపోతోంది. తల అటువైపు తిరిగివుంది. దొర్లొగ్గున్న అమ్మను ‘అమ్మ’ అని పిలిచేందుకు నోరు సిగ్గుపడి వంకర్లు తిరుతోంది. పెదాలు మరింతభయంతో వెలువడటంలేదు ఇహ తప్పని సరి అని గ్రహించాక, నా అజ్ఞానానికి నేనే చింతపడి సున్నితంగా అలికిడిచేశాను. కఠోరమైన ధ్వనితరంగాలు అమ్మకు పరిక్రాంతి కలిగిస్తాయేమో నన్ను భయంతో. ఫలించలేదు. మంచాన్ని పూర్తిగా సమీపించి, కొంచెంముందుకు వంగి, ముఖంలోకి ‘అమ్మ’ అని పిలిచాను తెగించి.

కల అని భ్రమిస్తోందేమో, పెదాలపై చిరుహాసం చిగురిస్తోంది.

“అమ్మ” అన్నాను మళ్ళీ

ఆ అవస్థ దాటింది. ఈపిలుపులోని మృదుత్వం నరాలు కదిలించిందా? మెల్లిగా కళ్ళు విచ్చింది. ఆబ్బ ఇంత బలహీనం గాకూడా వుంటాయా చూపులు? ఎముకలగుట్టకన్నా ఏమీ మెరుగ్గాలేదు అమ్మ. నాన్న మాట తూచివాడారు. కాలంగడిచి కొద్దిలో ఉదయిస్తూన్న సూర్యునిలా చూపు మెల్లిమెల్లిగా లేజోవంతమైంది. అది తాత్కాలికం. చిక్కిపోయిన చేతులు ముందుకు కదలటానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాయి.

“నాయనా! నువ్వా?”

“వచ్చానమ్మా!”

ఇకే దృశ్యం ఇదివరకే నాకే జరిగినట్లు అనుభూతి కలుగుతోంది.

“కూర్చో.”

మంచంమీద కూర్చున్నాను. నా చేతిని బలవంతంగా అందుకుని శుష్కించిపోయిన గుండెపై అదుముకుంది. అశ్రువులు బలహీనంగా, చెంపలలోని లోయలకు జారుకుంటున్నాయి.

“అమ్మ” అన్నాను ఎందుకో.

“ఇప్పటికీ దయకలిగిందా?”

‘దయ’ అనే పదానికి యిటువంటి అర్థం తీసుకుంటే ఏంచేసేది?

తలవంచుకు కూర్చున్నాను. పదినిమిషాలు యిలాగే కుశలప్రశ్నలు వేసింది. నేను నూటిగా జవాబుచెప్పాను. నేను సగం అయినానంది. తాను సగంలో సగం అయిందని వెంటనే నాకు స్ఫురించింది.

“దా నాయనా. మొహం కడుక్కో” అంది చివరకు. తల ఊపి యివతలకు వచ్చేకాను.

తల అంతా బగువుగా వుంది, ఎన్ని వేల క్రిమికీటకాదులో అందులో చేరిపోయినట్లు. పార్శ్వం భరించలేనంత నొప్పిగా వుంది. బావిదగ్గరకు పోతూంటే సావిత్రి మళ్ళీ ఎగుటపడింది. తప్పుకుని దారి యివ్వడం మినహా ఏమీ మాట్లాడలేను. ముఖం కడుక్కుంటూంటే ఆలోచనలు మిన్నముట్టాయి. ఈ వాతావరణం ఎలా భరించాలో గ్రాహ్యం కావడంలేదు. అమ్మకు ప్రమాదంగా వుండటంలో సందేహంలేదు. నేను డాక్టర్ని కాకపోయినా మృత్యుచిహ్నాలు స్పష్టంగా ముద్రవేసినట్లు ముఖంమీద దృగ్గోచరమైనప్పుడు, చదవగలిగే సామాన్య తెలివితేటలు భగవంతుడు యివ్వకపోలేదు. తల్లి తండ్రీ లేని నిర్భాగ్యుడి జీవితం ఎంత తుద్రంగా వుంటుందో వూహించడానికికూడా బుద్ధి తోడ్పెట్టేది. “అయ్యా మా అమ్మలేను, అమ్మా మా నాన్నలేను ఓ కానీ గర్భం చెయ్యండి బాబయ్యా” అని హోటల్ దగ్గరా, సినిమా హాల్లీ ముందరా, రైళ్ళలో, రోడ్డు ప్రక్కల యింకా యింకా అనేక స్థలాలలో అడుక్తు నేలనాథల హృదయాల్లో ఏం మెదులుతుందో తెలియదుగాని, దానం చేసే మానవులు ఓ కానియో, మరికొంత ఎక్కువో యిచ్చేసి, అంతటితో తమ కర్తవ్యం తీరిపోయిందన్నట్లు భావించుకుని, తల్లితండ్రీలేని అభాగ్య సోదరుడి, స్థితి ఆమాట నోరారా రోజుకు వందలసార్లు పఠించటంలో ఆ ఆమాయకుల గుండెలు ఎంత ద్రవించి పోతున్నాయో అని ఆలోచించకపోవడం కఠినత్వం కాదంటే, ఆ వ్యక్తి తప్పక వజ్రహృదయుడే. ఒకటో ఏట తల్లిని రెండో ఏట తండ్రీని పోగొట్టుకుని, బంధువులయింట్లో పెరిగి, నాకు యిప్పటికీ ప్రాణస్నేహితుడై నిలిచిన మా ‘మణిని’ ఎప్పడైనా “నీ జీవితాన్ని గురించి ఆలోచించుకుంటావా?” అని నేను ఉత్కంఠతో ప్రశ్నించినప్పుడు వాడు అప్పుడు అనేక సందర్భాలలో నిర్లక్ష్యంగా నవ్వేసిన ఆ చిరునవ్వు ఎంత ఖషణాన్ని దాచుకున్నాయో యిప్పుడు తెలుస్తోంది.

ఇట్లా ఊహిస్తూ ఆ కృశ్యం ముగించాక, లోపలకువచ్చి తువ్వాలకోసం వెనుకతూంటే ఓ మృదువాస్తం కావలసిన వస్తువు అందించింది.

“థాంక్స్” అన్నా నవ్వుతో.

మరో మృదువాస్తం కాఫీ యిచ్చింది.

ఈసారి ఆత్మతన అణచుకునే శక్తి సగించి

“సావిత్రి, ఎప్పుడూ రాక?” అన్నాను.

“నెల్లాళ్ళియ్యింది. అత్తయ్యకు జబ్బు చేసినప్పటి నుంచీ యిక్కడే వున్నాను.” ఇలా అని ఆక్కడినుంచి

నిష్క్రమించబోతూండగా ఓ విషయం తోచి ఆపాను.

“ఏమిటి?”

“ఇలావస్తే చెప్పగలను” నా ధైర్యం నాకే ఆశ్చర్యంవేసింది.

“అక్కడుంచి చెప్పవచ్చు”

ఇటువంటి జవాబు వస్తుందిని ఊహించలేదు కనీసం. ఎక్కడైనా నాన్న అశుశుల చప్పుళ్లు వినిపిస్తవో అని, అలాగించి సంతృప్తిపడాను. ఈ మొదటి తూణంనుంచీ సావిత్రియందు సిగ్గుపడటం, బలహీనుణ్ణి కొవటం వగైరాలు చేసినట్లయితే యిహముందు కరుకుతనానికి యీ బొంబిలో తావులేదన్న సత్యం స్పష్టంగా కళ్ళముందు గోచరించింది.

“దగ్గరనుండి విన్న విషయాలు దూరమంచే ఎలా చెప్పమంటావు? సరే, అందుకు నువ్వు సంసిద్ధంగా వున్నావా?”

ఆమె చప్పున బెదిరి “ఏమివద్దు యిప్పుడు”— అక్కడినుంచి వెళ్లిపోయింది. కాఫీ త్రాగటం వూర్తయింది. ఓ నిట్టూర్పువిడిచి యాజ్ఞేచైర్ లో కూర్చున్నాను. నాన్న అటూ యిటూ తిగుతూ రెండు మూడుసార్లు కనిపించాడు. ఆయన కనిపించినప్పుడల్లా శరీరంమీద ఎవరో చాటుగా చరిచినట్లు చురుక్ చురుక్ మంటోంది. సావిత్రి యిటునుంచి అటు వెళ్లింది. మగ్గులో ఓ మాపు. నా రక్తం ఆవేశంతో పొంగింది. ఈసారి ఆమెకు తగిన పాతం నేర్పాలి.

ఆ మధ్యాహ్నం భోజనాలవేళ నాన్న కొంచెం మట్టాడారు. సావిత్రి వడ్డిస్తోంది.

“వంటలో ఆరోగ్యంగా వుంటోందా?”

ఇక్కడ వుండగా తరుమా దగ్గూ, జ్వరం రావటం పరిపాటి.

తల ఊపాను.

అలాగే ఆయన వేసిన రెండు మూడు ప్రశ్నలకు ఛేతల్లోనూ, అవసరమైతే మాటల్లోనూ జవాబు చెప్పాను. ఆ ప్రశ్నల్లోనూ, ఈ జవాబుల్లోనూ అసలు సారంలేదు. పైచెచ్చు కృత్రిమంగా వున్నట్లుకూడా నా కెందుకు అనిపించాలి? చోద్యమే!

మధ్యాహ్నం బాగా నిద్రపట్టింది. అంత గట్టి నిద్రలో కూడా మనసు ఏమీ బాగుండకపోవడం నా దురదృష్టం కాకపోతే ఏమిటి? చాలా విచిత్రమైనదశ. హృదయం కన్నీరు విడుస్తూనేవుంది. చాలా సేపటికి మెలకువచ్చింది. ఆ మెలకువ రావటంలో స్వాభావికత ఏమీ కనబడకపోయేసరికి, కళ్ళకు ఏదో అడ్డుపడినట్లు కాగా, తరిచితిరిచి చూశాను. సావిత్రిని క్రమంగా గుర్తుపట్టాను.

“మనసులు నిద్రలోకూడా ఏడుస్తారాఏమిటి?”

నా హృదయం కన్నీరు విడిచినసంగతి ఆమెకూ తెలుసు?

“ఎవరు ఏడిచింది?” అని బొంకాను బింకంగా.

“ఆ కళ్లు నీవికావా?”

సిగ్గుతో తుడుచుకుని “ఆ నీళ్లు బయటకు విరజిల్లుబడ్డాయన్నమాట” అనుకున్నాను. బదులు చెప్పలేదు.

“నాకెందుకులే” అని వేడివేడి కాఫీ యిచ్చింది.

వైబోతూంటే ఉదయం... అని, “ఒక సంవేషం తీర్చి మరీ వెళ్లు” అన్నాను.

ఆగి వినుగ్గా వున్నట్లు నజీస్తూ, ప్రశ్నార్థకంగా చూస్తూ నిలబడింది.

నానోటిమీదుగా రాబోయే ప్రశ్నను ఆమె రకరకాలుగా ఊహిస్తోందిని తెలుసు. కాని ఆమె ఆభిప్రాయాన్ని తాగునాడచేశాను.

“అమ్మ పరిస్థితినిగురించి ఏమిటి నీ ఆభిప్రాయం?”

దెబ్బతిని, స్వభావాన్ని మధుగు పగ్గుకుని “నాకేం తెలుసూ. డాక్టర్లు చెప్పేమాట నాచెవివరకూ రానేలేదు.”

“నలుగురూ అనుకునేమాట.”

“అదీ అంతగా తెలియదు. కాని ఒకటిమాత్రం చెప్పగలను ఆమెజబ్బు ఇహమీదట నయంకావచ్చు”.

“ఏమిటా?”

“ఈ ప్రశ్నకు జవాబు నీకే తెలుసు. కాని ఆ నయంకావడం శాశ్వతంగా నిలిచిపోవని నా అనుమానం”

బెదిరినట్లే “నీ ఉద్దేశం అంతకన్న స్పష్టంగా చెప్పకూడదా ఏం?”

ఆమె మాటాడకుండా వెళ్లిపోతోంది. ఆవేశంతో వెగ్రిగా “సావిత్రీ!” అని పిలిచాను. ఆగలేదు వెళ్లిపోయింది.

చేనేదిలేక కాఫీని చప్పరిస్తున్నాను. సావిత్రి కలిపింది. అయినా సరస్వతి కాచినట్లే ఉంది. ఎలా అయినా వీల్బిద్దరికీ అట్టే భేషంలేదు.

అయినానిమిషాలు గడిచాక “అత్తయ్య పిలుస్తోంది”—ఆమె గారి వివాదమూ, మధురమూ గాని కంత స్వరం గది బయటనుంచి పలికింది. లేచి అమ్మ గదిలోకి వెళ్ళాను. అవిడ మనస్తత్వం నాకు తెలియనిది కాదాయె. మంచి, చెడూ రెండూ కడుపులో దాచుకోలేదు. తుపానులూ, ప్రళయాలూ రేపడానికి ఆమె ఆట్టే వ్యవధి తీసుకోదు.

“కూర్చోరా బాబూ” అంది. ...అలాచేశాను. “సరస్వతి ఏమయిందిరా?”

అమ్మ స్వభావాన్ని ఏమాత్రం విస్మరించి వెళ్ళినా హఠాత్తుగా వెలువడిన ఈ ప్రశ్నకు గుండె పగిలిపోవలసిందే. నా జాగ్రత్తలో నేను ఉన్నాను కాబట్టి బతికిపోయాను. నాజాత్తు మాతృదేవితో ఇటువంటి... ప్రసక్తిగలద ముఖాముఖి మళ్ళీ ఓసారి మట్లాడవలసివచ్చిందని నన్ను నేను ఘోరంగా నిందించుకోవడం తప్ప పెద్దదిగా నాకేం కనబడలేదు.

“ఏమీ కాలేదు.”

“ఎందుకు వచ్చినట్లు తిరిగి?”

“నన్ను ఉత్తిరించేశారు.”

“కడసారి చూసిపోదామనా?”

“అబ్బ! అజేం మాటలు?”

“మరి ఏమిటిరా?”

“అవిషయాలన్నీ ఈ సమయంలో మాట్లాడడానికి ఎందుకంత ఉత్సాహం కనబడుస్తావు? నీకసలే ఆరోగ్యం ఏ వుండలేదు.”

“రేపు మరి బాగుండును. వెలివి వున్నప్పుడే మాట్లాడనియ్యి.”

పలకలేక పలకలేదు.

“సరస్వతిని వదిలివేయనా?”

“అమ్మా! నీ కొడుకు వచ్చిపోవడం నీకిష్టమా?”

“కాని దిక్కులేనిచావు చావటం నాకిష్టం లేదు.”

“ఏడాదిన్నర క్రితం యిదేవిషయం గురించి తల్లి కొడుకూ, కొండ్లి కొడుకూ అన్న బాంధవ్యం, మొహమాటం, నిగ్గు విడిచి హోరాహోరీగా జాట్లా డాము. మనుషులనున్నమాట మరిచి నీచాతి సచంగా ప్రవర్తించి నలుగురిలోనూ సత్పులపాలూ అయ్యాను. మళ్ళీ ఎందుకొప్రళయాన్ని సృష్టించడానికి యిష్టపడతావు?”

“దాన్ని బట్టి అజే ఫలితాన్ని యిప్పుడూ సాధిస్తానని నీ తాత్పర్యమా?”

“ఏం చెప్పేది నీకు? నాకంటే ఎంతో విజురాలివి ఈ చిన్నహృదయాన్ని నువ్వు శోధించలేక పోయావంటే మా అమ్మ యింత కఠినురాలని ఆనుకోమంటావా?”

“శోధించాను, నాయనా శోధించాను. నీ ఒక్క హృదయాన్నే కాదు. మరో యిద్దరినీ శోధించాను. కన్నకొడుకుమీది ప్రేమకన్న కట్టకున్న భర్తమీది భక్తి తిక్కువది కాదు. తోటి ఆడవాన్ని నీకన్న వెయ్యి రెట్లు అర్థం చేసుకోగలను. సావిత్రి ఎవరికోసం తపిస్తోందో నాకన్నా ఎక్కువగా ఎవరికీ తెలియను.”

“నిజమేనా అది? సావిత్రిసానంలో నే సరస్వతిని వుంచి కాస్త యోచించు నీకో అపూర్వమైన సత్యం గో చరిస్తుంది.”

“యోచించానయ్యా! నారక్తబంధువుమీద నా కున్న ప్రీతి, నా కులంమీద, హోదామీద నాకున్న మమకారం ఆ అభాగ్యురాలి ఆవేదనపట్ల నాకు కలుగు తున్న సానుభూతిని జయించాయి బాబూ!”

“అమ్మా, నువ్వు నాన్నని కానందుకు నా ఆనందాన్ని ఆణుదుక్కులేకుండా వున్నాను. నాసంతోషం ఎలా వెలిబున్నే? కాని యింత తెలిసినదానిని స్వాస్త్రానికి, స్వాభావానికి లోబడిపోయావుకదా.”

“ఎవరికీ తెప్పించుంది నాయనా ఆ ఆశ్చర్యశ్రుతి? అమ్మమీదా, నాన్నమీద కల గౌరవం నలుపుకోనా వద్దా అని నువ్వుపడిన ఆంతఃకలలో ధోళిలో రెండో భాగానికే దాసుడివయ్యావు కాదూ?”

“కాని నా జీవితం యింకా చాలా వుంది. ఆ సంగతి ఆలోచించావా?”

“హూ, నా జీవితం పరిసమాప్తి చెందబోతుంది. ఆ సంగతి నీకు తెట్టటంలేదు కాబోలు?”

“అసలు నీతో వాగ్యాదానికి పూనుకోవటమే ఓ క్షమించగాని నేడం చాలా తప్పుయిపోయింది” అని కన్నీళ్ళతో “కాని అమ్మా నన్ను చంపకు. నువ్వయినా నన్ను అనగ్రహించకపోతే ఏం కాను? మీవ్యభిచకూ, మనస్తాపాలకూ నేను ముమ్మాటికీ బాధ్యుడని ఒప్పుకుంటున్నాను. నీదృష్టి ఆంతరవకే వుండు. కాని సావిత్రి చెంచుకున్న ఊహలకూ, వాంఛలకూ నేను బాధ్యుణ్ణి కాను. నేను సరస్వతిని వదిలేను. సావిత్రి జీవితంలో ఏర్పడ్డ ఖాళీకి నేను కారకుణ్ణి కాను” అని ఆమె కాళ్ళు బలంగా పట్టుకుని, వాటిమీదే తలమోపి, చెప్పని కన్నీళ్ళతో తక్కినవస్తూ “ఈ పాదాలు చాలాసార్లు పట్టుకున్నాను. పరీక్షలుకుపోయేయందూ, పుట్టినరోజు పండక్కి, సరదాకి యింకా ఎన్నోసార్లు. కాని యింతే దీనాతిదీనంగా, కుటిలపోతూ ఎప్పుడూ వీటిని స్పృశించే భాగ్యం రాలేదు. నా కోరికను మన్నించవూ?” అన్నాను.

“ఏమిట? మానవుడి ఆంత్యకాలం కష్టం. ఆసన్నమాతూన్న భయంకరమైన చావును తలచుకుని బలహీనంతో పెట్టిన చిన్న కేక, పెద్దదై, మరింత పెద్దదై, విజృంభించి యీ ప్రపంచాన్నే అలలనే హస్తాంతో నలుమూలలనుంచి శిక్షివంతంగా తన కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తూ పురుగుల్ని బంధించి నట్లు బంధిస్తూంటే, భయంతో, ప్రాణాలపై తీవ్రతో, ఒకరిపై ఒకరికిగల మమకారాలలో, తనువుపై విసుగు జనించి, యీ ప్రళయాన్ని చూసి మమకారం పుట్టుకొచ్చిన చంచలచిత్తంతో, హాడిలి పుట్టు హాహా కారాలు, అక్రందనలు మిన్ను ముట్టక చిన్నదై, మరింత చిన్నదై చిరుగాలికి రేగిన మర్రిచకు శబ్దంతో లీనమై పోతోంది. ఆకాశంనుంచి ఓపక్షత్రం రాలిపడి,

“నా తలమీదపడుతుంది,” “అయ్యో మా అబ్బాయి,” “నా రెండో భార్య అయ్యయ్యో” అని ఎవరికి వారు ప్రాణాలు తమకోసం, తమవారికోసం అరచేతుల్లో పెట్టుకుని ఆకాశంలోకి మాన్తాంటే అది మృత్యులోనే హరించి, అంతర్ధానమైంది. అది చుక్కకాయ. ఉల్క. భూమిపైనుంచి లేచి ఓ జ్యోతి, తారకలారూపుదాల్చి, మాన్తాంసగానే గాలిపటమై, దారం తెగి ఎగిరిపోయింది. ఎమిటది? ఎందుకాయసక? దూరదృష్టా? హాస్వదృష్టా? హఠాత్తుగా ఎందుకు యీ వృద్ధాప్యం? నిదీ కనబడలేదు? కనబడుతున్నదంతా నిజమేనా? ఆకదిలేది ఏమిటి? ఒకటికాయ రెండు. కాదు పది. అవును. అయిదూ అయిదూ పది. ప్రపంచంలో యింత వేగంగా కూడా కంపించే వస్తువులు వున్నాయా? శబ్దకంపన అబద్ధం నెలగువొంపులు అబద్ధం. దీనికి, యీ ప్రత్యక్ష సత్యానికి మించింది, సోహోయేది ఎక్కడాలేదు. లేదు. కళ్ళు తిరగటం అంటే యిదేనా ఎంతగట్టిగా అరిచినా ఎవరూ రారేం? నాలికనించి, కంఠంబోంచి, గుండెల్లోంచి అరపు అరస్తోంది.

ఓ పెద్దశబ్దం ఓ తాకిడి.

“అమ్మా. యిదేమిటి?” వినిపించుకోలేం. కోటానుకోట్ల ప్రజలు ఏప్పైన కన్నీళ్ళు ఒక్క కణవ లోకీ సరిపోవటం లేదు. వాటి ప్రభావం అంతేనా?

“అమ్మా. యిదేమిటే?” భూమిమీద నా పాపపు యిసుపపాదాలున్నాయి. పవిత్రమైన చేతులు వాటిని బంధించివేస్తున్నాయి? విదిలించుకోలేనేం? క్రాంతికారమైన, నీచాతినీచమైన యీ సాలెగూడు సన్ని వేశంనుంచీ బయటపడలేనేం? ప్రేమించిన యువతి చేతులకన్న ప్రేమించిన తల్లి చేతులు ఎంతబలమైనవి?

అది కంఠస్వరమే అయితే అందికదా “ఈఈ పాదాలు నీ పసితిన్నాన ముద్దుపెట్టుకున్నాను. జబ్బు చేస్తే వొత్తాను అసహ్యం చేసుకుంటే కడిగాను. కాని బిచ్చా! యింత దీనాతిదీనమైనస్థితిలో, కుళ్ళిపోతూ ఎప్పుడూ వీటిని ముట్టకోలేదురా. నాయనా సాళోరిక మన్నించు.”

అయ్యో ఈ ముసలి హృదయంలో ఆ వేదనకూ, అనురాగానికి, పట్టుదలకూ హద్దులు లేవో ఛీ ఛీ నా కాళ్ళు తెగనరకటానికి చక్రి ఎందుకు ఉపేక్షిస్తున్నాడో?

జారిపోతోంది ఆమె భూమిపైకి. నాశక్తిసంతా కూడదీసుకుని క్రిందకు ఊగి నా చేతులొకటి తీసుకున్నాను. మరీ పాపాత్ముడి. బంధించిన వేళ్ళను త్రొక్కితాను. కాని వాటిని చూడటానికి ఆవకాశమేలేదు. అధరాలు కదులుతున్నాయి. కళ్ళు యిందాకే మూతలు పడ్డాయి.

“ఊ” అను నాయనా.

ఈ ఒక్క అక్షరం చాలు. నన్ను ప్రపంచంలో తల్లకిందులు చేయటానికి.

“సరస్వతివి...”

ఉప్పెనలా పొంగింది దృఢ నిశ్చయం. “వొదిలి వేస్తాను” అన్నాను ధీమాగా. తెగిపోయిన గాలి పటాన్ని ఎవరో అందుకున్నాడు.

“నావ్వి తినే...”

“పెళ్ళాడతాను.”

నైశ్చర్యానికి అది అంశ్యుడత. నా చేతుల్లో అన్ను స్పృహ తప్పి వేళ్ళాడిపోయింది. గొంతంతా చించుకుని “నాన్నా! నాన్నా!! నాన్నా!!!” అని పిలిచాను. ఎవరో లోపలకు పరిగెత్తుకువచ్చారు బయటగా. నాన్న విగ్రహంలాగే కనబడింది. వారికి అప్పజెప్పి డాక్టరుకోసం పరిగెత్తాను.

* * * *

డాక్టరుగారు యిలా అన్నాడు రహస్యంగా.

“ఇంకో రోజు యీనా గడుస్తుందో గడవదో.”

కన్నీళ్ళు కారలేదు. ఇందాక నే ఖర్చయిపోయాయి.

అర్ధరాత్రి దాటింది. డాబామీద నిశాచరుడిలా తిరుగుతున్నాను. నా అడుగులు చప్పుడు నాకే భయం కరంగా, వికృతంగా విసిపిస్తున్నాయి.

ఒక ఊణం ఆగాను.

అడుగుల చప్పుడూ ఆగింది.

మళ్ళీ నడిచాను.

అడుగులూ విసిపిస్తున్నాయి.

రైలు చక్రాల టకటక, రైల్వో కూర్చుని మనం ఏదనుకుంటే అది పలికినట్లే యీ అడుగులూ నా ఆలోచనకు లయబద్ధంగా శృతి కలపుతున్నాయి. ఆలోచనకు గొంతు పోతోంది అయిగున్నరలో రాగాలాపన. రెండున్నరలో అడుగులు మెత్తిగా శృతి వేస్తున్నాయి

“అమ్మా! అమ్మా!! అమ్మా!!!”

అపశృతులు లేకుండా అడుగులు స్వరాలు అందిచ్చాయి.

చీకటి అందంగా వుంది. చీకటి అసహ్యంగా వుంది. ఓహో! విభావని ఎంత ఆనందంగా వుంది? అవునవును. దుఃఖం గా వుంది.

చీకటి పాపమూ ఒకటే. చీకట్లో పుణ్యం చేసినా అది పాపమే. చీకటిలో నర్తనా అది ఏమే. చీకటిలో ఆనందించినా అది దుఃఖమే. చీకటి అందంగా వున్నా అసహ్యమే. చీ...క...టి...లో సత్యం చెప్పినా అబద్ధమే. అబద్ధం చెప్పినా అబద్ధమే.

కాని పగలులో అబద్ధం చెప్పిన పాపానికి విలువ కట్టడం అసాధ్యం. ఆ పాపానికి పరిధులు లేకపోతే

పోనీ, దారుణంగా అబద్ధం చెప్పినమాట నిజం. ప్రపంచంలో తుమాపాలు లేని నేరాలలో మరి ఒకటి. అమ్మ అసంతృప్తితో నెల్లిపోవటానికి వీలు లేదు. అంత్యవశలో, వాంఛలు తీర్చుకోవటానికి ఉబలాట పడేవారిదగ్గర, వారి మానసిక సంతృప్తికోసం ఓ అబద్ధం చెప్పటానికి ధైర్యం చేసుకుంటే ఘోరం ఏమీ కనబడలేదు అప్పుడు.

జీవితంలో యితకన్నా నీచమైన మానసికావస్థ లేదు రోజూ యంతమంది ప్రజలు ఆత్మహత్య ఎందుకు చేసుకుంటున్నారో యిప్పుడిప్పుడే బోధపడుతోంది. అందులో ప్రేమించిన వాళ్ళిగ్గరి దుర్భరం. లోకంలో ప్రేమకు విలువ వున్నది, లేదు. ప్రేమించిన వాళ్ళి ఆంతరంగాలు ప్రేమించినవాళ్ళనీ చదవగలగడం అనుమానాస్పదమే. ఆక్షేపణగా, హాస్యాస్పదంగా నవ్వినా నవ్వవచ్చు. ఒక ఆనందమైన అసహ్యం ప్రేమ.

ఇంతకన్నా చావే వాంఛితం.

చచ్చిపోయినవాళ్ళంతా అదృష్టవంతులు. గుండె ఆగి మరణించిన వాళ్ళు మరి ఈ ఉగ్రతమైన కష్టపరంపరనుండి, కూర్చున్నా, నిలుచున్నా నీడకన్నా వేగంగా వెంటాడే యీ వర్షించలేని అనుభూతులకన్నా మనశ్శాంతికోసం తహతహపడి అనే శాంతిని కోల్పోవటం కన్న, నీ టర్నిటినుంచీ విముక్తిచేస్తూ “యిహా నీకు ఏ బంధాలూ లేవు పో” అంటూ సర్వస్వాంత్యం ప్రసాదిస్తూన్న మరణం బ్రాడేడీ అని ఎవరంటారు? ఇంతకంటే సుఖాంతం ఎక్కడవుంది?

వడగాడ్చు యీ చెనినుంచి ఆ చెనిలోకి కొడుతోంది. దాహంతో గొంతు ఆగ్గుకపోతోంది. తెలివి తప్పుతున్నట్లుగా వుంది. మరణం సన్నిహితమానున్నట్లుగా తోచింది కొన్ని వేల ప్రాణాలు తనలో విలీనం చేసుకున్న వడగాలి, నామీద పాశం విసురుతున్నట్లుగా వుంది. ఇలా నిల్చుంటే, కొంచెం ముందుకు జరిగితే, బహువంతా ముందుకే అస్వయినై చావు ఎంత సులభం!

“చావా!”

ఓ నీడ నా వైపు కదుల్తోంది ధైర్యంగా.

“సావిత్రి!” అన్నా పిరికిగా.

“ఇక్కడ ఏం చేస్తున్నావు యిక్కడ, యితరాత్రివేళా?”

“ఏమీ చేయలేనివారే చీకటిని కోరుకుంటారు.”

ఆమె చిన్నగా నవ్వడం వినిపించింది.

“ఎందుకొ నవ్వు? నన్ను చూసేనా?”

“నిన్ను చూసే ఒకరు నవ్వుతారని ఎందు కనుకోవాలి?”

జవాబు చెప్పలేదు. చప్పున ఆమె నాదగ్గరకు వచ్చేసింది. ఆమె పమిటి చెంగు గారికి నాభుజాలు

స్పృశిస్తోంది. మరుగుతెరలు ఏవో చిగురుతున్నాయి చాలారోజుల క్రితం ఓ సంధ్యా సమయం యిలానే నిలబడ్డాము యిక్కడే. అప్పుడు వడగాలి వీచలేదు. అది మలచునిలం. కాని శాహ్యాంగానే. అప్పుడు నన్ను ఏదో ప్రశ్నించబోయింది. ప్రశ్నిస్తానని. ప్రశ్నించుచున్నాను. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అక్షరలేకపోయింది. చివరకు ఆమెను ఏకాంతానికి వదిలి నేను క్రింగుకుదిగి నెల్లిపోయాను.

“బావా” అంది సావిత్రి.

ఎందుకో యీ పిలుపులో మధురత కనిపించటం లేదు ఏదో క్రొత్తభావం వస్తున్నా చేసుకుంటోంది.

“అడుగు. ఏమిటి నీ ప్రశ్న?”

ఆవేశం పొంగింది. ఎంత కుటిలత్వం! ఈ ఊబిలోకి మళ్ళీ దింపటానికి కాకపోతే అర్ధరాత్రివేళ వచ్చి ఏమిటితంతు?

క్రోధాగ్ని ప్రజ్వలించకుండా ప్రయత్నిస్తూ “వస్తులే సావిత్రి దానివల్ల నీకేం లాభంలేదు.” అన్నాను

ఆమె మళ్ళీ చిన్నగా నవ్వి “నాకెందులో లాభం కలిగింది గనుక? నా సీతి చూడు. నీ సంకేతం వందా మన్న కుతూహలంతో యిత రాత్రివేళ నీకోసం వచ్చాను” అంది.

“అడగ లేను.”

“సావిత్రి ముంగుకూడా సంకోచమా? చిల్లిగవ్వ విలువలేని సావిత్రిముందు” ఈ సమయంలో ఎందుకూ నవ్వుతోంది? ఆ నవ్వు నల్లగా వుంది.

సరస్వతి మాటలు గుండెల్ని తొలస్తాయి సావిత్రి మాటలు గుండెల్ని గుచ్చుతాయి బహుశా యిదే మొదటి వ్యక్తి విజయానికి కారణమై వుంటుంది.

ఆ నవ్వు యింకా ఆగలేదు. ఇహ నా వశం కాదు. ఇటువంటి సమయం మళ్ళీరాదు. ఈ అదృష్టానికి నన్ను నేను నిందించుకుంటే నాకంటే పిరికివాడు లేడు. ఈ ఆవకాశాన్ని వృథాచేసుకుంటే నాకధోరీ అసమర్థుడు లేడు.

“లాభంలేదు. చెప్పను”

“ఎందుకు చెప్పవ్ ఆశపెట్టి?”

నవ్వాను వెగటుగా “ఎందుకు చెప్పాలి?”

“నేను యీ రాత్రి అవమానం పొందటానికి నీ దగ్గరకు వచ్చాననుకున్నావా?”

దీనత్వం తుణుకులో మాయమైంది ఆడదానిలో. కంతస్వరం బుసలు కొడుతోంది. నేనూ కొట్టగలను బుసబుసలు.

“అవమానం” అని మళ్ళీ వెటకారంగా నవ్వి “నాచేత అవమానం చెందిటానికి అభిమానపడినదానివి దీనికి యిత ప్రమానపడటం?” అని ఆగాను.

“ఏమిటికి నేను ప్రమాదపడ్డాను?”

“ఏమిటికో” నేను చెప్పాలన్నమాట. ఎంత నిబ్బరం; ప్రపంచంలో ఎన్నో గోడకన్నా ఎన్నో గోడ నా జీవితాన్ని వెనకేసుకు వెళ్తున్నది. బొమ్మన్నా బాగు. తన అసమానశక్తితో నన్ను ముక్కలు ముక్కలు చేస్తోంది. ఈ భూమిమీద సాన్నిధ్యం అనే వ్యక్తి జన్మించకపోయినా దిగులేదు. పరమాత్మునికి కృతజ్ఞతలు. ఈ అడ్డుగోడను పడ నోయటానికి ప్రయత్నించటంలో నే నెంచుకు బాలి వహించాలి? తనకు తెలియకుండా ఓ మహాప రాధాన్ని కావినే ఆ ఆపరాధాన్ని తనం చేసుకుని కొంతసేరకూ ఆపకాశంవుంది. కాని అలా కాదే నే పెంచుకోలేని ప్రేమ తనెం దుకు పెంచుకోవాలి? ఆమెతో యీ భావం కలి గించటానికి నే నెప్పుడూ కారకుణ్ణి కాలేను తన వొంటరి జీవనంతో నన్ను ఎందుకు పనికిమాలినవాణ్ణి చేయాలి? తను ఆయాసుకురాలిగా నటిస్తూ ఓ అగాయ కుడి జీవితవిధానంతో ఎందుకు చేరటం లాడాలి? ఈ స్త్రీకి హృదయం ఉండనీ, లేకపోనీ కనీసం జ్ఞానం ఆయినా లేకపోయే. ఒక్క మాటతో తను పరిపూర్ణ శాంతిని, బంగవిముక్తిని చేయవచ్చు నే.

కానీ ఏకటిని చూసి కోపం చూసుకోను. ఈ సన్నివేశం తీరచాలి, ఆమెకు కొంచెం దగ్గరగా జరిగి, పట్టగోడకు అనుకుని దర్పంగా చూపుట వరజల్లాను.

అజేమిటి? నీడ కదిలి వెళ్ళిపోతోంది.

“సావిత్రి” అని పిలిచాను నీరసంగా.

నీడ విసిరించుకోక వెళ్ళిపోతోంది. అలస్థానికి తావులేదు. ఆమె నాకు దూరం కారాదు. పరుగున ఆమెను వెంటబడించాను. నీడ వేగంగా, దూరంగా కదిలిపోతోంది. ఆగమని పిలిచాను వెనకనుంచి. పలక లేదు. మాయద్వీపమిగ్గా దూరం తిక్కునై తిక్కునై మాయమయింది. వశిగా చెయ్యి పట్టుకుని ఆపాను.

“నన్ను వెళ్ళనియ్యి. నువ్వు తిరిగి రావటంతో పరిస్థితులు చక్కబడతాయనుకున్నాను. నన్నర్థం చేసు కున్నా వనుకున్నాను” అంది గాఢాధికంగా.

ఆమె హస్తాన్ని జాలిగా వొడిచి “అర్థం చేసు కున్నాను సావిత్రి! అందుకే అమ్మకు మాటయిచ్చానని గ్రహించలేవా?” అని కొంచెం ఆగి “ఈ రాత్రివేళ నేను చెనే ఆవేశంకు అర్థం అదికాదు” అని నిట్టూ ర్చాను.

“ఓహో ఏమిటి విచిత్రం!”

“నన్ను తుమించమని అడగటానికి నే నేమీ సంకోచించటం లేదు. గతించిన జీవితపు పుటలలో అన్నీ తప్పదు వ్రాతలే. నన్ను తుమించు. సావిత్రి. మనోహరమైన యీ రాత్రినుంచి నా పాతజీవితానికి

ఉద్వాసన చెబుతున్నాను. అంతా రోత. నీకింకా అర్థం కాలేదా?” అని ఆవేశంతో ఆమె చేతిని మరో మారు అంగుళాబోయాను.

వదిలించుకుని “ఛీ” అంది.

“నేను యింక పరాయివాణ్ణి కాదు” అని శృతిమించబోయాను.

“మూగ్గుడా!” అందామె రోమాయమానంగా. “ఇంతటి దుర్బలుడవా నీవు? ఈకోడుగాలి సరిపడిందా మళ్ళి? కదలుబుద్ధి వేయటంలేదా ఇక్కణ్ణుంచి? సరస్వతిని నీకంటే నే నెక్కువ బోధపర్చుకున్నా నంటే, నువ్వునులో సిగ్గుపడాల్సింది ఏమీలేదు. అలెయ్యికిచ్చిన మాట మాటగా నే ఉండనియ్యి. అది మంచి పని. ఆమాట అనిపించుకు నేండుకు నేనింత దూరం రాలేదు. నిన్నింకా యిన్నాళ్ళూ అభీషందించాను. అబ్బ నీ మనసు ఎంత చంచలం?” అని అసహ్య ముగా నీట్టూర్చి “ఇప్పుడిదా ఆ పని చేయలేను. సిగ్గు విడిచి చెబుతున్నా. ఇదికూడా విను. సావిత్రి మరో వ్యక్తి హృదయం ఆర్పించకపోయినా మాడోడరకతి విజ్ఞానంతో తన హద్దులు తెలుసుకుంది. నీ ప్రశ్న విశేషా యినే జవాబు వ ర్తిస్తుంది.”

నీడ బగవుగా వెళ్ళిపోతోంది. “సావిత్రి” అని పిలిచాను బలహీనంగా.

మెట్లదగ్గర నిలచుని “ఇంకా ఏదయినా విగిలి వుందా” అంది ఉదారంగా.

“మరి యిన్నాళ్ళూ యీ విషయం అమ్మ కెందుకు చెప్పలేదు?”

“చెప్పాను. కాని నా వికాంతం నా మాటల్ని అబద్ధమని నమ్మేట్లుగా చేసింది.”

ఇలా అని ఆమె క్రిందికుడిగి వెళ్ళిపోయింది. మైకం వదిలింది యిందాక కాదు, ఇప్పుడు. భంగ పడింది నేను. తీరనికనీ, తీరకుండానే అస్పృశ్యమైంది. అయినా విచారం లేదు. నాకింతకన్నా సంతృప్తి అక్కలేదు. సంతృప్తిని యవ్వగలిగా నేమో. ఇంతి కన్నా నాకు నిశ్చింత ఏముంది?

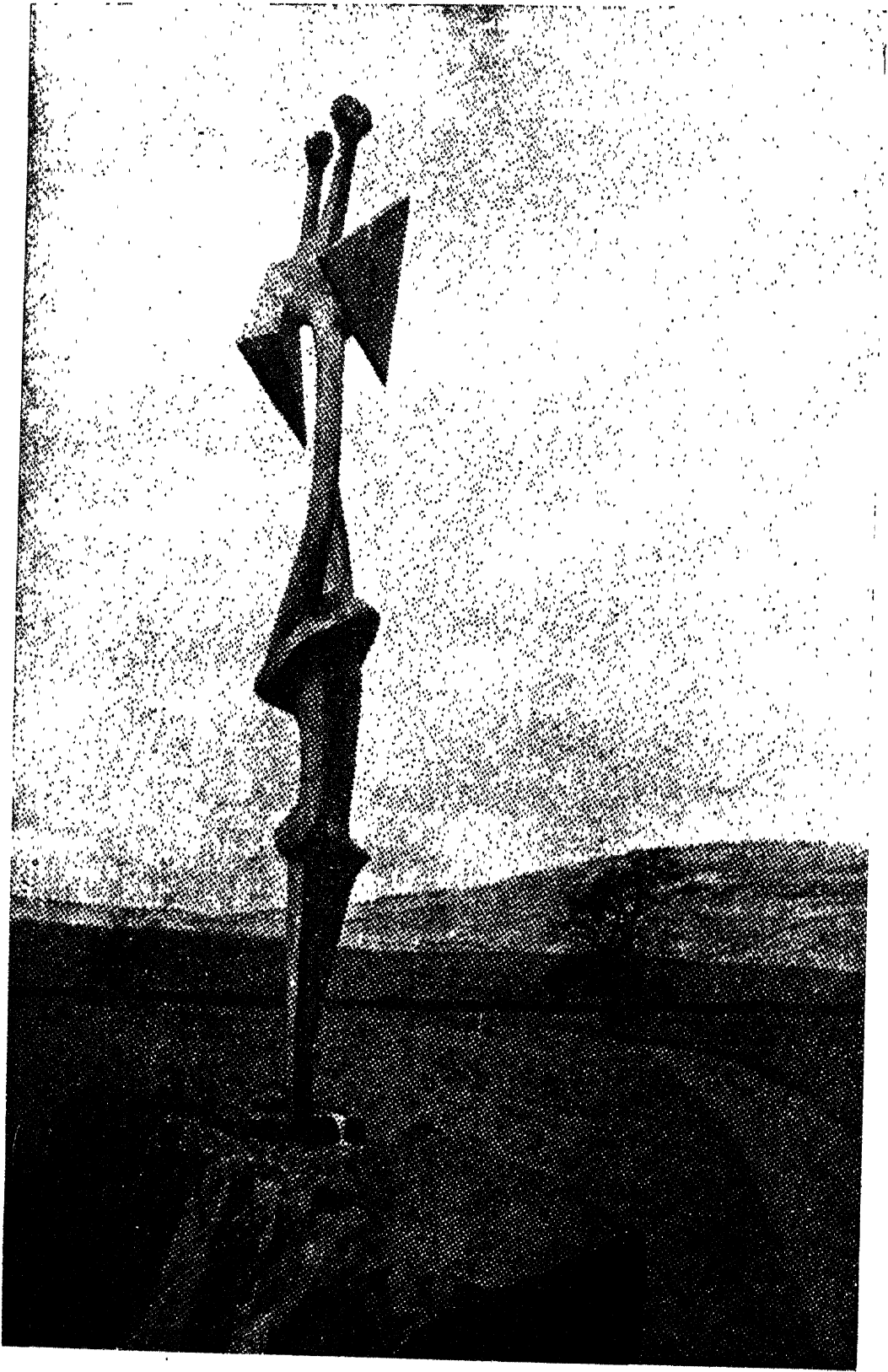
మెట్లుడిగి క్రిందకు వచ్చాను. టెక్స్టైల్ నెలుగు తోంది. చప్పుడు చేయకుండా అమ్మవున్న గదిదగ్గరకు పోయి తొంగిచూశాను. నిశ్చింతగా నిద్రపోతోంది. ఈ నిద్ర రేపటివాకామాత్రం యీ రూపంలో వుంటుంది.

కఠినజ్ఞే అయినా కళ్ళు తుడుచుకుని నెనుదిరి గాను. నాన్నకూడా మంచి నిద్రలో వున్నారు. నా గదిలోకి పోతూండగా ఏదో అనుమానం తగిలింది. మునిచేళ్ళమీద వెళ్ళి సావిత్రి గదిలోనికి తొంగి చూశాను.

సావిత్రి నిశ్శబ్దంగా విశున్నుంది.

దేశోద్ధారకుని వర్ధంతిమహోత్సవము
లైత్ర శుద్ధ ద్వాదశి - ది 22-4-56

నిలుచున్న మనిషి - లోహశిల్పం
శిల్పి: హెన్రీ మూర్

జంట ప క్కు లు

శ్రీ నాగభూషణ్

* గత సంచిక తరువాయి

రంగము : 2

* * ఉదయం ; హాలులో కమల, జోగా రావులు కూర్చునివుంటారు. కమల అంటే రామమూర్తి భార్య; సంసారపక్షంగా వుంటుంది. కాని, జీవితంలో భర్తవల్ల పొందగల ఆనందంలో ఏ కొంచెం పొందలేక పోవడం వల్ల నిస్పృహచెందిన మనిషి. జోగారావు కుర్రవాడు. నిన్న మొన్ననే చదువు పూర్తి చేసుకొన్నవాడు. అనుభవం లేక పోయినా, పరిస్థితులను ఎదిరించి స్వసుఖం కోరుకునే మనిషి..... అప్పుడే టిఫిన్, కాఫీ పూర్తిచేసుకొని మూతి తుడుచుకుంటూ వుంటాడు.

కమల : మరో ఇడ్లీ కావాలా?

జోగారావు : అక్కర్లేను.

కమల : మరికొంచెం ఉప్పు?

రావు : నాకు తిండిదగ్గర మొహమాటంలేదు, కమలా!

కమల : కొంచెం కాఫీ—?

రావు : (నిట్టూర్పుతో) అక్కర్లేదు కమలా! నేను కాఫీ తాగడం పూర్తయింది.

కమల : అతని కమల అతనికోసం యిచ్చినా అక్కర్లే దన్నమాట!

రావు : కావలసివుంటే తీసుకోనా? అందులోనూ నా కమల నాకోసం చేసియిస్తానంటే—

కమల : (రుసరుసగా) ఇహ ప నేమింది? ఆ సోఫాలో మునిగిపోవడం; తన కమలకు యిష్టంవున్నా లేకపోయినా సిగరెట్ ముటిందడం..... అతనికి కమలకంటే సిగరెట్టే యిష్టం (నవ్వు) కాదుకదూ!

రావు : అవును. (లేని నవ్వు తెప్పించుకుంటాడు.)

కమల : నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే చేతిలో చెయ్యి వెయ్యాలి.

రావు : (చేతిలో చెయ్యి వేచా) మరీ చిన్నపిల్ల వైపోతున్నావు కమలా!

కమల : ఇప్పుడిప్పుసే సిగరెట్ కేయి! (దాన్ని ముద్దు పెట్టుకొని ఇంకాక నీ వన్నది నిజం కాదు. ...ఓ! (ఆవిడ ఒక పళ్లెం పళ్లెం చూసింది.)

రావు : ఏమిటి?

కమల : నువ్వు ఒక్క పండుకూడా తినలేదు కదూ!

రావు : పండా! కాయలతోనే కడుపునింకింది. ఇంకా పండెంగుతు?

కమల : కాదు కాదు.....నువ్వొక ఆపిల్ పండు తప్పక తినాలి...తినకపోతే నీ కమల చాలా నొచ్చుకుంటుంది.

రావు : ఇంతవరకూ తిన్నదానికే కడుపులో చోటు లేక గొంతులోకి వస్తోంది. (కమల అతని వైపు జాలిగా చూస్తుంది.) లేదు కమలా! నేను టిఫిన్ తినడం ఎప్పుడో పూర్తి చేశాను.

కమల : నేను స్వయంగా యిచ్చినా అక్కర్లేదా?

రావు : అక్కర్లేను కమలా! మామూలుకన్నా ఎంతో ఎక్కువ తిన్నాను.

కమల : (లేనూ) నిజంగానా?

రావు : నీతో అబద్ధం చెప్పగలనా?...అఁ! నువ్వెక్కడ కూర్చుంటావో?

కమల : (సోఫాపై పు చూపుతూ) నా రావు అక్కడ,
నేను అతని ప్రక్కన (అతన్ని లేవదీస్తుంది)

రావు : (నిరుత్సాహంగా) అవును.

[ఇద్దరూ సోఫాలో కూర్చుంటారు]

కమల : సిగరెట్!

రావు : థాంక్స్!... (ఆమె ముట్టిస్తుంది) ఆ...
కమలా! మనం యిక్కడికి వచ్చి ఓ వారం
రోజులయింది కదూ?

కమల : అవును. వారంరోజులు! ఎంత గొప్పగా
గడిచినయ్! చివరకు యివ్వాలి యింత
మంచి యిల్లును వదిలి వెళుతున్నాం.

రావు : (అది వినిపించుకోకుండా నే) వారంరోజులు!
మొదటిరోజు తప్ప మిగిలిన రోజులన్నీ
మనం కలిసి కాఫీ, భోజనం తీసుకున్నాం
కదూ!

కమల : (సంతోషంతో, ఆశ్చర్యంతో) అవును.

రావు : మనం ఆ లేబుల్ ముందు రోజుకు నాలుగు
సార్లు కూర్చున్నాం — రెండుసార్లు కాఫీకి,
రెండుసార్లు భోజనానికి — మొత్తం ఇరవై
నాలుగుసార్లు!

కమల : ఇరవై నాలుగుసార్లు! నిజం?

రావు : మనం కూర్చున్న ప్రతిఒక్కసారీ “ఇంకా
కొంచెం తిను, ఇంకా కొంచెం తాగు” అని
కనీసం నాలుగుసార్లు అన్నావు నవ్వు.
అంటే ఏమీ అవసరం లేకపోయినా, నన్ను
రోజుకు తొంభైసార్లు, వారానికి ఏడువందల
సార్లు — “అక్కర్లేదు కమలా! అనేటట్లు
చేశావ్!

కమల : (దెబ్బతిని) రావ్!

రావు : (వెనుకటమాదిరిగా నే) నాకు పాతికేళ్లు.
నీకు?

కమల : (ఆశగా) ఇరవైమూడు.

రావు : ఇరవైమూడు! అంతా సవ్యంగా జరిగితే,
మనం ఇంకా యాభైఏళ్లకి తక్కువ
బ్రతకం. అంటే రెండువేల అయిదువందల
వారాలు... మనం కలిసివుండే ఈ రోజుల్లో
‘అక్కర్లేదు కమలా! అనే మాట కనీసం

పదిహేనులక్షల సార్లు నా చేత అనిపి
స్తావ్! — నిజానికి ఏమీ అవసరం
లేకపోయినా!

కమల : (విచారంతో) రావ్! (దుఃఖంతో
ముఖం కప్పకుంటుంది)

రావు : మనం, ఈ విషయంలో ఏదైనా సంది
కుదుర్చుకుంటే బావుంటుంది, అంటే! —

కమల : ఎంత కఠినమైన మనిషివి! (జాలిగా
నిట్టూస్తుంది.)

రావు : (తెప్పరిల్లి) నా వుద్దేశ్యం విను కమలా!
మనం యీ విషయాన్ని గురించి ఆలోచించు
కుంటే బావుంటుందేమోనని —

కమల : (ఈ లోకంలోకి వస్తూ) రావ్!

[రావు ఈ విషయాన్ని ఎందుకు తెచ్చానా
అని విచారిస్తున్నాడు. కమల నిట్టూర్పుల
వంకకు దృష్టి పోనివ్వకూడదని ఎంత నిగ్ర
హించుకున్నా వీలుపడదు... అవి భరించ
లేనివి]

రావు : (ఆమెను దగ్గరకు తీసుకొంటూ) ఊరుకో
కమలా! నాది పొరపాటే!... (ఇంకా
నిట్టూర్పుల వేగం తగ్గదు.) నా కమలే నన్ను
క్షమించకపోతే నన్నీ లోకంలో మరెవరు
క్షమిస్తారు, చెప్పు?

కమల : (నిట్టూర్పులమధ్య) నేను నిన్నెంతో ప్రేమి
స్తున్నాను కాబట్టే, నిన్నాపండ్లు తిన
మన్నాను.

రావు : నిజం... నిజమే కమలా! నేనంటే నీకెంత
యిష్టమో నాకు తెలియదా?

కమల : ఏ డాక్టరునైనా అడుగు. నువ్వుపళ్లు తినా
లనే అంటాడు.

రావు : అవును.

కమల : అందువల్ల నే నువ్వు తినాలి.

రావు : అవును కమలా! (మళ్లీ కమలను ఎదిరించడం
ఈ జన్మలో చేతకాదు రావుకు.)

కమల : (కళ్లు తుడుచుకుంటూ) భర్తకు వంట్లో
బాగుండకపోతే, జాగ్రత్తగా చూడడానికి,
అతను తినకపోతే తినేటట్లు చెయ్యడానికి
కాకపోతే, భార్య ఎందుకు?

రావు : అవును...అందుకే—

కమల : మనం యిక్కడకు వచ్చిన మర్నాడే నీకంత జబబుచేస్తే, నిన్ను జాగ్రత్తగా చూసుకొని, మళ్ళీ కులాసాగా వుండేటట్లు చేశానా, లేదా?

రావు : నువ్వు చాలా దయగలదానివి కమలా!

కమల : ఏమేమీ లేదు.....నిన్ను జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవడం నాకు చాలా యిష్టం. అందులోనూ జబ్బుపడ్డవాళ్ళకు సేవ చేయడమంటే నా కెంతో యిష్టం. మూర్తి ఒక్కసారి కూడా జబ్బుపడలేదు.

రావు : మూర్తి—?

కమల : మా ఆయన.

రావు : అతని పేరు మూర్తి?...సరే! నేనతన్ని ఎరుగనుకొంటే అతన్ని గురించి నేనేమీ మాట్లాడ దలుచుకోలేదు.

కమల : నిజమే రావ్! నేనుకూడా అంతే!

రావు : మనం యింటినుంచి పారిపోయిస్తున్నాం. మళ్ళీ తిరిగి వెళ్లంకదూ?

కమల : (ఆశ్చర్యంతో) రావ్!

రావు : చూడు కమలా! మనం చాలాదూరం వచ్చాం కదూ?

కమల : అజ్ఞమిటి రావ్? నువ్వు పశ్చాత్తాప పడుతున్నావా?

రావు : (త్వరగా) లేదు, లేదు.....(అనిశ్చయంతో నిట్టూర్పులు మొదలుపెడుతుంది) లేదు కమలా, లేదు. నేనునిన్ను యింతగా ప్రేమిస్తున్నప్పుడు పశ్చాత్తాపం ఎందుకు! నేను ఇప్పుడున్నంత హాయిగా యిదివరకెప్పుడూ లేను.

కమల : (అతనికి దగ్గరగా జరిగి) రావ్! ఎంత భయపెట్టావ్! నువ్వు నిజంగా పశ్చాత్తాపపడుతున్నావనుకున్నాను.

రావు : పశ్చాత్తాపం ఎందుకు? నేను చాలా హాయిగా వున్నాను.

కమల : వేదాంతం గారు ఎంత నిజం చెప్పారు.

రావు : అవును, చాలా నిజం చెప్పారు.

కమల : నీతో రమ్మని నువ్వడిగినప్పుడు, మన కొక శృంగురించి ఒకళ్ళకు ఎంత తక్కువగా తెలుసు?

రావు : అవును. చాలా తక్కువ తెలుసు.

కమల : ఈ వారం రోజులలో మనం ఒకళ్ళను గురించి ఒకళ్ళింకా ఎంత తెలుసుకున్నాం?

రావు : అవును ఎంత తెలుసుకున్నాం?

కమల : ఇప్పుడు నాకేమీ భయంలేదు...మనం యిద్దరం కలిసి ప్రపంచం ఎదురై నీలిచినా జయించగలం యిప్పుడు.

రావు : అవును.

[ప్రాపం! రాజాచేసిన పాపం యింకా పరిహారం కాలేదు. కుడిచేతిలో సిగరెట్ వుంది. అశే యిద్దరం కమల నడుముచుట్టావుంది. సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకోడానికి చేసే ప్రయత్నాల్లో రెండు మూడుసార్లు ఆమెను దగ్గరకు లాక్కోవలసి వస్తుంది. ఆమె ఆ ఆనందంలో మైమరచి కళ్ళుమూసుకొని వుంటుంది. నాలుగో ప్రయత్నంలో విజయం దైన రావు, సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకొని ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుస్తాడు.....ఇంతలో వేదాంతం గారు వస్తాడు.]

వేదాంతం : నమస్తే! (వాళ్ళ దూరంగా జరుగుతారు)

రావు : నమస్తే!

వేదా : ఆ! ఇవాళ మీ రిద్దరినీ వదిలిపెడుతున్నారన్నమాట!

రావు : (ఉత్సాహం ఏమీలేకుండా) అవును.

కమల : కాని ఇక్కడ గడిసిన ఈ వారంలోజాల్మీ మాత్రం మేం జీవితంలో మరచిపోలేం వేదాంతం గారూ!

వేదా : కొన్నాళ్ళపాటు మిమ్మల్ని యిక్కడ వుండమన్నంగుకు నన్నిప్పటికీ తుమించారన్నమాట మీరు.

కమల : (సిగ్గుపడుతూ) అవును...కాని మీరు చాలా నిజం చెప్పారు...ఆ విషయం ఇంతకు ముందే రావుతో చెప్పాను. ఏంరావ్?

రావు : అవును....ఒక్కనిముషం క్రిందటే!.....
(గడియారం చూసుకొని) కాదు. రెండు నిముషాల క్రిందట.

వేదాం : మీ కే విషయం లోనూ పొరుపులు, పోట్లాటలూ లేవుకదా?

కమల : ఒక్కవిషయం లోకూడా లేవు...అవునా రావ్ ?

రావు : అవును.

వేదాం : ఇంకేం...చాలా సంతోషం. (గడియారం చూసుకుంటూ) మిమ్మల్ని తొందర చెయ్యను...మీ పనులన్నీ పూర్తిచేసుకోండి....కొరు మరో ఆరగంటలో వస్తుంది.

కమల : అగే! ఆరగంటలోనా! నేను త్వరగా వెళ్లాలి. (అంటూ రావ్ వంక చూస్తుంది)

రావు : (కదిలకుండా) అవును. మనం త్వరగా వెళ్లాలి.

[కమల లేస్తుంది.]

వేదాం : (కమలతో కొంచెం ముందుకు వెళ్లి) అన్నట్లు, చూడండి కమలాగే! రాత్రి యిక్కడకు మరో యిద్దరు అతిథులు వచ్చారు.

కమల : (ఆగి, ఆసక్తితో) అంటే—మరో (జేమి కుల జంట—

వేదాం : అవును మరో జంట—

కమల : మేం వెళ్లేముందు ఒక్కక్షణం వాళ్లను కలుసుకుంటే బావుండును. ఇక్కడ గడిపే వారం రోజులూ ఎంత హాయిగా, గడపవచ్చుకో చెబుతాను.

వేదాం : దానికేం? మీరు తప్పకుండా కలుసుకొందురుగాని.

కమల : సరే, వస్తాను. (కమల వెళుతుంది.)

రావు : చూడండి?

వేదాం : ఏమిటి?

రావు : చూడండి.....మీరన్నది..... నిజంగా, ఇప్పుడే—(గడియారం చూసుకొని, విచారంగా) అరగంట!—సరే నేనూ తయారుకావాలి. (బయలుదేరుతాడు.)

వేదాం : రావ్ గారూ!

రావు : (వెళుతున్నవాడు ఆగి) ఆ!

వేదాం : ఒక్కమాట! (రావు వెనక్కి తిరిగి వస్తాడు) (బుజంతెడుతూ) హుమారుగా వుండాలండీ! అసలీటువంటి సమయంలో సంతోషంతో డాన్సు చెయ్యాలి.

రావు : (నిస్సారంగా) సంతోషమా?

[వేదాంతం నవ్వుతాడు.]

సరే! నేను సామాను సర్దుకోవాలి.

[వెళ్లిపోతున్న రావుకు బట్లర్ ఎగురు వస్తాడు. నిరుత్సాహంగావున్న రావును చూచి వేదాంతం, బట్లర్ యిద్దరూ నవ్వుకుంటారు.]

బట్లర్ : గుడ్ మార్నింగ్ సర్ !

వేదాం : మార్నింగ్...ఈ వుదయం ఎంత గొప్పగా వుందో చూశావా?

బట్లర్ : చూడకేమిసార్! (కొంచెంసేపు ఆలోచించి) చూడలేను సార్ !

వేదాం : చూడలేదా! ఐతే కొంచెంసేపు ఆగు. ఎంత గొప్పగా వుందో కనిపిస్తుంది...ప్రపంచం అంటే, నాకిప్పుడు ఆశ కలుగుతోంది.

బట్లర్ : నిండా నిజంసార్ !

వేదాం : మనం చెయ్యగలిగినదంతా చెయ్యాలి..... తెలిసిందా?

బట్లర్ : దానికేమిసార్ ! మస్తుచేస్తుము (జేపర్ యిస్తాడు.)

వేదాం : ఏమిటిది?

బట్లర్ : ఇవ్వాల్టి జేపరు సర్ !

వేదాం : చూడు!...దీనిలో ఎన్ని కొత్తజంటలు వున్నయ్యో? (లెక్కపెడుతూ) ఒకటి, రెండు, మూడు...పది!—పది జంటలు! పాత పురాణాలు చెప్పినట్లు జీవతాంతం సుఖపడదలచుకున్నవాళ్లు యిరవైమంది... అన్నట్లు, మీ దొరగారేమంటున్నాడు?

బట్లర్ : నిండా విచారంలో వున్నారసార్ !

వేదాం : విచారమా?...ఎందుకు?

బట్లర్ : ఆయన సామాను ఎక్కడో పోయింది సార్ !

వేదాం : అంటే, అది ఆయనతో రాలేదా?

బట్లర్ : వచ్చినట్టు లేదుసార్ !

వేదాం : ఎంత అజాగ్రత్త? ఆయనకు మనం ఏమీ సహాయం చెయ్యలేమా?

బట్లర్ : లంగీ, ఇద్దం, దువ్వెన, అన్నీ యిస్తున్నాడు సార్ మన లింగరాజు! మూర్తిగారు సల్ల ఒప్పుకోలేదుసార్ !

వేదాం : లింగరాజు సంగతి నాకు తెలియదా! చాలా మంచివాడు.

బట్లర్ : కైమ్స్ మన యింట్లో కూడా బ్లేకులు నిండా అయిపోయాయిసార్ !.....ఇన్ని చూచి అయ్యగారు డౌన్ అయిపోయారు సార్ !

వేదాం : మళ్ళీ లేచి మామూలు మనిషి కావడానికి ఏం చెయ్యాలంటావ్ ?

బట్లర్ : కడుపునిండా టిఫిన్ తింటే సరి సార్ !

వేదాం : నీ సలహా అద్భుతంగావుంది...అది మూర్తిగారికి స్వయంగా అందచెయ్య.

[ఇంతలో జానకి వస్తుంది...మూర్తిమీద ఆశ చాలా కొద్దిగావుంది...ఈ గది చూచి చాలా ఆశ్చర్యపడుతుంది]

వేదాం : ఓ! నమస్తే జానకి! దేవీ! రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

జానకి : మీ గదులు చాలా బావున్నాయండి.

వేదాం : థాంక్స్.

బట్లర్ : టిఫిన్ తెస్తున్నాసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : మీరు కాఫీ తాగుతారా? పాలా?

జానకి : ఏవయితే యేంకాని, రాం యేడీ?

వేదాం : రాం? ఎందుకు?

జానకి : ఇవ్వారే మొదటసారిగా అతనితో కలిసి కాఫీ తాగుదామనుకున్నాను—ప్రాక్టీస్ కోసం—అతనితో కొన్ని సంగతులు చెప్పాలి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) పోనీ, అవి నాతోనే చెప్పండి.

జానకి : (కూర్చుంటూ) అవి భార్యభర్తలు ఏకాంతంగా చెప్పకోవలసివె.

వేదాం : ప్రాక్టీస్ కోసమే కదా! ఇట్లా చెప్పినా ప్రాక్టీస్ !

జానకి : సరే!

వేదాం : థాంక్స్..... (ఇంతలో మూర్తిగా మారిపోయి) ఆ! నీకేంకావాలి జానీ? ఇడ్లీ, సాంబార్, పూరీ పాటాలో, అట్టూ, పంచదార, బోండా ఇచ్చి, —అన్నీ ద్వంద్వాలమీద నడుస్తున్నాయి.

జానకి : అప్పుడే మరచిపోయానా?

వేదాం : లేదు, లేదు....ఉపహ్లా.

[బట్లర్ రెండు స్టేట్లతో ఉపహ్లా తెచ్చి ఆక్కడ పెడతాడు.]

జానకి : (ఉపహ్లా తిని) కాఫీనా, టీనా రాం?

వేదాం : నేను కాఫీ తప్ప మరొకటి తాగనని నీకు తెలియదా, జానీ!

జానకి : మరచిపోయాను. (బట్లర్ కాఫీ తెస్తాడు)

వేదాం : (తాగుతూ) కాఫీ చాలా బావుంది ప్రేమనీ! ఆర! నాటకాల్లో భాష వస్తోందే! ఎలావుంది?

జానకి : బాగానేవుంది.

వేదాం : ఇంతకుముందే పేపర్లో ఓ భయంకరమైన వార్త చూశాను రాణీ...రాణీ!...అదేమీ వుంది!

జానకి : నిజంగా జీవితంలో వుపయోగించవలసిన భాష అది...నువ్వు ఇంతవరకు పెళ్ళి చేసుకోలేదు కదూ, రాం.

వేదాం : ఇంతవరకు ఒకే ఒక్కసారి చేసుకున్నాను కమలని...కమల నీకు తెలియదా, జానీ?

జానకి : జ్ఞాపకంలేదు...నేను మిమ్మల్ని నిజంగానే 'రాం' అనుకున్నాను.

వేదాం : నన్ను గురించి ఇంత మంచిగా ఎవరు మాట్లాడతారు.

జానకి : మీవంటివాళ్ళను నేనెక్కడా చూడలేను.

వేదాం : (మళ్ళీ మూర్తయిపోయి) అర! సరిగ్గా కమల కూడా అట్లానే అనేది...సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పదలచుకోలేదు.

జానకి : రాం! మన సంభాషణలోకి నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురావడం నాకు బావుండదు.

వేదాం : నాకూ అంతే!...సరే! అసలు సంగతి చెప్పలేదు—నిన్న గుర్రపు పందాలలో మన గుర్రాలన్నీ ఓడిపోయినయ్యే

జానకి : అయ్యో!

వేదాం : నేను సర్వస్వం ఓడిన గర్భరాజు నైటోయాను...ఇక నేనేదైనా వుద్యోగం చెయ్యాలి, జానీ!

జానకి : నువ్వేవుద్యోగం చెయ్యాలి నేప్పనా? (చెప్పమన్నట్లు చూస్తాను.) నువ్వు కేంద్ర ప్రభుత్వంలో మంత్రిపై పెద్ద పెద్ద వుప న్యాసాలివ్వాలి.

వేదాం : ఎన్నెందుకూ పనికిమాలినవాడికింద కట్టా వన్నూట!

జానకి : నిం?

వేదాం : జీవితంలో దేనికి పనికిరానివాడు రాజ కీయాల్లో చేరతాడంటారు. అంగులోనూ మంత్రికావడానికి మరి.....

జానకి : ఏమో! నాకుమత్రం నువ్వదే కావాలి.

వేదాం : అయితే సరే! నువ్వేని కావాలంటే నే నదే అవుతాను.

జానకి : ఎంత చిలిపిగా మాట్లాడుతావ్!...కొంచెం కాఫీ కావాలా?

వేదాం : నువ్వు యిస్తానంటే వద్దంటానా? ... మన కీమాటలతో జీవితాంతం గడుస్తుంది నే నీ వుద్దేశ్యమా?

జానకి : ఏం? ఎందుకు గడవదు?

వేదాం : పొడించే పాడుతూ, జీవితమంతా, —సరే! కాఫీ తాగేటప్పు డీమాట లెంగుకు? కుల సా కోసం రాత్రి నీకు వచ్చిన కల ఒకటి చెప్పు.

: (అలోచించి) రాత్రి నాకు చాలా తమాషా కల వచ్చింది.

: (ఆసక్తితో) ఏమిటది, జానీ?

: ఒక రాత్రి మనం పారిపోతున్నాంట! మధ్యలో దారి తిప్పి, ఒక యిల్లు చూసి హోటలుకొని అక్కడకు వచ్చాం. కాని అది హోటలు కాదు.....వేదాంతం అనే తమాషా మనిషి వున్న తమాషా యిల్లది

వేదాం : చాలా తమాషా గావుండే! వేదాంతం ఎవరు? ఈ భూప్రపంచంలో ఆయన పే రెక్కడా వినలేదే!

జానకి : ఆయన మనల్ని బందీ లన్నాడు. ఆ యింటి తలుపున్నీ తాళాలువేసి మనం బయటకు కదలకూడదన్నాడు...ఒక వారం మనం అక్కడే వుండి, ముంగు ముంగు ముఖంగా వుండగలమో లేదో ప్రయత్నం చేసి చూడమన్నాడు.....ఆ వారం తర్వాత మనం వెళ్లొచ్చట!

వేదాం : ఎంత అసంభవం గా వుంది! సర్వస్వతంత్ర భారతదేశంలో గౌరవనీయులైన మనుష్యుల్ని బందీలుగా వుంచడానికి ఆ వేదాంతం గారికి హక్కు ముంది?

జానకి : చాలా అసంభవం గా వుండకదూ!

వేదాం : అసంభవం యేమిటి, హాస్యాస్పదం గా వుంది.

జానకి : (ఆ మాటల్లోని నిజాన్ని పరిశీలిద్దామని తలుపుదగ్గరకు వెళ్లితోస్తుంది. తలుపు తీసే వుంది.) నేనూ అదే అనుకున్నాను (బయటకు వెళ్ళి, వచ్చి) గేటు తలుపులుకూడా తీసేవున్నయ్! రాత్రి నాకు వచ్చిన కల ఎంత అసంభవం గా వుంది.

వేదాం : కలలకు సంభవం, అసంభవం యేమిటి?... సరే! నాకూ ఓ తమాషా కలవచ్చింది.

జానకి : ఏమిటది?

వేదాం : (ఓ క్షణం మూటిగా జానకి వంకచూచి, ముఖం తిప్పకొని) ప్రపంచానికి సంబంధం లేని ఒక యిల్లువుంది. ఆ యిల్లలో తండ్రి, కూతురూ—యిద్దరే! తండ్రి ముసలివాడు. తనప నేమో తనకు తప్ప యితరుల సంగతి పట్టించుకోదు. ఆ కూతురు చదువుకొంటున్నా, పరిస్థితులవల్ల, పెంపకంవల్ల ఒంటరిది. ఆమెకు సర్వస్వం వున్నకొలు...అటువంటి పరిస్థితుల్లో ఆరిడ జీవిత ప్రాంగణం లోకి ఓ మనిషి ప్రవేశిస్తాడు (ఇంతవరకు చెప్పి, మరోసారి జానకివంక చూస్తాడు. ఆమె పాలిపోయివుంది.)...ఏమీ ఎరుగని ఆ అమాయకురాలికి, అతను స్వర్గంనుంచి

దిగివచ్చిన వాడిలా కనిపిస్తాడు. చివరకు ఆమె అతనిని ఎంత కృతజ్ఞురాలైందంటే, అంతనే... చెబితే అదే పేదమయింది ఆమెకు... అప్పుడు కాని చెప్పలేదతను తనకు పెళ్లయిన విషయం..... తనకూ భార్యకూ మధ్య పచ్చగడ్డివేస్తే భిన్నమంటుందన్నాడు. నువ్వేనాకు సర్వస్వం అన్నాడు... ఇద్దరూ కలిసి పారిపోదాయన్నాడు... పాపం! పిచ్చి పిల్ల!! అన్నీ నమ్మింది. అతనితో వచ్చేసిందట! ఎంత అసంభవం?

జానకి : (అతనికంతా తెలుసునన్నమాట! తెల్లబోయిన మనిషి తెప్పరిల్లుకుంటుంది.) చాలా అసంభవంగా వుంది... సరే! కారు ఎప్పుడు వస్తుంది వేదాంతంగాయో?

వేదాం : కారా?

జానకి : అవును... మూర్తిగారి కారు.

వేదాం : అంటే, ఈ సామాన కృత్యాన్ని కొనసాగిస్తారన్నమాట!

జానకి : అవును... ఏం?

వేదాం : సరే! చాలా విచారకరమైన సంగతి... సరే! మరో యిరవై నిమిషాల్లో —

జానకి : మీ మేల్కొనెత్తికి మరచిపోలేం.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారు కాఫీ తీసుకోవాలి... (లేస్తూ) మరో యిరవై నిమిషాల్లో!

జానకి : నేను మిమ్మల్ని మళ్ళీ కలుసుకోగలనా?

వేదాం : దానికేం? మిమ్మల్నింకా భగవంతుడికి అప్పగించవలసిన భారం నామీద వుంది.

[అయిననైపు ఓ తుణుం చూసి వెళ్ళిపోతుంది జానకి... ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : విన్నావా లోకనాథం! మీ దొరగారు దొరసానిగాడు మరో యిరవై నిమిషాల్లో వెళ్ళిపోతారట!

బట్లర్ : (హేళనగా) అలాగే సార్!

వేదాం : ఇంతవరకు రిహార్సల్స్ బాగానే జరిగినయ్యాయి. ఇహ నాటకం మొదలు! — నీ పాత్ర నువ్వు బాగా పోషిస్తావ్ కదూ?

బట్లర్ : మీరు చెప్పవలెనా సార్! మనకు దీన్లో టెన్ ఇయర్స్ ఎక్స్ పీరియన్స్ దా!

వేదాం : నరీ సుడే...

[బట్లర్ నెనకాతే వేదాంతం వెళ్ళిపోతాడు — ఒక తుణుం తరువాత మూర్తి వస్తాడు. నలిగిన వైట్ డ్రెస్ తో, గుప్తుకోని జట్టతో జబ్బు చేసిన మనిషిలా వుంటాడు... బల్లమీద కాఫీ కేటిల్ కనిపిస్తుంది... ద్వారకు వచ్చి కాఫీ కప్పులో పోసుకొని ఒక గుక్కడు తాగుతాడు... ఎవరైనా వున్నారేమో నని చుట్టూ చూసి, మరో గుక్కడు తాగుతూ వుంటాడు]

వేదాం : హల్లో! నుడే మర్నింగ్ మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (ఉలిక్కిపడి, నెనక్క తిరిగి, కోపంతో) ఉ! ఇందాకట్నుంచీ మీ రిక్కడే వున్నారన్నమాట!

వేదాం : (నవ్వుతూ) లేండి!... ఇప్పుడే వస్తున్నాను. (కూర్చుంటూ) బాగా ఆకలియి నట్టుగా వుంది. ఏం?

[మూర్తి మాట్లాడుడు]

రాత్రి బాగా నిద్రపడిందా?

మూర్తి : నిద్రా? ఆ వెళ్ళవ రూముల్లో మరో రోజు పడుకుంటే శాశ్వత నిద్ర పడుతుంది... అయితే నా సామానేసుయిండిండి?

వేదాం : (ఆశ్చర్యంగా) మీ సామానా?

మూర్తి : అవును... అసలు కారులోనుంచి యింట్లోనే పెట్టలేదట!

వేదాం : అయితే కారులో వుండేఉంటుంది.

మూర్తి : అక్కడ వుంటే పోయిందనుకోవడం ఎందుకండీ?

వేదాం : ఈ విషయం ఏమిటో కనుక్కుందాం... (సానుభూతిగా) మూర్తిగారూ! హనీ మూన్ కు పోతూవుండగా సామాను పోవడమంటే అపకరణ మన్నమాట!... అంతే! అదృష్టవంతుల్ని చెరిచేపాళ్ళు లేరు... దురదృష్టవంతుల్ని చాచుచేసేవారు లేరు.

[ఒక్కొక్క మాట అన్నకొద్దీ మూర్తికి కోపం ఎక్కువవుతుంది... పళ్ళు బిగించి ఏదో చెప్పాలని లేచేసరికి, బట్లర్ వస్తాడు. మూర్తి కుర్చీలో కూలబడతాడు.]

వేదాం : లోకనాథం మూర్తిగారి సామానట, ఏమయింది ?

బట్లర్ : ఏమయినా కనిపించలేదని రాముడు చెప్పినాడు సార్!

వేదాం : ఆ సామాను ఆయనతో రాలేదా?

బట్లర్ : రాలేదనే రాముడు చెప్పినాడు సార్.

వేదాం : చచ్చి! ఎంత ఆజాగ్రత్త!...(మూర్తి వంక చూస్తూ) ఏమిటది?

మూర్తి : (చాలా సేపట్నుంచి అశ్రు ప్రయత్నంతో) వుండి హఠాత్తుగా తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : అరే! బాగా జలుబు చేసినట్లుగా వుండే! ఈ జేబురుమాలు తీసుకోండి

మూర్తి : (తనసగ్గర లేగు కాబట్టి తీసుకోక తప్పలేదు. అందులో అది కొత్తది కూడాను.) థాంక్స్!

వేదాం : (సానుభూతిగా) పాపం! బాగా జలుబు చేసింది కాబోయ్! అందువల్ల నేనా యీ నైట్ డ్రెస్ విప్పలేదు?

మూర్తి : అందుకు కాదు...వున్నది యిదే కాబట్టి!

వేదాం : (సానుభూతిగా) నిన్న మీరు వేసుకొన్న బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?.....ఎక్కడో చూశానే! (మూర్తి తుమ్ముబోతాడు.) ఎక్కడంటే — (బట్లర్ వైపుకు తిరగగా, అతను మూర్తిని చూపుతాడు.) ఎక్కడంటే (మూర్తి తుమ్ముతాడు.)

మూర్తి : వాడు...ఆ ఫూల్ (నుల్లీ అశ్రుప్రయత్నంతో ఆగిపోతాడు.)

వేదాం : (బాధగా) ఏమిటి మీరనేది?—లోకనాథం! మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?

బట్లర్ : పొరపాటు సార్...అయ్యిగారి లగేజీ—

వేదాం : లగేజీ సంగతికాదు నే నడుగుతున్నది. ఆయన బ్రాన్ నూటు—(మూర్తి తుమ్ముతాడు.) నే నేమనుకున్నానో తెలుసా? మూర్తిగారు ఎంత చక్కని నూటు వేసుకున్నారో మనిషి బావుండకపోయినా ఈ నూటు వేసుకుంటే ఎవరైనా బావుంటారే!—అనుకున్నాను ... అంటే మీరు బావుండలేదని కాదండోయ్!...ఏమయిందోయ్ అది? ..

బట్లర్ : రాముడు చిన్న పొరపాటు చేసినాడు సార్! మూర్తిగారి కోసం అదితీసుకొస్తుంటే కిందపడి కొంచెం బురద అయిందిసార్! మళ్ళీ బాగుచేస్తున్నాడు.

వేదాం : వెధవ అజాగ్రత్త.

బట్లర్ : నిజం సార్. నే నప్పుడే కోప్పడివుంటిని.

మూర్తి : కోప్పడ్డమా? వాణ్ణి నిలుచున్నవాణ్ణి నిలుచున్నట్లుగా కాల్చేయ్యాలి.

వేదాం : బాగా చెప్పావు...లోకనాథం! వాణ్ణి నిలుచున్నపాటున కాల్చేయ్.

బట్లర్ : చిత్తం సార్.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు త్వరగా వచ్చే ఏర్పాటు చూడు.

బట్లర్ : ఈసరికి అయిపోయి ఉంటుందిసార్.

వేదాం : ఎక్కడా తడి ఉండకూడదు. ఇప్పటికే మూర్తిగారికి బాగా జలుబుచేసింది.

మూర్తి : (తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : బాగా జలుబుచేసిందే! మీకు తగుదు జలుబుచేస్తుందా?

మూర్తి : నేను పుట్టినతర్వాత యింకెవరకు జబ్బుచేసి ఎరగను.

వేదాం : విన్నావా, లోకనాథం! మూర్తిగారికి జబ్బు చెయ్యడం యిదే మొదలట!

బట్లర్ : కావచ్చుసార్! రావుగారికి, యింకా యిద్దరు ముగ్గురికూడా ఆ గదిలో పడుకోగానే జలుబు చేసిందిసార్!

మూర్తి : వెధవగది!—

వేదాం : నాకు యిదివరకే ఎందుకు చెప్పలేదు? ఇవాళే రాత్రికి మూర్తిగారికి మరోగది ఏర్పాటుచేయ్.

బట్లర్ : తప్పకుండాసార్! (నెల్లీపోతాడు.)

వేదాం : (సానుభూతిగా) నాకు చాలా విచారంగా వుంది—సరే! మీకు తెలుసుగా, 'జ్వరానికి కటిక ఉపోషం, జలుబుకు కడుపుకు నైవేద్యం' అంటారు పెద్దలు.

[మూర్తి అర్థంకాక వేదాంతంగారివంక సీరియస్ గా చూస్తాడు.]

జంటపక్షులు

శ్రీ నాగభూషణ్

* గత సంచిక తరువాయి

రంగము : 2

* * ఉదయం ; హాలులో కమల, జోగారావులు కూర్చునివుంటారు. కమల అంటే రామమూర్తి భార్య; సంసారపక్షంగా వుంటుంది. కాని, జీవితంలో భర్తవల్ల పొందగల ఆనందంలో ఏ కొంచెమూ పొందలేక పోవడం వల్ల నిస్సహచరియైనది మనిషి. జోగారావు కుర్రవాడు. నిన్న మొన్ననే చదువు పూర్తి చేసుకొన్నవాడు. అనుభవం లేక పోయినా, పరిస్థితులను ఎదిరించి స్వసుఖం కోరుకునే మనిషి..... అప్పడే టిఫిన్, కాఫీ పూర్తిచేసుకొని మూతి తుడుచుకుంటూ వుంటాడు.

కమల : మరో ఇడ్లీ కావాలా ?

జోగారావు : అక్కర్లేదు.

కమల : మరికొంచెం ఉప్పు ?

రావు : నాకు తిండిదగ్గర మొహమాటంలేదు, కమలా!

కమల : కొంచెం కాఫీ—?

రావు : (నిట్టూర్పుతో) అక్కర్లేదు కమలా! నేను కాఫీ తాగడం పూర్తయింది.

కమల : అతని కమల అతనికోసం యిచ్చినా అక్కర్లే దన్నమాట!

రావు : కావలసివుంటే తీసుకోనా? అందులోనూ నా కమల నాకోసం చేసివున్నానంటే!—

కమల : (రసరసగా) ఇహ ప నేముంది? ఆ సోఫాలో ముగిసిపోవడం; తన కమలకు యిష్టంవున్నా లేకపోయినా సిగరెట్ ముట్టించడం..... అతనికి కమలకంటే సిగరెట్టే యిష్టం (నవ్వు) కానుకదూ!

రావు : ఆవును. (లేని నవ్వు తెప్పించుకుంటాడు.)

కమల : నువ్వు చెప్పింది నిజమైతే చేతిలో చెయ్యి వెయ్యాలి.

రావు : (చేతిలో చెయ్యి వేస్తూ) మరీ చిన్నపిల్ల వైహతున్నావు కమలా!

కమల : ఇప్పుడిప్పుడే నీ సిగరెట్ కేసు! (దాన్ని ముద్దు పెట్టుకొని ఇండాక నీ వన్నది నిజంకాదు. ...ఓ! (ఆవిడ ఒక పల్లి పల్లెం చూసింది.)

రావు : ఏమిటి?

కమల : నువ్వు ఒక్క పండుకూడా తినలేదు కదూ!

రావు : పండా! కాయలతోనే కడుపునింపింది. ఇంకా పండెంగుతు ?

కమల : కాదు కాదు.....నువ్వొక ఆపిల్ పండు తప్పక తినాలి...తినకపోతే నీ కమల చాలా నొచ్చుకుంటుంది.

రావు : ఇంతవరకూ తిన్నదానికే కడుపులో చోటు లేక గొంతులోకి వస్తోంది. (కమల అతని వైపు జాలిగా చూస్తుంది.) లేదు కమలా! నేను టిఫిన్ తినడం ఎప్పుడో పూర్తి చేశాను.

కమల : నేను స్వయంగా యిచ్చినా అక్కర్లేదా?

రావు : అక్కర్లేదు కమలా! మామూలుకన్నా ఎంతో ఎక్కువ తిన్నాను.

కమల : (లేస్తూ) నిజంగానా?

రావు : నీతో అబద్ధం చెప్పగలనా?...అఁ! నువ్వెక్కడ కూర్చుంటావో?

కమల : (సోఫాపై పు మూపుతూ) నా రావు అక్కడ,
నేను అతని ప్రక్కన (అతన్ని తవడిస్తుంది)

రావు : (నిరుత్సాహంగా) అవును.
[ఇద్దరూ సోఫాలో కూర్చుంటారు]

కమల : సిగరెట్!

రావు : థాంక్స్!... (ఆమె ముట్టిస్తుంది) ఆ...
కమలా! మనం యిక్కడికి వచ్చి ఓ వారం
రోజులయింది కదూ?

కమల : అవును. వారంరోజులు! ఎంత గొప్పగా
గడిచినయ్! చివరకు యివ్వాలి యింత
మంచి యిల్లును వదిలి వెళుతున్నాం.

రావు : (అది వినిపించుకోకుండా నే) వారంరోజులు!
మొదటిరోజు తప్ప మిగిలిన రోజులన్నీ
మనం కలిసి కాఫీ, భోజనం తీసుకున్నాం
కదూ!

కమల : (సంతోషంతో, ఆశ్చర్యంతో) అవును.

రావు : మనం ఆ టేబుల్ ముందు రోజుకు నాలుగు
సార్లు కూర్చున్నాం— రెండుసార్లు కాఫీకి,
రెండుసార్లు భోజనానికి— మొత్తం ఇరవై
నాలుగుసార్లు!

కమల : ఇరవై నాలుగుసార్లు! నిజం?

రావు : మనం కూర్చున్న ప్రతిఒక్కసారీ “ఇంకా
కొంచెం తిను, ఇంకా కొంచెం తాగు” అని
కనీసం నాలుగుసార్లుగా అన్నావు నవ్వు.
అంటే ఏమీ అవసరం లేకపోయినా, నన్ను
రోజుకు తొంభైసార్లు, వారానికి ఏడువందల
సార్లు— ‘అక్కర్లేదు కమలా’ అనేటట్లు
చేశావ్!

కమల : (దెబ్బతిని) రావ్!

రావు : (వెనుకటమాదిరిగా నే) నాకు పాతికేళ్లు.
నీకు?

కమల : (ఆశ్చర్యంగా) ఇరవైమూడు.

రావు : ఇరవైమూడు! అంతా సవ్యంగా జరిగితే,
మనం యింకా యాభైవేలకి తక్కువ
బ్రతకం. అంటే రెండువేల అయిదువందల
వారాలు... మనం కలిసివుండే ఈ రోజుల్లో
‘అక్కర్లేదు కమలా’ అనే మాట కనీసం

పదిహేనులక్షల సార్లు నా చేత అనిపి
స్తావ్! — నిజానికి ఏమీ అవసరం
లేకపోయినా!

కమల : (విచారంతో) రావ్! (గుఃఖంతో
ముఖం కప్పకుంటుంది)

రావు : మనం, ఈ విషయంలో ఏదైనా సంది
కుదుర్చుకుంటే బావుంటుంది, అంతే!—

కమల : ఎంత కఠినమైన మనిషివి! (జాలిగా
నిట్టూస్తుంది.)

రావు : (తెప్పరిల్లి) నా పుట్టేళ్ళం విను కమలా!
మనం యీ విషయాన్ని గురించి ఆలోచించు
కుంటే బావుంటుందేమోనని—

కమల : (ఈ లోకంలోకి వస్తూ) రావ్!
[రావు ఈ విషయాన్ని ఎందుకు తెచ్చానా
అని విచారిస్తున్నాడు. కమల నిట్టూర్పుల
వంకకు దృష్టి పోనివ్వకూడదని ఎంత నిగ్ర
హించుకున్నా వీలుపడదు... అవి భరించ
లేనివి]

రావు : (ఆమెను దగ్గరకు తీసుకొంటూ) ఊరుకో
కమలా! నాది పొరపాటే!... (ఇంకా
నిట్టూర్పుల వేగం తగ్గదు.) నా కమలే నన్ను
క్షమించకపోతే నన్నీ లోకంలో మరెవరు
క్షమిస్తారు, చెప్పి?

కమల : (నిట్టూర్పులనుగట్టి) నేను నిన్నెంతో ప్రేమి
స్తున్నాను కాబట్టే, నిన్నాపండ్లు తిన
మన్నాను.

రావు : నిజం... నిజమే కమలా! నేనంటే నీకెంత
యిష్టమో నాకు తెలియదా?

కమల : ఏ డాక్టరునైనా అడుగు. నువ్వాపళ్లు తినా
లనే అంటాడు.

రావు : అవును.

కమల : అందువల్ల నేను నవ్వు తినాలి.

రావు : అవును కమలా! (చుట్టి కమలను ఎదిరించడం
ఈ జన్మలో చేతకాదు రావుకు.)

కమల : (కళ్లు మూసుకుంటూ) భర్తకు వంట్లో
బాగుండకపోతే, జాగ్రత్తగా చూడడానికి,
అతను తినకపోతే తినేటట్లు చెయ్యడానికి
కాకపోతే, భార్య ఎందుకు?

రావు : అవును...అందుకే—

కమల : మనం యిక్కడకు వచ్చిన మర్నాడే నీకంత జబబుచేస్తే, నిన్ను జాగ్రత్తగా చూసుకొని, మళ్ళీ కులాసాగా వుండేటట్లు చేశానా, లేదా?

రావు : నువ్వు చాలా దయగలదానివి కమలా!

కమల : దయమీ లేదు.....నిన్ను జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవడం నాపాపం. అందులోనూ జబ్బుపడ్డవాళ్లకు నేనెయ్యవలసిందే నా కెంతో యిష్టం. మూర్తి ఒక్కసారి కూడా జబ్బుపడలేదు.

రావు : మూర్తి—?

కమల : మా ఆయన.

రావు : అతని పేరు మూర్తి?...సరే! నేతనిని ఎరుగనుకొంటే అతనిని గురించి నేనెమిటా దలుచుకోలేదు.

కమల : నిజమే రావ్! నేనుకూడా అంతే!

రావు : మనం యింటినుంచి పారిపోయివస్తున్నాం. మళ్ళీ తిరిగి వెళ్లకదూ?

కమల : (ఆశ్చర్యంతో) రావ్!

రావు : చూడు కమలా! మనం చాలాదూరం వచ్చాం కదూ?

కమల : అజేమిటి రావ్? నువ్వు పశ్చాత్తాప పడుతున్నావా?

రావు : (త్వరగా) లేదు, లేదు.....(ఆవిడ మళ్ళీ నిట్టూర్పులు మొదలుపెడుతుంది) లేదు కమలా, లేదు నేనునిన్ను యింతగా ప్రేమిస్తున్నప్పుడు పశ్చాత్తాపం ఎందుకు! నేను ఇప్పుడున్నంత హాయిగా యిదివరకెప్పుడూ లేను.

కమల : (అతనికి దగ్గరగా జరిగి) రావ్! ఎంత భయపెట్టావ్! నువ్వు నిజంగా పశ్చాత్తాపపడుతున్నావనుకున్నాను.

రావు : పశ్చాత్తాపం ఎందుకు? నేను చాలా హాయిగా వున్నాను.

కమల : వేదాంతం గారు ఎంత నిజం చెప్పారు.

రావు : అవును, చాలా నిజం చెప్పారు.

కమల : నీతో రమ్మని నవ్వడిగినప్పుడు, మన కొక శ్మశానమునకి ఒకళ్ళకు ఎంత తక్కువగా తెలుసు?

రావు : అవును. చాలా తక్కువ తెలుసు.

కమల : ఈ వారం రోజులలో మనం ఒకళ్లను గురించి ఒకళ్ళింకా ఎంత తెలుసుకున్నాం?

రావు : అవును ఎంత తెలుసుకున్నాం?

కమల : ఇప్పుడు నాకేమీ భయంలేదు...మనం యిద్దరం కలిసి ప్రపంచం ఎదురై నిలిచినా జయించగలం యిప్పుడు.

రావు : అవును.

[పాపం! రాజాచేసిన పాపం యింకా పరిహారం కాలేదు. కుడిచేతిలో సిగరెట్ వుంది. అనే చెయ్యి కమల నడుముచుట్టావుంది. సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకొని చీసే ప్రయత్నాల్లో రెండు మూడుసార్లు ఆమెను దగ్గరకు లాక్కోవలసి వస్తుంది. ఆమె ఆ ఆనందంలో మైమరచి కళ్ళుమూసుకొని వుంటుంది. నాలుగో ప్రయత్నంలో విజయం దైన రావు, సిగరెట్ నోట్లో పెట్టుకొని ఒక దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుదాడు.....ఇంతలో వేదాంతం గారు వస్తాడు.]

వేదాంతం : నమస్తే! (వాళ్లు దూరంగా జరుగుతారు)

రావు : నమస్తే!

వేదా : ఆ! ఇవాళ మీ రీ యిల్లు వదిలి పెడుతున్నారన్నమాట!

రావు : (ఉత్సాహం ఏమీలేకుండా) అవును.

కమల : కాని ఇక్కడ గడిసిన ఈ వారంలోజుల్ని మాత్రం మేం జీవితంలో మరచిపోలేం వేదాంతం గారూ!

వేదా : కొన్నాళ్ళపాటు మిమ్మల్ని యిక్కడ వుండమన్నందుకు నన్నిప్పటికీ తుమించారన్నమాట మీరు.

కమల : (నిగ్గుపడుతూ) అవును...కాని మీరు చాలా నిజం చెప్పారు...ఆ విషయం ఇంతకు ముందే రావుతో చెప్పాను. ఏంరావ్?

రావు : అవును....ఒక్కనిముషం క్రిందటే!.....
(గడియారం చూసుకొని) కాదు. రెండు నిముషాల క్రిందట.

వేదాం : మీ కే విషయంలోనూ పొరుపులు, పోస్ట్ టూ లేవుకదా?

కమల : ఒక్కవిషయంలోకూడా లేవు...అవునా రావ్?

రావు : అవును.

వేదాం : ఇంకేం...చాలా సంతోషం. (గడియారం చూసుకుంటూ) మిమ్మల్ని తొందర చెయ్యను...మీ పనులన్నీ పూర్తిచేసుకోండి....కారు మరో అరగంటలో వస్తుంది.

కమల : అరే! అరగంటలోనా! నేను త్వరగా వెళ్ళాలి. (అంటూ రావువంక చూస్తుంది)

రావు : (కదిలకుండా) అవును. మనం త్వరగా వెళ్ళాలి.

[కమల లేస్తుంది.]

వేదాం : (కమలతో కొంచెం ముందుకువెళ్లి) అన్నట్లు, చూడండి కమలాదేవీ! రాత్రి యిక్కడకు మరో యిద్దరు అతిథులు వచ్చారు.

కమల : (ఆగి, ఆసక్తితో) అంటే—మరో (పేరు కుల జంట—

వేదాం : అవును మరో జంట—

కమల : పేం వెళ్ళేయందు ఒక్కక్షణం వాళ్ళను కలుసుకుంటే బావుండును. ఇక్కడ గడిపే వారం రోజులూ ఎంత హాయిగా, గడపవచ్చుకో చెబుతాను.

వేదాం : దానికేం? మీరు తప్పకుండా కలుసుకొందురుగాని.

కమల : సరే, వస్తాను: (కమల వెళుతుంది.)

రావు : చూడండి?

వేదాం : ఏమిటి?

రావు : చూడండి.....మీరన్నది..... నిజంగా, ఇప్పుడే—(గడియారం చూసుకొని, విచారంగా) అరగంట!—సరే నేనూ తయారుకొవాలి. (బయలుదేరుతాడు.)

వేదాం : రావ్ గారూ!

రావు : (వెళుతున్నవాడు ఆగి) ఆరే!

వేదాం : ఒక్కమాట! (రావు వెనక్కితిరిగి వస్తాడు) (బుజంతెడుతూ) హుసారుగా వుండాలండీ! ఆస లీటువంటిసమయంలో సంతోషంతో డాన్సుచెయ్యాలి.

రావు : (నిస్సారంగా) సంతోషమా?

[వేదాంతం నవ్వుతాడు.]

సరే! నేను సామాను సర్దుకోవాలి.

[వెళ్ళిపోతున్న రావుకు బట్లర్ ఎగురు వస్తాడు. నిరుత్సాహంగావున్న రావును చూచి వేదాంతం, బట్లర్ యిద్దరూ నవ్వుకుంటారు.]

బట్లర్ : గుడ్ మార్నింగ్ సర్!

వేదాం : మార్నింగ్...ఈ వుదయం ఎంత గొప్పగా వుందో చూశావా?

బట్లర్ : చూడకేమిసార్! (కొంచెంసేపు ఆలోచించి) చూడలేదు సార్!

వేదాం : చూడలేదా! ఐతే కొంచెంసేపు ఆగు. ఎంత గొప్పగావుందో కనిపిస్తుంది...ప్రపంచం అంటే, నాకిప్పుడు ఆశ కలుగుతోంది.

బట్లర్ : నిండా నిజంసార్!

వేదాం : మనం చెయ్యగలిగినదంతా చెయ్యాలి..... తెలిసిందా?

బట్లర్ : దానికేమిసార్! మస్తుచేస్తుము (పేపర్ యిస్తాడు.)

వేదాం : ఏమిటిది?

బట్లర్ : ఇవ్వొచ్చి పేపరు సర్!

వేదాం : చూడు!...దీనిలో ఎన్ని కొత్తజంటలు వున్నయ్యో? (తెక్క పెడుతూ) ఒకటి, రెండు, మూడు...పది!—పది జంటలు! పాత పురాణాలు చెప్పినట్లు జీవతాంతం సుఖపడదలచుకున్నవాళ్లు యిరవైమంది... అన్నట్లు, మీ దొరగారేమంటున్నాడు?

బట్లర్ : నిండా విచారంలో వున్నారుసార్!

వేదాం : విచారమా?...ఎందుకు?

బట్లర్ : ఆయన సామాను ఎక్కడో పోయింది సార్!

వేదాం : అంటే, అది ఆయనతో రాలేదా?

బట్లర్ : వచ్చినట్టు లేకుసార్ !

వేదాం : ఎంత అజాగ్రత్త? ఆయనకు మనం ఏమీ సహాయం శెయ్యలేమా?

బట్లర్ : లంగీ, అద్దం, దువ్వెన, అన్నీ యిస్తనన్నాడు సార్ మన లింగరాజు! మూర్తిగారు నల్ల ఒప్పుకోలేకుసార్ !

వేదాం : లింగరాజు సంగతి నాకు తెలియదా! చాలా మంచివాడు.

బట్లర్ : క్రైమ్ కు మన యింట్లో కూడా బ్లేకులు నిండా అయిపోయాయో సార్ !.....ఇన్ని చూచి ఆయ్యగారు డౌన్ అయిపోయారు సార్ !

వేదాం : మళ్ళీ లేచి మామూలు మనిషి కావడానికి ఏం చెయ్యాలంటావ్ ?

బట్లర్ : కడుపునిండా టిఫిన్ తింటే సరి సార్ !

వేదాం : నీ సలహా అద్భుతంగావుంది...అది మూర్తిగారికి స్వయంగా అందచెయ్య.

[ఇంతలో జానకి వస్తుంది...మూర్తిమీద ఆశ చాలా కొద్దిగావుంది...ఈ గది చూచి చాలా ఆశ్చర్యపడుతుంది]

వేదాం : ఓ! ననుస్తే జానకి దేవి! రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

జానకి : మీ గదులు చాలా బావున్నాయండి.

వేదాం : థాంక్స్.

బట్లర్ : టిఫిన్ తెస్తుసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : మీరు కాఫీ తాగుతారా? పాలా?

జానకి : ఏవయితే యేంకాని, రాం యేడీ?

వేదాం : రాం? ఎందుకు?

జానకి : ఇవ్వారో మొదటిసారిగా అతనితో కలిసి కాఫీ తాగుదామనుకున్నాను—ప్రాక్టీస్ కోసం—అతనితో కొన్ని సంగతులు చెప్పాలి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) పోనీ, అవి నాతోనే చెప్పండి.

జానకి : (కూర్చుంటూ) అవి భార్యభర్తలు ఏకాంతంగా చెప్పకోవలసినవి.

వేదాం : ప్రాక్టీస్ కోసమే కదా! ఇట్లా చెప్పినా ప్రాక్టీసే!

జానకి : సరే!

వేదాం : థాంక్స్..... (ఇంతలో మూర్తిగా వచ్చి పోయి) ఆ! నీకేంకావాలి జానీ? టెక్స్టీ, సాంబార్, పూరీ పాటాటో, అప్పూ, పంచదార, బోండా చచ్చి, —అన్నీ ద్వంద్వాలమీద నడుస్తున్నయ్.

జానకి : అప్పుడే మరచిపోయావా?

వేదాం : లేదు, లేదు....ఉప్పా.

[బట్లర్ రెండు స్టేట్లతో ఉప్పా తెచ్చి ఆక్కడ పెడతాడు.]

జానకి : (ఉప్పా తిని) కాఫీనా, టీనా రాం?

వేదాం : నేను కాఫీ తప్ప మరొకటి తాగనని నీకు తెలియదా, జానీ!

జానకి : మరచిపోయాను. (బట్లర్ కాఫీ తెస్తాడు)

వేదాం : (తాగుతూ) కాఫీ చాలా బావుంది ప్రేయసీ! అర! నాటకాల్లో భాష వస్తోనే! ఎలావుంది?

జానకి : బాగానేవుంది.

వేదాం : ఇంతకుముందే వేపర్లో ఓ భయంకరమైన వార్త మాకాను రాణీ...రాణీ!...అదేలావుంది!

జానకి : నిజంగా జీవితంలో వుపయోగించవలసిన భాష అది...నువ్వు ఇంతవరకు పెళ్ళి చేసుకోలేదు కదూ, రాం.

వేదాం : ఇంతవరకు ఒకే ఒక్కసారి చేసుకున్నాను కమలని...కమల నీకు తెలియదా, జానీ?

జానకి : జ్ఞాపకంలేదు...నేను మిమ్మల్ని నిజంగానే 'రాం' అనుకున్నాను.

వేదాం : నన్ను గురించి ఇంత మంచిగా ఎవరు మాట్లాడతారు.

జానకి : మీవంటివాళ్ళను నేనెక్కడా చూడలేదు.

వేదాం : (మళ్ళీ మూర్తియిపోయి) అర! సరిగ్గా కమల కూడా అట్లానే అనేది...సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పదలచుకోలేదు.

జానకి : రాం! మన సంభాషణలోకి నీ భార్య ప్రసక్తి తీసుకురావడం నాకు బావుండదు.

వేదాం : నాకూ అంతే!...సరే! అసలు సంగతి చెప్పలేదు—నిన్న గుర్రపు సందాలలో మన గుర్రాలన్నీ ఓడిపోయినయ్

జానకి : అయ్యో !

వేదాం : నేను సర్వస్వం ఓడిన గర్జరాణు నైపోయాను...ఇక నేనేనైనా వుద్యోగం చెయ్యాలి, జానీ!

జానకి : నువ్వేవుద్యోగం చెయ్యాలి? నేనునా? (చెప్పరున్నట్లు చూస్తాడు.) నువ్వు కేంద్ర ప్రభుత్వంలో మంత్రినై పెద్ద పెద్ద పుస్తకాలని వ్యాసాలివ్వాలి.

వేదాం : ఎన్నెందుకూ పనికిమాలినవాడికింద కట్టా వన్నమాట!

జానకి : ఏం?

వేదాం : జీవితంలో దేనికి పనికిరానివాడు రాజ కీయాల్లో చేరతాడంటారు. అందులోనూ మంత్రికావడానికి మరీ.....

జానకి : ఏమో! నాకుమాత్రం నువ్వదే కావాలి.

వేదాం : అయితే సరే! నువ్వేది కావాలంటే నే నదే అవుతాను.

జానకి : ఎంత చిలిపిగా మాట్లాడుతావ్!...కొంచెం కాఫీ కావాలా?

వేదాం : నువ్వు యిస్తానంటే వద్దంటానా? ... మన కీమాటలతో జీవితాంతం గడుస్తుందనే నీ పుణ్యశ్రీమా?

జానకి : ఏం? ఎందుకు గడవదు?

వేదాం : పొడిచే పాడుతూ, జీవితమంతా, —సరే! కాఫీ తాగేటప్పుడీమాట లెందుకు? కుల సాక్షిం రాత్రి నీకు వచ్చిన కల ఒకటి చెప్పు.

జానకి : (ఆలోచించి) రాత్రి నాకు చాలా తమాషా కల వచ్చింది.

వేదాం : (ఆసక్తితో) ఏమిటది, జానీ?

జానకి : ఒక రాత్రి మనం పారిపోతున్నాంట! మధ్యలో దారి తిప్పి, ఒక యిల్లు చూసి హోటలుకొని అక్కడకు వచ్చాం. కాని అది హోటలు కాదు.....వేదాంతం అనే తమాషా మనిషి వున్న తమాషా యిల్లది

వేదాం : చాలా తమాషాగావుండే! వేదాంతం ఎవరు? ఈ భూప్రపంచంలో ఆయన పే రెక్కడా వినలేదే!

జానకి : ఆయన మనల్ని బందీ లన్నాడు. ఆ యింటి తలుపున్నీ తాళాలువేసి మనం బయటకు కదిలకూడదన్నాడు.....ఒక వారం మనం అక్కడే వుండి, ముంగు ముంగు సుఖంగా వుండగలమో లేదో ప్రయత్నం చేసి చూడ మన్నాడు.....ఆ వారం తర్వాత మనం ప్లెన్స్పట్!

వేదాం : ఎంత అసంభవంగా వుంది! సర్వస్వతంత్ర భారతదేశంలో గౌరవనీయులైన మనుష్యుల్ని బందీలుగా వుంచడానికి ఆ వేదాంతం గారికి హాక్సేముంది?

జానకి : చాలా అసంభవంగా వుందేదూ!

వేదాం : అసంభవం యేమిటి, హాస్యాస్పదంగా వుంది.

జానకి : (ఆ మాటల్లోని నిజాన్ని పరిశీలిస్తామని తలుపుదగ్గరకు వెళ్లితోస్తుంది. తలుపు తీసే వుంది.) నేనూ అదే అనుకున్నాను (బయటకు వెళ్ళి, వచ్చి) గేటు తలుపులుకూడా తీసేవున్నయ్! రాత్రి నాకు వచ్చిన కల ఎంత అసంభవంగా వుంది.

వేదాం : కలలకు సంభవం, అసంభవం యేమిటి?... సరే! నాకూ ఓ తమాషా కలవచ్చింది.

జానకి : ఏమిటది?

వేదాం : (ఓ తుణుం నూటిగా జానకి వంకచూచి, ముఖం తిప్పకొని) ప్రపంచానికి సంబంధం లేని ఒక యిల్లువుంది. ఆ యిల్లలో తండ్రి, కూతురూ—యిద్దరే! తండ్రి ముసలివాడు. తనపనేమో తనకు తప్ప యితరుల సంగతి పట్టించుకోడు. ఆ కూతురు చదువుకొంటున్నా, పరిస్థితులవల్ల, పెంపకంవల్ల ఒంట రిది. ఆమెకు సర్వస్వం పుస్తకాలు...అటు వంటి పరిస్థితుల్లో ఆరిష్ట జీవిత ప్రాంగణం లోకి ఓ మనిషి ప్రవేశిస్తాడు (ఇంతవరకు చెప్పి, మరోసారి జానకివంక చూస్తాడు. ఆమె పాలిపోయివుంది.)...ఏమో ఎరుగని ఆ అమాయకురాలికి, అతను స్వర్గంనుంచి

దిగివచ్చిన వాడిలా కనిపిస్తాడు. చివరకు ఆమె అతనికి ఎంత కృతజ్ఞురాలైందంటే, అంతనేం చెబితే అనే పేదమయింది ఆమెకు... అప్పుడు కాని చెప్పలేదతను తనకు పెళ్లయిన విషయం..... తనకూ భార్యకూ నుభవ పచ్చగడ్డివేస్తే భగ్గుమంటుందన్నాడు. నువ్వేనాకు సర్వస్వం అన్నాడు... ఇద్దరూ కలిసి సారిపోదామన్నాడు... పాపం! పిచ్చి పిల్ల!! అన్నీ నమ్మింది. అతనితో వచ్చేసిందట! ఎంత అసంభవం?

జానకి : (అతనికంతా తెలుసునన్నమాట! తెల్లబోయిన మనిషి తెప్పరిల్లుకుంటుంది.) చాలా అసంభవంగా వుంది... సరే! కారు ఎప్పుడు వస్తుంది వేదాంతం గారూ?

వేదాం : కారా?

జానకి : అవును... మూర్తిగారి కారు.

వేదాం : అంటే, ఈ సామాన కృత్యాన్ని కొనసాగిస్తారన్నమాట!

జానకి : అవును... ఏం?

వేదాం : సరే! చాలా విచారకరమైన సంగతి... సరే! మరో యిరవై నిమిషాల్లో —

జానకి : మీ మేలన్నటికి మరచిపోలేం.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారు కాఫీ తీసుకోవాలి... (లేస్తూ) మరో యిరవై నిమిషాల్లో!

జానకి : నేను మిమ్మల్ని మళ్ళీ కలుసుకోగలనా?

వేదాం : దానికేం? మిమ్మల్నింకా భగవంతుడికి అప్పగించవలసిన భారం నామీద వుంది.

[అయిననైపు ఓ తుణుం చూసి వెళ్ళిపోతుంది జానకి... ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : విన్నావా లోకనాథం! మీ దొరగారు దొరసానిగారు మరో యిరవై నిమిషాల్లో వెళ్ళిపోతారట!

బట్లర్ : (హేళనగా) అలాగే సార్!

వేదాం : ఇంతవరకు రిపోర్ట్స్ బాగానే జరిగిందయ్యే. ఇహ నాటకం మొదలు! — నీ పాత్ర నువ్వు బాగా పోషిస్తావ్ కదూ?

బట్లర్ : మీరు చెప్పవలెనా సార్! మనకు దీన్లో టెన్ ఇయర్స్ ఎక్స్పీరియన్స్ దా!

వేదాం : సరే సుజ్...

[బట్లర్ వెనకాలే వేదాంతం వెళ్ళిపోతాడు — ఒక తుణుం తరువాత మూర్తి వస్తాడు. నలిగిన నైట్ డ్రెస్ తో, దువ్వుకోని జుట్టుతో జబ్బుచేసిన మనిషిలా వుంటాడు... బల్లమీద కాఫీ కేటిల్ కనిపిస్తుంది... దొరకు వచ్చి కాఫీ కప్పుకో పోసుకొని ఒక గుక్కెడు తాగుతాడు... ఎవరైనా వున్నారేమో నని చుట్టూ చూసి, మరో గుక్కెడు తాగుతూ వుంటాడు.]

వేదాం : హల్లో! గుడ్ మర్నింగ్ మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (ఉలిక్కిపడి, వెనక్కు తిరిగి, కోపంతో) ఉ! ఇందాకట్నుంచీ మీ రిక్కడే వున్నారన్నమాట!

వేదాం : (నవ్వుతూ) లేండి!... ఇప్పుడే వస్తున్నాను. (కూర్చుంటూ) బాగా ఆకలియినట్టుగా వుంది. ఏం?

[మూర్తి మాట్లాడడు]

రాత్రి బాగా నిద్రపట్టిందా?

మూర్తి : నిద్రా? ఆ వెళ్ళవ యాముల్లో మరో రోజు పడుకుంటే శాశ్వత నిద్ర పడుతుంది... అయితే నా సామానేసుయిందండీ?

వేదాం : (ఆశ్చర్యంగా) మీ సామానా?

మూర్తి : అవును... అసలు కోరులోనుంచి యింట్లోనే పెట్టలేదట!

వేదాం : అయితే కారులో వుండేఉంటుంది.

మూర్తి : అక్కడ వుంటే పోయిందనుకోవడం ఎందుకండీ?

వేదాం : ఈ విషయం ఏమిటో కనుక్కుందాం... (సానుభూతిగా) మూర్తిగారూ! మానీ మూన్ కు పోతూవుండగా సామాను పోవడమంటే అసభకున మన్ననమాట!... అంతే! అదృష్టవంతుల్ని చెరిచేవాళ్ళు లేరు... దురదృష్టవంతుల్ని చూడచేసేవారు లేరు.

[ఒక్కొక్క మాట అన్నకొద్దీ మూర్తికి కోపం ఎక్కువవుతుంది... పళ్ళు బిగించి ఏవో చెప్పాలని లేచేసరికి, బట్లర్ వస్తాడు. మూర్తి కుర్చీలో కూలబడతాడు.]

వేదాం : లోకనాథం మూర్తిగారి సామానట, ఏమయింది ?

బల్లర్ : ఏమయిందో కలిపించలేదని రాముడు చెప్పినాడు సార్!

వేదాం : ఆ సామాను ఆయనతో రాలేదా?

బల్లర్ : రాలేదనే రాముడు చెప్పినాడు సార్.

వేదాం : వచ్చి! ఎంత అజాగ్రత్త!... (మూర్తి వంక చూస్తూ) ఏమిటది?

మూర్తి : చాలా సేపట్నుంచి అక్కే ప్రయత్నంలో వుండి హఠాత్తుగా తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : అరే! బాగా జలుబు చేసినట్లుగా వుండే! ఈ జేబురుమాలు తీసుకోండి

మూర్తి : (తనవగ్గర లేగు కాబట్టి తీసుకోక తప్పలేదు. అందులో అది కొత్తది కూడాను.) థాంక్స్!

వేదాం : (సానుభూతిగా) పాపం! బాగా జలుబు చేసింది కాబోయ్! అందువల్ల నేనా యీ నైట్ డ్రస్ విప్పలేదు?

మూర్తి : అందుకు కాదు...వున్నది యిదే కాబట్టి!

వేదాం : (సానుభూతిగా) నిన్న మీరు వేసుకొన్న బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?.....ఎక్కడో చూశానే! (మూర్తి తుమ్ముబోతాడు.) ఎక్కడంటే — (బల్లర్ వైపుకు తిరగగా, అతను మూర్తిని చూపుతాడు.) ఎక్కడంటే (మూర్తి తుమ్ముతాడు.)

మూర్తి : వాడు...ఆ పూల్ (మళ్ళీ అశ్చర్యత్వంతో ఆగిపోతాడు.)

వేదాం : (బాధగా) ఏమిటి మీర నేది?—లోకనాథం! మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు ఏమయింది?

బల్లర్ : పొరపాటు సార్...అయ్యగారి లగేజీ—

వేదాం : లగేజీ సంగతికాదు నే నడుగుతున్నది. ఆయన బ్రాన్ నూటు—(మూర్తి తుమ్ముతాడు.) నే నేమనుకున్నానో తెలుసా? మూర్తిగారు ఎంత చక్కని నూటు వేసుకున్నారు? మనిషి బావుండకపోయినా ఈ నూటు వేసుకుంటే ఎవరైనా బావుంటారే!—అనుకున్నాను ... అంటే మీరు బావుండలేదని కాదండోయ్!...ఏమయిందోయ్ అది?

బల్లర్ : రాముడు చిన్న పొరపాటు చేసినాడు సార్! మూర్తిగారి కోసం అది తీసుకొస్తుంటే కిందపడి కొంచెం బురద అయిందిసార్! మళ్ళీ బాగుచేస్తున్నాడు.

వేదాం : వెళ్లవ అజాగ్రత్త.

బల్లర్ : నిజం సార్. నే నప్పడే కోప్పడివుంటిని.

మూర్తి : కోప్పడ్లమా? వాణ్ణి నిలుచున్నవాణ్ణి నిలుచున్నట్లుగా కాలెయ్యాలి.

వేదాం : బాగా చెప్పాడు...లోకనాథం! వాణ్ణి నిలుచున్నపాటున కాలెయ్యి.

బల్లర్ : చిత్తం సార్.

వేదాం : ముందు మూర్తిగారి బ్రాన్ నూటు త్వరగా వచ్చే ఏర్పాటు చూడు.

బల్లర్ : ఈసరికి అయిపోయి ఉంటుందిసార్.

వేదాం : ఎక్కడా తడి ఉండకూడదు. ఇప్పటికే మూర్తిగారికి బాగా జలుబుచేసింది.

మూర్తి : (తుమ్ముతాడు.)

వేదాం : బాగా జలుబుచేసిందే! మీకు తరుచు జలుబుచేస్తుందా?

మూర్తి : నేను పుట్టినతర్వాత యింకవరకు జలుబుచేసి ఎరగను.

వేదాం : విన్నావా, లోకనాథం! మూర్తిగారికి జలుబు చెయ్యడం యిదే మొదలట!

బల్లర్ : కావచ్చుసార్! రావుగారికి, యింకా యిద్దరు ముగ్గురికీకూడా ఆ గదిలో పడుకోగానే జలుబు చేసిందిసార్!

మూర్తి : వెళ్లవగది!—

వేదాం : నాకు యిదివరకే ఎందుకు చెప్పలేదు? ఇవాళ రాత్రికి మూర్తిగారికి మరోగది ఏర్పాటుచేయ్.

బల్లర్ : తప్పకుండాసార్! (వెళ్లిపోతాడు.)

వేదాం : (సానుభూతిగా) నాకు చాలా విచారంగా వుంది—సరే! మీకు తెలుసుగా, 'జ్వరానికి కటిక ఉపోషం, జలుబుకు కడుపుకు నైవేద్యం' అంటారు పెద్దలు.

[మూర్తి అర్థంకాక వేదాంతంగారివంక సీరియస్ గా చూస్తాడు.]

వేదాం : అంగువల్ల మీరు కనుపునిండా తినాలి.

[బల్లర్ ఉప్పా, కాఫీ తెచ్చి బల్లమీద వుంచి వెడతాడు. మూర్తి స్టేటు తరువాత స్టేటు తింటూ వుండగా]

ఓ! మీరివ్వాలి గడ్డం చేసుకోవాలి కదూ! మరచిపోయాను! మీ పేచింగ్ సెట్ కూడా పోయిందికదూ!

మూర్తి : బ్రూట్స్—

వేదాం : సరే! ఆపదలో ఒక్కక్కొక్కం సహాయం చేసుకోకపోతే ఎలా? నా రేజర్ యిస్తా లెంజి.

మూర్తి : తప్పుగుమరి—

వేదాం : మీరు తింటూవుండండి ఈలోగా నేతెస్తాను.

[నెల్లిపోతాడు. తింటూవుండగా జానకి వస్తుంది]

మూర్తి : హల్లో! రా, జానీ, రా!

[అని లేవపోతాడు.]

జానకి : ముందు నీ టిఫిన్ కానీ!

మూర్తి : (తుమ్మడానికి అట్టహాసం చేస్తూవుంటాడు)

జానకి : ఏమిటది?

మూర్తి : బాగా జలబుచేసింది...నాకు జీవితంలో జబ్బుచెయ్యడం ఇదే మొదటిసారి...దీనికి మండేమిటో తెలుసా? — కడుపు నిండా తినడం—(తింటూవుంటాడు)

జానకి : నాకు జలబుసుగురించి నిజానికి ఎక్కువగా తెలియదు. అయినా జాగ్రత్తగా తిను.

మూర్తి : థాంక్స్...మరి నువ్వు?

జానకి : నేను కాఫీ తీసుకున్నాను.

మూర్తి : గుడ్... (అలా తింటూనేవుంటాడు)

జానకి : రాం! (ఒకసారి ఆమెవంక చూచి మళ్లా తినడం మొదలు పెడతాడు) రాం! నావంక ఒకసారి చూడు. నీతో మాట్లాడాలి

మూర్తి : (ఇంకా తింటూనే) ఒకసారిమిటిగ్గి వంది సార్లు చూస్తాను.

జానకి : నువ్వు జాగ్రత్తగా తినాలి...ఆ తిండి ఇక నైనా చూసుదూ!

మూర్తి : సారీ!...(మూర్తి ముక్కు విగపడతాడు, తుమ్మురాకుండా) చెప్ప...
జానకి : మరో పావుగంటలో మనకారు ఇక్కడకు వస్తుంది.

మూర్తి : ఎవరిది?
జానకి : మనదే!...ఇంకా బాగా చెప్పాలంటే, నీది!

మూర్తి : సరే...ఎందుకు అది?
జానకి : (ఓర్పుతో) నువ్వు నేనూకలిసి ప్రయాణం చేస్తున్నాం, రాం...బహుశః ఆ సంగతి తిండి అడుగునపడి మరచిపోయినట్లున్నావ్! కూడామీద వరంగల్ వెడతాం... అక్కడ నుంచి రైలుమీద హైదరాబాదు...నువ్వు కాఫీ తాగినవెంటనే—

మూర్తి : మరి వేదాంతంగా?
జానకి : మనమిద్దరమే రాం, వెళుతున్నది.
మూర్తి : అదేమిటి జానీ! నువ్వప్పుడే మరచిపోయావా యేమిటి, వేదాంతం గారు మనల్ని యింట్లో వుంచి తాళాలు బిగించడం?

జానకి : కలలు కనకు రాం. మరో పావుగంటలో కారు వస్తుంది.

మూర్తి : అదేమిటి జానీ! నువ్వప్పుడే మరచిపోయావా యేమిటి, వేదాంతం గారు మనల్ని యింట్లో వుంచి తాళాలు బిగించడం?

జానకి : కలలు కనకు రాం. మరో పావుగంటలో కారు వస్తుంది.

మూర్తి : కారు వస్తుందా?

జానకి : ఎంగుకు రాదు? అది నీ కారు.....ఇది స్వతంత్ర దేశం.....అందులో ఇరవయ్యో శతాబ్దం...దారి తప్పడంవల్ల రాత్రిఇక్కడ వున్నాం.....ఈ పూట మనదోవన మనం పోతాం.

మూర్తి : కానీ, రాత్రి వేదాంతంగా అంత అసంభవంగా మాట్లాడారు కదా?

జానకి : దానిసంగతి అలా వుంచు...త్వరగా కానీ! ఇంకా నువ్వు గడ్డం చేసుకోవాలి...గుడ్డలు వేసుకోవాలి...(ప్రేమతో) కొంచెం కాఫీ కావాలా?

మూర్తి : (జానకి పోసిన కాఫీ తాగుతూ) కానీ నేను ఈ గుడ్డల్లో ఎలా వస్తాను?

జానకి : నేను చెప్పేదీ అదే!

మూర్తి : అది కారు జానీ!...నా సామాను పోయింది. అదీకాక ఇంత జలబుతో మళ్ళీ ప్రయాణం.

జానకి : (నిస్పృహతో) ఏ!...అడుగడుగునా ఈ హంసపాదు లేమిటి? తీరా బయలుదేరే సమయానికి నీ సామాను పోగొట్టుకున్నావా?

మూర్తి : నేను పోగొట్టుకోలేదు, అదేపోయింది.

జానకి : (కోపంగా) సామాను పోగొట్టుకున్నావ్... జలుబు పట్టించుకున్నావ్...

మూర్తి : నేను పట్టించుకోలే! అనే పట్టుకుంది.

జానకి : అయితే ఇప్పుడేం చేద్దామని?

మూర్తి : నా సామాను కనిపించగానే—ఈ జలుబు కొంచెం తగ్గితే—

జానకి : అంతవరకు ఈ వేదాంతం గారి ఆతిథ్యం స్వీకరిస్తా వన్నమాట!

మూర్తి : అదీ దౌర్జన్యం, నిర్బంధంవల్లనే—మనం యిక్కడ తీసుకున్న ప్రతిదీ జ్ఞాపకం వుంచుకొని—

జానకి : ఇది నువ్వు మూడోసారి కాఫీతాగడం! జ్ఞాపకం వుంచుకో.

మూర్తి : అవువవు... ..

జానకి : నేను పొద్దున ఉప్పా, కాఫీ—రాత్రి మన టిఫిన్—ఇవన్నీ జ్ఞాపకం వుంచుకోవడానికి ఒక పుస్తకంలా రాసి వుంచుకోండి.

మూర్తి : చూడు జానీ!

జానకి : ముందు కాఫీ తాగు

మూర్తి : అంత కోప్పడితే ఎలా జానీ? నాకు తొడుక్కోవడానికి ఒక జత గుడ్డలన్నారేంది, వెళ్లడం ఎలా?

జానకి : అంటే, నువ్వు తొడుక్కున్నవికూడా పోయాయంటావ్?

మూర్తి : అది నా తప్పుకాదు, జానీ!...వా డెవరు...వాడు,...వాడి పేరు జ్ఞాపకం రావడంలేనే!

జానకి : అరే! ఇటువంటివాడివి ఒక అమ్మాయిని బొంబాయి ఏం తీసుకు వెడతావ్? పరిస్థితుల నెదిరించలేవు, మనుష్యులైతకన్నా ఎదుర్కోలేవు—

మూర్తి : చూడు, జానీ!

[జానకి చూడకముందే వేదాంతంగారు వస్తాడు.]

వేదాం : (షేవింగ్ సెట్, టవల్ అందిస్తూ) ఇదుగో మూర్తి గారూ!

జానకి : చూడండి వేదాంతంగారూ! మాకు కారు అవసరంలేదు.

వేదాం : ఏం?

జానకి : రామానికి ఒంట్లో ఏం బాగాలేదు...రేపటికి కులాసాగా వుంటాడేమో!...అప్పటిదాకా యిక్కడే వుండాలనుకుంటాను...నాకు చాలా విచారం గా వుంది.

వేదాం : మీరిక్కడ వుండడం నాకు చాలా సంతోషమని ముందే చెప్పానుకదా!

జానకి : సరే, వస్తాను...(ఏవో పనివున్న దానిలా వెళ్ళిపోతుంది)

వేదాం : ఊ! కానివ్వండి.

మూర్తి : థాంక్స్...(సామానులు పట్టుకొని లేస్తాడు.)

వేదాం : ఎక్కడికి?

మూర్తి : వసారాలోకి

వేదాం : అరే! ఈ చలికాలం వుడయం వసారాలోకి వెడతారా? అందులోనూ యింత జలుబుతో.

మూర్తి : ఇక్కడెట్లా చేసుకుంటానండీ?

వేదాం : ఫరవా లేదండీ!...మీ కిదివరకెప్పుడూ జలుబు చెయ్యలేదల్లేవుంది....

మూర్తి : సరే!

వేదాం : మీకేమైనా కావాలంటే అడగడానికి మోహమాట పడకండి...(వెళ్ళి పోతాడు)
[మూర్తి గడ్డం చేసుకుంటూవుండగా రావు వస్తాడు]

రావు : హల్లో!

మూర్తి : (చుట్టూ చూస్తూ) హల్లో!—

రావు : స్వంత ఔరం అన్నమాట?

మూర్తి : (తెలియనివాడు, అంతచొరవ చేసుకొనే సరికి, కోపం వచ్చి) కనిపించడంలా?

[మూర్తి గట్టిగా తుమ్ముతాడు.]

రావు : అరే! జలుబు కూడా చేసిందా?

మూర్తి : ఆరే!

రావు : చచ్చి!...చలి కాలంలో జలుబా?

మూర్తి : ఏమండోయ్! మిమ్మల్ని నేనిక్కడకు రమ్మనలేదు...మీరు నన్ను గురించి ఏమీ విమర్శలు చెయ్యనక్కర్లేదు.

రావు : ఆమాటకొస్తే ఈహాలులోకి నేను ముందు వచ్చాను. మీ రిక్కడ గడ్డం చేసుకోడానికి వీలులేదు.

మూర్తి : దానికి చాలా కారణాలున్నయ్యే.

రావు : మీ రా కారణాలు చెప్పడానికి శ్రమపడకండి. నాకవి యిదివరకే తెలుసు,

మూర్తి : ఎట్లా తెలుసు?

రావు : మీరేనా రాత్రి వచ్చిన అతిథులు?

మూర్తి : అవును... (ఆలోచించి) ఇవాళ్ళి వెల్లిపోతున్నది మీరేన్నమాట!

రావు : అవును...

మూర్తి : మీకు తెలిసిన కారణాలేమిటి?

రావు : అదే! వారంరోజులక్రితం ఒకఉదయం నేను కూడా ఇదేహాలులో ఇట్లాగే గడ్డం చేసుకోవలసి వచ్చిందని.

మూర్తి : అంటే ... (అనుమానంగా) మీ సామాను పోయిందా?

రావు : ఆహా!

మూర్తి : మీకు తెల్లనారి లేచేసరికి జలుబు చేసిందా?

రావు : అవును...

మూర్తి : వాడెవరు...వాడు, మీగుడ్డలు బురదలో పారేశాడా?

రావు : నిరభ్యంతరం గానూ! ... భలేవాడులే ఈ వేదాంతంగారు.

మూర్తి : భలేవాడా!...వట్టి దగాకొరు.

రావు : పాపం ... ఆయన్నేమనకంటే ... ఇక్కడ వుండి చాలా సంగతులు తెలుసుకుంటారు. ఆయన చెప్పేవి చాలానిజం.

మూర్తి : నేనిక్కడ ఓక్షణం వుండను...ఇదికాగా నే వెల్లిపోతాను.

రావు : ఇంకా వెల్లిపోవాలనే అనుకుంటున్నారా?

మూర్తి : అంటే...మీరు వెల్లిపోదలుచుకోలేదా?

రావు : వేదాంతంగారు చాలా నిజం చెప్పారు... నామటుకు నేను ఇక్కడకు వచ్చినతర్వాత చాలా విషయాలు నేర్చుకున్నాను.

మూర్తి : (షేవ్ చేసుకుంటూ) మరి...అదే...మీ 'భార్య' సంగతి?

రావు : అక్కడే వచ్చింది చిక్కు.

మూర్తి : మీ రిద్దరు కలిసి వెల్లిపోవడమే పెద్దమనిషి చేయ్యవలసిన పని.

రావు : పెద్దమనిషా?...అసలలా లేచిరావడం పెద్దమనుషులు చేయ్యవలసిన పనేనా?

మూర్తి : అది వేరు—

రావు : నా మాట వినండి, ఎంతో అనుభవంతో చెబుతున్నాను.....ఈ ఆడవాళ్లు ఎంత తమాషా అయినవాళ్లు?

మూర్తి : నిజమే!...ఎంత ఆశ్చర్యం కలిగిస్తారు? వాళ్లును అర్థం చేసుకోడానికి యుగాలు పడతయ్యే.

రావు : అనేమిటి? నాకు వారంరోజుల్లో ఎంతో అర్థమయిందే?

మూర్తి : ఎంత ఆసహ్యంగా ప్రవర్తిస్తారు?

రావు : ఎంత అసంభవంగా ప్రవర్తిస్తారు?

మూర్తి : ఆకవి ఏదో అన్నాడే.—

రావు : చాలా అంటారు లేండి, పనీ పాటా లేక పోలేసరి!

మూర్తి : ఆయినా ఈ ఆడవాళ్లును గురించి చాలా మంచిమాట చెప్పాడండీ?

రావు : అదా? 'క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రు చిత్తముల్' అన్నాడు.

మూర్తి : అబ్బే అది కాదండీ!...అదే కనుక చెప్పి వుంటే చాలా తప్పు...వాళ్ళ చిత్తాలు మారడం నే నింతవరకు ఎరగను?

రావు : అంటే మీకు ఆడవాళ్లను గురించి ఏమీ తెలియదన్నమాట!

మూర్తి : నాకా! నాకు ఆడవాళ్లను గురించి ఏమీ తెలియదంటారా?

రావు : అవును...ఆ సంగతి మీరే చెప్పారు కదా!

మూర్తి : అబ్బే! నేనా మాట అనండీ! నేను చెప్పింది—

రావు : మీకు తెలియకపోతే తెలుసుకోండి—వాళ్లు స్వర్గంలోనుంచి అప్పుడే దిగివచ్చిన దేవకన్యల్లా మాట్లాడుతారు.

మూర్తి : దేవకన్యలలాగానా?

రావు : అవును...అది కావాలా, ఇది కావాలా? నేను చెప్పింది చెయ్యండి, మీ రోగం తెక్కున పుదురుతుంది!—యివీ వాళ్ళ మాటలు!

మూర్తి : అబ్బే! నా అనుభవం అది కాదండీ!

రావు : పోనీ మీరు చెప్పండి, వాళ్ళెట్లా మాట్లాడుతారో?

మూర్తి : నా సంగతి తీసుకోండి! ఇంత జలుబుతోనూ పొద్దున్నే దిగివచ్చానా?—ఈ తనువు కోసమైనా కాస్త తిండి తినాలి కదా! అందుకోసం 'బేబుల్' ముందు కూర్చున్నాను. అప్పుడేమయింది?—

[అంతకు ముందే వేదాంతం వస్తాడు.]

వేదాం : ఏమయింది? కడుపునిండా తిన్నారు

మూర్తి : (కోపంతో) ఓ! మీరా! సమయానికికే వచ్చారు. నేను మీ యింట్లోనుంచి తక్షణం వెళ్లిపోవాలనుకుంటున్నాను.

వేదాం : అర! అట్లాగేనా? చెవి వెనక సబ్బుతో నేనా? (కుడి చెవి వెనక చూసుకుంటాడు మూర్తి) ఆ... ఆవతల చెవి... (తుడుచుకుంటాడు.) ఆ! అదీ!

మూర్తి : తక్షణం—

రావు : మీరు మాతో రావద్దు... మేం యిప్పుడే బయలుదేరుతున్నాం.....

మూర్తి : థాంక్స్...

వేదాం : రెండు జంటలు తక్షణమే యిక్కడినుంచి వెళ్లిపోతున్నారన్నమాట! బావుంది... చాలా బావుంది... (పేపర్ ఒకటి చూస్తూ వుంటాడు.)

[జానకి వస్తుంది.]

మూర్తి : జానీ! మనం బయలుదేరుతున్నాం.

జానకి : కాని—ఎట్లా?

కమల : (లోపలినుంచి) రావ్! రావ్!

రావు : ఓయ్!

కమల : ఎక్కడ?

రావు : ఇక్కడ...హేలులో!—

కమల : నువ్వు సామానంతా సర్దుకున్నావా?... (వస్తూ) మనకు టైం లేదు..... వెంటనే బయలు దేరాలి.

[అక్కడ అందరినీ చూస్తుంది.] మూర్తి!

రావు : (అర్థం చేసుకొని) మూర్తి!

మూర్తి : కమలా!

జానకి : కమల!

[అందరూ నిశ్చేష్టులౌతారు..... ఎవ్వరూ మాట్లాడరు... ఏమీ ఎరుగనట్లు వేదాంతం గారు కేపరు చూస్తూనే వుంటాడు.....

యుగాలు గడిచినట్లుంటయ్, ప్రతి వాళ్ళకీ [

జానకి : (తెప్పరిల్లి) వేదాంతంగారూ! రాం ఏదో ఆలోచిస్తున్నాడు. ఈలోగా మీరు ఆయన భార్యను నాకు పరిచయం చెయ్యవచ్చునే!

వేదాం : తుమించండి..... కమలా దేవీ! ఈమె జానకి—

జానకి : నమస్తే—కులాసాగా వున్నారా?

కమల : (కోపంగా) ఆ—

వేదాం : చూడండి మూర్తిగారూ! ఈయన జోగారావు... యూనివర్సిటీనుంచి యిప్పుడే వచ్చాడు..... జోగారావుగారూ! ఈయన తెలుసుకదూ! మూర్తిగారు! పెద్ద రాజకీయ వేత్త!

రావు : మేం ఇదివరకే కలుసుకున్నాం.

మూర్తి : అప్పటికి మనం ఎవరమో పరిచయంలేదు. ఇప్పుడు... సరే! నాకు ఏం చెప్పాలో తెలియడం లేదు—

రావు : తెలియకపోతే మానివెయ్యడం మంచిపద్ధతి.. మనం అందరం ఎలాగో యిక్కడ కలుసుకున్నాం. కలుసుకున్నందుకు ఆనందంగా గడపాలి.

మూర్తి : (చాలానేపు ప్రయత్నం చేసి, తుమ్ముతాడు.)

కమల : ఏమిటండీ అదీ! జలుబుచేసిందా?

రావు : బాగా జలుబుచేసింది, పాపం!

కమల : మీకు ఒంట్లో నలతంటూ ఎరగరూ, యింత వరకూ!

మూర్తి : నిజమే! ఇంతవరకు లేదా... తీరా జబ్బు చేసేసరికి నాకుక ఎవ్వరూ చూడడం లేదు.. ఈ వేదాంతం గారు బలవంతంగా మమ్మల్ని అడ్డగించి...

వేదాం : అడ్డగించడం ఏమిటండీ? ఆపా ననండి—

మూర్తి : నా యిష్టమయిందంటాను... ఈయన అడ్డగించి కావాలని జలుబుచేసేటట్లు చేశారు. (జానకిని చూపుతూ) నేను ఇంత బాధ పడుతున్నా, ఈవిడ నాకుక తిరిగి చూడ

లేను. (రావుతో) ఇహ ఈయన, నాకు జబ్బుగా వున్నప్పుడు మాసి నా భార్యతో కలిసి పారిపోతున్నాడు. (కమలతో) నువ్వు—సరే! నువ్వు నన్నందరికన్నా ఎక్కువ ఆశ్చర్యపరిచావ్! నువ్విట్లా చేస్తావని నేను కలలో కూడా ఆనుకోలేదు

వేదాం : (చప్పులు కొడుతూ) మూర్తిగారు పరిస్థితుల్ని ఎంత గొప్పగా సమీక్షించారో చూశారా! అందుకే ఆయన అంతటి రాజకీయవేత్త కాగలిగాడు!!...సరే! చివరకు మీరందరూ చేసిన పనులకు విచారపడుతున్నారన్నమాట!

కమల : కాని, మీరు యింత జబుబుతో ప్రమాణం చేస్తున్నారా? ఎంత ప్రమాదమో ఆలోచించారా? వేదాంతం గారూ! నాకు కొంచెం గ్లకోస్, వేడినీళ్ళు కావాలండి!

వేదాం : అయ్యో! వాటికేం?

మూర్తి : (జానకితో) నిజంగా జబ్బును గురించి తెలిసిన మనుషులు రంగంమీదికివస్తే ఎట్లా వుంటుందో చూశావా?

[బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : మాడు లోకనాథం! అయ్యగారికి వేడినీళ్ళు కావాలట!

బట్లర్ : చిత్తంసార్!

వేదాం : తాగడానికి కాదోయ్, స్నానం చెయడానికి—

బట్లర్ : అలాగేసార్...మస్తుగా వున్నయ్.

కమల : కొంచెం గ్లకోస్—

బట్లర్ : దానికేమమ్మా! అదీ తెస్తును...అయ్యగారి కోసం ప్రత్యేకంగా ఒక టిన్ వుండమ్మా!

వేదాం : అదేమిటోయ్! క్రింపటి టిన్ అంతా ఖర్చు అయిందా యేమిటి?

బట్లర్ : అంతా ఈ అయ్యగారికోసమే ఖర్చు అయిందిసార్!

రావు : (నిగ్గుపడుతూ) నేను నిజంగా దానిమీదనే బ్రతికాను.

వేదాం : ఫరవాలేదులెండి....కొంచెం త్వరగా తెచ్చి పెట్టు లోకనాథం! అమ్మగారు తొందర పడుతున్నారు—

బట్లర్ : చిత్తంసార్.. (వెళ్ళిపోతూడు)

రావు : ఏటన్నింటికంటే కొంచెం పాడుంటాను నే త్వరగా తగ్గిపోతుందినుకుంటాను.

మూర్తి : నీ సంగతి నువ్వు మానుకో—నీ సలహా లెవ్వరికీ అక్కర్లేదు.

కమల : ఇస్! మీ రెక్కువగా మాట్లాడకూడదు. ఆ మూలకుపోయి కానేపు విశ్రాంతి తీసుకోండి (అతన్ని లేపి, మూలగా వున్న పోఫా పైకి తీసుకుపోతుంది) జాగ్రత్త! నన్ను పట్టుకొని నడివండి.

జానకి : జలుబుచేస్తే ముక్కుకు బాగాని, నడిచే కాళ్ళకేం?

రావు : అట్లా నడవడం చాలా ప్రమాదకరం—

వేదాం : ఎంతో ఆనందం వున్నట్లుగా మాట్లాడుతున్నారే!

కమల : ఈ భర్షిలో బావుందా?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది.

[కొంచెం సేపు నిశ్శబ్దం]

వేదాం : రావుగారన్నట్లు, మనం అందరం ఇక్కడ ఎట్లాగో కలుసుకున్నాం... కలుసుకున్నందుకు హాయిగా గడపాలి.

జానకి : నన్ను మాత్రం వదిలి పెట్టండి.. నాకు పనివుంది.

[అంటూ వెళ్ళిపోతుంది. పాపం, ఈ సంఘటనలో జానకి బాగా దెబ్బతిన్నది]

వేదాం : చూడండి కమలా! మూర్తిగారిని లోపలకు తీసుకువెళ్ళి, పెంపరేచర్ చూడండి...లోకనాథంతో వేడినీళ్ళు కాగ పెట్టమనండి, మీ మాటంటే అతనికి బాగా గురి

[కమల మూర్తితో కలిసి వెళుతుంది.]

రావు : ఆ... (రావు ఎవో చెప్పబోతాడు.)

వేదాం : ఏమిటి? ఐదో చెప్పబోతున్నట్లున్నారు... చెప్పండి.

రావు : (పక్కగదివైపు చూపుతూ) ఉన్...మెల్లగా..

వేదాం : (నవ్వి) ఫరవాలేదులెండి.

రావు : చూడండి...ఈ పరిస్థితుల్లో....ఆ- నేను-మీకు అర్థమయిందనుకుంటాను.

వేదాం : అర్థం కాకపోవడం మేమిటండీ? ఈ పరిస్థితుల్లో మీలాంటి ప్రతి పెద్దమనిషీ చేసేదడ!

రావు : అందుకే నే... ఇప్పుడే మెల్లగా జారుకుంటే
 వేదాం : బాగానే వుంటుందనుకోండి. కాని-
 రావు : మీరు నన్ను అనుమానిస్తున్నట్లుగా వున్నాడు
 నాకు కమలం లేదు ఎప్పుటి ఆభిమానమూ వుంది.
 వేదాం : కాని ప్రస్తుతం మీరు వెదదాం అనుకుంటు
 న్నది పరిస్థితుల ప్రోద్బలం వల్ల సరిగ్గా.
 రావు : అవును... నిజంగా అందుకే-
 వేదాం : నిజమేననుకోండి. కాని కమలం—?
 రావు : ఆమెకేం?—సరే! కమలకు వ్యతిరేకంగా
 నేనేమీ చెప్పడలచుకోలేదు
 వేదాం : అరే! ఈ యింట్లో అందరూ కమలకు వ్యతి
 రేకంగా ఏమీ చెప్పడమివ్వాలివాళ్లే!—
 చాలా బావుంది.
 రావు : కాని, చూడండి— మా టవరసకు చెబుతు
 న్నాను... జానకిదేవి సంగతి తీసుకోండి—
 [జానకి వస్తుంది]
 వేదాం : ఓ! జానకి దేవి! సరిగ్గా సమయానికి
 వచ్చారు... రావుగారికి మీ సలహా కావాలి!
 రావు : అదేమిటండీ! నేను చెప్పింది అదేనా?
 జానకి : చూడండి వేదాంతం గారూ! నా సామాను
 తీసుకొని దగ్గర్లో వున్న రైలుస్టేషనుకు వెద
 దానుని పైకి వెళ్లాలి... కాని... కాని నేను
 వెళ్ళకపోవడానికి ఓ కారణం వుంది. ఆ
 కారణం మీకు చెప్పాలనే అనుకుంటు
 న్నాను.
 వేదాం : మీరు నిజంగా వెదదామనుకున్నారా?
 [అవునని తలతిప్పకుంది జానకి]
 మీరు మనస్సు మార్చుకున్నందుకు చాలా
 సంతోషం.
 జానకి : కాని, దానికి కారణం వుంది.
 వేదాం : కారణం ఏదయితే నేం? ఆ గారు... మా కదీ
 కావాలి...(రావుతో) చూస్తే జానకిదేవి
 ఆగింది మీకు సలహా చెప్పడంకోసమేనని
 పిస్తోంది.
 జానకి : రావుగారికేం కావాలి?
 రావు : థాంక్స్..... కాని ఈ విషయాలన్నయ్
 చూడండి, ఎవరికి వారు చూసుకోవలసినవి.

వేదాం : ఆయన ప్రశ్న ఏమిటో నేను చెబుతాను
 వినండి: “నేను సామాను సర్దుకొని దగ్గర్లో
 వున్న రైలుస్టేషనుకు వెళ్లాలా?” అని.
 జానకి : (కంగారుగా) వద్దు, వద్దు.
 వేదాం : చూశారా రావుగారూ!
 రావు : (ఆశ్చర్యంతో) సరే,... సరే!
 [ఇంతలో లోపలినుంచి కమల వేదాంతం గారిని
 పిలుస్తుంది. ఆయన శుక్రుదగ్గరకు వెదతాడు]
 రావు : ఆ! జానకిదేవి! నేను నిజంగా యిక్కడ
 ఉండాలనే మీ ఉద్దేశ్యమా?
 జానకి : అవును... మిమ్మల్ని ఉండమనే కోరుతు
 న్నాను.
 రావు : అయితే సరే! తప్పకుండా ఉంటాను.
 [లోపలినుంచి కమల వస్తుంది. ధర్మామిటర్ తో
 సహా—ఆమె వెనుకగా మూర్తి వస్తాడు]
 వేదాం : (ధర్మామిటరు తీసుకుంటూ) మూర్తిగారికి
 జ్వరం రావడమంటే రాజకీయ లోకంలో
 విప్లవం రావడమన్నమాట!
 మూర్తి : ఎంత ఉంది?
 వేదాం : 109°
 మూర్తి : నూటతొమ్మిదా? అమ్మయ్యా!
 కమల : భయపడకండి... తొందరతోమ్మిదే.
 రావు : (వేదాంతం దగ్గరకు వచ్చి) ఇక నేను హాయిగా
 వెళ్లే వచ్చు.
 కమల : (ఆశ్చర్యంతో) ఎక్కడికి?
 రావు : (కంగారుగా) అబ్బే! ఎక్కడికిలేదు.
 వేదాం : ఆయన అనేది—నేనిక హాయిగా మేడ
 మీదకు వెళ్ళవచ్చునని — మేము ఇప్పుడే
 పరిస్థితుల్ని ఒక్కసారి సమీక్షించుకున్నాం.
 కమల : పరిస్థితులేవీ ఇదివరకటిలా లేవు... నేనిదివర
 కెప్పుడూ మూర్తిగారికి జబ్బు చెయ్యడం
 అంటే ఏమిటో ఎరుగను. కాని, ఇవ్వాలి?
 రావు : అవును... మనం ఎక్కడున్నామో ఒక్క
 సారి చూసుకుంటే—
 వేదాం : ఎందుకు? అయితే మూర్తిగారు ఆ సోఫాలో
 —సరే! సోదర సోదరిమణులారా! యీ
 నాటి కార్యక్రమాన్ని నేను ప్రారంభిస్తాను
 —ఒక చిన్న ఉపన్యాసంతో—

రావు : ఉపన్యాసం అవసరమంటారా?

వేదాం : తప్పకుండా—(మూర్తి ఏదో మాట్లాడబోతాడు.)

కమల : ఇస్!...ఊరుకోండి.

మూర్తి : నే నేమీ మాట్లాడంలే!

కమల : కాని మాట్లాడబోతున్నాడు.

వేదాం : జబబు చేసిన మనిషి చెయ్యవలసిందేమిటా తెలుసా? మాట్లాడకుండా కూర్చుని, ఇతడు చెప్పేది విండం.

మూర్తి : సరే! నేను — (వేదాంతం వారిస్తాడు. మూర్తి మాట్లాడడం మానేస్తాడు.)

వేదాం : సోదర సోదరి చుణులారా!—పరిస్థితులవల్ల కానివ్వండి—మరి దేనివల్లనైనా కానివ్వండి రెండు పారిపోతున్న జంటలు నాయుంట్లో కలుసుకున్నయ్యే. (మూర్తితో) పేర్లు చెప్పవలసిన అవసరం లేదుకదా!—నేను చెప్పబోయే దేమంటే—నా ఉపన్యాసం అయిపోయిందని—ఇప్పుడు మూర్తి గారు, భారత దేశం, ఇదివరకు, ఇప్పుడు, ఇకముందు—ఎప్పుడూ గర్వింపదగ్గ సీత, సావిత్రి, అనూయల జాబితాలో చేర్చవలసిన కమలాదేవిని—పతిభక్తి పరాయణురాలిని—వదిలి మరొకరితో ఎందుకు పారిపోతున్నారో చెప్పవలసి ఉంటుంది.

మూర్తి : నిజం చెప్పాలంటే—సరే! నేను—

వేదాం : సరే! మూర్తి గారెప్పుడూ 'కమలకు వ్యతిరేకంగా నేనేమీ చెప్పను' అనే రకం మనిషి. కాని కమలాదేవి కూడా మూర్తి గారికి వ్యతిరేకంగా ఏమీ చెప్పదలుచుకోలేదా?

కమల : (మూర్తితో) మీరు నన్నెప్పుడూ సరిగా చూడలేదు. తీరా నాకు జబ్బుచేసేసరికి—

మూర్తి : నీకు యెప్పుడూ జబ్బేనాయె! అక్కడే వచ్చింది చిక్క.

వేదాం : మీ జీవితంలో మీరు జబ్బే ఎరుగరాయె! అసలు చిక్క అది. హృదయంలేని మనిషి! హాప్ లెస్ క్రిచర్!!

[మూర్తి ఏదో మాట్లాడబోతాడు కమల వారిస్తుంది.]

వేదాం : మీకు ప్రమాదకరమైన జబ్బులు చెయ్యకపోతే పోయినయ్యే. అప్పుడప్పుడూ జబ్బులు చెయ్యడమో, కనీసం తలనొప్పి రావడం కూడా వుండవచ్చు! అడవాళ్లు యెప్పుడూ మరొకరి కోసం జాలిపడే స్వభావం కలవాళ్లు అందులో కమలాదేవి మరీ!—ఆమెత్రం తెలియనివారు—అవునైంది... మీరు రాజకీయ నాయకులని ఆ జబ్బులకు కూడా తెలిసివుంటుంది.

జానకి : (చిరునవ్వుతో) తప్పకుండా తెలిసేవుంటాలి. [మూర్తి ఆమెవంక కోసంగా చూస్తాడు.]

వేదాం : కమలాదేవి వంటి స్త్రీలు భారతదేశంలో ఏ కొద్దిమందో కాని వుండరు. అంతమంచిగా, అంత విషయంగా, అంత సహృదయకారిగా వుండే ఆడవాళ్లు తక్కువ. అటువంటి ఆమె యెడ కూడా మూర్తి గారు పాపాణుల వర్తించారు

కమల : మీరు చెప్పండి కొంచెం గురుకుగా లేక పోతే చాలా బావుండేది.....అసలు నిజం కూడా అదేకదా!

వేదాం : (మూర్తిని మాట్లాడనివ్వకుండా ఆపి) ఇక రావుగారు—

రావు : ఏమిటి?

వేదాం : మీకుతోచింది మీరూ చెప్పండి. అప్పుడు కాని విషయం సవిస్తరంగా తెలుసుకోడానికి వీలుండదు.

రావు : (కమలకు ఎదురుచెప్పలేదు) కాని...సరే! ఆ...ఆమె...ఒంటరిగా—

వేదాం : అవును. ఒంటరిగా, భర్తచేత తిరస్కరింపబడి—నిజానికి కమలాదేవి మూర్తిగారిని త్నమించుకూడదు.

రావు : (మాట మార్చడానికి ప్రయత్నిస్తూ) దానికేం, చూడండి—

వేదాం : మాస్తూనే వున్నామకదా!—మనం అందరము ఇక్కడ ఉన్నామని—సరే! మనం ఇప్పుడు ఏం చెయ్యబోతున్నాం? మీరూ కమలాదేవి?

కమల : మూర్తిగారికి తగ్గేవరకూ నేనిక్కడే ఉంటాళికదా!

వేదాం : సరే! కమలగారి విషయం తేలిపోయింది. ఇక మీరు జానకిదేవీ?

జానకి : నేనూ ఇక్కడ వుండాలి ప్రస్తుతానికి—

వేదాం : పెరిసర్డ్... ఆమె విషయం నిశ్చయమైంది. మరి మీరు రావు గారూ?

రావు : (జానకివంక చూస్తూ) నేనూ అంతే!— ప్రస్తుతానికి—

వేదాం : (చూట విరుస్తూ) దానికేం? ఇక మిగిలింది మూర్తిగారు—

మూర్తి : ఆ... నేను—

[బట్లర్ వస్తాడు]

బట్లర్ : వేడినీళ్లు కాగిస్యో సార్! అయ్యగారు—

వేదాం : మూర్తిగారి విషయం బాగా నిశ్చయమయి పోయింది...

[కమల మూర్తిని లేవదీసి ఆతి జాగ్రత్తగా తీసుకు వెడుతుంది. మిగిలిన నలుగురూ దీర్ఘమయిన నిశ్వాసాలు విడుస్తారు...] [తెర]

రంగము : 3

* * * మూడురోజుల తరువాత నాటి సాయంకాలం. జానకి పెన్నిల్తో ఏవో లెక్కలు కడుతున్నది... ఆవిడ చేతిలో పర్స, రైల్వే గైడూ వున్నయ్యే.. లెక్కలు పూర్తికాగానే, ఏదో నిశ్చయానికి వచ్చినట్లు దీర్ఘ నిశ్వాసం విడుస్తుంది... కొంచెం నేపు ఆగి, వాకిలిదాకా వెడుతుంది.

జానకి : (పిలుస్తూ) జోగారావు గారూ! జోగారావు గారూ!

రావు : (లోపలినుంచి) ఎవరు?

జానకి : ఎక్కడ?

రావు : వచ్చే— (అతను వస్తాడు.) సిగరెట్ టిన్ తెచ్చుకుందామనీ మేడమీదకు వెళ్ళాను. తీరా దిగివచ్చేటప్పుడు టిన్ మరచిపోయే వచ్చాను.

జానకి : మరి చిన్న పిల్లలై పోతున్నారు—

రావు : నువ్వేమనుకుంటే, అదే అవుతాను... అయినా నా కిప్పుడు సిగరెట్ తాగడం ఏమీ యిష్టం లేదు.

జానకి : అరే! మీ మగవాళ్ళెప్పుడూ సిగరెట్ తాగడానికే యిష్టపడతారనుకున్నాను!

రావు : (కొంచెం ఆమెకు దగ్గరగా జరుగుతూ) కానీ అవి వాళ్ల వాళ్ల యిష్టాలమీద ఆధారపడి వుంటయ్యే...

జానకి : (ఆమెకు తెలుసు అతను ప్రేమపాఠాలు వల్లిస్తున్నాడని! అందువల్లనే కొంచెం జాగ్రత్తపడుతుంది... బయటకు చూస్తూ) ఓహో!

రావు : ఈ మూడురోజులూ చాలా హాయిగా గడిచినయ్యే కదూ?

జానకి : బాగానే గడిచినయ్యే.

రావు : మనం ఈ మూడురోజుల్లోనూ ఎంత సన్నిహితంగా వున్నాం?

జానకి : అవును.

రావు : నువ్వు నేనంటే చాలా ఆదరం చూపించావ్!

జానకి : మీరూ అంతే! నేనంటే చాలా దయగా వున్నార.

రావు : నీకోసం అని వున్నాను కానీ, లేకపోతే నేను ఎప్పుడో వెళ్ళేవాడిని.

జానకి : మీరు వెళ్ళివుంటే నేనేం చేసేదానో నాకే తెలియదు.

రావు : నువ్వే నన్ను ఎంతో ఆదరంతో వుండి పొమ్మన్నావ్.

జానకి : నిజం... మిమ్మల్ని నెల్లీ నివ్వలేక పోయాను.

రావు : నువ్వేం చెప్పావో జ్ఞాపకం వుందా!... 'మిమ్మల్ని వుండమనే కోరుతున్నాను! అన్నావ్... నువ్వట్లా ఎందుకన్నావా అని అప్పటినుంచీ నాకు ఆశ్చర్యంగానే వుంది.

జానకి : మనం స్నేహంగా వుండాలని... మీతో పరిచయం కలిగి, మీరు నన్ను కూడా స్నేహితురాలినిగా భావించాలని—

రావు : మనం స్నేహితులమేకదా?—కాదా—

జానకి : అవును... నాకా నమ్మకం యిప్పుడు పూర్తిగా కుదిరింది... ఇక నుంచి మనం స్నేహితులమే.

రావు : (నిట్టూరుస్తూ, తనలో అనుకుంటున్నట్లుగా)
స్నేహితులం!

జానకి : (ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ) రావుగారూ!

రావు : (ఆమె వంకకే తిరిగి) ఏం జానకి?

జానకి : మీరు నాకొక చిన్న సహాయం చేసి
పెట్టాలి.

రావు : చిన్నదేమిటి? ఏ పని చెయ్యమంటే ఆ పని
చేస్తాను.

జానకి : మిమ్మల్ని అడగవచ్చు, కూడదా అని
యిందాకటినుంచీ ఆలోచిస్తున్నాను.

రావు : ఘరవాలేదు. తప్పకుండా చెప్ప.

జానకి : నిజమే! మనం స్నేహితులం....దగ్గర దగ్గర
గా అన్న చెల్లెళ్ళవంటి వాళ్ళం.

రావు : (బిత్తర పోయాడు.) సరే! మన స్నేహం
ఎటువంటిదైతే సేం కాని—

జానకి : అందుకే నే మిమ్మల్ని అడగాలనుకున్నాను.

రావు : అమరు జానకి! నీ కోసం నే నేమైనా
చెయ్యగలనని నీకు తెలియదా?

జానకి : నిజం, మీరు చాలా దయగలవారు.....
(త్వరగా) నాకు అత్యవసరంగా ఆరు
రూపాయల తొమ్మిదణాలన్నర కావాలి...
అప్పుగా—

రావు : అప్పు—

జానకి : ఇవ్వాలి శుక్రవారం. మీకు సోమవారం
నాడు మళ్ళీ డబ్బు పంపుతాను...తప్ప
కుండా—(ఒకక్షణం నిశ్శబ్దం.) అసలు
మగవాళ్ళని ఇటువంటి విషయాల్లో సహాయం
అడుగకూడదు...కాని మీ సంగతి
వేరు...మనం చాలా చనువుగా వున్నాం--
అన్నా చెల్లెళ్ళ మాదిరిగా—మీ కర్ణమైం
దనుకుంటాను.

రావు : కాని...కాని, నాకర్థంకాలేదు.

జానకి : (వివరంగా చెప్పడానికి అభిమానం అడ్డు
వచ్చింది. కాని చెప్పక తప్పదు.)
చూకారా! నాదగ్గర అయిదు రూపాయల
ఆరణాలన్నర వుంది. ఇంటికి వెళ్ళాలంటే
యింకా ఆరు రూపాయల తొమ్మిదణాల
న్నర కావాలి...మొత్తం పన్నెండు రూపా
యలు...(కొంచెం కోపంగా) ఈ మగ

వాళ్లు వృధాగా మాకోసం యింత ఖర్చు
పెడతారు కాని మా అవసరానికి ఒక్క
కానీ కూడా యివ్వరు...సరే! ఇంటికి
వెళ్ళడానికి—

రావు : అదే...అదే! ఇంత తొందర ఎందుకా అని?

జానకి : తొందరా? నేను యిక్కడకు వచ్చిన ప్రతి
క్షణం నేను ఆలోచిస్తున్నదే! ఆ నాజే
నా సామాను తెచ్చుకోవడానికి పైకివెళ్ళి
చూస్తే అయిదు రూపాయల ఆరణాలన్నర
వుంది...నేనేం చెయ్యాలి?

రావు : నువ్వు కావాలనుకుంటే ఎవరపడితే వాళ్లు
యిచ్చేవాళ్ళే!

జానకి : మూర్తి నే తీసుకోండి—

రావు : తీసుకోక తీసుకోక మూర్తిగారి నే తీసు
కోవాలా? నువ్వాయన దగ్గర చిల్లదమ్మిడి
తీసుకోవని నాకు తెలుసు...కాని వేదాంతం
గారు—?

జానకి : వేదాంతం గారా? మనల్ని యిక్కడకు
రప్పించి, భవిష్యత్తు పేరుతో బంధించి
వుంచిన ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళి: “ఏమండీ
వేదాంతం గారూ! మీ యింటినుంచి వెళ్ళి
పోవడానికి నాకు ఆరురూపాయల తొమ్మి
దణాలన్నర యివ్వండి” అని అడగమం
టారా! అసంభవం—

రావు : నిజమే!... కాని నువ్వాయనతో ఈమామ
రోజులూ స్నేహంగా నే వున్నావు కదా!

జానకి : ఆయన అతిథిగా ఆయన ఇంట్లో వున్నప్పుడు
గౌరవం చూపించడం నా విధి...ఆ గౌర
వాన్ని పురస్కరించుకొని—

రావు : కాని వేదాంతం గారి విషయం వేరు...మనం
గాడిదలం కాకుండా కాపాడాడాయన.

జానకి : అందు కాయనకు నేను కృతజ్ఞత చూపిం
చాలా?...చూస్తే, ఈలోకంలో ఏ మగ
వాడూ, ఏ ఆడవాన్ని అర్థం చేసుకున్నట్లు
కనిపించదు.

రావు : (కొంచెం బాధతో) అంటే నువ్వే నేది—
నేను నిన్ను అర్థం చేసుకోలేదనా?

జానకి : నేననేది—మీరు నేనడిగిన డబ్బుయిస్తే
కృతజ్ఞురాలిని, అని...

రావు : అవునవును... నువ్వు యిక్కడనుంచి వెళ్లిపోవడానికి అంత తొందర పడుతున్నప్పుడు— అంతా చిల్లరగా యివ్వనా?

జానకి : మీ యిద్దం

రావు : (డబ్బు లెక్క పెడుతూ) ఇక్కడనుంచీ వెళ్లిపోవడానికి అంత తొందర—

జానకి : ఇంకా నేను ఇక్కడ వుండడం ఎందుకు?

రావు : అవునవును..... (ఏదో చెప్పబోయి) సరే! ఇవ్వగో! ఆరు రూపాయలు..... తొమ్మిది పాతకాటా..... అర్థకా..... (ఇస్తూ) అవును..... నువ్వెందుకు వుండాలి?... సరే! నేనెందుకొక్కడే వున్నానో తెలుసా?

జానకి : దానికేం? వెంటనే వెళ్లిపోవాలి. వున్నారు..... వెంటనే వెళ్లిపోవాలి. వున్నారు..... మనం గాడిదలంకకుండా కావడాడు.

రావు : నిన్ను గురించి, నువ్వు మాట్లాడే మాటల్ని గురించి ప్రస్తుతం వున్న నా ఆభిప్రాయం చెబితే నువ్వు భూమిమీద ఆగవు—

జానకి : (చాలా శాంతంగా) అంటే—మీరు నన్ను పొరబాటుగా అర్థం చేసుకోలేదు కదా!

రావు : కావచ్చు... కాని ఎట్లా అర్థం చేసుకుంటే నేం? నువ్వు యిప్పుడే వెడుతున్నప్పుడు. (డబ్బు యివ్వబోతాడు. కాని రావు అనిసంగా అంటే జానకి డబ్బుతీసుకుంటుందా?)

జానకి : స్నేహితులుగా నేకదూ మీరా డబ్బుయిస్తున్నది?

రావు : అవును.

జానకి : స్నేహితురాలి నేకదూ!

రావు : (కొంచెం తటపటాయిస్తూ) అవును.

జానకి : (డబ్బు తీసుకొని) థాంక్స్... మీ మేలు ఎన్నటికీ మరువలేను.

[ఆమె త్వరగా వెళ్లిపోతుంది... రావు ఈ జన్మలో ఆమెను చూడలేడు.]

రావు : ఛీ! ఎంతపొరపాటు చేశాను?

[ఒకక్షణం అవేమాటలు, జానకి నిష్క్రమించిన వైపునాచి అనుకుంటాడు... ఇంతలో మూర్తి, కమల వస్తారు. కమల జాగ్రత్తగా పడిపించుకొని వస్తుంది మూర్తిని.]

రావు : ఊమించంకి— వస్తాను. (వెళ్ళబోతాడు)

మూర్తి : (తనొక్కడే వుండవలసి వస్తుందన్న కంగారుతో) వెళ్ళుకోయ్, వెళ్ళు... మన ముగ్గురికీ కావలసినంత చోటువుంది యిక్కడ.

కమల : చూశారా! మూర్తిగారు యింకా మామూలు మనిషి కాలేదు... మళ్ళీ యివ్వాలి జ్వరం వచ్చింది..... (మూర్తితో) ఆ సోఫాలో హాయిగా వుంటుంది. (అతని సక్కనే, రావుకు సాగ్యమయినంత దూరంలో కూర్చుంటూ) మిమ్మల్ని కష్టపెడుతున్నామేమో?

రావు : అబ్బే! కష్టం ఏముంది? నేనెలాగూ వెళ్ళబోతున్నాను.

మూర్తి : అజీమిటి! కొంచెం నేపు కూర్చో. కులాసాగా కబుర్లు చెప్పుకుందాం.

రావు : మేడమీద నా సిగరెట్ కేస్ మరచిపోయి వచ్చాను— వట్టి గాడిదలాగా—

కమల : అంటే, గాడిదల కంఠమతిమరుపువుంటుందా?

రావు : (కచ్చగా) గాడిదల సంగతి నాకు తెలియదు గాని, పులుల మాత్రం ఏ విషయమైనా యిట్టే మరచిపోతాయి— అందులో ఆడ పులులు మరిను— (వోడానికి లేస్తాడు.)

మూర్తి : మళ్ళీ త్వరగా వస్తావుకదూ!

రావు : (అయిదంగా) మళ్ళీనా?... సరే! వస్తాను. [వెళ్ళిపోతాడు]

మూర్తి : మాకు వచ్చి కాస్త సాయంగా వుండు.

[కమల ఈలోగా అతనికి దుప్పటి కప్పతుంది]

అక్కలేదు కమలా!

కమల : అబ్బే! వుంచుకోవాలి... నాకే చలిగావుంది నీకు అక్కడ మెత్తగా వుందా? లేక మరో దిండు తీసుకురానా?

మూర్తి : చాలా హాయిగా వుంది... నువ్వు అనవసరంగా శ్రమపడకు.

కమల : శ్రమా? నీకోసం చేసేపని నాకు శ్రమా?

మూర్తి : (నిస్సారంగా) సరే!

కమల : అదీ! (దిండు తెస్తూ) నువ్వు హాయిగా వుండడమే నాకు కావలసింది... ఇప్పుడెట్లా వుంది?

మూర్తి : అయితే, నువ్వు హోటల్లో, గదులుకూడా
'బుక్' చేశావా?

రావు : ఆహా!

మూర్తి : నేను కూడాను!

రావు : బొంబాయిలోనా?

మూర్తి : అవును...బొంబాయి బాగానే వుంటుంది.

రావు : ఇంతకూ నువ్వేదీ—

[అంటూ కమల వెళ్ళిన వంక చూపుతాడు.]

మూర్తి : (తల ఊపుతూ) అవును...

రావు : అదీ నిజమే! అద్యాస్సు కట్టి 'బుక్' చేసిన
గదుల్ని వాడుకోక పోవడమేం? కనీసం ఒక్క
వూళ్ళో వాటినినా వాడుకుందాం.

మూర్తి : ఏ వూళ్ళో వాటిని?

రావు : ఈ విషయంలో మనకు పోట్లాటెంకుకు?
హెడ్స్ ఆర్ టైల్స్ (Heads or tails)
వేద్దాం...నీకేం కావాలి? బొమ్మ? అక్షరాలా?

మూర్తి : బొమ్మ...బొమ్మ పడితే నువ్వు బొంబాయి
రావాలి...లేకపోతే నేను హైదరాబాదు
వస్తాను...

[ఎగర వేస్తాడు...బొమ్మ పడ్డది]

మూర్తి : అదుగోబొమ్మ!...నువ్వు బొంబాయి వస్తా
వన్న మాటేగా?

రావు : తప్పదుగా! అయితే ఎప్పుడు వెడదాం? రేపు
బావుంటుందేమో?

మూర్తి : రేపు మళ్ళీ ఆవకాశం దొరుకుతుందా? ఈ
రాత్రి బయలు దేరితేనేం?...వచ్చిన అవకాశం
పోగొట్టు కోవడం మంచిది కాదు.

రావు : అంటే—కమలాదేవి బట్టలు మార్చుకొని వచ్చే
లోపలేనా?

మూర్తి : అవును...ఇదే మంచి ఆవకాశం. ఈ రాత్రికి
హైదరాబాదులో—రేపు బొంబాయి వెళ్ళడం.....

రావు : ఆ విషయమన వెంటనే బయలుదేరుతుంది.

మూర్తి : నాస్సెన్స్! ఎందుకు బయలుదేరుతుంది?
నీకింకా కమల సంగతి పూర్తిగా తెలియవన్న
మాట!

మూర్తి : ఏమిటి? నాకు కమల సంగతి తెలియదా!
బావుంది.

రావు : (నచ్చచెబుతూ) ఆవిడ తప్పకుండా మీవెంట
పడుతుంది. ఎవరికైనా జబ్బుచేస్తే నేవ
చెయ్యడం ఆవిడకు చాలా ఆనందం.
అంగులో మీవంటి రోగిని అసలు వదులు
కోదు.

మూర్తి : నావంటి వజ్రా! నాకు తెలియదే ఆసంగతి!

రావు : మూర్తిగారూ! మీకు ఆవిడతో పరిచయం
మూడురోజులే! నాకు ఆరురోజులు! అందు
వల్ల మనం—

[వేదాంతంగా వస్తాడు.]

వేదాం : ఏం మూర్తిగారూ! ఏవో రహస్యాలు
మాట్లాడుకుంటున్నట్లున్నారు!

రావు : ఇప్పుడే మీ మాట చెప్పబోతున్నాను...
సరిగ్గా సమయానికి వచ్చారు.

మూర్తి : (చెప్పవద్దన్నట్లుగా) ఓ!

వేదాం : ఆయన నాకేదో చెప్పాలనుకుంటూ వుంటే,
మగ్గ మీ 'ఓ' ఎందుకు చెప్పండి?

రావు : ఫరవాలేదు...వేదాంతంగా పెద్ద మనిషి.

వేదాం : భేష్! (మూర్తితో) మాశారా మీ ప్రక్కన
నాకున్న పలుకుబడి! (రావుతో) ఏమిటి
మీరు చెయ్యబోతున్నది? ఇక్కడనుంచి
వెళ్ళిపోబోతున్నారు కాబోయ్! అవునా?

మూర్తి : అ...అహా!...మేము—

రావు : అరే! మీకెట్లా తెలిసింది?

వేదాం : అదేమిటి! మూర్తిగారి కారు ఆయన కోసం
ఇంజనీ వాలుగు గంటలనుంచి కనిపెట్టుకొని
వుంది.

మూర్తి : నిజం?

వేదాం : మీరుకూడా ఆయనతో వెడుతున్నారా
రావుగారూ?

రావు : అవును...వెడదామనే అనుకుంటున్నాను,
కాని మీకుమాత్రం కృతిజ్ఞుణ్ణి.

వేదాం : నేనేమనుకున్నానో తెలుసా?—సరి! తీరా
వెడుతున్నప్పుడు చెప్పడమెందుకు?

మూర్తి : చూశాం...నేను...నా సంగతి...మళ్ళీ
వంట్లో కొంచెం బావుండగానే—వస్తాను..
వస్తాననుకోండి—ఈలోగా ఆవిణ్ణి కొం
చెం—మీకు జ్వరం వచ్చిందనో—అదీ!
నటించో...ఆ! నేననేది—ఆ రావుగారి
నడిగండి.

వేదాం : (నవ్వుతూ) మీర నేది రావుగారి కలా తెలుస్తుందండీ?...మూర్తిగారు! ఎందుకీ సంజాయిషీలు? మీ దంపతుల విషయంలో జోక్యం కలిగించు కోవడానికి నేనెవర్ని? మీరు, రావు వెళ్ళిపోతున్నామనండి... బావుంటుంది. అంతే కాని—

రావు : కాని కమలాదేవి సంగతి? ఈ పరిస్థితులలో మూర్తిని - అందులోనూ జ్వరం తగిలిన మూర్తిని ఆవిడ చస్తే వదులుకోదు.

వేదాం : అంతే, ఆవిడ యిక్కడే వుండాలన్నమాట!

రావు : అంతే!

వేదాం : ఆవిడ యిక్కడ వుండవలదుకోకపోతే!

మూర్తి : మీరు అందర్నీ ఎలా వుండగలుగుతున్నారు?

వేదాం : గొంతుతోనూ, నవ్వుచెప్పి—

మూర్తి : ఆ మాత్రానికే కమల వుండిపోతుందినుకోను.

వేదాం : ఆ సంగతి మీకు బాగా తెలుసుననుకోండి. ఎంతగా ఆలోచించినా ఈ పరిస్థితికి, ఆ పరిస్థితికూ వియోగం కలిగించడానికి ఒక్కటే మార్గం కనిపిస్తున్నది.

రా.మూ : ఏమిటిది? [బట్లర్ వస్తాడు]

వేదాం : మీ దొరగార్లిద్దరూ యిక్కడినుంచి వెళ్ళిపోతున్నారు. కారు సిద్ధంచేయించు.

బట్లర్ : నిన్నటినుంచీ సిద్ధంగా వుండిసార్.

వేదాం : సరే! వీళ్ళ సామాన్లు సర్దించి ఒకసారి యిలారా!

బట్లర్ : చిత్తంసార్. (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : ఇంకా సామానేమైనా మిగిలితే, తరువాత పంపుతాను.

రావు : థాంక్స్.

మూర్తి : మీరు నిజంగా చాలా మంచివారండీ.

వేదాం : ఆ! నిజంగా?

మూర్తి : ఇంతకూ యిందాక మీరు చెప్పబోతున్న మార్గం—?

వేదాం : ఏ ముంది? కమలాదేవి సవర్య చేయడానికి మూర్తిగారికి బదులు మరొకరోగి కావాలి.

రావు : బాగా చెప్పారు! ... అంత మంచిమార్గం కనిపెట్టిన మీరే.

వేదాం : అదేమిటి? నేనా? నేను అంతత్యాగం చెయ్యలేను...మూ బట్లర్ అయితే—

బట్లర్ : (వస్తూనే) ఏమి కావలెనుసార్!

వేదాం : లోకనాథం! నీకెప్పుడైనా జబ్బుచేసిందా?

బట్లర్ : ఎప్పుడూ చెయ్యలేదు సార్ — కొంచెం కూడా!—

వేదాం : అబ్బే! అదేం బాగాలేదు. మరొకళ్ళ చేత సవర్య చేయించుకోకపోవడం ఏమీ బాగాలేదు.

రావు : (బట్లర్ తో) చూడవోయ్! నువ్వు జ్వరం వచ్చినట్లు నటించాలి.

బట్లర్ : ఎందుకుసార్?

మూర్తి : ఆ...అదే—

వేదాం : కమలాదేవిగారు మంత్రసాని కోర్సు చదువుతోంది. సామాన్యంగా ఎవ్వరూ నయం చెయ్యలేని రెండు జబ్బుల్ని కుదిర్చింది. మరొకటికూడా నయంచేస్తే ఆవిడ దాన్లో పాస్ అవుతుంది.

రావు : అవునవును.

బట్లర్ : అంతే...మూడోరోగం నాకు రావలెనంటారా?

మూర్తి : ఆ...అంతే—

బట్లర్ : ఏమోసార్! నాకు భయం వేస్తోంది.

రావు : భయమెందుకు? చాలా హాయిగా వుంటుంది

మూర్తి : (అసహ్యంగా ఫీలయి) అసలు మేమే... నిజంగా నువ్వు...నీకేమీ కష్టం కలగదు.

వేదాం : మూర్తిగారు హామీయిస్తున్నారోయ్ నీకు. నీకేమీ భయంవుండదు...పైగా నీ శరీరానికి లాభంవుంటుంది.

బట్లర్ : ఏమోసార్; నాకు మాత్రం ధైర్యం చాలటం లేదుసార్!

వేదాం : సరే!

[బట్లర్ వెళ్ళిపోతాడు.]

రావు : సరే! ఒకళ్ళ విషయం తేలిపోయింది... (వేదాంతం గారితో) మరి మీ సంగతి? మీకూ యిష్టంలేదా? ఇంకా కొంచెం నేపాగితే విప్లవం చెలరేగుతుంది.

వేదాం : సరే! ఏదో ఒకటి చెయ్యకతప్పకుదా!... కానివ్వండి...మమ్మల్ని నే నెందుకు కష్టపెట్టాలి?

మూర్తి : మీ కిష్టమేనా?

వేదాం : ఆ!

మూర్తి : అంటే—

వేదాం : అంటేలూ, గింటేలూ కుదరవు. త్వరగా నిష్క్రమించండి

రావు : (నెత్తిబోతు) రెండో అధ్యాయం చాలా చక్కగా ముగిసేట్లుగా వుంది.

వేదాం : వినండి! ఆవిడ వస్తున్నట్లుగా వుంది!

మూర్తి : ఓ!

[వాళ్లు త్వరగా నిష్క్రమిస్తారు. వేదాంతం ఒంటరిగా ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. ఎంజబ్బు చెయ్యడమా అన్నది (పళ్లు—ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.)

వేదాం : చూడు లోకనాథం! నీ శరీరానికి జబ్బుచేసే ట్టు చెయ్యడం నీకు చేతకాకు కాబట్టి ఆ భారాన్ని నేనే మోస్తున్నాను.

బట్లర్ : మీ సంగతి నాకు తెలియదాసార్!

వేదాం : అవునవును. బాగా తెలుసు... సరేగాని నా కిష్టమే ఏ రకమైన జబ్బునైతే బావుంటుందంటావా?

బట్లర్ : (ఆలోచించి) కాళ్ళనొప్పలుసార్.

వేదాం : ఏమో! నా కెప్పుడూ రాలేదు. సక్రమంగా వుంటాయటావా?

బట్లర్ : ఎందుకు వుండవుసార్? అదీ కాక అప్పుడు మీరు భోజనం చెయ్యటానికి ఏ అభ్యంతరం వుండదు సార్.

వేదాం : నిజమే సుమా! నేను భోజనం సంగతే ఆలోచించలేదు.

బట్లర్ : మరి, జలుబయితోనో సార్—

వేదాం : ఇబ్బంది లేదుకాని, అందరికీ ఒకటే జబ్బు వస్తే ఎంతవాళ్ళకయినా అనుమానం కలగ వచ్చు కదా!

బట్లర్ : అదీ నిజమే సార్!

[ఒక క్షణం నిశ్శబ్దం. ఇంతలో]

కమల : (లోపలనుంచి) లోకనాథం.. లోకనాథం!

బట్లర్ : ఆవిడ వస్తున్నట్లుగా వుందిసార్! ఏం చేద్దాం?

వేదాం : నేనేదో ఒకటి చేస్తాను కాని నువ్వు వెళ్లి ఆవిణ్ణి కాసేపటివరకు యిక్కడకు రాని వ్వకు... ఈలోపల నాకు జబ్బు చెయ్యాలి.

బట్లర్ : చిత్తం సార్... (త్వరగా వెడతాడు.)

[వేదాంతం సోఫాలో పడుకుని మూలుగు తాడు. ముందు చెయ్యి తలమీద పెట్టుకొని కణతలు చూసుకుంటాడు. తరువాత కడుపుమీద, మో చేతుమీద, మోకాళ్ళమీద చూసుకుంటాడు. ఎంతసేపటికీ కమల రాదు. మధ్య మధ్య తల ఎత్తి చూస్తూవుంటాడు. ఎవరో వస్తున్న చప్పుడవుతుంది. మూలుగుతూ కళ్ళు మూసుకుంటాడు. ఇంతలో జానకి వస్తుంది. ఒక చేతిలో సంచి వుంది. మూలుగు విని 'ఏటిమి?' అని కం గారుపడుతూ త్వరగా వస్తుంది.]

వేదాం : (ఏం చెప్పటానికి తోచక) అబ్బ! తల పగల కొట్టుకుపోతోంది.

జానకి : ఏమయింది? (అంటూ దగ్గరకువచ్చి కణతలు పట్టుకొని చూస్తుంది)

వేదాం : అబ్బ! తల—(జానకిని చూస్తాడు ఉత్సాహంతో) ఓ! మీరా జానకి!

జానకి : అవును... ఏమయింది?

వేదాం : భయం లేదు. కాని కం గారు పడ్డప్పుడు మీ వంటివాళ్ళ ముఖాలు మరీ బావుంటాయనుమా?

జానకి : (పొగుడుతూ వుంటే ఎవరికి బావుండదు? కాని జానకి దాన్ని గా ముకుంటుంది.) నేను ఈపాటికి వెళ్ళిపోమిదాన్ని.

వేదాం : నాకు చెప్పకుండా సే!

జానకి : (సిగ్గుపడి) అవును.

వేదాం : ఏం?

జానకి : వెళ్ళిన తర్వాత రాసేదాన్ని—

వేదాం : ఓ కార్డు—

జానకి : ఓ కవచ.

వేదాం : మీ ఆతిథ్యానికి కృతజ్ఞురాలి... ఇట్లా, పరిచయస్థురాలు.

జానకి : ఇట్లా,—స్నేహితురాలు.

వేదాం : తాజా—మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ చూడను.

జానకి : మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ మరచిపోలేను.

వేదాం : కాని నువ్వు తప్పకుండా మరచిపోవాలి.

జానకి : అదే మంచిదంటారా?

వేదాం : దాదాపు అంతే! ఎప్పుడూ జరిగేదే! ఆ! నీ వేళ్ళ మహిమ చూశావా? నా తల నొప్పి అప్పుడే తగ్గుతోంది.

జానకి : నేను ఒక్క నిమిషమే యిక్కడ వుండేది.

వేదాం : (ఏదో చప్పుడవుతుంది.) ఏమిటది?

జానకి : ఏమో! నాకూ యిప్పుడే వినిపించింది.

వేదాం : ఆ! ఎలుకలో, పందికొక్కులో-చిన్న నైతే ఎలుకలు, పెద్దనైతే పందికొక్కులు.

[ఇంతలో మూర్తి, రావులు కిటికీనుంచి కనిపించి నిష్క్రమిస్తారు.]

జానకి : ఏమిటది?

వేదాం : అది నీ జీవిత కావ్యంలో ఒక ఘట్టం—అయిపోయింది, మరచిపోయింది, మరణించింది.

జానకి : అసలని బరగ నే లేదేమో? అవునా!

వేదాం : కావచ్చు...కేవలం కలహంటిది!

[బట్లర్ వస్తాడు]

వేదాం : నాకు పార్శ్వం నొప్పి వచ్చింది లోకనాథం!

బట్లర్ : విన్నావా సార్ : కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలి సార్!

వేదాం : జానకి దేవి నన్ను చాలా జాగ్రత్తగా చూస్తోంది...ఆ! ఇంతకూ నీకేం కావాలి?

బట్లర్ : కమలమ్మగారు రాత్రికి కనిపించరట సార్! ఆ మాట చెప్పుకున్నారు సార్!

వేదాం : (జానకితో) కనిపించక పోతే ఏమైనా ప్రమాదమా?

బట్లర్ : రాముడికి సడెన్ గా జబ్బు చేసింది సార్!

వేదాం : అరే! నేను రాముడి సంగతేమరచిపోయానే! [అని నాలుక కొరుక్కుంటాడు]

జానకి : పాపం! రాముడికి జబ్బేమిటి?

బట్లర్ : గొంతు నొప్పి చేసిందటమ్మా! అన్నం తిన నివ్వకు. నీళ్లు తాగ నివ్వకు...కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండాలంటున్నారు అమ్మగారు.

వేదాం : కమలాదేవిగారికి థాంక్స్ చెప్పు.

బట్లర్ : అలాగే సార్! (వెళ్ళిపోతాడు.)

వేదాం : నువ్విప్పుడు వెళ్ళవద్దు జానకి వుండాలి... (జానకి తల అడ్డంగా తిప్పి నవ్వుతుంది.) తప్పకుండా వెళ్ళాలా?

జానకి : అవును.

వేదాం : మీ నాన్నగారి దగ్గరకేనా?

జానకి : అవును.

వేదాం : సరే! వెళ్ళిరా...నీ చేతులలో ఏదో మాజిక్ ఉంది...(నిట్టూర్పు) మనం యిక విడిపోదాం.

జానకి : వెళ్ళొస్తాను.....మిమ్మల్ని ఎప్పటికీ మరచి పోలేను. మా నాన్నలా వున్నాను...మీ కెప్పటికీ కృతజ్ఞురాలిని.

[ఆవిడ వెళ్ళిపోతుంది; నిజమగవ్యంతో. అడ్డంలో తన ప్రతిబింబం మాసుకొని నవ్వుకుంటాడు. ఇంతలో బట్లర్ వస్తాడు.]

వేదాం : లోకనాథం! నాకు ఎన్నియేళ్లు వున్నాయంటావ్?

బట్లర్ : ఎన్నైనా ఉండవచ్చును సార్!

వేదాం : కాని నేనొక్కొక్కప్పుడు చాలా కుర్రవాణ్ణిగా కనిపిస్తాను కదూ!

బట్లర్ : అవును సార్...పనిపిల్లలా కనిపిస్తారు.

వేదాం : నేను వాళ్ళ నాన్నలాంటి వాడినంది జానకి దేవి!

బట్లర్ : బాగా అన్నారు సార్!

వేదాం : అవును...ఇకముందు అటువంటి పొరపాట్లు రాకుండా వుండడానికి ఒక తెల్లటిగడ్డం అతికించుకోవాలి.

బట్లర్ : అయితే, బజారులో ఆర్డరు చెయ్యమంటారా సార్!

వేదాం : థాంక్స్....శుభవాత ఆహ్లాదంగా.

బట్లర్ : ఈ వారంలో జలుబు బాగా గడిచినయ్యే సార్!

వేదాం : చాలా బాగా గడిచినయ్యే....నాకు చాలా వయసుమీరిన పిల్లలున్నారు ఈ వారంలో...తెలుసా?

[వాళ్ళు ఒకళ్ళనొకళ్ళు మాస్తూ నిలబడ్డారు. మరుక్షణంలో వాళ్ళ హోదాలు మరచిపోయి వాళ్ళిద్దరూ మెల్లిగా నవ్వు మొదలుపెట్టి విపరీతంగా నవ్వుతారు...మధ్యలో వేదాంతం “మాడు మాడు ఈ పిల్లలు”, “వీళ్ళకు నేను నాన్నని” అంటాడు. “చాలా బావుంది సార్” అంటూ బట్లరు నవ్వుతాడు.

ఇంతలో వాకిలీ తలుపు చప్పుడొతుంది. వాళ్ళు ఎవరి ఉద్యోగంలో వాళ్ళు ప్రవేశిస్తారు. వేదాంతం వెళ్ళిపోతాడు. బట్లర్ గదిలో సామానులన్నీ సర్దుతాడు.

అంతా మొదటి రంగంలానే వుంటుంది. బట్లర్ వెళ్ళి తలుపుతీస్తాడు. తలుపు అవతల నుంచి మాటలు వినిపిస్తాయ్...

మగగొంతు : చూడండి...ఇది హోటలేనా?...మేము దారితప్పినట్లుగా వున్నాం.....ఈ రాత్రికి యిక్కడ ఉండవచ్చా? మేము—

[తెర]

అభినవభారతి

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

అభినవగుప్తుని గురువగు తాతభట్టు (లేక తోతభట్టు)

నాట్యశాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించినట్లు కన్పించును. కాని ఇతనివద్ద నాట్యశాస్త్రము నభినవుడు పఠించియుండుటచే ఇతని భావముల ననేకపర్యాయము లీతని శిష్యులకు ప్రస్తవించి, శిరసావహించినాడు. తాతభట్టు రచించిన కావ్యకాతుకము కాలవాహినిలో లీనమైనది. కాని అందలి విషయసమాహము లోచనలోనికి, అభినవభారతిలోనికి చక్కగా, సమగ్రముగా అనువదించబడినది.

వివిధ పాఠభేదములతో నయోమయమై కన్పించుచు, కీకారణ్యప్రాయమైయున్న నాట్యశాస్త్రప్రతులను చక్కగా అవలోకించి, చక్కని పాఠమును తోతభట్టు సంస్కరించి తనశిష్యున కిచ్చినాడు.

“పరితోడేశక్రమ స్త్యస్మదుపాధ్యాయ
పరంపరాగతిః” (అ. భా. (II) 298)

అని అభినవుడు పదునారవ అధ్యాయమున చెప్పటచే నీ తోతభట్టు స్పష్టపరిచి తెలియచుచున్నది. నాట్యశాస్త్రప్రతులను సంస్కరించిన తోతభట్టు మన ప్రయాసను చాలవరకు సులభము గావించినాడు. ఇతనిచే సంస్కృతమైన పాఠము నభినవు డంగీకరించి వ్యాఖ్యానించెను. అభినవుని వ్యాఖ్య నవలంబించి ఆ పాఠము నే వునరుద్ధరింపవలసిన అవసరమున్నది.

క్రేయోదాయకమున ప్రవృత్తికి ఉత్సాహ సంపదను చేకూర్చుచు, తదభివృద్ధికై స్వవిజ్ఞాన క్రమోపాయాధుగురుపాపమున సర్వబ్రహ్మధిపతి పరమేశ్వరవిషయము, స్మృత్యైశ్వర్యకృత్యైశ్వర్యములక్షణము, బాహ్యకరణీయవిషయము నగు జడతావహిత్య ప్రభృతి భావగణమును పురస్కరముగా గాలించి, ధర్మవీరానుప్రవిష్టమై, తదుచితాంగికవాచికానుభావప్రకటనపూర్వమైన స్వప్రవృత్తి ప్రయోజనమునే ఈ నాట్యశాస్త్రము నిరూపించవలెనని తోతభట్టు పలికినాడు. కాగా లాకపదార్థవృత్తి

రిక్తము, తదనుకార ప్రతిబింబాలేఖ్యసాదృశ్యాకోపాధ్యవసాయోత్పేక్షాస్వప్నమాయేంద్రజాలాది విలక్షణము, ఆస్వాదనరూపసంవేదనసంవేద్యము నగు వస్తువును రసస్వభావముగల నాట్యమని చెప్పవలసినవచ్చుచున్నది భట్టనాయకుని వాదములోని సారాంశమైన ఈ భావమును తోతభట్టు ప్రపంచించినాడు.

నాట్యము నియతానుకారముగాని, అనియతానుకారముగాని కాజాలదని కావ్యకాతుకమున తాతభట్టు వివరించుచు శ్రీకంఠకవాదమును దూషించినాడు. ఈ దూషణలోని సారాంశము నభినవుడు మనల కిచ్చినాడు. అభినయహస్తముల సంకర్షమున

“ఉపాధ్యాయస్తాపూః — అభినయహస్తాయే
వక్ష్యంతే తత్ప్రధానస్యకరణస్య వాక్యార్థాభినయే
ప్రయోగః, న తు కేవలవర్తనాప్రధానస్య కేవల
నృత్తిహస్తప్రధానస్యవా; తన్యతు నృత్తి ప్రయోగః
ప్రధాన్యోన ఇతి.” (అ. భా. I. 109)

అని ఉపాధ్యాయమతియు గలదు ప్రధానకరణము నాడు నపుడు వాక్యార్థాభినయమున నే అభినయహస్తములను యోజించవలెనని భావము. కేవలము సాహిత్యములో నేగాని, కేవలము వాదమున నే వ్యాపృతుడుగాక, అభినయమునకు జెందిన అభ్యాసములో సహితము తోతభట్టు కృషిసల్పెనని ఇచట తెలియుచున్నది. తద్వారా అభినవుడుగూడ నృత్యభ్యాసములో నారితేరెనని చెప్పవలగుచున్నది.

“కరణాంగహారాన్ ప్రయుంజీ తేతి భాంశవా
ద్యస్యా
సుప్రయోజ్యతాప్రధాన్యోక్తా, యథోక్తం భట్ట
తోతేన-‘పర్యాయశాస్త్ర్యశ్రేస్త్య ప్రయోగ’ ఇతి.”
(అ. భా. I. 187)

అని అభినవు డనినపుడు తాతభట్టుగూడ నాట్యశాస్త్రమును వ్యాఖ్యానించినా? యను సందేహము

కలుగగలదు. తేనిచో నీ పంక్తి కావ్యకాశుకములోనిది కానోపును. ఇట్లే

“చతుర్విధాభినయ యోగాభావాద్రసభావా
ప్రాధాన్యా ద్గీతవాద్యవృత్తానాం యథేచ్ఛం
నర్తకీవృద్ధేః కావ్యే వస్త్యపేక్షత్వాత్ ...పిండి
బంధ ప్రకారే నైచిత్ర్యం తే నృత్తిమాత్ర
విశాంతః
ప్రయోక్తృ ప్రవర్తయితృ గాత్రదృష్టఫల
ప్రాధాన్యా
చ్చ, తద్విలక్షణం నాట్యం తద్వృత్తిచ్ఛిద్యత
ఇ త్యేవం శబ్దస్వార్థ ఇ త్యుపాధాయమతమ్”
(అ. భా. I. 207)

అనుచో ‘ఏవం’ శబ్ద మీ రీతిగా వ్యాఖ్యానింపబడుటను గమనించితిమేని తోతభట్టు నాట్యశాస్త్ర వ్యాకర్తలలోనివాడని చెప్పక తప్పదు.

శుష్కాచకృష్టకు తోతభట్టు ప్రయోజనమును నిర్వచించినాడు (I. 220). వైగా అభినయమునకు సంబంధించిన విషయములయందు, గీతాతోద్యవిధానమున ననేకపర్యాయము లభినవు డుపాధాయముతమును వివరించయున్నాడు. సాహిత్యవిషయములయందు తోతభట్టు విశేషకృషి సల్పెను. రససిద్ధాంత మితనిచేతులలో సమగ్రపరిపాష ముండినది. నాట్యమే రసమని, కావ్యనాట్యము లభిన్నములని, కావ్యార్థ విషయము ప్రత్యక్షకల్ప సంపేదనోదయముకాగా రసోదయమగునని తోతభట్టు చెప్పెనని పల్కి,

“ప్రయోగత్వమనాపన్నే కావ్యేనాస్వాద
సంభవే,”

“వర్ణనోక్తిలి కాభోగప్రాణోక్తౌ సమ్యగర్పితాః
ఉద్యాసకాంతాచందాద్యాభావాః ప్రత్యక్ష
వత్స్సృటాః.”

అను కావ్యకాశుకములోని పంక్తుల నభినవుశిచ్చినాడు
(I. 2:1-292)

రవి విప్రలంభమున కంగము గాకపోయినచో రసత్వము నందజాలక, స్వాతంత్ర్యప్రవృత్తిలో కన్పించు రతివలె నుండునని చెప్పి సందర్భమున,

“స్వాతంత్ర్యేణ ప్రవృత్తౌ సర్వప్రాణిషు సంభవః
(I. 310)

అను కావ్యకాశుకపంక్తిని అభినవు డొగినాడు. భీభత్సరసమునకు రూపత్రైవిధానమును తోతభట్టు గుర్తించినాడని అభినవు డొగినాడు. ఈ వాదమును అద్భుతరసవివరణలో భారతిలో గానవచ్చును.

“అభినయ శబ్దస్య నైచిత్ర్యం పశ్యంతః

ఉపాధాయా

వ్యాచక్షతే—‘అభిశబ్దేనాభిముఖ్యం,

నశబ్దేనవిషేషో,

యశబ్దేన యదర్థో లక్ష్యతే; తేన

స్వపాశోన్వయముఖ

దేశాగమనేనాభిముఖ్య మభిముఖ్యత్వం, పార్శ్వ

క్షేత్రేతేతు రేదన పూర్వ చాభోముఖోత్తాన

పరివర్తనేన

చయ చ్ఛబ్దార్థ మభినయే దితి” (II. 31)

అనునపుడు అభినయశబ్దమునకు తోతభట్టు వ్యాఖ్య మనకు లభించుచున్నది. ఉత్తముల హస్తములు లలాట క్షేత్రమున, మగ్ధముల చేతులు వక్షస్సున, అభములవి అభోభాగమున సంచరించవలెనని చెప్పి తొమ్మిదవ అధ్యాయ శ్లోకమున గల విప్రతిపత్తులను నివర్తింప జేయుచు,

“యే చతురారాలాద్యైః నత్యావృతగాంభీర్య

శాండిర్యాది విరుద్ధవిషయా ఉక్తాస్తేహం విభా

గార్థ మిదం వచనమ్. యేధాన్యావయ ఉత్తమా

అర్థాస్తేహ మభినయే లలాటక్షేత్రగత్య

మిత్యాది క్రమేణ” (II. 67)

అని తోతభట్టు అర్థముచెప్పి పాత్రల శీలమునకు, అభినయ ప్రక్రియకు గల సన్నిహితసంబంధమును నిరూపించినాడు. ధర్మ వివరణ సందర్భమున,

“యదత్రాస్తి న తత్రాస్య కలే ర్వర్తన మర్హతి

యన్నాసంభవి తత్రస్యా త్సంభవ్య త్రతు సర్వతః”

అను తోతభట్టు శ్లోక మియబడినది (II. 216).

“సుహాకవీనాం పదవీ ముపాత్తా మారుదక్షతామ్

నా సంస్కృత్య పదస్పృశ్యాన్సంప

త్సోపానపద్ధతిః”

అను కారిక మరియొకచో నొసగబడినది (I. 292).

లక్షణ నిర్వచనమున తోతభట్టు వాది మొకటి గలదు. లక్షణబలము వాక్రయించుకొని అలంకారము లకు నైచిత్ర్యము చేకూర్చుచున్నదని ఇతని వాదము.

ఈ వాదము సభింపు డంగీకరించకబోయినను, పూర్తిగా నిరాకరించెననిగూడ చెప్ప వీలులేదు.

సఖ్యానో దాత్ర శిబ్దముకు శంకుకు డొసగిన వివరణ తోతిభట్టు నిగ కరించెనని యొకచో సభింపు డనినాడు (II. 411). భట్టిలాల్లటాదులు నిరాకరించిన :

“యః కశ్చిత్కార్యకాదగ్గన్తుతి పురుషః
ప్రకృష్ట మధ్వానమ్
తత్రాప్యంకచ్చేదః కర్తవ్యః పూర్వవత్తజ్జైః”

అను పదునెనిమిదవ అధ్యాయములోని శ్లోకమును ప్రక్షిప్తముకాదని, తాతభట్టు చక్కగా సమర్థించినాడు (II. 423).

“ఉపాధ్యాయ స్వాహాః—తత్ర నాయకయో రనుప్రాప్తిర ప్యన్యగతైవ. యథా భగవత్ భవానీ పతేః గిరిరాజపుత్రీ సంగమన మింద్రాదీనాం తారకాక్రాంత నిజరాజ్య సమున్మోచనాయ భవతి ఇతి” (II. 440)

అని యొకచో తోతభట్టుయొక్క అభిప్రాయ మియ్యబడినది. కైశికీ విషయమున

“ఉపాధ్యాయ స్వాహాః—న కామ సద్భావ మాత్రా
నేవ కైశికీ సంభవః, రాద్రప్రకృతీనాం త దధా వాత్.”

విలాసప్రధానం యద్రూపం సా కైశికీ, నచచరితం తద్రూపానుప్రవేశేఽపి తద్వ్యవహారతి, ప్రాధాన్యకృతోహ్యసా విఖ్యక్తమ్ తేన తత్రివిషయే భారత్యాది వృత్త్యంతరాభిధాన మేవయుక్తమ్ ఇతి” (II. 441).

అని చెప్పబడినది. చివర చివరి అధ్యాయములలో తాతభట్టుకారిక లనేకము లొసగబడినవి. కారికలు కావ్యకాతుకములోనివని యంగీకరించినను, గద్యభాగములనుగూర్చి నిర్ధారణ చేయుట కష్టము. ఏది యెట్లున్నను, అభినవునివంటి శిష్యుని సంపాదించిన తాతభట్టు తన శిష్యుని రచనలలో సదా కన్పించుచున్నాడు. కాన నేటి నాట్యశాస్త్రముయొక్క పరిష్కృతప్రతి ఈ గురుశిష్యుల కృషియొక్క ఫలితమని వేరుగా చెప్ప నక్కరలేదు.

మహామహేశ్వరుడు, ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శన నిష్ఠాత, సాహిత్యాలంకారశాస్త్ర కుశీలవుడు, రసస్వనివాదము నుద్ధరించి ప్రచారములోనికి తెచ్చినవాడు నగు అభినవగుప్తునిగూర్చి కొంత చెప్పవలసియున్నది. లాల్లటాడు పూర్వమీమాంసను, శంకుకు న్యాయదర్శనమును, భట్టనాయకు డైవ్యతేదాంతమును గ్రహించి నాట్యశాస్త్రమును వ్యాఖ్యచేయ నెంచినట్లు, అభినవుడు ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనముతో రససిద్ధాంతమును నిర్వచించబయలుదేరినాడు. ఈ నిర్వచనమున కొంతవరకు భట్టనాయకుని వాదము కన్పించుచున్నది కాని అభినవుడు తన శివాద్వయ వేదాంతమును విస్మరించజాలడు. శాంతిరసవిచారములో సహితము శాక్తశైవాగమములను ప్రస్తుతించినాడు. ఇతనికి పూర్వమున్న వ్యాఖ్యాతలు, నాట్యశాస్త్రకర్తలు అభినవభారతిలో కన్పించుచున్నారు. భట్టనాయక తాతభట్టులతో తాదాత్మ్యమునందిన అభినవగుప్తుడు నాట్యశాస్త్రము ననుసమగ్రముగా వ్యాఖ్యను రచించినాడు. కాని ప్రస్తుతము మనకు కొన్ని అధ్యాయములలో సీతని వ్యాఖ్య లభించుటలేదు. కొన్ని అధ్యాయములలో సంక్షిప్త వివరణము నొసగియున్నాడు. కాని వ్రాసి సంతవరకు, మనకీ వ్యాఖ్య లభించుచున్నంతవరకు విశిష్టవిషయమే గోచరించుచున్నది. అభినవభారతి లేనిచో నాట్యశాస్త్రము సర్థము చేసికొనజాలమనుటలో సతిశయోక్తిలేదు.

రసము, స్వని అనునవి సాహిత్యలోకమున ప్రసిద్ధిగాంచినవి. రససిద్ధాంతము భరతునికాలమునుండి వచ్చుచున్నది. స్వనివాదము ఆనందవర్ధనునిచేతులలో సమగ్రరూప మందినది. ఈ వాదములను రెండింటిని సమన్వయించి, మేళవింపగలిగిన భట్టనాయకుని మతము నవలంబించి అభినవగుప్తుడు రసస్వనిసిద్ధాంతమునకు వైశిష్ట్యమును తెచ్చినాడు. ఈ దృష్ట్యా నాట్యశాస్త్రము నవగాహన చేసికొని, వాక్యభేదాదిదోషములకు తావోసగక, విషయైక్యము సభివభారతిలో ప్రతిపాదించగలిగినవా డభినవగుప్తుడు. కాని సాస్యమైనంతవరకు ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనసిద్ధాంతములతో సమన్వయము నందురీతిగా నాట్యవేదవివృతి నిచ్చినాడు. కాగా నీ వివృతిలో నా సిద్ధాంతములకు సరిపోని వాదములు, వివరణలు త్రోసివేయబడినవి. ఇట్లు నిరాకరింపబడిన వాదములలో భట్టనాయకుని వాద మొక్కటే పునరుద్ధరింపబడ దగినది.

అ భి న వ భా ర తి

సౌందర్యమీమాంసాసంప్రదాయమున నభి నవుని వాక్యము వేదతుల్యమైపోయినది. తర్వాతి సమాక్షకు లీతని భావములను తమ సిద్ధాంతములుగా పరింపసాగిరేగాని, ఈ సిద్ధాంతము తమ దార్శనిక సిద్ధాంతములతో సరిపోవునా? యని గమనించినవారు కారైరి. జగన్నాథుడు సహితము బహిరంగముగా నభినవుని త్రోసివేయ సాహసింపలేదు. వక్రోక్తిజీవిత కారు డభినవుని చాలవరకు శిరసావహించినాడు. వ్యక్తిని వేక కారుడు ధ్వనివాదము నంగీకరింపజాలక పోయినను, అభినవునిపై గౌరవము జూపినాడు. తను దూషించిన వాదములపై అభినవునకే మిక్కుటముగ గౌరవము కలదు గనుక నే.

“తస్మాత్పతా మత్ర నదూషితాని
మతాని, తా న్యేవమశోధితాని;
పూర్వప్రతిష్ఠాపిత యోజనాను
మూలప్రతిష్ఠా ఫలమానునంతి”

అని చెప్పగలిగినాడు. పూర్వ మతములను శోధించి, అంబలి సాగమును గ్రహించి, శాస్త్రము నవగాహనము చేసికొనుటయే తన పరమావధిగా నుంచుకొని నాడనని చెప్పినాడు. కావున నే శాస్త్రమును మనకు సులభగ్రాహ్యముగా చెప్పగలిగెను.

సాహిత్య విషయములపైన నే గాక, గీతాతోవ్యాభి నయాదివిషయములపై గూడా అభినవుడు విజృంభించి, తన పాండిత్యమును, సహృదయాభిజ్ఞత్వమును చూపగలిగినాడు. అభినయప్రకరణములను గమనించితి మేని, అభినవుడు నృత్యాభ్యాసకులీలవుడని చోఢపక గలడు. గీతాతోద్యమములయందుగూడ నిట్టి పనులు చేచూపినాడు.

పాఠమును సంస్కరించుటలో సహితము అభి నవు డా చక్కని సహృదయత్వమును వెల్లెబ్బిచ్చినాడు. పాఠభేదములను తిరస్కరించుటలోను, వ్యాఖ్యాన భేదములను నిరసించుటలోను, మంచి ఉపపత్తుల నీయగలిగినాడు. వ్రాతప్రతులను పోల్చుట, పాఠ క్రమమును దిద్దుట, పునరాకృతులను త్రోసివేయుట మొదలగు పరిశోధకకృత్యములలో సహస్రవర్షముల క్రితమే అభినవు డారిజీరెనని గమనించుట ఆశ్చర్య కరమే.

పూర్వ వ్యాఖ్యాతలు, పూర్వ శాస్త్రకారులు అభినవునిలో నే మనకు కన్పించుచున్నారు. భిట్ట నాయక, తోతభట్టు లీతనిలో నేకమై పోయినారు. ఇట్టి అభినవుని మన మనుసరించుటలో దోషములేదు; కాని వివేకముతో ననుసరించవలెనని మరువరాదు.

జీవితపు మలుపు

ము ర యా

క్రిష్ణయంలో ఎవరు ఏమని అనుకొన్నా—సాను భూతితో కానీయండి—ఆరుర్థాతో కానీయండి— వివిధంగా అనుకొన్నా ఆయనమాత్రం ఇల్లా అనుకొన్నారు. వీడు పసివెళ్ళవ—ఇంత అన్యాయం జరిగి పోతోందే—ఏమైపోతాడో! అని బాధతో అనుకొన్నారు. ఇన్నాళ్ళూ అతని విషయమై పజిన శ్రమ అంతా యథాయథాలైపోతున్నదే అని మనన పడుతూ అనుకొన్నాడు.

కాని ఆయనకేమిటో ఒక ఆశ కలిగింది. ఆ... కేవలమూ అది ఆశమాత్రమే. ఆవిషయ మాయనకూ తెలుసును. అసంభవమని తెలిసికూడా తనకున్న ఆ పేక్షకొద్దీ—జాలికొద్దీ అల్లా ఆయన ఆశపడ్డారు. “అవధాని ఆ గండంగడచి బయటపడతాడు—పడవమ్మ” అదీ ఆయన ఆశ. రోగం రొమ్మూ లేకుండా మొండిగా బండగా బలంగా నెమ్మదిగా ఉంటూ వచ్చినవాడికి అకారణంగా అధాటుగా అల్లాంటి ప్రమాదం జరిగేసరికి ఆయన మనిషి నిలువునా నీగైనాడు. ఏమిచెయ్యడానికి వెంటనే తోచలేను. చెయ్యనూలేదు. ఆయన భార్య ‘నాయింట్లో’ ఉండగానే వీడి కీప్రమాదం సంభవించిందే. ఏదైనా అపసవ్యం జరిగిపోతే ఆపాపం నాకొంపకు చుట్టుకుంటుందేమో భగవంతుడా’ అని భయపడింది. అందుకనే ఆవిడ దేవునివిగ్రహంముందు నిలబడి ఓక్షణం చేతులు జోడించింది. తన్నుతాను తీటుకొంటూ, అతన్నీ, అతన్ని తన యింటికి పంపిన విధిసీ, అతన్నీ అక్కడ ఒంటరిగా వదిలివెళ్లిన అతని అయినవాళ్లనూ ప్రస్తావనలోకి తీసుకొనివచ్చింది. “మనకెందుకు వచ్చిన ఔడెడ—నద్దండి అంటే మీరు విన్నామా?” అని భర్తను చెప్పిపొడిచింది. విడిపోతున్న చీరకొంఠను నూటిమాటికి బొడ్డున దోపుకొంటూ, ఇల్లంతా తిరిగింది. నిజానికి ఆవిడ చాలా భయపడ్డది. ఆయన— మౌనవయ్యగారు ఆవిడను ఊరడించి, తాను తాపీగా

ఆలోచించడానికి సమయం లేకపోవడంచేత గాభరా పడి—ఆంధోళనపడి—పడుతూ ఆలోచించారు.

ఆయనకు వెంటనే ఏ ఉపాయమూ తట్టలేదు.

జరిగిందేమో ప్రమాదకరమైన సంఘటనే. పైగా అది జరిగికూడా కొన్నిగంటలు గడచిపోయినాయి. ఆయన ఒకసారి లోపలకూ ఒకసారి అతని గది గుమ్మం దగ్గరకూ వెళ్లివచ్చాడు. తిరిగి వెళ్లారు.

ఆవిషయం ముందుగా ఆయనకే తెలిసింది. సాయంకాలంపూట మాడుగంటలకు బజారునుంచి వచ్చాక అప్పటిదాకా తాను తిరిగి తిరిగి రావడంవల్ల మల్లె బయటకు వెళ్లేకే అతన్నీ ఏవో చిన్నపని మీద పంపుదామని ఆ గది గుమ్మందగ్గరకు వచ్చిన ఆయనకు అతనేవో తపసపడుతున్నట్లు ఇట్టే తెలిసి పోయింది భయపడుతున్న అతను విషయం చెప్పక తప్పిందికాదు. తిప్పనిసరై — చెబితే ఏమంటాలో అని భయపడుతూనే—చెప్పక ఇంకా ఆలస్యంచేస్తే ఏం ప్రమాదం ముంచుకొని వస్తుందో అని గుంజాటన పడుతూ చెప్పేశాడు. అతను అనుకొన్నంతా ఆయ్యింది. ఆయనకు మొదట కోపంవచ్చింది. “ఇంత అజాగ్రత్తచెప్పవ్వయితే ఎల్లారా” అని కేకలువేశారు. మరి ఇంతసేపూ నాకెందుకు కబురు చెయ్యలేదని అతనిపైనా తన భార్యపైనా నిష్టారాలు వేశారు. అంతిలో విచారం కలిగింది. ఆదుర్దాపడ్డారు. అల్లా ఆయన ఖంగారుపడుతూ ఆవిడతో అన్నారు. “ఏం చేద్దామే—నువ్వయినా ఉపాయం చెప్పవే” అని. ఆవిడ మరింత గాభరా పెట్టింది.

ఆయన మల్లె అతని గదిలోకివచ్చి “ఎల్లా వుందిరా?” అని అడిగారు. అతను మూలుగుతూ సంజ్ఞ చేశాడు. ఆయన అక్కడే మరోనిముషం నిలబడి అతనివంక—ఆర్ద్రంగా చూచారు. జాలి పొంగి వచ్చింది. అప్పటికే తాను విషయం తెలుసుకొన్నాక

జీ వి త పు మ లు పు

పదినిముఠాలకాలం వృథాచేశానని స్ఫురణకు తెచ్చుకొని బయటకు పరుగెత్తారు.

ఆయన—వీదో ఒక అభిప్రాయం మెరుపులా కలిగి — అల్లా పై ఉత్తరీయమైనా వేసుకోకుండా ముందుకు వెళ్ళారేగానీ - గాక్షరణిటికి దారితీశారేగాని—ఆయన మనస్సు వెనక్కు పరుగెత్తింది. అతని దగ్గరకే వెళ్ళింది. ఆయన అతినివిషయమై అంతగా భింపడడానికి—నిజానికి అతనేమీ అతను తనకుగానీ—తన భార్యకుగానీ బంధువు కాదు. కాని ఆయన హృదయం కదిలింది.

2

అవధాని పదిహేనేళ్ళ వయస్సులో సుమారైన ఎత్తుగావున్న కుర్రవాడు. గత నాలుగవవర్షాలలోనూ—ఆ సంవత్సరాల అతనికి ఎల్లా గడిచినప్పటికీ—నాలుగు అంగుళాలు ఎత్తుపెరిగాడు. నిదానంగా మెట్టు తర్వాత పైమెట్టు ఎక్కుతూ ఉన్నతపాతశాల చదువు సాగిస్తున్నాడు. మరో మూడునాలుగేళ్ళలో మరో నాలుగంగుళాలు ఎక్కుపోడు. అవకాశం లభిస్తే అర్నివిషయాల్లోనూ అతను ప్రైవేటుకి వెళ్ళగలడు. గతాన్నిబట్టి దాచినా అల్లాగే అనిపించి తీరుతుంది.

తల్లితండ్రులచాటున ఉండి నిక్షేపంలా పాతికేళ్ళు వైబడేదాకా విచకునో ఓచపుడు వెలిగిస్తూ బస్తీలలో కాలాన్నీ ధనాన్నీ వ్యయపరుస్తూ సుష్టుగా తిని తిరిగే అదృష్టం కొందరికే ఉంటుంది. ఆ కొందరిలో అవధాని ఒకడు కాదు. దిక్కు దివాణమూ లేకుండా ఏకాకిలా పెరిగి వెట్టివెగవలా తిరిగి—తను కావాలని చేసుకోగానో—విధివశానో జీవితపు నడక భిష్టమైపోగా—విపాడుజీవితాలనో గడపి—కొంత ప్రైవేట్చినా వచ్చినట్లే అనిపించక—ఏకొన్నాల్లో సుఖపడ్డా సుఖపడినట్లే అనిపించక—చివరకు ఎక్కడో రాలిపోయేవాళ్ళు కొందరు ఉంటారు. ఈ కొందరిలోనూ ఇతను ఒకడు కాదు.

అవధానికి తల్లి తండ్రీ ఇద్దరూ ఉన్నారు. అతను సుష్టుగా తిని తిరుగనూలేదు. ఏకాకిలా ఇష్టానుసారం గా ఊరేగనూలేదు. కొందరి జీవితాలు అల్లా చూస్తుండగానే అత్యున్నతస్థాయి నందుకొంటాయి—చూచే

వాళ్ళకు నిజానికి కొంత ఈర్ష్యకూడా కలిగిస్తూ. కొందరు అమితోత్సాహంతో ప్రవాహంలా ముందుకు త్రోసుకొనిపోతారు—వెనకముందులు చూడకుండానే. వారిలో కొందరు బాగుపడతారు. కొందరు నెమ్మదిగా—సింహాచలంకొండ మెట్లెక్కి నల్లుగా నడుస్తారు. అవధాని కొంతమారం ప్రయాసపడుతూ నిస్పృహనూ—ఈర్ష్యనూ వెంటపెట్టుకొని బయటగా—పోయా పుణ్యామూ వద్దు పురుషార్థమూ వద్దు—నిం ఈ కొండ ఎక్కకపోతే ఏం అని ఎక్కలేక ఎక్కితైర్థికునిలా జీవితపు మెట్లు గడచాడు అల్లా నడుస్తూ—ఒక మలుపులో—ఆ మలుపు తిరుగగానే పరుగు అందుకొన్నాడు. అతని నడకే చిత్రమనిపించింది కొందరికి. మనిషినిమాస్తే బొద్దుగా ఆరోగ్యం గా చామవచాయలో—కాదు పచ్చగా—పెద్దఇల్లల్లో పుట్టిన ఆడపిల్లలా—పాలు పెరుగు త్రాగుతూ, నెయ్యి అదీ కాస్త జాస్తీగానే తగులగా మిసమిసలుపోయే మేని పచ్చదనం కావడి. అది కానేకాదు. స్వతహాగా వచ్చిన రంగుది. ఆ రంగులో అల్లా కన్పించేవాడు. ఆ రంగు అదీ మాస్తే కొంత ఆకర్షణీయం గా కన్పించవచ్చునేమోగాని ఎంతపాటి కష్టమైనాసరే రానీయండి భరిస్తాను అని కానేపూ భరించక ఏంచేస్తానో అని కానేపూ అంటున్నట్లుండే అతని ముఖమూ, విచారాన్నీ అనూయనూ దాచేసుకోగలము అన్నట్లుండే అతని కన్నులూ పరీక్షగా మాస్తే అతనేమంత ఆకర్షణీయం గా కన్పించడు. అందుకే అతనేమంత అందిమైనవాడు కాదు అని అన్నా పెద్ద అభ్యంతరం ఉండనక్కరలేదు.

అవధాని అందిమైనవాడు కాదు. కాని అతన్ని చూడగానే ఒకటిమాత్రం అనిపించితిరుతుంది. అతను మంచి ఆరోగ్యవంతుడనీ పనికి బద్ధకించేవాడు కాదనీ. ఈ రెండుగుణాలూ మొగపిల్లల్లో కన్పిస్తే—కనీసం అల్లుళ్ళకోసం వెతికే ఆడపిల్లల తండ్రులైనా ఆకర్షింపబడతారు. ఆదృష్టి కలుగుతుంది. కాని మాధవయ్యగారు అల్లా ఆకర్షింపబడలేదు. అటువంటి భావాలవల్ల నిర్బుడిసే ఆపేక్ష కావడి. నాలుగేళ్ళ నుండి తనయింట్లో ఉండడమువల్ల గానీ—అతని ప్రవర్తనవల్ల గానీ—ఆయనకు అతన మూడ అట్టి భావం ఏర్పడింది.

* * *

అవధాని తండ్రిని వెంటపెట్టుకొని వచ్చి బెజవాడ హిందూ హైస్కూలులో తర్జునారంలో చెరాడు.

కొడుకు పట్టదలమీద వచ్చి బల్లో చేర్పించి మొదటి నెల జీతమైతే ఎల్లాగో కట్టగలిగాడేగాని ముందు ముందు అతని చదువు ఎల్లా సాగుతుందో ఆ తండ్రికే తెలియను. కాని ఒకసారి చేరాక పట్టుదల మాపడం అవసరం అనిమాత్రం ఆయన పూహించారు. తనకు చిన్ననాటి న్నే హీతుడైన మాధవయ్యగారిని ప్రాగ్నేయ పడితే—మాధవయ్యగారు అతనికి ఉండడానికి తన యింట్లోనే ఓ చిన్న గది ఇచ్చారు స్నానాదికాలకు ఏర్పాటుచేశారు భోజనవిషయంలో ఉపాయం చెప్పారు.

అవధాని తండ్రి సరేనన్నాడు. ఆయన కొడుకును మాధవయ్యగారికి వప్పజెప్పి వెళ్ళితూ “సరే వీణ్ణి నీ కప్పగించి వెళుకున్నా. అన్నివారాలూ కుడిని సాగుతుందా చదువు సాగనివ్వండి. అట్లా సాగుతున్న సమయంలో వాడు కొద్దో గొప్పో ఇబ్బంది పడినా మరేం బెంగలేను. గడవనీయండి. కాస్త దార్లో పెట్టండి. ఇప్పుట్లో వాడు సంపాదించి నాకు పెట్టవలసిని స్థితి ఏమీలేదు. నేనెల్లాగో—ఆహ్వానం చేసి ఇల్లు గడుపుకుపోతా. వాడు మగ్గయ్యలో భయపడినా—బెంగపడినా ఒకటిమాత్రం స్పష్టంగానే చెప్పేనెయ్యండి. ‘ఒరేయ్ అబ్బీ ఇంటికి వెళ్ళిమాత్రం ఏంబావుకొంటావ్, ఎల్లాగో ఇక్కడే గడిపి గట్టెక్కు’ అని. ఒకవేళ ఈ చదువు సాక్కపోతుందీ—నిద్రైనా పనిలో ప్రవేశపెట్టండి. ఒక అచ్చాఫీసులో చేర్పించి పని నేర్పించండి. కొన్నాళ్ళకు పొట్టపోసుకొనే శక్తి వస్తుంది” అని ఇల్లా ఆయన చెప్పి అతన్ని వృద్ధిలోకి తీసుకొనివచ్చే బాధ్యత మాధవయ్యగారిమీద పెట్టి వెళ్ళారు.

మాధవయ్యగారైనా ఏమంత — ఉన్నవాడు కాదు. సాధారణకుటుంబం. ఇద్దరూ పిల్లలూ వారి తిర్వాత ఒక పాలుత్రాగే మొగపిల్లవాడూ— అప్పటికి. ఇంకా వరుసగా సంతానంకలిగే నూచనే గాని అప్పటితో ఆగే వ్యవహారంలా కన్పించలేదు. బస్తీ కాపరం. చేస్తున్న దేమా మాస్తగిరీ. ఆయన భార్య ఎంత పొందిగ్గా వాడినా చాలీచాలక గడుస్తున్న సంసారం. అందువల్ల నే ఆయన అవధానికి ఉండడానికైతే వరండాలోవున్న గది ఇవ్వగలిగారేగాని పూర్తిగా తానుగా భోజనం ఏర్పాటు చేయలేక పోయారు. అటువంటి సదుపాయం చేయాలని మన

స్ఫూర్తిగా మనస్సులో ఉన్నా ప్రోమతులేక వారాలు కుదిరించిపెట్టారు. సంసారపక్షంగా తానూ ఒక వారం ఇచ్చారు.

అతనుకూడా అట్టే అభిమానాదు పోయేవాడు కాదు. అంగుక నే ఆయన దారిచూపిస్తే ఆదారిని తల వంచుకొనే నడచాడు—లోపలలోపల ఏమని అనుకొన్నా ఇది కొవాలని అడిగి వేయించుకోకపోయినా ఆయా ఇళ్ళల్లో అతను కొంత తృప్తిగానే తిని వచ్చేవాడు. ఆయన ఇల్లి ఇల్లాల్లు ఎప్పుడైనా సినిమాలకు వెళ్ళితే భోజనం చేయ్యకుండా నే గడికివచ్చి పడుకునేవాడు. ఒకపూటా అరపూటా భోజనం మానేస్తే అస్తవ్యస్తమయిపోయి తోటకూరకావాలా వాడిపోయే మురిపి కొదతెను. ప్రాద్దుల భోజనం చేయ్యకుండా బడికి వచ్చేసినా సాయంకాలందాకా అతను బల్లో అందరికీ సాధారణంగానే కన్పించేవాడు. మునిషి స్థలంగా కన్పించడంవల్ల అల్లాంటి ఉపవాసపు లక్షణాలు అతనిలో కన్పించేవికావు మాధవయ్యగారికే అంశేవికావు కాని అతని మనస్సులోమాత్రం— అందరిపిల్లలూ తనూ మూడుపూట్లా తిని క్రొత్తబట్టలు తొడుక్కుంటూ తిరగలేకపోతున్నా నే అనీ—వాళ్ళకు కలిగిన సాభాగ్యం తనకు లేకపోయిందే అనీ—కొంత ఈర్ష్యా—కొంత నిస్పృహ కలుగుతూ ఉండేవి. ఆ అభిప్రాయాలు వయస్సు తక్కువకావడంచేత సరిగా దాదుకోలేకపోయాడు. అలాగివేసుకోవడము మాట అల్లా ఉంచి, అందువల్ల నే తన తిరగతిలో ఉన్న గొప్పఇంటి బిడ్డను ఎవడైనా అతని దుస్తులను చూచో అతని వాలకంచూచో కాస్త నవ్వితే—అతను సహించలేక దెబ్బలాటకు దిగేవాడు. దెబ్బలాటకుపోయి అవమానం పొందేవాడు. మాధవయ్యగారుకూడా అతన్నే కోప్పడేవారు. “ఒరేయి నెవవయ్యా—అనూయ పడడము మంచిపని కాదురా” అని వారు చెప్పిన పాఠాలు అతని కప్పట్లో అరంకాలేదు

ఆ సంవత్సరం నెలనెలా మాధవయ్యగారే తాను సొంతంగా అయితే నేమి—ఇతరులదగ్గర పోగుచేసి అయితే నేమి బడిజీతం కట్టి అతనికి అంశగా నిలచారు.

కొంత కష్టంమీదనే ఆయేకు గడిచింది.

* * *

నాల్గవ ఫారంలోకి వచ్చాడు.

జీవి తవు మలుపు

చదువుకు కొంతగా అలవాటుపడ్డాడు ఆవధాని. కొంత ఊహ వచ్చింది. మానవయ్యగారంటే భయ భక్తు లేర్పడ్డాయి ఆయన అంటే ఆయింట్లో అందరికీ అదే భావం. ఆయన భార్యకూడా ఆయన ఇంట్లో లేనప్పుడు ఆయనచేసే పనులయిద కొన్ని వ్యాఖ్యానాలు తియ్యగచేసి వల్లించినా ఆయన సమక్షంలో భయంగానే ఉండేది. కాని పిల్లలతల్లి కావడంచేత—పెండ్లి కాకనుంచీ ఆయన తనకు దగ్గరవాడు కావడంచేత సలహా లివ్వడానికిమాత్రం వెనకాడేది కాదు.

“అతిన్ని—ఈయేడు మరెవరింట్లోనైనా ఉండు మందురూ” అన్నది మానవయ్యగారి భార్య ఒకరోజున—తన పెద్దకూతురు పెద్దమనిషి కాబోతున్నది కదా, అయితే ఆగి కావలసిస్తుందనీ, ఆకుర్రవాడు ఉండుడం ఇబ్బందిగా వుంటుందనీ ఆలోచిస్తూ.

“చూద్దాంలే” అని మాత్రమే అని ఊహకొన్నారాయన.

“చూద్దాంలే అంటే ఎట్లా—ఇల్లేమో చిన్నదయ్యె—నేనయితే పగలు ఆవరండాలోనే గడిపి రాత్రిళ్లు ఈ చిన్నవాల్లో ఎలాగో ఒడుక్కుని సర్దుకొస్తున్నా ఆ మూడురోజులూ - నెలనెలా—పిల్లతో ఎట్లా?” అన్నదావిడ పెద్దసమస్య నొకదానిని ప్రతిపాదిస్తున్నట్లు. “పాదూ ఎట్లాగో సద్దుకోవాలి-పామ్మంటే ఎక్కడికి పోతాడూ? అయినా వాడు మనయింటి పిల్లవాడులా మెరుగుతున్నాడే! నువ్వు అల్లా అనబోకు” అని ఆగి ఆమెవంక కొస్తూ అనునయిస్తూ చూచారు. కాని ఆవిడ కొంతదూరం వాదానికే సిద్ధపడ్డది. “మనకు మీలుకానప్పుడు ఎందుకీ లేనిపోని బెడద” అని కూడా అనేసింది.

ఆయనకు వెంటనే కోపం రావలసిందే గాని ఆ పూట వేగం రాలేదు. ఆయన మరోవిషయంకూడా ఆలోచించారు. తను ఆవిడకు నచ్చబెట్టే ఆవిడ కూడా అతన్ని దయగా చూస్తుండకదా అని. “తీరిక చిక్కినప్పుడల్లా పిల్లవాణ్ణి ఎత్తుకొని ఆడిస్తున్నాడు. చెప్పగానే బజారుకెళ్ళి కూరలూ అవీ తెచ్చి ఇస్తున్నాడు. సాయంకాలం బడి వదిలగానే ఆటలకు పోక సరాసరి ఇంటికి వచ్చి “పిన్ని గారూ—నేను తోడుతా నుండండి” అంటూ వేడినీళ్ళ కాగు

లోకీ—గుండ్లిలోకీ నీళ్ళు తోడి నీరు సానుచుకున్నాడు. ఇవన్నీ కాక అటు బళ్ళో—ఇటు ఇంట్లో బుద్ధిగా మసలుకొంటున్నాడు.” ఇట్లా ఆయన ఆతిని విషయం ఒక్కటొక్కటే మెల్లగా చెప్పి “ఇంతకంటే వాడుమాత్రం ఏం చెయ్యాలిడే—వాణ్ణి ప్పడు పామ్మంటే బాగుంటుందీ—నువ్వే చెప్పకీ” అని అడిగాడు.

“సరే మీ ఇష్టం—ఉండునీయండి” అన్నది మూతివిరుస్తూ. ఆయనకు కొంచెం కోపం వచ్చింది. కాస్త ఎత్తిగా చూచారు. ఆవిడ ఆవతలకు వెళ్ళి పోయింది.

ఆయన పట్టుదలవల్ల ఆయేడు సవ్యంగానే జరిగి పోయింది. కోప్పడప్పుడు కోప్పడినా మానవయ్యగారు అతినికి కావలసినచ్చినప్పుడు—అడక్కుండానే డబ్బులు చిల్లరగా ఇస్తూండేవారు బేరలూ, పావలూ. డబ్బులు చేతిలో ఉన్న రోజులలో పెద్ద ఇంటి పిల్లల్లా తనూ బడికి అమ్మవచ్చే చిల్లి గారెలా—అవీ కొనుక్కుని అందరి ముందూ—తన్ను వాళ్ళు ఊరించినట్లే తనూ వాళ్ళకు ఊరిస్తూ తినేవాడు. అని, ఆ చిల్లరకానులు లేనప్పుడు...వాళ్ళకు దూరముగా పోయి—తను వాళ్ళకుంటే బీదవాణ్ణికదా అనుకొని కొంత ఈర్ష్యతో—కొంత బాధతో—వ్యగ్రపడేవాడు. నెలవలు ఇవ్వగానే ఇంటికి పరుగెత్తాడు. మానవయ్యగారు అతినికోసమే ఆ నెలవల్లో కొంత ప్రయత్నముచేసి ఒక చిన్న స్కూలుకుపిచ్చ ఒకటి వచ్చే ఏర్పాటు చేశారు.

* * *

అతిను బెజవాడ చదువుకు వచ్చిన మొదటిరోజులలో తరచు ఇంటికివెళ్ళి తల్లినీ తండ్రినీ చూడాలని సహజంగానే అనిపించేది.....కొంత బెంగగానూ ఉండేది. వెళ్ళితే మళ్ళీ మరునాటికల్లా వచ్చేయవచ్చుకూడా దగ్గరే గనుక. కాని రానుపోనూ రెండుమూడు రూపాయలు అవుతాయి. అంత డబ్బు అతిని దగ్గర ఉండేదికాదు. మానవయ్యగారిని అడిగితే ఒకప్పడైనా ఇవ్వగలిగేవారేగాని అతినికంత సాహసం లేదు. అంత తాపత్రయపడి వేసంగి నెలవలకు ఇంటికి వెళ్ళాడు. కాని అక్కడి పరిస్థితులూ అంతంత మాత్రంగా ఉన్నాయి. తల్లితండ్రులకు దారిద్ర్యంతో పాటు వృద్ధాప్యంకూడా వచ్చింది. అతిని అక్క

పెండ్లికి చేసిన అప్పు అయినా పూర్తిగా తీరలేదు. అయిచ్చినదేమో దాదాపు బీదలంబంబం; పైగా దూరాభారం. ఆ తల్లి కూతుర్ని ఏడాదికొకసారి పండక్కియినా తీసికొనిరా లేకపోవడాని మననపడుతుంది. కాని చేయగలిగిందేమోలేదు. నెలవలకు కొడుకు ఇంటికి వస్తే ఏదైనాది నెలల తర్వాత వచ్చాడే అని ఎంతో ఆశతో పడుతూండేగాని ఓ పిండివంట చేసి పెట్టాకొగల తాళుతు లేదు. అతని బాల్యంలోకంటే ఆ ఇంటి పరిస్థితులు మరినాయి. మూడుతూ ఉన్న స్థితిగతులు అతనికి క్రమంగా అర్థమయినాయి. ఈ నెలవల్లో నాకు మంచిబట్టలు కుట్టిస్తే నేగాని పిల్లనే తల్లితో అన్నాడు. ఎన్నాళ్ళనుండో పసుపుకుండలో పడేసి ఉంచిన మెట్టలు చాటుగా అమ్మేసి ఒక లాగు ఒక చొక్కా కుట్టించింది.

ఆ నెలలు నిర్విచారంగా గడపవేశాడు. బళ్ళు తెరుస్తున్నారనేసరికి అతనికి భయం వేసింది. తన ఊరుకన్నా బెజవాడ నెయ్యిరెట్లు బాగున్నా-తన తల్లి పెట్టే భోజనంకంటే వారాలు కుదిరిన ఇళ్ళల్లో ఆహారపదార్థాలు మెండుగానూ రుచికరంగానూ ఉన్నా అతని కేదోబాధ అనే అనిపించింది.

“అంత బాధపడుతూ చదివకపోలే ఏం” అనుకొన్నాడు కానీపు. అందుకే వెళ్ళడం ఒకటి రెండు రోజులు ఆలస్యం చేశాడు. అవధాని తండ్రి ఒక అయిగు రూపాయల నోటాకటి బగులు తెచ్చినది అతని చేతుల్లో పెట్టి “వెళ్లు ఆలస్యం చేస్తే మాధవయ్యగారికి కోపం వస్తుంది” అన్నాడు.

అత నారోజే తిరిగి వచ్చాడు. తిరిగి వచ్చాక తెలిసింది తన స్థితి. అయిదవ ఫారంలోకి వచ్చాడు. బాగా ఊహ వచ్చింది తన కష్టపడి ఎల్లాగో గడపాలనీ అంతకుమించి మరో గత్యంతరం లేదనీ మాధవయ్యగారి దయవల్లనే తను వృద్ధిలోకి వస్తున్నాననీ అర్థం చేసుకొన్నాడు.

అయినవ ఫారం అతనికి తా నాయేదాది ఎల్లా గడుపుతానా అనుకొంటూఉండగానే గడిచిపోయింది. మాధవయ్యగారితోపాటే కానిని కాఫీ త్రాగి సంచి పుచ్చుకొని బహువెళ్లి వచ్చేవాడు. ఆయన ఆట్టే పనులు చెప్పేవారు కాదు. ఆరిడ మాత్రం—తన కాట్టే సాయపడడం లేదని పెద్దకూతురితో రుసరుసలాడుతూనే—సరేలే మవ్వేం చెయ్య

క్కలేదు. వెళ్లి ఆ చగువేదో చూడమూ. మీ బావ గారికి—ఆ క్షేతలు ఏదో అయితేనే గారి పనికి రావటం...వెళ్ళి చదువు” అని వంటపంటలోకి రానిచ్చేది కాదు. కాని అవధాన్ని మాత్రం ఊరికే కూర్చోనిచ్చేది కాదు. ఊరికే తిని ఇంట్లో ఉన్న పరాయివాడికి ఆ మాత్రం పనులు చెప్పడం ఏమంత తప్పుకాదని తన్ను తానే సమాధానపరుచుకొని అన్ని పనులకూ అతన్నే పురమాయించేది. అవధాని విసుగు అనేది ఏ మాత్రమూ పైకి కన్పించనీయకుండా ఆ పనులు చేసేవాడు. తను ఏ మాత్రం విసుక్కొన్నా ఆవిడ కనుకుకొంటుంది. ఆ విషయం ఆయనకు తెలుస్తుంది. కొంత అలజడి—అశాంతి కలుగుతుంది వారి కట్టిడి కలిగించడం అతనికి ఇష్టంలేదు.

పదిగంటలకల్లా అతను మాధవయ్యగారితో పాటు బడికి వెళ్ళేవాడు. కొన్ని పూటలు దారిలో వారాల ఇళ్ళల్లో భోజనంచేసి బడికి వచ్చేందుకు వీలు కలిగేందుకు వాళ్ళకు వీలుకాకపోలే మాధవయ్యగారికి ఆట విడుపు సమయంలో అంతదూరం వెనక్కు వచ్చి భోజనం చేసి గబగబా నడిచి మాధవయ్యగారి గంటకు బడి అందుకు నేవాడు. నాయంకాలంపూట భోజనమూ తిరదు ఆలస్యమయ్యేది. కాస్త పెంపరాశి వెళ్ళితే “అప్పుడే ఏం తొందరొచ్చిందియ్యా—ఇంకా పిల్లలకైనా పెట్టండ” అంటుందొత్తి. కాస్త ఆలస్యమైతే “ఇప్పుడే కాస్త నడుము వాలుద్దా మనుకొంటున్నా—ఇంతలో నవ్వు...అని ఆగిపోతుంది ఆగ్లోత్తిలో మరోత్తి. ఊహ తెలిసిరావడంవల్ల వాళ్ళమాటలు బాగా అర్థమయ్యేవి. అతను బాధపడేవాడు. అల్లా భోజనం ముగించుకొని గదికి చేరేవాడు. పుస్తకం ముందు బుడ్డిదీపం వెల్తురులో కూర్చొని చదువు ఆరంభించేసరికి నిద్రవస్తున్నట్లనిపించేది. కాస్త కునికిపాట్లు పడితే మాధవయ్యగారు వచ్చి కేకలేసి వెళ్ళేవారు. ఒక్కొక్కసారి ఆయన అతని గదిలోనే కూర్చుని కాంపొజిషన్ పుస్తకాలు దిద్దుకొనేవారు—అతన్ని ఏదో చదివమని పనిచెప్పి. మరొకప్పుడు కూతుర్నికూడా పిల్చి ఇద్దరిచేతా లేక్కలు చేయించేవాడు. అతనలా కొన్ని రాత్రులు తిప్పనిసరిగా భయపడుతూ చదివేవాడు. ఒళ్ళో కూడా అతనివిషయం తోడి ఉపాధ్యాయుల్ని అడిగి తెలుసుకొంటూ ఉండేవారాయన.

జీ వి త పు మ లు పు

తరచు ఆయన “అల్లా ఉన్నావేగా?” అని అడిగేవారు అతని ముఖంవంక చూస్తూ. ఆయనకు అతను తెలివైనవాడేనని కష్టపడి ఉత్సాహంగా చదివితే వృద్ధిలోకి వస్తాడని గట్టి నమ్మకం ఏర్పడింది. అందుకే అతను కాస్త నిరుత్సాహంగా కన్పిస్తే పది ప్రశ్నలు వేసినా సరే సమాధానం రాబట్టేవారు.

“ఏం ఎవరన్నా విసుక్కున్నారా?”

అతను కొన్ని సమయాల్లో నిజం చెప్పేవాడు. “నిజమే అయివుండవచ్చురా — అవధాని—కాని చూడూ—ఎవరో వంటమనిషీ నాకర్హా ఉన్న ఇళ్లల్లో తప్ప సామాన్య కుటుంబాలలో ఆశవాళ్లు ప్రాచస్త మానమూ వళ్ళు విరుదుకోవాలనించేనా — ఏదో ఆమాత్రం విసుక్కున్నారంటే పెద్ద విశేషం కాదు — తను పిల్లల్ని మాత్రం విసుక్కోరా ఏమిటి—దానికి నీవంత మనస్సులో కష్టపెట్టుకోకూడదు—ఆ; తెలిసిందా” అని నెమ్మదిగా చెప్పేవారు.

వారం పదిరోజులు నెలవలవచ్చినా అతను ఇంటికి పోకపోవడంచూచి అతనికి వినపడేటట్లుగానే “వీడికింత తిండి దొరికితే చాలు—ఇల్లా అక్కర్లేదు, వాకిలి అక్కర్లేదు” అని కాస్త ఎగతాళిగానో ఎత్తి పొడుపుగానో ఒకల్లిద్దరు అనేవారు వారాలు ఇచ్చిన వాళ్ళు—అంతకంటే ఎక్కువగా వారం వీళ్లేదన్న వాళ్ళూ. ఆ మాటలకు అతనికి నిజంగానే కష్టంగా ఉండేది. మనస్సులో వాటిమూలంగా కలిగిన బాధ తరచు మెదిలుతూనే ఉండేది. మాధవయ్యగారి కొవిషయం చెప్పేవాడుకాదు. “పితూరీకూడా చెబుతున్నావా” అని కోపగిస్తారేమోనని భయపడి.

తన బట్టలుచూచి పిల్లలు వెక్కిరించారని గానీ—నూటువేసుకొని వచ్చే నైస్సుమాష్టరు గారు—క్రొత్తగా వచ్చిన ఆయన తను పరిశుభ్రంగాలేవని అసహ్యించుకొన్నారనిగానీ అతను ఆయనతో చెప్పకొనేవాడు కాదు, ఆ భయంతోనే.

అతని దుస్తులు తరచు చుపురంగులోనే ఉండేవి. ఆవిషయంలో అద్భుతంగా నిజమే చెప్పాలంటే అతని కన్నువే రెండు జతలు. ఒక జత ఉతికి ఆరవేసుకొని మరో జత కట్టుకొని వెళ్ళేవాడు. ఇస్త్రి చేయబడక పోవడం ఒక లోపంకాగా—పురపాలకసంఘంవారి దయవల్ల అందరి దుస్తులపైనా దుమ్ముపారలు క్రమ్ముకోవడం కారణంగా అతని దుస్తులు ఆ తీరున ఉండేవి.

అతను వీటి అన్నింటికీ బాధపడ్డాడు. కొండరు తన్నుచూచి అసహ్యించుకొంటున్నందుకూ కొండరు తన్ను తిండికి కరువు వాచినవాడిలా పరిగణిస్తున్నందుకూ—నిజంగానే తాను దారిద్ర్యం అనుభవిస్తున్నందుకూ అతను మనస్సులోనే బాధపడేవాడు. “ఇంత బాధపడుతూ ఏం ఈ చదువు చవకపోతే?” అని తరచు అనుకొని నిరుత్సాహపడేవాడు.

తగిన ధనసహాయంలేకుండా ఈ దారిద్ర్యపు బ్రతుకు బ్రతికిమాత్రం ఏం ప్రయోజనం అని అనుకొని నిరాశపడేవాడు.

ఒక్కొక్కసారి వారం ఇచ్చిన ఇంటి ఇల్లాలు ఏ సినిమాకో వెళ్ళితే భోజనం చెయ్యకుండానే గదికి వచ్చి చదువుకొంటూ కూర్చోని ఏ తొమ్మిదో అయ్యాక ఆకలి వేస్తున్నదని గ్రహించి బయటకు పోయి కేవలము బీదవాళ్ళ కోసము చెట్టుక్రింద, అమ్మె పుసుగులు కొనుక్కొని తినేసి పంపుదగ్గర కడుపునిండా నీళ్ళు త్రాగి వచ్చి మళ్ళీ చదువుకు ఉపక్రమించేవాడు. ఆకలిని కాదననూలేదు. పోనీ అభిమానాన్ని చంపుకొని “ఈ పూటకూడా మీయింట్లోనే అన్నం పెట్టిం చండి” అని అడగనూలేదు. అల్లా అడిగి పెట్టించుకొని తినకపోవడం అతనిలోని అభిమానం కాక—తనకు ఆశ్రయమిచ్చినవారికి మరింత శ్రమ కలిగించడము ఇష్టం లేకపోవడముకూడా మరో కారణం. అల్లా జరిగేది కొన్ని రోజులు.

“రోజులు ఇల్లా గడవకపోతే—నేనసలు రాలి పోతేమాత్రం ఏం?” అని ప్రశ్నించుకొనేవాడు. హృదయం అమాయకంగా ఉండడముచేత సరియైన సమాధానాలు అతనికి లభించేవికావు.

మాధవయ్యగారు అతని హృదయగతమైన ఇట్టి భావాల్ని ఇంతదూరంవచ్చి అర్థంచేసుకోలేదు. కొంచెం చిన్నతనంవల్లా ఇల్లు వదిలివచ్చి—కొంత ఇబ్బందిపడుతూ చదువుతున్నాడే అని అనుకోవడం వల్ల కలిగే మందికొండీతనంవల్లా అతను అల్లా కన్పిస్తున్నాడని అనుకొని కాస్త ఘట్టిగానే మందలించేవారు.

కొన్ని సమయాల్లో చెయ్యిచేసుకొన్నంత పని ఆయ్యేది.

పరీక్షకు ఇది ముఖ్యము—అది ముఖ్యము అన్న విచక్షణలేకుండా అన్నీ — అన్నీపాఠాలు వప్ప

చెప్పించుకొనేవారు. దగ్గర కూర్చొని ఆంధ్ర—ఆంగ్ల వ్యాకరణాలు చెప్పి చదివించారు.

ఆయేను రాత్రిళ్లు చదివిన చదువే చదువు.

అవధాని ఆయేను అయిదవ ఫారం ప్యాసయ్యాడంటే అదంతా మాధవయ్యగారి చలవేగాని మరోటి కాదు. ఆమాట అందరికంటే ఎక్కువగా ఆయన భార్య అనకొన్నది ఆవిఃభోరణిలో. “అంత నూరి పోస్తూ—భయ పెట్టి చదివించకపోతే—ఉహు—వీడు ప్యాసయ్యానా!” అని. అతనికోసం అంతసేపు కాలం వృథాచేయడంకంటే మరో ట్యూషను చెప్పగూడదండీ—నాల్గడబ్బలు వచ్చునుగదా అని ఆయనతో గూడా అన్నది.

* * *

ఆయేను సెలవలకు అతను ఇంటికి వెళ్లేడు. వేసవికాలం అంతా అక్కడే ఉండిపోయాడు. డబ్బులు సంపాదించాలని బుద్ధిపుట్టింది. ఒకరు ఉపాయంకూడా వెంటనే నూచించారు. అతను నాల్గయిదు ట్యూషను సంపాదించాడు. ఒకటవ ఫారం లోకి—అయిదవ తరగతిలోకి పిల్లల్ని ప్రవేశపెడితే లాభిస్తుందని చెప్పారు. అపనే చేశాడతను. వారాల ఇళ్లలో పిల్లలకు తాను ఉచితంగా పాఠాలు నూరి పోస్తే వారు అతనికి భుక్తిని సెలవల్లోకూడా ఏర్పాటు చేశారు. అవికొక ఇతర ట్యూషనవల్ల—ఆ రెండు సెలలూ ఎండ్లోపడి తిరిగి—అవ ప్రపడి చెబితే సెలవ లాభింకు మొత్తంమీద—జీతాలూ ఆయా పిల్లలు పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణులయినందుకుగాను లభించిన బహు మానాలూ కలుపుకొని నలభైరూపాయలు పోగయ్యాయి. అప్పట్లో అది పెద్దమొత్తమే. అతని కంటికి మరీ పెద్దమొత్తంగా కన్పించింది. ఆ డబ్బులతో సగం మాధవయ్యగారికిచ్చి మిగతా సగం తీసుకొని ఇంటికి వెళ్లాడు. తల్లిచేతికిచ్చాడు. ఆమె వద్దనుకంటూనే ఆడబ్బు పుచ్చుకొని ఆయేను కూతుర్ని పంపింట్కు పిలిపించుకొన్నది. తల్లి ఆనందపాపాలూ — “ఎంత కష్టపడ్డావురా నాయనా—పోనీ నువ్వు పట్టుకొని పోయి ఖర్చుక్రింద వాడుకో—అక్కయ్యను పిలవనులే” అంటూ ఆడిన బీదరికపు మాటలూ అతన్ని కొంత క్రుంగతీశాయి.

దారిద్ర్యం అంటే బాగా అర్థమయ్యింది. అసాధి ఇంటికివల్లినప్పడు అతను పట్టుమని వారంరోజు

లైనా ఉండలేదు తల్లిదండ్రుల పరిస్థితిచూచి కొంత దిగులుపడ్డాడు. ఆ పరిస్థితిలో తాను వాళ్లకు సాయ పడకపోగా వాళ్లకు భారంగా నిలవడము ఇష్టంలేక బరువైన హృదయంతో వెంటనే తిరిగివచ్చాడు. అప్పటికింకా పాఠాలు సరిగా మొదలుపెట్టలేదు. సెలవల్లో తాను ట్యూషను చెప్పడంవల్ల ఏడాది పాడుగునా అట్లా ట్యూషను చెప్పించుకొంటామని ఒకరిద్దరు వచ్చారు. అవధాని మొదలు అందుకు సిద్ధపడ్డాడు. కాని మాధవయ్యగారు అడ్డుపడి “ఒరేయి అవధానీ నువ్వీవీడు వళ్లవంచి చదవాలి—కష్టపడాలి. ఈ స్కూలుఫైనలు గడచి బయటపడ్డావా నువ్వొక దారిలోకి వస్తావు. మొదటినుంచీ చదవాలి. ఆ ట్యూషన్లేమీ వద్దు. ఊరికే నాలుగు డబ్బులకు కక్కుర్తిపడబోకు. చదువు కానీయే—తర్వాత చూద్దవుగాని ఈ సంపాదన” అని హితబోధచెస్తూ అడ్డుపడ్డారు. అతను సరే అనక తప్పలేదు. కాని...

ఆ ట్యూషను అప్పటి ఉంటే మధ్యాహ్నంపప్పుకు కాస్త ఉపాహారం నేవించే భాగ్యం అతనికి లభించేది. అది పిలు గాకపోయింది. అయినా అతను వారి మాటకు సరే అన్నాడు.

మొదటి మూడు సెలలూ గడచిపోయాయి.

3

సెలలు గడుస్తున్నా గడవక అగిపోతున్నాయనే అనిపించింది. మాధవయ్యగారు ఎప్పటిలాగా అతని యందు దయనూ శ్రద్ధనూ చూపుతూనే ఉన్నారు. ఆయన భార్య పనులు చెప్పతూనే ఉన్నది. వారాల భోజనం ఆకలి తీరుస్తూనే ఉన్నది. ప్రార్థన భోజనం చేసి వచ్చిన రోజున మధ్యాహ్నం రెండుగంటలయ్యే సరికి తరచు ఆకలి వేసేది. కొంతసేపు దాన్ని గమనించుకొనేసరికి అతనికి బాగానే ఉండేది. కాని రోజూ అల్లా జరిగి కొంతనేపటికి తప్పనిసరై బడి వ్యవహారంలో మునిగిపోతే—ఆకలి అణగిపోయేది. స్కూలుఫైనలు తరగతి పంతుళ్లు అప్పటినుంచే కొంచెం హడావిడి మొదలుపెట్టారు. హెచ్చరికలు చేశారు. “ప్యాసయినా తప్పినా నావల్ల ఒరిగిపోయేదేమిటిలే” అనట్లు అవధాని మందకొండిగా నడక సాగించాడు.

తను ఆట్టే తెలివైనవాడు కాదన్న సంగతి తెలుసుకొన్నాడు అవధాని. తను చదువుతున్న బళ్ళో

జీ వి త పు మ లు పు

తనకంటె చాలారెట్లు తెలివైన పిల్లలు కన్పించారు. వారి తెలివి స్పష్టంగా కన్పించింది. వారితో తన్ను పోల్చుకొంటే—వారి భాగ్యంతో పోల్చుకొన్నట్లే అయ్యింది. వాళ్లందరూ పరీక్షలో పాస్ అయితే తాను తప్పిపోతా నేమోనని అద్వైతం—అనుమానం కలిగింది. ఆ కలగడం అతని నడకకు మరీ ఆటంకమైంది. మరింత నిరుత్సాహపడ్డాడు.

మాధవయ్యగారి చేత చీవాట్లుతినడం ఎక్కువయ్యింది.

* * *

ఆరోజు మధ్యాహ్నం—ఆదివారం కావడం చేత భోజనం కాగానే గదికివచ్చి పుస్తకం పుచ్చుకొని పడుకొని చదువు మొదలుపెట్టాడు. కళ్లుముందు తెరచిన పుటలు స్పష్టంగా కన్పిస్తున్నా అతని మనస్సు ఎక్కడికోపోయింది.

“డబ్బులేనివాడు—అసలు చదువుకోకూడదు— అసలు బ్రతకే నేకూడదు—బ్రతికి ఏం ప్రయోజనం...” అతని ఆలోచనలు కుంటుతూ సాగాయి.

అంతలో మాధవయ్యగారి భార్య కేక విని ఉలిక్కి పడి లేచాడు. చప్పున హాల్లోకి వెళ్లి “ఏమిటండీ” అన్నాడు. అవిడ ఒక చిన్న పని చెప్పింది. అతనందుకు ఉపక్రమించాడు. హాల్లో అక్కడక్కడ మేకులు కొట్టి కొన్ని పటాలు తగిలించాలి. అదీ అవిడ చెప్పిన పని. ఒక స్థూలూ—ఒక చిన్న సుత్రీ—అవిడ అందించిన కొత్త మేకుల పాట్లం తీసుకొని అతను ఆలస్యం చెయ్యకుండా పని మొదలుపెట్టాడు.

ఒక్కొక్కపటానికి మూడేసి మేకులు. పైవైపు ఒకటి క్రిందవైపున రెండూ—ఇల్లా మేకులుకొట్టి పటాలు తగిలిస్తున్నాడు. చివరి పటంకోసం మేకులు కొడుతూండగా ఆ ప్రమాదం జరిగింది. క్రిందపెట్టిన పాట్లంనుండి మూడు మేకులు తీసుకొని స్థూలు ఎక్కాడు. రెండు పళ్లెందున కరచిపట్టుకొని ఒక దాన్ని గోడకు కొట్టాడు. రెండోది సరిగ్గా గుర్తు పెట్టుకొన్న చుక్కనిదనే పెట్టి కొడుతూండగా బల్లి ఒకటి వైనుండి వారి నెత్తిమీదపడ్డది. అతను అనవసరంగా ఖం గారుపడ్డాడు. నెత్తిమీద పడ్డదాన్ని ఒక సారి తలవెనక్కు విసురుగా విదిలించి అది దూరంగా పడేబట్టు చూచాడు. ఆ సమయంలో నోట్లో ఆ చిన్న మేకు అరఅంగుళం పొడవు మేకు—ఇనపదైనా కొత్తది

కావడంచేత నున్నగా తెల్లగా వెండిలా మెరుస్తున్నది ఉన్నదన్న విషయమే అతనికి స్ఫురణలో లేదు. అది అతనికి తెలియకుండా ఎట్లా పడ్డదో—పడి లోపలికి జారిపోయింది. కాని లోపలికి జారినట్లే అని పించలేదు. అది అల్లా జరిగిపోయింది. కాస్త తల తిరిగినట్లునిపించింది. నాలుగైదు తూజాల తర్వాత క్రిందకు దిగి అనుమానం కలిగి—అటూ ఇటూ పరికించి—తల పంకించి సుత్రీ స్థూలుమీద కాసేపు నిలబడ్డాడు. క్రింద పడిపోయిందేమోనని హాలంతా ఒక తూణం వెతికాడు. కాని కన్పించలేదు. కాగితపు పాట్లం గాలికి కదలి హాల్లో ప్రాకుతోంది. మొదలు పెట్టిన పని పూర్తికాలేదు. అదే చివరి మేకు. “ఆ పటం తర్వాత తగిలిస్తానండీ” అని ఆవతలగదిలో ఉన్న అవిడకు వినిపించేలాగున చెప్పేసి చరచరా తన గదిలోకి వెళ్లాడు. మళ్ళీ ఒకసారి హాల్లోకివచ్చి కళ్లు పెద్దవిచేసుకొని పదినిముహులసేపు వెతికాడు. ఆమెవచ్చి “సరేలే—నీకే పని చెప్పినా శ్రద్ధలేదు. రేపు మరోటి తెప్పిస్తానులే అన్నది.

అది—ఆ మేకు మింగానేమోనన్న అనుమానం అప్పుడు కలిగింది అతనికి. భయం వేసింది. “అయితే మరి నొప్పి పుట్టలేదేమా—అడ్డం పడలేదేమా అని పిచ్చిప్రశ్నలు మనస్సులో మెదిలాయి. మంచినీళ్లు అడిగి పుచ్చుకొని కొంతసేపు గుక్కలు గుక్కలుగా కొంతసేపు గడగడా త్రాగాడు. “ఏం అనిపించడం లేనే” అనుకొన్నాడు. మళ్ళీవచ్చి గదిలో పడుకొన్నాడు.

* * *

అవధానికి అకస్మాత్తుగా—సకారణంగా అమితమైన భయం కలిగింది. అంత భయం అతను ఎన్నడూ ఎరుగడు. ఏదో వికారపెడుతున్నట్లునిపించింది. ఆ సమయంలో ఏదైనా బాధ కలిగితే తాను మూలిగితే అవిడ ఏమైనా అంటుందేమోనని గబగబా నడిచి బయటకు వెళ్ళాడు. ఒకటి రెండు వీధులు పుట్లో రెండు మూడు సోదాలు త్రాగాడు. కొంతసేపు అయ్యాక దారిలో ఏం అవాంతరం వస్తుందో అని మరి భయపడి గదికి వచ్చేశాడు. వచ్చి నెల్లకిలా పడుకొని దూలాల వంక చూస్తూ ఆలోచన చేశాడు.

అదుర్దా ఎక్కువయ్యింది.

నిముషానితో ఆలోచన—క్షణానితో భావం భయపెడుతూ—నల్లని మేఘాలను చీల్చుకొనిపోయే మెరపుల్లా మనస్సులో మెదిలి మాయమయ్యాయి. మనస్సులో సుడిగాలి బయలుదేరింది. ప్రళయ ప్రభంజనాల విజృంభణలు—వికృతరూపాల కారు మేఘాల కదలికలు—వరదవాగుల జౌద్ధత్యపు పర వళ్లు — సంక్షోభం—నిరాశ — మృత్యుభీకరకరాళ దంష్ట్రాస్పృశలవిలయతాండవం అతని హృదయాన్ని ఆవరించాయి. శరీరం కంపించిపోయింది. హృదయం వేడెక్కిపోయింది. నిట్టూర్పులు బహు వెచ్చయినాయి. నరనరంలోనూ రక్తం తన గమనవేగాన్ని పదిరెట్లుగా పెంచుకొన్నది. నరాల ప్రతి మలుపులోనూ ప్రతి రక్తనాళాల కేంద్రంలోనూ సుత్తిదెబ్బలు వినిపించాయి. పది నిముషాలు గడిచిందో లేదో నీరసం వచ్చింది. ఎంతోదూరం పరుగెత్తినట్లయింది. ముచ్చెరుబులు పోశాయి. ఆ చిన్న మేకు అన్నకోశంనుండి—చిన్న ప్రేవుల్ని రెండుగా చీల్చుకొంటూ నెమ్మదిగా ముందుకు సాగుతున్నట్లే అనిపించింది. “ఈ పూటతో ఆఖరు—ఈ దిగ్విజయ జీవితం” అని ఎవరో అన్నట్లే అనిపించింది.

అనుకోకుండా అతను పెద్దగా మూలిగాడు. అప్పుడే పనిమీద వెళ్లి ఇంటికి తిరిగివచ్చి హాల్లోకి ప్రవేశిస్తున్న మాధవయ్యగారు ఆ మూలుగుని అవధాని తలుపు తట్టారు. అతనులేచి తలుపు తెరిచాడు.

అప్పుడే తెలిసింది ఆయనకు జరిగిన ప్రమాదం. ఆయన డాక్టరుకోసం పరుగెత్తి తిరిగి వచ్చేసరికి కొంత ఆలస్యమయ్యింది...కదలికకుండా పడుకోమని చెప్పి వెళ్లారాయన. కళ్లు రెండూ గట్టిగా మూసుకొని పడుకున్నాడు. కాసేపు మళ్ళా అవే ఆలోచనలు.

* * *

అవధానికి అంతలో బ్రతుకుపై ఆశ పుట్టింది. ప్రాణంమీద తీసి తెలిసివచ్చింది. చివరకు ఈ గండ్లం గడచి ఏమైనాసరే బయటపడాలని దృఢమైన ఆకాంక్ష—వాంఛ బయలుదేరింది. “పోనీ—పోతే మాత్రం ఏం?” అని మరోభావం మనస్సులోనే విదిలించుకొన్నది. “కాదు—కాదు, అని పెద్దగానే అన్నాడు. అనుకొన్నాడు. “ఉండి ఏం ఘనకార్యాలు సాధింపబోతున్నావా?” అని రూపం చాల్చిన మరో ప్రశ్న, ఎదురుగా వికటంగా నవ్వుతూ.

ఇంటిదగ్గర ఉన్న ముసలి తల్లిదండ్రులు—దూరముగా ఉన్న అక్క—తనకు ఆశ్రయమిస్తూ దారి చూపిస్తూ యెల్లప్పుడున్న తీసుకొని వెళుతున్న మాధవయ్యగారూ—తన గడిపిన జీవితం, పడ్డ కష్టం—చదివిన చదువు—అందర్ని—అన్నింటినీ జ్ఞాపకం చేసుకొన్నాడు.

మరో కొద్ది సెలెట్లో వస్తున్న పెద్ద పరీక్షలు స్ఫురణకు వచ్చాయి. మాధవయ్యగారి మాటలు చెవులలో మారుమోగాయి.

ఆ పరీక్ష ప్యాసవుతే—చిన్న ఉద్యోగం వస్తుంది. సంపాదన—జీవితం—తల్లిదండ్రుల పోషణ—పెండ్లి—సంసారం—సౌఖ్యం—సాగిపోయాయి అతని ఆలోచన భావపరంపరలు అల్లుకొనిపోయాయి.

“బ్రతకాలని—బ్రతుకుదామని వాంఛ” ఆ వాంఛ—భయంకరమై—దుస్సహమై బుసలుకొడుతున్న భయమనే సర్పంచే చుట్టివేయబడి విడిపించుకోవాలని ప్రయత్నం చేస్తున్న ఆ వాంఛ—ఆందోళననూ—ఆశనూ కలిగిస్తున్న ఆ వాంఛ ఒక్కసారిగా ఉబికింది.

ఊటజలంలా ఉబికి వచ్చి ముందుకు సాగింది. మధ్యలో కొంత నీరు ఇంకి—కంటుపడినా వెనుకగా నిరంతరంగా వస్తున్న జలభారలసాయంతో ముందుకు పరుగెత్తే ఊటజలంలా—ముందుకు పరుగెత్తిందా వాంఛ.

అతినొకసారి ఉలికిపడ్డాడు. లేచి కూర్చున్నాడు. మనసు దిటవుచేసుకొన్నాడు. ఇక నాకేం పర్వా లేదనుకొన్నాడు.

“నేను చావను” అనుకొన్నాడు. ఆ మాట పదిసార్లు అనుకొన్నాడు.

మాధవయ్యగారు డాక్టరును వెంటపెట్టుకొని వచ్చేసరికే అతనులేచి తిరుగుతున్నాడు. ఆ గాభరా అంతా పోయింది. వైగా చిరునవ్వులకూడా నేర్పుకొన్నాడు.

* * *

“కదలికకుండా పడుకోరా అంటే తిరుగుతున్నావేరా?” అని ఆయన వచ్చి రావడంతోనే అతన్ని కేకలు వేస్తూ “ఏదేనండీ అని అతన్ని ఆ డాక్టరుకు

జీ వి త పు మ లు పు

చూపించారు. ఆ డాక్టరుగారు అతన్ని పదినిముషాలు పరీక్ష చేసి ఏవో కొన్ని ప్రశ్నలు వేశారు.

అతను కొన్నిటికి సరిగా సమాధానాలు చెప్ప లేకపోయాడు.

అర్థం లేకుండా నవ్వాడు.

ఆ నవ్వు చూచేసరికి మాధవయ్యగారికి కాసేపు ఒళ్లు మండింది.

“ఏం పర్యావేదండ్లీ మాస్టారూ— నే నీగండం బహు సులభంగా గడచి బయటపడతాను. నా మనస్సు అల్లా చెబుతోంది. నాకు ధైర్యం వచ్చేసింది. రోపీపాటికి - చూస్తుండండి మరి - ఆదుర్దా తోలగి పోతుంది. పరీక్షకు మీరు చెప్పినట్లుగా శ్రద్ధగా చదువు తాను. ఏంభయం లేదండీ” అదీ అతను చెప్పబోయే మాటలు. చెబుదామనుకొన్న సమాధానం. కాని చెప్ప లేదు. బయటకు అనలేకపోయాడు. ఒక్క నవ్వు మాత్రమే చేతనయ్యింది.

“ఎంకుండీ అంత గాభరాపడతారూ - ఏం నాలంటిసరిదు డొకడు పోతే ఏం- నష్టమేముంది?” అని చెప్పాలనుకొంటున్నాడు; వెగవయ్యకు ప్రాణం పోతున్న భయం ధ్రువపడిపోయి ఉంటుంది. కాస్త మతి ఏమైనా చలించిందేమో! అందుకే ఈ నవ్వు” అని మాధవయ్యగారు అనుకొన్నారు.

ఆయన కాస్త కోపంగా “ఒరేయి అవధానీ నువ్వైనవ్వు కట్టిపెట్టి సరిగా సమాధానం చెప్ప” అన్నారు.

* * *

ఆరోజు రాత్రి అతన్ని ఆసుపత్రిలో చేర్పించారు. ఇంటికివచ్చిన డాక్టరుగారు మాధవయ్యగారితో ఇక్కడ మనం చెయ్యగలిగిందేమిలేదు, ఎక్కువ అదీతీసి ‘అబ్బుర్లు’ చేయాలి. అంతే అప్పజ్జంపుంటే బ్రతుకుతాడు” అని చెప్పి వెళ్ళారు.

మాధవయ్యగారు ఆసుపత్రి పెద్దడాక్టరుగార్ని కూడా కలుసుకొని నమస్కారంచేసి చెప్పకొన్నారు తన ఆందోళన అంతా.

ఆయన భార్యకూడా భయపడ్డది.

ఆమె మనస్సుకు అతనిక దక్కడనే అనిపించింది. అదంతా తనమూలకంగా జరిగిందేమో ననిపిం

చింది. ఆట్టే కారణం లేకపోయినా ఆయన తనమీద ఎక్కడ విరుచుకొనిపడతారో అని భయపెట్టింది.

ఓయి భగవంతుడా— మొదటినుంచీ నేను నేను తూ నేడన్నా—మనకెందుకొచ్చిన బెడద అండీ అని కాని ఆయన గారు విన్నాడుకాదు ఇప్పుడేం చెయ్యడం అని ఆమె మనస్సులో నే మధనపడ్డది.

ఆమె మనస్సు కరిగింది.

పిల్లలకు అన్నాలు పెట్టి ఆవిడకూడా ఆసుపత్రికి వచ్చేసింది. పడికొండు చాటాక భగవంతుడిమీద భారం వేసి ఆయన ఆవిష్టి అతనిదగ్గర వదిలేసి—నర్సు మీరు వెళ్ళండి- ఇంతమంది అనవసరం ఇక్కడ- రాత్రిళ్ళు పేషెంట్లదగ్గర ఉండడానికి వీలేదు అంటుండగా- ఇంటిదగ్గర ఎవ్వరూలేకుండా ఉంటే ఎల్లారా అనుకొంటూ ఆయన ఇంటికి తిరిగివచ్చారు

ఆవిడ ఆ రాత్రంతా అక్కడే ఉన్నది.

కాసేపు అతనికి దగ్గరగా కూర్చున్నది. కాసేపు ప్రక్కవరండాలో గోడకు చేరగిలబడి మనుకుపాట్లు పడ్డది. అంతలో అదిరిపడ్డది. అతనిక వేళ... అల్లా జరిగితే అతని తిల్లి ఏనుని ఇదివుతుందా అని కాసేపు ఆలోచించింది. ఆ తిల్లి శోకనాదాలు ఆమె చెవుల్లో మ్రోగుతున్నట్లునిపించింది.

తను ఇన్నాళ్ళూ ఆతనియందు ఆనుకోకుండా వహించిన నిర్దయ జ్ఞాపకంవచ్చింది.

ఒంటిగంట చాటింది.

అతను సన్నగా మూలగడం ఆరంభించాడు. మేకు కదులుతున్నట్లునిపించింది. భయం చిన్న అప వాదులా మెదిలింది. కాసేపు కదిలింది. అంతలో హృదయఘాతమీదకు ఉరికి కొరివిదయ్యంలా చిందులు త్రొక్కుడం ఆరంభించింది. ఒళ్ళంతా పగలవేసుకొని లేచింది.

అతను పెద్దగా మూలిగాడు. ఏమిటినాయనా మూలుగుతున్నావ్ అని మాధవయ్యగారి భార్య వచ్చి మెల్లగా అడిగింది. మళ్ళీ అడిగింది “బాధగా ఉందా” అని. అతను “అవునండీ” అన్నాడు. ఆవిడవెళ్లి నర్సును పిల్చుకుని వచ్చింది. నర్సు వచ్చి ఎక్కడనొప్పి అని అడిగితే ఇదిగో ఇక్కడ అని అతను నిజంగానే చెప్ప లేకపోయాడు. ఆ నర్సుకు అతనిబాధ కొంత అర్థమయ్యింది. ఆమె వెళ్లి డాక్టరును వెంటనే పిల్చుకుని

వచ్చింది ఆయన వస్తున్నదారిలో నిలబడి మాధవయ్య గారి భార్య “ఏమండీ డాక్టరుగారు పిల్లవాడు చాలా బాగుపడుతున్నాడండీ-మరి” అని అగిపోయింది.

ఆయన “ఏంపర్వాలేదు. మానం చెయ్యగలిగింది చేద్దాం. బ్రతికితే అది అతని ‘లక్’-అంతకంటే ఏమీ లేదు” అని ముందుకువచ్చి అతన్ని పరీక్ష చేశారు. ఆ సాయంకాలమే అతనికొడాక్టరుగ్లిసరిన్ ఇచ్చారు. ఇప్పుడువచ్చి మత్తుమంగు ఇచ్చారు. ఇప్పుడాయన చేసిన ఊహ చాలా చక్కనిది. భయంవల్లగానీ, బాధ వల్లగానీ అనుకోని ప్రమాదమేమైనా రావచ్చు” అని అనుకొని అల్లా చేశారాయన.

నిజానికి అతనికి కలిగింది చాకంలే పదివంకల రెట్లు భయం ఒక్కసారి మరెవరినీ ఊపి వేసి పాము కరచిన మరుక్షణంలాగా-గుండె దడనడలాడించి నిలిపి వేయగల-వేసే భీతి. ఆభయం అటువంటిది. ఆడాక్టరు గారు ఆపని చెయ్యకపోతే మేవవల్లగాక-భీతివల్ల అతనిప్రాణం హరి అనేది. అతను ఎంతో ధైర్యం వహించాలని ప్రయత్నం చేసినా.

“బ్రతక జేమారే” అనుకున్న అవధాని బ్రతికి బయటపడ్డాడు. ప్రొద్దుట ఆ మేకు బయటకువచ్చేసింది. ఆమెకారాత్రంతా ఆ నర్సు సాయపడ్డది. ప్రొద్దుట ఆ నర్సు ఆమెను అభినందించింది-రాత్రంతా మేల్కొని అతనికి సేవచేస్తూ-దిగ్గరకూర్చొని విసుకుతూ కనిపెట్టుకొని ఉన్నందుకు ఆమె భగవంతుణ్ణి ఆభినందించి తిన్ను మన్నించమని ప్రార్థించుకొన్నది. ఆపూట పది గంటలకు అతన్ని వెంటపెట్టకొని బంశిచేసుకొని సంతోషంగా ఇంటికివచ్చింది, మాధవయ్య గారిభార్య. అతన్నామె వారాలు మాన్పించి మిగిలిన నెలలన్నీ తన ఇంట్లోనే భోజనం చెయ్యమన్నది.

జీవితంలో ఒక మలుపు ఉంటుంది. అందరి జీవి

తలకూ ఉంటుందామలుపు. అవి వారి వారి జీవితానికే-జీవిత మార్గానికే ఒకమలుపు ఏదో ఒక హఠాత్సంభవమైన, విచిత్రమైన ఒకానొక సంఘటన కారణంగా ఆ మలుపు చేరతారు. ఇక అక్కడనుంచి కొందరు ఆరోగ్య పరోగ్య చాస్తూ చెంచెరా మెట్లు ఎక్కి నైకి వెళతారు. తారాపథాన్ని అంగుకొంటారు. కొందరు ఆమలుపు దాటరో లేదో పశిషాయి క్రిందకు జార తారు-జారి జారి ఎక్కడ పడిపోతారో వారికే తెలియదు.

అవధాని జీవితంలో ఇట్లాంటి మలుపు దాటాడు. అతను క్రమంగా ఎవ్వరూ అనుకోని అభివృద్ధిలోకి వచ్చాడు. ఆ సంఘటన అతనిలో ఎవ్వరూ ఊహించనిమాడ్కు వచ్చింది.

బ్రతకననుకొన్న తాను బ్రతికేసరికి గాఢంగా వాంఛించినది నిజమయ్యేసరికి అతనిలో ఉత్సాహం ఉబికి వచ్చింది అతని జీవితం ఒక క్రొత్త ఒరవడిని సాగిపోయింది.

అతనాయేడు స్కూలుస్టేషను పరీక్షలోచక్కగా ప్యాసయ్యాడు.

దాంతో నీళ్లు విడిలించి వేసిన మల్లెచెండులూ మెరిసాడు.

మాధవయ్య గా రతనికి ఒక వ్యాపారసంస్థతో ఉద్యోగం ఇప్పించారు.

అతనిది అందుకొని మాన్యువగానే నెలకు రెండువందలు సంపాదించే ఉద్యోగస్థు డయ్యాడు.

“మాస్టరూ-ఇప్పుడు మీకంటే ఎక్కువ సంపాదిస్తున్నాకదండీ” అన్నా డొకరోజున వారింటికి ఇన్ని పళ్లు పట్టుకొనివచ్చి.

“అవునవును” అన్నారాయన.

శిక్షానిరూపణము

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణ

వేదవేత్తలగు బ్రహ్మర్షులు వేదశిక్షణమందు స్వరము ప్రధానమని నుడిచిరి. స్వరశాస్త్రానుసారము చిశేష రూపమున—ఆర్చిక—గాధిక సామిక స్వర వ్యవధాన ప్రయోగము జేయవలెను. ఋక్సులలో నొకటి గాధ లలో రెండు సామమంత్రములలో మూడు వ్యవధానము లచే స్వర మగును. స్వరముల ఇంతటి వ్యవధానమును సర్వత్ర యెఱుంగవలెను. ఋక్సామయజుర్వేదముల కంగభూతములైన యాజ్యస్తోత్రకరణ మంత్రాదులు యాజ్ఞీకులద్వారా యజ్ఞములందు బ్రయోగించబడు నందులో శిక్షాజ్ఞానరాహిత్యముచే విస్వరములు (విరు ధ్తోచ్ఛారణ) కలుగుచుండును. మంత్రములు యథార్థ స్వర—వర్ణహీనములై—మిథ్యా ప్రయుక్తములైనచో నభిష్టార్థములు గాజాలకుండును. ఇంతియేగాదు ఆ అపస్వరము వాగ్రూపవజ్రమై యజహనికే యనర్థ మాపాదించుచున్నది. ఉదా—“ఇంద్రకేతు” యీ పదము స్వరభేదజనితాపరాధముచే యజహనికే యనిష్ట కారి యయ్యెను.* సంపూర్ణవాఙ్మయ ముచ్చరింపబడు టకు వక్షస్థలము—కంఠము—శిరస్సు మూడును స్థానములు. ఈ మూడింటిని సవనమంగురు. అనగా

*తైత్తిరీయాశాఖలోని కృష్ణయజుస్సంహిత యొక్క ద్వితీయకాండలో బంధము ప్రపాక ద్వితీ యానువాకములోని ప్రథమ పంచశతిలో మంత్ర మున్నది—“స్వాహేంద్ర శేతు ర్వర్తస్వ” పౌరాణిక కథానుసారముగ బ్రహ్మపతి త్వష్ట ఇంగుని శేతువుగు వృత్రుని అభ్యుదయమునకై యీ మంత్ర ముచ్చరించెను. ఇంద్రస్య శేతుః ఈ విగ్రహముబట్టి వక్షీసమా సములో సమాసాంత ప్రయుక్తాంతోచ్ఛారణ మభిప్రాయమైయున్నను బ్రయోగమున బూర్వపఃప్రకృతి స్వర, మాద్యుదాత్తియగ బలుకుటచేత నది బహు ప్రహీయర్థమును బ్రకటించెను. ఇందుచే “ఇంద్రః శేతుః యస్య సః ఇట్టి యర్థమువచ్చుటచే వృత్రాసురుడే ఇంద్రునిచేత జంపబడెను.

వక్షస్థానమందు నీచస్వరముతో జలుగు శబ్దోచ్ఛాదిత మును బ్రాతస్సవన మనియు గంధస్థానమను మధ్యమ స్వరముతో జేయబడిన శబ్దోచ్ఛారణమును మాధ్యంత్యం దిన సవన మనియు మధ్యస్థానములో నుచ్చస్వరముతో జేయబడు శబ్దోచ్ఛారణమును తృతీయాసవన మనియు నంగురు. అనర్థోత్తరభేదములతో సప్తస్వరాత్మక సామమువకుగుగాఢ బూర్వోక్తములగు మూడుస్థాన ములు గలవు, ఉరోభాగము—కంఠము—శిరస్సిని సప్త స్వరములకును విచరణస్థానములు. కానియర్థస్థలమందు మంద్ర మతిస్వారముల సరియగు అభేద్యక్తికానందున దానిని సప్తస్వరముల విచరణస్థలమని చెప్పటకు పీలు లేదు. అయిన న్యాయ నాధ్యాపనములకొఱ కట్టివిధానము చేయబడెను. (సరియగు అభివ్యక్తిలేకున్ననుగుఢ నుపాంశు—లేదా మానసప్రయోగమున వర్తస్వరముల నాక్షోచ్ఛారణ మాత్రము జరుగుదు నేయుండును.) కత—కలాప తైత్తిరీయ—ఆహ్వరక శాఖలలోను ఋగ్వేద—సామ వేదములందును బ్రథమస్వర ముచ్చ రించవలెను. రెండవ—మూడవ స్వరమువలన ఋగ్వేద ప్రవృత్తి కలుగుచున్నది. తాకిక వ్యవహారమున నుచ్చ—మధ్యమముల సంఘాతీస్వరము కలుగుచున్నది. ఆహ్వరకశాఖీయులు తృతీయమందును బ్రథమ మందును సుచ్చారితస్వరప్రయోగములు గావింతురు. తైత్తిరీయశాఖీయులు ద్వితీయము ప్రభృతి పంచమము వఱకును నాల్గుస్వరముల యుచ్చారణ చేయుదురు. సామగానముజేయు విద్వాంసులు ప్రథమ (వక్షము) ద్వితీయ (ఋషభము) తృతీయ (గంధారము) చతుర్థ (మధ్యమము) పంచమ (మంద్రము) కృష్ణ (ధైవతము) ఆతిస్వారము (నిపాదము)లు సప్తస్వరములు సుచ్చా రణ చేయుదురు. ద్వితీయము—ప్రథమ మిలితాండి (తాండ్య పంచవింశాది బ్రాహ్మణాధ్యేతలగు కాళు మాదికాఖీయులు) ఖాల్లగీ (ఛందోగకాఖీయులు) విద్వాంసుల స్వరములు. శతపథబ్రాహ్మణములో వచ్చి యున్న యీ రెండుస్వరములును వాజసనేయకాఖీ

యులద్వారా కూడ బ్రయుక్తములగుచున్నవి. అన్ని వేదములయందును బ్రయుక్తములగు నీ స్వరములు విశేషరూపముగ జెప్పబడియున్నవి. ఈ విషయగ సార్వజైదిక స్వరసంచారము జెప్పబడెను. ఇక సామ వేదస్వరసంచారము వర్ణించబడుచున్నది. అనగా ఛందో విధానములు సామగానముందును ఋక్పాఠ మందును సుసయోగించు స్వరముల నిట విశేషరూపముగ నిరూపించబడును. ఇచ్చటి శ్లోకముల సంఖ్య స్వల్పమే యైనను నిందితమధికవిస్తారమై యుండును. ఈయుత్తమ వేదాంగవిషయ మత్యంతత్రైధ్యపూర్వకముగ వినదగి నది. ద్విజాతులకు ఋగ్యజుస్సామ వేదస్వరూపమును బరిచయము జేయించుట శిక్ష యందురు. సప్తస్వరములు మూడు గ్రామము లిరువదియొక్క మూర్ఛనలు నలుబది తొమ్మిది తానములు—ఈ అన్నింటిని స్వరమండలమని చెప్పదురు.

షడ్జ ఋషభ గాంధార మధ్యమ పంచమ ధైవత నిషాదము లివి సప్తస్వరములు. షడ్జ మధ్యమ గాంధారము లివి మూడును గ్రామములు. భూలోకమునుండి షడ్జము భువనలోకమునుండి మధ్యమము స్వర్గ-మేఘలోకము నుండి గాంధారము జనించుచున్నది. ఈమూడే గ్రామ స్థానములు. స్వరముల రాగవిశేషముచేత గ్రామముల వివిధరాగములు జెప్పబడినవి. సామగాయకులు మధ్యమ గ్రామములో నిలువది షడ్జ గ్రామములో బహునాలుగు గాంధార గ్రామములో బదునైదు తానములును స్వీకరింతురు. నంది, వికాల, సుముఖి, చిత్ర, చిత్రవతి, సుఖ, బల ఇవి దేవతల సప్తమూర్ఛనలు. ఆప్యాయని విశ్వ భృత, చంద్ర, హేమ, కపరిని, మైత్రి, బార్హతి ఇవిపితరుల సప్తమూర్ఛనలు. షడ్జస్వరములో సుతరమంద్రము ఋషభములో నభిరూఢత (అభిరుద్ధత) గాంధారములో నశ్వకౌంత యని పేరుగలవి మూడవమూర్ఛన యని చెప్పబడెను. మధ్యమస్వరములో సౌపీర, పంచమములో హృషీక, ధైవతములో సుతరాయత నామములు గల మూర్ఛనలు గలవు. నిషాదస్వరములో రజనీనామక మూర్ఛన యెఱుంగవలెను. ఇవి ఋషుల సప్తమూర్ఛనలు. గంధర్వగణము దేవతల సప్తమూర్ఛనలు, యక్షులు పితరుల సప్తమూర్ఛనలు స్వీకరింతురు. ఋషుల సప్త మూర్ఛనలు లౌకికములని చెప్పబడెను. మనుష్యులు వాని ననుసరింతురు. షడ్జస్వరము దేవతలను ఋషభ స్వరము ఋషి-మునులను సంతృప్తిపరచును. గాంధార

స్వరము పితరులకు - మధ్యమస్వరము గంధర్వులకు బంచమస్వరము దేవతలకు-విత్వ దేవతలకు మహర్షులకు గూడ సంతోష మొసంగుచున్నది. నిషాదస్వరము యక్షులకును ధైవతము సమస్తభూతసముదాయమును నాహ్లాదపరచుచున్నది. గానగుణక్రవృత్తి దశవిగములు గలది. అనగా లౌకికనైదికగానము దశగుణములతో గూడియున్నది. రక్త, పూర్ణ, ఆలంకృత, ప్రసన్న, వ్యక్త, వికృష్ట, శ్లక్షి, సహ, సుకుమార, మధురము లను నవే యీ దశవిగుణములును. వేణు, వీణా పుగుడు స్వరములు గలసి ఏకమై యభిన్నమై తోచి రంజకముగు చున్నచో దాని పేరు రక్తము. స్వర-క్రతుల పూర్తి చేయుటచే - ఛందస్సు - పాదాక్షర సంయోగముచే బ్రకటమగుగుణము “పూర్ణము”. కంఠముం దనగా బ్రథమ స్థానముం దలి స్వరమును గ్రుండుగాజేసి హృదయములో స్థాపించుట. ఉన్నతి మొనఱ్ఱి శిరస్సులోనికి గొని పోవుట “అలంకృతము.” కంఠముయొక్క గర్జనభావము వెలువడి యేశంకయులేకుండుబోయిన నది “ప్రసన్న” గుణము. జేనియందు బడ - పదార్థ-ప్రకృతి-వికార-ఆగమ, లోప, కృదంత, తద్గిత, సహస, ధాతునిపాత, ఉపస్థగ, స్వర-లింగ, వృత్తి, వార్తిక, విభక్తిర్థ, ఏక వచన బహువచనాదుల స్పష్టోపపాదనముగలదో దానిని “వ్యక్త” మందురు. పరి-అక్షరములు స్పష్టములై యుచ్చస్వరమున బలుకబడునది “వికృష్టము.” దృతము (తొందర) విలంబిత మీ రెండుదోషములు లేనిదై యుచ్చ నీడ-పుత్ర-సమాహార హేల-తాళ ఉపయోగ ద్యుపపత్తులతో యుక్తమగు గీతమును ‘శ్లక్షి’ మందురు. స్వరముల యారోహణావరోహణ స్థానముల వ్యవహార స్థానసమావేశమే “సమము.” పద-వర్ణ-స్వర-కుహరణము (అవ్యక్తాక్షరములను గంతమణచి పలుకుట) లన్నియును మృదుకోమలములైయున్న గీతమును సుకుమారమందురు. స్వభావతిః ముఖమునుండి వెలువడిన లలితపద మక్షరగుణసంపన్నగీతము మధురమని చెప్పబడును. ఇట్లు గానము దశగుణయుక్తము.

ఇక దోషములు-శంకిత, భీషణ, భీత ఉద్బిష్ట, ఆనునాసిక, కాకస్వర, మూర్ఛగత (అత్యంతోచ్చస్వరముతో శిరస్సువఱి కెక్కించిన యపూర్ణ గానము) స్థాన వివర్జిత, విస్వర, విరస, విశ్లిష్ట, విషమాహత వ్యాకుల, తాళ హీనము లను పదునాల్గును గీతదోషములు. ఆచార్యులగు వారు సమగానమును బండితులు పదచ్ఛేదమును స్త్రీలు

మధురగీతమును వాంఛింతురు. ఇతరులు విక్రమము (పద-యక్షరముల విభాగముతోడి యుచ్చస్వగోచ్చారితము) విన నభిలషింతురు. షష్టస్వరవర్ణము కమల పత్రమువలె హరితము. ఋషభస్వరము చుకమువలె గాంఢము పసుపురంగుతోడి యాకుపచ్చనిరంగు గలది. గాంధారము సువర్ణవర్ణము. మధ్యమము కుంజనదృశ శ్వేతము. పంచమము శ్యామవర్ణము ధైవతము పసుపు పచ్చనిరంగు గలది. నిషాదమున సర్వవర్ణములు గలసి యున్నవి. పంచమ, మధ్యమ, షష్టము లీయాడును బ్రాహ్మణజాతిని. ఋషభ, ధైవతములు రెండును క్షత్రియజాతిలోనివి. గాంధార, నిషాదము లర్థవైశ్యజాతిని. పతితము లగుటచే నియ్యరి అర్థశూద్రములును. ఋషభానంతరప్రకటిత షష్టస్వరముతోగూడ ధైవతసహిత పంచమస్వరము మధ్యమరాగమున బ్రాస్తమగునప్పు డా నిషాదసహిత స్వర గామమును “షాడవము లేక షాష్టవముని యెఱుంగ వలెను. మధ్యమస్వరమున బంచమ విరామమై యంతర స్వరము గాంధారమైపోయినచో — దిదంతరమున గ్రమముగ ఋషభ నిషాద-పంచమ ముత్పన్నమగుచో నా పంచమమును గూడ నిట్లే (షాడవము లేదా షాష్టవము) తలంచవలెను. మధ్యమస్వర మారంభమైన మీదట గాంధారస్వరాధిపత్యము (వృద్ధి) గలుగుచో — నిషాదస్వరము మఱిమఱికి వచ్చుచు బోవుచున్నచో - నొక్క సాటిమాత్రమే యుచ్చరింపబడి యుండుటచే ధైవతము దుర్బలావస్థలో నుండి షష్ట-ఋషభస్థితి యన్యపంచకసమానముగ నుండియుండి నచో దానిని మధ్యమగ్రామ మందురు. ఆరంభములో షష్టముండి నిషాదమును గొలదిగా స్పృశించి యున్నచో—గాంధార మెక్కువ యుచ్చరింపబడి యున్నచో—వెనువెంట ధైవతస్వరకంపనము—పాతనము చూడబడుచున్నచో—పటపిమ్మట నితర స్వరముల యథాగచ్ఛి గానము చేయబడియున్నచో దానిని షష్టగ్రామమందురు. ప్రారంభముననే షష్టముండి పిదప నంతరస్వర సంయుక్తకాలి చూడబడుచున్నచో ననగా నాల్గుసాములు కేవలము నిషాదము మాత్రమే వినబడుచున్నచో—బంచమస్వరమందున్న యా ఆధారయుక్తగీతమును శ్రుతికైశికమని యెఱుంగవలెను. పూర్వోక్త కైశిక నామగీతమును సర్వస్వరములతో సంయుక్త మొనర్చి మధ్యమమునుండి

ప్రారంభము చేయబడి మధ్యమమునే దాని స్థాపనము గూడ జరిగియుండినచో నది ‘కైశికమధ్యమ’ మను గ్రామరాగ మగుచున్నది. పూర్వోక్తకాలి కన్పించుచు బంచమస్వరప్రాధాన్యత యుండి మిగిలిన యన్యవ్యస్వరములు సామాన్యస్థితిలో నుండియున్నచో దానిని గళ్యపఋషి మధ్యమగ్రామజనిత కైశికరాగ మనెను. విద్వాంసులు ‘గాయన’ కేయమనియు ‘భ’యన గళాపూర్వక వాద్యము మ్రోగించుటయనియు లేఫ సహిత వయన వాద్యసామగ్రి యలియు నర్పము జెప్పదురు.

ఇనే ‘గాంధర్వ’ శబ్దబ్రహ్మార్థము సామగాయకుల ప్రథమస్వరమే వేణు మధ్యమస్వరము. వారి ద్వితీయ స్వరమే వేణు గాంధారస్వరము తృతీయస్వరము వేణు ఋషభము. చతుర్థస్వరము వేణు షష్టము. పంచమము వేణు ధైవతము. షష్టస్వరము వేణు నిషాదము. సప్తమ స్వరము వేణు పంచమస్వరము మయూరము షష్టస్వరమున బలుకును; గోవు ఋషభస్వరమున సంభారవము చేయును; మేక-గొట్టె గాంధారము స్వరమున నజిదును; క్రౌంచ (కురర) పక్షి మధ్యమస్వరమున బలుకును; సాధారణముగ సర్వవిధ పుష్పవికాసమున వసంతర్తువున గోకిల పంచమస్వరమున బలుకును; ఆశ్వము ధైవతస్వరమున సకిలించును; మాతంగము నిషాదస్వరమున ఘోక రించును. షష్టము కంఠమునుండియు, ఋషభము మస్తకమునుండియు, ముఖసహితనాసికతో గాంధారోచ్చారణయు, హృదయమునుండి మధ్యమస్వరమును వెలువడును వక్షము, కంఠము, శిరస్సు పంచమస్వరమునకు లలాటము ధైవతమునకు సంపూర్ణ సంధులు; నిషాదమునకు నుద్గమస్థానములు. షష్టము నాసిక కంఠము వక్షస్థలము తాలువులు జిహ్వ దంతముల నాశ్రయించి యుండును. ఈ షష్టంగములనుండి దాని పుట్టుక గనుకనే దానిని షష్టమందురు. నాభినుండి లేచిన వాయువు కంఠమస్తకములను డీకొని వృషభమువలె గర్జన చేయును గనుక దానిని ఋషభస్వరమందురు. నాభినుండి లేచిన వాయువు కంఠమస్తకములను డీకొని పవిత్రగ్రంగ వహమై వీచును గనుక దానిని గాంధారమనిరి. నాభినుండి వెల్వడిన వాయువు హృదయము గవిసి నాభిస్థానమును జేటి మధ్యగర్తి యగుచున్నది గాన నందుండి వెల్వడిన స్వరమునకు మధ్యమమని నామము. నాభినుండి వెల్వడిన వాయువు వక్షము-హృదయము

కంతము శిరములతో గలిసి యీ యెదుస్థానములనుండి స్వరముతోగూడ బ్రకటమగును గాన నా స్వరమునకు బంచమమని పేరు గలిగెను. అన్యవిద్వాంసులు ధైవత — నిషాదము లీ రెండుస్వరములు గాక మిగిలిన యెదు స్వరములు నైదుస్థానములనుండియు వెల్వడునని చెప్పగూరు.

స్థానము లైదింటియందుండు పేతువుచే వీనిని సర్వస్థానములయందును ధారణ చేయవచ్చుచున్నది. షడ్జమగ్ని చే ఋషభము బ్రహ్మచే గాంధారము జంగ్రు నిచే మగ్ధమును విష్ణునిచే బంచమము నారగునిచే ధైవత నిషాదములు తుంబురునిచే గానము చేయబడెను. విద్వాంసులు షడ్జస్వరదేవత బ్రహ్మయనియు ఋషభ ప్రకాశము తీక్షణము నుద్దీప్తము నగుటచేత నగ్నిదేవుడే తనధిపతి ధైవత యనియు గాంధారస్వరము విని గోగణము ప్రసన్నమగును గాన దాని కధిష్ఠాత్రిదేవి గోవే యనియు జెప్పగూరు. గాంధార స్వరము విని గోవులు సమీపించునటలలో సంకే హములేదు. పంచమ స్వరశేవత సోము డితనిని బ్రాహ్మణుల రాజనియంగురు శుక్ల కృష్ణ పక్షములలో జంగ్రుని వృద్ధిక్షీణతలవలె స్వరగాయమందు బ్రాహ్మ మైనప్పుడు ప్రోసవృద్ధులు జటిగి యీ పూర్వోత్పన్న స్వరముల అతిసంధి జరుగుననే ధైవతము ఇందుచేతనే దాని ధైవతత్వ విధానము చేయబడెను. నిషాదమందన్ని స్వరముల నిషాదన (అంతర్భాగ) ముండును గను కనే యది నిషాదమని చెప్పబడుచున్నది. ఇది అన్ని స్వరములను సూర్యుడు సర్వ సత్తాత్రముల నభిఘాత మొనర్చుకొనునట్లుగ నభిఘాత మొనర్చుకొనును. సూర్యుడే దీని యధిదేవత.

కౌష్ఠవీణ-గాత్రవీణ; గానజాతిలో నీవి రెండు విధములైన వీణలు. సామవేదమునకు గాత్రవీణయే ముఖ్యము. సామగాయకు లీ గాత్రవీణపైననే పాడుదురు. అది అంగుశ్యంగుష్ఠరంజితమై స్వరవ్యంజన సంయుక్తమై యుండును. దానియందు తన రెండు చేతులను సంయమములో నుంచుకొని మోకాళ్ళపై నుంచి గురువు ననుసరించవలెను. అట్లుచేసిన భిన్నబుద్ధి యుండదు. మొదట బ్రణవమును బిదప వ్యాహృతులను నుచ్చరింపవలెను. అనంతరమున గాయత్రీమంత్ర ముచ్చరించి సామగానము ప్రారంభించవలెను. అన్ని వేళ్ళను జాఘ్ని సర్వకుండలాలోపణము గావించవలెను.

వేళ్ళతో సంకుష్ఠమును సంకుష్ఠముతో (వేళ్ళను నెన్న డును స్పృశించరాదు: సర్వదా అవేళ్ళ మగ్ధస్వరమున సంకుష్టాగ్రభాగముచే స్పృశించుచుండువలెను. మాత్రా, ద్విమాత్రా వృద్ధి విభాగమునకై యెడమచేతి వేళ్ళతో ద్విమాత్రను జూపించుచుండువలెను. త్రిరేఖ కవ్చించినచోట సంధినిర్దేశము గావించవలెను. అది పర్వముగా విభాగజ్ఞులగువా రెఱుంగవలెను. కేష మంతరాంతరము సామమంత్రమున (ప్రథమద్వితీయ స్వరముల మగ్ధ) యవశుల్యంతరము జేయవలెను. ఋక్షలలో దిలసవృత్తాంతరము లెస్సగ నివిష్ట మొనఱు బసిన స్వరములనే మగ్ధ్యమపర్వములయందు నివేశ మొనఱించవలెను. విద్వాంసు డిటు శరీరావయవముల దేనిని గంపింపజేయదగదు. నిర్మాంగము లూరువులు జంఘలు మున్నగునవి శుభపూర్వకముగ నుంచి వానిపై రెండుచేతులను బ్రదలితపరిపాటి ననుసరించి యుంచ వలెను. (అనగా దక్షిణహస్తమును గోకర్ణమువలెను, వామహస్తము నుత్తానభావముగను నుంచవలెను) మేఘములలో విద్యుత్తు మణిమయనూత్రమువలె బ్రకా శించుచు గన్పడునట్లుగ నీ వివృత్తిభేదమే (పదాది విభాగము) వేఱువేట్టుటచుట స్పష్టనిర్దేశమునకు దృష్టాంతము. శిరస్సుపైని కేశములను గత్తెరనడచుచు నేఱు చేసినై చునట్లే పదస్వరాదుల పృథక్పృథక్విభాగ పూర్వకబోధము చేయుచుండువలెను. సర్వాంగములను సూర్యము లోనికి ముడుచుకొనునట్లుగ నితరచేష్టలన్నింటిని విలీనమొనఱి మనస్సు-దృష్టియు నుంచి విద్వాంసుడు స్వస్థ-శాంత-నిర్భయుడై వర్ణముల నుచ్చారణచేయ వలెను. మంత్రోచ్చారణసమయమున నాసికకు దిన్నగా దూర్బదిశ వైపునకు గోకర్ణసమానముగ హస్తమెత్తి యుంచి హస్తాగ్రభాగమున దృష్టియుంచుచు శాస్త్రార్థ నిరంతర చింతనము జేయుచుండువలెను. దృఢాది వృత్తితో నెల్లు వర్ణములను చొలుత నుచ్చరించునో అట్లే సమాప్తముగూడ జేయవలెను. (ఒకే మంత్రములో యట్లే రెండు వృత్తుల రచన తగదు) అభ్యాసాత్, నిర్ఘాత, ప్రగాన, కంపనము జూపఁబడునట్లుగ, సమభావముతో సామమంత్రములను గానము చేయవలెను. ఆకాశమున శ్యేషపక్షి సమగతితో నెగులునట్లుగా జలములో డిలుగు మత్స్యముల కాకాశమున నెగులుపక్షులకు విశేషరూపముగ మార్గము తెలియరానట్లు సామగాన మున స్వరగతప్రతివిశేషరూప మవధారణగా నేరదు. సామాన్యతః గీతమాత్రోపల్బి యుండును. దధిలో

ఘృతము కాష్ఠములో నగ్నిదాగియుండి ప్రయత్నించి నచో దిదుపలబ్ధి యగునట్లే స్వరగతశృతిగూడ గీతములో దాగియుండును ప్రయత్నించిన దాని విశేషరూపము గూడ నుపలబ్ధమగును. ప్రథమస్వరమునుండి ఇతరస్వరముపై జలుగు స్వరసంక్రమణమును ప్రథమస్వరముతో సంధియుండుకొనుచునే చేయవలెనుగాని విచ్ఛేదమొనఁజిచ్చిగాని వేగముగాగాని చేయరాదు. ఛాయ ఎండు నూత్నిగతితో నొకచోటనుండి రెండవచోటకు జనుచుండును గాని పూర్వస్థానమునుండి సహసాసంబంధమును వదిలుకొనవు. వేగముగా గ్రొత్తచోటకు జలుగెత్తవుగదా యట్లే స్వరసంక్రమణముగూడ సు-అవిచ్చిన్న భావముతో జేయవలెను. ప్రథమస్వరమును లాగుచు ద్వితీయస్వర మగుచున్నప్పుడు దానిని కర్షణమందుగు. విద్వాంసులు నిమ్నోక్తషడ్జోషకర్షణములను దృఢించవలెను. అనాగతి-ఆతిక్రంతావస్థలో గర్షణము చేయరాదు. ద్వితీయస్వరారంభమునకు ముందు దాని యనాగతావస్థయనియు ప్రథమస్వరము సర్వథా వ్యతీతమైపోవుట—యతిక్రంతావస్థ యనియు నందుగు. ఈ రెండుస్థితులలోను ప్రథమస్వరకర్షణము జేయదగదు—ప్రథమ మాత్రము విచ్ఛేదమొనఁజిచ్చియు జేయదగదు. దానిని విషమాహతము—పంపితి మొనఁజిచ్చియు ద్వితీయస్వరముమీదికు జనరాదు. కర్షణకాలమున మూడుమాత్రలకంటె సధిక స్వర విస్తారము చేయరాదు. అస్థితాంతమును దృఢించవలె ననగా ద్వితీయస్వరమందును త్రిమాత్రాయుక్తస్థితి యుంచవలెనుగాని ద్విమాత్రాయుక్తము మాత్రము గాదు. స్థానమునుండి చుట్టిమై నిజస్థానము నతివర్తనము (లంఘనము) జేయు స్వరమును సామగాయకులు ‘విస్వర’మందురు. వైణికవిద్వాంసులు దానిని ‘విరక్త’మని చెప్పుదురు. స్వయముగ నభ్యాసము చేయుట కొఱకు దృఢవృత్తితో మంత్రోచ్ఛారణ చేయవలెను. ప్రయోగముకొఱకు మధ్యమవృత్తిని శిష్యుల కుపదేశమునకు విలంబితవృత్తిని గ్రహించవలెను. ఇట్లు శిక్షాశాస్త్రోక్తవిధితోక్తగ్రంథమును (సామగానము) గ్రహించిన విద్వాంసుడును ద్విజాడు గ్రంథోచ్ఛారణ శిక్షగైకొను విద్యార్థులకు హస్తముతోడనే యగ్రయసము చేయించవలెను.

క్రుష్ట (సప్తమ, పంచమ) సర్వస్థానము మస్తము ప్రథమ (షడ్జము) స్వరము లలాటము, ద్వితీయ

(ఋషభము) స్వరస్థానము రెండు కనుబొమ్మలమధ్యను, తృతీయ (గాంధార) స్వరస్థానము రెండు చెవులమధ్యను, జతుర్థ (మధ్యమ) స్వరస్థానము కంఠమనియు జెప్పుదురు. మంద్ర (పంచమ) స్వరస్థానము రసన (మంద్రస్వరసి తూచ్యతే యా పాతానుసారముగ దాని స్థానము వక్షస్ఫలముగూడ) ఆతిస్వారమని పేరుగల నీచస్వర (నిషాదిము) స్థానము హృదియము, అంగుష్ఠశిరోభాగమున క్రుష్ట (సప్తమ, పంచమ) న్యాసము చేయవలెను. ప్రథమ స్వరస్థానముగూడ నంగుష్ఠమంచేయని చెప్పబడెను. తిర్జనిలో గాంధారము మగ్ధ్యమములో ఋషభము—అనామికతో షడ్జము కనిష్ఠికలో ధైవతమును గలవు. కనిష్ఠికా నిమ్నమూలభాగమున నిషాదస్వరస్థితి యందురు. మంద్రస్వరము కంటె సర్వథా పృథక్క్రూకానందున నిషాద ‘మపర్వము.’ దానికి పృథక్క్రూకానము లేనందున దానిని ‘అసంజ్ఞ’మని యంగుగు దానిలో లింగ—వచనాదుల సంబంధము లేనందున దానిని ‘ఆవ్యయ’మని గూడ జెప్పుదురు. గమక మంద్రమే మంద్రీహతమై ‘పరిస్వారము’ (నిషాదు)గా జెప్పబడినది క్రుష్టస్వరము వలన కేవలము, ప్రథమమువలన మనుష్యులు ద్వితీయము వలన బహువులు తృతీయమువలన గంధర్వాపురలు జీవితము భరించుచున్నారు. అండుజములు ఔత్తిగణము జతుర్థస్వరజీవులు. పితృచాక్షర రాక్షసులు మంద్రస్వరమున, స్థావర జంగమ రూపముగ సమస్త జగత్తు నీచ—ఆతిస్వారము (నిషాదిము) వలన జీవించుచున్నది. ఇట్లు సామికస్వరమువలన బ్రాణులన్నియును జీవించుచున్నవి.

దీప్త ఆయత కరుణ—మృదు మగ్ధ్యమ శ్రుతుల విశేషజ్ఞుడుగానివా డాచార్యుడని చెప్పబడుట కనర్హుడు. మంద్ర ద్వితీయ చతుర్థ-ఆతిస్వార, తృతీయ స్వరములశ్రుతిని ‘దీప్త’ మందురు. (ప్రథమశ్రుతి మృదువు) సప్తమశ్రుతి ‘కరుణ’ అన్యములగు మృదు—మగ్ధ్యమ—ఆయతాశ్రుతులు ద్వితీయస్వరమున వచ్చుచున్నవి. నీచమనగా ద్వితీయస్వరము పరముననుండగా ద్వితీయస్వరశ్రుతి ‘ఆయత’ మగుచున్నది. విపర్యయమనగా జతుర్థస్వరము పరముననుండగా నుక్తస్వరశ్రుతి—మృదుభూతి మగుచున్నది. స్వస్వరము పరముననుండి స్వరాంతరము పరమున నుండకున్నచో వది మగ్ధ్యమ శ్రుతి యగుచున్నది. ఇదంతయు నెఱింగి సామస్వరమును

బ్రహ్మగించవలెను. శ్రుద్ధస్వరము పరమైయుండగా ద్వితీయ స్వరమందున్న శ్రుతి 'దీప్తము'; ప్రథమస్వర మందున్నచో నది మృదుశ్రుతి; ఒకవేళ జతుర్థస్వరమున నున్నచో నదియును మృదుశ్రుతియే. మంద్రస్వరమం దున్నయెడల 'దీప్త'మగును. సామము సమాప్తమైన పిమ్మట నేయే స్వరమందుండియున్నను శ్రుతి 'దీప్తమే' యగుచున్నది. స్వరము సమాప్తముగాక పూర్వ, మాయ తాది శ్రుతిప్రయోగము జేయదగదు. స్వరము సమాప్త మైపోయినను గానవిచ్చేదము గానంతవఱకును రెండు స్వరముల మధ్యనుగూడ శ్రుతిప్రయోగము జేయ దగదు. (హస్వ—దీర్ఘాక్షర గానము వేళనుగూడ శ్రుతి చేయరాదు. (కేవలము ప్లుతమందే శ్రుతి కర్తవ్యము) ఘటసంజ్ఞకస్వర మున్నను శ్రుతి ప్రయోగము చేయరాదు. తాలవ్య ఇకారమునకు 'అ' 'ఇ' భావమగును. 'అ' 'ఉ' భావము నగును. ఇవి రెండువిధములైన గతులు. ఉష్మవర్ణములైన శ, ష, సలతో గూడిన త్రివిధ పదాంతసంధి—ఇవన్నియు గలిసి యొడుస్థానములు. ఈ స్థానములలో ఘటసంజ్ఞక స్వర మెఱుంగవలెను. (ఇంగు శ్రుతి చేయరాదు) శ్రుతిస్థానములందు స్వరము స్వరాంతరము సమాప్తము గాకుండ నున్నచో నవియును హస్వ - దీర్ఘ - ఘట సంజ్ఞకస్థలములును శ్రుతిరహితములు. వాటియందు శ్రుతి చేయరాదు. అచ్చట స్వరముతోడనే శ్రుతి వత్కార్యమగును.

సామవ్యతిరిక్తస్థలములందు ఉదాత్తస్వరమున 'దీప్త' నామకశ్రుతియని యెఱుగవలెను విద్వాంసులు స్వరితమందును దీప్తస్థితియనియే చెప్పుదురు. అనుదాత్తమందు 'మృదుశ్రుతి' గాంధర్వగానమున శ్రుతి యభావమైనను స్వరమునే శ్రుతితుల్యము జేయ వలయును. అట స్వరమందే శ్రుతివైభవము నిహితమై యున్నది. ఉదాత్త మనుదాత్తము స్వరితము ప్రచ యము నిఘాత—మీయైనను స్వరభేదములు.

ఆర్చికస్వరములు మూడు. మొదటిది ఉదాత్తము రెండవది అనుదాత్తము మూడవది స్వరితము. ఉదాత్త మని చెప్పబడినదే స్వరితముకంటె బరమగుచో విజ్ఞులు దానిని ప్రచయమందురు. అట రెండవ స్వరాంత మేదియు నుండదు. స్వరితము ద్వివిధములు—వర్ణ స్వార మతీతస్వారమని. ఇట్లే వర్ణముగూడ మాత్రిక ముచ్చరితము బిదప దీర్ఘమగును. ప్రత్యయస్వార రూప

ప్రత్యయము గన్పించినచో దానిని సప్తవిధములని యెఱుంగవలెను. అశేమిటి ఎక్కడ నెట్లున్నదను జ్ఞానము పదముచే లభించును. దక్షిణకర్ణమున సప్త స్వరములను వినిపించవలెను. ఆచార్యులగువారు పుత్రుల—శిష్యుల హితేచ్ఛకులై యుండియే యీ శిక్షాశాస్త్రప్రవచనము గావించియుండిరి ఉచ్చము (ఉదాత్తము) కంటె నుచ్చతరమేదియును లేదు. అట్లే నీచము (అనుదాత్తము) కంటె నీచతరమును లేదు. విశిష్టస్వరూపములోని స్వారసంజ్ఞ—దానిలో స్వారస్థాన మేదియను ప్రశ్నకు సమాధాన మియ్యబడు చున్నది.

ఉచ్చ (ఉదాత్త) నీచ (అనుదాత్త) మధ్య మందలి 'సాధారణ' మను శ్రుతి నే శిక్షాశాస్త్ర పారంగతులు 'స్వార' సంజ్ఞలో 'స్వార' నామముతో నెఱుంగుదురు. ఉదాత్తములో నిపాద - గాంధార స్వరము అనుదాత్తములో ఋషభ ధైవత స్వరము లున్నవి. మఱి యీ షడ్జ మధ్యమ పంచములు స్వరితమందు బ్రకటితమగుచున్నవి. పరమంగు 'క-ఖ' లు గలదియు జిహ్వమూలీయరూపమగు ప్రయోజనమును సిద్ధింపజేయునదియు నగు 'ఊష్మ మును' (గృగృఖ) మాత్రమని యెఱుగవలెను. అది తన స్వరూపముచేతనే 'కళ' (ఏ రెండవ యక్షరావయవ మును గాదు. దీని నుపధ్యాయము యొక్క యుప లక్షణమనియు నెంచవగును.)

జాత్యము తైప్ర మభినిహితము తైరవ్యంజనము తిరోవిరామము ప్రశ్నిష్టము పాదవృత్త మనునవి సప్త స్వారములు. ఈ స్వారలక్షణములు నేఱు వేఱుగ జెప్పి యన్నింటికి నుచితములగు నుదాహరణములు గూడ జూపించబడుచున్నవి. యకార వకారములతో స్వరిత మగు నక్షర మేయక్షరము ముం దుదాత్తముండవో ఆ యక్షరమును 'జాత్యస్వార' మంగరు. ఉదాత్త ఇ - ఉ వర్ణములు పదాదిన నుదాత్త అకారము పరమై యుండగా సంధిగలిగి య - వ రూపములో బరిణతమై స్వరితమైనచో నట సదా తైప్ర స్వారలక్షణ మెఱుంగ వగును. ఏ - ఓ యీ రెండుదాత్తస్వరములకు బరమన వకారసహిత అకారము నిహితమై (అనుదాత్త రూపములో నిపాతితమై) యుండినను దానిలోప (ఏ కార ఉ కారములలో ననుప్రవేశ) మెనను దాని నభినిహితస్వార మందురు. ఛందస్సులో

నెట్లనైన నేదైన పూర్వమున నుదాత్తముండిన యే స్వరితమైన నున్నప్పు డా సర్వబహుస్వారము (సర్వత్ర బహుళతాలార్థస్వరము) తైరవ్యంజనమని వినివలయును ఉదాత్త మవగ్రహమై యవగ్రహమునకు బరమున అనంతర స్వరిత ముండియున్నచో దానిని తిలో విరామమని ఎరుంగవలెను ఉదాత్త ఇకార మనుదాత్త ఇకారముతో సంయుక్తమై కన్పించినచో నది ప్రశీష్ట స్వారమని గ్రహింపవలెను. స్వరాక్షర మకారాదిలో స్వరితమై పూర్వపదముతో గూడ సంహిత విభక్తమై యున్నచో దానిని బాదివృత్తి స్వారము యొక్క శాస్త్రోక్త లక్షణమని యెరుంగవలెను. జాత్యస్వార మునకు దాహరణ—‘స జాత్యేన’ ఇత్యాదులు.

“శుష్టీ + అగ్నే = శుష్ప్త్యగ్నే” మున్నగు స్థలము లందు ‘శైప్ర’ స్వారము. ‘వే మన్వతీ’ ఇత్యాదులందు భిరిహిత స్వారము. ‘హి + హితయే = హితయే’. వి + ఈతయే = వితయే’ ఇత్యాదులలో తైరవ్యంజన స్వారము. “విస్కృ భితే విస్కృ భితే”. అది స్థలములందు తిలోవిరామము. హి ఇంద్ర గిర్వణః = హింద్ర—ఇందు ‘ప్రశీష్టము’ ‘క ఈమ్’ క ఈం వేద ఇత్యాదులలో బాద వృత్తి స్వారము. ఇ ట్టివి యన్నియు సప్తస్వారములు.

జాత్య స్వరములు గాక ఒక పూర్వవర్తి యుదాత్తాక్షరముతో బరమై యే యక్షరమున్నను దానిని స్వరితమందురు. ఇది స్వరిత సామాన్య లక్షణము. పూర్వోక్త స్వారములు నాలుగు నుదాత్తము లేక ఒక యనుదాత్తము పరమైయుండిగా శాస్త్రతః కంపమును బుట్టించును. (చలస్వరూపమైన స్వారము పేరు కంపము) దీని కుదాహరణ—‘జుహ్వగ్నిః’ ‘ఉపత్వా జుహూ’ ‘ఉపత్వా జుహోవ్య ము’ ఇత్యాదులు. పూర్వపద మికారాంతమై పరమున ఉకారముండి యున్నచో మేధావు లు హ్రస్వకంపమని యెరుంగ వలెను. ఉకారద్వయ యుక్తపదము పరముననుండి ఇకారాంత పదమందు దీర్ఘకంప మెఱుంగవలెను. దీని కుదాహరణ “శక్ద్యైసూ” ఇత్యాదులు సంశ్లక్షరములలో నున్నచో మూడు దీర్ఘకంపముల నెఱుంగవలెను క్రమ

1. స్వరితమునకు ముందు స్వరితమే యున్నచో దానికి ప్రచయమని పేరు.

2 ప్రచయము పరమై యుండియున్నయెడల స్వరితాహాసన మున్నచో దానికి నిఘాతమని సంజ్ఞ. స్వరితము లేకున్నచో శుద్ధస్వరితమే యుండును.

ముగా నుదాహరణలు — ‘నున్వ్యా’, ‘పన్వ్యా’, ‘ఇంద్రాభ్యామ్’ శేషములు హ్రస్వములని చెప్పవలె నవి. అనేకోదాత్తముల పిదప నేడియిన ననుదాత్త ప్రత్యయ ముండియున్నచో—నొక యుదాత్తము పరమైయుండి రెండవ మూడవ ఉదాత్తములకు ‘కంప’ మని పేరు. అనిగా నది కంప సంజ్ఞగల ఉచ్చ్య దాత్త మగుచున్నది. కొని యది ఉదాత్త ప్రత్యయమగు వలెను. రెండు మూడు వాలుగు ఉచ్చ్యదాతాక్షరములై నీదమనుదాత్తముండి అనిగా ఉదాత్తముండి అది యను బూర్వమందున్న ఉదాత్తము లేదా ఉదాత్త ములకంటె బరమైయున్నచో నది విద్యాయులుదాత్త మని తలంకుదు. రేఫము—హకారముల కెక్కడిను ద్విత్వ ముండదు. రెండు రేఫములు గాని రెండు హకారములు గాని యొక్క సారి ప్రయోగింపబడవు. కచ్చరాది వర్గల రెండవ నాల్గవ యక్షరములగుగూడ నెప్పుడును ద్విత్వముండును. వర్గల నాల్గవ యక్షర మును మూడవ యక్షరముతోడను రెండవ యక్షరమును ప్రథమాక్షరముతోడను బీడించెదరాదు. అది-మధ్య-అంత్యాక్షరములను (క-గ-జ) స్వాక్షరములతోడనే బీడిత (సంయుక్త) మొనర్చవలెను. ఒక వేళ సంయోగ దశలో నసంత్యవర్తము (అంతిమవర్తము కొని గకారాదులు) మొదట నున్నచో నకారాద్వంతవర్తములు పిదప నున్నచో మధ్యలో యమ (యవరలఖ మజ్జణన) యక్షరముండి పూర్వమందున్న యక్షర మునకు సవర్తమగుచున్నది. పూర్వవర్తి కేవల సయర లవయీ యక్షరములతో సంయుక్తవర్గాంతిమవర్త ములను గాంచి చోదలను హంతకులను గాంచి పథి కుడు నిజమార్గమును వీడి తిరిగిపోవునట్లుగా యమము నివృత్తిమై పోవును. సంహితలో వర్గలోని మూడవ యక్షరము నాల్గవ యక్షరము సంయుక్తములైనప్పుడు పదకాలమందు జతుర్థాక్షరముతోడనే యారంభించి యుత్తరపద మగును. ద్వితీయ తృతీయములు— హకార మీ యన్నింటి సంయోగమగుచో నుత్తిర పదము హకారాదియే యగును. అనుస్వార ముపధ్యా నీయము జిహ్వమూలీయముల యక్షరము లే పదమున నేగవు. రెండు పర్యాయములు వాటి యుచ్చారణయు నుండగు. పూర్వమున రి-హ అక్షరములతో సంయోగ మైనచో బరవర్తియక్షరము ద్విత్వమగును. సంయోగ మున స్వరితముండి యుద్భృతములోను (క్రిందినుంచి

పైకి పోవుట) బహిరము (పైనుంచి క్రిందికి వచ్చుట) లోను స్వరితమున్నచోట బూర్వాంగము నాదిలో జేసి (నీచము నుచ్చత గొనివచ్చి) పరాంగాదిలో తస్వరిసన్ని వేశము జేయవలెను. సంయోగము విరత (విభిన్న) మైనప్పుడు త్తరపదమునుండి కన్నులు అసంయుక్త వ్యంజనమును బూర్వాంగముని యెఱుంగవలెను. అట్లే యుత్తరపరాంభమైన వ్యంజనమును బరాంగ మనియు నెఱుంగవలెను. సంయోగమునుండి పరవర్తియైన భాగమును స్వరయుక్తముగా జేయవలెను. ఎలనన నది యుత్తమమైన సంయోగనాయక ముదటనే ప్రధానతయ స్వరవిశ్రాంతి యగుచుండును. వ్యంజన సంయుక్తవర్ణమునకు బూర్వాక్షరము స్వరితము. దానిని స్వరములేకుండు నే పలుకవలెను. అనుస్వారము పదాంతము ప్రతియము సవర్తపదము పరమై యుండగా నగుద్విత్యము రేఫ స్వరూప స్వరభక్తి—ఇదంతయు బూర్వాంగముని చెప్పబడును. పాదాదియందును బదాదియందును సంయోగ-ఆవగ్రహములందును గూడ యకారమునకు ద్విత్యము ప్రయోగించవలెను. దానిని 'య్య'యని యెఱుంగవలెను. అన్యత్రియ కేవలము య రూపముననే యుండును. పదాదియందుండియుండు విచ్ఛేదము (విభాగము) కాకున్నచో లేదా సంయోగారతిమునుండి యున్నప్పుడు ర్. వ్. రేఫ విశిష్టయయను నీ మూడునుగాక మిగిలిన వర్ణములకొక్క యాదేశము (ద్విత్యభావము) చూడబడుచున్నది. స్వయం సంయోగ యుక్తమును నక్షరమును గురువని యెఱుంగవలెను. అనుస్వార—విసర్గ యుక్తవర్ణము గురువగుట విదితమే. శేషించినవి యణువులు (హ్రస్వములు.) హ్రి. గోః ఇందులోని ప్రథమాక్షరము సంయుక్తము ద్వితీయము విసర్గయుక్తమును. సంయోగ—విసర్గల రెండింటి ఆద్యక్షరములగురుత్వమును విదితమే. ఉదాత్తముదాత్తముగనే యుండును. స్వరితము పదములో నీచ (అనుదాత్త) మగుచున్నది. విభిన్న మంత్రములలో వచ్చియున్న 'అగ్నిః' 'సుతః' 'మిత్రమ్' 'ఇంద్రమ్' 'వయమ్' 'అయా' 'వహః' 'ప్రియమ్' 'దూతమ్' 'ఘృతిమ్' 'చిత్తమ్' 'అభి' యీ పదములు నీచము (లసగా ననుదాత్తముతో నారంభము) లగును. అర్కః; సుతః, యజ్ఞః, కలశః, శతః, పవిత్రః, యీ శబ్దములలో ననుదాత్తముతో ప్రతియొక్క యుచ్చారణ

(ప్రారంభించబడును. హరి, వరుణ, వశేష్వ, ధారా, పురుష, యీ శబ్దములలో రేఫయుక్తస్వరమే స్వరిత మగుచున్నది. గాని 'ఉదుత్తమంత్యం వరుణ' ఇత్యాది వరుణ సంబంధములగు రెండు మంత్రములలో వక్కారమే స్వరితమగుచున్నదిగాని రేఫ గాదు. 'ఉరుధారా మరం కృతిమ్' 'ఉరుధారేవదోహానే' ఇత్యాది మంత్రములలో 'ధారా' లోని 'ధా' కారమే స్వరిత మగుచున్నదిగాని రేఫ గాదు. (ఇది పూర్వనియమమున కపవాదము.) హ్రస్వము లేదా దీర్ఘాక్షరమిట నెయ్యది స్వరితమగుచున్నదో దాని మొదటి యర్థమాత్రముదాత్తమగుచున్నది (పాణినికూడ నిజే చెప్పియున్నాడు—తస్మాత్త ఉదాత్త మర్హహ్రస్వమ్). కంప, ఉత్సర్వరిత, అభిగీత విషయమున ప్రయోగింపవలెను. ద్విత్యస్వరములో హ్రస్వమును దీర్ఘమునలె జేయవలెను. హ్రస్వమును గర్వణ మొనఱువలెను. కను తెప్పపాటుకాలమును మాత్ర యంగురు. విద్యుత్తు మెఱసి మాయమగునంతటి సమయమును మాత్రయని కొందఱు, ఋ, ఘ. శిల యుచ్చారణలోపట్టు కాలమును మాత్రయని కొందఱు నుజివిరి. సమాసము దవగ్రహము (విగ్రహము లేక—పదవిచ్ఛేదము) చేయవలసిచో నందులోని సమాసపదమును సంహితాయుక్తముగనే యుంచవలెను. ఎలనన నక్షరాదికరణ మగు స్వరమునే ఆ సమాసపదముని యొంచెదరు. సర్వత్ర, పుత్ర, మిత్ర, సఖి, అద్రి, శత్రుకతు, ఆదిత్య, ప్రజాతినేన, సత్పతి, గోపతి, వృత్రహా, సముద్ర, యీ శబ్దములన్నియు నవగ్రహాయములు. (అవగ్రహయోగ్యములు.) స్వగయః, దేవయః, అరతిమ్, దేవతాతయే, చికితిః, చుక్రుగమ్, యీ యన్నింటియందు నొకపదముండుటచేత బండితు లవగ్రహముజేయరు. అక్షర నియోగముచే నాల్గవీధుల వివృత్తుల నెఱుంగవలెను. వాటి నాములు! — వత్సానుస్మృతా, వత్సానుసారిణీ; పాకవతీ, పిపీలీకా యనునవి. పూర్వపదమున హ్రస్వముత్తరపదమున దీర్ఘము గల వివృత్తి హ్రస్వాదిరూపములతో ననుగతిమైన హేతువుచేత 'వత్సానుస్మృతా' యని చెప్పబడెను. మొదటి పదముననే దీర్ఘముత్తరపదమున హ్రస్వము గలది వత్సానుసారిణీ వివృత్తి. రెండు పదములయందుగూడ హ్రస్వముగలది పాకవతీ వివృత్తి. రెండు పదములయందును దీర్ఘముగలది పిపీలీకావివృత్తి యని పిలువబడును. ఈ నాల్గు వివృత్తులలో నొక్కమాత్రాంతర ముండును

అర్థమత్రయని అణుమాత్రయని కొందఱి యుక్తేశ్వరులు.
రేఫ శ క ష స ఇని యాదిలో నుండియుండి ఇట్టి పద
ములు పరమైనచో మకార మనుస్వార్థభావమును బడ
యును. య-వ లు పరమైనచో నది పర స వర్తముగు
చున్నది. స్పర్శవర్తములు పరమైనచో నాయా వర్తల
పంచమాక్షరిమును బొందును. నకారంత పదము
పూర్వమంగుండి స్వరము పరమైనప్పుడు నకారము
ద్వారా పూర్వవర్తియగు ఆకార మనురంజిత మగు
చున్నది గాన దానిని 'రక్త' మందురు. (యథా:—
'మహాఽ రి ఆసి' ఇత్యదులు) నకారంతపదము
పూర్వమంగుండి య-వ-హి అది వ్యంజనములు పరమై
యున్నచో భూర్వమండలి యర్థమాత్ర - యణుమాత్ర
యనురంజితమగుచున్నది. పూర్వమంగు స్వర
సంయుక్త హలంత నకారము పదాంతమంగుండి
యున్నచో—దానికి బరమునగూడ బడియున్న యెడల
నది నాల్గు రూపములతో యుక్తమైన దగుచున్నది.
ఒకప్పుడది రేఫ మొకప్పుడు రక్త మొకప్పు డది లోప
మొకప్పు డనుస్వార్థము నగును. ('భవాంశ్చినోతి'లో
రేఫము 'మహాఽ రి ఆసి' లో రక్తము 'మహాఽ
ఇంద్ర'లో నకారభాషము మొదటిది అను నాసిక
లేదా అనుస్వారమైనది) రక్తము (రంగు) హృదయము
నుండి లేచును. దాని స్వని కాంస్యవాద్యతుల్యము.
అది మృదువును ద్విమాత్రల (దీర్ఘముగల) దియును.
'దశన్యాఽ తి' ఇది యదాహరణము. సౌరాష్ట్ర
(స్త్రీ) 'అరాం' పలుకునట్లుగ 'రంగు'పయోగించవలెను.
నామ ఆఖ్యాతి ఉపసర్గ, నిపాతములను నీ నాల్గు పద
ముల యంతమున స్వరపూర్వకములగు గ డ ద వ
జ ణ న మ చ స యీ పది యక్షరములు పదాంతము
లని చెప్పబడెను. ఉదాత్త-అనుదాత్త-స్వరిత-స్వరము
లేక్కడనున్ననుసరే వ్యంజనములు వాటి ననుసరించు
చుండును. ఆచార్యులగువారు మూడు స్వరములకుఁ
గూడా బ్రాధాన్యత జెప్పుదురు. వ్యంజనములను
మణులతో సమానముగను స్వరమును మాత్రమువలెను
దలంచవలెను. బలశాలియగు నరపతి దుర్బలని రాజ్య
మపహరించునట్లుగ బలశాలులు దుర్బలవ్యంజనములను
హరించివేయును. ఓ భావము, వివృత్తి, శ క ష స ర,
జిహ్వమాలీయ, ముపఘ్రానీయము నివి యెన్నిదియు
నూష్ణాగతులు. ఊష్ణ (సకార) మీ యెన్నిది భావ
ములలోను బరిణతమగుచున్నది. సంహితలో స్వర
ప్రత్యయావివృత్తి గలుగుచోట విసర్గ నెఱుగవలెను.

లేనిచో దానికి తాలవ్వమగును. సంస్కృతములు (ఏ-ఓ-ఐ-ఔ) గల ఉపధలోని యిట్టి సంధిలో య-వల లోపించినచో నట వ్యంజననామక వివృత్తి-స్వరనామక ప్రతిసంహితయు నగుచున్నది. ఉపాహితము చిరత మైనచోటను సంధిలో 'వ' యగుచున్నయెడలను గలగు వివృత్తి విస్వర వివృత్తి. ఓ భావము ప్రసంధానమగుచో నుత్తరపదము ఋకారాది యగుచున్నది. అట్టి ప్రసంధానమును స్వరాంతమని యెఱుంగనగును. దీనికి భిన్నముగా నూష్యా ప్రసంధాన మగుచున్నది. (యథా:—వాయోబుధతి) ఇచ్చట ఓ భావ ప్రసంధానము. శిష స ఆదులు పరమైనస్వగు ప్రథమ (వర్గ ప్రథమాక్షరములు) ఉత్తమ (వర్గాంతిమాక్షరములు) వర్తములు పదాంతమం గుంజియున్నచో నవి ద్వితీయస్థానమును బొందుచున్నవి. ఉప్యము సంయుక్తమగుచో ననగా సకారాదులు పరమైనస్వగు ప్రథమమందలి తకారాద్యక్షరములను ద్వితీయము (థకారాది) వలె జూపించవలెను. థకారాదులవలె నుచ్చరించవలెను. గాని వాటిని స్పష్టతః థకారాదిరూపమున దలంచరాదు ఉదా:—‘మత్స్యైః’ ‘క్షురః’ అస్సరా’ మున్నగునవి. లౌకిక స్లోకాదులలో ఛందోజ్ఞానముగలిగిం దుటకుమూడు హేతువులు—ఛందోమానము వృత్తియు, పాదస్థానము (పదాంతము) గలవు. కాని ఋక్కులు స్వభావతః గాయత్రీ ముఖ్యచ్ఛందములతో గూడినవి. వాటి పాదగణన—గురులఘువులు—అక్షరగణన ఛందోవిభాగము నెఱుంగుటకు మాత్రమే కాని యా లక్షణముల ననుసరించియే ఋక్కులుండువలెనని నియమములేదు. పాద—అక్షరగణనానుసారముగ నుండునవి లౌకికములగు ఛందములే. ఋ వర్తము లోని—స్వరభక్తిలోని రేఘము నక్షరాంతర మని యెంచి ఛందిగు యొక్క యక్షర గణనలో లేక మాత్రగణనలో సమ్మిళిత మొనఱువలెను గాని స్వరభక్తులలో బ్రత్యయముతోగూడ రేఘరహితాక్షరగణన చేయవలెను. ఋ వర్తములో రేఘరూపవ్యంజనప్రతీతి నేఱుగానుండును. స్వరరూపాక్షర ప్రతీతి వేరుగా నుండును. ఉపాక్షరసంయోగము గాకున్నచో ఋకారమును లఘ్వాక్షరమని తలంచవలెను. ఉపాసంయుక్తమై ఋకారము పీఠితమగుచోట ఆ ఋ వర్తము స్వరమైనను గురువని ఎంచవలెను. ఇచ్చట ‘త్వచమ్’ ఉదాహరణ. (ఇందు ఋకారము లఘువు) ఋషభ, గృహీత, బృహస్పతి, పృథివి, నిర్భతి—

ఈ యొడు శబ్దములలోని ఋకారము స్వరమే యనుటలో సందేహములేదు. శ ష-స-హ-ర ఇవి యాదిలో గల పదమంగు ద్విపద సంధియైనచో నొకప్పుడు ఇ-ఉ రహితియును ఏకపదాస్వరభక్తి యగుచున్నది. ఇది కనుగొను క మగుచున్నది. స్వరభక్తి ద్వివిధములు - ఋకారము రేఫమును దానినే యక్షరచింతకులు క్రమముగా 'స్వరోదా-వ్యంజనోదా' యని నుడివిరి శ ష సల విషయమై స్వరోదయా వివృతాస్వరభక్తియని, హకార విషయములో వ్యంజనోదయా సంవృతా స్వరభక్తి యనియు నిశ్చయింపబడెను. (రెంకింటికి గ్రమశః ఉదాహరణలు 'ఉర్దతి' - 'అర్దతి'.) స్వరభక్తిప్రయోగముడు ఇకార ఉకార గ్రస్తవోమలును దోషత్రయమును ద్వ్యజించవలెను. పరమన సంయోగమున్నవి - పరమన 'భ' యున్నవి - విసర్గతో గూడియున్నవి - ద్విమాత్రిక (ద్విములు) లంతిముననుండునవి - యనుస్వార యుక్తములైనవి - ఘుంజంతిములైనవి - లఘువులని ఎంచబడవు.

పథ్యా - (ఆర్యా)ద్భుందమునకు బ్రభు - తృతీయ పాదములు పండ్లెండు ద్వితీయపాదము పదునెనిది చక్షుర్థపాదము పదునైదు మాత్రలుండును. ఇది పథ్యాలుక్షణము. ఇందుకు భిన్నమైనదాని పేరు 'విపుల'. అక్షరమందలి వ్రాస్వయ దానికి బరమున సంయోగములేనిచో దానికి లఘువనిపేరు. వ్రాస్వయ బరమున సంయోగమున్నచో దానిని - దీర్ఘాక్షరము లను గుణవులని ఎంచవలెను. స్వరము రాగా నే వివృతి కన్పించినచో నచ్చట గురుస్వరముని యొంచవలెను. పదముల స్వరము లష్టవిధములు - అంతోదా త్రము, ఆద్యుదా త్రము, ఉదాత్రము, అనుదాత్రము, నీచస్వరితము, మధ్యోదాత్రము, స్వరితము, ద్వ్యుదాత్రము - యీ ఎన్నిదియును బడ సంజ్ఞలు. 'అగ్నిర్వృత్రాణి' ఇందులో 'అగ్నిః' అంతోదాత్రము 'సోమఃపవలే' ఇందలి 'సోమః' ఆద్యుదాత్రము. 'ప్రవోయహ్యమ్' ఇందలి 'ప్ర' ఉదాత్రము. 'వః' అనుదాత్రము 'బలం న్యుబ్ధం వీర్యమ్' ఇందలి 'వీర్యమ్' నీచస్వరితము. 'హవిషావిధేయ' ఇందలి 'హవిషా' మధ్యోదాత్రము 'భూగ్భువః స్వః' ఇందలి 'స్వః' స్వరితము. 'వనస్పతిః' ఇందలి 'వ' కారము 'స్ప' రెండుదాత్రములు గలగియున్నందున 'ద్విరుదాత్రము'. నామమం దంతరము మధ్యమం దుదాత్రము నుండును. నిపాతమం దినుదాత్ర ముండును. ఉపసర్గలో ఆద్య స్వరముకంటె బరమున స్వరిత ముండును. అఖ్యాతమున రెండు నుదాత్రములుండును. స్వరితమునకు బరమున గల ధార్యాక్షరము (యథాః - 'నిహాతా' - సత్త్వి 'ఇందలి' 'తా' స్వరితము. దానికంటె బరమునందలి 'సత్త్వి' ధార్యాక్షరములు) లన్నియును బ్రచయస్థానములు. ఎలనన 'స్వరితము' ప్రచిత

మగుచున్నది. అచ్చట నాది స్వరితమునకు నిఘాత స్వరము కలుగును. ప్రచయము కన్పించినచోట విద్యాంసుడు స్వరమును నిఘాతము చేయవలెను. కేవలము మృదుస్వరితము మాత్రమే యున్నచోట నిఘాతము చేయరాదు. ఆచార్యకర్మము సంద విధములు. ముఖ-న్యాస-కరణ-ప్రతిజ్ఞ-ఉచ్చారణలు ప్రతిజ్ఞోచ్చారణమే శ్రేయముని యీ విషయమున జెప్పగురు. ఏ వర్ణమునకైనను కరణ (శిక్షాశాస్త్ర) ముపలబడు గాకున్నయెడల నచట ప్రతిజ్ఞానిర్వాహము (గురుపరంపరాగతినిశ్చయము) జేయవలెను. ఎలనన కరణము ప్రతిజ్ఞాహూపమైనదే. నారగుడు తుంబుగుడు విశ్వావసువు మున్నగు గంధర్వులు గూడ సామ విషయక శిక్షాశాస్త్రోక్త సంపూర్ణలక్షణములను స్వర నూత్నత్వహేతువు చేత గ్రహింప నశక్తులగుచు

పాతకరభోజనము జేయుచు జతరాగ్నిని సర్వదా కాపాడుకొనుచుండవలెను. భోజనము పచనమైన పిదప నుదఃకాలమున నిద్రినుండి మేల్కొని బ్రహ్మచింతన మొనఱ్ఱవలెను. శరత్కాలములో విషువ ద్యోగము (రాత్రియు బహును సమానముగ నుండు కాలము) వ్యతీతమైనపిదప వసంతర్తు మధ్యరాత్రి ప్రాప్తించునంతవఱకు వేదస్వాధ్యాయమున కుదఃకాలముననే లేవవలెను. ఉదయముననే లేచి మాన భావముతో బలాశ, బిల్వ - అపామాగ్న, శిరీషములలో నేదైన నొకదానితో దంతధావనము జేయవలెను. కదంబ కరవీర కరంజములను గూడ నుపయోగించవచ్చును. కంటక, - తీర వృక్షములన్నియును బవిత్రములును యశోదాయకములును. అట్టి దంతధావనము చేత వాగ్విదుమున నూత్నత్వ (కఫనాశనమై సరళతాపూర్వకశబ్దోచ్చారణశక్తి, మగురతి త్రియని స్వరము) గలుగును. ఇది ప్రాచీనావప్రియను నాచార్యుని యభిప్రాయము. శిష్యుడు లవణముతో గూడ సదా త్రిఫలమార్జమును భక్షించుచుండవలెను. ఈ మార్జము జతరాగ్నిని (బజ్వలితి మొనటిచ్చి) మేళమును (ధారణాశక్తిని) వృద్ధిచేయును. స్వర - వర్ణ ప్రస్ఫుటోచ్చారణకు నుపకరించును. ప్రథమమున జతరాసలోపాసన (అనగా మలమాత్రత్యాగము దంత ధావనము, ప్నాన - సంధ్యోపాసన) యంతరమున మధుఘృతపానముచే బరిశుద్ధుడై వేదపాఠము జేయవలెను. మొదట సప్తమంత్రముల నుపాంశుభావముతో (స్పష్టముగ బలకకుండ) జగువవలెను. పిమ్మట మంద్రస్వరములో వేదపాఠము ప్రారంభించి యధేష్ట స్వరమున మంత్రోచ్చారణ చేయవలెను. ఇది యన్ని శాఖల వారికిని విధి. ప్రాణుల కుపరోధము గావించు వాణిరి బ్రాతఃకాలమున నుచ్చరింపరాదు. ప్రాణోపరోధముచేత వైస్వర్యము (విపరీత స్వరోచ్చారణ)

కలుగును. ఇంతేగాక దానివలన స్వగ—వ్యంజన మాధుర్యము గూడ లోపించిపోవును. కుతీర్ణ ప్రాప్త దగ్ధవస్తువును భుజించెను పురుషు డా వోషమునుండి యుద్ధరింపబడజాలడు. పాపరూపసర్పమువలన జీవన రక్షణకొజాలనట్లే కుతీర్ణుని (దుష్టాభ్యాసకుడు) వలన లభించిన దగ్ధ (నిష్ఫల) అభ్యయనము నర్హ వస్టోచ్చారణపూర్వక భిక్షణమొనర్చునాడు పాప రూపమున సర్పమువలె పాపాన్ముడైన యుపాధ్యాయుని వలన లభించిన యా కుత్సితాభ్యయనవోషమునుండి విముక్తి బడయజాలరు. ఉత్తమాచార్యుని వలన లభించిన అభ్యయనమును గ్రహించి లెస్సగు నభ్యాస మొనర్చినచో నది శిష్యునిలో సుప్రతిష్ఠితమై తన్మనోహర ముఖశోభన మగుర స్వరోచ్చారితిమై వేద మెక్కుడుగ శోభించును. నాసాకర్ణాదులు వికృతమగుటచే వికరాలమూషమున గన్పట్టినాను దీగోషములు గలవాడు మాటలు నాసికతోడనే పలుకు నాడు గద్గడకంకుడు జీహ్వాబంధింపబడినవా డనగా నాగియాగి మాట్లాడువాడును వేదమంత్రప్రయోగముల కధికారులు నర్హులును గాజాలరు. ఏకాగ్రచిత్తుడు వశీకృతాంతకరణుడు సుందరదంతోష్ఠములు గల వాడును స్నానమాత్ర పరిపద్ధుడై గానము బ్రారం భించెనా మంత్రాక్షరముల సమ్యక్ప్రయోగము జేయ జాలను. అత్యంతక్రోధి, స్త్రబుడలనుడు రోగి వ్యస్త మనస్కు డీ పంచవిధమనుష్యులు విద్యాగ్రహణమున కవకాశము లేనివారై యుందురు. విద్య మెల్ల మెల్లగ నేఱుబడుచున్నది. ధనము మెల్లమెల్లగ నాధింపబడుచున్నది. పర్యితముపైకి మెల్లగా నెక్కి వలెను. మార్గానుసరణముగూడ నెమ్మదిగా జేయ వలెను. దినమున కొక యోజనముకంటె నెక్కువ నడవరాదు. చీమ కూడ మెల్లమెల్లగ నడిచి యెంతో దూరము పోవగలుగుచున్నది. కొని గరత్మంశుడుగూడ నడచుట ప్రారంభించకున్నచో నొక్కడుగు గూడ ముందుకు బోవజాలడు. పావుల పాపదూషితవాణి, ప్రయోగముల (వేదమంత్రముల) యుచ్చారణ చేయ జాలదు. చతుర రమణియు బధిరునియుండేమియు మాట్లాడ జాలదుగదా. ఉపాంశు(నూత్నము) వుచ్చారణచేయు వాడు సుచ్చారణకుండు తొందరపాటు చేయువాడను భయపడుచున్నట్లుగ నభ్యయన మొనర్చువాడును సహస్రరూపముల(శత్రోచ్చారణ) విషయమున సర్వదా సందేహములో బడియుండును. కేవలము గ్రంథాధార మున ఇదివినవాడు—గురు సమీపమున నభ్యయనము

జేయనివాడు సభలలో సన్యాసింపబడును. ప్రతిదినము వ్యయించినచో నంజరపర్యతరాసును క్షయమగును. చెనపురుగువారా స్వల్ప మృత్యుంగ్రహమున గూడ బెద్దయెత్తెన వల్లీక మేర్చుడును. ఈ దృష్టాంత మెగుట నుంచుకొని దానాభ్యయనాది సత్కర్మలలో సం లగ్నుడై జీవితసుఖలోని ప్రతియొక క్షణమును సఫలమొన ట్టుకొనవలెను. గాని వ్యర్థముగ గడిచిపోనీయరాదు. కీటకములు ఘోరకణసులతో వల్లీకమును నిర్మించు నిండు తద్వల్లసభావముగాక ఉన్నోగమే కారణ మగుచున్నది. విద్య నెన్నో సహస్రసర్వాయములబావి సములోనికి గొనితెచ్చుచుండవలెను. వందలకొలది సర్వాయములు శిష్యులకు గఱపుచుండవలెను. అప్పుడే యా విద్య యుక్తతస్థానమునుండి జలము నిమ్మనలము నకు స్వయముగ జనునట్లుగ జిహ్వోగ్రభాగమునకు వచ్చుచుండును. ఉత్తమజాతి ఘోటకములు నిఃసముం దర్థనిద్రయే యనుభవించుచుండును—అర్థరాత్రిమున నొక జాము మాత్రమే నిద్రించును. అటులనే విద్యా ర్థుల నేత్రములలో నిద్ర ఎక్కువ కాలము నిలవదు. విద్యార్థులకు భోజనము దాసక్రియు నభ్యయనమందు విలంబమును దగగు. స్త్రీ మోహమును దగగు. విద్యాభిలాషి యగు చాత్రు డవసరము వచ్చినచో గరుడ— హంసలవలె నెంతి దూరమైనను బోవలెను. జనసమూ హమునుజూచి సర్పమును జూచినట్లుగ భయపడవలెను. విశ్రేత్యము బెంచుకొను వ్యసనము నరక నద్యశముగ నెంచి స్త్రీలను రాక్షసులభాతి యెంచి దూరస్థుడై యుండవలెను. ఇట్టి వ్యక్తియే విద్య సముపార్జించగలు గును. శుభ ప్రకృతిగలవాడు విద్యారూపమున సర్పమును బడయజాలను. భీరుడు సహంకారియును విద్యాభన ముల నార్జింపలేకు. 'నేను గాదు చేపని సదా ముందటి దినమును బ్రతీక్షించువాడును విద్య చగువను లేకు ధనము నార్జింపనులేడు. ఖనిత్రముతో ధరిత్ర ద్రవ్యవా డెప్పటికైన దిప్పక జలమును బడయగలుగు నట్లే నిరంతరము గురువును సేవించుచుండు విద్యార్థి గురువులోని విద్య నవశ్యము గ్రహించజాలును. గురు సేవ వలన—అధిక ధనవ్యయమున లేదా ఇంకొక విద్య యొసంగుటవలనను విద్య బడయవచ్చును. ఇతరవిధముల నది ప్రాప్తించగు. బుద్ధిగుణమువలన—గురుసేవ చేయ నవసరము లేకుండగ విద్య బడసిన నది వంద్యాస్త్రీవలె సఫలము కా నేఱును. రాజించదు. ఇది శిక్షాగ్రంథ సంక్షేపవర్ణనము—ఈ యాది వేదాంగ మెఱింగి మను జాడు బ్రహ్మప్రాప్తి కర్తుడు కొజాలును.

చిట్టిబాబు

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

క్రింద పైదరాబాద్ నగరానికి వెలుపల మెట్ట పల్లములతోనున్న బయలు. అక్కడక్కడ మెట్టమీదొకటి పల్లంలో ఒకటి బంగళాలు కనుపిస్తున్నాయి. రాస్తాకు ఒకవైపున పల్లపుప్రదేశంలో ఒక చిన్న మామిడితోట ఉంది. దానిచుట్టూ ప్రహరీ గోడ, తోటమధ్య పెద్ద భవనం ఉన్నాయి. ప్రవేశ ద్వారందగ్గర ఒక కావలివాడు ఉన్నాడు. ఆ ద్వారానికి ఎదురుగా రోడ్డుప్రక్కను శిథిలమైన కట్టడ మొకటుంది. అది బహుశా ఎవరిదో సమాధిచిహ్నం కావచ్చు. ఎత్తైన దాని తిన్నెమీద కూర్చుని తంబుర మీటుతూ గానంచేస్తున్నాడొక వ్యక్తి. తెల్లని ధోవతి, ఉత్తరీయము ధరించి తంబురమీటుతూ గానం చేస్తాన్న ఆ వ్యక్తి త్యాగరాజును తలపుకొంటున్నాడు. ప్రాద్దు గ్రంథింది. చీకటి తెరలు లోకాన్ని అలముకొంటున్నాయి. అదేసమయాన ఒక మోటారు వచ్చి భవన ప్రవేశద్వారందగ్గర ఆగింది. షేర్వాణీ, ఘర్వా, నల్లనిటోపీ ధరించిన ఒక భద్రపురుషుడు కారులోనుండి దిగి గానంచేస్తాన్న వ్యక్తిని చూస్తూ నిలబడ్డాడు. తన కంఠమును తంబురశ్రుతితో మేళవించి జయదేవుని గీతగోవిందశ్లోకమును గానంచేస్తున్నాడా యెరుట కూర్చున్న వ్యక్తి. తుమ్మెదల రుంకారమువంటి కంఠధ్వని, మధురస్మృతులను మేల్కొల్పే భావసంపద, భావమును స్పష్టంచేస్తూ, కళలను ఒలికించే రాగాలాపవ, ఆ భద్రపురుషుని కొన్ని నిమిషములసేపు తన్మయునిచేశాయి. గాన ముగింది. ఆ పురుషుడు చైతన్యమును కోలుకొన్నాడు. ఆ గాయకుని సమీపించి 'తమ నివాసమెక్కడ?' అని హిందీలో ప్రశ్నించాడు. 'నాకొక నివాసస్థానం లేదు' అని స్వచ్ఛమైన హిందీలో సమాధానమిచ్చాడు గాయకుడు. 'ఈ రాత్రికి మా యింటికి దయ చెయ్యండి' అని వినయముటిపడుతూ కోరాడు పురుషుడు. 'తమదయ' అని లేచాడు గాయకుడు.

భద్రపురుషుడు డా. గాయకుని ఎదురుగా తోటలోనున్న తన నివాసానికి వెంటబెట్టుకొని వెళ్ళాడు. అతిథికి పళ్లూ పాలతో శ్రద్ధాభక్తిపూర్వకంగా ఆతిథ్య మిచ్చాడు. పిమ్మట వాని ఉనికికి, ప్రస్తుత వ్యాపారం మొదలైన విషయాలు తెలుసుకొనే కుతూహలంతో నాలుగైదు ప్రశ్నలు వేశాడు ధనవంతుడు. అతడు ఉనికికి వ్యాపారమూ లేని వ్యక్తి అని తెలుసుకొన్నాడు. గానం వినాలనే తన కుతూహలం వెల్లడించాడు. అయిదారు జయదేవుని శ్లోకాలూ, రెండు గీతాలూ, రెండు కృష్ణలీలాతరంగాలూ వీనుల విందుగా పాడి వినిపించాడా గాయకుడు. ఆ భవనంలోని పదిమంది వ్యక్తులూ వాని గానంవిని ఆనందించారు. వారితో బాటు ఒక వృద్ధుడు కూడ సోఫాలో కూర్చుని గానం విన్నాడు. గానం సాగినంతసేపూ ఆ వృద్ధుడు వచ్చే దగ్గును బలవంతాన ఆపుచేసుకొంటూ తిప్పనిసరియై నప్పుడు దగ్గుతూవున్నాడు. పాట ముగించి, గాయకుడు తనవద్దకున్న చేతిసంచినుండి మందుపాట్లా మొకటి తీసి అందుండి కొంచెం మందు వేరే చిన్న పొట్లాంకట్టి ఆ వృద్ధునికిస్తూ 'దీన్ని సేవించండి. రాత్రి సుఖంగా నిద్రపడుతుంది' అన్నాడు. "ధన్యవాదాలు! మీకు వైద్యం తెలుసునుకాబోయి" అంటూ మందు తీసుకొని సేవించాడు వృద్ధుడు. ఆ రాత్రి వృద్ధుడు సుఖంగా నిద్రపోయాడు. తెల్లవారినతరువాత ఆ వృద్ధుడేకాకుండా ఆ భవనములోనివారంతా ఆయన మందు ప్రభావాన్ని మిక్కిలి కొనియాడారు. గాయకుని తీసుకొనివచ్చిన భాగ్యవంతుడు వానికి తన కృతజ్ఞతను తెలియజేస్తూ, "మా తండ్రిగారి జీవిత సంద్యా సమయంలో తమరు ధన్వంతరివలె దర్శనమిచ్చారు. ఎంతోమంది ఘనమైన డాక్టర్ చే మందు లిప్పించాం. కాని ఆయనకు బాస తప్పడంలేదు. దయయించి వారు సుఖంగా దినములు గడపడానికి కొంతకాలం మందు యిప్పించండి. వారికి వ్యాధి తగ్గేవరకైనా మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించమని మా ప్రార్థన."

అన్నాడా భద్రపురుషుడు. “ఆతిథ్యానికేంగాని, ఈమందు నలభైదినాలకు సరిపోతుంది. దీన్ని సేవిస్తే వారు చాలవరకూ కోలుకొంటారు.” అని చెప్పి ముందు యిచ్చాడు గాయకుడు. ఆ సేవికుని బలవంతంచేత గాయకుడు అక్కడనే ఆగిపోయాడు. అప్పుడప్పుడు కొంచెం గా దిగ్గువస్తాన్నా చాలాకులాసాగా ఉన్నాడు వృద్ధుడు. రెండురోజులు గడిచిన పిమ్మట—“తమరు అనుగ్రహిస్తే నాదొక మనవి” అన్నాడు సేవికుడు గాయకునితో. ‘ఏమిటి?’ అన్నట్లు చూచాడు గాయకుడు. “మేము నిస్సంతులము. తమ ఆశీర్వాచనంవల్ల మాకొరత తీరుతుందని మా ఆశ.”

“మీ దంపతుల ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన విషయాలను వివరించండి. ముందు తయారుచేసి యిస్తాను. అతరువాత భగవంతుగ్రహం” అన్నాడు గాయకుడు.

తనకేవిగమైన అనారోగ్యంలేదని చెప్పి తన భార్యకుగల అనారోగ్యాన్ని వివరించాడా భాగ్యశాలి. మగ్గు మగ్గు కొన్ని అవసరమైన ప్రశ్నలు వేస్తూ సమాధానాలు పొందాడు గాయకుడు. “బజారు నుండి కొన్ని మూలికలు తెప్పించండి. ముందు తయారు చేస్తాను.” అని కొన్ని మూలికల షేర్లు వ్రాసి యిచ్చాడు. మూలికలు వచ్చాయి. రెండురోజులకు ముందు తయారైంది. “ఈ ముందును ఎనభైదినాలు మీ సౌభాగ్యవతి చేత సేవింపజేయ్యండి. ఇంక నాకు శలవు” అని లేచాడు గాయకుడు.

“తమరు కొంతకాలం ఇక్కడనే ఉండాలని మా ప్రార్థన. ఈ గృహంలో తమకు సదుపాయంగా ఉండను. అదిగో, ఆ మెట్టమీద ఉన్న బంగళా మారే. అందు బసచేసి మమ్ము అనుగ్రహించండి. తమకు అక్కడ ప్రశాంతంగా ఉంటుంది.” అని ప్రార్థించాడు భాగ్యవంతుడు.

“సరే, మీ ఆదేశాన్ని కాదనలేకపోతున్నాను” అన్నాడు గాయకుడు.

* * *

ఎనిమిదిసంవత్సరాలు గతించాయి. గాయకునికి ఆశ్రయమిచ్చిన భాగ్యశాలి ముద్దుల కుమారుని కిప్పడు విడుదలవత్సరముల వయస్సు. ప్రతిదినం తన కుమారుని గాయకుని సన్నిధికి తీసుకొని వెడుతూవుంటాడా భద్ర

పురుషుడు. ఆ బాలుడు చేతులు జోడించి ‘నమస్తే’ అని గాయకునికి నమస్కరించి వాని కివనలందుతాడు.

ఇప్పుడు గాయకుడు ‘సాధూరామ్’ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కాడు. సాధూరామ్ గారి పేరు నగరంలో చాలామందికి తెలుసు. ఆయనిచ్చే ముందుతో ఎంతటి గడ్డువ్యాధులైనా సమసిపోతున్నాయని చాలా ప్రతీతి. వందలాది వ్యాధిగ్రస్తులు ఆయన దర్శనం చేసి ముందు సేవిస్తూంటారు. సాధూరామ్ వింశ్యపర్యంత ప్రాంతంనుండి వచ్చారనీ, గొప్ప సాధువనీ, ఆ నేక మంత్రశక్తులు కలవాడనీ, వనమూలికల ప్రయోగంతో అసాధ్యమైన రోగాలను పోగోడుతున్నాడనీ వదంతి.

హైదరాబాద్ నగరానికి వెలుపలనున్న భాగ్య వంతుని బంగళాలోనే ఆయన మకాం. ఒక వంట వాడు వారి స్నానభోజనాలకు యేర్పాట్లుచేస్తూంటాడు. మల్లధోవతిలుంగీ కట్టు, తెల్లని ఉత్తరీయం ఆయన దుస్తులు. నాలుగు అంగుళాలవరకు పెరిగిన గడ్డం, గిరజాలుతిరిగిన తలకట్టు, మంచి పోషణలోవున్న శరీరము, ఆయన్నొక కళాకారునిగాను, యోగాభ్యాసకునిగానుకూడా నిరూపిస్తాయి. ఉత్తమ కళాకారుడుగా ఆయన ప్రసిద్ధికెక్కపోయినా కళాకారుని కుండవలసిన లక్షణాలన్నీ ఆయనలో ఉన్నాయి. శాస్త్రసమ్మతిగా ఆయన పాపలేకపోవచ్చు. కాని పినులవిందుగా జయదేవుని గీతాలు, శ్రీకృష్ణలీలా తరంగాలు తన తంబురశ్రుతిమీద గానంచేస్తూంటాడు. ఆయన నీటిరంగులతో చిత్రించిన ప్రకృతివృత్తాల చిత్రాలు నాలుగు బంగళాలోని గోడలమీద ఉన్నాయి. ప్రతిదినం ఒక్కొక్కమహూర్తాన లేచి శరీర వ్యాయామంచేస్తాడు. సూర్యోదయమయే వేళకు స్వచ్ఛమైన తెల్లని దుస్తులతో బంగళా ముందు భాగంలో కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. రెండు పళ్లుతని పాలు త్రాగుతాడు. ఉదయం ఏడుమొదలు పన్నెండు గంటలవరకు రోగులు ఒక్కొక్కరే వరుసగా వస్తారు. వారు చెప్పినది విని ముందు ఇస్తాడు. ఆహార విహారాలకు కొన్ని నియమాలు చెప్పింపుతాడు. ముందు ఖచ్చునకుగాను ఆయన కెదురుగావున్న డబ్బాలో ఎవరికి తోచినసామ్మ వారు వేసి వెళ్లిపోతారు. పన్నెండు రాతూక ఎంతటివారికైనా ముందు యివ్వబడదు. వారి దర్శనమే లభించదు. సాయంకాలం మధురమైన గానం ఆ బంగళా ఆవరణనుండి వినిపిస్తుంది. రాత్రి

ఏడు మొదలు పదిగంటలవరకు ఇరవై ముప్పైయిది భగవద్భక్తులు అక్కడ భజనలో పాల్గొంటారు. రాగ తాళములతో కూడిన పరమేశ్వర సంగీతం, ఆత్మ పరమాత్మలో విశ్రాంతి అక్కడి ప్రశాంత ప్రకృతిలో లీనమౌతుంది.

* * *

పసిడిపంజరంలోని చిలుక మానవుల చర్యచతువులకు చాలా మనోహరంగా కనిపిస్తుంది. దాని శరీర లావణ్యం మానవులను ముగ్ధులజేస్తుంది. దాని పలుకులు వీనులకు వింటున్నాయి. వారు దాని దుట్టూ చేరి పశ్చాత్తాపాలూ ఇస్తారు. రమ్యమైన దాని బాహ్య సౌందర్యాన్ని చూచేవారెవరినీ దాని హృదయావేదన గ్రహించి సానుభూతి ప్రకటించగలిగే మానవులెందరుంటారు? తన స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను కోల్పోయి, తోటివిహంగముల సాంగత్యానికి దూరమై ప్రియురాలి విరహంతో తపించి, కన్నీరు మున్నీరుగా యేడ్చే ఆ కీరహృదయాక్రందనం వినగలిగే మానవులెందరున్నారు?

హైదరాబాద్ లో సాధూరామ్ అనే పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన వ్యక్తిని పంజరంలోని చిలుకకును ఒక్కవిషయంలో మాత్రమే భేదముంది—చిలుక మానవులచే బంధింపబడుతుంది. బంధవిముక్తికై తన సర్వశక్తులనూ ధారపోసి ఓడిపోతుంది. కాని సాధూరామ్ తనకుతానే కోరి తెచ్చుకొన్నాడు బంధనం. బాహ్యప్రపంచంలోకి పోయి తనవారినిచేరి సాటివారితో సంతోషంగా జీవించాలని వాని హృదయం, పంజరంలోని చిలుక, హృదయంవలె కొట్టుకొంటోంది. బయటికిపోయి తనవారిని చేరడానికి అవకాశంగాని, శక్తిగానిలేక తిలగిల్లుతుంది చిలుక. తనవారిని చేరడానికి అవకాశమూ శక్తి రెండూ ఉన్నా కదలేక పోతున్నాడు సాధూరామ్. ఇందుకు కారణం?

* * *

చిట్టిబాబు నివాసస్థానం కాకినాడకు దగ్గరలో నున్న ఒక గ్రామం. చిన్నతనంలోనే తల్లిని కోల్పోయాడు. ఆనాటినుండి తల్లి లేని లోపంలేకుండా అతి గారాబంతో పెంచాడు తండ్రి. వైదికవృత్తిచేస్తూ తనకువచ్చే అతి స్వల్పమైన రాబడితోనే కుమారునికి సమస్తసదుపాయాలూ కలుగజేస్తూ ఉండేవాడాయన. గారాబం ఎక్కువైన కారణంచేత చిట్టిబాబు ఎప్పుడూ బడికి వెళ్లేడనిగాని చదవడంగాని జరుగలేదు. పన్నెం

డేళ్ల వయస్సు వచ్చేవరకూ అటపాటలతోనే కాలం గడిపేవాడు. తన గ్రామంలోగాని చుట్టుప్రక్కల గ్రామాల్లోగాని జరిగిన నాటకాలు, హరికథలు అతను కననివిగాని విననివిగాని లేవు. వీని పోరుపడలేక ప్రతీ వినోదానికి తండ్రి తీసుకొని వెళ్లేవాడు. తాను విన్న పాటలు పాడడం, బొమ్మలు గీయడం వానికి చాలా ప్రియమైనవి. ఎల్లప్పుడూ శుభ్రమైన తెల్లని దుస్తులు ధరించటం వానికి ఆనందం. ఆ తరువాత చిట్టిబాబు సవతితల్లి అనుపాజ్ఞల్లో ఉండవలసివచ్చింది. అప్పటినుండి వానికి లోకంలోని కష్టసుఖాలంటే యేమిటో తెలియడం ప్రారంభమైంది. చిన్నప్పటి నుండి ఒకరి అనుపాజ్ఞల్లో ఉండకుండా స్వేచ్ఛ ననుభవించాడు. అందుచే సవతితల్లి అధికారం వానికి సహింపరానిదైనది. వాని గ్రామానికి రెండుమైళ్ల దూరంలోవున్న గ్రామంలో వాని తల్లివైపు బంధువులున్నారు. అక్కడికి పోయి అత్యున్నతభ్యాసం ప్రారంభించాడు. రెండు సంవత్సరాల్లో చక్కగా చదువును వ్రాయును నేర్చుకొన్నాడు. తరువాత ఆ గ్రామంలోని సంస్కృతపాఠశాలలో చేరి రెండుమూడు కావ్యాలు చదివాడు. తాను రెండోవివాహం చేసుకొన్న తరువాత తన గృహపరిస్థితులు మారి చిట్టిబాబు విషయంలో తటస్థంగా ఉన్నాడు తండ్రి. వానికి అవసరమైనప్పుడు రూపాయో అర్థో యివ్వడం తప్ప వాని విషయంలో కలుగజేసుకోడంలేదు వాని తండ్రి. వాని భవిష్యత్తునితానికి తగినమార్గం చూపించేవారెవరూ లేరు చిట్టిబాబుకు. తనకుతానే స్థిరమైన బాట యేర్పాటుచేసుకొని అందులో పయనించి అభివృద్ధికి రావడానికి తగినంత జ్ఞానమూ వయస్సుకూడ లేవతనికి. రెండుసంవత్సరాలు మాత్రమే సంస్కృతం చదివి తరువాత సంగీతం నేర్చుకొనడం మొదలు పెట్టాడు. నాలుగైదు నెలలు గడిచాక సంగీతంవాని చిత్రాలు గీయడం అభ్యసించాడు. అదికూడా అయిదారు మాసాలుమాత్రమే సాగింది. ఆ తరువాత హిందీ చదివి మధ్యమపరీక్ష పాసయాడు.

ఏది చదువుతున్నా తరచు నాటకాలూ సినిమాలూ చూడడం వానికి అత్యవసరమైన విషయం. కొంతమంది స్నేహితుల్ని కూడగట్టి ఒక నాటక సమాజం యేర్పాటుచేశాడు. చిన్నచిన్న నాటకాలు తోడిపిల్లలకు ప్రదర్శిస్తూ ఉండేదా నాటక సమాజం. చిట్టిబాబు పాట, నటన, పిల్లల నేకాకుండా పెద్దలను

కూడా ఆకర్షించేవి. పెద్దవాళ్ళతో జంతులేకుండా మాట్లాడడం, తన పాటచే వారిని మెప్పించడంవల్ల స్వగ్రామంలోనూ — చదువుకొనే గ్రామంలోనూ చిట్టిబాబుని ఎరుగనివారు లేరు. ఎల్లప్పుడూ పుట్టమైన బట్టలు కట్టకోడం, పిన్నలతోనూ పెద్దలతోనూ చనవుగా మాట్లాడడం, మధురంగా పాడడం వాని ప్రత్యేకకాకర్షణ. ఖలానా చోట తినాలి, ఖలానా చోట పరండాల్ని అనే నియమం వానికి లేదు. భోజనం వేళ ఎవరింటి దగ్గర ఉంటే ఆక్కడ భోజనం చెయ్యడం, నిద్రపోయే వేళ ఎక్కడ వుంటే అక్కడ నిద్రపోవడం ఆలవాటయింది. ఈవిధంగా చిట్టిబాబు వయస్సు ఇరవై సంవత్సరాలు దాటిపోయింది. తండ్రి వానికి పెళ్ళి ప్రయత్నం చేశాడు. డబ్బుడీ సంపాదించడానికి మార్గం లేనివాణ్ణి, నాకు పెళ్ళి వద్దని తండ్రితో మొర పెట్టకున్నాడు చిట్టిబాబు. కాని వాని ఆప్త బంధువులంతా రకరకాలుగా నచ్చజెప్పి వివాహానికి సమ్మతింప జేశారు. ఎవరెన్ని జెప్పినా చిట్టి స్వభావం కలవాడు కాదు. కాని వానికి భార్యగా ఎన్నికైన కన్య సౌందర్యం వానిని మంత్రముగ్ధుని చేసింది. ఆమె లావణ్యం వాని భవిష్యజీవితానికి సంబంధించిన ఆలోచనను దూరంచేసింది. పెండ్లి చేసుకొనను అనే వాని పట్టుదలను సడలింపజేసింది. నిరాడంబరంగా చిట్టిబాబుకు వివాహమైంది. వానికి ఏవిధమైన ఆస్తి పాస్తులూ లేవు. ఏదైనా నాకరీ చేసుకొని జీవించడానికి తగిన చదువు లేదు. ఇంతవరకూ యేర్పిగమైన మనోవేదనా లేకుండా ఆకాశంలోని విహంగంలా జీవించాడు. తన ఆహార విహారాలకు సంబంధించిన చింత వాని కెప్పుడూ కలగలేదు. నూతనవధువుతో ఒక నెలరోజులు మాత్రం ఆనందముగా గడిపాడు. తరువాతి రోజులు గడచినకొద్దీ వాని ఆనందం దూరమౌతోంది. తండ్రి సంపాదనతో తనూ భార్య, తండ్రి సవతి తల్లి, నలుగురు ప్రాణులు జీవించడం అసంభవమయింది. బియ్యం లేవు, పప్పు లేదు, ఉప్పు లేదు అని చెప్పే సవతితల్లి మాటలు వానికి హృదయవిదారకంగా ఉన్నాయి. తాను డబ్బుసంపాదించాలి. అది ఎలా సాధ్యపడుతుంది? నాకరీ కెయ్యాలంటే చదువుకావాలి. ఇప్పుడు చదవడం అసంభవం. దానికి పెట్టుబడికావాలి. ఏ చిన్న వ్యాపారం చేద్దామన్నా పెట్టుబడిలేనినే పొగడు.

తనకు బాగా నేర్చుకుంటున్న పరిచితులు ఆయన కొంత మంది ధనవంతుల్ని ఋణం గూలించాడు. నిరాశాన దైన వానికి ఋణమెవరిచ్చాడు?

ఇంతలో వాని మేనత్తగారి అల్లుడు వాళ్ళ గ్రామం వచ్చాడు ఆయన ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఆయుర్వేద వైద్యుడు. గుంటూరులో ఉంటున్నాడు. ఆయన్ని ఆశ్రయించి వైద్యం నేర్చుకొంటే బ్రతుకు తెరపుసు సాధనం కాగలవని ఆనుకొన్నాడు చిట్టిబాబు. తన పరిస్థితికంటే ఆయనతో వివరించాడు. ఆయన వాని స్థితికి జాలిపడి తనతో రమ్మన్నాడు. ఒక సంవత్సరం పాటు భార్యకు పుట్టింట ఉంచి తాను గుంటూరులో వైద్యం నేర్చుకొనడమే తన పరమలక్ష్యమని నిర్ణయించుకొన్నాడు. ఆ మరునాడే భార్యను పుట్టింటికి పంపించి తాను గుంటూరు వెళ్లాడు. వాని మకాము భోజనము వాని మేనత్తగారి అల్లుని ఇంట్లోనే. ఆయన వైద్యశాస్త్రం బాగా చదువుకొన్న ఘనవైద్యుడు. మందులు తయారుచెయ్యడం వాటిని ఆమ్మవం, వైద్యం చెయ్యడం ఆయన వ్యాపారం. చిట్టిబాబు ఆయన సమలన్నిటిలోనూ పాల్గొంటూ ఆయనకు చేరొడుగా ఉండేవాడు. వాని మేనత్త కూతురు వానికంటే రెండేళ్లు పెద్దది. వానితో ఎంతో చనవుగా ఉండి వానిని చాలా ఆదరించేది. ఆమెభర్త వయస్సు నలభై సంవత్సరాలు దాటి ఉంటుంది. అయిదారుమాసాల క్రితమే వారి వివాహమైంది. ఆయన యీమెను ద్వివీర్యునివాహం చేసుకొన్నాడు. తన భార్య చిట్టిబాబు, మేనత్త మేనమామ బిడ్డలని ఆయన ఎరుగును. కాని వారు చనవుగా మాట్లాడుకోడం ఆయనకు కష్టం కలిగించేది. ఆమెతనతో ఎక్కువచనవుగా మాట్లాడి వేళాకోళాలు చెయ్యడం చూచి చిట్టిబాబు తన్నుతాను సంభాళించుకొంటూ ఆమెను తప్పించుకొని దూరదూరంగా తిరుగుతూండేవాడు. ఆమె ప్రవర్తనలోని పరివర్తన చిట్టిబాబు కనిపెడుతూనే ఉన్నాడు. సాధ్యమైనంతవరకు ఆమె ఎదుట బడకుండా తిరిగేవాడు. ఒకనాడు సాయంకాలం చిట్టిబాబు ఒంటరిగా మందుల గదిలో ఉండగా ఆమె వచ్చింది. 'ఆమందు ఏంపని చేస్తుంది? వీటిలో మగవాళ్ళ మందులేవీ? ఆడవాళ్ళ మందులేవీ? మొదలైన అర్థరహితమైన ప్రశ్నలువేస్తూ అతడు తొలగుతూన్నా దగ్గర దగ్గరగా నిలబడి వెకిలిగా నవ్వుతూ

మాట్లాడుతోంది. అదే సమయాన ఆమెభర్త అక్కడికి రావడం వారిద్దరి ఆగదిలో చూడడం తటస్థించింది. ఆ మరునాడే ఆయన చిట్టిబాబుని ఏకాంతముగా కలుసుకొని “ఇప్పటికి నీవు వచ్చి ఆరుమాసాలైంది. ఇంత వరకూ ఏదో కొంతవరకూ వైద్యం నేర్చుకొన్నావు. ఎక్కువకాలం నీవు భార్యను పుట్టింటిదగ్గర వదలడం మంచిపనికాదు. ఇంక ఇంటికి చేరి స్వతంత్రంగా వైద్యం చేసుకుంటూ కాలక్షేపం చెయ్యడమంచి” అని నిర్మోహమాటంగా చెప్పాడు. చిట్టిబాబుకి ఆయన చెప్పింది నిజమే అనిపించింది. సామాన్యమైన వ్యాధులకు చికిత్స చెయ్యగలిగే శక్తి తనకు కలిగింది. తాను వివాహమైన నెలరోజులకే భార్యను వదిలిపెట్టాడు. ఇంకా ఇలాగే కాలక్షేపం చేస్తే ఆమెకు చాలా అన్యాయం చేసిన వాడౌతాడు. తన భార్య కుటుంబం తలపుకి వచ్చేసరికి వాని మనస్సు వికలమైంది. ఇంక ఒక్క గంటకూడా అక్కడ ఉండడం దుర్భరమనిపించింది. మరునాడు ఆయనకు ఊరికి కొన్ని సామాన్యమైన మందులు, పది రూపాయలు తీసికొని ఇంటికి బయలుదేరాడు. ఆయన సంతోషంతో ఆశీర్వాదిస్తూ వానిని సాగనంపాడు.

* * *

ఇంటికి వచ్చిన వెంటనే భార్యను తీసుకొని వచ్చాడు చిట్టిబాబు. తాను వైద్యం చేస్తాడనే విషయము ఆందరికీ తెలియజెయ్యడమెలాగ అనే సమస్య బయలుదేరింది దతనికి. తనకు పరిచితులైన వారందరితోనూ, తాను, గడచిన ఆరుమాసాల్లోనూ వైద్యం నేర్చుకొన్నాననే విషయం వివరించాడు. యింక తాను వైద్యవృత్తిలో కాలక్షేపం చేస్తానని చెప్పాడు. ఇదివరలో చిట్టిబాబు ముద్దుముద్దుగా పాటలు పాడి చిన్న చిన్న నాటకాలలో వేషాలు వేసేవాడు. కొంతమంది కళాభిమానులు వారికి ఏషనీ లేనప్పుడు కాలక్షేపానికి వానిని వినియోగించుకొనేవారు. ఆరు మాసాల్లో ఆతను వైద్యవైద్యం చేసి ఆ గ్రామంలోని వారికి సత్వవచ్చింది. హేళనభావంతో సత్వము వాని మాటలకు ఊకొట్టేరు. చిట్టిబాబు స్వగ్రామం చేరి వారం గడచింది. ముదిమ్మని వచ్చినవారెవరూ లేరు. ఇంకోవారం గడచినా వానిదగ్గరకు యెవరూ రాలేదు. గుంటూరులో పదిరూపాయలు అప్పు తీసుకొని ఇంటికి వచ్చాడు. భార్యను తీసుకొనివచ్చాడు.

పది రూపాయలు అంతటితో పూర్తి అయ్యాయి. ఒక రోజంతా ప్రయత్నం చేసి మరో పదిరూపాయలు అప్పు సంపాదించాడు. వారంరోజులకు ఆవికూడా ఖర్చయి పోయాయి. తండ్రిసంపాదనతోనే అన్నపానాలు ఆతికష్టమైన గడుస్తున్నాయి తండ్రిసంపాదన రోజుకి ఒకరూపాయకి మించిఉండదని వానికి తెలుసు. ఆయన కుటుంబపోషణకై యేచిగంగా కష్టపడుతున్నదీ తాను కల్లారా మాస్తున్నాడు. అటువంటప్పుడు తాను ఎంతో కొంత సంపాదిస్తేనేగాని కుటుంబ నిర్వహణ అసంభవమాతుంది. తన వైద్య వ్యాపారం వ్యాపింప చెయ్యడమెలాగ అనే ప్రశ్నతో వాని మనస్సు రాత్రుం బవళ్లు తీవ్రంగా పనిచేస్తోంది. ఆ గ్రామంలో ఒక ఎల్లోపతి వైద్యుడు ఒక ఆయుర్వేద వైద్యుడు ఉన్నారు. వారు తమ వృత్తిలో తిగినంతగా సంపాదిస్తున్నారు. అనేకమంది వారి వద్దకు వెళ్ళి వైద్యం చేయించుకొంటున్నారు. వారి మందుల బీరువాలు, వారి వేషభాషలు చూస్తే తాను కూడా అటువంటి యేర్పాట్లు చేసుకొంటే ఉపయోగపడగలదని వానికి తోచింది. కాని వాటికి పెట్టుబడి కావాలి. పది రూపాయలు అప్పు దొరకడమే దుర్లభమైతే రెండు మూడు వందలైనా ఖర్చయే ఏర్పాట్లు తానెట్లు చెయ్యగలడు. అసంభవమనిపించినంతనికి అయినా నిరుత్సాహ పడక ఒక బల్లకు ఎల్లరంగువేసి దానిమీద ‘శ్రీ లక్ష్మీ ఆయుర్వేద వైద్యశాల’ అని చక్కగా వ్రాసి తమ యింటిమార్కుకి ప్రేలాడేశాడు. ఒక నెల ఆతికష్టం మీద గడిపాడు. ఈ నెల రోజుల్లోనూ ఇద్దరు కూలిపని చేసుకొనేవారికి తనకు గడ్డంగీనే మంగలికి మాత్రం నాలుగైదుసార్లు మందు లిచ్చాడు. ఒక కూలి అర్ధ రూపాయి మరయొకడు ఒక రూపాయి యిచ్చారు. ఊల్లో అర్ధ, పావలా, రెండూ మూడూ చొప్పున అప్పులు యేదై రూపాయలవరకూ తేలాయి. నిత్యమూ బాకీలడిగే వారికి సమాధానం చెప్పడం చాలా కష్టమా తోంది. ఈ రకమైన కష్టం తానెప్పుడూ అనుభవించి యెరుగడు. ఇంక దినములు దొర్లించడం దుస్సాధ్యమని సిద్ధాంతపెట్టి. రెండు మూడు పేటెంటుమందులు తయారుచేసి దుకాణదార్లకు అమ్మడం మంచి దనిపించినంతనికి. అందుకైనా మొదట ఒక పాతిక ముప్పైరూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టాలి. నాలుగురోజులు విశ్వప్రయత్నం చెయ్యగా ఒకరిదగ్గర

పదిమరి యిద్దరి నే హితులదగ్గర రెండు అయిదురూపాయలు అప్పు సంపాదించగలిగాడు. వెంటనే ఆవసరమైన మూలికలు వగైరా సరుకులుకొని చంటిపిల్లల బల్ల వ్యాధికొకమందు, కురుపులు చిగుము మొదలైనవాటికి ఒకమందు, మలబద్ధకమున కొకమందు తయారుచేసి వాటిని సీసాలలో ఉంచాడు. కాగితం ముక్కల మీద మందులపేర్లు, వాటి గుణములు వ్రాసి చిన్న సీసాలమీద అంటించాడు. ఒక వారం రోజుల్లో ఒక్కొక్కరకానికి ఇరవై మందుసీసాలు తయారయ్యాయి. వాటిని తీసికొని అద్దెనైకిలుమీద ఒక్కొక్క గ్రామమే చూచుకొంటూ కాకినాడ చేరాడు. ఏ గుర్తొనిమీదకు వెళ్లి అడిగినా ఆవి అమ్మడియే సాధనం కనుపించలేదు. “నాలుగేళ్లక్రితం కొన్నమందులు అమ్మకుకాక బూజుపట్టి పడి ఉన్నాయి. ఇంకా మాకు మందులెంగుకయ్యాలాబూ” అన్నాడొకడు. మందుసీసామీద చేవాళితో ఉన్న లేబిలుచూచి ‘అబ్బే, ఇలాంటివి అమ్మకుకావు’ అన్నాడింకోపావుకాదు. ఫలానా మందులున్నాయి తీసుకొంటారా అంటే సమాధానమే చెప్పక బేరాలు చూచుకొంటూ గంటసేపు నిలబెట్టి ‘పోవయ్యి, ఇప్పుడు తీరికలేను’ అని కసిరాడు ఒకవ్యాపారి.... ఈవిధంగా రెండురోజులు కాళ్లరిగేట్లు తిరిగినా ఒక్కసీసాకూడా అమ్మకుకాలేదు చిట్టిబాబుకి. రెండుపూటలు పట్నంలోఉన్న దూరపుబంధువు లింట్లో భోజనం చేశాడు. ఒకపూట హోటల్లో భోజనం చేశాడు. ఒకపూట ఇంక భోజనానికి దగ్గర డబ్బులులేవు. ఆ పూట భోజనం లేకుండానే గడిపి మూడోరోజుకి యింటికి చేరాడు. నైకిలు అద్దె రెండున్నర రూపాయలు యివ్వవలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు ఇచ్చి తీరాలన్నాడు పావు యజమాని. సాయం కాలానికి యిస్తానని వానిని అతికష్టం మీద ఒప్పించి యిల్లు చేరాడు. ఆ సాయంకాలం నైకిలుపావు యజమాని వచ్చి డబ్బుచ్చున్నాడు. రేపుతప్పకుండా యిస్తానన్నాడు. ‘అదేం పనికిం’దు పాత బాకీ అర్ధరూపాయి, ఇప్పుడు రెండున్నర రూపాయలు యిస్తే నేగాని కదలనని కూర్చున్నాడు. చుట్టుప్రక్కలవాళ్లు నలుగురూ చేరి నాలుగు విధాలుగానూ మాట్లాడడం మొదలు పెట్టారు. వానికేమి చెప్పాలో తోచలేదు చిట్టిబాబుకి. చివరకు వాని తండ్రివచ్చి ‘రేపు నేనిస్తాను నాయనా’ అని బ్రతిమాలి పంపించాడు.

ఈ సంఘటనంతా చిట్టిబాబు భార్య కుమ్మరి చోడల నిలబడి చూస్తూనే ఉంది. తన పీనెత్తన చూడకాని తనము భార్యకు తెలియనీయకూడదని పెళ్లయిం మరునాటిఉండే ప్రయత్నిస్తూనే ఉన్నాడు. కాని సవతి తల్లి నోటిని కట్టలేకపోయాడు. ఊళ్లోని ఆప్పలు సంకతులైనా ఆమెకు మరుగుపరవాలని ప్రయత్నించాడు. నేను ఆ బండారంకూడా బయటపడిపోయింది. ఆవహనంతో వాని తల ప్రంగిపోయింది. అందాలుచిందే ఆ నూతన వధువుకి తన ముఖం చూపించలేకపోయాడు. ఇంక ఇంట్లోకి వెళ్ళకుండానే బయలుదేరి తాను చనువుకొన్న గ్రామంలో పినతల్లిగారింటికి వెళ్ళాడు. తన పినతల్లిని యేవో విధంగా ఇరవైరూపాయలు అప్పుయిస్తేనేగాని తన పరువు నిలబడదని ప్రాణేయపడ్డాడు. ఈ యిరవై రూపాయలతో చిల్లర దాకీలు తీర్చుకొని తనవద్ద నిల్వ ఉన్న మందులతో కాలక్షేపం చెయ్యగలనని చెప్పాడు. ఆమె జాలిపడి ఇరవై రూపాయలు యిచ్చింది ఆ రాత్రి అక్కడే వుండి మరునాడు ఉదయమే కాకినాడ బస్సు ఎక్కాడు. అక్కడినుండి మరునాటికి బెజనాడ చేరుకొన్నాడు. హోటలుకి వెళ్లి భోజనం చేసి ఇంక యేమిటికర్తవ్యం అని ఆలోచిస్తూ బయటకు వచ్చాడు. ఒక సాగువు తంబుర మీటుతూ పాడుకొంటూ హోటలు యెగుబ నిలబడ్డాడు. సాగువును చూడగానే చిట్టిబాబు మనస్సులో యేవో తిళుక్కునుంచి. వాని దగ్గరకు వెళ్లి “ఇలాంటి తంబుర ఒకటి కావాలి. ఎలా వోరుకుతుంది? దాని ఖరీదు ఇచ్చేస్తాం” అన్నాడు “చొర క్కేం బాబూ, నాలుగు రూపాయలొతుంది. తమరు తెచ్చుంటే సాయంత్రం తెస్తాను.” అన్నాడు సాగువు. “శివకుండా తీసుకొనిరా. సాయంత్రం నే నిక్కడే ఉంటాను.” అన్నాడు చిట్టిబాబు ఆ పూట, కాలక్షేపానికి బజారంతా తిరిగాడు. పుస్తకాల దుకాణంలో భగవత్సంబంధమైన గీతాలు గల పుస్తకాలకై వెతికాడు. ‘గీత గోవిందము’ ‘శ్రీకృష్ణవీలాతరంగములు’ రెండు పుస్తకాలు కనుపించాయి. వాటిని కొని హోటలుదగ్గరకు చేరాడు. సాయంకాలం సాగువు తంబురతీసుకొని వచ్చాడు. నాలుగు రూపాయలు వాని చేతిలోపెట్టి తంబుర తీసుకొన్నాడు. తంబుర, పుస్తకాలూ మాచేసరికి వానికేదో చెప్పలేని విషాదమూ ఆనందమూకూడా కలిగాయి. ఆవి

చేతిలో ఉండగా ఎవరైనా మాస్తా రేమోనన్న భయం కలిగింది. బెజవాడ తన గ్రామానికి దగ్గరగా ఉందని పించింది. జేబులోని డబ్బు చూచుకొన్నాడు. ఈ డబ్బుతో ఇంకా చాలా దూరం పోవచ్చును కొన్నాడు. తిన్నగా ప్రేమకు చేరి మోదరాబాద్ కి టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఇంక ఒక్క ఆణా మాత్రమే వాని జేబులో మిగిలింది. ఎందుచేతనో పరవా లేదని పించింది తనకి. రైలు కొంత దూరం సాగిన తరువాత తంబుర శ్రుతి దిగించి తనకు వచ్చినగీతాలూ, స్లోకాలూ ఒక గంటసేపు పాడాడు. ఆ పెట్రెలోని వారంతా తనయ్యలై చిన్నారు. పాట ముగించి తంబురక్రింద పెట్టాడు. అతనికి దగ్గరలో కూర్చున్న ఇద్దరు వ్యక్తులలో ఒకాయన పావులా, ఇంకో వ్యక్తి అణా యిచ్చారు. మరో ఆయన నిమిషాల్లో ఆ పెట్రెలోని వారు ఎవరికి తోచింది వారు యిచ్చారు. చిట్టబాబు, చేతిలోని డబ్బులనైపు కొన్ని క్షణాలు చూచాడు. కళ్లు నీళ్ళతో నిండాయి. ఆ పెట్రెలోని వారంతా వానికి అపరిచితులైనా, వారి నైపు చూడతేక పోయాడు. ఆ డబ్బులు జేబులో వేసుకోడానికి వానికి చాలా సిగ్గు, భయమూ, సంకోచమూ కలిగాయి. బరువెక్కిన హృదయంతో, నీళ్లునిండిన కళ్లు మూసుకొని కూర్చున్నాడు. ఒక గంట గడచిన తరువాత గాని ఆ డబ్బులు జేబులో వేసుకొన లేక పోయాడు.

* * *

మోదరాబాద్ చేరిన ఆరుమాసాల తరువాత చిట్టబాబుకి ఒక భాగ్యవంతుని ఆశ్రయం లభించింది. చిట్టబాబు గాయకుని రూపంలో ఆ భవవంతుని ఆకర్షించాడు. వైద్యుని రూపంలో వాని ఆదిరాధిమానాలు పొందాడు. వానికి కుమారుడు కలగడంతో ఆ కుటుంబానికి ఆరాధ్యోవత అయినాడు.

ప్రతికూల పరిస్థితుల కఠినప్రహారాల్ని తట్టుకోలేక ఇల్లు వదిలివచ్చాడు. వాని వేషభావలు, ప్రవర్తనచూచి ప్రజలే వానికి 'సాధూరామ్' అని పేరు పెట్టి వాని నొక సాధువుగా పరిగణిస్తున్నారు. సిరిరా మోకాలాడువాడేమడ? పేదప్రఖ్యాతుల్ని, పూజనీయస్థానాన్ని అయ్యాచితి భనార్జనను కలుగ జేసిన పదవిని కాలనన్నుకొనేటంత మూర్ఖుడుకాదు భాగ్యకాలికి కుమారుడు కలిగిన తరువాత చిట్టబాబు భాగ్యరేఖ బయటపడింది. వానిలో రెండు సంవత్సరముల నుండి సుప్తమైన మగురస్మృతులు జాగృతమౌతున్నాయి. నిరాశానిబిడాంధకారంలో ఆశాద్యుతులు దీపింపవారంభించాయి.

నానివద్దకు వచ్చే వ్యాధిగ్రస్తులు నిత్యమూ మందుల ఖర్చుకై ఎవరికి తోచింది వారు డబ్బాలో వేస్తూంటారు. ప్రతిదినం మధ్యాహ్నం సాధూరామ్ స్వయంగా డబ్బీని తెచ్చుస్తాడు. ఏదై మొదలు వంద రూపాయలవరకూ ప్రతిరోజూ దానిలో సొమ్ము ఉంటుంది. మందులఖర్చులతోను ప్రతినెలా రెండువేల రూపాయలవరకూ నిల్వచేస్తున్నాడు. ధనంతోపాటు వానిలో ఆత్రత పెరుగుతోంది. ఏలోలక్ష్యాన్ని చేరడానికి అనుదినమూ అటుమటిస్తోంది వాని మనస్సు. మగురస్మృతుల సుధాపానంతో మత్తెక్కి ఉరకలు వేస్తోంది వాని మనస్సు.

తాను యువకుడు. తన రూపానికి యోగ్యతకు మించిన భార్యను పొందాడు. కడు బీదవారి కడుపున పుట్టిన కారణంచేత లక్ష్మీ తనకు భార్య అయింది. ఆమె సొందర్యానికి తాను ముగ్ధుడనాడు. ఆమె శరీరపు వంపుసాంపుల కవలకతో తన హృదయం ఉయ్యెల లూగింది. తాను భవిష్యత్తులో ఆమెతోకూడి ఆనంద తరంగాలమీద కేరింతలు కొట్టాలని కలలుకన్నాడు. క్రొత్తగా కాపురానికి వచ్చిన అంబాలరాణి సిగ్గుపడి తనతో మాట్లాడేవకైనా ఆమెతోఉండే భాగ్యం తనకు లభించలేదు.

భార్య స్వరూపాన్ని మననంచేస్తూ తియ్యని తలపులతో తనయ్యడైకొన్ని వందల రాత్రులు గడిపాడు సాధూరామ్ పేరుతోఉన్న చిట్టబాబు. సాగ్యమైకంత వరకు స్వవిషయాన్ని మరచి కాలం గడపడానికి వీలుగా కార్యక్రమం యేర్పాటు చేసుకొన్నాడు. కాని మధ్యాహ్నం రెండుమూడు గంటలు, రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకాలం వానికి ఏకాంతవాసం తప్పలేదు. కాని ఆ యేకాంతసమయం వానికి ప్రియమైనదిగా కనుపించేది. మగురస్మృతులు వానికి దుఃఖాన్ని కలుగజేసినప్పటికీ ఆ దుఃఖంలో వానికి యేవో మాధుర్యం కనుపించేది. అతడు తన ప్రియురాలితో గడపిన అమూల్యమైన కొలది దినాలలో ఆర్థికంగా చాలా అసమర్థుడు. అప్పటికని అమూల్య దినాలుగా కనుపించినా వాటిలో కొంత లోపం ఉన్నట్లుగా ఇప్పుడు వానికి తోస్తోంది. ఆ లోపంకూడా లేకుండా సంపూర్ణమైన ఆహ్లాదాన్ని తృప్తిని కలుగజేసే జీవితాన్ని గడపడానికి కావలసినది ధనం. దానికై రమారమి పది సంవత్సరాలుగా తపస్సుచేశాడు. శైవరిపోయే మనస్సును అశేకసార్థు కూడగట్టి బంధించాడు. తన

యావనం సడలకుండా ఉండాలని నిత్యమూ వ్యాయామం చేశాడు. తన అవయవసౌష్ఠ్యం చూచుకొని మురిసేవాడు. తన కంఠమాధుర్యానికి ముగ్ధుడయేవాడు. తన యశ్వనం, తన శరీరం, తన గానం తనవికావని వాని భావన. పని సంవత్సరాలు తన యౌవనబాటుతో తపింపజేసిన ప్రియురాలికివి కానక్కలు. ఆ ముగ్ధమోహనయాపం తనది. ఒకవేళ అది తన విరహానికి తెలిపింది, కృంగి, కృశించి, నశించిపోతే? అనే సంజేహం కలిగేటప్పటికి వాని గుండె ఝల్లుమంటుంది. 'కాదు, కాదు అలా ఎన్నటికీ కాదు' అని వాని అంతర్వాణి పశ్చేదజేగొందించి పలుకుతుంది. దానితో ఆతను ఊరటచెందుతాడు. మనసును కుదుటపరచుకొంటాడు.

ఇప్పటికి సాధూరామ్ నిలవచేసినదనం ఇరవైవేలు దాటింది. వాని లక్ష్యం సిద్ధించింది. ఆశలు ఫలించే సమయం సమీపించింది. 'ఇంక ఇంకాకి వెళ్లాలి' అనే తలపు కలిగేటప్పటికి వాని శరీరం ఉప్పొంగి కుప్పిగంతులు వేస్తోంది. తనకు ఆశ్రయమిచ్చిన అమీరుతో "ఇంక నేను వెళ్లాలి" అన్నాడు. "ఎక్కడికి స్వామి?" అన్నాడతడు అయోమయంగా. "పరమేశ్వరుడు నిర్దేశించినచోటికి". "మేము ఏమైనా అపరాధంచేసిఉంటే తీమించమని వేడుకొంటున్నా. తమరుమాత్రం మమ్యల్ని విడచి పెట్టకండి." అంటూ ప్రాధేయపడ్డాడు భాగ్యశాలి. "మీరా? అపరాధం చెయ్యడమా! అలా ఎన్నడూ అనుకోకండి. నేనిక్కడ అవసరమైనదానికంటే ఎక్కువ కాలమున్నాను. మీతోనే చిరకాలం ఉండిపోడం నాకు ఉచితం కాదు. నా కర్తవ్యం చాలాఉంది. పరమేశ్వరుడు మీకు మేలుచేస్తాడు. ఈ సాయం కాలమే నాప్రయాణం." అన్నాడు సాధూరామ్. ఏమిమాట్లాడలేక నిశ్చేష్టుడై నిలబడిపోయాడు భాగ్యవంతుడు.

సాయంకాలం తన చేతిసంచిని తంబురను తీసుకొని బయలుదేరాడు సాధూరామ్. భాగ్యశాలి తన కుమారుని వెంటబెట్టుకొని పాదచారియై సాధూరామ్ తో బయలుదేరాడు. అనేకమంది ధనవంతులు బీదవారు విషణ్ణవనాలతో ఆయనకు వీడ్కోలు నిచ్చారు. రైలు ఎక్కి అందరికీ చేతులు జోడించినను స్కరించాడు సాధూరామ్. రైలు దృష్టికి దూరమయే వరకూ నిండినకళ్ళతో, బరువెక్కిన హృదయంతో చేతులు జోడించి ననుస్కరిస్తూ తన కుమారునితో నిల

బడ్డా డాక్ట్రన్లకప్పుకు. అనాటి రైలు ప్రయాణం కన్నెరగానం వింటూ మలయాళదేశంలో రేలీపోతూ న్నుట్లనిపించింది సాధూరామ్ కి.

తన చంబురాను రైల్వోనే వదిలి జెజవాడ స్టాండ్ ఫారంమీద దిగాడు చిట్టిబాబు. నేటికి పది సంవత్సరాలనాడు తను తంబుర చేతబట్టుకొని ఆ స్టాండ్ ఫారంమీద ఉన్న స్థితికి నేటి స్థితికి పోల్చుకొన్నాడు. దీప్తమైన నిట్టార్పుచివల తొందరగా బజారుకి వెళ్లాడు. పదిసంవత్సరాలుగా పెరిగిన గడ్డయూ తలకట్టూ తీయించి చక్కగా క్రాపుచేయించాడు. నాలుగుజతల ఘుర్వాలు, షేర్వాణీలు తయారుచేయించాడు. తలకు టోపీ, కళ్ళకు కాళ్ళకు జోళ్ళుకొన్నాడు. తన ప్రియురాలు ఎటువంటి చీరలధరిస్తే ఆమె ఊదం ఇనుము డిస్తుంట్ పదిసంవత్సరాల క్రితమే తాను ఊహించుకొన్నాడు. ఎటువంటి నెక్ లెస్ బాగుంటుందో తనకు తెలుసు. ఒక డజను చీరలు వాటికి సరిపడే జాకెట్టు గుడ్డలు, రవ్వలూ, రాళ్ళూ పొదిగిన నెక్ లెసును కొన్నాడు. వాటిని ధరించిన తన భార్యయూపాన్ని మనఃఫలకంమీద చిత్రించుకొన్నాడు. తన తండ్రికి సవతి తల్లికి కూడా బట్టలు కొన్నాడు. హైదరాబాద్ ఆమీరు దుస్తులతో, పెద్ద పెట్టెను కూలివాని కత్తి ముఖనాడు రైలు ఎక్కాడు.

రైలు రాజమండ్రికి బయలుదేరింది. చిట్టిబాబు ఎక్కిన పెట్టెలో జనం నిండుగావున్నారు. వానికి ఎదురుగా పెట్టెకు అడ్డంగా ఉన్న సీటులో ఒక యువకుడు యువతి కూర్చున్నారు. యువతి ఒకేలో ఒక సంవత్సరం వయస్సుకలిగిన పసిపాప ఉన్నాడు. వారు ధరించిన దుస్తులు వారి పెట్టెలు చూస్తే తగినంత భాగ్యవంతులవలె కనుపిస్తున్నారు. అతడొక ఉన్నతోద్యోగి కావచ్చునని లోచించి చిట్టిబాబుకి. వానికి పంట్లాం, బుష్ కోటు, రిస్ట్ వాచి, కాలికి బూటు ఉన్నాయి. ఆ యువతి చాలా అందమైనది. వారికి వీనికి మధ్య ఎంతోదూరం లేకపోయినప్పటికీ మధ్యసీటులో కూర్చున్న మనుష్యులు అడ్డుగా ఉన్నారు. అయినా ప్రయత్నంతో పశ్చేదజే ఆమెనైపు చూచాడు. ఒకసారి కళ్ళజోడుతీసి పరీక్షగా ఆమె ముఖం చూచాడు. పిల్లచేపల్లా మెరిసే కళ్ళు, పవ్వపుత్రంలాంటి ఫాల భాగం, శుభాలిరేకును పోలిన చెక్కిళ్ళు, పిల్లకుమ్మెదల వంటి సుడులుతిరిగిన ముంపురులు మొదలైన తన భార్య

పోలికలు ఆమెలో చూచాడు. మనస్సు పరిపరివిధాల పరుగులెత్తుతోంది. గుండె దడదడలాడుతోంది. “ఛా, నేను పొరబడుతున్నాను. ఈ చెక్కిళ్లు కొంచెం నొక్కుకొనిపోయి ఉన్నాయి. పెదిమలు వడలినట్లున్నాయి. ఈ యువతి కొంచెం సన్నంగాను పొడుగ్గాను ఉంది. అయినా ఒడిలో పిల్ల వాడు! సరిగా ఆమెకు అక్కలా వుంది.” కాని ఆమెకు అక్క ఉన్నట్లే నేనెప్పుడూ విననూలేదు, చూడనూలేదు, “మనిషినిపోలిన మనుషులు ఉంటారు. నాకుంజే ఆత్రతకొద్దీ మతి భ్రమిస్తోంది.” అని అనుకొంటూ కళ్ళిజోడు తగిలించుకొన్నాడు. ఆ యువతికూడా తన వైపు చాలాసార్లు ఒక్కొక్క క్షణంసేపు చూడతాను గమనించాడు. ఒహూతా అందుకు కారణం తన వేషం కావచ్చు. ఆమెయేకాకుండా ఆ పెట్టెలోని చాలామంది తన్ను ఆ విధంగా చూచారు. ఈ విధంగా యేమో తలచుకొంటూ చెవరిన మనసును కూడగట్టుకొన్నాడు. గుండె దిట్టపరచుకొన్నాడు. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా అనుమానం, మనస్సులో పొదరసంలా మెదులుతోనేఉంది. మధ్య మధ్య ప్రయత్నంచేసి ఆమెను చూడకుండా ఉండలేకపోతున్నాడు. ఆమె పమిటకొంగును మేలిముసుగులా వేసుకొని ముఖం ప్రక్కకు పెట్టుకొని కూర్చుంది. అందుచే ఆమె ముఖం ఇవ్వను కనిపించడంలేదు. ఎట్టకేలకు బండి గోదావరి స్టేషను చేరింది. ఆ దంపతులు దిగిపోయారు. ఆమె స్లాటుఫౌండ్మీద ఉండగా పరీక్షగా చూడాలని అనుకొన్నాడు. కాని ఆమె ముఖం మేలిముసుగు చాటున కనుపించలేదు. తాను కాకినాడకు టిక్కెట్టు తీసుకొన్నాడు. ఐనా బండిలో ఉండలేకపోయాడు. కూలీని పిలిచి పెట్టెతీసుకొని రమ్మన్నాడు. ఆయువతీ యువకులు రిక్షా ఎక్కారు. తనకూడా ఒక రిక్షాలో కూర్చుని పోనిమ్మన్నాడు. రిక్షావాడు ‘ఎక్కడికండ్డి?’ అన్నాడు. “ఆ నెల్లే రిక్షా వెనుక నే పోనియ్యి” అని ముందు వెళ్లిపోతూన్న రిక్షాని చూపించాడు. రిక్షావాడు ఒకసారి వానివైపు వింతగా చూచి రిక్షా పోనిచ్చాడు. ఎదుటి రిక్షా ఆర్యాపురంవైపు నడచింది. చుట్టూ ప్రహరీగోడ ఉన్న ఒక డాబాదగ్గర ఆగింది. ఆ యువతి వెంటనే లోనికి పోయింది. “ఇంకా ముందుకి పోనియ్యి” అన్నాడు రిక్షావానితో. ఒక ఫ్లాంగు వెళ్ళాక ‘ఆగు’ అన్నాడు. రిక్షా ఆగింది; “నూపర్ వై జరుగారు ఉన్నారేమో అడుగు ఆయింట్లో” అని ఒక యిల్లు చూపించాడు రిక్షావానికి. అతను

వెళ్ళి తిరిగివచ్చాడు. “లేరన్నారండ్రి” అన్నాడు. “సరే, దగ్గరలోని భోజనహోటలుకి తీసుకొనివెళ్ళు.” రిక్షా తిప్పుగా స్టేషను దాటి ఒక హోటలు దగ్గర ఆగింది. చిట్టిబాబు హోటలులోని ఒక గదిలో బస చేశాడు. స్నానం భోజనం చేసి గదిలోనికుర్చీలో నడవ వచ్చాడు. ఆ స్త్రీ పురుషులు చేరినయిల్లు తనకు బాగా గుర్తు ఉంది. కాని వారెవరో తానెలా తెలుసుకోగలకు. ఆయనెవరో తెలుస్తుంది. కాని ఆమె యెవరో ఆమె పుట్టుపూర్వోత్తరాలు యేమిటో ఎలా తెలుస్తాయి? అసాధ్యమనిపించింది. లేచి కూర్చుని ఆలోచించాడు. పచారుచేశాడు. మళ్ళీ కూర్చున్నాడు. ఒక గంటకు ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. ‘ఆఁ, అలా చేస్తేనే బాగుంటుంది.’ అనుకొన్నాడు. త్వరగా గదికి తాళం వేసి హోటలు మేనేజరుదగ్గరకు వెళ్ళి “ఒక పోస్టల్ కవరు దొరుకుతుందా?” అని అడిగాడు. మేనేజరు డ్రాయరు సారుకులో వెలికి కవరు యిచ్చాడు. కాగితం పెన్నుకూడా వానివద్ద నేతీసుకొని గదిలోకివెళ్ళాడు. తన మామగారిపేర ఉత్తరం వ్రాయు నారంభించాడు—

(బహుశ్రీ) మామ గారికి, తను అల్లుడు చిట్టిబాబు నమస్కరించి వ్రాయునది—

ఇంతకాలానికి నాపత్రా తెలియజేస్తూ మీకు ఉత్తరం వ్రాయడానికి సాహసిస్తున్నాను. నేను అపరాధిని. మీకు, మీ అమ్మాయి లక్ష్మికి చాలా ఆపచారంచేశాను. కుటుంబ దుస్థితికి మనస్సు వికలమై పదిసంవత్సరాలక్రితం ఇల్లు వదిలిపోయాను. నా జీవితయాత్రకు యేనో మార్గం చూచుకొంటేనే గాని ఇల్లు చేరవలచుకోలేదు. నాకోరిక ఫలించేవరకు మీకు నా ఉనికిని తెలియజేయడానికి నామనసు అంగీకరించలేదు. నా ప్రవర్తన చాలా అన్యాయమైనదని నే నెరుగును. దుర్భర దుస్థితికి లోనైన నాకు అంకకంటే గత్యంతరం లేకపోయింది. పది సంవత్సరాల అవినయకృషివల్ల నేటికి పరమేశ్వరుడు నన్ను అనుగ్రహించాడు. నా కోరిక సఫలమైంది. ఇంక నా జీవితాన్ని ఒక బాటలో నిండుటకంగా నడుపుకొనగలననే ధైర్యం కలిగింది. నేను చేసిన అపరాధాన్ని విస్మరించి నన్ను మన్నించమని వేడుకొంటున్నాను. తుమించానని మీరు వెంటనే జాబు వ్రాస్తే ఇల్లు చేరుకొంటాను. లేదా నేను మీ ముఖం చూడలేను.

చిత్తగించవలెను,

చిట్టిబాబు.

C/o. లక్ష్మీభవన్, రూమ్ నం. 4.
రాజమండ్రి.

కవరును వెంటనే పోస్టుచేసి వచ్చాడు చిట్టి బాబు. అతి కష్టంతో వారంలోజులు దొర్లించాడు. ఈ వారంలోనూ నాలుగుసార్లు ఆర్యాపురం వెళ్లాడు. ఆ డాబా ముందునుండి నడచి ఆపిధి చివరవరకు వెళ్ళి మళ్ళీ తిరిగివచ్చేవాడు. ఎవరో ఆ యింట్లోవున్న ఆలి కిడిమాత్రం గోచరించేది. కాని ఆమె కనుపించలేదు. ప్రతిదినం ఉదయమూ సాయంకాలమూ ఉత్తరం వచ్చిందా అని హోటలుమా నేజరును అడుగుతూ ఉన్నాడు. వారం గడచిపోయింది. కాని వాని ఉత్తరానికి జవాబురా లేదు. ఎనిమిదోరోజున మళ్ళీ మామ గారిపేర ఉత్తరం వ్రాశాడు. వెంటనే తన ఉత్తరానికి జవాబు వ్రాయమని కోరాడు. లేదా తను మళ్ళీ అజ్ఞాతవాసంలోకి పోతానని వ్రాశాడు. ఐదోరోజుని జవాబు వచ్చింది. కవరు చేతనట్టుకొని గదిలోకి పరుగెత్తాడు. లోపల గడియనేశాడు. దండడలాడే చేతులతో కవరు చించాడు. పరమేశ్వరుని తలమకొని ఉత్తరం విప్పి చదివాడు. కళ్లు నీళ్లతో నిండిపోతున్నాయి. చేతులు కంపిస్తున్నాయి. కాగితం పట్టుకొనడం కష్టమాతోంది మరల మరల ఎన్నోసార్లు చదివాడు. ఎన్నిసార్లు చదివినా అందులోని విషయమింతే—

చిట్టిబాబుకి, ఆశీస్సులు !

నీవు వ్రాసిన ఉత్తరాలు రెండూ చేరాయి. ఈనాటికి నీజాడ తెలిసినందుకు సంతోషించాను. నీవు ఇల్లువదిలి వెళ్ళిన తరువాత ఆరుసంవత్సరములవరకూ నీజాడ తెలుసుకొనేందుకు మాచేతనైన ప్రయత్నాలన్నీ చేశాము. కాని లాభంలేకపోయింది. కన్న కూతురు ముఖంమాస్తాంటే గుండె చెరువైపోయేది. ఆ ఆరుసంవత్సరాలూ మా కుటుంబం సుఖంగా నిద్రపోలేదు, తృప్తిగా భోజనం చెయ్యలేదు. ఆ తరువాత ఒకనాడు మాయింటికి ఎదురుగావున్న రాఘవరావు గారింటికి వారి మేనల్లుడు వచ్చాడు. అతను బాగా చదువుకొన్నవాడు, సంస్కారంకలవాడు. బెజ

వాడలా రిజిస్ట్రార్ గా పనిచేస్తున్నాడు. వాని భార్య అప్పటికి కొద్దికాలంక్రితమే మరణించింది తను వచ్చిన నాలుగురోజుల్లో మా కుటుంబపరిస్థితులు తెలుసుకొన్నాడు. ఒకనాడు రాఘవరావు గారూ అతడూ వచ్చి “మీ ఆల్లుని జాడ యేమైనా తెలిసిందా?” అని అడిగాడు. నేను తెల్లబోతూ లేచాను. “అరెను వస్తాడనే ఆశయేమైనా ఉందా?” అని అడిగాడు. “ఐంకా ఆశ యేమిటండీ, ఆరుసంవత్సరాలు గడిచి పోయాయి” అన్నాను. “మీరు అన్యధా బావించక పోలే నేనొక మాటచెప్తాను” అన్నాడు రాఘవరావు గారు. “అలాకే, చెప్పుడి” అన్నాను. “మీ అక్కయికి వివాహం చెయ్యండి. వరుకు సిద్ధంగావున్నాడు” అన్నాడాయన. నేనింకా పూర్వసంప్రదాయాన్ని పాటించేవాణ్ణి కావడంచేత ఆయన మాటకు నిశ్చేష్టనయ్యాను. “అలాచెయ్యడం అసంభవం. తుమించంకి” అని అనాడు వారికి జవాబుచెప్పాను. కాని దుర్భర పరిస్థితులు నీ మనస్సును వికలం చేసినట్లే నన్ను చేశాయి. నేను వివరణనయ్యాను. నీజాడ వెంటనే తెలియజేస్తూ ఇంటికి చేరవలసినదని, లేదా నా కుమార్తెకు మరల వివాహం చేయుదనని పత్రికలో ప్రకటించాను. అప్పటికికూడా నీజాడ తెలియలేదు. ఒక నెల తరువాత రాఘవరావు గారి మేనల్లునికిచ్చి నా కుమార్తెకు అగ్నిసాక్షిగా వివాహం చెయ్యవలసినవచ్చింది. వారికి గడచిన సంవత్సరం కుమారుడు కలిగాడు. ఇరవై రోజులక్రిందట వానికి ఉద్యోగం బదిలీ అయింది. ఇప్పుడు వారు బెజవాడలో లేరు. నీవు గడచినదానికి చింతించిన లాభంలేదు. నీ తండ్రిగారు నీకై తిపిస్తున్నారు. వారినిచేరి వేరుమార్గం చూచుకొని సుఖించవలసినదని నా సలహా. పరమేశ్వరుడు నీకు మేలు చేస్తాడు.

నీ హితైషి,
రామనాథశాస్త్రి.

కలగూరగంప

జాతకచంద్రికపై పండితమీమాంస:

శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు

భౌతిక పత్రిక 1956 మార్చి పత్రికలో జవాబు నకు ప్రతిజవాబు. అధ్యక్షులగువారు తొలి పల్కునందు శాస్త్రీయమార్గములకు విభిన్నముగ ప్రసంగించుచో అందిలి భేదములను మాపుట తప్పదు. తిరిగి అధ్యక్షులు శాస్త్రీయపద్ధతిని సమన్వయ పరచుటయు క్షము. కాని అట్లు చేయక “సాహిత్యజ్ఞానము లేదు. కావ్యపరిచయము తక్కువ” ఇత్యాదికములగు వ్యక్తిని పురస్కరించుకొని దూషణలతో మాట్లాడుట అధ్యక్షపీఠ మలంకరించినవారికి ధర్మ మెట్లగును?

“జాతకచంద్రికను... ఇందులకు విలక్షణముగ వ్రాసిన వ్రాత సత్యము కానేరదు” అని వ్రాసిరి— నేను ఫిబ్రవరి సంచికలో వారు అభిప్రాయమును— వ్యక్తపరచిరి అనిమాత్రమే వ్రాసితిని కాని వారి సిద్ధాంతముని నిశ్చితాభిప్రాయమునియు నేనుమాత్రము వ్రాసితిని. నే నట్లు వ్రాసినదిని యభిప్రాయపడుట, నే నసత్యమును వ్రాసినందుట, తిరిగి వారు జేసిన నిశ్చితాభిప్రాయముగ చెప్పలేదనిచో దానినే సమర్థించి వ్రాయుటచే ఎవరు సత్యముగ పత్రికలో లోకమే తెలుసుకొనగలదు.

“మంద సౌమ్యసితాః పాపాః.....

కవిస్సాక్షాన్నహంతాస్యాన్మారక త్వేన లక్షితః
.....జ్ఞాతవ్యాని క్రియాభువః॥

మేచలగ్నమునకు-శుక్రుడు పాపి అనగా యోగమును చేయజాలడు-మారకలక్షణము కలిగిన శుక్రుడు-సాక్షాత్—అనగా తావన్మాత్రముచే మారకుడుగాడు అని యర్థము. “ఎదింశతిశుభం నౌకాం సౌమ్యః కేంద్రాధిపా యది-అని చెప్పటచే సప్తమకేంద్రాధిపతి పాపి, మరియు “కేంద్రాధిపత్యద్దోషస్తు బలవాన్ గురు

శుక్రయోః” అని చెప్పటచే శుక్రుడు కేంద్రాధిపతి అగుట మిక్కిలి దోషమును చేయును-“లగ్నాద్వ్యయ ద్వితీయే శౌ పరేషాం సాహచర్యతః - స్థానాంతరాను గుణ్యేన భవతః ఫలదాక్షా” అని చెప్పటవలన సప్త మాధిపత్యము శుక్రునకు దోషము కాన ద్వితీయాధి పత్యము దోషమగుచుండెను. కనుక ద్వితీయ సప్తమాధిపతియగు శుక్రుడు మేచలగ్నమునకు యోగ కారకుడుకాదని స్పష్టమగుచుండెను - “మారక త్వేపి చ తయోర్మారకస్థాన సంస్థితః” శుక్రునకు ఆధిపత్యముచే మారకత్వము కలిగినను మారకస్థానస్థితి బలము కలది అని చెప్పటచేతనే—“కవిస్సాక్షాన్నహంతాస్యాత్ మారక త్వేన లక్షితః” యని చెప్పెను—ఇట్టి పరిస్థితియందు ప్రతిపక్షులు గతి వ్యాసములో శ్రీపిఠ పర్తి చినకృష్ణమూర్తి శాస్త్రీగారు చేసిన సమన్వయమును మేము చూపగ దానికి శాస్త్రీయముగు సమాధానము చెప్పక “ద్వితీయ సప్తమస్థాన నేత్రైకో యది సౌఖ్యకృత్” అను ఉడుదశాప్రదీపికాపద్ధతిని పూర్వ పారాశరి విరుద్ధముగ గ్రహించెనని లోచుచున్నది” అని వ్రాసిరి. ప్రకృతము పూర్వపారాశరికి ఉత్తర పారాశరికి విరోధము కలదా-లేదా యను విషయము చర్చలో నుండుగ — అప్రస్తుతవిషయముతో పని యేమి—జాతకచంద్రికలో విషయములన్నియు సర్వ గ్రంథసమ్మతముని ఎవరు చెప్పియుండిలేదు గదా— అట్టి సందర్భమున ఈ విషయము ప్రస్తుతము—“పూర్వ పారాశరినిబట్టి మేచలగ్నమునకు శుక్రుడు మారకుడు కాకుండుటకు ఏమియు నాధారము లేదు” అనిరి. సాక్షాన్మారకుడుకాదని చెప్పెను గాని “తత్త్రగహాః” అనురీతిగ మారకస్థానస్థితి మొదలగునవి కలుగుచో మారకుడు అని అర్థము వచ్చుచుండెనుగదా—ఇందుల పూర్వపరవిరోధ మేమున్నది, శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రీ గారు ఈ విషయమునే చెప్పిరిగదా—

ప్రతిపక్షులు కర్కటక లగ్నమునకు—మకర లగ్నమునకు శుభిపాపత్యాది విచారణ చేయునపుడు— కర్కటక లగ్నమున గురునకు—మకరలగ్నమున బుధు

నకు శుభిత్వమును చెప్పెను—అనుటకు కారణము ఈక్రిందివిధముగ చూపిరి — “పంచమనవమాన్యతరా ధీశతారూప శుభిత్వమును - తృతీయవష్టభాన్యతమా ధీశతారూప పాపత్వమును నొక్కనికే కల్గునపు డా గ్రహము మిశ్రఫలదాత యగు నేకాని పాపియెట్లగును? శుభిత్వాధిక్యమున శుభుడే కావచ్చుననియుఁ జెప్పబడెను” అని గ్రహిసిరి.

లఘుపారాశరీకర్త ద్వాదశభావాధిపతులకు శుభి పాపత్వనిచారణ చేసెనుకాని — మిశ్రఫలదత్వోక్తి చెప్పలేదు. మిశ్రఫలదత్వోక్తి దశాంతర్దశాఫలముల యందే చెప్పెనుగాని—ద్వాదశభావాధిపతులకు ఎవటను మిశ్రఫలదత్వ నూచనకూడా లేదు. ఇది ప్రతిపక్షుల సృష్టి కాని శాస్త్రీయుము గాదు.

ఇట్లగుచో శ్రీ చిన్మకృష్ణమూర్తి శాస్త్రీగారు చెప్పిన విధముగ కర్కటకలగ్నమునకు వష్టభాగ్యాధిపతి గురుడు. మకరలగ్నమునకు వష్టభాగ్యాధిపతియగు బుధుడు పాపులగుచుండగ ఉత్తరపారాశరియందు వీరలకు శుభిత్వము చెప్పట పూర్వాపరములకు విరోధము కనుక పూర్వపారాశరీకర్త వేరు. ఉత్తరపారాశరీకర్త వేరు అని ప్రతిపక్షుల పూర్వపక్షము.

“కేంద్రత్రికోణపతయ స్సంబధేన పరస్పరం
ఇతరై రప్రసక్తాశ్చేత్ విశేష శుభిదాయకాః
కేంద్రత్రికోణ నేతారా-దోషయుక్తావపి స్వయం
సంబధ మాత్రాద్బలినా భవేతాం యోగకారకా.”

“నను విశేష శుభిదాయకత్వోక్తి రయుక్తా, త్రికోణేతానాం త్రిషదాయాధిపతిత్వే పాప ఫల దత్వోక్త్యా, తదీశ సంబధే నాపి పాపఫలదత్వే ప్రాప్తే కేంద్రాధిపతిసంబంధమాత్రేణ శుభిదత్వమాత్రం— స్యాత్ — ఇతరైః కేంద్రకోణాధిపతివ్యతిరీక్షైః అప్రసక్తాః అసంబధాశ్చేత్ విశేషశుభిదాయకా భివంతి ప్రథమశ్లోకస్య ఫలితార్థః.

పూర్వశ్లోక-కేంద్రత్రికోణాధి సంబంధావసరభి దాయకత్వము క్తం—దోషయోగే శుభకారిత్యం—దోషా భావేతు విశేషశుభకారిత్యంచ ప్రతిపాదితం—ద్వితీయ శ్లోకేపి తస్మాద్దేవసంబధాత్ రాజయోగకారకత్వ ముచ్యతే—తస్మిన్ పూర్వశ్లోకాత్ అస్మిన్ కోవిశేషః. ఇత్యాశంకా పరిహరతి.

“ప్రబలా ఉత్తరోత్తరం” ఇత్యనేన దశమ నవ మాధిపత్యోరేవ బలవత్వాత్—బలినా—ఇత్యనేన నవమ

దశమాధిపతీ కేంద్రత్రికోణ నేతారా-దోషయుక్తావపి స్వయం యోగకారకా (సంబంధమాత్రావేవ) సంబంధ మాత్రాత్ విశేషయోగకారకా వితి — పూర్వస్మాద్విశేషం.—”

కనుక నే బలవత్తగుడు త్రికోణాధిపతి త్రిషదాయాధిపత్యములచే దోషముకలవాడైనను స్వయముగ నే యోగకారకు డగుచుండెను. మరియు బలవత్తగులగు కేంద్రత్రికోణాధిపతులసంబంధమురా జయోగకరము. ఈ అర్థము నే ఉత్తరపారాశరియందు చెప్పెను. కర్కటక లగ్నమునకు “..... శుభాధిపణ భూసుతో - రాజయోగకరస్యాప్యేత్ ఏకవివ భూసుతః-భవేతాం-రాజయోగస్యకారకా గురు భూవిహ-ఇల్లుగ నే మకరలగ్నమునకు “శుభా కవి చంద్రకా-రాజయోగకరస్యాప్యేత్ ఏకవివ భృగోస్సుతః-చంద్రాత్మజేన సంయుక్తో విశేష ఫలదాయకః” కర్కటకలగ్నమునకు గురుడు—చైన చూపిన ప్రకారం—గురుడు - కర్కటకలగ్నమునకు “కుజస్య కర్క నేశ్చిత్వప్రయుక్తకారితా, త్రికోణాస్యాపి నేశ్చిత్వేన కర్మేశ్చిత్వమాత్రతః అని చెప్పటవలసమగునకు సాక్షాద్రాజయోగకారకత్వము సంబంధమాత్రాద్బలినా భవేతాం యోగకారకా” అని చెప్పటచే గురుకుజసంబంధము విశేషరాజయోగకరము.

పై కారణములచే మకరలగ్నమునకు బుధుడు—బుధశుక్ర సంబంధము కర్కటకలగ్నమునందువలెనే—ఇక రాజయోగకరస్యాప్యేత్ ఏకవివ భృగోస్సుతః అనునది—“త్రికోణాధిపయోగ్యధ్యే సంబంధో - యేన కేనచిత్, కేంద్రాధిపస్య బలినో భవేద్బది సయోగ కృత్” ఇచట ప్రబల కేంద్రాధిపతియగు శుక్రునకు పంచమకోణాధిపతిత్వమువలనను దశమకేంద్ర-కోణాధి పతులకు సంబంధముచే శుక్రుడు సాక్షాద్రాజయోగకరు డగుచుండెను.

కనుక ప్రతిపక్షులు చెప్పిన పూర్వాపరవిరోధ మెచటను కానరాదు. ఏకకర్తృకములు గాని అన్య కర్తృకములు గావని సిద్ధాంతము.

మరియు ప్రతిపక్షులు యది శబ్దమాత్రముచే ఆయర్థము లభింపదు యనిరి. సామీప్యములో నది శంతి శుభం నూతాం సౌమ్యః కేంద్రాధిపాయది. అనుచోట సౌమ్యః కేంద్రాధిపాయది యనునట్లు—శుభ ఫలప్రదాః తే సర్వే త్రిషదాయాణాంపతయో యది

అని సమన్వయముచుండగ అసి-వీవ మొదలగునవి లేవ నుట సమంజసము కాదు.

శాస్త్రములయందు-అనువృత్తి-ఆవృత్తి-అపకర్షణలే సమన్వయపరములు శాస్త్రజ్ఞులకు పరిపాటియే. మేము చేసిన మాడుపద్ధతుల సమన్వయము చే అన్ని అర్థములు వాద్యము లగుచుండెను.

పై విమర్శనబట్టి “యది” అనువానికి వాగు చెప్పినట్లు ఆంగీకరించిన త్రికోణాధిపతులకు తివరా యాధిపత్యములు వచ్చి-ప్రస్తుత శుభపాపశ్యేవచారణ పూర్తి యగుటలేదు - గ్రంథకర్త శుభులను - పాపులను నిర్వచించుచుండగ గ్రంథకర్త ప్రణాళికకు భిన్నముగ మిశ్రేఫలదాతలను ప్రతిపక్షిలు సృష్టించుట శాస్త్ర సంప్రదాయవిరుద్ధము - విమర్శనా రాహిత్యకృతమనుటలో ఆవంతయు సందియము లేదు.

“ఇంతయేల? శుభత్వ పాపత్వ సంధాయకాధి పత్యద్వయ మున్నపుడు ఆ గ్రహము మిశ్రేఫలదాత యనే కాని పాపియగుననుట యెట్లు పాసగును?

“ధర్మకర్మాధినేతారా రంగలాభాధిపాయది తయో స్సంబంధమాత్రేణ నయోగం. లభి లే నరః”

అని కదా మిశ్రాధిపత్యఫలము చెప్పబడెను. అట్టి గ్రహమునకు శుభత్వమే కాక పాపిత్వము గలుగుననిన ననవచ్చును” అని ప్రతిపక్షులు వ్రాసిన మాటలను విచారణచేసిన ఈశ్లోకము వారికి అర్థముకాలేదనుట స్పష్టము. ఇది శాస్త్రీయవిషయము-అప్పటికప్పుడు సిద్ధపడుట భావ్యముకాదు. వారు వ్రాసిన మాటలు అర్థరహితములు—గమనించుడు. శేంద్రత్రికోణనేతారా వోష యుక్తౌపసి స్వయం-ఇత్యాది శ్లోకముచే మేషమిథున లగ్నజాలకు రాజయోగము ప్రాప్తమగుచుండగ రంగ్ర లాభాధిపత్యములవలన పూర్వోక్తమగు రాజయోగ మునకు అపవాదము చెప్పెను.

“పశ్యంతి సప్తమం సర్వే శనిజీవకుజాః పునః విశేషతశ్చ త్రివిధ త్రికోణ చతురస్రగాన్ ॥

విశేషతః-చ అని యుండుటవలన విశేషసామాన్య దృష్టలకు అన్వయము కలుగుచుండగ విశేషదృష్టి నే చెప్పెననుట సరిగాదు. లఘుపారాశరికి మూలము బృహత్పారాశరి కొదిగియున్నది. అందలి కవయ ములను లఘురూపములో చెప్పెననుట సమంజసము. బృహత్పారాశరిలో సామాన్యవిశేషదృష్టలను చెప్పగ

పాదాదిదృష్టలు పారాశరిపద్ధతిలో గ్రహ్యాములు కానేరవనుట శాస్త్రీయమార్గము కానేరదు.

కనుక ప్రతిపక్షులు చెప్పిన రీతులు జ్యోతిశ్శాస్త్ర సంప్రదాయవిరుద్ధములు గాన గ్రహ్యాములు కానేరవు-అన్యగ్రంథసహాయ ముక్తరలేకుండగ నే పూర్వోక్తర పారాశరాలను సమన్వయపరములకు సిద్ధముగ నుంటిమని లోకమునకు మరొక్కసారి మనవిచేయు చున్నాము.

రేగు పి రాగము శ్రీ దువ్వారి జగన్నాథశర్మ

గాయకులు: మంచి గుణపుల సన్నిధి నుండి వల్లించిన గేయ వాఙ్మయముతోపాటుగ సంప్రదాయ ములు ఏ కాలమునం దెట్లుండెడివో అవి కాలక్రమ మున ఏ యే మార్పులకు లోనగుచు వచ్చుచున్నవో తెలిసికొనుటకుఁ గూడ ప్రయత్నించు చుండువలెను.

కంచర్ల గోపన్న భద్రాచల రామదాసుఁడని సుప్రసిద్ధి చెందినవాఁడు. ఆతఁడు 1687 (క్రీ. శకము నకుఁ గొంత ముందు వాగ్గేయకారుఁ డయ్యుండి వాఙ్మయ రాగములలో రేగు పి అనేది యొకటి. ఈ రాగ మునే కృష్ణలీలలు రచించిన నారాయణ తీర్థులను, ఆష్టపదుల రచయిత జయశేఖరుని వాడుకచేసి యుండిరి. ఇనుకొండ విజయరామ పదాలయంబేమి గోవింద స్వామయ్య చౌకవర్ణాలయంబేమి రేగు పి రాగము నందు సంప్రదాయకద్ధములగు గుణకము లగుపడు చున్నవి. ఈనాఁడు రేగు పి రాగము నే గాయకుఁడు గాని ఆలపించుటలేదు. డెబ్బది యెనుబది సంవత్సరముల క్రిందట తిరువల్లి క్కేణి—వీణ రామానుజయ్య గారి తదనంతరమునుండి రేగు పి రాగములో సంగీతి విద్యార్థులకు పాస పాఠ్యములే తొలగిపోయినవి. రాగాల పట్టికలో రేగు పి రాగ మగుపడుట కలదు. సరిగ పధ స—సధ ప గ రి స అని యీ రాగ మార్చున. 15 మేళకర్త మాయామళవనుండి జన్మరాగ మిది—ఔడవ రాగమని ఈనాటి గాయకశిరోమణు లెల్లరు ఏకగ్రీవముగాఁ బట్కరుదురు. ఈ లక్షణమునే—సంగీత సంప్రదాయ ప్రదిర్శిని మున్నగు సంగీతలక్షణ గ్రంథరాజము లన్నియు బలపఱచును. సంగ్రహ మాడామణి—సంగీత సుధ—సంగీత సారామృతము

మొదలగు సంస్కృత గ్రంథములు యింగుప వ్యతిరేకములు కావు. సంగీతసార సంగ్రహకారుడు కూడ “మారు వయస్యం లేవన ప్రియు మల హరియను..... మాయ మాళవ గౌళండు...బుట్టె”నని చెప్పవచ్చు. పై రీతిని జౌడవ మూర్ఖుననే అందిచ్చినాడు. ఇట్టి లాక్షణిక క్రమమంతయును లేకున్నది రాగముపేర నిర్వివాదమయ్యుండుగా ఇప్పుడెంతపాటి సంగీతవిద్వాంసునిదిగినను లేకున్నది రాగముంటే మోహనరాగమే అని నిర్వచించుట కద్దు. ఇప్పటికి ఏదనినటువని యేండ్ల క్రిందట ఆంధ్రదేశమునం దెల్లకడల ఏపాటి గనాభ్యుదయమొంది పందిరి యేర్పడినను సువాణ్య ప్రయోగము మేజువాణీలలో గోవిందస్వామయ్య లేకున్నది వర్ణము నృత్య మొనర్చబడుచుండెడిది. లేకున్నది మాయా మాళవ గౌళ జన్యమయితే అందిలి శుద్ధ రిషభము శుద్ధ ధైవతము మార్వణం జాలవు. రిషభ ధైవతములు చతుశ్రతులై లే మోహనరాగమే అగును. ఆ మేజువాణీ సంగీతమునం దీరీతి విచక్షణకుం దగినంత సుశిక్షణ లేకుండెడిది. కాఁగా లేకున్నది వర్ణమును శీర్షికతో మోహనరాగము లోనే “సరిగా దానిపయి నెనరుంచి” అను వర్ణము గేయమగు చుండెడిది. ఇట్లు మోహన—లేకున్నది రాగములు ఒకే రాగముయొక్క పర్యాయ నామము లన్నది ఈనాటి దేశీయ మర్యాద యొనది.

ఈనాటి మాటలలో లేకున్నదిగా మోహనరాగమే యను నొక్కమాట చాలినదయ్యును లేకున్నది—మోహనలయొక్క పుట్టుక—పూర్వోత్తరము లెంతో చారిత్రక రమ్యతను సంగీతమునకుం గలిగించును. చతుర్థండ్లి ప్రకాశికలో “లేవన ప్రిస్తు హేజ్జుజ్జి మేళోత్థో మనివర్ణనాత్ | జౌడవశ్చ” అని రిషభగ్రహరాగముగా అనువదింపబడినది. వేంకటసుఖిచే జెప్పబడిన హేజ్జుజ్జి మేళము (“పడైచ తిన్రబుచు భే తిస్రోగే పంచమస్యమే | ఏక స్వాత్వే దత్తస్రః స్యుర్దే తిస్రోద్వే నిషారకే”—ఈ నూత్రము మేరకు) ఇప్పటి కర్ణాటక మేళపద్ధతిలో 18 వదన గాయకప్రియ యగుచున్నది. ఈ పదమూడవ మేళములో మధ్యమ నిషాదములులేని జౌడవరాగముగా లేకున్నది చెప్పబడినదింటే వడ్డము, శుద్ధర్షభము, అంతరగాంధారము, పంచమము, శుద్ధ ధైవతముగల సరిగపధన. జౌడవరాగము మోహనరాగము కాఁజాలదు. తులజేంద్రుడు సంగీత సారామృతమునందు మాళవగౌళ జన్యముగా లేకున్నది

జేర్కొనుటవలన - చతుర్థండ్లిచే జెప్పబడిన స్వరలక్షణమున కయ్యది వ్యతిరేకంబగు. ఏలన? మ, ని, వర్ణ్య రాగము పదుమూడవ మేళజన్యమన్నప్పటికిని పదునైవ మేళజన్యమయినప్పటికిని—రాగముయొక్క నాదగుణ సమత్వము చెడదు. సంగీతసుధయొక్క రచనముపట్ల తం తండ్రి గోవిందదీక్షితులకు సంబంధమున్నదని వేంకటసుఖి పల్కించుచువాఁడు. అట్టి సంగీతసుధలో గోవింద దీక్షితులచే గుఱ్ఱి మేళధనముగా లేకున్నది చెప్పబడినది. సంగీతసుధలోని గుఱ్ఱి మేళము (మాళవగౌళ) ఇప్పటి పదునైవ మేళమునకు సమమైనదేను. ఇట్లు లేకున్నది జన్యస్థానముపట్ల ఈ తండ్రి కొడుకులు ఏకీభవించరైరి. తండ్రి 15 మేళమున్నచోటుచూపఁగా - కొడుకు 18 మేళమున్నతావుచూపిన వాడయ్యెను. ఐనను రాగస్వర నాదగుణ సామ్యములో ఈ యిరువురికిని అభిప్రాయభేదము లేదు. వీరికి బూర్వలాక్షణికులలో స్వరమేళ కళానిధి కాఁడనఁ, రాగవిభోగ కాఁడను ఈ యిరువురును లేకున్నది జన్యరాగముగా న్యూనత పఱచలేదు. క్రీ.శ. 1550-1600 నాటికి సంగీతమునందు పరివ్యాప్తమయియున్న ఇటువది మేళములలో లేవన ప్ర-ఒకటి. 1609 A. D. నాటికే లేకున్నది మధ్యమ నిషాదవర్ణము ఆరంభమయ్యున్నను అంతకుముందు వడ్డపంచమ వర్ణ్యరాగమిది. ఇట్లే ఆనాడు స,ప,వర్ణ్య రాగము-సావేరి మరియొకటి యుండెడిది. సోమనాథుని కాలముండే సావేరి గ,ని, వర్ణ్యరాగముగ మాన్పుచెంద నారంభించినది. ఈ మార్పువిద దృష్టినిశ్చి—గాయకోత్తములు స,పా,వర్ణ్య రాగములయొక్క స్వరూప మెట్లుసాధ్యముకాఁగలదో విచారించ దత్తులు. లేకున్నది “రిగమపని” “నిధమగరి” గా మాత్రమే ఆలపించి రూపించవలయును; సావేరిని అట్లే—ఐతే, లేకున్నది శుద్ధరిషభ అంతర గాంధార శుద్ధమధ్యమ శుద్ధధైవత శుద్ధ నిషాదములు తగులుచుండును. సావేరిలో చతుశ్రతి రిషభ—అంతర గాంధార—శుద్ధమధ్యమ—చతుశ్రతి ధైవత—కకలి నిషాదములు—తగులుచుండును - ఇట్లు 1600 A. D. నాటి ఈ రెండు రాగములనూ ఆలపిస్తేసి పూర్వ గాన స్వరూప మెఱుంగఁదగదె? ఇట్లు పదునైవ శతాబ్దపు టాడిమవ్యవస్థలో వడ్డమును పంచమమునుగూడ వినాయించి పాడఁదగిన సంగీతము అతి ప్రాచీనమయిన ప్రాతిపదిక గల్గిఉండెడి, పదునాఱవ శతాబ్దము మొదలుగ వడ్డస్వర ప్రాధాన్యత

యేర్పడినట్లు ఫాక్స్ స్ట్రాంగ్ వేస్ (Fox Strangeways) అధ్యయనమున నెల్లొజిన్ మ్యూజిక్ ఆఫ్ హిందూస్థాన్ (Music of Hindosthan Foot-note P 153)—నందు వ్రాయఁబడినది. ఈ యర్థము నుండి వక్షములేని నాది సంస్కృతమున “రిగమగని” గుఱుఁగున కెట్లు రాగలుట? అను సమస్య యేర్పడును గదా! ఇందులకుయియే 1440 A. D నాఁడు సర్వజ్ఞ సింగ భూపాలఁడు “వక్షోయాత్మస్థాపితః—తదేతే యైవ అన్యేషాం స్వరాణా ముచ్చారణమ్” అని భావించియున్నాఁడు—భరిత దిత్తి—దులకొలమున స,స, వరిత సంగీతము విశేషవ్యాప్తి గలిగియుండెడిది. తానక్రియాత్మక సంగీతములో మాత్రమే స—ప వర్ణనము సుసాధ్యము కాఁగలదు

“ద్విధాతాన్క్రియాతంత్ర్యాంప్రవేశాన్నిగ్రహస్తదా—” అని భరితుఁడు. ఇట్లే దత్తిఁడును— “తాన్క్రియాద్విధాతన్త్ర్యాంప్రవేశాన్నిగ్రహస్తదా” అని. “ప్రవేశోన్యవిసాద్భిశ్చిం అసంస్పర్శస్తు నిగ్రహః”—“నిగ్రహస్తు ఉత్తరస్వరస్య పరిత్యాగః”—“ప్రవేశోనమాగర స్వరవిప్రకర్షా దుత్తిరస్వరమార్గవాద్యా నిగ్రహచ్చ—అసంస్పర్శః—” పూర్వాపరస్వరములకు బ్రవేశమిచ్చుదు స—ప లనునిగ్రహించుట—ఇచ్చట స—ప వర్ణనముని యెప్పఁబడును. అనగా రిగమగని స్వరములను స్పృశించిగవని సాదృశ్యము గలిగించి స—పలను అసంస్పృశ్యతనంచుట—ఇట్లు తానక్రియాత్మక సంగీతము. దీనిలోనుండి గ్రహాంశ తారమంద్రన్యాస అపన్యాస అల్పశ్చ బహుత్వ పాడవ జౌడన్ (సన్యాస—విన్యాస)ములను అంతరమార్గములో అనగా వాది సంవాది వివాది అనువాది పద్ధతిలో నుపయోగించు ఆచార మేర్పడినది. జాతులనాలపించు మార్గ సంగీత మీదాని నుండియే దేశ్య సంగీత మేర్పడినది. వడ్డవర్ణము దేశిసంగీతమునలేదు. మార్గ సంగీతములో నిట్లురేవకు ప్తి రిగమగని—నిధమగరి మూర్ఖునలో నుండెడిది. దేశిలో ఆ నాదానుకరణము సరిగపధన—సగపగరిన మూర్ఖునలో వ్యాపించినది. స్వరాపకర్షద్వారమున మూర్ఖున మారును. ఇట్లే మార్గ సంగీత మందలి సావేరి సరిమ పధన—సగపమరిన అని దేశిసంగీతమునఁ బ్రవేశించినది. ప్రసంగమందున్న రేవకు ప్తి అతి ప్రాచీనరాగము. దీని సంపూర్ణ నాదగుణము—ఇప్పటి

గాయకప్రియ — శుద్ధరిషభ — అంతర గాంధార— శుద్ధమగ్యము—పంచమ—శుద్ధదైవత—శుద్ధ నిషాదములు ప్రాచీన రేవకు ప్తి మేళము. ఇందున్న మగ్యమునిషాదములు పరస్పరము వాది సంవాదులు కాఁదగిన అంతరువులో నుండియును విసంవాదులగుట వలన విశువవలసి వచ్చెను “సంవాదిలోపా దౌడరితా” అని మతంగుడు సిద్ధాంతిపరచియున్నంగున శుద్ధ మగ్యమును శుద్ధ నిషాదములకు సంవాదిత్వము లేకపోగాఁ సరిగపధ జౌడరితమూర్ఖున రేగు ప్తికి సంఘటిల్లినది. శుద్ధమగ్యము శుద్ధనిషాదముల పరస్పర సంబంధము రక్తి చేదకమని ప్రతీతి గలది. “శుద్ధశ్చమగ్యః శుద్ధ నిషాదశ్చేత్యుభౌస్వరా, శ్రుత్యప్తకేనాంతరితావపి సంవాదినా నహి” అని చతుర్దంశి. ఈ రీతి స్వరసమ్మేళనమును నాదకాస్త్ర వికారదులు (TRITONE) ‘ట్రైటోన్’ అందును.

“Augmented fourth being a Tritone was from early days in music strictly forbidden, in fact was Diabolus in Musica. (The Devil himself) mi contra fa est. Tritone = interval of augmented fourth F B = శు.మ శు.ని or B E. కై. ని. ఆం. గ. It consists three whole Notes It is a discord. In all polyphonic music the Iritone was a forbidden interval—Foss

ఈ రీతిగా రేవకు ప్తియందలి శు.మ-శు.ని స్వరములు విసంవాదులైనందున అది సంపూర్ణ రాగము గాక జౌడరిత (సరిగపధ) రాగమయినది.

రేగుప్తా వర్ణయేత్ క్రాంచ

నిషాదా వుభయత్రైచ-

రాగోసా హేతువస్త్రై

దేశాంతర మనోహరః—పర మేశ్వరః.

అతి ప్రాచీన మనఁదగిన యీ రేవకు ప్తి 18 జాతులలో ఆర్షభి సముత్పన్నుతి గలది. అభిరుద్ధత మూర్ఖున రిగమగనిన—దీని ప్రాతిపదిక. రిగలకు అంశ. ఇట్లు మార్గ సంగీతమున వీర రౌద్రాద్భుత రసజనక మయిన రాగముగా బహు ప్రాముఖ్యత గాంచినదై— 1720 క్రి. శ.తర్వాత కొలమున దేశి సంగీతమునందలి మోహనతో లీనముకొ నారంభించినది. 1920 తరువాత రేగు ప్తి మోహనగా మూర్తిభవించి యున్నది.

గ్రంథ విమర్శనము

గు లా బి తో ట

మూలం : పారశీక మహాకవి సాదీ ; అనువాదం : కీ. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి; కవిశోకిల గ్రంథమాల, ఎల్లాయపాశేం (పోస్టు), నెల్లూరు జిల్లా; వెల : మూడున్నర రూపాయలు.

ఇది అంతర్జాతీయ వాఙ్మయరంగంలోని మహా గ్రంథాలలో ఒకటి. సాదీ రచించిన “గులిస్తాన్” (గులాబితోట) “బోస్తాన్” (పండ్లబోట) అనే యీ గ్రంథాలు రెండూ, ఇంచుమించు ప్రపంచంలోని అన్ని ప్రధానభాషలలోకి అనువదించబడినై.

18 వ శతాబ్ది నాటికి, పారశీకదేశం, నాగరికత విషయంలోనూ, శాస్త్రవిజ్ఞానవిషయంలోని మహా న్నత దశ నందుకున్నది. నాటి పారశీక చక్రవర్తుల ఆశ్రయంలో అనేకమంది విజ్ఞానవేత్తలు నెలగులోకి వచ్చారు. సాదీ మహాకవి వారిలో ఒకడు.

‘అవతారిక’లో సాదీ ఇలా వ్రాసాడు :

‘సాదీని గురించి చక్కని ప్రశంసలు ప్రజా సామాన్యము నోట నెలవడుచుండెను. అతని వచనముల ప్రఖ్యాతి లోకమెల్లెడల వ్యాపించెను. ఆయన ప్రియమయిన రెల్లకలముతో రచించు కృతులను జనులు చక్కెరవలె భుజించుచుండిరి. ఆయన పద్యములు వ్రాసిన చిత్తుకాగితిపు ముక్కలు సర్కారునోట్ల వలె చలామణి యగుచుండెను. దీని కంతటికి అతని పాండిత్యాతిశయము వచోనైపుణ్యము కారణమనరాదు. ఏలనన, సార్వభౌముడు కాలచక్రపరిభ్రమనకు ఉత్తరధృవము. సులేమానుకు ప్రతినిధి, ముసల్మాన్ భక్తరక్షకుడు, సాద్ జంగీ పుత్రుడు, ఇహలోకమున దైవచ్ఛాయ. ముజఫరుద్దీన్ అబూబకర్ అను గ్రహస్పష్టి సారించి, అంగీకారము నూచించి, నిష్కపటమయిన తన యభీష్టమును తెలియపరచినందువలన గొప్పవారు మొదలు సామాన్యులవరకూ ఆయన పై స్నేహభావము చూపుచుండిరి. ఏలయన రాజుల మతమునే ప్రజలునూ ఆవలంబింతురు.”

సాదీ తన ప్రభువునకు కృతజ్ఞత తెలిపే సందర్భములో తన మహాన్నతికంతకూ అతనే కారణమని అన్నాడు కాని వాస్తవానికి, అమోఘవచస్కుడైన సాదీ స్నేహకారణంచేతనే అబూబకర్ చరిత్రాధుడై ప్రపంచ చరిత్రలో నిలిచి వున్నాడు. లేకపోతే యెందరు చక్రవర్తులు జగత్తులో ఊరూ పేరూ లేకుండా నశించిపోయారు కారు?

సాదీకి గల విజ్ఞానం ఆర్థవప్రాయమయినది. శాస్త్రవిజ్ఞానవిషయాదికాల నటుంచి మానవహృదయాన్ని ఆతడు అవగతం చేసుకున్నంత విశేషంగా ప్రపంచ రచయితలలో ఏ కొద్దిమందో తప్ప ఇతరులెవ్వరూ అవగతం చేసుకోలేకపోయా రనటంలో అతిశయోక్తి లేదు.

ఈ గ్రంథాన్ని కావ్యమనాలో విజ్ఞానశాస్త్రమనాలో బోధపడదు. యిది యెనిమిది అధ్యాయముల గ్రంథము. పాదుషాల ప్రవర్తనము, దరిబేసుల శీలము, సంతృప్తి, మానము వలని లాభములు, ప్రేమ యావనములు, వార్తకల్ప దోర్బల్యము, విద్యాప్రయోజనములు, సాంఘిక ధర్మనిర్వర్తనవిధులు అనే ప్రధాన శీర్షికలలోనికి గ్రంథం విభజింపబడి వున్నది. ఓక్కొక్క శీర్షికలో అనేక విషయాలు హృదయానికి వికాసాన్నిచ్చే రీతిని ఉల్లేఖింపబడివున్నయ్. రచనలో సాదీ అనుసరించిన విధానం మెచ్చదగివుంది.

ఆయన వచనానికి పద్యరచనకూ ఏమీ తేడా లేకపోయినా, ముమ్మందు మధురమైన వచనంలో ప్రారంభించి ముద్దులైన ఒక చిన్నకథ చెప్పి మనమనస్సును స్వాధీనం చేసుకుంటాడు. వెంటనే పువ్వుత్తి కాల్చినట్లు పద్యాన్ని వెలిగించి దాని వెలుగులో పైకథయొక్క అంతరార్థాన్ని ప్రకాశమానం చేసి మనకు ఆశ్చర్యానందాలను కల్గించుతాడు. వెలుగు మొగ్గులలాంటి ఆలాంటి చిన్నిచిన్నికథలు ఈ గ్రంథంనిండా కోకొల్లలు. ఈ గ్రంథాన్ని గురించి విశేషించి విమర్శించటానికి ఈ అథకాశం చాలదు.

ఈ తోటలోని ఒకటి రెండు గులాబీలను ఆఘ్రా
ణించి ఆనందించుదాం:

1

ఒక పెద్దమనుష్యునివద్ద రమణీయవతియగు దాసి
యుండెను. దానిపై నతడు మోజుపడియుండెను.
“ఎంత శోచనీయుము! నా యీ దానికి అంత చక్క
దనమున్నందుకు గట్టివాయితనము, నిర్లక్ష్యభావము
లేకుండిన నెంత సంతోషకరముగ నుండెడిది” అని
ఆయన ఒక స్నేహితునితో ననెను. అంతట మిత్రు
డిట్లు చెప్పెను: ‘సోదరా! స్నేహము నంగీకరించి
నపుడు దాస్యమును కోరకుము. ప్రేయసీప్రేయసుల
సంబంధమునందు దాసి యొకయడు అనుభవ మంతరిం
చును.”

“ఇంటిఖామందు తెరగంటివంటి దాసి
తోడ సయ్యాలటాడ నాతోత్తుకూతు
రాజ్ఞెట్టును సామినియట్టు: లతడు
ప్రణయభారంబు మోయు నేవకుని భంగి.”

“ఇటుక కంకర గొట్టుటో ఇంటవలయు
నీరు దెచ్చుటో దానికి నియతవృత్తి;
అట్లుగా కది ప్రేయసి యయ్యోనేని
చెనటి యజమాని చెంపకు జేటు మూడు.”

2

పామరజొకడు కంటిజబ్బుతో బాధపడుచుం
డెను. అతడు గుర్రపు వైద్యునియొద్దకు బోయి “కంటికి
మందు వేయుము” అని కోరెను ఆ వైద్యుడు నాలుగు
కొల్ల జంతువుల కన్నులకువేయు కొటుకను వాని
కన్నులకు చిరిమెను. కన్నులు గుడ్డుగారిపోయినవి.
అంతట వాడు న్యాయాధిపతియొద్దకు బోయి, తన
పరిస్థితినిగురించి మొరజెట్టుకొనెను. న్యాయాధిపతి
వానిని యిట్లు ఓదార్చెను: ‘అతనిదేమియు తప్ప
లేదు. నీవు గాడిదవు గాకుండినయెడల గుర్రపువైద్యుని
యొద్దకు బోయియుండవు.”

జ్ఞానవంతుడు ముఖ్యమో కార్యములను
వదలి పెట్టడు కొరగానివానిచేత;
నేతకొడయుచి చాపల నేయువాని
పట్టుపనికాల నెవ్వరు బెట్టబోదు.

3

“నీవేల పెండిచేసికొనవు” అని యొక ముసలి
వాని నడిగిరి.

“నాకు ముసలిదానిపై కోరికలేదు.”

“నీకు భాగ్యమున్నదిగాన యువతి నే యేల
పెండ్లాడరాదు.”

“అది యువతియ్యైన నావంటి ముసలాతని
నెట్లు ప్రేమించగలదు.”

డెబ్బదేడల తాతయ్య నిబ్బరంపు
యావనరసానుభూతిపై నానగొనుట
కలను నంగుండు కన్నులు గాంచినట్లు
తరుణబలమును గోరు నీ ధనముగాదు.

4

యావనపు ట్టజ్ఞానమున ఒకనాడు మా తల్లిని
అరచి కనరితినీ. ఆమెహృదయమున వేసనపడుచూ,
ఒకమూల కూర్చుండి యేడ్చుచూ ఇట్లనియెను. ‘నీకు
బాల్యము జ్ఞప్తియున్నయెడల ఇప్పుడు నన్నిట్లు కష్ట
పెట్టి యుండవు.’

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా	...	12	0	0
అర్థ సంవత్సర చందా	...	6	0	0
విడిప్రతి	...	1	0	0

భారతి ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ	కాజువల్	కంట్రాక్టు
2 లేక 3 రంగులు	రు. 125/-	రు. 100/-
2 లేక 3. వ కవరు పేజీ		

ఒకే (నలుపు) రంగు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికే కాంట్రాక్టు రేటు వర్తింతును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద
లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచికి
తేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

ముద్రాసు-1.

గ్రంథ విమర్శనము

పులివలె శౌర్యంబు బలమును గల్గి
గున్నయేనుగుబోలు కొడుకును గాంచి
ముదముతో నిట్లనె ముదుసలితల్లి
పాల్ ద్రావి నాయెద బన్నున్ననాటి
నిస్సహాయస్థితి నీ స్మృతినున్న
కసరికొట్టవు నన్ను, కాని యీనాడు;
సింహసత్కుశ వీవు; జీర్ణాంగి నేను.

గ్రంథమంతా ఇలాంటి అమూల్యరత్నాలతో నిండివుంది. ఆబాలగోపాలం చదువదగిన అమూల్య గ్రంథం.

ఈ గ్రంథం, కవికోకిలవృష్టికి తగిలి వారి మధురాలాపంగా అనూదితమై అనుభూతికి అంపటం ఆంధ్రుల అదృష్టం.

ఈ గ్రంథ ప్రచురణవిషయంలో ఒక్క విచారమాత్రం కలుగుతోంది. మహాకవి సాదీని గుర్తించిన వివరాలు గాని గ్రంథాన్ని గురించిన యితర వివరాలు గాని యేమీ గ్రంథంతోపాటు అందించారు కారు. ప్రచురణకర్తలు, పారసీకవాఙ్మయంతో పరిచయమున్న యేపండితునిచేతనైనా చక్కని పీఠిక

వ్రాయించివుంటే ఎంతో ఉపయోగకరంగా ఉండేది మరి ముద్రణలో ఆలాంటి ప్రయత్నం జరుగుతుందని ఆశించుదాం.

మ హా దో ధి

పద్యకావ్యం : రచన : శ్రీ వాళరథి, ప్రచురణ : తెలంగాణా రచయితల సంఘం, హైదరాబాదు. వెల రూపాయి.

పలుకుబడికోసం కానివ్వండి, పరమార్థంకోసం కానివ్వండి, ఈనాడు చేశాలో పాలకులూ పాలితులూ యావన్నీందీ, గాలిపి బసంతోపాటు బుద్ధనామస్మరణ కూడా చేస్తున్నారు. ఏ ఆశయంతో చేస్తే నేమి మహాపుగుఘల నామస్మరణ భుభిదాయకం. 'రామనామ తారకం భక్తిముక్తి దాయకం' అన్నాడు లుబ్ధావధానులు.

ఈ జాబ్బిభావాల ప్రచారం, ఆంధ్రచేశాలో ఇటీవలి 'నాగాగ్ధుల సాగర తీతంగంతో మరింత ఆర్థవప్రాయం గా తయారయింది. వచ్చే బుద్ధజయంతితో మరింత రభసగా తయారుకావచ్చు. ఏది యే మైనా కావ్యరచనాసంప్రదాయాన్ని 'క్యాలెం

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి ట్రోభ కాదూ?

భారతి. భారతాంబు తన బొట్ల,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (తూ.గో.జి)

డోర్ పొయ్యిలో స్థాయిలోకి దిగజారిపోకుండా చూచుకోవలసిన బాధ్యత రచయితలమీద వుంది. 'ఆంధ్ర ప్రదేశ్' లోని ప్రముఖ రచయితలే కొందరు ఈ ధోరణిలో పరిక్రమించటానికి ప్రారంభించిన కారణంగా యీ హెచ్చరిక చేయవలసి వచ్చింది. ఈ ధోరణి ఉపయోగపడదులకు కొన్ని ప్రచారావకాశాలను కలిగించటానికి ఉపయోగపడితే పడవమ్మను గాని, కవులకుగాని కావ్యాలకుగాని గౌరవహేతువు కాకపోగా, సాహిత్యరంగానికి గట్టిదెబ్బగా పరిణమించి అభ్యంతరికి ప్రోత్సహిస్తుంది.

ఈ కృతి మైదరాబాదు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారికి అంకితం. మధ్యప్రదేశ్ గవర్నరు శ్రీ భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారు ఈ కృతికి ప్రస్తావన రచించారు. ప్రస్తావనకొరలు కృతిలోని విషయాలను వేటిని స్పృశింపకనే అశీకలాపంతో ముగించివేయడం ఆశ్చర్యకరం

తొలుదొల్ల రచయిత నాగాయనకొండ ప్రాశస్త్యాన్ని కొంత ఉగ్గడించారు అనంతరం గౌతమును సాధకుడై యింద్రియ వ్యాఖ్యలతోలను జయించి జ్ఞానోదయం పొందిన కథను టూకీగా చెప్పారు. అక్కడ నుంచి బుద్ధుడు ధర్మబోధచేస్తూ దర్మమార్గానుసరణుడు ఉదహరణలుగా తన పూర్వజన్మగాథలను వివరించు తున్నట్టు కథ నడిపారు. జాతక కథలలోని, 'మహా పద్మ జాతకము', 'చాంపేయ జాతకము', 'ధనింత జాతకము'— ఈ మూడు గాథలను వివరించారు. ఈ మూడు గాథలనూ మూడు ప్రత్యేక ఖండకృతులుగా మనం స్వీకరించవచ్చు.

కౌవ్యనిర్మాణం చెయ్యటంలో శ్రీ దాశరథి ఈ గ్రంథంలో అనుసరించిన విధానానికి లోగడ యితర కావ్యాలలో అనుసరించిన విధానానికి కొంత తేడా కనుపించుతోంది. ప్రబంధశిల్పంలోవుండే, జీలుగులూ, మిలమిలలా ఇందులో కనుపించవు. అలంకార రహితమూ, కేవల ప్రసాదగుణాశ్రయి అయిన పురాణ శైలిని అనుసరించారు. శ్రీ దాశరథి రచనలో మా

మూలుగా వుండే ఆ సాగులను ఆశించేవారికి కొంత ఆశాభంగం కలిగించినా, పరిణతిమై, నిర్మల వాహినీలా ప్రశాంతంగా సాగిపోయే ధారనుద్ధిని అభినందించగలవారికి హృదయాహ్లాదకరంగానే వుంటుంది. మచ్చుకు ఛందఃజాతకంలోని ఈ రెండు మూడు పద్యాలను వరుసగా చూడാം.

హిమ గిరింద్రమంగు కమనీయ కాసార
మొకటి గలదు, దాని ఊర్వికాళి
ప్రాణికోటికెల్ల శ్రమవారకము, ప్రాణ
ధారకమ్ము సౌఖ్య కారకమ్ము.

ఆ సరస్సుచుట్టు నలరు పుష్పవనమ్ము
లేదు, వాని వెన్న నేడు గిరులు
గిరులలోన స్వర్ణగిరి మహా త్రాలంబు
దాన నొక సుహృదమ్ముగలను.

ఎనిమిదివేల వారణము
లీ గుహలో వెలసెన్ ; ధనంతా నా
ముని నొక శ్వేతవారణము
బుద్ధుని పూర్వభవావతార మూ
ర్తిని తమ నాయకుండుగ
వరించెను ; తత్ప్రభు వెండితొండమున్
గనుగొని అరుదంతములు
గాంచి గజాఘట పొంగిపోయెడిన్.

అత డెన్నోయెనిమిది యగును లేతు
నూటయిగునయగునులపాటి పాశపు
చాగు శారదమల్లి కా సదృశతనవు
ధీర గంభీర మైన శృంగారమూర్తి.

ఇలా సునాయాసంగా కథ చెప్పుకుపోతారు. జాతక కథలలో పరిచయం లేనివారికి, బౌద్ధ శిల్పాలలో కనుపించే నాగులబొమ్మలూ, ఏనుగుల బొమ్మలూ నగ్నస్త్రీల బొమ్మలూ చూస్తూవుంటే యివన్నీ యేమిటాఅని కొంత ఆశ్చర్యమే కలుగుతుంది—శిల్పాలు జాతక కథలను చిత్రించారని తెలియకపోవటంచేత. అందుచేత ఆయా శిల్పాలను అభినందించటానికి సామాన్యప్రజలకు జాతకకథల పరిచయం కొంత అవసరమే. కౌవ్యరసాస్వాదనవిషయం అటుంచి, యోగ్యదృష్ట్యా ఈ గ్రంథం కొంత ప్రయోజనకారి కాకపోదు.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మే 1956

సంపుటము 33 :

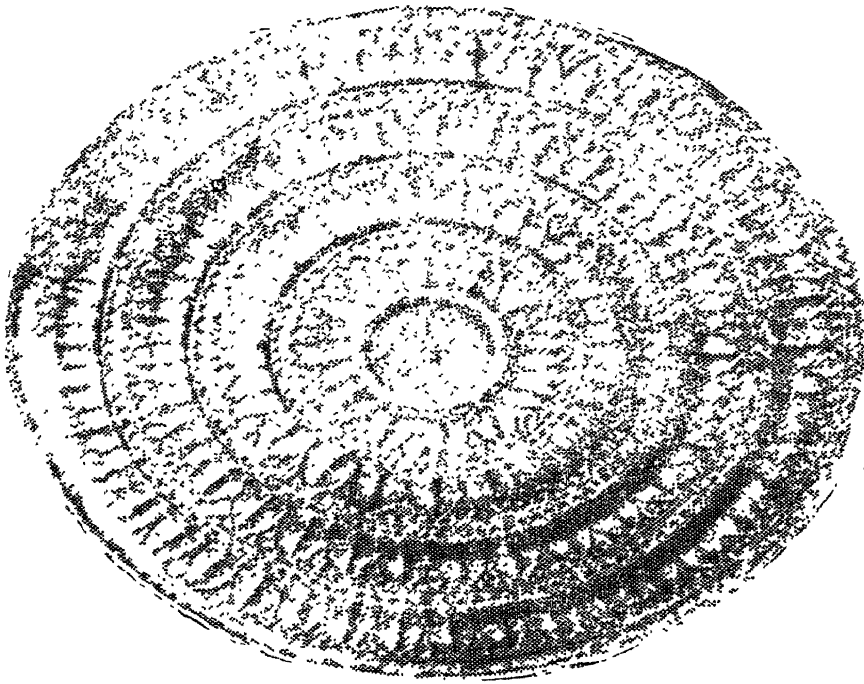
: సంచిక 5

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మే 1956

సంబోధము	శ్రీ హరీత శివశర్మ	...	1
శ్రీరామ పాదుకలు	శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	...	6
సమానాంతర రేఖలు	శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	9
భారత దేశంలోని జాతులు	శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్	...	17
బౌద్ధ సంస్కృతి	శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	...	25
మనసులూ, మమతలూ	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	28
అశ్వ ఘోషుడు ✓	శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ	...	33
మన్వంతరం	‘శిఖిముఖి’	...	40
బద్దెన నీతులు	శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు	...	45
మేఘమల్హార్	శ్రీమతి మానికొండ సరోజినీదేవి	...	52
కవి : కావ్యము	శ్రీ హన్మనగుత్తి రాధాకృష్ణశర్మ	...	73
నాటకాంతం	శ్రీ పంతుల శ్రీరామశాస్త్రి	...	79
గ్రీకు భారతీయరూపకములు	శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	86
కలగూరగంప		...	91
గంధ విమర్శనము		...	98

మహాపరినిర్వాణ మహోత్సవం

‘దీపవంశ’ అనే బౌద్ధపాళీగ్రంథాన్ని అనుసరించి గౌతమబుద్ధుడు నిర్వాణం చెంది ఈ వైశాఖ పూర్ణిమకు 2500 సంవత్సరాలవుతుంది. బుద్ధుని జననమూ, నిర్వాణమూ కూడా వైశాఖ పూర్ణిమ పుణ్యదినమే అనే ప్రతీతి ఒకటి వుంది. దీన్ని పురస్కరించుకుని—నిర్వాణ దినాన్ని ‘వర్ధంతి’ అనటమే గాని ‘జయంతి’ అనే సంప్రదాయం లేకపోయినా— భారత ప్రభుత్వం ‘పరినిర్వాణ జయంతి’ అనే పేర ఆధికారికావధిని మహోత్సవాలు జరపటానికి నిశ్చయించింది. వైశాఖపూర్ణిమ తదాదీ (మే 24) కేంద్ర ప్రభుత్వమూ రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములూ కూడా దేశం సర్వత్రా యీ మహోత్సవాలు జరపటానికి విస్తృతావధిని యేర్పాటు చేస్తున్నారు. భారతప్రభుత్వ ఆహ్వానాన్ని అందుకుని సమస్త బౌద్ధ దేశాల ప్రతినిధులూ ఢిల్లీకి వచ్చి ఈ ఉత్సవ కార్యక్రమాలలో పాల్గొన బోతున్నారు. ఈ మహోత్సవం భారతప్రభుత్వ పరమాశయమైన ‘పంచశీల’ ప్రచారానికే గాక ఆసియా సాంస్కృతిక సమైక్యతను ద్యోతమానం చేయటానికి గూడా ఉపకరించగలదు.

‘అహింసా పరమో ధర్మః’

సంబోధము

శ్రీ హరి తతా వశ ర్మ

ఉరువేల భూమిభృత్తుడయిచె నెచ్చట
మరి నిరంజరయు సొంపెరుగు నెచట
నెచ్చట నజపాలు రిద్దశోభులు కూర్చు
రానందగీతికా నూనడము
ముచలింద సాగర మొచటనరాతి భీ
కరమయి సాధుసంగతిని నెరపు
అశ్వత్థతరుమూలమందు మ్రొక్కిన మ్రొక్కు
నేనీయగ్రామ సంక్షేమ మెచట

నచట నుందురు యోగులు, నచట నుంచు
రార్య సత్యములూరయునట్టి వారు,
నచట వృక్షముల్ వట్టినయట్టి సిడ
నూత్న ధర్మగవేషణ ప్రత్యక్షము.

చల్లని స్థిరముల్ కదిలి సాగరగర్భము చెందునో మహాః
భృల్లసితంబు ఫల్గునదియొద్దనె యాగి తపించునో పారిన్
తల్లి నిరంజరానదియుఁ దానొక దుఃఖముచేత నెంతో శ్రీ
రిల్లినదయ్య నూతనమనీషవలెన్ హాయిసుల్ వెలార్చెడిన్.

తన యెన్ని జన్మల తపము ఫలించెనో
ఆ రావెచెట్టు క్రొత్తాకు తొడిగ
నచట న్యగ్రోధమునందు యేమున్నదో
తన కొమ్మలోన నందనము విరిసె
అవును రాజాయతనవనరుహమ్మది
వీతరాగస్ఫూర్తి వింత లొలికె
ధర్మమునందు మూర్తమందియున్నట్లు
ప్రజ్ఞాంకమయ్యె నశ్వత్థ తరువు

ఒక టాకటి నిల్చి యింద్రియ వ్యూహ మడచి
దుఃఖ దోర్మధ్య పాధోవిధూన నాత్మ

నీ నిరంజరాజల వేణి నూని బలిసి
పట్టు నీడలు నిర్వాణ పథసమాప్తి.

ఆ నీడల్, కుశలమ్ములై, దశదిశాహ్లాద శ్రియః శ్రావ్య క
ర్మాసీతంబులునై, విధూత భృశధర్మద్యేషి. మాహోగ్రద
ర్పానూన ప్రథితమ్ములై, కదిలె, నత్యంత ప్రశాంతమ్ములై
ధ్యానోస్మిలితుడైన శాక్య ఋషితా ధర్మంబు బంధించువో.

ఏ కల్పంబున తాను బుద్ధుడయి ఎంతే స్నిగ్ధచిత్తుండునై
శ్రీ కల్యాణ మృదూక్తులన్ వినమిత శ్రీకున్ సుమేధున్ తనున్
ప్రాకామ్య స్థితి చూచి బుద్ధుడవు రారమ్మంచు దీపంకరుం
డాకంతంబుగ నన్న వాక్కు హృదయంబందున్ ప్రశంసించుచున్.

తన పది ముఖ్య జన్మములు తత్పరమైన తపః ప్రభావ వ
ర్ధన రతిచే గడించుకొని తాల్చిన పారమిత ప్రధాన భా
వనములు నొండుకొండు గురువై మృదువై ధృత ధర్మమార్గ చా
లనములు శీలముల్ నిడుదలై మరి చల్లనివై చరించినన్

దృంఘిత దాన యోగ పరిధీకృతనైజమహాః ప్రభూతిచే
సంహననం బాస ర్చె తమసంబుల నెవ్వడు, వాడు బోధి కాం
తింహవణించి మారకృతతీర్థ దురోదరతాపృదుప్త భీ
ష్మాంహములన్ అడంచిన మహాతపముల్ తన యందు వెల్లినన్.

తన విస్మంతర జన్మ సత్కథ వినుతన్నబైన స్వప్నంబు ఛా
యను ధీనేత్రము ముందు తోచి పదిలంబైనంత తానట్లు నె
ట్టిన బాలించిన దానయోగ ఘన నిష్టాస్పృష్టదాఘిష్టతల్
కనుగొంచున్ మది నూనె గొతముడు నిష్కామాచ్చతే జచ్చటన్.

గుంజిత మధురస్వర సం
రంజితమయి నట్టి యీ నిరంజరయు మహా
వ్యంజనయుత ధర్మశ్రీ
పుంజమ్మయినట్లు కొత్తపోకడను చనున్.

ఇట్టి వెన్నెల లిప్సడే గాని మున్నెప్పు
లేవు వసంత సంజీవకములు
ఇట్టి చల్లనిగాలు లిప్సడేగాని యె
ప్పడు లేవు వేడిమి నడచు జిల్లు

సంబోధము

లింతటి యందమ్ము నెప్పుడు చిల్కదు
 ద్యుతిమంతమయిన చందురుని మోము
 ఇంత విశదములై యెప్పుడు లేవు ది
 క్కులు స్వచ్ఛములును అకుంఠితములు
 ఊహ కందని యొక క్రొత్త పోహణమున
 సర్వమును గూడ ధర్మభాస్వద్వికాసి
 శ్రద్ధచేతను వినమితాశా ప్రతారి
 కృష్ణతృణై తమస్విసీ జిష్ణువయ్యె.

తన యెడందకు నేమి తాత్పర్యమబ్బెనో
 అజపాలవట ద్రుశిఫాంకితతలి
 కూర్చున్నవా డల్లె కూర్చుండె నెన్నొల్లె
 ధర్మచింతనరక్తి తాల్మి బలిసి
 పుట్టుట పెరుగుట గిట్టుట జీవికి
 సహజమే యగును పో; సంతనమరి
 దుఃఖమునందున దోదూయమానులై
 జీవులు వేగుదు రేవిధమున

కర్మమందురు; కావచ్చు; గాని దుఃఖ
 బహుల జరతమ్ములోకమ్ము; బధిరమయ్యె
 ధర్మమన్నను ధర్మతాత్పర్య మనిన
 తిరిగి వెలిగింతు ధర్మసంచీప్తి నిపుడు.

అరయగ జన్మము దుఃఖము, కరమును దుఃఖమ్ము వ్యాధి, కానరు జనముల్
 జర చేతను మృతిచేతను గరగరనయి జీవితమ్ము కష్టమున పడుకొ.

ఎవ్వడు గాని పుట్టినపు డెట్టుల నుండెను యట్టు లేచిరం
 బెవ్విధి నుండు; నీ నడుమ నెక్కొనవో వయసుల్: దురీహచే
 తెవ్వదొ జీవితంబు; మతి తేకువ లేమిటికిన్ వచింతురో
 దివ్యయ లేని చీకటి విధిన్ ముదునల్లయి కుందుటేటికో!

ఒకని దేహంబు కచ్చికవోలె నుసిరాలు
 రాలు నొక్కడు పండు రాలినట్లు
 ఒక్కడు లేవలే డూతయు లేనిదే
 బ్రతుకలే డొకడు దుర్భ్రమల గుడివి
 సర్వ రోగమ్ముల ఖర్వమై తనయందు
 నిల్వ నేడ్చును మది నిల్వకొకడు

ముదిమిపై బడ్డ నమ్మోయంచు నార్పును
బ్రతుకు విపర్యాస పథమునబడి

ఇదియ జీవితమ్ము నిదియును లోకమ్ము
దుఃఖదురితవారి దోగి తోగి
బృంగిపోయి బెండుబెండగుచున్నది
తగిన తేజలేక, దారిలేక.

నిత్యమేదియో మరియు ననిత్యమేదో తెలియరానట్టి చీకటి తెట్టులందు
జిక్కి మనుజులు దుఃఖరాజిని పడుదురు మరి వివేకంబు లేమి సందర్భమిదియ.

దుఃఖముకన్నను సత్యము
దుఃఖపు సముదయమె యగును; దోర్బలము మెయిన్
దుఃఖనిరోధ మొరిగిన
దుఃఖనిరోధంపు పథము తోడై నిలుచున్.

అని చింతించెడి శాక్యరాజకుల వంశాకూరమా, లోకవ
ర్థనమా, ధర్మము చూపు బుద్ధిని ముసీంద్రమా, ప్రసిద్ధార్థ భా
వన మేఘమ్మునయందు తోచినవిపో, వారుల్, మహాధర్మచం
దన వాతాయతవాసనాభరితముల్ ద్రాక్కొంటి గర్భంబులున్.
ఒక భూమిరుహమూల దేశమున తానూహించు ధర్మంబు, వే
రొక భూమిరుహ దివ్య శాఖకలఛాయోత్సర్గ దేశంబునం
దు కరాళంబగు దుఃఖ సంతతికి ప్రత్యూహమ్ము నూహించుచి
ట్లొక వారమ్మును వారమాపయిని తానూనెన్ మహా బోధమున్.

ఆ పుని వోలిక కడు ప్రే
మాప్తిన్ బోధి చలచ్ఛద మాశా వ్యాప్తిం
గోప్తిన్ పట్టిన నీడల
సప్తాహము గడిపెను “ప్రతినల్లీను”డనై.

తాను సమాధి పొంది బహుధాచరియించు హృషీకజాలమున్
పూనియడంచి గోతముడు పొంది సుఖమ్ము, విముక్తి ధర్మముల్
ఊనిన యంతలో జగములో నడతెంచెను కాంతు లుద్ధర
(శ్రీ) నమి తమ్ములున్ మహిమ చేతను దుఃఖనివారకమ్ములున్.

ఇంతటి దాకను నంతు తేలని చిక్కు
చిటికలో తేలి తో తెంచినట్లు
ఇంతటి దాక దానెంత తపించిన
దొరకని అర్థమ్ము దొరికినట్లు

సంబోధము

ఇంతటిదాక నేమేమి చేసిన గాని
 తీరని ఒకపని తీరినట్లు
 ఇంతటిదాక దుర్దాంతమై, పోనట్టి
 బాధ, యొక్కటి విడి పారినట్లు
 'శాక్య ఖత్తియగోతమ సమణ నిరజ
 విమల' మానసబోధి సంపీజ్వమాన
 శీతనంబోధి వాయువీచీవితాన
 శబలిత వినూత్న ధర్మసంసత్తు వాలిచె.

జరయును మరణంబు జాతిచేతను కల్గు
 తనర జాతికి ఉపాదాన మిక్క
 తృష్ణ చేతనుకల్గు నీ యుపాదానంబు
 తృష్ణకు వేదన మిచ్చు బ్రతుకు
 వేదన స్పర్శచే విక్రమించును మరి
 నామరూపంబులం దదియు పుట్టు
 విజ్ఞాన ప్రత్యయ విధిబడివచ్చును
 నామరూపముల విరామగతిని
 “మలిన యరి దేవ దుష్టిదోమ్మనన”ములకు
 ఇవియ కారణ మగుచును, నులియబెట్టు
 సర్వ లోకములను గూడ; సత్యమైన
 ధర్మధృతి వీని నడచి యధ్యమును చూతు.

అగును నిరోధమార్గమునయందున నే పొసగున్, సమూలమై
 తెగిపడు దుఃఖచక్రమును; తేకువతో వ్రతశీల సంఘదల్
 చిగురుల నొత్తినొత్తియు బచ్చేళిమహాగతి బ్రహ్మచర్య దీ
 తు గడిపినన్ మహాధ్వములు గన్నడు ధర్మపుచక్రమున్ బడిన్.

స్వామి యెడంద నా తపము సాగిన సాగుట బోధివృక్షశా
 ఖామృదు రాగరంజిత శిఖావలయంబులలో కషాయముల్
 బ్రామిన ప్రాగ్దిశాగత ప్రభాకర దివ్యకరాళి హావళిన్
 ఓమిన ధర్మమై దిశల నోమినదై, మిగిలెన్, గభీరమై.

ఆ వైశాఖము నట్టిపూర్ణిమయు నార్యశ్రీ మహాద్వోగముల్
 ఈ వైశాఖమునందు గాదు మరి యేయే కాలమందై ననున్
 రావున్; రావును నట్టి ధర్మకలనారాజ త్తపశ్చర్యలున్
 ఈ వైశాఖము మాత్ర మిట్టు లరుదెంచెన్ స్వామిక్షీర్త్యంకమై.

శ్రీ రామ పాదు కలు

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

పాదు కలు

శ్రీ రఘురామ పాదసర
సీజమరందిము గ్రోలిక్రోలిత
దూర్భరిగుణోన్నతిం దిగిలి
పుల్కలనెత్తి సజీవవాణి నో
రారగ బల్కమాకు మన
నైనది తెత్తగ విన్న వేళ మం
దారము పూచి మీ మనము
నన్ విరజిమ్మును దివ్య వాసనలో
అలనాట నడివి బాటల బోవ మునిరాణి
పాపాణతనువు జీవమున గదలె
నవనీతమంచు క్రొన్ననలంచు వైజీహి
ములు ద్రోక్తు కొనుచు మాముంగు నడచె
ముసలి రాజుల త్రోవ మసలి పల్లెనుజేర
ఎడదలేనెల ముక్కు గడిగె గుహుడు
వితత సాకేత పృథ్వీతే భవతుని
మృగు మస్తకము మున్నించె ముక్కు
ఏ మహారణ్య వృక్ష సంజాత తనువు
నుండి పుట్టిన వారమో, సంశినట్టి
పూర్వ పుణ్యన సరసురపూజలంది
ఇచట నీ హేమ పీఠి వసించినాము.
[గంభీరంగా ఒక (పకటన వలె)]
అలనాట నడివి బాటల బోవ మునిరాణి
పాపాణతనువు జీవమున గదలె.

[గౌత మాత్రమం...ప్రాంతకాలం,
అహల్య—ఇంద్రుడు]

అహల్య: (గంభీరంగా) చాలు జీవరాజు ఇక వెళ్ళు.
అది సుముహూర్తయో దుగ్మహూర్తమో...
నాలోనూ... ఇన్నాళ్లుగా అణచి వుంచిన
బహద్రాసలం పొంగింది. ఇక ప్రళయం
తప్పదు. అయినా విచారించను—నువ్వు
మాత్రం కంటపడటం నాకిష్టంలేదు, అది

శివుని మాడవకన్న. ఈ గుబురు చెట్లచా
టుననుంచి త్వరగా వెళ్లిపో.

ఇంద్రు : (పరిహాసంగా) కాళ్ళు నడువవు. ఎట్లా
వెళ్ళిను? పేరుకు స్వర్గంగాని అక్కడ ఏ
ముంది? నా అమృత కలశం... స్వర్గనీమ...
నీ సుందరవదనంలో ఉన్నాయి. విశిచివెళ్ళి
గలనా? శపించనీ ఆ శాపాయుధుడు.
మోయలేని ఆయన తపోభారం కొంత తగ్గ
తుంది. నా జీవకార్యం కొంత సుగ్గుతుంది.

అహ : ఆ—ఆ—అరుగో గౌతములు!

ఇంద్రు : కాని...

[గౌతముని కర్కశ స్వరం]

గౌత : ఆరు అక్కడఆరు! ఎవరు నీవు? నన్ను చూచి
సాలవృక్షాల చాటునుండి తప్పించుకొని
పోతున్నావా? ఏ దొంగతనానికి ఈ ముని
జేపం తోడు? ఏమీ నాజేపమేనా? ఏమిది
అహల్య అట్లా రాతి బొమ్మలా నిల్చుని
చూస్తూన్నది? ఓహో తెలిసింది. ఈ కళకళ
క్రిడిలో ఆమె కూడా భాగస్వామియేనా?
ఇంద్రా ఇక నీ బ్రతుకు ని...వ్వలం...
పో...ఆశ్రయం విశిచి...అహల్యా...
అలాగే రాపడి కదలక మెదలక శిలవైపో
తావు—తిప్పగు—నీ ప్రత్యుత్తరంతో నా
కర్జాలను కళంకితం చేయదలచు కోలేను.

అహ : ప్రభూ! ప్రభూ! తుమ, తుమ, అయ్యో,
నాలుక గట్టి పడిపోతున్నది. తలరాయి—
యింక—గతి—గతి?

గౌత : తపస్విని! భావియుగంలో శ్రీరామచంద్రుని
పవిత్ర పాదధూళి...

* * *

విశ్వామిత్రుడు :

రామచంద్రా! ఇదీ—యీ శిలాగాధ—...

ఆ మురిపత్ని అహల్య వర్షసహస్రాలనుంచీ పాపాణ
రూపంతో యిక్కడ పడివున్నది...అదిగో నీ దక్షిణ

శ్రీరామ పాదుకలు

పాదస్పర్శతో ఆరాయికదలి ఎట్లా అహల్యగా మారు
శున్నదో చూడు.

[హఠాత్తుగా విచ్చిన గొంతు అహల్య]

పతితపావన శ్రీరామభద్రకూర్తి!
విడి? నీపాదకంజాత మెంత మృగువు!
ఎంత కరుణావిశాల మృజెంత ప్రేమ మొ
నా శిలాజీవితమున ప్రాణములు పోసె ...

* * *

“నవనీతనుచు క్రొన్ననలంచు నైదేహి
ములు త్రోక్కుకొనుచు మాముంగున కిచ్చె”

[నీత—రాముడు—లక్ష్మణుడు]

నీత : అయ్యయ్యా!—ఏమివార్త అభిషేకమన్నా
అరణ్యమన్నా—ఏమి మీ నిర్విచారము...
పట్టుబట్టలను నారచీరలను ఒక్కటే
చూపుతో చూచే మీ గంభీరవదనము నన్ను
వణకిస్తున్నది ఇక గత్యంతరంలేదా?

లక్ష్మ : (హఠాత్తుగా అంగుకొని) లేకేమి...ఈ
ధనువును ఒక్కసారి మ్రోగించి అంతా
చక్కజేస్తాను.

రాము : (శాంతంగా) లక్ష్మణా ఎవరిమీద నీ
ఆగ్రహం? విల్లెల్లి ఎవరిని చంపవలచా
వయ్యా—నీవూ నేను పుట్టకముందే రాజ్యం
పొందికొని దత్తమయింది నీకు తెలియదు ఇక
శాంతించు...నా అటవీ ప్రయాణానికి
సర్వం సిద్ధంచేయించు. ఇప్పుడే ప్రయాణం.

నీత : ఏమిటి... ఆర్యపుత్రు లొక్కరేనా?
ప్రయాణం...వీలులేదు. సుఖగుఃఖాలలో
అశ్రుహాసాలలో భాగం పంచుకొనే ఈ
అర్థాంగిహృద సగభాగం వుంది వనవా
సంలూ...ఇదిగో నేను సిద్ధమవుతున్నాను.

రాము : నీతా ఏమిటి నీమాటలు? వనవాసం అంటే
ఆయోధ్యాపుష్పద్యాసం అనుకొంటు
న్నవా? భయంకర మృగాలు...ముళ్ల
పొదిలు, రాళ్ళగుట్టలు—అడుగుపడదు...

నీత : కనుక నే—నేనూ వస్తాను—నా ప్రభువు
మెత్తని పూలపాదాలలో ముళ్ళగుచ్చుకొండ
మేనా? నేను సహించదు...మంచున్న
దర్భముకు త్రొక్కి నేను దారి సరి
చేస్తాను.

రాము : లక్ష్మణా వదినను వారించలేవా?

లక్ష్మ : అన్నా ఏమిచెప్పను...

విధుని గ్రహణమృతంచైన విడదు తార
తరు వొరగినంత లత వసుంధరను వ్రాలు

బురదడిగిన గజేంద్రుని కరిణి విడువ
పయన ముచిత మృగువయే మొ వదిల కిచ్చు.

నేనును నిరంతరాశ్రితుడై గదా! కైని తమ
చిత్తము.

రాము : (ఓవ్రపుత్రా) ఇదేనా నీమనస్స వైతన్యం?
నీవుకూడా వనవాసానికేనా? వస్తావాయనా
...నీత! లక్ష్మణునికి నచ్చజెప్పు.

నీత : సోమిత్రీ! నామాట విను నాయనా; మమ్ము
లను వెళ్లనీ...

లక్ష్మ : అమ్మా అన్నగారి పాదసేవలో మీకి
స్వాస్థ్యం ఎప్పటినుంచీ వచ్చింది? మీరు
దక్షిణపాదం నేలినూపుంటే నేను నామ
పాద పరిచర్య చేస్తాను.

రాము : భిరిరా! ఏమి ముగ్ధహృదయులు.

* * *

“ముసలి గాజుల త్రోవమసలి పల్లెను జేర
ఎవెడ లే నెల మమ్ము గడిగెగుహుడు.”

[గుహుడు—రాముడు]

గుహు : (విచారంగా) ఈ పాడు చేతులతో ఇదిగో
మట్టిపాలు తెచ్చాను...శ్రీ రామచంద్రా!
పట్టాభిషేకానికి, కలిగిన కామకలు తెచ్చి
మీ పాదాలచేత సమర్పించవలసిన సేవ
కుడికి—ఈ ఆనతి పెట్టావేమయ్యా—
మహాప్రభూ—

రాము : మిత్రహ కంటనీరుపెట్టకు నీతా సుమం
త్రుడూ చూడకుండా యీపాలతో జడలు
కట్టుకోనీ...త్వరగా గంగదాటడానికి....
ఆయత్తెవరుచు...లే...

[సడవవాళ్ల కంఠాలు—గంగ గలగలలు]

— పాట —

అడవిదారులుదాటి ఆకొండ దాటి
జడదారిసాంబయ్య జడలన్ని దాటి
కోరి పరుగునవచ్చె కొమ్ము గంగమ్ము
పూలు కుంకుమ పోసి మొక్కుకుందాము!

గుహు : ఓహోయ్...కొండన్న! ఆపడవ సరిగా
రేవులోకి రానీ. మహారాజు ఒడుదుడుకు
లలో ఎక్కలేదు. మాతల్లి నీకమ్మ అసలే
ఆగుండురాళ్ళల్లో అడుగుపెట్టలేదు. ఆ...
ఆ...అదీ పరి మా ప్రభువులు నడిచే
దారిలో మెత్తనియినక...చిగుళ్ళూ పరి
చావుకదూ. మంచినీ చేకావు. ఉహూ...
నీకూ తెలుసును రామయ్య తండ్రీని నేలించడం.
ఇక రావచ్చు మా తండ్రీ—ఆయన
మెత్తని అడుగులు మోపిన నేల ఎంత ముద్దు

లొలుకు శున్నదిరా ఆ మట్టితీసి కళ్లకద్దు
కోవాలనిపిస్తున్నది.

రాము : నేస్తం ఏమి వెళ్లిపోయి నీది ఆ చెక్కిళ్లు
తుడుచుకో. గంగను సమీపించాం—ఇంక
పడవ ఎక్కవచ్చుకదా?

గుహు : (ఆశ్రితంగా) బాబ్బాయి...ఒక్క నిమిషం
వుండండి మీ బంగారుపాదాలు కడిగి
వేస్తాను నెత్తెక్కుకు ఈడు జోడులైన మీ
అడుగుదొయిని నా కన్నీటితో కడిగి
వేస్తాను. రాయయ్య భండ్రా రాతిని నాతిని
చేసే పాదాలన్నాయి నీ అడుగులలో.
రాయికి కళ్లుకు ఎంతో వారలేదు—నీ అడుగులు
సోకగానే నా పడవ పడతిగా మారి
పోతే—నాకు బ్రతుకు తెరువు లేదు ఆ పని
మాత్రం చెయ్యకు. నీ కిచ్చగలిగితే—నన్ను
నీ పాదకలుగా మార్చుకో. అంతేగాని పది
మందిని ఏరు దాటించే పడవను మాత్రం
మార్చుకు.

రాము : (నవ్వుతూ) మిత్రమా...సందేహ మెం
గుకు—నీ ప్రేమ యీ గంగకంటే లోతై
నది—అలాగే కాని...

* * * *

“విలత సాకేత పృథ్వీ నేత భరతుని
మృదుమ స్రకమ్మ మన్నించె మమ్ము—”

రాము : ఎవరు...? భరతుడా, నాయనా—ఎన్నా
ళ్లకు నిన్ను చూడగలిగాను.

రమ్మ తమ్ముడ భరత! వత్సమ్ము విప్పి
ఎగుభుజమ్ముల నను గొగరింపు మయ్య
మొగము నెత్తుము శరదెందు మోహనమ్ము
వేదనా దిగ్గజేను నాహృదపరపు.

తండ్రిగారిని తలచుకొని విచారించకు—
మనవంటి పుత్రులు ఆయన సత్యవ్రతాన్ని
శిరసావహించి పాలిస్తూ వున్నపుడు ఆయన
గమ్యులుకొక యింకేమిటి...”

భర : అన్నా లక్ష్మణునివలెనే నాపైనిగూడ
అనుగ్రహించగూడదా...? నేను కూడ అడ
విలో వుండి పరిచర్య చేస్తాను.

రాము : నాయనా వద్దు వద్దు. ఇక్కడ లక్ష్మణుడు—
అక్కడ నీవు—ఇది నా నిర్ణయం—

భర : ఆర్యా, దయచూపండి ఈ దేహం యిక్క
డనే వుండి, అక్కడి పనులుకూడా నిర్వ
హిస్తుంది. మీ పేరు చెబితేనే రాజ్యానికి
శ్రీరామరక్షగదా.

రాము : కైకేయిసందనా, అట్లా జరగడానికి వీలు
లేదు. నేను పితృదేవుల ఆనతివల్ల అడవికి

వచ్చానుగాని, గర్వంచేతగాని, మతిభ్రమ
చేతగాని కాదుగదా. మన కులసం సత్య
మని మరచిపోకు.

భర : అన్నా, అభిషేకం మాట...?

రాము : అమ్మగారు కోరినట్లే జరిగితిరా.

భర : ఆర్యా—గాయంపై మరింత గాయం
చేస్తారా...?

రాము : నాయనా భేదపడకు. నీ హృదయం నిష్క
ల్యమం. నీ మృగు వచనాలకు, గుణ పరం
పరకు లోబడిపోయేనంటే నమ్ము కాని,
మన కర్తవ్యపాలనం? ఇద్దరం కలిసి ఆ మహా
రాజును అసత్యవాదిని చెద్దామా...? అలా
చించు—వేగిరపడకు.

భర : అన్నా యింకేమీ ఆలోచించలేను మీ నియ
మావసానంవరకూ మీ పాదాలచెంత నే
వుంటాను.

రాము : అట్లా అనకు. నాయనగారి సుకృతం ఫల
వంటింకానీ—ఇక వాదంవద్దు నీవు అయోధ్యా
రాజ్యం పాలించకపోతే నామీద ఒట్టు.

భర : అయ్యో, ఇక మాటలాడకుండా చేశారు.
అయితే, ఒక నిర్ణయంమీద మీ రాజ్యాన్ని
పాలిస్తాను.

రాము : (సంతోషంగా) ఏమిటా నిర్ణయం....?

భర : నాచేతిలో వుంచిన రాజ్యాన్ని పరునాలుగు
సంవత్సరాల మరునాడు వెంటనే మీరు
వచ్చి స్వీకరించాలి.

రాము : మంచిది.

భర : (సంతోషంగా) అయ్యా, తపోఽనులూ,
పౌరులు, వినండి ఈమాట. దీనికి అన్యథా
ఎప్పుడూ జరుగకూడదు. సరే అన్నా
యింకొక వరం యివ్వక తప్పదు నాకు.

రాము : (ఆనందంగా) నాయనా ఏమిటది?

భర : అన్నా నీ పాదకలు నాకు ప్రసాదించు.
వాటిని శిరసావహిస్తాను. మీరు వనవాసం
నుంచి తిరిగి వచ్చేవరకు యీ పాదకలే
సింహాసనా న్నలంకరిస్తాయి. మీ పాదాలకు
మారుగా ఈ పాదకలను పూజిస్తాను. అను
గ్రహించు.

రాము : వత్సా, ఎంతకాలానికో నాకు కొంత ఖ్యాతి
దక్కిందినుకొన్నాను. అల్ప కాలంలో
నీవెంత యశస్వివైనావు. నీ అభిమతి మే
కానీ, ఇవిగో పాదకలు.

భర : ధన్యజ్ఞి. శిరసావహించి పట్టుకువెళతాను.

కంఠాలు : జయము రామచంద్రప్రభువునకు జయము,
జయ భరతమారునకు జయ!

స మా నా ం త ర రే ఖ లు

శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

చలమయ్య రెండో కూతురు రుక్మిణి కందిచేలో కూర్చుని గాభరాగా ఆలోచిస్తోంది. సంస్థ వేళ. ఊరు సద్దు మణిగిపోతోంది. తానేమో యిక్కడికి వచ్చేసింది. భయంతో గజగజ వణికిపోతోంది. తొందగ్లోసు, ఆవేశంలోసు యేదో అనేసింది. ఏదో చేసేసింది. తన ధైర్యానికి తానే ఆచ్యగవుపడుతోంది. బలీయమైన అవసరం, యెంతవనైనా చేయిస్తుంది. కాకపోతే తానెక్కడ! సూరిబాబు యెక్కడ! వళ్ళంతా గలతిరించిపోతోంది. తానుచేసింది తప్పేమా! తన తండ్రికి తెలుస్తే యేమవుతుందో? ఊళ్ళోవాళ్ళకి తెలుస్తే యేమవుతుంటారో! అయినా మా అయ్య చెప్తుంటాడు నాళ్ళ సంగతి. నేను చేసినదాంట్లో తప్పేమీ లేదులే అనుకుని తృప్తిపడుతోంది. ఏమిటో, యెప్పుడురాని ఆలోచనలూ వస్తున్నాయి. ఒక్కసారిగా తన అరచెయ్యి చూసుకుంది. ఇంకా కందగడ్డలాగానే ఎర్రగావుంది. సూరిబాబు చెంపకంటే తనచెయ్యే బాగా కందిపోయిందనుకుంది. అరచెయ్యివైపు ఆటే చూస్తూవుంటే, సూరిబాబు చెంప అచ్చురుద్దినట్లు కనిపిస్తున్నట్లుంది. కళ్ళు చెదిరిపోయినాయి. శరీరం వణికింది. గబగబ అరచెయ్యి తుడిచేసుకుంది. ఇంకా ఆ ఎర్రదనం తగ్గటంలేదు. ప్రక్కనున్న తొట్టెలో చెయ్యికడుక్కుని పమిటకొంగుతో తుడుచుకుంది. ఇంకా ఆనమాలు కనిపిస్తూనేవుంది. భయంవలన చేసేదేమీలేక ఏడుపాచ్చింది. చేసింది తప్పుకాదని తన అంతరాత్మను వప్పించలేక పోవటంలో వుక్రోషంవచ్చింది; మళ్ళీ వుక్రోషంవలన కూడా ఏడుపే వచ్చింది. చందమామ గుండ్రంగా కదులుతున్నాడు. ప్రక్కన తొట్టెనీళ్ళల్లో. తనవీపు యెవరో చరిచినట్లనిపించింది. చప్పున నీళ్ళు కుమ్మరించేసి తొట్టెబోర్లించేసింది. పైనవున్న చందమామ తననుమాని పక్కున వర్చినట్లనిపించింది. చారజేసి కళ్ళు, గులాబి రంగు చెక్కిళ్ళు విశాలమైన నుదురు నిజంగా చలమయ్య కొంపలో తప్పబుట్టింది రుక్మిణి. నలుగురూ

యిదేమాట అసలు చలమయ్యకు పుట్టిందవులేగా! రామనాథంగారి పోలిక. అచ్చురుద్దినట్లు కనిపిస్తోంది. ఇవన్నీ వింటూంటే వురితీసుకుని చచ్చిపోదామని అనిపిస్తూ వుంటుంది రుక్మిణికి. కాని ధైర్యం చాలటం లేదు. ఇంకా యేవేమిటో జ్ఞాపకంవస్తున్నాయి. ఇంట్లోకి వెళ్ళటమా, వెళ్ళకపోవటమా మనస్సు యేమీ ఆలోచించుకోలేక పోతోంది. ఈపాటికి తిప్పకుండా అయ్యకు బాబుగారొచ్చి జరిగిన విషయం అంతా చెప్పేవుంటా రనుకుంది. ఏమిటో ఒక్కసారిగా రుక్మిణికి యెక్కడలేని ధైర్యం వచ్చినట్లనిపించింది. పోనీ చెప్పనీ. దీంట్లో దాపరికం యేముంది. నేనూ చెప్తుతాను వున్నదంతా, నాకేమన్నా భయమా, ముందరవుతే నేనేమీ చెయ్యలేదు. తిప్పంతా అయ్యగారికే ధైర్యం తెచ్చుకుంది. పమిటకొంగు విడిలించేసి నకుముకుచుట్టేసుకుంది. చెదిరిన ముంగురులను నెనక్కునెట్టేసి, మాటిమాటికి అరచేతిని చూసుకుంటూ ఇంటి దారి పట్టింది రుక్మిణి. పైకి కనిపిస్తున్నంత ధైర్యం లోపలనుంచి రావటంలేదు. అందువల్ల నే బెరుగుగానే అడుగులు వేస్తూ, ఒక్కొక్కప్పుడు అంగుళేస్తూ ధీమాగా బయలుదేరింది. ఎవరో ఒకళ్ళిద్దరు రుక్మిణిని చూసి వ్యంగ్యంగా నవ్వాడు. తన మనస్సులో ఇంకో టేమీ ఆలోచించే పరిస్థితిలో లేదు. ఏమీపట్టించుకోకండానే చరచర నడిచి వెళ్ళిపోతోంది.

చలమయ్య సాధారణంగా, ప్రాధురంకగానే వేపచెట్టుక్రింద నులకకుక్కి వేసుకుని కూర్చుని, చేతికి చూతికిపట్టిన చుట్టపీకతో సాముచేస్తూ వుండేవాడు. అట్లాగే చెయ్యి మూతి కౌల్చుకుంటూ; నివురుగప్పిన నిప్పు కనిపించకండానే పొగవదులుతూ వుండేవాడు. ఏమిటయ్యా, ఇంట్లో అంత పొగాకు పెట్టుకుని, ఆ చుట్టముక్క కౌల్చుకుంటా వెందుకు అని అంటావుండేది రుక్మిణి. అలాంటిది, చలమయ్య అక్కడ లేనేలేడు. రుక్మిణిమాత్రం వచ్చి వాకిట్లో

నుంచుంది. రోజూ ఉంటున్న యిల్లే క్రొత్తగా కనిపించింది. సరాసరి లోపలకు పోవటానికి మనస్సు వప్పటలేదు. అటూ ఇటూ ఆదుర్దాగా చూస్తూ నుంచుంది. ఇంట్లోంచి నూరిబాబు కమతగాడు కన్ను బుస్సులాడుకుంటూ బైటకు వస్తున్నాడు. రుక్మిని పైప్రాణాలు పైకి ఎగిరిపోయినాయి. తనశరీరం కనిపించకండా, వేపచెట్టు ఆశ్రయం యిచ్చి దాగిపోయింది. రుక్మినికి ఏమి చెయ్యాలో యేమీ పాలుపోవడంలేదు. అట్లాగే యింటిలోనికి తొంగి తొంగి చూస్తూ నుంచున్నది. గంగి, గంతులు వేసుకుంటూ బైటకు వచ్చేసింది. అటూ ఇటూ ఓసారి చూసి, వేపచెట్టు క్రింద నులక కుక్కిలాగి, దానివిద బరువుగా వత్తిలింది. అమ్మ కూడా కోపంగానే బైటకు వచ్చేసింది. చలమయ్య, చప్పబడ్డ చుట్టపీకెను, రెండు పళ్లెముగ్గ్య కరిచి పట్టుకుని, వికృతంగా మొహంపెట్టి, యేమిటో అట్టహాసంగా వచ్చేకాడు. బైటకు వచ్చిన ముగ్గురూ కూడా మూడు రకాలుగా మొహాలు పెట్టి మొటమొట లాడుతున్నారు. రుక్మిని చెట్టుచాటున నక్కిందన్న మాటేగాని, యెంతసేపని అక్కడ అట్లా వుండిపోతుంది కనక! ఈ ముగ్గురిదగ్గర మొహం యెట్లా చూపిస్తుంది. ఉక్కిరి విక్కిరయి పోతోంది. అమ్మ, నులకమంచం దగ్గరగా చతికిలబడింది. చలమయ్య వీధి గుమ్మం దగ్గరగా నడుస్తున్నాడు. సమయం చిక్కింది గదా యెవరూ చూడకుండా తన యింట్లోకి జొరబడొచ్చు గదా అని అడుగుతీసి అడుగులేస్తూ రుక్మిని యింటి లోపలివైపుకు పోసాగింది. చలమయ్య గబుక్కున యెందుకో వెనక్కు తిరిగాడు. రుక్మిని చటుక్కున నిలబడిపోయింది.

“ఏం రుక్మిని యింటికి రావటానికి ఏకాపాశా లేజేంటి...” చలమయ్య కన్నుమన్నాడు.

గంగి, అమ్మ యిద్దరూ కూడా రుక్మిని వైపుకు తిరిగారు.

“ఈ యాశ్చర్యాకా యేం చేస్తుండావే...” గంగి కోరచూపులతో అడిగింది.

రుక్మిని గతుక్కుమంది.

“ఏమిటి అట్లా దూసుకు పోతున్నావు” అమ్మ వికటంగా అడిగింది.

రుక్మిని యేమీ మాట్లాడలేదు.

“నలుగురు కళ్లల్లోపడి నాశనమైపోదా మనుషుం టున్నావా.....గంగి చేసిన రథస చాలు.....ఇహ నువ్వు కూడా.....” చలమయ్య ముందుకు అనలేక పోయాడు.

“ఇంటికొడ కూకుండే, పొట్టగిడిచే దెట్లా... తానేమో యేమీ చిల్లిగవ్వకూడా సంపాదించి పెట్టలేదు. పోనీ యెవరైనా సంపాదించుకుని వస్తుంటే, చూసి వోర్వలేదు. గంగికేమీ సుఖంలేదు. తన శరీరం అమ్మకుని, నిన్ను నన్ను పోషిస్తోంది. ఆ మాత్రం యిదిలేదు, నీకు, పైగా దాన్ని నానా చూటలు అనబం, దానికి పెళ్ళిచేసి దానింటికి దాన్ని పంపిస్తే సుఖపడక పోయిందేమిటి... చేతగాని చవట. ఆత్మను అమ్మకుని, వాళ్లకు వీళ్ళకు తొత్తుగా వుంటూ మనకు సహాయం చెస్తున్నా కూడా నీకు జాలికానిలేను. పైగా గౌరవం, మర్యాద, వంశం యేమిటేమిటో సణుగుతావు. అవన్నీ దానికి మాత్రం లేవేంటి? నీకంటే యెక్కువేవున్నాయి తిండి గడవద్దా... మొహానికి సిగ్గుండాలి...” అమ్మగోరణి చాలా తీవ్రరూపంలోకి వచ్చేసింది.

“అయ్యకంటే ఆ బాబుగార్లే ప్రేమగానూ, గౌరవం గానూ చూస్తారు...” గంగి యింకా యే వేమిటో జాడిస్తూనే వుంది.

రుక్మిణివెంటే, చలమయ్యకూడా లోపలికి వెళ్ళాడు బరబరా, యీ అంటున్నవన్నీ యెవరో అన్నట్లు.

“ఏమే రుక్మ... నిజం చెబుతావా చెప్పనా” చలమయ్య నిలవేశాడు.

రుక్మినివల్లెంతా వేడెక్కిపోయింది.

“నువ్వేం చేసాచ్చావు... ఇంతసేపటిదాకయెక్కడున్నావు... నూరి బాబుగారింటికి వెళ్ళదాంపద... నాకు అన్నీ తెలుసు. నాకళ్లకే గంతులు కలదా మనుకుంటున్నావా? గంగిని యిప్పుడు నేనేమి అన్నేట్టులేను. నిజంచెప్ప...” చలమయ్య రుక్మిని వూపిరి అడనియబం లేదు.

రుక్మినికి, తన తండ్రికి జరిగిన విషయం అంతా తెలిసిపోయిందేమో అని భయంగా వుంది. ఆసమయంలో రుక్మినికి నిజం చెప్పాలో అబద్ధం చెప్పాలో

సమానాంతర రేఖలు

తెలికండా వుంది. ఇంతలోకి, గంగి, అమ్మకూడా లోపలికి వచ్చేశారు.

‘ఏమిటా నిలచెయ్యటం...నాకు అంతా తెలుసు. నేను కనుక్కుంటాననే నువ్వొపద...’ అమ్మ చొరవ చేసుకొని చలమయ్యకు వెనక్కు నెట్టేసింది.

రుక్మినికి యేమీ అర్థం కావటం లేదు. తన తండ్రి అడిగే ప్రశ్నలకు గాని, అమ్మ చెప్పే సమాధానానికి గాని పొత్తేమిటో రుక్మినికి బోధపడటంలేదు. ఆ సమయంలో మాత్రం, తప్పించుకుని బైబిపడ్డాను అని లోపల లోపల సంతోషించింది. చలమయ్య కోర చూపులు చూస్తూ, వాకిట్లో అరుగుమీద కూలబడ్డాడు.

‘అమ్మా...’ అని పిలిచింది రుక్మిని యెంతో ఆపేదనగా.

‘అమ్మాయి రుక్మిని నాకు అంతా తెలుసు... నువ్వేమి చెప్పక్కర్లేదు...’

గంగి యేమిటో చెప్పబోయి ఆపేసింది.

రుక్మినికి అంతా అయోమయంగా వుంది. ముందు ముందు యేమవుతుందో అనే భయం పట్టుకుని పీకిస్తోంది. తాత్కాలికంగా అప్పటికప్పుడవుతే యెట్లాగైతే బైబిపడింది. మనస్సులో దిగులు, భయం స్థావరాలు యేర్పరచుకున్నాయి. ఆ రాత్రింతా రుక్మిని మనస్సంతా కలవరపడి పోతోంది. నిద్రపట్టటం లేదు. చాపమీద అటూయిటూ దొర్లిపోతోంది. మధ్య మధ్య లేచి, కాసిని మంచినీళ్లు త్రాగి మళ్ళీపడుకుంటోంది. తెల్లారకుండు. మళ్ళీ బాబుగారింటికి పనికి వెళ్ళాలి. పనికి వెళ్లితే, బాబుగారు పూరుకోరు తన్నే మన్నా చేస్తారు. పోనీ పనికి వెళ్ళవంటే, ఆయ్య, అమ్మ, పూరుకోరు. వెళ్ళనవటానికి కొరడాలు యేం చెప్పాలి. అక్క కూడా వప్పకోదు. పరిపరివిధాల ఆలోచిస్తూ కళ్లుమూసింది, అప్పటికే తెల్ల వారి పోయింది.

‘రుక్మీ! యింతసేపైనా నిద్ర లేవవేమిటే...’ రెండు... రుక్మిని తట్టి, అమ్మ నిద్రలేపుతోంది.

రుక్మిని బద్ధకంగా అటూయిటూ సాగి, కళ్లు నలుపుకుంటూ లేచి కూర్చుంది.

‘ఒక్క నాటికే యిట్లా అయిపోయినా వెంటే...’ అమ్మ, రుక్మిన్ని చూసి నవ్వుకుంది.

అమ్మకుంక అకోరకంగా చూసి, రుక్మిని ప్రక్క వదిలి వెళ్లేసింది.

అమ్మ, గంగితో యేమిటేమిటో చెప్పకూడం అని పోతోంది. గంగికూడా తెలిసికొని నవ్వేసింది. చలమయ్య పీల్చిస్తోంది చూసి చిట చిట లాడి పోయాడు.

“ఇయ్యల పనికి వెళ్ళివేంటి...ఎంత ప్రాణం కోల్పోయా...రుక్మిన్ని, నూరినాబుగా రింటికి వెళ్ళమని ప్రోత్సహించేస్తోంది అమ్మ.

“అమ్మ!...తలకాయ నెప్పి బాగా యెక్కువగా వుండే. ఇయ్యల యెక్కుడికి వెళ్ళలేనే...” తలకాయ గట్టిగా పట్టుకుని వున్నచోటనే చిలికిల పడింది రుక్మిని.

అమ్మ మళ్ళీ నవ్వుకుంది. జుట్టు నిమిరుతూ పోనిలే యివాళిటికి అక్క నెళుతుందిలే అన్నది అమ్మ; రుక్మినికి ప్రాణం యెంతో తేలికగా అని పించింది.

ఈ నాడు ఉదయం గంగేవెళ్ళి అక్కడ పనులన్నీ చూసుకుని వచ్చింది. మధ్యాహ్నం దాటి నప్పటినుంచి మళ్ళీ రుక్మినికి. గుండె అడుగు యెక్కువయింది సాయంత్రానికి యేమి వంక చెపువామా అని ఆలోచిస్తోంది. ఎట్లానైనా అక్కనే కోరుకుంటా సాయంత్రం కూడా వెళ్లి పనిచెయ్యమని అనుకుంది రుక్మిని. గంగి, రుక్మిని కోరినట్లుగానే చేసింది. కాని మళ్ళీ తెల్లారకుండు. తాను పనిలోకి వెళ్ళాలి. అప్పుడేం చెయ్యటం ఈ ఆలోచన ఆ రాత్రి నుంచే ప్రారంభమయింది రుక్మినికి. ఎన్నాళ్లు యిట్లా గడపటం అనుకుంది. ఏదో ఒకనాడు యిది బైబి పడక మానదు. నలుగురు నాలుగు మాటలు అనటం తప్పదు. ఎట్లాగైనా ధైర్యం చేసుకుని ముందుకు పోవాలని నిశ్చయం చేసుకుంది. అంతగా బాబుగారు అడుగులే వున్నది వున్నట్లు చెప్పేద్దాం నలుగురికీను. అప్పుడే తప్పెవ్వరిదో అందరికీ తెలిసిపోతుందని, గుండె నిబ్బరం చేసుకున్నది రుక్మిని.

భిల్లన తెల్లారింది. ఎవరి పనుల్లో వాళ్లు నిమిర్నలయి పోయారు. రుక్మిని అదివరకు వెళ్లినట్లుగానే మారి బాబుగా రింటికి పనికివెళ్లింది. కనుపువూడ్చి ముగ్గేసింది. గడలు చిమ్మి చెత్త అవతల పారపోసింది.

ఒకటో రెండో బట్టల్ని బండకేసిబాది ఎండలో ఎండేసింది. చెంబులు గిన్నెలు తొలిచి యింట్లో పెట్టేసింది. ఇన్ని పనులు చేస్తుండగా ఎప్పటి కప్పుడు రుక్మిణి మనసులో ఓ విధమైన ఆవేదన, భయం, తొట్రుపాటు, పెల్లుబుకుతూనే వున్నాయి. కాని యెవరూ కూడా తన పనికేమీ అడ్డం రాలేదు. నూరి బాబుగారు అసలు కనిపించనే కనిపించ లేదు. రుక్మిణికి భయం కంటే ఆశ్చర్యం యెక్కువ అయింది. తాను వూహించుకున్నట్లు యేదీ జరగలేదు. వైపెచ్చు. నూరిబాబే కనిపించలేదు రుక్మిణికి వుక్కిరి బిక్కిరి అయినట్లయింది. మామూలుగానే వెళుతున్నా అమ్మగారు అని చెప్పి వచ్చేసింది. రుక్మిణి. సాయంత్రం కూడా చెప్పతగ్గ మాచ్చేమీ కనిపించలేదు, రుక్మిణి పనిలో. అయితే ఆ పని యీ పని చెప్పటంవలన, ఆ సాయంత్రం రోజూకంటే కొంచెం ఆలస్యంగానే యింటికి వచ్చింది.

ఎదురుగా చలమయ్య వచ్చేసి, 'ఇంతసేపటిదాకా యేంచేస్తున్నావు' అని ప్రశ్నించాడు.

'అమ్మగారు యేవో పనులు చెప్పాడు. అందుకని ఆలస్యం అయింది...' తొణక్కండా నిదానంగా సమాధానం చెప్పింది రుక్మిణి.

చలమయ్యకు ఆ సమాధానం యేమాత్రం కూడా తృప్తిగాలేదు. వైగా అది అబద్ధం అని కూడా అనుకున్నాడు. ఇంతలోనే అమ్మ యింట్లోంచి వచ్చేసింది.

'రుక్మిణి వచ్చావమ్మ! నీ మాటే అనుకుంటున్నా...' బుజాన చెయ్యివేసి, అమ్మ, రుక్మిణిని లోపలికి తీసుకు వెళ్లింది.

'నూరిబాబుగారు యేమన్నారు.....' అమ్మ నవ్వుతూ అడిగింది.

రుక్మిణి యేమీ మాట్లాడలేదు.

'అమ్మకు యెక్కడలేని సిగ్గు.....' అమ్మ, రుక్మిణి, చెక్కిళ్ళను గట్టిగా వత్తి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

రుక్మిణి యెంతో తీవ్రంగా ఆలోచించటం మొదలుపెట్టింది. అమ్మ ధోరణి తనకేమీ అర్థం కావటంలేదు. లేకపోయినా సమయానుకూలంగా,

అవుననో, కాదనో సమాధానం చెప్పి, ఆవేశపు తప్పించుకుంటూ వస్తోంది. ఒకటి రెండు రోజులు గడిచిపోయినాయి.

రుక్మిణి మనోవేదన యెక్కువయిపోతోంది. ఇంట్లో మాడచాతే అమ్మ ధోరణి ఒకవిధంగా వుండి, తండ్రి ధోరణి యింకోవిధంగా వుండి. బాబుగారింటికి పనికి వెళితే అక్కడవాళ్లు కూడా ముక్తసరిగా మాట్లాడి ముఖావంగా వూరుకుంటున్నారు. నూరిబాబుగా రవుతే కనిపించనే కనిపించటంలేదు. బాబుగా రెక్కడ అని యెంత అమాయకంగా అడిగినా, ఆ ప్రశ్న యెన్నివిధాల యెంతిమంది అర్థం చేసుకుంటారో అనే భయం. రోజురోజుకు రుక్మిణి నలిగి నలిగి పోతోంది. నాలుగైదు రోజులు తెచ్చి పెట్టుకున్న భయంతో గడిచేసింది.

ఆనాడు పన్నెక్కువలంవలన, ఆయాస పడుతూ అలసిపోయి యింటికి వచ్చింది రుక్మిణి. బద్దకంగా వాక్కిలో మంచంలో నడుము వాల్చింది. చలమయ్య ఆనాడు అప్పటికి యింటికి రాలేదు. ఆగ్రతికి గంగి యింటికి రాదని అమ్మకు తెలుసు. అమ్మవక్కలే యింట్లో వుంది. కొడిగట్టిన దీపాన్ని కోసేసి, చమురు నిండా పోసి ఓలంతరు వెలిగించి సావిట్లో పెట్టింది. ఉండి ఉండి గవ్వ గవ్వ మంటోంది. నేలకేసి గట్టిగా రెండుసార్లుకొట్టి, ఆ లాంతరును వీధి గుమ్మం దగ్గరకు తీసుకువచ్చేటప్పటికి, మంచంలో పడుకునివున్న రుక్మిణి కనిపించింది.

"రుక్మిణి ఎప్పుడొచ్చావే... ఎంతసేపయిందేమిటి..." అమ్మ లాంతరు పట్టుకుని మంచం దగ్గరకు వచ్చింది. రుక్మిణి అలిసిపోయి, మొహం యెంతో నీరసంగా కనిపించింది.

అమ్మ పమిటకొంగుతో రుక్మిణి మొహం అంతా తుడిచేసి మెల్లగా లోపలికి తీసుకుపోయింది.

'రుక్మిణి! అట్లా రోజు రోజుకు నలిగిపోతున్నావేమిటి... బాబుగారు నీతో చక్కగా మాటలాడుతున్నారా.. వారి దయ మనకుండాలే గాని, మనకు తెక్కువేంటే... ఇంకా నువ్వు చిన్నసిల్లవి. నీకుబాగా తెలిదమ్మా... అంత సిగ్గు వుండకూడదు. ఎంతయిదైనా అయ్యగారితో చనువుగా వుండి, వారిని మెప్పించావంటే, యింకా మనకు యేలోపమా వుండదు.....'

సమానాంతర రేఖలు

ఏమిటి నేను చెబుతోంది తెలుస్తోందా...? అమ్మ నవ్వుతూ, రుక్మిణి అడిగింది.

రుక్మిణి ఎందుకనో బలవంతంగా చిరునవ్వు తెప్పించుకుని అమ్మవంక చూసింది.

అమ్మ పకౌలన నవ్వింది.

ఆరాత్రి రుక్మిణికి తీవ్రమైన ఆవేదన కలిగింది. అమ్మ అంతరార్థం పూర్తిగా తెలుసుకుంది. ఏకారణం చేత అమ్మను, తాను ఏవగించుకుంటున్నానో, మళ్ళీ ఆవిషయాన్నే ప్రోత్సహిస్తూ తనదగ్గర ప్రస్తావించటం, రుక్మిణికి యెంతో వికటంగా అనిపించింది. కచ్చితంగా తనతల్లికి చెప్పేయ్యాలనుకుంది. తనతల్లిమీద తనకు యెన్నడూరాని కోపం వచ్చేసింది. తాను ఒక యింటి దైతే భర్తగొంతుపట్టుకుని చెబుతోన్న పనిచేసి యింత గంజి త్రాగలేకపోదు తన శరీరంలో మంచి ఓషిక వుంది. కష్టించి పనిచెయ్యగలడు తన బ్రతుకు తాను బ్రతకకలడు. మరీ యీ నీచమైన బ్రతుకు అమ్మ తనకు యెందుకు ఉద్బోధిస్తోంది, తమస్వార్థంకోసం అక్కను అనవసరంగా అల్లరిపాలుచేశారు. ఈనాడు అక్కంటే నలుగురు యేమనుకుంటున్నారో అర్థం కావటంలేదు. కడుపుకు లేని యింట్లో పుట్టాం. కడుపు కోసం కష్టం చెయ్యగలం. ఇంకా మనకు లోపేమిటో. ఇతరులను మెప్పించాలని, యెవరికోసమో కూడబెట్టాలని, మనం నాశనమయిపోవటం యెందుకో అర్థంకావటంలేదు. నా జీవితం నన్ను చూసి మురిసిపోయిన వాళ్ళందరినీ మెప్పించటానికి కాదు. నా జీవితం నాకోసం, నా ఆనందంకోసం. అంతే. అమ్మకు యివన్నీ చెప్పేస్తాను. మళ్ళీ ఆ విషయం నాదగ్గర తీసుకురాకుండా చేస్తాను. ఏమిటేమిటో ఆరాత్రల్లా అనుకుంటూనే వుంది. లోపలలోపల కృశించి పోతూనేవుంది.

చిరాకుగా లేచి, రేగిన జుట్టుకు యింత చూసే పట్టించి తైముకు నూరిబాబు గారింటికి వెళ్లిపోయింది రుక్మిణి. వీధిగుమ్మం తీసేవుంది. లోపలికి వెళ్లిపోయింది. కాని యేమిటో భయమేస్తోంది. ఆ యిల్లు ఆ ఒక్కరాత్రిలోనే యెంతో మారిపోయినట్లునిపించింది. చెప్పలేని భయం, రుక్మిణిని ఆవహించింది. ఆ యింట్లో కనిపిస్తున్న ఒకరిద్దరు వ్యక్తులు భయంకరంగా కనిపిస్తున్నారు. తప్పటడుగులు వేసుకుంటూ, పని

లోకి వెళ్ళింది వాళ్ళింట్లోకి యింతలో ఓ బండీవచ్చి ఆగింది. ఇంట్లోంచి ఓ ముసలావిక, యింకో నడి వయసు వ్యక్తి వెళ్ళి బండీలో యెక్కారు. బండీ సాగిపోతోంది. రుక్మిణి అదేపనిగా అట్లాచూస్తూ నిలబడిపోయింది. పెళుతున్న బండీని సాగవంటలానికి కొంచెం ఆలస్యంగా లోపలుంచి నూరిబాబు వచ్చి, చెయ్యిపూసి మళ్ళీ లోపలికి వెళ్ళిపోయాడు రుక్మిణి, నూరిబాబును మళ్ళీ చూడటం ఆచే మొదటిసారి. వళ్లు ఘుల్లుమన్నది ప్రక్కకు తిప్పుకుంది. నూరిబాబు నిరాశుడంగా లోపలి గదిలోకి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. రుక్మిణి హృదయంలో ఆవేదన అలలాగ పైకి పులుసు వస్తోంది. చకచక ఆ పని యీ పని చేసుకుపోతోంది. నూరిబాబు కూర్చున్న గది గుమ్మం దగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి, రుక్మిణి ఆగిపోయింది. తన అరచెయ్యి మళ్ళీ చూసుకుంది. ఇంత లోకే నూరిబాబు లోపలుంచి బైబు వచ్చేసి, తల వంచుకుని గంభీరంగా దిగి వెళ్లిపోయాడు. రుక్మిణి, నూరిబాబు కళ్ళల్లోవున్న గంభీరతను భరించలేక పోయింది. రుక్మిణికి హృదయం బ్రద్దలయి పట్టరిపించింది. వళ్ళింతా గజగజ వణికిపోయింది. తనకు తెలికండానే తన శరీరం తడిసిపోయింది. పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి యింటికి వెళ్లిపోయింది.

రోజు రోజుకి రుక్మిణి సన్నపడిపోతోంది. మనోవ్యాధి యెక్కువయిపోతోంది మనిషి చేసిన తప్పు పనిని ఎదిరిస్తావుంటే ఆ తప్పు పనిని సమర్థించే శక్తి అతనిలోనుంచి బహిష్కరణ అవుతుంది. అలాంటి తప్పు పనిని, యే ఒక్కడూ కూడా విమర్శించకండా, యెవరూ పట్టించుకోకండా వుంటే, మానవుల్లో అంతర్గతంగా వుంటున్న ఆ మనోదౌర్బల్యం సన్నగిలి పోతుంది. పశ్చాత్తాపానికి, పరితాపానికి అవకాశం కలుగుతుంది. తాత్కాలికంగా అహంకారం పెరిగి పోయినా. రాను రాను, తాను చేసిన తప్పును యెంతో ఘోరంగా చిత్రించుకుని పశ్చాత్తాపపడి ప్రణాలు తీసుకుంటాడు. ఇదో రకపు మనోప్రవృత్తి. ఇలాంటి ప్రవృత్తిలో పడి తన్నుకు పోతోంది రుక్మిణి. నూరిబాబు తనను యేమిటేమిటో చేస్తాడని, తన తల్లి, తండ్రి, యింకా యితరులు, తనను యేదో ఆడిపోస్తారని అనుకున్న రుక్మిణి అప్పట్లో, తాను చేసినపని చెడ్డదికాదు అని రుజువు

చెయ్యటానికి తగిన సామాగ్రిని చేకూర్చుకుంది. ఈ నాడు ఆ విషయం యెవరూ పట్టించుకోవటంలేదు. నూరిబాబే, తన యెదుటనుంచి, తలెత్తకండా గంభీరంగా వెళ్ళిపోయాడు. రుక్మిణి మరొక పిచ్చిదాన్ని చేసింది యీ సంఘటన. తాను చేసింది నిజంగా తప్పేమా. సరిగ్గా అర్థం చేసుకోలేదేమో, ఏమైనా తొందరపడ్డానేమో, యేమిటో యేమిటో రుక్మిణి పిచ్చిదానిలాగ ఆలోచిస్తోంది. ఆమెలో ఆ వేదన పశ్చాత్తాపానికి దారితీస్తోంది. కాని యేంచెయ్యాలో తోచటం లేదు.

ఆనాడు కూడా మమూలుగానే నూరిబాబు గారింటికి వెళ్ళింది. పనులేవో తన చిత్తం వచ్చినట్లు చేసుకుపోతోంది. మనస్సు మధించుకుపోతోంది మెల్లిగా మేడమీద గడికి వెళ్ళటానికి మెట్లు యెక్కుతోంది. అంతపెద్ద యింటిలోను నూరిబాబు తప్ప యింకా యెవ్వరూ లేరు. నిశ్చలంగా ఏమిటో ఆలోచించుకుంటూ కూర్చున్నాడు నూరిబాబు.

నూరిబాబు జీవితం మహా తమాషా అయినది. అతని మానసిక ప్రవృత్తి బహు చిత్రమయినది. జీవిత లక్ష్యం యేమిటో నిశితంగా ఆలోచిస్తూ వుంటాడు. తనకు గ్రాయకం వచ్చినప్పటినుంచి, తాను నిర్దష్టమైన విషయవృత్తలలో విహరిస్తూ, ఆలోచనలు చేస్తూ వుండేవాడు. ఆలోచిస్తున్నాడీ, ఆస్తి, ధనం, మానవజీతి పురోభివృద్ధికి ఆటంకాలు అని నిశ్చయానికి వచ్చాడు. ఆయేడే అతని తాలూకు యెవరో దాయాది పోవటంవలన, ఏదై ఏకరాల ఆస్తి, ఓ పెద్ద తోట ఇతనికి సంక్రమించినాయి. నలుగుర్లో కలిసి తిరగాలని వుబలాట పడ్డాడు. ఆత్మీయులకోసం, నూరిబాబు యెంతో పరితపించిపోయాడు. తాను ప్రాణంతో సహనంగా చూసుకుంటున్న తన అన్న ఆకస్మాత్తుగా తనను విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోయాడు. తనతల్లితండ్రులు తనను పూర్తిగా అర్థం చేసుకుని తన పురోభివృద్ధికి యెంతో దోహదం యిస్తారని కలలకంటూ వుండేవాడు. కాని తన తండ్రి తనకు గ్రాయకం వచ్చినప్పటినుంచి పెళ్ళి చేసుకోమని యింట్లో పోరుపెడుతూ వుండేవాడు. తనతల్లి దానికి వత్తాసుగా నీతులు బోధిస్తూ వుండేది. కాలగర్భంలో యిద్దరూ కలిసిపోయారు. ఆస్తిని ఆసరాగా పెట్టుకుని, ఆత్మీయత వలకబోయాలని, చాలా మంది విఫలంగా ప్రయత్నించారు. ఆత్మీయత అనేది

డబ్బుతో కొనేదికాదని నూరిబాబు యెన్నడో గ్రహించాడు. ఇలా తన జీవితం సుఖమయం చేసుకోవటానికి కృతనిశ్చయుడై వుండిపోయాడు. ఆ సమయం కోసం యెంతో వోపిగ్గా కనిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు. ఆ సమయం వచ్చిందనుకున్న తరుణంలో, అతను పూర్తిగా దెబ్బతిన్నాడు. తాను ఊహించలేని విషయం జరిగింది దానికి కారణమేమిటి? బాధ్యత యెవరిది? తానెంతవరకు బాధ్యుడు! సంఘంలో మానవునికి మానవునికి ఇనుప తెరలెందుకు! ఇది సృష్టించిన వాళెవరు? వీటిని విచ్చిన్నం చేసే శక్తి యెవరిది? గుణాలన్నీ డబ్బునే అంటిపెట్టుకుంటాయా? గుణహీనులలో డబ్బునే అంటిపెట్టుకున్నవాళ్ళు యెంతమంది? జీవితంలో ధ్యేయం యేమిటి! నిజమైన ప్రణయానికి విలువలేక పోవటం, తుచ్ఛమైన కామానికి విలువ వుండటం! ఈ విరుద్ధభావాలెందుకు? ఒక స్త్రీ, అబల తిండికి వెతుక్కునే అభాగ్యురాలు, రూపసి, ఆమెలో నేను ఊహించలేని శక్తి యెవరు యిచ్చారు. కృత్రిమ బంధనాలలో బిగించేసి, యితరుల సౌభాగ్యాన్ని దూషిస్తేని కొంతమంది స్వార్థపరులతో ఏర్పడిన సంఘమా? అర్థంలేని ఆవేశంలో, తన బాగుయేమిటో తాను తెలుసుకోలేని ఒక అమాయక పుష్టి కార్యకా! ఇంత డబ్బున్నా, జీవితంలో నేను యెందుకు సుఖపడటం లేదు. నాకు వ్యక్తులలో విశ్వాసం నశించింది. సంఘమీద గౌరవం లేదు. నేను కూడా ఒక నిస్సహాయుడు లాగ సంఘపు పురిత్రాడులూ యేనాడో ఒకనాడు చిక్కుకు పోవాల్సిందే! ఆలోచించి ఆలోచించి అలసిపోయాడు. చివాలన కుర్చీలోంచి లేచాడు. కిటికీ తెలుపులు వేసేశాడు. బైటకు రాబోతున్నాడు ఎదురుగా రుక్మిణి నిలబడి ఉంది. ఒక్కక్షణం తీక్షణంగా చూశాడు రుక్మిణి వంక. రుక్మిణి వెక్కి వెక్కి యెడ్చి, కాళ్ళ మీద పడింది తుమించుంటూ.

పెద్ద నిట్టూర్పు విడుస్తూ, నిశ్చలంగా నిలబడి పోయాడు.

“అయ్యగారు, అయ్యగారు” అంటూ వలవల యేడ్చింది రుక్మిణి.

నూరిబాబు యేమీ జలించకుండానే అట్లాగే నిలబడి ఉన్నాడు.

రుక్మిణి మళ్ళీ పిలిచింది.

సూరిబాబు తీక్షణంగా చూశాడు మళ్ళీ ఓ సారి రుక్మిణి కళ్ళల్లోకి.

‘రుక్మిణీ! లోకం నన్ను నిమిటేమిటో అంటోంది. నీకు వినిపిస్తోందో లేదో నాకు తెలీదు నేను నీ జీవితాన్ని నాశనం చేశానట. నీ పొంగి పొరలున్న యౌవనం, నేను చూసి సహించలేక నీకు తీరని అన్యాయం చేశానట. దానికి ఫలితమే నువ్వు రోజు రోజుకు యిట్లా అయిపోవటం నామీద మంచి విశ్వాసం వున్నవాళ్ళే నన్ను యీ విధంగా తూలనాడు తున్నారు. నీతో పరిచయంవుందనే ప్రచారం చాలా తీవ్రంగా సాగిపోతోంది. నా గౌరవానికి, నా ఆత్మకు అలాంటి పరిచయం యెంతో వంచన అని యీనాడు గ్రహించుకోకలిగాను. నీ జీవితం అంతా సుఖమయం చేద్దామని నా జీవితం సుఖమయం చేసుకుందామని, మానవులు కల్పించిన బంధనాలన్నింటినీ క్రమించివేసి, యెంతోపున్నతమైన ఆదర్శంతో నిన్ను పెళ్ళి చేసుకుందామని ఆశించి నీ దగ్గరికి వచ్చాను. కాని నువ్వు అపార్థం చేసుకున్నావు నన్ను. నాడబ్బు నా ఆస్తి. నా ధనం, నన్ను సరిగ్గా అర్థం చేసుకో నీయలేదు అది నీ తప్పేగాదు. కాని యీనాడు నాకు తగినశాస్తి జరిగింది. నీ జీవితంలో నిష్పలు పోస్తాననే దురభిమానంతో, నా జీవితాన్ని నాశనం చేశావు నా మనస్సులో క్షోభ పుట్టించావు. ఈ దావాగ్ని యీ జస్టుకు క్రమ క్రమేణా దహించుకు పోతుంది. నాకు తెలుసు. నా జీవితంలో నేను కోరుకున్నవి యేవీ జరగలేదు. అన్నింటినీ సహించి, చివరకు నీ ప్రేమకోసం తపన పడ్డాను. అది కూడా నాకు లభ్యంకాలేదు. నేను నిన్ను ప్రేమించటం నా స్వార్థంకోసమే కాదు. నిన్ను చూసి, నేను చాలా ఆలోచించాను. నీ జీవితంలో యెలాంటి కష్టాలు యెదుర్కొనవలసి వస్తుందో యీ సంఘంలో వుంటున్న నేను పూర్తిగా గ్రహించగలను వాట్నింటిని తొలగించి, నీ రూపానికి నీ గుణానికి తగ్గ అవకాశాలు యివ్వాలని, యెంతో దూరం ఆలోచించి, యెంతో ఆదర్శం అనుకుని నీ దగ్గరకు వచ్చాను. అది నువ్వు గ్రహించుకోలేక పోయావు. ఈ నాడు నీ వల్ల నేను, నా వల్ల నీవు భ్రష్టులమై పోయినాం. ఈ అపవాదు యీ అప

నింద తప్పించటానికి నేను కాయశక్తులూ ప్రయత్నం చేస్తాను. నువ్వు కూడా ప్రయత్నం చేసి నా పక్షపు నిలబెట్టు. అంతకంటే నిన్ను కోరికమీలేదు. నేను చెప్పినవాటిల్లో యేదక్కట్లే కూడా పూర్తిగా అర్థం చేసుకోలేవని నాకు తెలుసు, కాని నా ఆశేదన తగ్గే దెట్లా! నేను యెవ్వరితో ఇవన్నీ చెప్పి వ్యాయభారాన్ని తగ్గించుకోగలను...’ సూరిబాబు గజగజ వణికిపోతూ నిలబడివున్నాడు.

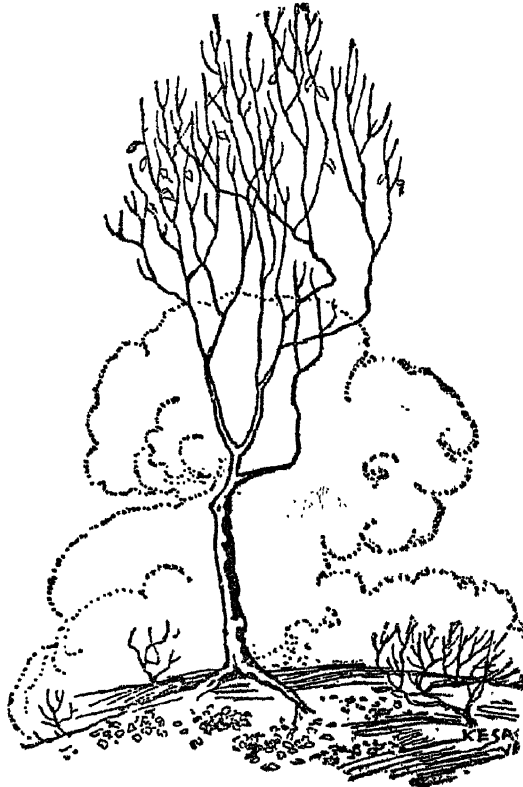
అయ్యిగాను నాకేం చేలీలేదండీ, నన్ను తమిచండి... చూడమని ఏడుస్తోంది రుక్మిణి.

‘ఈపరిస్థితుల్లో నే నేమీ చెయ్యలేను...’ చెయ్యి మొహానికి అర్థం పెట్టుకుని సూరిబాబు చకచక క్రిందకు వెళ్ళిపోయాడు.

రుక్మిణికి యెవో భాయమాత్రం గా బాబుగారి బాధ అర్థమయింది. తన ఆరచేతిని భూమిమీద గట్టిగా నాటుకున్నాడునాన్న బాదింది. తనను తాను నిందించుకుంటోంది. తాను చేసిన ఘోరమైన తప్పుకు పశ్చాత్తాపపడటానికి కూడా అవకాశం లేక పోయింది. వృద్ధయంత్రానంచి నిల్పు ఆవిర్లు బుసలు కొటుతూ పైకి వచ్చేస్తున్నాయి. తన కల్యాణాన్ని దహించేస్తున్నాయా అన్నంత తీవ్రంగా వచ్చేస్తున్నాయి మనస్సు పరిపరివిధాల పోతోంది. తన జీవితాన్నే సమాప్తి చేసుకోవాలని వచ్చిన ఆవేశం ఆక్షణంలోనే మాయమైపోయింది తాను జీవితంలో యెంతో సుఖం అనుభవించాలని, యెంతో ఆనందంగా గడుపుతూ వుండాలని యేమిటేమిటో కలలుకంటూ వుండేది. తన అందాన్ని చూసి తానే అమాయ పడుతూ వుండేది. అలాంటిది యీనాడు జీవితాన్ని సమాప్తిచేసుకోవాలనే ఆలోచన వికృతంగాను, విరుద్ధంగాను తోచింది. అయ్యిగారికి తనమూలాన చెడ్డ పేరు వచ్చిందని తెలుసుకుంది. దానికి తాను చెయ్యదగ్గ పనేమిటి ఆలోచించటం మొదలుపెట్టింది. ఓమూల అమ్మ తననియెవరికో అమ్మేసి డబ్బు సంపాదించాలని ఆశపడుతూ వుంటుంది. అక్కజీవితం అంతా బజారుపాలయింది. అయ్యి యేమీ చెయ్యలేనివాడు. ఇక వీళ్ళతో ఉండి లాభించేమిటి? నాకు వీళ్ళతో యేవిధమైన సంబంధమూలేదు. నేను వీళ్ళెవ్వరికీ కనిపించకండా యొక్కడికో దూరంగా వెళ్ళిపోతాను. అక్కడే నా జీవితం క్రొత్తవిధంగా సాగించు

కుంటాను. ఇక యీ వూళ్ళో నాకు తావులేదు. ఓ నిశ్చయానికి వచ్చేసింది. ఆ సాయంత్రం బండికి యెవరికీ చెప్పకండా ఆ వూరు వదిలివేసి వెళ్ళిపోవాలని నిశ్చయించుకుంది రుక్మిణి పగలల్లా మండినూళ్ళకు పశ్చిమాగ్రాహిణి కుంగిపోతున్నాడు నూరిబాబు గడిగో పిచ్చివాడుగ గ పచార్లుచేస్తున్నాడు అటూ యిటూ, అతని బుర్ర వేడెక్కిపోతోంది ఏమీ ఆలోచన తట్టటంలేదు. చటుక్కున యేనో ఓ వుసాయం తట్టి నట్లు వులిక్కిపడ్డాడు. తాను యీ వూరు వదిలిపెట్టి వెళ్ళిపోవాలి. ఈ అపనింద భరించలేను. ఈ అపవాదు సహించలేను అనుకున్నాడు. గబగబ పెట్టెలోకి నాలుగైదు బట్టలు కుక్కేసి, సరిగ్గా బండిపైముకు రైలు స్టేషను చేరుకున్నాడు. గుండెల్లో రైళ్లు పరుగెత్తు

తున్నాయి. వరుసన్న వ్యక్తి యెవరైనా కనిపిస్తే వులిక్కిపడుతున్నాడు. ఆవేదనగా రైలురావటానికి యింకా యెంత పైముంకో కనుక్కున్నాడు. అనాడు కూడా గంట లేటుగానే రైలువచ్చింది. ముచ్చెనుట్లు పోసిన నూరిబాబు తెప్పరిల్లి, రైలువచ్చి ఆగంగానే జనాన్ని నెట్టుకుంటూ ఓ పెట్టెలోకి చొరబడ్డాడు. గుంపులు గుంపులుగా నమస్తున్న జనంమధ్య తిరిరాన్ని దాచుకుంటూ, తానుమాత్రం యెవర్నీ చూడకండా, యెక్కడో జనం వత్తిడిగావున్న మధ్య పెట్టెలో యెక్కేసింది రుక్మిణి. రైలు సాగిపోయింది. రాత్రి వెళ్ళిపోయిందే తెల్లారేటప్పటికి నూరిబాబు రుక్మిణిని లేవతీసుకుని నెల్లాడనే మాట వూరంతూ పొక్కి పోయింది.

భారతదేశంలోని జాతులు

శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్

భారతదేశంలోని వివిధ జాతులను పరిచి తెలుసుకోవాలంటే, ముందుగా, 'జాతి' అనే పదానికి సరియైన నిర్వచనమేమిటో తెలుసుకోవాలి. 'జాతి' అనే పదాన్ని యోవరియిష్టంవచ్చినట్లు వారు వాడుతూండటంవల్ల చాలా అయోమయస్థితి ఏర్పడుతోంది. ఒక ప్రత్యేక జీవరాశిలో, అంతర్వర్గమై వుండి, ఆ జీవరాశిలోని యితర అంతర్వర్గాలకు విభిన్నములైన కొన్ని శారీరక లక్షణాలుగల ఉపశాఖ అని జీవశాస్త్రవేత్తలు ఈ పదాన్ని నిర్వచించారు. ఈ దృష్ట్యా యోజించితే మానవసంఘంలో అనేక జాతులున్నట్లు మనకు బోధపడుతుంది. కాని, సామాన్యంగా, జనవాహుళ్యం ఈ శబ్దాన్ని వాడుతున్నప్పుడు ఇంత శాస్త్రీయమైన విశిష్టార్థంలో దాన్ని వాడటంలేదు. 'జర్మన్ జాతి' 'బ్రిటిష్ జాతి' అనేవి యిలాంటి ప్రయోగాలే; ఒక ప్రత్యేక భూభాగానికి పరిమితమైవున్న ప్రజను 'జాతి' అంటున్నారు. ఇంతేకాదు: ఒక మతానికి చెందినవారిని, ఒక భాషకు చెందినవారిని, ఒక ప్రత్యేక సంస్కృతికి చెందినవారిని, స్థూలంగా 'జాతి' అని పిలవటం మామూలైంది. 'హైందవజాతి', 'యూదుజాతి', 'ఆర్యజాతి' ఇత్యాదయి. ఇది తప్పకుండా ప్రయోగం కావటమేగాక సామాజ్యవాద ధోరణిగల రాజకీయవాదులు దాన్ని ఆయుధంగా ఉపయోగించి, ప్రపంచంలో అనేక అనర్థాలకు దారితీశారు. ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామ సందర్భంలో జర్మనీ అనుసరించిన అసందర్భపు విధానం యందుకు ప్రబలమైన ఉదాహరణ.

మానవసంఘంలోని విభిన్న జాతులలో స్థూలంగా కనుపించుతున్న సమానస్థితులనూ పరిశీలించినట్లయితే, మానవజాతి యావత్తూ ఒకే జీవరాశినుంచి పరిణామం చెందిందని మనం తేలికగా అవగాహన చేసుకోవచ్చు. అసంతరదశలో ఈ ఆదిమ మానవులు, వివిధభూభాగాలకు విస్తరించి, ఆయా ప్రత్యేక ప్రదేశాలలో స్థావరా లేర్పరుచుకున్న కారణంగా, ఆయా నైసర్గిక స్థితిగతులకు అవసరమైన కొన్ని

కొన్ని ప్రత్యేక ప్రత్యేక ధర్మాలను పెంపొందించుకోవటం కనుపించుతుంది. నైసర్గికపరిస్థితులకు అనుగుణములైన ధర్మాలను పెంపొందించుకునే స్వభావం, యితర జీవరాసులతో పోల్చిమాస్తే మానవునిలో ఎక్కువ స్పష్టంగా కనుపించుతుంది.

ప్రాణికోటిలోవుండే "జీవాణువుల" (Genes) ద్వారా పారంపర్యరూపాలు తరాలవారీగా సంక్రమించుకున్నట్లు, జీవశాస్త్రవేత్త మెండెల్ ఆసంతరం సర్వలూ అంగీకరించుతున్న సిద్ధాంతమే. విభిన్న జీవజాల సంయోగంవల్ల కొత్త కొత్త పరిణామాలకు ఆస్కారంవుంది. ఆయనప్పటికీ ఆయా జాతుల ప్రత్యేక లక్షణాలు కొంతవరకు పరिरక్షింపబడుతూనే వుంటాయి.

మానవోదయమైన ప్రప్రథమ పరిణామం ఎలాంటిదో నిరూపించటానికి సరియైన ఆధారాలేమీ కనుపించకుండా వున్నా మానవుడు, వృక్షములను ఆశ్రయించుకుని బ్రతికే, వానరమూ మనిషీ కాని, జావామనిషిలాంటి ఒకానొక జంతువు (Dryapithecus type) నుంచి ఉద్భవించినట్లు తలపోయబడుతున్నది. ఆ వానరదశనుంచి రెండు వెనకపాదాలమీదా నిట్ట నిలువుగా లేచి నిల్వోవటానికి జరిగిన ప్రయత్నంలో అనేక అంతర్దశలు వుండవచ్చు. ఇంకా చెట్టుచేమలను వుచ్చుకుని వేలాడేస్వభావాన్ని విడువలేకుండావున్న గోరిల్లా వగైరా కోతులు ఇలాంటి అంతర్దశలే అయి వుండవచ్చు.

చెట్టుమీదనుంచి భూమిమీదికి అవతరించి భూమిమీద సంచరించేటందుకు అనువుగా తన అవయవాలను సాధనచేసుకునే తరుణంలో అనేక పరిణామాలను చెందివుండవచ్చు. జావా, పెకింగ్, ఫిల్డ్ డౌన్, ప్రాచీన మానవులు మొదలయిన జీవులు ఈ అంతర్దశలకు చెందినవారై యుండవచ్చు.

ఇలా మానవులుగా రూపొందిన ఈ ద్వీపాద జీవసముదాయం, ఆహారావసరాలవల్ల నైతేజీవి

సుఖజీవనానికి అనువైన వాతావరణాన్ని అన్వేషించుతూ నైతే నేమి, దూర దూరాంతర సీమలకు ప్రపంచము నలుమూలలకూ వ్యాపించి యుండువచ్చు.

నూతన పరిసరాలలోకి ఎప్పుడు మార్పు జేందటము జరిగిందో అప్పుడు నేహంలో వుండే జీవకణాలలో, నూతన పరిస్థితులకు అనువైన పరిణామం రావటము సహజం.

ఆదిమ మానవ పరిణామాలుగా కనిపించుతున్న సీగ్రో, మంగోల్, కాకసన్ జాతులు ఇలాంటివే. ఈ ప్రత్యేకజాతులు పెంపొందించుకున్న గుణాలకు ప్రాంతీయ నైస్సర్గిక్స్థితిగతులే కారణమని మనం తేలికగా నిరూపించవచ్చు. కాని ఈ వివిధజాతులలో ఎట్టి పరిణామాలు వచ్చినా—శరీరవర్ణం, జుట్టు, తలకట్టు, ముఖం, కళ్ళు, వివిధ రక్తకాఖలు—మొదలయిన బాహ్య లక్షణాలలోనే కాని, మానవ ప్రాథమికస్మృతులుగా ఉండేవాటిలో ఎట్టి మార్పు లేదు. ఈ బాహ్యలక్షణాలుకూడా, దండయాత్రలు, వలసలు కారణంగా అనంతరదశలలో కలిగిన వివిధజాతుల పరస్పర సంయోగమువల్ల వాటి వాటి ప్రత్యేకలక్షణాల విస్ఫుటత నశించి అనేక నూతనజాతులుగా పరిణమించినై. అందుచేత ఈనాడు, ఇదమిత్థం ఇది ఈ ప్రత్యేకజాతి అని యే మానవవర్గాన్ని గురించీ ఖండితంగా చెప్పే ఆస్కారం లేదు.

భారతదేశపరిస్థితి

అనాది రాతియుగం నాటినుంచీ, నేటివరకూ ఆయాకాలాలలో అనేకజాతుల ప్రజలు భారతదేశంలో ప్రవేశించి ఇక్కడ స్థావరా లేర్పరుచుకున్నారు. అందుచేత భారతప్రజలలో అనేకజాతుల లక్షణాలు నేడు మనకు కనుపించుతున్నాయి. హిమాలయపు కనుమలనుంచి కొత్తకొత్తజాతులు ఎప్పటికప్పుడు లోపలకు చొచ్చుకువస్తూవుండటమూ, అతః పూర్వం వచ్చిన జాతులను, దక్షిణానికి తూర్పుదిశకూ తరిమితిరిమి వత్తివేస్తూ వుండటమూ జరిగింది. ఈ వత్తిడి వల్ల ఆల్టే మార్పుచెందకుండా తమ వ్యక్తిత్వాన్ని ఇంతో అంతో నిలుపుకున్నవారు కొండలలో జీవించుతూ యితరజనప్రవాహాలతో సంబంధం లేకుండా తలదాచుకున్నవారూ, అతిప్రాచీనజాతులైన ఆదివికవర్గాలూ—పూత్రమే.

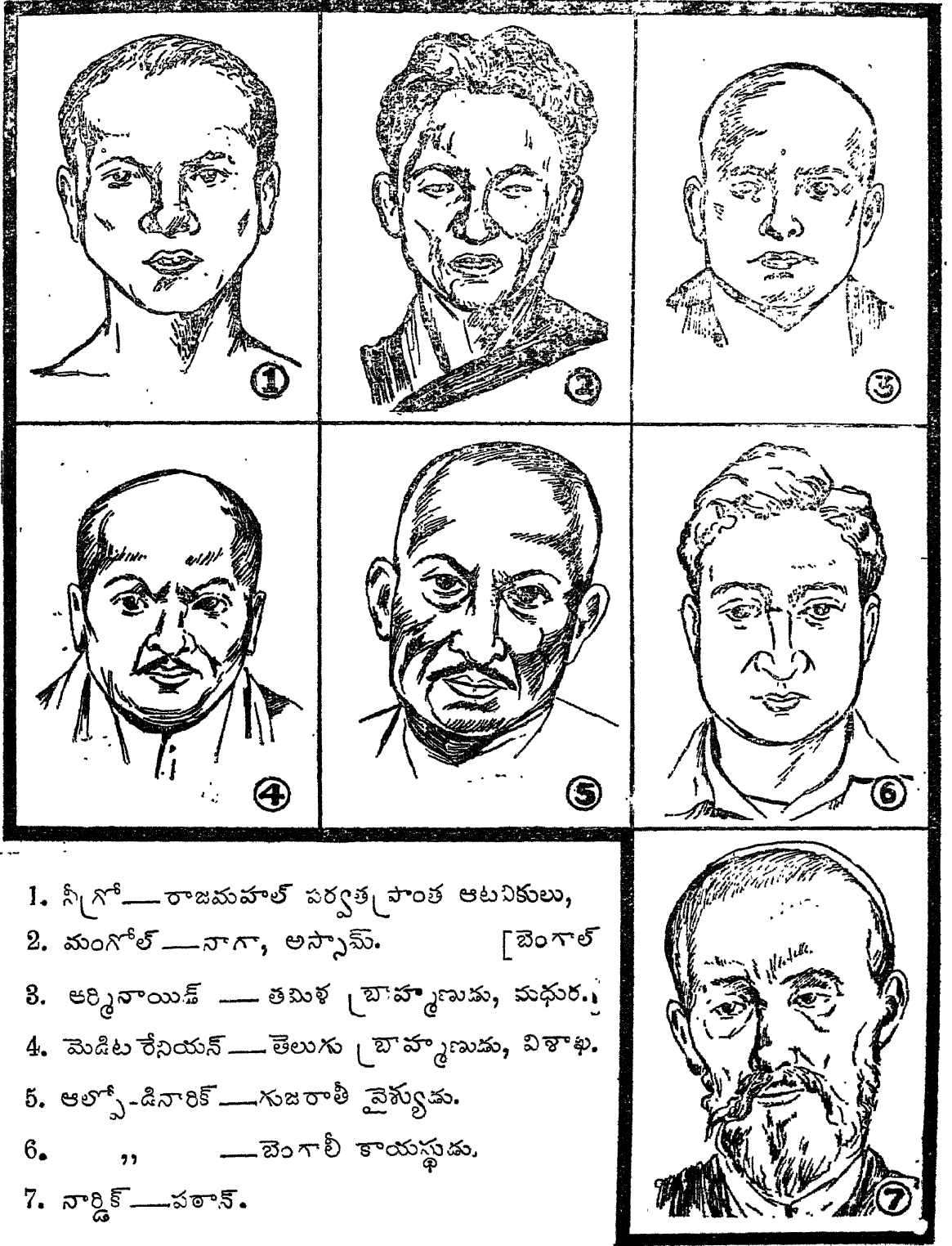
అందుచేత భారతదేశంలోని వివిధజాతులను గూర్చి సమీక్ష చేయవలసిన చిన్నప్పుడు ప్రపంచంలో వున్న ఈ అన్నిజాతుల లక్షణాలనూ దృష్టిపథంలో వుంచుకోవలసి వస్తుంది.

భారతదేశపు విఖ్యాతశాస్త్రవేత్త శ్రీ బి. ఎన్. గుహా మనదేశంలో, ఈ దిగువజాతు లున్నట్టు గుర్తించారు.

1. సీగ్రో
2. ప్రొటో-ఆస్ట్రాలాయిడ్
- 3 మంగోలాయిడ్
 - (i) పాలియో-మంగోలాయిడ్
 - (a) నిలువుతల
 - (b) అడ్డతల
 - (ii) టిబెటో-మంగోలాయిడ్
- 4 మెడిటరేనియన్ జాతి
 - (i) పాలియో-మెడిటరేనియన్
 - (ii) మెడిటరేనియన్ (సాధారణ తెగ)
 - (iii) మెడిటరేనియన్ ఓరియంటల్
5. నెస్టరన్ బ్రాచీసీఫాల్ (అడ్డతల గల పళ్ళిమ జాతులు.)
 - (i) ఆల్పానాయిడ్
 - (ii) డినారిక్
 - (iii) ఆర్మీనాయిడ్
6. నార్ డిక్.

సీగ్రోలు

ఈ జాతి ఆదిమనివాసం భారతదేశంలోని ద్వీపకల్పభాగం. కాని ఇప్పుడు వీరెక్కడా యీప్రాంతంలో కనుపించరు. వీరు మరుగుజ్జు రూపం కలవారు. (5 అడుగుల లోపు) చిన్నతల, గోళాకారం గల నుదురు, నల్లని చర్మం; కాని ఆఫ్రీకా మొనలైన అధికోష్ణమండలాలలో వుండే సీగ్రోల కారునలుపు కాదు. నూర్యుని అల్ట్రావైలెట్ కిరణాలనుండి నేహాన్ని రక్షించడానికి చర్మం పొరపై యేర్పడే ఒక పదార్థం ఈ నలుపురంగుకు కారణం. ఇదికాక ఈ జాతిలో కనుపించే మరో ప్రత్యేకలక్షణం; కొవ్వతో బలసిన పిరుదులు కలిగివుండటం. వీటి అన్నిటిని మించిన ప్రత్యేకతలవెండుకల వైచిత్ర్యం.

1. సిగ్గో — రాజమహల్ పర్వతప్రాంత ఆటనికులు,
2. మంగోల్ — నాగా, అస్సామ్. [బెంగాల్
3. ఆర్మినాయిక్ — తమిళ బ్రాహ్మణుడు, మధుర.
4. మెడిటరేనియన్ — తెలుగు బ్రాహ్మణుడు, విశాఖ.
5. ఆల్ప్స్-డినారిక్ — గుజరాతీ వైస్యుడు.
6. „ — బెంగాలీ కాయస్థుడు.
7. నార్టిక్ — పఠాన్.

తలమీద తీగచుట్టలా ఉంగరాలు చుట్టుకుని, తుప్పలాంటి బిరుసు వెంట్రుకలు వుండి, మగ్గ ఖాళీ జాగాలో కపాలం కనుపించుతూ ఉంటుంది. ఈజాతి మనుష్యులు ఇప్పుడు మలయా, న్యూగినీ, పిలిపైన్సు ప్రాంతాలలో కనుపించుతారు. భారతదేశంలో కొంచిన కొందరు నై నాడ్ లోని ఇరుల్లా మొదలైన అదిమ జాతుల ప్రజలు ఈ జాతికి చెందినవారే అంథూన్ దీవులలో కూడా ఇలాంటి ప్రజలున్నారు. బీహారులో గంగకు దక్షిణాన రాజమహల్ పర్వతాలలోనూ, అస్సాంలోని నాగపర్వత ప్రాంతాల అటవిక ప్రజలలోనూ కూడా చాలామంది వున్నారు. భారతదేశపు ప్రధాన భూభాగంమీద యిప్పుడు ఎక్కడో సకృత్తుగా తప్ప వారు కనిపించరు. కాని ఒక అతి ప్రాచీనదశలో వీరు భారతదేశంలోని తూర్పు దక్షిణ ప్రాంతాలను ఆక్రమించి వుండేవారని మనం ఊహించవచ్చు.

ప్రోటో-ఆస్ట్రాలాయిడ్

ఈ జాతికి నీగ్రోజాతికి కొన్ని వోలికలున్నాయి. కాని నుదురు నీగ్రోలకు వున్నట్టు, పసిపిల్లల నుదురులా చిన్నదిగానూ, గోళాకారంలోనూ వుండదు. వికాలంగా వుంటుంది. నుదురు అంచులు కోలగా పలకలు తీరి వుంటాయి, కాని ఈ రెండు జాతులకూ వుండే ప్రధానమైన కై విధ్యం తలవెంట్రుకలలో కనుపించుతుంది. ఆస్ట్రాలాయిడ్ జాతికి జుట్టు ఉంగరాలుచుట్టుకుని వుండదు. తరంగాలు తరంగాలుగా ఒత్తుగా ఉంటుంది. చప్పిడిముక్కు. సంస్కృత వాఙ్మయంలో 'నిషాదు'లనే పేర వారి ప్రసక్తి కనుపించుతుంది. నాసికారహితమైన, నల్లటిదేహం కలవారని అభివర్ణింపబడివున్నారు. వీరికి ఆస్ట్రేలియా అటవిక ప్రజలకీ దగ్గరసంబంధం వుంది. అర్చిపెల్ గో దీవులలో కూడా ఈ జాతి కనుపించుతుంది. దక్షిణ భారత ప్రాంతంలో అదిమనివాసులు చాలామంది ఈజాతికి చెందినవారే. ఉత్తర భారతంలోని అర్ధార్ధం హిందువులుగా మారిపోయిన, అటవిక ప్రజలలోకూడా చాలామంది ఈజాతికి చెందినవారే. హైందవ సమాజంలో, నాలుగు ప్రధానవర్ణాలూ కాక మిగతా వెలిగావున్న ప్రజానీకమంతా చాలా భాగం ఈజాతివారేనని చెప్పవచ్చు. నీగ్రోల తరవాత ఈదేశాన్ని ఆక్రమించిన తొలిజాతిగా దీన్ని

అంగీకరించటానికి తగిన ఉపశక్తులున్నాయి తిరువల్వేలి జిల్లాలో భూగర్భంమంచి బయటపడిన ఈజాతి ప్రజల తలపుర్రలు ఇందుకు నిదర్శనంగా వున్నాయి. ఇవి చరిత్రకందని ప్రాచీనకాలంనాటివని శాస్త్రవేత్తలు చెబుతున్నారు. ఆస్ట్రేలియా అటవికజాతికి సన్నిహితత్వమున్న జాతి గనుక ఈజాతిని 'ప్రోటో-ఆస్ట్రాలాయిడ్' జాతి అని శాస్త్రకారులు సంకేతనామంగా చెబుతున్నారు.

మంగోలాయిడ్ జాతి

ఈజాతికిగల ప్రత్యేకలక్షణాలు: తక్కిన జాతులకు మల్లే ముఖంమీదనూ శరీరంమీదనూ వెంట్రుకలు ఎక్కువగా మొలవవు. ముఖం బల్లపరుపుగా వుంటుంది. గవవ బొమికలు బలంగా కొట్టొచ్చినట్టు వుంటాయి. ముక్కు ఆకారం అంత కొట్టవచ్చినట్టు ఉండు. మంగోల్ జాతిలో ప్రత్యేకంగా గమనించదగినది, కన్ను ఆకారం. కనుస్పష్ట బాదంగింజలా సుదీర్ఘంగా చెవులమీదికి వ్యాపించివుంటుంది. ఇదిగాక కనురెప్పవైన చర్మం ముడతలపడి, కన్నులు సర్వదా నిమిలితాలుగా వున్నట్టు భ్రమకలిగిస్తూ వుంటాయి. ఈలక్షణాలన్నీ మంగోల్ తెగలన్నిటిలోనూ యంతో అంతో కనుపించుతూనే వుంటాయి. ముఖ్యంగా చీనా, టిబెట్టు జాతులలో విస్పష్టంగా గోచరించుతాయి.

మంగోల్ జాతిలో రెండు ఉపశాఖలున్నాయి.

(i) పాలియో మంగోలాయిడ్ శాఖ మొదటిది. దీనిలో మంగోల్ జాతి ప్రధాన లక్షణాలుగా వైన వివరించిన అంశాలు అంత కొట్టవచ్చినట్టు కనుపించవు. వీరిలో అనాదిమానవలక్షణాలు అధికంగా వుంటాయి. ఈ ప్రాచీన మంగోల్ జాతిలో ఒకవర్గం నిలువుతల గలిగి, చామనచాయవర్ణంలో వుంటారు. ఈ లక్షణాలన్న ప్రజలు అస్సాం కొండ జాతుల్లోనూ, బర్మాసరిహద్దు ప్రాంతాలలోనూ ఎక్కువగా కనుపించుతున్నారు. ఇందులో మరో తెగ వుంది: అడ్డతల గలవారు; కనురెప్పముడత బాగా స్పష్టంగా కనుపించుతుంది. వీరు మొదటి తెగకంటె కొంచెం నాగరికమైన జాతి.

(ii) వైన పేర్కొన్న ప్రధానలక్షణాలన్నీ టిబెట్-మంగోలాయిడ్ జాతిలో విస్పష్టంగా గోచ

భారతదేశంలోని జాతులు

రించుతాయి బారాటిమనుషులు; మంచి దేహకాంతి కలవారు; ముఖాలమీదా శరీరాలమీదా వెంట్రుకలుండవు. కనురెప్ప ముడత విస్పష్టంగా కనుపించుతుంది. పెద్ద పరిమాణంగల అడ్డతల వుంటుంది. సిక్కిం, భూటాన్ ప్రాంతాలప్రజలు ఈ తెగకు చెందినవారు.

మనదేశంలో కనుపించుతున్న ఆటవికప్రజానీకమంతా మైన పేర్కొన్న మూడు ప్రధానజాతులలోనూ—నీగ్రో, ఆస్ట్రోలాయిడ్, మంగోల్ జాతులు—ని జాతికో ఒకజాతికి చెందినవారు.

మెడిటరేనియన్ జాతులు

అనాదికాలంలో మధ్యరాప్రాంతం ఆనాసంగా కలవారు గనుక ఈ జాతులను స్థూలంగా ఆ పేరున పిలుస్తున్నాం. మైన వివరించిన జాతులు పోతే, భారతదేశంలోని మిగతా ప్రజాభూమిశ్యంలో అధికభాగం ఈ మధ్యరాజాతులకు చెందినవారే. మధ్యధరాజాతి అంటే ఇదంతా ఒకే ఒక్క పెద్దజాతి అనుకోవూడదు అత్యంత సన్నిహితములైన లక్షణాలు కల వివిధ ఉపజాతుల సంపుటిగా మాత్రమే మనం అర్థం చేసుకోవాలి స్థూలంగా ఈ జాతు లన్నిటిలోనూ కనుపించే ప్రధాన లక్షణాలు మాత్రమే పరిగణించి అలాంటి లక్షణాలన్నీ కల తెగల నన్నిటిని కలిపి స్థూలంగా మెడిటరేనియన్ జాతి అంటున్నాం. ఈ జాతి సాధారణలక్షణాలు: నల్లటి శరీరచ్ఛాయ, నిలువుతల, సామాన్యమైన ఎత్తు. సకాశవంటి శరీరం. ఈ జాతి తొలుత ఆఫ్రికా పచ్చిబయ్యిలో నివసించుతూ అనంతరం అటు పశ్చిమానికి ఇటు తూర్పుకు వ్యాపించి వుంటుంది. ఈ మధ్యరాజాతిలో మూడు ప్రధానవర్గాలు కనుపించుతున్నాయి.

(i) పాలియో - మెడిటరేనియన్ — (ప్రాచీన మధ్యరాజాతి) మెడిటరేనియన్ జాతులలో ఇది అత్యంత ప్రాచీనమైనది. ఈ వర్గానికి నీగ్రో జాతులకూ కొన్ని దగ్గరపోలికలు కనుపించుతాయి. ఈ తెగ దక్షిణ భారతదేశానికి వలసవచ్చి, ద్రవిడభాషను మాట్లాడే ప్రజలలో అధికభాగంగా రూపొందింది. దక్షిణ భారతపు ఉష్ణాధికృత కారణంగా, క్రమేణా నలుపువర్ణాన్ని పెంపొందించుకుంది.

(ii) మెడిటరేనియన్ (సాధారణతెగ): ఈ రెండవ తెగ మధ్యరాజాతులలో ప్రధానమైన తెగ. వీరు పాలియో - మెడిటరేనియన్ తెగ వచ్చిన చాలా కాలానికి భారతదేశానికి వచ్చివుంటారు. ప్రాచీనమైన సింధునాగరకత యావత్ ఈ తెగకు చెందినదేనని చెబుతున్నాను. అనంతరదశలో వారు ఆర్యదండయాత్రలు కారణంగా గంగాదీప్రాంతానికి తరలివేయబడివుంటారు. నేటి ఉత్తరహిందూస్థానంలోని ప్రజాభూమిశ్యంలోని ప్రధానభాగం ఈ తెగకు చెందినవారే. అంతేకాక దేశంలోని యితర ప్రాంతాలన్నిటిలోనూకూడా అగ్రవర్ణాలుగా చలముణి అవుతున్న ప్రజానీకంలో చాలాభాగం ఈ తెగకు చెందినవారే.

ఈ తెగ లక్షణాలు : చెప్పకోదగిన ఎత్తు; చామనచాయ దేహకాంతి; నిలువుతల, కొట్టవచ్చి ఎట్టు కనుపించే నాసిక.

(iii) మెడిటరేనియన్ ఓరియంటల్ తెగ: ఈ తెగకు ఈపేరు పెట్టిన శాస్త్రజ్ఞుడు ఫిల్చర్. దీన్ని కొందరు యూనుజాతులలో కలుపుతున్నారు. కాని అది పొరపాటు. వీరికే మైన పేర్కొన్న మెడిటరేనియన్ జాతిలోని రెండవ తెగకూ చాలా సన్నిహిత లక్షణాలున్నాయి. ఈ రెండుజాతులలో కనుపించే తేడాలు; ఈ జాతివారికి విపరీతమైన నిశ్చల తల వుంటుంది ముక్కు ఉబ్బెత్తుగా వుంటుంది ఆసియా మైనర్, అరేబియా ప్రాంతాలు ఈ జాతి ప్రధాన కేంద్రాలు. ఈ జాతి, పంజాబ్ ప్రాంతమంతా విస్తృతావధిని కనుపించుతుంది. రాజస్థాన్ లోనూ ఉత్తర ప్రదేశ్ లోని పశ్చిమభాగంలోనూ కూడా బహుళవ్యాప్తం గావుంది. దేశంలోని యితరప్రాంతాలలోకూడా చెదురుచెదురుగా కనుపించుతారు.

వెస్టర్న్ బ్రాచీ సేఫాల్

(అడ్డతల గల పశ్చిమజాతులు)

భారతదేశానికి వచ్చిన జాతులలో అడ్డతలగల జాతి, మంగోల్ జాతి కాక, పశ్చిమదేశాలమంచి వచ్చిన జాతి మరొకటివుంది. ఈజాతిని వెస్టర్న్ బ్రాచీ సేఫాల్ జాతి (లేక అడ్డతలగల పశ్చిమజాతి) అంటున్నారు. ఈ జాతిని తిరిగి మూడు తెగలుగా విభజించవచ్చు.

(i) ఆర్టైన్ తెగ (ఆల్ వ్సపర్వత ఉత్తర శ్రేణి తెగ).

(ii) డినారిక్ (ఆల్ వ్స దక్షిణ శ్రేణి తెగ).

(iii) ఆర్మినాయిడ్ (ఆర్మినీయా ప్రాంతీయులు).

(i) ఆర్టైన్ తెగ (ఆల్ వ్సపర్వత ఉత్తర శ్రేణి శాఖ): ఈ జాతి లక్షణాలు—సుమారైన ఎత్తు; అడ్డతల; పెద్దముక్కు గుండ్రనిముఖం; పుష్కలమైన తలకట్టు; బలీష్టమైన దేహం.

(ii) డినారిక్ తెగ (ఆల్ వ్స దక్షిణ శ్రేణి శాఖ). ప్రధాన లక్షణాలు: చెవ్వాకోదిగిన ఎత్తు; చామన చాయ దేహకాంతి; గడ్డముక్కు.

(iii) ఆర్మినాయిడ్ తెగ (ఆర్మినీయా ప్రాంతీయులు): ఈ తెగవారిలో పై రెండు తెగలకూ గల లక్షణాలు ఇంకా విస్తృతంగా కనుపించుతాయి. అడ్డతలగల ఈ పాశ్చాత్య జాతికి మంగోల్ జాతికి గల ప్రధానమైన తేడా ఒకటే. ఈ జాతికి నైతిమిద జుట్టు ఒత్తుగా పెరుగుతుంది.

ఈ జాతి తమ ఆదిమనివాసం వదిలి పశ్చిమ సముద్రతీరం వెంట బయలుదేరి దక్షిణ బెల్జియా, చిస్టానం గుండా భారతదేశంలో ప్రవేశించి వుంటారు. ఆ పైని సింధు ప్రాంతం గుండా, సారాప్రదేశ్ గుజరాత్, మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక తమిళ ప్రాంతములకూ, అక్కడ నుంచి సింహళానికి వ్యాపించివుంటారు. వీరిలో మరొకభాగం అటు తూర్పుదిశగా పరిక్రమించి మగ్ధ్య ప్రదేశం, వింధ్య ప్రదేశంలోని తూర్పుభాగం, బీహార్ ప్రదేశాలను ఆక్రమించారు.

ఈ జాతి ఆంగ్ల, మలబారు ప్రాంతాలను మాత్రం ఆక్రమించలేదు ఈ రెండు ప్రత్యేక ప్రాంతాలలోనూ మగ్ధ్యనరా ప్రాంతీయులు (పాలియో-మెడిటరేనియన్) ఆక్రమించారు.

స్వచ్ఛమైన 'డినారిక్ ఆల్ వ్స జాతిని చూడాలంటే కూర్గలో చూడవచ్చు. వంగ, ఓడ్ర, కర్ణాటక తమిళ ప్రాంతాలలోకూడా సకృత్తుగా కనుపించుతారు.

బొంబాయి పార్సీలకూడా అడ్డతల కలిగివున్న జాతియే కాని వీరు గుజరాత్ జాతికి భిన్నమైనవారు

గానూ ఆసియామైనవారు చెందిన ఆర్మినాయిడ్ తెగకు సన్నిహితులుగానూ కనుపించుతున్నారు.

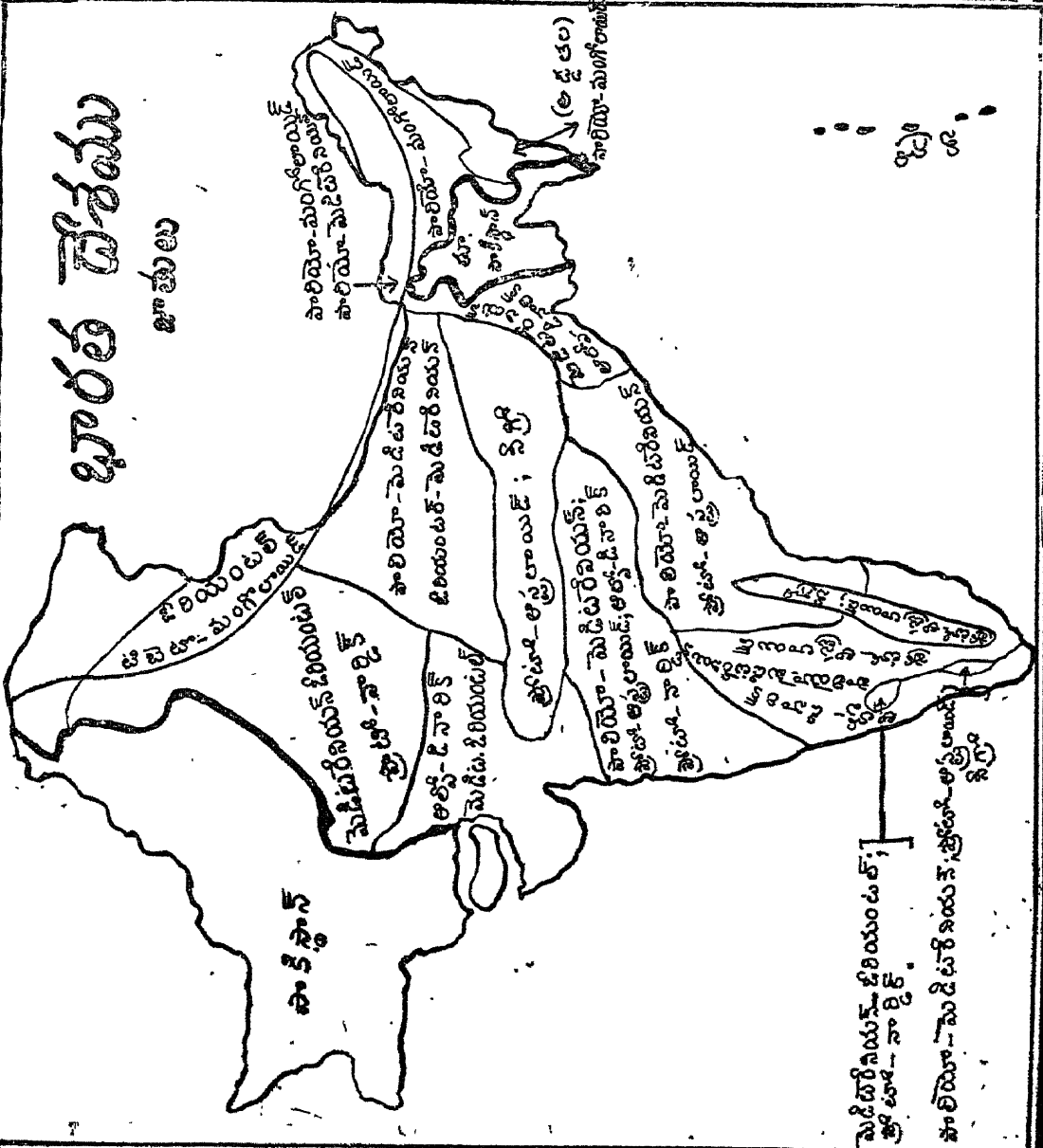
నార్ డిక్ జాతి

భారతీయ సంస్కృతీపరిణామంలో నార్ డిక్ జాతి దండయాత్ర (2000 క్రి. పూ.) ఒక ప్రధానమైన ఘట్టం. వీరు దక్షిణ రష్యా బంజర్లు ఆదిమనివాసం గా కలవారు నిలువుతలగలజాతి; కాని మిగతా నిలువుతల జాతులకూ వీరికి చాలా తేడాలున్నాయి. ముఖ్యంగా శీర్షం చాలా పెద్దదిగా వుంటుంది; బలమైన గవద బొమికెలుంటాయి కనుగ్రుడ్లు గోళుమ వర్ణంనుంచి నీలవర్ణంవరకూ అనేక ఛాయల్లో వుంటాయి. సాధారణంగా ఈ జాతికి రాగినెండ్రుక లుంటాయి. వర్తమానంలో ఈ జాతివారు, పంజాబ్ రాజస్థాన్ ప్రాంతాలలో ప్రధానంగా కనుపించుతున్నారు. అంతే కాక, ఇతర జాతులతో సంయోగం పొంది ఉత్తరహిందూ స్థానంలోని అగ్రవర్ణాలలో యెడ నెడా కనుపించుతూ వుంటారు. వంగదేశపు సరిహద్దులోకూడా కొన్ని ప్రాంతాలలో చెనురుగా కనుపించుతారు. మహారాష్ట్ర లోని చిత్పవన్ బ్రాహ్మణులకు బాలలో ఈ జాతిలక్షణాలు ద్యోతమానంగా వున్నాయి. ఈ జాతి ఈ దేశం వచ్చి యంతకాలం అయినా అనేక ప్రధానలక్షణాలను అలానే నిల్వ రించుకోగలిగింది:—నిలువుతల, ఉత్తరైన ఎత్తు ఇత్యాదులు. కాని (ఉష్ణ ప్రదేశం కావటం చేత) దేహ వర్ణంలో మాత్రం కొంత చామనచాయరంగు వచ్చేసింది. యూరప్ లోకి వలసవెళ్లిన యీ జాతి ప్రజలకూ యిక్కడికి వచ్చినవారికి, ఇప్పుడు ప్రధానంగా కనుపించుతున్న తేడా ఇవొక్కటే.

భారతదేశంలో వున్న వివిధజాతుల లక్షణాలేమిటో మనం స్థూలంగా తెలుసుకున్నాం. కాని యీ వివరాలన్నీ కేవలం ఉజ్జాయింపున ఇచ్చినవే గాని కచ్చితంగా ఈ జాతి ఇది అని నిర్ణయించటానికి ఎట్టి ఆస్కారమూలేదు. అట్టి నిర్ణయానికి ప్రధానంగా వున్న అభ్యంతర మేమిటంటే, ఈ జాతులన్నీ అనేక శతాబ్దాల పరస్పరసంయోగంవల్ల, సాంకర్ష్యంపొంది మిశ్రమస్థితిలో కనుపించుతున్నాయేగాని స్వచ్ఛమైన తన ఆనాదిలక్షణాన్ని నిలుపుకున్న జాతి, యిందు మించు ఏఒక్కటి లేదు.

భారత దేశము

భూములు

జాతులు, భాషాసంస్కృతులు

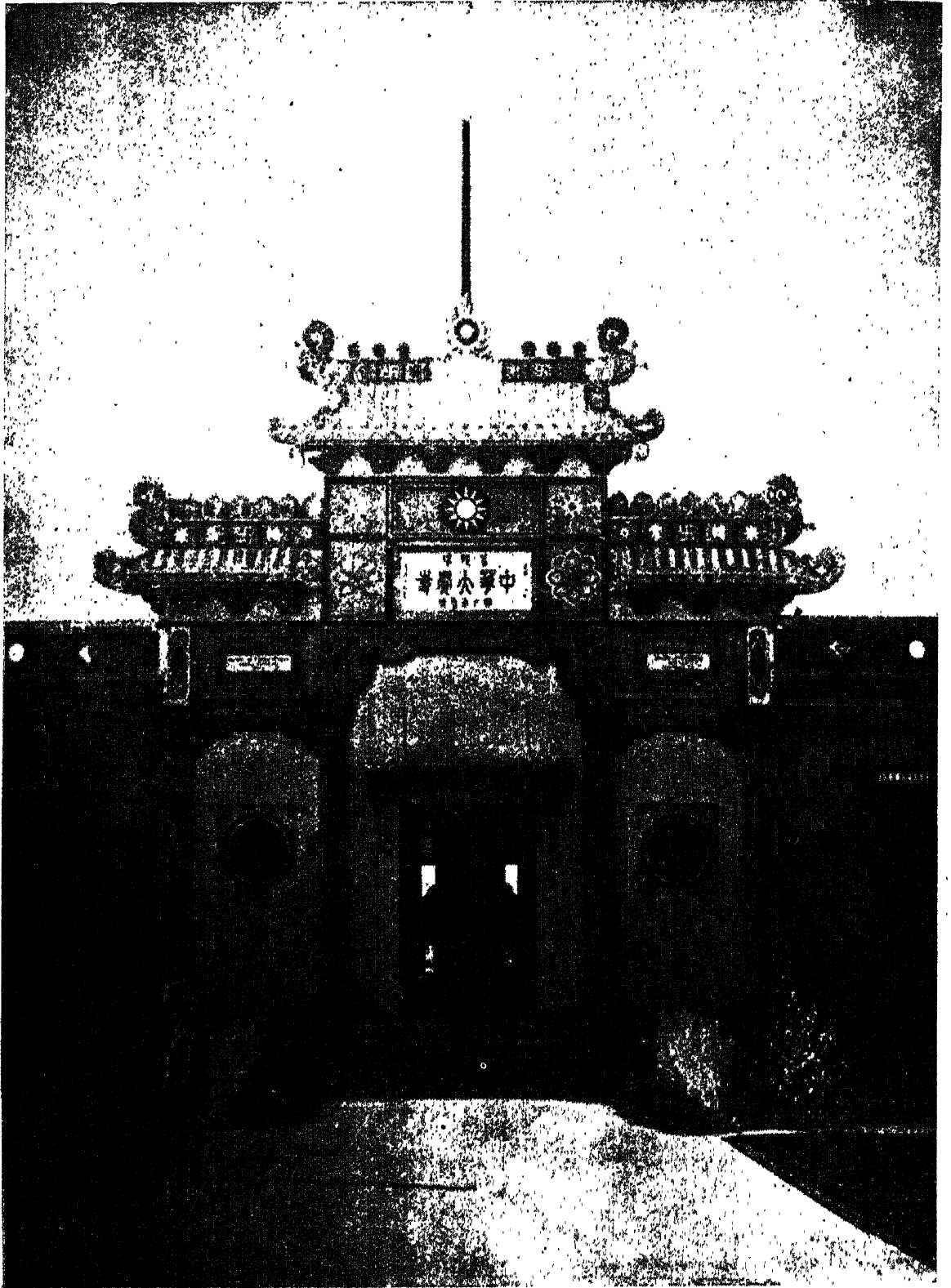
మరొక చిత్రమేమిటంటే ఈ జాతులకూ, భాషావర్గాలకూ సంబంధమేమీలేదు. ఉదాహరణకు; ద్రవిడభాషలు మాట్లాడే ప్రజలు ఎన్నో రకరకాల జాతులవారున్నారు. కాదార్ నీగ్రోలు, (అసలు వీరి అనాదిభాష యేమిటో మనకు తెలియనే తెలియదు) ప్రాటోఆస్ట్రాలాయిడ్ జాతికి చెందిన గోండులు, అనాది మెడిటరేనియన్ జాతికి చెందిన ఆంధ్రులు, తమిళులు, కూర్గులోని ఆల్పైడినారిక్ ప్రజలు— వారంతా ద్రవిడభాషలనే మాట్లాడుతున్నారు. అలాగే ఆర్యభాషలు మాతృభాషలుగా గలవారు అనేకజాతులవారు ఉన్నారు. అందుచేత “ద్రవిడ జాతి” వగైరా ప్రయోగాలు అర్థం పర్థం లేని అప ప్రయోగాలు.

అలాగే భారతీయ సంస్కృతికి ఏ జాతి ఏమి దోహదం చేసింది అన్న విషయంకూడా ఖండితంగా తేల్చటానికి ఎట్టి ఆవకాశమూ లేదు. సంతానంకోసం వృక్షాదులను పూజించే సంప్రదాయం నీగ్రో జాతుల నుంచి సంక్రమించి వుండవచ్చు; జంతువుల అర్చన, దేవతామహిమల్లో విశ్వాసం ఇత్యాదయః ఆస్తి

లాయిడ్ జాతులనుంచి సంక్రమించి వుండవచ్చు. కాపాలికాది సంప్రదాయాలు, పట్టు టీ వియ్యం వగైరాలను ఉపయోగించటం, కొండచరియలలో అంతస్తులు అంతస్తులుగా మళ్లగట్టి వ్యవసాయంచేయటం యీ మొదలైనవి మంగోల్ జాతుల నుంచి దిగుమతి అయివుండవచ్చు. సముద్రతీరాల మంగోల్ జాతులనుంచి తెరచాపపడవలు, కొబ్బరి పంటలూ దిగుమతి అయివుండవచ్చు సింధు నాగరకత కంతకూ కారకులు మధ్యనరాజాతులు. భారత సంస్కృతిలోని ప్రధానభాగం ఈ మధ్యనరాజాతులదే. పశువుల పెంపకం, నదీనూనం, కుండలు తయారు చేయటం, మొదలైనవే గాక మతవిషయంలో నేమి, ఖగోళశాస్త్రవిజ్ఞానంలో నేమి వీరు భారతసంస్కృతికి కలుగచేసిన దోహదం ఇంతా అంతా కాదు. భారతీయ లిపులు చాలాభాగం వీరి లిపుల అనుకూలములే. నార్టిక్ జాతులు గుర్రాలను, ఇనుప పనిముట్ల వాడకాన్నీ, మధుపానాన్ని అన్నిటికంటే ముఖ్యంగా ఆర్యభాషను తీసుకువచ్చారు. అన్నిటికీ మించి తాత్వికరంగంలో వీరి ప్రజ్ఞ అమోఘం. కళావేదాంత రంగాల్లో భారతదేశం సాధించిన మహోజ్వలత కంతకూ వీరే కారకులు.

సంబుద్ధి
సార్ వాద్ మూలగంధపుటినిహారణాని
కాంక్షమాత్రి

బౌద్ధవిహారం

బుద్ధిగయలో ఆయా నేకాల బౌద్ధులు

(సత్యేకవిహారాలు నిర్మించారు. ఇది నైనాగార్థుల విహారం)

బౌద్ధ సంస్కృతి

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

బౌద్ధమతం వ్యాపించిన తొలికాలంలో మన దేశములో పూర్వం గణరాజ్యాలు, సంఘరాజ్యాలుండేవి. వీటి నిష్పాదు మనం రిపబ్లికు లంటున్నాం. ఈ రాజ్యాలు, రాజ పరిపాలితములైన రాజ్యాలు బలపడి సామ్రాజ్యాలుగా వృద్ధిపొందిన తరువాత, ఇవిపాతబడి నశించిపోయినవి బౌద్ధయుగంలోని శాక్యరాజ్యం గణరాజ్యం. దేశ పరిపాలనకు వ్యాయమునకు సంబంధించిన వ్యవహార మంతా శాక్యనాయకులు వారి రాజధానియైన కపిలవస్తు నగరంలోని గణరాజ్య సభామండలంలో సమావేశమై చర్చించి చక్కబెట్టేవారు. శాక్యుల రాజ్యము వలెనే మల్లం రాజ్యమూ గణరాజ్యమే. 'వజ్జయ'నుడి సంఘరాజ్యము (ఫెడరేషన్) ఈ రాజ్యమును ఎనిమిది కులములకు చెందిన కులపుత్రులు పరిపాలించేవారు. ఈ కులమువారిలో లిచ్చవులు, విజ్జేవులు ముఖ్యులు. ఈ గణ, సంఘ రాజ్యములు మార్వ సామ్రాజ్యము వర్ధిల్లిన తరువాతి విజితములై అంతరించి పోయినవి. సామ్రాజ్యమైనా, చిన్న రాజ్యములైనా రాజ్యపాలన తంత్రములో భేదముండేది కాని ఈ రెండువిధములైన రాజ్యాలలోను రాచరికానికి సంబంధించిన ఆభిప్రాయాలలోను ఆచారములలోను ఒక తేలికన ఉండి, వ్యవహారం ఒక తేలికముగా జరుగుతూ వచ్చేది.

ప్రాచీన కాలములో మన దేశంలో గణరాజ్యమయినా, రాజ పరిపాలిత రాజ్యమయినా రాజకీయంగాను, సాంఘికంగాను, ఆర్థికంగాను, మతవిషయకంగాను ధర్మం కాపాడడమే, ధర్మాన్ని అనుసరించడమే దాని విధి. ధర్మం అనే పదానికి చాలా విశాలార్థం ఉంది. ఈ సందర్భంలో ధర్మం అంటే ఇంగ్లీషున 'లా' అని గ్రహించాలి మన దేశంలో ధర్మానికి మూలం శ్రుతి, స్మృతి, ఆచారమూను. వీటినిబట్టే ధర్మశాస్త్ర గ్రంథాలు విరచితములైనవి. శ్రుతి అంటే వేదం. అందువల్ల మన భారతదేశంలో రాజ్యానికి చట్టములు, విధులు చేసే అధికారం లేదు—ఇప్పటి

లాగ. రాజు ధర్మపరిపాలకుడు కాని ధర్మకర్త కాదు. బౌద్ధం హిందూ మతంలోనుంచి—వైదిక మతంలోనుంచి దానిమీది తిగుబాటుగా వచ్చిందే కాని దానికి కేవలము భిన్నమైనది కాదు, అందువల్ల హిందూయుగంలో వాడుకలో ఉండిన ధర్మమే బౌద్ధయుగంలోను పాటించబడుతూ వచ్చేది. హిందూ సంఘంలో అయినా, బౌద్ధ సంఘంలో అయినా ధర్మమే రాజతంత్రానికి ప్రాతిపదిక. పూర్వకాలంలో రాజ్యానికి, రాజ్యానికిల సంబంధం, ప్రధానంగా ఒక్క యుద్ధ విషయంలోనే. సామంత రాజ్యాలు ప్రభురాజ్యాలకు అన్ని విధముగా లొంగి అణుకువగా ఉండడంవల్ల వాటిని పరిగణనలోనికి తీసుకోవలసిన అవసరమే లేదు అందువల్ల స్వతంత్ర రాజ్యాల విషయమే మనం ఆలోచింపవలసినది. మొదట విరచితములైన ధర్మసూత్ర గ్రంథాలలో ధర్మానికి సంబంధించిన ప్రాథమిక సూత్రాలు సూత్రమే ఉన్నవి. బౌద్ధాయుషు ధర్మసూత్ర కర్త ప్రకారం ఇతర రాజ్యాలతోగల సంబంధం విషయంలో రాజు ఆదర్శంగా పెట్టుకోవలసిన సూత్రాలు ముఖ్యమైనవి మూడు : అవేమటంటే (1) యుద్ధంలో ఎప్పుడూ వెన్నుచూపి పారిపోకూడదు, (2) విషసిక్తములైన ఆయుధములను ఉపయోగింపకూడదు, (3) భయపడిన వారు, పిచ్చివారు, నిరాయుధులు, స్త్రీలు, పిల్లలు, వృద్ధులు, బ్రాహ్మణులు-వీరు తనకు ప్రాణహాని కలిగించి నప్పుడు తక్కువారితో పోరాడకూడదు. హిందూయుగంలో అయితే నేమి, బౌద్ధ యుగంలో అయితే నేమి, ఇదే మన దేశంలో ప్రాచీన కాలంనుంచీ ఆచారంగా వస్తూవున్న శూత్రీయ ధర్మం. దేశీయ ప్రభువుల పరిపాలన సాగినంతకాలం ఆర్య సంఘంలోని శూత్రీయ వర్ణంవారు ఆవలంబిస్తూ వచ్చిన ధర్మమిది. తుదకు దీనిని శూత్రీయ వర్ణంవారే కాదు, భూపరిపాలకులై, శూత్రీయ ధర్మం అవలంబించిన శూత్రీయేతరులు కూడా ఈ ధర్మాన్ని పాటిస్తూ వచ్చారు. ఇదే అంతర్జాతీయ, అంతర్ రాజ్యసంబంధ

లలో మనపూర్వులు పాటిస్తూవచ్చిన సనాతనధర్మం. కొన్ని కొన్ని కాలాలలో కొందరు కొందరు భూపతులు దీనిని పాటించని సందర్భాలు లేక పోలేదు. అయినా అటువంటివి ఇదివరలో చెప్పిన సామాన్య సూత్రానికి అపవాదాలే అవుతాయి. మొత్తం మీద ఈ ధర్మం మొన్న మొన్నటి వరకు అవలంబింప బడుతూనే వచ్చింది.

మొగాధనీసు చంద్రగుప్త చక్రవర్తి ఆస్థానంలో యవనరాయబారిగా ఉన్నాడు. అతడు వ్రాసిన ఇండికా అనే గ్రంథాన్ని సరించి డయాడోరస్ ఇట్లా వ్రాస్తున్నాడు. వినునంటే, యుద్ధం సంభవించినప్పుడు ఇతర జాతులవారు క్షేత్రంలోని పంటపైరులు నాశనం చేయడం, గ్రామాలు తగలబెట్టడం వాటిలోని జనాన్ని-వ్యవసాయం చేసేవారు, బీదలు, సాదలు, ఈ నే భేదంలేకుండా - అందరినీ వధించడం ఆచారం కాని హిందూదేశీయులు అట్లా చేయరు. యుద్ధంచేసే ఉభయ పక్షాలవారు ఒకరి నొకరు చంపుకొంటారు. అంతే కాని, ఇతరులను, ఆందులోను వ్యవసాయకులను అసలే చంపరు, గ్రామాలు తగలబెట్టరు, చెట్లు కొట్టివేయరు. యుద్ధరంగానికి సమీపంలో వ్యవసాయకుడు తన పొలం దున్ని వ్యవసాయం చేసుకొంటూనే ఉంటాడు. అతనికి అయిపాయం హానీ కలుగదు.

ఇది యిప్పటికి రెండు వేలసంవత్సరాలకు పూర్వపు మాట. ఈ పద్ధతే అటుతరువాత కూడా అవలంబింపబడుతూ వచ్చింది దానికి చాలా ఆధారాలున్నవి. మొగాధనీసుకు రమారమి వేయిసంవత్సరాలకు తరువాత హిందూదేశం సందర్శించడానికి వచ్చిన చీనా జాడయాత్రికుడు యువాన్ చ్యాంగ్ ఇట్లా అంటున్నాడు. క్షేత్రంలో చిన్న చిన్న పొలాటాలు, పెద్ద యుద్ధాలు తరచుగా జరుగుతూనే ఉంటాయి. కాని యుద్ధం చేసేవారు ఒకరి నొకరు వధించుకొనుట తప్ప ఇతరులకు వివిధమైన హానీ చేయరు అని. 'అభిధర్మకోశ' మనే జాడయత గ్రంథానికి గల వ్యాఖ్యాగ్రంథంలో వాదంలో తత్వశాస్త్రవేత్తలకు తమ ప్రత్యర్థుల అభిప్రాయాలను పూర్తిగా ఖండించే స్వేచ్ఛ ఉన్నా ఉభయపక్షాలవారికీ ఉపయోగకరమైన తర్కసూత్రాలను ఉభయలూ గౌరవించాలి, ఎట్లాగంటే, రాజులు తమ శత్రునైనాన్ని నాశనం చేసినా పొలాలలో పనిచేసే కృషీవలుడు ఉభయ నైన్యాలకు ఆహారం పండించి యిచ్చి సహాయం చేసే వాడు గనుక ఉభయ పక్షాలవారు అతనిని గౌరవిస్తారు.

ఇందువల్ల జాడయాగంలో కూడా అంతకు పూర్వమున్న ధర్మమే అవలంబింపబడుతూ వచ్చిందనే విషయం లేటలేల్లమవుతున్నది.

ఈ విగమైన పద్ధతే పద్దెనిమిది సంవత్సరాలలో శతబ్దంలో కూడా వాడుకలో ఉండడం చూచి ఆశ్చర్యపడి దానిని శమగ్రంథాలలో వ్రాసిన ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు, రాజకీయోద్యోగులు కూడా ఉన్నారు. యుద్ధము ప్రకటించుటకు సంధి చేసుకొనుటకు సంధి విగ్రహి అనే రాజకీయోద్యోగి ప్రతి రాజ్యంలోను పూర్వం ఉండేవాడు.

జాడయతం అహింసను ఎంత ఎక్కువగా బోధించినా యుద్ధాలు అంతరించను లేదు, అంతర్జాతీయ సంబంధాలలో అంత గమనింపదగిన మార్పు ఏదీ సంభవించనలేదు. కాని కోసలులు శాక్యరాజ్యంమీదికి దండెత్తి వచ్చినప్పుడు శాక్యులు జరిపిన సత్యాగ్రహానికి జాడయత ప్రభావమే కారణమనక తీరదు. బుద్ధుడంటే అతనికి సమకాలికుడైన కోసలాధిపతి 'పసేనది'కి చాలాగౌరవం. అందువల్ల బుద్ధుడవతరించిన శాక్యవంశమువారితో వియ్యమొందాలని అతని కోరిక. అతి డొకమారు శాక్యవంశజులకు వార్త నంపాడు. శాక్యకులజను వివాహమాడాలని వుంది గనుక ఎవరినైనా తనకీయవలసిందని. శాక్యనాయకు లీషమయాన్ని చర్చించడానికి కపిలవస్తు నగరంలోని గణరాజ్య సభా మండపంలో సమావేశమయినారు. ఈ విషయం చర్చించారు. కులంలో శాక్యనాయకులకు తా మేమో గొప్ప వారమనీ, కోసలాధిపతి 'పసేనది' తక్కువవాడనీ అభిప్రాయం. కాని శాక్యకులజ నీయమని నిరాకరిస్తే తమకంటే బలవంతుడు 'పసేనది', ఎక్కడ దండెత్తి వచ్చి తమ్ము పరిమారుస్తాడో అని భయం. అందువల్ల వారిలో మహానాముడనే శాక్యనాయకు డొకడున్నాడు, అతనికి బానిస స్త్రీల కలిగిన ఒక కూతురున్నది. ఆమె పేరు వాసభఖత్రీయ. ఆమె నిచ్చి 'పసేనది'కి పెండ్లిచేశారు. 'పసేనది'కి ఆమె బానిసస్త్రీకి కలిగినదని తెలియదు. 'పసేనది'కి వాసభఖత్రీయకు జనించిన విడూడభునికి కాలక్రమాన ఈ విషయం తెలిసి, అతనికి శాక్యులమీద అగ్రహం వచ్చింది. అతడు కోసల సింహాసనం ఎక్కిన తరువాత శాక్యులమీదికి దండెత్తివెళ్లాడు. శాక్యనాయకులు తమ నైన్యాలను యుద్ధరంగంలో సమీకరించారు కాని బుద్ధుని ఉపశేకాన్ని పాటించి ఆయుధాలు పరిత్యజించి సత్యాగ్రహంచేశారు. ఇదీ చరిత్రకు తెలిసిన మొదటి సత్యాగ్రహ సమరం. కాని బుద్ధుడు లోకోత్తర పురుషుడయినా ఒక వ్యక్తియే. అతని అహింసా

బౌద్ధసంస్కృతి

విభానం రాజ్యతంత్రంలో తరువాత పాటించబడలేదు. దానిని లోకకల్యాణం నిమిత్తం రాజ్యతంత్రంలో ప్రవేశ పెట్టిన మొదటి భూనేత ఆశోకచక్రవర్తి.

మార్గచక్రవర్తియైన ఆశోకుడు కలింగ దండయాత్రాకాలంవరకు తన తండ్రి తాత లవలించిన పద్ధతిని అనుసరించినవాడే, కలింగయుద్ధంలో విజయం కలిగినా అతనికి ఆనందం కలగలేదు. యుద్ధం వల్ల లక్షా యేభై వేలమంది కలింగంలోనుంచి వెళ్లిపోయారు; అంతకంటే ఎన్ని రెట్ల యుద్ధంలో చచ్చిపోయారు యుద్ధంవల్ల కలిగిన కష్టాలు, సమస్యలు అనేకాలు. ఈ జననాశనం, కష్ట సమస్యలు చూచి ఆశోకునికి అనుతాపం ఎక్కువైంది మన శ్వాంతి కోసం ఉపాసకుడుగా ఉన్నాడు. తరువాత బౌద్ధం ఆవలంబించాడు. 'కత్తితో సాధించిన విజయం విజయం కాదు; ధర్మ విజయమే విజయము' అని ఎలుగెత్తి చాటాడు. కరుణారసహృదయుడైన అతడు మనుషులందరూ నా సంతానం, నా సంతానానికి ఐహిక పారలౌకిక సౌఖ్యాన్ని ఎల్లా కోరుతానో అట్లే సమస్త జనుల విషయంలోను కోరుతున్నానని తన రాజకీయ పరివారా న్నంతమ ధర్మప్రచారం నిమిత్తం వినియోగించాడు ఈ ధర్మాన్ని పాలించినట్లయితే స్వర్గం లభించడమే కాకుండా రాజు ఋణాన్ని తీర్చుకొన్న వారవుతారని ప్రజలను ప్రబోధించాడు. దేశంలో యుద్ధాలాగిపోయినవి. రాజాజ్ఞ నిర్వర్తించడానికి జనులత్సహించారు. దేశంలో శాంతి వెల్లివిరిసింది. శాంతికాలంలో విదేశరాజాస్థానాలకు దూతలను పంపే ఆచారం పూర్వకాలంనుంచీ ఉంది. ఆశోకచక్రవర్తి కూడా తన దూతలను బర్మా, ఈజిప్టు, గ్రీసు మొదలైన దేశాలకు పంపడమే కాకుండా ఆ దేశాలలోని ప్రజలకు ధర్మం బోధించడం, మనుషులకు, జంతువులకు ఆరోగ్య కాలలు— ఔన్నత్యము పెట్టడం, ఓషధులను పెంచేటందుకు ఆరామాలు వేయడం, ఈ పనులు చేయాలనికూడా వారికి ఆదేశించాడు. ఇదంతా ఆశోకు డవలంబించిన బౌద్ధమతప్రభావమే ఆశోకుని రాజనీతితో అంతర్జాతీయ సంబంధాలతో ఒక క్రొత్త యుగం ఆరంభమైంది. ఆశోకుడు తలదండ్రులను నేపించవలెనని, ప్రాణిహింస చేయకుండావలెనని, వ్యయము తగ్గింపవలెనని, కలహించుట పరమతమాదన కూడదని, ఆత్మ నిగ్రహము, హృదయ పారిశుద్ధ్యము, కృతజ్ఞత, విశ్వాసము ఉండవలెనని, క్రూర్యము, ఈర్ష్య, క్రోధము, గర్వము కూడవని — అతడు లోకకల్యాణకరమైన

సామాన్య ధర్మములనే బోధించాడు; శీలం లేనివాడికి ధర్మాదరణం సాగ్యంకాదన్నాడు. ఆశోకుడు చేపట్టిన అత్యంత ప్రపంచమతమయింది. బౌద్ధ వ్యాపించిన బోటల్లా బౌద్ధధర్మాలు, ముఖ్యంగా పంచశీలాలు ప్రజాహృదయాన్ని బాగా ఆకర్షించాయి.

సంసార దుఃఖంనుంచి విమోచన పాంథాలంటే మనిషి శీలవంతుడు కావాలన్నాడు బుద్ధుడు. 'అష్టాంగ మార్గం'లోని 'సమ్యక్ దర్శన'లో—ఆనగా చేసే పనులలో చేయవలసినవి, చేయరానివి ఉన్నవి. చేయవలసినవాటికి విధులని, చేయరానివాటికి నిషేధాలని పేరు. ఈ నిషేధాలలోనివే బౌద్ధుల పంచశీలాలు. ఇవేమిటంటే ... (౧) జీవహింస చేయకూడదు; (౨) ఈయబడనిదాని తీసికొనకూడదు; (౩) కామ సంబంధమున ఆవిశీతికరంగా ప్రవర్తించకూడదు; (౪) అనృతము చెప్పకూడదు; (౫) సురాపానము చేయకూడదు. వీటితోపాటు ఇంకా ఆయిదున్నవి. కాని ప్రధానమైనవి ఇదివరలో చెప్పినవే. ఈ పంచశీలములు ఒక బౌద్ధానికేకాదు. హిందూ మతానికి సామాన్యమైనవే. ఆశోకుడన్నట్టు శీలంలేనిదే ధర్మాదరణం సాగ్యంకాదు.

రెండవ ప్రపంచయుద్ధం తరువాత సావ్యతంత్ర్య సంపాదన ప్రయత్నంలో ఇండోనేషియా నాయకుడు డాక్టరు సుకర్నో తమ జాతీయధర్మాన్ని అయిన నూత్రాలలో వివరించి వాటికి 'పంచశీలా'లని పేరు పెట్టాడు. అవేమిటంటే : (౧) తమజాతిలో తాము విశ్వాసం కలిగిఉండడం — అంటే జాతీయత; (౨) విశ్వమానవ ప్రపంచంలో విశ్వాసం కలిగియుండడం; (౩) స్వేచ్ఛాదర్శనంలో విశ్వాసం కలిగియుండడం; (౪) సాంఘిక న్యాయం (సోషల్ జస్టిస్)లో విశ్వాసం కలిగియుండడం; (౫) భగవంతునిలో విశ్వాసం కలిగియుండడం. బుద్ధుడు వ్యక్తి తరించే నిమిత్తం వ్యక్తి విషయంలో ప్రతిపాదించిన పంచశీలాధర్మాన్ని డాక్టర్ సుకర్నో కొంచెం మార్చి జాతీయధర్మం చేశాడు. దేశకాల పరిస్థితులకు అనుగుణంగా అయిదు ముఖ్యసిద్ధాంతాలు ప్రతిపాదించి ఈ పంచశీలాధర్మానికీ పండిత జనమార్గాల్లో సైహూ అంతర్జాతీయ రంగానికి మార్చాడు. క్రొత్తగా మన దేశాన్నేకాదు, వివిధదేశాలను ఆకర్షిస్తున్న ఈ పంచశీలాధర్మం ప్రతిపాదితమైంది బౌద్ధమతప్రభావం చేత కాదని ఎవరనగలరు?

మనసులూ...! మమతలూ...!

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

క్రైస్తోజు ఉదయం నిద్ర లేచి లేవకముందే, నాక్కును పింఛింది ఎవరో క్రొత్తివాళ్లు లంకంత మా ఇంట్లో తిరుగుతుండడం. చంటింటి గుమ్మం దగ్గరగా గడప నానుకుని కూర్చుని ఓ క్రొత్తవిడతో మాట్లాడుతోంది మా అమ్మ, మగ్గురుగ్య పమిటకొంగుతో కళ్లు వొత్తుకుంటూ. నల్లగా బొద్దుగా కాకిలారు తొడుక్కున్న ఓ ఎనిమిదేళ్ళ అబ్బాయి గోడప్రక్క నున్న బ్రంకు పెట్టెమీద కాళ్ళు రెండూ ముడుచుకుని భయంభయంగా దిక్కులు చూస్తూ కూర్చున్నాడు. నల్లగళ్ళ పూలపరికిణీ కట్టకున్న ఒక తెల్లమ్మాయి గిరగిరాలు తిరుగుతూ తనజడ తను చూచుకోడానికి ప్రయత్నిస్తోంది.

నాకు మెలకువ పూర్తిగా రావడంలేదు. కానీ ఆ అమ్మాయిని చూస్తుంటే మళ్ళీ కళ్లు మూసుకోవాలని పిందటంటేదు. మంచంమీద ముసుగు తొలగించుకొన్న నన్నుజూచి ఒక్కసారి పక్కన నవ్వి తిరిగి తన పనిలో నిమగ్నురాలైంది ఆ అమ్మాయి. ఆ పనిసిల్ల నవ్వి నవ్వుకు విప్పారిన మల్లెపువ్వు జ్ఞాపకం వచ్చింది ఒక్కక్షణం. తెల్లని ఆ అమ్మాయీ, నల్లని ఆ జడా అల్లానే శాశ్వతంగా నాలో స్థిర నివాసం ఏర్పరచుకున్నాయి.

నిద్రలేచినా మంచం వదలని నన్నుజూచి మా అమ్మ “ఏదైంది రామా!” అన్నది మెల్లగా. ఏమైనా పని ఉన్నప్పుడు ఆమె చెప్పేతీరలాంటిది. నిద్రబద్ధకం కొద్దిగా వదిలించుకుని, దుప్పటి ఓమూకు తిన్ని, విధిలేక మంచం దిగి ఇంట్లో క్రొత్తివాళ్లున్నారన్న విడిమింత్ గబ గబా తల వంచుకునే దోడ్డిమమ్మం వేపు నడిచాను. అంతవఱకు అమ్మతో మెల్లగా మాట్లాడుతోన్న ఆ క్రొత్తయవతి నా విడిమింత్ని చూచి కాబోలు కొద్దిగా పెద్దగా నవ్వి నన్ను సరిస్తూ ‘అలా సిగ్గుపడుతున్నా వేమిటి రామా నన్నుజూచి?’ అన్నది సన్నగా.

అలా అంటున్నప్పుడు ఎందుకో ఆమె స్వరం

కొద్దిగా వణికింది. కంపించే ఆ స్వరం విని మంద్రు పోతున్న నేను ఒక్కసారిగా వెనక్కు తిరిగాను.

ఉచికివస్తోన్న దుఃఖాన్నాపుకోటానికి ఒలవంతంగా ప్రయత్నిస్తోందామె.

ఆమె కదం తిక్కరహితమై నెలనెలబోతోంది.

ఆ నీలికళ్లు తీరని ఆవేదనతో కుమిలిపోతున్నట్లున్నాయి.

నేను వెనుకకు తిరిగి ఆమె వేపు నూటిగా చూస్తున్నానని తెలిసికొని, నాలోకి చూడలేక, వక్కసారిగా రెండు చేతుల్నూ మొగాన్ని కప్పకుని తన విషాదాన్ని నేను తెలిసికోకుండా ఉండాలని విఫల ప్రయత్నం చేసిందామె.

ఇంతనేపూ ఒకప్రక్కగా నిలబడి నా మనోభావాలను సునిశితంగా పరిశీలిస్తున్న మా అమ్మ నన్ను సమీపించి “చిన్నప్పటి నీత నే మఱిచావా రామా!” అన్నది శాంతంగా, ఎన్నడో గతంలో కోల్పోయిన ఆ అమూల్యవస్తువు తిరిగి సమీపిస్తున్న సమయంలో దూరం చేసికోవద్దన్నట్లుగా.

ఆ మాట వినగానే దశాబ్దం నాటి ఆ మధురగాఢ వక్కసారి నా స్మృతిపథంలో మెరిసి నన్ను పిచ్చి వాణ్ని చేసి దూరంగా ఆదృశ్యమైంది.

నీత! ఒకనాడు నన్ను నృత్యం చేసిన నీత! నా హృదయంలోని ‘మాధుర్యాన్ని’తా ఆమె ముంగుపోసి జాలిగా, ప్రేమగా ‘నేనంటే నీ కిచ్చమేకడు నీతా’ అని అడిగినప్పుడు వేలవమైన ఓ నవ్వు నవ్వి మానంగా వెళ్లిపోయిన నీత!

ఆమె ఇప్పుడిలా ఆకస్మాత్తుగా ఎందుకు నా గృహంలో అడుగిడిందో నా కర్థంకాలేదు. నీతవేపు చూచాను. ఇంకా ఆలానే దుఃఖిస్తోంది. ఆడుకుంటున్న ఆ బంగారుపాప వేపు చూచాను. చిరునవ్వుల జల్లులు చిందించుకుంటూ తన ప్రపంచం తను నిర్మించుకుంటోంది. ఆ నల్లబ్బాయివేపు చూచాను. అర్థంకాని దృక్కులతో నీతవేపు దీనింగా చూస్తున్నాడా పిల్లవాడు!

మనసులూ....! మమతలూ....!

మా అమ్మ మళ్ళీ నావేపు చూచి అన్నది. “నా అన్నవాళ్ళిందరూ గతించారట. ఆ స్త్రీపాస్తులుగానీ అంజదంజలుగానీ లేవట పాపం!”

ఒక నాడు నన్ను తృణీకరించి వెళ్లిపోయిన సీత ఈ నాడు తిరిగి నా పంచజీవీ నా అనుగ్రహం ఆశిస్తోంది. ఒక వేళ ఇప్పుడు నేనూ తిరస్కరిస్తే?

ఊహించుకోలేకపోయా నా దృశ్యాన్ని. సిరి కోసం ఆపులమని చేరేవాడు కోట్లకొలది. ఆమెనున్న కొద్ది ఆ స్త్రీపాస్తులూ హరించిన తర్వాత? నడివీధిలో ఆ అమాయకపు పసికందులు అన్నహారాకోసం గోడుగోడున అలమటించవలసి రావచ్చు. ఓధి మొగ మెరుగని సీత నాల్గు బాటల కూడలిలో నిలబడి పగుల క్షమాభిక్ష స్వీకరించవలసి రావచ్చు.

ఆలస్యం ఏమాత్రం లేకుండా మా అమ్మవేపు తిరిగి జవాబిచ్చాను. “సీత మనింట్లోనే వుండిపో కూడదా అమ్మా?”

మా అమ్మ నవ్వింది. ఆమెతో ఎలభై వసంతాల జీవితం గడిపిన మా నాన్నారికే ఆ మందహాసంలోని నిగూఢభావా లప్పుడప్పు డుద్భంకావు. ఇక నేనా! అయోమయంగా ఆమెవేపు చూచాను. ఆమె సీతను వాళ్ళో దాడుకుని మెల్లిగా సముదాయించటానికి ప్రయత్నిస్తోంది

ఆ దృశ్యం ఎంత హృదయవిదారకంగా వుంది!

తల నెఱిసిన వృద్ధు మా అమ్మ. ఆమె వొడిలో జీవిత సుడిగుండా లర్థంచేసికోలేని అమాయక హృదయ సీత! పద్మప్రథంలా కంపిస్తున్న సీతను చూడలేక గబ గబా ఆ ప్రాంగణం దాటి బయటకు వచ్చేశాను.

చెల్లమగ్గుగా సిగ్గుపడ్డ మొగంతో బయటకు వస్తున్న నూర్యరి చూచినా నా సీతను నేను మఱువ లేకపోయాను కడుపురింకినా ఇంకా తృప్తిలేక తిల్లిని బాధిస్తున్న లేగదూడను చూచినా ఆడుకుంటున్న ఆ బంగారుపాప నా మదిలో మెగుల్తూనేవుంది. గోళీలాడుతూ అల్లరిగా ఒకరి నొకరు త్రోసుకుంటున్న ఆ బడిపిల్లలను చూచినా, దిగులుగా ట్రంకుపెట్టే మీద కూర్చున్న ఆ నల్లబొబ్బాయి జ్ఞాపకం వస్తూనే వున్నాడు. కాలకృత్యాల ముగించానన్న మాటేకాని గాయపడిన సీత హృదయాన్ని పూరడించలేకే అన్న వేదన మిక్కుటంగా బాధిస్తూనేవుంది. త్వరత్వరగా మరలా చావణిలోకి నడిచాను. అమ్మ అక్కడలేదు. పిల్లలిద్దరూ అప్పడే ఎక్కడకు వెళ్ళారో అర్థంకా

లేదు. సీత మాత్రం వంటరిగా గోడనానుకుని నిలబడి తనలో తనే కుమలిపోతోంది.

నా రాకను గమనించినట్లులేదు సీత. గుఱు బాష్పాలామె కంక్షకు తెలుకట్టి ప్రపంచాన్ని చూడ నీయకుండా చేస్తున్నాయిగామోసు! మెల్లిగా సమీపించి, కొద్ది దూరంలో నిలబడి “సీతా!” అని పిలిచాను నేను పిలిచిన పిలుపు నాకే వినిపిస్తున్నది. సీతకు వినిపిస్తే వుండని నా ఆశ్చర్యప్రాయం. కాని సీత మెల్లిగా కళ్ళు తెరిచి నావేపు ఒక్కసారి చూచి తిరిగి కళ్ళు మూసుకొంది.

ఆహవారి హృదయాలు అగాధాలట! కానీ అప్పటి సీతను చూచిన వారికి మాత్రం నేనామె హృదయమీతంలో ఏ కొద్దిగానో స్థానం సంపాదించు కొన్నానని మాత్రం తెలిసికొగలదు. సీతను సమీపించి మెల్లిగా ఆమెను నా వేపుకు తిప్పుకున్నాను. అప్పుడు...అప్పుడు...మొదలు ఎరికిన తరువునా సీత నాపాదాలవద్ద రాలిపోయింది. హీనమైన నాపాదాన్ని వేకి కన్నీటితో అభిషేకం చేసి, తన స్పృశ చేతులతో నన్ను బంధించి ‘రామూ’ అన్నది దీనంగా.

నేను చిలితుణ్ణుగూర్చు నన్ను తృణీకరించిన సీతలో ఇంతగా నాపై వాత్సల్య మున్నదని అంత వఱకూ నాకు తెలీదు. మెల్లిగా సీతను లేవనెత్తి “భయ పడకు సీతా—ఇంకా నీ చిన్న నాటి రామూ చని పోలేదు” అన్నాను హస్తత్రితో. సీత ఏమీ మాట్లాడ లేదు. తనలో తననుకుంటున్నట్లుగా “నా పిల్లలు... నా పిల్లలు...” అని మాత్రం కలవరించింది.

నా కళ్ళు చెమ్మగిల్లడం నేను చూచుకోనేలేదు. నా ఊహల్లో నేను పరిభ్రమిస్తూ ప్రకృతాన్ని మఱచి పోవడం గమనించనేలేదు. సీత తన పమిట కొంగుతో నా కన్నీగు తుడిచే వఱకూ బాగృదివస్థలోకి నేను రానేలేదు.

“నన్నుజూచి నువు యుభిస్తున్నా వేమిటి రామూ!” వర్షించిన మేఘంలా వుండి ఆమె వదనం. జవాబుకోసం తడుము కున్నాన్నేను కొద్దివేపు.

“నీ మెడకొక గుడిబండను కాదకదు రామూ నేను?” అంత విషాదంలో కూడా ఇంత సున్నితంగా మాట్లాడడం ఒక్క సీతకే చేతనవును.

అందుకే ఆమె అంటే నాకు పంచప్రాణాలూ! ఇంతలోకి ఆ చిన్నిపాప పరుగెత్తుకుంటూవచ్చి తిల్లి వొడిలో వాలింది. ఆ పాపను సీత ప్రేమగా హృదయానికి హత్తుకుంది. ఆ పాప నునుచెంపలపై ముద్దల

వరం కురిపించింది. మాతృప్రేమ సంతటిని నా ముందే వోలక బోసింది.

“ఈ జలజ, ఆ రఘులే రామూ నా జీవితానికేడు గడ. ఈ పసికందులను మాచే నే బ్రతుకవలసి వస్తోంది.”

పెద్ద ఆరిందాబా సీత చెబుతున్న ఆ మాటలకు నేను నవ్వకుండా వుండలేక పోయాను. నా కళ్ళ ముందు పుట్టి పెరిగిన సీత చివటసు నాకే పోతాయి బోధిస్తోంది.

“ఈ రోజే బళ్ళో చేర్చిస్తాను పిల్చివర్గీ!” అన్నా నెమ్మదిగా ఆ పసిపిల్లల మొగ్గాల్లోకి చూస్తూ. సీత నోటితో ఏమీ చెప్పకపోయినా ఆ కండ్లలో విరిసిన ఆ జ్యోతులు ఆమె భావాన్ని వ్యక్త బ్రతించాయి.

ఆలా ప్రవేశించింది సీత మళ్ళీ నా జీవితంలోకి. చిక్కు చిక్కుమనే మా యిల్లు మళ్ళీ ఆనంద తరంగాల్లో వోలలాడింది. మా అమ్మకు చేతినిండా పని; సీతకు మనసునిండా సంతోషం, పిల్లలకు కావలసినంత తృప్తి. ఒంటరివాడైన నేను మళ్ళీ సంసారంలో ఓ బాధ్యత కలిగిన వాణ్ణియ్యాను. రాత్రి పూట పిల్లలకుపోతాలు, పూటిపూట బజిపనీ, సాయం కాలం చక్కగా సీతతో అదీ ఇదీ మాట్లాడడం; మాయెట్లో సీత తిరుగాడుతుంటే రాజహంస నవయాడుతున్నట్లుండేది. ఆమె మాయెట్టికి ఒక కళ, లక్ష్మి. కానీ—

ఆ రోజు రాత్రి...

పుచ్చ పువ్వులావున్న వెన్నెల ఆకాశంనుండి క్రిందకు రాల్తోంది. సముద్రపు కెరటాలు గట్టానున్న బండరాళ్ళను విడువలేక విడువలేక వెంక్కు వెళ్తున్నాయి. ‘మనర్వా’నుండి జనం ఒక్కొక్కరే తిరిగి తమ యింళ్ళకి జేరుకుంటున్నారు.

అయినా ఆ నిశీథ ప్రశాంతి ఏమాత్రం చెక్కు చెదరకుండా ఆలా నేవుంది. దిరిదాపు నిర్జనంగావున్న గజపతిరోడ్డునుండా ఇంటికి నడక ప్రారంభించా న్నాను. దారిలో పడుకున్న ఒకటి రెండు కుక్కలు నన్ను చూచి మొరిగి దూరంగా వెళ్ళిపోయాయి. ఇల్లు చేరటాని కింకా ఎంతో దూరం వుండడంవల్ల త్వరితం చేసిన నా నడకనుచూచి నైనున్న పున్ను చంద్రుడు కూడా పరుగెత్తడం ప్రారంభించాడు.

దూరంగా మారుక్రిందనున్న చీకటిలో ఏవో నీడలు రెండు వకదానిలో నొకటి త్వరత్వరగా కలిసి పోయాయి. అప్పుడే నన్ను దాటిపోయిన రిక్షాలో

నుండి కిలకిలలు వినిపించే వినిపించుట వినిపించాయి. నైనున్న తారలుకూడా శశాంకుని పెన వేసు కుంటున్నాయి.

ఆ సౌందర్యానికి నేనూ వివస్థయ్యను. నా హృదయాంతంలో ఎక్కడో ఒకమూలనున్న ప్రేమనీతిరలు తీయనిరాగ మాలపించాయి. అయినా ఇంటిమీది ధ్యాసతో నడుస్తూనే వున్నాను.

ఇంతలో—నెనుకనుండి గాజుల నవ్వడి. మల్లె పువ్వుల పరిమళం అనిర్వాచ్యమైన ఏవో చక్కదాసు లోబడి నెనుకకు తిరిగి చూడకుండా వుండలేక పోయాను.

తెలచీర ఆమె వొంటికి మరింత పోయగాన్ని సమకూరుస్తోంది చక్కని ఆ వననం నును స్నిగ్ధాంత రలు చిందిస్తోంది ఆమె ఆ వెన్నెట్లో, ఒంటరిగా క్రింద దిక్కులు చూస్తూ— చూడ ముచ్చటేసింది. దిరిజేరకుండా వుండలేకపోయాను.

భీతహరిణి ఒక్కసారి నా వేపుచూచి, తల వంచుకు నడవడం ప్రారంభించిందామె. మంత్ర ముగ్ధునిలా ఆమె ననుసరించాను.

ఆ అర్ధరాత్రి ఆ అందాలరాశితో ఎన్నో సందులూ, గొందులూ గడిచి చివటసు నేను చేరుకున్నది ఓ పూరిగుడిసె.

బయట వెన్నెల వెలుగులు విహరిస్తుంటే ఆ పూరి గుడిసెలో గ్రుడ్డిబంతిగు చివరిశ్వాస పీల్చుకుంటోంది. ఓ నులకమంచంపల్చి, దానిమీద కూర్చోమన్నట్టి గా మానంగా సంజ్ఞ చేసిందాయవతి.

పరులెవ్వరూ లేకపోయినా ఈ మూగ ప్రణయ మెందుకో? నా నరసరాల్లో నాకే తెలియని నైతన్య మేదో ప్రవహిస్తోంది. నా మనస్సు అంతా తెలియని ఆనందప్రసవంతలో విహరించాలని ఉరకలు వేస్తోంది. ఆ మంచంపై కూర్చోకుండా ఆ యువతి నెనుకకుజేరి ఆమె వదనాన్ని నా వేపుకు త్రిప్పుకున్నాను. ఆమె సిగలోని ఒక మల్లెపువ్వు నా పొదాలక్రిందబడి, నలిగి పోయింది. బలంగా ఆమెను నా వేపుకు త్రిప్పుకోవడంలో ఆమె చేతి గాజు చకటి విరిగిపోయింది.

అప్పటికీ ఆమె నాతో మాట్లాడనే లేదు. దీనంగా నాకండ్లలోకి చూస్తూ చేయి జాపింది డబ్బు కోస మన్నట్లుగా.

ఒక అబల—అదీ అర్ధరాత్రి—నా అనుగ్రహా న్నాశించడం, నిజంగానాలోని పుగుడుత్వం కోటుకొలరు సవరించుకొంది. గర్వంగా ఆమెవేపు ఒక్కసారి చూచి జేబులోని పర్యుతీసి ఆమె వేపు విసిరిపోయి.

నాయీ చర్యచూచి మెరిసిన ఆమె కండ్లలో సౌందర్యదేవత తాండవించి నట్లనిపించింది నాకు.

ఆమెనుండి ప్రసరించిన చంద్రికలు అణువణువునా నాకు శైత్యోపచారాలు చేశాయి.

ఆమె వేపు చూస్తూ అలాగే నిలబడిపోయాను చిత్రప్రతిమలా.

ఆమె పక్కన తేరిచింది. నాలో ఆభిజాత్యం వెలిగింది.

పక్కలో డబ్బుకోసం చూస్తోందామె ఆమెలో విరిసిన అందాన్ని వాగ్దానితనాన్ని వేస్తూ చూస్తుండగానే — ఆమె యెందుకో కళ్ళవళ్ళపడింది. ముఖం చిట్టించింది.

ఎట్టబడిన ఆమె వదనం ఎంత అందంగా వుంది!

మెల్లిగా ఆమెను సమీపించి కొండంకనుక్కోవాలనుకున్నాను అందుకు ముందు రెండడుగులు వేశాను.

ఇంతలో సుతిమెత్తని పదార్థమేదో బలంగా నాచెంపను — అబ్బా! కళ్ళుదెరుక్కుమూయి. ఆసరాకు పక్కనున్న గోడకు — ఆనుకోవలసి వచ్చింది.

ఆమె బుసలు కొట్టోంది!

కోపంతో ఆమె నిలుపునా కంపిస్తోంది!

ఆమె అంటున్న మాటలేవీ నాకు సరిగా విప్పించలేదు. కానీ 'నిద్రగ్రుదా!' అన్న శబ్దం మాత్రం నన్ను సమీపించి నా హృదయంలోకి చొచ్చుకుపోయింది. నా కాళ్ళర్యం వేసింది. పిచ్చి విల! నెలతిరిగే సరికి రెండువందల వెండిరూపాయలు సంపాదించే నన్ను దర్శిస్తుండటోంది. నేనే దర్శిస్తున్నానంటే ఈ హిందూదేశంలో ఇక నూటికి ఒకడుకూడా భాగ్యవంతుడండడం — అసంభవం!

కూర్చున్న స్థలంనుండి లేచి ఆమెను సముదాయించబోయాను. నన్ను దగ్గరకు తీరనివ్వకుండా ఆమె కంఠంనుండి నిప్పులు కురిపిస్తూ ఉత్తే పక్కన నా ముందు పడేసి "ఏదీ డబ్బు?" అని అడిగింది.

పక్కలో చిల్లరడబ్బులు మాత్రం వున్నసంగతి, అప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది. నాకు ఈ ఆర్థరాత్రి ఇంతి పరాధివం సహించడం తలగొట్టేసి నట్లనిపించింది. ఆమె వేపు నూటిగా చూడలేకపోయాను. మానంగా ఆలాగే కూర్చుండిపోయాను.

కొద్దిసేపు నిశ్శబ్దం. తలవంచుకు కూర్చున్న నాకు ఎవరో ఏడుస్తున్నట్లనిపించింది. ఆ ఏడుపులోనుండి ఆవిర్భవించి నట్లున్నాయి ఆ మాటలు. "ఈనాడు కూడా గంజికి నేను నోచుకోలేదు. అరుపు తెచ్చిన పూలకు డబ్బుకోసం వస్తాడు వాడు. ఇంతకన్నా ఉత్తే!"

వినలేకపోయాను నేనా మాటలు ఆమె హృదయంలోని బాధ ప్రతి మానవచిత్తే అర్థమాయుంది. కానీ మానవుడుగా చిలామణీ ఆపుతున్నా ఆమెకు సహాయం చేసే స్థితిలో మాత్రం లేను.

ఆమె వేపు తిరిగి చూడడండా ఆ గుచ్చంబాటి బయటకు వచ్చేకాను. వెనుకనుండి ఆమె వెక్కిరిస్తూ వస్తున్నట్లు కొద్దిదూరంవరకు వినిపిస్తూనే వుంది.

నేను రోడ్డుమీద నడుస్తున్నానన్న మాటే కాని ఆమె గూఢం నానుండి శోధపుకోలేకపోయాను. బెనుకుతున్న ఆకళ్ళూ, చూడగానే ఉక్కిరిచే ఆ మొహం యింటికి చేరేంతవరకు నన్ను వెంటాడుతూనే వున్నాయి.

అదీగాక పరాధివం నాలో జ్వలిస్తున్నా, ప్రేమకాంక్ష కూడా నాలో జ్వలల్లుచునమాతూనే వుంది. ఆమె కోపమూ రిగా వక్రమయంలో నాకు కనిపించినా, తెల్లచీరలో దాక్కున్న ఆమె కేహం నాకు చిక్కిరిగింతలు పెడుతూనే వుంది.

ఇంటికి చేరి తలుపుతెరిచి నే, గడియ వేసిలేదు గామోసు, పూరక నే వచ్చేకాని తలుపులు. లోపలి కడుగెట్టి, గడియ వేసి, నెనున్న చంద్రుడింకా వెలుగు తుండడం చూచి నాలో నేనే తిట్టుకుంటూనా మంచం చేరబోయాను.

అసలే వేసవికాలం — అందులోనూ వెన్నెల రాత్రి. ఇటువంటి సమయంలో నాహృదయంగా మా అమ్మ నా మంచాన్ని దొడ్లోవున్న పున్నాగ చెట్టుకింద వేస్తుంటుంది. సీత రాకముందు మా అమ్మకూడా తన పడకను దొడ్లోనే వేసుకునేది. కాని సీత మా జీవితంలో ప్రవేశించి నప్పటినుంచీ వారిద్దరు కలిసి ఇంట్లో పడుకోవడం అలవాటు చేసుకున్నారు. పిల్లలుమాత్రం నామాలివి మానలేక, నా ప్రక్కనే తమ మంచాలు కూడా వేయించుకుని, కథ చెప్పించుకుని మరీ నిద్రపోయేవారు ప్రతి రాత్రీ.

అలవాటు ప్రకారం పున్నాగ చెట్టు క్రిందను పట్టెమంచం వద్దకు వెళ్ళాను. పున్నామి చంద్రుడు తన ఆకతాయి తనం మానకుండా పడుకున్న వాళ్ళ మొగాలమీదకు వెన్నెల బాజాలు పంపుతూ చిలిపిగా నవ్వుతున్నాడు. ఆ పాలకొంతుల్లో నా మంచమీద అమాయకంగా నిద్రపోతున్న సీత మొగం కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపించింది నాకు.

గాలికి గామోసు ఆమె జడ ముడిపిడి ఆ నల్లని శిరోజాలు పట్టు దిండుమీద నాట్యం చేస్తున్నాయి! నల్లని శిరోజాల మధ్యగా ఎఱుని ఆమె పెదవులు నవ్వుకుంటున్నాయి తమలో తాము!

ఆ సౌందర్య మూర్తిని ఒక్క క్షణం అలా చూస్తూ నిలబడ్డాను. ఇంతలో ఆ ప్రశాంతమూర్తి ఆ స్థలంలో అదృశ్యమై, ఇందాక నేచూచిన ఆ అందాల బరిణ నవ్వుతూ ప్రత్యక్షమైంది.

నాకేమీ తోచకుండా వుంది. ఇది కలా? యథార్థమా? మళ్ళీ వక్కసారి కళ్లు ములుములుచి ఆ మంచంవేపు చూచాను. సీత చిరునవ్వులతో నిద్రపోంది.

సీతను చూస్తూ, నవంకోసం, చూసాన్న మృదువే ఆ వేశ్యను జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నందుకు నన్ను నేనే నిందించుకున్నాను కానీ—నన్ను నేనెంత నిందించుకొన్నా ఆ భవం మాత్రం నాలోంచి పోవడంలేదు.

డబ్బు పారేసి ఆ యువతిని కొనుక్కోగలను నేను. సీతకు డబ్బేకాక సర్వం సమూహస్తున్నాను. అయినప్పటికీ నాకు, ఆ యువతిపైవున్న అధికారం సీతపై మాత్రం ఎందుకుండ గూడదా?

ఈ పాపపు వ్యూహంలో కీటకాన్నయ్యను. తప్పించుకుందామన్నా తప్పించుకోలేకుండా వున్నాను. అక్కడికి వెనుకకు తిరగాలని రెండడుగులు వేశాను. కానీ మనసులోని కాంక్ష పెళాచిక వికటాట్టహాసంతో ఉటంకిస్తోంది. నాలో చెప్పలేని దౌర్బల్యం ఏదో ప్రవేశించింది. లోని భావావేశంతో బాటు ప్రతి అవయవమూ నుహా ఆరాటపడిపోతోంది. మనసూ, మెడదూ, దేహం, ఒకటేమిటి చైతన్యమున్న ప్రతి అణువు సీతపైనే కేంద్రీకృతమై నన్ను ఆమె వేపుకు నడిపించినై.

నిద్రపోస్తూ ఆమె వంపుల సోయగంమీద పై నున్న పున్నాగపుష్పలపటి తీయని పరిమళాన్ని వెద జల్లుతున్నాయి. ఉచ్చాస్య సత్వాసాలకు చలిస్తున్న ఆమె సౌందర్యం విభ్రాంతి కలిగిస్తోంది.

ప్రతి మానవుడిలో విరుద్ధశక్తులు పనిచేస్తుంటాయిట! కానీ నన్ను అప్పుడు మాత్రం రాక్షసత్వం నిలుపునా ఆక్రమించుకొంది. ఏంచేస్తున్నానో నాకే తెలీదు. నాలో మంచీ-చెడూ-విచక్షణ పూర్తిగా నశించింది.

నిద్రపోస్తూ సీతపై ఏమి అత్యాచారం చేశానో!

ఆమె ఒక్కసారిగా ఉలిక్కిపడి లేచింది. ఉన్మాదస్థితిలోవున్న నన్ను జూచి కెప్పుడుని కేక వేసి 'అన్నయ్యా!' అంటూ నా పాదాలవద్ద పడిపోయింది.

ఆమె కేకలు విని అమాయకంగా నిద్రపోతున్న

ఆ పసికందులు కంగారుగా లేచి, సీత నా అమాయకు స్థితిలో చూచి మరింత బెంచే పడిపోయారు.

పిల్లల భీతావహాస్వరం విని ఇంట్లో పడుకున్న మా అమ్మ అదాటుగా ప్రవేశించింది ఏమిటేమిటంటూ.

నా తల తిరిగిపోతోంది. కాళ్ళ క్రింది భూమి లోలోతునకు క్రుంగుతున్న ట్లనిపిస్తోంది. నిలబడలేక తూలి కిందబడబోయాను.

మా అమ్మ నన్ను చూచి మరింత గాబరా పడి పోయింది. 'ఏమైంది రమ్మా!' అని అగుర్తాగా ప్రశ్నిస్తూ నాకు ఆసరాగా పట్టుకుంది.

సీత తనకుతానే తెప్పగిల్లుకున్నది. పరిస్థితి నకలోకించి తన స్థానం తెలిసికున్నది గామోసు మెల్లిగా మా అమ్మ ప్రక్కకు చేరి "ఏమీ లేదమ్మా నేనూ, నిద్రలో కొద్దిగా పెద్దగా కలవరించడం చూచి అనవసరంగా భయపడిపోయాను!" అన్నది.

సీత మాటలు విన్న నేను ఆమెవేపు చూడలేక పోయాను. ఎవరికైతే ద్రోహం తలపెట్టానో వారే నన్ను రక్షింపవలసి రావడం—నా గదిలోకి పరుగెత్తుకు వెళ్ళి మంచంమీద కుమిలిపోతూ పడుకున్నాను. అవ్యక్తంగా ఎప్పుడు కన్నుమూశానో!

మళ్ళీ కళ్లు తెరిచేసరికి ప్రపంచంలోని రణగోణధ్వనులు నా చెవికి వినబడుతున్నాయి. కానీ మాయిల్లే నిశ్శబ్దంగా వుంది. పిల్లల చిరునవ్వులు విప్పించడంలేదు. సీత అందెల రవళి మోగడంలేదు. మా అమ్మ మానంగా గృహంలోని పని గబగబా చేసుకుంటోంది.

గబగబా ఆమెవద్దకు పరుగెత్తుకు వెళ్ళాను. ఇల్లంతా ఆలా నిద్రపోవటానికి కారణ మేమిటని అడిగాను.

మా అమ్మ కొద్దిసేపు జవాబీయకుండా వూరుకొని తరువాత నెమ్మదిగా అన్నది. "ఎవరో దూరపు చుట్టాలు, ఎక్కడో వున్నారట! చూసినస్తానని వెళ్ళింది పిల్లను తీసుకుని. నిన్ను మాత్రం రఘును జాగ్రత్తగా చూస్తోంటుంది!"

వర్షంలేని పిడుగు మీదపడింది. మరుమాటాడకుండా వెళ్ళిపోయాను. మా అమ్మవేపు చూడలేక.

ఏలా అకస్మాత్తుగా నా జీవితంలోకి ప్రవేశించిందో ఆలా అకస్మాత్తుగానే వెళ్ళిపోయింది సీత, నన్ను మళ్ళీ వంటరివాడే చేసి. కానీ వెళ్ళిపోయేటప్పుడు మాత్రం నా మెడకో గుదిబండను తగిల్చి మరి వెళ్ళింది!

అశ్వ ఘోషుడు : బౌద్ధవాఙ్మయము

శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ

సాధారణంగా భారతీయులు మన ప్రాచీన ఔన్నత్యాన్ని తలచుకొని గర్వపడుతూ ఆ ఆవేశంలోనే పశ్చిమదేశవాసులు ఆ ప్రాచీనకాలంలో అనాగరకులుగా ఉండేవాళ్లని చెప్పుకొని సంతోషిస్తూ ఉంటారు ఈ కాలంలో ఏ క్రొత్త విషయాన్ని పాశ్చాత్యులు కనిపెట్టారనేవారై విన్నా ఆ క్రొత్త విషయం అతి ప్రాచీనకాలంకిందలే మనవాళ్లు కనిపెట్టియున్నారని వేదాల్లోంచో, పురాణాలలోంచో ఉదాహరణలు చూపిస్తూ ఉంటారు. ఇంగులో కొంత స్వాభీనానాన్ని సుధిరింపజేసే మానసిక ప్రవృత్తి వెల్లడి అవుతూవున్నా సర్వం అసంగతం అని కొట్టి పారవేయటానికి వీలులేదు. ఇలా కొట్టివేయటానికి వీలులేకుండా మనకు గౌరవాన్ని సంపాదించిపెట్టిన వాటిల్లో ముఖ్యమైనవి వేదాలూ, పురాణాలూ, మహాకావ్యాలూ. వేదాలు అపారమేనులనీ అతిపురాతనాలనీ — పురాణాలైనా వేలకొడిది సంవత్సరాలక్రిందటివే, అనీ ఇక రామాయణాది మహాకావ్యాలు గూడా ఆతరగతికి చెందినవే అనీ, విజ్ఞులెల్లరకూ తెలిసినవిషయమే. ఐతే మనదేశానికి కీర్తిప్రతిష్ఠలు సంపాదించిపెట్టిన ఈ గ్రంథాలన్నీ సంస్కృతభాషలోనే వ్రాసిఉన్నాయి. అంతేకాదు అన్నిటియొక్క మహత్తరాశయమూ ఒక్కటే. అది ఏమిటంటే — మానవుణ్ణి ఉత్తమశీలవంతునిగానూ, పరోపకారపరాయణునిగానూ సంఘశ్రేయస్సునకోరే ఉత్తమ ఔదార్యవంతునిగానూ రూపొందించటమే! ఈ ప్రయత్నానిద్దీ వేదాలూ, పురాణాలూ కావ్యాలూ అనే ఏకకైకత గ్రంథాలద్వారానైనా కావటానికి వీలున్నా ప్రజల శక్తిపామర్యాల ననుసరించి భిన్న భిన్న రూపాలు పొందివలసివచ్చినై. ఆ దినాల్లో ఏ మంచివిషయాన్ని లోకానికి బోధించవలసిఉన్నా సంస్కృతంలో చెప్పి తీరవలసిందే. అదే సంస్కృతానికి ఉన్న పరమపూజ్యత, ఉత్కృష్టత. కనుకనే వైదికయతాన్ని కాదని వేరుగా ప్రచారం చేయదలచుకొన్న బౌద్ధమతవలంబులకు కూడా సంస్కృతభాషే

ఉపాదేయమైంది. బౌద్ధమతవ్యాప్తికి ప్రారంభదశలో సంస్కృతమే అలంబనంగా ఉన్నదని చెప్పటానికి వైవిషయాలు సూక్ష్మంగా చెప్పవలసింది.

సంస్కృతాన్ని బుద్ధచరితముద్వారా బౌద్ధమత ప్రచారానికి స్వీకరించిన కవి అశ్వఘోషుడు అని కొందఱు తలచుచుండగా 'లలితవిస్తరము' అను వేటొక గ్రంథము — అనిశ్చితకర్తృత్వముగలదన్నీ — సంస్కృతభాషలో వ్రాయబడినదన్నీ — సర్వప్రథమ స్థానము నాక్రమిస్తుందని మఱికొందఱు అనుకొంటున్నారు. బుద్ధచరితము సంపూర్ణముగా బుద్ధుని ఉదంతమును తెలుపుతూ ఉండగా లలితవిస్తరము మాత్రము బుద్ధుడు తన ప్రథమపదేశాన్ని ప్రారంభించినంత వఱకుగల కథనమాత్రమే తెలియజేస్తోంది. ఏమైనా — ఈ రెండుగ్రంథాలూ సంస్కృతభాషలోనే వ్రాయబడి ఉన్నవి. అశ్వఘోషుడుగాక ఇతరులకూడా సంస్కృతంలో బౌద్ధార్థ ప్రచారానికి చాలా గ్రంథాలూ వ్రాసినవారు ఉన్నారు. అంతేకాకుండా సంస్కృతగ్రంథరచనలు సాగినతరువాత పాలీభాషలోగూడా బౌద్ధమతగ్రంథాలు అనేకం ఉద్భవించినై. ఈ వ్యాసంలో అశ్వఘోషుణ్ణి, ఆయన సంస్కృతభాషలో వ్రాసిన బౌద్ధమతగ్రంథాలనూ గూర్చి మాత్రమే మనవిచేసుకుంటున్నాను.

చాలాకాలం క్రిందటివరకూ బౌద్ధగ్రంథాలు అసలు పాలీభాషలోనే వ్రాయబడి వున్నవని అనుకొనేవాళ్లు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు ప్రారంభంలో పాశ్చాత్యులు — నేపాలము, తిబెత్తు మంగోలియా, సింహళము మొదలైన దేశాలలో ఉండి బౌద్ధవాఙ్మయాన్నిగూర్చి చేసిన విశేష పరిశోధనలఫలితంగా పాలీభాషలో ఉన్న గ్రంథాలు సంస్కృతగ్రంథాలకు అనువాదాలని తేలింది. ఈ పరిశోధనల్లో విశేష శ్రమ చేసినవారిలో ముఖ్యులు — నేపాలంలో హర్షనక — తిబెత్తు దేశమున సోమదేశికోరానీ — మంగోలియాలో స్కిడ్ — సింహళంలో జార్జి బర్నరు

అనువారు. చీనా, జపాన్ దేశాలలో మాత్రం సంస్కృతగ్రంథాలే ఎక్కువగా లభించినై. క్రీ. శ. ఎనిమిదో శతాబ్దంలో బౌద్ధమతం వ్యాప్తి నార్జించిన వినిత దేవులనే పండితులు బౌద్ధవాద్యయం, సంస్కృతం, అపభ్రంశం, పైశాచి, మొదలైన భాషల్లో ప్రచారంలో ఉన్నట్లు పేర్కొన్నారు.

ఈ బౌద్ధమతం ఆ కాలంలో మనదేశంలోనే కాకుండా కొంచెం ఇరుమించుచుగా ప్రాచ్యదేశాలన్నిటిలోనూ — విశేషవ్యాప్తి చెందివుండి, నేటికీ మనదేశంలోకంటే విశేషంగా అవలంబించబడుతూ న్నప్పుడు — తద్వ్యాప్తికి ఎంత ప్రచారం జరిగి ఉండెనో ఊహించి తెలిసికోవచ్చు. ఆ ప్రచారసాధనాలుగా ఎన్ని ఉద్ధృతిగాలు రచింపబడిఉండెనో ఊహించలేము. కాలగర్భంలో ఎన్నో అణగిపోయి ఉండవచ్చు. మనకు ఇప్పుడు ఆయా దేశాల్లో లభ్యమయిన వాద్యయంకూడా తక్కువ అని అనలేము. ఆ దేశాల్లో — ఆ గ్రంథాలు — బౌద్ధమతం మిక్కిలి వ్యాప్తిలో ఉన్నది కనుక తప్పక పరిరక్షింపబడుతూనే వుంటవి. పోతే మనదేశంలో ఆ మతానికి ప్రాముఖ్యం లేకపోయినా మనంకూడా వానిని సాహిత్యదృష్టితోనైనా కాపాడటం ధర్మం. వైదిక బౌద్ధ మతాలలోని తర తమ భేదాలనుగూర్చి చర్చించడంకంటే — కళా దృష్టితో — వాద్యయదృష్టితో ఆ గ్రంథాలు మనకుకూడా ఆదరణీయాలు కాకతప్పదు.

అశ్వఘోషుడు ఏ శతాబ్దంవాడో స్థూలంగానైనా లేల్చటానికి ముందు బుద్ధుని కాలాన్నిగూర్చి కూడా యోచించటం అవసరం కాకపోదు. బుద్ధుడు క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దంలో జీవించియుండినట్లు చరిత్రకారులు నిర్ణయించారు. కనుక అశ్వఘోషుడు ఆ తరువాతివాడు కావటంలో ఆశ్చర్యం లేదు. చాలామంది చరిత్రకారులు అశ్వఘోషుడు కనిష్ఠుని కాలంలోవాడని నిర్ణయించారు. ఈ కనిష్ఠుడు బుద్ధుడు నిర్వాణంపొందిన పిమ్మట 9 వందల యేండ్ల నాటివాడని హుయన్ త్సాంగు—4 వందల యేండ్ల నాటివాడని మార్కమల్లర్ పండితుడు—క్రీ. శ. 278 వాడని భండార్కరూ అన్నారు. పాచి, మొదలగు పండితులు అశ్వఘోషుడు క్రీ. శ. 2 శతాబ్ది వాడని నిర్ణయించేశారు. బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది నూర్య నారాయణశ్రీగారు తమ 'సంస్కృత కవి జీవి

తం'లో వైవారి మతాలనన్నిటినీ తెలిపిఉన్నారు. అశ్వఘోషుడు కనిష్ఠుని కాలంనాటివాడనటానికి చీనాదేశపు కథలు ప్రబలసాక్ష్యం ఇస్తున్నవి. చీనాలో ఆ సంగతి నిస్సందేహంగా చెప్పిఉంది. అంతే కాకుండా కనిష్ఠుని కాలంలో 'అభిగర్భ' వ్యాఖ్యానము 'విభాష' అనే దానిని అశ్వఘోషుడే వ్రాసి ఉండెనని కూడా చెప్పబడుతోంది. అశ్వఘోషుని ఇంకోగ్రంథం 'శారిపుత్రప్రకరణం' వ్రాతప్రతి ఒకటి దొరికింది. అది కనిష్ఠుని కాలపు లిపిని తెలియ చేస్తోంది. దీనినిబట్టి ప్రాశ్నసరు లాడర్లు అనుపండితుడు అశ్వఘోషుడు కనిష్ఠుని కాలంనాటివాడని నిర్ణయం చేశాడు. ఇంకో విషయంకూడా వుంది. అశ్వఘోషుని బుద్ధచరిత్ర చీనాభాషలోకి అనువాదం క్రీ. శ. 5 శతాబ్దంలో జరిగింది. కాబట్టి అంతకు పూర్వమే అశ్వఘోషుడు జీవించి ఉన్నాడనటం సమంజసమేకదా! అశ్వఘోషుని రచనల్లో కాళిదాసును అనుసరిద్దామనే ప్రయత్నం—భావాల్లోనూ, భాషలోనూ గూడా కనిపిస్తుంది. దీనివలన కాళిదాసు తరవాతవాడే అశ్వఘోషుడు అవుతాడు. మొత్తం మీద అశ్వఘోషుడు సుమారు రెండువేల సంవత్సరాలకు పూర్వపువాడని నిర్ణయించవచ్చునని లేలింది.

అశ్వఘోషుడు సాంఘికసందమనే తన గ్రంథంలో తుదిని "ఆర్యసువర్ణాక్షీ పుత్రస్య సాకేత కస్య భిక్షోరాచార్యస్య భద్రాశ్వఘోషస్య మహా కవేర్యహావదినః కృతి రియమ్" అని వ్రాయడాన్ని బట్టి ఈయన తల్లి పేరు సువర్ణాక్షీ అని, అయోధ్యా నగరవాసి అనీ తెలుస్తోంది. ఈయన వ్రాసిన గ్రంథాలనుబట్టి ఆలోచిస్తే హిందూ ధర్మగ్రంథాలలో మిక్కిలి పాండిత్యం గడించినట్లు తెలుస్తుంది. ఏ కారణంచేతనో ఆయన బౌద్ధమతావలంబి అయినాడు. అంతమాత్రంతో ఊరుకోక ఉపదేశకుడుగానూ ప్రచారకుడుగానూ కూడా తన ధర్మాన్ని పెరవేర్చినాడు. చీనా యాత్రికుడు ఇత్సింగ్ తన భారతదేశయాత్రనుగూర్చి వ్రాస్తూ అందులో అశ్వఘోషుడు బౌద్ధమతానికి పట్టుగొమ్మ అని వర్ణిస్తూ ఆయన రచనలను ఆ కాలంలో ప్రతి మతంలోనూ శ్రద్ధాభక్తులతో పఠిస్తూ ఉన్నట్లుగా పేర్కొన్నాడు. అశ్వఘోషుడు, నాగార్జునుడు, దేవుడు అనే ఈ మూర్తిత్రయమునకు బౌద్ధ మతాభివృద్ధిప్రయత్నంలో ఒక విశిష్టమైన స్థానం

అశ్వ మోషుడు : బౌద్ధవాఙ్మయము

ఏర్పడిఉన్నదనీ, ఇలాంటివాళ్లు అదృష్టవశాత్తూ శతాబ్దానికి ఏ ఒకలోపుడుతూ ఉంటారనికూడా ఇత్సింగ్ కీర్తించాడు. హుయన్ త్సాంగ్ కూడా ఇత్సింగ్ అభిప్రాయాలనే వెల్లడిచేస్తూ-అశ్వఘోషుడు, నాగార్జునుడు, జేవుడు కుమారలబుడు అనే ఈ నలుగురు బౌద్ధార్థజ్ఞులూ ప్రపంచానికి వెలుగునిచ్చే నలుగురు సూర్యులవంటివారని శ్లాఘించాడు.

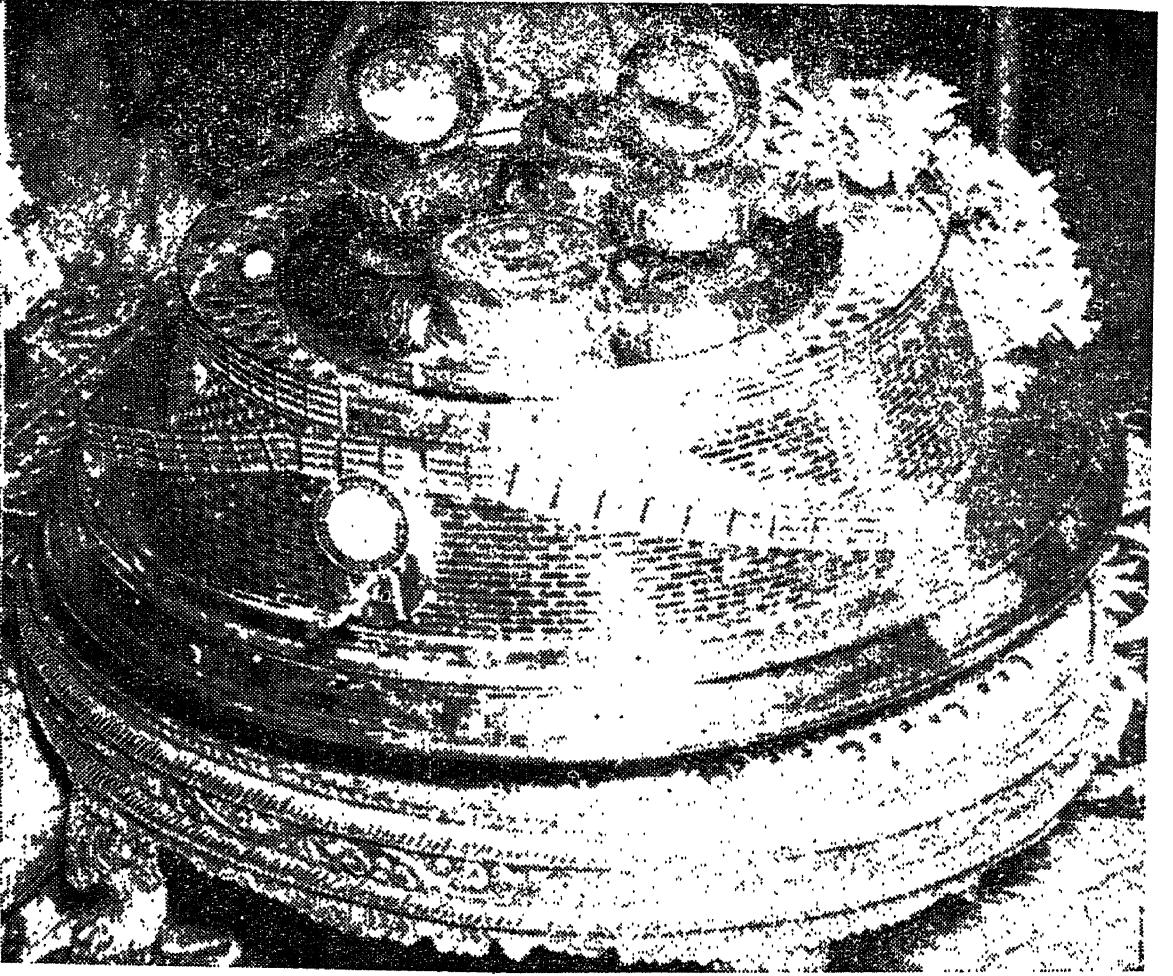
మనదేశంలో నేటికీ ఔత్తరాహులు కొంత మంది అశ్వఘోషుణ్ణి కాళిదాసుతో సమానమైన లేక అంతకంటే గొప్పవాడైన కవిగా వర్ణించి తమకు అశ్వఘోషునిపైనా ఆయన కవిత్వంపైనా ఉన్న అభిమానాన్ని వెల్లడిచేస్తున్నారు. నిజానికి అశ్వఘోషుడు కాళిదాసు కవితాన్ని బాగా జీర్ణంపచేసుకొని ఆ కవిత్వమంటే ఎక్కువ ఆదరాభిమానాలు కలవాడనిమాత్రం చెప్పవచ్చు. కనుకనే ఆయన రచనల్లో పదాలలోనూ భావాలలోనూ కూడా మహాకవి కాళిదాసునకు అనుకరణలు కనిపిస్తూ ఉన్నవి. అశ్వఘోషుని తక్కువ చేయటమూ, ఎక్కువ చేయడమూ కాక ఉన్నదున్నట్లు బ. శ్రీ. మల్లాది మార్యనారాయణ శాస్త్రిగారు “కాళిదాసు కవిత్వముతో పోలకున్నను తక్కిన అనేకుల కవితకు అశ్వఘోషుని కవిత్వము తీసిపోదు” అని వచించినది యథార్థమని గ్రంథములు చదివినవారికి తోచకపోదు. వీనిలో పాండిత్యప్రదర్శనోద్దేశం కవికి యెంతమాత్రమూ ఉన్నట్లు గోచరింపదు. ఈ విషయాన్ని అశ్వఘోషుడే తన బుద్ధచరితము తుదిసర్గ తుదిశ్లోకంలో ఆ గ్రంథప్రయోజనాన్ని వివరిస్తూ—కళాకాశలంకోసంగానీ, పాండిత్యప్రదర్శనంకోసంగానీ ఈ గ్రంథం వ్రాయలేదు. కేవలం జగత్తుకు, సుఖాన్నీ, ఉపకారాన్నీ కాంక్షించి ఇది వ్రాశానని చెప్పకొన్నాడు.

అశ్వఘోషుడు సంస్కృతభాషలో రచించిన గ్రంథాలలో బుద్ధచరితము, సౌందరనందము, శారీఫుత్ర ప్రకరణము మొదలైన మూడు నాటకభాగాలూ, స్తోత్రగాథ, నూచినజ్ర, మహాయానశ్రద్ధోత్పాదకము, సూత్రాలంకారము అనునవి ఇప్పటికీ ఉపలభ్యమైనవి. ఈ గ్రంథాలవిషయం సంగ్రహంగా వివరిస్తాను.

బుద్ధచరితం ఒక మహాకావ్యంగా పంపిణీలంతా అంగీకరించారు. ఇందులో బుద్ధుని జీవితమూ సిద్ధాంతాలూ వర్ణించబడినై. సంస్కృతంలో ఉన్న ఈ కావ్యంలో 14 సర్గలు మాత్రమే నేటికీ కనబడుతున్నవి. మొత్తం ఇందులో 28 సర్గలు ఉన్నవి. ఐతే సంస్కృతశ్లోకాల్లో సగం గ్రంథంమాత్రమే మనకు ఉపలభ్యమైంది. మిగిలిన 14 సర్గాలూ చీనాభాషలోనూ, తిబెత్తు భాషలోనూ ఉన్నవి. 28 సర్గలలో ఉన్నకథ బుద్ధ నిర్వాణండాకా ఉన్నది. సంస్కృతంలో 14 సర్గలలోనూ ఉన్నకథ బుద్ధజననం మొదలు బుద్ధత్వప్రాప్తిదాకా ఉన్నది. తిబెత్తు భాషలో ఉన్న సంపూర్ణమైన ప్రతినిబట్టి మిగిలినకథ సంస్కృతంలో లేనిది తెలుసుకోవాలికి వీలైంది. తిబెత్తుభాషలో ఉన్న సంస్కృతంలో లేనికథ హిందీలో ఉప్పుడు పరివర్తనంచేసి భారతదేశం నాలుగు మూలలూ సంపూర్ణ బుద్ధచరితకథ లభ్యమయ్యేటట్లు చేసింది

ఇత్సింగ్ బుద్ధచరితాన్ని గూర్చి, భారతదేశం అంతటా ప్రచారంలో ఉన్నదనీ, భారతీయులు దీన్ని విసుగులేకుండా ఆనందంతో పలుసారులు పఠిస్తున్నారనీ వ్రాశాడు. బుద్ధచరితంలో అనావశ్యకములై విసుగుపట్టించే అలంకారాలుకానీ, అలంకారాలకోసం ప్రత్యేకం కవి ప్రయత్నం చేసినట్లుగానీ కనిపించదు. గౌతముణ్ణి మోహపరవశుణ్ణి చేసి వివాహం చేసుకుందామని సౌందర్యవశులైన స్త్రీలు పక్షపాట్లను—గౌతముడు మందిరం విడిచి విహారార్థం పోయేటప్పుడు గుంపులు గుంపులుగా కూడి ఆయన్ని చూచే స్త్రీల మనోవికారాలనూ, చేష్టలనూ—ఆయన మహాభినిహక్రముణ సమయంలో నిద్రిస్తూ ఉన్న స్త్రీలస్థితిని—వర్ణించిన శృంగారఘట్టాలు రమణీయంగా ఉన్నవి. 14 సర్గలో కుల పురోహితుడు గౌతమునకుచేసిన నీతిబోధ అశ్వఘోషుని సమగ్ర జ్ఞానానికి నిదర్శనంగా ఉంది. ఇంకా, అనేకఘట్టాల్లో ఆయన కవితాప్రతిభ ప్రకాశించి పాఠకులను తన్మయులను చేసేటట్లుగా ఉన్నది.

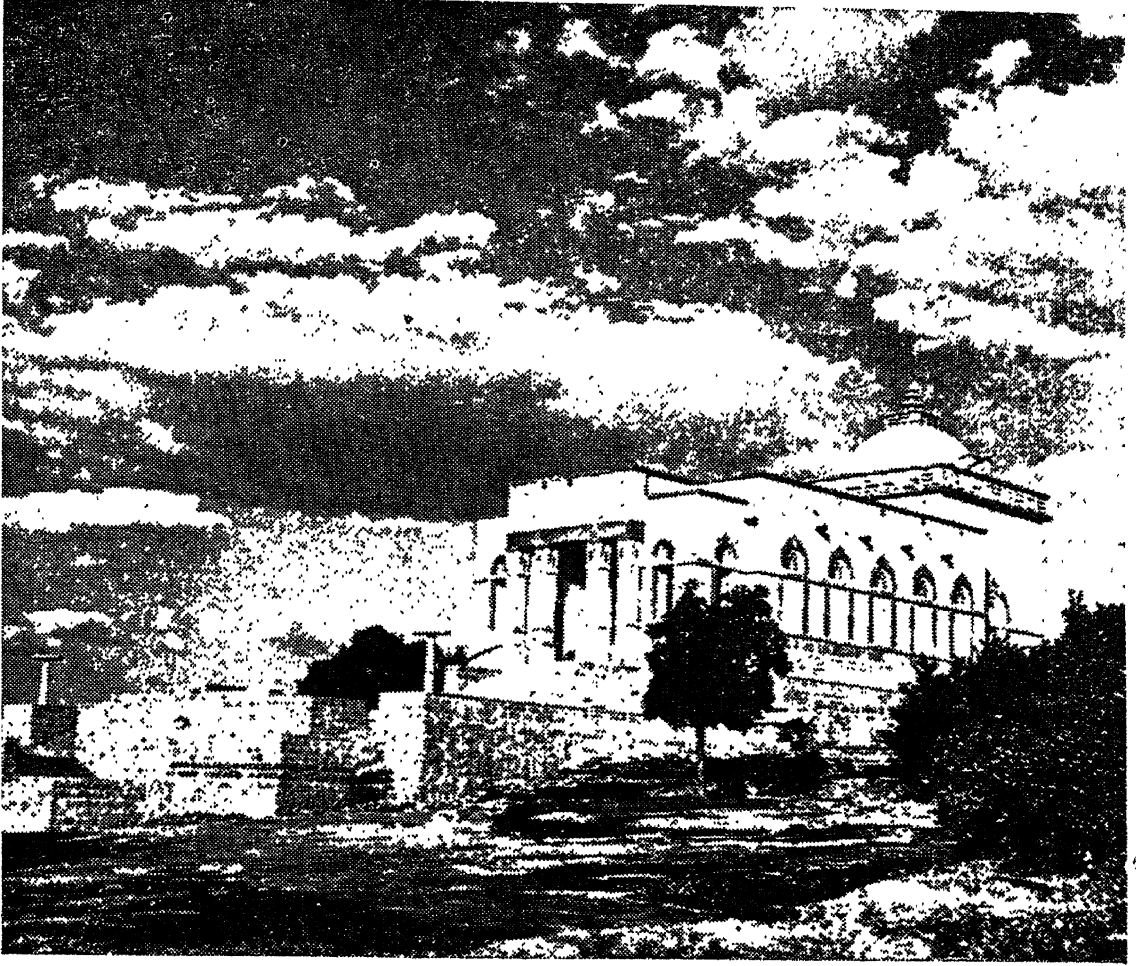
సౌందరనంద కావ్యంలో 18 సర్గలున్నవి. సౌందరనందకావ్యపు మూలప్రతులు రెండు జీర్ణావస్థలో ఉన్నవి, అతి ప్రాచీనకాలానివి నేపాలదేశపు రాజు గారి గ్రంథాలయంలో లభ్యమైనవి. కాని వాని నడుసరించి సౌందరనందం పూర్తిగా కుద్ధప్రతిని

బుద్ధదేవుని ప్రధాన శిష్యులు శారిపుత్ర, మాన్దల్యాయనుల అస్తి నిక్షేపాలు
భద్రపరచిన మందసం.

తయారుచేయటానికిగానీ, పాఠభేదాలను ఉచితము
లని తోచినవానిని నిర్ణయించటానికిగానీ బాగా
వీలకలుగలేదు. సౌందరనంద కావ్యం జాడ్యర్థాలతో
నిండి ఉంది. ఇది మొత్తం మీద, హీనయానసంప్ర
దాయానికి చెందిన గ్రంథమైనా, అక్కడక్కడ
మహాయానసంప్రదాయ సిద్ధాంతాలుకూడా ఇందులో
ఉల్లేఖింపబడి ఉన్నాయి. బుద్ధుని జీవితసందర్భాలైన
కొన్ని దృశ్యాలూ, ఘటనలూ బుద్ధచరిత్రలో సంగ్ర
హంగా ఉన్నవిన్నీ, అసలులేనివిన్నీ సౌందరనందంలో
సమగ్రంగా వర్ణించబడివున్నవని చెప్పవచ్చు. ఈ
దృష్టితో మనం చూస్తే సౌందరనందం బుద్ధచరిత్రానికి
పూర్ణగ్రంథం అవుతుందనికూడా చెప్పవచ్చు.

సౌందరనందంలో సుందరీసంకుల కథ ప్రధా
నంగా ఉంది. సుందరీ నందుని ప్రియురాలు. నందుడు
బుద్ధుని సోదరుడు. సుందరీసంకులకు ఒకళ్ళ పై ఒకళ్ళకు
ఉన్న ప్రేమ మాటలతో చెప్పలేనంత ఉత్కృష్ట
మైంది. పాపం బుద్ధుడు ఏ మాత్రం ఇన్నులేని
నందుడికి తన ధర్మదీక్ష ఇప్పిస్తాడు; పత్నీవియో
గాన్ని భరించలేని నందుడు చాలా దుఃఖించాడు,
అంతేకాదు బుద్ధుని వలలోంచి తప్పించుకొని సుందరీ
దగ్గరకు పాటిపోవటానికి కూడా ప్రయత్నం చేశాడు.
జాడ్యభిక్షువులు అనేకవిధాల అతని మనస్సు మార్చ
టానికి ప్రయత్నం చేసి విఫలమైనారు. అప్పుడు
బుద్ధుడు నందుణ్ణి తననెగట బెట్టుకొని హిమాలయాల

శారిపుత్ర మాధ్వల్యాయనుల అస్తి నిక్షేపాలను ప్రతిష్ఠించటానికి ఇటీవల సాంచీలో నూతనంగా నిర్మింపబడిన చైత్యగిరి విహారం.

దావుకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఓ గ్రుడ్డి ఆడకోతి కనపడింది. దానిని బుద్ధుడు నందుడికి చూపించి, ఈ గ్రుడ్డికోతి అందంగానూ విలాసంతోనూ ఉన్నదా? లేక నీ భార్య అందగానూ విలాసయుక్తంగానూ ఉన్నదా? అని నూటిప్రశ్న వేశాడు. అప్పుడు నందుడు స్వామీ! ఈ కోతికి! నా భార్యకూ ఏమి పోలిక ఉన్నది స్వామీ అని దీనిగా వాపోతాడు. బుద్ధుడు అంతటితో ఊరుకోక నందునకు ఇంద్ర లోకంలో ఉండే అపసరసలను చూపించి నీ భార్యకూ పీరిక్కిల తేడా ఏమిటో చెప్పుమంటాడు. ఆ దేవతా స్త్రీలను చూచి నందుడు ముగ్ధుడై—ప్రభూ నా

భార్యలోనూ కోతిలోనూ ఉన్న అంతరమే ఈ అపసరసలలోనూ నా భార్యలోనూ కనపడుతోందిని ఆశ్చర్యపోతూ అన్నాడు. ఆ అపసరసలను చూసేటప్పుడు నందుడి మనస్సు చలించింది కూడా. అప్పుడు బుద్ధుడు: రూపము, సేవాబుద్ధి, బలము, దానకీలత, మొదలైన ఉత్తమస్థితులు లేలికగా అందటకూ, లభ్యంకావు. అవి లభ్యం కావాలంటే ఆవలంబించ వలసింది ఉత్తమ తపస్సు. అది లేకుండా ఏ ఉత్తమస్థితి లభ్యంకాదు, అనే మాట జ్ఞాపకం ఉంచుకోవలసిందిని హెచ్చరిస్తాడు. అది నందుని మనస్సులో భాగా నాటింది. వెంటనే తపస్సు ప్రారంభిస్తాడు. ద్వంద్వా

తీతుఁడుగూడా అవుతాడు. ఆ స్థితిలోఉన్న నందు డిత్తో బుద్ధశిష్యుఁడు-ఆనందుఁడు-స్వర్గానందం స్వల్ప కాలావధి కలదినీ, స్వర్గనివాసం ప్రవాసంతో సమాన మనీ, పుణ్యక్షీణత కలిగి తే తిరిగి మర్త్యలోకంలోజీవులు ప్రవేశిస్తారనీ చెప్పి—నందుడికి స్వర్గమీదా— అప్పరసలమీదా వైసుఖ్యం కలిగిస్తాడు. ఆపైన నందుడు బుద్ధుని దర్శనంచేసి ఆయనతో జేవా! సర్వ దుఃఖాలనూ రూపుమాపే మీ ఉత్పష్టగర్భంలో, నేను ఆనందం పొందుతున్నాను. కనుక నాకు ఆ ధర్మసారం సంగ్రహంగా వ్యాఖ్యానించండి. అది విని ఆచరించి పరమపదాన్ని అందుకుంటానని వేడు కోన్నాడు. బుద్ధుడు ఆదరంతో నందుడికి ఉపదేశం చేస్తాడు. ఆ ప్రకారం నందుడు సయత్నంచేసి 'అర్హతు' డవుతాడు. ఆ సిమృతగురుశిష్యులు మల్గీ కలుసుకుంటారు. శిష్యుడు గురు బుణం తీర్చుటానికి ఆలోచిస్తావుంటే అప్పుడు బుద్ధుడు పరోపకారం చేయటమే తగిన గురుకట్నం అవుతుందని ఆదేశిస్తాడు. ఎవరు ఉత్తమ నైస్థిక ధర్మమార్గావలంబులై ఇతిదులకుకూడా దీన్ని ఉపదేశిస్తూ ఉంటారో వారే ఉత్తములు అవుతారు. వారిజన్మే చరితార్థమవుతుంది. కనుక తిమోవృత్తిమై ఉన్న ఈ లోకంలో వారికి నీవు ధర్మప్రదీపధారణం చేసి వెలుగుమార్గం చూపించు అని బోధిస్తాడు. అంతేకాకుండా నీ భార్య సుందరికూడా నీవలెనే స్త్రీలకు వైరాగ్యోపదేశం ఈపైన చెయ్యగలదు అని అనుగ్రహిస్తాడు.

దశవిధరూపకాల్లోనూ ప్రకరణం ఒకటి. శారిపుత్రప్రకరణమనే అశ్వఘోషుని ఈగ్రంథం ఆశాతికి చెందింది. నాయకుఁడు ప్రకాంతుఁడూ ధీరుఁడూ ఐన విప్రుఁడు. నాయక కులీనస్త్రీయో లేక వేశ్యయో సరిగా లేటం లేదు. ఇది వాస్తవమైన కథ తీసికొని కవి కొన్ని మార్పులు చేసినట్లు అనిపిస్తుంది. అంకాలకు ప్రత్యేకించి పేర్లులేవు. ఇందులో తొమ్మిది అంకాలు ఉన్నై. సామాన్యంగా నాటకాల్లో చివర "అతః పరమపి ప్రియమస్తి" అని నాయకుఁడు భరత వాక్యం చెప్పడం ఉంది. ఈ ప్రకరణంలో అలాలేదు. బుద్ధుడే భరతవాక్యం పలుకుతాడు. అంతిమ అంకంలో శారిపుత్రుఁడు బుద్ధునివలన ఉపదేశం పొందుతాడు. అప్పటిదాకా కూడా వుంటున్న విదూషకపాత్రను అంతటితో సమాప్తి పొందించి కవి జౌచిత్యం ప్రద

ర్శించాడు. విదూషకుఁడు పాకృతంలోనూ బుద్ధ శారిపుత్రులు సంస్కృతంలోను సంభాషిస్తారు.

ఈ శారిపుత్రప్రకరణంలో కొంతభాగం, ఇంకా రెండు అసంపూర్ణనాటకాలూ కలిసి ఒకే తాళపత్ర గ్రంథంలో కనిపించినై. వీనిలో శారిపుత్రప్రకరణ విషయమైన పై విషయాలు కొంతకొంతగా తెలుస్తున్నవిగాని మిగిలిన రెండు నాటకాలపేర్లుగాని విషయాలుగాని సరిగా బోధపడటంలేదు. శారిపుత్ర ప్రకరణంపేరే శారద్యతీపుత్రప్రకరణమనికూడా వాడబడివుంది. ప్రకరణకర్తృత్వవిషయమై సువర్ణాక్షిపుత్రుఁడు అశ్వఘోషుఁడని నిస్సందేహంగా తెలుస్తోంది. ఈ ప్రకరణంలో మాధ్యమ్యాయనుఁడు, శారిపుత్రుఁడు బుద్ధునివలన ధర్మదీక్ష పొందటం కథ ప్రధానంగా ఉంది. శారిపుత్రుడు విదూషకునితో ప్రస్తావిస్తూ త్మత్రియుఁడైన బుద్ధుఁడు ఉపదేశకుఁడు కావటంవిషయంలో చర్చ లేవదీస్తాడు. విదూషకుఁడు త్మత్రియుడికి ఉపదేశార్హత లేదంటాడు. అప్పుడు శారిపుత్రుఁడు నీచజాతివైద్యు డిచ్చిన జౌషగం అగ్రజాతిలోనికి వ్యాధి నివారణ చేయటానికి తోడ్పడటంలేదా అలాగే త్మత్రియోత్తముడు బ్రాహ్మణుఁడగు ధర్మోపదేశం చేయవచ్చునని నిర్ణయిస్తూ విదూషకుని వాదాన్ని ఖండిస్తాడు. చివరకు మాధ్యమ్యాయన శారిపుత్రులు బుద్ధునివలన ధర్మదీక్ష పొందుతారు. ప్రకరణం చివరిభాగంలో బుద్ధ శారిపుత్రులు కొంత వేదాంతచర్చ చేస్తారు. ప్రకరణాంతంలో మాధ్యమ్యాయన, శారిపుత్రులను ఉత్తమశిష్యులుగా మెచ్చుకుంటూ బుద్ధుడు భరతవాక్యం పఠిస్తాడు.

శారిపుత్రప్రకరణంగాక పేర్లు తెలియని నాటక ఖండాలు రెండుకూడా ఆ తాళపత్రగ్రంథంలోనే ఉన్నవని వ్రాశాను. ఆరెండూ కూడా అశ్వఘోషుఁడే వ్రాసివుంటాడని ఊహించడమే కాని ఆ పుస్తకాల్లో మూత్రం దీన్ని నిర్ధారణచేయటానికి తగిన ప్రమాణం ఏమీలేదు. ఇందులో మొదటినాటకం ఒక గొప్ప విశిష్టత సంపాదించుకొనిఉంది. అది ఏమిటంటే— ఇందులోఉన్నపాత్రలు బుద్ధి, కీర్తి, ధృతి మొదలైనవి! ఇవి రంగస్థలమీద సంభాషిస్తూ ఉంటే బుద్ధుఁడు అక్కడ ఆవతరిస్తాడు. అన్ని పాత్రలూ సంస్కృతంలోనే సంభాషణలు సాగిస్తై. బుద్ధి—బుద్ధిహీనుణ్ణి గూర్చి కీర్తితో మాట్లాడుతూ "నిత్యం ససుప్త ఇవ

అశ్వమోషుడు : భౌద్ధవాఙ్మయము

యస్య నబుద్ధిరస్తి” (బుద్ధిలేనివాడు ఎల్లపుడూ నిద్రాస్థుడై వానితో సమానం) అని హేళన చేస్తుంది. ఈ నాటకంలో పత్రాలు చాలా తక్కువగా మిగిలి ఉండటంచేత విశేషంగా తెలుసుకోవడానికి వీలు కలుగలేదు.

11 శతాబ్దంలో ప్రబోధచంద్రోదయం అనే పేరుతో కృష్ణమిత్ర కవి నాటకం వ్రాసి ఉండటానికి ఈ అసంపూర్ణ నాటకం తోడ్పడిందేమో!

ఇక రెండో అసంపూర్ణ నాటకం పేరుకూడా తెలియదు. ఇందులో మగధవతి అనే వేశ్య, కామద గంధనామకుండైన విదూషకుడు, సోమదత్తుడనే నాయకుడు, ధనంజయుడనే రాజకుమారుడు, ఒక దాసీ, శారిపుత్ర మార్గల్యాయనులు పాత్రలుగా కనిస్తారు. వేశ్యాదాసీలు ప్రాకృతంలోనూ మిగిలిన పాత్రలు సంస్కృతంలోనూ సంభాషణలు సాగించారు. వేశ్యామందిరము, జీర్ణోద్ధానము రంగస్థలాలుగా ఉన్నాయి. ఈ నాటకంలోకూడా తాళపత్రాలు చాలా తక్కువగా మిగిలి ఉండటంచేత కథావిశేషం పూర్తిగా తెలియరావటం లేదు. బౌద్ధసర్వప్రచారంకోసం ఈ నాటకం కూడా వ్రాయబడిందని అనవచ్చునని తోస్తుంది.

స్తోత్రగాథ అనే పుస్తకంలో 29 వృత్తాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. అందులో చాలాభాగం స్రగ్వరా వృత్తంలో రచించబడివున్నాయి. ఇది ఒక సుందరమైన గేయకవితాఖండమని అనిపిస్తుంది. ఈ వృత్తాల్లో బుద్ధుడు, సంఘమూ కీర్తింపబడటం కనిపిస్తుంది.

వజ్రనూచి అనే పేరుగల గ్రంథంలో వర్ణవ్యవస్థలు పనికిరావని నిశితంగా విమర్శింపబడి ఉంది. వర్ణవ్యవస్థలను సమర్థించేవాళ్ళకు ఈ పుస్తకం వజ్రపు నూదిలాగా గుచ్చుకుంటుంది అనేభావం వ్యక్తీకరించటానికి దీనికొపేరు పెట్టిఉండినట్లు భావించవచ్చు తోంది. ఇందులో శ్రుతిస్మృతులు, మహాభారతంలోని వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థలను నిర్ణయించే ఘట్టాలూ కఠినంగా విమర్శింపబడినై. “సుఖదుఃఖాలు, జన్మ మరణాలు భయకాంక్షలూ,” మొదలైనవన్నీ, అన్ని

తరగతుల ప్రజలూ సమానంగానే అనుభవిస్తారు అనే సమానత్వప్రతిపాదన ఇందులో చేయబడిఉంది.

‘మహాయానశ్రద్ధోత్పాదకము’ మహాయాన సంప్రదాయానికి సంబంధించిన ఒక వేదాంతగ్రంథం. ఈ పుస్తకం చీనాదేశంలో చీనాభాషలో లభ్యమైంది. దీనికి మూలం సంస్కృతంలో ఉందో లేనో తెలియరాలేదు. కర్తృత్వవిషయంకూడా వివాదాస్పదంగానే వుంది. హుయన్ త్సాంగ్ తన ఆత్మకథలో ఈ పుస్తకం అశ్వఘోషుడు వ్రాసినట్లుగా పేర్కొన్నాడు. కాని కొందిలు వేదాంతియైన అశ్వఘోషుడు జోకడూ కవియైన అశ్వఘోషుడు జోకడూ ఉన్నారనీ— అందుచేత కర్తృత్వం కవియైన అశ్వఘోషుడికి అంట కట్టవీలులేదనీ అంటున్నారు. ‘అదీకాక పుస్తకంలో ఎక్కడా రచయిత పేరు లేదు. జపానుదేశంలోని పండితులు దీనికి మూలం సంస్కృతంలో లేనేలేదనీ అసలు ఇది చీనాభాషలోనే వ్రాయబడిందనీ నిర్ధారణ చేశారు. జపానుదేశంలో ఇప్పుడు ఈ పుస్తకం మిక్కిలి ప్రచారంలో ఉంది.

‘నూత్రాలంకార’మనే గ్రంథానికి ఇంతవఱకు సంస్కృతమూలం దొరకలేదు. కుమారజేంద్రుడనే పండితుడు దీనిని చీనాభాషలోకి అనువదించాడు. ఇది జాతకకథలలోనించి వేటుగా పుస్తకరూపం ధరింపచేసిన అందమైన కథలసంపుటి. బౌద్ధసర్వప్రచారంలో దీని పాత్ర ప్రముఖంగా భాసించింది. ఇల్లింగ్ 7 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో వ్రాసిన తన యాత్రావివరణగ్రంథంలో అశ్వఘోషుడు జోకడూ నూత్రాలంకారగ్రంథం వ్రాసిఉన్నట్లు అది బహుశాప్రచారంలో ఉన్నట్లు వ్రాసివున్నాడు. దీనివిబట్టి మనం అశ్వఘోషురచితమైన సంస్కృత నూత్రాలంకారం ఒకటి వున్నదనీ అది లోకానికి లభ్యంకాలేదనీ అనుకోవలసివస్తోంది.

మొత్తంమీద అశ్వఘోషుడు ప్రతిభావంతుడైన పండితుడనీ—కవి అనీ తాను ఉత్తముని నమ్మిన బౌద్ధసర్వవా్యప్రతి సహానుభూతి ప్రయత్నంచేసిన ఉత్తముడనీ చెప్పడంలో సంగోచించవలసిన పని లేదు.

మన్వంతరం

“శిఖిముఖి”

ఉద్బోధన

హంసతూలికాతల్పంకాదు గాని అలివేణికి తగ్గ పాన్పు. పెజ్జ కేడు మల్లెపూలెత్తున వలపుతలపులలో తల తేలిపోతూంటే, పలుకేబంగారమయిన ప్రాధకు విడి యంగా జడిసి, కథ పేరడగకుండానే సాగిపోతోంది.

ఉలకని, పలకని, ఉచిన ఉన్నట్లుండి, చటుక్కున చక్కిలి గింకలు పెట్టే యావనాన్ని “ఊ, పోదూ, మరీనూ!” అన్నట్లు ఒళ్లు విరిచి కసిరింది! నిరీక్షణలో నిమేషాలు దేవమానకాలమంత దీర్ఘాయేటప్పటికీ, ఆత్రతమించి శ్రుతిలోబడింది. అయినా, రాగంరాని బోగంచాన ఉంటుందిటండీ?

ఎవరికోసం ఎవరికోసం ?
పంచమంలో గండుకోయిల
పాడి కూనే దెవరికోసం ?
పూలవాసన కమ్మతెమ్మెర
లాడి పీచే దెవరికోసం ?

* * కృతిచెయ్యడంమీద మోజు కలిగి, Modus Operandi కోసం కవితాపితామహుణ్ణి కదలేసేను. కావలసిన హంగులు చెప్పమంటే, “నిరుపహతి స్థలంబు” అని ఆరంభించేడు ఆయన.

“ఏమిటీవరస?” అని అడ్డొచ్చి గద్దించేడు కవి సార్వభౌముడు, బుద్ధికి బృహస్పతంతటివాడుకూడా బేదారెత్తిపోయేటట్లు. “భోజనం ముందే తాంబూల మడుగుతావేయ్యా, భోగాలెరగని వాడికి మలే ? నన్ను చూడు. కలనాటి అలవాటుప్రకారం కాని రోజులలోకూడా క్రమం తప్పలేదు. బట్ట, బత్తెం, బొట్టు, భోజనం.....చిన్నావా?” అని వినిపించేడు రత్నాంబరాలనుంచి హేమపాత్రాన్నంవరకూ నడిచిన వరస.

పెద్దన పెద్దరికానికి పెద్ద ఇదిగా కోపం వచ్చింది. “బొట్టు భోజనాన్ని చెరిపినా బెట్టుసరి మానలేదా?” అని చీవాట్లేసేను.

ఆరోహణంలో అసహనం తలకెక్కి కంపించింది వీణ. తనపేరెత్తడం?...తనే ఓమెట్టు దిగి, అమరసింహుని అండజూసుకుని, మేళవింపులో ముచ్చట తీర్చుకుంది.

క్వాణ నికృణ కృణననాదం
వీణ పాడే దెవరికోసం ?
మానసాబ్జయృణాళితంత్రీ
మూర్ఛనాలవి ఎవరికోసం ? ..

ఎక్కడో మగని పాలుపు తెలిపే ఒక మూత మొలయగా జంత్రగాత్రాల గాంధర్వం వెన్నతో నేర్పిన విద్దెం-విద్దెం-గామెట్టూ స్థాయి దిగింది.

ఎనభైనాగువేల రాగాల బరువునే దిగదించి దిగమింగింది గాయని. పాన్పుదిగి, ఉన్వెత్తుగా నిలబడి కన్నుపొడుచుకున్నా కనబడని అంధకారంలో నెల పొడుపుకోసం నిదానించి చూసింది.

శ్యామాకాశం చీకట్లని చెరిగిపొయ్యిగా, పుట్టెడు శనగలతో ఒకటే రాయిలాగ బతుటబడ్డాడు బహుళ

“విశ్వస్తచేతి వెల్లుల్లి వడ్డనలు తిన్నవాడివి, నా తాంబూలంసంగతి విని తగవుకి వచ్చేవా?”

“వెల్లుల్లి తిన్నా, వీధినాటకం రాసినా, నా గొప్పకి తప్పిదాలు పట్టేవాడెవడు?” అన్నాడు కవిరాజు. “గురులు దోసమని పోవాడినా, రసాలకు దోషం రానియ్యలేదు, తెలుసునా? ఇక తాంబూలాలా? సత్తారంలో క్రమం తప్పనియ్యని కవి సమ్రాట్లును, వేసుకోవడం విషయంలో వరసతప్పని విలాసపురుషుణ్ణి. కనక కాస్త చెప్పిపోదామని వస్తే కన్నుమంటా వేమిటయ్యా?” అని చక్కాపోయాడు.

పెద్దనతో పేచీపడదాని కంతా పెద్దలే! అనుకుంది, ఈ వాదం విని విస్తుపోయిన మాకథానాయిక,

“ఔ” నన్నాడు నాయకుడు. పడితే పెద్దనతోనే పడాలి పేచీ, అన్నాడు. మాధురీమహిమ నెపం పెట్టి “మాటమాత్రానికి” మరో కవిపక్షం జేరేడు.

మ న్వం త రం

విదియ చంద్రుడు. దూరాన ఆరుంధతి చక్కని చుక్కలాగ మెరిసింది.

వెన్నెలని వెలికిన చకోరాక్షికి రాడేమో అనిపించిన అనుమానపు నీడలాగ చూచాయగా గోచరుడయాడు వచ్చినాయన. లేరిపారజూసేటప్పటికి గృవుడై ముంగల నిలబడ్డాడు.

“వచ్చేవా విప్రవరా”-ప్రశ్నార్థకం తోపించని గొంతుతో నిస్సంశేపంగా అడిగిందామె.

అప్పుడు నిరుత్తరంగా నవ్వేడు.

“ధూర్జటిలాగ తియ్యగా మాట్లాడడం నేర్చుకుందామని...” సహేతుకంగా మాటలు మిగిలేడు.

“హా! తెలిసెన్!” అంది—“పెద్దన పోకడలతో పేచీపడ్డావా?”

“అల సానిదాని అలక గజిబిజిచేస్తే, అల సాని వాని అల్లిక జిగిబిగిలో ఎన్ని వసంతాలని గడుస్తాయి?”

ఎన్నా?—సున్నా అన్న విన్యాసంలో ఆతని చుట్టూ కైవారం చేసేయి కోమలిచేతులు. కాని ఆ క్షేపంలో ఆర్ద్రచిత్తయైన ఆతివకి పెల్లుబికిన జాలి ముంచెత్తుకువచ్చింది.

పెద్దనతో పేచీపడడాని కందరూ పెద్దలేగదా! అని విస్మయపడింది. ప్రథమ సమాగమంలోనే ప్రణయాన్ని పరాకాష్ఠ నందించలేదనిగదా, ప్రబంస పరమేష్ఠిపై తనప్రియుడికి చిన్న చూపు! అని చింతించింది. మళ్ళీ పొద్దుపొడిచేటప్పటికి ప్రత్యామ్నాయ

ఔను - కాదన్న వాదానికి దిగదలుచుకోని శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తిగారు కాస్త “ముందు వెనకలు” మాత్రం చూసుకోండని, పెద్దనకి మూడు శతాబ్దాలకి ముందు మల్లికార్జునుడూ, అయిదుశతాబ్దాల అనంతరం ఆయన రాసిన పన్యాసుకూరించి ఊరుకున్నారు. (చూ. భారతి, మార్చి, పుట-60)

“ఔ” నన్నారు శ్రీశ్రీ, చమత్కారానికో, Proletarian Prejudices తోటో. విడెం, భోజనాల వరస అల్లా ఉంచి, అసలు కవిత్వాపితామహుడు కోరిన వేచి అక్కర్లే లేదన్నారు.

“అల సాని పెదనాడు
డడిగిన నిరుపహతి
స్థలేత్యాదు లవసరం
సదా కృతిః ప్రభవతి.”

నాయకుణ్ణి ప్రవేశపెట్టిన నైనం జ్ఞాపకం చేసి శ్లేష నయందలి తన పక్షపాతాన్ని ప్రదర్శిస్తూ ముసుకుంది.

“వసంతాలని వ్యర్థంచేసేటంత జ్వరివాడు కాడయ్యా!” అంది. “ఒకరోజు విలంబన చేసినా, ఆలంబనానికి హాని రానీయలేదుగదా! కొండెం జాప్యంచేసేడంటే, మరి బుద్ధిజాప్యం!”

“ఏ వేదంబు పఠించె లూత?”—నందవరీకుడి శ్రోత్రియం మీద నమ్మకంలేని ప్రశ్నని దూసి అడిగేడతడు. అల్లిక కైతెలగర్భమా అని, ఖూర్చుటి అనువాదం ఆతికిందని సంతోషించేడు.

“అయినా, కడకి కల్పించినవి కళ్లుమూసుకుపోయే క్రీడలేగదా!”

“ప్రేమ గుడ్డిదన్నమాట పాతకాలంనాటిదే!” అందామె, వాదానికి తలపడి. “కళ్లు తెరిచిచూస్తే చెదిరిన కలలు కోట్లు. కథలవిషయం కావాలంటే, కామదహనాన్ని స్మరించు!”

అంత అని ఇంకొకంత కొనిరింది: “పైగా వళ్లు తెలియని సరసాలకంటే కళ్లు మూసుకున్న సరసాలే నయం. వధూనఖాగ్ర ములచే కాయల్గొచ్చిన ధూర్జటి కాయాని కేం తెలుస్తుంది సహసానఖ...సీసంలోని సాఖ్యం?”

పేచీ మాని ప్రస్తుతమయిన పరిరంభంవైపు మరిల్పే డతడు తన దృష్టిని. స్ఫురితమంబనంలో సంధి చేసుకుని నిరోధ్యంగా సరసోక్తులు గుసగుసలాడుకున్నార ప్రయులు. కడకి కళాద్వయం తప్పిన

సాంకేతిక పద్యాన్ని చదువుకున్నాక అంత సాహసంలేని నా స్వగతం గొణిగింది, పెద్దన అడిగినవన్నీ Bourgeois amenities మాత్రమే కాదని.

“స్థలం, విడెం సరే కాని
సదనదులచే నధి
గతం కాని కృతికి శరణు
కాలోయం నిరవధిః!”

ఈ గండరగోళంలో ప్రబంసం నిబంధనలు చెప్పించుకోవడమే కుదరలే దింతకీ నాకు. కృతి చెయ్యబోతే కొంతవేషయిం దన్నట్లు పరిణమించి దీ రచన చివరికి. దీనికి శరణేమిటో? ఒప్పుతప్పురయూ రసజ్ఞులు, ఊహ తెలియంగల పాతకోత్తమలూ మాత్రమే నిర్ణయించగలరు.

చంద్రుడు కన్నుగీటినట్లు తొరి మొరిగా చూస్తూంటే, సిగ్గుపడి ఎడబాటయ్యారు.

“వాతెర దొండపండయిందా?” వాచనిగా పరామర్శించిందామె.

ప్రముదితుడు పెదవి చప్పరించేడు, “కదలి నేమించి దీమాధురీసుహిమ!”

“అయితే,

పండుద్రాక్ష పదాలు పాకాన వేసి,

వెండి వెండియు దెచ్చి విందు చేస్తావా?”

ఉవ్వెల్లారుతూ అడిగింది.

“కవయామి!” అన్నాడు కాబోయే ధూర్జటి, ధీమాగా.

“మరి పెద్దన పోకడలకి స్వస్తేనా?” పక్షపాతం వదలలేక ప్రశ్నించింది.

“వయామి!” అన్నాడతడు చాటువు చెప్పినట్లు.

చివరకు మాట తనమీ దుంచుకోవక మెందుకని, ముగించేడు :

“యామి!”

“...విధావనుకాలే?” మళ్ళీ రావడాన్ని గురించిన మాటందుకుందామె, అనగనగా ఓ అమ్మాయి సంగతి తెలుచుకుని.

సతి-సప్తమి సంధినుంచి చాయంగల విన్నపాలై బయటబడ్డవి (బు) ధుడి “ఉదంతం” అతనికి జ్ఞాపకం వచ్చింది. విధిగా ఆమెకు ధైర్యం చెప్పవలసివచ్చింది, పునరేష్యామితి...

“బ్రహ్మతర మాతుందిలే!” అన్నా డాకా పూరితంగా. “కాగా, చంద్రుడు మనతోడే!”

ఆ మాటల అర్థం చిత్తగించమని, సెలవు తీసుకొని వెళ్ళిపోయాడతడు, చంద్రుడు తోడుగా. తనకు తోడుగా నిలబడ్డ జాబిల్లి తనకీ సుముఖుడే అని సంతోషించింది చంద్రవదన.

ఉపాఘాతం

కథను కేవలరాత్రి నిద్రబుచ్చి కలం నింపుకున్నాడు కథకుడు. చంద్రుడు చెలియడగకే ఉన్నాడా, వచ్చినాయనతో వెళ్ళిపోయాడా? (రాముడంతటివాడు పిల్లస్తే రాలేదు కాని కాముడి సహవర్త ఇతినే! కళాకళల బుద్ధి!) అన్న జిజ్ఞాసలూ ఉండగా ఖరేలుమనే విషయమొకటి ఘరికపోటులాగ జ్ఞాపకంవచ్చింది.

“వెండి వెండియు దెచ్చి...”

ఆ మాటలలో ఆమెడితాన్నిమించిన దోషంతోచింది. నాయికది లోహవ్యామోహమన్న అపోహలో ఆగ్రహంవచ్చింది.

లండనుడగని మంచితనంతో ప్రేమైకజీవిగా ప్రకరణాలు గడుపుతానని తనకిచ్చిన మాటను తెక్కచెయ్యలేదు గణిక! అని కించపడ్డాడు. అటవెది మాట వెలచూస్తే, తన కథ కీ నాయిక ఉచితమైనది కాదని తోచింది, కథ కింతటితో స్వస్తి చెప్పేద్దామనుకున్నాడు.

“కథా, లే...”

కథ లేచి కళ్ళు నలుముకుంది. నూర్యకు చీకట్లని తూర్పారబట్టడం, నీలోత్పలం వర్తాభిమానంతో ముఖించిన్నబుచ్చుపోవడం వగైరా నిత్యకృత్యాలని పరిశీలనగా చూడడ మయ్యాక, పంకజంతోబాటుపకాలన ఆపులించింది.

“ఇతి...” ఖచ్చితంగా కథాంతగద్య మెదలు పెట్టేడు కథకుడు.

“అహా!” అని ఆపులింత ముగించింది కథ. “ఏం కథ?” అని ఎదురు తిరిగింది.

తన ఫీర్యాదు చెప్పుకున్నాడు కథకుడు. “వెండి వెండియు దెచ్చి...” అనువదించేడు.

“నీది ఆశూక్తి రజతభ్రాంతి, అమాయకుడా!” అని మందలించింది కథ, “ఆమె ప్రయోగం అసమర్థ నీయుమయినా, దానిని మళ్ళీ మళ్ళీ అర్థం చూసుకో... మళ్ళీ” అని హెచ్చరించింది.

“అర్థకుని”గా సమాధానపడి ఊరుకున్నాడు కథకుడు.

ఉపాలంభం

గత రాత్రి విషయం గాలికబురులాగా ఎలా పాకి పోయిందో కాని, పేటపేటంతా ఇలా పాక్కి పోయిందంటే నమ్మండి. ఊరూ వాడా ఏకమై వారిద్దరి విషయమూ పెద్ద ఇదిగా గుసగుసలాడి పోసుకున్నారు.

లోకంనోరు ముయ్యలేమని తెలిసిన నాయకుడు తమ సంగతి నలుగురి నోళ్ళలోనూ ఓ నువ్వుగింజ నాని నంతనేపు పడినా ఘరవాలేదనుకున్నాడు. కాని ప్రేయసి వాడమీద ఊరంత ఖోపంతో పెదవులకు

చేటు తెచ్చుకుంటుండేమోనని మాత్రం భయపడ్డాడు. కాని నేళ్ళ బయలుదేరి నిత్యము త్రయిదువ గాజుల గలగలలోకి జేరాడు.

సాష్టాంగంగా నాయకను కాగలించుకుని, వైశం పాయనుడిలాగ విషయాన్ని సరి ప్రరంగా చెప్పేడు. పూసగుచ్చినంత శ్రద్ధతో విని, ఆమె కోక పొడుగునా రెపరెప లాడిపోయింది.

“హూ! వాడంతా నీలాటిరేవయిపోయిందన్నమాట!” అక్కసుగా మెటిక విరిచింది.

“కన్నెలంతా చుననంగ తే కడవలతో తోడుకు పోతున్నార,” అని ముగించేటతడు.

“అనాఘాతపుష్పాలు!” అని ముగ్ధులని చీన రించుకుంది. శ్యామ.

మాటమట్టుకు గంభీరంగా అనేసింది కాని అబల గుండె నిబ్బరం కుప్పగా కూలిపోయింది. కలకంఠి కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి.

“లోకులు కాకులని తెలిసిన నెఱజాణవు...” స్తుతిలో సాంత్యనానికి పూనుకున్నా డలంకారికుడు.

కాకాసురుడూ, లోకులూ తెచ్చిన సీతాశోకాలని ఇశ్వాకుల నాటి ఇతిహాసంనుంచి ఎత్తిమాపిం దామె.

“అవింకా కట్టికుడుపుతూనే ఉంటాయా మా స్త్రీజాతినీ?” ధనుష్ఠంకారంలాగ ఎక్కి వెక్కి అడి గింది నారి.

“మనకి రామరాజ్యాల ప్రారబ్ధం తెప్పింది,” అని హామీ ఇచ్చేటతడు. “లోకాభిరామాయణంగా జనం చెప్పుకునే పుక్కిటిపురాణాలకి జడిసి అడవి గాచిన వెన్నెలలో విరహానికి గురికొనక్కరలేదు!”

ఆమె హృదయాన్ని దిగులుకు తావులేనంత దగ్గరగా తనకు హత్తుకుని, అన్నాడు :

“వైగా, కాగల కార్యం గాంధర్వంగానే తీర్చు కున్నాము కదూ!”

“ఓ!” అని ఒప్పుకుందామె. “సఖముఖాలా!”

మరొక బారెడు-ప్రొద్దెడుసేపు ఊనూ, పలుకూ ఆడి, ఆమెకోమాత్రపు గుండెదిటపు చేరుకోగానే సెలవు తీసుకుని వెళ్లి పోయా డతడు.

ఉపద్రవ్వు

ఈకథకి కృతిపతిగా ఉండాడని కెవరు సమ్మతిస్తారో తెలియని కథకుడు నలుగురైదుగురు సంపాద

కులకి సమానంగా సమన్వయించేట్లు వ్యవస్థితాలు రాసే కిక్కిరింపులో నిమగ్నుడయ్యాడు. అన్యాయత చిత్రతలో గతశ్రవణం గతి నమసరించక, కథ ఏకాక్షి కొచ్చిందో తెలియని తికమకలలో పడ్డాడు.

కథని కండువా కొంగున తనతెప్పించి రేలయ నంత, గోప్యంగా ముడివేసి, ఆపరాజ్ఞానికి నాయక యింటికి జేరుకున్నాడు.

ఉ. కు. రి.

“కక్షే కిం తవ?” కుకూహలాన్నుండబట్టలేని నాయక నోరు విప్పి అడిగింది.

“తల్లీ నిన్ను గురించి పుస్తకము చేయంబూనితిన్” అని యతి తప్పిన సరాగాలాపనలో కథకుని జవాబు.

“ఇంతవరకూ జరిగిన కథని అడపా - తడపా గ్రభితంచేస్తూనే వచ్చేను. కాని, ఓ చిన్నవిషయం తేల కుండా ఉంది. అంతటి రసికుడు లోకానికి వెరచి...” పెద్దమనిషితనంగా, కీడెండడానికి నోరురాక, అర్థోక్తిలో ఊరుకున్నాడు.

నిలువెత్తు తీవితో చిరునవ్వు నవ్డంగా ఊపిం దామె. నివృత్తంలో సందేహనివృత్తి చేసింది : “...రామరాజ్యాల ప్రారబ్ధం ... లోకాభిరామాయణం...అడవి గాచిన...గురికొనక్కర లేదు.”

“ఏమో అని భయపడ్డాను,” అన్నాడు కథ కుడు. “చివరికి విప్రలబ్ధ వాతావేమోనని భయ పడ్డాను.”

అతని భయాలకి పతాకహస్తాన్నుద్దేశించి దామె. ఒక ధలాన్నీను : “విప్ర—లబ్ధ నేనండీ!” అని.

కళావతి మాటవిరుపు సాగనుకి గుండె నిండింది కథకుడి సహృదయత.

ఆమె అలవోకగా తలవంకించి అనుమంఢ్రంలో అంది : “మా స్థాయి అనురాగం మహాశయా!”

హమ్యయ్య-గా తల తడుముకున్నాడు మహా శయాడు.

ఉపాఖ్యానం

అతనిది ఆభాసలోని ఆశ. (పక్కడారి పడుచు కుర్రాడి మాటలెండి-) ఈ కథసంగతి నామమాత్రంగా తెలుసుకుని ఇది ఇచుమరుమవు చరిత్ర అను కున్నాడు. ప్రత్యేక్ష్ణాయనాయకభూమికను తాను వహిస్తా మనుకున్నాడు.

పొంచి ఉందామని పొలిమేర దాటగానే కథకుని శకునం. పడుచుకురాడు పరామర్శగా మాట జారేడు :

“మన కాలంలో మందుకైనా రసరాట్టు లేనండీ!”

“ఏం బాబూ?” చివుక్కుచున్న చిత్రాన్ని చిరు నవ్వు వెనుక దాచి ప్రశ్నించేడు కథకుడు.

దండించి దరఖాస్తు పెట్టుకుందా మనుకున్నాడు కుర్రాడు.

“లేకపోతే అనుకరణకి అర్థం ఉందొద్దా? అసలువా డోరమోమిడితే, సిసలువాణ్ణి నాచేతి చుటుకం పుణికించరాదా? ఇంతటి ప్రఖ్యాతి కథకులు మీరే ఇలాగ...”

“ఉత్పాద్యం, నాయనా, నా కథ!”— మాటకు మాట తెగులుగా అడ్డువచ్చేడు కథకుడు. “ప్రబంధ వ్యామోహంతో పెట్టిన పేరు జూసి పొరబడకు.”

* * *

తెల్లబోయి దిక్కులు చూశేడు దక్షిణుడు. పరకాయంపుల పరమితిలో పైట చెంగేదో పిలిచిన వైనం కనబడగా, అందని అందాలకై జూచిన అద్రుల నుపసంహరించుకుని అటు దారితీసేడు.

వెనుకనుంచి వెన్నుపొడుగునా హెచ్చరించేడు. కథకుడు : “చొరవజేసి చెంత జేరుదా మనుకుంటున్నావేమో, ఛేకొనుప్రాసంగా పొమ్మంటుంది సుమా!”

కొత్తలక్ష్యం కవ్యంపులో పెద్దనాని మాటలు పెడచెవిని వేసుకుపోయాడు పడుచుకురాడు.

ఉ ప జీ వి

యథేచ్ఛగా అసలు ప్రియులు కలుసుకుంటున్నారు. గడిచేకాలలు చెలికి నిండుతూ వచ్చేయి.

“మోహానికి మొహంవాచిపోయేను,” అన్నాడు మగరాయడు, మురిపెంగా.

“మూన్నాళ్ళి ముచ్చటలు మినహాయింపులు కూడా లేనికాలం, మొహం మొత్తిం దంటావేమో అని భయపడ్డాను.”

అంతర్వత్తి మృత్యురభిముఖాన్ని మరోసారి ముద్దు పెట్టుకుని అన్నాడతడు, కాళిదాసు ప్రమాణంగా : “అధికమాసాలలో కరువొచ్చింది తృప్తికి.”

మనసు కక్కురితి మెల్లనలేచి చేతుల గాంతుని జబ్బుగా కొగలించింది పాతికేళ్ళ (ఎనిమిది నెలల) పడలి.

ఉ పాం త్యం

నాయికతోబాటు కథకి కూడా ఓసక సన్నగిలుతోంది. ఒకనాటి ఉదయం ఎంతకీ లేవక, కడుపులో కాళ్ళు పెట్టుకుని పడుకుంది. పైకనలేగుగాని ఆ కడుపులోనే మరో రెండుపాదాలు మెదిలేయి :

“ఈ నీళ్ళు ఎంతదూరం వెళ్ళినా ఇంతే,

వ్యర్థం ఈ ప్రయాణం వెళ్ళిపోదాం వెనక్కి.”

ఆ మాటల అర్థంమీదే అలిగి, కథకుడు రాగానే ఖచ్చితంగా చెప్పేసింది. ఇంకొక్క ప్రకరణంకంటే ఎక్కువసాగలేసని.

“ఇంకెంతోదూరం లేదులే,” అని ఆయన కథని ఒళ్ళు నిమిరి, వెంటబెట్టుకుని...

ఉ ప సం హారం

...యకాయకి నిండుమాలాలి ఇంటికి జేరుకున్నాడు.

“నీకేమైనా కోరికలుంటే చెప్పు, తల్లీ, అవి తీర్చి మరీ గంధం ముగిస్తాను,” అని అడిగేడు, సాంప్రదాయికంగా.

మొహమాటపడుతూ నసిగిందామె: “నాకు మంచి పేరు సంపాదించాలని ఉండండీ!”

“ఆఁ! అన్నట్లు అడగ మరిచెను. నీ నిజనామం?”

చెమ్మగిలిన కళ్ళు దించేసుకుని వైస్వర్యంలో అంది: “పడుపు వృత్తిలో పేరు మాసిపోయిందండీ. నేటికాలానికి మీరు సంస్కరించి ఓఇంటిదానిని చేసేరు. అందుకే ఈ ఈప్సితం...ఈజేర్చరూ?” ప్రాధేయపడింది.

“దానికేం తల్లీ!” అన్నాడాయన తండ్రిలాగ. ఓ తుణంగిందానించి “నీ నిత్యయావనానికి తగినట్లు నిన్ను ‘అప్లూస’ అంటాను,” అన్నాడు.

కాలం మించిపోయిందమాయకుడా అన్నట్లు మండించేయి ఆమె చిలిపిచూపులు. మాసాష్టకపుటం తరవత్తి వెలా-తెలా వాడిపోయిన వళ్ళెంతసేపరికాయించుకుంది.

పుత్రోదయం తర్వాతి పూజోడిని మనోజ్ఞంగా ఊహించుకుంది కథ. ప్రస్తుతపు వైవర్త్యంలోకూడా ఆమె చెక్కిల్లేంత అందంగా ఉన్నాయి! అని విస్తుపోయింది.

కనుక, “నే నామె కపోలకల్పితాన్నయితే ఎంతసుందరంగా ఉండునో!” అని కథ కలులు కన్నదంటే, లోకం బుగ్గమీద వేలేసుకోనక్కరలేదు!

బద్దెన నీతులు

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు

అంగ్రభాషాయామ కమల్యాలంకార మొసంగిన ఆంగ్ర నృపాలురయందు జేరెన్నిక గన్న వారలలో బద్దెనృపాలు డొకడు. ఈతఁ డాంగ్ర చోళులఁ సంతతికిఁ జేరిన యొక సామంతరాజైనను, తన పరిపాలనానుభవమును బురస్కరించుకొని, తన పాండితీగరిమఁ దోడుచేసికొని తోడిరాజులకేకాక భావి నృపాల సంతతికిని అనువర్తనసాధనమున నాదర్శ ప్రాయమైన రాజనీతిని 'నీతిశాస్త్రముక్తావళి' యను నామమున విరచించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమే 'బద్దెననీతులు' అను నామాంతరమున సైతము వ్యవహరిం పఁబడుచున్నది. ఇం దాదర్శప్రాయములగు రాజ నీతులేకాక తికలాబాళ్యములైన పరమసత్యములు సైతము విరాజిల్లుచున్నవి. ఈ గ్రంథ విమర్శనమునకు ముందు బద్దెనృపాలుని కాలమునుగూర్చి కొంత విచారించవలసియున్నది.

బద్దెనకాలము - వివిధవాదములు

ఈ బద్దెనకాలమును గురించి రెండు మూఁడు వాదములు కలవు. అందు 'నీతిశాస్త్రముక్తావళి'ని పరిష్కరించి ప్రకటించిన శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణ కవి గారు, ఆంగ్రకవుల చరిత్రమును విరచించిన కీ॥ శే॥ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు, కళాప్రపూర్ణులు, సూర్యరాయాంగ్ర నిఘంటు సంపాదకులునై కీర్తిశేఖులైన జయంతి రామయ్యపంతులుగారును దమతమ యభిప్రాయములను జెలిపియున్నారు. వీరి యాధారములను గ్రమముగాఁ బరిశీలించి యందలి యాచిత్యమును పరిగణింతము.

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పైగ్రంథము నకుఁ జేర్చిన తమ పీఠికలో ఈక్రింది కాసనము నుదాహరించిరి.

“కాసనము—శ్రీ కృష్ణవేణీనదీతీర దక్షిణవట్టు హస్తవిషయాధీశ్వర వీరమహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణ రత్నాకర వేంగిచాళుక్యమూలస్తంభ రిపుదరిత కుంభి

కుంభ బల యాంగనాగృహతోరణ నన్ననంధవారణ నామాది ప్రకృతీసహితం శ్రీ మహామండలేశ్వర బద్దె (దై?) చోళనరేంద్రమ్...” (పాశ్చాత్య చాళుక్యుఁ డగు భువనైకముల్లుని కాలమునాఁటి కాసనము) —

ఈ కాసనము ననుసరించి బద్దెన క్రీ. శ. 1073-వ సంవత్సరమున నుండవచ్చుననిరి. కాని, ఇది నమ్మఁజగినది కాదని శ్రీ కవిగారే రెండు ప్రమాణములఁ జూపిరి. అందు మొదటి దీకాసనము చెన్ననగర గ్రంథ భాండాగారమందలి చరిత్రములోనిది గాన విశ్వశింపఁ దగినదియు, రెండవది వైకాసనమందలి బిరుదావళి గలవాఁడు సామంతరాజ మాత్రుఁడు కాఁజాలఁదనియును దీనిని వ్రాసిజేసిరి. ఈ ప్రకారము శ్రీ రామకృష్ణకవిగారు బద్దెనకాలము ననిశ్చయముగ నే విడిచిరి.

పిమ్మట ఆంగ్రకవుల చరిత్రకారులగు ఓకేశలింగముగారు అట్టి బిరుదులుగల సామంతరాజులుండు టాశ్చిర్యము కాదనియు, పైకాలనిర్ణయమును గాదని బద్దెన 12-వ శతాబ్దమువాఁడని తేల్చిరి. ఇందులకు బద్దెనకృతముని రామకృష్ణకవిగారు 'నీతిశాస్త్రముక్తావళి' 30-వ పుటలో నుదాహరించిన ఈ క్రింది పద్యము నాధారముఁ జేసికొనిరి. ఆ పద్యమిది :

“పరువశి నాంగ్రభావఁ గల

బద్దెన నీతియు సంస్కృతంబులోఁ

బరఁగు ప్రతాపరుద్ర నర

పాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా

నరవరు నీతిసారము వి

నం జదువం గడు మంచి దండుఁ జే

చ్చెరఁ గవి నీతిపద్ధతులు

చేసె విశోదము బాలబోధకున్.”

పై పద్యమునఁ బేర్కొనఁబడిన (మొదటి) ప్రతాపరుద్రుఁడు 1140 మొదలుకొని 1186 వరకు రాజ్యపాలనము చేసినవాఁ డగుట చేత బద్దెన అతని

తరువాతివాడగుట ప్రైవద్యమునుండి స్పష్టమగుట 1186-వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివాఁడు కావలెను. కనుక 12-వ శతాబ్దివాఁడని వీరేశలింగము గారు తేల్చిరి.

వీరేశలింగముగారి వాద మసమంజసము, నక్రమమును. ఈ పద్యమును జూడ నిది బద్దెనకృతము గాదని స్పష్టముగాఁ జేలుచున్నది. వీలన, ప్రైవద్యము ఇది : “ఆంధ్రముననున్న బద్దెననీతియు, సంస్కృతమునఁగల ప్రతాపరుద్ర వీరచిత్ర నీతిసారమును వినుఁ జనువ నుత్తమములైన వగుట బాలబోధకై విన్నోదముగాఁ గవియందలి నీతుల ననుసరించి యీ నీతిపద్ధతులఁ జేసెను.” ఇదివఱకే గ్రంథరూపముఁ దాల్చిన బద్దెననీతి, నీతిసారముల ననుసరించి బాలబోధకై నీతిపద్ధతులఁ జేసెనని యీ పద్యము చెప్పుచుండఁగా, బద్దెననీతిని జూచి మరల బద్దెన వ్రాయఁడలంచు టసంబద్ధము కాదా? అందుచేనిది బద్దెనకృతము కానిదగుట శ్రీ రామకృష్ణ కవిగా రీపద్యమును బద్దెనదలి నీతి శాస్త్రముకొవళిలోఁ జేర్చుట కాధారము మృగ్యము. దానిభావ మరయక దానిని తమ వాదమున కాధారముగా వీరేశలింగముగారు చేసికొనుటయుఁ జింత్యమే. ఇంతేకాక, పుర్వాపర సందర్భముల ననుసరించినను బద్దెన నీతిని మొదట పెర్కొనుటయు, నీతిసారమును బిమ్మటఁ జేర్కొనుటయు బద్దెన ప్రతాపరుద్రునికిఁ బూర్వమునుటకే యీ పద్యము తోడ్పడును కాని తరువాతివాడయి యుండవలెనని యీ పద్యము వీరేశలింగముగారి కెట్లు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చినదో తెలియకున్నది. మరియుఁ బై పద్యాంతమున ‘బాలబోధకున్’ అని యుండుటచే, ‘రాజనీతి శాస్త్రము’ బాలురకుఁ గాఁజాలదుకదా! అంతియ కాక “ఆదిలో నీతిసార మను గ్రంథమున బద్దెన పూర్వ కవిగా స్తుతింపఁబడె”నని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు నీతిశాస్త్రముకొవళి పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. అందుచే పై పద్యము నీతిశాస్త్రముకొవళి, నీతిసారము రెండింటి ఛాయలు గల సుమతీశతమునకే యన్వయించుట కుపయోగించునుగాక దీనిపైఁ గానించిన వీరేశలింగముగారి యూహలు నిరాధారములే యగును. అందుచే బద్దెన కాలనిర్ణయమునకు మఱియొక ప్రబలాధారము చూడవలసియున్నది.

ఇంక మూడవవారగు శ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బద్దెన కాలనిర్ణయమును దెలుపు రెండు

శాసనములను సంపాదించి ప్రకటించిరి. ఈ రెండును కృష్ణాజిల్లాలోని గన్నవరము తాలూకాయందలి కొండ (డె? నాయని) వరగాను బ్రహ్మేశ్వరస్వామి యాలయము నందలిది. వీనిలోని మొదటి శాసనమునం పూర్వముగా లభించినది. మిగిలినది శిథిలమైనది. ఇది : “శాసనము-స్వస్తి సమస్తప్రశస్తి సహితం శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర వీరనారాయణ చోడబద్దిగ జేవరాజులు శకవర్షంబులు ౧౧౮౩ జ్జన నేటి కర్కాటక సంక్రంతినాఁడు...”

ఈ శాసనమునఁ జెప్పిన శాలివాహనశకము 1188 నకు 78 కలుపఁగా 1261 క్రీ. శ. అగుచున్నది. మఱియు రెండవ శాసన మిట్లున్నది.

“శాసనము,—

శ్రీనాథనాభినీరేజ సంఘాతః బ్రహ్మణః పురా, జాతా విశ్వగుణాక్షీణ లక్ష్మీ రాజపరంపరా, తస్యాం బద్దిగభూపాధ్యక్షా ద్వీపనారాయణాంకితం, చోడవోరయ (భూపా) స్యపుత్రో భూదస్యనందనః.

శ్రీ శాకాజ్ఞే పురాష్ట

దశ శశిగణితే కర్క సంక్రంతి కాలే

సప్రాదా ద్వీప మిచ్చ

ప్రథ మనవరతం చోడబద్దిక్షితీశః,

శ్రీమద్భ్రహ్మేశ్వరాయా

శశి రవి విశదం గోంక నాంకస్య, (లే?) తే సద్దీపార్థంచవేలేటి

జనపదమహీ వింశతిద్రోణసంఖ్యాం.”

అని పూర్తిగానున్న శాసనమునుబట్టికూడ క్రీ.శ. 1261-వ సంవత్సరమని తేలుచున్నది. క్రీ. శ. 1261 ప్రాంతమున కాకతీయ రాజ్యమును రుద్రమదేవి పరిపాలించుచుండెను. కనుక బద్దెనయనువాఁ డామెకు సామంతుడై కృష్ణాతీరమం దొక చిన్నరాజ్యమును బాలించుదు నుండియుండవలెనని శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు నిర్ణయించిరి.

ఈ నిర్ణయమును బరిశీలించినను సంశయాంశములు లేకపోలేదు. బద్దెన నానుధేయు లనేకులు కానవచ్చుచున్నారు. శాసనమున నున్నంతమాత్రమున నే బద్దెనయో నిర్ణయించుట కాధారములు మృగ్యములే. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రిచ్చిన చెన్నపురి భాండాగార శాసనమునను బద్దెన నానుధేయము కలదు. అతడు 1070 ప్రాంతము వాఁడుగా గనపట్టుచున్నాఁడు.

బ దై న నీ తు లు

ప్రస్తుత గ్రంథ మేబడైవ వ్రాసినదియు, తెలియదు. మఱియు, నీతిశాస్త్రముకొవళి యందలి గద్య ననుసరించి—

“గద్య. ఇది శ్రీ లక్ష్మీవల్లభ శ్రీపాద పద్మారాధక కమలాప్రకుల పవిత్ర నన్నన గంధవారణ రాజరాజ మనోహంక బద్దెనాఖ్య ప్రణీతంచైన రాజనీతి ప్రకారం బన్నది సర్వము సంపూర్ణము.”

పై నన్నగంధవారణేశ్వారి విరుచములఁగాంచి పరికిలించినను, యెన్ననగర భాండాగార శాసనమున పైతము “నన్నన గంధవారణ నామాది ప్రశస్త సహితం” అని యున్నది. ఇది పై పెచ్చు రామయ్య పంతులు గారు సంపాదించిన శాసనములందే కానవచ్చుటలేదు. ఇంతేకాక, విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జేర్కొనఁబడిన నన్నయగంధ వారణుఁ డొకఁడు కలఁడు. ఈతనికి సిద్ధనమంత్రి మంత్రి. ఈతని మనుమఁడైన సిద్ధనకే విక్ర మార్క చరిత్రము కృతిగా నీయఁబడినది.

విక్రమార్కచరిత్రమునఁ గల పద్యమిది :

“వరహనాథు కుద్ధవుఁడు
వ్రజికి జీవుఁడు వత్సభాదణీ
కునకు యుగంధరుండు దితి
నూతికి దైత్యగురుండు విక్రమా
ర్కునకును భట్టి రీతి నధి
కుండకు నన్నయగంధవారణం
బునకుఁ బ్రధానుఁడై నుతులఁ
బొందెను సిద్ధనమంత్రి యిద్దరన్.”

దీని విషయమున వీరేశలింగము పంతులు గారిట్లు వ్రాసియున్నారు :

“1156-వ సంవత్సరము మొదలుకొని 1163-వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యపాలనముచేసిన నెలనాటి చోడుఁ డనఁబడెడు రాజేంద్ర చోడునిచే నగ్రహారాదికమును బడసిన నూరన సోమయాజికి మనుమఁడగుటచే సిద్ధనమంత్రి 1240-50 సంవత్సర ప్రాంతముల నుండియుండవలెను. అప్పుడు సిద్ధనమంత్రి ప్రభువైన నన్నయ గంధవారణుండును ఇంచుమించుగా ఆకాలమునందే యుండును. ఈ కాలము బద్దెనపాలుని శాసనకాలముతో దాదాపుగా సరిపోవును. కాబట్టి యీ నన్నయగంధవారణుఁడే బద్దెనపతియేమో!”

ఈ యూహ సమంజసముగానే కానవగుచు

న్నది. మఱియు రామయ్యపంతులు గారి నిర్ణయమునకుఁ దోడుగుచున్నది.

కాని, పైనిర్ణయము సంశీకరించుటకుఁ బూర్వో దాహ్యమైనది:—

“పరువడి నాంధ్రభాషఁ గల

బద్దెన నీతియు సంస్కృతంబునఁ

బరఁగు ప్రతాపరుద్ర నర

పాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా

నరవరు నీతిసారము...”

అను పద్యము ననుసరించి బద్దెన ప్రతాపరుద్రు నకుఁ బూర్వజుడే యని తోచుచున్నది. అఁగా 1140 మొదలు 1186 వఱకుఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు పాలించి యుండుటచే బద్దెన 1140 కి పూర్వఁ డనవలెను. ఈ యూహ 1070 ప్రాంతమువాఁ డున్న చెన్న పురి శాసనమునకు రమారమి 600 పోవుచున్నది. పైఁగా, ప్రతాపరుద్రుఁడే నీతిసారమునఁ బూర్వకవిగా బద్దెనను స్తుతిం చెనని కవిగారు వ్రాసియున్నారు.

ఇంతకుఁ జేరినదేమన ! పై రెండు నిర్ణయముల కును బ్రతిబంధకములు పై రీతిఁ గానవచ్చుచుండుటచే తను, నేవాద మంగీకరించుటకును బ్రబలాధారములు లభింపకపోవుటచేతను బద్దెన కాలనిర్ణయము ఇంకను బరిశోధనీయాంశ మేయై యున్నది.

బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముకొవళి రచించుటకుఁ బూర్వము సుమతి శతకము రచించిన ట్టిక్రింది పద్య మునఁ జెప్పియున్నాడని రామకృష్ణ కవిగారును, దాని సంశీకరించి వీరేశలింగము పంతులుగారును జేర్కొనియున్నారు.

“శ్రీనిభండ గర్వితారి

త్యౌరదళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీ సం

భావితుండ సుమతి శతకము

గావించిన ప్రోడఁ గావ్యకమలాసనుడనన్.”

ఈ పద్యము నీతిశాస్త్ర ముకొవళి వ్రాత ప్రకుల నెద్దుటను గానరాదనియు, గాన సంత విశ్వసనీయుగాదనియు ధ్రువపఱచియున్నారు.

పైపద్యమున సుమతి శతకమే ముందు వ్రాసినట్లు, “పరువడి నాంధ్రభాషఁగల బద్దెనీతి..”యను పద్య మున నీతిశాస్త్రముకొవళియేమందు విరచింపఁచినట్లును బద్దెనయే చెప్పకొనెనని యుదాహరించిన శ్రీ వీరేశ

లింగముగారి యూహ పరస్పర వైరుధ్యమున కాల వాలమైనది. కాక, దీనివలనఁ గూడ సుమతి శతకము బద్దెనకృతము కాదనియు నాతని తరువాత కవిచేత నే విరచింపఁబడిన దనియుఁ దేలుచున్నది. అందువలన బద్దెన నీతిశాస్త్రముకౌవళి యను గ్రంథ మొక్కదా ని నే రచించియున్నాఁడనుటయే సత్యము.

గ్రంథ ప్రాశస్త్యము

సారస్వతమున బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముకౌవళికేఁ గల స్థానము ఇందలి పద్యముల న నేకులు లాక్షణికు లుదాహరించి యుండుటవల్లను, భాషామాధుర్యము నను, భావవైశిష్ట్యమునందును ఆంధ్రమునఁగల రాజనీతి గ్రంథముల నుత్తమమైనదిగా నెన్నుబడుటవలనను విదిత మగుచున్నది. ప్రతాపరుద్రునిచే విరచింపఁబడిన నీతి సారమును గ్రంథమున బద్దెన పూర్వ సుకవులలో నొకఁ డుగా స్తుతింపఁబడినాఁడు. మడికి సింగన తన సకల నీతిసమృతములో న నేకములగు నీతని పద్యము లుదాహ రించియున్నాఁడు. శ్రీధరచ్ఛందమునను, కవి సంజీ వనియందును, రత్నాకరమునందును, ప్రబంధరాజ శ్రీ వేంకటేశ్వర విజయవిలాస మను నద్భుతగ్రంథమును విరచించిన వేంకటకవి లక్షణశిరోమణియందును బద్దెన నీతిశాస్త్రముకౌవళి యందలిపద్యముల నుదాహరించి యున్నారు.

ఆంధ్రమునఁగల రాజనీతిగ్రంథములలో క్షేమేం ద్రుని ముద్రామాత్యము, ప్రతాపరుద్రుని నీతిసారము, భోజరాజ విభూషణమును నీతిభూషణము, చాడుచర్య, ప్రాచీనకామందకము, ప్రాచీన పంచతంత్ర, శివదే వయ్య పురుషార్థసారము, ఆరాధ్యదేవుని స్మరతత్త్వ సారము, మడికసింగన నీతికావ్యావళి మున్నగునవి ప్రసిద్ధములు. పైవానిలోఁ గొన్ని గ్రంథములు ప్రస్తు తము లభింపకపోయినను మడిక సింగన విరచించిన సకలనీతిసమృతమున నుదాహరింపఁ బడియుండుటచే, దత్తరీశీలమున వానియందలి సద్యములకన్న బద్దెన పద్య ముల ప్రాధత్యము, మాధుర్యము విశేషమాను. నీతి శాస్త్ర ముకౌవళియందీ పోలికపద్యము రీయఁబడి యుండుటచే వాని నిట నుదాహరించుట చర్చితచర్య ణమే యగును.

నీతిశాస్త్రముకౌవళి యందలి విషయ మారంభ పద్యమున నే వివరింపఁబడియున్నది:

“రాజనీతియు నసద్రాజలక్షణమును
మంత్రిమార్గంబు దుర్మంత్రివిధము,
నధికారవిధియుఁ గార్యవిచారము నుపాయ
గతియును రాజ్యరక్షాక్రమంబు
ఇల నరాజకవృత్తి హితనేవకస్థితి
దుస్సేవకక్రియ దుష్టరాజు
నేవాబలము దానశీలతామహిమ వి
వేక సంగతియును బోకనీతి
పద్ధతులు.....”

పై విషయములపైఁ జెప్పిన పద్యములను దిక్ష్ప దర్శనమాత్రముగా నుదాహరించి యందలి యాచిత్యము నరయుదము.

రాజనీతులలో:

“న్యాయము ప్రజపెక్కువకును
బ్రాయము ప్రజకల్పి నీరి కుపాయం బగుటన్
న్యాయమె భండారము నర
నాయకులకు.....”

న్యాయపరిపాలనావశ్యకముఁ ప్రధానముగాఁ జెప్పఁబడినది.

“ఆపు లెటింగిన నాపుల
యాపు లెఱుంగుదురు తత్తదాప్త శ్రవణ
ప్రాప్తమగుచుండుఁ గావున
నాప్తపరంపర లమంత్ర మవనిం బతికిన్.”

అను రాజ్యతంత్రరహస్యగోపనావశ్యకమును:

“నయమునఁ గాని భూమిప్రజ
నమ్మగు నమ్మిఁగని యద్ధసం
చయమును తంత్రవృద్ధియును
జాలదు, చాలినఁగాని శత్రులన్
బయి చని యోర్యరాదు, ప్రతి
పక్షమహంగినఁగాని భూమి య
క్షయముగ నేలరాదు.....”

అను చోటను—

“సతికన్న నబల వసుమతి
సతిపతి లేకున్నఁ జెడదు సత్యము ధాత్రీ
పతిలేని నాఁడు సద్య
చ్చ్యుతి వసుమతికి.....”

అను చోటను—

బ దై న నీ తు లు

“సుండులము చెడిన పతి చెడు.” అను చోటను రాజున కును, ప్రజలకును గల యవి నాభావసంబంధము చక్కగాఁ దెల్పఁబడినది.

మఱియు దానకిలతా లోకనీతి పద్ధతులంబి త్రికాలాభాగ్యములగు పరమసత్యము లద్భుతముగా నీ గ్రంథమున వివరింపఁబడినవి.

“దానగుణంబ యెన్నఁగఁ బ్ర
ధానగుణం బది మున్ను గల్గినన్
గాని విశేషమై పురుష
కారము నిల్వగు లోభినాఁగఁ జ
న్నేని యశంబు సత్త్వియు స
హిష్టుతయున్ విధవంబు విద్యయున్

మానము బీరమున్ వృథయు
మానిసికిన్.....”

“ఎత్తిన కాలఁగాని సిరి
కెన్నఁడు నిల్చిన కాల నిల్వఁగాఁ
జిత్తములేదు కాన సిరి
చెందిన నాఁడ పరోపకారముల్
హత్తి కడంగి సేయుఁ డెడ
దైనఁ బదంపతి వేఁడుకొందమన్
చిత్తిమెకాని యిత్ర మను
చిత్తము పుట్టునె యెట్టివారికిన్?”

అను పద్యము లద్భుతములు, అనుపమానములు.

ఈతని కవిత్వమున నెన్నుట కొక్క పొల్లు మాటైన నుండకపోవుటేకాక.

“వాసఁగ ముత్తెపునదల్ పోహళించిన లీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దములఁ గూర్చి.”

యన్న నూరనాట్యుని నానుడికిఁ దీరై యీశవి పద్యములుండును. సమస్తమును విధివశమున్న విషయ మెంత చక్కగాఁ జెప్పినో చూడుఁడు :

“అగుటయుఁ గామియు విధివశ
మగుటెఱుఁగక తనవశంబె యని డెందములో
వగచెడు మూఁఁగు గనుగొని
నగఁడె విధాతృండు...”

“కాని యది కాద యయ్యెడు
దాని కవశ్యంబు నన్యభావ మిం
గానేర దింత యెఱుఁగని
మానిసి చింతాసముద్రమన్నుడు కాఁజే.”

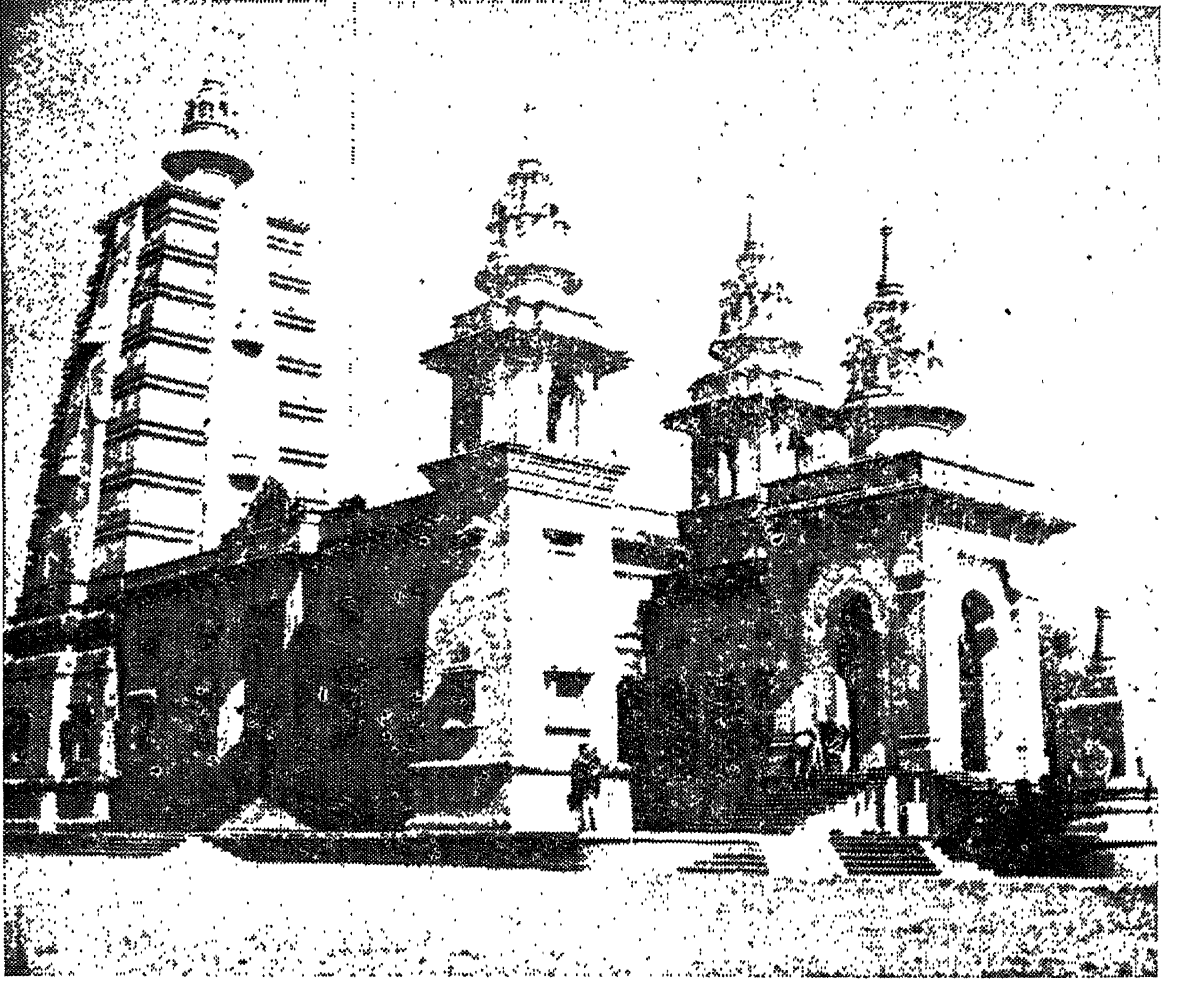
“కరిసన మోపి చేసినను
కర్తునిఁ గొల్చిన హీనమాడినన్
దిరిసిన భాతి రోసి పర
దేశము పోయిన విద్యకల్గినన్
సిరి తన పూర్వజన్మమునఁ
జేసిన యంతయు కాక కల్గు నే
పొరలిన ప్రేలఁ బడఁ డల
పోతెలు పోసిన వెచ్చనూర్చినన్?”

ఈతని పద్యముల మాన్పు, ఆర్థిక జగిబిగి, భావా ఘర్షణయు నత్యుత్తములు. తిక్కనకుఁ బూర్వమే యిట్టి కవితాపాటవము బడెననృపాలునినోట నెలువకు టత్వం త మోదసంధాయకము.

“ఛరణియ తల్లి తన్ గనిన
తల్లియ వేల్పు గుణంబు మేని కా
భరణము బుడ్డి రూపు కుల
భామయ సంపవ జొంక వేస పో
దరుఁ డీలఁ బ్రాపు దంపమియ
ధన్యువు క్రోధు పాతికంబు మ
త్సరము విశాశహేతువు ని
చారమే సారము...”

ఈ విధముగ నే గ్రంథమంతయు నత్యంత శ్లాఘా పాత్రముగా నెలయుచున్నది.

ఇట్టి యుత్తమగ్రంథమునకు రెండు మూఁడు విధముల ప్రతులుండుటయు నందు పాతభేదము లధిక ముగా నుండుటయు, ఒక ప్రతియందు మూఁడాశ్వాస ములుగా విభాగింపఁబడి యిందలి పద్యములుండుటయు మొదలగు విషయములు కానవచ్చుచుండుటచే నీ యుద్గ్రంథమును తిరిగి సవిమర్శకముగా సంపాదించి ప్రకటించు టత్యంతశక్యకముగా నున్నది. ఏ తక్కువుతి కర్తయును బద్దెనృపాలుని కాలమునుగూడ సద్విమర్శ కులు పరిశోధించి యాధారసహితము, నామోదనాయక మునకు నిర్దయము గావింపవలసియున్నది.

భారత సింహాసన మహాభోధి సంఘములు కలసి సార్ నాథ్ లో
నిర్మించిన 'మూలగంధ కుటీ విహారం'

సార్ నాథ్ లోని 'మూలగంధ కుటీ విహారం లోలిభాగం. జపాన్ చిత్రకారు
డాకరు బౌద్ధగాథలకు సంబంధించిన అనేక కుడ్య చిత్రాలను చిత్రించి విహారాంత
ర్భాగాన్ని శోభామయం చేశారు. అచ్చెరువు గొల్పుతున్న ఈ కళా వైభవం ప్రాచ్య
పాశ్చాత్య యాత్రికుల ననేక మందిని ఆకర్షించి అనందపరుస్తున్నది.

మేఘ మల్హార్

శ్రీమతి మానికొండ సరోజినీదేవి

పాత్రలు

ప్రద్యుమ్నుడు సరస్వతీదేవి
సూరదాసు సునంద

పూర్ణవర్ధనుడు

* * ప్రాతఃకాలాన్ని సూచించే సంగీతం
క్రమేపీ తగ్గిపోతూ వుంటుంది.

పూర్ణవర్ధనుడు : (ఉచ్చైస్వరంతో)

ఏ గర్మహేతు ప్రభవా
తే సమహేతుమ్ తిథాగతాః
తే సచ్ ఏ నిరోధో
ఏవంవదీ మహాసమనో.

[విరామం]

ప్రద్యుమ్నుడు : (అడుగుల చప్పుడు-రొప్పతో)
స్వామీ!

పూర్ణ : ఎవరూ? ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : అవును స్వామీ!

పూర్ణ : (కంగారుగా) అలా రొప్పుకున్నావేం.
తేలతేలవారకముందే లేచొచ్చినట్లున్నావ్.
యేం జరిగింది?

ప్రద్యు : రాత్రంతా నిద్రపట్టలేదు స్వామీ!

పూర్ణ : ఎందుకని?

ప్రద్యు : ఎందుకనో మరి. యేవో విషయాలు నన్ను
భయపెడుతున్నాయి. ఘనస్సంతా ఆందో
ళనగా వుంది. ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా
జరిగిందింతా యెప్పుడు చెబుదామా అని
ఆదుర్దా యెక్కువైంది. రాత్రంతా నిద్ర
లేదు.

పూర్ణ : ఏమిటి నాయనా అది. అంతా విచిత్రంగా
వుం!!

ప్రద్యు : మనవిచేసుకొంటాను.

* * *

[జనుల సందిడి — కోలాహలస్వనులు — నాగ
స్వర చిహ్నాలు — గావు కేకలు-పొలికేకలు].

ప్రద్యు : (తనలో) ఈ మాసంలో జగగుతూండే
సంక్రాంతి వుత్సవాలకు తప్పకుండా వస్తా
నన్నాడే! యేమి చెప్పా! యింకా వచ్చి
నట్లులేదు. మాడురోజుల్నుంచి యేక
ధాటిగా వెతుకుతున్నా. జనం ముగిస
చోట్లా అశ్వేషిస్తున్నా! కళ్ళల్లో జ్యోతిలు
వేసుకొని చూసినా ఆయనమాత్రం కాన
రాతేనే! — (నెమ్మదిగా)

[నాగస్వరం హేరుతున్న స్వని]

ఎవరది! ఆ హనులూటవంక తడికదృష్టితో
చూస్తున్నాడు. మనిషంతా అచ్చంగా
అతిడిలాగే వున్నాడు. నిజంగా... సూర
దానే అతడు — సూరదానే...

[క్షణం విరామం]

నమస్కారం సూరదాసు గారూ!

సూరదాసు : 'దీర్ఘాయురస్తు' నాయనా! అన్నట్లు
నన్నేగదా యిందాకట్నుంచీ నువ్వు వెతుకు
తోంది?

ప్రద్యు : (సంతోషంతో) ఎలా తెలుసుకోగలిగారు
స్వామీ! చెప్పకుండానే.

సూర : (చిన్నగా నవ్వి) అదా నీ అనుమానం. నేను
అవంతీపుర గాయకుణు. అసలు నిన్ను నే
నెరుగుదును. ఇదివరలో మీ నాన్నగారూ
నేను మంచి స్నేహితులం. మీవూరదైనా
పనివుండి వెళ్ళడం జరిగితే తప్పకుండా మీ

మే ఘ మ ల్లార్

నాన్న గార్ని కలుసుకొని, పల్కరించి,
మరీ వచ్చేవాణ్ణినుమా!

ప్రద్యు : అలాగా స్వామి! మరి నన్నెప్పుడూ
మాడలేదా!

నూర : అజేమిటి నాయనా! నిన్ను మాడకపోవ
డేమే. అప్పట్లో నువ్వు చాలా చిన్న
వాడివి. తిప్పటకులు వేసుకుంటూ
గుమ్మలు దాటుతూండేవాడివి. చాలా
మందొస్తూండేవాడివి కూడా.

ప్రద్యు : అయితే మీరు ప్రస్తుతం ఎక్కడుంటు
న్నారే?

నూర : ఇక్కడికి దక్షిణపువ్వుగా ఒక నది వుంది
తెలుసుగదూ!

ప్రద్యు : ఆ...వుందిండీ!

నూర : దాని వొడ్డునే శిథిలమైన దేవాలయం ఒకటి
వుంది.

ప్రద్యు : ఆ... ఆ...

నూర : నాన్నెప్పుడైనా చూశావా నాయనా!

ప్రద్యు : మాడకేం స్వామి! చాలాసార్లు చూసా
చ్చాను. కొన్నాళ్లుగా ఒక సన్యాసి బస
చేస్తూండేవాడు కూడా.

నూర : ఆ...! యిప్పటికీ ఆ మహానుభావుడు
అక్కడే వుంటున్నాడు. నీ కెప్పుడయినా
తీరికవుండి—వీలు చిక్కితే అక్కడికొచ్చి
నన్ను కలుసుకో! మరిచిపోకుమా!

ప్రద్యు : అలాగే స్వామి! తప్పకుండా వచ్చి దర్శించు
కొంటాను.

నూర : ఇదిగో! అన్నట్టు...నీ పేరేమిటి?

ప్రద్యు : ప్రద్యుమ్నుడండీ!

నూర : ఇంతా తెలుసుకొని అసలైంది అడగటం
మరిచా!

ప్రద్యు : ఏమిటది స్వామి?

నూర : మరేంలేదు! ప్రస్తుతం నీ బసెక్కడ?

ప్రద్యు : ఇక్కడకు దగ్గర్లో ఒక బౌద్ధవిహారం వుంది.
తెలుసుకుండి? అదే. అక్కడే ఇప్పటికీ
మూడుసంవత్సరాలబట్టి చదువుకొంటు
న్నాను.

నూర : మంచిది నాయనా! బాగాచదువుకో! మరి...
తిప్పకుండా వస్తావ్ గదా! ఒకసారి.

ప్రద్యు : స్వామి! ఇంకా ఇక్కడ ఎన్నాళ్లుంటాను?

నూర : ఈలోపుగా నన్ను కలుసుకొంటావ్ గా!
మళ్ళీ అప్పుడు చెబుతా లే! ఏమయ్యో—
వస్తా మరి...

* * *

ప్రద్యు : ఇలా మాట్లాడుకొన్నాం చదువేవా! మొదటి
నాడు పరిచయమైనప్పుడు ఆ నూరవాడు
గారున్నా— నేనన్నా!

పూర్వ : ఆయన రమ్యున్న ప్రకారం తిర్వాత ఎప్పు
డైనా కలుసుకొంటానని వెళ్ళావా?

ప్రద్యు : వెళ్ళకేం స్వామి!

పూర్వ : ఏ వేళప్పుడు వెళ్ళావ్.—

ప్రద్యు : ఇంకా నాయంత్రం ముదిరిపోలేనిప్పటికి.

పూర్వ : ఒంటరిగా నేనా?

ప్రద్యు : ఒంటరిగానే బయలుదేరి వెళ్ళాను స్వామి!

పూర్వ : మృత్యులో యెవమా తోడుగా కనిపించలేదా?

ప్రద్యు : ఆప్రాంతంలోకి వెళ్ళుతూండేటప్పుడకి యెదు
రుగా ఒక పర్వతం కనిపించింది. దాని
కిరువైపులా కాలిదాగ్లన్నవి పలల్లా పని
చేసి, గృహోన్ముఖులై పల్లె జనమంతా
వరుసగా ఆ దారివెంట బయలుదేరారు.

పూర్వ : ఎవరివంకా పరీక్షగా మాడలేదుగదా!

ప్రద్యు : (దీనంగా) అబద్ధం చెప్పి మిమ్మల్ని మోసం
చేయలేను స్వామి! ఆత్మవందన చేసు
కొంటూ మిముఖంవంకమాసి మాట్లాడ
లేను...

పూర్వ : నాకు తెలుసు ప్రద్యుమ్నా! నువ్వు చంచల
స్వభావివని, నీలో ఉన్మాదం, కుతూ
హలం యిటువంటి పరిస్థితుల్లో ఉప్పొంగి
పోయి వుంటాయని, నే ననుకొంటూనే
వున్నా! తప్పకుండా నువ్వు ప్రతిభా
వంతుడవై తీరుతావనికూడా ఆశిస్తున్నా...
కాని...

ప్రద్యు : శ్రమించండి స్వామి! సునందకోసం ఆ
వెళ్ళే పల్లెనంపులో వెతికాను. మీ రన్న
ట్లుగా మరిపోయిన విషయంకూడా జాప్ర

వమే! అమెను మాన్తూంటే యెందుకో అలా
అయిపోతున్నా!

పూర్ణ : అయితే ఆనాడు నూరదాసుని కలుసుకో
లేదా!

[ప్రద్యు : సునందతో కాసేపు మాట్లాడి నెడదాసును
కొన్నా! కాని పొద్దు వాలిపోబోతోంది.
చీకటి; వెన్నెలజేవురించబోతోందని గ్రహిం
చాను.

పూర్ణ : సునందతో మాట్లాడటం యింతికి కుదర్లేదా?
ఆ రోజు.

[ప్రద్యు : అజే మనవిచేసుకుంటూ స్వామీ!

* * * *

[స్వనిన భ్వని]

[ప్రద్యు : ఎవరూ! నువ్వా! ఎప్పుడొచ్చావ్?...
అబ్బ!...నీ కోసం యెంత వెతికానని...
(నల్వుతున్న భ్వని) యేమిటా పిచ్చి
నల్వు!...కొస్త దా మ కో రేపటికి...
అదిగో మొదలెట్టావ్ కొంటెపనులూ!...
సునందా! యింకా చంటిపిల్లలాగా యేమిటి
అల్లరిచేద్దా...]

సునంద : (నవ్వాపుకొంటూ) పాపం! చాలా అలసి
పోయారు కదూ!

[ప్రద్యు : జేనికీ?

సునంద : కోపానికి.

[ప్రద్యు : కోపం?—ఎవరికీ?

సునంద : మీకే!

[ప్రద్యు : అబ్బే! నాకేం కోపం. అయినా యెందుకు?
యిప్పుడు.

సునంద : ఇంతలోకే యెంత మారతారండీ! యిప్పు
డేగా కనురుకొన్నారు వైపంచ లాగితే.

[ప్రద్యు : అలా లాగడం కొంటెపనికాదూ!

సునంద : అంతమాత్రానికే కోపంరావాలా! మీరెన్ని
సార్లు నా పమిటచెంపు లాగి నన్ను కన్విం
చారు!—గుర్తులేదా! అసలు మీ మగాళ్ళకి
ఆడవాళ్ళంటే అతి చురుకైనరండి. మీరే
మైనా చెయ్యవచ్చుగాని, మేంచేస్తే యిట్టే
బయటపడతారు. సహనమనేది వుంటేగా
అసలు.

[ప్రద్యు : (లాలనగా) పోనే సునందా! ఒక్కసారి
యిలా చూడు.

సునంద : సిగ్గులేకపోతే సరి.

[ప్రద్యు : అంతకోపం చేసికి సునందా! యేది ఒక్క
సారి యిలా నావంక చూసి నవ్వతూ! నా
సునందవుగా! ఏది! నీకోసం యెంతగా
వెతుక్కుంటూ వచ్చానో తెలుసా!

సునంద : నిజంగా! నాకోసమా!—లేక పాములవాడి
కోసమా!

[ప్రద్యు : నీకోసమే!

సునంద : ప్రేమాటేగాని, నాకోసం యెందుకొస్తాడు.
ఆ పాములవాడికోసం వచ్చివుంటాడు.
ఇంతలో నే కనబడ్డానని నీకోసమే అంటు
న్నారు. అంతేనా!

[ప్రద్యు : ఎంత మాటకారి వైపోయావ్ ?

సునంద : (పేళనగా) అలాగా!

[ప్రద్యు : నిజం సునందా! ముమ్మాటికి నమ్ము. ఎప్పు
ట్నుంచో వెతుకుతున్నాను. ఇప్పుడూ
వెతుకున్నా.

సునంద : బాగుంది ఎవరుగా—వుండగానే

[ఇంతలో అడుగుల చప్పుడు]

[ప్రద్యు : సునందా! యెవరో యిటే వస్తున్నారు...

సునంద : ఎవరూ!

[ప్రద్యు : కాలి అందెలు మ్రోగుతున్నాయి—గాజులు
కూడా కదిలిన శబ్దం వినిపిస్తోంది.

సునంద : అయితే నే వెళ్ళిరానా! మళ్ళా కలుసు
కొంటానే ప్రద్యుమ్నా!

[ప్రద్యు : (తనలో) ఏమిటో యీ రహస్య ప్రణయ
సమావేశాలు. పండువెన్నెల్లో—నిండు
కారద రాత్రుల్లో—హృదయం విప్పి సునం
దతో కాసేపు కులాసాగా మాట్లాడుదా
మనుకొంటే యేవో అవాంతరాలు తటస్థ
పడుతూంటాయి. వివరంలో గురుకోపులు
త్రిపిటకమునుగురించి రేపటికితే యేం
చెప్పాలి. నిజంగా నేను చందలాత్ముడినే.
లేకపోతే నా యీ మనస్సు కాసేపు
జ్యోతాన్ని పూరితమైన ప్రకృతివైచిత్ర్యం, మరి

మే ఘ మ ల్లా ర్

కాసేపు ప్రణయానందదాయయైన సునంద
నైపు వినిటిడి?

[ఇంతలో సాయంకాలపు హారతి గంటల
చప్పుడు వినిపించి క్రమేపీ తగ్గిపోతూ
వుంటుంది.]

అవిగో! పరిమిత దేవాలయంలో హారతి
గంటలు మ్రోగుతున్నయ్. యెంతసేపని
యిట్లా వుండను—ఆశ నిరాశ అయింది.
దారిన బడితే నెమ్మదిగా వెళ్ళొచ్చు. (నడక
చప్పుడు)

[మనిషి కదలిన చప్పుడు]

ప్రద్యు : ఎవ రా మనిషి ?

[క్షణం విరామం నవ్వు కబ్బం]

ప్రద్యు : ఎవరూ! సునందా!

సునంద : ఊ...!

ప్రద్యు : సునందా! యేమిటో చెట్టుచాటున చీకట్లా
దాగుడమూత లాడుతున్నావ్.

సునంద : కనుక్కోవాలి మరి...

(క్షణం విరామం)

ప్రద్యు : అబ్బ! యేమిటో!

సునంద : చెప్పకోవాలి మరి...

ప్రద్యు : ఇవాళ అగ్నిపరీక్షలు మరీ యెక్కువై
నయ్యే! అనేమిటో నువ్వే చెబుదూ!

సునంద : ఇంతేనా మరి!...ఆలోచించి చెప్పండి
చూద్దాం.

ప్రద్యు : నాకెట్లా తెలుస్తుంది యేమిటో అది.

సునంద : ఓడిపోయారా?

ప్రద్యు : ఓడిపోయినట్లే—అదీ గాక ఆడదాని ముందు
పండులలో గలిచినవా డెవల్లే!

సునంద : అది బాగానే వుంది గాని, యింతకి మీరు
దారివెంట పోతున్నారా! లేకపోతే నన్ను
వెతుకుతున్నారా! అదీ గాకపోతే పాముల
వాడికోసమా!

ప్రద్యు : అబ్బే! నేనసలు వెతకడం లేదు. పైగా
నువ్వే వెతుక్కుంటూ వున్నావ్—వేళా
కోశ మాడుతున్నావ్.

సునంద : నే నవ్వక పోతే యేమయ్యేవారూ?

ప్రద్యు : నే మాడకపోతే నువ్వేమయ్యేవానివి?
యిటువంటివి మాస్తంలేనే నాకు మహా
కోపం వచ్చేది.

సునంద : తప్పుచేసి యింకా కోపం వేరే? ఆలోచించి
యేం చెప్పాలో నర్తకు తెచ్చుకోండి!
తెలుస్తుంది.

ప్రద్యు : లేకేం, బాగానే వుంది. నీ విషయం ఆమలు
జేరు. ఆయినా నువ్వు భాగ్యవంతుడి
కూగురివి. ఇంతకీ నువ్వు చెప్పే విషయం
యేమిటో తెలవం లేదు.

సునంద : యెత్తిపాడుపుమంటలు చాలుగాని, ఆబర్
మానబోకండి—ఆడపిల్లలు పుడుతాడు.
ఆ మామేమిటో మీకే ఆలోచించి నర్తకు
తెచ్చుకోండి. అంతవరకూ నే నెక్కడో
పోను...నడేనా...

ప్రద్యు : (క్షణమి) ఆ...అదా! నువ్వొచ్చిందిలే.
మురిగీ గానమేనా!

సునంద : ఇంకా బాగా ఆలోచించండి. ఆ రాత్రి
రెండుఝాములకే దేవాలయంలోకి వచ్చి
కూర్చుంటానని కూడా మా టిచ్చాను...
మరి...వచ్చాడగమా!

ప్రద్యు : వచ్చాగా! సునందా!

సునంద : చెప్పినవేళకి,

ప్రద్యు : సరిగ్గా ఆ వేళకి రాలేకపోవచ్చు. తరువాత
వచ్చినమాట వాస్తవం. యింతకీ నన్ను
చూశావా! సునందా!

సునంద : మీకోసం వచ్చినప్పుడు-నమ్మి మన సిద్ధు
కొన్నప్పుడు-మాడకుండా యెలా వుంటా!

ప్రద్యు : (శవ్వతూ) సరే సునందా! మాసినవానివి
యెందుకు పిలువలేదా?

సునంద : అప్పుడు నా పరిస్థితి మాసివుంటే, మీకు
తెలిసేది. ఒక్క తెవే వున్నానా! రెండు
ఝాములప్పుడు ఒంటరిగానే వచ్చాను.
ఆలయమంతా వెతికాను...మీ రెక్కడా
కనిపించలా చాలాసేపు దిగాలుపడివున్నా.
ఇంతలో మా పూరిజనమంతా వచ్చాను.
అప్పుడెలా పిలవను-చెప్పండి.

ప్రద్యు : చివరకు నన్నే ఓడించావ్ సునందా!
సరేవా! తప్పుకూడా నిజంగా నాపట్లే
వుంది.

సునంద : కానేవు అలాగే అంటూంటారు—మీ బోటివాళ్లంతా. అయినా మీ బాంటి పాములవాళ్లని యెవరూ నమ్మిరి?

ప్రద్యు : ఇంకెవరంటారు నీ బోటివాళ్లే. అయినా అడగటం మరిచా. సునందా! నువ్వు యీ మగ్గి మాటిమాటికి నన్ను పాములవాడంటున్నావ్, యేమిటి అసలు రహస్యం?

సునంద : అశేమిటో మీకే తెలియాలి.

ప్రద్యు : నిజంగా నాకేం తెలియను.

సునంద : తెలిసి అడగటం తెలివనుపించుకోదు.

ప్రద్యు : (క్షణమాగి) ఓ.....అదా.....ఆ రోజు సంత్రాంతి వేడుకల్లో నేను, పాములవాడు పాముల్ని ఆశిస్తూంటే చూస్తూ నిలబడ్డందుకేనా యీ వేళాకోళం? సునందా! యథార్థంగా ఆ దృశ్యంమీద వత్సాహలం వుండికొడు నిలబడింది.

సునంద : మరి కేసికీ?

ప్రద్యు : ఆ వేళ అవంతీపురంనుంచి ప్రఖ్యాతి మురళీ వాద్యగాడు నూరదాసనే ఆయన రావలసి వుంది. ఒక వేళ వచ్చివున్నా జేమోనని ఆ గుంపులో వెళుకుతున్నా.

సునంద : ఎందు కాయన?

ప్రద్యు : ఎందు కేమిటి సునందా! ఆయనవద్ద మురళీ గానం నేర్చుకోవాలనే అభిలాష నాకుందని నీకు లోగడ ఒకసారి చెప్పా! మరిచి పోయావా?

సునంద : ఇంతకీ పాపం! కష్టపడి వెతికినందుకు కనిపించారా?

ప్రద్యు : 'వెదుకబోయిన తీగె కాలికి తగిలినట్లు' ఆయనంతట ఆయనే కనిపించి, పరామర్శించారు కూడానూ.

సునంద : ఆయన నిప్పు డెక్కడున్నారు?

ప్రద్యు : నదివొడ్డునవున్న దేవాలయంలో వుంటున్నానని చెప్పారు. అన్నట్లు మీ నాన్న గారు ఎక్కడా కనిపించలేకేం ఈమగ్గ?

సునంద : యీ సందట్లో ఆయన నెందుకు జ్ఞాపకమొచ్చాడు?

ప్రద్యు : ఆ...! యేంలేదు! ఇదివరకు నా దగ్గరకొచ్చి నప్పట్నుంచీ నెడతా—నెడతా నంటూంజేదానివి. కాని....ఈ రోజు ఆ చూచేమీ అనకుండా యంతసేపూ, నాతో కాలం నెళ్లబుచ్చుతూంటే ఆశ్చర్యం వేసి "యేమీ" అని అడుగుతున్నా!

సునంద : మూడునాలుగోజులక్రితం చూడరాజు ఆహ్వానం పంపి తే కాశించి పిల్లారు. ఇంకారాలేదు.

ప్రద్యు : (పక్కన నవ్వి) అంసుకనా! ఇంత దైర్యం.

సునంద : మీకేం తెలుసు. ఎన్నికష్టాల్ని తప్పించుకొని, ఈ అడివిలో చీకటినికూడా లెక్కచేయకుండా మీ దగ్గరికి వస్తున్నానో!

ప్రద్యు : సునందా! నిజంగా నువ్వన్నట్లు తెలియను. పిలవడం అనేదే ధ్యేయంగా పెట్టుకొన్నవాడికి యెదుటివ్యక్తి అగచాట్లు యెలా తెలుస్తాయి. ఎందుకంటే నీలాగ నేను కష్టపడటం లేదుగా! (చురుచుగా) సునందా! నువ్వు నా ప్రేమనిసి—నా ఆరాధ్యదేవి. నా ఆనందాల సునందవు

సునంద : అబ్బ! ఎందుకంత బిగ్గరగా పొగుడుతారు,

ప్రద్యు : విం?

సునంద : ఏమేమిటి! పూరుకోండి. హారతి వేళ కావాచ్చింది జనమంతా యితే వస్తారు.

ప్రద్యు : గుర్తొచ్చింది. ఈసారి మీ నాన్న రాగానే తప్పకుండా చెప్పేస్తాను.

సునంద : (చిరుకోపంతో) చెప్పకోండి. భయమనుకొన్నారా! ఏం.

ప్రద్యు : అటువంటి వేమీ లేవని నాకు తెలుసుగా!

సునంద : ఆయన గారికి తెలియకపోలేగా!

ప్రద్యు : మన విషయమేనా!

సునంద : అబ్బ! యిది కాదూ!

ప్రద్యు : మరేదంటావ్?

సునంద : హారతి యిచ్చేవాకా దేవాలయంలోనే వుంటానన్న సంగతి.

ప్రద్యు : అయితే కానేవు యెప్పుడైనా ఆలస్యమైతే మీ నాన్న పూరుకొంటాడన్నమాట. చాలా అదృష్టవంతురాలివి. అన్నట్లు చెప్పునులే... సునందా!

మే ఘ మ ల్లా ౧

సునంద : ఘరవా లేను చెప్పిమావండీ !

ప్రద్యు : నిజంగా చెబుతాననుకోన్నావా !

సునంద : మీ విషయం నాకు తెలియకపోలేగా ! భయ పడటానికి.

ప్రద్యు : మరి...మరళి...చినిపించనా !

సునంద : ఇదివరకల్లా అడిగి విరిపిస్తున్నారా !

ప్రద్యు : పోనీ, యిప్పుడేగి విరిపిస్తున్నా ననుకో రాదూ !

సునంద : అయితే... కాస్త...దిగ్గరగా రానీయండి నన్ను...

[మరళిగానం మాచాయగా మేఘమల్లా ౧ రాగాన్ని గుర్తుచేస్తుంది. రెండు నిమిషాలనంతరం క్రమంగా తగ్గటంతుంది.]

సునంద : (నెమ్మదిగా) ఇవాళెందుకో వొళ్ళు మరిచి పోయాను ప్రద్యుమ్నా !

ప్రద్యు : అప్పుడప్పుడు నీ కలవాలేగా ! అది.

సునంద : ఆనందించడంకూడా అలవాటేనా !

ప్రద్యు : కాదుమరీ ! అన్నట్టు చాలా పాదు పోయింది.

సునంద : అవును ! నీ వొడిలో తల పెట్టి — పడుకొంటే హృదయం యెందుకో హాయిగా వుంటుంది. తూచలేని స్వర్ణభోగాల అనుభూతి అంతా నాలో పొరుగుతుంటుంది యెంతసేపయినా అలాగే వుండాలనిపిస్తుంది...

ప్రద్యు : సునందా !

సునంద : ప్రద్యుమ్నా ! చాలాదూరం వెళ్ళాలిగదూ !

ప్రద్యు : అవును. నే వెంట తస్తానులే కొంకదూరం దాకా ! పద...

[విరామం]

పూర్వ : ఇంతకీ, ఆవేళ నూరదాసుని కలుసుకోలేదన్న మాట.

ప్రద్యు : కలుసుకోకేం స్వామీ ! తెల్లవారు ఝామునే బయలుదేరి వెళ్ళాను. గుడిలో విగ్రహం లేదు. గుడి గోడలన్నీ పెద్ద పెద్ద పగుళ్ళిచ్చి వున్నాయి. వాటిమధ్యనుంచి యేవో మొక్కలు - తీగలు అల్లిబిల్లిగా మొలిచి, అల్లకొనివున్నాయి. చుట్టూ ఏవో గ్రామాలున్నట్టు మినుకుమినుకుంటూ దీపాలుకూడా కనిపించాయి.

పూర్వ : నూరదాసు కనిపించలా ! అప్పుడు.

ప్రద్యు : కనిపించారు గురుజేవా !

పూర్వ : ఏమన్నాడు ?

ప్రద్యు : చాలా ఆప్యాయంగా దిగ్గరకు తీసుకుంటూ...
[విరామం]

నూర : ఇదేనా రావడం ! నాయనా !

ప్రద్యు : ఆవును స్వామీ !

నూర : చాలా సంతోషం... లోపలంతా మీటిగా వుండి...పద...అలా వెలుగులోకి వెళ్ళి కాసేపు విశ్రాంతిగా కూర్చోని చుట్టూకు కొంపం.

ప్రద్యు : అలాగే స్వామీ !

నూర : (అలోచనగా — తనలో) జరుగుతుంది... తప్పకుండా జరుగుతుంది...నేవల్లనే జరిగి తీరుతుంది...యీ విషయం నాకు బాగా తెలుసు...నా పరీక్ష ఫలితమిది. జరిగితిరు తుంది...

ప్రద్యు : (నెమ్మదిగా) స్వామీ ! మీటో నెలవిస్తు నట్టున్నాడు.

నూర : ఆ...! యేమీ లేదు...యేవో విషయం జ్ఞాప కానికి వచ్చింది...అనుకొంటున్నా !

* * * *

పూర్వ : ఇంకా యేమైనా అన్నాడా నూరదాసు ?

ప్రద్యు : ఆయన గారి భీకరస్వరూపాన్ని చూడం గానే వాకెందుకో భయం వేసింది. ముందుగా నాకు నేనై చుట్టూడానికి వెనుకంజవేసాను. ఆయనలో వున్న ఆకర్షణతో నన్ను ఆతనికి దిగ్గరగా చేర్చింది.

పూర్వ : మరి, పలకరించగల్గావా !

ప్రద్యు : ఎలాగో ధైర్యం చేసి యిలా అనగల్గాను.

[విరామం]

ప్రద్యు : స్వామీ ! సమస్కారం.

నూర : దీర్ఘాయురస్తు నాయనా ! అనుకొంటూనే వున్నా ! నువ్వీపాటికి వస్తూంటావని. మరేమీ అనుకోకు. నీకేమైనా మీ నాన్న గారిలాగా సంగీతశాస్త్రంలో ప్రవేశమందా ?

ప్రద్యు : సంగీతం నేర్చుకోవాలనే ఆభిలాషయితే వుందిగాని, స్వామీ ! సాధన సక్రమంగా జరగడం లేదు.

నూర : గాత్రమేనా!

ప్రద్యు : కాదు స్వామీ!

నూర : మరెందులో...

ప్రద్యు : కొద్దిగా మురళివాయింపడంలో నే అభ్యాసం చేసాను.

నూర : అది సహజమే! మీ తండ్రిగార్ని యెరుగని వారంటూ యెవ్వరూ లేరు యీ చుట్టుపట్ల. అనేకమంది మహారాజులనుంచి ఆహ్వానాలు వస్తూండేవి.

ప్రద్యు : చిత్తం.

నూర : మరైతే నువ్వు యేయేరాగాలు ఆలాపించ గలవు?

ప్రద్యు : వాటికి సంబంధించిన వివరాలేమీ నాకంత బాగా తెలియవు. యేదో వుబుసుపోకకు ఆప్వదస్వం వూడుకొంటూ ముచ్చటపడు తుంటాను.

నూర : అలాగా! అయితే! నువ్వెప్పుడన్నా “మేఘ ముల్హర్” అనే రాగం పేరు విన్నావా!

ప్రద్యు : ఎక్కడో విన్నట్లే జ్ఞాపకం - స్వామీ!

నూర : మరి దాన్ని...తరువాత...తరువాత సాధన చేయలేకపోయావా?

ప్రద్యు : మొదట్లో కొన్నాళ్లు, అంటే సుర్యస్తంత కాలం రోజూ వూరంతా సద్దుమణిగిన తర్వాత, పొద్దుపోయేదాకా కాసేపు, తెల్ల వారున్నామునే లేచి కాసేపు సాధన చేసాను.

నూర : తప్పకుండా అటువంటిప్పుడు ఆ రాగం అనటం సుళువుగానే వుంటుండే!

ప్రద్యు : వాస్తవంగా మీ రన్నట్లే వుండాలి, మరి కాని...

నూర : ఏమయ్యేది (ఆదుర్దాగా)

ప్రద్యు : ఏమయ్యేదో నాకే తెలియదు. తీరా అవరోహణలోకి వచ్చేటప్పటికి మరొక రాగం లోకి దిగేది.

నూర : అయినా! నువ్వు మురళిమీద మేఘముల్హర్ బాగా ఆలాపించగలవని విన్నానే!

ప్రద్యు : పెద్దలూ—గురుతుల్యులు. మీరంతగా వినా దని కుతూహలపడుతుంటే, వినిపించకుండా యెలా వుంటాను స్వామీ!

నూర : నిజంగా వినాలనేవుంది ప్రద్యుమ్న! ఎటు వంటి అభ్యాసం చేసావో విందామని ఆదుర్దాగా కూడా వున్నమాట కొదనలేను. ఏదీ...ఒక్కసారి...అను...

[మురళిపై మేఘముల్హర్ రాగాలాపన శ్రుతి బద్ధంగా మూడునిమిషాలుండి ... క్రమేపీ తగ్గిపోతూ వుంటుంది.]

నూర : (ఆసందాతిరేకంతో) ప్రద్యుమ్న! ఇన్స్ట్రక్షన్ నోయ్. నీ మురళీ మధురాలాపన నన్ను ఉన్మత్తునిగా చేసింది. నిదురపోతున్న మూగ ప్రకృతిని చీల్చుకొంటూ-నిశ్చింతగా-నిర్మలంగా-నిండు తారల కొలువులో-నెలబాలుని సమ్మోహనచంద్రికల ఛాయల్లో-నీలీ నీడల్లో జాలిగొలిపే పూలబాలల పాన్పులపై పూయాలలో-జంపాలలో-నీలీ మేలీముసుగు కప్పుకొని, కరాళ భీకర వికటాబ్రహ్మం చేస్తున్న కాళరాత్రిని కాలదన్ని-సర్వవేళలా యీ భూమిపై ప్రవహించే నీ మురళీగానసుధారసధార నన్ను పునీతుణ్ణి చేసింది. అయినా యిది నా ప్రోత్సాహం గాని, ఇంద్రదనుసుడి కుమారునకు యిది ఒక పెద్దపని గాదు. ముందుగానే నాకీవిషయం తెలుసు-జరిగి తిరుతుందని.

ప్రద్యు : ఏమరి తూమాపణ చెప్పకోవాలో అర్థం కాకుండా వుంది స్వామీ!

నూర : దేనికంత ప్రయత్నం?

ప్రద్యు : వచ్చీరాని విద్య మీవంటి సర్వజ్ఞులముందు ప్రవర్తించినందుకు.

నూర : అలా అనకు నాయనా! ‘సాధన’ విద్యకు మెరుగుపెడుతుంది నీ రాగాలాపన విన్న తరువాత నీకొక రహస్యం చెబుదామని బుద్ధి పుడుతోంది. ఈ విషయం చెప్పాలని, నీ కోసం చాలానాళ్లు వెతికానుకూడా.

ప్రద్యు : చిత్తం.

నూర : ప్రద్యుమ్న! మరి ఆ రహస్యాన్ని నువ్వెక్కడా వెలిబుచ్చకూడదు-యెట్టి పరిస్థితుల్లోనూ తెలియనివ్వకూడదు. అలాగని వాగ్దానం చెయ్యి.

ప్రద్యు : ప్రకృతిసాక్షిగా.

[క్షణం విరామం]

మే ఘ మ ల్హార్

నూర : ప్రద్యుమ్నా ! ఏమిటో ఆలోచిస్తున్నట్టున్నావ్. భయపడుతున్నావా! అపాయం కలిగిందే విషయం యేమో కాదు. అటువంటి దయ్యేటట్లయితే స్వయంగా నేను చెప్పనే చెప్పను- తెలుసా!

ప్రద్యు : (క్షణమాగి) ఆత్మసాక్షిగా... అలాగే స్వామి!

నూర : అయితే విను :

[నేపథ్యంలో మేఘమల్హార్ రాగాలాపన సూచనగా]

ఆ శిథిలాలయం మాశావుగా. దానిలో యంతకుముందు, ఎంతోకాలంనుంచి సరస్వతీదేవి విగ్రహం వుంది. ప్రఖ్యాత సంగీత విద్వాంసులంతా అప్పట్లో తమ తమ విద్యాభ్యాసం పూర్తయిన తర్వాత ఆ దేవిదగ్గరకు పోయి, మనస్సుర్తిగా ఆరాధించి, తమ గానకళాకాశలాన్ని ప్రదర్శించే వారు. అటుపిమ్మట తోచినవిధంగా సంగీతాన్ని పలుచోట్ల వినిపించుతూ జీవితాన్ని గడిపే వారు. ఎవరైతే నిష్కల్మషంగా నిర్మల మనస్కులై ఆషాఢ పూర్ణిమనాడు శ్రావణ పూర్ణిమనాడు ఆ దేవిముందు మేఘమల్హార్ రాగాన్ని ఆలాపనచేస్తారో, వారికి శీఘ్ర ప్రత్యక్షమై కోరిన వస్తువులిచ్చేది.

ప్రద్యు : ఇప్పుడుకూడానా స్వామి!

నూర : ఈ విషయం యిప్పుడెవ్వరికీ తెలియను. నియమిత సమయంలో 'పరిసద్ధిమైన' హృదయంతో ప్రార్థనచేస్తూ ఆరాధిస్తేగాని, ఆ గానానికి సిద్ధి లభించదు, అదిగాక సంగీత శాస్త్రంలో అతనికి తెలియనిదంటూ వుండదు. ఇది ఇలావుండగా మరొక నియమం వుంది.

ప్రద్యు : స్వామి! యేమిటది?

నూర : ఆరాధనచేసే వ్యక్తి అనివాహితుడై వుండాలి; ఇంతకూ చెప్పేదేమంటే, వచ్చే పూర్ణిమనాటి రాత్రి మనమిద్దరం ఆ దేవి సాన్నిధ్యంలో వుండాలి. నువ్వు నీ మురళి గానవిన్యాసాన్ని మేఘమల్హార్ లో చూపించాలి. ఏమంటావ్?

ప్రద్యు : ఇది అనుకోన్నంత సామాన్యవిషయమా స్వామి! ఏమో! నాకు నమ్మకంలేదు.

నూర : ఏం...భయమేస్తోందా? పోనీ...యిష్టంగా లేదా? మురళి గానవిశారదుడవని జగద్విఖ్యాతిని పొందవలసిలేదా? మీ తండ్రి చేరుచిరస్థాయిగా - చిరస్మరణీయంగా వుంటుంది - నీ కభిమతంగాదా?

ప్రద్యు : అండేంకాదు స్వామి!

నూర : మరింకేది?

ప్రద్యు : "ఇదెలా సంభవం" - అని ఆలోచిస్తున్నా! అంతే!

నూర : ఆ విషయంలో నువ్వేం భయపడకు - దిగులు పడకు. నిశ్చింతగా వుండు. నిజం దానికి దే బయటపడుతుంది. బాధ వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుంది. నిలబడాలి. కళ్ళోపాసన చేయడమంటే, కర్మబద్ధంగా - కాలానుగుణ్యంగా ప్రవర్తించాలి. సంగీతంకూడా మోక్షసాధనకు ఒక మార్గమే. దానికి నాందీ ప్రస్తావన పలుకు. నువ్వు సరేనంటే పూజకు ప్రయత్నాలు సలుపుతాను. తేల్చి చెప్పుమరి... అనుమానంతో ఆత్మవంచన చేసుకోవద్దు. అది లలితకళలకు తీరని కళంకం...ఏమంటావ్ మరి?...

ప్రద్యు : సరే....సిద్ధంచేసుండి...వస్తాను.

నూర : ఇంకా యేమన్నా సందేహంగా వుందా!

ప్రద్యు : లేదు స్వామి! సంతోషంగానే వుంది.

నూర : అంతవరకూ రాకుండా వుండేవ్. ప్రద్యుమ్నా! అప్పుడప్పుడు వస్తూ పోతూ వుండు. పూజకు సిద్ధంకావటంతోనే తెలియజేస్తా. నువ్వుకూడా కొన్ని పనులు చేయాలి.

ప్రద్యు : ఏమిటని? స్వామి!

నూర : అవేవో తర్వాత చెప్తాలే! ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : చిత్తం...మరి నెలనా!

నూర : మంచిది నాయనా! జాగ్రత్తగా వెళ్ళిరా!

ప్రద్యు : చిత్తం...అలాగే...

* * *

[నేపథ్యంలో]

[ఆషాఢ పూర్ణిమనాటి రాత్రి; ఆకాశమంతా కారుమేఘాల్లో క్రమ్ముకొని వుంది; మధ్య

మగ్య ఉరుములు — మెరుపులు. అంధ కారంలో అశివి అలసినట్లుంది. ప్రద్యుమ్నం, నూరదాసు రమ్యన్నప్రకారం నదివోడ్డుకు వెంటనడిచాడు. భద్రావతీ నది విశ్వజంగా ప్రవహిస్తోంది. కెరటాలపైనుండి చల్లచిగాలివచ్చి అడవివంతటినీ పూపుతోంది. నూరదాసు ప్రద్యుమ్నుని వంక చూస్తూ—]

నూర : ప్రద్యుమ్నా! చెప్పినప్రకారం రాగలిగే వంటే నే, నీలో యెంతటి యుధికి వుందో నేను గ్రహించాను.

ప్రద్యు : చిత్తం...స్వామీ!

నూర : మరి...పూజకు వేళ అతిక్రమిస్తోంది. స్నానంచేసి శుచివై బట్టలు మార్చుకో. ఈలోపు పూజాప్రయత్నాలన్నీ సరిమాసి వస్తాను.

[నీటిలో గల గల ధ్వని]

ప్రద్యు : (తనలో.....కంపించే స్వరంతో) ఏమిటిదంతా! తాంత్రికుడి సంగంభంలాగా వుంది. మునుపు ఒక సారి తాంత్రికుణ్ణి గురించి మా విహారంలో యాగాచార్య పద్మసంభవుల వారి భీష్మక శిష్యుడు చెప్పగా విన్నాను... చాలా భయం వేసింది. ఆహుతిగానే వుంది. యీ నూరదాసుగారి పూజాతత్వంగమంతా! చూస్తుంటే...

[ఇంతలో అడుగుల చప్పుడు]

నూర : అయిందా స్నానం ప్రద్యుమ్నా! నేను సిద్ధంగానే వున్నా ... నీకోసమే ... యెదురు చూస్తున్నా! త్వరగ రావాలి ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : అలాగే స్వామీ! ... అయిపోయింది ... వస్తున్నా!

నూర : (తనలో) జరుగుతుంది...జరిగితీరుతుంది...

ప్రద్యు : స్వామీ!...

నూర : (ఉలిక్కిపడి) ఆ...వచ్చావా!...పద... వెడదాం...

[ఉరుముల చప్పుడు...గాలి రోద...కీడు రాళ్ళ ధ్వని...నది హోరు...]

ప్రద్యు : స్వామీ! ఏమిట...మాడ్డానికి భయంకరంగా వున్నాయే?

నూర : ప్రద్యుమ్నా! ఎం గుక లా భయపడిపోతున్నావ్. అవి ... పూలదండలు... జేరికి సమర్పించడానికి తెచ్చాను.

ప్రద్యు : (తెల్లబోతూ—ఆశ్చర్యంగా) ఎంత ఎరగా వున్నాయి రక్తం పూసినట్లు...జపా పుష్పాల్లాగా!

నూర : అవునవును...కొత్తవాళ్ళకు భయం కలిగించే లాగున్నాయకదూ!

ప్రద్యు : అందుకే గా స్వామీ! అడిగింది.

నూర : ఏం భయంలేదు ప్రద్యుమ్నా! చూడు ... నేను మెల్లోకూడా వేసుకొంటున్నా మరి... అందంగా లేవూ...!

ప్రద్యు : భయంగా వున్నా, మీలాంటివా రిటువంటివి వేసుకొంటే, నిజంగా ఎంతో అందంగా వున్నారు. అలా జుట్టు విరియబోసుకొని, దీపాన్ని వెలిగించేటప్పుడు ఆ కాంతులు మీమీదపడి, మీ శరీరానికి మరింత వన్నె తెచ్చాయి.

నూర : ప్రద్యుమ్నా! ఎంత చక్కగా వర్ణించావోయ్. మరి ... పూజ చేస్తున్నా ... నే చెప్పేవరకు మరలి ఆలాపన చెయ్యకు.

ప్రద్యు : అలాగే స్వామీ!

[విరామం]

[చిరుగంటల చప్పుడు — కొబ్బరికాయ కొట్టిన చప్పుడు]

నూర : నాపని పూర్తయింది. యిక నీపని ప్రారంభించు. కాని జాగ్రత్తనుమా! నీ కార్య నిర్వహణంమీదే ఆంతిమ ఫలితం ఆధారపడి వుంది.....

ప్రద్యు : స్వామీ! ప్రారంభిస్తున్నా!

[మేఘమల్లార్ రాగం శ్రావ్యంగా—అయిదు నిమిషాలు వుండి క్రమంగా తిగ్గుస్థాయిలోకి వస్తూంటుంది.]

[నేపథ్యంలో]

ఆ సమయంలో గాలిలేదు. ప్రకృతి నిశ్శబ్దంగా వుంది. భద్రావతీనదిమాత్రం మేల్కొనే వుంది. చిన్న చిన్న కెరటాలు మందస్వరాల్ని తియ్యగా ఆనందాతిరేకంతో

మే ఘ మ ల్హ ర్

ఆలపించుతున్నయి గుడిముందు చీకటి విడి పోయింది.

ఉ॥ శారవ నీరశేంద్రుఘన
సారపటిర మరాళ మల్లి కా,
హీర తుషారఘ్నేన రజతా
చల కాళ ఘణీక కుండ మం,
దార సుధాపయోధి సిత
తామర సామరవాహినీ కుభా,
కారత నొప్పు నిన్ను మదిగానగ
నెన్నడు గల్గు భారతీ! (భాగవతమ్)

(ప్రద్యు : (తనలో-పారవశ్యంగా) ఎవరూ! పార్థమి నాటి నెన్నెల్లో ఈ అపురూపసుందరి. జఘ నావరకూ పాడు గాటి నల్లని నెండుకల తల కట్టు భూమిమీద వసంతి సౌందర్యం వెల్లి విరుస్తున్నట్లుగా వుండే ఎర్రకలువలాంటి పాదాలు-లలిత కళోపాసకుల హృదయాల్లో సౌందర్యతృప్తి మంగళయుక్తం చేసే వీణీయ యుంకారం... సత్యాన్ని సృష్టించే సర్వశోభనదాయిని... సరస్వతీదేవిను! ... నమస్సులమ్మా!!...)

[విరామం]

నూర : ప్రద్యుమ్న!...
(ప్రద్యు : (ఉలిక్కిపడి... ఇట్లు నలుపుకొంటూ) ఆ... యేం... స్వామీ!
నూర : మాతావుగా!
(ప్రద్యు : ఇందంతా స్వప్నమా! నిజమా!..... యేమిటి... స్వామీ!

నూర : (నవ్వుతూ చిన్నగా) అస్పృహవంతుడివి. ఆనందించగలుగుతున్నావ్. సర్వవిద్యల్ని సమర్పించే సౌందర్యమూర్తిని—సరస్వతిని దర్శించుకోగల్గావ్! ధన్యవై నావు..... నీ జీవితం దురితార్థమైంది.

(ప్రద్యు : మీ దయవల్ల నేగా స్వామీ!
నూర : నాదేముం దిందులో! ఎప్పుడూ నీ శ్రేయోభిలాషి నే! ఆనందం అనుభవించడానికి కూడా పూర్వజన్మసంస్కారం వుండాలి. అందరికీ అనుకొన్నంత అందుబాటులో వుండదు.

(ప్రద్యు : ఇంకా మీ పని పూర్తి కాలేదనుకుంటా!
నూర : ఏం... వెడతావా?

(ప్రద్యు : ఇప్పటికే చాలాపొద్దు పోయినట్లుంది..... చీకటికూడా దట్టంగా వుంది.

నూర : నేరుకి పార్థమేగాని, మాత్రకి ఆమావాశ్య లాగా వుంది ప్రద్యుమ్న! ఇంకా నా పని కాలేదు. నవ్వు నెక్లాలనుకుంటే బయలుదేరు. అక్కడిదాకా పంపుతాను. ఇంతకీ నా మాటలోని నిజం బాగా తెలిసిందిగా.

(ప్రద్యు : పెద్దల వాక్యాలు కిష్కలమెలా ఆవుతాయి స్వామీ! మరి సెలనా!...)

[విరామం]

పూర్ణ : అప్పటికి ఎంత పొద్దుపోయిందో గుర్తుదా!
(ప్రద్యు : సరిగ్గా తెలియదు గురుదేవా! నేను బయలుదేరే అప్పటికి చంద్రుణ్ణి మేఘాలు ఆవరించి ఉన్నాయి మెరుపులు—ఆగి ఆగి మెరుస్తున్నయ్ వాతావరణమంతా గ్రహణం పట్టిపట్లుగా ఉంది.

పూర్ణ : ఒక్కడివే ఎలా రాగలిగావు. అంత చీకట్లో?
(ప్రద్యు : చిక్కు చిక్కుమంటూ ఒక్కణ్ణే బయలుదేరాను. ఆలయపు ఆవరణ చాలా పెద్దది. దాన్ని దాటించడానికి చాలా శ్రమ పడ్డాను. తరువాత ప్రదేశమంతా అడివే. సాల, శేవరాగు వృక్షాలతో నొత్తుగా వ్యాపించి వుంది. అలాగే దారి నెరుక్కుంటూ వస్తూఉన్నా...)

పూర్ణ : మళ్ళా ఏం జరిగిందేమిటి?
(ప్రద్యు : ఒకవైపునుంచి మాతాత్తుగా వెలుగువస్తోంది.
పూర్ణ : వెలుగా!

(ప్రద్యు : అవును స్వామీ! సూర్యోదయపు కాంతి కిరణంలాగా వుంది. చెట్లచాటునుంచి ప్రసరిస్తోంది. కాసేపటికి అది ఆవిరిగా లేదు. కొంచెం ముందుకి వెళ్లాను. ఒక రావిచెట్టు కనిపించింది. దానిక్రింద ఒక సుందరి నిలబడివుంది. నవ వసంత ఋతువుని తోడు కున్న విరికన్నెలాగుంది. వాకు భయం వేసింది. కళ్ళు నలుపుకొని ఆశ్చర్యంగా చూశాను. కాసేపటివరకు నోట మాట రాలేదు. ఎక్కడో చూసినట్లు జ్ఞాపకం మెదలసాగింది. ఈ కాలరాత్రిలో—యీ కీకారణ్యంలో ఒంటరిగా ఎందుకు తిరుగు

తోందో నాకు తోచలేదు. చాలాసేపు
అలాగే నిలబడి పిచ్చివాడిలాగా మాళాను.

పూర్ణ : “ఒక సుందరి!” — చీకట్లో!.....తిరుగా
డుతూ!...కనిపించిందా!...చెట్టుక్రింద!...
ఒంటరిగా...! నిజంగానా ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : నిజంగానే స్వామీ!.....ఈ కళ్ళతోనే
మాళాను. దగ్గరగా వెళ్ళికుడా మాళా. దీన
వదనయై వుంది. మిణుగురు పురుగుల కాంతి
ఆమె కేహంమీదనుంచి వస్తోంది. సరోజ
నేత్రాలు ఎర్రబడి వున్నాయి. తెల్లకనుగుడ్డు
మీద యెర్రజీరలు కంది యేదో బాగానూ —
జాలి గాఢనూ వ్యక్తం చేస్తున్నాయి. ఆ అర
ణ్యంలోనుంచి బయటపడటానికి దారి వెతు
కుతున్నట్లుగా తోచింది.....ఎంతోనేపో
అలాగే వున్నా....

పూర్ణ : (ఆత్రుతగా) తిరువాత —

ప్రద్యు : ఎక్కువసేపు అలావున్నా ప్రయోజనం లేక
పోయింది. నా కేదో భయంవేయ నారంభిం
చింది. జరిగిందంతా పుంఖానుపుంఖంగా
గుర్తుకు రాసాగింది. మనశ్శాంతి లేకుండా
పోయింది. ఆ చంద్రుని తీగకాంతిలో
అప్పటికప్పుడే బయలుదేరి వడివడిగా విహా
రానికి చేరుకొన్నా!

పూర్ణ : ఇంకా అప్పటికి తెల్లవారలేదా?

ప్రద్యు : అప్పటికే ఇంకా రెండున్నర ఘడియల
కాలం వుంది. తిన్నగా వచ్చి, వికలమైన
హృదయంతో పడుకొన్నా. కలతి నిద్రలో
పగిలిన ఆలోచనలతో స్వప్నం వచ్చింది...

పూర్ణ : స్వప్నమా! తెల్లవారుఝాము ఘడియల్లో...
ఏమని...?

ప్రద్యు : “భద్రావతీ నదీతీరాన ఒక లావణ్యవతియైన
స్త్రీ, వచ్చినదారి మర్చిపోయి ఎంతో బాధ
పడుతూ వుంది. ఆమె బాధనే వ్యక్తం
చేస్తూ భద్రావతీనది దీనంగా ప్రవహిస్తోంది.
ఆ ప్రవాహపు నురుగు ఆమె శరీరకాంతిని
మరుగు పరుస్తోంది. చీకటిలో — లేనిపోని
ఆలోచనలతో — తీరని బాధతో — మారిన
హృదయంతో — నిసిగి వేసారిన ఆశలతో —
విచారంతో తడిసిపోయిన కోమల వన
సంతో — పారాణి చెరిగి — మరకలు

పడుతూన్న అరుణ చరణాలతో ఒడ్డున
తిరిగాడుతోంది — నీటి కెరటాలు వచ్చి
ఆమె పాదాల్ని ముద్దెట్టు కొంటున్నాయి.
చిరుచేపలు తమ రక్కలతో ఆమె పాదా
లకు అంటుకొన్న తడిని తుడుస్తున్నాయి.
కొన్ని విసురుతున్నాయి అసహాయత్వం
వల్ల కుమిలి కుమిలి దుఃఖిస్తోంది. ఇంతలో
ఒక భయంకరమైన సారచేప, తన భీకర
దంతాల్ని చూసిస్తూ వికటాట్టహాసం
చేసింది. ఆమె కంపితురాలైంది. ఉలిక్కి
పడింది, వణికిపోయింది. బెదిరింది. హృదయం
మరింత చెరిసిపోయింది. ఆ నవ్వు సరిగ్గా
మూరదాసు నవ్వులాగే వుంది. ఆమె
మాత్రం వలలో పడ్డ హరిణ కాబకంబా,
జాలిగా — దీనంగా — బాగా — విచారం
గా — మాస్తోంది...తరువాత విహారవాటి
కల ఘంటికలచప్పుడు కల కరిగిపోయింది.
లేచిచూసేసరికి మూల్యోదయం కావొస్తోంది
ఉపోదయం మధ్య దశలోవుంది.

* * *

పూర్ణ : (నిట్టూర్పుతూ) ఎంతపని చేశావ్
ప్రద్యుమ్నా! ముందే యీ విషయాలన్నీ నా
కెండుకు చెప్పలేకపోయావ్ అంత తీరిక
లేకుండా పోయిందా!

ప్రద్యు : ఆమెనే చెప్పాడన్నార గురుదేవా! అది
గాకుండా వాగ్దానంకూడా చేశాను.

పూర్ణ : (ఆలోచనగా) అర్థమైంది అసలు విషయం.
అయితే యిప్పుడు యెండుకు చెప్పడాని
కొచ్చావ్?

ప్రద్యు : (దీనంగా) తీమించండిస్వామీ! నా
తప్పుని మన్నించండి గురుదేవా! ఇప్పటికి
గాని తెలుసుకోలేకపోయాను — ఒకరి
హృదయానికి కష్టం కల్గించినట్లుగా.

పూర్ణ : (బాధగా) ప్రద్యుమ్నా! ఇటువంటి సంఘ
టన ఒకటి త్వరలోనే జరుగుతుందని నాకు
తెలుసు. పద్మసంభవుడు, అతని శిష్యులు
దేశాటనంచేస్తూ యీ మతాన్ని నాశనం
చేయాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని...

ప్రద్యు : అది సత్యమేనా గురుదేవా!

మేఘ మల్లార్

పూర్ణ : ముమ్మాటికి సత్యమే! ఇప్పుడు నీకుతూహల మంతా ఆ బాధ్యతలో నే సర్వనాశనం అయి నట్లుగా కనిపిస్తోంది... నిజంగా అయింది కూడా! ప్రద్యుమ్న! ఎంతపాపానికి వాడి గట్టకున్నావ్... చివరకు—

(ప్రద్యు : (గాద్గడికంగా) నే చేసింది అక్షరాలా పాప మేనా!

పూర్ణ : నీ మురళిపై సాగి తీసిన మేఘమల్లార్ రంగా లాపన తన్మయత్వం—తుదకు సరస్వతీదేవిని బైదు చేయటంలో వినియోగించబడింది... తెలుసా!

(ప్రద్యు : (ఏమిన్నా... వణుకుతూన్న కంఠంతో) గురు దేవా! ... అయితే ... నా పాపానికి పరి హారం... లేదా!... ఈ జన్మలో నా జీవితం వ్యభలపాలేనా!... నా సంగీతమంతా నిద్ర మ్రోయజనమైందేనా!... నా మురళి సునంద కిక వినిపించదా!... నా కంఠమంతా విషపూరిత మేనా!... నా రంగాలపనంతా అనురాగ సరాగాలకు దూరమేనా!... స్వామి!...

పూర్ణ : (ఓదార్చుతూ) ప్రద్యుమ్న! విచారపడి ఇప్పుడేంలాభం? ఇటువంటి కార్యాలు చేయ కుండా తప్పించడానికే యే శిష్యుణ్ణి నేను విహారందాటి బయటికి పోనివ్వకపోవటం. అయినా ఇప్పుడని యేంలాభం వుంది. నువ్వు నిజంగా అమాయకుడివి ఇందులో నీ తప్పు కూడా పెద్దగా లేదు. సంగీత ప్రియుడిన నే దృష్టితో నూరదాసుని చేరావు. అతను నువ్వనుకొన్న నిజమైన నూరదాసు కా నే కాడు... ఆ సంగతి తెలుసా!...

(ప్రద్యు : అతను నూరదాసుకాదూ! (ఆశ్చర్యంతో) అవంతీపురంకూడా కాదా!...

పూర్ణ : ఏదీ కాదు...!

(ప్రద్యు : మరెవరతను?

పూర్ణ : (అలోచనగా) అతడు ఒక ప్రసిద్ధ కాపాలి కుడు.... పేరు గుణాధ్యుడు. తన ప్రయో జనంకోసం నీకు మారుపేరు చెప్పి, ఫలితం నీవల్ల పొందగల్గాడు.

(ప్రద్యు : (వింతగా) మారుపేరా! వింతగా ఉండే! ఇంతకీ అతని సంగతిమిటి గురుదేవా!

పూర్ణ : ఇంకా నీ కా కథ తెలియజనుకొంటా. నీవు చూసిన గుడి సరస్వతీదేవిది. పూర్వ కాలంలో ఆది హిందువులకు ప్రసిద్ధ తీర్థ భూమి. ఇప్పుటికి రెండు సంవత్సరాల క్రిందట, ఆదేవాలయం చాలా వుద్యుష్టితో వుండేది. దాన్లో నూరదాసనే యువ గాయ కుడు నివసిస్తూ, మేఘ మల్లార్ రంగాలపన చేసి సరస్వతీదేవిని ఆరాధించి వరాలు పొందాడు. అతని వెంట వుండి, ఆ దృశ్యం చూసిన ఈ గుణాధ్యుడే కాపాలికుణ్ణి ఆ దేవి యేం కావాలో కోరుకున్నాడీ. గుణాధ్యుడు అమె రూపానికి ముగ్ధుడై “దేవీ! సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నా దగ్గరే వుండిపోవామూ” అని కోరాడు.

(ప్రద్యు : శాశ్వతంగా నేనా స్వామి!

పూర్ణ : అవును ప్రద్యుమ్న! కాని, సరస్వతి ఒక విషయం చెప్పింది ఈ సంవత్సరంలో. “నన్ను శాశ్వతంగా తన బంధంలో వుంచుకోవడం అంటే సామాన్యమైన పనిగాదు. దేన్నో నైనా ప్రావీణ్యత వుండాలి” అంది.

(ప్రద్యు : స్వామి! యే కళ్ళలో నైనా అమె చెప్పినట్లు ప్రతిభకాని—ప్రావీణ్యంగాని—వుందా!

పూర్ణ : ఎందులోనూ కావలసింది లేకపోవడంవల్ల నే, దేవి అంతర్ధానానంతరం ఈ విధంగా క్రోధం వహించాడు. మంత్ర తంత్రాలతో దేవిని తన కైవసం చేసుకోవాలనే మంత్రోపదేశం పొందాడు. ఆ విషయం ఈ చుట్టుప్రక్కల వున్న గ్రామాల్లో పెద్దలకు తెలియిందిగాదు. తరువాత తరువాత మంత్రోపదేశం చేసిన గురువువద్ద ఈ గుణాధ్యుని దుర్బుద్ధి బైట పడింది. గురువు తిరిమిచేశాడు—అవమానం గుణాధ్యుణ్ణి నిలువెల్లా దహించుకు పోసాగింది. హృదయంలో క్రోధం ఉరకలు వేయసాగింది. పట్టుదల, కళ్ళల్లో—చూపులో—మాటలో—బల మెక్కి పోతోంది. చివరకు “నీగ్గుతో ఈ దేశంవిడిచి ఎటో పోయాడు” అనుకున్నాం. కాని, ప్రస్తుతం జరిగిన సంఘటనబట్టి గుణాధ్యుడు తన ప్రతిజ్ఞని, పట్టుదలని, క్రోధాన్ని, కనిపి సఫలీకృతం చేసుకొన్నాడని తెలుస్తోంది...

ప్రస్తున్నా! కడుకు ఎంత పని జరిగిందో చూశావా!...

ప్రద్యు : (దీనంగా - జాలిగా - పశ్చాత్తాపంగా) ... స్వామి...యిక నా తప్పుకి యే జన్మలోనూ తునూపణ చెప్పకోవడం సాధ్యంకాదా!

[విరామం]

[కాళరాత్రిని నూచించే కీచురశ్లగ్వనులు - అడవి జంతువుల వికృతఘోషలు - క్రూర సరీసృపాల బుస బుసలు - యీదురుగాలి విసురులు - అప్పుడప్పుడు చెల్లు రాచు కొంటున్న శబ్దం ...]

గుణా : (తనలో...భీతిగా) ఏమి టీభయంకర శబ్దాలు!...ఎక్కడనుంచి వస్తున్నాయి!... కాళరాత్రి వెకిలిగా నవ్వుతోందే!... నన్ను చూసేనా!...ప్రళయం ముంచుకొని రావడం కీడుగదా!...ప్రకృతి నా మీద పగబట్టి కాటువేయబట్టిందా!.....లేక పోలే యేమిటి యిదంతా!...మాటి మాటికి వికృతఘోషల్లో యీ అడవి నన్నెందుకు భయపెడుతోంది.....! ఏమిటది!... కదుల్తోంది.....శేనికొసమో పాకుతూ వుంది.....బుస కొడుతోంది.....నన్ను చూసేనా!...నాగుపాము కాదుగదా!... ఎటుపోను.....అంత చీకటిమయం..... నమ్మినభూమి నా పాదాలకింద తోలు స్తోంది...! యీదురుగాలి నన్నెందుకో కసిరికొడుతోంది.....దానికి నా మీద యెందుకంత వినుగు కల్గింది...! యేమిటా డద్దరిల్లిన శబ్దం...! శబ్దంరూపంగా మారిం దేమిటి! నా వైపుకే వస్తోందే!...ఎవరి దా రూపం...! పోల్చుకోలేకపోతున్నానే!... వికటాబ్జహాసం చేస్తోందే!.....చలద్రక్తా తుడై చూస్తున్నాడే!.....అగ్నికణాలు రాల్చుతున్నాడే!.....మీదమీదకు పెద్ద పెద్ద అంగలతో వస్తున్నాడు...! కొన గోళ్లితో నా మెడను నులిమివేయడానికి చేతులు పొడిగిస్తున్నాడు.....గుండెమీద రగిలిన కుంపటి నెగల్చి వెదజల్లుతోంది...! మొగమంత జ్వలితజ్వాలగా వుండే!... యేం చేయను...! ఎట్లా తప్పుకోను...!

యెటు పోను!.....దారేది.....! యెలాగో పోవాలి.....! ఎటు పోవాలి.....ఎట్లా పోను.....!.....

మగ్గంతా: (కర్కశంగా - భయంకరంగా -) ఎలాగూ పోలేవు!...ఎక్కడికీ పోలేవు...! నీకు వేరొకచోట తల దాచుకొనేందుకు తావు లేదు...! నీవు చేసిన ఘోర పాపానికి బాధ్యుడివి నువ్వే! ఆది పరిపక్వమై నీన్ను సర్వనాశనం చేస్తుంది.....యీ జన్మలో తప్పుకోదల్చినా మరో జన్మంటూ వుంటే తప్పుక అనుభవించుతావ్. అవి వేకివి. అంద రాని ఆర్జితమ ఆవేశంతో - క్రోధంతో - ఆశతో - పట్టుదలతో - అహంకారంతో - ఆక్రమించుకొన్నావ్.....! అశ్లీలపరి చావ్...! ఆవమానపరిచావ్...! విపరీత బుద్ధులను విద్రోహచర్యల్ని - విద్యేష మృదయాలను - విశ్వాసబాహుళ్యాలను అఘో గతికి లాక్కుపోవడానికి విలయం ఆవిర్భవించుతుంది. అప్పుడు నువ్వు అధఃపతిషవు గాక తిప్పదు...నీ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తమంటూ లేదు...యీ - జన్మకు - జీవితానికి - ఆత్మకు - తునూపణ లేదు...ఏ జీవీ నీమీద జాలిచూపదు...దయను పంపివ్వను. సాను భూతిని కనబర్చును...యిక నీకు యేవిధం గానూ దారిలేదు...ఎలాగూ పోలేవు. ఎక్కడకూ పోలేవు...గుణాధ్యా!...

గుణా : (దీనంగా) అయ్యో! ఇక నాగలేమిటి...! యేమిటి వింతమాటలు...! యెవరూ... అనేది!...ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చేది!... నా మీద యెందుకంత పగ - కసి, విరోధం...! నన్నెందుకెట్లా చెదిరిస్తారు...అనవసరంగా యెందుకలా అదరగొడ్తాను...నా అభిమా నాన్ని చిత్రవగ యెవరూ చేసేది...! చెక గని అక్షరాలు నా గుండెమీద యెవరూ చెక్కింది?...అయ్యో! నన్నెందుకెలా వంచిస్తారు-ఎవరూ అనేది యీమాటలు?... [నేపథ్యంలో]

గుణాధ్యా! యిటువంటి భయంకర స్వప్నాలకు - ఆలాపనలకు - ఆలోచనలకు - అపొ చాలకు - అవమానాలకు తాళుకోక తప్పదు.

మేఘమల్లార్

సువ్రు చేసిన యాపాపపంకిలమైన - తుద్ర
మైన - హీనమైన - మ్లానమైన - పనికి -
పాపానికి-విడుపులేని శిక్ష-ఆత్మసంతోభం!
ఆజన్మాంతం అనుభవించక తప్పదు. అనం
తమైన - అగాధమైన పరాధవం తప్పదు...
తప్పదు...విద్య సభ్యసింఛించి వికారచేష్ట
లకు-నికృత కృత్యాలకు కాదు, స్వప్రయోజ
జనానికి. క్రోధం వహించి కన్ను మిన్ను
కానకుండా - స్వభాగంకోసం - స్వప్రయో
జనంకోసం - రైవసం చేసుకొని కామితార్థం
పొందాలని కలలు గన్నావే! వలలు
పన్నావే! కాని కలకాలం కలుగబోయే -
కమ్మని మోహానికి - ఆనందానికి - ఐహిక
సుఖాలకి కారకుడివి కాలేకపోయావ్. కల
వరిస్తున్నా చిప్పడు - గతజలసేతుబంధనం
వల్ల ఉపయోగం ఏమిటి! సువ్రు చేసిన
యాపనివల్ల లోకంలో యెంత మాడ్చువచ్చి,
హాహాకారాలు చెలరేగి కోలాహలధ్వనులు
మిన్నుముట్టి - గిగ్గోలు దిక్కులు పిక్క
టిల్లేలాగు ఉబ్బెస్తుగాలేది - అజ్ఞానాంధ
కారంలో అలమటిస్తున్నావో ఒక్కసా
రైనా అవలొకిందావా! కనీసం అనుకో
గల్గావా!...అటు చూడు...

* * *

ప్రద్యు : (ఆత్రుతగా) సునందా! వచ్చానా!
సునంద : ఏమిటా తొందర...వస్తున్నాగా...
ప్రద్యు : త్వరగా రావాలి...మరి...పెళ్ళాని.
సునంద : అప్పుడే...యేమిటా తొందరపని...పూరికే
ఆత్రుతపడతారు.
ప్రద్యు : సునందా! యిలా దగ్గరగా రా...మాట...
సునంద : ఒక్కమాటేనా!
ప్రద్యు : రద్దూ! ఆలస్యం అమృతం విషం అన్నారు.
యిలా రా...దగ్గరికి...
సునంద : యేమిటామాట?
ప్రద్యు : చెప్పేదాకా పూరుకోలేవు...
సునంద : అయితే చేప్పకోండి.
ప్రద్యు : ఇలా రమ్మంటే అలా దూరంగా కూర్చుం
టావే?
సునంద : దగ్గరకే వచ్చాగా!
ప్రద్యు : దగ్గరికే అంటే వాళ్ళో కన్నమాట...
యెప్పుడూ క్రొత్తేనా!

సునంద : తొందరగా పోయేవారికి యింకా సరసా
లేండుకు? సయ్యాట లేండుకు?
ప్రద్యు : సునందా! త్వరగా పని వున్నా, మరిగి
పోతుండే మమకారాన్ని - యెలా త్రోసి
రాజన గల్లుతాను. నీ కోసం నా శరీరం
మనమథాకృతి దాల్చి, నీ చిరునవ్వు కోసం
నా కళ్లు ఆకర్షణతాలుగా విచ్చులుకుం
టున్నయ్. నీ అనురాగ సరాగాలకోసం నా
మనసు వికసించి నీ మనసులో లయించి
పోవడాని తహతహలాడుతుంది...సునందా!
నాకు నేను వ్యక్తికరించుకోలేను- నీ మనస్సే
దానికి సాక్షి. నా మురళిపై నీ కంఠస్వరాలే
మృదుమధురమై పల్కుతాయి - నా మురళి
రాగ సమ్మేళనంలో నీ యావనలవణ్యం
రంగరించుకొనిపోయి వలపు వాసనలను-తల
పుల, తియ్యించినాల్సి అందిస్తుంది ... నీ
కడగంటి చూడ్కుల్లో నవరసభావ బంధుర
మైన కావ్యగానం నెలయేరై - విరితాపుల
విహారంలోనుంచి - కలకలమంటూ - కాకలీ
స్వరాలలో కమ్మగా సాగుతూ - పుర్యాలు
లూగుతూ - సాగిపోతుంది ... సాగి సాగి
పోతుంది....సునందా!
సునంద : ప్రద్యుమ్నా! మనసుల్లో మృతావస్థలు
మాటు మణుకుతయ్యా చెప్ప...!
ప్రద్యు : కనులలో కామప్రేరేపణలు కరుగుతయ్యా
చెప్ప సునందా!
సునంద : ప్రద్యుమ్నా! యీ గాఢనిశాధ్వాంతంలో -
నీ పువరూపనాతన్మయత్వం నా జీవితా
నికి తొలి వలపురేఖను చవిచూపింది...
అనందరసైకసాగరంలో హాయిగా వున్న
ట్లుగా వుంది కదూ!
ప్రద్యు : ఇలా ఎంతకాలం వుండగలం సునందా!
సునంద : ప్రద్యుమ్నా! యెంతకాలమైనా వుండ
గల్గుతాం...
ప్రద్యు : మనసు చెరిగితే!
సునంద : కోరిక కోర్కెరాయిలాగా కదిలే-
ప్రద్యు : ఊహలన్నీ అపోహలే...అనుకోన్నవన్నీ
అబద్ధాలే!...అనుభవించినదంతా - అవమాన
పూరితమే! - చివరికి అంతా నాటకమే!
మిగిలేది కూడా మిథ్యే!...

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! ఇంతలోకే ఇంత వేదాంత మెందు కొచ్చింది... ఏమిటి వైరాగ్య నూద నలూ మాటలున్నా!

ప్రద్యు : మనసులో కదిలే మాటను అణగార్యుకొన్నా మగ్గ మగ్గ దాని చిహ్నాలు బయలుపడు తూనే ఉన్నాయి.

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! ఏమిటాకదిలే మాట..... చెప్పవ్...? దాచుకొని యెందుకలా కలవర పడటం—నా దగ్గరకూడా, ఇంకా దాపరిక మేనా! చెప్పవ్...ప్రద్యుమ్నా?

ప్రద్యు : (విచారంగా—డగ్గరికత్తో) చెప్పలేను సునందా...నిన్ను మాస్తూ మాస్తూ మోసం చెయ్యలేను...నా మూలంగా నిన్ను బాధ పెట్టినవాణ్ణివుతాను.....చెప్పలేకపోతున్నాను సునందా!...హృదయాన్ని చిక్కబట్టలేను...వెడతా.

సునంద : ప్రద్యుమ్నా! యేమిటిది. నన్నిలా యేడ్చిం చకపోతే, ఆ చేతుల్లోనే యిక్కడే కసి తీరా చంపరాదూ! నీ మనస్సాక్షిగా నా మనస్సుని నాశనం చెయ్యరాదు...నీ చేతి వ్రేళ్ళతోనే నా హృదయాన్ని పిసికి పార వెయ్యరాదూ! నీ కొనగోళ్ళతోనే నా శరీరాన్ని చిత్రవధ చేయరాదూ! యెందుకిలా మాస్తూ మాస్తూ యేడ్చిస్తావ్ ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : సునందా! చాలు. (నిట్టూర్పుతూ) ఇక చాలు.

సునంద : నేను బ్రతికెందుకు? నీ రూపంలేని నా కీ జీవిత మెందుకు? నీ పిలుపు పల్కించలేని నా హృదయవీణెందుకు? ఎవరి కోసం ఇంకా! ప్రద్యుమ్నా! చెప్పవ్...హృదయ మిచ్చా నంటివే! వలపు వీచికల్లో తూగాడా నంటివే! తియ్యని తలపులలో తేలిపోయా నంటివే! యిందుకేనా! చెప్పవా! ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : (బరువుగా నిట్టూర్పుతూ) యేమనుకోకు సునందా! “నేను...విహారం...దాటి... కొన్నాళ్లు...నేకాటనం...చేయడానికి... వెడుతున్నా!”...అంతే...

సునంద : (విచారంగా) కొన్నాళ్లంటే—

ప్రద్యు : (ఆలోచనగా) కొన్నాళ్లంటే.....త్వర లోనే...తప్పకుండా రాగలను.....ఏమను కోకు...సునందా...! వెడుతున్నా.

సునంద : (దీపంగా) ప్రద్యుమ్నా! నిన్ను యిన్నాళ్లుగా చూసి మురిసిన యీకళ్ళు—నీ ప్రేమ పాశాలలో చిక్కుకున్న ఈ హృదయం— నిన్ను తలచకుండా ఎలా వుంటాయి! యీ శరీరం నిన్ను వదిలి యెలా వుండగలుగుతుంది ప్రద్యుమ్నా!

ప్రద్యు : (కొంచెం ధైర్యంగా) సునందా! నువ్వే అలా అంటే యెలా! ఫరవాలేదు...త్వర లోనే వస్తా...కంగారుపడకు...యేదీ ఇలా చూడు...సునందా! ఒక్కసారి...యేదీ... నవ్వు...

సునంద : (బాధగా) కుసుమించిన హృదయానికి— కసిదీరా గాటుపడింతరువాత యింకెలా నవ్విస్తుంది.

ప్రద్యు : నీ కడసారి నవ్వే నా కార్యనిర్వహణకు సాఫల్యం కూడస్తుంది సునందా! యేదీ... ఒక్కసారి...సంతోషంగా...

సునంద : సంతోషం నాకే గగనపువ్వులొంటిది... యింకెలా సాధ్యం.

ప్రద్యు : సునందా! బాధను పడేపడే నెరుగువేయకు. లోతుగా జోయినకొద్దీ అన్నీ అధూతకల్ప నలే...ఎడబాటు... జీవితాల్లో కూరుకు పోయిన ప్రేమను బలపరుస్తుంది. నామాట విను సునందా! బాధల గాఢాలహరిలో మున కలు వేయకు...తప్పకుండా వస్తాగా... నాకు మాత్రం లేదూ బాధ? నిన్ను విడిచి వుండగలనో, లేదో, నీకు తెలియదా! నాది మాత్రం హృదయంకాదూ!...ఏది...

[నవ్వు—క్షణం విరామం]
మరి వెళ్ళిరానా! జాగ్రత్త...త్వరలోనే రాగలను ... సునందా! ... వెళ్ళిస్తా... సునందా!...

సునంద : (నిట్టూర్పుతూ) ప్రద్యుమ్నా!...
[నేపథ్యంలో]

[గుణాధ్యునికి చిత్ర విచిత్రమైన ఘట్టాలు కనిపించసాగాయి-వాటిని చూస్తూ బెంటేలు పడుతున్నాడు.]

గుణా : (ఆశ్చర్యంతో-తడబాటుతో) ఎవరతను?...
తడేకదృష్టితో అలా చూస్తున్నాడేమిటి! నేని
వంక...ఏం కావాలి...?

[నేపథ్యంలో]

అతడే!... నీవలలో పడిన ప్రద్యుమ్నుడు
...నీతోసమే వెతుకుతూ బయలుదేరాడు....
రాజాజ్ఞ ననుసరించి మిహిరగుప్తుడనే శిల్పి
బుద్ధవిగ్రహం తయారుచేయడంలో నిమ
గ్నుడై, ఒక సంవత్సరం అద్భుతస్థలకు వోర్పి,
తుదికు వికృతం గా-బోలిక లేకుండా తయారు
చేశాడు. దాన్నే దీనంగా-బాధగా పరికి
లిస్తున్నాడు. కారణం యెవరో తెలుసా?

* * *

గుణా : (మరింత ఆశ్చర్యంతో) ఇదేమిటి... (వాస్తూ
వాస్తూ ఆగిపోయాడు...! చిరాకెత్తి
పోయాడేం...! యేమిటి చదువుతున్నాడు!
నేనితోసం...?

[నేపథ్యంలో]

విను...అతె నెవరో తెలుసా! విఖ్యాత దార్శ
నికపండితుడు యమునాచార్యులు. మీమాంస
శాస్త్రానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తూండగా జ్ఞానం
మందగించింది. వ్యాఖ్యకు బదులు మతి
చలించి పాణిని సుబంశప్రకరణం అశ్శ
యనం చేస్తున్నాడు. కారణం యిప్పటి
కైనా యేమిటో తెలుస్తోందా!...

* * *

గుణా : (కలవరపాటుతో) ఎవరియన!...ఆ శిలా
ఫలకంమీద ఏమిటా పిచ్చిగీతలు - వెర్రి
వ్రాతలు...ముద్ద ముద్దగా రంగులు...!

[నేపథ్యంలో]

సరిగ్గా చూడు గుణాధ్యాయ! కనబడుతోంకే
అదే బౌద్ధ విహారం. చిత్రకళా సిద్ధహస్తులు
వసువ్రతులవా రాయన. గీసేది “బుద్ధుడు—
సుజాత” అనే చిత్రాన్ని. పూర్తిరూపం
యెలా తెప్పించాలో తెలియక తికమకలు
పడి విరక్తి చెందాడు...దానికి ముఖ్య
కారణం గమనించావా!

గుణా : (కంగారుతో) ఏమిటో... తెలియటం లేదు.
...యివన్నీ కలగోలుగా చెప్పటంలే

నాకేమో భయంగా వుంది.....నామతీ
పోతోంది...నా హృదయమంతా అవమా
నాగ్నిజ్వాలల్లో దహించుకునిపోతోంది.

మగ్గొంతు: గుణాధ్యాయ! ఆలాగే వుంటుంది, తప్పచేసి
నప్పడు తనకు తానే తడబడుతూ వుండటం
సహజం. అది ఆత్మకవంచనకు సాక్షి.

* * * *

[నేపథ్యంలో]

గుణాధ్యయనితోసం ప్రద్యుమ్నుడు కాంచీ,
ఉత్తర కోసల, ఆవంతి, మగధ, తక్షశిల,
మొదలగు శేకాలలో—అనేకపట్టణాలలో
—గ్రామాలలో అన్వేషిస్తూ చివరకు ఊరు
విల్వ అనే గ్రామానికి వెలుపల వున్న ఒక
పెద్ద చెట్టు క్రిందకు చేరుకున్నాడు. అప్ప
టికి సాయంకాలం కావచ్చింది. ఆ
గ్రామానికి చుట్టు వరిపొలాలు. బంగారు
రంగుతో పంట మెరుస్తోంది. సమీపంలో
కలువ పూలతోనూ — తామర పూలతోనూ
నిండిన జలాశయం వుంది. అందులో అడవి
హంసలు తిరుగాడుతున్నాయి. ఆ చెట్టు
గ్రామానికి-అడవికి సరిహద్దు. చుట్టూ చిన్న
చిన్న పర్వతాల వరుస. వాటిమీదనుంచి గల
గలమంటూ ప్రవహించే ఒక నెలయేరు ప్రద్యు
మ్నుడు యీ రమణీయ ప్రకృతిని కలయ
చూస్తూండగా ఒక సుందర లావణ్య సుకు
మార రమాలలామ చంకన కడవనిడుళొని,
యెదురుగా వున్న పర్వతాన్నుంచి దిగి
వస్తోంది. చూశాడు ప్రద్యుమ్నుడు—అతని
కళ్ళల్లో ఆమె సౌందర్యం మెరిసిపోతోంది.
అనుమానం తీరిపోయింది. హృదయం అనేక
భావాలతో కల్లోలమైంది. ఆమె దిగి జలా
శయందగ్గరకే వస్తోంది. ఆనాడు భద్రదావతీ
నదీ తీరాన ఒంటరిగా కనిపించిన దేవి సర
స్వతిలాగే వుంది. ఆ భావమే నిశ్చయం
చేసుకొన్నాడు. ఎన్నో యిటువంటి
సాయంకాలాలు యీ నిశ్చయానికి కారణ
భూతాలైనయి...యీ చెట్టుదగ్గర వుంటున్న
కాలంలోనే..... భావంలో భావా
హృది కనిపించ సాగింది. ప్రద్యుమ్నుడుకీ,
ఒకనాడు...!

[సాయంకాలాన్ని మూచించే సంగీతపు
శబ్దం—పక్షులు రెక్కలు కొట్టకొంటున్న
శబ్దం—అరుపులు—నీరు కదిలిన చప్పుడు—
రోప్ప...మగ్గ మగ్గ వూపిరి బిగబట్టి వది
లిన శబ్దం—ఆయాసం...]

సరస్వతీదేవి: (రోప్పతో) నాకు ఆ పూవు కోసి
స్తావా! అందటంలేదు.

[ప్రద్యు: అలాగే... (అడుగుల చప్పుడు) (నీళ్లు కది
లిన చప్పుడు.)

సరస్వ: ఇందాకణ్డంచీ ఆవస్థపడుతున్నా దాని
కోసం..అందినట్లే అంది చేజారిపోతోంది..
మాస్తానే వున్నావుగా!—

[ప్రద్యు: ఆ...ఆ...! మాస్తానేవున్నా! ఇదిగో...
అందుకోండి....

సరస్వ: ఎంత మంచివాడివి...అడగంగానే సాయం
చేశావు...మాయింటి కెడదాం వస్తావా!...

[ప్రద్యు: రావడానికేం ... వస్తాను ... మరి ... ఒక
సహాయం చేస్తారా?

సరస్వ: తప్పకుండా చేస్తా! యేమిటది?...చెప్పు..!

[ప్రద్యు: మరేంలేదూ! ఆకలవుతోంది...అంతే!...

సరస్వ: ఆకలవుతోందా! ఆ సంగతి ముందెందుకు
చెప్పలేదు!...బయటికి రా యిక... కోసిన
పూలు చాలు..నిన్ను అనవసరంగా కోరానే
సాయం...రా బయటికి...

[ప్రద్యు: ఘరవాలేదు...కోసినాగా!..యివిగో! యీ
కాసిని కూడా అందుకోండి.

[అడుగుల చప్పుడు]

సరస్వ: నువ్వెవరివో నాకు తెలియదుగాని, ఒకటడు
గుతా చెప్తావా?

[ప్రద్యు: అడగండి!...అలాగే!

సరస్వ: నువ్వు రోజూ ఆ చెట్టుక్రింది ఎలాగో
కూర్చుంటావ్ గదూ.

[ప్రద్యు: తమరుకూడా యిక్కడికి నీటికి వస్తూంటారు
గదూ!

సరస్వ: రాబట్టే మాళాసు ... చూడబట్టేగా అడి
గాను...

[ప్రద్యు: అడిగారు కాబట్టే చెప్పానుగదండీ! ఆయితే
మీ యిల్లక్కడి?

సరస్వ: మాయెల్లా! కనబడుతోందే పర్యంతం..దాని
మీద ... ఆకలవుతోందనంటున్నావ్ గా...

నా వెంటరా...తీంటానికేమైనా పెద్దాను..

[నడుస్తున్న శబ్దం]

[ప్రద్యు: క్షమించండి! తమరు ఒంటరిగానే వుంటు
న్నారా!

సరస్వ: (విచారంగా) లేదు ... ఒక సన్న్యాసి
నన్నిక్కడకు తీసుకొచ్చాడు...

[ప్రద్యు: ఏం చేస్తూంటాడు? ఆయన.

సరస్వ: ఏమో! నాకు తెలియదు. తరచుగామాత్రం
వస్తా — పోతూ వుంటాడు ... అన్నిటూ
ఆకలవుతోందన్నావ్ గా..విప్లవపానీయం
యివ్వనా! త్రాగుతావా!...

[త్రాగిన చప్పుడు...]

ఎలా వుంది?

[ప్రద్యు: ఎలాగేమిటి? అమృతంలాగా వుంది. యిటు
వంటిది యింతవరకు నా జన్మలో రుచి
చూడలేదు.

సరస్వ: అంత బాగుందా! నిజంగానా!

[ప్రద్యు: నిజమే నమ్మా! (ఆలోచనగా) ఆచార్య
పూర్ణ వర్ణసులవారు చెప్పిందీ - నేను మాసిందీ
అక్షరాలా నిజం. యీమె తప్పకుండా
సర్వవిద్యాసమన్వయసాధిస్తా సరస్వతీ!
యింతకు ముందెక్కడుందో!...

సరస్వ: ఏమిటి అలా ఆలోచిస్తా—నీలో నువ్వేదో
గొణుక్కుంటున్నావ్!

[ప్రద్యు: అబ్బే! యేంలేదండీ! పూరికే...యేదో!...
గుర్తించి!

సరస్వ: యేమీ లేకపోతే యెందు కనుకొంటావు?

[ప్రద్యు: ఆ....! యేదో చిన్న సందేహం! వస్తే...

సరస్వ: ఏమిటది! నాకు చెప్పగూడదా!

[ప్రద్యు: మరేంలేదూ... “ఇంతకు ముందెక్కడుండే
వారోనవి.”

సరస్వ: అదా! సందేహం...నా కంత బాగా గుర్తు
లేదు...(క్షణ మౌనం) ఆ...గుర్తించింది...
విదితమార్గంలో...ఒకజీర్ణదేవాలయంలో...
వుండేదాన్ని. అక్కణ్డంచే యీ సన్న్యాసి
నన్ను తీసికొచ్చాడు. అప్పట్నుంచే ఇక్కడ.

[ప్రద్యు: (క్షణ మౌనం) సరే ... మరి వెళ్లిస్తాను ...
పొద్దు కూకిపోయింది...సెలవిస్తారా!

సరస్వ: (గాడ్గడకంతో — బేలగా) వెడతావా!...
వెళ్లిద్దు...! నువ్వు వెడితే నాకేం తోచదు

మేఘమల్హార్

యీ రాత్రి యిక్కడే వుండిపోవాలి...
కలువ రేపల పాయసం వండి పెడతా!
కమ్మగా వుంటుంది! తెల్లరింతరువాత
వీలయితే వెళ్ళువుగాని... నా మాట విను...
వుండిపో...!

[వీరామం]

(ఒకటి—రెండు నిమిషాల అనంతరం)

ప్రద్యు : జేవీ! యీ కీకార్ణ్యంలో రాత్రిపూట
ఒంటరిగా వుంటూంటే భయంగా లేమా!

సరస్వ : బాగా భయం వేస్తోంది! మేం చేయను!
అందుకేగా పొద్దుకూకడంతోనే కుటిరం
తలుపులు మూస్తాను... కాని... నిద్ర వేది
పట్టుదు....

ప్రద్యు : (అద్దుర్దాగా) మరి మేల్కొని నే వుంటారా
తెల్లవారూ!

సరస్వ : ఏం చేస్తాను?

ప్రద్యు : వెన్నెల రోజుల్లోనో!

సరస్వ : నాకు చీకటి—వెన్నెల రెండూ ఒకటే—
అందం, ఆనందం గురించి నాకేమీ తెలి
యదు.

ప్రద్యు : జేవీ! యీ రోజు వెన్నెలేగా! అలా ఆరు
బయట కూర్చుందామా!

జేవీ : వెన్నెలకు ఆరుబయట కూర్చోవాలా!

ప్రద్యు : చల్లగా—హాయిగా వుంటుందికదూ! అందు
కని...

జేవీ : సరే... చెదురుచాప యిగుగో... వస్తున్నా
పద...

ప్రద్యు : (అలోచనగా) ఎంత విద్రోహకరమైన పని
జరిగింది... ఎంతటి మంత్రశక్తి అయినా
ఆత్మ విస్మృతి కలుగజేస్తుందని కలలో
కూడా అనుకోలేనే!.....

* * *

[రెండు నిమిషాలు వేకువను నూచిస్తూ
మురళీగానం]

జేవీ : తెల్లవారింది... ఆడూడు నూర్వోదయం
కూడా అయింది... అడవి హంసలు యెలా
తటాకం దగ్గరకు చేరుకొంటున్నాయో
చూడు...

ప్రద్యు : అవును జేవీ! మరి నే వెళ్ళిరానా!

జేవీ : ఏం! అప్పుడే వెళ్ళకపోతే!

ప్రద్యు : వెళ్ళాల్సి జేవీ! కొంచెం పనుంది!

జేవీ : అయితే సన్యాసి వచ్చింతరువాత ఒక
సారి రా...

ప్రద్యు : అలాగే... జేవీ... వస్తా...

* * *

[పదిహేను రోజులనంతరం దూరంనుండి
జేవీ కంఠంలో నుంచి సావేరిరాగం—
రెండునిమిషాలు]

ప్రద్యు : ఇప్పటికీ పదిహేనురోజుల్నుంచీ మాస్తా
న్నా! జేవీ ఒంటరిగా కూర్చోని యేదో
పాడుకొంటూ వుంటోంది. యేదో వ్యక్తం
గాని భావం అందులో పాటుకొనివుంది.
ఆమె గొంతులో తారాజేవాదిం, నా హృద
యాన్ని గిలిగింతలు పెట్టి, యే లోకాలకో
తీసుకొనిపోతోంది..... ఆహా!... యేమా
సంగీతమధారసం... అందులోని భావశబలత
జీవుల్ని సమ్మోహింపజేస్తోంది.

[ఇంతలో నీరు కదిలిన చప్పుడు—హంసల
రెక్కలు తపతపమంటున్న ధ్వనులు - మృగ
మృగ—చిలుకల పలుకులు—]

ప్రద్యు : (ఉలిక్కిపడి ఆశ్చర్యంతో) ఆ...! యేవ
రది! ఈ వేశపప్పుడు స్నానంచేసేది?

[మళ్ళా నీళ్ళి చప్పుడు]

గుణాధ్యుడా! ... అతిగాజేనా! నిజం
గానా!... ఆ...! అతిజే... గుణాధ్యుడే!
ఇక్కడెందుకొచ్చాడు...! యీ గట్టు
మీద సామానుకూడా అతినిదే! ఇదివరకటి
బట్టలే... పాతిరంగు యింకా వెలిసిపోలా!
గుణాధ్యుడికి వే...!... ముమ్మాటికీ ఆ కాపా
లికుడే!

[క్షణం వీరామం.]

గుణా : (తెల్లబోతూ ఆశ్చర్యంగా) నీవా!.....
ఇక్కడికెలా రాగలిగావు...

ప్రద్యు : (మంద్రస్థాయిలో) మీకు తెలియదా!
నిజంగా యెలాగొచ్చానో తెలియకుండా
వుందా!

గుణా : (బాధగా) ప్రద్యుమ్నా! అర్థమైంది!...
ఇంకా నన్ను సువ్యూహా ఆవమానపరచ
దల్చావా! నిన్ను మోసంచేసి నీపై వలపన్ని
నీ హృదయాన్ని వంచనచేసి నీ సంగీతాన్ని
నాశం చేసినందులకు యిప్పుడు తీరని
దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తున్నా!

ప్రద్యు : (క్రోధంతో) “బాధ”—వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుం
దని చెప్పారుగా! చేసినపాపం చెప్పుకుంటే
పోతుందా! ఎవరికర్మకు వారే బాధ్యులు.
మీకు యిలాంటివన్నీ తెలియనివి కావుగా!

గుణ : ప్రభుగారు! ఎవరితో చెప్పకొన్నా ఏమీ లేదు... నిద్రలో భయంకరస్వప్నాలు వచ్చి “నువ్వు చేసినపని మంచిదిగాదు - “దానికి క్షమించుకోవడం” అని యెవరో చెప్పి తున్నాను. అలా చెప్పేవాళ్ళకు ఇదిమిథి మైన రూపాల్లేవు.

ప్రభు : (జాలిగా) గుణాధ్య! అసలు ఇలా ఎందుకు చెబావు...?

గుణ : (శీలంగా) నా పాపం పంపటానికే నేమో! మరి. వీరకరణమంత్రద్వారా మఃషిరి ఒర్చురిగా చేయగల్గేగాని, ఆకరించుకోలేదు. నాకసలు సంగీతం రాదు. నేను నువ్వునుకొన్న నూరదాసునూ కాదు. నేవి సరస్వతిని బంధించి, సరస్వత్యల్ని నాకబ్బేట్లుగా చేసుకోవాలని వాంఛ నాకుండేది. ఆ వాంఛ ఒకసారి పరాభవించ బడింది. అప్పుట్నుంచీ నాలో నేవివీద త్రోవం ఏర్పడింది. దాన్ని నీ మేఘమల్హార్ రాగంవల్ల తీర్చుకోగలిగాను. నామంత్రానికి ఎంతటి శక్తివుందో ఒకసారి పరీక్షించా దీనివల్లనే. కాని యిలా చేసినందుకు నాకు బాగులు పెరగసాగాయి.

ప్రభు : అయితే ఇప్పుడు నీ ఆభిప్రాయమేమిటి?

గుణ : ఈ బాధల్ని యెలా తెగతెంపులు చేసుకోవాలో కొన్నాళ్ళవరకూ తెలియలేదు. నా గురువు గారితో మొర పెట్టకున్నాను. ఆయన పూర్వపు మంత్రాన్ని నాశనంచేసి, యథాస్వరూపాన్నిచ్చే శక్తిని ప్రసాదించారు. ఈ శక్తిని ప్రయోగించేమందు ఈ కమండలములోని జలం నేవి పాదాలమీద చల్లేటట్లు అయితే బంధము క్రికలుగుతుంది...కొని, నీళ్లు చల్లినవాడికి అపద సంభవిస్తుందని చెప్పాను. దానికిజంకుతున్నా! ప్రభుగారు!

ప్రభు : అందుకని నేవిని బండిగా నే ఉంచదల్చారా?

గుణ : ప్రభుగారు! చూస్తూ చూస్తూ చేతులారా ఈ అపదకు బలికమ్మంటారా! ఈ పాపానికి అనుకొన్న వెంటనే ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవటము సాధ్యమేనా!—

ప్రభు : నీకు ధైర్యం లేదనిపిస్తోంది ... యేమిటా అపద?

గుణ : పసివాడివి ... ఎందుకు అహుతవుతావు ... కమ్మని జీవితం—యీ దేవికోసం బలిగా ఇచ్చుకోకు. అనుభవించవలసిన సుఖాలు లోకంలో ఎన్నో వున్నాయి. ఎందుకలా

త్యరపడిపోతావ్! ప్రభుగారు! నా మాట విను...

ప్రభు : గుణాధ్య! ఏమిటా అపద...!

గుణ : చెప్పాల్సిందేనా!—తప్పదా?

ప్రభు : తప్పించుకోడానికి యెందుకు ప్రయత్నించాలి...అది పిరికివాడికి లక్షణం.

గుణ : అయితే సరే!...నీరు చల్లినవాడు శిలారూపంలోకి మారిపోతాడు. అందుకే నేవిని బంధించివుంచాను. కొంచెం సుఖం గానైనా యీ లోకంలో కొద్దికాలం వుండామని. కోపం తెచ్చుకోకు...కొంచెం బాగా ఆలోచించు...పసివాడవు...పశేపశే చెప్తున్నా నని వినుకోకు...ప్రభుగారు!

ప్రభు : (ఆలోచనగా) ఈ విషయంలో యే మాటాచించినా నిష్ప్రయోజనమే! ఎవరూ నీళ్లు చల్లకపోతే, నేవి ఎలా విముక్తురవుతుంది? లోకంలో శాశ్వతంగా విస్య లేకుండా పోవాల్సిందేనా? అమెకు అత్యువిస్మృతి కలగటం లోకోపకారంగాదా! మీ స్వార్థానికని లోకాన్ని—సర్వకళల్ని—మంట గలుపుతారా! నిరక్షరాస్యుల్ని చేసి మానవ కోటిని మానవత్వాన్ని మటమాయం చేస్తారా! చదువుతల్లికోసం, నావంటి సామాన్యుడు ప్రాణాలర్పించడం ఒక పెద్ద లెక్కలోదికాదు...నేను నాదేవిని విముక్తురాలిగా చేయాలనే యిక్కడికి యెన్నో దేశాలు తిరుగుతూ వెతుక్కుంటూ వచ్చాను.

గుణ : అయితే—యీ పనికి అంగీకరిస్తున్నావా!

ప్రభు : ముమ్మాటికీ. గుణాధ్య! మానవుని జీవితం తున్నమైంది. స్వార్థభూరితమైంది. పద్మాల్లాంటి ఆమె పాదాలలో చిన్నముల్లు గుచ్చుకొన్నదంటే తీయడానికి, అవసరమైతే నా ప్రాణాల్ని కూడా త్యాగం చేస్తాను... పదండి...ఆ కమండలం ఇలాగివ్వండి... చల్లి నా తల్లిని విడిపించుకొంటాను.

గుణ : బాగా ఆలోచించుకొన్నావా! ప్రభుగారు!

ప్రభు : సావధానంగా ఆలోచించే, యీ పనికి ముందడుగు వేస్తున్నా! నాకు సుఖాలపై మమకారం లేదు...నా తల్లిని హృదయంలోనే స్థాపించుకొని ప్రేమపూరితమైన జీవితాన్ని ఆనందంగా గడుపుకొంటా... నడవండి...

మేఘమల్లార్

గుణా : ప్రద్యుమ్నా ! దీర్ఘంగా ఆలోచించుకొ మరొక్కసారి! తరువాత నిన్ను రక్షించే శక్తి మరి దేనికి లేదు.

ప్రద్యు : నాకు లేనిబాధ మీకు దేనికి—మీకు మలే ప్రవరించాలనే ఆశయంకలవాణ్ణి కాదు. ఆ ఆశే నాకుంటే, నా ఆనందాల సునం దను విడిచి, నా కంటికి రెప్పలాగుంజే మాతృదేవిని వదులుకొని, ఇక్కడి కెందు కొన్నాను. నాకు పిరికిమందు నూరిపొయ్యి కంటి. నాటివల్ల లోకం నశించిపోతోంది— సర్వకళలూ సమసిపోతాయి — పసిండి... ఆలస్యం యిక అనవసరం...

[విరామం]

దేవి : (ఆశ్చర్యంతో) రా... రా... నిన్ను కూర్చే ఆలోచిస్తున్నా! ఆలోచనగా పోయి మల్లార్ యీలోజాకా కనిపించటం! నీకు ఆ లోజాన సరిగ్గా భోజనం పెట్టలేదని కోపంవచ్చిందా! నిజంగా నాకెంతో చిన్నతనం వేసింది!

ప్రద్యు : స్వామీ! (మెల్లగా) యేదా మంత్రజల కమండలం... ఇలా యివ్వండి!

గుణా : (కంగారుగా) నిజంగా యీపని చేయడా నికి సిద్ధపడుతున్నావా!

ప్రద్యు : ప్రతిసారీ నా నిశ్చయగాన్ని మీకు చెప్పి వొప్పించలేను. ముందా జల మిలాఇవ్వండి!

గుణా : అయితే... ఇదిగో కమండలం... దేవి, నీటి కోసం బయలుదేరినట్లుంది... పశ్చిమీ... వచ్చేటప్పుడు యెదురుగానల్లి పాదాలపై అభిషేకించు. (తడబాటుతో) ప్రద్యుమ్నా! యిక నే వెళుతున్నా!... సెలవా!

ప్రద్యు : దేనికి? ఎక్కడికి స్వామీ!

గుణా : ప్రద్యుమ్నా! (దీనంగా) నీ ఋణం తీర్చు కోలేను. నేను నిజంగా పిరికివాణ్ణి... యెటన్నా పోతాను... నన్ను వశనియ్యి... దేవి జీవితప్రకరణంలో నీ పేరు చిరస్థాయిగా చెప్పకొ కేటట్లు లిఖించబడుతుంది.. నే వెళుతున్నా ప్రద్యుమ్నా... వెళు తున్నా... వెళుతున్నా...

[విరామం]

ప్రద్యు : (ఆలోచనగా) ఇరవై సంవత్సరాలక్రితం యీ నీలాకాశంక్రిందనే జన్మించాను. మా అమ్మ కాశిలో యింట్లో కిటికీ దగ్గరగా కూర్చుని ప్రవాసిల్లు పోయి, నాకోసం యెదురుతెన్నులు చూస్తూ, యెప్పుడోస్తానో అనుకొంటూ తహతహలాడుతూ వుంటుంది. ఆమెను యింకెలా చూడగలుగుతాను... సునంది యేం చేస్తోందో...

[అడుగుల చప్పుడు...]

దేవి : (నవ్వుతూ) యిక్కడే నిలబడున్నావే! ఆ సన్యాసి యేడీ!

ప్రద్యు : దేవీ! అతగా డెక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు.

దేవి : (దీనంగా) ఇక రాదా! మరి.

ప్రద్యు : మాట లాగే స్ఫురించాయి. రాజేమో కూడా!

దేవి : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటిది... నా పాదాలకు నమస్కరిస్తున్నావ్.

ప్రద్యు : (ప్రార్థనపూర్వకంగా) దేవీ! మీ పాదధూరి తీసుకొని నమస్కారం చేస్తున్నాను. ఎంతటి అపకారం చేసానో నీకు తెలియదమ్మా! దానికి తగిన శిక్ష యీ నాడు అనుభవించబో తున్నా. అందుకని యేమాత్రం విచారించడం లేదు. కాని, నాకు స్మృతి తప్పిపోయేంత వరకు విశ్వసాందర్యవిద్యావతిని బంధవిముక్తు లినిగా చేసే భాగ్యం లభించినందుకు హృదయపూర్వకంగా సంతోషిస్తున్నా!

దేవి : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటిపని!

ప్రద్యు : (జాలిగా) దేవీ! యంతకుముం డెక్కడ వుండేదానివో జ్ఞాపకం తెచ్చుకోవమ్మా!

దేవి : (కంగారుతో) ఎందుకూ. ! విచిత్రమార్గంలో... [నీళ్ళు చల్లినట్లు శబ్దం... తుఫాను గాలిహోద ... నదీతరంగాల శబ్దం... మేఘాల్లో మెరు పులు—ఉరుములు చూచాయగా మేఘ మల్లార్ రా గాలాపన - ఉత్తతమైపోతున్నా గాలి విసురులు—జేగంటల ధ్వనాలు.]

[నేపథ్యంలో]

ఉ॥ అంబ నవాంబుజోజ్వలకరాంబుజ శారదసంద్ర చంద్రికా
డంబర చారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుట భూషణ రత్నదీపికా
చుంబిత దిగ్విభాగశ్రుతి గూక్తి వివిక్త నిజ ప్రభావ భా
వాంబరపీఠి విశ్రుత విహారిణి నిన్ గృహజాడు భారతీ! (భాగవతమ్)

[నేపథ్యంలో]

అపూర్వ సాందర్యమూర్తి దేవి సరస్వతి సర్వాలంకారభూషితయై ప్రద్యుమ్నుని ముందు ప్రత్యక్షమైంది. ఆమె దేహాంసుండి సుప్రకాశ దీధితులు ప్రసరింపసాగాయి. పీఠాపాణియై, గానామృతాన్ని సర్వలోకా లకు విందుచేస్తోంది. కనులలో సంతోషం కళలకు వన్నె తెస్తోంది. హృదయంలోని

అనందం సహృదయులకు ప్రమాదాన్ని
కూర్చుతోంది. చిరునవ్వు తొణికిసలాడి,
ప్రశ్నలన్నీ సుసంపన్నతో దీరించింది..
బెంటనే కాకీలో మిడ్వేయి కూర్చున్న తల్లి
గండెలో రక్తం చుల్లబడింది. గెండు కళ్ళూ
అక్రమౌతాలయినయి...

* * *

[కాలం కొంత గడిచినతర్వాత—

దూరాన్నుంచి- మందమందం గానినబడుతూ
వచ్చే మేఘమహ్నార్ రాగాలాపనాశ్రవంతిని
గుర్తుపట్టి...

సనంబ : (ఆశ్చర్యంగా-ఆనందిం గా) ఎవరి దా వేణు గీతి...నూచనగా వచ్చి నాప్రమ్యముజేసి గుర్తు చేస్తోంది...! వన్ను రమ్యపమని పిలుస్తున్నాడా! నన్ను మరిచా దినుకున్నా సునా!..అదిగో! యింకా బాగా వివరము తోంది...! వన్నే....పిలుస్తున్నాడు...ఆ రాగం నాక్షిప్తమైందిని అతినికి తెలుసు....! అందుకే రమ్యంటున్నాడు...ఎటునెళ్లాలి.

[అమృతముల చప్పుడు]

పూర్వ : (మృదువుగా) సునందా!

సునంద : (ఉలిక్కిపడి)...అ....యేం...స్వామి!

పూర్ణ : (కరుణాత్మకంగా) ఎవరికోసం పండువెన్నెల
రాత్రులలో యింకా నీ విరహవేదన...
దేసికీ! యీపూవా కల్పనలు...!

సునంద : (జేలగా) ఆకేపటి స్వామి! నా ప్రభువు
మునికోసమే! ఇప్పుడే అతను నన్ను
రమ్మని మరళిచాడా వాయించాడు.... ఆ
మరళిపై ఊయలలాగే మేఘమల్హార్ రాగ
ములో అతని హృదయం నన్ను మడిచి
పెట్టింది... యెటు వెళ్లాలో - ఎలా వెళ్లాలో
దిక్కుతోచడం లేదు.

పూర్వ : (జాలిగా) సునందా! యిక నీకా అదృష్టం దూరమైంది. నీ మనస్సులోవున్న మనోహరుడు కాలవకాన మారిపోయాడు. అతడు ఆ కీకారణ్యంలో పరవ్వతీఖిరంమీద వెనురు పాచలమధ్య అర్ధనగ్న శిలామూర్తియై వున్నాడు. నిస్తబ్ధపు నీశిథిలో ఆ వెనురు కొమ్మలు అతని హృదయంమీద కప్పకొనిః గాలికి వూగినలాడుతూ నీ పద్య

ముణ్ణి జ్ఞప్తికి తెచ్చేందుకు పేఘ
మహార్ గాన్ని ఆలాపిస్తున్నాయి. అశవి
నాస్తి ఆకులతో ఆతని ముఖం కప్పకొని
పోయింది.....దేవి బంధవిముక్తురాలైంది.
దివ్యజ్యోతిరవిరాజమానంగా సాక్షాత్కరించి,
సరస్వతి దీవించింది...సునందా యింకా
దేవికి యీ విరహాగరిక్ష....

సునంద : (గాదకిం గా) స్వామీ ! ఆ వెదురు వనం
యెక్కడ ?... యెటువైపు ఆ శిలా
విగ్రహం ?... యెంతదూరం వుంటుంది... ?
ఎలా వెళ్ళాలి ?... చెప్పరూ... (దీనం గా)
నా ప్రియుణ్ణి యెడబాసి యెలా వుండ
గలను... అతని మధుర మురళీ గానంలో
మేఘమల్లార్ రాగాలాపనా స్రవంతిలో
నాకు పారవశ్యం లేదా !... స్వామీ ! సద్య
ముణ్ణి మరిచిపోలేను... అతడు మరుపుకె
రాని మన్మథుడు..... యిక నా బ్రతుకు —
ఎవరికోసం వేచివుంచనూ ! స్వామీ ! కడసారి
చూపులకై నా కొర గాకుండాపోయానా !...

పూర్వ : సునందా ! విచారపడి యేమిచే లాభం ?
అతడు లోకాంతరపు కుటుంబానిడు... మేఘ
మల్హార్ రాగ ప్రశంసలో అతనికి చరితార్థత
కల్గింది. సరస్వతీ కేవిమాహాత్మ్య ప్రకరణం లో
ప్రద్యున్నుని పేరు సువర్ణాక్షురాలో
వ్రాయబడుతుంది... యీ నిరర్థకపు ఊహా
కల్పనలు — స్వప్నాలు శాశ్వతం కావు.
యిలా చూడు సునందా ! అతి డేవరో తెలు
సుగా ! ... కరుణా స్వరూపుడు... బోధి సత్త్వ
డు... అతనివద్ద జీవులకి శాంతి — దయ —
జాలి — సానుభూతి — అహింస లభిస్తాయి.
పద..... ఒక్కసారి దర్శించుకో !.....
వృద్ధులలో రేగిన అశాంతి తగ్గిపోతుంది !
పద.....

సునంద : (దీనంగా) స్వామీ !.....

[తెరచి త్రయాన్ని ఉచ్చరిస్తూ జాప్య భిక్షు
 పులు — జేగంటల ధ్యానాలు — మేఘ
 మల్హార్ రాగాలాపనానూచనలు క్రమేపీ
 హొచ్చి — తగుతూంటాయి.]

* విభూతిభూషణవంధ్యోపాధ్యాయ రచన
ఆధారం గా

క వి: కా వ్య ము

శ్రీ హన్మనగుత్తి రాధాకృష్ణశర్మ

భగవత్స్పృష్టియందు సుందరములు, సుందరతనుములు, వికృతములునగు వస్తువు లెన్నెనియు గలవు. ప్రతిసూనవుఁడును వానిఁ గాంచుచున్నాఁడు. కాని, కవియొక్క దృష్టి వేరు. సామాన్యనిదృష్టి వేరు. ఒక ప్రవాహమును చూచి సామాన్యఁడు “నీరు వేగముగ ప్రవహించుచున్నదని చెప్పెను. కవిమాత్ర మున్నది పరమేశ్వరుని దయారసప్రవాహ మనును. ఒక తీగ సామాన్యని చూపున కది తీగమాత్రమే యగును. కవి దృష్టియందు దన్ననో! అది సుందరమైన వనితయొక్క శరీరముగను, చానిపువ్వులు లంఘములగు నేత్రములుగా నగుపించును. కావున లోకమునందెల్లరును మారు సామాన్య వస్తువులే కవియొక్క ప్రతిభావిశేషమున నాతనికి, విలక్షణముగ గోచరించును. కవి తన హృదయమునకుఁ దోచు నొకవిషయమును పలువిషయములగు మాటిమాటికి చిత్రణచేసికొని తద్విషయమును కావ్యరూపముగ వెలువరించును. ఏదైన నొకదృశ్యమును కవి చూచి నంత నే చిత్రింపఁజాలఁడు. కాని వాల్మీకి ఋషికి మాత్రము క్రాంచదద్వంద్వ వియోగదృశ్యమును గాంచినంత నే:

“మానిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ
మగమశ్శాశ్వతీస్సమాః |
య త్క్రొంచమిథునా జేక
మతథి కామమోహితమ్”

అని శ్లోకరూపమున వెలువడింది. వాల్మీకి ప్రతిభావంతుఁడు, సంతోషుఁడును గావున క్రాంచదద్వంద్వ వియోగమును చిత్రించుకొనుటకు దానియందు లీనుఁడైపోవుట కంత శీఘ్రముగ వీలుగలిగినది. ఆయా ధుఁడుగు యోగి తనకుఁ గావలసినక్షణమునే బాహ్య ప్రపంచమును మఱిని సమాధినిఁబొంది, బ్రహ్మ నందము ననుభవించునట్లు, మహాకవియు తలఁచుకొన్న తీక్షణమునందే విషయములో లీనుఁడై కావ్యరచన మొనర్చుకలఁడు. అపుడతఁడు పొంగివచ్చు తన కవన నేగము నాపుకొనఁజాలఁడు, అతనికి భాష యెట్లు

చెప్పిన యట్లు నడచును. మహర్షి వాల్మీకి యట్టివాఁడు గనుక క్రాంచదద్వంద్వ వియోగమును గాంచినంత నే, ఆ విధముగ శ్లోకరచన మొనర్చుకలెను.

ప్రతిభావంతుఁడుకవి, ఎట్టివస్తువును గ్రహించినను సుందరముగ చేయును. వస్తువునందలి గారవము ననుసరించియే కావ్య గౌరవ మేర్పడును. వస్తువు నందలి యాశ్చర్యవ్యక్తమువలన గదా! “ఉత్తరే రామ చరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే” యను ఖ్యాతి భవభూతి రచనకుఁ గల్గినది. ఒక వేళ వస్తువు లోకోత్తరము గాకపోయినను, కవి తన కృత్యమును చక్కగా నిర్వహించును. అచేతనములకుఁ జేతనత్వమును గల్పించును. చేత్రకుప్పలును, బంగరుబొమ్మలగు పడఁతులును, కవియొక్క కావ్యమునందు సమానముగ సుందరమార్తులుగ నే భాసింతురు. నవ్యకవులు సుందర వస్తువులను గూర్చియే కవి వ్రాయవలె నందురు. సుందరమైన దెప్పడును సుందరమే! సుందరము గాని దానిని సుందరముగఁ జేయుటయందే కవియొక్క ప్రత్యేకశక్తి గలదు. “తృణే, కార్యం భవ తీశ్వ రాణాం” అన్నట్లు కవి స్వీకరింపఁదగని వస్తువు సృష్టియందు లేదు. కవిత్వమొక్క కళ గావున, కళప్రకృతి కనుకరణమే యగుటవలన, కళయొక్క ప్రయోజన మానందమే!

అనుకరణ మానందమును గొలుపును. (Imitation begets pleasure) అన్నట్లు లోకమునందువలె గాక కావ్యమునందలి, యసుందరవస్తువులవలనను, ఆనందమే కలుగును. ఈ క్రింది దశరూపక శ్లోకమును గూఁడు:

“రమ్యం జుగప్సిత ముదార మధాపి నీచం
ఉగ్రం ప్రసాదిగహనం వికృతంచ వస్తు
యద్యాప్యప్య వస్తు కవిభావుక భావ్యమానం
తన్నాస్తి యన్నరసభావ ముపైతి లోకే”

వై శ్లోకము ననుసరించి కవి సుందరముగ వస్తువులనుగూర్చియే వ్రాయవలెననుట యనుచితము. అంగము నందుగూడ నిట్టి యభిప్రాయమే గలదు.

"Poetry turns all things to loveliness"
It exalts the beauty of that which is most
beautiful and it adds beauty to that which
is deformed—SHELLY.

[కావ్య మెల్లవస్తువులను సుందరముగ మార్చును.
అది సుందరములకు వస్తువులను సుందరతములుగ
జేయును. వికృతములను సుందరములుగ జేయును.]

ప్రథమమున "కవి రఘునీషీ పరిఘాః స్వయం
భూః" అని కవిశబ్దము పరమాత్మపరముగ వైదికమంత్ర
ములందు గానవచ్చుచున్నది. క్రమముగ నా పదము
పరమాత్మయొక్క సాక్షాత్కారమును బొందిన
"ఋషి" పరముగ వ్యవహారమునకు వచ్చినది. సాక్షా
ద్రష్టలగు వైదిక ఋషులు కవులు. వారికావ్యము లుప
నిషత్తులు. ఆద్యులగు వైదిక కవులును, తాకిమలగు
వాల్మీకినాధులు ఋషులగుటచేతను, దివ్యచక్షువు
లతో వారు లోకరహస్య మెఱిగినవారగుటచేతను,
లోకోత్తరవర్తనాత్మకముగ వారి కబ్బుములు భాసిల్లుట
చేతను, "నా నృషిః కరుణే కావ్యమ్", "కవయః
క్రాంతదర్శినః" అను లోకోక్తులు గలిగినవి. కనుక నే
అప్పకవి:

క|| ఇన్ముహిని మునులచే వెల

నెమ్మును కావ్యములు "నా నృషిః కరుణే కా
వ్యమ్మును వచనార్థంపుకా
సమ్మతించి గలివేళ సుకవిజనులే మానులో"

అని వచించెను. కాని కేవలము ఋషి కావ్యరచన
మొనర్పలేదు. "హేమచంద్రుడు" "ధట్టతొతుని"
శ్లోకముల మూడింటి నీ విషయమున సంగ్రహించెను:

"నానృషిః కవి రిత్తుక్త మృషిశ్చ కిలదర్శనాత్
విచిత్రభావ ధర్మాంశే త త్త్వ ప్రఖ్యాత దర్శనమ్
సత త్వదర్శనాశ్చ కా శ్చేష పరితః కవిః
దర్శనా ద్వర్తనా చ్చాభ రూఢా లోకే కవిప్రతిః
తథా హి దర్శనా స్వచ్ఛే నిశ్చేష్ట్యాది కచేత్మనేః
నో దితా కవితా లోకే యావజ్జాతాన వర్తనా"

ఋషిగానివాడు కవిగాదని చెప్పుదును. ఋషి
యనగా ద్రష్ట. దర్శన మన విచిత్రమైన వస్తువుల
యొక్క ధర్మాంశముల నెఱుంగుట. దీనికే ప్రతిభ
యని పేరు. అట్టి తత్త్వదర్శనము గలవానినే కాస్త్రు
ములు కవి యని పేర్కొనుచున్నవి. లోకమున దర్శ

నము, వర్తనమున నీ రెండింటివలన "కవి" యని ప్రసిద్ధి
వహించును. వాల్మీకి మొదట ద్రష్టయైనను వర్తనము
నేయువఅపరాధముగ బరిగణింపఁ బడఁడయ్యెను.
కావున దీనివలన కవి ద్రష్టయైనను వర్తనానిపుణుడు
గావలయునని తెలియుచున్నది. ఈ యభిప్రాయమునే
"భామహుఁ" డిట్లు తెలిపెను.

"ప్రజ్ఞా నవననో నేషవశాలినీ ప్రతిభామతా
తదనుప్రాణనా జ్ఞీవే ద్వర్తనా నిపుణః కవిః"

(నవననో నేషవశాలినీ యగు ప్రజ్ఞ "ప్రతిభ"
యనఁబడును. తదాశ్రయఁడై వర్తనము నేయువాఁడు
కవి)

అనందవర్తనుడు :

"అపారే కావ్యసంపాదే కవి కేవ ప్రజాపతిః
యథాన్యై రోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తతే
శృంగారీచేత్కవిః కావ్యే జాతం రసమయం జగత్
స ఏవ వీరరాగశ్చైవ నీరసం జాత మేవ తత్
భావా నచేతనా నపి చేతనవ చ్చేతనా నవ్యచేతనవత్
వ్యవహారయతి యధేదం సుకవిః కావ్యే స్వతం
తతయా"

[అపారమైన కావ్యప్రపంచమునకుఁ గవియే
బ్రహ్మ. అనఁగా సృష్టికర్త. అతఁడు దన యిచ్ఛాను
సారముగ లోకమునుమార్చును. శృంగారియైన లోక
మును శృంగారము మొనర్చును. విరాగియైన నీరస
వంతముఁగఁ జేయును. అచేతనములను చేతనములుగను,
చేతనముల నచేతనములుగను స్వతంత్రముఁగాఁ గవి
కబ్బునున వర్తించునని కవినఁగూర్చి తెలిపెను.]

కాన వీరి వాక్యముల ననుసరించి కవి "ప్రతిభా
వంతుఁడగు కావ్యప్రపంచమును సృజించు బ్రహ్మ"
యని తెలిసది. కవి ప్రతిభావంతుఁడైన నే లోకమును
రసముముఁగాఁగాని, నీరసముముఁగాఁగాని చేయుఁ
గల డిట్ట. కనుక నే ("కావ్యంతు జాతుజాయేత కస్య
చిత్ప్రతిభామతిః") ఒకానొక ప్రతిభావంతుని వల
ననే యట్టికావ్య ముదయించునను నాలోచి కల్గినది.
కవి యనఁగా క్రాంతదర్శియై, ప్రతిభావంతుఁడై, వర్త
నాదినిపుణుఁడై యుండవలయును.

"కావ్యమీమాంసయం దీ క్రిందివిధముగ కవులు
విభాగింపఁబడియున్నారు. 1 కాస్త్రుకవి, 2 కావ్య
కవి, 3 ఉభయకవి, వారిలో సుత్తరోత్తరుడు

శ్రేష్ఠుడు. ఉభయకవి నే “విద్యత్కవి” యందురు. “విద్యత్కవి” వయః కవయః కేవల కవయస్తు కేవల కవయః” అనగా ప్రతిభావృత్తిత్తులు రెండును గల వాడే విద్యత్కవి. అట్టివాడే లోకోత్తరవర్ణనా నిపుణుడు.

కావ్యమననేమి?

పై విషయమునుగూర్చి చెప్పటకు ముందుగ “కావ్య” మను దానినిగూర్చి సంస్కృతాలంకారి కుల నిర్వచనముల నుటంకింతును.

“శబ్దార్థా సహితౌ కావ్యమ్” అని భామహుడు.

“గుణాలంకార యుక్తార్థా కావ్య” మని వామనుడు.

“అదోషో సగుణావనలంకృతీ పునః కావ్యి” యని మమ్యుటుడు,

“నిర్దోషం గుణాలంకార రసవత్ వాక్యమ్ కావ్య”మని భోజుడు.

“గుణాలంకార రీతి రసోపేతః సాధు శబ్దార్థ సందర్భః కావ్య” మని వాగభటుడును.

“నిర్దోషం గుణాలంకారరీతివృత్తియ ద్వాక్యం కావ్య” మని పీయూషవర్ణుడు.

“రసాదిమ ద్వాక్యం కావ్య” మని శౌన్దోదని యను నాలంకారికుడు.

“వాక్యంరసాత్మకం కావ్య”మని విశ్వనాథుడు.

“ఇష్టార్థవ్యవచ్చిన్నాపదావళీ కావ్య”మనిదండి.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శ్చబ్దః కావ్య”మని జగన్నాథుడు.

ఇంకను మఱికొందఱు. “కవనీయం కావ్య” మని లోచనకారుడును, “కవయతీతి కవిః తస్యకర్త కావ్య”మని విద్యాగరుడును, “కాతిశబ్దాయ తే విమృశతి రసభావాన్నితి కవిః, తస్య కర్త కావ్య”మని భట్టగోపాలుడును, “లోకోత్తరవర్ణనానిపుణకవి కర్త కావ్య” మని మమ్యుటాచార్యుడును జెప్పియుండిరి.

ఈ వైదిక జెప్పబడిన నిర్వచనములం దంతటను కవి కర్త ప్రధానముగఁ జెప్పఁబడియున్నను నింగుఁ గవి లక్షణ మిమిడియే యున్నది. వీనిలోని “లోకోత్తర వర్ణనానిపుణకవికర్త కావ్య”మనుదానినిఁబట్టి లోకోత్తరవర్ణనానిపుణుడే కవియని, వానియొక్క “కర్త”యే

“కావ్య”మని తేలినది. లోకోత్తరవర్ణనానిపుణి యను నది ప్రతిభాలభ్యము. ప్రతిభ దేవతానుగ్రహ సంపాద్యము. దేవతానుగ్రహము తపస్సంపాద్యము. తపస్సు ఋషికర్మ. గనుక నే “నాన్యషిః కురుతే కావ్యమ్” “కవయః క్రాంతిదర్శినః” యను లోకోక్తులు గల్గినవి.

పై విషయ గుఱియైనవానియొక్క కర్తయే కావ్యమై లోకమునం దధికమయిన ప్రచార మొందు నని తెలియుచున్నది. అట్టి కవిత్వము రాకున్న నూఱు కుండవలె నే గాని కుకవి మాత్రము కాకూడదు.

“నాకవిత్వ ముర్రాయ, మృత్యుయే దంశనాయ చ కుకవిత్వం పున స్సాక్షాన్మృతి మామా ర్థనీషిణః.

[కవి గాకుండిన నెట్టి యుగర్థము, లేక పాపము సంభవింపదు. కవిగానియెడల మనుష్యుఁడు చావఁడు రాజాదులవలన దంశనము రాదు. కాని కుకవి యగుట వలన కేవలము మృత్యువే.]

ఇంక నా ప్రతిభ యనునది కారయిత్రి, భావ యిత్రి యని రెండు విషయముగ కావ్యమీహంస కారుఁడు వక్కాణించెను. కవిచే గావ్యమును వ్రాయించుకొని కారయిత్రి. పాఠకునిచే గావ్యము యొక్క యర్థమును భావింపఁ జేయునది భావయిత్రి. కాబట్టి కవికివలె నే పాఠకునకు ప్రతిభ యుండవలెను. లేకున్నచో గవిభావమును గ్రహింపలేకపోవును. ప్రతి భాతారతమ్యము ననుసరించియే “అప్రకవి” చెప్పినట్లు కవులలో నీ క్రింది భేదములు ఏర్పడినవి.

అ॥ న॥ వినుతి గాంతు రిల వివేకి, వాచక, రాచి
కార్థ, శిల్పి, భూష, శార్థు లనఁగ
మార్దవానుగత సమాహ్వయుఁడును నాఁగఁ
గవులు సప్త నామకములతోడ.

కావ్యమున కుండవలనిన లక్షణములు

ఆలంకారికుల అభిప్రాయములు :

“సంగీత మపి సాహిత్యమ్ సరస్వత్యాః స్రవద్య యమ్” అన్నట్లు వాదగోవికి సంగీత సాహిత్యములు రెండును స్రవద్యములుగ నొప్పియున్నవి. సంగీతము నందెంత మోహనశక్తి గలదో, సాహిత్యమునందును, అంతటి మోహనశక్తి గలదు. రమారమి రెండుజేల సంవత్సరములనాడే “భరతుఁ”డను మహర్షి “నాట్య శాస్త్ర”మను గ్రంథమును రచించెను. అదియే సాహిత్య

కావ్యమున ప్రథమగ్రంథము. ఇది కేవలము రూపకములనుగూర్చి వాని భేదములనుగూర్చి చర్చించును. భరతునిద్వైపిలోఁ గావ్యమున నాటకాదులే. నాటకములకే “రూపకము”లని పేరు పేరు. ఈతని మతమునఁ గావ్యమునకు శరీర మితివృత్తమే. “ఇతివృత్తంతు కావ్యస్య శరీరం పరికీర్తితమ్”

భామహమతము

భరతునికేఁ బిమ్మట నైనవ శతాబ్దిలోని “భామహ” నామకాలంకారికుఁడు శ్రేష్ఠ కావ్యచర్చను సాగించి “శబ్దార్థ సహిత కావ్యమ్.” కావ్యమునకు శబ్దార్థములు శరీరమని, స్త్రీ పురుషాదుల శరీరసాంద్యమున కలంకారములు ప్రాధాన్యమైనట్లు, కావ్యశరీరమున వక్రక్రొక్కొక్కదలంకారములు పెంపొనగూర్చుననియు, కావ్యమున కలంకారములు ప్రాధాన్యముని నిర్వచించెను.

దండిమతము

ఆఱవ శతాబ్దివాఁడగు “దండి” కావ్యసిద్ధాంతము నిట్లు ప్రతిపాదించెను. “శరీరం తావ ద్విహర్షవ్యవచ్చిన్నాపదావళి” (రమణీయార్థమున పదసంఘాతము కావ్యశరీరము) ఈతని మతమున రమణీయార్థభూషితమగు శబ్దమే కావ్యము.

వామనమతము

తరువాత తొమ్మిదవ శతాబ్దిలోని వామనుఁడు “కావ్యాత్మ”ను గూర్చి విచారించి “రీతిరాత్మా కావ్యస్య” అని సిద్ధాంతీకరించెను. శరీరమున కాత్మవలె కావ్యశరీరమున కాత్మ యుండుననియు, నది “రీతి” యని యీతని మతము. రీతి కావ్యమున కాత్మయని చెప్పి భామహుని యలంకారసిద్ధాంతమును, దండిగుణసిద్ధాంతమును దన రీతితో సమన్వయపఱచెను. ఎట్లు? కావ్యాత్మ రీతి. రీతి గుణములచే నేర్పడును. అలంకారములు కావ్యసౌందర్యమును వృద్ధి చేయును. (కావ్యాలంకారసంగ్రహమితిని గ్రంథము.)

ఆనంద వర్ధనమతము

వామనునకుఁ దరువాత నీతఁడు సాహిత్యక్షేత్రమున కరుదెంచెను. “స్వస్వాలోక” మను గ్రంథమును రచించెను. ఈతనిదొక క్రొత్త సిద్ధాంతము. కావ్యశరీర

మున కాత్మ ధ్వని. అది వస్త్రలంకార రసరూపము. అనఁగా వస్త్రలంకార రసస్వరూపని త్రివిధములు. ఈ మూఁటిలో వస్త్రలంకారస్వరూపము రసస్వని సర్వశ్రేష్ఠము. అయినను వస్త్రలంకారస్వరూపములు గావు. కావ్యమున కలంకారములు ముఖ్యాంగములు గావు. ఇతఁడు ధ్వనినే ప్రాధాన్యముగ నిర్వచించెను.

అభినవ గుప్తమతము

ఆనందవర్ధనునికేఁ బిమ్మట అభినవగుప్తఁడు నాకయాలంకారికుఁడు సాహిత్యరంగమునకు వచ్చెను. ఈతఁడు దానందవర్ధనుని స్వనిసిద్ధాంతము నంగీకరించి యాతని “స్వస్వాలోకము” నకు “లోచన” మను వ్యాఖ్యవ్రాసెను. “రసేనైవ సర్వం జీవతి కావ్యమ్. నహి రసశూన్యం కావ్యం కించి దస్తి. రసయేవ వస్తుకః ఆత్మా. వస్త్రలంకార ధ్వనీతు సర్వభారసంప్రతిపర్యవస్వతే” (రసముచేతనే కావ్యము జీవించును. రసశూన్యమున కావ్య ముండదు. మూఁడు విధములగు ధ్వనులలో రసస్వనియే కావ్యాత్మ. వస్త్రలంకారములుగూడ రసపర్యవసాయము గావలయును) ఈ సిద్ధాంతమే విశ్వనాథుని “వాక్యం రసాత్మకమ్ కావ్య”మృదు కావ్యలక్షణమును లేవదీయించినది.

మహిమ భట్టమతము

అభినవగుప్తుని పిమ్మట నీ ధ్వనిసిద్ధాంతమును “మహిమభట్ట”ును పండితుఁడు ఖండించెను. “ఇతఁడు “స్వస్వాలోకము”నకు ఖండితముగ “వ్యక్తివివేక”మను గ్రంథమును రచించెను. ఇతని ప్రతిపత్తి—

శ్లో. అనుమానేతగ్భావమ్ సర్వస్యాపి
ధ్వనేః ప్రకాశయితుమ్
వ్యక్తివివేకం కురుతే ప్రణయ్య
మహిమా పరాం వాచమ్.

[నిల్ల విధములగు స్వనుల ననుమానమునందే యంత ర్భవించఁ జేయుటకై మహిమభట్టు వాగ్దేవికి ననుస్కరించి వ్యక్తివివేక గ్రంథమును రచించుచున్నాఁడు.]

ఇతఁడు కావ్యమున రసప్రాధాన్యము నంగీకరించెను. “కావ్యస్వాత్మని సంజ్ఞిని రసాదిరూపేన కస్యచిద్విమతిః” (కావ్యమున కాత్మ రసాదిరూపమునుటయందు విప్రతిపత్తి లేదు) ఈతని వాదము కడుకు నిలువలేదు. మమ్మట, విశ్వనాథ, జగన్నాథాది మహాపండితులీతని

క వి : కావ్య ము

వాదమును ముక్కలు ముక్కలు జేసివైచిరి. ప్రత్యేకముగ నానందవర్ధనుని సిద్ధాంతమునే, అనగా “వ్యంజనావృత్తి”ని ప్రత్యేకముగ నంగీకరింపవలసినదని నిర్ధరించిరి.

కుంతక మతము

అభినవగుప్తునికాలమునందలివాఁడే యీ కుంతకుఁడు. “స్వని” మతమునకుఁ బ్రతికూలముగ నొక సిద్ధాంతమును ప్రతిష్ఠించెను. ఈతని సిద్ధాంతము. “వక్రొక్తిః కావ్యజీవితమ్”. భావముని వక్రొక్తి నే యీతఁడు విశేషముగఁ జెంచెను.

క్షేమేంద్ర మతము

కుంతకుని యనంతరమున క్షేమేంద్రుఁడను నొక పండితుఁడు మాతన సిద్ధాంతమును లేవనీసెను అని:

“జౌచిత్యస్య చమత్కారకారిణి కావ్యే చర్వణే రసజీవితభూతస్య విచారం కురుతే ధునా కావ్యస్యాం మలంకారైః కిం మిథ్యా సుశితైర్గుణైః యస్య జీవిత మాచిత్యమ్ విచింత్యాపి నదృశ్యతే అలంకారా స్త్వలంకారా సుజాయేవ సుజాస్యతాః జౌచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్.”

[రసమునకు జీవితభూతమును, చమత్కారకారియు నగు నౌచిత్యమునుగూర్చి విచారిణి నేయునను. కావ్యమునకు జీవిత భూతమైన యౌచిత్యము లేకున్నచో నలంకారము లేలే? సుగుణులేలే? అలంకారము లలంకారములే! అనగా బాహ్యోభాషేతువులు. కాని జీవితము గాదు. అట్లే సుగుణములను ప్రతితీతపన్న త్యజీలాదుల వలెనే సుగుణులే. అనగా నవియు జీవితము గావు. కాన రసవంతమగు కావ్యమునకు జీవిత భూత మాచిత్యమే]

ఆంగ్లమున గూడ నీ యౌచిత్యచర్చ గలదు. జౌచిత్యమున కాంగ్లమున డికోరమ్ (Decorum) అందుదు

“వాక్యం రసాత్మకం కావ్య” మనగా రస స్వరూపముగల వాక్యము (మహావాక్యము లేక వాక్య సమూహము) కావ్యముని విశ్వనాథుఁడు వచించెను. ఇట్లుంటుచేఁ బ్రబంధములలోఁ గొన్ని నీరసపద్యములకుఁ గావ్యత్వము లేకపోవచ్చును. అట్టియెడ రసవత్పద్యములనుబట్టి కావ్యత్వమును నీరస పద్యములను బట్టి య కావ్యత్వము నొక్క కావ్యమందే సంభవించి యది కావ్యముగాని యకావ్యముగాని కాకపోవలసివచ్చునని శంకించి రసవత్పద్యములలోనున్న గొన్ని నీరస పద్యములకును బద్ధరసముచే రసవత్త్వము గల్గువిధమునఁ

ప్రబంధరసముచే నీరసపద్యములకును రసత్వము గల్గునని సమాధాన మిచ్చెను.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శబ్దః కావ్యమ్” అనగా రమణీయమగు వర్ణమును దెలుపు శబ్దము కావ్యమని యర్థము. రమణీయార్థ మనగా నేయర్థమును దిరిగి తిరిగి భావించుటచే లోకోత్తరాహృదము గలుగునో అది. ఆ లోకోత్తరమగు నాహృదమునకే “చమత్కార” మనియు నామాంతరము. కాన రమణీయార్థమునగా చమత్కారమును గల్గించునది యని యర్థము. చమత్కారములేకున్న కావ్యము గాఁజాలదు. ఎట్లన?

శ్లో॥ కిం క పేస్తస్య కావ్యేన కిం కాంక్షేన దనుష్కృతః పరస్యచ్ఛృదయేలగ్నం సభానయతి యచ్చిరః॥

[పరహృదయమున నెయ్యది లగ్నమై తలనూపింపఁజేయనో, ఆ కవియొక్క కావ్య మేల? ఆ ధానుష్కుని బాణ మేల? అని యాలోచింపక కాన గావ్యమునఁ జమత్కారమున్న నే పాఠకుఁడు తలనూగించును.

ఆంగ్లమునందలి కావ్యలక్షణములు

1. The expression of the imagination (తన భావనను (ప్రతిభను) వాగ్రూపకముగఁ బ్రకటింపుటయే కవిత్వము)

2. The language of the imagination. (తన భావనను ప్రకటింపుభాషయే కవిత్వము).

3 The art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination (ప్రతిభకొక రూపమును గల్పించువిధమున బదములను గూర్చు కళ కవిత్వము.)

4 The rhythmic creation of beauty— (సౌందర్యమును గణబద్ధముగా సృజించుటయే కవిత్వము)

5. The most delightful and perfect form of utterance that human words can reach (మానవ వాక్కుల కందించగినంత యానందకరమైనట్టియు, రసస్పృహక మైనట్టియు, నిర్దృష్టమైనట్టియు రచనారూపము కవిత్వము)

6. The art uniting pleasure with truth by calling imagination to the help of reason. (ప్రతిభోత్థాపితమైన కారణములతో సత్యమును, ఆనందముతో మేళనముఁజేయు కళయే కవిత్వము.)

“జాన్ స్టూఆర్ట్ మిల్” అను లాక్షణికుఁడు కావ్యమన నేమి? అని ప్రశ్నించుకొని పై లక్షణములకన్న భిన్నమగు దృక్పథముతో “మూర్ఖిభవించిన యావేశము గల పదములును, అర్థములును కావ్య”మనెను.

“వర్సెవర్” యితకన్న విశేషముగ “కావ్య మనః బహిర్యార్థమై యా వేశముతో హృదయమునండి వెలువడు వాక్ప్రవాహ” మని తెలిపెను.

అట్లే ‘హన్ కేజర్’ అనునాతఁడు “కావ్యమన హృదయము యొక్క యొడ్డలారని ప్రవహించు భావవాక్రవాహమునకుఁ బరివాహ మనెను.

కావ్య ప్రయోజనము

మన వాఙ్మయమును (వైదిక లౌకిక వాఙ్మయములు) ప్రభు సమ్మితము, మిత్రసమ్మితము, కాంతా సమ్మితములని మూడు విధములుగా విభిన్నములనులు ప్రభునుమన వ్యవహరించిరి. తరువాతి యాలంకారిసు లెల్లరు నీ విషయము నిట్లే స్వీకరించిరి. వేదవాఙ్మయము ప్రభుసమ్మితము. పురాణ వాఙ్మయము మిత్ర సమ్మితము కావ్యవాఙ్మయము కాంతాసమ్మితముగా విభజించిరి ప్రభు సమ్మిత మన? రాజువలె నిరంకుశముగ శాసించునది; వేదము. “సత్యం వద” “ధర్మం చర” ఇత్యాదికమున కర్తవ్య ధర్మములను శాసనరూపమున బోధించును. ప్రభుశాసన ముల్లంఘింపరాని విషయమన వేద శాసనముగూడ ముల్లంఘింప వీలుకొనిది. మన కిష్టములేకున్నను ప్రభు శాసనమును విధిగాఁ బాలింపవలసిన విధమున వేదశాసనమును బాలింపవలయును. ఈ వాఙ్మయమున శబ్దములకే ప్రాధాన్యస్థితి. కావున వేదములు శబ్దప్రాధాన్యములు, మిత్రసమ్మితమన మిత్రునివలె నుపదేశించునది.

లోకమున

“మాత మిత్రం పితా చేతి స్వభావా త్రితయం హితమ్ కార్యకారణ తత్త్వాన్వేధవంతి హితబుద్ధః”

ఆన్నవిధమున మన మేలుగోరువారు తలపించులు, మిత్రుఁ డనువాడు మువ్వరుమాత్రమే! అట్టి మిత్రునివంటి పురాణవాఙ్మయము వైదికమున “సత్యం వద, ధర్మం చర” యను శాసనమునే సహేతుకముగ, సోదాహరణముగ, కథారూపమున, తదాచరణమువలన విధిములు, అనాచరణమువలనఁ గలుగునవ్వముల నుపదేశించి, కర్తవ్య ధర్మాచరణమునంగుఁ బ్రవేశింపఁ జేయును. కాని నీ వాఙ్మయ మర్థప్రధానము.

ఇక “కాంతాసమ్మిత” మనగా, మిత్రమురాలగు భార్య తన గుణాలంకారరూ. ములచే భర్తృమనోరంజనముఁ జేయుదు దుర్భాగ్యమున నున్నవానిని సత్కర్మమునకుఁ ద్రిప్పించియు, ఆయుత్తము కాంతి తనభర్తకు వాఙ్మయ రూపముగ నుపదేశింపక, గుణ ప్రవర్తనలచే వ్యంగ్యరూపమున నుపదేశించును. ఆమెయే “స్వాధీన పతిక” యనఁబడును. కాని కావ్యవాఙ్మయము కాంతా సమ్మిత మనుటవలన వేదపురాణ వాఙ్మయములకన్న

వైలక్షణ్య మీ వాఙ్మయమున కేర్పడినది. ఇం దా రెండింటియందు లేని చిత్రరంజనము, వ్యంగ్యరూపమున నుపదేశములు గలవు. మఱియొక విషయము :—

వైదిక వాఙ్మయమే కర్తవ్యధర్మమును, నిరంకుశముగ, శాసనరూపముగ బోధించుచున్నదో, ఆ కర్తవ్యధర్మమునే పురాణవాఙ్మయము సహేతుకముగ కథానికల రూపమునఁ దెలుపుచున్నది. తిత్కిర్త వ్యధర్మమునే కావ్యవాఙ్మయము “వైలిగుణాలంకారము”లచే ప్రజా హృదయముల నాకర్షించుచు, హృద్యముగ నుపదేశించుచున్నది. వేదము “సత్యం వద” యని శాసించెను. పురాణము “సత్య హరిశ్చంద్రా”ది కథల రూపమున నెఱుకపఱచెను. ఆ కథయే దృశ్య, శ్రవ్య కావ్యము లందింతకన్న మనోరంజకముగ ప్రదర్శింపఁబడి, యా ధర్మమును మరింత లెస్సగా మనస్సులందు నాటుకొను నటు లానర్చుచున్నది.

ఈ క్రమమున బట్టి దూరఁగాఁ కావ్యము తప్పక ధర్మము మపదేశించునదిగా నుండువలెనని తెలియుచున్నది. కనుక నే “భామహుఁడు”:

ధర్మార్థ కామ మోక్షేషు

వైచక్షణ్యం కళాసు చ!

కరోతి కీర్తిం ప్రీతిం చ

సాధుకావ్య నిషేవణమ్॥

అని చతుర్వర్ణపుష్పత్తియే “కావ్య ప్రయోజనము”గ జేర్చొనెను.

మఱియు కావ్య ప్రకాశకర్త;

“కావ్యం యశనే, అర్థకృతే,

వ్యవహార విదే, శివేత రక్షితయే,

సద్యః పర నిర్వృతయే,

కాంతాసమ్మితత యోపదేశయుజే”

అని సద్యః పర నిర్వృతిని (అనందమును) ఉపదేశమును, కావ్యఫలముగాఁ జేర్చొనెను. ధ్వన్యా లోకకాఁడును “సదాచారోపదేశరూప నిబంధనాహి, నాటకాదిగోష్ఠీ విశేయ జనహితార్థ మేవ మునిభి రవతారితా”! (ప్రాచురజనహితార్థమై - సదాచారోపదేశ మొనర్చుటకే భరతాదులు నాటకాలు నిర్ణయించి)రని నుడివెను. కావున భరతాదులు “అనందమును, ధర్మోపదేశమును” కావ్యముయొక్క ముఖ్య ప్రయోజనములుగ వైలడించి యుండిరి. ఇట్టి కావ్యములు వెలువరించి కవు లాంధరమణి కింకను శోభను నెలార్చుదురుగాక!

* ఈ వ్యాసమును శ్రీ సన్నిధానం సూర్యనాథుని శాస్త్రిగారి “కావ్యాలంకార సంగ్రహ” వ్యాఖ్య నాధారముగ రచించితిని. వారికి నాహృదయ పూర్వక వందనములు—
రచయితి.

నాటకాంతం

శ్రీపంతుల శ్రీరామకృష్ణ

మరదలు శకుంతల పెళ్ళికి వెళ్ళకూడదనే అనుకోన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం—ఆ ఉద్దేశంతోనే ముందుగా శారదను పంపించేశాడు. కాని, చిట్టచివరికి పోనీ ఒక్క రెండురోజులు వెళ్ళినస్తే ఏం పోయింది, లేకపోలే శారదకి అక్కడ నలుగురిలోనూ చిన్నతనం గానూ ఉంటుం దనుకొని బయలుదేరేశాడు.

ఇదివరలో పెద్దమరదలు సరోజిని పెళ్ళికి పదిహేడు రోజులు ముందుగా వెళ్ళి, భారమంతా తన భుజస్కంఠాలమీదే వేసుకొన్న సుబ్రహ్మణ్యానికి ఈమారు శకుంతల పెళ్ళికి అసలే వెళ్ళాలని లేకపోవడానికి కారణం ఏమిటి? అక్క చల్లెళ్ళు ముగ్గురిలోనూ శకుంతల అందరికంటే అందమైనదేకాక తెలివైనదని కూడా సుబ్రహ్మణ్యం నమ్మకం—ఆమె కాలేజీలో ఇంటిగు సీనియరు చదువుతూండగా (అంటే ఎనిమిది నెలల క్రిందట) బి. యే సీనియరు చదువుతున్న ఒక విద్యార్థితో శేఖామూలకమయిన ప్రణయవ్యవహారం కొంత జరిగిందన్న విషయం సుబ్రహ్మణ్యానికి తెలిసింది. వాళ్ళిద్దరికీ తమ భవిష్యత్తు గురించి ఎటువంటి అనుమానాలు లేకపోయినా పెద్దలకు ఆంగీకారం కుదరలేదు—సుబ్రహ్మణ్యం సలహా నివ్వేయోజనం అయింది. ఇప్పుడు కుదిరిన సంబంధం చాలా గొప్పదనీ, ఇటువంటిది మరెన్నడూ దొరకదనీ శారదతో సహా అందరూ విశ్వసిస్తున్నారు...కాని, శకుంతల మనస్థితిని గూర్చి ఆలోచించినవా రెవ్వరూ లేరు—డబ్బు, కులమూ, గోత్రమూ...ఇవన్నీ ఆలోచించ దగినవే కావచ్చును—గాని, వ్యక్తుల మానసిక స్థితి, ఆభిరుచులు వీటిని గూర్చి అసలే ఆలోచించక పోడమన్నది ముందు ఎటువంటి పరిణామాలకు దారి తీస్తుందో?... పెళ్ళి వాడావిడిలో ఎలాగో వీలుకల్పించుకొని శకుంతలను అడిగితే గడుసుగా అటూ ఇటూ తేలకుండా చెప్పి తప్పించుకొంది—కాని, లోపల్లోపల ‘ఇదేదో’ వీళ్ళందరి ఆమోదంతోనూ చేస్తున్నపని, అంతేగాని దీంతో నాకేం సంబంధం

లేదు’ అన్న విరక్తభావన మెదిల్చున్నట్టంది. ఇప్పటి ఈ వాడావిడిలో ఇలాగే అనిపించవచ్చును కాని, ముందు ముందు బాధ్యత అంతా తనదే నిజంగా తనకి అయివ్వగా ఉంటే ఇప్పుడే కాదని గట్టిగా ఎదురుతిరిగి ఉండవలసింది—ఎంత తెలివయినవాళ్ళకీ తమకి సంబంధించిన విషయాలలో ఉక్రేక పు పాలు తప్ప చేతువాదపు ప్రభావం పనిచేయవు కాబోలు?

గతజలసేతుబంధనంవల్ల ప్రయోజనంలేదు—పెళ్ళి అయిపోయింది—సుగ పెళ్ళిచారి ధోరణి అందరికీ గుప్పహంగానే పరిణమించింది. ప్రత్యేకించి పెళ్ళి కొడుకుతో తాను ఆడిన కొద్దిమాటలవలన అతడి అహంకారమూ, బొద్దత్యమూ స్పష్టంగా బోధపడ్డాయి సుబ్రహ్మణ్యానికి.

ఇంకా మరి రెండు రోజులుండడానికి వీలుం దనగానే బయలుదేరిపోయేడు—ఎవ్వరూ ఏమీ అభ్యంతరం చెప్పలేదు—‘మరి రెండు రోజులంటే నేను కూడా వచ్చేస్తాను కదా!’ అంది శారద—‘నిన్ను తొందర పెట్టడం ఇష్టంలేక నే నేను బయలుదేరిపోతున్నాను’ అన్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం.

రయిలంగుతుందనుకో లేదు—కాని, చూమాలుగా వచ్చే అరగంటేకాక మరొక అరగంట కూడా లేటు కావడంతో అందింది.

మీది బెర్తుమీద హోల్డాలు పడుచుకొని క్రిందను మూలగా ఉన్న స్థలంలో కూర్చొని సిగరెట్టు ముట్టించాడు.

సిగరెట్టు కాలవస్తూఉన్నా అతని ఆలోచనలు ఆతకని బ్రతుకులకు కారణమయిన పెళ్ళిళ్ళమీదనే లగ్నమయి ఉన్నాయి—సోక్రటీసు, అబ్రహం లింకను, టాకే స్టాయి—మొదలయిన వాళ్ళ దాంపత్య జీవితాలు దుర్భరంగా తయారయాయంటే, తమ అభిప్రాయాలతో సరిపడని భార్యలను చెమకొడమే—అలాగే ఎందరో స్త్రీల జీవితాలు జీవన్మృత స్థితిలో

ఉన్నాయంటే అందుకు అనుకూల దాంపత్యతే కారణం—వివాహానికి ఉండే ఈ ప్రాముఖ్యాన్ని అందరూ గుర్తించారు—కాని, తమతమ వివాహ సందర్భాలలో ఎందుకో అర్థంలేని తొందర పడుతున్నట్టనిపిస్తుంది.

ఎవరివలనానో ఎందుకు; తన విషయంలో తాను ఆరుంధరిని చేజేతులా పోగొట్టుకొన్నాడంటే అంత కంటే తెలివితక్కువ ఇంకేమయినా ఉంటుందా? తరవాత శాశ్వత ఇంత మంచిదీ, అనుకూలవతీ అయినంటే అది వేరే సంగతిగాని, తన పొరపాటు చూసిపోతుందా? అయినా ఆరుంధరి తెలివితేటలు, చాక చక్కమూ, సారస్వతాభినివేళమూ ఇవన్నీ శారద కెక్కడనుండి వస్తాయి? ఆనాడు ఆరుంధరి నేగాని జారవిడుచుకోకపోయిఉంటే, ఈనాడు తాను విస్మితిలో ఉండేవాడో? చాలా విషయాల్లో నేను తాను ఉదాసీనంగా, విరక్తుడుగా, ఎలా అయితే అలా జరగనీ అన్నట్టుంటున్నాడు. ఇంతకంటే ఎంతో చొరవగా, ఉల్లాసంగా, ధైర్యంగా ఉండి ఉండేవాడేమో ఆరుంధరి నే పోగొట్టుకోకుండా ఉంటే.

అనుకొన్నట్టుగా సిగరెట్టు అయిపోగానే మీది బెర్తుమిడికి పోవడం జరగలేదు—మరొక సిగరెట్టు ముట్టించి, కనులరమోడ్చి వెనుకటిరోజులకు సంబంధించిన దృశ్యాలను నెమరువేసుకోవడం మొదలు పెట్టేడు—

అవి తాను తాడుతేగిన గాలిపటంలా ఎగురుతున్న రోజులు—హఠాత్తుగా మేనమామ పోవడంతో బి. యే చదువు అర్థాంతరంగా ఆగిపోయింది. సిఫార్సులులేని నిష్ప్రయోజనమయిన ఉద్యోగ ప్రయత్నాలు సాగిస్తూ, కోస్తా పాశవునాడన్న స్నేహితులను నిర్మోగమాటంగా కొంత కొంతకాలం ఉద్ధరిస్తూ, కాలక్షేపం నిమిత్తం పద్యాలు రాస్తూఉండిన రోజులవి—

బి. యల్ పాసయి కొత్తగా ప్రాక్టీసు పెట్టిన రాజేశ్వరరావును చూసేవరకూ తాను నిరుద్యోగిగా ఎంతకాలం గడిపిందీ గుర్తురా లేదు సుబ్రహ్మణ్యజ్యోతికి. వాడు తాను జూనియర్ చదువుతున్నప్పుడు పెప్టెంబర్ పరీక్షకు వెళ్ళేడు.

తన మామూలుపద్ధతి—కొన్ని రోజులుండి, రైలు

ఖర్చులకని పవ్ పదిహేనో పుచ్చుకొని బయలుదేరి పోయే పద్ధతి రాజేశ్వరరావు దగ్గర కుదిరలేదు.

పద్యాల్లో పక్షుల స్వేచ్ఛాజీవితం గురించి వాపోవడం బాగానే ఉంటుందిగాని, నిత్యజీవితంలో పక్షుల్లా తయారవడం ఆత్మనాశనాన్ని తెచ్చుకోవడమే అన్నాడు రాజేశ్వరరావు—అతినితో పూర్తిగా ఏకీభవించలేక పోయినా, ఎదిరించలేకపోయేడు సుబ్రహ్మణ్యం.

‘ప్రవాళమాల’ (పద్మరచనల సంపుటి), పాతకాల (కథానికల సంపుటి) ఈ రెండూ ఆనాడు ప్రచురితమయ్యేయంటే అందుకు రాజేశ్వరరావు పద్ధతాపత్రయం ఇంతా అంతా కాదు.

ఆ తరవాత ఈ ఆశేళ్ళలోనూ తాను ఏవో రచనలు చేసేడు, వాటిలో చాలావరకూ పత్రికలలో అచ్చయ్యాయి కూడా. అయినా, ఇప్పటికీ తాను మరొక పుస్తకం ప్రకటించలేక పోయేడు. ఇంత వేగంలో వెలువడే సావకాశమూ కనిపించడంలేదు.

ఆనాడు రాజేశ్వరరావు తనకి కల్పించినది కేవలం ఆర్థికమయిన ప్రోత్సాహం మాత్రమేకాదు; మానసికంగా ఎంతో ధైర్యాన్ని చేకూర్చాడు. అతను అంతగా అనుకొని ఉండకపోతే బైరాగులలో కలిసి పోవడమో ఆత్మహత్య చేసుకోవడమో ఈ రెంటిలో ఏదో ఒకటి తనకు శరణ్యం అయి ఉండును.

కేవలం ప్రాక్టీసు మీదనే ఆధారపడివలసిన అవసరం లేనిపాటి ఆస్తి కలవాడు రాజేశ్వరరావు. అటువంటి వాడికి సింహానికి ఎలుక చేసిన సహాయంలాగ తానొక చిన్న ఉపకృతి చేయగలిగేడంటే విశేషమే.

ఆరుంధరి ఆ సంవత్సరం బి. యిడి., చదువు తూంది. ఆమెకు బి. యిడి చదవాలనే కోరిక పుట్టి ఉండకపోతే ఆరు నెలలకు పూర్వమే వాల్లిద్దరి పెళ్ళి జరిగి ఉండేది. పెళ్ళి చేసుకొన్నా అవసరమయితే స్వతంత్రంగా జీవించగలిగే సావకాశం ఉండాలని ఆమె అభిమతం.

అంతగా వ్యవహారికంగా అన్నిటినీ చూడగలిగిన ఆరుంధరి అన్నీ ఉన్న రాజేశ్వరరావుని కాదని ఏమీలేని తనని వరిస్తుందన్నది కలలోనయినా నమ్ములేని సంగతి.

కాని, కలలో ఊహల్లో అసాధ్యాలుగా కనిపించిన విషయాలు ఒక్కొక్కప్పుడు యథార్థంగా జరిగిపోతూ ఉంటాయి. ఆమెకి మొదటినుండి తనను ఎగతాళి చెయ్యడం అంటే ఎందుకో అంత సరదా అర్థం అయ్యేదికాదు తాను తీసిపోకుండా నోటికి వచ్చినట్టు వాగేవాడు. ఇద్దరినీ చూస్తూ, సిగరెట్టు కాల్చుకొంటూ గంభీరంగా కూర్చోనవాడు రాజేశ్వరరావు—అక్కడెత్తో ఆగిపోయినా బాగుండును. ఆమెకు తనను డిగ్రీల పండితుణ్ణి చెయ్యాలనే సంకల్పం ఒకటి పుట్టుకొచ్చింది. చిన్న పిల్లవాణ్ణి శ్రద్ధగా కూర్చోపెట్టి చదివించినట్లుగా చదివించేది—ఎప్పుడయినా ఆమె చదివమని చెప్పినవి చదివలేదనీ, పేకాలు ఆడుతూనో, సద్యాలు రాస్తూనో కూర్చున్నాననీ అంటే ఆమెకు కోపంలో కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతం అయ్యేది...

ఏం జరిగినా రాజేశ్వరరావు నూచించి ఉండకపోతే తనకి అర్థమయేదేకాదు, ఆమె తనను ప్రేమిస్తున్నదని—అప్పటికి సమ్మతం కష్టంగానే తోచింది.

కాని, కర్తవ్యం?...రాజేశ్వరరావు ఎలాగో అనగలిగాడు—మొదిద్దూ పెళ్ళి చేసుకొని హాయిగా ఉండగలిగితే నాకంటే చాలును. ఆమె సుఖపడ గలిగితే, నేనూ సుఖపడినట్లే—నేను మరి పెళ్ళి చేసుకోక పోయినా నాకు విచారంలేదు...వెంటనే రాజేశ్వరరావుకి ఏమా సమాధానం చెప్పలేకపోయాడు.

రాత్రంతా ఆలోచించి, ఆలోచించి తెల్లవారుజామున ఒక నిశ్చయానికి వచ్చేడు. మాటమాత్రమయినా, రాజేశ్వరరావు తాను ప్రేమించిన స్త్రీ సుఖపడడమే తనకి కావాలన్నాడు. ఆ పనే తానెందుకు చెయ్యకూడదు? స్నేహము—ప్రేమ—ప్రేమ ఎక్కువదే కావద్దును—కాని, తాను ఆమెకు తగిన ఉజ్జీ కాగలడా? ఆమె ఆర్జిస్తూ ఉంటే ఇంట్లో కూర్చోని అసమర్థుడుగా పడి ఉండకమా? అంటే కాక, రాజేశ్వరరావు తనకు మనసులో ఏ లేకమో అనుమానం తట్టగానే “భాయి, ఈ పాతికా తీసుకొని రేపే నువ్విక్కణ్ణించి బసవత్తి పెట్టెయి” అని ఉంటే ఏమవును?

వ్యక్తగతంగా తనయెడల ఆమెకు ద్వేషం కలిగివుండడమే అయితే అంత కష్టం కాకపోయేది—

వెనుకటి స్థానంలో రాజేశ్వరరావును పునఃప్రతిష్ఠితుణ్ణి చెయ్యడం లేలికగా కుదరలేదు. అందుకుగాను లేని ప్రయురాలైన సృష్టించుకోవలసి వచ్చింది, రాని ఉత్తరాలు రప్పించుకోవలసి వచ్చింది—ఎన్నడూలేని దురభ్యాసాలు ఉన్నట్టుగా నటించవలసి వచ్చింది—

ఏమయితేనేం, నాటకంలో తన పాత్ర చాలా చక్కగా నిర్వహించినట్లే—ఆమె తన బి. యి.డి. పరీక్ష పూర్తికాకమునుపే రాజేశ్వరరావుతో వివాహానికి అంగీకరించింది; అంటేకాదు, తమ వివాహానికి తాను రావడానికి కూడా ఆమె అంగీకరించలేదు.

తరవాత కొంతకాలంవరకూ కృతజ్ఞతతో ముంచెత్తుతూ రాజేశ్వరరావు ఉత్తరాలు రాస్తూఉండేవాడు. అటువంటివాటికి ఏమిటి జవాబు రాయడం? ఏదో ముక్తసరిగా డేనుసమాచారం మాత్రం తెలియజేసి ఊరుకొనేవాడు. కొన్నాళ్ళకి రాజేశ్వరరావు కి రానే ఓషిక తగ్గిపోయింది. ఇదే బాగుంది. ఒకమారు జరిగిన ఏదో పనికి పడేపడే కృతజ్ఞతను ప్రదర్శించడమన్నది రెండువైపులా సుఖతరమయిన వ్యాపారం కాదు—అంతేకాక, రాజేశ్వరరావు ఉత్తరం చూసి నవ్వుపట్టా, తాను అరుంధతిని పోగొట్టుకోవడంలోని తెలివితక్కువ మనసులో అస్పష్టంగా మెదలుతూ ఉండేదేమో?

ఒక వస్తువు మనకు అందుబాటులో ఉన్నప్పటికంటే పూర్తిగా పోగొట్టుకున్నప్పుడే ఎక్కువ విలువయినదిగా రూపిస్తుంది. అరుంధతిని గూర్చిన జ్ఞాపకాలతో కొంతకాలం అసలే పెళ్ళి చేసుకోకూడదన్నంతటి వైరాగ్యం కలిగింది. కాని, తరవాత తరవాత ఏదో ఒక ఉద్యోగం దొరకడం, అక్కడ ఏర్పడిన పరిచయం మూలంగా శారద మేనమామగారికి తెలియడం—పెళ్ళి—మొదలయిన వన్నీ జరిగాయి.

మొదట్లో కొంతకాలం ఏమాత్రం అసంతృప్తి కలిగినా మనసులో శారదను అరుంధతితో పోల్చుకోవడం జరుగుతూఉండేది. కాని, ఆ విచారం అట్టేకాలం నిలవలేదు. శారదలో అరుంధతిలో ఉన్న వ్యక్తిత్వమూ తెలివితేటలూ లేకపోలేనేం, తనను సంతోషపరచడమే స్వీయానందంగా భావించుకోగలదు. తమ దాంపత్యజీవితం ఎటువంటి కలతలూ కల్లోలాలూ లేకుండా సాగిపోతుంది. ఇంతకంటే మరింకేం కావాలి?

మరదలు కపంతల పెళ్ళికి సంబంధించి పుట్టిన ఆలోచనలు క్రమంగా విస్తరించి, గతంలోనికి వ్యాపించి, వివాహిన్ దృశ్యాలను స్మృతిఫలకంమీద ప్రకాశింపజేశాయి—

ఆనాడు తాను రాజేశ్వరరావు కోర్కెకు అంగీకరించి ఉండకపోతే ఏమయిఉండును?

ఆతను ఆశాభంగంవలన ఆత్మహత్య చేసుకొని వుండునా? అలాగే అయితే బ్రతికిఉన్నా ఆ జన్మాంతరూ తనకు తీరని వ్యధగా ఉండేది.

అంతమాత్రంలో ఆతను ఆత్మహత్య ఎందుకు చేసుకోవాలి? సలక్షణంగా పెళ్ళిచేసుకొని హాయిగా సాంసారిక జీవితం గడుపుతూ ఉండి ఉండును— అయితే తను పరిస్థితి వివిధంగా పరిణమించేదా? ఆమె మీద నిరుద్యోగస్థుడుగా ఆధారపడిన స్థితిలో తన మనసు ఎటువంటి వికారాలకు లోనయి ఉండేదా? తరవాత కూడా, ఇద్దరూ వేర్వేరు స్థలాల్లో ఉద్యోగాలు చేయవలసివస్తే? అప్పుడు తమలో ఎవరో ఒకరు ఉద్యోగం మానేసి ఉండేవారా?

ఛ ఛ ఇవేమిటీ ఆలోచనలు? ఆమె ప్రస్తుతం తన స్నేహితుడి భార్య—అంతే.

ఆనాడెప్పుడో అలా కాక ఇంకొకలా జరిగి ఉంటే ఎలా ఉండేదో అని ఆలోచించడంకంటే, జరిగిన పద్ధతివలన వాళ్ళ జీవితాలు ఎంత మధురంగా గడిచిపోతున్నాయి అన్నరకం ఆలోచన తెచ్చుకోవడం మంచిదికదా అనుకున్నాడు సుబ్రహ్మణ్యం.

ఈ రకమయిన బుద్ధి పుట్టడంతో అదివరకెన్నడూ కలగని కొత్త ఆలోచన ఒకటి వచ్చింది— రాజేశ్వరరావునూ అరుంధతినీ గూర్చి ఊహించేకంటే ఒకమారు వెళ్ళి చూసినదే? అక్కడ పెళ్ళివాడావిడి భరించలేక బయలుదేరిపోయాడేగాని మరొకటి రెండు రోజులు ఆలస్యంఅయినా బాగలేదు. మళ్ళీ ఎప్పుడోగాని తాను ఈ ప్రాంతం వచ్చేదిలేదు. ఇప్పుడే ఒకమారు రాజమండ్రిలో దిగిలే?

ఇప్పటికీ అరుంధతి తనను చూసి అసహ్యించుకొనే పరిస్థితిలో ఉంటుందా? లేక ఈ మగ్గుకాలంలో వచ్చిన మార్పులకు సంతోషిస్తుందా? ఆకళ్ళలో తనలో ఎన్నో మార్పులు వచ్చినట్టే ఆ యిద్దరిలోనూ ఎన్నో మార్పులు వచ్చి ఉంటాయి. ఈనాడు

వాళ్ళ దాంపత్య జీవితాన్ని పరిశీలించ గలగడం నిజంగా ఒక మంచి పాఠమే అవుతుంది.

సామర్లకోట వచ్చేసరికే రాజమండ్రిలో దిగి తీరాలని నిశ్చయం అయిపోయింది. అక్కడనుండి మెయిలు చాలా నెమ్మదిగా పోతున్నట్టు, ఏమాత్రం అవకాశం కనిపించినా ఆగిపోడానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్టు అనిపించసాగింది.

రాజమండ్రి స్టేషనులో మెయిలు ఆగేసరికి సాయంకాలం అయిదూ నలభైఅయిదు అయింది.

అదివరకల్లా అంత తొందరపడిన మరీషి, రైలు, స్టేషనును విడిచిపెట్టేవరకూ (సుమారు ఇరవైనిమిషాలకాలం) ప్లాటుఫారంమీదనే గడిపాడు. చిట్టచివరిక్షణంలో మళ్ళీ రైల్వేకి ఎక్కిపోవా లనిపించింది. కాని, తన అనిశ్చితత్వానికి వినుకుకొని, హోల్డాలు కూలీ నెత్తిమీద పెట్టి, దూరప్రయాణపు టికెట్టు కొవడంవల్ల మగ్గులో ఒక రోజు ఆగే సావకాశాన్ని వినియోగించుకొని బైటపడ్డాడు.

సైకిలురిక్షాలో కూర్చొని తిన్నగా హోటల్కు తీసుకొని వెళ్ళుచున్నాడు.

బస అని గది తీసుకోకపోయినా హోల్డాలు హోటలువారికే అప్పజెప్పి, వెనుకటి రోజుల్లో అతి పరిచయమయిన ఇన్నీసు పేట వీధుల్లో నడక సాగించాడు.

అప్పటికీ ఇంకా చిన్న సందేహం పుట్టింది— వాడు పోర్టుమంచి వచ్చినా క్లబ్బులో, మరెటో వెళ్ళి ఉంటాడేమో? వాడులేని సమయంలో వెళ్ళేకంటే ఉన్నప్పుడు వెళ్ళడమే నయం. అందాకా కాస్తనేపు గోదావరి ఒడ్డున కూర్చోడం బాగుంటుంది—ప్రయాణపు బడలిక తగ్గుతుంది—అనుకుని, మరొక సిగరెట్టు ముట్టించి బయలుదేరేడు. ఈమగ్గుకాలంలో రైలులోంచి వెళ్లిపోతూ నదిని చూడమేగాని, గోదావరి ఒడ్డున కూర్చోడం జరగలేదు—రేపు ఉదయం తప్పకుండా స్నానం చెయ్యాలి...అస్తమయ సమయారణ తరణి కిరణ శోభను ప్రతిఫలంపజేస్తూ ప్రకాశిస్తూ సాగిపోయే గోదావరి దృశ్యం, తాను చిత్రకారుడు కాకపోయినందుకు, ఇదివరకెన్నిమార్లలాగానో, మనసుకు నొప్పికలిగించింది.

సిగరెట్టువెంట సిగరెట్టు కౌల్పడంతో సిగరెట్లు మీద కలిగిన అరుచి, విసుగుదలా తన సంకోచంమీదికి.

కూడా వ్యాపించాయి—మెయిల్లో దిగిన వాడిని ఇప్పటివరకూ ఏం చేస్తున్నావంటే ఏమని సమాధానం చెప్పడం?

ఇంకా సగమయినా కాలని సిగరెట్టును బలంగా విసిరేడు—అది నీళ్ళవరకూ వెళ్ళలేదు; మధ్యలో రాలిమెట్ల మీదనే పడింది.

ఈ మరు మరే సంకోచం లేకుండా కొండర తొండరగా వెళ్ళేడు—అప్పటికింకా ఏడుంపావు కంటే ఎక్కువ కాకపోయినా, మీదనుండి పడే వెన్నెల వెలుగులో వెలవెలబారే ఎలక్ట్రిక్ దీపాల ప్రభావంవల్ల ఎంతో రాత్రయింట్టనిపించింది.

ముందునున్న కర్రగేటు ఎప్పటి మాదిరిగానే దగ్గరగా వేసుకొని ఉండి కుడిచేతిత్తు గదిలో లైటుంది—అది వాడి ఆఫీసుగది—బహుశః వాడు ఉండే ఉండవచ్చును—లేకపోయినా...

తన ఆలోచన పూర్తి కాకుండానే మెట్లను సమీపించి, “రాజేశ్వరావ్! రాజేశ్వరావ్!” అని రెండు మార్లు పిలిచాడు.

గదిలోనుండి వినిపించింది అరుంధతి గొంతు... “ఎవరూ, మీరా? ఎన్నాళ్ళకి వచ్చేరు? రండి!” ఈ మాటలను అంటూ ఆమె గుమ్మంలోనికి వచ్చింది పక్కతిరుపు తేరమకొని.

“మెట్లెక్కుతూ ప్రశ్నించాడు. “వీడింకా క్లబ్బునుండి రాలేదా?” అని.

ఆమె అతని మాటకు సమాధానం చెప్పకుండా, “ఎప్పుడు వచ్చావు? సామానదీ ఏమీలేదా?” అని అడిగింది.

“ఇందాకా మెయిల్లో దిగేను—మళ్ళీ రాత్రి బండికి వెళ్లిపోవాలి. అందుకని హోల్డాలు స్టేషనులోనే విడిచి పెట్టేను. దార్లో ఎవళ్ళో కనిపిస్తే మాటలాడుతూ ఉండవచ్చు అలస్యం అయిపోయింది.”

“పోనీండి, అలాగే రైలుకి తిరిగివెళ్ళి పోకుండా ఇలా వచ్చేరు—కూర్చోండి. మంచినీళ్ళు తాస్తాను. కాఫీకూడా ఫ్లాస్కులో ఉంది.”

“మంచినీళ్ళు మాత్రం—ఇయ్యండి. కాఫీ వాడు వచ్చేకనే తాగుతాము ఇద్దరం కలిసి.”

“ఆయనకోసం ఎదురు చూడనక్కర లేదు రండి” అంటూ ఆమె లోనికి వెళ్లిపోయింది.

ఆగది, ఆ పరిసరాలూ చూస్తూఉంటే వాటన్నిటినీ తాను విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోలేదన్నట్టే అనిపించింది. తనవయసుకూడా కొన్ని సంవత్సరాలు వెనక్కు జరిగినట్టు తోచింది.

కాఫీ పట్టుకొని వస్తూ ఆమె అడిగింది—“మీ రొక్కరే వచ్చారే, కుటుంబం అంతటినీ తీసుకొని వచ్చిఉంటే బాగుండును కదా?” అంది—మరొక శ్లయితే మీకు వెళ్ళి అయిందా? ఎందరు పిల్లలు? అని అడిగిఉండేవారు. ఆమె ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పక తప్పలేదు. “కుటుంబం అంటే నేనూ మా శ్రీమతి కారదా మాత్రమే, ఇంకా పిల్లలులేరు” అని చెప్పకోవలసి వచ్చింది.

“కాఫీలో మీకు కావాలని కొంచెం ఎక్కువగా పంచదార కలిపాను. ఈ మధ్యనుగాని పద్ధతి మారలేదు కదా?”

“ఇటీవల నేను మయింట్లో తాగే కాఫీ అనే పదార్థాన్ని ఇతరు లేమంటారో తెలీను. పాల స్వచ్ఛమయిన తెల్లనిరంగు తగ్గడానికి మాత్రమే ఒక చిటికెడు కాఫీ పొడుము వేసిన పానీయం అది, కాకపోతే పానకం అనుకోవచ్చును.”

మొదట్లో మీరే ఆవిడకు ఆవిధంగా అలవాటు చేసిఉంటారు. ఇప్పుడు మీరే తప్పలేనుతున్నారు.”

“తప్ప అని కాదు, గాని, ఆవిడ ఇచ్చే కాఫీకే అలవాటుపడి బాగుందనడం తప్పని సరికదా!”

“అదీ కొంతవరకు నయమే—తాము కావాలన్న ప్రకారమే చేసినా భార్యల చేతలను వంటనూ ఆడిపోసుకొనే మగవాళ్లకంటే మేలు.

“అటువంటి భర్తలుంటారనేది మీకు ప్రత్యక్షానుభవం కాదుకదా? మానాడు మీ రెంతంటే అంతే అన్నిట్లోనూ. లేక ఇటీవల ఏమయినా మారిపోయాడా?..ఇటువంటి అంతరంగిక విషయం ప్రశ్నించ కూడనిదేగాని, వెనకటి దనవువలన అప్రయత్నంగా వచ్చేసింది. మీ కిష్టంలేకపోతే సమాధానం చెప్పకండి...”

“ఎందుకు సంకోచిస్తున్నారు? సిగరెట్టుకాల్పు కొందికేనా? నాకేం అభ్యంతరం లేదు. కాల్పు కొండి. కాని, మీకు ఇప్పటికీ చీటికీ మాటికీ ప్రతి చిన్నవిషయానికీ అనుకోకుండా అబద్ధం చెప్పే దురలవాటు పోలేదన్నమాట?”

“అలవాట్లు పుడకలతోగాని పోయేవికాదు లెండి గాని, ఇప్పుడు నేను మీతో ఏ విషయంలో అబద్ధం చెప్పానో నాకే తెలియకుండా ఉండే—ఏ విషయంలో...”

“చెప్పనా? మీరు మెయిలుదిగి, ఇటు వస్తూ దాల్లో ఎవరో స్నేహితులతో మాట్లాడుతూ నిలబడి పోయేరన్నది కుద్ద అబద్ధం—అసలు మా యింటికి రావడమూ మానడమూ అన్న సంకోచంతో ఊరంతా చాంద్రాయణం చేస్తూ ఉండిఉంటారు ఒంటరిగా—

“ఊరంతా తిరగడం మాత్రం కాదుగాని, గోదావరి ఒడ్డున కూర్చుండిపోయేను—మీరు నన్ను ఈమాత్రం ఆదరంగా పలకరించి ఆతిథ్య మిస్తారనుకో లేదు—వాడితో కాస్తనేపు మాట్లాడి ఏ హోటలుకో పోయి భోం చెయ్యవలసి వస్తుండేమోననికూడా అనుకోన్నాను.

“ఆ ఉద్దేశంతో నే హోటలు కూడా తేలేదన్న మాట?” మీరిలా కూర్చోని ఈ పత్రికలూ ఆపి చూస్తూ ఉండండి. నేను వెళ్ళి భోజన ప్రయత్నం చేస్తాను.”

“నా గురించి విశేషంగా ఏమీ చెయ్యనక్కర లేదు. వాడితో పంక్తిని కూర్చోడానికే తప్ప, దారిలో అడ్డమైన ఫలహారాలూ చెయ్యడంవల్ల ఇప్పుడేమీ ఆకలి కావడం లేదు. ఏడింకా రాలేదేం చెప్పా? వచ్చేసరికి మరొకగంట పడుతుందంటే నేనూ క్లబ్బు వంకకు ఒకమాగు వెళ్ళివస్తాను.

“ఈ రాత్రికి మీ రొక్కరూ భోం చెయ్య వలసిందే.”

“ఏమిటి, వీడుగాని ఊల్లోలేడా? నేను...”

“మరేం భయపడకండి మిమ్మల్ని నే నిక్కడ కట్టిఉంచను—రాత్రి జనతాలో కదూ మీరు వెళ్ళాలనుకొంటున్నది. నేనూ రాత్రి ఇటు వెళ్ళేబంకికి వెళ్తున్నాను. నాకు సాయంగా ఉంటారు రైలెక్కే వరకూ.”

“ఓ, అలాగే, అంతకంటేనా? అంటే ఇద్దరూ కలిసి తిరిగి వస్తారన్నమాట? ఇన్నాళ్ళకి వచ్చి వాణ్ణి చూడటంఅయిందికాదు, మిమ్మల్ని అయినా చూడాలి గాను. ఇదే రేపా ఏల్లుండో వచ్చి ఉంటే మరీ అలా భంగమయేది.”

“అసలు బ్రతకడమే ఒక పెద్ద ఆశాభంగం” అంటు ఆమె లోనికి వెళ్ళిపోయింది.

ఇటువంటిమాట ఈవిడ నోటి వెంట రావడాన్ని కారణం ఏమయి ఉంటుందా అన్న ఆలోచన అట్టే సేపు నిలవలేదు సుబ్రహ్మణ్యం మనస్సులో... పరధ్యానంగా వివో పత్రికలు తిరగవెయ్యడం కూడా కొంచెం నే సాగింది—కుర్చీలో నే వసక్కు చేరగిల బడి నిద్రపోసాగాను.

మెలకువ వచ్చేసరికి పడింపావయింది. ఎదురుగా ఆమె కుర్చీలో కూర్చోచి వదువుకొంటూంది.

“మిమ్మల్ని తేపి మీ నిద్ర పాడుచెయ్యాలనుకోలేదు. కాని, భోజనానికి మరీ ఆలస్యం అవుతుందని పడింపావుకి అలారం పెట్టేను” అంది పుస్తకం లోకి చూస్తూ.

చాలా మంచి పనిచేసేరు. ఇంకా ఆలస్యమయితే మీకు మరీ శ్రమ. అయినా నిజానికి ఇప్పుడేమీ భోం చెయ్యాలని లేదు.”

“ఎంత తినాలని ఉంటే అంతే తినవచ్చును—స్నానం చేస్తారా? బాత్ రూములో వేణ్ణీబూబ్బా అన్నీ ఉన్నాయి. ఇండాకా నేను చూసేసరికి వేడిగానే ఉన్నాయి. ఇప్పటికి వేడి తగ్గిపోయినా మరీ చల్లబడి ఉండివు.”

స్నానం చేసేసరికి నిద్రబద్ధకం కొంత తగ్గింది. భోం చేస్తూ ఉండగా రాజేశ్వరాపు ప్రాక్టీసు గురించి, ప్రస్తుతపు సరదాలగురించీ ఇంకా ఎన్నెన్నో విషయాలు అడగా లనిపించిందిగాని, ఆమె సందివ్వలేదు.

జరిగిన సంభాషణ అంతా కూరలగురించీ ఊర గాయల గురించీ మాత్రమే.

భోం చేసి వచ్చేసరికల్లా వీధిగుమ్మంలో తనకని వెయ్యిబుడ్డ పక్క చూపించింది. మీకు బాగా నిద్ర వస్తున్నట్లుంది. పడుక్కొండి; రైలు వేళకు నేను లేపుతాను” అంది.

“సరేగాని, అక్కడ నా బెడ్డింగు భద్రంగా ఉందోలేదో, వెళ్ళి తెచ్చుకుంటే అప్పుడు తాపత్రయ పడవలసిన అవసరం ఉండదు.

అలాగే వెళ్ళిందీ; గాని, ఈ వెళ్ళడం ఇలాగే వెళ్ళిపోయేదా?

“ఎంతమాట? మీరు రాత్రి ప్రయాణం అవుతున్నారా? రైల్వేకించే వరకూ మీకు తోడుగా ఉంటాను.”

దగ్గరలో నేఉన్న హోటల్లోని బెడ్డింగు తెచ్చుకోడానికి ఎక్కువ ఆలస్యం కాదుకదా అని దారిలో ఒక కిల్లీ దుకాణం దగ్గర ఒక సిగరెట్టు కొల్చుకొని, తిరిగి వచ్చేడు.

ఆవిడ అంతవరకూ తలుపు తెరిచే ఉంచింది. “బెడ్డింగు విడిగా ఇవతల ఉండడం ఎందుకు?” అని లోపల ఉంచి, మంచి నీళ్లుంచి, లోపల గడియ వేసుకొంది.

పడుకోడమే తడవుగా సుబ్రహ్మణ్యునికి నిద్ర పట్టి పోయింది.

అతనికి మెలకువవచ్చి చెయ్యనలసిన పనంతా ఆమె తెప్పించి ఉంచిన రెండు రిక్నాల్లో ఒకదానిలో కూర్చోవడమే.

“మీకు నేను సాయంగా ఉండాలనుకొన్నాను—ఆఖరికి రిక్నా తెచ్చే పని కూడా నావల్ల నయింది కాదు.

“ఇంతలో నేనేం కష్టపడలేదులెండి ఈ దారిని వెళ్తున్న ఒక రిక్నా మనిషితో చెప్తే అతను రెండవ మనిషిని కూడా తీసుకొని వచ్చేడు—

ఆమెకు నెకెండు క్లాసు టిక్కెట్లు వార్డేరుకి కొన్నాడు—

ఆమె ఎక్కవలసినబండి ముందు వచ్చింది.

బండిలో కిటికీ దగ్గరగా ఆమె కూర్చుంది. అతను క్రిందను నిలబడి ఉన్నాడు.

ఆమె అడిగింది! “ఇండాకటినుండి అడగానుకొని అడగలేక పోతున్నాను—ఇక మరి మనం ఎన్నటికీ తిరిగి కలుసుకోక పోవద్దును— అప్పుడు మీరు నా ముందు ఎందుకలా వికారంగా ప్రవ

ర్తించారు—తరవాత నాకంతా తెలిసింది లెండి” అని మొగం అవతలి పక్కకు తిప్పుకొంది.

“తెలిస్తే మరి నే నెందుకు చెప్పడం? నాలో స్నేహితుడి మనోహంభితం నెరవేరుస్తున్నాననే తృప్తి, మీకు తగిన భర్తను కాలేనేమోనన్న భయమో, లేక రెండూనో, నా చేత ఆలా నాటకం ఆడింపజేశాయి విమయితే నేం, నాకిదే సంతోషం— నేను ఎలాగోలాగు బండి లాగించేస్తాను—మీ రిద్దరూ సుఖంగా పోయిగా”...

“ఆ మాట మరి అనకండి” ఈ మాట మీర చెరుగులో మొగం కప్పకొని ఆమె అంది—ఆయన పోయి రెండు నెలలయింది సరిగా ఇవాళకు—ప్రమాదమో, ఆత్మహత్యో తెలియని జలగండం—

“ఆర ఆర ఆర ఏమిటో, నా చెవులను నేనే నమ్మలేక పోతున్నాను.”

“కాని, ఏం చేస్తాం నమ్మక తప్పదు—ఆయనకి ఎప్పుడూ ఏవో విషమయన వెలితో అసంతృప్తి లోపల్లోపల మెదుల్తూన్నట్టుండేది”—

“కాని, మీరు... ఇంతసేపూ ఎందుకు చెప్పలేదు?”

“అసలు చెప్పకూడదనే అనుకొన్నాను—కాని, చివరికి ఉండలేకపోయాను కానీండి, ఏం చేస్తాం, కొన్ని నాటకాలు మనం ఊహించని విధంగా అంతమవుతూ ఉంటాయి—అదుగో రైలు కూసింది—మీరు కోర దలచినట్లుగా, నేను కోరుకొంటున్నాను—మీ జీవితం సౌఖ్యవంశంగా సాగిపోవాలని”—

కదుల్తూన్న రయిలుతో కలిసి నడుస్తూ, “నేను చేసిన త్యాగం ఇటువంటి విపరీత ఫలితం ఇస్తుందని తెలిసి ఉంటే...”

అతని వాక్యం మరి పూర్తి కాలేదు—ఆమె కళ్ళతోనే కాదు, చేతులతోనూ నమస్కరించింది.

గ్రీకు భారతీయ రూపకములు

శ్రీ యస్వీ జో గారావు

చాలాకాలమునుండి సంస్కృత సారస్వతము ద్వారా భారతీయ సంస్కృతిగూర్చి పరిశోధనలు జరిపి, తదితరప్రసిద్ధ దేశీయ సంస్కృతులతో సరిపోల్చి వాని పోలికలను పరిశీలించి మొదలుపాటి పాశ్చాత్యులనుండి భుజించుకొని పరిపాటియైనది. ఆ పండితులకప్పుడు అనర్థమైనది. మనకు మనమే మరచిపోయిన మన ప్రాచీన సంస్కృతీ మహనీయతను మహత్తర పరిశోధనల మూలమున గ్రహించి లోకప్రకాశ మొనర్చిన మహానుభావులు వారు. కాని వారి పరిశోధనలలో పొరపాచ్చులు లభించు లేకపోలేదు. భారతీయ నాటక కళోత్పత్తి విషయమై అది గ్రీకు నాటకములనుండి యుత్పన్నమైనదను వీరుబహుశా అభిప్రాయ ముట్టిచే. అలెగ్జాండరు దండయాత్రల కాలము (క్రీ. పూ. 4 వ శతాబ్ది) నుండి భారత గ్రీకు దేశములకు సాంస్కృతిక సంబంధము లనేక మేర్పడినమాట వాస్తవము. ఇందులకు అలెగ్జాండరు సేనాపతియగు నెల్యూకస్ తో మన చంద్రుడు ప్రహర్యని సంబంధబాంధవ్యములు, చంద్రుడు పుత్రునాస్థానముననుండిన గ్రీకు రాయబారియగు మెగస్తేన్ వ్రాతలు, భారతీయ విజ్ఞానార్థనాథులై ప్రేభాగరస్, అపొల్లోనియస్ ప్రభృతులు గ్రీకుపండితులు జరిపిన రాకపోకలు మొదలగునవి తార్కాణములు కాగలవు. గణితశాస్త్ర తత్వశాస్త్రాదుల విషయములందు భారతీయులు గ్రీకులకును, ఖగోళశాస్త్రము, విగ్రహారాధన సంప్రదాయము మొదలగు విషయములందు గ్రీకులు భారతీయులకును అనుకూల్యులైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లే యింకను మరి కొన్ని విషయములందును ఇరువాయముల పరస్పరసంబంధము కొంత యుండియుండవచ్చును. కాని నాట్యకళవిషయమున మాత్రము గ్రీకు భారత విజ్ఞానములు పరస్పర నిరపేక్షములు, వీరుబహుశా సిద్ధాంతము భ్రాంతిమూలకము. అసలట్టి భ్రాంతికి మూలములైన విషయము లేవి యనగా:

1. ప్రాచీనకాలమున గ్రీకుదేశమే యావత్

ప్రపంచవిజ్ఞానమునకును ప్రసారకేంద్రమును వెనుకటి పాశ్చాత్యులపండితుల భావన.

2. అలెగ్జాండరు దండయాత్రల ఫలితముగా గ్రీకులతో భారతీయులకు సాంస్కృతిక సంబంధము లేర్పడుట.

3. అప్పటికి భారతదేశమున నాట్యశాస్త్ర నిర్మాణ సన్నాహములు మాత్రమే జరుగుచుండుట, గ్రీకుదేశమున నాట్యకళ కప్పటికే ప్రచురప్రచార మేర్పడియుండుట.

4. 'అయోనియా' అనునది గ్రీకుదేశ నామాంతరమనియు, భారతీయులు జాతినాచకముగా వాడు 'యవన' శబ్దము తద్భవమే యనియు, ఆ యవన సంబంధమువలన భారతీయ నాటక ప్రచురములలో తెరంగిపు తెచ్చుకొనబడి యుండుననియు, అందులకే అది భారతీయులచే 'యవనిక' అని వ్యవహృతమైన దనియు ననుట.

ఇందుకు తగిన సమాధానము గలదు. గ్రీకుదేశమునకు మహోజ్వలమైన ప్రాచీన సంస్కృతీ ప్రాభవము గల్గియుండునుగాక. తదితర పాశ్చాత్యుదేశములపై దాని ప్రభావ మతిమాత్రముగా నుండియుండునుగాక. అంతమాత్రమున యావత్ప్రపంచమునకును అదే విజ్ఞానభిక్ష పెట్టినదని తలంపరాదు. ప్రాచీనసంస్కృతి ప్రతిష్ఠల విషయమై దానితో సమానప్రతిపత్తిగల దేశములున్నవి—ఇండియా, చైనా, ఇరాక్. అందు భారతదేశ సంస్కృతి ప్రతిష్ఠలు మరియు ప్రాచీనముగా అనగా వేదకాలమునకు ప్రాకగలవు. భారతదేశచరిత్ర పూర్తిగా తెలియని రోజులలో ఆ తెలియనివల్లనో లేక గ్రీకుసంస్కృతి యందలి అంగప్రాయమైన విశ్వాసముచేతనో లేక మరేయహంభావముచేతనో వెనుకటి పాశ్చాత్యుపండితులు కొందరు గ్రీకు సంస్కృతియే లోకప్రాభవోపేతమైనదని కొన్ని అపోహలు గల్గియుండెడివారు. అట్లే అలె

గ్రీకు భారతీయ రూపకములు

గ్రాంథకు దంపతుల ఫలితముగా ఏర్పడిన సాంస్కృతిక సంబంధములలో నాట్యకళావిషయము నొకటియను నూహకును ఆధారము కౌసరాదు. ఆధారము మాట యటంచే ఈనాడుపలబ్ధములగు ఆనాటి గ్రీకు భారత నాటకగ్రంథముల రచనాప్రక్రియలో గాని సంప్రదాయములలో గాని తగిన సాదృశ్యము గానరాదు. విశేషభేదము గలదు. ఆ విషయము ముందు ప్రపంచంపబడును.

ఇక 'యవనిక' శబ్ద విషయము అది మరియొక అపోహ. భారతీయు లన్యజాతీయుల ననేకులను యవన శబ్దముతోడనే వ్యవహరింతురు. అదికాక, గ్రీకు నాటకప్రదర్శనములలో నే చాలకాలమువరకు తెరవాడకమే యుండెడిది కావలెను. అంగుచే ఆనాడు మన దేశముతో వస్త్రువ్యాపారాదులు సాగించుచుండిన యే అశేవియా పారశీకాది దేశములనుండియో మనవారట్టి తెరకనువైన వస్త్రమును మాత్రము గ్రహించి తత్తాపి దానికి 'యవనిక' అని నామకరణము చేసియుండుదురు.

గ్రీకు భారత రూపకభేదాభేదముల నరయుటకుముందు గ్రీకు దేశీయ నాటక చరిత్రమును గొంత పరామర్శించుట లెస్స.

అతి ప్రాచీనకాలమునుండియు గ్రీకుదేశీయులు ద్రాక్షపంటలకాలముంగు వసంతోత్సవములు జరుపుకొనుచుండెడివారు. ఆ యుత్సవములకు మదిరా ప్రభువగు 'డయోనిస్' (Dionysus) అధిష్ఠానమైనది. డయోనిస్ కీర్తిని గానము చేయుటకే 'డిథీ రాంబ్' (Dithy ramb) అని పేరు.

("The Dithy ramb was an elaborate choral ode sung and performed by a trained chorus of fifty, the song itself having a direct bearing upon the central religious orientation of the whole festival and its connection with the god, Dionysus.") ఆ యుత్సవములలో మేషబలిగూడ గావంపబడుచుండెడిది. అనగా నిది దైవప్రీతిర్థమును, మతవిషయకము నైన యొక జాతర. అది గ్రీకు నాటకకళా ప్రాథమికస్వరూపము.

తరువాత బయలుదేరినవి ట్రాజెడీ కామెడీలు (విషాదాంత మోదాంత నాటకములు).

ఆనాటి గ్రీకు ట్రాజెడీ. అనగా ("Funeral performance at the grave of a warrior" అని Prof. Ridgeway) ఒక మృతయోధుని సమాధికడ జగపబడు అపరకర్మకలాపమని యర్థము కాని రానురానా ట్రాజెడీ ఒక రూపకప్రక్రియగా పరిణమించినది. క్రీ. పూ. ౪౮౬-లో థెస్పిస్ (Thespis) అను నాతడు ట్రాజెడీ రచన కంసురార్పణ గావించినట్లు తెలియుచున్నది ఐస్కిలస్ (Aeschylus), సాఫోక్లిస్ (Sophocles) యూరిపిడీస్ (Euripides) అనువారొక్క శతాబ్దమున (B. C 499-405) మూడువందల ట్రాజెడీ గ్రంథములు రచించిరట. లక్ష్యకోశమునుబట్టి వారి ట్రాజెడీ రచనాప్రక్రియలో నాలుగంతస్తులు గలవు: 1 Prologue (ప్రస్తావన), 2. Parados (Chorus-బృందగానము), 3 Episode (అంకము లేక రంగము వంటిది), 4. Exodus (చరమాంకము). ఆనాటి యా గ్రీకు ట్రాజెడీ కొక విశిష్టలక్షణప్రక్రియ నేర్పరచినవాడు అరిస్టాటిలు. అతని గ్రంథమే రానురాను కడకు పాశ్చాత్యదేశ రూపకరచనాప్రయత్నములకెల్ల ప్రమాణగ్రంథమైనది.

గ్రీకుదేశమున కామెడీ క్రీ. పూ. ౮వ శతాబ్దిలో నే బయలుదేరియున్నను, దానికిగూడ ట్రాజెడీ లక్షణములు కొన్ని పట్టియున్నను, నాడు ట్రాజెడీనున్న ప్రచురప్రచారము కారణముగా కామెడీ కంతప్రజ్ఞేయకవ్యక్తిత్వము లేకుండబోయినది. తదుపరి అరిస్టోఫేస్సు (Aristophanes) మొదలగు సమర్థరచయితల చేతిలో పడి పరిణతమైనది. క్రీ. పూ. ౪౪౦ నాటికి గ్రీకు కామెడీలో బృందగానప్రాముఖ్యము, అంతకుముందుండిన ఫాలాస్ (Phaleas) అను పురుష చిహ్నమైన లింగధారణాచారముగూడ పరిత్యజింపబడినది. పారాబాసిస్ (Parabasis) అను పేర, నాటకమగ్యమున సాగుచుండిన నాటి రాజకీయవిషయములను గూర్చినవిమర్శకూడాచట్టముద్వారా నిషేధింపబడినది. పల్లెపట్టులంగు డయోనిస్ ఉత్సవసందర్భములలో 'కోమస్' (Commus-Lyrical passage), 'గామస్' (Gamos-Union of Sexes), మధుపానము, హాస్యప్రలాపములు, పశుపక్ష్యాది వేషములు మొదలగు వానితో ప్రారంభమైన కామెడీ గ్రీకు రాజధానియగు ఏథెన్సు నగరమునకును ఎగబ్రాకి నాటి నాటకపు పోటీలలో ట్రాజెడీకి ప్రతిస్పర్థియై నిలచినది. ఇట్టి

పోటీలనుగూర్చి అరిస్తోన్నప్పుడు (వాసిని 'ది ఫ్రాగ్స్' (The Frogs)లో హాస్యరసోల్బణమైన విమర్శ గలను అందు డయోనిస్సే కథానాయకుడు. గతించిన నాటక గ్రంథకర్తలు ఐస్కిలస్ యూరిపిడిస్సులే పోటీదారులు. (ఇట్టి రచనావిధానము భారతీయ రూపకములం దెచ్చటను గానరాదు).

ఇట్టి చరిత్ర, లక్షణ పక్రియయుగల గ్రీకు రూపకమునకు భారతీయ రూపకము బహుధా విప్రతి పన్నుము ఎట్లనగా :—

1. ప్రాచీనత: నాటకకళ విషయమున గ్రీకులకు ఆరిస్టాటి లెట్టివాడో, భారతీయులకు భరతాచార్యు డెట్టివాడు. అతని నాట్యశాస్త్రమే భారతదేశముం దంతట పరమప్రమాణగ్రంథము. నాట్యశాస్త్ర రచనా కాలము క్రీ. పూ. 2 వ శతాబ్ద ప్రాంతముగా శ్రీ హర ప్రసాదశాస్త్రి, శ్రీ కాణే పండితుడు మొ॥ వారిచే ఊహింపబడుచున్నది. అట్టిచో ఆరిస్టాటిలకంటె భరతాచార్యుడు సుమారు రెండు శతాబ్దు లర్వాచీను డగుచున్నాడు. భరతాచార్యునకు పూర్వమే మనకు కొన్ని నాట్యశాస్త్రగ్రంథము లుండినవని భరత గ్రంథమువలన నే తెలియనగును. భారతీయ రూపక స్వరూపమును బహు లక్ష్యములతో మహోదాత్ర ముగా నిరూపించిన, భాసమహాకవి భరతాచార్యునకు పూర్వముగా చాలమంది పండితులచే తలంపబడు చున్నాడు. మన పురాతత్త్వశాస్త్రపరిశోధకులకు ఛోటా నాగపూరులోని రామపుర్ గిరిగహ్వరములలో సింధులోయలోని హరప్పా మొహంజోదారోల కడ లభించిన ఆధారములనుబట్టి క్రీ. పూ. 2, 3 శతాబ్దులకే విశిష్టములైన నాటకశాలలు మనదేశమున వెలసియుండి నట్లు తెలియుచున్నది. వాల్మీకి రామాయణమున వఖూ నాటక ప్రసక్తి, పతంజలి మహాభాష్యమున (క్రీ. పూ. 2 వ శ.) కంసవధము, బలిబంధనము అను నాటకముల ప్రసక్తి, పాణినీయమున (క్రీ. పూ. 6 వ శ.) గూడ రూపకోషస్థితిగురించి కొన్ని నూదనలు గవృట్టు చున్నవి. అనగా మన నాటకకళ చరిత్ర యింకెంత ప్రాచీనమైనదో! అస లతి సనాతనములైన మన వేద ములందే ఉదాహరణకు ఋగ్వేదమున యమ యమీ - ఊర్వశీ పురూరపుల సంవాద సందర్భములందు భార తీయ నాటక కళాబీజములు నిక్షిప్తములై యున్నవని పాశ్చాత్యపండితులే కొంద రంగీకరించిరి. అట్టిచో గ్రీకులనుండి భారతీయులు నాటకకళ నభ్యసించినట్లు

హాస్యాస్పదము. నాటకకళాభిగుచి యన్నది (పతి నాగరకజాతికిని అతిసహజమైన విషయము. (ప్రత్యేక ముగా నేవో మత విశ్వాస విహితములైన నిషేధములు గాని లేకున్నచో) ఏనాటి నాగరకత మనది!

2. ఆదర్శము—ప్రయోజనము : గ్రీకు నాటకము దేవతాత్వప్రి, కథావశేషమైన యొక మహావ్యక్తిని పూజించుట అనునవి పరమప్రయోజనములుగా గలది. 'విశ్రాంతి జననంకాలే నాట్య మేత స్మయా కృతమ్' అని మన భరతోక్తి. అనగా మన రూపకలక్ష్యము 'రిక్రియేషన్' (Recreation). అట్లని మన నాటకేతి వృత్తములు అల్లికేలికథలుగావు. అవి మహోదాత్రము లైనవి. ధర్మసథని దేశముతో కళాధర్మసాభాగ్యము నూచుచుట్టుగా సాధించునట్టివి మన నాటకములు. శిల్పదృష్టితో జూచిన సాహిత్యమున శిఖరతుల్యమైన ప్రక్రియగా భారతీయులచే పరిగణింపబడుచున్నది నాటకము.

3. విషాదాంతములు: ప్రాచీన గ్రీకు నాటకము లందు విషాదాంతము లెక్కువ. ధర్మాధర్మసంఘర్షణము పెట్టి మానవ మనోమర్మములను నిరూపించి ధర్మాదరణ పథమునందు గల ఆటంకములవలని భయమును పోగొట్టి ధైర్యమును పురిగొల్పుటయే గ్రీకు విషాదాంతనాటకముల పరమార్థము. 'నాల్గ్లం కీర్తయేత్', 'నాల్గ్లకారి వధం కదాపి నూచయేత్', అను శాంతితత్త్వప్రవణమున భారతజాతిసంస్కృతికి విషాదాంతములు సొక్కవు. కావ్యవిషయమున 'మంగళాదీని మంగళమధ్యని, మంగళాంతాని' అని భారతీయాదర్శము. పతంజలి మహాభాష్యమున పేర్కొనబడిన కంసవధము, బలిబంధము, భాసుని ఊరుభంగము మొదలగునవి విషాదాంతము లందురు కొందరు; కాని నాటకాంతమున సామాజికనిష్ఠముగా విషాదము మిగిలిన నే అది విషాదాంతమగును; ఈ దృష్టితో జూచిన కంసవధలు వధ ప్రసక్తమైనంత మాత్రమున విషాదాంతములు కాజాలవు అట నాయకునితో సామాజికునకు సానుభూతి లేదు.

4. ప్రస్తావన: గ్రీకు నాటకములలో పండ్లెండుగురుగాని యిరువదినలుగురుగాని యుండెడి నాయక మండలిచే రూపకప్రస్తావన జరుగును. మన నాటకములలో నట్టి నూత్రధార పారిపార్వ్యకులచే ప్రస్తావన ప్రవర్తితమగును. మనకు నాందీ ప్రస్తావనలకు

గ్రీకు భారతీయ రూపకములు

ముందు పూర్వరంగవిధులు ప్రత్యేకముగా గలవు (చూ. నాట్యశాస్త్రము-పంచమాధ్యాయము).

5. పాత్రలు: మన విదూషకునివంటి పాత్ర గ్రీకు నాటకములలో గానరాదు ప్రోఫెట్స్ (Prophets) ఆరకిల్స్ (Oracles) మొదలగు వారు గ్రీకు నాటక ప్రత్యేకపాత్రలు.

6. పారాబాసిస్ (Parabases): గ్రీకు నాటకములలో పారాబాసిస్ (Parabases) అను పేర గాయకబృంద నాయకుడు ఒకప్పుడు నాటకకర్తయే కావచ్చును) నాటకమధ్యమున నాటి రాజకీయ నైతిక విధానములను విమర్శించుట జరుగును. భారతీయ నాటకములలో కవి నామాదులకు మాత్రమే అదియు ప్రస్తావనలోనే ప్రసక్తిగల్గునుగాని కవికిగాని, కవి యను చరులకుగాని రంగమధ్యమున ప్రవేశములేదు.

7. రంగము: రాచప్రాపుగల ఏదేమైనా రమన దప్ప గ్రీకు నాటకములు సారధాణముగా పల్లెటూళ్ళ ఆరుబయళ్ళ నాడబడుచుండెడివి. భారతీయ నాటకరంగము ఆకార పరిమాణ ప్రసాదనాది సర్వవిషయములందును అతి విశిష్టమైనది. ఇంగులకు భరతుని నాట్యశాస్త్రమే ప్రమాణము. (చూ. నా. శా. ద్వితీయాధ్యాయము)

8. లక్షణ ప్రక్రియ: గ్రీకు నాటక లక్షణము నకు అరిస్టాటిల్ గ్రంథమును, మన నాటక లక్షణము నకు భరతుని నాట్యశాస్త్రమును గదా ప్రమాణగ్రంథములు. ఆ ఉభయగ్రంథముల సుక్తమైన నాటకలక్షణములకు పోలిక లేవీయు గానరావు. దానికి కారణము అరిస్టాటిలు విషాదాంతమును, భరతుడు శుభాంతమును మాత్రమే ఉద్దేశించియుండుట యని కొందరును. కాని శుభాశుభాంతములలో నేనున్నది—ఆచరణ భేదములేవే. అరిస్టాటిలు చెప్పిన లక్షణములు కొంత వరకు శుభాంతములకును సరిపోవును. అట్లే భరత లక్షణమును.

(a) అనుకరణ వాదము: అభేదవాదుల మతమున మన 'అవస్థానుకృతి ర్నాట్యమ్' అను నూత్రమున కర్థము అరిస్టాటిల్ చెప్పిన 'Mimesis' (అనుకరణ) అట! కేవలార్థమున గాదు.

అరిస్టాటిలు చెప్పిన అనుకరణవాదముగరించి డబ్ల్యు. జె. ఓట్సు పండితు డిల్లీ వ్యాఖ్యానించి యున్నాడు:

'In saying that the artist 'imitates' his models, Aristotle does not use the word in its primary sense of 'copying' but rather is seeking to give a secondary meaning to the term. By the word he seems to mean the process which takes place when an artist creates his work of art. It is through mimesis that form comes to be imposed upon the artist's material, broadly conceived.'

ఆ అనుకృతియన్నది పునః త్రిభా విభాజ్యము:

1. Medium of imitation (Diction and song)

2 Manner of imitation (Spectacle).

3. Objects of imitation (Plot, character, & thought).

ఇట్టి అనుకరణవాదితత్వప్రకృష్టమైనది గ్రీకు నాటకము. మనవారిది రసవాదము. అది విభావానుభూతివ్యభిచారిభావములవలన ప్రపంచపబడినది. రెండింటికీని వాచివరులు తుల్యు.

b. ఐక్యవాదము: అరిస్టాటిలు ఐక్యత్రయము (Unity of action, Time and Place) గూర్చి ప్రస్తావించెను. 'ఏకైకదివసం వృత్తమ్' అన్న మన అంకలక్షణము కాలైక్యమునకుమాత్రమే సంబంధించిన నూత్రము. స్థలైక్యము గూర్చి మనవారికి తలంపే లేదు (మనవారి కథలు తిలోకసంచాయలు). అస లరిస్టాటిలు స్పష్టముగా చెప్పినది కదైక్యముగూర్చియే, కాలైక్యముగూర్చి

'Tragedy endeavours, as far as possible, to confine its action within the limits of the single revolution of the Scene or nearly so' అను సర్థమున అతడు చెప్పిన నూత్ర మానాడే పాటించబడినట్లు లేదు.

అనుకరణైక్యవాద తత్త్వములు గ్రీకు రూపకముల ప్రకృతులైతే రససిద్ధాంత, సంధి సంధ్యంగ ప్రక్రియాదికము భారతీయ రూపకములకు ప్రాణభూతమైనది. ఆ యీ యుపపత్తులవలన గ్రీకు భారతీయ

నాటకకళలకు జన్యజనకసంబంధముగాని సోదర భావముగాని 'ససేమిరా' లేవనుటయే సిద్ధాంతము. మన నాటకకళ మన కచ్చుముగా దేశీయమై ప్రభవించినది. స్వతంత్రముగా అభివృద్ధి పొందినది. ఇదే సముద్రమును లంఘించి జావా బాలీ మొదలగు పరిసర పరస్మిలకును ప్రాకి పరిధివిల్లినది కాని దీని యుపస్థితికి విజేశీయరూపకము లెప్పయు ప్రాపకములు గావు.

అయితే గ్రీకు భారతీయ రూపకముల విషయమున ఒక సమన్వయమున కవకౌశము గలదు—నిఁడ మైన అవయవావయవిసంబంధము, ఉదాత్తనస్తు, స్వీకృతి, ప్రాసంగికేతివృత్తము లుపాదేయము లగుట, ప్రకృత్యుపాసనాప్రవణత్వము, అర్థవంతమైన ఆత్మ శ్రయభావపావిత్ర్యములతో గూడిన ఉత్తమ కవిత మొదలగు విషయములు రెండిట సమాన ప్రతిపత్తి వహించియున్నవి. ఈ సందర్భమున శ్రీ జవహర్ లాల్

సెహూ పండితుని అభిప్రాయ మొకటి ఏన్నదిగి యున్నది:

"Reading the Greek Drama one comes across many customs and ways of thought and life which suddenly remind one of old Indian customs. Nevertheless Greek Drama is essentially different from the Sanskrit"—(Discovery of India Chap. v-viii)

గ్రీకు భారతీయ రూపకముల కనలు పరస్పర సంబంధమేమైన నుండియుండునెడల అది సంస్కృత దేశరూపకముల విషయమున గాక అష్టాదశాధికములైన మన ఉపరూపకముల విషయమున ఏకొశముననో కొంత గోచరింపవచ్చు నన్న యాశ గలదు. విషయ మవశ్యము పరిశోధనీయము.

కలగూరగంప

దేవాలయ నిర్మాణము

శ్రీ కొత్త బావయ్యచౌదరి

కొన్ని ప్రభురాణములనుబట్టి దేవాలయములు శ్రీస్తు పూర్వము 3000 సం॥ల క్రిందట దాదాపుగా ఆర్యజాతిలో శ్రీరాముని కాలమునుండి స్థాపింపబడినట్లు చెప్పబడినను, చారిత్రక దృష్టాంతములు దీనిని గృహపరచుటలేదు — పురాణములందు మాత్రము శ్రేతాయుగమునుండి మనుజులు విగ్రహారాధన ప్రారంభించారని వ్రాయబడియున్నది. గౌతము బుద్ధుని కాలమునకు అసగా శ్రీస్తుపూర్వము 5 వ శతాబ్దినాటికి విగ్రహారాధన కనబడుటలేదు — ఈ బుద్ధ మతము బాగుగా విజృంభించిన తర్వాత ముంగుగా బుద్ధ విగ్రహారాధన 1, 2 శతాబ్దాలనుండి కనబడుచున్నది. మహాయాన మతములో నిది నూతనముగా ప్రవేశపెట్టబడినట్లు చెప్పబడుచున్నది. వింధ్యవాసినీ మహాశక్తి మొదలగునవి తత్పూర్వమే యున్నట్లు కొందిరు నుడువుచున్నాడు. మొహెంజోదారోశిల్పము లందు విగ్రహారాధన కనబడుచున్నది బుద్ధుడు చని పోయినతర్వాత ఆయన పేర స్తూపములు, చైత్యములు, విహారములు, ఆయక స్తంభములు నెలకొల్పబడెను. క్రమముగా వానిలో బుద్ధ విగ్రహములు స్థాపింపబడుచుండెను. జౌద్ధమతము బాగుగా ప్రబలినచోట్ల శ్రీ హర్ష ద్వాపర కాలమునకు (7 శతాబ్ది) బుద్ధజీవుని రథోత్సవములుగూడ జరుపుచుండిరి రథమునందు బుద్ధ విగ్రహముంచి దానికి పూజా పురస్కారములు, హోతి కైంకర్యములు సమర్పించుచుండిరి. జైనమతములోనుండిన జనులు తీర్థంకరుల విగ్రహాలను ఆరాధించుచు వచ్చిరి. ఇట్టి విగ్రహాలు శ్రీస్తు పూర్వము 2 వ శతాబ్దికే యున్నట్లు కారమేని హత్తిసంప శాసనమునుబట్టి చెప్పవచ్చును.

బ్రాహ్మణమతము జౌద్ధమతమునకు పోటీగా శ్రీస్తుపూర్వము ఒకటి రెండు శతాబ్దాల కాలములో వృద్ధిచేయుట కారంభము చేయబడెను. హిలియూడోరసు భగవాన్ వాసుదేవుని పేరిట నొక (రాతి కట్టడము) గరుడస్వజము శ్రీస్తుపూర్వము మొదటి శతాబ్దానికి కట్టించి యొక శాసనము వ్రాయించెను. మన మెరిగినంతలో నిదియే హిందూ మతాభివృద్ధి కారంభదశ, శాతవాహన ఆంధ్రరాజులు శ్రీస్తుపూర్వము 200 ప్రాంతమునుండి దాదాపు క్రీ. శ. 225 వరకు పాలించి యుండిరి. వీరికాలములో జౌద్ధ విగ్రహాలేగాక, మహారాజుల విగ్రహాలుగూడ నిర్మింపబడు ఆచారము వచ్చెను. నాసికలో శ్రీముఖ శాతకర్ణి వంశీకుల విగ్రహాలు, అమరావతిలోని గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి విగ్రహము, మొదలైనవి దీనికి తాత్కాళములు. కాని హాలుని కాలమునాటికే హిందూమతస్తులు శివపార్వతులను, గణపతి, లక్ష్మీనారాయణులను, సీతారాములను, సామిత్రిని, సరస్వతిని, బుద్ధజీవునిగూడ పూజించుచున్నట్లుగా గాథాసప్తతిలోని విషయములవల్ల తెలియుచున్నది. ఈ హాలుకు 1 వ శతాబ్దిలోనివాడు. శాతవాహనరాజులు హిందూ వేదమతస్తులగుటవల్ల వారు విగ్రహాలు ఉండినా లేకపోయినా, ఇంద్ర, యమ, వరుణ, కుబేర, వాసవ, సర్క, సంకర్షణ, వాసుదేవ, చంద్ర, సూర్య, లోకపాలక, శివ, కేశవ దేవతలను ఆరాధించుచు వచ్చినట్లు వారి శాసనములవల్ల తెలియుచున్నది. ఇక్ష్వాకు రాజులు 3 వ శతాబ్దిలో పాలించిరి. వీరి రాణులు జౌద్ధమత ప్రోత్సహికలైనా పిరుగూడ వైదిక మతానుయాయులే. వాసిస్తీ శాంతమూలుడు, ఉజ్జయినిలోని మహాసేనుని భక్తుడని శాసనములందు చెప్పబడినది.

అందుచే నా కాలమునకే యధట మహాసేన ఆలయమున్నట్లు భావింపవచ్చును. శాతవాహన సామ్రాజ్యముంతరించిన పిమ్మట క్రీ. శ. 320 లో

గుప్తరాజులపాలన మన దేశములో వచ్చినది. వీరు బ్రాహ్మణమతము నుద్ధరించినారు. ఈ రాజులపాలనలోనే ప్రాచీనమైన దేవాలయములు వెలసినట్లు కనబడుచున్నది. వీరి ప్రాబల్యమున నేమి, సహజముగా దక్షిణదేశముననుండునైవేద్యముత ప్రాబల్యమువల్ల నేమి కాంచీపుర పల్లవరాజులు యీ దేవాలయ నిర్మాణమునకు హెచ్చుగా పూనుకొనిరి. శివస్కందవర్మచైవ, చైవ్యవాలయములు నిర్మించినారు—ఈ పల్లవరాజుల కాలములోనే ఆంధ్రదేశమున ముఖ్యముగా ప్రసిద్ధ బౌద్ధత్రేత్రాపములన్నియు నురల తలయొత్తకుండుటకై భూమిలో పూడ్చివేయబడి, కొన్నిటి మీదనే దేవాలయములు నిర్మింపబడినట్లు నిదర్శనములు చిహ్నమిచ్చుచి. దేవాలయము నిర్మించునను, ప్రతి బౌద్ధస్తూపమును పూడ్చిపెట్టిరి. ఇట్టి విధిరీతి చర్యకాకాలమున విజృంభించిన చైవ, వైష్ణవముల ప్రాబల్యమే కారణము—క్రీ. శ. 610 ప్రాంతమున చైనాయాత్రికుడగు హుయ్ త్సాంగు వచ్చి చూచునాటికే అమరావతిలోని బౌద్ధస్తూపము, అమరేశ్వరాలయముగా మార్చబడెననియు, రాజాదరణముచే బ్రాహ్మణులు బౌద్ధులనుండి బలాత్కారముగా నాస్తూపమును వశపరచుకొనిరనియు వ్రాసియున్నాడు—ఉండువల్లి గుహలలోని బౌద్ధవిగ్రహాలు, మొసలైనవి హిందూదేవతలుగా మార్చబడినవి. ఇవియొప్పుడు జరిగినది చెప్పలేము. ఇట్లే యనేకచోట్ల జరిగెను.

ఆ కాలమువరకు బౌద్ధవిత్తుకులకు, బ్రాహ్మణులకు దానము లిచ్చు ఆచారము రాజులలోనుండెను. అందుచే పల్లవరాజులు చాల బ్రాహ్మణాగ్రహారముల నిచ్చిరి. నూతనముగా దేవాలయాలు నిర్మించి వానికి గూడ భూముల నిచ్చిరి. చారుదేవి యొక నారాయణ దేవాలయమునకు భూమినిచ్చెను. ఇది విజయస్కందవర్మకాలమున జరిగెను. ముండరాష్ట్రమున పికిరి గ్రామమున వొక దేవళ మేర్పడెను. వేంగిరాష్ట్రమున మంగధూరులో నొకటి యుండెను. వానికి పల్లవరాజులు భూములనిచ్చిరి. వేంగిరాష్ట్రమున కాలంకాయన రాజులు పాలించుచు నూర్వూరిపేరిట చిత్రరథస్వామి దేవళము నిర్మించిరి. ఆ దేవుడే వారికి కులదేవుడయ్యెను. చేళ్లలో కపోతేశ్వరాలయ మెప్పుడేర్పడెనో తెలియుటలేదుగాని యా ప్రాంతమున

పాలించిన ఆనంద గోత్రరాజులు మాత్రము వంశేశ్వర శింఖుదేవ భిక్షులనుచి చెప్పకొనినారు—ఈ కపోతేశ్వరాలయముగూడ బౌద్ధస్తూపమును మార్చి నిర్మించిన యాలయమే.

కాలంకాయన రాజులలో నందివర్మ హెచ్చుగా దేవాలయములకు భూముల నిచ్చినవాడు. ఇతడు విష్ణుగ్రహస్వామికి తదితర దేవతలకు ఆరుగూడ, మందూర, చెరువ, కంబురాం చెరువ గ్రామములలో దేవ వాలముల నిచ్చెను.

వీరితర్వాత పాలనకు వచ్చిన విష్ణుకుండి రాజుల పాలనలోగూడ వేంగిదేశమున దేవాలయ నిర్మాణములు, వానికి భూములిచ్చుట జరిగెను—విక్రమేంద్రవర్మ సోమగిరిశ్వరనాథ దేవాలయమునకు కృష్ణవేణీతీరమునందుగల రేనోర్రును గ్రామమును దానమిచ్చెను.

ఉత్తర దేశమున గూడ నిల్లే దేవళము లేర్పడుచు వచ్చెను అనివరకు బౌద్ధత్రేత్రముగా విలసిల్లిన జగన్నాథ త్రేత్రము హిందూ దేవాలయ మయ్యెను. క్రీ. శ. 488 నాటికి జనార్దన ఆలయ మొకటి యేర్పడెను. పితాపురమున శక సం॥ 474-509 ల మధ్య విష్ణు, సూర్యదేవాలయములు ప్రతిష్ఠింపబడెను మందసార్ ప్రాంతమున గూడ వైష్ణవభక్తి విరివిగా వ్యాపకమునకు వచ్చెను. ధాన్యవిష్ణు, మాత్రవిష్ణు లనుపేర్లు ఆ కాలపు మతివిశ్వాసుల పేర్లుగా నున్నవి. కడప జిల్లాలో పల్లవరాజులకు సామంతులుగా తెలుగు వోళ రాజులు పాలించుచువచ్చిరి. 6, 7 శతాబ్దుల మధ్యవాడగు పుణ్యకుమారచోళుని కాలములో కొన్ని దేవళములు నిర్మింపబడెను. రాజులపేర్లు, రాణుల పేరిట దేవాలయములు ఈ కాలమున నిర్మింపబడుచుండెను. అతని రాణియగు వాసంతివారిదేవి తన పేరిట వసంతేశ్వరాలయమునకు కొన్ని భూముల నిచ్చెను. క్రీ. శ. 8౯0 ప్రాంతీయుడగు బల్లయచోడరాజు ప్రతేశ్వరాలయమునకు కొన్ని భూముల నొసంగెను.

వేంగి దేశమును హుయ్ త్సాంగు చైనాయాత్రికుడు 7-వ శతాబ్దిలో దర్శించెను. అప్పటికి వేంగిలో బౌద్ధ, బ్రాహ్మణ మతి సంస్థలు దాదాపు సమానముగా నుండెను. 80 హిందూ దేవళము లచట నున్నట్లు వ్రాసియున్నాడు.

మొదట జయసింహ చాళుక్యుడు విప్రల్ల, మాచెర్ల గ్రామములలో కొన్ని దానము లిచ్చెను. ఆ గుడులు ఎప్పుడు నిర్మింపబడెనో తెలియుటలేదు.

దక్షిణదేశమున పల్లవ మహేంద్రవర్మ కాలము వర కదటి రాజులు ప్రజలు జైనమతమును పోషించుచుండిరి. మహేంద్రవర్మ జైనమతమునుండి మాతనముగా వైవమతమును స్వీకరించెను. అప్పటివరకు జైనమునులు శ్రీశైలము, తిరుచిరపల్లి మున్నగు కొండల మీద గుహలలో స్థావరము లేర్పరచుకొని తపస్సు చేసుకొనుచు, తమ మతస్థులకు అప్పుడప్పుడు బోసలు సల్పుచుండిరి. తిరుచిరపల్లి ప్రాంతమున (Trichinopoly) గుణభార బిరుదుముగల్గిన మహేంద్రవర్మ కొండ గుహలలో విగ్రహములను చెక్కించి, పూజాపురస్థారముల కనువగునట్లొనరించెను. ఇవి (Rock - Cut temples) నేటికిని పల్వరచే అకర్షింపబడుచున్నవి. మహాబలిపురమునగూడ నిట్టివి కలవు. 854-880 సం॥ల మధ్య పాలకుడగు నృపతుంగ పల్లవుని కాలములో నాతని ప్రాత్యాహమున తిరువాడునంగు అప్పార్ అను శివయోగి అచటి జైన తీర్థంకగుల విగ్రహాలను తొలగించి శైవాలయము నిర్మించెనట. ఆ ప్రాంతముల కదియే మొదటిది—11-వ శతాబ్ది నాటికి కాంచీ పురమునంగు రాజసింహేశ్వరాలయము ప్రసిద్ధికి వచ్చెను. ఇది 9—10 శతాబ్దుల మధ్య కాలము నెప్పుడో నిర్మింపబడియుండును.

ఓరుగల్లు ప్రాంతమంతయు 10-వ శతాబ్ది వరకు హేమచ్యుగా జైనమత ప్రాబల్యముతో నుండుటవల్ల నదట నప్పటి వరకు హిందూదేవాలయములు లేకుండెను. రెండవ బేతరాజు (1080—1115) కాలములో నతడు తన పేరిట బేతేశ్వరాలయమును నూతనముగా నేర్పరచెను. అతడే క్రొత్తిగా వైవమతమున జేరగా, నా వంశీకులందరు తర్వాత వైవమతస్థులై యనేక వైవదేవాలయముల నిర్మించుచు, పోషించుచు వృద్ధికి దెచ్చిరి— మొదటి ప్రతాపరుద్రుడు 84 గ్రామములను దేవాలయములకు దానమిచ్చియున్నాడు— వేంగీదేశమును తూర్పు చాళుక్య చక్రవర్తియగు మూడవ విజయాదిత్యుడు 9వ శతాబ్దిని పాలించుచు, 108 దేవాలయములను వివిధ స్థలములలో గట్టించెను. అప్పటి నుండి ఆంధ్రదేశమున దాదాపు ప్రతి ముఖ్యపట్టణమందును దేవాలయ మేర్పడినట్లు

చెప్పకచును—దాదాపీ కాలములో నాగమ శాస్త్రములు మంత్రములు దేవాలయములం జేర్పడి యుండవచ్చును—విజయవాడలో మొదటి పల్లవుల కాలములో నే గాబోలును కూరస్వామి దేవశ్రమ సెలకొల్పబడి, యుద్ధముల్లుని కాలము నాటికి మల్లేశ్వరాలయముగా వృద్ధినిొందినట్లు కపబడుచున్నది. శ్రీశైల, త్రిపురాంతక ప్రదేశాదులలో మల్లేశ్వరస్వాము లాకాలములో వేర్వడినారేమోనని తోచుచున్నది— దాక్షారామ భీమేశ్వరాలయము రాజరాజవరేంద్రుని కాలమునకే ప్రాముఖ్యత గల్గియుండెను బీలావతీ ప్రాకృతకావ్యమును బట్టి యిది 1వ శతాబ్ది నుండి యుండెను. పంచారామములలోని దేవాలయములు మిక్కిలి ప్రాచీనములుగా కనబడుచున్నవిగాని వాని నిర్మాణకాలము సరిగా తెలియుటలేదు 8-10 శతాబ్దుల నివి యెప్పుడో యేర్పడి యుండవలెను, మొదటి చాళుక్య భీమశుబ్దనిని నిర్మించెనని కొందరునుచున్నాగు. ఇట్లేసింహాదల నారసింహాలయము, మంగళగిరి నరసింహాలయము, తిరుపతి వెంకటేశ్వరాలయము అహోబిలం నరసింహాలయము మొదలైనవిగూడ యప్పుడే నిర్మింపబడియుండును. ప్రాచీన సంగం వాఙ్మయములో తిరుపతి వంగడము ప్రస్తావన, ఆదేవుని వర్ణనలున్నట్లు తెలియుచున్నది.

మదరాసులోని ట్రింకేను (తిరువళిక్కేణి)లో పల్లవదంతివర్మకాలమునుండి యన్న పార్థసారథి కోవల గలదు. చేజెల్లరవోలేశ్వరాలయము మహేంద్రవర్మకాలమునకే ప్రసిద్ధిగానుండెను.

7 వ శతాబ్దిలోని రెండవ పరమేశ్వర వర్మ పాలనకాలములో నిర్మించిన కంచిలోని వైకుంఠ పెరుమాళ్ళ ఆలయమును, తత్కూర్వము మొదటి పరమేశ్వరుని కాలము నాటి ఆలయమొకటి కూరంలో నిర్మింపబడినదియు కనబడుచున్నది.

రామ్మడు జిల్లాలో 7, 8 శతాబ్దుల వరకు కొండల మీద తొలిచిన దేవాలయాలు, విగ్రహాలు అగస్త్యుల స్థలములను గూడ ప్రసిద్ధిగా నుండెను—ఇట్టి విల్లియార్ పట్టి, కన్నకుర్తి తిరుక్కోలక్కడి మున్నగుచోట్ల నున్నవి. అలంబాకమున దంతి వర్మ కాలపు కైలాసనాథాలయ మొకటియున్నది. అదటనే సప్తమాతృకల పేరిట గట్టబడిన దొక గుడి కలదు. క్రమముగా మన దేశమంతటను దళావతారముల పేరిటను, ఋషాదుల పేరిటను, రాజులు, చక్రవర్తులు

మున్నగు ప్రశస్తి పురుషులు పేరిటను, యశోవంతు నాండ్రును శ్రీకృష్ణులు పేరిటను దేవాలయముల నేక చోట్ల ప్రజలు, ప్రభువులు నిర్మించి పోషించుచున్నవీరి. కూడల్లలములలో సంగమేశ్వరులు సముద్రప్రాంత మున సముదేశ్వరులు, దేశముల పేరిట శక్తులు పంచ పాండవులు, గోపాలకృష్ణుడు, హనుమంతుడు, జామ దగ్ని, చేణక, పరురాముడు అగస్త్యుడు మొదలగు వారి దేవాలయములు గూడా కొన్ని చోట్ల యేర్పడెను. బృహన్నాగదేవుడును కర్మకాస్త్రుడును అనుపవీతులు శ్రీశృంగులు మినహా పెల్లవారును లింగస్థాపనను తమ పెద్దల పేరిటో తమ కేరనో వైవైష్ణవాలయములగు నైకొల్పునచ్చునని చెప్పుబడెను. ఆనిబంధన లమునకు వచ్చినతర్వాత దేశములో ప్రతి స్థలమునను దేవాలయ నిర్మాణము సాగెననచ్చును జ్ఞాపకమైన ప్రతిమారాధనలు నామమాత్రముగా 12 వ శతాబ్దివరకుండెను. ఆ శతాబ్ది చివరనుండి పలునాటి పరపురుషుల దేవతలు గూడ వెలసెను. ఓరుగల్లు, కారెంపూడి మున్నగు పెక్కు చోట్ల యీ వరపురుషారాధన జరుగుచు వచ్చెను. యుద్ధములలో పరాక్రమము జూపిన పెక్కు యోధుల పేరుగూడ దేవతలు లంతకు పూర్వమే తూర్పుచాళుక్య రాజుల కాలములో నిర్మింపబడుచు వచ్చెను. దేవాలయ కట్టడములు, వానిని నిర్మింపు అగమపద్ధతులు తెలుపుటకై మరచి సంహిత యను పేరున నొక సంస్కృత గ్రంథము రచింపబడెను గాని దీని కాలము తెలియదు. రాష్ట్రకూట రాజులలోని చింతి గుర్గ II కాలములో ఎల్లోరా, ఆజంతా గుహలలో కైలాసనాథ మందిరమును, విగ్రహాలను తొలిపించెను. శ్రీ కూర్మములో కూర్మనాథాయం ఉన్నది. ఇదియొక్కటే కూర్మనాథార దేవాలయమనవచ్చును. హుయన్ సాంగ 7 వ శతాబ్దిలో చూచినపుడు కళింగనగరములో నూరు దేవాలయాలు, నూరు వాహితీ ఆరామాలు ఉండెనట. ప్రాచీన కళింగరాజధానియైన ముఖలింగంలో జైన, బౌద్ధ విగ్రహాల ప్రాముఖ్యము తగ్గిన తర్వాత మధు కేశ్వరస్వామిని గాంగరాజులలో నొకరు ప్రతిష్ఠించిరి. శ్రీకామలములో ఆంధ్రవిష్ణువు ఆలయం ఒకటి 11 వ శతాబ్దినాటికే ప్రసిద్ధిజెందెను. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు గూడా దానిని దర్శించెను. కాళహస్తిలోని కాళహస్తీశ్వరాలయమొకటి శైవమతములో ప్రాచీనమైనదిగ కనబడుచున్నది. మహేంద్రగిరికొండలమీద గాంగరాజులు గోకర్ణస్వామిని ప్రతిష్ఠించిరి.

బెజవాడవద్ద గల మొగలరాజపురం కొండలమీద నటరాజ విగ్రహం, శక్తి విగ్రహం మొదలైనవి కొండ గుహలలో తొలువబడినవి. ఇవి విష్ణుకుండిరాజులు 6 వ శతాబ్దిలో నిర్మించి యుందురని కొందరి విశ్వాసము.

770-805 మధ్య పాలకుడగు రెండవ విజయాదిత్య చక్రవర్తి బెజవాడలో సమస్త భువనాశ్రయ శైవ దేవాలయమొకటి నిర్మించెను. దీనిని కాలాముఖ శైవగురువులు నడపుచుండేవారు. బెజవాడలో అప్పటికి పోదేగా జైనమతము ఉండెను. కావుననే శాఖీయు లడట ప్రభువుల ఆదర్శణలో వానిని పోషించుచుండిరి. దేవాలయములందు ఆంధ్ర దీపారాధనలు ప్రతిపాదన చేయుచు వచ్చిరి.

18 వ శతాబ్ది నాటికి దేవాలయములేని గ్రామమే లేననవచ్చును. విజయనగర రాజ్యమున యీ దేవాలయ నిర్మాణ, పోషణలు అత్యున్నత స్థాయిలోనికి వచ్చెను. గ్రామములలో ప్రజలు చెల్లించు పన్నుల నేకము దేవునకు కైంకర్యముగా రాజులచే దానమియ్యబడెను. దేశమంతటికి ఒకే పద్ధతిగాక, యెడటి పద్ధతు లడటనే అనుసరింప బడెను. అందుననే అట్టి శాసనములు దేవాలయములందు రాశ్యమీద శాశ్వతముగా నుండునని చెక్కబడుచు వచ్చెను. శివేశ్వరుల అనంత నామముల పేరిట ననేక దేవతలు ప్రతిష్ఠింపబడెను విద్యాద్గులకు వేద పండితులకు భోజనాలు, నేవురికి పూజనాలు, తాపసులకు సౌకర్యాలు దేవాలయములందు చాలచోట్ల చేయబడుచుండెను.

దక్షిణాంధ్రదేశమున యీరీతిగా దేవాలయ నిర్మాణము 1666 సం॥ వరకు జరిగెను. ఒక్క చంద్రగిరి పట్టణమున 1647 సం॥ నాటికి 74 దేవతలున్నట్లు ఒక శాసనమున చెక్కబడినది. దేవుని ప్రార్థించుటకు సామాన్యజను లందరి కందుబాటులో నుండుటకే యిట్టి సౌకర్యాలు ప్రభువులు, సామంతులు చేయుచుండిరి. వారికి దేవునియందు గల భక్తిగూడ దీనికి కారణమనవచ్చును ఉత్తరదేశమున 11 మొదలు 18 వ శతాబ్దివరకు మహమ్మదీయ రాజులచేతను, మొగలు రాజులచేతను హిందూదేవాలయములు అప్పుడప్పుడు నాశనము చేయబడుచుండెను. పురాతన మత విద్యాసంస్థలన్నియు పాదొసరింపబడెను. భక్తియారుఖిల్లీ, సికందరా, జైనులొబ్బెను, మహమ్మదుగజనీ, ఔరంగజేబు చక్రవర్తి మున్నగువారిట్లు చేయుచు వచ్చిరి. మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందిన సోమనాథ దేవాలయము, కాశీ విశ్వేశ్వరాలయము మొదలైనవి అట్టివారిచే పాడుచేయబడెను. కాశీవిశ్వేశ్వరాలయము మరల ప్రతిష్ఠింప

బడెను. హిందూ దేవాలయములు నూతనముగా ప్రతిష్ఠించు కాలములో జ్ఞాన్దస్త్రపములు, శైలియులు, విహారములు పూర్ణిపెట్టబడినందులకు ప్రతిఫలము నట్లుగా, మహమ్మదీయులు దేవాలయముల నేకముగ న్వసముచేసి మసీదులను నెలకొల్పిరి. వానికిగల మడి మాన్యములు, సామ్రాజ్యములకుకొనిరి 1757 ప్రాంతమున సర్కారుజిల్లాల ఆధిపత్యము వహించిన ప్రాంత వాగుగూడ యిట్లే చేసి, నూతనముగా తమ క్రైస్తవ చర్చిలను గట్ట నారంభించిరి.

కాలప్రభావముల క్షణికములు గూడ ఉచ్చ నీచములనుభవించినను, తిరిగి 19 వ శతాబ్దమునుండి కోలుకొనుచున్నవి అసంఖ్యాకములైన పునఃప్రతిష్ఠలు కన్యకాపరమేశ్వరి వంటి నూతన దేవాలయాలు ఆంధ్రదేశమున విరివిగా నెలయుచున్నవి చాల చోట్ల ప్రాధికముగా యేటేట బ్రహ్మశిష్యునాలు, కళ్యాణాలు, భాగవత హరికథాగులు జరుపబడుచు, పేలకొలది భిక్షజనుల నాకర్షించుచున్నవి. ఇట్టి యుత్సవములు క్రీస్తు మొదటి శతాబ్దముండి జ్ఞాన్ద మతియును నుండెననియు, నాయాచారమే హిందూ మతియునగూడ వర్తిలైననియు లోగడ తెలిపితిమి. ఈ మధ్య పక్షపత్తి, కోటిపత్తి, శతకోటిపత్తి పూజలు, నామ సంకీర్తనాలు దేవళములలో వృద్ధియొంది. కన్నడాంధ్ర దేశమున పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తులు జైనమతియును పోషించిరి. వారి కాలములో ననేక సుందరములైన జైనతీర్థంకర విగ్రహములకు దేవాలయాల నేక ప్రదేశములలో స్థాపింపబడి, 11 వ శతాబ్ది వరకు ఉచ్చస్థితిలో నుండెను, 12 వ శతాబ్దిని బిజ్జలుడు, బహమనీ, చెన్ను బహమనీ. పండితాంగధ్యులు మున్నగువారు వీరశైవమును వృద్ధికి దే నారంభించిన కొలదిని ప్రజలలోనుండి వీరశైవ జంగములు పేలకొలదిగా బయలుదేరి శైవమతాభివృద్ధికై యనేక శైవాలయముల ప్రభుభావంతో నిర్మించుచుచున్నది. రామానుజాచార్యుల వచ్చి వైష్ణవ మతప్రచారమునకు బూనుకొన్న కొలదిని వైష్ణవాలయములుగూడ వృద్ధియయ్యెను. శ్రావణ బెల్గోల మున్నగుచోట్ల మాత్రము జైనవిగ్రహాలు, వాని యుత్సవములు ప్రజలచే ఆకర్షింపబడుచునే యుండెను.

ప్రాముఖ్యమైన పవిత్రస్థలముల దేవాలయములన్నిటి చరిత్రలను వానికిగల స్థలపురాణ విశేషములతో ప్రత్యేక గ్రంథముగ పరిశోధించి తయారుచేయుదుటకై ఆంధ్రప్రభుత్వము పూనుకొన దగియున్నది. తిరుపతి మున్నగు మహాస్థలముల చరిత్ర యిదివరకే యింగ్లీషుభాషను నిర్మాణమైనను, తెలుగుభాషలోనికి రానందున ఆంధ్రజనులందరి కందుబాటులో లేకున్నది. ఈ లోటును ప్రభుత్వంవారు, దేవస్థానమువారు తీర్చగలరని విశ్వసించును.

లైసెంకో

న్యూ యార్కు నగరంలోని ఇతాకా నగరంలో ఆరవ అంతర్జాతీయ జనుశాస్త్రవేత్తల (Genetics) మహాసభ జరిగినప్పుడు (1932) ఆ మహాసభలో రష్యన్ సైంటిస్ట్ వావిలవ్ (Vavilov) ఒక విచిత్రమైన ప్రకటన చేశాడు.

రష్యన్ విప్లవానంతరం వ్యవసాయ రంగములో జనుశాస్త్రానికి గల ప్రాధాన్యతను గుర్తించిన లైసెంకో అగ్రికల్చరస్, రష్యన్ వ్యవసాయ పద్ధతులను మార్చివేయటానికి ధాన్యోత్పత్తులను పెంపొందించేటానికి కృషిచేసిన శాస్త్రవేత్తలలో ప్రధాన పురుషులలో వావిలవ్ ఒకడు.

లైసెంకో అనే రష్యన్ శాస్త్రజ్ఞుడు 'వెర్నల్లైజేషన్' (Vernalization) అనే అపూర్వ విధానాన్ని కనిపెట్టినట్లు వావిలవ్ ఆ సభలో ప్రకటించాడు. విత్తనాలను శీతలీకరించి నిలువచేసి వుంచి ఆ విత్తనాలతో వసంతముపులు పంజే పంటను (గోధుమ) శిశిరముపులు పంజేటట్లు చేయటాన్ని

జీవాబుదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదు?

భారతి భారతాంబ తన బొట్టి,
సమస్త చర్మవ్యాదులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హ.గో.జి)

వెర్నలైజేషన్ అంటారు. ఈ ప్రక్రియలో ఆశ్చర్య పరిమళిం చేయాలేదు. ఇది అమెరికాలో యేనాటి నుంచో ఆచరణలో వున్న విధానమే. కాని విచిత్ర మెక్కడంటే, వెర్నలైజేషన్ వల్ల ఒకరకం ధాన్యం మరొకరకం ధాన్యంగా పరిణామం చెందుతుందని లైసెంకో అన్నాడు. ఈ వాదనను సమర్థించటానికి వావిలావ్ ప్రయత్నించటమే ఆశ్చర్యకరమైన సంగతి.

ఈ వాదం అప్పటికీ ఇప్పటికీకూడా జను శ్వాస్త్ర విజ్ఞానంలో మనకు తెలిసిన విషయాలన్నీటికీ విరుద్ధంగా వుంది. పారంపర్యంగా సంక్రమించిన జీవుల సహజస్వరూపగుణాలు ఒక జీవితకాలంలో నే యింకా మార్పు చెందటం అసంభవమి జనుశ్వాస్త్రమే గాక జీవ పరిణామ శాస్త్ర సిద్ధాంతాలుకూడా చెబు తున్నాయి మరొక విధంగా చెప్పాలంటే ప్రాప్త దుగుణాలు (Acquired Characteristics) పారం పర్య మాత్రాని లైసెంకో వాదం.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

చందా వివరములు

సంవత్సర చందా	...	12	0	0
ఆర్థ సంవత్సర చందా	...	6	0	0
విడిప్రతి	...	1	0	0

భారతి ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ కాణవల్ కంట్రాక్టు		
2 లేక 3 రంగులు రు. 125/-	రు. 100/-	
2 లేక 3-వ కవరు పేజీ		
ఒకే (నలుపు) రంగు	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
ఆర్థ పేజీ	35/-	30/-
పావు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సంలిఖన వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికే కాంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచీకి లేవకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

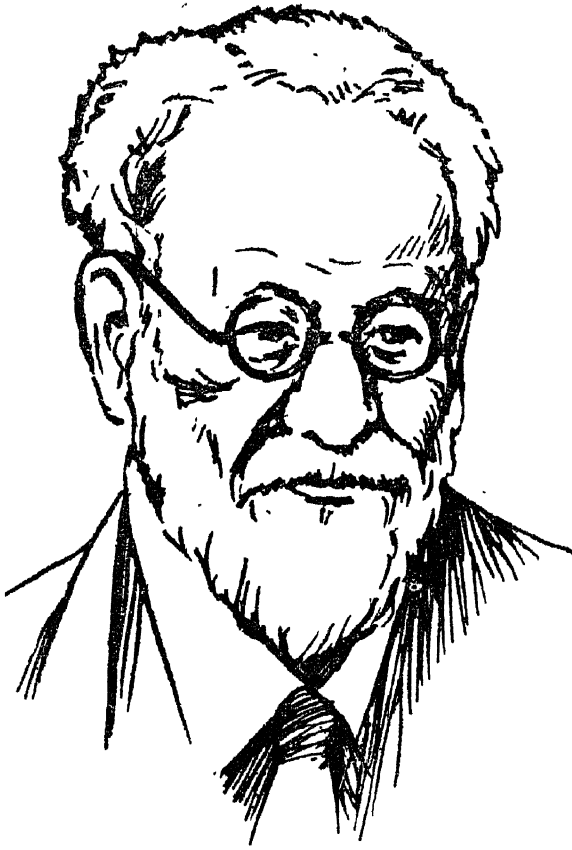
మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

విశ్వాసమున్నా లేకపోయినా ఇలా వావిలావ్ లైసెంకో వాదాన్ని బలపరచినప్పటికీ, అతను అనతి కాలంలోనే అధికౌరుల ఆచరాభిమానాలను కోల్పోక తప్పిందికాదు. చివరకు 1940-లో అతన్ని అరెస్టు చేసి నైబీరియాకు పంపివేశారు. అతను అక్కడ మరణించాడు. లైసెంకో సిద్ధాంతాలను ఎదిరించిన శాస్త్రజ్ఞులు కనీసం ఒక 50 మంది ఇలానే అన్యాయ లయ్యారు. లైసెంకో పలుకుబడి మూత్రం దిన దినం పెరుగుతూవచ్చింది అనేక ఉన్నత పదవులను ఆక్రమించగలిగాడు. స్టాలిన్ కు అతను ఆవుడు కావటం చేత అతని సిద్ధాంతాలన్నీ అవి ఎంత అవకతవకలైనా అధికార సిద్ధాంతాలుగా (Official Doctrines) స్వీకరింపబడుతూ వచ్చినాయి. వాటిని కాదని ఎదిరించినవారినల్లా శిక్షించేవారు. రష్యా వ్యవసాయాభివృద్ధి కంటేకూ దోహదం కాగలదని లెనిన్ పెంపొందజేయించిన జనుశ్వాస్త్రం, సిద్ధాంతాలు ఈ విధంగా, 'పెట్టుబడిదారీ — ప్రతాప సిద్ధాంతాలు' గానూ, 'సామ్రాజ్యవాద దురాదర్శాలు' గానూ దూషింపబడుతూ వచ్చినాయి. క్రోమోసోములు, వాటిలోవుండే జీన్సు—వాటిలో కలిగే పరిణామమే ప్రాణాలలోని పరిణామాలుగా రూపొందుతాయన్న నవీన సిద్ధాంతాన్ని తీవ్రంగా ఖండించేవారు. విచిత్రమేమిటంటే లైసెంకో చేసి చూసినట్టు చెప్పినప్రయోగాలలో వీటిని యితరులు ప్రయత్నించి పరీక్షించినా ఆ ఫలితాలు వచ్చేవిగావు ఒక సంవత్సరం లైసెంకో సిద్ధాంతాలను రష్యా వ్యవసాయరంగంలో అమలు జరపటంవల్ల 60,00,000 ఎకరాల ధాన్యం నాశనమై పోయింది. మిగతా దేశాలు ఆచరణలో పెట్టిన మిత్రమధాన్యాల సిద్ధాంతాలను ఆచరణలో పెట్టక పోవటం వల్లకూడా వ్యవసాయరంగంలో రష్యా చాలా నష్టపోయింది. లైసెంకో పలుకుబడి మూలంగా భౌతిక రసాయనిక శాస్త్రాలుకూడా 'మార్క్సిస్ట్ — లెనినిస్ట్' సిద్ధాంతాలకు అనుగుణంగా మార్పుపడినై.

స్టాలిన్ మరణంతో లైసెంకో జాతకం వక్రించింది. 1954 లో ప్రాపడా పత్రిక అతని మీద ఒక విమర్శను దూకించింది.

ఇటీవల 'అఖిల సోవియట్ వ్యవసాయ శాస్త్ర మహా పరిషత్' (All Union Academy of Agricultural Sciences) అగ్ర్యక్ష పదవినుండి లైసెంకో తొలగింపబడినట్లు వార్తలు వచ్చినాయి. కాని అతనిని నైబీరియాకు పంపడం కాని చంపివేయడం గాని జరగక పోవటం ముదావహం.

సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్ శతవార్షిక జ యం తి

ప్రసిద్ధ మానసిక శాస్త్రజ్ఞులలో కీ. శే. సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్ జన్మించి నూరు సంవత్సరాలైనది. ఈ మే 6 వ తేదీ ఆయన శతవార్షికోత్సవ మహోత్సవ దినం. అంతర్జాతీయవర్గీని ఈ శతవార్షిక మహోత్సవాలు వైభవోపేతంగా జరుగుతున్నాయి. ఆయన పరిశోధనల కన్నిటికీ రంగస్థలమైన వియన్నా

నగరంలో ప్రత్యేకంగా విస్తృతవర్ధిని ఉత్సవ కార్యక్రమం జరుగుతోంది ప్రధాన విశ్వ విద్యాలయాలన్నీ ఆయనకు జోహారు లిర్పిస్తున్నాయి.

ఫ్రాయిడ్ 1856 మే 6 వ తేదీన జ్యోస్టా వేకియాలోని మొరేవియాలో జన్మించారు. ఆయన తండ్రి ఉన్ని వ్యాపారం చేస్తూవుండే యూదు వర్తకుడు. ఫ్రాయిడ్ 4 సంవత్సరాల బాలుడైవున్న దశలోనే వారి కుటుంబం, వియన్నా నగరానికి మారింది. ఆయన విద్యావ్యాసంగమంతా యీ నగరంలోనే సాగింది. ఆయన పరిశోధనల కన్నిటికీ ఇదే రంగభూమి.

స్వప్న కారణాలను వివరించుతూ ఆయన వ్రాసిన తొలిగ్రంథం 600 కంటే యెక్కువ ప్రతులు అమ్మకం పోలేను. కాని ఈ రచనతో ఆయన ప్రముఖులైన అనేకమంది విజ్ఞానవేత్తల దృష్టిని అకర్షించాడు. ఆల్ఫ్రెడ్ ఆడ్లర్, కార్ల్ యూంగ్, హన్స్ జాక్స్, ఎర్నెస్ట్ జోన్స్ మొదలైనవారు శిష్యువర్గంగా చేరారు. వీరిలో మొదటి యిద్దరూ ఫ్రాయిడ్ 'నెక్స్ట్' సిద్ధాంతాలకు అతివ్యాప్తిదోషం వున్నదన్న తలపుతో ఆయన నుండి దూరమైపోయారు.

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు నాజీలు యూదులమీద నెరపిన హింసాకాండ కారణంగా ఆయన ఎర్నెస్ట్ జోన్స్ సహాయంతో లండన్ ను వలస పోయాడు.

88 సంవత్సరాల వృద్ధుడుగా 1939 సెప్టెంబర్ 23 వ తేదీన దేహించాలించాడు.

తన సిద్ధాంతాలను ప్రతిఘటించుతున్నవారిని గురించి ఫ్రాయిడ్ ఇలా అన్నాడు : 'పగలు వీరు నా సిద్ధాంతాలను పకటిట్టిలే తిట్టిపోయినాండి-కాని రాత్రి వూట వీరు వీటిని పురస్కరించుకునే కలలు గంటారనేది సత్యం.'

గ్రంథ విమర్శనము

ఉ పా హా ర ము

ఖండకౌవ్య సంపుటి : రచన : శ్రీనివాస సోదరులు (శతావధానులు); ప్రచురణ తెలంగాణా రచయితల సంఘము, హైదరాబాదు. నెల ఒక రూపాయి.

ఈ సోదరకవులు ప్రతిభావృత్తిపక్షముల రెండూ కలవారు. వాక్కుద్ధి, ధారాశుద్ధి కలవారు. భావుకులు. అనేక క్రాంతి పుంతలు త్రొక్కి చూడ నుత్సాహము కలవారు. ఈ ఖండకౌవ్య సంపుటిలో విస్తృతమైన వైవిధ్యం కనుపించుతున్నది.

రచయితలు ఆయా సందర్భములలో రచించిన పద్యములు, గేయములు, వచన పదములు చేర్చి ఈ సంపుటిని తయారుచేశారు. సంపుటిలో నలభైవరకూ ఖండకృతులున్నాయి.

రచయితలు ద్రవిడాంధ్రసంస్కృతభాషలలో పాండిత్యమున్నవారు. పండితరాయల భామినీ విలాస శ్లోకాలకు వీరి తెలుగునేత హృద్యంగావుంది. పాశురములనుకూడా కొన్నిటిని అనువదించారు. పద్య నిర్మాణంలో వీరికిగల ప్రతిభ ఎలాంటిదో, గజ్జలగుర్రాలులా వున్న ఈ పద్యాలను తిలకించితే బోధపడుతుంది.

‘కాలీమాతృ కటాక్ష పీక్షణ సదా
కల్లాలినీ మజ్జనో
నీల న్నిర్మల కాంత కాంతి తతి
కుంతీభూత ధీజాడ్య లో
కాలోకప్రచుర ప్రజాగణ నమ
స్కారస్ఫుట ధర్మ దీ
క్షా లీలామధుకోరక ప్రకరు
డాశాసించునాతం డిలన్.

‘ఉపనిష దుజ్యలాంతర
రహార్థ సమర్థక మూఢలోక బో
ధపథ సువిస్ఫుర త్వరలతా
కవి తాతతనూ క్తి మా ధురీ

సుపరిచితిప్రమోద పరి

శోభిత భారత భార లేతర

వ్యవగత జాతిగర్వ నుతి

హేరుడు డతండు జగముల్ లేలుతన్.

వీరు ఆంగ్ల పదాలను కూర్చి హాస్యభోరణిలో కొన్ని మణిప్రవాళ రచనలు చేశారు. అవి అంత మంచి అభిరుచిలో వున్నాయని చెప్పటానికి వీలులేదు. అయినా చదువరుల పరిశీలనకు ఒకటి రెండు ఉదాహరించి చూపుతాము.

‘ఇది గణతంత్ర భారతం

భారత్ దబీజ్ ఇండియా

కాన్సిట్ట్యూషన్ ఫాటోలో

ఫంగమెంటల్ రైట్సు

బ్లాక్ అండ్ వైట్సు!

కాని నేటి చరిత్రలో

వైట్సు వైట్సే

బ్లాక్సు వైట్సే—’

* * *

మేం గెలిస్తే అది డిమోక్రసీ

ప్రజ లితిరుల గెలిపిస్తే

“డిమోక్రసీ ఇన్ డేంజర్,

ఇన్ టిమిడేషన్ ఆఫ్ ఓటర్సు”.

మా బ్లాకుమార్క్స్ ట్టుకు చిరాయువు

మా కరష్టనుకు దీర్ఘాయువు!

మా డిమోక్రసీకి బ్రహ్మాయువు!

ప్రజానీకానికి పాతికాయువు!

క్రొత్త దోపలు తొక్కాలనే ఉబలాటంలో వేసిన యేవో కొన్ని తిప్పటడుగులను మినహాయిస్తే, సంప్రదాయమార్గకవితాభోరణిలో వున్న వీరి రచనలన్నీ హృద్యంగానే వున్నయే.

పు న ర్న వం

గేయసంపుటి; రచన: దాశరథి; ప్రచురణ: జేకోద్ధారక గ్రంథమాల; 8-5.1027 నారాయణ గూడ, హైదరాబాదు. వెల: 1-6 0.

ఈ సంపుటిలో మొత్తం 20 ఖండకృతులున్నాయి. ప్రకాశకులు స్థూలంగా వీటి నన్నిటినీ గేయాలు అని చెబుతున్నా వీటిలో కొన్ని వచన పదాలుకూడా వున్నాయి.

ఈ కృతులలో 'పునర్నవం', 'ప్రాణదీపం', 'అచుంబితం' మొదలైన కొన్ని రచనలు, భారతి, ఆంధ్రప్రతిక ఉగాది సంచికలవ్వారా లోగడ పాఠకులకు పరిచయం చేయబడినవే.

'పునర్నవమ్' అన్న కృతిలో శ్రీ దాశరథి కవి త్యానికి నిర్వచనం చెప్పాడు:

'మూరాన పొడిగాలి దెబ్బలకు తునాతునకలైపోయిన ఆకులతో ముసలిముఖం షడిన వృక్షంమీద యావనం చిగురించటం కవిత్వం.

రోజూ కనబడే నక్షత్రాల్లోనే రోజూ కనబడని కొత్తదనంచూచి రోజూ పొందని ఆనందానుభూతి పొందటం అంటేనే కవిత్వం.

మనకంటే లక్ష యేండ్లు పెద్దది మన నెత్తిమీదన్న ఆకాశం దూదిపింజెల్లాంటి కొత్తమబ్బుల్లో తొంగి చూడ్డమే పునర్నవం.

గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు, విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు!

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకుకూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణావకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటనరేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్ల వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును

అడ్వర్టైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు-1.

ఎప్పటికప్పుడు జరాజీవితాన్ని చీల్చుకొని
క్రొత్త చివుళ్లుగా పొటమరించటమే 'పునర్జన్మం'.
ఇదే కవిత్వం అంటారు దాశరథి ఈ ఆవేశం ఈ గేయా
లన్నటా సర్వత్రా గోచరించుకున్నది. నవయుగోదయ
శ్రేణులలో వికాసోన్ముఖ మవుతున్న లోకాన్ని
భావించి రచయిత ఆనంద వివసజ్ఞతాడు :

ఆకురాల్చిన మనసుల్లో
అప్పుడే పూలు పూస్తున్నాయి
పునర్జన్మకాలం వచ్చింది
పూచింది లోకం హర్షంతో

ఇంతవరకూ నిద్రాణమైవున్న కారణంగా ఈ
మనోవికాసపు అనుభూతిని మానవజాతి పొందిలేక
పోయింది. బాహ్యజగత్తులో వ్యాపించివున్న అంశ
కారణంలో కొట్టుమిట్టాడుతూ, అంతర్ముఖమై కాలేక
పోవటమే యిందుకు కారణం. ఇప్పుడు 'అమం
బిత'మైవున్న ఆ దివ్య సౌందర్యాన్ని ఆహ్వానించు
తున్నాడు; 'అమంబితం' అనే కావ్యంలో :

'మాట్లాడని మల్లెమొగ్గ
మాదిరిగా నడచిరా!
నిశ్శబ్దం ఎరగనట్టి
నిమ్నగవలె నడచిపో!
* * *
మట్టి ఆకుపై విష్ణువు
మాదిరి శబ్దమున శక్తి
* * *
మనకున్న నిఘంటువులు
విననట్టిది కననట్టిది
నది తరగలలో భావుకు
మదిలో వింత పలుకు'

అన్నారు. ఇలాంటి సాగములు ఈ గేయాలలో చాలా
వున్నాయి.

'బాల్యం' అనే కృతిలో :

'నిశ్శబ్దంగా నితాంత
జీవితాగ్రాన పూచే
నిర్మలమైన ఎర్ర రోజు
ప్రసూనం బాల్యం'

అన్నారు. నిజానికి ఈ భావం వర్ణనవర్ణ భావలతకు
(Ode on Intimations of Immortality)
కోటిరపు తురాయి పువ్వులా ఎర్రగా పూసింది.

రత్నావళి

మహాకవి శ్రీ హర్షుని సంస్కృత కృతికి అను
వాదం: అనువాదకులు శ్రీ సామవేదం జానకి రామ
శర్మ, ప్రకాశకులు; రామా అండ్ కో, ఏలూరు,
నెల రు. 1-8-0.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సృష్ట
సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్షన్లు అవసరం
లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూన్ 1956

సంపుటము 33 :

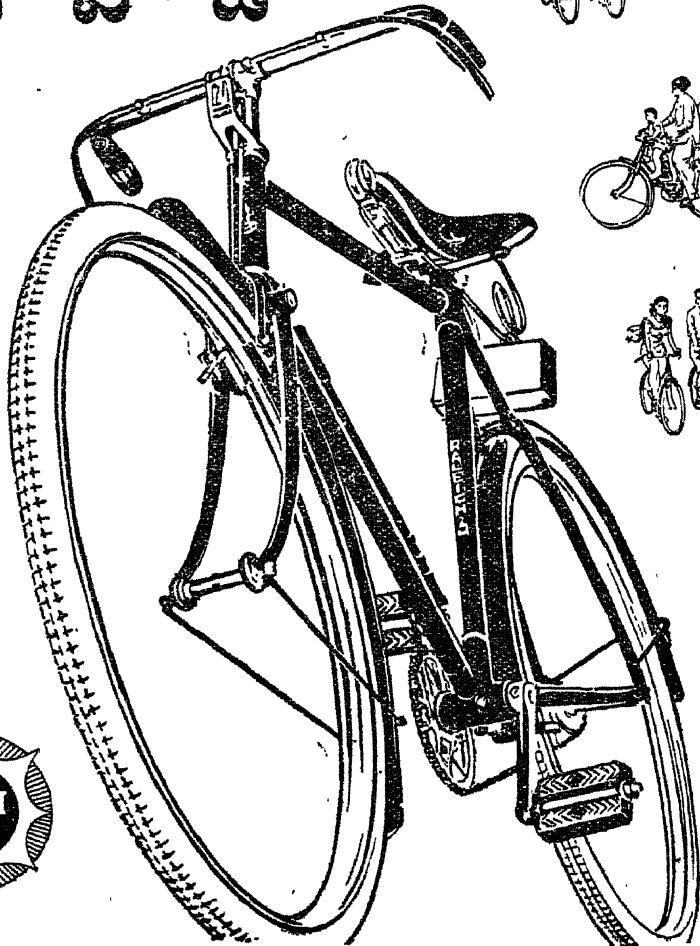
: సంచిక 6

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ప్రతి మైలుమీద డబ్బు నిల్వచేయండి

పట్టణంలోగాని కుగ్రామపు రోడ్ల మీదగాని ఎట్టి విధములైన బరువులతో నైనను సెన్-రాల్ బైసిక్స్కు ఎక్కువ కాలమున్ని రిపేరీల ఖర్చు లేకుండా అవి పరిగెత్తే ప్రతి మైలుమీద విలువగల అణా అను భద్రపరచును.

రాల్ రాబిన్ హుడ్

SRX-38 TG

విషయానుక్రమణిక

జూన్ 1956

నేను	శ్రీ గొట్టిముక్కల కృష్ణమూర్తి	...	1
ప్రాచీనశిలాశాసనములు	శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ	...	2
శస్తాహల్య	శ్రీ శిష్టానత్యనారాయణ రాజశేఖరం		8
త్రిలోచన పల్లవుడు	శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ	...	10
నేను, మాజానకి	శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	14
ఏకవీర	శ్రీమతి పి. శ్రీదేవి	...	33
సాహిత్యవాహిని	శ్రీ పద్మర్శనం సోమసుందరశర్మ	...	41
వీలునామా	నాగభూషణ్	...	51
సోషల్ కాంట్రాక్టుసిద్ధాంతము	శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు	...	71
బాలగంగాధరతిలక్	శ్యామకృష్ణ	...	77
కుంపటిలో కుసుమం	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	85
కలగూరగంప		...	93
గ్రంథ విమర్శనము		...	98

నేను

శ్రీ గొట్టిమొక్కల కృష్ణమూర్తి

ఏనొక సమీర బాలుడ! నీ కవిత్వ
పారిజాత ప్రసూన మెవ్వండో యొనగె;
మా షరస్వర సంస్కర్ష మహిమ వలన
పులికిత బహ్మపదమును పొందగలను.

ఏనొక త్రిలోక విజయుడ! నీ కవిత్వ
దివ్య గాండీవము నొసంగె దేవు డెవడో;
నతుల శీలంబు దోచు దుశ్శాసనులను,
అడ్డుపడు హైధవుల నెల్ల హతము నేతు.

ఏను మధుపాన మత్తుడ! నీ కవిత్వ
స్వాదు మధుపాత్ర నందించె 'సాఖి' యొకతె
స్వాదు వెరుగని పైత్య విభ్రాంత మతులు
తిట్టినీ వెలివేయనీ దిగులు పడను.

ఏనొక ధనంజయుండను! ఈ కవిత్వ
దివ్య చింతామణి మహా దీప్త శక్తి
చింతలన్ వీడి క్రూర్య విచ్చిత్తిచేసి
కలిమిలేముల చెరలాట కట్టివేతు.

ఏనొక విశిష్ట తాపసి! నీ కవిత్వ
దివ్యమార్గము చూపించె దేవు డెవడో;
ఏ అపామార్గమును బట్టకేను నడచి
ఆ మహానందపదమును నందగలను.

ఏనొక ప్రగాఢ భక్తుడ! నీ కవిత్వ
పుష్పక విమానమును నెక్కి పోగలాను
ఆ చిదానందు నంతఃపురాననుండి
రమ్మనుచు పిల్చు తల్లి పదమ్ముకడకు.

ఏనొక విశుద్ధ రసికుడ! నీ కవిత్వ
కన్యకా దానము నొనర్చె ఘను డెవడో;
జంటగా నేగి భక్తిమై శారదాంబ
దివ్య పాదార్చనముచేసి తేరికొందు.

ఏనొక త్రికాల భిక్షువు నీ కవిత్వ
కామధేనువు నాకు నొక్కం డొసంగె;
కార్త వీర్యాద్భుతుల పాపకల్లనుండి
కాచుకొందును లోక సంగ్రహముకొరకు.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ

“శాస్త్రి వేదాంతి కాసనాని” — వీనిచే కాసినప బడును గనుక ఇవి కాసనములు. శిలలపైఁ జెక్కబడినవిగాన నివి శిలాశాసనములు. భారత దేశమున నీ శిలాశాసనములకొక విశిష్టస్థానము గలదు.

మన దేశమున కాసనములకంటె నతి ప్రాచీనమైన, జంతువులు మొదలగువాని చిహ్నములుగల, మృణ్మయ (clay seals) సింధు నాగరికతా ఫలితమునఁ దెలియవచ్చినవి. అయిననూ వానినిగూర్చి ఇంకనూ సుస్పష్టముగా వివరించుటకు వీలుగాకున్నది.

శిలాశాసనములన గానే అశోకుడు స్ఫురించును. కాసన వాఙ్మయవతరణమునకు మన ఆదికావ్య రచనకు సామ్య మొకింతగలదేమో యనిపించును. మహర్షియైన వాల్మీకి క్రాంతిద్వంద్వమునఁ జూచుచూ నానందసాగర నిమగ్నుడైయుండగా నందు నిషాదబాణ నిహతమైన యొకపక్షి నేలగూలును. అప్రయత్నముగ నాతని శోకము నోటనుండి ధన్వోరూపముగ వెడలి ఆదికావ్యరచనకు దారిఁ జూపినది.

“నా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమః శాశ్వతీస్సహః |
యత్రోచమిధునా దేకమవధేః కామమోహితమ్”

మూర్ఖాభిషిక్తుడైన యశోకుడు కలింగ దిగ్విజయార్థము మహాసంగ్రామ మొనర్చి జయమును గైకొనెను. ఫలితము వేనవేలు ప్రజ మృతినొందుట గన్నారగాంచెను. హృదయము శోకముతో ద్రవించుకొనిపోయినది. అపారమైన జీవహింస కాతనిమనస్సు మారి యహింసాతత్వము నుపదేశించు బౌద్ధమతమునం దాదరణఁ జూపెను. ఆ మతావేశములో, తోడనే శిలాశాసనములు వెలసినవి.

క్రీస్తుపూర్వము మాడవశతాబ్దములో నీ కాశనములు నాటి బ్రాహ్మీ లిపిలోఁ జెక్కింపబడినవి. కాసనములలో నిట్లు దొలుత బ్రాహ్మీలిపి ప్రథమస్థాన మొందినదనవచ్చును. స్థల భేదములనుబట్టి ఆ లిపి యందు ఉత్తర బ్రాహ్మీ, దక్షిణ బ్రాహ్మీ యని రెండువిధములు గాన్పించును. మొదట నాభేద మీప

జ్ఞాత్రముగ నుండెడిది. పరిమాణసహజముగు లిపినుండి ఆ నేక లిపులు బయలుదేరుట వింతకాదుగదా! అట్లే యుత్తరబ్రాహ్మీనుండి నాగరి, హిందీ, బెంగాలీ మొదలగు యుత్తరదేశ లిపులును, దక్షిణ బ్రాహ్మీ నుండి తెలుగు, కన్నడ, తమిళ మళయాల లిపులును యుద్భవించినట్లు భాషాశాస్త్ర వేత్తలు నుడివెదరు.

పైనఁ జెప్పిన బ్రాహ్మీలిపి గాక “ఖరోష్ఠీ” యను మరియొక లిపియందుగూడ కొన్ని కాసనములు గలవు. పశ్చిమోత్తర భాగమునందును, గాంధారి నేతమునందీ లిపి క్రి|| పూ|| మూడవ శతాబ్దినుండి క్రి|| వె|| నాల్గవ శతాబ్దివఱకు వాడుకలో నున్నట్లు దెలియవచ్చినది. ఇది బ్రాహ్మీవలె గాక కుడినుండి యెడనుకు వ్రాయబడియున్నది.

అశోకుని కాసనములు మతావేశములో వెలసినవిగాన ధర్మబోధకములు మాత్రమే. బ్రాహ్మణులను, శ్రమణులను పూజించుట, వారికి దానము లొసంగుట, గురువులను, పితరులను సేవించుట, బీదలను, వృద్ధులను, అనాథుల నాదరించుట, భృత్యులయందు, జంతువులయందు దయఁ జూపుట సర్వప్రాణులయందీహింస మొదలగు ధర్మము లాతని కాసనములయందగపడును. | ఆదర్శప్రాయమైన జీవితమును వానియందుఁ జూడగలము.

ప్రాచీన హైందవ గాజులు చతుర్విధ పురుషార్థములలో నాదియైన ధర్మమునం దాభిముఖ్యముగల వారనుటలో సందియము లేదు. మన అశోకుడు నట్టివాడే. ధర్మమహాత్రులను నియమించి ప్రజలకు ధర్మమును బోధించుటయే గాక, వారి జ్ఞేయమున కాతడు బాటలు వేయించుట, చెరువులు, నూరులు త్రవ్వించుట, వృక్షములను నాటించుట మున్నగు సౌఖ్యముల నెన్నిటిలో కల్పించినట్లు కాసనములు చాటుచున్నవి.

1. Rock Edicts no. s. III D; IV C; IX G; XI C etc.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

“అ పానాని మే బహుకాని తత తత కాలాపి తాని పటిభోగాయే పసు మునిసానం.” 2—

మానవులు, పశువులు నీరు బ్రావుటకుగాను నాచే నచ్చటచ్చట జలాశయములు నిర్మింపబడినవి.

“మగేశుపి మే నిగోహాని లోపాపితాని ఛాయో ప-గాని హాసంతి పశు మునిసానం అంబావశిక్యా లోపాపితా” 3—

‘మార్గములయందు నాచే పశువులకు, మనుష్యులకు నీడకొఱకు మర్రి మామిడి వృక్షములు నాటింపబడినవి.’

ప్రజల నాతడు తన కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచుకొందుననియు, వారి సౌఖ్యమే తన సౌఖ్యమనియు, దానిచే నాతడు పరలోకమున సుఖించగలడనియు నాతని శాసనములలో గలదు.

“అథాపజాయే ఇచ్చామి హకం కింతి సవేన హిత సుఖేన హిదలోకక—

పాల లోకికేన యుజేపు తి తథా...మునిసేను పి ఇచ్చామి హకం” — 4

ఈ మాటలు ఆశ్వఘోషుని బుద్ధ చరిత్రమందీ దిగువ శ్లోకమును జుప్తికఁ దెచ్చును.

“స్వాభ్యః ప్రజాభ్యో హి యథా తతైవ సర్వ ప్రజాభ్యః శివ మాశశంసే” —

(2 సర్గ|| 35 శ్లో.)

సంఘములోని తొన్ని మాఘ విశ్వాసముల నాతడు నిరశించి యెట్టి జీవహింసయుచూడదనెను 5 ఆ కాలమున రాజుల వినోదార్థమై కల్పించెడి మల్లల, ఎనుపోతుల, బెబ్బులుల దెబ్బలాటలను మాన్పించెను. అట్టివి మన రాజులకు వినోదార్థమని దెల్పుటకు విరాట పర్వమునందలి ఈ పద్యమును జిత్రగింపుడు.

చ|| “వలసిన నేలు మేను బలవంతుడఁ గారెను

పోతు డంతి బె

బ్బులి మృగనాథునిం దొడరి పోరుదు శూరత

యుల్లి సిల్లఁ గా

దలమును లావు విద్య మెయి దర్పముఁ జేర్చి

పెనుంగు జెట్టి మ

ల్లల విటుతున్ వడిన్ గడియలోనన చూడ్కి

కి వేడ్క సేయుదున్.”

(చ|| ప్ర|| 228 ప.)

అతని శాసనములనుబట్టి పరిపాలనా సౌకర్యమున కాతడు మహామాత్రులు, ధర్మ మహామాత్రులు, రజాకలు, యూతలు, దూతలు, పురుషులు, ప్రదేశీకులను ఉచ్యోగులను నియమించినట్లు దెలియవచ్చుచున్నది. 6

అశోకుడు బుద్ధుని జన్మస్థలమును లుంబినీ గ్రామము దర్శించి దానిని ఉంబలికగా అనగా శిస్తులేకుండాఁ జేసెనట.

“లుంమిని గామే ఉబలికే కటే అంబాగి యే చ.” 7

ఈ శాసనములలో విదేశీయులగు యవనులు (Greeks) స్వదేశీయులగు చోడ, పాండ్య, ఆంధ్రులను రాజవంశములను, మరియు కౌశాంబి, ఉజ్జయిని, తక్షశిల, పాటలీపుత్రము మొదలగు పట్టణముల బేర్లునుఁ దెలియవచ్చుచున్నవి. వానినిబట్టి ఆ సార్వభౌముని సామ్రాజ్యపు వైశాల్యము నూహింపనగును.

అశోకునకు శిలాశాసనముల కీ విధమైన యవినా భావ సంబంధమేర్పడెను. నిజమున కాతని నీ విషయమున ‘భారత శాసనపు పిత’ (Father of Indian Epigraphy) అనవచ్చును. శాసన వాఙ్మయమున కాతడు చిరస్మరణీయుడు.

Thus Asoka, who was infact the father of Indian epigraphy, showed that it is some kind of religious thought which actuated an Indian to set up an inscription.”

(Prof. D. B. Diskalkar)

క్రీస్తువెనుక రెండు, మూడు శతాబ్దములవఱకీ శిలాశాసనము లనేకముగ గుహలయందును, స్తంభములయందును చెక్కబడి గలవు. వానిని గూర్చి నూత్నముగఁ దెల్పి గుప్తుల కాలమునకు పోగలము. కళింగాధి

2. “The Inscriptions of Asoka”—
Seventh Pillar Edict: Delhi—Topra. B.
Round the Pillar (T).

3. —Do— Round the Pillar(R).

4. First Separate Rock Edict :
Dhauli (F).

5. First Rock Edict: Girnar.

6. Third Rock Edict: Girnar.

7. Rummindei—Pillar inscription (C).

పతియగు భారవేయని హతిగుంఫ (Hatigumpha) శాసనములో నాతడు పుంగవంశ స్థాపకుడును, సూర్య వంశ నాశకుడును అగు సేనాని పువ్యమిత్రు నోడించి నట్లు గలదు. గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణిని గూర్చిన ప్రశక్తి నాశిక ప్రసక్తిలో గలదు. అల్లభాదు ప్రశక్తి, నాశిక ప్రశక్తి, చంద్రవల్లి శిలాశాసనములనుబట్టి శకరాజుల పాలనమును, ఆరా, మోరా శాసనములనుబట్టి కుషాను శత్రువుల పరిపాలనములను దెలియగలము.

కృష్ణా జిల్లాలోని జగ్గయ్యపేట స్థూపములను, గుంటూరు నందలి నాగార్జునుని కొండ స్థూపములను బట్టి శాతవాహనుల పాలన మాంధ్రేశమున నిశ్చయములు, పల్లవులచే సంశ్లిమొందింపబడినట్లు దెలియును.

గుప్తుల కాలమున శాసనముల లిపిలోగూడ మార్పు స్పష్టముగ కన్పించును. సంస్కృత భాషా యోష కోక సౌష్ఠవ మేర్పడినదని చెప్పవచ్చును. మహాకావ్యపు బోకడల నన్నింటిని శాసన రచనల యందుఁ జూడగలము. పరిపాలనా విషయమున వారు కడు సమర్థులగుచుకొనిరి. జాద్య, జైనమతముల ప్రాబల్యముచే నడుగంటిపోవు హిందూమతమును పునరుద్ధరించిరి. వీరి కాలమునకే స్వర్ణయుగమని పేరొందిరి.

సముద్రగుప్తుని అల్లభాదు శాసనము కడు ముఖ్యమైనది. శ్రీ|| వె|| 860 సంవత్సరములనాటిదిది, అతని దిగ్విజయములనుఁ దెల్పుచూ భారతదేశమున నాటి రాజవంశముల నన్నింటినిఁ జేర్చొనెను. “సంజయ ప్రభృతి సర్వవక్షిణాపథ రాజగ్రహణ మోక్షానుగ్రహ జనిత ప్రతాపోన్మిత్ర మహాభాగ్యస్య,”— దక్షిణ హిందూదేశమంతయుగూడ నాతనిచే జయించబడి నట్లు గలదు. ఆటవికులను, ఆర్యావర్తమునందలితర రాజులను గూడ జయించెనట. ఇట్టి విజయములకే నాతనిని పాశ్చాత్యులు “భారత నెపోలియస్”ని నుడిచిరి. కవి కులతీకుడుగు కాళిదాసు తన రఘువంశమునందలి రఘువు దిగ్విజయములను వీనినిబట్టియే వర్ణించియుండ నోవు. కవులను, సంస్కృతభాషను గూడ నాతడు పోషించెను.

పై బ్రశక్తిని రచించిన కవి హరివేణుడు. దీనిని గద్య పద్య మయముగా చంపు కావ్యముగఁ జేసెను. దండికి పూర్వమే నాల్గవ శతాబ్దిలో ప్రకృష్టమైన గద్యరచన శాసనములలోఁ జూడగలము. కాదంబరి,

హర్షవరితము, దశకుమారవరితము మున్నగు గ్రంథముల యందుగల రాజుల వర్ణనములకు నీ శాసనమునందలి వర్ణనములకు గొన్ని పోలికలు గలవు. గద్యము ఓ జోగుణ విశిష్టము దీర్ఘసమాసయుతము. పద్యములయందు స్రగ్ధగా, శార్దూల విక్రీడితము, మందాక్రంతాది వృత్తములును, శబ్దార్థాలంకారములును గలవు. సుందరమైన చిన్న చంపు కావ్యమని జెప్పవచ్చును.

శ్రీ|| వె|| 457 సంవత్సరము నాటిది స్కంద గుప్తుని జానకశాసనము. మైయ్యలనాతడోడించి సమర్థులగు పాలకులను తన రాష్ట్రములయందు నియమించి నట్లును, సుదర్శన మను తటాకము (మౌర్యులకాలమున నిర్మించబడినది. రుద్రదామనుని గిర్నార్ శాసనము నందు జేర్చొనబడినది.) గంకి తేగగా మరల వేయించి నట్లు గలదు.

ఈ శాసనమునందు కవినామము, గాన్పింపదు గాని కవి ప్రసిద్ధుడగుటలో సందియములేదు. సుదర్శన తటాకమును గూర్చిన వర్ణనము పరమ రమణీయము. ఆతడు బ్రాహ్మణులను పూజించి వారి కనేక దానము లొసంగి యజ్ఞ, యాగాదికర్మలను ప్రోత్సహించి హిందూమతమును పునరుద్ధరించినట్లు గూడ గలదు. శాసన మంతయు పద్యరూపముగ నే యున్నది. వారు వైష్ణవులని దెల్పుటకు వారి శాసనములు విష్ణుస్తుతితో నారంభింప బడినవి

“శ్రీమభిమత భోగ్యాం నైక కాలోపనీతాం

త్రివిశేషతి సుఖార్థం యో బలే రాజహార |

కమల నిలయనాయాః శాశ్వతం ధామ లక్ష్మోన్మిత్రః

స జయతి విజితార్థి ర్విష్ణు రత్యస్త జిహ్వాః ||

కుమారగుప్త, బంధుకుర్మల మందచూర్ శిలాశాసనము శ్రీ|| వె|| 478 సంవత్సరముల నాటిది. చారిత్రకముగా నంత ముఖ్యమైనదిగాదు. లాట విషయము నుండి దశపుర నగరమునకు శిల్పులు వలసబోవుటయు నందు నూర్యదేశము నొకదానిని నిర్మించుటయందలి విషయము.

దీనిని రచించిన కవి వత్సభట్టి. అతడొక మహా కవి యనియు నాతని రచన మహాకావ్యపు తుంకుక యనుట సత్య దూరముగాదు. మహాకావ్యపు బోక డలన్నియు నిందుఁ జూడగలము. నగర నాగరి కారామ గృహ నదీ ఋతు వర్ష న లిందు జూపింపబడి మిక్కిలి రమణీయత్యము నాపాదించినవి.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

పండ్లండు విగ్రహముల వృత్తభేదిములను, కులకయుగ్మకములను, రస, స్థితి, అలంకారములను, ప్రసాదగుణము మొదలగు మహాకావ్య సామగ్రిసంతయు నిందు జూడగలము. మచ్చున కీ శ్లోకము జూడుడు.

శ్లో. చతుః సముద్రాన్త విల్వాల మేఖలాం
సుమేరు కైలాస బృహత్పయోధరామ్ |
వనాన్త వాన్త స్ఫుటపుష్పహాసినీం
కుమార శుష్టే పృథివీం ప్రకాసతి. ||

ఈ ప్రశస్తి దక్క ఇట్టి మహాకవి గ్రంథ మింకొకటి గాన రాకపోవుట సంతయు దురదృష్టము.

యశోధర్ముని మంద నూర్ శాసనమున కింక బోవుదము. దానికాలము దాదాపు క్రీ. శ. 532 సంవత్సరములన వచ్చును. దీని యందు యశోధర్ముని ప్రశస్తి మాత్రమే గలదు. అతని వంశ వర్ణనముగాని యితర విషయములు గాని అంతగా లేవు. తాపిత్యా నది మొదలు పశ్చిమసముద్రము వఱకును, హిమాలయము మొదలు మహేంద్రగిరి వఱకు కాతని సామ్రాజ్యము విస్తరించి యుండెనట. హూణరాజున మిహిరకులు దాతనిచే యోగింపబడెనట.

వాసులుడని కక్కుని కొమారుడు దీనిని రచించెను. తుది శ్లోకము తప్ప మిగతయన్నియు సగ్రరావృత్తములలో, ద్విపదసమాసములతో గలవు. మొత్తముమీద కవి మహా మేధావియన వచ్చును. ఈ క్రింది శ్లోకమాత్రనిది చూడుడు.

శ్లో. “నీచై నేనాపి యస్య ప్రణతి భుజబలావర్జన
క్లిష్ట మూర్ఖా
మాదా పుష్పపహారై మిహిరకుల నృపేణా
ర్పితం పాద యుగ్మమ్ ||” —

ఈ విగ్రమైన వర్ణన విశాఖదత్తుని ముద్రారాక్ష సము నందీ క్రింది వర్ణనను బోలియున్నది.

“అగత్యా గత్య భితి ప్రణత నృపశతైః శశ్వ
దేవ క్రియంతాం

మాదా రత్నాంకు గర్భా ప్రవచరణ యుగస్యా
జుగీ రంధ్ర భాగాః” — (తల్లి 19 శ్లో.)

విష్ణువర్ణన, యశోధర్ముల మందనూర్ శాసనమున నొక వింత విషయము దెలియవచ్చుచున్నది. రవి కీర్తి యను బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియవంశజయగు భానుగుప్త యను స్త్రీని వివాహమాడెనట. నిజమున కీ వివాహము “అనులోమ” మనబడు శాస్త్ర సమ్మతమైనదియే. దీని యందు గలుగు సంతానము గూడా సన్మార్గరాదుల వలన బ్రాహ్మణుడయితే కాగలరు.

“తేషాం సవర్తజాః శ్రేష్ఠాస్తే భ్యోఽన్వగను
లోమజాః || — వితేఽను లోమజాః పుత్రాం సంస్కా
ర్యాస్య ర్ద్వి జాతయః” — 8

చూడుడు :

రెండవ పులకేశి ఐహోళ (Aihole) శిలా శాసనము చాల ముఖ్యమైనది. దీని యుద్దేశ్యము రవికీర్తి యను నాతనిచే జైనదేవత మొకటి నిర్మించ బడినదని చెప్పుట. చారిత్రకముగ నిది నాటి దక్షిణా పథ సార్వభౌముఁ డగు రెండవపులకేశిని యాతని వంశమును వర్ణించి దక్షిణహిందూ దేశమును యేడవ శతాబ్దిలోఁ బాలించిన రాజవంశములనుఁ జేర్చొనెను. ఉత్తర హిందూ దేశమునకు సార్వభౌముఁ డగు వాద్దుని దిగ్విజయము నరికట్టినట్లు గూడగలదు.

శ్లో. “అపరిమిత విభూతిస్సీత సామన్తసేనా
మకుటమణి మయూఖాకాన్త పాదారవిన్దః |
యుధిపతిత గజేన్ద్రానీక భీభత్సభూతో
భయవిగళిత హస్తో యేన చాకారి హర్షః ||”

పై యాలయమును గట్టించిన రవికీర్తియే ప్రళ స్తనిగూడ రచించెనట. “కర్తా కారయితాచాపి రవి కీర్తిః కృతీ స్వయమ్.” అంతయు పద్యరూపముగ నే యున్నది. మహాకవుల కావ్యములను జీర్ణము చేసికొనిఁ దనప్రశస్తి గూడనట్లే స్థిరకీర్తి నొందివలయు నని యాశించి రచించెను. కవి తల్లజులగు కాళిదాసు భారవులను సుమారమునుకరించి యంతతో నాగక వారి నామోచ్చారణముఁ జేసి భాషాచరిత్రమున కొక మహాోపకారమొనర్చెను. తత్పభిట్టాదులవలె స్వనింపఁ జేయుట గాక వాచ్యముగ వారిరువురనుఁ జేర్చొనెను; “సవిజయతాం రవికీర్తిః. కవితాశ్రిత కాళిదాస భాంవి కీర్తిః” —

దీనినిబట్టి యథా మేడవశతాబ్దము నాటికైన కాళిదాసు, భారవులు సుప్రసిద్ధులని నొక్కి వక్కాణింపగలము గదా!

అపరాజితుని యువయవూర్ శాసనమును దామో దరు డను కవి రచించెను. అతని రచననుగూర్చి క్రింది పద్యమును పరికించుఁడు.

శ్లో. “శ్రీ ర్భంకి స్థాణురతాచ గౌరీ
వైగవ్య దుఃఖోపహతా రతిశ్చ |
బాలా త్రిలోక్యా మతులోపమానా
సీరు న్నినాం ధురి సైవ జాతా ||

8. History of Dharmasastra by P. V. Kane Vol. II Part I Page 58, and (foot-notes.)

సాంచి (Sanchi) యందు బౌద్ధశాసనములలో నొకదానియందు సనాసిద్ధ ఉపాసకుని భార్య, హరి స్వామిని యను ఉపాసిని ఆర్యసంఘమునకు కొంత ప్రవృత్తియు దానమొసంగెనని దానివృద్ధిచే నొక భిక్షువునకు దివదినము భోజన మొసంగవలయుననియు, బుద్ధుని యాలయములో దీపారాధనఁ జేయవలయుననియు గలదు 9

8. "—ఏసామ్ దీనారాణాం యావృద్ధి

4 రుపహాయతే తయా దివసే దివసే సంఘమగ్ధ

(ప్రవిష్టక భిక్షు లేకః భోజ

5 యితన్యః [1] రత్నగృహేపి దీనారత్రయం ద త్రిం
ఉద్దీనారత్రయస్య వృ[ధా] రత్నగృహే

6 "భగవతో బుద్ధస్య దివసే దివసే దీపత్రయం ప్రహ్వ
లయితవ్యం"—

దాదాపు రిచ శతాబ్దము నాటికే దేశ భాషల యందీ శిలాశాసనములు విరివిగా వెలయు నారంభించెను. దక్షిణ హిందూ దేశమున తమిళ, కన్నడ, తెలుగు భాషలయందును, ఉత్తర హిందూ దేశమున నాయా భాషలయందును గలవు. దక్షిణ దేశమున నీ శాసనముల లెక్కకు మిరి యున్నవి

దక్షిణ దేశమున చెంగల్పుట్టు జిల్లాలోని యుత్తర మల్లూరు గ్రామమునలి వైపునక పెరుమాళ్ల దేవళముపై శిల్పబడిన రెండు శాసనములు గలవు 10 క్రీ॥ వె॥ పదియవ శతాబ్దిలోని చోళరాజైన మొదటి పరాక్రమచోళములోనివి లిసి, భాషయు గూడ తమిళము. నాటి గ్రామ పరిపాలనా విధానము (Rural administration) న కేర్పరచిన సంఘములు, సంఘముల సభ్యులు, సభ్యుల యెన్నికలు, ఎన్నికల విధానము మొదలయిన విషయము లన్నియుఁ దెలియవచ్చును.

గ్రామస్థులను ముప్పది కుటుంబములక్రింద విభజింపవలయును, ఒక్కొక్క కుటుంబమునందలి వ్యక్తులు గూర్చుండి యెన్నికల జాబితాలను తయారు చేయవలెను. అట్టి జాబితాలలో వ్యక్తుల పేర్లనుఁ జేర్చుటకు కొన్ని నిబంధనలు గలవు. క్రితం మూడు సంవత్సరములనుండి ఆతఁడెట్టి పాలకసంఘ సభ్యుడుగ నుండెనో. విరమించిన పాలక సంఘ సభ్యులతో నాతని కెట్టి బంధుత్వమునుఁ గూడను. పన్నుకట్టు తీత్రమేమైన ఉండవలెను, స్థిరమైన స్వంత గృహము కావలెను; ముప్పది సంవత్సరములకు పైఁబడి డెబ్బది వత్సరములకులోపు వయస్సుండవలయును; మంత్ర బ్రాహ్మణముల వ్యయవాధ్యాపకముగా దరిసి

యుండవలయును. భాష్యమును బోధించు సమర్థుడుఁ గావలెను, న్యాయమైన యూర్జనము, ధర్మమునందా సక్రిగలవారు మాత్రమే నందు జేర్ప నట్లులు.

ఎట్టివారి కంగుఁజేర్చ నర్హులెవో గూడ వివరించ బడినది. పంచమహా పాతకములలో నెట్టిపాపము జేసినవాడును, ద్రవ్యాపహరణము చేసినవాడును, జాతిచే వెలివేయబడ్డవాడును, ఉచ్చిష్టము నారగించిన వాడు నర్హులుకారు.

పైనఁ జెప్పిన జాబితాలలోని పేర్లనుబట్టి కొన్ని తాటాకు చిట్టను కుండలో వేయుటకు (కుడవొల్లె) తయారుఁజేయుదురు. వానినొక కుండలో బెట్టి ప్రజలందరి సమక్షమున నీ విషయ మేమియుఁ దెలియని అమాయకపు బాలునిచేనొక్కొక్కటి, దీయించి యిదివి వారు సభ్యులుగా నెన్నిబడినట్లు ప్రకటింతురు. ఈ కార్యక్రమమునకొక రాజాధికారిగూడ సాక్ష్యముగ నుండవలెనట అవసరమునుబట్టి వారిని కొన్ని శాఖలుగ విభజింతురు. ఒక సంవత్సర కాలము మాత్రము వారు న్యాయముగ బాలించి విరమించవలెను.

పైనఁజూపిన పది శతాబ్దములనాటి ఎన్నికలకును నేటి యెన్నికలకును తారతమ్యము తఱ్ఱ లూహించెదము గాక!

చోళరాజుల కాలమున విద్యాలయములు, సత్రములు, వైద్యశాలలు విరివిగా నెలకొల్పబడినట్లు శాసనములలో గలవు 11 దేవళముల యాదాయము వీనికై వివిధాంగింపబడుచుండెనట. విద్యాలయములలో వేసె శాస్త్రు, వ్యాకరణాది విద్య లభ్యసించుటకును, సత్రములయందు, వాస, స్నాన, భోజనాది సమపాయములు అనేకముగ గలవు వైద్యశాలలలో వ్యాధి బాధితులకు ప్రత్యేకం పక్షులు, పక్ష్యాహారము, వంశ పారంపర్యముగఁ జేయు వైద్యులు, శస్త్రచికిత్సకులు (శెల్సక్కిరియై పణ్ణువాన్), నేవకులు, మంత్రసానులు (Nurses) వివిధావధములు మున్నగు సహాయము లెన్నో గలవు.

ఈ శాసనములలో వివిధ రకములను జూడగలము. వీనిలో చాలభాగము దానశాసనములు మాత్రమే. దీనినే డాక్టరు ప్లీము మహాశయు డిట్లు చెప్పెను.

9. The Gupta Inscriptions; No 62, Plate XXXVIII B'

10. Archaeological Survey of India, Annual Report 1904-5 page 131.

11. Annual Reports on Epigraphy 1924 page 119. para 16.

ప్రాచీన శిలాశాసనములు

“For the great bulk of the epigraphic records that have come down to us we are indebted, not to any historical instinct of the Hindus, but of the religious side of their character and their disire for making endowments on every possible occasion.”

అశోకుని శాసనము లన్నియు మతప్రచారార్థమై వెలసినవి గాన ధర్మశాసనములు మాత్రమే. గుప్తుల కాలమున నీ శాసనములను ప్రశస్తలనవచ్చును. యాదవశాసనము లని యొక తెగగలవు. యజ్ఞ యాగాది కర్మలను ప్రోత్సహించుట కివి బయలుదేరి యుండ నోపును. రాను రాను యివి యంత మొందినవి. జైన శాసనము లని జేతొక తెగ గలవు. వీనిలో జైన సాధువులు “సత్తేఖనము” జేసి ప్రాణములు విడుచుట విషయము. దక్షిణ దేశమున కర్ణాటమందిట్టివి గలవు.

పూర్వము మనదేశమున నొక యాచారము గలదు. భర్త పరలోకమున కేగిన భార్యగూడా నాతని ననుసరించవలయునట. దానిని సహగమన మందురు. వీనిని దెబ్బచు ‘సతీ శాసనము’లు గలవు. భారత స్త్రీ పాతివ్రత్యము నివి శిలాక్షరములుగా చాటుచున్నవి. ముసల్మానులకాలము తర్వాత నివి యంతిగా కాన్పించవు. వీరశాసనములు (Hero stones) సరిహార శాసనములని మరికొన్ని రకములుగూడ గలవు.

పైన జూపిన యుదాహరణ శ్లోకములను బట్టి సాహిత్య విద్యార్థికి శాసనములయందలి సాహిత్యమును దెలిసికొనుట యంత యవసరమో దెలియును గదా! ఆజీర్ణనంగు మనకింతవఱ కేవిధముగనూ దెలియుని సోమదేవ కవిచే, చాహమానరాజు (పీఠికొరకు రచింప బడిన ‘లలిత విగ్రహరాజ’ మను నాటకము గలను. విగ్రహరాజు ‘హరికేళి’ నాటకము, మదనుని ‘పారిజాత మంజరి’ లేక ‘విజయశ్రీ’ నాటకమునందు రెండంక ములు గూడ శిలలయంగు గలవు. ఇట్లు సాహిత్య విద్యార్థి శాసన వాఙ్మయపు చవిఁ జూడనిచే యాభాష యందు పరిపూర్ణుడు గా లేడని నొక్క వక్కాణించ గలము.

ఇట్లే శాసనములు చారిత్రక, భూగోళ, సాహిత్య, దాన, ధర్మశాస్త్ర, వ్యవహారాది విషయములన్నిటిని దెల్పును. ఈ సందిగ్ధమున వాగనుశాసనముడు భారత మనుగూర్చి చెప్పిన యా క్రింది పద్యముఁదోచును.

“ధర్మ తత్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని,
యధ్యాత్మ విదులు వేదాంత మనియు
నీతి విదక్షులు నీతి శాస్త్రంబని, కవి
వృషభులు మహాకావ్య మనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్య సంగ్రహమని,
దైతిహాసికు లీతిహాస మనియు”

అమూల్యమయిన ఈ శాసనములు ప్రకృతివలన, అజ్ఞాన, మార్కత్వములచే నెట్లు ధ్వంసముఁ జేయబడచున్నవో చూడుడు.

సామాన్యులకు నీ శాసనములు గుహభాగము లందుగాని, దేవళముల ప్రాకారపు వెలిగోడల యందునుఁ బెక్కబడి యుండును. దుస్సహమైన శీతోష్ణ పరిస్థితులకు పరియో శిలలయందలి యక్షరములూ చెరిగి పోవును. తిరుపతి, శ్రీరంగము, సింహాచలములలోని శాసనముల కీ గతియే పట్టుచున్నది.

పల్లెలు, పట్టణముల పొలిమేరల యంగుండు బండలు గూడా ప్రబల వాతావరణము నెదుర్కొన వలసినవే మరియు వ్యవసాయదారులు వానిపై తమ వ్యవసాయపు పనిముట్లను గీచి యందలి శాసనములను ధ్వంసముఁ జేయుచున్నారు.

కృష్ణా జిల్లాలోని భట్టిప్రోలు వద్ద అమూల్యమైన స్థూపములను మోసికొనిపోయి కృష్ణానది కొనకట్ట గట్టి ముచ్చట పడిరి!

దేవళములను, గృహములను నిర్మించుతరి యంద మైన శాసనపు శిలలను గొంపోయి కట్టడములు గావించి ఆనందించుచున్నారు. అర్చకుల ప్రోత్సాహముచే ధనవంతులు, జమీందారులు తమకు పుణ్యము గల్గుటకుగాను దేవళముల ప్రాకారములకు సున్నములూ, రంగులు వేయించి శాసనములను నాశనములఁ జేసి పుణ్యములను గట్టుకొనుచున్నారు.

ముసల్మానులు హిందూదేవాలయపు ధ్వంసము నకే యవతరించిరేమో! సర్వోత్కృష్టమైన సోమ నాథ దేవాలయమును పడేపడే బలగొట్టి యందలి శిలలను తమ ప్రాసాద సోపానములుగా నొనర్చి యనుభవించినారు. భరత్ పూర్వంగు కామణ (Kaman) లోని నొక మసీదు స్తంభమందు సంస్కృత భాషలో శాసన మొకటి గలదు¹². దానినిబట్టి మొదట అదియొక వైష్ణవాలయమునకుఁ జెందిన శిలాఫలకమని దెలియును. మగ్యభారతమునందు జూహ్ను మసీదులో, ప్రాకృత నాటకమొకటి చెక్కబడిన విశాలపు శిలలను గోడలలోని కమర్చి యక్షరములు గానరాకుండ కట్టివేసినారు. ఇట్లు మన దేశచరిత్ర చాలభాగము ధ్వంసముచున్నది.

అత్యస్తోపయోగకరములైన ఈ శిలా శాసనములను మూర్ఖుల పాలుగాని, ప్రబల వాతావరణము నెదుర్కొన వీలుగాగానిఁ జేయక బుద్ధిమంతులు ప్రభుత్వమువారికిఁ దెల్పి దేశ చరిత్రమునకు దోడ్పడుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

శష్టాహల్య

శ్రీ శిష్టా సత్యనారాయణ రాజశేఖరం

ప్రాప్తావస్థను జాలిమైఁ దెలియఁ జెప్పఁజాల నే జాగృతిన్
సుప్తావస్థ సచించితావమతిన్ జోగంగనేఁజాల - సం
తప్తాంత ర్హృదయమ్ము చిమ్ము విపరీతజ్వాలలన్ మగ్నెదన్ —
శష్టాహల్యను! రామపాద సరసీజం బెంచి కే లొగ్గెదన్.

ఈ పాపాణములో నణంగిన త్రపాహేతుల్ విజృంభింపఁగా
శాపావాప్త శిలాపటాపహిత భస్మప్రాయనైతిన్ - పురా
పాపాద్భత్యము స్వామికోపవివశత్వంబై ననున్ మూఁగగా
రేపున్ మాపును మూర్ఖుఁజేసె - వినువా రే లేని యీకానలన్.

నాలో నాకు శరీరముం గలుగు - సంతర్దృష్టియుం గల్గు - చే
గాళుల్ మాత్రము రావు - నాక్కియును బంకంజాల దొక్కింత - ఈ
వైలాకారము స్వామి కింపిశని నాస్వాంతమ్ము సాంతమ్ముగా
నేలా మూయదు? మన్మనోవ్యధయు దానేలా ననున్ బాయదో!

ఔరా! శాపము-తాపముం బెనుపఁగాదా స్వామి సంధించె? - నా
నేరం బున్నదొ లేదొ యెవ్వఁ డెఱుఁగున్? నేరంబు లేకుండియున్
ఘోరావస్థలపాలు నేనయితిను! - ఘోరాఘభారోత్కటా
కారన్ దూఁచెడి త్రాసులేమి, లఘుశిక్షాలక్ష్యమే మైతిను!

ఐతికే సర్థ శరీర-బూర్ణహృదయన్! ప్రత్యేకతల్ లేవు—నా
పతనం బాతనికై భరించితిని-శాపశ్రాంతి మైరించితిన్—
బ్రతుకుం జా వొక రీతిఁజూచితి-యథార్థంబే ప్రదర్శించితిన్—
గత మాగామియు మీదు గట్టి, తన సంకల్పమ్మునం బెట్టితిన్.

శ ప్రా హ ల్య

ఎటులైనా, బరిణామ పూర్ణతకు మధ్యేమార్గమందున్న న
న్నిటు శిక్షాస్పదఁ జేసి త్రోసిచనె గానీ స్వామి, నాయందు లే
కెటు పోవుక మమకార మాయనకు? తానే నేనుగా లోన ప్ర
గ్గుటయుఁ గన్నులఁ గట్టి నట్టులనె నాకుం దోచె నిప్పట్టులన్.

మహానీయాశయముల్ సృజించుకొని-దిజ్మాత్రంబుగా నైనఁ ద
న్మహిమల్ గాంచక సర్వతో ౭ పజితనా నాకంటె మేలేకదా,
సహనార్హ శ్రమబద్ధ జీవితగతిక సౌఖ్యము సాధించుచుక
స్పృహఁ గోల్పోవని మత్సరజను-లహా! నిష్ఠల్ వృథా కష్టముల్!

వ్యధయున్ వెల్లియు లేని పూర్ణత అలభ్యం బయ్యెనే కాని—నే
వృథయైపోయిన దేమి, యింతకును?—లోఁ బెంపొందఁజే జీవు?—ఁడి
మధనన్ బాల్గొను నాత్మసాధకులకున్ మా రుండునే?—కల్పనల్
కథలుం జెప్పిన యంత నాదు కరుణా గాథల్ ప్రబోధింపవే?

పరమాత్మన్ బడియుండ లేక—యిటు జీవత్వప్రలోభము నన్
దరియన్, దూరము వచ్చి చేరితిని వందల్ వేలు జన్మాలుగా!
పురుషార్థావధి దాటి పోని వ్యసనంబుల్ సాలవా, జీవునిన్
మఱియున్ దూరము నేయ?—నింకఁ బరమాత్మన్ జేరు టేనాటికో!

దవ దద్దంబు మనస్సు-పై తనువు మాత్రం బున్న దీ యాకృతిన్—
భువనాధారుఁడు రాముఁ డుర్వితనయా బుద్ధిన్ బ్రయాణించు ము,
న్నెవరేన్ దాపులనుండి యేగుచును గాలీ రాతిపై మోపి, నా
భవమోక్షాశలు కుప్ప కూల్పకుండయా! బ్రహ్మయువుల్ మీకగున్.

త్రిలోచన పల్లవుడు

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

తెలుగుదేశచరిత్రలోని మిథ్యాపురుషులనబడు వారిలో త్రిలోచన పల్లవుడను పల్లవవంశపు రాజు ఒకడు. ఇంతవరకు చరిత్రకు తెలిసిన శల్లవ రాజవంశములనేకము కలవు. వీటిలో కొన్ని మన తెలుగుదేశముననే వేరువేరు ప్రాంతములందు పరిపాలనము చేసినవి. తెలుగుదేశమున పరిపాలనము నెరపిన వల్లవ వంశజుల సంతతిక్రమము శాసనముల వలన తెలియుచున్నది. కాని అట్టి ప్రాచీన పల్లవరాజ వంశములలో త్రిలోచన పల్లవుడను పేరుగల రాజు తెలియరాదు. షానీ, ఆపల్లవ రాజులలోనే ఎవరికయినను త్రిలోచనపల్లవుడను నామాంతర మున్నదేమో యనిన సదియు గన్పట్టదు. ఇంకను విశేషమేమన ఆ పల్లవ రాజులలో ఎవ్వరికి నిటువంటి పేరే కనబడదు. స్కందవర్మ, వీరవర్మ, బుద్ధవర్మ, సింహవర్మ, వీరకూర్మవర్మ, విజయస్కందవర్మ, కుమారవిష్ణు, విష్ణుగోపవర్మ, మహేంద్రవర్మ-ఇటువంటి పేరులు గల పల్లవరాజులే శాసనముల వలన దెలియ వచ్చెదరు కాని త్రిలోచన పల్లవ, త్ర్యంబక పల్లవ, త్రిసయన పల్లవ నామములను ధరించినవారు ఎవ్వరు గనపడదు. ఇటువంటి సందర్భములలో ఈ పల్లవవంశమున త్రిలోచన పల్లవు డెట్లు వచ్చెనో, ప్రాచీన కాలమున దేశమును పాలించిన పల్లవరాజులకు నీతనికి నెట్టి సంబంధము కలదో, ఇతడెక్కడి వాడో, ఏకాలము వాడో ఏమియు దెలియుట లేదు. అందు వలన నీతని విషయము చరిత్రకారుల కొక సమస్యయైనది. ఇంతవరకు నీతడొక మిథ్యా పురుషుడనియే ఊహించుచున్నారు. కాని దేశములో వాడుకలో నున్న గాథల ననుసరించి చూచినచో నీతడు చారిత్రక పురుషుడే కాని మిథ్యాపురుషుడు కాదని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. అందువలన త్రిలోచన పల్లవుడు చారిత్రక పురుషుడుకాని చారిత్రక వ్యక్తియని యెంచవలసి యున్నది. ఈతడు మిథ్యా పురుషుడని కొట్టి పేయుటకును వీలులేదు; చారిత్రక పురుషుడని గట్టిగా

బల్లగుద్ది చెప్పటకును వీలులేదు. అటువంటి విచిత్రవ్యక్తి ఈ త్రిలోచనపల్లవుడు.

త్రిలోచన పల్లవుని గురించిన విషయ మంతయు స్థానిక చరిత్రముల వల్లను, ఆతని నుదాహరించు శాసనములవల్లను దెలిసికొన వలసినదే. ఇవియైనను ఆతని జన్మాదికమునుగురించి తెలుపవు ఆత డొసరించిన కార్యవిశేషములనుగురించి మాత్రమే తెలుపును. ఇక నీ త్రిలోచన పల్లవుని జన్మమును గురించి, ఆతని సంతతినిగురించి తెలుపునది కాటమరాజు చరిత్ర. ఇది నెల్లూరు నేల చుండిన నలసిద్ది రాజునకును, యాదవాధి పుషయిన కాటమరాజునకును పసులపుల్లరి విషయమున వచ్చిన వివాదము కారణముగా జరిగిన యుద్ధవృత్తాంతమును దెలియజేయును. నలసిద్ది రాజు వల్లవ వంశజుడని, భారద్వాజగోత్రుడని, ముక్కంటి సంతతి వాడని, కాటమరాజు చరిత్రలో కలదు. అట్లయిన త్రిలోచన పల్లవుని పేరయినను ఈ చరిత్రమున లేకే, నలసిద్ది త్రిలోచన పల్లవుని సంతతివాడని కాని, అతని సంబంధియని కాని యెట్లు చెప్పవచ్చునని పాఠకులకు సంశయము తోచుట యుక్తము.

త్రిలోచనుడనగా మూడు కన్నులు గల శివుడు. త్రిలోచన, త్ర్యంబక, త్రిసయనపదములు పర్యాయపదములు. ఈమూటికిని మూడు కన్నులు గల శివుడని యర్థము. వీటికి సమానార్థకమైన తెలుగుమాట ముక్కంటి. ముక్కంటి యన్న మూడు కన్నులు గల ఈశ్వరుడనియే యర్థము. శివుని పేరే పల్లవనృపాలునికి పెట్టుటచేత అతనికి త్రిలోచనపల్లవుడని పేరు కలిగినది యూహించుట సహజము, సమంజసమును. త్రిలోచనుడు, త్ర్యంబకుడు, త్రిసయనుడు అను పేర్లు పెట్టకొన్నవారందరు శివులనికాని, వారికి శివుని వలెనే మూడుకన్నులుండుననికాని యెంచుట అసహజము, అవిశేషమును. కాని త్రిలోచనపల్లవుని

త్రిలోచన పల్లవుడు

విషయములో ఇది విరుద్ధమైనది. తెలుగుదేశమునందలి యాచరిని సరికించి చాల ప్రదేశమును జననివాస యోగ్యము కావించి, దేవాలయములను నిర్మించి ఉత్తరహిందూదేశమునుండి, గంగాతీరముననుండి బ్రాహ్మణులను చతుర్థవంశజులను రావించి జనపదములు తీర్చించి బాధ్యమనణచినైచి హిందూధర్మమును హిందూసంస్కృతిని పునరుద్ధరించిన త్రిలోచన పల్లవుడు కృతజ్ఞతాని బద్ధహృదయులైన హిందువుల దృష్టిలో శివావరావతారుడే, సాక్షాత్తు మూడు కన్నులు గల శివుడే యైనాడు. అందువలన జను లీతనని ముక్కంటియని ఈతనికి శివునివలె నే మూడు కన్నులుండెనని విశ్వసించి యాతని కనేక గాథలు ముడివెట్టిరి ఈ పల్లవరాజు నీకారణమున ముక్కంటి యని, త్రిలోచనపల్లవుడని, త్రినయనపల్లవుడని, త్ర్యంబకపల్లవుడని వ్యవహరించుచు వచ్చిరి పల్లవులు తాము భారవాజగోత్రులమని చెప్పుకొన్నారు వీరు సూర్యవంశజులని కాటమరాజు చరిత్రలో నున్నది కాని అది నిజముకాదు. గాథల ననుసరించి చూడగా పల్లవులు ద్రోణాచార్యుని కుమారుడయిన అశ్వత్థామ కును నాగకన్యకును జరించిన పల్లవుని సంతతివారలని తెలియవచ్చును. అందుచేత పల్లవులు సూర్యవంశ క్షత్రియులునుకారు, చంద్రవంశక్షత్రియులునుకారు. ఈకారణమున త్రిలోచనపల్లవుడు ఇనవంశజుడనట సరికాదు.

ముక్కంటినామాంతరము గల త్రిలోచనపల్లవుని గురించి, అతని సంతతినిగురించి కాటమరాజు చరిత్రలో నిట్లున్నది:

అల్లధరణికోట అమరలింగమునకు
బ్రాహ్మణకన్యకుఁ బ్రభువించివాఁడు
మూఁడు కన్నులవాఁడు ముక్కంటియనగ
ముక్కంటి మనుమండు మొగి జనోధీరుఁడు
జనోధీరుని కుమారుఁడు మనోధీరుడు
మనోధీరుని కొమారుఁడు మన్మసిద్ధిరాజు
కొండొకసిద్ధిరాజు కొమారసిద్ధిరాజు
కస్తూరి సిద్ధిరాజు గండగోపాలరాజు
తల్లియేగురు (కి) సిద్ధిరాజు డిశవాయి భీమన
పట్టభద్రుడు భారవాజగోత్రుండు
వరవితరణగుణవంశవర్ధనుఁడు

నవరసాలంకార నవమన్మథుండు
నిలఁగి రిగలరాజు నలసిద్ధిరాజు...

ఈ రీతిని నలసిద్ధి ముక్కంటి పల్లవుని సంతతి వాడని కాటమరాజు చరిత్రలో నున్నది. కాని దేశమున వాడుకలోనున్న ఇతరగాథల ననుసరించి చూచినచో ఈ వృత్తాంతము సరియైనది కాదని, కాటమరాజు ప్రశస్తి చోళవంశజుడని తెలియవచ్చుచున్నది.

సరిగా ఇటువంటికథే పోతెట్టి లింగనకవి విరచితమైన చోళచరిత్రమును ద్వీపదకావ్యములో ముక్కంటి చోడుని విషయమున జెప్పబడినది. ఆకథ యిది. ఒకప్పుడు కాళహస్తీపురములోని స్త్రీలు కొందరు శివాలయమున కరిగి శివుని పూజించిన యనంతరము తమ మరదిలిని చూచి ఎకనక్కెమాడుచు నీకోసులికి పుత్రు నొసంగిన యెడల పుత్రుడు జలములు తెచ్చి దీపారాధనము చేతుమని దేవునికి మొక్కి దేవుని ప్రసాదము నామెకు గూడ నిప్పించిరి. కాలక్రమమున నామెగర్భము దాల్చుట, కుమారుని గనుట, తల్లి దండ్రులమెను నిండించుట మొదలైన వన్నియు జరిగినవి. ఇంచుమించుగా నిది వేములవాడ భీమకవి జన్మవృత్తాంతమును బోలినదే కాని నవచోళచరిత్రమున నిది చక్కగా వర్ణితము కాలేదు. ఈ కుమారుని గన్ను స్త్రీ అవివాహితయో వితంతువోయై యుండవలెను. ఈ విషయ మా కావ్యమున విశదముగా లేదు. పుట్టిన కుమారుడు సామాన్యముగా నందరివలె రెండు కనులతో కాక ఫలమునందలి నేత్రముతో గలిసి మూడు కనులతో బుట్టెను. అందువలన నే ఇతనికి ముక్కంటి చోడుడని పేరు కలిగినది. గ్రంథకర్త ఈ ముక్కంటిని చోడుని జేసెనేకాని అతని కథ యంతయు ముందు తెలుపబోవురీతిని ముక్కంటిపల్లవునిదే. ఈతని జన్మవృత్తాంతము కాటమరాజు చరిత్రలో ను నవచోళ చరిత్రలోను ఇంచుమించుగా ఒకటే విధమున నున్నది. ఇక వృత్తాంతమేమన అతడు అమరలింగమునకు బుట్టినట్లు దానిలో చెప్పియుండగా దీనిలో కాళహస్తీపురముని కృపచే గలిసెట్లున్నది. ప్రాయీకముగా త్రిలోచనపల్లవుడు శివాంశ సంభూతుడని, శివునితో ఇంచుమించుగా తుల్యుడని చెప్పవలె ఈ విచిత్ర కథాకల్పనము జరిగి యుండ

వచ్చును. మొత్తము మీద వేములవాడ భీమకవివలె నే ఈతడును దైవవరప్రసాద జనింపుడు. కాటమరాజు చరిత్రలోను, నవచోళ చరిత్రలోను చెప్పిన ఈతని జన్మవృత్తాంతము కాని కాటమరాజుచరిత్రలో చెప్పిన ఈతని సంతతి క్రమముకాని విశ్వసనీయములైనవి కావు.

దేశమున వాడుకలో నుండిన గాథల ననుసరించి చూచినచో త్రిలోచన పల్లవునికి బలప్రాణివో పేతులయిన సమకాలికు లిరువురు. ఒకరు కరికాలచోళ మహారాజు. ఇతడు చోళవంశజుడని పేరు ననుసరించి తెలియుచునే యున్నది. రెండవ వాడు చాళుక్య వంశజుడయిన విజయాదిత్య భూపతి.

త్రిలోచన పల్లవుడును కరికాల చోడుడును కూడ పరమమహేశ్వరులు, పరమకైపులు, మహాశివ భక్తులు. త్రిలోచన పల్లవునివలెనే కరికాల చోడుడును చారిత్రక పురుషుడు కాని పరమాద్భుత చారిత్రక వ్యక్తి. సూర్యవంశోద్భవులయిన చోళవంశముల కందరికి కరికాలచోళుడు మూలపురుషుడు. త్రిలోచన పల్లవుడు చారిత్రక వ్యక్తి కాదన్న ఆంధ్రులూర కొందరేమో కాని కరికాల చోళుడు చారిత్రక వ్యక్తి కాదన్న తమిళు లందరు కయ్యమునకు కాలు దువ్వుదురు.

కరికాల చోడుని గురించిన కథలు గాథలు ఎన్నియో యున్నవి. అతిదొసరించిన మహాఘనకార్యములలో కావేరీదికి దరులు కట్టుట యొకటి. అతని ప్రస్తావముగల ప్రతి శాసనములోను ఇంచుమించుగా అన్నిటను ఈ విషయమే ప్రధానముగా ఉటంకితమైనది. ఈ కారణముచేతనే ప్రాచీన కాలములో ఎనాడోవచ్చి తెలుగుదేశములో స్థిరపడి పోయిన తెలుగుచోళులని వ్యవహరింపబడుచువచ్చిన ఈతని సంతతిలోని ఒకశాఖవారి ప్రశస్తిలో తిప్పక ఈ ఘనకార్య ప్రస్తావముండును. వారీవిషయమును ఘనముగ చెప్పకొందురు. కరికాలచోళరాజు తనసామంతుల నందరిని పిలువనంపించి వారిచేత మట్టితెట్టలు మోయించి కావేరీదికి దరులు కట్టించినాడట. అనిమున కరికాలచోళుడు పిలువనంపిన వారిలో త్రిలోచన పల్లవుడు డొకడు. ఇతడు కరికాలచోళుని సామంతుడని యనలేము. సామంతులు కాని కరికాల చోళుని మిత్రు లితర భూవరులుకూడ అతని యాజ్ఞకు

బద్ధులై అతడు తలపెట్టిన ఘనకార్యమున సాయము చేసినని గాథలు తెలుపుచున్నవి. అటువంటి వారిలో త్రిలోచన పల్లవు డొకడేమో. త్రిలోచన పల్లవుడు కూడ కరికాల చోడుని వలెనే సమాన దర్శాద్యములు కలరాజే. కరికాలు డీతనిని జయించి సామంతుని కావించుకొనెనని చెప్పవారును కలరు. స్థానిక చరిత్రములు కరికాలచోళ త్రిలోచనపల్లవులను రాయలసీమలో కలుపుచున్నవి. కరికాలుడు కాంచీ పురమును బట్టుకొని నట్లును, ఆచ్చటి కాంచీపురాధిపతి పల్లవరాజును జయించినట్లును చోళశాసనములు తెలుపుచు చున్నవి. కరికాలచోడుడు జయించిన పల్లవరాజు త్రిలోచనపల్లవుడని నిశ్చయముగ చోళశాసనములు తెలుపక పోయినను స్థానిక చరిత్రలలోని గాథల ఆధారమున ఈ పల్లవరాజు త్రిలోచన పల్లవుడేయై యుండు నని నిర్ధారించుచున్నాడు. కాంచీ పురము తొండమండలము—తుండీర మండలము—లోనిది. ఈ తొండమండలము చిత్తూరు జిల్లాలోనికి వ్యాపించిన దేశము. కరికాలచోడనరసతి త్రిలోచన పల్లవుని జయించిన విషయ మెంతవరకు సత్యమో చెప్పలేము. కరికాల చోళుని ఘనకార్యములను ప్రశంసించు అతని సంతతి వారుకూడ కావేరికి దరులు కట్టిన విషయమునే ఘనముగ చెప్పుదురుకాని త్రిలోచన పల్లవు నోడించిన విషయమును పేర్కొనరు. ఈ సందర్భమున కరికాలసంతతిలో అతని పేరు వహించినవారు ఇంకను కొందరున్నారను విషయమును మనము జ్ఞాపకముంచుకొనుట యుక్తము. త్రిలోచనపల్లవుడు కరికాలచోడుని సామంతుడైన నేమి, కాకపోయిన నేమి. మొత్తముమీద అతడు కరికాలుని యాజ్ఞను పరిపాలింపలేదు. అందువలన కరికాల నరపతి కుపితుడై ఆత డెవరో స్ఫురణకు తెచ్చుకొనుట కాతని యాపువ్రాసి చూపుచుని యడిగెనట, అంతట అతని అనుయాయులు త్రిలోచన పల్లవుని యాపు వ్రాసి చూపిరట. అప్పుడు తనయాజ్ఞ పాలింపలేదని ఉగ్రుడైన కరికాలనరపతి తన కాలి బొటన ప్రేలితో త్రిలోచన పల్లవ ప్రతిమ ఫాలనేత్రమును తుడిచి వేసెనట. వెంటనే యిక్కడ త్రిలోచన పల్లవుని మూడవకన్ను పోయినదట. ఇది కాళ్లు చేతులు లేని కట్టుకథ. కాని యిది అరవ చోళ గాథలలో లేదు కాని తెలుగు చోళ గాథలలో బహుశ ప్రచారములో నుండెను. ఈ గాథకు సాహిత్యములో

త్రిలోచన పల్లవుడు

స్థావరము కల్పించిన మహాకవి తిక్కనసోమయాజి. ఇతడు తన నిర్వచనోత్తర రామాయణములో కృతి పతియైన తెలుగు చోళసరపాలుడు మనుమనిద్ది వంశము నభివర్ణించు సందర్భమున ఇట్లు చెప్పియున్నాడు:

‘చేనేతం బృథివీకు లందుకొనఁ గాశీ సింధుతో
యంబులం

జేసెకా మజ్జన, ముంగుటంబున హరించెం

బల్లవోర్వీకు ను

ల్లాసం బొందిగ ఫాలలోచనము, లీలం గడ్డెఁ

గావేరి హే

లా సాధ్యాభిల దిజ్యులుండు కరికాలక్షౌనిభుం
డబ్బుజే!

ఈ పద్యమున తిక్కన సోమయాజి పల్లవోర్వీకుడని పేర్కొన్నవాడు త్రిలోచన పల్లవుడేకాని యన్యుడు కాడు. ఏలన అతనికి మూడు నేత్రము లున్నవని ప్రతీతి.

తెలుగు చోడ భూవరులు తమ ప్రళయిలో ఈ విషయమును సుస్థిరముచేసి యున్నారు. ‘స్వస్తిదరణ సరోరుహ విహతి విలోచన త్రిలోచన ప్రముఖాభిల పృథివీశ్వర కారిత కావేరీతీర కరికాలకుల రత్న ప్రదీప’ కులమని వారు తమ వంశపు వక్త్రులలో దర్పముతో ఈ విషయము నుద్ఘాటించి కరికాలని సంస్కరించుకొనుచుందురు.

ఇక త్రిలోచనపల్లవునికి సమకాలికుడైన రెండవరాజు చాళుక్యవంశజుడయిన విజయాదిత్యుడు. దక్షిణదేశమును ప్రాచీనకాలములో పరిపాలించిన రాజ వంశజు లందరు, పౌరాణిక వాఙ్మయ ప్రభావమున కావచ్చును, ఏ పౌరాణికవంశ గాథతోనో ముడిపెట్టుకొని తాము గంగా యమునా నదీతీర ప్రదేశములనుండి యో ఆర్యావర్త పుణ్యభూమిలోని ఏ యయోధ్యాది నగరప్రాంతములనుండియో వచ్చినట్లు చెప్పకొనుట ఆచారము. ఆర్యసంస్కృతి యంతయు అక్కడ పుట్టిపెరుగుటవలననే ఆ ప్రదేశమునకు ఘనత వచ్చినది. భారతీయ సంస్కృతికి మూలకందిమైన వాఙ్మయ మంతయు అచ్చటినే. ఆ వాఙ్మయకర్తలైన మేధావు లందరు అచ్చటివారే. ఈ కారణముచేత ఆర్యావర్తము నకు, ఆర్యావర్తగర్భితమైన ఉత్తర హిందూదేశము నకు, ఎక్కడలేని ప్రతిష్ఠియు వచ్చినది. ప్రాచీన రాజ వంశములును, తదితరములును కూడ ఘనతకొరకు తాము ఉత్తరదేశమునుండి వచ్చినవారమని చెప్పకొనుట విలా

సమయినది. అదియునుగాక ఉత్తరదేశమునుండి దక్షిణ దేశమునకు వచ్చిన ఆర్యజాతులు ఎన్నో యున్నవి. ఈ జాతులవారే ఆర్యసంస్కృతిని దక్షిణాపథమున ప్రాకించిరి. చళుక్య వంశ్యుడయిన విజయాదిత్యుడు విజగీషునై దక్షిణదేశమునకు వచ్చెనట. ఇతని పూర్వులు ఏబది తొమ్మిండు అయోధ్యాపుర సింహాసమును అధిష్టించి తత్ప్రాంతదేశమును పరిపాలించిరట. విజయాదిత్యుడు తన పట్టమహిషితోను, పరిజనము తోను దక్షిణదేశమునకు విజగీషునై వచ్చునాటికి ఈ దేశమును త్రిలోచనపల్లవుడు పరిపాలించుచుండెను. అప్పుడు భయంకర యుద్ధము జరిగినది. ఆ యుద్ధములో విజయాదిత్యుడు నిహతుడయ్యెను గర్భిణి యైన అతని మహాదేవి ఆయుధ్యమున నెట్లో తప్పించుకొని పురోహితుని, పరిచారికలను దీసికొని ముడివేము అను అగ్రహారమునకు పోయెను. తదగ్రహార వాస్తవ్యుడయిన విష్ణుభట్ట సోమయాజి యను విప్రుడు ఆమెను తన యింటపెట్టుకొని కన్న కూతుగువలె కాపాడెను. ఆమె యతనియింట నుండినకాలమున నే నవమాసములు నిండినవెనుక ఒక కుమారుని గనెను. విష్ణుభట్ట సోమయాజి యా శిశువుకు జాతకర్మాది సంస్కారము లన్నియు చేసి యాతనిని యుక్తవయస్సు వచ్చినపిదప సమస్త విద్యలయందును ప్రవీణునికొవించెను. విజయాదిత్యుని మహాదేవి తన కుమారునికి తన ఆశ్రయదాత పేర విష్ణువర్ధనుడని పేగు పెట్టెను. పెరిగి పెద్దవాడయిన విష్ణువర్ధనుడు జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును తన తల్లివలన తెలిసికొని చాళుక్యగిరికేగి యచట గారియైన నందాభగవతి నారాధించి కుమారనారాయణ మాతృగణములను సంతర్పిత్రిములు కావించి స్వకులక్రమాగతముగ వచ్చుచుండిన శ్వేతాతపత్ర, శంఖ, పంచమహావాద్య పాలీకేతన, ప్రతిఢక్కా, విరాహాంగంధన, పింఛ, కుంత, సింహాసన, మకరతోరణ, కనకదండ, గంగా యమునాది సామ్రాజ్య చిహ్నములను తెచ్చి, కదంబులు గంగులు మొదలైన భూవరులను నిర్దించి నేతు నర్మదా మధ్యస్థమైన సార్వసప్త లక్షదక్షిణాపథమును పరిపాలించెను. విష్ణువర్ధనుని భార్య పల్లవవంశమున జనించిన మహాదేవి. ఈ యుభయులకు జనించినవాడు (రెండవ) విజయాదిత్యుడు. సముద్రతీర స్తమైన వేంగి దేశమును పరిపాలించిన పూర్వ చాళుక్య భూపతుల పౌరాణికవంశ కథనమిది. మొట్టమొదటి మారిది రాజ రాజనరేంద్రుని తండ్రియైన విమలాదిత్యుని శాసనములలోనే కానవచ్చును.

[స శేషము]

నేను, మాజానకి

శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి

ప్రది పట్నంలో విశాలమైన కీధి ఉదయం ఎనిమిది గంట లాతుంది. నేను నెమ్మదిగా నైకిలువొద పోతున్నాను. మెల్లగా వీచే నల్లని గాలికి నైకిలు స్వేచ్ఛగా తెరచాపకట్టిన నావలా నడుస్తోంది. నూర్య రశ్మి వెచ్చగా పీపుకి తళుకుతోంది. చల్లనిగాలి, వెచ్చనిండే మత్తును కలుగజేస్తున్నాయి. కూరగాయల కావళ్లు, పాలు, పెరుగుగంపలు అక్కడక్కడ కను పిస్తున్నాయి. అటూ యిటూ దిక్కులు చూస్తూ నైకిలు సాగనిస్తున్నాను. తలవనితలంపుగా నైకిలుకి బ్రేకు వేశాను. చూతూతూ నైకిలు ఆగింది. ఇంతవరకూ పర భ్యానంగానూ మత్తుగానూ ఉన్న కొరణంచే ప్రక్కకు వాలిపోయాను. అంతటితో మత్తు వదలిపోయింది. గుండె ఒక్కసారి దిడదెబలాడింది దిక్కులు చూచే కళ్లు క్రిందకు వాలాయి. ఒక్కసారిగా యేవో విషయాలు మనస్సులో గిర్రన తిరిగాయి కళ్లు మైకెత్తడానికి ధైర్యం చాలడంలేదు. నైకిలును క్రిందా మీదా చూచాను. మనస్సు కలవరపడుతోంది. ఆ వీధికి కుడినైపు ఉన్న ఇళ్ళవరుసను చూడాలిగాను కాని ఎడమనైపు వరుసను, తలవంచి కనుకొలకు ల్లోనుంచి చూచాను. సందేహంలేదు. నేను అనుకోన్న వ్యక్తియే. ఇటువైపే చూస్తోంది. ఆమె ఇక్కడ ఉండడానికి కొరణ మేమో నాకు బోధపడలేదు. విశాఖపట్నంలో ఉన్నారని ఎప్పుడో విన్నాను. బహుశా ఆమె భర్తకు బదిలీ అయియుండవచ్చు. ఎదు టికి వెళ్ళడమా? వెనక్కిపోవడమా? ఏమీ తోచలేదు. ఒక నిమిషం నైకిల్ని పరీక్షించి, ఇంకో నిమిషం బట్టలు సవరించుకొని నైకిలు ఎక్కాను. కళ్లు మాత్రం ఆ వ్యక్తినినే పుకారేవడంలేదు. మరోనైపును భ్యానంతో చూస్తున్నాను. రోడ్డు చాలా ఖాళీగా ఉంది. రోడ్డు బట్టా కార్లూ మొదలైనవాటితో రద్దీగా ఉంటే నాకు కొంత సదుపాయంగా ఉండేది. నైకిలు చురుగ్గా నడు స్తోన్నట్టు తోచింది. ఆ యింటికి మరి దగ్గరగా వచ్చే

శాను. ఎదుటికి వెళితే ఆమెను పలుకరించాలి. తరు వాత వారి యింట్లోకి వెళ్లాలి. కుశలప్రశ్నలు వెన్నూలి ప్రస్తుతం నేనున్న బీదస్థితిలో నాకు తగిన గౌరవ మిచ్చి ఆమె మాట్లాడుతుందా? ఆమె భర్తను, ముందుగా నేనే పలుకరించాలేమో! అతన్ని యేమని సంబోధించాలి? వారిద్దరినీ 'ఏమండీ' అని గౌరవించా లేమో!—అటు చూడకుండా నే ఆ యింటి యెదుటికి వచ్చేశాను. ఆమె పిలువకుండా ఉంటే బ్రతికి పోతాను—అని మనస్సు కోరుతోంది నైకిలు నెమ్మ దిగా దొర్లిపోతోంది. ఇల్లు చాలేశాను. ఒక దీర్ఘమైన నిట్టూర్పు విడిచాను. శరీరానికి బిగియగట్టిన త్రాళ్లు విప్పినట్లైంది. గాఢంగా గాలిని పీచుస్తూ నైకిలు పెడలు గట్టిగా క్రిందికి తొక్కుతున్నాను. ఇంతలో 'ఏమం డోయ్! అనే పిలుపువీపురూప దరచినట్లు వినిపించింది. నైకిలుబ్రేకు నొక్కి వెనక్కి తిరిగి చూచాను. పది పన్నెండేళ్ళ కుర్రాడు నా దగ్గరకు పగుగెత్తుకొని వస్తు న్నాడు. నైకిలు దిగక తప్పిందికాదు. వాడు నా దగ్గ రకు వచ్చి 'అయ్యగారు పిలుస్తున్నారండీ' అన్నాడు. అటు చూచాను. ఆమె అక్కడ నే నిలబడి ఉంది. నైకిలు మళ్ళించి వాని వెనుక నే వెళ్లాను. ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది. నైకిలు ఆరుగునకు జేర పెట్టి మెట్లు ఎక్కాను. ఆమె శుక్లంలోపల నిలబడి 'ఏం రానుం, మమ్మల్ని మరచిపోయావా?' అంది. ఒకసారి ఆమె ముఖం చూచాను. శాంతంగానూ, గంభీరంగానూ ఉంది. నవ్వుగాని, విచారంగాని ఆ ముఖంలో లేవు. 'అబ్బే! మరచిపోతానా? ఇక్కడున్నా రేమిటి? మీ ఆయనకు ట్రాన్స్ ఫరైందా? అని ప్రశ్నించాను. 'ఔను, ఒక నెలైంది ఇక్కడికి వచ్చి. రా, లోప లికి' అంటూ లోపలికి నడిచింది. వీధివైపు వున్నది చిన్న పెంకుటి వసారా. అది దాటి ఆధునిక పద్ధ తుల్లో కట్టబడిన డాబాలోకి ఆమె వెనుక నే నడిచాను. డాబా చాలా శుచిగానూ అక్కర్లేయంగానూ ఉంది.

నేను, మాజానకి

హాటలో ఒక రాండ్ టేబిలు చుట్టూ నాలుగు కుర్చీలు ఉన్నాయి నన్ను కూర్చోవని చెప్పి లోపలికి వెళ్లింది. నేను హాటలో నలువైపులా చూచాను. అడంబరమేమీ లేదు గోడలు తెల్లగా మెరుస్తున్నాయి వీధి గుమ్మానికి ఎదురుగా గోడమీద గడియారం, రెండు కేలంబర్లు, హాల్లో ఒకమూల రేడియో ఉన్నాయి. రెండునిమిషాల్లో ఆమెవచ్చి కాఫీతో వున్న కప్పు ఎదుట పెట్టింది. 'ఇప్పుడు ఎక్కడ వుంటున్నావ్?' అని ప్రశ్నించింది. నాకు తాగుతూన్న కాఫీ పలక మారింది. కప్పు బల్లమీద పెడుతూ దగ్గి గొంతుక సవరించుకొన్నాను 'ఇక్కడే, టౌన్ లో' అన్నాను. 'ఏంచేస్తున్నావ్?' అని అడిగింది. రెండు గుక్కలు కాఫీ మింగి ఒక తుణుం ఆలస్యంచేసి అన్నాను— 'షావుకారుదగ్గర గుమస్తా' 'మకాం ఎక్కడ?' 'హోటల్లో'; 'మామయ్యగారి జాబ ఏమైనా తెలిసిందా?' మానాన్న గారు ఆమెకు మామయ్య. 'లేదు' అని జవాబిచ్చాను.

ఇంతలో కాలిబూటు చప్పుడు వినిపించి అటు చూచాను. వస్తూ నే 'ఏమోయ్! ఎక్కడనుంచిరాక?' అని అత నే నన్ను పలకరించాడు. 'ఇక్కడే టౌన్ లో ఉంటున్నాను' అని జవాబిచ్చాను. 'ఆ! అలాగా! నువ్వు ఇక్కడ ఉంటున్నట్లు మాకు తెలియనే తెలియదు!' కొంచెం ఆశ్చర్యాన్ని వెల్లడిస్తూ నాకు ఎదురుగా కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. 'నాకూ తెలియదు—మీరు ఇక్కడ వుంటున్నట్టు...' ఇంత వరకూ హాటలో లోపలిగుమ్మాన్ని అనుకొని నిలబడి వున్న జానకి— 'నేను కూరలకొవిడిమాడ్డానికి అడుగు మీదికి వెడితే ఇతను నైకిలుమీద వెడుతూ కనుపించాడు. మన నాయకుడు పరుగెత్తుకొని వెళ్లి తీసుకొచ్చాడు. ఇక్కడే షావుకారుదగ్గర గుమస్తాపని చేస్తున్నట్టు. మకాం హోటల్లోనట' అని చెప్పి నాకు శ్రమను తగ్గించింది. ఇంతవరకూ వారు నన్ను చేసిన సంబోధనలతో నాకున్న కలవరం చాలవరకు తగ్గింది. నన్ను వారు సంబోధించినట్లే నేనూ వారిని సంబోధించవచ్చు, అనే ధైర్యం కలిగింది.

'అలాగా, షావుకారు జీతమేమిస్తాడు? అని ప్రశ్నించాడు. 'ముప్పై' అన్నాను. 'అరే! ముప్పైలోను ఇరవైయైదు హోటలుకే పోతే మిగిలిన అయిదు రూపాయలతోనూ కాలక్షేప మేలా చేస్తున్నావు?'

అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా. 'నాకు వైఖ్య చాలా తక్కువ. అవే సరిపోతున్నాయి' అన్నాను.

'నువ్వు స్కూలు ట్రైనలు క్లాసు పాసయినట్లు న్నావు; వేరే మంచి ఉద్యోగ మెక్కడా దొరకలేదా?'

'ఇంటర్ కూడా పాసయాను. ఉద్యోగంకోసం తిరిగి తిరిగి ప్రాణం విసిగిపోయింది. చివరికి ఈ షావుకారు దైవంలా దొరికాడు.'

"అరే! ఈపాటికి యేవో డిపార్టుమెంటులో చేర్చేవాణ్ణి నావల్ల కాకపోయినా నన్నెరుగున్న ఆఫీసర్లు చాలామంది ఉన్నారు. వాళ్ళతో చెప్పియుండును." నేనేమీ జవాబు చెప్పలేదు. ఇంతవరకూ యీ దంపతుల్ని గురించి నాలో కరడుకట్టిన భావాలు మెల్లగా కరగిపోసాగాయి. వీరికి భనమున్నదనే గర్వం ఉన్నదనీ, ఆ భనగర్వంతోనూ, అహంభావంతోనూ లేనివారిని నిర్లక్ష్యభావంతో చూస్తారనీ అనుకొనే వాణ్ణి. కాని ఇప్పుడు ప్రత్యక్షంగా వారి నిరాశంబరత వారి మాటల్లోనూ వేషంలోనూ స్పష్టంగా గోచరిస్తోంది. వారికి ఇశరుల కష్టాలయెడల సానుభూతి ఉండదని తలచేవాణ్ణి. కాని ఇప్పుడు నన్ను గురించి వారు వేసే ప్రశ్నలవల్ల నా తలపులు పూర్తిగా నిరాధారమైన వని నా అంతరాత్మ నాకు ప్రబోధిస్తోంది. నా సంకుచిత మనస్తత్వానికి సిగ్గుపడ్డాను.

"ఇప్పుడేమీ మించిపోయింది లేదుగా. శేపు మీరు ఉద్యోగం యిప్పిస్తే యివేళ సాయంకాలం గుమస్తాగిరికి స్వస్తి చెప్పి శేపు ఉద్యోగంలో చేరతాడు." అని జానకి నా మనస్సులోని మాటను చెప్పింది.

'ఓ! అలాగే, తప్పకుండా ప్రయత్నంచేద్దాం' అని ఒకటుణం ఆగి 'నీకు పెళ్ళికాలేదు కదూ?' అని నన్ను ప్రశ్నించాడు.

ఈ ప్రశ్ని వానికి చాలా సాధారణమైనది. నా కష్టసుఖాలు తెలుసుకొనే ప్రయత్నంలో ప్రశ్నించి ఉంటాడు. ఆ ప్రశ్న నా మనస్సుమీద యెంతగా పనిచేస్తోందో వానికి తెలియదు. ఈ రోజున వీరిని కలుసుకొనడమే నాకు చాలా బాధాకరమైన విషయం. కాని వీరి సంభాషణా విధానం, నాలో నిరాధారంగా పాతుకొనిపోయిన తప్పుడు భావాల్ని దూరంచేసి నా

మనస్సుకి కొంత ఊరట కలిగించింది. కాని నా పెళ్ళికి సంబంధించిన ప్రశ్న రాగానే నా హృదయంగా మానుతూన్న గాయం రేగింది. ప్రశ్న సదాభవంతో అడిగినదపడంలో సందేహంలేదు. ప్రస్తుతం నేనున్న పరిస్థితిని తెలుసుకొనేందుకు ఈ ప్రశ్న వేయబడింది అతని ముఖం చూస్తేనే తెలుస్తోంది. ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పడం చాలా తేలిక. 'అయింది', 'లేదు' అనే వాటిలో ఒక్కమాట చెబితే చాలు. కాని ఆ ప్రశ్నతో నా మనస్సులో బయటదేరిన అంశాలని కారణంగా వెంటనే జవాబు చెప్పలేక పోయాను. ఇంతలో మాకు యెదురుగా గుమ్మంలో నిలుచున్న జానకి — 'లేదు, ఇంకా కాలేదు' అని జవాబుచెప్పి నా మనస్సుకి కొంత బరువు తగ్గించింది. నేను లేచి నిలబడి 'వెళ్ళివస్తాను' అన్నాను.

'ఈపూట మాయింట్లో భోజనం చేసి వెళ్ళు' అంది జానకి.

ఆమె మాటతో మాటకలుపుతూ 'నిన్ను ఉద్యోగంలో ప్రవేశ పెట్టేవరకూ నీవు మాయింట్లోనే మకాం పెడితే నీ ఉద్యోగాన్ని గురించి నాకు శ్రద్ధ ఉంటుంది. భోజనం చేసి వెళ్లి ఇవాళే హోటల్ కి స్వస్తి చెప్పు. నీ పెట్టి వేడా తీసుకొనిరా, అని అంటూ లేచి చొక్కా విప్పకొన్నాడు.

"అలా చెయ్యి రామం" అంటూ జానకి అతనికి నాకూ స్నానానికి కావలసిన తువ్వార్లు ఎదుట పెట్టింది.

ఏం చెప్పాలో, ఏం చెయ్యాలో తెలియని అయోమయంలో పడింది నా మనస్సు. ఒక నిమిషం గడిచాక 'ఇప్పుడు కాదు, మళ్ళీ వస్తానుగా!' నా ఉద్యోగాన్ని గురించి నేనే జ్ఞాపకం చేస్తూంటాను. తరచూ వస్తూంటాను. ఈ వీధిని బాకీ వనాలు చెయ్యడానికి వచ్చాను. వెంటనే దుకాణానికి పోవాలి అని తొందరగా తడబడుతూ అన్నాను.

"నువ్వు అంతగా మొహమాటపడితే ఎలాగ! మాయింట్లో నువ్వు స్వేచ్ఛగా ఉండొచ్చు. నీకూ నాకూ కూడా మన కష్టసుఖాలు కనిపెట్టే పెద్దవాల్లే వరూ లేరు. నా తమ్ముడైతే వాని బాధ్యతంతా నేను వహించనూ? నువ్వు పరాయివాడవు కావు. ఈమధ్య జానకి చెప్పగా నిన్ను గురించి విన్నాను" అని కొంతం

గానూ గంభీరంగానూ మాట్లాడి నా దగ్గరకు వచ్చి భుజంమీద చెయ్యివేశాడు.

నాకు అప్రయత్నంగా కళ్ళు నీళ్ళతో నిండాయి. అతన్ని కాగలించుకొని బావుగు మని యేడుద్దామా అని పించింది. ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకొని దుఃఖాన్ని దిగమింగడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. అతను జానకిని వివాహం చేసుకోడానికి పూర్వం అతనికి నాకూ బంధుత్వమేమీ లేదు. వారి వివాహమైన తరువాత అతన్ని కలుసుకొని మాట్లాడడం ఇది మూడోసారి. ఈసారి కలుసుకొన్నప్పుడే అతనికి నాకూ సంభాషణ ఎక్కువగా జరిగింది. అతనితో నాకు స్నేహంకూడా లేదు. ఇంక జానకికి నాకూ బంధుత్వ మేమిట అంటే వెంటనే చెప్పలేను ఆమె అమ్మగారి యిల్లు మాయిల్లు చేరి దగ్గరగా ఉన్నాయి వాళ్ళ నాన్న మాఅమ్మ అన్నదిమ్మల పిల్లలని ఒకటి రెండుసార్లు మావాల్లేవరో చెప్పాను. ఆమె నాకు జానకి, నేను ఆమెకు రామం. ఆమెకు పెళ్ళికొనంతవరకు మేము ఒక్కపూటైనా యెడబాటులేని సహచరులం. నేను వ్యక్తిని, ఆమె నీడ. లేదా ఆమె వ్యక్తి, నేను నీడ. ఆమెకు పెళ్ళి కొనంతవరకూ ఒక్కపూటైనా మమ్మల్ని విడదీయ గల శక్తి నా తలితండ్రులకుకాని ఆమె తలితండ్రులకు గాని లేకపోయింది. కాని పెళ్లయిన తరువాత ఆమెను ఆమె భర్తతోపాటు నేడు మూడోసారి చూచాను. ఇంతకుముందు ఆమెకు నాకు జరిగిన రెండు సన్నివేశాలు రెండు మూడు మాటలతోనే ముగిశాయి. నేటి సమావేశంలో వారిద్దరూ నాయెడల ఇంత ప్రేమాభిమానాలు చూపించడానికి కారణమేమో నాకు బోధపడలేదు. జానకిలోకంటే అతని మాటల్లోనూ ప్రవర్తనలోనూ వెనుకటి సమావేశాలలోకంటే ఇప్పుడు చాలా మార్పు కనుపిస్తోంది. నేను అనాధుణ్ణి అయిన తరువాత వానిలో జాలికలిగి యీమార్పు వచ్చిందా అని అనుకోడానికి కూడా అవకాశంలేదు. మా అమ్మ చనిపోయి మానాన్న విరాగియై నన్ను విడిచి కనుపించకుండా పోయిన తరువాత వారికి నాకు సమావేశం జరిగింది. రెండుమూడు మాటలతో మా పొరుగువాళ్ళ ముఖం చూస్తూ పరోక్షంగా సానుభూతి వెల్లడించారు.

ఏమైనప్పటికీ ఇప్పుడు వారు నాయందు చూపిన ఆదరాభిమానాలు నన్ను తనవ్యుణ్ణి చేశాయి.

ఏడనిమిది సంవత్సరాల క్రిందటి విషయాన్ని ఒక్కసారి మనస్సులో గీరన తిరిగాయి. తేని దగ్గరెప్పుకొని బయటికి వెళ్ళి, ఉమ్మివేశాను, కళ్లు తుడుచుకొన్నాను. లోపలికివచ్చి నీరసంగా కుర్చీలో కూర్చున్నాను.

‘స్నానంచేద్దాం, రా!’ అని అతను తువ్వలు తీసుకొన్నాడు. నేనూ మాట్లాడుకుండా తువ్వలు తీసుకొన్నాను. జానకి లోపలికి వెళ్ళింది. ఆమె వెనుకనే అతనూ నేనూ స్నానాలగది దగ్గరికి వెళ్ళాం. వేసినీరు తోడి కుళాయివద్దగ పెట్టి జానకి వెళ్ళింది.

‘నవ్వు ముందు కానియ్యి’ అని అతను లోపలికి వెళ్లాడు. నేను స్నానంచేసి బట్టలు వేసుకొని హాలులోకి వచ్చాను. అతనుకూడా స్నానంచేసిన తరువాత జానకి వచ్చిందగా మేమిద్దరం భోజనం చేశాము. భోజనం చేస్తూ ఉద్యోగాల్ని గురించి అతను యేవేవో చెప్పకొని వచ్చాడు. అతను చెప్పే మాటలన్నింటికీ తలూపుతూ త్వరితంగా భోజనం ముగించాను. అతను చెప్పిన మాటలు చాలా తక్కువగా నా చెవుల్లో ప్రవేశించాయి ఏయే పదార్థాలు తిన్నానో కూడా తెలియనిస్థితిలో నా భోజనమైంది. జానకి వచ్చిందడం నేను తినడం ఎనిమిది సంవత్సరాల తరువాత నేటికి తటస్థించింది. ఆమెకు వివాహం కాకపూర్వం తరచూ టిఫిన్లుచేసి నాకు పెడుతూ ఉండేది. అప్పుడు తిన్న ప్రతిపదార్థం యొక్క రుచి నాకు యిప్పటికీ జ్ఞాపకమంది. కాని ఇవేళ నేనేమి తిన్నానో, వాటిరుచి యేమిటో నాకు తెలియలేదు. భోజనమైన వెంటనే ‘వెళ్ళివస్తాను’ అన్నాను. ‘ఆలస్యం చెయ్యకు, వెంటనే వచ్చేయ్’ అని అతనూ జానకి కూడా చెప్పారు. నన్ను వీధిగుమ్మం వరకూ సాగనంపారు. వాళ్ళ నౌకరు కుర్రాడు లోపల ఉన్న నైకిలు మళ్ళీ బయట పెట్టాడు. వారుచెప్పిన మాటలకి ‘హా!’ అని తలూపుతూ నైకిలు ఎక్కాను.

* * *

జానకిభర్తకు ‘నా’ అన్న వాళ్ళెవరూలేరు, ఆమెతప్ప. అందుచే వివాహమైన వెంటనే జానకి తన భర్తతో విశాఖపట్నం వెళ్ళిపోయింది. ఆమె వివాహానికి సంబంధం నిర్ణయమయే ఘడియవరకూ ఆమెప్రవర్తన అంతా చదువు, అల్లరి, ఆటపాటలతో నిండి ఉండేది.

ఉత్సాహం ముందుపుట్టి, తరువాత ఆమెపుట్టిందా అన్నట్లుగా తీరిక, విశ్రాంతి లేకుండా, దినమంతా కొన్నిఘడియల కాలంలా గడిపేది. ఆమె భాగ్యవంతులబిడ్డ. నేను సామాన్య సంసారులకు జన్మించాను. ఈ ఆర్థిక తారతమ్యంవల్ల నే నేను జానకికి, జానకి నాకూ అందకుండా పోయామని ఆమెకు వివాహమైన కొంతకాలానికి నాకు అర్థమైంది. ఆమెకు వేరే వివాహానికి ప్రయత్నాలు ప్రారంభమయ్యాయి అది మొదలు ఆమెలో అగుళుతమైన మార్పు వచ్చింది. ఆటపాటలు, అల్లరి, తగ్గిపోయాయి. చదువుకు స్వస్తిచెప్పింది. ఆమెకూ నాకూ మిడిమిడి జ్ఞానం వచ్చింది మొదలు పగలూ రాత్రి ఎప్పుడూ విడిచిఉండే వాళ్లం కాము. చదివినా, ఆడినా, పాడినా, అల్లరి చేసినా, అన్నం తిన్నా కలసిచేసే వాళ్లం కలసి బడికిపోయేవాళ్లం. రాత్రి తొమ్మిదింటి వరకూ వాళ్ల నడవలో చదువుకొనేవాళ్లం. వాళ్ల అమ్మ మా యిద్దరికీ యేదో చిగుతించి పెట్టేది. మాయిద్దరికీ మంచాలువేసి పక్కలువేసేది. కథలూ గాథలూ చెప్పకొంటూ పగుండేవాళ్లం. ఇవన్నీ అకస్మాత్తుగా ఆగిపోయాయి. నేను పలుకరిస్తే పరధ్యానంగా ఒకేమాటతో జవాబు చెప్పేది. ఆమె వివాహంతో నా దుర్దినాలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఆమె కాపురానికి వెళ్ళిన రెండు మాసాలకు మా అమ్మ గతించడం, మా నాన్న యెవరితోనూ చెప్పకుండా యొక్కడితో వెళ్ళిపోవడం, నేను అనాథుణ్ణికావడం తటస్థించింది. అప్పటికి నేనూ జానకి ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. పరీక్ష పాసైయున్నాం. పరీక్షలయిన తరువాత వేసంసల్లో ఆమెకు వివాహమైంది. నాకు వచ్చిన దుస్థితి కారణంగా ఒక సంవత్సరం తీరికగా గడచి పోయింది. నేను ఒక చిన్నయింటికి రెండేకరాల భూమికి అధికారి నయాను. ఇంక చదువుగాని పని పాటలుగాని లేవు.

జానకి తలినంద్రులు ఆమెకు వివాహం కొనంత వరకూ నన్ను తమ కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా చూచుకొనేవారు. తరువాత వారి ఆదరణ క్రమేణా క్షీణింపసాగింది. మా అమ్మ పోయిన తరువాత రెండు మూడు నెలలు వారియింట్లోనే తింటూ తిరుగుతూండే వాణ్ణి. తిండికి మాత్రమే యింటికి వచ్చేవాణ్ణి. అది కూడా ఒక్కొక్క పూట సాధ్యపడేదికాదు. కాఫీహోటలు,

సినిమాహాలు, బజార్లోని దుకాణాలు — ఇవీ, నా కాలక్షేపానికి స్థానాలు. సినిమా చిత్రం యేమిటి అనే విషయం నేనెన్నడూ పరిశీలించేవాణ్ని కాను. అటు మొదలు పెట్టే సమయం, అంతమయే సమయంతో కూడా నాకు పనిలేదు. ఎప్పుడో వెళ్ళడం, గేటుదగ్గర ముప్పావలా చెల్లించడం, రెండుగంటలో మూడు గంటలో కుర్చీలో కూర్చోడం, తిరిగి పదికొండు, పన్నెండు గంటలకు యింటికి చేరి నడుం వాల్చడం. మా బానికి తల్లిని, తండ్రిని నేను అత్యయ్య, మామయ్య అని పిలిచేవాణ్ని. వారు 'ఎక్కడకు వెళ్లావ్? ఏం చేశావ్?' అని అడిగితే వారింటిదగ్గర ఉన్నాను, పిరింటి కెళ్లాను, ఎవడో స్నేహితుని యింటిదగ్గర తిన్నాను, అని యేవో సాకు చెప్పేవాణ్ని. ఎన్నడూ సిగరెట్టు చుట్టూ మొదలైన వాటిని తాకికూడా యెరుగనివాణ్ని, నాకు రోజూ అయిదారు పెట్టెల సిగరెట్లు నాకు తెలియకుండా తిగగలుతూండేవి. ఆ రోజుల్లో నా దుస్థితికి హృదయ పూర్వకంగా విచారించి, నా మంచిచెడ్డలు సదా కనిపెడుతూ, నన్ను మంచి దోవలో పెట్టడానికి తన సర్వశక్తులూ ధారపోసినవాడు 'నూర్యం' ఒక్కడే మా గ్రామంలో ఉండేవాడు. నూర్యంగారిల్లు మా యింటికి దగ్గరగానే ఉంది. తరచుగా బానికి, నేనూ, వాడూ కలసి ఆడుతూపాడుతూ కాలక్షేపం చేసేవాళ్లం. వాడు మా నాన్నగారికి ప్రിയమైన విద్యార్థి. బళ్ళోనే కాకుండా బయటకూడ ఆయన కూడా కూడా తిరుగుతూ ఉండేవాడు. మాతోనే స్కూలుదైనలు పాఠ్యసమయం. కాలేజీలో స్టీలు దొరకని కారణంచేత ఆ సంవత్సరం కాళీగా ఇంటిదగ్గర ఉండి పోయాడు. ఏ నిమిషంలో నేను ఎక్కడ వుంటున్నదీ, ఏమి చేస్తున్నదీ, కనిపెడుతూ, తరచూ నన్ను కలుసుకొంటూ, నాతో తిరుగుతూ నన్ను మంచిమార్గాన్ని పెట్టడానికి యేవేవో బోధించే వాడు. కాఫీ హోటల్లోనూ, కిల్లికొట్టులోనూ, ఇంకా యితర పరిచయస్థుల దగ్గర నేను చేసే బాకీలు, నాకు తెలియకుండా తీర్చేసేవాడు. అందుచేత నే నేను అడిగి నవ్వుడల్లా వారు నాకు అరువు యివ్వడమే గాని నన్ను యెన్నడూ బాకీ అడిగేవారు కారు. వారికి నేను బాకీ ఉన్నాను, దాన్ని తీర్చాలి అనే దృష్టి నాకు చాలా తక్కువగా ఉండేది. మా అమ్మ పోయిన రెండుమూడు నెలలవరకూ నేను మా అత్యయ్యగారింట్లోనే భోజనం

చేస్తూవుండేవాణ్ని. వారి అదిరణ పూర్తిగా తగ్గిపోయిందిని తోచగానే వారింటికి వెళ్లడం మానేశాను అప్పటి నుండి నూర్యం, పగలు రాత్రి నేను ఎక్కడవున్నా పట్టి తీసుకొని పోయి తనతో భోజనం చేయించేవాడు. ఈవిధంగా సంవత్సరం తిరిగింది. కాలేజీలో స్టీలుకి నూర్యం తనతోపాటు నాచేత కూడా బలవంతముగా అప్పికేవను పెట్టించాడు. వాడేమి ప్రయత్నం చేశాడోగాని మాయిద్దరికీ స్టీలు దొరికాయి. నా పెట్టిచేదా సర్పించి పట్నం తీసుకుపోయాడు. పట్నం వెళ్ళేముందు నాకు నేను చేసిన బాకీలసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చింది. నూర్యంతో చెప్పాను. బజారు తీసుకెళ్ళాడు. హోటలు, సిగరెట్లబాకీలు ఐగురూపాయలు మాత్రం ఉన్నాయి. నాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగి 'ఇంటేనా' అని వారిని ప్రశ్నించాను. 'అంతే'నండి, ప్రతినేలా నూర్యంగారు ఇచ్చేస్తున్నారుగా? అన్నారు. నేను నివ్వరపోయి నూర్యంకేసి చూశాను. 'ఆ, అంతే' అని అంటూ నూర్యం తన జేబులో నుండి డబ్బుతీసి వారికి ఇచ్చివేశాడు. నేను మాట్లాడకుండా యింటికి వచ్చాను. ఆ సంవత్సరం మా భూములమీద వచ్చిన మక్రధాన్యం మా మామయ్య వసూలుచేశాడు. ధాన్యం నేను వసూలు చేశానని మాత్రం నాతో చెప్పాడు. వాటిని అమ్మరునిగాని ఉంచమనిగాని ఆయనతో నేనేమీ చెప్పలేదు. ఇన్నాళ్లకు వాటివిషయం జ్ఞప్తికివచ్చింది. తిన్నగా ఆయనదగ్గరకు వెళ్లాను. నూర్యం కూడా నన్ను సంబంధించాడు. మా అమ్మ పోయిన రోజుల్లో మానాన్న నిశ్చింతగా దొడ్లో మామిడిచెట్టు క్రింద కూర్చునే వాడు. ఆమె కర్మకు సంబంధించిన సమస్త విషయాలూ మా మామయ్య చక్కబెట్టాడు. అందుకై మాకు డబ్బు పెట్టుబడిపెట్టిన సంగతి నే నెరుగుదును. మాకోసం ఆయన ఎంత ఖర్చుచేసిందీ నేను అవగాలేదు ఆయన చెప్పలేదు. ఆ తరువాత వారియిల్లు మాయింటిని చేరి వున్నప్పటికీ నేను ఆయనకు చాలా అరుసుగా కనుపించేవాణ్ని.

ఇప్పుడింక తప్పనిసరియై ఆయనదగ్గరకు వెళ్ళి ధాన్యం ప్రసంగం తెచ్చాను. ఆయన జమాఖర్చు లుప్రకం విప్పి నాయెదుట బెట్టాడు. దాన్ని చూడగా ఆయన ముక్తచేసిన ఖర్చునుండి నాధాన్యంవల్ల వచ్చిన సొమ్ము తీసివేయగా ఏదై రూపాయలు ఆయనకు

నేను బాకీపడ్డాను. మూర్ఖం నా ప్రక్కనే ఉన్నాడు. “నేను మానాన్న గారు ఉన్న రోజుల్లో అప్పుశుభ్రం పెంకన్న మాస్తరుగారి దగ్గర నెండువందల వరకూ వాడుకొన్నాను. అప్పటినుండి వారికి యివ్వడం తలపెట్టించలేదు ఇది వారిబాకీయే గనుక మీకు అధ్యం తరం లేకపోతే యీ యాభై రూపాయలూ నేను చెల్లిస్తాను” అని మూర్ఖం, మామమయ్యతో ఎక్కువ విషయంగా చెప్పాడు. అందుకు ఆయన ‘నీకు ఆయన యందు ఇంతటి భక్తివిశ్వాసాలు ఉండి ఋణం తీరుస్తానంటే నేను వద్దనడం మంచిదికాదు’ అన్నాడు. పెంటనే మూర్ఖం తనజేబునుండి యాభైరూపాయల నోట్లతీసి ఆయనముందు పెట్టాడు. మా యెగుటనే ఆయన పుస్తకంలో జను వ్రాసుకొన్నాడు. ఇంతలో మా అత్తయ్య నడవబోకి వచ్చి ‘ఏంరా! రాముడూ, కనుపించడం చూసేశావు?’ అంది. ‘ఏమీలేదు, మూర్ఖంగారి ఇంటిదగ్గర కాలక్షేపం చేస్తున్నాను అత్తయ్యా!’ అన్నాను. ‘అలాగా’ అని నెమ్మదిగా ఆవిడ బోపలికి వెళ్లిపోయింది. తరువాత మేమిద్దరం ఆయనదగ్గర శలవుతీసుకొని మా యింటికి వెళ్ళాం. ‘మానాన్న దగ్గర నువ్వు డబ్బుతీసుకోవడం నే నెప్పుడూ చూడలేదే! నువ్వు ఆయనకి బాకీపడ్డ మేమిటి? నా స్కూలు ఫీజుకట్టడానికే ఆయన ఆలస్యం చేసే వారు. నీకు అప్పివ్వడానికి ఆయనకు డబ్బు యెక్కడి నుంచి వచ్చింది?’ అని మూర్ఖాన్ని అడిగాను.

“నా బోటిగాళ్లకు అప్పులిచ్చే అలవాటు ఉండ బట్టే మీనాన్నగారు నీ స్కూలు ఫీజు కట్టడానికి యిబ్బంది పడవలసి వచ్చేది. నాకు డబ్బు చేదా, నీకు ఉచితంగా యివ్వడానికి? హోటలు, కిళ్ళికొట్ల బాకీలు, రమణారెడ్డి, వెంకటేశ్వర్లు, మారిబాబు దగ్గర నువ్వు చేసిన చేబగుట్లు తీర్చివేయగా ఈ యాభై రూపాయలు మాత్రం మీనాన్నగారికి యివ్వవలసి ఉన్నాను. ఇప్పుడు అదికూడా తీర్చివేశాను” అన్నాడు మూర్ఖం కాని వాడు మానాన్నగారికి బాకీపడ్డాడనే సంగతి నాకు సమర్థవంతంగా లేదు. అబద్ధమని వాడితో వాదించినా ప్రయోజనం లేదు. వాడు నాకోసం ఖర్చుపెట్టిన డబ్బు యిచ్చేద్దామా అంటే నాదగ్గర యేమీలేదు. ఆ సమయంలో నా జేబులో రెండు మూడుశాయి, సిగరెట్టుపెట్టి, అగ్గి పెట్టి తప్పు మరేమీ లేదు. అంచేత వాడు చెప్పిన దాని కల్లా ఊకొట్టవలసి వచ్చింది.

“నీ బట్టలూ పుస్తకాలూ వస్త్రాలూ పెట్టిలో పడ్డ. రేపు ఉదయం బయలుదేరి వెళ్లి కాలేజీలో జాయిను కావాలి” అన్నాడు మూర్ఖం.

“నువ్వు మాట్లాడే మాటలూ, చేసే పనులూ నా కేమీ అర్థం కావడం లేదు. నా స్థితి అంతా తెలిసుండి కాలేజీకి ప్రయాణం కట్టమంటావేమిటి?” అన్నాను చికాకుగా.

అంటే, డబ్బు లేవనేగా? దానికోసం ప్రస్తుతం బాధ పడనక్కరలేదు. నీకు చేలమీది పంటవచ్చే వరకూ నేను పెట్టుబడి పెడతాను. పంట ధాన్యం వచ్చాక అవి అమ్మేసి నా బాకీ తీర్చివేద్దామని. కాలేజీలో చదువుకొనే నాలుగేళ్ళూ నీకు వచ్చే ఆదాయం నాకు ఇచ్చేస్తాఉండు. చదువుకోసం నీకు కావలసిన డబ్బు యావత్తూ నేను పెట్టుబడి పెడుతూ ఉంటాను. నేను స్వతంత్రుణ్ణి. నన్ను అడిగే వాళ్ళే వరూ లేరు. అయినా, మీకు నేను ఉచితంగా యివ్వడం లేదుగా? నువ్వు యెంతమాత్రం సందేహించకు. కాలేజీ చదువు పూర్తిఅయి ఒక మార్గంలో పడేవరకూ నేను చెప్పినట్లల్లా చేస్తూ ఉండు.” అని దృఢంగా నెమ్మదిగా బోధించాడు.

“నన్ను లేనిపోని చిక్కులలో పెట్టకురా బాబూ! నీకు పుణ్యముంటుంది. నాకు చదువుకోవా లని ఎంత మాత్రం కోరికలేదు” అని దీనంగా చెప్పాను.

“ఏం? నీకు వయస్సు ముదిరిపోయిందనా, సంసారం బాధ్యత తలపై పడిందనా, డబ్బుకి లోటు వచ్చిందనా, ఎంచేత, చదువుమానుకోవడం? నీ మనస్సుకి శాంతి లభించాలంటే నీ దృష్టిని చదువు వైపుకి మరల్చాలి. ఈ సంవత్సర మంతా చదువులేక పోవడం, మీ అమ్మ పోవడం, బ్రతికి ఉండికూడా మీనాన్నగారు నిన్ను విడిచిపోవడం మూలాన్ని నీ మనస్సు పాడయింది. కష్టాలు యెవరికి రావు? కష్టాలు వచ్చినప్పుడే మన ధైర్యధైర్యాన్ని ఉపయోగానికి తెచ్చుకోవాలి. నాకు రాలేదూ, కష్టాలూ? మానాన్న పోయాక నా పరిస్థితి అయోమయమై పోయిందే! మా అమ్మను చూస్తే వట్టి అమాయకురాలు. ప్రతి విషయానికి నా సలహాను ఆశించేది. అటువంటప్పుడు పై వాళ్లకు లోకువ యివ్వకుండా

జాగ్రత్తగా నేను యింటి వ్యవహారాలన్నీ చక్క జేసుకొనక పోలే ఈపాటికి నా యాభైయకాల భూమికి ఆయిదేకరాల భూమి కూడా మిగిలి ఉండేది కాదు. నువ్వు లేరని మనోవేషంతో నీభిష్యత్తును పాడుచేసుకోవ. నేను చెప్పినట్లుగా చెయ్యి. ఇంకనువ్వు మరు మాట్లాడానికి వీలేదు. లేదా నేనూ చదువు మానేస్తాను. నువ్వు బెకారిలా బజారులో తిరుగుతూ ఉంటే నా మనస్సుకి ఎంత బాగగా ఉందో నీకు తెలుసా? నువ్వు నాకు మామూలు స్నేహితుడి వేకాను. మీనాన్నగారి ద్వారా నువ్వునాకు పరమ ఆత్మడవు. నారికి నేను ఎంతో ఋణుడికి ఉన్నాను. ఏడేనిమిది సంవత్సరాలు నాకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పినా జీవితానికి వెలుగుబాట చూపించారాయన. ఏనాటికైనా ఆయన, నిన్ను నన్ను మాట్లాడానికి వస్తారు. వారి కోడుకువు నువ్వు అనాథుడవై మతిచెడినవాడిలా తిరుగుతూ నీచమైన జీవితాన్ని గడుపుతూంటే నేను మాస్తూ ఊరుకోనా? అనాడు ఆయనకు నేనేం జవాబు చెప్పను?...ఇదిగో రామం! నువ్వు నేను చెప్పినట్లుగా చెయ్యకపోతే నీకంటే ముందుగా నేను పాడై పోతాను." అని ఆవేశంతో మాట్లాడి కూర్చున్నవాడు లేచి నిలబడ్డాడు. ఇంతవరకూ దిగమింపుతూన్న దుఃఖం యిక ఆగలేదు. 'సూర్యం' అంటూ బాపురు మని యేడుస్తూ వాణ్ణి కావలించుకొన్నాను.

మర్నాడు ఉదయాన్నే సూర్యం.. మాజీరు స్కూల్లో పనిచేస్తున్న మాస్టరుగారు మాయింట్లో అడ్డకుఉండే ఏర్పాటుచేశాడు. ఒక గదిమాత్రం నా సామాన్లకోసం మినహాయించాం. తరువాత పట్నం వెళ్లి కాలేజీలో చేరాం.

జానకివివాహంకొనంతవరకు చదువులో నాకుండే శ్రద్ధ, చురుకుదనము మా తల్లిదండ్రుల్ని చుట్టుప్రక్కల ఉన్నవాళ్లనీ ఆశ్చర్యపరచేవి. చిన్నప్పటినుంచీ జానకి చదువుకీ ఆటపాటలకీ నేను సహాయకుడనుగా ఉన్న కారణంచేతనే మా మామ అత్త నన్ను తమ పిల్లతో పాటు ఆదరించేవారనీ, ఆమె వివాహమైన తరువాత నా అవసరంగానీ నా సహాయంగానీ అవసరం లేక నన్ను ఆదరించడం మానేశారనీ కొంతకాలానికి నాకు అర్థమైంది. కాని వివాహప్రసంగం వచ్చిననాటినుండి జానకిలో మార్పు రావడానికి కారణ మేమో నాకు బోధపడలేదు.

జానకి వివాహం కొనంతవరకూ ఆమె నాకు ప్రాణ స్నేహితురాలుగా ఉండేది. ఆమె నన్ను వదిలి పెట్టిన సంవత్సరానికి సూర్యం నాకు పరమ ఆత్మ డయ్యాడని చెప్పక తప్పదు. జానకి చదువుకీ, ఆటలకు, పాటలకు నేను మార్గదర్శకుడుగా ఉండేవాణ్ణి ఇప్పుడు ఒక్క చదువు విషయంలో మినహా మిగిలిన విషయా లన్నీటిలోను సూర్యం నాకు మార్గదర్శకుడయ్యాడు. కాలేజీలో చేరిన నాలుగైదు నెలలవరకు నామనస్సును చదువులో లగ్నం చెయ్యడానికి సూర్యం తన చాక చక్కాన్ని, శక్తిని పూర్తిగా ఉపయోగించాడు. చదువులందు ఆసక్తిలిగి దాని రుచి తెలిసినవాడవడం చేత సూర్యం ప్రయత్నం ఫలించింది. మాక్లాసు పుస్తకాలేకాకుండా లైబ్రరీలోని నవలలూ, నాటకాలూ తెచ్చి సూర్యానికి చదివి వినిపిస్తూండేవాణ్ణి. చదువు మీద చృష్టి కలిగినమీదట క్రమేణా నా చేత, సిగరెట్టు కొల్పడం మానిపించాడు. అప్పుడప్పుడు వెనుకటి సంగతులు జ్ఞప్తికివచ్చినా సూర్యం ప్రయత్నంవల్ల మనస్సు స్థిమితపడేది.

కాలేజీ చదువు రెండేళ్లు పూర్తయింది. పరీక్షల గూత శతావధికి యింటికివెళ్ళాం. ఇంటికిచేరిన రెండు రోజులకి సూర్యానికి తీవ్రంగా జ్వరం వచ్చింది. నా మనస్సు పరిపరివిధాల పోసాగింది. రాత్రింబాళ్లు సూర్యంపగ్గర ఉండి నేవ చేస్తూండడమే నాపని. మాటా మంతీ లేకుండా వళ్లుతెలియని స్థితిలో పది రోజులు పడి యున్నాడు. ఊళ్ళో డాక్టర్లు వచ్చి తృప్తిలేక పట్నం వెళ్ళి డాక్టర్ని తీసుకొని వచ్చాను. ఆయన రోజూ కారుమీద వచ్చి చూచి పోయేవాడు. జ్వరం నానాటికీ విషమిస్తోందే కాని తగ్గడం లేదు. జ్వరంలో సంది కూడా బయలుదేరింది. సూర్యం తల్లి "ఏం నాయనా! కాస్తచల్లగా ఉందా వళ్లు?" అని నిమిషనిమిషానికి అడుగుతూండేది. "పరవా లేదు పిన్నీ, తగ్గుతుందని డాక్టరు గారు చెప్పారు. ఇంతకంటే యెంతో తీవ్రంగా ఉండే అస్వాస్థ్యమైన జ్వరాలు ఆయన సునాయాసంగా తగ్గించారు. కొంచెం టైమ్ తీసుకొంటుంది మరి. వెంటనే తగ్గించడానికి ఆయన మాత్రం చేవుడా?" అని యేవేవో కల్పించి ఆవిడకు ధైర్యం చెప్పేవాణ్ణి. కాని నాగుండెలు దడదడ లాడుతూనే ఉండేవి. ఎంత కూడగట్టుకొన్నా ధైర్యం నిలబడడం లేదు.

ఇరుగుపొరుగు వాళ్లు తరచూ వచ్చి మాచి పోతూండే వారు. బంధువులమని చెప్పకొనే వారు ఆయిదారురురు వచ్చి వాళ్ళయింట్లో మకాం చేశారు. ఎంత మంది ఉన్నారా? పదివాటాక నూర్యం తల్లి నేనూ తప్ప మరెవరూ పేల్కొని ఉండే వారు కాదు. పాపం ఆ తల్లి తన జీవిత సర్వస్వమైన కొడుకుమీద ప్రాణాలన్నీ నిలుపుకొని చెయ్యి వేళ్ళకు చెక్కుతూ “ఏం బాబూ, కాస్త చల్లగా ఉంచావట్లే?” అని అమాయకంగా అడుగుతూంటే నా కడుపు తరుక్కు పోయేది. అమ్మను పోగొట్టుకొన్న నేనెంత నిర్భాగ్యుణ్ణో కదా అని పరితపించే వాణ్ణి. నూర్యం రాత్రి వేళ యెక్కువగా పలకరించేవాడు. ఎంత నేపా చదువునుకురించి, నన్నుకురించి, మాట్లాడేవాడు. చిన్నప్పుడు తను వల్ల వేసిన పద్యాలు చదివి “ఇది మా వెంకన్న పంతులు గారు చెప్పారు, మహానుభావులు!” అని నమస్కారం చేసేవాడు. “చదువు చెప్పిన నురువు యెడల ఇంత భక్తివిశ్వాసాలు కలిగిన విద్యార్థులున్నారా యింకా యీలోకంలో. అబ్బా! ఎంత భక్తి, ఎంత కృతజ్ఞతా ఉందిరా నూర్యం నీ హృదయంలో!” అని అనుకొంటూ వానితోపాటు నేను కూడా మా నాన్న గారిని తలచుకొని నమస్కరించేవాణ్ని. కళ్లనుండి నీరుపొంగి పారలివస్తూండేది. మా నూర్యంతల్లికి కనుపించకుండా ముఖంవంచుకొని కళ్లుతుడుచుకొనేవాణ్ని. డాక్టరువస్తూ ఇంజక్షన్లు, మందులూ ఇస్తూనే ఉన్నాడు. కాని జ్వరమూ సంధి మమాలగానే ఉంటున్నాయి. ఆ రోజుకి సూర్యానికి జ్వరం వచ్చి పంపొమ్మది రోజులైంది. ఆ రాత్రి పదిగంటలకి నేను నూర్యం మంచం ప్రక్కకుర్చీలో కూర్చున్నాను. మంచంమీద కాళ్ళుదిక్కున వాని తల్లి కూర్చునిఉంది వారింటికి వచ్చిన బంధువులు నలుగురై నుగురు పొరుగువాళ్లు కూర్చుని ఉన్నారు. జ్వరంవచ్చింది మొదలు నేటివరకూ నూర్యం తెలిగి మాట్లాడడం గాని, అమ్మను గాని నన్ను గాని పిలవడం గాని లేదు. ఆ రాత్రి పదిగంటలకి “అమ్మా” అని పిలిచాడు. “ఏం నాయనా? ఇక్కడే ఉన్నాను, యేం కావాలి?” అని ఆవిడ వాని ముఖం దగ్గర ముఖం పెట్టి ఆత్రంగా అడిగింది. ఆమెకు జవాబేమీ చెప్పకుండా “ఓం” అని పిలిచాడు. ప్రక్కనే కూర్చున్న నేను లేచి ఒంటి మీద చెయ్యి వేసి “నూర్యం!” అని పలకరించాను.

“కూర్చో” అన్నాడు. మంచంమీద కూర్చున్నాను. “నువ్వు మనస్సుసాను చేసుకొని తప్పు వోవల్లో పడవద్దు. నువ్వు చెసుగా నకిస్తే నాకు అన్యాయం చేసినట్లే గౌరవంగా జీవిస్తానని నా మీద ఒట్టు బెట్టు” అని తన ఆరదేతిని నా వక్షిలో వేశాడు. నా కళ్ళు నీళ్లతో నిండిపోయాయి ఏమీ కనుపించడం లేదు గట్టిగా కళ్లు మూసుకొని వాని చెయ్యి తీసుకొని దానిలోనా అరచెయ్యి వేసి “అలాగే” అన్నాను. “ఇంక నేను జీవించను రామం; ‘అమ్మా! అమ్మా!’ అని రెండు సార్లు గట్టిగా అన్నాడు. “ఏం నాయనా?” అని తల్లి యేడుస్తూ వాని ముఖం దగ్గర ముఖం పెట్టింది. మరి నూర్యం మాట్లాడలేదు ఆవిడ నేను ఒక్కసారి గొల్లు మన్నాము.

నన్ను కన్నతల్లి నా పడహారవయేట పరచుపడించింది. అప్పుడే తండ్రిమాదా మతిదలించి సర్వస్వమూ వికిచి విరాగియై యెక్కడికో వెళ్లిపోయాడు. చిన్నప్పటినుండి ఒక్క పూటైనా విడువకుండా నేను అడితే ఆడి, పాడితే పాడి, చదివి లే చదివి, తింటే తిని, విచారిస్తే విచారించిన జానికి తనకు వివాహం చేసిన వ్యక్తితో వెళ్లిపోయింది చివరికి నాకోసం తన సర్వస్వమూ త్యజించ సిద్ధపడిన పుణ్యమూర్తియైన స్నేహితుడు గతించాడు. మామసంవత్సరాలు గడిచినా మా తండ్రిగారి జాడలేదు. ఇకవచ్చి నన్ను ఆదరిస్తారనే ఆశ సన్నగిలిపోయింది. ఆ గ్రామంలో ఒక్క పూట ఒకయుగంలా గడిచిపోయింది. గ్రామ మంతా నరకంలా కనుగిస్తోంది. అవసాన సమయంలో నూర్యం చెప్పిన మాటలు చెప్తల్లో ప్రతిస్వనిస్తున్నాయి. ఎక్కడికైనా పోదామా అంటే దగ్గర డబ్బులేదు. నూర్యం పోయిన నురునాడు యింటికి చేరాను. వాళ్ల యిల్లంతా బంధువులతోనూ, పరిచయస్తులతోనూ నిండి పోయింది. ఇంక అక్కడ నాకు నిలవడానికైనా తావులేదనిపించింది. ఇంటికి రాగానే మా అత్తవచ్చి పలకరించింది. ‘రా, ఆన్నంతింకువు గాని’ అంది. వేరుగత్యంతరంలేక వెళ్ళి భోజనం చేశాను. రెండు రోజులు అక్కడే కష్టంతో కాలక్షేపం చేశాను డబ్బు అప్పుయిచ్చేవాళ్ళెవరూ ఆని ఆలోచిస్తే మా మామయ్యతప్ప మరెవరూ నా దృష్టికి కనుపించలేదు. ఆ గ్రామంలో ఉండడం దుస్సహమైపోయి మామయ్యను డబ్బు అప్పుకొనాలని అడిగాను. ‘ఎంత

కావాలి? అన్నాడాయన. అయిదువందలు కావాలన్నాను. దీర్ఘంగా ఆలోచించి 'సరే' అని నా చేతి నోటు వ్రాయించుకొని అయిదువందల రూపాయలు నా చేతిలో పెట్టాడు. డబ్బు చేతికివచ్చినతరువాత ఒక గంట కూడా ఆ డబ్బు ఉండలేదు వెంటనే ప్రయాణమై పట్నం చేరాను.

నా చదువు నూర్యంతోనే పోయింది. ఇప్పుడు చదవాలనే దృష్టిలేదు. చేతిలో ఉన్న అయిదువందలు ఆయేలోగా యేదో ఉద్యోగం సంపాదించుకోవాలి. నూర్యాలికిచ్చిన వాగ్దానం నిలబెట్టుకోవాలి. వారి ఆత్మకృపాంతకి ప్రధానంగా నేను చెయ్యవలసినదీ, చెయ్యగలిగేదీ వాగ్దానం నిలబెట్టుకోవడమే అని నాకు తోచింది. ఒక భోజన హోటల్లో మకాం పెట్టి అక్కడికి వచ్చేపోయేవారిని చూస్తూ వారి సంభాషణలు వింటూ కాలగడుపుతున్నాను. నేను ఏం చేయాలి? అనే ప్రశ్న నునస్సులో మాటిమాటికి బయలుదేరడమే గాని జవాబుతోచడంలేదు. హోటల్లోకి రకరకాల మనుష్యులు వస్తూపోతూఉండేవారు. నేనెవరితోనూ మాట్లాడకపోయినా రోజూ హోటలుకి వచ్చేవారు రెండూమూడురోజులు నేను అక్కడనే ఉండడం చూచుకొబోలు, నా పేరు ఊరు, ఉద్యోగం మొదలైన విషయాలు తెలుసుకోడం ప్రారంభించారు. సంతోషంగా నా పరిచయ మిచ్చి ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నిస్తున్నానని వారితో చెప్పేవాణ్ణి. రకరకాల ఆఫీసుల్లో పనిచేసేవాళ్ళూ, వ్యాపారసంస్థల్లో పనిచేసేవాళ్ళూ, పట్నంలో పనులమీద వచ్చే వాళ్ళూ భోజనంచేసి ఒక పావుగంటలో అరగంటలో హోటల్లోఉన్న కుర్చీలమీద బల్లలమీద కూర్చుని వారివారి పనులకు పోతూండేవారు. నా పరిచయం తెలియజేస్తే యెవరైనా ఏదైనా తోవ చూపిస్తారని నా ఆశ. నేను అనుకొన్నట్లుగానే ఒకరిద్దరు ఘటానా డిపార్టుమెంటులో కాళ్ళిరున్నాయని ఘటానా కంపెనీలో కాళ్ళి ఉన్నట్టు విన్నానని చెబుతూ ఉండేవారు. వారివల్ల నే వివరాలు తెలుసుకొంటూ ఉద్యోగానికై దరఖాస్తులు పంపేవాణ్ణి. కొన్నిచోట్లకువెళ్లి ఉద్యోగం యాచించేవాణ్ణి. లేదని స్పష్టమైన సమాధానం చాలా తక్కువచోట్ల నుండి వచ్చేది. ఉద్యోగం ఉంది చేరమనేమాట ఎక్కడా వినిపించేదికాదు. నేడో రేపో దొరుకు

తుందన్న ఆశతో తిరుగుతూ ఉండేవాణ్ణి. ఒక వైపున నూర్యంతల్లీని మాడాలనే వేదన మనస్సులో ఉండేది. రెండు నెలలు గడిచాక మాడోరువెళ్లి తిన్నగా నూర్యం గారి యింటికి వెళ్లాను. ఆమె నన్ను చూడగానే గోలు గోలున యేడువసాగింది. ఆ నిడతోపాటు నేనూపం, కొంతనేపు యేడ్చాను మగవారు అడవారు, ఎవరో అయిదారుగురు వ్యక్తులు వారి యింట్లో ఉన్నారు. పావీరంతా ఆమె దుఃఖనయంలో ఆదుకొని సేవ చేస్తున్నారు అని అనుకొన్నతరువాత నా నునస్సు ఊరట చెందింది అక్కడినుంచి మా అత్త గారింటికి వెళ్లాను. వారు నేను యొక్కడ ఉంటున్నదీ, యేం చేస్తున్నదీ అడిగి తెలుసుకొన్నారు. నా ధూమిశిస్తు వనూలు చేసి నా బాకీ క్రింద జమకట్టుకోమని మా మామ వ్యూతో చెప్పి ఆ పూట అక్కడనే తిండితిని తిరిగి పట్నం చేరుకొన్నాను. తరువాత యెడెనిమిదిసానాలు గడచి పోయాయి. దిగ్గరనున్న అయిదువందలు కరిగి చూస్తే రూపాయలనూయి మనస్సులో ఆంకోశం యెక్కువైంది. ఉద్యోగం దొరకడనే నిరాశ బయలుదేరింది. ఒక రోజున తిండితిని నా ఉద్యోగ ప్రయత్నాలన్నీ నెరుగువేసుకొంటూ కూర్చున్నాను. ఇంతలో నాకు పరిచయస్థుడైన మోపుకొరు నుమాస్తా గారు భోజనంచేసి వచ్చి వాప్రక్కనన్న కుర్చీలో కూర్చుంటూ 'ఏమండీ రామం గారూ! ఇంకా ఎక్కడా ఉద్యోగం దొరకలేదు?' అని ప్రశ్నించాడు. 'లేదండీ' అని నిరాశతో జవాబిచ్చాను. మీరు తగినంత చదువుకొని చిన్న వయస్సులో ఉన్నవారు ఏదైనా మంచి ఉద్యోగం దొరుకుతుందని యిన్నాళ్ళనుంచీ ఊరుకొన్నాను. ఎన్నాళ్ళని పెట్టుబడి పెట్టుకొని ఇక్కడ తింటూ కూర్చుంటారు? మా దుకాణంలో చేరి పనిచేస్తూ ప్రయత్నం చేయండి, మీ హోటలు ఖర్చైనా యెత్తిపోతూంటుంది. ఎప్పుడు మంచి అవకాశం దొరికితే అప్పుడే మా నెయ్యివచ్చు' అన్నాడు. ఆలీ వేసేవాడికి గంజీ అన్నమైనా రుచిస్తుంది. ఏ యువోగం లేక అయోమయస్థితిలోఉన్న నాకు నుమాస్తా ఉద్యోగమైనా మంచినపించింది. 'మీ ప్రయత్నం వల్ల దొరుకుతుందాంకీ? అన్నాను. 'నా ప్రయత్నం అవసరంలేదు. మిమ్మల్ని తీసుకొనివెళ్లి మా మోపుకొరు గారికి పరిచయంచేస్తాను. మిమ్మల్ని చూస్తే ఆయన కాదనడు. ఇంగ్లీషులో ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరపగలిగే నుమాస్తా మా దుకాణానికి చాలా అవసరం.'

నే ను, మా జా న కి

‘సరే, ఎప్పుడు రమ్మంటారు?’ అని అడిగాను. ‘ఎప్పుడో యెందుకు? ఇప్పుడే వెడదాంరండి’ అంటూ లేచాడాయన. ఇద్దరం పావుకొరవగ్గరికి వెళ్ళాం. ఆయన తనకుమస్తా చెప్పినదానితో తృప్తిపడక నా ఊరు, పేరు, వెనుకటి ఉద్యోగం, మా ఆస్తి, మా తండ్రి ఉద్యోగం, ఎన్నాళ్ళుమంచి నేనుయిక్కడ ఉన్నాడీ, యేం చేసినదీ మొదలైన విషయాలను గురించి జోనులో నిలబడ్డ ముద్దాయని స్త్రీలకు క్రాసుచేసి నట్టుగా ప్రశ్నలు వేశాడు. ఇష్టంలేకపోయినా అన్నింటికీ విషయపూర్వకంగా సమాధానము లిచ్చాను. వ్యాపారంలోని కష్టనష్టాలను వర్ణించి చివరికి ముగ్ధైరూపాయల జీతంమీద పనిచేయమన్నాడు. నేను మానమటాడక అంగీరించాను. తిండికి బట్టికి దేహీయని ఒకరిని యాచించడండా వేరే ఉద్యోగ ప్రయత్నం చూచి నాలుగేళ్లు అతి సామాన్యమైన జీవితం గడిపాను.

* * *

ఆనందమూ ఉన్నావామూ యితరులలో చూచి నప్పుడు ‘ఇలా ఉంటాయా?’ అనుకొనేవాణ్ణి. యంత్రంలా ఉదయం ఎనిమిది మొదలుకొని రాత్రి తొమ్మిదింటివరకూ దుకాణంపనులు చక్కబెట్టడం, అప్పుడు హోటలుకి వచ్చి చల్లారిన అడుగు పదార్థాలు ఇష్టమున్నా లేకపోయినా మింగి కడుపునింకిందని పిందుకోడం అక్కడే అడుగుమీదో, హాగ్లానో. దగ్గరగాఉన్న పార్కులోని సిమెంటు బల్లమీదనో జమ్ఖానా పగచుకొని పడిఉండడం. తల్లి, తండ్రి, జానకి, నూర్జానికి సంబంధించిన సంఘటనలు తలపుకువచ్చి కన్నీరు కార్చడం, ఆవిచారంతోనే కన్ను మూయడంతో, నీటితో బరువెక్కిన కారు పేఘాలు వికలాకాశంలో పయనించినట్లు నా జీవితంలోని నాలుగుసంవత్సరాలు గతించాయి. చనిపోయిన మాఅమ్మను, నూర్జాన్ని పొంది, వారి పవిత్ర ప్రేమవాత్సల్యాలలో మునిగిరేలతూ నా జీవితాన్ని సుఖమయం చేసుకోడం, యంత్ర అసంభవమోమతి చలించి విరాగియైపోయిన మానాన్నయొక్క పితృవాత్సల్యంలో ఓలలాడడంగాని, ఒక వ్యక్తిని వివాహమాడి తన సర్వస్వాన్ని అతని అధీనంచేసిన జానకియొక్క అక్రమమైన ప్రేమలాపాలు వింటూ, మోహపరవశుడై ఆనంద డోలికల్లో ఊగ

డంగాని, అంతగానూ అసంభవమయాయి నిరాశ, నిస్తృత నా నగనరాల్లోనూ జీర్ణించి పోయాయి

తరువాతి ఒకరోజున ఉదయం పట్నంలోని అసామీ దగ్గర బాకీవసూలు చెయ్యడానికి నైకిలు మీద బయలుదేరాను. తలవలి తలంపుగా జానకిని చూడడం, వారియింటికి వెళ్ళి వారి ప్రేమాభీమానాలకు చకితుడను కావడం తిట్టించింది.

వివాహసంబంధం నిశ్చయించుకున్న ముగ్ధ ఊగుమంచి జానకిలో ఆశ్చర్యకరమైన పరివర్తన కలగడం, వసంత వాయువులకు చిగిర్చి, పుష్పించి, ఫలోన్ముఖమైన వృక్షాన్ని గొడ్డలితో కొట్టివేసి నట్లయింది నాజీవితం. ఆమెలోని మార్పుకు కారణం నాకు అర్థంకాలేదు. ఆమెభర్తకు పది పన్నెండేకరాల భూమి ఉన్నదని వినికిడి బి. ఎ. పాసమూడు. నెలకు నూటయూరై రూపాయల జీతంగల ఉద్యోగమనీ, మైగా నెలకు రెండు మూడు వందల రూపాయల రాబడి ఉంటుందనీ వారూ వారూ అనుకొంటూంకగా విన్నాను. వివాహమైన తరువాతి గడచిన యాయెనిమిది సంవత్సరాల్లోనూ, ఆమె తనభర్తతో పుట్టింటికి వచ్చినప్పుడు మూడుసార్లు నేను వారిని కలుసుకోడం జరిగింది. అప్పుడు వారిద్దరూ నాయెడల చాలా ముభావంగా ప్రవర్తించడంవల్ల వారికి కలిగిన ఐశ్వర్యానికి అమాంభావమూ, గర్వమూ వారిలో బయలుదేరాయి నే భావం నాలోస్థిరమైంది కాని పట్నంలో వారింటి దగ్గర నేను వారిని కలుసుకొన్నప్పుడు నేను వారిని చాలాతప్పగా అర్థం చేసుకొన్నానని అనుకొన్నాను. జానకిలోకంటే అతనిలో చాలా మార్పు కనుపించింది. వారు నన్ను వెంటనే వారింటికి మకాం మార్చమని చెప్పి సాగనంపినప్పుడు, నా హితవునుకోరి వారు ప్రేమతో ఆహ్వానించినప్పుడు, వారు చెప్పినట్లు చెయ్యడం నుంచిదేమో అనిపించింది. వారినివిడిచి బాకీదారు యింటికివెళ్ళి అక్కడినుండి దుకాణంమీదకు వెళ్లాను. మనస్సు జరిగిన సంఘటనను విమర్శిస్తోంది. వేరేపని ఉందనిచెప్పి దుకాణం నుంచి విడుదలై హోటల్లో కూర్చుంటున్నానని చెప్పాను.

ఎదురుగావున్న గోడ గడియారం పన్నెండు కొట్టింది, లేచి హోటలు మేనేజరు దగ్గరకు వెళ్ళి ‘నేను ఎంత బాకీ ఉన్నానో చూడమన్నాను.’ గడచిన నెలా

భూమి బాకీ పూర్తిగా యిచ్చేశాడనిగా, ఈ వేళ అయిపో తరిఖున బాకీ చూడమంటున్నారేమిటి?" అని అన్నాడు మేనేజరు. "మరేంలేదు, మకాం మారు దానూ అనుకొంటున్నాను" అన్నాను సంజీవాంగ. "అదేమండీ, మావల్ల లోపమేమైనా జరిగిందా?" అన్నాడాయన, వేరే ఇంకో హోటల్లోకి మకాం మారుస్తాననే అభిప్రాయంతో. "అబ్బే, అలాంటిదేమీ లేనండీ; రామరావు పేటలో మా బంధువులన్నారని వారిని దగ్గర మకాం పెట్టి అక్కడనే భోజనం చేస్తూ ఉండమని బలవంతం చేస్తున్నాను. ఇంకా పూర్తిగా నిర్ణయం చేసుకోలేదు. స్వల్పదూర మానడమూ అని ఆలోచిస్తున్నాను." అని ఆయనకు కొంత తృప్తిని కల్పించాను. "సరే. దానికేంలేండి, బంధువు లింటి దగ్గర భోజనసదుపాయ మున్నప్పుడు మేము కావడం గలమా? మీరు ఎప్పుడు స్వల్పదూరానికి నిర్ణయించు కొంటే అప్పుడే చూడకొందాం" అని నా నిర్ణయానికి తగినంత అవకాశం కల్పించాడు. మళ్ళీ నెమ్మదిగా పడక కుర్చీలో జేరపడ్డాను. ఏజేవో ఆలోచనలతో నిద్రపట్టింది. మెలకువ వచ్చి చూచేసరికి అయిగుంటు లైంది. ఆరోజున మరి దుకాణంమీదకు పోలేదు.

* * *

నాలుగురోజులు నా మకామునుగురించి యే విధమైన నిర్ణయంలేకుండానే గడిచాయి. దుకాణంమీది ప్రాతపనిలో భుజిపులు, కొట్టి వేతలు యెక్కువగా వస్తున్నాయి ఏదోవిధంగా పని పూర్తిచేస్తున్నాను. ఆరోజు ఆదివారం. దుకాణంమీద పని ముగించుకొని రాత్రి తొమ్మిదింటికి హోటలు గుమ్మందగ్గరకు చేరాను. మెట్లు యెక్కబోతూ తటాలున అగాను లోపల హాల్లో పరికిలించి చూచాను. సంజీవాంగలేదు, మా జానకి భర్త మేనేజరుకు యెదురుగా కూర్చుని యేదో మాట్లాడుతున్నాడు. కాళ్లు తడబడ్డాయి. ఆడుగు ముందుకి పోలేదు. తొందరగా ముఖంతిప్పి దగ్గరలో ఉన్న పార్కులోకి పోయాను. మూలగాఉన్న సిమెంటు బల్లమీద చితికిలపడ్డాను. తనకోసం వెతుకు తూన్న పోలీసునుండి తప్పించుకొన్న దొంగలా ఉంది నా అవస్థ. 'అతను నా కోసమే వచ్చిఉంటాడు లేకపోతే తొమ్మిదిగంటలకి నేను ఉండే భోజనహోటలుకి రావడానికి ఆతిరికేంపని?' అని అనుకొంటూ వీరసంగా నిట్టూర్చాను. ఒళ్ళంతా చెమటపట్టింది.

చొక్కావిప్పి ఆ బల్లమీద నడుంవాలాచాను. మనస్సు కూడా అలసిపోయి ఆలోచించడానికి నిరాకరించింది. ఆరుబయట వీచే చల్లని గాలిలోకి, రేషియోలోని మధురగావ తరంగాల్లోకి నా సర్వేంద్రియాలూ నన్ను విడిచి పారిపోయాయి తెల తెలవారతూ ఉండగా మెలకువ వచ్చింది. శరీర మంతా గజ గజ వణకి పోతోంది. తల తాయిలా బరువెక్కింది. కళ్లు లేవడంలేదు. ప్రయత్నం చేసి నెమ్మదిగా లేచి చొక్కా తొడుక్కొన్నాను. చలి ఆగలేదు. లేవ బోయి తూలి మళ్ళీ కూర్చున్నాను. పళ్లు విరిగి పోతాయా అన్నంతగా దివలలు వణుకుతున్నాయి. మళ్ళీ బలవంతాన లేచి తూలుతూ నెమ్మదిగా హోటలు దగ్గరకు చేరాను. అక్కడ పనిచేసే సాకగు నన్ను చూచి కంకారగా యేమేమో ప్రశ్నిస్తూ లోపలికి తీసుకెళ్ళి పడక కుర్చీలో పరుండబెట్టాడు. నా పెట్టిమీది జంఖానా తెచ్చి నాకు కప్పాడు మరి కొంతసేపటికి మేనేజరు వచ్చి నాకో మనతనుంచం పక్కా వేయించి నన్ను దానిమీదకు చేర్పించాడు. ఆ రోజు పగలంతా జ్వరంతో ఒళ్లు తెలియకుండా పడి ఉన్నాను. రాత్రి నా వంటిమీద చెయ్యివేసి యెవరో లేపారు. కన్నువిప్పి చూచాను జానకి భర్త నా మంచం ప్రక్క నిలబడి 'ఎలా ఉంది జ్వరం?' అన్నాడు. 'కొంచెం తగ్గింది' అన్నాను. 'రియోపీథిలో ఉంది, ఇంటికి వెళ్దాంలే!' అన్నాడు. 'ఇప్పుడు కాదు; జ్వరంతగ్గాక వస్తాను' అన్నాను 'నే చెప్పినమాట విను, నీకేమీ శ్రమలేకుండా నేను తీసుకొని వెళతానుగా, లే!' అంటూ నన్ను లేవదీశాడు. గడియారం చూచాను, ఎనిమిదయింది. నానడుం చుట్టూ చెయ్యి వేసి నెమ్మదిగా నడిపించి రియోలో కూర్చోబెట్టాడు. రియోవాడు నా పెట్టి తెచ్చి రియోలో పెట్టాడు. హోటలు మేనేజరు మా దగ్గర కలవుతీసుకొన్నాడు. ఇంటికి చేరగానే జానకి మాకు యెదురువచ్చింది. 'కొంచెం జ్వరంచచ్చింది, మరేంలేదు' అని అతను ఆమెతో చెప్పాడు. ఆమె మమ్మల్ని లోపలి గది లోనికి తీసుకొని వెళ్ళింది. మంచంవాలిచ్చి, దానిమీద పరుపూ పక్కా నిమిషంలో సిద్ధం చేసింది. మెత్తని దిండ్రపై తలవాలిచ్చి పరున్నాను. అతను మెత్తని కాలువ నాకు కప్పాడు. అతను గదిబయటికి వెళ్ళాడు. ఇప్పుడు కన్నువిప్పి చూడలేనంత జ్వరం లేదు.

నేను, మా జానకి

జానకి 'రామం!' అని పిలిచింది, 'హి!' అన్నాను.

'ఏమైనా బాగా ఉందా?'

'లేను'

"జ్వరం యెప్పుడు వచ్చింది?"

"రాత్రి" అని చెప్పి కళ్లు విప్పి చూచాను ఆమె నా మంచానికి దగ్గరగా నిలబడి ఉంది. మళ్ళీ కళ్లు మూసుకొన్నాను.

మరి సరినిమిషాలకి అతను డాక్టర్ని వెంట బెట్టుకొని వచ్చాడు. డాక్టరు నన్ను పరీక్షించి ఇంజక్షన్లు చేసి వెళ్ళిపోయాడు. తరువాత జానకి లోపలికి వెళ్ళి ప్లాస్టు, కప్పుతెచ్చి కాఫీ కప్పులో పోసింది. 'ఊంచెం కాఫీ తిసుకో, రామం' అంది. కాఫీ త్రాగాలనే కోరిక యెంతమాత్రం లేదు. కాని మనస్సు ప్రేరేపించకుండానే లేవబోయాను. ఆతను నన్ను పట్టుకొని లేవదీసి కూర్చో బెట్టాడు. జానకి తన చేతితో కప్పును నాకు అందించింది. జానకి చేతిలోని కప్పు నెమ్మదిగా తీసుకొన్నాను. కాఫీ త్రాగాలి, అందుకోసం యీ కప్పు తీసుకొన్నాను అనే జ్ఞానం లేదు. ఆమె చేతిమీది, ఆ చేతితో యిచ్చే కప్పును తీసుకోడం మీదనే నా దృష్టి లీనమైపోయింది. బంగారు గజాతో గోధుమ రంగుగా ఉన్న నున్నని ముంజేయి, అక్కడక్కడ యోగురంగును చించే పలుచని వేళ్లు నామనో ఫలకం మీద స్పృహగా చిత్రితమయాయి 'ఏం? ఆలోచిస్తున్నావా? కొంచెం త్రాగు' అని ఆమె అనగానే, ఆ కప్పులో కాఫీ ఉన్నదని, దాన్ని నేను త్రాగాలని మనస్సుకు తిట్టింది. రెండు గుక్కలు త్రాగి కప్పు ఆమె చేతికందిచ్చాను. ఇంతసేపూ అతని చెయ్యి నాభుజంమీద ఉన్నదనే జ్ఞానం అప్పుడు కలిగింది. ఇక నేను పగంటానని తలచి కాబోలు, అతను రెండవ చేతిని నావక్షంమీద వేశాడు. నెమ్మదిగా పగున్నాను. తరువాత రేడియోలో పాట ప్రారంభమైంది. ఇద్దరూ చెరో కుర్చీమీద రేడియోపాట వింటూ కూర్చున్నారు. తరువాత కొంతసేపటికి నేను నిద్రపోయాను.

మరునాడు నాకు మెలకుల వచ్చి లేచి కూర్చున్నాను, జ్వరం బాగా తగ్గినట్లే ఉంది. అప్పటికి సూర్యోదయ కాంతులు గదిలోకి

ప్రసరిస్తున్నాయి. విశాలమైన కిచికీల తలుపులు తీసి ఉన్నాయి నాకు చుట్టూ తెల్లని వెల్లె గోడలమీద, పసిడిఘాయలు ప్రతిఫలిస్తున్నాయి. ఆ గది అతి స్వచ్ఛంగానూ, పరమపవిత్రంగానూ నా కళ్ళకు గోచరించింది. నేను పరన్న మంచమూ, దానిమీది పక్కా, నేను కప్పుకొన్న కాలువ కన్నుల విందుగా ఉన్నాయి. తెల్లని తలగడ గలేబులమీద చక్కని పుష్పాలు రంగురంగుల సిల్కు దారాలతో చిత్రించబడి ఉన్నాయి. రాత్రంతా ఈ తలగడమీదనేనా, నా తలఉంట! అన్న ఆశ్చర్యం కలిగింది. అరచేతిని తలగడమీద ఉంచినొక్కాను ఎంతో మృదువుగాను, నున్నగాను ఉన్న ఆ తలగడ, నా చేతికి సఖాన్ని కలుగజేసింది. హాల్లోని రేడియోనుండి ఎవరో కలకంఠి క్యాబిరాగం ఆలాపిస్తోంది.

ఇంతలో తలుపుతోసిన చప్పుడు విని అటు చూచాను ఉషారాణి నా గదిలో ప్రవేశిస్తున్నట్లు తోచింది. చులాని రంగుచీర, ఆకు పచ్చని జాకెట్టు, పచ్చని నిండు మొగము, కలువచేకులవలె విశాలంగాను, లేజోవంతముగాను ఉన్న కళ్లు, గంభీరమైన ముఖముద్ర, చూచేటప్పటికి "కాటుక కంటిసీరు చను కట్టు పయిన్ బడ సేల యేడ్చెనా" అన్న పద్యం స్మృతికి వచ్చింది. రెప్ప వాల్చకుండా ఆ డేవిని నఖశిఖ పర్యంతమూ నివ్వెరపాటుతో చూస్తున్నాను. 'నిన్నాకటికిం గొనిపోయి, అల్ల కర్ణాటకిరాత కీచ కులకు అన్య, త్రిసుద్ధిగ నన్యు భారతీ!' అనే పద్య పాదం అప్రమత్తంగా మనస్సులో రెండుసార్లు మననం చేశాను. ఆమెకు వివాహమైన తరువాత ఆమె మూర్తిని పూర్తిగా చూచినది నేడే. నేను ఆమెను చూడడానికా అన్నట్లుగా ఒకేఒక నిమిషం నిశ్చలంగా నిలబడింది. ఇంతలో ఆమె భిర్రవచ్చి 'ఎలా ఉందోయ్?' అని నా వంటిమీద చెయ్యివేశాడు. 'చాలా వరకు తగ్గినట్లే ఉంది.' అని జవాబిచ్చాను. 'ఆ, బాగుంది, ముఖం కడుక్కొంటావా?' అన్నాడు. 'హి!' అంటూ లేచాను. అతను నా భుజం పట్టుకొని స్నానాలగది దగ్గరకు నడిపించాడు. మా వెనుకనే జానకి ఎత్తుపీట తెచ్చి వేసింది. దానిమీద కూర్చుని ముఖం కడిగాను. వెంటనే తెల్లని పొడి తువ్వలు అందించింది. ముఖం తుడుచుకొని మళ్ళీ మంచం దగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నాను. 'డాక్టర్ని తీసుకొన్నాను'

అని అతను బయటకు వెళ్లాడు జానకి నాకు యెదురుగా గది గుమ్మంలో నిలబడింది. నేను తలవంచుకొని కూర్చున్నాను. “ఆ రోజు మధ్యాహ్నం మే వస్తానని వెళ్లావు. ఇంకా వస్తావు యింకా వస్తావని కనిపెట్టుకొని ఉన్నాను.” అని, నా సంజాయిషీకై కాబోలు ఊరుకొంది. “దుకాణంమీద పని తొందరచేత రాలేక పోయాను.” అన్నాను. అంతటితో ఊరుకొనక “ఆ మర్నాడైనా వచ్చావుకావు...” అని మళ్ళీ నా జవాబుకై యెదురు చూచింది. ఇంకా అసత్యం కల్పించి చెప్పడానికి నా అంతరాత్మ నిరాకరించింది. నేను మాట్లాడలేదు. “నీ కష్టసుఖాల్లో పాల్గొనే బాధ్యత నాకు లేదనుకున్నావా? ఎంత చనువుగా ఉండేవాడివి. ఈనాటింత మొగమాట పడితే ఎలా? ఆయన నా కంటే యెక్కువ అభిమానంతో రమ్మని పదే పదే చెప్పారు కూడాను. త్వరలో నీకు యేదైనా అనుకూలమైన ఉద్యోగం దొరకడం, పెళ్ళి చేసుకోడం జరిగిందంటే మేము ఉండవలసడం నువ్వు ఉండడం రెండూ జరగవు. అంతవరకూ నువ్వు మా యింట్లో ఉండడం తప్పదు.” అని తన మనోనిశ్చయాన్ని వెల్లడించి అలాగే నిలబడి ఉంది. నేనింతవరకు ముఖమెత్తనే లేదు. నా పెళ్ళిమాట ఆమె నోటినుండి వినగానే నేను రెండుచేతులతోను నుదుటినుండి వైకి తలంతా గట్టిగా రాసుకొన్నాను. కూర్చున్న వాడిని పరుండి కప్పకొని కళ్ళు మూసుకొన్నాను — చిన్నప్పడు, మాకు ఇంకా ప్రపంచజ్ఞానంలేని రోజుల్లో ఆమె భార్యగాను నేను భర్తగాను ఉండి ఆటలాడే వాళ్ళం. ఆ తరువాత భార్య భర్తలు అంటే యేమిటో కొంత అర్థమయే రోజుల్లో, అనగా నాకు పద్దాసుగు, ఆమెకు పదమూడు సంవత్సరాల వయస్సు ఉన్నప్పుడు—అవి వేసవికాలపు రోజులు—తోమ్మిదింటివరకూ చదువుకున్నాం. వాళ్ళ యింటిమందున్న గచ్చుచీడిమీద పొడుగునా వాళ్ళ అమ్మకు, నాన్నకు, నాకు, జానకికి నాలుగు మంచాలు, పక్కలు వేయబడి ఉన్నాయి. ఆ ఇంటి ముంగిలిని వీధికి మరుగుపరుస్తూ గోడ ఉన్నది. పున్నమి చంద్రుడు ఆకాశంలో వెండిపల్లెంలా వ్రేలాడుతున్నాడు. మంచాలమీదనున్న పక్కలు పాతాళ్ళు పరచినట్లున్నాయి. వాళ్ళ అమ్మా నాన్నా, మా అమ్మా, ఇంకా ఇరుగు పొరుగువాళ్ళు వాళ్ళ నడవడిలో కూర్చుని పురాణం వింటున్నారు. నేనూ జానకి

మాత్రం చదువు ముగించగానే ఇంటి ముందున్న మంచాల దగ్గరకు చేరాం. నేను, చదివినందువల్ల కలిగిన అలసటను తీర్చుకోడానికి నాకై వేసిన మంచం మీద వెల్లకిలా పడున్నాను. జానకి నాకు ప్రక్కనున్న మంచంమీద కూర్చుని తడేక దృష్టితో నన్ను చూడసాగింది. ‘అలా చూస్తున్నావేం నాముఖంకేసి?’ అని ప్రశ్నించాను. లేచి నా మంచం ప్రక్కనే నిలబడి నా ముఖంలో చూస్తూ ‘రామం, నీముఖం ఎంత అందంగా ఉంది’ అని నా మీదకువంగి నా తలను తన రెండు చేతులతోనూ పట్టుకొని నానుదుటిని ముద్దు పెట్టుకొంది. నాకు సిగ్గు, బెదురూ కలిగి యెవరైనా ఉన్నారేమో నని అటూ యిటూ చూచాను ఆమె తలను నా రెండు చేతులతోనూ నిమిరి “మంచంమీద కూర్చో, యెవరైనా చూస్తారు.” అన్నాను. “చూస్తే తప్పే? మన మెలాగూ భార్య భర్తలమే. రామం, మనల్ని వేరు చెయ్యగలవా లేవరు? నిన్ను విడిచి నేనూ, నన్ను విడిచి నువ్వు ఉండగలమా?” అని తన పక్కమీద పడుక్కొని అటూ యిటూ దొర్లింది. నేనేమీ జవాబు చెప్పలేదు—అటువంటి జానకి వేరొక వ్యక్తిని వివాహం చేసుకొంది. ఏ మాత్రమైనా ఆమెకు హృదయమనేది ఉంటే తన జీవితంలో నా ముఖం చూడగలిగేదికాదు, నాతో మాట్లాడగలిగేదికాదు. అలాటి లక్షణాలేవీ ఆమెలో లేకపోగా. మన మెలాగూ భార్య భర్తలమే, మనల్ని వేరు చెయ్యగలవా రెవరు? నిన్ను విడిచి నేనూ, నన్ను విడిచి నువ్వు ఉండగలమా? అన్న నోటితోనే యీనాడు నా పెళ్ళి ప్రసంగం తెచ్చింది. మరెవరైనా నా పెళ్ళిని గురించి మాట్లాడితే నాకు బాధ పడవలసిన అవసరం లేదు ఆమె నోటినుండి నా పెళ్ళిమాటరాగానే ‘నా పెళ్ళి గొడవ దీని కందుకు? నేను పెళ్ళాడితే తనకేం సన్యాసివైతే తనకేం? నాతో కొన్ని సంవత్సరాలుగా చెప్పిన మాటలు చేసిన చేష్టలు మరచి వేరొకణ్ణి పెళ్ళాడి కులుకుతోందిగా!’ అనే భావం నాలో కలిగి ఆమె మీద కోపం వచ్చింది. కళ్ళు మూసుకొని పరున్నవాణ్ణి. తలెత్తి “ఏ ముఖం పెట్టుకొని యీ మాట లంటున్నావ్?” అనే భావంతో ఆమె ముఖంలోకి చూచాను. ఆమె ముఖం గంభీరంగా ఉంది. ఆమెకు పెళ్ళిప్రయత్నం ప్రారంభమైననాటినుండి ఆ ముఖంలో నవ్వుగాని, దుఃఖంగాని నే నెప్పుడూ చూడలేదు. ఇప్పుడు కూడా ఏ భావమూ ఆ ముఖంలో

నాకు గోచరించలేదు. కాని ముఖంలోని లావణ్యం నన్ను ముగ్ధుణి చేసింది. కళ్లలోని కాంతి, ముఖంలోని నిశ్చలత నా హృదయంలోని కోపాన్ని ఇంద్రజాలంలా దూరం చేశాయి. మనోదార్పణం కలిగిన మానవుడు ఆ కళ్లలోకి చూడలేడు. ఆ ముఖంలోని గాంభీర్యాన్ని చూడగానే 'ఈమె పెళ్ళి చేసుకొని కుటుంబంలోంది' అనే నా మనస్సులోని భావం సూర్యరశ్మికి మంచు విడిచివేలు విడిపోసాగింది. నేనేమీ మాట్లాడకుండా కళ్లు మూసుకొని పరున్నాను.

ఆమె భర్త డాక్టర్ని వెంటబెట్టుకొని వచ్చాడు. డాక్టరు నన్ను పరీక్ష చేసి ఇంజక్షన్ చేసి 'ఇంకా కొద్దిగా ఉంది జ్వరం, సాయంకాలానికి పూర్తిగా తగ్గిపోతుంది. కావలసినప్పుడు కాఫీ, హాల్బెన్, స్లకోజు వాడండి' అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. జానకి భర్త నాకు కుర్రవాణ్ణి హాల్బెన్, స్లకోజు తెచ్చుని బజారుకి పంపాడు. నాకు దగ్గరగా కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. జానకి కాఫీకప్పు పట్టుకొని వచ్చింది 'కొంచెం కాఫీ తీసుకోవోయ్' అని అన్నాడతను, 'ఇప్పుడేమీ వద్ద'న్నాను. జానకి మంచం దగ్గరగా వచ్చి కొంచెం తీసుకో. నీరసం తగ్గుతుంది. అంటూ కప్పు ఉన్న చెయ్యి నా వైపుకి చాపింది. ఆమె చేతిని చూస్తూ కప్పు తీసుకొని సగం త్రాగి కప్పు తిరిగి ఇచ్చి వేశాను. ఇంకా కూర్చోడం కష్టమనిపించి మంచంమీద పరుండే కళ్లు మూసుకొన్నాను. చిన్నప్పుడు, నాకు యిద్దంలేని వస్తువుల్ని, నేను, 'తీసు' అన్నవస్తువుల్ని ఆమె నునాయాసంగా, నాచేత తినిపించేది. ఆ గారడీ ఆమె మాటల్లో ఉందో, చేతుల్లో ఉందో లేక కళ్ళల్లో ఉందో గాని, నేను ఆమె చేత్తో యిచ్చే పదార్థాన్ని, నాకు యిచ్చుమున్నా లేకపోయినా తినే వాణ్ణి-పాతబజిపోయిన ఆ అలవాటు నేను మళ్ళీ ఆ ప్రయత్నంగా తలెత్తింది. త్రాగాలనే కోరిక లేకపోయినప్పటికీ జానకి చేతితో యిచ్చిన కాఫీ రెండుసార్లు చవిచూడడం జరిగింది, వెల్లకిలా పరుండడం సదుపాయం గా లేక. ప్రక్కకు ఒత్తిలితుకూ కన్ను విప్పిచూచాను. గదిలో జానకి లేదు. అతను కుర్చీలో కూర్చుని ప్రతీక చదువుతున్నాడు. 'ఇప్పుడు రేడియో ప్రోగ్రాం మంచి దేదయినా ఉండేమా?' అన్నాను. మరచిన వాడిలా చటాలున లేచి వెళ్ళాడు, 'కుంతీకుమారి' రికార్డు సంగీతం వినివస్తోంది. 'ఇదే ఉంచనా, మార్చనా?'

అంటూ అతను గుమ్మందగ్గర నిలబడ్డాడు, 'ఉండనీ' అన్నాను వచ్చి కుర్చీలో కూర్చున్నాను. పద్యాలు వింటున్నాను-ఆదిద్యాపరయగం. చాతుర్యవ్యవస్థ కట్టుదిట్టంగా నడిచేకాలం. యజ్ఞయాగాది క్రతువులు యథావిధిగా జరిగేవి. వేదాగ్రయసం దేశం నలుమూలలా జరిగేది. ఋషీశ్వగుల ధర్మోపదేశాలు విరివిగా సాగేవి, సాంఘిక నియమాలు బలవత్తరంగా ఉండేవి. ఎంత బలవత్తరంగా ఉన్నా, ఆనాటి సాంఘిక నియమాలు కూడా మానవ సహజ ప్రవృత్తులను కట్టిపాటి పెట్టలేక పోయాడేమో! లేకపోతే, అనూర్యంపస్య, రాజాంతః పురవాసిని ధ్రువ కన్య సూర్యుని కలియడం, పుత్రోదయమవడం, లోకానికి భయపడి పసిబిడ్డను నదిలో విడిచివేయడం జరిగిఉండేది కాదేమో! అని మనస్సులో తలపోస్తూ పరున్నాను. పద్యాలు పూర్తయ్యాక వాద్య సంగీతం వింటూఉండగా అరగంట గడిచింది. "కార్డుఉందా? మా మెతుకొకటి నాకు జ్వరం వచ్చినట్లు తెలియజేయాలి" అన్నాను. అతను కార్డు పెన్ను యిచ్చాడు. కార్డు వ్రాశాక అతను, నాకు, నాయుణ్ణి పిలిచి కార్డు పోస్టు చెయ్యమన్నాడు. "అతను! స్నానంచేసి వస్తానోయ్!" అని లేచివెళ్ళాడు. మరి పది నిమిషాలకి జానకి వచ్చి 'స్లకోజు యివ్వనా హాల్బెన్ యివ్వనా?' అని అడిగింది. 'ఇప్పుడేమీ వద్దు, నీరసం గా లేదు.' అన్నాను. ఆమె మాట్లాడకుండా లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. 'వద్దంటే యింత తేలిగ్గా వదిలివెళ్ళిందేమో!' అనుకొన్నాను. ఆమె పెట్టబోయిన పదార్థం వద్దని అన్నానంటే తప్పుకుండా నాచేత తినిపించే స్వభావం జానకిది. మరొక అరగంటకు అతను వచ్చి తేలిగ్గా ఉందా? అని పలుకరించి వెళ్ళాడు. రేడియోలో వయోలిన్ వాద్యం వినివస్తోంది. పరుండడం కష్టమనిపించి గదిలో ఆమూలనుండి యీ మూలకు పచారుచేశాను. గదిలో బల్లమీద ఉన్న పుస్తకాలు తిరగేసి పేర్లు చదివాను. వార ప్రతీకలూ, ప్రేమేదందో, శరత్ బాబు నవలలు నాలుగైదు ఉన్నాయి. ఒక నవలతీసి పడక కుర్చీలో కూర్చున్నాను. పేజీలు తిరగేశాను. చదివడానికి మనస్సుపోలేదు. అక్కడినుండి లేచి మంచంమీద కూర్చున్నాను. ఇంతలో అతను బట్టలు వేసుకొనివచ్చి "అఫీసుకి వెళ్ళివస్తానోయ్! నీకు కాలక్షేపానికి కావల్సే వారప్రతీకలూ పుస్తకాలూ ఉన్నాయి. నీకు

చదివడానికి సీరసంగా ఉండొచ్చు జానకి చదివి విని పిస్తుంది. విను నాకరుకుర్రాడు ఇంటిపక్కనే ఉంటాడు. అవసరమైతే దాక్కురుగారికి కబురు చెబుతుంది. మన ఇంటికి యెదురుగానే దాక్కురుగానూరు." అని చెప్పి పత్రికలూ పుస్తకాలూ ఉన్న చిన్నబల్ల నామందం దగ్గరకు లాగాడు. 'మరి వెళ్ళిరానా?' అని నాకేసి చూసి వెళ్ళిపోయాడు. మరొకక్షణానికి జానకి కప్పు చేతబట్టుకొనివచ్చింది. "వద్దన్నానుగా? ఇప్పుడు అవసరంలేదు" అన్నాను. "వద్దనడం నీకు అలవాటు, వద్దంటే తప్పుకుండా త్రాగించడం నాకు పరిపాటి" అయినా ఎల్లాపతీవైద్యానికి, ఇంజక్షనూ, ఆపరేషనూ కాఫీ, హార్లిక్కు, స్ట్రోజు, బార్లీనీళ్లు, బత్తాయిప్రధాన లక్షణాలు. ఎంత జ్వరం గాఉన్నా ఏదోఒక పానీయం తప్పక తీసుకోవాలి" అని అంటూ కప్పు నామఘారికి ఒక అడుగుమూర నిన్ను పట్టుకుంది. నాదృష్టికి యెదురుగానున్న గులాబిరంగుచీర, నున్నగాను గోధుమన న్నెగాను ఉన్న ముంజేయి, బంగారుగాజులు, కోమలమైన వ్రేళ్లు, ఒకవేలికి నీలిరంగుపాడిగల ఉంగరము; తెల్లగా మెరిసే పింగాణీకప్పు ఒకటిరెండు క్షణాల నేపు నామనస్సుకి శాంతినిచ్చాయి అప్రయత్నంగా కప్పు తీసుకుని పరధ్యానంగా, రుచి తెలియకుండా కప్పులోనిది త్రాగాను. ఆమె నాచేతిలోని కప్పుతీసి కొని లోపలికివెళ్ళి అయిదునిమిషాలకి తిరిగివచ్చింది. 'ఏమైనా చదవమన్నానా?' అంటూ బల్లమిది పుస్తకాలూ పత్రికలూ క్రిందా మీదా సవరించింది 'నీకు తోచింది చదువు' అంటూ నడుంవల్పును ఒక వార పత్రిక విప్పి 'కింక రత్నవనియాధ' అనే కీర్తికల కథ ఒక గంటనేపు చదివి వినిపించింది. కథ చివరిభాగం చదువుతూ నాలుగైదుచోట్ల రెండుమూడు క్షణాలు ఆగుతూ, గొంతుక సవరించుకుంటూ, కళ్లు తుడుచుకుంటూ కష్టంమీద పూర్తిచేసింది. నేనూ తన్మయుడనై విన్నాను. నాలుగైదు అశ్రుబిందువులు నాకళ్ల నుండి రాలాయి. అది ఒకకన్య విషాదగాథ. కథావస్తువులో వింతయేమీలేదు. గాని రచనావిధానం పాఠకుల హృదయాలును కరిగిస్తోంది—మరణోన్ముఖుడైన తల్లి, వివేకశూన్యుడైన తండ్రయొక్క ఆజ్ఞానుసారం తాను ఆసహ్యించుకునే వ్యక్తిని వివాహమాడడమా? లేక తన తల్లిదండ్రులనూ, సంఘాన్నీ, సాంఘిక నియమాలనూ తృప్తికరించి, తాను మనసార ప్రేమించి, తన

జీవిత సర్వస్వమూ, తన ఆరాధ్య దేవతలయిన ప్రియునితో పట్నంపోయి, రిజిస్టరుమేరజీ చేసుకోవమా; అనే సమస్యకు గురియై చివరికి యేమి చెయ్యడానికి తోచక ఆత్మహత్య చేసుకున్న కన్య విషాదగాథ—కథ కరుణారసభరితంగా చిత్రించబడింది. జానకి కథ పూర్తిచేసి రెండునిమిషాలు మాట్లాడకుండా కూర్చుంది. తరువాత "చాలా మంచిపనిచేసింది" అని నిట్టూర్చింది. "మంచి పనికాదు, తెలివి తక్కువ పని" అని అన్నాను నేను. "ఆడుదాని హృదయం తెలియని మగవాళ్లకు అలాగే కను పిస్తుంది. తల్లిదండ్రుల మాటప్రకారం చేసిందా, తనజీవితంలో సుఖమూ శాంతిలేక జీవితాన్ని నాశనం చేసుకొన్నదామిది. కుళ్లి, కుమిలి, కృంగి యెప్పుడో నశిస్తుంది. అటు ప్రియునిచేరిందా, తల్లిదండ్రుల దుఃఖం, సంఘపు శూలపుహోట్లు ఆమెను పీడించి, పీల్చి, పిప్పిచేస్తాయి ఆస్థితిలో ఆమెకు మరణమే కర్తవ్యం." అని ఆవేశంతో మాట్లాడింది. "తల్లి తండ్రుల ఆజ్ఞానుసారంగా తమకు యిష్టంలేని వ్యక్తిని పెండ్లాడిన స్త్రీలు మొదట కొంతకాలం బాధపడినా, తరువాత ఆభర్తతోనే తృప్తిపడి గతాన్ని మరచి, సుఖించేవాళ్లు లేరా?" అన్నాను గంభీరంగా.

"అలాంటివారు యెవరినీ మనసార ప్రేమించి యుండుదు. వారిలోనిది తాత్కాలిక వ్యామోహం. పసిబిడ్డచేతిలో మిఠాయి లాగితే, యేడవడం సహజం. వెంటనే ఆబిడ్డచేతిలో లక్కదొండకాయ పెడితే యేడుపు మానేసి, దాన్నే నోట్లోపెట్టుకొని ఆడడం కూడా సహజమే. వ్యామోహానికి గురియైన స్త్రీ పురుషులు కూడా అంతే. మనోవాక్కాయ కర్మలతో ప్రేమించిన వస్తువు దొరికనివారికి మరణమే సుఖం." అని దృఢంగా చెప్పింది. మరి నేను మాట్లాడలేదు. ఒకసారి ఆమె ముఖంచూచి కళ్లుమూసుకొన్నాను ఆమె గంభీరమైనముఖం నా మనోఫలకంమీద ప్రతిఫలిస్తోంది. "అయితే, ఈమె సుఖపడ్డంలేదా?" అన్న సందేహంకలిగింది — మా చిన్నతనంలో. మాకు యేడేనిమిది సంవత్సరాల వయస్సు ఉన్నప్పుడు, మేమిద్దరం వాళ్లహోల్లోని మంచపు ఉయ్యాలలో రోజూ గంటలతరబడిని ఉండుతూండేవాళ్లం. ఎప్పుడైనా వీధిలోకిపోయి మిగిలిన పిల్లలతో ఆటలాడాలని నాకు మనసుకలిగేది. నేను జానకిని యేదోవిధంగా

మరసించి బయటికిపోదామని ప్రయత్నించేవాణ్ణి. కాని నాకంటే ఎక్కువ తెలివిగా నేను వెళ్లిపోతాననేవిషయం కనిపెట్టేది జానకి నన్ను వెళ్లనివ్వకుండా ఉండడానికి యేడుపు ప్రారంభించేది. వాళ్ల అమ్మ మాయిద్దరికీ యేదైనా తినుబండారం పెట్టి నన్ను బ్రతిమాలి ఆపుచేసేది. నాకోసం మరి ఒకరిద్దరు పిల్లల్ని పిలిచి ఉయ్యాల ఊగమనేది. నేను, జానకి ఉయ్యాల మీద కాళ్లుక్రిందకు వేలాడేసి కూర్చునేవాళ్లం. నేలనుతన్నుతూ ఊపుకోనేవాళ్లం. అందులో నే పాటలు పాడుకొంటూ పాఠాలు చదువుకొంటూ, కథలు చెప్పకొంటూ కాలంగడిపేవాళ్లం. మా వయస్సులు పెరిగిపోయే ఉయ్యాల ఊగడం తగ్గించాం. చదువూ, ఆటలూ, పాటలూ ఎక్కువయ్యాయి. ఒక నాటి సంఘటన యీనాటికీ నాకు కళ్లకు కట్టినట్లుంటుంది. అప్పుడు జానకివయస్సు పద్దాసురు; నా వయస్సు పదిహేను ఉంటుంది. మాఊరికి మైలున్నర దూరంలో చిన్నపల్లెటూరు ఉంది. అక్కడ జానకి పింతల్లి ఉంటోంది. ఆ ఊరు వెళ్లిడానికి మా ఊరు నుంచి రోడ్డులేదు. చేలగట్టంట వెళ్లాలి. బాట విశాలంగానే ఉంటుంది. మా పెద్దవాళ్లతో మేము తరచుగా రాకపోకలు సాగించేవాళ్లం. ఆనాడు జానకి, పింతల్లి గారింటికి వెళ్లాలని ప్రయాణమైంది. నేను రానని యెంతచెప్పినా వినలేదు. నన్నుకూడా ప్రయాణంచేసింది. వాళ్ల అమ్మ 'పాలేరకరలేను. నేనూ రామం వెడతాం' అంది. వాళ్ల అమ్మ తప్పనిరిగా వప్పకొంది. మధ్యాహ్నం మాడుగంటలౌతుంది. వెడల్పైన చేలగట్టమీద, బాటకుండా పిచ్చాపాటి చెప్పకొంటూ బయలుదేరాం. చుట్టూ యెటుమచ్చినా పచ్చగా పండినచేలు చేలగట్టమీద పాడుగునా కందిమొక్కలు పసిడి పువ్వులతోనూ, ఆకుపచ్చని ఆకులు, కాయలతోనూ మా భుజాలకు తగులతూ ఉన్నాయి. మేము అడుగులో అడుగులేసుకొంటూ, లేత కందికాయలు కోసుకొనితింటూ, ఒక గంటకు ఒక అర మైలుదూరం నడిచాం. నాలుగు గంటలౌతుంది. గాలి చల్లగాఉంది. ఎండ శరీరానికి సుఖంగా తగులుతోంది. పిచ్చుకలు కిదికిచుంటూ చేలమీదా, కంది మొక్కలమీదా యెరురుతున్నాయి. సూర్యకాంతికి తెలుపుతగ్గి పసిమిరంగు వస్తోంది. ఎటు

మచ్చినా భూమి కనుపించడంలేదు. చేలన్నీ బంగారు మలామా చేసినట్లు మెరుస్తున్నాయి. కొంచెం దూరానికిమాస్తే కరగి ద్రవమైన బంగారుపుసిలో తరంగాలు లేస్తున్నాయా అన్నట్లు, పండి తలలువంచిన వరిచేలను గాలితెరులు కదిలిస్తున్నాయి. ఆకాశంలో నీలరంగు ఘనీభవించింది. కన్నులకు హాయిని గొలిపే ప్రశాంతమైన ప్రకృతి, చల్లని శీతగాలి, నెచ్చరి యెండ మనస్సుకి మైకాన్ని కలుగజేస్తున్నాయి.

మేమిద్దరం యేవో అనవసరమైన మాటలు మాట్లాడుకొంటున్నాం. నవ్వడానికి తగినంత విషయం లేకపోయినా ఒకరినొకరి ఒకళ్ళం నవ్వుకొంటున్నాం. ముఖాలు ఎరుపెక్కినాయి. నవ్వుతూంటే కళ్లు నీళ్లతో నిండుతున్నాయి. నడక సాగడంలేదు. చెప్పినమాటలే చెప్పకోడం, నవ్వుకోడం. ఒకరిముఖం ఒకళ్ళిం చూడడంతో సిగ్గు సవ్వా ముంచెత్తుకొస్తున్నాయి. రోజూ చూచుకొనే ముఖాలే. కాని ఆ సమయంలో ఏవేవో మా మనస్సులకందిన భావాలు మా ముఖాలమీద చిందులాడుతున్నాయి. కొంతసేపటికి పంటకొలువగట్టుకి చేరాం. దాన్ని దాటడానికి పలుచని తాటిపట్టి ఉంది. ముందు నేను పట్టి ఎక్కినా. దానిమీద నడుస్తూంటే అది కొంచెం క్రిందికి మీదకి ఊగుతోంది. ఆవలిగట్టుకి చేరి 'రా' అన్నాను. 'నేను రాలేను' అంది. నేను మళ్లీ యివతేలి గట్టుకివచ్చి 'నా చెయ్యి పట్టుకొని, రా' అంటూ ఆమెచెయ్యి పట్టుకోబోనాను చటాన నెంకిక్కి వెళ్లింది. ఇప్పుడు మెలో నవ్వు తగ్గింది. ముఖం ఎర్రగాఉంది. కనురెప్పలు వాలిఉన్నాయి. శరీరం బిగబట్టుకొని, ముఖం ప్రక్కకు తిప్పుకొని నిలుచుంది. "రమ్మంటే నెంకిక్కి పోతావేం? నీకేమీ భయంలేదు. నేను పట్టుకొంటానుగా! రా!" అని ముందుకి అడుగు వేసి ఆమెచెయ్యి పట్టుకొన్నాను. అతి ప్రయత్నం మీద నా వైపొకసారి మచ్చి "ఊహా! నేను రాలేను" అని చెయ్యి విడలించుకొని, ముడిచి పెట్టుకొని గొంతుకు కూర్చుంది. రెండు చేతులతోనూ ముఖం కప్పకొంది. "పట్టి దాటకుండానే భయపడతావెందుకు? దాటలేకపోతే మీ పిన్ని గారింటికి వెళ్లడమెలాగ?" అన్నాను. "పోనీ, నెంకిక్కిపోదాం అంది. ఇంక అర మైలు ఉంది. ఇంతదూరమూ వచ్చి నెంకిక్కి పోవడమా? ఛా! నీకు భయంలేకుండా నేను దాటిస్తాను, రా!" అన్నాను.

“కేవలం”

“లేకపోతే కాలవదిగు మహా ఉంటే తొడ లోను ఉంటుంది. కాళ్ళకు బురద అంటుంటే మీ పిన్ని గారయింటికి వెళ్ళక కాళ్ళు కడుక్కోవచ్చు”

“అవన్నీ ముళ్ళ మొక్కలు నేను దిగలేను రా! వెనక్కి యింటికిపోదాం” అని లేచింది చేసే నేమీ లేక నేను ఆమె వెనుక నే నడువసాగాను. ఇగివరకు యెన్నడూ లేని వింత ప్రవర్తన ఆ సమయంలో నాకొకమెలో గోచరించింది నేను కొంచెం దగ్గరగా నడిస్తే తాను దూరంగా తొలగుతోంది. నాముఖంవైపు మాడ్చలేదు అడుగులు చురుగ్గా పడుతున్నాయి. కంది మొక్కలు అక్కడి బాట వెడల్పును తగ్గించాయి అందుచేత ఆమె ముందు నేను వెనుక నడుస్తున్నాం. బెరుగు బెరుగుగా, పరుగు పరుగుగా అన్నట్టుగా నడుస్తోంది. “జానకి! నెమ్మదిగా నడద్దూ, నీకు పుణ్యముంటుంది” అన్నాను. “ఏం, ఆడ దానితో నే నడవలేకపోతున్నావా” అంటూ వెనక్కి మాడ్చకుండా మామూలు గమనం సాగిస్తోంది. నేను రెండు గంటలు వేసి రెండు చేతులతోనూ ఆమె భుజాలు పట్టుకొని ఆపుచేశాను. చెంపమీద చెయ్యి వేసి ముఖాన్ని నా వైపుకి తిప్పాను. “ఏయ్ ఏమిటా పరుగు? నేను పరుగెత్తానంటే నువ్వు వెనక పడిపోయి యేడుస్తూ కూర్చుంటావ్ తెలుసా?” అంటూ ఆమె కళ్ళల్లోకి చూచాను. ఒకసారి నా కళ్ళల్లోకి చూచి కళ్ళు మూసేసుకొంది. ఆమె కనుకొలకుల్లోంచి అణి ముత్యాల్లాగ నీటిబొట్లు జలజల రాలాయి. నల్లగా సుడులు తిరిగిన ముంగురులక్రింద చెమట బిందువులు మెరుస్తున్నాయి. చెంపలు చెమ్మిల్లాయి. బిగిను పట్టిన పెదములు మామిడిచిగుళ్ళలాగ మెరుస్తున్నాయి. ఆమె చెంపమీదనున్న నా అరచేతిని ఆమె తలవెనుక భాగమున ఉంచి రెండవచేతితో ఆమె వలెవాటుగా వేసుకొన్న ఆకువచ్చని సిల్కుకండనాకొంగుతో ముఖం మీది చెమటను తుడిచాను, కళ్ళు ఒత్తాను. ఎదుటికి తీసిన కండువాకొంగును అలాగేవదిలి, నా రెండు అరచేతులతోనూ ఆమె చెంపలు అదిమిపట్టి పెదములు ముద్దుపెట్టుకొన్నాను. ఆమె చిటాలున వెనక్కి తగ్గింది. కండువా క్రిందికి జారిపడింది. ఆనాటివరకూ నేను ఊహించనైనా ఊహించని అపూర్వమైన ఆకర్షణ శక్తిని, ఉల్లిపొర వంటి గుబుని రంగు జాకెట్టుతో

ఆచ్ఛాదితమైన ఆమె వక్షం చూచాను. నా మనస్సు, కళ్ళు ప్రకృతిని మరచాయి. నూడింటు రాయిలోని ఆకర్షణశక్తిలాంటి శక్తి ఏదో నన్ను ఆమె వైపుకు లాగింది. నా రొమ్ము పొంగింది. ముందుకు ఒక్క గంతు వేసి ఆమెను హృదయానికి గట్టిగా అదుముకొన్నాను. ఆమె రెండుచేతులూ నన్ను పెన వేసుకున్నాయి కళ్ళు గట్టిగా మూసుకొని తన చెంపను నా చెంపకు చేర్చింది కొన్నిక్షణాలకు నేను స్మృతికి వచ్చి చేతులతో మెల్లగా ఆమె వీపునిమిరి, వదిలి పెట్టాను. ఆమెకండువా పైకితీసుకొని నెమ్మదిగా అడుగులు ముందుకు వేసింది. ఆమె వెనుక నే నేనూ వెళ్లాను. మేము ఇంటికి చేరేసరికి సందెచీకటి వ్యాపించింది.

పదిహేను నిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా ఉన్నతరువాత “రామం! నిద్రపోతున్నావా?” అని పలుకరించింది జానకి. నాకు నిద్రనుండి లేపిట్లయింది. ఉలికిపడి ‘లేదు’ అని కళ్ళువిప్పాను. “ఇప్పుడే వస్తాను” అని చెప్పి లోపలికి వెళ్ళింది. పదినిమిషాలకి కప్పు చేతితో పట్టుకొని నాదగ్గరకు వచ్చింది వద్దంటే తిప్పుకుండా తాగిస్తానంటావ్ ఇలా బలవంతాన తాగిస్తే జ్వరం తగ్గుతుందా?” అన్నాను. “స్లకోజు యేమీ చెయ్యదు. నీరసం తగ్గిస్తుంది. నీకు నేను చెకుకుచేసేదియిస్తానా?” అని అంటూ కప్పు నానోటిదగ్గరగా తెచ్చింది. కలవర పాటుతో తలప్రక్కకు తిప్పుకొని కప్పు అందుకొని స్లకోజు గొంతుకలో పోసుకొని కప్పుయిచ్చాను. లోపలికి వెళ్ళివచ్చి “ఇంకాయేమైనా చదువుదామా?” అంది “ఇంకేమీవద్దు. నువ్వు చదువుకో” అన్నాను. “నాకూ చదవాలనిలేదు. డాక్టరుగారికి కబురుచేస్తాను” అని అంటూ బైటికి నొకరును పంపింది. పదినిమిషాలకి డాక్టరువచ్చి నన్ను పరీక్షించి ‘జ్వరంలేదు. నీరసంగా ఉంటే హార్లిక్స్ గాని, కాఫీగాని త్రాగండి. రేపు అన్నంలివచ్చు’ అని చెప్పి వెళ్ళిపోయారు.

జానకి నాకు యెదురుగానున్న కుర్చీలో యేదో ధ్యానిస్తూ కూర్చుంది ఆ తరువాత “రామం, నేను చెప్పినప్రకారం మాయింట్లో ఉంటావుకనూ?” అని ప్రశ్నించింది. నేను వెల్లకిలాపడుకొని పైకిమాస్తూ “నీకొసంజేహ మెందుకు కలిగింది?” దన్నాను. “అబ్బే! యేమీ లేదు. నువ్వు ఉంటానని మాటయిస్తే నామనసుకి తృప్తిగాఉంటుంది...ఉంటావుకదా?” అని అంటూ

లేచి నామంచానికి దగ్గరగా నిలబడి కొంచెంవంగి నాముఖంలోకి చూచింది. ఉదయించిన సూర్యబింబం లాగ ముఖం ఎర్రగా పొంగిఉంది. ఆలుచిప్పల్లా మెరిసేకళ్లల్లో, నీరు తోటికిసలాడింది. రెండు కన్నీటి బొట్లు నాగుండెమీదపడి చొక్కాలోపల ఇంకి పోయాయి అదేంజానకి! అకారణంగా కంట తడి పెడతావ్! నేను ఉంటాననీ ఉండననీ యేమీ చెప్పకుండా నే?" మరేమీ మాట్లాడకుండా గిరునతిరిగి నా యెగుటినుంకి వెళ్లిపోయింది. తరువాత ఒకగంటవరకూ ఆమెనాగడిలోకి రాలేదు. నేను కళ్లుమూసుకొని ఆ భార్యాభర్తల ఆదరణను పశేపనే తలచుకొంటున్నాను. నాతో స్నేహంగాని తెగినంత బంధుత్వంగాని లేని జానకిభర్త నాయంగు మాపే సోదర ప్రేమను తలచుకొన్నాడోదీ నాగుండెలు దడదడలాడసాగాయి. కడుపులో వేదన, మనస్సులో ఆందోళన బయలుదేరాయి మాటిమాటికీ దొర్లుతూ మనస్సుకుదుటపరచుకోడానికి ప్రయత్నించాను. లేచి గదిలో పచారుచేశాను. నీరసంవచ్చి మళ్ళీ పరున్నాను. ఒకగంట గడిచాక జానకి, కప్పతోవచ్చి నా మంచం దగ్గర నిలబడింది. నాముఖం చూడకుండా తలవంచుకొని (హార్లిక్సు) తీసుకో అంది. మంచంమీదపరున్న కారణంచే నాకు ఆమె ముఖం స్పష్టంగా కనుపిస్తోంది. ముఖం కుష్మించి ఉంది. కళ్లు నీరసంగా నేలను చూస్తున్నాయి. ఈగంట సేపూ యేడ్చిందని ఆమె ముఖం స్పష్టంగా తెలియజేస్తోంది. జ్వరం పూర్తిగా తగ్గిపోయి నాకు నీరసంగా ఉంది. అంచేత యేదైనా త్రాగడానికి నాకిప్పుడు అభ్యంతర మేమీ లేదు. ఆమె ముఖాన్ని అలాగే పరిశీల్స్తూ కప్ప తీసుకోడానికి లేచి కూర్చున్నాను. చెయ్యి చాచాను. నా దృష్టి అంతా ఆమె ముఖం మీద ఉన్న కారణంచేత, నావేళ్లు కప్ప పట్టుకోడానికి బదులుగా ఆమె ముంజేతిని పట్టుకొన్నాయి. 'రామం!' అని అగాధమైన నూతిలోనుండి అరచినట్లు, అగ్నిపర్యవహించి రంధ్రం లోనుండి వచ్చిన ఆవిరి ధ్వనిలాగ, నాభిస్థానమునుండి, ధ్వనికాని అరపు అరచింది. ఆమె చేతిలోని కప్ప క్రిందపడి తంగ్మని ధ్వనిచేసి బ్రద్దలైంది. తన రెండు చేతులతోను చప్పడయేటంతగా ముఖం చరచుకొని గట్టిగా మూసుకొంది. నీరసంతో స్పృహ తప్పిన వానిలా నేను మంచంమీద వాణాను. ఆమె గది నుండి బయటకు యెప్పుడు వెళ్ళిందో నేను యెరుగను.

తరువాత ఒకగంట గడిచి ఉంటుంది. గదిలోబూట్లు చప్పుడై నాకు మెలకువ వచ్చింది. "ఎలాఉందోయ్!" అని అంటూ బట్టలైనా మార్చకుండా జానకి భర్త నా దగ్గరకు వచ్చి చేతిలోని బత్తాయిలు బల్లమీదపెట్టి నా వంటిమీద చెయ్యివేసి చూచాడు "జ్వరం తగ్గిపోయింది; జానకి యేదీ?" అని 'జానకి!' అని పిలిచాడు. 'వస్తున్నా' అంటూ జానకి ప్లామ్మా కప్పు చేతిలో పట్టుకొని వచ్చింది. తొందరగా కప్పలో హార్లిక్సు పోసి నా మంచం దగ్గరకు వచ్చింది. 'హార్లిక్సు తీసుకో వోయ్' అని అంటూ అతను నన్ను లేవదీయబోయాడు. లేచి కూర్చున్నాను జానకి చేతిలోని హార్లిక్సు తీసుకొని త్రాగాను "ఇతన్నొకణ్ణి వదలేసి లోపలేం చేస్తున్నావ్? ఇంతకు ముందు యేమైనా త్రాగడానికి యిచ్చావా?" అని ఆమెను ప్రశ్నించాడు. "ఆ, ఆ, త్రాగాను. ఒకసారి స్లగ్గోజు ఒకసారి హార్లిక్సు త్రాగాను" అని నేను జవాబుచెప్పాను. "మాట నీరసంగా వస్తోందే!" అంటూ బల్లమీద నన్ను బత్తాయి వలిచి "ఈ బత్తాయి తొనలు తిను, నీరసం తగ్గుతుంది" అంటూ ఒలిచినపండు నాచేతిలోపెట్టాడు. జానకి క్రింద నన్ను తొక్కులు యేరి తీసుకొని పోయింది. ఆమె తొక్కులు యేరెటప్పుడు నాగుండె దడదడలాడింది. క్రిందికి చూచాను. అక్కడ యేమీ లేదు. పగిలిన కప్ప ముక్కలు యెప్పుడు యెవరు తీసినదీ నాకు తెలియదు.

ఒక నిమిషానికి జానకి తిరిగివచ్చి పళ్లెం ఒకటి నాకు దగ్గరగా క్రింద పెట్టింది. అతను 'తిన్నెయ్ తొనలు' అని అంటూ లేచి లోపలికి వెళ్లాడు. నేను పండు విడతీసి రెండు మూడు తొనలు చప్పరించి పళ్లెంలో పడేశాను.

అతని ఆదరణ చూస్తూంటే నాకు మాటిమాటికీ సూర్యం తలపుకు వస్తున్నాడు. నా బాసకోసం తన సర్వశక్తుల్నీ ధారపోసి చివరికి నాకు ఆమూల్యమైన ఉపదేశాన్నిచ్చి, నా అభివృద్ధినే కోరుతూ కన్ను మూశాడు సూర్యం. వాడు నన్ను విడిచిపోయాక, రెక్కలు తెగిన పక్షిలా యీ పట్నంలో పడి ఉండగా మళ్ళీ నేటికి నా సూర్యమే జానకి భర్త రూపంలో నాకై తపిస్తున్నాడా! అనిపించింది నాకు—చిన్నప్పుడు నాకు ప్రపంచ జ్ఞానంలేని వయస్సులో మా అమ్మ నాకోసం యేమి భాగపడిందో

నేను సరిగా యెరుగను. ఆమె ఉన్నప్పుడు మా నాన్న తాను రాకుమిడి నీటిబొట్టులా నన్ను గాని మా అమ్మను గాని అంటే ముట్టకుండా ఉండేవాడు; మతి భ్రమించి నట్లు తిగుకుతూండేవాడు, యేవేవో జపతపాల్లో నియమై ఉండేవాడు. మా అమ్మపోయినతరువాత దారంతైన గలపటంగా నేవచ్చగా జీతాంతర్గతుడయ్యాడు పిమ్మట 'నూర్తం' మూడు సంవత్సరాలు మా అమ్మను నాన్నను మరచించాడు తరువాత నన్ను దుఃఖిపయద్రంలో పడేసిపాయాడు. నేటికి జానకిభర్త సమద్రగర్భంలో కొట్టకొంటూన్న నన్ను, నావికు నిలా దరికి చేర్చాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడా!—అని తోచింది నాకు.

ఆరాత్రి నాకు నిద్రపట్టలేదు నే చెప్పాలి. రాత్రి పడకొండుగంటలవరకూ భార్యార్థిర్త లిద్దరూ నా గదిలోనే కూర్చున్నారు. అతను టైప్ చేసిన రెండు అస్తి కేషన్లు నాచేతికిచ్చి సంతకంచెయ్యమన్నాడు. ఒకటి డిస్ట్రిక్ట్ రిజిస్ట్రార్ కి, రెండోది కలెక్టరుకి. ఇంకొకటి చానకుండా సంతకాలు చేసి కాగితాలు తిరిగియిచ్చాను. వారు రెండుసార్లు స్లకోజు ఒకసారి హాన్సిక్స్ నాచేత త్రాగించారు. సాయంకాలం నేను తినకుండా విడిచిన బత్తాయి తోనలు నాచేత తినిపించారు. నాకోసం వారి నిద్ర చెకుతుందని తలచి నిద్రపోయింట్లు కళ్లు మూసుకొని పగన్నాను. తరువాత అతను పలుకరించినా నేను మాట్లాడలేదు. నేను నిద్రపోయానని తృప్తిపడి అతను నా గదిలోనే తనకోసం నేయబడిన మంచంమీద పరున్నాడు. ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది. నేను మంచం మీద దొడ్లుతూ రాత్రిగడిపాను. చీకటితోనే లేచి అతను నా మంచం దగ్గరకు వచ్చి 'ఏమోయ్! మెలకువ వచ్చిందా?' అన్నాడు, అలా అన్నాను. 'అప్పుడేలేవకు, ఇంకా సరిగా వెల్తురు రాలేదు, పడుకో' అని చెప్పి లోపలికి వెళ్ళాడు. ఆ తరువాత నాకు నిద్రపట్టి యెనిమిదింటికి మెలకువ వచ్చింది. తరువాత డాక్టరు వచ్చి యాచి అన్నం పెట్టవచ్చునని చెప్పారు. ఆరోజున పది గంటలకు నాకు అన్నం పెట్టించి అతను ఆఫీసుకి వెళ్ళాడు. తరువాత జానకి గజేంద్రమోక్షంలోని పవ్యాలు మృదువుగురుంగా చదివి వినిపించింది.

ఆతరువాత 'ఓం! నిన్న నామాటకు జవాబు చెప్పలేదు నీకు కొస్తా అన్నం వండిపెట్టుకోదాని కైనాతగనా?' అంది. 'నువ్వు అలా యెప్పుడూ అనుకోవద్దు. నీచేతి అన్నంతినే అదృష్టం నాకీనాటికి కలిగినందుకు సంతోషిస్తున్నాను. నేనీ పట్నంలో ఉంటే తప్పకుండా ఇక్కడే ఉంటా అన్నాను.

'ఉండుక ఎక్కడికి వెడతావు? నేదోలేపో నీకు స్థిరమైన ఉద్యోగం యీపట్నంలోనే దొరికేయేర్పాటు జరుగుతూంటేనా?'

'ఉద్యోగం దొరికితే యెక్కడికి పోతాను?' అన్నాను

ఆమె యేదో కొంత తృప్తిపడిందను కొంటాను. ఇంక మాట్లాడలేదు. తరువాత రెండున్నరవరకూ రేడియో ప్రాగాములు సాగాయి. జానకిలోపలికి వెళ్ళి హాన్సిక్స్ తెచ్చింది. నిన్నటి సంఘటన తలపుకు వచ్చి గుండె దడవడం లాడింది ఆమె నిశ్చలంగా కప్పునాకు అందిచ్చింది. కొంచెం వణకుతూన్న చేతులతో కప్పు తీసుకొని త్రాగాను. ఆమె నొకరు కుర్రవాణ్ణి పిలిచి వీడు 'సినిమాపాటలు బాగా పాడతాడు వింటావా?' అంది. 'అలాగా! పాడరా!' అన్నాను. వాడు అరగంటనేపు పాడి కాలక్షేపం చేశాడు. తరువాత ఆమె లోపలికి వెళ్ళింది. నేను పుస్తకాలూ, పత్రికలూ తిరగేస్తూ కష్టంతో నాలుగు గంటలు దాటించాను. ఏదోవిధంగా ఆరాత్రి గడిచింది. మరునాడు ఉదయం నేను దుకాణంమీదకు వెడతానని బయలుదేరాను వారిద్దరూ "ఇప్పుడే యేమంత మించి పోయింది; రెండురోజులు విశ్రాంతి తీసుకొన్నాక వెళ్ళకూడదా?" అన్నాను. "కాదు తప్పక వెళ్ళాలి నావల్ల కావలసిన అర్థంబుపనులున్నాయి" అని చెప్పి దుకాణంమీదకు వెళ్ళాను. వెళ్ళగానే మా సోపుకారును కలుసుకొని నాకు ఆరోగ్యం బాగులేదు, కొంతకాలం మాగ్రామంపోయి విశ్రాంతి తీసుకోవాలి శలవు యిప్పించమని కోరాను. ఆయన వెళ్ళకద్దని అనేకవిధాల చెప్పాడు. "క్షమించండి. నాకు నొకరీచెయ్యాలని కూడా లేదు" అని చెప్పి ఆసామంకాలం నాలుగు గంటలవరకు నావల్ల కావలసిన వ్రాతకోతలు మొదలైన పనులన్నీ చక్కబెట్టి సాయంకాలం మా ఊరికి బస్సు ఎక్కాను.

ఏకవీర

శ్రీమతి పి. శ్రీదేవి

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ విరచితమైన “ఏకవీర” యొక్క చక్కని నవల. ఇంకలి ఇతవృత్తము నకు చరిత్రతో కొంత సంబంధము కల్పించ బడినను ఈ నవల చరిత్రాత్మకము కాదు. ఇది సాంఘికమును కాదు. ఇది కేవలము మనస్తత్వ చిత్రణపై నాధారపడిన నవల.

ఇతవృత్తము సామాన్యమైనది. కుట్టాన్ మీనాక్షిని వీరభూపతి ఏకవీరను ప్రేమించిరి. కుట్టాన్ రాజవంశీయుడు. సేతుపతి కుమారుడు. మీనాక్షి సామాన్యల బిడ్డ. వారి వివాహము సంప్రదాయ విరుద్ధము. ఏకవీర భవంతుని కుమారి. వీరభూపతి సామాన్య వంశీయుడు, వీరి వివాహము కూడా సంప్రదాయ విరుద్ధము. కాన అట్లు జరుగలేదు. ఏకవీర కుట్టాన్లకు మీనాక్షి వీరభూపతులకు వివాహమైనది. అది కేవల దైవ సంఘటన. కాని ఈ ‘వృత్తస్త ఫలితము’ నందిన ప్రేయసీ ప్రియులు ఒకరినొకరు తెలిసికొనుటకు కొంత కాలము పట్టినది. ఆ తెలిసికొనుట కూడ కొన్ని విపరీత పరిస్థితులలో జరిగి కొన్ని విపరీత పరిణామము లందినది. చివరకు ఫలితము వివాదాంతమైనది.

ఈ కథకు ప్రాతిపదిక సనాతన హిందూధర్మము ఆధర్మమునంటి పెట్టుకొనిన సంప్రదాయములు. వీటన్నిటో కఠీతమైన విధి. విధి యనునది మానవుని కఠీతమైనది. మానవుడు మనశ్శక్తిచేత తనను తాను జయింపగలడు కాని విధిని జయింపలేడు. అట్టి యతీతమైన విధి చిత్రముగా నిందులోని పాత్రలపై తన ప్రభావమును చూపినది. ఆ విధియను కారణమే లేనిచో నిందులోని సంఘటనల కీ రూపమే కలుగదు.

కుట్టాన్ ప్రమాదవశమునైన వీరభూపతికి ఏకవీర ప్రేమను చెప్పలేదు. వీరభూపతి చివరివరకు ఎట్టి సందర్భములోనను ఏకవీరను చూచుట కవకాశము కలుగలేదు. కుట్టాన్ మీనాక్షియొడ తన మనస్సును మార్పుకొని ఏకవీరపై స్వచ్ఛమైన ప్రేమను నిలుపుకొనిన

పిదప ఏకవీరను కలిసికొను నవకాశము కల్గులోపున ఎన్నియోదినములు గడిచిపోయినవి. మీనాక్షి బలవంతముపై నాతడు మూకుదినములు వారియింటనే గడుపుటయు, నింతలో వెంటనే రామనాథమునకు పోవలయు నను వార్త తండ్రివద్దనుండి వచ్చుటయు నచ్చటినుండి తిరిగివచ్చుట కెప్పటికప్పుడే ఏవో యాటంకములు కల్గుటయు నిదంతయు విధివశమున నేకదా! ఏకవీర కొక యుత్తరము వ్రాయ సంకల్పించియు తిరిగి విధి ప్రేరణ ముచే వ్రాయలేకపోయినాడు కుట్టాన్. కుట్టాన్ ఏకవీరను కలిసికొని యాతని స్వచ్ఛమైన ప్రేమను వెల్లడించినచో నింత జరుగకుండెడిదికదా! కాని ముందు జరుగనున్న జేవో నిర్ణీతమైయున్నది. అట్టి ఫలితమును సాధించుటకు భగవంతు డేదో యొక కారణము కల్పించుచు నే యుండును. దాని నే విధి యుండును. ఇంకలి కథా సంవిధానము చాలవరకు నట్టి విధినిహిత సంఘటనలపై నాధారపడియున్నది.

ఈ నవలలోని ముఖ్యాకర్షణలు పాత్రాచితి, వాస్తవికత. ఇందులో నాల్గు విలక్షణమైన పాత్రలు గలవు. ప్రతిపాత్రయు నిర్దుష్టము. ప్రతిపాత్రయు చదువరి సానుభూతిని పొందును. ఈనాల్గును నాల్గు మహాద్భుత శిల్పఖండములు.

కుట్టాన్ ఉదయన్ సేతుపతి కుమారుడు. ఈతడు ధీరుడు, వీరుడు, గంభీరుడు, ఉదారుడునై అచంచలమైన మనోవిశ్వాసము కలవాడు. కాని ఇతనిలోని బలహీనత సామ్యత, ఇతనిలో విప్లవశక్తులు లేవు. తండ్రి మాటను కాదనలేక తాను ప్రేమించలేని తెలిసియు ఏకవీరను వివాహమాడెను. ఈతనికి మీనాక్షిపైగల ప్రేమ దృఢమైనది. అందుచేత నే ఎంత ప్రయత్నించి నను అతడు మీనాక్షిని మరచిపోలేకపోయెను. ఒకనాడతడు ఏకవీరను చూచి సమ్మోహితుడయ్యెను. కాని ఇంతలో నాతనికి ఆమెలోకూడ మీనాక్షి యగుపించినది. ఒకసారి ఏకవీరపై జాలి కలిగినది. ఇంతలో నాత

నికి మీనాక్షియే యాతని దయకు పాత్రురాలని తోచినది. అతనికి సర్వమును మీనాక్షియైనది. కుట్టాన్ అందమైనవాడుకాదు. కాని అందమును హృదయమునం దిమిక్కుకొనినవాడు. అట్టి యాయందమును గుర్తించుటకుకూడ చాల ప్రయాసపడవలయును. ఆతనిలో మర్మములేదు. అదియే చాలచిక్కులను తెచ్చిపెట్టినది. అతడు ఏకవీరతో తాను నిజముగా నామెను ప్రేమింపలేకున్నాననియు మరొకతెను ప్రేమింపుచున్నాననియు చెప్పకుండునచో ఆమె మరి కొంతకాలము ఓర్పువహించెడిదేమో! వీరభూపతికి మీనాక్షిని తాను ప్రేమించిన వృత్తాంతము చెప్పట చేతనేకదా వీరభూపతికి మీనాక్షియొడ నైముఖ్యమేర్పడినది. కాని కుట్టాన్ స్వభావ మట్టిది. అతడు సత్యమును దాచలేదు. అసత్యమును నటించలేదు. 'అచ్చమైన ప్రేమ కోరదగినదానవు. వ్యామోహము నకై వాంఛించెద నెందుకు' (80 వ పేజీ) అనినాడు.

కుట్టాన్ యుద్ధమునందు ధీరుడు. రాజనీతి యందు నిపుణుడు. కాని మీనాక్షిని చూడకుండు నెట్లుండగలనని వీరభూపతి యెదుటనే బేలవలె కంట నీరు పెట్టునంతటి మెత్తనిమనసుకలవాడు. ఆమె తన మనసువలననే యాతడు మీనాక్షియే వీరభూపతి భార్యయని తెలిసినపిదప 'నూరు బ్రహ్మహత్యలు చేసినట్లు', 'కణకణలాడు నిప్పులలో బడవేసి కార్చినట్లు' 'పాతాళమునకు ద్రొక్కబడినట్లు' మహాభాధ ననుభవించినాడు. కాని ఆమె తనమనులోకూడ పటిష్ఠత యున్నది. అట్లుకానిచో ఆ నిముసమునందాతనికి పిచ్చియై తనలనియున్నది. కాని నిగ్రహించుకొనినాడు. ఆ భాధ నంతటి ననుభవించి, దిగమింగి, నిశ్చేషము చేసివైచి చివరకు తపశ్శాలియైనాడు. అంతటి భాధ ననుభవించియు తట్టుకొనగల్గిన శక్తియుండుట చేతనే చిట్టచివర ఏకవీర వీరభూపతుల ప్రణయ వృత్తాంతము, ఏకవీర వీరభూపతి కాగిలి యనుభవించి ధర్మచ్యుతురాలైనదను విషయమును వినియు ఈర్ష్యామానసుడుగాక, ఆమెను దగ్గరకు చేర్చుకొనగల్గెను. కుట్టాన్ లో నిట్టి సంస్కారము కలుగక పూర్వమే ఏకవీర వీరభూపతిని ప్రేమించినదను విషయ మాతడెరింగిన కుట్టాన్ లో కూడ వీరభూపతికి మీనాక్షియొడ కలిగినట్టి భావములే కల్గెడివేమో! కాని ఏకవీర తన వృత్తాంత మెరిగించునప్పటికి కుట్టాన్

ఈర్ష్యకీర్తమైన స్థితికి వచ్చినాడు. అందుచేతనే యాతడు తపశ్శాలిగా భావింపబడినాడు.

ఏకవీర ఈ నవలలోని పాత్రలన్నిటిలో చిత్రమైనది. ఏకవీర వీరభూపతిని ప్రేమించుట పదునాల్గు సంవత్సరముల తేప్రాయంపు వయసున. వారి సమాగమము తాత్కాలికము. చూపుమాత్రముచేతనే వారిరువురును ప్రేమించుకొనిరి. అపరిచితుడైన వీరభూపతికి ముంగు వెనుక లరయకుండగనే ఆమె యొక ప్రణయశేఖ వ్రాసినది. అది ప్రాపంచికానుభవము లేకమును లేని, మనస్సు పరిపక్వము చెందని ప్రేమా న్మాదినియైన యొక బాలిక ప్రణయశేఖ. ఆమె యేయుక్త వయస్కుయగుచో నుచితానుచితములు విచారించకుండ నట్టి శేఖ వ్రాయదు.

ఆమెకు వివాహమై అత్తవారింటికి వచ్చుసరికి పదునెనిమిది వత్సరముల ప్రాప్త. అప్పటికి తాను చిన్ననాట ప్రేమించిన యువకుని కిక తన హృదయములో స్థానము నీయరాదనియు, ఆతనిని తానిక మరచి పోవలెననియు, అట్లు గాకున్న తన భర్తయొడ తన ధర్మమును పాటించలేననియు గ్రహించినదామె. ఆమె తన ప్రియునికి మారుగా కుట్టాన్ ను తన హృదయము నందు నిల్పుకొనినది. తన ప్రియుడు తనలో కల్గించిన యనుభూతి నే కుట్టాన్ నుండి యాసించినది. కుట్టాన్ అట్టియ గల్గిననాడు ఆమె సులభముగా వీరభూపతిని మరచి పోగల్గెడిది. కాని కుట్టాన్ స్థితివేరు. ఆతనికి మీనాక్షి యెడల గల ప్రేమ సుస్థిరమైనది. అతడామె నెంత ప్రయత్నించినను మరచిపోలేదు—మీనాక్షికి మారుగా నేకవీరను తన హృదయమునందు నిల్పుకొనలేక పోయెను.

ఏకవీర తనభర్త వేరొక యువతిని ప్రేమింపుచున్నాడని వినియు శ్వేషించలేదు. ఆమెలో ఈర్ష్య లేదు. ద్వేషములేదు. ఆమెకు కావలసినది స్వచ్ఛమైన ప్రేమ. ఆమెలో ఓర్పు కావలసినంతయున్నది. ఆ ఓర్పుతోడనే యామె కుట్టాన్ హృదయములో ప్రేమోదయ శుభసమయము కోరకు దినములు లెక్కించుచు నిరీక్షించినది. ఇక్కడ ఏకవీర హృదయస్థితి చిత్రముగా మారిపోయినది. ఆమె కుట్టాన్ యెడల బుద్ధిపూర్వకముగ విముఖ కాలేదు. ఆమెకు తెలియకుండ నామెలో తొల్లిటి ప్రియుని గూర్చిన తలంపులు ప్రవేశించినవి. ఏకవీర మానసిక స్థితి రెండు విపరీత

శక్తుల మధ్య ఊగిసలాడినది. ఒకటి యామె యధీనములో నున్న స్థితి. రెండవది యామె యధీనములో లేని స్థితి. మొదటి స్థితిలో నామె హృదయము 'ఆరంజీ విహంబు' అను ధర్మనూత్రమును గుర్తుకు తెచ్చుచుండెను. రెండవస్థితిలో నామె హృదయము చిత్రమైన కోరికలను తనలో మొలకలెత్తించుచుండెను. మొదటి స్థితి ఏకవీరకు ధర్మప్రేమను గుర్తుకు తెచ్చెను. రెండవది మధురప్రేమను గుర్తుకు తెచ్చెను.

“ధర్మమునకు సాధనము యాదార్థ్యమునకు దవ్వెనది.....మొదటి ధనము మధురప్రేమ మయమైనది. రెండవధనము ధర్మప్రేమమయమైనది. తనకు దూరములైన ఈ రెంటిలో నేది మనస్సున నిలుపుటకు యోగ్యమైనదో ఆమెకు తెలియలేదు.....ఆయా కృతి యామెకు దెలిసియు దెలియనట్లుండును” (127 వ పేజీ)

చివరకు ఆమె హృదయము యాదార్థ్యములేని ధర్మప్రేమను వెనుకకు ద్రోసి మధురప్రేమనే యాహ్వానించినది. ఇది సహజసిద్ధమైన మార్పు.

ఏకవీరలో అంతర్ముఖత్వ ముననది యతిశయించిన గుణము. ధర్మము నెడల భక్తి, అధర్మము నెడల భయము అనునవి యీమెలోని అంతర్ముఖత్వమునకు పరిణామములు. ఆమెలోని ముగ్ధత్వము, సౌమమార్గ్యము, అణకువ ఈ పరిణామమునకు స్వభావసిద్ధ లక్షణములు. ఆమె నడకలో పడకలో ప్రతికదిలికలో ఈ అణకువయే మన దృష్టికి గోచరించును.

ఉదా : 'గోధుమవన్నె త్రాచువలె ముడుచుకొనును'

'వాడిపోయిన మందారమువలె మంచమున కంటుకొని పోయియున్నది'

'ఆమె పుష్పమాసపు నదినలె బుద్ధయు గాక, కృశయు గాక'

'అప్పుడే వికసించి సంపూర్ణశోభతో చెలువారని, పూర్తిగా వడిలిపోయి శోభాహీనముగాని నవమల్లికవలె'

ఇట్టి వర్ణనము లన్నిటిలో యీమెలోని యణకువయే యుద్దిష్టమగుచున్నది. ఆమె నిత్యమును ధరించు చీరల యాకుపచ్చనము కూడ నట్టి యణకువ దనపు స్వభావసౌందర్యమే నేమో !

ఏకవీర సహజముగా సుకుమారి. ఆ సౌకుమార్యములో నామె త్వగింద్రియ జ్ఞానమున కోక వైశిష్ట్యము కల్పించినారు రచయిత. ఏకవీరకు అన్ని యింద్రియములకంటె త్వగింద్రియ జ్ఞాన మెక్కువయట.

“చల్లని గాలిపార యేక వీరవీదికి విసురుకొనెను.....ఆమె త్వగింద్రియము మీద మెఱపు మెఱసినంతకాలములో నొక తడిగుడ్డవేసి తీసినట్లు తోచినది. ఏకవీర చలించలేదు” 149 వ పేజీ.

“ఏకవీర జుట్టుముడి వీడి యామె భుజముల మీద వ్రాలెను ఆమె త్వగింద్రియము రక్తప్రవాహ దిప్పుముగా నీ చల్లగాలిని కొలుచుకొనెను గాలిపార వచ్చినపుడెల్ల నామె సరిగా గొలుచుకొనుచున్నది” 150 వ పేజీ.

“ఆమె త్వగింద్రియముయొక్క స్పర్శగుణ వ్యాప్తి చర్మముదాటి లోని గోరువెచ్చని రక్తప్రవాహముదాటి కల్యములదాకా దాకెనని తోచినదామెకు. ఆమెకు బాహ్యజ్ఞానము పోయినది. ఇంతలో నీమరుగాలి వెంట కొట్టుకొనెను. ఆమె పంచేంద్రియములు స్పర్శగుణత్వము పొందును” 151 వ పేజీ.

“ఆమె దేహము క్రమ క్రమముగా వాయువుయొక్క శైతోష్ణతల పరిమాణము కొలుచు విచిత్రయంత్రమువలె నైనది.....విజ్ఞాత తత్త్విద్గాఢత్వ, కించిద్గాఢత్వ గూఢత్వముగా విస్పష్టముగా దెలియవచ్చెను” 152 వ పేజీ.

ఇట్లు ఏకవీర స్పర్శజ్ఞానమును గూర్చి విచిత్రముగా వర్ణించిరి. 'ఆమె దేహము శైతోష్ణతల పరిమాణమును కొలుచు యంత్రమువలె నైనదనుట విచిత్రము కాదా ! ఈ ప్రత్యేకత ఏకవీర కెందులకీయబడినది. దీనివలన సాధించినదేమి? ఈ ప్రత్యేకత కారణముగ తరువాతి సంఘటనలో ఏకవీర వీరభూషతి పరివర్షంగ సుఖ మనుభవించిన విధానము, కుట్టాన్ కాగిలి యామెలో కల్గించిన చిత్రమైన మార్పును చమత్కారముగా వర్ణించిరి.

అయిన ఏకవీర మామూలు మనిషి కాదా? ఈమె సాధారణ వనిత కానిదో నీ కథ వాస్తవికమెట్లుగును? ఏదో యొక యింద్రియ మతిశయించి పనిచేయుట యను ప్రత్యేకత కై ఒక్కొక్కరిలో నుండుట సహ

జమే కావచ్చును. కాని సాధారణము కాదు. ఏక వీరలో నట్టి యసాధారణ స్థితిని కల్పించుట కావశ్య కత విమి?

అట్టి ఆవశ్యకత యున్నను లేకపోయినను ఆ ప్రత్యేకతను కల్పించుటలో, దానిని స్పష్టముచేయు టలో, అట్టి దానిని పోషించుటలో, రచయితచక్కని నేర్పును మాపించిరి. వాన జల్లులను కొలుచుకొనుచు ఆతాకిడి రక్తప్రవాహముదాటి శల్యములను తాకినట్టి స్పర్శజ్ఞానముమెలో నున్నపుడు ఆమెమనస్సున చిన్న నాటినుండి నిలిచిపోయిన ప్రియుడు తొలిసారిగా నామెను కాగిలించినపుడు, ఆతాకిడి, ఆకాగిలింపలోని చల్లదన ముమె రక్తములో సరసరములలో వ్యాపించు టలో ఆశ్చర్యములేదు.

కాని రచయిత యుద్దేశించిన ఏకవీర త్వగింద్రియ జ్ఞానములోని యా ప్రత్యేకత చదువరి యూహకందు శంతటి వాస్తవికముగ లేదు. వానజల్లులను కొలుచు కొనుటలోని, కైత్యోద్వేగతల పరిమాణములను కొలుచు యంత్రము వలె శరీరము పనిచేయుటలోని విశిష్టత చదువరి కర్థముకాదు. అయినచో నీ విశిష్టతను గుర్తించని నాడు చివరి ఘట్టములో ఏకవీర వీరభూపతి, కుట్టాన్ల, పరిష్కర్షణములందు పొందిన శారీరకస్థితి యెంతవరకు సహజము, యెంతవరకు సమర్థనీయ మను విషయము విచారించదగినది.

యౌవనములో నున్నది, అంతవరకు పురుష స్పర్శ నెరుగనిది, తనలో గూడుకట్టుకొనిన శారీరక లతో కృశించినది. తన కలభ్యయగు దానిని గూర్చి నిత్యము చింతించునది, అతి సుకుమారి, చిన్న తనము నెంచే వీధినబోవు నొక సుందర యువకుని చూచి ప్రేమించి ఆప్రేమను మనసులో నిముళ్ళుకొనలేక యాతనికి ప్రణయలేఖ వ్రాసినట్టి భావోద్వేగము కలది యైన ఏకవీర వంటి జవ్వని తలవని తలంపుగ తిరిగి తానెన్నడును చూడలే ననుకొనిన ఆచిన్ననాటి ప్రియుడు ఒకానొక యదృశత వేళావిశేషమున కలసి కొనినపుడు ఆమె హృదయస్థితిలో నాతని కాగిలిననుభవించిన మామె శారీరక స్థితి ఎట్లుండును?

వీరభూపతిని కలుసుకొనకముందే ఆమె భావా కలాపమును చూచినది. విప్రలంభావస్థలను, అభిలాష చింతా స్మృతి గుణకీర్తనోద్వేగ ప్రలాపాన్యాస వ్యాధులను నెనిమిదవస్థలను అభినయించుటచూచితానే

యాయవస్థలను మానసికముగా ననుభవించినట్టి రసజగ త్తులో నాట్యమాడుచున్నదామె హృదయము. అట్టి స్థితిలో నామె వీరభూపతిని చూచినది. అప్పుడామె “మనస్సులో మీ నాక్షీలేదు. అది మీ నాక్షీ యిల్లని లేదు. తానెవరో కూడలేదు. తానున్నది రసజగత్తు. ఆమె నాయక అందులో. వాసక సజ్జక నాయకుని కొఱకెదురుమాచుచున్నది.” 172 వ పేజీ. ఇట్టి మానసికోద్వేగములో నామె తొలిసారిగా నాతని పరిష్కర్షణ మనుభవించినది. అప్పుడామె కన్నులకు మూడు శక్తి పోయినది. పూణేంద్రియమున కతని నిశ్వాస పరిమళ మనుభవించు శక్తి పోయినది. జీహ్వేంద్రియ మాతని ముద్దురుచి తెలిసికొనలేదు. ఆతని స్పర్శ యామె లోని యస్థిసంచయమునకు కూడ దాకినది.

ఆమెకు హృదయసంచలనమునందు మాత్రమే స్థితి. తక్కిన సర్వాణువులయందు బ్రళయము. చక్షు శ్రోత్ర జీహ్వేంద్రియ జ్ఞానమంతయు త్వగింద్రియమందు లీనమయి యా స్పర్శగుణమతికాంత మర్థమై “యామె” యన్న పదార్థవాచ్యమైన సర్వమునందు నింశినది.” 175 వ పేజీ. అనగా నామెలో యా పరిష్కర్షణగుణము చర్మమును దాటి, రక్తమును దాటి శల్యములను చేరిపోవుట. అట్టి రసానుభూతిలో సర్వేంద్రియములు లీనమై యొక్క స్పర్శ సుఖానుభూతిగా నిలిచిపోయి హృదయమునందు చొచ్చుకొని పోవుట—సహజమైన శారీరక ధర్మమిది.

మైన చెప్పిన 175 వ పేజీలోని శారీరక స్థితిని శారీరక శాస్త్రరీత్యా అర్థము చేసికొనినదానిని ‘మెక’ అనియందుము. ఈ శారీరకస్థితిని కావ్యపరముగా నింత స్పష్టముగా వర్ణించగల్గుట యభినందనీయము. రచయిత యూహ సత్యమునకే ప్రామాణికము. ‘మెక’ అనబడు నీస్థితియందు శరీరములోని యింద్రియము లన్నిటికే తత్కాలికముగా నశించి హృదయ సంచలనము మాత్రము నిలుచును. ఈ స్థితియే తీవ్రరూపము దాల్చినప్పుడు ఆ హృదయసంచలనము కూడా నశించును. అప్పుడది మృత్యువుగా పరిణమించును. ఈతీవ్ర రూపమును కూడ తరువాతి ఘట్టములో నదృశ్యముగా వర్ణించినారు రచయిత.

వీరభూపతి కాగిలిలో ఏకవీర యొక పారవశ్యము, యొక మహదానందము, యొక చిత్రమైన స్పర్శ సుఖానుభూతిని మాత్రముగా ననుభ

విందుటచే నామె తాత్కాలికముగా నచేతన యైనది. కాని హృదయ సంచలనము నిలిచి యున్నది. కుట్టాన్ తోడి పరిష్కారముక విపరీత పరిణామము దెచ్చినది. కుట్టాన్ స్వచ్ఛమైన ప్రేమతో ఆమె కెదురు వచ్చి నప్పటికే జరిగిపోయిన అద్భుత సంఘటన మామెలో నొక విచిత్ర సంచలనము కలిగించినది. ఆమె యొక రక్తమైన యుక్త్యములో నున్నాడిని యైనది. కుట్టాన్ ప్రేమను సహించు శక్తి ఆమెలో నశించినది. కుట్టాన్ కాగిలి నామె భరింపలేదు. ఆమె భయపడి వైగైనది వైపుకు పరుగిడినది.

జరుగవలసిన పర్యవసానము— ఏకపీర మరణము. కేవలము దీనిని సాధించుటయే పరమావధి యైనచో ఆమె అట్లు వైగైవైపు పరుగెత్తి ప్రవాహములో బడి కొట్టుకొని పోయినదనినను చాలును. కాని రదయిత ఏకపీరలో అడుగడుగునా ఒక ప్రత్యేకతను చిత్రించి నట్లే ఆమె మరణమునకు కూడ నొక వైలక్షణ్యమును కల్పించినారు.

ఏకపీర పతివ్రతకాదు. ఏలయున నామె కుట్టాన్ భార్యయ్యయ్య పరపురుషుని స్వర్గ ననుభవించినది. ఆమె ధర్మము నధిగమించినది. కాని యా యధర్మములో కూడ నొక చిత్రమైన ధర్మమున్నది. ఆమె యొక పురుషుని స్వర్గ ననుభవించినది. ఆ యనుభవ మామెలో జీర్ణించుకొని పోయినది. మరియొక స్వర్గకు తట్టుకొనలేదు. మరియొకని కాగిలి నామె భరింపలేదు. ఆమె సౌఖ్యమార్గ మట్టిది. ఆమె మనో నిశ్చయ మట్టిది.

కుట్టాన్ ఆమె భావమును గమనించలేదు. తప శ్శాలియైన యాత డామె యెడల ప్రేమచే గదలి పోయెను. అత డామెను కాగిలించెను. ఈ కాగిలిలో కూడ ఆమె శరీరము తొలినాటివలెనే చిత్రమైన మాడ్చు చెందినది. కాని ఆ రెండు యనుభూతులలోని ప్రత్యేకత నెంత స్పష్టముగా వివరించిరో గమనించ దగినది. తొలినాడు ఏకపీర హృదయములో సుఖానుభూతి యున్నది. కాని మలినాడు వెగటు తోచినది. తొలినాడు లోకము పూవులన్నియు బూచిన వనము మీది మందమారుతమువలె నామె స్రూణేంద్రియము జూఱగొనెను.

రెండవదినము 'ఆమె స్రూణేంద్రియమునకు గాలిలో నొక వగరువాసన దోచెను'.

ముందుదినము 'ఆమె చక్షుస్సు లతని చక్షుస్సులే చూచుచుండెను'.

రెండవదినము 'కన్నులు చీకట్లను చూచుచుండెను'.

మొదటిదినము 'ఆమె రక్తములో ఆతని కాగిలింతయొక్క చల్లదనము ప్రవేశించెను.'

రెండవదినము 'రక్తమంతయు మృత్యుస్వర్గ వలన గలుగు కైత్య మలవించుకొనినది.'

ఇట్లే కుట్టాన్ కాగిలిలోని యనుభూతియందలి వెగటు, చీకట్లు ఆ కైత్యము ఆమె హృదయ సంచలనమును నిలిపివేయునంతి తీవ్రతరమైనవి ఆమె చని పోయినది. ఇట్టి ఈ మరణావశ్యకతను కల్పించుటకు ఏకపీరలో నతిశయించిన త్యగింద్రియ జ్ఞానమును నొక వైలక్షణ్యము కల్పించబడినది. కాని ఈ లక్షణమును గుర్తించనినాడు కూడ పీరభూపతి కుట్టాన్ల పరిష్కార గానుభూతు లామెలో కలిగించిన శారీరకస్థితి యదార్థమును సహజమైనదియు నని గుర్తింపకతప్పదు. అట్టి స్థితి యామెలో కలుగుటకు వలయు వాతావరణము సహజముగా నేర్పడియున్నది.

ఒక్కొక్క పాత్రకు సాధారణపు టాహాకందని ఒక చిత్రమైన ప్రత్యేకతను కల్పించియు ఆ పాత్రలలో పూర్తి నాస్తవికత యొప్పించుట ఈ రచయితకు క్రొత్తగాదు. అట్లే ఏకపీర పాత్రకూడ చమత్కారముగా పోషింపబడినది.

ఏకపీర చనిపోవుటలో కూడ నొక జౌచిత్యమున్నది. ఇతివృత్తము సనాతన హిందూధర్మమును ప్రాతిపదికగా తీసికొనినదని ముందే నుడివెలిచి. ఒక్కొక్క వేళావిశేషమున ఒక ధర్మము నశించినను తిరిగి యది యుద్ధిరింపబడవలెను. లేదా యా యధర్మము కడిగి వేయబడవలయును. అట్లు కానిచో వాతావరణ మంతయు కలుషితముగును. ఏకపీర పీరభూపతుల విచిత్ర సంయోగమువలన ఏకపీరకు కుట్టాన్ యెడలగల దాంపత్య ధర్మము నశించినది. కాని ఏకపీర చనిపోవుటతో నాయకలుషిత వాతావరణము వైగైనది; జలభరంగములతోబాటు చీకటి చాటున కొట్టుకొనిపోయినది.

పీరభూపతి యెడల కూడ నీ విషయమే వర్తించును. పీరభూపతికూడ తాత్కాలి కొదైకమున తన

ధర్మమును విస్మరించెను. కాని అతడు చనిపోలేడు. ఆతనిలో ఏకవీరలోగల సౌకుమార్యములేదు. కుట్టాన్ వలె తపస్వి కాదగిన మనోనిగ్రహమును లేదు. అతడు సామాన్యుడు. కావుననే కుట్టాన్ మినాక్షీని ప్రేమించిన యుదంతము తెలియుటతోడనే యాత నిలో ఈర్ష్య ప్రేరేపింపబడినది. ఆ ఈర్ష్య నిర్దుష్ట మైనది. ఆతనిహాజమైనది. తనభార్య తనను ప్రేమింప లేదనుట కంటెను మరియొకనిని ప్రేమించుచున్నదను విషయము పురుషునికి సహింపరాని విషయము. అట్టి ఈర్ష్యచేతనే వీరభూపతి మినాక్షీ యొక విరక్తుడయ్యెను.

విధివశమున వీరభూపతి యొకనాడు ఏకవీరను కలసికొనెను. ఉండ్రేకముతో నాతడొక నానింగనము చేసికొనెను. కాని చివరకు ఆమెయే తనమిత్రుడు, ఆప్తుడు, తనయెడల మైత్రిచే తపస్వియునైన కుట్టాన్ భార్యయని తెలిసికొనినాడు. కాని వీరభూపతి “నీవు ఋషిని నేను మనుష్యుడనే” అని కుట్టాన్ తో వచించినట్లు కేవలము మనుష్యుడు. అట్టి విపరీత పరిస్థితులలో సన్యాసిగాక మరేయిదును. అతడు సన్యాసియేదైనాడు.

మినాక్షీలో విపరీతగుణము లేమియు లేవు. కుట్టాన్ నొక మహాభాగ ననుభవించిన పిదప ఆమె యెడల తన మనస్సును మార్చుకొనినాడు. కాని ఆమె యట్టి యవస్థలు లేకుండగనే తన మనస్సును మార్చుకొనినది. కుట్టాన్ హృదయములో తానున్నా ననుకొన్నన్ని నాళ్లు ఆమె భర్తను ఆదరించ లేకపోయినది అతడు తనను సోదరిగా ప్రేమించ మొదలిడిన మరుక్షణముననే ఆమె “నమస్కృతితో భర్త పాదములను చక్కగా నిమిరినది” ఇంత సులభముగా నామె యెట్లు మారిపోయినది? కారణమొక్కటే తోచుచున్నది. ఆమె హృదయమునకు లోతులేదు.

మినాక్షీకి ఏకవీర వృత్తాంత మంతయు తెలియును. కుట్టాన్ ఏకవీర మగ్ధులగల వైచుఖ్యమును తెలియును. అట్లు తెలిసియు స్త్రీ జన సహజమైన వాచాలతచేతనైన మినాక్షీ ఏకవీరతో కుట్టాన్ తనను ప్రేమించుట తదుపరి తన యెడల మనసు మార్చుకొనుటను గూర్చి యెన్నడును చెప్పియుండలేదు. ఏకవీరపై మినాక్షీకి ద్వేషము ఈర్ష్య మొదలగు భావములు లేవు—అయినపుడు మినాక్షీ ఏకవీరకు కుట్టాన్ మనస్సు మారినవిధానము చెప్పి ఆమె నూర

డింపవచ్చునుగదా. ఏకవీర నూరడించు సహృదయ ముతోగాని దెప్పిపొడుచు దుష్టశీలతచేగాని మినాక్షీ యట్టి ప్రసక్తి దెచ్చియుండవలసినది. అట్టి ప్రసక్తి దెచ్చినను ఏకవీర దానిని విడిపించుకొనక పోవుటయో ఏవైన పరిస్థితు లగ్భవచ్చి మినాక్షీ ప్రయత్నమునకు భంగము కలుగుటయో జరిగియుండవచ్చును. కాని మినాక్షీ యట్టి ప్రయత్న మే చేయలేదు. మినాక్షీ లోనట్టి స్వభావమునకు కారణము కన్పించుటలేదు.

మినాక్షీకి తనభర్త పూర్వ మొక బాలికను ప్రేమించెనని తెలియుటయేకాక, ఆమె యాతనికి వ్రాసిన ప్రణయ లేఖను చూచినది. అతడు గీసిన యామె చిత్రమును చూచినది. ఆ బాలిక పేరును ప్రణయ లేఖలో చూచినది. అయినచో కుట్టాన్ భార్యయైన ఏకవీరను చూచినపుడు ఆమె రూపమును బట్టి, పేరునుబట్టి ఆమెయే తనభర్తచే ప్రేమింపబడిన యువతియని పోల్చుకుండుటెట్లు? ఒకటి రెండుసార్లు ఏకవీరను చూచి మినాక్షీ చకితయైనదట. “ఎక్కడనా ఈమెను చూచితిని”. కాని ఏకవీరయే ఈ యేకవీరయేమో నని అనుమానించనైనలేదు. మినాక్షీపాత్ర తదితర పాత్రలవలె చదువరికి స్పష్టముగా గోచరించుటలేదు.

ఇట్లే నవలలోని నల్వగు ప్రధానపాత్రలు కుట్టాన్ ఏకవీరలు, మినాక్షీ వీరభూపతులు ప్రేమ, ధర్మము, మైత్రి, ఈర్ష్యమును నాలుగు ఉండ్రేక భావములలో నలిగి చివరకు కాలగతిని విధినిహిత పర్యవసానము నందిరి. ఈ నల్వరును హృదయముచేత జీర్ణించుకొనలేని ఉద్విగ్న ప్రణయమూర్తులే—అయినను నలువురిలో నీ చిక్కపరిస్థితి వేర్వేరు పరిణామములను తెచ్చినది. ఒకేరకమైన సమస్య విధి విహిత సంకల్ప విధానమైన వేర్వేరు పరిస్థితులలో వేర్వేరు మనస్తత్వములలో నెట్టిపరిణామములను కల్గించునో యందులో నద్భుతముగా చిత్రింపబడినది. ఈ చిత్రణమే యీ నవలలోని అత్యుత్తమ ప్రాధాన్యము.

చివరి ప్రకరణమునందు ఏకవీర వీరభూపతుల విచిత్ర సంయోగానంతరము ఏకవీర వీరభూపతి నిజస్థితిని తెలిసికొనిన పిదప ఆమెలో నొక విచిత్ర సంచలనము కలిగి ఉన్నాడినవలె వీధులవెంట దిగుచు ‘నోదలి’ యను క్రైస్తవ మతాధికారిని కలిసికొని

ననియు ఆతనితో మతవిషయకమైన చర్చ జరిపి తన మతమును నిలబెట్టుకొనె ననియు నొక యుదంతము చేర్చబడినది. దీనికి ఇతివృత్తముపై గల ప్రభావ మేమియో తెలియుటలేదు. ఏకవీర పాత్ర కొక ప్రాధాన్యము నిచ్చుటకే యిది యుద్దేశింపబడిన యీ యుదంతమువలన ఏకవీర యెడల చదువరికి గల సానుభూతిగాని, ఆమెయం దగపడు సంస్కారము విద్యాజ్ఞానగంధము కాని అతిశయించినటుల కూడ దోచుటలేదు.

కథాకాలము నాటి వాతావరణము చరిత్రకు సంబంధించియున్నది. 'నోబిలి' యను క్రైస్తవమతాధికారి తత్వ బోధక స్వామి యను పేర సామాన్య జనులను మతాంతరులను చేయుచుం డెనను విషయము చరిత్రకు సంబంధించిన సత్యము కావచ్చును. కాని ఇతివృత్తము చరిత్ర సత్యమైనది కాదు. ఇట్టి ఇతివృత్తమును చరిత్రగతమైన మతవిషయక వాదనతో ముడి పెట్టుటలో గల అంతరార్థము సుబోధకముగాదు.

అంతకంతకు తీవ్రతరమై ఏకముఖముగా ప్రవహించు మహాప్రవాహములో నొక గుడి తిరిగినట్లుండు నీ సంఘటన. ఈ గుడిలోని లోతు సాధారణపు దృష్టితో తెలిసికొనవగినంత స్పష్టముగా లేదు.

ఏకవీర పాత్ర యొక విలక్షణమైన సృష్టి. అట్టి ఏకవీరతో నా క్రైస్తవ మతాధికారిచే వాదన చేయించుట యను విచిత్ర కల్పన కారణములేకుండ నెట్లు జరుగును? అని ఆలోచించిన ఇతివృత్తము నందిమిడియున్న ప్రధాన నూత్రమే యిందును బంధింపబడినదని తోచును, 'నోబిలి' యను క్రైస్తవమతాధికారి సనాతన హిందూధర్మమును నాశనము చేయుచున్నాడు. హిందువులను మతాంతరులను చేయుచున్నాడు. అవి సుందరేశ్వరుని కళ్యాణోత్సవ దినములు. ఆ పవిత్రమైన వాతావరణ మీ మతాధికారి యుద్బోధనలచే సవిత్రమై పోవుచున్నది. మనసుతము నుద్ధరించుట యనగా మనధర్మము నుద్ధరించుట. అది ఎట్లయిన నుద్ధరింపబడవలెను. ఒక దుష్ప్రభావమునకు లోనై చరిత్ర కళంకిత మగుచున్నపు డట్టిదాని సరికట్టుటకు సామాన్యుని శక్త్యుత్సాహములు, వ్యక్తిగత నైపుణ్యము చాలనివి. అట్టి యవసరమున నేదోయొక దివ్య

శక్తి యావేశించి ఆనైల్యమును ప్రక్షాళితము చేయవలయును నునదరిత్ర, పురాణములలోని అవతారపుగుఱు లీవిషయమునే స్పష్టము చేయుచున్నారు.

భగవంతుడు సర్వసమర్థుడు. అతడొక్కొక్క వ్యక్తిలోని యొక్కొక్క శక్తిని యొక్కొక్క విషయముగా నుపయోగించుకొనును. ఏకవీరలో నొకవిచిత్ర సంచలనము కలిగినది. ఆమె యనువులోలేని యుద్వేగములో నున్నది. ఆ యుద్వేగములో నెట్టి మహత్తర శక్తియైన యావిర్భవించవచ్చును. లేదా సర్వనాశనము కావచ్చును. ఏకవీర వ్యక్తిగా సర్వనాశనము కానున్నది. కాని ఆమెలోని అప్పటిశక్తి కొక ఫలితము కల్పించబడకున్నచో నట్టి ఉదాత్తపాత్ర ఊరక నే నష్టమైపోవును. అందుచే నేకవీర కారణజన్మరాలు గావలెనని రచయిత సంకల్పము. దానిని భగవత్సంకల్పముగా భావనచేసి ఆమెలో సుందరేశ్వరుని శక్తి నావిర్భవించజేసి ఆమెచే సంకులమైపోవుచున్న సనాతన హిందూధర్మమును కాపాడజేసి ఇతివృత్తమున కొక వితిహాసికపు లక్షణమును కల్పించినారు.

ఏకవీరలోగాని, ఇతివృత్తములో నే ఘట్టములోగాని యంతవరకులేని మతప్రసక్తి చర్చ ఒక్కసారిగా తీసికునివచ్చుటలో పాఠకుని స్థూలదృష్టికి ఒక క్రొత్తవిషయమును తెచ్చి యతికిసట్లగపడును. కాని ఈ సంఘటనలోని యంతరార్థమే ఏకవీర కారణ జన్మరాలని నిరూపించుటలోని చతుత్కారము. అదియే ఈ నవల యందలి మహోదాత్త లక్షణము.

ఏకవీరలోని వారీరక మానసిక ప్రవృత్తు లన్నియు రెండు మహాశక్తుల అంతస్సంఘర్షణ ఫలితములు ఆమెలోని యవ్వనము, ప్రణయము, ఉద్వేగము ఒకరకమైన శక్తిస్వరూపములు. ఆమెలోని యాలోచన, ధర్మచింతన, పాపభీతి మరియొక శక్తికి పాతిపదికలు. మొదటిది బలమైన కోరికలను ప్రబోధించుచుండెను. రెండవది స్థిరమైన ధర్మమును ప్రబోధించుచుండెను. ఈ రెండును ఒకదానికొకటి తీసిపోని విపరీతశక్తులు. ఈ రెండిటిలో నేది వీగిపోయినను ఏకవీర పతనము చెందును. కనుకనే ఆమెలోని రెండు శక్తులును విజయము పొందినవి.

ఆమెలోని ధర్మము నశించి, ఆమెలోని కోర్కెలు చెలరేగి వీరభూపతితోడి సంయోగము

భారతి

చెందుటలో నొకశక్తి జయించినది. తత్కారణముగా నామెలో యావేశించిన ఉద్వేగమువలన ఆమెలోని రెండువశక్తి విజృంభించి ఆమెచేతనదైన హిందూ ధర్మము నుద్ధరింపచేసినది.

ఇట్లామెలోని మానసిక శక్తులు రెండును ఫలించుటలో నామె కారణజన్మరాలును, సార్థక జన్మరాలును యైనది. ఆమెవలన కాడగిన దేదో పూర్తియైనది ఇంక యామె జీవించుటలో నర్థములేదుగదా! అంగుచేతనే ఏకవీర చనిపోయినది. అనగా ఏకవీర మరణము ఏకవీరపాత్ర సృష్టికి ఒక పరిపూర్ణతను సాధించినది.

ఇది చిన్న నవలయైనను ఎంతో గ్రంథము నిమగ్నమైనది. కథకు సంబంధించినంతవరకు అవసరమైన విషయములేగాక 300 సం॥ల క్రిందటి సాంఘిక చారిత్రకము, అప్పటి రాజకీయములు, చరిత్రతో వానికిగల సంబంధము, అప్పటి రాజులు, రాజ్యపరిపాలనా విధానము, మధురానగరము, అప్పటి యా పురవైభవము, ద్రవిడుల శిల్పద్రవ్య సంపదలు కూచిపూడివారి చరిత్ర భామకలాపము మొదలగు విషయముల నిందు సమయోచిత రీతిని వర్ణించి ఇతి వృత్తమునకు మరింత వన్నె తెచ్చిరి.

చిన్న పిల్లలకు వశగల్గనిన ఎంత యిష్టమో రచయితకు వర్షములనిన యంత యిష్టము. వారి కావ్యము

లలో వర్షర్తు వర్షసలు లేనివి లేవేమో అట్లే యింగుకూడ వర్షాశ్రీ శోభలను వర్ణించు పెక్కు నవకాశములు కల్పింపబడెను క్లిష్టసమాస భూయిష్టమై భావగర్భితమైన వీరి వర్ణన లెంత శోభనిచ్చునో సులభశైలిని చక్కని పదలాలిత్యముతో చగువారి హృదయమునకు నూటిగా తగులు వీరి వర్ణనలు కూడ అంత శోభనిచ్చును. ఉదా : 128 వ పేజీలో 'ఒక పసరుమొగ్గ యేకవీరపై

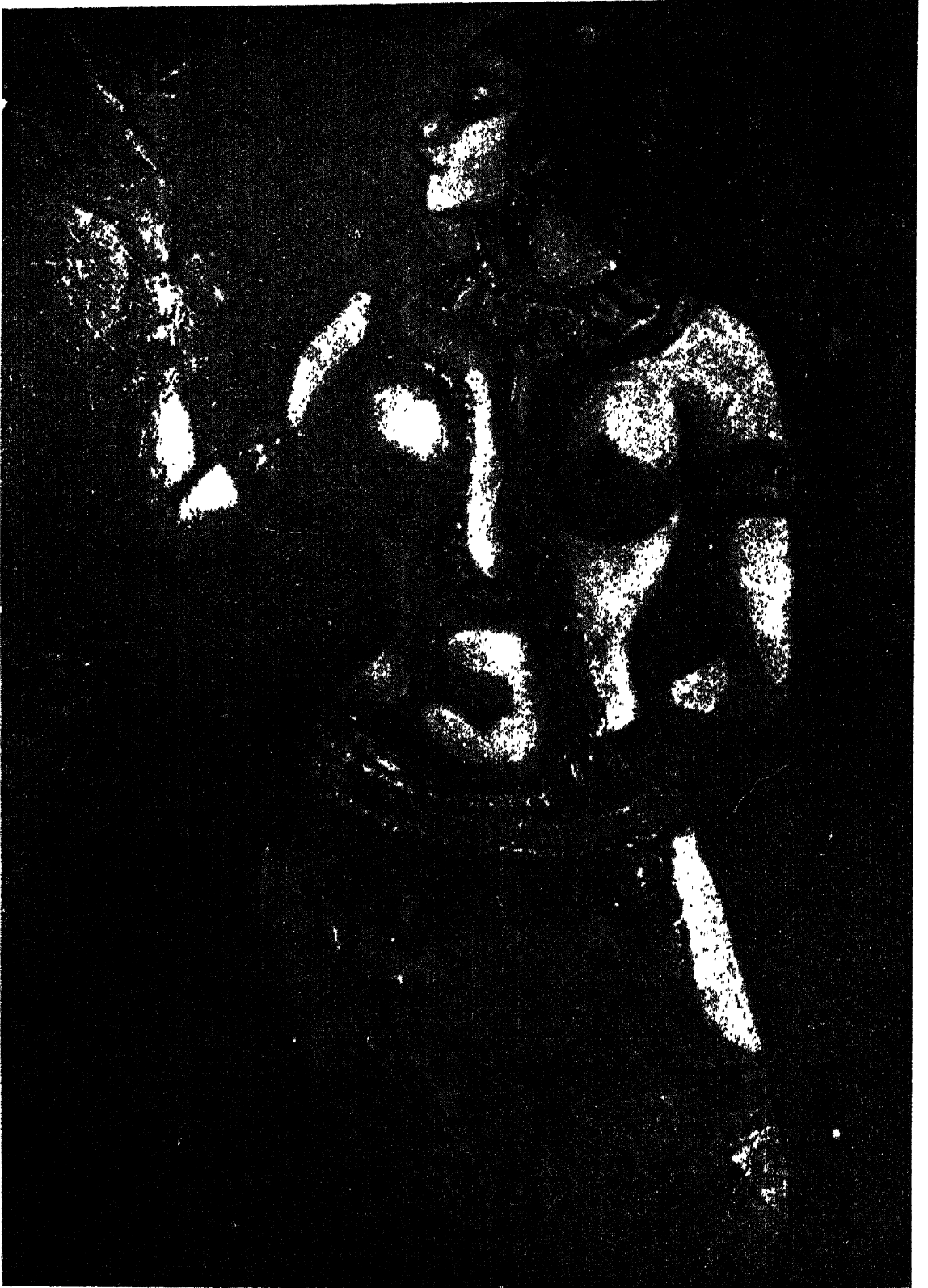
బడినది.....

162 వ పేజీలో "తెల్లవారిచే యెంచలుకాచి లోని కాకరపూలు, బీరపూవులు బంగారు నాణెములవలె..... దొడ్డి యంతయు కనలక్ష్య తాంబూలించిన టయ్యెను.

కుట్టాన్ హృదయములో, ఏకవీర హృదయములో, వీరభూపతి హృదయములో అయా పరిస్థితులలో కలిగిన అద్భుత పరిణామములు, విచిత్ర సంఘటనములు నిజముగా అద్భుతముకావు, నిజముగా విచిత్రముకావు. అవి నిజజీవితములో సామాన్యము. మిక్కిలి సహజము. కాని ఆ సామాన్యమైన హృదయస్థితిని అంత సహజముగా గ్రంథస్థము చేయుట యసామాన్యము. లౌకికమైన సంఘటనలకు మనస్సుపైగల విచిత్ర ప్రభావములను, విధియను నజ్ఞాత శక్తికి మానవ జీవితముపైగల చిత్రవిచిత్ర ప్రభావములను ఆధారముగా దీసికొని రచించిన యిట్టి నవల మరియొకటి తెనుగున లేనేలేదేమో!

మహాత్ముని ఆధ్యాత్మికవారసుడు, స్వోదయోద్యమ సారథి
శ్రీ ఎన్.బి.బా.వే

విలాసిని

చిత్రరచన : ఇండోనేషియా ప్రముఖ చిత్రకారుడు ఆగుస్ జయ

సాహిత్యవాహిని

శ్రీ షడ్వర్ణనం సోమసుందరశర్మ

మానవ కళ్యాణార్థమై సర్వవిద్యలు, సర్వకళలు ఏర్పడియున్నవి. పరమేశ్వరుని, యంతర్వాణీ ప్రబోధకములగు, తొలుత వేదములు వెలువడినవి. ఇయ్యవి, అపారమేయములు.

ఆనాటి మానవోత్తములు, తమ మానసికశక్తితో, నీవేదములను, విని వీనియొక్క యాధికృత్యను, లోకహితార్థమై వెల్లడిచేసిరి. అనంతాకాశములో, నఖండమైన శబ్దబ్రహ్మగ ప్రసరించుచున్న వేదరాశిని, శ్రుతిపేయముగ, తాము వినినామని, వెల్లడించుటకై, ఈ వినిన వేదరాశికి “శ్రుతి” యనియు నామాంతరమిడిరి.

ఈశ్రుతులను గుర్తించిన మహనీయులకే, ఋషులనియు, మంత్రద్రష్టలనియు, పెద్దలు చెప్పవలసిందిరి. ఈ మంత్రద్రష్టలైన మహనీయులు, తాము వినిన వేదవాఙ్మయమును, లోకమున, ప్రచారార్థమై, తమశిష్యప్రశిష్య పరంపరగ, వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చుచు మిక్కిలి కృషిచేసిరి.

ఛందోబద్ధముగను, సుస్వరముగను, సలక్షణముగను, సశాస్త్రీయముగను, తమ మేధాశక్తితో, విన్నది విన్నట్లు అనుసంధానమొనర్చుచు, శిష్యాదులకు ఆమ్నాయపరంపరలను గల్పించిరి.

“జ్ఞానస్వరూపము” లేక, “జ్ఞానప్రదాత” యే, వేదమనియు, మానవ కళ్యాణమును, వేదము ప్రసాదించుననియు, సంపూర్ణముగ నమ్మి వానిని ఉదాత్త, అనుదాత్త, స్వరిత, ప్రచయములతో, సుస్వరముక్తముగ, అన్యాయన మొనర్చుచుండిరి.

“వేదోఽర్థమూలమ్” అను గౌతమ మహర్షి వాక్కును సార్థకబరచుచుండిరి. ఇట్టి మంత్రద్రష్టలైన మహనీయులు, లోకహితార్థమై ఈ వేదరాశి ననుసంధాన మొనర్చుటకై కొన్ని నియమముల నేర్పరచిరి.

ఉదాత్తాది స్వరము లెట్లెట్లు, ఉచ్చరించవలసి నదియు, వాని సంయోగవియోగములలో గలుగుభేదము

లెట్లందునదియు, సంహితలోను, పదకాలములోను, క్రమము, జటాఘనములలోను, గలుగు స్వరభేదములను సునాయాసముగ గుర్తించుటకై, గ్రంథములను శ్లోకరూపముగ వ్రాసిరి. ఈ గ్రంథములకే “శిక్షలు” అని పేరు. “వ్యాసశిక్ష”, “పాణినిశిక్ష”, “భారద్వాజశిక్ష” అను షేర్లతో, నీ శిక్షలు వ్యవహరింపబడుచున్నవి. “శిక్షాం వ్యాఖ్యాన్యముః” అను వేదవాక్యోన్ని ఆధారముగ తీసుకుని, ఈశిక్షలు మంత్రద్రష్టలైన, వ్యాస, భారద్వాజాది మహనీయులు అపారమేయమైన వేదరాశిని, ఉచ్చరించు సౌలభ్యమునకై, లోకహితార్థమై వ్రాసిరి. కనుక నే

“శిక్షా ప్రమాణంతు వేదస్య,
ముఖం వ్యాకరణం సమృతం |
జ్యోతిషాయనం చక్షుః,
నిరుక్తం శ్రోత్రముద్యతే |
ఛందః పాదాతు వేదస్య
హస్తా కల్పోన పత్యతే |
తస్మాత్ సాంగ మధీత్యేవ
బ్రహ్మలోకే మహీయతే.”

అని పాణినీయ శిక్షలో, వేదాంగములైన, శిక్షలు, ముక్కుగను, వేదరాశి ముఖము, వ్యాకరణముగను, జ్యోతిషము నేత్రములుగను, నిరుక్తము శైవులుగను, ఛందిస్సు, పాదములుగను, కల్పములు చేతులుగను, పోల్చబడియున్నవి. ఇట్లు సాంగముతో గూడిన, వేదరాశి నన్యాయన మొనర్చిన బ్రహ్మలోకప్రాప్తి గలుగుననియు, దాక్షిణ్యత్రుడైన పాణిని మహర్షి వివరించియున్నాడు.

కొందరు మహనీయులు నంతటితో నూరుకొనక, ఆ శబ్ద బ్రహ్మరూపకమైన వేదరాశిలోని పదములకు, సంబంధించిన విమర్శనములు లేవలెత్తిరి. అందలి, సంఘటన, సమాసములు, వాని రూప నిష్పత్తులు, మొద

లైన కబ్బజాలమునకు, సంబంధించిన విమర్శనలు వ్రాసిరి. వీనినే “వ్యాకరణములను పేరుతో వ్యవహరింతురు. ఈ వ్యాకరణములు, తొమ్మిది భేదములగు, సంజీవనియు, కనుకనే “సవ వ్యాకరణము” లని, పండితైక భేద్యముగ, జనప్రతి యుంటాయున్న దనియు, చెప్పచుందురు. కాని నేటికి, మనకాలానికి మాత్రము, పాణినీయ వ్యాకరణ మొకటియే, ప్రసిద్ధముగ నున్నది.

ఈయొక్క వ్యాకరణాన్ని నేర్చుటకే సుమారు పది పండ్రెండు వత్సరములు పట్టును. “పాణిని” యను మహర్షి వైదిక పదజాలములకు, తాకిక పదజాలములకు, గల భేదాభేదములను, చర్చించుచు, నూత్రప్రాయముగ, నీ వ్యాకరణమును, వ్రాచుగ, ఆదిశేషుని, అపరావతారమైన, “పతంజలి” యను మహనీయుడు, వీనికి భాష్యము వ్రాసిగాడు. వీనిపైన, అనేకులైన వ్యాకరణవేత్తలు, వ్యాఖ్యలు, విమర్శనలు, మొదలైనవి, వ్రాసి, ప్రత్యేకమైన ఒక శాస్త్రముగ, నీ భాగమును తయారుజేసిరి.

మనము శ్లోకమును గాని, పద్యమును గాని, గుర్తించుటకై ఎట్లు ఛందస్సును పయోగింతుమో అటులనే వేదముక్కులను, గుర్తించుటకై, ఛందస్సును వాడుదురు. “గాయత్రీ ఛందస్సు, త్రిషుప్ ఛందస్సు, జగతీ ఛందస్సు. పంక్తి చ్ఛందస్సు, అనుష్టుప్ ఛందస్సు, అను పేర్లతో నీ వైదిక ఛందస్సులు వ్యవహరింపబడుచుండును.

ఛందోబద్ధముగ వైదిక ఋక్కులను, అనుసంధాన మొనర్చుటకున్ను, ఛందోమయమే, వేదమని, తెలుసుకొనుటకున్ను, సౌలభ్యముగ నుండుటకై, “సింగళుడు” మొదలైన ఛందోవేత్తలు, వీనిని యెరింగించిరి. వేదమును గుర్తించి తెలుసుకొనుటలో, నీ చందశ్శాస్త్రమునకు. శిష్య వ్యాకరణానంతరము, స్థానమిచ్చిరి.

వేదముక్కులను, అనుసంధాన మొనర్చవలసిన కాలములు, ఫల భూమికలను, పొందదగిన కాల నిర్ణయములు. “అగ్నిర్ముః పాతుకృత్తికాః అపపాష్పానం భరణీర్భరంతు” అను, వేదముక్కులలోని, కృత్తికాది భరణ్యంతము, చెప్పబడిన, సత్కృతములయొక్క ఆధిక్యతలను, గుర్తించు, విధానములు, “సుకృతంవా ఏతాని జ్యోతిగ్ం పి సత్కృతాణి” అనులాగున జ్యోతిస్సుగ నున్న సత్కృత రాశియొక్క శుభాఽశుభములను,

గుర్తించు మార్గములు, కాల విభాగాన్ని, నూర్య చంద్రుల గమనములను, దివారాత్రముల గణనము, “మనుశ్చ మాధవశ్చ వాసంతి కావృతూ శుక్రశ్చ శుచిశ్చ శ్రౌష్టావృతూ నభశ్చ నభస్యశ్చ వార్షికా వృతూ ఇషశ్చోర్జశ్చ, శారదావృతూ” అనులాగున, వేద ఋక్కులలోని, మాసములను, ఋతువులను, అయినములను, సంక్రాంతులను తెలుసుకొనుటకై, పరాశర జైమిన్యాది మహనీయులు, నీ జ్యోతిశ్శాస్త్రమును, నూత్రప్రాయముగ, రచించి వేదాంగములలో, నేత్రస్థానముగ, చేర్చిరి:—సిద్ధాంతభాగము, ముహూర్తభాగము, జాతక భాగము, అను భేదములతో కొందఱు విజ్ఞానవేత్తలు, ఈ శాస్త్రాన్ని పరిశోధించి, మానవునకు, ఉపయోగపడు, శుభాఽశుభముల తెరగులు గుర్తించు క్రమములు, విపులముగ వ్రాసి, నీ శాస్త్రమున కొక ప్రత్యేకత నిచ్చిరి.

ఇట్లు వేదరాశియొక్క ఉచ్చారణా క్రమమును శిక్షలవలనను, వేదములనుండిలి పదములను గూర్చి వ్యాకరణమువలనను, వేదముయొక్క ఛందోరీతులను గూర్చి ఛందశ్శాస్త్రమువలనను, వేదోక్తములైన కర్మానుష్ఠానాది విధానములకు తగిన కాలవిభాగాన్ని గూర్చి జ్యోతిషము మూలమునను, తెలుసుకొనుచు, వేద ఋక్కులను, యేయే కార్యముల కెట్లెట్లు వినియోగించుకోవలసినదియు, ఏయే కార్యములకు వినియోగించుకొనిన యెడల, యేయే ఫలితములు, గలుగునదియు, కొండఱు మహనీయులు, తమ తపోశక్తితోను, వైదిక విజ్ఞాన పరంపరానుసంధానతతోను, తెలుసుకొని లోకహితార్థమై గ్రంథరాజములను వ్రాసిరి. వీనినే కల్పనూత్రములు, అనియు, తంత్రగ్రంథము లనియు చెప్పచుందురు.

ఆపస్తంబ, ఆశ్వలాయన, హిరణ్యకేశన ద్రావ్యహర్యయణ, బోధాయనాది మహామహులు, ఈ కల్పనూత్రాదిగ్రంథములను వ్రాసి మనకు వేదముక్కులను వినియోగించుకొను విధానాదులను బోధించిరి. కనుకనే ఆయా కల్పనూత్రములకు సంబంధించిన, మహనీయులను, మనము నిత్యము, మరువక తలంచుచుండుటకున్ను, వారి కల్పనూత్రముల ప్రకారమే, మనము వేదముక్కులను, వినియోగించుచున్నామనుటకున్ను, గుర్తుగ, ఆపస్తంబ నూత్రీయులమనియు, ఆశ్వలాయన నూత్రీయుల మనియు బోధాయనాది

సా హి త్య వా హి ని

సూత్రీయుల మనియు, నిత్యము, వ్యవహరించుకొనుచుండును. పాఠోపాతులూ సూత్రముల ప్రకారమే, వివాహదులను, జరిపించుదురు.

ఈ ప్రకారము శిష్యు, వ్యాకరణ, ఛందో, జ్యోతిష, కల్పములలో గూడ వేదమును నేర్చుకొనుచు వేదముయొక్క, అర్థాన్ని గుర్తించవలయునను తలంపుతో, “యాస్మాచార్యకు” అను మహా నీయుడు “నిరుక్తము” అను పేరుతో నీ వేదరాశికి అర్థమును చెప్పి విధానమును, వ్రాసి యున్నాడు. ఈ యాస్మాచార్య కృత, నిరుక్తము మూలముననే వేదముయొక్క పదములలోని, విశేషార్థములను గుర్తించ వచ్చునేగాని, లేకుండిన, వైదిక పదములకు, ఆర్థ వివరణమంత సుగమముగనుండు జాలదు. ఈ యాస్మాచార్య రచితమైన నిరుక్తము, నేడు సమగ్రముగ దొరుకుట దుర్లభమైనది. ఈ నిరుక్తమును గూర్చి, ఇంకెవ్వరు, వ్యాఖ్యలు మొదలైన, గ్రంథరాజములు వ్రాసినట్లు కానము. ఇతర శాస్త్రములవలె నీ నిరుక్త మంతగ, వ్యాపించినట్లు కానము.

అపౌరుషేయములైన వేదములను, తొలుత మహా నీయులు గుర్తించి, వానిలోని, గొప్పదనాదులను, గుర్తించుటకై, మనకు షణ్డంగములను, వివరించి, తిన్మాటమున, వేదరాశియొక్క స్వరూప, స్వభావాదులను, సులభోపాయముగ, తెలుసుకొవలసిన మార్గాలను జూపిరి.

కాని కాలానుసారము, ఈ శిష్యు, వ్యాకరణ, ఛందో, జ్యోతిష, కల్ప, నిరుక్తములతో గూడిన వేద స్వరూపమును, అన్యాయన మొనగ్గుటకు, కాలము గాని, ఓసిక గాని, స్థైర్యము గాని, లేక చందల స్వభావ ముతో, వేదభాగమును, మాత్రము, నేర్చి షణ్డంగము లలో, నొకదానిని మాత్రం గుర్తెరింగి, మిగతావానిలో కేవలము ప్రవేశాదిజ్ఞానమును మాత్రము గలిగియుండిరి. ఇంతకు కొంత ముందు కాలములోని, పెద్దలు.

ఈ షణ్డంగములకు సంబంధించిన మరికొన్ని శాస్త్రములు వెలువడినవి. వేదములో జెప్పిన యజ్ఞ యాగాది, క్రతువులను, గూర్చి చర్చించు భాగము నకు, “మీమాంస శాస్త్రము” అని పేర్కొనిరి. వేదముల లోని, జ్ఞానభాగాన్ని గూర్చి చర్చించు శాస్త్రము నకు, వేదాంత శాస్త్రమునియు పేరు పెట్టిరి.

ప్రత్యక్షమనూనాది ప్రమాణములతో పరతత్వానుల నూహించు భాగానికి “తర్క శాస్త్రముని చెప్పిరి. జరామరణాదులనుండి శరీర రక్షణాదుల నొనర్చుకొను భాగానికి, వైద్య శాస్త్రమునియు, వాడుకొనిరి.

వేదములో జెప్పిన యజ్ఞయాగాది క్రతువులను గూర్చి చర్చించు భాగానికి, మీమాంస శాస్త్రముని మనవిజేసి యుంటిని. వేదము నేర్చి, యజ్ఞములకు సంబంధించిన, కల్పనూత్రములు నేర్చియుండిన, (అనగ, శ్రౌతము నేర్చియున్నయెడల, ఈ శాస్త్రము సులభముగ బోధబడుచుండును. ఈమీమాంస శాస్త్రమునకు, జైమిని మహర్షి పునాదులు వేసిన డిట్ట. ప్రభాకర భట్టాదులు, వ్యాఖ్యలు రచించిన మహానీయులు. హంపీ విద్యావగర, స్థాపనాచార్యులైన విద్యా రణ్యులు, ఈ మీమాంస శాస్త్రాను గుణ్యముగ నే, వేదములకు-నాలిగింటికి, భాష్యములు వ్రాసెను. ఆదిశంకరాచార్యుల కన్నా ముందున్నట్టి కుమార స్వామి, అపరావతారమనదగిన, కుమారిలభట్టు అను మహానీయుడు, తనమతాన్ని, ఈ మీమాంసశాస్త్రాను గుణ్యముగ నే రూపొందించెను. ఈ శాస్త్రమునకే “పూర్వ మీమాంస” యనియు వాడుకొందురు.

వేదాంత శాస్త్రమునకు, ఉత్తర మీమాంస యనియు, జెప్పదురు. ఈ శాస్త్రమునకు ప్రారంభములు వ్యాసమహర్షి. బ్రహ్మనూత్రములు అనుపేరుతో, సర్వఉపనిషత్తులలోని, సారమును, రూపొందించెను. వీని నాధారముగగని, శ్రీశంకర, రామానుజ మధ్వాచార్యులవారు, తమతమ మతములను స్థాపించుకొనిరి.

భారతములోని, భీష్మపర్వమునందలి కృష్ణార్జున సంవాదరూపమైన, భగవద్గీతయు, బ్రహ్మనూత్రములను ఉపనిషత్తులు జేరి, ప్రస్తానత్రయముగ జెప్పదురు. భగవద్గీతకు లోకములో ననేకములైన వ్యాఖ్యలు వెలువడినవి. మండనమిశ్రులని చెప్పబడు, సురేశ్వరాచార్యాది కర్మిష్ఠులు తొలుత నీ శాస్త్రమును ప్రతిఘటించియుండి, పిదప అంగీకరించిన వేదాంతులు.

ఎనిమిదవ శతాబ్దములోని, ఆది శంకరాచార్యులవారు, తొలుత, నీగీతకు బ్రహ్మనూత్రములకు ఉపనిషత్తులకు భాష్యములను రచించి, మండనమిశ్రులు, హస్తామలకులు, తోటపాదులు, పద్మపాదులు, అను

శిష్యులద్వారా, నీ వేదాంతమును వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చిరి. ఈశంకరులు బోధించిన వేదాంతమునకే “ఆ ద్వైత”మని చెప్పబడుచున్నది.

పదునొకంజవ శతాబ్దము చివరభాగాన, రామానుజాచార్యులవారు ఈ ప్రస్థాన త్రయమునకు, మరొకరీతిని భావ్యములను రచించి, శిష్యప్రశిష్యులకు బోధించి, తనబోధనలకు, విశిష్టాద్వైతమని పేరిడిరి.

పంజైంజవ శతాబ్దములోని, మధ్యాచార్యుల వారు, తమ బుద్ధిశీలతతో మరలా వై ఇరువురి కన్న భిన్నముగ, ప్రస్థానత్రయమునకు, భావ్యములు రచించి, తమ యనుయాయులకు, బోధించు తన బోధనలకు, ద్వైతము అని చెప్పిరి. ఇట్లు ప్రస్థాన త్రయమైన, భగవద్గీత, ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మ సూత్రములకు, శంకర రామానుజ, మధ్యాచార్యుల వారలు, భావ్యములు వ్రాసియుండునగ, పలువురు పండితులు పలుపలు విధముల, వానికి వ్యాఖ్యలు, విమర్శనలు, ఖండనములు మండనములు, మొదలైన రీతులతో, గ్రంథములు వ్రాసి, ఈ శాస్త్రమున కొక గొప్పదనాన్ని తెచ్చిరి.

ప్రత్యక్షమైన మానాదిప్రమాణములతో, గూఢ పదార్థ విజ్ఞానాన్ని విమర్శించు శాస్త్రమునకే తర్క శాస్త్రమని చెప్పగురు. గౌతముడు, కణాదుడు మొదలైన వేత్తలు, ఈ శాస్త్రాన్ని ప్రారంభించిరి. గదాధరుడు మొదలైన బుద్ధిమంతు లీ శాస్త్రాన్ని విరివిగ, వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చిరి. ఈ శాస్త్రమును నేర్చినయెడల, వాద ప్రతివాదములలో జయ సంపదను బొందదగిన పాండిత్య ములవడును.

జ్యోతిషము మానవ జీవితమున కత్యంత నన్ని హితమైనది. కాలాది విభాగములు, మానవ జీవిత పురోభివృద్ధికై జేయదగిన శాంతికపాష్టికాది క్రియల కనునైన సమయములు, వాస్తు విధానములు, రాబోవు శుభాఽశుభములను, నూ చిం చు ఖగోళములోని మార్పులు, నూర్యచంద్ర గ్రహణాది విధానములు, గ్రహ నక్షత్రాదుల చలనములు, జననకాల సమయాన్ననుసరించి, జీవితాది, పద్ధతులు మొదలైన సర్వ విషయములు, నీ శాస్త్రముచే గుర్తించదగును.

జైమిని, పరాశరాది మహనీయులు, ఈ శాస్త్రానికి మార్గము జూపినవారు. వరాహమిహర, ఆర్యభట్ట,

భాస్కరాచార్య సత్యాశ్రయాది విజ్ఞాన వేత్తలు, ఈ శాస్త్రాన్ని విపులీకరించినవారు. సిద్ధాంత భాగమనియు, ముహూర్త భాగమనియు, జాతక భాగమనియు, నీ శాస్త్రము పలురీతులనున్నది.

వేదములో బీజరూపమున, ని మి డి యు న్ను, అ నేకములైన ఖగోళ రహస్యములు, ఈ శాస్త్రరీత్యా తెలుసుకోవచ్చును. కాని కాలానుసారము, ఈ శాస్త్రానికున్న గొప్పదనాన్ని, వేదాంగముగ జెప్పటలో గల ప్రాముఖ్యతను, మరచిపోయి, కేవలము, స్వార్థముకొరకై, వినియోగించ దలంచుకొని, జాతకములు చెప్పటలు, చెప్పించుకొనుటలే పరమ ప్రయోజనముగ భావించి, నీ శాస్త్ర మర్యాదను కించపరచుచున్నారా? యని యనిపించును. జ్యోతిషుడు, తమకు జెప్పిన ఫలితములు, నిజమైన యెడల, నీ శాస్త్రము గొప్పదనియు, ఆ చెప్పిన ఫలితములు, వ్యర్థములైన తఱిని, నీ శాస్త్రము బూటకమనియు, చెప్పబడు దుర్గతి, ఈ శాస్త్రమునకు దాపురించినది.

వైద్య శాస్త్రము, శారీరక, మానసిక, బుద్ధులకు, సంబంధించిన, రోగముల నివారణాదులకును, ఆరోగ్యాద్యభివృద్ధులకును సంబంధించిన శాస్త్రరాజము. ఆరోగ్యమే మహాభాగ్యమును నియమాన్ని పురస్కరించుకొని, ధన్వంతరి, ఉదృఢు, చరకాది మహా నీయులు, ఈ శాస్త్రాన్ని వ్యాప్తిలోనికికై రాదగిన, సనుపాయాలను గల్పించిరి. క్రమ క్రమముగ పలువురు పరిశోధకులకు నిలయమై, నా గార్లునాది సిద్ధులచే రస భాగాదులతో వ్యాప్తిజెంది యుండియు, నేటికి పలువుర పాశ్చాత్య విద్యావేత్తల విమర్శనలకు పాలుబడి యుండియు, వారి విమర్శనాదులకు, నిలవదగిన శక్తి స్తోమతులీ శాస్త్రమునకే గలవనిన సత్యదూరము గాజేమో!

ఇట్లు వేదములయందలి సర్వవిషయములు, వేదాంగముల ద్వారా, శాస్త్ర రూపమున, పలు రీతుల, శాఖోపశాఖలుగ వెలువడి, మానవ కల్యాణమునకై వినియోగింపబడుచున్నవి.

ఈ వేద శాస్త్రములలో జెప్పిన నియమములను, అనుసరించిన వారియొక్క, ఉన్నతగతులు, ప్రతి కూలించినవారియొక్క ప్రాతికూల్యములు కర్మ భక్తి జ్ఞాన మార్గాలలో, నడచినవారి తెరగులు, వీనిని వ్యతిరేకించిన వారలయొక్క, కర్మ విపాకాదులు,

సా హిత్య వా హి ని

లోకములో న నేకరీతులనుంటూ వచ్చివవి. వీరి చరిత్ర ములనే పురాణములను పేర్లతో, కథల రూపమున వాడు కొందుము:

శాస్త్రములకు వ్యాఖ్యానాది గ్రంథములు ప్రబలకమునుపే, ఛందోబద్ధముగ కావ్యరచన సాగినది. వేదమాత్రమైన, గాయత్రీ మంత్రముయొక్క, అక్షరములు, బీజ రూపమున, అంతర్గర్భితమైయున్న కావ్య రచన పోకడలు ఆది కవి వాల్మీకి, అప్రయత్నముగ, లోకానికందించినాడు లోకానందికరమైన, అపూర్వాభిప్రాయాన్ని లోకానికందించువాడు “కవి” యను నీయమాన్ని పురస్కరించుకొని, ఋషియైన వాల్మీకి, కవియై, కావ్యాన్ని, అనందకరముగ నందించినాడు. అనాటినుండి “నానృషిః కురుతే కావ్యమ్” అనునానుకీ, వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినదేమో!

ఋషిగానివాడు, కవిగాలేడు గాన, ఋషిత్య రూపమైన, మనోనిగ్రహము, ఇంద్రియాది సంయమము, బుద్ధివికాసము, తపోశక్తి, గలవారి ఛందోమయ వాక్కులకే ఆదరణాభిమానములు మెండుగ లోకమిచ్చు చుండినది.

ఋషియైన వ్యాసమహాకవి, అష్టాదశ పురాణములను, సునాయాసముగ సులభశైలిలో జెప్పగలిగినాడు. అఖండమైన వేదరాశిని ఋగ్వేదాస్సామాధర్వణములుగ విభజింపగలిగినాడు. మడంగములతో గూడిన, వేదాభిప్రాయాలను సుబోధకరముగ, లోకమెరుంగుటకై అష్టాదశ పురాణములను, పంచమ వేదమని జెప్పదగిన, సర్వవేద, సర్వశాస్త్ర సర్వపురాణముల సారభూతమైన, మహాభారతమును, వెలువరించెను.

వేదములను అనుసరించువారి సద్గతులు, తృణీకరించువారి దుర్గతులు, నీతి నియమములు, కామ క్రోధ లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యవంతుల విధానములు, మొదలైన సర్వవిషయములు, ఛందోమయ వాణియై, కావ్యఫణితిని, వెలువడి, “పురాణములు” అను పేరుతో, వేదశాస్త్రములు రానివారికి సహితము, వేదశాస్త్రములలోని, భావములను, సురైంగు రీతిని, కథలరూపమున, చెప్పెను. “పురాణి — నవం” అను పుణ్యత్పత్తి ననుసరించి, ప్రాచీనమైన కథాదులతో నున్న నానాటికి, క్రొత్తదనమును విచ్చూలుగున, నుండు గ్రంథ రాజములని, చెప్పభావాన్ని—వల్ల ప్ర

ముగ, సంక్షేపించి, “పురాణములు” అని, పేరిడినట్లు తోచును.

వేద శాస్త్రములు పఠించిన వారలకు గలుగు ఫలాదులు, ఈ పురాణములు పఠించిన వారలకుగూడ, కలుగులాగున, సర్వవేదశాస్త్రాది మంత్రము లంతర్గర్భితములై, పఠన, శ్రవణ, మననాదులచే, అపూర్వమైన శక్తిజనకములుగ, నీ పురాణాదులను, వ్యాసమహర్షి లోకహితార్థమై వ్రాసి, వీనికి భారతీయ సాహిత్యములో, సపూర్వస్థానాన్ని యిచ్చిపోయెను.

ఇట్లు వేదమంత్రానుగర్భితములు, వేదధర్మానుగర్భితములు, వేదఫలానుగర్భితములుగ, గీర్వాణ వాణిలో, కవితాకళను ఛందోమయ, వాక్కులతో, ప్రసరింపజేసి, వ్యాసవాల్మీకులు, తారాపథమున, నూర్య చంద్రులవలె, సాహిత్యలోకమునకు, జ్ఞాన కాంతులను ప్రసరింపజేయుచున్నారు.

ప్రభువులవలె శాసించు, వేద ధర్మములకన్నను, మిత్రులవలె బోధించు, శాస్త్రధర్మములకన్నను, ప్రియురాలి మనోహర వాక్కులవలెనుండు, కావ్యాస్వాదమునకు, లోకు లెక్కువ అనందించగలరని, కావ్యరచనలకు, వేత్తలు, పూనుకొగలిగిరి. ఈ తరిని కావ్యరచన పోకడలకు, పలు నియమములు నిర్ణయించిరి.

ఈ కావ్యరచనా నియమములను, తొలుత భరతమహర్షి తన నాట్యశాస్త్రములో బీజరూపమున, నుడివినట్లు ఆలంకారిక వేత్తలు, అభిప్రాయ పడుచుందురు.

నూత్రప్రాయముగ, “వామనుడు” అను మహా నీయుడు ఈ సాహిత్యమునకు నాందీ జరిపినాడేమో! “సాధు శబ్దార్థ సందర్భం, సుకాలంకార భూషితం | స్ఫుటరీతి రసోపేతం, కావ్యంకుర్వీత కీర్తయే” అని వాగ్భటుడు కావ్యస్వరూపాన్ని చిత్రించెను.

ఇంతకన్నను, కావ్యస్వరూపాన్ని రసవంతముగ జెప్పవలయు ననుకొని, “సాలంకార, రసావేశ, వృత్తిర్యాక్, కావ్యనామభావ్” అని మరియొకరు కావ్యస్వరూపాన్ని నుడివిరి. “స్వవ్యాక్రీకం వాక్యం కావ్యం” అనుధర్మాన్ని మరియొక మహా నీయుడు తెలిపెను. “శబ్దార్థయోః చారుత్వం, సస్వనిః” అని ధ్వనికి వివరణ చెలిపిరి.

రసప్రాధాన్యవాదులు, “వాక్యం రసాత్మకం, కావ్యం” అని, రసవంతముగ నుడివిరి. చమత్కారానుప్రాణితమైన వాక్కే కావ్యమనువారున్ను లేక ఖోలేదు. ఇట్లు సంస్కృత భాషలో కావ్యమనుటకు తగిన అర్హతలను, రీతి, వ్యంగ్య భవని, రస, చమత్కారాదులకు, కల్పించుచు గొప్పవిమర్శనా పూర్వక రచనలను సాగించిరి: వీనికే, “ఆలంకారిక శాస్త్రము” అను నామకరణ మొనర్చిరి:—వీనిని సమగ్రముగ నెరిగిన వాడే, రశికుడనియు, కావ్య రసాస్వాదిన వేత్తయనియు చెప్పకొనుచుండుదు.

ఈ ప్రకారము పలుపోకడలతో, మహనీయులు కావ్య స్వరూపాన్ని నిర్వచించి, ఉత్తమ, మధ్యమ, అగమ, అగమభూమి, భేదములతో కావ్య విభాగాన్ని నిరూపించి యుండుకొందరు ప్రబుద్ధులు కావ్య ప్రయోజనాన్ని విస్మరించి, వినోదాదులకు కావ్యరచనాదులను సాగించుకొనుచుండుగ పెద్దలు గుర్తించి “కావ్యాలాపాంశ్వరర్థయేత్” అను నియమాన్ని నిర్బంధించిరి. కాని ఉత్తమ కావ్యాలాపాదుల కేమియు తుతిలేదుగాని, ఉత్తమేతరములైన కావ్యముల కీవాక్కు విషవాక్కుగ పరిణమించినది.

ఈ స్వరూప స్వభావాదులను, బాగుగ నాకళింపుకొనిన, అపర బృహస్పతి యని నుడువదగిన, జపహోమతత్పరుడైన, వాగనుశాసనుడగు, నన్నయ భట్టారకుడు, “విశ్వేశ్వరేః కావ్యమ్” అను ధర్మాన్ని పురస్కరించుకొని, పదనొకండవ శతాబ్దిలో, ఆంధ్రభాషకు ప్రాణము బోసినట్లుగ భారత రచనకు బూసుకొని, ఆంధ్రములో, ఛందోమయ వాణిని, వ్యాపింపజేయుటకు, పునాది వేసి, కావ్యరచనకు, శ్రీకారము జుట్టెను. ఆశుభసమయ మెట్టిదియో! ఆ మహనీయుని జపహోమతత్పరతా శక్తియెట్టిదియో! ఆంధ్రకవితా స్రవంతికి, అవిచ్ఛిన్నమైన, అకుంతితమైన, ధారాశక్తి, దినదిన ప్రవర్ధమానముగ విరాజిల్లుచున్నది. వేద శాస్త్రములలో, ప్రవేశము లేకుండిన, ఆ మహనీయుని భావగాంభీర్యము లంతగ, నవగతములు గావనవచ్చును. సర్వవేదశాస్త్రముల. అశేష సారభూతమైన భారత సంహితను, తన సొంత, ఊహలకుగాని, సొంతపోకడలకు గాని, తావివ్వక, వేదశాస్త్రముల కనుగుణ్యముగ, రచనను, సాగించవలయుననిన, సామాన్య విషయము గాదు గదా!

కనుక నే :

“అమలిన తారకా సముదయం

బుల నెన్నను సర్వవేదశా

స్త్రముల యశేషసారము ముదం

బున బొందను, బుద్ధిభాషు వి

క్రమమున, గుర్తూర్థ జల గౌరవ

భారత వాహినీ సము

ద్రము, దఱియంగ నీడను విధాతృన

కైనను నేరబోలునే”

భారతము యొక్క గొప్పదనాన్ని నిరూపించినప్పటి, యిట్టి యాధికృత్యతో గూడిన భారతాన్ని తానుగూడ :

“సారమతిం కపింద్రులు ప్రసన్న

కథాకలితార్థయుక్తి యో

నారసి మేలునా నితఃకత్తుర

రమ్యత నాదరింప నా

నారుచిరార్థ నూక్తి నిధి నన్నయ

భట్టు దెనుంగునన, మహా

భారత సంహితా రచన బంధురు

డయ్యె జగద్ధితంబుగన్ |

కపింద్రులకు ప్రసన్న కథా కవితార్థ యుక్తి యును, యితరులకు, అక్షర రమ్యతగను, నానాదు చిరార్థనూక్తినిధియైన నన్నయ భట్టారకుడు, జగద్ధితముగ, భారతసంహితా రచన బంధురుడాయెను:

ఉత్తమ కావ్యమునందు, వ్యంగ్యార్థమే, యతిశయముగ నుండును. వ్యంగ్యమునకన్నా వాచ్యార్థమతిశయించిన, మధ్యమ కావ్యమని జెప్పిరి. స్ఫోటార్థము స్పష్టముగ లేనిది, అగమకావ్యమని, ఆలంకారికుల అభిప్రాయము.

వినినను, దదివినను, మనోవికాసాన్ని గల్గించు రామణీయక రచనావిశేషాన్నే, కవిత్యమని చెప్పిరి. తేనెటిగ పువ్వుమునందలి మకరందాన్ని మాత్రమే గ్రోలరీతిని, కవి మనంబు వస్తువునందలి సౌందర్య సారమునే గ్రహించును. కాన మకరందము జనించు కవిత్యమే యానందక ప్రయోజనము.

రసోల్లాసముచే నొకభావము తనంతట బోడమి, ప్రతిభాచాతుర్యము వలన మనోహరాకృతిని బడసి, రచనావైచిత్ర్యచే లోకోత్తర చమత్కారియై, కావ్యముగ రూపొందివలయును.

సా హి త్య వా హి ని

ఈ దృష్టితోనే తిక్కనాదులు నానారసాల్లాసముగ, తమ రచనాసామర్థ్యాన్ని లోకాని కందించి, అమరజీవులైనారు.

తిక్కన వ్యాసస్తుతిని జూచుడు:

విద్యత్సం ప్రవనీయ భవ్యకవితా వేసండు విజ్ఞానసం
పద్విఖ్యాతుడు సంయమిప్రకర సంభావ్యాను
భావుండు కృష్ణదైవపాయనుడర్థిలోకహిత నిష్ఠంబూని, కావించె, స
ర్వాద్యైతస్థితి భారతాఖ్యయన లేఖ్యంబైన
యామామయముకొ॥

సంయమిత్వము, విజ్ఞాన సంపద్విఖ్యాతి, విద్యత్సం ప్రవనీయ భవ్యకవితా వేషము వ్యాసునిలో నున్నట్లు వర్ణించినను, మహాకవుల కి వెల్లయు నుండవలయునను ధ్వనిగాని, లేక యట్టి సంపదతోనున్న వాని కావ్యమే లోకహితమును చేకూర్చునను భావ గాంభీర్యముగాని యిమిడియుండునా? లేకున్న యీమాడు విశేషణములతో వ్యాసుని జెప్పటలో తిక్కన యుద్దేశ్య మేమైయుండును?

నన్నయ జపహామత్యుడు, తిక్కన నైదిక మార్గనిష్ఠుడు వర్తన ముందుగ నిర్వహించువాడు. నిత్య సత్యవచనుడు నన్నయ, భేదములేని భక్తిని అతి నిర్మలవృత్తితో నుండువాడు తిక్కన, సత్ప్రీతి భాభియోగ్యుడు నన్నయ, ఆత్మసమ్మోదము బొందిన వాడు తిక్కన, ఉభయభాషా కావ్యరచనాభి శోభితుడు నన్నయ, కావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండు వాడు తిక్కన, జగద్దితంబుగ భారతరచన సాగించిన వాడు నన్నయ, భవ్యపురుషార్థతరుపకవ్యఫలముగ, రచన సాగించినవాడు తిక్కన.

ఇట్లు నన్నయ్య, తిక్కనలలోని గుణవిశిష్టతలు, సమాన ప్రతిపత్తితో వెలయుచుండు పదముల కూర్పులలో భిన్నతయేగాని వాని యర్థములు రెండును ఒకటియేనని సహృదయులకు గోచరము గాకజోదు.

నన్నయ్య తిక్కన్నలు భిన్న కాలానికి జెందిన ఇరువురు వ్యక్తులుగనున్నను, భిన్న భిన్న నామములతో వ్యవహరింపబడు పరమేశ్వరుడే, ఈ ఇరువురి రూపములతోను వ్యవహరింపబడి సారస్వతలోకాన్ని మధ్య పెట్టుచున్నాడా!

ఇట్లు లోకహితనిష్ఠతో, నజ్ఞానతమో భాస్కరముగను, విజ్ఞాన సంపద్విఖ్యాతముగను, విద్యత్సం ప్రవ

నీయ భవ్యకవితా వేషముగను, కావ్యము ఒప్పుచుండవలయుననెడి ధ్వని నన్నయ, తిక్కనల అంతరార్థమై యుండునా? సారస్వత వేత్తలు సహృదయులతో సమాలోచించుడని సంప్రార్థింతును.

కావ్యరసాస్వాదన వేత్తలైన సహృదయులు నన్నయ తిక్కనల నొక్కరూపుగ నే నారాధింతురు. విమర్శకాక్రేసరులైన పండితులు, నన్నయ తిక్కనలను భిన్నదృష్టితో, హేయ్యుత్తిగ్గుల నారోపించుచు నుండురు. అది వారి సంస్కారము. ఇది వీర సంస్కారము. “లోకోభిన్నుఁచి” ఎవరి నేమనగలము. నైదిక తాకికములు నన్నయ, తిక్కనలలో, మరికొంద రారోపింతురు. వారి రచనలజూచి, ఇరువురు నైదికులే, ఇరువురు తాకికులే, జపహామత్యులు నన్నయయైలే, తిక్కన నైదికమార్గ నిష్ఠుడు వర్తనములో నుండువాడు, నన్నయ లోకజ్ఞుడైన, తిక్కన అమాత్యశేఖరుడుగాన, వీరిలో హేయ్యుత్తిగ్గులను, ఆరోపించుట మన ప్రతిభాచాతుర్యమును ప్రకటింప ప్రయత్నించుటయే.

వీరికి సరియుద్ది యట్టా పెగ్గడ. భవ్యచరిత్రుడు, సంతతధ్యాన సంసక్తచిత్తుడు, ధర్మైకతత్పరాత్ముడు, గుణగరిష్ఠత నొప్పు ధన్యుడు, సరససారస్వతాంశ ప్రతీతితో, సాధుజన సిద్ధిగోరి కావ్యరచన సాగించిన మహనీయుడు.

వేదసంప్రదాయములు తెలియనివారికి నన్నయ్య రచనలలోని సాంపు దెలియదు.

“రసోనై సః” “రసగ్గ్ హ్యేవాయం లభ్యాత్సంపదీ భవతి” యను వేదవాక్కులకు, ఒరపిడిగ, నవరసాల్లాసముతో కావ్యరచన సాగించి, “యీ దృశంబులగు పుణ్యప్రబంధములు, దేవసన్నిధిం ప్రశంసించుటయు, నొక్కయారాధనా విశేషంబుగ దలంచి అనన్య సామాన్యంబగు పరమధర్మప్రకారంబుగ భావించి, మహాకవిత్య దీక్షానిధితో సమస్త దురితాపహరంబును, అభివృద్ధి భావహంబుగను, రచనసాగించి, భవ్యపురుషార్థతరుపకవ్య ఫలంబును బొందిన తిక్కన రచనలను శాస్త్ర సాంప్రదాయ ధర్మములు దెలియనిదే, యాన్వాదించుట కనువుబడదు.

సరససారస్వతాంశతోగూడ, పౌరాణిక షోక డల నెఱంగనిదే, సముల్లాసోద్భాసితముగ, ప్రబంధ పరమేశ్వరుడైన, యజ్ఞున కవితాశక్తిని గుర్తింపలేమేమో!

బ్రాహ్మీదత్త వరప్రసాదుడు శ్రీనాథుడు, పలికించెనువాడు రామభద్రుండుండగ, భవహరమునకై పలికినవాడు పోతన. ఈ యిరువురికి, ఉత్తర దక్షిణ ధృవములంత తేడాలున్నను, ఇరువురు ప్రకృతి పురుషుల, ఆరాధనా తత్పరులు. ప్రకృతి స్వరూపమైన బ్రాహ్మీజీవి నారాధించి, తత్ప్రసాదముగ కావ్యములను పంచిబెట్టి భోగభాగ్యములను దూరగొనినవాడు శ్రీనాథుడు.

ప్రకృత్యతీతమైన పరమపురుషుని ఆరాధించి, ఆద్యైశ్వర్యిణిలో, బ్రహ్మవిద్యరేణుడై, సర్వవేది సారభూతమైన భాగవత సవనీతమును, అందించిన, పరమ తపోవంతుడు, పోతన మహనీయుడనక తీరదు. పుణ్యమూర్తి వెంకటాచార్యులగు నుడివిసెట్లు భాగవతానికి పునర్జన్మ లేకుండాను, తనకు పునర్జన్మ లేకుండాను, చేసుకొనిన, బ్రహ్మస్వరూపుడు.

ఇట్లు భారత భాగవతాదీకవులు పరమ తపోవంతులు, నియమనిష్ఠాగరిష్ఠులు, వేదశాస్త్ర పురాణాదులను, మధించిన, విజ్ఞానఖనులు. వాఙ్మయధురీణులు. మహనీయులు. కనుకనే శాశ్వతముగ, ఆంధ్రజాతికి, దైవశక్తి నందించియిచ్చి పోయినారా అనులాగున, భారత భాగవతాది గ్రంథరాజములను, ఆశీర్వదించి యిచ్చిపోయినారు.

కాన నిర్మలదృష్టితో నా కావ్యములలోని రచనా సౌష్ఠవమును పరికించితిమేని, అప్రయత్నముగ మనలో నొక అపూర్వ చైతన్యము గలిగి రసానందముతో మైమరచుదుము. “రసోవైసః” అను వేదవాక్కులోని, సరబ్రహ్మశత్య బోధక భావ గాంభీర్యతకు ముగ్ధుల మగుదుము. వీనినే మహాకావ్యములని వేనోళ్ల బొగడుకొనుచుందుము.

ఈ దృష్టితోనే ప్రబంధకవులు కొంతవరకు పోప్రయత్నించిరి. కాని వారిలోని భోగలాలసతాదులు కానరానట్టి తెరలుగ నిలబడి, భారత భాగవత కవులు గలిగించిన, అపూర్వ చైతన్యమును దూరము నుండియే మాపగలిగిరి కాని, అప్రయత్నముగ మనలో వచ్చి చేరిపోవులాగున చేయలేకబోయిరి.

బుద్ధి వికాసమునకు, పాండిత్యమునకు, రసకీతకు యిచ్చిన శోభ, ఆత్మవికాసమునకు, ఇంద్రియ సంయమమునకు, అపూర్వ దైవశక్త్యా విర్భావమునకు, స్థానము లివ్వలేకబోయినవి.

భోగలాలసతతో గూడిన మానవ జీవితమంత మంచిదిగాదని నిరూపించుచు, నాటి విజయనగర పాలనలోని ప్రజలకు, భోగతృప్త్యనుండి వైముఖ్యమును, గలిగించుచు, ఆపత్సమయములో దైవమే రక్షించునను, పరమార్థమును నిరూపించుటకై, ప్రవరుని జీవితాన్ని వైదిక కర్మానుష్ఠానాది, నియమబద్ధముగ చిత్రించి సనాతన ధర్మాన్ని శ్రాతసంప్రదాయాధికృతను పేశలసుధామయోక్తులైన కవితా రచనతో అల్లసాని పెద్దన చిత్రించి, “తుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపై తేని యో” అనియు, “కలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తంబులకా” అనియు నిరూపించుచు, కర్మాన్యనుష్ఠానముల ప్రాముఖ్యాన్ని మీమాంస శాస్త్రజ్ఞులు జెప్ప అపూర్వావిర్భావ మహనీయతను ప్రబంధరూపమున ప్రవచింపజేసి ధర్మశాస్త్రములోని దినచర్యను మీమాంసశాస్త్రములోని అపూర్వతను, ప్రబంధరూపములో రసవంతముగ రూపొందింపజేసిన రసమూర్తి ఆంధ్రకవితా పితామహుడు.

చమత్కారవంతముగ, రసవంతమున కావ్యాన్ని చిత్రించినంతనే కవి బాధ్యత తీరిపోలేదు. ఆకావ్యము వల్ల గలుగు పరమప్రయోజనాన్ని ప్రజలకు కవి యెరిగించవలసియుండును.

కవి సార్వభౌమాది బిరుదాంకితులు రాజశేఖర శతావధాని గారు రాజాప్రతాపసింహ చరిత్రలో కావ్య ప్రయోజనాన్ని గూర్చి విదేశీయులెట్లు దలంచినదియు వివరించియున్నారు. చూడుడు :

“జ్ఞానంబునకు మాలసారమా నాత్మకా వ్యకవిశ్వమని, వర్జున ద్రునుడివే సత్యంబునకు సౌఖ్యసంగంబు, చేహర్ష జాలిన కళయంచు, జాన్మననియె నతుల సంగీత రసాత్మకంబయిన భావాలాపమనుచు, కౌరైలు దెలిపె ప్రతిభావిలాసంబు వాక్యదేహంబు దాల్చిన రూపమనుచు, మెల్లివచించె హృన్మనాదిగ, నెంతో యాంగ్లకవులు పద్యకవితకు, గల గౌరవప్రకృతి యట్టి దిట్టిదనంగరాదని, సహస్రముఖముల నుతింపవిన మొకో! పూర్వమందు!

జ్ఞానాభివృద్ధి, సత్యసౌఖ్యములు, సంగీత రసాత్మకమైన భావాలాపము, ప్రతిభ, మొదలైనవి గలి

సాహిత్యవాహిని

గిందగలిగిననే కావ్యత్వ ప్రశస్తి గలుగునని, పాశ్చాత్యుల అభిప్రాయముగ నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

వీరసతరంగములు తొణికిసలాడునట్లుగ, రాణా ప్రతాపసింహచరిత్ర నొక చారిత్రక మహా ప్రబంధముగ చిత్రించగలిగిన శక్తిసామర్థ్యము లొక రాజకేఖర శతావధానిగారికే గలవని పలువురి పెద్దల అభిప్రాయములు :

“వెలయుజగమ్మున నిర్భవవృద్ధికి
మూలము, ధర్మవృద్ధి యీ
యలఘువిరుద్ధ ధర్మమునకాశ్రయ
మెక్కుడు, సజ్జనాళియిం
పొలయగ, ధర్మకర్మముల కున్నతి
ప్రాపు కవీంద్రు పల్కులే
దలచెనె నట్టి ధర్మనిరతార్థ్య
కవీంద్రుల గార్యనిధికి”

యని ‘రామరాజ్య’ మహా ప్రబంధములో మహా కవిశేఖరుడు కాండూరి నరసింహాచార్యులు గారు చెప్పిన, “ధర్మ కర్మములకున్నతి ప్రాపు కవీంద్రులనుట” అంద్ర కవితా పితామహుడైన అల్ల సాని పెద్దన రచనకు, అనుగుణ్యముగనున్నది :

తేనియ లొల్కుపల్కు జిగిదిరిచి,
కబ్బములల్లు నేర్పు, సంధానపటుత్వమున్
సరసతా ప్రతిపాదన శక్తి, రక్తి, యింపును,
కథాచమత్కృతి కవులకుండవలయునని చెప్పెను.

“వలపుల చంద్రికారుచుల,
వాయుతరంగ విలాస వీధులం
గలికి వనమ్ముల నృగురగాన,
కుహారవ శోకిలమ్ములం
దళతళలాడు కొమ్మెరుగు తావుల
నుబ్బుల దిప్పవంచు
నీ వలుగకు, భారతీ!
నకువు మార్చి పథమ్యున నాదు వెంబడిన్ ||

అని అశోక సామ్రాజ్యములో, నార్య పథములో భారతీ జీవని నడిపించిన, మహాకవి శేఖరుడు నరసింహాచార్యులు:

నేటి కవులలో “పుట్టపర్తి” కొక వైశిష్ట్యమున్నది. కవులలో మహాకవి. విమర్శకులలో సవ్యసాచి, బహుభాషా వేత్తలలో నద్వితీయుడు, సంగీత సాహి

త్యములను పానముజేసిన సరస్వతీ పుత్రుడు. సర్వతోముఖ పాండిత్యముతో సింహమువలె సంచరించు మొనగాడు.

ఉలిలో తేనెల సోనలం జిలికియీ,
యొయ్యారి చిత్రించువే,
శల నా శిల్పికి గన్నగోనలను,
ధారల్పై నేమో! జలంబుల జేవోయి నెమర్చి
యుండునను కొందున్ భావనా వేశభం
గులు పైపై జెలరేగ ముద్దుగొని
యుండున్ ప్రేమ విభ్రాంతుడై ||

అని శిల్పమును గాంచగ నే కవిలో వెలువడిన భావావేశపరంపరలను పెనుగొండ లక్ష్మిలోజూడుడు.

చట్రాశ్శలో, జీవ సౌందర్య మహిమంబు,
మాటి నిల్విన, కళామందిరంబు
భూత సంతతి చిత్రముల భక్తి దీప ప్ర
భా పుంజములు, నిల్చి పరమగురువు
మతిము పేరిట పరస్పర మానసిక బంధ
మును భద్రబరచెడి యినుప గొలుసు
కనులలోబడని, నూత్న స్వరూపుని ముందు,
గనగజేసెడు కనుకట్టు విద్యు
తత్వపాంథులకు న్రహదారి బాట
పూర్వజన్మ మనః ప్రత్యయమున గుఱుకు
చెనటి కాకొల హృదయ దుష్ప్రత్యయములను
బాడు వడినది చూడు దేవస్థలంబు ||

అని జీర్ణచేవాలయాన్ని గూర్చి భావావేశముతో జెప్పిన యీ పద్యము, మనుచరిత్రలోని “గృహమేధి” పద్యమును స్ఫురణకు తేకమానదు.

కళయు శాస్త్రము రెండు నైక్యంబు జెందించి యేకరీతిగ నిలిపి, నుడువదగిన సుకవివాక్యమునకు లోకము మోకరిల్లును. ఈరకపు రచనలలో, నేర్పరులైన వన్నెకక్కని మహాకవిశేఖరులలో—కాండూరి నరసింహాచార్యులు, పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు, దుర్భాక రాజకేఖర శతావధాని గారు, అందె వేసిన చేతులై, రాయలసీమకు రత్నత్రయముగ విరాజిల్లుచున్నారు. విరాజిల్లుదురు గాక:—విజ్ఞానమునకు, భాషా సంపదకు, రసపుష్టికి, యీ మువ్వురి గ్రంథములు ప్రామాణికములు.

భారతి

కావ్య ప్రయోజనాన్ని గుర్తించి లోకమునకు
చైతన్యమును గలిగించు రచన, సర్వలకు శిరోధార్యము
లేకదా!

పింగళి సూరనార్యుడు కళాపూర్వోదయములో
నుడివినట్లు.

“పాసగ ముత్తెపుసరలో పోహళించినలీలఁ
దమలోన దొరయు శబ్దముల గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్య భేదంబు
లెఱిగి, నిర్దోషత నెసగజేసి
రసభావములకు, నర్థంబుగ నైదర్శి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారేడు,
ప్రాణంబు లిమ్ముగా బాదు కొల్చి
యమర నుపమాదులును యమకాదులు నగునట్టి
యర్థ శబ్దాలంకరియలు ఘటించి
కవిత జెప్పంగ నేర్చు సత్క వివరనకు,
వాంఛితార్థంబు లొసగని వారు గలరే!

అని పింగళి సూరనార్యుని ఛందోవాణి ననుసరించి,
కావ్యరచనా బంధురుడైనవాడే మహాకవి పథాన్ని
సునాయాసముగ నందుకోగలుగును.

పురాణ కథను నితివృత్తముగ గైకొని చమత్కృ
తికిని, రసపుష్టికిని వలయునటులు స్వతంత్రతతో,
కావ్యములు రచించుటయే, ప్రబంధకవుల, ఉత్తమ

సంప్రదాయములు. కాళిదాసాది మహాకవి శేఖరులు,
ఈ సంప్రదాయము ప్రకారమే, సంస్కృత కావ్య
మును రచించి, చూర్ణదర్శకులైరి. కారణమేమనగ,
కావ్య నిర్మాణమునకు ముఖ్య ప్రయోజనము, విశ్వ
శ్రేయము. ఉత్తమ పురుషుల చరిత్రములైనచో, యిహ
పరసుఖాపాదకములగును.

ఇట్లు వేదములు శాస్త్రములు పురాణములు
కావ్యాదులు. సంస్కృతమున. తొలుత వెలువడి,
యుంజ, వాని నెల్ల సమగ్రముగ జీర్ణించుకొని, సర్వ
సౌభాగ్యవంతముగ, నాంధ్రములో భారత, భాగవ
తాది మహా పురాణములుగను, ప్రబంధాదులుగను, వెలు
వడినవై మానవ శ్రేయోవిధానములై, అఖండమైన
జ్ఞానజ్యోతియగు, పరబ్రహ్మ తత్వమున కభిముఖులుగ
మనలను, మనం జేయ సమర్థములగుచున్నవి. కనుక నే
‘విజ్ఞానం బ్రహ్మేతివ్యజ్ఞానాత్, విజ్ఞానాన్ధ్యేవఖల్వి
మాని భూతానిజాయంతే’ అను ఉపనిషద్వాక్యము,
పరమ ప్రమాణమై చరితార్థమగుచున్నది.

వేదశాస్త్ర పురాణ కావ్యాదుల సమాహ జన్య
జ్ఞానమే సారస్వతవేత్తలు సమృద్ధింతురుగాక :
ఇట్టి సారస్వత వైశిష్ట్య జన్యజ్ఞానమే పరబ్రహ్మ
స్వరూపముగ నారాధించి, ఆనందించి ననే వేదశా
స్త్రాదులకు చరితార్థము, మానవ కల్యాణమునకు దోహ
దము, చేకూర్చిన పరమ పావనులమగుదు మని ప్రార్థనా
పూర్వకముగ ప్రాజ్ఞులకు మనవిజేతును.

వీలునామా

నా గ భూషణ్

పాత్రలు : రాఘవయ్య, భాస్కరం, ఆనందరావు, బంగారు
అనంతం, సంతానం, సుశీల

రంగము: 1

రాఘవయ్య : (తెరవెనుక) భాస్కరం! భాస్కరం!
ఎంతచెప్పినా, ఎటూకొనివేళ ఆ తలుపులు
మూసుకొని, తెరలు వేసుకొని కూర్చుంటా
వేరా? బంగారు! బంగారు!

బంగారు : సారూ!

రాఘ : వాడికి తెలియకపోతే నీకైనా తెలియదురా?
పట్టపగలు ఆఫీసుకూము మూసుకు కూర్చుం
టారా? ఆ తెర తియ్. తలుపులు తెరు.

[తెర తొలిగిపోతుంది. కనిపించేది రాఘ
వయ్యగారి ఆఫీసుగది. గదికి ముందుభాగాన
'పి. రాఘవయ్య బి. ఏ., ప్లిజరు' అనీ,
రెండోప్రక్కన 'పి. భాస్కర్ బి. ఏ.,
బి. ఎల్., అడ్వోకేట్' అనీ వ్రాసిన
'బోర్డులు' వున్నయ్. గదికి వెనుక మధ్యగా
ఒకవాకిలి, వాకిట్లోకి మరోవాకిలి వుంటయ్.
మరోప్రక్క వీధివైపుకు కిటికీవుంది. గది
మధ్యలో ఒక టేబుల్, దానికి మూడు
ప్రక్కలా మూడుకుర్చీలు, ఒకమూల పడక
కుర్చీ, దూరంగా ఒకబల్ల, దానికి చేరువగా
రెండు కుర్చీలు వున్నయ్.]

రాఘ : ఇట్లా నాలుగుగోడలమధ్య కూర్చుండిపోతే,
ఇక ప్రాక్టీస్ ఎలా చేస్తావురా?

[భాస్కరం ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు]

రాఘ : అంత ప్రపంచాన్నే మరచిపోయే ఆలోచన
లేమిటా!

భాస్క : అజే!—'మనుష్యులు అనవసరం గాయెందుకు
యెప్పుడూ ఆలోచిస్తావుంటారా?' అని.

రాఘ : ఎందుకాలోచిస్తున్నారా అని నవ్వు ఆలో
చిస్తున్నావా? చించు, చించు—

[బంగారు ఏదో చిటికెచ్చి రాఘవయ్యగారి
కిస్తాడు]

ఎవరు? ఆనందరావా? ... వేరు కూడా
ఎప్పుడూ వినలేదే!

బంగ : రెండురోజులకిందటే మీకు ఉత్తరం రాకా
నంటున్నారండి—

రాఘ : ఉత్తరమా! నేను చూడలేదే!

భాస్క : (యాశ్చక్రమ ముక్కుమీద నిలబెట్టడానికి
ప్రయత్నించేస్తూ) నేనూ చూడలేదే!

[బంగారు, భాస్కరంవంక నోరు తెరిచి
ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు.]

రాఘ : ఏమిటా, తిమింగిలంలా ఆలా నోరుతెరు
చుకు చూస్తావ్?

భాస్క : (బంగారువంక చూసి) ఏం బంగారు?
అదే అని నీ ఉద్దేశ్యమా?

[అవునన్నట్లుగా తల వ్రాపుతాడు బంగారు]

రాఘ : ఏది?

భాస్క : అజే! మొన్న క్లబ్ లో బిలియర్డ్స్ మాచ్
వుంది. త్వరగా వెడతూ వుండగా ఉత్త
రాలు యిచ్చాడు బంగారు. ఇచ్చినవాడు
వూరుకున్నాడా? అట్లాగే నోరు తెరుచు
కుని నిలబడ్డాడు. నాకూ తమాషా చేయ్యాలి

జె. యం. బరీ ఆధారంగా

లనిపించింది. కవరు చిన్నదికూడా నేమో, నోట్లో పజేటట్లు విసిరాను. మేం యూనివర్సిటీలో వుండగా ఒక 'గేం, ఆజేవాళ్లం నాన్నా! ఒక గిరిగిరి, ఆ గిరిలో పజేటట్లు అట్టముక్కల్ని విసరడం! కాని, ఏం లాభం? అది కాస్తా మురుగునీటిలో పడి మునిగి పోయింది.

రాఘు : ఏం బావుండలేదు, భాస్కరం.

భాస్కర : నిజమే! కాని ఆ ఆట ఆడడం మానేసి అప్పుడే నాలుగు నెలలయింది.

రాఘు : (చేతిలో చీటి మాస్తా, బంగారు వంకకు తిరిగి) ఎట్లా వుంటాడు మనిషి.

బంగారు : మనిషి కేమండీ! మన ఒంగోలు కోడెలా వున్నాడు. అయితే యేం? మనిషేందో దిగులుగా, సినిమాలో హీరో ఏడుస్తున్నట్టున్నాడండి.

భాస్కర : ఆపరా బంగారు, నీ ఆలంకారాలు! ఏటిని వింటే ప్రబంధకపులు అమాంతం గుండెలు బాదుకుంటారు.

రాఘు : ఆ!..... వుత్తరం అదేసంటావా? లేక పొరపాటు పడ్డాడా?

బంగారు : ఆయన అచ్చంగా తన నోటితో నెబితేనే!

భాస్కర : పోనీ, మళ్ళీ రాయమనగూడదూ?

రాఘు : (విసుగుతో) ఆ—

బంగారు : కాని, ఆ అమ్మాయిగారు—

భాస్కర : ఎవరు?

బంగారు : అదేసండీ! ఆయన గారితో రాలా, ఓ అమ్మాయి గారు—

భాస్కర : మాకేం తెలుసురా? వచ్చిందా?

బంగారు : ఆ! వచ్చిందండీ..... ఆవిడగారు ఏడుస్తోంది.

భాస్కర : (ఆదుర్దాగా) ఏడుస్తోందా?...ఎన్నేళ్లుంటాయో?

బంగారు : సిన్నేదేనండి.

భాస్కర : అంటే పదేళ్లుంటాయో?

బంగారు : పెద్దదేనండి.

భాస్కర : అంటే, ఓ యాభైపుంటాయో?

బంగారు : కొడు బాబూ.....ఓ ఇరవై—

భాస్కర : ఇరవై!...అందం గా వుంటుందా?

బంగారు : కొడుక్కు తినొచ్చునండీ.

రాఘు : ఏడిశావు గారి, బెల్ కొట్టగానే వాళ్ళు లోపలకు తీసుకురా,

బంగారు : సిత్తం...

భాస్కర : బంగారు! ఇహ నెప్పుడూ వుత్తరా లిచ్చి నోరు తెరుచుకు నిలబడకు...తెలిసిందా?

[బంగారు నవ్వుదానికి ప్రయత్నం చేసి, విఫలం జాతాడు. మొహం పాలిపోతుంది] ఏమిటి బంగారు అలా అయిపోయావ్?

బంగారు : అబ్బే! ఏముంది?...ఏమీ లేదండీ. (అంటూ వెళ్ళిపోతాడు).

భాస్కర : బంగారు అలా వున్నాడేం, నాన్నా?

రాఘు : భాస్కరం ఆ సంగతి అలా వుండు...నిన్ను చూస్తే నేనాకు కోపం ముందుకు వస్తోంది.

భాస్కర : సహజమేననుకోండి...

రాఘు : ఇప్పుడు వినోదరావు కేమని చెప్పాలి?

భాస్కర : వినోదరావుకాదు నాన్నా, ఆనందరావు.

రాఘు : అదీ! ఆయన కేమని చెప్పాలి? 'మీ వుత్తరం చదవ లేదండీ...మా వాడు ఓ ఘనకార్యం చేశాడు' అనాలి.

భాస్కర : ఎందుకు?

రాఘు : ఎందు కేమిటి? ఆయన మన దగ్గరకు ఎందుకు వచ్చాడో మన కేమీ తెలియదని ఒప్పుకోవాలి కదా!

భాస్కర : (ఆలోచిస్తూ) ఆ మాత్రం తెలుసుకోలేమా?

రాఘు : (కొంచెం ఆశ్చర్యంగా) నువ్వు తెలుసుకోగలవా?

భాస్కర : రెండూ, రెండూ కలిపితే ఎంత అవుతుందో ఇంకా నేర్పాలా నాన్నా?

రాఘు : అంత తెలివిగలవాడవయితే ఈ కేసు నువ్వు నడుపు. మాస్తాను...ఇది నీకు మొదటికేసు!

భాస్కర : (ముందు కొంచెం బిత్తరపోయినా, తెప్పరిల్లుకొని) అలాగే!...తప్పకుండా...(తరువాత, ధైర్యంగా) వాళ్లు లోపలకు వచ్చిన రెండు నిమిషాల్లో వాళ్లు ఎవరో, ఎందుకు వచ్చారో తెలుసుకుంటాను, చూడండి.

వీలునామా

రాఘు : (పేలవంగా నవ్వుతూ) చిన్నవాళ్ల దగ్గర నుంచి నేర్చుకోవడానికి నే నెప్పుడూ సిద్ధమే ! అయితే, ఆ మాత్రం మేమూ కనుక్కోగలం !

భాస్కర : ఎలా ?

రాఘు : వాళ్లనే అడిగితే సరి.

భాస్కర : ఆ మాత్రానికి నేను యూనివర్సిటీకి వెళ్లి, వున్నదానికి మరో తొక తగిలించుకురావడం శేనికి ?

రాఘు : భగవంతుడికి తెలియాలి... సరే, వాళ్ల ను పిలవమంటావా ?

భాస్కర : (కుర్చీలో నుంచి లేచి, తనను తాను సర్దుకొని) యస్...

రాఘు : (బెల్ కొట్టబోయి, ఆగి) ఆ వచ్చినా విడిపేరు కూడా మనకు తెలియదు కదా !

భాస్కర : నేను కనుక్కుంటానుగా, చూడండి.

రాఘు : వెళ్ళిందా ?

భాస్కర : అదే తెలుస్తుంది... మనకు తెలిసినట్లా ఆవిడ చిన్నదిని అందగత్తై అని, ఏడుస్తోందిని—ఆవిడకు పెళ్ళి అయివుంటే, ఆ ప్రక్కనున్నాయన ఆవిడభర్త అయివుంటే, భర్త ప్రక్కనవుండి కూడా ఆవిడ ఏడవవలసిన పని ఏమిటి ?

రాఘు : వున్నందుకే నేమో ?

భాస్కర : అందుకయితే ఇంతదూరం ఎందుకు వస్తుంది ? ఒక వేళ పెళ్ళి కాకపోతే ఈయన ప్రియుడైనా, అన్నయినా కొవచ్చు... ఇంతకూ ఆ అమ్మాయి విషయంలో నే నచ్చారని మాత్రం నాకు తోస్తుంది.

రాఘు : బృహస్పతి దిగి వచ్చాడయ్యా ! (బెల్ కొడతాడు.)

[మరుక్షణంలో ఓ యువకుడు, ఆయనను అంటుకు పోయిన ఓ యువతి లోపలకు వస్తాడు. ఇద్దరూ భయపడుతున్నారు. యువకుడి మొహం పాలిపోయి వుంటుంది. ఆతను లోపలి ఆతురతను అణచుకోవడం కోసం, అనుక్షణం దీర్ఘంగా నిట్టూర్పులు విడవడం వినిపిస్తుంది. ఆవిడ విచారం యింకా తగ్గి

నట్లు లేదు. ఏడవడంవలన ఏర్పడిన చెవిరిన ముంసురులు, చెరిగిన కాటుక మాత్రం మనకు కనిపిస్తూ వుంటాయి]

భాస్కర : రండి ఆనందరావు గారూ ! మీరు మా నాన్న గారు (ఆనందరావు ఆయనకు సమస్కరిస్తాడు. రాఘవమ్యుగారు ప్రతి సమస్కారం మాత్రం చేసి వూరకుంటాడు) వారు లాయరే!... అయినా ఈకేసు నేను చూస్తున్నాను.

ఆనంద : (తిప్ప చేసిన వాడిలా భయపడుతూ) నా ఉత్తరం అందించమంటాను.

భాస్కర : (కొంచెం తడబడుతూ) అవును... అందింది.

ఆనంద : దానిలో అన్ని విషయాలు వివరంగా...

భాస్కర : (అవును... ఆవన్నీ నాకు జ్ఞాపకం వున్నాయి... కూర్చోండి (సుశీల వంక ప్రత్యేకంగా చూస్తూ) కూర్చోండి... ఆ... మీ పేరు... మీ పేరు—మరిచిపోయాను.

రాఘు : నవ్వు అడగ నే లేదుగా భాస్కరం !

[భాస్కరం దీనికి కొంచెం విసుగుపల కనబరుస్తాడు]

ఆనంద : తీవించడం... మరచిపోయాను. ఈవిడ సుశీలా ఆనందరావు... నా భార్య.

[భాస్కరం తెల్లమొహం వేస్తాడు, ఓ తీణంపాటు కనిపించకుండా నవ్వుకుంటాడు రాఘవమ్యుగారు]

భాస్కర : (తెప్పరిల్లుకొని) అలాగా! చాలా సంతోషం. కూర్చోండి సుశీలా. నేవి గారూ ! [సుశీల సిగ్గుపడుతూ కూర్చుంటుంది]

ఆనంద్ : సుశీల ఈవిషయమై కొంచెం అదుర్దాగా వున్నదండి.

భాస్కర : ఉండదుటండీ మరి!... (స్తేజ ఒక చివరకు పెళ్ళి) అందులోనూ ఈ విషయాలున్నయ్ చూడండి— తాత్కాలికంగా చాలా బాధగా వుంటయ్... కాని, క్రమంగా మరచిపోతాం లెండి.

సుశీల : అదే ఆనంద్ కూడా అంటున్నాడండి.... కాని, నాకే—ఎందుకల్లనో—(తలవంచి,

భారతి

మెల్లగా) అయినా మా పెళ్ళయి ఇంకా
సంవత్సరం కాలేను.

భాస్క : అవునుకొండి...అసలు అందువల్ల నే—

ఆనంద : (మాట మార్చడానికి ప్రయత్నం చేస్తూ)
ఆ!...మీ ఫీజు! తక్కువే ననుకొంటాను.

భాస్క : నాకుమాత్రం చాలా తక్కువే అనిపిస్తోం
దండి.

ఆనంద : నాకు చాలా ఎక్కువనిపించిందండి.

భాస్క : అంటే, అంతకంటే ఎక్కువ—

ఆనంద : ఆబే!

భాస్క : (అయిష్టంగానే) సరే!

సుశీల : నాకూ చాలా ఎక్కువనిపించిందండీ!

భాస్క : (దెబ్బ తిని) ఓ!

ఆనంద : ఈ చిన్నవిషయానికి ఇంత డబ్బు అనవసర
మని సుశీల వుండేళ్ళం.

భాస్క : సరే! కానివ్వండి...అయితే, ఒక విషయం
మనం ముందు ఆలోచించుకోవాలి. ఈ
పరిస్థితుల్లో కేవలం సుశీలాదేవిగారి నే
ముఖ్యంగా తీసుకొని, ఆవిడమీదనే ఆధార
పడడం బావుండదు!...అందువల్ల మనం
మరో మార్గ మేదయినా—

ఆనంద : (బిత్తరపోయి) మరో మార్గం ఎందుకండి?
అంతా ఆ వుత్తరంలో వున్నట్లుగా చేస్తే
సరిపోదూ?

భాస్క : అహ...సరిపోదని కాదు—

సుశీల : ఆనంద్!....(కంటతడి పెడుతుంది)

ఆనంద : (ఓడార్చడానికి, బుజంమీద తడతూ)
ఊరకో, సుస్.

భాస్క : (మరొక త్రోవకు పోయి) నాకు చాలా
విచారంగా వున్నది. సుశీలాదేవిగారూ!
(ఆనందరావువంకకు తిరిగి) కాని సభ్యతగల
స్త్రీకి ఇటువంటి ప్రచారం జరగడం—

ఆనంద : (ఆశ్చర్యంతో) ప్రచారం! ప్రచార మేమి
టండీ?

భాస్క : అశే!...ఆవిడ విషయంలో మనం వ్యక్తుల
పేర్లను వదిలి, మిగిలిన విషయాలు చూట్లాడు
కోవడం బావుంటుందేమో?

ఆనంద : పేర్లు!

సుశీల : (ఇంకా ఏమిస్తున్నే) నేనేం చేస్తాను?
నేను అంతగా ప్రేమిస్తున్నాను!

భాస్క : (సుకీతో) అయితే, తుమించి విడిచి
పెడదామంటారా?...విషయంగావున్న పరి
స్థితుల్ని సామ్యంగా అతికే అవకాశమే
లేదంటారా?

ఆనంద : (కోపంతో) ఏమిటండీ మీరంటున్నది?

రాఘవ : (ఇంతవరకూ ఆనందించినా, ఇక తట్టుకో
లేక) అవును భాస్కరం, ఏమిటి సువ్యం
టున్నది?

భాస్క : అశే! (ఆనందరావు దగ్గరగావెళ్లి) చూడండి
ఆనందరావుగారూ! స్త్రీదర్శకు మీరు విష
యాలన్నీ వివరంగా చెప్పకపోతే, మేం
కేసులను నడిపించడం కష్టమండి.

ఆనంద : కేసంటారేమిటి?... నేనేం కోర్టుపక్షి నను
కున్నారా?

భాస్క : అంటే, కేసేమిలేదా?

ఆనంద : నాకు తెలిసినంతవరకు లేదు.

సుశీల : మీరు అనే కేసు ఆనంద్ మీద కాదుగదా!
అతను దేవత!

భాస్క : (తెప్పచేసింది ఆవిడైనా కావచ్చునని అను
మానపడి) అయితే, అది మీరు.

సుశీల : (బెదిరిపోయి) నేనా! ఏమిటి నేను?

ఆనంద : (కోపంతో, అరుస్తూ) దీని అర్థం ఏమిటి?

భాస్క : అర్థమా! (తాపీగా కూర్చుని, ఏడుస్తున్న
సుశీలవంకకు చూపుతూ) తెప్పంతా ఈవిడదే
నని నేను కలలోకూడా అనుకోలేదు. నాకు
చాలా బాధగావుంది. నేను ఈకేసులో పని
చెయ్యలేను.

[కొడుకు ఆత్మవిశ్వాసాన్నిచూసి రాఘ
వయ్యగారికి ఏడుపూ, నవ్వుకూడా వచ్చి
నయ్. సుశీల బెదిరి ఒకర్ని విడిచి ఒకరివంక
చూస్తూ వుంటుంది]

ఆనంద : (కుర్చీలో కూలబడుతూ) ఏమిటి!

రాఘ : (గొంతు సవరించుకొని) అయితే, ఈ కేసు
నేను తీసుకుంటాను.

వీలునామా

ఆనంద్ : (రాఘవయ్య గారి దగ్గరకు వెళ్లి) మీ అబ్బాయి నన్ను అవమానపరచాడు. దీనికి ముందు సంజాయిషీ—

సుశీల : (లేచి, ఆనందరావు మీదకు వాలిపోయి) ఎందుకు ఆనంద్? పద, వెళ్లిపోదాం...

రాఘ : (వారిస్తూ) ఒక్కమాట ఆనందరావు గారూ! మీ ఉత్తరం నేను చూడలేదు కనుక అసలు విషయమేమిటో నాకు చెప్పగలరా?

ఆనంద్ : నా వీలునామా తయారుచెయ్యడానికి మీరు వీలుంటుందేమో తెలియ చేయ నలసిందని వ్రాశాను.

భాస్కర : వీలునామా!...అంతేనా?

ఆనంద్ : అంతే!

రాఘ : ఇప్పుడంతా తెలిసిందికదూ భాస్కరం!

భాస్కర : మరి సుశీలాజీవిగారి ఆశుర్యాకు కారణం?

ఆనంద్ : వీలునామా, నా మరణాన్ని ముందుకు తెస్తుందని సుశీలకు భయం.

(సుశీల మళ్ళీ ఏడుపు మొదలుపెడుతుంది. 'సుస్' అంటూ వారిస్తాడు ఆనంద్.)

భాస్కర : అదా!

ఆనంద్ : ఇంతంతా ఉత్తరంలో వున్నది కదండీ!

రాఘ : (నవ్వుతూ) ఏమంటావు భాస్కరం?

భాస్కర : ఏమంది? ... నాకు మాత్రం చాలా విచారంగా వుంది. (ఇంతలో ఏదో ఆలోచన తట్టినట్లుగా వుంది. రాఘవయ్య గారి వంకకు తిరిగి నవ్వుతాడు.)

నా కిప్పటికీ ఆశ్చర్యంగా వుంది. మీ పేరు యస్. విమలానందరావు గారు కదూ?

ఆనంద్ : కాదండీ! ఒట్టి ఆనందరావు నే! ఎ. ఆనందరావు.

భాస్కర : ఎ. ఆనందరావు గారా! ... చూశారా, నాన్నా! మనం ఎలా పొరపాటుపడ్డామో?

[ఈ సర్దుకున్న పద్ధతిమీద రాఘవయ్య గారు సంతోషిస్తాడు.]

భాస్కర : సంగతిమీటంటే సుశీలాజీవిగారూ! ఇవాళే మేం యస్. విమలానందరావు గారని— ఆయనతో సం మాన్యమై. ఆయన వస్తా

నని వ్రాశారు...ఆయన, ఆయన భార్య విషయంలో ఏదో మాట్లాడాలన్నారు.

సుశీల : ఎంత భయపెట్టారు!

భాస్కర : భయంకాదుటండీ మరి! (ఆనందరావుతో) తమించండి...మా వృత్తిని దృష్టిలో పెట్టుకొని అంతకంటే ఎక్కువ చెప్పలేం, చూడండి.

ఆనంద్ : మేము మాత్రం అడుగుతామా?...కాని నేను కూడా ఉత్తరం వ్రాశానే!

భాస్కర : వ్రాసివుండొచ్చు ... వీలునామాను గురించేనా? (అవునని తల తిప్పుతాడు ఆనంద్) అవి నాన్నగారు చూస్తారు...ఇప్పటికైనా ఉత్తరంసంగతేమైనా జ్ఞాపకం వచ్చిందా నాన్నగారూ?

రాఘ : వ్వు...అందడంలేదు.

భాస్కర : అరే! తమాషాగావుండే...అయితే మీరు సరిగ్గా చూచివుండరు.

రాఘ : (కొడుకువంక తృప్తిగా చూస్తూ) కావొచ్చు...ఆ! ఇప్పుడు చెప్పండి ఆనందరావు గారూ!...మీరు వచ్చిన విషయం—

భాస్కర : (లేచి) నాన్నా! ఇక నేను వుండనక్కర్లేను కదూ!

రాఘ : అవసరంలేదు...నువ్వు హాయిగా క్లబ్బుకు వెళ్లి నీ బిలియర్స్ ఆడుకో...వెడుతూ, వెడుతూ బంగారాన్ని పంపించు...(ఆనందరావు, సుశీలలతో) మావాడు ఇవాళే మొదటి కేసు నడిపించాడు.

[భాస్కరం ఏమీ ఎరగనట్లుగా, పేపర్లు సర్దుతూ వుంటాడు.]

ఆనంద్ : కేసులో గెలుపు వారిదే నేమో?

రాఘ : అనొచ్చు...మొదటంతా పద్మవ్యూహంలా తయారుచేసుకున్నాడు. కాని, దానినుంచి తెలివిగా మటుకు బయటకు వచ్చాడు... ఫరవాలేదు భాస్కరం!...నువ్వు మంచి లాయరుకవుతావు.

భాస్కర : థాంక్స్... (వెళ్లిపోబోయి, మళ్ళీ లోపలకు వచ్చి) వస్తాను ఆనందరావుగారూ!

క్షమించండి... సుశీలా జీవి గారూ ! మీరూ
క్షమిస్తారు కదూ !

రాఘు : అందరూ ఏకంగా క్షమిస్తారు. వెళ్లిరా.

భాస్కర : నమస్తే. (ఆనందరావు ప్రతి నమస్కారం
చేస్తాడు.)

రాఘు : ఆ! ఇప్పుడు చెప్పండి ఆనందరావు గారూ!
[ఆనందరావు, సుశీల చాలా దగ్గరగా కూర్చోని
వుంటారు. రాబోయే గాలివానకు తట్టుకొన
డానికి తయారు తినేవాడిలా వున్నాడు
ఆనందరావు]

ఆనంద : నా వుద్దేశ్యం... వీలునామా అంతా ఒక్క
వాక్యంలో వుంటే సరిపోతుంది నండీ...
“నాకు చెందిన ప్రతి వస్తువూ నా మరణా
నంతరం నా భార్య పరంకొవాలి.”

రాఘు : దానికేం ! అందంగా వుంది ! ఇంతకంటే
చెత్తగావున్న వీలునామాలు నేను లక్షలు
చూశాను.

(సుశీల వుద్దేశపడుతుంది)

ఆనంద : (ఉద్దేశంతో నిట్టూర్చి సుశీలను వారిస్తూ)
అలా మాటి మాటికీ వుద్దేశపడకు సున్.

సుశీల : (అంత బాధలోనూ) ఆ మాటలు చూడు—
‘నా మరణానంతరం’... అవెందుకు చెప్పండి
లాయరు గారూ !

రాఘు : ఆ మాటలు లేకుండా నే నేను వీలునామా
తయారు చేస్తానమ్మా.

సుశీల : (త్వరగా) బావుందండి అలా చెయ్యండి.

రాఘు : (ఆనందరావుకేసి తిరిగి) అయితే, ఇటు
వంటి వ్యాయసముత మైన వీలునామాల్లో,
ఏ విధమకు ఆస్తి చెందుతుందో—

(సుశీల నోట్లో చీర కుక్కుకుంటుంది.
ఆనందరావుకు ఓవార్చక తప్పదుకదా !)

ఆనంద : సుశీలా !— సున్— (రాఘువయ్యగారివైపు
తిరిగి) ఆ ‘విధమ’ అనే మాటలేకుండా
చెయ్యండి లాయరు గారూ !

రాఘు : అలాగే ! అలాగే !! ఈ ముసలివాడికి ఆ
విషయం జ్ఞాపకం లేదమ్మా. పూర్వకో—
[సుశీల మామూలుమనిషై, చిన్నగా నవ్వు
తుంది. బంగారు వస్త్రాలు.]

బంగారూ ! చూడు కాఫీ తీసుకురా !—

[బంగారు వెళతాడు] ఆ... మీరు చెప్పే
విషయాలు రెండూ వ్రాసుకుంటాను (కలం,
కాగితం తీసి, వ్రాస్తూ) నాకు తెలిసినంత
వరకు ఈ కేసులోవున్న విషయాలు ఇవి
ఆనందరావు గారూ ! ఇప్పుడే యావనంలో
అడుగు పెట్టినప్పటికీ, జీవితం శాశ్వతం
కాదని—

సుశీల : (నెనకటి వలె నే) ఓ !

రాఘు : (తట్టుకొని) మనల్ని పెద్దవాళ్లు దీనించే
టప్పడు ‘శతమానం భవతి, శతాయుః...’
అంటారు. అంటే, మనిషి వయస్సు మన
జేశంలో వంద సంవత్సరాలన్న మాట.
ఆనందరావు గారు అన్నేళ్ళూ తప్పకుండా
వుంటారు—కనీసం మీ ప్రేమకోసమైనా
వుంటారు. అయినా, వీలునామా ప్రతాన్ని
ఇప్పుడే తయారుచేసి వుంచడం మంచిదని—
కేవలం ప్రతాన్ని మాత్రమే—అయిన అభి
ప్రాయం.

సుశీల : సరే !

రాఘు : అమ్మయ్య ! ఇప్పుడు కొన్ని వివరాలు చెబు
తారా, ఆనందరావు గారూ !

ఆనంద : అడగండి.

రాఘు : ముందు మిమ్మల్ని గురించి చెప్పండి.

ఆనంద : ‘నా’ అనే వాళ్లెవరూ నాకు లేరండీ.
(సుశీల జాలిగా చూస్తుంది) అజే ! ఒక నా
సున్ తప్ప... నివాసం ... సుశీలా సదనం,
సత్యనారాయణపురం !

సుశీల : (అజేవో అందరికీ తెలిసిన దన్నట్లుగా) అవు
నండీ. మేం అక్కడే ఉండడం.

ఆనంద : ప్రస్తుతం నేనిక్కడ ఒక పెద్ద కంపెనీలో
గుమాస్తాగా ఉంటున్నాను. ఆంగ్లజేశంలో
పెద్ద కంపెనీ అదేనండీ..... సంవత్సరానికి
20 లక్షలు లాభాలే పంచిపెడుతుందండీ
అది.

రాఘు : అవునవును. నాకు తెలుసు..... అయితే,
వ్యక్తిగత మైన రాబడి ఏమైనా ఉందా?
[ఆనందరావు, సుశీల ‘ఈ ప్రశ్న ఏమిటా?’
అని ఒకళ్ళ నొకళ్ళు ప్రశ్నార్థకంగా చూసు
కుంటారు.]

వీలునామా

ఆనంద్ : అబ్బే! ఏమీ లేదండీ.

రాఘు : (వాసుకున్న విషయాలను పరిశీలిస్తూ) ఇది చిన్న వీలునామా నే అవుతుంది.

ఆనంద్ : (అపార్థం చేసుకొని కాబోలు) నాకు వచ్చేది కొంచెం ఎక్కువేనండీ

రాఘు : (ఆసక్తితో) ఎంతో?

సుశీల : సంవత్సరానికి బోఎస్ కాక, పదిహేను వందలు వస్తయ్.

రాఘు : బావుంది...మీ యిద్దరేగా!

ఆనంద్ : నెలకు ముప్పై రూపాయల దగ్గర మొదలు పెట్టానండీ. జీవితం...అయితే నేం? ప్రతి సంవత్సరం ఇంక్రిమెంట్లు బాగానే ఇస్తున్నాను. ఈ యేడు ఒక్కసారి ఇరవై రూపాయ లిచ్చారు.

రాఘు : పనిచేస్తున్నావ్...ఇస్తున్నారు.

[ఏకవచన ప్రయోగాన్ని గుర్తిస్తాడు ఆనంద్ రావు. దానికి సంతోషించినట్లే కనబడతాడు.]

ఆనంద్ : అయితే, నాకొక ఆశయం మాత్రం వున్నదండీ.

సుశీల : (ఆనంద్ కొంచెంసేపు ఆగడం చూచి) ఘర వాలేదు ఆనంద్! ఆయనకు చెప్పి.

ఆనంద్ : (కొంచెం బిడియంగా) ఈ సంవత్సరం చివరకు 3550 రూపాయలు నిలవ చెయ్యాలని వుంది.

సుశీల : (గర్వంగా) అంటే రోజుకు పదిరూపాయలన్న మాట.

రాఘు : (వాళ్ళ అభిలాషకు ఆనందిస్తూ) బావుంది. తప్పకుండా చెయ్యగలవు.

ఆనంద్ : నాకూ ధైర్యం వుంది...కాని మొన్ననే ఇంట్లోకి కావలసిన సామాన్లు మింగినయ్ చాలా డబ్బు.

రాఘు : డబ్బు మింగేవే అని!

సుశీల : ఉన్న వాటిలో మంచిరకమే మన ఇంట్లో ఉండాలంటాడు ఆనంద్...ఒక్కసారి నా గది చూస్తేనా—

రాఘు : (ఆమోదాన్ని తెలుపుతూ) అవును...

ఆనంద్ : అయినా, మాకు ఒక్క చిల్లిగవ్వ కూడా అప్పు లేదు. ఇప్పటికే రెండువేలు బాంకులో వుంది.

రాఘు : అద్భుతమంటుడివి...నవ్వు తప్పకుండా ముందుకు పోగలవు.

సుశీల : ఆనంద్ అంటే ఆఫీసులో అందరికీ ప్రాణమండీ!

రాఘు : నీకు! పంచప్రాణాలు! అవునా?

[ఇద్దరూ సిగ్గు పడతారు]

ఆనంద్ : నేను అయిదు వేలకు ఇన్ స్యూర్ కూడా చేశాను.

రాఘు : మరి బావుంది...ముందే మేలుకున్నావు.

ఆనంద్ : కృష్ణ ఒడ్డునే ఓ బంగళా, ఓ కారు—కనీసం ఇచ్చేనా సుశీలకు వదిలి వెళ్ళాలని నా ప్రయత్నం.

రాఘు : ఏమో! నీ ప్రయత్నం ఫలించ కూడదని ఎక్కడ వుంది?

సుశీల : (బాధతో) ఓ!

రాఘు : అనుకోకుండా వచ్చేసిందమ్మా! ఏమీ అనుకోకు.

సుశీల : కొద్దు, బంగళాలు ఎందుకండీ నాకు, ఆయన లేకుండా?

రాఘు : నిజమే నమ్మా. నిజమే! ఆయన అనే దేమిటంటే—ఆయన మరణానంతరం... అది సంభవిస్తే—ఆయనకు చెందిన ప్రతి వస్తువూ నీకే రావాలని.

ఆనంద్ : (అనుకోకుండా) అవును... అదే నా వుద్దేశ్యం.

సుశీల : (అప్రయత్నంగానే) కాదు.

ఆనంద్ : అవును.

సుశీల : కాదు.

[రాఘవయ్య ఇద్దరి వంకా ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ వుంటాడు. ఇంతలో బంగారు మూడు కాఫీలు తెస్తాడు.]

రాఘు : (ఇద్దరికీ కాఫీ యిస్తూ) తీసుకోండి.

ఆనంద్ : థాంక్స్...తీసుకో సుస్...ఈ విషయంలోనే మాయిద్దరి మధ్య ఓ చిన్న అభిప్రాయభేదం వచ్చిందండీ.

సుశీల : మీరు పెద్దలు కదా, మీరు చెప్పండి.

[రాఘవయ్య ఒప్పు కుంటున్నట్లు తల తిప్పతాడు.]

ఆనంద్ : నాకు ఇద్దరు అక్కయ్యలు వున్నారు. — పినతండ్రీగారి పిల్లలు—వాళ్ళకు కాస్తా—కూస్తా ఇప్పుడూ సహాయం చేస్తున్నా మనుకోండి. వీలునామాలో ఎలా చెయ్యగలం చెప్పండి?

రాఘ : నువ్వు ముందు నీ భార్యసంగతి ఆలోచించాలి.

ఆనంద్ : కాని, ఆవిడే వాళ్ళకు ఒక్కొక్కళ్ళకు వంద రూపాయల చొప్పున వదిలివెళ్లాలంటున్నది.

సుశీల : (దృఢంగా) కాదు, రెండు వందలు.

ఆనంద్ : వంద.

సుశీల : కాదు ఆనంద్... రెండు వందలు.

రాఘ : పోనీ, నూటయ్యై.

సుశీల : కాదండీ. రెండువందలూ ఇవ్వవలసిందే.

ఆనంద్ : సరే! సుశీల యిద్దమే కానివ్వండి... ఇవిగో, వాళ్ళ పేర్లు, అడ్రసులు—

రాఘ : (తీసుకుంటూ) ఇంకేమైనా.

ఆనంద్ : అంతేనండి.

సుశీల : ఆ ఇంటివాళ్ళ నేం ఇశావ్ ఆనంద్? (రాఘ వయ్యతో) చనువుకొనే రోజుల్లో అక్కడే వుండే వాడండి... వాళ్లెంతో మర్యాదగా చూశారు... ఎంతో మంచిగా వున్నారు.

ఆనంద్ : నిజమేననుకో... కాని—

సుశీల : యాభై రూపాయలు— (రాఘవయ్యనంక చూస్తుంది.)

రాఘ : అంతటితో నీ బాబితా పూర్తయితే, ఈ పద్దు నా కళ్ళంతరంలేదు. (ఆనంద్ ఇచ్చిన కాగితాన్ని పుచ్చుకొని, లేచి.) చూడు ఆనంద్! రేపు—ఈ వెళ్ళకే—మీరు వస్తే వీలునామా మీ చేతికిస్తాను.

సుశీల : (అయిష్టంగా) అది కాదండీ! ఇవ్వాలతో అయిపోతే బాధ వదిలి పోతుండేమోనని.

ఆనంద్ : ఇవ్వాలే పూర్తయ్యేటట్లు చూడలేరా?

రాఘ : దానికేం? ఎంతోనేపు పట్టుదు. (గడియారం వంక చూసుకుంటూ) మీరు ఒకగంట అలా

నెళ్లి, భోజనం చేసిరండి. ఈలోగా పూర్తి చేసి వుంచుతాను.

సుశీల : నన్ను మాత్రం ఏమీ తినమని అడగకు ఆనంద్!

ఆనంద్ : నేనుమాత్రం తినగలవా?... ఆ దుర్దాలో వున్నప్పుడు ఆకలి వెయ్యదు, మానండి.

సుశీల : అట్లా పికారుగా, బజారుకు వెళ్లిద్దా.

రాఘ : ఆ రద్దీలో మొగుణ్ణి వెంటవేసుకు తిప్పుతావా? మానేవాళ్ళు కొంగున కట్టుకున్నా వంటారు.

సుశీల : (సిగ్గుతో) కావచ్చు... కాని నాకు ఆనంద్ అంటే అంత యిష్టం.

రాఘ : అవును... నువ్వు కూడా అలాగే వుండాలి ఆనంద్... అందులోనూ పెద్దవాడివయ్యాక ఈ సంగతి బాగా జ్ఞాపకం వుంచుకోవాలి.

ఆనంద్ : ఆ భయం మీ కక్కర్లేదండీ. (సుశీలను చూసి ఆప్యాయంగా నవ్వుతాడు.)

సుశీల : దయచేసి, ఆ వీలునామా కాపీని మాత్రం మాకు యివ్వండి... అది ఇంట్లో లేకపోవడమే నాకు హాయి... వుంటే నిద్రపట్టదు.

రాఘ : అచ్చా! అలాగే!... ఓ గంటలో—

[బంగారు ఇంతివరకు నోరు తెరుచుకొని వింటున్నాడు. వాళ్ళు లేవటం చూచి, బయటి తలుపులు తీస్తాడు. వాళ్ళు ఒకళ్ళ చేతిలో ఒకరు చెయ్యి వేసుకొని ఆనందంగా బయటకు వెడతారు. రాఘవయ్యగారు, కనిపించేటంత వరకు, వాళ్ళు నేచూచి, తలపంకించి ఏవో రెండు విషయాలు ఓ కాగితం ముక్కుమీద వ్రాసి...]

రాఘ : ఇరుగో! ఈ కాగితం ఇంటిదగ్గర అమ్మాయిగారి కివ్వు. కాగితాలు ఇస్తే, తీసుకురా!... (మళ్ళీ వాళ్ళు వెళ్లిన వైపుకే చూస్తూ) బలే దాంపత్యం! బంగారు!

బంగా : సారూ!

రాఘ : ఏమంటావ్?

బంగా : (అతి సాధారణంగా) అవునండి.

రాఘ : ప్రేమకలాపాలు జీవితసుఖానికి నిలయాలు. అందులోనూ వయసులో వున్నారా?—

బంగా : (విచారంగా) అవునండి.

రాఘు : (బంగారువంక చూసి) అట్లా వున్నావేం బంగారు?

బంగా : (నవ్వుడానికి ప్రయత్నిస్తూ) ఎట్లా వున్నానండి?

రాఘు : నీ హుమరంతా విమ్రేది?

బంగా : దానికేమండి...బాగానే వున్నానండి... (త్వరగా) ఇంటికి వెళ్లొస్తానండి. (వెళ్లబోతాడు.)

రాఘు : ఆగు! ఇటురా! ఎందుకు అలావున్నావ్? ఇంకా ఆ విషయాన్ని గురించే బాధపడుతున్నావా? (బంగారు వాలకం అలానే వుంది.) నొప్పి ఇంకా ఎక్కువయిందా?

బంగా : నొప్పి పెద్దగాలేదండి....కాని తిప్పకున్నట్లుగా వుంది.

రాఘు : (ఓదారుస్తూ) నవ్వునుకున్నది కాదు బంగారు! (జబ్బుపేరు చెప్పరులుచుకోక) ఆసంగతి ఏమంచిడాక్టరునా చెబుతాడు.

బంగా : నిన్ను మన డాక్టరుగారే చెప్పారండి.

రాఘు : ఏమని?

బంగా : అది...అజేనం!—(వెళ్లడానికి వెనుతిరిగి) నాపని అయిపోయింది బాబూ!

రాఘు : (దగ్గరకు వెళ్లి) ఆయన చెప్పింది నిజమై వుండదు...మరో డాక్టరుదగ్గరకు వెళ్లిరా.

బంగా : అక్కల్లేదు బాబూ! చలపతిరావుగారికంటే మంచి డాక్టరున్నారా?—ఆయన చెప్పిన చెప్పారు బాబూ!—ఇంకా తొమ్మిది నెలలంట, మహాబతికిలే!—

రాఘు : (ఈవిషయం విని, షాక్ తింటాడు. మరో మూలకుపోయి) పోనీ, ఆపరేషన్ చేయిస్తే?

బంగా : చాలా ఆలస్యమయిందట బాబూ!... మొదట్లో ఎప్పుడో చేయించుకొనివుంటే, కూస్తంత ఆశవుండేనంట!

రాఘు : ఇది నీకు ఎక్కువరోజులనుంచి లేదుకదా!

బంగా : నాకు తెలియకుండానే వుందంట బాబూ! చిన్నప్పటినుంచీ—నాలో మచ్చగా, నూది మొనంత—ఉండిఉండి, సరిగ్గా ఇప్పుడు—

బతికి బట్టకట్లాల్సిన రోజుల్లో, ఇప్పుడు బయటపడ్డావండి.

రాఘు : ఇంత ఎక్కువగా ఒక్కసారే ఎలా వచ్చిందంట?

బంగా : నాకూ తెలవడం...కాని మనందరినూ, మచ్చ మనకు తెలికుండానే వుంటుండటం... నామాదిరిగా జాగ్రత్తలేకుంటే, చివరకు—

రాఘు : కాను, కాదు—

బంగా : కాడీంటి బాబూ! డాక్టరు బాబుగారు అంత చెప్పినాక ఇంకా అనుమానమే! ఆయనయినా ఊరికే చెప్పారా? అరిచి మొత్తుకుంటే బయటపడ్డారు. 'రావలసిన జబ్బుకాదు' అన్నారండాయన...కాని వచ్చిందిగా!—నా తరవాత నా పెళ్ళాం—

[చెప్పలేక బాధపడతాడు. రాఘవయ్యగారు ఓదారుద్దామని ప్రయత్నం చేస్తాడు. కాని చెయ్యలేకపోతాడు. ఇంతలో బంగారే తెప్పరిల్లుకుంటాడు]

బంగా : వస్తా, బాబూ, వస్తా ఇంటికి కాగితాలు దెస్తా.

[త్వరగా వెళ్లిపోతాడు.]

[రాఘవయ్యగారు బంగారు వెళ్లినవైపుకే చూస్తూ, దీర్ఘంగా నిట్టూరుస్తూ వుండగా—తెర.]

* * *

రంగము: 2

[ఇరవైయేళ్ల తరువాత]

* * రంగాలంకరణ పూర్వం మాదిరే; కొద్ది మార్పులు మాత్రం చేయబడినయ్యే. ఇదివరకు లేని గాంధీ, నెహ్రూ ఫోటోలు గోడలకు తగిలించబడినయ్యే.

కొత్త తినానీ, కేబుల్ మీద టెలిఫోన్. సాయంకాలపు వెలుతురు మసగ్గా లోపలకు వస్తుంది. భాస్కరం ఆలోచిస్తూ అటూ, ఇటూ పచార్లు చేస్తూ వుంటాడు. భాస్కరం ఇప్పుడు నలభైరెండుకేళ్ళవాడు. మనిషిలో చిలిపితనంపోయి, దర్జాకనిపిస్తుంది.

తిరుగుతున్నవాడు అగి, ఫోన్ తీసి, మల్టీ తనలోతాను వితర్కించుకొని, ఫోన్ కింద పెడతాడు. గది మూలకు వెళ్లి లైటు వేస్తాడు. అనంతం వస్తాడు. అనంతం భాస్కరందగ్గర కొత్త నౌకను.

అనంతం: సుశీలా అనందరావు గారంటాండి, ఆవిడోచ్చారు, మిమ్మల్ని చూడాలికి.

భాస్కరం: ఎవరు అనంతం? అనందరావు గారకదూ?

అనంతం: కాదండి... సుశీలా —

భాస్కరం: ఓ! నేను అనందరావు గారికోసం చూస్తున్నానే... సరే! రమ్మను.

[అనంతం వెళ్లిపోవోతాడు.]

అనంతం! ఏమిటి ఆఫీసులో ఈ అనంతమైన అల్లరి?

అనంతం: గుమాస్తా బాబూ! అంతా కుర్రకారు కదూ!

భాస్కరం: ఇక్కడ కుర్రకారు కావడానికి వీలేదు. ఒకవేళ కాదులు చుకుంటే, ఇక్కడ పుంజుడానికి వీలేదని చెప్పి.

అనం : అట్లాగేనండి... (వెళ్లిపోతాడు.)

[భాస్కరం కేబులుమీది పేపర్లు సర్ది డ్రాయింగ్లో పెడతాడు. సుశీల వస్తుంది. ఆవిడ వయసు ముప్పైయేనిమిది సంవత్సరాలు. దుస్తులు, అలంకరణ భాగ్యవంతురాలని చెబుకన్నయే. సాధారణంగా ధనవంతులైన యువకుల్లో తరుమా కనిపించే ప్రయత్నం — పరిగెత్తే వయస్సును పట్టుకొని వెనక్కు నడిపిద్దామన్న — వృధా ప్రయత్నం ఈవిడలోనూ కనిపిస్తుంది. ఇదివరకు కళ్ళల్లో కనిపించిన అమాయకత్వం ఇప్పుడు లేదు. తనస్థితికి గర్వపడుతున్నట్లు కనిపిస్తుంది. కాని అది ఎదుటివారిని హేళన చేసేటందుకు మాత్రం కాదు]

భాస్కరం: (లేచి) నమస్తే... రండి... మీ రాక నాకు చాలా ఆశ్చర్యాలి కలిగించింది సుశీలా దేవి!... కూర్చోండి.

[సుశీల ప్రతిసమస్తారం చేసి కూర్చుంటుంది]

మీరా దుస్తుల్లో ఉన్నప్పుడు చాలా బావుంటారు.

సుశీల : ఆమాట చాలామంది అన్నారు. (అని, నాలుక కొరుక్కుని) ఆ! ఎటూ కానివేళ యివిషయాల వచ్చిన సేమి! అనుకుంటున్నారాకదూ మీరా!

భాస్కరం: అబ్బే!... నిజంగా, నేను —

సుశీల : మీరు అనందరావు గారి రాకకోసం ఎదురుచూస్తున్నారాకదూ!

భాస్కరం: (ఏమి అనలేక) ఆ... (చెప్పవద్దుకో, కూడవోనని అనుమానం!)

సుశీల : మీ లాయర్ల నటనలు అపండి, పుణ్యముంటుంది. ఆయన, ఇక్కడే మిమ్మల్ని కలుసుకుంటారని నాకూ తెలుసు. అందుకే నేనూ వచ్చాను.

భాస్కరం: (ఆమృత్యు అనుకొని) అంటే ఆయనను కలుసుకోవడానికి, ఆయనే మిమ్మల్ని ఇక్కడకు రమ్మన్నారా?

సుశీల : నేనన్నానా?... (పెటవంగా నవ్వుతూ) నేను రావడం ఆయనకు ఇష్టమని కూడా అనుకోను.

భాస్కరం: (పాలిపోయి) అలాగా!

సుశీల : ఆయన ఎందుకు వస్తున్నారో నాకు తెలుసు. మరో వీలు నామా వ్రాయించడానికేగా?

భాస్కరం: (నవ్వుడానికి ప్రయత్నించేస్తూ) అయినా, మీ వీలు నామా వ్రాయడం ఇక మొనటి సారి కాదుగా!

సుశీల : కాదు... నాలుగోసారి!

భాస్కరం: ఎటువంటిజీవితం! ఒక మెట్టునుంచి, మరొక మెట్టు — ఉన్నతిమైన అంతస్తు —

సుశీల : (తన దుస్తులు సర్దుకుంటూ, అతి సామాన్యంగా) అవును. మేము గొప్పవాళ్ళం అయినాం.

భాస్కరం: కాస్తా కూస్తానా! ఆంధ్రదేశం గర్వించదగ్గ అయిదారు కుటుంబాల్లోనూ మీది ఒకటి!

సుశీల : (మాట మారుస్తూ) సరే! భాస్కరంగాయ! క్రిందిటిసారి వ్రాసిన వీలు నామా సరిగ్గా లేదా?

వీలునామా

భాస్క : (అలోచిస్తూ, సుశీలకు ప్రక్కగావచ్చి)
మాడండి సుశీలాదేవి! ఇటువంటి విషయాలు
మితో చర్చించడానికి నాకు అధికారం
లేదు...అయినా, ఆయన పుణ్యక్షేత్రాలు
ఏమిటో నాకు ఆవగించుకో అరవయ్యో
వంతుకూడా తెలియవు.

సుశీల : అసలు పుణ్యక్షేత్రాలంటూ పున్నయ్యా అని
నా అనుమానం. (కిటికీ దగ్గరకు వెళు
తుంది.)

భాస్క : అలాగా!

సుశీల : అందుకే ఇప్పటికక్కడకు వచ్చింది. ఆయన
పొరపాటున ఏమైనా—

[తలుపు తెరుచుకుంటుంది. అనంతం
వస్తాడు.]

అనంతం : ఆనందరావుగారు—

భాస్క : (త్వరగా) రమ్మను.

[ఆనందరావు వస్తాడు. మనిషి పూర్వంకన్న
కొంచెం లావెక్కిడు. హుందాతనం దర్జా
ఉట్టిపడుతూ ఉంటున్నాడు...ప్రపంచాను
భవం తాలూకు ముడతలుపడ్డ నుదురు. చీటికీ
మాటికీ తలపంకించి, ఓ క్షణంసేపు ఆలో
చించే అలవాటు అతనిలో కొత్తగా
కనిపించే విశేషం.]

ఆనంద్ : (వస్తూనే) హల్లో భాస్కరంగారూ!
కులాసానా?...మాడండి, నా పని యెంత
త్వరగా పూర్తిచేస్తే అంతమంచిది. కాలం
డబ్బువంటిదిండి...డబ్బువంటిది.

[ఇంతవరకు సుశీలను మాడడు. సుశీల
మధ్యకువస్తుంది. ఆవిణ్ణి చూసిన వెంటనే
మూర్ఛపోయినంత పడై, చివరకు తెప్పరిల్లు
కొని] సుస్ !

సుశీల : నువ్వు నన్ను రమ్మనలేదు ఆనంద్
అయినా, నేనే వచ్చాను.

ఆనంద్ : (బడపుగా) దానికేం?...చాలా బావుంది.

సుశీల : (ఓ ప్రక్కగా కూర్చుంటూ) నాకు తెలియ
నివ్వకుండా నువ్వు తయారు చేస్తున్న
మొదటి వీలునామా ఇదే ఆనంద్ !

ఆనంద్ : (తనను తాను నిలవతోక్కుకుని) ఎక్కువ
మార్పులేం చెయ్యవలసివస్తున్నా. లేకపోలే
నీకు చెప్పకుండా మార్చిస్తానా? అదీకాక,
దీనివల్ల నీకు కొంతభారం తగ్గిస్తా మనుకొం
టున్నాను.

సుశీల : అంటే?

ఆనంద్ : అదే!.....ఏ మనిషైనా తన వీలునామా
వ్రాస్తున్నాడంటే తనకు జీవితంలో చివరి
ఘడియలు వచ్చాయని తెలుసుకున్నాడన్న
మాట! (భాస్కరంవైపు తిరిగి) ఏమం
టాదా?

భాస్క : చాలామంది ఉద్దేశ్యం అదే!

సుశీల : కాని మళ్ళీ ఈ తతంగం అంతా ఎందుకు?
దానికి దీనికి ఏమిటి సంబంధం?

ఆనంద్ : ఏమీ లేదనుకో—

సుశీల : ఇదంతా నీ పిచ్చి ఆనంద్...చీటికీ, మా టి
నీకు డబ్బు ఎంత వుందో చూసుకోడం నీకు
ఆనంద మనుకుంటాను.

ఆనంద్ : మాయకోవడంకాదు. ఇచ్చివేయడం—

సుశీల : దానికేం? నువ్వు ప్రేమించినవాళ్ళకు
ఎలాగూ ఇస్తావ్!

[భాస్కరం (దాయర్లోనుంచి కాగితం
తీస్తాడు.)

ఆనంద్ : (కొంచెం విసుగుతో) నే నప్పుడే ఇవ్వడం
లేదు...నేను ఆఖరు గడియల్లో పున్నట్లు
మాట్లాడుతున్నావ్.

సుశీల : నేనా! అట్లా ఎప్పుడూ మాట్లాడేది నువ్వే!

భాస్క : (దాయర్లోనుంచి తీసిన కాగితాలు ఇస్తూ)
క్రిందటి వీలునామా కాపీ ఇది దీన్ని చది
విన తర్వాత మనం మరోటి వ్రాయడం
బావుంటుందేమో?

ఆనంద్ : అనవసరం.

సుశీల : ఎందుకండీ? దాని కాపీ చూ యింట్లోనూ
వుందిగా! పైగా, దాన్లో ఏమందో మాకు
బాగా తెలుసు.

ఆనంద్ : (క్రిందటి వీలునామాను చూపుతూ)
దానిలో నువ్వు దానికంటే ఇంకా ఎక్కువ

నేను ఇప్పుడు వదలిపెడుతున్నాను.....
ఎంతో చెప్పకోగలరా, భాస్కరంగారూ!

భాస్కర : ఓ.....ఊహకు కూడా అందడంలేదు.

ఆనంద్ : అంతకంటే ముప్పైవేలు ఎక్కువ.....
మొత్తం లక్ష, ఎనభైవేలు.

సుశీల : అరి, వున్న నాలుగిళ్లు, పొలాలు, స్థలాలు,
తోటలు కాక!...మీరు మా కొత్త ఇల్లు
మాడలేదు కదూ!...తిప్పకుండా చూడాలి.

భాస్కర : (మెల్లగా) అవును...విన్నాను.
[కొంచెంసేపు నిశ్శబ్దం. ఎవ్వరూ భంగ
పరచడానికి ఇష్టపడరు]

సుశీల : (చివరకు, మాటలను పెళ్ళిగిస్తూ) చెప్ప, ఆనంద్! నన్ను ఈ భాగ్యాలన్నింటినంటి నుంచీ
దూరం చెయ్యడమనుకున్నావా?

ఆనంద్ : లేదు, సుస్ లేదు నీకు ఇదివరకటికన్న
ఎక్కువే వస్తుంది.

సుశీల : అవును.....ఇదివరకటికన్న మనకిప్పుడు
ఎక్కువ వుందికదూ!

ఆనంద్ : (ఆవిడనుంచి ముఖాన్ని తిప్పుకొని) కాని--
[చెప్పడానికి జంకుతాడు.]

సుశీల : ఉ! చెప్ప ఆనంద్కాని—ఏమిటి?
అదింతా నాదేకదూ!

ఆనంద్ : (చెప్పలేక, చెప్పక తప్పక, మొఖం పేల
వంగా అయిపోయి) అదే! అక్కడ
వీలునామాను కొంచెం సవరిద్దామను
కుంటున్నాను.

సుశీల : ఇన్నాళ్లుగా నా అనుమానం నిజమయిందన్న
మాట! అందుకేకదూ నువ్వు ఇక్కడకు
వచ్చింది.....పోనీ, నువ్వు ఎందుకు సవరించాలనుకుంటున్నావో చెప్పగలవా,
ఆనంద్?

ఆనంద్ : అదే! ... సవరించాలనుకోవడం సహజమే
కదా! ఇది నాలుగోసారి!

సుశీల : కాని ఈసారి మార్పడం మాత్రం సహజం
కాదు.

భాస్కర : కాని మాడండి—అవతలి పిల్లలున్నారు.

ఆనంద్ : (తాను చెప్పడమనుకున్నది, భాస్కరం

చెప్పినందుకు సంతోషించి) అదే — అదే
నా ఉద్దేశ్యంకూడా!

సుశీల : అంటే, నా పిల్లలకు నేను డబ్బు ఇస్తానా,
యివ్వనా అనే కదూ మీ అనుమానం!...
(ఆనంద్ తో) ఇంతవరకు వాళ్ళను పోషించ
డంలో నే నెప్పుడైనా పొరపాటు చేశానా
ఆనంద్?

ఆనంద్ : (ఆవిణ్ణి శాంతింపచెయ్యటానికి భుజంమీద
చెయ్యి వేసి, బుజ్జగిస్తూ) లేదు, సుస్ లేదు.
[సుశీల విసుగుతో, విడిలిం దుకొని, కిటికీదగ్గ
రకు పోయి నిలబడుతుంది]

ఆనంద్ : నీకు వాళ్ళింటే మమకారం యెక్కువ...
వాళ్ళకు నీ దగ్గర గారాబం ఎక్కువ. నువ్వు
అతిప్రేమవల్ల ఏం చేసినా వాళ్ళ జీవితాలు
చెడిపోతయ్యే.

సుశీల : అయితే, వీలునామా మార్పడం ఎందుకు?

ఆనంద్ : అందుకే! ... నేను చెల్లిపోయిన తర్వాత,
నువ్వు అనవసరంగా ఈ విషయాల్లో బాధ
పడకుండా ఉండాలనే నా అభిలాష!

సుశీల : నా డబ్బును నేను జాగ్రత్తచేసుకోవడంలో
నాకు బాధ ఏమిటి?

ఆనంద్ : (ఇక సహించలేక) కాని, ఇంతవరకు ఇది
నాడబ్బే కదా!

సుశీల : నీ మనసులో నువ్వు వూహిస్తున్న దేమిటో
నాకు తెలుసు ఆనంద్!

ఆనంద్ : (తనలోతాను అనుకుంటున్నట్లుగా) ఇంతే
పెద్ద మొత్తం!

సుశీల : జనం ఇంతా వింటే ఏమనుకుంటారో
తెలుసా? ఇంతా నా స్వంతానికి వాడు
కుంటానని నువ్వును కుంటున్నా వను
కుంటారు.

ఆనంద్ : ఇంకా ఏమనుకుంటారో తెలుసా?... నేను
వచ్చే వారమే చచ్చిపోతానని నువ్వును
కుంటున్నా వనుకుంటారు.

[నిజానికి ఆనంద్ ఆలోచించి ఆ మాట
అనలేదు. ఆవేశంలో అన్నాడు. అయినా
ఫలితం మామూలే!]

సుశీల : ఓ!

వీలునామా

ఆనంద్ : నేననే దేమిటంటే—(తనలో అనుకుంటున్నట్లు) గుడ్ గాడ్! ఇంతా నువ్వు ఏదో ఓ వ్యాపారంలో పెట్టి నష్టపోతావనుకో! (డబ్బే తనకిప్పుడు సర్వస్వం అయినట్లుగా) భాస్కరం గారూ! ఇంతకష్టపడి, స్వహస్తాలతో సంపాదించిన ఇంత డబ్బు ఏ వ్యాపారంలోనో చిల్లినవ్వలేకుండా పోవడం తలుచుకుంటే, చచ్చిపోయిన తర్వాత కూడా నేను శాంతంగా వుండలేనని పిస్తున్నది.

[భాస్కరం తలమాత్రం తిప్పి, చేతితో కాగితం ఇస్తాడు]

సుశీల : నువ్వు నిన్నుగురించే ఆలోచించు కుంటున్నావుకాని, పిల్లల్నిగురించి ఏమీ ఆలోచించడంలేదు, ఆనంద్.

ఆనంద్ : కా నేకాదు.

భాస్కర : (అగ్నిలో ఆజ్యం పోసినట్లు) ఆ, అన్నట్లు, మీ పిల్లలు కులాసానా?

సుశీల : గొప్పలు చెప్పడంకాదు. కాని, వాళ్లను చూస్తేనే చాలంశి... రామం ప్రిన్సిస్ కాలేజీలో చదువుకున్నాడు... ప్రిన్సిస్ కాలేజీ వంటిది ఇండియాలో ఒక్కటే ఉండండి!

భాస్కర : బాగా చదువుకుంటున్నాడనుకుంటాను.

ఆనంద్ : భూనభోంతరాళాలు బద్దలు చేస్తున్నానని వుత్తరాలుమాత్రం వ్రాస్తున్నాడు. వాడికి వున్న ఇద్దగు స్నేహితులూ మహారాజుల కొడుకులేనట!..... మొన్న ఆదివారం నాడు వాళ్లు ముగ్గురూ తప్పతాగి క్లౌసులోకి వచ్చారట! మరి ప్రిన్సిస్ కాలేజీకదూ! అటువంటి కాలేజీ ఇండియాలో అదొక్కటే!... ఇంతా చేస్తే వాడి కెన్నెల్లో తెలుసా భాస్కరం గారూ! పందొమ్మిది!

సుశీల : నువ్వలాగే చెబుతావులే ఆనంద్.

భాస్కర : మీ అమ్మాయి... ఎప్పుడో చూశాను... ఈ సరికి పెద్దదయి వుండాలి.

[ఆనంద్, సుశీల—ఒకరినొకరు సంతృప్తితో చూసుకొంటారు]

సుశీల : భాస్కరం గారికి చెప్పాచ్చు ఆనంద్.

ఆనంద్ : కేళకు పెళ్ళిచేద్దామని ఆలోచిస్తున్నాం భాస్కరం గారూ! మన—

సుశీల : పేరెండుకులే ఆనంద్!.....

ఆనంద్ : అవును..... అక్కలేదు... ఏమైతే నేం? అమ్మాయి యిచా మనింట్లో వుండను.

భాస్కర : అదా! అట్లా చెప్పేనే? మీరు వీలునామా మార్పులనుకోవడం అంతుకన్నమాట!

ఆనంద్ : ముఖ్యంగా అంతుకే భాస్కరం గారూ! దానివల్ల వీలునామాలో చాలా మార్పులు చేయవలసిస్తయ్.

సుశీల : కాని, నాకు చేసిన వాగ్దానాలు మాత్రం మరచిపోకు ఆనంద్.

ఆనంద్ : అనే వాటిని గురించే ఆలోచిద్దాం.

భాస్కర : ఆ! మీరు పూర్వం ఏ సంస్థలకైతే విరాళాలు ఇద్దామనుకున్నానో, వాటికి ఇప్పుడు కూడా ఇస్తారా?

ఆనంద్ : (కుర్చీలో మేను వాల్చి) ఆ!..... హాస్పిటల్ కు పది వేల రూపాయలకదూ?

సుశీల : నునకు ఇర్పి ఖర్చులు వస్తున్నయ్; ముంగు ముంగు. అది ఇవ్వడం అవసరమంటావా ఆనంద్?

ఆనంద్ : పది వేలు కాదు, ఇకనై వేలు.

సుశీల : ఆనంద్!

ఆనంద్ : నేను నిశ్చయం చేసుకున్నాను సుస్... మన దేశంలో హాస్పిటల్లు బాగుపడవలసిన అసవరం ఎంతైనా వుంది.

భాస్కర : మిగిలిన సంస్థలకు—

ఆనంద్ : మిగిలినవన్నీ ఎప్పటిలానే వుంచువెయ్యండి.

భాస్కర : మీ పిన్ని గారి కూతుళ్లకు—ఒక్కొక్కరికీ సంవత్సరానికి—మాడవందలు.

ఆనంద్ : దాన్ని అలా వుంచితే సరిపోతుందనుకుంటాను, సుస్.

సుశీల : పోనీ, ఒక్కసారే కొంత మొత్తంగా ఇస్తే—మొదట వాళ్లకు ఒక్కొక్కళ్లకు వంద రూపాయలు ఇస్తే సరిపోతుందనుకున్నాం.

ఆనంద్ : అప్పుడు నేను భాగ్యవంతుణ్ణి కాదు, సుస్.

సుశీల : వాళ్ళను ఇంతభారం ఒక్కసారి మొయ్యి మనవం భావ్యమా? వాళ్ళకు ఈ డబ్బు ఎలా ఖర్చు పెట్టాలో కూడా తెలియదు

ఆనంద్ : వాళ్ళా పెద్ద వాళ్ళయినారు.

సుశీల : అందువల్లనే—వాళ్ళకు ఏం అవసరాలు వుంటయ్?...పోనీ, సంవత్సరానికి రెండు వందలు—

ఆనంద్ : వాళ్లు కలిసివుంటే అలాగే సరిపోతాయనుకో. కాని వాళ్ళకు ఒక్కక్షణం సరిపడనే! (భాస్కరంతో) వాళ్ళిద్దరిమధ్య పచ్చగడ్డివేస్తే భగ్గుమంటుం దనుకోండి!

సుశీల : బంధువులు—అందులోనూ అక్కా చెల్లెళ్లు—అలావుండడం మంచిదా? పోనీ ఓ పని చేద్దాం. వాళ్ళిద్దరూ కలిసివుంటేనే డబ్బు వాళ్ళకు ముడుతుందని చెప్పండి.

ఆనంద్ : ఇదికొంచెం బాగానేవుంది.

భాస్క : ఇంతేమా సుశీలాదేవిగారి విషయం—

సుశీల : ఇంకా నాసంగతి ఏమిటి? నిశ్చయం అయిపోయిందిగదా!...ఏమంటావ్ ఆనంద్?

ఆనంద్ : (నిస్పృహతో, నిస్సారంగానవ్వి)ఇప్పుడా! ఎప్పుడో అయిపోయింది. (లేస్తాను)

[కొంచెంసేపు నిశ్శబ్దం]

భాస్క : (వ్రాయడం పూర్తిచేసి) బావుంది...కాని ఈ వీలునామా కూడా మా నాన్నగారే వ్రాద్దామనుకున్నారు ... కాని ఆయన విశ్రాంతికోసం పల్లెకు వెళ్లారు.

సుశీల : (లేస్తూ) కులాసాగా ఉన్నారా?

భాస్క : (తానుకూడా లేస్తూ) ఇదివరకటికన్న బావున్నారు—ఇప్పుడంతా ఆటలు, పాటలు—

ఆనంద్ : గానాబజానాలో ఉన్నారన్నమాట! యేం ఆటలు అడతారు?

భాస్క : ఏమంటయ్?...ఏచీట్లపేరే, చదిరంగమో—

ఆనంద్ : నాకు ఊపిరి పీల్చడానికికూడా టైం దొరకడంలేదంటే ... యీ వయస్సులో అలా విశ్రాంతి తీసుకోడానికైనా పెట్టిపుట్టొద్దూ కాని వీలునామా వ్రాసేటప్పుడు కూడా లండి ఆయనను. ఈ వీలునామా కూడా ఆయనే వ్రాస్తే బావుండునని వాకువున్నది.

కాని ఆయన్నింకా బాగా పెట్టదలుచుకోలేను.

భాస్క : ఇప్పటికయినా ఆయన మీ వీలునామా వ్రాయటమంటే చాలా ఆనందిస్తారు.

ఆనంద్ : అవును...నాకు తెలుసు. (వాస్తున్నప్పుడు ఆయన చేతులు మాడాలి, ఎలా పరుగెత్తేవో! సంగతులు నేను చెప్పినవే అయినా, తీరా ఆయన వ్రాశాక ఎలా వుంటయ్యోనని భయపడే వాణ్ణి నేను.

సుశీల : నాకేమనిపించేదో తెలుసా? ఆ చేతుల్లోనే మనల్ని కోర్టుల్లో హాజరుపరచగలరు కదా! అని—

ఆనంద్ : (కొంచెం తత్తరపాటుతో) ఛా! అలా ఎన్నడయినా జరుగుతుందా?

సుశీల : నేను అనుకున్నది చెప్పాను ఆనంద్...ఆ! నువ్వు ఇంటికి వస్తావా, బజారుకు వెడతావా?

ఆనంద్ : పద.....క్లబ్బుకు వెడదాం.....వస్తాం భాస్కరంగారూ! మీ నాన్నగారు వచ్చిన తరువాత మా యింటికోసారి రమ్మనండి. ఆయన మానలేదు...అదీగాక నాకు తీరదేమో!

భాస్క : అలాగే!తిప్పక పంపుతాను...ఆయన కూడా చాలా సంతోషిస్తారు....మీరు మొదటిసారి వీలునామా వ్రాయించడానికి వచ్చినప్పుడు—జ్ఞాపకం వుందా?

ఆనంద్ : అవునవును...తలుచుకుంటే చాలా తమాషగా వుంటుంది.

భాస్క : మీరు వెళ్లిసతర్వాత ఏమన్నారో తెలుసా? మీవంటి దాంపత్యంలోనే తెలియాలట! ప్రేమరహస్యం!

ఆనంద్ : (భాస్కరంతో కరచాలనంచేస్తూ) నిజమే భాస్కరంగారూ! (సుశీలవంకకు తిరిగి) చూశావా సున! మన ప్రేమను గురించి ఏమీ తెలియకుండానే ఆయన ఏమని చెప్పారో!

[సుశీల నవ్వుతుంది.]

వీలునామా

భాస్కర : అవునవును... ఆయనకేం తెలుసు మీ ప్రేమ ఎటువంటిదో!

[వాళ్లు వెళ్లిపోతారు. కానీ ఒకరి చేతుల్లో ఒకరు చేతులు వేసుకొనికాదు. భాస్కరం వాళ్లు కనిపించేదాకా వాళ్ల వంక చూసి, తరువాత ఒక్కసారి ద్రాక్షమీద వున్న వీలునామా వంక చూసి, దానిని ద్రాక్షయిల్లో వుంచుతాడు. తిరిగి వాళ్లు వెళ్లినవైపుకే తిరిగి తనలో తాను నవ్వుకుంటూవుండగా - తెర.]

రంగమ: 3

[పదేళ్ల తరువాత]

* * మనుష్యులు మారినా నివాసాలు మారలేదు. స్వల్పమైన మార్పుతో వెనుకటిగదే వెనుక వున్న గాంధీ, సైహూ ఫాటోలకు ఇప్పుడు దండలు వేయబడివున్నాయి. కుర్చీల స్థానాన్ని సోఫాలు ఆక్రమించినాయి. ఓ ప్రక్క ఫ్లవర్ వేజ్ పెట్టబడివుంది. టేబుల్ మీద టెలిఫోన్లు రెండు వున్నాయి. గదికి మూల మరొకటి వుంది.

తెరలేచేసరికి గదిలో ఎవ్వరూ వుండరు. ఒక ఊణం తరువాత రాఘవయ్య గారు వస్తారు... మనిషికి, వయసుతోపాటు, చిత్వారం వచ్చింది. బాగా స్థూలకాయుడైనాడు ప్రతివిషయం ఏదో యంత్రంలా చేసివెయ్యడం తప్ప ఆలోచించడం ఇప్పుడాయనకు పడడంలేదు.

ఆయన వచ్చి గది నలుమూలలా పరీక్షిస్తూ వుండగా సంతానం వస్తాడు. వాడు కొత్త నౌకరు కావడంవల్ల వచ్చి నాయన ఎవరో తెలియదు. అంగువల్ల తన అనుమతి లేకుండా ఇలా లోపలికి రావడాన్ని సహించలేక—]

సంతా : సార్ !..... (రాఘవయ్య గారు పిలిపించు కోడు) మీకేనండి, చెప్పండి.

[రాఘవయ్య గారు విని, తల తిప్పుతాడు]
ఇంకా బాబుగారు రాలేదండి.

రాఘ : వచ్చానుకదోయ్!... (ఓ ఊణం ఆగి) ఓ! అంటే, భాస్కరంమాటా నువ్వు చెప్పేది?

సంతా : అవును సార్ !

రాఘ : ఇంకా రోజూ ఆలస్యమే నన్నుంట!... వ్చ చిన్నతనం వదలలేదు..... (కొంచెం ఆగి) అవును. పిల్ల లెప్పుడూ పిల్లలే..... అంటే బంగారా!

సంతా : నా పేరు సంతానం సార్ !

రాఘ : సంతానమ! నువ్వెవరు?..... బంగారాన్ని పిలు.

సంతా : (చనిపోయినవాళ్లను జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాడన్న సానుభూతితో) ఆ పేరు కలవాళ్లు ఇక్కడ ఎవ్వరూ లేరుసార్.

రాఘ : (పిరికిగా) లేదా!..... అవును..... నాకు జ్ఞాపకం వస్తోంది... పాపం! (అయినా తనను తాను నమ్మించుకోలేక) సరే! వచ్చిన తర్వాత నేను రమ్మన్నానని చెప్పా.

[రాఘవయ్య తన వెనకూర్చుంటే కుర్చీ స్థానంలోకి వచ్చి, అక్కడి తన కుర్చీ స్థానే వున్న సోఫామీద కోటు తగిలించి వుండడం చూస్తాడు]

రాఘ : ఈ కోటు ఎవరిది?

సంతా : బాబుగారి—అదే! భాస్కరం గారిది సార్ !

రాఘ : అది ఇక్కడ ఎందుకు తగిలించాడు? ఇది నా కుర్చీ అని తెలియదా?

సంతా : అజేమిటిసార్ ! ఆయన అక్కడ ఎన్నాళ్ళ నుంచో కూర్చుంటూ వుంటే!

రాఘ : కూర్చోడానికి వీలులేదు... బంగారం చేస్తున్నాడు? చూస్తూ వుంటావా?

[ఛేబులమీది వుత్తరాలు ఒక్కొక్కటే చించి చూస్తూ ఉంటాడు.]

సంతా : ఏమిటిసార్ ! అడక్కుండా గదిలోకి వచ్చింది కాకుండా, ఇంకా వుత్తరాలు చించుతారేమండీ!... ఆ వుత్తరాలు భాస్కరం గారివి.

రాఘ : ఏమిటి! ఒళ్లు కొంచెం దగ్గర పెట్టుకో! అసలు నువ్వెందు కిక్కడ?... బంగారాన్ని పంపు.

[సంతానం ఏమి చెయ్యడానికి పాలుపోని ఈ పరిస్థితుల్లో భాస్కరం వస్తాడు. మనిషి పాలిపోయి వుంటాడు. తెల్లని జుట్టు, వాకిలి దగ్గరకు వచ్చి, తండ్రిని చూచి, నిర్ధారిత పోతాడు]

భాస్క : (ఆశ్చర్యమూ, ఆనందమూ, బాధా ఒక్క సారే ముప్పిరికొంటయ్) మీరా, నాన్నా! (సంతానం వైపుకు తిరిగి, కోపంతో) నువ్వేనా అయిన నక్కడ కూర్చో పెట్టింది? (సంతానం వణికిపోతూ వుంటాడు.) ఇహ కాఫీ కావాలా అని కాని, అలా పడక కుర్చీలో పడుకోమనడం కాని, లేక పో లే ఇంటికి సరాసరి తీసుకురావడం కాని తెలియ దన్నమాట!—ఉ...చెళ్లు.

[‘బ్రతికారా డేముడా’ అనుకొని వెంటనే వెళ్ళిపోతాడు సంతానం].

రాఘ : (భాస్కరం వంకకే చూస్తూ) నువ్వు పెద్ద వాడి వయినావు భాస్కరం.

భాస్క : ఎప్పుడూ ఒకలానే వుంటామా? (కొంచెం లాలిస్తూ) అయినా మీరు ఇంత శ్రమపడి ఇక్కడి కెందుకు వచ్చారు చెప్పండి... ఆరోగ్యమూ సరిగా లేదాయో! పల్లెలో విశ్రాంతి తీసుకోవడం బావుండేదేమో?... ఎన్ని సంతకర్తలైంది ఇక్కడకు వచ్చి!

రాఘ : అందుకే వచ్చాను ... అనుకోకుండా — షికారుకని బయలు దేరాను. స్టేషనులో రైలు వుంది ఎక్కాను.

భాస్క : ఆగండి...మితోపాటు ఎవరినైనా ఇంటికి పంపుతాను...విశ్రాంతి తీసుకుందురుగాని—

రాఘ : ఊరుకో భాస్కరం ... కొంచెం సేపు ఇక్కడే కూర్చుంటాను.

భాస్క : దానికేం?...పోనీ కాఫీగాని,—

రాఘ : తాగేవచ్చానులేవోయ్!...

భాస్క : అయితే ఇక్కడ చలిగాలి బాగా తగులు తోంది. ఆ పడకకుర్చీలో పడుకుని నిద్ర కూడా పోవచ్చు. (పడక కుర్చీదాకా నడి పించుకొనిపోతాడు)

రాఘ : నిద్రా!...అవును. నేనిప్పుడు దానికీతప్పు మరెందుకూ పనికిరాను ... ఒకప్పుడు — ఏమయితే నేం? ఒకప్పుడు నేను కూర్చున్న కుర్చీలో యివాళ నా కొడుకు కూర్చున్నాడు! ... (భాస్కరం కోటును సర్ది, కుర్చీలో కూర్చుంటాడు) ఆ! భాస్కరం. నిద్ర వచ్చేవరకు ఏమైనా సంగతులు చెప్పు. ఆ! బంగారుబ్రతికేవున్నాడా భాస్కరం?

భాస్క : (తెలియనట్లుగా) బంగారా?

రాఘ : మన నౌకరు భాస్కరం —

భాస్క : ఓ! వాడా!...ఇప్పుడా! ముప్పైనిశ్శయింది పోయి.

రాఘ : ముప్పైయేళ్లు!...అంతా నిన్న జరిగినట్లుగా వుంది నాకు.

భాస్క : మీకు ఇప్పటిసంగతులకన్న పూర్వం సంగతులే బాగా జ్ఞాపకం ఉంటున్నాయ్ నాన్నా!

రాఘ : కావచ్చు.

[రాఘవయ్యగారు కుర్చీలో పడుకొని కళ్లు మూసుకుంటాడు. మరుక్షణంలోనే గురక వినబడుతుంది. భాస్కరం ఉత్తరాలు చూస్తూ వుంటాడు...ఓ నిమిషం తర్వాత సంతానం వస్తాడు.]

సంతా : రావుబహదూర్ ఆనందరావుగారు వచ్చాగు సార్!

భాస్క : (త్వరగా) ఆనందరావుగారా!...రమ్మయ్య.. [ఓ క్షణం తరువాత ఆనందరావు లోపలకు వస్తాడు. ఇప్పుడాయన రావుబహదూర్... తీరని వ్యసంతో క్రుంగిపోయినవాడిలా కనిపిస్తాడు....ప్రస్తుతం కూడా అదే పరిస్థితిలో ఉన్నాడు.]

భాస్క : నమస్తే! ...రండి, ఆనందరావుగారూ! మీరు వస్తారనే అనుకోలేదు...కబురు లేకుండా కూడా ఇలా వచ్చేశారేం?...బావున్నారా?

ఆనంద్ : ఆ ... గొప్పగా ఉన్నాను ... (కొంచెం జోక్యలర్ గా) మళ్ళీ వెనకటి పనిమీదే వచ్చాను.

భాస్క : మరో పిలువనామా తయారుచేయించడానికా?

వీలునామా

ఆనంద్ : అవును...అందుకే!

భాస్క : అవునవును...తప్పకుండా!

[ఆనంద్ కుర్చీలో పడుకొన్న రాఘవయ్య గారిని చూస్తాడు]

భాస్క : మా నాన్నగారు!... (మెల్లగా దగ్గరకు వెళ్ళి) నిద్రపోతున్నారా, నాన్నా!... (ఆనంద్ తో) అంతేనండీ! ఇలా మాట్లాడుతూ వుంటారు. మరుక్షణం! మగతలో పక్షిపోతారు. మనం చెప్పేవి వినిపించవు. (ఆయన నడుటిని అంటి) మాశారా!... ఇహ లేవడం కూడా అనుకోకుండానే లేస్తారు...చాలా పెద్దవారయ్యారు. ఏ విషయాలూ జ్ఞాపకం వుండవు

ఆనంద్ : (ఆలోచనతో) జ్ఞాపకం వుండవా!...ఎంత అద్భుతం!

భాస్క : (గది మరొక ప్రక్కకు వస్తూ) విన్నాను, అనందరావు గారూ! చాలా విచారించవలసిన విషయం. అనుకోకుండా జరిగిపోయింది... అంతేనండీ! జీవితమే అంత! జీవిత గమ్యాన్ని చేరుకోవడానికి కలిసిబలులు చేరిన ఇద్దరు బాటసారుల్లోనూ, ఒకరు మృత్యులోనే విడిపోవడం విచారకరమైన విషయమే! అయినా ఏంచేస్తాం? అలా జరుగక తప్పదు.

ఆనంద్ : అవునవును...

భాస్క : (ఇంకా సానుభూతిని చూచించే కంఠంతోనే) చాలా మంచిది...నాకు ఆవిడ అంటే ఎంతో గౌరవం.

ఆనంద్ : (కొంచెం చిరాకు కనబరుస్తూ) సరే! ముందు మన పని కానివ్వండి...ఏమైనా ఆవిడ— మనం అందరం — నేనే ముందు వెళ్ళిపోతా ననుకున్నాం.

భాస్క : అవునవును... అంతేనండీ! ఎవరుముందో, ఎవరు వెనుకో ఎవరికి తెలుసు?

ఆనంద్ : తెలియనివి ఇంకా వున్నయ్యే!... మనం విల్లునుగురించి ఇంత బాధపడేవాళ్ళు!... ఆవేశ ఆవిడ— సరే! (కూర్చుంటూ) మరొకటి తయారుచేద్దాం కాని, నేను ఓడిపోవడం మాత్రం జరుగలేదు.

భాస్క : ఏమోనండీ! మనం అందరం తలలు వందవలసిన వాళ్ళుమనే నా కనిపిస్తుంది.

ఆనంద్ : అంతేనంటారా? లేదు, వీలులేదు...అలా జరగడానికి వీలులేదు.

భాస్క : (ఏం చెప్పాలో తెలియక) ఆవిడ వుండగా ఇంతకేసింది! ఆవిడ చెప్పింట్లుగా నేవిల్లును—

ఆనంద్ : వీలేదు భాస్కరం గారూ! ఆవిడ చేసిందేమీ లేదు...

భాస్క : అంతేనంటారా? ఆవిడరాగానే మీకు సిరి అబ్బిందని, మీకు సంఘంలో గౌరవం, ఉన్నతస్థానం లభించాయని అంటారు... నిజంగా, సుఖీలాకేవిగారిని ఆ సిల్కు దుస్తుల్లో చూడాలి—

ఆనంద్ : ఆపండి భాస్కరం గారు! ఆవిణ్ణిగురించి నాకు బాగా తెలుసు!...ఆవిడ మొదటి నుంచీ సిల్కుల్లోనే ముణిగివుండేదా? సాదా చీరల్లో ఇంతకంటే హాయిగా, ఆనందం గా వుండే రోజులు వున్నయ్యే!... (మనిషి దిగ జారిపోతూ, ఇంతలో తట్టుకొని) పరిస్థితులు విషమించినయ్యే! ఎందువల్ల? ఇప్పుడు జరిగిన ప్రతిసంఘటనకూ ఆవిడే కారణం!— (కొంచెం నేపు ఆగి, మాట మారుస్తూ) జోనివ్వండి... అవన్నీ తివ్వకోవడంవల్ల లాభంలేదు...మనపని కానిదాం.

భాస్క : (సానుభూతిగా) నిజమే ననుకోండి... అయినా జీవితం మన బాధలకు పరిహారంగా సంతోషాలను కూడా ఇవ్వకపోదు...మీ అబ్బాయి వున్నాడు కదా!

ఆనంద్ : (స్పృహం గా) లేదు.

[భాస్కరం నిర్భాంత పోయి, నూటిగా ఆనంద్ కళ్ళలోకి చూస్తాడు.]

ఆనంద్ : వాడికి, నాకూ ఎప్పుడో ఋణం తీరింది.

భాస్క : అదేమిటండీ!...ఒక వేళ అతను తప్పేదేని వుంటే—

ఆనంద్ : తప్పా! వాడుచేసిన పనుల్ని తప్పలని పిలవడం చాలా మృదువుగా వుంటుంది.

భాస్క : అంత—

ఆనంద్ : ఆఁ! అంతగా చెడిపోయాడు—సమా
లంగా—వాడిలో ప్రతి అణువూ కుళ్లి
పోయింది.

భాస్క : అలా అనకండి.... నాకే బాధగావుంది.

ఆనంద్ : (వ్యంగ్యంగా) నాకంటే ఎక్కువ బాధగా
వుంది కాబోలు!...ఏం? (ఇంతలో,
పుడేకంతో—) ఎలాగైతే నేం, వాడి
బాధ వదిలించుకున్నాను. వాడిని ఈ దేశం
నుంచి పంపించి వేశాను... చట్టం వాడిమీద
విరుచుకుపడ్డది. వాడికోసం కాదు—నా
కోసం...నా పరువునూ, ప్రతిష్ఠనూ,
కాపాడుకోవడం కోసం...వాడు నాకు
కొడుకా?...వాడిమీద ఎన్ని ఆశలు పెట్టు
కున్నాను? ... అందుకే నాకీ ప్రతిఫలం
దొరికింది...ప్రతివాళ్లూ నా వెనుక నే నన్ను
మానీనవుతున్నారు...ఇంకా మా అమాత్ర
యిని సరించి ఆడగలం—!

భాస్క : విన్నాను, విన్నాను...చాలా బాధాకరమైన
విషయం.

ఆనంద్ : నీదుకు..లోఫర్..అటువంటి వాడితో—
తనకారును నడిపే వెధవతో—

భాస్క : ఏం చేస్తామండి? రోజులు—!

ఆనంద్ : కారు...దీనికంతకూ కారణం కాదంటారా?

భాస్క : అవిజ్ఞే నంటారా?

ఆనంద్ : (ఆ మాట వింటానికి కూడా అసహ్యించు
కున్నవాడి మాదిరిగా) ఎవరైతే నేం?...
ఇక నాకు ఎవరి సానుభూతి అనవసరం.
వాళ్ళిద్దరికీ నాకూ వివిధమైన సంబంధాలూ
లేదు...(కొంచెంసేపు ఆగి) నేను ఈ సంఘ
టనలవల్ల సర్వనాశన మైనా ననుకుంటే
మీరు పొరబడ్డాడు.....అనుద రావంటే
ఎవరో వాళ్ళకు చూపిస్తాను...కాగితం తీసు
కున్నారా!...ఇది నా ఆఖరి పీలునామా!
వ్రాసుకోండి...నా నిశ్చయం చూస్తే మీకే
తెలుస్తుంది.

భాస్క : (అనునయిస్తున్నట్లు) అది కాదు ఆనంద
రావుగారూ! పరిస్థితులు కొంచెం చక్క
బడే దాకా ఆగడం—

ఆనంద్ : మీరు వ్రాస్తానంటారా, లేక నా దోషన
నన్ను పొమ్మంటారా?

భాస్క : మీరు తప్పదంటే, నేను కాదంటానా?

ఆనంద్ : అయితే వ్రాయండి...(కుర్చీకి వెనుక గా నిల
బడి) నేను, నువ్వీలా సదనం యజమాని
ఎ. ఆనందరావును, నా యావదాస్తిని, నా
తననంతరం—

భాస్క : (ఆగిపోయిన ఆనంద్ ను వ్రాసుకుంటూన్న
భాస్కరం తలయెత్తి చూస్తాడు.) ఆఁ—

ఆనంద్ : (తోచక) ఆఁ!...నా తననంతరం...నా
యావదాస్తిని—

భాస్క : ఆఁ...యావదాస్తిని—

ఆనంద్ : యావదాస్తిని...(కంగారుగా) ఏం చెయ్యాలి
లో తెలియడం లేదు భాస్కరం గారూ!
(ఏమీ తోచక, ఏదో ఒక నిశ్చయమికి
రావాలన్న మనోనిబ్బరంతోనూ, ఎంత
ఆలోచించినా తోచని దారితోనూ యుద్ధం
చేస్తాంటాడు.)

భాస్క : నిజంగా మీరు—

ఆనంద్ : కొంచెం సలహా చెప్పకూడదండీ భాస్కరం
గారూ! (కుర్చీలో కూలబడతాడు.)

భాస్క : మీ పినతండ్రిగారి కూతుళ్లు—బహుశః
చనిపోయారనుకుంటాను.

ఆనంద్ : ఎప్పుడో!

భాస్క : ఇంత డబ్బును చూస్తూ, చూస్తూ—

ఆనంద్ : ఇంత డబ్బును ఈ చేతుల్లో సంపాదించాను.
ఆఁ! మీరెంతోనుకుంటేనో!...(రాఘవయ్య
గారివంక చూస్తూ) ఆయన ఏదేశాలకో వెళ్లి
విశ్రాంతి తీసుకోడానికి పీలుంటే అడు
కోవటానికి ఇది వుపయోగించదా? ఇది
మీకిస్తే, మీయిష్టం వచ్చినట్లు బీదకూ,
బిక్కితీ పంచగలరా?

భాస్క : ఆనందరావుగారూ!

ఆనంద్ : (జేబులోనుంచి ఒక కాగితం తీసి ఇస్తూ)
ఇదుగో! మూడు లక్షలవలభైవేలు,
నాలుగు ఇళ్లు, నాలుగుతోటలు, నాలుగు
కార్లు—ఇవన్నీ ఈ ఆరుగురిని నోళ్లు కొట్టి

వీలునామా

సంపాదించినవే? .. నేను కావాలని చెయ్యలేదు... వ్యాపారంలో ఒకరికి లాభం వచ్చిందంటే, మరొకరికి నష్టం వచ్చితీరాలి. (దగ్గరగా వెళ్ళి, బ్రతిమిలాడుతున్నట్లు) భాస్కరం గారూ? ఈ ఆరుగురికీ ఎంతెంత మొత్తాలు ఇవ్వాలో దీనిలో వుంది... వాళ్ళ ఉసురు నాకు తెలవకుండా, వాళ్ళకు నేను చేసిన అన్యాయానికి ప్రతిఫలంగా యివ్వండి మిగిలేది లక్షన్నర దాకా వుంటుంది. అది మీకు —... (తీవ్రంగా) విల్లు తయారుచేసి మా యింటికి తీసుకురండి. సంతకం చేస్తాను.

భాస్కర : ఏమిటి, నిజంగానా!... క్షమించండి ఆనందరావు గారూ! ను మాత్రం తీసుకోలేను.

ఆనంద : (దృఢంగా నిశ్చయించుకున్న వాడి మాదిరిగా) మీరు కాకపోతే మరొకరు... మొదటి అవకాశం మీది... ఆలోచించుకోండి. ఏమంటారు?

భాస్కర : (ఆలోచించి) సరే!
(ఆనంద్ చేతులతో కాగితం తీసుకుంటాడు)

ఆనంద : అయితే ఈ విషయం పరిష్కారం అయినట్లే!... (లేచి, రాఘవయ్యగారి వంక చూస్తూ) నా మొదటి పీలునామా వ్రాసింది మీరు! చివరి పీలునామా మీ చేతుల మీదుగా తయారు కావడం లేదు!.....

రాఘ : ఏమిటా భాస్కరం, పీలునామా అంటున్నావ్?

భాస్కర : మేలుకోనే వున్నారా నాన్నా!

రాఘ : (పడక కుర్చీలో లేచి కూర్చుని, ఆనంద రావును చూచి) మిమ్మల్నెక్కడో—

భాస్కర : గుర్తు పట్టలేదా నాన్నా! ఆయన ఆనంద రావు గారు— ఇప్పుడు రావుబహదూర్ ఆనందరావు గారూ!

రాఘ : రావుబహదూర్ ఆనందరావు గారూ! (ఆనందరావు చేసిన సమస్కారాన్ని అందుకుని) చాలా సంతోషం... కానీ మిమ్మల్ని ఇది వరకెక్కడా చూడలేదు.

భాస్కర : చూడక పోవడమేమిటి నాన్నా! ఈయన ఆనందరావు గారు!

రాఘ : ఇదివరకు నాకో ఆనందరావు తెలుసు.

భాస్కర : అయితే ఈయన —

(భాస్కరం, ఆనందరావులు రాఘవయ్య గారివంక చూస్తూ వుంటారు. ఆయన మాత్రం నిర్లిప్తంగా బయటకు చూస్తూ వుంటారు.)

రాఘ : కాదు, కాదు... అతను కుర్రవాడు. పైకి రావలసినవాడు..... అతని భార్య! ఎంత అన్యాయంగా వుండేవాళ్ళు! ఎన్నో ఏళ్ళకు పూర్వం... వాళ్ళిద్దరూ ఇక్కడకు వచ్చారు. వాళ్ళకు అంత తక్కువ ఆస్తివున్నా, దాన్నే ఎంత ఘనంగా చూసుకొనేవాళ్ళు! ఎంత కులాసాగా, హాయిగా వుండేవాళ్ళు!

భాస్కర : (వెనుకటి సంగతులు ఆనందరావుకు బాధను కల్గిస్తాయని భయపడి) పొనివ్వండి నాన్న గారూ!..... (ఆనందరావుతో) చూసాన్న గారికి ఇప్పటి సంగతికంటే గతించిన సంఘటనలే బాగా జ్ఞాపకం వుంటున్నయ్..

ఆనంద : కావచ్చు... ఆయనను చెప్పనివ్వండి.

రాఘ : (క్షణం నిశ్శబ్దం. ఆ నిశ్శబ్దాన్ని చీలుస్తూ, మెల్లగా) పాపం! చివరికంతా బాగలతో అంతం అయింది. మీకు తెలుసా?

ఆనంద : (అనుకోకుండానే ఆయనకు సమాధానం చెబుతాడు.) నాకు తెలుసు..... (కుతూహలంతో) నాకు ఆశ్చర్యం వేస్తుంది— పరిస్థితులు బాధాకరంగా ఎందుకు తరుమరయ్యాయంటారు?... ఎంత ఆలోచించినా నాకు మొదలు, చివర తెలియడంలేదు.

రాఘ : తెలిస్తే బాధ ఏముంది?... అది ఎప్పుడూ మనల్ని వెంటనంటే వుంటుంది..... దాని కసలు మొదలంటూ వుండదు. ఇదంతా నాకు అతను చెప్పిన కే!

భాస్కర : నాకేమీ తెలియడంలేదు. ఆయన మరేదో విషయం మాట్లాడుతున్నారు.

ఆనంద : (భాస్కరంతో) కాదు, (రాఘవయ్య గారితో) ఏమిటంటే ఆ ఎప్పుడూ వుండేది?

రాఘు : అజే! విచారం, బాధ!...మనోవ్యసన!!!
అదొక్కటి లేకుండావుంటే, మనుష్యులు
హాయిగా వుంటారు. కాని అదిమాత్రం
నిత్యం వాళ్లను అంటిపెట్టకు వుంటుంది—
మాయని మచ్చా—నూదిలా బయలుదేరి,
దబ్బనంలా తేలుతుంది. చివరకు జీవితాన్ని
సమూలంగా నాశనం చేస్తుంది.

భాస్క : ఆయన మాట్లాడుతూంటే మిటో నాకు అగ
మ్యగోచరంగా వుంది...బహుశః వివో
దోహో లోకంలోవుంటే, మాట్లాడుతున్నా
రేమో?

ఆనంద్ : (నిస్సారంగా) కాదు...ఆయనకు ప్రతి
విషయం తెలుసు...(రాఘవయ్యగారితో,
ఆదరంగానూ, గౌరవంగానూ) మరి ఆ
బాధను మాన్పుకోవడానికి వాళ్లం ప్రయ
త్నాలు చేయ్యలేదంటారా?

రాఘు : వాళ్లకు తెలిస్తేకదా చెయ్యడం?...వాళ్లు
ఊహించనుకూడా లేదు ... అందువల్లనే
జాగ్రత్త పడలేదు. అని చివరకు వాళ్ళ జీవి
తాన్నే నాశనం చేస్తున్నప్పుడుగాని వాళ్లకు
తెలిసి రాలేదు...పాపం!

ఆనంద్ : పాపమా!

రాఘు : అది వుండకూడని జబ్బు, తగిన జాగ్రత్త
తీసుకోకపోతే ప్రతివాడిపనీ అంతే!

[ఒక ఊణం నిశ్చిబ్దం.....మరుఊణంలో
ఆయన మగతలో వుండిపోతారు.]

భాస్క : ఆయన ఏం మాట్లాడాలో మీకు తెలి
సిందా?...నాకు ఒక్క అక్షరం కూడా
తెలియలేదు.

ఆనంద్ : నాకు సర్వమూ తెలిసింది. మా విషయం
అంతా ఆయనకు సవిస్తరంగా తెలుసు.

(భాస్కరానికి ఇదివరకు ఇచ్చిన కాగితాన్ని
తేబుల్ మీద నుంచి తీసి ముక్కలు
ముక్కలుగా చించివేస్తాడు ఆనంద్.)

భాస్క : అమ్మయ్య! ఇప్పటికీ నాకు సీమితం
చిక్కింది...మీ రూపా చెయ్యడం వాకు
చాలా ఆనందంగా వుంది.

ఆనంద్ : (అదేం వినిపించుకోకుండా) మాయని
మచ్చ!...అది నన్ను నాశనం చేసినట్లే యువ
కుల్లీ, వృద్ధిలోకి రాదగినవాళ్ళని నాశనం
చెయ్యకుండా కాపాడుతారు...నా పాపా
లకు ప్రాయశ్చిత్తం అదీ!...వాస్తవంగా జీవి
తంలో నెలుగును స్వచ్ఛమైనా చూసి అను
భవించగలుగుతారు.

భాస్క : నిజం! ఇంత జబ్బుతో ఎంతైనా చెయ్య
వచ్చు.

ఆనంద్ : (జబ్బు అనేమాటను ఏహ్యంగా అనుకరిస్తూ
హూ! జబ్బు!...జబ్బుతో ఏమాతుందండీ?
...కావలసింది వృద్ధయం!...వస్తాను.

[త్వరగా, వెనుతిరిగి చూడకుండా నెల్లీ
పోతాడు ఆనంద్. కనిపించే టంతవరకూ
అటే చూస్తూ తిరువాత తనలో తాను నవ్వు
కుంటాడు భాస్కరం.]

భాస్క : సంతానం, సంతానం!

సంతా : (వస్తూ) సార్...

భాస్క : నాన్నగారు నిద్రపోతున్నారు...చల్లగాలి
వస్తోంది...బయట గోలగావుంది; గాలి తగల
కుండా, గోల వినిపించకుండా ఆ తెర
వెయ్యి.

సంతా : చిత్తం సార్...

[తెర వేస్తాడు]

సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతము

శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు

రాజకీయశాస్త్రంలో సుప్రసిద్ధ సిద్ధాంతముగా పరిగణింపబడే 'సోషల్ కాంట్రాక్ట్' సిద్ధాంతాన్ని, ఆంగ్ల జిజ్ఞాసువులైన థామస్ హోబ్స్, జాన్ లాక్, ఫ్రాన్సిస్ హేజ్ సుడైన్ జాన్ బాక్స్టన్ రూసో, వివిధ దశలలో వివిధ రూపాలలో ప్రతిపాదించారు.

ఏ సిద్ధాంతాన్నైనా, పరిశీలించవలసివచ్చినప్పుడు ఏ రాజకీయ, సాంఘిక, చారిత్రక పరిస్థితులలో ఆ సిద్ధాంతం ఉద్భవించిందో మనము గణనలోకి తీసికొనాలి. అలా తీసికొన్నప్పుడే ఆ సిద్ధాంతం ఆ ప్రత్యేక చారిత్రకదశలో ఆ రూపంలో ప్రతిపాదించబడటానికి కారణము తెలుస్తుంది ఒకటే 'సోషల్ కాంట్రాక్ట్' సిద్ధాంతాన్ని మూడు విభిన్న రూపాలలో మూడు రకాల ఆశయాలను, సాధించేందుకు ప్రతిపాదించడము జరిగింది.

ఆంగ్ల రాజైన చార్లెస్ I కి, ఆలివర్ క్రాంవెల్ యొక్క నాయకత్వంక్రింది ఉన్న బ్రిటిష్ పార్లమెంటుకు, 1642 నుండి 1651 వరకు ఘోరమైన అంతర్యుద్ధం జరిగింది. యుద్ధానంతరం పార్లమెంటు రాజునే ఉరికంబానికి ఎక్కించింది విపరీతమైన అరాచకానికి జాతి నిర్వీర్యతకు అంతర్యుద్ధం తోట తీసింది.

1688—1679 వరకు జీవించిన ఆంగ్ల తత్వవేత్త థామస్ హోబ్స్ ఈ అంతర్యుద్ధాన్ని, అరాచకాన్ని, రాజాధికార ఊగతన, ఆంగ్లజాతీయైక్యతా వినాశాన్ని తన కండ్లారా చూచాడు. ఈ విపత్కర పరిస్థితులనుండి, జాతిని కాపాడేందుకు ఒక మార్గాన్నీ వెతికాడు. ఆ మార్గా స్వేచ్ఛగా ఫలితమే 1651 లో ఆయన ప్రచురించిన 'ది లెవియాథాన్' (The Leviathan) అనే గ్రంథము. ఈ గ్రంథంద్వారా ఆయన సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతాన్ని ప్రథమముగా ప్రచురముచేసాడు. తద్వారా నిరంకుశరాజరికాన్ని, కట్టుదిట్టమైన ప్రభుత్వాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

ఆంగ్ల రాజైన జేమ్స్ II ప్రజాభీష్టమునకు విరుద్ధంగా పరిపాలన సాగించినందున 1688 లో పార్లమెంటు పరివీర్యమని చేసింది. దీనికే ఆంగ్ల చరిత్రలో "రక్తరహిత విప్లవం" అనే నామకరణము చేసారు. ఒక్క రక్తపుబొటైనా చిందకుండా మార్పు వచ్చింది కాబట్టి దీనిని యీ విధముగా పిలిచారు. 1682-1704 వరకు జీవించిన జాన్ లాక్ ఈ విప్లవాన్ని కండ్లారా చూచాడు. "ది న్యూ ఇన్ ఫన్న"ని దీనిని పిలిచి, 1690 లో ప్రచురించిన 'టు ట్రీ ట్రైజ్ ట్రెజిస్ ఆఫ్ గవర్నమెంట్' (Two treatises of Government) అనే గ్రంథంలో రక్తరహిత విప్లవాన్ని తాత్విక ప్రాతిపదికమీద సమర్థించాడు. ప్రజాభీష్టమునకు వ్యతిరేకముగా — ఏరాజు, యెంతటి ఘనుడైనా కావచ్చు—ప్రచరించితే వచ్చి భిష్టుడు, పతితుడు కాకమానడు—అనిదీ లాక్ సిద్ధాంతంయొక్క సారాంశము. తన గ్రంథములో చట్టబద్ధ రాచరికాన్ని, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామికాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

నేటి యుగమునకు సంబంధించిన మానవ చరిత్రలో మహోన్నతములైన మార్పులకు మూల కారణంగా పరిగణింపబడే ఫ్రెంచి విప్లవం 1789 లో భయంకరమైన తుపానులా చెలరేగింది. నాడు, ఫ్రెంచి సామాజికవ్యవస్థ ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ నైతిక రంగాలలో పతనమై శిథిలవశిష్టస్థితిలో ఉంది. ఆర్థికమైన మిట్టుపల్లాలతో నాటివ్యవస్థ కొట్టుమిట్టాడింది. నాటి భూస్వామ్యవ్యవస్థలో గానుగెద్దు జీవితాన్ని గడిపిన రైతు దారుణదారిద్ర్యంలో కృశించిపోయాడు. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే నాటి ఫ్రెంచి సమాజం తుల్యవ్యాధితో, పక్షవాతముతో బాధపడింది. కుల్లిన కళేబరంలోని లుకలుకలాడే క్రిములు, ఎట్టి విచిత్రమైన ఫలితాలను యిస్తవో, ఆ విధంగానే తిరుగులేని వ్యాధితో తీసుకొంటున్న ఫ్రెంచి సామాజికవ్యవస్థ

సమస్యల పరిష్కారముకొఱకు మహాధృత ఘోర రూపంలో విప్లవం రానువచ్చింది. భయంకర రక్తపాతము జరగనూ జరిగింది. మానవసభ్యతకే చేటును వాటిల్లజేసే జుగుప్సాకరమైన నియంతృత్వం చెలరేగింది.

విప్లవానికి పూర్వం—1712-1778 వరకు జీవించి విప్లవాన్ని సమగ్ర నొక్కటి సమర్పించిన, ఊహా

“Man is born free and equal

And free and equal he remains”

అనే మహాన్నత సందేశాన్ని యిచ్చాడు. 1762 లో “కాంట్రాక్ట్ సోషల్” ప్రచురణ జరిగింది. కొలది కాలంలోనే లక్షలప్రతులు అమ్ముడుబోయాయి. యాసోకు తత్ఫలితంగా మాతృదేశములో పుట్టగతులు నశించాయి. ఒక్కమ్మకిగా యూరప్ఖండమంతా ఈయన్ను బహిష్కరించింది. అంత ప్రసిద్ధికెక్కిన గ్రంథం ద్వారా సోషల్ కాంట్రాక్ట్ సిద్ధాంతాన్ని భిన్నరూపంలో, రాజరికనిరంకుశత్వఖండనకు మానవ స్వేచ్ఛా సమానత్వపరిరక్షణకు, తీవ్రతర ప్రజాస్వామ్యస్థాపనకు(Extreme form of democracy) ప్రతిపాదించాడు.

ఒకే సిద్ధాంతాన్ని, హాబ్స్ నిరంకుశరాజరిక సంస్థాపనకు ప్రతిపాదిస్తే, లాక్ చట్టబద్ధ రాజరిక ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించేందుకు ప్రచారముచేయగా, యాసో తీవ్రతరప్రజాస్వామ్యస్థాపనకు ప్రయత్నించడం జరిగింది.

థామస్ హాబ్స్ ఈ సిద్ధాంతాన్ని గూర్చి విమె చెప్పాడో, మాద్దాం. అధికారంకొఱకు మానవుని కున్న నిరంతరదాహమే, వ్యామోహమే అతనిని కార్యాచరణకు ఉద్యుక్తుణ్ణి చేస్తుంది, అని అంటాడు హాబ్స్. కారణము—మానవుడు ప్రధానముగా స్వార్థపరుడు అహంకారి.

ప్రతివ్యక్తి తనయొక్క వాంఛలను, అధికార వ్యామోహాన్ని, రుచులను తృప్తిపరచుకొనేందుకు ప్రయత్నిస్తాడు. ఇట్టి ప్రయత్నములో అందరి వ్యక్తులకు సమానమైన శక్తి యున్నది. ఈ శక్తితో ప్రతి వ్యక్తి ప్రతి యితర వ్యక్తికి వ్యతిరేకముగా ఆత్మరక్షణ కొఱకు అధికార సంపాదనకొఱకు సిద్ధపడతాడు. ఇదే హాబ్స్ యొక్క రాజకీయ సిద్ధాంతాలకూ మానవ మన ప్రత్యవాదాన్ని గూర్చి, ఆయన దృక్పథానికి ప్రాతి

పదిక. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే మానవుడు స్వార్థపరుడు, అహంకారి. మానవ ప్రవర్తన కంతటికి ప్రాతిపదిక ఆత్మరక్షణ; ఆత్మరక్షణ అంటే వ్యక్తి తన ఉనికిని తాను భద్రపరచుకొనడం; ఉనికియొక్క భద్రత గూర్చి వ్యక్తికున్న వాంఛకి, అధికార సంపాదనకు, అవినాభావమైన సంబంధ మున్నది.

(ప్రకృతిదశ (State of Nature): మానవ మనస్తత్వాన్ని గూర్చి హాబ్స్కున్న దృక్పథమే ఆయన ప్రతిపాదించిన ప్రకృతి దశకు మూల బీజము. అయితే ప్రకృతిదశ అంటే ఏమిటి? ఆదిమ మానవుడు పశుప్రాయమైన జీవితాన్ని గడుపుతున్న దినాలలో తన భద్రతగూర్చి, అతని కున్న స్వార్థపూరిత మనస్తత్వమే ఈ ప్రకృతిదశకు మూలకారణమైంది. ఆ దశలో ప్రతివ్యక్తి ప్రతి యితర వ్యక్తితో సంఘర్షించేవాడు. ఒక నిరంతరమైన సంఘర్షణ నాడు జరిగింది. ఇట్టి పరిస్థితి నాగరికతకు భద్రతకు వ్యక్తి ఉనికికి, ఆస్తికి ప్రమాదంగా పరిణమించింది. నాటివ్యక్తి “ఒంటరియైన, దౌర్భాగ్యకరమైన” అసహ్యకరమైన పశుప్రాయమైన, అసభ్యమైన జీవితాన్ని గడిపేవాడు. అట్టిదశలో సదసద్వివేక శక్తిని, న్యాయన్యాయ విచక్షణా జ్ఞానాన్ని కలిగివుండేవాడుకాదు. నాటి వ్యక్తుల ప్రవర్తనను సక్రమ మార్గాన నడిపించు వ్యక్తిగాని, వ్యక్తుల పరిషత్ గాని (an individual or an assembly of individuals) లేక పోవుటయే ఇట్టి ప్రకృతిదశకు కారణమని హాబ్స్ భావం.

ఇట్టి స్థితి తమ భద్రతకు అపాయకరంగా పరిణమించినది కాబట్టి నాటి వ్యక్తులు ధన, ప్రాణరక్షణకు యోగ్యమైన ఒక సివిల్ సొసైటీని స్థాపించుట జరిగింది. దీనిని స్థాపించేముందు వ్యక్తులంతా కలిసి ఒక ఒడంబడికకు (Contract) వచ్చారు. ఈ ఒడంబడిక చేసికొన్న వ్యక్తులు తమకుమాక్కుల నన్నిటిని ఒకవ్యక్తితో లేక వ్యక్తుల పరిషత్తో (government) ధారాదత్తం (surrender) చేశారు. తత్ఫలితంగా ఒక రాజ్యము, ఒక సివిల్ సొసైటీ ఉద్భవిస్తవి. దీనినే, హాబ్స్ ‘లా ఆఫ్ నేచర్’ (Law of Nature) అని పిలిచాడు. మానవ స్వభావములో వాంఛ, వివేకము అనే రెండు గుణాలున్నాయి మానవునిలోని వాంఛ యితరుల ఆస్తిపాస్తులను న్యాయరహితముగా స్వార్థకాంక్షతో పొందుమని చెబుతుంది.

సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతము

వ్యక్తిలోని వివేకము తన కంటే కావాలి అంటే సక్రమమార్గములో పొందమని బోధిస్తుంది. 'స్టేట్ ఆఫ్ నేచర్' లోనుండి 'లా ఆఫ్ నేచర్' లోకి ప్రవేశించిన వ్యక్తి వివేకవంతుడుగా హాబ్స్ చేత చిత్రించబడ్డాడు. ప్రకృతి: శాంతిని సాధించి మానవులు తమ ప్రయోజనానికి ఒక సివిల్ సొసైటీని, ఒక స్టేట్ ని (రాజ్యాన్ని) నిర్మించుకొన్నారు. వ్యక్తుల ఆస్తి పాస్తులు, ధనప్రాణరక్షణ, వ్యక్తులు చేసికొన్న ఒక బహిష్కరణ సక్రమమార్గాన రక్షింపబడవలెనన్న ఒక శక్తి వంతమైన ప్రభుత్వము, ఆ ప్రభుత్వాధిపత్యంగా ఒక వ్యక్తియో లేక వ్యక్తులపరిషత్తో ఉండడం అవసరం. వ్యక్తుల పరిషత్ గాక, ఒకే వ్యక్తి సార్వభౌమాధికారాన్ని కలిగియుండటం సమాజశ్రేయస్సుకు భద్రతను ఉపయోగముగా ఉంటుంది. సమాజముంతా ఒకే వాంఛను, ఒకే ఆభీష్టాన్ని కలిగియుంటుంది. అది సార్వభౌమాధికారియొక్క ఆభీష్టం. సమాజానికి సంబంధించిన అధికారముంతా సార్వభౌమాధికారిలోనే కేంద్రీకరించబడి ఉంటుంది. ఈ సార్వభౌమ అధికారము (The authority of the Sovereign) అవిభాజ్యం; నాశరహితం; అపరిమితం; నిరంకుశం; సర్వసమగ్రం; వ్యూహానికి చట్టానికి మూలము. (Source of law and justice and above law and justice). ఈ విధంగా స్థాపించబడిన సమాజంలో ఉండే వ్యక్తికి రాజ్యాధిపత్యము వ్యతిరేకముగా తిరుగుబాటు చేసే హక్కు ఉండదు. వ్యక్తులు తమ స్వప్రయోజనముకొరకు ఒక సివిల్ సొసైటీని స్థాపించినాడే తమ హక్కుల నన్నిటిని సార్వభౌమాధికారికి ధారాదత్తం చేయడం జరిగింది. తత్ఫలితముగా వ్యక్తుల ప్రయోజనాలను రక్షించే ఒక సార్వభౌమాధికారి ఉనికిలోకి వచ్చాడు. అట్టి సార్వభౌమాధికారికి వ్యతిరేకముగా తిరుగుబాటు చేయడం అంటే తాము స్థాపించుకొన్న సమాజాన్ని, రాజ్యాన్ని విచ్ఛిన్నం చేసేందుకు ప్రయత్నము చేయడమే (The dissolution of the society and the state). సమాజ విచ్ఛిత్తి జరిగినప్పుడు ధనప్రాణరక్షణకు ఆపకాశముండదు. మరల అరాచకం వస్తుంది. ఈ పరిస్థితులు తిరిగి ఏర్పడకుండా ఉండవలెనంటే ఏ వ్యక్తి సార్వభౌమాధికారికి వ్యతిరేకముగా తిరుగుబాటు చేయకూడదు, అనేది హాబ్స్ యొక్క తర్కబద్ధమైన వాదన.

నిరంకుశరాజరిక సంస్థాపనకు, ఘోషిస్తా ప్రభుత్వ పోకడలకు, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్య పరిహరణకు, నియంతల అవిర్భావానికి ఈ సిద్ధాంతంలో బీజాలున్నాయి.

1. మానవచరిత్రను శాస్త్రీయ దృక్పథంతో పరిశీలన చేసినట్లయితే ప్రకృతి: శాంతి అనేది అసలు ఉనికిలో ఉన్నట్లు వివిధమైన సాక్ష్యములేదు. పశుప్రాయమైన జీవితాన్ని గడిపే మానవులు ఒక కాంట్రాక్టును ఏలా చేసికొన్నారో ఊహించడం కష్టము. అలా చేసికొన్నట్లు చరిత్రలో ఎట్టి ఆధారాలు కనబడవు కనుక హాబ్స్ యొక్క (State of Nature) 'ప్రకృతి: శాంతి' ఆయన పుట్టేలోనుండి పుట్టిన ఒక పుక్కటి పురాణం.

2. సమాజాన్ని నిర్మించేందుకు కాంట్రాక్టు చేసికొనే పూర్వం వ్యక్తి స్వార్థపరుడుగా, అహంకారిగా, పశుప్రాయముగా హాబ్స్ చేత చిత్రించబడ్డాడు. అదేవ్యక్తి కాంట్రాక్టు అనంతరం, (సమాజ స్థాపన జరిగిన తరువాత) స్వార్థాన్ని వదిలి సామాజిక వ్యక్తిగా సహకారముతో జీవించినట్లు చిత్రించబడ్డాడు. సమాజ స్థాపన పిదప వ్యక్తికి ఆపాదించబడిన సహకార స్వభావం వ్యక్తిలో సహజంగానే ఉండియున్నట్లయితే ప్రకృతి: శాంతిలో అంత పశుప్రాయమైన జీవితాన్ని గడిపివుండేవాడు కాదు. ప్రకృతి: శాంతిలో స్వార్థము, అహంకారం, అధికార వ్యాపారాలతో జీవించిన వ్యక్తి సమాజ స్థాపన పిదప పరస్పర ప్రయోజనాలకొరకు జీవించు మానవుడుగా ప్రవర్తించడం అసంభవం, అసాధ్యం, ఊహితీతం. కాంట్రాక్ట్ అనంతరము సాధుసత్తముగా ప్రవర్తించిన వ్యక్తి కాంట్రాక్టు పూర్వము స్వార్థముతో మూర్ఖత్వవించిన అసమాధముగా వివిధముగా ప్రవర్తించాడో, ఊహితీతము. తర్కశాస్త్ర వివాదం. ఒక దశలోని అసమాధము, పశుప్రాయము అనంతరదశలో సాధుసత్తముగా ఏలాగు అయ్యాడో, ఊహించలేము, హాబ్స్ యొక్క సిద్ధాంతములో ఇదే తీవ్రమయిన దోషము.

3. సమాజానికి, రాజ్యానికి మధ్య ఏర్పడమయిన వ్యత్యాసాన్ని హాబ్స్ గుర్తించలేదు. అదేవిధముగా రాజ్యానికి ప్రభుత్వానికి వ్యత్యాసము గుర్తించలేక పోయినాడు. సమాజముంటే పరస్పర సహకారముతో జీవించేటటువంటి వ్యక్తుల కూడలి. కొంత జనాభా

భూభాగము ప్రభుత్వము, సార్వభౌమాధికారము — ఈ నాలుగు లక్షణాలు గలదే రాజ్యము (State). కాబట్టి రాజ్యానికి, సమాజానికి కచ్చితమైన వ్యత్యాసమున్నది. ఈ వ్యత్యాసాన్ని ఫాసిస్టు నియంతగర్తించడు. కాబట్టి హాబ్స్ సిద్ధాంతములో ఫాసిస్టు బీజాలు గర్భికృతమై ఉన్నవి. అదేవిధముగా రాజ్యానికి, ప్రభుత్వానికి కచ్చితమైన వ్యత్యాసమున్నది. ప్రభుత్వం రాజ్యంయొక్క కార్య నిర్వాహకవర్గం మాత్రమే. రాచరికప్రభుత్వంపోయి ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వం రావచ్చును. కాని రాజ్యము మాత్రం విచ్ఛిన్నముగాదు. వ్యక్తి తిరుగుబాటు చేసినట్లయితే ప్రభుత్వముతో బాటు సమాజం, రాజ్యం రెండుకూడా విచ్ఛిన్నమైపోవుననే హాబ్స్ వాదన ఇంగితజ్ఞాన వ్యతిరేకము.

4 హాబ్స్ ప్రకారం సమాజ మంతటికి ఒకే గొంతు, ఒకే అభిప్రాయం ఉంటుంది. రాజ్యాధి నేతయైన సార్వభౌమాధికారి అభీప్రయే సమాజంయొక్క అభీప్రయం. సమాజానికి సంబంధించిన అధికార మంతా సార్వభౌమాధికారిలో కేంద్రీకృతమై ఉంటుంది. ఈ విధమైన దృక్పథము ఫాసిస్టు నియంతల ఆవిర్భావానికి దోహదించేస్తుంది. సార్వభౌమాధికారి అభీప్రయము మినహా సమాజములోని వ్యక్తులకు మరొకవిధమైన అభిప్రాయాలు ఉండుటకు వీలులేదు, అనే నియంతృత్వ సిద్ధాంతానికి ఈ దృక్పథము రాచబాట. స్థూలంగా థామస్ హాబ్స్ యొక్క సిద్ధాంతం దానిలోని దోషాలు యివే.

జాన్ లాక్ (1632-1704) 1688 లో జరిగిన రక్తరహిత విప్లవానికి పూర్వం రెండవ జేమ్స్ ఆంగ్ల దేశమును పరిపాలిస్తూ ఉండేవాడు. రాజరికము దైవ దత్తము (Divine right of kings) అనే సిద్ధాంతాన్ని తుచ తప్పకుండా అమలులో పెట్టి అతి నిరంకుశంగా పరిపాలించినటువంటి మూర్ఖుడు. ఈతని పరిపాలన సహించని ఆంగ్ల ప్రజలు 1688 లో తరిమివేసి ఒక రక్తపు బొట్టుకూడ చిందకుండా శాంతియుతంగా దేశమునుంచి బహిష్కరించారు. దీనినే రక్తరహిత విప్లవం (Bloodless Revolution) అని చరిత్రకారులు పిలిచారు. ఇది వాస్తవంగా విప్లవమా, కాదా అనే సమస్య ప్రస్తుతము మన కనవసరం. రెండవ జేమ్స్ పిదప ఆంగ్ల సామ్రాజ్యాన్ని అధిష్టించిన

రాజు చట్టబద్ధ రాచరికముగా కొనసాగించేందుకు అంగీకరించాడు. కాబట్టి జాన్ లాక్ యొక్క సోషల్ కాంట్రాక్ట్ సిద్ధాంతం 1688 లో జరిగిన రక్తరహిత విప్లవాన్ని సమర్థించేందుకు చట్టబద్ధ ప్రభుత్వాన్ని ప్రతిపాదించేందుకు ప్రచారం చేయబడ్డది.

లాక్ కూడ హాబ్స్ నిమిషాన్ని ప్రకృతిదశ (State of nature) అంటూ ఒకటి వున్నదని అభిప్రాయపడ్డాడు. ఈ దశలో వ్యక్తికి వ్యక్తి మధ్య పరస్పరవైరుధ్యాలు ఘర్షణలు లేవు. నాడు జీవించిన వ్యక్తులు శాంతి కాముకులై హేతుబద్ధమైన జీవితాన్ని గడిపేవారు. వారి యిష్టం వచ్చినట్లు ఆస్తిపాస్తులను మార్పుచేసికొనేందుకు ఎవ్వరి యభిప్రాయ సారము వారు ప్రవర్తించేందుకు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛను అనుభవించేవారు. విశ్వాన్ని సృష్టించిన భగవంతుడు మానవుణ్ణి కూడ సృష్టించాడు. అంతేగాక ప్రకృతి శాసనాన్ని (Law of nature) స్థాపించి, మానవులంతా ఈ శాసనాన్ని అంగీకరించేటట్లు చేపుకు చేసాడు. ప్రతివ్యక్తిలో అణుమాత్రమైన దైవస్వభావముంది. ఈ స్వభావప్రేరణవల్ల, ప్రకృతిశాసనాన్ని, ఉత్తమప్రవర్తనకు సంబంధించిన నూతనలను, కనుగొనగలుగుతున్నాడు. హేతుబద్ధంగా వర్తించడం మానవ స్వభావంలో యిమిడి వున్న ఒక విశిష్టలక్షణం. ఐతే, ప్రకృతిదశలో యిట్టి ఉత్తమప్రవర్తన కలిగివున్న వ్యక్తి సమాజనిర్మాణాని కెందు కుద్యమిందాడు, అన్ని ప్రశ్నల వెంటనే ఉదయిస్తుంది దీనికి లాక్ సమాధానం — సదుపాయము (Convenience) కొరతే సమాజనిర్మాణం జరిగింది; రాజ్యం ఉనికిలోకి వచ్చింది. ప్రకృతి శాసనానికి (Law of nature)కి అధికార యుక్తమైన వ్యాఖ్యానం యివ్వడానికే, మానవప్రవర్తనను సక్రమమార్గాన నడిపించేందుకే, వ్యక్తులు, కాంట్రాక్ట్ చేసికొన్నారు.

ఇట్టి ఒకంబడిక చేసికొన్న వ్యక్తులు, తమ సమాజమైన హక్కులతో సమాజంలో ప్రవేశిస్తారు. తమ మీద తాము తీర్పు చెప్పకొనే హక్కునూ, న్యాయాన్ని నిర్వహించే హక్కునూ మాత్రమే వారు సమాజపరం చేస్తారు. హేతుబద్ధమగు శాసనాన్ని (Law of Reason) అమలుపరచేందుకు, వ్యక్తులు, తమలోతాము, ఒక ఒకంబడిక చేసికొన్నారు. తత్ఫలితంగా, సివిల్ సమాజనిర్మాణము, రాజ్యము

సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతము

ఉనికిలోకి రావటమూ జరిగింది. ఇది మొదటి ఒడంబడిక. దీనిపైన, వ్యక్తులతో కూడిన సమాజానికి, ప్రభుత్వానికి మధ్య రెండవ ఒడంబడిక జరుగుతుంది. హోబ్స్ సిద్ధాంతం ప్రకారం, ఒకే ఒడంబడిక జరుగుతుంది. ప్రభుత్వానికి, ప్రజలకు మధ్య ఏ విధమైన ఒడంబడిక జరుగదు.

కాని, లాక్ సిద్ధాంతంలో రెండవ ఒడంబడిక జరుగుతుంది. అదే ఆయన సిద్ధాంత మంతటిలోనూ విశిష్టత. ఈ రెండవ ఒడంబడికయే, ఆయన ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతానికి గాక, రాజకీయ శాస్త్రానికి తలమానికంగా పరిగణింపబడుతోంది. ప్రభుత్వం ప్రజల జీవితభద్రతను, స్వాతంత్ర్యాన్ని, ఆస్తిపాస్తులను ఎంతవరకు కాపాడుతుందో, అంతవరకే ప్రజలు ప్రభుత్వాధికారాన్ని అంగీకరించి, దాని శాసనాలను శిరసావహించవలసిన అవత్వం ఉంది. ప్రజాభీష్టంమీదనే ప్రభుత్వపు టునికి ఆధారపడుతుంది. ఏనాడు ప్రభుత్వం ప్రజలజీవితాన్ని సరకప్రాయం చేస్తుందో ఆనాడే దానిమీద తిరుగుబాటు, దాన్ని మార్చి, మరో ఉత్తమప్రభుత్వాన్ని స్థాపించేందుకు, ప్రజలకున్న హక్కు నాశనహితమైనది. ఈ హక్కునుమాత్రం ప్రజలు ప్రభుత్వానికి ఒప్పజెప్పుకు; ధారాదత్తం చేయరు. కాని హోబ్స్ ప్రకారం, ప్రజలకు తిరుగుబాటు హక్కు లేదు.

లాక్ ప్రకారం, సమాజమే సార్వభౌమాధికారాన్ని తనచేతిలో ఉంచుకొంటుంది. ఐతే, ఈ అధికారం సమాజం చేతిలో నివురు గప్పిన నిప్పులా ఉంటుంది (latent). ప్రజల ధన, ప్రాణ, ఆస్తి, స్వాతంత్ర్యరక్షణార్థము, సర్వకర్తగా నియోగింపబడిన ప్రభుత్వం తనవిధులను నిర్వహించినపుడు గర్భికృతంగా వున్న ఈ అధికారం ఉనికిలోకి వస్తుంది. సమాజ విచ్ఛిత్తి జరుగకుండానే, ప్రభుత్వవిచ్ఛిత్తి జరుగుతుంది, అని లాక్ సిద్ధాంతీకరించాడు. ఆయన సమాజానికి, ప్రభుత్వానికి మధ్య కచ్చితమైన వ్యత్యాసముందిని గుర్తించాడు. సార్వభౌమాధికారాన్ని సమాజ పరం చేసాడు. ప్రజాప్రాతినిధ్యంతో కూడిన శాసనసభను, (Legislature) ప్రతిపాదించాడు. “ప్రజాభీష్టమనే సిద్ధాంతానికి (The theory of consent) శాశ్వతమగు స్థానాన్ని, అంగ్ల రాజకీయచరిత్రలో, సమ

కూర్చాడు.” (లాస్క్) ప్రభుత్వాధికారి (రాజు) శాసనాధికారంకంటే మిన్నగాదు. చట్ట బద్ధమగు రాజరికాన్ని, పార్లమెంటరీ ప్రాతినిధ్యంతో కూడిన ప్రజాస్వామ్యాన్ని శాసనబోధనాత్మకాన్ని, ప్రతిపాదించిన ప్రథమ గౌరవం లాక్ కి దక్కింది.

జాన్ లాక్ పిదప, ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించినవాడు జాన్ జాక్విన్ రూసో; ఈయనకూడ మానవుడు ఆదిలో ప్రకృతి దశలో జీవించాడని అంటాడు. మానవుడు సమాజముగా వుత్తముడు; దయాస్వభావుడు; జన్మతః, వ్యక్తి స్వేచ్ఛా సమానత్వాలతో పుట్టాడు. కాని, సమాజంలోని సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిస్థితులు ఆతని స్వేచ్ఛా సమానత్వాలను అరికట్టు సంకెళ్లుగా తయారయ్యాయి. అదిమూనపుడు ప్రకృతి దశలో ఆదర్శప్రాయమైన ఆనందాన్ని (Idyllic Happiness) అనుభవించాడు. నాటి మానవులు స్వేచ్ఛను, సమానత్వాన్ని సమపాళ్ళలో అనుభవించారు. క్రమక్రమంగా సమాజంలో సొంత ఆస్తి తలెత్తడంతో, వ్యక్తి సమాజ స్వేచ్ఛను కోల్పోయాడు.

కాబట్టి ప్రతివ్యక్తియొక్క ఆస్తి పాస్తులను, కాపాడే సంస్థను వ్యక్తి స్థాపించవలసిన అవసరమేర్పడింది. ఈ సంస్థ స్థాపనమువల్ల, ఇరుగు పొరుగు వారితో ఒక వైపునుండి ఐక్య మొందుతూనే, మరో వైపునుండి, ప్రకృతిదశలో అనుభవించిన ఆనందాన్ని పొందవచ్చును. ఇట్టి సంస్థను ఉనికిలోకి తెచ్చేందుకు వ్యక్తులు ఒక ఒడంబడిక, చేసికొన్నారు. తత్ఫలితమే ఒక సివిల్ సొసైటీ నిర్మాణము. ఈ ఒడంబడిక, చేసికొనేటప్పుడు ప్రతివ్యక్తి తన హక్కుల వన్నిటినీ సమాజానికి స్వాధీన పరుస్తాడు. తత్ఫలితంగా సమాజమే సార్వభౌమాధికారాన్ని కలిగిన సంస్థగా రూపొందుతుంది. వ్యక్తులయొక్క ప్రయోజనాల దృష్ట్యా సంఘముయొక్క అధికారాన్ని పరిమితం చేయనవసరంలేదు. వ్యక్తుల ప్రయోజనాల రక్షణార్థం ఏర్పరుచబడిన ఈ సంస్థ వారి ప్రయోజనాలకు భిన్నంగా వ్యవహరించదు. సమాజంయొక్క సామాహిక అభీష్టంతో, (General Will) వ్యక్తియొక్క అభీష్టం (Individual will) సంఘ ర్షించవచ్చు. సామాహిక అభీష్టంలో ఏ వ్యక్తినినా

అంగీకరించని పరిస్థితులతో, బలప్రయోగం ద్వారా నైనా సామూహిక అభీష్టాన్ని ఆతను అంగీకరించే బట్లు చేయాలి. అంటే—ఆ వ్యక్తి రాజ్యంయొక్క బలప్రయోగం ద్వారా స్వతంత్రుడుగా చేయబడుతాడు! (He shall be forced to be free!) శాసనం ప్రజలందరూ సమావేశమైన పరిషత్తులోనే చేయబడుతుంది. సమాజానికి సంక్రమించిన సార్వభౌమాధికారం నాశనహితం; అవిభాజ్యం; ప్రాతినిధ్యరహితం. (Sovereign power is inalienable, indivisible and can never be represented or delegated) ఒక శాసనాన్ని చేయవలసి వచ్చినపుడు సమాజంలోని ప్రతివ్యక్తి సమావేశమవలసినదే. ఇట్టి తీవ్రతర ప్రజాస్వామ్యాన్ని (Extreme form of Democracy) ప్రచారం చేసిన విచిత్రవ్యక్తి రూసో. సార్వభౌమాధికారి శాసనాన్ని నిర్మిస్తాడు. ప్రభుత్వం శాసనాన్ని అమలుపరుస్తుంది. ప్రభుత్వం కాంట్రాక్ట్ ద్వారా స్థాపింపబడలేదు. కాబట్టి ప్రభుత్వం ఒడంబడికలో భాగస్వామి కాదు. రూసో ప్రకారం ఆదిమ మానవులు ఒకే ఒడంబడికను చేసికొన్నారు.

ప్రకృతిదళలో జీవించిన ఆదిమ మానవులు చేసికొన్న ఒడంబడికయొక్క ఫలితమే రాజ్యం; ఒకే ఒడంబడికే జరిగింది, దానిలో ప్రభుత్వం భాగస్వామి కాదు; వ్యక్తులు తమ హక్కులన్నిటిని సంపూర్ణంగా, సార్వభౌమాధికారికి, ధారాదత్తం చేసారు; సార్వభౌమాధికారం నిరంకుశం—అనే హాబ్స్ సిద్ధాంతంలోని ఈ లక్షణాలు, రూసో సిద్ధాంతంలో కనిపిస్తవి. కాని, ప్రభుత్వం నిరంకుశంగా వర్తించవచ్చు అనే హాబ్స్ అభిప్రాయంతో రూసో అంగీకరించలేదు. రూసో ప్రకారం, వ్యక్తి తన హక్కులను, ప్రభుత్వాధికారికి గాక, సమాజానికి ధారాదత్తం

చేస్తాడు. ఆ రీత్యా, రూసో ప్రభుత్వానికి, రాజ్యానికి మధ్య వ్యత్యాసాన్ని గుర్తించాడు. సార్వభౌమాధికారంలో భాగస్వామివన వ్యక్తి, తనకు కావలసిన శాసనాలను, రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించుకునే హక్కును, తానే కలిగి వుంటాడనే సిద్ధాంతాన్ని రూసో ప్రతిపాదించాడు. అధికతర ప్రజాస్వామ్య స్థాపనకు ఈయన సిద్ధాంతం, సమగ్రప్రాతిపదికను వేసింది. ఈ భావాల్ని, 1789 లో ఫ్రెంచి విప్లవసమయంలో ప్రకటించబడిన, మానవ హక్కుల ప్రకటనలో (1789—The Declaration of the Rights of man) పొందుపరచబడ్డాయి. ప్రజాభీష్టమే రాజ్యంయొక్క ఉనికికి ప్రాతిపదిక అనే సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

రూసో సిద్ధాంతంలో (The theory of General will) సామూహిక అభీష్టమనేది, అర్థంగా నిర్ణయించబడినది. ప్రజలంతా ఏవిధమైన స్వార్థప్రయోజనాలు లేకుండా, సమావేశమైన పరిషత్తులో శాసనం చేయబడటం ఎట్లు సాధ్యమో ఊహితీతం.

సోషల్ కాంట్రాక్ట్ సిద్ధాంతాన్ని ప్రాచీన రాజకీయ సిద్ధాంతాలకు సంబంధించిన మూ్యాజియంలో భద్రపరచబడిన అవసరం నేను ఏర్పడినా, ఆ సిద్ధాంతం కొన్ని పరమసత్యాలను ప్రతిపాదిస్తోంది. ఏ వ్యక్తిగాని, ప్రజాభీష్టానికి వ్యతిరేకంగా నిరంకుశాధికారాన్ని చలాయించలేడు; అలా చలాయించినపుడు ఆ ప్రభుత్వం మూలమట్టం కాక మారదు; దాన్ని నాశనంచేసి మరో ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించుకొనేందుకు ప్రజలకు అధికారముంది; మానవుడు స్వేచ్ఛను, స్వాతంత్ర్యాన్ని కోరుతాడు. ఈ సత్యాలను ప్రతిపాదిస్తోంది కాబట్టి, ఈ సిద్ధాంతానికి నేను కూడా కొంత విలువ వుంది.

బాలగంగాధరతిలక్

భ్యామకృష్ణ

పులిచంపిన లేడి నెత్తురు పులుముఖోలేను
ఖడ్గముగోడగ విరావం ఆలకించలేను
జగద్ధాతి! నీకుమారులమైన మేము
తత్వాలపేర, విప్లవాలపేర
ఒకరి నొకరం హతమార్చుకోలేము.

శాంతికోసం యుద్ధాన్ని ప్రజ్వలించ జేస్తారు
సుఖంకోసం ఆరక్త విప్లవాన్ని తిరింప జేస్తారు.
శ్రృశాన భూమిని వికసిస్తుంది మీ నాటిసమ్రాటచెట్టు
కాని ఎవరు తుడుస్తారు తిల్లి! నీ కన్నీటి బొట్టు
(కవి వాక్కు)

సుమారు ఒకదశాబ్దం ఆజ్ఞాతంగా ఉండి, క్రితం, ఎన్నికల సందర్భంలో 'ఆంధ్ర పత్రిక' లో జరిగిన వాదోపవాదాల సందర్భంలో శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ 'కవి వాక్కు' తిరిగి వినబడింది. పార్టీ కక్షలు, సిద్ధాంతాల కృత్రిమ ప్రభావం, యుద్ధావేశాల మగ్నత సాక్షాత్తు, తన లక్ష్యాన్ని, మరచిపోతున్న రచయిత ప్రపంచాన్ని హెచ్చరించి వెలుగు దారి చూపించింది 'కవి వాక్కు'. కవి స్వతంత్రుడు ఆ రోజున రాజులకమ్ముడు పోయినా, ఈరోజున పార్టీ లకి ఊడిగం చేసినా కవి అస్వతంత్రుడైపోతాడు. 'వంచ లేను నా యీ శిరస్సు ఏ అధికారం ముందు, ఒప్పు లేను మానసిక దాస్యాన్ని ఏ ప్రభుత్వం' అని ముక్తకంఠంతో పలికాడు. కాని స్వాతంత్ర్యం అంటే స్వైరవిహారం కాదు. పులిచంపిన అమాయక పు లేడి నెత్తురు కవనానికి కావాలనడం కాదు. కవి స్వాతంత్ర్యానికి ఒక నియతి, ఒక గమ్యం ఉన్నాయి. మానవుడైన రచయితకి తోటి మానవుల యొడ ఉండవలసిన సానుభూతి, విశాల దృక్పథం లోపించితే రచయిత రాక్షసుడౌతాడు. అందుకే—

".....
వివేకంలేని ఆవేశం విపత్కరమాతుంది
సంయమం లేని సౌఖ్యం వివాదకారణ మాతుంది
సమ్యక్ సమ్మేళనములేని తొర్రాత్రికం
కఠోరమాతుంది

కరుణలేని కవివాక్కు సంకుచితమాతుంది!"
అని హెచ్చరిక చేశాడు.

1988 వ సంవత్సరములో శ్రీ తిలక్ తొలి రచనలు—బాల్యరచనలు— 'ప్రభాతము—సంస్కృత' అనే పేరుతో—పుస్తకరూపంలో వెలువడాయి. ఆ పుస్తకానికి శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావు గారు పరిచయం వ్రాస్తూ "ఇంత చిన్నతనంలో నేయిన్ని కల్యా, యింత ప్రతిభా, ఎక్కడినుంచి వచ్చినవా" అని ఆశ్చర్యం చూపించారు. నాటినుంచీ శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ కవితాశక్తి పక్వమై, ప్రతిభా వంతమై ఆధునిక సాహిత్యరంగానికి అలంకార సమృథమైంది. శ్రీ తిలక్ ఆంధ్రాంగ్ల సాహిత్యాలు తరచి చూచినవాడు. కొత్తగా వచ్చిన 'ఇజమ్'లనీ, నూతన సారస్వతి విధానాల్నీ బాగా ఆకళింపు చేసుకొన్న వాడైనా, ఆ పద్ధతుల్ని మక్కికి మక్కిగా దిగుమతి చేయడము నేది శ్రీ తిలక్ ఒప్పుకోడు. అతని నిశితమైన, హృదయమైన అభిరుచి అతనిని ప్రక్కదారులు తొక్కి నీయలేను. సారస్వతంపెరుస ఈ రోజున సాంకేతిక పరిభాషా సంకీర్ణమైన, ఆగమ్యగోచరమైన, రచనా పద్ధతి ఈ కవి రచనలలో కనుపించదు. ముఖ్యంగా ఆధునికమైన శ్రీ తిలక్ రచనలలో ప్రసాదగుణం, ఉదాత్తత ఎక్కడా లోపించవు. ఎక్కడైనా సాంకేతికమైన చిత్రణవున్నా అది కేంద్రమైన ఆ అనుభూతికి దోహదం యిచ్చేదిగా నే వుంటుంది.

శ్రీ తిలక్ ఇట్లు భావమీదా, అటు భావం మీదా చక్కని అధికారం కలవాడు. అతని వృత్తాలు మృదుమధుర భావనాయత్వములై పక్వమైన శైలికలిగి సహృదయుల మెప్పుపొందాయి 'గోరవంకలు' అనే యీ కవి రచించిన వృత్తసంచయం రమ్యమైన భావనకీ, సాందర్యస్ఫూర్తికీ అటపట్టు.

అభ్యుదయకవులు ఈ కవినీ తమవాడనినా, నవ్యసాహితీసరులు శ్రీ తిలక్ తమవాడేనని అన్నా నిజానికి యితని కవితత్వము ఏ ఒక్క పరిధికి లొంగింది. నిజానికి అభ్యుదయరచన, అభ్యుదయ నిరోధకరచన అన్న వ్యత్యాసం చాల సంకుచితమైనది. సన్నిహిత కాలసమాజ పరిస్థితుల దృష్ట్యా ఏదో కొంతవరకు యీ భేదాన్ని సమర్థించడం జరిగినా, అనంతమైన కాలమూ, చరిత్రల దృష్ట్యా వీటికి అర్థం లేకపోవచ్చును. చివరకు ఒకానొక రచన ఏ సిద్ధాంతం ప్రతి

పాదించింది అన్నది ముఖ్యంకాదు. 'ఏవిధంగా చెప్పాడు? ఏ వ్యక్తిత్వ చైఖరి చూపించాడు? ఏ అనుభూతి కలిగించాడు?' అన్నదే సాహిత్యానికి విలువ నిచ్చేది, లేనిదీ అవుతుంది. అందువలన ఒకరచన విశిష్ట రసానుభూతిని కలిగించినంతవరకూ అది 'అభ్యుదయ' లేక 'అనభ్యుదయ' రచనయూ అన్న ప్రశ్న ఉపయోగపడుతుంది. 'నాకవిత్వం' అన్న యితని గేయాన్ని తలకించండి.

“నాకవిత్వం కాదోకతత్వం
మరికాదు మరచే మనస్తత్వం
కాదు సాంకేతికవాదం, సామ్యవాదం
కాదయ్యా ఆయోమయం, జరామయం.

.....

నా ఆక్షరాలు
కన్నీటి జవలలో తడిసే దయాపాంశతాలు
నా ఆక్షరాలు
ప్రజాశక్తుల వహించే విజయ ఐరావతాలు
నా ఆక్షరాలు
వెన్నెలలో ఆడుకొనే అందమైన పిల్లలు”

ఎక్కడ అందంవుందో, ఎక్కడ మానవత్వం, కరుణ ఉన్నాయో అక్కడ ఈ కవి లేఖనీతాంధ్రవం చెస్తుంది. అభ్యుదయవాదుల విప్లవగీతాలలోని 'దంపండి, పాదపండి, నెత్తురుతాగండి' అన్న క్రాంతి పస్తతి ఇతని ఉద్దేశ్యంలో పూర్తిగా వర్తనీయము శ్రీ తిలక్ పాతగీతన సంప్రదాయాలనీ. విశ్వాసాల్నీ, పద్యక్షల్నీ ఎదిరించినవాడే! ఒక విధంగా ఆతను విప్లవభావులకుడే కాని అందువలన శాశ్వతమైన విలువల్ని తాదామరదేయాలనే దుస్సంకల్పం శ్రీ తిలక్ కు లేదు. 'కొత్త' అన్నది ప్రతీదీ ఆతినికి పరిగ్రహణ్యం కాదు. ఆతని విశాలమానవతాకరుణాపాతవాదానికి నిలబడని ఏ విశ్వాసాల్నీ, సిద్ధాంతాల్నీ ఆతను నమ్ముడు. కాని కరుణ, సాంసకృతికపాసన ఇతని కవితావైఖ్యానికి వెనుకనున్న శక్తులు. శ్రీ తిలక్ రచించిన 'మేగాక్షరార్థ' నిజంగా ఆధునికులను 'హక్కులపత్రం' వంటిదేనని నా ఆభిప్రాయం.

‘మేం మనుష్యులం

మేం మహానువులం

గుండెలోపలి గుండె కదలించి

తీగబోపల తీగవరించి

పాట పాటకు లేమ కెరటంలాగ

మాట మాటకు మోగుకీ న్నెరలాగ

మేం ఆశుతాం!

మేం పాడుతాం!”

మేం ఉపాసకులం

మేం విపాసువులం

ధూమి అంచుల వెలుగు తేరకట్టి
తారకలాతి కొక్క సుతిపెట్టి
పాటపాటకు వెండివారంలాగ
మాటమాటకు మంచు దూరంలాగ.

మేం సాసతాం!

మేం చేసతాం!

మేం నవీనులం

మేం భావుకులం.

పాతలోకం గుండెలో శత్రువు పగించి
భావికాలం చంద్రకాంతపు శిలకరగించి
పాటపాటకు సోకు స్వర్గంలాగ
మాటమాటకు దూకు సింహంలాగ.

మేం నిలుస్తాం!

మేం విలుస్తాం!

మేం మనుష్యులం

మేం మహానువులం

మాకు దాస్యంలేదు

మాకు శాస్త్రంలేదు

మాకు లోకం ఒక గీటురాయి

మాకు కరుణ చిగురుతురాయి.

మేం పరిశీలన సహించం

మేం దివ్యత్వం నటించం.

గాలి గుర్రపుజాలు విరిచి

పూలవర్షం భువని మురిపించి

పాటపాటకు పాంస మున్నీగులా

మాటమాటకు జారు కన్నీరుగా.

.....” [భారతి, ఆక్టోబరు 1945]

ఈ కవి ఆశుతాడు, పాడుతాడు.

భావకవులు ఎక్కువగా స్వీయభాగా గాల్నీ, ఉపాసకులమైన ప్రేమనుల్నీ కవితావస్తువులుగా గ్రహించారు. అలాగే నేటి రచయితల రచనలలో సామాజిక రాజకీయ దృక్పథంమాత్రమే కనపడుతుంది. శ్రీ తిలక్ కవితాలేఖని సమగ్రమైన ప్రవిశ్చయం కలిగినది. యుద్ధం, సైనికుడి మనస్తత్వం, మనశ్శాంతి, పేదరికం, తామం, ఋతువర్షన, వియోగం, విరహం—ఇతని కవితావస్తు సామగ్రిలో చేరుతాయి. జిల్లాసామ్యార్థకమైన ఇతని 'గుండెకిందనవు' ఒక కోవకు చెందినది.

శ్రీ తిలక్ చిత్రాలు సరికొత్తగా కవిలోఉండే అనుభూతిని పాతకునికి అందిస్తాయి. ఒక్కొక్క కవితన అనుభూతి విశిష్టతను తనయొక్క చిత్రీకరణ ద్వారానే నూచించాలి అందుకనే చెప్పేవిధానం లానూ, చిత్రీకరణలానూ ఒక ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమూ, ఒక క్రొత్తదనమూ ముఖ్యంగా ఉండాలి. ఉదాహరణ

ఇప్పుడు ఈ కవి రచించిన 'ముసలివాడు' అనే వచన పద్యంలో—

“కనుకూడులు నల్లనయి
పెనుమోడులు చల్లనయి
కీలుకీలున బాసగా
నాడునాడులు లాగగా
చలి గాలి చూరులో కనరినటు
చలిచీమ మట్టిలో దొలిచినటు

వచ్చినది, మూగినది, ముసిరినది, ముసలితనము...”

అని 'ముసలితనా'న్ని అతిసహజంగా, క్రొత్తగా చిత్రించాడు.

ఇతని 'వేసవి' చక్కని రచన. వేసవికాలపు అలసత్వాన్నీ, ఉష్ణతనీ, నూతన వైచిత్ర్యంతో రచించినాడు.

“కాలం కదలదు—గుహలో
పులి పంజావిర్భుగు—చేపకు
గాలంతగలదు—
చెట్లనీడ ఆవులు మోరలు
దింపపు—కీల్లిపిల్ల బల్లని
చంపదు.

కొండమీద తారలు మాడెను
బండమీద కాకులు చచ్చెను...
కాలం కదలదు...
ఎండుటాకులు సుడిగాలికి తిరిగెను
గిర్రున—వడగొట్టిన భిక్షుకి అరచెను
చెరిగ—
పంకా క్రింది శ్రీమంతుడు
ప్రాణం విడిచెను—గుండెక్రింద నెత్తురు
నడచెను—.....
.....”

‘పంకా క్రింద శ్రీమంతుడు ప్రాణం విడిచెను’ అన్నప్పుడు వ్యంగ్య పూర్వక మైన స్పృహ మనకు దృశ్యక మాతమిది.

ఈ కవి ఒక ‘పాడుపోయిన’ శిథిలమైన, ఒక కు గ్రామాన్ని చూసినపుడు ‘ఈ గాలిలోన పూర్వపు శరీరస్పర్శావేతల్యాన్ని’ అనుభవించుతూ యిలా అంటాడు—

“.....
కాలిపోయే యిల్లులా జీవితం జరుగుతుంది
ఒక పెగటు ఏదో నన్నావరించుకుంది.
కాలం పాడునుయ్యిలా నాకన్నులకు కనపడింది”

ఆ పాడునూతిలో ఎన్ని శతభైలాలు, ఎన్ని చరిత్రలు, ఎన్ని కల్పనలు అణగారిపోయినవో!

వంగదేశంలో మౌనుంకచ్చింది. గోజాకి కొన్ని వందలమంది పేదలమట్టా, “వేవ్ మెంటు” మీదా చచ్చిపోతున్నారు. ఒక ప్రక్క విదేశ ప్రభుత్వం తటస్థంగా ఏమీ జరగనట్టు ఉరుకుంది. మరొక ప్రక్క మహాకార్డు విపరీతంగా “బ్యాక్ మార్చెట్టు” చేస్తున్నాడు “భూలోకం” ఆస్తిగేయంలో యీ సానికవర్సన్నీ, దరిద్రుల బాసనీ, ఒక మూలజరిగే యుద్ధంవల్ల కలిగే వినాశనాన్నీ చిత్రిస్తాడు.

“అస్థిమూల పంజరాలు
ఆర్తరావ మందిరాలు
ఏలోకం తల్లీ—యిట
ఏవో బాష్పజలాలు”

అని కుమారుడు ప్రశ్నిస్తే తల్లి జవాబు చెబుతుంది.

“కాలు కడుపు యిమ్మన్నది
గాజుమేడ లేదన్నది
అన్నపూర్ణకంటి ముంగు
కనపడినది రక్తబిందు

* * *

కూడులేని లోకం యిది
గుండెలోతు తాపం యిది
సోమయాజి శాపం యిది
పెద్దలున్న మిడ్డెలున్న పాపం యిది
అడుగుతున్న అడుగుతిన్న లోకం యిది
ఇది “భూలోకం” అబ్బీ!—యిట
అస్థిమూల పంజరాలు
ఆర్తరావ మందిరాలు
పూకలేని గులకరాళ్లు”

[ప్రతిభ; సంపుటి : 8; సంచిక : 1; 1945]

ఈ నాగరికత, ఈ యుద్ధోన్మాదం పీడితమైన యీ భూమిని ఎటువంటి సరకంగా తయారుచేశాయో మనకి ఒక్కసారిగా తెలియవస్తుంది. ఈ దారిద్ర్యానికి ఈ నోరులేని జీవానికి ముక్తిలేదా? ఈ నాగరికత గమ్యం ఏది? కరుణామూర్తయైన కవిలేఖరి ఆక్రోశం ఆలకించింది. 1945 ఏప్రిల్ భారతిలో ప్రచురింపబడిన “ఆర్తగీతం” అనే గేయంలో కవియొక్క తీవ్రమనకి గోచరిస్తుంది “నా దేశం ఔన్నత్యాన్ని గురించి చెప్పకు, “కల్చర్”, అభ్యుదయం, నాగరికత మొదలైన పదాలు—వాటి అర్థాలు నాకువద్దు. నాకు కనపడుతున్నది మానవుడుగా నీతోటిమానవుడిపై జరిపే అత్యాచారమూ, నీయొక్క నిర్లిప్తత, నిన్ను కొదన్నట్టు నువ్వు నీ సుఖంలో కోర్కెలలో, నువ్వుండిపోవడం— ఇంకా మానవుణ్ణి అనీ, సంస్కారిననీ నిన్ను నువ్వు ఎలా అనుకోగలవు?” అని తనను తనే ప్రశ్నించుకుంటున్నాడు. మనల్ని ప్రశ్నిస్తున్నాడు.

“నైన దైవమునకు క్రింద మానవునకు జవాబు చెప్పవలసిన వాణ్ణి; రసాల మంట శిరసు వంచిన వాణ్ణి; రాత్రిముఖ రుదితిబాధా కంఠవాళాన్ని...”

“ఈ రోజున నేను చూచినది యేమి? విధి ఇన్ని కత్తులను దూసేసిది యేమి? జాగృతి హేతువాద రల రుధిర మేమి?... ”

జుఃవి ప్రాంతం అనే కత్తి కొనసు ఎర్రనిరక్తం కనబడింది. ‘ఇదంతా ఏమిటి?’ అని బాధతో, సిగ్గుతో కుండుకొని పోతాడు, విస్తపోతాడు.

“నేను చూశాను నిజంగా మూర్ఛిగవత్ దైన్యాన్ని, హైన్యాన్ని; తుభితాద్రుకల్లోల నీర ధుల్ని; గచ్చుతో శివాకార వికాశాల్ని”

‘ఇది ఏ నాగరికతకు ఫలప్రతి?’

అని ప్రశ్నిస్తాడు. విమానాలు, ఆకాశాన్నింటే సాగాలు (Sky.scrappers), సైన్సులో జరిగిన అభివృద్ధి, యిన్నీ ఉన్నా కూడా ‘ఈ నాగరికతారణ్య వాసం భరించలేను’ అని నిస్పృహ చెందుతాడు. ‘ఏ భగవంతుడు పీశ్య దుష్టిలిలి గమనిస్తాడు?’ అని వాపోతాడు.

ఘోరమైన యీ విషాద విషమ సమస్యని పాఠకుని మనో నేత్రానికి చూపుతాడు. సమస్య పరిష్కారము అతను నూచించడు. అది అతని పనికాదు. సామాజిక రాజకీయ వేత్త లాలోచింప వలసిన విషయం అది. కవిత్వముయొక్క ముఖ్య ప్రయోజనమే వేరు. కవి బూజుపట్టి మొద్దుబారిన మన చైతన్యాన్ని రులిపి తిరిగి పగులు పెడతాడు. మన అనుభూతుల్ని సువిశాలమూ, సునిశితమూ చేస్తాడు. కేవలం వచన రచనలో పద్యానికన్న శక్తిని తీసుకురావడంలో శ్రీతిలక్ అందే వేసిన చేయి. అంతర్లీనంగా ఉన్న ఒక విచిత్ర మైనగతి ఇతని వచన పద్యాల్ని నడిపిస్తున్నది. ఈ చిగ్గ మైన రచనలు మన మనస్సులకి దగ్గరగా వచ్చి పలకరించినట్లు అనిపిస్తుంది. ‘ఆరగ్గీం’ ఒక ఉత్కృష్ట మైన రచన.

నైనికుని మనస్తత్వం ‘నైనికుని ఉత్తరం’ అనే వచన పద్యంలో హృదయంగమంగా చిత్రించబడింది. యుద్ధం నేటి సమస్యలకి పరిష్కారం అయింది. కాని ‘శాంతి’ అనేది ఈ ఔత్సాహికమైన మృగ్యం అయి పోయింది. ప్రతివాడూ తన దేశానిదే న్యాయం అనీ, విజయం అనదేనీ నినాదిమిస్తాడు. కాని ఏ యుద్ధం లోనూ ఏ ఒక పక్షం దే న్యాయంకాదు. చారిత్రక దృష్టి యుద్ధంవల్ల సర్వనినాశనమే ఫలితంగా వస్తోంది. కాని యుద్ధం చేస్తే నైనికుని మనస్తత్వం విచిత్ర మైనది; సానుభూతి చూపతిగినది. ‘ఎవరి చంపుతున్నాడు? ఎందుకు చంపుతున్నాడు?’ ఇది అతనికి తెలియ వలసిన అవసరం లేదు. యాంత్రికముగా

యుద్ధ రంగంలోకి చొచ్చుకొనిపోయి ఒకరిని చంపడమో, తాను చావడమో చేస్తాడు. అతడు స్వీయోన్నతభావాలి, ఆత్మనీ నొక్కి వేసి, ఆ వాతావరణాని కనుగుణమైన క్రూరత్వాన్ని వహిస్తాడు. అతని మానవత్వం ప్రతి నిమిషము చిన్నాభిన్నం అయిపోతూ వుంటుంది. ఒకచిగ్గ మైన మానసిక హైన్యం లోకి దిగజారిపోతాడు.

“.....

ఆర్థ రాత్రిదాటిందివి మ్రోగిన ఒంటిగంట మంటలా మొహాన్ని కొట్టింది.

నేను, ఇదివరకటి నేనుకాను, నామవిలువలు లేవు, నాకనుభూతులేవు చంపడం, చావడం, మీసంగువ్వడంలాంటి అలవాటయింది !

కనిపించే యాయూనిఫారమ్ కింది ఒక పెద్దచిరాళ, ఒక అనాగరికత ట్రెడ్డిక్రిందనిదిలాగ రహస్యంగాఉంది వదలలేనిమోసపు ఊబిలాగఉంది నేనంటే నాకే అసహ్యం అందుకే మరీమరీచింపుతాను మరీమరీతాగుతాను..”

కాని యీ యుద్ధం సమాప్తి అవగానే ‘తిరిగి నా యింటికి వెళతాను’ అన్న భావమే యింకా అతనిలో ఆశ రగులుస్తూ వుంటుంది.

“ఇంక తెల్లవాడతోంది దూరంగా ఆల్పస్సహిదమంచు దుఃఖంలా కళగుతోంది ప్రభాతంసముద్రంమీద పరిశీనాకలాహాసతోంది తిరిగినిప్పుడు మనవ్రాతవస్తానో, నిన్ను చూస్తానో అందమైన తెల్లనినవ్వు నీమెడలో గొలుసుగొలుసులుగా కదిలినపుడు ఆదోచిగమైన చెమ్మగిలిననీచూపు నేమలిరక్కలా విప్పికొన్నపుడు ఎన్నాళ్ళకి! ఎన్నాళ్ళకి!

ఈ విధంగా కరుణావ్యగ్రమైన వాతావరణాన్ని కవి కల్పిస్తాడు. లక్షలాది నైనికుల బాధ, ఆందోళన, దైన్యపరిస్థితి మనకు తెల్లుతాయి. అయినా ఆ నైనికునికి తన యిల్లు, వాకిలి, పిల్లలమీదవుండే మమతయే అతని భయంకర జీవితానికి శాంతిని కలగజేస్తోంది. చివరికి—

“నెలవ్, అబ్బు! చలి. చలిగాలిచండలమీద కత్తిలా తెగింది నీరూపం నాడహానికి వెచ్చగాతిలింది”

అంటూ ప్రేయసీ స్మృతితో వ్యక్తమైన స్థితిలో లేఖను ముగిస్తాడు.

స్వాతంత్ర్యభావాలకీ, వివిధ కళాపరిణామాలకీ అంతరాత్మను కేంద్రమైన ప్రాన్లు కేసంపెన 'టూల్సు' దాడి జరిపినపుడు యీ కవి హృదయం విలవిలలాడి పోయింది. ముఖ్యమైన 'టూల్స్' కేవలపట్టణము జర్మనీ చేతులలో పడినపుడు శ్రీ తిలక్ రచించిన 'టూల్స్' అన్న రచన ఈ కవియొక్క బాధాతీతతను వ్యక్తం చేస్తున్నది.

“నిశ్శబ్దపు మెట్టిని పరుపులమైన
నిగురించినది పట్టణమంతా
కొండ చివర ఎర్రని నక్షత్రం
రాలిపడింది సముద్రపునీలంలో,
చీకటి కుంపటిలో అస్పష్ట భవిష్యత్తు
రాజుకొంటున్నది రవ్వలు రవ్వలై,
చుక్కలు చుక్కలై ;

నాలుగు కొట్టింది చర్మిగుంట
నిగురించే 'టూల్స్' పట్టణపు గుండెలో
పగిలింది జర్మను శత్రువు.....”

చివరకు నాకారక్షమయి శత్రుహస్తాల్లో పడకుండా తమ నాకల్ని అంటించివేశారు.

“ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కటి యుద్ధనాకలు
ఒరిగి ఒరిగి సముద్ర నిర్మిద జలతరంగ భుజంగ
పరిరంభములలో సురిగిపోయినవి
బలియిచ్చిన ప్రాణదీప్తి
జలధిగర్భాంతరిత బహుగ్నిలో కలసి
శిఖల పటచి, నాలికలు తెఱచి, నాట్యమాడింది !

'టూల్స్' భూమిమీద
ప్రజల వేడికన్నీళ్ళ వాన వాగులైపారింది !
ఒహో టూల్స్ ! ఒహో టూల్స్ !
మరపురాని స్మృతిపై ఒరిగిపోము
మా బ్రతుకులలో కొరుచిచ్చు కలనై, అలనై”

ప్రసిద్ధాంగ్ల కవులైన డబ్ల్యు. బి యాట్సు, ఆడెన్లలో గల ప్రతిభవంటి ప్రతిభ శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ లో మనకు గోచరిస్తున్నదనడంలో అతిశయోక్తి లేదు. ఈ కవి రచించిన 'గుండెకింద నవ్వు' ఎంత ఉదాత్త ఉత్కృష్టభావనా పరిపూర్ణమో మాహండి :

“చేతిలో కలం అలాగే నిలిచిపోయింది
చివరలేని ఆలోచన సాగిపోయింది
ఏదో రహస్యం నన్నా కరించుకుంది.
అప్పుడే నీ నవ్వు నాగుండెకింద వినబడింది.
పడుతూ లేస్తూ పరుగులిడే మహా ప్రజ
పిలుస్తూ బెదురుతూ పోయే కన్నుగవ
కాలి సంకెలల ఘులంఘులల వినబడే రోద
ఏమీ తోచక భయంతో కళ్ళు మూశాను
అప్పుడే నీ నవ్వు నాగుండె క్రింద వినబడింది.”

ఈ అనంత విశ్వ రహస్యం కవిని జ్ఞానువును చేసింది. ఈ సృష్టికి గమ్యం ఏమిటో, యీ ప్రాణి కోటియొక్క పరిణామవధి యేమిటో యిప్పటికీ దుర్భేద్యంగానే ఉండిపోయింది. కాని యీ సందేహంతో ఆందోళన పడుతూ వున్న కవి గుండెగర్భంగా నవ్వు వినబడింది 'ఆ నవ్వు ఆర్థం ఏమిటి?' అవహేళనా పూర్వకమైన పరిహాసమా? లేక 'నేను న్నాను' అని యీ స్పృహాధారమయిన దివ్యశక్తి తనను తానెరిగించు కొనడమా?

“ఆకాశపు వంపులో ఆర్ద్ర వెనుక నీ నవ్వు
పాతశం లోలోతులలో ప్రతి గ్వనించి సాగింది
అంధకారపు సముద్రానికి అవతలి ఒడ్డున నీరు-పం
అందుకోలేని నా చూపుకి ఆశ్రయగా సోకింది.

రా! ప్రశ్నించే నా మనస్సులో
నీ చల్లని చేతితో నిమిరుకో!
రా! కనురెప్ప చూటుగా
నీ మెరపు వీణ మెల్లగా మీటుకో!

క్రమ్యుకుంది నాలో భయంతో కలిసిన ధైర్యం
ప్రవహించింది నాలో తీరని రజిత నదం
ఇప్పుడే, ఇప్పుడే, నీ నవ్వు
నా గుండె కింద వినబడింది!”

కవికేవల జ్యోతిర్వర్షనం కలిగింది. కవి అభయం కోరుతున్నాడు. బాసలతో, ఆశలతో, లేస్తూ, పడుతూ పోయే యీ ప్రాణికోటికి ఒక ధైర్యము, అవలంబన కావాలి. కవికి ధైర్యం కలిగింది. ఆ గుండెకింద నవ్వును యిక నిర్లక్ష్యం చెయ్యలేదు.

'గుండెకిందనవ్వు' చాల గొప్ప రచన. ఏదేక సాహిత్యానికైనా అలంకార ప్రాయం కావగినదనడంలో అతిశయోక్తి లేదు.

ఈ కవి రచించిన 'సంజ' అన్న కేసుంలో కీట్సు కవి సౌందర్యచ్ఛాయలు గోచరిస్తవి.

“గగన మొకరెకు కన్నుగవ సోప
ఏరుపెగుపు చెక్కిల్లి విరిసినది చెంగలస్వ
సంజ వన్నెల బాల రంగు పరికిణి చెంగు
చీకటిని తాకినది, అంచుగా
చిరుచుక్క ప్రాకినది!

వాలు నీపలదారి నీలిజెండా తెత్తి
చుక్కదీపపువత్తి సాగయుబాటలవల్ల
నిదురతూలికనడక గదుము మెకపుకోర్కె
వచ్చు నిశ్లోకరగి, నవ్వు శశితోకలసి
సంజవన్నెలబాల రంగురంగు రుమాల
విసిరింది; కలలల్లు వెండితోటలమధ్య
ప్రాలినది, ప్రాలినది, తావిగా
సోకినది సోకినది.”

ఎంత ఆపాతమధురమైన వర్ణన !

శ్రీ తిలక్ వృత్తరచనలలో భాషా, భావమూ రెండూ ఒకదానినొకటి మించిఉన్నవా అనిపిస్తుంది. ఇతని 'గోల్డెనంకల్లు' మధురమూ, నూత్నమూ, నిశితమూ అయిన భావనానై చిత్రం కలిగినవి. ఏ పద్యానికాపద్యమే స్వతంత్రము. ఉదాహరణకు :

“పాటను పైటగామలచి భామినిరమ్మ! మదీయ
స్వప్నకాం
తాటనిలోనిమేడలకు, తావనిలే నేలపాత్రలెన్నోనీ
నీటగుమోవిపై నిలిపి నే కనురెప్పల మంచురేకులన్
చాటుగదింపికోలదనుచాలని చావని సౌఖ్యలిప్తకై.

ప్రతిదినమేగ బాష్పకణభార నిరోధకాంత నేత్రమై ప్రతివకుళమ్మరాలె శిశిరాస్తి దళాంతగళోచ్చ నాచమై ప్రతితొలివేసువం నొలగిరాలెను తారలు గాజాపూసలై అతివ! కదల్చు కీవయసుటద్దపుమేడ పునాదిగోడలన్.”

సౌందర్యోపాసన నేటి సామాజిక రాజకీయ కవిత్వంలో మృగ్యమైపోయింది. కొద్దిమందిని తప్పిస్తే తక్కినవారికి సౌందర్యమన్నది బుచ్చికరమే కాదన్నట్లు స్ఫురిస్తోంది. ఈ క్రింద ఉల్లేఖింపబడిన పద్యాలలోని వైచిత్రీ, సౌందర్యశూర్తిని పరిశీలించండి :

“ఆవసానమృగు రాత్రి కందరములన్ హర్యక్షమే
పొంచి వే
కువ పంజారులిపించె చాల్నిదుర మేల్కొమ్మమ్మ!
మేల్కొమ్మమ్మ! ఓ
జవరాలా!”

“ఆ మనిస్తబ్ధమై హృదయ మగిన రోగివలెన్
భయంకరా
కామలినమ్మనై తలపుచాయల సోకును.”

ఈ క్రింది ‘శిశిరర్చు’ నాటి ప్రాతఃకాలవర్షన ఎంతో అనుపమమైనదిగా వుంది.

“చీకటు లొత్తిగిల్లుతరి చీలినతూదపు రాచబాటలన్
తాకి ధ్వనింప నూర్యని శతాంగపు చక్రము,
పల్లె పల్లెలో
ప్రాకినమంచుచీర చివరల్ నునియైనవి కోవ్వు
కోవ్వువా
త్యాకమనీయ పారవలయమ్ములు తీర్చిన భోగి
మంటలన్.”

‘వరా!’ అని సంబోధిస్తూ ఈ కవి రచించిన పద్యాలలోని వర్ణన మచ్చుకు :

“చందనసుందరాటవుల
చల్లని నిద్దుర దోగి లోయలం
దందు నటించు మేఘువని
తల్ విదళించు మెరుంగుపైట కొం

గందిన అందముల్ వలచి,
కాంతల గందపు పూతచెక్కిలిన
చిందిన తక్కులనల్లమ
నేవల రమ్మనిలాంశుకోజ్వల!”

అదే శీర్షికలో స్వాభావికమైన యీ క్రింది వర్ణన హృద్యంగా ఉంది.

“వానవచ్చినయంత జవ్వాడ నొడలు
ఆటలాడు లేజవ్వను లిరిగి రంత,
కంకణప్రభా నికృణ కౌన్యములర
దూనికొనిపోవు మెరపుకత్తులను బోలె!”

భావకవులలోవలె ప్రేయసి శ్రీ తిలక్ కు కేవలము ఊహాసుందరికాదు. ‘ప్లాటోనిక్ లవ్’ — ఆధ్యాత్మిక ప్రేమను అధునాతనులు ఒప్పుకోరు. శ్రీ తిలక్ ప్రణయ కవిత్వము శృంగారపరంగా, వింతసౌందర్యంతో విరాజిల్లుతుంది. ‘ఆహ్వానము’ అన్న పద్యాలలో—

‘నీ చికురపాలిక సంపగితావి నిద్రావశవర్తినై
మెలగి రాజిలెదన్ మదిరామదోన్నతినీ’ అన్న ఉద్వేగం కనబడుతుంది. విరహాతురుడైన ఈ కవి ఒక సారి.

‘ఈవేళ ఏకాదశీత్రియాయామినిధ్వాంతమి
గొంతులో కొంత అణగినిదిలే!’ అని తన బాధను వ్యక్తంచేస్తాడు.

‘నీకోసమై వేచు నామేను హర్షవర్ష స్పంది
బిందుతుంది లమకోకతరువా!’ అని ఆశిస్తాడు. కాని ప్రేయసి జాడలేదు. ఎన్నోయుగాలు గడిచిపోయినట్లున్నాయి! చూడండి! ఎంతచక్కగా అంటాడో యీ కవి!

‘మరేమి? అతినీ మధురాంగ మనోజ్ఞరాజి!
నీ సన్నని మేనినంపులను జారిన రత్నదుకూల
పాళులై!’—ఎన్ని శరత్తులో వెల్లిపోయినవట!

‘ఏచ్చిన కన్నులన్ నిదుర వెచ్చదినమ్ములె ఆరలేదు, ఆ
పచ్చివి జాజి అత్తయలు వాగులుగా ప్రవహింపలేదు’

ఇంతలో నే యీ వియోగం సంప్రాప్తమయింది. అయితే కవి తన ప్రణయతీవ్రత నేవిధంగా తెల్పుతున్నాడో భావనాశబ్దితమైన యీ క్రింది పద్యంలో!—

“కనుగవపైని కన్నుగవ కల్పితినా—
అటు మిన్నుమన్నులా
నిన చివరల్ స్ఫురింపగ,
వినీలద్యుగంచల చంచలానీ! నీ
పునుగుజవాది కాగిళుల
పొందితి నానుభిలాసభోగినీ

జనపరి రంభవర్తుల వశంవద
శేషపు శీవిదాల్చుచున్.”

శ్రీ తిలక్ రచించిన ‘దీక్ష’ అనే పద్యాలు అమూల్య భావతరంగితములు. ‘నేను దివ్యత్వం నడించను’ అని శ్రీ తిలక్ అనినప్పటికీ యితని ‘దీక్ష’ లో ఒక ఆధ్యాత్మిక భావాన్నత్యం గోచరిస్తుంది.

సున్నితమూ, సునిశితమూ అయిన కవి హృదయం ఎన్నో బాధలకు లోబడింది. ఎన్నో విపర్యాసాలు కలిగినవి. కానీ కవిలోని దీప్తి ఆకుంఠితమై ఆతనిని కార్యోన్ముఖునిగా చేస్తున్నది.

“నా తొలిపాటలోన లలనా! వివశమృదు
నావుగాని యీ కాతరమైనజీవము గాంచగలేదు, ముహుఃస్వప్నముల్ ద్వాతకవోష్టతన్ వడలి వాడిన కింశుకమాల కంఠముం దాతురతన్ వియోగ భయదామల జానకివోలె
(వేలుటన్.)”

రాజోయే వియోగాన్ని దలచుకుని వియోగ భయదామల జానకి, శ్రీరామచంద్రుని కంఠమును పట్టుకొని వేలాడినట్లుగా, వడలి వాడిన కింశుకమాల తన కంఠానికి తగిలియున్నదని యెంత కరుణారమ్యముగా చెప్పినాడో!

‘వసంత సుశ్రీకమనీయత’ చిరియు తనజీవితంలో ‘ఎంత ఎంత బాధా కరుణయు నిల్చినది ధాత్రికి మైత్రికి జీవగర్భయై’ అని అంటాడు.

“ఏ పరమార్థ మీయెడద నింతకు నిండినదో-సదాప్రభా వ్యాపృతమై కనుంగవల నల్లన చల్లగనొత్తు నేవతా వేపభుపాణి పంకజము, వెన్నెల నీటినురుంస

చిమ్మిపోన్
దాపయి ఆడిపోవు హరనాట్య పదస్వని మ్రోయు నాత్మలో!”

ఈకవి కన్నుగవవైన జీవితలే దిగివచ్చి తమ తమ మృగుహ స్వములతో ఒత్తినాడు! కేవలము ఆ యీశ్వరుడే యీకవి ఆత్మలో నాట్యమాడుతున్నాడు. ఇంక నిరాశకు, నిస్పృహకు తావులేదు. తాను ఏదో పరమార్థము సాధించుతాడు.

‘ఆ మహితాశయము బలమై నడిపింపగ నీవు నేను నస్తోమగిరాంపథాకృషిత సుందరమైన మనస్సులన్’
ముందుకు సాగిపోదామని కృతనిశ్చయమౌతాడు!

శ్రీ తిలక్ కవితావాహనలో—
“రా! కమనీయ మానసతరంగిణి నవ్య నట్యరాశర మ్యాకృతి! నిశ్చలాభ్ర రజతాయత విధికినిల్చు స్థైరతా రాకృతి ప్రాతరుజ్వల సరః ప్రవహన సరోజ పాండుర భాకృతి, రాకవీశ్వరుని కంఠములో దిగజారువెన్నెల!”

అని ఆహ్వానిస్తాడు. అనేక అమూల్యభరణాలంకృతయై, అనుపమసౌందర్య అయిన కవితా సరస్వతి యీతని పిలుపు ఆలకించినది.

శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్ కథా రచనలో కూడా నిష్పహుడు. వివిధ పత్రికాముఖంగా యితని కథలనేకం యిదివరలో ప్రచురించబడ్డాయి.

చాలాకాలము క్రితము ‘ఆంధ్ర పత్రిక’ లో ప్రచురింపబడిన ‘కదలే నీడలు’ అన్న కథ యిప్పటికీ కథానికలలో అగ్రశ్రేణికి చెందుతుంది. చిన్న చిన్న సంభాషణలద్వారా ఇద్దరు స్త్రీ పురుషుల యుద్ధకాల మానసికాంశాలన అతి నేర్పుగా చిత్రించబడింది. ‘లివియా ఎడారిలో’ (ఆంధ్ర శిల్పి), ‘బాబు’, ‘సముద్రపు అంచులు’, మొదలైన కథలు ఈ కవి ప్రతిభను చాటుతవి. ముఖ్యంగా ‘ఆద్దం లో జిన్నా’ (భారతిలో ప్రకటితము) ఒక మెరుపువంటి రచన. దానియం దుపయోగింపబడిన శైలి అనితర సాధారణమైనది ఆ కథ (స్కెచ్) సూచించిన సందేశము ఎప్పటికీ నవనవోన్మేషము. పాకిస్థాన్ విభజనా సంతరము ‘క్వాయి-దే-అజామ్-జిన్నా’ మనస్తత్వ పరీక్షలనే యీ ‘స్కెచ్’ లోని యితీవృత్తియు. ఉదాహరణకు :

“జిన్నా కోటుగుండీలు పెట్టుకుంటున్నాడు. ‘పోర్టికో’ లోకి వచ్చాడు. జనం పోయిపోయారు. జనం మిణుగురులలా ముడుచుకుపోయారు. నీటిమీద వేసిన తారాజవ్వలా జిన్నా ముందుకు వెళ్లాడు. పైన అసంతమైన ఆకాశం వుంది. క్రింద ఎక్కడికో పరచుకొన్న భూమివుంది.

జిన్నా ఆకాశం అంచుకీ, భూమి చివరకీ వ్యాపించాడు. జిన్నాలోని ‘అధికారం’ గాలిలో కలసి, చెట్లలోని పచ్చదనంగా, మబ్బులలోని నీలిమగా అయిపోయింది. దూరంగా వేలకొలది మహమ్మదీయులు తన కారునిమాసి, చెయ్యెత్తి సలాము చేశారు. వాళ్ళకళ్ళు తన్ని చూడగానే జిగ్గెలమని మెరిశాయి. వాళ్ళకళ్ళు ప్రకాశించాయి. వాళ్ళకళ్ళు ఎర్రబడ్డాయి. వాళ్ళల్లోకి తనభావం విత్సృతమైపోయిన కొరడాలా ఒక దరపు చరిచింది. వాళ్ళు పరిసరాల్ని, నీటిని, దేహాన్ని, సర్వాన్నీ మరచిపోయారు. వాళ్ళు తన భావం అయిపోయారు. వాళ్ళు జలపాతంలాంటి తన భావంతో మోదబడ్డారు. కల్లువంటి భావంతో నింపబడ్డారు. కత్తులూ, కర్రలూ పైకి తీశారు. జిన్నా కారు వీధిమలుపు తిరిగింది. తన వెనకాల కోటి మనస్సులు మళ్ళుపు తిరిగాయి. దేశం యొక్క భవిష్యత్తు మళ్ళుపు తిరిగింది.”

ఒక వేగం, మెరపువంటి సందశలం, ఒక విరుపు, ఒక చరపు, ఈ రచనలో కనబడుతున్నాయి హిందూ ముస్లిం కొట్లాటలో పాఠిన రక్త స్రవంతిని చూసి యీ కవి యీ విధంగా చిత్రించాడు.

“ఆ రక్తానికి ఏ జాతీ, ఏ నీతీ లేదు ఏ భేదమా లేదు. ఆ రక్తం ముగిసినా గొప్పది. మనస్సుకన్నా గొప్పది. ఆ రక్తం ఒక పెద్ద నిజం. ఆ రక్తం ప్రపంచ మంతా మానవులకిందా, సింహములకిందా, బల్లలకిందా, గొర్రెలకిందా, హిందువుల కిందా, ముస్లిముల కిందా అనేక రూపాలు ధరించింది. ఆ రక్తం ఒక పరమ సత్యాన్ని చాటుతోంది. ఆ రక్తం ఒక పెద్ద ఆహ్వాన కర్తవ్యం. ఆ రక్తం ఒక పెద్ద కరుణ. ఆ రక్తం ఒక ఆర్తనాదం. ఆ రక్తం మానవుడి నీరసత్వాన్నీ, బుద్ధుత్వాన్నీ తెలుపుతోంది. ఆ రక్తం మానవుడి పవిత్రతనీ, మానవుడి మానవత్వాన్నీ తెలుపుతోంది.”

ఈ నినాదాలు, ఈ ‘యిజం’లు యివన్నీ వ్యర్థమని ఎంత నిశితంగా చెప్పాడో, తిరిగి మానవత్వాన్నీ, కరుణనీ ఎలా ప్రతిపాదిస్తాడో యీ క్రింది పేరాలలో చూడండి!

“జిన్నా కారు ములబారు హిల్సునైపు వెళ్ళసాగింది. కారు నెనుకనే అరపులు వెంబడించాయి. కారులో జిన్నా వున్నాడు. జిన్నా చాల గొప్పవాడు. జిన్నా తన భావాన్నీ వెంబడిస్తున్నాడు. డ్రైవరు అతివేగంగా కారు నడుపుతున్నాడు. జిన్నా చేతిలో ‘న్యూస్ పేపర్’ వుంది. ‘న్యూస్ పేపర్’లో యిలావుంది. “కలకత్తాలో రెండు వేలమంది మరణం.” ‘న్యూస్ పేపర్’ కలకత్తా అయిపోయింది. ‘న్యూస్ పేపర్’లో కలకత్తా వీధులూ, గల్లీలూ, కనబడ్డాయి. పిచ్చిగా, మత్తుగా రేగిన జాట్లతో ఒకరి నొకరు పొడుచుకుంటున్నారు. ఒక భావంతోసం పొడుచుకుంటున్నారు. ఒక మాటతోసం పొడుచుకుంటున్నారు. ఒక మాటతోసం మాటలు మాటల్ని పొడుచుకోవు ఒక మాటతోసం మనుషులు మనుషిల్ని పొడుచుకుంటున్నారు. మాటలు చచ్చిపోవు. మనుష్యులు చచ్చిపోతారు. మనిషి మాటను సృష్టించాడు. మాట మనిషిని బంధించింది.

కలకత్తా, లక్నో, అలహాబాద్, అహమ్మదాబాద్, బొంబాయి, పంజాబ్—ప్రతీ నగరంలో, ప్రతీ వీధిలో, గల్లీలో తాను నిలుచున్నట్టు, ఎవరినో పొడిచినట్టు, ఎవరి చేతనో పొడవబడినట్టు ఊహించుకొన్నాడు జిన్నా. అతని క్రాపు రేగింది. అతని

కోటు గుండీలు వదులయాయి. అతను దోషిలా బాస పడ్డాడు. మనిషిలా జాలిపడ్డాడు. సంఘంలా జలదరించాడు. విశ్వంలా విస్తుపోయాడు. తన భావంతోసం యింత ఘోరం జరిగింది. తనని లోకం అంతా చూస్తుంది ప్రజలందరూ ప్రశ్నిస్తున్నారు. చరిత్ర తన కోటుగుండీలు విప్పి తన లోపల లోపల పరీక్షిస్తుంది. కొందరు తన్నీ రక్షించారు. తన్నీ ఖండ ఖండాలుగా చీల్చివేశారు. కొందరు తన్నీ హేళన చేశారు. తన కోటు తనకి తిరగేసి తొడిగారు. కొందరు తన్నీ పొగిడారు. పూలమాలలు వేశారు. ‘అల్లాహ్ అక్బర్!’ అన్నారు.

వరండాముందు కారు ఆగింది. రాజకీయ వేత్తలూ, భిక్షులూ, పత్రికా విలేఖరులూ స్రంభాల్ని ఆనుకున్న స్రంభాలులా వున్నాడు వాళ్ళ కళ్ళలో కంగారువుంది. చికాకు వుంది. ప్రశ్న వుంది. ‘నీ భావం మమ్మల్ని ఎక్కడికి తీసుకు వెళుతుంది? తీసుకు వెళ్లింది? ఈ రక్తపాతానికి, నీ భావానికి సంబంధం ఏమిటి? అమాయకంగా, సుఖంగానెళ్ళే మా కుటుంబాలలో ఈ హతానాశ్రయపు, భయమూ ఎన్నాళ్ళు భరించం?—ఆ ప్రశ్న వాళ్ళల్లో పెద్ద మానంలావుంది. ఆమానం పెద్ద శబ్దంలావుంది. చచ్చిన జీవుల మానం, వాళ్ళ భార్యల మానం, ఆ వరండాలో, ‘పోచిక్కో’లో వేరకుని వుంది. ఆమానం ఎలుగుబంటిలా కూర్చుంది. పులిలాగ పంజాదరచింది.

ఒక భావంతో తాను పది కోట్ల మందిని ఒకటి చేశాడు. ఒక భావంతో తాను పది కోట్లమందిని ముప్పయికోట్ల జనంనండి వేరుచేశాడు. అందియా చేసేది యింతే! రాజకీయజ్ఞుల పని వేరుచేయడం! ఒక జాతి అంటే తిక్కిన మానవ సంఘంతో వేరుపడిన ఒక సమాహం అన్న మాట. బాగా వేరుచేస్తే మరీ పెద్ద నాయకుడౌతాడు. ‘ఫాసిజం’ అని ఒక దేశం వేరుపడింది. మరొక ‘యిజం’ అని మరొక దేశం వేరుపడింది. మతం, నీతి, విజ్ఞానం మనిషిని మనిషిని వేరుచేస్తున్నాయి. నక్షత్రాన్నీ, నక్షత్రాన్నీ వేరుచేస్తున్నాయి. పువుస్సీ పువుస్సీ రేఖల్ని వేరుచేస్తున్నాయి. గుండెకి గుండెకి మధ్య ఒక అగాధం తను సృష్టించాడు. ఆ అగాధం తను యిప్పుడు పూడ్చలేడు. చాటలేడు. నిజానికి ఆ అగాధంలోనే తానున్నాడు.’

శ్రీ తిలక్ కవితాసందేశము మానవతాగుణా సౌందర్య సమన్వితము. శ్రీ తిలక్ లేఖని సర్వతోముఖ ప్రతిభావంతిము. యుద్ధాలతో, భయంతో, ఆదర్శ అవలంబనలు లేని సమాజానికి, మానవునికి యితని సందేశము అమూల్యమైనది.

కుంపటిలో కుసుమం

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

“మిటోయ్ అహమద్! ఈ వేళ ఎంతకూ బండ్లి స్పీడ్ అందుకోవాలేదే! అంతల నాకు బోలెడన్ని పనులున్నాయి” అన్నాడు వెనుకసీటుకు చేరగిలబడి సిగరెట్టు కొల్చుకుంటున్న వజ్రపాణి

ఎక్కడో మిషన్ కొంచెం చెడిపోయినట్టాందండీ! ఐనా యింకెంతమారం దరిదాపుకువచ్చేతాం” అన్నాడు ద్రయివరు

వజ్రపాణి తల కొంచెం పైకెత్తి తలుపుకడంగా వున్న గ్లాసులో నుంచి పరిసరాల్ని పరికించాడు. కారు చెరువుకట్టమీద పరుగిడుతోంది. బాలభానుశి స్వర్ణ కాంతుల్లో ఆనైపున కొండకోసలు, ఈనైపున పైరు పచ్చలు మధ్య నిండిన చెరువు మెరసిపోతూ శోభాయమానంగా కనిపిస్తున్నాయి చెరువులో అక్కడక్కడా అల్లి తామరపువ్వులు విరిసి నవ్వుతున్నాయి. తన మనసులాగే ప్రకృతి నైతం ఆనందంలో తృప్తి పడుతున్నందుకు వజ్రపాణికి కలిగినతృప్తి, అతడిచేతి సన్నగా ఒక చూలపాట పాడించింది.

పాట పాడుకుంటూనే వజ్రపాణి ఆలోచనలో పడ్డాడు. ప్రసన్న పుట్టినిరోజు పండుగకి వాతావరణం చాలా బాగా అమరింది. ఈపాటికి వంటలకూడా ప్రారంభమై వుంటాయి. ఇక తను వెళ్ళవలసిన తోటలో కుర్చీలు అవీ వేయించడమే తరువాయి. మధ్యాహ్నం దాటిందంటే ఆతిథులూక్కుక్కలే దిగబడతారు. వాళ్ళకు స్వాగత సత్కారాలతోనే తనకు సరిపోతుంది. ఆలోచనలే అన్ని ఎర్పాట్లు జరిగి పోవాలి.

ప్రసన్న తల్లో కొన్ని విచిత్రపుటాహాలు వుప్పు తిల్లడం, వజ్రపాణి కొందమో గొప్ప వాటి ప్రభావానికి లోనుకావడం అప్పవప్పదూ జరిగే విషయమే. చివాహానికి వెనుకటిసంగతి తనకు తెలియదుగాని ఆ తరువాతమాత్రం తను తన చేతిమీదుగా నాలుగుసార్లు ప్రసన్న పుట్టినిరోజు పండుగ చేశాడు. అవన్నీ పట్టణంలో, తన స్వంతభవనంలో వందలాది ఆతిథులమధ్య, నాట్యగానాది వినోదవిలాసాలమధ్య ఎంతో వైభవోపేతంగా జరిగాయి. ఈసారికూడా

అలా జరుగవలసిందే! కానీ ప్రసన్నమూలంగా తన నిర్ణయం తెల్లక్రిందులై పోయింది.

పుట్టినిరోజు కింక పదిరోజులుండనగా, ఒక నాటిరాత్రి ప్రసన్న పున్నమనాటి రేరాజును చూచి పొంగిపోతున్న కడలి కెరటాలను చూస్తూ కూచున్న మనిషి అలాచూస్తూ కూచోక వున్నట్టండీతల పైకెత్తి “ఈసారి నా పుట్టినిరోజు పండుగ మనవూళ్ళో జరుపుకుందామండీ” అంది.

“ఆ పల్లెటూళ్ళోనా! అక్కడేం చూడవలసింది ప్రసన్నా!” అన్నాడు తను.

“కావలసినవన్నీ యిక్కడనుంచే తీసుకపోదాం లెండి” అంది ప్రసన్న.

“తీసుకపోవచ్చునుకో. కాని అక్కడి కెవరోస్తారు? నువ్వు, నేనూ, వంటమనిషి, పెట్రోమాక్యులైటు మోయడానికి వారిగాడుతప్ప అక్కడ మరెవరూ వుండరు.”

“అదే మరి! ఇక్కడైతే ఇంతకుముందు మన మెప్పడో వాళ్ళకి ఋణపడినట్టు రిక్వెస్ట్, ట్రాక్సిల్లో వచ్చి అసంఖ్యాకంగా వాలిపోతారు. వీళ్ళల్లో ఎంపిరికి మనపట్ల నిజమైన అంతఃకరణవుందో తెలుసుకోవాలి. పోనీ, యిదొక పరీక్షనుకోండి. రాదలచుకుంటే డెబ్బయిమైళ్ళు ఏమంత దూరప్రయాణం కాదు.”

ప్రసన్న వాదం విన్నమీదట తనందుకు అంగీకరించక తప్పలేదు.

ఘుమ్మని సంపెంగపూల వాసన తనదాకా రావడంతో వజ్రపాణి లేచి కూచున్నాడు. కారు తన చూమిశితోటకి ప్రక్కన వెళ్ళింది. పట్టణంలో తన కోసం సర్వదా కాదుకునివుండే నెయ్యి వ్యవహారాల బాదరబందినుంచీ ఎలాగో బయటబడి స్వగ్రామానికి తిరిగి వచ్చివప్పడల్లా ముమ్మందుగా చూమిశితోటలో నుంచీ సంపెంగపూల మధుర సుగంధం ఎదురైతచ్చి తనకు స్వాగతవచనం పలుకుతుంది. ఆ తోట, తోటలోపల దిగుడు బావి, బావి చుట్టూ నందివర్ధనం చెట్లు,

వాటిచింత పండ్లు విరుగగానే జామచెట్లు, ఆవన్నీ తన చిన్ననాటి నేస్తాలు. అక్కడ కూచుంటే ఎంతటి చిరాకైనా యిట్టే మాయమైపోతుంది. కానీ ఈ ప్రకాంత వాతావరణంలో తనెంతోకాలం మెలగలేదు. రెండుమూడు రోజుల్లోనే ఈ స్తబ్ధ వాతావరణం తనకు వెగటైపోతుంది. ఉత్సాహంతో పురకలు వేసుకుంటూ ఒక ఊణమైనా అగిపోకుండా ముందుకు సాగే జీవితం కావాలి తనకు! అదిక్కడే లభించదు.

కారు ఊరి పొలిమేరదాటి పెద్ద వీధిని సమీపిస్తోంది. ఆ వూరికి రాజవీధియినా, బజారు వీధియినా అదే! వజ్రపాణి కొంచెం ముందుకు జరిగి కూచుని ఊరిపైపు చూడసాగేడు. తన బంగళా ఊరికవతల పూలతోటలోవుంది. పట్టణంనుంచీ రాకపోకల సందర్భంలో తప్పా మరొకప్పుడు తన ఊళ్ళోకి రావలసిన అవసరం వుండదు. ఒక వేళ తప్పి దారీ వచ్చినా ఊళ్ళో ఆ బాలగోపాలమూ తనని వింతజంతువులా చూస్తుంది. అదలా వుండగా, కాలిండుకతో ఆ పల్లెటూళ్ళో తిరుగడం తనకి నామోషీగా కనిపించే మాట కూడా నిజం!

కారు పెద్దవీధినుండా పరుగెడుతోంది. వజ్రపాణి టిన్ను తెరచి మరో సిగరెట్టు పైకి తీశాడు. పెట్టెపైన అగ్గిపుల్ల దిరాలన గీచి ముట్టించుకోడానికి పైకెత్తాడు. కానీ వున్నట్టుండి పశిస ప్రజేకుతో కారు హఠాత్తుగా వీధిమధ్య అగిపోవడంతో, ఆ అగ్గిపుల్ల మధ్యలోనే అగిపోయింది.

“ఇక్కడేదో దొమ్మి జరుగుతోందండీ” అన్నాడు డ్రైయవరు.

“వాటికేం తక్కువ! బ్రతకడ మెలగో తెలియకపోయినా కక్షలగా చీలి చావబాదుకుని కోర్టుల వెంబడి తిరుగడం వీళ్ళకి బాగా అలవాటయింది. నువ్వు త్రోవచేసుకుని కారు స్టార్ట్ చేయ్” అన్నాడు వజ్రపాణి.

కానీ త్రోవచేసుకోడానికి అహమద్ చేసిన ప్రయత్నాలు ఫలించలేదు. కిళ్ళిలో పిన్నా పెద్దా, పిల్లా జల్లా రెండుమూడు వందలమంది పోగయ్యాయి. ఆ సుంపులో ఎక్కడ ఎవరు ఎవరిపైన చేయి వేసుకుంటున్నారో అహమద్ గుర్తించలేకపోయాడు. “త్రోవ, త్రోవ అంటూ అతడు తన శక్తికొద్దీ అరవ వైతే అరవగలిగాడు గానీ, ఎంతటి అరవైనా మంచి రసగట్టులోవున్న దొమ్మిముందు లవలేకమైనా పని చేయదని అతడు హించుకోలేక పోయాడు.

ఇంకా కారు చుట్టూ కూడా జనం ప్రోగయ్యారు. కుర్రకారుకు వజ్రపాణి కారు పువ్వుక విమానంలా కనిపించివుండాలి మరి వాళ్ళు దాని కానుకుని లోపల ఎంత టెంతటి వింతలున్నాయోనని తొంగి చూడసాగారు. పోట్లాడుకుంటున్నవారి మధ్య రాజీ కుదిర్చడానికి ప్రయత్నిస్తున్న పెద్దల్లో సైతం ఒకరిద్దరు ముందుకు పరుగెత్తివచ్చి “సరిగ్గా సమయానికి రచ్చాగు బాబూ! మీరు వయ్యేళ్ళాయ్యుస్సు. మరేమనకోకుండా యిక్కడోసారి దిగాలి మీరు” అంటూ చెతులు జోడించారు.

“గొప్ప ఘనకార్యమే చేస్తున్నారు. ఇక్కడ అగి వ్యవహారాన్ని ఘయిసలా చేస్తూ కూచోడానికి నాకు తీరిక లేదు” అన్నాడు వజ్రపాణి.

ఇకపక్షాలకూ రాజీ కుదిర్చడంలో తలకుడ్డను వైతం ఎక్కడో దారబోసుకున్న వృద్ధుడొకడు మరీ ముందుకు వచ్చి “బాబ్బాబూ! మీరే అలాగంటే మేమేం చెప్పాలి? నా కడునష్టాలు మే మెవోతో చెప్పకోగలం బాబూ! పెద్ద బాబుగారి హయాంలో గ్రామంలో కిసుక్కని శిబ్దం పైకి రేకేదికాదు. ఆ మరాజు ఇనిపోయి సార్లలోకంలో వున్నారు. ఈ గడుగ్గాయి కుర్రాళ్ళు బోత్తిగా మామాట వినిపించుకోడం లేదు. ఏం చేయమంటారు” అన్నాడు.

వృద్ధుడు వినయంగా మనవి చేసుకున్నట్టే కనపడ్డాడు. కానీ ఆ మనవి వజ్రపాణిలో అభిమానాన్ని రెచ్చగొట్టింది. అందుకు ఫలితంగా అతడు చరచరా కారుదిగి “ఏయ్, ఏమిటాగోల!” అంటూ ముందుకు నడిచాడు.

క్షణంలో గగ్గోలు ఉపశమించింది. ఎక్కడి వారక్కడే మానంగా నిలబడ్డారు. ఛాతీపైన నేలం జరీ కండువ రెపరెపలాడుతుండగా వజ్రపాణి జన సమాహారం మధ్యకి నడిచి “అసలు సంగతి చెప్పండి” అన్నాడు.

అసలు సంగతి మరొకరు చెప్పకపోలే వజ్రపాణి ఊహకు తగలనంత క్లిష్ట విషయమేమీకాదు. ఇంతకూ అక్కడ జరిగింది కారు డ్రైయవరు ఉహించినట్టు దొమ్మికాదు. దాన్ని దొమ్మికా అనడమే అనుచితం. ఇక పక్షాలా కొంత బలగంచేరి కర్రలతో కటాక్షంతో ఒకరితో ఒకరు తలసద్దం దొమ్మి అని వ్యవహరింపబడుతుంది. ఇది అలాటిదికాదు. ఇక్కడా ఏదేనిమిదిమంది దృఢకాయలు బాణా కర్రలు, బడి తెల్లంటి శస్త్ర సుపత్తితో రంగాన మోహరించి వున్నమాట నిజమే! కానీ రెండో పక్షాన వున్నది

కుంపటిలో కుసుమం

మాత్రం ఒక్కడంటే ఒక్కడు! అతడు నేలపైన బోరిగిలబడి లేవడానికి వృథా ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు. జగడంలో దెబ్బల తాకిడికి చినిగి చీలికలు వాటికలై పోయిన అతడి దుస్తులపైన నెత్తురు మరకలు నీరెండలో నిగనిగలాడుతున్నాయి. కాల్చిన తిగిలిన బలమైన గాయం నుంచి యింకా రక్తం ప్రవహిస్తోంది.

కొరకటి వచ్చి వీధిలో ఆగిందనీ, అందులో నుంచి వజ్రపాణి దిగాడనీ తెలియగానే పవ్యవ్రాహం పన్ని ఒంటిరిపాటున తమ చేతిలోపడ ఎగుటివాడి పనిపట్టడానికి కృతనిశ్చయమైన ఆయుధ పాణులందరూ రెండడుగులు వెనక్కి వేశారు. ఒకరిద్దరు వజ్రపాణి దృష్టికి అందకుండా పారిపోజూచారు. కాని వాళ్ళకా ఆవకాశం దొరక్కముందే వజ్రపాణి రంగంపైకి వచ్చి నిలబడ్డాడు.

“ఎవడు వీడు, ఎండుకిలా చావ బాడేశారు?” అని మళ్ళీ ప్రశ్నించాడు వజ్రపాణి.

“తెలియలేదా అన్నయా! నేనే రంగణి!” అంటూ బాణాకరలకు, బడితెలకు శరీరాన్ని ఆప్పగించి చిత్తు చిత్తయిన వ్యక్తి తన ముఖాన్ని వజ్రపాణి వైపు త్రిప్పాడు.

కాల్చింద పడబోయిన కొదమ త్రాచును చూచి బెంబేలపడి పారిపోయే పాంథుడిలా రంగణి ముఖం కనబడగానే వజ్రపాణి త్రుళ్ళి పడ్డాడు. వీడు రంగడు. తృణీకారమనే ఏకైకాయుధంతో లోకాన్ని నిర్భీతిగా ఎదిరిస్తున్న రంగడు వీడు!

రంగడిపైన వజ్రపాణికి ఏనాడూ సదభిప్రాయం లేదు. బ్రతకడం చేతకానివాళ్ళు, ముఖించడానికి పసలేని వాళ్ళు ప్రపంచంపైన తిరగబడడం తప్పా మరెవూ చేయలేరని వజ్రపాణి నమ్మకం. అలాటి వాళ్ళలో రంగడు ఒక్కడు మాత్రమే కాదు, అగ్రగణ్యుడని కూడా వజ్రపాణి విశ్వసిస్తాడు.

రంగడిముఖం కనపడిన తర్వాత వీధిలో ఎంతో నేపు నిలబడడానికి వజ్రపాణికి మనస్కరించలేదు. ఈ రంగడలాటివాడో తన కాదినుంచి తెలుసు. ముంజేతి కంకణానికి అద్దం అవసరంలేదు. ఎంతటి దురాగతం చేసి వుండకపోతే ఒక్కసారిగా వీడు యిందరికీ కానివాడౌతాడు! అదీగాక వీధిలో నిలబడి నిల్చున్న పాటున పరిష్కరించడానికి వీలున్న వ్యవహారం కాదీది. పల్లెటూరి రచ్చలకు, రగడలకు వీరకాయ పీచులాంటి మూల కారణాలుంటాయి. వాటిని వింటూ కూచోడానికి యిది సమయంకాదు.

వజ్రపాణి బిరబిరా కాయ దగ్గరికివెళ్ళి “రాచకాంక్షం వెలగబెట్టింది చాలుగానీ ఇక అందరూ యిళ్ళకు వెళ్ళండి. మళ్ళీ ఏదైనా గొడవ జరిగిందని విన్నానంటే పోలీసులకి కబురు పంపిస్తాను. కస్టుల్లో పల కొంతకాలంవుండి వస్తేగానీ మీ తిక్క కుదరదు” అంటూ లోపల కూచుని “పోనీవోయ్ అహమచ్” అన్నాడు.

లాంఛన ప్రాయంగా ఒకసారి హెచ్చరించి, అంతటితో వజ్రపాణి చల్లగా జారుకుంటాడని అక్కడున్న వాళ్ళెవరూ అనుకోలేదు. అతడలా వెళ్ళి పోవడం చాలమందికి ప్రమాదం కలిగించింది. రంగడు వజ్రపాణికి చిన్నాన్న కొడుకే కావచ్చు. కాని అతడి దృక్పథంలో రంగడు దుర్మార్గుడు. అవిపి తిసరుడు. కాబట్టే అతడు ముఖావంగా పూచుకోలేక మాటవదలన కొకసారి ముచ్చించి తనదారి వెంటనే తాను వెళ్ళిపోయాడు.

తోటలో విందు పూర్తయ్యేసరికి రాత్రి పది గంటలయింది. అంచనాకంటే ఎక్కువమందే వచ్చారు అతిథులు! రాకేంచేస్తారు! వజ్రపాణి వ్యాపారం. ఆలాటిది. అతడి పెట్టుబడిపైన ఆధారపడి ఒకటి రెండు ఫీలీంకం వెసిలు పనిచేస్తున్నాయి పెద్ద ఎత్తున ఒక సినిమా ప్రతిక నడపడానికికూడా అతడి ఆస్తి ర్యావ విర్వాట్లు జరుగుతున్నాయి. ఇట్టి పరిస్థితిలో వజ్రపాణి ఆశ్రితుల సంఖ్య అతని అంచనాని అతిక్రమించడం అంత ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయంకాదు. ఒక రిద్దరు రచయితలు అచ్చొత్తించిన పర్వోపాయ నాలతో సహా విచ్చేశారు. సాటి నిర్మాతలు, దర్శకులు, ఇంకా మిత్రులు, బంధువులు వచ్చారు. అందరికీ తిలమాని కంగా ఒక్కసారి కథానాయకుడికి కంఠం అరుచిచ్చి ఒక ప్రణయగీతంతో ప్రేక్షక ప్రపంచానికి తన్మయత్వం కలిగించడానికి ఉద్విఘ్నాగుతున్న గాయకుడొకడు వచ్చాడు. “తమ గానసుధ మధురాతి మధురం! దాన్నింతకంటే సేగించి అరిగించుకోగల శక్తి మాకులేదు.” అని అతిథులు విన్నవించుకునేంత వరకూ అతడు తనివితీరా వాడి శ్రోతిల్ను రంజింప చేశాడు.

అతిథులందరూ మేడపైన పడుకున్నారు. అశ్వమేధయాగం సాకల్యంగా నిర్వహించినంత తృప్తితో వజ్రపాణి మేడ ముంగిట ఆరుబయట ఈజీ ఛైర్లో కూచున్నాడు. వెన్నెల పాలార కాస్తోంది. ఏ తృణాన్నయినా పిలుపందుకోడానికి సిద్ధంగా నారిగాడు దగ్గర్లోనే నిల్చుకుని అయ్యగారి ముఖంకేసి చూస్తున్నాడు.

బిరునిమిషాలు ఆలోచనతో గడపివేసిన తర్వాత వజ్రపాణి “ఒకే నారిగా! ఇలా దగ్గరికివచ్చి కూచో” అన్నాడు.

నారిగాడు దగ్గరికి వచ్చాడు. ఆయ్యగారికి తన అంతరంగిక కార్యదర్శిత్యం అవసరమైందన్న సంతోషం నా? సుఖాన చిందులు ద్రోక్కుతోంది.

“రంగడి నొకసారి రమ్మని చెప్పావుకదా?”

“ఇంటికి వెళ్ళానండీ! గాయాలకు కట్టు కట్టు కోడాని కని అతడు రామాపురం వెళ్ళాట్ట!”

“ఎవరు చెప్పారు?”

“అబ్బదూ, ఆవిడా తప్పా యింకెవరున్నారండీ ఆ యింట్లో? ఆవిడే చెప్పింది.”

వజ్రపాణిపులికి పడిలేచినిటారుగాకూచుంటూ “ఏమిటా నారిగా! ఈమధ్య వీడేమైనా కథ నడిపిం చాడేమిటి! ఆవిడా, గిరిడా అంటున్నావు” అన్నాడు.

ఆ ప్రాంతంలో అందరికీ సుపరిచితమైన రంగడి ప్రణయగాథ. ఇంతవనకూ ఆయ్యగారి చెవులదాకా వెళ్ళినందుకు నారిగాడు విస్తుపోయాడు. ఎంతగా నాగరికత ముదిరిపోయినా యిప్పటికీ అక్కడక్కడా తోటరాముడిలాటి వ్యక్తి రాకుమరిలాటి జగదేక సుందరిని వలచి వలించుకోగల డెండ్రానికి రంగడి ప్రణయగాథ చక్కని తార్కాణం. రంగడు వజ్రపాణి మామిడితోటకు కొద్ది కోజులపాటు కాపుదారి నెర్ర పొంచాడుకూడా! వాడి మామంగా, ఆ తోపు, వాడికి, వాడి నేస్తాలకు క్రిడాస్థలంగా వుపకరించింది. రంగడు భాగ్యవంతుడుగా పుట్టలేదుగాని, వున్నంత లోమాత్రం వాడిది ఎముక లేనిదేయి! కంచెకావల నిల బడి బాబూ! ఒక మామిడికాయ యిలా పడేస్తారూ! అని అడగనివాళ్ళది పాపంగాని, చిరాకు, కోపం. అహంభావం ఇలాటి వేవీ లేకుండా కాయల్ని తీసి ఆవలికి గిరవాటు వేయడానికి రంగడు సర్వరా సన్న దుడు! అందువల్ల వాడి నిరవాకంలో మామిడితోపుకు కీర్తి ప్రతిష్ఠలు మోచి, వజ్రపాణికి ఆదాయం సన్న గిల్ల సాగింది.

తోట కాపరితనం కాస్తా వూడిపోయిన తర్వాత రంగడు నూలులేని గాలిపటలా కొంత కాలం దేశ మంతా చెడతిరిగాడు. ఎలా తిరిగినా కవళం తిరిగి తిరిగి నోటిదగ్గరికే రావలసివట్టు రంగడు మళ్ళీ మళ్ళీ స్వంతిపూరికే తిరిగి రావలసివచ్చేది. జననీ, జన్మభూమి స్వర్గంకన్నా ఎక్కువన్నార మరీ! రంగడికి జనని లేదు, జనకుడూలేదు. జన్మభూమిమాత్రం వుంది.

ఒక పారి రంగడు ఎంత దూరం వెళ్ళాడో, ఏం చేశాడో గానీ వెళ్ళిన మూడు నెలలకు తిరిగి

వచ్చాడు. వస్తూ, వస్తూ వాడొక పిల్లనగ్రోవిరి తీసు కొచ్చాడు. దానిపైన వాడు చేసిన సాధన చుట్టు ప్రక్కల వాళ్ళ కందరికీ రిచ్చపాటు కలిగించింది. రాత్రిభోజనమైన తర్వాత భజనశుడి ముందు రచ్చపైన నందిశ్యుడి కాసుకుని కూచున్నాడంటే వాడి వేణు గానం మెల్లమెల్లగా అలలు అలలుగా సాగి పరిసర వాతావరణాన్ని మత్తుతో నింపివేసేది. ఊడుతూ, ఊడుతూ అలాగే నేలపై కొరిగి పిల్లనగ్రోవిని చేతిలో వుంచున నే రంగడు నిద్రపోయేవాడు.

ఊళ్ళోమాత్రం రంగడెంతటి నిరాదరణకి పాత్ర డయ్యాడో, వాడి వేణుగానమూ అంత నిల్లి ఔయ్యినికి పాత్రమయింది. ఒకరి మెరమెద్దుల కోసం ప్రారం భించిన కృషికాక పోషించేత రంగడు అందువల్ల నిరు త్సాహ పడటం సంభవించలేదు. జోలపాటలా వుండ వలసిన వేణుగానం రచ్చకు దాపున కాపురమున్న వాళ్ళకి నిద్రాభంగ హేతువుగా పరిణమిస్తోందని తెలిసినప్పుడు గూడా రంగడు ఖేదపడలేదు. తను వాళ్ళకి అయిష్టం. తనపట్ల వారికున్న కూరిమి కొద్ది పాటిది. ఆ కూరిమి తను వాళ్ళకి చాకిరీ చేసినంతవరకు మాత్రమే వుండే, తరువాత రంగం పై నుంచి తెర వెను కకు వెళ్ళిపోయే నాటక పాత్రలా మాయమైపోతుంది. ఆపైన తనుచేసిన ప్రతిపనీ వాళ్ళ ఆనహేళనకీ, అస హ్యతకీ పురోంది. అందుకు చింతించి లాభంలేదు.

లేమిచేత బాధపడుతూ అన్యకలు ఎదుగో వలసిన మనిషిగూడా తన జీవితంలో ఎక్కడో ఒక చోట ఓర్చుకుని పొయింటు వుంటుందనీ, ఆ పైన తన కోసం నవజీవనానందం కాచుకుని వుంటుందనీ కలలు కంటాడు. ఆవిశ్వాసంతో బ్రతుకుతాడు. రంగడి కాలాటి ఆశకూడా లేదు. కాని ఆశ వున్నవించడా నికెంత నేపు కావాలి? ఒక క్షణం చాలు.

ఓ రోజు వుదయం రంగడు కొంచెం ఆలస్యంగా నిద్రలేచి కళ్ళు మలుముకుంటూ పాకలోనుంచీ బయ టికి వచ్చాడు. అప్పటికి రెండుబారల ప్రాద్దేశింగి. టముకుపైన కర్రవేసి భణభణ వాయిస్తూ ఊరంతా చుట్టి యింటికి వెళ్ళున్న తోటి లింగమయ్య “ఏన్నావా రంగయబాబూ! నాటకం వచ్చింది నాటకం! రాయప్ప కంపెనీది” అన్నాడు.

“రానీలేరా! డబ్బు దండుకోడానికేదో వస్తు టుంది.” అన్నాడు రంగడు.

రంగడికేలే నాటకం పట్ల ఆసక్తిలేదు గానీ, ఆ ప్రాంతంలో రాయప్ప కంపెనీ నాటకం పేరు చెబులే కాపులు కూలీలు చద్ది మాళ్ళు కట్టుకుని, తిరణాళ్ళకు బయల్దేరినట్టు తోడులు తోడులుగా కదలి వస్తారు. కానీ ఖర్చులేకుండా ప్రాద్దపాడిచి రాచిన

గొంతుకతో చోపుదారి మంగళం పాడేవరకూ నడి వీధిలో ఆకాశం క్రింద కూచుని వీధినాటకం చూడ్డానికి అలవాటు పడిన ముసలివాళ్ళు 'నాలుగంటల సంబరానికి నాలుగణాలు తగలేయడమేనట్రా! మా కాలంలో మేమెరగమబ్బా ఈ చోదాలు' అని మూతి ముడుచుకునేవారు. కాళ్ళల్లో బలమండి సునాయాసంగా నడవగల కుర్రవాళ్ళ ధోరిణి వేరు! వెసనాలు గణాలు! రెండు రోజులు వక్కాకు, బీడీలు మానుకుంటే పోలా! ఆ కంపెనీలో వున్నారే, యిద్దరు అమ్మాయిలు, వాళ్ళు వేసే ఒక్క అడుగుకి, పాడే ఒక్క పదానికి యిచ్చేయనచ్చు నాలుగణాలు!

నిజమే మరి! రాయప్ప మేనగోడళ్ళు అడుగు చక్కగానే వేస్తారు పాట బాగా పాగడిసి పాడుతారు. ఆ ఆటూ, ఆ పాటూ, మగాళ్ళకి తెలియకుండా అదీ యిదీ అంగడిలో పోసి అమ్మలక్కలు నింపుకున్న వక్కాకు తిత్తుల్ని ఖాళీ చేస్తాయి. ఇంటి ఖామందకు తెలియకుండా తమలపాకులమ్మకుని రొండ్లిలో దోపుకున్న పాలేరు గుప్తనిక్షేపాన్ని హరిస్తాయి.

అటు వీధి నాటకమూ గాక, యిటు ద్రామానుగాక రెండింటి సాంకర్యం చేత సిద్ధించిన విచిత్ర రూపకాలు రాయప్ప కంపెనీవి అవి డిమాలో, వ్యామోగాలో, ఈహామ్యుగాలో ఆ దశ రూపకకరే చెప్పాలి! వాటిని చూచే ప్రేక్షకులు మాత్రం ఏక కంఠంగా ఒకే మాట చెబుతారు. "నాటకమంటే రాయప్ప కంపెనీ నాటకంరా! అబ్బబ్బ! ఏంసీస్తు, ఏం డాన్సులు: బయస్కోపు ఎంగుకురా దీని దగ్గర."

మొదటిరాత్రి కృష్ణలీలలు జరిగాయి రంగడు సంగం ఆటలో టికెట్టు లేకుండా కంచెదాటి లోపలికి వెళ్ళి ఓ మూల కూచున్నాడు. అప్పుడు బృందా వనంలో గోపికాలోలుడి వేణుగాన విన్నోదం జరుగుతోంది రంగడు కొంతసేపు విని మరి వినలేక చెవులు మూసుకుంటూ "అబ్బాబ్బాబ్బాయ్! అది పిల్లన గ్రోవికాదు రాబాబూ! చావు మేళంలా వుంది. ఆవు, ఆవు" అని శేకవేశాడు. హాస్యోనియం వెనుక నిలబడి ప్రేక్షక లోకంపైన తన నాటకం ఎలా పనిచేస్తున్నదా అని తొంగి తొంగి చూస్తున్న కంసవేదధారి రాయప్ప ఆ మాటతో మండిపడి "ఎవరది, ఎవరది" అంటూ రంగంపైకి వచ్చాడు. అలాటి సమయాల్లో వెనుకాడే స్వభావంకాదు రంగడిది. వాడు పైకిలేచి "నేనే నయ్యా ఆ మాట అన్నది" అన్నాడు.

రాయప్ప ఆ గ్రహోదగ్రుడై పోయాడు. "ఏమయ్యా మీరా సాహెబ్! అయ్యా చంద్రయ్య నాయడూ!" అంటూ నాటకం కంట్రాక్టుదారని పిలిచాడు. వాళ్ళకు టికెట్టు అమ్మకాడంపైన వున్నంత శ్రద్ధ నాటకం జరగాలా, లేదా అన్న విషయంపైన వుండదు. బుకింగ్ ఆఫీసు మూసుకుని వాళ్ళ

ప్పుడో ఊళ్ళోకి వెళ్ళిపోయారు. సభలోనుంచి పడి మంది పెద్ద మనుషులు పైకిలేచి "నీకేం తెలుసులే కూచోరా అంటూ రంగణ్ణి మందలించి, రాయప్పని మళ్ళీ తెరవెక్కి పొమ్మని ప్రాధేయపడి నాటకం సక్రమంగా జరిగేటట్లు చూచారు.

వరుసగా విదురాత్రులు నాటకాలు జరిగాయి. ఆరో రోజు సాయంత్రం రాయప్ప సహచరులు కొందరు వెంటరాగా హాస్యోనియం మెకకు తగిలించుకుని ఊళ్ళో వనూళ్ళకోసం బయల్దేరాడు. పెద్ద వీధి పూర్తయి సందులోకి తిరిగేసరికి రాత్రి ఎనిమిది గంటలయింది. రాయప్ప వున్నట్టండి ఒకచోట ఆగి పోయాడు. ఆగి "ఎక్కడిదా పిల్లన గ్రోవి?" అన్నాడు.

పాట వింటూ రాయప్పని వెంబడిస్తున్న కుర్రాడొకడు "అదా! ఆనాడు మీ నాటకానికి ఒక బెట్టిన వాడిది" అన్నాడు.

రాయప్ప వనూళ్ళమాట కట్టిపెట్టి రంగడి పాక దగ్గరికి వెళ్ళి నిలబడ్డాడు. పాకముందు గంగరావిచెట్టు క్రింద కూచున్న రంగడు "ఏంరాయప్పా! వనూళ్ళ కోసం వచ్చానా! నేను యిచ్చేవాణ్ణికాదు, వుచ్చుకునేవాణ్ణి" అని పకపకా నవ్వాడు.

"పోనీ, వుచ్చుకుందువు గాని ఒక పాటపాడి విని పిస్తావా బాబూ" అన్నాడు రాయప్ప.

రంగడు మళ్ళీ పిల్లనగ్రోవి అందుకున్నాడు.

పాట పూర్తయిన తర్వాత రాయప్ప యింటి వైపు చూస్తూ "దీపంకూడా వెలిగించకుండా యిక్కడ కూచున్నావేం బాబూ" అన్నాడు.

"దీపం పెట్టేవాళ్ళెవరన్నారూ రాయప్పా! ఇది దీపం లేనియిల్లు" అన్నాడు రంగడు.

రాయప్పరంగడి ముఖంకేసి తీక్షణంగా చూచాడు. సన్నగా పొడుగ్గా పరుగెత్తే పాముని తరిమి పట్టుకునే యావన బింకంతో మిసమిసలాడుతున్న ఆకారం! పైగా వీడు నీలమేఘశ్యాముడు! తలలో నెమలిపింఛం లేకపోయినా, మెడలో చెంగెల్వ పూలదండలేక పోయినా రంగడు ఆలేత వెన్నెల్లో రాయప్ప కళ్ళకు సాక్షాత్తు శ్రీ కృష్ణుడిలా కనిపించాడు.

పైకి లేస్తూ రాయప్ప "నీతో ఒకమాట చెప్పాలి బాబూ! ఓసారి నాతో వస్తావా" అన్నాడు.

రంగడు రాయప్పని వెంబడించాడు. ఆ మరునాడు రాయప్ప కంపెనీ ఊళ్ళోనుంచీ వెళ్లిపోయింది. వాళ్ళతోబాటు రంగడూ వెళ్ళిపోయాడు.

ఆరు నెలలపాటు అంతర్ధానమైవుండి రంగ డొక నాడు మళ్ళీ హఠాత్తుగా ఊళ్ళోవార్తకి కనపడ్డాడు. వస్తూ, వస్తూ వట్టి చేతులతో యిల్లు చేరుకునే అల్ల

వాటు రంగడికి లేదు. అతడి సారి రాయప్ప మేనకోడల్లో చిన్నదాన్ని వెంట తీసుకొచ్చేశాడు.

రంగ దావిడని లేవనీసుకొచ్చాడా, లేక ఆవిడే రంగడి లేవనీసుకొచ్చిందా అన్న చర్చ ఒకనైపు కొన సాగుతుండగానే, మరొకనైపున రంగడి సమవయస్కులు కొండరు తమకు భూమిపుట్టా, యిల్లా వాకిలీ, డబ్బూ దస్కమూ వున్నా తాము రంగడు చేసినంతమాత్రం పని చేయలేకపోయినందుకు లోలోపల కుతకుతలాడి పోసాగారు. ఆ వ్యసని కష్టిపుచ్చుకోడానికి రంగడి కిందపరచి మాట్లాడకన్నా వాళ్ళకి ఉపాయాంతరం లభ్యంకాలేదు. తన తిండికే వెరవు లేని రంగడు దాన్ని భరించడమేమిటి? ఐనా నాటకాలాడే మనిషి కాపురం చేస్తుందా? ఈ మాన్నాళ్ల ముచ్చటకే యింత మిడిసిపాటూ వీడికి!..... ఇలా దువ్వించారం కొనసాగిస్తూ వాళ్లు రంగడినుంచి వైదొలగి వుండడంపోయి, వాడి యింటి చుట్టే ప్రసక్షణం చేయసాగేరు. ఒక రిద్దరు రంగడింటో లేక పోడం చూచి రమణమ్మతో సరాగాలు పోవడానికి కూడా సాహసించారు. మరొకడేమో ఒకానొక పుక్కుకంటోంచి ప్రేమలేఖని తూచా తప్పకుండా కాపీచేసి దాన్ని రమణమ్మకి చాకలి ఎల్లి ద్వారా బట్టాడా చెయించాడు. “నెప్ప రాస్తే రాశాడులే” అని రంగడు దాన్ని చించి పొయిలో వేశాడు. ఈ లోకువ ఆధారంగా వాడు రమణమ్మని ఒంటరిపాటున బలాత్కారం చేయడండాకా కథని సాగదీశాడు. రంగడికి కోపం సాధారణంగా రాదు. వ నేమాత్రం వాడు మనిషికాదు. ఆ కోపంతో రంగడు అతనికి నడి వీధిలో నిలబెట్టి “నీకు అక్కా చెల్లెళ్లు, పెండ్లాం బిడ్డలు లేరా? వాళ్ల నెవడైనా యిలా బలాత్కారం చేస్తే ఊరుకోడానికి నువ్వు వుప్పు, కారమూ లేని గడ్డి దింటున్నావా” అని అడిగేశాడు. పడకాల నేద్యమూ, పదిమంది ప్రక్కబలమూగల ఆ ఆసామి రంగడి పైకి హుంకరించాడు. అతిడితోబాటు, అతిడి అనుచరులు రంగడి చుట్టుముట్టారు.

“ఐలే కథ సశేషంగా మిగిలివుందన్నమాట!” అంటూ లేచాడు నారిగాడి ద్వారా రంగడి కథ సాకల్యంగా విన్న వజ్రపాణి.

“ఇదిక్కడ ఆగిపోదు బాబయ్యా! ఇంకా సాగుతుంది” అన్నాడు నారిగాడు.

వజ్రపాణి అప్పుడే ముట్టించిన సిగరెట్టుని క్రింద పారవేసి గబగబా మేడలోకి వెళ్లి తనగదిలో పట్టెమంచంపైన పడుకున్నాడు. అతడు నిద్రపోవాల్సన్న సదుద్దేశంతో పడుకున్న మాట నిజమే! కాని నిద్ర రాలేదు. ఎంత ప్రయత్నించినా వీధిలో గాయాలు తగిలి పైకి లేవలేక క్రింద కూలబడి పోతున్న రంగడి స్వరూపం అతడి మనోఫలకం మీదినుంచి

మాసిపోలేదు. గట్టిగా కళ్లు మూసుకున్నాడు. తన వ్యాపారంగురించి ఆలోచించుకోడానికి ప్రయత్నించాడు. మూడోబాము కూడా మెలకువతో వుండగానే గడిచిపోయింది. తెల్లవారు బామున మాత్రం ఒక చిన్న కుసుకు మగతగా వజ్రపాణిని క్రమ్ముకుంది ఆ నిద్రలో కల! కలలో రంగడు మళ్ళీ అతనికి కనిపించాడు.

రంగణ్ని తీవ్రంగా మండిలంప దలచుకున్నాడు వజ్రపాణి. “ఒరే రంగడు! బుజుమార్గంలో నడవక బ్రతుకంతా డొంక తిరుగుళ్ళతోనే గడిపివేయడానికి నిర్ణయించుకునే వాళ్ళలో నువ్వు మొదటివాడివి. లోకంలో అందరూ మహారాజులే వుండరు. పెద్ద వాళ్ళుకూడా వుంటారు. కాని ఆ పెద్దవాళ్ళు కూడా బ్రతకడానికి ఏదో ఒక జీవనోపాధి చూచుకుంటారు. నువ్వలాటి బ్రతుకు తెగవు చూచుకోలేదు. నువ్వు తింటే తింటావు. లేకుంటే పస్తుంటావు. పనిచేస్తే చేస్తావు. లేకుంటే కాళ్లు బారగిల చాపుకుని పడుకుంటావు. అదీఒక జీవితవిధానమే కావచ్చు. కానీ అంత సులభంగా బ్రతకదలచుకునే వాళ్ళకు యితర ఝం ఝూటా లేవీ వుండగూడదు. నువ్వొక్క డెక్కడో నాటకాలాడేదాన్ని తెచ్చి యింట్లో వుంచుకున్నావు. తాను దూరదానికే సంగు లేకపోతే, మేడకొక డోలేమిటి! నీ పిచ్చి గాకపోతే. ఆవిడ నీకు కాపురము చేస్తుందా? అప్పుడే ఊళ్ళో ఏదో రగడ బయలుదేరింది. ఈ రచ్చకు కారణం ఆవిడే నని నేను చెప్పడంలేదు. ఊరంతా ఆ మాటే అంటోంది. అడుసు త్రొక్కనే రాదు త్రొక్కేకావు. పోనీ, యిప్పుడైనా కాళ్లు కడుక్కో.”

ఇన్ని మాటలూ విని రంగడు వజ్రపాణికి దగరగా వచ్చాడు. వన్నా మెల్లగా “అన్నయ్యా!” అన్నాడు. వజ్రపాణి వులిక్కిపడి తలవైకెత్తాడు. “నాకు అప్పుడప్పుడూ మంచి మాటలు చెప్పడం నీ కలవాటు. నువ్వు నామీద మోపిన నేరాలన్నీ చాలామట్టుకు నిజమైనవే నని నేను ఒప్పుకుంటున్నాను. నేరస్థుడినిగా నా సంజాయిషీ గూడా నువ్వు దయచేసి వినాలి. మొదటిది: నేనొక బ్రతుకు తెగవు చూచుకోలేదు. ఏపూట కాపురం తిండికోసం వెదక్కొడిమే నా బ్రతుకు తెగవు! నా కొద్దిపాటి చదువు ఏ వుద్యోగానికి పనికొస్తుంది. రెండోది: నేను తిండి తింటాను, లేకుంటే పస్తుంటానన్నావు. నిజమే. దొరికితే తింటాను. లేకుంటే పస్తుంటాను. నేను పోమరివాణ్ణికాను. పనిదొరికితే చేయడానికి నే నెప్పుడూ సిద్ధంగా వుంటాను. పని దొరక్కపోతే కాళ్లు బారగిల చాపి పడుకోక మరేం చేయాలో నాకు తోచదు. అంత సులభంగా బ్రతకదలచుకునే వాళ్ళకు యితర ఝంఝూటా లుండగూడదన్నావు. నీకు తెలియదేమోగాని ఇంటింటికి తిరిగే బిచ్చగాడి

కోకడికి యిద్దరు పెళ్ళాల్లు, పదిమంది బిడ్డలూ వుండడం నే నెరుగుదును. ఐనా నేను కోరికోరి ఈ యుంట్లో టూన్ని తెచ్చుకోలేదు. ఆవిడ నన్ను నమ్మింది. ఉన్న చోట వుండడానికి వీలేక యిలా వచ్చేకాం పోలిక కోసం గాదుగానీ యిక్కడోక విషయం చెప్పాలనిపిస్తోంది. నువ్వు కాలేజీలో చదువుతూ ఒకమ్మాయిని పెళ్ళిచేసుకోవాలనుకున్నావు పెదనాన్నగారందు కోప్పకోలేదు. కానీ నువ్వు పట్టబట్టి కూచున్నావు ఆవిడని పెళ్ళిచేసుకున్నావు. నువ్వు వర్తాంతక వివాహం చేసుకున్నందుకు వెయ్యిమంది నిన్ను పొగిడారు. నన్నలా పొగడవలసిన అవసరం బొత్తిగా లేదు. హేళన చేయకుంటే చాలు. అదీ నాకు పదివేలు! ఇంతకూ నే నావిడని పోషించవలసిన అవసరం కూడా లేదు. ఆవిడా నాతోబాటు ఏపని చేయడానికైనా సిద్ధంగా వుంది. లోకంలో కోట్లకోట్ల జనం బ్రతుకుతున్నారు. మేమిద్దరం బ్రతకలేకపోము. మాపాటుకు మమ్మల్ని బ్రతకనివ్వడంకన్నా, మాకు యితరులు చేయవలసిన మేలు ఏదీ లేదు. నేను అడుగు త్రొక్కానన్నావు. ఎక్కడ త్రొక్కానో నాకు తెలియడం లేదు. నా కాళ్ళకి బురదాలేదు. అందు చేత దాన్ని కడుక్కోవాలన్న ప్రసక్తి అసలేలేదు.”

తలుపు వైన ఎవరో దబదబ బాదుతుండడం విని వజ్రపాణి మేలుకున్నాడు. సూర్యకిరణాలు కిటికీ గుండా పైకివచ్చి పడుతున్నాయి. నారిగాడు తలుపు కావలినుంచీ “బాబూ, మీ కోసం రంగయ్య వచ్చాడు” అన్నాడు.

“ఇప్పుడు నేను పట్నం వెళ్ళాలి. తీరికలేదు వెళ్ళిపోమన్న” అన్నాడు వజ్రపాణి.

* * *

మాడు నెలలు గడచిపోయిన తర్వాత వజ్రపాణి మళ్ళీ స్వగ్రామానికి తిరిగిరావడం తలపెట్టించింది. హేమంతం జరుగుతోంది. ప్రతి సంవత్సరమూ మందు కాలం రాగానే ప్రసన్న పోషిపాడిగా దిగడానికి ప్రారంభిస్తుంది. ఆ పొడిపగుకు పేరు పెట్టడంలో నైతే డాక్టర్లు ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొక్క పోకడపోయినా నయం చేయడంలోమాత్రం అందరూ విఫలమై కడకు శిశిర హేమంతాలు నాలుగునెలలు రోగి కంప్లీటు రెడ్డు తీసుకోవాలని సలహాయిచ్చారు. రెడ్డు అనేది పది అనేచోట పదిహేనుగా పారేస్తే పట్టణాల్లో అభ్యుమయ్యే వస్తువుకాదు. అందుచేత ప్రసన్న పట్టణాల్లో నే వుంకిపోవలసి వచ్చింది.

కొరులోనుంచీ దిగుతూనే వజ్రపాణి ప్రసన్న ఆరోగ్యాన్ని గురించి పరామర్శించాడు. టిఫిక్ తీసుకుని, తోటలోకి వెళ్ళి ఒకసారి నల్లవైపులా కలయ

చూచివచ్చి, ఆభ్యంగవస్నానం నిర్వర్తించి, భోజన మైతర్యాత పశుకున్నాడు. తలగడిగిన నాటినిద్ర, గాఢంగా పట్టింది. టంగటంకున గడియారం మోగడంవిని లేచి టైం చూచాడు. నాలుగైంది. ఎగుట టేబుల్ వైపున్న ప్లాస్టుతీసి కాఫీ గాసలో పోసుకునిత్రాగాడు. పడకవైసుంచి దిగడానికి మనస్కరించడం లేదు. ఆక్కడేఉన్న న్యాయపేపరు తీసి పుటలు త్రిప్పుతూ కూచున్నాడు.

హాలోనుంచీ అడుగులనవ్వడి వినిపించింది. ప్రసన్న వస్తుండేమోనని వజ్రపాణి తలపెక్కితాడు. కానీ హాలో నడుస్తున్న మనషి ప్రసన్నకాదు. తెరచిన కిటికీగుండా వజ్రపాణి కళ్ళముందు ఒక తూణం పాటు మెరపుతీగ పారాడివట్టయింది. అతడు మంచం వైసుంచి కిందికిదూకి కిటికీనగ్గరికి వెళ్ళి నిల్చున్నాడు. ఒక యువతి! తనకి అపరిచిత! అదొక స్త్రీ మూర్తి గాదు శంపాలతలావుంది. అవును. అది శంపాలతే! మేడమెల్లెక్కి పైకివెళ్ళింది.

ఎవరివిడ? వాలకంమాస్తే ఈ యింటితో బాగా పరిచయమున్నదానికా కనిపిస్తోంది. ప్రసన్నరాగానే అడగాలి. భార్యకోసం ఎదురుమాస్తూ మళ్ళీ మంచం వైసు కూచున్నాడు వజ్రపాణి.

ఐదు గంటలకు సరిగ్గా వాహ్యోళికి సిద్దమై ప్రసన్న గదిలో అడుగుబెట్టింది. వాతావరణం ఆహ్లాదకరంగా ఉంది. ఇద్దరూ మేల్లగా కొబ్బరితోటవరకూ నడిచారు. ఆవిడెవరు ప్రసన్నా? అన్న ప్రశ్న ఆలోగా నాలుగైదుసార్లు వజ్రపాణి గొంతువరకూ వచ్చి అక్కడ నెలక్కాయ పడినట్టు ఆగిపోయింది. ఆవిడ పట్టతనంత కుతూహలం ప్రకటించడం సమంజసంకాదేమో! ఇలా తలపటాయిస్తుండగా ప్రసన్నే ఆప్రస్తావన తెచ్చింది.

“ఏమండీ! మీరావిడని చూడలా” అంది ప్రసన్న గడసరితనం ఎక్కడికి పోతుంది! “ఎవర్నిక ప్రసన్నా?” అన్నాడు వజ్రపాణి.

“మీ మరదల్ని!”

“నా మరదలా!”

“అవునండీ! ఆలా తెల్లబోతా రెండుకూ? మరదలంటే తెలియదూ! తమ్ముడిభార్య” అంది ప్రసన్న.

“తమ్ముడొకడు! తమ్ముడికోక భార్యకూడానా! ఇదేమైనా కథా ప్రసన్నా!” ముఖంలో అమానుకత్వం ఒలికిస్తూ ప్రశ్నించాడు వజ్రపాణి.

“కథగాదండీ బాబూ! వాస్తవం. ఆవిడ మీ రంగడి భార్య.”

వజ్రపాణి కిసారి కోపం వచ్చింది. “ప్రసన్నా! నువ్వు ‘భార్య’ అన్నమాటని కలపెతం చేస్తున్నావు.

రంగడు ఆవిడని లేవదీసుకొచ్చేశాడు. ఆవిడ రంగడి కేమైనా కావచ్చు. కాని భార్యమాత్రం కాదు."

ఈ తర్కం ప్రసన్నకి అర్థంకాలేదు. "లేవదీసు కొచ్చినమాట నిజమేనండీ! ఐతే ఎక్కడో దేవుడి ముందర ఆతడు ఆవిడచేతిలో చేయివేసి 'యికమీదట నేను మొగుణ్ణి, నవ్వు పెళ్ళానిని' అన్నాట్ట అప్పటి నుంచీ వాళ్ళిద్దరూ భార్యభర్తలుగా వ్యవహరిస్తున్నారు."

"బాగుంది, బాగుంది. అంటే తాత్కాలికంగా నన్నుమాట!" అంటూ వికావిక నవ్వేశాడు వజ్రపాణి.

"పోనీ ఆవిడ మనయింట్లో ఎందుకుంది అని అడగలేమండీ" అంది ప్రసన్న.

"ఆవిడ మనయింట్లో వుందా! ఐతే యిదొక అద్భుత కథానకమే ప్రసన్నా! నేను ఆవిడ ఏవో పనిమీద మన యింటికి వచ్చిందనుకున్నాను."

"లేదు మన యింట్లో నేవుంది"

"ఎందుకూ?"

"రంగ డివ్వుడు ఊళ్ళో లేడుగా!"

"ఏమయ్యాడు?"

"రెండేళ్లు పడింది."

"ఏమిటి?"

"శిక్ష!"

"అబ్బ కాస్తవివరంగా చెప్పగూడదా ప్రసన్నా! నాకు అద్భుతాలే తెలియడంలేదు" ప్రాధేయపడ్డాడు వజ్రపాణి.

"మీరు పట్నానికి వెళ్ళి పదిరోజులు కూడా కాలేదు. ఊళ్ళో మళ్ళీ రగడజరిగింది. రంగడు ఒకడి తల చితిగ్గాపోయాడు."

"ప్రాణాపాయం లేదుగదా!"

"చావు దప్పి కన్నులాటబోయింది. పోలీసు లొచ్చారు. రంగణ్ణి అరెస్టుచేసి తీసుకెళ్ళారు."

"తత్ఫలితంగా శిక్షపడింది. అంతేకదా ప్రసన్నా! నే నప్పుడే అనుకున్నాను. అనుకున్నంతా జరిగింది. ఈ విడని నడివీధులపాజ్జేసి వాడు కమ్మల్లోపల కూచున్నాడు."

"పాపం, రమణమ్మని చూస్తుంటే జాలిగా వుండండీ."

"ఉండదూమరి! నాపట్టివిగా, పాలు బువ్వు పెంతా రామ్మా అని బుజ్జగించలేక పోయావా ప్రసన్నా!"

"మీకంతా ఎగతాళిగానే వుంటుంది. ఈ రెండేళ్ళూ ఆవిడని నాదగ్గరే వుండిపోమ్మన్నాను"

"వాక్యం పూర్తిచేయకు. సుధేష్టదగ్గర నైరం

ధిలా అని వుపమానం కలిపితే వాక్యం సర్వాంగమందరంగా వుంటుంది."

ఆవిడ లేకపోతే నాకీ పూళ్ళో ప్రాణైపోయేది కాదేమోనండీ! ఏం చక్కగా పాడుతుందనీ!"

"గగనవీధిని దేలు ఓ మేఘమాలా! జైలుగోడల పైన మసలి వస్తున్నావా! అని పాటని సవరించుకోవడం రెస్స. ఐనా మొగుడు జైల్లోవుండగా ఇక్కడివిడ పాటలు పాడుకుంటూ కూచోవడానికి యిదేమైనా సినిమానా ప్రసన్నా!"

"అబ్బే, నా బలవంతం పైన పాడుతోందండీ! మనిషిని చూచారు గదా! మీ కళ్ళకి ఎలా కనిపించిందో మరి!"

"అచ్చం సెట్ పైకి వెళ్తున్న తారలా కనిపించింది"

ఇద్దరూ కొంత సేపు మానంగా కూచున్నారు. మళ్ళీ ప్రసన్నే వుపక్రమించింది.

"ఏమండీ! ఒక మాటంటాను?"

"ఏమంటావు?"

"మనకు చేత నైనప్పుడు యితరులకు మేలు చేయడంలో తప్పులేదు గదూ!"

"తప్పే నుంది! పరోపకారార్థ మిదం శరీరం గదా ప్రసన్నా!"

"ఐతే నేను చెప్పినట్లు చేస్తారు కదూ!,"

"మరీ హిరణ్యాక్ష వరం కాక పోతే సరి!"

"రమణమ్మని సినిమాలో చేర్చి న్నే?"

ఆ ఊహా వజ్రపాణిలో సైతం మెదుల్తోంది. కాని అతడు భార్యమాట కొట్టివేయ బోయాడు.

"పాట బాగా పాడడ మొకటే చాలదు ప్రసన్నా వెండి తెరకి! మరికొన్ని అర్హత లుండాలి"

"ఆమెకి నటన గూడా క్రొత్త గాదుగా!,"

వజ్రపాణి సీరియస్ గా ఆలోచిస్తూ కూచున్నాడు. ఆలోచించిన కొద్దీ అతిడి భావప్రసవంతి రెండుపాయలుగా చీలిపోసాగింది. ఒక వైపు రమణమ్మ దుస్థితికి జాలిపడుతూ, మరొకవైపున అతిడు ఆవిడ సీనియర్ టెచ్చిన రంగడి పైన లోలోపల మంకి పడ్డాడు. నేదావిడ నిలవనీడ, పట్టుకొమ్మలేని నిరాశ్రయ! నా అన్నవారినుంచి వేరుచేసి వీడా మెతల కెత్తిన సిరియిడి! వీడెప్పుటకైనా చెడిపోవలసిన వాడే! తనతో బాటూ వీడిమీసు కూడా ఆధోగతి వైపు లొక్కళ్ళ జూస్తున్నాడు. అలా జరుగుతుంటే మాస్తా పూరుకోడానికి తన మనసొప్పును. వారి బారి నుండి ఈమెని కాపాడాలి. అందుకు ప్రసన్న నూచిస్తున్న విధానం సమంజసంగా నేకనబడుతోందీ!

[న శేష ము]

కలగూరగంప

నాగరాజులు శ్రీ కొత్త భావయ్య చౌదరి

మహాభారత యుద్ధకాలము మొదలు దాదాపు మౌర్యరాజుల కాలమువరకు ననగా (270 B. C) వరకు ఆంధ్రదేశమున నాగులు, యక్షులు, దానవులు మున్నగు తెగలవారు నివసించేవారు. నాగరాజులు ఆంధ్రదేశమున నేగాక, భారతదేశమందంతటను నివసించి పాలించిన దృష్టాంతములు గలవు. ఆర్యులు మన దేశమునకువచ్చి మందరిగిరి ప్రాంత మధనకౌర్యమును సాగించినప్పుడే వాగుకియను నాగరాజు సాయపడి యుండెను. ఆదిశేషుడు, తక్షకుడు మొనలగువారి వంశీకులే—

జనమేజయరాజు ఇంద్రప్రస్థపురినుండి పాలించుచు నాగులపై దండయాత్ర సలిపెను. అహిచ్ఛత్రము, నాగపూరు, పద్మావతీనగరము మొదలగు ఉత్తరదేశ ప్రాంతములనుండి ఆ కాలమున దక్షిణమునకు కొందరు వలస వచ్చిరేమో నని తోచుచున్నది. తర్వాత వీరికి భోగవతీపురము (బస్తరు) వసవాసి (మైనూరులోనిది) మొదలగు ప్రాంతములవరకు నివాసము లేర్పడి, యచట రాజ్యాధికారములుగూడ పొందినట్లు చెప్పవచ్చును—వీరు వింధ్యవాసినీ దేవత భిక్షులని శాసనములలో చెప్పబడినారు. అంగుచే మొదట వీరు వింధ్య పర్వత ప్రాంతీయులనుటలో సంశయముండదు. ఆంధ్రదేశముననుండిన యక్షులు జైనమతావలంబులు కాగా, వీరు జౌద్ధమతావలంబులై యుండిరి. ఇది ఆశోకచక్రవర్తికి పూర్వమే యుండునట్లు. నాగరాజుకడు అమరావతిలోని జౌద్ధస్తూపమును నిర్మించెను. యక్షులలోని కుబేరకరాజు భిక్షి ప్రోలు ప్రాంతపు రాజుగానుండెను. యక్షుడొకడు వేదాదులు చక్కగా నెఱిగి నానికి వ్యాఖ్యలు రచించిన పండితుడు. తెలంగాణాలోను, కృష్ణకు దక్షిణముననున్న పలు గ్రామములందును నాగులు నివసించి, తర్వాత నాశనమై కొందరు వలసలకుపోయినట్లు అచ్చటి కొన్ని గ్రామముల పేర్లవల్ల తెలియుచున్నది. వారి కబ్బట గల్గిన ప్రసిద్ధినిగూడ యిరుజువుపరచుచున్నది. ఈ క్రింది విషయములు వానిలో కొన్ని :

(1) నాగులేరు—ఈ చిన్నయేరు నాగులపేరిట పల్నాటి తాలూకాలో నిప్పటికిని ప్రవహించుచున్నది. పూర్వ నామమేమో తెలియను.

(2) కౌట్రాజుపాడు లేక నాగరాజుపాడు—ఇది తెనాలితాలూకా కొల్లూరు ప్రాంతమందుండెను. దీనిని త్రిలోచనపల్లవుడు నాశనము చేసినట్లు లోకలురికొద్దులు తెలుపుచున్నవి.

(3) తెలంగాణాలో ఒరంగల్లు ప్రాంతమున నున్న నాగులపాడను గ్రామము. ఇది యచట నాగుల యునికిని, వారి నాశనమును తెలుపుచున్నది.

(4) నెల్లూరు జిల్లాయందలి నాగుల వెల్లటూరను గ్రామము. ఇది వారి యునికిని తెలుపును.

(5) ఒంగోలు తాలూకాయందలి నాగులపాడను యూరు. ఇదిగూడ వారి యునికిని, తర్వాత నాశనమును విశేషింపచుచున్నది.

(6) నాగులపాడు — గుంటూరు జిల్లాయందలి పెదనందిపాడు దగ్గరి గ్రామము. పూర్వమిచట నాగులున్నట్లు, తర్వాత నాశనమైనట్లు స్మరపఱచుచున్నది.

(7) నాగులవలస — నైజాములోని కమ్మం మెట్టు ప్రాంత గ్రామము. దీనినిబట్టి నాగు లొకప్పుడిచటికి వలస వచ్చుటను దెలుపును.

(8) కడపజిల్లాలోని దానవుల పాడను గ్రామము ఇది దనువు వంశీకులగు దానవుల యునికిని, తర్వాత నాశనమును తెలుపును. ఇంకను ఆంధ్రలో గల నాగ సముద్రము, నాగవరం, నాగులవరం, సర్పవరం, నాగూరు (కుంట తాలూకా), నాగర్ కళా మొదలైన గ్రామములు ఆంధ్రలోను, కర్నాటక ప్రాంతములను ఉండి వారి పూర్వ ఉనికిని స్పష్టీకరించుచున్నది. ఇట్లే నాగులు, దానవులు, యక్షులు తెనుగు దేశమున అనగా దక్షిణదిక్కున నివసించి భాషచే తెనుగు వారని (దక్షిణదిక్కు వారని) ద్రావిడులని పేరందినట్లు కనబడుచున్నది. ఆంధ్రజాతి, మహాభాగవతము ప్రకారము బలి యను క్షత్రియ వంశీకులై యుంకి వింధ్య ప్రాంతమునుండి కారణాంతరములచే దిగువకు వలస వచ్చిన కొలదిని మొదట నాగులతో యుద్ధము లొనర్చివారిలో కొందరిని (రాజులను) పార్శద్వాలిసను, తెనుగుదేశమున స్థిరపడి, నాగులతో సంబంధ బాంధవ్యాలు కల్పించుకొని తమ రాజ్యమును వైతానుః

ధాన్యకటకములందు స్థాపించు కొన్నట్లు భావించవచ్చును. నాగులలో నూతనాగులను కాభీయులు కొందరు లోబడిపోయి కాతకర్ణి రాజులవద్ద సామంతులుగా మెలంపించు వచ్చిరి. శివస్కంద నాగ కాతక చివరి కాతవాహన రాజువద్ద కాతవాహన రాష్ట్ర ప్రతినిధి పాలకులుగా నుండెను. ఈ వంశములో హాసీతిపుత్ర విహ్నుకుడు మాతుకులనంద కాతకర్ణి, యాతని కుమారుడు ధేనునేన, కుమారులైన నాగ మూలనిక, మనుమడు శివస్కంద నాగకాతకర్ణి యను వారలండిరి. వీరింద యురి వ శతాబ్దిని వనవాసిలో (మైసూరు ప్రాంతం) పాలకులుగా వసించిరి. కాతకన్న కలలాయ మహారథి, మాతకన్నన మహారథి, మాతుకులనంద రాజుల నాణెములు గూడ ఆ ప్రాంతపు త్రవ్వకాలలో లభించినవి. వీనిని బట్టి కాతకర్ణిరాజులకు, నూతనవంశీయులకు, నాగరాజులకు గల సన్నిహితత్వము వెల్లడి యగుచున్నది.

ఆంధ్ర దేశమున నిట్లు నాగులు ఆంధ్రులలో లీనమగుచుండు కాలమున నే మధుర దేశములోని పద్మావతీ ప్రాంతమున వారి రాజ్యములు వృద్ధియయ్యెనని వచ్చును. అచట భీమనాగ, స్కందనాగ, బృహస్పతి నాగ, కేవనాగ, విభునాగ, వ్యాఘ్రనాగ, గణపతి నాగ, యనువారి నాణెముల ప్రాంతమున దొరకొని. వీరిలో భావనాగ, గణపతి నాగ, నాగసేనులు గుప్తరాజుల సామంతులుగా నున్నట్లు కనబడుచున్నది. గుప్తరాజులలో నాగులు సంబంధము లొనర్చిరి. కుబేర నాగ యను నాగకుమారులైన సముద్రురపుని కొడుకు వివాహ మయ్యెను సర్వనాగ యను సతిడు అంతర్వేది (తెలుగుదేశము లోనిది కాదు) రాష్ట్ర పాలకుడుగా 465 క్రీ. శ. ప్రాంతమున స్కందగుప్తుకు సామంతుడుగా పనిచేసెను. వీరి రాజ్యము క్రమముగా వృద్ధి నొందెను మధుర, పద్మావతి, కాంతిపురి, విదిశ రాజధానులుగా నేరిరి విదిశలో కేవనాగ, భోగినాగ, సదాచంద్రనాగ, రాజులు పాలించిరి. నాగభట్టు, యితనికొడుకు మహేశ్వర నాగరాజులు 4 వ శతాబ్దిని లాహోరు ప్రాంతమున పాలించిరి. వీరు వాకాటక రాజులతో గూడ బంధుత్వములు సల్పుచు వచ్చిరి. ఈ నాగులు శైవమత మవలంబించిరి. అందుచే భారతీయ నాగులని పేరుపొంది వీరు 10 అశ్వమేధ యాగములు గూడ చేసి మిక్కిలి ప్రసిద్ధి జెందిరి. వీరు కుమారుల రాజ్యమును కూలద్రొసిరి. భవభూతి మాలతీమాధవ ముఖో వీరి చరిత్రము కొంత కలదు. పద్మావతిలో 9 మంది నాగరాజులు పాలించినట్లు కనబడుచున్నది.

తెలుగుదేశపు నాగరాజులలో కొందరు భోగవతీ పుర (బస్తరు) ప్రాంత పాలకులుగా ప్రసిద్ధి వహించిరి. వీరి విషయము 10 వ శతాబ్దినుండి తెలియు

చున్నది. ధాగావర్షుడను నాగరాజు కులోత్తుంగచోడ చక్రవర్తి సామంతుడుగా నుండెను. ఈ బస్తరు ఇంద్రావతీనది కిరక్రక్కల నున్నది. అహిచ్చత్రము నందు వీరి రాజ్యము పూర్వముండెను అందలి ధార జేంద్రుడే సింధుజాతి నాగులకు మూలపురుషు. కదంబరాజులకు వీరికి సంబంధము లుండెను. బస్తరు దేశము భీమరవిక్రకోట్యగుండుల ముఠవలకుండెను. ఇచటి నాగరాజులు వింధ్యవాసినిదేవత భిక్షులు-కాశ్యప గోత్రులై యుండిరి.

క్రీ. శ. 1065 సం॥ నాటికి ఈ నాగరాజులలో మధురాంతకదేవుడు, సోమేశ్వరదేవుడు అనువారు ప్రఖ్యాతముగా నా దేశమున నుండిరి. ఈ చక్రకోట్య మండులమును వరుసగా గ్రీ. శ. 1111 లో సోమేశ్వర పుత్రుడు కన్నరదేవుడును, తిర్వాత రెండవ (వీర) సోమేశ్వరుడును, కిమ్మల నరసింహదేవుడును, తిరుపరి జయసింహదేవుడును, తిర్వాత హరిశ్చంద్రదేవుడును 1324 వఱకు పాలించిరి ఈ ప్రాంతము తిర్వాత కాక తీయ వీరప్రతాప రుద్రరాజు తమ్ముని పాలనలోకి వచ్చినట్లు కనబడు చున్నది. ఈ ప్రాంత నాగరాజుల కాసనములు తెలుగులోను, సంస్కృతమునను ఉన్నవి. వీరిదేశములో కొంతభాగము గోండుభాష యున్నది. వీరిలోని హరిశ్చంద్రదేవుని భార్య, మాణిక్యదేవి భర్త మరణించినపుడు సహాగమన మొనరించెను. ఈ యాచారము సర్వత్ర అనుసరింపబడలేదు.

ఆంధ్రదేశములో 3 వ శతాబ్దినుండి నాగుల ప్రతిభ తగ్గి, ఆంధ్రుల ప్రతిభ హెచ్చినకొలదిని దేశమునకు ఆంధ్రపథ మనే పేరువచ్చెను. 3 వ శతాబ్ది లోని ప్రాచీన పల్లవ కాసనాలలో ఈ పేరే యున్నది.

క్రమముగా సింహళ (లంక) రాజ్యమునకు కూడ నాగులు ప్రాకిపోయిరి. వేలకొలది నాగులు పల్లెనాడు నుండి యచటికి వలసవోవుటయే గాక క్రమముగా రాజ్యములు స్థాపింపగల్గిరి. మహావంశము ప్రకారము క్రీ. శ. 956-72 మధ్య నాల్గవ మహేంద్ర యను నాగ రాజులంకలో పాలించుచు వచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. తత్పూర్వము చాలకాలమునుండి యా వంశీకు లిచట పాలింపబడగిరి.

నాగరాజుల రాజ్యములు నశించినను, నాగశబ్దం తెలుగు దేశమునందు నేటికి విరివిగా వాడబడుచున్నది. నాగానిక, నాగన్న, నాగవర్మ, నాగేంద్ర, నాగమృ, నాగరత్నం మున్నగు పేరులు నాటినుండి నేటికి ఆంధ్రులలో వాడుచున్నారు. మగధ రాజ్యములో ఆశోకచక్రవర్తికి పూర్వమే శిశునాగవంశీకులు పాలించుచు వచ్చినట్లు పురాణములు నుడువుచున్నవి. నాగజాతి ప్రాచీనత కిది యొక గొప్ప దృష్టాంతముగా నున్నది.

హరివంశ గద్య

శ్రీ కొడవంటి శంకర నరసింహ బ్రహ్మం

సోమని హరివంశ గద్య ఒక విశిష్టపక్షిలో ఉన్నదనుట ఎల్లరెరింగిన విషయమే. అది ఈ రీతిగా నున్నది—“ఇది శ్రీ మగుభయ కవిమిత్ర కొమ్మ నామాత్య పుత్ర బుధారాధన విరాజి తిక్తన సోమ యాజి ప్రణీతం యిని శ్రీ మహాభారతా సంతరంబుః శ్రీమత్సకల భాషాధూషణ... నాచన సోమనాథ ప్రణీ తంబైన...” ఈ ప్రకారముగా నాతనికి ముందుగాని వెనుకగాని ఎవ్వగును రచించినట్లు తోపగు. ఇతనిగద్య లోని ఈ విశేషమును పలువురు గుర్తించినారు, ఇట్టి విధానము నవలంబించుటకు గల కారణము నూహిం చుటకును బ్రతుక్కించినారు. వావిళ్ళవారి ఉత్తర హరివంశ ముద్రణమునకు పీఠిక వ్రాయుచు “సోమ నాథుడు తన గద్యమున ‘బుధారాధన విరాజి...’ అని తిక్తన తర్వాతఁ దనపేరే వేర్కొనఁదగిన దన్నట్లు తన యభిప్రాయమును దెల్పుకొన్నాడు గారి విద్యల్లోకము, తిక్తన తర్వాత నెట్లా వ్రాగవలె వేర్కొన్నది; కవిత్రియమని నన్నయ తిక్తన ఎట్లు లకే పేరయ్యెను” అని కీ. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు తమ యభిప్రాయమును బ్రకటించి యున్నారు. శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు తమ ఆంధ్ర కవి తరంగిణి నాల్గవ సంపుటలో “ఈ కవికిఁ దిక్తన సోమయాజి కవిత్రియమందుఁ జాల గౌరవము కలదను టకు గద్యలో వ్రాసిన ‘ఇది శ్రీమగుభయకవిమిత్ర...’ అను వాక్యములే నిదర్శనములు. తిక్తన సోమయాజి కవిత్రియతో సమానమైన కవిత్రియ వ్రాయఁ గలవాడె నను భావ మీ కవికిఁ గలిగియున్నట్టి వాక్యములు నూచించుచున్నవి” అని శాస్త్రిగారు రూపొందిన కారణమునే కాక ఇంకొక దానింగూడ నిట సంభా వించినారు. ఇరువుగును తమ గ్రంథముల హరిహర నాథున కంకిత మిచ్చియుండుట కారణముగా సోమన ఇట్టి గద్యము రచించెనని ఇంకొక రూపొందినట్లు నాకు జ్ఞాపకము. అందుకు వెంకటనాథ కవి తన పంచ తంత్రమున జెప్పుకొనిన ‘క. విచనవు గలగు హరిహర సాదివ్యము నొంద నవ్యజనులకు మది నాలోచింపఁ దిక్తయజ్యకు నాచన సోమనకు మఱియు నాకుకొ దక్కక’ (1. 25) పద్యము కొంతవర కౌధారమును కొందును. ఈ పై ఊహలం దేదియు నాకంతి సమంజ సముగా దోపలేదు.

ప్రతాప రుద్రునితో గాకతీయరాజ్య మంత రించిన వెనుక నొకవంక విజయనగర సామ్రాజ్యమును

వేరొకవంక రెడ్డి పద్మనాయక రాజ్యములును అవత రించినవి. కాకతీయ రాజ్యమునందలి ఉద్యోగులును సామంతులును స్వతంత్ర ప్రభుత్వముల నెలకొల్పి నారు. అట్టివారిలో ప్రతాపరుద్రుని గజపాహిణిగా, క్రీ. శ. 1811 నాటి సుగళాలశాసన మధారముగా సోమ దేవ రాజీయ ముపలకముగా, నిర్ధారింపఁడైన సాహిణి మారన యొకడు. ఇతడు భాస్కర కవికృత రామాయణ మునకు కృతిభర్త. ఎట్లున హరివంశమును గృతీకొన్న వేమరెడ్డియు క్రీ. శ. 1824 మొదలుగా రాజ్య మొన ర్చెను. క్రీ. శ. 1833 సంవత్సరమున సంగమ వంశీయు లయిన హరిహరరాయ బుక్కరాయ సోదరులు విజయ నగర నిర్మాణమొర్చి స్వతంత్ర రాజ్యమును స్థాపించి నారు. హరిహరరాయలు క్రీ. శ. 1843 లో గతింపగా బుక్కరాయలు రాజయ్యెను. ఇతడు నాచన సోమ నాథునకు దానమొనర్చి వ్రాయించిన శాసనమున్నదని చారిత్రకులు చెప్పుచున్నారు. దానిం బట్టి సోమ నాథుడు విజయనగ రాష్ట్రానాయకుడైన వాని తెలుసుకొన వచ్చును. ఆ శాసనమున దానకాల మిట్లు న్నది ‘అలంకృతే శకసామ్రాట్టే రసభూ నయనోగు భిః, తారణాట్టే చైత్ర మాసే నవమ్యాం శుక్ల పక్షకే’ అని. అనగా శక 1216 అగును అది తార ణాబ్దముకాదు అగుట నీ పాతము దప్పనియు ‘రసాభి’, ‘రసద్రు’ అని పఠించినచో తారణకు సరి పోవుననియు, నట్లైనను ‘రసాభి’ అనుటచే నగు శక 1206 సంవత్సరమున కింకను విజయనగర నిర్మాణా దులు సంభవించునందుటచే ‘రసద్రు’ అనునకే సరియైన పూతము కాగలవనియు కీ. శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రి గారు నిర్ణయించి శాసనకాలమును శక. 1206 కు సరి యైన క్రీ. శ. 1814 గా నిరూపించినారు. బహుశః ఈ దానము హరివంశ రచనానంతరమే అయి ఉండ నగును. శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారును ఇట్టి అభి ప్రాయమునే ప్రకటించినారు. అయితే ఇక్కడ ఒక చతుత్కారము నూహించవచ్చునేమో! సోమ నాథుని హరిహరనాథ సంబోధనములో దన ప్రభువైన హరిహరరాయలును గర్భితుడనుట కేవల మపోహ గాదనుకొందును. ‘వేయు నేటికి నలపాండవేయుసాటి, వీరుండెలలేడు; ప్రతి రఘువీరుఁడొకడు’ అనినప్పుడు విజయ విలాసకారుడు తన ప్రభువైన రఘునాథ నాయ కుని లక్షింపలేదా?

భాస్కర యెఱ్ఱ సోమనలు క్రమముగా సాహితీ మారన దేసిటి వేమరెడ్డి సంగమ హరిహరరాయల యాశితులు. మూడు సంస్థానములకు జేరినవారు. సమకాలికులు. అట్టివారికి అన్యోన్య స్పర్శలుండ వుండునా? 'ఏగతి రచియించిరేని సమకాలము వారలు మెచ్చరేకదా' అన్న కవి స్వానుభవోక్తి ఉన్నదేకదా! తత్తద్వాస్తాసములును నూతనోదితములై స్వీయాధిక్య ప్రకటనోన్మత్తుములైనచో ఇక చెప్పవల సినదేమి? ఎఱ్ఱన రామాయణ రచన మారంభింప భాస్కరుడును పూని శీఘ్రసమాప్తి నాశించి శిష్య వర్గముచే గొంత చెప్పించుట తటస్థించియుండును. ఎఱ్ఱన రామాయణమునకు దానిని ప్రత్యేకించుటకే లోకము దానిం భాస్కర రామాయణమునది. ఈవంక ను విషయ మిట్లు సాగగా, హరివంశ రచనారంభమున ఎఱ్ఱనకు సోమునితో పడినది. ఇట్లని ఈ మువ్వురు కవులును తమ తమ రచనలకుముం దితరుల గ్రంథము లను మూచియుండురనగాదు. ఆయా రచనలు సమ కాలమున సాగియుండును. నాచన సోమనాథుడును ఎఱ్ఱన హరివంశాంధ్రీకరణ ప్రారంభమునుగూర్చి విని యుండును. ఎఱ్ఱన యానాటికి భారతారణ్య పూరణ మొనర్చి భారతీకవులలో లెక్క వేయించుకొన్నాడు. హరివంశమును 'భారత పరాంశమని యింపారఁగఁ జెప్పగురు బుధులు' కాగా భావిజన నిర్ణయ మెట్లెట్టి తీరుల వెలయుగదో? ఎఱ్ఱన కృతి తొలిదనియు దాన ద్దాని జూచియే మొదిలి దెసనియు మొదిలైన అపోహల కేల తావివ్వవలెను. తాను సాహిత్యరస బోధణు డును సంవిధాన చక్రవర్తియు నవీనరుణసనాథుడును గదా! తన ప్రబంధమెట్లును ఎఱ్ఱన కావ్యమునకన్న సుందరతరమై యుండకతప్పదు. అట్టి పరిస్థితులలో పేతువాడలైన విమర్శకులు సాధారణ కావ్యమున కన్న విశేష కావ్యమవిశేషతయేకారణముగా విశే షతాసంపాదనారంభమూలకముగా నుద్భవించిన యనంతర కృతియని నిర్ణయింపవండురా? అట్టి ప్రమాద మొదవకుండుట కుపాయము నూహించి సోమనాథు ఒక క్రొంగ్రొత్తమార్గమును దొక్కియుండు నని నేను భావించును. ఈ సమాధానము తత్కాలపరిస్థితుల సమాలోచనముచే సనుంజసమనియు దలంతును. తిక్కన భారతరచనము తరువాత హరివంశము నాంధ్రీకరించి నది తానే, అనగా ఎఱ్ఱన తన తరువాతనే యారంభిం చెనుగాని ముందుగా గాదని తెల్పుకొను మాత్రమే ఇది.

ఇండోనీషియా దీవులలో భారతీయ శిల్ప సంప్రదాయం

క్రీ. పూ. 2 వ శతాబ్దంనుంచీ, క్రీ. శ. 7, 8 శతాబ్దాలవరకూ, భారతదేశానికి పుచ్చుకూపంలోవున్న ఇండోనీషియా దీవులు, భారతదేశంలోని భాగంగానే వుంటూ భారతీయ ప్రభువుల సామ్రాజ్యభాగాలుగా మహాస్థితిస్థితి ననుభవించాయి ఈ దీవుల నాగర కతపై సస్కృత భాషా ప్రభావమూ హిందూ బౌద్ధమతముల ప్రభావమూ ఉత్కృష్టమైనది. ఈ దీవులలో చిరకాలం భారతీయ శిల్పశాస్త్రం శిల్ప సంప్రదాయం విశేష ప్రచారంలో వుండేది. 7 వ శతాబ్దిలో ఈ దీవులపై అధికారం వహించిన శాతవాహన చక్రవర్తి శ్రీ విజయుడు ఈ దీప్త సము ద్భూయాన్ని శిల్పారామాలుగా తీర్చిదిద్దటానికి సర్వతో ముఖంగా ప్రయత్నించాడు. ఈదీవుల సాంస్కృతిక జీవితచరిత్రలో శ్రీ విజయుని నామం సువర్ణాక్షరాలలో లిఖింపదగ్గది.

విఘ్నేశ్వరుడు
జకార్తామ్యూజియంలోని శిల్పం,

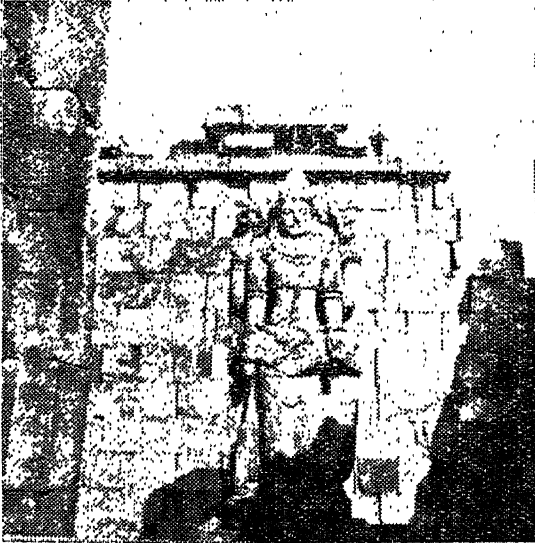
చతుర్ముఖుడు

ప్రాంబనం లోని చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవాలయం.

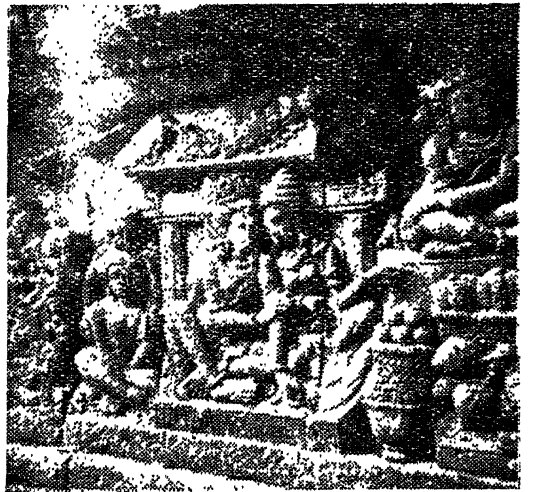
పరమేశ్వరి

జకార్దామ్యజయంలోని శిల్పం.

మహావిష్ణువు

ప్రాంబనం చతుర్ముఖ దేవాలయంలోని ఒకశిల్పం.

ఉమా మహేశ్వరులు

ప్రాంబనం దేవాలయంమీది ఒకశిల్పం.

గ్రంథ విమర్శనము

హిందీ సాహిత్యము

[ప్రథమ భాగము]

రచన : శ్రీ ఆయాచితుల హనుమచ్ఛాస్త్రి;
ప్రచురణ : శ్రీ వేంకటేశ్వర హిందీ సాహిత్య పరిషత్తు, తిరుపతి; వెల 3-8-0.

హిందీ సాహిత్యం తెలుగు నాట విస్తృత వ్యాప్తి పొందుతున్నా; హిందీ సాహిత్య చరిత్రను గాని, హిందీ సాహిత్య సంప్రదాయాలను గాని ద్వితీయ మాసం చేసే రచనలు తెలుగులో లేవు. అందుచేత హిందీ సాహిత్యాన్ని అభ్యసించుతున్న తెలుగు వారిస్థితి అయోమయావస్థగా వుంది. ఏ గ్రంథం చేతికి దొరికితే ఆంగ్రంథం చదవటం వినా, ఆంగ్రంథం యెప్పుడు, ఎట్టి పరిస్థితులలో ఎందుకు వ్రాయబడినదో తెలుసుకుని విమర్శనా దృష్టితో చదివి ఆనందించే అవకాశం లేకుండా వుంది. ఇట్టి విమర్శనా దృష్టిలేని చదువు గ్రంథివాళ్లు ఏనుగును అర్థం చేసుకున్న కథగా పరిగమించుతోంది. హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు ఈ అయోమయావస్థను నివారించడానికి పూనుకోవటం ముదావహం.

ఈ ప్రథమ సంపుటిలో హిందీ సాహిత్యం లోని ప్రాచీన భక్తియుగాలను రెంటినీ సమీక్ష చేశారు. అనగా క్రీ. శ. 1700 వరకూ. దీల్లో ప్రాచీన యుగంలోని తొలిభాగం కొంత ప్రత్యేక వ్యాస రూపంలో భారతిముఖాన లోగడ పాఠకులకు అందజేసి వున్నారు.

ఈ సమీక్షలో ఎడతెడా విస్తృతావధిని అనేక ఉదాహరణలీస్తూ వచ్చారు. అమాత్యులకు పద్యాలకు పద్యానువాదములనూ, పదాలకు గేయానువాదాలనూ చేసి సంపుటికరించారు. కొన్నిటికి వచనానువాదాలు కూడా వున్నాయి. ఈ అనువాదాలు ముచ్చటైన సులభ శైలిలో వున్నయ్యే. మచ్చుకు నూరదాసు గేయాన్ని ఒక దాన్ని తీసుకుని దానికి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి అనువాదం పరికిలించుదాం. నూరదాసు గేయం:

“ఖంజననై న రూపరసమాతే
అతి వైచారు చపల ఆనియాతే.

పల్ పింజరా నసమాతే
చలిచలి నికట సవనన్ కే
ఉలటి ఏటి తాటంక ఫందాతే
‘నూరదాస్’ అంజనగున అటకే,
నతరు ఆమ్హి ఉడిజం తే ”

శాస్త్రిగారి అనువాదం :

నయన ఖంజనము లానంద మగ్నములయ్యె
రూప రసమును త్రావికైపు గొన్నవిస్వామి!
చారు చపలములు సారెకు పర్యెత్తు
పక్ష్య పంజరములబడియుండ నొల్లవు
శ్రవణ సన్నిధిజేరి చలపట్టి యూపెను
నటనున్న చెవికమ్మ లిటు నటునూ గాన
అంజన గుణమొక్క ఆధారముగ నిల్చు
బిలపిలబోకు న్నె పిట్టలు లేకున్నె.

ఆరరసాయనశాల
ముక్త్యాల, కృష్ణ

ఫౌ పి త ము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి అభివగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ఇలా అనువాదాలు యివ్వటమేగాక పోలికలన్నచోట ప్రసిద్ధ సంస్కృతాంగ్ర కవుల శ్లోకాలనూ పద్యా లనూ ఎత్తి చూపి తులనాత్మక విమర్శను సంతరిం చారు. శ్రీ శాస్త్రిగారు ఆంగ్ర సంస్కృత హిందీ వాఙ్మయాలలో విశేష కృషి చేసినవారు ఇట్టి ప్రతి భావంతులు ఈ కార్యానికి పూనుకొనటం ఒక విశేషం. హిందీ సభ్యునించుతున్న వారికే గాక, హిందీ రాని యితర కావ్యరస పిపాసువులకు కూడా యీ గ్రంథం మిగుల ఆహ్లాదజనకం గావుంది. ఇల్లాంటి విమర్శ గ్రంథాలను సంఘటించటం అనంతమైన శ్రమతో కూడిన పని. అయినా శ్రమకు తగినంత గా గ్రంథం ప్రచారంలోకి రావటం కష్టం. విశేష వ్యయప్రయాసల కోర్చి ఈ తొలిభాగాన్ని ప్రచురించినట్లు రచయిత చెబుతున్నా రు. ఆంగ్ర ప్రజలు ఈ తొలి భాగానికి తగిన ప్రోత్సా హమిస్తే రచయిత రెండవ భాగాన్ని కూడా త్వరలో మనకు అందిజేయ నుద్యమించటానికి సావకాశంగా వుంటుంది.

తె. నూ.

మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగార సాహిత్య కరపత్రం

శ్రీ టి. చంద్రశేఖరన్ గారి సంపాదకత్వమున వెలువడుతున్న సాహిత్య విషయక కరపత్రములలో 9వ సంపుటిలో ఇది ఒకటవ కరపత్రం. వెల 2.0-0; ఇందులో మల్లాది కవి శివస్తుతిని, మునిమోళి, కరుణాకర మాలై అను అరవ గ్రంథములను, శ్రీ ప్రసన్న వెంకటేశ్వర విలాసము అను తెలుగు కృతిని, చోళరాజ సాంకత్య అను కన్నడ రచనను, పూనాపెట్ కైఫీయతు అను మహారాష్ట్ర కబ్బాన్ని, ఒత్తిక్కొల్పిశీర్తిం అనే మళ యాలీ రచనను, తాజ్ రాత్-ఆల్-అన్ సాబ్ అన్న ఉర్దూపత్రాన్ని అచ్చుబెట్టారు. ఇవి అన్నీ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారంలో తాటియాకుల మీద గావి, కాగితాల మీదగాని వ్రాసి వున్నవాటి వాటి ప్రతులు ఆధారం గా అచ్చు ఒత్తిబడినాయి.

గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు, విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు!

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకుకూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణావకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటన రేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్లు వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును

అడ్వర్టైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు-1.

ఇందులో మల్లణుని స్తుతి (శివస్తుతి) సంస్కృత కావ్యం. దీనికి మల్లణ స్తవం అనిగూడా పేరువుంది. దీనికి శేవచూమాత్యుడు టీక వ్రాశారు. భాండా గారం వారు టీకతో సహా ప్రకటించారు. మల్లణుని కవిత్యం ఎంత రసవంతంగావుందో, శేవచూమాత్య టీక గూడా అంతటి అందంగాను వుంది. సంస్కృతం సామాన్యంగా చదువుకున్న వాళ్ళకుగూడా అర్థమయ్యే పద్ధతిలో ఈ టీక రచింపబడింది. ఈ శేవచూమాత్యుడు వాదినష్ట గోపన్ననృపతికి మంత్రిగా వుండేవాడు.

ప్రసన్న వేంకటేశ్వర విలాసం దశవాయివంశ ప్రభువ్యక్తైన తిమ్మభూపాలుని చేత రచితం. ఇతడు (1700-82) 18 వ శతాబ్దంనాటి వాడు. ఈ దశవాయి వంశజులు రాయదుర్గం పాలకులు. విష్ణుభిక్షులు. ఈయన మరీను తాను వాయకగా, రాయగుర్గ ప్రసన్న వేంకటేశ్వరస్వామి నాయకుడుగా భావించి మధుర భావంతో విశిష్టాద్వైతాన్ని ఈ యక్షగానంలో గానం చేశాడు. “ఇందులో జంపె, జాతిజంపె, కుట్రజంపె, త్రిపుట, ద్విపద, నీల, చచ్చిన మొదలగు వివిధ దేశీ ఛందోరీతులు, తోడి, కళ్యాణి, శంకరాభరణము, కాంభోజి, బిశహరి, కేదారగౌళి, కన్నడ, పంతు వరాళి, భైరవి, సావేరి మున్నగు కర్నాట రాగపూరిత. ములగు పదములు, పాటలలోను సిద్ధమస్తుడైన ఈ కృతి కర్త” రచించాడు. దీన్ని సంస్కరించి ప్రకటనకు సిద్ధము చేసిన శ్రీ బి. రా. ఆచార్య మధురభావం ఇందులో పుక్కిలికీ వచ్చినట్లు రూపించదలచినారుగాని, నిజం చూస్తే, ఆ భావం ఇందులో పరాకాష్ఠను అందుకో లేదనే చెప్పవలసివుంది. గ్రంథం చదువుతూ వున్నప్పుడు మానవ శృంగారా తీతమైన దైవశృంగారభావం అనుభవానికిరాదు. భాగవతం దశమస్కంధం చదువుతున్నప్పటి పవిత్ర మధురభావం కల్గును.

హ. శ.

భారతీ వ్యాసములు

కర్త-శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు; ప్రకాశకులు: బి. వి. డి సన్న, రామారావు పేట, కాకినాడ; మూల్యము రెండు రూపాయలు. గేజు కాకితము. క్యాలిగో బైండు చూడు రూపాయలు.

‘భారతిలో శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగా రప్పణవస్తు ప్రకటించిన సారస్వత వ్యాసముల సంపుటమే ఈ గ్రంథం. ఇందులో ఆంధ్ర సారస్వత

దృక్పథము, ఆంధ్రకథానక కావ్యములు - భోజరాజీ యము, నైయాకరణుని కావ్యగౌరవము, తెనాలి రామకృష్ణుని రమ్మండ్రు మొదలయిన పన్నెండు సాహిత్య వ్యాసాలు సంకలీంపబడినవి. ఆంధ్ర సారస్వతదృక్పథం అన్న తొలివ్యాసంలో నన్నయూది తెలుగుకవుల సారస్వత దృక్పథాలను వారివారి గ్రంథాలనుబట్టి నిరూపించి వివరించడానికి ప్రయత్నం జరిగింది. ఆంధ్రకథానక కావ్యములు, భోజరాజీ యము అన్న వ్యాసంలో భోజరాజీయ ప్రబంధానికి సంబంధించిన సమస్తవిషయాలూ సాకల్యంగా చర్చింపబడినవి. కాని ఈ వ్యాసంలో తెలుగులోని సంస్కృత కథానక కావ్యానువాదములను పేర్కొంటూ వాటిలో ‘శాలివాహనగాథా సప్తశతి’ని కూడా ఒకటిగా చేర్చడం జరిగింది. శాలివాహన గాథాసప్తశతి కథానక కావ్యంకాదు. అది సంకలన గ్రంథం. సంస్కృత కథానక కావ్యం అనుడం మరొక పొరబాటు. జక్కని విక్రమార్కు చరిత్ర సంస్కృతానువాదం కాదు. సంస్కృత విక్రమార్కుచరిత్రకూ, తెలుగు విక్రమార్కు చరిత్రలోని కథలకూ ఎట్టి సంబంధమూ లేదు అసలు ఇందులో కేతన దశకుమారచరిత్ర, కూచి రాజు ఎఱ్ఱయ సకలకథానిధానం, బేతాళపంచవింశతి మొదలయిన కథానక కావ్యాలును గూర్చిన ప్రస్తావనే లేదు. ‘ఆంధ్ర సంవాద కావ్యములు’ అన్న వ్యాసం తెలుగులో వెలసిన రాధామాధవ సంవాదం మొదలయిన సంవాదకావ్యాల చరిత్ర తెలుపుతున్నది. చివర భాసుని అభిషేక యజ్ఞఫల నాటకములను గూర్చిన విమర్శ వ్యాసములన్నది. సాహిత్య విమర్శకు సంబంధించిన వ్యాసమున్నీ ఒకచోట. దానికి తరువాత ప్రత్యేక కావ్యాలు సంబంధించిన విమర్శవ్యాసాలు ఆతరువాత సంస్కృత వాఙ్మయానికి సంబంధించిన వ్యాసాలు అన్నక్రమంలో ఈ వ్యాసాలు ముద్రింపబడి ఉంటే బాగుండేది. అలా కాకపోవడంతో పాత కుడికి రచయిత యేర్పరుదుకొన్న ప్రణాళిక యెట్టిదో బోధపడనిస్థితి యేర్పడ్డది. కాని ఇందులో చేర్చబడిన వ్యాసములన్నీ విషయపంపన్నములై సాహిత్యపరిచయక సమర్థములై విజ్ఞానప్రదములై ఉన్నవనడంలో సందేహం లేదు. ప్రత్యేకించి భోజరాజీయము, కవితామృతము, ప్రాచీనాంధ్రశతక పరిశీలనము అన్నవి ఆయా విషయాలకు సంబంధించిన సమగ్ర వ్యాసములు. ఆంధ్రసాహిత్య విద్యార్థుల కీగ్రంథ మత్యంతోపయుక్తం కాగలదు.

కో. రా.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

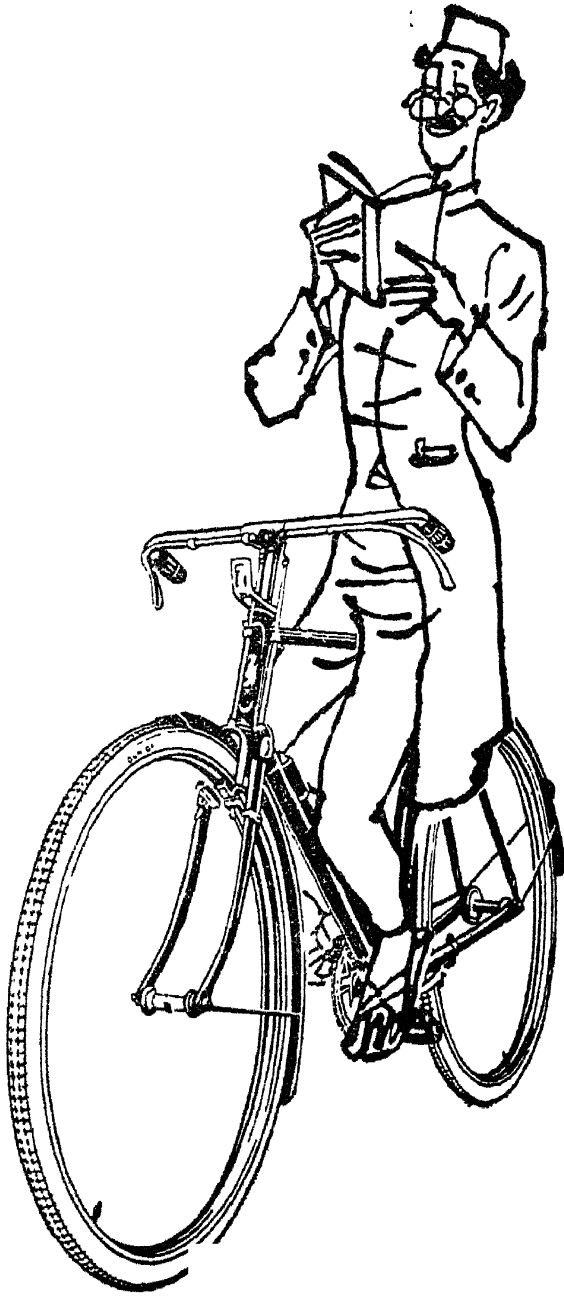
శివలెంక శంభుప్రసాద్

జూలై 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 7

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

భిది

నిలబెట్టవలసిన
సేమస్కం...

బైసికిల్ ను అతిసునాయా
సంగా నిలబెట్టవచ్చు, కాని
బైసికిల్ ఖర్చులను భరించటం
అంతసులభం కాదు. వాడిన కొద్దీ
ఖర్చు అవుతుంది. సెన్
రాలే వారు ముడిపదార్థాల
ఉపయోగంలో వహించే
అత్యంత శ్రద్ధ ప్రతి విభా
గంమీద కారానా వారి పర్య
వేక్షణ సెన్-రాలే బైసికిల్లను
అత్యధమపు రిపేరీలు భాగాల
మార్పులతో దీర్ఘ కాలం
మన్నింప జేస్తాయి. ఈ
విధంగా సక్రమంగా
నిలబెట్టగలరు.

రాలే
రాబిన్ హుడ్

విషయానుక్రమణిక

జూలై 1956

అద్వితీయం	శ్రీ బాలగంగాధరతిలక్	...	1
ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు	శ్రీ రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ అనువాదం : శ్రీ వల్లూరి వీరాజు	...	2
మొక్కుబడి	శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామి	...	12
నాలందా విశ్వవిద్యాలయము	శ్రీ పోతుకూచి శ్రీ రామావధాని	...	17
నాతనం	శ్రీ నండురి వెంకటసుబ్బారావు	...	20
కళావరుజాకీ	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	21
సాహిత్యసమీక్ష	శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి	...	33
నీచుపిల్చితివి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	47
కుంఘటిలో కుసుమం	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	49
వాసిరెడ్డివారి చరిత్ర	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	55
చరణదాసులు	శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు	...	60
శహాజీ ప్రబంధములు	శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	81
కోయిల	శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు	...	88
కలగూరగంప	90
గ్రంథ విమర్శనము	97

అ ద్వి తీ యం

శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్

నా మీద నీ చూపు చీకట్లు ముసురుకొని
నీ మీద నారూపు వెన్నెలలు పరచుకొని
నా కలల నీ పెన్నెరుల అల లొక్కపరి పొంగి
నీ కనుల నాకాంక్ష లాసజ్యధనువులై వొంగి
నా గుండె నీపాట బాడబమ్మై రేగి
నీ తనువు నా కౌగిలిని తటిద్దానమై సాగి
అటు కాల మిటు విశ్వ మొక్క త్రుటిలో ఒదిగి
ఇటు నా బ్రతుకు కొసల నీవు, నీ బ్రతుకు మొదల నేను
నీవు నా ఆశ కవధివై, నేను నీ స్త్రీత్వమున కాహుతివై
నా బ్రతుకు పచ్చనిగట్ల నీవు మిన్నగువై చుట్టుకొని
నీ స్త్రీత్వంపు నెత్తురుబొట్ల నేను ఎరుపెరుపు రూపమ్ము దాల్చుకొని
నీ వీ భీకర మధ్యాహ్న ఆతపమ్మున నాలోని షరుషత్వమ్ము వెదకికొని
నే నీ శరత్పూర్ణిమల నీ నగ్నలాలసనిమ్మగల యీదుకొని
ఓ ఋతురాజ్ఞి ! నా తనువెల్ల నీ అనుకూల పవనములు వీచి
ఓ సురతాణి ! నీక్రతుహోమగుండమున నా జీవితమునే వ్రేల్చి
నీలో కొలది కొలది నశించు నాలో తరతరమ్ములు వికసించి
నాలో ఒదిగి ఒదిగి ఆక్రమించు నీలోపల నే కదలి పునరుద్భవించి
ఇది సృష్టి ! ఇది మిథస్సమాశ్లేషచకిత తనుయష్టి ! నే నొక్క పరమేష్టి,
నిది నీవు, యిది నేను, యిరువుర మొకటైన యీ నిమేషమ్ము విశ్వరహస్యమ్ము

ఋగ్వేదములోని ప్రధానఋషులు

శ్రీ రాహుల్ సాంకృత్యాయన్

ఇంద్ర, అగ్ని, మనవేతరములు, కల్పితములు నైన పేర్లను వదిలి మిగిలినవి లెక్కించినయెడల మొత్తఋషులు సంఖ్య 810కి వైగానే ఉంది వీరిలో పూర్వులు అంగీరసుడు, రాహుగణుడు, కుశికుడు అను వారలు. ఇంకొకంటే పూర్వీకుల గాథలు కొనరావు. వీరితర్వాత చెప్పకొనగినవారంతా ఒకే ఒక సమాహముగ నుండిరి, వారి పేర్లు భరద్వాజుడు, కాశ్యపుడు, గౌతముడు, అత్రి, విశ్వమిత్రుడు, జనుగిన్ని, వసిష్ఠుడు. ఋగ్వేదములోని పది ఖండములను వరుసగా చూచినపుడు, రెండవ ఖండములో గృతపముడు, మూడవ ఖండములో విశ్వమిత్రుడు, నాల్గవ ఖండములో వామదేవుడు, ఐదవ ఖండములో అత్రి, ఆరవ ఖండములో భరద్వాజుడు, ఏడవ ఖండములో వసిష్ఠుడు, ఎనిమిదవ ఖండములో కణ్వుడు ప్రధానులుగా కొన నగుదురు ఒకటవ, తొమ్మిదవ, పదియవ ఖండములలో ఏయొక్క ఋషియు లేక వారి కులగోత్రాలు కొని ప్రధానముగా కొనరావు జాబ్బి “తిపిలము” దీర్ఘనికాయముయొక్క తేవిజ్యసు త్రి 1-18 లోను మరియు ఇతరత్రాను, మంత్రిక ర్తలుగాను, మంత్ర ప్రవక్తలుగాను,

అష్టకుడు, వామకుడు, వామదేవుడు, విశ్వమిత్రుడు, జనుగిన్ని, అంగీరసుడు, భరద్వాజుడు, వసిష్ఠుడు, కాశ్యపుడు, భృగుడు మొదలగు ఈ పదిమంది ఋషులే లెక్కింపబడిరి. ఇందులో వామకుడు పేరుగల ఋషి ఋగ్వేదములో కనిపించుటలేదు. కొని మిగిలినవారందరి మంత్రాలు ఋగ్వేదములో లభ్యమగుచున్నవి. వీరిలో ఎక్కువ మంత్రిక ర్తలు, వసిష్ఠుడు, భరద్వాజుడు, వామదేవుడు, విశ్వమిత్రుడు. క్రమముగా వారి మంత్రాల సంఖ్యావికరములు ఇక్కడ పొందుపరచబడుచున్నవి—వసిష్ఠుడు 103, భరద్వాజుడు 60, వామదేవుడు 5, విశ్వమిత్రుడు 48, గృతపముడు 40, కక్షీవాసుడు 27, అగస్త్యుడు 26, దీర్ఘతిముడు 25, గౌతముడు 20, మేవాతిథి 20, శ్యామిష్యుడు 15, కుత్సుకుడు 14, మధుచ్ఛందుడు 10, ప్రస్కన్వాడు 9, పరాశరుడు 5, జనుగిన్ని 5—తిక్కువ వ్రాసినప్పటికి మహాత్మ్యమైనవి వ్రాసినవారు—కక్షీపుడు 4, బృహస్పతి 2, హర్యకుడు 1, అపాలా (స్త్రీ) 1, అష్టకుడు 1, కుశికుడు 1, సుదాసు 1.

ఋగ్వేదములోని ఆర్యుల పురోహితులు, ఆర్యరాజులు, ప్రదేశములు.

పురోహితులు	ఆర్యరాజులు	ప్రదేశములు
(1) భృగుడు	దృహ్యుడు	పరుష్ణి, అసిక్కిల మధ్య
(2) అత్రి, గృతపముడు (ఐదవ ఖండము)	పురూ	విపాక, శత్రుద్రీలమధ్య
(3) భరద్వాజుడు (ఆరవ ఖండము)	దివోదాసు సుదాసు (భరత)	పరుష్ణి, విపాకలమధ్య
(4) వసిష్ఠుడు (ఏడవ ఖండము)	సుదాసు (భరత)	,,
(5) విశ్వమిత్రుడు (మూడవ ఖండము)	సుదాసు (భరత)	,,
(6) దీర్ఘతిముడు, వామదేయుడు	భరత—కుత్సుకుడు	,,
(7) కణ్వుడు (ఎనిమిదవ ఖండము)	తుర్వశి—యనుడు	పరుష్ణి, అసిక్కిలమధ్య

అనువాదం : శ్రీ వల్లూరి వీరాజు

ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు

ఎక్కువ మంత్రాలు రచించినందువలన నేమి, చారిత్రకముగ నేమి, ఈ ఆర్యజనుల పురోహిత ఋషులకు ఎక్కువ ప్రాధాన్య మివ్వవలసివచ్చినది. వయస్సులో చిన్నా-పెద్దా పున్నా, అంతా సమకాలీనులే వీరిలో భరద్వాజును, వసిష్ఠును, విశ్వామిత్రును, సువాసుని దాశరాజు యుద్ధ సమయపు వారసులవలన వారి మాహాత్మ్య మెక్కువగనున్నది. ఈ సంఘర్షణలో వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రు లెక్కువగ కలుగజేసుకొనిరి. ఆ యుద్ధకాలము ఇంచుమించు క్రీ. పూ. 1200||ల; ఆర్యులు సప్తసింధులకు క్రీ. పూ. 1500 సం|| లకు వచ్చిరి అనగా అప్పటినుండి విశ్వామిత్రుని కాలమువరకు, క్రీ. పూ. 1500 నుంచి 1200 సం|| లన్నమాట. ఇది ఇలా వుండగా యీ ఋషుల పూర్వీకులను దూచిన, వారెవరికి గూడ ముత్తాత్మిక పూర్వీకుల వివరములు లేవు. భరద్వాజుని తండ్రి బృహస్పతి, తాత లోకనామా, ముత్తాత అంగీరసుడు అంతే కణ్వని తండ్రి ఘోరుడు, తాత అంగీరసుడు; కాశ్యపుని తండ్రి మరీచుకుని పేరుమాత్రమే లభ్యమగుచున్నది. రాహుగణునిది కూడా ఒకేతరము, అనగ తండ్రి రాహుగణుని విషయముమాత్రమే తెలియుచున్నది. అతని తండ్రిపేరు నిశ్చితముగ లేదు. విశ్వామిత్రునిది నాలుగుతరాలు తెలుస్తున్నది—తండ్రి గాధి, తాత కశికుడు, ముత్తాత ఇషీరఘుడు; అన్నదమ్ములైన వసిష్ఠ, అగస్త్యుల తండ్రి మిత్రవరుణ దేవతయన్నారు. కాని ఆతడు చురిపికాక దేవత అయినట్లైతే వారి పూర్వీకుల గాథలు మనకు తెలియరావన్నమాట భృగుని తండ్రి వరుణుడు. ఈ నాలుగు తరాల వారు అనగ క్రీ. పూ. 1800 సం||ల ముందు ఋషుల పూర్వుల గాథలు మనకు కొనరావు ఈ ఋషుల పూర్వీకుల గాథలు సురక్షితపరచే ప్రయత్నములేమైనా చేసినారేమో పరిక్షింతము. తమ పూర్వస్కృతులను యెందుకు కాపాడుకోలేదనే ఆశ్చర్యము కలగడము సహజమే. కాని అలా ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు. ఏమంటే మొదట వారు సప్తసింధు మైదానములో భయజీవనము గడపియుండిరి. వారప్పటికి జనయుగము, కభీల కాహీల నుండి బయటపడలేదు. ఆవులను, గుర్రాలను, గొర్రెలను పెంచుకొనుటయే వారి ముఖ్యజీవభృతి. కొద్దిమాత్రము వ్యవసాయము చేసేవారేమో? వారి తిండికి సరిపడే ధాన్యము ప్రోగు

చేయుటకు, పరాజితులైన సింధువాసు లుండేవారు సంసారజీవితమునకు కావలసిన వస్తువులను స్వీకరించి, సామంతయుగమునాటి సంస్కృతికి, ఆర్థిక విధానానికి, దూరముగ నెల్లాండగలరు? అదీకాక సామంతయుగము వైపుకి సాగిపోవలయునంటే, జనయుగపు గోడలను, అనగ మార్గవిరోధములను తొలగించవలసిన ఆవశ్యకత ఎంతైనా వున్నది. అంటే ఒలిట్టులైన భిన్న భిన్న ప్రతిభాశాలుర నందరిని ఒకే త్రాటికి గొనిరావలెను. ఈ పద్ధతియొక్క అంతిమపరిణామము దాశరాజు యుద్ధసమయమున జరిగినది.

వైన చెప్పబడిన దానిని బట్టి ఋషుల మూడు తరాలవారే మనకు తెలియవచ్చుచున్నాడు. అప్పటి కుండేవాగా, జనయుగమునుండి సామంతయుగముఖముగ దృఢముగ విశ్వాంభింప మొదలు పెట్టటమే దీనికి కారణమని తెలియుచున్నది ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులకు ముందు 300, సం||ల సంగతి అంధకారయుగముగ నున్నట్లే తరువాత 300 సం||లు గూడ, చారిత్రక ప్రమాణముల దృష్ట్యా అంధకారమయముగ నుండెను. ఋగ్వేదఋషు లందరూ సప్తసింధు ఋషులే. ఆసమయములో ఆర్యుల నివాసము, ప్రభుత్వ క్షేత్రము గూడా సప్తసింధుమైదానమే. అనగ సరస్వతీనుండి సింధులోయ వరకు నుండెను (వారి యాణము, పంజాబు, పఖ్తూనిస్తాన్) తరువాత మూడువందల సంవత్సరములకు జెందిన వితరేయశత పథాది ప్రాచీన బ్రాహ్మణ గ్రంథములు దొరుకుచున్నవి. ఆర్యుల ప్రభావము, సప్తసింధుమైదానము, ఉక్కుకోటలవంటి కురుపాంచాలములలోనే గాక, (పడమర ఉత్తర ప్రదేశములు) దక్షిణముగ భోజప్రాంతమువరకు (మధ్య నర్మదాలోయ) వ్యాపించిన సమయపు వారు ఈ బ్రాహ్మణముల ముఖ్యకర్తలు. వీరు వితరేయ మహిదాసు, యాజ్ఞవల్క్యు లనువారు. ఈ 300 సం||ల విషయము అనగ మూడుతరాల విషయము పూర్తిగా తెలిసిన, ఆర్యులు సప్తసింధుమైదానము నుండి తూర్పున కెల్లు వెళ్లి రో తెలియును. ఆర్యుల సప్తసింధుప్రవేశముగురించికూడా, చారిత్రక ప్రమాణాలు లేవు. సాహిత్య ప్రమాణాలు లేవు. అందువలననే, యీ విషయములో తులనాత్మిక భాషావిజ్ఞాన సహాయము తీసుకొనవలసివచ్చుచున్నది. ఒకే సారిగా 300 సం||ల తర్వాత, మనకు దివోదాసు,

నువాసు, వారిపురోహితులు, భీతద్వాజులు, వసిష్ఠుడు వారి సంఘస్థులు మొదలగునవి తెలియవచ్చుచున్నవి. దీని తర్వాత, చరిత్ర మరల 300 సం॥లు మానము వహించినది. తనంతరము బ్రాహ్మణుల రూపములో కనిపించుచున్నది. అప్పుడు కురు-పాంచాల సమృద్ధి జనపదములు, రాజ్యములు, కనిపించుచున్నవి. ఇదే సమయములో అర్యసమీక్షకులు, ఉపనిషత్తుల రూపములో, తమను జన సామన్యపు అంతస్తు నుండి పైకెత్తుకొనిరి (పాగడుకొనిరి).

ఈ ప్రధాన ఋషుల రాజకీయజీవితమును గురించి, వారీయజమానుల సంఘస్థుల దగ్గర చెప్పుగొందాము. వారు కేవలము మతాధికారులు, పురోహితులు, కవులే కాదు; తమ తమ రాజుల ప్రధాన మంత్రులు, సేనాధిపతులు కూడను. ముసలితనమువలన స్వయముగ యుద్ధములలో పాల్గొనజాలకపోయినప్పటికీ, వారి, వారి వంశములను పురికొల్పి యుద్ధములలోనికి పంపేవారు. వీరి స్తోత్రములవలనను, దేవతల కృపవలనను, వీరి యజమానులకు విజయము ప్రాప్తించెను. వీరి కుటుంబశక్తివలననే కలిగినది. అనగా కుటుంబవ్యాపకమునుబట్టి, వారి సంఖ్యనుబట్టి, విజయ ప్రాప్తి ఆధారపడి యుండేది. మంత్రముల సంఖ్యను తీసుకొని క్రమముగ కొందరి ఋషుల గురించి వాస్తాను.

వసిష్ఠుడు

ఈతని నూక్తముల సంఖ్య 108. అందరికంటే ఎక్కువ. ఈతని ప్రతిష్ఠించి భీతద్వాజుని నూక్తములు 60. భీతద్వాజుని నూక్తములన్నియు దొరకలేదు వ్రాసిన వందసంవత్సరములవరకు ఈ నూక్తములన్నియు, ఒకమాలగ సంపుటికిరింపబడలేదు. తర్వాత కూడా కంఠస్థము చేయబడినవే కాని, లిపిబద్ధముకాలేదు. అనగా క్రీ. పూ. 1000 సం॥ల; వరకు యిది కంఠస్థరూపములోనే యుండిపోయినది. ఇప్పుడు కూడా వేదములను కంఠస్థముచేయు పద్ధతి కలదు. కాని అట్లు కంఠస్థము చేయువారి సంఖ్య తగ్గిపోవుచున్నది. ఇంకొక 200 సం॥ల నాటికి అట్టి కంఠోపాతకుల సంఖ్య ఎంత? యనిపించుచున్నది. వశిష్ఠుని తండ్రివేరు మిత్రవగణదేవత యని చెప్పబడుచున్నది. సోమరుడు అగస్త్యుడు. వశిష్ఠుని పుత్రులు, చిత్రమహాడు, మృడీకుడు. వారు రచించిన మంత్రములుకూడా లభించు

చున్నవి. కాని వారి పుత్రులలో ప్రధానుడు, పెద్దవాడు బహుశా శక్తి యోయుండును. ఈతని యిద్దగు పుత్రులు పరాశరుడు, గోపీతికూడా ఋగ్వేదపు ఋషులే పరాశరుని వ్యాసుడు లేక కృష్ణదేవపాయనునిగా పరిగణించుటకు వీలులేదు బ్రాహ్మణసాహిత్యము తరువాత వెలువడిన భారత రామాయణములలోను, వేదములలోను, ఈ ఋషుల, వారి సమకాలీన రాజుల గురించి చాలా గందరగోళముగ నున్నది చరిత్రకారులు ఆ గందరగోళములో బడి సదమనమునుచుండిరే కాని, ఆ చిక్కులను విప్పజాలకుండిరి.

ఒక్కొక్క మండలమునకు, ఒక్కొక్క ఋషిని ప్రధానునిగ ఎంచుచుండిరి. దీనిని బట్టి ఋగ్వేదపు విషవమండలమునకు వసిష్ఠుడు ప్రధానుడు కాని మిగిలిన వారికి వసిష్ఠునకుగల భేదము గమనించవలసినదే మిగిలిన వారి మండలములయందు వారివారి పుత్ర పౌత్రుల నూక్తములుకూడా నుండగ, వసిష్ఠుని మండలమందు, వసిష్ఠుని 108, పుత్రుడైన శక్తిని 82, కుమారఋషిని 101-102 నూక్తములు సందిగ్ధముగ చెప్పబడుచున్నవి తత్కాలీన భౌగోళిక, చారిత్రక విషయముల మీద వీరి నూక్తములలో నున్నంత వివరణ, మిగిలినవారి నూక్తములలో లేదు ఇదే ఈతని విశిష్టత. ఈతని విశ్వాసము “యూయం పాత, స్వస్తిభిః సదానాః” (నీవు స్వస్తితోపాటు ఎల్లప్పుడు మమ్ము రక్షింపుము) దీని నతడు వజ్రసూక్తుల పైగా నుదహరించెను. మిగిలిన అర్యఋషులందరివలె, ఈతనికి కూడా యందరికంటే ముఖ్య ఆరాగ్యదేవత ఇంద్రుడే. ఇంద్రుని తర్వాత, మిత్రులు, సూర్యుడు, అగ్ని, విశ్వదేవుడు, వరుణుడు, అశ్వద్వయము, ఉషా, సరస్వతి మొదలగువారు. మరణానంతరము శైవులు కైలాసమునకు, వైష్ణవులు వైకుంఠమునకు, కృష్ణభిక్షులు గోలోకమునకు చేరాలని కోరుకున్నట్లుగానే, ఆర్యులు ఇంద్రులొక ప్రాప్తికై ఉవ్విళ్ళూరుచుండిరి. ఋగ్వేదము తర్వాత సామయజురథర్వ వేదములనుండి చారిత్రకదృష్ట్యా మనకే సహాయము లభించుటలేదు. వీటి తర్వాత ప్రాచీన బ్రాహ్మణ గ్రంథముల సంఖ్య వచ్చుచున్నది. ఐతరేయ బ్రాహ్మణము ఋగ్వేద సంబంధమైనది. బ్రాహ్మణ గ్రంథములు బ్రహ్మకు సంబంధించినవే కాని మంత్రములకు వ్యాఖ్యలు చెప్పనవి కావు. వాటి పని

ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు

యజ్ఞయాగాదుల విషయములలో జరుగు కార్య వివరణము, మంత్రముల వినియోగము మొదలగుది. ఐతిరేయ బ్రాహ్మణములో వసిష్ఠునికూర్చి ఆరసార్లకి పైగా చెప్పబడినది. దీనివలన మనకు, ఒకయజ్ఞములో విశ్వామిత్రుడు హోత, జమదగ్ని అగ్నిగ్యకు, వసిష్ఠుడు బ్రహ్మ, ఆయామిత్రుడు ఉద్ధాతలుగ నుండి రనేది తెలియుచున్నది ఇదే యజ్ఞములో సుయవసుని పుత్రుడు ఆజీగర్తుడు ఒక పురోహితుడు. దురాశా పర్యుడైన ఆజీగర్తుడు 300 ఆవుల లోభముగ పశు తన పుత్రుడైన ధువశేపుని స్వయముగ కత్తితో నరికి జలియిచ్చుటకు ఒప్పందమున్నాడు. పుత్రుడు, తండ్రి ఆఘాయిత్యమునండి బ్రతికి బయటపడుటకు, విశ్వామిత్రుని తండ్రిగ నొనర్చుకొనగోరెను. విశ్వామిత్రుని యొడిలోనికి పోయి కూర్చుండెను.

ఆజీగర్తుడు విశ్వామిత్రుని ఇట్లడిగెను : “ఋషీ, నాపుత్రుని నాకిమ్ము.”

విశ్వామిత్రు డిట్లు జవాబిడెను :—“ఇవ్వను. దేవుడు వానిని నాకిచ్చెను ” అంటేగాక ఆ కుర్రవాని పేరు జేవరాయ విశ్వామిత్రుడుగ నూర్చి వేసెను.

ఆజీగర్తుడు పుత్రుని ప్రార్థించెను :—“(తల్లి-తండ్రి) మేమిద్దరము నిన్ను పిల్చుచున్నాము. నీవు ఆంగీరసగోత్రుడైన ఆజీగర్తుని పుత్రుడవు. ఓ ఋషీ! నీవు నీ తాత తండ్రిల యింటిని వదలకు మాదగ్గరకు వచ్చి వేయుము.”

ధువశేపుడు :— “శూద్రుడు కూడా నుట్టుకొనిని కనాయి కత్తిని మీ చేతిలో చూచితిని. ఓ ఆంగీరసగోత్రుడా! చూడవలెనది ఆవులను నాకంటే ఎక్కువగ తిలచినాడు.”

ఆజీగర్తుడు :—“పుత్రా! నేను చేసినదానికి చాలా చింతిల్లుచున్నాను నేను దానిని నివారణ చేసుకుంటాను నీకు వంద ఆవులను యిస్తాను.”

ధువశేపుడు :—“ఒకసారి పాపము చేసిన వాడు, రెండవసారి కూడా పాపము చేస్తాడు. మీరు శూద్రత్వమునుండి విముక్తి పొందలేరు మీరు చేసిన పాపము యేవిధముగాను కూడా నివారించబడదు.” విశ్వామిత్రుడు మధ్యలో నందుకొని ఇట్లనెను :—“ఆవును. నివారించబడదు. ఈ సుయవసుని పుత్రుడు కత్తి చేతిలోనికి తీసుకొన్నప్పటి దృశ్యము చాలా

భయంకరమైనది. కాబట్టి నీవాతని పుత్రుడవు గాక, నా పుత్రుడవుగా నే యుండును ”

ఐతిరేయ బ్రాహ్మణముయొక్క యీ ఉద్ధరణ వలన వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రుడు, జమదగ్ని, ఆయామిత్రుడు ఆజీగర్తుడు, ధువశేపుడు ఒక కాలమువారని తెలియుచున్నది. రెండవ వ్యాఖ్యకుబట్టి (7-5-34) ఒక యజ్ఞపు విధిని వసిష్ఠుడు సుదాసునకు చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది. ఎనిమిదవ పంజిలో (8-4-21) మాహాత్మ్యపూర్ణమైన సూచన ఒకటి లభించుచున్నది. “ఇంద్రుని మహాభీషేకమే వసిష్ఠుడు సుదాసునకు చేసెను. దీనివలన నతిగు పృథ్వినంతా జయించి, అశ్వమేధముజ్జము చేసెను”. కాని పీఠింత్రంకి దివోదాసుకు సమాధానముడైన భరద్వాజుడు యీ పై చెప్పిన కార్యము నెందుకు చేయలేదు? వసిష్ఠుడెందు వలన చేసెను? అను సంజేహములు కలుగుట సహజము. దివోదాసునకు ప్రతిర్థనుడను మరెయొక పుత్రుడు కలడు. కాని యీ ప్రతిర్థనుడు, కాశీ ప్రతిర్థనుడు ఒకరు కాదు. కుటుంబ పురోహితుని వదిలి, మరెయొక పురోహితుని స్వీకరించుటవలన పుత్రులిద్దరిమధ్య తండ్రి సింహాసనముకొరకు పెరుగులాట జరిగినదని తెలియుచున్నది ప్రతిర్థనుడు పెద్దవాడగుటవలన భరద్వాజుడతనికి పట్టముగ పైసెను. కాని గుప్తవంశములోవలె సుదాసు యోగ్యుడైన పరిపాలకుడు. అన్నదమ్ములిద్దరిమధ్య కల హము ప్రారంభమైంది. భరద్వాజుడు ప్రతిర్థనుని పక్షము, బహుకుటుంబీకుడైన వసిష్ఠుడు సుదాసు పక్షము వహించిరి. ఐతిరేయ బ్రాహ్మణములో యీ ఋషియే “ఇంద్రుని మహాభీషేకమువలె సుదాసునకు మహాభీషేకము గావించినాడు.” అని నిస్సంశయముగ చెప్పబడినది. ఋగ్వేదముంగ, సుదాసునకు సింహాసనము సంపాదించుటకై, వసిష్ఠునకు ప్రతిర్థనునితో యుద్ధము చేయవలసివచ్చినదని గాని, వసిష్ఠ ప్రతిర్థనులమధ్య జగడమైనదని గాని, ఎక్కడా చెప్పబడలేదు, ఐతిరేయ బ్రాహ్మణమును ఖండించే దీని లేదు. ఇదియును గాక దాశరాజు యుద్ధములో వసిష్ఠుడు సుదాసునకు పురోహితుడుగ నుండి, సుదాసు నిజయమునకై తన సర్వశక్తులను వినియోగించుట దీనిని జలపక్ష్యుచున్నది. వసిష్ఠుడు చెప్పిన దానినిబట్టి చూచిన, దివోదాసు వంద చిన్నచిన్న బస్తీలను నాశనము గావించినాడు. భారతీయులలో ప్రతాపాన్ని పెంపొందించడములో తనకు చాలా పాత్ర కలదనే గర్వము వసిష్ఠునియందు

కలగు. “వ్యక్తాలలో గోవుల మాదిరిగ మొదట భారతీయులు భయవిహ్వములై యుండిరి” “వసిష్ఠుడు వారి పురోహితుడు కాగానే వారి ధైర్యము వృద్ధి గాంచి నది” (7-33-3) భారతీయుల సఫలత్వముగురించి వసిష్ఠుని వర్ణనలు 7-వ మండలములో చాలాచోట్ల కనుపిస్తాయి భారతీయులు పూర్వపు నివాసులను పరాభూతులను గావించిరి. (7-8-4) సుదాసుతో సంఘర్షణలో ద్విపాయపులు మరియు ఆణువులు 66 వేలమంది చంపబడిరి. (7-18-14) తృత్యువులు యమునానదీతీరమున నున్న వివిధ తెగలను, ఆజులను, శిశువులను, యక్షులను పరాక్రమము గావించిరి. వీరందఱు అనాగ్రహిణి తెలియవచ్చుచున్నది. వసిష్ఠుని కథనానుసారము దాశరాజ్యయుద్ధము సింధునదీతీరమున జరిగెను. ఇంగ్రుడు సుదాసుని రక్షించెను. అనగా సుదాసు విజయము పొందెను (7-33-3) తరువాత పారాణిక యుగములో వసిష్ఠుని వేశ్యాపుత్రుడనిరి. దేవకన్యలు సదా కన్యలే. వారి ప్రణయము ఊణిక మేగాని సాయి గాదు. కాబట్టి వారిని దేవకణిక లనిరి. మైత్రవరహడోర్వకులకు వసిష్ఠుడు జన్మించినాడనిరి. అప్పరసద్వారా వసిష్ఠుని ఇన్దు ఉల్లేఖించవలసినది. వసిష్ఠుని తల్లితండ్రుల తాతముత్తతల విషయము తెలియ నందున దేవతల, దేవకన్యలద్వారా జన్మించినాడన్నారనేది యిక్కడ స్పష్టమగుచున్నది. జాదుమాతెక్, యాతమాతెక్ (7-104-15; 7-1-15) వర్ణనలను వసిష్ఠుడు గావించినాడు. అబద్ధానికి బదులు “దారోగ” శబ్దము యిప్పటికి పారసీభాషలో వుపయోగించబడుచున్నది. వసిష్ఠుడు “ద్రాఘవాన్” శబ్దమును ప్రయోగించినాడు. వసిష్ఠుడు, అగస్త్యుడు తరువాతి సాహిత్యములో అన్నదమ్ములని చెప్పబడుచున్నారు. ఋగ్వేదమంత్రము (7-83-10) కూడ యీ వాదానికి పుష్టి నిచ్చుచున్నది. వసిష్ఠుని జీవితములో అన్నిటికంటే సఫలమైన ఘటన దాశరాజ్యయుద్ధము. అనగ చెరిపిపోవునన్న ఆగ్ర్యులను విక్రయించినాడు. “పదిమంది రాజులు కలిసి సుదాసుతో యుద్ధము చేసిరి.” (7-83-7) తృత్యువుల దేశమున కూడా దాశరాజ్యయుద్ధములో సుదాసు యుద్ధప్రావీణ్యముగూర్చి ఉల్లేఖించబడినది.

భరద్వాజుడు

నూత్తముల సంఖ్యనుబట్టి బృహస్పతి తనయుడైన భరద్వాజుడు ఋగ్వేదముఖ్యులలో ద్వితీయుడు.

ఈయన దివోదాసు పురోహితుడు. ఆర్యుల అంతఃకలహములలో వసిష్ఠుడు సుదాసు విజయములకు కారకుడైనప్పటికి, దివోదాసు సఫలత్వమునకు భరద్వాజుడు కూడా యేమియు తీసిపోలేదు. దివోదాసు విజయములు వర్ణింపబడిన ఋగ్వేదపు ఆరవమండలము భరద్వాజునిది, ఆతని వంశీయులదిన్నీ.

దీనిలో ఒక పంక్తి “తరించితిమి, మేము తరించితిమి, నీరక్షణవలన నే తరించితిమి” (6-1-12, 6-15-15) ఈతని రచనలలో రెండవ వాక్యము మాటినూటికి చెప్పబడినది. “మేము మంచిపదలతో కలిసి వంద తరములవరకు యుండాలి.” (7-4-8; 7-24-10) ఈతడు కూడా “అగ్రోఘావాన్” శబ్దమును అరణ్యజుల వోట్లకు వైగా ప్రయోగించెను (అమిత్యగ్నాని) (6-5-1, 6-6-12 మొదలగు). దివోదాసుగురించి ఈతని రచనలలో అనేకచోట్ల కానవచ్చుచున్నది. కాని సుదాసు గురించి సుభినాదకముగ ఎక్కడా కనిపించదు. సుదాసుకు అమంగళకరముగ వ్రాసియుండవచ్చు కాని వాటి సంగ్రహము దొరుకుటలేదు. లోభ, ద్వేషములలో పూర్వపు ఋషులు నేటివారికంటే పవిత్రముగ లేరు. కనుక తనను పురోహితస్థానమునుండి, పాలనుండి వెన్నను వేరుచేసినట్లుగ, వేరు చేసిన సుదాసుగురించి భరద్వాజుడు అమంగళకరముగ వ్రాయుచున్న సమృద్ధిగనిది కాదు. ఋగ్వేదములో సంగ్రహపరచిన రచనలు ముఖ్యముగా ఋషీ - పురోహితుల ఇష్టదేవతల మహిమను విరిచేవే భరద్వాజుని దేవత అయోగ్యునిగ నిరూపితమైనది. అయోగ్యుని స్తుతిని సురక్షితముగా నుంచవలసిన అవసరమేముంది? భరద్వాజుని ఆధ్యాత్మికశక్తికి యోగ్యులుగ లేరు. కావున నాతడు ప్రార్థించెను “ఆశ్మభవతు, నాస్తనూః” (మా శరీరములు రాయిగా దృఢముగ నుండుగాలి) (6-75-12) ఈతని యజమాని దివోదాసు.

ఆర్యులందరికి బద్ధశత్రువైన పర్వరాజు శంబుడు. ఈతడు విపాక్ (వ్యాన్) పరుష్ణీల మగ్యస్థముగనున్న, నేటి కంగడావాలా పర్వతమునకు రాజు. ఇతరత్రా చెప్పినట్లు ఈతడు ద్రావిడజాతి కాదు; మంగోలియనుజాతివాడు 19 వ శతాబ్దము వరకు శత్రువులను ముప్పతిప్పలు బెట్టి మాడుచేరువులను త్రాగించిన కంగడా వంటిది వందపర్వత దుర్గములు ఈతనికుండెను. ఆయనీకి (రాగికంటిది)

ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు

ఋషులుగ ఆశ్రమీయమయి (రాతివంటిది) నగరముల దర్శనము వచ్చినది. ఈ పరవ్రతగుర్గములు రాతివి గావచ్చు. శంబరుడు కాక, చుమరి, ధుని, పుష్క, అశు, నమచి షేర్లు గల యితరరాజులను కూడా భరద్వాజుడు ఉల్లేఖించినాడు. వీరుకూడ పరవ్రతరాజులు, శంబరుని సహయోధులు. అందరిలోకి ప్రబల శత్రువు శంబరుడే నేది నిస్సంశయము. భయంకర యుద్ధసమయములో పురోహితుడైన భరద్వాజుడు, కవచము, ధనువు, జ్వాల, అమృతపాద, రథము, గుర్రములు, గంధర్వాండ్లలి, వంటి సాధనములను వర్ణించుట స్వాభావికమైనదే, అతడు పాలము, అరణ్యముల సంగతికూడా యెత్తెను. అనగా ఆగర్భలకు పాలము, అరణ్యములతో కూడా ఉపయోగముండునని తెలియుచున్నది. కొంత పాలము బంజరు మరికొంత పాలములో ధాన్యము పండించేవారు. జావ లేక అంబలి కాచుకొని, పెగుగులో కలుపుకొని తినేవారు. కాని వారి ముఖ్య ఆహారము పాలు, మాంసము ఇందునుగురించే వారు యెక్కువగ ఆవులను పెంచేవారు. ఈ విషయగూచిన వారికి పాలముకంటే పసుచలబీడుల ఆవశ్యకత యెక్కువగ నుండేది. గుర్రములు ఈ గోజులలో యుద్ధ పరికరములు గాను, రవాణాపరికరములు గాను ఉపయోగపడేవి. కాని వాటి మాంసము విశేషించి అశ్వమేధయజ్ఞసమయములలో ఉపయోగించబడేది. దివోదాసు పుత్రుడు సుదాసుతో వసిష్ఠుడు అశ్వమేధయజ్ఞము చేయించెను. ఇదే మొదటి అశ్వమేధయజ్ఞ ఉల్లేఖము. చాయాతాన్ అబ్యావర్తి రాజు రెండువేల ఆవులను దానమిచ్చెను ఈ గోజులలో గోదానములు యెక్కువగ జరుగుచుండేవి. ఆర్య ఋషులు, రాజుల గోవులను, అశ్వములను, పుభిముగనుండునట్లు దీనిందుచుండేవారు. భరద్వాజుడు దివోదాసుతో కలిసి సోమపాన గోష్ఠిలో పాల్గొనే వర్తన కలదు (6-16-3) ఈ గోజులలో సోమపానము దివ్యాచృతమని పూజింపబడేది కాదు. సోమపానము సాధారణ విషయమే. దివోదాసు కొనసాగించిన ఐక్యత వాని తండ్రి భద్రయస్యుడు, ఆర్యులలో కభీలశాపీని హతమార్చి స్థాపించినాడు. ఇందందరికంటే ముఖ్యవిరోధులు యదు, తుర్యకులను ఆర్యులు. దివోదాసుకు వారిని అణచి వేయుటలో సంపూర్ణవిజయము లభించినది. అతడారువేల దాసులను (అసురులు) హతమార్చెను. భరద్వాజుడు ఏడుగురు చెల్లెండ్రుగల సరస్వతిని వర్ణించెను. ఒడ్డు

లను, ఒరకములను తెగగోయు సరస్వతిని విపులముగ వర్ణించెను. దాసుల ఏడు సగరములను పురుకుత్సరాజు స్వంసము గావించెను. (6-19-10). భరద్వాజుడు భరతరాజు దివోదాసుకేగాక మిగిలినవారికికూడా కృపాపాత్రుడే యని దీనివలన మనకు తెలియుచున్నది. భరద్వాజుని తండ్రి బృహస్పతి దేవత అనగ వీరి ముందువంశము సంగతి తెలియదన్నమాట. కాని ఋగ్వేదఋషుల పట్టికనుబట్టి బృహస్పతి లోకనాముని పుత్రుడు ; అంగీరసుని మనుమడు. అంగీరసుని మరియొక పుత్రుడు ఘోరడు. లోకనాముని సంతానమునకు ఎక్కువ ఖ్యాతి లభించింది వత్సుడు, మేదాతిథి, ప్రస్కణ్యుడు, ప్రగాఢుడు వంటి ప్రసిద్ధులైన ఋషిపుత్రులు కలిగియున్న కణ్వుడు ఘోరని పుత్రుడు. ప్రగాఢునికి ప్రసిద్ధులైన చాలామంది ఋషిపుత్రులు లుండిరి. అంగీరసుని ప్రపాత్రుడైన భరద్వాజుడు కూడ యోగ్యసంతానము కలిగిన భాగ్యశాలి అతని పుత్రులు, గర్గడు, ఋజిశ్యుడు, శిరిన్సుభిరు డను ఋషులు.

విశ్వామిత్రుడు

గాధి పుత్రుడు, కుశిక పాత్రుడు, ఇషీరఢుని ప్రపాత్రుడు. విశ్వామిత్రునికంటే ఎక్కువ నూక్తములను గొలిచుపుత్రుడైన వామకేవుడు వ్రాసెను. కాని విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠ, భరద్వాజుల సమాన పంక్తిలోవాడు. కావున వాని లిక్కడ ఉల్లేఖించుచున్నాను. ఈతడు ఋగ్వేదపు తృతీయ మండలపు ఋషి. వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రుల విషయము, రామాయణములోనిదానికి, ఋగ్వేదములోనిదానికి ఎక్కడను సంబంధములేదు. రామాయణము, పౌరాణికము, కల్పితమేగాని, సత్యముగాదు. ఈతడు ఇంద్ర వరుణ, బృహస్పతి, పూష, సంతా, సోమ, మిత్రాది కేవలతలను స్తుతించెను. మున్నెమూడువేల దేవతలుగాదు, మున్నెమూడుదేవతలే యని ప్రపథముగ నీతిజే వ్రాసెను. ఈతడు తండ్రి గాధిని, వంశీయులను వర్ణించెను కుశికులు సంఖ్యలోను, ప్రభుత్వ యత్రాంగములోను ఎక్కువగ నుండిరి. తన కభిషేక మొనర్చి, దాశరాజ్యయుద్ధములో తన విజయానికి కారకుడైన వసిష్ఠుని వదలి, విశ్వామిత్రుని తన పురోహితునిగ నొనర్చు కొనుటకు సుదాసునకిదే కారణమై

యుండువచ్చు. ఆ విధముగ కార్యములు నెరవేర్చుకొను రాజునకు ఒక పురోహితుని వదిలివేయుట మరొక పురోహితుని స్వీకరించుట సహజమే. ఈ అవకాశవాదాన్ని వసిష్ఠుని పుత్రుడైన శక్తి తీవ్రముగ నెదిరించెను. కాని ఫలితముగ ప్రాణములను పోగొట్టుకొనుటకు శక్తి సుకేమి సాధించలేకపోయెను. ఎదులను మడుగులలోనికి మళ్ళించుటకు వసిష్ఠుడు కూడా ప్రయత్నించెను. కాని దీని ప్రేయస్సంతా విశ్వామిత్రునకే యివ్వవలసివచ్చింది. విశ్వామిత్రుడు వ్యాస, సతిలజాలను మడుగుదాగులు గమ్మని, ప్రశ్న-జవాబుల రూపములో చేసిన శాసనము, ఋగ్వేద రచనలలో సుందరమైనవానిలో నొకటి నదుల వృద్ధయములను కంపించి, కరిగించే కవిత్యము విశ్వామిత్రుడు చేసెను. కాని వసిష్ఠుడు చేయలేదు. ఆ కవిత్యములోని కొన్ని అంశము లిట్లన్నవి — “విపాకు, శుత్రునీలు జల సహితముగ, పర్యతముల వద్దనుండి, బంధనులనుండి విముక్తి పొందిన అశ్వములవలె అట్టహాసము చేయుచూ, దూకులను నాకు కోరికతో వశివశిగ వచ్చు పాడికపులవలె, సముద్రమునైపుకు పరుగులిడుచున్నవి.” “ఓ! నదులారా! ఇంద్ర ప్రేరేపణచే జరుగు పొగడ్డలను వినుటకు నెట్టి రథులలా, మీరు సముద్రమునైపుకు పోవుచున్నాడు. మిమ్మును సరించు తిరంగములచే వృద్ధి జెందును, సరస సరిసను పోవుచున్నాడు. శుభా! నా సౌమ్య వదనములు వినుటకు కొద్ది క్షణములు ఆగండి కుశిక వంశీకుడను, నా మనస్సులోని మాటను చెప్పటకు మిమ్ముల నాహ్వానించుచున్నాను.” (5)

“వజ్రహస్త ఇంద్రుడు పర్వతాలను ఛేదించి మాకై పరిధు లేర్పరచెను. సుపాణి సవితాదేవుడు మమ్ములను తీసుకొనిపోవుచున్నాడు. మేము వాని ఆజ్ఞలో విస్తృతముగదు వెళ్ళిచుంటిమి” (6)

“ఆగండి! చెల్లాయిలూ! కవినుట వినండి! చాలా దూరము అనస్తరినుండి వచ్చితిని. కొంచెము క్రిందకు దిగి తేలికగ దాటునట్లు తయారుగండి అక్షుమునుండి దిగి జలమయముగు సింధుగ తయారుగండి.” (9).

“కవీ! దూరమునుండి వచ్చితివి నీమాటలు మేము వినుచుంటిమి. పిల్లకు పాలిచ్చు తల్లిలాగున, పురుషుని కొరకు లెపించు యువతిలాగున, మేము నీకొరకు క్రిందకు దిగుచుంటిమి.”

“ప్రేమికులారా! గోవులకై యుద్ధములు చేయు, ఇంద్ర ప్రేరితముగు భీరతక్షేత్రము మిమ్ములను తరింప చేయునప్పుడు, మిమ్ములను నేను యజ్ఞయోగ్యులుగ స్తుతించెను”

గోమాతను పూజించు భీరతక్షులు దాటివెళ్లిరి. విప్రుడు నదులను చక్కగ పొగడెను. విశ్వామిత్రుడు సుదాసుని గొప్పవానిగ నొనర్చెను (3-5, 8-9) సింధు నదిని స్తంభింప చేసెను. సుదాసు విజయములలో చాలా సహాయముజేసెను. ఈయన కూడా తమ సము కాలీన ఋషులవలె మాటిమాటికి నొక నాకొల్పిని ఉదహరించెను. (3-6-11; 3-15-7; 3-22 5; 3-28-5) “స్వాన్నః సును ప్రసయో, విజావా గ్నే సాతే సుమతి యౌత్వస్యే” దీని ప్రకారము పుత్రప్రాతాభివృద్ధిగ సంతానము గలవారగును, మంచి బుద్ధి గలవారగును కావలె నని ప్రార్థన చేయుచుండెను. విశ్వామిత్రుని “భీరతాసులను రక్షించు” యనువాక్యము తమను రక్షించు నని భీరతాసుల నమ్మకము (3-5, 3-12) మూడువందల ఆవులకొరకు పుత్రుడైన శునః శేపుని నరకులకు సిద్ధిపడిన అజీగరుని వదిలి, శునః శేపుడు విశ్వామిత్రుని వద్దకు వచ్చివేసిన విషయము పై నుదహరింపబడినది వామదేవుడు గౌతముని పుత్రుడైనప్పటికి, విశ్వామిత్రుని నూక్తముల నెక్కవగ ప్రసారము చేసి నట్లు ఐతరేయబ్రాహ్మణమునకు తెలియుచున్నది.

ఐతరేయ బ్రాహ్మణమునుబట్టి మూచిన విశ్వామిత్రున కందిరూ మిత్రులే. కాని పెద్ద పెద్ద యుద్ధములను ప్రేరేపించినవానికి యందిరూ మిత్రు లెలా అవుతాక? శునః శేపుని ప్రాణరక్షణ విశ్వామిత్రుని ద్వారా జరుగుటచే, అతడు నరబలికి వ్యతిరేకుడని తెలియుచున్నది. విశ్వామిత్రునికి వందమంది పుత్రులన్నమాట సంక్షేపస్పదమే. ఈ సంఖ్యలో పుత్ర, పౌత్ర, ప్రపౌత్రులు లందరు యుండియుండవచ్చు. మధుచ్ఛందుడు, ఋషభుడు, రణు, బుతీయుషి, ఈతని పుత్రులుగ తెలియవచ్చుచున్నాడు. పౌత్రులలో మధుచ్ఛందుని పుత్రులు, అఘమర్షణుడు, జేతా, ఋతీయుషి పుత్రుడు ఉత్కలుడు. వీరందరు ఋషులే. ఐతరేయ బ్రాహ్మణములో యిలా వ్రాయబడినది— “విశ్వామిత్రునకు వందమంది పుత్రులు. మధుచ్ఛందుని కంటే పెద్దవారు 50, చిన్న 49 మందిన్నీ” (శునః శేపుని పెంపకము పెద్దవారికి నచ్చలేదు)

అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు నారిని శపించెను. “మీ సంతానము అభిక్ష్య భక్షు లగు గాక.” ఈ ప్రకారము, ఆంధ్ర, పుండ్ర, శంబర, పులింద, మొదలగు దివ్యులు విశ్వామిత్రుని సంతానమని తెలియుచున్నది. కాని మధుచ్ఛంగుడు, 49 గుగు సోదరు లిట్లు చెప్పిరి. “మా తండ్రి చెప్పినది మేము శిరసావహించెదము. మేము నిన్ను (శునః శేపురి) జ్యేష్ఠునిగ తలంచెదము. మేము నిన్నునుసరించి నడిచెదము.” విశ్వామిత్రుడు యీ జవాబు విని ప్రసన్నుడై యీ క్రింది మంత్రములచే పుత్రుల నిట్లు దీవించెను.

“పుత్రులారా! మీరు పాడిపంటలు కలిగి పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధిగ వర్ధిల్లండి.”

“మీరు నేను చెప్పినది విని నా పితృత్వమును నిలిపిరి”

“ఓ! గాధి సంతానమా! జేవరాతుని సంరక్షణలో నీవు సంతానవంతురాల వగువు. ఆతడు నిన్ను సదా సత్యవార్తమున నశిపించును.”

“ఓ! కుశిక సంతానమా! నీవు పీఠ కేవరాతుని సహచరిగ నుండుము. ఆతడు నీకు మార్గదర్శకుడు గాను, నీ విద్యలో భాగస్థుడుగను ఉండును.” “జేవరాతునితో నున్నటువంటి విశ్వామిత్రుని విజమైన పుత్రులకు గన, ధాన్య, కీర్తి యశస్సులు లభించు గాక!” (ఐతిరేయ బ్రాహ్మణము, శ్రీ గంగాప్రసాద్ ఉపాధ్యాయ అనువాదము) (7 3 18)

ఐతిరేయ బ్రాహ్మణము శునః శేపుని కేవరాతి విశ్వామిత్ర ప్రఖ్యాతిగా చేయుటకు ప్రయత్నించి నప్పటికి ఋగ్వేదములో శునః శేపుడు అజగర్తుని పుత్రుడుగ నే ప్రసిద్ధిజెంచెను.

వామదేవుడు

కౌతముని పుత్రుడు. వసిష్ఠ, విశ్వామిత్రుల తరువాత తరమువాడు. అయినప్పటికి వారికంటే తక్కువ మాహాత్మ్యము కలవాడేమి కాదు విశ్వామిత్రుని నూక్తములను ఈతడు ప్రసారము చేసిన సంగతి వైన చెప్పకుంటిమి. ఈతని ఉల్లేఖనమునబట్టి తండ్రి పేరు నామ లేయునని తెలియుచున్నది. వామదేవుడు కూడా, దివోదాసు సుదాసుల విజయములను వర్ణించెను. అతిధిగ్య దివోదాసు వందనగరములను జయించెను.

(4-26-3) ఈ వంద నగరములు ‘అయసేపి’ (4-17-1) దివోదాసుకొరకు వంద అశ్వినమునుమైన నగరములను ఇంద్రుడు జయించెను. యుద్ధములో 30 వేల మంది మూర్ఛితులైరి. పరుష్ఠీ (భరతునది రావి) దగ్గర ఇంద్రుడు వాశ్యునిద దయ చూపించెను. (4-22-2) ఇక్కడ వామదేవుడు భరతుల మరియు వారి రాజుల మాహాత్మ్యమును పాగడెను. సహదేవ పుత్రుడు కుమార సోమకుని, సృంజయరాజు జేవహూతుని, వైదిగీ ఋజశ్వణుని, అర్జునేయ, కుత్సరాజులను కూడా వామదేవుడు ప్రశంసించెను. వీరిలో కొందరు సమకాలీనులు, కొందరు అభిమానులునై యుండవచ్చు. 50 వేలమంది కృష్ణులను (నల్లని అసురులు) చంపుట కూడా ఈత డుల్లేఖించెను అసికనీ (చీనాబ్) ఉల్లేఖనము కూడా ఈతని రచనలలో జరిగింది (4-17-15). ఈ కాలములో ఆర్యులలో నొక సామెత ప్రసిద్ధిలో నున్నది. “ప్రాతఃకాలమున ఉపాదేవి ఆకాశమందు తిరుగుచుండగ, ఆమె వాహనము విపాస(వ్యాస్) నది యొడ్డన క్రిందపడినది. (4-30-11) దాసులలో కాలి తిరుడు, శంబరు డనువారలను ఈత డుల్లేఖించెను. (4-30-14-15). తుర్వశ, యదులను ప్రతిభాశాలురైన ఆర్యులను కూడ ఈత డుల్లేఖించెను. నాగలితో దున్నుట, పైగు ఫలవంతమగుట మొదలగు వ్యవసాయపు పనులను గూర్చి కూడ ఈతడు వ్రాసెను. చిరునవ్వులు చిందించు సుందరీమణులను ఈతడు వర్ణించెను. వామదేవ, నోథుల తండ్రి గోతముడు, పితామహుడు రామగణుడు. వామదేవుని పుత్రులలో మూర్ధన్వా బృహదీర, బృహదుక్త యను ఋషుల పేర్లు మాత్రమే దొరుకుచున్నవి.

గృత్సమదుడు

(5) ఈతడు శౌనకుని పుత్రుడు. శౌనకుని గురించి ఋక్ 2-9-86, 86-87 లలో ఉల్లేఖనము జరిగింది. బహుశా నీతడు అతి వంశజుడై యుండును. దివోదాసు, శంబరుల, సంభర్షణను ఈతడు కూడా ఉల్లేఖించెను. దివోదాసు, 99 కోటలను జయించెను. (2-19-16) శంబరుని వందకోటలు ధ్వంసమయినవి. శత్రువులు కృష్ణయోనులు (నల్ల రంగు గలవారు) (2-20-7) శంబరుడే కాక స్వప్న, శుష్ట, అశుష, వ్యంస, ప్రప్ర, నమూచి (2-14-5) చుమురి, ధుని (2-15-9) కువయ - మొదలగు దాసులైన రాజులను

కూడా ఉల్లేఖించెను. “పర్యత శంబరుని 40 సంవత్సరములలో పట్టుకొనిరి. (2-12-11) 40 సం॥ల వయసు పరాక్రముడైన శంబరుడు ఆగ్ర్యుల చేతిక్రిందకు రాలేను.” “గోరె వెంట్రుకలతో తియారయిన ఉన్ని వస్త్రములలో ఒడబోసిన సోమరసము పాత్రలలో ఉంచబడినది. (9-86-47) దీనిని బట్టి తెలియునది — సోమరసమును పిండి, రంగరించి, ఉన్ని వస్త్రములలో ఒడబోసి కలశములలో ఉంచుచుండెడివారని.

కక్షీవాసుడు

(6) ఈతడు దీర్ఘతమ బౌచిక్యని పుత్రుడు. దీర్ఘతముడు, గోతముడు అనుషేర్లు ఒకరి వేసని వెనుకటి చరిత్ర చెప్పచున్నది. కక్షీవాసుడు గోతముని గూర్చి వ్రాసెను. కాని దీనిలో వాల్మీకికి సంబంధమున్నట్లు ఎక్కడా కనుపించదు. భరద్వాజుని రెండుసార్లు, అతని రెండుసార్లు ఈతడు ఉల్లేఖించెను. కాని దానిని బట్టి ఈతనిని వారి వంశీకుడనలేదు. ఈతడు కూడా దివోదాసుని ఉల్లేఖించెను. సముద్రములో నడుచు ఒడ ఆ రోజులలో సప్త సింధులో నడిచినదని, వంద చుక్కానులు గల నౌక ఉల్లేఖనమును బట్టి తెలియుచున్నది. విష్ణుల, ఘోష, వంటి మేధావతులైన ఆర్య నారీమణులను కూడా ఈతడు ఉల్లేఖించెను. సింధుతీరపు రాజు షాత్ర్యుడు పురోహితులకు అనేక దానము లిచ్చెను. (1-126, 1-4-7) ఇందులో బహుశా కక్షీవాసునికి కూడా కొంత లభించియుండవచ్చు గాంధార దేశపు గోరెల ఉల్లేఖనము వలన ప్రస్తుత పత్రానిస్తాన్ గోరెలు తమ కోమలమైన ఉన్నికి బాగుగ ప్రసిద్ధిగాంచినవని తెలియుచున్నది. (1-126-7) గోతము దీర్ఘతములు ఒకరే అయినట్లైతే గోతమపుత్రులైన వామదేవ, నోథీలతో ఈతని పేరు కూడా రావలసినది.

అగస్త్యుడు

(7) మిత్రావరుణుని పుత్రుడు, వసిష్ఠుని తమ్ముడునైన అగస్త్యుడు ఋషీశ్వరులలో 26 నూత్నముల రచయిత. ఈతని రచనలు ప్రథమ మండలములో 165-191 నూత్నములగు నున్నవి తన రచనలలో నీతిడు వసిష్ఠుని ఉల్లేఖించలేదు. బహుశా ఈతని భార్య పేరు లోహముడ్ర అయివుండవచ్చు. (1-119-4) ఈతడు కూడా

ప్రసిద్ధిగాంచిన ఆర్యమహిళ విష్ణులను, ఉల్లేఖించెను. ఆర్యజనులైన తుర్యశి, యదుల సంఘర్షణలను గురించి ఈతడేమీ చెప్పలేదు. తుర్యశి యగు మొదలగువారితో సుదాసు చేసిన దాశరాజ్ఞ యుద్ధములో ఈతని అన్న వసిష్ఠుడు సారథ్యము వహించెను. కనుక దాని స్వని కొంచెమైన ఈతని రచనలలో కనుపించవలసినదే, కాని అటువంటిదేమి కనుపించుటలేదు కరంభి (సత్తు) మరియు లాభి ప్రదమైన తృణ, శిర, కుశర, దీర్ఘ, మాంజి మొదలగు వాటి ఉల్లేఖనము కూడా ఈతడు చేసెను. (1-187-10; 1-191 3). అగస్త్యుని పేరుమీద పురాణములలో కనుపించే కథలగురించి కొంచెము కూడా ఈతని రచనలలో కనుపించదు. ఈతడు పర్యతవాసుల గురువు. ఆఖరి దశలో ఈతడు దక్షిణాపథమునకు వెళ్ళిపోయెను. తరువాత ఈతని జాడ లేమీ తెలియరావు.

దీర్ఘతముడు

(8) ఊడధ్యనుని పుత్రుడైన దీర్ఘతముడు 25 నూత్నముల రచయిత. ఈతని తల్లిదిండ్రుల పేర్లు ఊడధ్య మామ తేయులని తెలియుచున్నది. (1-158-2 4) దాసుల, వీరుల, ఉల్లేఖనమువలన ఈతడు కూడా యుద్ధములలో చేయి జేసుకున్నాడని తెలియుచున్నది. గుర్రముయొక్క పక్ష్య సుగంధిత మాంసము గూర్చి ఈతడు వ్రాసెను. దానిని బట్టి చూచిన అది తినబడుచున్నదని, విశేషించి యజ్ఞసమయములలో గావచ్చునని తెలియుచున్నది.

గోతముడు

(9) రాహుగణుని పుత్రుడు, రచన 20 నూత్నములు. ప్రథమ మండలి రచయిత.

మేదాతిథి

(10) కణ్వుని కొడుకైన మేదాతిథి 20 నూత్నముల రచయిత తన వంశీయులను కణ్వవంశము పేర ఈతడు జపించెను. (1-14-2, 5) అర్హునేయకుత్సుని భారమంతయు ఈతనిపై నుండెను. (8-3-16) ఈతడు మేధాతిథియని కూడా చెప్పబడుచున్నాడు. (8-3 9-2) మేదాతిథి తాత ఘోరుడు, ముత్తత ఓగరుడు.

శ్వా వ ఋషి డు

(11) 15 నూ క్తముల రచయిత. అత్రి పుత్రుడో లేక సంతానమో, అయిన శ్వావస్యుడు కూడా ప్రసిద్ధిగాంచిన ఋషులలో నొకడు. సప్తసింధు ఖాగ్ శివ జ్ఞానమునకు ఈతని రచనలు బాగుగ నుపకరించుచున్నవి. ఈతడు సప్తసింధుకి తూర్పు మూలనుండి ప్రవహించు యమునా నదిని ఉల్లేఖించెను. ఒక చోట సుదాసు పేరుకూడ వచ్చినది. అత్రి వంశస్థులలో ఈతడు ప్రసిద్ధి గాంచిన ఋషి.

కు త్వు డు

(12) 15 నూ క్తముల రచయిత. అంగీరసుని పుత్రుడో లేక సంతానమో. ఈతడు తన రచనలలో కుత్స్న ఉల్లేఖనము చాలా చోట్ల చేసెను. (1-104 2,1; 106; 6) ఆర్హతి, దాసరాజులైన శుష్క, పిప్రు, వృత, శింబరలను ఉల్లేఖించెను. కుయనయను అనురుగకు యిద్దరు స్త్రీలుండిరి.

మ ధు చ్చ ం దు డు

(13) విశ్వామిత్రుని పుత్రుడు తండ్రి భక్తుడైన ఈతనిది 10 నూ క్తములు. ముష్టివాత్యా ఉల్లేఖనము నీతిడు చేసెను. అంతేకాదు, స్వాధిష్ఠము మాదిష్ఠము నైన సోమరసమును కూడా వర్ణించెను. (9, 101) ఈతని పుత్రులు జేతా, ఆఘుమర్షణులు. ఒక్కొక్క నూ క్తము రచించి ఋషులైరి.

ప్ర స్క ణ్వు డు

(14) కణ్వతనయుడైన ప్రస్కణ్యుడు 10 నూ క్తముల రచయిత. తన రచనలలోని సగానికిపైగా సలములలో కణ్వని ప్రస్తావన తెచ్చెను. అత్రి, అంగీరసుల వంటి ఋషుల, తుర్వశ, శఖవంటి సాధారణ జనుల సంగతికూడ నెలెను. ఈతడు ఉల్లేఖించిన దశవజ గోశర్యలు సప్తసింధునకు పశ్చిమ భాగములోని స్థానములై యుండెను. ప్రస్కణ్యుడు తన గుర్రముల గొర్రెల, మగ ఆడ మనష్యుల ఆవుల ఆర్యోయ్యును, గోరుమా వ్రాసెను. (1.47 6) సుదాసు తుర్వశుల వర్ణన నీతిడు కూడా చేసెను, సుదాసుతో రక్తపాత

మైన సంఘర్షణకు తలపడిన తుర్వశయదులకు కణ్వకు మరియు ప్రస్కణ్యుడు పురోహితులు. వీగు కూడా తమ యజమానుల విజయమునకై ఇంద్రుని ప్రార్థించి యుండెనరు. కాని విజయము సుదాసుకి లభించుటతో ఆ రచనలను సంగ్రహ పరచవలసిన అవసరము లేకపోయెను.

పది అంతకుపైన వ్రాసిన నూ క్తకారులగురించి మనము యిప్పటివరకు చెప్పకొంటిమి ఋషులసంఖ్య 350 వరకు వున్నదని చెప్పకొంటిమి మిగిలినవారిలో అజీగర్తుని పుత్రుడు శునఃశేపుడు, శక్తి పుత్రుడు పరాశిరుడు, అత్రి, ఒక్కొక్కరు 9 జేసి నూ క్తముల రచయితలు. వసిష్ఠుని మనుమడైన పరాశిరుడు సప్త సింధు ఋషులలో వాడు. ఈతనిని కురు - పాంచాల కాలమునకు తీసుక రాకూడదు. ఘోరుని పుత్రుడు, మేధాతిథి తిండియైన కణ్వడు, మరీచి పుత్రుడు కాశ్యపుడు 8 జేసి నూ క్తముల రచయితలు. సోభరీ కణ్వడు, ప్రగావవసిష్ఠుడు, జమదగ్ని 5 జేసి నూ క్తముల రచయితలు. ఋషులలో ఆర్యనారి అపాలకూడా వున్నది. ఆమెది ఒకే ఒక నూ క్తము ఋగ్వేదములో లభించుచున్నది. దేవతలను ప్రార్థించినంతిలో నే, వారు ఈమె శరీరమును చర్మరొగమునుండి విముక్తి పరచి, నూర్వనివంటి కాంతి గల శరీరముగ నొనర్చిరి. ఆర్య నారీషణులలో పతులను జ్వేషించే సతులు కూడా కలరు. అట్టివారిని అపాల ఉల్లేఖించినది. (8.80-4) సప్తసింధు యొక్క ఏడునదులను తొమ్మిది శాఖానదులను, తొంభై కాలువలను వర్ణించిన నూ క్తము, బుద్ధుని ఉల్లేఖించిన పదిమంది ఋషులలోను ఒకడైన విశ్వామిత్రుని పుత్రుడైన అష్టకునిది. (10.104-8)

ఋషుల పూర్వీకులైన వగణ పుత్రుడు భృగునిది ఇషీరథ పుత్రుడైన కుశిమనిది, ఒక్కొక్క నూ క్తము లభించుచున్నది. కణ్వవంశజుడైన వత్సనిది కూడా ఒక నూ క్తము లభించుచున్నది. సప్తసింధు ఋషియైన వత్సని వాస్తవిక స్థితి 18 19 శతాబ్దముల తరువాత ఎంత అజ్ఞానముగ తిమారయినదీ, బాణుని ద్వారా వర్ణించబడిన “హర్ష చరిత” లోని వత్సని జన్మయొక్క వర్ణనను చదివిన తెలియును.

* శ్రీ సాంకృత్యాయన్ ప్రత్యేకానుమతితో

మొక్కు బడి

శ్రీ యమిజాల పద్మనాభస్వామి

అజన్మసిద్ధః సహజప్రబుధః
కృపాసముద్రః స్థిరయోగనిద్రః
అవేస్త్వ మే వాఖిలవేదతత్త్వం
జగదురో! సంక్లితదేవతాతరో!

* * *

మొక్కు బడినావించితిఁ
జక్కగ నీ కేలు మిద్ది-జగముల యెఱ్ఱా!
చొక్కపు ప్రాఁజగువుల పే
రెక్కనయిలు వెన్నునిలపు-నెక్కటి శుజ్ఞా!

[మొక్కు బడి]

మాడువందల నాలుగు ఋక్కులకు శ్రీమదజ్ఞాద
ఆదిభట్ట నారాయణదాసు గారు కావించిన అద్వ
తెలుగు పద్యాల అనువాద వివరణ గ్రంథం 'మొక్కు
బడి'. ఆపురూప గ్రంథాలలో మొక్కు బడి ఒకటి. ఈ
మొక్కు బడి రచనకురించి దాసు గారు పీఠికలో చాలా
వివరించారు. దానినే కేను సంగ్రహించి మామూలు
గా నేప్రాసేభావలో తెలియపరచున్నాను.

ఇరువది నాలుగు మెట్లుగల తెలుగుపీఠికాది వచ్చే
ధ్వనులలో మొదటి ఉక్కు తీగవల్ల పుట్టేధ్వని 'స'
అనీ, 'స' కంటే నిమ్మళంగా పలికే తక్కువ ధ్వనికి
'ని' అనీ, 'ని' 'స' ల రెండింటికంటే బిగ్గరై రింగున
ప్రమాణ హెచ్చుధ్వనికి 'రి' అనిన్నీ పెద్దలు ఆయా
ధ్వనులకు గుర్తులు ఏర్పరచి ఉన్నారు. ఈ 'ని, స, రి'
అనే మూడుధ్వనులే వేదగానం చేయడానికి ఉపక
రిస్తాయి.

వేదగానానికి ని స రి అనే ధ్వనులే ఉపకరించ
డానికి కారణం పెద్దలు అంటే వేదగాన ప్రయోజ
నాన్ని తెలుసుకొన్న పూర్వీకులు తమ ఉపరికాల
తెనుబట్టి వానిని ఉచ్చరించడమేగాని మరేమికాదు.
ఈ ధ్వనుల హెచ్చుతగ్గుల ప్రయోజనం చాలా చమ
త్కారమైనది.

వేసవిలో ఉక్కు పెట్టుతూంటే వట్టి వేళ్ళ విసన
కట్టతో విసురుకోవడం ప్రకృతి సహజగుణం. ఆ విసురు
కోవడంవల్ల వచ్చే చల్ల గాలివలె తగ్గురవలియే 'స' వి నే
వారికి జోకొట్టుతూన్నట్లు వినిపడుతుంది. మరి
పించుతూ వచ్చే పిల్ల గాలివలె 'ని' ఉచ్చిశూరించు
తుంది. ఉపకాలంలో వచ్చే మలయానిలంవలె
'రి' పారవశ్యాన్ని కలిగిస్తుంది. అంతేకాదు. ని చనినీ,
స హెచ్చరికనూ, రి తృప్తిని చూపుతాయి. ఈ

విసంగా ప్రయోజనకారులైన మూడు ధ్వనులూ
ఋక్కుల ఆంతిగాధ్వన్ని నిర్దేశిస్తున్నాయి కాగా
ఈ ముత్తీగులైన ధ్వనులలో ఇంకో విశేషం ఉంది.

కూరకి తాలింపువలె పల్కు బడికి ధ్వనుల
హెచ్చుతగ్గులు చనిపుట్టింతుతాయి ఇది ప్రాచీనుల
ఏర్పాటు. ఈ ధ్వనులను సరిగా ఉచ్చరించినపుడు,
శృంగారాది నవరసాల స్థాయీభావాలు శ్రోతకు
కలుగుతాయి అని ఋషులు అంటున్నారు.

అన్నంవల్ల ఆకలి, నీరువల్ల దాహం తీరినట్లు,
పెద్దలేర్పరచిన కట్టుబాటు ప్రకారం ముత్తీగులైన
ధ్వనులతో ముచ్చటగా ఉచ్చరిస్తూ వేదగానంతో
ముప్పొంగుతూ గడిపే బుద్ధిమంతుణ్ణి వేల్పులు కోరిన
కోరిక లిచ్చి అనుగ్రహిస్తారు. అంతేకాదు ఆ గాయకు
డికి వేల్పులు కింకరు లౌతారు.

పాటచేతి సిరిసంపదలూ (విశ్వగ్రంథం), వాద్యం
చేత వేమకా (ఆనందం), ఆటచేతి (వృత్తిం) శరీర
ప్రాణాల వింకమూ వృద్ధి పొందుతాయి.

కనుక తార్కాత్రికంవల్ల పొందే ప్రయోజనం
వేదానికి సంబంధించి ఉందిని మానినీ సులభంగా
తెలుసుకొంటున్నాడు. వేదగానానికి పలుకుబడి
సరిచేసుకోవాలంటే వీణసహాయం ఉండవలసింది.
వీణ లేకపోతే వేదాచ్చాగణలో అపస్వరం వస్తుంది.
అపస్వరయుక్తమైన గానం ప్రాగ్భవసంభృతమైన
పుణ్యాన్ని కూడా నిశంపచేస్తుంది. సుస్వగోర్ధిష్టమైన
శ్రుతిధ్వనిని శ్రుతిహితంగా చెప్పడానికి స్వరశుద్ధి
కారకమైన వీణ ప్రధానోపకరణం. అదిన్నీ తెలుగు
వీణవల్లనే ఆ ప్రయోజనం సిద్ధిస్తుంది.

కర్మేంద్రియ, జ్ఞానేంద్రియ, మనో యుక్తులైన
మానవుల్ని సర్వదా కాపాడుతున్న దేవతలు పదు
నొకండుగురు. వారు వరుసగా 1 వరుణః, 2 ఉషః,
3 ఇంద్రః, 4 అశ్వినౌ, 5 బృహస్పతిః, 6 సవితా, 7
అగ్నిః, 8 మిత్రవరుణౌ, 9 నదాః, 10 అదితిః, 11
సరమా. — అని వీరు.

వీరికి దాసు గారు చేసిన నామకరణం వరుసగా,
1 చల్లవేల్పు, 2 వేమవ, 3 వెల్పుతొండ, 4 కవలు,
5 వెల్పుటొజ్జ, 6 ప్రాదువేల్పు, 7 వేడివేల్పు, 8
కవవేల్పులు, 9 నీటివేల్పు, 10 ఎలుగువ, 11 రాయ
బాబి — అని —

మొక్క బడి

పై పడనొకండుమంది వేల్పులనూ నేవించే మైతాల్పుతన కోరికల నన్నింటినీ నెరవేర్చుకోగలను. వేల్పులను లోబరచుకోవాలంటే వారి చెట్లను (లీలలు) వర్తించి స్తుతించడంకంటే మించిన మంచి సాధనం ఇంకోటి లేదు. శీలవంతుడు వేల్పులకు ముద్దు బిడ్డను జేస్తాడు. జనసామాన్యాన్ని సంశోష పెట్టడంకంటే శీలం అనేది ఇంకోటి శరేరికంగా దొరికే వస్తువుకాదు.

వేదం పాఠశాలయమా, అపాఠశాలయమా అనే వినాది మనకు అప్రధానం. దానివల్ల ప్రయోజనం కూర్చుంటుంది. వేదంయొక్క ఉద్దేశం గుర్తించి తగువిధమార్గం సంఘటింపించే ఆయన మానవుడు నడవడం తెలియదు.

వేద ఋక్కులు దాసుగారు వక్కొణించిన ప్రకారం స్వర్గోపనిబద్ధములై ఉన్నాయన్నది సర్వత్రా అంగీకార్యమైన విషయం. కనుక స్వర్గయుక్తంగా వాటిని గానం చేయడం, ఆనందించడం మన కర్తవ్యం. భారతీయసంస్కృతికి మూలాధారం వేదవిజ్ఞానం. ఒకరి ఆభిప్రాయాన్ని ఇంకొకరికి చెప్పుకోడానికి ఏర్పడిన మొట్టమొదటి అంగిక వాచికాభిప్రాయ స్వరయుక్తమైన ఒక విశిష్టగీత ప్రబంధం వేదం. తాళములైన కొన్ని శాస్త్రాలు కూడా స్వరప్రధానములయే ఉన్నాయి. వ్యాకరణమూత్రాన్ని స్వరమూలకములయే ఉన్నవన్నమాట తద్వేత్తలకు తెల్లమే. దానిని నూచిస్తూనే పాణిని మహర్షి స్వరవిభాగాన్ని కూడా చెప్పి ఉన్నాడు. అదే:

ఉచ్చైరుదాత్తః, నీచై రనుదాత్తః, సమహారస్వరీతిః—అని మనం దదివి ఉన్నాము. దానినే సంగీత శాస్త్రం మంద్ర మధ్యమ తారస్థాయావిభాగంతో స్వరస్థానాలను ఏర్పరచుకొంది. అది కేవలం స్వరప్రధానంగా సంప్రార్థయూర్తియై గాంధర్వవేదం అనే ప్రసిద్ధిని సంపాదించుకొంది.

స్వరప్రామాఖ్యాన్ని చెబుతూ సుప్రసిద్ధిగాయకులైన నా మిత్రులొకరు అపస్వరంగా పాడేకంటే సుస్వరంగా (శుభ్రవీణంగా) ఏమన్నే ఇంపుగా ఉంటుందన్నారు. నిజమే. స్వరంయొక్క లాభాన్ని దాసుగారు వివరించిఉన్నదాన్ని ఒకటి మానే వేద ఋక్కును సుష్టుగా ఒక్కదాన్ని పలికితే నాకలోక సుఖం అనుభవించుతాడు అనే పెద్దల నూత్తి జౌనుగాబోలు అనిపించుకుంది. ఇవన్నీ ఆలోచించి ఋక్కులకు స్వరం ఏర్పరచి దాసుగారు తరువాతి వారికి మహాపకారం చేశారని యీ మొక్కబడివలన మనం తెలుసుకోగలుగుతున్నాము.

దాసుగారు తమ అనువాదం అంతా అచ్చ తెలుగు మాటలతోనే చేశారు. వీటికి నాటుపలుకు

లన్నాడు. ఈ ఋక్కులకు దగువుల విభాగంతో అక్షరకాలం. క్రియల పంపకం కూడా ఇచ్చారు. అనువదించిన పద్యాలకు వైదోడు, బడి అని పేర్లు పెట్టారు. అది ద్వీపదవిభాగానికి చెందుతాయి. వరుసగా ఆంధ్రీకరణ పద్ధతినీ, వారి అచ్చతెనుగు కాశీలాన్నీ, దానిలో నిరమణీయతనూ, ఋగాంతర్యాన్నీ ఇస్తున్నాను. మొదటిది వరుణస్తుతి:

చల్వ వేల్పు (వరుణుడు)

(౧ ఒంటి దగువు, వంశులు వడి ౩)

సానీ సనీ సరీ సనీ సరీ ససస సానిసా |
యచ్చిద్దితే విశ్వోయాథాప్రదే వరుణా వ్రతం |
ని నీస నీస రీససా |

మనీమ సిన్య విద్య వి —

దీనికి దాసుగారి తెలిగింపు

వైదోడు:—నిన్ను దిన్ను గొల్వ నేరనిముసు
మన్నించు మా రేపుకాపును వేల్పు!

* * *

వైదిక సంస్కృతం తాళిక సంస్కృతానికి భిన్నంగా ఉంటుంది. లింగ విభక్తి వచనరూపాలు తాళికవ్యాకరణానికి లొంగవు. ఇది తాళిక సంస్కృత భాషా మగ్నాదలు తెలిసినవారికి అందరికీ వినితనరమే. ఉదాహరణకి 'భద్రంక రేభిక్కు' యామదేవా: అన్న పును 'క రేభి:' అనే తృతీయాంతం తాళిక సంస్కృతం లో 'క రే:' అని ఉండాలి ఈలాంటివి గుర్తించుకొని గాలు వైదిక వాఙ్మయంలో కోకొల్లలుగా ఉంటాయి. కాకగా కొన్ని తిజంతిరూపాలను ప్రాతిపదికలే అనూహ్యంగా ఉంటాయి. స్వప్నంలో కూడా మనం విని ఉండము వీటిని కొన్నింటిని పాణినిలోని ఉణాది ప్రకరణంలో వివరించివున్నారు. కాని విశ్వవిద్యాలయపాఠ్యప్రణాళిక ననుసరించి ఆ ప్రకరణం పాఠ్యంగా లేకపోవడం విచారణీయంగా ఉంది.

దాసుగారి వైదిక వాఙ్మయ ప్రాభవానికి యీ 'మొక్కబడి' ఉదాహరణగంధం. వేదం ఆదిభట్ల వారికి పరంపరాగతిమైన సాత్తు ఆ విధంగా దాసుగారికి వేదం ఊణ్ణంగా వస్తే రావచ్చుగాని దగ్గరకురానీ యనిభావ అది. దానికి సులువుగా అనువాదం చేయడం అనేది ఆనన్యసాధ్యమైన విషయం—

ఈ వరుణప్రార్థనను తెల్లపద్యాలు నలభై ఒకటి. ఇందులో కొన్ని మహావిచిత్రమైన అర్థాలు కలవై ఉన్నాయి.

విశవపద్యం:-

సానీసా సీసా నిసనీ సరీ సాని సరిసా |
వేదాయో వీనాం పవమంతరి త్తేణపతితాం |
సారి నీసా రీసీ సరీ
వేద నావః సముద్రయః

ఇందులో సముద్రాంతం తొక్కిక సంస్కృతంలో
సముద్ర అనే ప్రత్యయంతోగా గ్రహించవలసి ఉంది.

దీనికి దాసుగారి అనువాదం:-

నై|| మిను దెసఁ బిట్టలు మెలఁగి నజాన|
క నెఱుఁ గడలిమీలకదిక నేర్వలన్

[పక్కతికి జీవితధారమైన ఆహారాన్ని యిచ్చే
శవతి వగుణుడే అని ఈ పద్యాలవల్ల తెలియకన్పడుతుంది.
[౧౪౬౫వపు ఒంటి:౫వపు వంతులు ౯, ౧౩, ౩ ఉన్నాయి]

నిస సాసా రిసీసాస రిసీసా స నీసా|
ఉతి మోమానువేహ్వాన శబ్దప్రకృతి అసామ్య|
నీసా రిసీస నీసా|
అస్మాక ముదరేహ్వా|

నై|| ఎవఁడెంతటికి బుక్కు నిడునన్ని చోట్లఁ
దివిలి చూడకుపు నిండె న్నూడుకుపు.....

వకణుడు సువర్ణమయవస్త్రధారి. ఆయన నెలు
గులే అంతలా నిండుకొంటాయట—చక్కని వర్ణన-
సారి నీ సా రిసీసా సరిసా సా సనీ సరీ|
బి (భిద్దా)సిం హిరణ్యయం వకణో వస్త్రనిర్దిజం|
సనీ సనీ సరిససా|
పరిస్పృశో నిషేదికే|

నై|| అంగుగా మావేలు పంగి దొడంగ|
బంగరురంగు లేపారె నల్లడల...

ఈఋక్కులలో చక్కని ఉపమానంకొరాలూ,
స్వభావోక్తులూ కూడా ఉండి ఎంతో ఉల్లాసం కలి
గిస్తాయి.

[౬౫ వపు ౧౬]

సరీ సాసా సనీ సనీ సానీ ససారీ నీ సరీ|
పరామేయం తిథీ తయో గావో నిగవ్రాతీ రష|
గీసా రీస నిసారిసా
ఇచ్చం తిరు దుచక్షుసం

నై|| ఆలదొడ్డుకు వడి నడుగునా లేకు|
వేలుపు దెసకు దివిస్తూ తలఁపులు.

సాయంకాలం కొగానే మేతకుపోయిన ఆవులు
తిమి నివాసానికి రావడం చూడటం, భిక్షుని సంకల్పం
వగుణదేవుని వంకకు ఆవిధంగా పోతుందట.

భిక్షుడు ఋణపడి ఉండిపోయిం సహించలేడు.
దానికి తన ఆవేదనను వగుణదేవుడితో చెప్పకొం
టూన్నవిధం ఎంతో జాలకలిగిస్తూ, మనస్సుని చెప్ప
జాలని ఏదో భావంతో ఉప్పెత్తుతుంది.

[౩౦ వ పద్యం]

బడి|| ఏనైన నా పెద్దలేనిఁ గావించు
నప్పు తీర్చిం దు నాయంతె నంతయును,
ఒకనికి నేనచ్చియున్నంతదనుకఁ
బరకంతయున్నేను బ్రతుకున సుకము,

కుడుపకు నాకొరల్కూర్చిన సామ్య
నా మంచి గడవచే నన్ను నాన్నించు...

‘ఉత్తిమం స్వార్థినిం చిత్తం’ అనేది దీనికి సమా
నాగా కనబడుతుంది. ఈనూట ఆనాడే వేదం చెప్పే
సింది. ఒకరిపై కేను ఆధారపడకుండా ఉండాలి
ఒకరిసామ్య నాను అక్కరలేదు. ఎంత రాజసమైన
బ్రతుకు కోరుకుంటున్నాడో చూడండి వేదకాలం
నాటి మానవుడు!...వాగవ్యయూ, కౌలవ్యయూ,
కృశిఘ్నతా, తొండరపాటూ, మోసయూ, దుస్సం
కల్పయూ, మాత్స్యిర్యయూ నన్ను చేరినవారు అని ఆ
నాటి మానవుడు వెల్లువి బ్రతుకులుకుంటూ ప్రార్థి
స్తాడు.

‘మోటుతెనముక్కు, డాబు నేర్కలు మఱపు
తార్కాటు నడువడి తిట్టిబుచ్చుట
మోసయ చెనుతిలంపు న్నిచ్చుగంబు
సలుపు నాకస్తప్త్య; చల్లనివేల్పు!

ఇలా వకణుణ్ణి వర్ణిస్తూ, ప్రార్థిస్తూ తత్పరివ
ముగింపుతీరు మధుగా ఉంది

[౧౪౧] చేదెగువు. వంతులు ౨౯ వడి ౧|
నీ ససానీ సరిసా నీ సనీ సనీ రిసాసనీ సరీ|
బ (భుర)కో విభుణః నూనరో యువా ఇష్టిం కై
హిరణ్యయం|

నై|| మెఱుంగు బంగరు పేగు-మెఱఁ దాల్చువాఁడు
సరిగ జేజీలోఁ-బల్లని వేల్పు—
రెండవ మొక్కు. ఇంద్రస్తుతి: వేల్పుతేఁడు ౬౬
పద్యాలు.

ఇంద్రస్తుతి ప్రారంభ పద్యమే వింగిళక్తిని
ముక్తసరిగా చెప్పివేస్తుంది.

[౧] చేదెగువు. వంతులు ౧౭, వడి ౩, ఉన్నాయి ౧|
సారీ నిస నీరీ నీసరీ నీ
ఇంద్ర స్వమహీర్యాణి ప్రవో చం
సారి నిసారి సని సారి నీ సా|
యానిచకార ప్రథమానివశ్రీ!
సనీ సాని సానిసారిసానీ
అహన్నహి మన్వ్యం ప్రతిర్థ
సనీ సరీ సనీసారి సా సా
ప్రవక్షణా ఆభినవ్విర్యతానాం
బడి|| సలిసినాఁ డెన్నియో చక్కని పనులు
మనుపు వేలుపు జగమునకు మేల్కొరి
కొనియాడుచుండు నా గొప్ప చేతలను
పిడికిటబుచ్చులు పిడిచి తోడ్కోనఁ
గోరినట్టులు వాన కురియించినాఁడు
కొండలు దొల్చి వాగులు తెచ్చినాఁడు.

ఇంద్రుడు జీవకోటికి చేసిన మేలు దీనివల్ల
సుస్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

మొక్క బడి

దాసుగారి ఆంధ్రానువాదం ఒక్కొక్కచోట సంగ్రహపద్ధతినీ, ఒక్కొక్కయెడ వివరణపద్ధతినీ త్రొక్కివేసి కన్నట్లుతూ నన్నయగారు గమనాన్నీ, ఉద్దేశాన్నీ అంగకొన్నట్లు రూపొందించి. పైన ఇచ్చిన ఋక్కులో యథాతథంగా అర్థంగ్రహిస్తే—

‘వజ్రయైన ఇంగ్రుడు చేసిన మెట్టమెదటి పరాక్రమకార్యాలను వివరించి చెపుతున్నాను పర్వతాలను భేదించి భూమిపై నీటిని ప్రవహింపజేసెను అని మాత్రమే వస్తుంది. దానిని దాసుగారు కవితాభర్మంలో చిత్రించి వర్ణించారని అనుకొందాము.

‘పెడికిబన్నుబులు పిడిచి తోడ్తోన’ అనేది వివరణ చిత్రిం కావచ్చు.

అచ్చతెలుగుగా దాసుగారు వాడిన పదాలు కొన్ని సులభంగా అర్థంకావని చాలామంది విసుగు చెందుతారు. ఈ మొక్కబడి ఆలాటి విసుగును పోగొట్టుతుంది.

‘కమ్మరి చేసిన కత్తి చేబట్టి
కొండమీది న్నబ్బుల గొట్టే నా వేల్పు
వడి దొడ్డి కాపులు పర్వతానట్లు
నెడి యా నీరు మున్నీటికి జేరె.

ఇంద్రుని అంత విశేషజ్ఞుడైన వయోవృద్ధులైన బాలురకు చెబుతున్న నీతికథలాగుంటుంది. వాని చిచ్చి మనస్సులాక్కో నేన్నీ హితుడితో మాటాడుతూ న్నట్లుంటుంది.

కఱపు సృష్టిని నా నా యాతనలూ పెట్టి పాడి పంటలు లేకుండా చేయడం చూచి ఇంద్రుడు దానిని తెగగొట్టి వర్షం కురిపించుతాడు. చివరింటా ఇంద్రునితో ఇదే ఇతివృత్తం.

భూతిరాజుకి వానకురిసి పాడిపంటలు కలిగించిన వేలుపు ఇంద్రుడు కనుక భక్తుడు కృతజ్ఞతతో ఇంద్రుణ్ణి విందుకు పిలుస్తున్నాడు.

‘ఇంద్ర సోమం సోమపతే పిబేమం మాగ్యంధినం
సవనం చారుమతే |
ప్రప్రథ్యాశి ప్రే మభువన్నృజీషి నిర్ముచ్చాహరి
విహూదయస్య |

‘పట్టపగ త్రేము వార్చిన తేలు
నీ వారిగించుము, నీ గుఱ్ఱములకు
మేపు కడుపునిండ మిగిలిన పిప్పి
మము హాయి బ్రదికించునూ వేల్పుతేడ!

ఉపోదేవతను ‘వేకువరాణి’ అనే పేరుపెట్టి వర్ణించిన స్తుతి ఎంతో హృదయంగమంగా ఉంటుంది. దీనిలో

దశ్యులు ౩౨
‘అశ్వావతీ గోమతీర్విశ్వసువిదో
భూరివ్యవంతవస్తవే

ఉదీరయ ప్రతిమా నూన్యతా
ఉషశ్చోదరా ధోమఘోనాం |
దీనికి దాసుగారి తెలుగుసేతి,—

బడి|| గుఱ్ఱము లావులు కోగిన సిగలు
కమ్మతావుల హాయిగా మీదుగాలి
రావతీని న్నాకు రప్పించు మేపుకు
వేకువరాణి! నన్ను వేకువరాణి!

ఈ వేకువరాణి చిత్రిత యెంత మనోజ్ఞంగా ఉందో దాసుగారి అనువాదం అంత క్రపతినాదంగా ఉంది.

‘పేసాచల నెలల బెంచిన తల్లి!
ముజ్జగముల మెప్పు పొందిన యమ్మ!
మేని తాల్పులనెల్ల మేల్కొల్పు వేపు!
వెంచేయు బంగారు వేకువరాణి!

ఈ అనువాదంలో స్వేచ్ఛానువాదం ఎక్కువ కనబడుతుంది. కొన్ని తుచ. తప్పక ఒప్పుగా వెలసిన పద్యాలు ఉన్నాయి

[౭ దశ్యు. వంతులు ౭, వకి ౪, ఉసి ౩.]

‘నీ నారీ సస నీ సనీ సారీనీ సరినీ సరి |
విషాయు క్ష పరావతః నూర్యస్యోరయనావధి |

ని సారీ సా నిసనీ సా నిసా సరి నిససారిసా
తెలింరధేభిః సుభగోషా ఇయం వియాత్రిభిమానుషాన్

బ|| ప్రార్థు కన్న న్నూనుముంగుగాఁ బొడమ
యెల్లచారల కోర్కె లిడి నిరు ల్లిటి (శి)
గ్రమ్మన విచ్చేసెఁ గన్న పండువుగ
వేయి కీల్పండ్లతో వేకువరాణి.

ఈ క్రింది చాదగవు దాసుగారి అనువాదపద్ధతిలో భావప్రధాన్యానికి తార్కాణంగా ఉంది.

‘ద్యుతివ్యానానం బృహతీ మృతేన
ఋతావరీ మరుగపునం విభాతీం
దేవి ముషసం స్వరా వహంతీం
ప్రతి విప్రాసో మతిభిర్వరం తే—

బడి|| మర్యాద తప్పక మంచిలేరక్క
చెంగావికోక కుచ్చెళ్ళ జేరాడ
ప్రార్థు వేలుపు పొందు పాసించు నీకు
వేయి జోహారులో వేకువరాణి!

అచ్చతెలుగుపదాలు ఒకదానితో ఒకటి ఒయ్యారంగా సయ్యాలలాడుతూ పూవాన భుజస్తా న్నట్లుండే అనువాదం ఈ ‘వేకువరాణి’ సుతిలో రాచబాటలో నడిచినట్లుంటుంది.

[౨౭ వ దశ్యు]

‘ఉపోరుచేయువతి ర్మ యాషా
విశ్వం జీవం ప్రసువంతీ చరాయే
అభూ దగ్నిః సమిధే మానుషాణాం
అకర్ణ్యతిర్భూనమావా తమాంసి |

బ|| జగమునకు బ్రతుకుబాడ చూపించి
కటిక చీకటి నలుగలఁ బోలెనొలి
మగని చెంగటఁ గుల్క మునకు మల్లలగు
వినుమానికము చెంత వేరువరాణి !

ఉహాదేవత ముత్తైగువ కనుక ఆమె కృపవల్ల
జీవించు సాభాగ్యోత్సేకం అయి వర్ధిల్లుతుందని
యా ఋక్కుల ఆంతర్యం.

అశ్వినీదేవతలు ఒకభిక్తుడి పెద్దకొడుకును సము
ద్రంలో శిక్షకుఁడ్యంతా చిక్కిఉండగా రక్షించు
తాను. మునిగిపోతూన్న ఒకల్ని తెచ్చి అప్పులమీద
తేలించుతాను. ఆ భిక్షకుండనణ్ణి కాపాడి క్షేమంగా
ఇంటికి చేరుస్తాను.

ఇంకో భిక్తుడికి ముసలితనం పోగొట్టి, బవ్వం
బిచ్చి లేజవరాంధ్రముగనిని గావించినారు. వెల్పు
నెఱులవైద్యుల కిది దీనివల్ల తెలుసుకోగలము.

ఒకడికి తల తీసివేసి, వాడికి గుడ్డుముయొక్క తల
అతికి, వాడికి కైని అంతనూ లాక్కొని మళ్ళీ వాడితలను
అతికి చూమూలుజీవిగా చేసేకై కలవారు అశ్వినులు.

పగవారివల్ల కాలు పోగొట్టుకొన్న భిక్తురాలికి
ఉక్కుకాలిచ్చి, ఆమెచేత పగవారిని గణపించారట.

“బ|| పగవారు తనకాలు పడగొట్టినపుడు
మిము వేకుకొనియెను మీ బత్తురాలు
ఉక్కుకాలామె కొక్కుమ్మడి సతికి
అని గలిపించి రారా ! కవలార !

‘ఆవాం రథం గుహితా నూర్యస్య
కార్తే వా తిష్ఠగర్వతా జయంతీ
విశ్వేదేవా అస్వయన్యంతి హృద్భిః
సముశ్రియా నా సత్యానచేథే.

గుడ్డాల వడిపందెం దేవలోకంలో ఇరిగింది. ఎవరి
గుడ్డం హద్దుకిముందు చేరితే వారికి నూగుడు తన
కూతురినిచ్చి పెండ్లిచేస్తాడు. ఆ పందెములో అశ్వినీ
దేవతలు గలిచారట.

బ|| ఏర్పటచిన మేర యెల్లరికన్న
ముందుగా మీ గుడ్డుమున్నీట నిచ్చి
అందఱువేల్పు లొనఁ బొద్దుకన్నె
కవగూడివారు చక్కని కవలార !
దేవతలలో దేవవైద్యుల చర్యలన్నీ చాలా
చిత్రంగా కనబడతాయి. ఇందులో ప్రతి పద్యమూ
వారి మహిమను చెప్పేదే—

బ|| వడి దప్పిగొన్న మీ బత్తుని మోలఁ
దెప్పించినారు మీఁదికి బావినీరు,
పొగుగు త్రివకు మొదవుల చను మొనలఁ
గోరినట్లులు పాలు కురియించినారు,
అంటుంది—ఋక్కు.

జ్యోతిశాస్త్రసృష్టిలో చూస్తే దేవగురువైన
బృహస్పతికి ఏవేవో కారకత్వము కనబడతాయి.

ఋక్కులలో కనబడే బృహస్పతి మహానూరుడూ,
వీరుడూ, మహిమాధ్యునుడూ, దేవసామ్రాజ్యం
ఆయువు అంతా బృహస్పతిచేతిలోనే ఉన్నదని
భావించవలసి వస్తుంది

“బ|| సంతోస మిచ్చు ప్రాఁజగువుల పెట్టె!
సాటిలేక వెలుంగు జగము చుట్టించ!
పగవారి నందిట స్ఫురిమాగు జోద!
మరియాద నొక్కటే మన్నించు తేఁడ!
సరకంతయు న్నాట పడని మగంజ!
నిగులెల్ల నేలెడు జేజేల యెఱుజ్జ!”

ఇంతికంటే సురగురువైన గురునిగురించి పొగడే
ఋక్కుల్ని వేరే ఉదాహరింప నక్కరలేదు. గురుకు
సర్వ సురసేనాధిపతిగా ఉన్నట్లు

“తిగ్మ మేఘో విభర్త హస్త ఆయుగం
శుచి రుగ్రోజలామ భేదజః

“వేలుపుమాఁక నప్పించి రక్కసుల
వాంఁక గ్రుంచు నెర్పరి వేల్పుటాజ్జ—

అనే ఋక్కు వల్ల తెలుస్తుంది.

ఈలా చెప్పాలని అనుకొంటే గ్రంథం చాలా
పెళుగుతుంది. ఇంతికూ ఈనాడు దీనిని నేను వినో
సమీక్ష చేయవలసిన అవసరమూలేదు. సమీక్షించ
డానికి నాకు శక్తి యే విధంగానూ లేదు. ఇంతికూ
దాసుగారి లాకికాలాకిక సంస్కృతి భాషాపాఠి
తాన్ని కొంచెం చదివాపశించాత్రిమే నా
యా ప్రయత్నోద్దేశం ఈ పుస్తకంయొక్క ప్రయో
జనం తెలుసువారికి ఎంతో ఉందిని నా వజ్రోయాహు.
ఇంకా నూగుడు, అగ్ని, నదీదేవతలూ మొదలైన
వారినిగురించి చెప్పవలసిఉందిగాని అంతికంటే తెలుగు
చదువరి ఆ గ్రంథాన్ని స్వయంగా పఠించి కృతార్థుడు
కొవాలని నా మనవి. ఈ గ్రంథంలో చివరిదైన

సరమ—రాయబారం—పద్యం ఒకటి ఇచ్చి
యా వ్యాసం ముగిస్తున్నాను.

సరమ అనే ఒక దేవకన్య పసిశిశువల నెత్తుక
పోయిన కొందరు రాక్షసుల దిగ్గరకు వెళ్లి ఆ వస్తువు
లిచ్చివేయించి చెబుతుంది. ఆ సంవర్షంగా ఆ
దొంగలకూ ఆమెకూ జరిగిన సంభాషణ రాయబారం
అనే పేరుతో దాసుగారు అనువదించారు.

“పనికి మాలిన రాయబార మింకల

ద్రుమ్యరీ! వచ్చిన తెన్నునఁబొమ్ము”అని రాక్షసులు
సరమను బెదిరించారు. ఆ బెదిరింపు త్రోసిరాజని
జంకక ఆమె చెప్పిన సమాధానం ఆదనుల కొక
సవాలు. వాడివాలు :—

“వేల్పులకుం దను వింత సొమ్ములను
దొంగిలించిరి మీరు కుంటరుల్లనుక

దబ్బున జేజేలు తన్నక మందె
సొమ్ములు విడిచి యెవలకేనిఁ బొందు”—

నాలందా విశ్వవిద్యాలయము

శ్రీ పోతుకూచి శ్రీరామావధాని

విద్యకు ఆలవాలమై, సంస్కృతికి నిలయమై, మనో
వికాసమునకు పుట్టినిల్లయి, విజ్ఞాన ప్రచారమునకు
దోహద మొసగజాలినదై వెలుగొందు విశ్వవిద్యాల
యసు భారతదేశమున అతి ప్రాచీనకాలమున నే సుప్ర
సిద్ధితిము గావించబడినది. ఆర్యులు గురుకులములలో
విద్యావ్యాసంగమున వ్యాపృతులైనకాలమున చైత్యది
సంసారాచారములను విద్యాసదనములు గాచేసి విశ్వవిద్యా
లయములను స్థాపించినవారు మహాయానిబాద్ధులు.
విజయపురి (నాగార్జునకొండ), ధాన్యకటకము (గరణి
కోట), సాంచి, సార్నాథ్, బుద్ధగయలలో నే గాక

నాలందాలోగూడ మహత్తరమైన విశ్వవిద్యాలయ
మును నిర్మించి ఉన్నతవిద్యను సహితము నేర్పసాగిన
మహాయానికుల కృషి నేటికిని స్మరణీయమే.

బుద్ధగయ సార్నాథ్ ల కంటి పవిత్రస్థలము
కాకపోయినను, నాలందాకు అచటి విశ్వవిద్యాలయ
మునుబట్టి, అంతరి అధ్యాపకులనుబట్టి ప్రాధాన్యము
వచ్చినది. నాలందానే భోటదోయిలు నాలేంద్ర
మనెడివారు. నాలందా ఇప్పటి బీహారులోని రాజ
గడ్ కు త్తరముగ వీనుమైళ్ల దూరములోనున్న బర్ గాం
గ్రామము. నాలందానుండించి తెలుసుకొనుటకు

నాలందా విశ్వవిద్యాలయ శిథిలములు

కొన్ని తామ్ర, శిలాశాసనములు లభించినవి. ఇనట దొరికిన దేవపాలుడు, సముద్రగుప్తుడు, ధర్మపాలుడు అనువారికి చెందిన తామ్ర శాసనములు కలకత్తా ఇండియన్ మ్యూజియమ్ లో పొందుపరచబడినవి.

చీనా యాత్రికుడు యువాన్ చ్యాంగ్ మొట్టమొదట నాలం దాయందొక సంఘారామమును దర్శించెను. ఆ సంఘారామమునకు ధక్షిణముగా నొక చెరువుగలదు ఆ చెరువు నే నాగ చెరువని పిలచెడివారు. ఆ నాగ చెరువు ప్రాంతమునకే నాలందా యను నామము గుప్రసిద్ధమైనది. ఆ ప్రాంతముందు పూర్వమొక ఆచారము (హమిషిత్వోట) కలదు. ఆ తోటను విరువందలమంది వర్తకులు కలసి పదికోట్ల బంగారు నణెము లిచ్చి కొనిరి. దానిని తరువాత కొద్దికాలమునకు బుద్ధునకు దానమిచ్చిరి. బుద్ధు డచట మూడుమాసములు ధర్మమును, సత్యమును బోధించెను.

బుద్ధుని నిర్వాణాంతరము శ్రీకౌదిత్యు డా సంఘారామమును పోషించెను. అతనినే పి-కియా-లా-ఓ-టి-టా అని యువాన్ చ్యాంగు అనుచున్నాడు. శ్రీకౌదిత్యుడు ఆ ప్రాంతముందే ఒక సంఘారామమును నిర్మింపబూని కందకములు త్రవ్వ మొదలిడెను. ఆ తోట నాగుడు సమాధియందు తప మొనరించుచుండెను. కందకములు త్రవ్వ సమయమున శ్రీకౌదిత్యుడు ఆ నాగుని గాయపరచెను. ఆ సంఘటనను నిర్మింపులకు సంబంధించిన ఒక వేత్తమాచి అతనితో నిట్లనెను : 'రాజా! మహా తపస్వి, జ్ఞాని యగు నాగుని గాయపరచితివి. ఇంతకంటె ఘోర పాప మింకొకటి కలదా? ఈషని నీవు తెలిసి చేసినది కాదు. కనుక నీ విచట నొక విశ్వవిద్యాలయమును నిర్మించిన, ఈ పాప ముపశమింపకలగు. ఈ విద్యాలయము సంస్కృతికి, మనోవికాసమునకు నిలయుము కాగలదు. విదేశములనుండి కూడ విద్యార్థులు రాగలరు. కాని ఈ విశ్వవిద్యాలయము వేయి సంవత్సరములు మాత్రమే శోభిల్లగలదు'. నాగుని సంఘటన మూలముగ నాలందాయం దొక విశ్వవిద్యాలయము స్థాపించబడినది ఒక కథ.

నాలందా విశ్వవిద్యాలయ మెపుడు స్థాపించబడినదో నిర్ణయించుట కష్టము. మహాయాన మతస్థాపకుడు ఆర్య నాగార్జునుడు క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దమునాటివాడు. ఆచార్య నాగార్జునుడు నాలందా

యంగు విద్యనభ్యసించెనని, తరువాత ప్రధానాచార్య పదవిని స్వీకరించెనని పలువురు పలుకుట కలదు. అట్లే నాగార్జునుని ప్రియ శిష్యుడు, తత్త్వవేత్తయగు ఆర్యదేవుడు నాలందాయం దుండెనని, సిద్ధప ప్రధానాచార్య డయ్యెనని చెప్పవచ్చును.

ఆర్యనాగార్జునుడు విదర్భముందు జన్మించెనని కొందరు భ్రమపడుచున్నారు. నాగార్జునుని, ఆర్యదేవుని జన్మస్థలములనుగూర్చి వివాదము కలదు.

“పక్షిణాపథ వేదల్యాం భిక్షుః శ్రీమాన్ మహాయశాః నాగాహ్వయం సనమ్నాతు సదసత్పితృదారకః”

అని నాగార్జునునిగూర్చి లంకావతార మాత్రమే పలుకుచున్నది. దీనినిబట్టి నాగార్జునుని జన్మస్థలము వేలీయుని స్పష్టము కాగలదు. ఆంధ్రదేశము దిప్పటికిని కొందరి ఇంటి పేర్లు వేదాల, వేదుల యని కలవు. గోదావరి జిల్లాలో వేదులయను గ్రామమొకటి కలదు. అతనికాలముందు ధాన్యకటకముం దొక విశ్వవిద్యాలయము స్థాపించబడెను. అచటనే విద్య నభ్యసించి, సిద్ధప ప్రధానాచార్య డయ్యెను. నాలందాకు ప్రాధాన్యమొసగుటకు గాను నాగార్జును డచట విద్య నభ్యసించెనని, తరువాత ప్రధానాచార్యత్వమును వహించెనని మొదలుగాగల కథలు అల్లరి. ఆర్యనాగార్జునుడు ఆంధ్రుడని, ఆంధ్రదేశమునగల వేదలియుండు జన్మించెనని, ధాన్యకటక విశ్వవిద్యాలయముండు, ఆ పరిసర ప్రాంతములందు జీవితము గడపెనని స్పష్టము కాగలదు.

అట్లే ఆర్యదేవునిగూర్చి కూడా పుక్కిటి పురాణములు కలవు ఈతడు సింహళదేశస్థుడని కొందరి భ్రమ. ప్రస్తుతము ఆంధ్రదేశమున కొన్ని కుటుంబములను 'అయ్యదేశరి' అను ఇంటి పేరుతో పిలచుట కలదు. 'అయ్యదేశరి' అను నింటి పేరు ఆర్యదేవుని వలన వచ్చెనని చెప్పవచ్చును. ఆర్యదేవుని తండ్రి సింగల లేక సగాలయను ప్రాంతమునకు ప్రభువైన శ్రీఫలుడు. పూర్వము నాగార్జునకొండకు ఉత్తరముగాగల ప్రదేశము సింగల లేక సగాలయని పిలువబడుచుండెడిది. ఆర్యదేవుడు నాగార్జునుని కలుసుకొనుటకై దక్షిణముగా కొలదిదూరమునగల నాగార్జునుని నివాసస్థలమునకు వచ్చెనని ఆచార్య చంద్రకీర్తియే తెలుపుచున్నాడు. సగాలయే మచిలీపట్టణమునకు సమీపమునగల ఇప్పటి శ్రీకాకుళము. ఆర్యదేవుని జన్మస్థలము ఇప్పటి శ్రీకాకుళమని రూఢియగుచున్నది. ఆర్య

నాలందా విశ్వవిద్యాలయము

దేవుడు కూడ నా గార్డునుని తరువాత ధాన్యకటకమందు ప్రధానాచార్యుడని స్వీకరించెను. కనుక ఆర్య దేవుడు ఆంధ్రుడని విశేషముకొగలదు.

ఆర్యదేవుని తరువాత బయలుదేరిన దార్మికులు కొందరు నాలందాకు చనిరి. ఆచార్యసిద్ధానుడు వేంగీదేశమును, నాలందాయందు విద్యనభ్యసించి బాధ్యతాభివృద్ధికి తోడ్పడిన వసుబంధువు, శీలభద్రుడు, గర్మకీర్తి, శాంతిరక్షితుడు మొదలగు వేత్తలు స్మరణీయులు. వీరివలననే చాలవరకు బాధ్యతము అసిగూ ఖండములోనే గాక ప్రపంచమంతట వ్యాపించినది.

యశోవర్మదేవుని, విపులశ్రీమిత్రుని శాసనములు ఇదట పరిశీలనార్హములు. యశోవర్మదేవుని శాసనము ప్రకారము ఆతని మంత్రి కుమారుడగు మాలదా యనునాతడు ఎనిమిదవ శతాబ్దమున బాలాదిత్య నిర్మితిమైన సంఘారామమునకు కొన్ని గ్రామములను దాన మిచ్చెనని తెలియుచున్నది.

ఏడవ నంబరుగల సంఘారామపురిసరములందు విపులశ్రీ మిత్రుని శాసన మొకటి లభించినది. దానిలో తారా కేవాలయము వర్ణించబడినది. వీటికి తోడు కొన్ని శిలాశాసనములు కూడ లభించినవి. చాలవరకు ఈ శాసనములందు ప్రతీత్యసముత్పరమనుండి కొన్ని వాక్యములు వ్రాయబడినవి. త్రైలోక్యవిజయుని ప్రతిమ వెనుక భాగమున

“ఆకాశ లక్షణం సర్వం ఆకాశం చాప్య లక్షణం (i) ఆకాశ - సమతాయోగాత్ - సర్వగ - సమతస్ఫుటాః (ii) ఉదయభద్రస్య”

అని కలదు. I A—804 నంబరుగల తారా ప్రతిమయందు.

“ఓం తార తుత్రారే తారే స్వాహా, ఓం పద్మావతీ ఓం కురుకుల్లే స్వాహా, యే గర్మా...” అని అనంపూర్తిగా కలదు. ఈ శాసనములన్నియు ఆకాలమందు దుమయోగింపబడిన సంధా భాషలో కలవు. సంధాభాష సంస్కృతి, ప్రాకృత మిశ్రమము. ఆకాలమందు నాలందా విశ్వవిద్యాలయమందు దుమయోగింపబడిన ముద్రలు కొన్ని లభించినవి. ముద్రల వై భాగమున :

“శ్రీ నాలందా మహావిహారే - ఆర్య - భిక్షు సంఘస్య”

అని కలదు. దాని వెనుక భాగమున ఇదంతయు దుప్పలతో కూడిన గర్మద్రుక్ ము కలదు.

నాలందాకు విద్యనభ్యసించుటకై పదివేలమందికి పైగా విద్యార్థులు వచ్చేడివారు. వీరి నివాసమునకు,

పోషణకు నాలందాయే ఖర్చును భరించుచుండెడిది. ఈ విద్యాలయమును పెక్కు రాజులు పోషించిరి. గుప్తరాజులలో శక్రాదిత్యుడు, బుద్ధగుప్తుడు, తథాగతగుప్తుడు, బాలాదిత్యుడు, కుమారగుప్తుడు పేర్కొనదగినవారు. క్రీస్తుశకము ఐదవ శతాబ్దమున ఛాహియాన్ అనునాతడు హిందూ కేశమును దర్శించెను. ఆకాలమున నాలందా అంత ప్రసిద్ధికెక్కి యుండకపోవుటచే నాలందానుగూర్చి అతడు ఎదటను ప్రశంసించి యుండలేదు. ఏడవ శతాబ్దమున వచ్చినవాడు చీనా యాత్రికుడు యువాన్ చ్యాంగు. ఈతడు చాలాకాలము నాలందాయందు గడిపెను. ఆతని కాలము నాటికి శీలభద్రుడు ప్రధానాచార్యుడు. యువాన్ చ్యాంగ్ శీలభద్రుని ప్రియశిష్యుడు. శీలభద్రునికడ హేతువిద్య, శబ్దవిద్య, చికిత్సవిద్య, వేదవేదాంగములు చక్కగా పఠించెను.

దేవపాలుని తామ్రశాసనములనుబట్టి రాజఘడ్ జిల్లాలో ఐదు గ్రామములు నాలందా పోషణార్థమై ఇవ్వబడినవని తెలియుచున్నది. ఆచార్యనాగార్జునుని కాలమున 108 మహాయాన, హీనయాన విద్యాలయములను గట్టించెను. ఈ విద్యాలయప్రాంగణమందు పిన్నలు, పెద్దలు కలసి తత్త్వవిచారణ చేసెడివారు. చర్చలలో పాల్గొనని వారిని తుల్యముగా మాచెడివారు. నాలందాయందు విద్య నభ్యసించుటకై వచ్చినవారు సింహద్వారమందుగల ద్వారపాలకుని చేత పరీక్షింపబడెడివారు. ఆ పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణులైనవారు మాత్రమే నాలందా విశ్వవిద్యాలయమందు జేర్చుకొనబడెడివారు. నాలందాయందుగల ఉత్తిడి సంఘారామము కవిశేఖరుడగు హర్షవర్ధనుని మతాభిని వేశమునకు తార్కాణము.

ఇట్టి విశ్వవిద్యాలయములలో ఆనాడు విద్యార్థులు త్రిపిటకములను, మహాయాన సూత్రములను, వేదములను, ఉపనిషత్తులను, వడర్పనములను, వ్యాకరణాలంకారములను అభ్యసించెడివారు. ఈ పాఠ్యక్రమము వైజ్ఞానిక సాంస్కృతికి దోహదమొసగినది. నిష్పాక్షికముగా తత్త్వవిచారణ చేయుచు విద్యాపరిపోషకత్వమున పెక్కు సంవత్సరములు తమ జీవితములను ధారపోసిన ఆధ్యాపకులు భారతీయ సంస్కృతిని సుప్రతిష్ఠితిము గావించి అర్వాచీనులకు మార్గదర్శకులై విలసిల్లెరి.

“యేనమా హేనుప్త బవా, తాసాం హేతుం తథాగతో అహ రేసాం జయో నిరోధో, ఏవం వాదీ మహాశమనో.”

కృష్ణ : వ్వు. తెలివితేటలైతే వున్నాయి కానీ— ఎందుకూ పనికిరాని తెలివితేటలు. ఉత్త యూస్ లెస్ ఇంటలిజెన్స్, (Useless Intelligence) లోకజ్ఞానం కూన్యంగా కన్పిస్తోంది.

నాగే : శ్రీ కృష్ణగారూ!

కృష్ణ : క్షమించాలి ప్రొఫెసర్ శ్రీ కృష్ణ—అదే పండిత శ్రీ కృష్ణ—ఆర్టిస్ట్ అండ్ డిరెక్టర్— డి విశాలాంధ్రా ఆర్ట్స్ సొసైటీ, అంటే ఎంతో సంతోషిస్తాను

నాగే : (సందేహంగా) ప్రొఫెసర్ శ్రీకృష్ణ? ప్రొఫెసర్!

కృష్ణ : ఏం సందేహంగా వుందా? సంశయించకండి! మనసులో వున్నదేమిటో నిష్కర్షగా బయటపెడితే సాగ్యమైనంతవరకూ సర్దుకొనేందుకు ప్రయత్నిద్దాం.

నాగే : అబ్బే! అహ్లా! ఏమిలేదు మీకా “పండిత” బిరుదుం ఎవరిచ్చారో తెలీక—

కృష్ణ : మై గుడ్ నెస్ దీనికేటండి అంత బిడియ పడ్డారు?

నాగే : తెలీక అడిగినందుకు ఏమీ అనుకోం నే భావిస్తాను

కృష్ణ : అనుకోడమా? ఇంపాజిబుల్. కళాకారులు విశాలహృదయం అలవగ్చుకోవాలన్న సంగతి మర్చిపోతున్నారు మీరు. మనం స్వతంత్ర భారతదేశంలో స్వేచ్ఛానాయువుల్ని పీలుస్తున్న మనం, ఇంకా సంకుచితాభిప్రాయాలతో పారతంత్ర్య భావాతో, రాయుగ మనస్తత్వంతో జీవిస్తే—ఇంకా యెవరండి యీ ఆధునికయుగంలో పురోగమించామని చెప్పకోడానికి హక్కుదారులు?

నాగే : క్షమించాలి. నేను కళాకారుణ్ణి కానూ కాదు, నాకు కళాకారుల జీవితంగురించి తెలీనూ తెలీదు.

కృష్ణ : నాస్సెన్స్. తెలియకపోవడమేమిటి? తెలిసి వుండాలి; తెలిసివుండితీరాలి. నేనీమట మీద ఇంత స్పెన్ ఈయడానికి కారణ

మేమిటో తెలుసా?—భారతదేశంలో ప్రభువించిన ప్రతిపురషుడూ ఒక కళాకారుణ్ణి. మాతృదేశ స్వేచ్ఛానాయువుల్ని పీలుస్తున్న ప్రతి హిందూస్త్రీ ఒక కళాభారతి.

నాగే : ఇంతకూ తమ ‘ప్రాఫెసర్ షిప్’ గురించి చెప్పారేకాదు.

కృష్ణ : ఓహ్! మాటల సందడిలో మరిచేపోయాను.

నాగే : ఏ విశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకున్నారు? విశ్వభారతి!

కృష్ణ : (పెద్దగా, విపరీతంగా నవ్వుతూ) అహ్లాహ్లా! అవును. శంఖులూనుండి వస్తేనేకాని తీర్థం కాదట విస్సన్న చెబితేనేకాని వేద మర్థం కాదట. అహ్లాహ్లా, చిరుబుగ్గల గులాబికన్నెకు ఎవరు ప్రసాదించా రా వింతసోయగాన్ని? పియ్యల గుండెల్లోకి నెన్నెలబాణాలు విసిరే రేరాజు కవరిచ్చా రా వింత అందాన్ని? ప్రకృతి. నాగేశ్వరరావుగారూ! మానవుని లోని విలువకు సరియైన ప్రతిఫలాన్నిచ్చేది విశ్వవిద్యాలయం కాదు—ప్రపంచం, నీతో కలిసిమెలిసి తిరిగే నీతోటి సహచరులు.

నాగే : విద్యాలయా ల్నుంథ బొత్తిగా తీసివేయకండి కృష్ణగారూ! కళాప్రపూర్ణుల సంగతి మరిచిపోయారా? కవి సన్మానాలు మీకు జుష్టిలేవా?

కృష్ణ : హూ! రాలిపోయేనక్షత్రానికి ‘రారమృంతూ’ స్వాగతం ఇచ్చినావో; తే ఇయ్యక పోయినా వొకటే ఇక సన్మానాల సంగతా? ఒక సంగతి చెబుతాను వింటారా? నాదగ్గర డబ్బున్నది మీదగ్గర తెలివితేటలున్నాయి. నేచెప్పినట్లు మీరు వింటారు. మీకు కనకాభిషేకం చేయాలని నాకు బుద్ధిపుట్టింది.

నాగే : నాకా? కనకాభిషేకమా?

కృష్ణ : అహ మీరంటే మీరుకాదు. మాటవరుసకు చెప్పాను.

నాగే : బరికించారు!

కృష్ణ : ఏం? జరగకూడదా? ఏమో ఎవరికి తెలుసు. మీకే కనకాభిషేకం జరిపించుకో నేయోగం ఉండేమా?

నాగే : నాకా? నాకు!

కృష్ణ : ఆశ్చర్యపరిచేది ఎవరిగీత ఎల్లావుందో ఎవరికి తెలుసు? బంపరు ఆఫీసులో లక్షరూపాయలు చేజిక్కించుకున్న ఆసామీ ఆవార్త విన్న తక్షణం పరలోకానికి పాస్ పోర్టుతీసుకోడంలేదా? అలాగే చెప్పలు కుట్టకు నే ఆసామీకి రాజయోగంపట్టి మహానాయకుడు కావటంలేదా?

నాగే : అదంతా వారివారి అదృష్టంతో! ఎవరో ఏమిటో చేశారని మనమూ అలానే చేస్తే—తాటాకులు కట్టించుకోవాలి! వేరే ఏమీ అక్కర్లే!

కృష్ణ : టాకులు పలుకాకున్నారండీ. ఎవరో ఏమిటో అన్నారని మనం, మనంచేసేసమలు మానుకుంటామా? నూనూగు మీసాల మన కుర్రవాళ్లు వేసుకునే అందాల చారల అమెరికన్ జాకెట్లను చూచి “ముష్టాబ్బ్ బేబీస్” (Mustached babies) అంటూ ఈ ఆషాన్లంతా ఎగతాళి చేయడంలా? అంత మాత్రాన, మనవాళ్లు, ‘అవీకర్ సెక్సు’కు దడిసి జాకెట్లు తొడుక్కోడం మానుకుంటారా? నెహర్!

నాగే : ఎల్లా పూడకోడంలేండి!

కృష్ణ : పర్ ఫెక్ట్లీ కరెక్ట్! (Perfectly correct) అనలేందుకు పూడకోవాలని?

నాగే : పూడకోడం సంగతి అటుంచండి. అసలదృష్టం వుండవద్దుటండీ?

కృష్ణ : ఉండకేం చేస్తుంది! మహామహా వాళ్లీకే అదృష్టంఉండగా లేంది మీకులేక ఎక్కడికి పోతుంది? మీ రాజయోగం చూసి తొటి వాళ్లు కళ్లల్లో విప్పలు పోసుకోనూ పోసుకుంటారు. మీకు కనకాభిషేకం జరిపించుకునే మహద్భాగ్యం వుండనూవుంది.

నాగే : అదేమిటి లేండి — బ్రహ్మదేవుడు మనముఖాన రాసి పెట్టి వుండవద్దా?

కృష్ణ : రాసి పెట్టి వున్నాడో లేదో మీకేం తెలుస్తుంది? తెలిస్తే నాబోటివాడికి తెలియాలి. చెబితే నాబోటివాడే చెప్పాలి?

నాగే : కొంపతీసి మీకు జ్యోతిష్యంగాని తెలీదు కదా?

కృష్ణ : జీవితానికీ, దీనికీ ఏమాత్రం సంబంధంలేదు; మానవమనస్తత్వపరిశీలన, ఇన్నేళ్లుగా జీవితంలో గడించిన అనుభవం - ఇవే నా కాధారాలు— నే నే జడ్జ్ మెంట్ పాస్ చెయ్యాలన్నా.

నాగే : (ఆశ్చర్య) అంతవరకూ బాగానే వుంది. నిస్సారంగా ఉన్న ఈ జీవనయాత్రలో ‘ఒయూసిస్సు’ వుందని చెప్పడానికి నాలో ఏమంత ప్రత్యేకత కనిపించిందని మీకు?

కృష్ణ : పిచ్చివాడా! నల్లరూపున వున్నా నీకే మోయి మోహంలో రాజరిని కన్పిస్తున్నది. అణువణువునా గంభీరత తొణికిసలాడుతోంది. ‘హి’ అను. వారంగోజుల్లో కనకాభిషేకం చేయించే బాగ్యత నాది.

నాగే :

కృష్ణ : సందేహిస్తున్నావా? మనసులో వున్నదేమిటో మర్చించిడిచి చెప్పవోయ్.

నాగే :

కృష్ణ : ఇన్నేళ్లువచ్చినా ఇంత సిగ్గులే ఎల్లాగోయి? సరే, మానం అర్థాంగికారంగా తీసుకుంటున్నా.

నాగే : ఊహ!

కృష్ణ : ((వేటుకులకు దగ్గరగా బాగా స్టేజియందుకు వచ్చి) హూ! నా అక్షయతూణీరిం ఇంతవరకూ వ్యర్థపోనేలేదు.

నాగే : ప్రాఫెసరు గారూ? ఆకాశాని కెత్తేశారు నన్ను.

కృష్ణ : రావు గారూ! ఇంతవరకూ యీ ప్రాఫెసర్ ఆడినమాటా, విసిరిన బాణం గురితప్పలేదు. ఈనాడు మీకు సన్మానం చేస్తానని వాగ్దాసం చేసి భీరువులా పారిపోతా ననుకున్నారా? ఈ దేహంలోని రామచిలుక కన్నుమూసేవరకూ జరగదా పని.

నాగే : ఎందుకనోగానీ నాకా నమ్మకం కల్గడంలేదు.

కృష్ణ : పోవ నమ్రతం. ఇవాళ కాకపోతే రేపు కలుగుతుంది. ప్రస్తుతానికి మాత్రం నే పాడే పాటకు ప్రక్కతాళం వేస్తుంటాడి చాలు. ఆపై కార్యాన్నంతా గంగధ్వజే తీరుస్తారు.

నాగే :

కృష్ణ : బ్రాహ్మణి. ఇంకా మీ మనసులో చీకటి సందేహాలు గూళ్లు కట్టుకుని ఆగమనా వున్నాయన్న మాట! సరే. అయితే నా దారిని నే పోతాను.

నాగే : అది కాదండీ...

కృష్ణ : (కృతకంగా) ఏది కాదు? అక్కడికి ఇక్కడ ఇటువంటివాళ్ళతో మాట్లాడా లంటే ఎంతో 'పేషన్స్' అగుచుచువుంటున్నాను. అయినా లాభం లేకపోతోంది. మొన్న ఢిల్లీలో.....

నాగే : ఆరే ఆరే! మొన్న ఢిల్లీలో! ఏమిటి విశేషం?

కృష్ణ : మొన్నటికి మొన్న ఢిల్లీలో ఆలిండియా ఆర్ట్ ఎగ్జిబిషన్ కు ఆంగ్ల తరపుం రిప్రజెంటే చేసింది ఎవరనుకుంటున్నాను? ది చికా లాండ్రా ఆర్ట్ సొసైటీ! ది ఓస్ట్ హోమ్ ఆఫ్ ఆంగ్లదేశ!

నాగే : అలాగా!

కృష్ణ : మమ్ములనుకురించి మీరేం తెలుసు కున్నార? ఆవగింజలో అరభాగం లేదు. మా మ్యూజిక్ స్కోరు వింటే మీ రదిరి పోతారు—వీణ, హార్మోనియం, ఫ్లూట్, వైలెన్, టాప్ వైలెన్, మృదంగం, క్లారి నెట్, ట్రంపెట్—ఇవన్నీ మేం వాయిస్తున్నాం. ఒక సారి ఏం జరిగిందో తెలుసా? ఒక కిలింకం పెనీ దర్బక నిర్మాత నాదిగ్గరకు వచ్చి "డియర్ బ్రదర్! ఇన్ని వాయిద్యా లలో అశేషమైన ఆంగ్ల ప్రజానీకానికి ఆమందానందాన్ని కల్గిస్తున్న నువ్వు, నీనీ ఫీల్డులో డైక్ కాకుండా మోడుగ చెట్టులా వాడిపోవడం నా కేం నచ్చలేదోయ్. ఎయిటి థోసండ్ — అంటే ఎనభైవేలు నీకు అడ్వాప్సుగా ఇచ్చేస్తాను. ఈ కాంట్రాక్టు మీద సంతకం పెట్టు! అన్నాడు.

అప్పుడు నేనేం సమాధానమిచ్చా ననుకుంటున్నావు? మానంగా కానేవు పూరుకుని, పిలవమైన ఒక్క చిరునవ్వునీ "థాంక్యూ సర్! మీ ఆహ్వానానికి వందనాలు. కానీ, దాన్ని అంగీకరించలేను" అంటిస్తున్నాను. ప్రేక్షకులతో ప్రత్యేక సంబంధం ద్వారా, పరిధాల కళామెల్లీ శుశ్రూష చేస్తున్న మేము, ఆ సినీప్రపంచంలో తెరుచుకున్నవీలుగా బ్రతికేము. ఈమించండి" అంటూ బుజంతెట్టి సంపించేశాను. దీని కేమంటావు?

నాగే : చేజిక్కించుకున్న అస్పష్టాన్ని కాస్తా జారవిసుచుకున్నా రంటాను.

కృష్ణ : అహ అద్భుతాలు. ఇవన్నీ మన కనుసన్నల్లో జనోయ్! కావాలనుకుంటే కలిసివస్తాయి. లేదనుకుంటే తొక్కుకున్నాయి. ఈ నాకు నేనే మూడోకన్ను తెరిస్తే, కోటిమంది ప్రాధ్మ్యాపర్థులు నీ యింటిముందు కూర్చున్నారంటే నీ అబద్ధాలేనా?

నాగే : అంతదా కా ఎందుకు? కనకాభిషేకం చేయించండి చాలు.

కృష్ణ : కనకాభిషేక మొక్కటే ఏమిటోయి? రత్నాలరాసులే కురిపిస్తాను నీ గవసరలో; ఆ! టైమెంతయింది?

నాగే : పది దాటింది.

కృష్ణ : ఛేష్! కగ్గర్ల టైముకే వచ్చేవామన్నమాట! లేవంశిక భోజనం చేసి మాట్లాడుకుందాం.

నాగే : (గుండెల్లో యిసుక) ఆరే! (కాస్త తమయించుకుని) తమించాలి. మా భోజనాన్ని తొమ్మిదింటికే పూర్తి చేసుకుంటాం.

కృష్ణ : దానిదేముంది ఎవరికెల్లా అలవాటుంటే అల్లాగు; బైదిబై మీకు పిల్లలెంతిమంది?

నాగే : (ప్రశ్న ఎందుకో ఆర్థంకాక) ముగ్గు రాడ పిల్లలూ, ఒక మగ పిల్లవాడూ.

కృష్ణ : జ్యేష్ఠ రత్నం అడవిల్లా, కనిష్ఠుడు మగవాడూ కదూ?

నాగే : మీ కల్లా తెలుసు?

కృష్ణ : (నవ్వు) మనదేశంలో ఇవొక సంప్రదాయం ఎవరినైనా తీసుకో. ఒక నీజనుమారి ఇంకో నీజను వచ్చేసరికల్లా ఇంట్లో ఆడపిల్ల కూని రాగం ప్రారంభం. ఆ! మీ నలుగురూ పిల్లలూ పశేళ్లలోపువారేకదూ?

నాగే : ఔనాను.

కృష్ణ : కాకపోవడాని కాస్కారమేదీ? బహుశా పాతిక, ముప్పై ముగ్గురు వుండివుండవచ్చు మీ వయసు. ఉత్పత్తి ప్రారంభించింది పది హేను, ఇరవై ముగ్గురకదూ?

నాగే : (కొద్దిగా సిగ్గుతో కుంచించుకుపోయి) ఔను.

కృష్ణ : అంటే మీ నలుగురు పిల్లలూ, మాకు పూటలూ సుష్టుగా భోంచేసేవారన్నమాట.

నాగే : ఊ!!

కృష్ణ : కాబట్టి అతిథిఅభ్యాసములకోసం కొంత స్థాన నిలవూ వుండడం అసంభవమైన విషయమేమీ కాదుగా!

నాగే : (అర్థం చేసికొని) భగవాన్!—కానీ, నా కంటిగా మనస్కరించడంశేషాడీ ప్రాధాన్యంగా. అందరూ తిన్నతరువాత పరిశేషాన్ని వడ్డించడం మాకూ అంత శ్రేయస్కరం కాదు.

కృష్ణ : ఇటువంటి చిన్నచిన్న పట్టింపులు నాకు మాత్రం లేవు సుమా! అయినా అతిథి ఆకలితో పెళ్ళిపోవడం మీకూ అంత మంచిది కాదుగా.

నాగే : అది కాదండీ

కృష్ణ : ఏది కాదు?

నాగే : మా ఆడవాళ్ళు రెండురోజులైంది కాజునల్ లీపు పుచ్చుకుని.

కృష్ణ : అయితే బ్రహ్మాండమైన సడవకాశం లభించింది నాకు మా అమ్మగారి తుదిమాట నెఱవేర్చుకోవడానికి.

నాగే : (భయంతో) ఏమిటది?

కృష్ణ : చనిపోతూ, చనిపోతూ, నన్ను దగ్గరికి పిలిచి కంటినిండా నీళ్ళు తెచ్చుకుని “బాబూ! ఎవరైనా ఆకలితో నీ యింటికి వస్తే, ఇంట్లో,

ఆడవాళ్ళున్నా లేకపోయినా నువ్వే వాళ్ళకు మృష్టాన్నం సరుకూర్చు లేదానువే వొకల్పింటికి నిజతాపూ, అర్థాకలితో తిరిగి వచ్చి అన్యాయంగా ఆ యింటివాళ్ళకు ఉసురు తగిలించకు” అని (కావేపు మావంగా పూరుకొని, కర్ఫీఫ్తో కళ్ళు తుడుచుకొని) మొదటి కోర్కెను ఆవలీలగా నెఱవేర్చగలిగాను గానీ, రెండవదానికి మాత్రం ఇంత వరకూ అవకాశం లభించలేదు.

నాగే : (కోపంగా) ఆ కోర్కెను మా యింట్లో నెఱవేర్చదలచుకుంటున్నారా? వీలేదు.

కృష్ణ : వీలేదంటే ఎలా? అది మా అమ్మగారి కనీసపు కోర్కె.

నాగే : (నవ్వుతూ) భలేవారండీ ప్రాధాన్యంగా! ఏదో గమ్యత్తుగా అన్నదాన్ని పట్టుకుని ఎంత రభస చేశారు! ఎంత పట్టుదల గల వారు! పదింటి లోపలకు.

కృష్ణ : (అంతిన్నా పెప్పిగా నవ్వుతూ) అహ్లాహ్లా! రావుగారూ! మీ సంగతి మాత్రం నాకు తెలీనుండీ! పైకి గంభీరమేకాని లోపల అంత నెన్నపూసేకదూ? అహ్లాహ్లా!!!

రంగము: 2

[ఇద్దరూ నవ్వుకుంటూ లోపలకు వెళితారు. ఊణంసేపు ప్లేజి ఖాళీ. ఇంతలో శ్రీనివాసులు ఓ చిన్నపాట ట్యూను చేసుకుంటూ ప్రవేశిస్తాడు.]

(శ్రీనివాస : (వచనంలో ప్రారంభించి) లీలా! మైశియర్ లైలా! (ఒక్కసారిగా భావనా లోకంలోకి వెళ్ళిపోయి)

ఆలపాలన లేని సంస్రం

పాలబుగ్గల నిన్ను జూచి

అలసి సాలసి ఎగరి పడగా

కిలాకిలా నువు నవ్వుతూ నను

పలకరించేవా? ప్రేమని! ప్రేమసలిచేవా?

లీలా! మైశియర్ లైలా! నీకోసం నీ హృదయంలో స్థానం సంపాదించడంకోసం ఎంతత్యాగం చేశానో అర్థం చేసుకుంటే

ఈ క్షణంలో నా కాళ్ళెడగర పడిపోయే దానిని. నీ మరుచిర సుందర ముఖపద్మాన్నవలోకించాలని, బెజవాడ ఉర్రప్ బెజవాడ నుండి ఇంతదూరం పరుగెత్తుకు వచ్చాను. నీ నల్లని కనుపాపల్లో కనుపించే తీయని ఆ స్వప్నాలకు యథార్థ స్వరూపాన్నిదామని, వదిలిపెట్టేశాను వె-ధ-వ కాశజీని. ప్రాథెసర్ శ్రీకృష్ణట! ఎవడో వాడు? వాడి కంపెనీలో నువ్వెందుకు పనిచేస్తున్నావు లీలా? ఘట్టాత్మకుగులా నిన్నెత్తుకు పోడు కదా?

నాగే : (లోపలనుండి ప్రవేశిస్తూ) ఎవరండీ మీరు?

శ్రీని : నేనా? ఒక గంట క్రితం వరకూ బెజవాడ కళాశాల విద్యార్థిని. ప్రస్తుతానికి ప్రాథెసర్ శ్రీకృష్ణగారి నాటకాల కంపెనీలో జేషం వెయ్యాలని ఉబలాటపడుతున్నవాణ్ణి.

నాగే : తమ నామధేయం?

శ్రీని : శ్రీనివాసులు!

నాగే : తమకు మా కుట్రాన్నే ఎందుకు పావనం చెయ్యడం లుక్కుకున్నా రో తెలుసుకోవచ్చునా?

శ్రీని : ప్రాథెసర్ గారి కిక్కడికి వచ్చారని తెలిసికొని—

నాగే : జానాను. వచ్చారు.

శ్రీని : అమ్మయ్య. ఎంత చల్లని కబురు చెప్పారు? [దగ్గరనున్న కుర్చీలాక్కుని కూచుంటూ] ఆ మీరూ కూచోండి. ఆ! తమ నామధేయం వెలసేయలేదు—?

నాగే : నాగేశ్వర్రావంటారండి.

శ్రీని : మంచిది. మంచిది. చక్కని పేరు పెట్టారు. శ్రేణుకు సరిగ్గా సరిపోతుంది.

నాగే : శ్రేణుకు సరిపోవడమేమిటండోయ్?

శ్రీని : ఓహో! స్టూడెంట్స్ పరిభాషలో మాట్లాడినందుకు క్షమించండి. శ్రేణుకు సరిపోయిందంటే—

నాగే : ఓ!

శ్రీని : మనోధలకంమీన రూపచిత్రణం అచ్చు గుడ్డిని తేల్చేస్తున్నందుచి భావం.

నాగే : ఏదో లిప్టియిపన మనుకున్నాను. అటు చేసి యిటుచేసి బ్రహ్మాండమైన అర్థం చెప్పారే!

శ్రీని : నాదేమిటండీ! అందరికీ కనిపించేది ఆ కతాయితనమైనా, నిపురుగిప్పిన నిష్పలు కదండీ వాళ్ళు.

నాగే : నిజమే మరి.

శ్రీని : సరే గాని—ప్రాథెసర్ గారేం చేస్తున్నారో!

నాగే : నోటికీ, చేతికీ పని కల్పిస్తున్నాను.

శ్రీని : ఎంతసేపవుతుందో!

నాగే : ఏం. వారితో కొంపలు మునిగిపోయే రాచ కార్యమేమైనా దర్పించాలా?

శ్రీని : కాకపోతే బెజవాడనుండి ఇంత అర్థాంతరంగా రావలసిన అగత్యం?

నాగే : ఉహూ.

శ్రీని : రేపు రాత్రి భరతనాట్యం, గాన, నాటక, చెరైట్ బినోడ కార్యక్రమ ముంటు!

నాగే : దానికి, నీకూ సంబంధం?

శ్రీని : స్వేచ్ఛలో ఇన్విటేషన్ మీద వచ్చానండి వాళ్ల ప్రోగ్రాంలో స్టేజియాక్ పాడటానికి.

నాగే : (నీరయస్ గా) అబ్బాయ్! ఏదో పొర పాటు పడి, మతిచెకి పరుగెత్తుకు వచ్చావు గాని, నే చెప్పిన మాట విని మళ్ళీ వెళ్ళిపోయిగా కాశజీలో చేరి బుద్ధిమంతుడవై చక్కగా చదువుకో.

శ్రీని : ఏమండోయ్?

నాగే : ఏమిటండోయ్!

శ్రీని : మతిచెడింది నాక్కాదు.

నాగే : అవును కనిస్తోనే వుంది.

శ్రీని : డామిట్! గ్రేట్ ఇన్ సైట్!

నాగే : ఇన్నల్టూ లేదు. ఏమిలేదు కానీ వచ్చిన దారి నే తిరిగి వెళ్లు.

శ్రీని : మాస్టరా!

నాగే : ఏం మర్యాదగా చెబితే వినలేవా? రేపు రాత్రి ప్రోగ్రాం లేదు లేదు. లేదు

శ్రీని : లేక ఎక్కడికి పోతుంది? ఇదిగో పాంప్లెట్.

నాగే : ప్రో ఇట్ ఇన్ ది వేస్ట్ పేపర్ బాస్కెట్.
(Throw it in the waste paper basket)

శ్రీని : (కాస్తతిగ్గి) రేపు రాత్రి ప్రోగ్రాం ఎందుకు లేదు?

నాగే : అలా అడిగావు బాబుంది. ఇల్లా రా చెబుతాను. రేపు రాత్రి—అంటే తెలుసుకదూ రేపు రాత్రే మనకు అంటే నాకు కనకాభిషేకం జరగబోతున్నది. ఎవరు చేయిస్తున్నారనుకుంటున్నావు? ప్రొఫెసర్ శ్రీ కృష్ణ! అయినప్పుడు నాటకం ఎల్లా వుంటుంది చెప్పి? ఆ వేళంతో పాటు ఆలోచనకూడా కావాలి! ఇంటర్ మీడియట్ లో లాజిక్ కాదల్లే వుంది నీ గ్రూపు.

శ్రీని : వల్ల కాదు. వేయి ప్రోగ్రాం లున్నా సరే ఈ ఐటమ్ కూడా చేర్చుకోవాలి. రానీ వారి నే అడుగుతాను.

[ప్రొఫెసర్ శ్రీకృష్ణ లోపలినుండి ప్రవేశం]

కృష్ణ : ఎవరది? ఎవరది? గండుకుక్కల్లా కీడు లాడుకుంటున్నారెవరు? (ప్రవేశించి) ఓహో! ఐయూస్ సారీ! మీరా? ఎందుకిలా పోట్లాడుకుంటున్నారు?

శ్రీని : శురువు గారూ!

నాగే : ప్రొఫెసరు గారూ!

కృష్ణ : వన్ ఎట్ ఏ టైమ్ ప్లీజ్! ఒకరి తరువాత ఒకరు చెప్పండి

శ్రీని : అది కాదండీ రేపు మన ప్రోగ్రాం లేమా?

కృష్ణ : ఎందుకు లేమా?

నాగే : మరి నా కనకాభిషేకం?

కృష్ణ : అదీ వుంది!

శ్రీని : రెండూ ఒక్కసారే ఎల్లా వుంటాయండీ?

కృష్ణ : ఉండకం చేస్తాయ్?

నాగే : ప్రొఫెసరు గారూ! మీ రేమనుకుంటు

న్నారో అందరికీ అర్థమయ్యేలా వివరమర్పి చెప్పండి. ఎందుకీ నానుడుబేరాలు?

కృష్ణ : చెప్పమంటారా?

శ్రీని : చెప్పండి.

కృష్ణ : రేపు ప్రోగ్రాం వుండడానికీ, వుండకపోవడానికీ, కనకాభిషేకం జరగడానికీ, జరక్కపోవడానికీ అంతా మీ చేతుల్లో వుంది!

శ్రీని : } మా చేతుల్లోనా?

కృష్ణ : ఆహా. నిక్షేపంలాంటి మీ చేతుల్లో నే.

నాగే : నా చేతిలో ఏముంది—మున్ను.

కృష్ణ : (ఉగ్రుణంగా) మట్టిబుర్రలు. ఇందుకే మన ఆంధ్రజాతి ఇల్లా అఘోరిస్తోంది. తెలివి లేటలు లేవు చాకచక్యం లేదు నూత్న గ్రహణ శక్తి లేదు. కనీసం ప్రపంచమొదలొక బర్న్స్ ఐ వూయ్—అంటే గృథ్రాలో కనమన్నా లేదు వాక్తి హోప్ లెస్ స్టాక్!

శ్రీని : నిజం. నిజం. బాగా సెలవిచ్చారు.

కృష్ణ : సెలవీయక మేమిటి నీ మొహం. ఉన్న యథార్థమంతే.

నాగే : ఔనాను.

కృష్ణ : ఏమిటి ఔను.

నాగే : ఉన్న యథార్థమంతే.

కృష్ణ : అఘోరించినట్లుంది జవాబు.

శ్రీని : (ఎకసక్రంగా) ఔనాను. ఉన్న యథార్థమంతే.

కృష్ణ : ఆ! రానాయణంలో పిడకలవేటలాగా మగ్గులో యీ పిట్టకథ యేమిటి? శ్రీని వాసులూ! రేపు రాత్రి నీకు ప్రోగ్రాం కావాలి కదూ? అందుకు అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తి చేసుకున్నావా?

శ్రీని : ఆ. ఆ. పూర్తి చేసుకుంటున్నానండీ.

కృష్ణ : వెల్—మిష్టర్ నాగేశ్వర్! కనకాభిషేకానికి నువ్వు సిద్ధంగా నే వున్నావు కదూ?

నాగే : ఆహా తమ అనుగ్రహం మామీద ప్రస్తరిస్తే.

కృష్ణ : నూ అనుగ్రహ మొక్కటే యేమిటి? ఊహో

అందరి దృక్కులూ మీమీదే పడతాయి
రేపువయానికల్లా ఏం భయపడకండి.

నాగే : భయమా? నాకా! రోజుకు మూడుసార్లు
అంజనేయదండకం చదువుకుంటున్నాను.

కృష్ణ : ఎందుకైనా మంచిది. ఇంకో మూడుసార్లు
ఎక్కువ చదివండి రేపు.

నాగే : ఆహా!

కృష్ణ : (ఘోనుదగ్గరకు వెళ్లి హాల్లో ఘోర్. సిక్స్, డ్రైట్ ఫీట్! (కొద్దినిశ్శబ్దం) ఆ! నూర్యనా యణ గారున్నారా? వెల్ కాస్తవారిని పిలుస్తారా? (ఒక్క తుణం) వారేనా మాట్లాడుతోంది! ఆబ్బే ఏమీలేదూ—మన భరతనాట్య ప్రదర్శనానికి 'ఆనందమహల్లో' అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తిచేయిస్తున్నాను కానీ— వాడులేదూ—ఆ త్రాప్పడు, అనే ఆహాలు ముండావాడు ఎడ్వాన్సు టెక్నీషీ ముందే ఇస్తేకాని హాలు బుక్ చేయని గొడవచేస్తున్నట్ట, 'ఏల్లింతా వాటి స్టాండ్స్ అండీ! ఏంచెస్తాం అంతా కర్క. కళాజీవితానికి నడుం బిగించిన వాడికి రోజులు రోజులుగా లేవండీ. బైబై మీకు నేను తెలుసుకుంటాను! కలెక్షను రాకముందు మన పాకిట్స్ ఖాళీ అని. అందుకే వొక్క 'టూహండ్స్' పంపిస్తారా? ఏమంటున్నారూ—మధ్యాహ్నం పట్టుకుని వస్తామంటున్నారా? చూడండి— ఇది మీ వ్యవహారం గూడా. ఓకే, ఓకే మీ ఇష్టం. ఎల్లా అయితే అల్లా ఆ! ఉంటా! (ఘోనుకింది పెట్టేస్తాడు.)

నాగే : ఎవరండీ ఆ నూర్యనారాయణగారు?

కృష్ణ : నూర్యనారాయణగారు తెలిదా? ఆశ్చర్యం గావుంది. లక్షాధికారి. ఎన్నడో పెద్దలు సంపాదించి గుట్టలు గుట్టలుగా పోసి ఆస్తి—ఖర్చుపెడదామన్న ఒక్క వారసుడు కూడా లేకుండా మూల్గితోన్న ఆస్తి—

శ్రీని : అంత భాగ్యవంతుడా!

కృష్ణ : భాగ్యం! నెలనెలా పెరిగిపోయిన రెండొందలు తెప్పించుకునే సరికే కళ్ళు

జోగేలు మంటున్నాయి నీకు. రోజుకు వందకు తక్కువ ఖర్చుపెట్టకూడదని అతనికో నియమం తెలుసా?

శ్రీని : మైగాడ్!

కృష్ణ : అంతా బాగానే వుంది కానీ వొక్కటే చిక్కు.

నాగే : ఏమిటది?

కృష్ణ : ఏమీలేదు మధ్యాహ్నం వచ్చి ఉబ్బిస్తా నంటున్నాడియన. క్యాష్ డౌన్ చేస్తేకాని పీలేమంటున్నాడా హాలు (హాపై)బరు. అదీ యిప్పుడు చుట్టూకున్న గడ్డ సమస్య?

శ్రీని : } (ఒకరి మొఖాలు ఒకరు చూసుకుంటూ నాగే : } మానం)

కృష్ణ : ఏం? ఒక్కసారిగా అలా మొహాలు వేలా డేశాగు. అసలు సంగలేమిటో తెలుసుకోం డోయ్! తర్వాత చావు బతుకులు మధ్య వేలాడుదురుగాని.

శ్రీని : } (నీరసంగా) చెప్పండి. నాగే : }

కృష్ణ : నాగేశ్వరరావుగారూ! ముసుగులో గుడ్డు లాట లేందుకు? ప్రస్తుతానికి అర్జంటుగా కనీసం ఓ పచ్చకాయితేం కావాలి.

శ్రీని : బౌనాను, తప్పకుండా కావాలి.

కృష్ణ : మీ రూరణోండి శ్రీనివాసులుగారూ! మీతోనూ తర్వాత మాట్లాడుతాను.

శ్రీని : (గుండెల్లో రాయపడి) ఆ!

కృష్ణ : (ప్రకాంతంగా) ఆ (నాగేశ్వరరావుతో) ఆ పచ్చకాయితాన్ని మీరు పూర్తిచేయాలి.

నాగే : నేనా? రామ రామ! పిల్లా జెల్లా గల్గినవాణ్ణి ఏరోజు కారోజు ఎల్లారా భగవంతుడా అని బాధపడున్నవాణ్ణి— నాదగ్గర ఎక్కడ దండీ అంతి ఉబ్బి?

కృష్ణ : అహహా! తాడెక్కెవాణ్ణి తలదన్నే వాడుంటాడని మర్చిపోకండి నాగేశ్వరరావుగారూ! పాండే బజార్, కింగ్స్ వే, కొరిటి పాడు—ఓహోపలకులు తెగిలారు మీ లాంటి వాళ్ళు. హు నాకే కంసు తినిపించాలనుకున్నారో!

నాగే : హరీ హరీ! ఎంతలేసిమాట లంటున్నారండీ!
ఎల్లాగోలా కష్టపడి యిద్దామన్నా ఇవ్వాలే
ఫస్టు తరీఖు కాదీ! భగవంతుడా!

కృష్ణ : పోనీ ఫిఫీ?

నాగే : నామాట నమ్మండి!

కృష్ణ : మీమీదున్న ప్రత్యేకాభిమానంచేత మరో
మెట్టు క్రిందకు దిగుతున్నాను. కనీసం
పాతి?

నాగే : రూపాయలమాట అటుంచి—

కృష్ణ : (కోపంతో) నాకు తెలుసు. ఇటువంటి
మీకామెంటాలిటీ వాళ్ళతో సంబంధం
పెట్టుకుంటే ఇదే చిక్కు. తెలిసికూడా
మీమీదున్న ప్రత్యేకాభిమానంచేత కొంత
వీలు కలుగనిచ్చాను.

నాగే : అంతగా అగ్రహిస్తే ఎల్లాగండి!

కృష్ణ : పైపెద్దు ఇదొకటా? ఆప్రమితుడు కదా
అని అప్రకష్టాలు పడైనా సరే కనకాభిషేకం
చేయిద్దామనుకున్నాను. వ్వు. ఏం లాభం?

నాగే : కొంతైనా అవకాశం యిప్పిస్తే—

కృష్ణ : ఆవకాశం? నా చేతుల్లోవుంటే గదు
టయ్యా? సన్మానం జరపాలనుకున్నది
రేపేనా?

నాగే : పోనీ ఓవారం పోయితే ర్వాత పెటుకో
గూడదా?

కృష్ణ : మైడియర్ బ్రదర్! ఎల్లండి రాత్రికి
హైద్రాబాదు వెళ్తున్నానయ్యా! విశా
లాంగ్ర రాజధానిలో మన బ్రాంచికి ప్రారం
భోత్సవం చేయించవద్దా?

నాగే : ఈ సంగతి ముందే చెబితే! (నిష్క్రమణ)

కృష్ణ : నువ్వెంత ఇయ్యడల్పుకున్నావు?

శ్రీని : నేనా? నేనెందుకు?

కృష్ణ : ఏం అంత అమానుకుడిలా మాట్లాడు
తున్నావు—

శ్రీని : నేను కూడా ఎందుకండీ?

కృష్ణ : ఎందుకా? వేలాది అడియన్సులో ముందుకు
వచ్చి 'నేనూ ఓ మగవాణ్ణి' అని ధీమాగా

చాటుకోబోతున్నందుకు. నా మాంటి కో
హీగోలా కులుకుడు డాక్టర్ స్టేజిముందుకు
వచ్చారంగా వచ్చి "హా! రాజీవ్ బాచీ!
నా మనోహరిణీ!" అంటూ ఆడుకున్నా
రాగంలో వో పాటపాడి పేరు ప్రఖ్యా
తులు పొందబోతున్నందుకు. వంసలాది అభ్య
ర్థుల్లో నీకు ప్రేమరెన్ను యిచ్చినందుకు.
ఒక్కసారి అలా వెళ్ళియాడు. ఆడా మగా
పిల్లా జెల్లా, చిన్నా పెద్దా అందిరూ నా
అనుగ్రహంకోసం ఎలా కని పెట్టి కూర్చు
న్నారో తెలుస్తుంది.

శ్రీని : అలాగా! (కొద్దిగా ఆలోచించి) ఇది
వుంచండి. మళ్ళీ తర్వాత చూస్తాను.

కృష్ణ : (పుచ్చుకుంటూ) మంచిది. నీ సంతోషం
కొద్దీ ఎంతిస్తే అంతే తీసుకుంటాను. ఆ!
మా కంపెనీలో లీబు తెలుసుకుదా? అదే,
మహారాజివేటలో బీచిప్రక్కన. వెళ్ళి
ఈ ఉత్తరం యిచ్చిరా!

శ్రీని : ఆలాగే. మళ్ళీ ఎప్పుడు కలుసుకోమంటారు?

కృష్ణ : నేనే వచ్చి నిన్ను కలుసుకుంటాగా!
వెళ్ళిరా! (శ్రీనివాసుని వెళ్ళిపోతాడు.)

నాగే : (ప్రవేశిస్తూ) ఇదిగోనండి.

కృష్ణ : భేష్! అడిగినంతా పట్టుకొచ్చావే!

నాగే : మా ఆశవాళ్ళు పెట్టో దాచుకున్నారండీ.

కృష్ణ : నాకు తెలుసుకోయ్! నువ్వుల డబ్బాల్లో,
మెంతుల పెటెల్లో ఆశవాళ్ళ దాపరికం
మన జీతాన్ని మించుకుంటుంది అప్పు
డెప్పుడు. ఈ మాటలకేం గానీ నీకో పని
చెప్తాను చేస్తావా?

నాగే : అహా.

కృష్ణ : ఏంలేదు. కాన్వాస్ చేసి నాలుగు టికెట్లమ్మ
రాదా?

నాగే : తప్పకుండా.

కృష్ణ : అయితే రేపు మళ్ళీ కలుసుకుంటాను.
ఈలోగా నీ పనిలో నువ్వుండు.

నాగే : ఆలాగే.

కృష్ణ : వస్తా. ఓ. కె. టాటా!

రంగము : 3

[అడయిల్లు. ఏమీ మాట్లాడలేదు. అయితే సర్వత్రా పేలవమైన నిశ్శబ్దం]

గోపా : (ప్రవేశిస్తూ) ఏమిటిది? ఇట్లంతా నిశ్శబ్దంగా వుండి—బాల్ రూము డ్రాయిన్ అయింది తర్వాత ఒక్కక్షణం విశ్రాంతి తీసుకున్నట్లు—కొంపతీసి చుగుచు గారి ప్రభావం ఇక్కడగూడా వ్యాపించలేదుగదా! వెళ్ళవటానికి సస్ పెన్స్ (Tragical suspense)! ఎంతసేపు వొక్కణ్ణి యిలా గొంతు చించుకోవాలి. ఇంట్లో అసలు మనుషులనే సదాగూలున్నారా అని?

నూర్య : (ఒక్క గదిలోంచి ప్రవేశిస్తూ) అరె! గోపాలం! నువ్వెప్పుడొచ్చావురా? ఏవో కొనుక్కురావాలని మద్రాసు వెళ్ళినట్లున్నావు?

గోపా : మద్రాసులో ఏమందండి—నా మొహం. ఆంగ్లంల మహాప్రస్థానం జరిగింతర్వాత, ప్రియుడు లేని ప్రేయసిలా, చంద్రుడు లేని రాత్రిలా,—

నూర్య : నీ భావకవిత్వం వింటానికి నేనుతప్ప యింక వరూ దొంకలేదా తమ్ముడూ! వెళ్లి ఓ చేత కాసు పాతేసి ఎవరికైనా యిన్ని కాఫీ నీళ్ళు పోయిందని మోసం వోగంటేపు నిరాశ్చర్యంతోగా ఆ దొర్లొక్కటి వర సరాల్లోకి నీ కవిత్వం ఇంజక్ చేద్దువుగాని వెళ్లు వెళ్లు!

గోపా : నూర్యనారాయణ గారూ?

నూర్య : ఎవరి హద్దుల్లో వాళ్లుండాలి. కాలం, కర్మం కలిసిరాకపోతే నీ బీదత్వం నాకు రావచ్చు గాక. కానీ, నా గొప్పతనం, నా దర్జా, ఇవన్నీ వెయ్యేళ్ళు తపస్సుచేసి నా నీకు వస్తయ్యా అని. అందుకే ఇబ్బెక్ మహాకవి ఏమన్నాడు!

గోపా : నాకు తెలీదు.

నూర్య : నీకు ఒకటి తెలిసిందచ్చుకాబటి! అద్భుత వశాత్తూ ఆ సంగీతంలో...

గోపా : అద్భుతవశాత్తూ ఏమిటండోయ్! నాలుగేళ్లు నానా గడ్డిగిరి విద్యుత్ నాను యీ విద్యను. అడ్డమైన వాళ్ళ కాళ్ళూ పట్టుకున్నాను..... నే నుపయోగిస్తున్న ఇన్ని వాయిద్యాలు నాకు తెలిసినంతవఱకూ ఎవ్వరూ ఏకొలంలొనూ ఉపయోగించలేదు.

నూర్య : ఆలాగటోయ్!

గోపా : (బూరలాంటి ఫ్లాట్ నొకదాన్ని చూపిస్తూ) హిందీ సినిమాల్లో సంగీతం అంత బ్రహ్మాండంగా వుండడానికి కారణం యిది; (టాయ్ సియానో చూపిస్తూ) ఇది లండన్ లో తియరీ; ఈ ఘటవాయిద్యాన్ని చూశారా. అమెరికానండి స్పెషల్ ట్రైన్ లో తెప్పించాను; (సమరుకం మోగిస్తూ) శివుని ప్రశ్నలు తొండవం అంత ప్రసిద్ధం కొవడానికి ఈ డమరుకం....

నూర్య : (పెద్దగా) గోపాలం చెప్పబెబ్బలు తినకుండా మర్యాదగా ఈ ప్రదేశాన్ని వదిలిపెట్టి వెళ్లు. గిలక్కాయ బూర, కొబ్బరి చిప్పలు, కుంభ, గజ్జెలు-ఇవిటా నీ వాయిద్యాలు? దరిద్రుడా?

గోపా : అదికాదండీ.....

నూర్య : ఏదికాదురా ఫూల్! ముందీ ప్రదేశాన్ని వదిలిపెట్టి వెళ్తావా? తన్నుమంటావా?

గోపా : వెళ్తాను. వెళ్లేముందు ఒక్కమాట చెప్పి మరీ వెళ్తాను.

నూర్య : ఏమిటిది?

గోపా : మిస్ రాగిణి ఈ ఊరికి రావడంలేదు. నాటకం ఆగిపోయేటట్లుంది!

నూర్య : ఏమిటి? రాగిణి! డబ్బు ముంకే ఇచ్చేశాంగా!

గోపా : ఆ డబ్బు ఆమెకు చేరలేదు.

నూర్య : చెప్పి గోపాలం. జరిగిందేమిటో చెప్పు. అసలేం జరిగింది? ఇందులో ఏదైనా మోసం? (గోపాలం మొహంలోకి చూసి) అప్పుడే అంత కోపం తెచ్చుకుంటే ఎల్లా గోపాలం? సమయానుకూలంగా రేట్లు మారాలి.....

కళావరుణాక్షి

మెదడు కాస్త వేడిగావున్నప్పుడు మాటలు
కాస్త వేడివేడిగా వస్తుంటాయి.

గోపా : కోపంకాదండీ! వేదవాళ్లం—

సూర్య : పేదవాడివా? నువ్వా? 'విద్యయోనగుమ
విత్తంబు' వివలేనూ యీమాట. ఇదిగో
ప్రస్తుతానికి పదివలెచుకో. ఆ ఇటుమాడు.
ఏదీ ఒక్కనవ్వు. ఆ అల్లా నవ్వాలి. ఇక
తెప్పు ఏం జరిగింది?

గోపా : ఏమిందీ మీరిచ్చిన యాభైరూపాయలూ
తన స్వంతభర్తకు జమకట్టుకున్నారు గురువు
గారు. నైగా—

సూర్య : నైగా?—!

గోపా : పిట్టను చేజిక్కించుకుని పారిపోవాలను
కుంటున్నాడు.

సూర్య : పిట్ట! కొత్తగా పంజరంలో చిక్కిందా?

గోపా : నెల దాటింది.

సూర్య : పేరు రంకు?

గోపా : పంచవ స్మైల రామచిలుక. సోగనైన పేరు,
లీల!

సూర్య : ఇలా రా. ఒక సంగతి అడుగుతాను నిజం
చెబుతావా?

గోపా : నిరాశ్లేషణగా.

సూర్య : గురువుగారు తప్ప వేరే గత్యంతరం లేదా
నీకు?

గోపా : ఉంటే యీ న్యాయపాఠంలోకి ఎందుకు
దిగుతాను?

సూర్య : ఇంకో ఆధారం దొరికితే?

గోపా : చాలా సంతోషం!

సూర్య : భేష్. ఇట్లా ఈ యాభై వుంచుకో. అర
గంటలో ఎక్కడ దాక్కున్నా సరే ఆ దగు
లాభజీని ఇక్కడికి పట్టుకు రావాలి.
సరేనా?

గోపా : ఆహా!

సూర్య : మాట తప్పావా?—

గోపా : మీ యిద్దం.

సూర్య : వెళ్లిరా. (గోపాలం నివృత్తిమణం) హు.

నాకే ట్రోపీ పెట్టాలనుకున్నాను. కొం
గల్లో గజదొంగలుంటారని తెలియ పాపం!

నాగే : ((ప్రవేశిస్తూ)) ఏమిటండీ సూర్యనారాయణ
గారూ! అలా వున్నారా? వంట్లో బాగా
లేదా?

సూర్య : మోసం. పచ్చిమోసం దగా!

నాగే : ఏమిటండీ!

సూర్య : ప్రభాసేనరుగారు—నీకు కనకాభిషేకం
చేయిస్తానన్నారా కనూ?

నాగే : అలా రేపు రాత్రే.

సూర్య : పాపం! వారు చెప్పినమాట విని.

నాగే : ఏమైంది?

సూర్య : కాన్వాసు గూడా చేశావా?

నాగే : అలా.

సూర్య : మంచిది. మరి మంచిది. కాస్త వళ్ళు దగ్గర
పెట్టికో. ఎందుకై నా మంచిది.

నాగే : ఏమిటండీ? ఏం జరిగింది?

సూర్య : అంత ప్రమాదం ఏమీలేదు కాంతా, కన
కాల్ని తీసుకుని ఉదాయించ బోతున్నాడు
మీ గురూజీ.

నాగే : అలా!

శ్రీని : (హడావిడిగా ప్రవేశిస్తూ) మునిగిపోయింది.
కొంప పూర్తిగా మునిగిపోయింది. నా
కొంప నిలువునా దోచేశాడు. దిరిగిదుడు.
నెవ్వ ఛండాలాడు.

సూర్య : ఎవరియన?

నాగే : బెజవాడ కాలేజీ విద్యార్థి.

సూర్య : ఇక్కడి కొండుకు వచ్చాడు?

నాగే : నాటకంలో వేదం వేద్దామని పుబలాటపడి—

సూర్య : కాలేజీ వదిలి పెట్టి వచ్చాడు. అంతేనా?

శ్రీని : అవునవును.

సూర్య : సిగ్గులేదూ అవునడానికి. నిశ్చేపంగా
అమ్మా నాన్నా డబ్బు పంపిస్తుంటే కాలే
జీలో కుడిచి కూర్చోక ఇదేం పాడు బుద్ధి?

నాగే : కొంప మునిగి పోవడమేమిటి శ్రీనివాసులూ?

శ్రీని : లీలను వాడు లేవదీసుకు పోతున్నాడండీ!

నూర్య : తీలను వాడు లేవదీసుకు పోతే నీకేమోయి?
ఏమైనా—

శ్రీని : (సిగ్గు).

నూర్య : ఓహూ! పోలిగాడు. బంగారక్క (పణ్యు
మన్ను మాట! ఇందుకోసమా తండ్రీ కాలేజీ
వదిలి పెట్టింది?

శ్రీని : ఈయన వెవరండీ? కాపాదపీ, శిరాదపీ
మాట్లాడుతున్నాడు.

నాగే : అక్షోధికారి నూర్యనారాయణగారని—

నూర్య : ఆపవోయ్! శ్రీనివాసులూ- నీవగ్గర డిబ్బెంత
వుంది?

శ్రీని : (ఏమన్నట్లుగా) ఏమందీ—ఉన్నదంతా
వాడే వొల్బుకుపోయాడు.

నూర్య : కనీసం రైలుఛార్జీకన్నా—

శ్రీని : (లేవన్నట్లుగా తలూపుతాడు)

నూర్య : నీకు నేను సహాయం చేస్తాను.

శ్రీని : (ఆశగా మాస్తాడు.)

నూర్య : నాకూ నువ్వు ఒక సహాయం చెయ్యాలి.

శ్రీని : ఏం కావాలంటే అది చేస్తాను. అగ్నిలో
దూకమన్నా సరే.

నూర్య : ఏం లేదు. ఆ దుర్మార్గుణ్ణి పట్టుకుని
రమ్మని గోపాలాన్ని పంపించాను. నీవు

స్వేదనుకు వెళ్ళి వెదుకు. కావాలంటే
నా పేరు చెప్పి పోలీసు సహాయం తీసుకో.
కానీ వాణ్ణిమాత్రం ఈ పాలిమేర దాట
నివ్వకు.

శ్రీని : అలాగే.

నూర్య : వెళ్లు. త్వరగా వెళ్లు. (శ్రీనివాసులు వెళ్ళి
పోతాడు) పెద్దనాళ్లం మనమే వాణిచేతులో
కీలు బొమ్మలుగా తయారవుతుంటే యీ
చిన్ని వెగవ లెంతి?

నాగే : ఏం చెయ్యాలి? ఎక్కడ పటి నా ఇటువంటి
వాళ్లే. ఎవర్నని నమ్మాలి? ఎవరిని దూరంగా
వుంచాలి?

నూర : అవునుచురి. పైకి అందరూ పెద్దమనుషులే!

నాగే : ఈ పెద్దమనుషులే జీవితాల్ని నటన క్రింద
తీసుకు బ్రతుకుతున్నాడు.

నూర్య : (నవ్వులు) ఇంతమాత్రానికే బెదిరిపోకు
తమ్ముడూ! ఈ జీవితమే ఒక ఆట - అడ్డు.
అడుగుడుకునా అవరోధం కలిగించేది ఈ
కళావదు జాకీలే! మణిలా దగ్గరుంచుకో.
గెలవటానికి అవకాశం వుంటుంది. లేదూ.

నాగే : తెలుసు. తెలుసు. ఏం జరుగుతుందో!

సాహిత్య సమీక్ష

శ్రీ అనంతకృష్ణశర్మగారి పరిశీలనము

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

బ్రిటిషల నేను ప్రకటించిన 'సాహిత్య సమీక్ష' యను వ్యాససంపుటిపై* నభిప్రాయ మొనగుచూ, విమర్శకాగ్రేసరులు శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నా కోరిక మేరకు ఒక గొప్పవిమర్శ వ్రాసి పంపినారు. అందు వారు నా వ్రాతలో దొరికిన సమాదములను, ఎడనెడ వారికి పొడమైన సందేహములను, అభిప్రాయ భేదములనే కాక ఒక కొన్ని శబ్దముల నుట్టుపూర్వములను గురించిన విశేషాశ్చయులను పెక్కు తెలిపియున్నారు. వానిలో కొన్నిటికి నాకు తోచిన సమాధానములు చెప్పికొనుటయు జరిగినది. ఆ యెల్ల చివరములను 'సాహిత్య సమీక్ష' పాఠకులే కాక భాషాప్రియు లెల్లరును గమనించి సరిశీలింపవలసినవే కావున—(శ్రీ) శర్మగారి యనుమతిమీద నే—వాటి నిచట వెలువరించుచున్నాను.

ఇందు తొలుతటివి శ్రీ శర్మగారి వాక్యములు; పిమ్మటవి నామాటలు.

౧ ఆ ప డ్ద

(పుట. 11) “ఆపడ్డ” యే పరి. ఇందలి తొలి పదము ‘ఆ’. ఆవు కాదు. ఇందలి ‘వు’ ఊతైకై వచ్చి నది—గోవు వలె. వేయి, రేయి మొదలగు వానిలోని ‘యి’ ఇటిగి. పాండురంగ మాహాత్యము నందలి ‘ఆ వెల్పు పచ్చనెగురు’ (౨. ౧౨౨)లో ఈ ‘ఆ’ స్పష్టముగా నున్నది నా యూహ. ‘ఆలను వెలుచునది’ యని భావము. కనుక సరళాదేశాదులు రావు. కాని ‘ఆవు’ గూడ తెలుగులో నిలిచినది. నానిని ప్రాంతాదిగణమున చేర్చితిమేని ‘పూడోడు’ వలె, ‘ఆల బోసు—ఆలదోడు’ వలె ‘ఆలబడ్డ’ కూడా పాగువుకొండలను; ఆవు + పడ్డ—అని విగ్రహించినప్పుడు.

కాని అనేమో చెవికింపు గాను, ‘ఆబోసు’ వలె.—

ఆ వెల్పు పచ్చనెగురు—‘ఆవుపదల్పు పచ్చనెగురు’ (పాం. 2. 51) అను వాక్యార్థమునకు గూఢాంతరముని నా యభిప్రాయము.”

* * *

ఆవులోని ‘వు’—గోవు లోని ‘వు’ వంటి దనుటకంటె, పూవులోని ‘వు’ వంటిదనుట యెక్కువ సమీచింపుచుని నా యభిప్రాయము. అప్పుడు ‘పూవు’ కు ‘పూ’ వలె—‘ఆవు’ కు ‘ఆ’ గూఢాంతరములుబయు, బ. వ. ‘పూలు’ అయినట్లే ‘ఆలు’ అగుటయు సూచపన్నియగును. కాని ఆపక్షమున, శిర—“పూ శబ్దమునకును వృత్తియందు ఉకారమునను

* “తను ‘సాహిత్య సమీక్ష’ సాంగముగా దదిచితిని. ఈ పరిశీలన చిలువ నెఱుంగగలవాని పలువురు లేరుగదా యని చింతజనించినది. సుగీ తీవ్రమైన గంభీరమైన వ్యాసంగ మేదైనను దాని స్వరూప మిం జేకదా యను తత్వము వారు కొంత నెఱుగిదినిచ్చినది. తమది నాదము కాదు; తత్వవిర్భుత. సమీక్షపాఠు లందఱున నిజముగా కన్నుల తొక్కుకొనగల వస్తువది.”

వలె సుగాగనాది కార్యము నెఱుంగవలెను” అని చెప్పి పూగొమ్మ, పూటడిదుము-అను నుదాహరణల నిచ్చియున్నందున ఈ ‘-’ శిబ్దమునకు నుగాగము కలిగి ‘-’ బద్ధం యే కావలసివచ్చును.

వేగంటి, కేయంటి అన్నట్లు—పూగొమ్మ, పూటడిదుము-అనులకు శాస్త్ర మొప్పులేదా?

ఇక్కడ ఒక విశేషము — పూ + గొమ్మ = పూగొమ్మ - యగునన్న శి ర. మే, చేగు + తడు = చేతడు” అన్నది ఇందు సుగాగమ కార్యములేగు; అరసున్న యన్నది ‘గీ + పెట్ట = గీపెట్ట’ అన్నది ఇందు సుగాగమ కార్యములేగు; అరసున్న లేగు కాబట్టి అపశవ్యగుకార్య నియమము బహుళమనియు, శి. ర ప్రకారమే — ఆ + పడ్డ (గీపెట్ట - వలె) ‘ఆ పడ్డ’ కావచ్చుననియు కర్పణ చేసింది. శి ర. ‘గీపెట్ట’ అను పదమున నిండు స్వాముగా చూపి, కంపలీ కణమున “గీ + పెట్ట - ఇది ఇలుండడ యుక్తి” అన్నది. కాని చేతడు, గీపెట్ట - అను పదములలో అరసున్నలంచుట సరి కాదు. ఎందువల్లనగా బా. వ్యా సుధి. 3.1.2. నూ. ప్రకారము ఆ పదములలోని ‘గు’ - ‘క’ వర్ణముల తో పాటు వాటిముందరి అరసున్నలను లోపించును. సుగాగమములేగు గనుక అచట అరసున్నల మరల పుంపు అందువల్లనే ఆం భా. ౯. (సంధి ౫౮) ‘చేగు + తడు = చేతడు’ అన్న శి ర. వ్రాత తప్పియు, చేగు + తడు = చేతడు అనుట ఒప్పుయు తీర్మానించింది. ఆ తీర్మానము ప్రకారము- ఆవు + పడ = ఆ పడ్డ కావచ్చును.

ఇక శ్రీ శిర్మగారి ఉతిమునో ‘ఆ’ లుప్త శేషము కాదు. స్వంత శిబ్దము. కావున ఆ పడ్డ యగుట కాక్షేపమే లేదు.

ఇక్కడను ఒక శింక — వారు ‘ఆ’ - వే, రేల వంటిదివ్వాగు. అట్టివిలతో సుగాగమము కాక పోయినను గ నడది వాగేయము వచ్చి వే + కన్ను = వేగంటి; రే + త్రిమ్యుగి = రేడిమ్యుగి; రే + పగలు = రేపగలు అయినట్లే ఆ + పడ్డ = ఆ పడ్డ కావలదా? అనునది శింక

అట్లు కా నక్కరలేదు; రే + కానుక = రే కానుక; రే + కి = రే కి; వా + లెఱు = వాలెఱు;

మై + తలపు = మైతలపు - అయినట్లే ఆ + పడ్డ ‘ఆ పడ్డ’ కావచ్చునని ఆ శింకకు సమాధానము.

కాబట్టి శ్రీ శిర్మగారివల్ల ‘ఆ పడ్డ’ యే సరి.

ఆనాడు వారు ‘ఆ పడ్డ’ లోనిది ‘ఆ’ యని తెలియదు. తెలియకపోయినను శ్రుతిహితముగా నున్నందున ‘ఆ పడ్డ’ పాఠమే సాధువన్నాను కాని ధైర్యముచాలక ‘పెద్ది లింకను విచారించి నిష్పయింతుగు గాక’ అని వ్రాసికొన్నాను. (మా పు. 12)

శ్రీ శిర్మగారు ‘ఆ’ యను రూపమును సప్రమాణముగా నాడించి నా వ్రాతకు ప్రాణము పోసినారు. వారి క నేక వందనములు.

2. చాడు

(పుట 17) “‘చాగు’ నా దృష్టిలోను సరియైన రూపము చేరు. చాగు, చాఱు కావు త మూహించి నట్లు ఇది సారశిబ్దమిది. కనుక ఇందు శిలరేపముండా వీలులేదు. ‘చాగు’ ప్రామాణిక తమిళు ‘శార్’ నుండి శిలుగుశిలమునకు వచ్చిన పదము; అర్థముగూడా. నెట్టి కిని తెలుగు వంటలలో చాగును స్నానము నొకొనలేదు. అరవ కన్నడ శిలములలో అదలేనిది భోజనమే సాచగు గదా. తెలుగులో చా.జ లకు దంతియింధి అపవాదము లేనిది కాదు. మరియేవిధమున ఎట్టిది గాదు

* * *

తర్జునములలో శిలరేపముండా వీలులేనని గట్టిగా నవి నవి కాళిములేదు. (మా. ప్రా. వ్యా. సంజ్ఞా. ౯)

సంస్కృతి సార శిబ్దమునుండి వచ్చినను, తమిళు ‘శార్’ నుండి వచ్చినచాగు, చాఱు, చాగు, చాఱు అను రూపములలో నెవయొకటి యగునుగాని ‘చెగు’ మాత్రము కాదు అదే యిక్కడ ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన యంశము.

3. కయ్యము పొడుచు

(పుట 57) “శిబ్దసలన శ్రీ మలను గూర్చి తాము చాలా పశ్చోధించి వ్రాసితిరి. ‘కయ్యము(బొడుతు) నెనగూడగు అను తిను నిషేధిధికి బలము చాలదను కొందును తెలుగులో కర్మవాచకము జడమైనప్పుడు ద్వితీయకంటే ప్రథమావధి క్రియే యొక్క వ రాణిం.

సాహిత్య సమీక్ష

చును గదా. 'చెట్టునెక్కను' అనుటకంటే (1) 'చెట్టెక్కను' అనుటయే మన నోటికి సహజమైన పలుకుబడి ఐనను. 'ఫలములం చెట్ల చిల్కలు భుజింప' (పాంశు ౨. ౨౦౮) ఇట్టి ప్రయోగము లెన్నో కలవు కొంత కఠిన సంస్కృతి సంప్రదాయము బలము దీనికి హేతువు గావచ్చును. జడకర్మలు కొన్ని వ్యవహార ప్రాబల్యముచే క్రియాపదియతో అవిభాజ్యముగా అనుకుకొని యుండునుగాన అట్టిచోట్ల ద్వితీయా ప్రయోగము ఆరెంటిని ఏడెడదీసిదిరులచే అంతిగా మనకు గుచింపక పోవచ్చును. కాని 'పాశుతును గయ్యము' అని వ్యవ్రయుగా గూడా ప్రయోగము లున్నప్పుడు 'కయ్యము' - పాశుచు (క్రియకు కర్మముగా వల గ్రహింపరాదో) వాకర్థముకొను (2) భిన్నముగా నున్నప్పుడు గూడ అది కర్మవాచకము కాదేని - 'పాశుతు నెల్లుఁ బాంశుపుత్రులతోఁ గయ్యమేను' అను వాక్యమున 'కయ్యము'ను విమిగా గ్రహింప వలయును? కర్మముగా గ్రహించితిమేని - 'కయ్యముం బాశుతు' ననఁగూడదు అను మీ నిధికి నిదానమేమి? ఇక్కడ ద్వితీయకంటే ప్రథమయే తెలుగు నుడికారము ననుసరించునది యన్నచో వాకును సమ్యక్తమే కొన్ని శి. ప. క్రియలలో కర్తృకర్మ వాచకములు అవిభాజ్యములై నిలిచియుండును లావు చెక్కు; కనుగొను - ఇత్యాదులలో వ్యవహార బాహుళ్యము దానికి హేతువు అట్టివానిని విడదీసి కర్తృకర్మ వివక్ష చేయుట అసంప్రదాయకము. అసహ్యము. అంటే. (3) 'వన్నుదన్ని' ఇత్యాదులలో 'వన్ను'కు కర్మత్వము నశింపను. మొత్తముమీద ఇట్టిచోట్ల శాస్త్రమున కన్న వ్యవహార వివేకము మార్గదర్శి "

* * *

పాశుచు అను క్రియ 'కయ్యము' అను విశేష్యముతో కూడి శిబ్దపల్లవమై 'చేయు' అను విలక్షణార్థము నిచ్చుచున్నది. శి. ర. లో - "పాశుచు.

(1) చెట్టెక్క - శి. ప. క్రియకొను. అంగుచెట్టు - కర్తృ; ఎక్క - క్రియ; (సకర్మకము) 'కయ్యము పాశుచు' శి. ప. క్రియ; వికపదము; రూఢము; ఆకర్మకము - నల్లిపాశుచు, నిటవోశుచు, గగురుపాశుచు, గుఱుపాశుచు, చిట్టలు వోశుచు - అను క్రియల వంటిది.

అ. (2. ఇది కయ్యము, మేడము అను శిబ్దములతో, జేరి వచ్చునప్పుడు చేయు అను వరము నిచ్చుచున్నది" అని తెలుపబడి యున్నది కావున చెట్టెక్కలకును - కయ్యము పాశుచులకును సామ్యము లేదు.

'బొగ్గులకై కల్పతగువు పాశుచులు' అన్నచోట తిరువు కర్తృ; పాశుచు (=నిజము) క్రియ కావున తిరువు ప్రథమలోను - ద్వితీయలోను ఉండవచ్చును.

'కయ్యము పాశుచు' అను వికపద క్రియలోని కయ్యము - కగ్గా కొను; పాశుచు - కయ్యమును పాశుచుంటే క్రియా కొను కావున కయ్యమెప్పటికిని ప్రథమలోనే యుండును.

'పాశుతు నెల్లుఁ బాంశుపుత్రులతోఁ గయ్యమేను' అన్నచోట, విను, ఎల్లుక పాంశుపుత్రులతోక, కయ్యము పాశుతుక=పారాశుతును, యుద్ధము చేతును - అని సుసన్వయము. పాంశుపుత్రులతో, కయ్యమును పాశుతును - అని చెప్పచో అర్థశూన్య ప్రసంగమగును. కయ్యము నేమి? పాశుచులయేమి?

శి. ప క్రియలలోని విశేష్యములను కర్మలుగా గ్రహించుచో స్వేచ్ఛ అర్థభేదములూ - విచిత్రార్థములు కూడా 'కొండచేయు' అను పదముకింద (పుట 38) తెలుపబడియే యున్నది. అయినను ఇంకొక్క యుదాహరణము -

"ఎవ్వఁడే యవధాన మెఱుంగు న య్యవధానమున వాని కించుక ముల్లు నూప"

(చీక. 1 20)

ముల్లునూపు = అతిశయించు. వానికి ముల్లు నూపక - అంటే వాని సతిశయించుటకు అనియర్థము. ములును కర్మగా తీసికొన్నచో - వాని శేవో యొక ములును చూపించుటయగు నే గాని వాని సతిశయించుట కొను. (తోడు నూపు; పొడనూపు; ఎల్లఁగు నూపు; తిలదూపు మొదలగు క్రియలన్నియు నిట్టివే)

ఎంగుకిరిను విస్తరము; నిఘంటువులు కయ్యము పాశుచు - ముల్లునూపు వంటి క్రియలలోని విశేష్యములనూ - క్రియలనూ వేగువేగుగా చూపి అర్థము చెప్పియూ, మరల రెంటిని చేర్చి - వికపదముగా చూపి అర్థము చెప్పటకు కారణ మేమో యించుక విచారిం చినచో ఈ శి. ప. క్రియల తిత్వ మాకళింపు కాగల దని వా మనవి. ('దూసి' వారి బాల. వ్యాఖ్యానమున

శబ్దపల్లవ లక్షణము చక్కగా వివరింప బడియున్నది.
(మా. క్రి. ౧౩, ౧౧౮)

మరియు, ఈ జాతి క్రియలలోని విశేష్యములను కర్మలుగా భావించువారికి హేచ్చరికగా, శ. ర., 'ఒత్తు' క్రింద, — "చిగురొత్తు ఇత్యాదులందలి ఒత్తు ఇంచుక్కునంటిదని తెలియునది" అనియు, 'చిగురొత్తు' క్రింద — "చిగురొత్తు = చిగురుచు — మనమునఁ గయ్యపు వేడుక, చిగురొత్తి' ఇక్కడ చిగురొత్తి అనఁగా పుటఁగానని యర్థము" అనియు, "చిత్తియ చిగురొత్తి అన్నప్పుడు, చిత్తియ అనురక్తము కౌఁగా అని యర్థము" అనియు వివరముగా ఒత్తి చెప్పి యున్నది.

కావున 'కయ్యము పాడుచు' అను ఏకపద క్రియలోని కయ్యమును వేరుపరిచి కర్మయనుట సంప్రదాయముకొనిన నా విన్నపము.

(2) శ. ర. ధాతువులలోని పదములు భిన్నములు గా నేకాదు. తరుమానుగానున్నను వాటి ధాతుత్వము చెడదనియు, పద సమన్వయమున ఆ రెండు పదములను చేర్చి, ధాతువుగా గ్రహించి అర్థము చెప్పికోవలెననియు తెలిపి, 'నోరింతికం టెఁజేయ' — 'పటెఁ జెఱు' — 'జంగల్ చెంకున కొంకొ' ఇత్యాది ప్రయోగము లిచ్చియేయున్నాను. (పు 56; 58). కావున మరల నిక్కడ వివరింపనక్కరలేదు. అయినను విషయ విస్పష్టత కింకొకటి రెండు ప్రయోగములు, —

(1) "చెఱు చూఱుపట్టు సేఁగి మాన్పుచుటన్న

చెసనదే మఱియుఁ గావించె దీవు"

(సిం వార. ౪౫)

చెఱు చూఱుపట్టు సేఁగి—యనగా, చెఱు పట్టు సేఁగి, చూఱుపట్టు సేఁగి—యని యర్థము. చెఱు పట్టు, చూఱుపట్టు—అను రెండుక్రియలును ఇంగు జోకింపబడినవి. చెఱు = చెఱులను, చూఱు = చూఱులను, పట్టు సేఁగి = పట్టుకొనునట్టి సేఁగి—అని యర్థము చెప్పరాదు.

'చెఱు-చూఱుపట్టు' అనునీ ప్రయోగము కొంకు కొనకును చెతిప్పుకొను' అను ప్రయోగము వంశిది. (మా. పు. 29).

(II) "నిద్రయొన్నఁడుబోఁడు" (భాస్కర సుందర. 302).

ఇంగు 'నిద్ర' — 'బోఁడు' అను పదములు వ్యస్తముగానున్నను, ఎన్నఁడుకొ, నిద్రబోఁడు—అని యర్థము చెప్పవలె నేగాని, నిద్ర=నిద్రను, ఎన్నఁడున్=ఎన్నఁడును, బోఁడు—అని చెప్పరాదు.

(III) "తెక్కిన నాయకబలమును

లెక్కింపఁ పితామహుండు లేఁడు"

(భాస్కర. యుద్ధ 435).

పితామహుండుకొ—లెక్కింపలేఁడు—అని యన్వయము

(IV) "ఉక్కుపు మేనుల యాతుధాను లొక్కొక్కని మెచ్చినట్టి భటు లుండును రొక్కొక్క వాని వాకిటన్" (—, —, 16).

ఒక్కొక్కవాని వాకిటన్ = నాని ఒక్కొక్క వాకిటన్—అని అన్వయక్రమము.

ప్రాధికపుల రచనలలోని ఇట్టి ప్రయోగ విశేషములను భాషా సంప్రదాయమును గమనించి యన్వయింపవలె నేగాని మాటకు మాటగా అర్థము చెప్ప నొప్పుననియు, 'పాడుతుఁగయ్యు' అని పదములు వెనుక ముందై యున్నను, కయ్యముపాడుతుకొ = కుయ్యము చేయును అనియే చెప్పవలెననియు 'పాడుతుకొ గయ్యు' — 'పటెఁజెఱు' — 'నోరింతికం టెఁజేయ' ఇత్యాది వ్యస్త ప్రయోగములలోను విశేష్యములు ప్రథమలోనే యుండుట గమనింప దగిన యంశమనియు, 'కయ్యుపాడుచు' శ. ప. క్రియగావునను. అందలి 'పాడుచు' అకర్మకముగావునను 'కయ్యు'ను కర్మకగా గ్రహించి 'కయ్యముం బాడుచు' అనుట పాసగననియు సారాంశము

మరియొక విశేష మేమనగా: సకర్మక క్రియలును శబ్దపల్లవము లగునపుడు అకర్మములగు మండును —

ఉ — (1) కయ్యమిచ్చు (= సంకరమిచ్చు) = యుద్ధమునకు వచ్చు.

(2) వెన్నిచ్చు = పాటిపోవు

(3) వెంగమిచ్చు = సూచుటమును

(4) చెల్లుగట్ట = చెటుగా పేర్చుట.

(5) ఎడకట్ట = మానినపుండు మరల గడ్డగా పేర్చుట.

సాహిత్య సమీక్ష

ఇత్యాదులు —

(3) తెనుగు పలుకుబళ్ళ తెన్ను లన్నియు కలయజూచిన సుప్రసిద్ధ విమర్శక వ రేణ్యులు శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు, జయ-గ్రీష్మ 'పాశ్చాత్య' సృతికలో 'పలుకుబళ్లు-పదబంధాలు' అను శీర్షిక క్రింది, ఈ శ. ప క్రియల స్వరూప స్వభావములను విశదపరిచి యున్నారు. అంగు, వెనుదెఱచు, వెనుతెవులు, వెన్నంటు. వెన్నడించు, వెన్నెచ్చు, వెన్నాడు-అను పదములతోపాటు 'నెన్ను దన్ను' కూడా సరియున్నది ఆవ్యాసము చదివినచో 'నెన్ను దన్ను' అను క్రియలోని 'నెన్ను' కర్మయగునో కాదో తెలియగలదు

మరియు,—ఉభయ బలంబులు పురికొని...అ
క్షుభితములై పోరాడెం
బ్రభువులు వెన్నుదన్ని చూడె"

(భా. ద్రాణ. 1.885)

అన్నచోట, — ప్రభువులు, వెనుదన్ని చూడె = ననుక నిలిచి చూచుచుండగా — అనుట యుచితమో, వెన్నులను తిన్ని చూచుచుండగా — అనుట యుచితమో విచారించినను ఈ 'నెన్నుదన్ను' క్రియయొక్క తత్త్వము తెలియగలదని నా విన్నపము.

శి. ర. లో — "నెన్నుదన్ను (నెన్ను + తిన్ను) ననుకనిల్పు, వెంబడించు" అని చెప్పబడియున్నది.

౪ ఉద్దు

(పుట. 107) "ఉద్దు — అనునదీ నీకవచన రూపమునుట యుక్తి సహము. నిమిష ఉళంగగు; కన్నడము ఉద్దు; ఉద్దు. ఆంధ్రదేశమున కన్నడ నామిష్యముగల రాయలసీమలందీ దీని నాడుక. ఇతి రత్రి ఇది అర్థముకొని పదము మినుము గదా అక్కడి వాడుక కన్నడముందు దీని యాపవర్తి కైక రూపము 'ఉదిన'. తెలుగులోను అదే సంక్రమించినదను కొందును — శి. ర. 'ఉద్ది'ని గ్రహించినది గావున మనము దానినే గ్రహింపవలెనని, 'ఉద్దు' తిప్పని చెప్పలేమని నా మతం. శి. ర. గోని శబ్దార్థ స్వరూపము లెన్నోచోట్ల నేడు మనము సంకేహింపవలసి యున్నాము గదా."

*

*

*

సంకేహించుట వల్ల నేగదా యిట్లు చర్చింప వలసివచ్చినది. 'ఉద్దు' కన్నడ పదమే. కొద్ది దెవగు? శి. ర. గ్రహించిన 'ఉద్ది' తిప్పా? ఒప్పా? అన్నది మన కిక్కడ విచారణీయము. "ఉద్ది నేను — ఉద్దిపప్పు అనియే దేశమున వాడుక" అని తెల్పిన యిగ్మగు పండితుల వ్యాసములను (పు. 109లో) ఉదాహరించినయే యున్నాను.

మరియు, తెనుగునను - కన్నడమునను పంకి తులును, కన్నడ దేశమునకు సమీపమున నున్న తెనుగు సీమనాగుననై శ్రీ గో. నానుదేశశాస్త్రీగారు 'ఉద్ది' అనియేగాని 'ఉద్దు' అను వాడుక లేదని స్పష్టముగా వ్రాసియున్నాడు. (దూడండి - పండితాభి వ్రాయ మాలలో)

మరియు, మాయింబు పనిచేయుచున్న అరవహిల ఇట్టివల ఒక నాడు ప్రస్తావ వశమున "మిస పప్పును మేము ఉళంగుపగులు అంటాము; నాలుపురం వాండ్లు-ఉద్దిపప్పు అంటాడు" అన్నది. నాలుపురం అనగా అరవము తెలియని తెలుగువాండ్లని ఆమె భావము. అది (హేళనవాట.)

కావున 'ఉద్ది' తిప్పకాదు; ఒప్పే. తమిళు 'శార్' చాగు-అయినట్లే కన్నడపు 'ఉద్దు' తెనుగున ఉద్ది అయినదియు, తెనుగు నిఘంటువు గ్రహించ వలసినది తెనుగు నాటవాడుకలోనున్న పదమునుగాని కన్నడములోని పదమునుకొదనియు, శి. ర. గ్రహించిన ఉద్దయే నాధురూపమనియు నావిజ్ఞప్తి.

౫ తిరు - తిరు

(పుట 188) "తీగు-తీటు ఈ రెంటికినిగల అర్థ భేదము తాత్పర్యమే కాని వేరుకొదని నానమ్మిక. ఇందలి శిబరెఘమును కృత్రిమమే. ఇది 'తీరణి' అను ప్రాకృతిరూప మూలకము. సంస్కృతి 'తిర' భాగువు కనుక ఇంగు బంకితా సహజముకొడు. ఈ రేఘద్వయ సంప్రదాయమే ద్రావిడ భావలతో అవిచారితరను ణీయముగా వచ్చిపడిన బెడదను భావము నాకు బలియుచున్నది.

*

*

*

బంకిగా భావకొక పెద్ద బెడదగా నేయున్నది. దానికి సరియైన వ్యవస్థయును లేదు. శేకపోయినను

అది యిట్లే భావ నంటి పటకొని వచ్చుచునే యున్నది గదా! ఇది విచక్షాంతరము.

తీగ—తీజుల కర్తవ్యము లేకున్నచో భిన్నార్థములు చెప్పకుండుట మేలు. భిన్నార్థములు చెప్పి విరుద్ధరూపములు చూపుట సరికాదని నా పరామర్శ. అంతే.

౬ ఈర్ష్య

(పుట. 158) ఈగ+పేను=ఈర్ష్య అని మీరు నూచించిన వ్యుత్పత్తి ఇంకను విచారణీయము. ఈర్ష్య, దువ్యైవ ఈ రెండును, ఈగబాని, దూబాని అని మాప్రకృత పామర వ్యవహారము 'తీసివేయునట్టి సాధనము' అను నర్థమును బోధించు దీర్ఘపదమే అంతరించిపోయినదని యూహించుట కన్యము. కాని 'నే' నంతికంటె మంచి వ్యుత్పత్తిని నూచింపలేను — ఈగబాని—దూబాని లోని 'బాని' లేక 'పాని' కి అర్థము కాని మూలము కాని నాకును ఇంకను బుద్ధికి తట్టలేదు

* * *

మాప్రకృత 'దూబాని' లేదుగాని. ఈగపేన - ఈగపేన ఉన్నది. కాలక్రమమున దీర్ఘము ప్రాప్తి నుటయు, వర్ణలోప వర్ణాగమములును అసహజములు కావు గదా!

ఈగపేనకు సంబంధించిన నా వ్రాత సరియైనది కాదని శ్రీ సంకల్పగారు (Special Officer Vocabulary research Institute unit, Rajah-mandry.) తమగోపన్నట్లు శ్రీ యే. రా. దయనులు గాగు నాకు వ్రాయగా, —ఆయ్యా తమాహించిన వ్యుత్పత్తి యేమో దయచేసి తెలుపవలసిన—దని శ్రీవారిని కోరితిని. కాని కారణ మేమో ప్రత్యుత్తరము రాలేదు.

ఏమైనను నా వ్రాతలో సత్యము కలదనియే నా నమ్మకము. అందు కొధార మేనునగా : వావిళ్ల నిఘంటువులోను నేను చెప్పిన వ్యుత్పత్తియే యున్నది. ఈచ్చ పాపమిది పిమ్మట నేను మాదుట తిలస్థించినది. ఎట్టి చేరికయు లేని యిగువర కొక తేభావము తట్టినప్పుడు అందు సత్యముండి తీగనని నా యభిప్రాయము. పెద్ద లింకను విచారించుదు గాక.

జలపూత

(పుట. 165)—(1) జలపూత; 'జలపూత బంగారు సంసారము' అన్న ప్రయోగము అన్నమాచార్యుని పాటలోనున్నది. ఆ శిల్పములోను 'పూత' కంటె 'పూత'యే యుక్త మనిపించును—'జల పూత'కంటె 'జలపూత'యే యెక్కువ న్యాయముని భావించును. మొలామును పూయుదుగాని పోయదుగా! అన్నమాచార్యులపాట రెండుగకముల రెవలలోను 'జలపూత' అనియే స్పష్టముగా నున్నది. మరిచితి. ఈ రెండుధాతువులకును మూలమైన దేశీయ ధాతువు 'పుయ్' అనునది కన్పించును నున్నది. దానికి 'పూత' అరము కాని 'పూత' కాదు. తెలుగున రూపభేదము వెంట అర్థభేదము వచ్చినది. ఈ సందర్భమున (2) జలపోషణమును గూర్చి కూడ నా సంగ్రహములు మనవి చేసికొందును ఇది నెత్తించున్నది శి ర—కాని దాని రూపము చూడగా అది తిద్భవమునుకో దగియున్నది. 'అపోషణము' మూలముగావచ్చును. మరి 'భోజనము'—'ప్రోక్షణము' గూడ కొవచ్చును. ఎట్లును 'పాలు—క్షీరము' అను శి. ర. మొదటి యర్థము ఎట్లు వచ్చినదో విచార్యము. మరియు శి ర చూపిన "ధూ ప్రవగుం బోషణ మిన్మునంగవలెనే" అనుభాగవత పద్యమున "ధూ ప్రవగుం డోషణ మిన్మునంగవలెనే" అను పాఠాంతరము కలదు. ఇంక 'యూగూని'లోని 'కంపు పోషణములు దానవంబులు' అను శి. ర. యుద్ధాచారణము ప్రాసప్రభానము గనుక దాని కేన్ గౌజార్థము చెప్పవలెను గాన ప్రకరణమును బుస్ఫురించుకొని 'కాంతి' అను నర్థము అంతే ఇచ్చుటచేసింది. భాగవత ప్రయోగమునకు భోజన మరయు చెప్పవచ్చును. కుస్తీకి ముందు శి క్తికై 'దొరకు జెప్పి తిండి పెట్టించునునవలెనా' అను భావము కొవచ్చును. లేదా పోషణ శిబ్ధభవముగా గ్రహించి కుస్తీకి పూర్వ బావిగా మల్లులు చేసికొను 'తియూరీ' అను సరిమైనను చెప్పవచ్చును అట్లే 'భాష పోషణములు' అను తెన్నాలి కలిప్రయోగమునకు వట్టి మాలమాత్రిమైన భోజనమో - పోషణమో అర్థము కొదవదు. (3) ఇక 'పైడి జలపోషణపు వీణె'లోని 'జలపోషణ' మెట్టి శిల్పమో నే నూహింపలేకున్నాను. ప్రమానితో చేసిన వీణమీద బంగారు మొలాము నిలువదు. నేను మాచిసంతివరకు బంగారు రేకులను చిత్ర

సాహిత్య సమీక్ష

చిత్రములుగా కత్తిరించి పొదిగింతుగు. మరి బంగారు పూతిగు పనికీవచ్చునట్లు ఇంకే యితర లోహముతోను వీణలు చేయగు. చెసివా అది వాద మాధుర్యములేని మోతదండుగా, బొమ్మల వస్త్రపుగా మాత్ర ముండు గలదంకే. కనుక పోత-పోసనము గెంటికని పూతియే యర్థము కాగలదా? అను సంశయము నాకున్నది. తము విచారించు. మన నిఘంటువు లిచ్చు అర్థము లెన్నో చోట్ల ఉపాత్, లక్షణాలక్షణగా చెసి కొన్నది. వానిని ఇప్పటి కల్లే అంగీకరింపలేముగదా!

* * *

(1) 'జలపోత బంగారు' అను మాటకు పూత బంగారు—అనియే అర్థము. కావున 'జలపోత బంగారు సంసారము' అన్నను అన్నమాచార్యుని పాటలోని శిల్పమున కెట్టి భింగమును కలగదు. మొలామును పూయుగుగాని, పోయగు. ఆ మాట నిజమే; కాని ఆ పూయుటనే జలపోత (=జలపోస నము)—అంగుగు. అది జాతీయము. జాతీయములగు నుదాహరణములు రూఢములు. వాటికి అవయవార్థ కల్పముచేయుట సరికాదు.

'పోయ' ధాతువు 'జల'తో చేరి శబ్దపల్లవమే 'పూయ' అను నర్థము నిచ్చుచున్నది. విలక్షణార్థ మిచ్చుటయే గదా శబ్దపల్లవ లక్షణము?

ఈ పోయ ధాతువే 'పోగు' అను పదముతో కూడినపుడు 'కుట్టు' అనునర్థము నిచ్చును

"పోగుపోయ = సంతింకై తిన్నగా పోగు పాటించి కుట్టు" — 'పోగుపోత = పోగుపోయుట' (శి. ర)

మరియు, వాసపోయ - అను క్రియలో 'పోయ' నకు 'పోయ' అని యర్థము.

"వాసపోయ = వాసాలపోయ" (శి. ర)

అనుపోయ — అనుక్రియాగా 'పోయ'నకు, నూలపోసును ఆ ప్రక్కకు—ఈ ప్రక్కకు 'పాటించు' యని యర్థము.

కావున 'జలపోత'లోని 'పోత'కు 'పూత' అని యర్థము చెప్పట తప్పుకాదు; బిచ్చే. ఆ 'పోత' ను 'పూత'గా సవగించుట మాత్రము బిచ్చ కాదు.

జలపూత—అను పదము రాగిరేకులమీద నున్నను—ఆ తి పలకమీద నున్నను నాడువు కొద నియే నా యభిప్రాయము.

(2) 'పోసనము = పాలు' అని శి. ర. చెప్పుట కొద్దర మేమో, నాకును తెలియలేదు. పోసనము తదృశముగునేమో నేను చెప్పజాలను.

(3) జలపోసనము... పూతపనే గాని రేకులు పొగుగుట కొదవి యా క్రింది రచనలవలన నూహింప నకుచున్నది.

(i) పసిడి జలపోసనముతోడ నెంక మెసగు బిసగుపోసను పుటియ కప్పిరగించి" (హర. 5-55)

(ii) పసిడి జలపోసనంబు పావజోగు" (రాధా మా. 5.145) ఈ పావజోగు మీది—పుటియ మీది జలపోసనము - బంగారు పూతికాదు; రేకుల అతికింపే ననుకొందము...

తలపుట్టె (యెముక)పై బంగారు రేకు లతుకు పడి నిలువగా వీణై కొయ్యపై బంగారుపూతి నిలువదా?

మరియు, బంగారు—వెంకి సన్నాయ లీనా డున్నవి గా : అది మొలము చేయబడిన కొయ్యలు కావా? అట్లే బంగారుపూతి వీణయు నెంగు కుండు రాదు?

ఇంకొకమాట... బంగారు పూత వీణ లోకమున లేకపోవుగాక. కావ్యలోకమున నేల ఉండరాదు? ఈశ్వరాని చేతి పునుకకు జలపోసనము కట్టించిన అతి లోకశిల్పము... కవులు మ్రాని వీణకు పట్టించ జాలరా?

కావ్యప్రపంచమున బంగారు చుటువాల, బంగారు బాణములు, బంగారు కమలములు, బంగారు రెక్కల పక్షులు, బంగారు కొండలు నుండగా... బంగారుపూతి వీణయుండుట అబ్బురమా?

"పైపూతి గుచ్చికాక ప్రతియొక స్నేహకాయ

లరిది మేగువు తలయంప నిశి" (వసు. 2 42)

ఇంను కిన్నెర యను వీణపు నేసిన గుబ్బు కాయలు పై పూసిన బంగారుపూతి గలవిగా చెప్ప బడివి.

వీణ సారకాయల కలిగిన బంగారుపూతి వీణై కతుకదా? ఇంతి యెంగుకు: బంగారు పూత వేసిన వీణయేకాదు బంగారు వీణయే కలగు. చూడండి—

(a) "ఒక తె దన్ను ఎమిడి యుదిగి కిన్నెర గాలిఁ బలక నింతి చలించి బయలుమోలు."

(వసు. 4 75)

“ఉడిగి కిన్నెర=శుద్ధ సువర్ణ(మయ) మైన వీణా విశేషము” అని టీక.

(b) “క్రొత్తి ముత్యాలకెంబటు కుచ్చులమరు పసిడి వీణె కరంబునంబట్టి...వచ్చె నమ్మధుర వాణి” (రాధామా. 2 50)

(c) “శృంగార కుసుమంబు చిన్న చుక్కల గాజు పసిడి కిన్నెరవీణె పలుకుచోడు” (శృం. నై. 15)

క్రీ.నాథాది కవుల మాటలు యటంబువిండు. ‘సంగీత కళారహస్యనిధి’ యొ ‘వసు’ కర్త బంగళా పూఁతి కీణెను—బంగళా వీణెనుగూడ చెప్పియుండగా, బంగళా సన్నాయలు మన కనులయెగుటనే యుండగా, మ్రానివీణపై బంగారు మొలయు నిలువ దనుటయు, బంగళావీణె నాదబాధుగ్రమమలేని మోతి దిండూగయనుటయు న్యాయ్యమగునా?

ఇక్కడ ఒక్కమాట జలపోసనమునకు శి. ర జలపోతి అన్న యర్థ మొక్కటే చెప్పవచ్చునని దానికీ ‘జలతాగు’ అన్న మరొక యర్థమునా కలదు (చూ. వావిళ్ళ నిఘంటువు)

అంతేకాదు; శ్రీశర్మగారు తెలిపిన—బంగారు రేకు లతికించుట యన్న యర్థమును ఆ పదానికున్నది.

“జలపోసనము—Gilding with gold leaf” (బ్రాహ్మయ) ‘పసిడి జలపోసనపు వీణె’ అను మాటకు, బంగారు రేకు లతికిన వీణయనియు, బంగారు మొలయు చెసిన వీణయనియును చెప్పవచ్చునన్నది యిక్కడ సారాంశము.

రా కిన్నర

(పుట 199)—(1) ‘కిన్నర’ దేవయోని విశేషవాచకము ‘కిన్నరి’ వీణావాచకము. దీని తద్భవము తెలుగులో ‘కిన్నెర.’ శి.ర. కారుడు గ్రహించిన ‘కిన్నరా’ శబ్దము నాకెందును గానరా లేదు (2) కిన్నరల స్వరూపమెట్టిదో మనకు నికర ముగా తెలియదు. గంధర్వ కిన్నరలలో ఎవగు వ్రత కులలో, ఎవగు గాయకులలో తెలియుట నాకు సాధ్యము కాలేదు. అయినా ‘సప్తరాత్రి ప్రయోగేణ కిన్నర స్వరముచ్యతే’ ఇత్యాది వ్యవహారముచే కిన్నరలు కంఠమాధుర్యమునకు పెద్దవారని ఊహింపవచ్చును.

(3) ‘స్త్రీ కంఠమును పుగుమని కంఠముతో—బోల్పు లయు నుచితముకాదు’ అన్న సంకేతము సార్వత్రి కముకాదు. పుగుమగానము చిన్న చాగుదన్నెడు—భిత్తివంతిరం యది భవే గుర్తువతీతి మనె’ అని (స్త్రీ) గానముతోబోల్చినాడు. (భాసుని దర్పి చాగుద త్తిము) కనుక మల్లి నాధుని టీకలో అనాచిత్యము నాకేమియు కానరాదు, (4) స్త్రీ గాత్రమునందు తరస్థాయియు, పుగుమ శారీరముందు మంద మగ్రము స్థాయలును సుగ్రహముగా నుండును. కొందరు పుగుమల—స్త్రీ దేహతత్త్వములలో ఇది విపర్యయముగా నుండవచ్చును. కిన్నరజాతివారి శారీరములో ఈ తారస్థము ఎక్కడ వగా నుండెడిదేమో? నేటికిని తిక్కిన వారికంటె ఆంధ్రజాతిలో ఈ గాత్రస్థము ఎక్కడ వగానుండుట మనము గమనింపగలము. కిన్నరలలోను స్త్రీ పుగుమ తారతమ్యము గాత్రములో నుండవలెనని యూహించుట సహజమే కాని అనావశ్యక మనుకొనును—ఉపసానోపమేయములను సమాన లింగములుగా భూగ్ను లులో కాళిదాసు చాలా శ్రద్ధతీసికొను శిల్పిగదా? అతడెదుగూడ ఇంగుమతి కంఠమును బోల్పులు యందు కిన్నరకంఠమందలి స్త్రీ పుం భేదములను గమనింపలేన నుట నా మనవి.”

* * *

(1) ‘అప్పీ’లో, —‘కిన్నర’—a kind of lute’ అని యున్నది. కాని ప్రయోగము లేదు. నూ. ని ‘కిన్నరా—చిల్లము’ అని నూచించి, ‘కిన్నర’ను (శి. ర. వలెనే) తల్చియున్నది. కాని, అది తిత్ సముముకాదు తత్తే. కిన్నర = కిన్నర విణ. (తంతెకలు నాద్యభేదము) పాల్కరికి—బసవ. (పు. ౮౯)లో, వీణా భేదములలో,—(బహ్య వీణ, లావణ్య వీణ, కైలాస వీణ, సారంగ వీణ మొదలగు నాటితో—‘కిన్నరవీణ’ యున్నది.

అందే, (పు ౧౮౨లో),—

“క్రీడాత్మ మతి కిన్నరవీణ
వేడుకనొక నాడు చినిపింపఁగలవ

...

పరపంగె కిన్నర బహ్మయ్యనాఁగ
ధరణిఁజేచ్చి”

అనియు (పుముక్త మై యున్నది.

కిన్నరవీణ; కిన్నర బ్రహ్మయ్య—ఇత్యాదిగా సమాసఘటితమై యున్నందున ‘కిన్నర’ అకారాంత పదమనియు, ‘దగ్ధ’వలె—ము లోపము నిత్యమై— ‘కిన్నర’ గా వ్యవహృతమైనదియు గా యాశేయము.

నా యూహను ప్రాజ్ఞులు మన్నింతురేని, కిన్నరకంఠి=వీణావిశేషమైన కిన్నరయొక్క స్వరము వంటి కంఠస్వరము కలదియేయగును. కిన్నరుని (పురుషుని) కంఠస్వరమువంటి కంఠస్వరముకలది కానక్కర యుండదు.

వీణ, ‘వీణా’యైనట్లు—కిన్నర—యే ‘కిన్నెర’ యైనది నేననుకొందును.

సూ. ని. మతమున ‘కిన్నెర’—కిన్నరాభవము ‘కిన్నెర’—కిన్నరీభవమునట యుక్తిసహము గా నాకు తోచును.

(2) కిన్నరుల రూప మెట్టిదైనను స్వరమాధుర్యమున వారిచే అగ్రతాంబూలము గంధగ్వలు కిన్నరులకూడా జంత్రగాత్రముల రెంటును ప్రజ్ఞావంతులే నని నీలకంఠవిజయాది కావ్యములు చెప్పుచున్నవి.

(3) స్త్రీ కంఠమును పురుష కంఠముతో పోల్చుట యుచితము కాదని నే నన్నది భిన్న లింగ మన్న భావమునకాదు. పురుషకంఠముకంటె స్త్రీ కంఠమే ఎక్కువ కమ్మగానుండును. అందువలన ఆ పోలిక యుచితము కాదన్నాను. పురుషకంఠము స్త్రీ కంఠమువలె అంత మధురముగా నుండదనుటను పై చారుదత్త వాక్యమే తెలుపుచున్నది.

మరియు నీ సందర్భమున ఈ క్రింది పద్యము గమనింపదగియున్నది.

“స్వరము రాగమ్ము పురుషుల సరణిఁ దోచు
మధురిమయు పూవుఁ బోలుల మాది నొప్పు
చాటుగా నాగరత్నము పాట విన్నఁ
బురుషుఁడో లేక కాంతయో యెఱుకపడదు”

—శ్రీ రితిపతి వేంకటకవులు.

సందర్భమునకు సరిపడి యుండె నేని భిన్న లింగోపమితి దోషముకాదు.

“ఆ ధృతరాష్ట్రుఁ డావఱచిన ట్లఱచెకొ” (భా. ఆది. 6. 169) ఇత్యాది రచనలు కలవు. నే నెఱుగుదును.

(4) నరజాతిలో వలెనే కిన్నర జాతిలోను స్త్రీపురుష తారతమ్యము గాత్రములో నున్నది—

మేఘసంశేషములో ‘త్రిపుర విజయో గీయతే కిన్నరీభిః’ (1. 60) అన్నచోట వేసం-పండితులు— ‘కిన్నరీభిః—స్త్రీలనుచెప్పటకంఠస్వాసాస్వాతిశయము కొఱుప’ అని పదప్రయోజనము చెప్పియున్నారు.

కావున ‘కిన్నరులలోను స్త్రీపురుషతార తమ్యము గాత్రములో నుండవలెనని యూహించుట సహజమే. కాని అనావశ్య మనుకొందును’ అనుట న్యాయముగా నాకు తోచుటలేదు.

‘ఉపమానోపమేయములను సమాన లింగము లుగా మార్చుటలో చాలా శ్రద్ధ తీసికొను శిల్పి యయ్యును కాళిదాసు ఇందుమతి కంఠమును బోల్చుట యందు కిన్నర కంఠమందలి స్త్రీ పుం భేదములను గమనింపలే’ దనుటయు న్యాయ్య మనిపించుట లేదు.

మల్లి నాథుని వ్యాఖ్యను సమర్థించుటకై కాళిదాసుని కవితాశిల్పమును వెలితిపరుచుట యొప్పు దనియు, ‘కిన్నర’ శబ్దమును వీణా పర్యాయముగా సాధించి ఆ మహాకవి శిల్పనైపుణ్యమును కాపాడుట ఉత్తమ పక్షమనియు నా విన్నపము.

కిన్నరా శబ్దమును గూర్చియు, కిన్నరకంఠియును సమాసమును గూర్చియు మీ యభిప్రాయ మేమని నేను శ్రీ సన్నిధానం నూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారికి వ్రాయగా వారిట్లు బదులు వ్రాసినారు.

“కిన్నరా పదము విలియుమ్ము నిఘంటువులో కలదు. వాదస్పత్యముతో లేదు. కిన్నరాకంఠి యగును. కిన్నరవంటి కంఠము గలది అని యర్థము వచ్చును. ‘కిన్నరకంఠి’కి ఆ యర్థము రాదు. ‘కిన్నరకంఠి’ అనగా వీణాస్వరమును బోలిన స్వరముగలది అనునది శబ్దార్థము గాక తాత్పర్య రూపముగాఁ గావచ్చును.— కాళిదాసు ఒక వేళ కిన్నరా పదముతోనే సమాసము చేసి, అకారాంతముగా గ్రహించి, ‘కిన్నరకంఠి’ అని ప్రయోగించెనేమో? కుమార సంభవమున “రతిదూతి పడేఘ కోకిలాం” అని “దూతీ” పదమునకు ప్రాస్యముచేసి (4 16) ప్రయోగించి యున్నాడు గదా! భుజ-భుజా; ఘా-ఘణా; వ్రీడ-వ్రీడా; బాధ-బాధా; ఊహ-ఊహా మొదలగు పెక్కు శబ్దములు గలవు. కావున అకారాంతమున వీణార్థము గల కిన్నర శబ్దము అంగీకరింప వచ్చును.

కిన్నగుని కంఠమువంటి కంఠము గలది అను అర్థము కన్న కిన్నరము వంటి కంఠముగల దనుటయే మంచిదిని నా యభిప్రాయము.”

౯ చే వెలుగు

(పుట. 204) “చే వెలుగు ఇందరనున్న గలదా? కంచె, ఆవరణము అను నర్థమున “వెలుగు” నిరనుస్వారము గదా?”

* * *

ఆవరణార్థమున “వెలుగు” నిరనుస్వారమే కావున నూ. ని. చెప్పిన యర్థ మొప్పును. అప్పుడు నేను గమనింప లేదు. అదియే సరియైన అర్థమన్నాను. ఇప్పుడైనను తప్పునుటకు నా మనసాప్యట లేదు. చే వెలుగిడి చూచుట యనగా కంటికి చేయారచేసి చూచుటయే. కావున ఆ వెలుగు (= ఆవరణము)లోను అరసున్న యున్నట్లు భావించుట యుచితమేమో? అరసున్న కొరకు పోయి. అసలర్థమే నిండు సున్న యగు నట్లున్నది. ఇది పెద్దలు చక్కగా విచారించి నిర్ణయింప వలసిన విషయము.

౧౦ ఒడికపుర దనసాబగు

(పుట. 209) “ఒడికపుర దనసాబగు - అనురూప మాక్షేపించితిరి. పుంపులకు పరుష సరిశములు పరమగు నపుడువచ్చు ను గాగమకార్య మింజేలరాదు? అందుకు ఇంచ్చి “తన” త్వార్థప్రత్యయము కావలసిన పని లేదు గదా?”

* * *

పుంపులకు పరుష సరిశంబులు పరంబగు నపుడు ను గాగమంబగుట సమాసమునను, తనంబు పరంబగు నపుడును - అని మాత్రమే బాల. సంధి. నూ. 25, 31 చెప్పవచ్చును.

“ఒడికపుర దనసాబగు”లోనిది “తన”గాని “తనము” కాదు గనుకను, ఒడికము “సాబగు”కు విశేషణముగాని “తన”కు కాదు గనుకను, ఒడికపుర దన; ఒడికపుర దాను - ఇత్యాదిగా సర్వనామముల తోడి సమాసములు నా కెందును కనబడ నందునను, విశేషణ విశేష్యములకు నడుమ మరియొక పదము చేరిన సమాసములను గాని - అట్టిపట్టున జరుగు వ్యాకరణ

కార్యమునుగాని వ్యాకరణములు తెలుపక పోవుట చేతిను అందు ను గామునురాదని నేననుకొన్నాను.

శ్రీ శర్మగారు నన్ను మంఠించినప్పుడు నేను శ్రీ మల్లాది మార్యనారాయణ శాస్త్రిగారికి వ్రాసి కొనగా, వారు “అది ‘తనము’ కానక్కట లేదు. అక్కడ పరుషము పరమైతే ను గామును రావచ్చును. (ఆం భా. శా. పు. 100, 101) నా మతము ప్రకారము అక్కడ ‘సకారాగము’ ఒహుళము, చేయక పోయినా తప్పలేదు. అంతేకాని ‘ఒడికపుర దనసాబగు’ తప్పనరాదు” అని దయతో బదులు వ్రాసినారు. పెద్దల శాసనమును శిరసావహించుచున్నాను.

కాని, ఉన్నతపురదనమే ఉన్నతపుర దనవారి మేడ సరసపుర దనతనయుని పాట. అనుట సమంజసముగా నా యంతరాత్మ అంగీకరించుట లేదు. కారణము భ్రాంతియే కాబోలు!

ఒడికపురదనసాబగు—వంటి యీ క్రింది రచన నా కిట్టివల కనబడినది.

“గుత్తపుర దమ చన్ను శుబ్బుల కమ్మారి”

(రాధా మా. 1-113)

౧౧ పంజు

(పుట. 257) “పంజు—ఇది దివిట్టి అను నర్థమున ‘పంజు’గా మా ప్రక్క వ్యవహారము. పుంజ శబ్ద భవమేమో? కాంతిపుంజ, లేజఃపుంజ శబ్దముల సంగ్రహము గానోపును. కన్నడమున పంజు అనియే కలదు. దివిట్టి అను నర్థ మొకటే ఆ భాషలో. తెలుగులో ఎన్నో అర్థాలు. ఇన్ని యెట్లు వచ్చినవి? ‘పాలకీ దండెలు’ అను నర్థము ఇంకను విచారింపఁ దగును. ప్రకరణమునుబట్టి అర్థమూహించుట సత్సంప్రదాయమైనను దానికి ప్రామాణికత తక్కువ.”

* * *

పుంజ శబ్దభవముగా భావింపదగిన ‘పుంజము’ అను పద మొకటి యిక్కడ వాడుకలో నున్నది. శ ర. లోను ఉన్నది. ‘పంజు’కూడా పుంజ శబ్ద భవమే నన ననువు పడునో — పదిదో! ‘పంజు’ కాంతిపుంజ — లేజః పుంజములకు సంగ్రహ రూపముగా నాకు తోచుటలేదు.

సా హిత్య స మీ త్త

ఆ ప్రక్క 'పంజు'ను 'పాంజు' అన్నట్లే, ఈ ప్రక్క పప్పును 'పాపపు' అనుటయు, పగపమును 'పాగపము' అనుటయు పాచురసంఘమున కలదు. కాని ఆ వ్యవహారము శబ్ద స్వరూప నిరూపణాదుల కెంతవరకు పనికివచ్చునో!

తెనుగున 'పాంజు' అను విశేష్యములేదుగాని, క్రియయున్నది.

“పాంజు=పాఁజు” (శి. ర.)

'పంజు'కుగల అర్థా లన్నియు లోకమునుండే వచ్చినవని నా మనవి.

శబ్దసిద్ధికిని—అర్థసిద్ధికిని లోక మేగదా ఆధారము?

౧౨ దునియు

(పుట. 275) “దునియు — అను ప్రశ్నోక ధాతు వున్నదని నే ననుకోను. దున్ను—గునుగా ఉచ్చారణ లాభమున మారును. అప్పుడు దుని యెదవు—చనియెడవు—అను రూపము సహజముగా నేర్పడును.”

* * *

'దునియు' ప్రశ్నోక ధాతువుగా నేను భావించుట ముమ్మాటికిని తప్పే. ఆ తప్ప, శ్రీ శర్మగారి వాక్యము చదువువరకును నా మనసుకురాలేదు. తప్పును తెలియజెప్పినందుకు వారి కనేక కృతజ్ఞతా వందనములు.

౧౩ అధమనము

“పుట. 311 లో — ‘దానాధమన వినిమము విక్రమాదులు’ అన్న వాక్యమున్నది. ఇందిలి రెండవ శబ్ద మేది? దాని యర్థమేమి? ‘దానా...విక్రము’ ఇత్యాది వ్యవహారము విచిత్రముగా నున్నది. అధమనము ఆధానము కొవచ్చును. దాని రూపాంతరములే ఆధి; ఆహి మనలో కలవుగదా. లేదా అధమర్త శబ్దము దాని మూలమా? రూపసామిప్యమున్నదిగాని అర్థము చాల దొంకతిరుగుటగా నుండును.

* * *

గుంటూరు మండలములో విక్రయ దిస్తావేజులలో—‘ఈ భూమిని దానాధమన వినిమము విక్రయాది సర్వవస్తువులతో నీ వమధిదించవలసినది’ అని వ్రాయుటకలదు. నే న్నా సమాసము నట్లే గ్రంథమున

కెక్కించినాను. అధమన మనగా తాకట్టు పెట్టుట యని నా చిన్ననాటి వినికి. అంతేగాని ఆ శబ్దమును గూర్చి నే నెన్నడును విచారించినది లేదు. శ్రీ శర్మగారు తొలుత నన్నడిగినప్పు డీమాటలే వారికి వ్రాసి తిని.

మరల వారు ‘దానా...విక్రయ’ ఇత్యాది వ్యవహారము విచిత్రముగా నున్నదన్న తరువాత నా కేమియు పలుపొక ఆందోళన పడుచూ—శబ్దము అధమనమై యుండునా యనిపించి, వెంటనే ఆంధ్రబాటలో నున్న శబ్దార్థ చంద్రిక నెత్తి చూడగా, అందు ‘అధమనము=తాకట్టు’ అని యున్నది. బ్రతుకు జీవుడా అనుకొన్నాను. అధమనము శి. ర. లో, వా. ని. లోను లేదు. నూ. ని. లో ఉన్నది.

౧౪ అంగుళము

(పుట 320) అంగుళశబ్దము సంస్కృతభాషలో నున్నదా? తత్పురుష బహుప్రసా సమాస ఘటితమైనప్పుడు అంగుళీ శబ్దము అకారాంతము గాఁగలదు. కాని స్వతంత్ర ప్రయోగము వెదకవలసి యున్నది. తత్పురుషచంద్రికలో ఉన్నమాట నిజమేగాని ప్రమాణమును ప్రయోగమును చూపలేదు.

* * *

అంగుళ శబ్దమును, ఇతర కవులమాట యటుండ— తిక్కనయే పలుమారు విడిగా వాడుటయేకాక ‘అంగుళాగ్రములే’ అని సమాసమునను వాడియుండగాఁ (చూ. పు. 322) ఆ శబ్దమును గూర్చి యింకను విచికిత్స యేల? సంస్కృతి రచనలలో స్వతంత్ర ప్రయోగ మగపడకున్నను సోమయాజిగారి ప్రయోగమును శిరసావహించవలసినదేగాని తప్పునజాలముగదా!

సంస్కృతగ్రంథములలోను అంగుళము కలదేమో పండితులరయగుదురుగాక.

౧౫ కవిత - కావ్యము

(పుట 320) “కవిత-కావ్యము ఈ రెంటికిని అర్థభేద మున్నదా? కవితారసము, కావ్యరసము ఇత్యాది ప్రయోగము లున్నవి. కవితా కావ్య శబ్దములకు తత్వోభేదమున్నది. అర్థభేదము నాకు గానరాదు. సముదితమైన గ్రంథమునకు—అది యొక ముక్కకై నను గావచ్చును—కావ్యమనియు, దాని

రచనా క్రియకు కవిత్వమనియు నేడు వాడుచున్నాము. ప్రాచీన వ్యవహారములలో రెండును భేదము లేకయే వాడఁబడినవనుకొందును. శబ్దప్రయోగము ప్రకారము కావ్యము కవి భావ కర్మల రెంటిని, కవిత కవి భావమును మాత్రమే తెల్పునుగదా! క్రియారూపముగా తోపని భావము దురవగాహము గనుక భావకర్మలకేకత్వమునే వ్యవహారమును గ్రహించినాము. —

“ఏకైక కవితా స్థానాం గ్రామ
యాశ్వాసు హస్తినే
అంత తోన్నాయ వస్త్రాయ
తాంబూలాయ చ కల్పతే.”

అని నీలకంఠ దీక్షితుఁడు కవితా శబ్దముచే కావ్యమునే చెప్పుచున్నాడు. తెన్నాలి రామకృష్ణుఁడు—‘నలు దెఱంగుల నెన్నఁగల కావ్య ధారలు’ అని వాడినాడు గదా. మీరు భావించినట్లు ఇందు ‘కావ్యధారలు’ కవిత్వ ధారలుగా నుండువలదా?”

* * *

నేడు మనము సముదితిమైన గ్రంథమును కావ్యమనియు, దాని రచనాక్రియను కవిత్వమనియు వాడుచున్నాము గనుక నే, నేను కవిత్వమును కావ్యమునుట సరికొదన్నాను.

కవిత్వము చెప్పనేర్పిన ప్రతివాడును కావ్యకర్త కాడు. అందుచేత నే,—

“అశుకవిత్వంబు లల్లి తే నేసరా?
చిత్రప్రబంధముల్ చేయవలదె?”

అన్నది ముద్దుపళని. (రాధికా. 3. 14)

కవిత్వము ఈశ్వరానుగ్రహ లభ్యము (పుట్టు తోనే రావలసినది). కావ్యము కవితాసాగ్యము.

“గాంధర్వంచ కవిత్వంచ | శూరత్వం దానశీలతా
అభ్యాసా నోపలభ్యంతే |

చత్వారస్సహజానణాః”—కదా!

కవులు కవితాశబ్దముచేత కావ్యమును, కావ్య శబ్దముచేత కవితను చెప్పుటయు, సుతితిలు సందర్భము ననుసరించి తత్తద్దర్శములను గ్రహించుటయు సంప్రదాయముగా నున్నను, మనము కవిత్వమును, కావ్యమును విభజించి వివక్షించుపట్టున—అందును నిఘంటు

వులో — కవిత్వమును కావ్యమునుటయు — కావ్యమును కవిత్వమునుటయు చెల్లదని నా మనవి.

చతుర్విధ కవితలను చతుర్విధ కావ్యములనియు, పంచకావ్యములను పంచకవితలనియు పేర్కొనుట కీనాటిలోక మంగీకరింపదని సేననుకొందును.

‘చిత్రము’ కవితాభేదముగాని కావ్య భేదము కాదు —

అప్పకవి, చిత్రబంధ గర్భకవిత్వ తత్త్వమును చెప్పచోట—

“అనులోమ విలోమము —

అది గాఁగొన్ని పద్యంబులెల్ల,

క్షీతినిఁ జిత్రకవిత్వప్రసిద్ధి నామ,

ధేనుములచేతఁ జెంపొందు” నన్నాఁడు.

(4. 363)

‘చిత్రకావ్య’ మనగా చిత్రకవితా కలితమున కావ్యమును. అట్లే విలోమ కవితామయకావ్యము—విలోమకావ్యము ఉ:—రామకృష్ణవిలోమకావ్యము.

కావ్యరస మనగా కావ్యగత కవితారసమనియు, కావ్యధారలనగా కావ్యముఁకు సంబంధించిన ఆశుధారా—చాటుధారాది కవితాభేదములనియు, కవితా కావ్యశబ్దముల కర్థభేదము కలదినియు నా భావన.

నూ. ని, “కవిత=కవిత్వము, కైత.” —

“కావ్యము=కవికృత్యము గ్రంథము, కల్పము” అనియే చెప్పినది.

నా పరామర్శ తదనుసారియే.

౧౬ మ డ వ క

(పుట. 324) “మడవక — మడఁగు ధాతు

రూపాంతరమునుకొందును. మడఁగు=వంగు — అను వాచ్యార్థమునకు ‘వెనుదీయు’ అను గౌణార్థము లభించుట సహజము. — మడవు ధాతువునకు నీకరమైన అర్థమేమో మీరు చెప్పలేదు. రూపాంతరము లేనియు లేని క్రియకు ఒక శి. ర. ను నమ్మి ఆర్థ నిర్ణయము చేయుట యుపయోగకారి కాదని నా తలపు నన్నను ప్రయోగమువంటి చోట్ల అది (మడవక) వట్టి యూతపదమే.

* * *

మడఁగు ధాతువుకు లేని ‘వెనుదీయు’ అను కొత్త యర్థమును డొంక తిరుగుడుగా కల్పించియైనను

సాహిత్య సమీక్ష

‘మడవు’ మడఁగుకు రూపాంతర మనవలసిన అక్కర యేమో నాకు తెలియ లేదు. కావ్యములలో ‘మడవక’ అనియే గాని, ‘నేను చూచినంతలో’ ‘మడఁగక’ అని ఒక్కచోట నయినను కనబడలేదు ఒక్క నన్నయయే యీ క్రియను ‘ఆది’లో మానుమాడ్డను, ‘సభ’లో ఒక మారును వాడియున్నాడు. ఈ క్రింది ప్రయోగము నా కిటీవల కనబడినది —

“మడవక పవనజాఁడు నూలుమాలులుపి చెకొ”

(ఆది. 6 217)

భాగవతములో రెండుచోట్లను ‘మడవక’ అనియే యున్నది శ్రీనాథుని ‘మడవక’ అనియే వాడెను గదా! కవులెల్లరును వాడినరూపమునే శ ర. కర్త గ్రహించినాడు. అది యుక్తమేకదా!

ఆ క్రియకు ‘మడవక’ అన్న వ్యతిరేకత్వార్థక రూపమే గాని ఇతర రూపములు లేవు లేకపోవుగాక. వాటితో మనకేమి? వ్యవహారమున నున్న రూపమే మనకు గ్రాహ్యము. చూడండి—

ఉలు (=లక్ష్మి పెట్టు) అను క్రియకును ‘ఉఱక’, ‘ఉఱఁడు’ అని వ్యతిరేకమునందే ప్రయోగములున్నవి. ఇతరములు లేవు. అంతమాత్రమున ఆ క్రియను కవులు వాడెదరా?

మడవక-అను క్రియకు ‘తప్పక’ అని యర్థము చెప్పికోవలెనని నేను వ్రాసియున్నాను. ఉఱత పదములకు నికరమైన యర్థము చెప్పట నాకేకాదు, మరి యెవ్వరికిని వలనుపడదు.

౧౭. చిడిపి

(పుట. 327) “చిడిపి-చిలిపి ఒకటే. చిల్లర అని యర్థము. శ. ర. ‘చిడిపి’కి చెప్పిన ‘పరుషము’ అను నర్థము ఊహానిర్దేయ మాత్రమే ‘కొండ బండలు’ అని తాము వ్రాసినది యుక్తిసహముగాదు. గుడ్డలో మాట గట్టినవి చిల్లర రాళ్ళును గాని బండలు గాఁజాలవుగదా? ఇది (చిడిపి) శిల్పభవము కాఁబోలు. ‘చిడిపి’యు దీని రూపాంతమేకావచ్చును.

* * *

‘కొన్నితేవులు చిడిపితాల్గొంటికి బ్రదుకు’ అను పద్యములోని ‘చిడిపి’కి శ. ర. చెప్పిన ‘పరుషము’ అను అర్థము సరియైనదనే నా యభిప్రాయము.

బడుగువాడు పాతగుడ్డలో బండలు కట్టుకొని రాజాలవనియే నా వ్రాతలోని భావము.

చిడిపి; చిడిపి శిల్పశబ్ద భవములే యగు నేమో?

చిలిపి - అను పదమునకు ‘కొండ’ అను నర్థ మొకటి యున్నది —

‘వాడివన్నీ చిలిపి చేష్టలు’—‘ఆ పిల్ల చిలిపి గా నవివది’ ఇత్యాదిగా వ్యవహారము.

౧౮ దొమ్మరిది

(పుట. 338)—(1) “దొమ్మరిది - అను వ్యవహార రూపము అప్రామాణికమని దృఢముగా చెప్పలేము. కాఁపుది, చాకలిది ఇత్యాది స్త్రీవాచక వ్యవహారము సహజము- న్యాయ్యమునని నేను తలఁచెను. దొమ్మరిది; కాఁపుది- ఇత్యాది రూపములకు గూర్చిన నా నమ్మికలివి. - తెలుగుభాషలో స్త్రీ వాచక ప్రత్యయములు అమహద్వాచకములకంటె భిన్నముగా లేవని, దానిచే ఒకానొక కాలమున ఈ జాతి స్త్రీజడములను సమానముగా భావించినదని - భావించువారున్నారు. కాని అది సత్యముకాదని నా తలపు. దొమ్మరిది, చాకలిది ఇత్యాదులలోని స్త్రీ ప్రత్యయము ‘అది’ యను ‘ఇది’ యను గాను. మరి ‘ఇతి’, ఇది స్త్రీశబ్ద ప్రాకృత రూపమైన ఇతి. తెలుగు ‘ఇంతి’ ఇదే. కన్నడమున దీనిరూపము, ఇతి; ఇతి. తెలుగున తి, త, తె, తు, తుక- ఇట్లు మారినదిగదా. వీనిలో మొదటి రూపము ‘ఇతి’ ద్రవిడభాషా సహజమైన సరళాదేశము గలిగి ‘ఇది’ గా మారినదని నా యాహ. దీనితో తర్వాత అది—ఇది అను సర్వనామ రూపములు—అమహత్తువి కలిసి పోయినవి నైయాకరణులు స్థితగతి చింతకులు గావున ఏదో యొక రీతిగా ప్రకృతి ప్రత్యయములను విడదీసి చూపి తృప్తులగుదురు. (లేఖిగా) మీగుదాహరించిన పట్టాభిరామ పండితీయమున (2) బాసనది — బాసనయది — ఇత్యాదిగా రెండురూపములును అంగీకరింపబడినవిగదా. అందు రెండవ రూపము—అచ్చులోపింపనిది, వ్యవహారమున గాని, వాఙ్మయమున గాని యొందెనున్నదా? నా యోజనలోలేదు — (3) అందలిది అది—ఇది రెండును గాదు. మరి ‘తి’. ఉచ్చారణలో ‘ది’ గా మారినది. పొలితి—గరిత ఇత్యాదులలో దీని రూపమున్నది. ‘వెలిది’లో ‘ది’ గా మారినది. కన్నడ

మున నేటికిని 'దొంగరితి'—'కుంచారితి' అనియే రూపము నిలిచినది.

* * *

(1) దొమ్మర స్త్రీని 'దొమ్మరది' యనవలెను; 'దొమ్మరిది' అనరాదు—అన్న నా వ్రాత యీ నాటి తెనుగు వ్యాకరణము ననుసరించినది—'దొమ్మరిది' అనవచ్చు నన్న శ్రీ శర్మగారి సవరణ అసలు వ్యాకరణమునే సంస్కరించునది. కావున ఆ విషయమును వ్యాకరణశాస్త్ర పండితులును, వ్యాకరణకర్తలును విచారించుదురగాక.

(2) శాస్త్రమునుబట్టి యేర్పడు రూపములను చెప్పట శాస్త్రకర్తవిధి. కావున ఆ పట్టాభిరామ పండితుడు 'బాపనయిది' అనియు ననునని చెప్పినాడు. ఆ రూపము నేడు వ్యవహారమున నున్నను—లేకున్నను అందలి సర్వనామము 'అది' యన్న సంగతి మనకు స్పష్టముగా తెలియవచ్చినది. మనకు ప్రకృతియు కావలసినది అదే.

(3) బాపనది - అనుపదమునందలిది అది - ఇది కాక 'ది' యగు నేని బాపన + ది = బాపనది, అట్లే దొమ్మర + ది = దొమ్మరది యగు నేగాని బాపనది, దొమ్మరిది యగుటెట్లు? ఆ రూపములు ప్రామాణికము లగుటెట్లు?

'దొమ్మరిది' అన్న పేరం పండితులే తమ ఉత్తర రామచరిత ఉపోద్ఘాతమున 'బాపనది' అన్నారు.

"కామంకి బాద్ధ పరివ్రాజిక. ఆమె బాపనదనం బ్రమాణములేదు" అని అక్కడి వాక్యము. (పు. ౨౩).

మరియు, కాఁపు + ది = కాఁపుది - అయినది సరే 'కాఁపది' యెట్లయినది?

నేను (పు. ౩౩౩ లో) కాఁపు స్త్రీని 'కాఁపుది' అనగూడదన్నాను. పొరపాటు. కాఁపుస్త్రీనీ, కాఁపు వాని వస్త్రాదికమును కూడా 'కాఁపుది' యనవచ్చును. కాని కాఁపువాని వస్త్రాదికమును 'కాఁపది' యన గూడదు. కాఁపది-కాఁపుజాతి స్త్రీయే యగును.

(కాఁపు + అది) కాఁపది-యన్న రూపమును బట్టియు, ప్రథమేతర విభిక్తులయందలి-కాఁపునానిని, దొమ్మరదానికి ఇత్యాది వ్యవహారమును బట్టియు ఆ పదములందలి ప్రథమా విభక్తి రూపము 'అది' గాని 'ఇది' కాదనియు, దొమ్మరిది, చాకలిది అను వ్యవహారము ప్రామాణికము కాజాలదనియు నా నమ్మిక.

౧౯ ఉప్పర

(పుట. ౩౩౪) "ఉప్పర శబ్దార్థము—ఖనకుడు ఇత్యాది నాకు తృప్తికరముగాదు. మా సీమలో ఉప్పర వారు ఉప్పు తయారు చేయువారు. ఉప్పుమంటిని పెద్ద పెద్ద దిబ్బలుగా మా సీమలో నేడును చూడవచ్చును.

'ఉప్పరమాడలు' అని వాని వ్యవహారము. ఉప్పకొర, కన్నడములో ఉప్పార తెలుగులో ఉప్పర. వారి వృత్తి ఇంగ్లీషురాజ్యము ఉప్పుపనిని స్వాధీనము చేసి కొన్ని తరువాతి శతాబ్దముల నశించినది. వారు చేసిన ఉప్పును మక్కుప్పు అనియు నందురు. ఆంధ్రభాషా వపు 'కుడ్వాదికారి' విచార్యమైన అర్థ మే. మఱి—గోడల పనిచేయు వారిని మా ప్రక్క వడ్డెవారిని పిలుతురు."

* * *

ఈ ప్రాంతమున ఉప్పరవారు (ఉప్పగులు) బావులు—చెరువులు త్రవ్వవారేగాని ఉప్పుచేయు వారు కాదు. వావిళ్ళ ఖంటువు 'ఉప్పరి (ఉప్పర + ఇ) ఉప్పరవాడు' అని యర్థము చెప్పి—“ఒక్క వానిద్రవిష్వంతములందు ఉప్పుగులఁ ఓల్వఁగఁబించి” యన్న ప్రయోగమును గూడా ఇచ్చియున్నది. కావున ఆం భా. 'పరఁగుల కుడ్వాదికారి యుప్పరి యనంగ' అని చెప్పటలో తిప్పలేదు.

నేటి ఖంటువులు 'ఉప్పరి'కి కుడ్వాదికారి యను అర్థముతోపాటు—ఉప్పుచేయువారా—అన్న యర్థమున్ను చెప్పి, మైసూరు ప్రాంతమున ఉప్పుచేయు వారిని ఉప్పుగు లందురు—అని వివరించుట యుచిత మని నా యభిప్రాయము.

మఱి-గోడల పనిచేయువారిని 'వడ్డెవాం' డనుట యీ ప్రాంతమునను కలదు. (వడ్డెరవాండ్లనియు నందురు) శే.ర. గ్రాంథిత కొరకు 'ఒడ్డె (ఒడ్డిము) = ఒడ్డెవాడు' అన్నది. 'ఒడ్డెర' ను గ్రహించలేదు. నూ. ని. లోను ఒడ్డెరలేదు.

ఉప్పర, కందర, కమ్మర, కుమ్మర, గోడగర—అను పదముల వలెనే 'ఒడ్డెర' యును జాతివాచకమే.

* * *

బహుభాషా కోవిదులును-బహుశాస్త్ర వేత్త లును-విమర్శవిద్యా విశారదులును - సహృదయులును నైన శ్రీ శర్మగారు మైసూరుగా శబ్దార్థాది చర్చ చేసి చేసి వివరకు "వ్యవహారములోని సరస్వతీ విలాసము లివి. అన్ని హేతువాదాలకును అతీతమైనవి" అని పరమసత్యమును, అమోఘమును నైన యొక వాక్యమును వాక్రుచ్చినారు. నిజముగా ఈ సరస్వతీవిలాసము లనంతములు. వీనిని సమగ్రముగా నెఱుగుటకును, ఇద మిత్థిమని తత్త్వనిర్ణయము చేయుటకును ఎంతటి విద్వాంసునకైనను ఒక్కనికి తరముగాదు.

ననువంటివారి వ్రాతలు పండితులను కదలించి విమర్శరంగములోనికి దింపుటకు పనికివచ్చునవేగాని సిద్ధాంతములు కాజాలవు. కాఁబోయినను భాషా రాధనమే గనుక పెద్దలమన్ననకు పాత్రములు కాక పోవని నా విశ్వాసము.

సి వు పి ల్చి తి వి

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

సి వు పి ల్చి తి వి మ రిం త
ని శ్శ ఙ్గ మ్మ ల మి కౌ న గ,

నా యె డిం ద అం జ నా ద్రి
యై, అం ధ త మో గు హ యై.
కా లో ర గ వి ష స మ్మూ
ర్చా ల స మై యు న్న వే శ
సి వు పి ల్చి తి వి మ రిం త
ని శ్శ ఙ్గ మ్మ ల మి కౌ న గ.

సి పి లు పు న తే ని య పి
ణి య లు మ్మా లు న ను కౌం టి ని
సి పి లు పు న పి కి గ శ
వ్యా ప్త తి గ ల ద ను కౌం టి ని.
ఎ ల నా గ ల క న్ను ల దా
రు ల లో మె త్త గ న డ చె డు
క ల ల కా శ్ల స వ్వ డి సి
పి లు పు న గ ల ద ను కౌం టి ని.

కా ని సి వు పి ల్చి తి విం
కా ని శ్శ ఙ్గ త పే ర గ.

మ్రో సి మ్రో సి పా ర వ శ్య
ము ను ప ట్ట గ లే క తె గి న
న ట సా వ్య మి ద డీ ణ చ ర
ణ నూ పు ర ము నై న గా ను.

సీ వు పి ల్చి తి వి

పలికి పలికి తారాధ్వ
ప్రసారిత స్వరయై మది
చెదరి మూర్ఛవడిన విపం
చీ తంత్రికనైనగాను.
ఇపుడపుడే మ్రోయుదు నని
ఎడదను కిన్నెరగ మలచి
స్వర నిర్ణయ శంకా ని
స్తబ్ధజీవనుడనై తిని.
గుండె నిండ శబ్ద బ్ర
హ్మాండమును నింపుకొనక
ముందుగనే సీరవతా
ముద్రితాత్మకుడనై తిని

మరల సీవు పిలువుము హిమ
గిరి పీవు చురుక్కుమనగ
తురగలించు తరుణ సూర్య
కిరణకళాగ్రమువోలె.
మరల మరల పిలువుము ఉ
న్నతాంభోద ద్విప మ
స్తముల నెచ్చరించు విద్యు
దంకుళోగ్రధారవోలె.
మరల సీవు పిలిచిన పి
మ్మట చూడుము నాయెడంద
వీకకాలమున డమరుక
మై కచ్చపియై మ్రోగును.

కుంపటిలో కుసుమం

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

* గతసంచిక తరువాయి

ప్రాధుపాయి, ఊరంతటా దీపాలు వెలిగి, పీఠుల్లో జనసంచారం ఎక్కువైన ఓసంధ్యాసమయాన రంగడు మోరోడ్డు వెంబడే నడువసాగేడు. ఆరోజు మధ్యాహ్నం మే అతడు కటకటాల్లోంచి బయటికి వచ్చాడు. తనకారోజు విముక్తి లభిస్తుందని రంగడికి తెలియను. అతడు తేదీలు, నెలలు గుర్తించుకోడానికి ప్రయత్నించలేదు. పది యిరవైరోజులైతే వాటిని లెక్కించుకోనూవచ్చు, అవి ఒక్కొక్కటిగా గడచి పోతున్నాయని ఆనందించనూ వచ్చు. తను శాంతిగా గడపవలసిన రోజులు ఏడు వందలకుపైచిలుకు! ఈసుధ్ధీర్ఘమైన చీకటిబతుకు నెలగడపక మన్నచింత లోపలియంచి చెట్టును తొలిచివేసే వేరు పుగులూ రంగడి హృదయాన్ని దహించి వేయసాగింది. అతడు తనమట్లావున్న రాతిగోడని చూచేవాడు. ఆగోడకు తల బాదుకుంటే మనోవేదన కొంత చల్లారుతుండేమో ననుకునేవాడు. కమ్మల్ని చూచేవాడు. చేతులుచాచి వాటిని వంచి విరిచి మగ్గునూచ చేసివేద్దామనుకునేవాడు. కమ్మల్లోనుంచి చెట్లు, వాటిపైన ఆకాశంలో ఎగిరిపోతున్న పక్షులు కనిపించేవి. తనూ ఒకపక్షై వాటితోకలిసి రివ్వున పరలెంచి తన రమణిచేతుల్లో వ్రాలిపట్టు అమె తనని హృదయానికి హత్తుకుని ముద్దాడినట్టు భావించేవాడు. అంతలో మళ్ళీ తన నిజపరిస్థితి తెలిసి వచ్చేది. “అంతా భయ! ఇది కమ్మలు, ఇదిగోడలు, ఇదిచెట్లు, నేను పక్షిని కాలేను. రమణిచేతుకు పోలేను” అనుకుంటూ కుమిలిపోయేవాడు.

రంగడు జైల్లో మనిషిలా బ్రతకలేదు. యంత్రంలా బ్రతికాడు. యంత్రానికి పనిచేద్దామని గానీ, మానుకుందామని గానీ వుండదు. మర యిటుత్రిప్పితే పనిచేస్తుంది. అటుత్రిప్పితే మానుకుంటుంది. రంగడూ అంతేచేశాడు. వైవాభ్యు లేనమంటేలేచాడు. పడుకోమంటే పడు

కున్నాడు. తినమంటే తిన్నాడు. లేకుంటే పడున్నాడు. యంత్రం పనిచేసినన్నిరోజులూ చేస్తుంది. ఎక్కడో ఒక కీలు విరిగినప్పుడు టకీమని అగిపోతుంది. రంగడిగతీ అంతేఅయింది. ఓరోజు పాతాళ గంగని పైకితోడుతూ అతడు చేంతాడు మధ్యలో విడిచిపెట్టి దిభేలున క్రిందపడిపోయాడు. కాపలా వున్న రక్షకభటుడు పరుగెత్తించి రంగడిపైన చేయివేసి చూచాడు. జ్వరం నూటికిపైన కాస్తోంది. పై అధికారికి, కబురుపెళ్ళింది. జ్వరంతోవున్న ఖైదీకేత పనిచేయించినందుకు అతడు కాపలావాళ్ళపైన మండిపడ్డాడు. తనకు జ్వరమని రంగడు చెప్పకోలేదు. అడగంటే అమ్మయినా బువ్వపెట్టను. ఖైదీకి జ్వరమని గ్రహించి, వాడికి సవర్యచేయవలసిన అవసరం పోలీసు వాడికిలేదు. క్రిందపడినతర్వాత తనకు స్మృతి రావడానికి ఎన్నిరోజులుపట్టిందో రంగడికి తెలియదు. లేచి తనవైపాకసారి చూచుకున్నాడు. తను మనుషటి రంగడుకాదు. ఆస్థిపంజరంపైన చర్మపు తొడుగులావున్న యిజీవా తనశరీరం? కాదు. రమణితో బాటూ తన రూపసంపదని నైతం ఎవరో కాజేకారు!

జ్వరం నిమ్మలించినతర్వాత రంగడు మళ్ళీ ఖైదీగా కటకటాల్లోపలికి వచ్చాడు. రోగశయ్యపైన అతడి మనసు నావరించుకున్న నిస్తబ్ధత, తేరుకున్న తర్వాత కూడా అలాగేవుండిపోయింది. జీవితో తానూ చిదికిపోయిన ముసలివాడిలా అతడు ఎక్కడ కూచుంటే అక్కడే కూచునివుండిపోయేవాడు. పని చేస్తూ చేస్తూ వుండి అలసిపోయి కుప్పగా నేలపైన కూలబడేవాడు. తాననుభవించవలసిన గండేశ్వశిక్ష ఎప్పుడో పూర్తయినట్టు, అయినా తన నిస్సహాయతని గుర్తించిన అధికారులు మరి కొంతకాలం తననుండి చాకిరీ చేయించుకుని తనని చిత్తు చిత్తుజేసి వదిలిపెట్టనున్నారనుకుని అతడు అర్ధరాత్రప్పడు భోరున నిలపించేవాడు. కాని

అది అపోహని అతడికి ఆచిరకాలంలోనే తెలియ వచ్చింది. చింతలతో వంతలతో కుములుతున్న వాళ్ళకు నిమిషమే యుగంగా కన్పిస్తుంది. రంగడికి తన రెండేళ్ళ శిక్ష ఒక మహాకల్పంగా గోచరించడంలో వింతలేదు. ఆరోజు ఉదయం తలుపు తెరుస్తూ కాపలా వాడు “నీ శిక్ష పూర్తయింది” అన్నాడు.

రంగడు మళ్ళీ ప్రపంచంలో పడ్డాడు. మెల్లగా కాళ్ళిడ్చుకుంటూ రైల్వేస్టేషను వరకూ నడిచాడు. అతడొక్క వలసిన రైలు అరగంట క్రితం వెళ్ళిపోయింది. మళ్ళీ రాత్రి పన్నెండుకుగాని బండి లేదు. రంగడు టౌనువైపు దారి తీశాడు. త్రోవలో ఒక బంకుదగ్గర ఆగి బీడీకట్ట కొనుక్కున్నాడు. కాలుతున్న టౌంకాయ పురిలో ఒక బీడీ అంటించి ఎండిన అధరాలకు కొంచెం పసునెక్కించి ముందుకు నడవ సాగేడు.

రంగడలా రెండు ఫర్లాంగుల దూరం నడిచి వుంటాడు. అక్కడోక చిన్నపీధి హైరోడ్డుతో కలుస్తుంది. రంగడా పీధి మొగసాల్లో ఆగాడు. అతడొక్కడ ఆగిపోవడానికి కారణం ఒక సినిమా బొమ్మ. ఆ బొమ్మలో ఒక కొమ్మ నడిపీధిలో నవ్వుల జశివాన కురిపిస్తోంది. రంగడు గోడకి అతికించబడి వున్న ఆ బొమ్మని చూడడం హఠాత్తుగా తటస్థించింది. ఆ చూచిన క్షణాన రంగడి శరీరం కొయ్యబారి పోయింది. అతడు కొయ్యబొమ్మలా ఆ బొమ్మని చూస్తూ నిలుచుండిపోయాడు.

ఆ నవ్వు రంగడికి సుపరిచితం. ఆ నవ్వు రంగడి బీడుబ్రతుకుపైన తొలకరి వానలా కురిసింది. ఆ నవ్వు కోసం, ఆ అరుణరాగరంజితాలైన పెదవులపై నుంచీ వచ్చే ప్రయతనాలకోసం కాకపోతే రంగడు మరెందుకు బ్రతుకుతున్నాడు!

‘బొంబ్, బొంబ్’ మంటూ హైరోడ్డునుంచి పీధిలోకి మళ్లిన కారుక్రింద పడబోయి వెంట్రుక వానిలో తప్పించుకుని ముందుకుపరుగెత్తాడు రంగడు? ఆ ఆందోళనలో అతడికి పీధిమధ్యలోనుంచి వైదొలగి ఏఅరుగుమదయినా నిల్చుంటే, మరి ప్రాణాపాయ ముండదని స్ఫురించలేదు. ఆపరుగుతో అతడు పీధి చీకరిచాకా వెళ్లాడు. ఒగర్చుకుంటూ అక్కడ ఆగి మళ్ళీ గోడవైపు చూచాడు. అక్కడ మరోబొమ్మ

కనిపించింది. బొమ్మవేరైనా అందులోని కొమ్మ మాత్రం అనే! అదేమువతి మరో ఫోజులో! ఈసారి ఆవిడ ఒక మగవాడితో జంటగా ఊయలూగు తోంది.

రంగడు గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు. తన మనోవిధిలో పొడమిన అనుమానాంశురాన్ని సమూలంగా నాశనం చేయడానికి ప్రయత్నించాడు. ఈవిడ రమణికాదు. కావడానికి వీలేదు. తన రమణి పరాయి వాడితోబాటు ఊయల్లో కూచుని ఊగదు. తినెవతెనో చూచి రమణి అని భ్రమిస్తున్నాడు!

“తప్పకో, తప్పకో” అంటూ పరుగెత్తినస్తున్న రిక్షావాడికేకవిని ఉలిక్కిపడి రంగడు మరికొంతదూరం నడిచాడు. అతడు నడుస్తున్నరోడ్డు అక్కడ మరొక రోడ్డుతో కలుస్తుంది. ఆ పీధికెదురుగా రోడ్డు కలువైపున ఒక పెద్దహోటలు, ఆ హోటలుపైన పెద్ద పైజాలో ఒక సినిమాపోస్టరూ చూచి రంగడు మళ్ళీ ఆగిపోయాడు. ఆబొమ్మలో ఇదివరకటి చిత్రాల్లోలా ఆయవతి నవ్వువమూలేదు. ఊయలూగడమూ లేదు. పీథి వాయిస్తోంది. అదేయువకుడు వెనుకనుంచీ ఆమె జపలో ఒక గులాబీపువ్వు వుంచుతున్నాడు.

రంగడి హృదయపీథిపైన ఎవరో చేయి వేసి చరాలన తంత్రుల్ని తేంపి వేసినట్లయింది. ఇందుగలవంగు లేదని ఎందుకనిపిస్తున్న ఆ బొమ్మలబారినుంచీ తప్పించుకోడానికి అతడు కాలికొద్దీ అటూ, యటూ పరుగుతీశాడు. ఎంతగా నిమ్మళిపరుచుకోబోయినా అతడి మనసు పట్టునలీ మళ్ళీ మళ్ళీ అనే అనుమానానికి గురికొనాగింది. చేయి ముందిలో వున్నా రమణిని తను గుర్తుపట్టగలడు. ఈవిడ రమణే! మరొకరైతే తన హృదయాని కింత అఘాతం కలిగివుండదు... కాదు. ఈవిడ రమణికాదు. తను నేరస్థుడుగా యిల్లు విడిచిపెట్టిన తర్వాత రమణి దిక్కు, మొక్కులేని ఏకాకి. ఆమె ఎక్కడో ఒకచోట చాకిరీచేసి పొట్టబోసుకుంటూ తన రాక కోసం ఎదురు తెన్నులు చూస్తుంటుంది. తారా పథంలో మిమిల మెరసిపోతున్న ఈవిడ, తన సంపర్కంకల్ల సుఖశాంతుల్ని గోల్పోయిన అభాగ్యురాలు రమణి ఒక్కరే కావడం కల్ల!

రాత్రి ఎనిమిదిగంటలు చాటి వుంటుంది. దూలాల్లా ఊరిపోయి బరువెక్కిన కాళ్ళనీడ్చుకుంటూ

నవనలేక రంగడు ఒక చెట్టుక్రింద కూచున్నాడు. అక్కడేపడుకుని కాసేపు నిద్రపోతే ఎంత బాగుండు ననిపించినదనికి! కానీ దా ర్భాగ్య డె క్కడికి పోయినా దురదృష్టం వాడివెన్నంటే వుంటుంది! అక్కడికి చేరువగా విద్యుద్దీపాల వెలుగులో ఒక సినిమాహాలు పూలతెప్పలా రంగడికి కనిపించింది. ఆరి పోతూ మళ్ళీ వెలుగుతున్న ఎలట్రీక్ బల్బులమధ్య రమణి ఆకారం అంతలో కనిపించి, అంతలో మాయ మైపోతోంది. ఆ చిత్రం చూస్తూ, చూస్తూ రంగడు పైకిలేచాడు. లేచి పది అంగల్లో హాయిదగ్గరికి వెళ్ళి అర్ధరూపాయ కిటికీలోవిసరి “టికెట్టు, టికెట్టు” అన్నాడు. ఎనిమిదిగంటల వేళప్పుడు సినిమాకి బయల్దేరివచ్చిన విచిత్రవ్యక్తిని ఓరకంటితో చూస్తూ బుకింగ్లర్కు ఒక నేలటికెట్టు చించి రంగడిచేతిలో వుంచాడు.

ఏ బలీయమైన ఆకర్షణలవల్లనైతే ప్రేక్షకులు ఆ చిత్రాన్ని విరగబడి చూచారో ఆ రసవత్తర ప్రణయ సన్నివేశాల్ని రంగడు అయిదాడు నిమిషాల కంటే ఎక్కువసేపు చూడలేకపోయాడు. అతడు హాల్లో అడుగుబెట్టేసరికి వెంటితెరపైన నాయకి నాయకుల మధ్య ఒక చిన్న ప్రణయకలహం సాగుతోంది. నాయకుడు ఆఫీసునుంచి తిరిగిరావడంలో కొంత విలంబం జరిగింది. ఈ టీకెట్టులో తుపాను కిడి కారణం! ఆమె ముఖాన్ని ముకుళితపద్మం చేసుకుంది. అతడు వెయ్యివిధాల బుజ్జగించాడు. కడుకు కాఫీబంబులు ఆమె పెదవుల కందిస్తూ “నువ్వు నారాణీ వైతే ఈ కాఫీ కళ్ళుయూసుకుని త్రాగేయాలి” అన్నాడు. త్రాగకపోతే నువ్వు నారాణీవు కావు పొమ్మంటాడని భయమేమో, ఆవిడ నాలుగు గ్రుక్కల్లో కాఫీ పూరిచేసి “చూచారా! నేను మీరాణీనే!” అన్నట్టు భర్తవైపు ఓరకంటితో చూచింది. ప్రేక్షకులు ఆ శృంగారఘట్టాన్ని అప్రీసి యేట్ చేస్తూ చప్పట్లు చరిచారు. ఆ కరతాళాలు రంగడితలపైన సమ్మెట్ర వేటుల్లా మారుమోగాయి. ఇంతలో నాయకి మళ్ళీ ఒక ప్రత్యేక ప్రణయ పార కళ్యాన్ని అభినయించింది. ఉన్నట్టుండి ఆవిడ భర్త వైపుతిరిగి “చూడండి, ఆలస్యంగా వచ్చినందుకు మిమ్మల్నొచ్చేస్తానో” అంటూ ఆతిడి రొమ్మపైన రెండుచేతుల్లానూ గుద్దులు కురిపింపసాగింది. ప్రియ

రాండ్ర పాదతాడనాల్ని సైతం సైరించిన కథానాయకుల కోవకు చెందిన వాడేమో, అతడు పెద్దపెట్టున నవ్వుసాగేడు. అతడితోబాటు ప్రేక్షకులూ నవ్వారు. ఆ నవ్వుల సుడిగాలిలో రంగడి హృదయం శుష్క పత్రంలా గిరవాట్లు కొట్టింది. అతడికి లోకు లందరూ ఒక్కమ్మడిగా తనని అవహేళన చేస్తున్నట్టు తోచింది. నవ్వుతున్న ప్రేక్షకసమూహాన్ని చురచుర చూస్తూ అతడు ఎలుగైతీ “ఆపండి, ఆపండి” అని కేకవేశాడు. ఒక తుణుంపాటు అక్కడ కూచున్న వాళ్ళ కళ్ళన్నీ రంగడివైపు తిరిగాయి. ఆ చూపులు రంగడియిట్టే పిచ్చివాడుగా తేల్చివేశాయి. వస్త్రానుల్లాంటివాళ్ళిద్దరు పైకిలేచి రంగడి బయటికిలాక్కొచ్చి సింహద్వారం మాపించారు.

గమ్యస్థానమంటూ లేక రంగడు వీధుల్లో తిరుగ సాగేడు. పదిగంటలకు సినిమానుంచి యిళ్ళకువెళ్తున్న వారితోనూ, రెండో ఆటకు పోతున్న వారితోనూ వీధుల్లో మళ్ళీ రద్దీ ఎక్కువైంది. ఆ జనసమూహం మధ్యనడుస్తున్న రంగడికి, అతడి కవసరమైన భోగట్టా కొంత లభించింది. ఎవరో యిద్దరు ముగ్గురు చిత్రం బాగున్నారనిచి మాట్లాడుతుండగా నాయకి నటనకి సంబంధించిన ప్రస్తావన వచ్చింది. తరువాత చర్చ నాయకి వ్యక్తిగత జీవితంవైపు మళ్ళింది. అదృష్టం అంటే అలా వుండాలట! ఎక్కడో నాటకాలాడుకుంటున్న నునిషి ఎవడినో లేవదీసుకుని వెళ్ళి పోయింది. వాడిది కాపురంచేసి ఏడ్చేమొహంకొడు. ఆవిడని నట్టేటిలో పుట్టిలా విడిచి వాడెక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు. ఎవరెవరి నోము ఎప్పుడు పండు తుందో ఎవరు చెప్పగలరు? ఆమె కెలాగో సినిమావాళ్ళ ప్రాపకం దొరికింది. అవకాశం దొరకడమేమిటి, చిత్రాలు కొమ్మలో మిఠాయి పాట్లంలా వెలిగిపోవడమేమిటి, ఒక్కసారిగా జరిగాయి.

రంగడి అనుమానం కాస్తా బలపడింది. పూర్తిగా బలపడిందని చెప్పవచ్చుకూడా! కానీ రంగడి కప్పటకి ఒక సంజేహం వుండిపోయింది. తన చెవులూ, కళ్ళే తనని మోసగిస్తున్నాయేమో!

పదినిమిషాల తర్వాత రంగడు తలపైకెత్తి చూశాడు. ఎదుట రైల్వేస్టేషను కనిపించింది. ప్లాట్ ఫారం దగ్గర పొగవిడుస్తూ రైలు నిలబడివుంది. తలుపు తెరిచి రంగడు బండిలో అడుగు బెట్టాడో లేదో, అతడి

కోసమే అక్కడికి వచ్చి, అతడెక్కాగానే యింక
తన కక్కడ పని తీరిపోయినట్లు రైలు కదిలింది.

* * *

పత్రికల్లో ఒకవార్త పడింది. చిత్రమైన వార్త.
పువ్వుల అంచులకు మగ్గ 'తారకాసురుడు' అన్న
శీర్షిక క్రింద వార్త ప్రచురింపబడింది. "హిరూ, పేరూ
లేని దేశద్రిమ్మరి ఒకడు ఒక ప్రఖ్యాతి నీనిమాతార
యిల్లెక్కడో వాకబు చెసుకుంటూ పట్టణంలో తిరుగు
తున్నాడు. వాలకం మాస్తే నాలుగేళ్లు ముక్కుమూసు
కుని హఠయోగంచేసిన బైరాగిలా కనిపిస్తున్నాడు.
సదరు నీనిమాతార నొక్కసారి చూడడం తప్ప తన
కొలాటి దురుద్దేశమూ లేదని అతడు చెప్ప
కుంటున్నాడు."

ఈ వార్త ప్రచురితం అవుతుండగానే ఆ సినీతర
యింటి ముందు ఓ సంఘటన జరిగింది.

రెండంతస్తుల మేడ ప్రక్కనుంచీ రోడ్డువరకూ
వ్యాపించివున్న పూతల టకు మొదట వేప చెట్టుక్రింద
సుఖానీనుడయ్యే ఘూర్థావాడి కథనం ప్రకారం,
ఒకరోజు వుదయం ఆ సినీనటి కోసం వచ్చిన వాడొక
'రోషాకోరి.' ఘూర్థా వాడెక్కడ వుట్టి ఎక్కడ పెరి
గాడో ఎవరికీ తెలియదు. అతడికి తెలుగు, అరవం,
ఇంగ్లీషు భాషల్లో ఏదీరాదు. రావాల్సిన అవసరం
కూడా లేదు. అతడిపని గేటు దగ్గరికి వచ్చిన వాళ్ళని
వెళ్ళిపోమన్నడం. ఆ వెళ్ళిపోమన్నడానికి కావలసిన
పదాలన్నీ అతడికి తుణ్ణంగా తెలుసు.

రూక్షవీక్షణాలు, కర్కశ కంఠస్వరమూ ఘూర్థా
వాడి సొత్తులని రంగడికి తెలియదు. అతడికి తెలిసిం
దల్లా ఆ ఘూర్థావాడు గూడా తనలాటి మానవుడేనని.
ఆ నమ్మకంతోనే అతడు ఘూర్థాని సమీపించాడు.

"ఎవరు నువ్? ఏం కావాలి?" అన్నాడు
ఘూర్థావాడు.

రంగడికి భయం వేసింది. ఐనా చల్లకువచ్చి
ముంత దాచినందువల్ల లాభంలేదు అతడు జేబులో
నుంచీ నాలుగు బీడీలుతీసి ఘూర్థావాడి చేతిలో వుంద
బోతూ "మరేమనుకోవద్దు బాబూ! నేనొకసారి లోప
లికి వెళ్ళాలి" అన్నాడు.

"లోపల్కి వెళ్ళాలి? అదే వైత్యం! పోడా
మారమా!" గర్జించాడు ఘూర్థా.

"ఒకటి రెండు నిమిషాల్లో పని చూచుకుని మళ్ళీ
వచ్చేస్తాను బాబూ!" ప్రాధేయపడ్డాడు రంగడు.

ఘూర్థావాడి కళ్ళు చంద్రనిష్పల్లా మెరిసాయి.
అతడిచేయి తోలుపటకొపైకి పోయింది. అరక్షణంలో
రంగడి కళ్ళముందు నాగుబాము పడగలాంటి తెల్లటి
బిచువా మెరిసి పోసాగింది.

గుండె జేబారెత్తి రంగడు నాలుగు బారలు పరుగెత్తి
ప్రాకారకు డ్యానికి అనుకున్నాడు. క్రిమినీ, కీట
కాన్నీ చూచినట్లు ఘూర్థావాడు రంగణి చూడ
సాగేడు.

రంగడు ఘూర్థాని కాస్తా మెత్తపరచడానికి
సాధనాంతరాలు అన్వేషింపసాగాడు. తన దగ్గర
ఉబ్బులేదు ఉంటే వున్న ఉబ్బుతా వాడి
పాదాలముందు పోయడానికి తను ఐనుకదీయడు.
ఐనా ధోరణి చూస్తూంటే వీడు ఉబ్బుకు పాలుమాలే
వాడులా కనిపించడం లేదు. బ్రతిమాలుకుందామం
టేనా, దగ్గరికి వచ్చేసరికే ముండుపడుతున్నాడు. ఇంక
ఏం చేయాలి?...రంగడు ప్రాకారం ప్రపుమాచాడు.
డోహూ, లాభంలేదు. గోడ ఎత్తుగా వుండడం
మాత్రమే గాదు. పైన దిట్టంగా గాజు పెంకులు కూడా
వున్నాయి.

రోడ్డుపైన వల్తున్న కారొకటి వున్నట్టుండి.
బంగళావైపు తిరగడంతో రంగడి ఆలోచనలకు
బ్రేక్ పడింది. కారు శిరశేగంతో ముందుకు వస్తోంది.
రంగడు ఒకడుగు ముందుకు వేశాడు. అతడొకటి
రెండు క్షణాలకన్నా ఎక్కువసేపు కారులోపలికి
చూచివుండడు. ఐనా తనరమణిని పోల్చుకోడాని
కెంతసేపు కావాలి! అదిదా నిమిషాన తనకీ రమణికీ
వున్న అంతరాంతరాల్ని మరచిపోయి "రమణీ,
రమణీ" అంటూ ముందుకు పరుగెత్తాడు.

మేడ ముందు ఆగిన కారునుంచి క్రిందికిదిగుతూ
రమణి డ్రయివరుతో "గేటుదగ్గర ఎవరో కారు
వెంటి పరుగెత్తి వచ్చినట్టుంది కదూ!" అంది.

"ఆలాగాండీ! నేను చూడలేదు" అన్నాడు
డ్రయివరు.

"నువ్వు కారుని పెడలోకి తీసుకెళ్లు" అంటూ
రమణి వెనుదిరిగి గేటు దాకా నడిచింది. గూర్ఖా
వాడు లేచి నిలబడి నెల్యాట్ చేశాడు.

కుంపటిలో కుసుమం

“ఎవడా మనిషి? ఎలా వెళ్ళి పోయాడు?” అంది రమణి.

“నా డాండ్! ఒరువేగబాండ్! ఇంకచస్తే యింకపక్కరాడు—పోలీసు పట్టుకెళ్ళారు”

రమణి తలవంచుకుని మళ్ళీ మేడ వైపు నడవ సాగింది మళ్ళీ వజ్రపాణి ఎదురై “ఎక్కడికి వెళ్ళావు రమణి ఎంతలో?” అన్నాడు.

“అబ్బే, ఎక్కడికి లేను. ఆ పొదరింట్లో కాసేపు కూచుందా మని” అంది రమణి

“ఐతే పొదరింటికి వెళ్లవలసిన దారి యిది కాదు. అది” అంటూ నవ్వాడు వజ్రపాణి

రమణిలో అప్పుడప్పుడూ పరధ్యానం శృతి మించి రాగాన పడుతుండడం వజ్రపాణి గమనించక పోలేదు. అపరధ్యానానికి మూలకారణ మేదో అతడికి తెలుసు. ఎంతగొప్ప అంతస్తు అందుకో గలిగినప్పటికీ, ఒక్కొక్కప్పుడు మానవులదృష్టి ఆధో లోకాల వైపు ప్రసరిస్తుంటుం బెందుకా అని వజ్రపాణి రమణి పరధ్యానం గా వున్నప్పుడెల్లా తిరిగిండుకుంటాడు.

రమణిని చిత్రరంగంలో ప్రవేశపెడుతూ వజ్రపాణి ఆమె పైన గొప్ప ఆశలేవీ వుంచుకోలేదు ఉదర పోషణ కామ కోక వరపు చూపించినందుకు అతడికి సంతృప్తి కలిగిన మాట మాత్రం నిజమే! కాదంటే ఆ సంతృప్తితో బాటు తనలో పగోపకార పారీత్య లేక పోలేదనే విశ్వాసం వైతం అతడికి కలిగింది. కాని రమణిపట్ల అతడు వేసుకున్న అంచనా కొద్దికాలంలోనే తారుమారయింది. ఆమెలో వృద్ధిరాగల లక్షణాలు చూడనేర్చిన నారి కళ్ళకు గోచరించాయి. వాళ్ళు మట్టినుంచి మణుల్ని పైకి తీసే యింద్రజాలాన్ని వజ్రపాణికి అంటగట్టి అతణ్ణి నేలపై నుంచీ నాలుగు బారలు పైకెత్తేశారు. అప్పటినుంచీ వజ్రపాణికి రమణిపైన శ్రద్ధ యినుమడింపసాగింది. ఆమెని పైకి తీసుకరావడంకోసం ఆలోచించడం అతడి నిత్యకృత్యాలలో ఒకటై కూర్చుంది.

ఆరు నెలల క్రిందటి సంగతి. అప్పుడప్పుడే రమణికి చిత్రరంగంలో ప్రాబల్యం కలుగుతోంది. పూటొంగుతో ఆమెకి రేయింబవళ్ళూ తెమలడంలేదు. ఒరోజున ఉదయం వజ్రపాణి ఆమెని జాబ్ డోర్ పూటొంగుకి బయలుదేరినప్పుడేగా, పొన్నుమెన్

ఆమెకో ఉత్తరం తెచ్చాడు. రెండు వారాలకుముందు పెట్రెలో పడిన ఆవుత్తరం రమణిని అన్వేషిస్తూ దేశమంతా ఒక ప్రదక్షిణం చేసుకుని వచ్చింది వజ్రపాణి వుత్తరం చించి చదివాడు. రంగడు చావు బ్రతుకుల మధ్య వున్నాడనీ ఆత్మీయులెవరైనా వుంటే వచ్చి చూచి పోకచ్చుననీ జైలు అధికారులు వ్రాశారు.

“క్రొగాం కాన్సిల్ చేయించండి. నే నక్కడికి వెళ్లిరావాలి” అంది రమణి.

వజ్రపాణికి చిర్రెమ్మకొచ్చింది. పెద్ద ఎత్తున ప్రారంభమైన పూటొంగులు వదిలిపెట్టి ఆ రంగణి చూచిరావాలని చెప్పడానికి రమణి కెలా నోరాడిందో అతడికి అర్థం కాలేదు.

“మీకేనండీ చెప్పండి! నా కెలాగైనా నాలుగు రోజులు కెలవిప్పించండి” అంది మళ్ళీ రమణి.

వజ్రపాణి రమణి ముఖంలోకి చూచాడు. అవిశ నిశ్చితాభిప్రాయం అతడికి అవగతమైంది. అది కాస్తా అవగతం కావడంతో అతడు తన ధోరణి మార్చుకుని “చూడు రమణీ! రంగడు నా తమ్ముడు. వాడిపైన నీ కెంత అక్కరుందో నాకూ అంత అక్కరుంది. ఇక్కడ కొన్ని వేల రూపాయలు నష్టపరిచి నువ్వు వాడిని చూచి వచ్చినందువల్ల ఒరగబోయే దేముంది? నీ బగులు నేను వేళ్ళొస్తాను. వీలుంటే అధికారులతో మాట్లాడి అతణ్ణి తీసుకొచ్చేస్తాను కూడా! సరేనా!” అన్నాడు.

రమణి కొంతసేపు ఆలోచించి సరేనంది.

తన జీవితంలో బొత్తిగా తన కిష్టంలేని పనే వైనా వజ్రపాణి చేసివుంటే అది రంగణి మాడ్డానికి వెళ్లడం. తీరా అతడు వెళ్ళేసరికి రంగడు స్మారకం తప్పి మంచంపైన పడివున్నాడు.

“రోగి పరిస్థితి ఎలా వుండండి?” అని వజ్రపాణి నర్సుని అడిగాడు.

“అబ్బే. ఏం బాగుండలేదండీ! ఇలాటి కేసులు నేను చాలా చూచాను. నూటి కొకరిద్దరు బ్రతికిలే చొచ్చు” అంది నర్సు.

వజ్రపాణి డాక్టరు దగ్గరికి వెళ్లి మళ్ళీ అదే ప్రశ్న వేశాడు. “గోడరుద పిల్లి వాటంగా వుంది కేసు. ఇటు చెప్పలేము. అటు చెప్పలేము. మొత్తంమీద పరిస్థితి ప్రమాదకరమే” అన్నాడు డాక్టరు.

“ఇటువంటి కేసుల్లో ఒకటి రెండుకంటే ఎక్కువ నయం కావంటారండీ! మీకు తెలియని విషయం గనుకనా!” అన్నాడు వజ్రపాణి

“ఎవరూమట చెప్పింది?” డాక్టరు కొంచెం కటువుగా ప్రశ్నించాడు.

“అవిడేనండీ! ఆ లావుపాటి నర్సు” అన్నాడు వజ్రపాణి

“నూటికి పది పదిహేను కేసులుకూడా నయనూ తాయి. ఆవిరికి తెలియను” అన్నాడు డాక్టరు.

ఎందుకోగాని వజ్రపాణికి డాక్టరుకంటే నర్సు అనుభవజ్ఞురాలూ కనిపించింది. పోనీ డాక్టరు అభిప్రాయాన్నిబట్టి చూచినా రంగకు మామూలు మనిషి కాగలడనడానికి అట్టే అవకాశం కనిపించలేదు. పది పదిహేనుమందిలోకన్నా, ఎనభై ఎనభైఅయ్యగు నుందిలో రంగణ్ణి కలిపివేయడం వజ్రపాణికి సమంజసంగా తోచింది.

ఆరోజు సాయంత్రమే వజ్రపాణి పట్నానికి తిరిగి వచ్చాడు. ముఖం చిన్నబుచ్చుకుని “మనకి రంగడు లేడు రమణీ” అని చావుకబురు చల్లగా చెప్పేశాడు. రంగ డేలాగా పదిరోజుల్లో చనిపోబోతున్నాడు గనుక ఈ అబద్ధం చెప్పడం మరేమంత కొంపమనిగిపోయే ఆపరాధం కాదని కూడా వజ్రపాణి తన అంతరాత్మకి నచ్చజెప్పుకున్నాడు.

* * *

ఉన్నట్టుండి ఆశ్చర్యపిక్చర్స్ వాళ్ళకి బిచ్చగాళ్ళు కౌవలసివచ్చారు. వాళ్ళ కష్టపట్టడూ రాజులు కూడా కౌవలసివస్తారు. కానీ రాజులతో వాళ్ళ కట్టే చిక్కుండదు. మెడకాయపైన తలకాయవున్న సాధారణ మనిషి కెండికైనా సరే చెమ్మిగుడ్డలు తొడిగి, గాజుపూసల దండలు రెండువేసి, వలెవాటు గిరజాలు కైసేసి రాజుగా నిలబెట్టగల సామర్థ్యం వాళ్ళకుంది. బిచ్చగాళ్ళ కలాంటి అలంకారాలు పనికిరావు. వీలయినంతమానీ, చినిగిన దుస్తుల్లో బాగా వికారంగా కనిపిస్తే తప్ప వీడు బిచ్చగాడేనని ప్రేక్షకులు నమ్మకం ప్రేక్షకులు సామాన్యంగా సంకల్పాత్ములు.

ఏనా ఒకరిపైరు బిచ్చగాళ్ళని తయారుచేయడం ఆశ్చర్యపిక్చర్ వారికేమంత కష్టమైన పనిగాదు. కేటోకిపరుసుంచీ కథానాయికి వేరుబడిచిన తమ్ముడువతకూ ఎవరో ఒకరుబొచ్చే చేతబట్టుకుని అపర బిచ్చగాళ్ళలా సాక్షాత్కరించి అవసరం గడుపుకోడానికి ఉపకరిస్తుంటారు. కానీ వచ్చిన చిక్కల్లా ఏమిటంటే ఆశ్చర్య

పిక్చర్స్ వాళ్ళకి దాదాపు నూరుమంది బిచ్చగాళ్ళు కావలసివచ్చారు. అందులోనూ వాళ్ళంపైరూ నిజమైన బిచ్చగాళ్ళే అయితే ఆ ఘట్టంలో సహజత్వం ఉట్టిపడగలసిన విజ్ఞులు కొందరు సలహా యిచ్చారు.

నిర్మాత డైరెక్టరు ముఖం మూచాడు. డైరెక్టరు ప్రొడక్షన్ మేనేజరు ముఖం మూచాడు. ప్రొడక్షన్ మేనేజరు పేవ్ మెంటల్ నెంబడే పగురులు తీశాడు. మరునాటి ఉదయం తెల్లవారేసరికి రెండు లాఠీల నిండుగా బిచ్చగాళ్ళు హోదరు పరచబడ్డారు.

కలకలలాడుతున్న పూలతోట మగ్గి రాజమహాలు బిచ్చగాళ్ళకు నేత్రపర్యం గా కనిపించింది.

“అబ్బబ్బ ఏం మహాలు! ఏం మహాలు!” అంటూ విస్తుపోయాడు ఒక అనాయకపు బిచ్చగాడు.

“గొప్ప మహలేలే! వట్టి అట్టముక్కలు” అన్నాడొక తెలివైన బిచ్చగాడు.

“ఎలే యింతా పైకి పటారమే నన్నూట” అంటూ మరొకడు కిసుక్కున నవ్వాడు.

“ఇవ్ నూట్లాడగూడదు. మీరంపైరూ ఒక్కొక్కరుగా ఈ దారంటి పైకి వెళ్లాలి. ఆ మలుపు తిరిగితే ఆర్పి దగ్గర మహారాణి నిలబడివుంటుంది. ఆమె దగ్గర దానాలు పరిగ్రహించి అందరూ ఒక్కొక్కరుగా ఆనైపునంచే తిరిగి వచ్చేయాలి” అన్నాడు దర్శకుడు.

ఒక సందేహప్రపాణి డైరెక్టరుకు అడ్డుతగిలి “ఏనా మహారాణిగారికి ఈరోజంత దయ కలగడానికి కారణమేమండీ?” అన్నాడు.

“ఓహో! అదా మీ సంకేహం! ఆలా అమె గారి. మహారాజుగారు పొరుగు దేశంపైకి దండెత్తారు. యుద్ధం జరుగుతోంది. ఓహో భయంకరమైన యుద్ధం. రాజుగారి విజయాన్ని కోరుతూ మహారాణి వీరబతు దానసంస్కాలు చేస్తోంది.”

బిచ్చగాళ్ళు ఒక్కొక్కరే పైకి వచ్చి, అవతలి నైపునంచిక్రిందికి వచ్చేయసాగేరు.

“ఇంకా ఎందున్నారండీ?” అన్నాడు కొంచెం విసుగుతో కేమెరామెన్.

“ఇదిగో కడపటివాడు” అన్నాడు డైరెక్టరు.

బిచ్చగాడు మహారాణియందు నిలబడాడు. మహారాణి చెరికలై అందించిన నూత్న వస్త్రాల్ని చేతికి తీసుకుంది. బిచ్చగాడు చేతులు ముంగుళు చూచాడు. మహారాణి బిచ్చగాణ్ణి జూచింది. బిచ్చగాడు మహారాణిని చూచాడు. బిచ్చగాడు “రమణీ! రమణీ!” అన్నాడు. మహారాణి “రంగా రంగా” అంటూ బిచ్చగాణ్ణి కాగలించుకుంది.

రంగారుతో డైరెక్టరు “కట్ కట్” అన్నాడు.

వాసిరెడ్డి వారి చరిత్ర

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

వాసిరెడ్డి వంశము అనటంతోనే, వేంకటాద్రి నాయుడుగారు, వారిని బట్టి బ్రాహ్మణ అగ్రహారాలు, నూటొక్క శివాలయాల ప్రతిష్ఠ, దేవాలయ మాన్యాలు, మంగళగిరి గాలిగోపురము, అమరావతీ పట్టణ జ్ఞాపకము సరి బ్రాహ్మణభక్తి, దైవభక్తి గల ఈ వంశనామం, వినటంతోనే చాలామంది ఇప్పటికీ, ఏదో పవిత్రనామం, విన్నప్పుడు పరమమలైట్లు అవుతారు. 'వాసిరెడ్డి' చాలా చరిత్రాత్మకమైన వంశం. కాని, సరియైన పూర్తి చరిత్ర లభించటం లేదు. మాతండ్రిగారైన వాసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బానాయుడుగారు వాసిరెడ్డి వంశ చరిత్ర అనే గ్రంథాన్ని వ్రాశారు ఇది మనుచరిత్ర అంత వుంటుంది దీనిలో చరిత్రకన్న పురాణపు పోకడ ఎక్కువగా వున్నది. ఇందులో వాసిరెడ్డి వంశనామము పుష్టకముండి లేదు కమ్మవారి చరిత్రను పరిశోధించేటప్పుడు, కీ. శే. గూడవల్లి రామబ్రహ్మంగారు ఇందులో కొంత చరిత్రను సేకరించారు. రామబ్రహ్మంగారు ఆ చారిత్రక విషయాలను నాకు కొన్ని తెలిపారు. తర్వాత నేను కొన్ని సేకరించాను. ఈ విషయాలనన్నిటిని క్లుప్తంగా మనవి చేస్తాను.

వాసిరెడ్డి వంశము కమ్మవారిలో ఒక చరిత్రాత్మకమైన శాఖ వాసిరెడ్డి అనే పదానికి, చివర రెడ్డి అని వుండుటచే చాలామంది, వీరిని రెడ్డికులస్తులుగా భావిస్తారు. ఈ రెడ్డి అనే పదమునకు చరిత్ర వున్నది. వాసిరెడ్డి చరిత్రను తెలిసికొనుటకు ముందు, కమ్మవారి చరిత్రను తెలిసికోవాలి.

కమ్మవారి చరిత్ర ఇప్పటికీ అగమ్యం గావున్నది. ఆంధ్రుల చరిత్రలో శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు కమ్మవారిని గురించి కొంత వ్రాశారు. మధ్యాంధ్ర రాష్ట్రమును పదవ శతాబ్దంలో కర్మకరాతమనీ కమ్మరతమనీ పిలిచేవారు. చాళుక్యులు ఇక్కడ రాజ్యం చేసి, ఇతరరాష్ట్రములకు వెళ్లినప్పుడు, చాళుక్యులను, వారి ఉద్యోగులను కమ్మ రాష్ట్రం నుండి వచ్చినందున

కమ్మవారని పిలిచేవారు. వీరిని మొదట కమ్మరెడ్డినీ, కమ్మవారనీ అనేవారు. ఇట్లా పిలువబడిన కమ్మవారిలో అనేక కులాలున్నవి. ఇందులో వైశ్యులు, కాపులు, రెడ్లు మొదలైన కులాలవారున్నారు. ఈ కులాలన్నీ కలిసి కమ్మవారైనారు. కమ్మవారు మొదట జైనులు; తర్వాత వీర శైవమతావలంబులైనారు.

శ్రీ మల్లింపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు ఇంకా కొన్ని విషయాలను (1949 సంవత్సరము, మే నెల 'కిన్నెర') బహిరంగ పరిచారు. కమ్మకులంలో బ్రాహ్మణులు, విశ్వబ్రాహ్మణులు కూడా వున్నారు. ఇందుకు కొన్ని శాసన దృష్టాంతములను చూపించారు. కమ్మకులోద్భవులైన బ్రాహ్మణులు, కమ్మకులోద్భవుల భిరవాజగోత్రులని, క్రీస్తుశకము పదవ శతాబ్దంలో పూర్వ చాళుక్యుడైన రెండవ అమ్మరాజు విజయాదిత్యుని తామ్ర శాసనంలోను, క్రీ. శ. 1158 నాటి మరి యొక శాసనంలో వ్రాయబడివున్నది.

కమ్మకులమైన బ్రాహ్మణులని వుండుట విరుద్ధంగా వున్నది కమ్మవారూ, బ్రాహ్మణులూ రెండూ కులాలే. ఇట్లుండుట కొంత అగమ్యంగా వున్నది. లేక కమ్మనాటిలోని బ్రాహ్మణులని వున్నాయనల అర్థం వుండేది. కులాల్లో ఆంతరకులాలు, ఆనాడున్న వేమో తెలియదు. ఇప్పుడు కమ్మవారిలో అనేక శాఖలున్నవి కాని, కమ్మకులంలో బ్రాహ్మణులని, వైశ్యులని లేరు. లేక కాలవాహినిలో బ్రాహ్మణ వైశ్యులంతా కమ్మవారిలోనే కలిసిపోయి, ఇందులో అనేక శాఖలుగా నిలిచినవో తెలియదు ఇప్పుడు కమ్మవారిలో ఎవ్వరికీ ద్వీజత్వం లేదు. చతుర్థ వర్ణము క్రిందినే పరిగణించ బడుతున్నారు. సామాన్యంగా ఒక దానినుండి ఇంకొక దానిలోనికి మారటప్పుడు, ప్రథమంలో వున్న దాని కన్నా లాభంగా వుంటేగాని మారదు. జైనబౌద్ధమతముల నుండి, ఇట్లా మారారని అంటారు. జైన బౌద్ధమతా

లలో, కులభేదాలు లేవు జ్ఞానమే అంకితి పరమావధి. ఇప్పుడు శూద్రుల కట్టుగాదు. సమానత్వంలో నుండి, న్యూనతలోనికి మారుట, జ్ఞానంనుండి అజ్ఞానంలోనికి మారుటే ఇది. హిందూమతములో శూద్రులు వేదములను చదవరాదు. బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులకు తెలియని బుద్ధి నే వశుగుచేసి, మానవునికి జ్ఞానమే పరమావధియని తెలుపుతారు. వీరిలో నే కాక, అన్ని మతాల్లో ఇట్లున్నది. మహమ్మదీయ క్రైస్తవ మతాలలో కూడా జ్ఞానస్నానములిచ్చి మానవుని పరమావధి బోధిస్తారు. శూద్రుల కట్టుగాదు. శూద్రులకు ఎంత వరకూ ఇహసాధనే గాని, పరము తెలుపరు. కనుక హిందూమతంలోనికి, వేరే మతంనుండి కన్యవారు వచ్చిరన్న వాదన నమ్మ శిశ్యులగాలేదు హిందూ శాసనంలోనికి అనేకమంది విజాతీయులు, వచ్చిచేరారు. రాజపుత్రుల వంటివారు కూడా ఇట్లా వచ్చినవారే. ఈ రాజపుత్రులే, కొంతకాలానికి, రెడ్డిలెస్తులైనారని చరిత్ర చెప్పుతుంది. కన్యవారు కూడా ఇలా వచ్చిన జాతియేమోనని నా అభిప్రాయం. మొదట కన్యరెడ్డిని వున్నట్లు, కాలక్రమణ, కన్య, రెడ్డి రెండుగా మారిసట్లుగా కూడా చెప్పుతున్నారు. కన్య కులమునే శిబ్దము ఆరవశతాబ్దంలోనే, వున్నదని మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు వ్రాశారు. ఆనాడు బౌద్ధమతము బాగా వృద్ధిలో వున్నది. ఈ ఆంధ్ర భూమియందు అప్పుడు జైన, బౌద్ధమత పురాణాలు, శాస్త్రాలు కూడా ఎక్కువగానే వుంకివుంటని ఆనాటి గ్రంథములన్నీ ఏమైనవో తెలియదు. మనకు భాగవత, భారతిరామాయణాలు దక్కినవి కాని, పైవి మాత్రం ఆదృశ్యమైనవి. ఇవి ఏటిబెట్టు, చీనాదేశాల్లోనైనా వున్న వేమో తెలియదు. ఆనాటి, 6, 10 శతాబ్దముల నాటి కన్యవారి చరిత్ర సవ్యంగా తెలిసికోవాలంటే, నాటి జైన శాస్త్ర గ్రంథములు ఆధారములు కావలవు.

వాసిరెడ్డివారు కన్యకులెస్తులు. ప్రస్తుతానికి కన్యవారిలో అనేక కూలాలున్నవని వప్పుకోవాలి. ఇందులో ఏ కులానికి ఈ వాసిరెడ్డి చెందుతుందో తెలియాలి. ప్రథమదిశకు చెందిన శాసన ఆధారాలు లేవు. కాని ఆచార వ్యవహారములవల్ల కొన్ని నిర్ణయాలు చేయవచ్చు. కాకతీయులు కన్యరెడ్డిని పిలువబడేవారు. తర్వాత వీరే కన్యవారుగా, రెడ్లుగా మారి శారు. వాసి-రెడ్డి కలిసి వున్నందున, వీరుకూడా ఇట్టి

కన్యరెడ్డిమోనని ఊహించవలసివుంటుంది. పైగా కాకతీయులలో కొందరు వల్లెట్లగోత్రం వున్నది. వాసిరెడ్డి వారిదీ వల్లెట్లగోత్రమే. కాకతీయులు వైవ మతస్థులు. వాసిరెడ్డివారు వైవమతస్థులు. కాకతీయుల వలె, వీరికి ఆర్యాదులు గురువులు. కాకతీయ పట్టంలో వీరభద్ర ఉత్సవాలు జరుగుతూ వుండేది. అందులో నారసాలు వగైరా ఉపయోగిస్తూండే వారు. వాసిరెడ్డివారికి వీరభద్రుడు ఇలవేల్పు వీరికి ఈ నారసాలు వీరభ్రాజ వున్నది కనుక, వాసిరెడ్డివారు కాకతీయులై ఉండవచ్చు. ఇదిఒక వాదం.

వాసిరెడ్డివారు 14 వ శతాబ్దములో పితా పురంలో వున్నట్లు శాసనాధారము లున్నవి. పితా పురము పూర్వ చాళుక్యులరాజధానీ నగరము. వాసిరెడ్డి వారికి చాళుక్యనాయకా అనే బిరుదువున్నది. చాళుక్యులవలె వాసిరెడ్డి వారికి రాజకీయమే జీవనము. కనుక వీరు చాళుక్యులై వుండురని కొంత బలమైన మరొక వాదం వున్నది.

14 వ శతాబ్దములో మగ్ధాలగ్ర రాజ్యోక్తి రాజమహేంద్రవరములో వీరము వేసి కూర్చున్నది. అన వేమారెడ్డి ప్రభువుగా వున్నాడు. కొందరు సామంతులు ప్రభువును ఎదురుతిరిగి కప్పం కట్టలేదు. కనుక యుద్ధము తిప్పలేదు. రాజుసంతోష, సామంతులూ యుద్ధసూచిగా నిల్చారు. కాని కొందరు శాంతి ప్రియులు యుద్ధాన్ని ఆపుటకు ప్రయత్నించారు. రాజు ఒక వస్త్రాగునూ, సామంతు లొక వస్త్రాగునూ ఎన్నుకోవాలి. వీరిద్దరూ కలియబడగా ఎవరు గెలిస్తే ఆ పక్షం గెలిచిసట్లుగా ఎంచుకోవలె నన్నారు. అందరు సరేనంటే సరేనన్నారు. సామంతులలో బాగా కసరత్తు చేసినవారున్నారు. రాజుగారి పక్షంలో అట్టి వారు కనుపించలేదు. కనుక రాజుగారికి సంకట పరిస్థితి కలిగింది. లేదంటే ఆడి తప్పిసట్లువుతుంది ఇట్టి స్థితిలో ఒక్క వ్యక్తి వచ్చి ప్రభువు ఎదుట నిలిచాడు ప్రభువు వెలిగిస్తే నేను వెళ్ళుతానన్నాడు. రాజు సరేనన్నాడు. ఇతనే వాసిరెడ్డి సదాశివుడు. కాని ఇప్పుడవరకు వాసిరెడ్డి, అనే నామం పుట్టలేదు. ఈ సదాశివుడు పితాపురములో రాజుగారి సామంతుడుగా వుంటున్నాడు. పోట్లాటకు ఒక అలవ ఎర్పరచారు. జోడా అందులో ప్రవేశించింది. 'లడ్డా' ప్రారంభమైంది. సదాశివుడు మొదటి చెట్టుతోనే, ఎదిరి అభ్యర్థిని చంపి

వాసిరెడ్డివారి చరిత్ర

వేశాడు. రాజు సంతోషించాడు. కాని సదాశివుని ఉత్సాహం ఆగలేదు, ఇంకా కొండర్ని పట్టుకు రమ్మ న్నాడు. వచ్చినవారిని చంపివేశాడు. ఈ విధంగా ఒక్క చేతిమీదుగా ఎనిమిదిమంది వస్త్రానులను పరి మార్చాడు. ప్రభువు పరవశుడైనాడు. ప్రభువుకు షోయిన ప్రాణం తిరిగి వచ్చినట్లయింది సామంతుల విప్లవంవల్ల పోనున్న రాజ్యం చేజిక్కింది. తనకు చేత నైనంత గౌరవం ఈ సదాశివునికి చేశాడు. రెడ్డి రాజ్యం యొక్క వాసిని నిలిపాడానృక్తి. అంగువల్ల వాసిరెడ్డి అనే బిరుదాన్ని ఇచ్చాడు. అది సదాశివుని వంశం ఉన్నంతవరకు, ఆతని వంశానికి ఈ బిరుదు వుంటుందని సెలవిచ్చాడు. ఇంకా జగనొబ్బగంజ బిరుదును, భీమనగోళ్ళదక భేరులను సదాశివున కిచ్చి గౌరవించాడు.

మంచెళ్ళ వాసుదేవ కవి తన గంభీరమైన నే గ్రంథంలో ఇట్లా వ్రాశాడు.

మల్ల ఘన కీర్తుల్, జగనొబ్బ గంజ బిరుదుల్ గంభీర భాంకార భీమనగోళ్ళదక భేరులిచ్చి యనవేమ రెడ్డియొక వాసిగా గనియొక గావున వాసిరెడ్డి యన నాఖ్యం జెందె నే ధార్మికావనినాథాగ్రణి వంశనాథు డతనికొ వర్తింపగా శక్యమే॥

అమరవాది రామయకవి తన ద్రౌపదీ పరిణయంలో ఇట్లా వ్రాశారు.

తే॥ వాసి రెడ్డికి నిలుపుట వలన నాట బట్టి ధాత్రి సదాశివ ప్రభుని కతిని
వంశమున బుట్టువారికి వాసిరెడ్డి
వారనెను పౌరుషాలయాహ్వానము కలిగె.

అప్పటినుండి, ఈ ఆరువందల సంవత్సరముల పర్యంతం, వారి వంశమువారికి వాసిరెడ్డి అనే పేరు వస్తూ ఉన్నది. ఈ సదాశివుడే పితాపురములో విష్ణు, నూర్య, చిత్వేశ్వర, గౌరి, కుక్కు టేశ్వర దేవాలయ ములు అయిదింటిని ప్రతిష్ఠించాడు. వాటికి మానవుల నిచ్చి, శాసనాలను వ్రాయించాడు. ఇతనే వాసిరెడ్డి వారి మూలపురుషుడు. ఇతను ధైర్య సాహసములు గల వీరుడు. దైవభక్తి గలవాడు.

కనుక వాసిరెడ్డి అనే దానిలోని రెడ్డి అనేది కులనామం కాదని తేలింది. వీరు కమ్మవారు. రెడ్డి బిరుదునామం. ఆకాలాన రాజులను, అధికార్లను రెడ్డి అనేవారు. అట్టిదే ఈ రెడ్డి. వీరిది కమ్మలో ఏ కులమో

ఇంకా చర్చలోనే ఉన్నది. పైన తెలిపిన దానివల్ల కాకతీయులు, చాళుక్యులై ఉంగురరి తెలుస్తుంది. కాకతీయుల నాటికి కమ్మకులం ఒకటిగానే ఉండి కమ్మరెడ్ల నే వారనీ అనుకోవచ్చు. కాలక్రమాన కమ్మ రెడ్డి అనే కులాలురెండుగా మరిశింపింది. ఇందులో అనేక అంతరకులాలు కూడా క్రమంగా ఏర్పడి ఉంటవి.

తర్వాత 200 సంవత్సరములు, వాసిరెడ్డి వారు ఎక్కడ ఉన్నదీ తెలియదు. 16 వ శతాబ్దంలో ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మీ విజయనగరము చేరింది. అప్పుడు జగత్పు ఖ్యాతుడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వారు రాజ్యం చేస్తున్నారు. అప్పుడు నెల్లూరు జిల్లాలో వాసిలి అనే పట్టణమునకు వాసిరెడ్డివారు దుర్గాధిపతులుగా ఉన్నారు. దుర్గాధిపతి వాసిరెడ్డి మల్లికార్జునుడు. ఇతని భార్య రావెళ్ళవారి ఆశపడుచు. పార్వ తమ్మ. పార్వతమ్మ తండ్రి రావెళ్ళ మల్లినీడు. వీరు కృష్ణదేవ రాయలవారి వద్ద సేనా నాయకులుగా ఉన్నారు. నైశాం, రాయలవారి భూముల సరి హద్దుల దగ్గరలో వున్నదీ వాసిలి. అంగుచే ఎవ్వడూ యుద్ధం తాకిడి ఉండేది. కుల్లి కుతుబ్షా నైశాం ప్రభు వుగా ఉన్నాడు. ఇతని కుమారుడు హైదరుఖాను. ఈ హైదరుఖాను క్రీ. శ. 1516 సంవత్సరములో బెల్లంకొండ, కొండవీటి దుర్గములను పట్టుకున్నాడు. ఇవి సరిహద్దులందున్న కోటలౌటచే, సంతత యుద్ధాలు, తరుమా చేతులమార్పిడి జరుగుతూ ఉండేవి. ఈ సమ యంలోనే హైదరుఖాను వచ్చి వాసిలి కోటను ముట్ట డించాడు. తనకు మూడులక్షలు డబ్బు ఇవ్వవలసి వున్నదనీ ఇస్తే ఊరుకుంటానని చెప్పిపంపాడు. వాసి రెడ్డివారికి బలం తక్కువగా వున్నది. ఈ విషయాన్ని చర్చించుటకు రాజ్యసభ జరిగింది రాజాహితైషులంతా ఖానుని, ఎదోవిధంగా సంతోష పెట్టి పంపిలే మంచి దన్నారు. కాని మల్లికార్జునుడు వప్పకోలేదు. వాసి రెడ్డి వారిలో న్యాయమంగు పట్టుదల సాహసము ఇవి సహజగుణాలు. ఖానునికి నిజంగా డబ్బు ఇవ్వవలసిలేదు. కనుక అన్యాయంగా నేను ఆతనికి లోబడెనన్నాడు ప్రభువు. అపయశస్సుకన్నా మృత్యువునైనా వరిస్తా నన్నాడు. కనుక యుద్ధం తప్పలేదు. నాలుగురోజులు యుద్ధముజరిగింది. నాల్గవనాడు మల్లికార్జునుడు వీర స్వర్గం చేరాడు. భార్య పార్వతమ్మ పరిశ్రీతులను తెలుసుకున్నది. దానీ లక్ష్మిని పిలిచింది. తనకు ఒక్కగా ఒక్క కుమారుడు. ఇతని పేరు సదాశివుడు. ఇతను

అప్పటికి ఏజేంట్ పిల్లవాడు. ఇతనే వాసిరెడ్డి వంశాంకురము. లక్ష్మీ చేతులలో ఈ పిల్లవాణ్ణి పెట్టింది. నేను కంట్రైబ్యూట్ కన్నాను, కాని పెంచి దంతా నీవు కనుక ఈ బిడ్డను నీవు ఉత్తరభూములకు తీసుకువెళ్ళవలెను. నేను నా భర్తతో సహాగమనం చేయబోతున్నాను. మహమ్మదీయులు పగతో వున్నారు. ఈ బిడ్డ చిక్కితే చంపుతారు. నీవు వివిధంగానైనా ఈ పురవాణ్ణి తీసుకువెళ్ళి పెంచి బాపించవలెను. మా వంశముర్యాదలు, విద్య ఇతనికి చెప్పించవలెను. ఇకనుండి ఇతనికి నీవే తల్లివని, కంట తడిపెట్టింది. కాలబలంవల్ల తల్లిపిల్లడూ విడిపోవలసి వచ్చింది. పార్వతమ్మ సహాగమనం చేసింది.

క్రీ. శ. 1520 సంవత్సరమున, దాసీలక్ష్మీ సదా శివుని తీసుకుని బయలుదేరింది. దారిలో ఈ పిల్లడు తన పిల్లననే చెప్పింది. కొన్నిరోజుల తర్వాత, కృష్ణ వేణీ నదీతీరం చేరింది. ఇక్కడ ఆ కాలంలో, నూతక్కి గొప్పగ్రామంగా ఉండేది. ఆ నూతక్కిలో శివాలయంవున్నది. ఈ లక్ష్మీ, వాసిరెడ్డి సదాశివుడు, ఈ నూతక్కి గ్రామంలోని, శివాలయంలో ప్రవేశించారు. అక్కడే నివాసం గా వుంటున్నారు. కాలానికి ఎంతబలం వున్నది. ఎన్ని మార్పులను చేస్తుంది! తల్లి బిడ్డలకు ఎడబాటుచేస్తుంది. ఉత్తరాన్నుండి దక్షిణానికి, దక్షిణాన్నుండి ఉత్తరానికి పరుగు లెత్తిస్తుంది. వాసిరెడ్డివారు ఉత్తరాన గోదావరీనదీమ తల్లివద్ద జన్మించి, దక్షిణాన నెల్లూరు పెన్నానదివద్ద పెరిగి, తిరిగి మధ్యనున్న కృష్ణతల్లి ఒడికి చేరవలసి వున్నది. ఈ వంశవృక్షము కృష్ణానదీ ఛాయలలో పెరిగి పెద్దదై తన కాఖలను కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలలో వ్యాపించవలసి వున్నది. ఇది దైవసంకల్పము. పార్వతమ్మ తన కన్న బిడ్డను విడిచి, సహాగమనం చేసేటప్పుడు దుఃఖించాము. కాని ఈ కారణంగా, ఈ మొలక కృష్ణా నదీతీరానికిజేరి తిరిగి విజృంభించి, కొంత చరిత్రను నిర్మించవలసిన విధి వున్నది.

లక్ష్మీ సదాశివునికి అన్ని విద్యలు చెప్పించింది. ఈత, సాము, స్వారి, ఖడ్గ విద్యలు నేర్పారు. పెళ్ళి ఈడువచ్చింది. అప్పుడు నూతక్కిలో కోదాలి రామయ్యగారు సంపన్నులు. శివుడు రామయ్యగారి కలలో కనిపించి, సదాశివుని వంశము, ముందు ముందు వృద్ధికిరానున్నదనీ, తన కుమార్తెనిచ్చి వివాహం చేయుమనీ చెప్పాడట. అట్లే రామయ్యగారు తన కుమార్తెనిచ్చి పెళ్ళి జరిపాడు. లక్ష్మీ తనను శివాలయము లోనే వివాహము జరగాలని పట్టుపట్టింది. ఇట్లే

రామయ్యగారు తన కుమార్తెనిచ్చి శివాలయం వెనుక పెళ్ళిచేశాడు. వీరభద్ర పశ్చిము పట్నారు. ఇప్పటికి ఈ వివాహం జరిగి 400 సంవత్సరాలు అవుతుంది. ఇప్పటికీ, వాసిరెడ్డివారి వంశములో ఎక్కడ పెళ్ళిజరిగినా, తర్వాత దేవాలయం వెనుక పెళ్ళి చేయాలి దీనినే అంగడి తలంచాలంటారు. అప్పటి నుండి ఇప్పటివరకూ ఇది ఆచారంగా వస్తున్నది. దీనితో వీరభద్ర పశ్చింపట్నాలి. పూర్వం వాసిరెడ్డి వారు ఖడ్గజీవులు. అంగువల్ల వీరు వీరపూజచేస్తారు. వీరభద్రపశ్చింలో ఖడ్గపూజ వున్నది. వాసిరెడ్డివారు శైవులు. రాద్రాన్ని ఆరాధిస్తారు. ఆనాటి జీవనం అది.

సదాశివునికి ఇద్దరు మగపిల్లలు. ఈ మగపిల్లలకు సంతానం కలిగింది. వీరు నైజాం ప్రభుత్వంలో సాతు దార్లుగా వుండేవారు.

వీరిలో చినపద్మనాభరాముడు ఉద్ధంశుడు, చారిత్రక పురుషుడు. ఇతనంటే నైజాం ప్రభువుకు కొంత కంటకం గా వుండేది. ఇతనిని అణచివేయవలెనని ప్రయత్నించాడు. ఒకరోజున నైజాం ప్రభువు దర్బారు తీరాడు. అందుకు మన చినపద్మనాభరాము న్నునుకూడా పిలిచారు. వచ్చాడు. ఇతను, నాటి వీరుల వలె కుస్తీయందు, ఈతయందు, సామునందు, స్వారి యందు అందెవేసినచేయి. స్వారీలో మొనగాడని ప్రఖ్యాతి. ఇతనిని స్వారీలో హతమార్చవలెనను కున్నాడు నవాబు. సభ్యులను చూచి ఇట్లా అన్నాడు. మావద్ద ఒక మకురుగుట్టు వున్నది. అది సామాన్యులకు వశంకావటంలేదు. మీలో అశ్వరిత్యలో మంచి నిపుణులున్నారు. దానిని స్వారిచేయాలి ధీరులెవరైనా వుంటే తెలుపమని అన్నాడు. స్వారిచేయువానిని, గుడ్డొన్ని ఎక్కగలవా అనుట, అతనిని అమర్యాద చేయుటే. వాసిరెడ్డివారికున్న సాహసమువల్లగాని, పారుషంవల్లగాని, చినపద్మనాభరామున్న నేను స్వారీ చేస్తానన్నాడు. రెండవరోజు స్వారికి నిర్ణయించబడ్డది.

ఈ గుట్టము ముందుకొస్తే కరవటం, వెనుకకు పోతేతన్నటం వున్నది. దగ్గరకు ఎవరినీ రానీయదు, వచ్చినా, ఎక్కనివ్వదు, ఎక్కినా కూర్చోనివ్వదు, స్వారిచేయనివ్వదు. ప్రజానికైనా తెలియించాడు చిన పద్మనాభుడు. స్వారి ఏర్పరచబడ్డది. పెద్దలంతా వచ్చారు. చినపద్మనాభరాముడు, వచ్చిరావటంతోనే, అశ్వానికి, సావకాశంఇవ్వకుండానే, ఎగిరి ఎక్కి కూర్చున్నాడు. ఎక్కినవానిని చీలమండపట్టి కిందకు

వాసిరెడివారి చరిత్ర

లాగవలెనని తలపెట్టింది. ఒక ఇనుపగూటంతో పాడి చాడు పళ్లు పూజేట్టు. రెండోవైపునా ఇక జరిగింది. పాముగాని, ఎద్దుగాని, గుఱ్ఱం గాని మనిషి సత్తా అంతలోనే కనుక్కుంటుంది ఇతను గుఱ్ఱాన్ని మెసలనివ్వలేదు. రాతుసంగతి గ్రహించింది. లాభంలేదనుకుని దారిసవ్దడి. దానికి గొప్పవచ్చేవరకు స్వారిచేశాడు. ఒక పూటల్లా తిరిగిరాతేను దర్బారుకు. దర్బారులో, గతంలో గుఱ్ఱం చేసినట్లే, ఇతన్ని కూడా చంపివేసిందనుకుంటున్నారు. ఇంతలోనే, ముందు చినిపడతనాభిరముడు, వెనుక, ఈ గుఱ్ఱమూ వచ్చాడు. ప్రభువు దిగ్భ్రమించేదాడు. అక్కన్న మాదన్నలు సంతోషించారు. ప్రభువు ఇతనిని తిగిసిట్లుగా సత్కరించి, మెచ్చుకున్నాడు.

క్రీ. శ. 1651 సంవత్సరములో నైజాం నవాబు చినిపడతనాభిరమున్నకు ఖమ్మంమెట్టు, నందిగామ, వినుకొండ, కొండవీటి పరగణాలలో అయిదువందల గ్రామాలిచ్చాడు. ఆనాటి బిరుదులు, మర్యాదలు కూడా ఇచ్చి సత్కరించాడు.

ఈ రాజ్యాన్ని, వాసిని వృద్ధిపరచి, హాడతకలను తెచ్చిన, లోకమాన్యుడు వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడు. అనేక రాజులు ఇంతకంటే ఎక్కువ సంపన్నులై వుండవచ్చు, కాని ఇతనివలె విద్యతోపూరిత, బ్రాహ్మణ సత్కరణ, దానధర్మాలు, దేవాలయ గోపుర నిర్మాణములు గ్రామపట్టణ ప్రతిష్ఠలుచేసిన వారు తక్కువ. విద్యతోపూరిత అపరభోజుడని పేరు పొందాడు. వంద గ్రామాలను బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారాలుగా ఇచ్చి, పండితులను, మంత్రవేత్తలను, బోషించాడు. ఒక్క ముహూర్తంలో నూటొక్క శివాలయాలను ప్రతిష్ఠించాడు. అనేక దేవాలయాలను కట్టించి మాన్యాలిచ్చాడు. అనేక గ్రామాలను, పట్టణాలను కట్టించాడు. అమరావతిలో శాసనాలను తీర్చివేసాడు. అమరావతి పట్టణాన్ని తిరుగ, తీర్చి కట్టించాడు. అమరావతిని కైలాసంగాను, మంగళగిరిని వైకుంఠంగాను చేయించాడు. మంగళగిరిలో శ్రీ లక్ష్మీ సృనింహస్వామివారికి గొప్పగాలి గోపురాన్ని కట్టించాడు. తాజ్ మహల్ మొగల్ పాడుమాల కీర్తిని చెప్పుచున్నట్లు, ఈ మంగళగిరి గాలిగోపురం, అది వున్నంత వరకు వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడిగారి వాసిని ఇతరులు వుండగలదు. వెంకటాద్రి నాయునికి ధనం ఎక్కువగా త్రివ్యకొల్లా దొరికినదని, దానిని ఈ ఆలయాలకు వినియోగించాడని ప్రతీతి. నాయుడుగారు బ్రాహ్మణులనే గాక పంచములను కూడా తనవద్ద ఉన్నతి అధికారములిచ్చి ఆదరించాడు. పంచములైన, కొలకలూరు భుజంగరావనే వ్యక్తి నాయుడిగారి వద్ద అధికారంలోవుండేవాడట. ఇతనికి ఒకసారి

తొడమీద గడ్డలేచిందట. ఇతని మర్యాద కనుక్కోవలెనని భుజంగరావుని తొడగడ్డ ఎట్లావుందో చూపమన్నట్టు. భోవతిని చైకితీసి చూపిస్తాడేమో ననుకున్నారంతా. కాని, రెండు చేతులతో ఆ గడ్డ వద్ద వున్న పంచెనుచించి, గడ్డను చూపాడట. ఇతని విజ్ఞతకు అందరూ దిగ్భ్రమ చెందారట. భుజంగరావు ఎప్పుడూ పావుకోళ్ళమీదే నడిచేవాడట. నాయుడు గారు తన ప్రజల నందరినీ తక్కువ ఎక్కువని చూడక, సమత్వంతో చూచారు. తన రాజధానిని చింతపల్లి నుండి అమరావతికి మార్పించారు. అమరావతిని అనేక విధాల వృద్ధిలోకి తెచ్చాడు. ఇంగ్లీషువలె అమరావతి పురాణీత అనిపించుకున్నాడు. రత్నాలను, వజ్రాలను, ఎక్కువగా సంపాదించి, పరరాజులకు విన్న అనిపించుకున్నాడు. బంగారు తులాభారం తూగి సువర్ణ గోగర్భం ప్రవేశించాడు. వీరి చరిత్ర వ్రాస్తే గొప్ప గంభీరమౌతుంది.

ఈ విధంగా నడి ఆకాశాన దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించిన వాసిరెడ్డి భానుడు బిటిషు వారి ఇనుప హస్తంతో అస్తమించాడు. రాజ్యాంతోపాటు, చేతిలో ఖడ్గమూ బోయింది. జీవితవిధానంలోనే పూర్తిగా మార్పువచ్చింది. కాని వాసిరెడ్డి అనే ఇంటిపేరు మాత్రం మిగిలింది. ఈ వంశము వారికి ఇప్పటికీ ఈ నామము ధ్రువతారగా ఉంటుంది. కాలవశాన దారి తప్పివా, తిప్పు దిద్దుకోమని దారిదూపుతుందీ నామము.

సంయుక్త పరగణాల గవర్నరైన కె. యం. మున్షీగారు ఒక గ్రంథంలో అన్నమాటలు తలుపుకొస్తున్నవి. మున్షీగిరి అనగా ఆ కుటుంబంవారికి, ఢిల్లీపాడు మాలు, గ్రామానికింతయని డబ్బు వసూలు చేసికోమని ఇచ్చిన ఉద్వోగము. ఈ ఉద్వోగనామమే, ఈ డబ్బు వసూలు చేసుకునే కుటుంబీకులకు మున్షీలని వచ్చింది. దీనినిచూచి ఇట్లా అన్నారు, మా పూర్వీకులకు మున్షీగిరి ఇచ్చిన ఢిల్లీ పాయగాళ్లు బోయినా మామున్షీగిరి కూడా కాలప్రవాహంలో బోయినా, మా మున్షీగిరితో మేము గర్వపడుతుంటాము. మా మున్షీగిరి, మామున్షీకుటుంబీకులకు సంకట పరిస్థితులలో, ధ్రువతారవలె దారిదూపిస్తుంది. మా కది ధైర్యసాహసాలను వితరణను ప్రసాదిస్తుంది. ఇది వాసిరెడ్డి వంశం వారికి కూడా చక్కని సందేశము. ఈ నాడుకూడా వాసిరెడ్డి వారిలో తిప్పుచెస్తే, వాసిరెడ్డి వారల్లా చేశారా అంటారు. దీనితో వీరికి ఉరిశిక్ష వేసినంతావుంది. ఇది వారిని తిప్పుదోవను బోనివ్వకుండా కొంత వరకు నడుపుకువస్తున్న శక్తి. కాలానుగుణంగా మానవులు మారుతుంటారు. కాని ఇంకా వాసిరెడ్డి వారిలో కొన్ని ఆ గుణాలు వీడకుండా వున్నవి.

చరణదాసులు

శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు

బెట వాన హోరుమంటూ ఒకటే రొద వాన చినుకులు మూసిఉన్న కిటికీ రెక్కల్ని బలంగా మొత్తుతున్నాయి పక్కంటివాళ్ళ గేదె తాడు తెంపుకుని రెండిల్లిమధ్యా కాస్త నామమాత్రంగా అడ్డుగాఉన్న తాటాకు దడిని కుమ్మేస్తోంది. దాని కొండుకో ఆ దడిమీద కని. వదలటం ఆలస్యం. వచ్చి దడిమీద పడిపోతుంది.

మగ్గుగదిలో “ఏమేవ్! నిన్నే నే! వెళ్ళవ బండ్ నిద్రా నువ్వును. అవతల ఆ వెళ్ళగేదె దడికొస్తా నాశనం చేసేస్తోంది. ఒసేవ్!!” అంటూ మందం నడుంఎక్కి సావకొళంగా పేకాట ఆడుకుంటూన్న పరంధామయ్యగారు చేతిలో ముక్కలు విసిరి నేలకేసి కొట్టారు.

భార్య కామాక్షమ్మ వంటగదినుండిమీద తల ఆనించి చీర చెరకు ముఖంమీదికి కప్పకుని నిద్ర పోతూంది. చిన్నగా గుట్టు కూడా పెడుతుంది. భర్త గొంతువిని మెలకువవచ్చి “పిలిచారా” అంది కళ్ళు నులుపుకుంటాను.

“నా పిండాకుడు. అవతల దడి నాశనం అయి పోతుంటే ఇప్పుడు లేచి ‘పిలిచారా’ అంటున్నావా?” ఈ చివరి పిలిచారా అన్న ముక్క భార్య అన్నట్టే సాగదీసుకుంటూ వెక్కిరింపు ధోరణిలో అసహాయ గొంతులో ఏదో అడ్డుపడ్డట్టుయి దగ్గరలో ఊపిరి తిప్పకో లేకపోయారు పరంధామయ్యగారు.

అప్పటికి నిద్రబద్ధకం పూర్తిగా వదిలిపోయింది కామాక్షమ్మకి. “అంతమాత్రానికే ఇలా ఇయిపోతా రేచింటండీ. ఇంకా ఏచింటో ఆసుకుని హడలిదచ్చాను. చాకిరీ చేసి చేసి ఉన్నా నేమో మంచి నిద్రపట్టింది. ప్రాణం ఎక్కడకో పోయింది.” అంది చీరచెరకుతో ముఖం తుడుదుకుని లేస్తాను.

“అయితే పిలవగా నే లేవకొద్దేన్నమాట?” - పరంధామయ్యగారు భరించేవ్వకై హోదాతో

నూటిగా అడిగారు చేతిలో కలుపుతున్న ముక్కల్ని తుణం ఆపి.

ఇటువంటి ధోరణికి సరయిన మందు ఈ ఇంట్లో తనకొక్కటికే తెలుసునని కామాక్షమ్మ అభిప్రాయం. ఆ మందే ఇప్పుడు ప్రయోగించింది. అనేచింటంటే ఆయనేమన్నా నోరుమాసుకుని పడిఉండటం కొంత మంది స్త్రీలు తమ సాంసారిక జీవితాల్లో సుఖాన్ని దూరం చేసుకోవటానికి కారణం నూటికి నూరుపాళ్ళూ ఈ ఓగ్గు, సహనం అలవగ్గుకోవటమే అని కామాక్షమ్మ అభిప్రాయం. ఎప్పుడైనా పదిమందీ కలిసి మాట్లాడుకునేటప్పుడు ఈ వీషమందనే కామాక్షమ్మ ధోరణి ఇలాగే ఉంటుంది. మరి ఆశ్చర్యకరమైన సంగతేచింటంటే చాలామంది అసహాయం ఈ అభిప్రాయాల్నే బలపరిచేవారు. కామాక్షమ్మకి ఇప్పుడు ఏదైనిళ్ళు! ముపైఅయిదు సంవత్సరాలనుంచీ కొపరంచేస్తూంది. ఓకొడుకూ, ఓ కూతురూ ఇద్దరే సంతానం. కామాక్షమ్మ పదిహేనిలోనూ సగర్వంగా చెప్పుకుంటుంది. “నేను ఇన్నాళ్ళనుంచీ కొపరం చేస్తున్నా ఒక్కనాడు నాగర్తాన్ని నేతప్పలేదంటే నమ్మండి. బ్రతికున్నన్నాళ్ళూ కోడలికం పెట్టినా చనిపోతూ నూ అత్తగారేమందో తెలుసా? నారెండు చేతులూ పుచ్చుకొని నిన్ను అర్థంచేసుకోలేక పోయాను కామాక్షీ! తుమించు” అంది. ఇన్నేళ్ళో చ్చాయి ఇప్పటికీ ఆయన మాటకి ఎదురుచెప్పటం అంటే భయం. అలా ఉంటే నే ఆడదాని అందం. చీటికి మాటికి కయ్యాలు తెచ్చుకుంటే అసహ్యం కదూ” అని. కామాక్షమ్మ చెప్పింది నిజమే! అత్తగారు ఓనాడు చీపురుతీసుకుని గొడ్డును బాదినట్టు బాదించి. అప్పుడు భర్త ఇంట్లోలేడు. వచ్చి తర్వాతైనా కామాక్షమ్మ అతనిదగ్గర ఆవిషయం ఎత్తనే లేదు మరోనాడు అట్లకాడ కాలేసి ఏదో పొర బాటున తగిలినట్టుగా కోడలిచేతికి అంటించింది. కళ్ళుమాసుకుని ఊపిరి బిగబట్టి కిక్కురుమన

లేదు కామాక్షమ్మ. భర్త ఎందుకు కన్నీరు కారుస్తూ వంట తలంటు పోసుకుంటుంటే కంట్లో నలుసు పడిందని చెప్పింది. ఇల్లాంటివి తరుచు ఏవో జరుగుతూనే వుండేవి ఒకనాడు లేనిపోని కల్పనలు చేసి పొయింటి వాళ్ళబాబ్బాయితో తనకేకో సంబంధం ఉందని సృష్టించి, అత్రా భర్తా ఇద్దరూ ఏకమై ఓ రాత్రి చిత్తకత్తిని వీధిలోకి గంతుేసారు. రాత్రుల్లా వీధి నుమ్మంలో నే ఏమిస్తూ పడుకుంది. అయితే కేవలం ఈ అనుమానాన్ని, అబద్ధాన్ని నమ్మి తనజీవితం పాడు చెయ్యడంనుకు భర్తకి ఎంతో కృతజ్ఞారాలంటూ చెయ్యడండాలు పెడుతుంది కామాక్షమ్మ ఇప్పటికీ. అడకతైరలో పోకలాగ అత్త బ్రతికున్నానుకూ నానా అవస్థా పడింది.

“ఇప్పుడే ఇరవై ఏళ్లనుంచి నాజీవితం హాయిగా వెళ్ళిపోతూంది” అంటుంది కామాక్షమ్మ. ఆవిడ దృష్టిలో ముఖం అంటే మరేవీ లేదు. నెనకటి అట్ల కాడ వాతలూ, చీపురుదెబ్బలూ తప్పాయిని. అంతే! ఇంకా సత్యసన్నిహితంగా చెప్పాలంటే, ఇతరస్త్రీల సానుభూతిని పొందే ఆవసరం ఇప్పుడావలసకు లేదు. తోటిస్త్రీల జీవనస్థాయి తనూ అందుకుంది. “ఇక స్త్రీకి ఇంతకంటే ఏం కావాలి?” అనుకుంటుంది కామాక్షమ్మ. ఆవిడ దృష్టిలోనుంచి కాకుండా మనదృష్టిలో నుంచి ఆవిడ జీవితాన్ని పరిశీలిద్దాం. కొడుకు ప్రసాదానికి పెళ్ళియింది కాని కొడలు యింకా కొపరానికి రాలేదు. మాతురు విశాలాక్షి కొపరానికల్లి రెండే శ్మయింది. కాబట్టి కామాక్షమ్మకు ఇంకా ఇంటి బాధ్యతలు పంచుకునే అడదిక్కు లేదన్నమాట మాతురు విశాలాక్షి పదిహేడు సంవత్సరాలు ఇంట్లో ఉన్నా అతిగారం. ఇక్కడి వస్తువు అక్కడ పెట్టమంటే పెద్ద గొడవ జరిగిపోయేది. గట్టిగా కసురుకుంటే “పోదూ! అడపిల్ల ఎన్నాళ్ళని మనింట్లో ఉండిపోతుంది. పరాయివాడి ఇంటికి పోయేసిల్ల. దానికి వయస్సాస్తే అదే తెలుసుకుంటుంది. దాన్నేమి అనకు” అంటూండేవారు పరంధామయ్యగారు. ఆయన ఇలాగంటుంటే నిజంగా మాతురు అత్తివారింటికి వెళ్లి పోతున్నట్లే అనిపించి విశాలాక్షిని గుండెలకి హత్తుకుని కన్నీరు వలవలా కాల్చేసేది కామాక్షమ్మ. తొందర పడి ఏదో అన్నందుకు తిన్ని తాను ఒండ తిట్టుకునేది. తిన్ని ముఖపెట్టవలసిన బాధ్యత మాతురుకంటే కొడలు

మీద ఎక్కువుండనే విశ్వాసంతో ఆ శుభసమయం కోసం ఎదురుచూసి చూసి చివరికి కొడుక్కి పెళ్ళి అయిందీ అనిపించింది. ఇంకా కొడల్ని కాపరానికి తీసుకురాలేదు. ఇంతకీ చెప్పవచ్చే దేమంటే కామాక్షమ్మకి వయస్సు దాటుతున్నా ఇంతవరకూ చేతి అసరా లేకపోయింది. చిన్నపని దిగ్గన్నంచీ పెద్దపని వరకూ అన్నీ ఆవిడే మానుకోవాలి. తెల్ల వారుగూము ఏ నాలుగింటికో లేస్తే రాత్రి పదింటివరకూ నడుం వాల్చే ఆస్కారం లేదు. ఆ యింట్లో అండరిక్కి సమిష్టిగా ఉండే అవసరాలు తీర్చటమే కాకుండా విడి విడిగా కూడా ప్రతివ్యక్తి ఆమెమీదనే ఆధారపడతారు పరంధామయ్యగారు!—ఈయన దినచర్య చాలా వరకూ కామాక్షిమ్మ సహాయం మీదే ఆధారపడివుంటుంది. పొద్దున్నే లేవగానే ముఖం కనుక్కుంగుకు పరంజామా అంతా ఆవిడ అమర్చి పెట్టాలి ఆయన బావి దిగ్గర కాని స్నానం చెయ్యరు. ఇక ఆ స్నానానికి ఒక అంతూ పొంతూ ఉండదు. పాతిక చేదలు తక్కువ కూకుండా కామాక్షమ్మ తోడి పామ్యాలిస్తోందే. ఇక ఆయనికి మొక్కలంటే ప్రాణం! కాబట్టి వెనకా ముందూ పెంచిన మొక్కలన్నిటికీ నీళ్లు పామ్యాలిస్తిన బాధ్యత కూడా ఆవిడదే. ఆయన కూర్చున్న చోటు నుంచి లేవకుండానే ముక్కుపాడుండబ్బాదగ్గ రుంచి, కట్టుకునే గోచీవరకూ అన్నీ ఆవిడ అంది వ్యాల్సిందే. ఇంతలా కాకుండా వంటపని ఉండనే ఉంది. అలా నడుం వాల్చేందుకు ఆస్కారం ఉండదు. ఒకవేళ ఆవిడకి ఏమాత్రం విశ్రాంతి దొరికినా అది అనుభవించే అవకాశం ఆయన ఇవ్వరు. పెరట్లో దడిని గోదె కుమ్ముతుంటే దాన్ని తోలడానికి నిద్రపోయే భార్యని లేపకపోతే తినేం చేస్తున్నట్టు? తినేందుకు ఆ పని చేయకూడదు? ఉహు! అలా కాదు. అడది తను చెప్పిన పని చెయ్యాలిందే అని ఆయన ఉద్దేశం. కామాక్షమ్మ కూడా ఇంగుకు విరుద్ధంగా ఏమీ అనుకోదు. అలా నేన చెయ్యాలిగినప్పుడే తన జన్మ సార్థక మవుతుందనే ఆమె నమ్మకం.

“చాలా మంది మొగవాళ్ళకి మల్లే తన భర్త తిన్ని ఎక్కువగా చెయ్యి చేసుకోడు. ఎప్పుడో రెండు మూడు సార్లు కాబోలు కొట్టారు. ఒకమారు బెట్టువుమ్మకునీ, రెండు మార్లు దవడిమీద కొట్టారు. అంతే! మళ్ళీ ఎప్పుడూ చెయ్యి చేసుకోలేదు,” అనుకుని తల్పి పడుతుంటుంది కామాక్షమ్మ.

కామాక్షమ్మ లేచి పెరట్లోకి వెళ్ళి ఒళ్లంతా తడుపుకుని పక్క ఇంటి వాళ్ళని పిలిచి నాలుగు చివాట్లు పెట్టి “క్షమాపణ చెప్పించుకుని మరీ లోపలికి” వచ్చింది.

“గేదని కట్టారా లేదా?”

“మనం మనం దెబ్బలాడింతర్వాత కట్టకేం చేస్తారు”

ఇంకా దీపాల వేళ కాకపోయినా బతుకు ముసుగువల్ల చీకటయిపోయింది. దీపం వెలిగించి కొంకికి తగిలించి కామాక్షమ్మ వీధి గదిలోకి తొంగి చూసింది. కొడుకు ప్రసాదం కిటికీ వారగా కూచుని వానలోకి చూస్తున్నాడు—ఏవో ఆలోచిస్తాను. చల్లటిగాలి విసురుగా తోసుకొచ్చింది గదిలోకి. ప్రసాదం మరింత దగ్గరగా ముడుచుకున్నాడు కామాక్షమ్మకి చప్పన ఏవో స్ఫురించినట్లయింది భిర్త దగ్గరగా వెళ్లి “నామాట కాస్త వింటారా?” అంది.

పరంభామయ్యగారు ఆటధ్యానంలో పలక లేదు.

“మమ్మల్నే”

“ఏమిటంట ! గొడవ”—తనెంతో ఉత్సాహంగా ఆడుకుంటున్న ఆటమధ్యని కామాక్షమ్మ జోక్యం ఆయనకి మహాచిరాకెత్తించింది.

“ఇన్నేళ్ళొచ్చాయి ఇంకా అలా తిడతారేమిటంటి. ఎవరన్నా వింటే అసహ్యంగా ఉండదూ” అంది కామాక్షమ్మ.

“సరేదూ! అసలు విషయం ఏమిటో చెప్పు” అన్నారాయన.

“అహో ఏమీ లేదు. త్వరలో ముహూర్తాలున్నాయి కదా అబ్బాయికి అది కాస్తా అయిందనిపిస్తే బాగుంటుందని” అంటూ నసిగింది.

“సరే చూద్దాంలే”

“అలా చూద్దాం అంటూనే ఏడాది గంటే సారు. ఇంకా ఎన్నాళ్ళు?”

“అలాగే అన్నానుగా”

“సుందరమ్మగారబ్బాయి మనబ్బాయి ఈడువాడే. వాడికి ఏడికి ఒకసారేగా పెళ్లయింది. వాడికప్పుడే ఇద్దరు పిల్లలు. చంకని పిల్లాణ్ణేసుకుని ఒక చేత్తో ఎడ పిల్లవాణ్ణి నడిపించుకుంటూ ఆపిల్ల మనింటికొస్తే చూడమచ్చటవుతుంది.”

“అంటే నీ ఉద్దేశం ఆయన తెలివైన వాడనీ, నేను చవటననీను. అంతేగా?”

“చా! అలాగన్నానా నేను”

“పిల్లలకేం తక్కువ. కావల్సినంత మంది పుడతారు. తొందరపడకు”

కామాక్షమ్మ వంటగదివైపు నడుస్తూ “పెద్ద వాళ్లం అయిపోతున్నాం. మీ బాగ్యత కొడుకు పంచుకున్నాడు. మీరు హాయిగా విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు. మరి నా బాగ్యత పంచుకునే వాళ్లు రావద్దూ—నేను విశ్రాంతి తీసుకోవద్దా?” అనుకుంది అర్థస్వగతంగా.

ఆ రాత్రులా కామాక్షమ్మకి ఒకటే కలలు కోడలు ఇంట్లో మసులుతున్నట్టూ, మనవ జ్ఞేష్ఠుకొని తను మద్దులాడుతున్నట్లు—ఇలా సాగిపోయాయి.

2

మ. రా. శ్రీ. నాన్నగార్ని నమస్కారాలు,

మీరు రాసిన ఉత్తరం, శుభలేఖా అందాయి. చాలా సంతోషం. అన్నయ్య కొర్రానికి నామటుకు నాకు రావాలనే ఉంది. నా మనసంతా అక్కడే ఉంది. కాని ఏం చెయ్యను, రావటంపడను నా ముఖాన భగవంతుడు అలా రాసిపెట్టాడు. మీరు మటుకు ఇటువంటి వాళ్ళింట్లో అమ్మాయిని పడేస్తున్నాం అని కలగన్నారా? ఇక మీ ఉత్తరంమాసి ఇక్కడ పిల్లిమాటలు వినితీరాలి భరించలేక పోయానంటే నమ్మండి వేళాకోళాలు, ఎత్తి పాడుపులూ, ఎడేవాలూ ఒకటేవిటి నానా మాతలూ కూసారూ. నేనేమో సమాధానం చెప్పబోతే కొట్టినంతపని చేశారు. నిత్యం ఏ పిల్లిమీదో నక్కమీదో పెట్టి నన్ను తిడుతూనే ఉంటారు నన్ను తిడితే అంత బాధలేదు. మిమ్మల్నికూడా నానా అవాకులూ చవాకులూ పేలుస్తారు. అదే మరి బాధగా ఉంటుంది. నేను మాట్లాడినా తప్పే, మాట్లాడకపోయినా తప్పే. మావగారున్నారన్నమాటేగాని ఆయనెందులోనూ కలగజేసుకోరు. మా అత్తగారు ఒక్కపని చెయ్యను. ఎప్పుడూ ఎవళ్లతోనో. సోదీవేసుక్కుర్చుంటుంది. ఇంటెడు చాకిరి నేనూ, విధవాడబడు మా చేసుకుంటున్నాం. నేనొచ్చింతర్వాత పనిమనిషిని కూడా మాని

పించేసింది. వీధిలో కుక్కలా బ్రతుకుతున్నానంటే సరిపోతుంది. ఈ సంసారంలో యేం సుఖమంది నాకు. అటు అత్తిగార్ని చూస్తే అటువంటి దయ పోయింది. ఇటు భర్తనిచూస్తే ఆయనకు నేనున్నా ఒకటే, లేకపోయినా ఒకటే. ఆయన కిష్టం ఉంటే ఇంటికి వస్తాడు. లేకపోతే అదీలేదు రాత్రి ఒంటి గంటపుతుంది ఇంటికొచ్చేసరికి. అదేమని అడుగులే నీకనవసరం అంటారు. ఒక్కొక్కరోజు యింటికే రాదు. ఈ కొడుకంటే ఆవిడకి గారం! పల్లెత్తుమాట అనలేదు. ఇలాగయిపోయింది నా బ్రతుకు మీరెవరైనా వస్తే పంపిస్తారేమో అని ఆశ! అమ్మకి నా నమస్కారాలు. అన్నయ్యని అడిగానని చెప్పండి. ఉంటాను. నాగురించి దీగులపడి మనసు పాడుచేసుకోకండి. శలవు

మీ విశాలాక్షి.

ఉత్తరం చదవటం పూర్తి అవగానే కామాక్షమ్మ భోరుమని ఏడ్చేసింది. పరంధామయ్యగారు ఎంత ఓదార్చినా ఆమె గుఱానికి అందులేకుండాపోయింది. తను కొత్తగా కాపరాని కొచ్చినరోజులు జ్ఞాపకాని కొచ్చాయి. “నేనంటూ నే ఉన్నాను. పిల్లనిచ్చుకు నేవారేం కాస్త వంశం, మంచీ, మర్యాదా వాకబు చెయ్యండి అంటే విన్నాడుకారు. ఇంత కట్నంపోసి చివరి కిలాంటిసంబంధం తెచ్చారు. నాకూతురుగొంతు నిలుపునా కోసారు. ఇప్పుడేక అంబరం కలిసి గంగలో దూకుదాం” అంటూ నిష్ఠూరాలాడింది భర్తని. పరంధామయ్యగారు కిక్కురుమనలేదు. కూతురు సంసారం గురించి బాధపడుతున్న పరంధామయ్యకి ఈ మాటలు మరింత నొప్పి పుట్టించాయి అయినా ఏమీ అనలేక పోయారు.

“ఇంతకీ ఏం చేద్దాం” అన్నారాయనే.

“మీరు వెళ్లిరాకూడదూ” అంది కామాక్షమ్మ కళ్లు తుడుచుకుంటూను.

“పోనీ అబ్బాయిని పంపిద్దాం ”

“వాడు కుర్రకుంక. వాడివల్ల నేమాతుంది. అందులో వాళ్లు జగజ్జంఠీలాయ్” అంది కామాక్షమ్మ.

ఈ సమస్యని ప్రసాదం పరిష్కరించేశాడు. “ఎందుకు నేవెళ్తున్నారే” అన్నాడు, అక్కడ కార్యం

సానుకూలపర్చుకురావటం ముఖ్యమంటూ కామాక్షమ్మ వాళ్ళతో మెలగవలసిన విధానాలూ, మాట్లాడవలసిన తీరూ అన్నీ నచ్చచెప్పింది “ఒరే అబ్బాయ్! నువ్వ సలే కోపిష్టిని! వాళ్ళేదైనా అన్నా మనకి పని సానుకూలపట్టం ముఖ్యం! కాస్త శాంతంగా మనులుకో! తెలిసిందా” అంటూను.

చెల్లినీతీసుకురావటానికంటూ నెళ్లటం ప్రసాదానికి ఇదేమొపటిసారి. అవతలవాళ్ళ గురించి చెడుగా చాలావినివున్నాడు. ప్రసాదం రైలు ఎక్కిందిమొదలు ఆపూల్లో అడుగు పెట్టేవరకూ ఆలోచనలు చాలా గజిబిజిగా సాగిపోయాయి. చెల్లాయి ఉత్తరం అతన్ని చాలా ఆశ్చర్యపరిచింది. అమ్మ తన చిన్ననాటి సంగతులు చెబుతున్నప్పుడు అతనిలో కలిగిన సంకయాలే ఈ ఉత్తరం కూడా కలిగించింది. అనుకున్నట్టు కాకుండా రైల్లో ఇబ్బంది లేకుండా కూచుండుకు చోటు దొరికింది. కిటికీ వారగా కూర్చుని పక్కనే పొలాలవంకా, తన మనసులో మాటల్ని వెక్కిరిస్తున్నట్టుగా ధ్వనించే చక్రాల రోషనీ, మాస్తూ, వింటూ అతను అనుభవ శూన్యమైన, అసందిగ్ధమైన ఆలోచనలు చేసుకొన్నాడు. లోకంలో ఇటువంటి మనుష్యులంటారా? లేకపోతే గోరంతని కొంపంతలు చేసే స్వభావం వీళ్ళలో ఉందా? చెల్లిమటుకు తరుచు రానే ఉత్తరాల్లో తన అత్తిగారిని, ఆడబతుమని, మొదట్లో ఇలాగే చిత్రిస్తూంటుంది వాళ్ళల్లో ఎక్కడా మానవత్వం లేనట్టు కనిపించింది. కారణంహితంగా తోటి మనుష్యుల్ని హింసించి ఎలా ఆనందించ గలుగుతారో నమ్మకశీలం కాకుండా ఉంది. కొంతమందికి ఎదుటి వాళ్ళని భయపెట్టగలిగే శక్తి ఎలా కలుగుతుందో? నాయనమ్మ అమ్మని చాలా బాధపెట్టిందట. ‘ఓమారు అల్లుకొడ ఎర్రగా కాల్చి వాతపెట్టిందట. మరోమారు జాట్లు పట్టుకుని చీపురుతీసుకుని పీపుమీద అల్లులేతేలా బాదించడట! ఓమారు వీధిలోకి గెంటేసిందట. చేతిలో ఏ వస్తువుంటే అదల్లా అమ్మమీదికి విసిరేసేదిట. అలా ఆవిడ చేస్తూంటే తనే కనక అయి లేనా? ఆవిడ అంతులేల్పేవాడు.

“ఏ ఊరు వెళ్తున్నావు నాయనా?” అన్నాడు పక్కనే కూచున్న బుంగమీసాలాయన.

“నాలేరు”

“ఏం చదువుకున్నావు”

ఈ భోంజి ప్రసాదానికి చిరారు కలిగించింది.
“ఎందుకంటే?” అనేవాడు.

“అహ! మరేదీ లేదు. మనం ఎక్కడున్నా, ఏ పని చేస్తున్నా దానిమీదే లక్ష్యం ఉండాలి. పరకు పనికిరాదు నీ చేతిలో ఉన్నది వార్తాపత్రిక. కాని నీ మనసు మటుకు దానిమీద లేదు అంతేనా?”

అవునన్నట్లుగా తల ఊపాడు ప్రసాదం.

“నీలో నువ్వేదో మాట్లాడుకుంటున్నావు. నవ్వుకుంటున్నావు కోపంగా కళ్ళెర్రచేస్తున్నావు విచారంగా ముఖం ముడుచుకుంటున్నావు, చేతులు ఊగిస్తున్నావు నేనేకాదు చాలామంది నిన్నే గమనిస్తున్నారు మాడు” అన్నా డాయన నవ్వుతూ చుట్టూతే కలయ చూస్తూ.

ప్రసాదం ముసలాయన చెప్పింది నిజమని నిర్ధారించుకున్న తిర్వాత సిగ్గుపడిపోయాడు. ఆ తిర్వాత మాటలు మరి పెరిగలేదు. ముసలాయన భార్యతో గట్టిగా ఏదో వాదులాడుతున్నాడు. వాళ్ళిద్దరికీ ఎదుగుకుండా నిశుపైన బల్లమీది ఆయనకూతురు కూచుని ఉంది ఇరవై ఏళ్లుంటాయి. తల్లితండ్రుల అభిప్రాయభేదాల్ని బాగా వింటోంది. మధ్యమధ్య నిద్రపట్టే నటిస్తోంది.

ఆ కంపార్టుమెంటులో ఉన్నది చాలా కొద్ది మంది. తనకి ఎదురుగా కార్నర్ సీటులో బట్టతలాయన పేపరు చదువుకుంటున్నాడు. అవతల నలుగురు కూచున్నారు. వాళ్ళేదో వ్యాపారవిషయాలు మాట్లాడుకుంటున్నాడు. బట్టతలాయన పేపరు చదువుతూ మధ్యమధ్య గట్టిగా మాట్లాడుతున్న ముసలి దంపతులవంక చూస్తున్నాడు.

దీపాలు వెలిగాయి. బట్టతలాయన తీగం పేపరు మూసి ఏదో అస్పష్టంగా గొణుక్కుంటూ నమస్తారం పెట్టారు. తిరిగి పేపరు చదివటంలో ముగిసిపోయాడు. బయట ప్రకృతి అంతా చీకటి మసకలో మునిగి పోతుంది. బండి కుదుపులో ప్రసాదానికి చిన్న నిద్రపట్టింది. తిరిగి లేచేసరికి తన పక్కగా తన్ని బాగా ఆనుకుని ఓ యువకుడు కూచుని ఉన్నట్టు గమనించాడు. అంతేకాదు. కంపార్టుమెంటంతా కిటికీలు పడిపోతుంది. చెవులు చిల్లుబువడే గొడవ. చోటు

కోసం ఎదురుకుండా ఇద్దరు చెబ్బలాడుకుంటున్నారు. నానామాటలూ అనుకుంటున్నారు. చివరికి నువ్వు వెళ్ళవ్వంటే నువ్వు వెళ్ళవ్వ నేవరకూ వాళ్ళ సంఘర్షణ పెరిగింది. ప్రసాదం పక్కనున్న యువకుడు చిన్నగా నవ్వుతూ “మాసారా చోటుకోసం వాళ్ళలా చెబ్బలాడుకుంటున్నారో. ఇప్పుడు డిలా అరుచుకుంటారా తెల్లవారి మాడంజీ తమాషా” అన్నాడు.

ప్రసాదం “ఏమిటా తమాషా” అన్నాడు.

“మాస్తారుగా మీరు మరి. ఉదయంవరకూ ఈ బండిలో ప్రయాణం చేస్తారో లేదో”

“చేస్తాను”

“అయితే సరే. మీరే మాస్తారు. గైలుప్రయాణాలు చాలా విచిత్రంగా ఉంటాయి మనషిలోని మంచీ, చెడూ రెండూ పూర్తిగా విజృంభించేది ఇక్కడే”

ఎదురుకుండా చెబ్బలాడుకున్న వాళ్ళు మాట్లాడుకుండా మాటలు కోపంగా బిగించుకుని కూచున్నారు. బట్టతలాయన్ని ఎదురుకుండా నిలబడ ముసలమ్మ తన మనవడికి కూర్చునేందుకు కాస్త చోటు ఇయ్యని బ్రతిమిలాడుతోంది. ఆయన చికాపువడు కున్నాడు. చివరికి ఎలాగో కాస్త ముడుచుకుని చోటు ఇచ్చాడు. ముసలమ్మ మనవణ్ణి కూచోబెట్టి బట్టతలాయనకి కృతజ్ఞత చెప్పకుంది. అమె మటుకు కిందనే కూచుంది మనవడిని ఓ చేత్తో పట్టుకునే వాడికి తొమ్మిదేళ్ళుంటాయి.

బుంగమీసాలాయన రుసరుసలాడుతూ, “నోరు ముయ్యి! ఆట్టే వాగకు. బండిలో గొడవ చెయ్యకు,” అంటూ భార్యని కడుగుతున్నాడు. యువకుడు ప్రసాదంవైపు తిరిగి “నేను చాలాసేపకునుంచీ వాళ్ళ వాగ్వాదం వింటున్నాను. మీరూ వినే ఉంటారు. మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?” అన్నాడు ఉన్నట్టుండి. ఏమంటే ఎటు తిరుగుతుందో అని, ప్రసాదం “మీ ఉద్దేశం?” అని ఎదురుప్రశ్న వేసాడు.

“వాళ్ళు జీవితంతో చెలగాటం ఆడుతున్నారు. ఆ జీవితం తనకుకొనట్టుగా ఆ అమ్మాయి నిర్లిప్తతగా వింటుంది. భర్త పారిపోయాడు. అత్త కతిసురాలు. అటువంటి ఇంట్లో ఆ అమ్మాయిని తీసుకెళ్ళి పడేస్తానని ముసలాయన అంటుంటే ఆవిడ కాదనడంలో తప్పు లేదంటాను. ఆయన లోకంకోసం భయపడి ముచుకో

రాన్ని చంపుకుంటున్నాడు. తన్ని సరకంలోకి తొస్తున్నారని ఆ అమ్మాయికి తెలుసునో తెలవనో మనసు తెలియదు. ఇది దారుణంగా లేదా” అన్నాడు యువకుడు.

చప్పున చెల్లాయి జ్ఞాపకం వచ్చింది ప్రసాదానికి. అవ్యక్తంగా అతని మనసు కుమిలిపోయింది. కొద్దిగా భయంకూడా వేసింది. ఆ యువకుడి భోరణి జలపాతంలా సాగిపోతుంటే ప్రసాదం ఆశ్చర్యంతో వినసాగాడు.

“ఆడవాళ్లు భర్తలకు ఉల్లేఖాలు రాయడం చాలా విచిత్రంగా ఉంటుంది. ‘శ్రీవారి పాద సన్నిధికి తమ చరణదాసి అనేక సమస్యలను చూచేసి అని నా భార్య నన్ను సంబోధిస్తుంది. అలా రాయ వద్దనీ తన్ని తాను అలా హీనపరుచుకోవద్దనీ నేను ఆ సేకూర్లు నచ్చచెప్పాను. కాని వినిపించుకోదు. తెల్లవారి లేవగానే మంచం నాసాదాలు పట్టుకుని కళ్ళ కద్దుకుంటుంది నేను మెలుకువగా ఉంటే వారిస్తూంటాను. అందుకని ఆమె నే లేవమండానే లేచి పాదపూజ చేసుకుంటోంది. ఇక నేనేం చేసేది. చక్కని పుస్తకాలు తెచ్చి ఆమెని చదవమంటాను. అవేవో బూతు పుస్తకాలయినట్టు ఆమె వాటిని పొయ్యిలో వేసి కాల్చేసింది. పాతికవత్సరాలలో ఆమెకి గాఢమయింది నమ్మకం. ఈ దేశంలోని స్త్రీజాతి కంతా నాభార్య ప్రాతినిధ్యం వహిస్తోందనుకోండి. అప్పుడు నా అభిప్రాయాలు ఇంకా బాగా బోధపడతాయి. ఆమెని ఎలా దారిలోకి తీసుకురావాలో బోధపట్టలేదు”

ప్రసాదం ఈ గాథని ఆశ్చర్యంగా వింటున్నాడు. తనూ అటువంటి ఆడవాళ్లేనే మాస్తున్నాడు. తన తల్లికూడా ప్రతిరోజూ ఉదయం లేవగానే తిండి పాదాలకి నమస్కారం పెట్టడం తన అనేకమార్లు మాసాడు. అటువంటిప్పుడు తనకి చక్కని ఊహలు సాగిపోతుంటాయి. ఆ తిండిస్థానంలో తను ఉన్నట్టూ తన భార్య తన పాదపూజ చేస్తున్నట్టూ ఉహించుకుని మహా సంబరపడి పోతుంటాడు. భార్య అంటే భయ భక్తులతో ఎంతో ఒడ్డికత్తో భర్తపట్ల మెలగవలసిన యంత్రంగా మటుకే ప్రసాదానికి ఓ అభిప్రాయం ఉంది ఇంతవరకూ, అయితే ఇప్పుడు ఈ యువకుని

మాటలు ప్రసాదాన్ని కొంత కిందుమీను చేసాయి. యువకుడు తిరిగి చెప్పకుపోతున్నాడు.

సర్వసాధారణంగా యువతీయువకులు తమ సాంసారిక జీవితానికి తమ తల్లితండ్రుల్ని ఆదర్శంగా తీసుకుంటారు జంతువుల్లో పొంచి మీదపడి ఎరని పట్టుకుని పట్టని పెట్టుకునే నేర్పు తల్లిని చూసి పిల్లలు నేర్చుకుంటాయి. అలాగే ఆడవాల్ని చరణదాసిని చేసుకునే నేర్పు తమ తల్లితండ్రుల్ని చూసి యువకులు నేర్చుకుంటున్నాడు. అయితే శత్రువును తప్పించుకుందుకు సాగ్యమైనంతవరకూ పెనుగులాడే జీవితేచ్ఛ జంతువులలో నైనా ఉందికాని వ్యక్తిత్వంమీద అభివాష శ్రీజాతిలో ఏకానా లేదు వైపెచ్చు ఎంతో ఒడుపుగా మొగవాడి వైశాచిక హస్తాలలో చిక్కుకుని గర్వంగా నవ్వుకుంటుంది.”

ప్రసాదానికి ఈ సత్యం బోధపడలేదు. నిర్విఘోరమన్నాడు. తర్వాత ఆ యువకుడు నిశ్శబ్దంగా బయట చీకటిలోకి మాస్తూ కూచుండిపోయాడు. ముసలయ్య నిద్ర బగువుతో తూగుతూంది మనవడు కళ్లు మూపుకుంటున్నాడు. బట్టతలాయన అనుకూలమయిన కొర్మరు నీటులో హాయిగా నిద్రపోతున్నాడు. బుంగ మీసాలాయన భార్య మగ్గ, మగ్గ కన్నీరు తుడుచుకుంటుంది.

అలాగే అనస్థపడుతూ, నిద్రకి తూలుతూ, మెలుకువలో ఆలోచిస్తూ, దిక్కులు మాస్తూ ఆ రాత్రంతా గడిపేళాడు ప్రసాదం. నిద్ర లేచేసరికి పక్క యువకుడు ముఖం కడుక్కుంటున్నాడు. తనూ ముఖం కడుక్కుని కాఫీకోసం ఎదురుమాస్తూ కూచున్నాడు.

“వాళ్ళకేసి చూడండి” అన్నాడు యువకుడు ఉన్నట్టుండి.

ప్రసాదం అటువైపుచూసాడు. తెల్లబోయి మళ్ళీ యువకుడి ముఖంలోకి చూసాడు. “నిన్న రాత్రి కొస్త చోటుకోసం మానవత్వం మరిచి నానా తిట్లు తిట్టుకున్నాడు. ఇప్పుడు ఏమీ జరగనట్లే ఇద్దరూ నవ్వుకుంటూ ఒకళ్ళ అభిప్రాయాన్ని ఒకళ్ళు మన్నిస్తూ ప్రపంచం అంతా చుట్టబెట్టేస్తున్నారు. మాసారా విచిత్రం?” అన్నాడతను.

“అవును. తమాషాగానే ఉంది” అన్నాడు ప్రసాదం.

బండి ఓ చిన్న పేషెంట్ అగింది. బట్టతలాయనకి ముసలమ్మకి ఘర్షణ ప్రారంభం అయింది. ప్రసాదం శ్రద్ధగా వినసాగాడు. ఆ తొమ్మిదేళ్ళ మనవడ్డీ బండిదిగి వెళ్ళి కాఫీ పట్టుకురమ్మంటున్నాడు బట్ట తలాయన.

‘వాడు కుర్రకుంక! వల్ల కాదు’ అంటుంది ముసలమ్మ.

“వీళ్ళకి కృతజ్ఞత ఉండదండీ. పెద్దది బతిమిలాడుతోందిని రాత్రి నేను నానాఅవస్థాపడి వాడికి చోటు ఇచ్చాను. కాస్త కాఫీ పట్టుకురమ్మంటే వల్ల కాదంటోంది. మాడండీ.” అంటూ ఆయన పక్కవాళ్ళతో ఫిర్యాదు చేశాడు. వాళ్లు ఎటూ చెప్పకుండా తల ఊగించి ఊరుకున్నారు.

“ఏం! వెళ్లి తీసుకువస్తావా లేదా?” అన్నారు బట్టతలాయన పట్టుదలగా.

ముసలమ్మ పీల్చేటూ గొణిగింది. బట్టతలాయన ఆ కుర్రాడ్ని రెక్కపుచ్చుకుని బల్లమించి నెట్లెయ్యబోయాడు. ముసలమ్మ మనవడ్డీ దగ్గరగా తీసుకుని హృదయానికి హత్తుకుంది.

ప్రసాదం అయోమయంగా యువకుడు ముఖం లోకి చూసాడు. యువకుడు చిన్నగా నవ్వి “మనవల్ల ఉపకారం పొందినవాళ్లు మనకి శాశ్వతంగా కృతజ్ఞులై ఉండాలనీ, అలా లేకపోవటం తూర్హమైన విషయం కాదనీ భావిస్తూ అలా ఉంటున్నారా లేదా అని తూణంతూణం పరీక్షించి చూసుకుని తృప్తిపడుతూంటారు పీళ్లు. ఏపాటి చిన్న చిన్న తిరస్కారాన్నయినా సహించలేరు. ఎదుటి మనిషి వ్యక్తిత్వం గురించి ఆలోచించనే ఆలోచించరు.” అంటూ వ్యాఖ్యానించాడు.

అర్థం కాని పదానికి నిఘంటువులాగ ప్రతిసన్నీ వేసాన్నీ తరచి తరచి వ్యాఖ్యానించే ఈ యువకుడు ఓ విచిత్రమయిన విషయంలా తోచాడు ప్రసాదానికి. అయితే అతనికి మల్లే తినెందుకు అలా మాట్లాడలేక పోతున్నాడు? ఇలా మాట్లాడటం అతనెలా నేర్చుకున్నాడు? తనూ విద్యాహీనుడు కాదు. ఇంటరువరకూ వెలగబెట్టాడు. తనూ అనేక గ్రంథాలు చదివాడు. అయినా ఇలా మాట్లాడటం తనకేరారు.

“మీ రేం. చదివారు?” ఉండబట్టలేక అడిగే కాదు ప్రసాదం.

“అలా అడుగుతున్నారేం?”

“ఊరికే నే.”

“స్కూల్ ఫైనలు పాస్ అయినా. ఇక పైన చదవలేదు. ప్రస్తుతం ఉద్యోగం చేస్తున్నాను.”

ప్రసాదం నోట మాట పెగల్లేదు. ఒక మెట్టు తనే ఎక్కువైనా అతను మాట్లాడుతుంటే తనకి బోధపట్టలేదు. ప్రసాదానికి చాలా చిన్నతన మనిపించింది.

బండి సాగిపోతూంది. జనం పల్కుబడ్డారు. యువకుడు చేతిగడియారం చూసుకుని ఏ డియం దనుకున్నాడు. బుంగమీ సాలాయనా, భార్యా కూతుగు విషయంలో మల్లీ ఘర్షణ ప్రారంభించారు. ఈ మారు బుంగమీ సాలాయన తన వాదాన్ని ఏ కరువు పెడుతూ ప్రసాదం పక్కనున్న యువకుష్ని న్యాయం చెప్పమన్నాడు.

“నా మటుకు నేను ఆమె నిలా తీసుకెళ్ళి అత్తవారింట్లో వదలటం భావ్యంగా లేదంటాను. అవతల ఆమె తలూకుమనిషి లేదాయ్. అత్తగారు మంచిది కాదంటున్నారు. అటువంటి వాతావరణంలో ఆ పిల్ల ఏం సుఖపడుతుంది. నా మాటనిని ఆమెని ఇంటికి తీసుకుపోండి.” —

ఆ పిల్ల తల్లి ముఖం వికసించింది. ముసలాయన అనుకోని ఈ సమాధానానికి కొంత బాధపడ్డాడు. ఇంత వరకూ ఏమీ సంబంధం లేనట్లుగా కూచున్న అమ్మాయి ఉన్నట్టుండి యువకుడివైపు తిరిగి “అవసరంలేదు. నా ధర్మం నాకు తెలుసు. మీ జోక్యం అవసరం. నాన్న చెప్పినట్లు నేను ఆత్మగారింటికి పోతాను.” అంది.

యువకుడు తూణం నిర్విణ్ణుడైపోయాడు.... తర్వాత ప్రసాదంవైపు తిరిగి “ఆమె ఉద్దేశం బోధపడిందా? తను సుఖపడినా కష్టపడినా అత్తవారింట్లోనే ఉండాలనీ, అది తన ధర్మం అనీ ఆమె నమ్మకం.” అన్నాడు.

ప్రసాదం అనేకమార్లు రైలు ప్రయాణాలు చేశాడు. అప్పుడప్పుడు ఇటువంటి తరహాల మనుషులు తారసపడుతూనే ఉంటారు. కాని ఇటువంటి యువకుడుమటుకు ఎప్పుడూ తగలలేదు. ప్రతి రహస్యాన్నీ అతను ఇట్టే పసిగడుతున్నాడు. గలగలా మాట్లాడేస్తున్నాడు.

గాలి చల్లగా తగులుతున్నా ఎండ చక్రమని పాకిపోతూంది. బండి వాలేరుస్తేషన్లో ఆగింది. ముందు ఉత్తరం రాసినా అనుకున్నట్టుగానే ప్రసాదాన్ని ఆహ్వానించటానికి ఎవరూ స్టేషనుకు రాలేదు. ప్రసాదం విచారించలేదు. చెల్లెలు ఇంటిదగ్గరున్నా మనసుమటుకు తనరాక నవేక్షిస్తూ ఈ స్టాటుఫారం మీదే ఉంటుంది. అంతకంటే తన కింకే ఆహ్వానం కావాలి? యురకుడివగ్గర శలవు తీసుకున్నాడు.

స్టేషను వలీ ఇవతలికివచ్చి బండిఎక్కి పో నిమ్మన్నాడు. నిలువెత్తున దుమ్ము లేపుకుంటూ వీచే సుడిగాలికి తప్పకుంటూ బండి ఊళ్ళోకి సాగి పోయింది. బండిచక్రాల గడగడలు తన హృదయం లోనే ప్రతిస్పందిస్తున్నాయి. స్టేషన్లో రైలుకూత సుంద్యమంటూ వినిపించింది.

రైలు కదిలింది!!!

3

ప్రసాదం ఇల్లు కనుక్కుండుకు ఎక్కువ ప్రయాసపడలేదు. బండివెళ్ళి నేరుగా సుమ్మంముందు ఆగింది. ఒకచెంప చెల్లెల్ని చూడబోతున్నాననే ఉత్సాహం ఉబుకుతున్నా మరొకచెంప అదటు గానే ఉంది. మరేవీలేదు. వాళ్ళు తన్నిమీదపడి రక్కుతారనీ కాదు; పీకుతారనీకాదు. అవ మానిస్తారేమోనని భయం! మనసు దిటవు చేసుకుని సామాను వెనకాల బండివాణ్ణి తీసుకు రమ్మని కేటుతీసుకుని లోపలికి నడిచాడు ప్రసాదం. ఇల్లు బాగా లోపలికి ఉంటుంది. ఇంటిముందు లంకంత పెరడు. అక్కడక్కడ చిన్నచిన్న కూర పానులు మినహాయించి ఎక్కువభాగం ఖాళీగానే ఉంది. ప్రసాదం దృష్టి ముందు ఇంటిమీదికి మళ్ళి తుణుం నిలబడి పెరడంతా కలయతిరిగింది. అతని హృదయం ఒక్కమారు ఎవరో పిండినట్టయిపోయింది. గోడవార చెత్తచెదారం ఏరి పోగుచేస్తూ విశాలాక్షి కనిపించింది. ఆమె తన్ని గమనించలేదు. జుట్టు ముడి వీడి బుజాలమీదా నుగుటిమీదా పడుతూంది బాగా చిక్కిపోయి మెడకొంకులు బయటకొచ్చి, చిదకదవ డలు పడ్డాయి. విశాలాక్షి బయటపడ్డ ముందు పళ్ళతో అస్థిపంజరంలా కదుల్తూంది. కట్టుకున్న చీరకూడా నూసిపోయింది.

“చెల్లీ!” అన్నాడు నూతిలోంచి మాట్లాడి నట్టుగా. ఆతని గొంతు పూడిపోయింది.

విశాలాక్షి తలెత్తింది. తుణుం అలా చూస్తూ నిల బడిపోయి తర్వాత దగ్గరగా వచ్చింది చేతులు దులుపు కుంటూ.

“వచ్చావా అన్నయ్యా. దా! లోపలికిపోదాం” అంది.

“ఉత్తరం అందలేదా?”

“లేదే. రాసావా?”

“బయల్దేరేనుండు రాసాను”.

ముందుగా గుమ్మంలో ఎదురయింది విశవాడ బతుచు. “కులాసాగా ఉన్నారా! ఇకేనా రావటం” అంటూ వెనకాల అత్తగారు పలకరించింది.

ప్రసాదం సమాధానంచెప్పాడు. ఆతర్వాత మాటలు మరి పెరగలేదు. విశాలాక్షి కాళ్ళు కడు క్కుండుకు నీళ్ళు తెచ్చిఇచ్చింది. విశాలాక్షి మావ గారు “అయితే చెల్లీని తీసుకువెళ్ళటానికి అన్నయ్య గారే స్వయంగా వచ్చారన్నమాట. బాగుంది.” అన్నారు నవ్వుతూనే.

విశాలాక్షి బెనురుగా అత్తగారి ముఖంలోకి చూసింది. లిప్తలో ఆవిడ ముఖంలోని నవ్వు మాయం చేసుకుని ధరచరా లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. విశాలాక్షి గుండెలు దడవిడలాడాయి. ప్రసాదం చూసీమాడ నట్టుగా ఇదంతా గమనిస్తూనేఉన్నాడు. చెల్లెలువైపు తిరిగి “బావ ఇంట్లో లేడా ఏమిటి?” అంటూ ప్రశ్నిం చాడు.

“లేదు. ఇప్పుడే అలావెళ్ళాను. వస్తారు. గది లోకిపోయి కూచుందాం పద” అంటూ విశాలాక్షి లోపలికి నడిచింది. ప్రసాదం ఆమెను అనుసరించాడు.

“ఇక్కడ నీ వెళ్ళి ఫోటో ఉండాలి. ఏది చెల్లీ?”

“అవును ఉండేది”

“మరి ఇప్పుడేయింది”

“తీసేసాను”

“ఎందుకు?”

“అయన తీసెయ్యమన్నాను”

“కారణం?”

“ఏమో.....”

ప్రసాదం ఈ ప్రస్తావన ఇక పొడిగించదల్చుకో లేదు. అతనికి చాలావరకూ ఆర్థం అయింది.

“ఇంతగా చిక్క పోయావేం చెల్లీ!”

“ఏం చిక్కానూ? బాగా నేఉన్నాను”

“ఏమీ బాగాలేవు బాగా నీరసించిపోయావు”

“అలా కనిపిస్తున్నాను కాబోలు”

“అవునుగాని ఆ ఉత్తరం అలా రాసావేమిటి? అమ్మ ఎంత విడ్డిందో తెలుసా?”

“అనుకుంటూనే రాసాను. తర్వాత బాగపడ్డాను ఎందుకు రాసానా అని. కాని ఉత్తరం రాయటం మొసలు పెడితే నా ఒళ్ళు నాకు తెలిసింది కాదు”

అయిదు నిమిషాలు కూచుందో లేదో విశాలాక్షి ఏదో పొరబాటు చేసినట్టుగా నాలిక కొరుక్కుని కంఠారుగా లేచి “బోలెడంత పని ఉంది. ఇప్పుడే వస్తానంటూ బయటికి నడిచింది. ప్రసాదం లోపల్నించి విశాలాక్షి అత్తగారి గొంతు విన్నాడు. విశాలాక్షి నే కాబోలు చెప్పతోంది. వెళ్ళవాడెబడుచుకూడ ఏదో సణుగుతోంది. ప్రసాదం చేతి గడియారం చూసాడు. పదికొం డవుతోంది. గోడలకేసి చూస్తూ గడపటం కష్టంగానే వుంది. ఈ సాయంత్రం ఎలా గయినా చెల్లెల్ని తీసుకుని బండెక్కాలి. ఈ ప్రస్తావన ఎవరిదగ్గర ఎలా తీసుకురావాలో, వాళ్ళు వల్ల కాదంటే ఏం చెయ్యాలో ఎలా పని సానుకూలపర్చుకోవాలో అతను ఆలోచించసాగాడు. కిటికీగొంచి బైటికి చూసాడు. విశాలాక్షి గీళ్ళు గోడలతోంది. కొద్దిదూరంలో అత్తగారు పాదులు పెడుతున్నారు. అడబడుచు అని మొక్కలై తీగలై కాయలుకొస్తే ఎవరెవరికి ఎన్నెన్ని పంచిపెట్టాలో, కూర ఎలావండుకోవాలో చెప్పుకొస్తోంది. మగ్గి మగ్గి పగలబడినవ్వు కుంటున్నారు. విశాలాక్షి ముటుకు యంత్రంలా తన పని తను చేసుకుని పోతుంది. వాళ్ళ సంభాషణలలో ఆమె జోక్యం చేసుకోవటం లేదు. అక్కడ ఆమె ఉన్నదనే ధ్యాసే వాళ్ళకు లేదు.

“అయితే ఒదిన పుట్టింటికి వెళ్ళడం ఖాయం అన్నమాట” అంది ఆడబడుచు.

విశాలాక్షి గతుక్కుమంది. ఆడబడుచు కోరి ఈ ప్రస్తావన తీసుకురావటంలో ఆంతర్యం ఆమెకి లేదు. అత్త తిన్ని నాలుగు మాటలని మనసు

నొప్పించటానికి బాగా పనికివస్తాయి. అనుకున్నంతా అయింది.

“ఎవరెక్కడికి పోతే నాకేం. అయ్యో! ఇది నా యిల్లు, నా సంసారం అనే ఆభిమానం ఉండాలి గాని ఎప్పుడు పోతామా అన్నటుగా ఉంటే ఇక ఆ కాపరం ఏం అంచంగా వీడుతుంది. ఎల్లకాలం పెద్ద వాళ్ళం మేం బ్రతికుంటామా, ఎవరి కాపరాలు వాళ్ళు ఆభిమానించుకోవాలి ఎవరి బాగ్యతకు వాళ్ళు తెలుసుకోవాలి. ఎక్కడ ఉండాలన్న వాళ్ళు అక్కడ ఉంటే లాభం. ఊరికే పుట్టిల్లు పుట్టిల్లు అనుకుంటూ ఎగబడితే వాళ్ళే ఒళ్ళంతా బంగారిం చేస్తారా, నాకు తెలియక మరుతాను” అంటూ ఓ తట్టవరం చెరికేసింది.

విశాలాక్షి బడుచు ఓ గా విశాలాక్షి నైపుమాసింది. విశాలాక్షి నోగు మెడపలేదు. అమ్మ చిన్నప్పుడు అత్త వారింట్లో పడ్డపాట్లు విశాలాక్షికి ఇటుకుంటప్పుడు గుర్తుకు వస్తూంటాయి కాని ఇలా మూడేవోటి మాటల నేకంపే నలుగురూ కలసి నాలుగు కొట్టి నా బాధ లేవనిపిస్తుంది. ఎప్పుడయినా పుట్టింటికి తెలుపుకోవాల్సిందే కాని తనగోడు విచేవా రెవరూ లేరు. భర్తకి తనంటే అసహ్యం! తను తిన్నదో, ఉన్నదో ఆయనకి అవసరం లేదు. ఆయన కెంతసేలూ పేకాటలూ..... తాగుతారనీ, అప్పుడప్పుడు అలా సంగుల్లోంచి, గొంతుల్లోంచి సానివాళ్ళకొంపల్లోంచి రావటం చూసామంటూ అనేకమంది అనేకవిధాల చెప్పుకోవటం తను వింది. ఆ తర్వాత తనుచేసిన పరీక్షలవల్ల అని నిజమని నిర్ధారణకూడా అయిపోయింది. కాని తనేమీ చెయ్యలేక పోయింది. కాళ్ళు పట్టుకుని వీళ్ళింది. “అట్టే ఏమీలేదు. అంతా అబద్ధం! ఎవరో గట్టినివాళ్ళు చెప్పివుంటారు.” అనేసి తిప్పించుకుని వెళ్ళిపోయాడు. రెండోమాడు గట్టిగా అడుగులే కడుగుకున్నాడు. మూడోమారు బ్రతిమిలుచుతూ ప్రాధేయపడితే చెయ్యి చేసుకున్నాడు. నాలుగోమారు తల గోడకేసి కొట్టుకుంది విశాలాక్షి. “ఇంకా గట్టిగా బాదుకో. నా ఇష్టం వచ్చినట్టు నేచేస్తాను” అనేసాడు. గోజుల తరబడి విడ్డింది. వీధిలోకి చూస్తే అందమైన జంటలు అటూయిటూ తిరుగుతుంటాయి. పొంగి వచ్చే దుఃఖాన్ని బలవంతాన అణుచుకుని, గుండెలు చిక్కబట్టుకుని మంచంమీద పడి బాధగా మూలుగుతుంది. ఆమె దిన్న నాడు కన్న కలలన్నీ ఇలా బుగ్గయిపోతున్నాయి.

ఒక్కొక్కప్పుడు ఏ నూతిలోనన్నా దూకితే బాగుండు ననిపిస్తుంటుంది కాని నీరునిమాస్తే విశాలాక్షికి అమిత భయం.

మళ్ళీ కనిపిస్తానన్న విశాలాక్షి పదకొండున్న రయితే గాని గదిలోకి రాలేదు చేతులు తుడుచుకుంటూ “అన్నానికి లే అన్నయ్యా! ఆయన ఒచ్చేటప్పటికి చాలా పొద్దుపోతుంది” అంది.

ప్రసాదం ఈ ఇంట్లో తనకి జరగుతున్న మర్యాద కొలిచి చూసుకుంటే మనసు చాలా కష్టం వేసింది. గబగబా వెళ్లి హోటల్లో భోజనం చేసి వస్తే బాగుండు ననిపించింది. కాని విశాలాక్షిని ఇరకాటంలో పెట్టిన టవుతుండుని ఆ సంకల్పం విరమించుకున్నాడు. “బావరానీ! వచ్చాక ఇద్దరం కలిసి తింటాం” అన్నాడు.

“ఆయన ఇప్పుడప్పుడే రారు. చాలా ఆలస్యం అవుతుంది”

“ఫర్వాలేదులే”

విశాలాక్షి వెళ్ళి పోతూ “ఇవ్వాలే వంట తొందరగా చేశాను. అత్త గారూ, మావగారు ముందు భోజనం చేస్తారు. వాళ్ళకి వడ్డించేసి వస్తాను” అంది.

ప్రసాదం మరో గంట రైలు ప్రయాణంలో అనుభవాలని నెనురుకు తెచ్చుకుంటూ గడిపాడు. కిటికీలోంచి దూరంగా వీక్షణ, ప్రయాణికులూ కనిపిస్తున్నారు. వేపచెట్టు మీద కాకి దంపతులు గూడు కట్టకుంటున్నాయి. వీధి కుక్కలు విస్తరాకుల కోసం దెబ్బలాడు కుంటున్నాయి మగ్గి గదిలోంచి గడియారం గంటలు కొడుతుంది. చేతిగడియారం చూశాడు. పన్నెండున్నరయింది. “సాయంత్రం నాలుగంటలకి బండి ఉంది. ఆ బండిలో వెళ్ళి పోవాలి.”

విశాలాక్షి గదిలోకి వచ్చి “ఇంకా ఎంతసేపని కూచుంటావు ఒచ్చేసెయ్యి” అంది.

ప్రసాదం ముఖం మడుచుకునే అభిమానం ఉంపుకోవటంవల్ల పొంకే బాధతో చెల్లెలు వెనకాల వంటగదిలోకి నడిచాడు. దేముడి పటం ముందు కూచున్న అత్తగారు ఇటువైపు దృష్టి మళ్ళించి తిరిగి చూడనట్టు నటించింది. ఆమె మర్యాదకోసమైనా

రమ్యనమని ఆహ్వానించలేదు. భోజనం చేస్తున్నంత సేపూ ఆ గదిలో నిశ్శబ్దం దున్నరంగా ఇనుమడించింది పీటమీద నిప్పుమీద కూచున్నట్టే కూచుని అయిందీ అనిపించాడు. చెల్లెలు కన్నీరు చాలుగా తుడుచు కోవటం అతను గమనించక పోలేను. మజ్జిగ కలపు కుంటూ “చెల్లెల్నూ తీసుకు వెళ్దామని వచ్చాను” అన్నాడు.

ఆవిడ ముఖమించి పుస్తకాన్ని తప్పించి “నాకేం ఉంది, వాళ్లాయన ఇవ్వం” అంది.

ప్రసాదం చేతులు కడుక్కుని గదిలోకి వచ్చే సరికి వీధిగదిలో బూట్లు టకటకలు వినిపించాయి. వెనక్కి తిరిగే సరికి భద్రం వస్తున్నాడు. వెళ్ళినాటి మనిషి ఇప్పుడు సగం అయిపోయాడు. ముఖంలో జీవకళ లేదు. ప్రసాదం నవ్వుతూ “ఇంత ఆలస్యంగా వచ్చావేం?” అంటూ పలకరించాడు.

“ఎప్పుడు రావటం? అంతా కులాసా?” అన్నాడు భద్రం బూట్లు విప్పతూను.

“పదింటికి వచ్చాను”

అంతకంటే సంభాషణ పెరగలేదు. అతను స్నానానికి వెళ్ళగానే విశాలాక్షి గదిలోకి వచ్చి “ఇప్పుడు రాగానే అడుగు మళ్ళీ వెళ్ళిపోతారు” అంది రహస్యం చెబుతున్నట్లుగా.

ప్రసాదం భద్రాన్ని అడిగాడు. సమాధానం అనుకూలంగా రావటంతో అన్నా చెల్లెళ్లు ఇద్దరూ కొంత ఆశ్చర్యపడ్డారు.

భర్త భోజనానికి వెళ్లిం తర్వాత “అత్తయ్య గారితో కూడా చెప్పి” అంది విశాలాక్షి.

ఆవిడతో చెబుతే “మీ ఇవ్వం” అంది. ముఖం మటుకు మటుకు లాడుతూనే ఉంది. కొడుకు ఇంత సులువుగా ఒప్పుకుంటాడని ఆమె అనుకో లేదు.

విశాలాక్షికి చిప్పన ఏవో స్ఫురించి నట్టయింది. గబగబా గదిలోకి వచ్చి “అన్నయ్యా నా కేవో భయంగా ఉంది” అంది.

“ఎందుకు?” అన్నాడు ప్రసాదం

“ఏమిటో?”

“ఏమీలేదు. బట్టలు సర్దుకో”

వికాలాక్షి బట్టలు సద్దుకుంటూ మళ్ళీ, “నాకు భయంగా ఉందిరా అన్నయ్యా” అంది.

“ఎందుకే?” అన్నాడు ప్రసాదం చిరాగ్గా.

భర్త ఇంతసులువుగా అంగీకరించటంలా రహస్యం గురించి వికాలాక్షి ఊహించి మనసుపాడు చేసుకుంటూంది. ఏమీ లేదని ఎంత సద్దుకుందామన్నా మనసు శంకిస్తూనే ఉంది.

అత్తిగారికి, మామగారికి చెప్పి బండ్లి ఎక్కుతూ కూడా వికాలాక్షి కన్నీరు బొటబొటా కార్చేసింది. కోడల్ని సాగనంపటానికి వీధి సమ్మంలాకి ఎవరూ రాలేదు. చివరికి ఒంటిపెక్కి రైలుకూత కూసి బయల్దేరే వరకూ కూడా వెళ్లటమా మానటమా అని మనసు పీకుతూనే ఉంది వికాలాక్షికి. చివరికి ఒక పరిస్థితికి వచ్చేసరికి ఆమె తన ఉనికినే మరిచి బొటబొటా కన్నీరు కార్చి రెండు చేతుల్తోనూ ముఖాన్ని కప్పకుని వెక్కిరిస్తూ ఏడ్చేసింది.

ప్రసాదం కంగారుగా “ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు చెప్తే” అంటూ ఆమె ముఖంమీద చేతులుతీశాడు. వికాలాక్షి కళ్లు తుడుచుకుని “ఇక నేను బ్రతికిఉన్నా చచ్చిపోయినా ఒకటే అన్నయ్యా” అంది.

ప్రసాదం ఒళ్ళు రుట్లుచున్నది. నోటమాట పెగల్లేదు. అతని రెండు కళ్ళూ అశ్రుపూరితాలయి పోయాయి. ప్రయత్నించినా అవి ధారకట్టి చెంపలు చెరుస్తోపోతుంటూ అణచుకుని చెల్లెలకు ధైర్యం చెప్పాడు. ఆమె సంసారం తిరిగి కుదుటపడుతుందనీ, ఇటువంటి సంసారాలు తన చాలా మాకానని ఉదాహరణలు తీసుకొచ్చి వచ్చిచెప్పాడు.

బండ్లి వేగంగా సాగిపోతూంది పెట్టెలో జనం చాలా పల్కుగా చెబుతుంటూ అక్కడ అక్కడ కూర్చున్నారు. వికాలాక్షి దుఃఖంతో పొంగిన ముఖాన్ని కిటికీవైపుకి తిప్పి బయటి ప్రపంచాన్ని గమనిస్తూంది. చారికలు కట్టిన ఆమె బుగ్గలవైపు మాస్తూ ప్రసాదం ఆలోచనలో పడ్డాడు. చప్పన అతనికి వచ్చేటప్పుడు రైల్వో కలిగిన అనుభవాలు జ్ఞప్తికి వచ్చాయి. తన హృదయాన్ని నూటిగా నాటుకున్న అనుభవం ఇరవై ఏళ్ల అమ్మాయి నిర్భయంగా, నిస్సంకోచంగా నరకాన్ని కోరుకోవటం. వికాలాక్షి వైపు చూస్తుంటే ఆ ముఖంలో ఆనాటి యువతి కనిపించింది. అయితే తన

చెల్లెలి జీవితంకూడా అలాగే...!!! ఊహామత్రంగా నైవా ఆతను భరించలేక కళ్లు గట్టిగా మానుకుని కిటికీ వైపు ముఖం తిప్పేశాడు.

“ఒక్క మాట అనుకుతాను చెబుతావా అన్నయ్యా?”

“ఏమిటది?”

“ఏమీ లేదులే”

“చెప్ప చెప్తే. ఏమిటామాట”

“మొదట్లో ఆయన గురించి నీని చాలా బాధ పడ్డాను. ఏడ్చాను. కాళ్లా పేళ్లా పడి నాకన్యాయం చెయ్యవద్దని బ్రతిమాలాను. తిట్లు తిన్నాను, చిట్టలు తిన్నాను, ఎన్ని అవమానాలయినా సహించాను. చివరికి గుండె రాయిచేసుకున్నాను. అదరించక పోయినా కనీసం ఆయనికి నేనెవనే భాగ్యమైనా నాకు దిక్కలేదు. ఆయన పాదాలు ముట్టకునే యోగ్యతకూడా నాకు లేదా? అబ్బ!...” వికాలాక్షి మనసు మల్లించుకుందుకోసం సంచీలోంచి పుస్తకం తీసి చదవసాగింది. చదివిన పంక్తులే మళ్ళీ మళ్ళీ చదవినా మనసులో నీలవటం లేదు. భారంగా నిట్టూర్చి పుస్తకం మూసేసింది. క్లబ్బులో సిగరెట్ల పొగలనుగ్ధం, పేక దస్త్రాలు కలుపుతూన్న భద్రం ఆమె కంటినుండు మెదుల్తున్నాడు “ఎవరో కుర్రాడు వచ్చి ఏవో తెచ్చి ఇచ్చాడు. అందరూ తలొగ్గానూ అందుకుని తూలుతూ ఆప్యాయంగా తాగేస్తున్నారు. ఏమిటది? మంచినీళ్లా? కాదు. ఖరీదైన త్రాగుడు. అవును! అదే!!!” వికాలాక్షి కళ్లు తిరిగిపోయాయి. ఆమె మనసు ఆమె అడుపులో లేకుండా పోయింది. అలా ఊహాచిత్రాల్ని చిత్రిస్తూనే ఉంది. మురికి సందులు, సందుల్లో పందులు, మురికి కొవ్వూ పొరుగున్న పందులకి పక్కగా గుమ్మాలకి కట్టిన గోనుగుడ్డల్ని ఒత్తిగించి తొంగిమానే పడుపుకత్తెలు. సిగరెట్టు పీలుస్తూ గోను గుడ్డల్ని తప్పించుకుంటూ లోపలికి అడుగు పెడుతున్న చెవరు? తన పెనిమిటా? అవును. ఆయన! వికాలాక్షి తల వల్లి కిటికీకి కొట్టకుంది. తల దిమ్మెక్కి పోయింది. బొప్పికట్టింది కూడాను. ప్రసాదం ఇటీవలే గమనించటం లేదు. ఆతను పుస్తకం చదవటంలో నిమగ్నుడై పోయాడు.

బండిలో లైట్లు వెలిగాయి. చీకట్లు దట్టంగానే ముసురు కుంటున్నాయి. ఆకాశం బాగా ముళ్ళేసింది.

విశాలాక్షి చీరచెంకు చెవులమించి శరీరమంతా కన్న కని దగ్గరగా ముడుచుకుని తల కిటికీకి భారంగా ఆన్చి ముగ్ధ ముగ్ధ కంపించే పెదవుల్ని పశ్చాత్ నొక్కి పడుతూ తలపుల తెరలలోపడి అతలాకుతలమై పోతోంది.

“ఈ పరుగే నే నైలలోంచి దూకేస్తే—ఈపాడు ప్రాణం మీద ఎందుకింత తీసి? ఈ శరీరం మీద ఎందు కింత మమకారం? అసలా మమకారమే లేకపోలే చనిపోనక్కరలేదు. బతికుంటే సుఖపడొచ్చేమో! ఏమో ఎలాగయినా కానీ ఈబ్రతుకును అప్రతిష్ఠ పాలు చెయ్యకు భగవంతుడా! నా జీవితం ఆవనూ నాలుపాలు చెయ్యకు!”—మెరుగు ఆలోచనలతో అలిసి అలిసి నిద్రపోయింది. విశాలాక్షికి తిరిగి మెల కువ వచ్చేసరికి సగం రాత్రియిపోయింది పెట్టిలో చాలామంది నిద్రపోతున్నాడు, ప్రసాదం ఒదిగి కిటి కీకి తలఆనించి పడుకుని ఉన్నాడు. ఇద్దరు ముగ్గురు మెలకువగా నే ఏదో మాట్లాడుకుంటున్నాడు. ఆకాశం మబ్బులు లేలిపోయి తెరపిచ్చింది. సర్వత్రాలు విసుకుమినుకుమంటూంటే వాటి న్నపు చూస్తూ నే తిరిగి నిద్రకి జారుకుంది విశాలాక్షి. తెల్లవారి ప్రసాదం లేవే వరకూ ఆమెకు మెలకువ రాలేదు. ముఖం కడు క్కుని ఇద్దరూ టిఫిను తిప్పించుకుని తిన్నాడు. రాత్రిల్లా ప్రసాదానికి అశపా తిశపా నిద్ర మెలు కువ వస్తూనే ఉండటంవలన కొబ్బోలు తెల్లారే సరికి ముఖం నిగారించి ఉంది. మరొక గంటలో వాళ్లు దిగ వలసిన స్టేషను రానే వచ్చింది.

ప్రసాదం సామాన్లు భద్రంగా దింపించి చెల్లెల్ని తీసుకుని స్టేషను దాటి ఇవతలికి వచ్చి తర్వాత ఏదో పెద్ద బతుపు దించినట్టుగా నిట్టూర్చాడు. విశాలాక్షి ముఖంలోకి చూశాడు. సుగుటి మీద ముంగురుల్ని కనక్కి తోసుకుని తలవంచుకుని నడుస్తోంది. బండి మాట్లాడుకున్నాడు.

4

శుభకార్యం కాస్తా ముచ్చటగానే జరిగిపోయింది. ప్రసాదం ఈ వారం రోజులలోనూ చెల్లెలు గురించే ఆలోచించలేదు. అతని ప్రపంచం అతనిది. అందులో తనూ, అనూరాధా తప్పించి మిగిలినవారే చోటు లేదు. నూది మోసే చోటు కూడా అక్కడ

ఇతరులకి అస్కారం లేదు. ఒకశ్చకాకళ్లు కొంత పాత బడి తిరిగి ఈ ప్రపంచంలోకి రావటానికి ఎక్కువ కాలం పట్టలేదు అప్పటికి తన హద్దు లేమిటో అతను తెలుసుకోగలిగాడు. ఆమెని హృదయానికి హత్తుకునే ఏకాంతంగా అనేక విషయాలు మాట్లాడాడు. ప్రణయ కవిత్యానికి స్వస్తి చెప్పాడు. ఆమె ఈ ఇంట్లో ఎలా మనులు కోవాలో, ఆమె బాధ్యత లేనిచో నచ్చ చెప్పాడు. ఆమె అవన్నీ శ్రద్ధగా విన్నది. “నేను మీ ఇష్టప్రకారమే నడుచుకుంటాను. నా బాధ్యతలు నేను నిర్వర్తిస్తాను” అని ఆమె ప్రమాణం కూడా చేసింది. అలా ప్రమాణం చేస్తున్నప్పుడు తనెవో మహా గొప్ప పనిచేస్తున్నట్టే ఆమె గర్వపడింది.

ప్రసాదం తన అదృష్టానికి ఉద్బిభిబ్బిబ్బువుతూ అనూరాధని గట్టిగా హృదయానికి హత్తుకుని ‘అనూరాధా’ అని స్పష్టంగా గొణిగాడు.

అనూరాధ “నా నన్ను ఏదో లోటు చేశాడని పెళ్ళిలో కొంత గల్లంతు జరిగింది. ఆయనకి కోపం వచ్చి తొందగ్లో ఏదో అనేసాడు. అదేమి మనసులో పెట్టుకోకండి. ఆయన్ని తమించండి” అంది.

“నీకేమైనా ఏమి పట్టిందా. ఆ సంగతి నే నెప్పుడో మర్చిపోయాను.”

“నాన్న ఎన్ని ఉత్తరాలు రాసినా సమాధానం ఎందుకు రాయలేదు?”

“ఏదో పన్న తొందరలో ఉండి రాయలేదు”

“నాన్న కూడా అలాగే అనుకున్నాడు లెండి”

తనం మానంగా గడిచింది తర్వాత అనూరాధే అడిగింది. “ఒదిన కాపరం గురించి చాలా విన్నాను. ఎంత వరకు నిజం?”

ప్రసాదం భార్య దగ్గర చెల్లెలు దుస్థితి ఎత్తటానికి కించపడ్డాడు. బాధపడుతూనే “ఎవరు చెప్పాడు?” అన్నాడు.

“ఎవరో చెప్పుకుంటూంటే విన్నాను నిజమేనా?”

ప్రసాదం తలవంచుకునే “అవును నువ్వు విన్నది నిజమే. ముంగు తెలుసుకోలేక పోయాను. చివరికి దాని బతుకెలా అయిపోయింది.” అన్నాడు.

“నేనూ ఎంతో బాధపడ్డాను. నేనుడి దయవల్ల ఆవిడ కాపరం కుదట పడితే మనందరికీ కావల్సిందేమింది?”

నిజానికి కోడలు రాకతో కామాక్షమ్మ ఎంతో సంబరపడాల్సినమాట ఈ సంసారానికి ఆమె ముఠై అయిదేళ్లు తాపత్రయపడింది. నకుం విడుచుకుని చాకిరీ చేసింది కుటుంబంతోసం ఎదురుమాసి చూసి చివరికి ఆ ఘడియన చేసరికి మనసులో మనో సమస్య చిక్కుకుంది అది కూసుకు కాపరం సంగతి ఆమె కిప్పును అస్తమానూ అదే దిగులు. పరంధామయ్యగారు భార్యను ఒకదానినూంటాడు.

అనూరాధ కాపరానికొచ్చింది కొత్తలోనే అత్త కామాక్షమ్మ తన అధికారాన్ని ఓహూ వినియోగించుకుంది. ఒకరోజు మధ్యాహ్నం కామాక్షమ్మ భోజనాలదగ్గర “ఓసే అనూరాధా! పెళ్ళి విశాలాక్షి పక్కన కూచోక పోయివావా” అంది. అయితే అప్పటికే సగం భోజనం అయిపోయింది. రాత్రి కనుపులో నొప్పిగా ఉండి భోజనమే చేయలేదు. “అది పడుచు పక్కన కూచుని భోజనం చేయటం నా మోషీకాబోలు” అంటూ కామాక్షమ్మ తనకి వినిపించేట్టుగా కూతురుదగ్గర గొణిగింది. అందుకనే రాత్రి భోజనం మానిందని ఆవిడ అనుకుంది. అనూరాధ మనసులో కష్టం వేసినా తిమయించుకుంది. ఉదయంనంచి అత్తదగ్గరించి అడిగిన వాటికి క్లుప్తసరిగా, అయిష్టంగా వచ్చే సమాధానాలకి కారణం ఇప్పుడామెకి బోధపడింది. ఆ పూట భోజనాలదగ్గర విశాలపక్కనే కూచుంటే సరిపోతుందనే నిర్ణయానికి వచ్చింది.

కాని ఆ పూట ఒంటలో బాగులేదని విశాలాక్షి భోజనమే చేయలేదు. ఆ రాత్రికి కొద్దిగా జ్వరం కాసింది. డాక్టరు వచ్చి చూసి వెళ్ళాడు. మూడో రోజుకి కొంత తగ్గు ముఖం పట్టింది. ఆరు లంఖణాలు పడ్డాయి. అసలు దిగులుతో చిక్కి శల్యమైన విశాలాక్షి ఈజ్వరంతో పూర్తిగా నీరసించి గుర్తు పట్టడానికి వీలేకుండా మారిపోయింది.

5

కూతుర్ని గట్టిగా గుండెలకి హతుకుని బావురు మంది కామాక్షమ్మ. “అసలే అది లంఖణాలు చేసి దిగులుపడి ఉంటే మనసుని ఉత్సాహపరచాలిగాని ఇలా బెంటే రెత్తిస్తే అక్కమైనా బ్రతికాలా” అంటూ పరంధామయ్యగారు భార్యని మండ్లిస్తున్నాడు. ప్రసాదం గదిగుమ్మంవద్దే నిలబడి ఛాన్తూంది

పోయాడు. అనూరాధ అయోమయంగా అందరి ముఖాలూ గనునిస్తూ నిలబడింది.

చేతిలో ఉత్తరం అలాపట్టుకునే రాయిలా కూలబడిపోయింది విశాలాక్షి. ఆమె నోట మాటయినా రాలేదు. కనీసం కన్నీరైనా రావటంలేదు తల్లి మటుకు గుండెలు బాగుకుని విడుస్తూంది పరంధామయ్యగారు బాధనంతా అపనయించుకుంటున్నాడు. ప్రసాదం మనసులోనే బావ భద్రాన్ని చితక తింఱున్నాడు. పళ్లు సలు పలు కోగతున్నాడు. మొత్తానికి కామాక్షమ్మ గొంతు తిప్పించి మిగతావారంతా నిశ్చేతులై కర్తవ్య మాఘులై నిశ్శబ్దంగా ఉండిపోయారు.

భద్రం రాసిన ఉత్తరం ఇలాగుంది :

“మామగారికి తమ అల్లుడు అనేక నమస్కారాలు చేసి వ్రాయునది:—

ఎన్నాళ్ళనుంచో ప్రయత్నం చేస్తున్నాను ఉత్తరం రాయాలని. ఇవాళ వశించి. బహుశః ఈసరికి మీ అమ్మాయిని తిరిగి ఇక్కడికి తీసుకువచ్చే ఉద్దేశంతో ఉండిఉంటారనుకుంటాను. నామాట విని ఆమెని అక్కడే ఉంచండి ఇక్కడికి తీసుకువచ్చినా ప్రయోజనంలేదు. మా అమ్మబొట్టిగా మంచిదికాదు. చచ్చే చాకిరీ చేయించుకుంటుంది. ఇక నేనంటారా? నా దారి వేరు. విశాలాక్షికి నాకూ ఏ విధమైన సంబంధమూ లేదనే నా అభిప్రాయం. ఇక ఆమె దారి ఆమెదీ, నాదారి నాదీను. ఎందుకని అక్కండి నా మనసు అలా అయిపోయింది. ఇక ఈ మనసు మారుతుందనే విశ్వాసంలేదు. ఒక వేళ మారుతే అప్పుడు నేనేమీ ఇంటికి వస్తాను. అంతవరకూ ఈ జీవితాలు ఇలా సాగిపోవల్సిందే. నేను మాతాత్మగా ఇవాళ ఇలాగయిపోలేదు, మీ అల్లుణ్ణి కాక పూర్వమే ఇలా అయిపోయాను. మీకు శ్రేయిక బురదలో అడుగేశారు. పోనీలేండి. ఏం చేస్తాం! నేనిక ఇంటికి పోదల్చుకోలేదు. రెండు రోజుల్లో దేశాటనం బయల్దేరదా మనుకుంటున్నాను. విశాలాక్షిని నేను ప్రేమించలేకపోతున్నాను. అభిమానించలేకపోతున్నా. బహుశః మీ అమ్మాయిద్వారా నా గురించి అంతా వినేఉంటారు. వినకపోతే అడిగి తెలుసుకోండి. అడిగినా చెప్పకపోవచ్చు. నేనే చెబుతాను. వినండి. నాకు అబ్బుని. దురలవాటులేదు. తాగు

తాను. వ్యభిచరిస్తాను. జూదం ఆడతాను. ఇక నేను బాగుపడతాననే ఆశ నిమైనా ఉండదామో? నామనసు నా స్వాధీనంలో ఉండదుగా. ఆ అడుగు అలా జారి పోతుంది. ఇక నన్ను అంతా మరిచిపోండి. మరిచి పోలే సుఖపడతాను. లేకపోలే కష్టాలు పడతాను నా కోసం మీ రెవరూ రావద్దని మరిమరీ రాస్తున్నాను నన్ను మీ రెవరూ మార్చలేదు. నేను మామూలు మనిషిని అవటం అసంభవం! మీరు వృథాగా శ్రమపడకండి నేను ఈ ఊరువిడిచి వెళ్లిపోతున్నాను. ఎక్కడికి వెళ్ళేదీ, ఎప్పుడువచ్చేదీ ఎవరికీ తెలియదు ఎవరికీ చెప్పదలచుకోలేదు ఉంటాను.”

అంతే! కింద సంతకం కూడా లేదు. ఆ దస్తూరీ మటుకు ఆయననే అనటంలో సందేహం లేదు. కొద్ది సేపు ఆదిస్తూరీ అతనిదికొదేమోనంటూ పరంధానుష్యుగాను తన అనుమానాలన్నీ ఏకగ్రంథం పెట్టాడు. ఎవరైనా ఏడిపించటానికి ఇలా రాశారేమో అన్నాడాయన.

“అబ్బే ఆదిస్తూరీ ఆయనదే” అంది విశాలాక్షి దుఃఖం దిగమింగుకుంటూను.

“మరి సంతకం ఎందుకు పెట్టలేదు?”

“ఏమో”

“వీడు మనిషికాదు. జంతువు నానయం. బెత్తాని కైనా భయపడుతుంది. వీడికి హృదయం లేదు.” అంటూ తిట్టిపోస్తూంది కామాక్షిమ్మ.

“పోనీ నువ్వోవూరు పల్లి రాందూ” అన్నాడు ప్రసాదం కామాక్షిమ్మ కూడా ఇదే అభిప్రాయం వలె బుచ్చింది. పరంధానుష్యుగాను ఆసానుంత్రిం బండి లోనే వాల్తేరుపోవాలని నిశ్చయం చేసుకున్నాడు. కామాక్షిమ్మ ఏడుస్తూనే మగ్గ గది స్తంభానికి చార బడి కూచుంది. ఇరుగుపొరుగువాళ్లంతా గుమ్మాల్లోంచి, కిటికీల్లోంచి తొంగిచూడటం ప్రసాదాని కేవల సవ్యటం లేదు. తెగించి ఏమైనా అనటానికి నోరురావటం లేదు. కామాక్షిమ్మ ఊరుకోసుం పే ఊరుకోదు. బయటివాళ్లు ప్రవాహం గా లోపలికి రావటం మొదలెట్టారు. వచ్చిన వాళ్లంతా తలోప్రశ్నా వేస్తున్నాడు. ఏడుస్తూనే కామాక్షిమ్మ సమాధానాలిస్తోంది. వీళ్లంతా తనపట్ల చూపుతున్న జాలి, సానుభూతి భరించలేక విశాలాక్షికి ఒళ్లంతా కంపరమెల్లిపోతూంది “ఏరింటి పాడుపీచ! అసలే ఏడుస్తూంటే” అంది అన్నయ్యగదిలోకి వెళ్లి. ప్రసాదం బయటికివచ్చి బలవంతాన తల్లిని లోపలికి

తీసుకెళ్లిపోయాడు. వ్యాఖ్యానాలు, విమర్శలూ చేసుకుంటూ ఎక్కడివాళ్లెక్కడ తవ్వకున్నాడు. ఆ సాయంత్రానికే ఆ కుటుంబ విషయం నడిపిధి కెక్కి ఊరుపోతూ పాకిపోయింది. ‘జెల్లిని జాగ్రత్తగా చూస్తాం’ అంటూ ప్రసాదం చెల్లి రక్షణభారం అనూరాధ వైన చేశాడు. అనూరాధ విశాలాక్షిని అంటి పెట్టుకునే తిరుగుతూంది.

పెరట్లకోకిలెత్తూ వెంటిస్తున్న వదివను “నే నేనూ ఆత్మహత్య చేసుకోసులే. నీకెందుకింత అవసరపు శ్రమ” అంది విశాలాక్షి.

“అబ్బే అంగుక్కాడు. ఊరికే నే”

“ఊరికే నే ఎవరైనా కూడాకూడా ఎందుకు తిరుగుతారమ్మా”

అనూరాధ మాట్లాడలేదు. ప్రతినిముషం తన జీవితం గురించే మగనపడే విశాలాక్షితో మాటలు ఎలా కలపాలో, ఎలా ఆమె మనసు మల్లించగలదో అనూరాధకి ఎంత ఆలోచించినా తట్టడంలేదు అడిగిన ప్రతి ప్రశ్నకీ సమాధానాలు చాలా ప్లుప్లసరిగా, అయిష్టం గా వస్తున్నాయి.

ఆ రోజుల్లా ఇంటెనుచాకిరీ అనూరాధ నెత్తిమీద పడింది విశాలాక్షిని ఒకంట కని పెడుతూండాలి అత్త గాను మగ్గగదిలో కూచుని బాధపడుతూంది. పరంధానుష్యుగాను బండికళ్ళే ప్రయత్నంలో ఉన్నాడు. ఆయనకి తొందరగా వంటచెయ్యాలి. ఆయన ప్రయాణానికి ఏర్పాట్లన్నీ చూడాలి. అదనీ ఇదనీ ప్రసాదం ఏదోఒకటి పురమాయస్తూనే ఉంటాడు. ఆ పూట ఇంట్లో ఎవరికీ కోపం రాకుండా సద్గుణాలు చెయ్యాలిన్న బాధ్యత అనూరాధ నెత్తిమీద పడిందిన్నమాట!

పరంధానుష్యుగాను ప్రయాణం అయిపోయాడు. ప్రసాదం గదిలోకూచుని చదువుకుంటున్నాడు. కామాక్షిమ్మ కొంగుపగ్గుకుని గవసమీద తల ఆన్ని పడుకుంది. విశాలాక్షి గదిలో కిటికీవారగా కూర్చుని జరగబల్సిన దానిగురించి ఆలోచిస్తూంది. అనూరాధ వంటగదిలో ఊపిరిసలపని పనిలోఉన్నా మగ్గ మగ్గ వచ్చి చూసిపోతూ నెడుంది. చీకటిపడుతూంది. ఇవారే విశాలాక్షి తలదువ్వుకోలేదు. అనూరాధ చెయ్యిలోలే వేయించుకోలేదు. జుట్టురేగి ముఖంమీద పడుతూంది. నుదుటిమీద బొట్టు కరిగిపోయింది. కళ్ళు నీరసంగా,

భారంగా మెదుల్తున్నాయి. ఉండి ఉండి ఎక్కడికో జారిపోతున్నట్లుగా కడుపులో తిప్పతోంది తాను ఎటువంటి పరిస్థితి నైతే ఊహించుకుని ఇక్కడికి రావటానికి భయపడిందో ఆ పరిస్థితి ఇప్పుడు ఎదురైంది. తను అనుకున్నంత అయిందన్నమాట. తను బాధపడుతుంటే తండ్రి ఓదార్చాడు “నీవేమో దిగుబడక మృత్యువు కావరం కుదుటపడేదాకా కంటికి రెప్పలా చూసుకుంటాం.” అంటూను. తల్లి కూడా అలాగే అంది. అన్నయ్య అలాగే ధైర్యం చెప్పాడు. ‘సహృదయుడైన భర్త సాన్నిధ్యంలో స్త్రీ పొందే స్వేచ్ఛా, స్వాతంత్ర్యం, ఆ జీవితం, తల్లితండ్రులు ఎంత మంచివారయితే మటుకు ఎక్కణ్ణుంచి లభిస్తాయి’ ఆమె ఇటువంటి అనాధుల్ని ఎంతమందినో చూసింది. ఎన్నో విన్నది. వింటున్నప్పుడు తనలో జాలికం లే భయం ఎక్కువగా ఆవహించేది. అప్పటికే తన భర్త సీత నిజాయితీలు తెలియనే తెలిశాయి. తన జీవితం అప్పటికే బుగ్గయిపోయింది. ఇలాంటి గృతి పట్టటం ఈనాడు కాకపోతే రేపైనా సంభవం అని తను అనుకుంటూనే ఉంది. ఇది హఠాత్తుగా తన్ను దెబ్బకొడు. తను వచ్చేటప్పుడు భయపడుతూనే బండిఎక్కింది. ఇక వీళ్ళపిచ్చిగాని ఆయన దొరుకుతారా? ఈసరికి ఊరువిడిచి వెళ్ళిపోయిఉంటారు. తను నుక్కలు పైనలువరకూ చదివింది. ఇంకా నాలుగయిదేళ్ళు శ్రమపడితే ఆ చదువు రాణింపుకోస్తుంది. ఆ తర్వాత అదృష్టం బాగుంటే ఉద్యోగం దొరకాలి. ఇంతా పూర్తయితేగాని ఈ జీవితం ఓ గాడిన పడదు. “—భారంగా నిట్టూర్చింది విశాలాక్షి. బయటపీఠిలో దీపాలు వెలిగాయి. సందుకొవలంవల్ల జనం సందడి హెచ్చులేదు. అనూరాధ వంటగదిలో పనిచేసుకుంటూంది. కొమాత్యమ్మ లేచి కూతురుదగ్గరికి వచ్చి నేలమీద చితికిలబడి కన్నీరు గ్రుక్కుకుంటూ “ఎరక్కపోయి చేశామే. గొంతుకోకాం తల్లీ. నిన్ను నిలుపునా గంగలోముంచాం” అంటూ ఏడవటం మొదలుపెట్టింది. విశాలాక్షి ముఖాన్ని రెండు చేతుల్లోనూ కప్పకుని వలవలా ఏడ్చేసింది.

“ఈ పాపిష్టివాడు నీకోసం పుట్టాడే. మేం అంతా గుడ్డివాళ్ళం అయిపోయాం” అంది కొమాత్యమ్మ ఏడుస్తూనే.

ఇద్దరి దుఃఖస్వరాలూ విన్న ప్రసాదం, అనూరాధ గంగభారం ఇంతటికి వచ్చారు.

“నువ్వెలా దాన్ని రెచ్చకొట్టటం మానవు ఇలాగయితే...” కొమాత్యమ్మ కొడుకుమాట పూర్తవకుండా “ఎలా సహించగలనురా? హాయిగా కాపరం చేసుకుంటూ పిల్లా జల్లాతో సుఖపడుతున్నావని పే ఇలా బుగ్గయిపోతే ఎలా సహించగలనురా” అంటూ గుండెలు బాదుకుంది ప్రసాదం చప్పన అడ్డుపడుతూ తల్లిని రక్కపట్టుకుని అవతలికి తీసుకుపోయాడు. ఆవిడ ఏడుపుముటుకు మానలేదు.

ప్రసాదం ఉన్నటుండి “అలాచూస్తూ నిలబడక పోతే అమృతదగ్గర కూదోకూడదూ. ఆమాత్రం తెలియదన్నమాట” అన్నాడు భార్యనుద్దేశించి.

అనూరాధ తలవంచుకునే “వంటచేస్తున్నాను” అంది.

“ఏడవలేక పోయావ్!”

అనూరాధ కిక్కురుమనకుండా అన్నిపళ్లూ చేసుకుపోతూంది. కాసేపు అత్తగారి దగ్గరకూర్చుని కబుర్లు చెప్పింది. మధ్య మధ్య విశాలాక్షిని గమనిస్తూనే ఉంది. ఓచెవి భర్తచదువుకునే గదివైపు వేసింది. ఆరోజు మరీ నిస్వలమీద నడిచినట్టయి పోయింది అనూరాధకి.

విశాలాక్షి కిటికీ రక్కలు మూసి మంచంమీద వాలి నిశ్శబ్దంగా దుఃఖించటం అనూరాధ గమనించి దగ్గరగావచ్చి మీద చెయ్యివేసి “ఇలా బాధపడితే ఎలాగమ్మా కొస్త ఓర్పుకోవాలి” అంది.

ఈ ఒక్కమాటతో విశాలాక్షి కుతకుతలాడి పోయింది. “ఓర్పు, సహనం గురించి ఇవారే ఒకళ్ళ దగ్గర కొత్తగా నేనేవీ తెలుసుకోనక్కర్లేదమ్మా. అదే లేకపోతే ఏనాడో ఈ జీవితం అంతం అయిఉండేది” అంది.

ఆ కంఠంలోని తీవ్రతకి అనూరాధ మొదట్లో జంకినా తర్వాత చిన్నబుచ్చుకుంది. “అవునమ్మా! నువ్వన్నమాట నిజం! నీకంటే చిన్నదాన్ని. కొత్తగా కాపరానికి వచ్చినదాన్ని. నేను నీకు నీతులు చెప్పటం పొరబాటే. తుమిండు” అంది.

విశాలాక్షి మంచంమీద లేచి కూర్చుని “నేను బొత్తిగా మూర్ఖురాలిని. కాకపోతే తన క్షేమం కోరే వాళ్ళని కనురుకోడానికి ఎంత సాహసం కావాలి. నువ్వే నన్ను తుమించువదనా” అంది.

వదిన చెంపలమీద కాకే కన్నీరు తుడుస్తూ,
“ఇందులో ఒకళ్ళని ఒకళ్లు తుమించుకోవటాని కేవలం
లేదు. నీ బాధ నాకు తెలుసు. కాని ఏంచేస్తాం.
కాస్త ఓపిక పట్టటం తప్పించి...” అర్థాంతరంగా
ఆపివేసింది అనూరాధ. గుమ్మంలో నిలుచుని ఇదంతా
వింటూన్న భర్త కనిపించటంతో అనూరాధ నోటికి
తాళం పడ్డట్టయిపోయింది.

“అన్నయ్యా నా గురించి ఏం ఆలోచించావు?”

అనూరాధ వంటుడివైపు వెళ్లిపోయింది.

“ఏం చేద్దాం ఆసుకుంటున్నావు?”

“సగంచదివినచదువు పూర్తిచేసుకుని, ఆ తర్వాత
ప్రైవేటునింగు చదువుకుంటే ఆ తర్వాత...” విశాలాక్షి
గొంతుక పూడిపోయింది. మాట పెగల్లేదు.

కన్నీరు తుడుస్తూ “నువ్వలా నీగు కారిపోలే
లాభంలేదు చేనికైనా ధైర్యం కావాలి” అన్నాడు
ప్రసాదం.

అనూరాధ గుమ్మందగ్గర నిలబడి “వంటయింది.
భోజనానికి లేవండి” అంది.

6

భోజనాలు పూర్తయి ఎంగిహూ, విమాగ్గు ఎత్తు
కుని ఎక్కడెక్కడ నద్దుకుని, ఇల్లు కనుక్కుని
అనూరాధ బుటుటపడేసరికి పది దాటిపోయింది.
చేతులు తుడుచుకుంటూ గదిలోకి తొంగిచూసింది.
అత్తిగారూ విశాలాక్షి పనుకుని ఉన్నాడు. తలుపులన్నీ
వేసి భర్తదగ్గరకివచ్చి “నిద్ర పోతున్నారా?” అంది.

ముఖించి చెయ్యిత్తిస్తూ “అంత సులువుగా
నిద్రపడుతుందా” అన్నాడు ప్రసాదం.

“ఏం చేస్తున్నా. ఇంతవరకూ తెలుసుకోలేక
పోయాను.”

“పోలే. ఇప్పుడు మటుకు ముగిసిపోయిందేమింది?”

అనూరాధ అతని పాదాలవైపున కూర్చుని,
“ఇవాళ వళ్ళంతా పచ్చి పుండుపోయిందండీ”
అంది ఆవులిస్తూ.

“ఫర్వాలేదు. కొద్ది నేపేగా. నేనూ నిద్ర
పోగానే నువ్వు పడుకుందువుగాని.”

అనూరాధ కమ్మకు వస్తున్న నిద్రని అణచు
కుంటూనే భర్త పాదాలమీద చేతులు వేసింది.

ప్రతి రోజూ ప్రసాదం కాళ్ళు పట్టించు
కుంటేనేగాని నిద్రపోడు. రాత్రి పడయినా పన్నెం
డయినా అనూరాధకి ఆ పని తప్పదు. ఒక వేళ
ఏనాడైనా తప్పినా అనూరాధ ఆనాడు తనవల్ల భర్త
కేవలం లోటు జరిగిపోయినట్టే బాధపడిపోతుంది. భర్త
వీధి పురమాయించినా ఆమె ఎదురుచెప్పును. అలా
చెప్పినాడు ఆమెలో జరిగే సంఘర్షణకి ఒక
అంతిమంగా ఉండదు. భర్త పాదాలు పట్టుకుని
“తుమించాను” అనే వరకూ వదలదు. అంతవరకూ
ఆమెలో శాంతి ఉండదు. తన కర్తవ్య పాలనలో
ఏ లోటు లేకుండా ఉండాలనే తాపత్రయంలో
ఆమె మహా గర్విస్తూంటుంది. తన తల్లి ఎలా ముసులు
తుందో ఆమె పదిహేడు సంవత్సరాలు చూసింది.
తనకున్న తెలివితేటలన్నీ ఆమె బీబితి విధానాన్ని
ఆర్థం చేసుకోవటంలో బాగా పనికి వచ్చాయి.
చిన్నిస్వతు చదివిన పుస్తకాలనుంచిగాని, పెద్దలను
కునేవాళ్ళు చెప్పిన నీతులనుంచిగాని ఆమె నేర్పు
కున్న సంగతి స్థూలంగా ఇది, “నీ భర్త పాదపద్మాలే
నీకు శిరస్యం. వాటిని ఏ పరిస్థితుల్లోనూ వదిలిపెట్టకు.
వాటిని పూజించు. దానిపై నేవేసి, అటు మెట్టి
నింటికి, ఇటు పుట్టినింటికి భ్యాతి తీసుకురా” ఇలాగే
అందరూ ఆమెకి చెప్పారు. ఈ శిబ్దాలు అనూరాధ
చెవికి చాలా ఇంపుగా వినిపించాయి. ఓళ్ళు పులక
రించింది.

అనూరాధ తెల్లవారి లేవగానే భర్తపాదాలకి
మొక్కుకుంది. “మీ మనసుకి కష్టం కలిగించే ఎటు
వంటి పరిస్థితిని నేను కల్పించకుండా అవసరమైన
ఓగ్గు, శాంతి, సహనం, ప్రసాదించి ఈ దీపం
దుర్గం కానివ్వకండి” అనికూడా ఆమె మనసులో
అనుకుంటుంది.

ఓనాడు భార్యభర్తల మధ్య చిన్న అభిప్రాయ
భేదం వచ్చింది. “నోయమయ్. ఆటే వాగావంపే
తిన్నులు తినగలవు.” అన్నాడు. భర్తకి ఇంతకోపం
వస్తుందిని అనూరాధ అనుకోలేదు. చప్పున నోయమాను
కుంది. ఆ రాత్రి భర్త పాదాలమీదపడి ఏడ్చేవరకూ
అతను తుమించలేదు. అతను తుమించేవరకూ ఆమె
ఏడుస్తూనే ఉంది.

అడదానికి ఏమాత్రం లోకువ ఇవ్వకూడదని ప్రసాదానికి నిశ్చితమైన అభిప్రాయం ఒకటి ఉంది. అందుకనే అనూరాధని ఎంతదూరంలో ఉంచాలో అంతదూరంలోనే ఉంచాడు. ఆ హద్దుదాటి ఆమె ఏమాత్రం చొరవ తీసుకున్నా నెంటునే తగినశిక్ష ఆమె అనుభవించాల్సిందే. ఆ విధమైన తీర్మానంలో అనూరాధ ఇరుగుపొరుగువాళ్ళ అభిమానాన్నే కాక, అత్తిగారి అభిమానాన్నికూడా మారగొంది. అందుకూ ఆమెని ఆదర్శమైన ఇల్లాలుగా ముక్తకంఠంతో మెచ్చుకుంటున్నారు. అనూరాధ వంటగదిలో చేసే గొడ్డుచాకిరి అంతా ఈ ఒక్క ప్రశంసతో తీరినట్లు అనుభూతి పొందుతుంటుంది.

ప్రసాదం మనసులో సంతోషిస్తాడు వైకి మటుకు “దానిమొహం అది బొత్తిగా మన్నుతిన్న పాము” అంటాడు:

అనూరాధ ఈ ప్రశంసలు తనకి గిట్టవన్నట్లుగా “బాగా చెప్పాను” అని భర్తకి తాళం వేస్తుంది.

అనూరాధ కాపరానికి రాగానే అత్తగారి బాధ్యతలు తన వంతుమేరకు కాకుండా అతి జోదార్యంతో కొద్ది ఎక్కువగానే భాగం పంచుకుంది. ఏపనీ ఆమె ప్రమేయంలేకుండా జరగను. చీకటి ఉండగానే లేచి పనిపాటలు చేసుకుంటుంది ఒక్క నిమిషమైనా కూచున్నట్లు కనిపించదు రాత్రిపడమే సరికి జైలులోంచి విడుదలైన ఖైదీలా వంటగది వదిలి వెళుతుంది. పనిపాటల విషయంలో కొత్తగా ఈ ఇంటికొచ్చి ఆమె నేర్చుకున్నదేమీ లేదు. చిన్నప్పట్నుంచీ తగిన శిక్షణ తల్లి వద్దో అనూరాధ పొందింది. అనూరాధ కాపరానికి వచ్చింతర్వాత భార్యని పూర్తిగా తన ఆధిపత్యంలో ఉంచుకుని హామేహగా నేవలు చేయించుకునే అవకాశం ఎక్కువగా లభించింది పరంధామయ్యగారికి. ఆ విధంగా ఆయన సుఖపడుతున్నారు. కామాక్షమ్మకి కూడా భర్తకి సంపూర్ణమైన సేవచేయగలిగే భాగ్యం ఈ నాటికి లభించిందికదా అని అదంతా భగవంతుడు తన పట్ల చూపిన ప్రత్యేక శ్రద్ధగా పొంగిపోతూంది.

అనూరాధ మధ్యగదిలోకి రాగానే అత్తగారి గొంతు వినిపించింది. “అమ్మాయ్ అనూరాధా” అని పిలిచింది.

“ఏం అత్తయ్యా”.

“పడుకున్నావా అమ్మా. వినింటో నిద్రపట్టేసింది. ఒక్క తివీ చేసుకుంటున్నావు ఈ చాకిరి అంతా.”

“ఫ్యాల్సేగులే అత్తగారూ ఏమంత పెద్దపని” అంది అనూరాధ వినయంగా.

“ఆ మెళ్ళోని తీసి అలమరులోదాచి తాళం వేసి మరీ పడుకో”.

“అలాగే”.

తలుపులన్నీ సరిగా వేసి ఉన్నా యోలేనో దూసి మధ్యగదిలో దీపం చిన్నదిచేసి గదిలోకి వచ్చి పడుకుంది అనూరాధ. కిణ్ఠిలోంచి కుక్కలు గొంతులు చించుకుని మొగుగుతున్నాయి. అరిచేతులూ, పేర్లూ చూసుకుంటూ “ఎందుకో నీరసంగా ఉంటుంది. ఒచ్చి నప్పటికంటే బాగా చిక్కిపోయాను కూడాను. ఏదైనా మంచు పుచ్చుకుంటే బాసంతును” అనుకుంది అనూరాధ.

7

రెండురోజులు వాల్తేరులో కాళ్ళకి బలపాలు కట్టుకుని తిరిగి తిరిగి పరంధామయ్యగారు ముఖం వేశ్వాసవేసుకుని విషణ్ణుడనంతో తిరిగి వచ్చేశాడు. కామాక్షమ్మ ఆతృతగా లక్షప్రశ్నలు వేసింది. కాని సమాధానం మట్టుకు ఒక్కటే. బలవంతాన కన్నీరు ఆపుకుంటూ కూతురుమందు ఏం చెప్పటానికి సంగతి హిస్తూ నానుస్తూ “కొస్తే మసం ఓపిక పట్టాలి” అన్నారంటే.

ఆ తర్వాత భార్యతో వివరాలన్నీ చెప్పాడు. అంతవరకూ ఎవరెన్ని ప్రశ్నలు వేసినా సమాధానం మటుకు పొందిలేకపోయారు.

కామాక్షమ్మ భోరుమని ఏమన్నా మధ్యగదిలోకి వచ్చి దిలికిలబడిపోయింది. ప్రసాదం “ఏమిటది?” అంటూ ఆతృతగా బయటికి వచ్చాడు గదిలోంచి. అనూరాధ వంటగది గుర్తు దగ్గర నిలబడి పోయింది. పరంధామయ్యగారు భార్యనోడు ఒక చెత్తో మూస్తూ “వారబాటున నీ చెవిని వేదాను నువ్వు నిలవునా కొంప ముచ్చేటున్నావు” అన్నారు.

కామాక్షమ్మ హృదయవేదన కట్టలు తెంచుకుని పొంగిపోయింది, విశాలాక్షి రెండు చేతుల్లోనూ

ఆలోచనతో అత్రావతలమైపోతున్న తలని అదిమి పట్టుకుని మంచంమీద చితికిబడిపోయింది. భర్తని గురించి ఆమె తండ్రిని ఏమీ అడగడంబట్టిపోతుంది. తన జీవితంగురించి ఒక నిర్ణయానికి ఆమె రాకపోయినా ఇక తన కాపరం బాధ పడుతుందనే ఆశని మునుపే పెంచుకోలేదు. అలాగని పూర్తిగా ఆ తలంపే లేకుండా నిశ్చింతగానూ ఉండలేకపోతుంది. “విడిచి అవస్తా!!! తోటి స్త్రీలంతా ముచ్చటగా కాపరాలు చేసుకుంటూంటే తన భర్త ఇలా కాల్చిపోవాలా?” ఆమె కిటికీలోంచి మరంగా కాలవగట్టిమీద చుకే బట్టలతో తిరిగే పులిస్త్రీ సమదల్ని చూస్తూ, తన జీవితాన్ని తన ముందు, బాధపడుతూ, ఆశ పడుతూ, నిరాశానిస్పృహలతో నిట్టూర్పు విసుస్తూ నిరసించి పోతుంటుంది.

పరంధామయ్యగారు ఆలోలోపల పూర్తిగా దిగాలపడిపోయినా పైకి గంభీరంగా మనులు కుంటున్నారు. ఆయనగారు ఆపూరుసల్లి తెలుసు కున్నది! అల్లుడు పూర్తిగా చెడిపోయాడు. ఇక అతను ఆ ఊళ్లో లేకుండాను ఎక్కడికిపోయాడో ఎవరికీ తెలీదు. ఎప్పుడు తిరిగి వస్తాడో అది కూడా తెలియదు. ఊరంతా బాకీలు పెట్టేశాడు. ఆ ఉంపుడు కత్తె ఏది కావాలంటే అది ఆ ఊరు అక్కడికి తీసుకు రావల్సిందే. అంటే వాడికంత వ్యామోహం! దాని కోసం వాడు తనలేని జబ్బుకి ఒక లెక్కా జనా లేదుట. ఆయన మగోమాట కూడా విన్నరు అది వినగానే గుండెలు పగిలిపోయినట్టయింది.

“వాడిక ఎందుకూ పనికిరావండీ”

“అదేం?” అన్నాడు పరంధామయ్యగారు.

“ఊరాలతో చనిపి కుళ్ళిపోయాడు. అందు కనే పారిపోయాడు ఈ ఊర్నుంచి.”

“అయితే ఆ ఉంచుకున్నదాన్ని...”

“దాన్నీ ఒదిలేసి వెళ్ళాడుగా.”

తల గట్టిగా పట్టుకుని వికలమైన మనస్సుతో బండి ఎక్కి తిరిగి వచ్చేవాడు. ఆ విషయం మామగారి తెలుస్తే ఇక దాని ప్రాణంమీద దానికి మునుకారం ఉండవనే ఉద్దేశంతో ఆయన నా రహస్యాన్ని బయటికి పొక్కుకుండా ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకుంటున్నారు.

తరుచు భార్యని హెచ్చరిస్తూ ఓ కంట కనిపెడు తూనే ఉన్నాడు.

కామాక్షమ్మ కూతుడు కాపరం గురించే బాధ పడుతూ తరుచు ఉపవాసాలు చేయటం విశాలాక్షి కూడా సహించలేకపోయింది. “నాకంటే ఎక్కువ బాధ ఎవరి కుంటుందమ్మా నాకు నవ్వు హైగ్రం చెప్పటంపోయి నేనే నీకు హైగ్రం చెప్పటం వింతగా ఉంది. నాకే నిస్స వేస్తుంది.” అంది

ఈ సమస్యతో ఈ చిన్ని సంసారం ఓ గాడి పొయ్యిలా తయారయిపోయింది అందరి మనసు ల్లోనూ ఈ అభాగిని గురించిన ఆలోచనలే మెగుల్తు న్నాయి ఎవరికీ ఏమీ చెయ్యటానికి పాలుపోవటం లేదు. ఆమెని ఉత్సాహపరిచి వినోదపరుద్దామని నిర్భయవాగుకూడా ఆమె ముఖంలోకి చూస్తూంటే కడుపు తగుక్కుపోయి కన్నీరు కారుస్తాడు. ఆమె స్వరంలోని బగువులు, ముఖంలోని అసహాయత, ఆ కను రెప్పలు వాల్చటంలో నిరాశ, మూర్తిభంగించిన విషాదమూర్తి విశాలాక్షి ఆ మంచంమీద కిటికీ వారగా కూర్చుని దూరంగా ప్రకృతిలో స్వేచ్ఛగా విహరించే పక్షిన్నీ, కాలవగట్టిమీద తిరిగే మను షుల్ని గమనిస్తూ, అత్తగారూ, మానగారూ, వివాహ బంధుమా, ఎప్పుడూ ధామధుమలుచేసే భర్తా, ఆప్యాయతకి ముగించాచిపోయిన ఆ పరిసరాలు అన్నీ తలపుకు తెచ్చుకుంటూ నిట్టూర్పులతో నీరసిస్తూ ప్రబుగా ఉండిపోతుంది.

‘అనూరాధ అదృష్టవంతురాలు. అభిమానించే అత్తమామలూ, అనురాగంతో ఆదరించేభర్తా ఆమె జీవితాని కే లోటూలేదు. మనసు తెలుసుకుని మనులుకు నే నేగ్గు ఆమెలోనూ ఉంది. అన్నయ్య సహృదయుడు. ఒక్కనాడు తను ఇట్టి సౌమనస్యం చవిచూడలేక పోయింది. అత్తినారెట్లో అడుగుపెట్టిన నాటినుంచీ ఆ కొంపలో ఆదరణ ఎవరిదగ్గరా మచ్చుకైనా చూడ లేదు. ఎవరిమటుకు వాడు ఏదో పురమాయిస్తూ అవసరాలు తీర్చుకుందుకు ఉపయోగించుకునే దానీ దాని మల్లేనే చూశాడు. అదానికీ భర్త అనురాగమే దూరమైతే ఇక కోరతగిం దేముంటుంది. అనూరాధ అలా కాదు. ఆమె అదృష్టవంతురాలు! తను? దురదృష్ట వంతురాలు! అభాగ్యురాలు! విశాలాక్షికి గుండెలుపగిలి పోతున్నామూ అనిపించింది. తల వేడెక్కిపోయింది.

తలుపు తీసుకుని పెరట్లోకి వెళ్లి మల్లెపందిరివార నిలబడింది. రెండు మొగ్గల్ని కోసి కనితీరా నలిపి గిరవాటేసింది.

హృదయం దొరిచే బాధ! ఆకాశంలో మినుకు మినుకుచునే చుక్కలమధ్య చంద్రబింబం నైపు చూసింది. జాలిలేని జాడలి తన్ని చూసి నవ్వుతున్నట్టే అభిమానపడింది. తుణుం మేఘాల చాటుకెళ్ళి తిరిగి ఘర్మచున్నాడు. కవ్వస్తున్నాడు! దోబూచు లాడు తున్నాడు. చరచరా బావివైపు నడిచి నీళ్ళలోకి తొంగి చూసింది. నిశ్చలమైన నీళ్ళలోకి తొంగి చూస్తున్నాడు చందమామ. చేతిలో గులకరాయి నీళ్ళల్లో వేసింది. చందమామ అలుచుకుపోయాడు. నగుటిమీద చెయట చెంపలమీదికి జారిపోయింది. ఆలోచనల వేడి!!

చప్పున ఏదో స్ఫురించినట్లయి వెనక్కి చూసింది. ఎవరూలేరు. ఆమె గుండెలు కుదుటపడ్డాయి అసలు తినెందు కిలా బావిదగ్గర నిలబడటం? ఎవరైనా చూస్తే? అమ్మో! ఎంత అల్లరైనా చేస్తారు చచ్చి సాధిద్దామనే ఉద్దేశం తనకి లేదని ఎంత చెప్పినా ఎవరూ నమ్మరు. గబగబా గదిలోకి నడిచింది. దీపం పెద్దది చేసి పుస్తకం తీసి చదవాలనుకుంది. కళ్ళు మసకేసినట్లయి అక్షరాలు అలుచుకుపోతున్నాయి పుస్తకం మూసేసింది మగ్గి హాలులోకి చూసింది. కొమాక్షమ్మ ఆవులిస్తూ భర్త పాదాలు పడుతుంది.

“అనూరాధ హాయిగా భర్త ముందు కూర్చుని కబుర్లు చెబుతూ, చందమామ వెన్నెలలోకి చూస్తూ...” విశాలాక్షి గుండెలు రాసుకుంటూ లేచి నిలబడింది. అనూరాధ ఎప్పుడూ నవ్వుతున్నట్టే కనిపిస్తుంది నవ్వులబంకి. తను హృదయంచప్పి నవ్వి ఎన్నాళ్ళయింది! అనూరాధ ఇప్పుడు ఏం చేస్తాంటుంది? భర్త హృదయంమీద తల ఆన్చి తియ్యని కలలు కంటూ, మేఘాలమీద లేలి పోతూ...” అనూరాధ తన్ని గురించి జాలిదబుస్తుంది. తన్ని చూసి కన్నీరు పెట్టుకుంటుంది. అబ్బ! ఈ సానుభూతి భరించటం కష్టం! గుండెలు పగిలిపోతాయి!” విశాలాక్షి మగ్గిగదిలోకి వచ్చింది. అన్నయ్య గదిలో దీపం వెలుగుతుంది.

“దేనికే అమ్మాయి” అంది కొమాక్షమ్మ.

“మంచినీళ్ళు కావాలి.”

వంటగది గుమ్మంలో నిలబడిపోయింది విశాలాక్షి. తను ఊహించినట్లుగా అనూరాధ భర్త వత్తుంమీద తల

ఆన్చి కలలు కనడం లేదు; వంచిన నడుం ఎత్తకుండా ఇల్లు కడుగుతుంది.

ముఖంమీదికి పడుతున్న జాట్టును వెనక్కి నెట్టుకుంటూ గుమ్మంలో నిలబడి ఆడబడుచుని చూసి “ఏం కావాలమ్మా” అంది అనూరాధ.

“ఏమీ అఖ్ఖిలేను” — విశాలాక్షి రెండుకళ్ళూ చెయ్యిగిల్చాయి తుణుం పోయింతర్వాత “ఇప్పటిదాకా ఏమిటి చాకిరి?” అంది.

“మీ అన్నయ్య ఇప్పుడే వచ్చారు.”

“ఎక్కడి కళ్ళాడు?”

“సినిమా కళ్ళారేమో.”

[ససాదం గదిలోంచి చరచరా ఇవతలికి వచ్చి “తెలిసీ తెలియని నాచడు వాక్కు. నేను సినిమా కళ్ళానని నీ కెవరు చెప్పాడు? నే నెప్పుంది స్నేహితుడింటికైతే సినిమా కళ్ళానుట. ఈవిడగారు చూసింది కాబోలు” అంటూ ఎగిరి పడ్డాడు.

“పోనీ శర! అంతిమాత్రానికి అంత కోపం చేరికి” అంది విశాలాక్షి.

అనూరాధ చిన్నబుచ్చుకుని వంచినతల ఎత్తకుండా నిలబడిపోయింది. భర్తకి కోపం రావటానికి గల కారణం అనూరాధకి ఇప్పుడు స్పష్టంగా అర్థం అయింది. ‘కాపరం కాలిపోయిన అభ్యాస్యురాలు ఇంట్లో కళ్ళిగుళ్ళి ఏడుస్తుంటే నేను వినోదాలూ, విలాసాలూ, సాగిస్తానా?’ అన్న అర్థం భర్త అన్న మాటల్లో వ్యక్తం అయింది.

“ఇకపనుకొ అనూరాధా” అని గదిలోకి వచ్చి మంచంమీద పడుకుంది విశాలాక్షి. తొన్ని నియమాల క్రితం తను ఆలోచించిన విధానం తప్పుగుంటే విశాలాక్షికి చాలా సిగ్గువేసింది. “ఎన్నడూ లేనిది ఇంకా కరిమీద అనూయపడే పాడుబుద్ధిని కూడా పుట్టించావా దేముడా! ఏమిటి దురవస్థ! —” ఆమె చెంపలన్నీ తడిసి చెయ్యైపోయాయి.

8

విశాలాక్షికి పదిహేను రోజుల కొకమారు వాల్లేరులో తన పొరుగింటి స్నేహితురాలు అన్నపూర్ణ దగ్గర్నించి ఉత్తరాలు వస్తూంటాయి.

ఒక సంవత్సరం గడిచిపోయింది.

కొని అటుడి జాడ మటుకు తెలుసుకో లేక పోయారు పరంధామయ్యగారు. అనూరాధ పండు లాంటి కొడుకుని కవి అత్తవారింటి కొచ్చింది. మనిషి బాగా నీరసించిపోయింది. ప్రసాదానికి తీరిక వేళ్లలో వాడితో పరిపోతోంది

విశాలాక్షి ఈ విడాదిలోనూ గుర్తుపట్టటానికి వీలేమందా మారిపోయింది. శరీరంలో మాంసమంతా హరించుకుపోయి ఎముకలు బయటపడ్డాయి ఒక్క పూటమటుకు భోజనం చేస్తుంది ఇవం ఉంటే స్నానం చేస్తుంది. లేకపోతే రెండు గోజులైనా ఒళ్లు తడపడు. తలకి నూనె రాసుకోవటం మానేసింది. జడ వేసుకోవటం మని ముడివేసుకుంటుంది. మాటల్లో తడవకుతూంటుంది. పరాకు ఎక్కువైంది. ఒక విషయం మాట్లాడుతూ తెలియకుండానే మరొక విషయంలోకి వెళ్ళిపోతూంటుంది. ఇదివరకు అద్దంయంగు కూచుని తీర్చి బొట్టు పెట్టుకునే విశాలాక్షి ఇప్పుడు ఎవరన్నా గుర్తుచేస్తే ఇంత కుంకం వేసి మెగుతుంటుంది.

పిల్లాడికి పాలిచ్చి వాణ్ణి నిద్రపుచ్చి అనూరాధ పెరట్లోకి వచ్చింది. మల్లెపందిరి నానుకొని నిలబడి ఉంది విశాలాక్షి.

“ఇక్కడేం చేస్తున్నావమ్మా.”

కంగారు కప్పిపుచ్చుకుంటూ “ఏవీలేదు వదినా ఊరికే నిలబడ్డాను” అంది విశాలాక్షి.

అనూరాధ దగ్గరగా వచ్చి “అవునుగాని ఇలా సత్యాగ్రహంచేసి ఏం సాధిద్దా మనుకుంటున్నావో చెప్పు” అంది.

“ఏదో సాధిద్దామనే ఉద్దేశమూ లేదు; ఉన్నా సాధించనూలేను. నేనేం చెయ్యగలను వదినా అడదాన్ని.”

భర్తమీద అచంచలమైన భక్తిప్రపత్తులకల ఏ అడవి ఈ ప్రపంచంలో సాధించలేనిదంటూ ఉంటుందంటే అనూరాధ సవేమీ ఒప్పుకోదు. అందుకనే ఆమె “భగవంతుడు మన్ని దయదల్పాలి” అంది.

విశాలాక్షి చీకట్లోనే నవ్వింది.

“ఎందుకమ్మా. నవ్వుతున్నావు?”

“ఏవీలేదు.”

“ఇప్పుడు బేముడంటే నమ్మకం పోయిందా?”

విశాలాక్షి బాధగా ముఖం చిట్టిస్తూ “నా కిప్పుడు ఎవ్వరిమీదా నమ్మకం లేదు వదినా ఎ...వ్వు ...రి...మీ...దా...లే...ను ”

ఇక మాట్లాడలేకపోయింది అనూరాధ. పిల్లవాడి గొంతు వినిపించి లోపలికి వెళ్తూ “ఇక పడుకోవమ్మా. పొద్దుపోతూంది” అంది.

* * * ఆ మర్నాడు వాల్తేరునుంచి అన్నపూర్ణ వాసిన ఉత్తరం వచ్చింది.

విశాలా,

భగవంతుడు నీపక్షం ఉన్నాడని ఇంతవరకూ అనుకున్నాను కొని నిజానికి అదంతా మన తృప్తి కోసం అనుకునే మాట. కాకపోతే నీకు జరిగిన అన్యాయం ఏవీటి చెప్పును. మీ ఆయన ప్రస్తుతం ఈ ఊళ్ళోనే ఉన్నాడు. కొని ఇక అతను దాంపత్య జీవితానికి సనికిరాదు ఇంతకంటే ఏం రాయను.

అన్నపూర్ణ.

విశాలాక్షి గుండెలు ఆగిపోలేదు. కనీసం వేగంగా నయినా కొట్టుకోలేదు. ఉత్తరం చదవటం పూర్తిచేసి ముక్కలు ముక్కలుగా చించేసింది. గట్టిగా పగలబడి నవ్వాల్సిపించింది. గుండెల్ని నవీలే కనీ, పగా తీరినట్టనిపించింది. ఇన్నాళ్లకి శాంతి భించినట్టయింది.

ఆ రాత్రిల్లా ఆమె ముఖంగా నిద్రపోయింది. మళ్ళీ కొద్దిరోజుల్లోనే విశాలాక్షి పూర్తిగా కోలుకుంది శరీరానికి పూర్వపు నిండుతనం పచ్చదనం మళ్ళీ వచ్చాయి. అలంకరణ విషయంలో ఇప్పుడామె ప్రత్యేకమైన శ్రద్ధ తీసుకుంటూంది.

ఓ నాడు తెల్లవారు ఝామున కామాక్షమ్మ ఆత్మీయంగా ఇల్లంతా తిరగటం మొదలుపెట్టింది. ఆమె మనసు ఆమె స్వాధీనంలో లేదు. ఇంట్లోలిపాదీ లేచారు. నలుగురూ నాలుగుచైపులా ఊళ్ళోకి పోయారు. రోజుల తరబడి ఎదురు చూశారు.

కొని విశాలాక్షి జాడ మటుకు ఎవరికీ తెలియలేదు.

నాలుగు సంవత్సరాలు పోయి తర్వాత అనూరాధ పెర ఓ ఉత్తరం మటుకు వచ్చింది. విశాలాక్షి రాసింది.

వదినా!

కావాలని నీ పేరనే ఉత్తరం రాస్తున్నాను. అందరినీ అశిగాని చెప్పి బాబులుకి నా ముద్దులు. నేను చేసిపని మిమ్మల్ని చాలా ఆందోళనపరిచి ఉంటుంది నాకు తెలుసు. కాని అంతకంటే మరొక మార్గంతోనే లేకపోయింది. మళ్ళీ సంసారం - సారం లేని సంసారం! నీకు తెలిసే ఉంటుంది. అటువంటి మనిషితో కాపరం ఏం చేస్తాను. వాళ్లు పజేసే నాలుగు మెళుకుల కోసం వాళ్ళింట్లో దాసీపని చెయ్యలేను. ఎన్నాళ్ళని మీ దగ్గర మటుకు ఉంటాను. ఇప్పుడేవో స్వయంగా పదిమంది పిల్లలకు చదువు చెప్పి నాలుగు డబ్బులు సంపాదించుకుంటున్నా. సాగి నన్నాళ్లు సాగుతుంది.

ఒకప్పుడు నిన్ను చూసి అనూయపడ్డాను. తల్పుకుంటే ఇప్పుడు సిగ్గువేస్తూంది ఆడదాన్ని గురించి ఏమని చెప్పును వదినా. ఒక స్త్రీని చూసి మరొక స్త్రీ సానుభూతి చూపిస్తుంది. నిజానికి అంతా ఒకటే చీకటి కొట్లో ఉపిరాడక ఉక్కిరి బిక్కిరా తున్నాం. ఒకరికంటే మరొకరు వివిధంగానూ మెరుగైన స్థితిలో లేరు. ఉదాహరణకి మనిద్దరం ఉన్నాం. ముఖం చూస్తే అసహ్యించుకుని, కొట్టి, తిట్టి, న్యూనతపరిచి 'నువ్వంటే నాకు అభిమానం లేదు. నీ ముఖం చూడను' అని వదిలేసాడు నాభర్త నన్ను. ఇదొరకం స్త్రీ జీవితం. వేళకింత తిండిపజేసి కట్టుకుందుకు గుడ్డ ముక్కలు నాలుగిచ్చి, అవసరం

తీర్చుకుందుకు రాత్రి హృదయంలో కొన్న చోటు ఇచ్చి, తను ఇవ్వలేని గౌరవం తనకే ఇవ్వాలనే నమ్మకంతో, నీ శరీరంలోని జీవశక్తికంటే పీల్చి పిచ్చి చేసే నీ భర్తకోసం దాసీదానినై నువ్వు బ్రతుకు తున్నావు అనేక సంసారాలు చూశాను. నే తెలుసు కున్న సత్యం ఒక్కటే ఈ ఆడనాశ్శాంతా చరణ దాసులు! నువ్వు నీ భర్తని ఎంతైనా ప్రేమించు, ఎంతయినా గౌరవించు, ఎంతైనా నేన చెయ్యి నీ హస్తాలు దాటి నువ్వు ఒక్క ఆడదానా అవతల వేశావా నీ భర్త నిన్ను తుమించడు.

నిన్ను మీ ఆయన 'ఒకేవ' అని సంబోధిస్తాడు కదూ! నువ్వు 'ఏవండీ' అంటావు. నువ్వు 'ఒకేయ' అని చూడు. ఏమాతంకో చూడాలి నీ భర్త గీసిన హద్దు గీతనికి ఇంకో చిన్న ఉదాహరణ మాత్రమే. వినింటిగా రానుందని ఆశ్చర్యపోతున్నావు కదూ?

నా కంటే నువ్వు వివిధంగా మెరుగని నన్ను జాలించుస్తావు వదినా? ఇంత కంటే నువ్వు పుట్టించే విషయం మరొక టేబై నా ఉందా? ఎన్నాళ్లు అమాయకంగా ఈ బాతి ఇలా మోసపోతుంది!!!

ఆ ఉత్తరం చదివి అనూరాధకు ఎంతో కోపం వచ్చింది.

రాత్రి భర్తపాదాలు పడుతూ "అదేవింటండీ ఆ ఉత్తరం అలా రాసింద" అంది.

"దానికి మతిపోయిందిలే" అన్నాడు ప్రసాదం.

శ హా జీ ప్ర బంధ ము లు

శ్రీ యన్వీ జోగారావు

త్రంజానూరు మండలమును కొంతకాలము ఆంధ్ర

నాయక రాజులను అటుపిమ్మట భోసలవంశ మహారాష్ట్రులను పరిపాలించిరి. ఆనా డా మహారాష్ట్ర ప్రభువులను ఆంధ్రనాయక రాజులవలె ఆంధ్ర వాఙ్మయమును పోషించియుండుట, పోషించుటేకా దాంధ్రమున స్వయముగ గ్రంథరచన చేసియుండుట చరిత్రలో నొక అపూర్వ సన్నివేశము 1 అట్టివారిలో ప్రాతఃస్మరణీయుడు శహాజీ. ఇతఁడు ఛత్రపతి శివాజీ సవతి తిమ్మకూరు ఏకోబీ పుత్రుడు. ఇతని రాజ్యకాలము క్రీ. శ 1684-1712*. ఇతఁడు తిమత్ర గీతి సాహితీప్రితి గలవాడు. నాట్యకళా కోవిదుడు. బహుభాషానైగుషి గలవాడు. విశేషాభిమానిత్రంజానూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథభాండా గారములో తత్సంపాదితమై ముప్పది తాళపత్ర సంపుటములుగా పఠియున్న సంగీతి లగ్యలతాగ గ్రంథకోశము, తదంతములు గాగాక తిగుపజ్జములుగ నే కన్పట్టుచున్న యిరువది ప్రపరిణత యక్షగాన ప్రాయములైన తెనుగు రచనలే ఆంగుకు ప్రబల నిదర్శనములు కాగలవు.

అతని కృతులన్నియు నముద్రితములు. ఆ యిరువదింటి నాల్గు ప్రబంధములనియు, పదునాడు నాటకములనియు పేర్కొనబడినవి. ఆ నాటకములన్నియు నొక యెత్తు, అతని ప్రబంధము లొక యెత్తు. నాటకములు సంవాదశైలీప్రచురములు; కేవలము నాట్యత్యక్తములు. ప్రబంధములనగా అవి మర మనుచిరిత్రాదుల వంటివి కావు. నృత్యోద్దిష్ట గీతిబంధ ప్రకృచ్ఛములైనవి. అవి యింత మన వాఙ్మయచరిత్రలోను అత్యుపార్వములు, అపురూపములు నైనవి. ఆ ప్రబంధముల అసలు స్వరూపమును పండితుల ఉపయోగార్థమై సోదాహరణముగా వీలైనంత విపులముగా నిట నిరూపింతును.

ఈ ప్రబంధములలో పల్లకిసేవాప్రబంధములను నవి యొక విశిష్ట సంప్రదాయమునకు చెందునట్టివి. శహాజీ అట్టి వాఁడెందు రచియించియుండెను.

విష్ణుపల్లకి సేవా ప్రబంధము

విరిహవిహ్వలయగు లక్ష్మీ విష్ణుదేవుని పాలిక మంజుభాషిణీ ప్రియంవద లను చెలికత్తె లను బుత్రైంచును. అసంతర కథాక్రమము: వార లతని కొలువును గొనియుండుట, దేవి మనవి విన్నవించి తమకు స్వామి సముఖము చేయింపుడని వివ్వక్తైన నారదగణుడాగులను వేడుట, నారంగుల కియ్యకొనమి వారిని గట్టిగా నాల్గు చివాట్లు పెట్టి తామే స్వయముగా స్వామికి విన్నవించుట, స్వామి సమ్మతించి సపరివారఁడై పల్లకిపై బయలుదేరుట—

అక్కడ పడకటింటి వర్ణన:

ద గు వు

పడకటింటిరి జాగు! పడతి నిక్కముగాను
తెనెనుక మహాక్షి! తాంబూలమాడుచున్నది||
గగననగునిఁ దిని! నగరికిఁ దెచ్చుని
జగతీసతి పంచిన! చిరుగుబోతుల! యన
మగంల నిగంల! తగిన జగతులను
మనవల నీవెఱ! మిఁదఁబా శెడివి||
చెఁదగి తలిదండ్రుల! నేరింప మినువాక
తలకించి దివినుండి! దిగిన చెప్పినో యన
కలువలరాయని! కళలు సోకినపుడె
నెఁతాలగోడలు! జలములూరి జారిన||
కనకగర్భుఁ డిరసి! కలసిం గారము దెచ్చి
పొదర నించినయట్టి! వింతవస్తువులను
దనగుచున్నది చాలా||

1. (చివరములకు) చూ. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మగారి 'తంజానూరి మహారాష్ట్ర భూపతులు— ఆంధ్రసాహిత్యము' అను వ్యాసము—భారతి, డిసెంబరు, 1953 & జనవరి, '54.

*See—'Maratha Rule in the Carnatic'
By Sri C. K. Srinivasan.

† తం|| ప|| మ|| కే. సం. 618-619.

తరువాత విష్ణుస్తుతి—అవతార వర్ణన; స్వామి కారగింపు—(వివిధ పదార్థములు పేర్కొనబడినవి), స్వామి పవళింపు, మేలుకొలుపు, శోభనపాఠము. సరి.

రచన: ఒకమాదిరి. ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, పద్యములు, నూత్రధారవచనములేగాక, దగువులుగాఁ బాడుట కనువగు కందములు, తోడక వృత్తములు, వృషభగతిరగడ, మయూరగతిరగడ, చూర్ణిక, లయ గ్రాహి, లాలిపాట, ఆరతులు, అష్టకము, ధవళశోభన ములు, మేలుకొలుపుపాటలును గలవు.

విశేషములు :

ఇందలి మయూరగతిరగడ ప్రసిద్ధములగు నవవిధ రగడలలోఁ జేరదు. (కొత్తది.

ఉదా :

‘మారమణి వల్లవమమారమణి మోదం
బూరఁ గరుణింపను మయూరగతిరో (త్రో) ఏ
తేర మది నిన్ననిటు దీర్ఘముగ దండెన్
భారముగ రాజితేడు పల్లకియు వచ్చెన్॥’

ధవళము సాధారణముగ జయకబ్బాదిగా నుండును. ఇందట్లు లేదు.

ఉదా :

‘దయసేయుము వసుదానీ’
దయసేయుము గుణకాలి...,
‘మేలుకొలుపు దేశాక్షి, మలహరి, దేవగాంధారి,
తైరవి—అను నుదయరాగములలో నున్నది.

శంకరపల్లకిసేవాప్రబంధము*

ఇందొకరితో నొకరు చెప్పుచున్నట్లు శివుని కొలువు చెలువువర్ణనతోఁ గథారంభము.

‘చలిగట్టుపట్టి నాథుని
వలపునఁ చెమ్మన్ననింగు వచ్చితి మిదుగో
కొలుపున వెలయుదు నుండెను
జలువలదో రతాల్పు చెలువు గనుగొనవమ్మా’.

ఇది కథ యొత్తుగడ మొనటిపద్యము. దీనినిబట్టి విష్ణుపల్లకిసేవాప్రబంధమున లక్ష్మీవలె నే యింగు గౌరియుఁ బ్రియునిపాలికి చెలిక తైలను బుత్రైంచిన ట్లున్నది. శివసభావర్ణనచేసినవారు వారే కావలయు. వారు స్వామికి గౌరీదేవి మనవి నివేదింప గంగను, మృగమును, నుండలీండుని, గోరుదురు.

‘మర(ఱు)వక చందమామ వినుమా,
యిది నీకొక భారమా, రమా
తెరుణీసమాన మా గిరిజ,

తానుసమా, చలమేల, మానుమా,
కరముల మొక్కు మా మనవిఁ
గైకొనుమా, హరుతోనఁ చెల్పుమా,
మెర(ఱ)విఁకఁ జూడుమా మదిని
వీధివిటంక శిఖాంకరత్నమా !’

అని ‘మేను తెలియునివాని మేనమామను’ గూడ వేఁడి కొని లాభములేక గంగాదులను జీవాట్లుపెట్టి స్వయముగ నే స్వామి సమఖ్యనుచేసికొని గౌరి మనవి విను పించురు. శివునాజ్ఞయైనట్లే పల్లకి వచ్చును తిద్వర్ణన :

దగువు : శంకరాధరణము

శృంగారంపు పల్లకి, చెలువు జూడవె
సంగీత మేళిముతోన, చనుచెంచీరే శేవుని॥
జిగిమించు జలపూత, జీరి పన్నాంగము
బిగువునిండు బురుస, వింజూమరయు
నిగనిగయని పచ్చిపగడంపు దండియ
మఱతాల నిగతాల, మంచి చట్టముగల ॥౧॥
॥శృంగారంపు॥

చిటుత పచ్చలగచ్చుచేసిన తిదికిని
కుగునిందముల గీలు, కొను గువీలు
సరిగకండె నల్లిన | జమిలివాలి దిండులు
ఒలుగుబిల్లులుపట్టు | బిరుదుబిల్లులుగల ॥౨॥
సరిజీనికుట్టుల | సగళాతి నెత్తులు
హరినీలములను కత్తెరకొలలు
హరుముంజిపూసల | నొరలైన గుచ్చులు
పరగు కురాళము | పట్టుతోరములుగల ॥౩॥

అనుగు లొక్కకరు కాళాంజి, సురటి, గొడుగులు, పజిగెలు, పావడలును బట్టి స్వామిపల్లకి లేవ నెత్తుదురు. ‘కదలిందక రోయి! కదలనీఁ రోయి’ అని బోయాలకు హెచ్చరికలు వల్కుదురు.

పల్లకి గౌరి సగరి మొగసాల దిగఁగానే ‘జయ సకల గీర్వాణ వందిత సుందర పాదారవిం’ దేత్యాదిగా నంది యొక మార్చిక నందుకొనును.

తరువాత పటకటింటి వర్ణన, పార్వతీదేవి సింగా రము, శివుని యారగింపు. ఆయా సందర్భములందు

శహజీ ప్రబంధములు

వివిధ వస్తువయము. ఆధరణ భోజన పదార్థ విశేషము లును చేర్చొనఁబడినవి.

ఇంక బవళింపునేవ—చెలికలైలప్పకములు చదివి, పార్వతికిఁ బడకటింటి మెలకువలు చిలిపి, యయ్యవారి కప్పగింత నెట్లుట జాముజామునకు వాకిలి కావలివారల హెచ్చరికలు—నాల్గవజాము గడచునంత బావ్యతీ పరమేశ్వరులకు మంగళహారతులు—

ఇందలి రచన చక్కనిది. నిన్న మొన్నటిదనుకఁ దంజాపుర పరిసర శివాలయములం గుల్చివసందర్శ ములం దీ శంకరపల్లకి నేవా ప్రబంధమును బ్రదిగించు టొక యాచారమై యుండెడిదిని శ్రీ పి. సాంబ మూర్తిగా రనుచున్నారు.

ఈ పల్లకి నేవా ప్రబంధముల ప్రసంగన ఘక్కి కను కూర్చి శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగా రిల్లు నెలవిచ్చియున్నారు. *

“పల్లకినేవాప్రబంధములు చిత్రమైన కల్ప సతో గూడిన నాట్యాధికప్రధానములైన నాటక ములు... నాట్యకళా ప్రవీణులైన తిగుణీయుణులు పల్లకి బోయాల పాత్రలను గరించి న్యాయ పల్లకినేవ చేయు దురు. ఇందు నిమిత్తము పల్లకి బోయాలలో ముందు వారు, వెనుకవారు రెండు గుంపులుగ నేర్పడి కథ విని పింతురు. చిత్రమైన పరికల్పన మిది...”

త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము†

ఇది తం|| స|| మ|| గ్రంథ వివరణికలో ‘త్యాగ రాజ వినోదచిత్రప్రబంధ నాటకము’ అని పేర్కొనఁ బడినది. ఇది ప్రబంధమైనను నాటకశబ్ద వాచ్యము ననుటకు గ్రంథావతారికలో నొక సూత్రిధార వచనమున గ్రంథ నామాంతర సూచన గానున్న ‘శంకర కార్తీసబస వాద మహానాటక’† మను మాటలే తార్కాణము. అది కాక ఇది వచనములుగా వింగడింపఁబడినది. ప్రత్యంకాంతమందును గ్రంథ శిశ్నర్తృ నామనూచకము లుగా నున్న గద్య లన్నిట నీది ‘త్యాగవినోద చిత్ర ప్రబంధ’మని మాత్రమే పేర్కొనఁబడినది.

ఇం దుపక్రమోపసంహారములంకే (గ్రంథావ తారికాంకాంత గర్వలంఘన) విపులముగా నచ్చపు సంస్కృతము ప్రయుక్తమైనది. మగ్ధు నంటిట సంస్కృత శబ్ద బహుళముగా మహారాష్ట్రభాష వాడఁ

బడినది. ఎడనెడ తెనుగునకును ప్రసక్తి గలదు. అందు చేత నే దీని కిట ప్రసక్తి గల్గినది.

విఘ్నేశ్వరాగమనముతో గ్రంథారంభము. ఇందలి కథతో వినాయక పాత్రకుఁ బ్రసక్తి లేదు. కాని శహజీ కృష్ణులలో తరచు గ్రంథారంభమున వినాయక ప్రార్థనయే కాక పాత్రప్రవేశము గూడ చూపజ్జెడి.

కథా విషయము

ప్రథమాంకము :

ప్రచండుఁ డను కటికమువాఁడు భద్రకాళి యాగమనము దెల్పి సభాసజ్జీకరణ మొనరించును. దేవి సభకు వచ్చినది. నాగుడు డామె దర్శనార్థము వచ్చి నాఁడు. దేవి ‘నాట్యాది విద్యానైపుణ్యమునందు నా యంతివా రెవరైనఁ గలరా?’ యని విట్టించును. కలరని చెప్పి కలహాస్రియుఁడు ‘వాహేంద్రపాలిత చోళదేశముంబలి ‘శ్వేతారణ్య’ వాస్తవ్యుఁడైన త్యాగేశ్వరస్వామికడను పంచేసి భద్రకాళి గర్వోక్తులు తెలియఁజేసి, పంతుమున కతనిఁ బురిగొక్కించి మఱల దేవి కక్కడి నాటలు తెలియఁజేయును. ‘మే త్యాగే సుని కడకు వచ్చినది. ఇగురుండును దీర్ఘముగా సంవాదము జరిగినది. వాదాంతమునఁ గాళి పరమేశ్వరునిచే “దేవనాట్య రాజనాట్య దేశనాట్యేషు యత్ర తివ పరి శ్రమోఽస్తి?” యని ప్రశ్నింపఁబడి, ‘దేవనాట్య పరిశ్ర మస్తు! దేవలోకే నివ రోచ్యతే! అత్ర భూలోకే రాజనాట్య పేవ! ప్రతస్త మతి మన్యతే జనః! అత యేవ రాజనాట్యం బహువిధ మస్తే! తిన్మగ్ధ్యే రాజ శేఖరః! శ్రీ త్యాగరాజప్రీతియే! భోసంపంశ సుధాం బుధా! వికరాజాధిపాంచాత్మజేన! శ్రీ శాహుమహ రాక్షేంద్రేణ విరచిత నానాభాసాధూషిత! త్యాగేశ నానాంకిత త్యాగేశ ప్రీతియే సంగీత సాహిత్య దుగ్ధాంబుధ మధిత్యా నవనీతవత్! నారతర త్యాగ వినోద చిత్రప్రబంధ లీలాం విరచితవాన్! తాం దర్శయిష్యామి పశ్యత్వమ్||’ అనును.

* చూ. వారి వ్యాసము—భారతి, డిసెంబరు, 1953

† తం|| స|| మ|| కే. నం. 530-534.

‡ ఉంగ్రవాద్యమునూచికలో నిక కాళితాండవ నాటక మని పేర్కొనఁబడినది.

పరమేశ్వర వచనమ్ || 'భవ తస్మిన్ ప్రబంధేః | మమ
పరిచయోఽస్తి | అవస్థ దృఢద్భిశ్చైవ ప్రదర్శ
నీయాం | మయాపి ప్రదర్శితే ||'

సూత్రి || 'ఏవం పరమేశ్వర వచన మాకర్ణ్య కాళి నిజ
తౌర్యత్రికం ప్రకటయతి ||'

ఇక్కడినుండి కొంత దూరము నారన శిష్యు
సంవాదము సాగును. అది యీ గ్రంథమునకుఁ బునరవ
తారికా ప్రాయముగా నున్నది. సూత్రధారుఁ డేవో
ప్రసంగము గ్రంథముగురించి మహారాష్ట్రభాషలోఁ
గావించును. శిష్యుఁడు నారగు నదియేమని యడుగుట,
గురువుగా రద్దాని కొండ్రవివరణము చేయును.

తల్లి కవి స్వభావతో నిష్పదైవతమునకు మానవ
పూజా సమర్పణము గావించును. అంతటి శేషునకుఁ
గృతినిచ్చుటకుఁ దన యర్హతను గర్వించుకొనును.

తల్లి ధ్రువ మత్య రూపక రూప త్రిపుట అట
ఏక అను నూళాది సప్తతాళములు విస్తరించుచు గౌళ
రాగ ప్రభేదములగు నారాయణకన్నాది మాళవ రీతి
పూర్వచ్ఛాయా కేదారగౌళలం దేడింట మరాటి దగు
వులు రచించెను. తల్లి 'కవి శ్రీ గామచరిత్రను, ఆధ్యా
త్మసుభవమును నొక పంబున సంపుటించి చమత్క
రించెను.' తిదుపరి శివస్మరణతో నీయంకము ముగి
యును.

ద్వితీయాంకము :

గురుశిష్య సంవాద మింకను నడచుచున్నది. కవి
విఘ్నేశ్వర హరిహరాదుల స్తుతులు చేసినాఁడు.
'ఇప్పుడు నడచే నాటకంబులో అంతర నాటకంబు
చమత్కరించె' నట. ఈ యంకమునందుఁ గథ కొక
క్రమ పరిణతి యున్నట్లు తోచదు. సంగీతము చిత్ర
చిత్ర రీతుల విస్తరింపఁబడుట కొనసగును. స్వరజతితో
సప్తతాళములందు నొక గీతము, విద్యత్ప్రేక్షి లీలా,
పామరబుద్ధి లీలా, ముక్తపవగ్రస్త లీలా, పరభ్రామ
కాత్మ్యక్తి శబ్దచిత్రలీలా, రాగసాలిక మొదలగునవి
యంకమునందలి రచనా విశేషములు. ఇందు లీలా
యనున గొకరకము మరాటి దరువు కొండోలు. విద్య
త్ప్రేక్షాదు లాయా దరువులలోని విషయమును
నూచించును. విషయ మేదో వేదాంతమువలె నున్నది.

తృతీయాంకము :

ఇందు మఱల విఘ్నేశ్వరస్తుతి గలదు. 'ఏకశబ్ద
భిన్నార్థంబుగా జేసిస్తోత్రంబు' గలదు. అంకమంతయు

లీలాయము. ఇంఁలీ సిరోష్ఠ్య లుప్తాక్షర నిందాస్తుతి
మణిప్రసాదాది విశేషములతో కవి రచించిన లీలా
పదము లతని చిత్రకవితా ప్రతిభను జాటగలవు

చతుర్థాంకము :

ఇందు మఱల విఘ్నేశ్వర స్తుతి గలదు త్యాగేశ
స్తుతి విశేషము. పద్మాసా భిన్న చరణలీలా మొ॥
చాల గలవు సవ్యాపసవ్యసముపదలీలా దగువనున
దొకటి తెలుఁగున రచింపఁబడి యుండుట విశేషము.
అది :

రేగుప్తి ఆది

నగుతడిటిని తగున | మగువకు లోకు వగును

కనగు తీగు తీరునక | నెనగు పోను బోగుననె

మొఁదలి మీర మీలలమె | కలయు నూనునూ యొక

చేడియరాగు రాయశిచే | పొడిమిగాని గామిడిపో

వాడే శాపాశా దేవా | రా దేవ రావదేరా...

ఇందు 'అంతుతాళా' లను పేర తురంగలీల,
రాజమాడామణి, మదన, పీరివిక్రమ, హంసనాద,
అనంగ, జయశ్రీ అనునవి యుదాహరింపఁబడినవి.

పంచమాంకము :

ఇందుఁ గథాపరిణతి కొంత నూచింపఁబడినది.
'వాదజయార్థముగాను భద్రకాళి' శివునితో 'పరాకు
స్వామి విను నటశిఖామణి ! మీరు వినుపించిన తెనుఁగు
శృంగార పదంబు సంస్కృతయందు భక్తిపరంబుగా
వినుపించెను...మీరు వినుపించిన సంస్కృత భక్తి
దరువు పదభంగంబున తెనుఁగు శృంగారపదంబు
చేసిపొసని ప్రతిజ్ఞ చేయును. కాని ప్రతిజ్ఞాపాలనము
నకుఁ దార్కాణమెవ రచనావిశేష మిందుఁ గన్పట్టదు.
ప్రత్యంతరము లెందైనఁ గలజేమా !

ఈ యంకమునందలి రచనా విశేషములు :

ఏక ద్విత్రీ చతుః పంచాక్షర దరువులు, సంగీత
సాహిత్య ప్రయాసలీలా (స్వరకల్పనతో నున్నది. ఆ
పేరు గమనింపఁదగినది), 'సరళగతియందు భాషా
ద్యయం, అర్థద్యయం, రాగద్యయం, స్వరమొక్కటి'
గా లీలాదరువులు, సర్వశబ్దార్థ తాళ త్రింశన్నవరత్న
ప్రబంధలీలా.

ఇందు పేర్కొనఁబడిన మఱికొన్ని రాగతాళ
విశేషములు :

రాగ॥ సింహలీల, హంసలీల, మల్లికామోద,
అంతరక్రీడ, తురంగలీల, దీపకము.

శహజీ ప్రబంధములు

తాళ|| చతుస్తాళము, వర్మతాళము, కుంభక, క్రీడతాళము, ఉదితీణ, ముకుందతాళము, లఘుశేఖరము, వీగనతాళము, చచ్చిపుటము, చాచపుటము, పట్టితాళపుట్రము, సంపన్నేష్టము, ఉద్వటితము, వనమాలి, బసవశంకరము, మానుమణ్మంధము, పంచమాతి ముగ్ధము —

పష్టాంకము :

ఇందు మొదట త్రిమూర్తిస్తుతిచేసి, పిదప 'ఉక్తవత్ప్రమాణ త్యా శేషమానుభావేన వ్యవస్థమాణ కవితాలతాసుమామోద ప్రకటన లీలా సమర్పించెనట యోలువలెను' అని కవి తన ప్రస్తుతి రచన నొకపరి సింహవల్లభకనము చేసికొనెను. అది—

చిలహరి — అది

మాటలు కొన్ని త్యాగేసు యుచే
మాటలు గట్టె యుంచినా నిందూ
నాటి నేటికి జగములనూ

నరులొడుదునుంజే నోటి || మాటలు ||

కరములాకూ తాగలాకూ - కన్నులాకూ లోగాకూ
ధరచల్లని తెమ్మెర-కరణిని నుండెనోటి || మాటలు ||
యాపరహితములై చాలా - యాధిగా దిశాలనూ
వ్యాసించూమా మేటినిగులవాసనావంటి నోటి || నూ ||

సకలావర్ణ త్యాకౌమై సరసాకృతి గోదరమే
ప్రకటాతార త్యాగ-పంత్వరావస్తువంటి నోటి || నూ ||

ఇందలి రచనా విశేషములు:

సంపూర్ణపాదైక యములీలా, జ్ఞానాజ్ఞానైక శబ్దభిన్ననామ కల్పనాలీలా, అనేక కోశ శబ్దార్థ గ్రహణ పదార్థాలీలా, కవి భావ నిరూప వ్యంగ్యార్థాలీలా, కవి ఖండిత వ్యంగ్యోక్తి భావదళి యాపక ప్రకటనలీలా, ఆవ్యస్యరాక్షస ఘటితలీలా, అంత్యస్వరవ్యయ సమువర్ణార్థాలీలా, సవ్యాపనవ్య భాషాద్వయ, దరుద్వయ, తాళద్వయ లీలా మొ|| అందుఁ గొన్ని వేదాంతవిషయ ప్రతిపాదకములైనవి.

తెలుఁగున క్రమసప్తస్వర వర్ణార్థాలీలా పేర నొక్కటే యున్న తోడి, కల్యాణి, ఖాది, శంకరాభరణములను నాలుగు రాగములందుఁ బ్రవర్తించజేయు ననువైనది గలదు.

తదుదాహరణము :

ఆటతాళము

సరిగానూ సథ-నీ వింక పైజిక (?)

తరుణు లెవ్వగ-దాని సరిగా రీ

ఆలినీల వేణులు - ఆబ్జనిభాస్యలు

కిలకంతులు - దాని సరిగా రీ

జలజవభాషులు - సరసవింభాస్యలు

మెలఁత లెవ్వగ-దాని సరిగా రీ ||

గ్రంథము చివరిభాగమున జక్కణి దధాపులను నింకొక రచనావిశేషము గలదు.

ఉదా! చిలహరి — అది

ఇందు కళాసర-సుందర వసన పు

రందరవందిత చరణూగ

కుందరదన యర | విందనయన శిర (?)

నందిత శాపాంద్ర ఆ | నందయాప త్యాగేశా ||

తాళము || తింధిమి తింధికిల తిరికిలతక

ధం గిజాంసు తక | దిభాంసు తింధిమి

తిక్కిజాం తక కిజాం కిలతిరి

తక కిభాంసు తక | ధాణసు తకతిత్త ||

స్వరము || సారిగ గారిస | రిగ ప పామ్మగ

గపగన సనినిగ | రీ సని; ప మగ

పగన నిగ పగని | పగ మగ గారిరిసా ||

తిరుపరి త్యాగ బృహదీశ స్తుతి గలదు.

గ్రంథాంతము :

కవినదనము || “సకల భాషామూషిత సకలార్థ విరాజిత సకల చిత్రసాహితీ సంగీత ధారిత సంధిరిత విద్యద్భుసుర చాతురీ మాధురీ సుధాప్రద త్యాగ వినోద చిత్ర ప్రబంధం సంపూర్ణమ్”

తి || వసంతిభైరవిలో మంగళము.

తి || అంకాంత గవ్య ‘ఇతి శ్రీ సకల భువనైక పూజ్య ప్రాజ్య సామ్రాజ్య లక్ష్మీకటాక్ష సకలరాజా గృహ (భో) సలజ్ఞాన విదక్షణైక రాజ దీపాంబికా త్మజ శ్రీ శాహమహారాజ విరచిత త్యాగవినోద చిత్ర ప్రబంధే వడింకః (పష్టాంకః)’ ||

స మీక్ష

గ్రంథము త్యాగేశాంకితము. త్యాగేసుఁడు కవి కీర్తదైవతము. గ్రంథ ప్రతిపాద్య విషయము తిన్యాహ త్య్యము. అనఁగా నాట్యకళానైపుణ్యమునఁ దనయంత

వారు లేరని విజ్ఞప్తిగడు భద్రకాళి గర్వ ముడుపఁ దలచి వారడు డెందులకు నటరాజ మూర్త్యంతరమును త్యాగేసరిఁ బురికొల్పుట. వార లిద్దఱును వాచోప వాదములు నడిచుట, అని వివిధ సృష్టిప్రక్రియల ద్వారా ప్రదర్శన రూపము దాల్చుట, తులకు భద్ర కాళి యోడుట, త్యాగేసఁడు విజయనూదకముగాఁ దత్పూజాపాయమును కాలీపాణిగ్రహణము చేయుటయు నిందలి విషయము.

గ్రంథము పెద్దది. విషయము స్వల్పము. కాని రచనావైచిత్రి రమణీయము, చమత్కారావహము, ఆశ్చర్యకరము. కవితా సంగీత సాహిత్య ధరితవిద్యా నిపుణత్వము నిరూపించుకొను రచించినటున్నది. అక్షరములతో నాటలాడినాఁడు. శబ్దజాలముతో నిండ జాలము చేసినాఁడు. బహుభాషాభిజ్ఞులతో తివర్గతులతో హల్లీసము లాడినాఁడు. సంగీతసాగరములో రాగతాళ సంగతులను తిరంగములతో ఆచి సాచి బారలు వైచి యాదినాఁడు. ఇట్టి చిత్రచిత్ర ప్రక్రియ గలది కనుక నే యిది చిత్రప్రబంధమైనది.

గ్రంథము గీత ప్రచురమైనది. అక్కడక్కడ సంస్కృత శ్లోకము లున్నవి. ప్రసిద్ధ రాగతాళ మేళన మునేకథా ప్రదర్శింపఁబడినది. సంస్కృతమునందును దరువులు రచింపఁబడినవి. తెలుఁగునందు కొద్ది. మరాఠీ 'లీలా' దరువులధికము మూలాదితాళవిస్తరణ, గౌళరాగ ప్రభేద ప్రస్తారము, ఒక్క దరువులోఁ జతుర్విధ రాగానుకూల్య మిముడుపుట, భిన్న భావలు, సంగుణ శేషలు, శబ్దాలంకారములు, అనులోమ విలోమాది ప్రక్రియలునుగలవు. దరువులకుఁ దఱచుగా స్వరకల్పన (స్వరజతి), తాళక్రమము (స్వరచొల్ల జతి) నుదాహరింపఁబడినవి. సంగీత సాహిత్యములతో శతావధానము చేసినాఁడు శహాజీ. కవియత్రుఁ డిట్టి గ్రంథము రచింపఁజాలఁడు. ఇట్టి గ్రంథము రచించిన శహాజీ నిస్సంజేహముగ మహావిద్వాంసుఁడైయుండునని చెప్పవలెను. అతని కృతులందే కాదు యావద్భూతాంధ్ర యుగవాఙ్మయమునందు నిది యతి విశిష్టమైన కృతి. అయితే పూర్తిగా తెలుఁగుకృతి కాకపోయినదన్న దొక్కటే కొదవ.

పంచరత్న ప్రబంధము

ఇందొక కథగాని సన్నివేశముగాని లేవు. పరమేశ్వరుని కొలువునకు వరుసగా కొందరు బిరుదు మిటా

రులు, నవసిద్ధజోగి యనువాడొకఁడు, ఒక చెంచు నట్ల వోజా, ఒక బిగుడుబంటు, కొందఱు 'నానకాంక్షు'ను వచ్చి నాట్య ప్రదర్శనములు నెరపుదుగా. రత్నముల వంటి నటపంచకముయొక్క సృష్టి ప్రబంధ ప్రదర్శనము వస్త్రవరుటచే గ్రంథమున కొపేరు వచ్చి యుండును. ఇందును నాట్యోపాయాగి గీత ప్రబంధ విశేషము లనేకము. భావ తిక్కువ. స్వరతాళముల వినయిన మెక్కువ. శాస్త్ర ప్రక్రియ మరీ కేవలముగా ప్రయోగింపఁబడిన దిండు.

కొన్ని యుదాహరణలు :—

౧. మోహరం

తత్తక్కారం | యుఃయుః | తత్తత్తత్తత్తందత్తత్తా |
తోధికితం తిందాం | తోంగోకిట తిక్కరికిట |
తిందంధితాంద్రికిక్కి | తోంధోం గత్తోం
ధిక్కితక్క | తోంతిక తిక్కతి తిందతం ||

తీరుమాసం :—తిందక | తిక్కత | తిందక | తిక్కత

తిందక | తిక్కత | ధశంసుతోం ||

ధింధికి | ధికిధికి | ధింధికి ధికిధికి

ధింధికి | ధికిధికి | ధింగణతోం ||

.....

తిక్కణంసు తిక్క ధణంసు | తింగిణతోం ||

౨. గణపతి కవుత్తం

ధీత్తై | ధీత్తై | తత్తాదిద్దితోనం తా |
ధిక్కిట్ట ధిక్కిట్ట తక్క | ధిగుగుతుతాం తోంగ
ధీందత్త ధీందత్త ధీందధీం దత్తక్క |
తిధిమిధిమితక్క | ధిగుగుతుతాం తోంగ
తాతా ధిత్తా దిక్కిట తిక్కతిక్కిత్తాం దత్త
దిక్కిట కిటతక | ధిక్కిట కిటతక
తోంగుపె కిటతక | నంగిడ కిటతక
కరిముఖ వార సుర | వర కమలజ నుత |
వరపాశాంకుశయత | చరణం లే శరణం
తిక్కిట ధిమికిటతోం | తిక్కతోం
తిధిక్కిట తిక్కతిమిట్టి తోం || సతతం ||

3. నెలకట్టు

తెయి తెయిందత్త | తానత్త తెయి తెయిం |

దత్తత్తత్త | తెయి తెయిందత్తతానత్త |

తెయి తెయిం | దత్తత్తత్త | తిద్దిందత్తా ధిందత్తా |

శహాజీ ప్రబంధములు

ధిందత్రా | తత.తధి | తత తధి తకధిందత్రా |
 ధిందత్రా | ధిందత్రా | తత తధి | తత తధి ||
 ...తధింగిణతోం ||

ఝణుత ధణ తకతక | కిణ తకధిమి |
 తకధికి తక | తొంగుతక దధింగిణతోం ||
 యెలిం యెల్లం ||

౪. సాల్లు కట్టు

తాంధి తద్దిమి తక ఝం గణక ఝగ |
 తత్తోంగుకు | తకతోంగుకు ధిమికికు |
 తాంధి తాంధితక ధణం త్రికిణ ఝక | తత్తోంగతకధోంగ ||
 తోంతోంగ | తకతక ఝకణకఝు ||

౫ జ త్రి

తాంధి ధి తాం దాం | ధిద్ది తాం దాం |
 ధిద్దితాం వాంతక | తొంతొంతొం గతొంతొంంగ ||

౬. ప్ర బం ధ ద రు న్న

బి ల హ రి - ఆది

ఇందుకళాధర | సుందర వదన పు
 రందర వందిత చరణుర |
 కుందరదన యర | చిందనయన కర
 నందిత శాహేంద్ర నందిరూప త్యాగేశ |
 యెలిం యెల్లంల | దేవాదిదేవ
 యెలిం యెల్లంల ||

తాం తక తక | యెల్లిం | తద్దిమి తద్ది తక ధరికిటతక
 ధీంగణాంగు తక | తకుంగు తకధిమి తక్కిణాం |
 తకకిణాం | కిటతరి | తక ధశాంగు
 ధణకు తకధిత్రా | యెలిం యెల్లంల ||

2. త్రి కా ల స్వ రం

సారిగ గారిస రీప పామ్మగి గపపస సానిసిప |
 రీసరీస ధాపమగి పపసా నిప పపని |
 పపప మగిగి సరిగ పామాంగ |
 పపనిప ధాప మాగ రిరిస యెలిం యెల్లంల |
 తామాంగతక ఝణుతాం | కిటతక తరి ఝణుతాం,

౮. పదాభినయముదగువు

సా వే రి - ఆది

దేవ దేవేశ నన్నెప్పుడు | గావు మహేశ |
 కాముని బారిగొన్న సామిని నీవా | దాడు
 కావం జనులకు గాముడ వీవా ||

౯. వ ర్ణ త్రి కా ల సాల్లు

ధిమిధిమికిట | తకఝణు తతకట |
 కిటతరి కిటత ధిమిత తక ఝణు |

౧౦ 'సాదనకాండ' నలము పదము*

సల్లము సల్లము సల్లమురే మికి

.....

జనులను రక్షించు సాహేబు నీవే
 మాడా మాక్కెల్లా బడే సులతాను నీవే
 ఆడా యీడా సుండు అల్లావు నీవే
 మరునుని గొట్టివ మహమాదు నీవే అర |
 గరము భాణ జేసిన కరతారు నీవే
 అబ్బవు నీవే మా ఆబీమ నీవే

[ఇం దుదాహరింపబడిన మోహరం మొదలైన వాని కురించి నా కెవ్విధమైన పరిజ్ఞానమును లేదు. అందు లకే వాని తత్త్వియగుచి వ్యాఖ్యానింప బాలనైతిని. శాస్త్ర వేత్తలగు పెద్దల పరిలన కుపయోగపడునని యుదాహరించితి నంతే]

విశేషములు : ఇం దాయిత్రనును నింకొక సంగీత శాస్త్ర ప్రక్రియ కీర్తిక పేర్కొనబడినది కాని యుదాహరింపబడలేదు. నవనిర్దేశోగి ప్రసంగ సంపర్కమున మరాట్ భాషలో దిగువులు గలవు. ఈ గ్రంథము 'ఘననాట్యశాస్త్ర' ప్రభులను మించునట్టిది యని కలగు. ఇది శహాజీ నాటకమువలెనే 'ఉదార పేష భాషా ధూషితంబగు'ట్టి దనియు పేర్కొనబడినది. శహాజీ యితర కృతులు కొన్నిటియందునవలె నిందును అవతారికలో నాత్రిధార ప్రసంగము (గ్రంథకర్త) ప్రకటిత గలను. అందుండి ఇటు పేర్కొనబడిన శహాజీ విశేషములు : "కలిత సంగీత తాన శ్రుతి స్వరస్థాన రాగాంగ గావక్రికా స్థాయి గమక ప్రబంధ సహిత గాయక గుణ తిలనద్ద ఘనసుషిగ గాత్రభేద క్రియా గ్రహణాతి మార్గతాళ దశితాళ తత్త్వజ్ఞుండు, పర్వగుణ ధరిత సకలభాషా చతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండు..." ఆ విశేషములకు ప్రమాణగూతములుగా నున్న దీ ప్రబంధనందయము ఇట్టి కృతులం దిప్పటి కొక్కటియు ముదితము గాకుండుట మిగుల శోచనీయము

* ఇందిందరు మేష్ఠకులశివతలు పేర్కొని బడుట మాడ సాదనకాండగా సాయము నట్టువ కాండని యూహింపవలెను.

కోయిల

శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు

౧

వచ్చావె కోవెలా : పచ్చికొమ్మల దరికి
వచ్చందముల నాడి కచ్చించి కవ్వంప
వచ్చావె కోవెలా : పచ్చికొమ్మల దరికి—

వచ్చగిల్లిన మరుల పల్లవింపగ తరులు
వన్నె లద్దిన వసుధ పమిటికొంగుల నంటి

వచ్చావె కోవెలా!...

మావి మోవిని కొటికి మత్తిల్లి మైమలచి
రంగనాథునిమీద రాగాలు తీయగా

వచ్చావె కోవెలా!...

ఇచ్చకాల పదాలు గ్రుచ్చి కామస్వామి
మచ్చికల కోవెలకు తెచ్చావె కాన్కగా

వచ్చావె కోవెలా!...

బాలలను మురిపింతు పడుచులను వెఱపింతు
దరహాసమో మెఱయు పరిహాసమో కురియు

వచ్చావె కోవెలా!...

పదినెలలు కనరాక పల్లెత్త కెనవోయి
పుట్టింట గయ్యాళి పోకిళ్లు చూపగా

వచ్చావె కోవెలా!...

పలుకవే కోవెలా పదును తేనెలు చింద
చెప్పవే సిగ్గడచి చిన్నమంతటి మాట

వచ్చావె కోవెలా!...

మధువు కన్నెరికమో మరులు గొల్పెనొ నిన్ను
నీ పిలుపుతో మావి నిలువెల్ల పూచిందొ
వచ్చావె కోవెలా పచ్చికోమ్మల దరిసి.

౨

ఎన్ని నెలలాయెనే యెలరాణి కోయెలా :
ని న్నుంచుకొని రెవరు నీ పాటలకు మురిసి
ఎన్ని నెలలాయెనే.....

తుంబురుడు శ్రుతిచేసి తోడిరాగం బెత్తి
ఆలకింపు మటంచు యాచింప నాగావొ
ఎన్ని నెలలాయెనే.....

నారదుడు తన వీణె దారాలు చిక్కునడ
సవరించుకొనుదాత స్వరజతులు పాడావొ
ఎన్ని నెలలాయెనే.....

వార్ధకంబున బ్రహ్మ భణితిభంగిమ చెదర
నిను నిలిపెనో శ్రుతుల నిజరూపముల నెలుగ
ఎన్నాళ్ల కొచ్చావె.....

రాధ మెచ్చని పచ్చి రాగాలు దిద్దగా
బాలకృష్ణుడె నిన్ను బ్రతిమాలి నిలిపాడొ
ఎన్నాళ్ల కొచ్చావె యెలమంచి కోయిలా
కసటనక తింటాము పసిమామిడి చిగుళ్లు
నేర్పవే యెసవోని నీకలశ్రుతి మాకు
ఎన్నాళ్ల కొచ్చావె యెలరాణి కోయిలా
కొన్నాళ్లు మాదండ కుదిరి రూర్పుండవే.

కలగూరగంప

సయాం, జావా, బర్మా సైనిక వ్యూహాలు

శ్రీ జి. కృష్ణ

సైనిక వ్యూహాలు అనేకం ఉన్నట్లు మన పురాణాలు చెబుతున్నాయి కాటిల్వకు మొదలైనవారు వీటిని వర్ణించారు. వీటి ప్రయోజనాలను వివరించారు. కానీ సయాం, జావా, బర్మా దేశాలలో వీటి చిత్రాలు కూడా లభించాయి. భారతదేశంలో ఈ వ్యూహాలతో యుద్ధాలు సాగించటం ఆగిపోయిన తీర్వాత, సైన్యాధు దేశాలలో ఇవి వాడకంలోకి వచ్చాయని చరిత్ర చెబు తున్నది. అయితే భారతీయ వ్యూహాలకూ, ఈ దేశాల వ్యూహాలకూ కొన్ని తేడాలున్నాయి; పేర్లు ఒకటి అయినా రూపాలు (మొహరింపులు) విభిన్నమైనాయి.

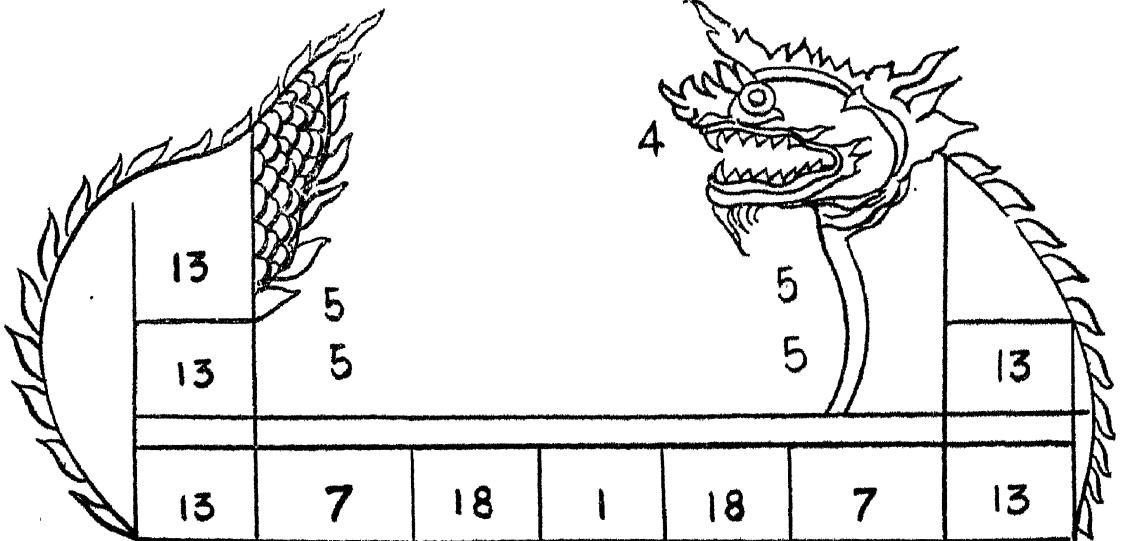
వర్ణనలలో ఆతిశయోక్తులు ఉండవచ్చు. కాని ఆ మొహరింపు పద్ధతిని చిత్రించిదాపు శతాబ్ది ఎంతవరకు ఆచరణ సాగ్యమో, ఎంతవరకు సానుకూలమో లేలుతుంది.

వ్యూహాలు కొన్ని ప్రశ్నలకు పోరాటానికి వేసే వారు. చాలాభాగం, మిగిలినవి శత్రువును కొంతవరకు రానిచ్చి పట్టిపెట్టడానికి ఉద్దేశించినవి

ఆలు యుగంలో ఈ వ్యూహాల ప్రసక్తికి, పురా తన వస్తుప్రదర్శనశాలలకు ఉన్న ప్రాముఖ్యతే ఉంటుంది.

కుట్రలు, గూఢచారి చర్యలు, విస్వంసాలు, అన్ని దేశాల్లోనూ యుద్ధకాలాల్లో మామూలుగా జరిగే పనులే. కాని వ్యూహాలు తేవలం భారతీయ మైనవి మాత్రమే. అగ్నే గూనియా దేశాలు ఈ వ్యూహ రచనను అనుకరించాయి అసలు వ్యూహాలు ఆ రాజ్యా లకు వలస వచ్చిపోయినట్లు కనిపిస్తుంది.

‘తామ్ర పీచాయ్ సోంగం’ అనే సయాం గ్రంథంలో అనేక వ్యూహాల చిత్రాలున్నాయి బర్మా లో కూడా ‘సేనాంగ వ్యూహ’ అనే గ్రంథంలో అనేక వర్ణనలు, తంత్రాలు వివరంగా లభిస్తాయి. జావాలోనూ చరిత్రకారులు వ్యూహాల చిత్రాలనూ, యుద్ధ తంత్రాంగ వివరాలనూ సేకరించారు.

మకర వ్యూహం

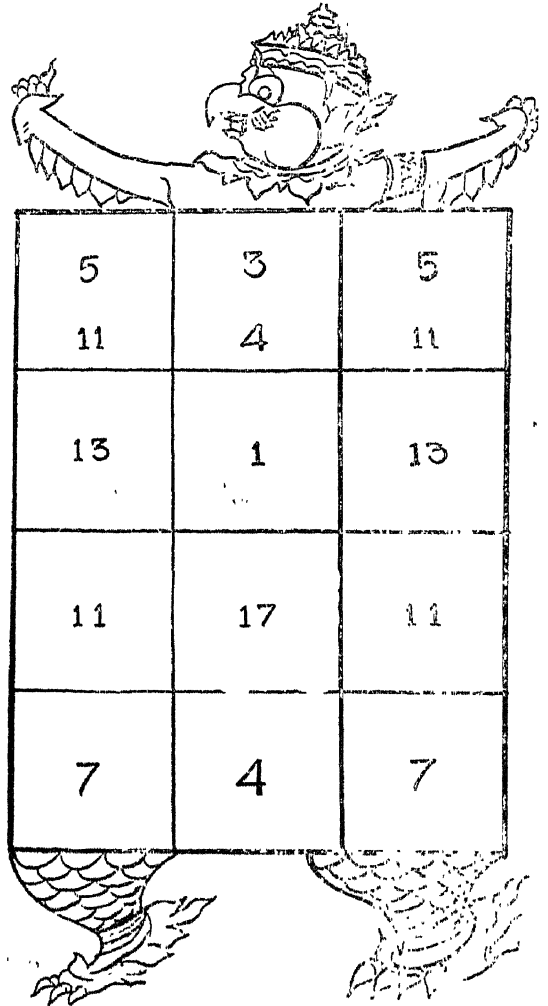
క ల గూ ర గం వ

ఈ గ్రంథాలలో ప్రతి వ్యూహానికీ సరి అయిన వివరణలు చిత్రాలు లభించవు. కొన్నిటిని ఉదాహరణయుక్తంగా వివరించారు.

మకరవ్యూహం : ఇది నడులు దాటేటప్పుడు అవలంబించే పన్నుగడ. తరలి వెళ్ళేటప్పుడు వ్యూహం మకరాకారంలోనే నడుస్తుంది. యుద్ధంలో మాత్రం వంగి అడకతైర లాగా మోహరిల్లుతుంది. జావాలో మకరవ్యూహం, తొక ఉన్న ఎంజికాయ ఆకారం నాల్పింది. ముందు ఉండే రెండు డెక్కలూ అడకతైర లాగా పనిచేస్తాయి. డెక్కల భాగాలలో పదాదిదళాలు, తలలో మంత్రులూ సేనాపతి సామంతులూ ఉంటారు.

చక్రవ్యూహాన్ని కొండలమీదా గుట్టలమీదా పన్నుతారు. చుట్టూగుట్టలన్న చోటకొడు—మైదాన ప్రదేశంలో ఉన్న కొండల గుట్టలపై మాత్రమే చక్రాకారపు మోహరింపు.

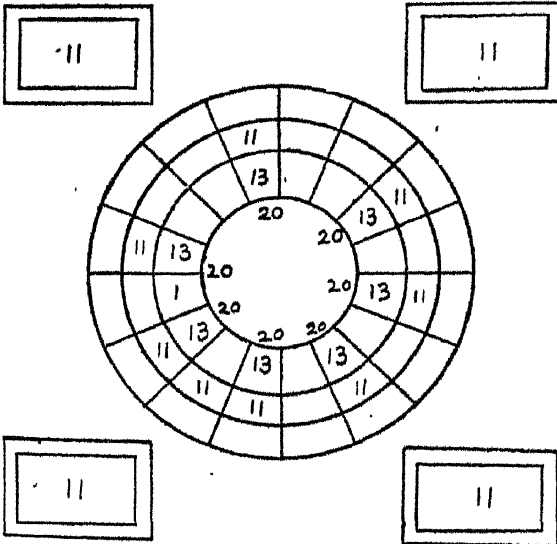
పద్మవ్యూహం మైదానాల మీద పన్నుతారు—దగ్గర్లో గుట్ట ఉండడం ఉత్తమం. శత్రువును వ్యూహం దాకొరానిచ్చి దెబ్బతీయటానికి ఉద్దేశించిన మోహరింపు. సయాంరాజు నరేహన్ 1592 లో బర్మా సైన్యంతో పోట్లాడడానికి 'ప్రాతం పాయుహ' (పద్మవ్యూహం) పన్నాడు. ఉత్తరాన ఒక పెద్ద చెట్టు, దక్షిణాన ఒక గుట్టా ఉన్నాయి. అదనుకొసం

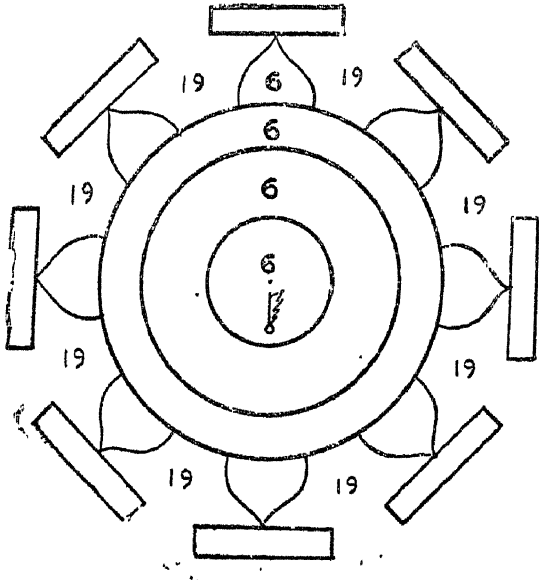
గ రు డ వ్యూ హం

కాదుకొని కూర్చున్నాడు. ఇంతలో సయాంరాజు చాగులను తిరుముకుంటూ బర్మాసైన్యాలు వచ్చి, గుడ్డిగా పద్మవ్యూహంలో చిక్కుపడ్డాయి. సయాం సైనికులు వారి సంపరిచి తుదముట్టించారు. పద్మవ్యూహాన్ని మండల వ్యూహం అనికూడా అంటారు. మరి సయాం గ్రంథం చూపే (ప్రాతవ్యూహ) బొమ్మ వికసితి పుష్పాకారంలోగాక మొగ్గలాగా ఉంది. పద్మవ్యూహంలో వ్యూహముఖం, పార్శ్వలు కేంద్రం - అన్నీ క్లిరిసి ఉంటాయని చెప్పతారు.

కోడవ్యూహం — ముందుమాడుగదుల్లో పదాది దళాలు—పది 5 శ్రేణులుగా విడిచి గదులచొప్పున ఇతర సైన్యాలు (అందుల్లో బల్లెములుగల దళాలు, మన్యం సేనాపతి)—చివరకు పదిక మూడుగదుల్లో బల్లెములున్నదళాలు. ఇదిచాలాశక్తివంతమైనపన్నుగడ.

న హా స్రాం శు వ్యూ హం

సూర్యపూజాం

ఇహ కైవల్యం ద్వారా పెళ్ళిపప్పును రూపొందించే మోహరింపు. అంటే నైవేదియ క్రోడంలాగా నడుస్తుంది.

ప్రేతపూజాం:—ప్రేతాచిక పద్ధతి పన్నుగడ. నాలుగు మూడేసిగడుల క్రేణులు. అపవృత్త మోహరింపు.

సింహపూజాం:—మూడేసిగడులుగల ఆరు క్రేణులు. కోటలను ముట్టడించడానికి మోహరింపు.

సూర్యపూజాం—సహస్రసంకృత పూజాం:—మైదానం మగ్గిన మిట్టమధ్యాహ్నం వేళ పోట్లాట కోసం పన్నుగడలు.

పైపూజాం:—శ్రీశువు వచ్చిపడిపప్పును ఉపకరించేవి. శ్రీశువుపై విరుచుకుని పడటానికి ఈక్రింది మూడపూజాంలా చెప్పారు.

గరుడపూజాం:—పెద్దనైనాన్ని ఢీకొనే పన్నుగడ. గుట్టమీదనుంచి దిగుతూ ఢీకొనే నైనానికి మహావీలు.

శ్రీసూర్యపూజాం:—గడ్డకకారంలో పన్నుగడ—దాదాపు గరుడపూజాంలాంటిదే—చాలా చిన్నది—దాగుజాయుధాలు గల పదాదిదళాలు నుండు

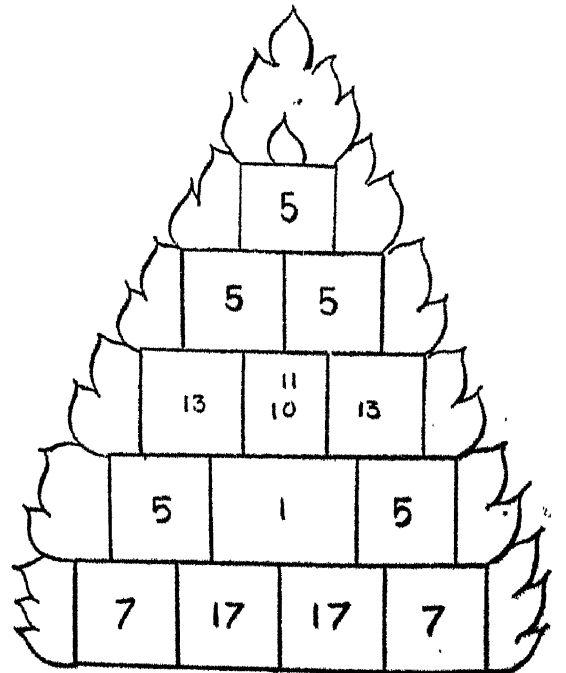
ఉంటాయి. చిన్న నైనాన్ని ఎదుర్కొనడానికి వీలు అయింది.

మహిమ పూజాం:—నైవేదియలో ముఖ్యభాగం ముందు, దున్నబోగుమూతి అకారంలో నిలిచి, ఇటూ అటూ కొమ్మలుగా ఇదిరసనాన్ని మోహరిల్లుతాయి. బుగడ పేజీలో బోంబేలప్పును బొమ్మకు బోయే మోహరింపు.

పూజాం:—పన్నుగడంలో శ్రీశువు పనిస్థితులు, కాలం, శ్రీశువునైవేదియ, ఏడాదిలో గాంతాలు.

అయితే కొన్ని కొన్ని పూజాంలను భేదించడానికి కూడా పూజాంలున్నాయి. ఉదాహరణకు నూచీపూజాం (నూచి అకారంలో) మోహరింపు—అలాగే నాగతక పచ్చిపూజాం:—పెద్ద పెద్ద పూజాంలను భేదించడానికి వజ్రపూజాం, అంటే పెద్ద నూచీపూజాం; పూజాంముఖం పెట్టిగా ఉంటుంది.

చిన్న చిన్న పూజాంలలో అగ్రభాగంలో నైనాలు దాగుజాయుధాలను వాడుతాయి. సేనాపతి ఆయుధాల నిర్దేశంలో చాలా శ్రద్ధ వహిస్తాడు. శ్రీశువునైనాన్నిబట్టి ఆయుధాలను, పన్నుగడను నిర్ణయించాలి.

పద్మపూజాం

ఈ క్రింద ఇచ్చిన వివరణ వ్రాసాల్లో మాపిన సంఖ్యల ప్రామాణ్యాన్ని తెలుపుతుంది.

1. సేనాపతి.
2. ముఖ్య కార్యదర్శి.
3. పదాతి రక్షక దళాలు.
4. డాలులు, హులములు గురించిన పదాతిదళాలు
5. పదాతులు (కాయధారులు అప్పటి కప్పకు నిర్ణయించుకొను)
6. వివిధ గూఢచారి స్థాయి గల నిలుకొండల పదాతి దళాలు.
7. పదాతి దళాలు-హులధారులు.
8. పదాతి దళాలు-హులములు, ఖిస్టములు గల వారు.
9. పదాతులు- డాలులు, కృపాణములు గలవారు.
10. నిలుకొండ.
11. ఆర్థిక దళాలు—సన్యాస సవ్యముల (సమో) నింపదగినవారు.
12. ఆర్థిక దళాలు-గుప్తపాణాలు.
13. గజదళం.

14. గజదళం-హులములు గురించిన ఆరోహకులు గలది.

15. అగ్ర గామిదళం.

16. పుష్పదళం.

17. మూలదళాలు (Reserves)

18. అస్త్రదళం.

19. శత్రుస్థి దళం.

20. రథిపలు.

చందోదర్శనము: కొన్ని విశేషములు

శ్రీ భట్టాచార్య

ప్రపంచమును ప్రాచీనాంధ్రకవులలోఁ బ్రసిద్ధులైన లాక్షణికులైన. ఈతనికి సాహితీలో కనుసంగు ఒక ప్రత్యేక స్థానము కలదు. ఈ సహకరి భోజనాభియము, ధనోదర్శనము, రసాధరణము అను మూడగు విలక్షణ గ్రంథములు రచించియున్నాఁడు (1) భోజనరాజీయము పద్యకావ్యము (2) ధనోదర్శనము లక్షణ గ్రంథము (3) రసాధరణము అలంకారశాస్త్రము.

అప్పకవియును తమకావ్య సౌప్రకొనినవి ఇంద శ్వాస్త్రములలో ప్రసిద్ధిపొందినవి యనంగుని ధనోదర్శనము. దీనినిమక బయలుదేరిన లక్షణ గ్రంథకర్తలందఱు నీ గ్రంథము నుదాహరించినవారే. కవితంతానుజీ కాక ధనోదర్శనమును వ్రాసిన వల్లంత తొందరిగా, కవి సంబంధి వ్రాసిన ముద్దరాజు రామని ముద్రాణపాఠము వ్రాసిన లింగుళుంట తిమ్మకవి అప్పకవీయును రచించిన అప్పకవి మున్నగు ముద్రాసేదలక్షణి తెల్లగు అనంతరు పేర్కొనినవారే. పేర్కొనుటయే కాక తిమ్మకవి, అప్పకవి మున్నగువారు తమ లక్షణ గ్రంథములందు నానూ విషయములను, ఆనూ పద్యములను జేర్చికొనియుండిరి. దీనిని బట్టి యనంగుని ధనోదర్శన మెట్టి యున్నతస్థానమును బొందియున్నదో తెల్లముగాగలదు.

ఇట్టి ప్రశస్త లక్షణగ్రంథమును తొలుదొలుత శ్రీ వావిళ్ళవారు శ్రీ గిగురు పంకటసీతాపతి గారి విప్రుల పీఠికతో 1921 సం॥ ప్రకటించియుండిరి. తదుపరి వావిళ్ళ వారే గిగురువారి, నిమిషవోలు పంకటరావు

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

గారి విపుల పీఠికతో 1947 లో పునర్ముద్రణము గావించియుండిరి.

ఈ యుద్ధయుల పీఠికలతో నున్న ఛందోదర్పణమును ఆంధ్ర యూనివర్సిటీవారు భాషాసవీణ ప్రిలిమినరీ పరిక్షకు పాఠ్యగ్రంథముగా 1948 సం॥నుండి పెట్టిరి.

ప్రథమ ముద్రణమునందలి కొన్ని తిప్పలు ద్వితీయ ముద్రణమునందు సవరించి ప్రకటించి యున్నప్పటికి విశేషముగా నికను నందు దోషములు గన్పట్టదున్నవి. లాక్షణిక గ్రంథములు చక్కగాఁ బరిష్కరించి దోషరహితముగాఁ బ్రకటించినయెడల చదువరులు చాల బాధపడుదురు. ఇట్టి దోషములు మన యాంధ్రగ్రంథములందు విశేషముగాఁ గనిపించుచుండును. హిందీ, ఇంగ్లీషు మొదలైన యాంధ్రేతర లక్షణ గ్రంథములందు మచ్చునకొక్కటియు దోషము కనిపింపదు. ఇందుకు గారణము పరిశీలనాభావమనియే చెప్పవలయును. గ్రంథముద్రణాపకులు లక్షణ గ్రంథములైనను మువ్వురు నల్వరు ఉద్దండపండితులచేఁ జక్కగాఁ బరిష్కరింపఁజేసి ప్రకటించుట బాగుండును.

అనంతని ఛందోదర్పణమును గూర్చి పండిత ప్రకాంతులు కొండలు పరిశ్రమచేసి వినూత్న విషయములు వెలువరించి యాదర్పణమునకు మెలుగుపెట్టిరి. కాని కొన్నిమాత్రము దోషభూయిష్టముగా నే యున్నవి. మేఘా ఛందోదర్పణమును విమర్శనా దృష్టిని బరికింప కొన్ని నిగూఢవిషయములు పొడకట్టినవి. వానినెల్ల వివరింపఁ బూనుకొంటిమి. మేఘా యా విషయముల వివరించుపట్ల తత్సంబంధ పూర్వవిమర్శనలగుఱాడ దృష్టియందు బొనికొని రచించుచుందుము.

ఛందోదర్పణములు రెండున్నవి. ఒకటి అనంత మాత్యకృతిము. రెండవది వెల్లంకి తాతంభట్టు కృతిము. దీనినిగూర్చి శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగారును ద్వితీయ ముద్రణ పీఠికయందుఁ జెప్పియున్నారు. ఇక రావూరి దొరస్వామి శిర్డీగారు “అనంతమాత్య కృతిమగు ఛందమునకు ఛందోదర్పణమని, అనంతని ఛందమని రెండుపేరులు గలవు. అట్లున్నను గొండఱు భిన్నములని భిమపడుచుండిరి. అప్పకవీయమున పూర్వ గ్రంథనామ సంగ్రహమున ‘అనంతమాత్య చ్ఛందంబును, ఛందోదర్పణంబును’ అని పృథక్కుగా లిఖింపఁబడియున్నది. ఇది లేఖక ప్రమాద జనితంబుగానోవు. ఇది రెండు నొక్కటియేయని యెఱుంగవలయును” అని వ్రాసిరి. అప్పకవి గ్రంథములో

అనంతమాత్యచ్ఛందంబును, ఛందోదర్పణంబును” అని యుండుట లేఖక ప్రమాద జనితంబుకాదు అయ్యది యప్పకవి స్వయముగా వ్రాసినదియే. ఖాకములో నిద్వితీ పేరులు ఒకటియొక్కప్పుడు గుర్తించుటకు ఒకని పేరు ముందు వాని తిండి పేరందుట ప్రసిద్ధము. ఒకే గ్రంథమును అనేకులు వ్రాసినపుడు తిద్వితీయతల పేరులు ముంగుంచుటయు నాచారమే అట్లే వెల్లంకి తాతంభట్టు ఛందోదర్పణమున, అనంతని ఛందోదర్పణమును పేరుపేరులు అనంతమాత్యచ్ఛందమని చెప్పబడినది. అంతయుకాని లిఖింప గ్రంథములు ఒకటికాదు

—:త్రిప్రాసము:—

గీ॥ సంఖ్యంబుకు త్రికారంబుఁ జనుఁచుకొర

సద్విశేషై త్రికార ప్రాసంబు గలిగి

యాత్రి చిక్కుఁ దిగియును రాత్రియనఁగ

వాక్త్రీసభ నోబ్బలులు విష్ణుభిక్షులనఁగ.

ఛందా: ప్ర. ఆ. ప 45

అని త్రిప్రాసము ననంతుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. సంఖ్యకు జెప్పినట్టి ‘త్రి’ అనునది త్రికారముతో సమానమై ప్రాస చెల్లిననియు నది త్రిప్రాసమని చెప్పబడుననియు గలదు. మొదటి గంతుపాదములు త్రిప్రాస లక్షణముఁ జెప్పినవి. దీని కుదాహరణముగా మూఁడు నాలుగుపాదము లీనుఁబడినవి (మూఁడుపాదమునందు ‘అత్రి’ అని యున్నది. ‘అత్రి’ అని యుండువలయును) ఆత్రి—(ప్ర) దాత్రి. వాక్త్రీ—భిక్షు” అని ప్రాసలు చెల్లినవి. ఇక ఈ త్రికారము త్రికారముతో నెట్లు ప్రాసచెల్లినో హేతువు చెప్పదున్నాఁడు. దూడఁడు.

“ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెనఁగఁగింది

రేఫ సంప్రసారణమున ఋత్వముకుఁ దృ

తీయ యగు, నీ త్రికార మర్థించి మాడ

నా త్రికారంబునకుఁ బ్రాసమర్థమైనదట.

ఛందా: ప్ర. ఆ. 46 ప.

ఈ పద్యమునందలి మొదటిపాద మచ్చు పుస్తకమునందు నట్లే యున్నది. కాని యట్లున్న అది యర్థరహితము కాగలదు. ఇందున్న పాదపాటును గుర్తింపక శ్రీ రావూరి దొరస్వామి శిర్డీగారు.

“ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెనఁగఁగింది—

ఇందు వస్తి విభక్తి కువర్ణకము పరంబగునపుడు నగా గమము నిత్యముగా వచ్చి ‘త్రికారంబునకు’ అని యుండువలయును గాని నగాగమము నేర్చిన గణభంగము సంభవించును. “నకా” అని చింతానుజి. కొండలు భారతమున సభాపర్యమున “సహజేవనకుల వాసవసుత

భీములఁ గ్రనుమున నలుపురఁ గౌరవేంద్రు కొక్కొక్కయేటున నుక్కివంబుననొడ్డి, యొడి తన్నును నొడ్డి యోటువడిన” అను ప్రయోగము కలదందురు. ‘కౌరవేంద్రునొక్కొక్క’ ‘కౌరవేంద్రుడొక్కొక్క’ అను పాఠాంతరములును గనఁబడుచున్నవి. భారత విషయము సందిగ్ధముగా నున్నను ననంతకునికి బూర్వకపులు నగాగనువరహితముగా వాడియున్నారు. చూడుడు:

కమలాస! విను నా విక్రమముకు నెల వెట్టెనేని
—నిర్వచనోత్తర రామాయణము
సంగరమునకు నుత్సవము కెగెను (ఉ.పా.)
రామాయణమునచించి ప్రాచేతసకున్ (భా.రా.)
ఒక కోమటికి నిష్పదేంద్రు బచ్చుకున్ (నైషధము)

మీఁదు మిక్కిలి మనయనంతమాత్యుఁడే తొలుతఁ దారచించిన భోజరాజ్యమును “బలవంతపుఁ బాపముఁ దెచ్చుకొంటి వేలా నగుబాటు కోర్చి” అని నగాగను రహితముగా ప్రయోగించినాఁడు. కనుక నగాగము విభావ నగుననియే గ్రహింపవలయును” (ఆంధ్ర సా. ప. ప్రతిక సంపుటము 822 సంచిక 8-4) అని పై 46 వ పద్యమునందలి “త్రికారంబుకు” అనురూపమును దీసికొని యందు నగాగను రహితమును గూర్చి సుగ్రీవులుగా వివరించి కువర్ణకము పరమగు నపుడు నగాగము వికల్పముగా నుండవచ్చును అని తేల్చిరి. ఇక దీనిపై మా విమర్శనముఁ బరికింపుడు.

“నఃకా” అని చింతామణి ‘కువర్ణకంబు పరం బగునపు డుకౌర ఋకౌరంబులకు నగాగమంబగు” అని బాల వ్యాకరణము. చెప్పటచేత ‘త్రికారంబుకు’ అను ననంతకుని ప్రయోగము తప్పు కావలసి వచ్చుచుండి శ్రీ శర్మగారు పూర్వకవి ప్రయోగములను, చివటకు ననంతకుని ప్రయోగమును జూపించి “త్రికారంబుకు” అనునది తప్పుకాదని కువర్ణకము పరమగు నపుడు నగాగము వికల్పముగా నగునని నిర్ధారించిరి. కాని శ్రీ దొరస్వామి శర్మగారు 46 వ పద్యమునందలి “ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెసఁగ” అనునది యట్లే యుంచి యెట్లర్థము నెప్పికొనిరో బోధపడకున్నది. ముందు నందలి యర్థముఁ జెప్పికొని తరువాత “త్రికారంబుకు” అనునది తప్పు, ఒప్పు, అని విమర్శించవలయును. అట్టి ప్రయత్నము చేసినట్లు కనిపించదు. కనుక శర్మగారు చేసిన విమర్శనయంతయు వృథా ప్రయాసతోఁ గూడినది. కారణ మేమన “ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెసఁగఁ గింది”-అను పాదమునందు పొరపాటున్నది. ఆ పొరపాటు నట్లే యుంచి శర్మగారు వ్యాకరణవిషయమును గూర్చి వ్యాఖ్యానించిరి. కాని ‘యా త్రికారంబుకుఁ

తృతీయమెసఁగ’ అంటే యేమిటి త్రికారంబునకు దృతీయవచ్చుట ఆనందర్థము.

శర్మగారు నగాగమరహిత రూపములు అనంతకునికి నిష్ఠమైనవేయని చెప్పటకుఁ గారణాలు ‘త్రికారంబుకు’ అను రూపమును దీసికొని బహువ్రీడముగా జర్పించిరి. ఈనగాగమరహిత రూపముల విషయము శ్రీ బహుజనపల్లి సీతారామచార్యులుగారు తన ప్రాథమ్యాకరణమునందు “కువర్ణకము పరంబగునపుడు కవి త్రియము వారి ప్రయోగంబులందక్కఁ దక్కిన మహాకవి ప్రయోగంబులందును గొన్నియెడల నగాగము చూపట్టను” అని చెప్పి పెక్కు ప్రయోగములు చూపించియున్నాఁడు. అనంతకుని ‘త్రికారంబుకు’ అను ప్రయోగముయొక్క సాధుత్వాసాధుత్వములు చేను ముందుఁ దెలిసినట్లు ఆ పాదము సరియైనదా? సరి పాతమును జూపి ‘త్రికారంబుకు’ అని యున్నపుడు ఆ పదప్రయోగచర్చ యవసరము, చర్చ చేసినను లెస్సగా నుండును అర్థరహితమైన పాదమును తీసికొని చర్చించుట యర్థరహితమే కాఁగలదు. దానికి సరియైన పాతము తెలుపుచుంటిమి చూడుడు.

ఈ త్రికారంబుకుఁ దృతీయ మెసఁగఁగింది. (తప్పు) ఈ త్రికారంబుకుఁ దీయ మెసఁగఁగింది. (ఒప్పు).

అనంతకుడు ‘తృతీయ’ అను రూప మెఱైననో యీ 46 వ పద్యమునందుఁ దెలుపుచున్నాఁడు ఇది సిద్ధాంతకాముది ప్రక్రియ ననుసరించి చెప్పఁబడినది. కాముదిలో ‘క్షేప్తీయ’ డితోపవాదః ద్యయోపూరణో ద్వితీయ. ‘త్రేసంప్రసారణం’ తృతీయ’ అని పాణిని ద్వితీయ, తృతీయ పదస్వరూపముల నిరూపించి యున్నాఁడు. అనంతకుడు ‘క్షేప్తీయ, త్రేసంప్రసారణం’ అను నూత్రిముల దీసికొని తన ఛందోదర్పణమునందు వివరించియున్నాఁడు. చూడుడు

గీ॥ ‘ఈ త్రికారంబునకుఁ దీయ మెసఁగఁగింది
రేఫ సంప్రసారణమున ఋశ్యయగుఁ దృ
తీయ యగు’— చందో ప్ర. ఆ. 46 ప.

అనఁగా త్రికారమునకు “తీయ” ప్రత్యయమును త్రికారమునందలి రేఫకు ఋశ్యమును వచ్చి ‘తృతీయ’ అను రూపము అగునని భావము. ఇప్పుడు మేము చూపించిన యా సరియైన పాతమునందు నగాగము విషయము లేనేలేదుగదా. కనుక శ్రీ రాఘోరి దొరస్వామి శర్మగారు ‘త్రికారంబుకు’ అను పదము మీఁద చేసిన విమర్శయంతయు వ్యర్థముగదా. పండితులు పరికించి యది యనలోచితమైనదో కాదో నిర్ణయింపుడు.

కీ. శే. వాల్టర్ డి లా మేర్

ప్రసిద్ధ ఆంగ్ల సాహిత్యవేత్త వాల్టర్ డిలా మేర్ గత జూన్ 22 వ తేదీన, ట్యూకెస్ హామెలోని తమ స్వగృహంలో స్వర్గస్తులయారు. ఈయన వయస్సు 83 సంవత్సరాలు. గద్యపద్యరచనలో సిద్ధహస్తుడైన డిలా మేర్ అర్థ శతాబ్దిపైబడి నిరంతర సాహిత్యసేవజేసి అధునాతనాంగ్ల సాహిత్యరంగంలో ప్రసిద్ధులైన డబ్లియూ. హెచ్. ఆడెన్ మొదలైన అనేకమంది ప్రముఖ రచయితలకు మార్గదర్శియై ఆనతులు పొందినవాడు. బాలసాహిత్యరంగానికి ఈయన సేవ అపారం. 'సాంగ్స్ ఆఫ్ చైల్డ్ హుడ్' అనే బాలగేయాల సంపుటి వారి తొలి ప్రచురణ. మానవుని విజ్ఞానాన్ని గురించి యీయన అభిప్రాయం :

'తెలియవలసినదాంట్లో మనకు తెలిసింది అణుమాత్రం.'

గ్రంథ విమర్శనము

కవికోకిల గ్రంథావళి (౪) - వ్యాసములు

కర్త-కవికోకిల దువ్వాది రామిరెడ్డి, ప్రచురణ కర్తలు—కవికోకిల గ్రంథమాల, పెమ్మరెడ్డిపాళెం-ఎల్లాయపాళెం (పోస్టు) నెల్లూరుజిల్లా. మూల్యము మూడురూపాయలు.

సాహిత్యవిమర్శకు సంబంధించిన శాస్త్ర గ్రంథాలు తెలుగులో ఇటీవలే వచ్చినవి. మొన్న మొన్నటిదాకా కూడా విమర్శ అంటే దోహద్దాటన మన్న అభిప్రాయమేకాని సరియైన దృక్పథంతో శాస్త్రీయంగా విమర్శించడమన్న భావం మనకు కొత్త. ప్రాచీన లక్షణగ్రంథాలు గుణదోష విచారం, ఆలంకారం, ఛందస్సు రసం వీటిని నిరూపించడంలో చూపిన శ్రద్ధతో శతాంశంకూడా కవిత్వతత్వ నిరూపణలో కానీ సాహిత్య విమర్శవిధాన చర్చలో కానీ చూపలేదు. ఎక్కడైనా ఏకొడ్డిపాటైనా ఉన్నా అది సంస్కృతలాక్షణికుల మార్గాన్ని సరిగ్గా చిన అనువాదవిషయమేకాని స్వతంత్రంగా తెలుగు లాక్షణికులు సాహిత్య విమర్శకు సంబంధించి యేమీ చెప్పలేదు. ఇంగ్లీషులో హడ్స్సన్, విం చెస్టర్, మొదలయినవారు సాహిత్య విమర్శకు సంబంధించి ప్రత్యేకగ్రంథాలే వ్రాశారు. నేటికీ మన విమర్శకులకేవలం కొవడం మన దురదృష్టం!

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి కవిత్వతత్వ విచారంలో కళాపూర్వకమైన కొవ్య విమర్శ ప్రధాన విషయమైనా గ్రంథారంభంలో శ్రీ రెడ్డిగారు చాల విపులంగా కవిత్వతత్వ విచారణచేశారు. తెలుగులో అలాంటి ప్రయత్నానికి అజీ ప్రారంభం. ఆ తరువాత బసవరాజు అప్పారావుగారి ఆంధ్ర కవిత్వ చరిత్రలో కొంత తత్వవిచారం జరిగింది. ఇటీవల అనేకులు ఆధునికులు సాహిత్యవిమర్శ పేరుతో కవుల కావ్యాలను గూర్చి, కవిత్వాలనుగూర్చి అప్యవస్థమైన విమర్శలుచెల

యిస్తున్నా వారెవ్వరూ కూడా కవిత్వ తత్వం, కావ్య జీవితం, కవిత్వ ప్రయోజనం, కావ్యము, నీతి, కవిత్వ శిల్పం—అనుకరణ, అన్న శాస్త్రీయ విషయాలను గూర్చి తత్వ విషయాలను గూర్చి చర్చించలేదు.

ఈ దృష్టితో చూచినపుడు ఈ శ్రీ. కవికోకిల దువ్వాది రామిరెడ్డిగారి యీ సారస్వతవ్యాసముల సంపుటికి తెలుగు సాహిత్య విమర్శచరిత్రలో సముచితస్థానం కలదని గట్టిగా చెప్పవచ్చు. శ్రీ రెడ్డిగారు చక్కని కవులు, విజ్ఞానశాస్త్ర పరిశోధకులు మాత్రమే కాక సాహిత్య విమర్శకులకూడ అనడానికి ఈ గ్రంథమే చాలు తార్కాణం. ఆంగ్ల భాష

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం
* నౌక * ఫయడిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు
మాతో సంప్రతించండి;

**యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్
జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ
లిమిటెడ్,**

“యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్”
ఎన్ టెన్ నేడ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: “UNIGEN”
(బాంచీలు:

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ -
డిల్లీ - పాట్నా - లక్నో - బెంగళూరు - కోయంబత్తూరు.

పాండిత్యంవల్ల అబ్బిన విమర్శపాటవంతో తన అపార సాహిత్యసృజనాలను జోడించి వారు వ్రాసిన విమర్శ వ్యాసాలు విషయవైవిధ్యంతో విస్తృత దృక్పథంతో వారి బహుముఖ పాండిత్యాన్ని, ప్రజాపాటవాన్ని చాటుతున్నవి.

ఈ ముద్రణలో ఇంతవరకు గ్రంథస్థములు కాని వైన మరికొన్ని శ్రీ రామరెడ్డిగారి వ్యాసములు చేర్చబడ్డవి. తెలుగు కవితలో క్రొత్త తెన్నులు, అభివృద్ధి అంగ్ర సాహిత్యము, చిత్రలక్షణము, సాహిత్యములో రమ్యత, నేటి కవిత—ప్రకృతిపూజ మొదలయినవి కొత్తగా చేర్చబడిన కొన్ని వ్యాసాలు. వీటిలో తెలుగు కవితలో క్రొత్త తెన్నులు అన్న వ్యాసం వారి ఆసంపూర్ణ రచన. 'ఫిడోను రాగాల డజన్'కు శ్రీ శ్రీ శ్రీ గారు వ్రాసిన పీఠికలోని కొన్ని విషయాలను విమర్శిస్తూ వ్రాసిన వ్యాసం అది. కవిత ఛందోబద్ధముగా ఉన్నప్పటికీ రమణీయంగా ఉంటుందన్న తమ అభిప్రాయాన్ని శ్రీ రెడ్డిగారి వ్యాసంలో ఉద్ఘాటించారు. ఆ సంవత్సరంలో వారు రాజకీయ విషయములలో 'డెమాక్రసీ' ప్రవేశించి జనసామాన్యమునకు మేలు చేసినది. అట్లే వాఙ్మయము లోనికీ ప్రవేశించినది. ఉపకారమునకంటే అపకారమే చేసినది. ఎందుచేత? రాజకీయమైన డెమాక్రసీ నియమబద్ధమూ వాఙ్మయములోని డెమాక్రసీ విశ్వంఖలమూ. ఆ డెమాక్రసీ తిప్పణోప త్రొక్కినప్పుడు అధికారము గల ప్రజాప్రతినిధుల చేతిలో కల్లెమున్నది. సరియైనదారికి తిప్పులేదు. వాఙ్మయములోని డెమాక్రసీ తిప్పణి దారి పట్టినప్పుడు దానిని మరలించు కల్లెము చేత పట్టుకొన్న ప్రతినిధులు లేరు. అందువలన ఈ డెమాక్రసీ యంతవరకు విశ్వంఖలముగానే ఉన్నది అని ఆందోళన ప్రకటించారు. కాని వారంత ఆందోళన పడనవసరం లేదు. ప్రజాదరణ అనే కల్లెం ఎప్పుడూ ప్రజల చేతుల్లోనే వుంటుంది. ప్రజాదరణ కోల్పోయిన ఉత్తరక్షణంలోనే ఆ పద్ధతికి పతనం తప్పదు. చిత్రలక్షణం అన్న వ్యాసం బౌద్ధ వాఙ్మయానికి సంబంధించినది. బెర్నోల్డ్ కాఫర్ అనే జర్మనీ పండితుడు టిబెట్టు కేళంలోని 'తాంజూర్' గ్రంథమాలనుండి "రెమె యాశాస్య" లేక 'చిత్ర లక్షణం' అనే ఒక శిల్ప కాస్త్రాన్ని పునరుద్ధరించు అనువాదంతో కొన్ని సంవత్సరాలకు పూర్వం

ప్రకటించారు. ఆ గ్రంథంలోని విషయాలకు సంగ్రహమే ఈ వ్యాసం. చిత్రలక్షణాలకు సంబంధించిన ప్రాచీన సంప్రదాయా లీ వ్యాసంలో సంగ్రహంగా తెలుపబడినవి. 'అభినవాంగ్ర సాహిత్యము' అన్న వ్యాసంలో వారు వ్రాసిన యీ వాక్యములు యథార్థములని అందరూ అంగీకరింపక తప్పదు.

'ఈ కాలమున వ్రాయబడునంతయు చెత్తయని తృణీకరించుట యెంత అసమంజసమో, ఈనాటి రచన లన్నియు మహోత్కృష్టములని ప్రశంసించుటకూడ నంత అచిర మూలకమే. బాగోగులు ఒక వర్తమాన కాలమునకే సంబంధించినవి కావు. చెత్త వ్రాసినవారు పూర్వముకూడ కలరు. అయితే ఆ చెత్తకును మనకును నూరుల కొలది సంవత్సరముల అంతరమున్నది కావున ఆ చెత్త యంతయు కుళ్ళి కాలప్రవాహమున కొట్టుకొని పోయి అంతస్సారముగల యే కొన్ని కొవ్వములో నిలిచినవి. ఎచ్చటనో దాగియుండిన చెత్తలు పురాతనము లన్నంత మాత్రముననే అచ్చొత్తంపబడినవి యిప్పటికిని మనకు దొరకుచునే యున్నవి. ఈ కాల

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్ళి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభ కాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హ.గో.జ)

గ్రంథ విమర్శనము

మన వ్రాయబడున దంతయు బ్రతికి యుండునని యెవడు చెప్పగలడు? ఈ సంశయము కాలమే తీర్చగలదు. ప్రతిభావంతులగు కవులు ఏ కాలమందైన నుండును! నిష్పాక్షికములయిన మాటలు ప్రాచీనాధునిక కవిత్వాభిమానుల కుభయులకూ అంగీకార్యములే అనడానికి ఎలాంటి సందేహంలేదు.

ఇటీవల నవ్యసాహిత్యం విస్తారంగా వెలువడినా నవ్యకవితా ప్రక్రియలనూ, పద్ధతులనూ శాస్త్రీయంగా వివరించి తెలిపి అందులో మేలేర్పిచావే ప్రయత్నం జరగవలసివంతగా జరగలేదు. ఈ సంపుటిలో కొత్తగా చేర్చబడిన వ్యాసాలు ఆ కొరతను చాలావరకూ తీరుస్తున్నవి. సాహిత్యములో రమ్యత, నేటికవిత-ప్రకృతిపూజ, సాహిత్యంలో వైచిత్ర్య అనే వ్యాసాలు పరిమిత వ్యాసాలే అయినా అందులో ఆధునిక కవితా లక్షణ పరామర్శ శాస్త్రీయంగా, చేయబడ్డది. సాహిత్యాభిలాషులకు నవకవితా సమీక్షగా ఉపయోగపడగలవనే ఉద్దేశంతో ఈ సంపుటిలో చేర్చిన మన ప్రకాశకుల ఉద్దేశం చాలావరకూ నెఱవేరుతుందనే ఆశించవచ్చు. సాహిత్యవిమర్శ ప్రధానంగాగల శాస్త్రీయ గ్రంథాలు తెలుగులో ఇకముందే వెలువడవలసి ఉన్నవి అలాంటివి వెలువడానికి శ్రీ రామిరెడ్డిగారి యీ గ్రంథం వంటివి మార్గదర్శకాలు కాగలవు. కో. రా.

గృహాలంకరణ : ముగ్గులు

రచన : శ్రీ గొల్లపల్లి వెంకటేశ్వరరావు;
ప్రాప్తిస్థానం : గ్రంథకర్త, 20/889, ఏలూరు రోడ్డు, గవర్నరు పేట, విజయవాడ-2; వెల రు. 2-0 0.

గ్రంథ నామం, ఏనో ముగ్గుల నమానాలు ముద్రించిన సామాన్య కరపత్రము కాబోయిన నే అపోహను ఉదాసీనతను కల్గించటానికి ఆస్కారంగా వుంది. తీరా గ్రంథాన్ని తెరిచి విషయాన్ని పరిశీలించితే అబ్బురపాటు కలుగుతుంది. రచయిత యీ గ్రంథానికి ఇంతకంటే ఆకర్షణకరమైన నామకరణం ఏదైన వుంచితే బాగుండేది.

వీరు పరిశోధనకు తీసుకున్నది గృహాలంకరణలో ఒక భాగమైన ముగ్గుల విషయం. ఇది సామాన్య విషయంగా కనిపించుతుంది. కాని వీటి పరమార్థాన్ని ప్రతిపాదించే ప్రయత్నంలో వీరు భారతీయ విజ్ఞానానికి కళా సంప్రదాయాలకూ సంబంధించిన సమస్త శాస్త్ర గ్రంథాలనూ అవలోచన చేసి విశేషించారు. మన దైనందిన జీవితంలో సామాన్యమై పోయిన ఈ కళా విన్యాసానికి యింత పరమార్థముందిని ఈ గ్రంథము చదవకపోతే మనం ఊహించలేము.

(1) జాతి జీవనమునకు ప్రతిబింబము కళ; (2) కళలు : చిత్రలేఖనము; (3) చిత్రలేఖనము అందు కాఖలు; (4) గోమయము: ముగ్గు; (5) ముగ్గులు తీర్పు విధానము-ఆంగుపయ్య క్తములగుపరికరములు; (6) ముగ్గులలోని వైవిధ్యము - వానిని తీర్చునపుడు తీసుకొనవలసిన జాగ్రత్తలు; (7) అలీకిన యింట్లో ఒలికిననూ అందమే; (8) ముగ్గులు - ఆచార వ్యవహారములలోని సంప్రదాయములు; (9) సంక్రాంతి ముగ్గులు-వివాహ వేళ నాకబలి ముగ్గులు వాని విశిష్టత; (10) ముగ్గుల యందలి వర్తములు-వాని ప్రత్యేకత-అనే పది శీర్షికలలో ఈ గ్రంథం సంఘటించారు. ఈ ముగ్గుల వెనుకగల సంప్రదాయాదికాలను వ్యక్తం చేస్తూ అనేక శాస్త్రీయ విషయాలను అనేక ఉద్గ్రంథాలనుంచి క్రోడీకరించారు ఈ గ్రంథం కేవలం స్త్రీలకొరకు ఉద్దిష్టమైనదని భావించకూడదు. కళా సాంస్కృతిక విషయ జిజ్ఞాసువులైన సర్వజనులు చదివి తీరవలసిన గ్రంథం. గ్రంథంలో 20 వరకు చిత్రాలున్నాయి ఈ గ్రంథం భారత ప్రభుత్వ బహుకృతిని పొందింది. 14 ప్రాంతీయ భాషలలోకి అనువాదం చేశారు స్త్రీ పురుషులు ప్రతి ఒక్కరూ చదువవలసిన గ్రంథం.

నవకాళీ యాత్ర

పద్యకావ్యము: రచయిత శ్రీ దాసి బసవయ్య;
ప్రాప్తిస్థానము: శ్రీ కావూరి వేంకటాచార్యులదారి, నాగాయలంక (కృష్ణాజిల్లా); వెల రూ 0-12 0.

చారిత్రాత్మకమైన వెలసిన మహాత్ముని నవకాళీ యాత్రను వస్తువుగా నేకరించి రచయిత ఈ కావ్యాన్ని సంఘటించారు రచయితకు, ప్రాచీన కవుల ధోరణిలో హుందాగా కావ్య నిర్మాణం చేయగలతాహతు ఉంది.

ఉదాహరణకు:

“రెండుశతాబ్దముల్ బ్రటిషు

లేని హయామున బానిసత్వ మం

దుండె; సమస్తమైన విధి

వోన్నతులెల్లను గోలుపోయి ధూ

మంపలి దీనురాలయిన

మా జననీ నిజవాంఛితార్థముల్

పండినవన్న హర్షపు ప్ర

భాతిముచేతము చల్లజేసెడిన్” —

*

*

*

అది స్వరాజ్యాకాంక్ష ననువు లర్పించిన

ప్రాణికోటికి నెల్ల పర్యదినము

అది దుర్బుగతుధాయా సమీపితజీవి

తిములకు దివ్యామృతంపుసోన

అదిపరాధీకుల నదలించి యెదిరించి

సాగనంపిన యహింసాబలంబు

అది తరించి కృశించినట్టి హృత్స్పములన
చిరురింప జేసిన జీవగట్ట
నాల్గు పదికోట్ల భరతజనంబునకును
వన్నెవానియు గూర్చు సౌభాగ్యరేఖ
పెద్దకాలముకన్న స్వాస్థిక సుకన్య
నిజకరంబుల కొగలించిన దినంబు;
యాపచిత్రణలో రచయితకుల ప్రతిభ ఎట్టివో,
నవకాలీ రుద్రభూమిలో వచ్చి వ్రాలిన గాంధీజీని
వర్ణించిన ఈ పద్యం చాటిచెప్పుతున్నది.
“చెప్పల కాళ్ళు; చెననొక
చేలము; చేతికట్ట; చంకలో
నొప్పు గీతతోడ దన
యన్నతి చిన్నదియెనీతి మో
మొప్పుచుండ శీఘ్రగతి
నూరట జెందక వంగ భూమిలో
నిప్పుల మగ్గ వ్రాలెను జ
నించిన జ్వాలలయాపుమాసగన్.
ఎన్నడో అదృశ్యుడైన గాంధీజీని రచయిత తిరుగ
మనకన్నులముందు యింద్రజాలమువలె కనుపింప
జేయుచున్నాడు.

నవయుగ ధర్మప్రతిష్ఠాపకురాలు

రచన : శ్రీ గుంటూరు వెంకటసుబ్బారావు;
ప్రకాశకులు : వసంతా ఇన్ స్టిట్యూట్, గుడివాడ.
(దివ్యజ్ఞాన సమాజకుందిరము). ఆమూల్యం
ఇది అంతర్జాతీయ దివ్యజ్ఞానసమాజ స్థాపకులలో
ఒకరైన మాడెం హెచ్. పి బ్రవర్సిన్ జీవితచరిత్ర.
(బ్రవర్సిన్ జననం 12-8-1891 నిర్వాణం 8 5-1891)
బ్రవర్సిన్ చాలా విచిత్రమైన మనస్థిగలైన వ్యక్తి.
252 పేజీల అవధిని నడిచిన ఈ చరిత్రలో ఏ ఘట్టా
నికి ఆ ఘట్టం మనకు విచిత్రంగా కనుపించుతుంది.
ఈమెకు అణిమాది అష్టసిద్ధులూ వున్నట్లు రచయిత
పేర్కొన్నారు ఈ సిద్ధులవిషయం హేతువాదజీవుల
మైన అధునాతనులం మనం నమ్ములేకపోయినా ఈ
విచిత్రవ్యక్తిమానసిక స్థితి హేతువాదులైన మానసికశాస్త్ర
వేత్తలయినా గమనించి తీరవలసిన విషయం. ఈ చరి
త్రలో ఆనాటి అజయార్ దివ్యజ్ఞాన సమాజపరిస్థితులు
సమాజ సభ్యులైన అనేకమంది ప్రముఖ స్త్రీ పురుషుల
విషయాలూ కూడా ఉల్లేఖింపబడినై నాటి సమాజ
పరిస్థితులను అవగతం చేసుకుంటే, ఆ సభ్యులు అనేక
కుత్సితాలతో కుల్లిపోయిన సామాన్య మానవ సంఘ

మంటే విసికి విముఖులై, పరిమితావధిలో, మధురమూ
అమాయకమూ అయిన ఒక ప్రత్యేక సమాజాన్ని
సృష్టించుకుని దాల్లో హాయిగా బ్రతికటానికి ప్రయ
త్నించారా అనిపిస్తుంది. అట్టి సమాజం కేవలం ఊహా
కల్పితమే అయినా, అది వారందరికీ హృదయానం
దాన్ని యిచ్చినట్లు అవగతమాతుంది. దివ్యప్రపంచా
లున్నాయా లేవా, ఆధ్యాత్మిక జీవులూ, శక్తులూ
వున్నాయా లేవా అనేది మనలాటి సామాన్యులు
తేల్చరాని విషయం. కాని ఉన్నాయని విశ్వసించి
తమ జీవితాలను గడుపుతున్న వ్యక్తుల జీవితాలు మనకు
గమనార్హాలై వున్నాయి నాటిని అర్థం చేసుకోవలసిన
పనిలేదని త్రోసివేయటానికి ప్రయత్నించితే,
సత్యాన్ని చూడటానికి భయపడి పారిపోతున్న వార
మవుతాం. ఆ దృష్ట్యా ఈ గ్రంథాన్ని తత్వజ్ఞానువు
లెల్లరూ పరిశీలించవలసివుంది.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ కాజువల్	కంట్రాక్టు
2 లేక 3 రంగులు రు. 125/-	రు. 100/-
2 లేక 3-వ కవరు పేజీ	
ఒకే (నలుపు) రంగు	90/- 75/-
లోపలి పేజీలు	
పూర్తి పేజీ	70/- 60/-
అర్థ పేజీ	35/- 30/-
పావు పేజీ	20/- 15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు
వారికే కాంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద
లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచిత
తేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1956

సంపుటము 33 :

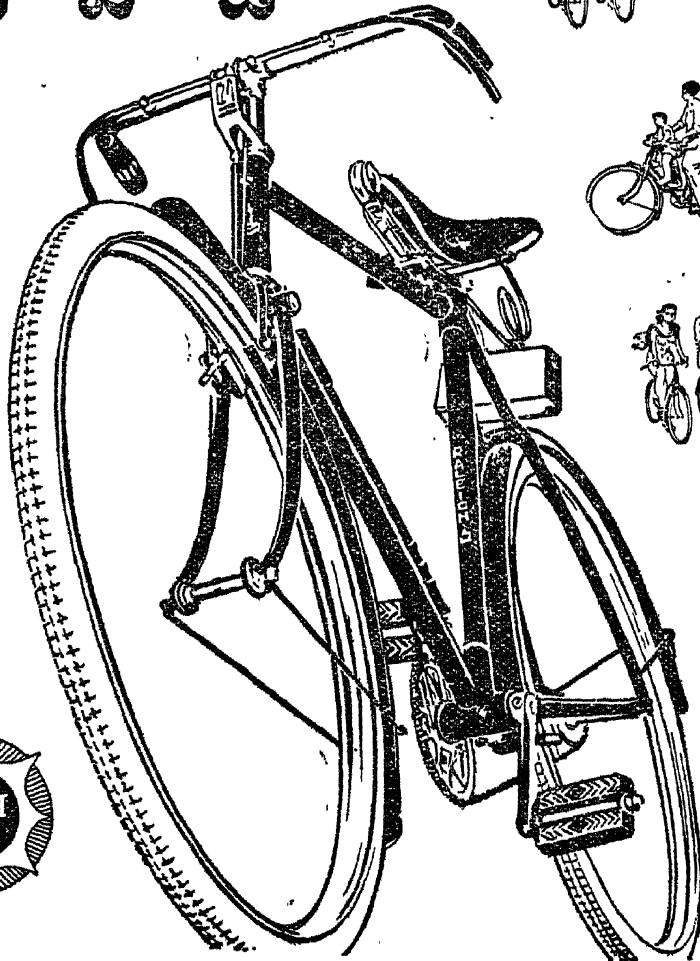
: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ప్రతి మైలుమీద డబ్బు నిల్వచేయండి

పట్టణంలోగాని కుగ్రామపు రోడ్ల
మీదగాని ఎట్టి విధములైన బరువు
లతో నైనను సెన్-రాలే బైసికిల్సు
ఎక్కువ కాలంమన్ని రిపేరీల ఖర్చు
లేకుండా అవి పరిగెత్తే ప్రతి
మైలుమీద విలువగల ఆణా
లను భద్రపరచును.

రా లే రాబిన్ హూడ్

SRX-38 TG

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1956

వేకువ రాణి	శ్రీ కీ. శే. అజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాసు	...	1
వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు	శ్రీ పి. యస్. ఆచార్య	...	4
నాగహృదయం	రమణశ్రీ	...	9
సత్తిపెళ్లి	శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	17
జీవుని వేదన	శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీ రామమూర్తి	...	33
పునర్జన్మ	విజయ-రాఘవ	...	40
వేమన మనీష	శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు	...	55
నానార్థ నిఘంటువు	శ్రీ టేకుమల్ల కామేశ్వరరావు	...	68
జానకి	శ్రీ వి యస్. చెన్నూరి	...	77
కలగూరగంప		...	93
గ్రంథ విమర్శనము		...	98

వే కు వ రాణి

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ అజ్ఞానాదిభట్ట నారాయణదాసు

*

ఉ హా శీవత నభి కర్షింతు ఋగ్వేద
మంత్రములకు తెలుగు సేత

*

తెలివిమీఱఁగ మాకుఁ దెల్లవాఁతించు
పగటివెలుఁగు దొల్తఁబరపి యెల్లపుడు
పాడిపంటల కల్మి బ్రబలించు మీవు
వింటికూరిమి బిడ్డ ! వేకువరాణి !

గుఱ్ఱము లావులు కోరిన సిరులు
కమ్మతావుల హాయిగా పీచుగాలి
రాచరీవిన్నాకు రప్పించు మెప్పుడు
వేడుకొందుము నిన్ను వేకువరాణి !

వెలయించితివి తొల్లి వేడుకమీఱ
నెన్నియో లేఁబ్రొద్దు లిప్పటి వలెను,
అరదము లోడలు హాయి నడ్పితివి
విన్ను మన్నలరించు వేకువరాణి !

పేదసాదలనెల్లఁ బెంచిన తల్లి
ముఱ్ఱగంబుల మెప్పు పొందినయమ్మ
మేనితాల్పులనెల్ల మేల్కొల్పు వేల్పు
వేంచేయు బంగారు వేకువరాణి !

పూఁటపూఁటకుఁ బాయముం బొడిగించి
వాసిగాఁ బట్టలం బై కెగిరించి
మేలైన యిల్లాలు మెలఁగు చఁదమున
వేంచేయు బంగారు వేకువరాణి !

భా ర తి

జగమునకు నేత్రిచ్చాయ వేసెదవు
ఎగిరించెదవు మింటికెల్ల పిట్టలను
మెలఁకు వన్నని వాండ్రమేలు కొల్పెదవు
వేడుక ల్పమకూర్చు వేకువరాణి :

ప్రొద్దుకన్నును ముందుగాఁ బొడమి
యెల్లవారల కోర్కులిడి సిరుల్మీఱి
గ్రక్కున విచ్చేసెఁ గన్నుపండువుగ
వేయి కీల్బండ్లతో వేకువరాణి :

కదలిక యూపిరి కలుగు నిన్నుండి
చెలువుగా జగమునఁ జీఁకటిం బాపి
వెలుఁగు చుందువు గాన బిఱబిఱ రమ్ము
వింత సిరులరాణి : వేకువరాణి :

గుఱ్ఱము లావులు స్గోరిన గొప్ప
చదువు, తనివి కొనసాగించు మీవు
వేల్పులనెల్లమా విందారగింప
బిఱబిఱ స్తోడ్డెమ్ము వేకువరాణి :

పెద్దలు పొగిడి నిన్నిల్చిరి తొల్లి
కోరిక లీడేర్చు కొనుట కింటింట
వేడుకన్నా మన విన్నూడ వినుము
వేంచేయు మిచటికో వేకువరాణి :

ఎల్లవన్నెలయావు తెన్నిన సిరులు
కోరిన కూడు నెక్కొను మంచిపేరు
పగవారలెల్లు బల్మిమాకిమ్ము
వెలలేని బంగారు వేకువరాణి :

వే కు వ రాణి

మరియాద తప్పక మంచితేరెక్కి
చెంగావికోక కుచ్చెళ్లు జీరాడ
ప్రొద్దువేలుపు పొందు పొనరించు నీకు
వేయి జోహారులో వేకువరాణి !

పులుగడిగిన ముత్తైపుండాలు మెలయ
నాకనపుం గూఁతురా ! తానమాడి
పొడకట్టు కన్నండువుగఁ దూర్పునందు
విదలించు చీఁకటి న్వేకువరాణి !

చలువ తెమ్మెరపాట జగము మేల్కొల్పి
బ్రతుకులకు స్పృంత వన్నియం బెట్టి
వెల్లగుఱ్ఱము ప్రొద్దు వేల్పునెక్కించి
వేంచేసె బంగారు వేకువరాణి !

ఉండుము మాకడ నోసిరిమూట !
మాపగ వారలన్మాకు దవ్వుంచు
మా వెఱపులమాన్పు, మముహాయిఁబెంచు
వెలలేని బంగారు వేకువరాణి !

అలరించు మా బ్రతుకన్ని కోరికలు
వెలయించి నూజేండ్లు వేకువరాణి !
ఇలవేల్పు నీవు మా కెల్లప్పు కనుక
వెలయించు మాకల్మి వేకువరాణి !

* మొక్కుబడి నుండి

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

శ్రీ పి. యన్. ఆచార్య

వైదిక ధర్మము సార్యశామధర్మము, అనేక వేల సంవత్సరములవరకు నీ వైదిక ధర్మమే ప్రపంచ మునకు సర్వ ప్రధానధర్మముగ నుండెను. ఒకప్పుడీ వైదిక ధర్మమే సుమత్రా, జావా, బోర్నియో, ఏషియా మెసపొటేమియా, యూరప్సు, (హరివర్షము) అమెరికా మున్నగు దేశములయందు ప్రచలితమై యున్నట్లు పురాణిత్రాస్త్యవేదములవలన స్పష్టముగ విదితముగ నున్నది. ఇదిటి ఆచార్యులే సర్వత్ర ధర్మ, కర్తవ్య శిక్షణలను గరపుచుండిరి. కాని యిప్పటికిని యన్నియు స్వప్నావస్థవలె పరిణమించెను. భారతీయులు కేవలము “వేదము. వేదము” అని వల్లించుచున్నారేగాని వేదాధ్యయన మొనర్చి వానిపై విచారణ సలిపి తిత్సంబంధ గ్రంథములను ప్రకాశకములగు కావలసినదానిలో నూరోపియన్లైనను చేయుట లేదు. కాని పాశ్చాత్యులు, వైదికధర్మావలంబులు గాకపోయినను, తమ బుద్ధి విచారముల ననుసరించి వేదసంబంధమున వారుచేసిన, చేయుచున్న కృషి వాస్తవముగా ఆశ్చర్యకరముగ నున్నది.

గత ౧౫౦ సంవత్సరములలో యూరప్సు, అమెరికా మొదలగు పాశ్చాత్య విద్వాంసులు వైదిక సాహిత్యమునందుకూడ మిగుల ప్రళయసనీయ కార్యము లొనర్చిరి. వానిని సవిస్తరముగ వివరించినచో నొక పెద్ద గ్రంథముగను. కావున అతి సంక్షేపముగ వాని దిగ్దర్శనము మాత్రమే ఇదిట చేయబడుచున్నది. వైదిక సాహిత్యమున పరిశ్రమచేసిన విద్వాంసుల సంఖ్య నూరింటికీ పైగా నున్నది. అందు కొందఱు విద్వాంసులు తమ జీవితమంతయు వేదానుశీలనమునందును, వైదిక సాహిత్య రచనయందును గడపియుండిరి.

పాశ్చాత్యదేశములయందు వేదాధ్యయన కార్యము ముఖ్యముగ శ్రీ శ. ౧౮౦౦ లో ప్రారంభమయ్యెను. దీనికి ౫౦ సం. ల పూర్వముకూడ కొంత చర్చ జరిగియుండెను. దీనినికూడ కలిపినచో రెండు వందల సంవత్సరముల యొక మనోరంజక చరిత్ర యగును. ఈ పాశ్చాత్య వైదిక రచయితలలో జర్మనీ, ఫ్రెంచి, ఆంగ్లేయులు ముఖ్యులు. వీరికి తరువాత వారు అమెరికనులు, ఇటలీ, రష్యనులు. కావున యథా సంభవముగ నట్టి విద్వాంసుల నామముల, వారి కార్యక్రమముయొక్క పరిచయమును వితిహాసిక క్రమముగా అత్యంత సంక్షేపముగ నీక్రింద వివరించబడుచున్నది.

ఈ విద్వాంసులయొక్క రచనలలో కొన్ని అపాస్యము కొన్ని గుప్తాపస్యము, కొన్ని ప్రాప్యము. ఆ గ్రంథములన్నియు లభించగల గ్రంథాలయములు భారతదేశమున చాల తక్కువ. అట్టి గ్రంథము లధికముగ కాశీయందు గవర్నమెంటు సంస్కృతి మహా విద్యాలయమునందును, కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయమునందును, కాంగడి గురుకులమునందును, పంజాబు దయానంద కళాశాల యందును, గోకుల, బృందావన గురుకులమునందును కొంతవరకు కలవు. కాని భారతీయులయొక్కయు, పాశ్చాత్యులయొక్కయు, వైదిక సాహిత్య గ్రంథము లన్నియు లభించగల “వైదిక గ్రంథాలయ” మొక్కటి యును భారతదేశమునందు లేకుండుట మిగుల శోచనీయము.

౧౮ వ శతాబ్దము

౧—ఫాదిర్ షేన్సు. మొట్టమొదట శ్రీ. శ. ౧౭౪౦ లో నీ (ఫ్రెంచి కై) ప్రవ ఫాదిరీ తన లేఖల ద్వారా స్వదేశీయులకు వేదములనుగూర్చి కొంత పరిచయమును కలుగజేసెను.

ఈ క్రింది గ్రంథవిశేషాలదగ్గఱ పాశ్చాత్యులు రచించిన గ్రంథములు కదాచిత్తుగా లభించుచున్నవి.

శ్రీ మోతీలాల్ బనారసీదాస్ —

పోస్తుభాక్సు, ౭౫ బనారసు.

మాస్టరు ఫ్రేడిలాల్ అండ్ సన్సు,
సంస్కృతి బుక్ డిపో. బనారసు.

చౌఖంబా సంస్కృతి గ్రంథమాలా
కార్యాలయము. బనారసు.

ఓరియంటల్ బుక్ ఏజెన్సీ —

౧౫ శుక్రవారపు పేట. పూనా.

గవర్నమెంటు సెంట్రల్ బుక్ డిపో. కలకత్తా.

Otto Harrssowitz, Leipzig, Germany.
B H. Blackwell Ltd., 50/S, Broad Street, Oxford, England.

W. Heffer & Sons, Ltd, Cambridge, England.

Truhner & Co, Oriental Book-Sellers London.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

౨—రాబర్టు డి, నోబిల్ * క్రీ. శ. ౧౭౫౦ లో నీ ప్రెంచి పాదరి యొక కల్పిత యజుర్వేదమును నిర్మించెను. అది పురాణముల గాథలతోనూ క్రైస్తవ పులయొక్క కబీల కల్పిత కథలతో నిండియుండెను. అది ప్రెంచిభాషయందు నువనించబడెను. క్రీ. శ. ౧౭౭౫ లో దానిపై పెద్ద లేఖలు బయలుదేరిన తుదకు దాని రహస్యమును మాకుప్పిల్లరు వెల్లడించెను.

౩—వాల్టామరు ఈ ఫ్రాన్సు విద్వాంసుడు కూడ ప్రె యజుర్వేదమును "Essai Sur Les moers etc. espart des nations" అను తన లేఖయందు బాగుగా ప్రశంసించి స్వదేశీయులయొక్క ఉత్సుకతను వేదములపై పునకు మరల్చెను. క్రీ శ ౧౮౭౮ లో నది ముద్రితమై జర్మనుభాషయందు దివ్యవదించబడెను. ఈ వత్సరమే వాల్టాయరు స్వరస్థుడయ్యెను.

౪—ఫాదరు కార్ మెట్. ఈయన ౧౮ వ శతాబ్దములో నే—

ఇంద్రిం మిత్రం వరణ మగ్ని
మాహురథోదివ్యః ససుపర్ణో గరుత్మాక్
ఏకం సద్ విప్రా బహుధా

వన స్త్యగ్నిం యమం మాతరిశ్వాన మాహుః"

ఇత్యాది మంత్రాధారములతో వేదములయందున్న పరమాత్మవర్ణనయే కడచి స్వదేశీయులకు తెలియజేసెను.

౧౯ వ శతాబ్దము

౫—హేనరీ టామస్ కోల్ బ్రుక్. ఈ అంగ్లేయు విద్వాంసుడు మొట్టమొదట క్రీ. శ. ౧౮౦౧ లో "హిందువుల ధార్మిక సంస్కారములు" ౧౮౦౫ లో "వేదములపై నిబంధన" అను గ్రంథములను రచించి పాశ్చాత్యులకు వేదముల—వైదిక సాహిత్యముయొక్క పరిచయమును కలుగజేసెను. కాని ఆయనయొక్క ఈ వ్రాతలు అధికోత్సాహమును కలుగజేయలేకపోయెను.

౬—ప్రెజిడిక్ రోజెస్. ఈ జర్మను వైదిక పండితుడు ప్రప్రథమమున యూరపునందు క్రీ. శ. ౧౮౩౦ లో ఋగ్వేదముయొక్క ప్రథమాష్టకము నందు కొన్ని నూక్తములను మాత్రమే లాటినుభాష యందునువదించి ప్రకాశపఱచెను. ౭ సం॥రములు పరిశ్రమచేసి ౧౮౩౭ లో ప్రథమాష్టకము (౧౨౧ నూక్తముల)ను. లాటినుభాషయందు శబ్దశః అనువదించెను. కాని ఆ వత్సరమే ఆయన కాలగర్భము నొందెను. తదనంతర మొక వత్సరమునకు ౧౮౩౮ లో నీ పుస్తకము "Rigveda Samhita Liber Primus, Sanskrite it Latine" అను పేరుతో ముద్రితమయ్యెను.

అపు డీగ్రంథముయొక్క సహాయముతో పోప్. లా నేను. బెక్ థే, కుహన్ మున్నగు పండితులు తులనాత్మక భాషావ్యాకరణమును వ్రాయగలిగిరి.

౭—ఇంజెక్ బర్నస్ ఈయన ప్రథమమున ప్రెంచిభాషలో వేదములకు వ్యాఖ్య వ్రాసెను. ఫ్రాన్సు 'కాలేజీ డి ఫ్రాన్సు'లో వేదవ్యాఖ్యాతగ నుండెను క్రీ. శ ౧౮౪౫ లో నిశ్చయ మాకుప్పిల్లరు రాథ్ మొదలగువారికి, రోజెక్ ఋగ్వేద సంహిత యొక్క ఆధారముతో మిగుల నుత్సాహపూర్వకముగా వేదము చెప్పించుండెను. మఱియు గోతేషియా, నేలీ, గోల్డ్ ఫకర్, సెంటుహిలేయర్ బార్డలీ మున్నగువారు కూడ నీ బర్నస్ దిగ్గజనే వేదాధ్యయన మొనర్చిరి.

౮—ఎచ్. ఎచ్. విల్సన్. ఈయన ఋగ్వేద సాయనభాష్యమును అంగ్లమునందునువదించి ప్రకటించెను. మొదటిభాగము క్రీ శ ౧౮౫౦ లో ముద్రితమయ్యెను. ౧౮౮౮ వరకు భాష్యముంతయు రి భాగములుగ ముద్రితమయ్యెను. ఈయన నాయనాని సమర్థుడు.

౯—ప్రాబేసన్ ఈయన విల్సనుకు సహాయకుడుగ నుండెను.

౧౦ ౧౧—డా. స్టీ వెస్సన్. డా. రోర్. ఈ ఇంగ్లవుడు క్రీ.శ. ౧౮౫౦ కి పూర్వమే ఋగ్వేదముయొక్క ప్రథమాష్టకమునందలి కొంతభాగమును అంగ్లమునందునువదించి కలకత్తాయందు ముద్రితమయిచిరి.

౧౨—ఎస్. ఏ. లాంగ్ లోవా. ఈ ప్రెంచి విద్వాంసుడు క్రీ.శ. ౧౮౪౮ నుండి ౧౮౫౧ వరకు ఋగ్వేదమునకు సంపూర్తిగా ఫ్రాన్సుభాషలో వ్యాఖ్యానము వ్రాసి ౪ భాగములుగ ప్రకటించెను.

౧౩—మాకుప్పిల్లరు. † వైదికమునంగు ప్రసిద్ధి విద్వాంసుడైన ఇతడు బర్నస్ శిష్యులలో నందఱ కంటె చిన్నవాడైనప్పటికిని ఆయనకు ముఖ్యశిష్యుడు. ఇతడు సాయనాని "గ్రుడ్డివాని కణ్ణు"గా "(Blind-man's Stick) విశ్వసించి సమర్థించెను. ఇతడు తన

* ఈ ఫాదరి హిందూమతము నవలంబించి యజ్ఞోపవీతమును ధరించి, పిలక నుంచి, పెండెకల్లు ధరించి, యజుర్వేద బ్రాహ్మణుడు, ఆచార్య తత్త్వ బోధనామి యను పేరుతో వ్యవహరించుచు తన యజుర్వేదసిద్ధాంతములను శిష్యులకు బోధించుచు ప్రచారము చేయసాగెను. ఆ యజుర్వేదము ప్రెంచి భాషయందు నువదించబడి నుప్రసిద్ధి విద్వాంసుడైన వాల్టాయరునకు పొందుచేరినండి ఫ్రాన్సు పంపబడెను. (౩)

† ఈయన పక్కా పరిణామవాది. ఛార్విను పరివర్తిత సంప్రదాయానుకర్త. "హిరణ్యగర్భ స్సనువర్తతా" అను నీ మంత్రమునగల "హిరణ్యగర్భ" శబ్దమునకు "గ్రుడ్డు" అని అర్థము వ్రాసెను. (లే).

జీవితమునందు ౫౦ సం॥ ములకు పైగా వినియోగించి యీ క్రింది గ్రంథముల సంపాదన, నిర్మాణ మొనర్చెను.

(౧) ఋగ్వేద సాయణ భాష్యము యొక్క ప్రథమసంస్కరణమును క్రీ. శ. ౧౮౮౯ నుండి ౧౮౯౫ వరకు (౨౬ వత్సరములు) పరిశ్రమచేసి ౫ భాగములలో ౩ వేల పుటలకు పైగా ప్రకటించెను ద్వితీయ సంస్కరణమును ౧౮౯౦-౯౨లో నాలుగుభాగములుగ లభించు నుండి ప్రకటించెను. ఈ ఋగ్వేదభాష్యసాహిత్యము దీనిగముగ వ్రాసికొనెను.

“శిర్మణ్య దేశ జాతేన, శ్రీ గోతీర్థ నివాసినా,
మోక్షమూలభిక్షేన, గ్రన్థోఽయం పరిశోధితః,

(౨) ఋగ్వేద మూలము క్రీ. శ. ౧౮౯౩ లో.

(౩) ఋగ్వేదపాతిశాఖ్యము ౧౮౫౩-౬౯లో జర్మనుభాషానువాదసహితముగ.

(౪) వైదికపురాణ విజ్ఞానము

(౫) వైదిక హిమన్ (S B E. ౩౨ ఇంగ్లీషులో)

(౬) సాయణ కృతసర్వానాక్రమణి క్రీ. శ. ౧౮౧౬ లో ఆక్స్ ఫర్డునుండి

(౭) బృహద్రేవతా. (ఇంగ్లీషునందునువాదము) ౧౮౫౪ లో.

(౮) హివరీ ఆఫ్ ఎన్వయెంట్ సంస్కృత లిటరేచర్. ౧౮౫౯ లో.

౧౮—రుడాల్ఫ్ రాథ్. ఈయన మాక్స్ మిల్లరు నకు సహపాఠియైనప్పటికిని సాయణుని విషయమున నితని విచారధార మాక్స్ మిల్లరుకంటే భిన్నముగ నుండెను. ఈయన సహాలోచనాత్మక వ్యాఖ్యానకైలిని ప్రవేశపెట్టెను “వేదార్థమును వేదముతోనే చేయవలయు”నని నిర్ణయించెను ఇది యాయన ముఖ్యనియమము. “Les von Sayana” (సాయణుని బహిష్కరించుడు)! విలక్షణ-సాయణుడొక రాజ్యమునకు ముఖ్యమంత్రి యగుటవలన కార్యవ్యవస్థయై యుండియుండవచ్చును. అంగువలన మనవలె వేదాధ్యయనమునందు అధిక పరిశ్రమ చేయుట కవకాశము లభించకపోవచ్చును. ఆయనదగ్గఱ ఆధునిక కులనాత్మకభాషాకాస్త్రముగాని పురాణ విజ్ఞానాది సాధనములుగాని లేవనవచ్చును. కావున ఆయన భాష్యముకంటే నా భాష్యము అధిక ప్రామాణికము కాగలుగుచున్నది.

ఇతనియొక్క అర్థప్రక్రియ విల్సన్, మాక్స్ మిల్లరులు చెప్పినదానికంటే యుక్తియుక్తముగను మహర్షియాస్క. దయానందులు చెప్పినదానికి చాల దగ్గఱగనున్నది. ఈజర్మను వైదికమహాధికూట తనజీవితమంతయు వైదిక సాహిత్యమునందే వినియోగించెను.

(౧) క్రీ. శ. ౧౮౫౨ నుండి ౧౮౯౮ వరకు

౨౬ సం. రములలో నీతడు వైదికశబ్దములయొక్క సంస్కృత జర్మను మహాశోకమును “సెంటు పీటర్స్ బర్గ్ డిక్షనరీ”ని నిర్మించెను. ఇది ౭ భాగములు ౧౦ వేల పుటలు గలిగియుండెను. ఇది యొక గొప్పనిఘంటువు ఇందు ప్రతిశబ్దము సంపూర్ణ వైదికసాహిత్యము నందెచ్చెదప్పట వియేతర్థమున ప్రయోగించబడినది తెలియజేయుటకు పరిపూర్ణప్రయత్నము చేయబడెను. దీనివల వేయిరూపాయలు వేదప్రేమియు లీ గ్రంథమును, గవర్నమెంటు సంస్కృత కళాశాల కౌశియందుగాని, గోకుల బృందావన గురుకులమునందుగాని చూడవచ్చును.

(౨) నిగక్షమును క్రీ. శ. ౧౮౫౨ లో నాటించునండి ప్రకటించెను.

(౩) వైదికసాహిత్య ఇతిహాసమును, ౧౮౪౬ లో ప్రకటించెను

(౪) హిస్టరీ ఆఫ్ కలసి క్రీ. శ. ౧౮౫౬ లో బెర్లినునుండి శాస్త్రీయ అధ్యవేద సంహితను సంపాదించునర్చెను.

౧౫—ఓటో బెహ్ండిలింక్. ఈయన జర్మను వైదిక విద్వాంసుడైన రుడాల్ఫ్ రాథ్ నకు ముఖ్యసహాయకుడు. సహాయునియైయుండెను ఉపగృహక్షోభము యొక్క సంపాదనయందెరువకూడ సాహాయ్యుగనుగా నుండెను. ఆ వైదికశోక నిర్మాణమునందే జీవితము యొక్క బహుఅమూల్యాలంకారమును వినియోగించెను. క్రీ. శ. ౧౮౮౯ లో చాంబోగ్లోనెవత్ బ్రాహ్మణమును ప్రకటించెను.

౧౬ ౧౭ వాల్డేలిమి. ఈయనకూడ బర్నోళిష్యులలో నొకడు. ఈయన ఇతని సహచరుడైన, సెంటు పీటర్సుగతో కలసి, క్రీ. శ. ౧౮౬౦-౬౧ లో జర్నల్ డెడ్ సైన్స్ లిస్తో వైదిక కాల సమాలోచనమును ప్రకటించిరి.

౧౮—మ్యూర్. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౮౫౮ లో లండనునుండి “ఒరిజినల్ సంస్కృత టెక్స్ట్స్”లో కొన్ని నూతనములకు వ్యాఖ్య వ్రాసి ప్రకటించెను.

౧౯—వి బేబర్. ఈయన కూడ జర్మను విద్వాంసుడే. ఈయన క్రింది గ్రంథముల సంపాదన నిర్మాణ మొనర్చెను.

(౧) క్రీ. శ. ౧౮౪౭ లో యజుర్వేద మైత్రా యణిసంహితను సంపాదన మొనర్చెను (౨) క్రీ. శ. ౧౮౪౯-౧౮౫౩ లో బెర్లిను నుండి మహాపరభాష్య సహితముగ యజుర్వేదమును సంపాదన మొనర్చెను.

(౩) ౧౮౫౨ లో యజుర్వేదకావ్యసంహితను సంపాదన మొనర్చెను. (౪) క్రీ. శ. ౧౮౫౫ లో బెర్లినునుండి శతపథబ్రాహ్మణమును సంపాదన మొనర్చి, ౧౯౨౪ లో సాయణ, హరిస్వామి, ద్వితేద

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

గంగ మున్నగువారి టీకలను సంక్షేపముగ ప్రకాశ పఱచెను. (౫) క్రి. శ. ౧౮౫౮ లో బెర్నెసునుండి అద్భుత బాహ్యమును జర్మనుభాషావాద సహితముగ ప్రకటించెను. (౬) క్రి. శ. ౧౮౫౯ లో కాత్యాయన శ్రౌతిసూత్రమును (౭) ౧౮౭౧ ౭౨లో తైత్తిరీయ సంహితను, వంశ బాహ్యమును, వాజసనేయ ప్రాతిశాఖ్యమును భాగములుగ వైదికసంహితను (ఇండియన్ స్టడీసు) ను సంపాదించి మొదలెత్తెను. (౮) క్రి. శ. ౧౮౬౨ లో వైదిక నక్షత్రజ్యోతిషమును (౯) క్రి. శ. ౧౮౮౨ లో హిస్టరీ ఆఫ్ ఇండియన్ లిటరేచర్” ద్వితీయ సంస్కరణమును జర్మను భాషయందు ప్రకటించెను.

౨౦—భూట్టర్ ఆక్సేట్. ఈయన జర్మను దిగ్గజ విద్వాంసుడు. మాక్స్ ముల్లరునకు పూర్వమే సుమారు ౧౨ వత్సరములు పరిశ్రమించి రోమను లీషియందు క్రి. శ. ౧౮౬౧-౧౮౭౨ లో మొదటి సంస్కరణము (౧) ఋగ్వేదమును ప్రకటించెను దీని రెండవ సంస్కరణమును క్రి. శ. ౧౮౭౭ లో “జాక్” నగరమునుండి ప్రకటించెను (౨) క్రి. శ. ౧౮౭౯ లో ఐతరేయ బ్రాహ్మణమును, సాయణభాష్యముయొక్క ఉపయోగాంశ సహితముగ ప్రకటించెను.

౨౧—హాగ్. ఈయన ఐతరేయ బ్రాహ్మణమును అంగ్లమునందనువదించి రెండు భాగములుగ క్రి. శ. ౧౮౬౩ లో ప్రకటించెను.

౨౨—జి. సైమెన్ సా. ఈయన క్రి. శ. ౧౮౪౨ లో లండనునుండి రాజానీయశాఖ సామవేద సంహిత ప్రథమ సంస్కరణమును అంగ్లానువాద సహితముగ ప్రకటించెను.

౨౩—భూట్టర్ బెస్సె. ఈయన క్రి. శ. ౧౮౪౮ లో లైబజిగ్ నగరమునుండి కాథుమశాఖ సామ సంహితను ప్రకటించెను.

౨౪—డిబ్ల్యు. డి. హివ్లీస్. ఈయన క్రి. శ. ౧౮౫౬ లో రుడోల్ఫ్ థో కలసి (౧) అగర్వ వేద సంహితను జర్మను భాషయందు ప్రకాశ పఱచెను. (౨) క్రి. శ. ౧౮౭౧-౭౨లో తైత్తిరీయ ప్రాతిశాఖ్యమును (౩) అగర్వ వేద ప్రాతిశాఖ్యమును జర్మనుభాషయందు ప్రకటించెను. (౪) క్రి. శ. ౧౮౭౬ లో లైబజిగ్ నగరమునుండి సంస్కృత వ్యాకరణముయొక్కయు (౫) అగర్వ వేదముయొక్కయు అంగ్లానువాదమును గ్రీఫిత్ అనువాదమునకు పూర్వమే చేసెను. కాని అవి ఆయన మరణానంతరము ౧౯౦౫ లో లెక్ మెక్ ద్వారా ప్రకటించబడినవి.

౨౫—ఎ. రింజే. (ఎ. రెగ్నియర్) (Regnior) ఋగ్వేదమున మాక్స్ ముల్లరునకు సహాయకుడు నుండెను. ౧౮౫౬ లో ప్యారిసునుండి —

Etu de sur L' ibiome ses Vedas et les origines de Langue Sanscrite — ప్రకటించెను ఈయన సాయణసూత్రపాతియైన శ్రేణించి విద్వాంసుడు. క్రి. శ. ౧౮౫౭ నుండి ౧౮౫౯ వరకు “ప్రాతిశాఖ్య ఋగ్వేద”మును ౩ భాగములుగ ప్రకటించెను.

౨౬—హెచ్. గాస్ మెక్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు విల్నెను అంగ్లానువాదమునకు, లాంగ్ లోవా యొక్క శ్రేణించి అనువాదమునకు తరువాత సంపూర్ణ ఋగ్వేదమును పద్యరూపముగ జర్మనుభాషయందు రోమనులిపిలో క్రి. శ. ౧౮౭౬-౭౭ లో లైబజిగ్ నగరమునుండి రెండు భాగములుగ ప్రకటించెను. ఈయన రాథ్ శిష్యుడగుటచే సాయణసూత్రవలంబికాను. ౧౮౭౩—౭౫ లో ఋగ్వేద వైదికకోశమును కూడ ప్రకటించెను.

౨౭—ఎల్ఫ్ డ్ లుద్విగ్. ఈయన క్రి. శ. ౧౮౭౬ నుండి ౧౮౮౪ వరకు నీ ౧౨ సం॥రములలో జర్మనుభాషయందు సంపూర్ణ ఋగ్వేదమునకు విపుల వ్యాఖ్య వ్రాసి ౬ ఖండములుగ ప్రాగ్ నగరమునుండి ప్రకటించెను. ‘ఈ వ్యాఖ్య వ్రాయుటలో భారతీయ శైలిని కూడ నుపయోగించి మధ్యమార్గము ననుసరించెను. ఈయన ప్రాగ్ జర్మనీ యూనివర్సిటీలో సంస్కృత శాఖ ప్రొఫెసరు. ౧౮౭౮ లో వైదిక కాల విషయముపై సమాలోచనాత్మక లేఖకూడ వ్రాసెను.

౨౮—౨౯—కార్ల్ ఎఫ్ గోల్డెనర్, ఎడల్ఫ్ కా యేజీ—ఈ ఇగవురు రాథ్ సిద్ధాంతానుయాయులు. కాయేజీ “The Rigveda the oldest literature of Indians” అను గ్రంథమును క్రి. శ. ౧౮౮౬ లో జర్మనుభాషయందు వ్రాసెను. ఇగవురు క్రి. శ. ౧౮౭౫ లో ట్యూనింగ్ నుండి ఋగ్వేదముయొక్క ౭౦ నూక్తములను అనువదించి ప్రకటించిరి గోల్డెనర్ కొన్ని నూక్తములను ౧౯౦౪ లో అనువదించెను. (౩) “వైదిక జర్మను—బ్రాహ్మణజర్మను” అను గ్రంథమును వ్రాసెను. (౪) ౧౯౧౩ లో జర్మను భాషయందు “Die Indis che Balladendi chtung” అను గ్రంథమును వ్రాసెను. ౧౯౨౩ లో ౪ మండలములను జర్మనుభాష నుండినవదించి ప్రకటించెను. ఋగ్వేదముయొక్క మహాత్మ్యపూర్వముగ శ్రొత్తి అను వాదమును పూర్తిగా ప్రకటించుటకు పూర్వమే క్రి. శ. ౧౯౨౬ లో మరణించెను.

౩౦—ఆర్. టి. హెచ్. గ్రఫీత్. * ఈ సుప్రసిద్ధి అంగ్లేయ వైదిక విద్వాంసుడు కాశీ గవర్న మెంటు సంస్కృత కళాశాల ప్రిన్సిపాలుగా నియమించబడి తీసియొక్క ౧౦—౧౫ సం॥రముల కాల

* ఈయన గర్భాదాన ప్రక్రియను, ప్రసవ విధ్యను అక్షరమున ప్రకటించెను.

మును నాలుగు వేదములను ఆంగ్లమున పద్యములుగ అనువాదము చేయుటలో వినియోగించెను. అవి కాశీ నుండియే ప్రకటితమయ్యెను. (౧) ఋగ్వేద ఆంగ్ల పద్యానువాదము రెండు భాగములు క్రీ. శ. ౧౮౮౯-౧౮౯౨ లోను. (౨) సామవేద ఆంగ్ల పద్యానువాదమును ౧౮౯౩ లోను, (౩) అపర్వ వేద ఆంగ్ల పద్యానువాదమును ౧౮౯౫-౧౮౯౮ లో రెండు భాగములుగా వ్రాసెను. (౪) శుక్ల యజుర్వేద ఆంగ్ల పద్యానువాదమును ౧౮౯౯ లో ప్రకటించెను.

౩౧—వి మెకడానల్. ఈనుప్రసిద్ధ ఆంగ్లేయ వైదిక విద్వాంసుడు అనేక గ్రంథముల సంపాదన, రచన యొనర్చెను (౧) కాత్యాయనకృత సర్వానుక్రమణీ పడే సుగటిక, వేదార్థ ప్రదీపికా సహితముగ క్రీ. శ. ౧౮౮౬ లో ఆక్స్ ఫర్డునుండి ప్రకటించెను. (౨) శానకకృత బృహదేనతా స్వీతీయ సంస్కరణమును ఆంగ్లభాషానువాదసహితముగ ౧౯౦౪ లో ప్రకటించెను. (౩) వైదికమతము (౪) వేసెక్ ఇండెక్సులను కీఫ్ తో కలసి ౧౯౧౨ లో రచించెను. (౫) వైదిక వ్యాకరణమును ౧౯౧౦ లో జర్మనీనుండి ప్రకటించెను. ఇది సర్వోత్తమమైన వైదికవ్యాకరణము విద్యార్థులకుపయోగించు దీని సంస్కరణ కూడా ౧౯౧౬ లో ఆక్స్ ఫర్డునుండి ప్రకటితమయ్యెను. (౬) వైదికపురాణ విజ్ఞానము ౧౮౯౭ లో స్టాన్ బర్డు నుండి ప్రకటితమయ్యెను. (౭) 'వి వైదిక రీపర్' (నూక్రముల సంగ్రహము) ౧౯౧౭ లో ఆక్స్ ఫర్డు నుండి ఇంగ్లీషులో ప్రకటించబడెను. (౮) సంస్కృత సాహిత్య ఇతిహాసము లంఘనుండి ౧౯౦౦ లో ప్రకటితమయ్యెను (౯) ఇండియన్ పాస్టు ౧౯౨౭లో ఆక్స్ ఫర్డునుండి ప్రకటితమయ్యెను. (౧౦) 'హిమ్ను ఫ్రం ది ఋగ్వేద' ఇంగ్లీషులో.

౩౨—మరిస్ ఫీలిప్స్. ఈయన "ది టీచింగ్స్ ఆఫ్ ది వేదాన్" "రెలిజియన్ ఆఫ్ ఇండియా" అను గ్రంథములను వ్రాసెను.

౩౩—జే. వాకర్ నాగెల్. ఈయన గాటింగ్ టుక్ నగరమునుండి జర్మనుభాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౯౬ లో మహాత్మ్యపూర్ణముగ "వైదికవ్యాకరణము"ను వ్రాసెను.

౩౪—ఎల్. వాక్ ఫ్రోడర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు లైబజిక్ నగరమునుండి క్రీ. శ. ౧౮౮౧—౮౬ లో మైత్రా యణి సంహితను నాలుగు భాగములుగ ప్రకటించెను. (౧) క్రీ. శ. ౧౮౮౭ లో "ఇండియన్ లిట్రేచర్ అండ్ కల్చర్"ను. (౩) ౧౯౦౦—౧౯౧౦ లో కాళిక సంహితను నాలుగు భాగములుగా, (౪) ౧౯౦౮ లో "మిస్టరీయమ్ ఆండ్ ది మయిమ్స్ ఇక్ ఋగ్వేద"మును ప్రకటించెను.

౩౫—ఆర్. పిశేల్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు గోల్డెనర్ తో కలసి ఋగ్వేదమును బాగుగా సంస్కరించెను ఈ ఇగవును క్రీ. శ. ౧౮౭౯ నుండి ౧౮౯౭ వరకు నీ ౧౩ సం. రములలో జర్మనుభాషయందు స్థలగార్డు నగరమునుండి మూడు ఖంఠములుగ "వైదిక స్టడీ" అను గ్రంథమును ప్రకాశపఱచిరి; ౧౯౦౬ లో బెర్లినునుండి "ది ఇక్ డిక్టో లిట్రేచర్" అను గ్రంథమును ప్రకటించిరి.

౩౬—హర్ ముక్ ఓల్డెబర్గ్. నూతన వేదాంతమున క్రీ శంకరాచార్యులవారి నామము ప్రసిద్ధమై యున్నటులే వైదిక సాహిత్యమున జర్మనీయందు ఈ విద్వాంసుని కార్యము ప్రశంసనీయముగ నున్నది. ఈయన బెర్లినునుండి (౧) క్రీ. శ. ౧౮౮౮ లో ౫ వందల పుటలలో వైదిక ఛందాదుల వివేచనమును, (౨) ౧౮౯౪ లో బెర్లినునుండి "వైదికసర్మము"ను (౩) వైదికహిమ్న్స్ (ఆంగ్లమున S. B. E 46) (౪) ఋగ్వేదమునకు సంబంధించిన ౨౦ ఆఖ్యాస నూక్రములను, (౫) క్రీ శ ౧౯౦౧ నుండి ౧౯౧౨ వరకు బెర్లిను నుండి అద్వితీయ ఋగ్వేదభాష్యమును రెండు భాగములుగా, (ఇవి ఋగ్వేదముయొక్క సంపూర్ణ సర్వోత్కృష్ట భాష్యముగ నెంచబడుచున్నది) (౬) "వర్ల్డ్ ప్యూ ఆఫ్ బ్రాహ్మిన్స్" జర్మనుభాషయందు ప్రకటించెను.

౩౭—వి. హిలే బ్రాంత్. ఈ జర్మను వైదిక విద్వాంసుడు విశేష సరిశ్రమచేసి వైదికపురాణ విజ్ఞానముపై నీ క్రింది గ్రంథములను వ్రాసెను.

(౧) శాంఖ్యానున శ్రౌతనూత్రము (సంపాదితము) (౨) తులనాత్మక వైదిక పురాణవిజ్ఞానమును ౩ ఖంఠములుగ బెర్లిన్ నుండి జర్మనుభాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౯౧ నుండి ౧౯౦౨ వరకును, (౩) క్రీ. శ. ౧౯౧౩ లో వైదికనూక్రములను జర్మనుభాషయందనువదించి "సం హిమ్న్స్ ఫ్రమ్ ది ఋగ్వేద" అను పేరుతో వాషింగ్టను నుండియును ప్రకటించెను. మఱియు, వైదిక డిక్ సరీ ౩ భాగములుగ ప్రకాశ పరచెను. ఈయన అపరకాల కర్మకాండ అత్యంత శక్తికమని తెలియజేసెను.

౩౮—రైగోజిక్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౫ లో "వైదిక ఇండియా" అను గ్రంథమును లండను యందుండి వ్రాసెను.

౩౯—వార్గ్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౯ లో ప్యారిసునుండి "వైదికసర్మ ఇతిహాసము" అను గ్రంథమును. ఫ్రెంచిభాషయందు ప్రకటించెను. దీని ఆంగ్లానువాదము "The religions of India" అను పేరుతో బోస్టనునుండి ప్రకటితమయ్యెను.

౪౦—బి లిండెనర్. ఈయన చే సంపాదితమైన కాషీతీక్ బ్రాహ్మణము క్రీ శ ౧౮౮౭ లో జేనా నగరమున ముద్రితమయ్యెను. (సశేషము)

నా గ హృ ద యం

ర మ ణ శ్రీ

‘ఈ డేవర్ జేవ తెలిసిందట. గుడి గట్టిత్తన్నరు బాగ్గమంతులు.’

ఇటికలత్తట నెత్తికత్తుకుంటూ అంది నాగి...

కొత్తగా పనిలోకొచ్చిన దుర్గప్ప నాగిశ్శలో నాట్యమాడే అందాలు చిందరవందరగా చూస్తూ, ‘ఏ జేవత? ఎలా యెలిసింద?’ అన్నాడు.

‘పాలం గొని, దున్ని తన్నారంట! యేవో యిగ్గ రహం నాగేటికగ్గు కడ్డంబడి దుగ్గి సాగనిచ్చింది గాదంట! ఆరేత్రి ఖామంగుకల్లో గనబడి గుడి గట్టింద మండంట! నేకపోలే వొంసం నాసమైపోయి, దర్పిండు గుట్టుకొంటాదని, పలుకు నెప్పించంట... ఆ యిగరహం కొళ్ళగుట్టూ పాముటూ, అడమనిషి బొమ్మ ఉంది... దాన్నే నాగజేవత, నాగేటిజేవత అని కొలుపులు దీరుతున్నరు’...

నాగిశ్శలో చిన్న ఆవేశం తొణుకులాడింది! భక్తితో అపాదమస్తకం జడదరించింది!

దుర్గప్ప నమ్మలేకండా నవ్వుతూ, ‘ఆ ఖామంగు సందాలు పోగుసేశాడా! ఏవో యిగ్గరహం దొరికితే దాన్ని బట్టకొని, గుడి గట్టిందడమేటి? డబ్బున్న వాళ్ళే యెత్తు....’

‘సందా విదాశలు పోగడినాది... పూనుకొని పని నేయి తన్నాడు దర్మప్పెబురు...’

గుడి కడుతోన్న మేస్త్రీల కేకని ఉలిక్కి పడ్డారు. కిందకు దింపుకొన్న తిట్ట మళ్ళీ నెత్తికత్తు కొని పరుగెత్తింది.

‘యెదవ పెపందకం! అంతా మోసం!’ అంటూ పట్టు బిగబట్టాడు దుర్గప్ప.

మళ్ళీ నాగి గున్నంకోసం వచ్చింది.

‘ఎవర్నో నా మనువు నేనుకొన్నావా?’

‘ఇంకా నేను! తగినోడు తరలి తావోడు?’ అంది దుర్గప్ప కంఠలు దిరిగిన భుజాలమీద చూపులు నిగి డిస్తూ.

దశసరిపాటి ఇసుపరేకుని కొలిమిలో కాల్చి వంపులుదీర్చినట్టున్న వత్తుస్సులిండా ఊపిరి పీల్చుకొని ‘నీకెవరేనా ఉన్నారా? గుడి పెక్కడున్నాడీ?’ అన్నాడు దుర్గప్ప.

‘ఎవరూ నేకు. నేనూ ముసిలవ్వా. అంతా కలరావగిలి పోవారు’

గున్నం దీసుకొని, పోతోంది.

పోయిన దిక్కునే చూస్తూ. తుళ్లప్ప ఏవో మధురభాగ గుండెలో నెరుకుతు తెచ్చుకొంటు న్నాడు.

నాగిలాంటి పిల్ల నే మనువు చేసుకొన్నాడు. బోలెడంత ఓలిపోసి, బాహువుల్లో చిక్కిందుకొని, వయస్సు సార్థకం చేసుకోబోయాడు. నెల్లాళ్ళు కాపరం చెయ్యకండా నే, గూడెంలో ఎవడితోనో లేచిపోయింది. అప్పట్నుంచీ వెదుకులాడుతూ ఇక్కడ పనిలోకొచ్చాడు. నాగిని మానిసెప్పుట్నుంచీ, వెనకటి దానిమాట మర్చిపోవాలనిపిస్తోంది.

నాగి నిచ్చెనెక్కి ఇటికలందిస్తోంది. మేస్త్రీల పరాచికానికి సరాగాలకి సమాధానం చెప్పతోంది. దుర్గప్ప దూరంనించి, చూపందుకొన్నాడు. అక్కణ్ణుంచి కార్తారిపడితే, అమ్మా.... ఒక్క ఉదుటన ఎగిరివెళ్ళి చేతులుకాసి, చేతుల్లో ఇరికించుకొని, గుండెలకే హత్తుకొంటు చాలిజీవితానికి!... ఊహల్లో మెరుపులు వరుస్తూ, మళ్ళీ ప్రత్యక్షమైంది!

తట్ట నేలకేసికొడుతూ కూలబడింది.

‘దొంగనాయాళ్లు! నోటికొచ్చినట్టు మాత్ర న్నారు. వాళ్ళ నోట పురుగులడ...’

మేస్త్రీలని తిట్టి పోగులు పెడుతోంది!

‘ఏటి సంఘటి? అన్నాడు దుర్గప్ప మెల్లగా.

‘అయ్యో....మేస్త్రీలు ... కారుకూతలు కూర్చున్నారు.’ అంటూ కళ్ళంట నీళ్లు తిప్పుకొంటోంది....

‘నవ్వండించు. నేనెల్లా...’ అన్నాడు దుర్గప్ప. దుర్గప్పకేసి జాలిగా చూసింది కళ్ళలో కనుగుతోన్న కాంతి చెక్కిళ్ళమీదనుంచి జాలువారతోంది.

దుర్గప్ప గుండెకి ఆ మాపులు ఉప్పెన కలిగించినయ్య! అక్కణ్ణుంచి నాగి తట్ట నెత్తికెత్తుతోంటు దుర్గప్పే అందించి వచ్చాడు.

మధ్యాహ్నం వేళ ఇద్దరూ అన్నాలు ఒకేచోట కూర్చుని తిన్నారు. ‘ఈడేవో దేవ తెలిసిందంట’ నాగి మునివాక్కులు జ్ఞాపకంలో గిలగిల్లాడుకుంటున్నయ్య! నాగి తన హృదయదేవాలయంలో దేవతై వెలిసినట్టుంది! అంత అందంగా స్వాభావికంగా నవ్వుతూ ప్రేమతూ తన గుండెలో దేవాలయం కడుతోన్న నాగి.

తట్ట నెత్తికెత్తుతున్నప్పుడు కళ్ళలో ఏదో వెదికేది. దిట్టి తగిలేలా వంపులు తిరిగిన శరీరంవైపు చూసేది. ఏదో పాశునికొన్నదానిలా వెదుకులాలేది. వ్యక్తావ్యక్తంగా నవ్వేది. చిరునవ్వు పెదవుల చివర ప్రతించి పారేసి, ఏదో వేళాకోళమాడేది.

‘ఇయ్యల కూడవరొందాయ? అంది నాగి.

‘నేనే’

పక్కున వచ్చింది.

‘గొంతు దిగజారే, జావనాగ సంకటి నేను కొన్నానే?’ అని మేలమాడింది.

దుర్గప్పకి, ఆ నవ్వు, వేళాకోళం ఏదో అజ్ఞాత స్థాందర్యశక్తుల పూర్వాపరాల్ని ఉపదేశించి, బాంస వ్యానికి అట్టులు చాచాయి. అన్నం తిన్న ముంతలూ గిన్నెలూ రెండూ తనే కడిగి తెచ్చిపెట్టింది. ఆడుతూ పాడుతూ, పని చకచకలాడుతూ పూర్తి చేసేసరికి చీకటి పడబోతోంది.

మేస్త్రీలు రెండు రూపాయల నోటిచ్చి, మార్పుకోమన్నారు. నాగి దుర్గప్ప మొహంకేసి చూసింది.

దుర్గప్ప వెనకాలే నాగి బయటేరింది ఊళ్ళోకి! మెలికలు తిరుగుతో పోతున్న పాములా కాలుదారి

ఊళ్ళోకి త్రోవదీస్తోంది. దారికి పదిబారల మారంలో ఉన్న పుట్టవైపుకి వేలెట్టి చూపిస్తూ అంది నాగి:

‘నూశావా? ఆ పుట్టనో బారెడు తాసుపామున్నాది. అదే మా పాములుమావని కాశేసి పొట్టబెట్టుకొంది! ఆడినించి, ఆ పుట్టంటే బయం నాకు!’—

పుట్టలో ఏదో కదిలినట్టనిపించింది.

బారెడు నాగు...

నాగి నన్నని భుజాలమించి కేరుతూ జారుతున్న జడవైపు చూశాడు. బారెడు నాగు.

‘బలే పాము నెవరూ సంప నేమా?’ అన్నాడు.

‘అమ్మో! దేవుణ్ణి సంపడమే!... నాగరాజు... వొంసం నాశమైపోదూ?... ఇల్లంతా పాములు పాములైపోయి, విషం కక్కి కక్కి, పగ తీసుకొంటాయి.

ఆ రోజు రేతిరికే, పాములుమావకి నాకూ పెళ్ళి గావాల... ఊరినించి కొవాల్సిన సరుకులూ గుడ్డముక్కలూ కొనుక్కుంటే వస్తన్నాడన్నమాట! సన్నగా నీకటడతంది—పుట్టదరి కొచ్చేసరికి బయం బుట్టిందంట! గుసగుసల్నా గ బుసబుస లినిపించినాయంట! పడగెత్తి పారాడుతూ, కోరాడుతా వస్తంటే కళ్లు బయిర్లుగమ్మినయ్యంట... తరవాత సుహృదిప్పి పడిపోనాడు... ఆ దారి నొస్తన్నాచోళ్లు ఊళ్ళోకి మోసుకొచ్చినారు. ఆకిరికి ఎఱకయ్య మంత్రం గూడా పని నేసిందిగాదు. ఎన్ని మంత్రతంత్రాలు నేసినా, నాగరాజు కాటుకి బలయిపోనాడు.’

నాగి గొంతులో తడియారి వణికిపోయింది. కళ్ళలో కమ్మతోన్న చీకట్లు కాటుకతో కరిగి చెక్కిళ్ళమీద చారలు కడుతోన్నట్టు అస్పష్టంగా చూశాడు దుర్గప్ప.

‘మనువు నేనుకొదానికెవరూ రానేదా? తరాత’

‘నన్ను నేనుకొన్నావోళ్ళని పాము కరుత్రాదని ఊళ్ళోవాళ్లు నెప్పకుంటుండేవారు. ఆజ్ఞించి ఎవరూ రానేదు’—

దుర్గప్ప కళ్ళలో ఆశ్చర్యం మెరిసింది.

‘మాయమ్మ రోజూ దణ్ణం బెట్టుకొనేవంట, ఈ దారిని పోతా యీ పుట్టిక—అప్పసికింకా పిల్లలు బుట్టక, దిగులు పడుండేదంట!... పుట్టకు దణ్ణాలెట్టి

నా గ హృ ద యం

న్నాటినించి, ఏదో కోత్తూపిరొచ్చినట్టుంజేపంట!... నన్ను గన్నాది తరాత.

‘నాగరాజు వరానబుట్టా వన్నమాట....అందుకే నీపేరు నాగి’ అన్నాడు దుర్గప్ప అప్రయత్నంగా...

‘అందుకే నాగి పేరడత!... నేను కన్ను దిరిసిన శెల్లాశ్మకి మాయమృకన్ను మూసిందంట!..... ఆజ్ఞించి మా మామమ్మ సాక్షాత్తున్నాంది...తల్లిని పొట్టెట్టుకొన్నావని తిడతావుంట దిప్పటిగూడా?’

‘మీ ఆయ్యోవరో నీకు తెలుసా?’ అన్నాడు దుర్గప్ప.

‘ఎవరో తెలవను.’ అంటా సిగ్గుతో తల వంచింది.

‘ఓహో! అనుకోన్నట్టుయకొన్నాడు దుర్గప్ప.

‘మీ మామమ్మగారు నాగరాజుకి కొలుపులు దీరి సిందా?’

‘అమ్మో! కొలుపులే! అంత పెద్దేకనించాస్తది!’

‘అందుకే నిన్ను నేనుకోబోయేవాణ్ణి కాటేస్తంది?’

నాగి దుర్గప్ప కళ్ళలోకి నూటిగా చూసింది. ‘నిజమేనా?’ అన్నట్టు.

కిరాణా కొట్టడగ్గర చిల్లర మార్చుకొన్నారు.

నాగి కావలసిన సామాను కొనుక్కుని వెళ్లిపోయింది.

దుర్గప్ప నెమ్మదిగా పాడుపడిన గుడిలోకి చేరుకొన్నాడు.

* * * *

చెట్టుకింది పక్షి దుర్గప్ప. నా అనే వాళ్లు, బంధాలూ బంధువులూ లేని ఒంటరి పక్షి. ఎక్కడికి కళ్ళినా తెక్కులు గొట్టుకొని బతకాలిందే! ఊరూరూ తిరుగుతూ ఈ నాడిక్కడి కొచ్చిపడ్డాడు. దేవతలాంటి నాగి హృదయాన్ని తియ్యని ఊపిరితో పూరిస్తోంది. ఎక్కడో చిక్కని ఆనందానుభూతిని అందిస్తోంది. నాగి నాడిమాపులు ప్రతిక్షణం వెంటాడుతునే వున్నాయ్!...

నాగిని తన లోలోపల ఐక్యం చేసుకో నేనుకు ప్రయత్నిస్తూ, నిద్రా దేవి కాగిలిలో ఒరిగిపోయాడు.

చెల్లు దల్లగా వీరనలు విసురుతున్నాయ్. చంద్రుడు వెన్నెల ధారపోస్తున్నాడు. చుక్కలచీరల

మేఘకాంతలు చంద్రుడితో దోబూచు లాడుకొంటున్నాయ్ మిణుగురులు గుంపులు గుంపులుగా కిందికి దిగివచ్చిన నక్షత్రంపిల్లల్లా ఆడుకొంటూ, సంగీతం పాడుకొంటున్నాయి.

దూరంలో పద్మాకారంలో వెలుస్తోన్న గుడి, వెన్నెల పొడికి తడిసి నానిపోతోంది...దారిలో పెద్ద పుట్ట...బంగారపు పుట్ట...నాగరాజు పడగెత్తి నాగస్వరానికి మృగమోహనంగా నర్తిస్తుంటే, ఆ పడగ వైన నాగి..... నాగకన్యల ఆపురూపసౌందర్యతరంగాలు పొంగువారతోన్న సాగరంలాంటి నాగి...

పాము పడగల బుసబుసల మధ్య నాగి...

ఆ నాగిని చేతుల్లో పట్టుకొందామని ప్రయత్నిస్తోన్న తను...అందకండా ఎలాకలాకాలకో లేలిపోతోన్న నాగకన్య...సర్పాల పహారాలో నాగి పోతోన్న నాగి...

అడుగులు ముందుకు పడుతున్నాయ్!...

పుట్టదగ్గర పడుతోంది...

పడగల బుసబుసలు విసవిసల సరంభం...

నాగి నెవరో అందుకు పోతున్నారు...

చేతులు చాచి కాళ్ళిందుకోబోయాడు.....

పాదాలు గడగడ వణక సాగినాయ్!.....త్రాళ్ళతో కట్టి వేసినట్లు...కాళ్ళ నిండా నెత్తురు...కొన్ని వేల కాట్లు. విషవహ్ని కీలలు... నాగి ఎగిరెగిరి గుడిమీద లేలింది.

పద్మాంచలాలమీద మహోద్యోగంతో నర్తిస్తోంది...పరుగెత్తాడు. కాళ్ళలో సత్తువ లేలిపోతోంది..

నాగి కాలుజారి అతనిచేతిలో మెత్తని మాంసం ముద్దలా, నెత్తురుగడ్డలా పడింది.

గుండెలకు హత్తుకొని...

కవున కేక వేశాడు...

కేకలకి చెట్లమీద పక్షులు తెక్కులారుస్తూ ఎగిరి పోయాయి. కాళ్ళివైపు చూసుకొన్నాడు. ఒక వెద్దని నిట్టూర్పు ముఖాన్ని మేఘంలా అలుముకొంది!

కలను కన్నాడు.

భయం గుండెల్ని పిండిపాళేస్తోంది!

నాగి శక్తిలా కనిపించింది.

నాగిని చేసుకోవడమంటే మాటలా?

అంతిశక్తి నీకుందా? అన్న ప్రశ్న వేస్తోందికల..

వివో పూర్వా కరాలు స్మృతిపథంతో
తే గాయి.

తెలతెల్లగా తెల్లవారింది.

పనిలోకి బయల్దేరాడు. ఆప్పటి కప్పజే నాగి
పనిలోకి వచ్చి సిద్ధం గావుంది. నాగిని చూసేసరికి వివో
కొద్దిపాటి భక్తి, ఆవేశం కలిగించుకోబోయాడు—

నవ్వుతూ పేలుతూ నాగి పలకరించింది, నిన్నటి
జనువు మరింత వృద్ధి చేసుకొంటూ.

‘నీతో పలకరిస్తే అపకారమేమో? నాగరా
జూడకొంటాడా?’

దుర్గప్ప జేబాకోశం చేశాడు.

‘ఇంకా నయం! పాముల్ని గానీ నేనునేనుకో
బోతన్నానా?’ అంటూ మాతి ముద్దుగా ముడుచు
కొంది!

‘ఊరికేనే అన్నానే నాగీ! యేరే బ్రెమెట్టు
కోకు’

దుర్గప్ప ఊరశింపుకి కరిగి ప్రవహించింది నాగి.
ఈ మనువుకూడా ఆ తామపాము మూలంగా చేడి
పోతుండేమో అనే భయం లీలగా గుండెచుట్టూ తిరగ
సాగింది.

నిన్నటిలా చనువు ప్రసరించడంలేదు దుర్గప్ప.

వివవాసన తగిలినట్టు దూరదూరంగా తప్పుకు
పోతున్నాడు. కలకలం జీవితానికి సంబంధమేమిటి?
అంత పిరికితన మెందుకు తనలో? రకరకాలుగా
వ్యతిరేకంగా ఊహించుకొంటూ ఎడమొగం పెడ
మొగం పెట్టి పనిచేస్తున్నాడు.

మేస్త్రీలు ఎగతాళిచేస్తూ, ‘ఒకరోజుకే బెడిసి
గొట్టేసింజిటి యెవ్వారం?’ అన్నాడు దుర్గప్పని!

కాస్తంత ధైర్యం చిక్కించుకొని, ‘మాతి
ముడుచుకొన్నావే? నాగీ! నా మీద కోపమా?’—
దుర్గప్ప నాగిలో అసహనం పారదోలడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నాడు.

మొహంమీద ఎరువు చిరునవ్వు తెచ్చిపెట్టు
కుంటూ అంది. ‘నాకేం కోపం! నీ మనసెవరో యిరి
పేసినట్టు, ముంగినా మాటాడకపోతే, ఎలాగుంటది
నెత్తా?’

దుర్గప్ప భావతరంగాల్లో ఒడ్డు చేరుకోనే
ప్రయత్నంలో వున్నాడు. మధ్యాహ్నం అన్నాలు

తినేటప్పుడు తను తెచ్చుకొన్న పచ్చజేవో పెట్టా
యింది. ఆ పచ్చజే చిత్రంగా కనిపించింది. వివవాసన
తగిలినట్టు తగిలింది వద్దని వారించాడు. మళ్ళీ కథ
మొనటికొచ్చింది.

‘సింతికాయ పచ్చజేకేం?’ అంది మొహం
ముడుచుకొని...

‘అదేవో తలకాయ సింగ్గట్టిన పచ్చజేలా వుంది
గాని, సింతికాయపచ్చజేనా లేదు...అయ్యేటి
పచ్చగా మెరుస్తున్నాయ్?’ పచ్చజేవైపు చూపిస్తూ
అన్నాడు.

పకపక నవ్వింది, ‘మిఠాయి ముక్కలు మెర
వడ మేంటి?’ అంది అమాయకంగా...

దుర్గప్ప కళ్ల కెక్కినచూసినా పాముల మెలి
కలే! పాము కుబుసారే! బయటికి పొడుచుకొస్తోన్న
నాలికలే! ఏ రంగుచూసినా వివంలాగే! ఈ విప
రీతానికి భయపడయాడు. గుండెదిటపు కేవాద్రశిమా
కల తన నివి భయపెట్టేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నయ్.
ఇంతటి వైపరీత్యానికి కారణం నాగికళ్లు! ఆ కళ్లలో
ప్రతిఫలిస్తోన్న జ్వాలాతరంగం...నవ్వుతూ పేలుతూ
తనచుట్టు వలయాలు తిరుగుతోన్న జ్వాలాతరంగం...

బనా భావోన్మాదంతో ప్రవర్తించకండా ఆటు
పోటుకి నిలబడి పనిచేశాడు. నాగిని చూసేసరికి పూర్తి
వివగంపు కలిగింది.

చిరుచీకటి పడింది!

పని కట్టిపెట్టి బయల్దేరాడు.

పుట్టవైపుదారి చూసేసి, అడ్డవ్రోవ బయల్దేరాడు.
నాగికూడా నిశ్శబ్దంగా బయల్దేరింది అతని వెంట.
ఉన్నట్టుండి ఆకాశాన మేఘం క్రమ్ముకొంది. చీకటి
మరింత చిక్కబడింది!

దారిలో ‘దుర్గయ్యమావా!’ అంది నాగి.
గొంతు పూడిపోయింది.

కళ్లలో వివో వెల్తురు దారి చూపుతోంది!...

నేత్రాందంగాల్లో కాంక్ష వేలాడుతోంది
భయంగా.

అనునయంగా దుర్గజ్ఞి చుట్టబెట్టుకోబోయింది.

పాము తన శరీరాన్ని చుట్టబెట్టుకొన్నట్టు అను
భూతి జొందాడు. చల్లనిగాలి విసిరింది. వెచ్చని

నా గ హృ ద యం

ఊర్వులు మొగాన్ని పెదవుల్ని నరనరాల్ని ఉండే కిస్తున్నాయ్!...రక్తం తరంగమయం గా ప్రవహిస్తోంది ఆపాదము ప్రకం....

‘నాగీ!’

ఉండ్రేకం కేక వేసింది !

జలజల మేఘం వర్షించింది !

నాగి ఉలిక్కి పడింది.

దగ్గర్లో పాడుపడిన గుడి...

గుడిదగ్గరికి చేరుకో నేపటికి గాలివాన....

ఆ గాలిలో వానలో ఏనో రహస్య (పణ(ళ))య భయంకర సందేశం !

దట్టంగా కమ్మిన మేఘాలు వర్షిస్తున్న ధారలూ తడిసిపోయారొద్దూ...వర్షలోకం లోంచి ఊడిపడ్డ మానవాతీతశక్తుల్లా ఉన్నారూ !

‘నే నిక్కడే నిలబడండి’—దీపం వెలిగించి, అన్నాడు దుర్గప్ప చలికి వణికిపోతూ.

వంటిమించి వర్షచింగువులు ముత్యాలలా తూలి పడుతున్నాయ్ ! నాగి ముఖంమీద ఉంగరాలు తిరిగిన ముంసురులు రింగురించున ఊసతూ ముత్యాలు రాలుస్తున్నాయ్!...

‘పురుగుపుట్రా ఉండే సోట, ఇక్కడేనా నీ నిదర?’ అంది.

దుర్గప్ప కళ్ళలో తిళుకు చూశాడు. కంఠంబట్టూ తడిసి నానిపోతోన్న అందం, భుజాలకింగుగా బాహువుల్లోకి జారుతోంది!... మైకం కమ్మింది. ఏం చూస్తున్నదీ చేస్తున్నదీ అతని చైతన్యంలో లేదు.

‘అపరాధం...పొద్దుణించి, నీ కళ్ళలో మెదుల్తోన్న పాము మెలిక లేమిటి?’

లోలోపల ఘోష !

వినిపించలేదు అతని చెవులకి ! గుడ్డిదీపం ఇద్దరినీ చూసి రహస్యం దిగమింగుతోంది !

గాలికి తెప్పతెప్పలాడిపోయి అస్తమించింది వెల్తురు. నాగి పాములా మెలికలు తిరిగిపోయింది అశనిబట్టూ పెనుగులాడుతూ, మెరుపు మెరిసింది. మేఘం అరిచింది...ఎక్కడో ప్రణయదేవాలయం వాకిళ్లు తెరుస్తున్న చప్పుళ్లు...

గంటలో విపరీత పరిణామంతో కాంతించింది ప్రకృతి. మెల్లిగా బయటకొచ్చాడు....

‘దుర్గయ్య మావా’-

హోదన సముద్రం పొంగినట్టు ఏడ్చింది అతని గుండెల్లో తలదాచుకొని...

‘ఛా... ఎందుకూ ఏడుపు? నువ్వే నా మనువు. నిన్నే మనువు నేనుకొంటా!’ దుర్గప్ప మాటల్లో విశ్వాసం ఏడుపుని అరికట్టింది.

మెల్లిగా చీకట్లో దారి తడుముకొంటూ, తడుము కొంటూ సాగిపోయింది నాగి!...

గుడ్డిదీపం వెలిగింది దుర్గప్ప కళ్ళలో.

ప్రంభందగ్గర ఏదో నరనర పాకినట్టుంది ! (తుల్లిపడి చూశాడు. ఏం కనిపించలేదు. వత్తిభయ.

అక్కణ్ణుంచి తొచి అంపాన పెట్టసాగింది మనసు. అంత గుండెబిటవూ నీరుకారిపోయింది. ప్రాణాల్ని ఉగ్గబట్టుకొని ఊపిరి విడిచాడు. ఎందుగడ్డి మంటబెట్టాడు. చలికి వంకరదీరిన నరాలు సాగాయి. రక్తం రారవ పాటింది. మెదిడులో శిలాద్రవం కరిగింది

మంటలో జ్వాల నాలికలమీదనాగి నృత్యం చేస్తోన్నట్టు కనిపించింది. పాములు మెలికలు తిరుగుతున్నట్టున్నాయ్ కీలలు! మంట ప్రక్క నే వెలుగుతూన్నా హృదయంలో వణుకు పోలేదు. భయం పీల్చిపారేసిన పిప్పిలా ఉన్నాడు మనషి.

నాగితో ఎంత అపచారంచేశాడు ? ‘దాని ఫలితమే అనుభవిస్తున్నావ్ ! గుడ్డిదీపం మిణ్ణు మిణుకుమంటూ సాక్ష్యమిస్తోంది ! పాడుపడిన గోడలు ఛాయాచిత్రాలు తీసుకొని, తిరిగి ప్రదర్శిస్తున్నట్లు కనిపించింది ! ప్రకృతిలో ఇంత విపరీత పరిణామాలు నమ్మలేకపోయాడు!...

ఏనాడూ కంటనీరు పెట్టనివాడు భయంతో ఏడ్చాడు.

‘వెంట నే పారిపో’

లోలోపలి ఘోష !

నాగితో మనువో ?

‘నీ ప్రాణంకంటే ఎక్కువా? పాము పగబట్టి కాపేస్తే?’

.....

పాముకంటకు నురగులు గక్కుతూ, పొగలు

శేషతూ చొంగలు కొరస్తోన్న మరణముఖం కనిపించింది!

* * *

‘దుర్గయ్య మావా!’

పాడుకుడి ప్రతిస్పందించింది — ‘శిథిలాల యమ్మలో శివుడు లేడోయి’ అని — నాగి గొంతు సుడి దిరిగిపోయింది.

అతడులేదని, ఆక్రోశించి చెబుతోంది వాతావరణం.

‘పనిలోకి గానా యెలాజేమో!’

గుడిపగ్గరికి పడగెత్తింది. ‘ఇయ్యల పనిలేదే నాగీ! దుర్గప్ప గానా గబగిలే సెప్ప’

మేస్త్రీ అన్నాడు సున్నంకుట్ట బాగుచేస్తూ.

‘ఎవరితోనూ చెప్పడం? మొండిగోడల్లోనా? పాడుపడినగుడిలో విగ్రహంతోనా? ఎవరితోనూ చెప్పడం?...’

దుఃఖం గుండెలో దిగదొక్కుకుంటూ పుట్ట దారినిపడి పరిగెత్తింది! ఒక్కఊపున గుడిసెలో కుక్క సెలకమంచంమీద ఎగిరిపడింది.

జారెడు నాగుతాచులాంటి జడ పడగవిప్పి బుస గొడుతున్నట్లుంది. వివశహింజ్వాలల్లో పెనివులూ, ముఖం, కళ్లు తేలిపోతున్నట్లున్నాయి!

‘ఏటే నాగీ! అంతిపరీతం గా వున్నావ్?’ అని ముసలవ్వ సమాధానంకోసం ఎదురుచూసింది!

దుర్గప్ప మనువుసంగతి తడవడతూ చెప్పేసింది.

‘ఇకేం! దగా చేశాడన్న మాట! నీడతుకు నెడంలా కాల్చుకుతిన్నాడు’

ముసలవ్వ మెటికలు విరిచింది.

నాటినించీ, అలా బతుకుతూవచ్చింది నాగి. దిగులుగా, నీరసంగా మసిలింది. ఆదిగుల్లో నీరసం లోనే, నెల అని తేలింది. అంతులేని ఆవేదన... దుర్గప్ప తన కడుపులో చిచ్చుబెట్టి, ఎక్కడికో పారి పోయాడు!...

‘ఏవకీ పారిపోలేదు... దుర్గయ్యమావడ నాకడు పులో సిక్కడిపోనాడు’ అనేది ముసలమ్మతో పిచ్చిగా. పిచ్చిపిచ్చివేమలేదే. వాగేది. పాడేది.

‘అదుగో! దుర్గయ్యమావడ పొట్టలోంచి వత్త న్నాడు. పుట్టమీది కెక్కుతున్నాడు... పడగిప్పిన

నాగరాజు, పగబట్టిన నాగరాజు మాటేని కాటే కాడు’—

తొమ్మిది నెలలూ కంటికితెప్పలూ కాపాడు కొచ్చింది ముసలవ్వ. పదోనెల పైబడుతోంటే, నాగి కడుపు పండి, శిశువును కంది. అప్పుడే కుటుంబించిన పాములాంటిబిడ్డ... చేతిలో పాములా మెలికలు తిరిగి పోతున్న బిడ్డ... తల్లి పాలు తాగడానికి బుసలు గొడు తున్న బిడ్డ...

పాములా పక్కమీదపాకిపోయేవాడు పాము చారలు... పడగలా తల!... ముసలవ్వ బిడ్డణ్ణి చూసి ముగిసిపోయింది! ‘పాములూ’ అని పేరు పెట్టింది! పాము చెబుతే! ఎక్కడేబిడ్డనిన్నా ఉలిక్కి పడే వాడు. కొడుకుని పొత్తిళ్లలో పొడుపుకుని పెంచు కొంటోంది నాగి... దిగులు మరిచిపోయింది. వంట్లో బాలింతరి చాయ మెరుకులదీరింది. ‘చక్కనమ్మ చిక్కినా అందమే’ అన్నట్లుంది!

ఊరంతా ఈ ‘పాముల్ని’ చూడడానికొచ్చారు. జాతిమతి వివక్షతలేకుండా.

పూర్తిగా పాము కడుపున పుట్టినట్టున్నాడన్నరు. బుసగొట్టడం విని, గతుక్కుమన్నారు... పాము నాలికలాంటి నాలిక చూచి విస్తుపోయారు... పడగలాంటి తలచూసి యుడుసుకొన్నారు! నాగి పేగు పత్రికాప్రపంచంలోకి కూడా వెళ్ళిపోయింది. దానితో దిక్కులు మార్శ్రోగియ్యాయి... మనిషికి పాము పోలికల్లో, బుసల్లో బిడ్డపుట్టాడని...

నాటినుంచి, ఆపల్లెటూరు తీర్థమైపోయింది. క్రైక్కురిసిపోయింది. దారిలో పుట్ట ఆవుపాలతో తడిసి నానిపోయింది. పసుపు కుంకుమల్లో ఎఱువ్రా పసుపుల కొండలా దూరానికి కనిపించింది!

‘పాములు’ బుసవిని, నాలికలుచూచి ప్రపంచం నాగలోకంవైపు భ్రమించిపోయింది!

దూరాన పద్మాకారంలో వెలిసినగుడిలో గేవత, పుట్టవైపు ఈర్ష్యగాచూసింది! పుట్ట నానాటికి పెద్దదై పోతోంది నాగలోకమంతా భూతలంమీద మొలుస్తూందా అన్నట్లు!... ఈ వేడుకలూ, తీర్థప్రవా, ప్రచారం అంతా నెల్లళ్ళలో పొంగులా అణిగి పోయింది.

ఈ పొంగులోనెనా దుర్గప్ప ఎక్కడైనా తేలి కనిపిస్తాడేమో అని చూసింది. కళ్లు ప్రతిఫలించలేక

నా గ హృ ద యం

పొయ్యాయి. తీరని ఆశమాత్రం మిగిలింది!...ఆఆశతో ఎప్పుటికైనా కొడుకుకోసమైనా రాకపోతాడా? అని బతుకుతోంది నాగి!

కాలం గిరగిర తిరిగి యేడాది దాటింది.

‘పాములు’ పాకిపోతున్నాడు ఎక్కడికై నా సరే!...

ఒకసోజున ఎవరో వింతవ్యక్తి పాముల్ని బయటించి లోపలికి తీసుకొచ్చి, ‘బంజికిందబడి నెత్తురై పోవలసింది బిడ్డ...బయటికి రానీ మోకంజీ’ అని నాగి కప్పజెప్పాడు.

జీబురుగెడ్డం... పెద్దబూచి లావున్నాడు..... ముఖం నిండాగాట్లు, ముర్రీకి మాలిన్యం వంటినిండా.... చూడ్డానికి వింత, గోత...కళ్లలో అసహ్యం...

నాగి ఏవగింపుగా చూసింది...ఆబూచి తాలూకు వంటిమీద మాలిన్యం బిడ్డకంటుకొండేమో అని తల్లి తల్లడిల్లిపోయింది.

‘ఎవగుబాబూ నువ్వు?’

ఆవిడ కళ్ళలో ప్రశ్ని.

‘నువ్వు చన్నెరుగుదువనుకొంటున్నావా?’

అని తిరిగి ప్రశ్ని.

‘ఎక్కడో ఏవో అనుబంధం అనుకొంటా’

విసిగిపోతోన్న ఆకళ్ళు.

‘నీకు బాగా జ్ఞాపకమేనా? సర్తించావా?’

విసిగిపోతోన్న ఆకళ్ళు తెలపతెలపలు భూతకాలాన్ని చప్పుడుచేస్తున్నట్లున్నయ్...

వింతవ్యక్తి బయటికొచ్చేవాడు.

నాగి సుమ్మంలోనించి తొంగి చూసింది.

పాడుగుడివైపు సడక సాగిస్తూన్న వింతవ్యక్తి...

నాగి కళ్ళు ఏవో పూర్వాన్ని దృశ్యీకరించుకొంటున్నయ్!

చిరుచీకటి పడుతోన్నప్పుడే నాగి కాళ్ళెక్కడికో ప్రయాణం తలపెట్టాయి. ముసలవ్యక్తి చెప్పకండా, పాముల్ని చంక నేసుకొని బయల్దేరింది.

ఎనాడో చూసివగుడి!...ఎవరో ఉన్న అలికిడి...అడుగుల సవ్యశికి, లోపల్నించి కేక.

‘ఎవరూ వస్తా?’

నాగి చప్పుడు చెయ్యకండా లోపలికి తొంగి చూసింది. పాములు కళ్ళు మిటకరించుకొని, నాలిక

వెళ్ళబెట్టి చూశాడు. పాముల్ని నేలమీద వదిలించి నాగి స్థంభం పక్కనుంచి చరచర పాకుతూ, బుస గొడుతూ వెళ్ళాడు.

వింతవ్యక్తి నిజంగా పామునే అనుకోవాలి! ‘పాము...పాము...’ అని కేకవేశాడు కళ్ళు మూసుకొని కిటికీ ఎక్కి కూచున్నాడు.

నాగి కళ్ళముందు కనిపించింది!

‘నువ్వా?’ అన్నాడు అప్రమత్తంగా. పాముల్ని చేతిలోకి తీసుకొంది మెలికలు తిరిగిపోతున్నాడు. భయంతో వణికిపోతున్నాడు.

‘పాము...పామునుకొన్నాను’

‘పావంటే అంత భయమే?’ అంది నాగి రెట్టించి.

‘సిన్నప్పట్నుంచీ భయమే!’ అన్నాడు తడబడుతూ.

‘సిన్నప్పట్నుంచీనా? మద్దెనించా? నువ్వెవరివో? తెలిసిందా?’

నేనెవరో నాకు తెలీకండా ఉంటుందా? నిన్ను మాత్రం పొద్దుట కుర్రాణ్ణిపైపేటప్పకు చూశాను. నేను అడుక్కుని తిని బతికేవోణ్ణి! నాదగ్గరేవుంది? ఎందుకొచ్చావు ఇక్కడికి?’

‘రెండేళ్ళ క్రితం ఇక్కడే. జరిగిందో జ్ఞాపకం నేనూ నీకు? నిన్ను పసిగట్టే యెంటబడ్డాను. యేసం మారినా గొంతుమారండీ! వందమందిలోఉన్నా నీ గొంతు సిటిక్కిన పసిగడతా! ఈ పాముల్ని నూకు...ఈడు తిండిరిలేని బిడ్డ...దిక్కులేని బిడ్డ...నా మానాన నన్నొదిలేసి, పారిపోనాడు తండ్రి. ఈబిడ్డ కోసం బతికాను...నాగరాజు వారాన పామైపుట్టింది బిడ్డ...ఈణ్ణి నూడ్డానికి పెసంచం ఇరగబడి వచ్చింది. అప్పుడేనా తిండిరిసని సిస్సుకొంటా వత్తాడేమో అని నూశాను. ఎవ్వరూరాంకే?...ఈపాద్దు నూశాను...నమ్మనేకపామ్యాను. మనిసి మారినా నూపు మారదు గందా! గొంతు మారనుగందా!...యెయ్యిమందిలో ఉన్నా ఇట్టే పసిగట్టాల్సిన నూపూ, గొంతూ! నాగి గొంతు పూడిపోయింది.

మొహంలో మాలిన్యం కరుగుతోన్నట్లుంది ఆ వ్యక్తికి. కళ్ళలో ఏవోమెరుపు మెరుస్తోన్నట్లుంది! అతని మొద్దువారిస జాలిలేని పెసపులు, పొగ

చూరిన గోడలాంటి పెనవులు, గతాన్ని బలవంతంగా చప్పరిస్తున్నట్లున్నయే!

‘నాగీ’ అన్నశబ్దం పాడుపడిన నేవాలయం గోడల్ని కూల్చి పాడేసింది. రెండేళ్లక్రితం వేసిన కేక ఇప్పుడు వినిపించినట్లుంది! ఈరెండు సంవత్సరాల దీర్ఘకాలం గ్రక్కడిలిపోయినట్లుంది! నాటి నుంచి నేటివరకు, ‘నాగీ’ అన్న దీర్ఘక్షరాల్ని సాగదీసి అతికినట్లుంది!

‘నాగి నాడేవత ఆడేవతికి గ్రోహం నేనాను— పాముకొటుకి భయపడి’—అన్నాడు ఆచిత్రవ్యక్తి.

నాగికళ్లలో నీరు గుక్కుకొంటూ నిలిచి పోయింది. నోట్లోంచి, ఆవేశం అంతరించింది ఏనాటి నించీ కాపాడుకొస్తోందో జవనత్వం ఒక్క ఉడుటున కూలబడిపోయింది. పాములు వింతవ్యక్తికేసి చూస్తూ, బుసగొడుతున్నాడు.

‘ఈడే నీకొడుకు’

‘నాకొడుకా’ అన్నాడు. ఆశ్చర్యంతో పెనవేసుకొన్నాడు పాముల్ని.

‘నిజంగా పామేనే నాగీ! పామంటే ఎంత భయపడేవాడో, అగోజున, పాములు నాకళ్లలో మెలికలు తిరిగిపోయాయంటే నమ్ము... కివరికి నాభయం భయంనాగ నీకడుపున పడ్డది’

అలా ఎంతసేపు గడిచిపోయిందో, మానంగా భావగర్భితంగా, నాగికి అంతుపట్టలేదు!

నాగిలేచి, ‘యెల్లాను’ అని నెలవు తీసుకొంది.

పాముల్ని ముద్దులాడియిచ్చేశాడు.

‘నేనొచ్చి దిగబెట్టనా?’ అన్నాడు.

‘వద్దులే! ఎవరేనే నూస్తే బాగోదు’ అంటూ దాటితీసింది.

విదారిని పోతోందో తనకే తెలియలేదు. చుట్టూ నల్లగా మాడిపోయి ప్రవహిస్తున్న చీకటి. భయం గుండెల్ని పిండిపారేస్తోంది. రోజూ నడిచేదాకే! ఐతే నేం?... ఏదో అనూహ్యమైన భీతి... గజగజ వణికిపోయింది. పాములు బుసలు గొడుతున్నాడు. అల్లంత దూరంలో చిన్న కొండలాంటి పుట్ట... పుట్టలో ఏదో కదిలింది. కాంతివాకలా నెత్తురు జలజల కురుస్తోంది పుట్టమీద. నాగి చేతులెత్తిననుస్కరించింది. పాములు ఇంకి జారిపోయాడు. భక్తిలో ఆవేశంలో తూగిపోయింది. పాములింకా చేతిలోనే

ఉన్నాడనే భ్రమలో వుంది! పాములు మెల్లగా నల్లగా సాగిపోయాడు ఎక్కడికో అవిదాది పసి పాపకే అంతుపట్టదు! చైతన్యంతో చేతులో నడుము దగ్గర చూసుకొంది. ఏంవుంది? శూన్యం... కవున కేక వేసింది... ఎలుగెత్తి పిలిచింది. పుట్టలోంచి పాములు మిమిలతోంగి మాళాయి. జలజల కదిలాయి. పాములా పుట్టలోకి సాగిపోతున్న పాప... ఏదో బారెడు పదార్థం కట్టబెట్టు క్రమ్మిస్తూ, నక్షత్రాల వెలుగులో, ‘పాములు’ కాళ్లని చుట్టుబెట్టుకొని, పెదవుల్ని ముద్దుబెట్టుకొంది—

ఒక్క ఉడుటున నాగి పరిగెత్తుకెళ్లింది.

‘పాములు’ బుసకొడుతూ వున్నాడు జోగుతూ వున్నాడు. నరగలు గక్కుతూ పొగలు రేగుతూ యమయాతన కళ్లలో ప్రతిఫలిస్తున్నాడు. ఆచీకటిలో, గుడ్డివెల్తురులో. ‘ఎంత అన్యాయం?... ఎంతిగోరం!...’ ప్రకృతి ఘోషించింది నాగి గోంతులోంచి...

‘పసిపాపే, నీ ఆకలికి దొరికిందా నాగరాజా! వయస్సులో పాంసులు వారుతూ, జలజల రక్తంతో సంగీతంపాడే నరాల్ని విష కలుషితంచేసి. నావత్తున్న మీద పడి నాట్యమాడలేక పోయావా? నాశరీరాన్ని పెనవేసుకొని, చిత్రమొచ్చిన చోట కొటువేసి ముద్దులాడలేక పోయావా?’... అని...

నాగి చింతిచెట్టు కిందకి ఆ ప్రాణంలేని కటెతో చేరుకొంది. తెల్లవారులూ కన్నీళ్లు ప్రవహించింది. చివరికి స్వహత్యే పడిపోయింది.

గుడిగంటలు మోగుతున్నయే!

సోమ్యుసిలి పడిపోయిన నాగి గుండెలో ఘంటానినాదం ఏలోకంనించో మేల్కొల్పింది! పరుగు పరుగున ఆసల్లని విషవమ్మికిలాతిప్రమేన పాముల్ని చేతిలో ఇరికించుకొని, దేవాలయం ముందు వారి పోయింది!

పూజారి అడ్డగించాడు.

‘ఈగుడి నేనే గట్టాను!... సుల్లో జీవతని నేనే ముందు నూశాను. ఇందులో అడుగెట్టడానికి నాకర్హత లేదా? ఇదేం నాయం చేస్తున్నా?... నేను గడితే పనికొచ్చిన గుడిలో నన్నడుగెట్టనీయా?’ అని నాగి మెల్లమీద పడి ఆక్రోశించింది.

గుడిలోంచి దుర్గవ్వ బయటికి కొస్తున్నాడు. నాగిని చూసి గతుక్కుమని పోయాడు.

చేతిలో విషంతో మాడిపోయిన నల్లనిపాముల్ని చూసి బిత్తిరపోయాడు. ‘దురగయ్య మావా’ అంటూ నాగి అతిని కాళ్లమందు పాముల్ని కన్నీటితో అభిషేకిస్తూ వారి పోయింది.

గుడిగంటలు ఘణఘణ మోగాయి!

సత్తిపెళ్లి

శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు

ఏ కాంకి క

* * బీదవాని యిల్లు; విరిగిపోయిన కుర్చీలు; పాతబల్ల; మాసినబట్టలు వగైరా. సుబ్బయ్య, సత్యవతి; జిట్టబొచ్చు, నిక్కరు, చారల బనీ నుతో సుబ్బయ్య మొరటుగా కనిపించుతూ వుంటాడు.

సత్య : ఎన్నిసార్లు చెప్పేదినాన్నా నీతో! చెప్పి చెప్పి నోరు నొప్పివుతుందీ

సుబ్బ : (పరధ్యావంగా వున్నవాడల్లా కూతురుకేసి తిరిగి) ఏండది సతీ! మల్లా నెప్పు. నోట్లో గొణుకుకోకపోతే గట్టిగా ఎడవరాదూ?

సత్య : ఏమిటి నాన్నా! ఎప్పుడూ కడుగుకుంటావు. మంచి చెబుతున్నా అంతే.

సుబ్బ : కడుగుకోకపోతే బతిమాలుకోమంటావా ఏంటి? నువ్వేమైనా కలకలేరువా?

సత్య : కలకలేరుకాదు. ఉప్పులేరు కాదు.

సుబ్బ : మరీ? —

సత్య : అగుగో! అట్లా గడమయిస్తే నేను చెప్పేది లేదు బాబు. అమ్మ పోయినప్పటినుంచీ యిట్లాగే వేపుకుంటున్నావు (కంట తడి పెట్టుకొనును.)

సుబ్బ : ఈ ఆహంగలతో వచ్చిన సావేయిది. గట్టిగా పలుకాడితే యిట్టే విడతాయ. (మెత్తబడి గొంతుక తగ్గించి) అయితే నువ్వు నెప్పే దేటో గబుక్కున నెప్పెయ్

సత్య : రంగయ్యమావయ్య నీతో చెప్పుచున్నాడు...

సుబ్బ : ఏమని?.....తనకివ్వాలిని ఎదైనాజేలు పంపించునా?

సత్య : నాజేలుకాదు, వగలూకాదు.

సుబ్బ : మరేటి?

సత్య : ఇవాళ పెళ్ళికొడుకు చూసుకోడానికి వస్తాడుట. నిన్ను మంచిబట్టలు కట్టుకుని సిద్ధంగా వుండమన్నాడు.

సుబ్బ : ఎవడా పెళ్ళి కొడుకూ, మనవుకొడుకూను! ఎడమంచి వత్తున్నాడాడు?

సత్య : అదిగో! అట్లా బండ్లమంటలు మాట్లాడొద్దని కూడా మావయ్య చెప్పుచున్నాడు.

సుబ్బ : మరి మీ మాన కేనెమాటలు మాట్లాడతాడాయేం? “బాక్ తీర్చలేకేం యింకా” అని నిలేసే అగినప్పుడు నూడాలి ఆడి మాటవరస. మిరపకాయ సమిలినట్టుంటదిలే!

సత్య : నామాట వినిపించుకో నాన్నా! మావయ్య చెప్పుచున్నంతా చెప్పియ్యి.

సుబ్బ : నెప్పేదేటో గబుక్కున నెప్పెయ్. నెవి కోసి మేకలా అరుతున్నావు.

సత్య : నీళ్లు పోసుకుని, మంచిబట్టలు కట్టుకుని నిన్ను సిద్ధంగా వుండమన్నాడు. కాఫీ, ఉపాహారయారాచేసి నిన్ను సిద్ధంగా వుండమన్నాడు. తను యిప్పుడే వస్తానన్నాడు.

సుబ్బ : పెళ్ళి కొడుకు నా బట్టలు చూసి పెల్లిచేసుకుంటాడా ఏటి? ఆడికి కావల్సింది పిల్లేగా? నేనెట్లా వుంటే ఆడికేం?

సత్య : పెళ్ళికొడుకు నీ బట్టలు చూసి పెళ్ళి చేసి కొడులే. కాని నీ మాటలు వింటే నెనక్కరిగి పారిపోతాడు

సుబ్బ : (కోపంగా లేచి) ఎవడా యెడన నా కొంక చెట్టేది, అట్లాటే సమ్మంపం పోవాల్సిందే.

సత్య : నీకు శుభం, అశుభం, మంచిచెడ్డా తెలియవు నాన్నా. నోటికిఎంతోస్తే అంతవాగుతావు.

సుబ్బ : నాకు కిర్రెక్కులేనా, నేను మనిసిని కాను.

సత్య : మావయ్య వచ్చే వేళవుతోంది. చెప్పినట్లు చేస్తావా?

[ప్రవేశం రంగారావు. బుర్రమీసాలు, చెవికి దుడ్డులూ వుంటాయి.]

సుబ్బ : మీ మావ పెప్పినట్లు నేను పెయ్యడం ఎంగుకు? అయినా మావ తెచ్చే సమ్మంవం నీ కెండుకే సతీ నీకు మా రాజులాంటి సమ్మండు నేను తెస్తాలే.

సుబ్బ : రావయ్య బావయ్య రా! మాసతీనీమాటే పెజుతోంది యిందాకటి నుంచీ.

రంగ : ఏమే సత్యం! నేను చెప్పరున్నమాటలు అన్నీ మీ అయ్యతో చెప్పేవా?

సత్య : ఆ! తెచ్చావులే! “వెళ్ళులాగ ఎదిగిన కూతురుకు పెళ్ళి చెయ్యకుండా సుబ్బయ్య కులా సాగా కూర్చుంటున్నాడు” అంటూ మన వాడకట్టంతా నిన్ను, నన్ను నానా మాటలు అంటుంటే నీకు చీమ కుట్టివట్టయినా వుందీ? వాళ్ళ మాటలు విసలేక నా మన పెంత బాధపడుతోందో నువ్వెప్పుడయినా గ్రహించావా? నీగొడవే నీది. ఇంటి సంగతి పట్టించుకుంటేనా? అమ్మ బతికి వుంటే ఇట్లా వూరుకోనిచ్చేదా? ఈపాటికి పెళ్ళిచేసి అత్తారింటికి పంపించి వుండేది.

సత్య : ఇండాకటినుంచీ చెబుతుంటే. రాద్ధాంతం సిద్ధాంతం చేస్తున్నాడు.

రంగ : “ఆమ్మ పెట్టనూ పెట్టను, అడుక్కుతినా నివ్వను” అట్లా వుంది మీ నాన్న సంగతి.

సుబ్బ : మహా తెచ్చావులేవోయ్ మనువులు మద్దెన మేసమామకు కొవలనివచ్చింది దానిసంగతి. ఇంత గొడవెందుకు, నువ్వే నేనుకోకపోయావ్?

రంగ : నేను వయసులో వుంటేనా, తిప్పకుండా చేసుకునేవాడినే ఈ రత్నాన్ని. ఏమంటావే సత్యం?

సుబ్బ : నేను మటుకు వూరుకున్నా నేమిటి సతీ. మా పెద్దత్త కొడుకును తెస్తే వద్దు పామ్మన్నావు. నేనొప్పుకోను మొర్రో అన్నావు.

సత్య : అబ్బ వూరుకోమావయ్యా, వేళాకోళాలు.

సుబ్బ : కబుర్ల కేంటిలే! కట్టండిట్టంగా లాగకుండా నేనుకు నేనాడినా ఏంటి దాన్ని.

సత్య : మీ పెద్దత్త కొడుకు నా కంటే 20 ఏళ్లు పెద్ద. పైగా రెండో పెళ్ళివాడు. పెళ్ళి అయి కొలురం చెస్తున్నా అంత కూతురు అతిన్ని ఎల్లా చేసుకునేది?

రంగ : కట్నం వుచ్చుకోని పెళ్ళికొడుకు నే సంపాదించాలే.

సుబ్బ : ఇంత కష్టమూ వూరికేపడతావా రంగయ్యా? ఏవో వుందిలే ఎవ్వారం.

సుబ్బ : అయితే ఏం తెక్కువా అంటా? నాల్గైకరాల మాగాణి వుంది. పైగా యిన్నూలు మాట్టరు పనిసేతున్నాడు. కట్టం కానీ కూడా అక్కలేనన్నాడు. మరి యిన్నావూ?

సత్య : ఊరుకో నాన్నా! మామయ్య కేమొచ్చింది యిందులో డబ్బు ఖర్చు తప్ప.

రంగ : ప్రతిదానికి నే నేదో స్వలాభం చూచుకోండి ఏపని చేయననుకుంటావు నువ్వు, అంటేనా?

సత్య : రెండో పెళ్ళి సంబంధం నాకొద్దు బాబు!

సుబ్బ : దాంతో నాకు రేచిక్క విసుకొచ్చింది. తెండిమాట యివని కూతురు సంగతి నాకెందుకు. నాకేం పట్టింది. ఇక సమ్మందాలు ఎత్తడం మానేశా.

సత్య : ఊరుకో మావయ్యా, నాన్నమాటల కేమిటి. ఎప్పుడూ అట్లాగే అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతూ వుంటాడు.

రంగ : లేకపోలే ఏమిటి? ఒక్కగా నొక్క పిల్ల, తల్లి లేనిదిడ, ఈజేరిన ఆపకూతురు. దానికి పెళ్ళిచేసి ఒక యింటిదానిని చేయకుండా, డబ్బులేదని, కట్నం యిచ్చుకోలేనని నిన్ను మీ అయ్య రొప్పు పెడుతుంటే, చూస్తూ వూరు

సత్య : అయిం నేదో అయిపోయింది. ఇంకమావయ్య వూరుకున్నాడు... అనుకో మావయ్య వస్తున్నాడు. బాగైతగా మాట్లాడు మావయ్యతో...రా! మావయ్యా!

సత్తి పెళ్లి

- కోలేక నేను నీ పెళ్లికి పూనుకుంటే, నా కొచ్చే పాడాయది?
- సత్య : ఊరుకో మావయ్యా! ఏమీ కష్టపెట్టుకోకు. నాన్న తీరు అందరికీ తెలిసిందేగా. అమ్మ పోయినప్పటినుంచీ అజ్జీమిటో చిత్రంగా యిట్లా చూరిపోయాడు.
- సుబ్బ : నిన్ను నేనేమీ అణటం లేదులే రంగయ్య బావయ్యా. సమ్మందింసంగతి ఏమిటో చెప్పు.
- రంగ : చక్కటి సంబంధం తెచ్చేగా. ఇప్పుడేవస్తున్నాడు ఆ పెళ్లికొడుకు పెళ్ళి మాఫులకు.
- సుబ్బ : పెళ్లికొడుకు ఎవరూ అంటా?
- రంగ : వస్తున్నాడుగా, మాడ్చువుగాని.
- సుబ్బ : అదుగదుగో నీ దాపరికం మాటలు మానేవు కాదు. పెళ్లికొడుకు యివరాలు నెప్పయంటే నీలుగుతా వెండుకు.
- రంగ : తొందరపడకు సుబ్బయ్యా, తొందరపడకు. మంచి బుద్ధిమంతుడిని, ఉద్యోగస్థుడిని గంగి గోవులాంటివాడిని వెదికి తెచ్చానుగా.
- సుబ్బ : ఆరి థేస్ ! భలేవోడి నే సంపాదించావన్న మాట. ఇంకేం ! పాలు పితుక్కొవచ్చు.
- సత్య : ఏమిటి నాన్నా; ఇదంతా నీకు వేళాకోళంగా వుంది. మావయ్య మనకోసం ఎంత కష్టపడుతున్నాడో నీకు తెలియటం లేదు.
- రంగ : మీనాన్న నాతో వెటకారంగా మాటాడకుండా వున్నది ఎప్పుడు చెప్పవే సత్యం.
- సుబ్బ : ఉండవయ్యా బావయ్యా! అంతి హైలాస్ సమ్మందిం తెచ్చేకుంటే నామలే పోయింది. ఏవో అనేకా. ఊ! చెప్పు యింకా.
- రంగ : సత్యం! నువ్వు లోపలికిపోయి కాఫీ పలహారల సంగతి మామకో. అతను వచ్చే వేళవుతోంది. అప్పుడు ఆలస్యం చేస్తే బాగుండు.
- [సత్యనతి లోపలికి వెళుతుంది]
- సుబ్బ : పర్వాలేదులేవయ్యా ఆలస్యమయినా వచ్చి నోడు తినకుండా ఎలాజేమిటి. సరే! పెళ్లికొడుకు సంగతి చెప్పు. బుద్ధిమంతుడు గేద, కాదు ఆవులాంటివోడు. ఊ! ఇంకా.
- రంగ : బుద్ధిమంతుడు చదువుకున్నవాడు. స్కూలు ట్రైనలు ప్యాసయినవాడు. యువకుడు.
- సుబ్బ : బలే! బలే! కానావుంటే కత.
- రంగ : కవికూడాను.
- సుబ్బ : కవేంటి?
- రంగ : మాట అర్థం కాకపోలే పూరుకో. కవంటే, కథలు పాటలు పద్యాలు రాసేవాడు.
- సుబ్బ : మరిగయితే, కామమృకతరాసింది యిజేనా?
- రంగ : చప్! బుద్ధితక్కువగా మాట్లాడుకు. అతను చాల చక్కకా పాటలు పాడుతాడు. మొన్న మనవూరి స్కూలు వార్షికోత్సవంలో ఎంత చక్కగా పాడేడనుకున్నావు పాటలు.
- సుబ్బ : నన్నుకూడా పిలవకపోయావ్ ? వచ్చి వి నే వోడిని.
- రంగ : ఆపాటలు అర్థంకావులే నీకు. సారాసీసా పాట, పచ్చబొట్టుపాట అనుకున్నావా ఏమిటి పాడింది.
- సుబ్బ : అయితే గుమ్ గుమాగుమ్ పాటలు యిడు పాడలేదూ? ఓస్ యింతేనా.
- రంగ : నీఅల్లుడయ్యాక నేర్చుకువుగానిలే.
- సుబ్బ : సరే! ఆడుచేనే ఉద్యోగం ఏమిట?
- రంగ : రాజాలాంటి ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. నెలకు 60 రూపాయలు సంపాదించు కొంటున్నాడు.
- సుబ్బ : ఎక్కడ?
- రంగ : ఇక్కడే మనవూళ్ళోనే మందులషాపులో.
- సుబ్బ : నెప్పేవుకాదు! అందుకనే నేంటే, వారం రోజులనుంచీ ఆమంగులబజారులో కాలు కాలినపిల్లిలాగ తిరుగుతున్నావు మీయింట్లో ఎవరికో రోగమొచ్చిందినుకున్నా.
- రంగ : ఛీ! నోరు మూసుకో. అశుభం మాటలూ నువ్వును.
- సుబ్బ : మందులషాపులో నాకు తెలియని మనిషి ఎవరంటా?
- రంగ : కొత్తిగా రాలా? కాంపాండురు. వెనుక గదిలోవుండి మందులు కలిపి యిస్తుంటాడు.

సుబ్బ : అరకులు కలిపిచ్చే ఆడా? తు! ఆడంగి మొగం ఆడూనూ. గిరజాలూ పేడిమూతి, కళ్ళకోడు. ఆడంగిమటలూ ఆడూనూ.

రంగ : నోటికి వచ్చినట్లుగా పిచ్చివాగుడు నాగకు. ఇంతమంచి సంబంధం వస్తన్నావంటే ఇంక జన్మజన్మలకు యిటువంటిది దొరికను.

సుబ్బ : నాకెంగురులే! పీటలమీద ఆడిగొక్కన నేను కూకుంటేగా. అయితే యీ అరకులు కలిపేవాడి పేరంటి?

రంగ : రజనీకాంతకూర్.

సుబ్బ : ఓరమోయ్! పేగు కూడా మాపొడుగ్గా వుంటే.

రంగ : కవులపేర్లు అట్లాగే వుంటాయిలే.

సుబ్బ : అదిగదీ! (నేళ్లు లెక్కపెడుతూ) బుద్ధి మంసుడు. గేద...కాదు! కాదు! ఆవుకంటి వోడు. చిరువురున్నవోడు. పాటలు పాడే వోడు. బారెడు పేరు గలవోడు...మరి కట్టం లేకుండా మాసత్తి పెళ్లి చేసుకోడానికి ఎట్లా తయారయ్యాడంటా? భలే సిత్రం గా వుండేయిది. మాసత్తి ఆడిశ్లకు రంభలూగ కనబడ్డదాయేంటి? లేకపోతే...లేకపోతే... ఏమైనా...వంకలు...

రంగ : ఛీ! వూహకో! లక్షణమైన సంబంధం కాక పోతే నేను తెస్తానా ఏమిటి?

సుబ్బ : అయితే మరి ఎందుకు సిద్ధమయ్యాడంటా? అజ్ఞానాకు పట్టుకుంది.

రంగ : కవులసంగతి నీకు తెలియదులే! వాళ్లకు కావలసింది కట్నాలుకొను, కాంతిలు. వాళ్ల ఊహలకు సచ్చినిసిల్ల దొరికిందంటే తక్కి మని పెళ్ళికి తయారవుతాడు. తెలిసిందా?

సుబ్బ : మరి యీ రజనీకుమారుడు గారు మాసత్తిని నూసుకోకుండా పెళ్ళికి ఎట్లా తయారయ్యాడు?

రంగ : మందులు కొనడానికి మాపుకు వెడితే ఒకటి రెండుసార్లు మాకాడుట.

సుబ్బ : సరే! అప్పుడు మాకాడుగదా, మల్లీ ఇప్పుడు మాపులెంగురు, చకాబిక్కి పెళ్లి నేసుకోక.

రంగ : అప్పుడు సరిగా చూడలేదుట. అయినా పెళ్లి కొడుకు మాపులకు రావడం, పిల్ల చేత

పాటలు పాడిందటం ఇవన్నీ లాంఛనమని తెలియదూ నీకు.

సుబ్బ : అయితే రజనీఅయ్యో కేంపని?

రంగ : అయ్యో లేదు. అమ్మ లేదు. మేనమామ వున్నాడు. మున్నబుపని చేస్తున్నాడు. కాదు. నాకర్లు, ఓ! బలేహోదాగా వుండితే ఆయన ఉద్యోగం.

సుబ్బ : మనంబుకు వెళ్లివోడు, పాలేళ్లు వుంటారు కాని, నాకర్లు, కొర్లు ఎందుకుంటాయయ్యా బావా?

రంగ : అబ్బ! పల్లెటూరిమున్నబు కొడయ్యా బాబూ! నీంతా అడవి పేశం; కొర్లు ముస సయి అంటే జడ్డి అన్నమాట.

సుబ్బ : అదిగదీ! అట్లా సెప్ప. మామ మున్నబీ అయితే, అల్లుడు అరకులు కలిపిస్తుంటాడా! భేస్! మరి అల్లుడికి పాలం పుట్టా ఏమైనా వున్నాయా?

రంగ : పాలం, స్థలం, యిల్లు, రొక్కం యివేమీ లేవు. మంచి ఉద్యోగం. మంచి గుణాలు వున్నాయి. ఇంకేం కావాలి?

సుబ్బ : అయితే మామకు తగ్గ అల్లుడొస్తున్నాడన్న మాట. (నవ్వుతాడు)

రంగ : నవ్వు ఆపేసి, స్నానం చేసి సంచే చొక్కా కట్టకుని రా. (నాచి మామకుని) అప్పుడే తొమ్మిదివృత్తంది. ఈపాటికి అతిను బతులు దేరే ఉంటాడు.

సుబ్బ : రానియ్యి.

రంగ : నువ్వు సిద్ధం కావయ్యా.

సుబ్బ : సిద్ధం గానే ఉన్నానుగా.

రంగ : ఆ నిక్కరూ, అబనీనూ, ఆగుబ్బు జాట్లూ మాకాడంటే ఎవరో నాకరసుకుంటాడు నిన్ను.

సుబ్బ : (కోపంగా నిబికి) నాకరసుకుంటాడూ! అనుకోబానికి ఎన్ని గుండెలాడికి. అనుకో మను. అప్పుడు మాపుతా నాతిడాఖా. సుబ్బయ్య అంటే ఏకరో తెలుస్తేది. పాటలూ గీటలూ పరుగెత్తాల.

సత్తి పెళ్లి

రంగ : ఇవ్! తమయిందవమయ్య బాబూ! నీకు మర్యాదగా తెలియకు, మంటి తెలియకు. నువ్వు ముంగు ఇక్కడినుంచి లేచి ప్లానం చేసి బట్టలు మార్చుకుని రా...చీ! లే!

[ప్రవేశం సత్యవతి]

సత్య : ఇవిగో నాన్నా! నీ పంచె, చొక్కా; రెండూ ఇచ్చేయించాను. చొక్కాకు గుండీలు కూడా పెట్టేను! అద్దం దువ్వెన్నాయినిగో (అన్నీ బల్లమీద పెడుతుంది)

సుబ్బ : నా పంచె, చొక్కా మాసి ఆకు నిన్ను పెల్లినేసుకుంటాడా? నేనుకు నేటి విన్నా, నన్నా? నే నెట్లా వుంటే ఆపి కెంగుకు.

రంగ : అబ్బబ్బ! మొదలెట్టావమయ్య మళ్ళీ సతా యింపు. నీకు కావలసినవన్నీ అది యింకెన్నాళ్లు అనుర్చి పెడుతుందిలే? పాపం! మా చిట్టితిల్లికి మూడు ముళ్ళూ పడేంత వరికే ఆతర్వాతి దానిదోవను అది పోతుంది. అప్పటినుంచి అన్ని పనులూ నువ్వే చేసుకోవాలి.

సుబ్బ : ఆరి! (కూలబడి) అప్పుడే అత్తారింటికి మా సత్తి నన్నీడిచి పెట్టి ఎల్లిపోతుందా?

రంగ : వెళ్ళిపోక ఎన్నాళ్లు కూర్చుంటుంది పెల్లి అయిన పిల్ల నీ యింట్లో. వెళ్తేనే మంచిదిలే. నీ తిట్లూ పాదంపులూ తిప్పుతాయి. అసలీ పాటికే నువ్వు దానిపెరి చేసివుండాలింది. ఎందుకు చెప్పిరా వింటేనా? డబ్బులేవని ఒక టేగోల.

సుబ్బ : నన్నుడిగితే డబ్బులేనోడో ఆడకూతురు పుట్ట కూడదంటా. నెత్తిమీద నాలుగెంటికలున్న ప్రతి నాయలూ, వెయ్యిత్తావా, రెండువేలిత్తావా అని అడుగుతుంటే నేనెక్కడినుంచి తెచ్చి గుమ్మరిత్తా అంతడబ్బు.

రంగ : ఫ్యాక్టరీలో మేస్త్రీ పని, 60 రూపాయలు జీతంకదా నీకు. ఈ ఇంటికి మీరిద్దరేకదా. జీతంగా కొద్దిగా వెనుక పేస్తూ కొంత అప్పు చేసి పెల్లి చేయడానికి ప్రయత్నం చేశావ్?

సుబ్బ : డబ్బు మిగిలినప్పుడేమిటి నెయ్యిడానికి.

రంగ : ఎట్లా మిగులుతుంది? సారా దుకాణం జాబ్బాబు మానిలేగా!

సుబ్బ : కాకినాడలో పనిచేసేటప్పుడే రంగ వెల్లి పోతే బాగుండేది. ఈ పాటికి యేలు సంపాదించి నూ సత్తికి యిందావైభోగం గా పెల్లి నేనేనోడిచి.

రంగ : ఆవనిదానికి అనుకోసం ఎంగుకులే. ఇన్నాళ్లు కష్టపెట్టేవు ఒక్క గానొక్క సంతానాన్ని. పాపం! మా సత్యం ముశ్యంలాంటిపిల్ల. ఎప్పుడూ కడుగుకోడం, క్రగునువడం, అది లేదరి యిదిలేదని అలరిచేయడం, నిమలో వంకి రెండు మూడు సార్లు కోట్టేస్తలు కూడాను. ఇన్నాళ్ళకు కష్టాలు గట్టెక్కి దానిదోవను అది పోబోతుంటే యింకా అడ్డొస్తావెంగుకు?

సుబ్బ : (కళ్ళనీళ్లు బిడ్డుకుంటూ దీనంగా) నిజమే బావమయ్య, నువ్వు నెప్పిందంతా నిజమే. ఎంగుకూ పనికిరాని యెవకు నేను. సతై కాలపుపిల్ల మా సత్తి దాన్ని బాపపెట్టేను. పాపాత్ముణ్ణి ఇప్పుడేం నెయ్యమంటావు.

రంగ : నేను చెప్పినట్లువిను. లే! నీళ్లు పోసుకుని యీ బట్టలు కట్టకో. అతడొచ్చాక మర్యాదగా మాట్లాడు. తిక్కిన సంగతంతా నేను మానుకుంటా.

సుబ్బ : (మానం)

రంగ : నీ ఆల్లరితో యీ సంబంధం చెడగొట్టే వంటే, వెయ్యేళ్ళు తపస్సుచేసినా మళ్ళా యిల్లాంటి సంబంధం దొరకదు. ఇంక నేను కలుగజేసుకోను. నీ మూలాన నీ కూతురు జీవితమంతా పెళ్ళిగాకుండా వుండవలసి వస్తుంది. ఆలోచించుకో.

సుబ్బ : సరేలే. నాకు తెలిసాచ్చింది. నువ్వు నెప్పి వట్టే నేతా.

రంగ : ఇక పని. లోపలకు వెళ్లు. (చొక్కా, పంచె భుజంమీద పడవేసి సుబ్బ మయ్యను లోపలకు తోస్తాడు) ఇదుగో అమ్మాయి సత్యం! కాఫీ పలహారాల సంగతి మానుకుంటున్నావా?

సత్య : మొదలు పెట్టేను మావయ్య.
రంగ : కనులాఘాలు తెప్పించావా?
సత్య : ఆ.
రంగ : మా యింటనుంచి గాజుగ్లాసులు, కప్పులు
సానస్లు పంపించాను అందేయా?
సత్య : అం వాయి. ఇప్పుడే రామి తెచ్చియిచ్చింది.
రంగ : అయితే నీ పని నువ్వు మానుకో.

[సత్యవతి లోపలికి వెళుతుంది.]

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య. భుజంమీద పంచె,
చొక్కా, తువ్వలు, చేతిలో నబ్బులతో.]

సుబ్బ : అయితే రంగయ్యబావా! సత్తి కాపురాని
కెళితే, నాగతేంకావాలి?

రంగ : నీకేం తక్కువ సారాదుకాదు, పేకాట,
కాడీన్నీ సీనులు వున్నాడుగా.

సుబ్బ : అబ్బ ఉండవయ్య! నా బాధ నేను పడు
తుంటే కాకిని పొడిసిపట్టు పొడుతావు.

రంగ : అవునులే. ఎంత చెడ్డా తండ్రినిగా. నీకు
మటుకు బాధవుండదా ఏం?

సుబ్బ : నేనుకూడా మా సతితో అల్లుడింటికి
ఎల్లాచ్చా?

రంగ : బాగుంది నువ్వెందుకు అక్కడికి? వాల్లిద్దరిని
రోజూ సతాయించదానికా?

సుబ్బ : మరి అంతేనంటావు.

రంగ : లేకపోతే. మాట సంపాదించు, మాట
మాటకోసం రమ్మంటాడు అల్లుడు.

సుబ్బ : దీని దుంప తెగ! అన్నిటికీ యీ ఉచ్చే!
అంత డబ్బు నే నెట్లా పోగుచేస్తా?

రంగ : డబ్బులేకపోతే అంతే.

సుబ్బ : మరి నేనొక్కడిని యీ యింట్లో లింగు
లింగుమంటూ కూకోవాలా? వంటా గింటా
నే నే నేనుకోవాలా?

రంగ : అంతే మరి; కాని సుబ్బయ్యా! నేను నీకొక
సహాయంచేస్తా, కావాలంటే. నీ జీతం డబ్బు
లతో యిరవయ్యో, పాతికో వాకియ్యో.
ముప్పుటలావచ్చి మా యింటికి మాతో
బాటు భోజనం చెయ్యి. మిగతా డబ్బు నీ
ఖర్చుకు బాగ్రతగా వాడుకో. (తలుపు వేపు

చూచి) అడుగో! పెళ్లికొడుకు వస్తున్నాడు!
ఇంకా నువ్వు ఇట్లాగే వున్నావు. నీళ్లు
పోసుకోవద్దులే నబ్బుతో కాళ్లు నేతులు
మొగం కడుక్కుని బట్టలు మార్చుకుని
త్వరగారా. పద లోపలికి (వీపు పట్టుకుని
లోపలికి సుబ్బయ్యను నెట్టుతాడు)

[సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ]

రంగ : (తలుపుకు ఎదురుగా నడుస్తూ) రండి
కాంపాండరుగారూ! రండి మీకోసమే
ఎదురుమాస్తున్నాం.

[ప్రవేశం రజనీకాంతకుమార్. వయస్సు. 25
సం॥ లాల్మీ, ప్రజనా, వైస వల్లెవాటుగా ఉత్తరీయం,
కళ్ళజోడు. ఒక చేతిలో చేతిరుమాలు, మరొక చేతిలో
పుస్తకం]

రంగ : (కుర్చీ చూపిస్తూ) రజనీకాంత్ గారూ! ఈ
కుర్చీలో కూర్చోండి.

రజ : (కుర్చీ గుమలతో చాలానేపు తుడిచి
కూర్చుంటాడు)

రంగ : సరిగ్గా టయిముకు వచ్చారండి మీరు.

రజ : (చాచి చూసుకుంటూ) “పంక్త్యులాలనీ”
అంటే నాకు అతి పట్టుదలండీ రంగయ్య
గారూ! ఆరు నూరయినా సరే టంపన్ గా
టైముకు రావాల్సిందే. నాకు అలకడిస
యింగ్లీ షువాళి. ఆలవాట్లలో యిది ఒకటి
(కళ్ళజోడు సరిచేసుకుంటూ పోజు పెట్టాడు.)

రంగ : అది చాల మంచి అలవాటండీ.

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య నైడ్ వింగుదగ్గరనుంచి
మెల్లగా అడ్డదిడ్డంగా పంచె కట్టుకుని, చొక్కా
కాలరు లోపలికి వేసుకుని, గుండీలు పెట్టుకోకుండా,
తడిమొగంతో—జుట్టుమీదనుంచి నీళ్లు కారుతూ
వుంటాయి]

సుబ్బ : ఏయేసత్రీ! తువ్వలు ఎక్కడ తగలేళావ్ ?
నిన్నే, యివంటలా? (పెళ్లికొడుకుని
చూచి, కం గారుపడి, ఒకటి రెండడుగులు
వెనుకకు వేసి గొంతుక తగ్గించి) పోనీలే.
ఫర్వాలేదులే పంచెతో తుడుచుకుంటాలే!
[నైడ్ వింగ్ లో నుంచి సత్యవతి తువ్వలు
సుబ్బయ్యమీదకు విసరి వేస్తుంది. అతను

సత్తి పెళ్లి

తువ్వాలతో మొగం తుడుచుకుంటూ బల్ల దగ్గరకువచ్చి తువ్వాయి రజనీ కూర్చున్న కుర్చీమీద పడవేసి, బల్లమీద నున్న అద్దం గువ్వెన తీసుకుని తల గువ్వడం మొదలు పెట్టి నీళ్లు తక్కినవాళ్ళ మీదకు చిదల్చుతూ వుంటాడు]

రంగ : ఏమిటి అసూయిశ్యం సుబ్బయ్య! తల జాగ్రత్తగా గువ్వకో ప్రక్కన పెద్ద మనుష్యులు కూర్చుంటే కనపడటంలా?

రజ : ఈయన ఎవరండీ?

రంగ : ఈయనేనండీ మీకు కాబోయే మామగారు మా బావమరణే లెండి. పేరు సుబ్బయ్య

సుబ్బ : దీని సిగ తిరగా! జట్టు బలేగా చిక్కు పడించే! (జట్టుతో కుస్తీ పడుంటాడు).

రంగ : మా సుబ్బయ్యది కొంచెంపల్లెటూరు వాడే, లెండి. పట్నం మర్యాదలు మాటలు తెలియవు. అతని స్వభావమే అంతి. ఏమీ అనుకోండి.

రజ : “నో మేటర్” మరేం ఫర్వాలేదులెంపి. స్వభావసిద్ధంగా వుండే వాళ్లు అంటే నాకు యిద్దం. అబ్బే! అరువుమాటలు ఎరువు పలుకులు అంటే నాకు తెలసొప్పండీ!

రంగ : చిత్తి! తమరు మానవ స్వభావాన్ని బాగా అర్థం చేసుకుంటారండి.

రజ : కవులకు వుండవలసిన మొదటి లక్షణం అదే అనుకోండి నిజంగా మీ బావగారు సాన బట్టని వ్రజం అనుకోండి.

సుబ్బ : (కోపంగా రంగయ్య వేపుతిరిగి) నా గురించి ఏమిటి అనుకుంటున్నాడు.

రజ : ఏమీ లేదు సుబ్బయ్య! నువ్వు రవ్వలాంటి వాడివని రజనీకొంతో కుమారుగారు చెబు తున్నారు.

సుబ్బ : ఓన్! అంటేనా ఇంకేమిటో, అనుకున్నా.

రజ : చూశారా రంగయ్య గారూ! మా మున్నబు మామ కూడా యింతేనండి. ఇల్లు కూడ కోర్టే అనుకుంటాడు. జడ్డిమెంటు యిచ్చినట్లు మాట్లాడుతాడు.

సుబ్బ : (తల అడ్డదిడ్డం గా గువ్వకుని పంచె సరిచేసు కుంటూ) అబ్బ! దీని సిగ తరగ. ఈ పాడు పంచె ఎగడోస్తే దిగజారుద్ది. ఎట్లా విడిచినే దంట. నాకు అలవాటు లేదు మొర్రో అంటే. కట్టుకో, కట్టుకో అని సంపుతారు. కట్టుకుంటే నేగాని మర్యాద కాజేటి?

రంగ : (సుబ్బయ్య వేపు కళ్లుగుమిచాస్తాడు)

సుబ్బ : (గొంతుక తగించి విషయం గా రజనీ వేపు తిరిగి) పంచె అలవాటు లేదండి రజనీ గారూ అంగుక నే యీ తిప్పన.

రంగ : (లోపలకు నిష్క్రమించుతాడు)

రజ : దానికేమిటండీ! మరేం ఫర్వాలేదు. మీగు యింకా అంతరకై నా కట్టుకున్నాడు నాకు అదీ చేతకాదు. రాత్రింబగళ్లు ప్రజమామీదే వుంటా; మా మున్నబు మామ అంటే.

రంగ : (లోపలినుండి స్త్రీజమీదకు వచ్చి, చేతులొ నున్న కమలాఫలాల వలుస్తూంటాడు) రజనీ కాంతో గారూ యీ కమలాఫలం తొనలు కొంచెం రుచిచూడండి.

రజ : ప్రొద్దున్నే కమలాఫలం తొనలేమిటండీ? సయించవు.

రంగ : మంచి నాగపూర్ కమలాలండీ. రెండు తొనలు సేవించండి.

సుబ్బ : (చొక్కా కఫ్నతో తికమకలు పడుతున్న నాడల్లా కోపంతో) కమలాఫలాలా? ఏమే సత్రీ! పావలా డబ్బులు పెట్టి కమలాఫలం ఎవరు తెప్పించమన్నారే (రంగయ్య వేపు చూసి సంభాషణ మార్చుతూ రజనీతో) పాపులా పెట్టి కమలా తెప్పించే బదులు అర్థ రూపాయి పెట్టి ఆపుల్ పండు తెప్పించ మున్నానండి.

రజ : (తొనలు కొడుకుతూ) మా మామ యింతో ప్లేట్లనిండా కమలాల ద్రాక్షలు, ఏపుల్స్ ... ఓ ఎక్కికి తక్కిగా వుంటాయండి.

సుబ్బ : (రజనీతో) కాంపొండుగారూ! సడవు కున్నోరుగందా! ఈ తొనలలో గింజలు నేముడు ఎందుకు పెట్టేడో నెప్పండి.

రంగ : అబ్బ వుండవయ్యా! అర్థం లేని ప్రశ్నలూ నువ్వును.

రజ : (సుబ్బయ్యతో) బ్రేట్! మంచి ప్రశ్న వేశాను. దానిని కవిత్వంలో చెప్పాలంటే పెద్ద ప్రయత్నం అవుతుంది చూడు ముక్కలలో కవిత్వే తొలిమ గింజ ఆధారం—అంతే.

సుబ్బ : అదిగో! మా బాగు సెలవిచ్చేను. మరిగయితే ఒంటికి కమలాలు మంచివా, బత్తాయిలు మంచివా నెప్పండి.

రజ : రెండూను.

సుబ్బ : మరేమో నూ ఫాక్టరీ డాక్టరుగారు బత్తాయే ఒంటికి మంచిదంటా రేమండి.

రజ : ఆరోగ్యవిషయం కాదు నేను చెప్పింది; తినే విషయం తినడానికి రెండూ మంచివే.

[తొనలన్నీ తినేస్తాడు.]

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! ఇక నవనూ వ్యవహారానికి ఉద్దాం.

రజ : ఓ! వద్దాం! దానికేముంది అయినా సబబైన ప్రశ్నలు వేసికొన్నాడు వాటికి జవాబు చెప్పవలసివచ్చింది. మా కంపౌండ్లల మీద, కవికుమారుల మీద ఉంది. మాట్లాడడం కేర్చి నెప్పటినుంచి నేను మా మామను ప్రశ్నలు తెగ వేసేవాడిని. ఆయన వాటి కన్నీటికి చక్కగా జవాబిచ్చేవాడు.

రంగ : నిజమేనండి. అందుకే నే మీరు అన్ని కథలు, పాటలు, పుస్తకాలు రాశాను. మొన్న స్కూలులో మీ పాట విని చాలా ఆనందించానండి.

రజ : పాటలు పద్యాలు రాయడం, వాటిని కోకిల స్వరంతో గానం చేయడం చేతగాకపోతే వాడు కవీ కావడమోండి పువ్వు పుట్టగానే పరిమళించునట్లుగా, నేను పుట్టగానే నా విడుపు తన చెవులకు వీణానాదంలాగా వినిపించిందని మా ముసలను మామ ఇప్పటికీ చెబుంటాడు.

రంగ : మాబాగా సెలవిచ్చాను.

సుబ్బ : ఏదీ ఒక పాటపాడండి. ఇంటాను.

రంగ : పాటకు తొందరేమొచ్చింది సుబ్బయ్య : లోపలకు వెళ్ళి అమ్మాయిని తీసుకువచ్చి చూపించు. ఆలస్యం ఎందుకు పడు.

(సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ)

రజ : తొందరేమొచ్చిందండి. ఇవాళ ఆదివారం కూడను ఇక్కడంటే నిజంగా స్వగృహంలాగా వుండనుకోండి.

రంగ : అంతా మీరయ్య స్వగృహమే చేసుకోండి.

రజ : రంగయ్యగారూ! మీ బావగారికి ఆస్తి పాస్తులు ఏమున్నాయండి?

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ! మీ కావిషయం ఇది వరకే చెప్పేనుగదండీ నాదిగ్గర దాపరి కాలశేపు సుబ్బయ్యకు ఫ్యాక్టరీలో మేస్త్రీగా పనిచేస్తే వచ్చే 60 రూపాయల నెలజీతంతిప్ప యింకే చరణ్ నిరాశ్వులు లేవు.

రజ : బ్యాంకులో నిలవనిమైనా.....

రంగ : ఆరవై రూపాయల జీతంలో యిరోజుల్లో అప్పుచేయగలదా జీరిస్తే అదే పదివేలు. మా మేనేజోడలు తెలిస్తే వసిల్లగాబట్టి, సంసార పక్షముది గాబట్టి ఆ అరవై రాళ్ళతో పాడు పుగా సంసారం నిర్వహించుకువస్తోంది.

రజ : అంతేఅంటారు! మరి మీ సంగతి?

రంగ : ఏదో కొద్దిగా వ్యవసాయం చిన్నయిలు, వున్నాయి కాస్తో, కూస్తో రొక్కలం వడ్డికి తిరుగుతోందనుకోండి. అయినా మిగిలి చిస్తుంది. గం పెడు సంతానం మరి మీ సంగతి?

రజ : నేనుకూడా మీకిదివరకే చెప్పేనుకదండీ, విద్యాభూషణంతిప్ప వేరే భూమలులేవని. మగవాడి కింతికంటే ఎంకావాలండీ. సుబ్బయ్యగారూ, నేనూ ఒకేవిధంగా వున్నాం.

రంగ : మరి మా అమ్మాయికి నగలు?

రజ : కట్నం నేను పుచ్చుకోను నగలు పెట్టేది లేదు.

రంగ : బాగా నెలవిచ్చాను.

రజ : కవనంతో, గానంతో ఆంధ్రావనిని రసవంతం చేస్తున్న నా ప్రతిభ విని పరమేశ్వరి

సత్యపెళ్లి

- పిక్చర్స్ వారున్నారు చూశారూ, వళ్ళు నన్ను కవిగా రమ్మనమని కబుర్లు పంపు తున్నారు.
- రంగ : ఇంకేం! చెప్పేరుకాదు.
- రజ : రేపామాపో మెద్రాసు వెళ్ళడం ఆకంపె నీలో చేరడం తిథ్యం. అప్పుడు నెలకు అయ్యిగువందల రూపాయలకు తక్కువగా జీతం వుండనుకోండి.
- రంగ : మీ ప్రతిభ అంతా ముందువుంది మా సత్యం చాల అద్భుతవంతురాలు.
- రజ : అప్పుడు కోవలెసిని నగలు చేయిస్తాను కోండి అయినా ఫలాని కవిగారిభార్య అంటే ఎంతగొప్పండి నగలతోబాటు పేరుకూడాను
- రంగ : ఇంకా ఏమిటో ననుకున్నాను. మీకు చాలా పెద్ద ప్లానులే వున్నాయి.
- రజ : మీతో దాపరిక మెందుకు? చెబున్నాను వింటుంది. పేరుకు నేను కవి నేగాని పిక్చర్ డైరెక్టర్ నేగానూడ నా బాధ్యత చాలావుంటుంది నుకోండి.
- రంగ : మిమ్మల్ని పెళ్ళి చేసుకుంటే మా సత్యం ముమ్మాటికీ అద్భుతవంతురాలే [సత్యవతిని వెంటబెట్టుకుని సుబ్బయ్య ప్రవేశం]
- రంగ : రంజనీకాంత గారూ! అమ్మాయి యిది వరకు సరిగా చూడలేదన్నారు. ఇప్పుడు చూసుకోండి.
- రజ : (పోజ్ పెట్టి కొంచెం నేపు చూస్తాడు) అమ్మాయి పాడుతుందని చెప్పేరుకదూ.
- రంగ : సినిమా పాటలన్నీ అద్భుతంగా పాడుతుంది. ఏదయ్య సత్యం, ఒక పాటపాడు. (సత్యవతిగారు నచ్చి) పాడమ్మా పాడు ఒక చక్కనిపాట.....అమ్మాయి సిగ్గు పడుతోంది.
- సుబ్బ : ఏమే! పాడవే! అడిగిన కొద్దీ గింజుకుంటావేటి, పెద్దమనిసి పాడమంటుంటే.
- రజ : పోనీలండి. “నో మేటర్”! ఫర్వాలేదు. ఎందుకండీ బాధ పెట్టడం. “లెట్ హిర్ గో” లోపలకు తీసుకువెళ్ళండి.
- సుబ్బ : ఎందుకు పాడవో చూతా! పాడతమానం కుంటు కుంటు మంటా పాడతావ్! మరిప్పుడు పాడమంటే నోటికి తాళమేసుకుంటావ్! నీకే నెప్పేది. పాడే పాడు.
- రంగ : వుండు సుబ్బయ్య! వుండు! గదమయినకు. ఇవాళ కాకపోతే రేపైనా రజనీ కాంత గారు పాటలు వినకపోతారాయేం? ఇక దాన్ని యింట్లోకి తీసుకువెళ్ళు [సుబ్బయ్య మొరటుగా రెక్కపుచ్చుకుని సత్యవతిని లోనికి తీసుకువెళ్తాడు.]
- రంగ : కాంపొండరుగారూ! అమ్మాయి ఎట్లా వుండంటారు?
- రజ : ఇదివరకే చెప్పేసుకొండి అందుకు భిన్నంగా వుంటుందా యిప్పుడు. తొలకరిలోని తిటిల్లత వోలె మెరసి పరిగెత్తించప్పుడు. ఇప్పుడా, ఓ శ్రావణమాసపు పేఘుసంక్రమిత, కరతాల్లపు జాబిల్లివలె, సుధానధుర ముగ్ధమూర్తి వలె గోచరించింది.
- రంగ : ఏదో కవిత్వం చెప్పేస్తున్నారు. కొంచెం మా భావలో నెలవివ్వండి.
- రజ : మూరీభవించిన వనదేవతలా, ఆకాశం నుంచి ఆవతరించిన అపరసలా, కవుల ఊహా పథంలో విలసిల్లే కాంతారత్నంగా ఆవిరృథ వించిందింటే నయ్యండి.
- రంగ : ఇంతకీ మరి అమ్మాయిమీకు సమృతమేనా?
- రజ : పిల్లకేం నిశ్చేపంలాగ వుంది. (పెదవి విరస్తూ) కానీ.....
- రంగ : కానీ ఏమిటి? ఏదో సందేహపడుతున్నారు?
- రజ : అమ్మాయి విషయంలో అభ్యంతరం లేదనుకోండి, ఎటూచ్చీ.....
- రంగ : కట్నం మీద ఆశ కలిగిందా?
- రజ : అబ్బేబ్బే! ఎంతమాట! కట్నం వున్నానని చెప్పేసుకద. మానగనుడైన నేను ఆ మాట ఖాదీ నిలబడుతా. అయితే.....

రంగ : (రజనీదగ్గరకు వచ్చి) బాబూ! ఇటు చూడండి. మీ సంగేహం ఏమిటో నెల వివ్వండి.

రజ : ఏమీలేదండి కట్నం వస్తని ముందే చెప్పే కానుకదా! ఇకపోతే లాంఛనాలయినా సక్రమంగా జరుగుతాయో లేదో అని.....

రంగ : లాంఛనాలా? ఏం కావాలంటారు?

రజ : ఆ! ఏమున్నాయండి. అందరూ. మామూలుగా యిచ్చేవే ఏదో వెండికంచం అని వెండిచెంబు అని వుంటాయికదండీ....

రంగ : చిత్తం! చిత్తం! నెలవివ్వండి

రజ : ఈ రిస్తువాచి వుంది చూశారూ ఇది చాల పాతది. కొత్తది ఒక 'సాండ్లో రిస్తువాచి' అలకపాస్తునాడు...

రంగ : ఊ! చెప్పండి.

రజ : నావుకు రెండుపూటలూ ఎండలో రావాలంటే కష్టంగా వుంటోందండి ఒక ర్యాల్లీ నైకిలు. ఈ నల్లు. ఇంటేనండి. నేను అల్ప సంతోషిని.

రంగ : అయ్యో కాంపాండుగుగారూ! నా సంగతి మా సుబ్బయ్యసంగతి మీకు ముందే విన్నవించుకున్నా. పెళ్ళి అయిందినిపించి పంపించడంకంటే అధికంగా ఏమీ చెయ్యలేమంటే నమ్మండి. ఒకరోజు రెండురోజులు భోజనాలు మేమే సర్దుబాటు చేసుకుంటాం అనుకోండి.

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య]

రజ : అవుననుకోండి.

రంగ : చూవాడిది బీద సంతారం. ఈ పెళ్ళి ఖర్చంతా నేనే భరియించబోతున్నా. మరి మీరు మా పరిస్థితికూడ కొంచెం ఆలోచించాలి.

రజ : సరేలండి. ఇంత బీద సంతారపుస్థితి చేసుకునే సంగతి కూడా నేను ఆలోచించకలసి వుంటుంది.

సుబ్బ : (ముందుకు వచ్చి) ఏమిటయ్యో! బీదాగీదా అంటున్నావు. నా సంగతి నీకు...

[వీధిలోనుంచి అయ్యో! కాంపాండుగుగారూ అంటూ కేక.]

రంగ : నువ్వు ఇక్కడినుండి రాకు సుబ్బయ్యా! లోపలికి పో! రజనీకాంత్ గారు ఉదారస్వభావులు. అయినా నేను ఒక సమ్యుతానికి వస్తామనే.

[ప్రవేశం నాకరు అంజయ్య]

అంజ : అయ్యో! కాంపాండుగుగారూ! నావుకారుగోరు మిమ్మల్ని పిలుచుకు రమ్మన్నారండి.

రజ : (నినుగ్గా) ఏం? పుట్టి మునిగిందా ఏమిటి? అదివారం కూడా పనిచెయ్యాలా ఏం? రానని చెప్పా.

సుబ్బ : గవనమెంటోరు యిచ్చిన నెలవ వుందని నావుకారుకు తెలియదా?

అంజ : అదికాండయ్యా! తాసిల్దారుగారింటికి అర్జంటుగా అరకు కలిపి పంపాలంటు. వెంటనే మిమ్మల్ని వచ్చి మందు కలిపి ఎల్లి పొమ్మన్నారండి. ఇవిగో తాళంనేకులు. ఇదిగో సీసా, ఇదిగో చీటీ.

రజ : మెగాడ! ఏదో ఒక అవాంతరం. పానకంలో పుడకలాగ వీడొకడు. రోగాలూ జ్వరాలు కూడా అదివారంనాడు నెలపుతీసుకోకూడదూ, నన్ను చంపకపోతే! రంగయ్య గారూ వెళ్లివస్తానండి.

రంగ : రజనీకాంత్ గారూ వెళ్లిపోతే ఎల్లాగండి. ఇంకా మన వ్యవహారం సైసలవండే. కాఫీ, పలహారాలు వున్నాయి. అవి యింకా మేము తీసుకురాలేదు. ముందిచ్చి మీరు వెంటనే తిరిగిరావాలి.

సుబ్బ : కాఫీ, ఉప్పునూ తిని ఎల్లండయ్యా.

రజ : అల్లాగే లెండి.

రంగ : లెండి అంటేకాదు, రావాలి. నేను కూడా మీతో వస్తా.

రజ : నేను వస్తానని చెప్పేనుకదండీ. మాట తప్పుతానా నేను. (సుబ్బయ్య ఒకసారి లోపలికి వెళ్ళివస్తాడు.)

సత్తి పెళ్లి

సుబ్బ : బావయ్యా మాట
రంగ : రజనీకాంత్ గారూ మీరు నమస్తుంహంజి.
రెంహంగల్లో వచ్చి మిమ్మల్ని కలుసుకుంటా.
[రజనీ, అంజయ్యలు నిష్క్రమణ]

రంగ : ఏమిటి?
సుబ్బ : కాపీ రెడీగా వుండిట. ఉపాధి మాడిపోయిం
దిట వచ్చేటప్పకు ఏమన్నా తెమ్మని
సత్తి నీతో చెప్పనుంది.

రంగ : ఏడిసిపట్టేవుంది. ఇక్కడి వ్యవహారం కూడ
మాడినట్టేవుంది.

సుబ్బ : (ఆదుర్దాగా) ఏం? ఏమయింది! ఏమన్నాడు
పెళ్లికొడుకు.

రంగ : పెళ్లికొడుకు ఈసంబంధానికి ఇచ్చపడటంలా.
సుబ్బ : ఇదిగోనయ్యోవ్! ఇందులో నాకేవ్వలేను
బావయ్యా. నువ్వెట్లా వుండమంటే అట్లా
వున్నా. నువ్వేం నెయ్యిమంటే అది నేనా.

రంగ : కాంపౌండుకు కావాల్సింది నీ సంగతి
కాదయ్యా బాబూ!

సుబ్బ : మరి ఇంకేటి? కట్టమా?

రంగ : అదీకాదు! వెండికంఠం వెండిచెంబు రిఫ్టు
వాచి, సైకిల్ కూడా లాంఛనాలు కావాలిట.
మన ప్రయత్నం అంతా దిండుగ అయ్యే
టట్టుంది.

సుబ్బ : ఆరి యాడి తప్పా దియ్యా! ఇయన్నీ
కావాలా యాడికి. ఇన్నీ అరాయించుకో
గలడా అంటా.

రంగ : గోలచెయ్యకు! ఇవ్వగలిగే ఇవన్నీ ఇయ్యి.
లేకపోతే తూర్పుగా తిరిగి దండం పెట్టు.

సుబ్బ : నాదగ్గరేమింది? మట్టి మకానం డబ్బున్నో
డివిగా! ఆ కరుసుకూడా నువ్వే పెట్టుకో
కూడదా ఏం?

రంగ : పుణ్యానికి పోతే పాపం ఎదురయిందిట.
పెళ్లిఖర్చు పెట్టకుంటే చాలనూ, లాంఛ
నాలుకూడా నా నెత్తినే రుద్దాలి నా వల్ల
కాదు.

సుబ్బ : పోనీలేవయ్యా! మీ సత్తి పెళ్లి కాకుండా
అట్లాగే వుండిపోతదిలే.

రంగ : అప్పుడే కొంపమునిగిపోలేదులే! నేనెట్లాగో
అతనిని ఒప్పిస్తానుగా. ఇప్పుడే తీసుకు
వస్తా అతనిని. (రంగయ్య నిష్క్రమణ)

సుబ్బ : (వెనుకనుంచి కేక) రెండు కిల్లీలు కూడ
అమ్మాయి తెమ్మండయ్యోవ్ బావయ్యా!

సుబ్బ : (నడుస్తూ) డబ్బు! డబ్బు! పాడుడబ్బు!
అన్నిటికీ డబ్బే నా దగ్గర కనుక డబ్బుం
టేనా వాచీ గీచీ కొని అది మొగా నేసి
కొట్టివుండేవాడిని (కుర్చీలో కూలబడు
తాడు.)

[ప్రవేశం నాగేశ్వరరావు]

నాగే : ఏమండోయ్ సుబ్బయ్యగారు! కుశలమా?

సుబ్బ : ఎవరబ్బాయ్ నువ్వు?

నాగే : నేనే నండి నాగేశ్వరరావును, అప్పుడే
మరచిపోయారా నన్ను.

సుబ్బ : (నిదానించి మాచి) ఎక్కడో నూసిపట్టే
వుండే. సరిగ్గా గాపకం రావటంలేదు.

నాగే : జ్ఞాపకం లేండి? కాకినాడలో మీరూ
మేమూ, పక్క పక్కయిల్లలో కాపుర
ముండేవాళ్ళం. మీరూ మా నాన్నగారూ
హార్బరులో పనిచేస్తుండేవాళ్ళు.

సుబ్బ : ఆరి నువ్వట్లా నాగేశీ! అంజనేయులు
కొడుకువా నువ్వు! ఎంతలో ఎంత మారి
పోయావు. లాట్టికాయంత వుండే వోడి
వప్పుడు.

నాగే : అవునండీ! ఇప్పటి సంగతా? 10,12 ఏళ్ళ
క్రిందటి సంగతి అది.

సుబ్బ : నాగేశీ! మీ నాన్న ఏం నేత్తున్నాడా?
బాగున్నాడా? తిక్కినవోళ్ళు?

నాగే : అందరం డేమంగానే వున్నామండి. నేను
విలారు రిజిస్ట్రార్ ఆఫీసులో ఉద్యోగం
చేస్తున్నా.

సుబ్బ : అదురుట్ట వంతుడివిరా! జీతంరాళ్ళు ఎన్ని
వతాయి?

నాగే : 80 రూ॥లు యిస్తాడు. గవర్నమెంటు ఉద్యోగం. ముంగు ఇంకా పెద్ద జీతములే తుంది.

సుబ్బ : అదుగదీ! అట్లా సెప్ప. అందుకే ఈ విషయం, ఈ దాబూను.

నాగే : సత్యం ఎట్లావుందోడి. ఇంకా అల్లరి చేస్తోందా? పెళ్ళిఅయి అత్తారింటికి వెళ్ళి పోయిందా?

సుబ్బ : డబ్బులేనోడి కూతురికి పెళ్ళి ఎట్లా అవుతుందిరా నాగే?

నాగే : మరి పెళ్ళి చెయ్యకుండా అట్టేపెట్టామా?

సుబ్బ : సమృద్ధులు మాత్రానే వున్నాం. ఇరవ్యలే వచ్చాడు ఒకబ్బాయి మానుకోడానికి.

నాగే : నిశ్చయమయిందా?

సుబ్బ : వాచీలు, ఎండి. కించాలు యింకేటో కావాలంట ఆడికి, ఏదనుంచి తెచ్చి యిస్తా యిని. బీదమండా వోడి నిగందా.

నాగే : మా తాలూకు సంబంధం ఏమన్నా చూసి పెట్టమన్నారా?

సుబ్బ : దీని సంగతి తేలినీ, మా బావయ్య ఏంటో సేస్తున్నాడు నిర్వాకం. ఆ...మరిసి పోయా, నువ్వు మా పూరు వచ్చేవేం? బాసుసు ఫరు అయిందా?

నాగే : లేదండి. మా అమ్మమ్మకు నేనంటే యిష్టం. తనకున్న నాలుగు ఎకరాలభూమి—అంటే 8 వేల రూపాయల ఆస్తి—నా పేరన రాసేసింది ఆ పొలాలు యీ పూల్లోవున్నాయి వాటి సంగతి మాడ్డామని వచ్చానండి

సుబ్బ : నాక్కూడా ఎవరైన ఆత్తి రాసి పాతెత్తే బాగుండే! ఆరిజినీగాడిని లాంగదీసి వోడిని (అలోచించి) ఆ! అదీ! అదుగదీ!

[చివాలన లేచి చిటికలు వేస్తూ]

నాగే : (విస్తుపోయి) ఏమిటండోయ్! ఏమిటది.

సుబ్బ : ఒకేయ్ నాగే! నువ్వు నాకొక్క సాయం చేసి పెట్టాలి.

నాగే : నేను చేసే సహాయం ఏముంటుందండీ. అభీముషా?

సుబ్బ : కాదురా, కాదు. కష్టంలేదు. ఆ చిన్నపని చేసిపెడితే నీకు పున్నెముంటాది.

నాగే : నాకు పెళ్ళయిపోయిందండి.

సుబ్బ : ఆజే! నీ పెళ్ళిసంగతి కాదురా. మా సత్తి పెళ్ళికి నువ్వు సాయం సెయ్యాలి.

నాగే : నా సంపాదనలో మిగిలేది కొంచెంకూడ లేదండి.

సుబ్బ : అస్! నీ డబ్బు నా కక్కర్లేనురా. మాట సాయం కావాలిరా, మాట సాయం.

నాగే : ఓస్! అదా! దానికేముంది తప్పుకేస్తా. చెప్పండి.

సుబ్బ : నీతో ఆడుకున్న నీ వేస్తం సత్తికి నీ వామాత్రం సాయంపడకపోతే ఎట్లా.

నాగే : చేస్తానన్నాగా చెప్పండి.

సుబ్బ : సెబుతున్నాగా యిరు. ఒక తమాసా చెయ్యాలి నువ్వు.

నాగే : అంటే (సుబ్బయ్య అన్నిపక్కల చూసి తలుపులు దగ్గర వేసి నాగేశ్వరరావు చెంతకు వస్తాడు.)

సుబ్బ : నాక్కూడా అమ్మమ్మో, నాయనమ్మో, తాతయ్యో, లేకపోతే యింకెవడో సచ్చి నోడు ఆత్తి రాసిపాచేసినట్టు నీవు తమాసా సెయ్యాలి.

నాగే : ఓస్! అదా అట్లా నాటకం ఆడుతాకాని ఆ తర్వాత యింతా అబద్ధం అని తెలిస్తే.

సుబ్బ : తెలిస్తే తెలిసిందిలే. ఎప్పుడో సంగతిగందా, ఈ లోపుగ పెళ్ళి అయిపోతాది.

నాగే : అదా సంగతి. నేనీ తమాషాచేస్తే మీ అమ్మాయి పెళ్ళి అవుతుందన్నమాట.

సుబ్బ : అదేరా నాగేగి. నువ్వీపని నేకావంటే దాన్నొక యింటదాన్ని నేనినోడవవుతావు.

నాగే : వెయ్యి అబద్ధాలు ఆడి అయినా యిల్లునిలప మన్నాదు. తిప్పకుండా చేస్తా. కాని దీని మూలంగా ఎవరికైన నష్టం.....

సుబ్బ : నట్లం ఎవడికిరా? డబ్బులేని సమృద్ధం వద్దంటూ గింజుకుంటున్న ఆ కాంపొండరు

నత్తి పెళ్లి

గాడు ఎర్రవిసాళమాని పక్షిమని పెళ్లికి
ఒప్పుకుంటాడు.

నాగే : నన్నెవరైనా గుర్తుపడతారేమో?

సుబ్బ : నిన్నెవరు ఎరుగుండా రా యిక్కడ, నేను
మా సత్తీతప్ప. అయినా నీరూపు కానా
మారిందిలే.

నాగే : మరి వివరా లేమిటో నెప్పండి.

సుబ్బ : ఇవరాలు నాకేం తెలుస్తాయి అంతా నీకే
వదిలేశా.

నాగే : సరే లెండి. ఆ సంగతంతా నేను మాను
కుంటా.

సుబ్బ : జాగరత్తి నాగేకి. ఎట్లాచేతావో! రచ్చించే
బారం నీది.

నాగే : మరేం ఫర్వాలేదండి. కాలేజీలో నాటకాలు
వేసే అలవాటుంది. అంతా నాకు వదిలే
యండి. మీ అమ్మాయి పెళ్లి అయిందని
దైర్యంగా ఉండండి.

సుబ్బ : ఏమో నాయనా, నీ ఋణం తీర్చుకోలేను.

నాగే : ఆ కాస్త సహాయం చేయకపోతే ఎండు
కండి నేను; మీరు మాస్తారుగా.

సుబ్బ : ఇంకెళ్లు, ఆళ్ళొచ్చే ఏలయింది.

నాగే : మరి సత్యాన్ని చూడలేదే.

సుబ్బ : నూర్దుగానిలే, యిప్పుడొద్దు. మద్దినాల
నుంచి రా. మాపుటికి బోజనానికి కుందువు
గాని.

నాగే : అయితే సరే. పావుగంటలో వస్తా.

[నాగేశ్వరరావు నిష్క్రమణ]

సుబ్బ : (హుషార్ గా అటు యిటు తిరుగుతూ)
ఇప్పుడు తెలుస్తూది సుబ్బయ్య సత్తా అంటే
ఏటో. (చిటిక వేసి) ఒక్కరిన్నా యేకాను.
పోయే సమృద్ధిన్నా యిట్టే నిలేశా. పెళ్లి
ఎవడిమూలాన అవుతాదో మా రంగయ్యకు
తెలుస్తేనా (నవ్వుతూ). ఆ రజనీగాడు
ఎందుకు నేనుకోడో నూస్తా. నూపెడ్డా
నా మజా.

[ప్రవేశం, రంగయ్య, రజనీ కాంత్ కుమార్]

రంగ : (చేతిలోవున్న పాట్లాలు సుబ్బయ్యకు
యిస్తూ, సుబ్బయ్య యింట్లోకి యిచి తీసుకు
వెళ్ళి. గ్లాసులు, ప్లేట్లతో కాఫీ ఉపాహులు
తీసుకురా.

సుబ్బ : ఓ! ఆల్లాగే! (సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ)

రంగ : దోవలో మనం మాట్లాడుకోడానికి సరిగ్గా
వీలులేకపోయింది. వాళ్ళు పీళ్లు ఎదురుతెరులు
శాంపే మాట్లాడేది ఎట్లా?

రజ : అయినా మాట్లాడడానికి ఏముంది
యిందులో.

రంగ : ఇంకా వ్యవహారం పైసలవంశే.

[సుబ్బయ్య (చేతిలో కాఫీ, ఉపాహు కిట్లీలు
మంచిసీళ్ళు గ్లాసులు పెట్టుకుని తయారవు
తాడు, (చే బల్లమీద పెడ్తాడు).

రంగ : (ఉపాహు ప్లేటు రజనీ కాంత్ కు అందిస్తూ)
ఉపాహు కాస్త నేపించండి.

రజ : ఉపాహు వద్దండీ కాఫీ చాలు.

రంగ : (రెండు గ్లాసుల కాఫీ రజనీకి, సుబ్బయ్యకు
యిచ్చి చూడో గ్లాసు తీసు తీసుకుంటాడు)

సుబ్బ : (కాఫీ కొంచెంతాగి) అబ్బ! సచ్చా!
తాట ఊడిపోయింది. ఇంత ఏడి కాఫీ ఎవ
రిమ్మన్నారంట దీన్ని. ఉప్పుమా ఏమో
మాడబెట్టింది, కాఫీ ఏమో మరగబెట్టింది
సావాలనుకుందా బతకాలనుకుందా.

[కాఫీ గ్లాసు దడాలన బల్లమీద పెట్టగా
కాఫీ చిందుతుంది]

రంగ : నీ యిలు బంగారంకాను, వుంజవ మ్యూ
సుబ్బయ్య! కాఫీ వేడిగావుంటే ప్లేటులో
పోసుకు తాగరాదూ. దీనికింత అల్లరి
చెయ్యాలా? కొంచెంవుంటే కాఫీ అంతా
యాయనమీద దిమ్మరించేనాడివి.

సుబ్బ : నాలిక కాలి పో లే ఏం సేయకుంటావు.
'పులేటు' ఏదీ (ప్లేటు తీసుకుంటాడు).

రజ : (కాఫీ తాగుకుంటాడు).

రంగ : కాఫీ బాగా వేడిగా వుందిట. ప్లేటు తీసు
కొండి.

భా ర తి

రజ : కాఫీకి వేజేమిటి? ఎంత వేజీగా వుంటే అంత బాగుంటుంది అంత తా పీ గా తాగచ్చు.

[సుబ్బయ్య కాఫీ జుర్రుతూ మోతచేస్తూ తాగుతూ వుంటాడు.]

రంగ : (రజనీతో) పందదార, పాలు, డిక్రాఫన్ విచయనా కావాలా?

రజ : వద్దు! దివ్యంగావుంది కాఫీ బుర్రతో పని చేసే వాళ్ళకు కాఫీ అమృతసమానం అనుకోండి. 'ప్లాస్క్' నిండా వేజీ వేజీ కాఫీ పోసుకుని కొద్దికొద్దిగా తాగుతూ నాలిక తిడుపుతూంటే నేగాని నాకు కలం నడవదు కద. ఒక కస్టమర్ స్టాంగ్ కాఫీ తాగివచ్చి అప్పుడిస్తాడు జడ్జిమెంటు మా మున్నబు మామ.

రంగ : అయ్యా కాంపౌండరు గారూ, అయితే మీ ఉద్దేశం ఏమిటో జడ్జిమెంటులాగా చెప్పేయండి.

[సుబ్బయ్య కాఫీ వంటిమీద ఒకపోసు కుంటాడు]

అదేమిటి సుబ్బయ్యా! ప్లేటుతో తాగడం నీకు అలవాటు లేనట్లుంది. లోపలకుపోయి చొక్కా కడుక్కరా.

[సుబ్బయ్య నిష్క్రమణ]

రజ : స్వల్పమైన నా కోర్కెలు యిందాకే చెప్పేనుకదండీ అని తీర్చడానికి ఒప్పుకుంటే పెళ్ళికి నా అభ్యంతరం ఏమీలేదు.

రంగ : ఇందాకటినుంచి ప్రాధేయపడితే చివరకు మీరు చెప్పేది యిదా, కొంచెం ఒక మెట్టు దిగండి.

రజ : “మాట తిరుగలేదు మానగనులు” అన్నాడు బలిద్రక్వర్తి. మానం, అభిమానంగల నేను ఇప్పుడొకమాట అప్పుడొకమాట చెప్పే అవమానపు పనులు చేయను.

రంగ : పిలుసుబట్టి మెల్లి మెల్లిగా మీరు కోరినవన్నీ అమర్చుతాము. సరేనా! ఇక ఒప్పుకోండి.

రజ : “ఇవాళ సంగతి ఇవాళే. రేపటి సంగతి ఆలోచించవద్దు”న్నాడు ఓమర్ ఖయామ్.

నేను కావాలన్నవాటి కన్నీటికి ఇవాళే ఒప్పుదం యివ్వాలన్న వుంటుంది.

రంగ : అయితే అంతే సంతారా?

[బయటనుండి సుబ్బయ్య గారూ అని కేక]

రజ : ఇంతే గదండీ (4 వేళ్లు చూపిస్తూ) అల్ప సంతోషిని నేను.

[ప్రవేశం నాగేశ్వరరావు — చేతిలో ప్లేటు వుంటుంది.]

నాగే : (అధార్ద్రంగా) రా మువరపు సుబ్బయ్యగారి యిల్లు యిదేనా?

రంగ : (ముంగుకువచ్చి) అవునండీ, ఇదే. వారితో మీకు ఏం పని?

నాగే : అబ్బ! చచ్చిపోయానండి ఇల్లు కనుక్కోలేక. ఎవ్వరూ చెప్పిచావడే. చివరికి ఎల్లాగో కనుక్కున్నా. ఒకసారి సుబ్బయ్యగారిని పిలవండి

రంగ : సుబ్బయ్య లోపలవున్నాడు. వారి బావగారిని నేను. మీరు నాతో చెప్పవచ్చు.

నాగే : అట్లా కాదండీ. సుబ్బయ్యగారితో నేచెప్పాలి. ఇతరులతో చెప్పకూడదు.

రంగ : (ఆదుర్దాగా) ఏం కబురండి — అది. చెడువార్త కాదుకదా.

నాగే : (నవ్వి) అబ్బే! కాదండీ. చాలా శుభవార్త. పిలుచుకురండి వారిని.

రంగ : (హడావిడిగా లోపలకు వెళ్తాడు).

[ప్రవేశం సుబ్బయ్య, రంగయ్య; సత్యవతి లోపలినుంచి తొంగిచూస్తూ వుంటుంది.]

రంగ : వీరే సుబ్బయ్యగారు.

సుబ్బ : అయ్యా నేనేనండి సుబ్బయ్యను.

నాగే : (ఆసక్తిగా తీవ్రతతో) మీ పెనాన్నగారి పేరేమిటో చెబుతారా?

సుబ్బ : గంగయ్యగారండీ.

నాగే : రైట్! వారెక్కడ వుండేవారో ఏంచేసేవారో మీకు తెలుసా?

సుబ్బ : చిన్నప్పుడే యింట్లోంచి పారిపోయామండీ. కానారోజులవరకు వారి ఆదూకీ తెలియ

సత్తి పెళ్లి

- లేవండి. చెన్నపట్నం చేరుకున్నారని అక్క జేంట్ చీస్తున్నారని మీ బోటి గాళ్ళు చెబితేయిన్నాం. అంతే.
- నాగే : రైట్! గంగయ్యగారు మా యిన్నారెన్ను కంపెనీలో పెద్ద మొత్తానికి ఫీచు చేశారు. వారు పాపం రెండు నెలల క్రితం కాల ధర్మం చేశారు.
- సుబ్బ : అయ్యో! అయ్యో! మాకు తెలియనైనా తెలిస్తే నూసి ఎన్నేళ్ళియింవో.
- నాగే : వారికి సంతతిలేదు. వారసు లేవరూ అని వెతకగా వెతకగా దగ్గరవారు మీరు అని తెలిసింది.
- సుబ్బ : నిజంగానా అండి?
- నాగే : పూర్తిగా నిజం. చూశారా! మా ఇన్ను రెన్ను కంపెనీయొక్క గొప్పతనం మా కంపెనీలో పాలిసీ తీసుకున్నవాళ్ళ వారసులు దేశంలో ఎక్కడున్నా గాలించి వెదికి పట్టుకుని వాళ్ళ యిన్నారెన్ను డబ్బు అంది జేసే పెద్దభారం కూడా మా కంపెనీ భుజాల మీద వుంది.
- రంగ : ఎంతకు యిన్నారు చేశారండి గంగయ్య మామగారు.
- నాగే : పది వేలకు.
- రంగ : (ఆశ్చర్యంగా) పది వేలకా?
- నాగే : అంత ఆశ్చర్యం ఎందుకు? గంగయ్యగారి కేం? ఆయన మద్రాసులో పెద్ద వ్యాపారం చేసేవాడు. 10 వేల రూపాయలకు మా కంపెనీలో పాలిసీ తీసుకున్నారు.
- సుబ్బ : పదియేలే! (నోరు తెరచుకుని చూస్తూ వుంటాడు).
- నాగే : దీనికేనా? ఏదై వేలకు, లక్షరూపాయలకు యిన్నారు చేసినవాళ్ళు మా కంపెనీలో బోలెడుమంది ఉన్నారు.
- సుబ్బ : ఆరి నా సామిరంగా! పదియేలే! బలే యిసి క్రితంగా వుండే యిదంతా.
- నాగే : పదివేలు ఒక్కసారివచ్చి చేతిలో పడటం ఆశ్చర్యం కాదండీ?
- సుబ్బ : సత్తెన్నారాయణ పమాణం గా నిజమే?
- నాగే : అక్షరాల నిజం! పదివేలు నేనే లెక్క పెట్టి మీ చేతుల్లో పెశతా.
- సుబ్బ : అయితే యిప్పుడే యిస్తారా?
- నాగే : (నవ్వి) అప్పుడేనా? అంత త్వరగా రాదు. మీదగ్గర నుంచి, తాహనీల్దారు దగ్గరనుంచి, స్టేటుమెంటులు, సర్టిఫికేట్లు వగైరా కావాలి. ఆవన్నీ అయ్యాక వసుంది డబ్బు.
- సుబ్బ : రాడానికి ఎన్ని రోజులు పడ్డాడి?
- నాగే : మామూలుగా అయితే 2 నెలలు పడుంది. కాని నేను మెద్రాసు వెళ్ళగానే మీ పనే చూసి నెలలో వచ్చేటట్టు చేస్తా.
- రంగ : (సుబ్బయ్య వీపుతట్టి) బలే అద్భుతవంతుడివి సుబ్బయ్యా. ఇక నీ కష్టాలు గట్టెక్కాయి.
- సుబ్బ : (నాగేశ్వరరావుతో) అయ్యా! మీరు నిజంగా దేవుడులాగ వచ్చి రచ్చించారండీ. ఇల్లు నిలిపిన పున్నెండు కట్టుకున్నారు.
- నాగే : ఇళ్ళూ వాకిళ్ళూ, కొంపలూ కుటుంబాలూ నిలపడానికేసండీ యిన్నారెన్ను కంపెనీలు భూమిమీద అవతరించాయి.
- సుబ్బ : (దణ్ణం పెడుతూ) మీ ఋణం జల్మజల్మాలకు తీర్చుకోలేనండీ.
- నాగే : మా కంపెనీలో ఏ రెండు వేలకో, మూడు వేలకో యిన్నారు చేయండి, ఋణం తీర్చుకున్నట్టు అవుతుంది.
- సుబ్బ : మీ రేని చేయమంటే అది చేస్తా.
- నాగే : ఇక నేను వెళ్లి వస్తా. మళ్ళీ వచ్చేటప్పుడు డబ్బుతో వస్తా.
- రంగ : కొంచెం కాఫీ ఫలహారాలు పుచ్చుకుని వెళ్ళండి.
- నాగే : వద్దండి. ఖాళీ లేదు. కంపెనీ డబ్బుతో హోటల్లో పూటుగా పట్టించా. వస్తా. నమస్తే!
- [నాగేశ్వరరావు నిష్క్రమణ]
- రజ : (ఆశ్చర్యంగా, తనకయ్యతో) చూస్తూ రంగయ్యగారూ! మాట. ఒకసారి ఇలా రండి.

రంగ : (కనుబొమలూ, ముక్కు విరచి, కొంటెగా నవ్వుతూ) ఏమిటండీ రజనీకాంత కుమార్ గారూ?

రజ : నా పూర్తి సమ్మతి తెలియజేస్తున్నా. పెళ్ళి భాగం చేసేయండి. ముహూర్తం పెట్టేయండి.

రంగ : లాంఛనాలు మీ రజిగినివి యిచ్చుకోలేని వాళ్ళం కదండీ

రజ : వాటికి తొందరేమొచ్చిందండీ. బ్యాంకులో వున్నట్లే. తర్వాత మాయమందాం లెండి.

రంగ : 'మాట తిరుగలేని మానవను'లకు మాట తప్పడం అవమానం కదండీ.

రజ : 'వారిజాతులందు వైవాహికములందు' మాట తప్పవచ్చని శుక్రాచార్యులవారు చెప్పినే చెప్పేను కదండీ

రంగ : ఇవ్వాళ సంగతి ఇవ్వాళే అన్నాడుగా?

రజ : సమ్మతించడం కూడా ఇవ్వాళ సంగతేగా!

రంగ : సరేలెండి ఆలోచిద్దాం!

సుబ్బ : రంగయ్యభావయ్యా! రజనీగారు ఏమంటున్నారు.

రంగ : ఏమంటారు? పెళ్ళికి రెడీ అంటున్నారు.

సుబ్బ : అయితే బామ్మణ్ణి పిలిచి యెంటనే పెట్టేయ్యండి లగ్గం.

రంగ : రజనీకాంత గారూ! ఇక పోదామా?

రజ : అప్పడే!

రంగ : వచ్చిన పని అయిపోయిందిగా. మిగతా సంగతులు తర్వాత మాట్లాడుదాం లెండి.

[రంగయ్య, రజనీ నిష్క్రమణ]

సుబ్బ : (మీసం మెలివేస్తూ, జబ్బు చరచుకుంటూ, కోలవేస్తూ). కొండెక్కి కూచున్నా ఓడల్లా తక్కిమని దిగొచ్చాడు. ఇందాక వాచీలు, గోచీలు కొవాలని గింజుకున్నాడు. రెపటి నుంచి పెల్లి చేస్తావా నెయ్యివా అంటూ ఆడే తిరుగుతాడు. మంచి లగ్గంచూసి యిట్టే పెల్లి చేసేస్తా. పెల్లి అయిపోక డబ్బురా

లేదు అని తెలిసికొని ఏకిస్తే ఏడిశాడు...

నేనే గనక యీ సిట్టా వెయ్యకపోతినా, మానత్తికి పెల్లి అవుద్దీ? తనేదో మా చెడ్డ కష్టం పడ్డానని అనుకుంటాడు మా రంగయ్య! మనువు కుదిరేటట్టు చేసింది ఎవరంటా? నేనా—ఆడా?

[ప్రవేశం ఒక మూలనుంచి సత్యవతి.

మరొక మూలనుంచి రంగయ్య]

సుబ్బ : ఇంకెక్కడికి పోతాడు రంగయ్యభావయ్యా, కాంపాడంగోడు. (నవ్వుతూ) పెల్లి చేస్తే కాని నిద్రపోనిస్తాడా? మనం ఎట్లా చెబితే అట్లా యింటాడు గీర తిరిగింది అయ్యోకు.

రంగ : (గొప్పగా) పంపించేశా. మా అమ్మాయి మీసం ఆళి పెట్టుకోవద్దని యింకోపిల్లని వెతుక్కోమని ఖండితం గా చెప్పేశా.

సత్య : మావయ్యా! నేనూ అదే అనుకుంటున్నా.

రంగ : కోతలరాయడు—మామగొప్ప తప్ప వీడి గొప్ప ఏముంది.

సత్య : ఉత్తికబుల్లరాయడు. పెట్టినవన్నీ ఊదేశాడు.

సుబ్బ : (తెలపోయిన వాడల్లా తెప్పరిలి) ఏం? ఏమొచ్చింది? ఏం తక్కువయింది?

సత్య : ఆ గతిమాలిన సంబంధం నా కొద్దునాన్నా.

రంగ : పదివేలు వచ్చి పడుతుంటే ఆ దిక్కుమాలిన సంబంధమే కానల్సివచ్చిందా సుబ్బయ్యా! దిర్ఘగా, రెండువేల రూపాయలు కట్టం యిచ్చి...అన్నీ లాంఛనాలతో, గొప్పగా, సలక్షణంగా మా సత్యంకు పెళ్లిచేస్తా. ఇంక ఆ కాంపాండరు ఎందుకు. అందుకనే పొమ్మన్నా, తిగిలేశా. రాజా లాంటి సంబంధం తెస్తా.

సత్య : నా ఉద్దేశమూ అంతే మావయ్యా.

సుబ్బ : ఆరి భగవంతుడా! (తల రెండు చేసులతో పట్టుకుని కుర్చీలో కూలబడుతాడు).

[తెర]

జీవునివేదన

శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

అనునిక కవులలో శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు రచించిన కావ్యములు సరళశైలియందు. ఈ యన్ని కావ్యములందును ననునూతిగా గనవచ్చు నాయన కవితాగుణములను పలుమంది పలురీతుల నుగ్గడించిరి. కొంద రాయన రచనా శిల్పమునుగరించి, కొందరు కథా నిర్మాణమునుగరించి, కొందరు వర్ణనా నైపుణ్యమునుగరించి, కొందరాయన లోకజ్ఞతను గురించి ప్రకృతి పరిశీలనమునుగరించి పాత్ర నిర్మాణమునుగరించి సంభాషణాచాతుర్యమునుగరించి బహు విధములగా వ్యాఖ్యానించిరి. అనంతమైన యాయన ప్రతిభ య నేక మార్గముల విజృంభించినది. ఒకరొక రొక్కొక్కత్రవమ పట్టుకొని దాని స్వరూప నిరూపణ మొనర్చుటకు ప్రయత్నించిరి. ఎంతిమంది యెన్నిరీతుల వ్యాఖ్యానించినను నాయనలో చెప్పబడిన ముఖ్యాంశ మేదియో చెప్పబడక మిగిలిపోయినట్లే కన్పించును. ఆయన కవిత్వలో సెక్కడపట్టిన నక్కడ పాఠకుని మహావేగమున నాకర్షించి సుడిపెట్టు మహా గుణ మొకటున్నది. ఆ మహాగుణము రచనాశిల్పము గాదు కథాకథనముగాదు వర్ణనానైపుణ్యముగాదు. లోకజ్ఞత, ప్రకృతిపరిశీలనము పాత్రనిర్మాణము మొదలైన వేవియుగాదు. వీనియన్నిటిని మించి యా మహా గుణ మాయన సర్వకవితయందు ముద్రితమై మహా కవియను భావమును వ్యక్తీకరించుచున్నది ఆ మహా గుణమేమి? అది యాయన యతిలోకమైన యను భూతి. నిరంతరము నగ్నివలె జ్వలించుచున్న జీవుని వేదన.

ప్రధానముగా సత్యనారాయణ గారిని కవిని జేసిన దీ జీవుని వేదనయే.

వ్రాసిన రామచంద్రగు కథ
వ్రాసితీ వంచనిపించుకో, వృథా
యాసముగాక కట్టు కతి
లైహికమా పరమా యటంచుఁ దా

జేసిన తండ్రి యాజ్ఞయును
జీవుని వేదన రెండు నేకమై
నా సకలోహవైభవన
నాథము నాథ కథక రచించెనా ”

అని యాయన తన రామాయణమునందు జెప్ప కొన్నాడు సత్యనారాయణగారే యన నేల? అచ్చమైన కవి యెవ్వడైనను నీ జీవుని వేదనవల్లనే కవి యైనాడు. రెండు విధముల కవులున్నారు. ఒకడచ్చమైనకవి. లోపలనుండి కవియైనవాడు. రెండవవాడు బయటి మేటుగులు సంతరించుకొని కవి యనిపించు కొన్నవాడు. ఆ మొదటివాడు కవిత్వము వ్రాయు నిచో వాని ప్రాణములు నిలువవు. ఈ రెండవవాడు కవిత్వము వ్రాయునది లోకములో నూరేగుటకు. ఆ మొదటివాడు వేయియేండ్ల కొకడున్న నది గొప్ప. ఈ రెండవవాటి నేకాలయందైనను లెక్కకట్టుటకు నాది కేవుడు చాలదు.

“యేనాస్మి న్మతి విచిత్రకవిసరంపరావాహిని సంసారే కాళిదాస ప్రభృతయః ద్వితాః పంచమవా మహాకవయ ఇతి గణ్యంతే” అని యానంద వర్ధనా చార్యుడు చెప్పెను.

ఈ నల్లరైగురు కాళిదాసాదుల జీవసంపుటి యందు వాడు విశిష్టకవులు గావలసిన లక్షణమున్నవి కావున వారు మహాకవులైనారు. ఈ లక్షణమే జీవుని వేదన. ఈ జీవుని వేదన నిరంతర జాబ్దల్యమానమై వారి జీవసంపుటియందుఁ బరిపక్వతను సంతరించినది. ఆ పరిణతియే వారి వాక్కులందు నిండియున్నది. “శబ్దబ్రహ్మ విదఃక వేఃపరిణతాంప్రాజ్ఞనృవాణీమహం” అన్నాడు భవభూతి. మహాకవుల వాక్కులు అంతరమున నీ జీవుని వేదనయన్న యగ్నిలోఁ దప్తమై తప్తకాంచనమువలె బయటికి ప్రవించును. కావున నీ జీవుని వేదన సర్వకవితా నిర్మాణమునకును మూల కందము.

ఇట్టి జీవుని వేదన తీవ్రము గాగలవాడు శ్రీ సత్య నారాయణగారు. ఆయన సర్వకావ్యము లందును నీ వేదన నిండియున్నది.

“హయనిలార్వమెల్ల నిసంఘించెడి మువ్వల మ్రోత దూరమై

పోయిగోతతిక బిలచుపోలిక కేదోవినిస్వనించెడిన్ రాయిడిపొందుచున్ దలచరాక వగర్చి పురాను భూతముల్

తీయని భావముల్ దలపుతెచ్చుకొనన్ వలవంతఁ గుండెనన్”

శృంగారపీఠియను కావ్యములో సాక్షాత్కార మను ఖండికలోని తొలిపద్యమిది. ఆకసమంతయు మువ్వలమ్రోత నిండి మ్రోచుచున్నది. ఆ మ్రోత దూరముపోయిన గోవులను జేరఁబెట్టుచు చున్నట్లు నేదియో యవ్యక్తమైనయర్థమును జెప్పచున్నట్లున్నది. ఆ మ్రోత బిని నా మనస్సు నిదియో స్పష్టముగాని, తీయని పూర్వానుభవములను గుర్తు తెచ్చుకొనుటకు బాధపడుచున్నది. ఇది పద్యార్థము. ఆకసమంతయు మువ్వలమ్రోత నిండి మ్రోయుచున్నది. ఆ మ్రోత నెంతమంది విన్నార? విని ఎంతమంది బాధపడ్డారు? పైగా నా మ్రోత దూరముపోయిన గోవులను బిలచుచున్నట్లున్నదట ఇచ్చట గోవులనగా నావులనియు శబ్దములనియు నర్థము. మువ్వలమ్రోత పరమేశ్వరుని పిలుపు. తన వాక్యములు పరమేశ్వర భావరహితములై లోకసూర్యు పట్టినవి ఈలోకసూర్యు పట్టిన వాక్కులను మువ్వలధ్వని చేసి తనవంకకుఁ బిలుచుచున్నాడా ప్రభువు? ఆ పిలుపు విని యెనియో సృష్టతులు మధురమైన యస్పష్టమైన సృష్టతులు కదలినవి. ఆ కదలిక ఇదిమిత్తమని చెప్పరాని యొక బాధ కల్గించుచున్నది. ఈ బాధయే జీవుని వేదన. ఒక మధురమైన సవ్యడి విన్నప్పుడు, ఒక రమ్యమైన రూపమును జూచినప్పు డీ జీవుని వేదన ప్రజ్వరిల్లి యెవని సర్వ నిర్మాణమును మూలముట్టుగ గడలించివేయునో వాడచ్చమైన కవి. సత్యనారాయణగారట్లు కదలిపోయినారు.

ఒకసారి నాలోన నూహించియే మేమొ
స్త్రీవోలే నిగ్గుపొందెదను నేను
ఒకసారి యెదిపొంగి యూగించి కవివోలే
మృదుకంఠమెత్తి పాడెదను నేను
ఒకసారి హృదయమూరక బాధపడి కంటి
తుసలందు నీరు జార్చెదను నేను.

ఒకసారి పీతహేతుకముగా సౌఖ్యము
విరిసిపడ్డట్లు నన్వేషను నేను
ఏ మహాభావమో వచ్చి హృదయ నువ
రించి నా సంధులను గరిలించివైచు
నా మహాభావ మర నెది నన్నకొలది
నా విలోచన పథ మెల్ల నల్లనయ్యె.”

జ్వలితమైన జీవుని వేదన నిగ్గుపొందుటలుగా గంఠమెత్తి పాడుటలుగా కంటితుసలందు నీరు జార్చుటలుగా సౌఖ్యము విరిసిపడినట్లు నవ్వుటలుగా నభివ్యక్తమైనది. లోపలనుండి కనియగుట యనగా నిట్టిది. అంతరముగాఁ గవియైనవానికి నీ జీవుని వేదన నిరంతరము జ్వలించుచునే యుండును. దాని యభివ్యక్తి యనేక రూపములు. ఒకప్పుడని శృంగార ముగను మఱియొకప్పుడు కరుణముగను మఱియొకప్పుడు రాధముగను నిట్లే యనేకవిధములుగాఁ బరీణమిం చును. ఈ జీవుని వేదనను నిరంతరము జ్వలిత మొనరించుటకుఁ గవివేయు సమీపము బట్టి దానిరింపు మారుచుండును. ఆ రంగును వదిలి చూచినచోఁ దక్కిన జీవుని వేదనయంతయు నొక్కటే. ఇట్లు నిరంతర జాగరూకమైన యీ జీవుని వేదన దాని యంతట నది పైకి నభివ్యక్తమగుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచుండును. దాని ప్రబోధముననే సత్యనారాయణ గారు నిరంతర కావ్యన్యాపారమునందుఁ బ్రకృత్తుకగుట.

“అస్మదీయ కంఠమున యం దాడుచుండె
నొక యెహోగీతి బయటికి నుబికిరాదు
చొచ్చుకొని లోనికింబోదు వచ్చిపోయె
నా హృదయమీ మహాప్రయత్నమునందు.

అచ్చమైన జీవునివేదన యన్వయుగా బయట పడుటకుఁ బ్రయత్నించిన దిదట. కవి దానికొక వాహికను సంతరించలేదు. మొదటఁ జెప్పినట్లు దాని స్వరూప మస్పష్టము. మనసులోని యడుగుపారయైన చిత్తమునం దది కదలినదిగాని సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు పైపార కది యుచితమైన వాహిక లేక రాలేదు. ఆ కదలిన కదలిక చిత్తమునందే గిరికిలు కొట్టుచున్నది.

“రమ్యాణి పీక్ష్య మగురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
పర్యుష్మకో భవతి యత్సుభితోపి జంతుః
తిచ్ఛేతినా స్మరతి నూన మబోధ పూర్వం
భావస్థిరాణి జననాంతర సౌహృదాని”

జీవునివేదన

ఆని కాళిదాసు చెప్పచున్నాడు.

జీవి సుఖముగా దివి కూర్చున్నాడు. దుఃఖకారణ మేమియు లేదు. రమ్యమైన రూపములనే చూచినాడు మగురమైన శబ్దములనే విన్నాడు. పర్యవృత్తుకు దైనాడు. పర్యవృత్తుకత్వ మనగా తీయని బాధ. ఇట్టి తీయని బాధ పొందుటకుఁ గారణమేమి? కాళిదాసు చెప్పిన కారణ మిది. ఆ సమయమున నతనికిఁ జిత్తమునందు జన్మాంతరీయకములైన కొన్ని సంస్కారములు పూర్వాపరసంబంధ భూన్యములై స్మరణకు వచ్చినవి. సంబంధములు తెల్లముగాని సంస్కారముల చిత్రమునందలి కదలికయే యీ పర్యవృత్తుకముట. ఈ శ్లోకమునందు “చేతసా స్మరతి” యన్నది ముఖ్యమైన యంశము. చిత్తమునందు స్మరణ యనగా దానికి స్పష్టప్రతిపత్తి యుండును. కావున స్మరణ కాదు స్మరణ మెప్పుడును సాపేక్ష కము, స్పష్టము. మైన జెప్పిన చిత్తమునందలి స్మరణ యిట్టిది కాదు గావున నచట స్మరణ శబ్దమున కాంతర మగు బోధ లేక వేదన యని యర్థము చేయవలయును. ఇదియే జీవుని వేదన మరియు వివరించిన విషయము గహనగురును గావున వివరింపను.

ఉచితమైన వాహిక యున్నచో నీ జీవుని వేదన పైకభివ్యక్తిమగును. వాహిక యనగా వస్తువు. ఎదేని యొక వస్తువు నాశ్రయించి జీవుని వేదన బహిర్గత మగును. అస్పృశీయ కంఠేత్యాది పద్యమునందలి జీవుని వేదన కట్టి వాహిక యుపలభ్యమానముగా లేదు గావున నది కంఠగతిమై పైకి రాక లోపలికి బోక హృదయ మును ప్రవచ్చిపోకజేయుచున్నది. “ఈ మహాప్రయత్న మ్మృతం” దన్నచోట నా ప్రయత్నము కవిది కాదు. అంతిరమైన జీవుని వేదన యచ్చముగా బయట పడుటకుఁ జేసిన ప్రయత్న మిది. కావున నది విఫలమైనది. ఆయ్యో—

“విఫలిత పునఃపునః కృత వివిధయత్నైః
భావిత ప్రచండబాధా తథాఽవిగారి
తాస్మదీయ హృంతిరంబంధుఁ డొఁచె
స్ఫురిత సంపుల్ల నవజవాళోణ సంగ్రహ”

ఈవిధమున పునః పునః ప్రయత్నములు విఫలిత మైనకొలది జీవుని వేదన సంఘటితమైనది. ఈ సంఘ ట్టిమే స్ఫురిత నవజవాళోణసంగ్రహ. ఇదిట నిది రూప కాంతియొక్కలంకారము. వేదనాధివ్యవస్థంజకము.

ఈ సంఘట్టమునుండి సత్యనారాయణగారి సరస్వతీ ప్రవాహము పుట్టినది.

ఈ మహాసంధ్యలో శారదామయూరి
రమ్యకింకిణి కిణికిణి రభసపాద
మంజుల విలాసవృత్త సామ్రాజ్యలక్ష్మీ
యగుచుఁ గచ్చపీ మృదుగీతు లనుసరించు

కచ్చపి సరస్వతి వీణ. జీవుని వేదన పొంగిన హృదయములో సరస్వతి యన్న నెమిలి కచ్చపీ గీతముల ననుసరించుచు నృత్యము నేయుచున్నదట. బిల్వణు డన్నాడుగదా

“జయంతి తే పంచమవాదిమిత్ర
చిత్రోక్తి సందర్భ విఘ్నావణేషు
సరస్వతీ యద్వదనారవిందే
స్వాభాతి వీణామిత నాదయంతీ”

వారి వాక్య సందర్భములు కోకిల కంఠమునోఁ జెలిమినేయును. వాగు మాటాడుచుండగా సరస్వతివారి ముఖమున గూర్చుండి వీణ వాయింపు చున్నట్లుండును. వారు సర్వోత్కృష్టులై నెలయుచుండురు.

ఈ శ్రేణిలో లెక్కింప తగ్గవాడు సత్యనారాయణగారు. ఆయన ముఖమునుండి యీ సరస్వతీ నృత్యము, ఆ కచ్చపినాదము బహిర్నిస్సృతమై యాయన కావ్యజాలముగాఁ బరిణమించినది. ఈ మూడు పద్యములు ‘గిరికుమారుని ప్రేమగీతాలు’ అను గ్రంథములోని ప్రథమ ఖండిక. ఈ మూడుపద్యము లను నాయనజీవుని వేదనలోని గాఢత్వమునుబట్టి యిచ్చుచున్నది. ఇంత లోతైన వేదన గలవాడు కావున నే యీయన కావ్యము లెచ్చటఁ జదివినను జన్మాంత రీయక దుఃఖసమద్రములు పోటుత్తివట్లుండును. ఆయన యెట్టి వస్తువును దీసికొన్నను నీ జీవుని వేదనయందు దానిని కాచి బంగారమును జేయును. ఆ వేదనయొక సంగీతమై ఆయన ప్రతికావ్యమునందును తోలుకొడుచుండును.

“అచటి కిన్నెరసాని నా యాత్మయందు
నిప్పటికి దాని సంగీతమే నదించు”

నిజమున కాయాత్మయందు నదించు సంగీతము కిన్నెరసానిది కాదు. కిన్నెరసానియందు గన్పించు నా సంగీతము జీవుని వేదనా స్వరూపమైనది. ఆత్మ యందు నదించినది.

ఆత్మయందు నదించుట యనగా నేమి? ఆత్మ ప్రకాశముచే దీపితమైన దని చెప్పవలయును. నదించుట యనగా ధ్వనించుట ధ్వనఃవ్యంజన రసనాది శబ్దములు ప్రతీతి పరములని యభినవగుప్రపాదల పరిష్కారము. ప్రతీతియనగా స్వసంవేదన గోచర మగుట యని యర్థము. స్వశబ్దమున కాత్మయనియు సంవేదన శబ్దమునకు ప్రకాశనమనియు నర్థమును గ్రహించుట యాలంకారిక సంప్రదాయము. ఫలితిమేమన? కిన్నెరసానియందు గన్పించు సంగీత మాత్రమే ప్రకాశదీపితమైన జీవుని వేదనాస్వరూపమని.

ఉన్నతిమైన యీ యనుభూతిని సత్యనారాయణగారు స్పష్టముగా జెప్పినట్లే చెప్పెను.

“మీలితాత్మపదై సెజ్జ మెదలదుండఁ
చెలివి పొలముల సొగసు టెల్లలకుఁ దగిలి
నా మనసు, నేదో యొక్కయజ్ఞాతపూర్వ
మైన యనుభూతి గలిగె నాయంతరాత్మ”

“ఆ నిమేషార్థమున భాసమయ్యో నాకు
గత విభావరీ సుఖదుఃఖ ఘటనలెల్ల
స్వాప్నీకములని సత్ప్రకాశమున నింకఁ
బోదు న ని పులుగడిగిన ముత్తైరుట్లు.”

మనసు తెలివి పొలముల యెల్లలకు దగిలినది అంతరాత్మయం దజ్ఞాత పూర్వమైన యనుభూతి కలిగినది. సుఖదుఃఖములు స్వాప్నీకములు సత్ప్రకాశమున బోవుదునని భాసించినదన్నాడు.

మనసు తెలివి పొలముల యెల్లలకు దగులుట యనగా దన్వయమగుట. లేక సమాధి పొందుట లయ మగుటయని యర్థము. ఆ యెల్లలు సొగసుగానున్న వనుటలో మనసు సమాధి పొందు నవస్థలోని మాధుర్యము చెప్పబడినది. ఆ మనసు సమాధి పొందినది. ఇంక దాని కేమియు చెలియదు. అందుచేతనే తెలివి పొలముల యెల్లలు దాటినది. మనసు విషయమును గ్రహించుట దాటి పోయిన యవస్థ నందులచే నింక నది పనిచేయదు. ఆ స్థితికే మనోలయమనియు మన సస్సమాధి యనియు పేళ్లు. ఆ స్థితిలో నొక యనుభూతి కలిగినది. అది యజ్ఞాత పూర్వముట. అజ్ఞాత పూర్వమును మాటకు రెండు విధములగు నర్థములు చేయవలయును. మొదటిది యిట్టి యనుభూతి పూర్వమెప్పుడు నెఱుగనని. రెండవది దీనిపూర్వమెదియో తెలియబడ

లేదని. కాలిదాసు “రమ్యాణి వీక్ష్యేత్వా”ది శోకము లోని అబోధపూర్వం అనునదియు నీ యజ్ఞాత పూర్వమును నదియు నొక్కటియే. మొదటియట్టి యనుభూతి మానసిక దశను దాటినదిని చెప్పెను. రెండవ యర్థము ఈ యనుభూతి స్వపర సంబంధ శూన్యమైనదిని చెప్పెను. పర్యవసానమున రెండు నొకటే స్వపరసంబంధము మనస్సున్నంతిక్షణ కుండును ఆ మనస్సు య మొందిన తిర్వాత్తి కల్గునను భూతి నిరపేక్షమైనది, యపరిమితమైనదియు. ఇట్టి యనుభూతి యెదలు గల్గు ననగా “కలిగె నాయంతరాత్మ” నని సమాధానము. అంతరాత్మలో గలిగినది కావుననే సత్ప్రకాశ రూపమైనది. ఈ సత్ప్రకాశానుభవము నందిన తిర్వాత్తి సుఖగుఃఖ ఘటనలెల్ల స్వాప్నీకములగుట సంప్రదాయ సిద్ధమైన విషయము.

ఇచ్చట జీవుని వేదన సుఖ దుఃఖాది రూపమగు లౌకిక శోటిని దాటినది. కావున నిది యలౌకికము. దీనినే రసమని యాలంకారికులు వ్యవహరించిరి. ఇట్టి రసానుభూతిని పొందుటకు సహజ సిద్ధమైన యాకూతి సత్యనారాయణగారి జీవ సంపుటి యంగున్నది. ఈ జీవుని వేదనను మన మిప్పుడు రెండు విధములుగా విధి జించు కొనవలయును. అనగా దీనియందు రెండు దశ లున్నవి. మొదటిది రసాకూతి, రెండవది రసాను భూతి. రసాకూతి దశయందు జీవుడు రసాను భూతికై తహతహ చెందును. ఈ తహతహ యందుండి రసస్థితి చెందుటలోని నీ జీవుని వేదనా ప్రయత్నిమే కావ్యముగా రూపొందును. ఈ ప్రయత్న మొక యగ్నివంటిది. ఈ యగ్నియందు కవి మనస్సు ప్రకౌఠబడి చూలిన్యుంతయు నశించి పరిసద్ధమగును. అందుచేతనే “శుచిర్విప్ర శ్శుచిఃకవిః” అని శ్రుతి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఇంత శుచియైన కవి. ఆయన తన జీవుని వేదనయందు దన కావ్యవస్తు సర్వ స్వమును హోమముచేసిన హోత. ఆ యగ్నియందు దిన మనస్సును తుకతుక నుడుకజెట్టుకొన్నవాడు. అనగా గవిత్యమును దిపస్సుగా సాధించినవాడన్న మాట. “కవితా రూప తిపస్సు చేసెదను శ్రీకృతా” అన్నాడు. ఈజీవుని వేదనాగ్నిలో లెన్నగా ప్రకౌఠ బడ్డవి కావుననే యాయన కావ్యజాలమంతయు, దశ తిశ. లాడుచుండును. ఆ తిశతశ లొకచోట పద్య రచన, ఒకచోట కథా కథనము—ఒకచోట పాత్రల

జీవునివేదన

తీర్చుదల. ఒకచోట సంభాషణా వైద్యుని, వర్తనా నైపుణి ఇట్లంత గుణభూయిష్టమై గోచరించును. దీని కంతకు కారణము ప్రజ్వలితమగు జీవుని వేదన.

“అస్మదజ్ఞాతపూర్వ దివ్యత్వ మొప్పు
నీ పునీతావనీఖండ మిట్లు నిలిచి
యస్వతంత్రత దొరలు నా యాంధ్రశక్తి
నన్ను గంపింపఁజేయుచున్నది భృశము.”

ఇచ్చట కవిని గంపింపఁ జేసినది నిజముగా నాంధ్రశక్తిగాదు మఱి జీవుని వేదనయే. కాని దాని బహిర్నిస్సృతి యాంధ్రశక్తిగా రూపొందినది ఈ యాంధ్రత్వమునకును లోని జీవునకును న్యాయము నకు సంబంధములేదు. ఆ సంబంధ మేదైన నున్న నది బాహిరమేకాని యంతరముగాదు. కాబట్టి యిక్కడ కవిని గంపింపజేసినది యంతరమైన హేతువు ఆంధ్ర శక్తి బహిరుపాధి

“వృత్తిపక్షతిపదార్థా నాంతరః కోపి హేతుః
న ఖలు బహిరుపాధిన్ ప్రీతయ స్సంశ్రయస్తే”
అన్నాడు భవభూతి మహాకవి. ఈ యంతరమైన హేతువేమి? అదియే జీవుని వేదన.

“ఏ పరజన్మమందరయ
నే మొకతల్లియు బిడ్డయైతిమో
నా పయి నీ ధర్మాస్థలికి నాటిన
ప్రేమ మదింతయొకదా
లేపకు వంశధార పరతెంచి
దిశాఖిల మార్గభోధియై
యీ పయనమ్ము నన్ను జన
నీయక నిల్చుకొనెన్ తనంతటన్.”

“తచ్చేతసా స్మరతి నూన మబోధిపూర్వం
భావస్థిగాణి జననాంతర సౌహృదాని”

అన్న సిద్ధాంతమును పట్టించి చూచినచో గాని యీ పద్యము బోధపడదు. లోకమును జూచి యిట్టి యనుభూతి పొందినవా డొక్క వాల్మీకి మాత్రమే. తిక్కన వారి యనుభూతి యంతయుఁ గావ్యములు చదివి కొని పొందుననుభూతి..కావ్యాత్మరసమని చెప్పటకు నిందుచేతి నే యానందివర్ధనుడు వాల్మీకి నుదాహరించినాడు.

‘కావ్యస్యాత్మా స ఏవార్థః తథా చాదిక వేః పురా
క్రాంతద్వంద్వ వియోగోత్థిః శోకశ్లోకత్వమాగతః’

కాలిదాసు గూఢ

“నిమిష విద్ధాంజజ దర్శనోత్త శ్లోకత్వ మా పద్యత యస్య శోకః” అన్నాడు. అచ్చమైన కవి కానివాని శోకము శ్లోకత్వ మునగు శోకము శ్లోకత్వ ముందు స్థితి యొప్పును గల్గును? మనసు తెలివి యెల్లలు దాటినప్పుడు గల్గును. జీవుని వేదన రెండవదిగ నందినప్పుడు అనగా నాత్మప్రకాశ గోచరమైనప్పుడు గల్గును—తచ్చేతసాస్మరతి యన్న సిద్ధాంతము వాల్మీకి “మానిషా దే’త్యాది శ్లోకమునంగును సత్యనారాయణ గారి పై పద్యమునంగును తుల్యముగా నన్వయించును. అంతి పరాకాష్ఠ పొందిన జీవుని వేదన యాయనది

“పాడిన గీతమే వఱుక బాడెన”

“ఇది వినిపింతునందు మది నెంచెన”

ఈ మొదలైన పద్యములందు జీవుని వేదన లో తెన్ని నిలుపులో? తెలుసు కవులలో నింత పరాకాష్ఠ పొందిన కవు లిద్దరే యిద్దరు ఒకడు పోతన్న గారు రెండవవాడు సత్యనారాయణగారు. ఇద్దరును నాంతరమైన యీ జీవుని వేదనయందు తపించి కవులైవారే. నామటుకు నాకు సత్యనారాయణగారి యందు పోతనతోడి సాజాత్య మెక్కువ కన్పించును. నా యుద్దేశ్యములో సత్యనారాయణగారికి మేలు బంతి పోతన్న గారు.

“ఆతి డె తోడుగల్గినను నచ్చముగా గలకంఠలచ్చులం
బోతలు పోసియుం డెవము పోతన గారి విధాన”

అని చెప్పికొన్నా డాయన. కాని జీవసంపుటి లోని భేదమునుబట్టి వారి మార్గములు భిన్నములైనవి. ✓ ఈ మార్గభేదములను మీరి చూచినచో

“అదె నంద నందినుం డంతర్హితుంఢయ్యో

పాటలీ తిరులార! పట్టరమ్మ”

మొదలైన పద్యములలోని జీవుని వేదనతో

“వేణువు బ్రహ్మగీతము చెనింబడెనో”

మొదలైన పద్యములలోని జీవుని వేదన సజాతీయమని తోచకపోదు. పై పద్యములలో మార్గములు వేరైనను నార్తియొక్కటే. పోతన్నగారు ఈ యార్తినొక మధురమైన మెత్తని పోతగా బోసినాడు. సత్యనారాయణగారి పోతయందు ప్రాధి యెక్కువయైనది. మఱియొక జేసునగా పోతనగారి వలెనే సత్యనారాయణగారు కూడ సమాజ పాండిత్యాభిరాముడు. పాండిత్యమనగా జ్ఞానము—ఈ జ్ఞానము రెండు విధ

మును. సహజమైనది, శాస్త్రీయమైనది. శాస్త్రీయమైన జ్ఞానము సహజజ్ఞానమును బుట్టించి చరితార్థమును. సహజజ్ఞానమునగా నాత్మబోధ. ఈ మాత్మబోధ మజ్ఞానముచే సిహితము కాగా నీ యజ్ఞాన స్వరస మొనర్చుటకు నీ శాస్త్రజ్ఞాన మవసరము.

ఆజ్ఞానస్వరస మొనర్చుటతో శాస్త్రజ్ఞానము చరితార్థమును. అచగా నజ్ఞానమునోబాటు శాస్త్రజ్ఞానమును నశించును తరువాతి సహజమున నాత్మజ్ఞానము దానియంతట నది ప్రకాశించును సహజపాండిత్యమునగా నీ స్వతస్సిద్ధియగు నాత్మజ్ఞానము. ఇట్టి యాత్మజ్ఞానము పోతిన గారు జీవుని వేదనవల్ల పొందెను. సన్న్యాసారాయణ గారును జీవుని వేదనవల్ల నే యిట్టి స్థితిపొందెను కావున నిష్ఠిరయంగును నీ యాత్మ్య భవము రసానందమైనది పరబ్రహ్మనందము కంటె నొక మెట్టు క్రింది దైవది. ఈ రసానందము సవికల్ప సమాధిస్థితియు సవికల్ప సమాధియందలి జీవుని వేదనయే యీ రసానందము. తన పాండిత్య మట్టిని సత్య నారాయణ గారు కూడ పోతినవలెనే చెప్పి కొన్నాడు.

“అస్మాద్భుతం కలఘ్నస్వాగు
రసావతార ధివణాహంకార
సంభారనోహల బ్రాహ్మీ
మయమూర్తి” — నని

ఆయన ధివణ రసమునుండి యవతరించినది అంగుచేతి వైదిక సంప్రదాయ నుబంధినియైనది. ఎవని యంద దైవత తత్వము దీసిందునో నాడు నిశ్చయముగా సంప్రదాయ మార్గానుగామియగును.

“బుద్ధాద్వైత స తత్త్వానం యథేహ వరణం యది
శునాం తత్త్విదృశాంచైవ కో భేదః”...

ఈ సంప్రదాయ నుబంధితయే సర్వసర్వముల బీజము — కారణ మేమన నీ సంప్రదాయము జీవుని యంతరపరిణతికి సంబంధించినది. అట్టి పరిణతి పొందినవానికి గాని తెలియనిది. అందుచేతనే “నారాయణ సూరంభం” — సంప్రదాయము పుట్టినది ఆత్మ నైభవమునుండి. అట్టి యాత్మ్యవేత్తలచేతి ప్రవర్తితమైనది. సత్యనారాయణ గారు రసస్థితి నందిన జీవుని వేదన కలవాడగుటచే మహాకవి సంప్రదాయ ప్రవర్తకుడైనాడు. ఈ మహాకవి సంప్రదాయము వాత్మకినుండి సమారంభమైనది. అందుచేతనే —

“ఈ సంసార మిగెన్ని జన్మలకు
నేనీ మాని వాత్మకి భా
మా సంకాంక బుణంబు
తీర్వగలదా సత్కన్య నిర్మాణ రే
ఖా సామగ్రి బుణంబు
తీర్వగలదా”.... అన్నాడు.

ఈ మహాకవి సంప్రదాయజ్ఞుని అయిన నైదిక సర్వసంప్రదాయ నుబంధిని చేసినది. “సర్వసర్వ మూలబీజంబుగ ననిచ్చిన్న సంప్రదాయార్థి” యని యాయన చెప్పి కొన్నాడు.

ఇంత పరిణతి పొందిన జీవుని వేదన తంత్రి యజ్ఞతో మేళించి రామాయణ రచనమునకు సత్యనారాయణ గారిని ప్రవర్తించేసినది. అంగుచేతనే యది “సకల హస్తభవసనాధము” ఈ యూహ వైభవమంతయు నెక్కడనుండి పుట్టినది? అంతర పరిణతిపొందిన జీవుని వేదననుండి పుట్టినది. గుణాలంకారములు భావనాజనకములని గుప్తపాదుడు నెలచిచ్చినాడు. భావన యనగా రసాకూతి దశనుండి రసానుభూతి దశ పొందువరకు జీవుని వేదన చేయు ప్రయత్నము ఇట్టి భావనానైరంతర్యమును కొనసాగించు జీవుని వేదనను బలమే ప్రతిభ యని చెప్పబడుచున్నది. ఈ ప్రతిభ యెంత బలముగా నుండునో కవియొక్క రసాకూతి రసానుభూతు లంత బలముగా నుండును అనగా కవి ప్రతిభా నైశిత్యమును బట్టి జీవుని వేదనలోని లోతును కొలువవచ్చు నన్నమాట. ఈ ప్రతిభయొక్క ఒహిరూపమే యూహ వైభవము. ఈ యూహ యొకచోట గుణాలంకార రూపముగను నొకచోట కథాకథన రూపముగను నొకచోట పద్యరచనా రూపముగను నిట్లు పెక్కుచోట్ల పెక్కురూపములుగ నుండును దాని యీ వివిధ రూపము లన్నియు జీవుని వేదనలోని లోతులను వ్యంజింప చేయుటయందే చరితార్థము లగును. ఇనే యూహ వైభవమనకును జీవుని వేదనకు నున్న సంబంధము. ఇట్టి జీవుని వేదనతో ననిచ్చిన్న సంబంధము గల సకల హస్తభవముతో సనాథమైనది యాయన రామాయణము. అందుచేత ప్రాతికథమున్న ప్రశ్నయే లేదు.

“వృష్టతూర్వా అపిహ్యర్థాః
కావ్యే రసపరిగహతే

జీవునివేదన

సర్వే సవా ఇవా భాంతి

మధుమాన ఇవగ్రహః "

వస్తువులు ప్రాతజ్ఞానము జీవుని వేదనతో నిండి యుండుటకులన వసంతకాలములోని చెట్లవలె గ్రోత్తివయ్యే ప్రకాశించును నవీనత నవీనతయవగా నది కాలమునకు సంబంధించినది గాదు కాలముద్ర లేని యనుభూతివలన సమకూడునది. ఈ యర్థము నే

“మఱల నిజేల రామాయణం బన్నచో

నీ ప్రపంచక మెల్ల నెల్ల వేళఁ

దినుచున్న యన్న మే తినుచున్న దిన్నాళ్లు

తన రుచి బ్రదుకులు తినవిగాన

చేసిన సంసార మే నేయుచున్నది

తనదైన యనుభూతి తినదిగాన

తలచిన రాము నే తలచెద నేనును

నా భక్తి రచనలు నావిగాన”

అని చెప్పినాడాయన.

అన్నము తినుట ముందును, సంసారము నేయుట యందును నెల్ల వాడును గ్రోత్తివనము ననుభవించుచు నే యున్నాడు. దీనికి గారణమేమి? ఎవనిరుచి వానిది యెవని యనుభూతి వానిది గాబట్టి, అట్లే తనభక్తి తనదిగాన తాను రామాయణమును వ్రాయుచున్నాడు. ఇందు గూఢమైన మఱియొక సమాధానమున్నది. ప్రపంచకములో నెల్ల వాడును తిన్న యన్న మే యేల తినుచున్నాడు? చేసిన సంసారమే యేల చేయు చున్నాడు? దీనికి గారణ మజ్ఞానము అజ్ఞానమునల్ల నే యెవని రుచి వానిది యెవని యనుభూతి వానిది యైనది. ఇచట యనుభూతి పదమునకు సుఖగుఃఖము లని యర్థము. ఎంతెవఱును నీ యజ్ఞాన ముండునో యంతెవఱును భక్తి యొక్క యవసరముండు నే యున్నది. కొవున సంసార మున్నంతెవఱు రామాయణముయొక్క యవసర ముండును. రామాయణ

భాగవతాది గ్రంథములు సంసారతారకములు. ఆ కథల యందు స్వతస్సిద్ధముగా నార్పి కలిగించు నొక మహా సుఖమున్నది అందుచేత నే యని “యావత్ స్థాస్యంతి గిరయః సరితశ్చ మహీతలే, తావద్రామాయణ కథా లోకేషు ప్రచలిష్యతి”

ఇట్టి సమాధానము నే భవనూత్యాదులును చెప్పి కొన్నారు.

భవనూతి:

“పాప్యభ్యుత్పన్నాతి వర్షయతి చ శ్రేణుంసి నేయం కథా! మాంగల్యాన మనోహరాచ జగతో మాతేనగం నే వచి తా మేతాం పరిభావయన్తు”

అనియును

మరారిభట్టు:

“యదిక్షుణ్ణం పూర్వైర్విరితి జహతి రామస్య చరితం గుణైరేతావద్భ్యః జగతి పున రన్యో జయతి కః”

అని చెప్పికొన్నాడు.

సత్యనారాయణగారు “నా భక్తి రచనలు నావి గాన” అని చెప్పికొన్నాడు. ప్రై భవనూతి మురారి భట్టుల వాక్యముల ననుశీలించినచో వాడుగూడ నిట్టి భక్తితోడనే రామాయణ రచనమునకు పూనుకొన్నారని విశదమగును? ఈ భక్తియొక్క స్వరూపమేమి? ఇది “పూజ్యేష్యమరాగః” అను నిర్వచనమునను విషయమైనదిగాదు శ్రీ శంకరులు చెప్పిన “స్వస్వరూపాను సంధానం భక్తిరిత్యభిధీయతే” అన్నది. ఇగులఁ గల యొక స్వశబ్దమునను నాత్మీయనియు, రెండవ దాని కీర్తిగూడనియు నర్థము ఆత్మీయండు నీశ్వరత్వా రోపణము చేయుట భక్తి అనగా నుపాసనా మార్గము లోనిది. సరికల్ప సమాధి విషయమైనది. రసాకూతి దశనుండి రసానుభూతివరకు పరిణతి చెందిన జీవుని వేదనారూపమైనది.

పునర్జన్మ

విజయ — రాఘవ

గృహురం మూడు గంటలు కొట్టింది.

మధు తలెత్తి చూశాడు.

పెండ్యలం బరువుగా వూరతోంది.

మధు ఒక్క నిట్టూర్పు బరువుగానే వదిలాడు. ఎలాగో గతాన్ని విస్మరించి, మళ్ళా పనిమీదకు ధ్యాస పోనిచ్చాడు.

ఇంతలోనే ప్రేలో మరికొన్ని కాగితాలాచ్చి పడ్డాయి.

మధు వాటి వంక చూస్తూ కుక్కలుచున్నాడు.

“బాపాకు పోవలసివని, అర్జంటుగా యెన్నివున్నయి!”

అని భయం వేసింది.

ఆ భయాన్ని అలాగే అణగార్చుకొని ఒక్క వుత్తి రాన్ని సగం పైపు చేసేటప్పటికి—నిష్కారణంగా కలరా తగిలి చనిపోయిన తల్లి గుర్తుకొచ్చింది మధుకి. రెండు కళ్ళూ అశ్రువారితలయినయి చేతి ప్రేళ్ళలో బలంతగి, నీరసంతో ఆగిపోయినయి.

మరపురాని అనుభూతులు ఒకదాని తరువాత మరొకటి తోసుకొస్తున్నయి—

“రాత్రింబవళ్లు ఆఫీసర్ల మెప్పుకోసం, నానా అసథలు పడి, పీనుగులాగా మొగంపెట్టుకొని యింటి కొచ్చేటప్పటికి, తనపై సానుభూతిగా, జాలిగా—ప్రేమగా—వాత్సల్యంగా—తననిపల్కరించి,—వేస్తీళ్లు తోడిచ్చి, వేడి వేడిఅన్నంపెట్టి, కడుపులో దాచుకొనే తల్లి! ప్రాణంలో ప్రాణమై, దేహంలో దేహమై, మాపులోమావై. మాటలోమావై, పెంచింది. చదువుచెప్పించింది — డబ్బుగలవాళ్ళ యింట్లలో వంటలు చేసిపెడుతూ, నీళ్ళు తోడి పెడుతూ.

వాళ్లనే మాటలన్నీ, తనకోసం, తన బాగుకోసం బాధ్యురాలై భరించించింది. ఎంత గడ్డితిని, తనని బ్రతికించినా, తనకీ వుద్యోగం వచ్చేటప్పటికి పట్టరానంత ఆనందం కట్టలు తెంచుకొని పోయింది.

ఎన్నోవిధాల తన్ను ఆమె దీనించింది

మధు యింకా మరిచిపోలేదు. ఎలా మరచాడు? తనకు బుద్ధి తెలిసినప్పటినుంచి యీ లోకంలో ఆత్మ బంధువుగావుంది అయ్యి ఒక్కతే. ఆ వొక్కతే యీ నాకు రుద్రధూమిలో నిద్రపోతోంది. మధు మాత్రం జీవచ్ఛవంలాగా యీ ఆఫీసులో రెమింగ్టన్ ముందు ఓడిపోయిన రాతు మొగం వేసుకొని కూర్చున్నాడు.

ఆలోచనలు క్రమేపి విశిష్టానున్న సమయంలో మధు చేతివేళ్లు చూసుకొన్నాడు.

అవి సమ్మేచేస్తున్నట్లుగా వున్నాయి

ప్రయత్నించి చూసాడు కొద్ది నిమిషాలు.

అర్థంకాని మాటలు పడ్డాయి. చివాట్లు తిప్పవనుకున్నాడు మేనేజరుతో. ఇవాల్టితో యీవుద్యోగానికి స్వస్తియేమో! అనుకొన్నాడు. ఎంత ప్రయత్నించాడు. మనస్సుని సరిగ్గా తిప్పకొంటానికి యేం ప్రయోజనం లేకపోయింది ఈ ప్రయత్నాన్ని పురికొల్పేబతులు బాధాకరమైన ఆ ఆలోచనల్లోనే చాలావాయి వున్నట్లు తోచింది మధుకి. నిరాల సత్తువ సన్నగిల్లింది. తన అశక్తికి తానే నిందించుకొన్నాడు. పైపుమిషన్ మీద నుదురు పెట్టి యేడ్వటం ప్రారంభించాడు.

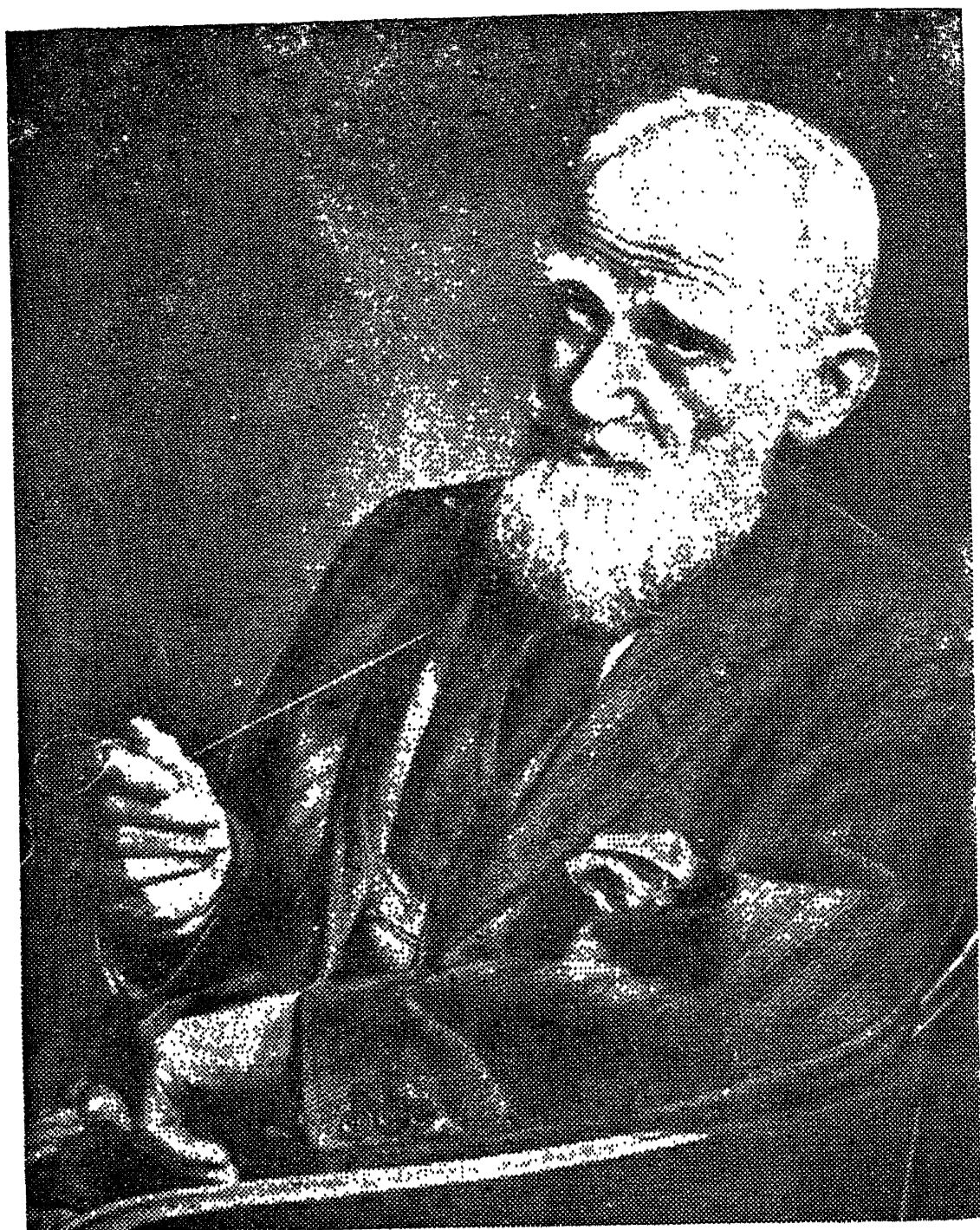
ఈ యేడ్పు వారాత్తుగా ప్రక్కనే వున్న మూర్తిని కంగారు పెట్టింది. అతను మధుని తట్టుతూ, “ఎందుకురా! యేడుస్తున్నావ్” అన్నాడు. జేపురించిన మొగంతో మధు తలెత్తి చూశాడు. కూర్చుంది ఒక ఆఫీసులో. ఆఫీసులో యింటికీ ప్లాన్లీ గురించి, క్యక్తి సంబంధమైన బాగాల్నీ గురించీ, లెబుకోగూడదని, తన బ్రతుకంతా సర్వదా యీ పైపుమిషన్ కి బానిసగా వుండి పోవడమేనని జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. యిరవై అయిదు సంవత్సరాలువున్న తను, యెంతో అనుభవం గడించుకొని, అనేక విధాలుగా కష్టనష్టా

కీ. శే. బాలగంగాధర తిలక్

గత జూలై 23 వ తేదీన లోకమాన్యని శతవార్షిక జయంతి మహోత్సవాలు ఆనేతుహిమాచలమూ అత్యంతవైభవోపేతంగా జరిగినాయి.

భారత స్వరాజ్యసమరవీరునకు యావద్భారతప్రజలూ వినయ వినమితాంగులై జోహారు లర్పించారు.

కీ. శే. జార్జి బెర్నార్డ్షా

గత జూలై 26 వ తేదీన ప్రసిద్ధాంగ్ల నాటకకర్త బెర్నార్డ్షా శతవార్షిక జయంతి మహోత్సవాలు ప్రపంచవధిని సర్వసారస్వతప్రియులూ జరుపు కున్నారు. ఆయన ప్రతిభాసంపదను సంస్మరించారు.

పు న ర్జ న్మ

అతో బ్రతుకుతూ వస్తున్న తన కృత్రిమతనం సామాన్యంగా మేక్కుకన్నా హీనంగా వున్నా, యితరమంది వున్న ఆఫీసులో యేడ్వటం, మధుకి తీరని అవమాన మనిపించింది. తన కష్టాలు గురించి చెప్పితే యేవరకు వింటాడు యీ లోకంలో? తనలాంటివాళ్ళు యెంతో మందిలేరు' తనకన్నా గొప్పవాళ్లే వున్నారు. ఈ యేడ్పుకి యే విధంగానూ అర్థం లేదనిపించింది. ఎందు వల్లనంటే, కాలం మారిపోయింది. నాగరికతకు అంతస్తులు పెరిగినయి సభ్యతకు. కావలసిన గౌరవ ప్రతిష్టలు యీనాడు సంఘంలో లభ్యంకావడం లేదు — అందువల్ల “ఒకరి కష్టాలు మరొకరికి ఆనందం — మరొకరి కష్టాలు వేరొకరికి బ్రహ్మా నందం.” —

పంచె కొంగుతో కారిన కన్నీళ్లను తుడుచుకొంటూ “ఏం లేదురా” — అన్నాడు మధు.

“అదేమిటిరా... అలా నీళ్లు కారుతుంటే!” —

“వేడి చేసిందిలే — అన్నాడు మధు. తనలోని బల హీనత యొక్కడ బయటపడిపోతుందో అని, సభ్యతకు లోబెక్కడ దాపురిస్తుందో అని మూర్తికి చిన్న నవ్వువచ్చింది. అది యెంతో నేపు నిలుపుకోకుండానే తన పంజాలోకి తానుచొచ్చుకు పొయ్యాడు.

ఇన్నాళ్లు భారమనిపించని జీవితం — జీవనం మధుకి ఒక్కసారిగా విసుగుని — చిరాకుని కలిగించాయి. ఆ పూటకు పనిమీద ధ్యాసపోయింది తల్లి మూర్తి కన్నులముందు లాస్యం చేస్తున్నట్లుగా వుంది. అట్టే ఆలోచిస్తున్న కొద్దీ యీ లోకమే వెళ్లనిపించింది.

సన్నివేశాలు — సంఘటనలు — సమాలోచనలు చాలా వరకు జీవితంలో మార్పు లేస్తూ వుంటాయి కాని, వీటిని గురించి ముందుగా చాలా ఆలోచిస్తాం. యిది తెప్పించే చెరువు — బాధ — విచారమూ — ఫలించనప్పుడూ, కుదురనప్పుడూ మరీ దుర్భరంగా వుంటుంది హృదయం.

కలరావచ్చి చనిపోయినతల్లికి దహనక్రియలు జరిపి అయి దారు నెలలు కావస్తున్నది. కాని మధు దృష్టిలో యీవిషయం జరిగింది కొద్ది గంటల క్రితమే అన్నట్లు వుంది.

ఇటువంటి అవిరళమైన ఆలోచనలే అతని హృదయాన్ని పీల్చి పిప్పిచేస్తున్నాయి. చీటికి మాటికి మలే

రియాజ్ వరం అతని ఆలోచనల్ని రుచిమాసి పోతూ వుంటుంది.

అటువంటప్పుడు సలసల కాగితాతూ వుంటుంది శరీరం. మృగవృగాలాకి, జ్వరాన్ని ఉపశమింప చేయడానికి అనుచైన కోమల మాస్తాలు తన కీలోకంలో కరువై పోయినాయేమో!” అని మధు మనసపడుతూ వుండే వాడు.

ఇంతలో గడియారం నాలుగున్నరను నూచిస్తూ ఒక గంట కొట్టింది.

మధు అదిరిపడ్డాడు.

మానవుడు కోరుకొంటున్న కనీసపు కోర్కెల్లో కూడా తనకేవిధంగానూ అనుకూలించని భాగ్యంతోలిగి పోయింది.”

కన్నీరు అపుకున్నా ఆగటం లేదు.

ఇంతలో ఫ్యూన్ వచ్చాడు మధు దగ్గరికి.

“ఏమిట”న్నట్లు చూశాడు మధు.

“మేనేజరు పిలుస్తున్నారా?” అన్నాడు ఫ్యూన్.

మధు పిల్లిలాగా, చొక్కాతో మొఖం తుడుచుకొని మేనేజరు గదిలోకి ప్రవేశించాడు. ఎదురుగా వెల్లి పంగి నమస్కారంచేసి నిలబడిన మధుని చూసి —

“ఎప్పుడూ అదోమాదిరిగా వుంటావేమిటోయో?” ఉమరుగా వుండవేమిటి? ఏమైనా జబ్బుగా వుందా, అని ఎక్కిరి తక్కిరిగా ప్రశ్నించాడు. మేనేజరు. మధుకి గొంతుకలోకి యేడ్పు ముంచుకొచ్చింది.

“మధ్య మలేరియా తీవ్రంగా వ్యాప్తమైంది... ఆరోగ్యం కూడా చెడిపోతోంది. దయచేసి ఒక పదిహేను రోజులు, నెలవిప్పిస్తే మీ పుణ్యయానని బాగుపడతా!” అని మధు ప్రార్థన పడ్డాడు.

మేనేజరుకి యిదేమీ సుతరామూ గిట్టలేదు.

“నీకు పదిహేను రోజులు నెలవిచ్చి, నీస్థానంలో మరొక్కణ్ణి వేసి, మళ్లీ నువ్వరాగానే వుండబెరి కితే వాడేమైపోను —?” ప్రశ్నార్థకంగా అన్నాడు మేనేజరు.

మధుకి యేదో సమాధానం నిశ్చలంగా — దృఢంగా చెప్పకలేనని పించింది.

రెండడుగులు ముందుకి వేస్తూ — “అయితే నా ఆరోగ్యం చెడగొట్టుకో మంటారా?” — అన్నాడు దీనంగా —

అందులోని వాస్తవాన్ని మేనేజరు యేమీ గుర్తించ లేకపోయాడు.

“అదంతా నాకేం తెలియదు. నేను నెలపు యివ్వను. ఇవ్వమంటే యీ వుద్యోగం చెయ్యి—లేకపోతే నీయివ్వం...” అని మిగతాభాగం మధుకి వదిలివేసి మేనేజరు ప్రక్కగదిలోకి లేచిపోయాడు.

మధు యివ్వలేక వచ్చాడు కానేపు చేతి వేళ్లు జుట్టు లోకి దూర్చి, యేదో ఆలోచించాడు. ముందు ముందు కష్టాలెటువంటివి తన జీవితానికి అడ్డు తగులుతూంటాయో అతని కేమీ వూహలో తిట్టలేదు—వంగి పోయిన తలను విసురుగా ఒక్కసారి “మేనేజరు” అన్న యింగ్లీషుభోర్డు వంకకుతిప్పి—“ఇంతేగా నువ్వు చెయ్యగలిగింది. కాని, అంతమాత్రానికి నేనేమీ నాశనంకాను. ఈ రోజునుంచి నీ ఆఫీసుకు, నీరె మింగ్ బాస్ మిషన్ కి నీళ్లధార వదులుకొంటున్నా” అని దీనంగా సమాధాన మిస్తూ ఆఫీసుమెట్లు దిగి బజార్లోకి పడ్డాడు.

రంగోళివ్వనల మధ్య మధుకి మతిపోతున్నట్లు అనిపించింది. గానుగెడ్డులాగా కాళ్లెక్కుకొంటూ సరాసరి యింటికొచ్చి చేరాడు—అయిదునిముషాలనంతరం గదిలోకి వెళ్లి పడుకొన్నాడు. “ప్రపంచంలో ప్రతి వస్తువు తన్నుచూసి హేళన చేస్తున్నట్లనిపిస్తుంది! ఎందు కనపించదు మరి! ఎవరైనా నా ‘అనేవాళ్లుంటేగా! తనకు కలుతూంటే కష్టాలలోగల దుఃఖాన్నీ, సుఖాలలోగల ఆనందాన్నీ తనకున్న వొక్క హృదయమే భరించాలి. తను ఏకాకి.

జరిగిపోయిన మధురక్షణాలు అనేకం స్మృతిలో మెదిలినయి—

చనిపోయిన తల్లి నెతికి నెతికి ఒకమ్మాయిని, తెచ్చి పెళ్లి చేసుకోమని కోరింది. ఆ కోరికను శెలించవలసిన బాధ్యత తనకుంది. ఆమె సంతోషమేగా తన సంతోషం! అమ్మ మాటకు ఎదురు చెప్పకుండా అంగీకరించాడు. శుభముహూర్తం నిశ్చయించకముందే మాయదారి కలరాకు అమ్మ బలి అయిపోయింది. తరువాత పిల్లవాళ్లు తన కివ్వడానికి తిరస్కరించారు. ఒకందుకు తనకిది మంచిదనే భావించాడు మధు. రోజులు నానాటికి గడుస్తున్న కొద్దీ యీ లోకానికి తనెంత పనికిరాని వెగవైపోయాడో తెలిసివచ్చింది. ఉద్యోగం తన అప్రయోజకత్వంతో వూడిపోవడం, బ్రతకడం అంటే బరువుని భుజాలమీదకు ఎత్తుకుని బ్రతికినంతకాలం మోయడం, అతన్ని అయోమయం చేసినయి, ఉద్యోగం దొరికిన క్రొత్తలో యావజ్జీవితం

తల్లి పాదాలకు అంకితం చేదామనుకొన్నాడు. కాని మధుపట్ల విధి దురదృష్టాన్ని వ్రాసి పెట్టిపోయాడు. దాని ప్రభావంవల్ల నేను భుజీవితంలో బొమ్మకైమడు మొక్కలు మొలచినయి. నెలరోజులూ కష్టపడిన దంతా ఒకటవ తారీఖున ఫలించేది. ఆ సాయంత్రానికే, హోటల్ మేనేజరు, చాకలివాడూ, యింటి అద్దె వాడూ గుంజుకొనేవారు ఆ కాస్త ఫలితాన్ని. తరువాత చేతులు ఖాళీ అయి చల్లబడిపోయేవి.

జీవితంలో ఆసలు సంతోషమూ, ఆనందమూ, యెప్పుడూ—యెన్నడూ వుండవు. వాస్తవంగా ప్రతిదీ నాడుకునే యీ లోకంలో మోయలేని భారాన్ని మోస్తున్నప్పటికీ, అది క్రమేపీ చప్పు బడుతూ వుంటుంది. తనవంటి మానవునికన్నా. పక్షులూ—జంతువులూ చాలావరకు నయమేమో నని పిస్తుంది. ఒకరికన్నా మరొకరు బాగా బ్రతుకుతున్నారనుకొంటాం. ఎవరి ఉద్ధరించడానికి?

ఇలా వుద్యోగం పోయిన రెణ్ణెల్లకు మధులో వివిధ రకాల భావాలు చెలరేగుతూ వస్తున్నయి. వీటికి యెక్కువగా దోహద క్రియలు జరిపింది అతన్ని నెంటాడుతున్న మలేరియా జ్వరం. దానిమూలంగా మధు మొగం పాలిపోయి, కళ్ళా ఓహీనంగా తయారైంది. తినాలనుకున్నంత దొరకడు. తింటే హారాయింతుకొనే శక్తి లేదు. ఉచితంగా మందు లిచ్చి పోయే ప్రాణాన్ని నిలిపే డాక్టర్లు తన కెవ్వరూలేరు. ఉన్నా వాళ్ల దగ్గరకు వెళ్లడానికి సాగ్యంకాదు. రోజురోజుకీ తనలో ‘చావు’ అనే అభిప్రాయం బలిసిపోతూ వస్తోంది. యెప్పుడది హఠాత్తుగా వచ్చి తన్ను ఆలీంగనం చేసుకొంటుందో మధుకి పాలుపోవడం లేదు. తనకుతానై చావడం సుఖంగా కనిపించదు! చచ్చి పోవడానికి యీలోకంలో చాలా మార్గాలున్నయి. రైల్వూ, కాడ్లూ, ఎలక్ట్రిక్ తీగలూ—ఉరితాళ్లూ వగైరా. కాని అవి అనుకున్నంత తేలిక పనులుకావు మధు చావులోకూడా సుఖం కావాలని కోరుకున్నాడు. ఇది యెలా సాగ్యం? యెప్పటికైనా అంకిత మివ్వక తప్పదు. చివరకు కోరేదే అది తను. అందుకని సుఖముగా చావాలని కోరుకోవడంలో మధుకి కనిపించిన తప్పేమీ లేదు. ఒక చోట వుండి, మరొక చోట వుండే హాయిని, సాందర్భాన్ని, కోరుకోవటం మానవుని సహజ లక్షణాల్లో ఒకటి. దీనికి యెడతెగని

పు న ర్జ న్మ

ఆలోచనలు పుట్టుతూ వుంటాయి, తరిచి, తరిచి ఆలోచిస్తాం. అలాగే ఆలోచించాడు మధు. చివరకు చావంటే యిష్టమనేది ఒక్కొక్కసారి సన్నగిల్లిపోయింది. అందుకని యెక్కువగా ఆ ఆలోచనల్ని తివ్రుకోలేదు మధు. ఒక్కసారిగా వెలుపలికి వచ్చాడు గదిలో నుంచి.

లోకం అంతా కాటకవంటి చీకట్లో మునిగిపోయి మూలుగుతోంది. గదికి గట్టిగా తాళం వేశాడు. గుమ్మల్ని దాటి పెద్ద రోడ్డెక్కాడు — జనం రద్దీ అంతి బాగా లేదు.

మెల్లగా తలవంచి నిర్భయంగా అడుగులో అడుగు వేసుకొంటూ నడుస్తున్నాడు. “చావాలి” అన్నమాట హృదయంలో తిలకించి వింతగా నవ్వుతోంది. “ఎలా చావాలి”? మధుకి పరిష్కారం కావటం లేదు. “ఎలాగైనా సరే! చావు కోరుకుంది. మధు పిచ్చి కుక్కలాగా తిలకించి యెదురుగా చూసాడు. ఒక చిన్ని కారు వడిగా—వడివడిగా, త్రాచుపాములాగవస్తోంది.

దానినుండు లైట్లు తన కళ్ళలో నూదులు పొడిచినట్లు పొడుస్తున్నాయి.

గుండె రాయిగా యిదివరకే మారిపోయింది. వెనక్కి కట్టుకున్న చేతులు పూడిపోయి స్వస్థానంలోకి వచ్చి చేరాయి.

పిక్కల్లో వున్న సత్తువంతా ఉపయోగించుకొని మధు, ఆవస్తున్న కారు ముందు చక్రాలకింద మెత్తగా పడుకుందామని, అడ్డంగా ఉరికాడు.

క్షణంకాలం వులిక్కిపడి లేచింది.

చిన్న కారు బ్రేకపడి రోడ్డుప్రక్కగా పెట్టబడివుంది. దూరంగా వున్న కొంతమంది దగ్గరగా వచ్చిచేరారు. అప్పటికే ఆ చిన్న కారులోంచి దిగిన ఒక యువతి, యువకుడు మధు ప్రక్కగా నిలబడి కంగారుగా వున్నారు. యేమిటో చూస్తున్నారు.

“అలా చూస్తే యేం లాభం... ఆస్పత్రికి పట్టుకెళ్ళక” అన్నాడొక పెద్ద మనిషి యింతిలో.

“నెంబరు నోట్ చేసుకోక వదిలిపెడతావేరా!” అంటున్నాడొక యువకుడు ప్రక్క వాడితో.

“కళ్లు పోయినయ్యా! నాయనా! చూసి తోలేవు” అన్నగొక ముసలి గవ్వలాంటి ఆవ్వ.

“యెందుకు నాయనా! అలా అనుకొంటారు... డ్రైవరు తిప్పేయింది... ఇంకా నయం జాగ్రత్తగా ఆపగల్గాడు”...అందా యువతి.

యువకుడు మధువంక చూస్తూ—ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు.

“యెలా వున్నాడు?” అందాయువతి, యువకుని నైపు చూస్తూ.

“ఫర్వాలేదు...కొద్దిగా గాయాలు తగిలినయి” అన్నాడా యువకుడు.

“ఇంటికి తీసికెళ్ళితే” —

“అలాగే...” అంటూ యువకుడు ముందు కొచ్చాడు— యువతి అతని దగ్గరగా వస్తూ—

“డాక్టర్ ... తప్పకుండా బ్రతుకుతాడా!” అంది జాలిగా —

“నువ్వేం అడుర్దాపడకు! నేనున్నానుగా!” అంటూ ఆమెను ఓదార్చాడు.

ప్రక్కనవున్న వాళ్ళ సహాయంతో మధుని కార్లో కెక్కించుకొని యింటికి తీసుకొచ్చింది ఆయువతి.

2

డాక్టర్ రఘు మర్నాడుదియమే వచ్చి, గుడ్డలు మార్పించి, కట్టు గట్టాడు.

క్రమంగా అతని మొగంలో స్పృహఛాయలు కనిపిస్తున్నాయి. బాధకు ఒళ్లంతా కదిలిపోతోంది. మూలుగుతూ — ముక్కుతూ — కళ్లు తెరుస్తూ, చూస్తూ ఉంటున్నాడు.

సరోజని మధు ప్రక్కనే కూర్చొని, అతన్ని అవలోకిస్తూ ఉంది —

రఘు చేతులు కడుక్కొని, తుడుచుకుంటూండగా —

“ఇంజక్షన్ ఇచ్చారా! ఈపూట స్పృహ వస్తుందా!” అన్నది సరోజని.

రఘు ఆమె కళ్ళల్లోకి చూస్తూ —

మరేం భయంలేదు సరోజనీ, నేనున్నానుగా! ప్రమాద మేమీ లేదు. మళ్ళీ రేపొస్తాను. అంతిగా కావాలంటే నర్సుని సహాయంపంపమంటావా!” అన్నాడు.

“అంతిగా మరేం అవసరంలేదు. నేనిక్కడే వుంటాగా —” అంది సరోజని.

రఘుకి జాలి వేసింది —

“క్రింద రాత్రి కూడా నువ్వు నిద్రపోకుండా మేల్కొన్నావ్. ఈ పూటకూడా అలావుంటే నీ ఆరోగ్యం యేమాతుందో తెలుసా!” అన్నాడు.

“ఫర్వాలేదులే రఘూ! ఒక ప్రాణికోసం ఈ మాత్రం ఉండలేకపోతే యెలా!” రఘు దీర్ఘంగా ఆలోచించాడు. ఏం చెప్పలేకపోయాడు - చివరకులేచి వెనుకూ—“నీయిష్టం రోగి లేచినపుడెల్లాయేం కావాలంటే అది, అంటే పశ్చాత్తాపం, రోడ్డు, పాలు యిస్తాంను — చెప్పాగా మంగు యెప్పుడెప్పుడెవ్వరో. మరి యింకెన్నో!” అంటూ సరోజునిని తృప్తిగా చూసి మంగుల సంచితో రఘు మెట్టుదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

మధుకి, రఘు వెళ్ళిన గంటకు తెలివి వచ్చింది. అక్కడక్కడా తగిలిన చెట్లపైకి బాక తేలుస్తూనే ఉంది. అదే చావాలనుకోవడం అనుకొన్నాడు మధు. ‘చావు’, మంగు అలా ప్రారంభమవుతుందనుకొన్నాడు.

పూర్తిగా చావకముందే ఒక్కసారి ఆ చావెలా వుంటుందో బాగా కళ్ళు తెరిచివుండి చూద్దామనుకొన్నాడు. కాని భయం కాని భయంయేదో పీపుమీద తట్టుతోంది.

“ఇంత బాధపడే ముందుగా, ప్రాణం యెంగుకు ఎగిరి పోకుండా వుండి?”—మధుకి యీ సందేహం తట్టింది. ప్రాణం పోవడం ఒక్కసారి, బాధను అనుభవించడం మరొకసారి అయినట్లయితే తనీ విధంగా చావుని కోరుకోనేవాడుగా చేమో! అనుకొన్నాడు మధు. అసలు మధు కిప్పుడు బ్రతకటంకంటే కూడా చావడమే కష్టమనిపించింది.

సృహవచ్చి, తనెక్కడ వున్నాడో తెలియని ఆధోగతిలో వున్న ఆత్మను యేదో శివులు ఈ చావుకి పురిగొల్పాయి. భరించలేని యమబాధ దానికితోడు అదే పనిగా కళ్ళు తెరిచి అటూ-యిటూ వొత్తిగిల్లకుండా బల్లపడవుగా పడుకొని వుండటం చావుకన్నా కష్టమనిపించింది మధుకి.

ఇంతలో ఎదుగుకుండా వున్న గడియారం రెండు గంటలు కొట్టింది.

మధుకి యీ లోకంలో పడ్డట్టునిపించింది. కట్టుకట్టు బడిన చేతి వ్రేళ్లతో కళ్ళు మూముకొన్నాడు. రకరకాల వస్తువులతో అలంకరించబడిన పెద్ద గది రివుస తిరిగే ‘ఉమ’ పంకాలూ — గోడకు పెద్దపెద్ద ఫోటోలు—రెండు నిలువుటద్దాలు—ఒక పుస్తకాల బీరువా—ఒక డ్రాయరు—దాని చుట్టూ రెండూ—కూడూ కుర్చీలు—దాని ప్రక్కగా ఒక రేడియో

సెట్టు—ఇవన్నీ మధుకి స్వర్గాన్ని గుర్తు చేసాయి. ఇలాగే వుంటుందిని మధుకి గుర్తు కూడా. ఇంతలో కాలు వెళ్ళి గోడకు తగిలి, నరక బాధను జ్ఞప్తికి తీసుకొచ్చింది.

మధు మామూలు మనిషి అయినాడు—ఈ స్వప్నంలో స్వర్గాన్ని చూసి కలవరించిన తరువాత మళ్ళా బాధ మధుని పీడించడం మొదలెట్టింది. సన్నగా మూల్గ్క తప్పుడంటే—కళ్ళు మూసే మధు తనకితాను తిట్టుకొంటుండగానే—సరోజుని చల్లనిచేయి, అతిని బుగ్గల్ని స్పృశించుతూ నుగురు మీదకు వెళ్ళింది—

చనిపోయిన తల్లి గుర్తు కొచ్చింది—

మధు బరువుగా కళ్ళు తెరిచాడు.

సరోజుని అమృతాన్ని గురిపెస్తూ తన వైపు చూస్తోంది. దేవకన్యకన్నా విపరీతమైన సౌందర్యంతోనూ, అమృత రుచితో అమృతకన్నా యెక్కువగా చూసుకోనే శక్తికీగానూ, సరోజుని మధుకి కనిపించింది. ఒక్క తుణుంకన్నా యెక్కువనేపు సరోజునిని చూడలేకపోయాడు.

“బాధపుడుతోందా!” అంది కోమలంగా సరోజుని.

“ఊ!” అంటూ మూల్గాడు బాధనంతా వ్యక్తం చేస్తూ. సరోజునిచేయి ఫాలభాగం మీదనుంచి జారిపోతూండగా—మధుకి అందిన హాయి యేదో హఠాత్తుగా పోతోందనిపించింది. “ఇంకా కాసేపు అలాగే వుంచమని” ప్రాణేయపడదామనుకొన్నాడు మధు. కాని యెట్లా అంటాడు. అమె అతిని మొగం మీదకు తన మొగాన్ని దగ్గరగా వుంచుతూ—

“కాస్త కాఫీ యివ్వనా!” అంది—

మధు మాతృహృదయంలోకి చొచ్చుకొని పోయినట్లుగా భావించాడు.

ఆకలి జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. క్రిందికి రోజున ఉపవాసం—యినాడు.....!”

“అబ్బా!” అన్నాడు మధు.

ఆమె లేచి విచారంగా అతన్ని చూసింది. అతను తన బాధను, నెమరువేసుకొంటున్నాడేమో నని సంశయపడ్డది... కాని అలాగే సరోజుని యెక్కువ నేపు నిల్చులేదు.

ఆమె గాజుల చప్పుడు యెప్పుడైతే అక్కడనుంచి మటుమాయమైందో—మధుకి పూర్వపు ఆలోచనలు కదిలినయి.

పు న ర్జ న్న

“తాను చదువుకొంటున్న రోజుల్లోనూ—ఉద్యోగం చేస్తున్న రోజుల్లోనూ, ఎంతోమంది అందమైన ఆడ వాళ్ళను చూడగలిగాడు. వాళ్ళందరి అందిం— అనందం, సరిగ్గా ప్రపంచంలో వినియోగించుకో బడిందా! యెన్ని విపరీత పరిణామాలకు దోహదం కాలేదూ!—తన విషయంలో మాత్రమే సఫలమైంది. చావుని కోరి బయలుదేరిన నాకు, స్వర్గ సౌఖ్యాలన్నీ అనుభవించే భాగ్యం లభ్యమవక మిమ్మిటి! నేను పడిన కారుకి, చంపబడచేత కాదేమో! ఎన్నిసార్లు తన నిరాశను చంపుకొన్నాడు హృదయంలో వుండే ఊభను యెన్నివందలసార్లు అణచుకొన్నాడు! ఆయినా బ్రతికి సాధించ గల్గేదేమిటి? చివరకు ముల్లి కంపలోకి కూడా పోలేని అసమర్థత తనలో పుట్టుతుందేమో! యెలాగైనా బ్రతకాలని కోరకూడదు. ఈ మొండి ప్రాణికి సానుభూతి - జాలి - దయ - మాన కూడదు. ఈ సారికి యీ బాధను పెంచుకొన్నానా. శాశ్వతంగా కావాలనుకొనే చావు సంప్రాప్తమవుతుంది. ఎవరితోనూ, తనేవిధంగానూ సంబంధం పెట్టుకోకూడదు. బ్రతకడానికి ఆశించే విషయాల వైపుకి మనస్సుని పోనివ్వకూడదు. చావుకి ముందు, తనమీద యెందుకీ సానుభూతి యీ అందగత్తెను? అసలిమె యెవరు? తన ప్రాణానికి యెందుకీలా సేవలు చేస్తోంది నేను చావాలనుకొంటే, నన్ను ఆపి యేవో పనులు చేస్తోంది—చివరకు సుఖంగా చావ నీయరు—విషవీరు—అయినా, నాకో యీమెకేం పని. ఇలా నాదిగ్గర కెందుకొస్తోంది?—తనకేంపని... సరోజనిషగ్గర గా వచ్చి కూర్చుంటూ.

“కాఫీ కలిపి తెచ్చాను. బ్రాకుతావా!” అంటూ బుజ్జగిస్తూ అడిగింది.

“అక్కర్లేనన్నట్లు తలపాడు.

“ఫర్వాలేదు త్రాగండి. లేకపోతే శోషిస్తుంది!” అంది. నుదురు తిడుముతూ—

మూలకూ “నాకోగ్గు” అన్నట్లు తలపాడు. మనస్సులో యేవోభావాలు నిద్రకొస్తున్నాయి. “తాను చూపే సానుభూతికి, యిత నేమీ బాధ్యుడు కానట్లుగా ఉంటాడేమిటి!” అని ఆశ్చర్యపడుతుండేమో అని మధు ఈనాటి నాగరికతా లోకాన్ని తిడిమి చూశాడు. ఆమె అల్లాగే తన కళ్ళలోకి, కళ్ళు పెట్టి చూస్తోంది. ఏవో భావాలు రంగరించి, యేదో మును

తను గుర్తుచేస్తూ, తన బాధకు ఉపశమనం కలిగించే సానుభూతిని, సంచేశాన్ని తన మాపులద్వారా అంద చేస్తోంది. మధు ఆమాపుల్లో గల అంతరార్థనివహాన్ని గ్రహించుకోలేక, కంటనీకెట్టుకొన్నాడు.

సరోజనికి హృదయం ద్రవించింది మృగువుగా ఆతని తలనిముగతూ— “మౌనకే బాధపడకు. అదే తిగ్గి పోతుంది. కాస్త కాఫీ త్రాగండి” అని బ్రతిమిలాడి నట్లు మాట్లాడింది.

“అబ్బ! నన్ను యిట్లా ఉండనీయండి. ఉరికే నంప బోకండి. నన్ను యెలాగోలాగు యేడ్చుకొనీయండి “మీరు యిక్కణ్ణుంచి ఆవతికి వెళ్ళిపోండి! యీగల్లాగా పీక్కుతినకండి! నా యెముకలు కోర క్కండి! ఎట్లాగోట్లా భస్తాగా” అంటూ మధు గొప్పతూ— మధుగమిచి చెయ్యి పెట్టుకొని, గుండెను యెగుర వేస్తున్నాడు

సరోజనికి మతిచలించినట్లయింది—అర్థంకాని భయ మేదో ఆమెను వరించింది. మందుసీసాలలోని మందు నిజమైన ముంకేనా! అంతా అయోమయంగా తోచింది. రోగికి మతి చలించలేదా! ఏమో! సరోజనికి అనుమానం వేసింది. కాసేపు అలాగే పక్క రిస్తాడనే ఆశతో నిలబడే ఉండగలిగింది. మధు యేం మాట్లాడడంలేదు. సరోజని అతన్ని విసిగించకూడదను కొంది. చేతిలో కప్పని అలాగే ప్రక్క బల్లమీద వుంచుతూ - వెనక్కి తిరిగింది. సరోజని వెళ్ళిపోయిన అరగంటలోపే మధు కళ్ళు తెరచిచూశాడు. ఆమె లేదు. ఊబిల్ మీద కాఫీకప్పవుంది. మంచి వాసన కూడా వేస్తోంది. త్రాగాలని జిహ్వకోరింది. మధుకి చావాలనివుంది త్రాగితే చావు వాయిదాపడుతుంది. ఎందుకు వాయిదా పడేసుకోవాలి. చచ్చిపోవాలని నిశ్చయించుకొన్నవాడు, బ్రతికించే వస్తువుల్ని అసరాగా కోరకూడదనిపించింది ఎదురుగా వుంటే యీ కోరిక బలిసిపోతుందనుకొని మధు ఆ కప్పని బల్లమీద నుంచి తోసిపార వేశాడు.

గది వెలుపల గోడప్రక్కగా నిలబడివున్న సరోజనికి యీ శబ్దం వినిపించింది. నిశ్చేష్టురాలైపోయింది. సృహ తెలిసివుండీ యిలా ప్రవర్తిస్తున్నాడని సరోజని గ్రహించింది. ఎందు కెంతికోపం? ఆమె కర్థంకాలేదు. తెలుసుకొంటానికి అవకాశం కల్గటం కన్యం యిప్పుడు! నెమ్మదిగా మధు దిగ్గరకొచ్చి నిలుచుంది. అతను కోపంగా పగిలిన పింగాణి పెంకులవంక చూస్తూ

న్నాడు. సరోజని చూట్లాడించాలని ప్రయత్నించి—

“మందివ్యమంటారా! వేశయిందికూడా!” అంది.

మొగం చిట్టించి, పరీక్షగా చూశాడు సరోజనివంక. తనతో చగువుకొన్నవాళ్ళలో ఒకమ్మాయి యిలాగే వుండేది అగ్నింగా.

ఆ ఆమ్మాయేనా యీ ఆమ్మాయి—

ఏమో!

అంతగా యీ ఆలోచనసుగరించి బాధపడ తల్యుకోలేదు మధు. ఏదైనా—ఒకప్పుడు పరిచయ ముంటే దాన్ని జ్ఞాపకం తెచ్చుకోబంకూడా యీ సందర్భంలో అనవసరమనిపించింది.

మధు పరీక్షగాచూసి, తలతిప్పుకోవడంలో, సరోజని అతని భావాన్ని కింకిత్ గ్రహించినదానిలాగా—కుర్చీలో కూర్చోచి—

“చురుకోచ్చానా! లేదా!” అంది.

మధు మూగవాడిలాగా వూరుకొన్నాడు. బాధగా కళ్ళు మూసుకొన్నాడు.

మధు యీసారికూడా యేం జవాబివ్వకుండా వూరికే వున్నాడు.

ఆమె సాహసించి మంగు గ్లాసులోపోసింది. అతను ఆమె భుజాన్ని అసరాగా చేసుకొని లేచాడు. పెదవులు విప్పి తగుదామనుకొన్నాడు. కాని “చచ్చేవాడికి మంగులేమిటి” అనిపించింది. తన దౌర్భాగ్యానికి తానే నవ్వుకొన్నాడు.

అంతలోనే ఆ మంగుమీద కచ్చిపుట్టుకొచ్చింది. ఆమె చేతిలోంచి మంగుగ్లాసు లాక్కొని బలవంతంగా గోడకు విసరికొట్టాడు.

ఆమె విశాలనేత్రాలు ఆశ్చర్యపడ్డాయి. అతని వికృతాకారం సరోజనికి భయాన్ని కలిగించింది. కాసేపటికి తెప్పరిల్లి—

“ఏమండీ!” అంది మెల్లగా—

ఏమూలనో దాగివున్న నిరర్థకమైన దుఃఖం అతని గొంతుకలోంచి బయటికి కాస్త కాస్త రాసాగింది.

అతని మనస్తత్వాన్ని ఆమె గ్రహించాలనుకొని చాలా ప్రయత్నించింది. చివరకు యేం తోచలేదు. యెక్కువసేపు అలా కూర్చోవాలనిపించలేదు. మెల్లగా లేచిగది యివతలికి వచ్చేసి కూర్చుని ప్రకృతిలోకి చూడటం మొదలెట్టింది — మధ్యమధ్య మూల్గులు—

గోణుకుడు మాటలు ఆమె నిశ్చలలోచనల్ని భంగపరుస్తున్నాయి.

అప్పటికి నాలుగు గంటలు దాటింది. మధు మూల్గుటం లేదు.

సరోజని దిగ్గరకు వేసిన తలుపుల్ని తొడిగా తెరచి చూసింది

నిద్ర బాతున్నట్లుగా వున్నాడు—

ఆమెకు కూడా శ్రమ యేదో కాసేపు నిద్ర బామ్మని నెలనిచ్చింది—

అలాగే యిద్దరూ ఆ సాయంత్రం పూట చిన్నకుసుకుతీసారు

3

చీకటి పడింది.

మధు నిద్రపోతూనే వున్నాడు.

సరోజని కళ్ళు మూముకొని, లేచి కూర్చుంది.

జరిగిన సంఘటనంతా గుర్తుకు రా సాగింది.

సరోజనికి మధుపట్ల యేలా సానుభూతిని, జాలినీ చూపించాలో తెలియలేదు.

ఒక్కసారి మధునిచూసి నిశ్చేదించింది.

ఇంతలో బూట్లచప్పుడు ఆమెని కదిలించాయి.

రఘువచ్చాడు.

సరోజని లేచి నిలబడింది.

“ఎలా వున్నాడు?” అని అడిగాడు రఘు.

సరోజని రఘుని యివతలికి పిల్చి, మధుచేసిన తతంగమంతా పూసగుచ్చినట్లు చెప్పింది. అతనుపిల్చిగా నవ్వాడు

సరోజనికి ఆ నవ్వు వింతగా తోచింది.

“నేచెప్తే విన్నావ్! నీలాంటివాళ్ళకు గోగుల పట్ల ఎలా వుండాలో యేం తెలుస్తుంది. ఈశ్రమ నీవు పడలేవనే నర్సుని పంపుతానంది విన్నావ్ కావు. గోగుల మనస్తత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవడమంటే, కూరగాయలు తరగట మనుకొన్నావా!”

“అతను చివరకు మందూ—తాగలేదు కాఫీ కూడా రుచి చూడలేదు—విసిరిబుచ్చుకొని పారవేశాడు”— అంది నిర్జీవంగా సరోజని.

“అదంతా నే చూసుకొంటాగాని, నువ్వేం బెంగపెట్టుకోకు. అసలినంత ఒక విద్య ఇంకా నువ్విది చదువుకోవాలి.” అంటూ రఘు మధువంక చూసాడు. అతడు యీ సందర్భంలో మేల్కొవటానికి కారణం వాళ్ళిద్దరి మాటల సందడే.

పు న ర్జ న్మ

మేల్కొని మూలగుతున్నాడు. మధ్యరథ్య ఊపిరి సలపకుండా యొక్కిళ్లు వొస్తున్నాయి.

రఘు మధు దగ్గరకు చేరి అతని మొగాన్ని తనవైపుకు తిప్పుకొన్నాడు-మధు యివ్వబోతున్నాడు మధుకి ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది — ముఖంలో ఆ చాయలు ద్వితీకృత మయినాయి.

“మల్లీ వచ్చారు. నా ప్రాణానికి యవధిలుల్లాగా — సిగ్గులేదురా? వడ్డం లే ఎందుకొస్తారు! చంపాలను కొంటే ఒక్కసారి చంపరాదు! యెందుకట్లా కాస్త కాస్తగా యేషిస్తూ, చంపుతారు!” అని మధు, రఘుని విదిల్చిపోతాడు. రఘు ఒక తుణుం ఆలోచించాడు.

“జీవకింత శ్రమపడుతారు. త్వరగానే తగ్గిపోతుందిగా కాస్త ముందు త్రాగండి! యేం గాబరాపడకండి!”

“నాకు బ్రతికాలని ఆశలేదు. మీరు నన్ను అర్థంచేసు కోలేక పోతున్నాడు. నాకు మీరేం ఉపకారం చేయ క్కలేదు. చేయబట్టకుంటే, త్వరగా చచ్చే ఉపాయం చెప్పండి — చావడానికి యే మంచిచ్చినా హాయిగా తాగుతా!”

సరోజిని, రఘు గొంతుకలు ఆ మాటలు విన్న తరువాత మూగ పోయినవి. నిరాశ పెరిగినా, జీవితానికి ఆశ నశించదు ఒక ప్రక్క ప్రాణంపోతూ వున్నా, బ్రతికాలనే ఆకాంక్ష అనుకున్నంత తేలిగ్గా మాసి పోదు. “చావాలి — చావాలి” అనుకొన్నప్పటికీ ఆ కాస్త తుణుం వచ్చేటప్పటికీ బ్రతికి యేదో సాధించాలని బుద్ధి పుడుతుంది. అది జీవికి లక్షణం. కాని యితని ప్రవృత్తిలో చాలావరకు ఆనూచనలు యొక్కువగా కనిపించడం లేదు. విశ్రాంతిమైన మనస్తత్వం దాని పరిణామంలో గల అంతరార్థం రఘుకి బోధపడటం లేదు.

రఘు తరువాత చాలాసేపు బ్రతిమిలాడాడు.

“పాపం చాలా కష్టాలు పడినట్టున్నారు. అందుకనే జీవితం అంటే విసుగుపట్టింది. నిరాశను బలపరుకొన్నారు —” అన్నాడు రఘు మధువంక దూస్తూ.

“అవును. ఏం.....తప్పా!” మధు గంభీరంగా అన్నాడు.

“ప్రస్తుతం మీ కటువంటిదేం వుండకూడదు...మీ ప్రాణానికి యేం ఫర్వాలేదు. తప్పకుండా యీవ్యాధి నయమవుతుంది — మీ రిలా అనుకొంటూ వుంటుంటే యెలా నయమవుతుంది!”

“నా కసలు బ్రతికాలని లేదు. తెలుసునా!” — రఘు యేం మాట్లాడలేదు.

“నాకు తెలుసు. చావు అనుకున్నంత తేలిక కాదని” — అందుకే దానికోసం మండివ్వకుంటున్నా!”

ముందు పంటితో క్రింద పెరివి కరచుకుంటూ రఘు యేమో ఆలోచిస్తూన్నాడు

సరోజిని నిశ్చల నిరీహా నేతాలతో మధుని చూస్తోంది. రఘు సరోజిని వంక తర్వాత వెయ్యదిగా చూస్తూ “సరోజా! నాకేం తోచటంలేదు. ఇతివి మతిభ్రమణం చూస్తుంటే, ముందు నాకు మతిపోయేటట్లు వుంది” — అన్నాడు.

సరోజిని అతన్ని గదినించి అవతలికి తీసికెళ్ళి కూర్చో పెట్టింది.

అతను ఒక సిగరెట్ తీసి కాలన్నా — ఆమె కళ్ళల్లోకి చూసాడు.

సరోజిని మృదువుగా - అంది :

“అతనికి స్పృహవుండే యిలా అంటున్నాడు. ఇంత మొండిగావుంటే మీ రెలాగూ మండివ్వలేదు. అమృతం యిచ్చినా, హలాహల మవుతుంది భారీరంగా కుదిర్చడం చాలాకష్టం. అందుకని మానసికంగా ముందు ప్రయత్నిస్తే యీనిర్భాగ్యుడు యేమైనా లొంగవ్వు..” రఘు సావధానంగా విని —

“అయినా నీ కందుకొచ్చిన దెబ్బ. నువ్వు వొప్పుకొంటే యీ పాళాన తీసికెళ్లి ఆ జనరల్ ఆస్పత్రిలో పారేస్తే నీపీడా, నాపీడా పోతుందా” అన్నాడు విసుగ్గా. ఆ మాట విసంగానే సరోజినికి కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగినాయి.

రఘుకి విస్మయం కలిగింది.

“సరోజా! యేమిటది?”

“ఏముంది, యింతా చేసి అతనికి ద్రోహం చేయటం కన్న యేమైనా ఉందా!” ఎందుకుపోతున్న గొంతుక లోనుంచి వినబడే మాటల్లాగ వున్నాయి అవి రఘుకి.

“అతను వాస్తవంగా నిర్భాగ్యుడే. అతన్ని చూసి నప్పుడే నాకు యింతజాలి ఎందుకుకల్గిందో తెలియదు. పైగా నాతో చదువుకున్న వాడు. చాలా బీదవాడు కూడా. అతని జీవితం యెటువంటిదో నాకు బాగా తెలుసు. వారాలు చేసుకొని కొన్నాళ్లు చదివాడు. జీతాలు కట్టుకోలేని స్థితిలో నేనే చాలా సార్లు సాయ పడ్డాను. జీవితంలో మనం యెవ్వరమూ యెరుగని

కష్టాల్ని పష్టాల్ని చవిచూచాడు. సరిగ్గా యీ నాడు మన కారు క్రింద పడే ప్రాణాలు తీసుకొంటానికి ప్రయత్నించాడు. యేదీమైనా, నా యింట్లో, నా కళ్లముందు నిష్కారంగా ఆతని ప్రాణాలు పోవడం యిష్టంలేదు. ఎంత ఖర్చయినా, భరాయిస్తాను అతని ప్రాణం నిలబెడతాను. యెలాగైనా అతను బ్రతికే ఉపాయం చూడండి!" అంటూ సరోజని తన బాధను—ఆదుర్దాను— మమకారాన్నీ— స్నేహాన్నీ వ్యక్తపరిచింది. రఘు ఆమె ఉద్దేశ్యం తెలుసుకొని ఆశ్చర్యపడ్డాడు. సరోజను ప్రేమిస్తూ, పెళ్లి చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు రఘు. ఈ ప్రయత్నం యిప్పటికి సంవత్సరంబట్టి ఉగ్రునిగా జరుగుతోంది. ఆమె అంగీకారం కోసం తాను పడేపాట్లు యంతా అంతాగాను ఎలాగైనా సరోజను సంతోషపెట్టి, తన అనురాగాన్ని ఆమె హృదయంలో పాతుకొని పోయేటట్లు చేయాలని భగీరథప్రయత్నాలు జరుపుతున్నాడు.

ఇప్పుడు యీ రోగి విషయంలో అతను తిగిసంత శ్రద్ధ చూపాలనుకొన్నాడు, సరోజనికోసం. యీ సరోజ సేతిను తిట్టిన పక్ష పోయినట్లయితే యీ రోగి— అందరి రోగులలాంటిరోగి— కొత్తైన మేమీ యీతనిలో రఘుకి కనిపించలేదు. సరోజనికి గల శ్రద్ధ, పట్టుదల రఘుని ఉన్నట్టి పరచినయి.

రఘు చాలాసేపు సరోజని చెప్పిన విషయాలను గురించి తిలకిస్తాడు— ఆలోచించాడు,

తిర్వాత మెల్లిగా అన్నాడు.

"సరే... నవ్వంతగా కోరుతుంటే నే కాదనలేను.

నాకు మాత్రం మానవులంటేదియ— జాలీ— లేకపోలేదు. అందులో యితను బీదవాడు— తెలివితగలవాడు— చదువు కొన్నాడు. అన్నిటికన్నా ముఖ్యమైంది నీకిష్టమైనవాడు. అందుకని నాశాయశక్తులా ప్రయత్నించి యితన్ని బ్రతికిస్తా. దానికి ఒక్కటే ఉపాయంవుంది— అయితే అది చాలా కష్టమైంది" రఘు సరోజని వంక దూపాను యీమాటని.

"అయితే అయింది. ఏమిటిది?" అంది తేలిగ్గా.

"ఆతనికున్న 'నిరాశి' 'విసుగు' 'నా' అనేవాళ్లు లేక పోవట్టే యితగా పెరిగింది. అతని కిప్పుడు 'నా' అనేవాళ్లు కావాలి. మనస్సులో మననై మెలగాలి, అతనికిగల అభిరుచుల్ని గ్రహించగలగాలి, సరిగ్గా అలా

గేటించాలి— మరి నవ్వు యివన్నీ చేయగలవా!" అన్నాడు రఘు—

సరోజనికి "యేం చెయ్యాలో తోచలేదు"—

"ప్రేమిస్తున్నట్లుగా నటించు— లాలిస్తున్నట్లుగా మాట్లాడు— అతన్ని నీ ప్రేయసిగా భావించు— ఆభావాన్ని అతను గ్రహించుకో గలాలి— నవ్వు ఆత్మబంధువుగా అతనికి కనబడాలి— ఎంతో ఓర్పు చూపాలి— ఆతనేమన్నా నవ్వు పడాలి— చాలా ప్రసన్నవందనతో అతనికి కనబడుతూండాలి— నీ మీదే అతని జీవితాభియాన్ని వుంచుకో నేటట్లుగా ప్రవర్తించాలి— లేనిపోని ఆశలు అతనికి చూపెట్టు. స్త్రీకి లొంగని పురుషులెవరు చెప్ప! అందులో నీలాంటి అంకితైవు సాగ్యుకాని పనేముంది? ఇది శేలిగ్గా చేయగలిగితే అతను బాగుపడతాడు. మానసికంగా యితనికన్నా చేయగలిగినం లేదు"— అన్నాడు రఘు. సరోజకు యివన్నీ నిర్భరగా అర్థం కాలేదు. చాలా సేపటివరకు ఆలోచనలు విశిష్టాలేను చివరకు ఎలాగో ఒక నిట్టాగ్నినిపించి— "జీవితంలో నాటక చూడాలన్న మాట"— అంది.

"అవునుమరి. కాకపోతే యితను నవ్వునుకొన్న నాడు కాకుండా పోతాడు తెలుసా!" అన్నాడు రఘు. "ఇది సాగ్యగువుతుందా!"— అంది సరోజని సందేహంగా—

"ఏదికాదు సరోజా! నిత్యమూ మనజీవితంలో మనకు తెలియకుండా యీవిధంగా జరిగిపోవడంలా. అనుకొంటే యీతేడా కనిపిస్తుంది. యిష్టంలేక తిట్టుకున్నప్పటికీ— ఆ వ్యక్తి కనపడతే— అనుకొన్నదంతా గుండెలో దాచుకొని, పైకి మామూలుగా మాట్లాడుకోవటం లేదూ! జీవితమంటే నానిగ్వననం ఒక్కటే! 'నటన' అని"—

"నటన"— సరోజకు తనజీవితం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఏదో కొత్తవిషయం. నేర్చుకోవాలి కలలోచూడండి, తలవండి ఈ విషయం.

రఘు మాటల్ని బాగా అర్థం చేసుకొంది. దొంగనటన, మధుసట్ల చేయడానికి నీళ్ళయ్యురాలైంది. తను చేస్తున్నది తప్పయినా, మధుసట్ల చేయకతప్పదు. అతను ఆరోగ్యవంతుడు కావాలి, లేకపోతే తన ఆత్మకు శాంతిలేదు. పెద్దవాళ్ళున్నా చిన్నవాళ్లు యీ విషయంలో చాలా తేలిగ్గా చెప్పివేస్తారు. ఎందుకంటే వాళ్ళకిన్ని ఆలోచనలు వుండవు. అసలుకలగవు.

“ఏమంటావ్?” అన్నాడు రఘు గట్టిగా—

“మాస్తూ మాస్తూ చేయక తప్పకుండా!” అంది.

“ఔను మరి. కాకపోతే యెలా అతను బాగుపడు తాడు, నువ్వు చెయ్యబోయే పనికి నగ్గుకూడా అక్కర్లేను నీ హృదయం అతనికి అర్పించే స్థితిలో వుండాలి. అతని అభిరుచులకి నువ్వే బాధ్యురాలివి అతనిదృష్టిలో నువ్వు ‘ప్రేమసి’నె - నీ దృష్టిలో అతడు ప్రేమియై వుండగలిగితే, అతను నీవాడు. నీవు చెయ్యగలిగింది అక్షరాలా అవుతుంది. తిరువాత పసంతా నే మానుకొంటా మరి వెళ్ళిరానా!” అంటూ రఘు వెళ్ళిపోయాడు.

అతను వెళ్లిన దిశవంకమాస్తూ - సరోజని చాలాసేపు యేవో ఆలోచించింది - అతను అన్న మాటల్లో సత్యం యేవో వుందని ఊహించింది. తనకి పట్టివున్న బాధ్యతకు తానే కారకురాలనుకొంది - ఒక్కసారి తలుపు తీసి మధువంక మాసి చిన్నగా నవ్వింది.

4

ప్రస్తుతం యేంచేయాలి?

సరోజకు తట్టింది చేస్తే యెలా చేయాలి.

అంకులో నటన. అనుకొన్నంత తేలిగ్గాదు తాను ఒక్కరి ప్రేమించాలి ఇంకొక ముందెప్పుడూ యెవర్ని ప్రేమించలేదు. తనని ప్రేమించాలనే చాలామంది కుర్రాళ్లు చదువుకొనే రోజుల్లో ప్రయత్నించి వ్యర్థులై నాడు. ఎన్నోసార్లు ప్రణయగానలు చదివినదే గాని, ప్రణయాన్ని యెవ్వరిపట్ల యింతవరకు ప్రసరించే యోగం పట్టలేదు. కాని యీనాడది అవసరమైంది. యెవరికోసమాగాదు తనకోసమే— సరోజకు కొంచెం ధైర్యంవచ్చింది.

రఘు విషయం సింహావలోకనం చేసుకొంది. అతను తనతో స్నేహాన్ని పెంచుకొని, చివరకు ప్రేమకునిలా మారిపోయి పెళ్లి చేసుకొందామనే వుద్దేశ్యంతో వున్నాడు. కాని తాను ప్రేమించలేదే అంతయినాగా— ప్రేమసిలాగా ప్రవర్తించడం అంటే దానికి సహజత్యం కాస్తయినా వుండాలి.

సరోజని ఉద్దేశ్యం రఘుకి యేమాత్రం తెలియదు. చదువుకొన్న రోజుల్లో తనంటే కాలేజీ కుర్రాళ్లు పడే తహ తహను తెలుసుకొంది. ఎందుకలా అవగలిగారా అనిపించింది. లోకం పోకడ ఆలోచించినాకొద్ది సరోజకు బాగా అర్థమవుతూ వచ్చింది.

ప్రేమించి వున్నట్లయితే, అంత బాధనిపించేదిగాదు.

ప్రత్యేకంగా ప్రేమించా అనుకొంటే అది సవ్యంగా జరగటం చాలాకష్టం.

“మధుకి- తనకి యేమిటి సంబంధం- ఏమైనా అవుతా! బంధువా! కేవలం స్నేహితుడు. కాకపోతే తనతో చదువుకొన్న బీదవాడు— తెలివిగలవాడు. ఇంతగా శ్రమ అతనిపట్ల యెందుకు తీసుకోవాలి” ఊరుకుంటే బాంసుండేదికాదా! సరోజని గుండె యీమాట అనుకోగానే ద్రవించింది నీరులాగా!

ఇంతదయ - జాలీ - సహాయం చేయకుండా, మాపకుండా వున్నట్లయితే అతనిపాటికి యెక్కడుండేవాడో! అతగాడే, అంతగా బ్రతికి కేసు పెట్టించి నట్లయితే వెయ్యి రూపాయలతో వాడిని సంతృప్తి పరిచి, నాదారిని నేను వచ్చేదాన్ని. కాని అంత నీచురాలని యెలా అనిపించుకోను. మందూ, మాకు లేకుండా, మాని పోయే రోగానికి సరియైన ఔషధం తినే వుండగా, వేరొక ఆస్పత్రికి యెందుకు తీసికొని వెళ్ళాలి.

మానవుడికోసం తోటిమానవుడు ప్రాణాలు సైతం ధార పోస్తున్న యీనాటి నాగరికలోకంలో ఒక్క ప్రాణిని, తనతో చదువుకొన్న వాణ్ణి, సామ్యుణ్ణి, నిర్భాగ్యుణ్ణి, తనకున్న డబ్బుతో తనకు చేతిపైస సహాయంతో అతన్ని బ్రతికించలేకపోతే యెందుకునిపించింది సరోజకు. ఒక జీవకోసం తన బీదతం త్యాగం చేస్తూండటం తప్ప! ఇంతచేడు ప్రఖ్యాతులు గడించుకొన్న భారతదేశంలో ఒక్క ఆల్ప ప్రాణం నిష్కారణంగా అరిపోతుంటే, తనలాంటి శ్రమింతుల బిడ్డ మాస్తూ పూరుకోవడం తగనిపని” అని నిశ్చయించుకొంది సరోజ.

కేవలం అతని ప్రాణాల్ని నిలబెట్టటం కోసం - అతని బ్రతుకు ఫలించడం కోసం ప్రపంచంలో తానుకూడా ఒక మనిషినిపించుకోడానికికోసం తానేంచేస్తే మాత్రం తప్పేముంది? తను చేయబోయే పని తనకు అన్నివిధాలా మంచిదనిపించింది. హృదయం ఉప్పొంగిపోయింది. కళ్ళల్లో నవ్వుకొంతులేవో తిరుగాడుతున్నట్లుగా లోచాయి. ప్రతి అవయవంలోనూ ఉత్సాహం, ఆనందం ఉరకలుచేస్తోంది. మధు ప్రాణంతో తన ప్రాణానికి యేనాడో సంబంధం వున్నట్లుగా - దాన్ని యిప్పుడు బలపరచేటందు కేమానన్నట్లు సరోజ అమితానందంతో మధు గదిగి చేరుకుంది.

5

మధు నిర్జీవ శిలాప్రతిమలాగా వుండటం సరోజకు యేంతో చలేదు. పెదిమల చివరలనుండి, చొళ్లు కారు తోంది. తలంతా చెరిగిపోయింది. అతను అనుభవించే బాధయొక్క స్వరూప మేమిటో కచ్చితంగా సరోజకు తెలియటంలేదు. ఎలా నటిస్తే సంతోషిస్తాడో - లేకపోలే బాధను పెంచినదాన్నా తానేమో నని జంకింది. నిరాశలో మునిగిపోయిన ఆత్మను తేల్చి, సంతోషసాగరంలో అభిషేకం చేయించాలని సరోజకు మెల్లగా తట్టింది.

కాసేపు అలాగే అతనికెదురుగా నిలబడింది. అతనింకా కళ్లు తెరువలేదు. సరోజ మనసులో యేమో ఆలోచనలు ముసురుకొని పుక్కిరిబిక్కిరి చేస్తున్నాయి. ఎక్కువసేపు నిలబడలేక, వెనక్కి వున్న వర్షిని దగ్గరగా లాక్కొని మధుకు అందుబాటులో కూర్చుంది. ఏదో బరువు కనురెప్పల్ని లేపనీయకుండా అణచివేస్తోందా అనిపిస్తోంది - సరోజకు. వేడి నీరు ఊరికే ధారాపాతంగా కనుచివరలనుండి కారు తోంది - సరోజకు నటించబోతున్న పాత్రకు యిదే మొదటి పని కాబోలను కుంది. అందుకే అతనిదగ్గరగా జరిగి, తన పనికిచెంగుతో కారుతున్న కన్నీళ్ళను సున్నితంగా తుడిచింది.

మధు ఉలిక్కిపడి కళ్ళు తెరిచాడు. సరోజ రూపం స్పష్టంగా కనిపించలేదు. మరింత ప్రయత్నంతో బాగా కనులు విప్పి చూశాడు. ఆ చూపుకి సరోజ కళ్లు చెమర్చినాయి. ఇది నటనకాదు నిజంగా నాటంతటి కవే చెమర్చినయ్.

మధుకి, అంతనిరసం గా వున్నా సరోజను చూడగానే, ఆమె చర్యను అనుభవించంగానే ఒక్కసారిగా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

అలాగే—దీనవదనంతో—బాధగా సరోజ కళ్ళలోకి చూడసాగాడు.

సరోజ ఆచూపుకి కంపించింది—

మధు దృష్టిలో ఆమెను దేవతగా భావించి చూస్తున్నాడు.

తన కనుకొలకువెంట దిగజారిస నీటి బిందువులను సరోజ తన ముని ప్రేళ్ళతో తుడుచుకొంది—

అవ్యక్తమైన మధుర భావనలో, అనిర్వచనీయమైన సుందరమూర్తిని అవలోకించినప్పుడు పక్కరించాలనే ఆశకలిగినట్లుగా భావించి—

“సరోజనీ...” అన్నాడు మధు.

సరోజని—అతని మొగంలోకి చూస్తూ, తియ్యగా “ఊ”—అంది.

ఆ సమాధానంతో మధుకి బ్రతికొనిపించింది. “తన మీదదయ చూపించే హృదయాలు యింకా వున్నాయనుకున్నాడు. ఉండి కూడా చావుకు తాను పురోగమించటం తనకే చిన్న తనమనిపించింది. యిన్నాళ్లూ యీ లోకం న్యాయం—నియం—జాలీ—లేక గొడ్డుపోయిందనుకొన్నాడు. జీవితమంటే నిరాశా పూరితమైనదే అనుకున్నాడు. ఈ స్పష్టతా చూయాలని, బ్రతుకంతా అశాశ్వతమని నమ్మాడు. కాని, యీ క్షణంలో, ప్రతీది శాశ్వతమనీ, ఆనందించ తగ్గది యింకా చాలా వుందని ఊహించాడు. చనిపోతున్నా ఆశ మానవుణ్ణి వెంటాడుతుంది. నరకానికి పోవడం యిప్పుడేక స్వర్గాన్ని కోరుకుంటాడు. దానికోసం పుణ్యకార్యాలు చేయడం మొదలెడతాడు. ఆశ యీ విధంగా మానవునిలో బయలుకొంటుందని మధు భావించాడు” మళ్ళా నిరాశ అతనిని బెదిరించింది.

“అస లీసరోజని ఎవరు? చావాలని కాదుకెంద పడ్డప్పుడు చంపకూడదు! తన హృదయంలోని దయను, సానుభూతిని రంగరించి తనకి యెందుకు పులుసు తోంది? నా ప్రాణాల్ని నిలబెట్టి ఏం కీర్తి సంపాదించుకోదల్చింది! ఈ వేళ సరోజని తనకు మనస్ఫూర్తిగా నేవచేస్తోంది! ఎందుకని? ఆపదలో వున్నాననేగా! ఇది కాస్తా తప్పిం తరువాత సరోజని చేతులు తుడుచుకోకుండా వుంటుందా! మళ్ళా తను రోడ్లవెంటా—గుమ్మలోనూ—పాద్యుల్లోనూ—ఆకలి దప్పల్లోనూ—ఆశల ఉరిత్రాళ్ళలోనూ—చిక్కి, బక్కపీనుగైపోక తప్పకుగా! యెందుకొచ్చిన ముచ్చటలు! యెందుకింత శ్రమ! నన్ను బాగుచేద్దామని యీమె ప్రయత్నించడమేగాని, వాస్తవంగా తన బ్రతుక్కి హాయి, స్వేచ్ఛ, సమకూరుతాయా! ఒక వేళ యీమె పుణ్యంవల్ల బ్రతికినా, సాధించే దేముంది?” మధులో యంత ఆలోచన విభిన్నరూపాల్లో, వింత వింతచర్యగా సాగిపోతుంటే—సరోజని తనని పరీక్షగా చూస్తూ!—

“కాస్త మందు పుచ్చుకొంటారా!”—అంది.

సరోజని, తనను బ్రతిమలాడి, బుజ్జగిస్తున్నట్లుంది. ఇంతవరకు తనదిల్లీ పోయినతరువాత, యిలా వినటం యిదే మొదటిసారి తనకి.

పు న ర్జన్మ

మనిషి, మనిషిని ప్రేమిస్తాడు. హృదయంలోని భావా లన్నింటిని, యెదుటివ్యక్తికి పరిస్థితుల్ని బట్టి ధారపోస్తాడు. అభిమానం చూపుతాడు. ఆలింగనం చేసుకుంటాడు. తన కళ్ళను యెదుటివాని కళ్ళతో కలుపుతాడు. తను నమ్ముతాడు. ఎదుటివాణ్ని నమ్మిస్తాడు. తనునవ్వుతాడు—నవ్విస్తాడు— అన్నీ మానవునిలోని భావాలే. అంతా మానవత్వంలోని మహత్వమే! ప్రకృతిలోని ప్రతి గొప్పవిషయమూ, ప్రతి చిన్నవిషయమూ, ప్రతి సన్నివేశంలోనూ, ప్రతిసంఘటనలోనూ వ్యక్తమౌతూనే వుంటాడు— బయటపెట్టుతూనే వుంటాడు. ఇది దాచినా దాగదు. ఇలా దాగని వస్తువుల్ని తనమీదవేసి రుద్దుతోందిని మధుభావించాడు. ఈభావనకు బాధ్యురాలు మధు దృష్టిలో ‘సరోజనే’ స్ఫుటంగా కనిపిస్తోంది. కను రెప్పలు అల్లల్లాడిస్తూ సరోజనివంక చూశాడు.

“ఏంకావాలి” అన్నట్లు సరోజని ఆత్మకంగా చూస్తోంది. పెరు పెట్టి పిలిచాడు మధు.

“ఊ!”—అంది సరోజని వంసుతూ—

“ఇదంతా యేమిటో నీకు తెలుసా!” వేదాంతిలాగా అన్నాడు మధు.

సరోజనికి నమ్మిన కాలక్రింద భూమి క్రుంగిపోతున్నట్లుపించింది.

“ఇదంతా వృధాశ్రమ—నా అప్రయోజకత్వం—నా నిరాశ—నా బాధ—నా కష్టాలు—నువ్వనుకున్నంత లేల్లిగాపోవు — అవి నాకు సన్నిహితాలైనాయి. నువ్వెంతకష్టపడి పరిచర్యలుచేసినా అవి నన్ను విడిచి వెళ్లేలేనంతటి మమకారాన్ని నావద్ద దాచుకుని బ్రతుకు తున్నయి”—మధుమూల్గుతూ—ఆగి—ఆగి అన్నాడు. సరోజనికి అతని మాటల్లో గల నిస్పృహ—మరిగి పోయిన విహ్వలత - పట్టదల - గాఢంగా వున్నట్లు కనిపించాయి. వాటిని గురించే తానూ దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోంది. కాని అతనితో వాటిని చర్చించడానికి ఆమె పూనుకో దల్చలేదు.

ఏం చెపితే అదివిని పూరుకోవకమే ప్రస్తుతానికి మంచిదని ఊహించింది.

“నాకు బ్రతకాలని లేదు. చావుని కోరుకుంటున్నాను. యేదై నా నీకు ఉపకారం చేయాలనివుంటే— అది చావుని త్వరలో తెప్పించేదిగా వుండనియ్యండి. నా చావుకి అడ్డుతగలరాద్దు”—

సరోజని ప్రక్కనేవున్న నెమిలి విసనకర్రతో విసురుతూ—ఆ మాటలు వింది.

అతని మీదవున్న దుప్పటి కుడిచేత్తో సర్దుతూ—

“మధూ! యేమిటీ యింత నిరాశ చెప్పా!” అంది తియ్యగా—

“నా కెవరున్నాను?” — “యిదివరకు మా అమ్మ వుండేది!”

“ఇప్పుడు?”—అతను ప్రశ్నార్థకంగా చూసాడు.

“నే లేనూ! మధూ!”—

“నువ్వా!” అతను నెకలిగా నవ్వాడు. ఆ నవ్వులో జీవంలేదు. ఎండిన తాటాకు నవ్వులావుంది.

“ఉవ్వోగం - ఆర్వోగం - అమ్మ—” అన్నీ పోయినయి. యింకా నాకేం మిగిలింది? నే నెవరికోసం మిగిలివున్నా!”—మధు కళ్ళలో నీళ్లు తిరిగినయి.

సరోజ అతని నుదురురాస్తూ—

“నాకోసం మధూ! నువ్వేం కంగారు పడకు! అంది.

అతనికి ఆమాటలు నమ్మకంగా కనిపించలేదు.

“నీ కోసమా!”—

“అవును...మరి...”

“ఎంత చిన్నిపిల్లలాగా అంటున్నావ్! నీలో యింకా అమాయకత్వం పోలేదు. నిరాధారుడైన యీ నిర్బాగునిమీదనా! నీకు తీరని దయ, అందుకని బ్రతికించదల్చావా!”—

“మీరలా అనకండి! మీ కోసం సర్వవిఘాలా శ్రమ పడి బ్రతికించుకుంటాను. మీ కోసం నాసర్వస్వం వెచ్చించి మీ ప్రాణాల్ని నిలబెట్టుకుంటాను”—

“సరోజనికి తెలియకండానే సరోజని హృదయంలో నుంచి ఈ మాటలుబయటికి వచ్చేసినై.

“ఎంత ధైర్యంతో అంది! యిదంతా సత్యమేనా! యింత బాధ్యత తనపట్ల యెలా తీసుకోగల్గింది! యింతగా హృదయాన్ని తణిజీవితం చిగురింప చేసేందుకు త్యాగంచేస్తుంటే, తన ఆత్మకు ఆనందాన్ని కూర్చు తీల్చుకుంటుంటే— నే నెందుకు ఆమెకోసం బ్రతక్కుడనా?” అనిఅనిపించిందిమధుకి—పంటనే “సరోజా!”—అన్నాడు.

ఆ మాటలో సరోజకు యెంతో ఉత్సాహం కనిపించింది.

అతను చిన్నగా నవ్వాడు ఆమెవంక చూసి.

సరోజకు ఆత్మ వికసించింది.

“నువ్వంటే నాకెందుతో నమ్మకంగా వుందిసరోజా!”

“మంచిదేగా!”—

“ఏది మంచిది?”—

“మీరు నన్ను నమ్మటం”—

“అదికాదూ! నువ్వు నన్ను ప్రేమిస్తున్నావా!”—

సరోజకు తన ‘నటన’ మీద విశ్వాసం - నమ్మకం కుదురుతోంది.

“యోగ్యుడైనవాడు యెప్పుడూ ప్రేమించబడతాడుగా మధూ”—అంది సరోజ.

ఆ మాట అంటూంటే సరోజకు కన్నులు మురిసినయి మధుకి మధువుని నాకినట్లనిపించింది.

“ప్రేమకు ప్రత్యేకంగా కారణం లేమీ వుండ వనుకొంటా! ఆసలు ప్రేమించడం మనేది మనం ప్రస్తుతిస్తే అయ్యేది కాదు”—

“నిజమే నేమో”—అనిపించింది మధుకి.

“ఇంతకీ నేను బ్రతుకుతానా?”

“అదేమిటే - తప్పకుండా!” - అంది సరోజని మృదువుగా. మధుకి బ్రతుకుమీద ఆశ—విశ్వాసం కల్గింది—

“నే చెప్పినట్లు వింటే మరి...”

“నువ్వు నాపట్ల దైవస్వరూపిణివి. క్రొత్త జీవాన్నేదో నాలో ప్రవేశ పెట్టావ్”—అన్నాడు మధు కృతజ్ఞతతో. ఇంతలో పనిచేసే మనిషి కాఫీ తెచ్చింది. సరోజ మధుకి త్రాగమని అందించింది, కాస్త చప్పరించి తృప్తిపడ్డాడు.

తరువాత సరోజ నెమ్మదిగా లేచి, మేడమెట్టు దిగి క్రిందకు వెళ్లింది.

సరోజ తిండి ఎదురుమాస్తా కూర్చున్నాడు అప్పటికి. “రెండు రోజుల్నుంచీ నువ్వు రాకపోయేటప్పటికీ నేనే వచ్చానమ్మా!” అన్నాడు తిండి.

సరోజ తిండి వెంకట్రావు టి. బి. వల్ల వూరవతల ప్రశాంతంగా ఒకచోట డాబాలో వుంటున్నాడు. అప్పుడప్పుడు సరోజ రథూను వెంటతీసుకొని, తిండిని మాడ్డానికి వెళుతూవుండేది ఇలా ఒకనాడు వెళ్లి తనూండగానే మధు సరోజ కారుక్రింద పడటం జరిగింది.

ఈ విషయాన్నంతా సరోజ తిండికి తెల్పింది. వెంకట్రావు మధుని గురించి విని, జాలిపడ్డాడు. ఒక్కగానొక్క మాత్రంపైకి, ఆ మెదాపి న

దియకు—సానుభూతికి మెచ్చుకొని, మధుని మాడటానికి పైకివచ్చాడు—

మధుని పరిదయం చేసింది సరోజ.

అతను కృతజ్ఞతా పూర్వకంగా నమస్కరించాడు. వెంకట్రావు అతని నగ్రుతకు, గౌరవానికి తృప్తిపడి కాసేపుండి, ఆ మధ్యాహ్నం స్వస్థానానికి వెళ్లిపోయాడు.

6

వారం రోజులు యిట్టే గడిచిపోయాయి.

మధుకి సరోజను చూస్తూ, తృప్తిపడటం ఒక కళాభ్యాసంగా మారిపోయింది.

ఆ రోజు సాయంత్రం వచ్చి డాక్టరు రఘు ‘ఎలా వున్నాడు’—

“మీ దయవల్ల”—అంటూ నమస్కరించాడు.

“తప్పకుండా నయ నువుకుంది. ఫర్వాలేదు” అన్నాడు రఘు.

మధుకి తేలికనిపించింది బ్రతుకంటే.

“నిరాశపడకుండా చూసుకో!” అని సరోజకు చెప్పి రఘు వెళ్లిపోయాడు.

మధుకి లేచి తిరగాలనిపించడం మొదలెట్టింది.

ఈ వారంరోజులబట్టి సరోజని చేస్తున్న సేవకు మధుకి బ్రతుకుమీద ముక్తకారం—కళా పుట్టినయి

సరోజ తీరిక పెళ్లలో మధు దగ్గరగా కూర్చొని, యేవో కబుర్లు చెప్పతూవస్తోంది—అతను అన్నింటికీ బద్ధుడై సరోజ సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదిస్తూ యేవో కలలు కంటున్నాడు.

ఆరోజు రాత్రి సరోజ, అతను నిద్రపోయింది తరువాత, తన ‘నటన’ గురించి తానే సమీక్షించుకొంది. ఇంతో యిలా జరిగటం, అతినిపట్ల అపచారమేమో! అని భయపడింది. కాని అతనిమీద వున్న ఆశే, తన నిట్లా చేయిస్తోందని ఆమెకు మనసులో రేఖగా తోచింది.

తెల్లవారింది.

సరోజ మామూలుగా కాఫీ అందించింది.

“నే నెప్పుడు లేచి తిరుగుతానని చెప్పాడూ డాక్టరు?” అన్నాడు మధు.

సరోజ నవ్వింది. జీవితమంటే భయపడి చావుకి దారి దీసిన నిర్భాగ్యుడు. నిరాశాపూరితుడు—బ్రతుకు

పు న ర్జ న్మ

విలువ తెలుసుకోలేక భయపడినవాడు. ఈ ప్రపంచంలో ఇంతకాలం ఇంకా వుండటం, ఆమె నవ్వుకి కారణం?

“డాక్టరు తిరగమననే తిరగడానికి వీలేను!” అంది శాసనపూర్వకంగా—

“ఎంగుకని”—అన్నాడు మధు.

“ఎందు కేమిటి!—అంతే”—

“అజేమిటి! నాలో తిరిగే శక్తివుంటే తిరక్కుడనా!”

మంకు పట్టుదలతో అన్నాడు మధు.

ఇంతలో రఘు వచ్చాడు.

“ఎలా వుంది—చుఘా!” అన్నాడు.

“నేను తిరగొచ్చా!” అని అడిగాడు.

“ఇంకా నాలుగైదు గోజు లాగిన తర్వాత—”

“అంతవరకూ యేం చెయ్యను?”

“సరోజ వుందిగా—” అంటూ సరోజవైపు చూశాడు రఘు.

ఆమె ముద్దుటగా నవ్వింది.

మధు ఆమెనంక చంటిపిల్లవాడిలాగా చుస్తా!—

“నువ్వు యొక్కడికి పళ్లకు సరూ! యేదైనా చదివి కథలు చెప్పాలి— లేకపోతే నాకెంతోదరు”— అన్నాడు.

“అలాగేలే—చుఘా”—అంది సరోజని.

మధు లేచేవరకు ఆమె అన్నట్లుగా సేవచేసింది—

మధు యేవో ఉబుసుబాకగా అడిగేవాడు. ప్రేమసీ పల్కులకన్నా తియ్యగా సమాధానాలు యిస్తుండేది మధుకి.

మధు హృదయం సరోజ సల్లాపాల అమృతంతో నిండి పోతోంది.

ఒకనాటి రాత్రి మధు ఒంటరిగాలేచి గదిదాటి వసారాలాకి వచ్చి, కుర్చీలో చితికిలపడి కూర్చున్నాడు.

అప్పుడు సరోజ యేదోపనిమీద క్రిందకు దిగిపల్లింది. అరగంటయిన తర్వాత సరోజ వచ్చిచూసింది.

మధు, విరియగాసిన వెన్నెల్లో—కదలని రమ్యమైన ప్రకృతిని, అవలూకిస్తూ యేదో పునశ్చరణ చేసుకొంటున్నాడు.

సరోజ అడుగులదప్పుడికి మధు చలించి చూశాడు.

ఆమె నవ్వుతూ మధుదిగ్గరగా వచ్చినిల్చింది—

ఆమెకళ్ళిల్లోకి, మధు చూస్తూ—

“యొక్కడి కళ్లావు సరోజా!” అన్నాడు—

“మీకు కాఫీ తేవాలనివెళ్లా”—అంది—

“త్రాగి త్రాగి నోరంతా చేదెక్కిపోయింది. కాఫీ అంటే విసుగ్గాడావుట్టింది. దాని పేరెత్తితే చిరాకెత్తుతోంది”—అన్నాడు ముఖం చిట్టించుకొంటూ.

“పోవ్వండి. ఇప్పుడు త్రాగద్దులే”—అంది అతని అయిష్టాన్ని గ్రహించి—

మధు ఒక్కసారి ఆమెవ్యూహాన్ని బాగాచూశాడు.

“పండువెన్నెల్లో తనకోసం కలలుగనే సరోజ రెగిన ముంగరుల్లో దోబూచులాడే కోడెమొగం, నవ్వులే బుగ్గన చొట్టబడే నవ్వువ్వనం—” మధుని వుక్కిరిచిక్కిరిచేసినయి అలాగే మాన్యుండెంతో, సరోజకు యేదో అనిర్వచనీయమైన మధుంభావం కట్టింది—

“యేమిటలా చూస్తున్నారు!” అంది—చిరునవ్వుతో.

“యేమీలేదు.”—

“ఏమీలేకపోతే యెంగుకట్లాచూస్తారు నామొగాన్ని”

“సరోజా!”—

“ఊ—”

“ఇలాకూర్చో! ఒక్కమాట!”—

సరోజ ప్రక్క నేవున్న కుర్చీలో కూర్చుంది—

“ఏమిటది?”

“నీ సౌందర్యం నన్ను మళ్ళా బ్రతికించింది. విసుగెత్తిన లోకానికి మళ్ళా విందుచేస్తున్నా! ఆశితో పెనవేసుకొన్న హృదయానికి నీ ప్రేమవల్ల నీరాంజనాలు సమర్పిస్తున్నా!”

“ఏమిటి కవిత్వం చెబుతున్నారు?”—అంది.

“కవిత్వంకాదు సరోజనీ, ఒకప్పుడు మనిష్యరం కాలే జీలో నాటకం వేశాం గుడ్డందా! అందులో నా పోర్టన్ లోని యీ మాటలు యింకా నేమర్చిపోలేదు. ఈలోజు మళ్ళా జ్ఞాపకానికి వస్తున్నయి నిన్ను చూస్తుంటే”—

“ఒక్కరే లేచి యేలా వచ్చాడు.”—

“నిద్రపట్టలేదు యెంతసేపు కళ్ళుమూసినా! ఇంత వెన్నెల వృథాగా మరిగిపోవడం నాకెంతో చిన్నతనమనిపించింది.

సరోజని శరీరం ఒక్కసారిగా పుల్కరించింది. అలాగే వున్న కోరికలు చిగురులెత్తాయి. ఆమెని కోయిలతినలో మధుర రాగాలాపన చేసినట్లనిపించింది. నవవసంత సుమమాలనైపోయా ననిపించింది— మధు చూస్తున్న

చూపుల్లో ఆమెకు అర్థంకాని అనుభూతులు గోచరించాయి—సల్కరించాయి—ద్రవించాయి.

“రఘు లేవద్దంటే యెందుకు లేచాడు?” అంది పైకి.

“అలాగే అంటారు లేవడానికి యిష్టంలేక—వాళ్ల కేం తెలుస్తుంది రోగిబా?—అవస్థ” —

“అలా అనకండి! డాక్టరు చెప్పినట్లు వినాలి” —

“నింటే—యింకా యేజిసిస్తాను.... ఓసిక వున్నప్పుడు యెలా పనుకోను.”

“ఇంత పెంకెతనం—పనికిరాదు!” —

“నీకు తెలియదు సరోజా! బాగా వ్యక్తిని పరీక్షిస్తుందినుకంటారు డాక్టర్లు. కాని నాకేమో అదంటే ప్రస్తుతం నమ్మకం లేదు సును!” —

సరోజ అతని మనస్తత్వం యింకా గ్రహించలేదేమో! మధు నిశ్చింతగా—నిర్మలంగా—నిష్కల్మషంగా చూస్తున్నాడు సరోజను.

ఆమె కేదో సిగ్గు వచ్చింది.

“ఎందుకలా చూస్తాడు?” అంది.

“నా కిష్టమైంది అదొక్కటే” — అన్నాడు మధు.

“ఏమిటి మరీను!” — సిగ్గు బాగా మతిమిరింది.

“ఏముంది—చాలా చిక్కిపోయావు నామూలంగా!” — అంటూ ఆమె బుగ్గల్ని స్పృశించాడు తన ముని ప్రేమతో —

ఆమెకు నవనాడలూ జలదరించాయి

మంచు మూలంగా—యిద్దరి శరీరాలు చల్లబడ్డాయి.

“నిద్ర రావడంలేదా!” అంది —

“క్షోల పాడితేగా” — సరోజ ప్రయత్నం చేయిలాగే మాట్లాడుతూ ఉన్నది.

ఆరాత్రి మధు సుఖంగా సరోజను చూస్తూ నిద్రపోయాడు.

తెల్లవారింది.

రఘు మామూలుగా వచ్చాడు.

సరోజ జరిగిన విషయమంతా చెప్పింది.

ఆశ్చర్యపడ్డాడు రఘు.

చావుబ్రతుకుల సమస్యలు చాలావరకు రోగిమీదే ఆధారపడివుంటాయినుకొన్నాడు. తన మందులల్ల బ్రతికినాడనుకోవటం కంటే, సరోజని ఉపచర్యవల్ల లేచుకోగల్గినా, తృప్తిపడటం సమంజస మనిపించింది. ఆరోజే రోగిని అన్నం తినిపించాలనుకొన్నాడు రఘు. సరోజని ‘సరే’ అంది.

మధు ఉద్రూత లూగిపోయాడు.

తన నటన, నాస్తనిక జీవితానికి నాంది ప్రస్తావనగా ఆవుతుందని సరోజని కలగనలేదు. కల నిజమైంది. మధు హృదయాన్ని నమ్మించినందుకు, అతను తనవల్ల పునర్జన్మ యొందించినందుకు, తన ప్రేమకు అంతస్తులు లేక పోవడంవల్లనూ, జీవితంలో మధుతోబాటు సహకరించడానికి సంసిద్ధురాలై, వెంకట్రావుతో మధు విషయాన్ని, ఆతనిపట్ల తన మనోభిప్రాయాన్ని, చెప్పి డించుకొంది —

వెంకట్రావు సరోజ మాటల్లోగల యథార్థాన్ని అవగాహన చేసుకొని కాదనలేకపోయాడు —

మధు కేత్రాలలో సరోజ హృదయం పుప్పొడి రాల్చింది.

రఘు చేసిన ఉపకారానికి సరోజని ప్రతిఫలం సమర్పించుకొంది—కాని, తనపట్ల సరోజని యీ విధంగా సత్కరించి, గౌరవించుతుందినుకొలేదు—ఆమె పంపిన ప్రతిఫలాన్ని పరీక్షగా చూస్తూ, అందుతున్నట్లయిన జారవిడుచుకొన్న వాడిలాగా మొగం పెట్టి నిశ్చయించాడు.

వే మ న మ నీ ష

శ్రీ చిత్తజల్లు వరహాలరావు

ప్రోటెస్టెంట్ల సముద్రంలాగా సమాజంలో చేలరేగిన నైతిక విశ్మంభలత్వం, దగా, నంగిపూజ, దొంగ భక్తి, వేషధారితనం, కుట్రా కూహకాలతోనిండిన దంధపు జీవనం, మంత్రతంత్రాలు, చవపుగులాగా సంఘాన్ని తింటున్న వర్త వ్యవస్థ, మత విశ్వసనం మహామరిలా విజృంభించిన కాలంలో వేమన జన్మించాడు.

వేమన పుట్టుపూర్వోత్తరాలనుగూర్చి ఎన్నో వాదనలున్నాయి. (క్రీ. శ. 1328—1428 వరకు పాలించిన రాచవేమరెడ్డికి, వేమన తమ్ముడని కొందరి అభిప్రాయము. వీరి ప్రకారం, వేమన తండ్రి కొమరగిరి వేమరెడ్డి, తల్లి మల్లమ్మ, వది నె నరసాంబ. వేమన లోలత్వంలో మునిగి తేలే వేమనకు, వది నెయు కైవల ఆ జీవితంపై రోత పుట్టి, లంబికాశివయోగివలన ఉపదేశంపొంది, జ్ఞానియై, సర్వసంగపరిత్యాగంచేసి, యోగిగా జీవించి, కటార్లపల్లెలో సమాధి అయ్యాడట. ఈ వాదానికి ఎట్టి చారిత్రక నిదర్శనాలు లేవు. ఇదొక పుక్కిటి పురాణం మాత్రమే.

వైదిపాలకొండది గడ్డవంశానికి, కనుగొన్న గోత్రానికి చెందిన కొండపేటివాడని మరోవాదన. ఈ వాదన ప్రకారం ఇతని మొదటి పేరు పుల్లారెడ్డి. అన్నతో బొట్టాడి, రాయలసీమలోని కర్ణి సమీపాన పున్న “నల్లచెరువు”కు తల్లితో వచ్చి సేవ్యం చేస్తుండగా, ఒకరోజు యితనిపై పిడుగు పడ్డదట! మరణించాడు. తిరిగి కలలో కన్పించి ఎనిమిదోరోజున మరల జీవిస్తానని చెప్పాడు. ఎనిమిదో రోజున సజీవుడవగా “ఏం పుల్లారెడ్డి ఎట్లా ఏడురోజులు వచ్చి, తిరిగి బ్రతికావని అడుగగా” నా పేరు పుల్లారెడ్డికాదు, వేమన అని జవాబిచ్చాడట! నాటినుండి భూమిపై సందరించ ప్రారంభించాడట. వచ్చి బ్రతికిన వేమన, మరల ఎప్పుడు చనిపోయాడో, ఈ పిట్టకథను సృష్టించిన వారికే తెలియాలి.

ఐతే, వేమన పుట్టుక, తేదీ, కులం, చావు మున్నగు విషయాలను సాగ్యమైనంతవరకు ఆయన పద్యాలద్వారా తెలిసికొనవచ్చును. సాగ్యమైనంతవరకని ఎందుకు వాడినానంటే, ఆయన పద్యాలు, ఆయన జీవితాన్ని గూర్చి సమగ్రమగు సమాచారాన్ని యివ్వవు.

“కలియుగముననున్న కాపు కులానకు
వేమన తన కీర్తి విక్రయించె.”

ఈపద్యంద్వారా వేమన కాపు కులజుడని స్పష్టము. “వివర మెరుగనట్టి నెఱిజీవులు,” కాయ కష్టంపై ఆధారపడి, రక్కాడితే వేగాని, డొక్కాడనివాడు, మాయ మర్మాలు తెలియనివాడు అయిన కాపువారి కుటుంబంలో వేమన పుట్టివాడు.

రెడ్డిరాజులలో చివరివాడైన రాచవేమరెడ్డికి, తమ్ముడైనపక్షంలో వేమనకవిత్వంలో రాచవగిరి వాసన, రాజ జీవితమందలి భాగ్యభోగ్యాలు, ప్రభవ విలాసాలు, తిప్పక ప్రతిఫలించి తీరాలి. కాని వేమన పద్యాలనన్నిటిని కూలంకషంగా, విమర్శనాదృష్టితో చదివిన ఎవ్వరూ, వేమన రాజవంశానికి చెందిన వ్యక్తి అనే నిర్ణయానికి రాలేరు.

“వేమనపద్యములందెల్ల స్వామభినయము కవితా ధర్మం తాండవమాడుదుండును.” (వేమనవ్యాసాలు—రశ్మిపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.) వేమన ఒకరి భావాలను, వర్ణనలను, శిల్పాన్ని కాపీకొట్టలేదు; కొట్టలేడు కూడా. అది ఆతని స్వభావానికి విరుద్ధం. షేక్ స్పియర్ గ్రామర్ పాఠశాలలో, గ్రీకులో పొందిన జ్ఞానం, వేమన కీధిబడిలో పొందిన విజ్ఞానం, రెండూ సమానమే.

“ఎంత సేవజేసి యే పాటు పడినను
రాచమూక నమ్మరాదు రన్న
పాముతోడి పొందు పది వేలకైనను,”

అని అన్న వేమన రాజవంశానికి ఎట్లా చెందుతాడు? రెడ్డిరాజుల వంశమువాడైన వేమనకు రాచమూకను నమ్మువలసిన అగత్యం ఏం వచ్చింది? రాజసేవ చేయవలసిన గతి ఏంపట్టింది?

వేమనకు అతి సామాన్యముగు జానపదజీవితంలోని వంశస్థులు, అనుభవాలు పూర్తిగా తెలుసు. తిని, తాగి, తిరుగమరగిన యువరాజులకు, అందులోనూ రెడ్డిరాజసం వుట్టిపడే రాచరికపువారికి సామాన్య రైతుజీవితంతో సంబంధం వుండటం అసంభవం కాకపోయినా, కష్టతరం. వేమన తాను ఏంమాచాడో, చేసాడో, చెప్పాడో, అనుభవించాడో, అనే ఆయన కవిత్యంలో నిండుటయ్యాయి, నీడలాగ అతి స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఆయన కవిత్యంలో రాచగరివాసం, చంద్రకాంత నిలానిర్విశ్రాంతుడైన భవనాలలో భాగ్యభోగాలను అనుభవిస్తూ, వెన్నెలాంటి పగవులపై విరహంలో బాధపడే, సొక్కిపోలిపోయే, అంగ వాచణులు కన్పించరు.

“పుంజా గూటనంశి ప్రాచైఃకింగియో కూయు”
న నే జానపదు లెఱింగిన సత్యం వేమనకు తెలుసు.

“కడుపునిండ తివుకు గంపగా బెట్టక
చన్ను ముట్టనీను కొన్న బట్టె”

“పాలలోని పులుసు లీలతో గలసిన
విఱిసి తునకలగును విఱివిగాను”

“దొమ్మతెలులచేత తూటిన గేదెకు
వాతివేయ బలికవచ్చు”

“గడ్డివేసిన పొట్లనొడ్డు కొమ్మొడించు”

“కుండ చిల్లిపడిన గుడ్డ దోపగవచ్చు”

“పచ్చి కుండలొ గీళ్లు పట్టిన నిలువవు”

“కుక్క యిల్లు సొచ్చి కుండలు వెతకుట”

ఇత్యాది విషయాలు—జానపదుల యిళ్లలో, వారి జీవితాలలో అనుదినం, జరిగేవి—వేమన అనుభవించాడు; చూచాడు; చెబాడు. “పండిన చేలోని పల్లెయగాయలు” • త్రొక్కాడు. సామాన్య రైతుజీవితంలో వచ్చే కష్టనష్టాలను అనుభవించాడు. నడితయస్సు వచ్చేసరికి, బతుకుపై రోతిపుట్టి, భోగి దిన వేమన యోగి అయ్యాడు. తెలుగువాడంతా సంచరించి పద్యాలద్వారా బోధించి, నాటి సమాజంలోని సర్వదాపాల్లో ఉన్న దౌస్థ్యాన్ని దుయ్యబట్టాడు.

అవసానకాలంలో, పామూరివద్ద ఉన్న కొంత గుహలో ప్రవేశించాడని సంప్రదాయం చెబుతోంది.

“వేమన వహన్ముదీయులు ప్రభువులుగా కడప సీమసుంగున్న కాలమున, అనగా 17-వ శతాబ్దం కడపటి భాగంలో వుండివుండును.” (బ్రాన్ దొర.)

“నాకు జూడగా 18-వ శతాబ్ది ఆదియందే వేమన్న ఉండెనని యూహించుట యనుకూలముగా వుచుచున్నది.” (రాళ్ళి. అ. కృ)

శేషాద్రి రమణకవులు ఈ మన జీవితకాలం క్రీ. శ. 1540-1600 వరకు నని అభిప్రాయపడ్డారు. విది ఎలావున్నా, ఇతడు రాయలసీమకు చెందినవాడై అంతిమారు కడపజిల్లాలో ఏదో ఒక ప్రదేశానికి చెందివుండవలయును. కదిరి తాలూకా కలార్లపల్లెలో ఇతడు సమాధినివహించె యుండవచ్చు వీటన్నిటికీతోడు వేమనకు కొండవీడుతో ఏదో యాపంలో సంబంధం వుండివుండవలెనని సగవులా అంగీకరిస్తున్నాను. వాస్తవమును నిదర్శనాలు దొరకువరకూ ఊహలు ఊహలుగానే వుంటవి.

విలే మనకి ముఖ్యమైనవి. వేమన పుట్టిన పూర్వోత్తరాలు మాత్రమే గావు. ఆంగ్ల వాఙ్మయంలో వేమన స్థానం విరిచి అనేక మనందరికీ కావలసిన విషయం. తెలుగు సారస్వతంలో వేమనకు విశిష్టమగు స్థానం వుంది. వేమన వచోకవి; ఉత్తమ సంస్కర్త; విమర్శకుడు; మానవ జీవితంలోని గంభీరములకు నిరూపక రహస్యాలను ఎఱిగిన మనస్తత్వశాస్త్రజ్ఞుడు.

చాలాకాలంవరకు పండిత ప్రకాండలు, వేమనను కవిగా గుర్తించలేదు. నవ్యాంగ్ర ప్రతాపికుడుగా, సంఘసంస్కరణకు, తెలుగుజాతి మహోజ్వల భవిష్యత్తుకి, జీవితాన్ని అంగీకరించేసి, జాతిని గాఢనిద్ర నుండి మేల్కొల్పి విభవావివాహాలను చేసేందుకు, నానా అగచాల్లుపడ్డ కందుకూరి విశ్వేశలింగం పంతులు గారు కూడి “తెలులు బోడులైన తలపులు బోడులా?” అని ప్రశ్నించిన వేమనకు, తాను వ్రాసిన ఆంగ్లకవుల చరిత్రలో కవిగా స్థానం యివ్వకపోవడం ఆశ్చర్యకరం.

20 వ శతాబ్దం మొదటిభాగంలో వేమనకూడ అతి సామాన్యకవియని పండితులు చప్పరించారు. కీర్తిశేషులు కట్టమంచువారు తాము వ్రాసిన కవిత్య

తత్త్వవిచారంలో వేమన ఉత్తమకవి అనే ఆభిప్రాయం వెల్లడుచ్చూరు. ఆంధ్రాలోని కవిపండితులు, వాఙ్మయనరిత్రకారులు వేమనపై దృష్టిని ప్రసరింపజేసి పరిశోధించడం ప్రారంభించారు. ఆశ్చర్యకరమగు విషయ మేమిటంటే, విశేషాయుషు ప్రాన్ దోర, వేమనపద్యాలను ఇంగ్లీషులోకి అనువదించువరకు, తెలుగుజేతంలోని పండితులకు వేమన కవిత్వంలోని విశిష్టత, తియ్యదనము తెలియకపోవటమే. వేమన స్త్రీపై వ్రాసిన పద్యాలను ఒక పుస్తకంలో ప్రత్యేకంగా వ్రాసుకొని, దానికి లాటిన్ భాషలో పీఠిక వ్రాసి దిగ్గర వుంచుకొన్నాడంటే ప్రాన్ దోర, వేమన కవిత్వానికి ఎంత ముగ్ధుడయ్యాడో కదా! ఒక కవి యొక్క సిద్ధాంతాలను, తత్త్వాన్ని, స్వభావాన్ని, సహృదయంతో ఆర్థం చేసికోవాలంటే, ఆ కవి ఏ సామాజిక, ఆర్థిక, నైతిక, మతపరిస్థితులలో జీవించాడో తెలుసుకొంటే, ఆ పరిస్థితులు తిరిగి ఆతనిపై ఎట్టి ప్రభావాన్ని కలాయించినవో; ఆ ప్రభావానికి అతిదైంతవరకు లొంగి, దాన్ని ఎంతవరకు అధిగమించగలిగాడో, మున్నగు విషయాలను కొంతవరకు నిర్ణయించేందుకు వీలవుతుంది.

వేమన 17 వ శతాబ్ది చివరిభాగంలో జీవించాడు. నాటి తెలుగుజేతంలోని రాజకీయపరిస్థితులు అరాచకంగా వున్నాయి. దక్షిణాపథాన్ని ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం క్రింద ఏలిన విజయనగర సామ్రాజ్యాలు 1565 లో కల్కికోటయుద్ధం పిసిప, తురకల కరకు కత్తులకు ఎర ఐపోయాయి. పుల్లకొక్కులవలె ఎన్నో స్వతంత్రరాజ్యాలు తలెత్తాయి — నాడు పన్నులిచ్చుటవరకే ప్రజల బాధ్యత. పుచ్చుకొనుటే రాజుల పని. ఇక నాటి పాలకపాలితుల మగ్ధ పున్న సంబంధం.

తెక్కలేనిన్ని మతాలు ఉద్భవించాయి ఎంచెరు మతం, శైవమతం, వీరశైవం; లాంటి మతాలు; ద్వైత అద్వైత విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతాలు, వీటన్నిటికీ సంబంధించిన కర్మకాండ, మునిషికి మునిషికి మగ్ధ కందుగోడలను గట్టినకుల వ్యవస్థ, మతం పేర మోసకారులు చేసిన దుర్మార్గ కృత్యాలు, వేమన జీవించిన సమాజంలో ప్రత్యేక సత్యాలు. గ్రామజీవితంలకు పూజలు, బలులు జంగాల పాదతీర్థాలు, ఉండేవి. పరమత జ్యేష్ఠం,

వేషధారితనం, దంభపు జీవనం, నాటి సమాజాభివృద్ధికి అడ్డంకు లయ్యాయి.

రాజు బలహీనుడై, మతగురువులు ధర్మయ్యతినొందినపుడు జీవితంలో నీతి అనేది కరి మింగిన వెలగ పండు బొతుంది. అపుడు విషయవాంఛలు కట్టుట తెంచుకొని పాదరసంలా ప్రవహిస్తాయి. వేద్యుల వునికి నాటి సమాజంలో మరో నగ్న సత్యం. పెట్టుబడి లేని వ్యాపారం కదా వేద్యావృత్తి. ఊరి కొక దేవాలయం. ఆలయాని కొక నేరదాసి. ఒక దాసి చాల దన్నట్లు శైవవైష్ణవ మతాలకు చెందిన బహిరంగండు. వీరితోపాటు యిరుగుపొరుగు పంటలలో చెలరేగిన అవినీతి. ఇది కూడ చాలదన్నట్లు యింటివద్ద ఇల్లాలుగా వుండి సంతలో సానివృత్తిచేసే “సంతబనినిరాండ్రు” అనే సంతసానులు, దొమ్మరిసానులు వుండేవారు. ఈ లక్షణాలన్నీ నాడు అగ్నికి ఆజ్యంవలె, నైతికవిశృంఖలత్వానికి సహాయపడ్డవి.

పరస్త్రీ సంబంధము, వేశ్యాసంస్కృత్యము పాప మైనప్పటికీ తీరికైనా మైన సేరమనీ, వ్యభిచారం నాగ రికానికి లక్షణమనీ ఏకపక్షివలె చాతగానితనమనే భావాలు, నిర్భయంగా చలామణీ అయ్యే రోజులవి.

ఎంత జిజ్ఞాసుడైనా, ప్రతిభావంతుడైనా, వేమనపై కూడా కొంత కాకపోతే కొంతైనా, పైపరిస్థితుల ప్రభావం పడింది.

అందుకనే గావును —

“అడుదాని జూప నర్థంబు జూడగ
బ్రహ్మకైన పుట్టు రిమ్మ తెగులు.”

ఆపరిస్థితులలో బ్రతికిన వేమన మరజాతికే కాకుండా ఆడుబాతి కంటికి జారత్వం ఆరోపిస్తున్నాడు. మాడండి —

“నగుడు చక్కనైన వజ్రాల గనియైన

తిగురు మెరపువంటి తత్త్వమున్న

అన్యపురుషవాంఛ ఆడుదానికి నుండు,”

బ్రహ్మకంటినాడికే ఆడుదాన్ని జూస్తే రిమ్మతెగులు పుట్టగా మానవమాత్రునికి పుట్టడం ఒక వింత అని వేమన ప్రశ్న! అంతేకాదు. వజ్రాలగనిలాంటి ధన వంతుడు, సుకుమారుడు ఐన భర్త వున్నా ఆడుదానికి పరపురుషునిపై వాంఛ వుంటుందని, స్త్రీజాతికంటికి

భారతి

జారత్వం ఆరోపించే స్థితికి వచ్చానంటే, నాటి సమాజంలో ఇంద్రియ లోలత్వం ఎంతటి దశ నందుకొందో ఊహించవచ్చు. నాటి పరిస్థితుల ఫలితమే వేమనలో జనించిన స్త్రీ ద్వేషం, స్త్రీపై అనుమానం, అతనికి అలవడిన పరస్త్రీ సహవాసం; స్త్రీ స్వభావాన్ని కొన్ని విషయాల్లో బాగానే అర్థం చేసికొన్నా, కొన్ని విషయాల్లో తిప్పకు నిర్ణయాలకు కూడా వచ్చాడు. అన్నవస్త్రాలకు లోటులేని మృగ తరగతి కుటుంబంలో జన్మించినవేమన జీవిత ప్రథమ దశ శాంతం గానే గడిచిపోయింది.

“సద్ది మిగులనింట సంసార మేలరా”

“పప్పులేనికూడు పడల క సహ్యము.”

అని చెప్పిన వేమన సుఖమయ జీవితాన్నే గపపి వుంటాడు.

గాలి, ఆకులు తిని యినుపకచ్చుడాలు విగించిన మునులే సౌందర్యలలామల చేతుల్లో బానిసలవగా, ఉప్పు కారం తింటూ, ఊరిలో పెత్తనం చెలాయిస్తూ జేబులో డబ్బు, శరీరంలో యౌవనం బలిసిన వేమన, వేశ్యాలోలు డగుటలో విచిత్రం లేదు. అంతేకాదు. వేమన జన్మతః శృంగార ప్రియుడు. భోగి. దీంతోపాటు నాటి పరిస్థితులు అవినీతికరజీవితానికి అనుకూలంగా వున్నవి. తత్ఫలితమే, వేమనలోని వేశ్యాలోలత్వం. వేమనలాంటి వేదాంతికి వేశ్యాసంపర్కం వుండదని తలచుట నష్టితనం. కారణం—వేమన కూడా మానవుడే. యౌవనంలో తిరిగినా తల నెరసిన పిదప తత్త్విజ్ఞాని యగుటలో విచిత్రం లేదుకదా. ప్రపంచంలో ఎవడూ రాముడుగా గాని, రావణుడుగా గాని వుండడు, వుండలేడు. ఆవిధమగు జడాత్మకమగు యాంత్రిక దృక్పథం వాస్తవ మానవ జీవితానుభవానికి విరుద్ధం.

సౌందర్యమలగు గులాబీల్లాంటి ఈశ్రీంది పద్యాలు చూడండి. సాని స్వభావాన్ని, దాని తల్లి స్వభావాన్ని, “పొడగింటి పుల్లకూర మరగిన దాని” స్వభావాన్ని ఎంత చక్కగా, శక్తివంతంగా, సంగ్రహంగా చెప్పాడో—

“లంజ లంజకొని లానెల్ల గొనియాడు

లంజతల్లి వానిలజ్జ గడుగు

తల్లి గలుగులంజ దగులుట చీకాకు.”.....

అంతేకాదు—

జార పుగమనకును జాజి పూవుల తోడ

పాన్పువేయునయ్య పాతలంజ

సొంత మగనిమీద చింతనిప్పులు జల్లు.”.....

వేశ్య కలవారల కలికి. లేనివారి మొహాలను లాభసాటి కాదంటూ, ఆస్యమెత్తి చూడబోడు. ఇది దాని నైజం. సాని దృష్టిలో, “శ్రీ”ని హరించు శ్రీహరి (దానితల్లి) దృష్టిలో పసిడిగల్లువాడు కురుపి ఐనా, గోగి యైనా, చివరికి ముసలి వగ్గయినా, మన్మథుడే. కానులేనివాడు కొబ్బరిపీచుకన్నా ఎక్కువ పీసాలు తిక్కువ. జేబులోని డబ్బు గానిలోని కర్పూరంలా వేశ్యాసంబంధంవల్ల కరిగిపోయినపుడు, సాని కాదు, దాని తల్లి కాదు, కనీసం కాపలాకు కైగనా గుమ్మంలోకి రానీయదు. ఎందుకో యిల్లాంధ్ర పుస్తలను, పుటుక్కున తేంపి చరిత్ర నిర్మించిన సుప్రసిద్ధ వేశ్య మాతలచేతి, తిన్నలూ తాపులూ తిని, మెడబట్టి గంట బడి, ఉన్న కొంచెం సిగు, పరసతీ కీధిలో కడిగించుకొని విసిగి వేసారిన వేమన విశ్వంలోని విలులకు—

“తిల్లిగలుగు లంజ తిరులుట చీకాకు”

అనే ప్రఖ్యాత సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించి, బోధించాడు!

ఇంటిలోని పోరుతోను కొరవిలాంటి కొడుకులతోను దారిద్ర్యభారంతోనూ వేమన విసిగివుంటాడు. కాబట్టే—ఈశ్రీంది పద్యం—

“సతుల గవయ నేల సుతుల పొందగ నేల

వతిల జెంద నేల వట్టితెనము

నేలమీది రాయి నెత్తి కత్తిసయిల్లు—”

భోగి ఐన వేమన యోగి అయ్యాడు. విశాలవిశ్వంలోకి కాలు పెట్టాడు. జీవితంతో విసిగి వేసారి, తుదికు విదో మూఝూల మంజో తిష్టవేసి కుక్క వేదాంతాన్ని బోధించలేదు. ఆవిధంగా జీవించివున్నట్టే, ఆయననుగూర్చి తలచటం అనవసరం ఉత్తమ బోధకుడుగా, నాటి సమాజంలోని దగాను, దంభాన్ని కడిగినవాడుగా, తద్వారా తెలుగుజాతి మహాస్మృతి ధని వ్యక్తుడు, మార్గం చూపిన అద్వైత తత్త్వవేత్తగా, మహాకవిగా, నేడు ఆయనను మనం పరిగణిస్తున్నాము.

ధర్మద్యుతి, నైతిక జీవిత పరిణం, నామధారి మతస్థులు (ఎంచెరు మతస్థులు) లింగ మతస్థులు చేసే

వే మ న మ నీ ష

వందన, “బారెడేసి జడలు భస్మంబు పూతల”తో
పున్న కపట సన్యాసుల వేషధారితనం; ఎంబెరు మత
మని చెప్పి, ప్రసాదం పేరుతో మాంసం తిని, తీర్థ
మను మారు పేరు పెట్టి మధువు త్రాగి, “వావిమరుసలు
దప్పి వలికి పాలయ్యే” మతిగురువులు, ప్రజల అజ్ఞానం
యినన్నీ వేమనను, ఆకర్షించాయి.

అన్ని మతాల ప్రారంభంలో ఉత్తమాశయాల
తోనే ప్రారంభింపబడుతవి. భగవద్ద్యానంకొరకు,
ఉత్తమ నైతిక జీవితసాధనకొరకు మతాలు ఆవిర్భవ
విస్తాయి క్రమక్రమంగా ఆ మత సిద్ధాంతాలను ఆచ
రించు వ్యక్తులు దౌర్భాగ్యులైనపుడు, సహజమైన
ఇంద్రియ లోలత్వం బలిసి, వ్యక్తులు తమ తప్పులను
మత సిద్ధాంతాలకు అంటగట్టి, ఆ మత సిద్ధాంతాల
పేరిట, తమ అనినీతిని కొనసాగిస్తారు. అపుడా
మతం, మతిగురువులు పతితులౌతారు ఈ సత్యం,
వ్రజయూన తాద్రం భారతదేశంలో వర్ణిల్లిన కాలంలో
జ్ఞానభిక్షుకీభిక్షువుల నైతికపతనానికి, మార్టిన్ లూథర్
కాలంలో రోమన్ కాథలిక్ మతంలోని “సన్స్”
(అడగురువులు) “మాంక్స్” (మగగురువులు) గడిపిన అని
నీతికరజీవితానికి, ఎంబెరుమతంలో వావిమరుసలు తిప్పి
సందిరించు అయ్యనార్లకు వర్తిస్తుంది.

వేమన జీవించుకాలంనాటికి ద్వైత అద్వైత
మతాలమధ్య విశేషం ఉట్టింది. పంగనామాలను
గోపీచందనంతోనా, లేక తిరుమణితో ధరించవలెనా
అను సమస్యపై మాధువులకు రామానుజీయులకు వైరం
వచ్చింది. బారెడేసి జడలు పెంచుకొని కావిబట్టలు
గట్టిన ప్రతిసన్యాసి ప్రజలు తనను పూజించాలని
విశ్వసించాడు. అట్టి దాంభీకులనుగూర్చి వేమన
వీరిధంగా, ఎంత కఠోరంగా, విమర్శిస్తున్నాడో
చూడండి—

“బారెడేసి జడలు భస్మంబు పూతలు
ములునితోడ మాటు మలయగలగు
ముంజికోకల్ల లంజకోకలకాయె”.....
“పాడుగుగల్గనట్టి పులితోలు భూతియు
కక్షపాలలు పది లక్షలైన
మోతచేటే కాని మోక్షంబు లేదయా”.....
“మతపు వేషదార్లు మహిమీన బదివేలు
మూఢజనుల గలప మూగుచుండు”.....

“సర్వోపాయ పరిభ్రష్టా వేశ్యా భవతి తాపసి”
(అన్ని ఉపాయాలు విఫలమైనపుడు వేశ్య తాపసి
బౌతుంది) ఎందుకూ పనికిరాని తిండిపోతులు,
పరాన్నభుక్తులు, బతుకు చెరువులేని బడుగులు,
సిద్ధులమనీ విరక్తులమనీ నాడు వేషాలు వేసేవారు.
ఇలాంటి వేషధారులందరూ వేమన విమర్శకు గురియైన
వారే. అంతేకాదు. వేమన ఆశీర్వాదాలను నాటి
మతాలన్నీ రుచిమాలినవే. ఈ క్రింది పద్యాలు
చూడండి—

వైష్ణవమతాన్ని గూర్చి—

“పట్టుబట్ట గట్టి పట్టెనామము బెట్టి
వట్టి భ్రాంతి జెంది వైష్ణవుడయ్య
లాట్టి దాగి నతకు లోకుల జెఱుమరా”.....
“ఎంబెరుమతమని నెసగ మాంసము దివి
మాటు పేగు బెట్టి మధువు త్రావి
వావి మరుస దప్పి వలికిపాతారురు”.....

జిజ్ఞాసువు, వివేచనాశురుడగు వేమన, హిందూ
దేవుళ్ళను, విగ్రహారాధనను, పూజాపురస్కారాను
లను ఖండించాడు. వేమనకు ఏ దేవునియందు నమ్మకం
కుదిరినట్లు కన్పించదు. ఉపనిషత్సారమే-శంకరా
చార్య ప్రతిపాదితుల అద్వైతసిద్ధాంతమే మహోన్నత
సిద్ధాంతంగా, వేమన పరిగణించాడు. దేవుళ్ళుగో
కూడా, మానవమాత్రులలో కాన్పించు బలహీనతలు
కన్పిడవి. మనం అంగీకరించినా, అంగీకరించకున్నా,
ఈ క్రింది పద్యాలలోని వాదనాపటిమ, తార్కిక
దృష్టిని చూడండి—

బంగారు లేడియాపంలో వచ్చిన మరీమని
గుర్తించలేక నీతను విడచివచ్చిన (శ్రీరాముడు) “తెలివి
లేనివాడు దేవు డెట్లాయెరా?” అని అడుగు
తున్నాడు—

“కనకమృగము భువికి కడ్డు లే దనకుండ
తరుణి విడచివాయె దాశరథియు
తెలివిలేనివాడు దేవు డెట్లాయెరా?.....”
“అగ్ని బాణముచేత అంబుధింకినపుడె
రాము డివలికేగ లావుమరచె
వరుస కొండలుమోసి వార ధేటికిగ క్షే?...”

సర్వ శక్తివంతుడగు శివుడు, “కంటి మంటచేత
కాముని దహించి” నా, కామమునను కడకు గొరిని

శిశ్యాడాడు. కాబట్టి “ఎట్టివారికైన పట్టుప్రార్థము,” అని అంటాడు!

ఈ క్రిందిపద్యంలో, వేమన భావపరిపక్వత ఉన్నతహిమాలయశిఖరాలను అంగుకొంది. చూడండి—

“పునుసుపిల్లి కేల పుట్టించె వాసన
కనకము తినకేమి కల్గజేసె
బ్రహ్మచేతల్లె పాడైనచేతులు”...

వెగవది, పునుసుపిల్లికి అంతి పరిమళం కలిగిందకపోతే, అమూల్యము పనికికే ఆ తాచిని కలిగించితే, బంగారానికే పరిమళం అట్టేదికదా? ఇంతచేసి, బ్రహ్మయెంతలో పొరబడ్డాడురా, అని మనపడే వేమన భావపరంపర, వర్ణనాతీతం, అపూర్వం.

చరాచరప్రపంచానికి మూలకారకుడు, ఆది మధ్యాంత రహితుడు ఐన పరమాత్మ లంచాలు పుచ్చుకోవని చెప్తూ, ఏనుంటాడో చూడండి—

“రతిబొమ్మల కేల రంగైనవిలువలు
గుళ్ళు గోపురములు కుంభములును
కూడుగుడ్డ దాను గోరునా దేవుడు”...

నాటి మతాచారాలపై యంత దారుణము విమర్శను తెలుగుజాతిలో పుట్టిన ఏ వేదాంతి చేయలేదేమో. ఇట్టి విమర్శ నా సైకుడుగా కాక, ఆ సైకుడుగా చేసాడు. స్వార్థం బలిసి, గుళ్ళు పేరుకపోయి దంభం, దీకాలతో నిండిన నాటి సామాజిక ఆచారాలను, సహృదయంతో సంస్కరించి, ఉన్నత సామాజిక జీవిత సాధనకు యత్నించాడు. ఇతే వేమన సంస్కర్తగా మహాకవిగా, తెలుగుజాతికి చేసిన పరమోత్కృష్ట సేవ. ఏకేశ్వరగోపాసన, ఉత్తమ జీవన సాధన—యితే తెలుగువాడికి, వేమన యిచ్చిన మహోన్నతి సందేశాలు.

“బ్రాహ్మణులకు సకల భాగ్యంబు లీవచ్చు
గౌరవింపవచ్చు గోరివారు
జ్ఞానమొసగి జనుల గడలేర్ప గలిగిన”...

అని అన్న వేమన, బ్రాహ్మణుల ప్రముఖ స్థానాన్ని గుర్తించాడు. వారు ప్రజలకు జ్ఞానమొసగి, కడలేర్పవలెనని వేమనభావన.

ఇక, తత్త్వజ్ఞానిగా వేమనను పరిశీలిద్దాం. సృష్టిలోని చావు పుట్టుకలకు, పుణ్యపాపాలకు కారణం, ఏమిటి? ఈ చరాచర ప్రపంచాన్ని ఎవరు ఎందుకు సృష్టించినట్లు? ఈ ప్రశ్నల పరంపర శరపరంపరవలె

వచ్చి వేమనను బాధించాయి. పంశితులు పారిభాషిక పదాలలో యిచ్చిన జవాబులు అతనికి సంశ్లేప్తి నివ్వలేదు.

“చావు చలియలేని చగువేటి చగువురా?”

ఈ ప్రశ్న వేమనను విపరీతంగా బాధించింది ఈ విషయం గూర్చి అతితీవ్రంగా విచారణచేసిన ఉమర్ ఖయ్యాం, ఏనుంటాడో చూడండి—

“చిక్కెడల గోకింత మృత్యువును ఈ ముషి
మెల్కెలనన్ని తీసినన్.” (మధుకలశం-రాయప్రోలు)
ఉమర్ లాగానే, వేమనకూడా చావుబ్రతుకుల ముషిని విప్పేందుకు మార్గాన్ని శోధించాడు.

‘భక్తిగీతగ ముక్తి బహియులు సులభంబు’

అని సమ్యక్ భక్తితో భగవానుని ప్రార్థించాడు. ఆ భగవంతుడు పలుక తీగు.

“పలుకనున్న కేల పలుకకయున్నావు
పలుకు నన్నజూచి ప్రబంశుగను
పలుకవయ్య నీను పలుకు నే నెఱిగెద...”

పనసతోసలకన్న తియ్యనైన తెలుగులో, బాగతో, ద్రవ్యంతో, వేతనంతో, అణకువతో, నేవుని పలుకరించ యనుమాతనలు పడ్డానూ, ఆ తత్త్వజ్ఞుడు. ఇట్టి తత్త్వజ్ఞానంలోవున్న కాలంలో ఆయనకు యోగవిద్యతో సంబంధం ఏర్పడింది.

“ఏ విఘ్నం మనుజు డెలుగు నిన్నును దిన్ను?”
అనే ప్రశ్నకు—

“తిన్నుఁదా నెఱిగినఁ దా నెహో బ్రహ్మంబు”...
అనే జవాబు లభించింది. “అహం బ్రహ్మస్మి”
అనే సిద్ధాంతాన్ని నమ్మి, అద్వైతసిద్ధి పొందాడు.

“బ్రహ్మ మన్నిట దిగు పరివార్ధ మై యొప్పు”
అను నిర్ణయానికి వచ్చింతరువాత, ఆసనాలు, హతి విద్యను తిరస్కరించాడు.

చివరికి, మనం కవిగా వేమనకు ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఎట్టి స్థానం ఉందో పరిశీలిద్దాం. పదాలను పొగజేందుకుగాని, పాండిత్యప్రదర్శనకుగాని వేమన కవిత్యం వ్రాయలేదు. ఎంతోమంది పద్యాలు వ్రాస్తారు. దాంట్లో కవిత్యం కందుకొగదాపెట్టి గాలించినా కన్పించదు. అలాంటి రససిద్ధులను చూచి, జాలిపడకంటే చేసేజేమీలేదు.

తను నేటికంటే, భవిష్యత్ లో తెలుగుజాతి యింకా అధికంగా గుర్తిస్తుంది. మానవత్వంలో మాలిన్యం తప్ప మాలతనం లేదని గుర్తించి లోకానికి చాటివ్వడంతో మంచి? సమాజాభ్యుదయంకీ, మానవకల్పాణమంటప సీమలో తమ తాత్వ మనుమలను తోరణాలుగా కట్టిన దంతమంది కవులు? ఇంట్లో, వంటింట్లో, పడకగదిలో నడికెత్తిలో ఏ భాషను తెలుగువాడు మాట్లాడినాడో, మాట్లాడుతాడో, చేసిన తెలుగుతల్లి ఒళ్లో, తెలుగు బళ్లో నేర్చుకొన్నాడో, సాహస్య తెనుగునానినీ ఏ భాషను మాట్లాడుతాడో, ఆ సజీవము, నాస్తవమును నిక్కంపు తెనుగుభాష, కంటికి తియ్యని తెనుగు జాతిమూల, వేయి కవిత్యసానుగికి ప్రాతిపదిక. ఆతని పదకాలం, విప్లవోద్యమంవంటి నైషధంనాంకి గాని నిఘంటువుల నుండిగాని తెచ్చుకొన్న భాష కాదు నిజమైన జాతితెనుగు వేయి భాష. ఆంగ్ల వాఙ్మయ చరిత్రలో వేయి ప్రథమ తెనుగుకవి అనేది సాహసంగా అనే మాట కాదు. ఆయన నాటి తెలుగుజాతి మనస్తత్వస్థితి నిండుటద్దాలోని నీడలా తన కవిత్యంలో ప్రతిబింబింపజేసాడు. నాటి తెలుగు భాషకు, తెలుగు మనస్తత్వమునకు, తెలుగు ఆచార వ్యవహారాలకు, తెలుగు జాతికూలకు, వేయి కవిత్యం మహోన్నతమగు భాండాగారం

ప్రబంధకవి యింట్లో కుండలు డింకిలు కొట్టున్నా, మల్లెల మొల్లల పొదలనాడు నన్నలాంటి పుష్పాకల మెత్తలపై పగండి విరహబాగుకు ఓర్వ జాలని కన్యను వర్ణిస్తాడు. కాని వేయి మాత్రం ఆ కోవకు చెందిన కవి కాదు.

ఆయనకు మానవ జీవితమే ఒకపాఠశాల, దానిలో ఆయన ఎన్నో సత్యాలను గ్రహించాడు. అనుభవం సంపాదించాడు. తనకు తెలిసిన తిప్పను, ధైర్యంగా నిగొగమాటంగా విమర్శించుటే వేయనలోని లక్షణము. ఎచ్చినదాన్ని పొడిచాడు. నచ్చనిదాన్ని తెగ డిచాడు. ఒకరి అగ్రహాగ్రహాలపై వేయి ఆధారపడ లేదు

కాలిదాసు మందాక్రాంత, భవధూతి శిఖరిణి, తిక్కన కందము, శ్రీనాథుని సీసము, షేక్స్పియర్ సానెట్, కీట్స్ ఓడ్, వేయి ఆటవెలది, చరిత్ర ప్రసిద్ధాలు.

వేయి ఆటవెలదిలోని తియ్యంపము భాషని భావాన్ని అధిగమించింది. వజ్రాన్ని వజ్రంతోనే సానబెట్టాలి. వేయి ఆటవెలదిలోని తీపిని, ఈయన భాషలోనే వర్ణించాలి. పనసతోనలకన్న, పంద దారల కన్న నాంటితేనేకన్న జాన్నుకన్న, చెఱుకు రసముకన్న, చెలిమాటలోని తీపికన్న తియ్యగా వుంటుంది వేయి ఆటవెలది. వేయి సిన హృదయతంత్రులను ఎంత భావయుక్తంగా మిఠాడా, అంతియ బద్ధంగా ఆటాడిన వెలది, వేయి ఆటవెలది.

విషసాగ్రైవా మైమరిపించు తీపి, బైబిల్ లోని ఓట్లుపైనే మెంట్ లోని జెనిమియా స్వరంలోని పయోగిని ప్రపంచభూమయ, ప్రపంచ మూర్తిభిం దగా తల్లి ఆదిగణకొంకు తల్లి కెల్లే పసుపిల్లడి అమాయ కత్వం, వేయి ఆటవెలదిలో కన్పిస్తాయి. పాపజాలకు ప్రాణం పోసి శిల్పిహస్తం మలచిన శిల, జీవంతో తొలకెనలాడినాయి, వేయి ఆటవెలది గురు నోజ్జ నుండిదం గా గూవుకాల్పించి చురక త్రిలాంటి కవితాశక్తితో నిరర్థకంగా పద్యాలు విసిరాడు. మొట్ట, పండితులు యాయన్ని గుర్తించలేదు. ఈతడు సంకీర్ణకారకు పద్యాలు చెప్పినట్లు కన్పించు!!

“కుంభ కుంభ నున్న కొంప కన్యక నున్న నుప్పు వణ నున్న నొకటి గాద భాష లిట్ట వేయి”....

ఆని, శబ్దాంబరగానికంటే అగ్ని గాంభీర్యానికే చోటిచ్చాడు. పండితులు తినుగుగూర్చి ఏమైనా అను కోనిమ్మరి, నల్లెండును ఒండి తోలిస్తే తన మార్గాన తను పోయాడు.

“వేయి పద్యములు చిట్టకలో ముగింపగల చిన్న పలుకులు. ఆద్యతెనుగు పద్యపు నడక. గుండు చెప్పవలె గురితిప్పని దక్కన చెక్కిన మాటలు; నోరు గల తెలుగువారిండును నేర్వవచ్చును. (రాశ్మి. అనంతకృష్ణ శర్మ—వేయి)

“నిఘంటు పండితులను, వ్యాకరణ పండితు లను ఏమనుకొన్నను ఇతని క్రాంతికేళిమందుగల మర్యాదకు, ఇతని బోధ లింకను చెడక, తెలుగువారి హృదయముల నాటుకొనియొండుటకును, ఇతని పలు కులయందు గల కవితానైకత్వమే ముఖ్యకారణములు నిస్సంశయము.” (రా. అ. కృ. శ.)

వే మ న మ నీ ష

వాస్తవికత, నయూగరాజాంటి భావోక్తకం, సంగ్రహశక్తి పాదరసాలాంటి ప్రతిభ, కంఠగల తియ్యని తెనుగు జాతీయములు సుందరముగ పదముల కూర్పు, స్వాభావం, నిశితముగ తార్కికదృష్టి, కడు పుబ్బ నిష్ఠించు హాస్యం - యివి, వేమన కవిత్వసుందరి లక్షణాలు.

వేమన కవిత్వపు విలువలను గూర్చి విచారించ జూయే ముందు కవిత్వం యొక్క తత్వోన్ని గూర్చి విచారించవలసి వుంది.

“రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శృంఖల కావ్యమ్”

జగన్నాథుడు.

“వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” - విశ్వనాథుడు.

“Poetry is Criticism of life” —

మాత్యూఆర్నాల్డ్.

ఒక విశిష్టవిషయాన్ని గూర్చి వ్యక్తితో కలుగు భావాలను భావములంగా పదాల హృదయల్లోకి ప్రవేశింపజేయుటం కవిత్వం. ఈ కవిత్వశక్తికి ఉద్దేశ మత్యంత అవసరం. ఈ పని ఎంత శక్తివంతంగా జరిగితే, దాన్ని అంత ఉత్తమ కవిత్వమని మనం అనవచ్చు.

కొందరు జలంకారికుల మతస్పృహకారం కవిత్వ మంటే సుందరములైన వస్తువులను సుందరంగా వర్ణించ టం వావిళ్ళ రమస్వామి శాస్త్రిలవారు ప్రకటించిన వేమన పద్యాలు పీఠిక ప్రాస్తూ రింగ్లలో అంత కృతశ్రద్ధగాని పై అభిప్రాయాన్నే ప్రకటించారు. కాని, ఆ పీఠిక, వారు వేమనపై వ్రాసిన వ్యాసాలలో ఈ అభిప్రాయాన్ని మార్చుకొన్నారు.

కవితకు అనర్హమైన నది లేదంటూ శాస్త్రు కాలుడు నింజెప్పాడో యావంజి—

“రమ్యం జగుప్సి త ముదార మధాపి నీదం
ఉగ్రం ప్రసాది గహం వికృతంచ వస్తు
య ద్వ్యాప్య వస్తు కవిభావుక భావ్యమానం
తన్నా స్తి యన్న రసభావముపైతి లోకే.”

తనే సాక్షాత్తుగా కవిత్వం చెప్పవచ్చును కవికి సుందర ములగు ప్రేమ, కరుణ, అణువు, మున్నగు భావాలే వుండాలిగాని, జగుప్స, ఉగ్రత, ద్వేషం, క్రోధం మున్నగు భావా లుండరాదని, అవి కవిత్వ లక్షణాలకు విరుద్ధమని, కొందరు లాక్షణికులు

తలస్తాడు, ఇది పారపాశేషా. కవిత్వానికి అనర్హ మైంది వీదీ లేదు. కావాలనింది కవిత వేళమే గాని రసదారిద్వయం మాత్రం కాదు. సాందర్యమే కళకు పరమావధి అనవం, కవియొక్క భావాలను అడ్డుకట్టలు కట్టేందుకు జరిగే ప్రయత్నమే. ప్రత్యేకంగా వేమన వంటి ప్రతిభావంతుడుగు కవిని పై సిద్ధాంతాల కొలబద్ధులతో కొలుచుట ప్రమాదమేకాదు, పారపాటు కూడ. కారణం? వేమనముట్టనివిషయం అంటూ లేదు.

“కడుపు నిండ తవుడు గంపలో బెట్టక

దన్ను ముట్ట నీగు కొన్న బట్టె” —

అను జానపదుల జీవితానుభవానికి చెందిన విషయం దగరనుండి

“సాంత మగనిమీద చింతనిప్పులు జలు”

అనే జారకాంతి స్వభావ వర్ణనూ,

“చెఱువరసముకన్న చెలిమాట తీపురా”

అనే మానవస్వభావంలోని వాస్తవాలదగ్గరనుండి,

“తిన్ను దానెఱిగిర దానెపో బ్రహ్మంబు”

అనే ఆద్యైతిసిద్ధాంతంవూ, వేమన పద్యాలలో కన్పిస్తవి. అతడు మానవ జీవితానికి సంబంధించిన విషయాలలో తడవకుండా వ్రాసింది ఒక్కటిలేదు. జారత్వం, స్వార్థం, లోభితనం, మోసం, దంభం పర పురుషవాంఛ, విగ్రహారాధన, వేశ్యాస్వభావవర్ణన, మూఢాచారాలు, జానపద జీవితం, యోగ రహస్యాలు, అమూల్యములగు తత్త్వికసిద్ధాంతాలు— యివన్నీ వేమన తిశనాడు ఒక్కమాటలో చెప్పా లంటే, వేమన తడవకుండా, పరిశీలించుకొండా, వదిలిన విషయం—మానవ జీవితానికి సంబంధించినవరకు వీదీ లేదేమో.

వేమన పద్యాలలో, సుందరములైన విషయాలతో నిండిన అందమైన పద్యాలు గ్రహించి, క్షేపం, క్రోధం, మున్నగు భావాలతో నిండిన పద్యాలను తిరస్కరించటంకన్న రసదారిద్వయం మరొకటి వుండ కేమో. మనకు కావాలనింది ఆ భావాన్ని—అది ప్రేమ కావచ్చు—క్షేపం కావచ్చు—కవి ఎంత శక్తివంతంగా, మహోజ్వలంగా చెప్పాలిగాదా అనేక; అదే రస నిర్దేశానికి అంతిమ పరీక్ష. తెలుగు సాహిత్యంలో ఎందరో మహాకవులు జీవితంకంటె ప్రేమ మైన ప్రేమనిని, దాని మాటలోని తీపిని, చిత్ర బంధ కవిత్వాలలో పెట్టి అనుప్రాస, యముక స్లేష

తొలి వర్ణించారు. పామరుడైన వేమన, పండితుడుకాని వేమన, నిఘంటు జ్ఞానంలేని వేమన, ప్రేయసి మాటలొని తీపిని, ఎంత సుందరంగా, జలేవీపాకంలా గులాబీగంటి పద్యంలో చెప్పాడో చూడండి—

“పంస తొనలకన్న పంచదారలకన్న
జంటి తే నెకన్న జున్నుకన్న
జెఱుగరసముకన్న చెలిమాట తీపురా”...

జార కాంతిని గూర్చి—

“మగడు మదనడైన మంచి కాపురమైన
సహజమేల మాను జారకాంతి”—

“వేమన కవిత్యమందలి యసాధారణ గుణములలో ముఖ్యమైనది భావముల తీవ్రత. ఆవి యంత తీవ్రముగా నుండుటకు కారణము ఆ భావములెనివే కాని, యితఁగలచి కాకపోవుట ” (రా. అ. కృ. ౩) (వేమన—194 పేజి)

ఎపుడు భావం సొంత దొతుందో, అపుడు భావకు విరువు దార్జ్యం వస్తుంది. అపుడు భావనూ, భావ, రెండూ తోకే తొక్కిన ఆనందాదులగా ఉవ్వెత్తున లేస్తవి “ఈ వేమనను నిరోధించుటకు ఛందస్సు, యతిప్రాసలు, మొదలగు ఏ నిర్బంధములకును చెలిగాను. ఇవి వానికి (వేమనకు) లొంగి పడ్డు కొనవలసినవే కాని, యవి వీనికి లొంగి కుంటుచు నడవనేరవు. (రా. కృ)

“ఆటవెడియంగు యితడుమాపినంత ప్రాశ్నియము మాధుర్యమును, శ్రీ నాథుడు సీసమంగు గాని, తిక్కన కందమంగుగాని మాపలేదనుట యతిశయోక్తి కాదుఆటవెడి కన్న తెనుగున చిన్నవృత్తియు వాడుకలో లేదు. అంగును నాల్గవపాద మంకితియతో ముగియును. తిక్కన మూడు పాదముల నడుగడుగునకు యతినియమము వదిలడు. యతియందును తిక్కనాదులు వాడునట్లు పదిమగ్యవిచ్ఛేదము గాదు. యతి స్థానమునకు సరిగ్గ బదమును ఆ నేక స్థలముల భావమును, గత్తరింప బడినట్లు, తునకలై పడును. అట్లని యధికపదము లేవైన గలవందమా? మంగునకును దొరకవు. వినును కుంతి కడుపునండి కర్ణునివలె, సవోయి గర్భముచే, సహజాలంకృతిమై, యాటవెడి వేమన నోటినుండి క్రిందికి దూకుచున్నది. హృదయమునందు భావ సంయోజనము, నోటి బదిముల రచన ఉచ్చార

ణము నేకకాలమునచే యొకటితో నొకటి మాటలాడు కొని కుప్పించుచున్నవో యవి గూర్చిగ్రంథకవయిత్రుల నేయు పద్యగత్తియు లింద నేకములు గలవు (రా. అ. కృ. ౩)

ఈ క్రింది పద్యాలు చూడండి—

“చెప్పగాని రాయి చెలిలోని పోలిక
కంటిలోని నలుగు కాల్చి నుల్లు
ఇంటిలోని పోగు యింతింత కాచుచు...”

“పంది పిల్ల లీను పనునెగు నొకటిని
కుంజరంబ దీను కొదము నొకటి
నున్నపుగుఱునెట్లొక్కడు చాలడా?... ”

ఛందస్సు, యతిప్రాసల నిర్బంధాలను తొన్ని చొట్టె తెగించి వ్రాసినా, “నుకొన్ని చొట్టె పని నిర్బంధములను కల్పించుకొని యంతే భారాళముగా వ్రాసి వేమన విచిత్రములైన చొమ్మిది ఛందాలను చాపుచున్నాడు.”

ఆటవెడిగో ప్రాసాన్ని చెప్పి, గూర్చి తప్పకుండా వేమన చేసిక గుర్తుచే చూడండి—

“దగవులంగు పాడి మొదవులంగును ప్రేమ
పెదవులంగు రాజ్యపరవులంగు
ఆశె బడిగినట్టి యాయల్లు ముక్తు...”
“ఆకులన్ని దిన్న మేకపోతుల లేల
కాక పోయెయ్య కాదునెద్ది?
లోకులెల్ల పట్టిపోకెల్ల బోదును”.....

ఈ క్రింది పద్యం లాంటిది ఆంగ్రెజ్ పద్యాలకి అమూల్య భూవనం తెలుగుభాషాసంప్రదాన్ని మధించి అమృతాన్ని జాగ్గి, మనకు యింత సుందరమూ లలితమూ, మనోహరమైన పద్యాన్ని అందించాడు—

“కలవలూవంటి కన్నులుండిన నేమి
చిలుకపలుకు లట్లు పలుక నేమి
తెలివి బలిమి కలిగి లేనెరిల్లగ నేమి
తులవగామి నలరు నెలత వేమి.

ఈ విధంగా, ఆటవెడి హిమాలయోన్నత గౌరీశిఖరాలను అందుకొని, మహాన్నత పరిపక్వతను పొందింది. కైలిలో, భాషలో, భావంలో అతని కతలే సాటి. ఇలాంటి ఆటవెడి సభా తోన భరివ్యతి యతిని, ప్రాసని, సంగ్రహతను, పదిసాకుమార్యాన్ని భావగాంభీర్యాన్ని సాధించిన అమరకవిత్యరుడు వేమన.

వే మ న మ నీ ష

వేమర, “యతి కీర్చిన మర్యాద, అందము అద్భుతమైనది. ఆంగ్రహజ్ఞయములో యతిని పరస్పరవిరుద్ధముగా విచిత్రముగా వాడినవారిద్దఱు మొదటివాడు తిక్కనసోమయాజి; యతి కావలసిన వాడు ప్రయత్నముగా నితని కలిత్యునుండు నాడకి మానవలసినదే కాని యది తప్పక యందుండినను, సామాన్యముగ చేతికి జిక్కుదు..... నే నెఱింగి నంతవరకు వేమన్న యొక్కడే ఈ విషయమున తిక్కన కదురు తిరిగినవాడు. ఎక్కడికి యతియుండ వలయునో, యక్కడికి పదమేకాదు అభిప్రాయమును తెలి నిలచును. నెంటు నే ఆద్యక్ష రావృత్తియు, తిక్కనా నక్కర లేక నిష్ఠయుగా దాపురించును. భద్రా ప్రాసము సిద్ధము.” (రా. అ. కృ. శ. వేమన)

“కడుపు బోరించి కన్నులు ముగళించి
బిట్ట బిరుగుకున్న బీనయోగి
యముని బారి గొట్టి యతితేమి నీయును?”

“వాడకుటికి తిట్టు వలదన్న మొఱివెట్లు
ముందు మగని తిట్టు మునుకు బెట్లు
గడుసురాలు మగని గంధం బెట్టుచున్నా”...

“తేనె పంచదార తి.త్యనూమిడిపంకు
తిన్నగాని తీసి నెలియరాదు
కన్న నింపుపుట్టు కామిని యారంబు”...

ఇంటి పద్మకన్యకలు పలుకులు, మంచి ముత్యాలు, పునుగు పరిమళం కుబాళించు ఇంద్రునిల మణులవంటి ముందరనుగు పద్యాలు, వేమన పోయగా వేమన కవిత్వంలో కన్పిస్తాయి ఇతని భావం ఎంత సహజమో భావకూడా అంత సహజమే ఇత నిజమైన తెలుగుభావ. నిరూఢములు గంభీరములగు యోగాది తత్త్విక విషయాలు చెప్పివుడు గూడా, పద్యాలలోని బిరువు, శక్తి, ధార, విమోచనం కంటి పడలేదు. వేమన చెప్పే ప్రతి న్యాయానికి ఒక ఉపమాన ముండును. ఆ ఉపమానములు పూర్వ కావ్యాల నుండి ఎంతవై గెమ్మకొన్నవి కిచ్చ నిర్మితవిధిలో వేమన, చూచినవి, చేసినవి, అనుభవించినవి గాబట్టే వానికి అంత సొగసు, మరింత వాస్తవికత అబ్బినవి.

చూడండి—

“నక్కమైన మంచినీలమొక్కటి చాలు
తగులు బెగులు రాళ్లు తప్పజేల?”

“గంగ పాటుచుండు కదలని గతితోడ
ములుగువాగు పాటు మోతతోడ”...

“గంగగోవుపాలు గంటెడైనను చాలు
కడివెడైన నేమి ఖముపాలు
భక్తిగలుగు కూడు పట్టెడైనను చాలు”...

“ఇంటి యాలి విడిచి యిల జారకొంతల
నెంటు దిగుచువాడు వెట్టివాడు
పంట చేన విడిచి పరిగెలేరిన యట్లు”...

ఇంత తీసి, శక్తి, సాంఘికత, ధార, పరిపక్వత ఉన్నప్పటికినీ, వ్యాకరణశాస్త్రజ్ఞులు వేమనభావంలో శుద్ధమైన శబ్దప్రయోగము కన్పించదని విమర్శిస్తారు. కావ్యాలను వ్రాయాలనే కాంతితో ఏ కుగుపునద్దా యితడు పరిశ్రమించిన లేదనే విషయం, వాడు గుర్తించు కోవాల్సి.

“వ్యాకరణమునకు భంగము కలిగించిన నేమి? నవచయన వ్రాసిన నేమి? వ్యాకరణము, యతి ప్రాసలు, అన్నియు దిప్పక కుదిరినను భావనాశక్తి లేని గుండల నట్టి పాండిత్యము లేనములేని యాకారము బట్టి బడంబుగ కాన్పించును..... రేయుండుటను వ్యాకరణములను, నిఘంటువులను ప్రాసీన కావ్యము లను, కల్పించుచుండుటచేత నూనెను నల్లయేగాని కవి తిను ముప్పిరిగు.” (కవిత్వతత్త్వ విచారము — సి. ఆర్. శర్మ).

వ్యాకరణకాదు లంగీకరించని వ్యవహారమందలి కొన్ని పదాలు వేమన కవిత్వంలో కలవు బహు వ్యాకరణం అంగీకరించని పదాలు, మహాకవుల కావ్యాలలో కూడా ప్రయోగింపబడ్డవి.

ఈ విషయం, “ఆంగ్రహ పంకిత భిషక్కుల భాషా భేదజం”లో మహాపండితుడగు గిడుగువారిచే సోదాహరణముగా నయాపించబడింది

విశ్వనాథకీమ సారస్వతములో అమరము కు ఖ్యాతి వార్జించుకొన్న షేక్స్పీయర్ వ్యాకరణానికి సంబంధించిన తిప్పలను ఎన్నో చేయలేదా? కొమ్ములు తిరిగిన మహాకవులు వ్యాకరణానికి సంబంధించిన తిప్పలను చేశారు. కాబట్టి, ఒక మహాకవి కావ్యాన్ని వ్యాకరణనూతన కొలతబద్ధంలో కొలుచుట సామానమే.

“నిఘంటు పండితులును, వ్యాకరణ పండితులును, విమలకొన్నను ఇతని కాంక్షదేశముందుగల మర్యాదకు, యితని బోధ లింకను చెనక తెలుగువారి హృదయముల నాటకొని యుండుటకును, ఇతని సలు కులయందుగల కవితా నైశిత్యమే ముఖ్యకారణమునట నిస్సందేహము.” (రా. అ. కృ. శ.) ఐతే కొందఱు పండితులు వేమన కవిత్యానికి, మనచిత్రకు, వసుదరిత్రకు, కళాపూర్ణోదయానికి, పాండురంగ మాహాత్యానికి యిచ్చిన గౌరవాన్ని యివ్వరు. కొల్లలు కొల్లలుగా పుట్టిన పిల్లవసుదరిత్రకు, నానార్దరక్షి మాలను ముందు పెట్టకొని, శ్లేషాలంకారధూయిష్టమై రసాభాసకు త్రోవతీసిన, రామాభ్యుదయంచంటి కావ్యాలకు సాహిత్యచరిత్రలో స్థాన మున్నపును వేమన పద్యాలకు అట్టి కావ్య గౌరవం ఎందుకులేక దురూహ్యం. అనుప్రాస, యమక శ్లేషాదులచే భావ పరిపక్వత నందుకొని, బడాయిశైలితో రసస్వనికి భంగమును గూర్చి, శబ్దాలంకారముల డాంపికమును ప్రకటించుట వేమన కవిత్యంలో ముందుకైనా కన పడదు మనచరిత్రవంటి ప్రబంధమును వేమన రచించ లేదు. ఐతే ప్రబంధాన్ని రచిస్తేనే మహాకవి గౌరవం దక్కుతుందా? ఆ పరిస్థితులలో, రసికజన మనోభి రామానికి, రామాభ్యుదయానికి, మహాకావ్యానికిచ్చి గౌరవం యివ్వగలమా? కళయందు గ్రాహ్యమున ఇతి వృత్తం ఎప్పుడూ ఒక్కటికాదు, కాకూడదు కూడా. సంప్రదాయాన్ని గుడ్డిగా అనుసరిస్తే, వందలకొలది పిల్లలను చరిత్రలుపుట్టి, సాహిత్యదివ్యాభాగతనానికి త్రోవతీయటం జరుగుతుంది. నవ్యతకు, మాత్రు భావ విజృంభణకు అవకాశం వుండదు. ఇక సత్యాన్ని నోబెల్ బహుమనగ్రహీత ఐన, టి. యస్. ఇలియట్, ఈ విధంగా చెప్తున్నాడు—

“Yet if the only form of tradition, of handing down, consisted in following the ways of the immediate generation before us, in a blind adherence to its successes, “tradition” should be positively discouraged. We have seen many such simple currents soon lost in the sand; and novelty is better than repetition. He (the poet) must be aware of the obvious fact that art never improves but the material of art is never the same.”

“సారథిమిచ్చు గంభీరమౌనందమునకొ
బ్రతుండుచేసి యిం
పారెడు పట్నం బహు, నప్పుడులే
సరిగ్రుచ్చువట్లుగా చేసుచేద గావలయు.....”

ఇట్టి శక్తి నిక్కనపించు వేమనలో కన్పించునందని అంటు తొంగరవాటుమాత్రం కాదు. నవనాన వులు పాలనందాన్ని మధించిస్తూ వేమన తెలుగు భాషాసంప్రదాన్ని మధించాడు. కంఠగల తియ్యని తెలుగు బాతీ గూలనే అమృతాన్ని నాననానం చేశాడు. మనలను బాట్లాడుని పద్యాద్వాద్యం అందించాడు. వేమనగిత్వం, వేదానిజల తెలుగు బాతీ గూల వట్టు. చూపండి—

“చెప్పు ముదరనిచ్చి చిదిమినబోల్లవా?”
“కుక్కతోకబట్టి గోవాకరీనువా?”
“మాట చిదివి గూలు ముగిరి మరగాను.”
“అనువాని బొంతు గోవాకట్టినానట్లు.”
“వారికొంతి తెల్లు మఱుగో యూహు.”
“బుట్టి పప్పువాడు నుట్టి పేదవాడా?”
“మంత్రిజలముకన్న మంగలిజల మెచ్చు”
“వేమనర్మగాను పనువపని త్రిగూ.”
“చిందినంబు ఘనవి పంది ఏ మెలుగును?”

నవీనములైన తెలుగు బాతీగూలతోపాటు, వేమనపద్యాన్ని సవరించుటయు తర్జున కళాపుష్ప నర్పించు హాస్యము. ఇది శిచ్చుకొన్ని హాస్యంకాదు. ఈ హాస్యానికితోడు చిదిమిమరు వాచినాపటికీ, తార్కికదృష్టి, మరింత సాగమును చేపూర్చింది. ఈ క్రింది పద్యాలు చూపండి—

“సకలతీర్థములను సకల యజ్ఞంబుల
తలలు గొడుగుకున్న ఫలములేదు
మంత్రిజలముకన్న మంగలిజల మెచ్చు.....”
“సవాలలోన జొచ్చి గుణవుల ఎరికంక
క్షూరముగ మొకండు తారసిరిన
ముక్తిమార్గమదియో ముందుకు జూపురా!.....”

వాదనను అంగీకరించకపోయినా, పద్యంలోని హాస్యానికి నవ్యకుండా ఉండలేమేమో. “అందితీ కిని జరిసిన సాహస్యవ్యాయమునే గంభీరముఖముతో రెండు పాదములలో జెప్పి మూడవపాదములో వానిని తలవరితలంపుగా క్రొత్తత్రోవకు తటాలున

వే మ న మ నీ ష

“త్రిప్పి చెప్పట,” వేమన కవిత్వంలోని మరో ప్రత్యేక లక్షణం ఈవిధంగా తన మధుర కవిత్వ మృతంచే, తెలుగు సారస్వతాన్ని పునీతం చేసాడు అమర కవీశ్వరుడు వేమన. మానవ స్వభావమంటలి గభీరము లోతుపాతులను, తిక్కన పిదప, వేమననలె గుర్తించిన వ్యక్తి, మరొకడు, తెలుగు కవులలో లేడు.

వేమన పద్యాలపేర 5 వేల వరకు ముద్రితా లైనవి. నిరీక్ష పద్యా లెన్నో, యితరులచే రచింపబడి, విశ్వదాభిరామ మగటం తగిలించబడి, వేమనపద్యాలలో కలసిపోయాయి ఇవన్నీ కలవగా వేలకు వేలు పాపంలా పెరిగినయ్యే. వేమన కవిత్వంలోని లక్షణాలను, ఆయన హృదయాన్ని ఎరిగిన సమర్థులైన సాహ దకులు శ్రమకొరిస్తే, నిశలైన వేమనపద్యాలను ప్రక టించవచ్చు. నీసం, మత్తేభం, ఉత్పలమాలతో సహా, వేమన పద్యాల్లో వున్నవి. వాటి ముఖాన్నిబట్టే అవి అతనిచే రచింపబడినవి కావని స్పష్టము. సహృది యులగు పండితులు, వేమన పద్యాలను, వాటికి సరైన వ్యాఖ్యను వ్రాసి ప్రకటించితే, ఆంధ్ర సాహిత్యానికి వ్యాపాహారికాంధ్రవాద్యునికే, గాక, తెలుగు మానిసి మేధాసంపదకు తియ్యని మేతగా రూపొందుత వ నేది సత్యం.

సుమతీశతకం, పెద్దబాలశిక్షలతోపాటు వేమన పద్యాలను గూడా స్థిలచే కంఠతా పట్టిస్తారు ఇదే తెలుగువారు వేమన కిచ్చిన స్థానం!

వేమన పద్యాలను ప్రకటించే పండితులు ఈ క్రింది విషయాలు దృష్టిలోపెట్టుకోవడం అవసర మేమో. ఎందుకంటే, వేమన పద్యాలు, ఎవరిచేతిలో పడితే, వారి మనస్తత్వానికి అనుకూలంగా వ్రాయ బడ్డవి. ఉదాహరణకు—ఈ పద్యాలు కంసాలి పండి తుని చేతిలోపడగా—

“కంసలికిని మించు కడజాతి లేదయా” అన్న వాక్యం—“కంసలికిని మించు ఘనజాతి లేదయా” అని దిద్దబడివుంది! తమ వ్యాకరణజ్ఞానంతో, ఉన్నవి తొలగించి లేనివి కలిపే దిద్దుబాట్లవల్ల వేమన ఏమి

వ్రాసాడో, యితరు లేమి కలిపారో, నిర్ణయించేందుకు వీలుగాకుండావుంది. అవకాశం వచ్చినపుడల్లా వేమన పద్యాలు చెప్పాడుగాని, ఒకచోట తీరిక గాకూర్చుని, చందెన్ను చట్రంలో వేమన పద్యాలను విగించలేదు. పండితుల దిద్దుబాట్లు అసలుకే ముసలందెచ్చే స్థితిలోకి వచ్చాయి.

ఆటవెల దులలో తొంబదైన పాళ్ళు, అతనివే కాని మనకు కన్పించే కందాలు, గీతాలు అతడు వ్రాసాడ నేనమ్మకం నాకులేదు. పోతే కందాల్లో, పవోపాతికొ, యోగవిషయాలను చెప్పేటపుడు వ్రాసి వుంటే వుండవచ్చు నేమో. వేమనపద్యాలకు ఎందరో వ్యాఖ్యానాలు వ్రాసారు. దానిలో “కాలిదాసు కవిత్వం నావైత్యం” అన్నట్లు, ఎక్కువభాగం తమ వైత్యాన్ని యిరికించారు. దాంతో, అయ్యవారిని చెయ్యబోతే, కోతైన సామెతగా, తయారయింది వ్యాఖ్యానం. ఉత్తమ సంస్కర్త, విమర్శకుడు, మహాకవి ఐన వేమన నిండుహృదయాన్ని దృష్టిలో వుంచుకొని వ్యాఖ్యానం వ్రాయటం అవసరం.

వాటి తెలుగుజాతి మనస్తత్వానికి యితని కవిత్వం ఒక మహోజ్వల దృష్టాంతము. అంతేకాదు. నిక్కమైన తెలుగులో మొట్టమొదటగా కవిత్వం చెప్పిన మహాకవి వేమనయే నాటి తెలుగు జానపదుల జీవితాన్ని, వారి మనఃప్రవృత్తిని ప్రతిబింబింపచేసిన వాడు వేమన. కాబట్టే, వేమనను, తిక్కన, పోతన, పింగళి మూరన, పెద్దనవంటి మహాకవుల సరసన కూర్చోబెట్టడం. ఈ సత్యాన్ని కొందరు పండితులు అంగీకరించకపోవచ్చు. వారు ఎన్నిటికో అంగీకరించ లేదు. అటువంటపుడు వారిని వదిలి సమాజాన్ని, తెలుగు భాషను జీవితంకంటే ప్రియంగా ప్రేమించే ప్రతి వారూ వేమనను మహాకవిగా గుర్తించాలి; గుర్తిస్తారు కూడా.

“చుక్కలవలె కర్పూరపు ముక్కల వలె
నీడుకీర్తి ముల్లోకములన, క్రెక్కిరిసి,
పిక్కటిల్లెను”.....

(అడివం మూరన)

నానార్థ నిఘంటువు

శ్రీ పేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

తెలుగు నానార్థ నిఘంటువు అను పేరు గల చిన్న పద్య నిఘంటువు ఉన్నదను విషయం బి. సుబ్రహ్మణ్యం అను విద్యార్థి మిత్రుడివల్ల నేను విని, ఇది అముద్రితం కావచ్చు అని తలచి, దాని సంపాదనకోసం ప్రయత్నం చేసేను. గుడియూత్తం (ఉత్తర ఆర్కాటు జిల్లా) సమీపంలో ధనకొండపల్లె నివాసులైన వి. యన్. మునిరత్నంగారి దగ్గర ఈ చిన్నపుస్తకం తాలూకు కాగితాల ప్రతి ఉంది.

ఈ పుస్తకంలో నూరు పద్యాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. చివర గద్యలేదు. చాలవరకు కందపద్యాలు, ఆటవెలదులు. గద్యలేదు కాబట్టి పుస్తకం ఇంకా ఉందనే భ్రమ కలుగకపోదు.

ఈనిఘంటుకర్త పేరు లక్షణమంత్రి అని 'లలితోజ్వల కావ్యకర్త లక్షణ మంత్రిన్' (ప. 4) అను చరణంనుండి తెలుస్తోంది. ఇతని ఇంటి పేరు వగైరాలు తెలియవు. మంత్రి అని చెప్పకోడంచేత నియోగి బ్రాహ్మణుడని గ్రహించవచ్చు. ఇతను అష్టభాషలను నేర్చిన పండితుడని 4 వ పద్యాన్ని బట్టి ఊహించవచ్చు. కవిస్తుతిలో తెలుగు కవుల పేర్లు ఎత్తకపోడంచేత కాలనిర్ణయం సుఖపుకాదు.

తెలుగు వాఙ్మయంలో పద్యనిఘంటువులు కొన్ని ఉన్నాయి. మైశిపాటి లక్షణ కవి, అడిదము సూరకవి, కస్తూరి రంగకవి, గణపవరపు వెంకటకవి మొదలైనవారు అట్టి నిఘంటువులను వ్రాసేరు. వాటిలో కొన్ని అచ్చయ్యాయి.

తెలుగు నానార్థ నిఘంటుకర్త లక్షణమంత్రియొక్క పేరులో పొరపాటుఉందా?

ఇట్టి గ్రంథాలు వ్రాసినవారిలో కొందరు తాము లక్షణకవులము అనగా లక్షణములను చెప్పినవారము అని వ్రాసుకొన్నారు. సాంబనిఘంటువు రచించిన కస్తూరి రంగకవి తననుగురించి—

క. సిస్తుగ లక్షణ కవి యగు| కస్తూరి రంగాఖ్యుడను పుట (28)

క. నిస్తుల లక్షణ కవి యగు| కస్తూరీ రంగ సుకవి పుట (108)

అని చెప్పకొన్నాడు.

వెంకటేశాంధ్రమును రచించిన గణపవరపు వెంకటకవి గద్యలో 'నిఖిల శుభు లక్షణకవి వేంకటపతి'ని అని చెప్పకొన్నాడు. కాబట్టి వీరు లక్షణ కవులమని తెలుభ

నా నా ర్థ ని ఘ ం టు వే

కొన్నారు. తెలుగు నానార్థ నిఘంటుకర్త 'లక్షణకవి' యనిగాక 'లక్షణమంత్రి' అని తెలుపుకొన్నాడు.

పైడిపాటి లక్షణకవి ఆంధ్రనామ సంగ్రహం రచించేడు. ఇతని తండ్రి పేరు ఏకామ్ర మంత్రి. పైడిపాటి లక్షణకవి పేర మరొక పద్యనిఘంటువు ఉంది. అది* ఆంధ్రభాషా రత్నాకరము. ఈ పుస్తకంలో అతని తండ్రి పేరు అమరనామాత్యుడు అని కొంచెం భిన్నంగా ఉంది. పైడిపాటి లక్షణకవులు ఇద్దరో, ఒక్కరో పరిశీలన అవసరం. అడమూరులోని 'ధియసాఫికల్ సొసైటీ'వారి తాళపత్ర గ్రంథాలయంలో ఏకామ్ర నాథుని పుస్త్రుడైన పైడిపాటి లక్షణకవి రచించిన నిఘంటువు ఒకటి, పేరు తెలియని నిఘంటువు మరొకటి ఉన్నాయి. వీటిని కూడ పరిశీలించాలి.

పైడిపాటి లక్షణకవి ఆంధ్రభాషారత్నాకరంలో కందపద్యాలను, ఆటవెలదులను వాడేడు. కాని దీనిలో ఉండే చిత్రమేమంటే ఈ ఆటవెలదులకు గీతపద్యాలని పేరు పెట్టబడింది. ఇది వ్రాయసకాని పొరపాటుని మాత్రమే చెప్పవచ్చు. అట్లే తెలుగు నానార్థనిఘంటువులోకూడ ఆటవెలదులకు గీతాలు† అని చెప్పబడింది. ఈ పొరపాటు రెండు గ్రంథాలలోకూడ సమానంగా ఉంది.

తెలుగు నానార్థనిఘంటువుకర్త లక్షణమంత్రి పేరులో పొరపాటు ఉన్నట్లు తోస్తుంది. పైడిపాటి లక్షణమంత్రి పేరును వ్రాయసకాడు పొరపాటున లక్షణమంత్రి అని వ్రాసి నాడేమో. అదే నిజమయితే ఈ నిఘంటువు ఆంధ్ర భాషారత్నాకరంలోని ఒక ఆశ్వాసం కావచ్చు. నిఘంటువులలో దేవవర్ణ, మనుష్యవర్ణ మొదలైనవి చెప్పి, చివర నానార్థనగ్న చెప్పతారు. కాబట్టి ఈ నానార్థనిఘంటువు ఆంధ్రభాషారత్నాకరంలోని ఆఖరి ఆశ్వాసం కావచ్చు. మూలగ్రంథంలో మొదటి నాలుగు పద్యాలకు సంఖ్యలు ఈయబడలేదు. అటుతర్వాతివాటికే ఒకటి, రెండు అని వరుస సంఖ్య లీయబడ్డాయి. బహుశా మొదటి నాలుగు పద్యాలు గ్రంథాదినండి ఎత్తబడి నానార్థ పద్యాల ముందు చేర్చబడి ఉంటాయి. కాని నేను ఈ పద్యాలన్నిటికీ వరుస సంఖ్యలను ఇచ్చేను.

పైడిపాటి లక్షణకవి క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతంవాడు, కాబట్టి తెలుగు నానార్థ నిఘంటువు అదేకాలంది కావచ్చు.

ఈ పుస్తకాన్ని 'కథాప్రసంగవరవైఖరిని' రచిస్తాను అన్నాడు కవి. కాబట్టి హనుమంతుడు ఈ నిఘంటువును ఇతరులకు చెప్పినట్లుగా మొదలుపెట్టేడు.

ఈ కవి కొన్ని సంస్కృతపదాలకు, తెలుగు మాటలకు కూడ నానార్థాలను వ్రాసేడు. ఈ మాటలను అచ్చునిఘంటువులలో చూడగా ఈ కవి ఇచ్చిన నానార్థాలు

* A Triennial Catalogue of Manuscripts Vol III Part III
1916-17-18-19 R. No. 399 (b).

† ఈ పొరపాటును సవరించి ఇక్కడ ఈ పద్యాలను ప్రకటిస్తున్నాను.

చాలవరకు కనబడవు. అయితే అతను తక్కిన అర్థాలను ఎక్కడినుండి సంపాదించేడు? ఆ అర్థాలు గల నిఘంటువు ఎక్కడియినా ఉందా? 4 వ పద్యాన్ని బట్టి చూస్తే కవి ఎనిమిది భాషలలోని అర్థాలను చెప్పేడనిపిస్తోంది. కొన్ని అర్థాలు కన్నడనిఘంటువులో దొరుకుతున్నాయి తెలుగు మొదలైన భాషలలోని, ప్రాంతీయభాషలలోని మాటలను విరివిగా అర్థాలుగా గ్రహించేడా?

నిఘంటు రచనలో కవి కొన్ని సొంత నియమాలను పెట్టుకొన్నాడు. మాటలలో లింగమును చూచిం చే విభక్తులను పాటించలేదు. కాబట్టి 'అజము' అను మాటకు బ్రహ్మ, విష్ణువు అను అర్థాలను, 'రావణుడు' అను పదానికి హంస అను అర్థాన్ని చెప్పేడు. సందర్భాన్ని బట్టి విభక్తులను మనం వేసుకోవాలి. నిర్మాణ సౌలభ్యంకోసమే ఇట్టి స్వేచ్ఛను ఆనుసరించేడని చెప్పవచ్చు. ఈ పుస్తకంలో 'పేరు' అను మాటను అర్థం అను భావంలో కూడా వాడేడు. సీలము(ప. 62)లో శీలిరంగుగల వస్తువులను గుచ్చేత్తేడు. ఇవి నానార్థాలు కావు. కాబట్టి ఇట్టి మాటలు అక్కడక్కడ ఉంటాయని ఊహించవచ్చు.

ఈ పుస్తకంలో వ్రాయసకాని లోపాలు అధికం! తప్పులని తోచినచోట్ల, అర్థంకాని కొన్నిచోట్ల మాత్రమే ప్రశ్న గుర్తును వేసేను, కొంచెంగా నవరించ ప్రయత్నించేను. మరొక మంచి ప్రతి లభిస్తే పని సుఖవస్తుంది. ఏదయినా ఈ పుస్తకం పండితుల కొక పెద్ద సమస్య అనే విషయం స్పష్టమవుతుంది. పండితులు అష్టభాషలను, వాటి ప్రాంతీయభాషలను పరిశీలించి ఈ పుస్తకంయొక్క విలువను నిర్ణయించ గోరుతున్నాను.

ఉ. శ్రీకమలాకళత్ర! సరసీగహవేత్ర!
యహత్ర (?) గోత్ర! స
ద్వీకర వజ్ర దైత్యకులభేద! సమృధి
చిత్తసంగ! ర
త్నాకర గర్వసంహరణ! అబ్జజ్ఞాన (?)
కపర్దిసన్నతా!
నీకు నొసర్చి వందనము నెమ్మి మతించెద
సత్కవీంద్రులన్.
క. భాసురముగ వాల్మీకుల,
భూసురహిత కాళిదాస పుణ్యుల కరుణన్
జేసెది నానార్థంబును
వాసిండు కథాప్రసంగవరవైఖరినిన్.
క. కనుగొని హనుమంతునిచే
వినిగోరెడు జాంబవంతు విభు, సంగిరసున్

మును లనుకొన్నవి మాటలు
కనుగొని నే ప్రస్తుతింపగలనో లేనో! 3
క. తెలుగుల ముగగుల, సంస్కృతి
కలనముగల యష్టభాషగల శబ్దములన్
తెలివిగ జెప్పెను ధరపై
లలితోజ్వల కావ్యకర్త లక్షణమంత్రున్, 4
గీ. కొంప పేరు లక్ష్మి, కొమరొప్పు బంగారు;
కొండ పేరు విల్లు, కొంప గొడుగు;
కొంప రథము, గిరిజ, కుతీంబు, జల మండ్రు;
కొంప హరియు, బుట్టు కోలజునకు (?) 5
క. సారంగము రథసారథి;
సారంగము కొరి లేడి, సరసీగహమున్;
సారంగ మతివయు, నలుడు (?)
1 సారంగము దంతి, చిలుక, ఉపశిఖిభూ! 6

1. ఈ చరణంలో గణాలు సరిపోలేదు. యతిలేదు.

నా నా ర్థ ని ఘం టు వు

- క. ఘృత మనగ నేయి, నీళ్లును;
ఘృత మనగా పాలు, చల్ల, శుగ్గిల, మినుమున్;
ఘృత మనగ లేనె, నెత్తురు;
ఘృత మన సంసారసుఖము, కలగియలయ్యెన్ 7
- క. జీవనము వనము, మేఘము;
జీవనము పెండ్లి, నోము, క్షీతి నైష్ఠవమున్;
జీవనము...మాడతి;
జీవనము ప్రాణికోటి శేషము పేడన్. 8
- క. అజ మనగ బ్రహ్మ, విష్ణువు;
అజ మనగా గౌరి, శివుడు, నాత్మయు గంధిన్;
అజ మనగ నిలుపు, మెలుపును;
అజ మనగా మేక, మూక, యాక స మయ్యెన్. 9
- క. గజ మనగ సింధు, చంద్రుడు;
గజ మనగా గంగ, తుంగ, గణపతి, శివుడున్;
గజ మనగ రేల, తంగెడు;
గజ మనగా పాము, కప్ప, కమలము, కణమున్. 10
- క. కాకము ఖణి, కర్కట మగు;
కాకము గృధ్రంబు, మొసలి, కరి, సూకరమున్;
కాక మన కాక, గొతిమి;
కాకము నీలంబు, కుసుమకాంచనఫలమున్. 11
- గీ. పుండరీకము తెల్పు, పులియండ్రు, ఎలుగండ్రు;
పుండరీకము కుసుమ, పుట్టుపాప;
పుండరీకము పూర్ణ(?) పుగహూతినిభయండ్రు;
పుండరీక మెజ్జ(?) పుణక(?) జలధి. 12
- క. వేదా యన నొక నాలుగు;
వేదా యన పీఠిహోత్ర; వేదా సురభిన్;
వేదా విప్రులు, వరితలు;
వేదా శాస్త్రంబు, హయము, వేదాశూద్రుల్. 13
- గీ. 2వేరు వేరు పాము వేయింట గల చంద్రు;
వేరు వేరు తులసి, వేదరాశి;
వేరు వేరు జలధి, విష్ణు పాదంబును;
వేరు వేరు వేళ్లు విశ్వమునను. 14
- క. తారలు నక్షత్రంబులు;
తారలు ముత్యంబులు, కుసుమ తాంబూలంబున్;
తారలు తెలియకుంతలు;
తారలు వస్త్రాలు, కృతులు, దశగణసంతుల్. 15
- క. గోపాలుడు సహజేవుడు;
గోపాలుడు గొల్లచల్ల, గోష్ఠపువదువుల్;

- గోపాలుడు భూపాలుడు;
గోపాలుడు కృష్ణు డరయ కుంభినిలోనన్. 16
- క. కేకి కొక్కెర, వృషభము
కేకి పోరాదిలాది కేకియు రగున్ (?)
కేకినాద మయూరము;
కేకిగంఁబు పేరు కెం గా ర్పండ్రు (?) 17
- క. గంధా బాహుతి కల్పవృక్షము, సఖా
కంఠంబు, తాంబూలమున్
గంధా కన్యక, దంతి, వేము, రమణిన్
కన్దురి, కర్పూరమున్;
గంధా పుష్పాడి, సాయకంబు, రసమున్,
గంఠంబు పుష్పంబులున్;
గంధా కుంకుమ, తేకు, తుమ్మెద, పతిన
దిక్షంబు ప్రాణాహుతుల్. 18
- మ. మధు వేదం బమృతంబు, తేనియలును
నృద్ధంబు, పానీయమున్;
మధు వేమాసము, విక్షుదించెదనమున్,
మత్తేభిమున్, పద్మమున్;
మధు వే క్షీరము, నమృతసార రసమున్
మత్తిద్విరేపావళుల్;
మధు వే యిద్దర నెంచి చూడగ మహా
మందార వారావళిన్ (?). 19
- క. గృతి వజ్రనిభము; భిస్మము;
గృతి నేత్రము, తిమ్మకంటి, దిగ్గజసంతుల్;
గృతి బ్రహ్మ మస్తీ, భువనము;
గృతి కంఠము, శూలి, గంగ, తిడ మణిశూన్ (?) 20
- గీ. పుట్ట పేరు కొంఠ, భుజగంబు, మెడనూలు
పుట్ట యముడు, బ్రహ్మ పునుక, సరసి(?);
పుట్ట వేదవ్యాసభుజు డగు(?) వాల్మీకి;
పుట్ట సుతులు, సతులు, పుణ్యగతులు. 21
- క. తోడనగ సాక్షి ఫలకుట;
తోడనగా గొడ్డు 4పడ్డ, తోగ, బ్రహ్మత్యన్(?);
తోడనగ భద్రగజములు(?);
తోడనగా నవనిసురులు, గృతియజ్ఞములున్. 22
-
- 2 మూలంలో నాలుగు చరణాలలోను వేరు వేరు అని ఉండగా మార్చితిని. ఈ పుస్తకంలో పేరు అను మాటకి అర్థం అని అర్థం.
3. మాంసము అని మూలం.
4. బడ్డ అని మూలం.

- క. ఈ గనగ మూలి క మ్మెర;
యా గనగా నమృత, చిలుక, యిరిదిరవిభుడున్;
యా గనగ త్యాగ, భోగము;
యా గనగా ముకులపాట, యిల కుంజరముల్. 23
- క. నవనీత మమృతధారలు
నవనీతము పువ్వుదోట, నవమన్మధుడున్;
నవనీత మరటిఫలమును;
నవనీతము వెన్న, రంకు, నవయవ్వనమున్. 24
- క. రావణు డనగా హంసయు;
రావణు డన మొసలి, మేఘ రథమున్ నవమున్;
రావణు డన రజతోద్రియు;
రావణు డన గౌరి, హస్తీ, రావణుడు భువిన్ 25
- క. భూతము బలి భోజాదులు;
భూతము దైవంబు, పిడుగు, భూతేశ్వరుడున్;
భూతము జేగురు, చిక్కురు(?)
భూతం బా పవన సర్వభూతాత్మ్య లనక. 26
- క. భూతంబు ననగ సత్యము;
భూతం బన నల్పమొక్క బుద్ధియు, తనవున్;
భూత మన పంచవిషయము;
భూత మన సఖోమఖాదిభూతము లయ్యెన్. 27
- క. పిచ్చిక శంభుడుకాడా(?)
పిచ్చిక శేషంబు, కోతి, పిండాన్నంబుల్;
పిచ్చిక వడవము (?), చిగురులు;
పిచ్చిక యొక చండమామ, పిడుగులు, గంగన్ 28
- ఆ. వె. ఘటము నుయ్యి కోట, గానుగ గుళ్ళెము;
ఘటము కడన, కుంభకర్ణుతోలు;
ఘటము బొంది, కుప్పకంబు(?)ను, లంకిణి;
ఘటము కన్య, కడుపు; ఘటము చెరువు 29
- ఆ. వె. కుక్క పేరు గుడియ, గురుభామ, సింధుండు;
కుక్క చక్రిపురము, కుంభిమాను;
కుక్క కడుపు, ముడుపు, కుశ, దర్భ, క్వావంబు;
కుక్క డొక్క, వేశ్యకులము రంప. 30
- క. చింతామణి పతు లందురు;
చింతామణి రావిరేక, చిల్లర సరుకుల్;
చింతామణి రసగంధము;
చింతామణి సానరాయి, శ్రీపతి పేరున్. 31
- ఆ. వె. కుశలంబు వేదంబు; కుశలంబు మోదుగు;
కుశలంబు ఫణిరాజు క్షుశల మవని;

- కుశలంబు వేడుక; కుశలంబు క్షేమంబు;
కుశలంబు క్షీతి, వాన, గోవురవలి. 32
- క. రంభనగ రాజహంసయు;
రంభనగా నరటిచెట్టు, రథమును పేరా;
రంభనగ నబల, యశ్వము;
రంభనగా భూతి, క్రతువు, రమణికి పేరా. 33
- క. భీముడు గద, భిల్లూకము;
భీముడు ఓంకారశక్తి, పిడుగుల రవళిన్;
భీముడు నాగ్గులు, రణమును;
భీముడు భీమండు సంతిపేరును బరగున్. 34
- ఆ. వె. గాలిపేరు శక్తి, గగనంబు, మేఘంబు;
గాలిపేరు మొసలి, కారుచియ్య;
గాలిపేరు బిగుము (?) కపి, వైసలేయుండు;
గాలి శరధి మోత కరము నండు. 35
- ఆ. వె. రాగి పదన వేది, రత్నాలపాగులు;
రాగి వేణునాది రవము, పాట
రాగి యోగాభ్యాసరంధంబు, మిరియంబు;
రాగి రావిచెట్టు, రభిము (?) కుండ 36
- ఆ. వె. భగము మానితొర, బడబాగ్ని శిఖ యండు;
భగము పెట్టక్రోవి, భాను డండు;
భగము రయింగు హరి, పరమేష్ఠి, శివు డండు;
భగము గోరి పేరు పరపు (?) తోడ. 37
- ఆ. వె. వామనంబు పొట్టి వలసినకార్యంబు;
వామనంబు మందు, వడవ (?) ముండ్రు;
వామనంబు పుట్ట, వలరాజుతూపులు;
వామనంబు తెలుపు వగరు చిగురు. 38
- ఆ. వె. తొడిమ శివుడు, రాయి, తోయంబు, తొలకరి;
తొడిమ గర్వచిహ్న, దోసకాయ;
తొడిమ వగుకాయ, తోరంబు మెరుపులు;
తొడిమ పువ్వుదోట, తొడిమ మొయిలు. 39
- ఆ. వె. కోడె బాణగాడు, కుమ్మరి దరచెడి (?);
కోడె చక్రవర్తి, కొట్టివెన్ను;
కోడె కోడెపోతు, కొమరొప్ప యిండ్రుండు;
కోడె కొలిమిలిత్తి; కోడె చేయి. 40

5. మూలములో యిండ్రుడు అని ఉంది. గణ విభజనకు సరిపోదు.

6. మూలములో నాలుగు చరణాలలోను కోడి అని ఉండగా, కోడె అని దిద్దితిని.

నా నా ర్థ ని ఘ ం టు వు

ఆ. వె. గోవు పొదరసము, కృష్ణండు, నమృతంబు;
గోవు పంచదార, గొల్లవాడు(?)
గోవు యును, దుఃఖ, కుశలంబు, రవి పేరు;
గోవు మంచవాడు, గోవు పేరు. 41

క. పొన్నలు పొరుగులు, సరుగులు;
పొన్నలు తాజేలు, 7మత్స్యపొగుల పేరున్;
పొన్నలు నిడుదమెగుండులు;
పొన్నలు భిమరములు, కురులు, పూదోటలునున్

క. వట మనగ కొఱకు, వృక్షము;
వట మనగ మహేశ్వరుండు, వజ్రాయుధమున్
వటము బ్రహ్మజ్ఞేవ వృషభము;
వట మనగా మట్టిచెట్లు, వడగండ్లండున్. 43

క. కూతలు క్రమోతల వేతలు;
కూతలు చిగుగాదువంటి క్రోతల్ (?) మేతల్;
కూతలు శేషపు శెబ్బము;
కూతల నంజేసి బ్రహ్మకువలయు 9మరుగున్. 44

క. తాళము కప్పెర చిప్పలు;
తాళము కరకత్తి, వేళు, తిప్పెట రవలిన్;
తాళము వ్యోమ నివాదము;
తాళము చప్పెట్లు; 10 తాళవృక్షము గరళిన్. 45

ఆ. వె. కప్ప యీత, పుష్పి, గదిరిన యిగు నెత్తి (?)
కప్ప యాయుధంబు, కాలికుంట;
కప్ప రాయి, యిప్ప, కగ్గకోల, మేఘంబు;
కప్ప వడిసె, రమణి, కప్ప పేరు. 46

క. నీరాట చెరువు, కూపము;
నీరాట మనీశ్వరుండు, నీరాహకమున్;
నీరాట మంచి రం(?)బగు
నీరాటము కప్ప, మొసలి, నినుమును, తొట్టిన్. 47

క. కిట్టుట ముట్టులు, తిట్టుట;
కిట్టుట మృతమాట; చెట్టు కిందటమాటల్;
కిట్టుట పెట్టుట; కట్టుట;
కిట్టుట తెగు తెగనిననులు, గీతప్రబంధల్. 48

క. కినుచుట మరచుట పరచుట;
కినుచుట తగు తగని గుణుల కిన్నెర కాయల్;
కినుచుట హాస్యపు పనులును;
కినుచుట భూరంబు పేరు, కీర్త్యన బరగున్. 49

ఆ. వె. శీలంబు సింహంబు, సురులు, శార్దూలంబు;
శీలంబు నవనియు, చింత చెట్టు;

శీలంబు కోడియు, రవభూతి, చూర్ణాలి;
శీలంబు వ్రతమును, సిగలు, నోము. 50

ఆ. వె. తాత ధరణి పేరు, తలయును, హరియును;
తాత తండ్రి గారు, ధర్మరాజు;
తాత వహ్ని పేరు, తర్కంబు, శివుడండ్రు;
తాత పేరు పూర్వతలపు కాలక్ (?) 51

క. 11 చింపుగురుడి జిల్లనదగు;
చింపుగు ముటాట వెంట చింబులు, జిగురున్
చింపుగు గల్గును (?) గానుగ;
చింపుగు నోరండ్రు, పింట చింపురు పేరున్. 52

క. కాకర కరమును మోతయు;
కాకర తపనాభి, మృగ్యు కాకోదరమున్;
కాకర రజకులి పేరట;
కాకర మన మోగి, తిరువు, కాకర పేరున్. 53

క. నవ్వులు నలుకా కాయలు;
నవ్వులు విరహాగ్ని, చిగువు నాట్యము చిహ్నం;
నవ్వులు బర్హలు, కళలును;
నవ్వులు... హాస్య లండ్రు, నాడము గాలిన్. 54

క. పుడిసిలి రాహువు కోరలు;
పుడిసిలి గుడిరథము, బండి, పురుషామృగమున్;
పుడిసిలి పుడమి, సముద్రము;
పుడిసిలి, కపి, వాలి, గాలి; పుడిసిలి చేయిన్. 55

క. ముక్కన్న నారికేళము;
ముక్కన్నను తాటినుంబు, మునిహర్షకుండున్;
ముక్కన్న శివుడు, హరియును;
ముక్కన్న మహేంద్రకాలి, మదితయు గంటన్.

క. కవి 12 రథికుల సన్నాహము;
కవి శుక్రుండు, మెల్లకన్ను, కరిబృందంబున్;

7. మూలం లో మచ్చపోగులు అని ఉంది.

8 క్రూతలు వేతలు అని మూలం.

9 అమరన్ అని మూలం.

10 తాటవృక్షము అని మూలం.

11 చింపుగు అనునది చీపుగు యొక్క ఉచ్చారణ గుడియూత్రం ప్రాంతంలో అట్లే ఉండును. ఈ పద్యంలోని వెంట (వేట), పింట (పీట) ఇట్టిపదాలే కావచ్చు. శబ్దార్థ చంద్రిక నిఘంటువులో వెంట అనగా వేట అని అర్థం చెప్పబడింది.

12 రథికులు అని మూలం.

- కవి మంత్రి, జ్యోతిషుడు నలుడు;
కవి విప్రుడు, రణము, సురభి కవివరు పేరున్.
- ఆ. వె. 13 కండ్లచీమి పేరు గణనాథు డని యండ్రు;
కండ్లచీమి పేరు గరుడు డండ్రు;
కండ్రచీమి పేరు కరకంఠు డని యండ్రు;
కండ్రచీమి యిప్పకండ్ర మండ్రు. 58
- ఆ. వె. పావకంబు వీణై భావంబు చెఱకండ్రు;
పావకంబు 14 సుద్ధ బంక వాడు;
పావకంబు చెవుడు, పగవాడు, మార్జాలి;
పావకంబు కోతి, బ్రహ్మమలము. 59
- ఆ. వె. పుష్పకంబు చిలుక, పులితోలు, చింబాయి(?);
పుష్పకంబు రథము, పొన్నమాను;
పుష్పకంబు కొండ, పొదిరిల్లు, పొలిండ్లు;
పుష్పకంబు మేడ, పొలితి, వేట. 60
- ఆ. వె. తాడుపలుపు, రాయి, దైవంబు, తలయేరు;
తాడు పోతురాజు, ధరణి, కత్తి;
తాడు చలుగు, పాము, తడబడు పోరాట;
తాడు గొలియండ్రు, తగులు, బయలు. 61
- ఆ. వె. నీలంబు గరళంబు; నీలంబు వరుషంబు(?);
నీలంబు గిరిపేరు, నీల మండ్రు;
నీలంబు కృష్ణండు; నీలంబు గగనంబు
నీలం బనంగను విండ్రు పేరు. 62
- క. విశ్వస్త భగము, వెలిమిడి,
విశ్వస్తయు దామరయును, విశ్వంభరుడున్;
విశ్వస్త రజకు పేరట;
విశ్వస్తన రాగి, వెండి, విశ్వేశ్వరుడున్. 63
- ఆ. వె. భాండ మన్న కుండ, బడబాగ్ని, నభ మండ్రు;
భాండ మనగ అమ్మ, పవన, భూమి;
భాండ మన్న భాను, నావండ్రు, బ్రహ్మాండ్రు;
భాండ మన్న రవళి, బాణ, గోపి, 64
- ఆ. వె. చిలుక రనుణి పేరు శ్రీగంధ, కస్తూరి;
చిలుక మోవి(?) కొమ్మ, చిరుగు, పువ్వు;
చిలుక నవ15 నీతంబు, చిలుకండ్రు, చెఱకండ్రు;
చిలుక రావిరేక, చెలిమి పేరు. 65
- ఆ. వె. ముత్యంబు పుష్పంబు, ముత్యంబు వజ్రంబు;
ముత్యంబు నీరండ్రు, మొల్ల చెట్టు;
ముత్యంబు చుక్కలు, మోహంపు 16 పల్వరుస;
ముత్యంబు ముక్కర, మ్రుగ్గుపేరు. 66

- ఆ. వె. అశులపేరు కురులు, అధికారి, చీకటి;
అశులు శునకమండ్రు, అపారి పేరు;
అశులు తెప్ప, వాన, ఆకటి(లి), వడగండ్రు;
అశులు తుమ్మెదలును, అగ్ని శిఖలు. 67
- ఆ. వె. పులిపేరు కరకటు(?); పొలుపైన చండ్రుండు;
పులిపేరు మేఘంబు పొరలు, బయలు;
పులిపేరు యినకండ్రు(?); పొవరిండ్లు, సింహంబు
పులిపేరు క్రొన్నెల, పొలితి, యెరుక. 68
- ఆ. వె. దివ్య అగ్ని పేరు దీపన ముత్యంబు;
దివ్య నూరు, చుక్క, తెలుపు నండ్రు;
దివ్యశిఖయు, పువ్వు, దేహంబు, అమృతంబు;
దివ్యవిష్ణు, లక్ష్మి, లేజ, మశ్వం(?) 69
- ఆ. వె. రుద్రాక్ష నభమండ్రు, రుద్రాక్ష రుద్రాక్ష;
రుద్రాక్ష భద్రాక్ష, రహము పేరు;
రుద్రాక్ష విన వేము, రుద్రాక్ష రుద్రాక్ష;
రుద్రాక్ష రక్షండ్రు రుగ్రుపేరు. 70
- ఆ. వె. రామ దుష్టి, యగ్ని, రాజ్యంబు, వనమును;
రామ చిలుక, మొలక, రమణి సుతుడు;
రామ నల్పు, తెల్పు, రక్తంబు, కలహంస;
రామ నల్లనదియు, రాము డగును. 71
- క. దోమనగ పర్వతంబును;
దోమన గాకంపతోడుగు, తుప(?) గచ్చాయన్;
దోమనగ దుక్కి, చిక్కును;
దోమన గా హిమము, మడ్డి, దోమయునయ్యెన్ 72
- గోవింద మనగ పరుసము;
గోవింద మనగ తొల్లి గొల్లడు గురియన్(?);
గోవింద మనగ కృష్ణుడు;
గోవింద మనగ పిల్ల గోపియు నయ్యెన్. 73
- క. పద్మ మన శివుని కంజడ;
పద్మం బన జపము, తిపము, బంద(?) నమయ్యెన్;
పద్మ మన రాణివాసము;
పద్మం బన పద్మజాండు, భానుడు, గజమున్, 74
- క. హేమం బన కరి, మకరియు;
హేమం బన పరవ్రతంబు, హేమము పసిడిన్;

18 కండ్లచీమి = కండ్రచీమి.

14 సుద్ధ అని మూలం.

15. 'నవనీ' అనగా గణము కుదరదు.

16. మోహంబు అని మూలం.

నా నా ర్థ ని ఘ ం టు వు

- హేమ మన బ్రహ్మజేవుడు;
హేమం బన సుభయకౌల హేమము నయ్యెన్. 75
- క. అమృత మన మోక్ష మభియు;
అమృతం బన పాల, నీళ్లు, అంబుజ మిత్రుం
డమృత మన పులియు, సింహము;
అమృతం బన నాకసంబు, హస్తయునయ్యెన్. 76
- క. స్వర్గ మన నాకసంబు;
స్వర్గం బన దేవలోక స్వభవము, అష్టి (?) న్
స్వర్గ మన నిజము, త్యాగము
స్వర్గము దాస్యంబు, మిగుల ఉత్తరతనయ్యెన్. 77
- క. వజ్రమన ధూమి.....
వజ్రంబన దిక్కు, రస్మి, వాక్కును, 17గన్నుకొ
వజ్ర మన స్వర్గ మెరుకయు;
వజ్రం బన సాయకంబు, వజ్రము నయ్యెన్. 78
- క. శ్రీపర్వ మనగ తామర
శ్రీపర్వం బనగ పక్షి, శివుడును, హరియున్
శ్రీపర్వ మనగ తెలుపును;
శ్రీపర్వము నాగచర్మ సింధుర మయ్యెన్. 79
- క. కరుణ యన వెలయు నశ్వము;
కరుణయన నెవ్వయు నర్థకౌమము, కృపయున్
కరుణ యన గుణ ప్రవేశము;
కరుణ యనన్ తిథ్య మొరుల గా మట నయ్యెన్ 80
- క. సంస్కృతము లక్షణోత్తము;
సంస్కృత మన గతియు, కృతియు, సర్వము
భూమిన్;
సంస్కృత మన చెడినివడివియు;
సంస్కృత మన పక్షి, పండు, సభ మొదలయ్యెన్.
అక్రంద మనగ మోతయు;
అక్రందం బనగ 18 నేడు నతిభయమెందున్;
అక్రంద మనగ వేడుట;
అక్రందం బనగ పక్షి, నశ్వము నయ్యెన్. 82
- అర్థ మన గనము, పసిడియు;
అర్థం బన ఫలము, వస్తు మాగము, యధిపున్
అర్థ మన మనుట యర్థము
అర్థం బన నిత్యకర్మ మతిశయ మయ్యెన్. 83
- క. యోగము కలిమి, యుపాయము;
యోగం బన వేళవాడు, యుద్ధముఖంబున్,

- యోగ మన చిత్తవృత్తియు;
యోగం బన జాతకర్ముడు త్రము డయ్యెన్. 84
- క. భోగ మన పాము పడగయు;
భోగం బన సుఖము, కీర్తి పొందుట, మానున్;
భోగ మన పదము, భవనము;
భోగం బన మేనమామపుత్రుడు నయ్యెన్. 85
- క. అవ్యక్త మనగ కృష్ణుడు;
అవ్యక్తం బనగ సింహ, మగ్నియు, లేడిన్;
అవ్యక్త మనగ చంద్రుడు;
అవ్యక్తం బనగ సత్య మంబుధి యయ్యెన్. 86
- క. వృత్తాంత మనగ ప్రస్తుతి;
వృత్తాంతం బనగ క్రొత్తి 19 వారసు పేరున్;
వృత్తాంత మనగ నుపమయు;
వృత్తాంతం బనగ వార్త యుభయము నయ్యెన్ 87
- క. శక్తి యన నీవిలాపును;
శక్తి యనన్ గట్టిగుణము, సమరసమూర్తిన్;
శక్తి కుమారస్వామియు;
శక్తి యనన్ నంది వేల్పు, సమరస మయ్యెన్. 88
- క. స్థాణు వన గౌరడు, కొక్కెర;
స్థాణువు గిరి తరువు, స్వందస్తంబేరంబున్;
స్థాణు వన హరియు, హరుడును;
స్థాణువు ఘనమోహంబు, తండ్రియు నయ్యెన్.
- క. హేతి యన...నుడు రాక్షసి;
హేతి యనన్ రస్మి, భస్మ, మింద్రుడు, చంద్రున్;
హేతి యన వెంట (?) మంటయు;
హేతి యనన్ ఆయుగంబు, హేతువు నయ్యెన్.
శ్రుతి యనగ చదువు శాస్త్రము;
శ్రుతి యనగా వేదమూత, జంటిగయగున్;
శ్రుతి యనగ బ్రహ్మపాపడు;
శ్రుతి యనగా చెవియు, శుభము, సూత్రము
నయ్యెన్.
- క. భూతి యన గౌరి, గణపతి;
భూతియు నైశ్వర్యపదము, భుక్తియు, ముక్తిన్;
17 గనుక అని మూలం లో ఉంది. గణం సరి
పోదు. కొబట్టి గన్నున్ అని మార్చును.
18 యేడ్పు నతి భయమెందున్ అని మూలం.
19 వారును అని మూలం.

భూతి యన లక్ష్మిః సంపద,
భూతి యన న్నిజము బ్రహ్మ భూతియు నయ్యెన్.

క. భూత మన వగుట? సత్యము;
భూత మనన్ అల్ప దౌక్ బుద్ధియు, తిశువున్,
భూత మన పంచవిషయము :
భూత మన నభోమఃఖాదిభూతము నయ్యెన్. 93

క. త్మణ మనగ పున్నిమ వస; ?
త్మణ మనగా వ్యర్థ, మొక్క సంజ్ఞ యు, తిరువున్;
త్మణ మనగ కౌలవ్యర్థము;
త్మణ మనగా బంటు బడుగు, క్షణము నూత్రమున్.

క. గుణ మనగ సత్యసంపద;
గుణ మనగా రమణి, వింటి కొప్పును, వారిన్;
గుణ మనగ ప్రాయ మిందుక;
గుణ మనగా ధైర్యకూడిగుణములు నయ్యెన్ 95

క. రణ మనగ రాజు, భూమియు;
రణ మనగా యుద్ధ వేళ, రమణియు, భరణిన్;
రణ మనగ భేదనందుము;
రణ మనగా రఃస్మృతి వింతి రభసం బయ్యెన్ 96

క. హరిణ మన లేడి, యిజ్ఞీయు;
హరిణం బన నలుపు, తెలుపు, హరుడును, హరి
యున్;

హరిణ మన మీను, మిషతేయు,
హరిణం బన పర్వతంబు, సంచయు నయ్యెన్. 97

క. 20 ప్రామాణ్య మనగ నెమికియు;
ప్రామాణ్యం బనగ పద్మపాటయు నమరున్;
ప్రామాణ్య భూతి శాస్త్రము,
ప్రామాణ్యం బనగ క్షోడి ప్రస్తుత నయ్యెన్ 98

క. హైరణ్య మనగ బెండ్లియు,
హైరణ్యము నినుము, వెంకి, యిసుకయు, దగువున్
హైరణ్య చునుట పాడుట;
హైరణ్యము పైశి, సుమతి, హిమమును, హరుడున్.

క. 21 సంవిత్తు నెగుక; యుద్ధము;
22 సంవిత్తిని కోపమును ప్రాప్తి పోషము, తెలుపున్
సంవిత్తు నిజము, భూవణ
సంవిత్తిన కౌరపుణ్య సద్విశం బయ్యెన్. 100

20. అన్ని చరణాలలోను ప్రామాణ్యమని
మూలంలో ఉండగా ప్రామాణ్యం అని మార్చెను.

21. అన్ని చరణాలలోను సంవిత్తిని మూలంలో
ఉండగా సంవిత్తు అని దిద్దెను.

22. ఛందస్సు సరిగా లేదు.

జానకి

శ్రీ వి. యస్. చెన్నూరి

రామ్మూర్తి న్యూలు ఫ్రైల్ పాసయి, మేనమామ గారి ప్రోత్సహంతో, పై చదువులికి గాను, మద్రాసుకి పయనమయ్యాడు.

రామ్మూర్తిని సాగనంపడానికి జానకి స్టేషన్ దాకా వెళ్లింది రామ్మూర్తి జానకివద్ద సెప్టెంబరుని అతిఃష్టంతో రైలెక్కాడు.

ఎప్పుడూ లేజిప్లీలా గెంతుతూ, నవ్వుతూ, చలాకీగా వుండే జానకి, ఆరోజు అదోలా వుండడం రామ్మూర్తిని కలవర పెట్టింది. రైలు కదిలేప్పుడు జానకి కళ్ళల్లో నీళ్లు తిరిగాయి జానకి ఎంత ప్రయత్నించినా, రామ్మూర్తి కంటబడకుండా దాచుకోలేకపోయింది. రామ్మూర్తి శిలాప్రతిమకి మల్లే గుడ్లప్పు గించి చూస్తూ వుండి పోయాడు.

రైలు శరవేగంతో దూసుకుపోతోంది. రైలు కంటే వేగంగా రామ్మూర్తి బుర్రలో పిచ్చి పిచ్చిగా, ఆలోచనాతీరంగాలు సాగిపోతున్నాయి.

రైలు సెంట్రల్ స్టేషన్ చేరుకుంది. రామ్మూర్తి కళ్ళల్లో జానకి మెగులాడుతూ నే వుంది.

మద్రాసులో అంతా కొత్త వాతావరణం. అందరూ కొత్తినేస్తారు. ఏదో వింతలాకంలా వున్నట్టు నిశించేది రామ్మూర్తికి.

తనతో తిరిగేవాళ్ళందరూ కలిగినవాళ్ళ పిల్లలు. భోగాలకీ విలాసాలకీ ఘరానాగా కద్దుపెట్టేవాళ్ళు.

పాపం, తన కలాసాగను. మేనమామ భాగ్యవంతుడు కాదు. అతని సంపాదన తనదానికే చాలదు. కాని, కష్టంలో కష్టం, ఎలాగో, అప్పో సహించేసి, పంపిస్తున్నాడు. రామ్మూర్తి పైకి ఘరానాగా అవుపించినా డబ్బు మాత్రం అతి పొడుపుగా వాడుకునేవాడు.

రామ్మూర్తికి కొత్త వాతావరణంలో—కొత్త నేస్తాలతో కాలం సరదాగా నే గడిచిపోతోంది.

ఎప్పుడో, ఏకాంతంలో వున్నప్పుడు మాత్రం జానకి జ్ఞాపకాని కొచ్చేది గుండెలు బగువెక్కించి ఏదో పోగొట్టినవన్నవాడికి మల్లే దిగులుగా కూచుండి పోయేవాడు.

సంవత్సరం రోజులు దొర్లిపోయాయి సెలవుల్లో విద్యార్థు లందరూ తమ తమ ఇళ్ళకు వెళుతున్నారు. రామ్మూర్తికూడా మామగారికి ఉత్తరంరాసి బయలుదేరాడు. రైలు కదిలింది.

‘జానకిని చూచి సంవత్సరం ఆవుతోంది. ఈ సంవత్సరం వ్యవధిలో ఎంతగా మారిపోయిందో!’

నేనొచ్చానని తెలిస్తే తప్పకుండా పగుగల్తుకొస్తుంది. నేను మాడనలేవుండిపోతాను. పలకరించను. తాను పలకరించడానికి బిడియపడుతుంది కాస్త ఉడికించి పలకరిస్తాను.

“మద్రాసునించి నాకేం తెచ్చావ్?”—అని అడుగుతుంది.

“అబ్బే, నేనేంలేలేనే”—అంటాను. చిన్నబుచ్చుకుంటుంది.

మెల్లగా వొక్కొక్కటే జేబులోంచి, తీసి ముందు పెడతాను. జానకి సంకోషిస్తుంది.

మద్రాసులో నా అనుభవాలు గోరంతలు, కొండంతలుచేసి చెబుతోంటే నోరు తెరుచుకు వింటుంది—రామ్మూర్తి యేదో పిచ్చి పిచ్చిగా కలలు గంటున్నాడు.

రైలు, స్టేషన్ లో ఆగింది. పెట్టే, బెడ్డింగూ కూలీ నెత్తి కెక్కించి, ముషారుగా, కాలిపడక నే బయలుదేరాడు.

మామగారింటికి పోయేదాగ్లోనే జానకి ఇల్లు. డాబా మీద కనిపిస్తుండేమోనని చూచాడు. కనిపించలేదు.

“ఎందుకు తొందర?—నే నొచ్చానని తెలిస్తే ఆవిడే పరుగెత్తుకురాదా?”—అని నవ్వుకున్నాడు.

రామ్మూర్తి ఇల్లు చేరుకున్నాడు... అప్పటికే రెండుయూడు రోజులు గడిచిపోయినై. ఊళ్ళోని స్నేహితు లందరూ, ఒక్కొక్కరే వచ్చి పలకరించి పోతున్నాడు జానకిమాత్రం అవుపించలేదు. కారణం వూహించుకోలేక పోయాడు. జానక్కి తెలిదేమో ననుకున్నాడు.

కాని, ఊరంతా తెలియగా, జానక్కి తెలియకపోవడమేమిటి?—రామ్మూర్తికి జానకిమీద కోపమొచ్చింది.

‘ఎంతగర్వం!’—అనుకున్నాడు. కాని, అలా అనుకుని గవ్వ చిప్పన వుండలేకపోయాడు.

‘నేనే ఎంకుక్కళ్ళకూడగు వాళ్ళింటికి?’—అనుకున్నాడు. అనుకున్నదే తప్ప. లేచి బయలుదేరాడు.

గుమ్మం యొక్కతూ నే జానకి తగ్గిది సీతా రామయ్యగారు ఎదురై పలకరించడండా నే చరచరా వెళ్ళిపోయాడు. రామ్మూర్తి లెక్కచెయ్యలేదు. ‘అయిన గారి తరహా అంతే’—అనుకుంటూ ముందుకే నడిచాడు.

జానకితల్లి రామలక్ష్మమ్మ మాత్రం—“యెప్పుడొచ్చావు నాయనా?—కులాసా?” అని పలకరించి, దొడ్లోకి దారితీసి, అరగంటవాకా తిరిగిరాలేదు.

జానకి అవుపిస్తుండేమోనని వెతికాడు. కనిపించలేదు. డాబామీదికి వెళ్ళి చూచాడు. డాబా మీది గది తాళం వేసివుంది.

“జానకేమైంది?”—అని అడుగుదామనుకుంటే, నౌకరువెగవహడా అవుపించలేదు.

ఏమీ తోచక అలా కూచుండిపోయాడు.

ఎంతసేపని అలా కూచోగలడు?—తిన్నగా దొడ్లోకెళ్ళి, మల్లెపాడులికి నీళ్ళుపోస్తున్న కామలక్ష్మమ్మ గారివద్ద నెలవుపుచ్చుకుని, ఇంటివేపు నడిచాడు.

నడిదార్లో అవుపించిన నాగర్ని విలేసి అడగగా జానకి వూళ్ళో లేదనీ మేనమామగారింటికి వెళ్ళిందనీ తెలిసింది. రామ్మూర్తి ఆశ నిరాశయింది ఆ వూళ్ళోవున్న నాలుగురోజులూ ఆతికష్టంతో గడపాలినీ వొచ్చింది. దిగులుగా ఏమీ తోచేదికాదు ఎవ

రితో మాట్లాడుతున్నా—ఏపని చేస్తున్నా జానకి జ్ఞాపకానికొచ్చేది.

మరో సంవత్సరంలోజూలు దొర్లినయ్య.

పరీక్షలు దగ్గరపడుతున్నయ్య. పరీక్షలవగా నే నెలవులు. నెలవుల్లో యింటికెళ్ళొచ్చు. జానకిని చూడొచ్చు రామ్మూర్తి అందరి విద్యాధులతోబాటు పరీక్షలకి తయారవుతున్నాడు.

ఇంతలో మామగారికి సీరియస్ గా ఉందని ఇంటినుండి వుద్దెరం వొచ్చింది. ఉద్దెరం అందగానే ఎకాకిని బయలుదేరి వెళ్ళాడు.

మామ చావుబ్రతుకుల్లో ఉన్నాడు డాక్టరు పెంపులు విరిచారు. రామ్మూర్తి గుండెల్లో బండ్ల పడ్డట్టయింది.

వారంలోజూపాటు నేన చేయించుకున్న మామగారు, ఓనాటిరాత్రి పన్నెండుగంటలకి, ఇహ లోకయాత్ర చాలించారు. మామగారికి కర్మక్రతువు లయ్యేవరకూ, రామ్మూర్తికి తుణం తీరిక లేక పోయింది. కనీసం, జానకిని కలుసుకునేందుక్కూడా వ్యవధి దొరకలేదు.

ఆరోజు ఇంట్లో వాతావరణం కాస్త ప్రశాంతంగా ఉంది. వచ్చిన చుట్టాలందరూ వొక్కొక్కరే వెళ్ళిపోయారు. మేనమామగారి బావమరణి, అతిని తాలూకు బంధువులూ తప్ప మరెవ్వరూ లేరు మేనమామగారి ఆస్తిగురించీ—అత్తగారి పోషణ గురించీ వాళ్ళల్లో వాళ్ళకి మాటలు జరుగుతున్నయ్య.

రామ్మూర్తికి పిలు దొరికింది. తిన్నగా జానకి ఇంటివేపు నడిచాడు.

జానకి ఇంటిముందు కారు ఆగివుంది. ఎవరో బంధువులొచ్చినట్టున్నాడు. ఇంట్లో అంతా హడావిడిగా ఉంది.

ఎవరో పెళ్ళిమాపులకని వచ్చినట్టు నౌకరు ద్వారా తెలిసింది.

అబ్బాయి ఎం ఏ. పాసయ్యాట్ట. కాలేజీలో ట్యూటర్ గా పనిచేస్తున్నాట్ట. పితౄర్తితం పోలెడంత వుందిట్ట. అందగాడూ, గుణవంతుడూనట. జానక్కి ఈ సంబంధం ఇష్టమేనట.

రామ్మూర్తి గుండెల్లో గతుక్కుమంది. మనసు మనసులో లేదు. పిచ్చిపిచ్చిగా ఆలోచించుకుంటూ ఇంటివేపు నడిచాడు.

ఆ మరునాటి సాయంత్రం, దాబామీద జానకి వొక్కరే కూచుని, దూరంగా ఆకాశంలా ఎర్రగా నిట్టారుస్తూ, పడమటి కొండల్లో కృంగిపోతున్న నూరుని పసికిరణాలతో ధగధగ మెరిసిపోతున్న ప్రకృతిని, దాస్తూ యేవేవో తియ్య తియ్యని కలలు కంటూంది.

ఆమె కట్టకున్న తెల్లని వాయిలుచీరా, తెల్లని సిల్క్ చొరీ, వొడులుగా అల్లుకున్న జడలో తురుసు కున్న మల్లెపూలూ, సంజకొంతుల వింతనెలకల్లో ధగధగ మెరిసిపోతున్నాయి.

పచ్చగా, పసి నిమ్మపండులూ, వయసుతో వచ్చిన వయ్యారంతో అప్పుడే దిగివచ్చిన అస్పరసకి మల్లే వుంది జానకి.

‘రెండేళ్ళకే ఎంతగా మారిపోయింది!

అడవాలైత త్వరగా ఎదిగిపోతాడు!’—అనుకున్నాడు రామ్మూర్తి.

ఆ మరడం వొక్క శారీరకంగానే కాదు— మానసికంగా కూడా—అన్న విషయం తెలుసుకునేందుకు ఎంతో కాలం పట్టలేదు రామ్మూర్తికి.

జానకిని మాట్లాడికి దింపి, మెల్లగా తన మనస్సులోని విషయాన్ని బయటపెట్టాడు.

జానకి పకపకా నవ్వేసింది.

“క్షమించు రామ్మా, నువ్వు అంసని పళ్ళకి అగ్రులు చాస్తున్నావ్”

“నిజంగానా?”

“అవును. ఆడది ఎప్పుడూ అధికమయిన సుఖాల్ని—విశ్వరాన్ని కోరుతుంది. కాని దారి ద్రాల్ని కోరి తెచ్చుకోడు. బాగ్నీ వరించదు.”

రామ్మూర్తి స్థాణువులా నుంచుండిపోయాడు.

“జానకి! ఆడదాని కౌవలసింది విశ్వర్యం వొక్కటేనా?”

“కాకపోవచ్చు; కాని, విశ్వర్యంతో కొనుక్కోలేని జీవితంలేదు”

“ప్రేమని కూడానా?”

“ప్రేమా?—ప్రేమ?—అవన్నీ పుస్తకాల్లోని మాటలు మూర్తి! వాస్తవిక జీవితానికి కౌవలసింది ఉబ్బు!—ప్రేమకాదు.”

రామ్మూర్తి పలకలేదు.

నిజమేనా—ఆడదానికౌవలసింది విశ్వర్యం వొక్కటేనా?—కోరిన నగలూ, చీరలూ, అందమైన మేడూ, నుంచి కారూ, దాసదాసీలూ వుంటే చాలా?—ప్రేమకి అర్థంలేదా?

రామ్మూర్తి ఆలోచిస్తూ వుండిపోయాడు.

జానకి మారిపోయింది—ఆ వునికిలో తీపి— ఆ మాటల్లో హుందాతనం—ఆ కళ్ళల్లో గర్వం— జానకి నిజంగా మారిపోయింది.

“నిజం జానకి, అర్థంలేని ప్రేమకోసం ఆశల్ని చంపుకోవడం ఆవాంతరాలని తెచ్చిపెట్టకోవడం వెగ్రితనమే కావచ్చు. ఇప్పటికయినా నీహృదయం విప్పి చెప్పినందుకు నా ధన్యవాదాలు. సెలవ్ జానకి!— వెళ్ళొస్తా!”—రామ్మూర్తి జగబు కోసం ఎదురు చూడకుండానే చరచరా మెటాదిగి వెళ్ళిపోయాడు.

జానకి అతగాడి వేపు చూచి నవ్వుకుంది.

‘పిచ్చినాడు!’—అనుకుంది.

* * *

జానకి, ఆ పూల్లో పేగు ప్రఖ్యాతులు గడించిన డాక్టరు సీతారామయ్యగారి ఏకైక పుత్రుడు. లేక లేక పుట్టిన సంతానం కావడంచేత అల్లారు ముద్దుగానే పెరిగింది. సీతారామయ్యగారు జానకికి ఎందులానూ లోటు జరగనిచ్చేవాడుకాదు. గారాబంగా పెరగడం మూలాన మాటంటే పట్టంగానీ—నునకులోని విషయాన్ని దాచుకోవడంగానీ ఎరగదు. ముక్కుకి నూటిగా ప్రవర్తించేది.

పచ్చగా, పసినిమ్మపండులూ వయసుతో వచ్చిన వయ్యారంతో విరియబూసిన గులాబీ పూలూ ఎప్పుడూ నవనలలాడుతూ వుండేది.

జానకి, స్కూలు వలక పూర్వమే రామ్మూర్తితో పరిచయమైంది. వందలాది విద్యార్థుల్ని నూదంటు రాయిలా ఆర్పించి, తనమట్టా తిప్పించుకుని, కాపలాకాయించుకుని, గర్వంగా తనలోతాను నవ్వుకునే జానకి, రామ్మూర్తిచేత ఆకర్షింపబడినంటే, రామ్మూర్తిలోని విశిష్టతేనవాలి.

రామ్మూర్తి అందిగాడు. తెలివిపరుడు. గుణవంతుడు.

జానకి అప్పుడు నాలుగో ఫారం కావాలి చదువుతోంది. స్కూలు వార్షికోత్సవాల సందర్భంలో, విద్యా

జ్వలచేత ప్రదిర్శింపబడ్డ నాటికలో 'హీరో' గా నటించిన రామ్మూర్తి, (ఈయన బహుమతిని పొందడమే గాకుండా, జానకి వృద్ధునిని కూడా చూడగొన్నాడు ఆ మహానటియేళా విద్యార్థుల, 'లలితకళా సంఘానికి' కార్యదర్శిగా రామ్మూర్తి, సహాయకులగా జానకి ఎన్నుకోబడంతో సన్నిహితులయ్యారు. ఈ సాన్నిహిత్యమే సినిమాలకి, వికార్లకీ కూడా తిరిగింతి స్నేహానికి దారితీసింది.

జానకి రామ్మూర్తులు ఒకరి ఆంతర్యామి మరొకరికి చెప్పకునేవారు. కష్టసుఖాలు పంచుకునేవారు. గంటల తరబడి యే వేవో చర్చించుకుంటూ కూచునే వాళ్లు, ఎవరూ వాళ్ళనివారించే వాళ్లుకారు.

ఇద్దరూ స్కూలు ఫెలో పరీక్షల్లో కృతార్థులయ్యారు. జానకి పై చదువులకి వెళ్లేడం యిష్టంలేక అంతిమతో ఆగిపోయింది. రామ్మూర్తి మామగారి ప్రోత్సాహంతో మద్రాసుకి వెళ్లాడు.

రామ్మూర్తి మద్రాసులోవున్న రెండేళ్ళకాలంలోనూ జానకి బాగామారి పోయింది. తండ్రి సీతారామయ్యగారి దశ మారింది ఎప్పుడో ఒకటి రెండూ దిండుగమారి కేసులు తప్ప కళ్ళమాడని డాక్టరుగారికి, డిమాండు పోచ్చింది ఇప్పుడు రెండు చేతులా ఆర్జిస్తున్నారని అందరూ అంటున్నారు. ఈమధ్య ఓకారు కూడా కొన్నానట దీంతో జానకి అంతేస్తూ పెరిగింది. గొప్పబుద్ధులూ, గొప్ప అలవాటూ, గొప్ప వారితో స్నేహం, ఆలవచ్చుకుంది. ఆభివృద్ధులు మాగుచ్చుకుంది బహుశా కళ్యాణంనూ కారులో వెళ్లాల్సి. చీర కట్టుకునేప్పుడు కూడా దానీది పక్కనండాలి.

జానకి బాగా మారిపోయింది—ఆవిడ దృక్కోణం మారిపోయింది.

గొప్పగొప్ప సంబంధాలు జానకి కోసం ఎవరూ ఉన్నాయి.

అందం తక్కువనో—విశ్వరంగం తక్కువనో—చదువు తక్కువనో—ఉద్యోగం లేదనో వంకలు పెడుతోంది జానకి. చివరికి, మద్రాసునించి ఓ సంబంధం వచ్చింది. అతగాడికి అందం, విశ్వరంగం, చదువు ఉద్యోగం అన్నీ వున్నాయ్. జానకి యీ సంబంధాన్ని వొప్పేసుకుంది. వరుడు కట్నం రూపేణా చిల్లికానీ ముట్టనని చెప్పడంచేత, సీతారామయ్యగారు

కూడా ఈ సంబంధం చేసుకునేందుకు వొప్పుకున్నారు.

జానకిప్పుడు యే వేవో వ్రాపించుకుంటూ, తియ్యతియ్యగా కలలుంటోంది

ఆ మెకిప్పుడు కావజీసింది అర్థంలేని ప్రేమకాదు.

కీర్తి!—ఇబ్బు!—హోదా!.....

* * *

అత్తగారిని పుట్టింటికి సాగనంపి, రామ్మూర్తి మద్రాసుకి బయలుదేరాడు. పరీక్షలయిపోయినై. నెల వులిచ్చారు. అప్పటివరకూ రామ్మూర్తికి, తన భరిష్య త్తుని గురించి ఆలోచనే రాలేదు.

అత్తగారు పుట్టిల్లు చేరుకుంది మామగారి ప్రపంచంలోనే లేదు.

'ఇప్పుడు నాకెవరు దిక్కు?—చదువుకి డబ్బెవరంపుతా?—కనీసం తిండివన పెడతా?—నాకి ప్రపంచంలో ఎవరున్నారు?'

తల్లి పోయింతకాలాన, తల్లి తోబుట్టువు కాబట్టి ఆదిరించాడు. అతిథూ దాటుకున్నాడు. ఇహ, అదిరించేవాళ్ళెవరన్నారు?

తండ్రికి ఉత్తిరం రాస్తే?—ఓ!—అన్నెంపున్నెం ఎరుగని తల్లిమీద అభాంశంమోపి, పుట్టింటికి తిరిపేసి భోగంఘంటతో కులికే తండ్రికా?—అంతకంటే అడుక్కుతినొచ్చు.

ఆవును, నేనేం అవ్వకుంట్టికాను. నాపాట్ల నేను పోషించుకోగలను చదువుకున్నాను ఎక్కడో నాకరీసి బ్రతుకుతాను.—రామ్మూర్తి చదువుకి స్వస్తిచెప్పి, ఉద్యోగంకోసం ప్రయత్నించడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

పెళ్ళేబేడా సర్వస్వం అమ్మి అంతుకుపూర్వం చేసిన చేబడుల్ని తీర్చేసి, గది ఖాళీచేసి, ఉద్యోగా న్నేవణకు బయలుదేరాడు.

కాని, ఉద్యోగాలు సంపాదించడం అనుకున్నంత తేలికయినపనికాదని తెలుసుకునేందుకు ఆట్టేకాలం పట్టలేదు.

ఆఫీసులూ—ఫ్యాక్టరీలూ—మిల్లులూ—నుకాణాలూ అన్నీ గాలించాడు. ఎక్కడ ఖాళీవుందని విన్నా అక్కడికి పరుగెత్తాడు. కన్నవాడికాళ్ళల్లా పట్టుకున్నాడు. కాని ప్రయోజనం కనిపించలేదు.

రోజూ, కాళ్ళరిగేలా వూరంతా గాలించి, సాయంత్రానికిల్లా ఉమానుంటూ 'రామసాయి సత్రం' చేరుకునేవాడు. అరటిపళ్లు ఆరగించి, పంపు నీళ్లు పట్టించి, అరుచుమీదికి చేసుకునేవాడు. సత్రం అరుచులమీద బసచేసే అభాగ్యశ్రీ, అనాగతీ మాస్తూ—'జీవితమంటే ఇంత భయంకరంగా వుంటుందా?'—అనుకునేవాడు.

'అంగుక నే కాబోలు, జానకి ప్రేమని తృణీకరించి, ఐశ్వర్యం వేపు మెగింది.'—అనుకుని బాధగా నిట్టూర్చువాడు.

ఆరోజూ, ఆరాతివేళ మద్రాసు మహానగరం విద్యుద్దీపాల చివీలకాంతుల్లో దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోతోంది. పగలంతా కార్లతో—రిక్సాలతో తీరికలేని విశాలమైన తారుగోడ్లు విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నయ్యే

ఐలెండో గ్రౌండ్సుపక్కగా, జేవ్ మెంటుమీద ఒక్కజే కాళ్ళీడ్చుకుంటూ—చిక్కు చిక్కుమంటూ నడుస్తున్నాడు, సత్రం వేపు రామ్మూర్తి

బట్టు బాగా నలిగిపోయినై క్రాపు చెరిగిపోయింది. గడ్డం మాసిపోయింది. జేబులో చిల్లిగవ్వ లేదు రేపట్టింటి, అరగించడానికి అరటిపళ్ళగూడా లేవు. ఆఖరుకాజీ స్టార్ సిగరెట్లూపాన వెలిగిపోతోంది. రామ్మూర్తి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నాడు. అతనియందు భవిష్యత్తు భయంకరంగా నడిస్తోంది కోరలుచిప్పి.

ఏదో చప్పడయితే వెనక్కి తిరిగిమాశాడు. రోడ్డుమీద వెళుతోన్న రిక్సా ఆగిపోయింది ఎవరో ఇద్దరు ఎదురెల్లి ఆపారు అంగుళా ఒకడు చేతిలోని కత్తిని యుల్లిపిస్తున్నాడు. మరొకడు రిక్సాలోని బెంగాలీ ఆసామిని దింపి, అతిగాడి జేబులు తిడుముతున్నాడు. రిక్సావాడు—ఆసామీ నిస్సహాయంగా నుంచుండిపోయాడు.

ఈదృశ్యం చూచేసరికి, రామ్మూర్తిలోని ఉడుకురక్తం కుతకుతలాడిపోయింది. మద్రాసులోని గుంపగుల మోసాలు రామ్మూర్తికి తెలియందికాదు. రామ్మూర్తి మాస్తూ వూరుకుంటేలేకపోయాడు.

వెంటనే వెనక్కి తిరిగి, సింహంలా, కత్తి పట్టుకున్న వాడిమీదికి ఉరికాడు. అంతవరకూ నిస్సహాయంగా నుంచున్న ఆసామీకూడా రెండోవాడితో కలియ

బడ్డాడు. కొంతసేపు పెనగులాడింతరువాత దుండగుల్నిరూ పారిపోయాడు.

ఆసామీ మనసు కుగుటబడింది. ఏ అత్యచారమూ జరక్కుండా. జేబులోని పాతిక వేల రూపాయలూ చెక్కుచెదరకుండా సమయానికి జేబుల్లాగా ఆగుచున్న రామ్మూర్తిని ఎంతగానో అభినందించాడు. రామ్మూర్తిని తనతోబాటు తన లాడ్జికి తీసుకుపోయి, అతని స్థితిగతులు విచారించి, తనకి చేసిన మేలుకు కృతజ్ఞతగా తనతోబాటు కలకత్తా వస్తే, తప్పకుండా యేదేనా పుద్యోగం యిప్పించగలనని హామీ ఇచ్చాడు. రామ్మూర్తి బెంగాలీ ఆసామీతోబాటు కలకత్తా వెళ్లడానికి సిగ్గుయించుకున్నాడు.

మరుసటిరోజూ, కలకత్తా మెయిన్ బెంగాలీ వాలాతో బాటు, రామ్మూర్తి కూడా ప్రయాణ మయ్యాడు.

* బండ్లు ఓడలవుతాయ్—ఓడలు బండ్లవుతాయ్. విగుర్వ్యసయూ ఎరగని డాక్టరు సితారామయ్య గారు త్రాగుడుకీ రేసుకీ ఆలవాటు పడతారనీ, ఉన్న సర్వస్వం రేసుల్లో పెట్టి, నాటాత్తుగా గుండెబాగి పరలోకయాత్ర సాగిస్తారనీ ఎవరూ అనుకోలేదు.

డాక్టరుగారి మరణంతో అప్పలనాళ్లు యీగలు మూగిపట్టు మూగి, మిగిలిన కాస్తకూడా పంచుకుపోయాడు. భార్యబిడ్డలు తలదాచుకోడానికి ఇల్లు కూడా మిగలేదు.

రామేశ్వరమ్మ కూతురు జానకితోబాటు తమ్ముడిల్లు చేరుకోవలసి వచ్చింది. జానకి అంతస్తు దిగిపోయింది. సినిమాలూ పికార్లూ బండియినై. ముతిక బట్టలే కరువైనై.

రాగిగువ్వ కల్పం అడుక్కుండానే పెల్లికి ఒప్పుకున్న పెద్దమనిషి డాక్టరుగారు చెల్లుకునేసరికి పాతిక వేలు కల్పం చెల్లించండే వునై కల్పనని కూచున్నాడు. అంతా 'నెటిల్' అయి పెల్లిపీటలదాకా వచ్చిన పెల్లి అలా తెల్లారిపోయేసరికి, రామలక్ష్మణ వమ్మగారి గుండెల్లో బండ్లపడ్డట్టయింది. డాక్టరుగారు బ్రతికుండాగా ఎగబడుతోన్న సంబంధాలు చనిపోయింతరువాత ఒక్కటి దిగిరావడంలేదు

"చెరువులో నీళ్లుండేవరకే కప్పల బెకబెకలు" అని ఎంతగానో వగచింది జానకి తల్లి రామలక్ష్మణమ్మ.

జానకి అంతా అయోమయంగా వుంది.

“నాకు పెళ్ళొద్దు! చదువుకున్నాను. ఉద్యోగం చేసుకుంటున్నాను. నాకోసం మీరేమీ బంగ పెట్టకోవద్దు” అని అన్నది జానకి.

“అజేయిలే పిచ్చిపిల్లా! ఆయనగారు పోయి ఇప్పటికే కాపురం వీధిని బడిందిచాలక, నీవుకూడా సంపాదించాలా మగరాయుడికిమల్లే పెళ్ళి పెట్టకులేకుండా” అని కంటనీరు పెట్టకున్నది రామలక్ష్మమ్మ.

తల్లికేం జవాబు చెప్పాలో తోచక బిక్కుమొహం వేసింది జానకి.

పెళ్ళిపీటలదాకా వచ్చిన పెళ్ళి ఆగిపోయేసరికి, జానకి బోకంమీద చెడ్డ చింకేసింది.

“ఫీ! ఏం మనుషులు!—డబ్బుకోసం ఏమైనా చేస్తారు. ఎన్ని అబద్ధాలయినా ఆడుతారు. ఎంత నీచానికయినా దిగుతారు—వీళ్లు మనుషులేనా?—వీళ్ళకి హృదయాల్లేనా?—అనుకున్నది జానకి.

వెంటనే రామ్మూర్తి జ్ఞాపకాని కొచ్చాడు. ఆమె హృదయం బరువుగా—బాధగా తోటింది. కళ్ళు చెయ్యిగిల్లాయి

“మనవులు యేగాలి కాచాప ఎత్తుతారు. ఏసమయానికొమాట మాట్లాడతారు. నేను మాత్రం యేం చేశాను?—డబ్బుకోసం రామ్మూర్తి ప్రేమని తృణీకరించలేమా?—రామ్మూర్తి హృదయం యెంతగా తోటిందిచిందో.

రామ్మూర్తి ఇప్పుడిక్కడంటే?—నాకన్నీటి ధారతో ఆతనిపాదాలు ప్రక్షాళనంచేస్తే?—క్షమించమని ప్రార్థిస్తే?—జానకి హృదయం తల్లడిల్లింది.

జానకి ఎప్పుడూ, ఏకాంతంలో, ఏదో ఆలోచించుకుంటూ గడపడం రామలక్ష్మమ్మకి బాధగా వుండేది.

జానకి మేనమామ రంగారావు లొక్కడు. వ్యవహారశాలి. తిమ్మినిఓమ్మిని చెయ్యగలడు. బమ్మిని తిమ్మిని చెయ్యగలడు. అతడు తిలచుకుంటే చెయ్యలేని పనంటూ ప్రపంచంలో వుండదని రామలక్ష్మమ్మకి బాగా తెలుసు. అంచేత ఆకాస్తయినా ధైర్యంగా వుండగలగుతోంది.

రంగారావు కూడా పూరుకుండువంటేను. తన కాయకత్తులా ప్రయత్నిస్తూనే వున్నాడు. తెలిసిన సంబంధాలన్నీ విచారిస్తూనే వున్నాడు.

ఇంతకీ కాలం కలిసిరానప్పుడు ఎవరమాత్రం యేం చెయ్యగలరు?

రోజులు దొర్లుతున్నాయి.

ఉన్నట్లండి ఓనాడు, రంగారావు గారింట రామవధాన్లు సాక్షాత్కరించారు.

రామవధాన్లుని ప్రత్యక్షంగా చూడని వాళ్ళుంటే వుండొచ్చుగాని, అప్రాంతంలో కనీసం అతగాడిపేరు కూడావినని వాళ్ళుంటారంటే మాత్రం నమ్మడానికి వీలేని విషయం.

భార్యలేని మగాళ్ళకి భార్యల్ని—భర్తలేని పిల్లలకి భర్తల్ని యేరి, కూర్చి వాళ్ళని ఓయింటి వాళ్ళనిచేసి, అక్షతలుచెల్లి, ఆరీర్వదించి, దక్షిణ తాంబూలాలూ, పట్టుపీతాంబరాలూ స్వీకరించడం ఆయనగారి ఉద్యోగం. అప్రాంతంలో ఎంతమంది బ్రహ్మచారులన్నారో—ఎంత మంది కన్నెపిల్లలన్నారో, ఆస్తీ, వయసు, వర్ణం, గోత్రాలతోసహా వారికి కంఠస్తం.

రామవధాన్లు అంత అకస్మాత్తుగా రంగారావు గారింట సాక్షాత్కరించారంటే, తప్పకుండా యేదో విశేషం వుండితీరుతుందని ఇంటిల్లిపాదీ అనుకున్నారు.

భోజనానంతరం తాంబూలం సేవిస్తూ, అవధాన్లుగారు తాము విచ్చేసిన అసలుకారణాన్ని బయటపెట్టారు. పెళ్ళికుమారుడి వివరాలు తెలుసుకున్న రంగారావుగారు, ఎగిరి గంలేశారు.

“అంత కంటేనా?—శుభస్యశీఘ్రం” — అని కూడా మటుయిచ్చేశాడు.

“మీరామాట అంటారని నాకూ తెలుసు, నిశ్చేపంలాంటి సంబంధాన్ని ఎవరు వద్దంటారు? నామాట మీరు తోసేయరనే మహూర్తం కూడా పెట్టుకొచ్చాను. అబ్బాయికి అమ్మాయికి అన్ని పాంతునలూ సరిపోయినై. రేపురాత్రికే మహూర్తం, మీరు కట్టబట్టల్లో బయలుదేరితే చాలు—అన్ని యేర్పాట్లూ చేయించేశాను” —అని అంటూంటే రంగారావుగారు పరమానంద భరితులైయారు.

“అక్కయ్యా! జానకి చాలా అదృష్టవంతురాలే. లేకపోతే యిలాంటి సంబంధం ఇంటికి వెతుక్కురావడ మేనిటి? —దాని ముఖంలో నే వుండి ఆలక్ష్య కళ!”—అని అంటూంటే, రామలక్ష్మణము కేమీ అర్థంకాలేదు.

“అదేమిటే, అలా మా న్నూ నుంచుంటే ఎలా?—తియ్యగొకవాలి. ఇప్పుడే ప్రయాణం. ప్రాద్దుటి కల్లా అక్కడుండాళి ఊ—తియ్యగొకంపి. బండి మాట్లాడుకొస్తా—ఆలస్యంలేదు” —అంటూ కంకారుగా బండ్లకోసం పయగెత్తాడు రంగారావు

ఈసంబంధం రంగారావు ఎరిగిన సంబంధమేననీ, అమ్మాయి అదృష్టవంతురాలు కొబట్టే కట్నాలు కానికలు ఆవసరంలేకుండా, అన్ని కర్పలూ వాళ్ళే భరించి పెళ్లిచెయ్యడానికి ఒప్పుకున్నారనీ, వాళ్లను వొప్పించడానికి తానుపడ్డ శ్రమ యంత అంతా కొదనీ, రామావధాన్లు చెప్పగా తెలుసుకున్న రామలక్ష్మణముగారి కళ్ళల్లో ఆనంద బాష్పాలు రాలాయి.

ఈ సుభిషమయంలో ‘ఆయాసగారు’ లేక పోయాడకదాఅని, ఆనందబాష్పాలు అశ్రుబిందువులుగా కూడా మారాయి.

జానక్కి యిదేమీ అర్థంకాలేదు.

అబ్బాయిని చూడకుండా నే, తన అంగీకారం లేకుండా నే, తనకి పెళ్ళేమిటి?—అనుకుంది. కాని, తన శ్రేయసున్నకోరే తల్లి, తల్లితోబుట్టావూ, ఆమాత్రం ఆలోచించకుండా వుంటారా? — అని కూడా అనుకుంది.

ఆది పెళ్ళివారి బట్ట వూరుచేయకు నేసరికి, మగ పెళ్లి వారు ఎదురొచ్చి, విశిదిగృహానికి తీసుకెళ్లారు.

వికాలమయిన భవంతి. అందమైన ఘర్మిచర్ తో విద్యుద్దీపాలతో చక్కగా అలంకరించి వుంది. భోజన వసతులూ, మర్యాదలూ వగైరాలు సక్రమంగా నే జరిగినై.

ఏం మర్యాదలు జరుగుతున్నా, రామలక్ష్మణముగారికి యేదో కొరతగా నే వుంది. పెళ్ళికుమారుణ్ణి గూర్చి పూర్తి వివరాలు తెలుసుకోవాలి—పెళ్ళి కూమారుడి వయసెంతి?—ఏం చదువుకున్నాడు?—ఎంత ఆస్తివుంది?—ఎలా వుంటాడు?—గుణవంతుడేనా?—తలిదండ్రులున్నారా? — రామలక్ష్మణము

గారి బుర్రలో ప్రశ్నల పరంపర, వరసగా ఒకదాని వెంబడి ఒకటి పుట్టుకొస్తున్నవి.

రామలక్ష్మణముగారి ప్రయత్నం ఫలించింది.

ఓ నాకరుద్వారా విషయాలు తెలిసినవి. పెళ్ళి కుమారుడు అందంగా నే వుంటాట్ట. ఆళ్ళే చదువు సంస్కలు లేకపోయినప్పటికీ, వెనక బోలెడంత ఆస్తి వుండిట. వందకరాల మాగాణి—అడ్డెలాచే అయిన మేడలూ,—సానికి పాతికవేలు దాకా ఆదాయం వచ్చే. పాగాకు వ్యాపారంవుండిట. వెనక వారసులూ గీరసులూ ఎవరూ లేరట. ‘ద్వితీయం’ అని పేరేగాని వరుడికి ఆళ్ళే వయసు కూడా లేదట.

ఆ చివరివాక్యం వినేసరికి రామలక్ష్మణముగారి కడుపులో గతుక్కుమన్నది. కాని, వెంటనే—‘అయితేమాత్ర మేం? బోలెడంత ఆస్తి వుండిట’—అనుకుంది.

జానక్కి పెళ్ళే కొడేమానని బెంగపెట్టుకున్న రామలక్ష్మణముకిది సంతోషకారణమే అయింది.

తన్ను రెండోపెళ్ళివాడి కివ్వబోతున్నారని వినేసరికి జానకి మంశిపడింది. తన యిష్టాయిష్టాలతో నిమిత్తంలేకుండా నే పెళ్ళి యెలా జరుగుతుందో చూద్దాం, అనుకుంది పౌరుషంగా.

కాని, ఎదురుకుండా — చిద్యుద్దీపాలతో అందింగా అలంకరింపబడ్డ అందమైన మేడా—మేడ నిండా దాసదాసీలూ కంటబడేసరికి జానకి కళ్ళు బైర్లు క్రమిస్తయ్.

ఒంటినిండా ఆభరణాలూ, పెట్టెనిండా బట్టలూ, చేతినిండా డబ్బు, అందమైన కారూ, కీర్తి! హోదా!—విశ్వరథం!—ఇంతకంటే యేంకొవాలి? జీవితంలో సుఖపడ్డానికి?

ఏవేవో తియ్య తియ్యగా—నిండులూ, విహారాలూ, సభిలూ, సన్మానాలూ—కళ్ళముందు కరిగిపో సాగినయ్.

“నింత అదృష్టవంతురాలి!” — అనుకుంది. వెంటనే ఆమె అంతస్తు పెరిగిపోయింది. ఆమెకళ్ళల్లో గర్వం!—ఉనికిలో హుందాతనం! తొణికిసలాడింది.

“ఇప్పుడు రామ్మూర్తే వుంటే?—ఈర్ష్యతో ఎంతగా కుమిలిపోయేవాడు!—పాపం, పిచ్చివాడు?” అని నవ్వుకుంది. అతనిమీద జాలి కూడా కలిగింది జానక్కి.

పెళ్లి సర్వమర్యాదలతో సత్కరణంగానే జరిగి పోయింది.

భర్త కంటపడినప్పుడల్లా, జానకి గుండెలు తఃకి తెరిచుకుంటూనే యుంటుంది.

కట్టుడుపట్టు...కోర మీసాలు—రంగు వేసిన వెండ్రుకలు—బట్టెల—ముడుతలదవులూ—మొరలు సరసం—జానకి అసహ్యం కలిగించేది.

నెంటు నే, బిళ్ళె ర్యం—అభిరజాలూ...అంద మైన మేడ—కారు—పరిచారికలూ కళ్ళముందు కనిపించి, యేదో మైకంలోకి లాక్కుపోయేది.

అప్పటికి పెళ్ళయి వారం రోజులు గడవలేదు. నాడో జామికెట్టుకొంద కూచుని దంతభావం చేసు కుంటున్న జానకి, పక్క వాటాలో వున్న లక్షుండే వమ్మకి ఎదురించే రమాయమ్మకి జరుగుతున్న సంభాషణ, చెవిని పడింది.

“అవును పాపం! అధం శుభం యెరగని అర్భకు రాలు! కాకపోతే యీ పెళ్ళి కెలా వొప్పుకుంటుంది?—బంగార బొమ్మలాంటి పిల్ల.”

“అంతే లే లక్షువమ్మా, డేవుడెవరికి యెట్లా రాకాడో అట్లా జరిగిపోవలసిందే. కాకపోతే ఎవర్నూ కుంటే ఎవరు పడ్డారో మాళావు ముసలాడికి? ఇంతకి శిశి—అదృష్టం కుంతురాలు.”

అయినా అసెపిల్లంటే అదీ. నాకీ పెళ్లి వొడ్డిని మారాం చెయ్యలేదుట. మారాంచేస్తే మూతిల్లి వొప్పు కోడని తెలుసు. గవ్ చిప్పన తన ఫని తాను చేసి వూరుకుంది. ఇంతకి ఏమెందో! ఎక్కడుందో!—వాపం దాని తెలుంటే, దాని బతుకలా నశిపిధి పాలవుతుందా?”

“అఁ దానికేం? చదువుకున్న పిల్లట, ఎక్కడి కెళ్ళినా ఏ ఉద్యోగమో సద్యోగమో చేసుకు బ్రతి గ్గులదు.”

“అయినా జానకెలా పడిందంటావ్?”

“ఏముంది? అవధానుగారి పుణ్యం, రాత్రికి రాత్రి వెళ్లి నిశ్చయం చేసుకోవచ్చుట, ముసలాడి బ్రతుకు అభిసుపాలవుతుంది”

“అయినా కన్న తల్లెలా వొప్పుకుందో!”

“డబ్బుమ్మా, డబ్బు!—డబ్బు మాపిస్తే చచ్చే పీనుగలేచి కూచుంటుంది.”

“పాపం, అంపరూ చేరి దాని నెత్తిన నిప్పులు పోశారు.”

జానకి కడుపులో గడుక్కు మంది.

‘ఏంటింటి—నా నెత్తిన నిప్పులు పోశారా? డబ్బుకొనిపడి నా జీవితాన్ని నాశనంచేశారా?’

జానకి కూర్చున్న చోటే కూలబడిపోయింది.

‘ఎవరా శిశి?—ఏం చేసింది?—నాకీ పెళ్లొడ్డిని ప్రతిఘటించిందా?—ఇంట్లోంచి పారిపోయిందా?—ఎందుకు పారిపోయింది?—ఎందు కొద్దంది?—అలా చిస్తూ వుండిపోయింది.

ఆ యింట్లో జానకి యేమీ తక్కువలేదు. అనుభవించడానికి విశ్వర్యంవుంది. అధికారం చెలాయించడానికి దాన దానీలున్నాడు.

కాని, జానకి ఏదో అసంతృప్తిగా—ఏదో నెలితిగా—ఏదో కొరతగా వుండేది.

ఆ యింట్లో అంపరూ తన్ను జూచి భయపడే వాళ్లే—తన్ను గౌరవించే వాళ్లే కానీ—చేతుతో పలకరించేవాళ్లు లేరు. తన కష్టసుఖాల్ని పంచుకునే వాళ్లు లేరు. తన్ను సానుభూతిగా చూచేవాళ్లు లేరు.

భర్త, వీర వ ర హా వ తారం; వ్యాపారంమీద పాడుకూరు వెళ్లడంటే, ఒకొక్కప్పుడు వారంరోజులయినా ఇంటికిరాడు. ఇల్లంతా యేదో బావురు మంటున్నట్టు, ఇంట్లో ప్రతివస్తువు తనవేపు జాలిగా చూస్తోన్నట్టు, అనిపించింది.

ఏదో అశాంతి—ఏదో అసంతృప్తి తన్ను వెంటాడుతోన్నట్టు బాధపడేది.

రామ్మూర్తి!...శిశి!—జ్ఞాపకాని కొచ్చేవారు. గంటల తరబీ, జానకి ఏకాంతంగా గదిలో కూలబడి ఆలోచిస్తూ వుండిపోయేది.

* * * *

రామ్మూర్తి కలకత్తాలో ఓ ఇంగ్లీషు ఫరం లో సమాప్తాగిరి చేస్తున్నాడు.

హోటలుతిండి—గదిలో నిద్రా—కొత్తకొత్త నేస్తాలు—సరికొత్త వాతావరణం—యే చీకాచింతా లేకుండా రోజులు గడిచిపోతున్నయ్యే

రామ్మూర్తి కొద్దికొద్దిగా బెంగాలీకూడా నేర్చుకున్నాడు.

అరోజు రామ్మూర్తి అప్పడే ఆఫీసునుండి గదికి వచ్చాడు. గది తాళం వేసివుంది. నాకరు కుర్రాడు అవుపించలేను.

‘ఈపాటికి గది తాళాలు తెరిచి, గది సుభ్రం చేసి, స్నానానికి నీళ్ళు సిద్ధం చేయవలసివచ్చాడు. ఇంకా రాత్రేదేం చెప్పా!’ — అనుకుంటూ విధిరం డాలోనుంచి, మాడసాగాడు. ఎగురింటి డాబా మీది గదియందు వరాండాలో, ఎవరో దాసీస్థితో పరాచికలాడుతూ కనిపించగానే — “ఆరిథావా,” — అని శిశులాతను నవ్వుకున్నాడు.

ఇదివరకు నాలుగయినదిపాలు ఇలాగే జరిగాయి కాని, రామ్మూర్తి వాణ్ణివిషయమే హెచ్చరించలేను.

ఇంతలో పచ్చగా, సన్నగా, ఓ అంశముయిన బెంగాలీ యువతి, తెలని గుస్తులు ధరించి, నల్లని ముఖము స్లిప్పుగొట్టి, వానిటిబ్యాగుతో గుమ్మంలో ప్రత్యక్షమయింది ఆవిణ్ణిమాచిపరాచికం లాడుతోన్న ‘జంట’ పరారయింది.

ఇంతకాలంగా రామ్మూర్తి ఆ గదిలో నేవున్నా ఆవిణ్ణిప్పుడూ చూశేను.

రామ్మూర్తి ఆవిడ వేపుమాస్తా అలానుంచుండి పోయాడు. ఆవిణ్ణిమాచేసరికి ‘జానకి’ జ్ఞాపకాని కొచ్చింది.

ఆరిపోయిన పుండుని ఎవరో తెలికినట్లయింది మరచిపోయిన విషయంగా మళ్ళీ స్మృతి పథంలో విలక్షణత్యం చెయ్యసాగింది.

బయటగా నుంచున్నచోటే కూలబడిపోయాడు. “అజ్ఞాతబాబూ, అలాకూచుండిపోయారు?” — అని నాకరు కుర్రాడణిగే దాకా, రామ్మూర్తి యీ లోకంలోలేను.

రోజూ రామ్మూర్తి నిద్రవించి లేచేసరికి, ఆవిడ కిటికీవద్ద తలగువ్వుకుంటూనో, జుట్టుకుంటూనో, తిలకం ఉద్దుకుంటూనో, పూలుముడుచుకుంటూనో కనిపించేది.

రామ్మూర్తి గుండెలు బయటకొచ్చి. రామ్మూర్తి కాలకృత్యాల తీర్పుకుని, స్నానం చేసి, ముస్తాబై గది బైటికొచ్చేసరికి ఆవిడకూడా గుమ్మంవద్దనో, విధిలోనో తియారయ్యేది. రామ్మూర్తి బాధగా ఆవిడ వేపు మాస్తానడిచేవాడు. మళ్ళీ బస్సు

లోనో బస్సుస్టాపింగ్ వద్దనో తారసపడేది రామ్మూర్తి గుండె దడదడలాడేది.

‘ఎరివిడ? — ఈ మెకెవరూ లేరా? — ఒంటరిగా ఈ మహాపట్నంలో యేం చేస్తోంది? — చనువు తోందా? — ఉద్యోగం చేస్తోందా?’ — రామ్మూర్తి తనకి తెలివించడానే ఆమెనుకురించి ఆలోచించేవాడు.

ఆమెని మరిచిపోవాలన్నా సాధ్యమయ్యేదికాదు. అరోజు రామ్మూర్తి, ఆఫీసులో కూచుని, యేవో ధైలు తిరగేస్తున్నాడు ఇంతలో ఆఫీసుకుర్రాడు వచ్చి, మేనేజర్ పిలుస్తున్నాడని చెప్పాడు. రామ్మూర్తిలేచి, మేనేజర్ రూములోకి వెళ్ళగానే, అక్కడ కూచున్న ఓ అమ్మాయిని తనకి పరిచయం చేస్తూ — “ఈమె మిస్ రేఖ మనసేల్సు డిపార్టు మెంటులో పనిచేస్తావుండేది. చాలా శ్రద్ధగా పని చేసుంది మీకు పని అధికం కావుందని ఈమెని ఇక్కడికి రప్పించాను. ఈమె యికమీటిల మీకు సహాయం చేస్తుంది” — అని మేనేజర్ చెబుతోంటే రామ్మూర్తి ఆవిడ వేపు చూచాడు. నెంబనే కొయ్యబారిపోయాడు.

ఎవ్వనికీ రామ్మూర్తి తెప్పించుకు తిరగాలని ప్రయత్నించేవాడో — ఎవర్ని గూర్చి అనుకోకుండానే ఆలోచించేవాడో — ఆవిడే! — ఆ బెంగాలీనిలే!

ఎమిటిసంతా? — నేనీమెనుండి తెప్పించుకు తిరగలేనా? — ఇంటిదగ్గరా, ఆఫీసులోనూ ఎక్కడా ఆమె సమక్షంనుండి తెప్పించుకోమాడ్డం వృథా ప్రయాసేనా? — అనుకున్నాడు.

నెంబనే రామ్మూర్తికి నవ్వుకూడా వచ్చింది. ‘నేనెందుకీమెనుండి, దూరంగా వుండాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను? — ఈవిడేం దియ్యరా? — భూతిమా?’

రేఖ రామ్మూర్తి వేపు వింతగా చూస్తోంటే, మేనేజర్ రామ్మూర్తిని రేఖకి పరిచయం చేశాడు.

ఆ సాయంత్రం, ఆఫీసు అయిపోయింది తిరువాతి బస్ స్టాపింగ్ లో ఆమె రామ్మూర్తి నడిచింది తెలుగులో — “మీరూ తెలుగువాళ్ళేనా” అని.

రామ్మూర్తి ఉలిక్కి పడ్డాడు. “మీరూ తెలుగు వాళ్ళేనా?” — రామ్మూర్తి ఆమె అడిగిన ప్రశ్నకి జవాబు చెప్పకుండానే తిరుగు ప్రశ్న వేశాడు.

“కాకపోతే మిమ్మల్ని తెలుగులో ఎలా ప్రశ్నించ గలను?”—రేఖ అందమయిన లేతపూచీ పెనవులమీద చిరునవ్వు చింకులాడింది.

రామ్యూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

“నేను తెలుగు వాణ్ణి మీ కెవరు చెప్పారు?”

“మీ చేతిలోని పుస్తకం!”

రామ్యూర్తి నవ్వుకున్నాడు ఆవును, చేతిలో తెలుగు పుస్తకం పెట్టుకుని, నేను తెలుగువాణ్ణి కానని, యెలా బుకాయించడం?—అనుకున్నాడు.

బెంగళీ పాదగులో— బెంగళీ మిత్రులతో— బెంగళీ వాతవరణంతో బాగా విసిగిపోయిన రామ్యూర్తికి తెలుగుమాటలు వినిపించే సరికి అమృతపు సోసలు కురిసిపట్టాయి. మాతృభూమిని సందర్శించి నట్టయింది. ఆత్మీయులతో మాట్లాడు తున్నట్టయింది. ఇద్దరూ మాట్లాడుతుంటూ ఇళ్లు చేరుకునే సరికి, రామ్యూర్తి గది వరాండాలో, నౌకరు కుర్రాడూ, దానీ కుర్రదీ, తిమ్మవేసి పరాచికాలాడుతూ కనిపించారు.

“రామ్యూర్తి గారు! మీ నౌకరు కుర్రాడికి కాస్త భయం పెట్టాలి సుమండీ అమాయకప్పిల్ల దాంతో యేలబూ పరాచికాలు?”—రేఖ చిరుకోపం నటిస్తూ రామ్యూర్తి కళ్ళలోకి చూచింది.

“ఆబ్బే, మీ పిల్లే మావాణ్ణి పాడుచేస్తోంది, నిక్షేపంలాంటి కుర్రాడు. ఏమవుతాడోనని భయంగా వుండి” —రామ్యూర్తి శిలీపిగా జవాబిచ్చాడు.

“ఏంనిటి?—ఆలాగా? అంత భయంగా వుంటే గదిలో కక్షేసుకోక పోయారా?”

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

పరాచికాలాడుతోన్న జంట పరారయ్యారు.

రేఖా రామ్యూర్తుల ఎవరి గుంకి వాళ్లు వెళ్లారు.

రేఖా రామ్యూర్తుల పరిచయం స్నేహంగా మారింది. ఆఫీసుకి యిద్దరూ కలిసే వెళ్లేవారు. కలిసే వచ్చేవారు.

ఆ రోజు ఆదివారం ఆఫీసుకి వెలవు. నౌకరు కుర్రాడెంతకీ రాక పోయే సరికి రామ్యూర్తి తనే గది శుభ్రం చేసి, స్నానం చేసి, కాఫీ ముగించుకొని యీజీ చేర్లో కూలుబడి పేపరు తిరగేస్తూ నౌకరు కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు.

ఎవరో వస్తోన్నట్టు మెట్లమీద చప్పుడయితే తిరిగి చూచాడు.

“రామ్యూర్తి గారు! మీ మీద దావా వేస్తున్నాను”—అంటూ రేఖ ప్రవేశించింది. ఆమె కళ్లు మెరుస్తున్నయ్ ఆమె కట్టుకున్న రక్తవర్షం నిల్చి చీరా—అనే రంగు చోళీ కళ్ళల్లో మెరుపులు మెరిపిస్తోంది. తల్లొమల్లెలు కమ్మని సౌరభాన్ని వనజమ్మ తున్నయ్ ఆమె రామ్యూర్తి గదికి అంత చొరవగా రావడం అదే ప్రభువం.

“ఎందుకూ?—” రామ్యూర్తి కుర్చీ మాపుతూ ఆమె కళ్ళలోకి చూచాడు.

“ఎందుకూ?—మీకు తెలియేటి?”—రేఖ కొంటేగా అతగాడి కళ్ళల్లోకి చూచింది.

రామ్యూర్తి తెలీ దన్నట్టు తల అడ్డంగా పూపాడు.

“అయితే చెబుతున్నా వినండి మరే, మీ నౌకరు కుర్రాడు మా దానీ దాన్ని లేపు క్ల్యాడు”

“నిజం గానా?”—రామ్యూర్తి రేఖ కళ్ళలోకి చూచాడు. అతగాడి కళ్ళలో యేవో వింత వెలుగు ప్రకాశించింది.

“మంచిపని చేశాడు”—అని పకపకా నవ్వేశాడు. రేఖ సిగ్గుతో తలవంచేసుకుంది, ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ.

“పోనీలండి. వై ఆదివారం నాపుట్టింగోజు పండగ మీరు మా ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించాలి.”

“చపాతీలు—బంగళాదుంపలూ తినిపిస్తాం?”

“ఆబ్బే, తెలుగుభోజనం”

తెలుగులిండి అనేసరికి రామ్యూర్తికి ప్రాణం లేచి వచ్చినట్టయింది.

“మీదానీది లేదుగా?”

“అగుంటే మాత్రం తెలుగు వంటకాలు దానికి తెలుసేమిటి?”

“అయితే వంటకం వేయవచ్చేస్తాడు?”

“ఇంకెవరు?—నేనే”

“మీకు వంటచేతవునా?”

“మాబాగా అడిగాడు. చేపిల్లకి ఈతొచ్చా అన్నట్టంది, మీ ప్రశ్న.”

ఇద్దరూ నవ్వుకున్నారు.

* * * *

రామ్మూర్తి ఆదివారంకోసం ఎగురుచూస్తున్నాడు. యెదురుచూస్తున్న ఆదివారం రానే వచ్చింది.

తెలుగువంటకాలు — అందులో రేఖ స్వయంగా వండిన వంటకాలు, రామ్మూర్తికి అమృత ప్రాయంగా ఉన్నాయి.

తెలుగు ఉప్పు — తెలుగుకారం చనినెడి మొద్దు బారిన నాలుక్కి చురుకుదనం కలిగించింది.

“అబ్బ! యెంతకాలమైంది, తెలుగుతిండి తిని! నాలుక్కి పట్టిన తుప్పు కొస్తా వొడిలిపోయిందీ రోజుతో” — అన్నాడు రామ్మూర్తి తింటూనే.

రేఖ నవ్వుకుంది.

“రోజూ ఇలాంటి తిండివారికిలే ఎంత బావుంటుంది!” — రామ్మూర్తి నిట్టూర్చాడు.

“దాసీది కూడా లేదుగా, స్వయంపాకం తప్పదు! మిఠాయిలంతరం లేకపోతే రోజూ తిండికిక్కడికి రావొచ్చు.”

“ఎక్కడమోమాట పడ్డా తిండికొడి మోమాట పడ్డం మన చేతికాదు”

“అయితే మరి మంచిది, త్వరగా తినండి, బజారుకెళ్ళి వెచ్చాటు పట్టుకురావాలి”

“ఏంబో, అప్పుడే సంసారం నెత్తిన పడేబాగుండే!” — రామ్మూర్తి కొంపెగా నవ్వాడు.

రేఖ సిగ్గుతో తలవంచేసుకుంది

రోజూ రేఖ వంటచేస్తోంది. రామ్మూర్తి రేఖకి సాయంచేసేవాడు. పదింటికల్లా భోజనం తయారయ్యేది. ఇద్దరూ భోజనం చేసి పళ్ళెముకు వెళ్ళేవారు.

ఇద్దరూ ఒకే ప్రాంతంవారని తెలుసు. కాని, వొకరి పుట్టు పూర్వోత్తరా లింకొకరికి తెలియవు. ఒకరి ఆంతర్యా లింకొకరికి తెలియవు. కలకత్తా చేరుకోవలసిన అవుసర మేము చిప్పిందో వొకరికొకరు చెప్పకలేదు. కాని, చాలా సన్నిహితులయిపోయారు. వారిక్కావలిసింది గత దిరిగితిలుకావు. నిమ్మలమ్మ హృదయాలు!

రేఖతో స్నేహం ఏర్పడిన తర్వాత జానకిని పూర్తిగా మరిచిపోగలిగాడు రామ్మూర్తి. రేఖ సాన్ని

హిత్యంలో ఏలాంటి కష్టలయినా మరిచిపోగలిగాడు రామ్మూర్తి.

రామ్మూర్తిని తనం చూడకపోతే రేఖకి యేమి తోచేదికాదు.

రోజులు దొడ్లుతున్నయ్.

ఆరోజు రేఖాదేవి చాలా ముషారుగా ఉంది రామ్మూర్తి తనకీ రేఖకీ కొత్త బట్టలు కుట్టించుకొచ్చాడు. ఆసాయంత్రం ఇటు రేఖ మిత్రురాలు నిర్మల భర్తభాస్కర్ తోబాటు దిగింది. అటు బెంగాలీ ఆసామీ సకుటుంబంగా వేంచేశాడు. రామ్మూర్తి అందరినీ ఆహ్వానించాడు.

మరునటిరోజు, స్థానిక మిత్రుల సమక్షంలో, నిర్మలాభాస్కర్ల అగ్వర్వాస బెంగాలీ దంపతుల సాయంతో, రేఖారామ్మూర్తుల వివాహం ఆధునిక పద్ధతుల్లో జరిగిపోయింది. అందరూ నవదంపతుల్ని ఆశీర్వాదించి, తమ తమ యిళ్ళకి వెళ్ళిపోయారు. బెంగాలీ దంపతులూ — నిర్మలా భాస్కర్లూ రెండురోజుల పాటు, రేఖారామ్మూర్తుల ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి తమదారిని తాము వెళ్ళిపోయారు.

రేఖారామ్మూర్తులు దంపతులమ్యుగు.

సంసార రథానికి సారస్యం వహించారు.

అనతి కాలంలోనే రేఖ గర్భిణివై, ఓసునుహూర్తాన చక్కని ఆశశిశువును తీర్థనూడింది. రేఖ యిప్పుడు ఉద్యోగం చెయ్యడంలేదు ఇంట్లోనే వుంది, పాపాయిరి చూడుకుంటోంది.

* * * *

జానకి అప్పుడే క్లబ్బునుండి ఇంటికి వచ్చింది. మనసంతా యేదో చిక్కాగా వుంది. ఈమధ్య తన మనసేమీ బావుండడంలేదు.

ఇగురుపొరుగు అమ్మలక్కలు తననెనుక చెవులు కొరుక్కుంటారు. క్లబ్బులో మిత్రులందరూ తనవేపు అదోలా చూచి నవ్వుకుంటారు.

“ఎందుక? — ఏమి టిడంతా? — వీళ్ళకి వేరే పనేలేదా? —

ఏంబటా చెవులు కొరుక్తోడాల? — ఏంబటా పకపకలూ ఇక ఇకలూ?

ఒకరు బాగుపడితే చూశేరు — ఒకరు చెడిపోతే చేరదీరు. ఎవ రెలాపోతే వీళ్ళకేం? — నెనవ లోకం!” — జానకి కోపంతో గజగజలాడిపోయింది.

ఇల్లంతా యేవో గజిబిజిగా వున్నట్టు అవుపిస్తే నాకర్లని బాగా చీవాట్లు పెట్టింది

కుర్చీలో కూలబడి, నిలవుటద్దంలో చూచుకుంది. మెల్లో ఆభరణాలు తీసు చూచి నవ్వు తున్నట్లు—ఎంతాళి చేస్తున్నట్టు అవుపిస్తే, గబగబా వ్రాలింది డ్రా మర్లో పడేసింది.

బాసగా అశాంతిగా కళ్లు గట్టిగా చూసుకుంది

క్రింద యేవో దిభేలన శబ్దము లే ఉలిక్కిపడి కళ్లు తెరిచింది నాకర్లందరూ క్రిందికి పగుగెత్తుతున్నారు కంగారుగా. జానకిరూడా లేచి, క్రిందికి వెళ్ళింది.

భర్త వీరవరహావతారంగాడు మేడ దిగుతూ దిగుతూ కాలుజారి క్రిందపడి, కాలు చిగుచుకున్నాడు. రక్తం కారుతోంది ముసలాడు బాసతో చూచు తున్నాడు. క్షణంలో డాక్టర్లు మూగారు. కట్టుకట్టి ముందమెక్కించారు.

వీరవరహావతారంగారిది అసలే వృద్ధాప్యం. ఈ గాయాలతో బాసపకతోంటే జానకి మాళ్ళేక పోయేది.

కాలు కుళ్ళిపోయింది. కాలు తీసేయకపోతే చాలాసమయం జరగవచ్చున్నాడు డాక్టర్లు. జానకి అనుమతితో వీరవరహావతారంగారి కాలు కాస్తా తీసేయడం జరిగింది.

జానకి ఇప్పుడు క్షణం తీరిక లభించడంలేదు. ఎప్పుడూ గోగిష్టి భర్తను కాచుక్కాచోవలసి వచ్చింది. జానకి క్షణం అవుపించకపోతే ముసలాడు కలవరించేవాడు జానకి నిద్రాహారాలు చూచి భర్తకి సేవచేస్తోంది. రాత్రిళ్లు గోగిమంచం వద్దనే కూచుని, అతనివేషే చూస్తూవుండిపోయేది.

పీక్కుపోయిన కళ్లు—చుడుతలుబడ్డ దివుడలు బొక్కినోరూ—బట్టతల—గుబురుగా ఎదిగిన తెల్లని గడ్డం—మొండి కొలూ—చూచి భయంతో గజగజలాడిపోయేది.

అప్పుడప్పుడే విజృంభించే యావనంతో, నవనవలాడుతూన్న తనఅందాన్నీ—ఆవయవ పరిపుష్టిని—నిలవుటద్దంలో చూచుకుని బరువుగా నిట్టూర్చుది.

ఈ వయనూ, ఈ అందం, ఇలా అడవికాచిన వెన్నెల్లో వృథాకౌతలసిందేనా?—అనుకునేది.

వెంటనే రామ్మూర్తి స్మృతిపథంలో మెదిలేవాడు. ఆమెనుండే బరువుగా జారిపోయేది. దిగులుగా కుర్చీలో కృంగిపోయేది.

ఆమెకి తేలికండా నే, కళ్ళల్లోంచి అశ్రువులు జారిపోయేవి

ఈ వార్తవిన్న రామలక్ష్మవమ్మ నుండేలాగి చనిపోయిందన్నవార్త, జానకిని మరి కృంగదీసింది.

మేనమామ రంగారావుగారు అక్కయ్య మరణానంతరం, సకుటుంబంగా విజయంచేసి, జానకి యింట్లోనే మకాంపెట్టి, జానకికి చేదోడు వాదోడుగా వుంటున్నాడు.

డాక్టర్లకీ—మంగుళీ వేలు ఖర్చుబెళుతున్నా, రోగం తగుగుముఖం పట్టడంలేదు రోజులుగడిచేకొద్దీ రోగం ప్రమాదస్థితికి తీసుకుపోతోంది.

జానకి నిద్రాహారాలులేవు. మసకాంతి అసలే లేదు ఎప్పుడూ, ఏదో ఆలోచిస్తూ కూచుండిపోయేది.

మేనమామగారి కుటుంబం తనకి సాయంగా వుండడానికి బదులు, శుద్ధిచెకగా తయారయింది నాకర్లమీద అధికారం చెలాయించడానికి—దొరికింది దొరికినట్టు కానెయ్యడానికి—తయారయ్యారు.

జానకిమీద సానుభూతి చూపేవాళ్ళులేరు. ఆమెనిచూస్తూ చిచారించేవాళ్ళు లేరు.

వీరవరహావతారంగారి మరణానంతరం, వ్యాసారాన్ని ఎవరు నడపాలి?—అద్దెలు ఎవరు వసూలు చెయ్యాలి?—వ్యవసాయంమీద ఎవరు అజమాయిషీ తీసుకోవాలి?—కారు ఆమ్మేయాలా? ఉంచుకోవాలా?—వీరవరహావతారం తగువాతయి ఆస్తికి వారసులెవరు?.....ఇది వాళ్ళధ్యేష! ఈ విషయమై వాళ్ళు చుట్లాడుకొంటుండగా రెండు చూడుదఫాలు జానకి చిన్నది కూడాను.

‘వీళ్ళక్కావలిసింది నాభర్త జబ్బు నయంకావడంకాదు. — నా పసుపుకుంకుమ పదికొలాలపాటు చెరిగిపోవడా వుండడంకాదు.

డబ్బు! — ఆసి! — అజమాయిషీ! — బళ్ళర్యం! — ఫీ! ఏం మనుషులు?”—అనుకునేది జానకి లోలోపలే కృంగిపోయేది.

* * *

రామ్మూర్తి ఆఫీసులో కూర్చుని, అప్పుడే పోస్టు మేన్ డెలివరీ చేసిన ఉత్తరాన్ని విప్పినపుడు, బరువుగా నిట్టూర్చి, ముడిచి జేబులో పెట్టుకున్నాడు. ఇంతలో ఆఫీసుబోయ్, బయట తనకోసం ఎవరో కామరుని వున్నారని చెప్పగా, లేచివెళ్ళాడు.

నల్లగా—బక్కపలదగా—ఓ వయసుమళ్ళిన వృద్ధుడు నుంచుని వున్నాడు. రామ్మూర్తి అతణ్ణి కుర్చు పట్టలేకపోయాడు.

“ఏంబాబూ, నేను తాతయ్యని”—అంటూ సన్నగా నవ్వాడు.

“తాతయ్యా, నువ్వా? ఎంతకాలానికి కనిపించావ్?”—అని అంటూ అనాంశం కావలించుకున్నాడు పెల్లుబికిన ప్రేమతో.

“నువ్వు మారలేదుబాబూ!—అచ్చం తల్లి పోలిక. కల్లాకపటం యెరుగని మనసు”—అంటూ తాతయ్య చెప్పిన కళుకుతుకుచుకున్నాడు.

“అతల్లి మాటంటే నే కుండ్లు కరిగిపోతున్నయ్. భోగంమంప మోజులోపడి, అన్నెంపున్నెం ఎరుగని అమానుకురాలి నెత్తిన అభాగంమోపి, తల్లి గారింటికి తోలేకాడు మహారాజు. అనుభవిస్తున్నాడు. ఆతల్లి దిగుబుతో మంచమెక్కి ఏనుతిరక్కమును పే చెల్లుకుంది. మహాయిల్లలు”—తాతయ్యకళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగాయి.

“పోనీలే తాతయ్యా, జరిగి పోయిందానికీ చింతించి ప్రయోజనం లేను.”

“మామయ్యకూడా దాటిపోయారటగా?”

“ఆయన గారుంటే నాకీ ప్రబాసం తప్పేపోను”

“అవును, ఆయన గారే లేకపోతే మీరే మైపోమే వారో”—తాతయ్య బరువుగా నిట్టూర్చాడు.

“ఉత్తరం చేరిందా బాబూ?”

“ఇప్పుడే చేరింది తాతయ్యా”

“నెంటు నే, మనం బయలుదేరాలి బాబూ. ఆలస్యం చేస్తే వ్యవహారం ముదిరిపోవచ్చు”

“అలాగే తాతయ్యా. ఇప్పుడే మేనేజర్ తో మాట్లాడి నెలపు గ్రాంటు చేయించుకొస్తా”—అంటూ వెళ్ళి, పదినిమిషాలకల్లా తిరిగొచ్చి—“ఇవాపద తాతయ్యా. ఇంటికేదాం”—అన్నాడు.

ఇద్దరూ నడుస్తున్నారు.

“పెళ్ళి చేసుకున్నారటగా బాబూ”

“అవును తాతయ్యా, పాపకూడా”

“అలాగా, పద బాబూ త్వరగా పద, పాపని చూడాలి” ఇద్దరూ ఇల్లు చేరుకున్నారు.

రామ్మూర్తిని చూస్తోనే తల్లి చేతిలోని పాపాయి చేతులు చాస్తూ మీది కొచ్చింది. రామ్మూర్తి పాపని అందుకుని, తాతయ్య కందిస్తూ—“తాతయ్యా, మమ్మల్ని తిన్నామని ఆశించావ్. మునిమరురాలిని కూడా ఆశించు”—అన్నాడు.

తాతయ్య ఆత్రంగా అంగుసంటూ—“అంత కంటేనా బాబూ? మీ వుప్పుకారంతో పెరిగిన శరీరం బాబూ ఇది”—అని అంటూ రేఖ వేపు చూచాడు.

“ఏమిటి—నువ్వా తల్లి?”—అంటూ ఆశ్చర్య పోయాడు తాతయ్య

“మమ్మల్నెక్కడో చూచినట్టు జ్ఞాపకం”—అంటూ రేఖ అంటోంటే రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

“రేఖని మీ రెరుగుదురా తాతయ్యా”—అని ప్రశ్నించాడు.

“ఎరక్కేం బాబూ, ఎరుగుదును. ఆమె నన్నెరగదు”

“అలాగా?”—అంటూ రేఖకూడా ఆశ్చర్య పోయింది.

“పోనీగాని, అమ్మగా రెవరో మీ రెరుగుదురా? చెప్పండి”

“ఊహా—” రామ్మూర్తి తల అడ్డంగా వూపాడు.

“పోనీ, మీరు చెప్పండిమ్మా, అయ్యగా రెవరో మీ రెరుగుదురా?”

“తెలీదు”—రేఖకూడా తల అడ్డంగా వూపింది.

“బాగానేవుంది బాబూ. అంతా భగవల్లీల బాబూ, భగవల్లీల”

“ఎవరు తాతయ్యా రేఖ?”

“అంతా దాల్లో చెప్పకుండాం బాబూ. ముందు బయలుదేరండి. రైలుకి ఆట్టే వ్యవధికూడా లేదల్లే వుంది”

“అలాగే తాతయ్యా”

భోజనాలు ముగించుకుని, బండి కట్టించుకుని బయలుదేరారు అందరూ రైలు స్టేషనుకి.

రైలు శరవేగంతో దూసుకుపోతోంది. రెండవ తరగతి చెట్టెలో ఓ వేపు రామ్మూర్తి, శేఖా—మరో వేపు తాతయ్యా పాపాయి మాచున్నాడు.

రామ్మూర్తి తాతయ్య వేపు చూచి—“ఇక చెప్ప తాతయ్యా ఎవరు శేఖ?”—అని అడిగాడు.

తాతయ్య రామ్మూర్తి వేపు అదోలా చూచి నవ్వి, —“చెప్పాలా బాబూ, చెబుతా. చెప్పేయిండు ఓ చిన్నకథ కూడా చెప్పాలి. తాపీగా వింటానంటే చెబుతా” —అన్నాడు.

“కథా? చెప్ప తాతయ్యా, చాలరోజులయింది నువ్వు కథ చెప్పగావని” —రామ్మూర్తి సర్ది మాచున్నాడు.

తాతయ్య చిరునవ్వు నవ్వి—“అప్పుడు చెప్పిన వన్నీ కల్లబొల్లి కథలు బాబూ. ఇప్పుడు చెప్పబోయేది యథార్థగాథ —చెప్పింటావా తల్లీ!” —తాతయ్య శేఖ వేపు చూచి సన్నగా నవ్వాడు.

“చెప్పకపోతే వా రూరకుంటారు గనకనా, చెప్పండి తాతయ్యా”

“అ—ఇహ కథలోకి దిగుదాం” —తాతయ్య గొంతు సర్దుకుని కథ ప్రారంభించాడు.

“అనగనగా ఓ రైతు. ఆ రైతు పేరు... అ—... యేదో వొహ పేరు. —అ—సాంబయ్యనుకుందాం. ఆ సాంబయ్యకి లేకలేక ఓ అమ్మాయి పుట్టింది. ఆ అమ్మాయి అందాలరాశి, ముగ్ధులకప్పు. ఆ అమ్మాయిని చూచుకుని ఆ దంపతులు మరిసిపోయేవారు. ఆపాప ముద్దుమాటలు వింటూ— చిలిపిచేష్టల్ని చూస్తూ తమ కష్టాలు మరిచిపోయేవారు.

ఆపాప, పుక్కిపక్షు చంద్రునికి మల్లే దిన దినాభివృద్ధి చెందుతూ ఇంతపాప అంతై బడేళ్ల పాపయింది.

ఓ మంచి మహూర్తం చూచి, పాపకి అక్షరాభ్యాసం చేయించారు. పాప చాలా హుషారుగా, తెలివిగా చదువుకుంటోంది.

ఇంతలో ఆమె తల్లి కాస్తా, ఆకస్మాత్తుగా మరణించింది. ఆమె మరణించేప్పుడు

పాపకి పన్నెంజేతుంటుంచేమో. అప్పుడు, పాప నాలు గవఫారం కాబోలు చదువుతోంది.”

రామ్మూర్తి ఆశ్చర్యమిడిగాడు.

“ఆపాప పేరేం తాతయ్యా”

“శేరే ? — పేరు పాపే అనుకుంటా. అయినా పేర్లతో మనకేం అవసరం బాబూ, మనక్కొవలసింది కథకాని...”

“అలాగా ? — సరే, తరువాత ?”

“తరువాత — పాపం, తల్లి మరణంతో పాప జీవితం కష్టాలపాలయింది. అల్లారు ముద్దుగా పెరిగిన పాప అవ్వకష్టాలూ పడవలసి వచ్చింది. తండ్రి సాంబయ్య రెండో వివాహం చేసుకున్నాడు. ఆతల్లి మహాగయ్యళి. పాపని నానా హింసలూ పెట్టింది.

పాప స్వతిహాగా చాలా తెలివయింది. మారుతల్లి ఎన్ని కష్టాలు పెట్టినా యెవరికీ చెప్పకునేదికాదు. పదిగంటలవరకూ మారుతల్లికి చాకిరీచేసి, పదింటికి బజికి వెళ్ళేది. బడినించి ఇంటికి రాగానే పాపతోసంబంధం చాకిరీ కాదుకుని వుండేది యింట్లో. ఇంటి చాకిరంతాచేసి, అందరూ పడుకున్న తరువాతగానీ, పాతాలు చదువుకునేందుకు గూడా వ్యవధి చిక్కేది కాదు. ఎప్పుడు నిద్రపోయేవో. మళ్ళీ పాదు పాడవగానే మేలుకునేది.

సాంబయ్యగారుకూడా పడుచుపెట్టాం మోజులోపడి మాతురియోగక్షేమాలు విచారించేవాడేకాదు. కాని పాపం, పాప యెప్పుడూ చింతించలేదు.

పాపకి ఆత్మ విశ్వాసం మెండు. ఎప్పుడూ ఎవరిమీదా ఆధారపడేదికాదు. తన కష్ట సుఖాలు ఎవరికీ, చెప్పకునేది కాదు. చెప్పకున్నా ప్రయోజనం నూన్యం అని ఆమెకి తెలుసు.

పాప స్కూలు ఫైనల్ పూర్తి చేసింది.

పాపకి పై చదువులు చదివాలని వున్నప్పటికీ మారుతల్లి కిష్టంలేకపోవడంతో, అంతటితో ఆగిపోవలసి వచ్చింది. పాప కించిత్తుకూడా విచారించలేదు.

ఒహనాడు పొరుగురినుండి ఓమోతుబరి రైతు వ్యాపారంమీద ఆహ్వానించాడు. ఆ రైతు సాంబయ్య గారింటనే దిగడం సంభవించింది.

వయసొచ్చిన పాపని చూచేసరికి, ఆ రైతు మనసు మెరమెరలాడింది. తన యాస్పితాన్ని సాంబ

య్యకు తెలియపరిచాడు. అప్పుడతగాడి వయసు యాభైయేళ్ళకి తక్కువను భార్యలేదు. బోలెడంత ఆస్తివుంది. కాని కన్నకడుపుకదా, సాంబయ్యకి మనసురాలేదు మఱివ్వడానికి. కాని పడుచు పెళ్లాంమనసు ఆస్తిమీదికి పోయింది. వాళ్ళేసుకోమని పట్టుబట్టింది. పడుచు పెళ్లాంమాట కాదనలేక సాంబయ్య గంగిరెద్దులా తలూపాడు.

అతగాడు సంజోషంతో చింకలకొట్టుకున్నాడు. సాంబయ్య తనకివ్వాలిసిన మూడువేల రూపాయలూ అప్పటికప్పుడే రద్దుచేసేశాడు. బాహ్యుడొచ్చాడు. ముహూర్తం పెట్టుకున్నాడు. అంతా తుణులు జరిగిపోయింది.

తన యిష్టానిష్టాలతో నిమిత్తంలేకుండానే తన పెళ్లి నిశ్చయమైనందుకు—తిన్న వయసు మళ్లిన ముసలివాడికి ముడిపెట్టబోతున్నందుకు—పాప, కించిత్తు కూడా చింతించలేదు. తనకి పెళ్లొద్దని యెదిరించలేదు. మారాం చెయ్యలేదు. అలాచేసినా ప్రయోజనమండని పాపకి తెలుసు. అన్నీ తలొందుకు వొప్పకుంది.

ముహూర్తం దిగ్గరపడింది. మగ పెళ్లివారినుండి పిలుపొచ్చింది. పాపని పెళ్లి కూతుర్నిచేసి, బాబా బజంత్రితో బయలుదేరారు రైలుస్టేషన్కి.

వాళ్లు వెళ్ళాలిసిన బండి, కలకత్తా మెయిలూ రెండూ ఆ స్టేషన్లోనే క్రాసింగవారి

బండికోసం కాచుక్కుచున్నారు. కాచుక్కుచున్న బండి రానేవచ్చింది. కలకత్తా మెయిలు కదిలింది తమ బండి కదిలే వేళయింది. గార్డు విజిల్ వూదాడు. మరుసదొడ్డికెళిన పెరికూతురు ఎంతకీ బయటికిరాదు. అమ్మలక్కలు కంగారుగా లోపలికెళ్ళి గాలించారు. పెళ్లికూతురు జాడలేదు. ఏమెందోయేమో! అంతర్ధానమైపోయింది. ఎక్కడెక్కడో వెతికారు. ఆమె కనిపించనేలేదు. ఇంకా వెతుకుతూనే వున్నాడు సాంబయ్య

ఇంతలో రేఖ ఆడొచ్చి—“అప్పుడు మీరక్కడున్నారా?”—అని అడిగింది.

“ఉండుకపోవడమేమిటి తల్లీ. అసలు పిలుపుకెళ్ళినవాణ్ణి నేనే”

“నువ్వా?”—రామ్మూర్తి అశ్చర్యంగా నోరు తెరిచాడు.

“తరువాత, పాపేమయింది?”

“ఎమో, నాకేం తెలుసుబాబూ, రేఖమ్మకి తెలియాలి”—అంటూ తాతయ్య రేఖవేపుమాచి సన్నగా నవ్వాడు.

“ఏమవుతుంది? కలకత్తా మెయిల్కెక్కి కలకత్తా చేరుకుంది. తనకోసం స్టేషన్లో ఎదురుచూస్తోన్న స్నేహితురాలు నిర్మలతో కలిసి వెళ్ళిపోయింది. నిర్మల సాయంతోనే ఉద్యోగం సంపాదించింది. ఓ యువకుణ్ణి ప్రేమించి పెళ్ళాడి, ఓ పాపాయిని కనుక్కుని హాయిగావుంది”—రేఖ కథ పూర్తిచేసింది.

రామ్మూర్తి కళ్లు వింతగా మెరిసినయ్య

“తాతయ్య నీదో పొరబాటు, అసలు ఆ అమ్మాయి పేరు ‘పాప’ కాదు రేఖ”—రేఖ కళ్ళల్లోకి కొంటేగా చూస్తూ అన్నాడు రామ్మూర్తి.

“తాతయ్య ఘక్కున నవ్వేశాడు. పప్పుగో కాలేశావ్ బాబూ! ఆ అమ్మాయి పేరు రేఖకాదు శశిరేఖ!”

నిజం గానా—అన్నట్టు రేఖ కళ్ళల్లోకి చూచాడు రామ్మూర్తి.

రేఖ సిగ్గుతో తలవాలేసింది సన్నగా నవ్వుతూ.

ఇంతలో వాళ్లు దిగాలిసిన స్టేషనుకూడా వచ్చేసింది.

“నాకథ చెప్పాడు. వారికథ చెప్పనేలేదు”—శశిరేఖ తాతయ్యని అడిగింది.

“అనేంటి తల్లీ, తినబోతూ రుచులడగడ మెందుకు? ఇహ వుండేదల్లా వారికథే. చెప్పడమెందుకు? కళ్ళాగా చూడబోతుంటేను.”—తాతయ్య లేచి, పెట్టే బెడ్డింగూ క్రిందికిదించి, కూలీ నెత్తికెక్కించాడు. అందరూ స్టేషన్ బయటికి నడిచారు.

* * *

జానకి గదిలో వొంటరిగా కూచుని, కిటికీలోంచి నూన్యంలోకి చూస్తూ ఆలోచిస్తోంది.

చక్రకాల్లాంటి ఆమె కళ్ళు జ్యోతుల్లా మండుతున్నాయి ముఖంలో యేదో గంభీరత—విరక్తి—విచారం దోబూచులాడుతున్నయ్య. గాలికిముఖం మీద జీరాజే ముంగుగుల్ని సవరించుకోసు నైతం ఆమెకి తోచడం లేదు.

ఏదో దీప్తిగా ఆలోచిస్తోంది.

అప్పుడే వానకురిసి వెలిసిపట్టండి వాతావరణం.
చీమచీమకు మన్నా వినిపించేంత నిశ్శబ్దం.

‘ఇదేనా జీవితమంటే?—మూన్నాశ్శ ముచ్చట
కోసం ఏం విరగబాటు?—కుచ్చమయిన భోగాల
కోసం ఏం పాకులాట?

ఆయనేం పట్టుకొన్నాడు తంతో?

ఎంత త్వరలో—కనురెప్పపాటులో ఎంత జరిగి
పోయింది?—

జానకి బరవుగా నిట్టూర్చింది.

మేనమామ రంగారావుగారి బొంకుగు గొంతు
అవతలి గదిలోంచి వినిపిస్తుంది. చచ్చినవాడి అస్త్రని
కొస్తా చేజిక్కించుకునేందుకు ఏవైనా అడ్డదార్లు
న్నాయేమోనని అశ్వేషిస్తున్నాడు. వకేలతో సంప్ర
తిస్తున్నాడు.

‘ఛీ! ఏం మనుషులు?—ఎంత కుళ్ళు—ఎంత
కుళ్ళు—ఎంత స్వార్థం!...కీళ్ళు క్లాకలిసింది
తోటి మానవుడు నుఖ పడంకొడు. డబ్బు!—
హూడా!—అంతస్తు! వీటికోసం ఏమయినాచేస్తారు.
ఎంత నీచానికయినా వొడికడతారు. ఎన్ని అబద్ధాల
యినా అడతారు. ఏ కూడయినా కుడుస్తారు ఎంతరు
అభాగ్యతీవులయినా నాశనం చేస్తారు.

నునుమలేనా? వీళ్ళు?

వీళ్ళకి హృదయాల్లేవా?—

జానకి కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి.

ఎవరో గుమ్మంవద్ద వస్తున్నట్టు చప్పుడయితే,
కళ్ళు తుడుచుకుని, పమిట సద్దుకుంది.

దానీది గుమ్మంలోంచి—“అమ్మగారూ తాతయ్య
వొస్తున్నాడు”—అని చెప్పింది.

“ఏమిటి తాతయ్యోస్తున్నాడా?—చినబాబుని
నెతికి పట్టుకుని వొస్తున్నాడా?—చినబాబులేకుండా
వొంటరిగా వొస్తున్నాడా?”

“చినబాబు కూడా వొస్తున్నారండి”

“ఏమిటి చినబాబు కూడా వొస్తున్నాడా?—
ఎంత విశ్వాసపాత్రుడు తాతయ్య?—ఎంత నిస్వార్థ
మైన జీవితం తాతయ్యది!—చినబాబుని నెతికి పట్టు
కొస్తున్నాడా?”

చినబాబు? భర్త వొడిచిపెట్టిన తల్లితో, అమ్మ
కష్టాలూ అనుభవించి—జీవితపు విలువలు తెలుసు
కున్న చినబాబు!—తన విశ్వస్థానిని తాను అనుభ
వించడానికి వొస్తున్నాడా?—అనుకుంది.

“అమ్మగారూ! కోడలుగారు కూడా వొస్తు
న్నారు—అదేమిటి, శిశుమ్మ గారండి” —దానీది
ఆశ్చర్యంగా నోరు తెరిచింది.

ఏమిటి—శిశు?—శిశు నాకోడలు?—నాస్థాన
అత్తిగా వుండాలిసీం శిశు—కోడలుగా వొస్తోందా?
ఎంత అద్భుత వంతురాలు!—జానకి ఆశ్చర్య
పోయింది.

“అవును, ఏది సౌఖ్యమో ఏదసౌఖ్యమో—ఏది
శాశ్వతమో ఏకశాశ్వతమో నీకు తెలుసు శిశీ—
సత్యన్ని సత్యంగానే చూడగలవు—నీ కాళ్ళ మీద
నువ్వునుంచోగలవ్ నీ కోసం నువ్వు పోండా గలవ్.
కష్టాలని నిర్భయంగా ఎదుర్కోగలవ్. నీవు ధైర్య
శాలిని. నీకు వ్యక్తిత్వముంది. కాబట్టే అత్తిగారవ
వలసిన దానిని కోడలుగా వొస్తున్నావ్—” అను
కుంటూ జానకి బరవుగా గుమ్మం వేపు నడిచింది.

మంగు తాతయ్య, వెనక చినబాబూ, ఆ వెనక
శిశిరేఖా వొస్తున్నారు.

జానకి చినబాబు వేపుచూచింది.

ఆమె కళ్ళు గిరుగు తిరిగాయి. భూమ్యకాశాలు
తల్ల క్రిందులయి నట్టయింది.

“మూర్తి!”—అని వో పొలికేక వేసి, మేడ మెట్ల
మించి కాలుజారి క్రిందికి దొర్లిపోయింది జానకి.

తాతయ్య, శిశి, రామూ, నాగార్జున అందరూ
పరుగెత్తు కొచ్చారు.

రక్తపు మడుగులో స్పృహతప్పి పడిపోయిన
జానకి, కళ్ళు తెరచే వెళ్ళి, దాక్తరు కూడా
వొచ్చేశాడు.

జానకి కళ్ళు బరవుగా తెరుచుకున్నాయి.

రామూర్తి బాగా అరిచాడు—“జానకి!”—
అని.

“తప్పు బాబూ! తప్పు నేను జానకినిగాను.
పిన్నిని. ఏదీ శిశి చెయ్యదయ్యా, రామూర్తి
నీ చెయ్యిలాతే”

జానకి ఇద్దరి చేతులూ కలపి, తృప్తిగా
నిట్టూర్చింది.

“ఏదీ పాపాయినిలాతే,—ఏం పేరమ్మా శిశీ”

“జానకంకి”

“జానకా?—జానకి?—ఆపేగెవరు పెట్టారు?
చెప్ప శిశి, నిజం చెప్ప, రాము కదూ?”

“అవునండి”

“అవునా రామూ? ఏదీ—వోమారు పిలూ,
నే వివాలి!”

రామూర్తి పాపాయిని పేరు పెట్టిపిలిచాడు.

“అబ్బ ఎంత హాయిగా వుంది. ఎంత కాలానికీ
విన్నాను?”—అని అంటూ హాయిగా కళ్ళు
మూసింది—జానకి; ఇంట్లో పాదీ గొల్లునున్నారు.

కలగూరగంప

స్వర్ణయుద్ధం

జాన్. హెచ్. లిప్టన్

ప్రస్తుత రాజ్యాలతో పోటీగా, రష్యా క్రొత్తగా ఆర్థికరంగంలో ప్రారంభించిన సంరంభాలను గురించి అనేక సమాక్షలూ, వాదప్రతివాదాలూ విస్తృతావధిని జరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఆసియా, పశ్చిమ యూరప్, లాటిన్ అమెరికా ప్రాంతాలలో పలుకుబడిని సంపాదించటానికి ఇటీవలగా రష్యా నెత్తికెత్తుకుంటూన్న యీ ఆర్థిక బాధ్యతల నన్నిటినీ సమర్థించుకోగలదా అనేది ప్రధాన సమస్య. సమర్థించగలదనే చెబుతున్నారు. కాని అసమర్థించటానికి రష్యాకు గల బలమేమిటి అన్నది మాత్రం యెవరూ ప్రవచించకుండా ఉన్నారు. ఈ బలమేమిటి?—రష్యా చేతిలో ఉన్న బంగారు నిల్వలూ! ఇన్నిరోజులుగా రష్యా ప్రపంచవాణిజ్యపు పోటీలో కలక జేసుకోకుండా ఉన్నా, ఇప్పుడు ఒక్కసారి రంగంలోకి విజృంభించి ప్రపంచ ఆర్థిక పరిస్థితులను తలక్రిందులు చేసి వేయటానికి ఈ బంగారు నిల్వల ఆయుధం ఒక్కటిచాలు.

రష్యా కరెన్సీకి బంగారం మదుపునం కాదనేది నిజమే, అందుచేత ప్రపంచ వాణిజ్యరంగంలో బంగారం విలువలో వస్తూవుండే వృద్ధిపతనాలవల్ల రష్యా ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎట్టి మార్పు రాదనేది నిజమే. కాని ప్రపంచరంగంలో బంగారానికి గల విలువను తెలిసే ఏనాడో గుర్తించాడు. బంగారు నిల్వలను పెంచాలని ఆశించాడు. రష్యా పరిపాలకులు అక్షరాలా అతని ఆదేశాన్ని తీరనావహించి నడుచుకున్నారు. బాగా తెలిసినవారు రష్యా దగ్గర ఇప్పుడు వాదాపు 1000 కోట్ల డాలర్ల విలువగల బంగారం

నిల్వ ఉన్నదని చెబుతున్నారు. డైరెంట్ ప్రాంతపు బంగారు నిల్వలూ, డాలరునిల్వలూ అన్నీ కలిసి 25 కోట్ల డాలర్ల విలువను మించలేవు. ప్రపంచ మంతటిలోకి పెద్ద నిల్వ అని చెప్పుకుంటున్న అమెరికా బంగారు నిల్వలు 2200 కోట్ల డాలర్ల విలువను మించలేవు. కాగా, యిప్పుడు రష్యా నిల్వలు ఆయేటికాయేడు మరింత త్వరితగతినీ అభివృద్ధి చెందుతున్నాయి. రష్యాగవల నుంచి ఇప్పుడు ఏటేటా 120 లక్షల ఔన్సుల మేలిమి బంగారం ఉత్పత్తి అవుతోంది. ప్రపంచోత్పత్తిలో ఇది మూడోవంతు. బంగారు ఉత్పత్తిలో ప్రపంచ మంతటిలో ప్రథమస్థానం వహించుతున్న యిత్రాఫ్రికా ఉత్పత్తుకు ఇది ఇంచుమించు పోటీగా వున్నయే.

బోల్షివిస్టులకు ఈ బంగారం జార్ ప్రభుత్వం నుంచి సంక్రమించిందిగాదు. 1928 లో అంతే మొదటి సందవర్గ ప్రణాళిక ఆరంభదశలో రష్యా నాలుగవ బంగారు ఉత్పత్తులు 10 లక్షల ఔన్సులకు మించలేదు. 1939 వచ్చేటప్పటికి ఈ నాలుగవ ఉత్పత్తులు 50 లక్షల ఔన్సులకు పెరిగి అనంతర దశలో ఇంతకు రెట్టంపయినవి.

రష్యా ప్రారంభించిన ఆర్థిక సమర సంరంభాలకు ఈ బంగారం ఎలా సహాయపడగలదు? రష్యా ఆర్థిక విషయక పత్రికలలో ఇటీవలగా వెలువడుతున్న కొన్ని వ్యాసాలను పరిశీలించితే దీని సంగతేమిటో కొంతమీ కొంత బోధపడుతూనే వుంది. పెట్టుబడిదాగ్ని ప్రభుత్వాలు, మొదటి ప్రపంచ యుద్ధసమయంలో వదిలివేసిన బంగారు నాణాల చెలామణిని తిరిగి తప్పనిసరిగా చేపట్టవలసి వస్తుందని రష్యా దృఢంగా విశ్వసించుతోంది. అందుచేత అంతర్జాతీయ చెలామణీలో బంగారం ప్రధాన స్థానం వహించబోతున్నది. అట్లాంటి స్థితిలో తప్పకుండా

రష్యాది సైన్యే అవుతుంది. రష్యా చేతనిండా అవసరానికి మించి బంగారు నిల్వలన్నాయి ఈ నిల్వలు తిరిగిపోయినా ఆంతరంగికంగా రష్యా ఆర్థిక వ్యవస్థలో వచ్చే మార్పులూ వుండవు ఈ బంగారంతో రష్యా అంతర్జాతీయ వాణిజ్యరంగంలో విస్ఫులవిడిగా విజృంభించి లావాదేవీలు పెంచుకోగలను

ఈ బంగారు యుద్ధానికి ఉక్రమించటానికి, రష్యా, బంగారు నాణాల చెల్లుబాటు వచ్చేదాకా ఆగవలసిన పనికూడా లేదు ఆగలేదు కూడా; అప్పుడే సన్నసన్నగా కార్యరంగంలో ప్రవేశించనే ప్రవేశించింది. రష్యా ఒకపని చేస్తుంది — వెనకబడినదేశాల నుంచి, తనకవసరం వున్నా లేకపోయినా వ్యావసాయీకోత్పత్తులూ, ఖనిజాలూ కొని నిల్వచేస్తుంది. తనకు ఆంతరంగిక ఆర్థికవ్యవస్థలో ఎట్టి ప్రయోజనము లేని ఈ బంగారం వుంది గనుక, రష్యా ఈ దిగుమతులకు వాటిని వ్యయం చేయవచ్చు ఈ బంగారం చేతిలో వుంది గనుక ఎగుమతులద్వారా వచ్చే డబ్బుతోనే ఈ దిగుమతులు చేసుకోవాలనే బెంగ రష్యాకు లేదు. ఇంతో అంతో ఎగుమతులు తీసుకుంటే గాని దిగుమతులు చేసుకోమని బేరాల డే పాశ్చాత్యదేశాల దావర బందీ లేకుండా సగుకు లక్కుకోవటానికి వీలున్న రష్యావైపు మిత్రదేశాలు మొగ్గుతాయంటే తద్వారా వాణిజ్యరంగంలో రష్యా పలుకుబడి పెరుగుతుంటుంటే ఇందులో ఆశ్చర్యపడవలసిందేమీ లేదు ఇంకోవిచిత్ర మేమిటంటే, ఔస్ట్రేలియా 85 డాలర్ల వంతున, లభించిన బంగారాన్నంతా అమెరికా కొంటూ వున్నంతసేలూ రష్యానుంచి బంగారం స్వీకరించటానికి ఏదేశానికి ఎట్టి వెనుకంజా వుండదు కొనకు ఇదంతా యేమాత్రుడన్న మాట? రష్యా “స్వర్ణయుద్ధ” సంచలనానికి కావలసిన పెట్టుబడినంతా పరోక్షంగా అమెరికాయే స్వయంగా పెట్టి కొనాగించే దుర్గతిపడుతుంది. పారిశ్రామికంగా వెనుకబడివున్న ఈ దేశాలన్నీ, పత్తి, బియ్యం, పంచదార వగైరా సగుమతుల రష్యాకు అమ్మి, తద్వారా లభించిన బంగారంతో అమెరికా డాలర్లు సంపాదించి, అమెరికానుంచి కావలసిన యంత్రసామగ్రి నంతా ఏర్పాటు చేసుకుంటాయి.

ఇంతేకాదు రష్యా ఈ బంగారంతో విపరీతంగా కొనుగోళ్లుచేసి అంతర్జాతీయవర్గిని ప్రధాన వస్తువుల అభావాన్ని కలుగజేయవచ్చు. గణనంవత్సరం ఇలానే చేసింది. ఆగ్నేయాసియాలో ఉత్పత్తి అయిన రబ్బరు

య వత్తూ హతాత్తుగా ఒక్కసారి కొనేసి, ఇతర దేశాలకు రబ్బరు దొరకవండా చేసివేసింది. దూర ప్రాచ్యంలోనూ మధ్యప్రాచ్యంలోనూ ప్రజలకు బంగారమంటే యెంత మోజువుందో, తరతరాలుగా తమకుటుంబాలకు బంగారం సేకరించటానికి ఎలా తాపత్రయ పడతారో క్రెమిన్ కు బాగా తెలుసు. గత సంవత్సరం ఏనో పాతబాకీ చెల్లుబాటుకొంద రష్యా ఇరాన్ కు ఒక పెద్ద మొత్తం బంగారం పంపించేసిరికి దాన్ని చూసి స్థానిక పత్రికలన్నీ ఎంతో ఆశ్చర్యము ప్రకటించాయి దానిముందు అంతకంటే అధిక మొత్తంలోవున్న అమెరికా ఆర్థిక సహాయం వాళ్ల దృష్టిని ఆకర్షించలేకపోయింది.

రష్యా విస్తృతవర్గిని యీ స్వర్ణయుద్ధాన్ని యింకా ప్రారంభించలేదన్న మాట నిజమే కాని అలాంటిదాన్ని ప్రారంభించటానికి వాళ్ళకు స్తోమతు వుంది; ప్రారంభించాలనే కృతనిశ్చయం కూడా వున్నదని బాహ్యంగా తెలుస్తోంది. ఇటీవలి రష్యా చర్యలన్నీ ఇందుకు సూచకంగానే వున్నాయి ఆంగ్లో-సోవియట్ వాణిజ్య సరఫరాలను 9 కోట్ల డాలర్ల నుంచి 60 కోట్ల డాలర్లకు పెంచుకోవటానికి ఒప్పుకుంటామని కృశ్చేవ్ లండన్ లో ప్రకటించాడు. ఇది పరిశీలించ దగిన విషయం. ఇంత అవధిని బ్రిటిష్ ఎగుమతులతో తులనాగల ఎగుమతి సగుమతుల రష్యాకి ఎక్కడున్నాయి? నిజానికి హృదయపూర్వకంగానే కృశ్చేవ్ ఈ వాగ్దానం చేసివుంటే ఈ బంగారాన్ని దృష్టిలో వుంచుకునే ఆయన మాట్లాడి వుండవచ్చు. బ్రిటన్ నుంచిగాని, బ్రిటిష్ వలసలనుంచిగాని బ్రిటిష్ అధిని వేశాలనుంచిగాని సరఫరాలు కొనుగోలు చేసుకోవటానికి రష్యా యిప్పటికే లండను మార్కెట్ లో చాలా బంగారాన్ని అమ్ముతూవుంది. తిరిగి ఈ బంగారంతో, బ్రిటన్, డాలర్ల ప్రాంతంనుంచి కావలసిన వస్తువులను దిగుమతి చేసుకోవటానికి సావకాశం యేర్పడుతోంది.

బంగారం, పశ్చిమ రాజ్యాలకు, తమ ఆర్థిక వ్యవస్థలను చక్కదిద్దుకోవటానికి ఒక సాధనం. వారు సంప్రదాయంగా వస్త్రాన్ని కొన్ని ఆచార నూత్రాలను అనుసరించి దీన్ని వాడుకుంటూ వుంటారు. కాని యీ నూత్రాలను పాటించవలసిన బాధ్యబందీ కమ్యూనిస్టులకు లేదు. ఈ నూత్రాల నన్నిటిని ఛిన్నాభిన్నం చేసి వాళ్లు పశ్చిమదేశాల ఆర్థిక వ్యవస్థను తిరిగి కొలుకొకుండా గట్టిదబ్బు తీసి వేయగలరు.

“మ్యూలీషర్” సాజన్యంతో.

గ్రామోద్యోగవ్యవస్థ

శ్రీ బుద్ధవరపు వేంకటతర్నం

ఇటీవల ప్రతికలంగు ప్రచురింపబడుచున్న వార్తలను బట్టి గ్రామోద్యోగులు ఆంధ్రరాష్ట్ర గ్రామోద్యోగము సంఘము ద్వారా తమ కష్టనష్టముల నివారణకు గాను పెద్దపెట్టున యాంక్షనము చేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇప్పట్లు వీరు గ్రామోద్యోగము? లేక గ్రామపాలకుల? లేక మరెవరిని ప్రభుత్వ ప్రతినిధులం గుర్తించుకొనుచున్నట్లు గ్రామసభ్యుల దిమా? వీరి పుట్ట పూర్వోత్తరములేవి? యను వాటిని గురించి కొంచెము పునశ్చేదము గావించుకొనుట యప్రస్తుతము కాదేమో యనిపించుచున్నది.

నేడు మన గ్రామములలో ప్రభుత్వము గారి కలన తృణమో పణమో వేతనము బొంగుచు గ్రామోద్యోగులని పిలువబడువారిలో సాధారణముగ మన కరుపడు వారు మువ్వగొంగురు. గ్రామమున నబు, మణియ గారు లేక రెడ్డి (విలేజ్ హెడ్మన్) అని పిలువబడు వరకు— ఈయన గ్రామ మేజిస్ట్రేటు గాను, గ్రామాధికారి గాను పని చేయును. ప్రభుత్వమునకు చెల్లు డవులు వసూలు జాగ్రత్త యాయనడే. రెండవది కరణము. “కరణము లేక్కలు వాయును” అనెడు లోకోక్తి ప్రకారము గ్రామమునకు సంబంధించిన యావత్తు లేక్కలను వాయుట. మణియ గారునకు గుమాస్తాగా యుండుట, రిపోర్టులు తదితర కాగితములు వ్రాయుట యాయన చేయుచుండును. మూడవది తలియాయనిది. ఈతడు గ్రామపోలీస్ (గ్రామమును కావలికొయుచుండును. పన్ను రైతులవద్దనుండి వసూలు చేసి తీసికొనివచ్చుట. వసూలైన డవులును తాలూకా ఖజానాకు యిర్పాటు చేయుటకు తీసికొని పోవుట యీతని ముఖ్యవిధులు. విస్తీర్ణము హెచ్చుగా నుంకి, ప్రభుత్వముకు విసతీతముగ పన్ను చెల్లుచుండి, జాలాధారముల పని మిగిలి యుండుచోట్ల అసిస్టెంటు కరణములు, వెట్టియారులు, తోటి, నీరుగంటలు యిత్యాది యుద్యోగులు గూడ నాయా గ్రామములలో నియమింపబడి పనిచేయుచున్నారు. ప్రస్తుతము వీరికి చెల్లింపబడు వేతనముల ప్రమాణము ప్రకారము మునసబునకు నెలబకటింటికి

పనునాల్గు రూప్యములు, కరణముకు తొమ్మిది లేక పను నేడు లేక యిగవదిమూడును, తలియారునకు పనునారు రూకలును లభించుచున్నవి.

ఈనాడున్న రూపములో లేకున్నను గ్రామోద్యోగుల వ్యవస్థను ఏనాడో భారతీకేమున బీజా రోషణ జరిగినది. పురాణయుగము మాట నటుంచి చరిత్ర నే తీసుకొన్నను క్రీస్తు పూర్వ మారవ శతాబ్ది నాడే పరిపాలనా యంత్రాంగమునకు పంచాయితీ ప్రాతిపదిక యొయున్నట్లు, గ్రామపంచాయితీ యంగు గ్రామోద్యోగి సముచిత బాగ్యత నిర్వహించి నట్లును సాక్ష్యములున్నవి. నాడు వీరు గ్రామోద్యోగులుగాక గ్రామపాలకులై ప్రభుత్వకార్యముల నిర్వహించుటేగాక న్యాయశాఖను గూడ పాలించి గ్రామముయొక్క సర్వాంగీకారాన్ని త్యయమునకు బునాదిశీలై వెలుగొందిరి. పాటలీపుత్రము మొదలు కొని కాస్పియును మహాసముద్ర తీర పర్యంతము విస్తరించిన మార్గసామ్రాజ్యమును నడిపించినది అమాత్య చాణక్యులవారి చెక్కు చెదరని పరిపాలనా

ఆర్రసాయనశాల
ముక్త్యాల, కృష్ణా

స్థాపితము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోపధ్యక్షులకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి అభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

యంత్రముని చెప్పకదప్పురు—కాటిల్వని యర్థ కాస్తాక్తి ప్రకారము సామ్రాజ్యమందు సర్వం నహా చిక్వవర్తియగు ప్రభువునకు, రాజ్యాంగ యంత్రమున నతిక్రింది స్థానము నాక్రమించు గ్రామ పాలకులకు మాత్రమే వంశపారంపర్యపు హక్కు సంక్రమింపజేయబడినది గుప్తుల కాలమునను, శ్రీ హమ్మని పాలనయందు రాజ్యమునుగురించి గైకొన బడు సర్వ నిర్ణయములందు, వాటిని రూపొందించుటలో గ్రామ పాలకులతో విధిగ సంప్రదింపులు జరపబడుచుండెడివి విదేశీయుల పాలనలో నైతము నీ వ్యవస్థ గౌరవపాత్రమై విలసిల్లినది. తోడగు మల్లని సలహాతో సంస్కరింపబడిన యక్ష్మిని ధూమి శిస్తు వనూలు విధానమునందు గ్రామము ప్రమాణము గాను, తదిద్ధినిర్యవహమున గ్రామోద్యోగి ప్రధాన వ్యక్తిగాను నుంకింపబడినది. ఈ చరిత్రాత్మక ప్రాసక్తియను గురించియే బ్రిటిషునాడుగూడ గ్రామోద్యోగల వంశపారంపర్యపు హక్కును కాపాడుచు శాసనము చేసినారు.

కాని గ్రామోద్యోగ వ్యవస్థను ప్రస్తుతము మనము చూచు దుర్భాగస్థితికి గొనివచ్చుటకు తెల్ల దొరల పాలనమండే ప్రయత్నములు విరివిగా జరిగినవి. ఈ వ్యవస్థ పటిష్ఠముగను, సుదృఢముగను నున్నచో నెప్పటికైన జాతీయోద్యమకారులు మిక్కిలిగా నున్న గ్రామీణులను గూడగట్టగల గ్రామ పాలకుల కృషితో తమ ప్రభుత్వమునే పునాగులకంట కదిల్చివేయుదురేమో యను భయముతో నింగ్లీషువారు “విభజించి పాలించు” అనెడి తమ కుటిల నీతితో దీనిపై గొడ్డలిపెట్టు పెట్టిరి గ్రామపాలనను మున నబు కరణముల మధ్య విభజించిరి. లెక్కలు తయారు చేయుట, కాగితములు వ్రాయుట మొదలగు సుమాస్తా పనులు మాత్రమే కరణము చేతనంది గ్రామముందు కర్రపెత్తినము చేలాయించు సభికారము మునసబు చేత నుంచిరి. అనేక గ్రామములలో నీ నాడు మున నబు కరణముల మధ్యనున్న తీవ్ర వైరములు గ్రామ మును కక్ష్యులగ చీల్చి పల్లెటూరి సౌభాగ్యమును భిన్న మొనర్చు చున్నవి

ఈ వ్యవస్థకు తెల్లదొరలు గావించిన దారుణ కృత్య మింకొకటి యున్నది. అనాదినుండియు ఈ గ్రామముల ననుభవించుచు నీతిమార్గము దప్పకుండ

దమ విధులు నిర్వహించు గ్రామపాలకుల భూములకు పన్నుగట్టిరి. అనాడు వీరిని బుజ్జించుటకు మీరు దానివిక్రమాది సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యములతో స్వేచ్ఛగా సుఖాన ననుభవించవచ్చుననిరి కాని కాలము గతించినకొలది సరిసారములు పెరిగి గ్రామోద్యోగులు తమ భూముల నమ్ముకొని రాను రాను చేత నేగాని లేక కుటుంబహోదాయ గాను విధిగ సవినీతి మర్గము నవలంబించి తద్వారా గ్రామీణుల యాగ్రహ మునకు బాతులైరి ప్రభుత్వమువారు తొమ్మిది, పదు నేడు, లేక యికవదిమూడు రూప్యములను గౌరవ వేతనముల నిచ్చినను గంపెరువిడ్డల సంసారులకది యేమూలకురాక కటకటపడుచున్నారు

గ్రామలెక్కలను ఇకవని నాలుగింటిని కూర్చు నలు ప్రకారము పేర్కొనినను నాటికి “ఎ” గుర్తు “బి” గుర్తు, “సి” గుర్తు ఇత్యాదిగా యొక్కొక లెక్కకు నాలుగైదు తోకలను చెర్చి నాడే హెచ్చు చేసిరి. ఇవిగాక, అప్పుడప్పు డభికారులు చెప్పవలయు పనులగూడ చేయుచుండనలెనని శాసనముందు వక్కాణించిరి ఈ వలయుములోని కధికారి చెప్పవలసిన పనినైనను తెచ్చుకొనవచ్చును. అంటే తమ పాలనాధికారమును వీధిజించి ఇటు తమ యుపాధిని నాశనము చేసి పరజేశప్రభుత్వము గ్రామ సమైక్యతను భిన్న పరచి దమ కుచ్చిత రాజకీయమును సాగించినది.

దేశమంతటను జాతీయోద్యమము ముమ్మరముగ సాగినపుడు వందలాదిగ గ్రామోద్యోగులు నైతికములందు భాగస్వాములైరి సుమారు పదు నేడేడుల వరకు బర్తరపుల (కొందరు కారాగృహములందు గూడ నుంపబడిరి.) నున్నవారు గూడ లేకపోలేదు. దేశ స్వాతంత్ర్యముతోబాటు తమ వ్యవస్థకు గూడ సుముఖమగు భరిష్యత్తు రాదా యని కలలు గనిరి.

ఆ కాలమునండే యింకొక బెడన గూడ వీరి నెత్తిన బడినది. 1937 వ సంవత్సరమునుండి యెన్నియో యననపు పనులు వీరిపై దుడ్డుట ప్రభుత్వము నిర్ణయతో సాగించినది. సర్వే, నెటిల్మెంటు పని చేయించినారు. పరప్రభుత్వమునకు దానులగుటచే చేయునది లేక గ్రామోద్యోగులు పెరిగిపోవుచున్న విధులను కిమ్మనకుండా చేయవలసిన దుర్గతి పాలైరి.

1947 సంవత్సరము మనకు స్వేచ్ఛ వచ్చినది. స్వాతంత్ర్య ప్రాప్త్యానంతరమున కూడా విరి వ్యవస్థ మారలేదు. వీరిని పాలించు చట్టముల్లే యుండిపోయినది అనవపునను లింకను మీరించు. కేషనింగు, ప్రాక్యూటర్లు పనులు చేయించిరి. ఓటకుల జాబితాలు జనాభా లెక్కలు, పనులు గణితి, ల్యాండు సెస్సును, ఇనాము లెక్కలు వ్రాయించిరి. ఋణముల వసూళ్ళు చేయించిరి. ఇప్పుడు సర్ చార్జీ లెక్కలు వ్రాయమని యొత్తిడి చేయుచున్నాడు ప్రజా ప్రభుత్వముగదా! నేడు గాకున్న రేపైన నాగోడు వినరాయనెడు సంపూర్ణ సహన భావముతో నీ విధుల నన్నింటిని గామోద్యోగి చేయుచున్నాడు. తుదికు విసిగిపోయి యదనపుననుల భారము మోయలేక సర్ చార్జీ లెక్కల తయారీ నిలుపుదలతో తమ తీవ్రమున నసంతృప్తిని ప్రభుత్వమునకు తెలియజేసినాడు.

వీరి యవస్థ నిప్పటికైన ప్రభుత్వము గుర్తించిన డిన్నది ముదావహము గామోద్యోగులకు కొన్ని సదుపాయములను ప్రభుత్వము చేయనున్నట్లు రెవెన్యూ మంత్రి హామీ యిచ్చి. కాని వేతనముల నెంత మాత్రము పెంచ వీలుపడెనని నెఱచిచ్చిరి. వేతనముల మాట యెట్లున్నను ప్రభుత్వము వాగు గామోద్యోగుల ప్రధానమైనకోరిక యగు సమగ్ర శాసనము రిషయమై శ్రద్ధ వహించుట ముఖ్యము. స్వరాజ్యము వచ్చినది. స్వరాష్ట్రము గూడ సిద్ధించినది. రేపు ఏకలాంధ్ర యవతరించ నున్నది కనుక నీ సమయముందైనను మంత్రివర్గము నిర్బంధియు, శాసనసభలలో తిర్కించియు ప్రభుత్వమునాడు గామోద్యోగుల విధులు, బాధ్యతల నిర్వచించుచు, వారి భృతి, తదితర విషయములను తేటతెల్లముగను, సమగ్రముగను ప్రదిర్చించు నొక శాసనము చేయుటవసరము. ఈ సంస్కరణ మచిరకాలముననే జరిగి గామోద్యోగులు తొలి టియట్లు గ్రామసేవకులు, గ్రామపాలకులునై పల్లెటూళ్ళకు అపారముగ సేవ చేసి గ్రామీణ జీవితమును తద్వారా జాతీయజీవితము ననగహో స్వేచ్ఛముగ, సాభాగ్యవంతముగ దీపింప జేయుదురు గాక!

చందోదర్శనము

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకావ్రి

అతి ప్రాసము.

గీ. సంఖ్యం బలుకు త్రికారంబుల జనుల దకార
సద్భక్తిమై త్రికారప్రాస సంజ్ఞ గలిగి

యతి విక్రముఁ డభయప్రదాత యనఁగ
వాత్తిప్రభగోజ్జ్వలులు విష్ణుభక్తు లనఁగ. (1-45)
గీ ఈ త్రికారంబులకుఁ దృతీయ మెనఁగఁ గింది
రేఫ సంప్రసారణమున ఋత్వమునకుఁ దృ
తీయ యగు నీ త్రికార ముంచి మాడ
నా త్రికారంబునకుఁ బ్రాసమయ్యె నచట. (1-46)

ఈ రెండు పద్యములలోని రెం డెచ్చుతప్పలను మాపి శ్రీ భట్టాచార్య - అను వాడు కడచిన నెల (జూలై) భారతి - పుట. 94 లో సవరణలు తెలిసి యున్నాడు.

తప్పలు : సవరణలు.

(1) 'అతి' అనునది తప్ప.

అతి — అని సవరణ.

అతి — లోని 'త్రి,' దాత — లోని 'త' ప్రాసాక్షరములు కావున ప్రాస పూర్వాక్షరమైన 'త' — 'దా' వలెనే దీర్ఘముగా నుండవలెనని వారి వివరణము.

(2) 'ఈ త్రికారంబునకుఁ దృతీయ మెనఁగ' — అనునది తప్ప.

'ఈ త్రికారమునకుఁ దీయ మెనఁగ' అని సవరణ.

"త్రికారంబునకుఁ దృతీయ మెనఁగ — అంటే ఏమిటి? త్రికారంబునకుఁ దృతీయ వచ్చుట అసందర్భము — త్రికారమునకు "తీయ" ప్రత్యయమును త్రికారము నంటి రేఫకు ఋత్వమును వచ్చి 'తృతీయ' అను రూపము అగునని భావము" అని వారి వివరణము.

సవరణలూ — వివరణలూ సమంజసములనియే నా నమ్మకము మఱి యిక్కడ నా మనివి యేమనఁగా :

ప్రత్యయము 'తీయ' గాని 'తీయము' కాదు. పద్యములో 'తృతీయ యగు' — అనియే యున్నది. తృతీయము — అని లేదు శ్రీ భట్టాచార్యులవాడు — 'తీయ' ప్రత్యయము వచ్చును; 'తృతీయ' అను రూపమును — అనియే వ్రాసియున్నాడు. కావున, —

'తీయ మెనఁగ'

అని యుండుటయును సరికాదనియు, తీయయెనఁగ — అని యుండవలసనియు 'మె' అచ్చు తప్పనియు నాయూహ.

ఈ యూహ ఒప్పో — తప్పో విచారింపఁ బండితలోకమునకు మనవి చేసికొన్నాను.

గ్రంథ విమర్శనము

పండ్ల తోట

కవిశోకిల గ్రంథావళి — 6 వ భాగం; మూలం : పాఠశీక మహాకవి సాదీ; అనువాదం : కీ. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి; ప్రాప్తిస్థానం : కవిశోకిల గ్రంథమాల, పెమ్మరెడ్డిపాలెం, యల్లయపాలెం పోస్టు, నెల్లూరు జిల్లా; వెల : రు 8.8-0.

పాఠశీక వాఙ్మయానికి 18 వ శాతాబ్ది ఒక స్వర్ణయుగం. ఆయుగకర్తలైన సాహిత్యకారులలో మహాకవి 'సాదీ' నామం జగద్విదితం. ఆయన రచించిన 'సులిస్థాన్', 'బోస్థాన్' అనే రెండు మహాగ్రంథాలూ, అంతర్జాతీయరంగంలోని, ఇంచుమించు అన్ని భాషలలోకీ అనువాదంపబడి బహుశః ప్రచారంలో వున్నయ్. ఈ రెండూ కూడా చిన్నిచిన్ని కథలతో మూసవదర్శాను ఉద్బోధించటానికి ఉద్దిష్టములైన రచనలు: సాదీ మధురనాక్కులు 'కవిశోకిల' కర్రుగానంగా ఆంధ్రుల కందించబడినవి. ఇంగు 'సులిస్థాన్' (గులాబీతోట) అనువాదంపై సుదీర్ఘమైన సమీక్ష భారతి గతి ఏప్రియల్ సంచికలో వెలువరించబడినది. రచనాశిల్పంలో ఈ రెండు గ్రంథాలకూ గల తారతమ్యాన్ని అవగతం చేసుకోవటానికి పాఠకులు ఆ సమీక్షను కూడా తిరిగి తిలకించవచ్చును.

ఈ 'బోస్థాన్' (పండ్లతోట) రచనలో అనుసరింపబడిన శిల్పం 'సులిస్థాన్' రచనతో పోల్చిచూస్తే అంత విశిష్టమైందిగా కనుపించను. ఇది నిర్వచనకావ్యంగా సాగిపోతుంది కథ తరువాత కథ చెప్పుకుపోవటం మధ్య మధ్య నీలిబోధకు ఉపక్రమించటంగా వుండి, కొంత విసుగుబుట్టిస్తున్నది.

'గులాబీతోట'లో అలాకాదు. ముందు వచనంలో ఒక చిన్న కథ చెప్పి దానిమీద వ్యాఖ్యాసంగా పద్యరూపంలో కవి ఒక మెగుళు మెరుస్తాడు. ఆ నెలగులూ విషయమంతా శేతోమయమై ఇచ్చే పాఠకుని హృదయమీద ముద్రపడుతుంది ఏదనిమైనా 'గులాబీతోట'లో పోల్చుకోతే, ఈ గ్రంథం ఉత్తమ

గ్రంథంగా వెలుగొందటానికి తగిన విషయసంపదను కలిగివుంది. 'సాదీ' కి గల మహత్తరమైన లౌకికజ్ఞానం అనన్య సామాన్యమైనది. దాన్ని యావత్తూ కావ్యధారలుగా సాదీ పాఠకునికి అంజేస్తాడు. కవిశోకిల ఈ గ్రంథాన్ని తేటతెలుగు ద్వీపంలో అందించాడు. ఈ గ్రంథనిర్మాణాన్ని గురించి ఉపోద్ఘాతంలో సాదీ ఇలా వివరించాడు :

‘తలచితి మినదలూ కలకంఠ దెచ్చి
హితులకు మసహారమిచ్చెన నందు;
కరమున కంఠవక్కెర లేగుగాని
అంతకన్నను తీయనైన కావ్యంబు
గలదు; సామాన్యమా కలకంఠ గాను

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * ఫయిడిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

“యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్” ఎస్టేబ్లిష్మెంట్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

ప్రాంచీలు :

బొంబాయి - కలకత్తా - కొలంబో - సింగపూరు - విజయవాడ - ఢిల్లీ - పాట్నా - లక్నో - బెంగళూరు - కోయంబతూరు.

గ్రంథ విమర్శనము

జ్ఞానవంతులు పుస్తకంబుల పుటల పదిలంబుజేసిన భావనంపత్తి.

స్వస్థసాధనా దీని నిర్మించునపుడు ఘటించితి దిశ శిక్షాద్వారములను; తొలుత యధ్యాయంబు దెలుపు న్యాయంబు పటువివేచన మభిప్రాయ నిర్ణయము దైవభీతియు బ్రహ్మదరపాలనంబు ఆవల రెండవదానియందు సల్పెనను

బొరి ననుగ్రహలబ్ధి మూలబంధనము దైవకృపావృష్టి దనిసిన యర్థులను దినంబు కృతజ్ఞులై సందరింప మూలవయస్థాయమున సంతరింతు;

హృదయాత్మ మత్రైత సదమలమేమ పంచేదిగూర్తుక ప్రణయంబు గాదు; నాల్గవదాన వినమ్రతగూర్తు; నైదింబ సంతుష్టి ఆరింబ దృష్టి పరులైన ధన్యుల వర్తింతు; సప్త మాధ్యాయమందు విద్యాశిక్షణంబు; అష్టమంబున సౌఖ్యమాగోగ్మయియు సర్వసుకు కృతజ్ఞుల దెల్పికొనుట; తొమ్మిదింబను సరిత్రోవ బలుటయు పదిగ పశ్చాత్తాపపడుట; పదింబ ప్రార్థనముంగూర్చి పరిగణించుటయు, గ్రంథోప సంతోషకథనంబు గలను.

మానవ జీవనపథంలో వెలుగుమాపే 'సులూచి తోట' 'పండ్లతోట' అనే ఈ రెండు గ్రంథాలూ సర్వ మానవులకూ అవశ్యకపూర్వములు. ఈ రెండు గ్రంథాలను అనువదించి అందిజేసిన కీ. శే. రామిరెడ్డిగారికి అంగ్రులు ఋణపడివున్నాడు. ప్రతిభావంతులైన మహామహులు 'కాయము వానియు చిరజీవులు!

పునర్జన్మ

నాటిక; రచన: శ్రీ బెల్లంకొండ రామదాసు; ప్రచురణ: ఆదిత్య గ్రంథమండలి, విజయవాడ; వె: 1.4-0.

నాటకవస్తువు పాత్రజే— పతితస్త్రీ సముద్ధరణ: కాని శ్రీ రామదాసు శిల్పంలో ఇది ఒక నూతన త్యాన్ని సంపాదించుకున్నది.

మానవసమాజంయొక్క సంపూర్ణమైన పరిజ్ఞానం లేని అమాయకత్వంలో పొరపాటున కొలుజారి పతితు రాలై జీవితాన్ని నాశనంచేసుకున్న శ్యామలను, డాక్టరు వివాహంచేసుకుని తిరిగి శ్యామలకు పునర్జన్మ

నిస్తాడు. కాని అసంతరిదశలో సమాజపుదాడిని తట్టకోలేక గజగజలాడి ఆ పిరికితనంలో తిరిగి శ్యామల జీవితాన్ని ఆఖాతంలోకి త్రోసివెయ్యటానికి ఉద్యుక్తడౌతాడు. ఆ ఘట్టంలో, డాక్టరు తండ్రి, జనార్దనరావు, జీవితపులోతులు తిరచి విశిష్టమైన అనుభవాన్ని గడించుకున్న మహామహుడు, కుమారునిలో సంఘాన్ని జయించగల సాహసాన్ని పురికొల్పి శ్యామల జీవితం పాడుగాకుండా పరిరక్షించుతాడు. ఈ పాత్ర ఈనాటకానికి జీవం.

రంగవిభజన, పాత్రల ప్రవేశనిష్క్రమణాలు మొదలైన శిల్పసాంకేతిక విషయాలలో రచయిత అత్యంతమైన ప్రతిభను ప్రదర్శించారు. సంభాషణలు కూడా చాలా మప్పించగానే వున్నాయి ఇందులో రాంకుమార్ (విల్) పాత్ర చాలా కృత్రిమంగా వుంది దీన్ని రచయిత షేక్స్పియర్ ఇయాగో పాత్రను దృష్టిలోవుంచుకుని చిత్రించినట్లు తోస్తుంది—అందుచేత సమాజంగా కృత్రిమంగా తియ్యగైంది. శ్యామల చివరలో రాంకుమార్ ను హత్యచేయుటం అనవసరమైన కల్పన విడిచిపెనా నుణ బాహుళ్యంలో ఈ అల్పనామాయి పరిగణించవలసినది కావు. ప్రదిర్శనయొగ్యమైన ఉత్తమ శ్రేణి నాటిక.

జీవాటదేమిటమాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే తల్లికి క్షోభకాదు?

భారతి భారతాంబ తన బొల్లి, సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప బడుచున్న సంతానంకోసం ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

1955 ఆంగ్లనాటక కళాపరిషత్ పోటీలలో ప్రథమ బహుమతిని పొందింది.

శ్రీ జానకీజాని శతకము

రచన : శ్రీ మైలవరపు సూర్యనారాయణ మూర్తి; ప్రాప్తిస్థానం : రచయిత, కృష్ణంపాలెం, జేవరపల్లి పోస్టు, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా, మూల్యం. రూ. 0-4-0 ఆధునికులలో శతకములు రచించినవారు ఎందరూ లేరు. వచ్చిన శతకములలో కూడ చెప్పకొన గలవి లేవు.

భాషాపటిమయందేమి, పద్యశిర్మాణమునందేమి, భక్తిపారవశ్యతయందేమి శ్రీ సూర్యనారాయణ గారి రచనావిధానం ముమ్మారులూ పోతన రచనకుదీపై హృదయాహ్లాదిగా నున్నది.

ఉదాహరణకు :

“భానుకులాబ్ధి పూర్వహిమ
భానుడు మానికులాంబుజాత స
మృత నద బాలభానుడు, డవి
మత్త నిజాశ్రిత భక్త హృత్తిమో
భానుడు, చండభాను డభు
పల్లవ మార్పుగ; నట్టి జానకీ
జానకీ రామచంద్ర మహి
జానకీ పాటి విభుండు లే డిలన్.

తానము సిద్ధికిన్, శ్రీతివి
తానము నమ్మిన సుప్రసన్న సం
తానము, మూలమున్ శ్రుతివి
తాన మెఱుంగని తాన మాజి సం
తానము, ముక్తు లైకృతమరు
తానము దా నయినట్టి జానకీ
జానకీ రామచంద్ర మహి
జానకీ పాటి విభుండు లే డిలన్.”

బాలల బొమ్మల భాగవతము

కథారచన : శ్రీ బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి; చిత్రరచన : శ్రీ బి. పి. రాజు; ప్రకాశకులు : సి యన్. శ్రేష్ఠి, చార్ కమాన్, హైదరాబాదు - 2, సిద్దంబర్ బజార్ - 1; వెల రూ 1 8-0.

దీల్లో భాగవతంలోని 14 గాథలను సేకరించి బాలబాలికలకు ఉపయోగార్థం చిన్న చిన్న కథలుగా అంశజేయటానికి ప్రయత్నించారు. కాని వీరు వాడిన భాష బాలబాలికల కనువైనదిగాలేదు. ఉదాహరణకు :

“ఓ కమలాక్షా! ఆర్జునక్షా! శత్రువులను గ్రుంచువాడా! భక్తపాలనా! దేవా! నీయొక్క మహత్తును జూపి నన్ను కనికరించు” — ఇత్యాదిగా బైబిలు తెలుగు ధోరణిలో వుంది. ‘భక్తపాలనా!’ వగైరా అపప్రయోగాలు పట్టించుకోని రచయిత యింతకంటే సరళమైన వ్యావహారికాన్ని వాడటానికి ఎందుకు సంజీవించారో బోధపడదు. చిత్రాలు సాగసుగా వున్నాయి.

జి. యం. యస్. వార్షిక సంచిక

ఇది మానుమకొండలోని ప్రభుత్వ మాధ్యమిక పాఠశాల వార్షిక సంచిక; అమూల్యం ఈ సంచికలో రచయిత లెవరూ విద్యార్థులే కయినా, రచనలన్నీ చాలా ముచ్చటగా వున్నాయి. అధునాతన యుగంలో విజ్ఞాన వికాసాలు పొందివున్నాయని కాకిగోల చేసేవారు నిజానికి యీ సంచికను తిప్పుక తిలకించవలసి వుంది. మైసూరు యాత్రా చిత్రాలతో, సంచిక ముద్దుబుమూలు గడుతోంది. విద్యార్థులకు పత్రికా నిర్వహణలో ఇలాంటి ఉత్తమాభివృద్ధి అలవాటు చేస్తూన్న సంపాదకవర్గంలోని ఉపాధ్యాయులను అభినందించవలసి వుంది.

వైతరణి

చిన్న నవల: పాంఘికం; రచన: శ్రీ శార్వరి; ప్రచురణ: బాబానళి పబ్లిషర్స్, తెనాలి, వెల 0-12-0.

పిచ్చిలోకం

నాటిక; రచన: శ్రీ శార్వరి; ప్రచురణ: బాబానళి పబ్లిషర్స్, తెనాలి, వెల 0-8-0.

గీతార్థసారము

[ప్రథమ భాగము]

గీతారచన: కర్త: శ్రీ నేనుమూరి గంగాధరం; ప్రాప్తిస్థానం : రచయిత బెన్ పాల్స్ లైన్ రామ కృష్ణ స్కూల్, రాజమహేంద్రవరం; వెల: 0-8-0.

ఆకారాలు

కథల సంపుటి; రచన: శ్రీ వల్లభ; ప్రచురణ: వినోద ప్రచురణలు, విజయవాడ-2; వెల 0-12-0.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

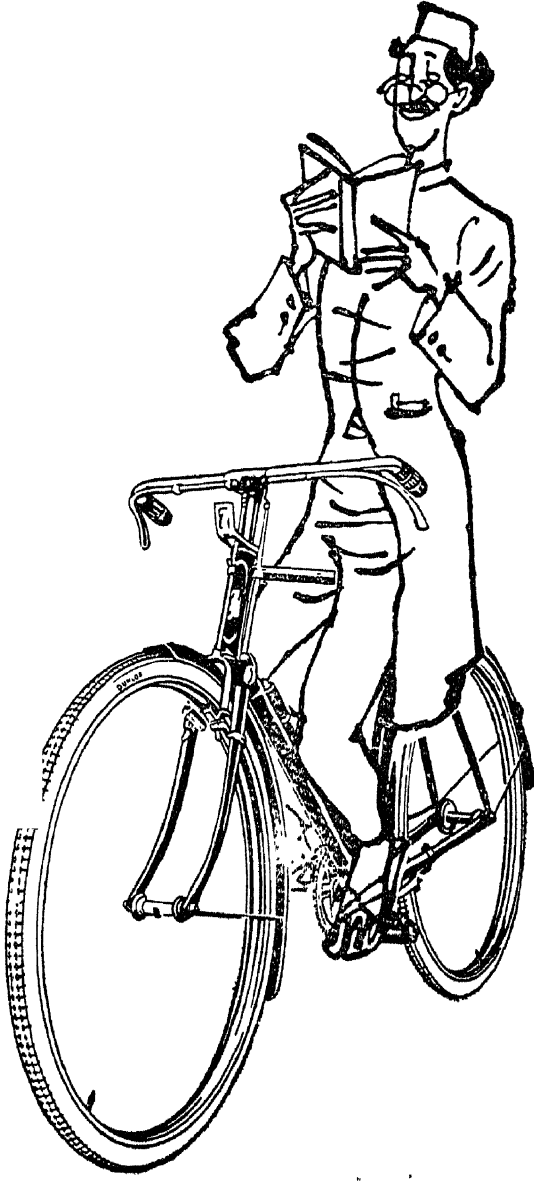
శివలెంక శంభుప్రసాద్

సెప్టెంబరు 1956

సంపుటము 33 :

: సంచిక 9

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

ఇది నిలబెట్టవలసిన సమస్య...

బైసికిల్ ను అతిసునాయా
సంగా నిలబెట్టవచ్చు, కాని
బైసికల్ ఖర్చులను భరించటం
అంతసులభం కాదు. వాడిన కొద్దీ
ఖర్చు అవుతుంది. సెన్
రాలే వారు ముడిపదార్థాల
ఉపయోగంలో వహించే
అత్యంత శ్రద్ధ ప్రతి విభా
గంమీద కారానా వారి పర్య
వేక్షణ సెన్-రాలే బైసిక్లను
అత్యధమపు రిపేరీలు భాగాల
మార్పులతో దీర్ఘ కాలం
మన్నింప జేస్తాయి. ఈ
విధంగా సక్రమంగా
నిలబెట్టగలరు.

రాలే రాబిన్ హుడ్

విషయానుక్రమణిక

సెప్టెంబరు 1956

ఆశలు	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	1
రమ్యబలం ఏమిటి?	ఆల్ సాప్ సోదరులు	...	3
ఆత్మలోని అరుణరేఖ	శ్రీమతి ఉన్నవ విజయలక్ష్మి	...	8
టిబెట్ దేశము	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	13
ఆకుజోడు	శంజీల	...	24
కొన్ని ధ్వనులు	అమృత్	...	27
వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు	శ్రీ పి. యస్. ఆచార్య	...	33
భాగోతం	శ్రీ నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావు	...	38
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ	...	39
శ్రీహర్షుడు	శ్రీ చదలువాడ జయరామశాస్త్రి	...	53
చీకటి తెర	శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	65
“కుక్కపిల్ల దొరికింది”	శ్రీ రావి కొండలరావు	...	74
కలగూరగంప		...	91
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

ఆ శ లు

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

ఆశలు మరాళగరుదంచలములై —
అవనిపై జారిపడినట్టి శప్తావ్వరల
అలసిపోవని కటాక్షించలములై —
నను ఎగురవేసి వెంటనే క్రిందబడద్రోసె.

పొడమె నొక వింత అనుభూతి; నాతనువెల్ల
యెడదగా రూపొందురీతి.
కడకొక్క విరినైన గాకయే ననునేనె
విడిపోయి పరిమళమునైతి.

దెసల నాసికలందు ప్రసరింతునా, లేక
దివిగుండెలోన గొండిలిసేతునా
కసిదీర అప్పరోగజగామినుల యెదల
మసలి ఉన్మాదాన్ని మండింతునా

అదలింపబడితినే నాశాసువర్ణ శై
లారోహణము నేయునపుడు.
ఈహోపరాజ్ఞుఖుడ న్నూహోగ్గివాసఖుడ
నేమందురో చూతునిపుడు.

తొలిమబ్బు రాచకన్నెల కొప్పులూపి రా
త్తును చుక్కలనెడు మల్లెలను
మెఱపు దొరసానులను వెఱపింతు దోతునని
మేని బంగారు తొల్లెలను.

పారిజాతాంగనల పట్టితెచ్చి పలాశ
వీరులకు పెండ్లిసేయింతు.
సెలయేటి సొగసుకత్తెలు మేరుగిరివతికి
గిలిగింతలిడ సంతసింతు.

ఆశలను దిగద్రావినట్టి వాడే తావి
యంతస్వేచ్ఛగ ఎగిసిపోవు.
బ్రతుకును పరీమళ ప్రతిగా మలచుకొన్న
వాని కేపరిధులను లేవు.

రష్యా బలం ఏమిటి?

ఆల్సాప్ సోదరులు

గత వేసవిలో, టూషిన్ విమానకేంద్రంలో, సోవియట్ విమాన విన్యాస మహోత్సవం జరిగింది. ఆ తరుణంలో, ఈ రంగులలో ఒకరు మాస్కోలో వుండి, ఆ మహోత్సవాన్ని ప్రత్యక్షంగా చూడటం తటస్థించింది ప్రదర్శనం యేర్పాట్లు చాలా ఆటోపంగానూ, పల్లెటిదిక్కు సంతానాగా విశోదకరంగానూ వున్నా, సోవియట్ 'మిడియం రేంజి', 'లాంగ్ రేంజి' జెట్ బాంబర్లు, పెద్ద పెద్ద 'బాడ్జర్ విమానాలు', 'బైసన్ విమానాలు' సందర్భంగా గగనపథాన సంభ్రమించుతున్నా, ఆ విన్యాసాలు మాత్రం ఏమంత చెప్పకోదగ్గ విగాలేవు. 'బాడ్జర్లు' 'బైసన్లు' మొదలైన ఈ బృహద్యంత్రాలు ప్రజల నెత్తిమీద గగనపథాన యెగురుతున్నప్పుడు, అమెరికా రాయ బారవర్గంలోని సైనికశాఖ ఉద్యోగి ఒకరికి, ఒక విచిత్రమైన సర్దా కలిగింది. చేతిలో ఉన్న దుర్భిణిని సోవియట్ అగ్రనాయకులను వేదికపైపు తిప్పి వారి చర్యలు గమనించాడు. కృష్ణేవ్, బుల్గానికో, మొదలైన ప్రముఖులంతా ఆ వేదికమీద వున్నాడు ఆ దుర్భిణిలో కనుపించిన రంగం, చాలా చిత్రమైంది ప్రభాస్సు పతనమై పోయిందన్న ఆందోళనాహం లో హిట్లర్ ప్రదర్శించిన ఆనందతాండవం భాయా చిత్రాన్ని మీరు చూచే వుంటారు ఆ చిత్రం ఎలాటి అభిప్రాయాలకు మనకు కలిగించుకుందో దుర్భిణిలో ఆ తిరుగుబాటు తీవ్రమైన ఆ రంగం అదే అభిప్రాయాన్ని రేకెత్తించుతుంది. ఆ కొత్తరకం బాంబర్లు అలా ఒక్కసారి వైస ఎగిరేసరికి, ఇక అగ్ర నాయకులు ఆ మహాసందాన్ని అణచుకోలేకపోయారు. చిరునవ్వుల చిద్విలాసాలతో వారి ముఖాలు మెలికలు తిరిగిపోతున్నాయి ఆనందా వేళివకుడై పోయిన కృష్ణేవ్, ఒకొక్క విమానం అలా ఎగిరినప్పుడల్లా, ఒకొక్క ఎగురెగిరి కల్లోలమైపోతున్నాడు ఆయన

కంటే నిగ్రహంగల ఆయన సహచరులకూడా ఉల్లాసంగా ఒకరితో ఒకరు కరచాలించేస్తూ, ఒకరి వీపు ఒకరు తట్టి పరస్పరం అభివందించుకుంటూ పట్ట పగ్గాలులేకుండా వున్నాడు

బహిరంగంగా కాకపోయినా నిగూఢంగానూ తీవ్ర తరంగానూ సాగుతున్న ద్వంద్వంలో, అమెరికాను ఓడించివేళామనే తమ ఆనందాన్ని సోవియట్ అగ్ర నాయకులు ఇలా బడిపిల్లల తంతులో ప్రదర్శించారు.

అసలు ఈ ద్వంద్వం యెప్పుడు ప్రారంభమైంది? జపానుమీద తుదియుద్ధం జరుగుతున్న తరుణంలో అమెరికా బి-29 రకం విమానమొకటి త్రోవతప్పి, తిప్పనిసరై, సైబీరియాలో దిగిపోవలసి వచ్చింది. దాన్ని చూసి రష్యావాళ్ళు ఒక నమూనా తయారు చేసుకున్నారు. అమెరికా అంతిమరహా విమాననిర్మాణంలో ఎంతో త్వరితగతినీ ముందుకుగై పురోగమించు తోంది. రష్యా, ప్రథమదశలో, ఈ పోటీని అధిగమించింది. అనంతరదశలో, ఖండాంతరాలకు మహా యానంచేయగల భారీరకం జెట్ బాంబర్ల నిర్మాణానికి ఉపక్రమించి ఈ 'బైసన్' విమానాన్ని రూపొందించింది. వాటితో సరిపోల్చునగిన అమెరికాన్ బి-52 విమానాన్ని రూపొందించడానికి అమెరికా వ్యయం చేసిన కాలంలో సగంకాలంకూడా అక్కల్లేకుండానే అమెరికా దీన్ని నిర్మాణంచేసింది. ఇప్పుడు అమెరికా బి-52 విమానాలను ఏ అవధిని ఉత్పత్తి చేస్తున్నదో అంతకు మూడు రెట్లు రష్యా 'బైసన్' ఉత్పత్తులు సాగుతున్నయే నెలకు 17 బి.52 లను తయారుచేసే ఆదర్శస్థాయిని అందుకోవటానికి అమెరికా ప్రయత్నించుతున్నది. రష్యా నెలకు 20 బైసన్లను తయారు చేసే స్థాయిని అందుకోవటానికి ప్రయత్నించుతున్నది. అమెరికా తన ఆదర్శాన్ని అందుకోగలగటానికి ఎంతో ముంగుగానే రష్యా తన ఆదర్శాన్ని అందుకోబోతున్నది. కృష్ణేవ్

ఆనందంతో చిందులు త్రొక్కుడంటే ఆశ్చర్యపడవలసిందేమీ లేదు.

ఈ జెట్ విమానాల ఉత్పత్తిలో అమెరికా పునఃగతిని త్రోసిరాజనట మొక్కటేగాదు. ఈ మహామంత్రాల నిర్మాణం మరొక మహత్తర విషయాన్ని కూడా వ్యక్తం చేస్తున్నది సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమ, అత్యంత నవీకరించిన ఒక మహాశక్తిగా పరిణామం చెందిందనే విషయం విస్పష్టమైపోతోంది.

సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమ యొంటి మహాశక్తిగా ఎలా రూపొందింది అనే విషయాన్నే ఈ వ్యాసంలో వివేచన చేస్తున్నాం ఇది సర్వలా తీక్షణం పరిగణింపదగిన సమస్య కావటమేగాక ఆ సేక విభ్రాంతులు కలుగటానికి సావకాశం గావుంది పశ్చిమజ్ఞానవారందరికీ ఇది ఎలా సాధ్యమైందా అని ఆశ్చర్యంగా వుంది. ఈ ఆశ్చర్యాన్నే, అనాడు టూషిన్లో వున్న అమెరికా రాయబారవర్గ యుద్ధ శాఖకు చెందిన మరొక పెద్దమనిషి ఇలా వెల్లడించారు:

‘అత్తేరీ! పింగాణీ బొచ్చెలు కూడా తయారు చేసుకోటం చేతగానివాళ్లు ఈ వైసల్లా తయారు చేశారు!’—

‘నిజానికి రష్యా జనానికి సరియైన పింగాణీ బొచ్చెలుకూడా లేనివట వాస్తవమే ఈరకం వస్తువుల అభావంవల్ల వాళ్ళ జీవనస్థితి ఎంతకనిష్ఠ ప్రమాణంలో వుందో మనకు బోధపడుతుంది. రష్యా ప్రజల జీవనప్రమాణం కనిపావధిలో వున్నదనే విషయం జగమెరిగిన విషయం ఉదాహరణకు: గత 25 సంవత్సరాల యామగ్య రష్యన్ల గరిష్ఠ సుఖశాంతులనుభవించిన సంవత్సరం 1955. అయినా ఆ సంవత్సరంలో కూడా రష్యాపౌరుని జీవనభృతి, అమెరికన్ పౌరుని జీవనభృతిలో అయివోవంతుకూడా లేదు.

పశ్చిమరాజ్యాల ప్రజల జీవనప్రమాణానికి రష్యా ప్రజల జీవనప్రమాణానికి వున్న ఈ వ్యత్యాసాన్ని గమనించే, ఊహగానంచేసే పశ్చిమరాజ్యాల వారు కొందరు, రష్యా ఇలాగే సర్వరింగాల్లానూ చాలా బలహీనంగా వున్నదని అపోహపడుతున్నారు. ఈ కారణంచేతనే రష్యా అణుపుబాంబు తయారు చేయటం మొదలుగా అడుగుడుతున్నా విభ్రాంతులవుతున్నారు.

నిజానికి రష్యా ప్రజానీకం అంత దరిద్రస్థితిలో వున్నాడు కాబట్టే సోవియట్ ప్రభుత్వం ఇంతబలంగా వుంది.

సోవియట్ ప్రభుత్వం ఒక బ్రహ్మాండమైన పారిశ్రామిక వ్యవస్థ ఇదీ అదీ అని లేకుండా అది సర్వవస్తువులనూ ఉత్పత్తి చేస్తుంది. ఏ విషయానికీ యితరులమీద ఆధారపడేది లేదు కార్మికసంఘాలకు కావలసిన ఆహారపదార్థాలను సహితం తనే ఉత్పత్తిచేసి నిలువ చేస్తుంది ఇంకొచ్చేస్తున్నవట నిజమే, కాని జాతీయసైనికశక్తిని పెంపొందించేయటం యుద్ధసామగ్రిని తయారుచేయటం దాని ప్రధానాశయం ‘జనరల్ మోటార్స్’ కంపెనీకి ‘బ్యూయిక్స్’ “చివ్లెట్స్” “కాడిలాక్స్” తయారుచేయటం ఎలా ప్రధానాశయమో, వైసన్, బాడ్జర్ జట్ బాంబర్లు తయారుచేయటం సోవియట్ యూనియన్కు అలాంటి ప్రధానాశయం

“సోవియట్ యూనియన్ కంపెనీ లిమిటెడ్” యజమానులు, ప్రతిభావంతులేకాక, దాక్షిణ్య రహితులు. సోవియట్కు వున్న కార్మిక సంపాదం అనంతమైంది. వారి క్రమశిక్షణ తీవ్రతరమైంది. అందుచేత సమ్మెలు వగైరాల అలోచనకే అస్కారంలేదు. మండి సహకులు వుష్కలంగా వున్నాయి ఇప్పటికీ దాని పారిశ్రామిక కర్మాగారం విస్తృతతరమైంది. అయినా సోవియట్ యజమానులు దీన్ని యింకా బ్రహ్మాండ వ్యాపిగా తయారుచేయటానికి బద్ధకంకలులై వున్నార. ప్రపంచంలో తమకు పోటీఅంటూ లేకుండా పోయే అవధిని అందుకునేవరకూ వీరు ఇలా పారిశ్రామికరంగాన్ని పెంచుకుపోతూనే వుంటారు. ఈ పారిశ్రామికభివృద్ధికి కావలసిన పెట్టుబడిని ఎవరి దగ్గర అప్పుతెచ్చి యిబ్బందులలో చిక్కుకోరు. ఈ పెట్టుబడిని సేకరించటానికి, యితరులు యజమాన్యంలో జోక్యం కలుగజేసుకునేందుకు అస్కారంగా కంపెనీ వాటాను యితరులకు అమ్మగారు. బలవంతా ప్రజల నుంచి దరిద్రస్థితిలో వుండేనీ కావలసిన పెట్టుబడివంతా సేకరించుతారు

పెట్టుబడిని సేకరించటానికి యీ కంపెనీకి తేలిక మార్గాలున్నాయి. కార్మికుల హుళీచి తగ్గించివేయటం, వారి కుటుంబవ్యయాన్ని పరిమితం చేయటం ఇత్యాది చర్యలతో నిర్వహణ వ్యయాన్ని నేలమట్టానికి తగ్గించి

రష్యా బలం ఏమిటి?

వేయవచ్చు. కార్మిక సంఘాలకు అంశజేసే పదార్థాలగురించి రెటీంపు చేయవచ్చు. కార్మికుల వినియోగిని ఖర్చు చేసే సాగునీటి వ్యయపట్టిలో మరొకటి కర్తవ్యం చేయవచ్చు. ఈ చర్యల ద్వారా పనివాళ్లు బాగులకు లోనైనా, ఈ “సోవియట్ కంపెనీ” తన అభివృద్ధి పథకాలకు కావలసిన ధనాన్నింతా సేకరించుతూ వుండగలుగు.

సోవియట్ పారిశ్రామిక వ్యవస్థ సాగుతున్న యీ పద్ధతిని దృష్టిపథంలో వుంచుకుంటే సోవియట్ ఆర్థిక వ్యవస్థయొక్క పరిస్థితులు వస్తూ చూచు తేట తెల్లమౌతుంది. మన పశ్చిమ రాజ్యాలు వారు, ఉత్పత్తులను లెక్క వేసేటప్పుడు వెయ్యి పౌనుల విలువల ఉక్కు కూ, వెయ్యి పౌనుల విలువల ముఖం మెరుగు డబ్బా లు కూ, వెయ్యి పౌనుల విలువల పెట్రోలు కూ వెయ్యి పౌనులు విలువల ఆలీవునూ సెకూ, వెయ్యి పౌనులు విలువల విమానాల కూ, వెయ్యి పౌనులు విలువల గ్రామీణ వసతి నిర్మాణాల కూ ఒక ప్రాధాన్యత సాగు. ఇటీవల ఎన్ కౌంటర్ ప్రతికూల జరిగిన వాదప్రతివాదాలలో, కాలిక్ క్లార్క్, విమానాల ఉత్పత్తికంటే గృహ వసతుల నిర్మాణానికి యెక్కువ ప్రాధాన్యత వుండాలని వాదించారు ఆయన ప్రత్యర్థి పీటర్ వైల్సన్ కూడా యీ వాదాన్ని సవాలు చేశారు. సోవియట్ ఆర్థికాభివృద్ధిని గోంఠిలు కొండతలు చేసి చెబుతున్నారని క్లార్క్ నిశితంగా విమర్శించిన అమెరికన్ ప్రవీణులు కూడా యిదే పద్ధతిని లెక్కలు కట్టి మాట్లాడుతూ వుంటారు.

కాని మైన వివరించిన పరిస్థితులు దృష్టిలో వుంచుకుని ఆలోచించితే సోవియట్ పారిశ్రామిక వృద్ధి పరిణామ ప్రజల స్థితిగతులమీద ఆధారపడి వుండలేదని విస్పష్టంగా తేలుతోంది. అందుచేత ప్రజల స్థితిగతులను దృష్టిలో వుంచుకుని సోవియట్ పరిశ్రమను గురించి ఆలోచించితే ఎట్టి ప్రయోజనమూ వుండదు. జీవన పరిస్థితులు బాగా లేవని కార్మికులు యజమానులకు ఎదురుతిరగటం గాని, ఖైదీయింపు సమైలు చేయటం గాని, యితరత్రా ఉత్పత్తి కార్యక్రమాలకు విఘాతం కలిగించి యజమానులకు కనువిప్పు కలిగించటానికి గాని అక్కడ ఆస్కారం లేదు. ఉదాహరణకు ఫిరంగులు తయారు చేసే ఉత్పత్తిదారు కార్మికుల వేతనాలు సగానికి తగ్గించి పరిశ్రమను రెటీంపు పెద్దది చేశాడనుకోండి. ఈ అభివృద్ధి విధానాన్ని క్లార్క్ వంటివారు కంటగించుకున్నా, ఉత్పత్తులు నూటికి నూరుపాళ్లు పెరుగుతాయనే విషయాన్ని మటుకు కాదనలేదు.

సోవియట్ యూనియన్ పరిస్థితులను గురించి అందుతున్న భోగట్లా మైన మేము వివరించిన విషయం యథార్థమని రూఢి చేస్తున్నది. కార్మికుల దైనందిన

వినియోగంకోసం కార్మిక సంఘాలకు సరఫరా చేసే సరుకులమీద నూటికి 60 వంతుల వాపును ఉత్పత్తి పన్నును విధించుతున్నారు. విచిత్రమైన ఈ ఉత్పత్తి పన్ను ద్వారా, సాగునీటి కార్మిక వేతనాల ఖర్చు పట్టిలో అధికభాగం తిరిగి రాబడుతున్నాడు. ఇంతే గాను; ఈ రకం పన్ను మైన ఆదాయపు పన్ను మూలంగా ప్రత్యేకాదాయపు పన్నును 19 వ శతాబ్దపు స్థాయిలో అలాగే వుండేసి పెద్ద జీతాలతీసే పారిశ్రామిక నిర్వాహక వర్గానికి ప్రాతన్నా మిస్తున్నారు.

ఇంకా యీ విధానంలో వుండే లోపంపాతు లన్నీ చూచు సమగ్రంగా తెలుసుకొని చెప్పటానికి సందేహం గానే వుంది. కారణం ఏమిటంటే. మేము రష్యా విషయాన్నింతా నిరసించి విశ్వాస వేత్తలంగాని, ఆరితేరిన ఆర్థిక శాస్త్ర వేత్తలంగాని కాము సామాన్య రాజకీయ సమీక్షకులం; నిర్మితగతి ఉల్లేఖించే నిర్మిత కాదులలో కూడా చెయ్యి తిరిగిన వాళ్ళం కాము కాని చూచు లభించిన చివరాలనుబట్టి, తన సైనిక శక్తిని పెంపొందించేసుకోవటానికి సోవియట్ ప్రభుత్వం అనుసరించుతున్న ఈ పెట్టుబడి సేకరణ విధానం గొప్ప పన్నులా పెకే విస్పష్టంగానూ అసహ్యంగానూ కూడా కనుపించుతోంది. అత్యంత కనిష్ట సమాణం లో వున్న సోవియట్ పౌరుని జీవన సమాణానికి, సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమయొక్క తీవ్రాభివృద్ధికి ఎట్టి సంబంధమూ కనుపించటం లేదు. ఈ స్వరాశ్చర్యానికి కేంద్రీకృత ప్రణాళికా నిర్వహణ కొంత కారణమనే విషయం నిజమే. రష్యాకుగల ఖనిజ సంపద, ముడి సరుకుల బాహుళ్యం కూడా లెక్కలోకి తీసుకోవగలవే. కాని వీటిన్నీ తీసిమించి చూచు విస్పష్టంగా కనుపించు తున్నది రష్యా ప్రజల కనిష్ట జీవన సమాణం. ఇది ఒక కారణం మాత్రమే కాదు మరొక లభించుకున్న వివరాలనుబట్టి ప్రధాన కారణం గా కనుపించుకున్నది. అయితే ఆ వివరం లేదా?

స్టాలిన్ నూతన పారిశ్రామిక విధానానికి ఉపక్రమించి, 1928 లో మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికను ప్రవేశ పెట్టడంతో అసలు ఈ ‘ఆర్థిక విజయచరిత్ర’ అంటూ ఒకటి ప్రారంభమైంది అన్నప్పటికీ, అప్పటికి, నిష్పక్షితో ప్రారంభించియున్న యీ సంవత్సరాలు అంతమయినాయి ఈ నూతన ఆర్థిక విధానం ప్రజల జీవన స్థితిని, చెప్పకోదగినంత కాకపోయినా భరించటానికి తగిన అవధికి తేగలిగింది. కాని యీ నూతన విధానం గల పారిశ్రామికరంగంలో పెద్ద అభివృద్ధి కనుపించలేదు. 1928 లో కూడా పారిశ్రామిక ఉత్పత్తులు 1918 జూన్ ప్రభుత్వ దినాల ఆవధికి నకలుగానే వున్నాయి అందుచేత ప్రథమ పంచవర్ష ప్రణాళిక ఆమలు జరుపవలసి వచ్చింది. దాంతో ప్రజల జీవన సమాణం అర్థాంతం దిగజారిపోయింది.

ఈ దారిద్ర్యాన్ని కిక్కురుమడుగుండా సహించేట్లు చేయటానికి సోవియట్ ప్రభుత్వం ప్రజలమీద ఇంచుమించు ప్రభుత్వ యుద్ధాన్నే ప్రకటించవలసి వచ్చింది. ప్రాచీనకాలంలో స్పార్తన్ ఆధికారులు వ్యవసాయ బానిసలమీద ఎలా వార్షికంగా దాడులు జరిపేవారో అదేపద్ధతి అమలుజరిపారు నైఋత హత్యలతో ప్రారంభమైన సమష్టి వ్యవసాయోన్మయం, ఈ విధంగా, జాతీయ వ్యవసాయోత్పత్తులలో ఆధిక భాగం సుంజి ప్రభుత్వ పెట్టబడేను సేకరించటానికి ఉద్దేశించి కావాలని బలవంతం అమలు జరిపించే. ఈ విధానం ద్వారాను, ఇతిరత్రానూ కూడా ఎక్కువ భాగం సంకమింప జేసుకున్న కారణంగా ప్రజలకు మిగిలేది బహు స్వల్పమైపోయింది.

ప్రభుత్వం ప్రజలమీద నెరపిన ఈ యుద్ధ కాండలలో ఎందరో నశించిపోయారు అర్థికంగా జరిగిన గుబారా కూడా ఇంతంతకాను గుబారా జరిగితే ఆ అనర్థాన్ని ప్రజలు భరించారు కాని ప్రభుత్వం ఆ యుద్ధంలో నిజాయితీ పాటించింది పంచవర్ష ప్రణాళికల సరంపరలో ఉద్దేశించిన వారి శ్రామిక యుద్ధశక్తులు రెండూ, ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధ ప్రారంభంవరకూ (1938-39) నిరాటంకంగా సాగిపోయినై. మొరటుగా వున్న రాక్షసావధిరి పెంపొందించిన ఈ పరిశ్రమలు నాడు లేలకగా యుద్ధావసరాలను తీర్చులిగాయి. తుపాకీలు, పిరంగులు, బాంకులు ఇతిర ఆయుధసామగ్రి కోకొల్లలుగా తియారచేసి బాకాగు యుద్ధకాలం మొత్తముంతటిలో ఆమెరికా బ్రెటన్ కేశాలు రెండూ కలిసి యెంత మంగుగుండు సామగ్రిని తియారు చేయలిగాయో అంత మొత్తం మంగుగుండుసామగ్రిని ఎర్రపైన్యం ఒక్క బెర్లిన్ మీదనే ప్రయోగించింది. హిట్లరు పతనంతో అక్కడి కౌశల ఆగలేదు. అనంతరదశలో కూడా రష్యా నాయకులు, ఇదే విధానాన్ని అనుసరించి, ఇంకా తీవ్రతరమైన పదతిలో ఈ పారిశ్రామికాభివృద్ధిని నేటివరకూ సాగించుతూ వచ్చారు; సాగించుకుపోతున్నారు.

ఈ నైతిక పారిశ్రామికశక్తులను అభివృద్ధి చేయటానికి తన ప్రజలమీద అలా దాడిచేయవలసి వస్తుందని స్టాలిన్ మొదట ఉహించగలిగాడో లేదో మనకు తెలియదు. కేవలం “బోల్షివిక్ ప్రణాళికారచనతోనూ, బోల్షివిక్ సాహసోత్సాహంతోనూ, ఈ కార్యాన్ని సాధించవచ్చునని ఆయన అనుకుని ఉండవచ్చు. రాజకీయరంగంలో ఒక్కొక్కప్పుడు ఒక్కొక్క కొత్త విధానం పుట్టుకురావలనుంటే, ఒక్కొక్క బురలో కార్యకారణజ్ఞానానికి అతీతమైన సహజజ్ఞానంగా అలా ఒక్కొక్క భావం చాతాత్తుగా పుట్టుకువస్తావుంటుంది.

ఇలాంటి సహజజ్ఞానంతో కొత్త విధానాన్ని అమలులోకి తెచ్చినవారిని అందుకు అభివంశించి తీరవలసి ఉంటుంది మనమిప్పుడు పరిశీలన చేస్తున్నది సోవియట్ నైతికనూత్రాలపరమ మం కాదనీ, సోవియట్ యుద్ధశక్తినిగరించి అని అంగీకరించినట్లుయితే— “ప్రజల దారిద్ర్యాన్ని ప్రభుత్వశక్తిగా పరిణమింప చేయవచ్చు” అనే ఆత్యధునాతన రాజకీయనూత్రాన్ని ప్రపంచించిన మహాప్రళయకగా స్థానిన్ను మనం అభినందించితీరవలసివుంది

స్టాలిన్ ఈ మహానూత్రాన్ని బహిరంగంగా వెల్లడించకపోయినా, యుద్ధానంతరవిధానాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ 1946 లో ఆయనచేసిన చారిత్రాత్మిక ప్రసంగం ఈ విషయాన్ని సుస్పష్టంగా వెల్లడించుతూనే ఉంది. ఒక చెంప రష్యన్ ప్రజలు అప్పటికి ఇంచుమించు అర్థాకలితో అటువంటిదే పరిస్థితిలో వున్నా. స్టాలిన్ ఆ విషయాన్ని ఖాతర్ చేసుకోలేదు ప్రజల స్థితిగతులను బాగుచేయుటానికి ఉపకరించే కార్యక్రమానికి కాకుండా, రష్యాకున్న అవకాశాల నన్నిటినీ, తిరిగి యుద్ధ పరిశ్రమల శక్తిని ముమ్మరంగా అభివృద్ధిచేయుటానికి ఉపయోగించాలని ఆదేశించాడు. ఒక్క పంచవర్ష ప్రణాళికకు కాకుండా వరుసని మూడు పంచవర్ష ప్రణాళికలకు ఉత్పత్తి లక్ష్యాలు నిర్ణయించబడినై ఆ లక్ష్యాలు అంగుకోగల స్థాయిచిక్కేవరకూ ప్రజల జీవనప్రమాణాన్ని యుద్ధం పరిసమాప్తమైననాటివశలోనే ఉంచితేవలెను.

రష్యా పరిపాలకులు లక్ష్యభూస్యంగా ప్రవరించే ఉన్యాసుగాగు. స్టాలిన్ చివరిదశలో దౌర్జన్యంకోరకే దౌర్జన్యం అనే ఉన్యాసనీతిగా వ్యవహరించి వుండవచ్చు కాని అతనుకూడా రష్యన్ ప్రజలను అంతకాలం దారిద్ర్యంలో అట్టే పెట్టింది కేవలం లక్ష్యభూస్యమైన కనిచేతిగాని ఉన్యాసంచేతిగాని కాదు. రష్యా మొత్తం ఉత్పత్తులు స్వీకరిగతిని అభివృద్ధి చేసినకొద్దీ ప్రజల జీవనప్రమాణాన్ని కూడా క్రమేపీ వృద్ధిచేశాడు. జీవనప్రమాణాన్ని పెంచబలమంటే మొత్తం ఉత్పత్తులు ఏ శాతంలో పెరిగాయో ఆ శాతంలో పెంచబంటాగు. ఉత్పత్తులు ఎంత పెరిగినా దాంతో నిమిత్తంలేకుండా, అందులో ఏదో స్వల్పభాగంతీసి ప్రజలకు పంచారు. మామూలు కన్నా ఏదో మరికొంత లభించింన్న సంతృప్తి కార్మికులకు కూడా విచ్చెడిది. ఈ సంతృప్తిని రష్యా పరిపాలకులు చక్కగా వాడుకున్నారు. జనంచేతి బంధచాకిరి చేయించబలమెలాగో వాళ్ళకు బాగా తెలుసు: ‘అదనపుని అదనపు వగమనం— సనియెగ వేస్తే మక్కెలిర గేయటం’—దవుతున్నీ దాణా

రష్యా బలం ఏమిటి?

దొంగకుతుండున్న ఆశెవున్న గుఱ్ఱం మొరాయింది మోటుకంచీ పరాచికాలకెందుకు పాల్పడుతుంది.

ఇంకా పర్యవసానమేమిటంటే, సోవియట్ యూనియన్ లో ప్రజాస్వామ్యం 1930 ల దశలోవలెనూ, యుద్ధానంతర ప్రథమసంవత్సరాలలోవలెనూ అంత హీనంగాలేదు. మొరటుతండైనా పుష్కలంగా దొంగకుతోంది. చలికాలంలో శరీరరక్షణ చేసుకోవటానికి కొవలసినంత మాత్రం గుడ్డలు దొంగకుతున్నాయి. తలదాచుకోవటానికితగిన వసతులు యేర్పడినాయి — నాటి విస్తీర్ణం, బాగా అభివృద్ధి చెందని అమెరికన్ ఖైదుగదుల మేరకు లేకపోయినా. అగ్రవర్గాలు — పరిపాలనాధికారికాలూ, సైనికాధికారికాలూ, పార్తిశ్రామిక నిర్వాహకులూ, శాస్త్రవిజ్ఞానవేత్తలూ, సాంకేతిక నిపుణులూ, విజ్ఞానవేత్తలూ, కార్మిక ప్రోత్సాహకవర్గాలూ, ఈ మొత్తం కోటియింది, తమ స్థితిగతులు తమకు బాగానే వున్నాయనే ఆత్మవిశ్వాసంతోనే వున్నారు. ఈ వర్గాలను తృప్తిపరచివుంచటం ఆర్థికరంగంలో ఎంతో ప్రయోజనకరం. అంగుచేత ఈ వర్గాలకు రిఫ్రీజరేటర్లు, వగైరా విలాసభాగాలు విరివిగా అందజేయబడుతూనే వున్నాయి. ఇంకా మరి తలకట్టుగా వుండేవారికి కార్డు కండువూకూడా అందుతున్నాయి.

ప్రజాజీవన ప్రమాణంలో స్థూలంగా ఇలాంటి అభివృద్ధి కనుపించుతున్నా, యిది నానమాత్రమైనదే. ప్రభుత్వ పెట్టుబడులకు కొవలసిన పెట్టుబడిసంతా సేకరించగా మిగిలిన లేకమాత్రం ఇలా భిన్ను చేస్తున్నాడు. అసగా ఇప్పుడుకూడా స్టాలిన్ రూపొందించిన మహా సిద్ధాంతం యెట్టి మార్పులేనండా యథా తథంగా సాగిపోతోంది. నేడు రష్యాను పాలించుతున్నవారకూడా ఇదే పంథాలో దేశాన్ని నడుపుతున్నాడు. తనహామూసులో మాల్కెంకోవు, సైనికపరిశ్రమలకంటే వినియోగవస్తువుల పరిశ్రమలకు యొక్కవ ప్రాధాన్యత వుండాలని వాదించాడు. దాంతోనే అతను తిలకింగులై కృష్ణేష్ వై చెయ్యి అయ్యే సావకాశం కలిగింది. ఈ దృష్ట్యామానే యిటీవల జరిగిన కమ్యూనిస్టుపార్టీ కాంగ్రెస్ వ్యవహారం ఒక మహా ప్రహసనంలా కనుపించుతుంది. సోవియట్ పార్తిశ్రామికోత్పత్తులు బాగా పెరిగివుండటంచేత, పని గంటలను, వారానికి 48 గంటలనుంచి 42 గంటలకు తగ్గించటానికి వీలు కలిగింది కార్మికోత్సాహాన్ని చూరగొనటానికి వీలుగా వున్న ఈ ప్రకటననుచేసే అవకాశం కృష్ణేష్

స్వయంగా అంజించుకున్నాడు. పాపం! పరాజితుడైన మాలెంకోవ్ తన పూర్వపు తిష్టివాన్ని సవరించుకుని, 'ప్రజాసౌఖ్యంకంటే ప్రభుత్వ బలానికి ప్రాధాన్యత వుండాలి' అనే నినాదాన్ని స్వయంగా ప్రచారంచేస్తూ వుండవలసిన పరిస్థితికి వచ్చేవాడు.

సోవియట్ జాతీయ ప్రణాళిక ఉత్పత్తులను చూడు భాగాలుగా విభజించుకున్నది మొదటి భాగం పెట్టుబడి ఆభివృద్ధులకు వినియోగించుతారు. అంతే స్థూలంగా యంత్రపరిశ్రమల ఆభివృద్ధి; రెండవ భాగం యుద్ధకైని చెంపొందిజేయటానికి వినియోగించుతారు. అంతే దీనిలో అమెరికా రక్షణ వ్యయంలావుండే అన్ని ఆంశాలూ — ఆణుశక్తి దగ్గర నుంచి ఆర్థిక సహాయం దాకా అన్నీ చేరివుంటాయి. మిగతా భుక్తేషం జనానికి వదులుతున్నాడు ఈ చూడు భాగాలూ యేమే నిష్పత్తిలో వుంటాయనేది నైజానిక నిపుణుల వాదప్రతివాదాలకు తేలకుండా వున్న విషయం తనకున్న అవకాశాలలో పార్తిశ్రామిక యుద్ధకైల ఆభివృద్ధికి ఎంత భాగం వినియోగించుతున్నానో ఈ నిపుణులలో చాలామంది సరిగా అంచనా వేసుకోలేకపోతున్నారని మా అభిప్రాయం. అంగుచేతనే యీ రంగంలో రష్యా సాధించిన అభివృద్ధినిచూసి వీరు విభ్రాంతులౌతూ వుండటం తటస్థించుతూ వున్నది. అందుచేత బాగా తెలిసినవారి బోగట్టానే మనం సేకరించవలసివుంది. అలాంటినారిలో ఒకడు ఇలా చెబుతున్నారు: సోవియట్ ప్రభుత్వం తన మొత్తం ఆదాయంలో నూటికి 25 వంతులు పార్తిశ్రామిక పెట్టుబడులకు వినియోగించుతోంది మరొక 25 వంతులు యుగోత్పత్తులకు ఉపయోగించుతోంది మిగతా 50 వంతులు మాత్రం ప్రజావినియోగానికి ఉపయోగించుతున్నాడు. రష్యా సాంకేతికనిపుణులు ఈ విషయాన్ని విస్పష్టంగా చెబుతూనే వున్నాడు. జాతీయదాయంలో, సోవియట్ ప్రభుత్వం రణపార్తిశ్రామిక రంగాల పెట్టుబడులకు వినియోగించే భాగం పాశ్చాత్య కేశాలు తమ జాతీయదాయాలలో ఈ రంగాలకు వినియోగించే భాగంకంటే ఎక్కువ నిష్పత్తిలో వున్నదని చెబుతూనే వున్నారు. ఇంతింత మొత్తాలను ఈ రంగాలకు వినియోగించాలంటే ప్రజల జీవప్రమాణాన్ని కృత్రిమంగా కనిష్ఠప్రమాణంలో వుంచితే తప్ప సాగ్యం కాదు. ఇట్లా సేకరించిన అంశాలేని మొత్తాలను గుప్పి వేస్తున్నారు. గనుకనే సోవియట్ యుద్ధ పరిశ్రమ ఇంత త్వరితగతినీ ఇట్టి మహాశక్తిగా అభివృద్ధి కాగలిగింది.

[స కే వ ము.]

ఆత్మలోని అరుణరేఖ

శ్రీమతి ఉన్నవ విజయలక్ష్మి

ద్రీ సెంబరు అఖగ. కాలేజీ నెలవ లిచ్చారు నాయంత్రం 'హన్'లో కూర్చుని పేపర్లు దిద్దుకుంటున్నాను. ఇంతలో రెండో 'పోస్ట్' వచ్చింది. ఒకే ఒక కవగ వచ్చింది. బగువుగా వుంది పేపర్లు ప్రక్కకు నెట్టి కవగ చించాను. విశ్వనాథరావు వ్రాశాడు. నాకు ఉత్తరాలు చదవడంలో వున్న ఓరిక వ్రాయడంలో వుండదు. విశ్వనాథరావు అదొక తిరహునిషి. ప్రత్యుత్తరాలకు నిరీక్షించకుండా నే పకేసి కేజీల వుత్తరాలు వ్రాయగలడు నావకాశంగా చదివాను. అత నీ మగ్య రఘునాథరావు దగ్గరకు వెళ్లాడట. ఆ విశేషాలన్నీ వ్రాశాడు మేము ముగ్గురం బియే లో సహాధ్యాయులం. రఘునాథరావు, నేను యం. ఏ కూడ కలిసే చదివాము ఇంగ్లీషులో యం. ఏ పూర్తి అయక రఘునాథరావు 'లా' కూడా చదివాడు నా జీవితం సగం గడచిపోయింది' రఘునాథరావు జీవితంలో ప్రవేశించి రెండేళ్లే అయింది. అతడు చగువు ముగించాక 'సిలోన్' వెళ్లాడు. జాఫ్నాలో ఏదో ఉద్యోగం వచ్చిందంటూ! అంకిరి ఆశ్చర్య మేసింది. కలవారిబిడ్డ ఉద్యోగాని కని కానిదేశం పోయాడేమో అని! ఎంతో నాలుగే శ్లియక తిరిగి వచ్చేవాడు. ఆ తర్వాత నాలుగు నెలలకే అతని పెళ్లియింది ఇప్పుడు కాకినాడలో న్యాయ వాదిగా పనిచేస్తున్నాడు. ఇదివర కొకసారి వ్రాశాడు నన్ను రమ్మని! నానూ తీరికా, ఓరికా లేకపోయాయి! యీ మగ్య భార్యతోపాటు దేశ మంతా తిరిగి వచ్చాడుట. విశ్వనాథరావు వ్రాశాడు. "వాల్లిదిరా! సంసారమంటే! ఎంత అనోధ్య మను కున్నావు" అని. నవ్వు వచ్చింది. వెళ్లి చూడాలని పించింది. మరునాడే ప్రయాణమై వెళ్ళాను.

రైలు స్టేషన్ నుంచి జబ్బాలో వెళ్తున్నాను. దారిలో మెడికల్ షాప్ కనపడింది. గొంతులో ఏదో గరగరగా వుంటే 'లాజెక్ జెస్' కొనుక్కుందామని దిగి వెళ్ళాను. అక్కడ ఎవరో ఒకమ్మాయి మందులు

కొంటోంది సన్నగా, తెల్లగా వుండి చాలా నాజుగ్గా, అందంగా కనపడింది కట్టా, బొట్టు తీగ చాలా అధునాతనంగా కనుపించింది. బిలు చూసి డబ్బిచ్చేసి వెళ్ళి బైబువున్న కాగలోకి ఎక్కింది వెళ్తూ వెళ్తూ నన్ను జూసింది 'చాల మగకుమావు' అను కున్నాను. తరువాత రఘునాథరావు ఇంటికేళ్లేసరికి బైబు, మెడికల్ షాప్ దగ్గర కనపడిన కాగ కనపడింది. అనుమానిస్తూ లోపలికి వెళ్లాను 'రఘునాథం' అన్న నా పిలుపుతో వాకిట్లోకి వచ్చాడు రఘునాథరావు. నన్ను చూడగానే బలంగా నా భుజాలు, చేతులు నొక్కి వేస్తూ 'ఆరినీ! ఇకేమిటిరా! ఎట్లా వచ్చావు? గాలితోనైనా కలురంపలేకే! ఇల్లెలా తెలుసు కున్నావ్' అంటూ ఆప్యాయంగా పలకరించాడు. "నిమిటి యిలా వున్నావేం! ఒంట్లో బాగా లేదా" అన్నాను. 'ఊ! మొదలెట్టావా! ఇంత నల్లబడ్డావేం! గుర్రే పట్టలేక పోయాను. అయ్యో! ఎలావుండే వాడివి! అనరా—అను. సంకేహ మెందుకు?—పరామర్శిస్తున్నావమృతం!" అని పకపక నవ్వుతూ చెయ్యి పట్టుకుని లోపలికి తీసికెళ్లాడు! లోపలనుంచి హింగుస్టానీ కూనిరగ మొకటి సన్నగా వివచ్చింది. "నా అరుణ బాత్ రూమ్ సింగర్ లే—అన్నట్లు నీ వసలు చూడనే లేకుందూ" అన్నాడు రఘునాథ రావు ఇంతలోనే అతని భార్య వచ్చిందక్కడకు. మెడికల్ షాప్ లో కనపడిన అమ్మాయే! అప్పుడే స్నానం చేసిందేమో, చాల శుచిగా కనపడింది. లేత మబ్బురంగు స్వీట్లల్లెండు వాయిల్ చీర కట్టకుంది. తెల్లని. సిల్కు 'బ్లాజు' వేసుకుంది. వెన్నెల రాత్రి లాగ కళ్ళకు చల్లగా వుంది ఆమె వస్త్రధారణ! ఆమె నావంక తెల్లపోయి జూచింది చూయిద్దరి తొట్టు పొటూ గమనించిన రఘునాథం 'అరుణా, యీయన నీకిదివరకు తెలుసేమిటి? "అన్నాడు. 'ఊహల' అన్నట్లు. తలపంకించింది. 'ఇందాక మెడికల్ షాప్ లో కనపడ్డారు' అన్నాను. 'అదా! అరుణా—

ఆత్మలోని అరుణ రేఖ

వీడే ప్రభాకర్ అంటే నేను చెప్పానుగా నీకు ఇప్పటికీ తీరింది వీడికి మనింటికి రావడానికి అని నన్ను పరిచయం చేశాడు భార్యకు. ఆమె చిన్నగా నవ్వి నమస్కారం చేసింది నాకు. నేను తిరిగి నమస్కారం చేశాను. 'మీ గుర్రాలే దనిచాలా సార్లు మకున్నా గవారు' అన్నది నాతో! తీగ మీటికట్టుంది కదం "అనుభవాలతో మాసిపోని సరికొత్త జీవితంమీది. అందుకని మీ వద్దకు త్వరగా రావటానికి మనసాప్వలేగు" అన్నాను నవ్వుతూ! నా నెరిసినజుట్టు మరింత తెల్లనయినట్లు విచిత్రమైన ఆనుభూతి పొందాను. "అబ్బాయీ! అది మమ్మల్నేమీ ఆభించించటం కాదు అవకాశాలు లభించనంతవరకూ అనుభవమెలా కలుగుతుంది" అన్నాడు రఘునాథరావు.

ఆడ్రాయింగ్ మామ్, ఆఫర్మిచర్, వాటిమీద పంచిన ఎంబ్రాయిడరీ సగకు-అంతా అరుణ కళాకాళిని తెల్పుతున్నాయి 'ఫ్లవర్ షాప్'లో రకరకాల పూలు, రంగు రంగుల పట్ల చీరలు కట్టకుని పేరంటానికి పెళ్ళి, దిగ్గరసాచేరి కబుర్లాడుతూ నవ్వుకునే ఆడవాళ్ళలా వున్నాయి మధ్యాహ్నం భోజనాలయ్యాక, అరుణ 'ఫోటోల ఆల్బమ్' తెచ్చిచూపింది. నా ప్రక్కనే కుర్చీలాక్కని కూర్చుంది. అరుణ వస్తుతిః ముద్దరాలై యుండినాడ, కాలేజీ ఉద్యుత ఇత్యాది సంస్కార విశేషాలవల్ల మగవాళ్ళంటే బెరుకుపోయిందో లేక, వివిధమైన కృత్రిమ నాగరికత వాసన సోకిన అడవి మల్లెలాంటి అదృష్టమైన ప్రకృతి కలదో తెలియలేదు. మనకు పకపకనవ్వే ఆడవాళ్ళ కంటే- మంఃహాసాలుచేసే మగువలంటే నే ఇష్టం! పూర్తిగా వికసించిన గులాబిపువ్వుకన్న ఆరవిచ్చిన గులాబులే అందమైన వంటాము అందుకే, మన ఆడ పిల్లలు కోయపడుచుల్లాగ నోరువిప్పి నవ్వుకు. మనం పెంచే గులాబులు ఆరవిచ్చి అలానే కాసేపుండి మన్ని మురిపిస్తాయి'. అడవిపూలకు 'మొగ్గతనం' పోయి 'పూవుతనం' రాగానే పూర్తిగా విచ్చుకుని పక పకా నవ్వుతాయి బహుశః అరుణ ప్రకృతి ఇటువంటి దేహాసని తోచింది. వాళ్ళిద్దరూ ఆ మధ్య దేశమంతా తిరిగి వచ్చినప్పటి విశేషాల ఫోటోలు చూపుతోంది. తాజ్ మహల్ చూపించినప్పుడు అరుణ భర్తకేసి చూచి 'చెప్పనా' అని నవ్వింది. తలెత్తి

రఘునాథాన్ని చూచాను, 'చెప్ప' అని నవ్వనట్లే నవ్వాను అందమైన అతని కళ్ళు, పెదవులు నిజంగా నవ్వానునే ఆమె అనుకుంది. ఆ కళ్ళ అడుగు లోతుల్లో, ఆ పెదవుల వంపులలో నిగూఢంగా నుడి తిరిగిపోయిన విచారతేజులను గుర్తించటానికి అరుణ సంస్కారం చిన్నదైపోయింది నాకాశ్చర్యం వేళింది. ఆ నవ్వు, నవ్వేకాదనిపించింది నేను నవ్వేసి 'ఏమిటో చెప్పండి అనుజ్ఞ తీసుకున్నానుగా' అన్నాను. 'అనుజ్ఞ' అనేమాట గుచ్చించనట్లుగా అరుణ ఒకసారి కనుబొమలు దిగ్గరగాదీసి ముడివేసి మళ్ళా పూస దీసింది "ఏరే... తాజ్ మహల్ చూచి బైటనే నిలబడి పోయారు లోపలికి రావన్నాడు బలవంతంగా లాక్కెళ్ళాను. ఎక్కువసేపుండలేక పోయారక్కడ పైగా ఏద్యేకాదు. నిజంగా! కావాలంటే అడుగండి అబద్ధమేమో! ఎందుకూ అంటే 'పూరికే ఏడ్పు వచ్చింది' అన్నాడు ఆరాతి మళ్ళీ వెన్నెలో తాజ్ ను చూడటానికి రమ్మన్నాను రోనన్నాడు నేనొక్కతెనే ఇంకెవరినో తోడుతీసుకొని వెళ్ళాను. మళ్ళీ విచ్చిచూడమగదా. 'మామ్'లో ఏడుస్తున్నాడు. మగవాళ్ళట పైగా మీరు అంగీకరిస్తావో!" అంటూ పకపక నవ్వింది పసి పిల్లలాగ! నేనూ నవ్వేశాను. రఘునాథం నవ్వాడు.

ఆ తర్వాత రఘునాథం 'సాంతి' ఆల్బమ్ అంటూ తీసుకొచ్చింది అంటే పెండ్లికిమంగు రఘునాథరావు నేకరించిన ఆల్బమ్ అని ఆమెభావం పెళ్ళయ్యాక 'స్వంతం' అనేది అందరికీ నశిస్తుందా? వీడికేనా? అనుకున్నాను మొదటి పేజీలు చాలా దాటేశాను. అవన్నీ నాకు తెలిసినవే! ఆ పేజీలనిండా మేమే! తరువాత జాఫ్నాలో అతిని జీవితం ఎలావుండేదో చూడమని పేజీలు నెమ్మదిగా తిప్పుచున్నాను. ఏవో ఫోటోలు, ఆడవాళ్ళవి, మగవాళ్ళవి చాలా కనపించాయి కాని అందరూ చాలా పెద్దయిరి 'పోజ్' ఇచ్చినవారే! వెనుక పేజీల్లోవున్న చాలాగా, జంతువులలాగా వ్యర్థంగా వున్న ముఖం ఒకటి కనపడలేదు ఒక పేజీలో ఏదోఒక 'ఫామిలీఫోటో' చూపింది అరుణ. అందులో ఒకమాల్లయని చూపి యీమె వీరి 'కోలీగ్' అట. 'హాయిట్రీ' లెక్చరర్ అని కదండీ చెప్పాడు అని భర్తకేసి చూసింది. 'ఊ' అన్నాడు రఘునాథం. 'వీరు వాళ్ళ అమ్మా నాన్న, చెల్లెల్లా, తమ్ముడూట' అని పరిచయం చేసింది. 'ఇంగ్లీషు

డిపార్ట్ మెంట్' నన్నమాట? ఎవరేమిటి వీళ్ళు? అన్నా. 'మశాయీలు. అనబవూరు కాలికట్' అన్నాడు రఘునాథం-అశనిముఖం చాలా తనూమాగా మారింది.

'మీరు చెప్పండి యీమె బాగుందా, యీమె చేల్లెలు బాగుందా' అని అరుణ నన్నడిగింది ఫోటో కేసి చూపిస్తూ! ఒకమ్మాయి, అమ్మాయిల అందం గురించి అంతగా పరిచయంలేని నాతో ప్రస్తావించటం-తొత్తి ఆనందం! సంజీవాంతేడు. అరుణ అడవి మల్లెలాంటదే! నే నేమీ చెప్పకముందే "నేను చెల్లెలే బాగుంటుందంటాను. వీరు ఒప్పుకోరు" అన్నది "అంటే అక్క బాగుంటుందనేగా అర్థం! ఏరా?" అని రఘునాథాన్ని పరాచిక మాడానా వాడు నవ్వాడు. ఇండాకటిసవ్వే! అది నవ్వుకాదు. నాకు తెలుసు

మరునాడు ప్రొద్దొక్క లేచాను ఇంట్లో ఎవరూ కనపడలేదు. 'గెస్ట్రూమ్'లో నే వున్న 'బేసిన్'లో ముఖం కడుక్కుని బైబ తోటలోకి వచ్చాను. దూరంగా రఘునాథం పచార్లుచేస్తూ, సిగరెట్ కౌలుస్తూ, ప్రతిక మాస్తున్నాడు. 'స్లిప్పర్లు' తొడుక్కుని తోటలోకి వెళ్తున్నాను ఒకప్రక్కన నన్న జాజీ పందిరిదగ్గర అరుణ నిలబడి పూలు కోస్తోంది! తలంటి పోసికున్నట్లుంది. జుట్టు వీపుమీది పరచుకుని వుంది. పాడుగ్గాలేపు వెంట్రుకలు! చివల్ల మెలికలు తిరిగి నీరు కారుతున్నాయి! నన్న జరిఅందు పట్టుచీర కట్టుకుంది. చెతిగో పూలసజ్జ కనపడింది. నా నడక అలికిడికి వెనుతిరిగి నన్ను చూచి నవ్వింది. ఎట్టటి బొట్టు, నల్లటి కాటుక కొట్టొచ్చినట్టు కనబడ్డాయి! అలలుతీరిన ఆమెజుట్టు ముఖాన్ని సగం కప్పి, సగం కప్పనట్లున్నది. అప్పటి అరుణముఖం కంటే, రఘునాథానికి వార్తాప్రతిక ఎలానచ్చిందో ననుకున్నాను. రఘునాథం నన్నుజూచి 'పద, కాఫీ తీసుకుందాం' అన్నాడు. ఇద్దరం వస్తున్నాం. అరుణ మమ్మల్ని చూచింది. 'మీరుకూ డారండి' అన్నాను. 'నా కాలస్యముంది-మీరు వెళ్లి తీసుకోండి' అన్నది.

"ఇవాళ ప్రకవారంగా! ప్రార్థున్నేతలన్నానం ఆరైన పూజ! ఆ వ్యవహారం తొమ్మిది, తొమ్మిది న్నరయితేగాని తెమలదులే" అన్నాడు రఘు ఆ ఘాటల్లో ఏమీ విసుగు భవించలేదు. నా స్త్రీకుడుగా

వానించే 'పాతి' రఘు గుర్తువచ్చి ఆశ్చర్యమయింది. అరుణ ఇంట్లోకి వచ్చింది. పూలసజ్జ నిండివుంది. పూజ గదికాబోలు చిన్నరూమ్ కేసి వెళ్ళింది పసుపు రాసుకుంటేమో, కాళ్ళు పచ్చగా కనుపించాయి. 'స్లిప్పర్లు' లేకుండా తోటలో తిరిగిందేమో—గులక రాళ్ళు గ్రుచ్చుకొని కందిపోయి కొంత, ఎట్టమట్టి తాలూకు ఎట్టదనం కొంత కారణాల గా ఆమె పాదాలఅంచులు ఎరు పెక్కినాయి.

ఆరోజు డూరిలో అక్కడక్కడ తిరిగినచ్చాం ముసరమా! ఆ మధ్యాహ్నం రఘునాథం భార్యను చూచి 'యీరోజు, నీవల్లి మీపార్యతిని చూచి రారాదూ! ప్రభాకర్ వున్నాడుగా నాకుతోడు' అన్నాడు "నిజమే నేనల్లి వస్తా! పాపం దానికి జ్వరం తగ్గిందోలేదో, అప్పుడు టైఫాయిడ్ అనుకుంటున్నారు నాళ్ళు" అన్నది. చీరేఅదీమాగురుని నాల్గైర రింటికోపోతూ నాతో చెప్పింది. "వీరి చిల్లగాలికి తిగగనీకండి" అని ఆమె మాపే శ్రద్ధకు నాఒళ్ళు గగుర్పొడిచింది అప్పుడు గుర్తొచ్చింది. నిన్న ఉదయం మెడికల్ షాపులో అరుణను చూచినాట! "ఈమధ్య ఏమైనా మంచమెక్కా వేమిటి?" అన్నాను. "అ! ఏంలేదు నాలుగురోజుల జ్వరం. డూరికి ఆర్థాలం చేస్తుంది" అన్నాడు రఘు

అరుణ వెళ్లగానే, ఇద్దరమూ తోటలోకి వెళ్లాం! చాలారకాల పూలు. థాలియాలు, పాపీస్, డైయా ఫన్లు, యాస్టర్లు, వయోలాల, కనకాంబరాలు! నేల కొనుకున్నట్లున్న చిన్న మొక్కలకూ పూలే! మనిషి ఎత్తున వున్న పెద్ద మొక్కలకు పూలే! వేరే ప నేమీలేనట్టు పంతా లేకుకుని, విరిమబూసి మంతనాలాడుతున్నాయి ఇక గులాబులు, మల్లెలు, జాజాలు-వీనికి లెక్కలేకు "ఆమెకు మొక్కలంటే చాల శ్రద్ధనుకుంటానే" అన్నాను "శ్రద్ధేమిటి? పిచ్చి! నాకీతోటలో తిరగటమంటే తలనొప్పి. తిరిగినా వీటి కేసి చూడను ఇన్ని రకాల పూలు, ఇన్ని రకాల అందాలు, దేన్నీ మెచ్చుకోలేం!" అన్నాడు. నేను ఆశ్చర్యంగా చూశాను. ప్రక్కనే నాభుజానికి తాకిన థాలియా కొమ్మ పట్టుకుని, ఎట్టగా విచ్చిన ఆ పువ్వు జూపి "దీన్ని చూడు ఎలా వుంది?" అన్నాను. పట్టలేనంత అందంగావుంది. అది వాడిపోకముందే, కుండే చీల్చుకుని లోపల దాచుకోవాలని వుంది" అన్నాడు.

ఆత్మలోని అరుణ రేఖ

భార్య లేనప్పుడు ఇంత ఉద్రేకంగా మాట్లాడుతున్నాడే అనుకున్నాను అయినా, అందరూ, అనురాగమూ తనలో నింపుకున్న 'అరుణ' అందుబాటులోనే వున్నవీడు, ఇంకా 'అందం దాచుకోటం' (అనభవించటం కాదు), "సండే చీల్చుకోటం" అనడం మానే, "ఎందుకు వీడు పరితపిస్తున్నాడా" అనుకున్నాను ఇంతకు మించిన వారిపైన వీటికి వాంఛ వున్నదా ఏమో! అమావాస్యరోజున చంద్రుడు కనపడలేదని విచారించేవాడు, నీలాకాశమూ, రోజుకన్న ప్రస్ఫుటంగా మెరిసే చుక్కలు - వీటి అందాన్ని అస్వాదించలేదు ఆలోచనలు తెమల్చుకుని "ఏమిటా ఆలా వున్నావు? చాల మారిపోయావ్. అసలు సంగతేంటి?" అన్నాను.

ఏదో - చెప్పబోయేదానికి నాంది అన్నట్లుగా, నాచేసులు తన చేతుల్లోకి తీసుకొని నెమ్మదిగా నొక్కాడు, అక్కడే పచ్చిక పైల కూలబడ్డాం!

"నేను జాఫ్నాలో వుండగా మా డిపార్ట్ మెంట్ లో నే, ఒకమూయి వుండేది పేగు రంజని" "పాయింట్" లెక్చరర్ అంటూ మొదలెేశాడు. నేనిట్లాంటిదేవో వుంటుందని వూహించాను.

"ఇందాక నీ భార్య చూపిందే, ఆ ఫోటోయే నా" అన్నాను. అప్పటి రఘు ముఖకవళికలు గుర్తువచ్చి! "ఆ! - ఆమె అంటే మొదటినుంచి నా కదోక విప్లవమైన....." మాట దొరక లేదనికీ. అతిథు నవ్వి. "ప్రేమా, గీమా" అనకు సుమా! ఏదో చెప్పలేనుగాని" అన్నాడు. అతిథు చెప్పలేకపోయింది నేను చెప్పలేనుగాని, వూహించ గలిగాను. "అందమైన జీనా?" అడిగాను. మనుష్యుల వర్ణన - పుస్తకాల్లో, కథల్లో అంటే ఏదో వ్రాసేయ వచ్చుకాని, ఒక స్నేహితుడి దగ్గర అమ్మాయిల అందం గురించి నిజం "నిజం" గానే చెప్పాల్సివస్తే కష్టమే! నాడు ఆలోచించినట్లా ఆలోచించి "రంజని అందం గురించి నీకు చెప్పాలంటే నాకేమీ స్వంతిమాటలు లేవురా! ఎప్పుడో చదివాము గుర్తుందా!..." "పది నిమిషాలామె వంక లేరిసార చూచినా, ఆమె అందకత్తై డౌనో, కాదో తేల్చుకోలేకపోయాను. ఎందుకో ఆమె నన్ను చూచి నవ్వింది. వెంటనే అరిపించింది - ఆమె చాల అందమైనదని ఇదే నా ప్రథమానుభవం కూడా!" అని క్లుప్తంగా ముగించాడు. "తిర్వాతి?" అన్నాను. చిన్నప్పుడు

దయ్యాల కథలు, పేదరాశి పెద్దమ్మ కథలు విన్నప్పుడుండే ఉత్సాహం, తొందర మల్లకనబర్చాను.

"మొదట్లో నేను ఎక్కువగానే మాట్లాడేవాడిని రంజనితో! ఆమె చాలా ముక్తసరిగా జవాబులు చెప్పేది ఒక ఏడాది గణించాక, నా మనస్సు ఆమెకు మరీ దగ్గరవ్వాలనుకోటం మొదలెట్టింది. ఆలోచనల తర్వాత బుద్ధితో మనస్సుకు కలైల వేశాను. మాట్లాడడం చాలా తగ్గించేశాను. సాగ్రమైనంతవరకు ఆమెను కలుసుకోటం మానేశాను! క్రొను లైఫ్ గా నే 'రూమ్' కెళ్ళిపోయేవాడిని. కొన్నాళ్ళ తర్వాత ఒకనాడు ఆ అమ్మాయి, చెల్లెల్ని వెంటబెట్టుకు నా 'రూమ్' కు వచ్చింది. ఆశ్చర్యపోయాను అక్కడింకెవరియింటికోవచ్చినట్లు, దారిలోవుంది కనుక నారూమ్ కేసి తొంగిచూసినట్లు చెప్పింది. కాని అంతా అబద్ధం నిజమైనాడు తెలిసింది నాకు లేనిపోని అభిమానంతో నిజాన్ని దాచివేసింది. కావాలనే నారూముకు వచ్చిందారోజు. లోకంకోసం చెల్లెల్ని వెంట తీసికొచ్చింది. చాలా స్వేచ్ఛగా మాట్లాడింది. నామనస్సు మళ్ళీ కొంచెం పట్టుకెప్పింది. ఆ తిర్వాత ఆ అమ్మాయి రోజూ కొంత సేపైనా నాతో మాట్లాడేది. బాగా నవ్వేది. ఆమె మాట్లాడే మాటల్లో, చాల వాటికి ఏమీ అర్థం వుండేది కాదనే గుర్తు. నాలోపల 'వాంఛ' విజృంభిస్తుంటే, దాన్ని జయించి నిర్వికారంగా ఆమెతో మాట్లాడాలంటే చాల కష్టమయ్యేది. ఆమె నడకడి నాకీల ప్రవర్తనలపై సవాలు చేస్తోందా - అనుకుని చిరాకుపడేవాడిని చాలా సార్లు. కాని రంజనిపైన ఎప్పుడూ కోపంగచ్చినట్లు జ్ఞాపకంలేదు. ఆశ్చర్యమేమంటే, నేను మాట్లాడటం తగ్గించిన కొద్దీ, ఆమె మరింత పలుకరించేది ఇలా కత్తిమీద సాముగా ఇంకో ఏడాది గణిపాను. నాకు పిచ్చెక్కేంత పని అయింది. పోనీ అడిగేద్దామా అంటే భయం! లోకు వవుతా నేమోనని! ఇక ఆ వాతావరణం భరించలేక వేసవి సెలవు కింటి కొచ్చిన వాడిని మళ్ళీ తిరిగి వెళ్ళకుండా ఉద్యోగాని రాజీనామా ఇచ్చేశాను ఆ తిర్వాత నాల్గు నెలలకే అగణన పెళ్ళి చేసుకున్నాను. జాఫ్నాలో నా 'కొలీగ్స్' అందరికీ ఆహ్వానాలు పంపాను. చాలమంది దగ్గరనుంచి వుత్తరాలు, వైర్ లావచ్చాయి రంజనివద్ద నుండి ఏమీ ప్రత్యుత్తరం రాకపోయేప్పటికీ ఆశ్చర్యపోయాను. కాని, క్రమంగా ఆమెను మర్చిపోయాని

ప్రాత్యహిం చే 'బుద్ధి' ఇదీ మంచికే లెమ్మంది—
మనస్సు రవ్యంత బాధపడినా! ఆత్మర్యా అరుణ
మంచితనాన్ని చాలా అనుభవించాను. ఇప్పటివరకూ
నేనుగూడ ఆమెకెటువంటి అనంత్య పీనీకలిగించలేదు నే
అనుకుంటున్నాను. ఒకవిధాది ఏ చింత లేకుండా
వున్నాను. తర్వాత ఒకనాడు జాఫ్నానుంచి ఒక
కవచ వచ్చింది. అదృష్టం! అరుణ ఆనాడింట్లో లేను.
చింపి దదివితే రంజని పు త్తరమయింది.

“నీవు అరుణను ప్రేమించానన్నావుగదా,
రంజని సంగతి ఆమెవద్ద ఎందుకు దాచావు” అని అడి
గాను.

రఘునాథం ఆశ్చర్యంగా “మన కష్టాలు, మనం
ప్రేమించేవాళ్ళకైనా సరే చెప్పకు నేటప్పుడు—ఎక్కు
వగా ఆలోచించాల్సింది వాళ్ళ మంచినింకాదురా,
కావల్సింది గుండెలిబ్బరం. విని భరించగలరా!
అని-అంతుక నే అరుణకు చెప్పలేను” అన్నాడు.
వాడు తన కథంతా నాకెందుకు చెప్తున్నాడో అర్థ
మైంది. నా మంచితనంమీద నాకు ఒకపీసమెత్తు
నమ్మకం తగ్గింది. “సరే-రంజని ఏం వ్రాసింది”
అన్నా. “నేను ఆమెకు పంపిన ఆహ్వానపత్రిక చేర
లేకుండాపోయి! “నా ప్రేమ నీవు తెలుసుకున్నావు
కనుక నే, నీ పెండ్లికి నన్ను పిలవ సాహసింపలేక
పోయావు! ఈ వార్త యితరులవల్ల తెలిసినప్పుడు
నే నెంత క్రుంగిపోయానో—ఎలా వ్రాయను? ఏడాది
ఓర్పుకున్నా నీబాధ ఒంటరిగా. ఉపశాంతికొరకు
యివాళ వ్రాస్తున్నా నీకు. నీయందు పూర్తినిమ్మకము
లేనందువల్లే, నేను నా ప్రేమ బాహులంచేసి భిక్షుగౌర
లేను. కాని దురదృష్టం! నామనస్సు నీవుగ్రహించావు
నా అభిమానం చెబ్బతిన్నది. నేను ఓడిపోయాను.
అందుకేమీ ప్రతిఫలంలేను నాకు. నీ మనస్సులో
నన్నెంత తేలికచేసినా, కనీసం నాపై, నీ కుఖాన్ని
కోరి వ్యక్తిగా పూర్తి నిమ్మకముండు” అని వ్రాసింది.
“ఇంతే! మేఘాలను దూసుకొనిపోయే విమానం హఠా
త్తుగ నేలకులడం లాంటి అనుభూతి యిది” అన్నాడు
రఘునాథం.

“నీవు జవాబు వ్రాయలేదా” అన్నా!

“ఆహ్వాన పత్రిక తనకుకూడ పంపినట్లు
వ్రాశాను. నాపై తన కున్న కోరిక నా కీడుకాస్త్రాతి
మైనా తెలియదని చెప్పాను. ఆశలూ, అనురాగాలూ
ఆంతి గోప్యంగా గుండెల్లో నే దాచుకుని అణగారి

పోవటానికి నేనేమైనా ఆకాశ కుసుమాన్నను
కున్నావా?” అని ముగించాను. అంతకంటే ఏం
వ్రాయను?” అతని గొంతే కాదు—శరీరముకూడ
కొంచెం కంపించినట్లు సంస్కృతబుద్ధిలో గుర్తించ
గల్గాను.

“ఆ తర్వాత మళ్ళీ ఆమె వ్రాయలేదా”
అన్నాను.

“ఉహూ! ఏమీ వ్రాయలేను. కాని నా ప్రేమ
ప్రతిబింబాన్ని నేను గుర్తించలేదని తెలిశాక, ఎండి
పోయిందినుకున్న ఆమెపై నాకున్న ప్రేమ కొత్తి
చిగురసింది! ఏమీ చేసేస్తేమిటో లేను నేను నా కాలు
చేతులు నేనే విరగొట్టుకున్నా ననిపిస్తుంది అరుణ
అమాయకురాలు మరి కుసుమారమెన జాబివువ్వు
లాంటిది. జాగ్రత్తగా దూచుకోవాలి! ప్రేమ ఒక
చోట, దాని ప్రకటన చురొకచోటగా బ్రతుకు
తున్నాను” అన్నాడు. ఇప్పుడర్థమైంది నాకు! రఘు
నాథం అరుణపై దూషేడి ప్రేమకాదు,—అది
లాలన, దయ, ఆదరణలాంటిది! ఇంతిలో నే కాదు
చప్పడైంది! అరుణ వచ్చింది!

“చీకటయిపోయింది ఇంకా తోటలో నే
వున్నారే? ఇంట్లోకి పదండి మంచుకుగస్తోంది”
అన్నది. రఘునాథం నవ్వు తెచ్చుకొని లోపలికి
వచ్చాడు. చాలా అప్యాయంగా అరుణను, ఆమె
స్నేహితురాలి ఆగోగ్యవిషయం విచారించాడు.
నిజమే! అలా బ్రదికటం రఘునాథానికి చేతనయింది!

మరునాడు ప్రయాణం కట్టాను ప్రేమనకు వచ్చా
రిష్టరూ; రైలు కడలబోతుంటే రఘు నాచేయి
నొక్కుతూ “ఎవ్వరితో అనకేం!” అన్నాడు.
నాకంటే రాతిగుండె కలవాళ్లు మా మిత్రబృందంలో
మరెవ్వరూ లేరని రఘునాథం అభిప్రాయం కాబోలు!

రైలు, రైలుతోపాటు చెట్లూ, చేలూ,
పైన ముబ్బలూ, నా ఆలోచనలూ, అతి వేగంగా
పరిగెత్తుతున్నాయి. అన్నింటికి ఒక్కసారే ‘బ్రేకు’
పడినట్లు మామూరి ప్రేమన వచ్చింది. ఆ రాత్రి పడు
కున్నాను. రఘునాథమే మెదులుతున్నాడు మన
స్సులో! ప్రపంచంలో అక్కడక్కడ నిర్లిప్తమై
యున్న కరుణ, సహనము, అభిమానము ఇత్యాది
ఉత్తమ భావాలకు అందమైన శరీరం కనిపించగా నే,
దానిలో లీనమైపోవాలనే కోరిక కలుగుతుంది
కాబోలు. లేకపోతే, రఘువంటి వ్యక్తిని మనం కలు
సుకోలేము!

టి బె చ్ దేశము

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

భారత భూమిలో జాతీయంగాన్ని స్వర్ణయుగ మన్నాడు. మనదేశము కళలలో గాని, శాస్త్రాలలో గాని, మతాలలో గాని, యోగములో గాని, పరిశ్రమలలో గాని, సుఖశాంతి లలో గాని ప్రభుత్వాలలో గాని, ఆనాడు ఉన్న స్థితి నందుకున్నది ఆనాటి కళలు కొన్ని మనకు ఇప్పుడు దక్కినా, శాస్త్ర గ్రంథములు, చాలావరకు నశించి పోయినవి. దండయాత్రల వల్ల దొంగలపట్టె కొంపవలె అయింది మనదేశము గాల్లి రప్ప తప్ప చాలావరకు కొల్లగొట్టబడాయి. మహమ్మదీయుల దండయాత్రల నాటికి, కాశీ, నవద్వీప, వలంద, తిక్షణిల విశ్వవిద్యాలయాలు లన్నవి. అందులో గొప్ప పుస్తక భండాగారములు ఉన్నవి. వీటిని చాలానాటిని మహమ్మదీయులు తినుల బెట్టారు. కొందరు బుద్ధిమంతులు చాలా గ్రంథాలను టిబెట్టుకు చేరవేశారు టిబెట్టు దేశీయులు కూడా జ్ఞానార్జనకు మనదేశం వచ్చి అనేక సంస్కృత గ్రంథాలను తీసుకువెళ్ళి, నారి భాషలోనికి తర్జుమా చేసుకున్నాడు. మనదేశీయులు కూడా జాత్య, తంత్ర మతాలను వ్యాపింప చేయుటకు టిబెట్టుకు వెళ్లారు. కిరితో చాలా గ్రంథాలను తీసుకువెళ్లారు ఎటుయినా, ఇప్పుడు మన పూర్వగ్రంథాల టిబెట్టు లామూ వద్ద కుప్పలుగా ఉన్నవి. ఈ కనుపించే కాక, ఇంకా గుప్తంగా కూడా పుస్తకము. ఇందుకొక ఉదాహరణ ఉన్నది. సర్దారు సజ్జెగారు మన మాజీ చీనా రాయబారి తన రెండు చీనాలు అనే గ్రంథంలో ఈ విషయాన్ని తెలిపారు. తాము చీనా గోబీ ఎడారి చూడటానికి వెళ్ళారట ఆక్కడ ఒక గొప్ప కొండ గుహను చూచాడట అంతకు పూర్వము దాని ద్వారము ఒక రాతితో కప్పబడి ఉన్నది. చూచుటకు, అందొక గుహ ఉన్నదని ఎవరికీ తెలియజేయలేదు. ఒక జాత్యవ్యాపి ఎట్లో దానిని కనిపెట్టాడు. కష్టపడి, ఆ ద్వారం తెరవగా, అదొక గొప్ప గ్రంథాగారము. వ్రాతగ్రంథాలు ఇంకెత్తున వాసుకపోసి పున్నవట. ఈ సన్యాసి తనకుతానై అధికారిని అక్కడే ఉన్నాడట కొంత కాలానికి ఒక డిండిదేశీయుడు, కొన్ని గ్రంథాలు ఇవ్వమని అడిగాడు. కాని ఇతను నింకరించాడు. ధనాన్ని చూపాడు లొంగలేదు. చివరకు ఒక యుక్తిపన్నాడు. తాను హ్యూనిత్సంగ్ అంశ

మన్నాడు. హ్యూనిత్సంగ్ తానుగా పుటానన్నాడు తాను సంపాదించిన గ్రంథరాజములన్నీ వృథా అవుతున్నవనీ, అందుచే తనకు చాలా బాధగా ఉన్నదన్నాడు. వీటిని అనుభవంలో పెట్టుటకే, ఈ జన్మలో తనిక్కడికి వచ్చానన్నాడు ఈ యుక్తి బాగా పారించి. అయిదు వందల రూపాయ లిచ్చి, తనకు కావలసిన సంస్కృత గ్రంథాలను, ఒక బండెడు గ్రంథాలను తీసికొనివెళ్ళాడు ఇది తెలిసి అంగ్రేయుడు వచ్చాడు కొన్ని పోయిన అనిచినార పడాడు ఇంకా కొన్ని గ్రంథాలను ఇతను తీసుకొని తిందేశానికి వెళ్ళాడు ఇది చాలా హృదయ విదారమైన విషయమన్నాడు పణిక్కరు ప్రజలకు దూరంగా ఇన్ని గ్రంథాలను ఆనాడు ఎట్లా తెచ్చానోనన్నాడు ఏకాంతంగా తను వానాకు అనుకూలమయిన చోటని ఇక్కడ మతాన్ని ఏర్పరచుకున్నాడు. కాని ఇక్కడ నుండి ఎంగువల్ల ఎప్పుడు వెళ్ళాకే ఇట్లా ఎంగువల్ల గుప్తపరచవలసి వచ్చిందోనన్నాడు పణిక్కరు ఎటుయినా చీనా, టిబెట్, భారతభూములలో ఈవిధమైన గుప్తనము, గుప్తవిద్య, గుప్తగ్రంథ భండాగారము లుండి ఉంటు

మన స్వాతంత్ర్యోత్సాహం అనేక అయాల్య శాస్త్రాలు పోయినవి ఈనాటికి మనము స్వతంత్రులమైనాము. ప్రతిదానిలోను ప్రపంచదేశాలతోపాటు మనము ముందుకు నడచాలి. శాస్త్ర పరిశోధనలు చేయాలి యోగవిద్యారహస్యాలను సంపాదించాలి. ఇవి ఇప్పుటికి టిబెట్టు దేశంలో వున్నవని చూచినవారు చాలామంది చెబుతున్నారు

మన ఆంధ్రదేశంలో కూడా జాతీయగ్రంథాలను, బంగారుపంట పండించింది. మహాయానమును కనిపెట్టిన నాగార్జునాచార్యుడు మన దేశంలోనివాడే. ఇతను మతిము, వేదాంతము, యోగములనేగాక, రసాయనశాస్త్రమునకూడా వ్రాశాడంటారు. వీరితోపాటు అమరావతీ విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగువారు యెన్నో శాస్త్రములను వ్రాసివుంటారు ఆనాటి మన జాత్యగ్రంథములన్నీ మనకు మిగలలేదు. టిబెట్టులో నాగార్జునుని పూజిస్తారు. ఇతని శాఖీయులే టిబెట్టు వారు. నాగార్జునుని గ్రంథాలన్నీ టిబెట్టులో వున్నవని చూచినవారు వ్రాస్తున్నారు. మనదేశంలో

పుట్టిన మన గంధాలను మనము టిబెట్టులో చూడగలము. అందులో ఎన్నో రససిద్ధులు యోగసిద్ధులు, వేదాంత నూత్రాలు, బాధ్యగృతిమును అనేక రహస్యాలను మనము తెలిసికోగలము. ఇప్పటి ఉత్తరక్షేయు లొకగు టిబెట్టువెళ్ళి కొన్ని గంధాలను తెచ్చి రని వింటున్నాము. తెలుసుకునుకుటకూడా ఈ అన్వేషణకు బహులుజేరాలి అయితే, ఇది సుఖప్రద మైన పనికాదు; చాలా కష్టము, టిబెట్టు చేగుట. ఆ క్షేయుల ఆచారముల పొందుట చాలా కష్టమే. ఇంత వరకూ టిబెట్టు ఒక సుప్రసిద్ధునిగా వుంటున్నది ఈ శతాబ్దము తొలిశతాబ్దకూడా బహుటివారి నెరిసిన తమ క్షేయంలోనికి రావీనులేదు అ నెరులు అనేక వేమలతో వెళ్ళారు. కొందరు వారి చేతుల్లో చనిపోయినారు అస్పృష్టవంతులు తప్పించుకొచ్చారు. ఇతరులను రానీ యకుండా ఎంత కట్టడిటం చేశాగో జపాక్ బాధ్య సన్యాసియైన కవాకు చీ గ్రాసింది చదిచితే తెలుస్తుంది శిరతారాయ్ అనే డార్జిలింగు నివాసి, టిబెట్టుభాష, జ్ఞాన్ గంధాలను చదువుకొనుటకుని టిబెట్టు వెళ్ళాడు. ఎన్నో ఒక లామావద్ద ఆశ్రయం పొందాడు. కొంత కాలం చదివి ఇంటికి తిరిగి వెళ్ళాడు. తిర్విత ఇతను బ్రిటిషువారి వేలలవాడని అనుమానించారు ఇతనికి ఆశ్రయం ఇచ్చిన లామా పేరు సెంగ్ చెన్ డోర్ జె. ఈ లామాను, టిబెట్టు ప్రభుత్వం విచారించి, మరణ శిక్షను విధించింది. ఇతనిని బ్రహ్మపుత్రానదిలో, ప్రాణంపోయేవరకు ముంచి చంపబున్నది. ఆజ్ఞాపాలకులు ఇతనిని నడినది కూర్చోపెట్టి, తాడుకట్టారు ఈ లామా సద్భావంతో కూర్చున్నాడు జ్ఞాన్ సన్నిత గంధాన్ని తీసికున్నాడు. నేను మూడుసారులచెయ్యెత్తిప తిరువతి, నన్ను, నీటిలో ముంచబున్నాడు. భయపడ లేదు, తోణు లేదు. ప్రకాంతవదంతో పరిత్ర జ్ఞాన్ గ్రంథరజమును కఠించాడు మూడుసార్లు చేయె త్తాడు, కాని ఆజ్ఞాపాలకులకు చేతులు లేవలేదు. అట్టే మాన్తూ నిలబడిపోయినారు. లామా తమ విధిని నిర్వహించుని హెచ్చరించాడు. వారిని వత్తిడిచెయ్యగా, లామాను ఒకసారి ముంచాడు. ప్రాణంపోలేదు; 2 వ సారి ముంచారు ప్రాణంపోలేదు నిర్విణులై మాన్తూ నిలబడ్డారు. లామా తన కొసప్రాణాలను కూడదీసు కుని, వారిని ఇట్లా ప్రబోధించాడు. నా కర్మలు ఇంతటితో నశిస్తవి. నేను బుద్ధునిలోకంకు వెళ్ళు తాను. జ్ఞానముతం ప్రపంచముంతటా వ్యాపించు గక యన్నాడు. తమకు వప్పచెప్పి కారాగృహ నిర్వహించబున్నాడు. ఈ దీనులు మూడవసారి నీళ్ళలో ముంచారు. దీనితో ఆ లామా ప్రాణాలు ఎగిరిపోయి నవి టిబెట్టువారి ఆచారం ప్రకారము ఈ లామా కళ్ళు చేతులు, మొండెము నరికి, అ నదిలో పారవేశారు. ఇందులో లామాల జ్ఞానముతి విశ్వాసం యెంత గాఢ

మైందో తెలుస్తుంది. వారి కేశాన్ని ఎంత కఠినంగా, ఇతరులు ప్రవేశించకుండా చేశాగో తెలుస్తుంది కాని సర్ యంగ్ హన్ బెండ్ర్ అనే ఆతన్ని టిబెట్టుమీద దండయాత్రకు 1887 లో బ్రిటిషు ఇంజియా ప్రభుత్వం పంపింది. మళ్ళీ 1903 లో కూడా పంపి, టిబెట్టు వారివద్ద కొన్ని న్యాయపరసాధారాలను పొందింది. కాని విదేయులంటే, వారు నమ్మలేకపోయినారు. ఇప్పటికి కొంత మారిందంటున్నాడు. ఎట్లయినా ఇది నాహాసకార్యమే

టిబెట్టును, మన క్షేయులు తిగినిష్ఠపనుంటారు. అంటే స్వరూపి అని ఇది మన క్షేపు ఉత్తరపు న్న యొ సామలము పవ్యశియుల ముగ్యులన్నది టిబెట్టుకు ఉత్తరాన చీనాదేశం, దక్షిణాన నేపాల్, సిక్కిం, బూటాను దేశాలున్నవి నేపాల్ కు సాంఘా రాజు న్నాడు. టిబెట్టుకు జ్ఞాన్ సాము. కేగుకుబాధమే కాని తాంత్రిక సంబంధం ఎక్కువ. పూర్వచారసరాయణాశ్రయం ఎక్కువ. అనుమానాలు, మాధ్యమ్యకాంక్షలు వీధ క్షేము. కాని ప్రపంచమున్నల పొంది మోంట్ యవరెస్టు, మనస సగోవము లాదేశంలో వున్నవి. భారతదేశీయులకు ఇవి ప్రాణప్రసములు. ఇవిగాక, టిబెట్టు మన సరిహద్దులంగున్న, మన పొగుగుభూమి. ఇంగుకైనా మనము ఆ దేశమునుచురించి తెలిసి కొనుట చాలా ముఖ్యము ఇది తెలియనినాడు మనకు అనేకవిధాల ముప్పుకులుగుతుంది ఇప్పుడు టిబెట్టు చీనా ప్రజారాజ్యంలో భాగంగా వున్నది దీనికి రాష్ట్రస్వాతంత్ర్యం మాత్రం వున్నది చీనావారి నేన టిబెట్టు ముఖ్యపట్టణంలో వుంది

టిబెట్టు మంచుకొండలలో వున్నందున దారి చాలా కష్టసాధ్యము. కొందరు డార్జిలింగు మీదుగా, కొందరు కాశ్మీరక్షేతంమీదుగా వెళుతుంటారు. ముఖ్యము మనసగోవరాన్ని దర్శించవలెనునంటే, ఇంటివద్ద అన్నీ సర్దుకుని, విలునామాకూడా వ్రాసి పోయేవారట. చాలామంది తిరిగిరానటం వుండదు. అంటే దారిఅంత కష్టము, భయంకరమైనది. కొండలు గోడలవలె ఎత్తుగా వుంటవి. నదులు అతివీరంగా ప్రవహిస్తుంటవి. అంతిలో యెండ, అంతిలో బొమి కలు కొరికి చలివేస్తుంది అక్కడ యెండ తెల్లగా వుండి కన్నులు మిగులుటగొలుపుంటుంటుంది. ఈ తెలుపును చూడలేక, అక్కడివాగు ఊలు ఉండలను కళ్ళకు అడ్డం పెట్టుకుంటారు. ఇప్పుడు ప్రకాశం గా వున్నట్లుంటుంది ఇంకొకమునః టిక్క ప్రదండమై తుపాను కొస్తూంటుంది ఆమెరికా ఒడ్డి డెగ్లను, ప్రకాంతంగా వున్నదిగదాయని టిబెట్టుకు కొండలలోనుండా వెళ్ళుతున్నాడట. అంతిలో నే మబ్బులు సట్టకువచ్చి చీకట్లు క్రముకుపోయినవట. ప్రదండమై గాలితో తుపాను ప్రళయతాండవం చేసిందట. డెగ్లను, ఈ

టి బె ట్ దే శ ము

తుపానులో తాను చనిపోయినానే అనుకున్నాడు. కాని అంతలోనే తిగిపోయింది. ఇసుక తుపానులు కూడా ఇట్లే భయంకరంగా వుంటున్నాయి. గాలిమోతలతో హోరుమంటూ పీస్తుంటుందట సుమలు లేచిగిరిగిరి తిప్పుతుందట. ఇక్కడి నేల గొయ్యివేసి, అనంత పర్వతాన్ని చేస్తుంది. జపాన్ సన్యాసి కవాగో చీ ఒకసారి ఈ తుపానులో గొంతువరకు పూడ్చిపోయినాడట. ముక్కు చెవులు కళ్ళనిండా ఇసుకనిండి ప్రాణావశిష్టుడైనాడు. ఇట్లే నుంచుతుపానులు కూడా ప్రళయ తాండవం చేస్తూంటున్నాయి. తామసికమార్గమైన పార్వతీ పరమేశ్వరులు ఆ వెంశికొండలమీద వున్నారన్నంగన, ఇది సార్థకంగా కనిపిస్తున్నది. పార్వతీదేవి త్రిలోకనుందిరి. ఆ నుంచుకొండలను, మానస సరస్సులను ఆ అంబం ప్రతిబింబిస్తుంది. ఆ తల్లి కోపం తాల్చినప్పుడు, చేసే ప్రళయపుణ్యం ఈ తుపానులలో కనపిస్తుంది. ఇదిగాక ఒకచోట కొండ రాళ్లు మంచుపర్వతాలమీదను జారి అనేకనుందిని పొట్టను పెట్టుకుంటుని కొన్నిచోట్ల నీగు దొరకను. కొన్నిచోట్ల గుట్టలకు గడ్డి దొరకను విపరీతమైన చలి వల గుట్టలు ముక్కుల వెంట నెక్కు కక్కుకుంటుని. శరీరాలు చల్లబడిపోతని పొట్ట వుబ్బిపోతుంది మనుష్యులకూడా పూపిరాడక, శ్వాస తిగి చాలా కష్టపడతాడు. కాళ్లు చేతులు చచ్చుపడుతని. కళ్లు రక్తమయములై నీళ్లు కాగతని పెదవులు వాస్తని. గోళ్ళుగక్కుచర్మం పగిలి నెక్కు కాగతుంది. అవే చివరి ఘడియలా అని భయం వేసేటట్లుంటుంది. అట్టి సమయాల్లో నిప్పనొరికి, నెగ కామనంటే జేరుకోకలుగుతాడు.

అడవి యక్షగృహాల భయంకూడా వుంటుంది ఇది చిన్న ఎనుగుంత వుంటుంది వీటి కొమ్ములు 5 అడుగులు పొడవు దాని బుస రైలుబుసవలే వుంటుంది దాని కళ్ళు అతి భయంకరాలు, దాని నాలుకను బయటకువిడిచి, మనుష్యులను నెంటాడుతుంది డాక్టరు స్పెన్సర్ హెడెన్ దళమును ఈ అడవి మృగము వెంబడించినట్లు. అది యెంత భయంకరమైనదో, తను నెంటు వెంటాడి ప్రాణావశిష్టులను చేసిందో అతను తన గ్రంథంలో వ్రాశాడు. వీటికి తోడు ఎలుగుగొడ్లు చిగితిపులలా కూడా వుంటుని. ఇవీ, తిరచు మీద పడి ప్రాణాలు తీస్తని. టిబెట్ లో దారిదోపుళ్లు కూడా ఎక్కువే. అన్నీ కొండలూ నదులూ ఎక్కడ యేముందో తెలియదు. అందువల్ల ఎక్కడో పొంచుంశి మీదకు వస్తారీ దొంగలు. వీలుకొదనుకున్నప్పుడు యేదైనా వస్తువున్నదాయని అడుగుతారు. వీలుచిక్కిలే వున్నదింతా దోచుకుంటారు. అక్కడి దొంగల కొక ధర్మం వున్నదట. రెండుతోజాలు ఆహారం వదిలిపెట్టుతారట.

కవాగో చీ ఈ దొంగలకు చిక్కాడు. అతన్ని సర్వం దోచుకున్నాడు కాని ఎక్కడో బంగారు నవరసులను దాచుకోగలిగానన్నాడు. దోపిడివేసి, గుట్టలమీద పక్షులవలె పర్వతాలలో అంతర్ధానం అవుతాడు. వీరి వల్ల ప్రాణభయం కూడా వుంటుంది. కుక్కలకూడా భయంకరంగా వుండి గ్రామాల్లో మీదకొస్తని. మనిషిని అనలీలగా చీల్చి వేయుంటుంటున్నాయి ఇదిగాక దొంగకోబులుంటుని తెలియనివాగు నడవలేదు చాలా అపాయకరం. ఇదిగాక, విశేషయులకు ప్రాణభయం ఎప్పుడూ వెన్నంటే వుంటుంది. టిబెట్టు పల్లెణాలలో వున్న అక్కడి ప్రజలకు ఏమాత్రం ఆనానానము తిగి లినా, అనలీలగా మనిషిని చంపి వేస్తారు. కవాగో చీ తాను జపాన్ దేశీయుడనని చెప్పలేను. తాను చీనా భాషను బాగా మాట్లాడగలడు టిబెట్ భాషను చదువుకున్నాడు కొన్నిసార్లు చీనావాడినని చెప్పుకున్నాడు. అడుక్కునేవాళ్ళు స్వేచ్ఛగా తిరుగుతూ వుంటారు. ఇతనూ వారిగా కలిసి చాలాకాలం తిరుగాడు మాడు ఏండ్లు, టిబెట్ లో ఆతి ఓర్పు, నెక్కులతో వుండగలిగాడు. వారి పవిత్ర పౌద్ధగ్రంథాలను చదివి, నేరించాడు చివరకు రహస్యం బయటపడగా ఆతి మెలకువగా తిప్పించుకుని బైటపడ్డాడు. తనకు బుద్ధభగవానుని రక్షణ వున్నదని అంటాడు.

ఇన్ని భయంకర కాలగ్రామము, తుపానులను, అడవులను, కొండలను, నదులను, దొంగకోబులను, అడవి మృగాలను, దుర్మార్గులైన దారిదోపిడిగాళ్లను, దాటి ప్రాణావశిష్టులమై చివరకు మానస సగోవరమును చేరుతాము మానస సగోవరము టిబెట్ లో వాయవ్య దిశ నున్నది. నేపాలకు దగ్గరగా వున్నది మానస సగోవరము గెండు పర్వతముల మధ్య వున్నది. దీనికి వాయువ్యాన కైలాస శిఖరము, దక్షిణాన గుర్జురాంధ్రాతపర్వతము వున్నది ఈ సరస్సు సముద్రమట్టమునకు 15.500 అడుగుల ఎత్తున వున్నది. అంగుల్ల ప్రపంచపు జలములలోకల్లా, ఇది మహా స్రవంతిమైన జలసంబాగు. డాక్టరు స్పెన్సర్ హెడెన్ దీని లోతు 208 అడుగులుంటుందని అన్నాడు. దీనియొక్క అంశము చెప్ప శక్యం కాదంటారు. ఇక్కడికి చేరుటకు, పడరాని పాలు పడవచు. కాని ఈ ప్రకృతి సౌందర్యం చూచినతర్వాత, ఆ కష్టాలొక తెక్కినిపించవు పాశ్చాత్యుడైన డాక్టర్ స్పెక్ హెడెన్ దీనిని చూచిన తర్వాత, భూమిమీద కాక ఏ ఆకాశానో, స్వర్గానో వున్నాననిపించిందన్నాడు. ఆధ్యాత్మికవృద్ధితో చూచే భారతీయులకు, ఈ దృశ్యం చెప్పనలవికాదు. మన పురాణాల్లో కైలాసపర్వతం మీద పార్వతీ పరమేశ్వరులున్నారని వున్నది. పౌద్ధగ్రంథాల్లో, దీని మీద బుద్ధుడున్నాడని వున్నది. ఈ చక్కని ప్రకాంతస్థలంలో మన ఋషులు తపస్సు చేసు

కుంటూ సిద్ధిపొంది, ధన్యులై వుంటారు ఇక్కడ ఋషులు తపస్సుచేసుకుంటున్నారని ప్రతీతి. కాని స్వామి ప్రణవానంగులవారు, తాను అక్కడ ఏ ఋషులను చూడలేదని ప్రవాశారు ఎట్లయినా, మహాఋషుఁడు, యోగసాధకులకు కావలసిన ప్రకృతి సౌందర్యము, నికాంతము, చలదనము, స్థలమాహా తీర్థము అక్కడ వున్నది. జాన్తులు అక్కడ కొన్ని మతాలను కట్టారు వారి అనుమానములు అక్కడ వుంటుంటారు. యాత్రికులూ వస్తాంటారు. టిబెట్ వాగు దీనిని మఘం యుంట్లో అంటారు. జాన్తు మతంలో దీనిని అనవతిష్ట అంటారు అనగా వేషి, కష్టములేదనిని భర్తము దానిలో స్వర్గమంతి పద్మ మున్నదని, ఆ పద్మంలో బుద్ధుడు, బోసనకులు కూర్చుని వుంటారంటారు. వారు భూలోకంలోవున్న జాన్తుస్వర్గం ఇదేనని నమ్ముతారు. కైలాస పర్వతం మీద కూడా బుద్ధుడు ఆయిగు వందల అర్హులతో వుంటుంటాడని అంటారు. మానవ సర్వోపరములో ఒక వృక్ష మున్నదని, దాని ఫలములు మానవఃగృతులను నశుంచేస్తవని బాద్దు లంటారు. ఆ వృక్షమును జంబూవృక్ష మంటారు. దాని ఫలం పండ్లి నీటిలో పడేటప్పుడు జంబూ అనే నినానం కలుగుతుందట అంగువల్ల జంబూ వృక్ష మన్నాడు దానిని. కవాగు చీ ఆ దృశ్యాన్ని చూచి, తాను బుద్ధుని పర్యవం పొందినంత ఆనందపడ్డాడు. హిడెక్ దానిమీద రాత్రిళ్ళు పడవలో ప్రయాణించాడు ఆ సమయమిది ఆకాశాన్ని ఇట్లా వర్ణించాడు: తలలో వజ్రముల నలంకరించునన్న నిశారాణి అన్నాడు. ఆ మహాప్రశాంతసమయంలో గుర్తా మాంధాతీరీద వారికి అనేక జ్యోతికులు కనుపించిన వన్నాడు నీటివెలుగు, మెరుపులు మెరుపులుగా మెరిసినదట. కొంచెముసేపున్నతర్వాత జ్యోతిస్సముద్రమే ముంచెత్తినట్లుగా వెలుగుతో నిండిపోయినదట ఇట్లా ఒకదానివెంట ఒకటి, ఆకాశాన మేఘాలలో మెరిసినట్లు, మెరుస్తుండేవట ఆ పర్వతీసానువులమై. కొన్ని ఆకాశమెత్తువరకూ లేచి అదృశ్యమయ్యెనట. ఈ వెలుగుల వెలుగులులో తను, తనతోడి మనుష్యుల ముఖాలు చూడగలిగానన్నాడు. నడిరేయి గడమలుతోనే, ఆకాశము రంగులను చూడస్తుందట. కటిక చీకటి, లేత కీలరంగుగా చూడతుంది ఆకాశాన ఎగురుతున్న మేఘమాలికలు గుర్రావీరంగు తాలుస్తవి అప్పుడు తూర్పు దిక్కున దిననాథుని వెలుతురు కనుపిస్తుంది. ముందు మాంధాతపర్వతంమీద నూర్య కిరణాలు పడతవి. ఆ పర్వతాన్నీ బంగారు మలాం చేసినట్లుంటుని అప్పుడు తెల్లవారుతుంది. తాను మానవ సర్వోపరము మధ్య నిలబడి, అడుగుకు చూడగా అడుగు బాగా కనుపించినన్నాడు. ఈ పరస్పర కీత

కాలం గడ్డకట్టుకు పోతుంది. వేసవిలో నే నీరు చల్లగా వుంటుంది. కైలాసగిరి ప్రపంచముంతటిగానూ ఏ తియిన పర్వతము. ఈమధ్యనే దానిని అధిగోహించ కలిగారు.

ధవళగిరుల మధ్య, తాబేలాకారంలో వున్న ఈ మానవసర్వోపరం చూచి చావవలెనని కోరు కుంటాడు ప్రతిపాద్యుడేకీయుడు. అంగువల్ల అనాది నుంచీ, నేటివరకు దీనికివున్న విభవ తెలుస్తుంది ఈ పర్వతమునుండే బ్రహ్మపుత్రిగం గా మొదలైన నదులు పుట్టుతున్నవి. ఇవి భారతభూమిని, బంగారుభూమిగా చేస్తున్న పుణ్యనాహినులు.

టిబెటు ప్రకృతీసేమ గొప్ప రామణీయకమైంది. ప్రజలు అంగుకు వ్యతిరేకంగా వుంటారు. వారు శుభంగా వుండరు. ఇంగుకు వారి మూఁసమ్మకాలు కారణం వారు నూతన కస్త్రములనైనా మసి చేతులకు పూసుకుని ధరిస్తారు. కొందరు జన్మాంతము న్నాన మెగుగరు. జన్మాంతము ఒకే గుస్తును ధరించువాగన్నారు చీలికలైనా వాటినే ధరిస్తారు వాగు శరీరాన్ని కడిగితే, దానితో వారి ముఖం కూడా పోతుందని అంటారు. మురికిగా వున్న ఆడపిల్లనే, ఎక్కువగా కోరుకుంటారు ఆడపిల్ల శుభంగా వుంటే, ఆమె అదృష్టము పోయినట్లు వాగు భావిస్తారు బీసవారి శుద్ధులు, ఎండిన దగ్ధాలవలె వుంటుని. సంపన్నులు కొందరు ముఖప్రక్షాళన చేస్తారు. అదీ వికృతంగానే వుంటుంది. నీటిని నోటిలో పోసుకుని, అరిచేతులతో ఉమ్ముకుంటూ గా నీటిని. ఈ ఆరిచేతులలోని నీటితో ముఖము చేతులను కడుక్కుంటాగు. ఇదేవాగు ముఖం కడుగుకొనుట తితిమ్మా శిరిరమంతా నల్లగా మకిలిపట్టి వుంటుంది. వాగుట్టిని కొయ్యగిన్నె. లోలో త్రాగుతేగు. ఈగిన్నెలను ఎన్నడూ కడగరు వారు టీనీటిలో పెన్న ఉప్పు వేసుకుంటారు. పెన్నవల్ల జీగుగా వుంటుంది. ఎవరైనా విదేశీయులు గిన్నెను కడగమని అడిగినప్పుడు వారి వంటిమిది గుడ్డెను పెట్టి తుడిచి ఇస్తారు. సామాన్యజనము చాలా బీదతనంలో వుంటారు భోజనము దొంకనప్పుడు, టీత్రాగి వుంటారు. ప్రతివారూ లామాలు కావలెనని ఆశేక్షిస్తారు.

ఆడపిల్లలకన్న, మగపిల్లలనే ఎక్కువ కోరు కుంటారు. నామకరణోత్సవము మగపిల్లలకు చేస్తారు. కాని, ఆడపిల్లలకు చాలా అరుదు మనవతే, శిశువు జన్మించుటతోనే, నీటితో కడుగురు. పెన్న పూస్తారు రెండురోజుల కొకసారి. నామకరణమునకు పూజలు చేస్తారు. పురోహితుడు మంత్రములను చెప్పి, నీటిని శిరస్సుమీద చల్లుతాడు. పుట్టినరోజును

టి బె ట్ దే శ ము

బట్టి పేగు పెట్టుతారు. ఆదివారమునాడు జన్మించినవారికి న్యాయా ఆని పేగు పెట్టుతారు. దీనికి టి బెట్ భాషలో భానువని అర్థము. సోమవారము నాడు పుట్టినవారికి చంద్రుడనే అర్థం వచ్చుదావా అని, శుక్రవారము పుట్టినవారికి శుక్రుడనే అర్థం వచ్చు పాసాంగ్ అని, శనివారమున పుట్టినవారికి శని అనే అర్థం వచ్చు పెంబా అని పేగు పెట్టవంటారు. ఈ పేర్లలో తికమకలు కలుగకుండా వుండుటకై వారి వారి వంశనామంతో కలిపి పిలుస్తారు. కుటుంబాని కొకరిని లామూలుగా పంపుతారు. అప్పుడు పేర్లు మారుస్తారు ఎనిమిదేళ్లు వచ్చిన తరువాత విద్యాభ్యాసం చేస్తారు. ఇందుకు కూడా పండుగ చేస్తారు. చదువు చాలించి, ఉద్యోగంలో ప్రవేశించిపోవునప్పుడు కూడా ఉత్సవాలు చేస్తారు. విండులు చేసుకుంటారు. పురోహితుడుకూడా వస్తాడు.

ఆడపిల్ల రజస్వల అయినప్పుడు ఉత్సవమలా వింగులూ చేస్తారు. రజస్వల ఆయ్యోనరకు చంద్రుకలు ముడవగు రజస్వలైన తిర్వాత జుట్టుముడివేసి, చివరు నాలుగు జడలుగా అల్లి వదిలి పెడతారు ఆవులు బహు మకుల నిస్తారు.

సంబంధాలు పెద్దలే నిర్ణయిస్తారు. లగ్నం వచ్చే వరకూ పెళ్ళికూతురుకు తెలియదు. కొందరు ఆపిట్లలు తిన పాత ఇంటిని తిల్లితండ్రిలను నేస్తులను వదిలి పోలేక చాలా ఏళ్లుస్తారు. ఈ పెళ్ళికూతురు, పెళ్ళి కుమారుల భవిష్యత్తుని గురించి పురోహితులు ఆలోచిస్తారు. వీరిద్దరకు కలిసివచ్చే వివాహాలగ్నం ఏర్పాటు చేస్తాడు పురోహితుడు. రెండురోజులు పెళ్ళికుమార్తె యింటివద్ద వింగులు జరుగుతవి చుట్టాలు పక్కాలు వింగుకు వస్తారు బహుమతులను పెళ్ళి కుమార్తెకు ఇస్తారు. పెళ్ళికుమారునివాగు, పెళ్ళికూతుగు వారికి కొంత వోలి ఇస్తారు. పెళ్ళికుమార్తెకు ప్రధాన ములో కొన్ని సొమ్ములనుకూడా తెస్తారు. కట్టుకు నే వస్తాల్స, చీనా చేస్తులు, ఆభరణాలను ఇస్తారు. వీటిని ఈమె విగాహమప్పుడు ఆలంకరించుకుని తీరాలి. వివాహమప్పుడు పెళ్ళికుమార్తె నొసటన వుండేట్లు ఒక రత్నమున్న ఆభరణాన్ని పెళ్ళి కుమారుడు కడతాడు మనలో మంగళనాత్రం వంటిదిది. ఇదివున్న స్త్రీకి వివాహమైనట్లు భావించాలి. దీనిని నెత్తిమీద కనుపించేట్లు పెట్టవంటారు. భార్యా భర్తలకు పడనప్పుడు విడా కులు తీసికోవచ్చు. భర్తకు ఇష్టం లేనప్పుడు ఈ రత్న మును లాక్కుని పోతాడు. దీనికి తిగుగులేగు. దీనితో ఆ స్త్రీ పుగుడులకు ఇక ఏ సంబంధంలేదు. స్త్రీ, తాను ఇతరులను తిర్వాత పెళ్ళి చేసికోవచ్చు. దీనివల యంతో వివాహమైన తిర్వాత పెళ్ళికుమారునింటికి నెళ్ళతారు. అక్కడ కూడా విండులు యక్ష మృగ

మాంసంతో జరుగుతవి. తిని, త్రాగి, న్యాయం చేస్తారు. పెళ్ళికుమారునివారు ఇప్పుడు ఎక్కడ త్రాగరు. పెళ్ళికుమార్తెవారు ఏదైనా వస్తువును, పెళ్ళికుమారుని వారి ఇంటిలో కనుపించకుండా తీసుకువెళ్ళతారు. దానిని, పెళ్ళికుమారునివారికి చూపించినప్పుడు, చూసినవారికి కొంత డబ్బు ఇచ్చుకోవాలి

టి బెట్టులో విపరీతమైన ఆచారము, ఒక స్త్రీ, తన భర్త సోదరులనందరను వివాహం చేసుకొనుట. ఇష్టమున్నా లేకపోయినా, కొంతకాలము తన భర్త యొక్క ప్రతి సోదరునివద్ద వుండాలి. వారికి పిల్లలను కనాలి టి బెట్టును ఆనుకునివున్న నేపాలులో ఇంగుకు వ్యతిరేక ఆచారం వున్నది. ఒక పురుషుడు అనేకమంది స్త్రీలను చేసుకుంటాడు. టి బెట్టులో ఇంటి ఆధికారమంతా భార్యది. మగవారు కష్టించి, ఆర్జించిన డబ్బును భార్యచేతి కివ్వాలి కష్టపడక, డబ్బు ఆర్జించినప్పుడు భార్యతీవ్రంగా కోప్పడతుంది. తన భర్తలమీద మగవారికి డబ్బు కావలసినప్పుడు, భార్యకు ప్రాధేయపడాలి ఆమె దయాదాక్షిణ్యం మీద వారికి కావలసిన డబ్బు దొరుకుతుంది.

టి బెట్టు ప్రజలు రెండు తరగతులుగా వుంటారు ఒక తరగతితో ఇంకొకరికి సంబంధాంశాలులు గాని, సహపంకులుగాని వుండవు. మొరటిది ఉన్నత కుటుంబీకులు, 2 వది తక్కువ తరగతులు. ఉన్నత తరగతులలో నాలుగు శాఖలున్నవి అందులో (1) ప్రభువులు, (2) మంత్రవేత్తలు, (3) అనాది మతించాగు, (4) పూర్వపు నాయకులు వుంటారు ప్రథమశాఖలో మాజీ రాజకుటుం బీకులు, గొప్ప లామా కుటుంబీకులు, మంత్రుల వంశాలవారు వుంటారు. లూర్వపు రాజవంశీకుని గొప్ప లామా సరసన కూర్చోనిస్తారు, కాని అతనికి ఎందులోను అధికారంలేదు మంత్రులు కాదగిన కుటుంబాలు వేరే వుంటవి. వారిని యాబ్బీ లంటారు. ప్రధానమంత్రులను వీరిమండే తీసికుంటారు. అం దుకు తగిన విజ్ఞానం వున్నప్పుడే తీసుకుంటారు. రెండవ శాఖ మంత్రవేత్తలు వీరిని నాగ్ పోలంటారు. వీరు సామాన్యంగా బీదవారుగా ఉంటారు. వీరియందు మంత్రములున్నంగన వీరిని అందరూ అధి కంగా గౌరవిస్తారు. వీరు తిడిలే, తమకుతుందనిభయం. ప్రభువులు కూడా, వీరు ఎగురైపప్పుడు, గుట్టాన్నిదిగి వీరికి నమస్కరించి వెళ్ళతారు. వీరు తమవద్ద మంత్ర శక్తి వున్నవని అహంకారంతో వుంటారు. ప్రజల మీద తుపానుపన్న వనూలు చేస్తారు. గోధుమ పండి వున్నప్పుడు తుపానులు వచ్చి పైర్లను నాశనం చేస్తవి. ఇది, దేవ్యుల భూతాల పని అని వారి నమ్మిక. తుపానులు వచ్చినప్పుడు వీరు పెద్దతంత్రంగా చేస్తారు. వీరు గడ్డాలూ మీసాలు పెంచి, పెద్ద తలగుడ్డలుచుట్టి,

క్రిందివరకు పెద్ద కోటును తొడుక్కుని భయం కరంగా వుంటారు. తుపాను వచ్చినప్పుడు మంత్రాలను చెప్పతూ, వట్టిగొలను మేఘాల మీదికి విసురుతూ నృత్యం చేస్తూ ఎరుగుతారు. తర్వాత వీరాశేకం ఎక్కువై, తమ గుడ్డలనే పీలికలుగా చించి, మేఘమీదకు విసురుతారు. చివరకు ఎల్లో తుపాను ఆగితే, ఇదిగో మామూల్యం అంటారు. తేలియడల వారే ప్రజలకు అపరాధం ఇచ్చుకోవలసి వుంటుంది.

మూడవశాఖను బాక్ బో అంటారు. వాద్దిమతిం టిబెట్టుకు రాకపూర్వం, ప్రజలంతా ఈ బాక్ బో మతస్తులే. ఇప్పటికీ పూరికి ఇద్దరూ, ముగ్గురూవంతున వీరు వుంటూవుంటారు. కొని వీరు ఈ మతము హిందూమతమే నంటారు. వీరు దేవతలను అర్చన చేస్తుంటారు. పెళ్లిళ్లప్పుడు దేవతలయాలలో ప్రార్థనలు పూజలు వీరిచేతి చేయిస్తారు. అనాదిమతిం కనుక, వీరికికూడా ప్రజలలో గౌరవం వున్నది. వీరు కొన్నిచోట్ల వ్యాయపాలకులుగానూ వుంటుంటారు.

నాల్గవశాఖను షాలంగో అంటారు. వీరు నైఋత్యలవంటివారు. భూమి, డబ్బు వీరి అధీనంగా వుంటవి. సంపన్నులకుచే పంతుబడి ఎక్కువ.

తిక్కువ తిరగతులలోకూడా శాఖలన్నవి. చేపలు పట్టేవాళ్లు, కమ్మర్లు, పడవలను నడిపేవారు, కటికవాగు క్రింది తిరగతివారు. వీరిలో కూడా అంతరిష్టవాహులుండవు. వీరినుండి లామాలను తీసుకోరు. కొన్నిచోట్ల రహస్యంగా కొందరు చేరుతుంటారు లామాలల్లో.

వీరుగాక ఇంకొక తిక్కువ తిరగతి ఉన్నది. ఏ ఉన్నతి కుటుంబీకుడైనా, తినవతాని ప్రేలో ఉండకూడదు. అలావుంటే అతినిని నలిపేస్తారు. ఇట్లు నలిపేయబడిన వారంతా, ఒక తిక్కువకులంగా వుంటారు. వీరిని తిక్కువకులాలన్నా చాలా తిక్కువగా చూస్తారు.

అడుక్కునే కులాలు కూడా వేరేవుంటవి. వీరికి వంశానుక్రమంగా అడుక్కునే వృత్తి వుంటుంది. ఈ వృత్తివల్ల వారి ముఖాలలో ఒక దీనత్వం కనిపిస్తూ ఉంటుంది.

టిబెట్ లో మంచి కన్నూరి దొరుకుతుంది. కన్నూరి, మగమృగంవట్టే దొరుకుతుంది. కన్నూరి పార్శ్వమికి ఎక్కువగా దొరుకుతుంది. అమావాస్యకు తగ్గి పోతోంది. ఈ మృగం పిల్లికి మూడు రెట్లు ఎత్తుగా వుంటుంది. దీనిని తుపాకితో కాల్చి చంపి కన్నూరి తీస్తారు కన్నూరి ఎక్కువగా చీనాకు ఎరుమతోతుంది. ఉప్పు, యక్షమృగాలతోకలు (వింజా మురలు), ఉన్నిని ఇక్కడనుండి నేపాలు, ఇండియా లకు ఎరుమతీచేస్తారు. ఇండియానుంచి ఊలువస్త్రాలు తీసుకుంటారు. వీటిని దేవాలయాల మతాలలో ఆలంక

రించుటకు ఉపయోగిస్తారు. పట్టు చేతిగమభ్యు, బనారసువస్త్రాలు, తెల్లనాలు వస్త్రాలు ఎక్కువగా ఇండియానుండి తీసుకుంటారు. టిబెటును కూడా చాలా తీసుకుంటారు. ఒకప్పుడు చీనానుండి ఈ టిబెటు ఎక్కువగా వచ్చేది గుడ్డలను, టిబెటును, పంచ దారను, ధాన్యాన్ని భారతదేశంనుంచి తీసుకుంటారు. వీటికి బదులు వస్తుమార్పిడి పద్ధతిని నెన్న, వింజామ రలు, ఉన్ని, ఉప్పు, గొట్టెలను ఇస్తారు. టిబెట్టులో డబ్బు చాలా తక్కువ ఉన్నా లెక్కపెట్టు కొనుట చాలామందికి బాగా తెలియదు. ఇందుకై జపమూల వంటివాటిని ఉపయోగిస్తారు వ్యాపారం చాలావరకు సగుకు మార్పిడి పద్ధతిమీద జరుగుతుంది.

యక్షమృగం, టిబెట్ దేశంగా చాలా ప్రాముఖ్యత వహిస్తుంది. నడిచలికాలాల్లో ఆహారం దొరకని గోజుల్లో వీటి మాంసం ఆక్కరకు వస్తుంది. వీటిని పెంచుతారు. వీటితో నాలి దున్నుతారు. వీటి పీపుల మీద సామాను లుంచి ప్రయాణం చేస్తారు. వీటి పేదను చాలా జాగ్రత్తగా ఉంచుతారు. దీనితో నిప్పు చేసుకుంటారు వీటిని చంపి వీటి మాంసము, నెత్తుగు ఆహారంగా ఉపయోగిస్తారు. ఇంటివద్ద వీటిని చంపుటకు భయపడతారు ఊరంతాకలిసి ఒకచోట వీటిని చంపుతారు. అందుకు కూడా పుగోసీతును రావాలి. ఇతను వచ్చి మంత్ర తిరిగించేసి, తమ పరిత్ర గ్రంథాన్ని, జపమాలికను ఆ మృగం నెత్తి ఉంచుతారు. తర్వాత ఆ మృగాన్ని ఒక్క డెబ్బతో తీల నరుకుతారు. ఈ తిరిగమువల్ల యంపేవానికి పాప ముండినీ చంపబడే మృగము ఉత్తము లోకమునకు పోతుందని వీరు నమ్ముతారు. చంపినప్పుడు ఆ రక్తాన్ని వేరే తీసి వంశతాగు ఇది వారికి చాలా గుచికంగా వుంటుంది. బ్రహ్మీవున్న మృగాలకూడా గొంతు వద్ద నరంకోసి రక్తంతీస్తారు. ఈమృగాలు వేసవి కాలంలో బాగాతిరిబలుస్తవి. అందుచే వేసవిఅనంతరం మాంసము బాగావస్తుందని వీటిని అప్పుడు చంపుతారు. వీటిని చంపి, వీటి మాంసమును యెండపెట్టుతారు. ఇట్లా యెండపెట్టినమాంసముంటే వారు చాలా ఇష్ట పడతారు. చలికాలంలో ఈమాంసము, వారి ఆహారంగా చాలా ఆక్కర కొస్తుంది. అందువల్ల ఈ యెండిన మాంసమున్న వాళ్లు గర్విస్తూ వుంటారు. అడవి యక్షమృగాలు చాలా భయంకరమైనవి. వాటి నాలుక ఆకురాయివలె వుంటుంది. ఈ నాలుకను, గుర్రాలను మాలిష్ చేయుట కుపయోగిస్తారు.

గొట్టెలను కూడా పెంచుతారు. చలికాలం వస్తుందనగానే వారి పశువులను వెంట పెట్టుకుని, దక్షిణభూమిలకు తేచి వెళ్లి, చలికాలం గడచిన తర్వాత, తమ గ్రామాలకు చేరు తారు. అంతవరకు ఆ గ్రామాలలో తిలుపులు తాళాలు

వేసివుంటుంది ఇట్లు తిగుగుతూ వారు వ్యాపారంకూడా చేస్తుంటారు. వీరితో కొన్ని వస్తువులను తీసుకు వెళ్లి, వాటిని తమకు కావలసినవాటికి మార్చుకుని, గ్రామాలకు వస్తుంటారు.

టిబెట్ లో, మానస సరోవరము, కైలాస శిఖరము తర్వాతి మానము దూరతిగ్గరి మతాలు. వీటిని పర్వతాలు, సగులవద్ద, ప్రకృతి ఆతి రమణీయంగా వున్నచోట కట్టుతారు ఈ సుతాలయంపి మాస్తుంటే, ప్రకృతి అంశముతో కనుమిస్తుంది చలికాలంలో మంచు కప్పకున్న సవళిగిరులూ, వేసరిలో పచ్చని పచ్చికప్పులూ, వర్షాకాలంలో వర్షం యొక్క తాంశవృత్తిం కనుపిస్తుంది

మతాలలోనుం త్రోచ్చురణ దివ్యం గా వుంటుంది. ఆది సంగీతంవలె, లయప్రధానంగా వుంటుంది. ఆ సన్యాసులంత కలిసి పాడుతుంటారు. ఒకప్పుడు చిన్నగాను, ఒకప్పుడు పెద్దగాను లయతో పాడు తుంటారు. ఇవి సముద్రతీరంగాలు లేచి తగ్గినట్లుంటుంది. అందుకు పాడివా, ఒక్కనిస్వరంగలె వుంటుంది మగ్గ మగ్గ లాసో లాసో అంటుంటారు.

శాక్యసతము ముఖ్యమైనవాటిలో ఒకటి భౌగ్య వంతిమైనదికూడా. అక్కడ వ్యాపారము, భూమి అంతా మతంక్రిందనే వుంటుంది. ఈ మతములోని స్తంభాలు, కప్పు అంతా బంగారుమలాంతో కప్పు బడ్డవి. అందులో 800 చిల్లర విగ్రహాలున్నవి. వీటి నన్నిటిని, బంగారంతో అలంకరించుతారు మగ్గ మగ్గ హాలులో శాక్యబుద్ధుని విగ్రహం వున్నది ఈ విగ్రహము 35 అడుగుల ఎత్తైనవున్నది ఈ విగ్రహం బుర డతో చేయబడి, బంగారముతో కప్పబడివున్నది. ఈ విగ్రహం నేవతమూ రైనలె వుంటుంది.

ఈ హాలు వెనుక. ఇంకొకహాలు వున్నది. ఇది 60 అడుగుల ఎత్తైన, 240 అడుగుల వెడల్పునా వుంటుంది. ఈ మందిరంలో అనేక వ్రాతగ్రంథాలున్నవి. ఇందులో విలువ కట్టుటకు వీలులేని, ఉత్తమగ్రంథము లున్నవి. పూర్వపు బౌద్ధశాస్త్రం, పురాణాలన్నీ ఇక్కడవున్నవి. సరినికొగితంమీద, బంగారుమలా మతో వ్రాయబడ్డ వీ గ్రంథములు. ఇందుకు ఎంతో ఖర్చుపెట్టివుంటారు ఇందులో కొన్ని తాటాకు గ్రంథాలున్నవి. ఈ గ్రంథాలలో చాలా సంస్కృతంలో వ్రాయబడ్డవి ఇకన్నీ భారతభూమినుండి కొని వోయినవే. ఈ ముస్తాఫసుడు, ఆతని తర్వాత అధికారలూ వీటిని సేరించారు. వీరు అనేకమందిని భారత భూమికి పంపి, భారతభూమి నుండినీ అన్వేషించి, ఈ గ్రంథములను తెప్పించారు. వీటిని టిబెట్ భాష లోనికి కూడా తర్జుమాచేసి వ్రాయించారు.

టిబెట్ వారు అద్భుతశక్తులను ఎక్కువగా నమ్ముతారు. వారు బుద్ధుని రక్షితుడుగా ప్రార్థిస్తారు. వారికి ఏదిచెప్పినా బుద్ధుని కలిపి చెప్పితేనేగాని నమ్మురు. ఆమెరికొవాగు లక్షల డాలర్లు ఖర్చుచేసి క్రిస్టియన్ మతం ప్రచారంచేస్తున్నారు. కాని క్రైస్తవ మతంలోకి మారినవారు బహుకొదిమంది. వీరికేనా ఇంట్లో బుద్ధవిగ్రహం ముందు నేతిదీపం వుండవలసిందే. వీరు కర్మసిద్ధాంతమును ఎక్కువగా నమ్ముతారు. అందుకల్ల పునర్జన్మ వున్నదని బావిస్తారు. వీరి మతవేళంలో కొన్ని లోపాలున్నా వాటివెనుక చాలా అమూల్యములైన విశ్వాసములున్నవి వీరు ప్రకృతిని కూడా మాచి చాలా ఆనందిస్తారు. వేసరిలో పువ్వులుపూచినప్పుడు పండుగులు చేసు కుంటారు. దీనిని లింగ్ అంటారు. అప్పుడు పిల్లా పెద్దా అంతా అడవులకుగాని, లేక పుష్పద్యానము లకుగాని వెళుతారు. అక్కడ గుడారములు వేసు కుంటారు. అక్కడ రుద్రపదార్థములను తిని ఆడు కుంటారు.

మనవలె, వారికి, దీపావళిపండుగవున్నది ఇది నవంబరు చివర్లోవస్తుంది. అప్పుడు ప్రతిఇంటిని, ప్రతి దేవాలయమును మతమును దీపాలతో అలంకరిస్తారు. ఈ పండుగను శాంగ్ జో అంటారు అప్పుడు పిండి వంటలుచేసుకుని తిని త్రాగుతారు. పాటలుపాడుతూ నృత్యంచేస్తూ ఆనందిస్తారు. దేవాలయాలను సున్నం కొట్టి బాగా అలంకరిస్తారు. ఆ నడిరేయియందు వారి మతిగ్రంథపఠనంరాగంతో చేస్తారు ఇది వినుటకు చాలా ఆనందిం గావుంటుంది. పూర్వం టిబెట్ లో కొన్ని సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టిన శాంగ్ జో అనే సంస్కర్త చనిపోయినరోజును చేస్తారు దీనిని. వారు చేసుకునే గొప్పపండుగలలో సంవత్సరాది పండుగ కూడా గొప్పదే. ఇది ఫిబ్రవరి మొదట్లోవస్తుంది. దీనిని లోసార్ అంటారు బుద్ధుడు మాగుని గెలిచినందుకు ఈ పండుగ చేస్తారు దీనిని 15 రోజులు చేసుకుంటారు. వ్యాపారివ్యాపారమును, కూలివాడుకూలినీవదిలి పెట్టారు. ఇళ్ళకు సున్నములుకొట్టించుకుని అలంకరించుకొంటారు. దేవాలయ మతాలను కూడా అలంకరించి, గొప్పగా ఉత్సవం చేస్తారు. అప్పుడు ప్రజలంతా దేవాలయము లకు వెళ్తుతారు. పిండివంటలు చేసుకుని తిని త్రాగి విందులు చేసుకుంటారు. ఇందుకు ఆవులను పిలుచు కుంటారు. చుట్టాలు స్నేహితులు బహుమతులను విరి విగా ఇస్తారు. లామాలఉన్న మతాలలో ఈ పండుగ తిరిగిం జరుపుతారు. ప్రతివారూ మతానికి వెళ్ళి వారి తారతమ్యం ప్రకారం కూర్చుంటారు. ముందు పెద్ద బాకా వూడుతారు. దీనితో మంత్రోచ్చారణ ప్రారంభిస్తారు—తర్వాత తిప్పెట్లు వాయిస్తారు. ఇది మతాధిపతి పెద్దలామా తన రాచసగరు వదిలి ఇక్కడికి

వస్తున్నాడని గురు. తర్వాత ముఖ్యలామలంతా పట్టు వస్త్రాంతో వస్తారు. తర్వాత మతాధిపతి, రాచరింతో సెమ్మడిగా నడిచివస్తాడు. వచ్చి తన సింహాసనమీద పద్మాసనంలో కూర్చుంటాడు. వీరి ముఖమంత్రం అందరికీ కనపించేట్లు తెర వుంటుంది. తర్వాత ఇద్దరు భయంకరవేషాలలో వచ్చి నృత్యం చేస్తారు. తర్వాత తెల్లటి వస్త్రాలను ధరించిన సన్యాసులు, చేతులలో బంగారు గిన్నెలతో వస్తారు తర్వాత గొప్ప తప్పెట్లు పిల్లనగ్రావులు, తాలాలు, మద్దలవాళ్ళు వస్తారు. వీరంతా వచ్చి ఒకపక్కన కూర్చుంటారు. అప్పుడు, ఒకవైపునవున్న తెర యొక్క అర్థభాగం అనే మంత్రవేత్త వస్తాడు. ఇతని చేతిలో గొర్రె రక్తపు గిన్నె వుంటుంది. ఇతను నృత్యం చేస్తూ చేతులు తిప్పతూ ఈ రక్తాన్ని ఆ మెట్టమీద చిలకిరిస్తాడు. ఈలోగా కొందరు ఆ రక్తాన్ని తుడిచివేస్తారు తర్వాత బాగా అనే అతను, భయంకరవేష దైత్యపువేషంతో వస్తాడు అతను అక్కడ నృత్యం చేస్తాడు. ఇతనిని పదకొంతురు లామలు అనుసరిస్తుంటారు వీరి చేతులలో కొరడాలు జండాలుంటవి. తర్వాత మళ్ళీ తెర తొలగుతుంది చోళాల్ యం అనే అతను ప్రవేశిస్తాడు. ఇతను స్త్రీవేషంలో వుంటాడు. అతని చేతిలో త్రిశూలము ఉంచుకుని, పైమెట్టమీద నృత్యం చేస్తాడు. చివరకు లామలు నృత్యం చేస్తారు వీరు భయంకరవేషాలతో వుంటారు. భయం పుట్టేకళ్ళూ నొసలు దండ్రిలు వుంటవి అప్పుడప్పుడు, కురోహితుడు గంట కొడుతూంటాడు. అప్పుడు వున్న వాయుద్యోనిని మోగుతని. ఇది తాళ యుక్తంగా వుంటవి. నృత్యం జరుగుతుంటుంది. మేళముల ననుసరించి, ఒక్కోసారి పెద్దగా, ఇంకోసారి చిన్నగా సెమ్మడిగా, ఇంకోసారి అతి వేగంగా ఆడుతారు. ఇట్లా అడి, అడి చివరకు మతాధిపతికి ఎదురుగా సాష్టాంగమస్కారం చేస్తారు.

తరువాత ఒక అగ్ని చేయబడుతుంది ఇద్దరు సన్యాసులు ఒక కాగితాన్ని తీసుకుని వచ్చి ఆ అగ్ని మీద పట్టుకుంటారు. దానిమీద, వచ్చే సంవత్సరము ఏకీడులు రాకుండా రక్షణ కొరతాకో, దాన్ని వ్రాస్తారు తరువాత లామా ఒకచేతితో మంత్రంపఠించి ఒకచేతిలో గిన్నె వుంచుకుని వస్తాడు: ఆ కాగితము మీద అతను మంత్రములను చెపుతూ తింతు జరుపుతారు. తర్వాత గిన్నెలో వున్నదానిని అగ్నిలో పోయగా అగ్ని ఒక్కసారి భగ్గున ప్రజ్వలిల్లి ఆ కాగితాన్ని నాశనం చేస్తుంది. దానితో అంతా చప్పట్లు కొట్టారు తమ కీడు అంతా పోయినట్లు సంతోషిస్తారు. చివరకు మతాధిపతి లేచి వెళ్ళతాడు. ప్రజలంతా మహా సంతోషంతో ఇళ్ళకు చేరుతారు—పై

పూజ అంతా తాంత్రికసంబంధంగా వుంటుంది. ఇది వామనాగ్నియై వుండొచ్చు.

టిబెట్టు జాతీయమతము, లామా మతము వీరు మన సన్యాసులవలె, తల గొరిగించుకుని, వస్త్రాలు కప్పుకుంటారు. ఈ లామలు గెండు శాఖలుగా వున్నారు. ఒకటి పూర్వపు లామామతము, గెండువది నవీన లామామతము, పూర్వశాఖీయులు నైతికి ఎర్ర లోపిలి ధరిస్తారు నవీన శాఖవాగు పచ్చలోపిలి ధరిస్తారు అనాదిశాఖను సృష్టించినవాడు ఒక తాంత్రిక ఉపనేశుడు. ఇతని పేరు బనీపద్మనంగ్ అంటారు. పద్మం లో పుట్టినందున సన్మసంభవుడంటూ రితిరి. కాబూలుగద్దపుర్ను ఉర్ కెన్ అనే పట్టణంలోని, గాజ తోటలో పుట్టినట్లు ఈ పద్మం. ఉర్ కెన్ బహుశ ఉజ్జయిని అయివుండొచ్చు. వీరి గ్రంథాల్లో, ఈతని జీవితముతా చాలా అగృహతలతో నిండివున్నది. చాలా ఆరాకికక్రియలను పొందిన సిగుడని వున్నది. ఇతను తింత్రవాది. సంచయకొంలను స్వీకరిస్తాడు. బుద్ధత్వం సామాన్యమొగంవల్ల పొందుట చాలావం, చాలాకాలం పడుతుందంటా డీయన. అంగువల్ల తంత్రక్రియలవల్ల చాలా సులభంగా, వేగంగా బుద్ధత్వం పొందవచ్చునంటా డీయన. ఈయనీద్రాంత మంతా వామనార్గమే. 100 సంవత్సరముల క్రిందటి వరకూ ఈ మతము టిబెట్టులో చాలా వృద్ధిలోవుండేది. వీరు మన్య మాంస స్త్రీ లోలలైపోయినారు. నీతి నియమం నేకంలో లేకుండాపోయింది అప్పుడు ప్రజలు కన్నులు తెరచారు. ఇంగువల్ల చాలా కష్టాలు పొందవలసి వుంటుందని, మతమును సంస్కరించ ప్రయత్నించారు. ఈ పూర్వపు శాఖలో, ఇంకా ఉపశాఖలున్నవి. శాక్య, కాంధ్రపాడుకృష్ణోడి చెప్పా మొదలైనవి వున్నవి, వీరంతా వామాయత. తాంత్రిక గ్రంథాలు టిబెట్టులో చాలా వున్నవి. భారతిభూమిలో సంస్కృతిలో వ్రాయబడ్డ గ్రంథాలివి. వీటికి టిబెట్టుదేశీయులు అనేకమంది అర్థములు వ్రాశారు. ఒక్కొక్క శాఖ వారు వారికి అవసరిమైనట్లు, మూలగ్రంథములకు అర్థములు వ్రాసి, అపార్థములు కల్పించారు. చివరకు మూలగ్రంథమునకు, ఈ అర్థములు వ్రాయబడిన గ్రంథాలకు ఏమీ సంబంధం వున్నట్లు లేవట, కవాగుచీ ఈ గ్రంథాలను చాలా నేకరించాడట ఇందు లోని అసభ్యవ్రాతలవల్ల, తన పెట్రోగ్లనుండి, వీటిని ప్రపంచముఖము మాపించలేకపోతి నన్నాడు ఈ జపాన్ శ్రమణకుడు అంగువల్ల టిబెట్టులో 11వ శతాబ్దంలో ఈ మతముపై వ్యతిరేకత ప్రబలింది. అప్పుడే భారతిభూమినుండి, ఒక ఉపనేశిక సన్యాసువా రొచ్చారు వారి పేరు పాల్ దాన్ అటికా. వీరు పూర్వ

టీ బెల్ట్ దేశము

మతాన్ని సంస్కరించి, నవీన శాఖను ఏర్పరచారు. తరువాత 3 శతాబ్దముల అనంతరము టిబెటునేషీయుడే ఒకడు ఈ నవీనశాఖను వృద్ధిచేశారు ఇతని పేరు జె. సాంగ్. ఖా.పా అంటారు ఇతను ఉత్తర టిబెట్టులో, అమెజో అనబడుచోట ఉల్లిపాము మడిలో పుట్టాడు. పాతశాఖీయులు ఎంత నైద్యంలోనికి దిగ జారింది మాచి విచారించాడు; పాతమతాన్ని చాలా సంస్కరించాడు మతాధిపతులు, సన్యాసులు నీతి మీద ఆధారపడవలెనని బోధించాడు. నీతిలేనివాడు ప్రజలకూడా యమలోకానికి వెళ్లివలసిందేనని బోధించాడు. ఇతడు ప్రజలకు చేసిన మేలుకల్గినే, ఇతను పరలోకగతుడైనదిమంగు, టిబెట్టియులు ప్రతి సంవత్సరము దీపావళిపండుగ చేసుకుని ఆనందిస్తారు. లామాలు ఇప్పుడు మత, ప్రభుత్వాల అధికారులై వున్నారు. కొని పూర్వం మాత్రం లామాలు ఒక్క మత, ఆధ్యాత్మిక అధికారులే అప్పుడు దేశమంతా, 13 కుటుంబాల అధికారంక్రింద వుండేద అప్పుడు మంగోలియా నాయకుడు, టిబెట్టుమీదకు దండయాత్రకు వచ్చాడు. ఇతని పేరు శ్రీ గామీ లెంజీక్ చోగ్యల్. ఇతను పూర్వపు 13 కుటుంబాలవారిని తొలగించి వారి అధికారాన్ని నాశనంచేశాడు. అనేకులక్రిందవున్న టిబెట్టు అధికారాన్ని ఒక్క పెద్ద లామాకు స్వాధీనంచేశాడు. అప్పటినుండి మతంతోపాటు రాజ్యంకూడా లామాల అధీనంలో వున్నది. లామాలు కర్మసిద్ధాంతాన్ని వప్పుకుంటారు. అందువల్ల పునర్జన్మ వున్నదని నమ్మి, దానిని ఆచరణలో పెట్టుతారు వీరు చనిపోయిన 49 రోజుల తర్వాత, ఈ లోకంలో జన్మిస్తారని నమ్ముతారు. ప్రతిలామా ప్రజోద్ధరణకై తాము మళ్ళీ జన్మిస్తామంటారు

నాలుగు శతాబ్దములక్రింద ఈ లామాల పునర్జన్మ సిద్ధాంతాచరణ విచిత్రంగా ప్రారంభమైంది. గెన్షెన్ టబ్ అనే లామా చనిపోతూ, తాను మళ్ళీ జన్మిస్తాను. ఆ జన్మించిన తనను తీసుకువచ్చి మళ్ళీ తన లామా స్థానంలో ఉంచుకుని చెప్పిపోయినాడు అప్పుడు దేశమంతా వెదకగా ఈతని గుర్తులున్న పిల్లడు కనుపించాడు. ఆ పిల్లడు తానే ఆ లామానని చెప్పాడట. ఇంకేం, ఆ పిల్లవానిని తీసుకునివచ్చి, పూర్వపు లామా స్థానంలో వుంచారు తర్వాత కొంతకాలానికి సోదరి కనిపెట్టారు. సోదరివల్ల సమస్తం చెప్పవచ్చుంటారు. లామా చనిపోయినప్పుడెల్లా పురోహితుని సోద అడుగుతారు. ఈ సోద చెప్పటమే నాలుగు మతాలన్నవి. ఇవి, నేచంగ్, కామ్యో, లామో, గాటాంగ్. సోద అడగటము, చాలా తితింగం జరుగుతుంది. మతాధిపతులలో ఒక లామా, పై నాలుగు మతాలలో ఒకదానివద్దకు

వెళ్ళతాడు. సోద అడిగేటప్పుడు, ఇతనికి అనుయాయులంటారు. వీరంతా తప్పెట్లు తాళాలు కొట్టుకుంటారు సోద చెప్పే ఆయన బాగా అలంకరించుకుంటాడు. తలపాగా చుట్టుతాడు. సోద అడిగిన తరువాత ఆ మంత్రవేదను తనమీదను పూసకం తెచ్చుకుంటాడు. కొంతసేపటికి ఊగటం ప్రారంభిస్తాడు. పూసకం ఎక్కువైనకొద్దీ ఎగరటం, పడటం వుంటుంది. పూసకం పూర్తిఅయిన తర్వాత సోద చెప్పతాడు ఫలాని తాలాకోలో, ఫలాని గ్రామంలో, ఫలాని కుటుంబంలో, ఫలాని పిల్లడున్నాడని చెప్పతాడు ఒకసారి, ఈ సోద కుదురనప్పుడు, నాలుగు మతాలవాగు చేరి, తలోపేగు చెప్పతారు ఈ పేగు లేన్నీ కాగితాలమీదనాసి, లాటరీగా తీస్తారు. ఆ వచ్చిన అతినిని అధికారిగా స్వీకరిస్తారు అమెరికా జడ్జి, డగ్లసు దీనినిచరించి ఇట్లా ప్రాశాసన హెమిన్ లానూ చనిపోయిన తర్వాత, సోద అడుగగా ఇతనికై, ఒక పిల్లవాణ్ణి తీసికోమని చెప్పారట చనిపోయిన లామాచేతికి, చేతిగడిమూరం వుండేటట. కాలినమచ్చ వున్నదట ఈ చెప్పినబిడ్డకు కూడా యెడమచేతిన మచ్చ, కాలినమచ్చలు వున్నవట ఈబిడ్డలపక్క, లపక్క అంటూవుండేటట ఇతనిని, ఆ మంత్రంలోనికి తీసుకుని పోగా, అందులో కొన్నిటిని గుర్తుపట్టాడట ఈ పిల్లడు. ఆ బిడ్డ పాలుత్రాగుతుంటే, తలివడే వుంచుతారు కొంతకాలమైన తరువాత, మంత్రంలోనికి తీసుకువెళ్ళి, వారికి తన విద్యాబుద్ధులు గరపుతారు. ఈ పిల్లడు పెద్దవాడైనదాకా ఇతర లామాలు అధికారంలో వుంటారు. సోదచెప్పేవారికి చాలా అధికారం వుంటుంది. రాజకీయ వ్యవహారములకు కూడా టిబెటులో సోద అడుగుతారు. ఒక మంత్ర తిప్పుచేసినప్పుడు, కూడా సోద అడుగుతారు-మంత్రుల తలలు కూడా వీరి చేతిలో వుంటవి

ప్రజలు లామాల ఆశీర్వచనముకై ఎగబడతారు. ఏ జబ్బునెసిరా, కష్టంవచ్చినా తాముతులకు తీసుకుంటారు. వీరి ఆశీర్వచనము నాలుగు విధాలుగా వుంటుంది. తమ సరివారు వచ్చినప్పుడు, తమ భూస్థానమును ఎగుటివారి శిరస్సునంగుంచి, ఆశీర్వదిస్తారు. పెద మనుష్యుల వచ్చినప్పుడు, లామాల రెండు చేతులు, ఎగుటవారి శిరస్సునవుంచి ఆశీర్వదిస్తారు క్రిందివారు వచ్చినప్పుడు ఒక్కచేతిని, శిరస్సునవుంచి ఆశీర్వదిస్తారు. తిక్కవవారు వచ్చినప్పుడు, లామాల చేతిలోని బెత్తెమును ఎగుటివారి తలలందు వుంచి ఆశీర్వదిస్తారు.

అనేక యోగగ్రంథాలు, గుప్తవిద్యలుకల గ్రంథాలు టిబెట్టులో వున్నవని తెలుసుకున్నాము. ఇవి ఊరకే పుస్తకవిద్యా, అనుభవవిద్యా అని తెలుసు

కొనవలెను. వారి నిర్మలనుగురించి, ఒక ప్రశ్నచి వ్రాసినది. తను మాచినవారినిగురించి వ్రాసింది. ఈమె పేరు అలెగ్జాండ్రా జేవిడ్సీల్. టెబెల్టూ చాలామంది అప్తనిర్మలను పొందినవారున్నారనీ, తను మాచినది వ్రాసింది. గాలిలో కేలియాడుతూ ఒకరు పెట్టుకుంటే తను మాచినది వ్రాసింది. తన సంగతి, ఒక నూతనును చెప్పాడని, భరివ్యక్తు చెప్పాడని, భరివ్యక్తు అతను చెప్పినట్లుగా ఒరిగిందని ఇతరల ఆలోచనలను తెలుసుకొనుట, తమ కార్యము దూరకేళములకు సంప్రది తను మాచినది చెప్పింది. బొమికలుతి నే కటకవలిలో కొందరు దిగుబరులుగా వున్నారట. వీరికి చలివల్ల ఏదాని లేదు. ఈ విధానానకూడా తన పుస్తకంలో వ్రాసింది

ఆకాశగమనమునకు టెబెల్టూలు ఈ క్రింది విధంగా సాధనచేస్తారు. పద్మాసనంలో కూర్చుంటారు. తిర్వాతి ప్రాణాయామం ప్రారంభిస్తారు. వాయువును బహునెమ్మదిగా లోనికి పీచుస్తారు. లోనికి పీల్చేటప్పుడు వారి శరీరమంతా ఆ గాలితో నిండిపోతుందని భావిస్తారు. తిర్వాతి కుంభకంచేస్తారు. అప్పుడు నాడి ప్రకాశం కలుగుతుంది ఇంద్రుల సాధకునికి ముందు కలుగుచున్నది. తిర్వాతి కప్పు ఎగిరినట్లు ఎగురుట ప్రారంభమౌతుంది. తిర్వాతి పైకిలేచి పడుట వస్తుంది. ఈ సాధన చాలాకాలం చేసిన తరువాత, శరీరము, దూడవలె చాలా తేలిక అవుతుంది. కొందరు చాలా ఎత్తు లేస్తుంటారు. తరువాతి ఆకాశగమనం వస్తుంది. ఇందులో, లం, గం, అంటుంటారు— ౧ పదవోచ్చారణవలె. సాధకుడు తను వెళ్లవలసిన చోటు జ్ఞాపముంచుకోవాలి. వెళ్లెటప్పుడు ఈలోక స్పృహవుండదు. తను చేరవలసిన చోటు చేరిన తరువాతి ఈ స్పృహ కలుగుతుంది.

చలిలో, అగ్ని లేకుండానే, వెడిచి తెచ్చుకుంటారు. యోగసాధనవల్ల. దీనిని ట్యూమో అంటారు. దీనిని ఇళ్లల్లో చేయరు. భాగ, వాసలు ఈ సాధనకు అటంకాలు. సాధనచేయబోవునప్పుడు భోజనం చేయకూడదు. మంచులో దిగుబరులుగా కూర్చుంటారు. పద్మాసనంతో కూర్చుంటారు. నెమ్మదిగా, రేచక, పూరక, కుంభకాలను చేస్తారు మనస్సును ప్రకాంతంగా వుంచుకుంటారు. తన బొడ్డునంగు, మణి పూరకచక్రమును భావించాలి. ఇది జఠరాగ్ని వున్న చోటు. ఇందులో ప్రకాశవంతమైన సువర్ణపద్మము వున్నదని భావిస్తారు. ఈ పద్మంలో రం, అనే బీజాక్షరముంటుంది. ఇది నూత్యునివలె ప్రకాశిస్తుంది. రం మీద, మా అనే బీజాక్షరముంటుంది. దోర్టీవార్

జోర్నా అనే స్త్రీ నేత, ఈ మా అనే బీజాక్షరము నుండి ప్రకాశిస్తుంటుంది రం అనేది అగ్ని బీజాక్షరము. ఈ అక్షరమును కాస్తోక్తంగా ఉచ్చరించినయెడల, అగ్ని ఉచ్చరించును దీనిని శ్వాసతో కలిపి ఉచ్చరిస్తూ ప్రాణాయామం చేయాలి. కుంభానిధిపాంసిన అగ్ని ప్రజ్వలిల్లును మనలో సుషుమ్నాకూడా అగ్ని నాడి అంటారు. సుషుమ్నా నాడిలో వాయువు ప్రవేశించినప్పుడు కుంభలినిని మేల్కొల్పును ఇది అగ్ని పుట్టించును. సాధకుడు తన మనస్సుతో జ్యోతిరి (అగ్నిని) ధ్యానించాలి. ప్రారంభంలో సుషుమ్నా నాడి వెంట్రుకవారిగా వుంటున్నగా, తను చేయు ప్రాణాయామంలోని వాయువు వచ్చినట్లు. సుషుమ్నా నాడిలోని అగ్ని ప్రజ్వలిల్లునున్నట్లు భావిస్తారు. తరువాత ఈ నాడిని అంగుష్ఠమునాతిగా భావిస్తారు ఇది ఆరచేతి ప్రమాణం అయిస్తూ భావిస్తారు ఈ సుషుమ్నా నాడి శరీరమంతా నిండిపోతుంది. శరీరమంతా, జ్యోతిసులు వాయువులతో నిండుతుంది ఈ నాడి ప్రపంచమంతా వ్యాపిస్తుంది. అందులో సాధకుని శరీరం కనుపించదు. కొంతసేపటికి, ఈ శుభానుభూతి వాయువు జ్యోతిసులు ద్విగు తగ్గి, సాధకుని శరీరంలో లీనమైపోతని నాడి ఎటా పెద్దదైపో, అట్లే శక్తిపొందు. ఈ విధంగా వారు అగ్ని పుట్టించి, ప్రజ్వలించ చేసి, శక్తిని వేస్తారు.

సాధకుడు ఎక్కువగా మోసంగా వుంటారు. టెబెల్టూని ప్రజ్వల చాలా తక్కువ అంగుష్ఠ చిత్ర వృత్తుల వత్తిడి చాలా తక్కువగా వుంటుంది అయి నప్పటికీ సాధకులు ఏ పర్యవ్రాసంతమునకో పోయి, ఏకాంతంగా వుంటారు. సాధకులకు విరివిగా మతాలు వున్నవి ఇందులో సాధనచేస్తూ ఏళ్ళు తిరుగినవి వుండవచ్చు. సాధన సంస్కరణల, రాత్రిలు చేస్తారు. పలుచేయరు సాధకుడు ఎప్పుడూ చీకటి నే కోరుకుంటాడు ఈ చీకటిలో వారికి అనేక విచిత్ర దృశ్యాలు కనపిస్తుంటవి. చిన్నవి, పెద్దవి జ్యోతిసులు కనపిస్తవి. మాట్లాడవలసి వస్తే, క్లుప్తంగా మాట్లాడుతారు లేనియెడల పలకమీద వ్రాస్తారు. సాధకునికి మోసవ్రతనియమంసామాన్యంగా సంవత్సరంవుంటుంది శాస్త్రప్రమాణము, రి సంవత్సరములు, రి నెలల, రి రోజులంటారు. కొందరు తీవ్రసాధకులు దీనికి రెండు, మూడు రెట్లు చేస్తారు. కొందరు మరణాంతము మోసవ్రతులై వున్నారని స్పెక్ హిడెన్ వ్రాశాడు. వీరికి ఒక గది ప్రత్యేకంగా వుంటుంది. సాధకుడు దానిలోనికి వెళ్ళిన తరువాతి, ఆ గది వాకిలిని, రాత్రితో అడ్డంగా గోడకట్టుతారు. ఆ సాధకునికి అన్నం ఇవ్వటానికి, వక కంతమాత్రం వుంటుంది. ఇకను ఎటూ వెలుగు పోదు లోనికి అన్నము రోజుకు

ఒకసారి తీసుకుని వచ్చి, ఆ కంఠలో ఉంచుతారు. లోని సాగుడు ఆహారాన్ని తీసుకుని, తాను తిన్న నిన్నటి సల్లేమును బయటకు నెడతాడు. రోజుకొక్కసారి మాత్రం ఇతను భోజనం చేస్తాడు. ఆరుగోజుల కొక సారి బీత్త్రాగుబకు ఇండుకుటి బెట్ వాగు సామగ్రిని ఇస్తారు. ఇంతకన్నా అతనికి బయటి ప్రపంచంతో పరిచేదు. అతను లోని మత్తగంధపరిమళం చేస్తాడు మంత్రోచ్చరణ చేస్తుంటాడు కొంతసేపు మానంతో కాలం గడుపుతాడు. 7 గోజులవరకు అతని అన్నపు సల్లేం బయటకు రానివ్వడం, ఇతను పగలోక గతుడైనాడని అర్థము. అప్పుడు ఆ గది వాకిలి అడ్డగోడ పలకాటి అతని శివాన్ని బయటకు తీస్తారు. టిబెట్ దేశీయులు చనిపోయినవారికి చాలా కర్మకాండ చేస్తారు మన వలె అగ్ని సంస్థారంగాని, భూనిక్షేపంగాని చేయరు. కాళ్ళు, చేతులు, తిల నరికి నదిలో గాని, కొండల మీద గాని పడవేస్తారు పక్షులు పీక్కు తింటు చని పోవుపప్పుడు ములూ నారాయణ, నారాయణ అన్నట్లు వారు పణిపద్మమంత్రాన్ని జపించుతారు.

మణిపద్మమంత్రము, మన గాయత్రీమంత్రము వంటిది. టిబెట్ వారు దీనిని ఎప్పుడూ స్మరిస్తుంటారు. తాయత్తులలోను దీనినే వ్రాస్తారు గోడలమీద, చెల్లు మీద, పర్వతాలవద్ద, ద్వారాలో ఈ మంత్రమే కను పిస్తుంది. జండాలుమీద వ్రాసి ఎగురవేస్తారు. దీనిని శాస్త్రాక్రమంగా ఉచ్చరించే ముడల అష్టసిమలాలభిక్షవని వారి నమ్మకం. ఈ మంత్రం పూర్వస్వరూపము 'ఓం మణిపద్మహుం' ఇది సంస్కృతభాషా మంత్రము. దీని అర్థము పద్మముగాని మణి అని. కొందరు దీనికి హృదయపద్మంలో మనస్సు అనే మణి అనీ, కొందరు పద్మంలోని బుద్ధుడనే జ్యోతిసుని, కొందరు పద్మంలో జ్ఞానజ్యోతిసుని అర్థం చెప్పుతారు ఈ మంత్రములోని ఆరు అక్షరములను ఆరు రింకులు, అధిష్టానము లున్న వంటారు. (1) ఓం, తెల్లగావుండే దేవతతో సంబంధించింది. (2) మ, నీలిరంగుగా వుండే దేవతలు కాని వారితో సంబంధించింది. (3) ణి పసుపుపచ్చగా వుండి, మానవసంబంధమైనది (4) ం అక్షరపచ్చగా వుండి, జంతుసంబంధమై వున్నది. (5) మే, ఎర్రగా వుండి అమానవత్వంతో సంబంధించింది. (6) హుం, నల్లగావుండి, సాగులకు సంబంధించింది. శత్రువులతో హుం యుద్ధమనాదము.

ఎర్రటోపీ సాగులు, తాంత్రికులు ఇంకొక మంత్రాన్ని జపిస్తారు. ఇది 'ఓం వజ్రగురు పద్మ సిద్ధిహుం' అని వారు జపిస్తారు దేవతలముందు ఎప్పుడూ ఈ మంత్రోచ్చరణ చేస్తుంటారు. వీరికి సారాని

దాహంగా ఇస్తారు. కొన్ని దేవాలయాలలో పెరా వంటిచోట కూడా మాంసాహారాన్ని ప్రసాదంగా ఇస్తారు ఇతర సాగులు వీటిని ఎక్కువ నేవిస్తారు. రోజుకొక్కసారి బాల్లి ఆహారాన్ని భుజిస్తారు.

ప్రాణాయామంవల్లనే ఆష్టసిద్ధులను పొంద వచ్చు నంటారు. మనస్సును స్వాధీనం చేసుకొనుటకు శ్వాసను ముందు స్వాధీనం చేసుకోవలె నంటారు. శ్వాస శుజ్ఞం, దానిమీద స్వారిచేయునది మనస్సుని అంటారు.

ఉద్యాణ, నాలి కర్మలను కూడా సాగులు చేస్తారు. అతని పొట్టవంక చూచి. ఆ సాగుకుని సాగున అప్పుడే గ్రహిస్తారు. ఇందువల్ల ఆకాశము, సూర్యునిది కలుగుతుందని అంటారు.

మనోసాగులను కూడా అనేకవి ధాలు గా చేస్తారు ప్రారంభకుడు ఏకాంతంగా కూర్చుని తన మనోవృత్తులను చూస్తుంటాడు ఈ నూనెకి చిత్రము లను ఆప ప్రయత్నించడు. దారినిపోయేవారిని చూచి నట్లు చూస్తుంటాడు తిర్వాత ఈ నాటకాన్ని ఆపు టకు ఏకాగ్రతను ప్రయత్నిస్తాడు అతను ఏ వస్తువును ధ్యానిస్తాడో, అతను ఆ వస్తువుని భావిస్తాడు. తిర్వాత దేవతను కన్ను అర్పకుండా చూస్తాడు. కళ్ళు మూసు కున్నప్పుడు, తానుచూచిన దేవత కనుపించాలి హారతి కర్పూరమును పలిగించి, దీనినికూడా ధ్యానిస్తాడు. తిర్వాత తమ శరీరంలోని చక్రాలను ధ్యానిస్తాడు. సాగులలో అనేక నిదర్శనములు కనుపిస్తవి. సాగునా సంశయము గురువు శిష్యునికిట్లా బోధిస్తాడు. ఈ ప్రపంచ మంతా మిథ్య ఇదంతా మానసికకల్పన మనోవాశ నంతో నిర్వాణసిద్ధి కలుగుతుంది.

మనోబలంతో వారు అనేకచిత్రాలను చేసుంటారు జలమును, విభూతిని మంత్రించి మనోబలంతో అనేక చికిత్సలు చేస్తుంటారు. ఆరి ఖేరిన సిగులు' దేవతలను, దేవ్యులను కూడా కనుపించేట్లు సృష్టించగలరు. కొన్ని సమయాల్లో సృష్టికర్తకు, ఆ సృష్టించబడ్డ భూతాలకు పోరు జరుగుతుంటుంది. లామాలు తాము కోరుకున్నప్పుడే చనిపోగలరు. చనిపోయిన తరువాత వారి జీవులు అందరికీ కనుపిస్తుంటారు; బ్రతికివున్నప్పటి వలెనే వుంటారట.

N B జపాక్ దేశము శ్రమణకుడు కవాగుచీ, స్వీడెన్ దేశమును స్విన్ హిడెన్, అమెరికా జడ్జి డగ్లస్, శ్రాంతిచివరిత అలెగ్జాండా డేవిడ్ నీల్, స్వామి ప్రణావానంద రచనల ఆధారంగా వ్రాశాను.

అ కు జో డు

“శం డి ల”

“అకుజోడు చూస్తారా తల్లీ! చెమ్మ తాపి కుట్టానండి. ఎట్టి అల్లులు - కాగితము గట్టా లేవండి” అంటూ ఒక పశువునల్ల పాదాలముండు పడే శాడు గడ్డెయ్యి “అత్తయ్యా! పుచ్చుకోమంటారా?” అని ఆమె తన వెనకాలనేవున్న విలింతువునకిగి ఆవిడ ఆమె దానికె నా ఆగక తన సున్నితమైన చరణాల్ని చెప్పుల జంటలోకి పోనిచ్చింది

“అమ్మగారూ! చక్కగా అవలాయండి. మంచి పనితనం ఒకటే తీయించండి” చిరునవ్వు చిలికే కళ్ళతో అన్నాడు గడ్డెయ్యి కొత్తకోడలు కొత్త జోడులో పాదాల్ని ఆటూ ఇటూ జరిపి “ఎంతే విడి?” అనడిగింది

“రెండున్నరండి” అన్నాడు మాదిగ.

మళ్ళీ ఆ పిల్ల “ఏం?” అన్నట్లు ప్రశ్నార్థకంగా అత్తమొగంలోకి చూసింది. “ఏం సురతాణి పోకడలమ్మ యివీ?” అన్నట్లుగా ఆమె మూతి ముడిచింది ఇదిమాచిన గడ్డెయ్యి ముఖం నిరాశతో ముడుచుకు పోయింది. “పట్టకెళ్ళవీ! ఇప్పుడొద్దులే” - అయిష్ట తను గొంతులో స్ఫుటింపించి జోడును వదిలేసింది అ లేత యిల్లలు.

ప్రొద్దుటినుంచీ యిప్పటిదాకా ఏన్ని తిరస్కారాలు తిన్నాడో గడ్డెయ్యి, దిగాలుపడ్డ మనస్సుతో ఆ జతి తీసుకుని బుజమిడ్చి గుడ్డపాతితో తడిచి తట్టలో బెట్టుకున్నాడు. అందులోవుంటాయి దాదాపు పదింటికీ పైగా అకుజో! జతలు-ఆన్నీ అడవాళ్ళ తోడు కుక్క నేవే. ఇంక ఘడియకో, అరికో ప్రొద్దు క్రుంకు తుంది గోదావరి స్టేషనువూడ. శ్రావణమేఘాలు వున్న కొస్త వెల్లురునూ మబ్బులో దాచుకుంటున్నాయి. తుషారంకూడా మొదలయింది మెయిలుకు. వెళ్లే జనంతో ప్లాటుఫారముంతా కిటకిటలాడుతోంది. అటు ఇటు అడువారున్న స్థలాలన్నీ అప్పటికే నాలుగైదు పార్లు తిరిగిన గడ్డెయ్యి “ఏంచేస్తాను-ఈ పూటకూడా

పస్తే రాశాడేమో-ఇది మూడోగోజు యింటిని పాడీ గంజిదాగడం చూసేసి” అనుకొని స్టేషను వదిలి వెళు తున్నాడు మళ్ళు మొగంపట్టిన వాడు బిక్కిపోయి ఏమీ నోచనట్టు మళ్ళీ స్టేషనువారను, ఓవరుగిడ్డి మూలలను నిలుచున్న వరితల్లవైపు “ఏ తల్లి కడులూ కరగలేదే” అనుకుంటూ చూస్తూ, అడ్డొచ్చిన జనాన్ని తప్పించుకొని వచ్చేస్తున్నాడు. అలా గడకు వేసుకుంటున్న గడ్డెయ్యి ఆడవాళ్ళ వెయిటింగు రూమ్ముండు ఆగాడు

మధ్యాహ్నంనుంచీ చాలాసార్లు చూచిన గది నే మళ్ళీ చూశాడు. అక్కడ ఏమీ మాన్యు అంతగా అవు పించలేదు అయితే ఒక చిన్న భేదం అతనిని ఆకర్షించింది. అప్పటిదాకా లోగల పేయి సడకకుర్చీలో వున్న నవయావన లావణ్యవతి ఒకామె బహుటకు వచ్చి గుమ్మంపగ్గర నిలబడడమే అది. తు మైదరెక్కల్ని మరపించే చివరి కుంతలాతో, తలపై తుగునుబడ్డ మల్లెపూలరంధతో, గుమ్ముని వాసనలు చిమ్మే నెంబు తలనూ నెత్తో, వదనం పై పులునుబడ్డ పాదగు తెలుపుతో, శ్రావణ సంధ్యాగాగంలో మెల్లగా నీచే చల్లగాలికి రెసరెపలాడే వాయిలు చీరలో పొంగుపగుసబడివున్న ఆ పక్షుడు—విద్యాభికురా లేమో గూడా—తన అకు జోడులో పాదాలిముడుస్తుందా? ఆమె ఎత్తు మడమల స్లిప్పర్లు గానీ వాడలేమో! అనే అనుమానం మళ్ళీ మొదిలింది వాడి యెదలో. అయినా ప్రశ్నత్నిద్దాం అనుకొని “అమ్మా - జోడు జూస్తారా” అని ఆమెలో జోత్సుకొన్న రెక్కల్నుప్రశ్నత్నిద్దా దీనంగా ప్రస్తావించాడు.

“ఏం జోడూ—ఏదీ” అని ఆమె అయిష్టం ప్రక టిస్తూ నే ఆడిగింది.

ఏనింటో నాడుగ్గ తీరక అడిగానే గాని యీమె నిజంగా పుచ్చుకుంటుందా—అనుకుంటూనే తుప్ప రకు గానీ తడిసిపోతాయేమో అనే భయంతో తన

ఆ కు జో డు

పైరుడ్లకప్పిన తల్లలోవున్న జోళ్లు ఆలాగే చూపించాడు గడ్డెయ్య. ఆమె ముఖం వంచి వాటిని జాలీగా చూచింది. కరుణరసం ప్రస్ఫుటం చేస్తూనే “వద్దులే” అనేసింది. ఉదయంనుంచీ తననుతాకిన ఏ తిరస్కారం వలెనూ ఇది లేదు. వాటిలో ఒక్క దానిలోనూ ఆశ లేకమెనా లేదు. గీనిలో గడ్డెయ్యకు ఏవో వెర్రి ఆశ కనుపించింది ఆమె వాణ్ణి సఖశిఖపర్యంతమూ పరీక్షించి కళ్ళల్లోకి అదొకలాగ చూసింది గడ్డెయ్య. ప్రక్కకు తప్పుకున్నాడు మెయిలు ఎంత లేటో అనుకుని విసుక్కుంటున్నట్లు ప్రయాణీకులు విసుగ్గా తచ్చాడుతున్నారు. చీకటి వచ్చేస్తోంది గోదావరిమీది నుంచి రైయేయంటూ గాలి చల్లదనంతో జనం పైకి దాడి వెడలింది. అందరితోబాటు, కొంచెమించుమించు హెచ్చుగా నేకావచ్చు గడ్డెయ్య వాకాడు. తలుపు వారనుంచి ఆ పడుచు ఇంకా వాణ్ణి, వాడిలో ఆశను జలీయంచేస్తూ, చూస్తూనేవుంది. ఇంతలో ఉరిమింది ఆకాశం టపటప ప్లాటు ఫారమ్మీది ఆస్పెస్సాన్ రేకును చప్పుడు చేసింది జడి దూరాన దానవాయి పేట అవతలి జీడిమామిడి చెట్లతోటగ్గర వున్న గుడిసె, అందులో చూలకీ వొదిగి కూర్చున్న తివభార్య యిరీ, కొడుకు బుడ్డిగాడూ, కూతురు మాలీ వణుకుతూ మెదులు తున్నారు, కడుపు లాకలితో చేతబట్టుకుని—చినుకులు హెచ్చై వానగా మారిపోతూంటే ఎదుటివైపుకు మానే గడ్డెయ్య స్వృతిపథంలో—మామవాన ఆలా గెంత నేపు కురిసిందో—

ఆఖరుసారిగా అతిదీనంగా ప్రయత్నించి “అమ్మ—గొప్పరిలావున్నారు ఒక జత తీయించండి మూడువాళ్ళనుంచీ గంజిలేక చూడుతున్నాం ఇంకా టెల్లిపాది మీని—మీకు పుణ్యమంటాది. రెండు స్పర్జోడు రెండుకే యిస్తా”—ప్రార్థించాడు. ఆమె కదిలింది. ఎంతో ఏమో మెదిలి వుండాలి యీ యమ్మకు నా వైకనికారం అనుకొని గడ్డెయ్య గంపె డాకతో గంప ఆమె ముందుంచాడు. చొరవగా ఆ పడుచు ఎదుటి ఎలక్ట్రిక్ దీపపు వెలుతురులో మహా కొనే దానిలాగా చకచక జోళ్ళ నన్నింటినీ తీసి చూసింది. దాదాపు అన్నింటిలోనూ కాలుంచి యిటు అటు ఆడించింది. “వదులయి పోవ్తా?” ఎందుకో అడిగింది.

“చలనం లేని పనితనం. వాడిలే మీకే తెలుస్తుంది” గడ్డెయ్య మదుపు చేశాడు. ఆమె గంపంతా

చిందరవందర జేసి నా కావాలినినట్లు జోడు కుదిరింది గాదు. “అబ్బే—వద్దులే” అనేసింది విస్ఫాటంగా. వర్తింపనలవి కాని నిరాశ ముసిరింది గడ్డెయ్య ముఖ మీద “చాలు తల్లీ—చాలు. ఆకాడికివన్నీ కలి పెయ్యడం మెండుకండీ” అని రుసరుసలా డాడు. వాడి స్వాభిమానానికి ఆమె అదొకలాగున సవ్యకుంది. జోళ్ళు గంపలో సర్దుకొని “అంటే కోపమొస్తుంది తమకి ఇంకులో ఏజత సప్పలేవమ్మా?” అన్నాడు ఎత్తుకొంటూ—

“కాదు — నప్పాయి అన్నీ — కానెలే నచ్చొద్దూ” ఆమె మళ్ళీ నవ్వింది.

“మంచిదే లెండి” అని కదులుతున్నాడు ఆమె ముఖంలోకి ఎలక్ట్రిక్ లైటు వెలుతురులో మళ్ళీమాసి. అయితే గడ్డెయ్య సాహసించి వెల్లిపోలేక పోతున్నాడు. ఆవిడ తన్ను పరీక్షిస్తోందా అనిపించింది. మనిషిలో ఆశఅంత చెడు యింకేమీ వుండదు ఇంతలోకే మనసు తింగేసుకున్నాడు

ఎరురుగా వంతెన క్రిందినుంచి మీదనుంచీ రొద చేసుకుంటూ సాగిపోయే కార్లు, బళ్ళ, మనుషల సాదను భేదిస్తూ, చెవులను దద్దటిల్ల చేసేలా గర్జిస్తూ కూతబెట్టుకుంటూ మద్రాసు మెయిలు వచ్చి పడబోతోంది. ప్రయాణీకుల రిద్దీ యెక్కువయ్యింది. “పార్లర్—పార్లర్” గట్టిగా అరచింది ఆమె కూలిబాడ అవుపడ లేదు. మెయిలు వచ్చేసింది ఆట్రేసేపు ఆగదు— “ఒకే అబ్బీ! కూలీ ఎక్కడ చచ్చేజోఏమో—ఈ పెట్టి బెడ్డింగూ పట్టుకుని ఆడవాళ్ళ పెట్టెలో ఎక్కించు అని ఆజ్ఞాపించింది గడ్డెయ్యను. గడ్డెయ్య గంప వొక వారదవుంచి చటుక్కున పైరుడ్ల మట్టుకుదురుగా వుంచి ఉంచండి అన్నాడు. ఆమె, అతని అసరాతోనే పెట్టెనెత్తి కత్తిరించి చేత్తో బెడ్డింగు పట్టుకున్నాడు. చర చర నడుస్తోంది. ఈమె అడుగులు నా ఆకు జోడులోంచి పడిలే ఎంత ఆనందంపొందేవాడినో” అనుకుంటూ ఆమెను అనుసరించాడు.

ఆడవాళ్ళ పెట్టెమందు అగింది ఆమె. గడ్డెయ్య లోపలికెక్కి ఖాళీగా వున్న బల్లమీదపెట్టే, బెడ్డూ వుంచాడు. ఆమె చిల్లరకోసం చేతిరొక్కం సంచి తీసి “చిల్లరలేదే” అంది. “అమ్మగాదూ - కనికారంవుంచి ఒక జత బుచ్చుకోండి” అన్నాడు. ఆమె హృదయం

జాలితో కదిలిపోయింది. “సరే పట్టుకురా” అనిమాత్రం అనగలిగింది. అంతులేని సంతోషంతో ఒకే ఒక్క గంతున వెయిటించుకూం వార గంపవద్ద వాలాడు గడ్డెయ్యి.

గార్డు విజిలూడాడు. ఎర్రదీపాన్ని పచ్చదీపంగా మార్చేసి పూపుతున్నాడు. చీకటిలో ఆమె వున్న పెట్టి వైపు వెగ్గిరా పరుగుతీస్తున్నాడు గడ్డెయ్యి బారెన్తో ఇంజనెన వాడికుండెలు బ్రద్దలయ్యేటట్టు గాండ్రించి ఒక్క లాగులాగింది మెయిలును ఆలగుపులో నే వేగం అనింది, వేగంగా గుండెలు కొట్టకు నే గడ్డెయ్యికు. వాడు ఆటే శ్రమపడనక్కరలేకుండా నే ఆమె పెట్టె ఎదురయ్యింది. మెయిలుతో గంప చేతబట్టుకొని పరు గుతున్నాడు. ఆమె సాహసించి ఒక జత వంగి లాక్కుంది తట్టలోంచి—రెండు కౌగితాలు వాడిచేత వుంచి. త్రొక్కిడిలో అవి నలిగిపోయాయి. మెయిలు సాగింది. వేగంగా నే సాగింది.

క్రువలో ఆగిపోయింది మెయిలు. ఎవరో ఎక్క వలసిన ప్రయాణికులుండి లోపలివారు గొలుసులాగి వుంటారు. ఏదో ప్రమాదం జరిగిందన్నట్టు గార్డు ఎర్ర దీపం చూపించాడు. గడ్డెయ్యి ఆ అనకాళం పురస్క రించుకొని అపదనుండి తట్టుకొన్న ప్రాణి పాంజీ ఆనందాన్ని చిందించే ముఖంతో ఆమె నిలుచున్న పెట్టెవద్దకు పరుగున వచ్చాడు. అపుడే ఆ పెట్టె ప్లాటు ఫారం దాటింది. కొన్ని గజాల దూరంలో గోదావరి వం తెసమీదినుంచి మెయిలు యంజను చీకటిలో చిక్కగా కలిపేసి పొగను వదిలేస్తోంది, తగ్గు ముఖం పట్టిన వానలోంచి ఆకాళంగా.

“ఏం రా మల్లీ వచ్చావ్?” గడ్డెయ్యి వై వే చూస్తున్న ఆమె అడిగింది. “దేవుడు మేలు జేశాడండి. అమ్మ - రెండు రూపాయలనుకొని మూడిచ్చారండి, ఇదిగో ఇది రెండు రూపాయల కాయితమండి, ఇది రూపాయనోటు. మరి నేను రెండు రూపాయలక యిచ్చేస్తానన్నాను. ఈ రూపాయి పుచ్చేసుకొండి” అన్నాడు. వాడి నిజాయితీకి ఆశ్చర్యపడి ఆమె చిన్న బుచ్చుకుంది ముఖం.

“నే తెలిసే ఇచ్చాను”

“అదేంటండీ?”

“నీకు తోడు కిమ్మత్తు రెండున్నరా పుచ్చుకో సామాను తెచ్చి పెట్టినందుకు అద్ద రూపాయి మూడు రూపాయలూ సరిపోయిందిగా?”

“వద్దండమా అంతి మొత్తం”

“ఛా-తీసుకో” గార్డు మల్లీ విజా లూదాడు— మెయిలు ఇంక ఆగనన్నట్టు కోపం గా కదిలింది.

“తల్లీ-మీ ఋణం మేం చర్కంతో చెప్పలు వుట్టే తీర్చుకోలేం” అంటూ చేయొత్తి నమస్క రించాడు కనులు మోళ్ళి గడ్డెయ్యి. మరి ఆ యువతి వాడి విన్నపం అందుకుందో లేదో.

గడ్డెయ్యి కళ్ళు తెరిచి మానేసరికి మెయిలు అప్పుడే చాలాదూరం వెళ్లిపోయింది వంతెనమీదికి. ఆపవచ్చుకాంతిని ప్రసరించే రెక్క ప్రంభమీది దీపంగూడా ఎర్రబడింది. వాన చల్లబడింది. గంపవై గుళ్ల గప్పసుని గడ్డెయ్యి చక చకా బజారులోకి నడిచాడు.

నోట్లు మార్చుకుని త్వరత్వరగా వియ్యమూ, మిరపకాయలూ, చుట్టలా కొనుక్కుని సంతోష పారవశ్యంతో నిమిషాలమీద వచ్చినట్టు గుడిసె ముందు వాలాడు. జరిగినదంతా బుడ్డిగాతితోటి, యారితోనూ చెప్పి ఆ యమ్మను పొగిడాడు. గంజి గాచుకుతొగి మల్లీ కుటుంబమంతా ఆ తల్లికి నమస్క రించి నిద్రపోయారు. హాయిగా. తిరిగి మూడు రోజుల దాకా చీకా చింత లేనన్న ధైర్యం వారిసంతో తృప్తిపరిచింది.

మరునాడువయం—బాలాగణకిరణాలు వాళ్ల గుడిసెముందు వెలుగుపురి విస్తాయి—దివ్యవృత్తికి సామాను సద్దకుంటూ “ఒరే! బుడ్డిగా! తడికాయను కుంటా జోళు ఆరబెట్టు” అని ఆజ్ఞాపించాడు కొడు కుని గడ్డెయ్యి బుడ్డిగాడు చింది వందలైన ఆకు జోళ్లను ఒక్కొక్క జత నే తుడిచి వరుసగా వాకిలిలో ఆంబెకుతున్నాడు—ఒకటి, రెండు, మూడు...పదిదాకా లెక్క పెట్టాడు. పదకొండో జత చూస్తూ విస్తుపోయిన కొడుకు ఒక్కదూకు లోపలికి దూకి “ఒరే బాబా-చూశావా?” అన్నాడు. గడ్డెయ్యి యివతలికొచ్చి చెప్పలజోళ్లు పదకొండు జతలూ జూసి “ఏం” అన్నాడు నిర్లక్ష్యంగా. “ఏం. అంటావేట్రా?—చూడిది!” అని ఆ పదకొండో జత మల్లీ చూపించాడు కుర్రాడు. “ఔను—దానికేం” మల్లీ విస్తాటమే ధ్వనించింది తండ్రిస్వరంలో— “మతిగానా పోయిందేట్రా నీకు. ఇయి రెండూ ఎవంకాలి చెప్పలుగావు?” అన్న ప్రశ్నను విని, ఆ పదకొండోజోడు తన్ను వికృతంగా చూసి విక టాట్లహాసం చేస్తున్న ట్లనిపించి నిలబడ్డ పళ్లంగా నిర్భాంతపోయాడు గడ్డెయ్యి!!

కొన్ని ధ్వనులు

అమృత్

ధ్వనులు అన్నీ ఆనందవర్ణనాచార్యులవారే సమర్థంగా దుగ్వార సుస్థిరంగా నిరూపించి స్థాపించారు. ఇప్పుడు ప్రత్యేకంగా కొన్ని ధ్వనులంటూ ఎవరూ కనిపెట్టలేకు. ఐతే ఈమధ్య ప్రబలంగా అందరినీ గాకపోయినా, కొందరినైనా మోహపరచిన కొన్ని శబ్దవిలాసాల్ని—(శబ్దవిలాసం అనటం అశాస్త్రీయమే; సంఘటనా నైపుణీనైవిశ్యం వఃన సిద్ధించే శబ్ద సౌందర్యాన్ని, ఇట్లా పిలవడమే కొన్నామ; నాట్యానుమానత, వికటత మొదలైన ఆంకారిక పారిభాషికపదాలచేత వ్యక్తమయే భావమే గాక ఇంకా కొన్ని భావాల్ని గూడా చెప్పటానికి, సుబోధంగా ఉండొచ్చునని పై శబ్దాన్ని ఏనుకొన్నందుకు పాఠకులు తప్పుగా భావించ రని ఆశి)-ఆ మోహగ్రస్తులు ధ్వనులుగా గ్రహించి ఆ పేరుతోనే పిలిచి, ఆధ్వనులే పారవశ్యాన్ని కలిగిస్తున్నట్లు ఆనందించటంనలన—వాటిని “కొన్ని ధ్వనులు”గా పేర్కొనవలసివచ్చింది.

సంస్కృతాంధ్రభాషల్లో కవులు, అనేక సందర్భాల్లో అనేక విధాలైన సమాసాలు చిన్నవి, పెద్దవి వాడారు.

ప్రతి పదానికి అర్థం ఉంటుంది గాబట్టి, పద సముదాయాలైన సమాసానికి అర్థం ఉంటుంది—కొంచెం పెద్దగా. ఐతే, ఈ పెద్ద అర్థం అంతా, వేరు వేరుగా నే పదాలు రచిస్తే రాదా? సరాదాగా చదివే వాణ్ణి ఊపిరి బిగపట్టించాలని కాకపోతే, దేనికా మాదావుడి? వేరువేరు పదాలుగా వ్రాసేదానిలో కంటే సమాసంగా రచించటంలో సంక్షిప్తత సిద్ధించ వచ్చు. సిద్ధిస్తుందిగూడా. ఆ భాషల్లో ఆ సౌభ్యం ఉంది గాబట్టి, ఆ అడ్డదారిని పయగెత్తారందామా? అట్లాగే అనుకొందా మనుకొంటే, వాల్మీకివంటి సర్వకవి లోకపూజ్యుడు, సమాసాలజోలికి పోలేదు. పోయినా, చిన్నచిన్న సమాసాలేగాని, దీర్ఘసమాసాలు లేవు. వీలైన అడ్డదారి ఉంటే, మట్టాదురం

సమాసరచన సాగించినవారు, కథమీద దృష్టిలేక, అసహజంగా కాలహరణంచేసి శ్రమపడినవాళ్లు కావాలి. ఇప్పుడు మనం ఏం అనుకొన్నా, వాళ్ళుమాత్రం కాలం సద్వినియోగం చేస్తున్నామనే విశ్వాసంతోనే శ్రమపడి ఉంటారు. ఆ సమాసరచన శ్రమపాదకం అని వాటిని చూస్తేనే తెలుస్తుంది. దీన్ని నిరూపించటానికి వితర్కబుద్ధో అవసరంలేదు సాధారణ అనుభవమే స్పష్టికరిస్తుంది ఎందుకు ఆశ్రమ?

సమాసరచన అంతగా చేయని మహాకవులూ ఉన్నారు. చేసినవాళ్లలోనూ మహాకవులు ఉన్నారు. కొంతమంది సమాసరచన చేసినా, ఇష్టం ఉంకి కావాలని చేసినట్లు కనబడను. కొంతమంది ఎంతో మోజుపడి నగిషీలు చేసి తెల్పి ముందుపెట్టినట్లు తోస్తుంది. దీర్ఘ సమాసరచన అసహజం అని అసహ్యించుకొన్న వాళ్ళు గూడా పాల్కురికి సోమన మాదిరిగా, దానికే పాల్పడినట్లు తోస్తుంది. మొత్తం మీద సమాసాలు వాడనివాళ్ళు లేరు. ఇష్టం ఉన్నవాళ్లు, లేని వాళ్లు అంటూ కనబడుతున్నారేగాని ఇది వాల్మీకి మొదలైన ఆద్యకవులను వదిలేస్తే మిగిలిన వాళ్ళ సంగతి ఆ ఆద్యకవుల అభిప్రాయం యేమిటో తెలీను.

ఈ సమాసరచనమీద అందులో నగిషీలమీద ఇష్టంఉన్నవాళ్ళు—ఆ దీర్ఘసమాసాలకోసం పూర్వకపులు పడినశ్రమకు చూపించే కారణమే ప్రస్తుతం ఈ వ్యాసంయొక్క చర్చనీయాంశం. ఆ సమాసరచన లోనే ధ్వని ఉందంటారు. ఆ ధ్వనికోసమే ఆ మహాకవులు ఆ శబ్దవిలాసాల్ని చూపారంటారు. ఒక దీర్ఘ సమాసం వాడితే, అక్కడి సంసర్పం ఏవో దీర్ఘత్వాన్ని, ఏవో గాఢత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నదంటారు. వాడిన సమాసం కఠినపదాలతో ఉంటే, ఏవో కాఠిన్యం, లలితపదాలతో ఉంటే, ఏవో లాలిత్యం ఉన్నట్లు చెబుతారు. సమాసరచన వికృతంగాఉంటే అక్కడేదో వికారం, పేవంగా ఉన్నట్లుంటే, ఏవో

పేలవత్వం, ఇంకా ఎన్నిరకాలూ, తోచినన్ని—ఇవి ధ్వనులంటారు. ఇవి నిజంగా ధ్వనులేనా అని విచారించటమే ఈ వ్యాస ప్రయోజనం.

ఈ “స్వనుల్ని” కొన్ని వర్గాలుగా విభజించవచ్చు.

(1) ఇప్పటికే అనుకొన్న రకం — సమాసం చెవికి తగిలే తీరునిబట్టి గ్వని చెప్పటం. “జఃధి నిలోల వీచివిలత్కలకాంచినమంచితావసీతలవహా త్తమం బయిన దక్షిణశాస్త్రమునన్ ...” అని దీర్ఘదీర్ఘంగా చెవికి తగులుతున్నది గాబట్టి, ఆ చేయి అంశ దీర్ఘమని, మహారాజ లక్షణమైన ఆజానుభాషుత్వం, చెప్పకుండానే ఉన్నట్లు, వాద్యం చేయకుండానే గ్వనిస్తున్నదనటం. ఇందులో రెండు విషయాలు గుర్తించవచ్చు. మహారాజుకి ఆజానుభాషుత్వం శాస్త్రసిద్ధి, కవి సంప్రదాయం అనేది ఒకటి. ఆ భాషాపుని వర్ణించే సమాసం దీర్ఘంగా ఉండటంవలన ఈ గ్వనిని ఉహించే వారి మనస్సులోఉండే రాజుగారి ఆజానుభాషాపు, దీర్ఘత్వ సామ్యంవల్ల — స్ఫురించటం — రెండో విషయం. తెలిసినదానిలో (సమాసం) తెలినిదానిలో (భాషాపు) ఒకే గుణం (దీర్ఘత్వం) కనిపించటంవల్ల — ఈ తెలిసినదానివల్ల తెలియనిది తెలిసింది అనుకోటం — సారాంశం. అలా అనుకోటాని కవనసరం — దానివల్ల కలిగే ఆనందం; ప్రయోజనమూ అదే

(2) ఉచ్చరించటంలో కలిగే ఆయాస, సౌలభ్యాలవల్ల ఆయా సందర్భాల్లో ఏదో కష్టమో, సుఖమో గ్వనిస్తున్నదనటం. ఉచ్చరించింది చెవికి తగలకుండా ఉండుకోదు. చెవికి తగిలినవన్నీ గూడా ఉచ్చరించినవే కాబట్టి ఈ వర్గాన్ని గూడా పై దాంట్లోనో, దాన్ని గూడా దీంట్లోనో చేర్చేయొచ్చు. ఐతే, పై వర్గంవి ఎట్లా ఉచ్చరించినా వాటి దీర్ఘత్వాది పరిమాణాలు స్పష్టమౌతుంటాయి. ఈ వర్గంలో ఏదో భోంజిగా ఉచ్చరిస్తే, విషయం బోధపడదు. మాయాలుగా ఆ పారాయణచేసేవాళ్లు ఆ గ్వనిని కనిపెట్టలేక పోవచ్చు. అవసరమైనవిధంగా ఉచ్చరించి, ఇదిగో ఎట్లా ఆ భావం స్ఫురిస్తున్నదో చూడమని, ఎవరో వచ్చి చెప్పవచ్చు. “అడిగడని కడువడి జను...” అన్న పద్యం గజేంద్రమోక్షం ప్రతిదినమూ, పారాయణ చేసేవారికి సాధారణంగానే ఉండొచ్చు చదివేవాడు చదివి “ఆహా, లక్ష్మీదేవి తడబాటు అంతా,

పద్యం నడకలోనే తెలుస్తున్నది” అంటే అందరి ముఖాలు ఆ కాసేపు విప్పాగుతాయి. ఇక్కడగూడా ఒక సామ్యమే పనిచేస్తున్నది

(3) పై రెండువర్గాల్ని అవి ‘గ్వనించే’ వస్తువునుబట్టి ఒక్కొక్కటి, రెండు రెండు వర్గాలుగా తిరిగి విభజించవచ్చు గ్వనించే విషయం ఆ శబ్దాతే వాద్యంచేసి ఉండటం ఒకటి “వరిష్ఠనిష్ఠురవచక్తి స్థాంగురజేసెం దుదన్” అన్నప్పుడు, ఆ స్తన కాత్తియం నిష్ఠురకుద” అనటంలో స్పష్టంచేసినప్పటికీ, ఆ సమాస గతిలోగూడా గ్వనించటం. సంవర్ధి చితిమైన అభి ప్రాయాల్ని, సమాసాన్నిబట్టి దీర్ఘ భాషాపును చెప్పినట్లుగా, చెప్పటం రెండు.

(4) పై విధాల ‘స్వనుల్నే’ కేవలం సమాసాలకి. ఎక్కువపదాలకి కాకుండా, ఒక్కపదం ఉన్నదాన్ని ఉచ్చారణనిబట్టిచెప్పటం “దేవయాని, శర్మిష్ఠులు మహమలు వీష్వత” ధరించిరి అంటే ఆ ‘హ’ కారం క్రింద వకారం వలన వస్త్రాలు, చుట్టలు చుట్టుకుపోయినయ్యే, మెలికలు పేసుకుపోయినయ్యే అనటం.

(5) చందస్సులోఉన్న విషయాలవల్ల విశేషాల్ని ఉహించటం. ప్రాస అక్షరం మార్పుగానిది గాబట్టి, ప్రాసలో ఏవన్నా ఒక పంపంఉంటే ఆ అభి ప్రాయం మార్పుగానిదిగా, వదలలేనిదిగా ఏదో చెప్పటం “విప్రత మన్నవాహ.. కీర్తిసిను...” అన్నప్పుడు కీర్తిని ఏ పరిస్థితుల్లోనూ వదలలేనివాడివి గాబట్టి, నన్ను రక్షించి కీర్తిని పొందమని ‘గ్వని’. అట్లాగే యతిస్థానం దగ్గర ఆగటం, విరవటం “పాతిరలాడు... చేతము తాండవంప మరచెన్.....” అన్నచోట ‘మరచెన్’ అనేది యతిస్థానంలో ఆగటంవలన యతిఅంటే విశ్రాంతి కాబట్టి, నిజంగా, ఎంతో ఎక్కువగా, స్పష్టంగా మరిచిపోయాడని ‘గ్వని’. ఈ విధంగా ఇంకా కొన్ని విభాగాలుచెప్పినా చేయొచ్చు. ఏదోకొంత స్పష్టతకోసంగాని, లేకపోతే, వివిభాగమూ అవసరమలేదు. సరే, ఈ ‘స్వను’లన్నీ నిజంగా గ్వనులేనా? అన్నదే మొనటిది, చివరిది — పక్క.

గ్వని అంటే? వాచ్యార్థం కుదిరినతర్వాత, ఆ వాచ్యార్థంకంటే విలక్షణమైన అర్థం, ఆ వక్తనిబట్టి, సందర్భాన్నిబట్టి పుట్టేది. వివరించాలంటే గ్వనాని

కొన్ని ధ్వనులు

లోకం అంతా, వ్రాయవలసివస్తుంది. వైన ధ్వనులను కొన్ని వాటి సందర్భంలో—అక్కడి శబ్దాలకి అర్థం కుదుగుతూనే ఉంది. వేరే అర్థం కూడా చెబుతున్నాడు. కాబట్టి ధ్వని అనోచ్చా? అనకూడదు. ఎందుచేత? ధ్వని ఎప్పుడూ వాచ్యంలోనించి వుండు అవయవవిధమై ఉండినాడా, తిద్దిననూ, తిదతీతము విస లావణ్యం మాదిరిగా, వాచ్యార్థం (లేక లక్ష్యార్థం) వల్ల, పుడుతూనూ దానికి ఆతీతమై ఉంటుందని ధ్వన్యాలోకం. ఇక్కడ వాచ్యార్థం నుంచి పుట్టటం అనే ప్రసక్తేలేదు గాబట్టి ఇది ధ్వని కాదు. అక్కడ శబ్దాల ధ్వనివల్ల (మోత) ఈ ధ్వని స్ఫురిస్తున్నది, ఇది శబ్దశక్తిమూలక ధ్వని అని ఎవరూ అనబోదు శబ్దానికి రెండు అర్థాలు ఉండటం వంటి సందర్భాల్లో ఆ శబ్దమే ప్రాముఖ్యం వహించి, ధ్వనికి హేతువైతే అప్పుడు—శబ్దశక్తిమూలక ధ్వని అవుతుంది. ధ్వనిసిద్ధాంతంతో పరిచయంఉన్నవారికి విషయం వివరించవలసిన అవసరంలేదు.

ఈ 'ధ్వను' లను ధ్వన్యాలోకంలో ఎక్కడా చెప్పలేదు. ఐతే రసధ్వనినిగూర్చి చెబుతూ, ఒక్కొక్కరసాన్ని అభివ్యక్తం చేయటానికి, కొన్ని వర్ణాలు బాగా ఉపయోగిస్తాయ్ అన్నాడు. శ, ష, ర మొదలైనవి, శృంగార రసాభివ్యక్తికి ఎక్కువ అనుకూలం. అట్లాగే, మాధుర్యచరణం కలిగిన శృంగార, విప్రలంభ, కరుణ రసాలలో, దిష్టసమాసాలు ఉండకూడదని, అక్కడ వైదర్భీరీతి నే అనుసరించాలని—ఈ విధంగా ధ్వన్యాలోకం కొన్ని నిర్దేశాలు చేసింది. రసస్ఫురణకు అనుసరించవలసిన రచనావిధానాన్ని అక్కడ నిర్దేశించారేగాని, ఆ శబ్దంలో ఆ విరుపువలన, ఈ చులుపువలన ఇంత అర్థం వస్తుంది, అంత అర్థం బయలుదేరుతుంది—అని ఎక్కడా చెప్పలేదు.

పోతే, రసధ్వని కొన్ని కేవలం ఏ అర్థంలేని శబ్దాలవల్లగూడా ఒక్కొక్కసారి కలుగుతూంటుందన్నాడు. దీనికి ఆంధ్ర ధ్వన్యాలోకంలో ఇచ్చిన ఉదాహరణ, ఆంధ్రపాఠకులకు అనుకూలంగా ఉంటుందనుకొంటాను —“తెలియనివన్ని తప్పులని..... సరసా విరసా తుసా బుసా” ఇంగులో తుసా, బుసాలకు ఏ అర్థమూలేదు. కాని అది విన్నప్పుడు ముఖ్యంగా వాటివల్లనే హాస్యరసస్ఫురణ కలుగు

తున్నది. బహుశః ధ్వన్యాలోకంలో చెప్పిన ఈ అంశం మన ప్రస్తుత “ధ్వని” వాడుకకి కొంత ఆధారంగా కనిపించవచ్చు. కాని, ఇక్కడ విషయం—కేవలం అర్థశూన్యమైన శబ్దాలను గూర్చి. మన ధ్వని వాడులు” చెప్పే శబ్దాలు అర్థశూన్యమైనవి కావు. వాటి అర్థం వాటికుండగా, వాటి ధ్వని (మోత)ని బట్టి ఏదో ఊహించటం. ఇక రెండోది ధ్వన్యాలోకంలో చెప్పింది రసధ్వని విషయం పీఠ చెప్పేది—ఏదో అలంకార వస్తువులు కాబట్టి వస్తువులోను ప్రయోజనంలోను రెంటికీ సంబంధమే లేదు ధ్వన్యాలోకం ఈవాదానికి ఏ ఊహిరి పోయదు.

పోతే, అలంకారికులు కొందరు శబ్దవికటత, నాట్యానుమానత అని ఒక లక్షణం చెప్పారు. శబ్దాలు తమ అర్థాన్ని, కేవలం శ్రవణతాదనం చేతనే స్ఫురింపజేసినట్లు ఉంటే—అది వికటత్వం దీన్నే ఆంగ్లంలో ‘సౌండ్ ఇకోయింగ్ సెన్సు’ అని అంటారు. ఈ లక్షణం మన ‘ధ్వని’ వాడులకు ఆనంద దాయకం కావచ్చు.

“వరిష్ఠ నిఘోర కుచ క్లిష్టాంగు జేసెం దునిన్” మొదలైన సందర్భాలుగా మనం వైన విభాగిందుకొన్న పీఠచెప్పే విధరకం ‘ధ్వను’ లన్నీ ఈ జాతిని. ఇనొక్కటి అలంకారికులు, పాశ్చాత్య విమర్శకులు గూడా అంగీకరించిన విషయం.

ఐతే ఒకటే గురదృష్టం—ఇది అసలు ధ్వనే కాకపోవటం (ధ్వని అనే మాట కొంత స్థూలార్థంలో వాడుతున్నాను. వ్యంగ్యం వాచ్యతీతాయి ఐ ప్రాధాన్యత వహిస్తే ధ్వని అవుతుంది కాని ప్రస్తుతం ఏదో పీలుగా ఉంటుందని, వ్యంగ్యం మొత్తానికి ధ్వని అని వాడుతున్నాను.) వాచ్యార్థానికి వేరైన అర్థం ఉంటే ధ్వని. ఇక్కడ ఆ వాచ్యార్థమే, వేరే అర్థప్రయోజన అవసరం లేకుండా, కేవల శ్రవణతాదన వల్లనే స్ఫురిస్తున్నట్లుంటుందని చెప్పారు. కాబట్టి అది ధ్వనికాదు.

పూర్వ అలంకారికులు అంగీకరించవచ్చు, లేక పోవచ్చు మనమే ఇంగులో వున్న సత్యాన్ని చూసి, ధ్వనులుగా ఇప్పుడు విర్వరమకొనకూడదా? విర్వరమకొవచ్చు. కానీ అందులో సత్యం ఎంతవరకు వుంది? సత్యం ఏమిటి? సాహిత్యంలో సహృదయ హృదయమే ప్రమాణము. సహృదయుడైనవాడు ఈ ధ్వనుల్ని

అనుభూతిలోకి తెచ్చుకోగలడు. సహృదయుడు తిరగరణమిదిగా వీటి సౌందర్యాన్ని అపొదించుకొన్నప్పుడు, కాదని అనటం ఎట్లా?

కాదనటం కష్టమే ఈ రచయితే కొన్ని అటువంటి 'స్వయం' కనిపెట్టి, మనస్సులో వెన్నెల విరిసివెలు ఆనందపారవశ్యం అనుభవించాడు ఆ ఆనందం నిజంగా ఆనందమా కానా అనేది వేరే ప్రశ్న. ఏదో మనస్సు లేలికైనట్లు, లేలిపోయినట్లు ప్రత్యక్షంగా అనుభూతిని పొందిన పిమ్మట కాదనటం ఎట్లా? "ఉన్నతమైన సుఖం చెప్పవలసినదనుచున్నాను" అని హిడింబను నన్నయగారు వ్రాయించినపుడు "ఉన్నత"లోని నకారద్విత్యంవల్ల రొమ్ము విరిచి ఏదో చిత్రంగా, ఏదో పొగరుగా నడిచినట్లు కొంతమంది యువకులు కనబడుతుంటారే, అట్లా హిడింబ వచ్చిందన్నమాట, అనుకొని ఆనందించాడు చాలామందికి, ఇటువంటిది చాలా అనిపించవచ్చు.

ఏ అనుభూతి తప్ప, ఏది ఒక్కో నిర్ణయించటం కష్టం. ఎవని చెప్పేది వాళ్ళకు నిజం అని అన్నింటికీ తలవండుకు ఊరుకొంటే ఏ ఇబ్బందిలేదు కాని ఇటువంటి ఇబ్బందులకు భయపడితే విజ్ఞానమే లేదు. నిర్భయంగా నిష్పక్షపాతంగా పాఠ్యమైనంతవరకు సత్య వ్యవహారం సాగించాలి.

ఈ స్వయం అంగీకరించవచ్చు అనటానికి చెప్పదగినవాదాల్ని వరుసగా పరిశీలిద్దాం.

1. అది ప్రత్యక్షంగా అనుభూయమానమానున్నది. దీనికిఖండన—ఆ అనుభవం అంతా భయం ఇక్కడ ఇద్దరి వాదాల్లోనూ నిజం కనిపిస్తుంది. అని ధ్వజంలో, ఊహలో, పిచ్చులో, ఏమిటో అనుభవంలో ఉన్నమాట మాత్రం నిజం ఏ భయం అయినా అనుభవిస్తున్నంతకాలం నిజంగా భావించటమూ నిజమే.

2. ఏదో ఊహకైతే నిజమైన ఆనందం కలగదు. కానీ ఈ స్వయంవల్ల పట్టలేని సంతోషం కలుగుతున్నది.

ఖం|| కావచ్చు ఊహలైతే నిజమైన ఆనందం కలగకపోవటానికి కారణం అది ఊహలని అబద్ధాలని మనస్సులో జ్ఞానం ఉండటమే కాని ఇక్కడ ఊహని పూర్తిగా నిజం అనుకొంటూ ఊహించటంవల్ల, అది నిజం మాదిరి అనుభవాన్నే ఇస్తున్నది. ఒక డోలు

'థాం' అని మోగితే, అందులో దయ్యం ఉండి అరుస్తున్నదనీ పసిపిల్లవాడు భయపడతాడు. ఆ భయం అబద్ధమా? కళ్ళువున్న ప్రతివాడికీ కనపడుతుందే వాడు వణికిపోవటం అది అబద్ధమా? అంతమాత్రాన డోలులో దయ్యం నిజమా?

3. పసివాడి భయానికి ఈ అనుభూతికి పోలికలేదు పసివాడికి ఏదో కారణంచేత మనస్సులో ఏర్పడిన భావాలు, అప్రయత్నంగా భయోత్పాతాన్ని కలిగిస్తాయి ఇక్కడ జ్ఞానవంతులైన పెద్దలు ప్రయత్న పూర్వకంగా గ్రహించి ఆనందిస్తారు.

ఖం|| అదే వచ్చిపడింది ఇబ్బంది ఈ పెద్దకి గూడా, మనస్సులో ఏర్పడిన భావాలవల్లే, ఈ ఊహలన్నీ కలుగుతున్నాయి ప్రయత్న పూర్వకంగా గ్రహించటం" వల్ల మరింత ఆనందభయం కలుగుతున్నది. చీకటిలో పోతూ ఏ తాటి చెట్టునో చూసి, పెద్దవాడు గూడా భయపడతారు చెట్టుచక్రం కదులుంటే, దయ్యం 'దొరికాడుగా' అని నికారంగా తలకాయ ఆడిస్తున్నట్లు ఏవేవో ఊహించుకొని, చెట్టులాంటి మనిషిగూడా మూర్ఛపోవచ్చు. అతని మూర్ఛకి దయ్యాలమీద అతని కేర్పడిన నమ్మకమే మొనటి కారణం. ఊరికే గుండె కొట్టుకోబంతో ఆగకుండా మూర్ఛదాకా రావటానికి, ఒకదాని కొకటి అతిడుకల్పించుకోవటం హేతువు.

4. అట్లా అనుకొంటే అంతా కల్పనే అవుతుంది. మనస్సుకు ఏదినిజమో, ఏది అబద్ధమో తెలుసుకొనే శక్తి ఉంటుంది. లేకపోతే ఒకటి నిజం ఒకటి అబద్ధం అవటం అంతా మిథ్య అవుతుంది. మొట్టమొదట తప్పుగా ఏదో అభిప్రాయం ఏర్పడినా, ఆ అభిప్రాయం మిడిన, ఫలానా శబ్దసంఘటనకి ఎలాంటి 'స్వని' అనుకొంటూ ఆలోచిస్తుంటే-ఏదో ఒకభావం స్పష్టంగా ఎంకుకు తోస్తుంది? అక్కడ ఏమీ లేకపోతే ఆలోచించినకొద్దీ అస్పష్టమై అయోమయం కావడా?

ఖం|| మనస్సుకి ఏదినిజమో ఏది అబద్ధమో నిర్ణయించగలిగే శక్తి ఉంటే, మానవజాతి వందల వేల సంవత్సరాల పురోగమనం తర్వాత ఏదినిజం, ఏదిబద్ధం అంటూ ఈ నాటికి ఎటుమంచినా ప్రశ్నార్థకాలు ఎందుకు కనిపిస్తాయి? సత్యనిర్ణయతృప్తి, సత్యనిర్ణయశక్తికన్న ఎక్కువగా ఉంది. ఎక్కడికక్కడ

కొన్ని ధ్యనులు

మనస్సు నిర్ణయాలు చేస్తుంటుంది. అందుకనే ఎవరి ఊహలు, అభిప్రాయాలు వారికి పరమసత్యాలుగా కనబడటం. ఒక అభిప్రాయం చూస్తున్నవారింటే వ్యక్తిగాని, జాతిగాని ఎంతో కష్టపడటం అందు చేతనే. కాని అభిప్రాయాలు మారుతుంటాయి కొంత భావాల్ని గ్రహించే శక్తి ఉంది మనస్సుకు. ఏదో ఒక నూతనాభిప్రాయం రాగానే, అంతకు ముందున్న నిర్ణయాన్ని దాంతో సమన్వయపరిచి, అవసరానికి వీలైన మరో నిర్ణయాన్ని చేసి మార్పుంటుంది మనస్సు. ఎప్పటి కప్పుడు, ఒక్కొక్క, విషయంలో ఉన్న భావ సంఘాతంతో సామరస్యపూర్వకంగా సానుకూల నిర్ణయాలు తయారు చేసి పడేస్తుంటుంది మనస్సు. ప్రస్తుతవిషయంలోను ఏదో ఉంటుందని మనస్సుని ఆలోచిస్తే, మనస్సులోపలి ఒక భావానికి ఒక భావానికి ఉన్న చిత్రమైన సంబంధాల్ని (ఎసోసియేషన్ ఆఫ్ ఐడియాస్) పురస్కరించుకొని, ఇదిగో ఉన్నదని చెబుతుంది. ఈ పని అంతికి సరాలపడే బాధ ఆ నిర్ణయం చూడగానే వదిలిపోతుంది గాబట్టి, ఎంతో హాయి, ఏదో తేలిక అనిపిస్తుంది. అంతేగాని ఇవేవి ధ్యనులు కావు.

5. చాలా బాగుంది. ఇవి ధ్యనులే అంటానికి అవసరమైన వాదసామగ్రి అంతా కాదనే చిత్తో సే అందించినట్లయింది. ఏ ధ్యనివిషయంలోనైనా జరిగేది అదేగా. అప్పటికి ఉన్న భావసంఘాతం ఆధారంగానేగా ఆ వివిధ ధ్యనులు పుట్టేది. అక్కడ గూడా సరాలవిరువు వడలుంటున్న, భావనాశక్తి సంతృప్త మవటం వల్లనేగా అనందం. అందుకనే గదా అలంకారవస్తుధ్యనుల్లో గుప్తత అవసరం అనటం సరే రసానికి వాద్యదళ అంటూ లేనేలేదు ఆ ఆనంద విచారం ప్రస్తుత చర్చనీయాంశానికి అతీతం పోనీంపి. ఏదైనా ఈ “ధ్యనులు” ధ్యనులేనని మీరే నిరూపించారు.

ఖం|| భలే మొదటికి దిగజారి ఏదో శిఖరం ఎక్తా మునుకొంటున్నారే. ధ్యన్యాలోకంలో ధ్యనుల్ని అర్థం మీదినించి వచ్చేవి. కాన్యానికి అర్థమే ప్రధానం. సర్వం మీరు చెప్పేది కేవలశబ్దం-వాదం. దాని వ్యవహారం అంతా సంగీతశాస్త్రానికి సంబంధించింది.

6. కాన్యానికి నాదంగూడా ముఖ్యమే. కేవల అర్థరహితమైన “తునా, బునా”లకు ధ్యని ఒప్పు

కొన్నారు. శబ్దవికటత అనేది ఒకటి తెచ్చి ఉత్త ధ్యనులే (మోతలు) అర్థాన్ని నూచిస్తున్నట్లుంటాయ్ అన్నాను. వీటినిబట్టి ఉత్తధ్యనులకు (మోతలు) ధ్యనుల్ని చెప్పకోవచ్చని పగోతుంగా ఒప్పుకొన్నట్లు కాలేదా. కాన్యానికి అర్థమే ముఖ్యమేమిటి? శబ్దం అర్థం విడదీయరానివిగా “వాగర్థావివ సంపుక్తా” అనటం అందరికీ తెలిసిందే కాగా, రమణీయార్థ ప్రతిపాదకశబ్దమే కాన్యమే గదా అలంకారికమాలి భూతమతం. అటువంటప్పుడు శబ్దంవల్ల ఆవిర్భవించే సాగసుల్ని గూడా పుణికిపుచ్చుకొన్న నాడు కాన్యం నిలుపు నిలుపునా మెరుగుల మొలకలై మరుపుకుల కదా? కావనటం ఎంతవివరం. ధ్యన్యాలోకం చెప్పినా లేకపోయినా, మరం చెప్పకొందాం. ఒప్పుకొందాం.

ఖం|| సరి వాదం వదిలేసి కవిత్వంలో పడ్డారు కాన్యానికి అర్థమే ముఖ్యం శబ్దంగూడా ముఖ్యమే అనటం, దానివల్ల వచ్చే మెరుగుల్ని పుణికిపుచ్చుకోవా లనటం - అంతా అనిచారితరమణీయం. శబ్దము అర్థము విడదీయరానివి కాబట్టి, ఏ అర్థం కావాలన్నా శబ్దరూపం గానే మనస్సులోగాని, వ్యవహారంలోగాని మనం చూస్తున్నాం గాబట్టి - అంతవరకు శబ్దంగూడా ముఖ్యమే అనొచ్చు. ఇటువంటి వ్యవహారాన్ని పురస్కరించుకొని శాస్త్రనైశిశ్యంకోసం రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దం కాన్యం అన్నాడు జగన్నాథుడు. ఉత్తశబ్దం అవలేదే. అక్కడ ఆ రమణీయార్థమే ముఖ్యం. “వాగర్థావివ సంపుక్తా” అనేది మీకే గండ కత్తెర అవుతుందని గ్రహించ లేక పోతున్నారు. వాక్కు అంటే శబ్దము, అర్థము, వివిధంగాను విడదీయలేమని గదా దాని అర్థం. అటువంటప్పుడు ఈ ‘ధ్యనులంటూ ఎట్లా పుడతయ్యే? ఆ శబ్దానికి ఆ అర్థం నియతం మళ్ళీ ఈ అర్థం, ఈ ధ్యనికాని ధ్యని వీటన్నిటికీ ఆస్కారం ఎక్కడ? ఆస్కారం ఉంటే వాగర్థాలు విడదీయరానివి అనటం అబద్ధం కదా, ఇక తునా, బునాల విషయం వెనకనే చూశాం. వాటి కే అర్థం లేదు మీరు చెప్పేవాటికి నియతమైన అర్థం ఉన్నది. ఉండగా వైన ఏదో చెప్పటం అశాస్త్రీయం. ఇక శబ్దవికటత అంటారా? దానిసంగతి వెనకనే చూశాం. ఐనా అదొక పెద్ద కాన్యోత్పాదకంగా ప్రత్యేకించి చెప్పలేదు. శబ్దాలు అట్లా కనబడు

తున్నాయ్ అన్నారు. అంతకన్న దాన్ని గురించి ఆలోచించవలసింది లేదు గాబట్టి ఆమాట అని వదిలేశారు

7 ఎంగుకో ఒకదానికి వదిలేశారు ఆలోచించవలసింది లేకనే వదిలేశారని ఎట్లా అంటాం? అది ఏమైనా కాని ఇప్పుడు మనం గ్రహిస్తే కవిత్వానికి ఏం అపచారం? స్పష్టంగా అపచారంవలటిది లేకపోతే, దానివల్ల వచ్చే సాందర్యాన్ని కొంతమంది కొంత అందరూ ఒప్పుకుంటున్నారు గాబట్టి, గ్రహిద్దాం.

స్పష్టంగా అపచారం గా గూడా కొంత జరుగుతుంది. చూడండి:—

ఇటువంటి 'స్వసుల్' కొంతమంది కవుల వ్యవహారం ఎక్కువగా చూపించవచ్చు వారు ఇతిరత మహాకవులైతే, వారు కవిత్వాతిశయానికి ఇది గూడా ఒక గుణంగా చెప్పుకోవచ్చు చెప్పుకొంటే పెద్దగా ఇబ్బంది లేదు కాని ఈ స్వసులుగాని స్వసులమీద దృష్టి ఎక్కువైతే ఏది విన్నా, ఏం చూసినా, వీటి కోసమే వెతుకులాడటం అలవాటైపోతుంది. అప్పుడు కవులకు, కవిత్వానికి తనకు గూడా అపచారం చేసుకొంటాడు.

కవుల్లో ఇటువంటి 'స్వసుల్'కు ఆస్కారమైన రచన చేసినవాళ్లు, చేయనివాళ్లు ఉన్నారు. ఆయిద్దరిలోను మహాకవులు, ఒకపోటి కవులు ఉన్నారు. ఈ నాలుగురకాల కవుల్ని నాలుగునిధుల అపార్థం చేసుకొంటాడు.

1. మహాకవులై ఇటువంటి 'స్వసుల్'కు ఆస్కారం కలిగించే రచన చేసినవాళ్ళను—వారి మహాకవిత్వాని కంటికూ ఈ 'స్వసుల్' మూలంగా, అనేక కనిత్యతత్త్వం, సర్వంగా భావించి, వారిలో ఉండే, నిజమైన రసస్పృహ చాతుర్యాన్ని గ్రహించలేకపోవచ్చు

2 మహాకవులై, రసభరితంగా కావ్యరచనచేసినవాళ్లు, ఇటువంటి స్వసుల్ కు ఆస్కారం కలిగించే రచన చేయనివారు — మహాకవులు కావడా పోవచ్చు. వారిని అందరూ నెత్తిన పెట్టుకొంటుంటే, కాదంటే బాగుండుదని వివేచనాశూన్యం, ఏవో పక్కచెప్పలో, వెనకపోటులో పొడిచేరకంగా తయారుకొనవచ్చు ఇది అన్నింటికన్న దుస్సహమైన ఘోరాపచారం. ఉదాహరణకు తిక్కన మహాకవిని తీసుకొందాం. ఆయన్ని కేవలం అవతారిపురుషుడుగా పూజించేవాళ్లు ఉన్నారు. ఆయన గూడా ఒక మహాకవి అనేవాళ్ళూ ఉన్నారు.

ఆయన మహాకవి కాడనేవాడు పిచ్చివాడికింద లెక్క. అయితే ఆ మహాకవి, ఈ విచిత్ర స్వసులకు ఆస్కారమైన రచన చేయలేదు ఆయన దృష్టి రసస్పృహ. సరే ఈ 'స్వసుల్'వాడుకి ఆయన కవిత్వం సారవంతంగా కనిపించదు. ఆయన్ని ప్రత్యక్షంగా తిట్టలేక, తిక్కన పలుకువెనక వాడితనం లేదనో, ఆయనకు శబ్దబ్రహ్మ వశం కాలేదనో—ఏవో మాట్లాడుతారు.

3 సాధారణకవులై ఈ 'స్వసుల్'కు ఆస్కారమైన రచన చేసినవాళ్ళను, ఈ 'స్వసుల్' మాత్రమే చూసి మహాకవులైంది జమచేసి, వారికి ఈయరాని లేనిపోని గౌరవాన్ని ఇచ్చి కూర్చోపెడతారు

4 సాధారణకవులై ఈ 'స్వసుల్'కు ఆస్కారమైన రచన చేయనివాళ్ళను, బొత్తిగా తోలకూరగా పుగలు నేరేటటు ఏరి పారేస్తారు. వారికి రచనైన న్యాయమైన గౌరవాన్ని గూడా దక్కనీరు

ఈవిధంగా కవులందరికీ అపచారం జరుగుతుంది. ఈయరాని గౌరవం ఈయటం గూడా నైతికంగా అపచారమే మహాకవులకు అపచారం జరగటానికి కవిత్వానికి ద్రోహం జరగటానికి భేదం లేదు నిజమైన రసమయకావ్యాన్ని ఆస్వాదించే యోగ్యతను, ఈ 'స్వసుల్' వ్యామోహం చేజేతులా గొంతు నులిమేస్తుంది. ఆవిధంగా వీరు తమకు తామే ద్రోహం చేసుకొంటారు

ఈ 'స్వసుల్'కి అనుకూల ప్రతికూల వాదాల్ని చూశాం. ఎంత నిష్పక్షపాతిగా ఎంతనానుభూతితో ఆలోచించినా వీటిని అంగీకరించలేం. ఇన్ని స్వసులనటం అశాస్త్రీయం. ఇందులో ఆనందం ఉన్నదనటం ఆలోచనారహితం భ్రమమాత్రమైన ఆ ఆనందం గూడా కావ్యజగత్తుకి అసంబద్ధమైంది. ఇది కొంతబద్ధుగా కవుల తారతమ్యం ఎంచబోవటం అనివేకం ఆ సని కవిత్వానికి అన్యాయం, తనకీ అపచారం.

ఈ శబ్దనిలాసాల మోహంలో పడి తాము తప్పుదారిని పోవటమేగాక, ఎన్ని లేతమనస్సుల్నూ తప్పుదారులకు కొంతమంది పెద్దలే ఈమధ్య ఈడ్చారు. సాహిత్యవిమర్శ శాస్త్రంగా వలసింది ఈ మాయాద్యారంగుండా పోబోయి, మయసభిలో గుర్రోగ్రసాడి చూడిరిగా, తల బొప్పె కట్టించుకోక, ముందుగానే సహృదయులు మేల్కొనటం శ్రేయస్కరం.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

శ్రీ పి. యన్. ఆచార్య

* గత సంచిక తరువాయి

౪౧—పి. సి. బర్నెట్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౭౨ లో (౧) సామవిధానమును సాయణభాష్య సహితముగలండును నుండియును, (౨) క్రీ. శ. ౧౮౭౩ లో శంకరీతాధ్యాయమును, (౩) ౧౮౭౬ లో ఆర్షేయ (జైమినీయ)మును, (౪) ౧౮౭౭ లో మంగలూరు నుండియును, సంహితోపనిషత్తును సంపాదన మొనర్చి ప్రకటించెను. ఇవన్నియు సామ వేదీయములే.

౪౨—డబ్ల్యు. క్యాలెండ్. ఈయన (౧) జైమినీయ శాఖ సామ వేదమును, (౨) ఆర్షేయ బ్రాహ్మణమును, సంపాదన మొనర్చెను. (౩) క్రీ. శ. ౧౮౯౬ లో వైదికధర్మముపై జర్మను భాషయందొక గ్రంథమును వ్రాసెను. (౪) బోధాయన శ్రాతినూత్రమును (౫) కౌరకగృహ్యనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను. (౬) కణ్వశాఖీయ శతపథ బ్రాహ్మణమును అంగము నం దనువదించెను. (౭) వైతననూత్రమును. (౮) క్రీ. శ. ౧౯౨౨ లో జైమినీయ గృహ్యనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను. (౯) హేలండునుండి అగర్వ వేదమును ప్రకటించెను.

౪౩—స్విక్ కోనో. ఈయన (౧) క్రీ. శ. ౧౮౯౩ లో సామవిధానబ్రాహ్మణమును అంగము నం దనువదించి హేల్ నగరమునుండి ప్రకటించెను (౨) ౧౯౨౧ లో “ది ఆర్యన్ గాడ్స్ ఆఫ్ మిత్ అండ్ ఓఫ్ ఫుల్” అను సుప్రసిద్ధ గ్రంథమును వ్రాసెను.

౪౪—పీటర్ పీటర్సన్. ఈయన బొంబాయి ఎల్ ఫిన్ స్ట్రక్ కాలేజీలో నొక ప్రొఫెసరుగ నుండి విద్యార్థుల నిమిత్తము క్రీ. శ. ౧౮౮౮లో సాయణ భాష్యమును, ఆంగ్లానువాద సహితముగ నొక నూత్న సంగ్రహమును (Hymns from Rigveda) ప్రకటించెను. దీని రెండవ సంస్కరణము ౧౮౯౬ లో ప్రకటించబడెను భారతీయ విద్యాలయములనుం దీ

గ్రంథము కొన్ని వత్సరములవరకు సంస్కృత ఎం. ఎ. లకు పఠనీయగ్రంథముగ నుండెను.

౪౫—జె. హోర్. ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౮ లో ప్యారిసునుండి ఫ్రెంచి భాషయందు “హిస్టరీ ది లా లి ప్రేచర్” అను వైదిక కాలీన చరిత్రను ప్రకటించెను.

౪౬—హెచ్. జిమర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ఋగ్వేదకాలీన సామాజిక గృహస్థలపై బెర్లినునుండి క్రీ. శ. ౧౮౯౯లో “ఆల్టిన్ డిస్ హెస్ లెబెన్” Altin dis hes leben” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౪౭—హెచ్. బ్రుక్ హోఫర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౨ లోను ఆపైన కొన్ని వత్సరములపాటు వైదికవిషయములను గూర్చి పత్రికలలో ననేక వ్యాసములు వ్రాసెను. ఇతడు వైదిక కవిత్వమును భారద్వాజపక్షి (బ్రాహ్మ) యొక్క ఉషఃకాల గానముతో పోల్చెను.

౪౮—ఎబెల్ బగ్గెను ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు వైదికధర్మవిషయములనుగూర్చి ఫ్రెంచి భాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౭౮ నుండి ౧౮౮౩ వరకు రిఖండములుగ “La Religion Vedique dapres les hymns du Rigveda” అను మహాశ్విపూర్ణగ్రంథమును ప్రకటించెను జర్మను భాషయందు “రిసర్చి ఎజాట్ ఋగ్వేద” అను గ్రంథము ౨ భాగములుగ వ్రాసెను

౪౯—పాల్ డ్యూపెన్ * ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౪ లో జర్మను భాషయందు లైబజిగ్ నగరము

* ఈయన తన గ్రంథములయందు భారతవర్షమున దర్శనశాస్త్రముల వికాసమును విరూపించుటకై “వేదములయందు ప్రాకృతికపుల పూజయున్నదనియు ఆ శక్తులు ప్రభావము గలవని విశ్వసించబడుచుండెననియు, దార్మణికవిచారము లంకురించి మొదలిడె

నుండి వైదికదర్శన సంబంధమున “ఫిలాసఫీ డేన్ వేదాన్” అను గ్రంథమున ప్రకాశపరచెను.

౫౦—ఈ. హర్టీ. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౩ లో ధర్మముపై “Die Vedis che Brahmanis che Periode des religion des Alten Indiens గ్రంథమును ప్రకటించెను.

౫౧—ఈ. డబ్ల్యు హోపకిన్స్. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౫ లో హోప్క్స్ నగరమునుండి అంగ్లమునందు “ది రెలిజియన్స్ ఆఫ్ ఇండియా” అను ప్రసిద్ధ గ్రంథమును ప్రకటించెను.

౫౨—హెచ్. డబ్ల్యు. వాలీస్. ఈవిద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౭ లో అంగ్లమున లండనునుండి “కొస్తా లజి ఆఫ్ ది ఋగ్వేద” అను గ్రంథమునందు ఋగ్వేద వర్ణితస్థితి వివాదంపై విచారణ సలిపెను

౫౩—ఎల్. షేర్ మెన్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు స్ట్రాస్ బర్గ్ నుండి క్రీ. శ. ౧౮౮౭ లో జర్మను భాషయందు “ఫిలాసఫీ శ్చే హిమెక్ ఆండ్స్ డేర్

ననియు, విశ్వముయొక్క ఏకత్వ విచారములు ప్రారంభము కాసాగనవియు “కస్మైజేవాసుహ విణా విధేయ” ఇత్యాది మంత్రములద్వారా ఈశ్వరుని నామముల శ్వేషించుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచుండెననియు, ప్రజాప్రతి నామము అశ్వేషించబడెననియు, నీ విచారవికాసముతోపాటు ప్రజాపతిస్థానమును ఉపనిషత్తులలో బ్రహ్మ, ఆత్మ అక్రమించెననియు “అయ మాత్యై బ్రహ్మ” యని వ్రాసెను ఇంతియగాక ఆస్తిక్య సిద్ధికై ఇతిదు శ్వేత శ్వేతశోపనిషత్తు లోనిదని ఈ ఋగ్వేదమంత్రము నుదహరించెను:

ద్యా సుపర్ణా సయజా సఖాయా సమానం
వృక్ష స్ఫరిష స్వజాతే తయో రస్యః సింధులం
స్వాద్వత్త్వి శ్చన్నోన్మోఽభిచాకశీతి.....

(ఋగ్వే. ౧. ౧౬౪. ౨౦)

శ్వేతశ్వేతరాది ఉపనిషత్తులలో ప్రమాణముగ నుదహరించబడిన నీ మంత్రమును బట్టుకొని ద్యౌసన వేదములయందు ప్రకృతిశక్తుల పూజగలదని నిరూపించగలగెను. అట్టి సిద్ధాంతమును బట్టుకొని భారతీయులు ప్రాకులాడుచుండిరి.

(క)

Ref: Out-lines of Indian Philosophy
by Deussen.

ఋగ్ అండ్ అధర్వవేద సంహితా” అను గ్రంథము నందు ఋగ్వేద అధర్వవేదదార్శనిక నూక్తములపై విచారణ సలిపెను.

౫౪—సిల్ వెన్ లెన్-ఈ ఫ్రెంచివిద్వాంసుడు ఋగ్వేదముయొక్క ౨౦ ఆఖ్యాన నూక్తములకు సంబంధించిన ఆల్ డేన్ బర్గ్ సిద్ధాంతముల (ఈ నూక్తములు మొదట గద్య పద్యరూపమున నుండెను)ను ఖండించుచు నీ నూక్తముల నాటకమును పూర్తిగ వివరించెను. ఇతనియొక్క “లెఫ్టేటర్ ఇండియా” అను గ్రంథము పాఠ్యరీతినుండి క్రీ. శ. ౧౮౯౦ లో ప్రకటితమయ్యెను

౫౫—రుడాల్ఫ్ మేయర్ క్రీ. శ. ౧౮౭౭లో బెర్లిన్ నగరమునుండి “ఋగ్వేదాన” మనుగ్రంథమును సంపాదన మొనర్చెను. ఈ గ్రంథమునందు మంత్రోచ్ఛారణవలన కలుగు శక్తి వివరించెను. మరియు వేదములకు సంబంధించిన లేఖల సేకము వ్రాసెను.

౫౬—జి. క్యూలీకోప్ కిక్. ఈ రచయి విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౮౨ లో సోమరసము మరియు శ్వేతాఖ్యానముపై “రాజబోర్ వేదిజ్మకాగ్ మిఫీ ఓస్కోలే ప్రిమేనేమ్ ఇ థిటోక్ సోసీ” అను నొక ప్రసిద్ధ గ్రంథమును రచయి భాషయందు వ్రాసెను

౫౭—పి. రేనో. ఈయన “లే ఋగ్వేద అట్లాస్ ఆరిజిన్ డె లా మెథాలజీ, ఇండో యూరోపియన్” అను నొక గ్రంథమును ఫ్రెంచియందు క్రీ. శ. ౧౮౯౨ నుండి ౧౯౦౦ వరకు ప్రకటించెను

౫౮—బెన్ లె. ఈ విద్వాంసుడు వైదిక కాల నిర్ణయముపై క్రీ. శ. ౧౮౭౩ లో “హిస్టారికల్ పూర్వ ఆఫ్ ది హిందూ అస్ట్రోనామి” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౫౯—హర్మన్ జెకోవి. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౯౩—౯౪ లలో అనేక లేఖలద్వారా జ్యోతిషముయొక్క ఆధారముతో వైదిక కాలనిర్ణయ మొనర్చెను.

౬౦—క్రిస్టియన్ లె నేన్. ఈ జర్మనువిద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౪౩ నుండి ౧౮౬౨ వరకు నాలుగు భాగములుగ Indis che altert umy Kunde” అను వైదిక సాహిత్య ఇతిహాసమును వ్రాసెను.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

౬౧—ఎఫ్. సెండర్. ఈయన “బుగ్వేద అండ్ అడ్డా” అను గ్రంథమును ౧౮౯౩ లో వ్రాసెను.

౬౨—ఎ. హెచ్. సాయసే. ఈ విద్వాంసుడు వాషింగ్టనునుండి క్రీ. శ. ౧౮౯౧ లో “ప్రిమిటివ్ హోమ్ ఆఫ్ ది ఆర్యన్సు” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౬౩—కె. క్లెమ్ ఈ విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౯౪ లో “షడ్వింక బ్రాహ్మణము”ను సంపాదన మొనర్చెను.

౬౪—ఆర్. డబ్ల్యు. గ్రెజర్. ఈ విద్వాంసుడు క్రీ. శ. ౧౮౯౮ లో లండనునుండి “బ్రిటైర్ పిస్తీరీ ఆఫ్ ఇండియా” అను గ్రంథమును ప్రకటించి వైదిక సాహిత్యపరిచయమును కలుగజేసెను.

౬౫—వి. హేసరీ. ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు ప్యారిసునుండి ప్రెంచి భాషయందు క్రీ. శ. ౧౮౯౮ లో వేద సంబంధ విశిష్టగ్రంథమును, మరియు ౧౯౦౪ లో వైదిక సాహిత్య ఇతిహాసమును ప్రెంచి భాషయందు ప్రకటించెను. మరియు, డబ్ల్యు. కేలండ్తో కలసి “అగ్నిష్టోమ”మును జర్మనీయందు వ్రాసెను.

౨౦. వ శతాబ్దము

౬౬—ఎం. వింటనీజ్. ఈ ప్రసిద్ధ జర్మను విద్వాంసుడు మాక్సుమిల్లరయొక్క బుగ్వేద ద్వితీయ సంస్కరణము సందాయనకు చాల తోడ్పడ్డెను. ఈయనయొక్క వైదికసాహిత్య ఇతిహాసము లైబ్జిగ్ నగరమునుండి క్రీ. శ. ౧౯౦౪ లో ౩ ఖండాములుగ ప్రకటితమయ్యెను. దీని అంగ్రాసు వాదము కూడ “పిస్తీరీ ఆఫ్ ఇండియా లిటేచర్” అను పేరుతో భారతమునందలియంత లోకప్రియమయ్యెను. అనేక విశ్వవిద్యాలయములలో ఎం. ఏ లకు పాశ్చాత్య గ్రంథముగ నియమించబడెను. క్రీ. శ. ౧౯౨౫ లో నీయనయొక్క “ఏన్ వ్యుంట్ ఇండియన్ థేలెడ్ పార్యెట్రి” అను గ్రంథము ప్రకాశితమయ్యెను. ఆప స్రంబగృహ్య నూత్రమునుకూడ సంపాదనమొనర్చెను.

౬౭—ఏ. వి కీఫ్. ఈ అంగ విద్వాంసుడు మొకడానల్ శిష్యుడు. (౧) ఈయన ౧౯౧౪ లో కృష్ణ యజుర్వేద తైత్తిరీయ సంహితను ఆంగ్లమునందునువదించి దానికి ౨ వందల పేజీల మహత్తర భూమిక వ్రాసెను. (౨—౩) ౧౯౨౦ లో అమెరికన్ సీరీస్ లో వంద పేజీల పీఠిక సహితముగ ఐతిరేయ కాశీతక్షి బ్రాహ్మణములను ఆంగ్లమునందును వదించి ౧౦ భాగములుగ ప్రకటించెను (౪) ౧౯౨౨ లో “పిస్తీరీ ఆఫ్ ఇండియా” యను గ్రంథమును ప్రకటించెను. (౫) ౧౯౨౫ లో “రెలిజియస్ అండ్ ఫిలాసఫీ ఆఫ్ ది వేదాన్ అండ్ ఉపనిషద్సు” అను గ్రంథమును రెండు ఖండాములుగ ౭౧౬ పుటలలో ప్రకటించెను (౬) మొకడానల్ తో కలసి “వైదిక ఇండెక్సు” అను గ్రంథమును రచించెను. (౭) కాంఖ్యాయన ఆరణ్యకమును ఆంగ్లమునందును వదించెను (౮) “పిస్తీరీ ఆఫ్ సంస్కృతి లిటేచర్” అను గ్రంథమును రచించెను.

౬౮—ఆర్. గార్వే. ఈయన క్రీ. శ. ౧౮౮౧ నుండి ౧౯౦౨ వరకు ౨ భాగములుగ ఆప స్రంభకౌత నూత్రమును సంపాదనమొనర్చెను. మరియు బ్లూమ్ ఫీల్డ్ తో కలసి అగర్వపైపులాదీయకాఖను రచించెను.

౬౯—డి. గాస్టాగ్. ఈయన ౧౯౦౬ లో జైమినీయ గృహ్యనూత్రమును డచ్ (హోలండు) భాషయందు అనువదించెను. ౧౯౧౯ లో లేఫెక్ నగరము నుండి గోపథబ్రాహ్మణమును ప్రకటించెను.

౭౦—ఎం. (మారీస్) బ్లూం ఫీల్డ్. ఈ సుప్రసిద్ధ వైదిక విద్వాంసుడు అనేక మహత్వ పూర్ణవైదిక గ్రంథములను ప్రకటించెను. (౧) క్రీ. శ. ౧౯౦౭లో జర్మనీనుండి గార్వేతో కలసి కారదాటిషియందు వర్తమాన కాశీగ్రామముండి లభించిన వైష్ణవాదికాఖీయ అగర్వవేదముయొక్క హస్తలిఖితపరిచి ౫౪౦ ఖాటో పేజీలలో వాలుగు భాగములుగ ప్రకటించెను. (౨) పిష్పలాదకాఖను ౧౯౦౧ లో ఆంగ్లమునందును వదించెను. (౩) అగర్వవేదీయ కాశికనూత్రమును ౧౮౯౦ లో ప్రకటించెను. వైదిక కాండెస్సె (మంత్ర మహానూచీని) ను ౧౯౦౬ లో హార్వర్డ్ ఓరియంటల్ సీరీస్ లో ౧౦ ఖండాములుగ రోమను లిపియందు ప్రకటించెను. (౪) ౧౯౦౮ లో ఆంగ్లమునందును “రెలిజియన్ ఆఫ్ ది వేదాన్”ను ప్రకటించెను. (౫) బుగ్వేదిక్ రిపిటిషన్సు”ను (పునరుక్త మంత్రనూచీని) ౧౯౧౬ లో రెండు ఖండాములుగ ప్రకటించెను.

౭౧—వి ఎఫ్. స్పెక్టబల్. ఈయన ఆశ్వ లాయన పారస్కరగృహ్య నూత్రాదులను సంపాదన మొనర్చెను.

౭౨—హెచ్. అర్చల్. ఈయన ౧౯౨౨ లో జైమినీయ ఉపనిషద్ బ్రాహ్మణమును ఆంగ్లమునం దనువదించి ప్రకటించెను.

౭౩—వె. యస్. క్నాడియర్. ఈయన మానవ శ్రౌత నూత్రాదులను సంపాదన మొనర్చెను.

౭౪—సి ఆర్. లెక్ మెక్. ఈ విద్వాంసుడు హిట్టన్ యొక్క అధర్వ వేద పూర్ణానువాదమును పూర్తి చేసి టిప్పణులతోసహా అమెరికానుండి రెండు ఖండ ములక ౧౯౦౫ లో ప్రకటించెను.

౭౫—జె. ఎగ్ లింగ్. ఈయన శతపథబ్రాహ్మణ మును ఆంగ్లమునం దనువదించి గొప్ప పీఠికసహితముగ ౫ ఖండములలో ప్రకటించెను.

౭౬—ఈ వి ఆర్నాల్డ్. ఈయన ౧౯౦౫లో “వైదిక మీటర్ ఇక్ ఇట్స్ హిస్టారికల్ డెవలప్ మెంటు” అను గ్రంథమును రచించి ఋగ్వేదధంధస్సు లను విస్తృతముగ వివరించెను.

౭౭—షెప్ట్ లో విట్స్. ఈయన ౧౯౦౭ లో బ్రహ్మసంహిత ఋగ్వేద ఖిల నూక్తముల విడిసంస్కరణమును జర్మనుభాషయందును వాదసహితముగ ప్రకటించెను.

౭౮—ఈ. జె. థామస్—ఈయన లండను నుండి ౧౯౨౩ లో “వైదిక హిమ్స్” (నూక్తసంగ్రహము) ను ప్రకటించెను.

౭౯—ఈ. డబ్ల్యు. ఫ్రే: ౧౯౦౬ లో విభిన్న సృతికలయందు వేదములకు సంబంధించిన వ్యాసములు వ్రాసెను.

౮౦—డిలా వాలీ ఫౌసిక్. ఈ ఫ్రెంచి విద్వాంసుడు ౧౯౦౯ లో “లా వైదిజ్య” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౮౧—హ్యూ గో వింక్లర్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౦౨లో ఏషియా మైనరు ప్రాంతమున పురాతన కాలమునాటి ఇటుకలపైన ముద్రితమైన వైదిక దేవతలయొక్క నామముల ఆధారముతో వైదిక కాలాన్నేర్పరచుచున్నాడు.

౮౨—ఈ. అర్బుమెక్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౨౨ లో “వైదిక మైథాలజీ” పై నొక ప్రసిద్ధ గ్రంథము వ్రాసెను.

౮౩—హెచ్. డి గ్రీన్ వోల్డ్. ఈయన ౧౯౨౦ లో “గాడ్ వరుణ ఇన్ ది ఋగ్వేద” అను గ్రంథమును, ౧౯౨౩ లో “ది రెలిజియన్ ఆఫ్ ది ఋగ్వేద” అను గ్రంథమును వ్రాసెను ఈయన క్రైస్తవమత పక్షపాతి. వైదికధర్మ విరోధి.

౮౪—జె ఎన్. ఫర్థువార్. ఈయన ఇంగ్లండు నుండి ఇంగ్లీషునందు “హిందూ ధర్మ, వైదిక ధర్మ, ధార్మిక సాహిత్యము” మున్నగు వానిపై ౧౯౧౨-౧౯౧౫, ౧౯౨౦ లలో ౪ గ్రంథములు వ్రాసెను. న్యూయార్కునుండి “మాడరన్ రెలిజియన్ మూమెంటు ఇన్ ఇండియా” అను గ్రంథమును పక్షపాతిపూర్వముగ వ్రాసెను.

౮౫—ఆ. వి. క్లెటన్. ఈయన నుద్రాసునం దుండి వ్రాసిన “ఋగ్వేద అండ్ వైదిక రెలిజియన్” అను గ్రంథమును ౧౯౧౩ లో ప్రకటించెను. ఇది యును పక్షపాతి సమన్వితముగ నే యున్నది.

౮౬—ఈక్ హార్నెల్. ఈయన ౧౯౨౧ లో జర్మను భాషయందు “ఇండిశ్చే మార్చెన్” అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను.

౮౭—ఈ. సీజ్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౦౨ లో జర్మను భాషయందు స్లాట్ గార్డు నుండి “Die sageus tafte des Rigveda und die Indische Ithasa tradition” అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను.

౮౮—జె. కార్పెంటియర్. ఈయన ౧౯౨౦ లో జర్మను భాషయందు ‘ఆఖ్యాన నూక్త గేయ కౌవ్య’ విషయముపై నొకగ్రంథమును వ్రాసెను.

౮౯—లిబిన్. ఈయన ౧౯౧౯ లో జర్మను భాషయందు ఋగ్వేదీయ కాకల్యకృతి పద పాఠమును వివేచన మొనర్చెను.

౯౦—ఎఫ్. ఈజర్టన్. ఈయన బ్లూమ్స్ఫీల్డుతో కలిసి ౧౯౩౦ లో వైదిక పాఠభేదము మరియు పునరుక్తిపై “వైదిక వేరియన్స్” అను ప్రసిద్ధ గ్రంథమును వ్రాసెను.

వైదికసాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు

౯౦—ఆర్. ఎన్. ఆల్ బ్రాయిడ్. ఈయన ౧౯౨౭ లో ఇంగ్లీషునందు ఫిల. డిగ్రీని పొంది వైదిక వ్యాకరణముపై “The Vedic declensions” అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను.

౯౧—డబ్ల్యు. బున్. ఈ జర్మను విద్వాంసుడు ౧౯౨౬ లో వైదిక ఇతిహాసమునకు సంబంధించిన గ్రంథమును “Vonn Gest Alten del des Rigvedisches Dichtstils” అని లైబెజిక్ నుండి ప్రకటించెను.

౯౨—బి. జె. రేజీ. ఈయన ౧౯౩౧ లో “వేదిక గాడ్స్ యన్ ఫిగర్స్ ఆఫ్ బయోలజీ” అను గ్రంథమును వ్రాసి అందు వేద ప్రతిపాదిత సమస్తదేవతలు విశేష ముద్దిహంగము గల మానవులని సిద్ధాంతపఠించెను.

౯౩—కె. రోతో—ఈయన ౧౯౨౭ లో “త్రితాప్ర్య” అను గ్రంథమును ప్రకటించెను.

౯౪—ఆర్. సెనుక్. ఈయన ౧౯౦౮ లో జర్మనీయందు పంపిణి నూత్రప్రకృతితమును సామవేద పుష్పనూత్రమును, జర్మనుభాషయందు సంపాదిత మొనర్చెను.

౯౫—జి. పర్నాష్. ఉపలేఖనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౯౬—వి. బెన్ట్స్ ఈయన “ఎక్స్ సెక్స్ పీడియా ఆఫ్ ఇండో ఆర్యన్ రిసర్చ్” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౯౭—సీసెర్. ఈయన ఋగ్వేదశాఖమును నిర్ణయమొనర్చెను.

౯౮—స్కిట్. ఈయన వైదికశాఖమును రచించెను.

౧౦౦—లూయి రేనౌం. ఈ ఫ్రెంచి వైదిక విద్వాంసుడు ఫ్రెంచిభాషయందు ప్యారిసునుండి ౧౯౨౫ లో “వైదికనూత్రములలో పరోక్షభూతము యొక్క స్థాన”మును విషయముపై నొకగ్రంథమును, ౧౯౩౧ లో వైదిక సాహిత్య ఇతిహాసమునుగూర్చి “బిబిలిక్ గాఫీ వైదికా” అను మరియొకగ్రంథమును వ్రాసెను, ఇందు వైదికసాహిత్యముపై ప్రపంచభాషలలో వ్రాయబడిన గ్రంథములను వివరించెను. ఇది భాగములుగ నుండెను.

౧౦౧—జె. క్రిస్టీ. ఈయన హిరణ్యకేశీయ (సత్యాపాధ) గృహ్యనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౨—జె. ఎం. గిల్టనెర్. ఈయన “మానవ శ్రౌత నూత్రచయన” మను గ్రంథమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౩—జె. డబ్ల్యు. సాల్వమక్. ఈయన భారద్వాజగృహ్యనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౪—హెచ్. ఎఫ్. ఎల్ సీంగు ౧౯౦౮ లో నీతిడు షడ్వింశత్రబ్రాహ్మణమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౫—జె. ఎన్. రూటర్. ఈయన ద్రాహ్యయణ శ్రౌతనూత్రమును సంపాదన మొనర్చెను.

౧౦౬—౧౦౭—జి. ఎం. వాలింగ్; బి. వి. నెగలిన్. ఈ ఇరువురు జర్మనుభాషయందు ౧౯౧౦లో అభర్వ వేదముయొక్క పరిశిష్టగ్రంథమును ప్రకటించెను.

౧౦౮—జె. గ్రీల్. ఈయన “హండ్ బుక్ ఆఫ్ సెన్సు అండ్ లెక్చర్స్ ఆఫ్ అభర్వ వేద” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౧౦౯—పి. యి. డబ్ల్యు. మండే. ఈయన ౧౯౨౭ లో ఫ్రెంచియందు “లా ఆశ్య మేన్” మను గ్రంథమును వ్రాసెను.

౧౧౦—జి. బుహార్. ఈయన రెండుభాగములుగ “సేక్రేడ్ లా ఆఫ్ ది ఆర్యన్స్” అను గ్రంథమును వ్రాసెను.

ఇత్యాది పాశ్చాత్య విద్వాంసులలో మాక్స్ మిల్లరు, రాథ్, గోల్డ్ స్టెక్, విల్క్, మ్యూర్, మెక్ డానెల్, బేబరు, గ్రీఫీత్, హిట్టెన్, డ్యూసెక్ మున్నగు విద్వాంసులు సాయణ, మహీధర, ఉద్విటాదిభాష్యముల నాధారముచేసికొని నిశ్చింతగా వేదముల నిందించిన వ్రాసిరి.

మాక్సుమిల్లరు మహర్షి దయానందుని సమకాలినుడే. అయినను సాయణ భాష్యముయొక్క ఆధారముతో వేదములందు పశుబలి, నరబలి, గలవి విశ్వసింపబడెగాక వేదములందు పిల్లల ఆలోచనలవంటి విషయము లధికముగ కలవని తెలిపి వ్రాసెను.

భాగోత్రం

శ్రీ నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావు

శంఖున పడెడుదాక జలము పావనమా ?
ఎంకిని కనెడుదాక అంద మనుభవమా ?

సత్యభామను వేచు
సంతాపమున కేను
జాలిపడు మునె—ఎంకి
జడముడుచు ననుజూచి...
శంఖున...

హంగుల యల వయారి
సంగీతమున కేను
బ్రమతపడు మునె—ఎంకి
బొమముడుచు ననుజూచి...
శంఖున...

సరస హాస్యపుటయ్య
సంబారమున కేను
పగలబడు మునె—ఎంకి
నగవడచు ననుజూచి...
శంఖున...

సత్యవదముల సామి
సత్కారమున కేను
చినవోవు మునె—ఎంకి
మనుగుడుచు ననుజూచి...
శంఖున...

భాగోతమే ఎంకి
నేగాథా తలపించు.—శంఖున...

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

పాత్రలు : విద్యాపతి, సుందరావు, సీతారామరావు, సన్యాసిరాజు, ధర్మారావు, కూర్మావతారం, లక్ష్మీపతి, ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయుడు, వరహాళు, కళ్యాణి, మల్లిక

రంగము : 1

* అంతగా జనసంచారం లేని ఒకవీధి. సమయం సాయంకాలం. తెర లేచే సరికి రంగం మీద ఎవరూ ఉండరు. ఆ వీధికి దగ్గరగా ఉన్న మైదానములో బహిరంగనభ జరుగుతున్నట్లు కోలాహలం వినిపిస్తూంటుంది. పట్టించించి మైదానానికి వెళ్లేదారుల్లో ఆ వీధి ఒకటి. నభ జరిగే స్థలం అక్కడికి చేరువగానే ఉండటం వల్లా తొడ్రోసీకర్లు పనిచేస్తూ ఉండటం వల్లా ఉపన్యాసం స్పష్టంగానే వినిపిస్తూంటుంది. రంగస్థలానికి ఎడమ వైపు మైదానానికి వెళ్లేదారి.

అన్యక్షుడు: అయ్యో, అందరూ నిశ్చబ్దంగా ఉండాలి. ఇందాకటినుంచీ మీరు యెంతో ఓపికతో ఎదురుచూస్తున్న అంశం ఇప్పుడు ప్రారంభమౌతోంది. శ్రీ కోటి నూర్య ప్రకాశ రావుగారు ఉపన్యసించబోతున్నారు. వారినిగురించి నేనుమీకు కొత్తిగా చెప్పాలినిం దేమిలేదు. వారు సాక్షాత్తు కోటి నూర్యుల ప్రకాశాన్ని మూర్తిభవం

చేసుకున్నవారు. వారినిగురించి ఏమైనా చెప్పటమంటే నూర్యుణ్ణి దివిటీతో చూపించటమే జగమెరిగిన బ్రాహ్మణుడికి జంబ మెండుకు, చెప్పండి. వారు అతిరథ మహారథుల కోవకి చెందినవారు. స్వాతంత్ర్య యోధులు. రాజకీయ బాధితుడు—పాఠ పాటు—నాయకుడు. రాజనీతి శాస్త్ర పారంగతులు. ఆదర్శవాది. విప్లవమూర్తి. వివేకవీరి. వినయ వినమిత గాత్రులు. సంఘ సేవకులు, సంఘ మిత్రులు. వారిని గురించి చెప్పాలంటే మాటలు దొరకటం లేదు. అన్నట్లు వారినిగురించి చెప్పటం అనవసరం అంటూనే చెబుతూ ఉన్నట్లున్నాను. (సభలో నవ్వులు) వారి ప్రసన్న వదనం చూస్తుంటే ఏదో అలా మాట్లాడేయాలనిపిస్తూంది. సరే, ఇక ఆసేస్తాను. అయ్యో, అందరూ నిశ్చబ్దంగా ఉండాలి. మన ప్రఖ్యాత నాయకుడు శ్రీ కోటి నూర్య ప్రకాశరావుగారు ఇప్పుడు మాట్లాడబోతున్నారు. వారి ఉపన్యాసం మనం శ్రద్ధగా వినటమే వారిపట్ల మనకి గల గౌరవాదరాలకి విదర్శనం. దేశసేవలో, సంఘసేవలో వారి తల నెరిపింది.

[“అబ్బే, ఇంకా నా తల నెరవలేదం”డి అన్న కోటి నూర్యప్రకాశరావు మాటలు అస్పష్టంగా వినిపిస్తాయి]

ఏమిటి?... (నవ్వి) గావు గారు ఇంకా తమ తల నెరవలేదంటున్నారు. ఇంత చిన్న వయసులోనే ఎంతో నేప చెయ్యగలిగినందుకు వారిని మీ అందరి తరపున నేనభినందిస్తున్నాను వారి అపూర్వమైన నేప మీ రందరూ ఎరిగినదే ఈ మధ్యనే బీదలకి వారు చేసిన వస్తుదానం—

[అస్పష్టంగా కేకలు : “రుమాళ్ల దానం”]
వారం వారం వారుచేసే ధాన్య దానం—

[అస్పష్టంగా కేకలు : గుప్పిట్లో సగం - గుప్పట్లో సగం]

సెల సెల వారుచేసే ధనదానం—

[అస్పష్టంగా కేకలు : దమ్మిడి, దమ్మిడి]
పిటన్నిటిని గురించి ఎరగనినా నెవరు? తృణమో, పణమో-భిక్షిత్తో పెట్టినదిపట్టెడైన నేమి? హృదయం ప్రధానంగాని పరిమాణం ప్రధానంగాను సరే, కాలాతీతమైపోతోంది. మీ అమూల్యమైన కాలం వృథాచేయటం నా కిష్టంలేదు. అదుగో—మన కోటిసూర్య ప్రకాశరావుగారు మైక్ దగ్గరికి వచ్చేస్తున్నారు - సెలవు.

కోటిసూర్యప్రకాశరావు : అగ్యక్ష మహాశయ, సోదర సోదరీ మణులారా! ఈగోజు ఇలా మీముందు నిలబడే అవకాశం దొరకటం నిజంగా నా ఆస్పదం. నన్ను గురించి అగ్యక్షులవారెదో చాలా చెప్పారు. (నవ్వుతూ) ఆయన మాటలు మీరు నమ్మకండి... అంటే, అగ్యక్షులవారు అబద్ధాలకోరని నా అభిప్రాయంకాదు సుమండీ! ఏదో అభిమానంకోద్దీ వారలా అన్నారు మీరం దయాకూడా నామీద అభిమానంతో అలాగే అనుకుంటారని నాకు తెలుసు. పోతే, ఇవాళ మాట్లాడాల్సిన విషయం గురించి.

సోదర సోదరీమణులారా! ఒక్కసారి మన ఆర్థిక, సాంఘిక రాజకీయ వ్యవస్థల్ని గమనించండి. అన్ని రంగాల్లో మనిషిని మనిషి పీడిస్తున్నాడు. నిలువలన్నీ నశిస్తున్నాయి మనిషిని మనిషి అడుక్కుంటున్నాడు

‘భిక్షాంజేహి’ యాచనే యుగధర్మం విపోయింది. “రెండురోజుల్నించీ తిండిలేదు దొరా, ఒక్క కానీ ఇప్పించండి మారాజా”; “ఇల్లా వాకిలీ లేనోళ్లం, తలదాచుకో నిత్యం డి బాబూ”, “తిండి గింజలకి చాలటంలేదు మరో నాలుగురాళ్లు జీతం పెంచండి స్వామీ”; “స్కూల్లో పేరు కొట్టేకారు, ఏమైనా సహాయం చేస్తారా?” “అంత కట్నం ఇచ్చుకోలేను. దయవంచి తగ్గించండి బాబుగారూ” — మహా జనులారా! ఇదీ వరస. అయినా మనం ఇంకా మనల్ని నాగరికులమనే పిలుచుకుంటున్నారకరకాల కుక్కయూతిపించెల్ని వేస్తోంది మన సమాజవృక్షం. ‘చెట్టు చెడుకాలమునకు కుక్కయూతి పించెలు పుట్టును’ అని సెల విచ్చాగు పెద్దలు

[హేళనగా కేకలు : కుక్కయూతి పించెలు! కుక్కయూతి పించెలు. హ.హ.హ. కుక్కయూతి పించెలు! పిథిలోని మునిసిపల్ విగ్యుద్దీపం వెలుగుతుంది.]
స్వార్థమనే పేరుపుగసుపట్టి మనప్రస్తుత సమాజం అనే చెట్టు ఆతిచిత్రి విచిత్రమైన కుక్కయూతి పించెల్ని వేస్తోంది. ఈ పేగుపుగసుని సమూలంగా నాశనం చెయ్యటం...

[మైక్ ఫెయిలవుతుంది]

మన అందరి విధ్యుక్త ధర్మం ఇందుకు మీ రందరూ నడుం కట్టాలి.

[‘మైక్ -మైక్’ అని కేకలు]

అగ్యక్షుడు: (గట్టిగా) సోదర సోదరీమణులారా! గురదృష్టవశాత్తూ మైక్ చెడిపోయింది. బాగు చెస్తున్నారు. అది బాగుపడేవరకూ ఓపికతో నిశ్శబ్దంగా ఉండాలని ప్రార్థన

[రంగం ఎడమవైపునంచి పోలీస్ ఇన్ స్పెక్టర్ ప్రవేశం. యూనిఫారంలో వుంటాడు. ఓ చేతిలో లాఠీ ఉంటుంది. రెండోచేతిలో ఓ ‘ప్లాకార్డ్’ ఉంటుంది చిన్న తడికకి కర్ర తగిలించబడి పోస్టర్ అంటించబడ్డది. ‘ఇన్ స్పెక్టర్ రంగంమధ్యకివచ్చి ‘ప్లాకార్డ్’

విద్యుద్దీప స్తంభానికి జేరవేసి దానివైపు
యాస్తావుంటాడు అనే సమయంలో సీత
రామారావు రంగం కుడివైపునించి ప్రవేశి
స్తాడు. ఇరవైయేళ్ళి యువకుడు. ఖరీదైన
పాంట్, అమెరికన్ జాకెట్, చలన కళ్ళ
జోడు ధరిస్తాడు. కెమెరా బెట్టు భుజానికి
తగిలించుకొని ఉంటాడు]

సీత : (చదువుతూ) “నేటి నాయంత్రం ఆరుగంట
లకు మైదానంలో బహిరంగ సభ. శ్రీ కోటి
సూర్యప్రకాశరావుగారు ఉపన్యసిస్తారు.
శ్రీసన్యాసిరాజుగారు అన్యత్వ వహిస్తారు.”
ఈయనకి అన్యత్వ పీఠాలమీది మోజు
ఇంకా తగ్గలేదన్నమాట (ఇన్ స్పెక్టర్ తో)
మాస్తే మీరు పోలీసు ఇన్ స్పెక్టర్ లే
వున్నారు.

ఇన్ : అల్లె ఉండటమేమిటి? నేనేమైనా ఫాన్సీ
డ్రెస్ వేశాననా మీ అభిప్రాయం?
ముమ్మూర్లులా, సాక్షాత్తూ పోలీస్ ఇన్ స్పె
క్టర్నూ నేను.

సీత : ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ, ఇలాంటి మీటింగులు
జరక్కుండా మీరేమీ చెయ్యలేదా?

ఇన్ : మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఈ డబ్బా చప్పుళ్లు వినలేక చెవులు దిబ్బెళ్లు
కడుతున్నాయి

ఇన్ : డబ్బా చప్పుళ్లా? అంటే మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఏదో లెండి చూడండి, మీ పేరేమిటి?

ఇన్ : ఎందుకూ? ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయకు.

సీత : ఓ! ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయకు!
సాక్షాత్తూ ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయకు
గారే. మేగాడ్!

ఇన్ : ఏం? మీరేమీ నేరం చెయ్యలేదుగదా? అలా
డిగ్నామెంతులావున్నారు!

సీత : ఎంత అవృథం ఇన్నాళ్ళూ మీ పేరు గన
టమేగాని మిమ్మల్నెప్పుడూ ప్రత్యక్షంగా
చూడలేను. మీరీవులు వచ్చింపుటినించీ
చిన్న చిన్న చోరీల దగ్గిన్నుంచి పెద్ద పెద్ద
దొంగతనాల దాకా అన్నీ బందీ అని
అందరూ చెప్పుకోవటమేగదండీ. ఇన్ స్పె

క్టర్ దండయ్య నాయుడంటే ట్రానెంథా
మాడల్ మాడల్. సామర్థ్యమంటే అలా
ఉండాలి. అసలు మీ తీవి, మీ విగ్రహం
మాస్తే మీరే ఐ ఉంటారనుకున్నానెండి.

ఇన్ : (పొంగిపోతూ) ఇంతకీ తమరెవరో నెల
విచ్చాగు కాదు బహుశా కరస్పాండెం
టులు ఉంటారు.

సీత : ఎవన్నయితే ఏం లెండి మీలాంటి వ్యక్తిత్వం
కలవాణ్ణి కాను.

ఇన్ : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే చాలా తీక్షణుద్ది కల
వారని తోస్తోంది

సీత : హా! హా! ఏదో అభిమానంకొద్దీ అంటు
న్నారు.

ఇన్ : ఎంత మాట! ఒక్క తుణుం కిందట రాక
పోయారా సార్! మిమ్మల్ని సాక్షిగా వేసు
కుని వాడి పని పట్టేవాడిని.

సీత : వాడంటే ఎవరు?

ఇన్ : వాడే ఆ ఉప్పురపోలాయ్.

సీత : వాడిని గురించి నే నెప్పుడూ వినలేనే.

ఇన్ : నేను మాత్రం చిన్నా నేమిటి!

సీత : అయితే వాడేం చేశాడు?

ఇన్ : నన్ను చూడలేదు కాబోలు ఇదిగో, ఈబోర్డు
చేతిపట్టుకుని పరుగుతీశాడు ‘ఎవడా!’ అని
ఒక్క పాలికే పెట్టేటప్పటికీ వెంక్కి తిరిగి
నన్ను చూసి మాడలిపోయి కూలబడిపో
యాడు.

సీత : అరెరె!

ఇన్ : దగ్గరి కెళ్లి ‘ఏమిటా ఆ పని?’ అని అరిచే
టప్పటికీ ‘ఎంపం బాబూ, మీ పాదాలటు
కుంటాను’ అని నెమ్మదిగా జారుకున్నాడు.
‘పోనీలే, సాక్ష్యం కూడా లేను గదా’ అని
వొదిలేశాను.

సీత : కాని ఇది వాడి కేం ఉపయోగం?

ఇన్ : ఏది కనిపిస్తే అదే, వెంట కక్కుర్తి పుల్ల
లేకుకోలానికి బద్దకించి ఉంటాడు.

సీత : పొయ్యికింది కన్నుమాట.

ఇన్ : మరే. చదువురాని మూర్ఖుడు. వాడికేం
తెలుసు దీని ఉపయోగం.

సీత : వాడికే బాగా తెలుసేమో!

ఇన్ : (ముఖం చిట్టించి) మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఏదైతే ఏం లెండి!

ఇన్ : (కొంచెం ఆలోచించి) ఓ! మీ కరస్పాం డెంటున్నారే, మహా అసాధ్యులండి చూస్తే మీరు నా పేరు పెపర్లోకి ఎక్కించేసే టున్నారే! 'విప్లవం చర్యలు అరికట్టటంలో బాల్స్ ఇన్ స్పెక్టర్ శ్రీదంశయ్య నాయుడి ప్రతిభా విశేషాలు' అని పత్రికల్లో రాసేయగలగద!

సీత : ఒక వేళ నేను రాస్తే మాత్రం ఎవరు వేసుకుంటారండీ?

ఇన్ : కరస్పాం డెంట్ రాస్తేనే వేసుకోరా?

సీత : నేను కరస్పాం డెంటునని ఎవరూ చెప్పారు మీకు?

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) కాదా?

సీత : ఎట్టే కాదు నా వేషభాషల్నిబట్టి ఈ పాటికే మీరు గ్రహించి ఉండాలింది. నా కున్నంత తీక్షణుడి మీకు లేనట్లుండే!

ఇన్ : (కోపంగా) ఏమిటి?

సీత : అహ! ఊరికే, మాటవరకే అంటున్నాను.

ఇన్ : ఆ కెమెరామాని మీరు చిత్రకరమో ననుకున్నాను. ఇందులో నా తప్పేముందీ?

సీత : మిమ్మల్ని మోసగించటం నాదే తప్పులెండి. కాని నేను మోసపోలేదు, చూశారా?

ఇన్ : యూనిఫారంమాని ఎవరైనా ఊహించగలరు

సీత : మరి నేను తీక్షణుడినని మీరే అన్నారే.

ఇన్ : ఏదో అనుకున్నాను. అదంతా వైఫల్యమే కాగూడదా?

సీత : మీకు బాగా కోపం వచ్చినట్లుంది.

ఇన్ : అందుకు నేను బాధ్యుణ్ణి కాను. మీరేదో పెద్దమనిషునుకున్నాను. ఇంకా సాక్షిగా కూడా వేసుకుందామనుకున్నాను

సీత : మీరు వేసుకుంటే మాత్రం నేను ఒప్పుకోవాల్సిందా?

ఇన్ : రూల్ ప్రకారం ఒప్పుకోవాలిండే.

సీత : అయితే అబద్ధం ఆజేస్తాను.

ఇన్ : ఏమిటి!

సీత : సరదాగా అబద్ధాలాజేవానికి ఓ ఇల్లు నిలపటంకోసం అబద్ధమాడటం ఓ లెక్కా?

ఇన్ : చిత్రంగా చూట్టాడుతున్నారే.

సీత : ప్రపంచం చిత్రంగాలేదా? ఇప్పటికప్పుడే ఓ చిత్రం చూశారుగా.

ఇన్ : మీ అభిప్రాయం?

సీత : ఆలోచిస్తే మీకే తెలుస్తుంది.

ఇన్ : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే కోర్టుకి రప్పించాలని సరదాగా ఉంది. కేవలం మీ కోసమైనా ఆ ఉప్పుర పోలాయ్మీద కేసు పెడతాను. ఊహించుకోండి? (నోట్ బుక్ తీసి రాయటానికి సిద్ధమౌతాడు.)

సీత : సీత రామరావు.

ఇన్ : వయస్సు?

సీత : ఇరవై.

ఇన్ : తండ్రి పేరు?

సీత : లాండ్ లార్డ్ అండ్ బ్యాంకర్ సన్యాసి రాజుగాడు.

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి! మీరు సన్యాసి రాజుగారి కుమారులా?

సీత : స్వయానా!

[ఇన్ స్పెక్టర్ నోట్ బుక్ జేబులో పెట్టేస్తాడు] అదేమిటి? పుస్తకం మూసిస్తారేం? రాసుకోండి.

ఇన్ : వద్దులెండి.

సీత : ఏం? తరవాత ఎలాగూ కోర్టుకుకోవాలనా?

ఇన్ : (నవ్వు) మొదటే గ్రహించి ఉండాలింది. ఇంకోకరైతే అసలు ఇలా చూట్టాడగలరా! ఇంతకీ, మీ వృత్తి ఏమిటో చెప్పారుకాదే!

సీత : సౌందర్యావేషణ.

ఇన్ : (తెల్లబోయి) అంటే?

సీత : అందంకోసం వేతకటం.

ఇన్ : (కొంచెం హేళనగా) అది ఎక్కడ దొరుకుతుందో!

సీత : ఎవనవో వేషణ సౌందర్యాన్ని పుణికి పుచ్చుకున్న పుత్తిబొమ్మల్ని ఎప్పుడూ చూడలేదా మీరు?

ఇన్ : బొమ్మలు చూడకేం!

వి చిత్ర జీవులు

సీత : బొమ్మలు కాదయ్యా స్వామీ! బంగారు బొమ్మల్లాంటి మనుష్యా రీతిలో రత్నాలు

ఇన్ : రత్నాలుమానే భాగ్యమే ఉంటే ఈ ఉద్యోగంలో ఎందుకుంటాను?

సీత : రత్నాలంటే రత్నాలు కాదయ్యా, మహానుభావా! రత్నాల్లా రాణించే రాజీవంశాత్తులు చిరునవ్వుల వెన్నెలలు వెదజల్లే పదారుకళల చంద్రబింబసమాన వనలు. తెలిమబుల్లో తెలివోయే హం-గనునల తల దన్నే భూలోక సుందరీమణులు.

ఇన్ : ఓహో! అలా చెప్పండి. ఆ చివరిమాట ముంచే చెబితే సరిపోయేదిగా. అలాంటి వాళ్ళిని చాలామందిని మాళాసుగాని, అంత మూర్ఖబోవాలిసిన అవసరం నా కెప్పుడూ కలలేదు.

సీత : గుర్తింపు. సరసు దౌర్భాగ్యం. తుంటరి చెరకు విలుకొని కుసుమశిరాలు మీ ఎదలో ఎప్పుడూ నాలుకోలే దన్నమాట వలపు తలపులు మీలో మొలకలెత్తినే లేదన్నమాట మీ హృదయం వట్టి బీడు, ఇసుకపర్ర, ఊసం క్షేత్రం అందుకే సాంఘర్యమంటే ఏమిటో మీకు తెలీను ఆత్మిష్ట మీలో లేనేలేను.

ఇన్ : అదంతా మృత్యువు సీతారామారావు గారూ

సీత : ఏమిటి!

ఇన్ : ఎంపూవులో ఎవరై నా నీళ్లు తానతారా?

సీత : ఓ! అదా! హృదయం వట్టి ఎడారతే కనిపించేవి ఎంపూవులే. ఓ వసంతోదయ భుభసమయంలో తుక పిక శారికా గీతికా సంగీతంతో సుతికలుపుతూ మీ హృదయపీఠని మోగించండి. ప్రేమించండి. ఇన్ స్పెక్టరు గారూ, ప్రేమించండి. అంసం, ప్రేమ—ఇవి రెండే ఈ ఆకాశ్వత ప్రపంచంలో కాశ్వతాలు అందాన్ని ఆరాధించండి, ప్రేమించండి, ప్రేమ! (ఆకాశం వైపుమాస్తూ, సర్వం మరిచి) ప్రేమ! ఆ మాటలోనే ఎంత అందం ఉంది! ప్రేమకి అందం ఆలంబనమైతే అందానికి ప్రేమ ఆధరణం. ఓహో! (తస్మయంతోతాడు.)

[ఇన్ స్పెక్టర్ అతనివెపు విచిత్రంగా చూసి, ఒకటి రెండుసార్లు పిలిచి ప్రశ్న తీరం రాక బురగొక్కుని రంగం ఎడమవైపుకి నిష్క్రమించాడు. ఇంచుమించు అనేసమయంలో ఆ వైపునిచే విద్యాపతి ప్రవేశం. ఇరవై ఏళ్ల యువకుడు ఇన్ స్పెక్టర్ వేసుకునివుంటాడు. చాకగుస్తులు, బీదరికం అతని ముఖంలోంచి తొంగిమాస్తాంటుంది అందమైన విగ్రహం జట్టు గువ్వుతోడు. అతని కదలికల్లో, మాటల్లోకూడా ఓ విధమైన నైకశ్యం ప్రస్ఫుటమౌతుంది. విద్యోగ వస్తువు బోగొట్టు కన్నట్టు, ఆశగా దానికోసం నెమరుకున్నట్టుగా ఉంటాయి అతని మాటలు. సీతారామారావు భంగిమచూసి ఆశ్చర్యంగా అతని వైపుమాస్తూ సమీపిస్తాడు విద్యాపతి]

ప్రేమా! నువ్వు నిజంగా అందాల పాల నల్లివే! కానీ నీకు ప్రేమ అనే ఆధరణం లేదు. అయినా నీ అంసం ప్రకాశిస్తూనే ఉంది. కానీ...కానీ నువ్వు ఎడారిపువ్వువి. చర్చించని మేఘానివి. నీకు హృదయసౌందర్యంలేదు. ప్రేమా! ఉహ్.

[అతని భుజంమీద చెయ్యేస్తాడు విద్యాపతి. సీతారామారావు ఉలిక్కి పడతాడు]
ఓ! నువ్వేనా! విద్యాపతి! ఎవరో అనుకుని ఉలిక్కి పడ్డాను.

విద్యా : నేనేలే! ఏమిటి నీలో నువ్వు చూట్లాడుకుంటున్నావు?

సీత : లేకపోతే నాసొద ఎవని వింటాడు? (చుట్టూ చూసి) ఇన్ స్పెక్టర్ గారు ఎప్పుడో జారుకున్నారే!

విద్యా : ఇన్ స్పెక్టర్ రవర?

సీత : పోలీసు ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయుడు.

విద్యా : పరిచయం ఉందా?

సీత : ఇప్పుడే పరిచయం అయింది ఘోషం, ఆయనకి లాటిభాష తప్పితే ఇంకేమీ తెలియదు.

విద్యా : అంటే నీ ఉద్దేశం నీలా కనుసెగలతో చూటాడం చేతికొదనేవా?

సీత : ఏమాత్రం రసపిపాస లేదోయ్.

విద్యా : తీరిక లేదేమోలే.

సీత : తీరిక చూచుకుని అలవాటు చేసుకుంటే
అట్టేదా కళాన్యాయం? పిచ్చివాడా!

విద్యా : పోనీలే ఏదో ఉద్యోగం చేసుకుంటూ
నిట్టూర్పులు లేకుండా హాయిగా బతుకు
తున్నాడు.

సీత : నిట్టూర్పులులేని జీవితంకూడా ఓ జీవిత
మేనా? వెచ్చటి నిట్టూర్పులే పచ్చటి జీవితా
నికి నాంది. విద్యాపతీ, చీకటి పడితే కను
టోయ్ చంద్రబింబం కనిపించేది?

విద్యా : ఔనాను. అయితే, నిన్ను తప్పక ఆభిసం
చాలిసిందే!

సీత : ఎందుకూ?

విద్యా : ఇంతకి ముందే కదూ నువ్వు నిట్టూర్పులు
విడిచావు!

సీత : ఓ ఔనాను. (జాలిగా) నిట్టూర్పును.

విద్యా : కారణం తెలుసుకోవచ్చా?

సీత : నీకు తెలియదా?

విద్యా : తెలిస్తే ఎందుకనుకున్నావు?

సీత : నా నోటివెంట చివాలని—

విద్యా : ఎట్టే! నా కటువంటి సరదాలు లేవు.

సీత : నిజంగా నీకు తెలియదా?

విద్యా : ఉహూం.

సీత : (కొంచెం ఆశాభంగం చెంది) ఆశ్చర్యంగా
ఉండే!

విద్యా : ఏం?

సీత : అంతరిక్షం తెలుసు నన్ను ఎరగనివాళ్ళకి
కూడా.

విద్యా : వింతగా ఉండే.

సీత : ముఖ్యంగా మన కాలేజీలో—

విద్యా : మన కాలేజీ కాదు నే నీయ్య కాలేజీ
మా నేళానుగా.

సీత : (ఆశ్చర్యంగా) మా నేళావా? ఎప్పటినించీ?

విద్యా : ఈటరమ్ మొదటినించీ.

సీత : ఎందుకూ?

విద్యా : సరదావేసి.

సీత : సరదా?

విద్యా : ఉహూం—విసుగు పుట్టి—

సీత : విసుగా?

విద్యా : అహ—కోపం వచ్చి.

సీత : కోపమా?

విద్యా : కాదులే. తెలివిమారి.

సీత : ఏమిటి నీ గొడవ?

విద్యా : విముంది? డబ్బెక్కునైందిలే.

సీత : (విద్యాపతినీ ఎగాదిగా చూసి) అంత
డబ్బు—(దప్పున స్ఫురించి) ఓ—డబ్బు
లేక మా నేళానంటావేం? (నవ్వి) దొంగ
దారి పట్టించి దుంప తెంపేళావే.

విద్యా : తిమరంత బహుసరాక్ చిత్రీకృతంలే నే నేం
చెయ్యను?

సీత : పరాకు కాకేమిటి, సర్వసం పోయిం తర
వార?

విద్యా : ఏమిటి!

సీత : నా సర్వస్వం పోయిందోయ్ విద్యాపతీ?

విద్యా : సరిగా చెప్పు.

సీత : నా ఆస్తిని కోల్పోయాను.

విద్యా : ఎలా?

సీత : దొంగతనం. ఎలా ఏమిటి!

విద్యా : ఎక్కడ?

సీత : కాలేజీలో.

విద్యా : కాలేజీలో దొంగతనమా?

సీత : తొంగలి రెప్పలు తొలగించి ఆచలి తొలి
సారి చూచిన వాడుమాపులే నామనసునీ,
హృదయాన్నీ—సర్వస్వాన్నీ దోచుకు
న్నాయి.

విద్యా : (నవ్వి) ఓహో పుష్పబాణవిలాసమా! మరే
మిటో ననుకున్నాను

సీత : వంక లేదోయ్ ఆ అందానికి. హద్దు
లేదోయ్ ఆ విలాసానికి. నా మనసులో
వెన్నెలజల్లులు కురిశాయి. కోరికల పంటలు
పండాయి. హృదయం లో ప్రణయ
ర్పులు పొంగి పొద్దుతూ పారాయి.

విద్యా : ఐతే నిట్టూర్పు లేండుకు?

సీత : స్వేచ్ఛగా జలజలా సాగిపోయేనదికి ఆనకట్ట
కడితే ఏమాతందీ?

విద్యా : ప్రజలు బాగుపడిపోతారు.

సీత : విద్యాపతీ మనసారా ప్రేమించాను. కాని
ప్రేమ అది అర్థం చేసుకోలేదు. వింటు
న్నావా?

వి చిత్ర జి వు లు

విద్యా : ఎవరూ అర్థంచేసుకోలేనిది ?

సీత : ప్రేమ.

విద్యా : (సీతారామరావువైపు నఖశిఖ పర్యంతం చూసి) ప్రేమా ?

సీత : అవును ప్రేమ. అదే ఆ అమూల్యి పేరు.

విద్యా : ఓ. ఆ అమూల్యి పేరా !

సీత : మూడు రాత్రులు నికభాటగా ఆలోచించి ముచ్చటగా మూడు పంక్తులలో నా మనసంతా ఇమిడ్చి లేఖ రాశానోయ్.

విద్యా : బోవ్ట్ చేసి కొంపతీశావా ? — సారీ — కొంప తీసి బోవ్ట్ చేశావా ?

సీత : ఆహా. రెండూ జరిగాయి.

విద్యా : అయిందీ !

సీత : నిర్మల ప్రేమ ఓటమి ఎరగదోయ్ ప్రేమ నన్ను కాలేజీనించి సస్పెండు చేయించినా, డిబార్ చేయించినా నేనామెని ప్రేమిస్తూనే ఉంటాను.

విద్యా : ఇంతకీ సస్పెండు చేశారా నిన్ను ?

సీత : ఆ

విద్యా : పోనీలే. అంతటితో ఆగింది శిశు.

సీత : డిబార్ చేస్తానని తెదిరిస్తున్నాడు (పిన్ని పాల్.

విద్యా : మరయితే ఏం చేసేట్టు ?

సీత : ప్రేమకంటే ఎక్కువటోయ్ కాలేజీ ?

విద్యా : పోనీ, ఆ ప్రేమేమిటో కొంచెం వాయిదా వెయ్యకపోయావా సీతారామరావు ?

సీత : (విద్యాపతిని తీక్షణంగా చూసి) ఎంతరస హీనంగా మాట్లాడావు! నువ్వు నిజంగా పేదవాడినోయ్ విద్యాపతి.

విద్యా : అది నాముఖం చూస్తేనే తెలుస్తోందిగా.

సీత : ప్రేమ! ఆ మాట తలుచుకుంటేనే ఎంత ఆనందంగా ఉంటుంది. మహాన్నతము, మహాదాత్తము, మహాద్భుతము, ప్రేమ. అది అంచులులేని ఆకాశమంత, సరిహద్దులు లేని సాగరమంత, లోతులు తెలియని అగాధమంత. ప్రేమించటంలోనే జీవిత్యం సిద్ధించి మానవత్వం ఆఖరిదశ అందుకుంటుంది. తెలుసుకోవోయ్, విద్యాపతి, ప్రేమతత్వం.

విద్యా : నిన్ను చూస్తే తెలుస్తూనే ఉందిలే.

సీత : భగ్నహృదయుడనైనా ప్రేమిస్తూనే ఉన్నాను. ఆ అందాలరాణి నన్ను నిరసించినా, విసిరికొట్టినా, కసురుకున్నా నవనవోన్మేషంగా నా ప్రేమలత చిగురుతూనే ఉంది. ప్రేమ నిర్మలం, నిశ్చలం, అజరం, అమరం, అవ్యాజం, అవ్యయం.

విద్యా : నిష్ఫలం నిరర్థకం —

[రంగం కుడివైపునుంచి ధర్మారావు ప్రవేశం. నడివయస్సు మనిషి. నల్లటి విగ్రహం. కొంచెం ముతకదుస్తులు. బుజంమీది జరీ కండునా ఉంటుంది. ధర్మారావు సమీపిస్తుండగా చూసి తటాలున వెనక్కి తిరిగి మాటలు మధ్యలోనే ఆపేసి విద్యాపతి గభాలున సీతారామరావు చలవకళ్ళతోడు లాక్కుని పెట్టుకుంటాడు. అతను తెల్ల బోయిచూసి ఏదో అనబోతుంటే సంజ్ఞతో మాట్లాడవద్దని నూచిస్తాడు విద్యాపతి. ధర్మారావు ఇవంతా చూస్తూనే ఉంటాడు.]

ధర్మ : కళ్ళతోడు పెట్టుకుని కళ్ళు కప్పదామని చూస్తున్నావా? విమలయ్యా ఈ వెధవేషం!

విద్యా : అబ్బేబ్బే! వేషం ఏముందీ?

ధర్మ : వేషం కాకపోతే మరేమిటి?

[కళ్ళతోడు లాక్కుంటాడు.]

విద్యా : ధర్మారావుగారూ! కొంచెం మర్యాదగా ప్రవర్తించండి.

ధర్మ : చెప్పొచ్చావు లేవయ్యా మహా, మర్యాదట — మర్యాద! మర్యాదగల మనిషివైతే ముఖే రూపాయల బాకీకి మూడు చేయపుల నీళ్ళు తాగిస్తావా?

విద్యా : మునైయా? పాతిక రూపాయలే గడండి మీ కివ్వాలిసింది?

ధర్మ : వడ్డీ ఏ గంగలో కలుపుతావు?

విద్యా : అంత వడ్డీనా?

ధర్మ : అంత గడువా అని అడగవేం? సంవత్సరం నించీ తిప్పకున్నావు, ముప్పి ముఖే రూపాయలకి.

సీత : ముష్టి ముష్టై రూపాయలేగా. పోనీ వదులు కోవూడదూ అంత అవస్థపడక పోతే!

ధర్మ : వదులుకోవాలి? ఎవరి తాత సొమ్మనీ?

విద్యా : ఎవరిదో అయితే మీరు తప్పుకుండా వదులు కునేవారే, పాపం.

సీత : ముష్టి ముష్టై రూపాయలు!

విద్యా : ఓ రోజు మీరు ముష్టి వేసినంత లేదండీ, ధర్మరావుగారూ.

సీత : పోనీ, చందా ఇచ్చినంత

విద్యా : ఎవరికీ?

సీత : వరస బాధితులకి, తుపాను బాధితులకి, కూడూ శుద్ధా లేని దీనజనులకి, దరిద్ర నారాయణులకి.

విద్యా : ఛ ఛ ధర్మరావుగార్ని తక్కువ చేసి మాట్లాడు తున్నావు. ముష్టై-కేవలం-ముష్టై రూపాయలూ వారు చందా ఇచ్చేది:

సీత : పోనీ, బెనిఫిట్ బ్రామా టిక్కెట్టు కొన్నంత

విద్యా : కొంటే వందరూపాయల టిక్కెట్టుకి తక్కువ టిక్కెట్ కోంటారను కున్నావా ధర్మ రావుగారు!

సీత : ఐతే ఓ నెల మామూల్లిచ్చినంత.

విద్యా : ధర్మరావుగారి ఆశీతుల సంఖ్య నీకు తెలి దన్నమాట!

సీత : అంత గొప్పవారా ధర్మరావుగారు?

విద్యా : వేరే చెప్పాలా; అరణజను దుకాణాల్ని వారు అవలీలగా పరిపాలిస్తున్నారు.

ధర్మ : చాలించండియ్య మీభాద్రాజు పొగస్తలు నాకు తెలుసు వాటి అర్థం ఏమిటో. ఆపబ్బు సంగ లేమిటో తెల్పవయ్య, విద్యాపతి! అలా గుడ్లు విటకరించి చూస్తావేం?

విద్యా : నే నెప్పుడైనా ఇవ్వనన్నానా?

ధర్మ : ఎందు కంటావూ! ఇచ్చేయంటేగా! ఇహ ఈఆటలు సాగవు. అదేదో ఇవాళ తేల్చి పారెయ్యి.

విద్యా : రోడ్డుమీద ఇలా నిలదీస్తే ఎలాగండీ?

ధర్మ : నిలదీస్తానా, చెవులు మెలేస్తానా? నీబతు కేమిటో నలుగురిలో పడెయ్యకుండా ఉంటానా ఇవాళ.

విద్యా : మాకెలాగూ మర్యాద, గౌరవంలేవు. మీ గౌరవంఅయినా దక్కించుకోండి. నలు గురిలో అల్లరిపడటం మీకేనవ్వం నవ్వుల పాలాతారు.

ధర్మ : నవ్వేవల్ల స్తారా ముష్టై రూపాయలు? చూస్తా—ఆ నవ్వేనాల్లేవగో చూస్తా.

విద్యా : ముష్టైరూపాయలపాటి చెయ్యదా మీ గౌరవం?

సీత : ముష్టి ముష్టైరూపాయలు!

ధర్మ : ఇదిగో ఆఖరిసారి చెబుతున్నా—ఈఆటలు నాదిగిర సాగవు ఉవ్ ఉవ్ మరి సిగరెట్ మీద సిగరెట్ ఊసినినా డేయిందయా ఈ తెలివి? సిగరెట్లు నాకేం ఊరికే వొన్నాయా? దమ్మిడికి గతిలేదుగాని ఏగాని తీవరంట. మింగమెతుకు లేదుగాని మీసాలకి సం పెగనూ నె. నూడెంటుట పైగా నూడెంట్. ఇంటి పేరు కస్తూరివారూ ఇంట్లో గబ్బిలాల కంట్రా. నాకదంతా ఎందుకు? ఇస్తావో, ఇవ్వవో చెప్పు. అడుక్కు తెస్తావో, అప్పు తెచ్చు కుంటావో, దొంగలిస్తావో నాకనవసరం. నాముష్టై రూపాయలూ నాక్కొవాలి... ఏం మాట్లాడ వేం?

[విద్యాపతి షర్తు కాలర్ పట్టుకుంటాడు. కుడిచెవులించి అప్పకేట్ కూర్మావతారం వడివడిగా ప్రవేశం—ముప్పయి ముప్పయి రెండు మధ్యవయస్సు. గ్లాస్కోపం చె, కాలర్ లేని షర్టు, కళ్లజోడు ధరిస్తాడు. హాఫ్బూట్ వేసుకుంటాడు.]

కూర్మా : ఏమిటేమిటి? ఏంజరిగింది? ఆగండి. ఆగండి. (విద్యాపతిని విడిపిస్తాడు) ఏమిటిసంతా?

ధర్మ : (కోపంగా) మధ్యన మీరెవరు?

కూర్మా : నేనా? నేను అడ్వకేట్ కూర్మావతారాన్ని. కె. కె. అవతారం, ఎం. ఏ ఎల్. ఎల్. బి. ఎంబర్ పెన్, కాలనీ.

ధర్మ : మీజోకర్లం చూకక్కలేదు

కూర్మా : అక్కలేకపోవచ్చు. కాని పబ్లిక్ రోడ్మీద గలాటాచేస్తే ప్రాసిక్యూట్ చేస్తారని తెలియ చెప్పటం నావిధ్య క్షధర్మం.

వి చిత్ర జీవులు

ధర్మా : సరే, ఇహ మీరు వెళ్ళొచ్చు.
కూర్మా : పండ్ల, అందరం కలిసేవ్వండి. అవతల
మీటింకు జరుగుతోంది.

[సీతారామరావు, విద్యాపతి కనుల్చారు]

ధర్మా : ఏమయ్యాయ్ విద్యాపతి, ఆను, ఆను! నా
ముఠైరూపాయల సంఘీ తేల్చి మరిచా.

కూర్మా : ముఠైరూపాయలేమిటి?

సీతా : (వెలుకారంగా) ముషి ముప్పయి రూపా
యలు!

ధర్మా : ఇతను నాకు ముఠైరూపాయలు బాకీఉన్నా
డండి.

కూర్మా : ఏమండీ, నిజమేనా?

విద్యా : నిజమే.

ధర్మా : ఆ బాకీ సంవత్సరంనించీ ఎగయ్యాలని
మాస్తున్నాడండి

విద్యా : అబద్ధం.

కూర్మా : ఏమిటి అబద్ధం?

సీతా : సంవత్సరంనించీ కాదండీ!

విద్యా : అసలు ఎగయ్యాలని నాకు ఏకోశానా
లేదండి.

కూర్మా : మరియి తే ఎందుకివ్వలేదు?

విద్యా : డబ్బు లేక నేనండి. గడువు ఇవ్వమంటే
గొడవ చేస్తున్నాడాయన.

కూర్మా : ఖానీ, గడువిచ్చిమాడండి.

ధర్మా : బాగానేఉంది సిఫారసు ఎన్నాళ్ళయ్యి
గడువిచ్చేది?

కూర్మా : అతివిదగ్గర లేకపోతే ఏంచేస్తాడు?

ధర్మా : ఇటువంటి వ్యవహారాలు చాలా మాళం

కూర్మా : అంబరూ మీకు డబ్బు ఎగ్గడుతుంటారా?

ధర్మా : చెమడా లెక్కదీయనూ!

కూర్మా : ఇంతకీ, ఇప్పుడేంచేసేటూ?

ధర్మా : మీదారిస మీరుపొండి మేమేనో మాను
కొంటాం.

కూర్మా : (విద్యాపతితో) మీ పేరేమిటన్నా?

విద్యా : విద్యాపతి.

కూర్మా : ఈ వివాదానికి పరిష్కారం ఒక్కటే కని
పిస్తోంది. విద్యాపతిగారూ, మీ బాకీ
మొత్తానికి ప్రామిసరీనోటు ప్రాసివ్వండి.
ఏం?

విద్యా : అలాగే.

ధర్మా : నా కండుకయ్య నోటు?

కూర్మా : మరేం కావాలి?

ధర్మా : డబ్బు. రొక్కం!

కూర్మా : చిక్కే వొచ్చిందే

విద్యా : నించున్న పాశాన డబ్బెక్కడినించి వస్తాం
దండీ?

కూర్మా : అవును. మరి. (ఆలోచించి) మాడండి ఈ
డబ్బు తీసుకుని ఎన్నాళ్ళయిందీ?

విద్యా : ఓ సంవత్సరం.

కూర్మా : అంతేనా! లిమిటేషన్ పట్టలేదన్నమాట!

[ధర్మారావు అతినివైపు కొరకొరమాస్తాడు.]

మాడండి! ఈ బాకీ స్వభావం ఎలాంటిది?
చేబదులా?

విద్యా : కాదండీ (ననుకుతూ) సిగరెట్ల... తాలూకు-
బాకీ

కూర్మా : ఓ కాతాబాకీ అన్నమాట తీసుకున్నప్పు
డెల్లా సంతకం పెట్టారా?

విద్యా : లేదండీ

కూర్మా : మొత్తానికి ఒక్కసారే సంతకం పెట్టారా?

విద్యా : అసలు సంతకం ఎప్పుడూ పెట్టలేదండీ.

[ధర్మారావు కొంచెం బెరుగ్గా మాస్తాడు]

కూర్మా : సంతకం లేదూ! మైగాడ్ !!

ధర్మా : (కొంచెం ధియంగా) ఏం లేకపోతే, కాతా
బాకీయేగా!

కూర్మా : రుజువుందా?

ధర్మా : మా కొట్టుకుమాస్తా, పనికుర్రాడు, కాతా
పుస్తకం చాలు.

కూర్మా : వాళ్లంతా మీవాళ్లేగా?

ధర్మా : అయితే.

కూర్మా : ఏంలేదు. సాక్ష్యం బలంగాలేదు. సంతకం
అంతకంటే లేదు.

ధర్మా : (కోపంగా) ఆయనే ఒప్పుకుంటుంటే
ఇంకా సాక్ష్యమేం కావాలండీ?

కూర్మా : ఆయన ఒప్పుకోకపోతే?

ధర్మా : ఎందుకొప్పుకోడు? (తిగ్గి) ఏం, విద్యాపతి
గారూ?

విద్యా : ఊ

సీతా : సువ్యాప్తకోకు విద్యాపతి.

[విద్యాపతి అతనివైపు చూస్తాడు].

కూర్మా : ఒప్పుకుంటే బాకీ ఉంటుంది. లేకపోలేదు.

[విద్యాపతి అతనివైపు చూస్తాడు]

విద్యా : తరవాత చూద్దాంలేండి పదండి ధర్మారావు గారూ.

ధర్మా : తరవాత చూసేసేమిటండీ? ఇప్పుడే నలుగురిలో బాకీ ఉన్నానని చెప్పండి

సీత : నువ్వు చెప్పొద్దు విద్యాపతి.

ధర్మా : విద్యాపతి గారు అబద్ధమాడతారా? అసలా మాట ఆయన నోటంట వొస్తుందా? తిండికి పేనె బిలే గుణానికి పేదా వారు! నేను నమ్మును

కూర్మా : పరిస్థితుల ప్రభావం ఎలా ఉంటుందో మనం చెప్పలేం లేండి.

సీత : బాకీ లేనవోయ్ విద్యాపతి రోడ్డుమీద ఈ పీడ వొడులుతుంది

విద్యా : (నెమ్మదిగా) అబద్ధమా!

సీత : మరేం ఘరవాలేదు. వారిజాతులందు, వైవాహికములందు ప్రాణవిత్తిమానభంగములందు బొంకవచ్చు!

కూర్మా : చెప్పండి, విద్యాపతి గారూ, మీరు ఈయనకి బాకీ ఉన్నారా?

విద్యా : (నవ్వుతూ) లేనిని సాక్ష్యం నిరూపిస్తోంది.

ధర్మా : అన్యాయం. అన్యాయం నీ మనస్సే నీకు సాక్షి.

కూర్మా : హువ్! గొడవ చెయ్యకండి. మనస్సుకి కోర్టు వారి సమస్య జారీకావు పరిస్థితి మీకు ఎదురు తిరిగింది.

ధర్మా : మీలాంటి వాళ్లుంటే తిరక్కేంచేస్తుందీ? ఘోరం, దుర్మార్గం. పోనీ ప్రామిసరీ నోటయినా రాయించి ఇప్పించండి

కూర్మా : సమయం మించిపోయింది.

ధర్మా : మించిపోయిందీ! కలికాలం! విద్యాపతి, నువ్వెలా బాగుపడతావో నేను చూస్తా, అబద్ధాలాడతావా! కళ్ళలో దుమ్ముకొడతావా! నా ముస్తా రూపాయలూ కొట్టేస్తావా!

(గభాలున విద్యాపతి షర్త్ కాలర్ పట్టుకుంటాడు. కొంచెం గలభా జరుగుతుంది.

ఎడమవైపునుంచి పోలీస్ ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయుడు దడదడా (ప్రవేశం. బిగిల్ ఊడుతూ, లాఠీ ఊపుతూ.)

ఇన్ : డిన్ పర్స్, డిన్ పర్స్. ఏమిటి గలటా? గోడ్ మీద న్యూ పెన్స్, పక్కకి పొండి... ఓ! అసాల్! (గబగబవొచ్చి ధర్మారావుని రెక్కపట్టుకుని లాగేస్తాడు.) అంతా పెద్ద మనుషులలే ఉన్నాను. జాట్లూ జాట్లూ పట్టుకుంటారేమిండి? పదండి, పదండి.

(ధర్మారావుని తీసుకుని కుడివైపుకి నిష్క్రమణ)

సీత : హమ్మయ్య పీడ వొదిలింది.

విద్యా : కృతజ్ఞులం, కూర్మానతారం గారూ!

కూర్మా : హా హా డటిజ్ ఆర్ రైట్... డటిజ్ ఆర్ రైట్.

సీత : (కళ్ళజోడు సవరించుకోబోయి) ఆర - నా కళ్ళజోడు...

విద్యా : ఆరరె. ఆ ధర్మారావు చేతిలోనే ఉంది. కొట్టేశాడు. పరిగెత్తు

(సీత గామరావు కుడివైపుకి పోతాడు)

కూర్మా : అప్పిచ్చినవాడిని తప్పించుకు తిరగటం ఓ పెద్ద కళ ఎగ్నోట్టే ధైర్యం లేకపోలే అసలు అప్పే తీసుకోకూడదు.

విద్యా : ఎగ్నోట్టే అలవాటు నాకు లేదండీ.

కూర్మా : లేకపోలే నేర్చుకోండి.

విద్యా : నేను గర్భదరిగిఉడినే అయినా, నాకు నిజాయితీ ఉంది.

కూర్మా : నిజాయితీ! అంటే?

విద్యా : న్యాయం.

కూర్మా : దృక్పథాన్ని బట్టి న్యాయం మారుతూ ఉంటుంది మీకు న్యాయం అనిపించేది నాకు కాకపోవచ్చు.

విద్యా : శాస్త్రసమ్మతమైన న్యాయం అని నా అభిప్రాయం.

కూర్మా : శాస్త్రానిలు మారతూ?

విద్యా : మార్పు అన్నిటికీ సహజమే.

కూర్మా : అనే - అనే నేను చెప్పేది. కాలానుగుణంగా మనుషులూ, వాళ్ళ భావాలు

వి చిత్ర జీవులు

కూడా మారిపోవాలి. అందరూ కాల చక్ర ముతో పాటు గిర్రువ తిరగాలిసిందే.

విద్యా : తిరుగుతాడు కూడా.

కూర్మా : అప్పుడు అందరికీ సమ్యక్ మైంజే ప్రపంచంలో నిలుస్తుంది.

విద్యా : (కొంచెం అనుమానంగా) ఆవును.

కూర్మా : అది ఎలా జగురుతుందో అడక్కండి. ఎలా గైనా జరగొచ్చు. ఈలోపలమాత్రం ఎవరికి వారే జనాన్ని నెట్టుకొని, తమకును ముందుకు పోవాలిసిందే.

విద్యా : (అంతగా అర్థంకాక) నిజమే.

కూర్మా : విలవల్ని గుంచి ఆలోచిస్తుంటే పుణ్య కాలం దాటిపోవొచ్చు. బ్రతుకు సౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం!

విద్యా : బాగా చెప్పారు... (బ్రతుకు సౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం).

కూర్మా : వె:వ మున్నె రూపాయలకి అతినెంత గొడవ చేశాడో చూడండి.

విద్యా : చాలా తిలవంపులుగా ఉంది.

కూర్మా : అసలే చిక్కుల్లో ఉన్నట్లున్నారు.

విద్యా : చాలా చిక్కుల్లో ఉన్నాను.

కూర్మా : చగువుకుంటున్నారా?

విద్యా : ప్రస్తుతం మా నేకానండి.

కూర్మా : ఏం చదివాను?

విద్యా : బి. ఏ. మొదటి సంవత్సరం అయింది. రెండో సంవత్సరం చదువూ మా నేకాను, డబ్బు లేక.

కూర్మా : ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?

విద్యా : లేదు. ప్రయత్నించాను. కాని యెక్కడా దొరకలేదు.

కూర్మా : ఏం? ఖాళీలు లేవా?

విద్యా : ఉన్నాయి కొన్ని. కాని నాకివ్వనున్నారు.

కూర్మా : ఏం?

విద్యా : నే నెవరినీ ఎరగను.

కూర్మా : ఎరక్కలాంటే ఉద్యోగ మివ్వటానికేం?

విద్యా : సిఫారసు ఎవరు చేస్తాను?

కూర్మా : లేవోలే ఏం? క్వాలిఫికేషనుందిగా.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) సిఫారసు లేకుండా ఉద్యోగమా!

కూర్మా : ఓహో! పోనీ, కొన్నాళ్లు నాదగ్గిరో ఉద్యోగం ఉండి, చేస్తామా?

విద్యా : (సంతోషంగా) అంతకంటేనా!

కూర్మా : కాని మీరు చెయ్యలేరేమో.

విద్యా : మీ కా సంబంధం వొద్దు. తప్పుకుండా చెయ్యగలను. కావాలంటే ఏమైనా ప్రశ్నలడగండి. సమాధానాలు చెబుతాను.

కూర్మా : ఏ సందర్భంలోనైనా చక్కగా అతికేటు నిమిషాలమీద కథ లల్లగలరూ?

విద్యా : (కొంచెం నిరుత్సాహంగా) నేను రచయితని కానండి.

కూర్మా : శతక దంపక వాఙ్మయమూ, సహస్రనామ వలీ వొచ్చా?

విద్యా : నేగ్గుకోలేనండి.

కూర్మా : అవసరం వస్తే కేగోపురం పెట్టటం చేత నవునా?

విద్యా : ఉహూ! (అనుమానంగా చూసి.)

కూర్మా : తిరిగి ఇసుమంబుం తైలంబు తీయగలరా?

విద్యా : (అర్థమై, నవ్వుతూ) ఆ అర్హతలు నాకు లేవండి.

కూర్మా : మరి పెకలా వొస్తామా? పోనండి. అయినా మీకు ఉద్యోగం ఇస్తున్నాను. నెలకి మున్నె అయిదు రూపాయలు.

విద్యా : కృతజ్ఞుణ్ణి.

కూర్మా : ఏం ఉద్యోగం చేస్తావయ్యా నవ్వు? పైన ఎంతోస్తుందని కూడా అడగలేం? సరే, రేపటినుంచి ప్రవేశించు. ఏం?

విద్యా : అలాగేనండి.

కూర్మా : వస్తా, మరి.

(విద్యాపతి బుజంతటి ఎడమవైపుకి నిక్కు మిస్తాడు. చీటి ముసురుకోటంబల్ల విద్యుద్దీప కౌంతి చూతమే రంగంమీద ప్రసన్నంగా టుంది విద్యాపతి ఆలోచనగా అటూ ఇటూ పచార్లు చేస్తాంటాడు. సీత రామారావు కుడివైపునుంచి ప్రవేశించి.)

విద్యా : ఏమైందోయ్?

సీత : ఏమూతుంది! కళ్ళిజోడు నీకేసిని సాక్ష్యం ఎక్కడుందయ్యా పో పొమ్మన్నాడు.

విద్యా : అంతి మాటన్నాడూ? అయితే ఏం చెద్దాం?

సీత : ఏంచేస్తాం! పోలే పోయిందిలే. అడ్వకేట్ అవతారంగాలు వేర్వేరు పాపం ఫలితం.

విద్యా : ఆయన నాకు ఉద్యోగం ఇచ్చాడోయ్, పాపం.

సీత : ఓ! అందుకో, ఇవే నా అభినందనలు.

విద్యా : కాని నా కా ఉద్యోగం చెయ్యాలని లేదోయ్.

సీత : ఏం?

విద్యా : దగ్గిరునికి కోరిక లేకుండు. ఎంతో పెద్ద చదువు చదువుకోవాలని నాకు చిన్నప్పటి నించీ ఎంతో ఉబలాటం. కనీసం బి. ఏ. పూర్తిచెయ్యాలని విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నానోయ్.

సీత : మంచిదే.

విద్యా : కాని నా ప్రయత్నాలేవీ ఫలించలేదు.

సీత : ప్రయత్నించవోయ్. కృషిలో నాస్తి దుర్భిక్షమే.

విద్యా : అడాలేక అడుగుతున్నాను. నువ్వేమైనా అప్పీక్షలవా?

సీత : ఉన్నానని నీతో చెబుతున్నాను, విద్యా పతీ! మా నాన్నకి నేను చెడిపోతానని చెడ్డభయం. దమ్మిడిపిగ్నంబి లేక్క చూసి ఇస్తాడు. ఇవా నేనెం ఇవ్వగలను నీకు.

విద్యా : నవ్వంటే నవ్వుకాదు. మీ నాన్నగారితో నిఘానసుచేసి అప్పు ఇప్పించలేవా? ఎంత! ఓ వెయ్యి రూపాయలలోపు చాలు. వాయి దామిం తిగ్గుకుంటాను.

సీత : నేను సిఫాన్ చేస్తే అది వ్యతిరేకంగా పని చెయ్యటం నిస్సంశయం. నువ్వే అడుగు.

విద్యా : లాభం ఉంటుందా?

సీత : అడిగితే నన్నేమిమందీ? ... (అకస్మాత్తుగా విద్యాకలి బుజంతిట్టి) అటు చూడు—అటు చూడు, చద్యాపతీ.

[ఎడమనైపునంచి కల్యాణి ప్రవేశం. నాజాకు విగ్రహం. అందిమైన ముఖం. వాయిల్ చీర కట్టుకుని ఎర్రచోరీ వేసుకుంది. ఎడమచేతికి చివకబారు రిఫ్ నాచీ ఉంది.

చేతిలో ఓ చిన్న నోట్ బుక్ ఉంది తల కొంచెం వాల్చి నడుస్తూ ఉంటుంది]

రంభ! ఊహ్య! వేనక! తిగ్గ త్రిమ! కాదు. సాందర్యమే నడిచివస్తోంది. సాందర్యం!

[కల్యాణి సమాపిస్తుండగా గభాలన కేమెరా తీసి 'క్లక్' చెస్తాడు ఆ 'పాప్' వెలుగులో కల్యాణి మెరుపులా మెగుస్తుంది ఒక్క ఊణం ఆమె బిత్తరపోయి, శేరుకుని సీతా రామారావునైపు నిప్పులు కురిసేట్లుచూస్తుంది. అతిను గబగబ ఆమెనికిరికి వోనాడు. విద్యా పతి మాత్రం దూరంలో నే నుంచుని చూస్తూ ఉంటాడు.]

తుమించండి...ఓహో! పద్నాలుగు లోకాల్ని ధక్కగించే ఆపురూపసాందర్యం! మేఘ సంఘర్షణలో భూమికి జాగన విద్యుల్లతో, ఆకాశంనంచి గాలిని నక్షత్రమో, ప్రకృతిని మరిపించి వచ్చే నవవంతిలతో అనిపిస్తున్నాను ఓహో!

[కల్యాణి ముఖం కిట్టిండుకుని ముందుకు పోబోతుంది]

తుమించండి. నన్నపార్థం చేసుకోకండి. ఆ సాందర్యం కనుమగగోతుందిని భయపడి అలాచేశాను. సాందర్యంగానే నా జీవిత లక్ష్యం. చంద్రుణ్ణిదూసి పొంగేసముద్రంలా అందాన్నిచూసి ఉబ్బొంగి పరవశించి పోతాను. ఆ ఉన్మత్తిలో ఏంచెస్తానో, ఏం మాట్లాడుతానో కూడా నాకు తెలీను. నా జీవితంలో ఎప్పుడూ ఇంత అందం చూడలేను.

[కల్యాణి తిప్పించుకుపోవాలని చూస్తుంది. కాని దారికడం నిలబడతాడు సీతారామారావు. ఆమెకేమిటోచక చుట్టూచూసి విద్యాకలిని గమనిస్తుంది. మ గోన్య క్తి ఇదంతా చూస్తున్నాడని తెలియటంతో ఆమె ముఖం ఎర్ర కేళురిస్తుంది.]

కాళిదాస మహాకవి రూపకల్పన కల్గియుండు గోచరిస్తోంది. (ఆమె కళ్ళలోకి చూస్తూ) ముఖాంభోజంలోని ఆ ఇందివరదవ్యయం!-

వి చిత్ర జీవులు

కల్యాణి : (కోపంగా) ఇడియట్!

[ఛేకున అదిని చెంపమీద దెబ్బ వేసి చరచర వెళ్లిపోతుంది కల్యాణి చెంపమీద చెయ్యి వేసుకుని ఆమె వెళ్లినవైపే చూసూంటాడు సీతారామారావు విద్యాపతి అతన్ని సరీ పిస్తాడు]

విద్యా : (కోపం చెంప అవహేళనగా) గట్టిగా తగలేడు ఎద!

సీత : (సిగ్గుపడక) “షేలుకన్ చెందిన యట్టి కాంశి లుచితవ్యాపారముల్ నేర్తుకే!”

విద్యా : దిగులుపడకు. “క్షుణ్ణముల్ జవరాండ్ర చిత్రిముల్!”

సీత : అబ్బ సౌందర్యమంతా మూర్ఛిభవించి దోయ్ ఆమెలో.

విద్యా : పెంకెతలం కూడా.

సీత : ఒక్క చూపుతోనే నా సర్వస్వం అపహరించిందోయ్.

విద్యా : నీ సర్వస్వం ఇదివరకే పోయిందిగా.

సీత : అది భ్రమ ఇది నిజం. సందేహంలేదు. ఆమెని మళ్ళీ చూసేదాకా నిద్రపట్టదు. ఆమె ఎవరో తెలుసుకోవాలోయ్.

[కుడిచైపుకి పోతాడు. అతడు నిమ్మగి మిస్తుంటే విద్యాపతి కాసేపు అలాగే జాలిగా చూసి, ఏదో ఆలోచిస్తూ, ఎడమ వైపు చీకట్లో ఓకూరికి పోతూఉంటాడు. అనేకసమయంలో ఎడమవైపునించి లక్ష్మీపతి ప్రవేశిస్తాడు లక్ష్మీపతి యాభై ఏళ్ల మనిషి. సన్నగా పొడుగ్గా ఉంటాడు. చవకరకం ధోవతీ, పరూ, కండువా ధరిస్తాడు. అలిసి పోయిన ముఖం. కష్టాల బగువు మొయ్యలేక కొంచెం వంగినట్లుగా ఉంటుంది నడుము; ఆ చీకట్లో సరిగా కనిపించక విద్యాపతిని ఢీకొని కింది పడతాడు. వెంటనే విద్యాపతి వొంగి అతన్ని లేవజేస్తాడు. ఆ చీకటిలో ముఖాలు సరిగా కనిపించవు]

విద్యా : ఏదో ఆలోచిస్తూ నడుస్తున్నాను. చూడలేదు. తుమించండి.

లక్ష్మీ : పరవాలేదులేండి. (నెమ్మదిగా నిమ్మగి మిస్తాడు)

[విద్యాపతి ఆగి, జేబులోంచి సిగరెట్ పాకెట్ తీసి ఓ సిగరెట్ తీసుకొని. పెట్టు జేబులోపెట్టి నిప్పుపుల్ల వెలిగించి సిగరెట్ ముటించి, నిప్పుపుల్ల కిందికి పారేస్తూ ఆకస్మాత్తుగా ఉలిక్కిపడతాడు మనో నిప్పుపుల్ల వెలిగించి కిందికిచూసి నేలమీదనించి ఓ పర్స తీస్తాడు. రంగం మగ్గికివచ్చి పర్స తెరిచిచూస్తాడు. వందరూపాయల నోట్లుంటాయి లెక్కపెడతాడు, పది ఉంటాయి.]

విద్యా : (కుడిచైపుకి చూస్తూ చెయ్యెత్తి) ఏమండోయ్.

[హీనస్వరంతో కేకెస్తాడు విద్యాపతి. కాసేపు అలాగే చూసి ఇంకోసారి కేక వేయబోయి కటాల్లున మును చూస్తుకుని చుట్టూచూసి పర్స జేబులోపెట్టుకొని గబగబ ఎడమవైపుకి నిమ్మగిమిస్తాడు. కొంచెం సేపాగి కుడిచైపుమంచి లక్ష్మీపతి ఇన్ స్పెక్టర్ దంపత్యువాయడూ ప్రవేశం]

లక్ష్మీ : (తను పడినచోటు చూపిస్తూ) ఇక్కడే, ఇక్కడేనండీ ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ!

ఇన్ : పబ్లిక్ గోడ్ మీద పర్స పారేసుకుని మళ్ళీ వెతికటానికొచ్చేవాడే నీసలైసె ఆశావాది [ఇన్ స్పెక్టర్ బార్నిలెట్ వేసి చుట్టూ చూస్తాడు]

లక్ష్మీ : ఇంకెక్కడ దొంగుతుండండి? కావాలనే ఢిల్లాట్ల పర్స కొల్లెకాడండి పరమలుచ్చా! మర్యాదగా లేవదీస్తే ఎంత మంచివాడో ననుకున్నాను. ఇంత దిగుల్పాజీ అయితేలేదు. ఎంత ఎరువేకాడండి ఇన్ స్పెక్టరుగారూ! నన్ను రక్షించండి దేవుడేలే సమయానికి కనిపించాడు. నా డబ్బు కొల్లెసినాడిని పట్టుకొని జైలో తొక్కి నా డబ్బు వాకిప్పించండి. ఒకటా, రెండూ! చెయ్యి. చెయ్యి రూపాయలండీ!

ఇన్ : చోరీ జరిగింటు స్టేషన్లో రిపోర్టింగ్‌ండి. అదృష్టం బావుంటే దొరకొచ్చు.

లక్ష్మీ : దొరక్కపోతే ఎలాగండీ! సర్వనాశనమై పోయినట్టే. ఇల్లు తాకట్టుపెట్టి తీసుకున్నాడబ్బండీ. అమ్మాయి పెళ్లి చెద్దామని గంపె దాకతో ఉన్నాను. కట్నం ఇహ ఎక్కడి నించి తెచ్చేదండీ.

ఇన్ : మీ పేరేమిటి?

లక్ష్మీ : లక్ష్మీపతి.

ఇన్ : లక్ష్మీపతి గారూ, అదైర్యపడకండి. దండయ్య నాయుడు ఇలాంటి కేసులెన్నో పట్టు కున్నాడు.

లక్ష్మీ : ఎవరండీ వారు?

ఇన్ : ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్యనాయుడి నే ఎరగరూ?

లక్ష్మీ : చిత్తం, ఎరగనండి.

ఇన్ : ఈ లాఠీ ఆయననే.

లక్ష్మీ : అయితే తమరికెలా వచ్చిందండీ?

ఇన్ : ఈ టాపీ ఆయనదే.

లక్ష్మీ : తమరే ఆయనకొరగదా!

ఇన్ : వాడే పీడు.

లక్ష్మీ : ఓహో! ఎంత అదృష్టం. (చేతులు జోడించి) నన్ను రక్షించండి ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ, భార మంతా మీమీదే వేశాను.

ఇన్ : మరేం ఘనవాలేగు, పదండి.

[ఇద్దరూ కుడివైపుకి నిష్క్రమిస్తారు. మైక్ బాగుపడుతుంది]

కోటి : సోదర సోదరీమణులారా! అదృష్టవశాత్తూ ఇప్పటికైనా మైక్ బాగుపడ్డది. ఇప్పటికే కాలాతీతమైపోయింది. నా ఉపన్యాసం త్వరగా ముగించేస్తాను. నే చెప్పే సమి టం లే, రావలసిన సాంఘిక, ఆర్థిక విప్లవా లకిముందు భావనిపవం రావాలి, అది రావా లంటే ఎంతో ప్రచారం జరగాలి యువ కులు ముందుకు రావాలి. అండ్రియ్ ఒక్క తాటిమీద నడిపించే నాయకుడు కావాలి. అతడు మంచి అనుభవజ్ఞుడై ఉండాలి. “సర్వేషాం సమస్త సన్మంగళాని భవంతు” అని మనస్ఫూర్తిగా కోరుకుని స్వార్థరహి తుడై ఉండాలి. అంతో ఇంతో దేశానికి మేలు చేస్తున్నవాడై ఉండాలి. అంచేత మీరెవనిచేసినా స్వార్థం విడిచి ఆలోచించి మరీ చెయ్యాలని మనవి. కాలాతీతమై పోయింది. ఇక నేను విరమిస్తాను. లోకా స్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు. సర్వేషాం సమస్త సన్మంగళానిభవంతు! ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

[చివరిమాటలు వినిపిస్తుండగా తెర]

[స శే ష ం]

శ్రీ హర్షుడు

శ్రీ చదలువాడ జయరామశాస్త్రి

శ్రీ మహాకవి, శ్రీ హీరఃశు పండితుని పుత్రుడు.
ఈయన తల్లి మామల్ల దేవీ యను సాధ్వీమతల్లి.
జితేంద్రియుఁ డీ మహనీయుఁడు. ఈయన చింతామణి
సరస్వతీమంత్రము నుపాసించి ఆమంత్రసిద్ధికి ఫలముగ
నైషధీయచరిత మను మహాకావ్యమును శృంగార రసో
జ్ఞులముగ రచించిన వాక్సిద్ధుఁడు. తనతండ్రికవిరాజుని
నైతిము చెప్పికొనియున్నాడు. చూడుఁడు. నైషధ
కావ్య ప్రతిసరాంతమునఁ గల శ్లోక మిది :

శ్రీ హర్షం కవిరాజ రాజ
మకటాలంకార హీరః సుతం

శ్రీ హీరః సుషువే జితేం

దియ చయం మామల దేవీ చ యం
తచ్చింతామణి మంత్రచింతన

ఫలే శృంగారభంగ్యా మహా

కావ్యే చాగణి నైషధీయ

చరితే సర్గోఽయ మాదిర్గతః.

మఱియు నీ సారస్వతి సామ్రాజ్య దీక్షా ధురం
ధరుఁడు, కవితార్కిక చూడామణి ఖండనఖండ
భాద్యును గ్రంథమును సర్వశాస్త్రసిద్ధాంతముల
ఖండించుదాని అద్వైతసిద్ధాంతము గాంచుదాని
రచించిన సర్వజ్ఞుఁడు ఇంకను ఈ కవిచంగుఁడు
కావ్యకుఁడైవ్వగుఁడను జయంతినంగునివలన తాంబూల
ద్వయమును బడయుచు ఉన్నతిపీఠ మధిష్ఠించి ఆరభు
నాసాంసునకు శోభ గూర్చుండెడివాఁడు వెండియు
సమాధినిష్ఠయందు బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరించు
కొన్నవాఁడు ఈ వాగ్విగుని వాక్కు తగ్గోళ్లు
నొగయుచుండెడిది ఈయన నైషధ కావ్యము మగునర్పి
యని చెప్పియున్నాఁడు. ఈ యరిమును గణనము
శ్లోక మొందు ఖండనఖండభాద్యును, నైషధము అను
గ్రంథములఁ గడపలఁ గప్పెట్లుచున్నది :

“తాంబూల ద్వయ మాసనం

చ లభితే యః కావ్యకుఁడైవ్వరాత్

యః సాక్షాత్కృతుఁడే సమాధిషు

పరబ్రహ్మ ప్రమోదార్థవమ్

యత్కావ్యం మగునర్పి

ధర్మితి పరా స్రక్రేమ యసోవ్యక్తయః.

శ్రీశ్రీహర్ష కవేః కృతిః కృతే

ముదే తస్మాభ్యుదయా దియమ్”

ఇంకను ఈ కవిప్రభువు, యెని పేర్కొన్న నైష
ధము, ఖండనఖండభాద్యము అను గ్రంథములు రెండును
సామాన్యులకు అభ్యేషములనియు, తాను గావలయు
ననియే ధీగుల శేషుషీ నికపోపలములుగ (కతిమయుగ)
వాని రచించితినియు, ఇవి వారికేళిపాకమున నొక్కొ
కచో మాత్రము గప్పెట్టివను దక్కినచోట్ల సారస్వతి
శ్రుమ్యగించుచున్న వనియు ప్రాజ్ఞంమన్యుల డెప్పి డీ
గ్రంథముల హరించి బలింపఁ గూడనియు శ్రద్ధతో
గుగుల వారాధించి గ్రంథముల దృఢగ్రంథు లన్నియు
సజలించుకొన్న సజ్జనుఁడు మాత్రమే ఈ కావ్యగో
ర్ముల నోలలాడుచు సుఖింప నర్హుఁడనియు అట్టివాఁడే
ఖండనగ్రంథమును బోధపఱచుకొనుటకు యోగ్యు
డనియు ఖండితిముగ ఆ గ్రంథాంతములఁ జెప్పియు
న్నాఁడు. చూడుఁడు:

“గ్రంథగ్రంథి రివా క్వచి

త్కిన్వచి దపి న్యాసి ప్రయత్నా న్మయా

ప్రాజ్ఞంమన్యుమనా వాతేన

పతతీ మాన్యీక్ ఖలః ఖేలతు

శ్రద్ధారాద్ధుగుః శ్లధీకృత

దృఢగ్రంథిః సమాసాదయ

త్యేత త్కావ్యసారీ

మజ్జన సుఖ వ్యాసజ్ఞం సజ్జనః”

ఇట్టి కవివల్లభుని దేశకాల జీవితముల నెఱుంగుట
పురోభివృద్ధికి చోచాదము గావున నిటఁ గొంత వీరిని
గూర్చి ముద్దిటంగును.

శ్రీ హర్ష నిజ స్వము

పూర్వము గోవిందచంద్రుడను రాజు కాన్య కుబ్జము నేలుచు వారాణసి లోనగు పుణ్యక్షేత్రములకు నైతి మధిపతియై యుండెను. ఈ వృషాలుని పుత్రులగు విజయచంద్రుడు. ఈ విజయచంద్రుని తనూజుడు జయంతచంద్రుడు. ఈయనకు జయచంద్రుడను సంగహనామము గలగు. ఈజయచంద్రుని కుమారుడు మేఘచంద్రుడు. ఇతడు తాను సింహగర్జనము గావించి సింగముల డీకొని వాని భంజించునంతటి ధైర్య శౌర్య సాహసోపేక్షుడు. మదపుత్రేనుంగుల మదమడంచువాడు జయచంద్రుడే డేకునందల యోజనములమేరగల పృథివీసామ్రాజ్యమున కేలికయై యుండెను. ఈరాజస్య స్వయము గంగాయమునల జలములఁ గ్రోలుచు నుండెడిది. ఈ ప్రభువతంసము దాసి గోమతి అగణదివేల గుట్టపుఁజాజు నడిపి మార్గర గడ గడ లాడించినది. ఇట్లన్ని విషయల కొంతతలేని ఈ జయంతచంద్రునికి మోదమునకు పూర్వత ఆనహిలైనని చెప్పవలయునా. ఇతనికాలము క్రీ శ. 12 వ శతాబ్ద మని ఈయన దానకాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈ ప్రభువు వారాణసి యంగు నివసించుచుండెను. ఈయన ఆస్థానిఁ బలువుగ విద్వాంసులు, కవులు నుండిరి. వారిలో శ్రీహర్షుని తిండియైన శ్రీహీగుఁ డొకడు.

ఈరాజు నోలగమున నొకప్పుడు శ్రీహీరునికి రాజుపత్నియవాడగు నొక గొప్పపండితునితో వాదము ఘటిల్లెను. (ఇతఁడు న్యాయకుమహంజలి కర్త ఉదయానాచార్యుఁడని కొందఱు. దానిని వైన విమర్శింతుము.) ఆ పండితుఁడు రాజుసమక్షమున వాదమున శ్రీహీగు నోడించి యవమతికి లోనుజేసెను. అంతి శ్రీహీగుఁడు నోగు మెల్ల నేరక లజ్జాపంకమున దిగఁబడి వైరభారము తిన్నఁకుంగఁదీయ, మునశిల్యము గ్రుచ్చుచుండ బాధపడుచుండెను.

ఇట్లు సంతాపమున నేమియుఁ దోఁపక శ్రీహీగుఁడుంకి దీనజనశరణ్య, కరుణామయి యగు గుర్గ నుపాస్తి యుంచెను. ఆ పండితునికి మెచ్చి కొంతకాలమునకు భగవతి గుర్తాదేవి కనఁబడి “ఓయి విప్రవరా! నీయెడఁ గరుణగలదాననై నిన్నునుగ్రహింప

నేతెంచితి. నీకోర్కె నేనెఱింగితి. ఇఁకఁ గొంత కాలము నీకు నీరక్తసత్త్వియగు మామల్లదేరియందొక పుత్రుఁడు జనించును. అతఁడు సకల గుర్వాదిమతముల ఖండించి నీమునశిల్యముఁ బాఁపువాఁడు. విశ్వవిఖ్యాతి సంకువాఁడు కాఁగలఁడని వరమిచ్చి దేవి యంతిత్వీకరుడయ్యెను.

అయంబ చెప్పినట్లు మామల్లదేరికి సుతుఁడుద్భవితెను. అతనికి శ్రీహర్షుడని పేగుగలిగెను. బాల్యమునంద శ్రీహర్షుఁడు మహామేధావి కాఁగలఁడన్న నూదనలు గప్పించుండెను. తిండి శ్రీహీగుఁడు ఆ పరాజయము పాతువుగ నానాటికిఁ బిక్కి న్యాధికి లోనై కడకు మరణశయ్య నుండెను అప్పుడొక నాఁడు శ్రీహీగుఁడు తనపుత్రుని శ్రీహర్షుని దగ్గఱకుఁ బిలిచి తనప్రక్కఁ గూర్చుండఁ బెల్లకొని యిట్లనియెను:

“నాయనా నేనెంగుల కి యపమృత్యువు వాఁడె బడనున్నానో నీకుఁ దెలిసి నదియే నన్నావాడా పండితుఁడు వాదమున నోడించి పరాధిరించుటను దీనికిఁ గారణము. దానికివగచి నలుగురిలోఁ దలయెత్తిలేక లోలోఁ గుమిలికుమిలి గూగుఁజుమున నే నేను పరలోకమునకుఁ బోఁబోవుచున్నాను నాకు నీవు పుత్రుఁడవై నందులకు నిన్నొకటి చేయ నాజ్ఞాపించుచున్నాను అది యేగుంటి వేని నిజముగా నీవు నా సత్పుత్రుఁడవై తేని నన్ను వాదమున నోడించి యవమానించిన యాపండితుని రాజుసముఖమున నే వాదమున నోడించి నీవు జయముగొంటి వేని అదియే స్వర్గముననున్న నాకు ఆత్మశాంతి గూర్పఁగలగు. ఏమితిండి ఈపని నాకై చేయఁగలవా చెప్పు మనవుడు శ్రీహర్షుఁడు, తిండి! నేను శిష్యక నీయూజ్జవెర వేర్దును. నిన్నానాఁడు జయించిన పండితుని జయించి కాని ఇచ్చటివారి మొగమింకఁ జూడను. నాయనా! ఇనే వాప్రతిని. నీపాదములంటి ఇనే ప్రసాదము చేయుచున్నాను, అని నిర్విధముగఁ జెప్పినంతి నే శ్రీహీగుఁడు కుమారుని మాటలకు తినివైరి విజితుఁడైపట్లు భావించి కొంత మనశ్శాంతి నొంది కొంత తిడవునకు కాలగర్భము నెంది స్వర్గ మలంకరించెను

శ్రీహర్షుడెప్పుడు తిండివియోగమునఁ బెల్ల కుండెను నిక్క లేనివాఁ డయ్యెను బంధువులునైతి మీబాలునికి నాయసపద వెంటనే రాఁదైరి. ఏడ్వినఁ గడుములు దక్కునా. కర్తవ్య మాలోచింపవలెఁగాని.

శ్రీ హర్షుడు

కావున శ్రీహర్షుడు తండ్రికి బారతాకికమును పుత్ర కాంక్ష మెట్లో యొకభంగి కష్టముమీద నెఱవేర్చి తనకు మిక్కిలి సమీపములగు బంధువులఁ బ్రార్థించి తన కుటుంబభారమును వారి కొప్పుఁజెప్పి తాను తపము నేను నిశ్చయించుకొనెను. విలయం తపమునా అభుటసభుటనాచణము కాని పితృవిమోక్షజముగు దుఃఖముకేవలక ఆయన యవమానంపుదుఃఖముక ప్రక్కఁ బట్టి లాగుచుండ నొక కొంతతడవేమియు చేయ నేరక నిర్విణ్ణుఁడైయుండి కనకా కుంబంతయు దింగునఱచి. తండ్రిగారు నెరవేర్చునానమైన విద్య నభి సేంపఁ దొడంగెను. కొన్ని శాస్త్రముల నెఱియు అధ్యయనము నేనెను ఇంతలో నొక సద్గురువు తిట్టస్థుడి యీ యనకుఁ జింతామణి మంత్రముపఱచిం చెను అంత శ్రీహర్షుఁ డతి నియమనిష్ఠతతో ఆమంత్ర ముష్ఠాన నొక యేటవారి జేరి యచ్చోనున్న త్రిభువనజవని, భగవతీయు నగు శ్రీగౌరీశివీ కేవలయ మెండుండ నందు వసించి గూఢపీఠా ర్చయంగు బద్ధాదులఁడై యొక్క వర్షికాలము గడిచి తో నాగించెను

ఇట్లెడతెఱపి లేక మంత్రమునుష్ఠించి మరియుఁ దపానిష్ఠ నాగింప మొదలిడి నాతని కై దాటునత్సరము లట్లే గడిచిపోయెను. అంత గౌరీశివ శ్రీహర్షుని దృఢ భక్తి మెచ్చుకుని ప్రసన్నురాలై కన్పటి, వత్సా నీ తపస్సునకు ఉపాసనకు సంతిసిల్లి నిన్నునుగ్రహింప వచ్చితిని. వరము వేళమున, తీరి నాకు నీవు వరమిచ్చు నలు ప్రసన్నులై నేని నాకు సంపూర్ణముగు విద్యా ప్రదానముతో నన్నినుగ్రహింపు మనియే భగవతి సంకుచయై యాతఁ డర్థించిన కోర్కెయట్ల వర మను గ్రహించి పోయెను

అంత గుహ్యసమైన వరముఁ బ్రాపించి శ్రీహర్షుఁ డచిరకాలమునది తిక్కలంకొగములంగును వేదవేదాంగములంగును సంగీతిశ్లోకములంగును మణిమంత్రములంగును జక్కని జిజ్ఞాసయు సంపాదించెను ఈయన వైగుప్త్య ముఁగ్యసామాన్యమైన దయ్యెను ఆ పాండిత్యగరిమ ప్రభావమునఁ దర్కి సంబంధమైన జ్ఞాపకయంగు ఈయనవాణి సగోష్ఠ తిక్ష్ణమై స్ఫురించెను గాజాన్దానములం దీ మహా నీయు పలుకుబడి పండితవగులు నైతి మెఱుంగ సమర్థులు కాలేను

పదంపడి శ్రీహర్షుడు లోకో త్తరమగునట్టి విద్యా ప్రాభవమున నలంకృతుఁడయ్యె తనవాగ్గీ లోకుల

కజ్జాతయై బోగకు రాకపోగా ఈ అతివిద్య అవిద్య యైల్లెనదిని మరల భారతి నుపాసించెను. తర్వాత వాగ్దేవి ప్రత్యక్షమై వత్సా! అతిపజ్ఞ నీకు దోషమే యైనది. కావున నీవు నిశీధివేళ శిగముఁ జన్నీటఁడడిపి తిశీలతోఁ బెగులదాచి నిద్రింపుము దాన నీకు గొంత కష్టసఖోప మానహిల్లి కొంత బుద్ధిమాంద్య మేర్పడును. పండితులు నీవాక్కు నంగకొఁగలరనెను.

అతిఁడటగావించి పూర్వమనోగఢుఁడై కాశీ పట్టణమున కేతెంచి ఆపురివెలపలి గవఁకునంగు నీలిచి రాజగు ఆ జయంతిచంద్రునికి నేనన్ని విద్యలఁ గఱచి గడిదీటితినని చెప్పిపంపెను కాన్యక భేష్ట్యుఁ డామాట విన్నంతి నే తాను కుజైకపక్షపాతి యగుట శ్రీహీర పండితు నోడించిన పండితుని వెంటబెట్టుకొని నాలుగు వర్షములవాగు పరివారము దన్నుఁ బరివేష్టింప శ్రీహర్షు డాన్న తావునకుచచ్చి అటఁ గొంతిసేపు సభిఁగావించి శ్రీహర్ష గౌరవపురస్కాముగ నాదరించి సుఖా సీనుఁజేసెను.

అప్పుడు శ్రీహర్షుఁడు జయంతిచంద్రునిట్లు వర్ణించెను.

“గోవింది నందన తయా చ వళఃశియా చ
మాస్మిన్ నృపే కుగతికామధియం తిరుణ్యః
అస్త్రీకగోతి జగతాం విజయే స్థరః స్త్రీ
రస్త్రీ జనః పున రి నెన విధేయతే స్త్రీ

ఓ తిరుణులారా! ఈ జయచంద్ర స్వపాలకుడు గోవింది నందినుఁడనియు సోగ నైనమేని నీగి గలవాఁ డనియు ననుకొని యీ నృపులంగుఁ గాముఁడను బుద్ధి నుంపకుఁడు. విలయన జగముఁగల్గి విజయము గొనుట యంగు స్వగుఁడు (మన్మథుఁడు) స్త్రీలను అస్త్రీల నుగా (అస్త్రములుగా) చేయుచున్నాఁడు. అనఁగా యువకుల మోహింపఁజేయుటకై యువతుల నస్త్రములుగాఁజేసి వారిని మోహపెట్టుచున్నాఁడు ఈ నృపతియన్న నో జగములు జయించుటకు, అస్త్రీ జనమును = స్త్రీలు గానివారిని (అస్త్రములుగల విగుల ననుట) స్త్రీజనముగా అబలలుగాఁ జేయుచున్నాఁడు. అనఁగా ఓశించుచున్నాఁడు.

అనునరముగల యీ శోకము నుచ్చైస్వరమున గంభీరముగ వాక్రుచ్చి వివరించెను. అప్పుడు ప్రభువు, పరివారము ఆ పండితుఁడు (తిండివైరి) అ శ్లోకార

మునకు మిగుల సంతసించిరి. శ్రీహర్షుఁ డెల్లరు మిక్కిలి శాసించిరి.

తద్వ్యాత శ్రీహర్షుఁడు తనతండ్రి నవమానించిన పండితు నోరగుంటఁ గాంచుచు నీక్కింది శ్లోకము చెప్పెను.

సాహిత్యే సుకుమారవస్తుని
దృఢవ్యాయగ్రహగంధితే
తత్కేవా మయి సంవిధాతరి
సమం లీలాయతే భారతీ
శయ్యవాస్తు మృదూత్రిత
చ్చివతి దర్భాంకురై రాస్త్రతా
భూమిర్వా హృదయంగమా
యది పతిస్తుల్య రతిశ్లోషితాన్.

మృగుమధురమైన కథావస్తువుల కావ్య సాహిత్య రసవిచారమునందుగాని చొరవలేనివారికిఁ దలదూర్చుకలనుగాక ప్రమాణాదివాద కర్మశ్రమైన వ్యాయదిగ్భవము తిర్కించుటయందుగాని సన్నద్ధుఁడనై ప్రవర్తించు తిటి వాయెడ భారతి లీలాలీలా సముపనే చరింపఁగలను (అనఁగా సాహిత్య తర్కములకెంటును దాను నిరాశూటముగ వాదముచేయఁగల ననుట.) ఎట్లనఁగా మెత్తని లేత చిగుళితోను దృఢ మొలకలలో మృదువుగ నుండునట్లు పఱచినశయ్యగాని కఱకురా నేలగాని యేది సతికి మనోజ్ఞమానా అదియొకదా అంగవక్త రతిహూర్వసది.

ఈ శ్లోకము విన్నంతినే శ్రీహర్షుని తండ్రివైరి వెఱఁగంది శ్రీహర్షుఁ డజేయుఁడని యెఱింగి ఓ వాగ్విదా నీవు భారతీసిద్ధుఁడవు. నీకు సముఁడైవఁడు గలఁడన్న నిక నీకంటె నిధికుఁ డెవఁడున్నాఁడు.

హింసాః సంతి సహస్రశోఽపి
విసే శాండీర్య వీర్యద్యతా
స్తవైః స్య పునః స్తుతిమహి
మహాః సింహస్య విశ్వోత్తరమ్
కళిః కోలకులై ర్మదో మదగజైః
కోలాహళం గోహలైః
సంహర్షో మహిమైశ్చ యస్య
ముముచే సాహంకృతే హంకృతే.

కానయందు మిగులబల్లదములైన ఘోశుకమృగములు వేసవేలుగలవు గాని లోకోత్తరమైన పరాక్రమముగల సింహములతో నీకంటె నిధికుఁ డెవఁడున్నాఁడు.

ముగల సింహము నొక్కదానినే మనము స్తుతించెదము. మృగరాజ మెంతవనుక అహంకారముతోడి తన హంకారముగానింపదో వరాహములక్రిష్ట మదగజముల మదము ఎలఁగుబంట్లు కలకలము కాలుగున్నల సంతోషము అంతవఱకే.

అని పిప్పివైరి తన్ను శాసించి తన తర్కవఁదనము ప్రకటించుకొనుసరికి శ్రీహర్షుని కా పండితు నెఱఁ గ్రోగుము శమిలైనను. పగవీడెను.

తద్వ్యాత జనుచంద్రుఁడు శ్రీహర్షుం గాంచి పండితోత్తిమా మియెడఁ బ్రతివాగులు చెప్పఁదగిన మాట ఇదియే. అంత నితగుం గాంచి ఓ శ్రీహీరవైరి నీవెంత చక్కని సమయోచిత మెఱింగితివి. ఎంత ప్రయోజనము సాధించితివోయి. యన్నంత శ్రీహర్షుఁడు తండ్రి విరోధిపై నీను పూర్తిగ నీడుకొనెను పండితు లిగువులు గాఢాలింగనము చేసికొని నెయ్యులైరి అట్లు ప్రభువు వారి నిగువురఁ గలిపి తొడ్కొనిపోయెను. విదిప శ్రీహర్షునకు సుధాంకురవళెరుగు సౌమ్యుండు మంగళప్రదముఁగు శ్రుతిమంత్రములతో దానమిచ్చెను. శ్రీహర్షుడు దానిం బ్రతిగ్రహించెను. మఱియు భూపాలుఁడు మహామేధానికి లక్షదీపారముఁగూడ నొసంగెను శ్రీహర్షుఁ డంతటి నామేడనివనించుచు మనఃశిల్యము విడిచిపోవ శాంతచిత్తుఁడై సుఖజీవనము గడపసాగెను.

ఒకనాఁడు జనుంతచంద్రుఁడు శ్రీహర్షుం గని కవిచంద్రా! వాడింద్రా? నీవేదైన నొక యాచార్య ప్రబంధమును రచించునా అనెను. శ్రీహర్షుఁడు రాజు ప్రార్థనము మేరకు నెషగును మహాకావ్యమును (నిషగ దేశపు రాజున నలమహారాజు చక్రతమును) కల్యాణాంతముగను, శృంగారాగ్రుత్తిమ రసోల్పణముగను, యహా గూఢాముల వ్యంగ్యభావమునఁ బ్రకటించునాగను, సారంగ త్తిరమును ప్రభునకుఁజూపెను. రాజు నెషధియ చరితిమును జూచి సంతసించి కవి సార్వభౌమా తియ కావ్యము లోకోత్తరము, అచార్యమునుబట్టి సంది యనులేడు. కాని దీని నీరసింపఁ బలువులు ప్రతి పక్షులు నెనుకుచుండుగు కావున ఎట్టి యవకాశ మట్టి పురోభాగులకుఁ గలుగనీక తాము మనోజ్ఞమగు తియ యీ కావ్యమును కాశ్మీరమునందలి శారదాపీఠమునఁ బండితుల మోల వినిపించి చూపి వారి మెప్పు వడిసి ఆవిషయ మారాజముఖమున లేఖవాయించు.

శ్రీ హర్షుడు

కొని రండు, పొండు అనెను. మఱియు నేవ్వరే నేగ్రంథమేని తమ రచించిననున్న నది, లెస్సగున్న దనుటకుఁ దార్కాణముగ ఆశాందాపీఠమునకు వెలసి యున్న భారతీయూర్తి హస్తమునకు తమ గ్రంథము నుంతురు. ఆ విగ్రహమున సరస్వతీదేవి సాక్షాత్తుగ మూర్తీభవించి యుండున దిగుటంజేసి ఆ గ్రంథము సత్ప్రబంధమైనచోఁ దేయూపుట ద్వారా బాగుగ నున్నదని నూచించును అది యసత్ప్రబంధమైనచోఁ దక్షిణము హస్తమునుండి విసరిపాఠవేయును. కవుల కావ్యముల బాగుగ కది యొకరికీ. కాన తాముట్లు చేయుట తమకు, నాకు, లోకమునకు శ్రేయముని నాతలంప నెను.

శ్రీహర్షుఁ డంగులకు సమ్యుతించి రాజు తనకు దారిబత్తెనునకుఁ గావలసిన వస్తుసామగ్రి, రెండెత్త బండి నొకటియు వలయు సహాయులను సిద్ధముచేసి యీయ వానితో నెట్లోపోయి కాశ్మీరముంజేరెను. మఱి యా శారదాపీఠముంజేరి యచ్చటి పండితులకుఁ దన ప్రబంధము గనఁబఱచి వారు సమ్యుతించ ఆ పీఠమున నిత్యసన్నిహితయై లేళ్ళోమూర్తియై వెలుఁగు చున్న సరస్వతీదేవి హస్తమునఁ దన ప్రబంధము నుంచెను. ఉంచియునుంచకమునుపే సరస్వతి యా కావ్యమును విసరికొట్టెను.

శ్రీహర్షుఁ డడిగిని ఏమి చేపి, నీవు మునుసలి వైనందుననా ఏమి? నీకు మనస్సు చలించినట్లన్నది. నేను రచించిన ప్రబంధమునా నీవు పాఠకె చుట, ఏమి ఈ విచిత్రసరిణి? ఏల నన్నిట్లవహనపఱచెదవు? అని నంతి ఓయీ! పరుల మర్మములఁ బ్రకటించి భాషించు వాఁడా! నీకుఁ దలంపునకు రాలేదా! నీ కావించిన పని, భగద్రచితమైన యీ కావ్యమునఁ బగనొకంపవ సర్గమున నన్ను గూర్చి యేమి చెప్పితివి. అరువదాఱవ శ్లోకము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొమ్ము, దమయంతీ స్వయంవర మునకు వచ్చి ముచ్చటించుచున్న నన్ను:

“దేవీ పవిత్రత చతుర్భుజ వామభాగా
వాగాలపక్షునరిమాం గరీమాభిరామాం
ఏతిస్య నిష్కృత కృపాణ సనాపాణేః
పాణిగ్రహే నిగుహ్యహం గుణం కుశానమ్ ”

చతుర్భుజ వామభాగమును బవిత్రము చేసిన వాడ్డేవి యని వర్ణించి నన్ను విష్ణుపత్నిగఁ బ్రకటన

చేసి లోకమునందు నిరూఢమైన నాకన్యాత్వమునకు భంగము గావించితివి.

యాచకో వందకో వ్యాధిః
పంచత్వం మర్మభాషకః
యోగినా మప్య మీ పంచ
ప్రాయో లోద్యోగకారకాః॥

యాచకుఁడు, వందకుఁడు, వ్యాధి, మరణము, మర్మములంట భాషించువాడు అను నాయైన యోగు లకు నైతియు ఉద్యోజకారకములు అన్న దాని ననుస రించి నన్ను మర్మభేషకురు మాటాడి యవమానించితి గదా. అందువలనఁ బాఠవైచితి ననెను.

అప్పుడు శ్రీహర్షుఁడు వాడ్డేవి వాకొన్న మాట విని కేవి! నీ వొక యవతారమునందు నారాయణుని పతిఁ జేసికొంటిని ఇట్లే పురాణములందు నీవు విష్ణు పత్నినిగ తెలియఁబడుచున్నావు కావున నేనున్న సత్యముఁ దెలిపితిని. నిజము చెప్పిన నన్ను నీవేల కోపింతువు నీ కోపించినంతమాత్రమున నీకలంకము వైదొలగునా ఏమమ్మా! అనెను.

అంత శారదాదేవి శ్రీహర్ష ధీరతకు మెచ్చుకొని యతని గ్రంథమును తాను స్వయముగ గ్రహించి యా సభామగ్యమున ఆ మహాకావ్యము సర్వాంగసుందర మని శ్లాఘించెను శ్రీహర్షుఁ డామాటపై ఆ పండిత బృందము గాంచి అయ్యలారా! ఈశారదాంగీకారమును మీ రాజరు మానకవేవునకుఁ జెప్పి యీ గ్రంథమును జూపింపుఁడు. మఱియు మీరు నీ గ్రంథము బాగుగ నున్నదని రాజునకుఁ జెప్పి యిది నిర్దుష్టము సుత్యుష్ట మున్న భావముతో నొక లేఖ మా జయంతిచంద్రునకు మీ రాజుచే నిప్పించుట వారిని గోరెను.

భారతీదేవి కభిమతమైన దా కావ్యముని తెలిసి నను నిజముగ సరస మా కావ్యముని తమకు నచ్చి యున్నను ఆపండితు లీసుగొన్నవారై కావ్యము లెస్సగు నున్నదని తమ రాజుతో జెప్పరు; లేఖ నిప్పింపరు సరిగదా రాజునునైతియు దర్శింపఁజేయరు.

ఇంక నేమిచేయుటకు శ్రీహర్షునకుఁ దోచ లేదు. ఇంకను జాఁతముగదా యని కొన్నిచూసము లచ్చట నే యుండెను. తాదెచ్చుకొన్న బత్తెనుంతయు వ్యయమాయెను. సహాయులు ముందుగనే మరలి పోయిరి. బండిని, ఎడ్లను గూడ విక్రయించి ఆది త్తమున

గొంతకాలము గడపెను. ఇంకఁ గొన్నిదినములకు మాత్రమే ఘన జగసునంత రొక్కము మిగిలియుండెను. ఎంత గొప్పవాఁడును గాలము గానప్పుడేమి చేయఁగలడు. కుజనుఁడు కుందును. ఇజ్జనుఁడు విధివైపరీత్యముని భగవంతుని స్మరించును గాదే.

అట్ల యొకనాఁ డా కవిత్వజ్ఞుఁ డచ్చటి నదీ తీరమును జేరి యచ్చట నొక దేవాలయము సమీపమున గుఱ్ఱుండి రుద్రజపము చేసికొనుచుండెను. ఆచెంత నొక బావియుండ దాన నీరు తోడికొనుటకు ఊరి నుండి యిరువురు చేటికలు (ఫరిచారికలు) మిగుల త్వరతో వచ్చిరి. నీరు చేఁగకొనుటలో నేముంగు నేముందని వంతులు వేసికొనిరి. అందుపై వారికి వాదులాట యేర్పడెను. అది కొనకు ముదిరి తిట్లాటకు నై పండి కొట్లాటయైనది. వా రొక గొకరి శిరోజులఁ బట్టికొని చేఁగులతో బాదుకొనిరి బాగుగ వేటులు దివికినుక హెచ్చి రోసముతోఁ బోయి రాజకులమున నభియోగము గావించిరి.

రాజు మాధవదేవుఁడు వారిం గని మీరు కల హించు నప్పు డట సాక్షి యొకఁడైన నున్నాఁడా అని ప్రశ్నించెను. వారు విప్రుఁడొకఁడు జపతత్త్వగం డచ్చట నుండుట యెఱిగించిరి. రా జువ్యోగంఁ బంపి వారిఁ దోడితెంపన వారుపోయి శ్రీహర్షుఁగొని తెచ్చిరి. నృపాలుఁ డా మహామేధావిం గాంచి ఆర్యా వీరితగవు తీర్చవలసియున్నది. వీరిలో నెవరిది తప్పు, ఎవరిది యొప్పు అను విషయము మీరు దయచేసి చెప్పెనరా అని కోరెను.

అంత శ్రీహర్షుఁడు గీర్వాణభాషలో భాషించుచు ప్రభూ, నేను వైశేషికంఁడను. నాకు ఈ దేశభాష రాదు. కాన వీరి నయానయముల నేర్పరించి చెప్పవలంతుని గాను. కాని ఈ చేటిక లిగువురు వివాదపడి మాట్లాడుకొన్న ప్రాకృతభాషాశబ్దము తెల్లల్ల మీకు నివే దింతును. దానిపై మీరు తీర్పు నెప్పుడని, ఆ పరిచారి కల కలహభాషణమును, ఆ శబ్దములఁ గొన్ని వందల సంఖ్య వాని మొరలుతుల క్రమము దప్పక యొప్పు గించెను. దానికి రాజుచ్చెరువడి ఎవరవయ్యా నీవు యింత మేధావివి? ఏమి నీప్రజ్ఞ! అని క్లాఘించి ఆదానీద్యము మును దబ్బాప్పుల నిద్రియించి వారికిఁ దగుశిక్ష విధించి వారిఁ బంపివైచెను.

తర్వాత ఈయన యుదంతమంతయు నెఱుంగ వేడి మరల శ్రీహర్షుం గాంచి మహానుభావా నీవెవఁడవు.

పండితశిరోమణివిగ నున్నానన శ్రీహర్షుఁడు తన కథయంతయుఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు రాజునకు నివేదించి, ప్రభూ! మీ శారదాపీఠ పండితు లాచరించిన దౌర్జన్య మునంజేసి యీ పురమున నిట్లు గుఱు మనుభవించు చున్నా ననెను. ఆ క్రమమంతయు నెఱింగి రా జా పండితుల రప్పించి మీరేమి మిక్కిలి మూఢులుగ నున్నాగు. ఇట్టి పండితచండ్రుఁడు గన్పట్టినంత నే న్నేహము చూపకున్నాను?

వరం ప్రజ్వలితే వహ్నీ వహ్నీయా నే హితం వపుః న పున గ్గుణసంపన్నే కృషిః స్వల్పోఽసి మత్స్యరః వరం సా నిగ్గుణావస్థా యస్యాఽఽకోఽసి నమత్స్యగో గుణయోగేతు నైముఖ్యం ప్రాయః సుమనసామపి.

గుణవంతునెవ స్వప్నియగఁ గావించు మత్స్యరము కంటె మండుదున్న వగ్గిలోబడి కిరీరము నొఱుంగుట మేలు. మంచి మనస్సుగలవారికి లీఱదుగా గుణముగల వానిపై నైముఖ్యము చూపుటకంటె మంచి చెడ్డ లంటని నిగ్గుణావస్థ లగుగాదా. తొవున మీ గెల్లగు నిజ ముగ దుష్టులు. ఇంకనైన మీ దౌష్ట్యమువీడి పశ్చాత్తాప మొంది ఈ మహనీయునిఁ గనిచక్రవర్తిని మీ గృహ ములకుఁ బిలువొనిపోయి యొక్కొక్కరును సత్కరింపుండని యానతిచ్చెను అంత మన శ్రీహర్షుఁడు.

“యథా యూన స్తద్వత్పరమ రమణీయాఽసి రమణీ కుమారాణా మంతఃకరణహరణం నైవ పగుతే మగుక్తి శ్చే శ్చే నృపయాతి సుధీభూయ సుధియః కిమస్యా నామ స్యా దిరసపురషారాఽనపరైః”

యువకుని కంటికి మిగుల సౌంపుగూర్చు చెఱవ బాలర డెంద మెట్లానందపఱునఁగలడు. నా వాణి మంచి బుద్ధికైనచో అమృతమై మనస్సు మత్తలఁ జేయును. ఆనావాణి అరిసికులకు పుగఘట నారాధింప నాసక్తులైన వీరి నెట్లు సంతోష పెట్టఁ గలుగును?

అని అను శ్రీహర్షవాక్యములు విని వానియంగు లక్ష్యముంచి రాజునాఁతి శిరసావహించి మహాకవిని తమ గృహములకుఁ గొంపోయి యొక్కొక్కరును జక్కగ సత్కరించి తమ చెట్టనేతకు నైరింపుండని కవీంద్రునిఁ బ్రార్థించి యాయన సంతసింపజేసి రాజసమ్ముఖమునకుఁ దోడుకొని వచ్చి నిల్పిరి.

మాధవదేవుఁడును శ్రీహర్షుని ప్రబంధము చక్కగ నున్నదని జయంతచండ్రునికి లేఖ వ్రాసియుచ్చుచు

శ్రీ హర్షుడు

మహాకవినిఁ బూజించి ధనాధికమున గౌరవించి పంపెను. శ్రీహర్షుఁ డాభంగి తనకొక్క నేరవేరవచ్చి తనరాజును జయచంద్రుని గాంచి లేఖ యొసంగెను. ఆ నృపుఁడు కవివలన సంగతియంతయు విని మిక్కిలి సంతసిల్లెను. అదియొదలు నైవేద్యముదరితము లోకము నందు ప్రచారము పొందెను.

శ్రీహర్ష కవించంద్రుఁ డా జయచంద్రుకడ నేయుండి శంకషఖంభాద్యుని గంధముల రచించుచుండెను. అట్టికఱి యొకప్పుడు జయంతచంద్రుని ప్రధానులలో నొకఁడు పద్యకరుఁడను వాఁడు బుద్ధికాళి శ్రీ అణహిల్ల పుష్పమునకు బోయియుండెను. పురము వెలుపల నొకసర సీరమున కుడ్డలుదికి చాకివాండ్రు అఱి వేసియుండిరి. వానిలో నొకప్పుడుమలువపైఁ గుమ్మెదలు మొగలిపూవునందు వలె వ్రాలియుండుటం జూచి యా గుఱులము సద్యగుగంధ మగుట యెఱింగి దీని ధరించు చేడియ తిప్పక పన్నీనిహతిదై యుండునని యూహించి యాచాకలిం గొంత ధనాధికమున నల రించి యామలువ ధరించు నింటిని వాకుఁ జూపుమామని యడిగెను. రజకుఁ డందుకు సమ్మతించి నాటిసంజవేళ నానుంత్రిం దోడుకొనిపోయి యొక హర్యయమున వసించు కాలాపతిపత్నిని (సాలెననిత) పతినియుక్తను ఎలజనవసమున వెలయుదాని నందచందముల సెలవేని దాని నూహదజీవి యను పేరుగలదానిఁ జూపి దెను. సద్యకరుఁ డా సురూపతోఁ గొంత ముద్దుటించి యిట్టి వనిత మనఁజేరికొంతగ నున్నఁ జాల మెఱుంగుగ నుండు నని తలంచి యామెను సమ్మతించఁజేసి యాబ్రాలి సేలు దొర కుమారపాతితుని కాసంగతిఁ జెప్పి యాయన యనుమతింపఁ దాను సోమనాథ పురయాత్ర పూర్తి చేసి కొని వచ్చువాఁ డామెం దోడ్కొని వచ్చి జయంతచంద్రునకు భోగకొంతఁ గావించెను. రాజా నూహదజీవియం దుజ్జ్వలమగు ననురాగమున వర్తిలుచుండెను.

ఆ నూహదజీవి సకలశాస్త్రములందు విజ్ఞానము గడించి చక్కని వైద్యవ్యయు సంపాదించి కలాభారతి యన్న బిరుదుమున జగత్ప్రసిద్ధిఁ జెందియుండెను. మఱియు నా విద్యవీరుణి మిక్కిలి గర్వితయై యుండెను. మన శ్రీహర్షకవి సైకిము నరభారతి యన్న పేరు వహసియుండెను. ఈ మహనీయుని కా బిరుదుముండుట నూహదజీవికి సహింప రాని

దయ్యెను. ఒక్కనాఁ డామె శ్రీహర్షుని పిలిపించి లెస్సగ నత్కరించి సంతుష్టుండేసి నీవెంతటివాఁడ వనెను. నేను కళాసర్వజ్ఞుఁడననెను. అంత నాభామిని నీవల్లు సర్వజ్ఞుఁడ వైనచో నాకు కాలిజోడు కుట్టి తెమ్ము, మాతముగా నీప్రజ్ఞయనెను. కాలిజోడు కుట్టుట తెలియదన్నచో తనసర్వజ్ఞత్వమునకు భంగము వచ్చి అజ్ఞతాదోషము తిన్నంటుకొనును. వాని నిర్మిం చేసమన్న బ్రాహ్మణధర్మమునకు నీదత్త ప్రాపించును. తిన్నిట్టి నీచంపుఁబనికి నాపె వినియోగించుననియాయన తలంచుగాఁ నెఱుంగఁడు. సరి కానిమ్ముని యాచెలి యానతి సంగీకరించి శ్రీహర్షుఁడు చెట్టుపట్టెతోను నారతోను ఒక చక్కని పాదరక్షలజత సిద్ధిముచేసి చేతఁబట్టుకొని యా నూహదజీవి నగరివాకిటికి వచ్చి యామెకుఁ జెప్పించెను. ఆమె నిజాయితితో వచ్చి నిలువంబడుట శ్రీహర్షుఁడు తనకన్నులు నలువంకల బెదరుమాపులు చూచుచు చలించుచుండ జేసి నీకిదె చెప్పులజత కుట్టి తెచ్చితిని. కాళ్లందొడిగికొనుము, అని వాని నలు నుంచి ఇట్టి పనిసేతకు నేను మాదిగవాఁడ నైతిని, నేను నిల్పినచోట నీరు చల్లించు డని చెప్పచు మరలిపోవుచు జయంతచంద్రు దివాళమున కేగి రాజా నీప్రియురాలి కొంటిచేష్ట యిట్టిదినావైదగిలెను. నేనిక నీటనుండ నురవుగాదు. నీకు జ్ఞప్తికి దెచ్చితినిని చెప్పి పోయి గంగయొడ్డు నేరి సన్యాసము గ్రహించెను.

నూహదజీవి పగసాధింపు

జయంతచంద్రుడు రాజ్యప్రస్తుండగుట

రాజశేఖరుఁడను మహాకవి (క్రీ. శ. 1848) పదునాల్గవ శతాబ్దమున నున్నవాఁడు. తన ప్రబంధ కోశమున వైవృత్తమేగాక. ఈక్రిందఁజెప్ప విషయమును గూడ వ్రాసియున్నాడు.

ఆ నూహదజీవి జయచంద్రుని తనవశముచేసి తా నేమహారాజ్యయై రాజ్యవ్యవహారములందుఁ బాల్గొనుచుండెను. ఆమెకు కాలక్రమమున నొకకుమారుఁడు గలిగి వర్ధిల్లి యావనముం బ్రాపించి గుర్తయపరుఁడై యుండెను. ఈ జయంతచంద్రునికి విద్యాగరుఁడని మంత్రియొకఁడు గలఁడు. అతఁడు చింతామణి, వినాయకుల నుపాసించి వారియనుగ్రహమున స్వర్ణవేధి (అన్నిలోహముల బంగారుచేయునది)యను నొకశిలను ప్రసాదముగఁ బహిసియుండెను. దాని ప్రభావమున

నాతఁ డొక్క పతి 8800 పరు విఠ్ఠలకన్న ప్రదానము గావించి అపరయుధిష్ఠిఁడనను ప్రఖ్యాతి నొందెను. ఇట్లే యాతఁడు జీవితకాలమున అన్నదానము నిరంతరము సేయువాఁడు. ధర్మపరుఁడు గావున రాజునకతిని యెడ గౌరవము మెండు. ఒకనాఁడు గాజు తనరాజ్య మెవ్వరికిఁ బట్టము గట్టవలెనని యీ విద్యాగురుని సలహా అడిగెను. ఆ మంత్రి రాజుతో రాజు ఎవఁకిత్తునని నీవేల సంకేహింప? నీసత్పుత్రుఁడగు మేఘ దండ్రునకు రాజ్యముపట్టము గట్టమనెను. రాజుండు లకు సమృథించి మేఘదండ్రు సామ్రాజ్యమునకధిపతిం జేయఁ బ్రయత్నించుచుండెను.

ఈ యుదంతము నూహదేవి చెవికెక్కినను ఆమెగడుక్రుద్ధయై తనకొమరునికి రాజుపట్టము గట్టక పోయెను గదా యని యీసు వహించి యెట్లయిన మేఘదండ్రునికిఁ బట్టము గట్టనీకుండ చేయవలెను, రాజును పవిత్రభూమి జేయవలెనని సంకల్పించుకొనెను. తాను మహారాజ్ఞ, ధనాధ్య, స్వశాంతిసేచ్చాప్రవర్తన యొప్పుననుదనును కోపమినుమడింపఁ దనప్రధానఁడలిచి తక్షశిలాధిపతి యగు సురత్రాణుని కాశిపై దండెత్తి రావలసినట్లు చెప్పవలసినది. అతనికి ప్రతి మజటికి సపాదలక్ష (లక్షయలవదియైదు వేలు) దీనారములఁ జెల్లింతు మని చెప్పి యండయాత్ర దరలిరమ్మని చెప్పిపంపెను వారట్లుపోయి యా సురత్రాణు యుద్ధ సన్నద్ధుం జేసికొని కతిపయ ప్రయాణములఁ గాశి ముట్టడింపఁ జనుచుండుచుండిరి. ఈసంగతి యెట్లా విద్యాగురునకుఁ జారుల మూలమున దెలియరాగా రాజుంగని యాతఁడు నూహదేవి నిన్ను నీకుమారుని హతిమార్పు పన్నుగడ పన్నినది. అది క్రియోన్ముఖమై సురత్రాణుఁడు నీపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాడు, నీవు జాగరూకుఁడ వగుమని ప్రబోధించెను. రాజు, దేవి నాకువల్లభి, అట్లెన్నటికిఁ జేయదనియు నీవువిన్నది అసశ్యమని కూడ ననెను. పైగా తన్ను తిరస్కరించెను. ఎంకిఁ చెప్పినను రాజు వినఁడయ్యెను. అప్పుడు, మంత్రి విద్యాగురుఁడు చేయునదిలేక ఆక్కటా రాజింత మాఘంఁడయ్యెనే. రాణిని జూతమా బలవతి, అవి వేకిని, పలుకుబడిగలది. ఈయనుచేయదుమత రాజు మరణము తప్పగు రాజుమృతికన్న నేను ముందుగ నే ఈ శరీరమీఁగుట మేలుగదా యని వచ్చి యారాత్రి నింటనెట్లో గడపి మరుసటిదినమునఁ బ్రొద్దుటివేళ

రాజనీధిచుంగుఁ జనుచుండెను ఆ విద్యాగురుమంత్రికి ఎగుర నొకపిండిముప్పను జేపట్టినవాఁడు వచ్చెను. ఆ పిణ్యాకము దిశఁగొర్కి కలిగి కొంతదాని గ్రహించెను. మఱికొంతియారము పోవుచికి చీలిన సెనగల గంప నుండి సెనగలు రాలిచుండెను. వానిం గూడఁ దినవలె నని మంత్రికి నోయూఁగెను. ఈరెండు గోడ్గులును దింకు జేటుచూడ్పుననని నిశ్చయించుకొని రాజుండేరి రాజు నాకిజీరితముపై నాస వీడినది. నేను గంగాజల ములఁ బడి చిత్తును, నీసెఱుగోరి వచ్చితినినెను. అంత నోయీ మంత్రి నీవు చిత్తువేని మేము హాయిగ గుభపడెదము మాచెవులు చిల్లులునోవకుండును పోహమ్ము అనెను. హితవదనము వినమి, చెనుదారి పోక, మంచి వానిఁ జెట్టఁగఁగఁచుట, గురుజులు నవనూనించుట అనునవి కదా మృత్యువుయొక్క పూర్వరూపములని రాజునెడ ప్రీతివగులుకొని మంత్రి విద్యాగురుఁడు గంగాజలములంగు దిగి నిలువంబడి తనకులపుగోహితం బిలిచి దానిమిత్తురమ్మనెను. అతఁడు చేయఁబాపిసంత ఆస్పగ్నవేధి పాపాణమును (తాతని) పుగోహితంచేత నిడి మంత్రి జలముల మునింగి మృతిజెందెను పుగో హితండా శిలాతల్లివై మెటుంగక మంత్రి యాహాయి దానము చేసినాఁడేమి యని వినుచున్నది అతనిని ఆ గంగాంబువుల బాబునైచి యేఁగెను.

తర్వాత సురత్రాణుఁడు చండప్రపంచభేరిధ్వాన ములతో కాశీనగరము ముట్టజించి జనుదండ్రుని జెర వత్తెను కాశీనగరము యవనుల వశమయ్యెను. తర్వాత జనుదండ్రుఁడు హతమయ్యెనో మృతిచెందెనో మనకు దెలియరాదు. ఇది జనుదండ్రుని తిస్వగాదు. “దినాశ కాలే విపరీతబుద్ధిః” అనికదా అగ్యులండు. అందుకు సరిగ నే ఈతఁడు ప్రవర్తించెను.

శ్రీ హర్షుని కాలము

ఈ జయంతదండ్రుఁడు. విక్రమశకము 1243 వ సంవత్సరమున ఆషాఢ శుద్ధ సప్తమి భానువాసరము నాఁడు వారణాసియందు గంగాలోఁ గ్రగుంకుటిడి హరి హరులఁ బూజించి దేవర్షిత్వగీర్వాణములఁ దాను తన పెద్దలు కృతార్థులగుటకు, కొమారియను గ్రామమును, భారద్వాజగోత్రుఁడను, రాక్షతి అడిలే పోతుఁడు రాక్షతి శ్రీ ఘండా పుత్రుఁడు నకు దోడా రాక్షతి అణంగుడను విఠ్ఠునకు దానము చేసి యున్నాఁడు.

శ్రీ హర్షుడు

కొబటి ఈ ప్రభుని కాలమే శ్రీహర్షుని కాలమగుచున్నది. కాఁబటి శ్రీహర్షుఁడు క్రీస్తుశకము (1187 వత్సరము) పండ్లొండవ శతాబ్దము ఉత్తరార్ధమున నుండెనుట స్పష్టమగుచున్నది.

ఇది యిట్లుండఁ బలువున విమర్శకులు శ్రీహర్షుఁడు 8 వ శతాబ్దమువాడగు శంకరభగవత్పాదులకు వారి శిష్యులకు సమకాలికుఁడని సమర్థింపఁ జూచుచున్నారు. మఱికొందఱు వాచస్పతిమిత్రుఁడు, ఉదయనాచార్యుఁడు, ముమ్మటభట్టు, లోనగువారికి సమకాలికుఁడనియు వాక్రుచ్చుచున్నారు. వాని సత్యాసత్యము లటుండ వాగు చెప్పనట్టి యుక్తులు చిగువగులకు వినోదముగ నుండునని యిటు వ్రాయుచున్నాను—

వీరిలో ఆదిశంకరులకాలము క్రి॥ శ॥ 8 వ శతాబ్దముని పెక్కురు సిద్ధాంతము చేసియున్నారు.

శ్రీ శంకరాచార్యులవాగు భారతదేశము సంచారముచేసి దుర్మతముల ఖండించి ఆదైవతిమతస్థాపనము చేసిరి. ఇది జగద్విదితము. వీరి చరిత్రమును ఆనందగిరి, మాధవవిద్యారణ్యులు లోనగువారు శ్రీశంకరవిజయమును పేర వ్రాసియున్నారు. ఈ మాధవవిద్యారణ్యులు శంకరవిజయము వ్రాయలేదనియు, ఇప్పుడు వారి పేరఁ గన్నట్లు శంకరవిజయము వ్యాసాచలకవి యను ఉద్దండపండితుఁడు వ్రాసిందనియు నిట్లు మనకు దాహరణీయమగు శంకరవిజయ కర్తృత్వముననే తిగాదా యున్నది. అని యిటుండనిండు. ప్రస్తుతము మనకు ఆ శంకరవిజయములో శంకరాచార్యుల శ్రీహర్షుని వాదమున నోడించెనని తెల్పు నొక శ్లోకము గలదు. చూడఁడు:

పటయుక్తి నికృత్తి సర్వశాస్త్రం
గురుభట్టోదయవాదికై రజశ్యం
సహ ఖండనకార మూఢదర్పం
బహుభా వ్యుగ్ధి వశేవనం దకార॥
(శంకరవిజయం సర్గ 15, శ్లో 157)

తనయుక్తిపాటమను సర్వశాస్త్రముల సిద్ధాంతముల ఖండించినవాఁడును, పూర్వమీమాంసా ప్రవర్తకులగు కుమారిలభట్టు, ప్రభాకరుఁడు లోనగువారికిని న్యాయదర్శన పారంగతుఁడగు ఉదయనాచార్యులకును ఆజయ్యుఁడును (జయింపరాని వాఁడనుట) (మీమాంసా

దర్శనమును, న్యాయదర్శనమును ఈ శ్రీహర్షుఁడు ఖండించియున్నాఁడు అని భావము) ఖండనఖండన భావ్యమును గంభమును రచించినందున మొండుకొన్న గర్వముగలవాఁడు నగువానిని (శ్రీహర్షుని అధ్యాపకర్యము, అతె వ్యాఖ్యాతలు) మిక్కిలి వాదమున వాదించి వశేపణమకొనెను. (ఆదిశంకరులు కర్త), ఇది ఆ శంకరవిజయకర్త కావ్యవినోదమునకై వ్రాసినట్లే కన్నట్లుచున్నది. ఇట్లే పెక్కుమతస్థులను (ఆలేలమున లేనివారిని) జయించిట్లు చెప్పినాడు. కాని యది ఆయా మతప్రవక్తలగువారి శిష్యుశిష్యులను శంకరులు జయించి వారి మతముల ఖండించి తమ మతముల నెఱకొన్న విషయమే ఇట ప్రధానముగాని వేరుగాదు. కావున నట్లాసందర్భమున సరిపెట్టుకొన్న దోషము లేదు.

శంకరుల శిష్యులు శ్రీహర్షుని సమకాలమువారినిగా జేసి కొందఱి యుక్తి నొకదానిఁ జెప్పదున్నాడు.

ఒకప్పుడు శ్రీ శంకరుల శిష్యులు శ్రీహర్షునితో వాదము స్వేబోయిరి. వాగు పోయిన సమయమున శ్రీహర్షు డెట్లై మేలపై నొక తూఁగుబుయ్యెలలో నుండి యూఁగుచు వారిఁజూచి లేచి వారిని గౌరవింపఁబయ్యెను అట్లు శ్రీహర్షుడు తమ్ము మర్యాదతోఁ జూడకుండఁజూచి శ్రీశంకరుల శిష్యులు గినుక నెంది “అత్యుగ్ధ్రియః పశినహేతః” (పైనుండుట క్రింద పడుటకే) అనిరట. అందులకు శ్రీహర్షుఁడు, “ఘ్రువే అవ్యాక్షిః (కారణము మీరన్నది ఘ్రువునందు అన్వయించదు. అఁగా ఘ్రువుఁడు (ఘ్రువ నక్షత్రము) నూర్య చంద్ర సప్త నక్షత్రముండలముల కన్నింటికి పైనుండునది.) అట్లు మిగుల నెత్తుననున్నను క్రిందఁ బడెను గదా అని అనెనట అందులకు వారు “ప్రళయే తిస్థాసి పతినసంధివః” ప్రళయమునందు ఆతనికి (ఘ్రువుకి) గూడ పశినును సంధించును అనిరట. అందుమీద శ్రీహర్షుఁడు “తిదా సర్వేషాం పతినమేవ” అప్పు డిన్నింటికి (ఉచ్చినీదిలులే కనుట) పతినమే కదా అని వారి నిగుత్తరుఁ జేసెనట ఇది వారికి సమకాలము అనుట వఱి వాచస్పతిమిత్రునకు శ్రీహర్షుఁడు సమకాలమువాఁడనువారు కొందఱు

ఈ వాచస్పతిమిత్రుఁడు ఘనపండితుఁడు. ఈయన ఉద్దర్శనములందును ముఖ్యగంభముల వ్రాసియు

న్నాడు. శంకరాచార్యులవారు వ్రాసిన బ్రహ్మ సూత్ర భాష్యమునకు భావతీయమనే నొక సుప్రసిద్ధమైన కౌలంకమయిన స్వతంత్ర వ్యాఖ్య వ్రాసిన మహనీయుఁ డితిడు. ఈయన భావతీ వ్యాఖ్యకు, కల్ప తన, పరిమళాది వ్యాఖ్యానము లుద్భవించియున్నవి. ఈయన, గౌతముని వ్యాఖ్యదర్శనమునకు (సూత్రములు) ఉన్యోతకరూపము పంకితుఁడు వ్రాసిన వార్త కములకు వ్యాఖ్యవారిక తత్పర్య టిక అను వివరణ గ్రంథమును నిర్దుష్టముగా వ్రాసియున్నాఁడు ఈ గ్రంథమునకే ఈయన కిందుక యీనలివారకు ఉదయ నాచార్యులవారు తత్పర్యపరిపత్తియను వివరణ గ్రంథము వ్రాసియున్నారు. ఈ వాదస్పృతి మిశ్రుఁడు, వ్యాఖ్యసూత్రములకు వ్యాఖ్యసూత్ర సూచి నిబంధనము అనుదాని రచించుచు దాని రచనాకాల మును, దాని కడపలు :

వ్యాఖ్యసూచి నిబంధోయ మకారి విరూపాం ముడే శ్రీవాదస్పృతిమిశ్రేణ వన్యంక వసువత్సరే.

అను శ్లోకమునఁ దెల్పియున్నాఁడు కాఁగా ఈయన కా.ము శాలివాహనశకము 898 వ సంవత్సరమున చున్నది. దీనింబట్టి ఈయన కాలము క్రీ శ పదియవ శతాబ్దము (976) ఆరంభమైనది. ఇంకను మఱి యొక విశేషమేమనఁగా శ్రీ వాదస్పృతిమిశ్రుఁడు శ్రీహర్ష రచితమున ఖండఖండఖాద్యమును ఖండించి నట్లు చెప్పవచ్చును. కావున శ్రీహర్షుఁడు శ్రీ వాద స్పృతిమిశ్రునికి సమకాలమువాఁడగుచు. ఇది పొసఁగుటలేదు. చూడుఁడు: శ్రీహర్షుఁడే తన ఖండఖండ ఖాద్యము చతుర్థపరిచ్ఛేదమున వాదస్పృతిమిశ్రుల మతియు సుద్ధాటించి విమర్శించియున్నాఁడు. కావున 10 వ శతాబ్దమువారకు వాదస్పృతిమిశ్రునకు శ్రీహర్షుఁడు 12 వ శతాబ్దమువాఁడు సమకాలీనుఁడగు నట్లులేదు.

వైగా ఉదయనాచార్యులకు శ్రీహర్షుఁడు సమ కాలమువాఁడని కొందఱు చెప్పెను. ఈ ఉదయనాచార్యులవారు వాదస్పృతిమిశ్రులకు కొంచెము ఈనలి వారిని ముందే చెప్పియున్నారు. ఈ మహనీయుఁడు వ్యాఖ్యదర్శన పారంగతుఁడు. ఆ కాలమున నింతటి పండితుఁడు లేడన్న నది అతిశయోక్తి కాదు. ఈయన వ్యాఖ్యకుసుమాంజలి యను చార్యకౌది దుర్మతముల ఖండించు గ్రంథమును రచించియున్నాడు.

ఇంతియగాక లక్షణావళి లోనకు పెక్కు గ్రంథముల రచించిరి. వీగు తమ లక్షణావళి యను గ్రంథమున దాని రచనాకాలము విస్పష్టము గావించి యున్నాఁడు. కనుఁడు:

తక్కాంబరాంత ప్రమిళే
ప్యతీశేష శకాం తత్ర |
వన్దేహృదయం శృక్
సుబోధాం లక్షణావళి ||

దీనింబట్టి వీరికాలము శాలివాహనశకము 906 వ సంవత్సరముననున్నది. కావున క్రీస్తుశకము 10 వ శతాబ్దము కడపలు (984) వారి యునికియని తెలియుచున్నది. ఈ యుదయనాచార్యులవారే శ్రీహర్షుని తండ్రియగు శ్రీహీరఘంజియని వాదమున నోడించి యవసానించినవాఁడని చెప్పుచున్నాడు. అట్లయని యొప్పుకొందున్న శ్రీ హర్షుఁడు ఉదయనాచార్యుల వ్యాఖ్యకుసుమాంజలిని తన ఖండఖండఖాద్యమున బహుభా ఖండించియున్నాఁడు. ప్రథమ పరిచ్ఛేద మున ఉదయనకృతలక్షణఖండనమును పేరు గలవాని దగు దీనింబట్టి శ్రీ హర్షునికే బూర్గుఁడే ఉదయనాచార్యుఁడని తెలియఁగలదు సమకాలముననే ఖండ నాదులు గ్రంథముల కెక్కుటయుఁ గలదన్నను సరిపడదు

ఇంకను శ్రీహర్షుఁడు దయనాని గలిగికొన్న ప్పడు వారి కిగవులకు జరిగిన సంచాద మీ శ్లోకముని యొక శ్లోకము నుదాహరించుచున్నాడు

కింవి గోత్ర్య ముతాగవి గోత్యం
యది గవిగోత్యం నహిమయి తత్త్వం
అగవిచ గోత్యం తవయది సాగ్యం
భవతు భవత్విశి సమ్యుతి గోత్యమ్ ||

ఓ యీ గోవునందు గోత్యము (గోవుగర్భము) గలదా. అగోవునందు (గోవుగాని దానియందు) గోత్యముగలదా? గోత్యము గోవునందున్న దంటి వేని ఇక నీయం దేతత్త్వము నుండదు. మఱి అగోవునందు గోత్యమున్నదందు వేని నీయందు సైతము గోత్యము సిద్ధమగుచున్నది.

ఇట్లు చెప్పి యుదయనాచార్యులకు శ్రీహర్షుఁడు సమకాలమువాఁడని నిరూపింతును. కొందఱు కావ్య ప్రకాశిక వ్రాసిన మమ్మటభిట్టనకు శ్రీహర్షుఁడు సమ

శ్రీ హర్షుడు

కాలీనుఁడనుచున్నాడు. ఈ ముమ్మటభట్టు శ్రీ. శ. పను నొకంఁడవ శతాబ్దము పూర్వభాగముననుండి పోజ రాజునకు సమకాలమువాఁడు (1020). ఒకప్పుడు శ్రీహర్షుఁడు తన నైషధీనుచరితము తీసుకొని పోయి అలంకారికులలో నుత్తమ శ్రేణికిఁ చెందినవాఁడైన యా ముమ్మటభట్టునకుఁ జూపెననియు, ఆతఁడంగుమీద శ్రీహర్షా కొంతముంగుగ ఈ నీ కావ్యమును నాకుఁ గనఁబఱచియుండిన నా కావ్య ప్రకాశికయందలి దోష ప్రకరణములలోని లక్ష్యములకుఁ బ్రబంధములను వెనుక వలసినంత శ్రమయుండెడిది కాదుగదా అని నైషధము మీఁద దన అభిప్రాయమును వెల్లఁబుచ్చెనట అనఁగా శ్రీహర్షు నైషధముంతయు దాదాపు తప్పొలకలతో నిండియున్నదని చెప్పెనని భావము ఇది ఎంతవఱకు నమ్మఁదగినదో శ్రీహర్ష నైషధ మామూల్యముగఁ జది వివరింపఁజేయుట పై ముమ్మటని వాక్యము విశ్వసించురా? ఇది యొక కల్పిత గాథ యనిపించుచోను.

మఱియు అహమదాబాదు సమీపమునందలి డోలకగ్రామనివాసి చాందూపంశికుఁ డొక్కఁడు నైషధమునకు మొదట వ్యాఖ్య వ్రాసినవాఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. ఆయన వ్యాఖ్యరచనాకాలము విక్రమశకము 1353 వ వత్సరమని తెలిపియున్నాఁడు. మఱియును నైషధకావ్యము నన్వయించియు వక్కాణించియున్నాఁడు. దీనిఁబట్టి ఈయనకాలము శ్రీ శ 1275 వ సంవత్సరమగుచున్నది కాఁబట్టి శ్రీహర్షుఁడు 12 వ శతాబ్దము చివరనున్నాఁడని తలఁచుటకుఁ దగి యున్నది. ఈయన రచించిన శ్లోకము:

శ్రీ విక్రమార్కు సమయాన్వరదా
మగ త్రిపంచాశతసమధికే...ష్యిశేష
తేషు త్రయోవశసు భాద్రపదే చ శుక్లే
పక్షే త్రయోవశతిభౌరవివాసరథః.

శ్రీమానాలిగపంశితిః స్వయమ
యావిరూఢతస్సంస్కృతయ
శ్చాందూపంశితి సంజ్ఞితం
ప్రసుఖలే శ్రీగౌరిదేవీన యమ్
బుద్ధ్యా శ్రీమనిదేవసంజ్ఞ విబుధా
త్కావ్యం నవం నైషధం
ద్వారినశేష సవర్త నే వితరణం
సర్గేచ చక్రే క్రమాత్.

కొందఱు అదికూరుఁడు పిలువఁబంపిన నాలుగు బ్రాహ్మణ కుటుంబములలో శ్రీహర్షుడొక కుటుంబము

వాఁడని చెప్పి వంగదేశమువాఁడని, నిర్ధారింప నుత్తించు చున్నాడు వంగదేశమునుగూర్చి కాని ఆ దేశాధిపతి అదికూరునిగూర్చి శ్రీహర్షుఁడెచ్చటను బ్రస్తావించి యుండకపోవుటవలన వారియుక్తి నిలువ నేరదు. ఇంతకు శ్రీహర్షుఁడు 12 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్ధమువాఁడనుటయే, తేలివ సారాంశము —

శ్రీ హర్షుని గ్రంథములు

(1) నైషధము, (2) ఖండవంశఖాన్ద్యము అను గ్రంథములే గాక శ్రీహర్షుఁడు, (3) అర్జున వర్ణనము, (4) శివశక్తిసిద్ధి, (5) నవనామాసాంకచంపువు, (6) ఛందఃప్రశస్తి, (7) విజయప్రశస్తి, (8) గౌడోర్వీశకుల ప్రశస్తి. (9) ఈశ్వరాభిసంభి, (10) స్తైర్యనిచారణ ప్రకరణము, అను గ్రంథములు గూడ రచించినట్లు తన నైషధకావ్యమునందలి సర్గంతముల వెల్లడించి యున్నాఁడు పై నైషధ ఖండవంశఖాన్ద్య గ్రంథములు రెండుతప్ప తక్కినవి యేనియు నిప్పటికిఁ గాన రాలేను. అట్టి మహాకవి తాను వ్రాయుకయే వ్రాసితి నని అసత్యమేల చెప్పియుండును. ఆ గ్రంథములు కాల గర్భమున నడఁగిపోయినవేమో కొందఱియన్నియు నైషధము విశేషవర్ణనములఁబట్టి యేర్పడియుండు నందుకు అది చింత్యము.

మానుఁడు.

నైషధము. 4 వ సర్గము చివర. స్తైర్యనిచారణ ప్రకరణంతః అనియు

5 వ సర్గాంతమున. తస్యశ్రీ విజయప్రశస్తిః”
6.....వృత్తః ఖండవంశఖాన్ద్యేఽపి.....
7.....గౌడోర్వీశకులప్రశస్తిం”

9 వ సర్గాంతమున “సంద్యబ్రాహ్మణ వర్ణనమ్ అనియు
17 ,, “సుసదృశి ఛందఃప్రశస్తిః ,,
18 ,, యాతోఽస్మిన్ శివశక్తి సిద్ధిభిగినీ,,
మఱి ఖండవంశఖాన్ద్యము ప్రథమపరిచ్ఛేదమునందు
102 వ వివరమున, శ్రుతిప్రమాణనందు
శ్రుతిప్రమాణ్యం సిద్ధార్థ ప్రామాణ్య శ్చేత్స్వరాభి
సంభాసాధయిష్యే అని యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

శ్రీ హర్షుఁడు తన్నుగూర్చి

1 కవికులాద్వైతాధ్యక్షాంధుఁడు, = కవులెవ్వరు గానని దారిని నడచిన బాటసారి,

2. తిక్కములం దసమశ్రముఁడు,

3. మాతృదరణాంభోజాభిమాళి = వాగ్దేవి యుపాసకుఁడు.

4. నవార్థ ఘటనా పటిష్ఠఁడు = క్రొంగొత్త యర్థములఁగూర్చువాఁడు,

5. సగోక్షుల గర్జించువాక్కులు గలవాఁడు.

అని చెప్పి కొనియున్నాఁడు.

మఱి తన నైషధ మహాకావ్యము

1 శృంగారామృత శీతగువు = శృంగారరస మను అమృతము నొసంగుటలో చందిమమవంటిది.

2. స్వాదూతాపదభృతము = సహృదయ హృద యాహ్లాదదాయి :

3. శరదజ శోభితాన్నిచ్చమాక్షి = శరత్కాలము నందిలి వెన్నెలవలెఁ దేటనను మించిపట్టుగలది.

4. కృతేరరసాస్వాదము = అల్పముగాని (బహుశః మైన) రసముల నాస్వాదించఁ జేయువది

5. చతుర్థశబ్ద్యం దాతీశేతీని కాశ్మీరపండితు లచేఁ బూజించఁబడినది.

6 ఆన్యాక్షుణ్ణకసప్రమేయభిణి = ఇతరకవు లెవ్వరు చెప్పని శృంగారాది రసములు, సమాసములు, శబ్దములు, ఉత్పేక్ష లోనగు అలంకారములు. గలది.

7. అతీనవ్యము.

8 మధువన్ది = తేనియ జాలువాగ్గువది.

అని చెప్పియున్నాఁడు.

నైషధకావ్య వ్యాఖ్యలు

ఈ నైషధమహాకావ్యమునకు వ్యాఖ్యలు (వాసివ వ్యాఖ్యాతలు 23 గురు అని తెలియవచ్చెను.

నారాయణీయవ్యాఖ్య మల్లి నాథ వ్యాఖ్యలోనగు వ్యాఖ్యలు గొన్నిలభ్యము లగుదున్నవి.

ఇట్టి మహాకావ్యము విమర్శించి నిగ్గుగేల్చి మాపుట సామాన్యజిజ్ఞాసువులకు లోకమునకు శ్రేయము.

ఖండనఖండఖాద్యము

ఈ గ్రంథమునకు ఖండనఖండఖాద్యము, ఖండన ఖండము, ఖండనఖాద్యము, ఖాద్యఖండనము, ఖండనము అని పేరులు పెక్కులు లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కి యున్నవి. అని సంగ్రహమునకై యేర్పఱుపఁబడినవి. కాని దీనిసంపూర్ణ నామము ఖండనఖండఖాద్యమనియే.

ఖండనఖండఖాద్యమనఁగా : ఖండన = పదార్థ ఖండన రూపమైన, ఖండ=శిర్కరా ఖండము యొక్క

(కలకంపతోఽగూడి) ఖాద్యము = ఒకొక్క భిక్ష్య విశేషము - అని యొక ఆర్థము

ఖండన = పదార్థఖండన రూపమైన లక్షణముచే ఖండన = ఖండితములైన ఖాద్యము = ఒకొక్కములోనగు పదార్థములు గలది అని యెఱవ ఆర్థము.

ఖండనఖండఖాద్యము = ఖండన రూపమైన ఖండనఖాద్యము. (నైషధకావ్యమునందు) రసాయన విశేషము గలదు.

మొత్తముమీద మీమాంసాతర్కాది దర్శన ములఁ బండితులైనవారికి ఈ గ్రంథము చాలా సాంపుగముండి సిద్ధాంతము దెలుపునది అని భావము.

దీనిలోని విషయము :— ఈ ఖండనఖండ ఖాద్యమునందు గొత్తము న్యామనస్కనమునందుఁ గన్పట్టుచున్న ప్రమాణము లోనగు సోపశిషపదార్థముల ఖండించి మీమాంసాప్రవర్తకులగు సుమారిలభిష్టు, ప్రభాకరుఁడు, లోనగువారి మతముల గూడించుటయు ముఖ్యముగా ఉదయనాచార్యుల న్యామనస్కనమునంజలి విమర్శ ఖండనమునను, చార్వాకాదిమతముల ఖండన ములు అను విషయములు గలవు ఇట్లన్ని తాత్త్వముల సిద్ధాంతముల ఖండించుటకుననే ఈ గ్రంథమునకు ఖండనఖండఖాద్యమను పేరు వచ్చినది. పేరుపెట్టఁ బడినది గూడ.

మఱి యిందు అన్నీ ఖండనములే కాదు. శృతి ప్రామాణ్యముతో అదైవ్య సిద్ధాంతము చేయఁబడినది.

ఇట్టి యపూర్వ గ్రంథ విమర్శనము బహుగవేసి యున్నది దీని నారముఁగూడ లోకమెఱుంగుట మంచిది.

ఈ వ్యాస రచనయనకుఁ దోడ్పడినది (ముఖ్య గ్రంథములును)

(1) ఖండనఖండఖాద్యమునకు - శ్రీ బ్రాహ్మ లక్ష్యగోళాస్త్రీ గారు (వాసివ ధర్మమిక, (చోఖాంబా (చెస్, కాళి)

(2) శ్రీహర్ష నైషధమునకు శ్రీ శివవత్తి శర్మ గారు (వాసివ ప్రస్తావన - నిర్ణయసాగర (చెస్, బొంబాయి.

(3) ప్రబంధకోశము. రాజశేఖర సూరి విరచి తము. - చోఖాంబా (చెస్, కాళి.

(4) శృంగారనైషధమునకు కీ. శే. కళా ప్రపూర్ణులు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ తామ్రులవారు (వాసివ యవతారిక.

(5) శ్రీ విద్యారణ్యుల శంకరవిజయము. పై రచయితలకెల్ల కడుంగడు కృతజ్ఞుఁడను.

చీకటి తెర

శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం

అకాశం మబ్బులముసుగు కప్పుకుంది కళ్ళులు యుళి పిస్తన్నిట్లు మెరుపులు. మగ్గిసుగ్గి గుండె అదిరేటట్లు ఉరుములు. మూడురోజులుగా వర్షం నిరంతర వాహినిగా కురుస్తోంది. రేడియో సరిగ్గా పలకటంలేదు. గడిచిన తగ్గిద్దామని వాల్యూం తగ్గించాను. చలిగాలి జివ్వునవీస్తుంటే తలుపులు వేసేద్దామని కిటికీ దగ్గరకు వెళ్ళాను. పక్క నేవున్న శాంతాక్రాజ్ లో దిగటానికి, శత్రువైవాగ్ని చీల్చుకుపోతున్న పీరుకులా, ఎదురు తిరుగుతున్న ప్రకృతిని చీల్చుకుంటూ వెళుతోంది ఒక విమానం.

రోడ్డుకు వారగా పసుపుచ్చటాక్సి ఆగింది.

కిటికీతలుపులు వేయటం మానేసి ఎవరు నిగుతున్నారా అని చూస్తున్నాను. ఆమ్మాయేఅయ్యండాలి. మొహానికడ్డంగా తెచ్చిన గొడుగుండటంవలన గుర్తు తెలియటంలేదు. కాళ్ళకు ఎరటి స్లిప్పర్లున్నాయి. చీర కుచ్చెళ్లు ఎత్తిపట్టుకుని నడుస్తోంది. వెనకాల డ్రైవరు సామాను తెస్తున్నాడు.

ఓనిమిషం గడిచాకకాని ఆమె ఘర్షణాంశం వస్తోందని, అందులోనూ నాగడిలోకే వస్తోందని నాకు తెలియలేదు.

‘ననుస్కారమండి! నేను గుర్తున్నాననే ఆనుకుంటూ’ అంటూ డ్రైవరుకు డిబ్బిచ్చి పంపింది.

‘జ్ఞాపకంలేకేం శారదా?’ అంటూ రేడియో వాల్యూం పూర్తిగా తగ్గించాను. హాండ్ బ్రేక్ లోంచి టవల్ తీసి ముఖంమీదున్న నీటిబిందువుల్ని తుడుచుకుంది. మూడురోజుల ప్రయాణంతలూకు బహుళ ముఖంమీది స్పష్టం గాకనిపిస్తోంది. సరిగ్గా పదమూడు నెలలక్రితం చూసిన శారదా—ఈశారదా—చాలా వ్యత్యాసాలు కనిపించాయి. చిదిపితే ప్రణయరసం చిమ్మి చెక్కిళ్లు—అరణజమంది సంతానాన్ని కన్ను తల్లిలా తియారమ్యాయి. రెండుజడలు వేసుకుంది. నుదుటిమీద ఆర్థదండ్రాకొరపు బొట్టు—

బొంబాయివస్తుండని తనకుమాత్రం తెలియదా ఏమిటి? ముఖంలో ఇదివరకున్న కాంక్ష—మరుకారం—కామం—ఇప్పుడు దర్శనమివ్వటం లేదు. ఉరుముల్లో—పిడుగుల్లో వర్షంకురిసి నెలిసేనట్లుగా వుంది.

‘చాలా సామానువుండే!’ అంటూ నవ్వుటానికి ప్రయత్నించాను. కాని శారదాకా నాగో భయాన్ని రకతించింది నలుగురిలో చెప్పకునేందుకు సరోజ నాకు దూరపుచుట్టమైనా కాదు—

‘అబ్బబ్బ!...నిం వర్షం!...నాకు ప్రకృతి కూడా చక్కటి స్వాగతం పలికింది.’ శారదా నవ్వు గుప్పెట బిగించి లోకానికి మాపుతూ అందులో ఏంవున్నదీ కనుక్కోమన్నట్లుగా వుంది.

‘చాలా అలిసి పోయింటావు. స్నానం చేస్తావా? అనే బాత్ రూం.’ ఆమెకు టవలు యిద్దా మానుకుంటుంటే ట్రంకులోంచి మరోటి తీసుకుంది. చీర - జాకెట్టూ తీసుకుంది.

రేడియో వాల్యూం కొద్దిగా హెచ్చించాను. ఏదో హిందీ రికార్డు - సగం చదువుతూ వదిలేసిన ‘రెబెకా’ తీశాను కొత్తగా వచ్చిన మిసెస్ డీరింగ్ పరిస్థితుల్ని చూసి జడుసుకుంటోంది కిటికీలోంచి జల్లు కొట్టింది - అక్కావర్షం కూడా.

శారదా నాకు వున్న పరిచయం నాలుగేళ్ళ కాలపరిమితిలోకి వస్తుంది. కాలేజీలో శారదా చదివేటప్పుడు ఆమెకు ఉపాధ్యాయుణ్ణి - ఆమె బి. ఏ. పూర్తవగానే నేనిక్కడకు రావటం తీటస్థించింది. ఆమె ప్యాసయిందీ లేనిదీ కూడా నాకు తెలియదు. ‘అంతకంటే ఎక్కువ పరిచయం వుందా?’ అనే ప్రశ్న వేస్తే నలుగురికీ తెలియకుండా వుండటంకోసం అవునని తలవ్రాసక తప్పదు. ఆ ప్రశ్నకు నిజమైన సమాధానం కావాలంటే నా అంతరాత్మను విమర్శించుకోవాలి. అందుకు నాకే యిష్టం వుండదు. ఆ ప్రశ్న స్ఫురించగానే తాన్ని బయటకు నెట్టివేస్తాన

గడచినదానికి - ప్రస్తుతానికి మధ్య అగాధాన్ని సృష్టించుకుంటే నే కాని సుఖపడలేను. అదంతలేటిగా జరిగేదీకాదు. జరిగిన ప్రతీక్షణం మర్చిపోయే సహజ తత్వం చునకుంటే అనూయలు - వైషమ్యాలు - ప్రతీకారాలు వుండవు. అయినా శారద ప్రతీకారం చేయడంకోసమే వచ్చిందని ఎంగుకనుకోవాలి!

శారద స్నానం చేసి వచ్చింది బోర్డర్ లేని గులాబీరంగు చీర - తెల్లటి వాయల్ జాకెట్టు - కడిగిన ఆణిముత్యంలా వుంది.

‘చాలా ఆకలిగా వుండుకుంటాను. నేను హోటలు పక్షిని’ అంటూ రెండురోజుల క్రితం కొన్న హంగ్రిలా బిస్కెట్లు ప్లాస్టిక్ ప్లేట్ లో వుంచి ఆమె ముందు వుంచాను. అద్భుత వశాత్తూ అరగంబు తరువాత రుచిమాదా మనుకున్న అరటిపళ్ళు కూడా అవసరానికి ఆదుకున్నాయి. ప్లాస్టులో వున్న పాలుకూడా ఆమెముందు వుంచాను.

‘ఇదే భోజన మనుకోవాలి.’

‘థాంక్స్. మీకు చాలా శ్రమకలిగిస్తున్నాను. అసలు మీకు శ్రమకలిగించటానికి ఇక్కడి కొచ్చా ననుకోండి’ అంటూ నిర్లక్ష్యంగా నవ్వింది.

‘బెజనాడ నుంచేనా?’

‘ఆ...నేను ఆర్నెల్ల క్రితం పంపిన శుభలేఖ మీకు అందేవుంటుంది. కాని మీరుమాత్రం ఆశీస్సులు పంపలేదు మీరు దీనించివుంటే నాజీవితం మరోలా వుండేది.’

శారద ఆరోపణలో నిజం లేకపోయినా ఆమె మనసులో ఏదో వుంచుకుని మాట్లాడుతోందని నాకు అర్థమయింది.

‘నిజానికి నీ శుభలేఖ అందేసరికి నే నిక్కడ లేను. నేను తిరిగివచ్చి చూసుకున్నాను. అప్పటికి మీ పెళ్ళై ఆరురోజులయ్యుంటుంది.’

తుపానుకు ముందు సముద్రం ప్రశాంతంగా వుంటుందట!

‘శంకరం బాగున్నాడా? ... అతిన్నికూడా టాక్కురాలేకపోయావా?’

‘మేష్టారా!...మీ హృదయంలో వుండే ఆరాటం నాకు తెలుసు — నే నెందుకువచ్చానని? — ఎల్లా అడ్డగాలో మీకు తెలియటంలేదు — మునుగులో

గుడ్డులాటెంగుకు? నేను శంకరాన్ని వదిలివచ్చాను — పెళ్ళై ఆర్నెల్లవగా నే నిమిటి అమాయిత్యమని మీ రడుగుతారు. నా తత్వం మీకు కొంతకాదు.’

బయట ఆకాశం ఉరిమింది. ఆ పిడుగు నా నెత్తిన పడ్డట్టే వుంది. చేతిమో సంగీతం కర్ణకళారంగా వినిపించింది. కట్టేశాను. అయినే ప్రతీకారం ఆరంభ మైందన్నమాట!

‘శంకరంబో నా కెలాంటి లోపాలూ కనపడ లేను. అతన్నో నీకు ముసవ్వచ్చి ఎల్లా గేచ్చికిందా అని నేను ఆశ్చర్యపోతున్నా. ఇంతకి కారణం?’

శారద తలవంచుకుని సమాధానం చెప్పింది.

‘క్షమించండి మాష్టారా!... నేను చెప్పలేను. శంకరం మీద మీకున్న సదిభిప్రాయాన్ని మార్చుకో వద్దు.’

‘పొరబడ్డావేమోనని - మళ్ళీ ఆలోచించుకో!’

ఈ మాటకు శారద ఆకులురాలినట్టు నవ్వింది.

‘కళ్ళనూ — చెవుల్నీ నన్నుకూడచుకుంటే పొరపాటే అవుతుంది. శంకరానికి — నాకూ మధ్య తిర్కం జరిగింది. అర్థకపుటుచ్చుగ్లో వున్నా మాన వుకు కొంతవరకు నైతికజీవితాన్ని గౌరవించాలి. నా ఆత్మను చంపుకోలేను — ప్రపంచం నాకు అర్థ మవుతుంది.’

‘శారదా!...ను వ్యేపరిస్థితుల్లో అతిన్ని విద లించుకువచ్చావో నాకు తెలియను. అటువంటప్పుడు నువ్వు డొంకతిరుగుకుగా ఎన్నిచెప్పినా జరిగింది వ్రాపించుకునే శక్తిగాని — విమర్శించి నిజానిజాలు నిర్ణయించే ఆత్మవికాసం కాని నాకులేవు.’

మరో విమానంవగ్గరగా ఎగిరిపోయింది.

‘పోనీండి — నా కీలోకంలో మీరు తప్పించి మరెవరూలేరు. నన్ను మీరు కేవలం విద్యార్థినిగా భావించి మాట్లాడుతున్నారు కాని చునకున్న పూర్వ పరిచయాన్ని మర్చిపోతున్నారు. నేను కొత్త జీవితం మొదలుపెట్ట దల్చుకున్నాను. జరిగినంతా పీకకల — దాంతో నాకు ప్రమేయంలేదు. ఇక్కడ నాకేదైనా ఉద్యోగ విప్పినే మీకు బోలెడు పుణ్యం. నాకు టైప్ రైటింగు చేతనవును. హయ్యర్ గ్రేడు పరీక్షకు వెళ్ళాను కాని పాస్సుకాలేదు. రెండోది — ఉండటానికి క్వార్టర్సు.’

‘అమ్మబాబోయ్!... (శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని ప్రత్యక్షం చేయిస్తానుకాని అద్దెకు ఆవగించంతే బోర్డు నైనా సంపాదించటం నావల్ల కాదు. ఉద్యోగం మాటంటావా? ఆడవాళ్ళకి లోటేవిటి? కళ్ళకడ్డుకు నిస్తాను. నువ్వు కొత్తజీవితం ప్రారంభించ దల్చుకుంటే ఇది అనుకూల వాతావరణం. ఇక్కడ ఒకరి గొడవ మరొకరి కనవసరం—ఎవరికివారే యనునాతీరే! నీ కథ్యం తరం లేకపోతే సవ్యక్ష్మణే వుండవచ్చు. ఆఖరు సారిగా నే ననుకు నేది—నువ్వు శింకరాన్ని అపార్థం చేసుకున్నా వేమా నని.’

శారద జవాబు చెప్పలేదు. తెల్లగావున్న గోడ కేసి చూసింది.

టైప్ రైటింగ్ తెలియకపోతే శారద కింత త్వరగా ప్రద్యోగం దొర్లకపోను అందులోనూ జీవితాన్ని కొద్దిగా అర్థం చేసుకున్నదేమో, ఇంట ర్యూల్స్ బాస్ ని మెప్పించేసింది. జీతం నూటపాతి కైనా నిరశిష్య నవసరంలేదు. ఉడ్డిలో మెల్ల—నా వాటాకు ఇదప్రకృతా వున్నవారు మా యిద్దరి అనుబంధం గురించి ప్రశ్నించారు. దూరపు బంధువని, వరసకు చెల్లెలవుతుందని చెప్పాను. నేనేమీ తప్పు చేయనవ్వకు నిజం ఎందుకు చెప్పలేకపోతున్నానో అర్థం కాలేదు. వాళ్లు ఏమైనా అనుకుంటారు—నా లోని బలహీనతకు నవ్వొచ్చింది.

శారద వచ్చిన నాలుగు రోజులకే చాలా మారింది. మొహంలో ఎదో కొత్తి కళ వచ్చినట్టైంది. తనకు వివాహమే అవనట్టు ప్రకరించింది. చుట్టుప్రక్కల వారితో స్నేహం కుదుర్చుకుంది. తనూ శింకరం పెళ్లి అయిన కొత్తిలో తీయించుకున్న ఫోటో చూపెట్టింది. వాళ్ళ మొహాల్లోవుండే చిరునవ్వు—స్వచ్ఛమైన ఇట్లా విషాదాంతమవుతాయని ఎవరూ వ్రాపించలేదు.

‘ఆ ఫోటో గోడకి తగిలించకూడదా?’ అనడిగాను.

‘వస్తా’ని పెట్టె అనుగుణ దాచేసి తతిమ్మా సామానుతో పెట్టెరింపేసింది. పొరపాటునైనా ఆ ఫోటో తనకు కనపడకూడదని ఆమె అభిప్రాయం.

శారద వచ్చి వారంరోజులు దాటింది. ఈ ఏడు రోజుల్లో ఆమె గతాన్ని తివ్వటానికి ప్రయత్నించ

లేదు. భగవంతుడికి నమస్కారమనుకున్నాను. కాని ఎనిమిదోనాడు రాత్రి నాకు హఠాత్తుగా మెలకువ వచ్చింది. గడియారం పన్నెండు కొట్టింది. యథాలాపంగా నాకు మాడుగజాల దూరంలోవుండే శారద పక్కకేసి చూశాను. అది ఖాళీగావుంది. నా తల వైపునున్న కిటికీవద్ద ఎవరో వున్నట్టు అనుమానం కలిగింది. చప్పుడు కాకుండా తిరిగిచూశాను. శారద! కిటికీలోంచి బయటకు చూస్తోంది. ఆమె తెల్లోవున్న మల్లెపూలు పరిమళాన్ని వెంజల్తున్నాయి. శారద నాలుగైదుసార్లు నన్ను పూలు తెచ్చింది.

‘నువ్వే తెచ్చుకోకూడదా?’ అనడిగాను నాకు లోపల బాధగా నేవుంది. భర్తను వదిలేసింది. ఇంకా పూలకోసం పాకులాటెందుకు?

‘ఫోర్టులో నుంచివి దొరకవు. మీ కాలేజీకి దగ్గరన్న మార్కెటులో అప్పుడు కొనినపూలు దొరుకుతాయి’ అని సమాధానం ఇచ్చింది.

ఈ మాటలంటూ శారద విసిరిన చిరునవ్వు నేను ఎనలేజ్ చేసుకుంటే నాకు భయం వేసింది. నా నిర్ణయం సరైంది కాకపోవచ్చు. అయినా శారద తన భావిజీవితాన్ని గురించి ఏమని నిర్ణయించుకున్నట్టు? ఆ ప్రశ్న అడగానుకున్నప్పుడు నాలుక చివరదాకా వచ్చి ఆగిపోయేది. ఆఖరుకు మా బిల్డింగులో వున్న వాళ్ళందరికీ పూలు తెచ్చేవాడితో తనకూడా తెచ్చేట్టు ఏర్పాటు చేసుకుంది.

శారద లైటు వేసింది.

‘మీకు నిద్ర పట్టలేదని నాకు తెలుసు...అంతా నటన! చిత్రిం! గంటక్రితం గురు కూడా పెట్టాడు!’ అంటూ పోజును ముందుకు లాక్కుంది.

‘ఆ బాధ అనుభవించేది నువ్వు! నా కెలాంటి మానసికబాధలూ లేవు...చెల్లె పడుకోరాదూ! నిశి రాత్రి దాటింది. రేపు ప్రేపుమిషనుముందు కునికి పాట్లు పడతావు’

ఈమాట లంటున్నానుకానీ నా దృష్టి శారద చీరమీద వుంకిపోయింది. సాయంత్రం సాదారణు చే నేతచీర కట్టుకున్నట్టు జ్ఞాపకం. ఇంతట్లో గులాబీ రంగు వాయిల్ లోకి ఎప్పుడు మార్పిందీ ఎందుకు మార్పిందీ అర్థంకాలేదు. ‘మగవారంతా స్వార్థపరులు. అవసరం తీరాక మర్చిపోతారు. తుణావికో బుద్ధి.

అయినా నేను వుద్యోగం మానేసినా మీరు పొమ్మంటారులే? ఈసారి నామంగువచ్చి నిలబడి తన ప్రశ్నకు సమాధాన మిస్తున్నట్టుగా చూసింది.

కారద ఎండుకీమట లంటున్నదీ నాకు కొద్దిగా అవగాహనైంది. అయినా ముంకే చెప్పాను గడచిన జీవితం గురించి తల్చుకోటనుంటే నాకు చాలాభయం. ఎవరితోనూ చెప్పను. దీని పర్యవసానం నుంచిగా పరిణమించదనీ తెలుసు. అయినా పరిస్థితుల్ని ధైర్యంగా ఎదుర్కోలేను. పిరికివానిలా వెనక్కి పారిపోనూలేను. అది హృదయ దౌర్బల్యం కావచ్చు. బాణాల్లా దూసుకుపోతున్న కారద చూపులు—

అయినా ఒకటిమాత్రం అందరూ అంగీకరిస్తారు అభిప్రాయాలు, నమ్మకాలు స్థిరంగా ఉండవు పరిస్థితుల కనుగుణంగా మారిపోతాయి పదమూడు నెలల క్రితం నాకు స్త్రీ మీద గౌరవం లేకపోవచ్చు అట వస్తువుగా భావించి అందిన అవకాశాన్ని జారవిడువక పోవచ్చు—కాని అభిప్రాయాలు—జీవితంమీదుండే దృక్పథం మారటానికి పదిమూడు నెలల కాలవ్యవధి చాలదా అని నా అనుమానం.

‘అయినా ఆ చీకట్లో అర్థరాత్రి మాడవలసిన సౌందర్యమేముంది?’

‘మీకు పాతబజిపోవచ్చు. కాని నాకుమాత్రం కొత్తే!’ అంటూ కారద లైలుఆర్చేసి పడుకుంది. కారదచెయ్యి నామఖానికి తగిలింది. అది అనుకోకుండానే - పారపోయిన జరిగుండాలని నన్ను నేను తృప్తిపర్చుకున్నాను.

ఆ మర్నాడు కారద యథాలాపంగానే వుండి చిత్రమేలిటంటే మా ఇద్దరి హృదయాల్లో రహస్యాలు బోలెడున్నాయి. అవి ఎవ్వరికీ చెప్పలేం సరికదా—మాలోమేమే అనుకోలేం—పక్కనేవున్న జూహూ బీచ్ కి వెడదామని కారద వారంరోజులుగా పోరు పెడుతోంది. అదివారం కావటంమూలాన సరేనని బయలుదేరాం.

ప్రపంచంలోవున్న అశాంతిని వెలిగివేస్తున్నట్టు సముద్రపుటలు ఎగిరిపడుతున్నాయి కొందరు ఆంగ్లో ఇండియన్ అమ్మాయిలు జలక్రీడ లాడుతున్నారు. ‘విశ్వేష్వదూ ఆనందంగా వుంటారుకదా!... చీకట్లో మానసికబాధలుండవా?’ అనేది నా అను

మానం. నిజానికి కొందరిజీవితాల్ని నూత్నంగా పరిశీలించాలనివున్నా అవకాశం చిక్కటంలేదు. కారద ముందుకువెడుతోంది. ఓచేత్తో చీరతడివకుండా కుచ్చెళ్ళు ఎత్తిపట్టుకుంది కెరటాలు కాళ్ళను చుట్టి వేస్తున్నాయి అంతూ - దరీ లేకుండా పొంగి పారలి పోతున్న సముద్రాన్ని చూసేసరికి నాకు భయం వేసిందికూడా! చనక్కితిరిగి ఇసకలోకి ఎడిచిపోయాను. మోచెయ్యి తెలగడ గావుండుకుని పడుకుంది.

‘మేస్తూరా!... నాకు జీవితంమీద ఎలాంటి అభిప్రాయంవున్నదీ చెప్పనా?... మీరు వస్తుకో రనుకోండి. ఉండేది నాలుగుగోజులని పెద్దలే అన్నాడు కదా! చేతికందినంతవరకూ ఆనందమనుభవించటమే ఉత్తమ మార్గం అంతేకాని ఆచారాలు - ఆర్థంకాని పట్టింపులూ - నీతి న్యాయం - అంటూ గోషలుకట్టు కూర్చుంటే అనావిషాదగీత మవుతుంది. ఒరుగ్ ఖయ్యాంతత్వం మీరుదనువలేమా!... మందమతిని. బి. ఏ లో పొయ్యిట్రికే మీరేగా వస్త! కొన్ని సవరణలుచేస్తే అదే పుత్రమమైందంటాను. సవ్యాప సవ్యాలు విచారిస్తూ కూర్చుంటే ఆవులించినట్టు కాలం తుద్రుసుంటుంది. ఏవంటారు?’

కారదకు చెప్పవలసిన సమాధానం గురించి నేను ఆలోచించలేదు. ఈమాటలు బ్రానింగ్ విసుంటే ఏం చేస్తాడని. విపరీతపు టాలోచన మొదలు పెట్టాను నేత్రీ నోయా బాసుకుంటాడా? అమాంతం ఆ మాటలన్నవాడి మీద విరుచుకుపడతాడా?... లేక ఆ వాడాన్ని ఖండిస్తూ మరోవంద పేజీలు రాస్తాడా?.....

‘మాట్లాడరేం?... ఆలోచన తెమిలిందా?’ అంటూ లేచి కూర్చుని బద్ధకంగా వళ్ళునిరుచుకుంది. తెల్లో వున్న ఎర్రరిబ్బను గాలికెగురుతోంది. పసిఫీక్ మహా సముద్రం ఎంతిలోతు వుంటుందో మర్చిపోయాను.

‘నన్నడిగితే జీవితంమీద దృక్పథం ఏర్పరచుకోవటం అనేది అర్థంలేని వాక్యం. ఊణక్షిణానికి అభిప్రాయాలు-నమ్మకాలు మారుతూంటాయి. ఇవేలే నీకు దేవుడిమీద నమ్మకం లేకపోవచ్చును. పరిస్థితులు రేపునిన్ను నమ్మించవొచ్చు ‘బిహేవియరిజం’ అంటూ ఓసైకాలజీ వుందన్న సంగతి నువ్వు మర్చిపోయావు’

కారద కలుక్కుమంది.

చీకటి తెర

‘జొంకతిరుగుడుగా వున్న చక్కగా నెల విచ్చారు. బసవయ్యగారి బండి సమయానుకూలంగా నడుస్తూంటుందని వెనక ఎక్కడో విన్నాను. మరోటి చెప్పరా?... సమయానుకూలముగా రూల్సు మార్చబడును. కాంప్లీ మెంటరీలు చెల్లవు! అంటూ విరగబడి నవ్వింది. కళ్ళు సగం మూతపడి ముఖానికి కంకా అందం చేకూరింది. సూర్యకిరణాలను పంచరంగులుగా విభజిస్తున్న నీటిగుంపరల కేసి చూస్తూవుండిపోయాను. ఎక్కడో గనివుందని నలుగురూ అనగానే తవ్వటం మొదలుపెట్టారు కాని అంతు చిక్కటంలేదు.

‘నాలో వున్న లోపం చెప్పమంటారా? నాకు బాప కలిగించినవాళ్లను కాని. నాకు ద్రోహం చేయ దబ్బకున్నవాళ్లను కాని, నిలదీసి అడగలేను శంకరం విషయంలో అంతే. ఇద్దరిమధ్యా అభిప్రాయభేదం ఏర్పడగానే అతనన్నాడు: ‘అయితే నవ్వు వెళ్లొచ్చు అదైనా నీనిర్ణయమీద ఆధారపడి వుంటుంది’ అని. నేను నిలదీసి జీవితభరణం వుచ్చుకోవలసింది.’

‘సమస్కారం మేష్టారూ!’ అన్నమాటలు విని వెనక్కి తిరిగి చూశాను. శారద మాటల్లో వున్న లోతుపాతుల్ని గురించి ఆలోచిస్తూ సత్యుతమవుతున్న నాకు శంకరంరాక మరింత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది. అతను వస్తాడని నేనెప్పుడూ వూహించలేదు:

‘హలో శంకరం!’ అన్నాను ‘బాగున్నావా?’ అనడుగుదా మనుకున్నా పక్కన శారదవుంది. అలా గడుగులే అతనెలా ఫీచుతాడో యేమో! పక్కన కూచున్నాడు. శారద ఎటోచూస్తూ దోపిల్లో ఇసిక ఎగరబోస్తోంది. శంకరం రాకను గమనించినదా లేదా? అన్న అనుమానం కూడా కలిగింది ఆమె సరధ్యానం చూస్తే.

‘ఎప్పుడు వచ్చావ్ బొంబాయికి?’

‘వారంరోజు లయిందండి. ఫోర్డులో మావేలు విడిచిన మేనమామవున్నాడు. అతను కబురంపితే వచ్చాను. నాకిక్కడ వుద్యోగం కూడా దొరికిందండోయ్!’

శంకరం నేనిదివరకు చూసినట్లే వున్నాడు. ఎటొచ్చి ఈమధ్య హైరోడ్డు క్రాఫింగు మొదలు పెట్టి నట్టన్నాడు. మొద చుట్టూ సిల్కునుల్లరుచుట్టాడు. అతని డ్రెస్సింగులో అది ప్రధానంశం. తిరవాత

ఎన్నో విశేషాలు చెప్పుకుపోయాడు. బొంబాయిలో తనకు నచ్చినవీ నచ్చనవీ-గుజరాతీ అమ్మాయిలు బాగున్నారా? మగాల్లో అమ్మాయిలు బాగున్నారా? సబర్బన్ ట్రైయిన్సులో ప్రయాణం చేసేదానికంటే తెల్లవారుజామున బయలుదేరి నడిచి వెళ్ళటం మెరుగన్నాడు.

‘శారద వచ్చి రెండు వారాలు కావస్తోంది.’ అని అతని సమాధానంకోసం చూశాను అత నది విని పించనట్టు తన ధోరణిలో సాగిపోయాడు. ఈ మాటలు శారద ముఖమీద ఎలాంటి మాడ్చు తీసుకువస్తాయో మాద్దామనుకున్నానుకాని ధైర్యం చాలిందికాదు.

‘నాకు తలకాయ నెప్పిగా వుంది. పోదాం పదంశి’ అంది శారదలేచి నిలబడి

‘మరి నేను నెలవు తీసుకుంటానండి. బహుశా నా మాటలు మీకు తలనెప్పిని కలిగిస్తాయి మరో మనవి. ఇది నా ఎడ్రెసు మీరు వీలైతే రండి... నేనే వస్తాను లెండి’ అంటూ చిన్న కౌగితం ముక్కు నాకిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు. శారద చుట్టూ కూర్చుంది.

‘ఇంతకీ నీ భావిజీవితంగురించి ఏమిట నిర్ణయించుకున్నావు?’ అనడిగాను ఇద్దరికీ సంధిచేద్దామన్న అభిప్రాయం మధ్యలో వుండి కాని దాన్ని బహిర్గతంచేస్తే శారద విగుచుకుపడుతుంది. ‘ఇలాగే వుంటాను...’ ఏం? మొగుడొదిలేసివ అడవి వుందనుకోండి. ఏం చేస్తుంది? చేసుకునేవాళ్లంటే తిరిగి వివాహం-కోపం వొస్తాందికదా మీకు? దగ్గర్లో వెలుగున్నా. చీకటిని వెతుక్కుంటూ వెళ్లేవారు సంఘానికి విద్రోహులు... అదీకాక మీరంత బాపవడుతున్నారో నాకు తెలుసు. నేనిలా మీ దగ్గరుండటం నలుగురిమధ్య మిమ్మల్ని విమర్శకు గురిచేస్తుంది. పోనీ నన్ను తిరిగి శంకరం దగ్గరకువెళ్ళి విలుకోమని కాల్లా వేళ్లా పడి బ్రతిమాలు కోమంటారా?’

రెండు వాస చినుకులు మీద పడ్డాయి.

‘వర్షం వచ్చేట్టుంది. పోదాంపద-చుట్టూ బస్సు ఆంగుకోవాలి’ అంటూ శారదకు సమాధానం యివ్వకుండా తిప్పించుకున్నాను.

శారద వాస్తవికతతో తృప్తిపడేరకంకాదు. ఆమెలో చంద్రగ్రహం, అంగారకగ్రహాల్లో వుండే వింతలు - ఆకాశాన్ని చీల్చే కోరికలు - వున్నాయని

నాకు తెలుసు. కాని అగ్నిపర్యవం బద్ధలవటమే ఆలస్యం. దాన్ని అడ్డగించటం అసంభవం-

రెండు రోజులు గడిచాక ఏరో పబ్లిక్ హాల్లో వచ్చింది. శంకరం మాయంటికి రావరి ఎలానూ తెలుసు. ఆ వుదయమే బయలుదేరి వెళ్ళాను

ఆతను వుండేది కుర్లాన్డేషకు దగ్గరగా ఒక్కటే గది. చుట్టూ బోలెడంతమరికి-నీటి సగుపాయంకూడా లేదు నన్ను మాడగానే చనువుతున్న పుస్తకం మూసి కాదు. ఎక్కిక్ ప్రామీన అన్నంగామెలు-ఉడుకు తోంది. ఒల్లమీది పుస్తకం తీసి చూశాను శివానం సరస్వతి రచించిన పుస్తకం. మెచ్చకేసి చూశాను-ముందు కనిపించింది భగవద్గీత! పంచమాడు నెల క్రితం ఆతను సీనియరప్రతికలు - సెక్సు ప్రతికలూ తిప్పించి మరేమీ చదివేవాడుకాదు. కాలేజీ డిజేబ్లల్స్కూడా వేదాంతం నిజాల్ని కప్పిపుచ్చే మత్తు మందినీ, కంటికి కనిపించని జీవుణ్ణిరించి ఆలోచించటం పొరపాటని వాదించేవాడు. నన్ను కుర్చీలో కూర్చోమని తన కాఫీ పెట్టాడు.

‘ఈమధ్య చిక్కినట్లున్నావ్?’ అన్నాను ఆతన్ని గమనిస్తూ.

‘అవునండీ. రెండురోజులక్రితం జ్వరంవచ్చింది. అయినా ఈమధ్య నాకలోగ్గం బొత్తిగా బాగుంటుందేమండీ.’

“కొంతసేపు భగవద్గీత చూస్తూ కూర్చున్నా. శంకరం కాఫీగ్లాసు ముందు వుంచాడు.

‘థాంక్స్...సరేకాని నీకు విజయవాడలో చక్కటి వుద్యోగం వుండగా అది వదులుకుని ఇంత దూరం రావలసిన ఖర్చుమొచ్చిందని?’

‘మీరన్నీ తెలిసే అడుగుతారు. సరే—కానీండీ. అక్కడ నాజీవితం విషాదగీతంలా పరిణమించింది. ఎందుకో ఆప్రదేశాలు—ఆయళ్లు—అన్నీ చూస్తుంటే గడచిన జ్ఞాపకాలువచ్చి భరింపరానిబాస కలిగేది. ఇంక దాన్నివలీ దూరంగాపోయి కృత్రిమజీవితాని కలవాటుపడకపోతే నేనో న్యూరటిక్ పేషంట్లుగా తయారవుతానన్న భయం కలిగింది, మా మేనమామ కూడా రమ్మన్నాడు. వచ్చేశాను.’

‘ఓ నిమిషంసేపు నిశ్శబ్దత తొండించింది.

‘అది సరేకాని ఓచిన్నవిషయం అడుగుతాను’ చెప్తావా?’

శంకరం నవ్వాడు

‘మీరడగబోయేప్రశ్న నాకు తెలుసు శారదకూ నాకూ మధ్య జరిగిన ఘర్షణగురించి—అవునా?’ అవు నన్నటు తలూపాను

‘క్షమించండి—ఆవిషయం ఇతరులకు తెలియ కూడకనుకున్నాం అందుచేత చెప్పలేను’ అన్నాడు తలవంచుకుని—

ఇంక ప్రయత్నించి లాభంలేదనుకున్నా. — అసలు నేను పనికిట్లకువచ్చింది అందుకే!

‘నీకస్తమానం జ్వరం వస్తుందికదా!...మాయంటికి రాకూడదూ? నిన్నిక్కడ చూసేదవరూ? మీ మేనమామ ఫోన్లులో వుంటాడు నువ్విక్కడుంటావు. ఎట్లా ఆదుకోగలవా?’

శంకరం రెండుమాడు నిమిషాలు చుట్టూడలేదు నామాటల్లోవుండే అంతరార్థం ఆతను వ్రాహ్మిస్తున్నాడనుకుంటాను.

‘సరే వస్తానండీ నాకంటే అనుభవం వున్న వారు. మీ మాటెందుకు కావనాలి?...రేపు సాయంత్రానికి సామానుతో దిగుతాను.’ మరో అరగంట గడిచాక తృప్తిగా తిరిగివచ్చాను. శారదతో ఆమాటలు చెప్పాను. ముఖం పాలిపోయింది. దాన్ని పైకి కనబడనీయకుండా ముఖకళవలికలు మార్చుకుని నవ్వింది.

‘మీరువెళ్లి చేసుకోచ్చిన ఘనకార్యమిదిన్న మాట!...బలంవున్న వాళ్ళందే రాజ్యం—అతినిక్షాడా వంతుకు నేబాస తిగ్గుతుంది. సుఖపడతాను. మరో పెళ్ళి చేసుకునేదాకా ననుకోండి.’

‘ఎవరి పెళ్ళియ్యేదాకా?’ అంటూ నవ్వేశాను. శారద కూడా నవ్వింది.

మర్నాడు సాయంత్రం శంకరం సామానుతో దిగాడు. శారద అతినిముందు కాఫీ వుంచింది. ఇద్దరూ గజం దూరంలోవున్న ఒకరినొకరు చూసుకోటం లేదు శంకరం పెట్టెలోంచి తన పెళ్ళివాటి ఫోటో తీసి గోడకి తగిలించాడు. అతినిండు కలా చేసిందీ నాకర్థం కాలేదు నా సమస్యయిది. శారద కనక తన తిప్పిదానికి (ఆమె తిప్పుచేసివుంటే)క్షమాపణ చెప్పకుంటే శంకరం తిరిగి ఏలుకుంటాడా? శారద

మీద అతని కనురాగం వుందా లేదా? కేవలం పట్టింపు కోసం తన మనోభావాల్ని - ఆత్మను అణచివుంచాడేమో! అందుకే అతనిని నూత్నింగా పరిశీలించవలసి వచ్చింది. నిజానికి అతనన్న ప్రతీమాలు - అతని నవ్వుకు - విచిత్రార్థాలు కల్పించుకునేవాణి. రాత్రి భోజనంవగ్గర వడ్డించేటప్పుడు కూడా శారదను గమనించాను. పొరపాటునైనా అతనికేసి చూడలేదు.

‘మేష్టా!... ఇంకొంచెం నెయ్యి కావాలి’ అన్నాడు నాకేసి తిరిగి శారద నెయ్యి వడ్డించింది. ఆక్షణంలో శారద చిరునవ్వును బలవంతా వారించుకుని గంభీరంగా వుండటానికి ప్రయత్నిస్తున్నట్లయింది. నాలో విజయచిహ్నాలు తలెత్తాయి కూడా.

నేనెంత వారించినా అతను విసుకుండా బయట నడుకున్నాడు. నాకు చాలా బాకలిగింది ‘శంకరం నన్ను మననిస్తున్నాడా?’ అనిపించింది. అగ్ని సాక్షిగా పెళిచేసుకున్న మొగడూ, పెల్లాం, పేర్వేరుగా వుండటం—పరాయివాణ్ణి నేను మృత్యువుండటం—పోనీ వీధి తిరుపు తీసివుంచుదామనుకున్నా-దొంగలభయం ఎక్కువ—అందుకని తిరుపు మాయక తప్పిందికాదు. అతను బయట—నేనూ శారదా లోపల—భీ...భీ...అత నేనునుకుంటాడో! రాత్రి పన్నెండుదాకా నిద్ర పట్టలేదు. శంకరం రెండు మూడుసార్లు కిటికీదగ్గరకు వచ్చి లోపల నే వున్నానో లేదోనని చూసినట్టు అనుమానం కలిగింది. అది భ్రమే కావచ్చు.

మర్నాడు సాయంత్రం నేను ఆఫీసునుంచి వచ్చేసరికి శంకరం ముసురు తన్నిపట్టి పడుకున్నాడు. శారద వోమూల కూర్చుని ఏదో నివలగాబోయి—చదువుతోంది.

‘ఏనిటి సంగతి?’ అనడిగాను శంకరందగ్గరకు వెళ్ళి

‘మళ్ళీ జ్వరం వచ్చిందండి—అందుకే నేను వంటరిగా వుండటం మంచిదంటాను కృపగా మీకు బాక కలిగించి నామీద మీకున్న అభిమానాన్ని చంపుకుంటున్నాను.’ అతని కంఠం అప్పుడే ఛినోటబోలో మునిగినట్టుగా వుంది.

‘అబ్బే...అలాంటిదేం లేదు. జ్వరం అందరికీ వస్తుంది. అంతమాత్రంచేత బాకపడి లాభంలేదు. కాఫీ తాగావా?’ నురుటిమీద చెయ్యి వేస్తూ అడిగాను.

‘హే...’ అంటూ మూలిగాడు

కిందవాటాలోవున్న డాక్టరును తీసుకువచ్చాను. పరీక్షించి చూశాక మందుసీసా తీసుకురమ్మన్నాడు. కేపటికి తగ్గకపోతే ఇంజక్షన్ నివ్వచ్చున్నాడు.

ఆ మర్నాడు పొద్దున్న జ్వరం తగ్గినట్టే కనిపించింది. కాని సాయంత్రానికి మళ్ళీ ఎక్కువైంది. డాక్టరు ఇంజక్షన్ ఇచ్చిపోయాడు. రాత్రి ఏడుదాటినా శారద రాలేదు. నాకు భయమేసింది. నేను శంకరాన్ని తీసుకువచ్చానని ఎక్కడికైనా పోయిందేమో!...లేక విసుగెత్తి ఆత్మహత్య చేసుకుందా?...భీ... శారద ఎప్పుడూ ఆసని చెయ్యిగు మరో వందమంది మగాళ్ళను ఏడిపించుకు తింటుంది అదామెకో సరదాయేమో!...ఓనాడు ఫ్లోరా ఫౌంటెన్ దగ్గర ఓ పడుచుకురాడితో నవ్వుతూ పోతున్న శారదను చూశాను. మరోనాడు వి.టి లో ఆమెను వీడ్కోలిస్తూ చేతి రుమాలు వూగిస్తున్న మరో యువకుణ్ణి చూశాను. ఇకన్నీ మళ్ళీ కళ్ళయెదుట ప్రత్యక్షమై నన్ను కలవరపరిచాయి

శారద ఇల్లు చేరుకునేసరికి ఎనిమిదైంది. రాగానే విసుగ్గా హేండ్ బాగ్ తేబిలుమీద విసిరికొట్టింది.

‘అలస్యమెందేం?’ అనడిగాను. అడగటానికి హక్కు లేకపోయినా—

‘అ...మేనేజరుకి నాకూ మృత్యు ఘర్షణ—ఫలితం—నా పురోగమానికి రాజీనామా యిచ్చేయటం; హేండ్ డ్రెస్ రీ’ అంది.

శారద ఇదివరకొమాటు అననే అంది. తను ఉద్యోగం మానేస్తే నేను పోషించుకుండా వుంటానా అని—

మరో వైద్యమృత్యుకూడా కలిగింది. శంకరానికి సపర్యచేసి అతని అనురాగాన్ని తిరిగి పొందటాని కోసం—మృత్యు అడ్డంకుగా ఉంటున్న ఈ నాకరీని కావాలనే వదల్చుకుందా?...ఇక్కడ శారదే శంకరంతో పోట్లాడిందని. శంకరం నిరసరాసని నే నెందుకనుకుంటున్నానో తెలియలేదు బహుశా అది సహజ తత్వం కావచ్చు.

‘ఏమిటా ఘర్షణ?’

‘ఏముంది? పడుచుపిల్ల కనపడగానే నూటికి తొంభైమంది మగవాళ్ళకు ఒక్కటే రకం భావం

స్ఫురిస్తుంది. అంతే—ఇంక దాన్ని వ్యాఖ్యానించమని నన్నుడక్కండి.

‘అదగను కాని బాల్ తీసుకువచ్చాను. అతిని కొంత బావకొచ్చినట్లవగా?’

‘నాకంటే ముందు వచ్చాడకదా!...స్తా నెలి గించలేకపోయాడా?’ అంటూ వంటింట్లోకిపోయింది. శారద సమాధానం విన్నాక కొద్దిక్షణాల క్రితం నాకు స్ఫురించిన అభిప్రాయం సరైంది కాశీమో ననిపించింది.

శారద రాజీనామా చేసికొనుట ఒకవంక సంతోషంగా వున్నా మళ్ళీ ఉద్యోగప్రయత్నం చేస్తుందని మరోవంక బాగావుంది. కొంచెం ఇందుమించు శారద నాతోపాటే ఆశీసుకువస్తుంది. నాకంటే పావు గంటముందుగా తిరిగి వస్తుంది. అందుచేత వాళ్ళిద్దరూ తమతమ పూర్వోక్త సరిహద్దుకోటానికి - ఒక్కొక్కరు అర్థంచేసుకోవడానికి అవకాశం లేదుకుంటూ - ఇప్పుడా పరిస్థితులు దైవికంగావచ్చాయి.

మర్నాడుపొద్దున్న పక్కవాటాలో వున్నాయన నన్నుపిలిచి శారదగురించి - శంకరంగురించి అడిగాడు. మంచివాడు కనక నిజం చెప్పాడు. నాగురించి ఆ బిల్డింగులో వున్నవాళ్ళు ఏమనుకుంటున్నదీ ఆయన వివరించాడు. నేను వ్యభిచారిని - శారదను నేనే తీసుకువచ్చానని చివరకు పలకటానికి కథలల్లి చెప్పకుంటున్నారట అయితే నేం?...ఆ చుట్టుపక్కల వున్నవాళ్ళందరిదగ్గరూ సత్యనారాయణ పూజకి చందా వసూలుచేసేటప్పుడు నాదగ్గర కూడా వచ్చారు. నేను రూపాయవ్వగా నే నన్ను చాలాపాగి డారు. నాకు దైవచింతి ఎక్కువని-పూజకూడా వచ్చి దాన్ని విజయవంతంగా నిర్వహించవలసిందని క్రింద వాటాలోవున్న మరాఠీ ఆయన ప్రశంసించాడు. మానవవైజంమీద అల్లిబిల్లిగా అల్లుకుంటున్న అభిప్రాయాలు ఇప్పుడు సరైనతే వలో పడ్డాయి రూపాయస్త్రీచాలు - ఎంతైనా గౌరవాన్ని - ప్రశంసల్ని అందుకోవచ్చు. అయిన రూపాయలు - కాదు వంద రూపాయలీ నే? అమ్మా! అప్పుడు పొగడ్తలకు అసలు తిట్టుకోలేం.

‘నేనుకూడా మిమ్మల్ని నమ్మలేకపోతున్నాను. కుమండ్రి - మానవతత్వం అలాంటిది. ఏదీ అనుకోకండి.

అంతమాత్రంనేత మీమీద నాకు విరోధంకాని - నేను అభిప్రాయంకాని లేదుకుమండి.’ అన్నాడాయన.

‘అది సరేకాని మీరు నాతోచిన్న ఉపకారం చెయ్యాలి. వాళ్ళిద్దరూ ఎవమొహం పెవమొహంగా వున్నారట. నేనులేనప్పుడు ఏనైనా మాట్లాడుకుంటున్నారేమో గుమించండి. నాకూడా యిది మిస్టరీగా వుంది’ అన్నాను. ఆయన సరేనన్నాడు.

శంకరానికి వచ్చినజ్వరం మలేరియా ఆయుంటుందని డాక్టరు నూచించాడు. విపరీతంగా జ్వరం లేనప్పుడు శంకరం సరదాగా మాట్లాడేవాడు.

‘జ్వరంవచ్చిందికదాఅని నాకెంతమాత్రం భయం లేకపోయింది అది శరీరాన్ని - ఆత్మను పరిత్రం చేస్తుంది. అందుకే దాన్ని నేనాహ్వానిస్తాను’ అంటాడు. అతనికి మండివ్వటం - బావకొచ్చినట్లంటూ - నారింజరసం పిండివ్వటం - అంతా శారదే చూసుకునేది వాళ్ళిద్దరూ ఎప్పట్లాగే వుంటున్నారని పక్కంటాయునన్నాడు. భిష్యత్తుమీద నమ్మకం లేకపోతే బతికలేం - మనం తిల్చుకున్నది, అనుకునేది జరగదని అసంభవమైనవని తెలిసినా ఆ అభిప్రాయాల్ని వదిలించుకోలేం - నెత్తినీమీద పిడుగుపడుతున్నా పడకపోవచ్చునే చెల్లితూహ చివరిదాకా వుంటుంది. నీటిలో మునిగిపోతున్నవాడికి గడ్డిపరక దొరగా నే పట్టుకుంటాడు, అది తిన్ను రక్షిస్తుందని కొనపూసిరిలాంటి ఆశ. నాపరిస్థితికూడా అలాగే వుంది.

నాలుగు రోజులు గడిచాక జ్వరం తగ్గింది. కొద్దిగా నడవటం మొదలెట్టాడు డాక్టరు అది మలేరియా కాకపోవచ్చు నన్నాడు. మరో మూడురోజులు గడిచాయి

సాయంత్రం నేనురాగానే పక్కంటాయన పరుగెత్తుకొచ్చాడు. తలపులు మూసేపున్నాయి.

‘ముందిలారండి...’ అంటూ తనవాటాలోకి తీసుకుపోయాడు.

‘వాళ్ళిద్దరూ ఇచ్చేళ్ళ పోట్లాడుకున్నారు. కారణం సరిగ్గా అర్థంకాలేదు. శంకరం మీగురించి ఏదో అసందర్భంగా పేలాడుకుంటాను. అదైనా అతను ఇంగ్లీషులో అనటంచలన నాకు తెలిసింది. ఆ అమ్మాయి నతను పాచిపెట్టి కొట్టాడు.’ ఆయనకు కుజరాతీ తెలుసు

చీ క టి తె ర

కొని తెలుసురాను. ఆయనకు అభివంధన చెప్పి తలుపుతట్టాను; శారద తలుపుతీసింది. శంకరం మంచం మీద కూర్చున్నాడు. శారద రెండుకూర్చూ ఎర్రగా వున్నాయి

‘ఏంజరిగింది?’ అనడిగాను, చుట్టూ సిగరెట్లు న్యూం చేస్తున్నట్లుంది నాకు శారద మాట్లాడలేదు.

‘మాయిద్దరికాదా వాదనలేగింది. నేను ఉక్రే కాన్ని అవుకోలేక ఆమెను దవడమీదకొట్టాను.’ అన్నాడు.

‘దీనికంతా మీరెకొరసులు— నేను వదలించుకు వద్దామనేవచ్చాను ఇంక నేనే ఎవరికీ తెలియనిచోటుకు పోతాను’ అంది శారద ఈ అపవాదాను ఖండించివా ప్రయోజనం వుండదు. జరగాల్సిందెలాగూ జరిగింది. దీంతో ఆటోయిటో తేల్చేయడం మొగనుకున్నాను. నాకున్న అధికారంతో శంకరాన్ని నిందించాను.

శంకరం లేచి నిలబడ్డాడు.

‘మేడారూ...మీ దారికి నేనడ్డురాను. కొని మీరు వృథాగా అందర్నీ బాధ పెట్టేవానికంటే మీ మనసులోవున్నట్టు చేయండి. మాయిద్దరిమధ్యా విరోధం ఎండుక్కులిగిందో కూడా చెప్తాను శారద నన్నెప్పుడూ ప్రేమించలేదు. శారద మిమ్మల్ని ప్రేమించింది. మీకూ ఆమెమీద అనురాగం వుందన్న సంగతి నాకు తెలుసు కొని మా పెళ్లి జరిగేటప్పుడిది నాకు తెలియదు. మా పెళ్లికి పూర్వం మీకూ శారదకూ వున్న సంబంధం నాకు తెలుసు మీరు శారదను కన్యగా వుంచలేదనీ నాకు తెలుసు. అది శారదకూడా వొప్పుకుంది. అనురాగం లేని యిల్లాలతో నాకు ప్రమేయంలేదు జరిగినంతా పీడకల. ఈ మాటు శారదను ఇదివరకటివులే ఉపయోగించుకోకుండా పెళ్లిచేసుకోండి. రిజిష్టర్ మేరేజీ పెద్దవారు. మీకు నా సలహా అనవసరం—’ శంకరం మొహం అటు తిప్పుకున్నాడు.

నా కాళ్ళకింద భూమి చీటిపోతున్నట్టునిపించింది. అయితే శంకరం నిజం కనుక్కున్నానన్నమాట... పెళ్లికొని ఆనదాన్ని వంచించిన నన్ను అభిముఖిగా తూచి మాట్లాడాడు. ఇంకెందుకు? నేను ఎన్నో విధాల దాన్ని అణచివుంచాలని ప్రయత్నించాను. మీరు కూడా శంకరం ఈ రహస్యం బయట పెట్టేవరకూ నామీద సదభిప్రాయం కలిగివుంటారు. నీతికి భిషుపడేవాణ్ణి, సంఘం నన్ను వృథాగా కష్టపెడుతోందని అనుకునివుంటారు. మొదట్లో నేనెప్పో. గతంలోకి వెళ్ళటం నాకు భయమని. శంకరం నా నెత్తిన ఈ పిడుగుపడ వేయకుండా వుంటే నా కథ—నా సత్ప్రవర్తన మీరు నమ్మివుండుకు కొని కథ అడ్డం తిరిగింది...శారదకేసి చూశాను. ఏవీ మాడ్చలేదు. శుజరాతీ ఆయన బయట నిలబడి ఏవీ అర్థంకాక అయోమయంగా చూస్తున్నాడు. ‘రెబెకా’ లోని ఘట్టం జ్ఞాపక మొచ్చింది. ‘ఫేచల్’ ‘సువ్య ఖూనీ చేశావు’ అన్నాడు; మాక్సిం ఇరకాటంలో పడ్డాడు...

శంకరం పగలబడి—చిరగబడి నవ్వుకున్నట్టునిపించింది. శారద యిదివరకు విసరిన ఛెణుకుల కర్థం ఇప్పుడు సరిగ్గా అవగాహనవుతుంది. నాకు పాతె అనుభూతులు పాతబడిపోయినా తనకు కొత్తేనట! ఆ రాత్రి శారద కొవాలనేతన చెయ్యి నాముఖానికి తగిలించిందేమో! తిరిగి నాలో అవినీతిని రగుల్కొల్పటానికి. మైలురాయిలాంటి అభిప్రాయాలనైనా మార్చటానికి పదిమూడు నెలల అవధిచాలు! ఫోర్టులో మల్లెవూలు మంచిన దొరకవట!...అందుకని నేనేలేవాలి.

ఇటుక్కున నాకో ఆలోచన తట్టింది. అది పారితే అపవాదంతా శంకరంమీదికి తోనేయవచ్చు. నేను నిర్దోషివవుతాను. కొని అది కూడా ఇంకెవరూ నమ్మరు—వృథా ప్రయత్నం

మళ్ళీ శంకరం అట్టహాసంగా నవ్వుకున్నట్టునిపించింది.

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

శ్రీ రావి కొండలరావు

పాత్రలు : చిదంబరం. సీను, అబ్బాయి, కంట్రాక్టరు, కోదండం, చతుర్భుజం.

* * పరిశుభంగా అలంకరించబడిన ఒక గది. ఒకమూల తెలిఫోను వున్నది. గోడకు ఎదురుగా షటాలు, కాలెండర్లు వున్నాయి. కాలెండరుకు దిగువగా కుక్క వున్నది జాగ్రత్త! (“Beware of dog”) అనే బల్ల వ్రేలాడుతున్నది. తెర లేచేసరికి వైజిమీద మనుషులెవరూ లేరు. కాన్స్టేటికి తెలిఫోన్ మ్రోగింది. ఇంట్లోంచి నౌకరు ‘సీను’ అనే కుక్కరాడు వచ్చాడు. వచ్చి ఫోనుతీసి:

సీను : ఎవరండీ...ఆ...అయ్యో లేరండీ...అవునండీ...అయ్యోగారు లేరు ... తెలీదండీ... తెలీదండీ... ఏదీ తెలీదండీ (కాన్స్టేపు విసి, కుక్కపిల్లకు ఆసుంపెట్టే ఒక గిన్నె ఒకమూలవుంటే వెళ్ళి దానికేసి దీసంగా చూస్తున్నాడు. ఫోను మళ్ళీ మ్రోగింది. (సీనువెళ్ళి తీసి) ఎవరండీ?...నేనేనండీ ... అయ్యో.అయ్యోగారూ తమరా!...ఎక్కడ నుంచి మాట్లాడుతున్నారు? ఈ ప్రక్క నుంచే!...చిత్తం దొరకలేదండీ...లేదండీ తమరు రండి...తమరు రావాలంటాను ... మాటిమాటికీ తమరట్లా ‘దొరికిందా దొరికిందా’ అంటే ఎట్లా?...విదునిమిషాలకింద లేగా అడిగారు—అవును అడిగారు లేనన్నాను...అవునండీ లేదన్నాను ... చిత్తం

(విసిగిపోయినట్టు తపీచుని పెట్టాడు. అటూ ఇటూ చూసి గసంతా సబ్బుకున్నాడు. బయటనుంచి కాన్స్టేటిలో యింటి యజమాని చిదంబరం హడావుడిగా వచ్చాడు. 50 సంవత్సరాల ప్రాయం. నూటు వేసుకున్నాడు. వస్తూనే నెత్తినొది బోపీ తీసి బల్లమీద విసిరాడు)

చిదం : అబ్బబ్బబ్బ...రామచంద్రా...శ్రీ రామచందం... (ఆగి, గోడకు తగిలించివున్న “Beware of dog” బోర్డుకేసి చూసి) ఈ బోర్డు ఇక్కడ తగిలించడంలో నీ వుద్దేశం? (ఆగి, చూస్తూ) ఈ బోర్డు ఇక్కడ తగిలించటంలో ఏమిటి నీ ఉద్దేశమూ అని అడుగుతున్నాను— చెప్ప సమాధానం - చెల్వా!

సీను : ఉద్దేశం ఏముంటుందండీ?

చిదం : ఈ బోర్డు ‘ఇక్కడ’ ఎందుకు తగిలించావురా వెరిపీనుగా?

సీను : ఉండిపోయిందిగా అని—

చిదం : అంతేనా?

సీను : అంతేనండి!

చిదం : అంతే గద!...ఇంతకూ, దాని అర్థం ఏమిటో నీకు తెలుసా? అదే - ఆ బోర్డుమీద వున్న ఇంగ్లీషు అక్షరాలలోని గూఢార్థం? (సీను తెలీదని తెల వ్రాపబోగా) ‘తెలీదని’ తెల వ్రాపక్కలేదులే—నాకు తెలిసిందిలే నీకు తెలీదని! “ఇక్కడోకుక్కవుందీ-జాగ్రత్త!” అని దాని అర్థం. దాని అర్థం నీకు తెలీదు కాబట్టి—ఆ బోర్డు ఇక్కడ కట్టినందుకు పూరుకుంటున్నాను, వెనవాయ “ఇక్కడ

“కు క్క పి ల్ల దొ రి కి ం ది”

దోకుక్కు వుందీ - జాగ ర్త” అనే బోర్డు తెచ్చి ఈ గదిలో పెడితే మనిద్దరిలోనూ ఆ కుక్కు ఎవరం అని నీ అభిప్రాయంరా? ...మాట్లాడకు ... మాట్లాడకుండా దాన్ని అక్కడనుంచి తీసేయ్యి ... అసలెందుకు తెచ్చిపెట్టావు దాన్నిక్కడ?

సీను : అర్థం తెలిక నేనండి... తెలిస్తే లోపల మీ గదిలో నే వుంచేసేవాడిని కదండీ!

చిదం : నాగదిలో ఉంచేవాడివా—లేక గోడరు (వేలాడగ)ట్టేవాడివా?

సీను : రామ రామ! అర్థం తెలిసిన తర్వాత ఇప్పుడెందుకు చేస్తానండీ ఆపని?

చిదం : ఇంతకుపూర్వం ఐతే అదికూడా చేసేవాడివే నన్నుబా!

సీను : అనుకున్నానండీ మీగదిలో నే పెట్టేస్తే జాగ ర్త గా వుంటుందిగదా అని—

చిదం : ఏడిశావ్ గాని—దాన్ని తీసి బల్లక్రిందపెట్టు పెద్దమనుషులెవరన్నా వస్తారు. (సీను తియ్యటానికి పోబోతున్నాడు) ఆబోర్డును అసలు అక్కడనుంచి ఎందుకు కదిలించావ్?

సీను : కుక్కుపిల్ల లేకుండా దాని బోర్డుమాత్రం ఎందుకని?

చిదం : అటువంటప్పుడు తెచ్చి పడెయ్యక గోడకు ఎందుకు తగిలించావ్?

సీను : పోనీ ఏదో పటాలమదిరి అదీ వుంటుంది కదా అని—దానికి వేలాడతియ్యటానికి తాడొకటివుంది మరి—

చిదం : సరే, తీసేయ్. (సీనుతీసి బల్లమీదపెట్టాడు) బోర్లించు. (బోర్లించాడు) దానిమీద ఏదన్నాకప్ప. (అటూయటూ చూసి సీను కొత్త వార్తాపత్రిక తెచ్చి కప్పబోయాడు) ఉండండి—అట్లా కప్పితే నే అనుమానం. ఒకటిచెయ్యి—టేబిల్ క్లాత్ క్రిందపెట్టు సరిపోతుంది. (సీను టేబిల్ క్లాత్ క్రిందపెట్టాడు) ఏదో ఎత్తుగాఉన్నట్టు కనుపిస్తోందిరా. నామాట విను. ఇక్కడినుంచి లోపలకు తీసుకుపోయి-నాగదిలో—నాగదిలో వొడ్డు—అవతలగదిలో పడేయ్ — జాగ ర్త.

దానిఅవసరం ఐపోలేదు. (సీను వెళ్లాడు. చిదంబరం కోటు తీసేసి చిరాగ్గా కూలబడ్డాడు. సీను వచ్చాడు) ఏమయిపోయిందిరా మన కుక్కుపిల్ల? దొరకనట్టే? ఇల్లంతా చిన్నబోయిందిరా—ఎంత ముద్దు! నన్ను చూస్తే ఒక్కనిమిషం వదిలేదికాదు. యెంత దూరంలోవున్నా ఇట్టే ఆనవాలుపట్టి, తోక వూపేది... నేను బిస్కెట్లు తీసుకురాకపోతే వెళ్లవకెంత కోపం- పాపం... ఎక్కడుందోఏమయిందో!

సీను : విచారించకండిసార్! మన కుక్కుపిల్ల మనకు దొరికితీరుతుంది. కాని—అది లేకపోతే నాకేం తోచటంలేదుసార్! (అమాముకంగా) ఎంత మంచి కుక్కుపిల్ల సార్ అది! ఎవ్వర్ని ఏమీ అనేదికాదు. దొంగల్ని చూసినా ఎంత నేపూ అరిచేదీకాని కరవటానికి దానికి నోరే వచ్చేదికాదు సార్ ... అరిచేకుక్క కరవదంటారని—అరుపు తగ్గిద్దామని ఎంతో ప్రయత్నించాను. అరుపు తగ్గించేది! ఐతే ‘ఒకరినికరిచి బాధిస్తానా’ అన్నట్టు నోట్లో చెయ్యిపెట్టినా విడిలించుకుని పారిపోయేది!

చిదం : సీను! ఆకుక్కుపిల్ల మనకు ఎట్లావచ్చిందో తెలుసురా సీను?

సీను : తెలిదుసార్!

చిదం : చెబుతావను. బెంగళూరునుంచి వస్తూంటే ఆరుగ్గరి ఒకన్నేహీతుడు నాకు బహూకరించాడు. అంతకుపూర్వం కుక్కుపిల్లకోసం తెగ ప్రయత్నించాను. చిన్నప్పట్నుంచి కుక్కుపాతాలు తెగచదవటంవల్ల, కుక్కుల మీద బాగా మక్కువకలిగింది. ఏంచేస్తాం? మానాన్నగారికి కుక్కులంటేకోసం. భయం! ఎంతాతంటే ఆయన తండ్రీగారు కుక్కుకాటువల్ల చచ్చిపోయాట్ట. ఆభయంవల్ల మానాన్నిగారు ఇంట్లో కుక్కు ‘బొమ్మ’ను కూడా వుంచేవాడుకాదు. గ్రామఫోను పాటలకోసం రికార్డులుకొంటే “వెళ్లవా ఈ ‘హిజ్ మాస్టర్స్ వాయిస్’ రికార్డులు కొనవద్దని చెప్పానా లేదా” అంటూ ఆవన్నీ తీసుకెళ్ళి బయట పారేశేవాడు. నీళ్లుపోసి—

అబొమ్మను పూడదీసి రికార్డులు ఇంట్లోకి తెచ్చుకునేవాడిని. వీధిలో కుక్క అరుస్తే నాకర్చు పంపి ఆకుక్కను పూరవలిదాకా తగుముకుపోయెచ్చి ఇంట్లో కాలుపెట్టు మనేవాడు! అంత చాదస్తపుమనిషి! నాకా చాదస్తమూలేదు. భయమూలేదు సరికదా— అడవిలో ఆయన ‘వద్దు’ అంటున్నకొద్దీ నామనస్సుకుక్కలమీదికేపోయేది! “కుక్క విశ్వాసంగల జంతువు” అనేమాట నా మెదడులో ఎప్పుడూ పనిచేస్తూవుండేది. అంతాత-బెంగురూగునుంచి వస్తున్నప్పుడు నాన్నేహితుడిని ఆ కుక్కపిల్లను నాకు ఒహూకరించమన్నాను. ఆ బహూకరణతో పాటు ఓ కొయితం కూడా యిచ్చాడు. “ఆకలి వేస్తున్న కుక్కకు అన్నం పెడితే అది నిన్ను కరవదు—కుక్కకూ మనిషికీ వుండే పెద్ద భేదమల్లా ఇవొక్కటే!” అని ‘మార్క్స్వేస్’ అనే మహానుభావుడి కొటేషన్ ఆ కొయితంమీద రాశాడు. ఎంత మంచివాక్యం అనుకున్నావు...ఆ కొయితం మాత్రం పెట్టో మిగిలిపోయింది

సీను : మ్మి...ఏం చేస్తామండీ—ఖర్చు!

చిదం : కర్మమిట్రా నీ మొహం! (ఆగి) అసలు నువ్వే కారణం అది పోవటానికి—

సీను : నేనాండీ?

చిదం : అవును నువ్వే. ఆకుక్కకోసం దానిపోషణ కోసం నిన్ను ఏర్పాటు చేశాను—దానికి తల్లి తండ్రీ అన్నీ నువ్వే అనుకోమని చెప్పాను—‘పూ, పూ’ అని దాన్ని వొడి లేశావ్!

సీను : నాకు తెలీను సార్! తెలిసి తెలిసి ఎందుకొదిలేస్తానండీ?

చిదం : వెళ్ళా—ఇరవై నాలుగ్గంటలూ దాన్ని నువ్వు కనిపెట్టుకుని కూచోనట్లుగ్గా?

సీను : అది మన ఇల్లు కాయాలని వీధిలో వుంచారు. దాన్ని కాస్తా నేనూ ఆక్కడే కూచోనా?

చిదం : ఏం—నువ్వు వెళ్ళవలసివచ్చిందానూ పారిపోకుండాను నేను నిన్ను కాస్తున్నాను

కానూ?...ఐనా నిన్ను అనేం లాభం? నీ వంటి తెలివితక్కువ దద్దమ్మను నాఫీరీగా వుంచుకున్నందుకు నా బుద్ధిననాలి!..... అసలు ఎట్లా పోయిందిరా కుక్కపిల్ల?

సీను : నేను చూడలేదు సార్!—మొన్న రాత్రి మామూలుగా నే అన్నం తిన్నది.

చిదం : సరిగ్గా నే తినేసిందా?

సీను : మరి కాస్త ఎక్కువపట్టే పట్టింది. ఎట్లాగూ పోతాను కదా అని. అన్నంతిన్నాక గొలుసుతో స్తంభానిక్కుట్టాను. మామూలుగా నేను నిద్రపోయాను సగం రాత్రికే లేదు! గొలుసుమాత్రం వుండిపోయింది.

చిదం : ఆ గొలుసు ఓసారి తీసుకురా. (సీను లోపలికి వెళ్లి గొలుసు తెచ్చాడు చిదంబరం పరీక్షగా చూసి) గొలుసు కొగ్గువల్లని పారిపోలేదు...చిప్పేసి వుంది. అంటే ఎవరో చిప్పేకారన్న మాట! నువ్వసలు మెనకు గట్టిగా కట్టావా?

సీను : గట్టిగానే కట్టానండీ—ఇంకాస్త టిగిస్తే గుటుక్కును నేటంత గట్టిగా కట్టాను

చిదం : ఐనా పారిపోయింది—ని నొంగ వెళ్ళవో ఎత్తుకుపోయాడు! దాని మానాన అది పోయి ఉంటుందని నేను అనుకోను. నిన్న పత్రికల వాళ్లకు ప్రకటన ఇచ్చాను. పోలీసు స్టేషన్లో గంటసేపు కూచున్నాను—పోరంతా వెలికాను. కనిపించిన స్నేహితు లందరినీ అడిగాను—మాకు తెలీదంటే మాకు తెలీననేవార్లగాని ‘మాకాం’ అని ఒక్కడనిలేదు—ఇంకెండుకూ వెళ్ళవ స్నేహితులు?

సీను : పోలీసులు ఏమన్నారండీ?

చిదం : నీ మొహం అన్నారు. ‘మీ కుక్కరాడిచాత వెడికించండి’ అన్నారు. నువ్వు వెతికి దాన్ని వాళ్లకు వప్పజేస్తే—అప్పుడు నా చేతికిచ్చి ‘మేమే పట్టుకున్నాం’ అని గొప్పగా చెప్పకొటానికి కాబోలు! “మీ కుక్క ఏదన్నా నొంగతనం చేసిందా?” అని వో పోలీసు అడిగాడు. ‘లేదు’ అన్నాను. ‘ఐలే మాకేం సంబంధం లేదు—నొంగతనం చేస్తే పట్టు

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

కునే బాధ్యత మాది అంటాడు. ఇంకోడు. ‘ఎవర్నన్నా చంపి పారిపోయిందా?’ అంటాడు. నా మొహం! అది కరవ నే కరవ దంటున్నావు నువ్వు! అది దొంగతనం చేసి పారిపోయింటేనూ, ఎవర్నన్నా హత్యచేసి పారిపోయింటేనూ వాళ్లు నిమిషాలమీద వెళ్లి పట్టుకుని ఉండురట! “మోసగాళ్ళను కూడా పట్టుకుంటాను కదా మీరు!” అనడిగాను. “ఓ” అన్నారు. ఐతే నా నిగ్గర నమ్మకంగా వుంటూ, నన్ను మోసం చేసి ఓ కుక్కపిల్ల పారిపోయింది.....పట్టాకో మన్నాను నన్ను చూసి వాళ్లంతా ఒకటే నవ్వా! “కుక్కపిల్లల్ని కూడా మేమెక్కడ వెతిగ్గలం?” అంటాడు ఒకడు. నాకు వల్లసుండి—“కుక్కపిల్లను చెతికి పట్టాకోడం కూడా మీకు చాతికాదు—పోండి” అని వాళ్లి మొహం మీద అనేసి పారిపోయెచ్చాను.

సీను : మీ వెనకాల పరుగెత్తి రాలేదు సార్ పోలీసులు?

చిదం : ఏమో! గభాలున ఆ పక్కనే ఓ సందుంటే అందులో దూరిపోయాను.

సీను : మంచిపని చేశారు సార్! లేకపోతే ఏమయి పోయాగోనని మిమ్మల్ని కూడా వెతుక్కునే స్థితికి వచ్చేవాడిని!

చిదం : నిన్న రాత్రంతా ఒకటే కల! దాన్ని ఎవరో ఎత్తుకు పోయినట్టూ, కొడుకున్నట్టూ! పెద్ద పెద్ద కుక్కలన్నీ దాన్ని కరుస్తున్నట్టూ! అబ్బ—భయం వేసిందిరా!.....పాపం... ఇప్పుడెక్కడుందో, ఏం చేస్తోందో... చిన్న బెళవ...ఎవడన్నా తిండి పెడుతున్నాడో లేదో—‘కుంయ్ కుంయ్’ మరి మూలుగుతుంది గాని నూటాడలేదు కదా— నోరులేని జీవం!

సీను : సార్! ఆమధ్య మీ స్నేహితుడొకాయన అడిగాయ కదండీ?

చిదం : ఆవును అడిగాడు—లక్షమంది అడిగారు. ఏం?

సీను : ఆయనగాని...

చిదం : ఆబ్బే. కుక్కను ఎవడు ఎత్తుకుపోతాడా? ఈ యింట్లో దారికి స్వతంత్రం లేదనో, ఇక్కడ సుఖంలేదనో అర్థరాత్రి వేళ పారి పోయింటుంది. ఎవరికన్నా దొరకదా?... అన్నట్లు పత్రికలో ప్రకటన వేశారా?

సీను : వేశారు సార్—మీరు రాగానే చూపిద్దామనుకున్నాను—మరిచేపోయాను (పత్రిక తెచ్చి యివ్వబోయాడు)

చిదం : నువ్వే చదువు

సీను : (చదువుతూ) ‘కుక్కపిల్ల కనబడుటలేను. తెల్లని రంగు, కోలముఖమూ, కుమ్మవంటి చాటి తోకాగల కుక్కపిల్ల కనబడుటలేను. మెడలో తొలుపలకొ యున్నది చెతికి తీసుకు వచ్చిన వారికి నూటపదహారు రూపాయల బహుమాన మిచ్చెదను జి.డి.ఎస్. చిదింబరం...’

చిదం : (ఆపుతూ) ఏమిటేమి టేమిటి.....మళ్ళీ చదువు (సీను మళ్ళీ చదివాడు. చిదింబరం జాగ్రత్తగా విన్నాడు). ‘కుక్కపిల్ల కనబడుటలేను—మళ్ళీ చదువు—(సీను గడగడా చదివి, చిదింబరంకేసి చూసి మళ్ళీ మొదలెట్టబోయాడు.) చాలుచాలు—మరి ఇదివఱలేదు—ఆ ప్రకటన చాలు. నూటపదహారు రూపాయల బహుమతికోసం ఎవడన్నా వెతుకుతాడు!

సీను : కుక్కపిల్ల కిరీగు అందులో నాలుగోవంతు వుంటుందా సార్?—

చిదం : పోరా వెరిమొహం—నూటపదహారు కాదు—రెండు నూటపదహార్లినే మాత్రం అటువంటి కుక్కపిల్ల మనకు మళ్ళీ ఎక్కడ దొరుకుతుంది?—మన అడ్రసంతా ‘క్లియర్’గా వుందా వేపల్లో?

సీను : వుంది సార్.

చిదం : చూదాం—నాలుగు రోజులు ఓపిక పడదాం.....కాస్త కాఫీ తీసుకొచ్చి యిస్తామా?

[సీను లోపలకుపోయి స్నాక్సు, గ్లాసు తెచ్చి కాఫీ పోస్తున్నాడు.]

సీను : నిన్నట్లుంచీ కాఫీమాటే మరిచిపోయారు సార్ మీరు.

చిదం : నిన్నట్లుంచీ ఆ కాఫీ అంగులోనే అట్లా వుందా యేమిటి?

సీను : అబ్బే.....నిన్నటిది అప్పుడే విపోయింది సార్. అహ...చెబుతున్నాను—మీకు ఎంత మనస్థిమితం లేకుండా పోయిందో నని!

చిదం : కాదురా ఎరీ—కుక్కపిల్ల ఏతేమాత్రం— మనింట్లో ఓ పిల్లగా వుంటూ మన చెంత తిరుగుతూ—మనం అంటే ప్రాణం పెట్టే పిల్ల - కనిపించకపోతే మనస్థిమితం వుండక పోవటం యేమిటి—పిచ్చేనత్తలీ! (కాఫీ తాగుతున్నాడు.)

సీను : (సంతోషంగా) సార్

చిదం : ఏమిటా?...

సీను : ఏంలేదుసార్ —చిన్ని కోరిక...

చిదం : కోరికా! కోరిక ఎడిగితే తీర్చేవట్టి అనుకుంటున్నావేమిటా—తీరా ఎగుట ప్రత్యక్షమయితే దేవుడే తీర్చును!... అడుగు—

సీను : ఏంలేదుసార్...మా నాన్న రెండోపెళ్లి చేసుకుంటాడట...వో వందరూపాయ లిప్పించాలి సార్—

చిదం : ఏమిటి!—మీ నాన్న రెండోపెళ్లి చేసుకుంటే నేను వందరూపాయ లివ్వాలా? మీ నాన్నకు రెండో పెళ్లే—అఖిలేను వూరు కోమను!

సీను : అది కాదుసార్ — నా జీతంలో విరక్కోసు కుంటానండి!

చిదం : నాన్ సెన్సు—మీ నాన్నకు రెండో పెళ్లి నువ్వు డబ్బెట్టి చేయిస్తావా—మతిలేదురా నీకు? డబ్బుపోసి సవతితల్లిని కొనుక్కుంటావురా వెళవా?

సీను : పోనీండిసార్ —మా అన్నయ్య చేసుకుంటాడు ఇవ్వండి సార్!

చిదం : పోరా ఇషియట్-తమాషా! ఐనా-కుక్క పిల్ల పోయి నేనేమిస్తావుంటే, నీవళ్ళో

వందరూపాయలు గుచ్చురించటానికి నేనేమిన్నా 'బ్యాంక్' అనుకున్నావా-చెళ్ళు అవతలకు వెళ్ళు!

సీను : పోనీంకీ-కుక్కపిల్ల దొరికిన తర్వాతన్నా...

చిదం : ఆలోచిస్తాలే—

[సీను నెమ్మదిగా బయటకు వెళ్లాడు. పత్రిక తీసి చిదంబరం ప్రకటన చూశాడు ఎదో ఆలోచిస్తున్నాడు. సీను బయటనుంచి వచ్చి]

సీను : ఎవరో ఒక అబ్బాయి వచ్చాడుసార్!

చిదం : మనింటికా?

సీను : అవునుసార్.

చిదం : మనింట్లో కుక్కాల్లేనగా లేని పొమ్మను.

సీను : కుక్కాల్లికోసం కాదుసార్ —తనుకోసం!

చిదం : (ఆలోచిస్తూ) నాకోసం?...కుక్కరాగు?... రమ్మను!

[సీను బయటకువెళ్లి ఓ కుక్కరాడిని తీసుకొచ్చాడు. ఆ అబ్బాయికి 14, 15 ఏళ్లంటాయి అబ్బాయి వచ్చి కూచున్నాడు. పత్రిక అడ్డుపెట్టుకుని చదువుకుంటున్న చిదంబరాన్ని గమనించలేడు.]

అబ్బా : (సీనుతో) పిలవోయ్-పిలవ్—

సీను : ఎవరండీ?

అబ్బా : చిదంబరం గార్ని.

చిదం : (పత్రిక పక్కకునెట్టి చూసి) నేనే-నేనే-నేనే చిదంబరాన్ని. ఏంకావాలి?

అబ్బా : మీరేనా చిదంబరం గారు!

చిదం : నేనెప్పుడూ-ఎప్పుడూ నా ఫోటోలన్నా పేపర్లో చూడలేదానువ్వు?

అబ్బా : మీ ఫోటోనా-చూడలేదే. మీరు బ్రతికే వున్నారగా-ఎవరి ఫోటోలన్నా చచ్చి పోయిన తర్వాతే పేపర్లో పడతాయట. మా నాన్నగారంటారు.

చిదం : మీనాన్నగారి పేరు?

అబ్బా : అదెందుకుగాని—నేను మీతో పనుండి వచ్చాను.

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

చిదం : (అయోమయంగా అబ్బాయికేసి చూసి)
చదువుకుంటున్నావా?

అబ్బ : నూలు సైనల్.

చిదం : అబ్బో-సరే ఐతే. పాస్ పాఠశాల వస్తే
కాలేజీలో చేరటానికి ఒకటో రెండో
సాయం చేస్తాలే. పో (తిరిగి పత్రిక చూడ
టంలో పడబోయాడు!)

అబ్బ : (బల్లమీద చేత్తో చదివి) వాస్పెన్స్!
ఒకటో రెండో సాయం చేస్తారా? ముప్పైత్తు
కోడానికి రాలేను. వాసామ్మ వాకివతల
పారెయ్యండి.

చిదం : (ఆశ్చర్యంగా చూసి) అబ్బాయ్—నీకే
మన్నా పిచ్చా...?...

అబ్బ : పిచ్చయితే నేం - కాకపోతే నేం - అదంతా
మీ కవచసరం వాడబ్బు వాకిచ్చి చూట్లా
డండి.

చిదం : నీడబ్బేమిటి - అది నాదగ్గరవుండటమేమిటి?
నువ్వేమో చూస్తే వేలెడు లేవు ‘డబ్బు
డబ్బు’ అని ఒకటే పోరేస్తున్నావు. వాకేం
అర్థం కావటంలేదు!

అబ్బ : నేను వేలెడు లేకపోయినంతమాత్రాన వా
డబ్బు వాకివ్వరటండీ?... నేను ఎవర్నను
కున్నాను? అవ్యయంగా నన్ను మోసగిస్తు
న్నారని పోలీస్ కు ఫోన్ చేస్తాను. (ఫోన్
దగ్గరికి వెళ్లిపోయాడు)

చిదం : అబ్బాయ్...అబ్బాయ్ ... వుండుండు...
ఆ ఫోను పనిచేయవు.

అబ్బ : పనిచేయదా?... పనిచేయనిప్పుడు మీ
కెందుకండీ అంత ఆడుర్దా? (ఫోనుతీశాడు)

చిదం : సీనూ సీనూ ... (వెల్లి ఫోన్ తీసుకుని) నీ
డబ్బిస్తాను. రా-కూచో.

అబ్బ : (కూచున్నాడు)

చిదం : చూడూ, నేను కొన్ని ప్రశ్నలకుగుతాను.
సమాధానం చెప్పావా-నీ డబ్బు నీకిచ్చేస్తాను.

అబ్బ : లేకపోతే ఇవ్వరా?

చిదం : ఇస్తాలే-చెప్ప. మీ యిల్లెక్కడ?...కోప్ప
డకు-చెప్ప-ఫరవాలేదు. మీ యిల్లు ఆను

పత్రికా ఉంటుంది-మా-అక్కడ కొందరు
మనుషులు కేకలు వేస్తూ అరుస్తూ వుంటారు
కదా?

అబ్బ : అర్థమయింది. పిచ్చానుపత్రికా చూ యిల్లా?
(అలోచిస్తూ) అంతే పిచ్చానుపత్రికనుంచి
నేను వచ్చేనని మీరు అనుకుంటున్నారా -
(గట్టిగా) నేను పిచ్చివాణ్నా?

చిదం : కాదు కాదు-కూచో!

అబ్బ : ఆఖరుసారి అడుగుతున్నాను. డబ్బిస్తారా
ఇవ్వరా?

చిదం : ఎంతివ్వాలి?

అబ్బ : ఎంత యివ్వాలి? ఏమనివేశారు పేపర్లో?

చిదం : పేపర్లో వేశావా?

అబ్బ : ఆహా! తెలిసింది. మీకే పిచ్చి. ఈ రోజు
పేపర్లో వెయ్యిలేగుటండీ నూట పదిహేర్లు
ఇస్తానని-

చిదం : అవునువును. మా కుక్కపిల్లను వెతికి
తీసుకొచ్చినవారికి నూటపదిహేరు రూపా
యలు బహుమానరూపంగా ఇస్తానని
ప్రకటించాను గాని వూరికి నే కాను.

అబ్బ : వూరికి నే ఇమ్మనటానికి నే నేం పిచ్చివాణ్ని
కాదు. వానా శ్రమలూ పడ్డాను—మీ
కుక్కపిల్లను వెతికాను—తీసుకొచ్చాను.

చిదం : తెచ్చావా—ఏదీ—ఆ మాట మొట్టమొదటే
చెప్పలేనే? ఏదీ—ఏదీ వా కుక్కపిల్ల?

అబ్బ : తెస్తాను. ముందు వాకుమాటివ్వండి.

చిదం : ఏమని?

అబ్బ : వా డబ్బు వాకు అణా వైసలతో సహా
వెంటనే ఇచ్చేస్తానని!

చిదం : ఎందుకివ్వను బాబూ! తప్పకుండా ఇచ్చే
స్తాను. కుక్కపిల్లను తీసుకురా.

[అబ్బాయి ఆదోకలాగా చూసి బయటకు
వెళ్లాడు. పిల్లగావున్న కుక్కపిల్ల మెడకు
తాడోకటి కట్టి బరబరా లాక్కొచ్చాడు.]

అబ్బ : (వస్తూనే) ఇదిగో—ఇదిగో మీకుకుక్కపిల్ల!

చిదం : (తెల్లబోయి చూస్తూ) ఇదా!...ఇది వా
కుక్కపిల్ల కాదు...!

అబ్బా : కాదూ (కూచుని కుర్చీకి తానుకట్టాడు) ఆ మాట అనిద్దని మొదటే చెప్పాను. తప్పించుకోటానికి ఎత్తులు వెయ్యకండి నన్ను కుర్రాడిని చేసి నాటకం ఆడారంటే జాగ్రత్త! ఏం కష్టపడ్డాను దీన్ని వెతకటంకోసం! తిండి, నిద్ర, చదువు అన్నీ మానేశాను. మానాన్న గారు తినుతున్నా సరే, యెండాలో బయటేరి వూరంతా తిరిగి పట్టుకున్నాను. ఇది మీది కాకుండా యెట్లా వుంటుంది? తీసుకుని డబ్బివ్వండి. నేను త్వరగా వెళ్లాల్సి!

చిదం : అబ్బాయ్—కుక్కపిల్ల ఏనో ఒకటి తీసుకొస్తే డబ్బిస్తానని నేనేం రాయలేదు నా కుక్కపిల్ల రంగు నేరు - జాతి నేరు - ఎట్టే అది ఇట్లా ఇంత అసహ్యంగా వుండదు!

అబ్బా : మరి తిండి తిప్పలూ లేక ఎండలో మాడితే అసహ్యంగా కాక ఎట్లా వుంటుంది! నేను ఎండలో తిరిగి యింటికి పోగానే మానాన్న గారు ఆ మాటే అన్నారు- కొట్టబోయారు కూడా!

చిదం : దాని మాటకేం గాని—ఈ కుక్కపిల్ల నాది కాదు - తీసుకుపో.

అబ్బా : తీసుకుపోనా? ఏం మాట!... సరే - డబ్బి వ్యక్తరలేదులెంసి. మీ కుక్కపిల్లను మీరే ఉంచుకోండి- పెళుసున్నాను.

చిదం : బాబూ! నువ్వు మాస్తే భూమికి జానెకు లేవు నీ మాటలూ నీ చేష్టలూ మాస్తూంటే నాకు మతిపోతోంది. నువ్వు వెళ్లు. కుక్కపిల్లను కూడా తీసుకువెళ్లు. ఎక్కడ తెచ్చావో అక్కడే వదిలెయ్యి

అబ్బా : సరేనండీ! ఐతే ఈ మాటలందానికి ప్రకటన వేసి మోసంకూడా ఎంగుకు చేశారు? వెళ్తున్నాను. (కోపంగా కుక్కను తీసుకుపోతూ, మళ్ళీ తిరిగివచ్చి) ఈ కుక్కపిల్లను దాని తల్లి దగ్గర ఒదిలిపెట్టాలంటే నేను నానా శ్రమ పడాలి.. మంచి బాగా చేశాం... 'థాంక్స్'... పోనీండి—కూలేజిలో చేరాక క్లస్ట్ ఒకటో రెండో స్టూడెంట్ చేస్తానన్నారు— అప్పుడొస్తే అదన్నా యిసారా—ఇట్లాగే పాముంటారా?

చిదం : లేదులేదు—శిష్టకుండా యిస్తాను. ఇష్టకు వెళ్లి. (అబ్బాయి సీరియస్ గా చూసి, నాలుగు కుక్కంటూ బరబరమని కుక్కపిల్లను లాగుతూ బయటకుపోగాడు. బయట కుక్కపిల్ల 'కంయ్' మనే అరుపు వినిపించింది. చిదంబరం 'వ్' అని కూలబడి, లేచి)

చిదం : ఒరే సీనూ... సీనూ... నా ఎక్కడ చిస్తున్నాడో—సీనూ!... (భాస్కులో కాఫీ పోసుకుని తాగుతున్నాడు. ఇంకో వ్యక్తి ప్రవేశించాడు ఆధునిక పద్ధతిలో వున్నాడు)

వ్యక్తి : (నమస్కారం చేసివస్తూ) ఈ యింటికి యజమాని మీరేనా—

చిదం : ఆహ! సాక్షాత్తూ ఈ యింటికి యజమానిని నేనే, ఏం సెలవు

వ్యక్తి : (కూచున్నాడు) ఎట్టే—ఓ చిన్నపనిమీద వచ్చాను

చిదం : చెబుదురుగాని వుండండి. (కాఫీ పూర్తిగా తాగేసి, గాసు వుండేస్తూ) ఏం పనిమీద వచ్చావంటారు?

వ్యక్తి : ఈ యిల్లు ఏ సంవత్సరంలో కట్టారండి— బయట చాలా 'హోస్టెస్' గా వుంది. (పైకి చూసి) అరే, సీరింగ్ అంతా పూర్తిగా పాడయిపోయింది!

చిదం : పాడయితే పాడవ నిశ్చయిండి ఈ యింటిని మీకు నేనేం ధారాదత్తం. చేసే న్యూటం లేదు!

వ్యక్తి : అంగుక్కాదండి—ఇంట్లో కాలి వెట్టిత తర్వాత ఇల్లు కళకళలాడకపోతే ఎందుకు చెప్పండి! ఈ పూళ్ళో చాలా ఇళ్లు చూశాను. వట్టి ముగిసిపోయాయి. మళ్ళీ మహా మహా ఎంజినీర్లు కట్టిన యింట్లు, వేలా లక్షలూ పోసి కట్టించిన ఇళ్లు!... ఇల్లు— కట్టించిన మర్నాటికే ఇంటికి పూసిన రంగంతా వెలా తెలాపోయాయి ప్రారంభిస్తుంది—ఇంట్లో ఎక్కడ చూసినా సున్నం రాలిపోతూ వుంటుంది—అడుగున అంతా బీబిలువారిపోతూ వుంటుంది. అదంతా కట్టేవాళ్ళల్లో వుంటుందండీ—ఎంజి

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

నీర్లు ఎంచేస్తాను పాపం! చాళ్ళంతా జాగ్రత్తగానే ప్లాన్ వేసి కట్టిస్తాను. ఎంలాభం! కట్టిన తాపీపనివాళ్లు సగ్గా పనిచేయ్యరు. అదంతా వీళ్ళ చేతుల్లోనే వుంటుంది. వీళ్లు సరిగ్గా కట్టాలిగాని ఎంజినీర్ ఏం చెప్తాడు? “ఇల్లు కట్టిన ఇంజనీరు కావోయ్—దానికి ఇటుకలు పేర్చి, తాపీ చేసిన పనినాడేవ్వకు?” అని మా నేనుహి తుడోకరు గేములు రాకారు అంచాతి— చెప్పాడూ—‘పనివాడిలా’ పనివుండాలి. లేవాలే మీయిలులాగానే తిమూరవుతుంది!

చివం : ఇంతకూ మీరెవరో ఎంపరిమిడవచ్చాకో చెప్పానుకాదు.

వ్యక్తి : నేను ఇళ్లకు మైనర్ రిపేర్స్ (Minor repairs) చేయించే కంట్రాక్టర్లుండి నాకింద ఆమోఘునియిన పని చేయ్యగల్గిన పనివాళ్లు నలభైయందివున్నారు. ఆ రోజుల్లో శ్రీరామ చంద్రుడే కట్టించాడండీ-వారధి?...ఐగు నిముషాల్లో మావాళ్లు అటువంటిని తొంభై తొమ్మిది కడతాగు చూస్తారా!.....ఐతే మేము ప్రస్తుతం అంతా మైనర్ రిపేర్స్ మీదే ఎక్కువగా కృషిచేస్తున్నాం ఊరికే పెద్దయ్యి కడతామని ఎగ్జిటాకటం-చెయ్య లేకపోవటం-సరే, అదంతా ఎందుకు-ప్రతి యింటికీ మరమ్మత్తులు చేయించటం ఎంతో అవసరం. ఆ పనినల్ల యింటికి గట్టితకం, ఓ హుండా అవన్నీ వస్తాయి.

చివం : ఐతే ఏమంటారు మీరు?

కంట్రా : అసటానికేముందండి! మీ యింటికి అవతల పీథిబోవున్న రేణుకమ్మగారి యింటిని మరమ్మత్తుచేశాం వాల్లింటిప్రక్కనవున్న రాజా రావుగారి యిల్లా చేశాం. తర్వాత..... డైర్ మన్ గారూ వాళ్ళూ ఆర్డరుఇచ్చారు. (సంచితోంచి ‘ఆర్డర్ బుక్’ తీసి చూపుతున్నాడు)

చివం : డైర్ మన్ గారు తనయింటికే యిచ్చి వూరుకున్నారన్నమాట! ఆ న్యూలు పడిపోతానికి సిద్ధంగావుండకదా - దానికో ఆర్డరు వేయించుకోలేకపోయారా?

కంట్రా : ఇస్తాను సార్ అవీ యిస్తాను. ఎట్లా? ముందు తన యిల్లు చక్కబెట్టుకునికదా రెండో యింటికివెళ్లాలి! (పుస్తకం చూపుతూ) చూడండి-ప్రస్తుతం పనిమిదిళ్లు కాంట్రాక్టు తీసుకున్నాను. చక్క జరుగుతున్నది నాలుగిళ్లు. లోగడచేసిన వగ్గుకూడా...(కొయి తాలు వెంక్కు తిప్పతున్నాడు).

చివం : అఖచ్చేగులెండి ..ఆ...మీరు కేవలం ఇళ్లే మరమ్మత్తుచేస్తారా ఇంకేమన్నాకూడా మరమ్మత్తుచేస్తారా?

కంట్రా : (గడగడా) ఇట్లా భవనాలూ, మంత్రాలు, రోడ్లూ సైదుకాలవలు.....

చివం : ప్రస్తుతం నా మొదట చాలా ఒడిమనుషుల్లో వుంది. దాన్నేమన్నా మరమ్మత్తు చెయ్యగలరా?

కంట్రా : (తెల్లబోయి, సద్దుమని నవ్వి) దంపేశారు. మీరట్లా అడిగితే నేనేం చెప్పేది? దాన్ని ‘రిపేర్’ చెయ్యటానికి ప్రత్యేకం హాస్పిటలు, డాక్టర్లూ వుంటారుగాని...

చివం : ఐతే ఓ గొడ్డలి తీసుకుని ముందు నాయిల్లంతా ఇవాళే పగలగొడతాను. మీగు రేపురండి — మరమ్మత్తు చెయ్యొచ్చు.

కంట్రా : మీరు చాలా చిత్రంగా మాట్లాడుతున్నాను. మీ ఇల్లు మరమ్మత్తుకోగతొందికదా అని అన్నాను. ఒక్కసారి వీధిగాకి వెళ్లి చూడండి-గోడెన్నీ ఎంత పాలిపోయివున్నాయో! ఎంతో అవదు - చాలా చిన్న మొత్తిం! రోజుకు మీకయే కాఫీ ఖర్చు.

చివం : నాకు రోజుకయే కాఫీ ఖర్చు రెండణాలు. ఇదిగో (ఇస్తూ) తీసుకుని, చెయ్యవలసిన మరమ్మత్తేవో చేసుకోండి.

కంట్రా : (చాలా విచిత్రంగా చూశాడు).

చివం : తమించండి - నేను చాలా చిక్కుల్లో వున్నాను. అదయ్యక రిపేర్ విషయం ఆలోచిద్దాం. ఇప్పుడు నన్ను మరి కొరుక్కుని తినేయకండి!

కంట్రా : ఏమిటి - అంత ముకోవ్యసలో వున్నారా?

చివం : మీకు పత్రకలు దదివే అలవాటులేదా?

కంట్రా : చంపారు! న్యూస్ పేపర్ చదవటం నాకో వ్యసనంలాంటిది. ఏరోజు పేపర్ లేక పోయినా మరి నాకు నిద్రపట్టదు.

చిదం : మాడండి - పేపర్ చదివితే కేవలం మీ రాజకీయాలే కాదు - ఇతర ప్రకటనలు కూడా చూడాలి. ఈ రోజు పేపర్లో ఓ ప్రకటన ఇచ్చాను. మాయింట్లో ఓ పిల్లలాగా తిరుగుతూ నా పేరుకు పాశురా లయిన ఓ కుక్కపిల్ల 'రోజా' కనిపించవండ పోయింది. నాకు మతికూడా పోయింది. అది దొరికేదాకా నాకు తొందరు వెతికి తీసుకు వచ్చినవారికి నూటపదిహేను రూపాయల బహుమానం యిస్తానని ప్రకటన వేశాను (పత్రిక చూపాడు)

కంట్రా : (చూసి) అబ్బాగా - చిదంబరం గారంటే మీరే అన్నమాట! పాపం! ఎంత కష్టం అండీ - నిజమేనండీ - ఇంట్లో తిరుగుతున్న కుక్కపిల్లే కాదు - నాలుగురోజులుంచీ యింట్లోవున్న ఓ చిన్న చీపురు కనిపించక పోయినా అశ్రమిలో మనసు బాధపడు తుంది - మీ రెట్లా తయారయిదుకోగలిగారో విమిట!

చిదం : ఏం చెయ్యమంటారు - చచ్చినట్టు బాధపడు తున్నాను. నిన్ననంతా తిరిగాను - ఇవాళ తిరిగాను - ఎక్కడా కనిపించలేదు ఏమ యింకో విమిటో!... సీనూ!... పాపం - నా నౌకరు కూడా దానికోసం బెంగపెట్టు కొని కృశించిపోతున్నాడు. వాడే దానికి తెల్లీ తండీ!

కంట్రా : బహుమానంకోసం కాదు కానీండి— నేనూ ప్రయత్నిస్తానండీ. ఎక్కడ కనిపించినా తీసుకొచ్చి మీకు వస్తుజెబుతాను సర్దులన్నీ తెలికాయి కదా—ఆ మధ్య ఇట్లాగే నూ ఆబ్బాయి తప్పిపోయాడు. పేపర్లో ప్రకటన వెయ్యలేదుగాని—దొరికాడు. దొరుకుతుం దండీ—మనసొమ్ము వివరత్వాత మనకు దక్కకుండాపోతుందా!

చిదం : సొమ్ము అంటారేమిటి? అది నా ప్రాణంతో సమానం. మీకు కనిపిస్తే మాత్రం తీసుకొచ్చి వస్తుజెప్పండి—మీ మేలు మరిచిపోను.

కంట్రా : ఏం తెలుసుకున్నాండీ—ఇంకాలో పెద్దమేలు ఏముంది? సనికట్టుకునిమాడా వెళుకుతాను ...నన్ను...చెప్పమంటారా?

చిదం : చిత్రం-మీరు వల్లించి. కుక్కపిల్ల దొరికిం దనగా నే ఎట్లాగూ పంపగచేస్తాను—ఇంటి రిపేర్ చేయించక తప్పదు అంతవరకూ మాత్రం నన్ను బాధపెట్టకండి. ఇన్నాళ్లూ లేనిది ఈ రెండురోజుల్లోనూ ఈ కొంపకూలి బాగుందనే భయం నాకేంటేను!

కంట్రా : సరే, వస్తానండి కాని 'రిపేర్' చేయిం చటంవల్ల లాభం మీరే తెలుసుకుంటారు. ఎంతో ఆనందం మీకు! ఒక వేళ కర్కంచాలక మీకు కుక్కపిల్ల దొరిక్కపోయినా ఇల్లు మర మృత్యు చేయించటంమాత్రం మరిచిపోకండి. అది కాకపోతే నాగోకుక్కను కొను క్కుంటాం గాని—కలకాలం నిలబడా ల్పించి 'ఇల్లు'!

చిదం : చేయిస్తానని చెప్పానుగండీ! మీరు మరి ఇన్నూరెన్నునాట్లాగా నా ప్రాణాలతీస్తే నే నాశక్యమా? చేయిస్తాను. ఈ ఒక్క ఇల్లేనా మరో నాలుగయిదల్ని చేయిద్దాం!

కంట్రా : సెలవు (వెళ్లి మళ్లీ వచ్చి) మీ రోజూ డీజైల్ చేప్పండి కొద్దగా!

[చిదంబరం పత్రిక ఇచ్చాడు. కంట్రాక్షరు చూసుకొని, 'గైడ్' అని నొక్కాడు]

చిదం : (అటూయిటూ చూసి ఫోన్ తీసి) హలో... ఆ... నేను చిదంబరాన్ని చూపాడు తున్నాను...ఆ? ... దొరకలేదు...నీకూ దొరకలేదు...ప్రయత్నించమని చెప్ప... ప్రయత్నించమనీ ... చెప్తూ—...దాని ఫోటో లేదయ్యా—నేనూ అదీ కలిసి తీయించుకున్నది ఒకటైందిగాని నా మొహం కనిపిస్తున్నంతబాగా అది కనుపించటంలేదు. ...అది పనికిం దులే.. ఐనా ఫోటో ప్రక టించాలినిన అవసరంలేదులే. వివరాలన్నీ పూర్తిగా ఇచ్చాంగా—ఆ...అందుకే పిల్చాను...గిం భోజనం నా మొహం!... వుంటాను మరి! (రిసీవర్ పెట్టి సీనును పిలి చాడు. సీనువచ్చాడు) దొరికిందిరా సీనూ?

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

సీను : ఏధిలో పోతున్న కుక్కపిల్లలన్నిటినీ పట్టి పట్టి మరీ చూశాను సార్—దేనికి మన నోజా పోలికలన్నా లేవు!

చిదం : ఏం—అదెందుకు?

సీను : పోనీ అందాకా దాంతోనన్నా కాల తేడం చెయ్యమ్యుగా అని. అదీగాక, కుక్కపిల్ల లేకపోతే నాకీ యింట్లో పని వుండును. అది లేదని నా వుర్వోగం లాగేనీ పొమ్మంటారని నా భయం!

చిదం : నీకా భయం ఏమీ అక్కర్లేను ఏం— ఇలాశ కాకపోతే రెపటికన్నా దొరకదా?

సీను : దొరక్కపోతే మాత్రం నాకోసంన్నా ఓ పిల్లను కొనాలి సార్!

చిదం : నోరుముయ్యరా. మన పిల్ల మనకు దొంక్క ఎవవుతుంది?

సీను : దొంగుకుతుందండీ—దొంకిన దాకా నాకు మరి మతి బాపపడదు ఏదో వాగేస్తూంటాను ఆమతి మరపుకల్గి— కోప్పడకండి సార్!

చిదం : అవునురా—ఆ ప్రేమ అట్లా అనిపిస్తుంది... అన్నట్టు ఇందాక ఓ కుర్రా దొచ్చాడు చూశావా—వాడో నల్లటిపిల్లను లాక్టోచ్చి, నా యెదాన్ని కొట్టి “ఇదే నీకుక్కపిల్ల తీసుకో—తీసుకొని నాడబ్బు నాకివ్వు” అని ఒక పేజీ గోల పెట్టాడు.

సీను : పోనీ—అందాకా దాన్నన్నా తీసుకొన్నారా కారు!

చిదం : నీ మొహం, దాన్ని చూస్తే దో కొచ్చింది. అసహ్యంగా వుంది. వాడెవడో దేనాం తిరుగులాగా వున్నాడు. చూట్టానికి పది పేసేళ్లన్నా లేవు—కబుర్లు మాత్రం ఆకా శానికంటేటట్టు. చెప్పాడు! తను చాలా శ్రమపడి నెతికి తీసుకొచ్చాట్ట—పో పొమ్మన్నాను.

సీను : మంచిపని చేశాడు. నాతో చెప్పాడు కారు—ఒకటి మ్యుని బయటకు తో సేద్దను.

చిదం : పోనీ పోయాడులే— నేను మరొక్కసారి, అట్లా బయటకుపోయి చూపివస్తాను. నువ్వు జాగ్రత్తగా—కుక్క కాసింకి జాగ్రత్తగా—ఇల్లు చూస్తూవుండు వస్తాను. ఎవరన్నా నాకోసంవస్తే వుండమని చెప్పా. (కోటు

వేసుకుని బయటకు పోబోతూ వుండగా, సన్నగా పొడుగ్గా వున్న ఓ వ్యక్తి (ప్రవేశించాడు)

వచ్చిన మనిషి : మీరెవండీ చిదంబరంగాడు?

చిదం : నేనే

ఆయన : ననుస్కారం, నావేరు కోడండం. నేను తమతో పని వుండివచ్చాను

చిదం : తమరు ఇళ్లకు మేజర్ రిపేర్స్ చేయించే కంట్రాక్టర్—లేక ఏ కంపెనీకన్నా ఏజెంటా?

ఆయన : తుమిందండి, నేను ఒకాసుప్రతిలో కాంపౌండు ఉద్యోగం చేస్తున్నాను.

చిదం : ఏ ఆసుప్రతిలో? (షాక్ తిన్నట్టు).

కోదం : ప్రయివేట్ హాస్పిటల్ లెండి డాక్టర్ రషేష్ గారికి కుడిభుజంవంటివాడిని.

చిదం : నేను మీ డాక్టరు దగ్గర ఎప్పుడూ నుండు తీసుకోలేదు—మీ బిల్లులు నేనేం ఇవ్వక్కర్లేదు. నాకు పనుందివస్తా (నెళ్లబోయాడు)

కోదం : బావుండండి. కాంపౌండ్లెంతసేపూ బిల్లులు వసూలు చెయ్యటానికే వస్తారనుకుంటున్నారేమిటి?—ఐనా, నారాక వేరు. నేను వేరే పనిమీద వచ్చాను. వూరికి మీకు తెలియాలని నాఉద్యోగం చెప్పాను.

చిదం : ఆప నేమిటో త్వరగా తేల్చండి. అవతల నాకో ఆర్డంటువని వుంది.

కోదం : ఇటువంటి పరిస్థితులో అర్థంంటు పనేమిటండీ? ఓమూల కుక్కపిల్ల పోయిందని ప్రకటన యిచ్చారుగా—ఇంకోమూల విచారంతో క్రుంగిపోవలసినసమయంలో మీకు అర్థంంటువనా?

చిదం : నా ప్రకటన చూశారా యేమిటి? నిజమే. విచారంతో గొప్పడుతున్నాను. ఏం చెయ్యను? ఇప్పుడు అర్థంంటువనంటే అదే. ఆపనిమీదే వెళ్తున్నాను.

కోదం : కునకా న్యేషనే నన్నమాట! అక్కర్లేను. మీరింక బయటకు పోనక్కర్లేను. మీ కుక్కపిల్ల మీకు లభిస్తోంది.

చిదం : యేమిటి—(కూలబడుతూ) మీకు జ్యోతిషం కూడా తెలిసింటుంది. దయచెయ్యండి. కూదోండి. (కర్చి చూపాడు)

కోదం : (కూదు) జ్యోతిషం కాదండీ—యథార్థమే! మీ కుక్కపిల్లను ఆతి శ్రమపడి—

వెతికి—విసిగి వేసారి— తిరిగి వెతికి వెతికి—
పట్టుకుని, తీసుకొచ్చాను.

చిదం : ఏదీ?—

కోదం : కుక్కపిల్ల ఇంట్లో ఎందు కుంటుందీ—
బయట—దానితోటులో అది కట్టబడివుంది.

చిదం : నిజంగా! నీనూ—వెళ్ళి తీసుకురా. (నీను
పరుగుతాడు) చాలా థాంక్సు. మీయుణం
తీర్చుకోలేము పాపం — ఎంత శ్రమ
పడ్డారో—అసలది కులాసాగా వుందా?

కోదం : నిశ్చయమేవుంది. దానికేం — ఐతే
మొదట కొద్దిగా డీలా ఐపోయినట్లు కని
పించింది. కాంపాండ్లన్న కదా—దాని
వ్యాధి కనిపెట్టి—ప్రభుచికిత్స చేసి
కొద్దిగా మంచిచ్చి—పాలుపట్టి జాగ్రత్తగా
తీసుకొచ్చాను అయినా—ఆ పాలకున్న
మందుఖర్చు మీరేం ఇవ్వఖర్చేదనుకోండి!

చిదం : ఎంతమాట! మీయుణం వుండుకుంటానా
చెప్పండి మాశారా అదంటే నాకు
ప్రాణం. దాన్ని పోగొట్టకున్నాక నా మనస్సు
ఎంత బాధపడిందో తెలుసా?

కోదం : పాపం—ఆ...నాకు చెక్కిస్తారా—
కాష్ ఇస్తారా?

చిదం : దీనికి? ఓహో—మీ బహుమానం సంగతా!
చెక్కు యిస్తుంటారా?

కోదం : వద్దండీ. అర్థంతుగా సామ్రు అవసరంకూడా
వుంది. ఇప్పుడు బ్యాంక్ మానేసివుంటారు
రొక్కంగా యిప్పించారంటే ఉచితంగా
ఇచ్చినట్లుంటుంది. రెపటిదాకా ఆ చెక్కు
మార్పుకు నే దాకా ఆగటం కష్టం—కొన్ని
అర్థంతు ఖర్చులున్నయ్.

చిదం : చంపారే—అంత మొత్తం రొక్కం నా
దగ్గర లేదు. మీ పని చక్క బెట్టుకోటానికి
50 ఇస్తాను—మిగిలింది చెక్కురాస్తాను.

కోదం : అట్లా అంటారా...మీ యిష్టం...

చిదం : (చెక్కు పుస్తకంతిసి) మీ పేరు...?

కోదం : యం. కోదంశం—

చిదం : యం. కోదంశం (రామబోయాడు)

నీను : (చివాలన కుక్కపిల్లతో వస్తూ) సార్ సార్
మన రోజు కాదు సార్ ఇది!

చిదం : (మాక్ తిని) ఆ!

నీను : చూడండి—ఇదేదో చవట కుక్క. వీధిలో
తిరిగే వట్టి చెత్త రకం.

చిదం : (చూసి) ఎంత సరి!...ఇది నాది కాదండి!

కోదం : ఏమన్నాగు మీగు పెఫర్? తెల్లనిరంగు
కుచ్చువంటి పొట్టితో కాగల కుక్కపిల్ల
అన్నాగు. ముఖం కోలగా వుంటుం
దన్నాగు. నీని మొహం ఏమన్నాగుం (శం గా
వుందా? తెల్లనిరంగు అన్నాగు కుక్కపిల్ల
తప్పిపోయిన సమయానికి అది తెల్లగానే
వుండేది. ఈ ఎంపెల్లో తిగితిరిగి స్లబడి
పోయింది. కుచ్చువంటి పొట్టితోక అన్నాగు.
పొట్టితోక కాక ఇదే నున్నా పొడుగు
తోక?...కుచ్చు అంటారా—అది నా
తిప్పే లెండి ఏమిటో నాకు నచ్చక కత్తె
రతోక త్తిరించి పారేశాను కావాలంటే
ఆ...(జేబులు తిడుముకున్నాను)

నీను : మరోజా మెళ్ళో బెల్లవుండాలి

కోదం : బెల్లు వుంటుంటుండీ కిథిగో కొచ్చిన
కుక్క మెసలా? అదవగు కొలేతాడో!
బోనీకి—బెల్లు పరి ఆరణాలు. ఆ ఆరణాలూ
కొట్టేసుకుని, నూట పదిహేను రూపాయల
పది అణాలూ ఇప్పించండి—ఏంచేస్తాం!...
దానిగురించి నేను పెట్టిన ఖర్చు ఎట్లాగూ
అడగలేదు!

చిదం : చూడండి కోదంశం గారూ—నా కుక్కపిల్ల
కోసం నేను నా నా శ్రమపడుతున్నాను. అది
దొరికిందంటే నాకు పరమానందమవుతుంది.
నేను ప్రమాణంచేసి చెబుతున్నాను. ఇది
నా కుక్కపిల్ల కాదు. మీగు లక్ష చెప్పండి.
కొట్టి చెప్పండి. దాన్ని పెంచి పెద్దచెస్తున్న
మానీసుగాడు-వీడే సాక్ష్యం!

కోదం : అయ్యా-మీగు 'కాదు' అని కొట్టిపారే
నేనేం చేసేది? మీగు పత్రికలో ప్రకటన
వెయ్యగానే మాశాను. ఆసుపత్రి, డాక్టరు
గారూ, పేషెంట్లూ అందరినీ వొదిలి పూరి
మీద పడ్డాను. ప్రతీచోటా మాశాను.
తోటలూ, వీధులూ, పొంగులూ, రోడ్లూ-
అవీ-ఇవీ-ఒక టేబుటి! ఇంటంటికి తిరిగాను.
ఆ తిరిగటంలో ఎంత శ్రమపడ్డానో మీకు
నోటితో చెబుకేలేలేదు. అంత శ్రమపడ్డాను.
అవతల డాక్టరుగారు తిడుతున్నా, పేషెంట్లు
ఎదుస్తున్నా, నా యింట్లో నా భార్య
పిల్లలు నాకోసం కలవరిస్తున్నా అవన్నీ
లక్ష్యపెట్టక పరోపకారబుద్ధితో - కేవలం
పరోపకారబుద్ధితో - ఎండవక వానవక తిరి
గాను. మీరే ఆలోచించండి. దారిలో ఓ
లక్షపిల్లలు కనిపించినై, అవేమీ మీకుకావు.

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

ఆమాత్రం పోలికపట్టలేనా-ఎంత కాంపాండ్ ర్నయితే మాత్రం! ఆఖరుకు పట్టుకున్నాను.

చిదం : బాగా పోలికపట్టారు! నా కుక్కపిల్ల కోసం మీరు పడిన శ్రమను నేను మరిచిపోను. ఈ కుక్కపిల్లను తీసుకువెళ్ళండి (నీను బయటకు కుక్కతో వెళ్ళాడు) ఇది మాత్రం నాదికాదు! నా కుక్కపిల్లను తీసుకురండి - నిమిషాలమీద సామర్థ్యమేస్తాను.

కోదం : నుంచి పెద్దనునిషేషండ్లోయ్ మీరు! నిన్ను ట్టుందీ శ్రమపడి నెతికి తీసుకొస్తే కాదు పొమ్మని-పైగా మళ్ళీ వెదకాలా? బావుంది బావుంది. నాకవతల పనీ పాటూ లేదనుకున్నారా - నే నేనున్నా కేవలం కుక్కల్ని వెదకే వెదక వున్నానంటే పనిచేస్తున్నాననుకున్నారా?

చిదం : అంతా నాకేం తెలిసే మిగతవతల పనీపాటూ లేదని నేనేం అంటేను. ఆ పసంతా మానుకుని కుక్కపిల్లను వెతికి తీసుకొస్తేనేగా, నూటపదిహేనేస్తానన్నది!

కోదం : బాగా ఇచ్చారు. ఇంతమోసం ఎక్కడా చూడలేదండి ఆరునెలక్రిందట పిల్లవాడొండు తప్పిపోతే, వెతికి పట్టిచ్చి రెండు వందల రూపాయలు వుచ్చుకున్నాను. ఆయన ఏమన్నా ఇటువంటి పేచీమనిషయితే చచ్చివుండును. ‘నా కుక్కరాదు కాదు పొమ్మన్నాడా?’ ఎంత మర్యాదచేశాడు - ఎంత ఆదరించాడు! కుక్కరాదు నాకు ఎవరూ ప్లాటుఫారం మీద దొరికాడు. ఎవరూ నుంచి నెకండుక్లాసులో తీసుకొస్తే ఆ ఖర్చు కూడా యిచ్చి వాళ్ళింట్లో నాలుగు రోజులు ఉండమని మరి బ్రతిమాలాడు, ప్వు!- ముంకెందుకు మన కర్మం ఏనో మనం నిర్వర్తించాం. వాళ్ళ అబ్బాయిని వాళ్ళకు వప్పగించాం. అంతే!

చిదం : ఆ అబ్బాయి వాళ్ళవాడు కాబట్టే ఆయన మీ బుజం వుంచుకోలేదు. ఈ కుక్కపిల్ల నాదికాదు. ఇకదో ఊరిమీద తిరిగేంకం. మీరు డబ్బుకోసం ఆశపడి తీసుకొచ్చి ఇస్తున్నాను - దయచేసి వెళ్ళండి!

కోదం : (ఉగ్రుడై) ఏమండోయ్! ఇదేం మర్యాదగా లేదు. మిమ్మల్ని మోసగించి మీ దగ్గర డబ్బెత్తుకు పోవాలనే ఉద్దేశంతో వచ్చాననుకుంటున్నారా? కావలినీ మీకు కావలసినంత డబ్బు గుమ్మరిస్తాను. పోనీ

గదా అని పనీపాటూ మాని, ప్రాణం పోతున్నా లక్ష్య పెట్టక కుక్కను వెతికి తీసుకొస్తే కాదు పొమ్మని కొట్టిపారేస్తారా? ఇదేనా పెద్దమనిషితరహా?

చిదం : (చిసిగి: కోపంగా) ఇది నా కుక్కపిల్ల కాదు మహాప్రభో - నీకు శతసహస్రం నమస్కారాలు, నెళ్లు కుక్కపిల్ల దొరిక్క నానాబాధా పడిపోతున్నాను నా గోడల వలే తీసుకోవాలికి తెనులా? నిక్షేపం గా తీసుకొంటాను. నెళ్లు-పీయితే నా రోజును తీసుకురా!

కోదం : ఏమండోయ్! ఇక లాభంలేదు అంతాదగా. మోసం! మీ మీద పోలీసు రిపోర్టు ఇస్తాను.

చిదం : ఏమని ఇస్తారు రిపోర్టు?

కోదం : ఏమని యిస్తాను? ఫలానా చింబగం అనే ఆసామీ కుక్కపిల్లను వెతికి తీసుకొస్తే నూటపదిహేడు ఇస్తానని శిక్షపెట్టి తీగా తీసుకొచ్చాక డబ్బుకొక్క అల్లరి పెట్టాడని. తెలిసిందా?

చిదం : (చిరాగ్గా మాని) ఇవ్వవచ్చు ఇవ్వు- రిపోర్టు ఇమ్మకో. అదిగో ఫోన్-ఫూ... చెయ్యి ఫోన్ చెయ్యి!

కోదం : (తెల్లబోయి, సర్దుకుని) అంటేన్ననూట! అనవసరంగా చిక్కుల్లోపడిపోతారు ఫోన్ చెయ్యలేక పూగకోటంకాదు. బావుండను- మీ పెద్దమనిషితరహాకు మస్కరావటం నా కిష్టంలేక పూరుకుంటున్నాను.

చిదం : నుంచి పనిచేశావ్ - ‘నా కుక్కపిల్ల కాదూ’ అని శతపోగుతూ వుంటే ఆ దిక్కుమాలిన వెనక కుక్కను నా నెత్తిన దుద్దాలను కుంటున్నావు గదా - నువ్వే నున్నా పెద్దమనిషిని? నీమీద నేను మాత్రం పోలీస్ రిపోర్టు ఇవ్వలేనా? ఇస్తే నువ్వేయవుతావో తెలుసా? డబ్బుకోసం మోసంచేసి, నన్ను పీడిస్తున్నాడంటే పోలీసులు వాయువేగ మనోవేగాలతో వస్తారు. సబ్ ఇన్ స్పెక్టర్ నాకు దగ్గర నేనే హితుడు కూడానూ!

కోదం : అయ్యా! మనకూ, మనకూ భేదాభిప్రాయాలెందుకు? ఈ వెనక కుక్కతిగూ పోలీసుల దాకా ఎందుకు? నిజం చెప్పండి... నిజంగా ఇది మీ కుక్కపిల్ల కాదా?

చిదం : ఇంతసేపూ చెప్పినదంతా విని మళ్ళీ మొనటికొస్తారెం-

మూడుసార్లు చెబుతున్నాను వింటి మిగిలిన ప్రశ్న చెయ్యకండి. మీకు సమర్థకం లేక

పోతే ఇదిగో ప్రమాణం కూడా చేస్తున్నాను. (తలమీద చెయ్యి పెట్టుకుని) ఇది నా కుక్కపిల్ల కాదు—ఇది నా కుక్కపిల్ల కాదు—ఇది—నా—కుక్క పిల్ల—కాదు (చెయ్యి తీసి) సరే?

కోదం : మీరంతగా చెబుతూ వుంటే నేనేం చెయ్యను? కాని మీ ప్రకటన చూసి దగ్గ గ్గుంటే నేనెంత కష్టపడ్డానో—ఎంత బాధ పడ్డానో మీ రెగరారు!

చిదం : ఎక్కే—ఇంతసేలూ పాడుతూ నేవున్నా గాగా.

కోదం : తమించండి బీదవాణ్ణి. దీన్ని వెతకటం కోదం నాక్కొంత డబ్బు ఖర్చయింది. శ్రమమూటకం—తిరురాఖ్యులు యిప్పించారంటే....

చిదం : బావుందియ్యో—ఒక వేళ అది నా కుక్క పిల్ల బిడప్పటికీ నేనా ఖర్చు ఇవ్వను గదా—కాకుండా ఖర్చు కూడా ఇచ్చావా? వెళ్ళు వెళ్ళు—నన్ను మరి విసిగించకు!

కోదం : మీకో నమస్కారం పెడతాను! పిల్లలుగల వాణ్ణి. ఎదగిన పిల్లకు పెళ్ళి చెయ్యాలి—రెండోవాడు చదువుకుంటున్నాడు.—మూడో పిల్ల...

చిదం : ఉద్ధరిస్తాంది! నా దగ్గర 'సంచ' (ప్రాణాలున్నాయ్. నీక్కావాలంటే ఒకటో రెండో పట్టుకుపో గాని—నన్ను వేధించకు!

కోదం : అమ్మమ్మమ్మ...ఎంత మాట - ఎంత మాట! పెంపకంబుకోసం మీ ప్రాణం తీస్తానా?

చిదం : ఇంకా ఏం తియ్యాలియ్యో రావడంద్ర ప్రభో! ప్రాణం పట్టుకుపోయేయ్యం ను యను కింకగులన్నా 'ఇంతి' బాధ పెట్టరాబాబూ! ముక్కకు ముక్క చొప్పున కొరుక్కు తి నేస్తున్నావ్.

కోదం : మీకు ఇంత బాధ కలిగిస్తున్నానని నేను అనుకోలేదు. ఆఖరుపారిగా చూచి చేస్తున్నాను...ఒక్క పాతిక రూపాయ లిప్పించారంటే....

చిదం : అబ్బబ్బబ్బ...నీనూ...నీనూ...!... వెళ్ళు పియ్యో వెళ్ళు పాతిక రూపాయలు కావాలా ఎక్కడన్నా ఎత్తుకొచ్చి యిస్తాను. వెళ్ళు. నమ్మకం చాలకపోతే ఈరాత్రి నాతో కూడారా.

కోదం : పోనీ ఇరవై రూపాయలన్నా ఇప్పించండి.

చిదం : ఇదేం ఖర్చు వచ్చిందిరా ఇంత భగవంతుడా?...ఎలానా పోలీసుకు పోకా చెయ్యమన్నావా? చెప్ప!

కోదం : (కాళ్ళనిరూప వాలుతూ) నన్ను చంపెయ్యకండి. మీ సహాయం చూచిపోను. పిల్లలుగల వాణిని. మీ కేంతో స్నేహితులవంటి. మీకు జన్మజన్మలు బానిసనై పడివుంటాను. అవసరంగా నాకు బర్పయిపోయింది. ఎట్లా చెప్పండి. అది నేను మళ్ళి సంపాదించాలంటే నా అంగం కాదు. కటాక్షించండి మీ కేంతో స్నేహితులవంటి. వెంటనే వెళ్ళిపోతాను.

చిదం : (ఆలోచించి) వెంటనే పోతావురా!

కోదం : ఒక్క నిమిషంకూడా మిగిలినా!

చిదం : (పక్కనీసి గదునా నోటియిచ్చు) మాట్లాడకుండా ఇది తీసుకుపో...గానింకేమీ పెధించకు... వెళ్ళు... వెళ్ళు... బేరం సారం చెయ్యకు... వెళ్ళు వెళ్ళు....

కోదం : (నోటు జేబులో పెట్టుకుంటూ, నీరసంగా) కానీంకీ- ఏంచేస్తాం? మనయ అట్లావుంది. ఏం చేస్తాం... వెళ్ళు (వెళ్ళున్నాడు)

చిదం : నీ కుక్కపిల్లను కూడా తీసుకుపో. మరిచి పోయి ఇక్కడ చదిలి పెళ్ళేవు గాక!

కోదం : అదెక్కడ దొరికిందో అక్కడే వొడిలి పెట్టాలంటే నాకు మళ్ళి పడరూపాయల ఖర్చు...ఈ ప్రక్కనే ఖర్చు పారేస్తాను! (వెళ్ళును)

చిదం : ఏదో ఏదో— (కూలబడి) ఏ...రాను రాను... ఒకరే నీనూ... నీనూ... (నీను వచ్చాడు) వాడు పోగాడా?

నీను : పోయాడు సార్ - కుక్కపిల్లను తీసుకునే పోయాడు సార్.

చిదం : ఇంతసేలూ నువ్వెక్కడ ఉన్నావ్?

నీను : చావటం ఖర్చు ఏమిటండీ - ఆవతకూదురు కుక్కపిల్లను అడిస్తున్నాను

చిదం : ఆ వాడెక్కడ ఉన్నా?

నీను : ఏదోఒకటి అలవాటుయిపోయిందిసార్ - కుక్కతో ఆనాకోట!

చిదం : చూశావా- పూరిమీద తిరిగి తిరిగి, అదిక్కు చూచిన కుక్కపిల్లను తీసుకొచ్చి మనదే నంటాడు ఆ వాడే! 'కాదురా పొరాయను ఇద్దరారా' అంటే ప్రాణాలు పీక్కుని తిని వివరూపాయలు పట్టుకుపోయాడు!

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

నీను : మీగు మరిసండి! ఆ మాత్రం దానికి రో రూపాను లిచ్చేవారా! పెళ్లికోసం అడిగితే లేదన్నాను!

చిదం : (చిరాగా) ఇస్తానన్నాను కాదురా... ఇస్తానులే... (తలుపు తోసుకుని భీకరంగా వున్న మనిషి ఒకడవచ్చాడు. ఆతని పేరు చతు గుజం చేతిలో కుక్కపిల్లవుంది. దాని తోకకు రుద్దుకుక్క చుట్టబడివుంది రక్తం కారిన మరకలు ఆ రుద్దుమీద కనిపిస్తున్నాయి).

చతు : (కుక్కపిల్లను బలమీద పారేసి, సీరియస్ గా) ఇదిగో మీకు కుక్కపిల్ల-ఇవ్వండి... నా మాట పదహారూపాయలూ. వెంటనే ఇవ్వండి. (గుమాలతో మొహం వొత్తుకున్నాడు)

చిదం : (తెల్లబోయి చూశాడు)

చతు : అట్లా చూస్తారేం — తీసుకోండి మీ పిల్లను.

నీను : (కుక్కను తీసి) ఇదీ మన గోజా కాదు పార్!

చతు : నువ్వు గుకోవ ముగ్గు — నీ కెండుమా — ఇది మీ గోజా కాదా? గోజా కాకపోతే దాని ‘బాబు’!... త్వరితంగా ఇవ్వండి — వెళ్లాలి!

నీను : ఈ తోకకు రక్తం యేమిటి?

చతు : ఏమిటో ఎవరినడుగుతావ్. ఏమండీ చిదం బరంగారా-ఇవ్వండి పోవాలి!

చిదం : ఎక్కడికి పోతారు?

చతు : మా యింటికి — (తనను చూపుకుంటూ) చతుగుజం గారిల్లు అంటే అందరికీ తెలిసిందే!... పదపది మీ కుక్కను వెతికి తీసుకోస్తే మర్యాదా నుంచీ లేకుండా మాట్లాడతారేం — మాన్ — నా పబ్బు!

చిదం : మీ కుక్కపిల్లను తీసుకెళ్ళండి. ఇది నాది కాదు.

చతు : ఏమిటి — కాదా! మీ కుర్చుల ప్రకారం పొట్టితోకా-ఇదిగో పొట్టితోక!

నీను : పొడుగుతోకంటే కత్తితో తెగేసి పొట్టి చేశాడు పార్!

చతు : నోగమయ్య! మనకాగింపట్టలేను. తిండిలేక ఆకలితో మాడిపోతూ, ఏమీ దొరిక్కపోతే, అదే దాని తోకలో చిన్న ముక్క కొగిళ్లు తినేసి వుంటుంది! ఇంకా నయం. నేను గనక కట్టుకట్టాను ఆ తర్వాతి - తెల్లరంగు అన్నాను మొదట్లో ఇది తెల్లగానే వుండొచ్చు బురదలో మట్టి కొట్టుకుని ఇట్లా తయారయింది.

చిదం : అసలది నా కుక్క పిల్లే కాదు తీసుకెళ్ళండి!

చతు : వాహ్వా ర ఎత్తూ! మాంబి ఎత్తు ఎత్తా! ఏదీ (కుక్కను తీసుకుని, మాచు) ఆ ఎత్తులేం మనదగ్గర పనిచెయ్యవు. మర్యాదగా కుక్కను తెచ్చి యిస్తున్నాను మర్యాదగా నా డబ్బివ్వండి.

చిదం : (కోపంగా) ఇన్వెకపోతే ఏం చేస్తావ ముగ్గు-తంతావా-కొడతావా-ఎగుకుతావా?

చతు : ఎంగుకవన్నీ! గోటితో పోయే వ్యవహారం!... మీ కుక్కపిల్లను బాగర్తగా వుంచాలి. ఎక్కడ దానిచోటు? (బయటకు పోయి కుక్కను వుంచేసి, వచ్చి నీనుతో) గొలుసుతో కట్టేసి రావయ్యా - అటా చూస్తావేం దొంగ వెధవను చూసినట్లు!... పో... (నీను భయంగా వెళ్లాడు) ఏమండీ-మాట్లాడరేం?...

చిదం : కుక్కపిల్ల పోయినమాట వాస్తవమే - దాని కోసం నేను బెంగ పెట్టుకున్న మాటా వాస్తవమే-అది దొరికేదాకా నేను భోజనం ముట్టుకోనన్నదీ వాస్తవమే! ఐతే ఇది నా కుక్కపిల్ల కాదు. ఇంకను పూర్వం ఇట్లాగే ఇద్దరు రోచ్చాగు ఆవి నా కుక్కపిల్లలు కావంటే నమ్మిపోయాను!

చతు : నేనెట్లా పోవాల్సినవాడినికానండీ! ఈ కుక్కపిల్ల మీది కానప్పుడు నాకు ఒక్క డబ్బిండీ ఇవ్వవద్దు. ‘మీదే’ అని నిదర్శనాలు చూపించాను అన్నీ సరిపోయినై... మీరు నా శ్రమ వుంచుకుంటే అనుభవిస్తాను!

చిదం : ఇంకా ఎప్పుడో అనుభవించటం దాకా ఎందుకు — అనుభవిస్తూనే వున్నాను. (ఫోన్ మోగింది. చిదం బరం తీసి) ఎవరు?... ఆ... ఏ... ఏ... వయ్యో — లేవయ్యా!... ఇద్దరు ముగు రొచ్చి చూపారు గాని, వాటిల్లో మనది లేదు... నీకూ దొరిక లేదా... చేస్తానులే భోజనం మాట కేం — ఎట్లాగన్నా వెతికి పట్టకో!... కొద్దిగా శ్రమపడు... అది లేకపోతే నాకు నిమిషం తొందరు... దొరికిన వెంటనే పిలిచి చెప్ప!.. ఆ... (ఫోన్ వుంచి, ఏదో గుర్తొచ్చినట్లు చరచరా లోపలకు పోయాడు, బయటనుంచి ఇళ్ళోకంట్రాక్టుకు వచ్చాడు. వేదం మారివుంది. మీనాలు, తిలపాగా వున్నయ్ భుజాన సంచీ వున్నది)

కంట్రా: చిదంబరం గారు లేరా?

చతు : లేనట్టే —

కంట్రా: అంటే?

చతు : ఉన్నా అనున ఎవరితోనూ ఇప్పుడు మాటాడరు. చాలా నిరుత్సాహం గా వున్నాను!

కంట్రా: కుక్కపిల్ల దొంగ్గేవా?

చతు : దొంగ్గేం - దొరికింది!

కంట్రా: దొంగిందా?

చతు : దొరికింది!

కంట్రా: ఎట్లా దొరుకుతుంది! అదేవో ఇంకో పిల్ల బ్రతుకుంది. అసలు కుక్క మాత్రం అది కాదు

చతు : ఎవరయ్య మీరు - వూరికే కట్లా మాట్లాడతారు! అసలు కుక్క అది కాదంటే మీరేమన్నా చూశారా!...అసలు యింతకూ మీరేం పనిమీద వచ్చారు?

కంట్రా: వాటితో వ్యక్తిగతంగా పనుండి వచ్చాను - మీరెవరో తెలుసుకోవచ్చా?

చతు : నేనా! నేనూ ఓ పని మీద వచ్చాను. నాపని వింతిరవ్వతూ మీరొస్తే బావుంటుంది అందాకా అవతల బెంచీ వుంది చూశారా - దానిమీద కూచోవద్దు. ఏమీ అనరు!

[చిదంబరం వచ్చాడు]

చిదం : (చస్తా నే కంట్రాక్టరును చూచి) ఎవరది?... ఏమిటయ్య...నువ్వు వో కుక్కపిల్లను తీసుకోవచ్చావా - వెళ్లి - నాకేం చూపించకు!

చతు : అతను కుక్కపిల్లను తీసుకురాలేనండీ!

కంట్రా: తీసుకురాలేమా - ఇంకా నయం!

చిదం : తెచ్చావూ - వద్దు లే పో...కుక్క పిల్లను నాకు చూపించకుండా నే వెళ్లి.

కంట్రా: మీ కుక్కసార్ ఇది! (సంచితలోంచి తియ్యబోయాడు.)

చిదం : సంచితలో కూడా పెట్టావా? తియ్యకు నీ పుణ్యం వుంటుంది. నామాట వినింసి మిమ్మల్ని బ్రతిమాలుకుంటాను - వెళ్ళండి!

కంట్రా: కుక్కపిల్లను చూడనన్నా చూడకుండా వెళ్లి మంటారేమిటండీ! ఇది మీ కుక్కపిల్లేనండీ!

చిదం : అవును నాకుక్కపిల్లే.....కాలక ప్రక్కను పొరతూవుండే ప్రతీ వెళ్ళకుక్క నా రోజా నే! నా రోజా కాదంటే మీకు కోపం కూడా వస్తుంది. అదంతా ఎండుకు...మీరు ముందు దయచేస్తుండి!...నెళ్ళండి!..... (ముందుకు చిచ్చి తరమబోయాడు.)

కంట్రా: చూడండి సార్ - ఇది మీదేనండీ....(వెనక్కు

నకుస్తూ) మీకుక్కే...పాటితో కా-అవును తెలని గంగూ -

చిదం : (ముండుకునడుస్తూ) కోలముఖమూ, కుచ్చుతో కా - అవును - అదే! అదే నాకబ్బేదు నెళ్ళండి!

కంట్రా: వినిపించుకోండి - చూడండి!

చతు : వెళ్ళవయ్య - వద్దో అంటూవుంటే వినిపించదూ? అది కాదు నారి కుక్కపిల్ల అవతల సుమ్మంలో వుంది చూసుకో!

కంట్రా: (బయటకు పోయి వచ్చాడు)

చిదం : (కుర్చీలో కూలబడ్డాడు)

చతు : చెబుతూవుంటే వినిపించుకోకుండా ఒక పేగో! కుక్కపిల్ల దొరికినాకూడా 'మీదే' మీదే! అబ! ఎక్కడ వూడిపడ్డాడో దియ్యంలాగా - సాపం! చాలా బాగా పెట్టాడు మిమ్మల్ని! (వినిపించి తీసుకొని పిదురుతున్నాడు)

కంట్రా: (బయటనుంచి వచ్చాడు చేతిలో అవును తెచ్చిన కుక్కపిల్ల వుంది. తలపాగా జారి పోయివుంది. మీసం వూడిపోయివుంది నవకనుంచి నీనుకూడా వచ్చాడు) అది మీకుక్క పిల కాదు సార్. ఇదిగో ఇది మీదే!

చిదం : ఇకేమిటి. మిమ్మల్ని చూసినట్లుంది. ఇళ్ళకు రిపేర్స్ చేసే వ్యక్తి ఎవరన్నా మీకు అన్నదమ్మడా?

కంట్రా: కాదండీ - నేనే ఆవ్యక్తిని!

చిదం : ఇనొకటి - ఇనో మోసం!

కంట్రా: కాదండీ. నేనేనండీ ఆ కంట్రాక్టరును. ఇంతకు ముందే మీదగ్గరకొచ్చానుగా - సరిగిపోయాం - ఇదిగో 'ఆర్డర్ బుక్' (సంచితలో చెయ్యి పెట్టి తియ్యబోయాడు)

చిదం : మిమ్మల్ని కంట్రాక్టరు కాదని నేనేం అనలేదు. మీరు కంట్రాక్టరే కాని మీరు మనోవేషంలో వచ్చినందుకు మోసం అంటున్నాను.

కంట్రా: అది వూళ్లోవాళ్లు ఎమన్నా అనుకుంటారేమో ననిగాని!...సరే. ఇదిగో మీ కుక్కపిల్ల!

చిదం : (చూసి) ఇందాకే చెప్పాను నెళ్ళుని! ఇది నాదికాదు నన్ను సరి వేధించకండి!

కంట్రా: మీదేసార్, జాగ్రత్తగా చూడండి! ఇదిగో తెలనిరంగూ - ఇదిగో కోలముఖమూ - (నీనుతో) నువ్వు చూడబ్బాయ్!

“కుక్క పిల్ల దొరికింది”

- నీను : (తీసుకుని వేలితో తాకి) ఇది తెల్లని కుక్క కాదుసార్ - పిల్లకుక్కమీదే సున్నం పూశారు
- కంట్రా : సున్నం పూశారా-నువ్వు వట్లు దగ్గర పెట్టుకునే మాటాడుతున్నావా-సున్నం పూశారట సున్నం... ఇది మీదేపండి! ఇండాకా మీ దగ్గర గుర్తున్నీ తీసుకున్నాను-నా సాయశక్తులా వెతికి తీసుకొస్తానని చెప్పాను-తీసుకొచ్చాను-మీ కుక్కపిల్లను మీరు తీసుకుని నా డబ్బు నాశనంపెడి!
- చతు : ఇంకా ఏం కుక్కపిల్లయ్యా-ఎక్కడ ఎత్తుకొచ్చావ్ దాన్ని-ఒక అబ్బాయ్-దాన్ని తీసుకెళ్ళి బయటపారేయ్... వూరూ-చూస్తావేం-పో (నీను కుక్కను తీసుకుని పోయాడు!)
- కంట్రా : ఒక అబ్బాయ్! పారేశావంటే పునోగం పూడింది నే లేక్క వేసుకో. అది మీదేసార్ - నేను అబద్ధం చెప్పటంలేదు.
- చిదం : మీరు నిజమే చెబుతున్నారా-నేనే అబద్ధం ఆడుతున్నాను నేను వట్టి మోసగాడిని... దొంగను-సరి-ఇహ దయచేయండి. (చరచగా లోపలికి పోయాడు)
- చతు : అవును గూర్కొనికేం మతీ సుతీ లేదూ - ఊరి మీద తిరిగే ఆ చెత్త కుక్కపిల్లను తీసుకొచ్చి ఆ యనదేమంటూ ఇవ్వజూపుతావా-మాం-భిగాడివేయ్యా!
- కంట్రా : అవశల కట్టివున్న కుక్కను నువ్వు తెచ్చి వల్లే వుండి!
- చతు : కాక?
- కంట్రా : ఐతేమరి-నువ్వు మోసంచేసి ఏవో కుక్కపిల్లను తెచ్చి ఆయనదే అని అంటున్నావ్-నిజంగా చెప్ప-అది ఆయన కుక్క?
- చతు : నువ్వు నిజంగా చెప్ప-నువ్వు తెచ్చింది మాత్రం ఆయనకుక్క?
- కంట్రా : నిజంగా నేను తెచ్చింది ఆయనకుక్క పోలికలు చూసుకో.
- చతు : నాదయ్యా అసలు కుక్క - నా మాటని దాన్ని నువ్వు తీసుకుపెట్టు!... నా మాట విసవా!
- కంట్రా : బావుంది. నీతో నాకేమిటి మధ్య!... ఏమండీ చిదంబరంగారూ!... మీ కుక్క
- పిల్లను తీసుకుని, బాబ్బాబూ! నా డబ్బుచ్చి పంపేద్దరా!
- చతు : అయ్యా దంబరంగారూ-నేను వెళ్ళాలి. త్వరగా నా డబ్బువ్వండి!
- కంట్రా : ఆవశలఅర్థంటు పనులున్నాయండీ - అవన్నీ వదిలిపెట్టవచ్చాను. (చతుగ్గుజంతో) ప్రస్తుతం ఎనిమిది తొమ్మిదిగ్గు మరమ్మత్తు చేయించాలి. చిదంబరంగారు కుక్కను తీసుకుంటే ఈయిల్లుకూడా చెళ్ళాలి. (పైకి చూస్తూ) నా డబ్బుచ్చేసి ఎంతకూ పంపరా!
- చతు : (చురచుర చూసి) నోట్లు లేక్క పెడుతున్నారేమా - కాస్తేపాగూ!... లేకపోలేనూ-నా డబ్బుట-“నా డబ్బు!”
- కంట్రా : నాది డబ్బుకాదు-నీదే డబ్బు! నువ్వే తెచ్చావు కుక్కపిల్లను. (లేస్తూ లోపలకు చూస్తూ) చిదంబరంగారూ-
- చతు : చిదంబరంగారూ... (చరచర లోపలకు వెళ్ళాడు. కంట్రాక్షరకూడా వెనకాలే వెళ్ళాడు.)
- చిదం : (ఆత్రుతగా లోపల్నుంచి వచ్చి కూర్చున్నాడు)
- చతు : (వస్తూ) ఏమండీసార్! ఏమిటిది?
- కంట్రా : మీరు జాగ్రత్తగా పరీక్షించి మీ కుక్కను నిర్ణయించుకోండి సార్!
- చతు : నిర్ణయిస్తాను-శవయ్యా-ఏమండీ...
- చిదం : ఏమిటి - ఏమిటి మీ పుట్టేకం (మండిపోతూ) పోలీస్ కు ఫోన్ చేస్తాను (లేవబోయాడు)
- చతు : (కూచో పెడుతూ) ఆ-ఎందుకండీ అంత పని-ఈమాత్రం నానికి వాళ్ళి దాకా ఎందుకు!
- చిదం : ఎందుకేమిటి - లేకపోలే ఏమిటి అల్లరి! ఇంకాస్తేపువ్వలే పిల్లిపిల్లల్ని కూడా తెచ్చి “మీ కుక్కేనండీ” అంటారు పోతారా? పోలీసును పిలవమంటారా?
- కంట్రా : కుచోండిసార్! (ఫోన్ వెనక్కి జరిపి, ప్రతిక కప్పాడు.)
- చతు : అయ్యా క్షమించండి. ఇది మీ కుక్కపిల్ల కాదని మీ రొక్కమూటతో కొట్టిపారేస్తే మేమెట్లా బళ్ళగలం? మేం దొంగలం కాము-దోచుకోము, చాలా కష్టపడి వెతికి తెచ్చాను.

కంట్రా: నేనూ చాలా కష్టపడ్డాను. మీరు కనిపెట్టండి—ఎవరిదెంత కష్టమో!

చిదం : మీ కష్టాలమాట శేవుడగును. నన్ను నానా కష్టాలు పెట్టి—ఇంత అంతా బాధ పెడుతున్నారా మీరు!...ఓ...ఏం గోలవచ్చిందిరా భగవంతుడా! వెధవకుక్క నేరక తప్పింది...సీనూ...సీనూ...పోతేపోయింది కుక్కపిల్ల—నాకు మరి అక్కలేదు. మీ రిద్దరూ వెళ్తారా వెళ్ళారా? (లేచాడు)

చతు : తమకు ఒక కంట మాడాలి!...లేకపోతే చచ్చిపోతాను.

చిదం : ఏమంటావయితే?

కంట్రా: అసటానికేముందుండి—ఏనో మా శ్రమకుతగ్గ సతిఫలం...

చిదం : (సీరియస్ గా, విసుగ్గాచూసి పన్నుతీసి చెగోర్ రూపాయల నోటు యిస్తూ) వెళ్లండి... మాట్లాడకండి... (ఇద్దరూ సంశయిస్తూ ఒకరి మొహం ఒకానొక చూసుకుంటున్నారు చిదం బరం ఈపాటికే పూర్తిగా విసిగిపోయి వున్నాడు ఆయాసపడుతున్నాడు. విసుగూ, కోపం హెచ్చిపోయినై) చాలదూ! తీసుకోండి...పన్నులో వున్నది ఇస్తే!—గుర్తు చెయ్యండి పాండి. (రెండయ్యింటా ఒకడికిచ్చి, 10 రూ||ల నోటు ఇంకోడికిచ్చి పన్ను దులిపాడు) పాండి...మీ కుక్కలూవద్దనక్కలూ వద్ద - వెళ్లి రేం!

[ఇద్దరూ నడుస్తున్నారు. కంట్రాక్టరు ఆగి, వెనక్కు తిరిగి ఇంటికప్పుకేసి చూస్తూ జాలిగా చిదంబరాన్ని చూశాడు. చిదంబరం కూడా చూసి, నుదుటిమీద కొట్టుకుని కూలబడ్డాడు. ఇద్దరూ పోయారు.]

చిదం : (లేరుకుని) సీనూ...(గట్టిగా) సీనూ—(చూస్తూ) దిక్కుమాలిన వెధవ—దిక్కుమాలిన వెధవా అని!

సీను : (రోషపూర్వకంగా) అదెవడోసార్ అవతల వించునున్నాడు. కొదంటే వినడు, పేద్ద కుక్కను తీసుకొచ్చి మనదేనంటాడు—ఎంత పొమ్మున్నా పోడు!

చిదం : (గట్టుకున్నలేచి, ఆశుతగా) చంపావారా ఏడీ! వస్తున్నాడా కొంపదీసి! నువ్వు త్వరగా ఆ తలుపు తెయ్... గడియవేసెయ్ (ననుస్కరిస్తూ) అబ్బులేదు—కుక్కపిల్ల అబ్బులేదు—(హిణాలతో మరి వుంక నిచ్చేస్తు లేగు. (సీను తలుపు వేసివచ్చాడు) చూడూ—కాస్సేపు పోయినతిర్వాత వెళ్ళి “కుక్కపిల్ల దొరికింది” అనిరాసి—బోర్డు కమ్మూరికి కట్టు!

సీను : దొరికిందా సార్ (సంతోషంగా)

చిదం : కట్టరా వెగ్గిపేసుగా—బాగాదొరికావ్!

సీను : (ఇంట్లోకి పోయాడు.)

చిదం : (ఫోన్ తీసి విసుగ్గానే) హలో...ఆ...ఎడిటర్ గా రున్నారా—మీరేనా...సరే చూపండి...“కుక్కపిల్ల కనబడుట లేదు” అని ఈనోజు మీసత్రికలో ప్రకటన వేశారు. ఆ ఆ ఆ...ఆ (ప్రకటన నేనే ఇచ్చాను—అవును చిదంబరాన్నే...ఈనోజు పేపర్లో ఆ “కనబడుట లేదు” అన్న “కుక్కపిల్ల దొరికింది” అని వెయ్యండి!...అవును దొరికింది...ననుస్కారం...ఎవరో తెచ్చి యిచ్చాను ధర్మాస్మకం...బాబ్బాబూ...వెంటనే వేసిపెట్టండి! “కుక్కపిల్ల దొరికినది” అని పెద్దక్షరాలలో వేసి—“ఫలానా చిదంబరంగారి పోయిన కుక్కపిల్ల దొరికింది” అని వెయ్యండి—దొరికిందని వెయ్యటం ఎందుకంటారా?—వెయ్యండి—నాన్నే హితులు చాలామంది ఆతురతిపడుతున్నాడు...దొరికిందంటే సంతోషిస్తారు. ఎంత డబ్బయినా సరే—పంపిస్తున్నాను...దొరికిందని మాత్రం వెంటనే వెయ్యండి—థాంక్స్

[ఫోన్ క్రిందపెట్టి, నిస్సారంగా కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. సీను ఈలోగానే లూపల్నుంచి ఒక బల్ల సుద్దముక్క తెచ్చాడు. పెద్ద పక్షరాలలో “కుక్కపిల్ల దొరికింది” అని రాయటం ప్రారంభిస్తాడు.

[తెర]

కలగూరగంప

శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనా?

“తంగిరాల”

“శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనా? వారు మొట్టమొదట ఆంధ్రజేశంనుండే అధికారంలోకి వచ్చారా? వారి రాజధాని ఏది?”—ఈ మూడు విషయాలూ చరిత్రకారుల మధ్య తీవ్రమైన అభిప్రాయభేదాలున్నాయి. వివిధ అభిప్రాయాలను వివరించి, చర్చించి, శాతవాహనులు ఆంధ్రులేననీ, వారు ఆంధ్రజేశంనుండే అధికారంలోకి వచ్చారనీ, వారి రాజధాని ‘ప్రతిష్ఠానపురం’ అనీ నిర్ధారితీకరించడమే ఈ వ్యాసం యొక్క ముఖ్యోద్దేశం!

శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని కొందరు చరిత్రకారులు, శాతవాహనులు వేరు, ఆంధ్రులు వేరు అని మరికొందరు చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు. పశ్చిమ దక్కనులో లభించిన ‘నాసఘట్ శాసనాలు’, ‘నాసిక్ శాసనాలు’ శాతవాహన రాజుల పేర్లను కొన్నిటిని నూచిస్తున్నాయి. ఈ రాజుల పేర్లు, వారు సింహాసనానికి వచ్చిన క్రమం, వాయుపురాణం మత్స్యపురాణాల్లో పేర్కొనబడిన ఆంధ్రరాజుల పేర్లతో ఎక్కువగా ఏకీభవిస్తున్నాయి. దీనినిబట్టి కొందరు చరిత్రకారులు శాసనాల్లోని ‘శాతవాహనులు’, పురాణాల్లోని ‘ఆంధ్రులు’ ఒక్కరేనని వాదిస్తున్నారు. కాని మరికొందరు చరిత్ర పండితులు ఈ వాదాన్ని వ్యతిరేకిస్తున్నారు. ఏ శాసనంలోనూ, ఏ నాణెంమీదా శాతవాహనుల ‘ఆంధ్రులు’ గా పేర్కొనబడియుండలేదు. అట్లే ఏ పురాణంలోనూ ఆంధ్రులు ‘శాతవాహనులు’ గా పేర్కొనబడియుండలేదు. ప్రతీ శాసనంలోనూ, ప్రతీ నాణెంమీద “శాతవాహనులు” అనిమాత్రమే వ్రాయబడిఉంది. ప్రతి పురాణంలోనూ

“ఆంధ్రులు”, “ఆంధ్రభృత్యులు”, అని మాత్రమే వ్రాయబడిఉంది. కాబట్టి శాతవాహనులు వేరు, ఆంధ్రులు వేరు అనే అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చుతున్నారు.

శాతవాహనులు - ఆంధ్రులు ఒక్కరే అని అభిప్రాయపడేవారు:—

(1) శ్రీ “ఆర్. జి. భండార్కర్”:—ఈయన శాతవాహనులను గూర్చి పరిశోధించిన వారిలో ప్రథములు. పురాణాల్లో పేర్కొనబడిన ‘ఆంధ్రభృత్య వంశము’, శాసనాల్లోని “శాతవాహన వంశము” ఒక్కటే అని ఈయన అభిప్రాయము. “ఆంధ్రభృత్యులు” అనే శబ్దానికి “ఒకప్పుడు భృత్యులుగా ఉండిన ఆంధ్రులు” అని ఈయన అర్థం చెప్పారు. శాతవాహనులు మొదట మార్యచక్రవర్తులకు సామంతులుగా ఉండేవారు. “శ్రీముఖు”ని నాయకత్వం వీరు స్వతంత్రులయ్యారు. భండార్కర్ ఉద్దేశ్యంలో “ధాన్యకటకము” (లేక ధరణికోట) శాతవాహనుల తూర్పు రాజధాని.

(2) డాక్టర్ బోర్న్ : — శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని, వారి రాజధాని మొదట మచిలీపట్నం దగ్గరఉన్న “శ్రీకాకుళము”ని, తర్వాత ‘ధాన్యకటకా’నికి మార్చుకున్నారని, ఇతని అభిప్రాయం.

(3) వి. ఏ. స్మిత్ : శాతవాహనులు ఆంధ్రులేనని, వారి రాజధాని శ్రీకాకుళముని ఇతని అభిప్రాయం. “ఇ. జి. రాప్పన్” కూడా ఇదే ఉద్దేశ్యంతో ఉన్నాడు.

(4) డాక్టర్ ఎల్. డి. బార్నెట్ : శాతవాహనుల రాజధాని మొట్టమొదట “శ్రీకాకుళము,” తర్వాత “ధాన్యకటకము,” (శ్రీ శ్రీ ఒకటవ శతాబ్ది నాటికి పశ్చిమరాష్ట్రాల్లో మన్న “ప్రతిష్ఠానపురము”—అని ఇతడు భావిస్తున్నాడు.

(5) ప్రాథెసర్ పి. టి. శ్రీనివాసఅయ్యంగార్ : ఈయన, శాతవాహనులు ఆంధ్రులైనవి ఒప్పుకున్నాడు కాని శాతవాహనులు తూర్పు ప్రాంతంనుండే (అంటే ఆంధ్రదేశం నుండే) అధికారంలోకి వచ్చారనే విషయాన్ని అనుమానిస్తున్నాడు.

ఇక శాతవాహనులు వేగ ఆంధ్రులు వేగ అనే అభిప్రాయం కలవారు :—

(1) డాక్టర్ సూక్తాంకర్ : శాతవాహనులు ఆంధ్రులు భిన్నులని వాదించేవారిలో ఈయన ప్రథముడు ఈవాదానికి కారణాలు : (1) ఆకాలపు శాసనాల్లో ఎక్కడా కూడా శాతవాహనులు ఆంధ్రులని పిలవబడలేదు. (2) ఆకాలపు సమకాలిక శాసనాలైన “హలిసుంపు” “గిర్నార్” “థలసుంప” మొదలైన శాసనాల్లో కూడా “శాతవాహనులు” అనే పేర్కొనబడారుగాని, “ఆంధ్రులు” అని ఎక్కడా వ్రాయబడలేదు. (3) శాతవాహనుల ప్రాచీన శాసనాలు, నాణెములు పశ్చిమ దక్కన్ లోనే లభించాయి.

కాబట్టి శాతవాహనులు ఆంధ్రులై ఉండరని, వారు పశ్చిమానుండి తూర్పుకు వచ్చి ఆంధ్రులతో కలిసి నివసించారని “సూక్తాంకర్” యొక్క అభిప్రాయము, ఇతడు “ఆంధ్ర భృత్యులు” అనే శిల్పాన్ని “ఆంధ్రులయొక్క భృత్యులు (పాటుంతులు)” అని వమ్మీ తత్తుగువలో అర్థం చేసుకున్నాడు. కాబట్టి ఆంధ్రులయొక్క సామంతులు, ఆంధ్రులే అయిఉండనక్కరలేదు! ఏజాతివారైనా కావచ్చు!!

(2) కె. సి. జయప్వాళ్ : ఆంధ్ర - శాతవాహన వికల్పాన్ని ఈయన ఒప్పుకోలేదు శాతవాహనులు అశోకుని శాసనాల్లో పేర్కొనబడిన “శాతేయపుత్రులు” అని ఈయన వాదన.

(3) ప్రాథెసర్ రాయ్చాదర్ : ఇతడు కూడా సూక్తాంకర్ అభిప్రాయాన్నే బలపరుస్తున్నాడు. “ఆంధ్ర” అనే పేరు శాతవాహన వంశంలో ఆఖరి రాజులకు వచ్చి ఉంటుందని ఇతని అభిప్రాయం.

(4) డాక్టర్ కె. గోపాలాచారి : పడమటి ప్రాంతం (అంటే మహారాష్ట్ర ప్రాంతం) నుండి శాతవాహనులు అధికారానికి వచ్చి క్రమంగా ఆంధ్రదేశాన్ని కూడా ఆక్రమించుకున్నారనే వాదాన్ని ఈయన బలపరుస్తున్నాడు. కాని శాతవాహనులు జాతి పోకర్తయిపోయి ఆంధ్రుల మధ్యరి నమ్ముతున్నాడు.

ఏ శాసనంగాని, ఏ నాణెముగాని శాతవాహనులను ఆంధ్రులుగా పేర్కొనని మాట వాస్తవమే! శాసనాలలో కుటుంబం పేరు వ్రాయడం ఆనాటి ఆచారము. శాలంకాయనులు, బృహస్పత్యులు, విష్ణుకుండినులు మొదలైనవారంతా ఈ విధంగానే తమ తమ కుటుంబాల పేర్లనే శాసనములలో వ్రాయించారు. పురాణాలలో “ఆంధ్రులు” అని వ్రాయబడిందింటే అది వారి జాతి పేరుగా గ్రహించాలి. కాబట్టి ఆ చక్రవర్తులు శాతవాహన కుటుంబానికి చెందిన ఆంధ్ర జాతివాడు అంటే వారి ఇంటి పేరు (Family name) “శాతవాహనులు” జాతి పేరు (Name of the tribe) “ఆంధ్రులు”. పురాణాలలో వ్రాయబడిన “ఆంధ్ర భృత్యులు” అనే శిల్పం ఒకప్పుడు భృత్యులుగా ఉండిన ఆంధ్రులు” అనే అర్థాన్ని సూచిస్తోంది అదే సముచితము కాబట్టి శాతవాహన కుటుంబీకులు ఆంధ్ర జాతికి చెందినవారని నిర్ధారితీరింపవచ్చును.

అయితే శాతవాహనులు మొట్టమొదట ఏ ప్రాంతంనుండి అధికారంలోకి వచ్చారు? అనేది గంభీర ప్రశ్న! ఆంధ్రదేశంనుండే తమ రాజకీయ జీవితాన్ని ప్రారంభించారని కొందరు చరిత్రకారులు, పశ్చిమ ప్రాంతం (మహారాష్ట్రదేశం) నుండి అధికారానికి వచ్చారని మరికొందరు చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయాల్ని వెల్లడించుచున్నారు.

శాతవాహనులు పశ్చిమ దక్కనునుండి అధికారం లోకి వచ్చారనిడానికి ఆధారాలు :—

(1) శాతవాహనుల శాసనాలు పడమట దక్కను లోని “నాగఘట్”, “నాసిక్” ప్రాంతాల్లోనే లభిస్తున్నాయి గాని, ఆంధ్రదేశంలో లభించడం లేదు.

(2) కళింగదేశాన్ని పాలించిన “ఖారవేలుడు” అనే రాజుయొక్క శాసనంలో అతని సమకాలికుడైన శాతకర్ణి రాజ్యం కళింగకు పడమటి దిక్కుగా ఉన్నట్లు సూచింపబడింది ఆంధ్రదేశం కళింగదేశానికి దక్షిణదిశగా ఉంది కాని పశ్చిమ దిశను లేదు.

(3) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణి తల్లియైన “గౌతమీ బాలెరి” వ్రాయించిన శాసనాల్లో ఆమె మమారుని రాజ్య సరిహద్దులు పేర్కొనబడ్డాయి. అని ఆంధ్రదేశంలోని ఒక ప్రాంతాన్ని కూడా సూచించడం లేదు.

(4) ఆంధ్రదేశంలో లభించిన మొదటి శాసనాలు గౌతమీపుత్రుని తరువాతి రాజైన వసిష్ఠీపుత్ర శ్రీపులుమాని పాలననే సూచిస్తున్నాయి. కాబట్టి

క ల గూ ర గం వ

మొట్టమొదట శాతవాహనులు పశ్చిమ దక్కనులోనే అధికారంలోకివచ్చి క్రమంగా ఆంధ్రదేశాన్ని కూడా ఆక్రమించుకున్నారు.

కాని పైవాదంతా వివో కొన్ని శాసనాలిచ్చే అసంపూర్తి అంశాలనివే ఆధారపడిఉంది. ఆవాదనంతా పూర్వపక్షం చేసే అంశాలెన్నో ఉన్నాయి.

(1) శాతవాహనుల ప్రాచీన శాసనాలు పడమటి దక్కనులోనే లభించినవన్నమాట నిజమే కాని ఆలభించిన శాసనాలు రెండు మాత్రమే! గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి పూర్వం పాలించిన శాతవాహన రాజులు ఇరవైమంది అయితే రెండు శాసనాలమీదే ఆధారపడి వాదించడం శోచనీయం. మిగిలిన శాసనాలేనైనా మనుషుండు ఆంధ్రదేశంలో లభించవచ్చునేమో!

(2) భారవేలుని శాసనం, శాతకర్ణి రాజ్యము కలింగకు పడమటి దిక్కున ఉన్నట్లు మాత్రమే నూచిస్తోందికాని, శాతకర్ణి రాజ్యానికి ఆంధ్రదేశానికి ఏవిధమైన సంబంధం లేనిది తెల్పడంలేదు.

(3) ప్రాచీన చక్రవర్తియైన శాతకర్ణి యజ్ఞయాగాదులనేకం చేసినట్లుగాను, “దక్షిణాపథపతి” అనే బిరుదాన్ని గలిగియున్నట్లుగాను ‘నాన్సుబ్’ శాసనాన్ని బట్టి తెలియవస్తోంది ప్రాచీన శాతవాహన రాజులు (అంటే గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికి పూర్వ రాజులు) ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించి ఉండవలెనైతే “దక్షిణాపథపతి” అనే బిరుదు ఎలా సార్థకమాతుంది?

(4) “డెరిప్టస్” (గంధకర్ణి “దచ్చినబైడ్స్” (Dachinabides), “లిమిరైక్” (Limyrike) (పదే శాలో ఉన్న వర్తక పట్టణాలనుసరించి వ్రాశాడు. ‘దచ్చినబైడ్స్’ అంటే దక్షిణాపథము ‘లిమిరైక్’ అంటే తిమిశిశము. ప్రాచీనాంధ్ర దేశంలో వర్తకానికి ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టణాలెన్నో ఉన్నాయి!

(5) శాతవాహన చక్రవర్తియైన ‘హాలుడు’ “గాథానప్రతి” అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు. ఆ గ్రంథంలోని ఒక గాథలో ఈ విధంగా పేర్కొనబడింది : “సిరిసంపదలగోను, నీతిగోను శాతవాహనుల రాజభవనాలతో తులనాగే మరొక రాజభవనం, గోదావరినది పుట్టి, ప్రవహించి, సాగరంలో కలిసి పోయే విశాలదేశంలో ఎక్కడాలేను!” అఖండ గోదావరి పరవళ్లు త్రొక్కిదేశం ఆంధ్రదేశం కాక మరేదేశం?

(6) “లీలావతీ పరిణయము” అనే ప్రాకృత గ్రంథంలో “నప్తగోదావరి” తీరాన “హాలుడు” ‘లీలావతినీ’ వివాహం చేసుకున్నట్లు ఒక కథ ఉంది.

“నప్తగోదావరి” అనేది నేడు తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని దామరామంనద్ద ఉన్న ఒక చెరువుతో పోలుస్తున్నారు.

కాబట్టి శాతవాహనులు ఆంధ్రదేశంనుండి అధికారంలోకి రాలేదనడం మిక్కిలి సత్యమూరం! ఆంధ్రదేశానికి శాతవాహనుల కీ సంబంధమే లేదనడం కేవలం పొంపాటని వేరే చెప్పనక్కర్లేదు!! పడమటను త్రొత్తిపులు బలవంతులైనపుడు, శాతవాహనులు పశ్చిమతీర ప్రాంతాన్ని కోల్పోయారు. కాని గౌతమీపుత్రుడు త్రొత్తిపుల నొడించి పశ్చిమప్రాంతాన్ని తిరిగి సంపాదించాడు. అందుచే అతని పుత్రుడు “పులుమావి” తిరిగి “దక్షిణాపథేశ్వరుడు” అనే బిరుదాన్ని వహించాడు. అందుచేత, శాతవాహనులు ఆంధ్రదేశంతో సహా దక్షిణ దేశాన్నంతటినీ పాలించిన చక్రవర్తుల నేని నిస్సంశయమైన విషయం!

ఇక మిగిలిన వివాదాంశ విషయం శాతవాహనుల రాజధానిని సరిగ్గా చూపింది. శాతవాహనుల ముఖ్యపట్టణం “శ్రీకాకుళము” అని కొందరు, “ధాన్యకటకము” (లేక ‘సరణికోట’) అని మరికొందరు, “ప్రతిష్ఠాన పురము” (లేక ‘పైథాన్’) అని కొందరు భావిస్తున్నారు. ‘శ్రీకాకుళము’ రాజధాని అవడానికి కేవలం కథలే ఆధారం కాబట్టి దానిని నమ్మలేము. ఒహుళా, ‘ధాన్యకటకము’ మొదటి రాజధానిగా ఉండిఉండేది శాతవాహన రాజులు మహారాష్ట్ర దేశాన్ని జయించిన తర్వాత, విశాలదేశాన్ని పాలించడానికి తూర్పున ధాన్యకటకం ఒక్కటే చాలామూలకాబట్టి, మరొక రాజధాని కూడా అవశ్యకమై ఉండిఉంటుంది. అప్పుడు ప్రతిష్ఠానపురాన్ని పశ్చిమ రాజధానిగా చేసుకుని ఉంటారు విదేశీయుల దండయాత్రలు, ముఖ్యంగా గ్రీకుల దండయాత్రలను ఆరికట్టడానికి, శాతవాహనులు ప్రతిష్ఠానపురాన్ని శాశ్వత రాజధానిగా చేసుకుని ఉంటారు.

పురాణాల్లో పేర్కొనబడిన “ఆంధ్ర భృగ్యులు” అనే శిల్పానికి “ఒకప్పుడు భృగ్యులుగా ఉండిన ఆంధ్రులు” అనే అర్థమే సముచితం. దీనినిబట్టి శాతవాహనులు మొదట మార్కటకు సామంతులుగా ఉండేవారని తెలుస్తోంది! అశోకుని ఒక శిలాశాసనంలో (Asokas Rock edict—18) శాతవాహనులు మార్కటకు సామంతులుగా పేర్కొనబడ్డారు. అశోకుని నిర్వాణానంతరం, శాతవాహనులు “శ్రీముఖుడు” అనే వాని నాయకత్వం స్యతంత్రులయ్యారు!! ఆంధ్రుల మహాస్వ్వేచరిత్రకు నాంది ప్రస్తావన జరిగింది!!

కుమారసంభవ సంస్కరణము

శ్రీ నే. వెంకటరమణయ్య

శ్రీ వేటూరు ప్రభాకరశాస్త్రిలవాగు నన్నె చోడవి కుమారసంభవములోని పద్యములను కొన్నిటిని సంస్కరించి వెంకటేశ్వర ఓరియంటల్ ఇన్స్టిట్యూట్ త్రైమాసిక, సం 2 సందిగి (తెనుగు పు ౯-౧౨) లోఁ బ్రకటించియున్నాడు. అందు కొన్ని సంస్కారము లావశ్యకములాయను సంశయము పోషించి కలిగిన సంశయములను నివర్తించేకొనుటకై వాని నిచ్చట తెలియపఱచుకొనుచున్నాఁడను.

శ్రీ శాస్త్రిలవా రిట్లు వ్రాసియున్నాడు: “కవి హృదయము... గోచరింపఁగా నాకలి నాకల గనకాభిషేకము చేసినాఁడన్న సంతోషమునఁ దోగినాఁడను. మఱికొన్ని;

ఆయవనీరుహోద్ధతి ల
తాంతివిర్గతసౌభ్రప్రవా
హోయతిసాంద్రమై ఫలితి
మై యొగి బర్విస దాయఁబోవను
బాయసురాక చుట్టి మధు
ప్రవజమా లికలం డెనొప్పి పు
హ్మయ్యుఁగుకాలఁజుట్టు మగు
దాయసప్రమువెట్టివట్టిదై.
వ (న?) వమాశ్వాసము 298 ప

“దీనికి నా సంస్కరణము :
ఆయవనీరుహోద్ధతి ల
తాంతివిర్గతసౌభ్రప్రవా
హోయతిసాంద్రమై ఫలితి
మై యొగి బర్విసదాయఁబోవను
బాయసురాక చుట్టి మధు
ప్రవజమా లికలం డెనొప్పి పు
హ్మయ్యుఁశాలఁజుట్టు మగుఁ
దాయసప్రమువెట్టివట్టిదై.

“పుష్పయ్యుశాల కధికారియైన వసంతుఁడా యాయుశాలలోని కెవరికిని రాకపోకలు వీలు లేకుండుటకు చుట్టను నినుపకొట పెట్టినట్లు భృంగమాలికలు పూలచెట్లను జుట్టియున్నవి—పూచినచెట్లు పుష్పయ్యుశాలలు—మధుఁడు తిదిధి నేత — ఇందులోఁ బుష్పయ్యుఁగుకాల, మధుఁడు ఉండుట యసంగతము.”

సంస్కరించుటకై శ్రీ శాస్త్రిలవా గుదహరించిన పద్యము శ్రీ మానవల్లి గానుస్సృష్టకవి గారి ముదిత ప్రతిసంఘి గ్రహింపఁబడినది కాని కవిగారి ముదిత ప్రతిలో నీ పద్యముయొక్క గెంపవపాదము ‘హోయతి సాంద్రమై ఫలితి సా మొగి బర్విస’ అని ముదితమై యుండుగా దానిని ‘యొగి బర్విస’ అని శాస్త్రిల వా రేలయుదాహరించిరో తెలియదు. ప్రాతిపదియం నును? మొగింబర్విస’ అని యేకావచ్ఛయమున్నది. ‘యొగిం బర్విస అనుపాతము (శ్రీ శాస్త్రిల గారి కెదట లభ్యపడేనో? ఇది ‘నా సంస్కరణమున’ జేయఁగదా. పుష్పయ్యుఁగుకాల’ యసంగతమని ‘పుష్పయ్యుఁగుకాల’ అని సవరించినాడు ‘పుష్పయ్యుఁగుకాల’ పుష్పయ్యుఁగుని యొక్క అనగా మన్యగునియొక్క శాలమని గ్రహిం చవలసియుండును, కాని ఈ సంస్కరణమువల కవి యొక్క భావము తెల్లము గాదు. తిని సంస్కరణము పైని వ్యాఖ్యయందు శ్రీ శాస్త్రిలవాగు చెప్పినట్లు ‘పుష్పయ్యుఁశాల’ (అనఁగా పుష్పగుల నేను ఆయు ధములను నిక్షేప్తము చేసియుంచినశాల) అని సవరింప వలయును. మఱియు, ‘మధుఁడు’ ఉండుట యసంగత మని చెప్పి ‘మధుఁడాయ సప్రమును’, ‘మధుఁడాయ స వప్రము’ అని మార్చి, తిను మార్పును సమంజసమని గుఱవేయుట కిట్లు వాదించియున్నాడు. పుష్పయ్యుఁశాల కధికారి మధుఁడు, ‘పూచినచెట్లు పుష్పయ్యుఁశాలలు, ‘మధుఁడు తిదిధి నేత’ కావున యతిఁ డాయసవప్రము వట్టిననుట యుక్తము అని. మధుఁడు మరని దిశవాయికాని యాయుధా గారాధ్యక్షుడు గాదు అల్లని యనుటకు బ్రహ్మణ్యమియును గాన రాగు నేనావతిత్వమును నాయుధా గారాధ్యక్షత్వ మును వేర్వేరు పరవులుగాని యొక్కటికావు. ఇట్లని యర్థశాస్త్రగ్రంథములకుల్ల తెలియవచ్చు చున్నది. ‘పుష్పయ్యును’ ఆయుధములుగ బ్రహ్మగించువాఁడు మధుఁడు—వానిని సంరక్షించుకొనవలసినవాఁడౌతఁడు. కావున తిన యాయుధాశాకు మధుఁడాయ వప్రము పెట్టెననుట సుసంగతమగునుకాని యసంగతము గాదు.

ఈ పద్యమును సంస్కరించి సన్యాఖ్యానముగఁ బ్రకటించిన శాస్త్రిలవాగు దీని ద్వితీయపాదమందలి ‘ఫలితిమై’ యను మాటయొక్క సందర్భాచితిని విశి డీకరించి యుంజిన పాఠకుల కృతజ్ఞత కిత్తోధకముగ పాత్రులయ్యుండెడివాగు. ఫలితమైనదెట్టి? ‘ఆ యవనీ రుహోద్ధతి లతాంతి విర్గత సౌభ్రప్రవాహోయతి’యా? సౌభ్రప్రప్రవాహోయతి సాంద్రమగుట యొప్పును? ఫలితి మగుట యెట్లు? ఒకవేళ అగునని తలచినను అర్థ మేమి? సాంద్రమగుటచే దాయఁబోవ సాగ్యపవ దయ్యె—ఫలితిమగుటచే దాయఁబోవ పోయెనని కదా చెప్పవలయును. ఇది యెట్లు పాసఁచును? మధు

కలగూరగంప

పముల గంప లుబ్ధులనియు నుద్భుగ్రహణమునకై విక
సిత లతాంతములకు మూసననియు సుప్రసిద్ధి—పల
ముల నారగించుట కొండె రసాస్వాదము కొండె
చెట్ల కవి మూసని యొంగును గానగాను ఇంక 'ఫలి
తమై' యను మాట నిచట నెల్లర్థము జేసికొన
వలయును ?

మఱియొక పద్యమునంగు గూడ శ్రీ శాస్త్రుల
వారి సంస్కరణ మనాకళ్యేకమిం తోచుచున్నది.
కుమారసంభవ ప్రథమాశ్వాసము 2 వ పద్యమున
వినాయక వర్ణన ఇట్లు కొనవచ్చుచున్నది.

తను వసితాంబుదంబు సిత

దంత యుగం బచిరాంశు లాత్మగ

ర్జన మరుగర్జనంబు గర

స్మరుచి శక్రశర సనంబునై

చనమదివారి వృష్టిహిత

సస్య సమృద్ధిగ నభ్రవేళనా

జనుగణనాథుల గొల్తునని

శంబు నభీష్ట ఫలప్రసిద్ధిగాన్.

ఇది సరికాదని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి యభి
ప్రాయము—తమ యభిప్రాయమునకు గాఢము నిట్లు
వివరించుచున్నారు “విఘ్నేశ్వరుడేకదంతుడు.
కాన 'సితదంతయుగం' బనియుండరాదు. అచిరాం
శువు=మెఱుపు అది ఉపమానము కాన యుష్మదస్వగు
మాత్రమే కన్పించునదిగా నుండవలెను 'సితదంతముఖం
బనుటలో నోగు తెఱచినప్పు డగపడుట మూసినప్పు
డగపడకుండుట దంతోగ్రమునకు కలిగి యచిరాంశు
సామ్యము సిద్ధించును.” కావున, “దీనికి నా సంస్క
రణము.

తను వసితాంబుదంబు సిత

దంతముఖం బచిరాంశునాత్మగ

ర్జన మురుగర్జనంబు గర

స్మరుచి శక్రశర సనంబునై

చన మదివారి వృష్టిహిత

సస్య సమృద్ధిగ నభ్రవేళనా

జను గణనాథుల గొల్తునని

శంబు నభీష్ట ఫలప్రదాతగాన్.

'కవి హృదయము' నెఱింగి 'తెలుగు కూర్పు
మఱుంగు'ను దెలిసి శ్రీ శాస్త్రులవారు చేసిన మార్పు
లనాకళ్యేకములని చెప్పి సాహసించుచున్నాడ.
మొదట విచారించవలసినది “దంతముఖము”. “దంత

ముఖం బనుటలో నోగు తెఱచినప్పు డగపడుట మూసి
నప్పు డగపడకుండుట దంతోగ్రమునకు కలిగి యచి
రాంశు సామ్యము సిద్ధించును” అని వచించిరికదా
శ్రీ శాస్త్రులవారు. విఘ్నేశ్వరుడగు గజాననుడుగదా
ఏమిట నోగు తెఱచిన నేమి మూసిన నేమిదంతములెప్పు
డను మఱుంగుపడకుండుట ఎల్లరు నెఱింగినవిషయమే.
ఇంక దంతముఖమునక చిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించును?
రెండవది ఏకదంత విచారణ: విఘ్నేశ్వరున కేకదంతుడ
డనిపేరకుండుట నిశ్చయమే. ఎవ్వరను కొదనలేరు.
ఆజుష్టప్రభృతి యెల్లప్పుడు నితర షేకదంతులకు నే
యుండెనా? లేక కారణాంతరములవలన నేకదంత
త్వము మగ్గ సిద్ధించెనా యనుట విచారణీయాంశము.
పౌరాణిక గాథలను పరిశోధించి చూడగా గజాననుని
కన్నియేనుడగుటలే మొదట రెండు దంతములుండె
ననియు కౌలకమునునం దొకటి భగ్నముకాగా
తత్కారణమున నేకదంతుడనను పేరు వచ్చెననియు
దెలియుచున్నది. ఒకానొకప్పుడు పార్వతీ పరమేశ్వ
రులు రహస్యక్రీడ వర్తించుచు విఘ్నేశ్వరుని నెవ్వరిని
లోనికి రానీయకుండుటకై ద్వారమున కాపరిగ
నియమించిరట. అప్పుడు పరమేశ్వరుని దర్శించుటకై
పరశురాముడు వచ్చి విఘ్నేశ్వరుడు ద్వారము
నరికట్టగా కోపించి తన పరశువుచే నశినిసంతమును
ఛేదించెననియు నాటినుండియు నశర షేకదంతుడ
డాయెననియు బ్రహ్మాంశపురాణమునంగు జెప్పి
యున్నది ఇంతకంటె సుప్రసిద్ధమైన కథ మఱియొకటి
యవ్యత కానవచ్చుచున్నది ఒకానొకప్పుడు
వినాయకుడు పొట్టనింప మోదకాదులను భుజించి
పోవుచుండగా మార్గమగ్గయున కౌలతీజుడైననియు
దత్తారణమున మోడకభరితమైన పొట్టపరులగా
కుడుములను పోనీయక చేతితో పిగిలిన పొటనుపట్టుకుని
తిండిక పేరేకుచుండగా చూచి చంగ్రుడును నవ్వె
ననియు నంగులకు గినిసి విఘ్నేశ్వరుడు దనదంతముల
యం దొకదాని తొననులిటిచి దంగ్రునిపై పీచెననియు
దెలియుచున్నది. ఈ రెండవ యైతిహ్యమును బట్టి
చూడగా ఏకదంతుడనను పేరు కలిగినను నతనికి
రెండుదంతములు లేక పోలేదనియు రెండవది
భగ్నమైనను సంపూర్ణముగ విఱుగ లేదనియు
దెల్లమగుచున్నది. ఈ కథయే భారతదేశమునం దెల్ల
యెడలను ప్రాచీన కాలమునుండియు వాడుకయం
దుండెనని మన దేవాలయములయందును అవ్యస్తలముల
యందును గానవచ్చెడు విఘ్నేశ్వర ప్రతిమలు గుజువు
చేయుచున్నవి ఏకదంతముగల విఘ్నేశ్వర ప్రతిమ

యెందున గానరాదు. అన్నియు దంతయుగళము తోడనే చెక్కఁబడియున్నవి; కాని యంకొకటి సంపూర్ణమైనది; మరియొకటి చివర తునిసినది కావున నన్నెచోడజేవుడు 'సితదంతయుగం' బని చెప్పట్ల తప్పుకాదు. దీనిని సంస్కరింపవలసిన యవసరము లేదు

మఱియొక సంస్కరణము. కుమారసంభవము ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాతఃపత్తియందొట్లు కావచ్చుచున్నది

ముదమున....కావ్యము
నదిరంగ విలుకాని పట్టినమ్మునుంబరహృ
ద్భదమై తలయాపింపని
యది కావ్యమే మరి పట్టినదియొక కరమే

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగా రీపద్యము నిట్లు సంస్కరించి ముద్రించెరి.

ముదమున సత్కవికావ్యము
నదిరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ
ద్భదమై తలయాపింపని
యది కావ్యమే మరిపట్టినది యుంగరమే.

ఈ సంస్కరణము శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలవారికి నచ్చలేదు. "దీనికి నా (అనగా, ప్రభాకర శాస్త్రి)ల వారి) సంస్కరణము" ఇట్లు:

ముదమున గవికృత కావ్యము
నదిరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ
ద్భదమై తలయాపును, బెఱ
యది కావ్యమే చెప్పఁ, బట్టినదియుం శరమే

మొదటి చరణముగాని లాప్తభాగము 'గవి కృతి' యనుమాటలను జేర్చి 'కవికృతి కావ్యము' అని చరణమును బూర్తిచేసిరి — 'కృతి' యనుమాటకు గావ్యమును నర్థముగలదని యందఱు నెఱింగిన విషయమే—'కవికృతి కావ్యము' ఇంగువలన పునగుక్తి దోషదూషితమగుచున్నది—'సత్కవి' యను రామకృష్ణకవిగారి సంస్కరణమే సమంశసమని తోచుచున్నది—మఱియు నన్నెచోడడు ౧. 32 వ పద్యములో

"పరంగ సువర్ణ బంధ మృగు
భావముగల్గియు 'ల'నుమాడఁగా
బొరపగు చిత్రమాపమును
బోలెనసత్కవికావ్య మిమ్ముహికా
బరంగ సువర్ణ బంధమృగు
భావనిశేష.....లక
సరియగు రత్నపు

త్రితయ సత్కవికావ్యము నొక్కరూపమై.

"అసత్కవికావ్యము" "సత్కవికావ్యము" అని ప్రయోగించియున్నాడు. కావున "ముదమున..... కావ్యము" అను కంఠపాదములోని గ్రంథపాతమును "ముదమున సత్కవికావ్యము" అను రామకృష్ణకవిగారి సవరణ నన్నెచోడని రచనాపద్ధతి ననుసరించి చేయ బడినదగుటచే యుక్తమని యొందగియున్నది మఱియు శ్రీ శాస్త్రిలవారు సంస్కరణ వ్యాజమున నీ కంద పద్యముయొక్క ఉత్తిరార్థము నన్నెచోడని రచనను దొలగించి తనకవిత్వమును జొప్పించిరి—నాత్రప్రతిని బట్టి ముద్రితమైన పద్యము చక్కఁగనే యనన్వయమగు చున్నదే—ఇంగు "పరహృద్భదమై తలయాపింపని యది" అను వాక్యము కావ్యమునకును శిష్యునకును సామాన్యము—"ముదమున సత్కవికావ్యము, పర హృద్భదమై తలయాపింపని యది, కావ్యమే?" "అదగఁగ విలుకాని పట్టినమ్ము, పరహృద్భదమై తలయాపింపని యది, శరమే (అమ్మే)?" సంగ్రహీకరణము అనగా చెప్పఁబడిన విషయమును కొద్దిమాటలతో జెప్పుట చోడనికి గరము ప్రియము. కావున శ్రీ శాస్త్రిలవారి సంస్కరణ యనావశ్యకమని చెప్పవలసి వచ్చినది కాని ఈ కందపద్య చతుష్ఠపాదము ముద్రితగ్రంథమున నిట్లు కలదు: యది కావ్యమే అలరిపట్టినది యుంగరమే" నాత్రప్రతియం దీపంక్షి 'యదిగావ్యమే మరిపట్టినది యుంగరమే: అని యున్నది. ఇది 'మరి' మగ్గ 'ల' కారమును జొప్పించి 'మరిపట్టినది యుంగరమే' అని శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు సంస్కరించి ముద్రించెరి. "మరిగు" శబ్దమున కీ సందర్భమున నేమి యార్థమో వాగు తెలుపగైరి—'మరిగు' అను క్రియాపదము కల జేమో తెలియదు—అన్యత్ర ప్రయోగము జెప్పటను గానరావు—నిఘంటువులనుం దెచ్చటనులేదు—'మరి' అను మాటను 'మరి' అని సంస్కరించుటకంటె 'మఱియు' అని సంస్కరించుట యుక్తము. 'శరమే' యనుట కంటె 'శరమే' యనుట సాధ్యము—ఈ సవరణను ఇంతకుముందు కొందఱు పండితులు జేసి యున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్రమైనది.

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జైన జొద్ధి, చారిత్రిక, పారిశ్రామిక బదరి, శేదార, అమర నాథ్, పసుపతి నాథ్ కైలాస మానససగోవరాధి త్తేత్రిములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము (కాసుగో 1026 పుటలు, 300 బ్రాకులు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రు. 4/- బాన్దీజరు 1-10-0 శ్రీరామనామజేత్రము, గుంటూరు-1

గ్రంథ విమర్శనము

ఆంధ్ర తులసీరామాయణము

[బాలకాండము]

రచన: శ్రీమైలవరపు సూర్యనారాయణమూర్తి, (ప్రాప్తినస్థానము: రచయిత, కృష్ణంపాలెం, ఎర్నూరు డెం పోస్టు, పశ్చిమగోదావరి జిల్లా, మూల్యం రు. 2.8-0.

“హిందీ భాషలో వున్న సాహిత్య మేమిటి?” అని హిందీ ప్రచారకృతీశకులు యెవరేనా ప్రశ్నించగానే వెంటనే ప్రచారకులనుంచి వచ్చే తుపాకి గుండులాంటి సమాధానం—“తులసీదాసు రామాయణం చదివావా?”—ఆ ఒక్క సమాధానంతో హిందీ భాషకు మహత్తరమైన సాహిత్య సంప్రదాయముందని ఒప్పుకు తీరవలసివస్తుంది. ఉత్తర హిందూస్థానంలో వాల్మీకి రామాయణానికంటే తులసీ రామాయణానికి ఎక్కువ వ్యాప్తివుంది. హిందీ మాతృభాషగాగల ప్రతి ఒక్కరూ తులసీరామాయణం తమదని చెప్పుకుని గర్వపడతారు. ఇంటింటా యీ గ్రంథాన్ని నిక్షేపించుకొని పూజించి పఠించుతారు తెలుగు జాతిలో పోతన గారి పద్యాలు ఎలా ఆబాలగోపాలంలోనూ వ్యాపించి ఉన్నాయో, హిందీ ప్రజానాథంలో తులసీదాసు రామాయణ కీర్తనలు అలా వ్యాపించి వున్నాయి ఈ సామ్యాన్ని గమనించే శ్రీమైలవరపు సూర్యనారాయణమూర్తి గారు పోతన గొంతుతో పద్యానువాదంగా తెలుగు ప్రజలకు అందిజేయ ప్రయత్నించారా అనిపిస్తుంది. నిజానికి ఈ పద్యరచన పోతన గొంతువలెనే వినిపించుతోంది. అంగుతు శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తి గారిని అభినందించవలసివుంది. కాని తులసీదాసుగారు ‘రామచరిత్ర మూసము’ను సోరథా, చాపాయి, దోహా మొదలైన కేయధందస్సులలో, శ్రీ భాగవతము కలసి రామచరిత్రను బృందగానంచేసి అనందపరవసులు కొవటానికి అనువుగా రచించాడు. అలాంటి ఆనకాశంవుండేలాగు శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తి గారు ఈ గ్రంథాన్ని అలాంటి కేయధందస్సులలో ఎందుకు అందించారుకొదా అని ఒకరింట్లో కించ

కలుగుతోంది. శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తి గారు ప్రతిభాసంపన్నులనే విషయం ఈ గ్రంథమే విస్తృతం చేస్తోంది. అందుచేత వారు కేయరచనగా దీన్ని రచించదలచివుంటే అది వారికి కష్టసాధ్యమైన సనిగాదు. ఏదియేమైనా మూర్తిగారికి అట్టిసంకల్ప మేలనో కలుగలేదు. దానికి వగచి ప్రయోజనంలేదు. వారు అందజేసిన అనువాదంయొక్క గుణగుణాలనే పరిశీలించి మనం సంతృప్తులంకొవలసివుంది.

వాల్మీకి రామాయణానికి, తులసీ రామాయణానికి చాలా వ్యత్యాసముంది. రామచరిత్రను సృష్టించటంలో వాల్మీకి దృష్టి వేరు. శ్రీరాముని వాల్మీకి ఆదర్శప్రాయుడైన ఆర్థప్రభువునుగా వ్యక్తీకరించటానికి ప్రయత్నించినంతగా, భగవదవతారంగా వ్యక్తీ

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక వస్త్రపరిహారం

* నౌక * ఫయిటింగ్ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు

మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్

జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ

లిమిటెడ్,

“యునైటెడ్ ఇండియా లైవ్ విల్డింగ్స్”

ఎస్ స్టేషన్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: “UNIGEN”

[బ్రాంచీలు:

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-

ధిల్లీ-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు-కోయంబత్తూరు.

కరించటానికి ప్రయత్నించలేదు. దిర్ఘపీరానికి యిచ్చి నంత ప్రాధాన్యత భక్తిసంప్రదాయానికి యివ్వలేదు. గుహుడు, శబరి మొదలైన ఘట్టాలలో తప్పభక్తిరసం మన స్సును ముంచెత్తదు. వాల్మీకిరచన మానవహృదయాన్ని ధర్మాచరణ సంపన్నము చేయటానికి ప్రయత్నించు తుంది. వాల్మీకి ఆర్ష గర్వప్రచారకుడు. తులసీదాసు గారు పరమభక్తుడు. ఆయన హృదయం భక్తిరసాన్ని మధురవాహినులుగా వెల్లార్చుతుంది. అందుచేతనే తులసీదాసుగారు 'రామచరితమానసమును' వాల్మీకి త్రోవను గాక అధ్యాత్మరామాయణసంధాలో నడిపాడు. ఆంధ్రవాఙ్మయంలో తులసీదాసుతో పోల్చదగిన భక్తిరసపరవశుడు పోతన. రచనకూ జీవితానికి కూడా పోతనను లక్ష్యప్రాయునిగా ఎంచుకున్నవారు శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు పోతనవలె నేచిన్న పల్లెటూరులో కర్షకవృత్తి నవలంబించి నిరాడంబరంగా జీవించుతున్నారు. పూర్వజన్మసంస్కారంగా లభించిన కవితాప్రతిభను భగవద్చరితమును గానంచేయుటానికి వినియోగించి, రామచరిత మానసము ఏడుకొండలనూ 5 వేల పద్యాలలో సంఘటించి చరితార్థలయ్యారు. 14 వందల పద్యాలకు పైబడిన ఈ బాలకాండ ఇప్పుడు ప్రకటించి అందజేశారు. ఆంధ్ర ప్రజల ఆనరాభిమా

నాలతో మిగతా కాండలు కూడా త్వరలో వెలువడగలవని ఆశించుతున్నాము.

ఇప్పటికి 30 సం|| రాలకు పూర్వం శ్రీ భాగవతుల సరిసింహశర్మగారు ఈ తులసీ రామాయణానికి స్వేచ్ఛానువాదం చేసి ప్రకటించారు. ఆ గ్రంథానికి పీఠిక వ్రాస్తూ కీ. శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు: 'మూలానుసారముగ గూడ ననువదించిన తులసీదాసుని యభిప్రాయములను యథాతథముగ దెలిసికొనుటకు వీలుండెడిది' అన్నారు. శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారి అనువాదం పూర్తిగా మూలాన్ని అనుసరించుతూ వుండటం చేత ఆ కొరత తీర్చుతున్నది.

ఉ || చల్లని తిండి కూతురను

చల్లనితల్లి నొకర్లు సామెయిం
జల్లనిచల్లినింకొక తె
సమ్మతి సౌచలదాల్చి, భూషగా
జల్లనకెల్ల యెల్లయగు
చందుగు దాల్చి, కృపారసంబు బై
నెల్లడ జలునల సర
మేసుడు చల్లనికంట జూచుతన్.

ఉ || నల్లనివాడు నాభినభి

నమ్మన బమ్మన గన్నవాడు, బా
బిల్లియనుండు జెల్లెలిని
బేర్చి యురమ్మున గొన్నవాడు, నా
పెల్లగు పాలనెల్లిపయి
వేయిమొగంబుల పాపపాన్పునం
జల్లగ బండి లోకముల
సాకెడు నా హరి మమ్ము బ్రోవుతన్.

ఉ || అమ్మకునమ్మ, యమ్మగుని

యమ్మ జగమ్ముల బ్రోచుకొమ్మ, లా
కమ్ముల పట్టుకొమ్మ రఘు
కాంతుని కూరిమి ముద్దుపమ్మ, నీ
తమ్మ హితమ్ము గూర్చి యిం
యమ్మనయమ్ము లడంచి బ్రోవుతన్.

ఇప్పటివఱకు స్తుత్యాదికములూని పైయాడు పద్యాలనూ తిలకించితే శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు పోతన రచనావిధానాన్ని ఎలా పుణికిపుచ్చుకున్నాలో బోధపడిపోతుంది.

"నా శబ్దాంబరలాలస యొక్కకచో మానసామృత పీపాసుల రసాస్వాదనమున కడ్డు తగిలి, వారి స్వాంతప్రకాంతికి భంగము నేరచ్చును. అట్టి నా యనభిజ్ఞతాదోషములు మూలకారున కొపాదింపక వాకే విడిచెదరుగాక యని మానసాభిజ్ఞుల వేడికొందును" అని శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తిగారు విన్నపములో తెలిపారు ఈ వాక్యాలు రచయిత వినయ సౌజన్యాలకి తార్కాణములుగా గ్రహించదగినవే గాని వేరుకాదు.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం లేదు. ఎటువంటి సనామేహాలనైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

గ్రంథ విమర్శనము

శబ్దార్థమునుబంధించుటలో రచయిత సిద్ధహస్తుడు రస దరిగ్రుడైనవాని శబ్దాడంబరలాలన వెకలితనంగా పరిణమించుతుంది గాని రసప్రదప్తయైన కవి వాక్కు శబ్దజాలంగా వెల్లివిరిస్తే అందుకు ఆక్షేపణ యేముంది? ఒక్క సంస్కృత శబ్దజాలాన్ని చాలనం చెయ్యటంలో నేగాదు, తెలుగు నుడికారాన్ని కూడా ముత్యాల పేరులుగా సంతన జేసుకురాగలరు. పరమేశ్వరుణ్ణి ప్రేమించుతున్న పరవ్రతరాజపుత్రిని మహర్షులు ఎక సక్క మాడుతున్న ఈపద్య మెంత ముచ్చటగావుంది!

“ఉండ కొంపలేను, పండ పాన్పును లేగు
బండతోలు చట్టుబండకొని
బుస్సకొట్టు విసపుబురుపు సొమ్ములవాడు
దిసమొలవాడు, కాట దిరుగువాడు.”

తులసీరామాయణం భక్తిభావ ప్రచారానికి ఉద్దేశించబడిన గ్రంథం గనుక భాగవతంలోని భగవద్గీతల నమూనాలో దీల్లోకూడా అలాంటివి అనేకం ఉండే ఖచ్చితం. బాలకృష్ణుడు యశోదకు చూపిన స్నేహ శ్రీరాముడు కొసల్యకు విశ్వరూపం చూపిన ఘట్టం వుంది. పోతన విశ్వరూపవర్ణన చవిజూచి ఆనందించిన పాఠకులకు మూర్తిగారి విశ్వరూప వర్ణనకూడా చవి చూపాలని ఉత్సాహంగా వున్నది:

‘అంతం గన్గొనె గోసలేశసుత పు
త్రాస్యంబునన్ భూమి భృత
తగ్గంతార జీతి సింధులన్ రవిశేకాం
క బ్రహ్మ శర్వానిం
తంతెన్ భీతిని జేతులొగుకొను మా
యన్ మాయకాధీశుడొ
భ్రాంతాత్ముడగు జీవునిన్ భ్రమము జ
త్రిం బొత్తరింపక మదిన్’

కొంచెను కాలకర్మముల
గాంచె గుణంబు స్వభావమందునకొ
గాంచెను జీవహయలను
గాంచెను గాంచినగర్భ ముఖ్యులం
గాంచెను జీవు మాయయను
కట్టెబాబులు బ్రోచు భక్తినిం
గాంచెను మున్నెవండు బొడ
గాంచి యెఱుంగని చిత్రజాలమున్.’

ఆంధ్ర తులసీరామాయణం పోతన భాగవతం వలెనే ఆంధ్ర ప్రజల ఆదిరాభిమానాలను మారకొన గలదని విశ్వసింపచున్నాము. తె. నూ.

యాత్రామార్గదర్శి [ద్వితీయ భాగము]

రచన: శ్రీ రాగం వెంకటేశ్వరు; ప్రకాశకులు: శ్రీ సీతారామనామ సంకీర్తన సంఘము, గుంటూరు, అనుబంధములతో సహా 500 ల పుటలుగల గ్రంథం; వెల 4-0-0.

లోగడ వారు ప్రకటించిన యాత్రామార్గదర్శి (2వ భాగం) భారత యాత్రకు పరిమితమైన ప్రథమ భాగం, ఆంధ్ర ప్రజల ప్రశంసల సంగతున్నది. ఇప్పుడు ఉత్తర భారత యాత్రలకు సంబంధించిన విషయాదికాలుగల ఈ ద్వితీయభాగాన్ని కూడా ప్రకటించి యాత్రార్థికి పుణ్య, చారిత్రక ప్రదేశాల వివరాల నన్నిటినీ అందజేసి కృతకృత్యులైనాడు. ఈ గ్రంథములను గదయితే కేవలం యాత్రామార్గదర్శిగా గాక, యాత్రామార్గదర్శి సాంఘిక చరిత్రనలె నిర్మించాడు అనేక కష్ట వస్త్రాలకు ఓర్చి సేకరించిన విషయవాహు శ్లోకం గల ఉద్గ్రంథం. ఆ సేకుహిమ చలపర్యంతమూ భారత దేశ సమగ్రమైన స్వరూపాన్ని అవగతిం జేసుకొవటానికి ఈ రెండుభాగాలనూ ప్రతి ఒక్కరూ చదివి తీరాలి ప్రతి గ్రంథాలయంలోనూ భద్రపరచ వలెని ఉపయోగకరమైన గ్రంథం.

జీవాత్మదేమిటామాట!

సంతానం కుల్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?

భారతీ భారతాంబ తన బొల్ల,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (టూ.గో.జి)

గేయ మంజరి

ఖంఝకౌన్యసంపుటి; రచన: శ్రీ కంఠకుమారి
రామభద్రరావు; ప్రాప్తిస్థానం: కంఠకుమారి పుంఝరి
కాశీసు, న్యూఢిల్లీ, యస్. కె. బి. ఆర్. కాలేజ్
అమలాపురం. తూర్పు గోదావరిజిల్లా; మూల్యం:
రు. 0-12-0.

ఈ సంపుటికి పరిచయ వాక్యాలను రచించిన
శ్రీ జి. లక్ష్మి నెంకటభాగవతీరామగారు, ఈ ఖంఝకృతు
లలో, జీవితంలో ఎదుర్కొనే వివిధ సంఘర్షణలు,
సమస్యలూ వీటి అనుభూతు: వల్ల కలిగిన వేదన
యిలాంటి వేదో వున్నట్లు వ్రాశారు. రచయితకు
అలాంటి వేదో వున్నట్లు కనుపించవు. రచయిత హృద
యం జగత్తులో నిమిత్తం లేకుండా తనయిష్టం వచ్చిన
రంగురంగుల పూలు పూసే ఆమాయకమైన పూల

మొక్క. పసందైన సవాలతో. జీవితంలో పోకడలు
పోతాయి.

మావికొమ్మగార
ఏది తెచ్చిర చివుళ్ళు?
కట్టండి తోరణాల్
కమ్మతావులు చివుళ్ళు.

మాలతీ తగులార!
మల్లీతీవల్లార!
మూలమాలలు గ్రుచ్చి
వేలాడగట్టండి.

వేసపూ గోలియలు
తీపి చెరుకులు కడిపి
ఆమెలిలు పంచంగ
లేనలాగా రంకి!

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4-వ కవరు పేజీ కాణవర్ కంట్రాక్టు

2 లేక 3 రంగులు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 వ కవరు పేజీ

ఒకే (నలుపు) రంగు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

ఆర్థ పేజీ 35/- 30/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సంస్థకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికే కాంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద

లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచీకి

లేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి.

మద్రాసు-1.

ఇది ఈ రచయితద్వారా ఈ సంపుటిలో, గులాబాగా
పాడుకుని ఆనందించునీకి తగిన పాటలు: 'నిరియ
నిమ్మ', 'తెలుగుతోట', 'ఉగాది', 'కళాసుందరి, జీవిత
వల్లి, గంగమ్మ, శిశువు, తెప్పతిగనాళి, పాట, మల్లె
పూవు, మాలిగి, కోర్కె, పాపాయి, మొదలైన శీర్షిక
లలో 15 వరకూ వున్నాయి మచ్చుకు 'కృష్ణమ్మ'
పాట.

'నా చిన్నికృష్ణమ్మ నడిపించు ముచ్చట్లు
లోకమ్మ మరపించు నాకమ్మ శిలపించు

ఎత్తుకొని కృష్ణమ్మ ఎలనగవు నవ్వనా
పడిన ముత్యాలతో ఒడిమంతి నిండించు

అలకచాలులలోన ఒలుకునీలాల్లె

దరహాస చంద్రికల తళితళని మెరపించు.'

విజ్ఞప్తి

ప్రకటింపబడని రచనలను తిరిగి తెప్పించుకొన
గోరువారు రచనలతోపాటే తగిన పోస్టేజి స్టాంపులు
పంపవలసివుంటుంది. అనంతరం ఎప్పుడో స్టాంపులు
పంపి ఆ రచనలకోరకై ఉత్తరములు వ్రాసి ప్రయో
జనం వుండదు. రచయితలు గమనింప ప్రార్థన.

సంపా.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

అక్టోబరు 1956

సంపుటము : 33

: సంచిక 10

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

అక్టోబరు 1956

ఎంకివరం	శ్రీ నండురి వెంకటసుబ్బారావు	...	1
రష్యాబలం ఏవీటి?	ఆల్ సాప్ సోదరులు	...	2
బలిపశువులు	శ్రీకొంఠముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	9
కరిఖిలం	శిఖిముఖి	...	25
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ	...	33
తెక్కన నిర్వచనోత్తర			
రామాయణము	శ్రీ విన్నకోట మాధవరావు	...	46
మయసభ	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	53
విశ్వజీవి గాంధీజీ	ఎర్రెస్ట్ బార్క్	...	79
ముహూర్తశాస్త్రం			
ప్రయోజనము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు...		83
కలగూరగంప		...	88
గ్రంథ విమర్శనము		...	98

ఎంకివరం

శ్రీ నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావు

నోరు మాటాడ తన నొసలు వేటాడు
ఏరికోరీతీరు ఎంకి రాపాడు

కామియట మా కీట్టు
సాములే భామలటు—
గోపికల గోపనము
దీపికల దాసరమె—
నోరు మాటాడ....

కోపియట ముక్కంటి
సాఫె ఉమ కాపురము—
పశుపతికె రతిపతిని
నుసిసేయు కనికరము—
నోరు మాటాడ....

లోభె బంగరు బొజ్జ
రోజ్జుమే వాణి పని—
తనకు నాల్గవసరము
మన కొకటిడుటె కరము—
నోరు మాటాడ....

మూటికి ముడియవైచు
మొనగాడు నేనయట
ఎకసకెమె ఒక వరము
ఎంకె నా కిహపరము—
నోరు మాటాడ....

1955 లో రష్యా 105000 యూనిట్ల పని ముట్లను తమకు చేసిందనీ, అసంవత్సరం అమెరికా 88000 యూనిట్ల పనిముట్లను మాత్రమే తయారు చేయగలిగిందనీ అమెరికా ప్రభుత్వం స్వయంగా అంగీకరించింది. స్వయం చోదక పరిశ్రమలోని బాల్ బేరింగ్ శాఖలో సోవియట్ కనుగొన్న నూతన నిర్మాణ విధానం చూచి బీన్ మెచ్చుకున్నాడు. “ముచ్చటగా వుంది” అన్నాడు. ఆ రకంలో ఆమెర్కాలో యే ప్రాంతంలో తయారయేవి వీటితో తులనగా లేవన్నాడు. ఈ అన్ని అనుభవాలునూ ఖరీదైనదిమనని, పరిశ్రమలన్నిటినీ స్వయంచోదక సంపన్నములుగా పరివర్తనం చెందించాలనే నూతన పంచవర్ష ప్రణాళిక లక్ష్యాన్ని సోవియట్ ప్రభుత్వం సాధించ గలనని ఆయన చెప్పివేశాడు. సోవియట్ పరిశ్రమలో బీన్ విమర్శకు గురియైన విషయాలు కూడా అనేకం వున్నయే. అమెరికన్ కర్మాగారాలలో సామానులు ఇక్కడి నుంచి అక్కడికి అక్కడి నుంచి యిక్కడికి బారవెయ్యటానికి మనస్ఫులను వాడారు. పరిక్రమణ యంత్రాన (మూవింగ్ మెషిన్స్) వాడతారు కాని రష్యాలో, నాటుకట్టె, ఇంకా కూలీలనే వాడుతున్నారు. రష్యా పారిశ్రామిక పరిణామంలో ఇలా యీ నాటు పద్ధతులు కొంతకాలం అని వార్తలంకావచ్చు. ఏ విధమైన శిక్షణా ఎవ్వరి ఈ నాటు కూలీలను యీ విధంగా వాడు కోవటం సోవియెట్ కు లాభదాయకం కావచ్చు. ఈ నాటు కార్మికుల పాత తరం అంతమైపోయి, సోవియెట్ సాంకేతిక శిక్షణ కేంద్రాలలో దళాలు దళాలుగా శిక్షణ పొందుతున్న కొత్తతరం సాంకేతిక దళాలు చేతికొందిలేనేగాని, పరిక్రమణ యంత్రాలు సోవియెట్ కు లాభదాయకం కావు.

ఇంకా కొన్ని నాటుపద్ధతులు వున్నాయి ఉదాహరణకు; ఒక్కొక్క పరిశ్రమ తనకు కావలసిన యావత్తు చిల్లర సామానూ, ‘బోలులు’ దగ్గర నుంచీ తనే స్వయంగా తయారు చేసుకుంటుంది. ఇలాంటి వాటి అన్నిటికీ యితర కేంద్రాలమీద ఆధారపడిలే అవాంఛితాలూ, అలస్యాలూ జరుగుతాయనే భయం కొంత యిందుకు కారణం కావచ్చు.

కాని ఒక విషయం మటుకు గమనించవలసి వుంది. సోవియెట్ లో యితర పరిశ్రమలలో అనుసరింపబడుతున్న సాంకేతిక విధానాలకంటే యుద్ధ పరిశ్రమలో అనుసరింపబడుతున్న విధానాలు ప్రతి భావంతమైనవి సాధారణ వినియోగ వస్తువుల పరిశ్రమలలో ప్రయోగించే సాంకేతిక విధానాలు, అలసా పాలనా లేకుండా ఆ పరిశ్రమల పరిస్థితి యెలావుందో, అదే ప్రకారం చాలా కనిష్ఠ ప్రమాణంలో వున్నాయి.

దీన్నిబట్టి మాస్తే ఈ నాత్తు పంచవర్ష ప్రణాళికలో సోవియెట్ ప్రభుత్వం గెంతు లక్ష్యాలను సాధించ వలసి వున్నట్లు కనుపించుతుంది. పరిశ్రమల పనినితినీ స్వయంచోదకములుగా పరివర్తనం చెందించడం, నాటు విధానాలను అన్నింటినీ అంతించేసి అనునాతన పద్ధతిలో వున్న నిర్మాణం చెయ్యటం గెంతువది అధి కోశ్చస్తులవల్ల కార్మికులకు లభించే అధిక భాగంలో తిరిగికొంత సేకరించి, వినియోగవస్తు పరిశ్రమలను అభివృద్ధికి లేవటం ఇందుకు సహకారం పెట్టబడి విధానాన్ని మార్చుకులసిన సనేమీ లేదు. సోవియెట్ పరిశ్రమకు కార్మికశక్తి యిప్పుటికే చాలీచాలని స్థితికి వచ్చింది. అందుచేత స్వయంచోదక విధానాన్ని తక్షణం అమలు జరుప తీరవలసిన అవసరం యేర్పడలేదు. ప్రభుత్వావసరాలు పోగా మిగిలిన పెట్టబడిన వినియోగించుతారు గనుక వినియోగ వస్తు పరిశ్రమ అభివృద్ధి కూడా లాభగానుక మీ అవుతుంది ఈ కార్మిక శ్రమాన్ని అనుకు జరపటానికి ఉద్ద్యమం లే వున్నాడు. గనుకనే, సోవియెట్ నిర్మాణావస్థ. లోగడ అనవసరం అనుకున్న రంగాలలో కూడా, ఇప్పుడు పాశ్చాత్య దేశాలు అనుసరించుకున్న విధానాలనుబోలేటనుకోవటానికి యిప్పుడు తీవ్రంగా ప్రయత్నించుతున్నాడు.

ఈ విషయాన్నింతా ఆవగతం చేసుకొన్న తరువాత బీన్ తుది హెచ్చరికను కూడా చూసిన గమనించ వలసి వుంటుంది.

“సోవియెట్ దేశం ఇప్పుడు ఒక మహా తీరమైన పరిణతి సాంకేతిక యుగంలో అడుగుబెడుతున్నది - నిజంగా ఆలోచించితే యిది మనం భయభ్రాంతులం కావలసిన విషయం” ఈ హెచ్చరిక యంతివోకు సమంజసమైనదనే విషయాన్ని చర్చించటానికి ఈ వ్యాసం ఉద్దేశింప బడ్డది.

నూల దృష్టిని విచారించితే అంత భయభ్రాంతులం కావలసిన విషయమేమీ యింగులో కనుపించదు. సోవియెట్ ఆర్థిక విధానం యెంత అభివృద్ధి చెందినా, అమెరికా స్త్రోమముకు ఇంకా చాలా దూరం బడే వుంది. అలాంటి స్థితిలో పాశ్చాత్య మిత్రరాష్ట్రాలన్నిటికీవున్న అవకాశాల పనినితినీ సమన్వయించుకుని, సోవియెట్ సామ్రాజ్యావకాశాలతో పోల్చి మాస్తే పాశ్చాత్య దేశాలకే చాలా ప్రైచయికా కనుపించుతుంది. ఉదాహరణకు; 1955 లో అమెరికా ఉక్కు ఉత్పత్తులు 11 కోట్ల 70 లక్షల టన్నులు, సోవియెట్ ఉత్పత్తులు 4½ కోట్ల టన్నులు. ఈ రంగంలో 35 సంవత్సరాల క్రితం అమెరికా ఉత్పత్తులు యే ప్రమాణంలో వున్నాయో ఈ వేగకూడా రష్యాన్ ఉత్పత్తులు ఆ ప్రమాణంలోనే వున్నాయి. అమెరికా

రష్యాబలం ఏవంటే?

ఉత్పత్తుల సన్నిటిని, వ్యావసాయోత్పత్తుల కేభీలు కలిపి విలువడితే 88700 కోట్ల డాలర్ విలువ వుంది. ఈ 1955 లో రష్యా సర్వతోముఖోత్పత్తులూ ఇందులో మూడోవంతులేవు.

ఈ అంకెలు పాశ్చాత్య దేశాలు కొంచెం బుజాలు యెరుర వేసుకోవటానికి వీలుగా కనుపించుతూవున్నా, యింగులో గమనించవలసిన ప్రధాన విషయం ఒకటి వుంది. సోవియట్ ప్రజల సుఖ సౌఖ్యాలకు అక్కడ ప్రాధాన్యతలేవనీ, సోవియట్ ప్రభుత్వ బలాన్ని అభివృద్ధి చేయటమే వారి ప్రధానాశయమనీ మనం మరచిపోగూడదు. ప్రజల స్థితిగతులను అడే కనిష్ఠ ప్రమాణంలో వుంచేసి, సోవియట్ అధికారులు, లభించిన ధనాన్నంతా తిరిగి పెట్టుబడికి వినియోగించుకున్నాడు. ఈ విధంగా తమ పారిశ్రామిక సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరింప జేస్తున్నాడు. ఈ విధంగా యిప్పటికీ పారిశ్రామిక రంగంలో బ్రిటన్ జర్మనీలను అధిగమించి పోయాడు. అమెరికాతో తులనాదూరే దశను అంగుకోవటం ఇంకా యెన్నో నాళ్లు పట్టజోవచ్చు. వారి గమనం యెంత దురితంగా వుందో తెలుసుకోవటానికి గతి యెనిమిది సంవత్సరాల లెక్కలూ ఒకసారి తిరగ వేస్తే సరిపోతుంది.

ఈ 8 సంవత్సరాల అభివృద్ధి చరిత్రా నిజంగా గమనింప దగివుంది ఎంగుచెతనంలే, అతః పూర్వం, అంటే 1948 కి పూర్వం, సోవియట్ ప్రభుత్వం తన పారిశ్రామిక రంగానికి బలమైన వునాదని వేసుకోవటానికి మాత్రమే ప్రయత్నించుతోంది. ప్రయోగ కార్యక్రమం ద్వారా ప్రజాశక్తి నిర్వహణలలో వచ్చే సాధక బాధకాల సన్నిటిని అవగతం చేసుకుంటోంది. 1941 నుంచి 1945 వరకూ దేశాన్ని సర్వనాశం చేసివేస్తున్న యుద్ధ భీభత్సాన్ని యెగుర్కొనే కార్యక్రమంగా నిమగ్నమై వుంది. 1945 నుంచి 47 వరకూ పునరావాస కార్యక్రమం సరిపొయింది.

అనంతర దశలో 1948 నుంచి 1955 వాడే సరికి, సోవియట్ ఉక్కు ఉత్పత్తి 100-కి 148 వంతుల చొప్పున పెరిగింది. అమెరికన్ ఉత్పత్తి ఈ అవధిలో 48 వంతులకు మించలేదు. రష్యా పెట్రోలు ఉత్పత్తి 100-కి 141 వంతులు పెరిగితే, అమెరికా ఉత్పత్తి 100-కి 22 వంతులు మాత్రమే పెరిగింది. రష్యా విద్యుచ్ఛక్తి అభివృద్ధి 158%, అమెరికా అభివృద్ధి 85%; సోవియట్ బొగ్గు ఉత్పత్తి 85% పెరిగితే అమెరికా ఉత్పత్తులు ఉన్నదాంట్లో 22% దిగజారింది. 1950-51 అవధిలో సోవియట్ మొత్తం ఉత్పత్తులు 70% పెరిగాయి. ఈ అవధిలో అమెరికా ఉత్పత్తులు 25% మాత్రమే పెరిగాయి.

మూలంగా చెప్పాలంటే, గత పంచవర్ష ప్రణాళిక కాలంలో సోవియట్ పారిశ్రామికాభివృద్ధి అమెరికా పారిశ్రామికాభివృద్ధికి మూడురెట్లు. ఈ విషయాన్ని గమనించితే, రష్యా అమెరికాకు ఉన్న పారిశ్రామిక ప్రమాణాన్ని అంగుకోవటానికి యిక ఎంతో వ్యవధి అక్కర్లేంట్లు కనుపించుతుంది. కాని ఈ వ్యత్యాసం అంత తేలికగా అధిగమించగింది కాదు ముంగు ముంగు సోవియట్ అభివృద్ధికి ఇంత త్వరితగమనం ఉండటానికి అవకాశం లేదు. ఆర్థిక రంగం విస్తృతమైపోయి అభివృద్ధి నిష్పత్తి సహజంగా తిగుతుంది. నూర్ని పంచవర్ష ప్రణాళికలో రష్యా ప్రభుత్వం సాధింపదలచిన ఉక్కు ఉత్పత్తుల మొత్తం పూర్వంకంటే పెద్దదే; కాని ఆ క్రితం ఉత్పత్తుల పైని క్రిందటి ప్రణాళిక సాధించిన ఉత్పత్తి పెంపు దలతో, ఈ క్రొత్త ప్రణాళికలో ఉద్దేశించిన అభివృద్ధిని పొల్చిందా లే, ఇది చాలా తక్కువగా వుంది. ఎంగుచేతనంలే ఉత్పత్తి చేయవలసిన పరిమితి ఇప్పటికే తలకుమించిందిగా వుంది గమనించదగినవిషయం మరొకటి కూడా వుంది. సోవియట్ ఉత్పత్తులకు సర్వతోముఖాభివృద్ధిలేదు. ఒక పూర్వం తొంట. పారిశ్రామికాభివృద్ధికి సంబంధించినంతవరకూ త్వరిత గమనమే కనుపించవచ్చు. కాని బ్రహ్మాక్షుణానికి అనసరమైన వ్యవసాయ, గృహనిర్మాణాది ఇతర సర్వరంగాలలోనూ రష్యా అమెరికాకంటే చాలా వెనుకబడివుంది. అంగుచేత రష్యా అవతికాలంలో పారిశ్రామికరంగంలో అమెరికాతో బగోబగిగా లేనగిగినా మొత్తం జాతీయోత్పత్తులన్నిటా అమెరికాతో తులనాగలేదు.

రష్యా ఆర్థికవ్యవస్థ త్వరితగతిని అభివృద్ధిచెందుతున్నదన్న విషయం సర్వతూ అంగీరించుకున్నానే. కాని ఈ త్వరితగతి ఏ ప్రమాణంగా వున్నది అనే విషయంగానే తీవ్రమైన వాదోపవాదాలు వున్నాయి కాని ఈ వాదోపవాదాల తీవ్రతలో అభిజ్ఞులు ఒక ప్రధాన విషయాన్ని విస్మరించుకున్నారు. అభివృద్ధి ప్రమాణం మెంత అవి కాదు ఆలోచించవలసింది. అభివృద్ధి స్వభావ మెట్టిదనేది అత్యంత ప్రధానమైన విషయం. త్వరగా పెరిగినా, ఆలస్యంగా పెరిగినా, పాపురాయికి పెరిగేది అందమైన పుచ్చం. డేగకు పెరిగేది ఉక్కుగోళ్లు. పారిశ్రామికరంగంలో అమెరికాకు అందిమైన పుచ్చం పెరుగుతోంది. రష్యాకు ఉక్కుగోళ్లు పెరుగుతున్నాయి.

1955 లో అమెరికా దాదాపు 80 లక్షల మోటారుకార్లను తయారుచేసింది. ఈనాడు అమెరికా ప్రజల జీవనవిధానమే సమగ్రంగా మారిపోయింది.

స్వంతకాదు లేనివాగు ఎక్కడికీ పోలేను, ఏ పని చెయ్యలేదు. అలా అలా వాటేపాయించి లేదా పరిస్థితులు అలా మారాయి. అందుచేత అమెరికన్ పరిశ్రమ ఏటేటా లక్షలాది మోటారుకార్లను తయారు చేయటం అనివార్యమైంది. ఈ మోటారుకార్ల నాగరికత కృద్ధికాసుండా మొదటినుంచీ అగుపుచేస్తూ వస్తే ఏమయ్యేది? ఇతర రంగాలలో ఉత్పత్తులు పెరిగే సావకాశం వుండేది.

ఇదే కారణంగా ఇప్పుడు రష్యా మోటారు పరిశ్రమను మరింత స్థితిలో ఉంచాడు. రష్యా ప్రజల ప్రయాణసౌకర్యాల కన్నీటికి రైలుమార్గాల మీదా దూరపు ప్రయాణాలకు కాలవలమీదా ఆధారపడి జీవిస్తున్నాడు. రష్యన్ మోటారుపరిశ్రమ సంవత్సరానికి 8,50,000 బ్రుక్కులూ, 80,000 కార్లును తయారు చేయడం వాటిలో ప్రైవేట్ కంపెనీలకు పోషకమివ్వాలి. మూత్రమే పట్టణ సరఫరాలు వగైరా లకు వినియోగించుతాడు. సాధారణ ప్రజానీకం తాజానం కిక్కిరిసివుండే ఆ బస్సుల్లో ప్రయాణం చెయ్యాలి, లేదా కార్లకు బుద్ధిచెప్పాలి. ఏ అగ్ర నాయకులకో తప్పు, అక్కడ స్వంతకాదులలో ప్రయాణంచేసే అస్పష్టం సామాన్య లెక్కలకీ పట్టదు.

ఇంగువల్ల కలిగే ప్రయోజనమేమిటి? అమెరికాకు మల్టీ, రష్యాలో మొత్తం ఉత్పత్తులలో నూటికి 20 వంతులు ఈ మోటారులు మింగివేయటం లేదు. ఇదికాక, బృహత్ ప్రమాణంలో రబ్బరు, గాను, తేలికలోహాలూ, ప్లాస్టిక్ సంపదా, పీటెన్సిటి నీమించి—సాంకేతిక పరిజ్ఞాన సంపన్నమైన విశేష కార్యకర్త—యింగుకింద వ్యయమైపోవటం లేదు.

పెట్రోలు ఉత్పత్తులలో మూడవవంతు గోడమీద అవిరైపోవటం లేదు. మోటారు పరిశ్రమ వార్షికాభివృద్ధిపథకం ఏటేటా నూరుకోట్ల డాలర్ పెట్టుబడిని మ్రొంగటంలేదు ఇప్పుడు ఇప్పుడు, ప్రధాన రహదార్ల మీదవున్న రద్దీ తగ్గించటానికి, ఒక రి కోట్ల డాలర్లు ఖర్చుపెడితే ఎలావుంటుంది. అని సోవియట్ ప్రభుత్వం ఆలోచించుతోంది. సోవియట్ సరఫరా సౌకర్యాల నిర్మాణమంతా కాలవలను రైలుమార్గాలనూ దృష్టిలో పెట్టుకు ఏర్పాటు చేశాడు. అందుచేత ప్రధాన రహదారులని అమెరికావారు అనుకునేలాటి రహదార్ల అవసరం అక్కడేమీ లేదు ఇలా పొగుపు చేసిన ధనాన్నింతా ప్రధాన పరిశ్రమలనూ, యుద్ధపరిశ్రమలనూ బలపత్తిరంగా నిర్మించుకు రావటానికి వినియోగించారు.

అమెరికా సాలపరి పెట్టుబడులలో 8/5 వంతులు ప్రజావినియోగిస్తున్నట్లుగాను ఖర్చవుతున్నది. జాతీ

యశక్తిని పెంపొందించే భారీ పరిశ్రమలకు 2/5 వంతులు మూత్రమే వినియోగించుకున్నాడు.

సోవియట్ ప్రభుత్వం మొత్తం పెట్టుబడిలో 4/5 వంతులు ఈ భారీ పరిశ్రమలకింద ఉపయోగించుతోంది. ఇంటికాక మొత్తం ఉత్పత్తుల విలువలో రష్యా పెట్టుబడికింద సేకరించే మొత్తం, అమెరికా మొత్తం ఉత్పత్తులనుంచి సేకరించే మొత్తంకంటే నూటికి 60 గెట్లు ఎక్కువగా వుంది అందుచేత రష్యా సర్వతోముఖోత్పత్తులు అమెరికా ఉత్పత్తులలో మూడోవంతు లేకపోయినా, అమెరికాకంటే యెక్కువ పెట్టుబడిని జాతీయశక్తిని పెంపొందించే ఈ భారీ పరిశ్రమలకింద వినియోగం చేయగలుగుతున్నాడు. 'జాతీయశక్తి పెంపొందిటం ప్రధానాశయం. ప్రజల యోగక్షేమాలు తిగునాతి ఆలోచించవద్దు'—అనే ఈ మూత్రం సోవియట్ సర్వరంగాలలోనూ వ్యాపించి అనేక ఫలితాలను ఇస్తున్నది.

పెనుత్రాన్ని ఆధారం చేసుకుని సోవియట్ ప్రభుత్వం ఒక బావత్తమైన సిక్కి గాగలిగింది ఈ అవధిలో అమెరికా పారిశ్రామికోత్పత్తుల పురోగమనం కంటే రష్యన్ ఉత్పత్తుల పురోగమనం చాలా అధికమైంది. ఇదికాక పెట్టుబడుల విధానాన్ని బట్టి, అమెరికన్ పరిశ్రమ ప్రజాసౌఖ్యాభివృద్ధి మార్గాల పురోగమించితే రష్యా పరిశ్రమ జాతీయశక్తిని పెంపొందించే మార్గాన పెంపొందింది. ఈ జాతీయశక్తి విషయంలో రష్యా అమెరికాతో పోటాపోటీ దశదాని అధిగమించే స్థితికి వచ్చింది. సోవియట్ యుద్ధశాఖలో వచ్చిన పరిణామాలను పరికించితే ఈ విషయం ఇంకా విస్ఫోటంగా బోధపడుతుంది.

కొన్ని విషయాలలో అదనంచీ అమెరికా యుద్ధశాఖకంటే సోవియట్ యుద్ధశాఖది వైచేయిగా నేవుంది జీవన ప్రమాణంలో వున్న కృతజ్ఞతకారణంగా, అమెరికా సైనికశాల నిర్వహణగత్యం, సహజంగా ఎన్నో గట్టు అధికంగా వున్నది. ఒక్కొక్క సైనికునికింద అమెరికా వార్షికంగా 7,700 డాలర్లు ఖర్చుపెడుతోంది రష్యన్ సైనికుని ఖర్చు ఇంగులో 10 వ వంతు వుంటుంది. ఇదే కారణంగా, మొత్తం సైనిక శాఖనుంచి అమెరికాకు లభించే యుద్ధనిర్వహణ దళాలు బహు పరిమితం. సైనికశాఖలో 72000 మంది యూనిఫారం ధరించినవాళుంటే వారిలోనుంచి 1 డివిజన్ యుద్ధవిభాగాన్ని సేకరించగలగటం అక్కడికి గగనం. రష్యా 72 వేల మందికి సునాయాసంగా 8 డివిజన్లను సేకరించగలడు అందుచేత సోవియట్ వాయుదళాలు అమెరికా దళాలకంటే ఎప్పుడూ అధికంగా నే ఉంటూ వచ్చినై. ఇటీవల కొంతమందిని తగ్గించి

రష్యాబలం ఏవెటి?

చినా ఇంకా ఈ తేడా అలానేవుంది. ఇప్పుడు సోవియెట్ సాయుధదళాల మొత్తం 3,500,000, అమెరికన్ దళాలు 3000,000. ఈ వ్యత్యాసం ఇలావుండగా యితర ప్రాంతం అమెరికాది పయచేయిగావున్న పారిశ్రామిక సాంకేతిక దం గలలో కూడా ఈ అయిదేళ్లలోనూ త్వరిత గతిని పురోగమించి అమెరికాను త్రోసి రాజ నేస్థితికి వచ్చింది.

ఎర్రనైన్యాన్ని ఇప్పుడు సమగ్రంగా సంస్కరించుతున్నారు. ఈ పెట్టుబడులలో కొంత భాగాన్ని తగ్గించి, యితర తావినియోగించుతున్నారు. సోవియెట్ సాయుధ సైన్యంలో 60 దళాలను అణ్వాయుధ సంపన్నం చేసే ఉద్దేశంతో నైన్యాన్ని కూడా కొంత తగ్గించుతున్నారు ఈ స్థితిలో అమెరికాకు వున్న 18 దళాలూ ద్వితీయ సం గ్రామంనాటి నాటు ఆయుధాలతోనే వున్నారు. ఇప్పుడు మనం అణ్వాయుధ సంపన్నములుగా చేయ నిలచిన దళాలు 5 మాత్రమే. సైనిక శాఖ ఇతిరం గలలో కూడా ఇలానేవుంది విమాన శాఖకు 1949-1954 మధ్య 15000 MIG-15 యుద్ధ విమానాలను అందించేసింది ఇప్పుడు వీటిని తిరిగి పరికిరాని తుక్కుక్రింద లాగి పార వేసి 'ఫార్మర్' (పగటి వేళ దాడి చేసేవి) 'ప్లామ్ లైట్' (రాత్రి పూట దాడి చేసేవి) విమానాలను త్వరితగతిని ప్రవేశ పెడుతోంది. ఈ అవధిలో మనం 'F-86' విమానాలను 2800 మాత్రం ఉత్పత్తి చేశాం. మనం సృష్టించిన ఉత్తమ తీరగతి యుద్ధవిమానాలేవీ ఇంకా విస్తృతావధిని ఉత్పత్తి కావటంలేదు.

మొత్తంమీద సోవియెట్ సైనికదళాలు విస్తృత మైనవి కావటమేగాక వాళ్ళు బలవత్తరములైన ఆయుధాలను సేకరించటానికి కూడా యత్నం చేస్తున్నారు. ముఖ్యంగా, అణ్వస్త్రాన్ని గల విమాన దళాలు పెంకొనదగినవి ఈ వ్యాసం తొలిభాగంలో పెంకొన్నట్లు సోవియెట్ విమానాలు శక్తిసామర్థ్యాలలో అమెరికా విమానాల కమాత్రం తీసిపోవు పై పెచ్చు మీడియమ్, లాంగ్ రేంజి జట్ జాంబర్ల విషయంలో అమెరికా కంటే రష్యా ఎంతో ముందుకుపోయింది. అణ్వస్త్రాలనిల్వలు యిప్పుడు రష్యాకంటే అమెరికాకే యెక్కువవున్నాయ్ కాని రష్యా నిల్వలు త్వరిత గతిని పెరుగుతున్నయ్. అసతికాలంలో అవసరమైన,

బలవత్తరమైన, అవధికి మేపాందగలవు. దూర ప్రాంతాలను స్వంసం చేసే స్వయంచోదకమారణాయుధాల విషయంలో రష్యాసాంకేతిక పరిజ్ఞానం అమెరికా సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని మించివుంది. 1500 మైళ్ల దూరానికి సరికమించగల మారణాయుధాన్ని రష్యా అప్పుడే సరిక్షుకు పెట్టడానికి సిద్ధంగా వుంది. అమెరికా ఇలాంటి ఆయుధాన్ని తమూరు చేసేవిషయంలో ఇంకా సమానాచిత్రాన్ని గీసుకునే స్థితిలోనే వుంది.

ఇదికాక, అమెరికా చైమనిక యుద్ధశక్తి యావత్తూ, సమగ్రవాంతరాలలో వున్న విమాన స్థావరాల మీద ఆధారపడివుంది. ఈ విశేష స్థావరాలు అమెరికా ఆధికారంలో లేవు అంతేగాక యివన్నీ రష్యా 1500 మైళ్ళ స్వయంచోదక మారణాయుధాల ప్రమాదానికి సురియ్యే స్థితిలో వున్నాయి. ఈ పరిస్థితికి భిన్నంగా రష్యా తన స్థావరాలను తను యేర్పాటు చేసుకుని 'లాంగ్ రేంజి' అణ్వస్త్రాలను నిర్మించు తోంది ఇంతకూ చెప్పవచ్చినదేమంటే కళ్ళు తెరిచి అమెరికా తన పద్ధతులను మార్చుకోక పోతే, అసతికాలంలో ఒక ప్రమాదకరమైన పరిస్థితి యేర్పడుతుంది. అమెరికా తన శక్తితో కేవలం యుద్ధప్రమాదాన్ని కలుగజేసు గలిగి తేరష్యా మొత్తంగా హత్య చేయగల స్థితికి వస్తుంది. పోనీ ఇతర మిత్రరాజ్యాల ఆయుధ శక్తిని కలుపుకుని అమెరికా ఈలోటును భర్తీ చేసుకోగలదా అంటే ఆచస్కారం కూడా కనుపించటంలేదు. చైనా, ఉత్తరకొరియా ఉత్తర వీట్ నామ్, సోవియెట్ ఉపగ్రహజేశాలైన యితర యూరపియన్ దేశాల సాయుధబలాన్ని అంచనా వేస్తే, అమెరికాను మినహాయించి తక్కిన యూరపియన్ మిత్రదేశాల సాయుధ శక్తికి అయిదంతలు వుంది. బ్రిటన్ ఆటం ఆయుధాలను మినహాయించితే పదింతలు వుందని చెప్పవచ్చు.

మరొకవిషయ మేవంటంటే కొత్త మారణాయుధాలు వచ్చినతరువాత, యిప్పుడు యుద్ధ ప్రమాదం అంటూ తలస్థించితే, విజయం—నెంటనే చెప్ప తీసుగలశక్తి యెంత వున్నదీ అన్న విషయంమీద ఆధారపడి వుంటుందిగాని—వెనకటికి మల్లే, యుద్ధం వచ్చినప్పుడు, మామూలు పరిశ్రమలను యుద్ధపరిశ్రమల క్రింద మార్చుకుని ఆయుధ నిర్మాణానికి చల్లగా పూనుకునే ఆస్కారం వుండును. 1939 నాటి నెనెలీ చాంబర్ లేన్ విధానాలు యిప్పుడు ససేమి రంజించవు.

ఈ పరిస్థితులలో, రష్యా బలహీనతలని ఏవేవో ఊహించుకుని కలలుగంటూ కూర్చుని లాభంలేదు. నిజానికి రష్యాకు వ్యవసాయాది రంగాలలో కొంత బలహీనత వున్నదాని వాస్తవమే, కాని ఈ బలహీనతలు సుపాక్షాత్య మిత్రరాజ్యాల బలహీనతల ముందు ఎలా? పిటి అన్నిట ఆర్థిక కష్టస్థా, సంక్రమణ యితర దేశాలమీద ఆధారపడివుండే! ముఖ్యంగా తన బ్రతుకు తెలుపుకు అంతకూ అస్తవ్యస్తంగా వున్న ముగ్గప్రాచ్య దూరప్రాచ్య దేశాలపై ఆధారపడి వున్న బ్రిటన్ భవిష్యత్తు ఎలా ఉంటుందో ఏమి చెప్పగలం? ఇది ఇలావుండగా తన ఆయుధాలనూ, పారిశ్రామిక వస్తువులనూ వస్తుమార్పిడి పద్ధతిని బర్మా, ఈజిప్టు లాంటి దేశాలకు అమ్ముకుని రష్యా తనకు కావలసిన ఆహార పదార్థాలనూ ముడి సరకులనూ కొనుగోలు చేసుకోగల స్థితికి వచ్చింది. ఇందువల్ల రాజకీయ రంగంలో నేకాక వాణిజ్యరంగంలో కూడా పాక్షాత్య దేశాలకు చాలా ఇబ్బందికలిగే పరిణామాలు అనేకం రాగలవని సర్ రాబర్ట్ డోన్ స్పష్టికరించు తున్నారు.

ఇప్పటికి ఇంకా పరిస్థితి చెయ్యిమించిపోలేదు. పశ్చిమ రాజ్యాలు పెనుదిరిగి చూచుకోవటానికి ఇంకా కొంత సావకాశం వుంది. అయితే యీ సమస్యనుంచి బయటపడేవార్ల మేమిటి?

నిజానికి, అమెరికాకూ, అమెరికా మిత్రదేశాలకూ వున్న అవకాశాలు రష్యాకూ రష్యా ఉపగ్రహ దేశాలకూ ఉన్న అవకాశాలకంటే చాలా విస్తృతమైనవి. ఈ పశ్చిమదేశాలు తమకున్న ఈ సంపదను వినియోగం చేసుకుంటున్న విధానంవల్లనే ఈ చిక్కు యేర్పడుతున్నది తమ జాతీయ రక్షణశాఖ పెట్టు బహులను మరికొంత పెంపొందింప జేగూలి సాంకేతిక విద్యారంగానికి ఇంకా కొంత ఖర్చు చెల్లాలి మామూలు యితర పెట్టుబహులను కొంత పరిమితం చేసుకోవాలి ఇంతిహాసం చేస్తే చాలు ఈ పరిస్థితి నుంచి బయటపడవచ్చు ఇట్లా చేయగలనూ అన్నది కాదు, ఇప్పుడున్న ప్రశ్న. ఇలా చేయటానికి మన సామర్థ్యమందా అన్న ప్రశ్న. ఇలా చేసుకోగలిగితే, కమ్యూనిస్టు దేశాలలో యేదోమాగ్గు దానంతటికది వచ్చి వారి విధానాలు నుంచి పన్నెత్తుకు మారేవరకూ, వాటితో పోటాపోటీగా నీచి బీరింది వుండగలం. అలాచేసుకోక ఈ పరిస్థితి యధాతథంగా ఇంకా కొంత కాలం సాగితే, మనచరిత్ర మనకుతగిన సులభతనం చేర్చే స్థితి వచ్చేవచ్చు. ఆ సులభతనం పాతపద్ధతులలో ఆలోచించే స్వాతంత్ర్య ప్రియులైన మన మిత్రులకు దుఃఖ హేతువుగా పరిణమించవచ్చు.

(కాపెగట్)

బలిపశువులు

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

పాత్రలు

అన్నామార్కోవా
జెన్నీ
లూబ్కా
మంకా

కెర్చెవ్
యార్చెంకో
బోరిస్
ప్లాటోనోవ్

టమారా
జోయా
లికోనిక్
పెట్రోవస్కీ

తెఱతొలగగానే 'అన్నా మార్కోవ్ నా' ఇంట్లోని, నలుచదరంగా విశాలంగావున్న హాలు కనుపిస్తుంది. గోడకు ప్రక్కన క్రమపద్ధతిలో కొన్ని కుర్చీలూ, గోడమీద 'మావోవస్కీ,' తైలచిత్రాలనకళ్లు 'బోయర్ల విందుభోజనం,' 'స్నాన సౌందర్యం' చిత్రాలూ చక్కగా అమర్చబడివున్నాయి. ఇంటి తలుపులు మూసివుండి కిటికీలకు తెరలు వేసివుండడంవల్ల హాలంతా మనక మనకగావుండి చిన్నబోయి దీనంగా కనుపిస్తున్నది. గతరాత్రి జరిగిన సంగీత నృత్యచిహ్నాలు, విటల కామవికారాల గుర్తులూ ఇంకా మాసిపోలేదు.

అన్నా మార్కోవ్ నా, కెర్చెవ్ ఏదో మాట్లాడుకొంటున్నారు. అన్నామార్కోవాకు సుమారు అరవైయేళ్ళ వయసు వుంటుంది.

చాలా పొట్టిగా లావుగావుంటుంది. చిన్న తల. మెదమెదలాడుతున్న వొళ్ళు. కీలకళ్లు. నోరుమాత్రం పెద్దదిగా వుండి ముసలితనాన్ని స్పష్టం చేస్తుంటుంది. కెర్చెవ్ మంచి బలివుడు. కలుచని గడ్డం, ఎర్రని వెంట్రుకలతో మెఱుంగుంటుంది. ఇతనికి నగరంలో పోలీసుపని. ప్రక్కనే పెట్టివున్న కాఫీని ఏదో మొహమాటం కోసం బలవంతాన త్రాగుతున్నట్లు నటిస్తున్నాడు. అప్పటికి మధ్యాహ్నం మూడు గంటలైంది.

కెర్చెవ్ : (కాఫీకప్పు కిందబెడుతూ) వ్యాపారం బాగా సాగుతున్న దనకుంటాను?

అన్నా : (విపరీతంగా నవ్వుతూ) బాగానా? ఆహా చాలాబాగా సాగుతున్నది! అటు డబ్బు రావడం, ఇటుబ్యాంకులో వేయడం అంతే చేయవలసింది - ఇంకేమీలేదు. (కొస్తూ తీవ్రంగా) కెర్చెవ్! చెబితే నమ్మకు మీరు. దినదినగండు నూరేళ్లాయుష్షుగా వుంది

సుప్రసిద్ధ రష్యన్ రచయిత అలెగ్జాండర్ ఇవానోవిచ్ కుప్రిన్ (1870-1938)

వ్రాసిన నవల 'యామా ది పిట్' ఆధారంగా

- మాపని మీబోటివారేమో మాయంటి చాయల
కూడా కనిపించకుండా వున్నారీయ్య?
- క : జోనాను. అన్నామాగోగ్గవా ఇంట్లో
మేమెల్లాకనిపిస్తాం? లక్షాధికారులు గాని.
- అ : (మోహం ఎట్టబడి) ఎందుకెంతాళి చేశాడు?
ఈ ఇంట్లో గెండు యాబుల్నుకే ప్రవేశం
దొరుకుతుందని ఈవూరోవారింపరికి తెలుసు
ఇందులో దాపరికం లేదు. అవ హేళన చేయ
వలసిన అవసరం కూడా లేదు.
- క : అదికాదు...
- అ : అవును. మాదీవోక వ్యాపారం. మీరు
డబ్బిస్తారు. ఆనందాన్ని కొనుక్కుంటారు.
ఇందులో అంతగా పిచారించవలసింది
కూడా ఏమీలేదు.
- క : నేను కాదనలేదు?
- అ : మరి మీరిన్నాళ్ళనుంచి కనిపించకపోవ
డానికి కారణం?
- క : ఏంచేయను? ఎన్నిచిక్కుల్లో పడ్డానో
చూస్తున్నారా? స్వేద పోలీసువారి
చేస్తున్నవాణ్ణి. మీరేమో ఆపిల్లను ఈ
రొంపిలోకి దించారుగా...
- అ : మేమ?
- క : ఆహా! ముమ్మాటికి.
- అ : కెర్పెవ! రహస్యాలు తెలివనుకోకండి?
- క : రహస్యాలా? మాకేమున్నాయి?
- అ : జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి.
- క : అవసరంలేదు.
- అ : ఆలాగా! సరిగ్గా ఇప్పుటికి నెలరోజుల
క్రితం, సరిగ్గా యిటువంటి సమయంలో నేను
అమ్మాయిని వెంటబెట్టుకుని మాయంటికి
వచ్చారు మీరు. జ్ఞాపకముందా?
- క : లేదు.
- అ : ఎందుకుంటుంది? వుండదు. కాని ఆ అమ్మాయికి
తెలుసు తన నీ పడుపువృత్తిలోకి బలం
తంగా ఎవరు దించారో...
- క : నిజమే ఆ అమ్మాయికి తెలుసు ప్రస్తుతం
తనెంతి హేయంగా నరకవాస మనుభ
విస్తున్నది...
- అ : ఏమిటి?
- క : ఈ ఇంట్లోవాళ్ళ సంగతి నాకు తెలిసను
కోకు మార్గోగ్గవా? నిర్దాక్షిణ్యంగా, నిర్భ
యంగా ప్రతిరోజూ గొడ్డను బాదినట్టు
వాళ్ళను మీరు హింసించడం ఎప్పుటి
కప్పుడు నాకు తెలుస్తూనేవుంది.
- అ : ఈ మాత్రానికే వాళ్ళం చచ్చిపోయి.
- క : ఇంతకన్నా ఘరణమే నయ్యం.
- అ : అవును. అందుకోసమే గామోసు
ఆసుసలికస్తను చంపేశాడు.
- క : (నిర్దాంశపోయి) ఏమిటి? ఏమిటి సువ్యంతు
న్నది? నేను! నేను దంపనానా? ఎవరిని?
- అ : (చిక్కిరింపగా) నటన కూడా చేశాకాదు మీరు.
ఒక సంవత్సరంక్రితం ఒకపోలీసు అధికారి
గెబ్బెగెంపెళ్ళ నవయువతిని పెళ్ళి
చేసుకున్నాడు. ఇప్పుకోసం కాదు సుమా?
ప్రేమ! ప్రేమ... నానిగిసిపోయింది. కానీ
సంవత్సరమైనా తిరిక్కుచుంటే ఆమెను
గొంతుపిసికి చంపేశాడు.
- క : (పోలీసు) ఇది నీచెల్లా తెలుసు?
- అ : బోకులు గానీ మాకులు గానండీ పిచ్చు
క : అయితే...
- అ : ఏమీలేదు. పాపాలు, అకృత్యాలు అంతో
యంతో అందరం చేస్తున్నవాళ్ళమే, అందు
కోసం స్నేహంగానే వుందాం ఈ బెది
రింపులూ, బూబకాలు ఇది గుండ్రం మళ్ళీ.
- క : నేనేం బెదిరించాను?
- అ : మా అధికారంక్రింద వున్న అడవాళ్ళను
కొట్టివలసినపుడు కొడతాం, తిట్టవేసి
వచ్చినపుడు తిడతాం. అదంతా దూపించ
వలసిన నీ ఆవరిస్తాం కూడా.
- క : ఆలాగా?
- అ : ఆర!
- క : అన్నామాగోగ్గవా ఎన్ని నీతులుచెప్పినా
ఇది “యనుకూప” మున్నసంగతి ఎవరూ
మరిచిపోలేదు. ఆపిల్ల ఈ పాపపు పద్ధ
త్రాహంగా చిక్కుబడ్డది. ఆపిల్ల తిరి
దంతులు ఆపిల్లకోసం పోలీసుల ద్వారా
ఇల్లిల్లా కలికిస్తున్నాను. అప్పుడేం జరుగు
తుంది. ఇక్కడ దొరుకుతుంది. అప్పుడు
నేనేం చేయను?
- అ : ఆపిల్లకు మైనారిటీ వల్లిందికదా?
- క : నాకు తెలిదు.
- అ : వల్లింది. వైగాతన ఇన్నుమీద నే తనకు
తానై ఈ వృత్తి నవలంబించానని కాగితం
కూడా వ్రాసియిచ్చింది.
- క : అయివుండవచ్చు.
- అ : ప్రమాణంచేసి చెబుతున్నాను. ఆపిల్లను
నాకన్నకూతురతో సమానంగా చూచు
కొంటున్నాను.
- క : నేనావిషయంకాదు మాట్లాడేది?
- అ : మరింకే విషయం?
- క : ఇప్పుడు నేనేం చేయాలి? మీరే ఆలోచిం
చండి. నాద్యూటీ నేను నెలవేర్చవద్దా?

బలిపశువులు

అ : (లేచి తలుపు దగ్గరకు వెళ్ళి) ఎప్పుడూ దూర్బా, వ్యవహారాలేనా కెర్పవ్ ? ఇటు చూడు. ఈయలు కొంచెం విశాలంచేసి క్రొత్తక్రొత్త అలంకారాలు కొన్ని చేయానుకుంటున్నాను. అప్పుడేలా వుంటుంది?

క : ఓ! దానికే-నిక్షేపంలా వుంటుంది [అమె లోపలికి వెళుతుంది. అతనిొక్కజే మిగిలిపోతాడు. ఏదో ఆలోచించుకొంటుంటాడు. తపీగా సిగరెట్టు మట్టించుకొని]

అన్నా : (తిరిగివచ్చి పచ్చనోటనొకటి అతనికిస్తూ) మొన్న నెండుకో కావాలన్నారు?

కెర్పవ్ : (పుచ్చుకొని) ఏం చెప్పను? ఏవో అవసరాలు. ఆయినా, ఎంత నిజాయితీగా వుందామనుకుంటున్నా లంచాలు పుచ్చుకొంటున్నా మన్న అపవాదుమాత్రం తప్పడంలేదు.

అన్నా : ఆ! ఇవేం లంచాలు... ఇక్కడ లంచాలు ఇవ్వడానికి మాత్రం ఏమంత ఉన్నాయి గనుక.

కెర్ప : నిజమే. వేరెడంత లేదు; ఆ పాల్ నాదగ్గరి కొచ్చి "నాన్నా! నాన్నా! బళ్ళో పిల్లలంతా నన్ను తిడుతున్నారు. నీవేమో పాడుపోలీసునాగరి చేస్తున్నావట. రోజూ తినిభోలకని 'యామా' లోకి వెళ్ళి అక్కడ ఆడవాళ్ళెగ్గరి లంచాలు పుచ్చుకొంటున్నావట" అంటూ కాకిగల ప్రారంభించాడు. చెడామడా తిట్టి వళ్ళు వాయగొట్టాను. ఇప్పుడా వెగవాయి నాతో మాట్లాడం గూడా మానేశాడు. అయితేమాత్రం వదలి పెడతానా?

అ : ఈకాలపు పిల్లలంతా ఈలాగే పాడయి పోతున్నారు. అంగుకనే మంచిన్నపిల్ల 'బెర్రిను' పట్నంలో కాస్త గొంపనీయల సంగత్యులలోవుంచి చదివిస్తున్నాను కదూ?

క : ఏమిటో విపవం తీసుకొస్తారట-విప్లవం! బిల్లేనా ఆపనిచేసేది? సంఘమంతా పతనమౌతున్నది. అరిసీతి, లంచగొండితనం ఎక్కడెక్కడా ద్వైవిధ్యం చేస్తున్నాయి. ఈ ప్రవాహానికి ఎవరుమాత్రం ఎగురేగలరు గనుక?

[బయటినుంచి తలుపు దగ్గరకు]

క : ఆ! ఇహ వెళ్ళొస్తాను ముగ్గువా. నాకూ పనుంది. వెళ్ళొస్తాను. ఆ!

అ : అప్పుడప్పుడూ వస్తూ వుండండి

క : ఎందుకేనా మంచిది ఆ ఆమ్మాయిని తిక్షణం ఇక్కడినుంచి ముగ్గుచోటును పంపేయండి. (వెళ్ళిపోతాడు)

అ : (అతనుపోయినపై పే చూస్తూ) వెగవ! అ

రెండువేపులా లంచాలు కొడుతున్నాడు! [ఇంతలో జెన్నీ లోపలకు వస్తుంది. చాలా తెలివైనది అందిమైనది కూడా! సన్నగా పాడుగా తీగలా వుంటుంది. చక్కనికళ్ళు. ఆకళ్ళలో ఏదో ఆకర్షణ. గర్వం, మితభాషిత్వం తెలిపేలా చిన్ననోరు. బుగ్గల మోహమాత్రం అసహ్యంగా కొంచెం మచ్చలు.]

జెన్నీ : అన్నా ముగ్గువానా!

అ : (ఉలిగిపడి) ఎవరది? ఓ... నువ్వా? ఏంజెన్నీ—యిల్లా వచ్చావు?

జె : పాషాకింకా తెలివిరాలేదు. పరిస్థితి ఏమీ బాగులేదు.

అ : అయితే—

జె : ఈ రాత్రికి ఆ ఆమ్మాయికి కాస్త విశ్రాంతి నిప్పిస్తే బావుంటుందని అంతా అనుకుంటున్నారు.

అ : అంతా అంటే?

జె : ఈ యింట్లో వున్న వారందరూ.

అ : ఎవరెవరు?

జె : నేను, జోయా, మంకా, టమారా, లూబ్బా, న్యూరా—అందరం.

అ : ఉహూ, అయితే పెద్దలందరూ ఒకచోటికి చేరారన్నమాట! ఏ విప్లవం తీసుకొస్తారో యీ యింట్లో?

జె : నవ్వకండి అన్నా ముగ్గువా. మాకస్తాలు గూడా విచారించండి. రాత్రిల్లా యమ యాతన పడుతున్నాం. కొదవకుండా వచ్చిన ప్రతివాడి ఆభిషేక్తుని నెలవేరుస్తున్నాం. దయతలచి వాళ్ళిచ్చిన డబ్బులో సగానికి పైగా మళ్ళీ మీకే ముట్టచెబుతున్నాం. ఒక్క రాత్రి-వొక్కరాత్రి, అది అందరం కేసు, మాలో వొక్కతెకు మాత్రం— పాషాకు కాస్త విశ్రాంతి కల్పించమంటున్నాం. ఆ ఆమ్మాయికి ఈ రాత్రి కూడా కచ్చం కలిగిస్తే ఇక బతికేనా? ఆసలే చిన్న పిల్ల.

అ : నేనేం చేసేది జెన్నీ? ఒక్క రాత్రి పోయిందంటే ఎంత నష్టమో నీకు మాత్రం తెలిదూ?

జె : కానీ మా ఆందరికోసం ఈ మాత్రం చేయలేం?

అ : జెన్నీ! నాకుమాత్రం హృదయం లేదనుకున్నావా? రాత్రి అప్పటికప్పుడు సుగంధ పాల ఇయ్యలేదా?

జె : కానీ ఏం లాభం? కొంచెం లేదుకోగానే మళ్ళీ...

అ : అవును, అది వ్యాపారలక్షణం.

జె : వ్యాపారం! మా రక్తాన్ని పీల్చుకొంటున్న వ్యాపారం! ఒక్క రాత్రికి విశ్రాంతి ఇవ్వడంలే వ్యాపారం! మేం లేకపోతే మీ వ్యాపారం సాగుతుందా? మేం లేకపోతే ఒక్క తుణుం మీరు బ్రతకగలరా? కానీ మళ్ళీ మా మెడలకే ఉచ్చు బిగిస్తున్నాడు.

అ : లాభం లేదు జెన్నీ! నువ్వేమన్నా పాపా మాత్రం ఈ రాత్రికి వూరికే వుండడానికి వీలేదు. (నెళ్ళిపోయింది.)

[ఆమె అటు వెళ్ళగానే ఇటు మంకా, లూబ్గా, టమారా, జోయా ప్రవేశిస్తారు. అందరి మొహాలూ తెల్లగా పాలిపోయి వున్న వుంటాయి. మంకా, లూబ్గా ఇద్దరూ అండమైనవాళ్ళు. లూబ్గా చిన్నపిల్ల.]

టమారా : అంతా తెలుసులే జెన్నీ. నీవేం చెప్పనక్కర లేదు. ఈ జీవితమే వోక నీనీమా.

జె : అవును. లౌకికం నేర్చినవారంతా ఇలానే మాట్లాడుతారు.

లూబ్గా : చాలా విచిత్రమైనదానివి టమారా నువ్వు. మా అందరికీన్నా ఎక్కువ ఆదాయంకదా నీది ఏం చేస్తున్నా వసంతా?

మంకా : శంకాకోసం ఖర్చు పెడుతున్నది.

జోయా : దానంలో గూడా పాత్రాపాత్ర విచక్షణ వుండాలి.

జె : (కోపంతో) నీవల్ల వాడు స్వర్గసౌఖ్యం అనుభవిస్తున్నాడు.

ట : నిజమే!

జె : అమానుకురాలివి! నీకు నువ్వే లొంగిపోయి వచ్చినవారిని నీ ఆదరణతో సుఖపెడుతున్నావు నీ అందం వాకున్నట్లయితే... ఈ మగవారిని మూర్ఖులు చేసి ముక్కుకు తాడ్కోసి ఆడించేదాన్ని.

ట : ఎవరి కెంత ప్రాప్తో అంతే జెనుస్కా. అందం మాత్రమే గాక ధైర్య సాహసాలు గూడా నీకు వున్నాయి. అయినా మనకర్మ కాలి ఇద్దరికీ యీ కర్మోటకురాలి ఆడుగులకు మడుగులాత్తల్నిన గతి పట్టింది.

జోయా : అది కాదు జెన్నీ! మన జీవితా లెందుకూ అని? పుస్తకం లమ్ముకు నే కోల్గానూ, ఆ కంట్రాక్టరు పెళ్ళవనూ ఎవరో ఆంటూనూ, ఆతిరువాత కార్కానూ అందరినీ ప్రేమిస్తున్నాం. ఇక ప్రేమించని దెవరిని? ఇది మన బ్రతుకు.

జె : నిజం. అందరం అంతే. ఆత్మగౌరవం లేదు. ఒక వ్యక్తిత్వం లేదు. యుక్తాయుక్త విదక్షణ లేదు. ఏమీ లేదు. అందరం జీవచ్ఛవాళం. బతికినా చచ్చినవారితో

సమానం. ఎవరో వో అనామకుడు వస్తాడు. గంట ప్రమాణానికి ధర మాట్లాడుకొంటున్నాడు. ఛీ! ఛీ!

మంకా : (మెల్లగా) జెన్నీ! జెన్నీ! అదిగో అన్నా వస్తున్నది

జె : ఏం భయపడనక్కరలేదు. ఈగోజు రాత్రికి మనమంతా కలిసికట్టుగా వుంటే ఈ ఇంట్లో విలయతండవం ఎట్లా జరుగుతుందో నేను చూస్తాను.

అ : (ప్రవేశిస్తూ) ఏమిటో అందియా ఒక్క చోట సనా వేశెమైనాడు. ఏమైనా రహస్యా లోచన సాగిస్తున్నారా? బాగ్రత్త. సాఫీగా జీవితాలు గడపవల్సివుంటే మాత్రం ఆ పని చేయకండి. (బయట ఆగుంటూని కొట్టిన శబ్దం) ఆ! అమ్మాయిలూ ఇకనంతా మొదటి గదిలోకి పంపి. త్వరగా.

జె : మేం రాదబ్బుకోలేదు.

అ : కాపలావాడు సెమకాను పిలిచేదాకా కదిలే బట్టు లేదు మీరు. ఏం పివమంటారా?

మంకా : అబ్బే! వద్దు. వద్దు.

జె : భయపడకు మంకా! మేమంతా ఇక్కడే వున్నాం.

అన్నా : నాకు తెలుసు మంకా మంచిపిల్లని. ఆ! అసలుసంగతి చెబుతాను వింటావా మంకా? కొద్దిసేపటికేతి మీ కెర్పెస్ వచ్చి లంచం కింద నూగు రూబుల్స్ పట్టుకుపోనూడు. మరి ఆ డబ్బంతా మళ్ళీ ఎట్లా వస్తుంది చెప్పు మీరిలా సమ్మెలుచేస్తుంటే?

జోయా : వా డెంగుకు వచ్చాడు?

అన్నా : వీరాకోసమి. (కొద్ది నిశ్శబ్దం) వీరా ఇక్కడ లేకపోతే మనకందరికీ ఎంత కష్టం?

లూబ్గా : అవును. చాలా కష్టం..

జెన్నీ : ఇక్కడినుంచి వీరా వెళ్ళిపోయి వుంటే నే సుఖపడివుండేది.

అన్నా : (కోపంతో) నిజమే—సుఖపడివుండేది? ఈ కొంపనుంచి బయటికి అడుగుపెట్టిన తక్షణం పీధి, పీథీ అడుక్కొంటూ కుక్క బతుకు బతికవలసివుంటుందని తెలుసా? ఆ ఇదంతా ఎందుకు గానీ... ఏం అమ్మాయిలూ! మీరు సవ్వం గా వస్తారా? నైమనీను పివమంటారా?

మంకా : వద్దు. వద్దు. నేను వస్తున్నాను.

జెన్నీ : (పెద్దగా) మంకా?

అన్నా : ఆ! నువ్వు లూబ్గా?

లూ : వస్తున్నాను.

జో } : సరే! మేమూ వస్తాం!

ట }

బ లి వ కు వులు

జెన్నీ : ఛీ! ఛీ! ఒక్కరికీ ధైర్యం లేదు. ఎందుకీ బ్రతుకు? [తెలు]

2

* * అర్ధరాత్రి దాటి, తెల్లవారుఝాము కావస్తోంది. కావాలావాడు గుమ్మానికి తగిలించిన ఎరదీపం చివరి శ్వాసపీల్చుకుంటున్నది. కిటికీ రెక్కలు బార్లగా తిసివున్నాయి. కిటికీలకు కట్టిన తెరలు గాలికి మెల్లగా అటూ యిటూ ఊగుతున్నవి. లూబ్కా, మంచి ముదురయిన నీలిరంగు చీర, మొఖమలు తెల్లరవిక తొడుకొని కొట్టవచ్చినట్లు కనిస్తున్నది. రవిక ముందువైపు వదులుగా పొట్టిగా వుంది. హాల్లో వున్న వొకరిద్దరు ఆడవాళ్లు పాపం! ఆసమయంలో కూడా చెమటలు పోస్తున్నందున బాధపడుతూ విశ్రాంతి తీసుకొంటున్నారు. వాళ్ల కళ్లు కూరుకు పోతున్నాయి. ఇంతలో కొందరు విద్యార్థులు, ఒక ప్రొఫెసరు, స్థానిక పత్రికలో పని చేసే ఒక రిపోర్టరును వెంట జెట్టుకుని ఆ యింట్లో ప్రవేశించారు. అన్నా విల్లందరినీ చూచింది కొద్దిగానంతో చంకనబడింది దామె వదనంలో

అన్నా : టమారా! టమారా! అడుగో ఎవరికోసం ఆహారాలతాలు కలవరిస్తున్నావో ఆవ్యక్తి. వెళ్ళు వెళ్ళు. మంకా! నువుగూడా ఊర! శ్వరగా. (లోపలకు వెడుతుంది)

మంకా : బోరిస్! ఎంతకాలమైంది మనం కలుసుకొని!

యార్పెంకో : (విసుగ్గా) ఏమిటి ఆడరణి? ఒక్కరూ సరిగా పలకక! మా కంపెరికి ప్రత్యేకం ఓ గది కావాలి.

జెన్నీ : మీకేం కావాలి ప్లాటానోవ్?

బోరిస్ : ఈయనే కదూ ప్రెస్ రిపోర్టరు?

యా : అవును.

బో : మీకేం కావాలి మిషర్ ప్లాటానోవ్? దూరంగా నిల్చున్న ఆ నీలి:శృంగూయి, తెల్లరవిక తొడుక్కున్న ఈభీతహరిణోక్షణ ఎవని కావాలి?

ప్లా : తుమించండి నేనిందుకోసం రాలేదు

యా : ఓ! ఇప్పుడు నా కర్రమొంది. ఈ పాపపు జీవితాలను పరిశోధించి విషయ సంగ్రహణ చేస్తున్నాను కదూ? బహుశా ఓ మహద్దాంధాన్ని వ్రాయాలనుకుంటున్నారా?!

బో : ఆ పుస్తకంలో సడుపుక తెల విషయజీవితం వర్ణనలు కాబోయి!

టమారా : (బోరిస్ దగ్గరకు వెళ్ళి రహస్యంగా) అనవసరంగా ఆయనను కదిలించకండి కొరివితో తల ముట్టించుకోవడమే!

బో : (కోపంగా) అంటే? అతగాడు — నీ పి...య...డా?

ట : మీ రాయనను గురించి గురభిప్రాయపడుతున్నాను. దైవసాక్షిగా చెబుతున్నాను. శుణికసౌఖ్యంకోసం మనోనిగ్రహం వసులు కొనేవాడు కాదు ఆయన.

బో : ఏమిటి వాగుడు? అతనింటే మీ అంపెరికి ఎందుకింత అభిమానం? చూడబోతే ఈ యామాలో వున్నవారంతా అతన్ని వలచి వలపింపజేసుకొన్నామంటే కనిపిస్తున్నాను.

ట : అది కాదండీ. ఆయన స్వభావమే అంత. ఎవరితోనూ కలిసేవాడు కాదు.

లికోనిక్ : కాస్తమర్యాదగా నుట్టాడు బోరిస్! ఆ — మీ పుస్తకాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలని వుంది చెప్పండి ప్లాటానోవ్?

ప్లా : అబ్బే! అలాటి దేమీ లేదు కూడా. నేను పుస్తకం వ్రాయడంలేదు. వీరెలాటి బ్రతుకు బ్రతుకుతున్నావో దూరంనుండి పూరికే చూస్తున్నాను అంతే!

యా : చెప్పండి రిపోర్టరుగారూ! అందరికీ అన్ని విషయాలూ తెలిసి వుండవలసి అందరికీ తెలిసిన సగ్న సత్యం.

ప్లాటా : ప్రొఫెసర్ యార్పెంకో! ఏం చెప్పేది? నాకు తెలిసింది కూడా చాలా స్వల్పమే! కానీ ఈ పతితల జీవితాలను గురించి తెలుసుకోవాలంటే మాత్రం చాలావుంది. నిజంగా వీరి బ్రతుకులలో ఏదో పరమసత్యం దాగి వుంది ప్రొఫెసర్. మొరటినుంచీ చివరవరకూ ఒక గీతంలా, సంగీతంలా వుంటుంది. దాన్ని వింటూ, చూస్తూ అనుభవిస్తూ వుంటే ఏ మానవుడికైనా నరనరాలూ స్పందిస్తాయి. తీయని భయంతో గుండె బరువెక్కిపోతుంది. ఈ స్త్రీలంతా తమ జీవితాలను తివాచీల్లా

పరిచాడు. వాటిమీద ఎందరెందరో పుగు
షులు నేవ్వచ్చగా నడిచిపోతున్నారు ఏనో
హాయి, ఆనందం అనుభవిస్తున్నారు. ఇంక
అసంతృప్తయైన యాత్ర. ఇది ఎక్కడ మొదలు
పెట్టిందో, ఎక్కడ అంత ముపుతుందో
ఎవరూ చెప్పలేదు... ఈ వ్యభిచారం పట్ల
జాల్లో పుండుమాదిరి పుట్టింది... నా న ని
పుండు... చుండులేరి పుండు... వేల వేల
హసాలు ఈ ప్రజాన్ని కలుపుతున్నాయి ...
అబ్బ! గుర్తుపరమైన బాధ! భయంకరం!
చివరి కిదో వ్యాపారంగా తయారైంది.
జేశంలోని వ్యాపారాలకువలెనే ఇదీ
నేవ్వచ్చగా, సాఫీగా సాగిపోతున్నది.....
చూచారా? ఆడవాళ్ళ సంక... ఆడవాళ్ళ
అంగడి

లి : నిజం! ముమ్మాటికీ నిజం!
ప్రా : కొందరు వేళ్ళలను గురించి మరీ కూరమైన
గాథలున్నాయి వీరు గర్భవతులవుకుంటారు.
కానీ పాపం! భూమివాత్సల తప్పవు.
డాక్టర్లు, మంత్రసానులు వీరి యీ పాప
కార్యానికి కావలసినంత సహాయం ఇస్తూ
వున్నారు. నిజమలా? చిన్న ఈ పడుపుత్రైల
రక్తాన్ని పీల్చే జీగలు వీళ్లు. ఇలాటి
గాథలు... బాధలు... ఎన్నో... ఎన్నెన్నో...
కావలవాడు నైసుకను చూచారా? వాడు
చేసిన ఘోరాలు నేను వరించలేను. స్త్రీలను
బలాత్కారంగా ఈ మురికికూపంలోకి
తీసుకొస్తాడు. వాళ్ళ కష్టాన్ని దోచు
కుంటాడు. భయంకరంగా కొడతాడు.
అవసరమైనపుడు ఖాసీచేస్తాడు గూడా!
ఇన్ని చేసినా ఆ నీదుడు మళ్ళీ మహా
వేదాంతి. దేవభక్తుడు. మతాన్ని గురించి,
దేవుణ్ణి గురించి చెప్పిస్తాడు.

లి : అవును. అలాంటి దుగ్భారం దైవపార్శన
చేస్తూనే తుణుంగో ఎవడి గొంతో తోసేసి,
చేతులు కడుక్కొని మళ్ళీ దీపం వెలిగిస్తారు.
నీదులు!

ప్రా : నిజంగా అంతే. చేసిన పాపాలకు ప్రాయ
శ్చిత్తం ఈ మతచర్చల్లోనే దొరుకుతున్నది.

యా : మీరు తప్పకుండా ఇలాటి పాపపు జీవితాలు
పరిశీలించవలసిందే.

ప్రా : ఏం పరిశీలించను? ఆ యజమానురాలు
అన్నా మార్కెట్ నా వుంది చూచారా?
ఆమె కోక్కలే కూతురు. ఆపిల్లకోసం
అన్నా పడేబాధలు అన్నీ యిన్నీ కావు.
ఆమె శివమెక్కిన సివంగి. రక్తంతాగే

రాక్షసి. అయితే యేం? ఇవంతా తన ముద్దు
బిడ్డకోసమే చేస్తున్నది. ఆపిల్ల భావిజీవితం
ఒక నందనవనం కావాలని కోరుకుంటు
న్నది. తన కూతురు ముఖంకోసం ఆమె
ఎలాంటి నీచానికి ఘోరానికి వొడిగట్టిందో
చూచారా? మన నల్లెళ్ళు, కూతుళ్ళనంటి
అనామకులైన ఆపిల్లను కొనుక్కొని
చాళి నీలాన్ని నడిబటారో పెట్టి వేలం వేస్తు
న్నది. ఈ వేళ్ళంతా గుడ్డగమైన ముఖ
వ్యాధులతో బాధపడుతున్నాయి. ఈ అంటు
వ్యాధులు వీరిమండి మనకూ, మన సంతానా
నికి సంప్రాప్తమవుతున్నాయి. కాని యీ
నరకూరరాక్షసి ఆపని ఎందుకు చేస్తున్నది?
బిడ్డపైసన్న మార్కెట్ నేను ఆమెను పిచ్చి
దానిని గా రాక్షసిగా మార్చివేసింది.

బా : ఏమిటి? అన్నాను కూడా అందరు తెలులతో
పోలుస్తున్నారా?

ప్రా : తుమించండి. నా ఉద్దేశం అది కాదు. ఈ జీవి
తాలకు వనక దాగియున్న సత్యాన్ని వెల్ల
డించాను. అంతే!

లి : మిగతా వివరాలుకూడా చెప్పండి? ఎంతో
కుతూహలంగా వుంది.

ప్రా : పుస్తకం వ్రాయాలనే ఉద్దేశంతో కాదు
నేను వీరి జీవితాలు పరిశీలిస్తున్నది. వీరి
విచిత్ర జీవితాలు నన్నెంతో ఆకర్షించాయి.
వారి జీవితాల వనక ఏనోహా అగ్నుశికి
వున్నట్లు గోచరిస్తున్నది వీరి జీవితాల్లో
ఏవొక్క సంఘటన తీసుకున్నా అదొక
పెద్ద సత్యమై నిత్యమై వుండిపోతుంది.

లి : ఈయనకుల జీవితాలు అంత విచిత్రమై
నవా?

ప్రా : యువకులు! వారిపై చూడండి పరీక్షగా
చూడండి. అంతా పసిపిల్లలవలె కనిపిస్తారు.
పదికొండేళ్ళ బాలికలవలె కనిపిస్తారు. విధి
వీరందరినీ ఈ వృత్తిలోకి తీరిమింది. అప్పటి
నుండి విచిత్రంగా, వర్తిగా, కృత్రిమంగా
అమాయకులై, ముగ్ధులై పిచ్చివాళ్ళయి,
బొమ్మగింటో వున్న బొమ్మల మాదిరి పడు
న్నారు. వీరి మనస్సులు వికసిం చినవి కావు.
పరివార్తమైన జీవితానుభవాలు వీరికి లేవు.
అయితే ఒక విషయం! పతివమె, వ్యాధి
గ్రస్తులై, వికలమై విరిగి, కాంతి దరిగిన వీరి
హృదయల్లో అసహాయత, జాలి బాధ,
ప్రేమ, వేదన, ఇవిమూత్రం ఇంకా అంత
రించలేదు. తుమించండి, ... అవసరంగా
వాగుతున్నట్లున్నాను.

బ లి ప కు వు లు

యా : అయితే!—ఈ సమస్య మీ హృదయానికి ఇంత గాఢంగా హత్తుకొని వేధిస్తున్నప్పుడు ఒక పుస్తకం ఎంగుకు (వాయకూడదూ?)

ప్రా : (ప్రయత్నించి చూచాను ప్రాఫెసర్! కాని ప్రయోజనం లేకపోయింది. వర్తనలు వివర్తమైనాయి. మాటలు చల్లగా జారిపోయాయి. అయినా ఈ పతితల జీవితం, వారి ఆత్మ వేదన ఏనాడో ఓనాడు బయల్పడక తప్పదు. కాని నేనుమాత్రం దీనిక సమర్థుణ్ణి. [ఇంతలో కళ్లు మిరిమిల్లు గొలిపేలా వారింజులండు రంగు దుస్తులు ధరించిన జెన్నీలోపలకు వచ్చింది]

ట : అతను వెళ్ళిపోయాడా జెన్నీ?

జెన్నీ : ఆఁ వెళ్ళిపోయాడు. [జెన్నీ మొహంమీద చెమటలు పోస్తున్నాయి ఆమె బుగ్గలమీద ఎర్రగా కందిన గాట్లు కనిపిస్తున్నాయి పెదవులు వణుకుతున్నాయి]

ప్రా : ఏం జెన్నీ? ఏమైనా జరిగిందా?

జె : ఎబ్బే? ఏమీలేదు మీ రివేమీ ఆలోచించకండి. ఏవో మా ఆడవాళ్ళు గొడవలు! (రహస్యంగా మాట్లాడుకొంటారు)

యా : ఏమిటి ప్లాటోనోవ్ ఆపిల్ల మాట్లాడుతున్నది?

జె : ఎంతేను మీకు సంబంధించింది కాదులెండి ఏవో మా సంసార విషయాలు! (ప్లాటోనోవ్ ఎక్కడికో వెళ్ళిపోతుండడం చూచి) వద్దు! వద్దు! మీరు వెళ్ళకండి. ఈ విషయాన్నింతటితో వదిలేయండి

ప్రా : ఏం? ఎంగుకు వెళ్ళగూడమా? అవసరమైతే పాపాను ఇక్కడికే తీసుకువస్తాను... కావాలంటే ఆ డబ్బు మీ యజమానురాలి మొహం నేనే పోరేస్తాను. ఆ అమ్మాయి ఇక్కడ సోఫామీద పడుకుని విశ్రాంతి తీసుకుంటుంది. మంకా—వెళ్ళి ఓ దిండు పట్టుకురా (లోపలకు వెళతాడు)

బోరి : ఏమిటి పెధగగో? మనమంతా ఇక్కడ హాయిగా గడుపుకొందామని వస్తే మధ్యలో ఈత్రాప్పు డెవ? ఏమిటి పీడ? అసలతనికి మనకూ ఏమిటి సంబంధం? దీనికంటేకూ కారణం నువ్వే లికోనిస్! నీ దనువు చూచుకునే అతినిలా (పరుగిస్తున్నాడు).

లి : అతని విషయం నీకెంగుకు బోరిస్?

బో : ఎంగుకేమిటి? అసలు వీడికీ, మనకూ స్నేహమేమిటి?

యా : ఏమిటా మాట్లాడడం? మర్యాద నేర్చుకో. ఎందుకైనా మంచిది.

బో : ఏమిటో ఆ యిది? గో కాన్నంతా జయించినవాడికిమల్లే మాట్లాడుతున్నాడు అక్కడికి వాడేమో గురువైనట్లు మనమంతా కుంకలమైనట్లు.

జె : ఏమిటి? అతనంత అక్కసుగా వున్నాడా? రానీ చెప్పాను.

బో : ఇలాంటి వాళ్ళను చాలామందిని చూశాను.

డి : బోరియా! అనవసరంగా గొడవలు తీసుకురాకు. మనమంతా స్నేహితులం. ఇక్కడ పాచ్చు తిగ్గలేవరికీలేవు. అంతా మనమే. [ఇంతలో మంకా తలగడ తీసుకువచ్చి సోఫాలో చెట్టింది]

బో : (పెద్దగా అగుస్తూ) ఏమిటది? ఆదిండు అకణ్ణుంచి తీసివేయ్! ఇదేం శయన మందిరం అనుకుంటున్నారా?

జె : (సౌమ్యంగా) ఎంగుకండీ అంతకోపం? ఇద్దరం, చల్లగా, హాయిగా, కులాసాగా మాట్లాడుకొందాం ఇటు రండి.

[ఆమె ఉచ్చాఘ్రస నిశ్వాసాలు పెద్దగా తిగిలాయి మంచులా కరిగిపోయి]

బో : జెన్నీ అంటే నువ్వేనా? ఆబ్బ-ఎంత ఉక్రేకం నీకు! ఎంత మంచిదావవు!

[ప్లాటోనోవ్, పాపాను వెంటబెటుకుని గదిలోకి వచ్చాడు. పాపం ఆపిల్ల పరిస్థితి మరీ మోరంగా వుంది మొహమంతా నల్లగా కప్పువేసినట్లు మాడిపోయివుంది. కళ్ళు సగం మూతలు పడివున్నాయి. తెఱచివున్న ఆమె పెదవులు చీలిన ఎర్రగుడ్డ వేలికలా వున్నాయి. వాటిమీద ఏదో బిక్రతమైన చిగున వున్న. ఆమె నడవలేకపోతున్నది. కాళ్ళు మెలికలు పడుతున్నాయి. వచ్చి మెల్లగా సోఫాలో పడుకుంది.]

ప్రా : టూరారా! ఈమెకు కొంచెం కాఫీ, బ్రెడ్ తియ్యగా పట్టా. వెళ్ళు

బో : (వచ్చికోసంతో) హూ! నీ పేరేమిటి? ఈ పిల్ల నీ ప్రి...యూ...రా...లా?

ప్రా : ఏమిటి?

బో : పోనీలే—నీ వామెకు ప్రియుపివేమోలే! కాకపోతే ఎంగుకిలా అవస్థపడతావు? సరే గానీ-వాళ్ళ సంపాదనలో ఎంతభాగం... నీకు?

ప్రా : (తీక్షణంగా) వచ్చినప్పటినుంచీ చూస్తున్నాను నిన్ను. చీటికి మాటికి కయ్యానికి కాలు దువ్వుతున్నావు. జాగ్రత్త! నీ స్నేహితులమొహం చూచి నిన్ను వదిలి పెడుతున్నాను. జ్ఞాపక ముంచుకో-మళ్ళీ ఇల్లా మాట్లాడావు అంటే మనిషి వే

మిగిలు... ఎందుకేనా మంచిది. ఆ కళ్ళు
జోడు తీసి అవతల పెట్టు.

బో : ఎందుకూ ?

ప్ర : మొదట పగిలేట్టు తంతే ఆ ఆద్వాలాచ్చి
నీ కళ్ళల్లా గుచ్చుకొంటాయని పూల్ !

బో : (భయపడి) ఎవరు ఎవర్ని కొట్టేదీ ఇప్పుడే
లేట్టు వెయ్యగలను. కానీ నీ లాటి పనికిమాలిన
వాగిమీద చేయి చేసుకొని నన్ను నేను కించ
పరుచుకో దలచలేదు (వెళ్ళిపోతాడు.)

మంకా : వెళ్ళిపోయాడు! (అంతా కొద్దిసేపు నిశ్శబ్దం.
అందరూ ఆలోచనలో మునిగివుంటారు.
'అన్నా' ప్రవేశం)

అన్నా : అఁ! మంకా - ఈలారా. (రహస్యంగా
మాట్లాడుతుంది.)

మంకా : జెన్నీ! ఆ పెద్దమనిషికి నాతో ఆవసరం
వచ్చిందట. ఇప్పుడే వస్తాను. (వెళ్ళి
పోతుంది)

పెట్రా : మిత్రులారా! నేనూ బోరిస్ తో పాటే వెళ్ళి
పోతున్నాను. న్యాయాన్వయ విచారణ నలా
వుందండి పరాయిస్థలంలో ఈ అపరిచితుల
మధ్య మన మిత్రుడికి అవమానం జరుగుతుంటే
మానకేమీ సంబంధం లేనట్లుగా కోవడం,
నాకు మాత్రం నచ్చలేదు. మీ యిచ్చం.
ఏమైనా చేసుకోండి. నేనూ వెళ్ళిపో
తున్నాను.

వికో : ఇదేమిటి పెట్రా! వాకాలు చేయడానికి
ఇదేమైనా రాజకీయసభ అనుకున్నావా?
వచ్చిన లగాయతు చాలా అసహ్యంగా
ప్రవర్తించాడు బోరిస్! అలాంటి పిచ్చి
వాణ్ణి మనమెందుకు సహించాలి?

పెట్రా : అంతే! అంతే! (వెళ్ళిపోతాడు.)

జె : ఇద్దరూ కలకట్టకుని ఆహ్వారించండి.
[మళ్ళీ నిశ్శబ్దం. ఆలోచనలు]

అన్నా : (బయటినుంచి) జెన్నీ! జెన్నీ! ఇటురా
ఒక్కసారి.

జె : నాకు తెలుసు. ప్లాటానోవ్ వస్తాను!
(వెళ్ళిపోయింది.)

యార్వ : నేను మాత్రం వుండి ఏం చేయాలి? ఇప్పుడే
వస్తాను. ప్లాటానోవ్!
[రంగస్థలంమీద నున్న ఆడవారూ, మగ
వారూ అందరూ వెళ్ళిపోతారు. లికోనిన్,
ప్లాటానోవ్ మాత్రం మిగిలిపోతారు.]

ప్ర : ఒక్కడివీ మిగిలిపోయావు నికోనిక్?

లి : నన్ను పొరపాటుగా అర్థంచేసుకున్నాడు.
నేను ఈ పని చేయలేను. చేయను. వ్యభి
చారం అపచారం అనీకాదు. ఆదర్శంకోసం
అంతకన్నా కాదు. ఏమిటో నాకొనక

ప్ర :

లేను. ఎందుకనో జురపు ఏర్పడింది.
చిత్రం!

ప్ర : నాకూ అంతే! ఒక్కసారి బహుళితో
రాత్రిళ్ళుకూడా ఇక్కడే సమకొంటాను.
కానీ స్త్రీసాక్ష్యం ఎరగను.

లి : నిజంగా?... ఒక్కసారిగూడా?

ప్ర : ఓ అయిదేండ్లక్రితం నా కిలాటి అనుభవం
కలిగింది. కానీ ఎంతో అసహ్యంగాను,
దుర్భాగంగాను కనిపించింది. స్త్రీయొగుట
స్నో, బిడియం, భయం, అనుమానం కలి
గాయి. ఇందులో పశుప్రవృత్తి తిప్ప ప్రేమ
అనేదిలేదు ద్వేషం, కన్నీళ్ళు, రక్తపానం,
బలిదానం ఇవే ఇందులో వున్నవి. ఓళ్ళు
కోరేది కామవికారం కలిగించే మాటలు
కాదు. కామవికారం కలిగించే చేబలు.

లి : నమ్మడం కష్టంగా వుంది. రోజులతరబడి
ఇక్కడే గడుపుతూ స్త్రీసాక్ష్యం చేయ
కుండా వుండడం సాధ్యమేనా చెప్పండి
ప్లాటానోవ్? వైగా మీరు రచయితలు
కూడా కాదని చెప్పాడు నిర్లప్తత నవగ్గు
కొనడానికి.

ప్ర : అవును. నేను రచయితను కాదు.

లి : అయినపుడు మీరిక్కడ వుండంలో ఆరం
భం. దుర్గుణాల కాలవాఁమై, దుర్నిధ
భూయవ్యమైన ఈ నరకంలో వుండడానికి
కారణం ఏమిటో కనుపించడంలేదు.

ప్ర : ఏలా సమాధానం చెప్పుకుంటారు మీ
ప్రశ్నకు? ఇక్కడ ఎందుకున్నా నంటారా?
వీరి జీవితంలోని భయంకరమైన నగ్నసత్యం
నన్ను కర్షించింది. సత్యాన్ని దాచే ముసుగు
లేదిక్కడ ఆడద్దాలు, మోసాలు, అడంబ
రాలు ఇవేమీ లేనిక్కడ. ప్రతిస్త్రీ
“నేనొక పడుపుకత్తెను. అందరికీ ఉపయోగ
కరమైన పాత్రను. కానీ ఒక విషయం :
మీరు పొందే ఈ ఆమూల్యవందానికి ప్రతి
ఫలం, డబ్బు, బిల్లు, అవమానం, అసహ్యం
ఇదిమాత్రం ఇచ్చిపోవాలి” అంటుంది. వీరి
ప్రభువులో భ్రాంతి, పటాభోషం, ఇవేమీ
లేవు. తత్కారణంగా నే... క్షమించు లికో
నిక్ నీకు విసుగు కలిగిస్తున్నాను.

లి : పర్యాలేదు. చెప్పండి.

ప్ర : అసలు ప్రశ్న అలాగే వుండిపోయింది. ఏం
చెప్పను? మానవుడు ఆనందం అనుభవించడం
కోసం పుట్టాడు. ఈశ్వరప్రసాదితమైన ఈ
అనంతస్వస్థిలో ఆతనే ప్రేమయూర్తి. కానీ
ఆ మానవుడే అబద్ధం తో మోసంతో
కుట్రతో, ద్వేషంతో జీవయాత్ర సాగి

స్తున్నాడు. ఇదంతా ఎంగుకు జగగుతున్నది లికోనిన్? ఎంగుకు జగగుతున్నది? జీవి తాన్ని ప్రేమించాను. జీవితం తీయగా, జీవితలా వుంటుందనుకున్నాను. ఆ ఉద్దేశ్య శీతోనే విధి ఎక్కడకు తీసుకువెడితే అక్కడకు వెళ్ళాను

[లోపలనున్న వ్యక్తులందరూ బయటికి వచ్చారు. వారి మొహాలు చూస్తే జబ్బుమనుషులవలె కనిపిస్తున్నారు. అడవారూ, మగవారూ కూడా తూలుతూ, తేలుతూ నడుస్తున్నారు. వీళ్ళోలు చెప్పకొని వెళ్ళిపోతున్నారు]

ప్ర : లికోనిన్! చూడండి! మీ ప్రాఫెసరు ఎక్కడికి వెళుతున్నాడో!

లి : ఇదేమిటి? 'ట్రెపెల్స్' మరో సానిటోప-దానిలోకి వెళుతున్నాడు!

ప్ర : అందులో ఆశ్చర్యపడవలసివది ఏమిలేదు. ఈ మనుషుల తత్వాల నాకు బాగా తెలుసు.

[ఇంతలో లోపలనుంచి ఇద్దరు అమ్మాయిలు వచ్చారు. ఒకామె జెన్నీ. పనుకొనే సమయంలో పేనుకొనే రవిక తోడుకొన్నది. రెండవ ఆమె లూబ్కా. లూబ్కా మానంగావచ్చి సోఫాలో పడుకొని మగన్నుగా నిద్రిపోవడం ప్రారంభించింది. మరో కుర్చీలో జెన్నీ వొళ్ళంతా కుంచించుకుని కూర్చునివుంది.

లి : ప్లాటానోవ్! మీరెన్ని సమాధానాలు చెప్పినా ఈ ప్రశ్నకు మాత్రం జవాబు లేకుండావుంది ఈ పశువువృత్తి ఏమిటి? ఎంగుకు వచ్చింది? అంతువుందా దీనికి? ఏమిటి-చెప్పండి ప్లాటానోవ్?

ప్ర : వ్యభిచారం ఎప్పుడు నశిస్తుందో ఎవరూ చెప్పలేరు లికోనిక్! సోషలిస్టులు, కమ్యూనిస్టులు అంతా స్వర్గాన్ని నిర్మిస్తామంటున్నారు. కాని ఆ కలలు నిజమయ్యేదెన్నడు? బహుశా విశ్వమానవ సౌభ్రాతృత్వం, ఏక కుటుంబ విధానం మనగలిగినపుడు ఈ వ్యభిచారం రూపుమానిపోవచ్చును. లేక మానవుడు యోగియై, మహర్షియై, పవిత్రుడై, పాపరహితుడైనప్పుడు ఈ వ్యభిచారం నశించవచ్చు. ఇప్పుడో?

ప్ర : చేయగలిగింది ఏమిలేదు. స్వంత ఆస్తులు వున్నంతవరకూ దార్శిన్యం, నైవాసిక వ్యవస్థ వున్నంతవరకూ వ్యభిచారం ఈ రెండూ తప్పవు.

లి : అంతేనా ప్లాటానోవ్? ఇనొక బడబాగ్నీ. కళాన్ని మానవజాతినీ దహించివేస్తున్నది. దీనిని చల్లార్చేయడం కావాలి? అదేనా ప్రశ్న.

ప్ర : కాని ఒక మనిషి వెళ్ళి దో నెడు నీళ్లు పోసి సంతమాత్రాన బడబాగ్నీల చల్లారుతుందా?

లి : కనీసం ఒక్క నిస్సకణిక అయినా చల్లారవచ్చు

ప్ర : అయితే ఒక పతితను ఉద్ధరిస్తానంటావు? అంతేనా?

లి : అవును కాయశక్తులా ప్రయత్నించి చూస్తాను సాధ్యంకాకపోతుందా?

ప్ర : కానీ ఆ అమాయకురాలు మళ్ళీ ఈ యమ కూపంలోకి వస్తుంది.

జె : అవును. తప్పదు. వచ్చితీరుతుంది.

లి : (గభావన లేచి జెన్నీ దగ్గరకు వెళ్ళి) జెనీవ్ కా!... ఏమంటావు? అపార్థంచేసుకోకు. నిన్ను నా సోదరిగా, స్నేహితురాలిగా చూచుకొంటాను ప్రయత్నిద్దాం ఏం జరుగుతుందో?

జె : (కోపంతో) మిమ్మల్ని బాగా ఎరుగుకును నేను. మనుషులంటే ఏమిటో, ఎలాటి వాళ్ళో నాకు బాగా తెలుసు దానీదానిలా చచ్చేచాకిరీ చేయమంటావు. తరువాత మెడబట్టి బయటికి గంపేస్తావు. నీజాతి, నీతి, కులం, గోత్రం, పురుష, ప్రతిష్ఠ అన్నీ పోయాయని ప్రతిరోజూ నన్ను చెప్పి పాడుస్తావు. అవునా?

లి : (కంగారుగా) లేదు జెన్నీ. అలాటిపని ఎప్పుడూ చేయను. నిన్ను నా సోదరిలా చూచుకొంటాను.

జె : సోదరి! ఈ అభిప్రాయం మొదటిరోజు మాత్రం. మరునాటినుంచీ యథాప్రకారం పాశవిక ప్రవృత్తుల విలయతాండవం. ఫీ! ఫీ!

ప్ర : ఏం లికోనిన్? ఇప్పుడేమంటావు? ఆదర్శాలకే? ఆదరణలోనే దెబ్బతింటామనం. ఈ వ్యవహారంమూలంగా నువ్వు చెడిపోవడమేగాకుండా ఆ పిల్ల జీవితాన్ని కూడా మరి పాడుచేస్తావు.

లి : (కళావిహీనుడై) కాదు. మీరు చెప్పినట్లు జరగడానికి వీలేదు. అయినా లూబ్కా నడుగుతాను. లూబ్కా! లూబ్కా!

లూ : (చేత్తో పెదవులు తుడుచుచు, ఆవులించి ఓ చిరునవ్వు నవ్వి) నిద్రపోవడంలేదు

లి : (చెయ్యిపట్టుకొని) లూబ్కా! నీవైనా చెప్పు. నాతో రావడం నీకిష్టమేనా? ఇది నీ జీవితంలో మంచికోసం వచ్చిన మార్పు. మళ్ళీ ఈ కొంపలో అడుగుపెట్టవద్దు.

లూ : పోదురూ! నాతో ఎంగుకు వేళాకోళాలు?

జె : (వణకుతున్న స్వరంతో) ఎగతాళికాదు. లూబ్కా. అతిను నిజంగానే చెబుతున్నాడు.

లి : నామాట నమ్ము మాట తప్పను.

జె : లికోనికా! అది వాలంటిడికాదు. ఇంకా ఈ నరకవాసానికి అలవాటుపడలేదు. ఏమే లూబ్కా? ఏం చెబుతావో చెప్పు? ఆయనతో వెడతావో లేదో చెప్పు?

లూ : నీ సలహాయేమిటి జెనీవ్ కా?

జె : ఓసి మొద్దూ! నా సలహాయేమిటి? నీ జీవితం నీకు తెలివం లేదూ? ఈ నరకం నుంచి విముక్తి పొందాలని లేదూ? గౌరవంగా బ్రతకాలని లేదూ? ఈలా అడిగినందుకు వారికి కృతజ్ఞత తెలుపుకో. మాట్లాడకుండా వారి వెంట వెళ్ళు.

లి : ఇప్పుడు నాకెంతో సంతోషంగా వుంది. లూబ్కా! వెళ్ళి మీ యజమానురాలితో చెప్పిరా. వెళ్ళు. త్వరగా.

జె : వద్దు వద్దు. అది కాదు సరైన మార్గం. లికోనిస్! మీరొక పదిరూబుల్ను ఖర్చుపెట్టలేదా?

లి : నిరభ్యంతరంగా.

జె : అయితే ఒకపని చెయ్యండి. లూబ్కాను నీ గదికి తీసుకు వెళుతున్నానని మా యజమానురాలితో చెప్పు. ఆ డబ్బు ఆమె మొహాన పారవెయ్యి. తర్వాత రేపువచ్చి అన్ని వివరాలు పరిష్కారం చేసుకొందురుగాని. లూబ్కా. వెళ్ళి అన్నాతో చెప్పిరాపో. వెళ్ళు (లూబ్కా లోపలకు వెళ్ళింది. ఆమెను లికోనిస్ అనుసరిస్తాడు. కొద్దిసేపట్లో తిరిగి వస్తాడు)

ప్లా : నువ్వుమాత్రం తెలివిగలపని చేయడం లేదు లికోనిస్. కానీ నీ ధైర్యానికి, మంచితనానికి మెచ్చుకుంటున్నాను. ఆ ద ర ణ లో చూపించు నీ ఆవిర్భాన్ని.

జె : జీవితాన్ని సుఖంగా కొత్తసంధ్యలో ప్రారంభించండి.

లికోనిస్ } వస్తాం జెనీవ్ కా! వస్తాం ప్లాటానోవ్!
లూబ్కా } (వెళ్ళిపోతారు)

[రిపార్టరు జెన్నీనంక చూచాడు. ఆమె కళ్ళ వెంటడి నీళ్ళు కారడంతో నివ్వెరపోయాడు]

జె : భగవంతుడు ఆమెకు మేలు చేస్తాడు.

ప్లా : ఏమిటి జెన్నీ? మనసు బాగాలేదా? దిస లేమైనానా? నా సహాయం కావాణా?

జె : అవసరమైనపుడు ఉత్తరం వ్రాస్తాను. ఎక్కడికి వ్రాయాలి?

ప్లా : మామూలు అడ్డప్లేట్ 'ఎకో' పత్రికకు.

జె : (పసిపిల్లలా ఏడుస్తూ) నేను... నేను... నేను... (మొహాన్ని కప్పకొని) జాబు వ్రాస్తాను లేండి.

ప్లా : జెన్నీ! ఏమిటి జెన్నీ! జరిగిం దేమిటో చెప్పు జెనీవ్ కా! [తెలు]

3

* * అన్నా ఇంట్లో వున్న వారంతా అలవాటు ప్రకారం జెన్నీ గదిలో పోగయ్యారు. ఈరోజు జెన్నీ చాలా వింతగా ప్రవర్తిస్తోంది. ఏదో చెప్పలేని ఆవేదన, బాధ, ద్వేషం, ఆమె కళ్ళల్లో కనిపిస్తున్నాయి. బయట తెరపిలేకుండా నిదానంగా, నిండుగా జల్లుపడుతున్నది. జెన్నీ మనసు గూడా ఆ వర్షం మాదిరిగానే వుంది. జెన్నీ ప్రక్కమీద ఆమెను ఆనుకుని టమారా కూచుని వుంది. ఆమె భుజంమీద చెయ్యి వేసి వంగి రహస్యంగా యిలా అంది!

బ లి ప కు వు లు

టమారా: అలా వున్నా వేమిటి జెన్నీ? ఏదో బాధపడుతున్నట్లున్నావు. అసలు రహస్య మేమిటో చెప్పవూ? నాతో చెప్పవూ?

జెన్నీ : ఏమీలేదు!

ట : జెనీవ్ కా! నీ మనసు నొప్పించడం నాకిష్టం లేదు కానీ—

జె : (నిర్ణయానికి వచ్చిన దానిలా) సరే! రా. ఆ కిటికీదగ్గరకు వెళదాం. ఒక్కక్షణం అక్కడికి వెళ్లి నిలబడదాం. అంతా నీతో చెబుతాను. ఎంతకాలమని దాచుకోను. నీతో కాకపోతే మరెవరితో చెప్పకోను? పద! (ఇద్దరూ కిటికీదగ్గరకు వెళతారు)

ట : ఇక చెప్పు జెన్నీ!

జె : (మెల్లగా) మీ నుండి వీడ్కోలుపుచుకోవాల్సిన సమయం అసన్నమాతున్నది.

ట : ఎందుకని?

జె : భయంకరమైన అంటువ్యాధి లంటాయని తెలుసా?

ట : విన్నాను.

జె : ఎవడో దుర్మార్గుడు యీ పుణ్యం మూట కట్టుకున్నాడు.

ట : అఁ! ఏమిటో? ఓ! ఎంత దురదృష్టవంతురాలిని! చాలాకాలం అయిందా?

జె : జ్ఞాపకముందా? కొందరు విద్యార్థులువచ్చి ప్లాటానోవ్ తో చెబ్బలాడారు.....ఆమెరు నాటి మధ్యాహ్నం మే మొదిటిసారిగా నేనిది కనిపెట్టాను.

ట : అలాగా! ఒకనాటి సాయంత్రం ఒక గాయకురాలు వచ్చింది. రునద్గర్గరు మన పరిస్థితులు తెలుసుకొందామన్న కుతూహలంతో. ఎందుకనో గాని ను వ్యామెకాళ్ళమీదపడి నెక్కినెక్కి యేడ్చావు. ఆమె చెవుల్లో గుసగుసలాడావు. అప్పుడే ఏదో కీడుమాడిందిని వూహించాను. సరే! జరిగిందేదో జరిగింది. పోనీ ఇప్పుడైనా ఏదో మందో, చూడో తిని జాగ్రత్తపడరాదూ?

జె : ఆహా! వీల్లేదు. (అలోచిస్తూ) మీరేమీ భయపడవలసిన అవసరం లేదు. నామూలం గా ఎవరూ నాశనం కారు. గమనించావో లేదో...కొన్నివారాలబట్టి నేను మీ అందరితో

కలిసి భోజనం చేయడంలేదు. తినడానికి కష్టగానికి వేరేగిన్నెలు పెట్టుకున్నాను ప్రాణన్నేహితురాలు మంకాను గూడా దగ్గరకు రానీయడంలేదు. ఇహ ఈ మగవాళ్లు - ద్విపాదపశువులు - వీళ్ళ సంగతా? నేను బుద్ధిపూర్వకంగా వాళ్ళకేమీ అన్యాయం చేయడంలేదు. వారంతట వారే ఈ జబ్బును మూటగట్టుకుపోతున్నారు.

ట : జెనీవ్ కా! నిజంగా అంతఘోరం చేయదల్చుకున్నావా?

జె : అవును నాకు పాపభీతిలేదు. దమదాక్షిణ్యాలులేవు నా తెలివితేటలతో, ధైర్య సాహసాలతో అద్భుతం గా నటించి వీళ్ళను మోహించి, కామించి పిచ్చికుక్కలనుచేసి వదిలిపెడతాను. మీరే మాడ్చురుగాని! ఆనందిస్తారు. ఆశ్చర్యపోతారు. (ఒక్కక్షణం ఆగి) టమారా! ఈ విషయం ఎక్కడా బయట పెట్టవుకదూ?

ట : అలాగే! ఎవరితోనూ చెప్పను.

[పెట్రోవ్ స్క్రీ ప్రవేశం అతన్ని చూడగానే మిగిలిన అవసారంతా చడీదస్వరూపం చేయకుండా బయటికి వెళ్ళిపోతారు. ఒక్క జెన్నీ మాత్రం మిగిలివుంది. అతనేమీ సంకోచించకుండా వచ్చి, ఆమె మంచంమీద ఆమె ప్రక్కనే కూచున్నాడు.]

పె : ఏమిటి జెన్నీ—అలా వున్నావు?

జె : ఏంలేదు. కొంచెం తలనొప్పిగావుంది. అంతే.

పె : దానిమీద దృష్టి వుంచుకోకుండా వుంటే సరి. అదే తిగిపోతుంది.

జె : ఏం ఫర్వాలేదు. మీరు ప్రక్కన వుంటే వాకిష్టమేంతో హాయిగావుంది. సరేగానీ—ఇంతకాలంబట్టి, దర్శనం అపురూపమై పోయింది.

పె : ఏం జేయను. విశ్రాంతి దొరకడంలేదు.

జె : ఎంత కష్టపడుతున్నార! నిజంగా చెబుతున్నాను మీలాంటి తమ్ముడొకడు నాకు వున్నట్లైతే అతనికోసం సర్వస్వం త్యాగం చేసేదాన్ని.

పె : ఎంత మంచిదానవు! నీదగ్గర ఇల్లాగే కల
కాలం వుండాలని ఎంతో కుతూహలంగా
వుంది.

జె : ఉండండి.

పె : కానీ—ఇంటికి వస్తానని చెప్పివచ్చాను.

జె : అంత ఆప్తులైనవారు ఎల్లాగూ కనిపెట్టకుని
వుంటారు. ఆ! ఈ దీపం ఇలాగే వుందనా?
లేక తగ్గించనా?

పె : డియర్ జెన్నీ!

జె : (అపవారింపుతో) ఉండండి. ఓపికపట్టండి.
(ప్రయాణానికేమీ తొందర? ఇటుచూడండి.
(అతని అణువణువునూ ఆమె నిశితంగా
చూచింది)

పె : ఏమిటి జెన్నీ వానైపు ఆలా చూస్తావు?
ఏమిటి నీ ఆలోచన?

జె : పెట్రో నామీద కోప్పడకుండా వొక్క
సారి గట్టిగా కళ్ళు మూసుకోండి కాదు
గట్టిగా మూసుకోవాలి. ఇంకా గట్టిగా. ఈ
వొక్కమాటు నా సరదా తీర్చండి. ఆ...
ఆలాగా...అంతే. ఇప్పుడు చూడండి.
అద్భుతంగా వున్నాడు. అశనిపూవు చూదిరి!
(తనలో) ఇతను కూడా నాశనమౌతాడు!!!
పెట్రో, కళ్ళు తెరవండి!

పె : ఏమిటి జెన్నీ ఇంతా?

జె : ఒక్కమాట అడుగుతాను నిజం చెప్పండి
పెట్రో. మీరు...మీరు చూడగలగకు,
మాలాటివారి దగ్గరకు రావడానికి కారణం
ఏమిటి?

పె : ఎంతి పిచ్చిదానవు. అందరూ ఎందుకు
వస్తారు. (స్త్రీ) అవసరం.

జె : అవసరం! కేవలం అవసరం!

పె : కాదు. కేవలం అవసరమేకాదు (మంద
హాసం చేస్తూ) నీ మీద నా కిష్టం నిన్ను
నేను ప్రేమిస్తున్నాను.

జె : అయితే పెట్రో నాకు శబ్దిచ్చే విషయంలో
మీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి? ఈ దౌర్భాగ్యపు
రెండు రూబుల్లు నా మొహాన పారేయడం
నా ప్రేమకోసమేనా? ఇలా చేస్తున్నందుకు
సిగ్గు వేయడంలేదా చెప్పండి?

పె : (కోపంగా) ఏమిటి ప్రశ్నలు? అంతా

శబ్దిస్తున్నాడు. నేను ఇస్తున్నాను. ఇందులో
వింత ఏముంది?

జె : మీరెప్పుడైనా, ఎవరైనా ప్రేమించారా?
ఏ పిల్లకయినా పూలు తెచ్చియిచ్చారా?
చెట్టాపట్టాలు పట్టకుని పార్లమెనాటి ఆనం
దాన్ని పంచుకున్నారా?

పె : ప్రతివాడూ తన యావనంలో యిటువంటి
పిచ్చిపనులు అనేకం చేస్తాడు. అందులో
ఆశ్చర్యపడవలసినదీలేదు. ఆలోచించవలసినదీ
లేదు

జె : మీరెన్నడైనా ఒక్కక్షణం మీ కుటుంబం
సంగతి ఆలోచించారా? మీ సంసారానికి
అకస్మాత్తుగా దరిద్రంపట్టి చూలాగే సతనమై
పోతారనుకోండి అప్పుడేం చేస్తారు?

పె : నా నెస్సెస్. అర్థంలేని వాగును. ఆలా ఎన్న
టికీ జరగదు. జరగడానికి ప్లేదు ఇకచాలు.
నే వెడుతున్నాను.

జె : వెళ్ళండి. సుఖంగా వెళ్ళిరండి. వెడుతూ
వెడుతూ ఎదురుగా ఆ చిన్న పెట్రోలో వున్న
పదిరూబుల్లు కూడా పట్టుకువెళ్ళండి. ఆ
ఆడబ్బుపెట్టి మీ అమ్మగారికి కళ్ళజోడు,
మీ పిల్లలకు బొమ్మలు కొనుక్కొని వెళ్ళండి.
చచ్చిపోయిన ఒక అనామకుగాలి జ్ఞాపకార్థం
ఇది తీసుకొచ్చానని వారితో చెప్పవచ్చు.
వెళ్ళిరండి.

(ఆమె కళ్ళలో నీళ్లు నిండాయి ఆకన్నీళ్ళకు
అతను మరింత కరిగిపోయాడు.)

జె : మనకు తిగవు లెందుకు జెన్నీ?

జె : (గాఢానికంగా) పెట్రో! రోగాలను చూచి
భయపడ్డావా? నీ పన్నెడైనా?

పె : అవును. రోగాలంటే నాకు మహాభయం.
భగవాన్! నువ్వు...నువ్వు...

జె : (చుట్టూడలేదు దూరంగా వెళ్ళి నిల్చున్నది.)

పె : నిజమేనా? నువ్వు...నువ్వు...నా జెన్నీ...
కాదు జెనీవ్ కా...రోగిష్టిదా! భగవాన్!

జె : పెట్రో! ఈ ఒక్కమాట వినండి మీరు
అదృష్టవంతులు. అందువల్లనే ఒక నీతిగల
స్త్రీదగ్గరకు వచ్చారు. మేము పతితులం.
భిష్టలం. వింటున్నారా? ఈనాడు మీ

జ లి ప కు వు లు

జీవితాన్ని నాశనంచేసి వుండేదాన్ని. కానీ ఆలా చేయలేను. వదిలిపెట్టాను.

పె : (అకస్మాత్తుగా మంచమీద కూలబడ్డాడు. రెండు చేతులతో మొహాన్ని కప్పకొని వెక్కి వెక్కి యేడ్చాడు.) భగవంతుడా! ఎంత ఘోరం! ఎంత దారుణం! కానీ... కానీ...నన్ను రక్షించావు.

జె : (మెల్లగా అతని దగ్గరకు వెళ్ళింది. అతనిని ఉద్దేశిస్తూ (కాన్ చేసుకొంది) నీవును నిన్ను రక్షిస్తాడు బాబూ!

[ఇద్దరూ విచారంగా ఒకరివంకనొకరు చూసుకున్నారు]

పె : నన్ను తుమించు. నన్ను తుమిస్తావా జెన్నీ?

జె : నన్ను కూడా మీరు తుమించాలి...నుళ్ళీ మనం ఒకరినొకరం కలుసుకోకపోవచ్చు.

పె : ఆలాగే! ఆలాగే జెన్నీ! నన్ను తుమిస్తావు కదూ? (వెళ్ళిపోతాడు)

[క్షణకాలం నిశ్శబ్దం. విచారం. ఆవేశం. అంతా జరుగుతున్న ఓపికలలా గోద రిస్తుంది. ఇంకెలా? లూ బ్యా లో పలికి వచ్చింది ఆమె మొహం విపరీతమైపోయింది. విపరీతమైన బాధతో కుమిలిపోతున్నట్లు కనిపించింది. నిలబడడానికి కూడా శక్తి వున్నట్లు లేదు]

జెన్నీ : లూబ్యా! ఇదేమిటి? ఈ సమయంలో! ఇక్కడకు వచ్చావేమిటి? అసలేం జరిగింది? చెప్పరాదూ?

లూ : వెళ్ళగొట్టాడు!

జె : ఎవరూ—రికోనికా వెళ్ళగొట్టాడా!

లూ : అవును నమ్మడానికి కష్టంగానే వుంటుంది. కానీ వెళ్ళగొట్టాడు. పగలంతా ధర్మ పన్నాలు ఏవేవో చెప్పేవాడు. కాని—

జె : అనుకున్నంతా జరిగిందన్నమాట.

లూ : జెన్నీ—ఇక నాగతి ఏంకావాలి? నేను నీ మీదనే ఆశ పెట్టుకున్నాను. ఇక్కడ వారంతా ఎలాగైనా నిన్ను గౌరవిస్తారు... నాకు సహాయం చెయ్యవూ?...దయచేసి అన్నాతో మాట్లాడి మళ్ళీ నన్ను చెప్పుకోమని చెప్పవూ?

జె : సరేగానీ—ఇవాళ భోజనం చేశావా?

లూ : లేదు. ఇవాళా నిన్నా కూడా లేను.

జె : ఏమిటి? ఎందుకనీ?

లూ : అంతా నాగురదృష్టం జెనీవ్ కా! నా కోసం వేరే గివోకటి తీసుకున్నాడు. ఇంటి పెత్తనమంతా నెత్తిన వేసుకున్నాడు. చిగువు చెప్పడంకోసమని కొందరు స్నేహితులను పరిచయం చేశాడు. కానీ—

జె : చివరకు ఆపరిచయమే (ప్రణయంగా మారింది కదూ?

లూ : లేను. లేను జెన్నీ! వాళ్ళ మాటలకు నుత రామూ వొప్పుకోలేను నేను కానీ ఆయన రికోనికా అనుమానపడ్డాడు. వారం రోజుల నుండి ఇంటిచాయలకు కూడా రావడం మానేశారు.

జె : సరే! ఇక నువు స్వైరరిహారం అలవాటు. చేసుకోవలసివచ్చింది కదూ?

లూ : ఊ! (ఇలా చెబుతూ కన్నీళ్ళుకూడుస్తూ ఆమె కుప్పలా కూలిపోయింది)

జె : ధైర్యం తెచ్చుకో లూబ్యా! ఇలా దుఃఖించి ఏం ప్రయోజనం?

లూ : జెనీవ్ కా! నీ వెలాగైనా తెలివైనదానివి. సాహసం కలదానివి అన్నాతో చెప్పి ఎలాగైనా మళ్ళీ నన్ను పనిలో జేర్పించు.

జె : ఎవరు చెప్పినా ఆదర్శురాలు వివేకం కాదు. మరి ఏం చూచుకొని ఎందుకూ పనికిరాని ఏమీ చేతకాని ఆయాభ్యుదయంబు వెళ్ళావు?

లూ : నువ్వే వెళ్ళమని సలహా యిచ్చావు.

జె : నేనా? సరేలే. ముంగు లోపలికి పని. [అన్నా ఒక్కసారిగా గాలివిసురులా లోపలికి వచ్చింది.]

అ : ఏమిటి? నిన్ను మళ్ళీ మాకొంపలోకి తీసుకోవాలా? బుద్ధిలేనిదానా! ఇన్నాళ్ళనుండి పరువూ, మర్యాదా లేకుండా బ్రతికి చివరకు మళ్ళీ ఇక్కడకు చేరావు. వెళ్ళు వెళ్ళు. ముండిక్కిణ్ణించిపో.

లూ : (వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ, ఆమె కాళ్ళమీద పడి) నన్ను కొట్టకండిమ్మ! కొట్టకండి. మీకు పుణ్యముంటుంది. ఇక నెప్పుడూ

యిటువంటి పనులు చేయను. చేయనంటే చేయను. మామ్మటికీ చేయను అమ్మా! అమ్మా!

జె : (పట్టరాని కోపంతో) అమ్మా! మర్యాదగా లూట్టాను నదిలిపెట్టు. గౌరవంగా (బతికాలంటే ఈపని చేయబోను

అ : నైఋత!

లూ : వద్దు వస్తు ఆరాక్షసున్నీ పిలవవస్తు మీగు చెప్పినట్లలా చేస్తాను. మీ చెప్పిన కుట్టు మన్నా కుడతాను. మీరేం చేయమంటే ఆపని చేస్తాను.

అ : లోపలకు పది! అక్కడ ఆలోచిస్తాను.

లూ : అమ్మా! అమ్మా!

అ : పది! పది!

[నాల్గు వెళ్ళిన కొద్దిసేపటికి ప్లాటానోవ్ లోపలికి వచ్చాడు. అతన్ని చూచి చెవిరిసి తిప భావాలు సరిచేసుకోవాలని జెన్నీ ఎంతగానో ప్రయత్నించింది]

ప్లా : ఏం జెన్నీ—కులాసాగా వున్నావా? చాలా కాలమైపోయింది నిన్ను చూచి! ఎంతో సంతోషంగా వుంది!

జె : (చేలవంగా) నాకూ ఆలాగే వుంది.

ప్లా : ఇదేమిటి? ఏమిటి జెన్నీ ఆలా వున్నావు? ఏమన్నా జరిగిందా?

జె : లూట్టా తిరిగి వచ్చింది.

ప్లా : నిజం?

జె : నిజమే!

ప్లా : అందరూ కార్యవాదులు కాదు జెన్నీ—

జె : ఆలా ఆని ఒక స్త్రీ జీవితంతో చెబుతా లాడడం భావ్యమేనా?

ప్లా : కాకపోవచ్చు. కానీ ఈలోకంలో పశుత్వం వున్నంతవరకూ ఇటువంటివి తప్పవు

జె : తప్పవు? నిజమే! ఇప్పుడు నాజీవితం గూడా నాశనం కాబోతున్నది. ఈ నాశనం తప్పదు.

ప్లా : కలవరపడకు జెన్నీ. పరిస్థితి ఏమిటో చెప్పు? నీకు కావల్సినవాణ్ణి, నీ కుటుంబంలో ఒక మనిషినీ భావించుకో.

జె : చూడండి ప్లాటానోవ్... నేను జబ్బుతో వున్నాను.... అర్థమైందా?... భయంకరమైన వ్యాధి.

ప్లా : చెప్పు జెన్నీ?

జె : ఓ నెలరోజులక్రిందట తెలుసుకున్నాను సరిగా ట్రిచిటి పండుగ ఆదివారంనాడు.

ప్లా : ఆ ఇద్దరు కుట్టనాటూ వచ్చిన రోజు కదూ? పాపం! జెన్నీ—ఆ తర్వాత వారిద్దరూ నరక ముఖినించాడు.

జె : నేనే కారణం అయివుండవచ్చు.

ప్లా : పాపం! చనిపోతూ, చనిపోతూ ఆత నేనుని చీల్చి రాకాడో తెలుసా? 'సాంసర్యం: సన్మార్గం: సద్బీజిత! ఇవే జీవితానికి సంత్రాప్తమైన సుఖాన్ని కల్గిస్తాయి ఈ న్యాయ వచ్చినందున నేనిక మిషిని కాదు ఒక శవాన్ని! క్షణికమైన సుఖానికి, వ్యసనానికి బానిసనై నిర్దాక్షిణ్యంగా ప్రేమ అనేది లేకుండా డబ్బుపాత్రని ఒక అబల శరీరాన్ని కొనుక్కున్నందుకు నాకీ నిత్య జుగవలసింకా!" పాపం! ఇందువలననే అప్పుడప్పుడు ఆతని మీద జాలి కలుగుతుంటుంది.

జె : నాకుమాత్రం, కొంచెమైనా విచారంలేదు.

ప్లా : పొరపడుతున్నావు. ఆత్మహత్యలంటే నాకూ నమ్మకంలేదు. కాని ఒక మహోత్సవమైన—ఆదర్శంకోసం ఆత్మార్పణం చేసుకొన్నవ్యక్తి ని జం గా అసాధారణమైన వాడైనా అయివుండాలి లేక సహానుభావుడైనా అయివుండాలి అందుకే నే అతనిముందు తిలవించడం.

జె : ఆశ్చర్యంగావుంది. నా కండులో గొప్పదనంగాని ప్రశ్నేకతగాని ఏమీ కనిపించడంలేదు. మూగ్గులు, మేధావులు, పడుదువాళ్లు, వృద్ధులు, నీతివంతులు, అనినీతివంతులు అంతా నాకు వొకటే. ఇప్పుడు అందరినీ నే జ్యేష్ఠిస్తాను. కారణం ఆలోచించండి ప్లాటానోవ్! అస్పృశ్యమైన కళ్ళలాన్ని!—అందుకే నీ వీరందరినీ నేను అసహ్యించుకుంటాను. జ్యేష్ఠిస్తాను.

ప్లా : పాపాణి.

జె : కాదు ప్లాటానోవ్! నాలోనూ సాత్విక భావాలే వుండేవి ఇదివరకూ. నన్ను కన్నతల్లి నన్ను లోకానికి అమ్మింది. నే నందరికీ

బ లి వ కు వు లు

- చెందినదాన్ని! అందరి వస్తువునూ నేను! అందరికీ నామీనా వాక్కువుంది. చైతన్య రహితమైన మొద్దులా, గడ్డిలా చూలిలా, పిగిలిపోయిన తాడులా నన్ను భావిస్తాను. ఓహో! అర్థంచేసికోండి ప్లాటానోవ్! నేను పడేబాధ మరెవరూ పడదు.
- ప్లా : నీవు చెప్పింది యథార్థమే! కాని ఆ సంకేతమే నిన్నొక అగాధంవద్దకు తీసుకుపోతున్నది. నీ కెవరూ తోడుదొరకరు.
- జె : అయినా మీ ఒక్కరిమీద నే నాక విశ్వాసం వున్నది.
- ప్లా : అసలు సంగతి చెప్పనేలేను?
- జె : ఇది నా అంత్యదశ అనుకుంటున్నాను. కలిగిన నష్టానికి పరిహారం కలిగించనుకుంటున్నాను. ఎవరి నీచమైన సుఖాలకోసం అహుతి అయినో వారి నే సర్వనాశం చేయాలనుకుంటున్నాను.
- ప్లా : కాని—నీదేశప్రజల నేకడు జెన్నీ ను వు నాశనం చేయడమకొన్నది?
- జె : అవును నాకు భేదాలు తారతమ్యాలు లేవు. మిత్రుడు, శత్రువు అనే విచక్షణ లేదు. మీరే చెప్పండి ప్లాటానోవ్? ఒక పసిబిడ్డను, అన్నెం వున్నెం ఎరుగని పసిపాపను ఒకడు నకిలిధిలో చిత్రహింస చేస్తాడనుకొండి. అప్పుడు మీ రతన్ని ఏం చేస్తారు? ఏం శిక్ష విధిస్తారు? చెప్పండి?
- ప్లా : నాకు తెలీదు? (అతని మొహం పాలి పోయింది)
- జె : మీ రతన్ని నిస్సందేహంగా చంపేస్తారు. ఇటు చూడండి—మే మందరం పసిబిడ్డలం, బలిపశువులం. పతితులైనవారలం మూగ్ధులం. అమాయకులం. శుద్ధివాళ్ళం. ఈ బరువును దించుకోలేకుండా వున్నవాళ్ళం ప్లాటానోవ్! దీనికి కారణం మీరు—మగవాళ్ళు. అందుకనే ప్రతీకారం తీర్చుకుందామనుకొన్నాను. ఇది మంచిదా? చెడ్డదా? చెప్పండి?
- ప్లా : నిజంగా నాకు తెలీదు జెన్నీ. నీవు అజిగిన దానికి జనాబు చెప్పలేను చెప్పడానికి సాహసించలేను
- జె : ఈలా చేస్తున్నందుకు నాకు బాధలేదు పశ్చాత్తాపం, దయ, జాలి ఇవేమీ లేవు. కాని ఓ గంటక్రితం వొక కుజ్జరాడు నన్ను చూడడానికి వచ్చినప్పుడు అతన్ని మోసగించలేక పోయాను అతని డబ్బు అతని కిచ్చేశాను. నాలోని బలహీనతను చూపించాను ఎందుకలా చేశానో నా కిప్పుడేమీ అర్థం కావడంలేదు ప్లాటానోవ్! మీరు ఎంతో గొప్ప మేధావంతులు. అనుభవం గడించిన వారు. నాకోమార్గం చూపించండి చూపించండి ప్లాటానోవ్!
- ప్లా : (అలోచిస్తూ) నాకు తెలీదు జెన్నీ? నీకు సలహా చెప్పడానికి విషయపడి కాదు. నిజంగా నాకేమీ తెలీడంలేదు. అర్థం కావడంలేదు. ఇది నా శక్తికి అతీతమైన విషయం. ఈ విషయాన్ని నా ఆత్మగాని బుద్ధిగాని గ్రహించలేకపోతున్నాయి. ఈ సమస్యకు పరిష్కారం నాకు తెలీను.
- జె : నాకూ అర్థం కావడం లేదు. నేను అనుకున్నదీ, ఊహించిందీ అంతా తప్పుని మాత్రం తెలుస్తున్నది. అందుచేత ఇక నిష్పాదు చేయగలిగింది.....మిగిలిందీ ఒక్కటే.
- ప్లా : (ఆవేశపడి) వద్దు. వద్దు. అంతి ఘోరం తలచెట్టకు జెన్నీ!
- జె : ఇక నాకు మిగిలినట్లా...ఉరిపోసుకు చావడం.
- ప్లా : జెన్నీ!
- జె : ఆలోచించాను. నాలో శూన్యం తిప్పు మరేమీ లేదనిపిస్తున్నది. జీవితమే నన్ను మోసగించింది. సరే! ఇక మీరు వెల్లిరండి ప్లాటానోవ్! ఏం చేయడంబుకున్నానో అది చెప్పాను. అంతకన్నా ఇంకేమీ చేయలేను కూడా.
- ప్లా : అటువంటి పిచ్చిపనులేమీ తలచెట్టకు జెన్నీ. నిన్ను బ్రతిమాలకుంటున్నాను. ఆలాట

- పని ఏదో చెయ్యకు. ఏదీ చేయనని జై : పోతే మళ్ళీ జన్మలో ఏం జరుగుతుంది? ప్రమాణం?
- జై : ఎందుకండీ ఈ ప్రమాణం? మనసులో అంటే మరణానంతరం? అది స్వప్నాలు లేని, అంశకాదబంధురమైన మానవమేనా?
- ప్రశ్న : నాకు తెలీను నీతో అబద్ధాలు చెప్పడం నా కిష్టం లేదు.
- జై : సరే! ఏం చేస్తాం! వెళ్ళిరండి కానీ ఈగీసు గాలిని మాత్రం జ్ఞాపకముంచుకోండి. మీగు సుఖంగా వుండాలని మాత్రం ముఠాగార్తగా వాంఛిస్తున్నాను. అంతే.
- జై : ఆ! ఈ వొక్కపళ్ళకు సమాధానం చెప్పి పొండి ప్లాటానోవ్. దేవుడున్నాడా? లేదా? ప్రశ్న : జెన్నీ! జెన్నీ! ఆ పనిమాత్రం తలపెట్టకు జెన్నీ! అంతే నే కోరేది! (వెళ్ళిపోతాడు)
- జై : ఈ ఒక్క విషయం చెప్పండి.
- ప్రశ్న : ఏంజనాబు చెప్పను. ఈ విషయం నాకే తెలీను. దేవుడున్నాడే నే ననుకుంటున్నాను. కాని మనం పూహించుకొంటున్న విషంగా మాత్రం లేదు. అంతే నే చెప్పగలిగింది.
- జెన్నీ : బలి పసుపులం! ఇంతకన్నా ఏం చేయగలం? ఏదీ ముక్తి? పతితలం! మరణమే మా కాశ్రయం లాబ్బా! లాబ్బా! (పిచ్చిగా అరుస్తూ లోపలికి వెళ్ళిపోతుంది)

[తెలు]

క రి ఖి లం

“ శి ఖి ము ఖి ”

చతురశ్ర డేత్రంలో ప్రతిపక్షుల డేత్రం.

సైన్యానికి చుక్కెదురుగా ఒక సైన్యం...చతురంగాలు ... షోడశ స్వరూపాలు...చతుష్పతి స్థానాలు. చతుష్టయ గుణితపు, డేత్ర గణితపు పరిణామాని (Progression) కది చరమ సోపానం.

శిఖి, గతివిశేషాలూ సితాసితాలకి సమానధర్మాలుగా శోభిల్లేయి. సామ్యాని కంతటితో స్వస్తయింది.

పగా, జగీషా ప్రతిద్వంద్వలకి ప్రేరణశక్తు లయ్యాయి. అంతటితో పోలిక అంతమయింది.

శ్వేతస్కంధావారం సంహతంగా (serried) గా విడిసింది. ఎదిరించి, ఉడ్జీగా

టీప్యణి :

1 డెల్ ఫిక్ ఆరెకిల్ —టూకీగా చెప్పాలంటే, ఇదమిత్రుని ఖచ్చితంగా విషయాన్ని తెలియ జెయ్యని గ్రీకు సాధ

2 ఫ్యాక్ట్ కెటో —చదరంయొక్క ఐమాలల (long diagonals) ను శీకటు కాపలాలో ఉంచే ఎత్తు. (B-N2) .

3 టున్గ్ ట్నాన్వింగ్ —ఏ యెత్తు వేసినా అపాయం తప్పని పరిస్థితి.

4. మనశేశపు ఆట ప్రకారం రాజుకి కోట కట్టడమనే (castling) ఎత్తు లేదు. దానికి బగులు ఒక గుర్రపుగంతు వెయ్యవచ్చును.

5. ఆన్ ప్రిజ్ —మరణావస్థ (చదరంగం పరిభాషలో)

పూర్వమయిన నల్ల బలం క్షీణోత్పలచయం లాగ నప్పి వుంది.

ఆమే, అతడూ అభిముఖంగా E-3 కాపురంలాగ కూర్చున్నారు. పనిచెరువునీ, పశ్చముద్ధ భోజనాన్నీ కలిపి పలికించిన డెల్ ఫిక్ ఆరెకిల్ (Delphic Oracle) వంటి తెలుగు సామెత ఉపశ్రుతిగా ఉపయోగ పడలేదు. ఫలితం కామూ, పండా? అన్న విషయాన్ని చూళికా ప్రాయంగా నయినా సూచన చెయ్యలేదు.

కదనం కవినమయాల కిది అదను కాదంది. వైరుల విరోధం అలంకారాల వరకూ వ్యాపించింది. షోడశకళాపూర్ణ మయిన శుక్లపక్షం కువలయానందకరం కా లేదు. పరంతప విక్రమార్కుడు పడతి ముఖపద్మానికి ప్రీతిని కనుపరచ లేదు.

తమ నెలవులు తప్పక పోయినా మిత్రుడు శత్రువు కావచ్చునని శతకానికి సవరణగా సుమతికి కొత్త సుద్దులు చెప్పా లనుకుంది సుదతి.

కైరవాలు తీర్చిన తమ్ములతో సార సాన్య జ్ఞాతివైరం పెట్టుకుంది. శుక్లపక్ష విన్యాసాలతో విక్రమార్కుడు సహజవైరం పెట్టుకున్నాడు.

పాణినే పణంగా ఒడ్డిన పణ్యాంగన వైయెత్తు కాయ త్వపడింది. పరంతపుడి పరా

క్రమాన్ని భంగపరచాలన్న పట్టుదలతో సర్వతోభద్రబంధంవంటి చదరాన్ని సింహావలోకనం చేసింది. గడికొక అక్షరంగా గణించి అప్యకవినుంచి ఎరువు తెచ్చుకున్న వృత్తంలో ప్రథమ పాదాన్ని విలోమ (Palindromic) ప్రార్థనగాపఠించింది: “వంచే నదా దానదేవం.” సంతృప్తుడయిన ఛాందసుడు రెట్టించి పంక్తికి పదహారక్షరాల “అశ్వగతి”ని స్ఫురణకు తెచ్చేడు.

ఆ వృత్తపు సూచన సంగీకరించిన అతివ పంచధారా ప్రావీణ్యాన్ని ప్రదర్శించే పారశీకాన్ని పురికొల్పింది. కైజామోరనెత్తిన తేజి విద్యావిహీనుడిలాగ, ద్వాపర ధర్మంలాగ పాదద్వయం మీద గెలిచింది. అధర్మాభ్యుత్థానంలాగ మరో ఖురయుగాన్ని పైకెత్తి, గాలిలో కయ్యానికి రెండు కాళ్లు దువ్వింది.

అశ్వస్తుతం, స్త్రీచిత్తం కూడా అవగాహన కాలే దారాతివీరుణికి, సంగతినందర్బాలు కనుక్కోమని శకటను సిద్ధం చేసేడు. పగవారి ప్రక్కలో బల్లెం వంటి ఫ్యాన్చెట్టో (fianchetto) లో నిలబడిన అరదం ఆకేకరంగా ఆనుపానులు చూసుకుంది.

ఉచ్చైశ్రవం పట్టపగ్గాలూ పగవారూ లేని మేధాశ్వంలాగ ముందు కురికింది, తత్తడి హుళక్కి అన్న తప్పటూహాలు చెల్లాచెదరయ్యేటట్లు హేపించింది. రథరక్షణలోనున్న రహదారికి రెండుగళ్ళవతల వాలింది. దూరానికి దుమికిన అశ్వాన్నడ్డు కోవడానికి అరద మశక్తమయింది. బండి ఓడవలసిన పరిస్థితి వచ్చింది. రేఫం వంటి శకటం ట్రాచ్చవడిపోయింది.

అవారిశ్రమయిన వారునంతో వారణం వప్రక్రీడలకు తలపడింది. కరి సరికట్టడానికి శివదీ...ఈ...తూపరూ రాలయిన సాని సామజ - దానవ - భేదక దంపకాన్ని పఠించగా చతురోపాయం తోచింది.

ఆదిలో ఏకనచన ప్రయోగాని కలవాటుపడ్డ భటులిద్దరూ “తానుత్తమ” అన్నంత పురుషకారంతో ఆహమహమిక కనుకరచేరు హయగతుణాని భాగ్యపుణ్ణంకానికి పిలిచేటంత నింకింతో ఒక బంసు పారశీకానికి బాసటగా నడిచేడు. నడచెనా గంధ గండక బంధ ధుర్య వేదంప తుండుము నటుండుండు మనెను. దానితో ద్వీపానికి ధైర్యం విలోల మయింది. ప్రస్థానత్రయ భాష్యకారుణ్ణి సైతం భయపెట్టగలిగిన గజం పలాయనం తథ్యమనుకుంది...

సమరం తుములు మయింది. పక్ష్యాంగన పణంగా బడ్డినదే సైచేయిగా ఆట నడిపించింది. తెలుపులు ఛాకకి తాళలేని కలువలు కసలిపోయాయి. ఝాస్సినంటి జాణముందు తన బాతాలు సాగక ఖిన్నుడయ్యాడు పరాతప్పుడు. “టరకారా భేదకారా (డశ్శుభో ధస్త్యకాఽతి కృత్)”.... వగైరా అక్షరగుణ విచక్షణ చేసిన వివేకుల కావిషయం ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించలేదు.

వేశ్య సామాన్య కాదని స్వీయానుభవం మీద తెలిసివచ్చేటప్పటికే ఖిన్నుడికి కాలం మించిపోయింది.

(Zugzwang) ట్సగ్ ట్సవంగ్

* * *

వీగిపోయే బలాలని వేళాకోళం చెయ్యడం ద్వారా మోమోటమిని మరుగు

ఋరచుకో దలచేడు మగరాయడు. పుణ్యాహ
వాచనం కలశను మూసిపట్టుకో బోయేటట్లు
చెయ్యి ముందుకు చాపి, మరణావస్థలోనున్న
మంత్రిని ముట్టుకున్నాడు. బహువరాకో
పలికే గొంతుతో ఘోషించినట్లన్నాడు:

“రాణీసా హే బా*”

ఉలిక్కిపడ్డ కలికి కళ్ళెత్తి చూసింది.

“ద్వాత్రింశన్మంత్రిలూ సాలభంజికా
సంఖ్యకి సరిపోయేరు. అదనపు అమాత్యు
లను జేర్చి ఆ సామ్రాజ్యసంతం చెయ్యడ
మెందు కనిపించింది.”

చదరంగం గళ్ళలో కదనం చేసే
సాలభంజికలకే కాక సింహాసనం మెట్లమీద
కథలు చెప్పే సాలభంజికలకి కూడా సంఖ్యా
సామ్యం వర్తించిందనుకుందామె

“అయితే?”

“కాకపోతే, ‘కరణేషు మంత్రి’ అని
రాణిని వజీరుగానే వ్యవహరించి ఉండే
వాణ్ణి.” — ఆమె నుదుటి మడతలు చదును
చేసి, బామముడి విప్పేటట్లు విశదీకరించేడు.

“మంత్రి” అని మనమూ, “రాణి”
అని విదేశీయులూ వాడే పారిభాషికపదాలకి
ఆటలోనే కాకుండా ఆర్యోక్తి ద్వారా
కూడా అభేదాధ్యవసాయం జరిగిందన్న
సంగతి గ్రహించి విస్తుపోయింది, వేశ్య.

“వాగ్మిని, పో!” అని మెచ్చుకుంది.
కాని వజీరన్నందుకు వేళాకోళం చేసింది.

“రంభ వంటి దానివి జంభాసురారి
ప్రయోగాలని ఋరిహించవచ్చునా?” అని,

* పాశ్చాత్యులు చదరంగంలో “మంత్రి”ని
“రాణి” అంటారు.

అనువదించే డతడు: “...కదలుడు చాటి
చెప్ప డెరుగం దెరగంటి వజీర్ల కీ యెడకా
అని పలికి యంతిపురికిం జనె సురపతి.”

రన్ ఆన్ వర్స్ (Run on-verse)
లాగ నడచిన రెండు వృత్తాల తుదా-
మొదళ్లనీ వేరు చేసుకుందామె. కాని
పద్యా లేప్రబంధంలోనివో చప్పన జ్ఞాపకం
రాలేదు. కందాన్ని కడదాకా చదివిస్తే,
కవిపేరు తలపుకు రాకపోదన్న ఆశతో
అడిగింది:

“శేషం—?”

“వెంకటపతి!” — పక్రోక్తిలో
నూటిగా సమాధానపరిచే డామె అడగని
ప్రశ్నని.

ఆటనే మరపించే మాటసాంపుకు
ముగ్ధురాలయింది మగువ. మరులుగొన్న
మనసులో మనసిజవికార మంకురించింది.

మానసంలో కూడా.

కొండనంటే కొండకొన నున్న
కోనేటిలో గ-గ-న కుసుమాలవంటి రా-జీ
వములు గగ్గోలుపడ్డాయి. మకరంద
మాధుర్యమును గ్రోలు మధుపంబుబోయెకే
మదన శరాసన హార్వి కావడానికి! అని
వాపోయిందొక వనరుహం. మాయురె
భృంగమా! అంది మరొక అరవిందం.
వెనుకటి గుణ మేల మాను? నంది వేరొక
వారిజం.

గుణం అర్థాంతరాని కనుగుణంగా
చంచరికాలు యుంకారానికి బదులు వెనుకటి
టంకారం చేనేయి. సీరజనా యకత్వం వదిలి
వెనుకటి నారిగా మారేయి.

ఎడబాటు కోర్వలేని అబ్బాలాశు
గమనంతో అభులను జేరుకున్నాయి.
అంబకాలయ్యాయి. విరహానికి గురికావ
డానికి బదులు విరహిణులను గురికొన్నాయి

కాముడు కటకాముఖ హస్తంతో
కమలాలని సంధించేడు.

వేయని బాణాలూ, తీయని బాధలూ
వనితను వెతబెట్టేయి. ఇణంగా ఒడ్డిన పాణి
నప్పనంగా అభిముఖుడి కిమ్మని ప్రేరే
పించేయి. ఆట నోడిపోవాలన్న అభిప్రాయం
కలిగిందబలకి.

కాని అభిమానం మనోరథానికి శల్య
సారథ్యం చేసింది. క్షణకాలంపాటు శ్రీబుద్ధి
ప్రణయాంతక మయింది. అతని చెక్కిళ్లతో
సరసాలాడే చూపులు చదరంమీదికి దిగ
జారేయి.

దృష్టి తగిలిన నలుపులు దద్దరిల్లేయి.
కోట కట్టుకోలేని రాజు రాహుతుడై గంతు
వేనేడు. అవాంతరాన్ని తొలగించుకొని
విరావతం తెరచి రాజంది స్వామిభక్తిని
కనుసరచి శకటడ్డుపడింది. కామికాజీ
(Kamikaje)* గమనంతో కదలిపచ్చిన
సామజం బండిని బరిణెలోనికి ఇంపించి.
ఆ సాహసానికాశ్చర్యపడ్డాడు రాజు.
గత్యంతరంలేక గజాన్ని సంహరించేడు.
పడతి పన్నుగడ ఫలించింది. పగరాజు పరి
వారానికి దూరమయ్యేడు. రక్షణలేని
రంగం మధ్య చిక్కుకున్నాడు. ఒంటరి
రాజును వెల్లబలాలు వెన్నంటి తరిమేయి.

కాందిశీకు డయిన కువలయాధిపుడు
గడి-గడి గండంగా గడచి ఆరాతి రాజు

* కామికాజీ=ప్రభు కార్యార్థమై ఆత్మ వివాహ
నికి ఉద్యుక్తులయే జపాన్ విమానచోదకులు.

కారవ ఈతిబాధంత ఆనన్నుడై నిబబడ్డాడు.
విజయవిలాసం వెల్లివిరిసేటట్లు కలికి ముఖార
వింద మల కల్వలరాయని తోసిరాజనెన్.
ఆ తుది సంరంభంతో అతని ఆట కట్టింది.

* * *

సాడుపుకథవంటి సామెత పూర్వార్థం
అర్థం నిశించి. అభిముఖులంకించిన
(కాబోయే కాపురం) పరిణామం ఆరు
మూడయింది.

* * *

అమాత్యుడు ఆన్ ప్రైజ్ (en prise)
అయిన క్షణంనుంచీ ఓటమి తప్పదని నిశ్చ
యంగా తెలుసుకున్న నిర్జితుడు నిశ్చింత నభిన
యించేడు. ఆట పోయినా, అపహాస్యానికి
గురి కాకూడదనుకున్నాడు. ఎప్పుడు నవలో
దనం చేసుకోగా బంధికశృంగారలేసి రెండు
తప్పులు కళ్ళకికట్టినట్లు కనబడ్డాయి. సంకట
పరిస్థితులలో సహాయపడని శకట్ల పొరపా
ట్లవి. వేశ్య వేశాకోళాలకి పూనుకుంటే,
ముందుగా తన బళ్ళ మీదికే “బళ్ళు
తోలుతుం”దని గ్రహించి, సమాధానాలకి
సిద్ధపడాలనుకున్నాడు.

తాను తలచినట్లే సాస్తి తెలచింది.
బళ్లనిచూసి పకాలున నవ్వింది “రొండుకి
రొండే కొండపా!” అన్నట్లున్నాయి,
అంది. “రాజును రక్షించబోయి శతాంధాః”
అన్నట్లు నడిచి చచ్చిన శకటాకటీ, హైద
రాబాద్ శిక్షించలేక స్తంభించిపోయిన శక
టాకటీ!...

“అచ్చతెన్ను లీరితిగ,” అని హేళ
నగా కొనిరింది. “పోతే గుడ్డెద్దులాగ పోతుం

దొకటి, పోలేక రాయిలాగ పడుంటుం దొకటి!”

“సంస్కృతంబు పచరించినపట్టన,” అన్నాడు చిన్నబుచ్చుకోదలచుకోని చతురుడు. “గచ్చతీతిగాః; నగచ్చతీతి నగః!”

క్షణక్షణమయిన జవరాలిచిత్తం జల్లుమంది. జగీష తెచ్చిన అగచాట్లను తలచుకుని తల్లడిల్లింది, మాటసాంపుకు మరులు గొన్న మనసు మళ్ళీ మన్మథ బాధ పడింది.

బలంబులు రెండును గెల్వనేర్చునని భ్రమపడ్డ పడతి, పాపం అతడు తనను జయిస్తే, తానతనుణ్ణి జయించవచ్చునని ఆశించిన అతివ, పాపం. మోమోటమి కోర్వలేక, ఆటగెలిచి తెచ్చుకున్న అపజయాన్ని తలచుకుంటే ఉప్పెనగా దుఃఖం వచ్చింది. సాని సానుభూతికోసం సఖిదగ్గరకు జేరింది.

“తన్నోడి నన్నోడేనే!” అని నిర్జితుణ్ణి నిందించి ఏడ్చింది.

ఆమె కష్టాన్ని తొలగించడానికి చెలికి సామాన్యమయిన ఉపాయంతోచింది. పరాజితుణ్ణిపరిహసించి, రెచ్చగొట్టి, రెండవ ఆట నాడించాలనుకుంది. మానిని అభిమానాన్ని మాన్చి, ఆమె చాతుర్యానికి తన చేతగానితనాన్ని చేదోడువాదోడు చేసి, ఆట నోడించి అతణ్ణి గెలుచుకునేటట్లు చెయ్యదలచింది. ఆ ఆలోచనతోటే అతడున్న చోటికి సానిని వెంటబెట్టుకుని వచ్చింది.

ఒంటరితనంలో ఊసుపోకకి అతడం గుప్తమధ్యమాలమధ్య బళ్ళని తలక్రిందుగా పట్టుకొని బొంగరాలు తిప్పకుంటున్నాడు.

కాలి అలికిడికి కళ్ళెత్తి చూడగా చెయ్యి జారిన శకట్లు చలికిలబడ్డాయి.

కొత్తమనిషిని చూసి చిరునవ్వు నవ్వేడతడు అక్కరకురాని యరదము లంటూ బళ్ళని “పరాసికం”గా పరిచయం చేసేడు.

They toil not, nor do they spin — “కాయకష్టము నాస్తి కదురొడక సుస్తీ” అన్నాడదే ధోరణిలో.

పరాజితుడి బడాయిపలుకు పడతికి నచ్చలేదు. “భంగపడ్డ బళ్ళకి “బైబిలు” అనువాదంకూడా ఎందుకూ?”

“బిషప్పలు కనుక.”*

హాస్యాన్ని లక్ష్యం చెయ్యక, ఆమె వచ్చిన పనికి పునాది వెయ్యడానికి పూనుకుంది. ఆట మళ్ళీ ఆడడాని కుసికొల్పేటట్లు ఘాటైన మాటల్ని వాడింది.

“ఆడదాని చేతిలో ఓడిపోయేరు. పేరు పోగొట్టుకొని పైగా పరిహాసా లాడుతున్నారు. మీ ఒంట్లోది నెత్తురా, నీరా?”

చెలి నుడి-కారాల కతడు మండి పడి వెళ్ళిపోతాడేమోనని భయపడింది, సాని. స్వయంగా తుమాహాలు చెప్పుకోబోయింది.

“నీరు!” అన్నాడంతలోనే, అతడు నిర్లక్ష్యంగా. “జీలంజలం. పేరు పురుషోత్తముడు, పోయిందేమీలేదు.”

జవాబుకి సాని గుండె జిల్లుమంది. సఖిమాత్రం చిరుమంది.

“చింత చచ్చినా పులుపు చావదుట! పరాజతులయినా బింకపుమాటలు మానక పోవడంలో విశేష మేముందిలెండి!”

“సామెతకయితే అలంకార ప్రాయముగా నరిపోయింది కాని విశేషం నా మాటల కెలా నప్పతుంది?”

ఆ చమత్కారాన్నర్థం చేసుకుందుకు చంద్రులలో కాన్ని చింతన చేసుకుంటూ చెలికిమ్మనకుండా ఊరుకుంది. అవకాశాన్ని వినియోగించుకుని అత డెదురుదాడి సాగించేడు.

“నవ్వనువదించిన విశేషాలంకారం కంటే నీనవ్వంతమయిన నిర్దుక్తికమే అందంగా ఉంది.”

“నిర్దుక్తికం?” అందామె, పుస్తకం పునశ్చరణ నాపుచేసి. “అటువంటి అలంకార మెప్పుడూ వినలేదు.”

“వినబడక పోవడమే దాని విశిష్టత. విభూషణం మాన...”

“సిగ్గు! సిగ్గు!”

“అదుంటే అలంకారాలక్కర్లేదు.”

“భర్తృహరి సుభాషితాలు బాగా వంటబట్టేయే?”

“భర్తృహరికి,” అని తప్పుదిద్దే డతడు, చిలిపిగా. “జీర్ణమంగే సుభాషితం అన్నవి శతకకర్త మాటలు.”

పెడద్దాలూ, పిడివాదాలూ-అనుకుని విసుగెత్తిన చెలి విరమించింది.

సఖి చాలించిన సంభాషణను సాని సాగించదలచింది, మాటల్ని మాటుపెట్టి మరికొంత కాల మత ణ్ణాపుచేస్తే, ఈ

లోపులో ప్రతంచెడకుండా నరుణ్ణి దక్కించుకునే ఉపాయం తోచకపోదన్న ఆశతో. ఏ విషయా న్నెత్తుకోవాలో తోచక నలువంకలా కలయజూసేటప్పటికి సభితులందరినీ నొసంక చీకట్లని చిల్చుకుంటూ వచ్చి కనబడింది.

చదరంగంలో పావొడ్డి సంకెం గెలిచింది గనుక గోష్ఠి నుష్క్రమించడానికి అదే ఎత్తు వాడవచ్చి, చంద్రుణ్ణి చూపుతూ అంది:

“అంకం కేసి తిలకి రే!”

“చీకటి తప్పని!”—హోజరు జవాబు లాగ అన్నా డతడు.

నిజానికి నూలుపోగంత చంద్రుడిలో నిశి పీతాంగ తమచ్చు కనబడడం లేదు. అయితే, దోషాకరుడి తప్పులు తనిపుకు తెచ్చే ప్రస్తావన నెందుకు తప్పిందని అతని కనుమానం కలిగింది. ఆలోచించగా అర్థమయింది, అది తన సిగ్గునునాన్ని నిరోధించడానికి నెపం మాత్రమేనని.

ఆకూతజ్ఞుల అతనిలో అంతకుముందు కలగని ఆశా కంకురార్యణ చేసింది. సంకెం పట్టుదలకేగాని ప్రణయాలకి తాను లేదనుకున్న సడతి మనస్సులో పంచళిరుడి ప్రభావం పడిందని గ్రహించేడు. చదరంగానికి లోబడని సానిని చమత్కారాలతో జయించదలచేడు.

నీ నవురు నన్నము గానూ! అన్న నీలాసుందరి శాపం తగిలి చిక్కిన చంద్రుని వైపు చెయ్యి జాపేడు. వృద్ధి తయార విషయాన్నెత్తుకోకుండా, తిట్టి దీవించినట్లన్నాడు.

“దిన దిన ఖండం, దీర్ఘాయుష్షు.”

“జైవాత్మకుణ్ణి వర్ణించడంలో చూపిన చతురత శుక్లపక్షాన్నోడించడంలో కనుపరిస్తే జితాస్మి అని ఉండునుగదా!”
—పౌరపాటున ప్రకాశమయిన స్వగతంలా అనుకుందామె

సాని తనమీదికి తోసిన తప్పు నోడు దైవజ్ఞులమీదికి తోసి తప్పించుకోదల్చిచేడు.

“సిద్ధాంతాలు పూర్వశక్తిమే బలీయమని గణించి పడేసేరు. వరం నాపరమయింది. నా చతురంగ బలం పంచాంగ బలంముందు పనికిరాలేదు. ఆనందాది యోగాలు కూడి రాకపోతే ఆట నెగ్గడం మెవరితరం?”

అతని అపహాస్యాల కక్కను తీర్చుకునేటాడు కదను దొరికిందని సంతోషించిన చెలి బొచితినిలెక్కచేయకుండా గీర్వాణంగా అంది:

“నిందతి కంఠక మేవ ప్రాయశ్చస్క...”

“పూర్ణయశావనయితే శ్రియంపదనో అనసూయనో నిందిస్తుంది,” అన్నాడతడు, ఆమె నోర్రొక్కిలో మూత పడేటట్లు. “ఉన్నదానికీ లేనిదానికీ ఇతరుల్ని నిందించడం అతివలకే సహజం.”

మాటపడ్డ వేశ్య మగవారి తప్పులెన్ని తీరాలనుకుంది. పాతకోపాలని జ్ఞాపకంచేసుకుని పరుషంగా అంది:

“అతివల నయినవాటితోటి కాని వాటితోటి పోల్చడం పురుషుల ప్రకృతయినట్లు!”

“త్రిమూర్తులనీ కాదని తన్వంగిని స్తుతించిన అమరుణ్ణి తలుచుకుంటే అలా అని ఉండవు,” అన్నాడతడు తాపీగా.

“ఆయనకేం, కవి రమకః,” అని ఒప్పుకుందామె. “అలం కమల జన్మనా అని ప్రారంభించిన పెద్దమనిషి మాట?”

“అతని అపరాధ మేమిటి?”

“కృత్యాద్యనస్థలో కైచాపులు చేసి కడకి కలికిని కర్రతోటి, కాలకూటంతోటి పోల్చడమే.

“ఉత్సుల కాంగయస్తీం...ట! ‘నమత’ అన్న నోటితో ‘యోషని యప్తిగా ఎట్లా వర్ణించగలిగేవో!—అవమానోత్తర పద కర్మదారువు సమాసం అనాలి కాబోలు దీనిని!”

ఆమె కోపానికి నవ్వుకున్నాడతడు.

“కొమ్మా అంటే చెడని కోమలత్వానికి యస్తీ అంటే నష్టమొస్తుందా?” అన్నాడనునయించేటట్లు. “పైగా ఎంతటి చిగురు బోడి కయినా మాన్యడిపోవడం మన్మథావస్థ.”

చతుఃప్రీతిగా చూసిందామె, సమర్థనకు సంతసించి.

“అది సరే,” అంది, కొంత శాంతించి. “కాని, అద్యాపి నో య్యతి హరః కిల కాలకూటం అనడం సరసమయిన సామ్యమేనా? ధ్వని అవాచ్యం! అలంకారం విషమయం...”

ఆమె ఆఖరిమాటతో ఉపాఖ్యానం జ్ఞాపకం వచ్చిందతనికి. సమర్థించడానికి

వీలులేని పరిస్థితిలో చమత్కారమే శరణు కున్నాడు.

“కాలకూటాన్ని కళ్యాణప్రదంగా మార్చుకున్న కలికి కథ తెలుచుకుని గర్వ పడడానికి బదులు సామ్యాలకి జడును కోవడం జాణతనమేనా?” అన్నాడు. “విషం మింగవలసిన గళానికి విషయానందాన్ని లభింపజేసిన వనితవృత్తాంతం తెలియదూ?”

చంద్రహాసుడి పెళ్ళిధర్మమా అని చాయంగల విన్నపాలై తెలిసిన పడ్డాడు.

ఆమె హృదయంలో కవిమీది కోపం మాటకారిమీది మోహానికి తావిచ్చి తప్పుకుంది. ఉండబట్టలేని మనస్సు ఊరుకో నియ్యలేదు, నీళ్లు నమిలితే లాభంలేదనుకుని సుదతి నోరువిప్పి అంది:

“మాటలతో మనస్సు సపహరించేవు చేతలతో చేతిని స్వీకరిస్తే చౌర్యం నబబుగా ఉండిపోను. పందెం గెలిచి పణంగా బడ్డిన పాణిని గ్రహించి పాలించడానికి బదులు బాధలకి గురిచేసేవు.”

“మాటలకి మనసిచ్చేవా? నా చేతగాని తనానికి చేతిని స్వీకరించు. చౌర్యమేమీలేదుగాని నబబు మాత్ర మాతుంది.”

“మరి నా పరతుమాట?” అందామె ఆశల్ని చెదిరిపోకుండా అదిమిపట్టుకుని. “పందెం గెలిచిన వానికే పాణి నిస్తా నని వ్రతం పట్టేను.”

“పరతు లిద్దరికీ సమానమే. చేతుల నొడ్డుకున్నాము. జయించేవు. గెలుచుకున్న కరాన్ని గ్రహించడమే నీకు కర్తవ్యం!”

తీరని ధర్మనందేహంనుంచి తెరిసిన పడిందామె. మైచేయిగా ఆటను నడిపించిన చేతిని పందెంగా గెలుచుకున్న చేతితో పెన వేసింది. అభిముఖులైను పది చేసుకున్నారు.

కసిగా ఆరంభమయిన ద్యూతం కరిఖలంగా ఆఖరయింది.

ఆ రెకిల్ వంటి సామెత ఉత్తరాధానికి (పశ్చిముద్ద భోజనానికి) అర్థం పెళ్ళని తెలిసింది.

ఆరు మూడు కాపురం పశ్చిముద్ద భోజనం అన్న ఉన్నెశుతి చూళికా ప్రాయంగా సూచించిన ఫలితం కాయా పండ్లూ కూడా నని చివరకి బోధపడింది.

నాలు చదరంగం బల్లమీద సాల భంజికలని పక్కకి పడహారేసి చొప్పుర పేర్చి, పాణిగ్రహణం చూడడానికి పేరంటాల్లని పిలుచుకువచ్చింది. బామ్మూ నోము చేసుకుని భర్తను సంపాదించుకున్న అతివ సంతా అభినందించేరు. గెలుపోటములు లేని కరిఖలం కథను విని నోములోని భాగాన్ని నెమరుకు తెచ్చుకున్నారు.

“చూస్తీ చూస్తీ; ఏంచూస్తీ; దేవీ దేవరాచూస్తీ; దేవీ దేవరా ఏంచేస్తున్నారు? ముత్యాలూ రత్నాలూ ముందుపోసుకుని జూదమాడుతున్నారు. ఎవ రోడేరు ఎవరు గెలిచేరు? ఇద్దరూ ఏకనమానమే. అందుకెవరు సాక్షి? నందిసాక్షి నాగుణాము సాక్షి ఎడనున్న ఎల్లమ్మసాక్షి కడనున్న గంగమ్మ సాక్షి...”

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 2

* * మర్నాటి ఉదయం. లాండ్ లార్డ్ అండ్ బ్యాంకర్ సన్యాసిరాజు గారి ఇంట్లో డ్రాయింగ్ రూమ్, సోఫాలు, మధ్యన రౌండ్ టేబుల్ ఉంటాయి. టేబుల్ మీద ఓ చిన్న కుక్క తల-శిల్పం-ఉంటుంది. రంగం కుడివైపున ఉన్న తలుపు ఓ గదిని నూచిస్తుంది. ఎడమవైపు తలుపు బయటికి వెళ్లేదారి. రంగం మధ్యన ఉన్న తలుపుకి కరైస్ వేసిఉంటుంది. ప్రేక్షకులకి ఎదురుగా సోఫాలో సన్యాసిరాజు కూర్చుని టేబుల్ మీద ఉన్న అరడజను తాళాల గట్టితనం పరిశీలిస్తూ ఉంటాడు. నడివయసు మానిషి, బట్టతల, సిల్కు లాల్వీ, గ్లాస్టో దోవతి ధరిస్తాడు. సోఫాకి జేరిగిలవేసి ఉంటుంది చేతికర్ర - కుక్కమూతి పిడిగలది.

సన్యా : వరహాల! ఎక్కడ తెచ్చావురా ఈ చచ్చు తాళాలు? వాళ్ళి సన్యాసిరంగం. వరహాల! [సుందరాపు ప్రవేశం. పాతికేళ్ల వ్యక్తి. కొద్దిగా గిరజా లుంటాయి. ఆర్మీస్ అనిపించే విధంగా దుస్తులు ధరిస్తాడు. చేతిలో జవ్ బాగ్ ఉంటుంది.]

సుంద : సమోన్నము, సన్యాసిరాజు గారూ!

సన్యా : (తలెత్తి ఎవరా అన్నట్టుగా చూస్తూ, అభి వాదం స్వీకరించి) కూర్చోండి.

సుంద : తమరు సన్నెరగరు. కాని తమర్ని నే నెరుగుచును.

సన్యా : అలాగా! మీ పేరు?

సుంద : దగ్గిరవాళ్లు సత్యం అంటారు. కొంచెం దూరం వాళ్లు శివం అంటారు. స్నేహితులు సుందరం అంటారు. తమలాంటి పెద్దలు సుందరాపు అని వ్యవహరిస్తారు.

సన్యా : సత్యశివసుందరాపు అన్నమాట.

సుంద : మరే అద్భుతంగా పసికట్టారు. మిమ్మల్ని గురించి నేను విన్నది అక్షరాలా నిజం.

సన్యా : నన్ను గురించి ఏం విన్నారు?

సుంద : చెబితే అనవసరం గా పొగుడుతున్నా నంటారు.

సన్యా : అయితే అందరూ నన్ను పొగుడుతున్నా రన్నమాట.

సుంద : ఎంత మాత్రంగా ఆలోచిస్తారండీ!

సన్యా : కాని కారణం?

సుంద : కారణం! ఏం చెప్పను! కొందరిని చూస్తే ఊరికే పొగిడేనూ లనిపిస్తుంది, నమ్మండి. నమ్మకపాండి. చానికితోడు అన్ని రంగాల్లో ప్రముఖంగా పైకొస్తుంటే ఇంక చెప్పాలా! ఈ టౌన్ మొత్తంలో ఎవరి కుందండీ మీ కున్నటువంటి వ్యవహారపక్షత? ఓ ఫ్యాక్టరీ పెట్టి పట్టుమని పదిరోజులు నడిపించిన మొనగా దొవడండీ? పదివేలమంది జనం మూగిన మీటింగులో బల్లగుడ్డి ఖంగున

గొంతెత్తి కాళ్లు వొణక్కుండా అనర్గళంగా
మాట్లాడే సత్తా ఎవరికుందండీ! నిన్న అన్య
తోపన్యాసంలో మీరు విసిరిన చెబుకులు
విని మురిసిపోని మనిషి ఎవడైనా ఉన్నాడా?

సన్యా : అంత బాగా మాట్లాడానా?

సుంద : బాగా? చెప్పాలంటే మాట్లాడేవు. నమ్మండి,
నమ్మకపాండి.

సన్యా : హ. హ. ఏదోలేండి. చాత్రైట్టు
మాట్లాడాను.

సుంద : ఎంత అణగవగా అన్నాడు! ఏమీలేనివాణ్ణి
ఎగిరెగిరిపడుతుంటే మీలాంటివాళ్లు అలా
మూలమూలల్లో ఉంటే ఎలా చెప్పండి. జమా
యించి ముందుకొచ్చి సవాలుచేసి మరీ
నెక్కురావొద్దండీ! నిన్న మీ అన్యతోప
న్యాసం విన్న తరువాత ఎప్పుడెప్పుడు
మిమ్మల్ని కలుసుకుని మాట్లాడతానా అని
ఉవ్విళ్ళూరానంటే నమ్మండి.

సన్యా : హ. హ. మీ అభిమానం అల్లాంటిది.

సుంద : మనలోమాట. ఉన్న సంఘి చెప్పాడూ!
కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారి ఉపన్యాసం
మీ ఉపన్యాసంముందు దూదిపింజలా ఎగిరి
పోయిందంటే నమ్మండి.

సన్యా : నిజం?

సుంద : నా అభిప్రాయం అదీ.

సన్యా : ఆయనకి పరస్పతి ఉందండీ

సుంద : లేదన్నానా?

సన్యా : ఇంతకీ మీరు వచ్చిన పని చెప్పలేదీ.

సుంద : ఒక్క చిన్న ప్రార్థన.

సన్యా : ఏమిటి?

సుంద : మీరు అన్యథా భావించకూడదు.

సన్యా : చెప్పండి.

సుంద : ఒక్క నిమిషం-అలా కదలకుండా
కూర్చోండి-ఆ-అదీ-అంతే.

సన్యా : ఎందుకూ?

సుంద : చెబుతా. (జిప్ బాగ్ తెరిచి కాగితం
పెన్సిల్ తీసి గీతలు గీస్తాడు) చూశారా?
మీలాంటిది.

సన్యా : మీరు బొమ్మలు గీస్తారా?

సుంద : ఎంత అమాయకంగా అడిగాడు. అరణజను
చిత్రాలకి అద్దరైతేనే నిర్వహించిన
వ్యక్తిని పట్టకురి ఎంతమాట అడిగేవారు!

సన్యా : ఏమిటి? మీరు అద్దరైతేరా!

సుంద : (కొంచెం కోపంగా) లేకపోలే ఎవడో
కూటికిలేని భట్రాజు ననుకున్నారా? దారిన
పొయ్యేరానయ్య ననుకున్నారా?

సన్యా : నాకు తెలియదు సుమండీ! నేను సినిమాలు
చూడను. మరేం అనుకోకండి.

సుంద : ఇంగులో అనుకునేందు కేసుందిలేంటి.
మీకు మనలే చెప్పకపోవటం నా సత్యం.

సన్యా : (బొమ్మ చూస్తూ) మరేం అనుకోకండి.
పోలిక బాగా వచ్చిందంటారా?

సుంద : అది ఆరిస్టోస్కేప్ లేంటి. అలా చూస్తే
మీకేం తెలుస్తుంది. వంకర టెంకరగీతలను
కుంటారు.

సన్యా : కేవలం నా బొమ్మ గియ్యటాని కిక్కడికి
వచ్చాగా?

సుంద : ఏం వస్తే? రాకూడదా? మిమ్మల్ని చూస్తే
మీ బొమ్మ గీసుకోవాలనిపించి వచ్చాను-
అంతే. కళాకారుడికి ముఖ్యం కళేందండీ!

సన్యా : ఔనాను.

సుంద : (చుట్టూ చూసి కొంచెం నిరాశాపూరితంగా)
మిమ్మల్ని చూడగానే మీలో ఎంతో కళాభి
రుచి ఉందనుకున్నాను.

సన్యా : ఉందండీ. ఎందుకులేదు! మొన్నేవరో చిత్ర
కారుడు ఏవో బొమ్మలు తెస్తే పది రూపాయ
లిచ్చి మూడు బొమ్మలుకూడా కొన్నాను.

సుంద : కాని... ఈ గదిలో నేను ఆసించిన అలం
కారం లేనేలేదు.

సన్యా : (అదుర్దాగా) ఏమిటది?

సుంద : మీలాంటి ధనికులు, మీలాంటి ప్రముఖులు,
మీలాంటి కళాభిమాని ఇలా నిర్లక్ష్యం చేస్తా
రనుకోలేదు.

సన్యా : ఏమిటది?

సుంద : (లేచి నిలబడి, ఆవేశంగా) సన్యాసి రాజు
గారి నిలువెత్తు తెలనర్థచిత్రం ఏదీ?

వి చిత్ర జీ వు లు

సన్యా : (ముఖం నల్ల బడి) నిలువెత్తు తెలవర్ణ చిత్రమా?

సుంద : వెళ్ళవది పదివందల రూపాయలకి మీరు లాభించారనుకోను.

సన్యా : పది వందలా!

సుంద : ఇది గొప్ప లాభమేనండీ సన్యాసిరాజు గారూ.

సన్యా : కాని...కాని.

సుంద : వెయ్యి చెప్పండి, లక్ష చెప్పండి. నాకు తృప్తిలేదు. ఓ రెండు వందలు అద్వాన్సు ఇలా పారెయ్యండి. ముందు రంగులు కొనుక్కొచ్చి పని మొదలు పెడతాను. తరవాత సంగతి చూద్దాం.

సన్యా : రెండు వందలా!

సుంద : (కొంచెం వింతగా చూసి) మీరు వొడ్లన్నా సరే, చందాలు వేసిఅయినా మీ కా బొమ్మ బహూకరించకుండా ఉండవచ్చు.

సన్యా : అబ్బే. చందాలెందుకూ? (సర్వ తీసి డబ్బు ఇస్తూ) ఇదిగో, ఉంచండి.

సుంద : (తీసుకుంటూ) పోనీ, బొమ్మ పూర్తయితే తరవాత ఇవ్వొచ్చులెండి, మొత్తం ఒక్కసారే.

సన్యా : ఎందుకూ! ఉంచండి. ఓ రసీదుముక్క రాసిస్తారా? కాగితంమీద ఉండడం ఉభయాలకీ మంచిది. మరేం అనుకోకండి.

సుంద : (రాసిస్తాడు) బొమ్మ పూర్తయితే తరవాత చూసి మూర్ఖపోతారంటే నమ్మండి. వికాలమైన నుగురూ, కొనడేలిన ఆ ముక్కు, తీడ్చుమైన ఆ కళ్ళూ—ఓహో! వయసులో మీరు నుంచి రసికులై ఉండాలి.

సన్యా : (చిరునవ్వుతో) ఆమగ్న శేనో అధ్యక్షోపన్యాసం ఇస్తుంటే ఎవరో నా బొమ్మ అయిదు నిమిషాల్లో గీతి బహూకరించారండీ. నిమిషాని కొకటి చొప్పున అయిదు రూపాయలు నేనూ బహూమానం ఇచ్చాననుకోండి.

సుంద : నెనక మహాకవులకి మహారాజులు అక్షరలక్ష లిచ్చినట్టు!

సన్యా : (కొంచెం ఇదయి) కాలం మారిందికదండీ.

సుంద : బేనాను. అదే నా అభిప్రాయం.

సన్యా : ఆ సమయంలో ఎవరో (పెన్ కరెస్పాం డెంట్ కె మెరా క్లిక్ చేశాడండీ.

సుంద : పత్రికల్లో ప్రముఖంగా అచ్చేసి ఉంటారు ఆ బొమ్మ!

సన్యా : (కొంచెం చిన్నబోయి) ఏవో పొరపాటు జరిగిఉంటుందండీ, లేకపోలే వేసేవాళ్లే.

సుంద : ఏమిటి, మీ బొమ్మ పత్రికలో వెయ్యి లేదూ!

సన్యా : పోనెండి. వెయ్యికపోతే ఏం? డబ్బు పారేస్తే వాళ్లే వేస్తారు.

సుంద : ఆశ్చర్యంగా ఉండే! వేసే ఉంటారండీ, మీరు చూడలేదేమో!

సన్యా : చూడకపోవటం మేమిటి? రోజూ కొన్నాళ్లు పత్రికంతా గాలించి చూస్తే. (చప్పున నాలిక కొడుక్కుని) అదే, రోజూ ఆ కరెస్పాండెంట్ పత్రికే నేను తెప్పిస్తాను. అంతేత, వేస్తే నాకు కనిపించకుండా ఎలా ఉంటుందీ!

సుంద : (కొంచెం కోపంగా) పోనెండి. వెయ్యిక పోతే మీ కొచ్చిన స్వప్నమే లేదు. ఆ పత్రికే పెద్ద నైజులో మీ బొమ్మవేసి, పతాక శీర్షికలతో మీ సుభాషితాల్ని అచ్చు కొట్టే రోజు ఎంతో దూరంలో లేదు.

సన్యా : మీవంటివాళ్ళ అభిమానం ఉంటే అదే చాలు.

సుంద : టాప్ తీసేసిన కార్లో కోటి నూర్యప్రకాశ రావుగారి పక్కన మీరు నిలబడి మేళ తళాలతో పట్టణంలోని పెద్ద బజార్లో ఊరేగుతుంటే ఎన్ని కెమెరాలు క్లిక్ మంటాయో! ఎన్ని బోజుల్లో మిమ్మల్ని పత్రికల్లో చూస్తామో!

సన్యా : ఆ! ఎప్పుడూ?

సుంద : ఎప్పుడోనా? దగ్గర పడటం లేదుటండీ కోటి నూర్య ప్రకాశ రావుగారి సన్మానం!

సన్యా : కోటి నూర్యప్రకాశరావుగారి సన్మానమా? ఎవరు చేస్తున్నారూ?

సుంద : మీకు తెలియదా? అయితే ఆ సన్మాన సభకి మిమ్మల్నే అధ్యక్షులుగా వరించారనే సంగతి కూడా మీకు తెలియదన్నమాట.

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) నాకేమీ తెలియదండీ.

సుంద : చిత్రంగా ఉంది. ఈమధ్య వాదిగ్గరికి కొంతమంది యువకులువచ్చి కోటి సూర్య ప్రకాశరావుగారికి సన్యాసం చెయ్యాలని సంకల్పించాం. దయచేసి మీరు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షుడుగా ఉండాలన్నాడు. నా కెక్కడ తీరుతుంది, చెప్పండి. 'అబ్బాయ్, దయచేసి మరొక ర్ని వేసుకుంటున్నా' అన్నాను. వాళ్ళు వొడిలేవా? సరే, ఏం చేస్తాను. ఒప్పుకున్నాను.

సన్యా : అలాగా!

సుంద : 'సన్యాససభికి అధ్యక్షుణ్ణి ఎవరినైనా నూచించండి' అన్నారు. 'మరొకరూ, మరొకరూ ఎందుకయ్యా, సన్యాసిరాజుగారు ఉండగా, ఆయన్ని వెళ్లి అడగండి' అన్నాను.

సన్యా : అలాగా! వాళ్ళు నానిగ్గరికి రాలేదండీ. బహుశా మరొకర్ని వేసుకుంటారేమో! (చిక్కముఖం వేస్తాడు)

సుంద : అంత సాహసమే మాట అన్నానంటే జరిగి తీరాలినిం దేనండోయ్ సన్యాసి రాజుగారూ. లేకపోతే ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్ష పదవికి వెంటనే రాజీనామా పారెయ్యనూ?

సన్యా : అయితే అధ్యక్షపదవి నాకు తప్పదంటారా?

సుంద : ఉండూ. తమరు అంగీకరించితీరాలినింకే.

సన్యా : నన్నెందుకు బాధపెడతారు చెప్పండి.

సుంద : తుమించాలి మరి. నా ప్రార్థన మన్నించరూ!

సన్యా : (అయిష్టంగా ఉన్నట్టు ముఖం పెట్టి) సరే, కానివ్వండి, మీరంత బలవంతం చేస్తుంటే ఏం చెయ్యనూ? అయితే సన్యాసం ఎప్పుడూ?

సుంద : త్వరలోనే ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తున్నాం. చందాల లిస్టు మీద అధ్యక్షులు తమకే శ్రీకారం మట్టాలి. మీవాస్తవాని తెలియం దెవరికీ?

[సుందరరావు జీవబాగ్ లోంచి, కాగితం కలం తీసి ఇస్తాడు]

సన్యా : ఎంత వెయ్యింటారు?

సుంద : ఎంతోనా! మాట పడవోస్తూ చాలండీ.

సన్యా : (అయిష్టంగా) అరమాటపడవోస్తూ చాలవ్రా?

సుంద : తమకే అలా అంటే ఎలా? డబ్బు తరవాత ఇవ్వొచ్చు లెంకి. అంటే వేస్తే చాలు, ప్రస్తుతం.

[సన్యాసిరాజు కాగితం మీద రాసి తిరిగిస్తాడు సుందరరావుకు]

కృతజ్ఞుణ్ణి. మరి నాకు వెళ్లివ్వండి. నమోదుమీ

[ప్రశ్నభిన్నాదం స్వీకరించి, సుందరరావు జీవబాగ్ సోఫా మీదనే మర్చిపోయి నిష్క్రమిస్తాడు.]

సన్యా : (తాళాలు మళ్ళీ పరిశీలిస్తూ) వరహాలూ, వరహాలూ.

[వరహాల ప్రవేశం]

వర : అగ్యూ అగ్యూ.

సన్యా : ఎక్కడ తగలడావురా ఇంచాకల్పించి?

వర : చిత్తం బజార్లోనండి

సన్యా : ఏం నలగబెడుతున్నావ్?

వర : తమరి పనేనండి

సన్యా : ఏమిటా పని?

వర : దిరమారావుగారికి కమిశన్లు మన్నుగుగనాండి

సన్యా : ఓ! జేసు ఏమన్నాడు? వస్తానన్నాడా?

వర : చిత్తం. కాగితం రాసిచ్చారండి. (ఇస్తాడు.)

సన్యా : (చదివి) ఏం కాగితంరాయిది? సంతకమేదీ?

వర : అయ్యబాబోయ్, సంకకమే! దిరమారావు గారే. తెలవంటున్నావ్ తారేంటి బాబూ!

సన్యా : అఘోరించినట్టే ఉంది.

వర : వొట్టి పాపిష్టికాలం బాబూ.

సన్యా : ఏం? ఏమైంది?

వర : గుమాస్తాగారు బాబూ,

సన్యా : ఏ గుమాస్తారా?

వర : మన గుమాస్తాగారేనండీ. లక్షింపతిగారు.

సన్యా : ఆ ఏం? ఆయనకేమైంది?

వర : ఆయనకేం కాలేదండీ. ఆరినబ్బు ఎవరో కాళ్ళేళారండి.

సన్యా : ఏ డబ్బూ?

వర : నిన్న తమరివగ్గర ఇల్లు లాకట్టుపెట్టి డబ్బు పట్టికల్లలేదండీ ఆ వెయ్యిరూపాయలూ—

విచిత్ర జీవులు

సన్యా : (గాభరాగా) ఎలాపోయాయి?

వర : జేబు కొట్టారండీ.

సన్యా : అరెరె. పాపం.

[అకస్మాత్తుగా ఏదో ఆలోచనతట్టి లోపలికి
గబగబపోయి ఓకొగితంతో తిరిగొస్తాడు.]

వర : బీదోళ్ళకే అన్నీ వస్తాయి బాబూ.

[సన్యాసిరాజు చదవటానికి కళ్ళజోడు పెట్టు
కోబోతుండగా కొగితం కిందపడుతుంది]

సన్యా : హరి. అడుగులో మాంసపాదన్నట్లు అన్నీ
అపశకునాలే. ఈపెట్టు కాస్తా గంగలో
కలిసేట్టుంది.

వర : (కొగితం అందిస్తూ) ఏంటిబాబూ, ప్లాంపు
కాయితమలే ఉంది.

సన్యా : దస్తావేజురా. లక్ష్మీపతిగారు రాసిచ్చిన
స్థిరాస్తి అస్వాధీనపుతాకట్టు దస్తావేజు.

వర : రిజిష్టరయిందిగా బాబూ?

సన్యా : అయితే ఏంరా, తిమ్మిని (బహ్మిని, బహ్మిని
తిమ్మిని నేనే నల్లకోట్ల అడ్వకేట్లులేయా! (చదువుతున్నా) తాకట్టుయించిన ఇల్లూ స్థలముకు
మాడ్డును-తూర్పున సర్కారువారి రైల్వే
స్టేషన్, పశ్చిమర రెవిన్యూవారిస్థలం, దక్షిణం
మునిసిపల్ రోడ్డు, ఉత్తరం సత్రంగోడ—
ఈనాల్గు మాడ్డుల మధ్యగల 200 చ. గ. స్థల
మున్నూ—అంగులోని రాతిగోడల పూరి
ఇల్లూ, తలుపులూ, ద్వారకంఠములతో సహా,
(ఆలోచించి) కొంపమునిగింది. ఫలకృత
ముతో సహా అని రాయలేదురా వరహాలూ!

వర : అవి అసలు ఆరిదొడ్లో లేనేలేవండి.

సన్యా : (ఆలోచించి) బావిరా బావి దానిసంగతి
కూడా లేదు.

వర : ఆరి స్థలంలో బావేనుండండి!

సన్యా : నిధినిక్షేప పాపాజాదులతో సహా అనికూడా
రాయలేదురా.

వర : నిక్షేపాలు లేరగా దొంగకుతయ్యంటండీ!

సన్యా : దొరకటంకాదురా. అవన్నీ రాయకపోతే
ఏమైనా చిక్కులూస్తయ్యేమోనని.

వర : నాకు తెలికడుగుతాను బాబూ. ఇన్నేళ్ళ
నుంచీ ఆయనగారు తమరిదిగ్గర పనిచేస్తా

ఉన్నారగదా! ఈ రాతలూ, కోతలూ మనషి
ఇశ్వాసంకంటే ఎక్కువగా బాబు?

సన్యా : విడిసినట్టుంది. మరి కాయితం కనిపెట్టింది
నేనికిరా.

వర : ఏమోబాబూ! అంతా ఇన్నిత్రం.

సన్యా : చదువా, సన్యా? నీకేం తెలుస్తుంది!

వర : అయ్యో

సన్యా : అయ్యో, కొయ్యో, అయ్యో గారూ అనరా
అని ఎన్నిసార్లు చెప్పాలి?

వర : అయ్యో గారూ!

సన్యా : ఊఁ

వర : ఇయాల వా పుట్టిపోజు పంపగండి.

సన్యా : ఊఁ అయితే?

వర : వారంరోజుల కిందటే అకిగానండి.

సన్యా : ఏమిటి?

వర : చూయూ, బాబూ! ఈసారి నుంచి ఈనాం
ఇస్తానన్నారండీ తమరు.

సన్యా : ఓ జైను మర్చిపోయాను ఉండు.

[లోపలికెళ్లి డెవాలతో తిరిగి ప్రవేశించి
స్వయంగా వరహానికి డెవాల పేస్తాడు]
ఎలా ఉందిరా!

వర : (తెల్లబోయి) ఇకేంటి బాబూ!

సన్యా : డెవాలరా ఫస్టుగా ఉంది.

వర : ఇదెందుకు బాబూ?

సన్యా : ఆ డెవాలమీద ఏం రాసుందో తెలుసా?
లాండ్ లార్డ్ అండ్ బ్యాంకర్ సన్యాసి
రాజు.

వర : అట్లా అయితే ఎవరన్నా తెలివనివాళ్లు నేనే
సన్యాసిరాజుగారనుకుంటారేమో బాబూ.

సన్యా : ఛీ దాని అర్థం నువ్వు సన్యాసిరాజుగారి
డెవాలా జనానువి అని, వరహాలూ, నాకు
ఓ డెవాలా బంట్లోతు కొవాలని చాలా
రోజుల్నించీ మనసుగా ఉందిరా. ఇహ
నించీ నువ్వు ముందు వెనుకంటే చేసు
వెనక వొస్తుంటే—ఓహో జనం చూశిలి
పోయా?

వర : అనకూడదు కాని తమరికి కళ్లు కనిపించటం
లేవనుకుంటారేమో నండి.

సన్యా : ఛీ. మూర్ఖుడా!

పర : చిత్తం మరి నా ఎనకాలెందుకండీ తమరు?

సన్యా : హోదా! హోదా! (నీవుగా నిలబడి) ఏదీ
ఓ రిహార్సలు వేద్దాం. ఇలారా (రెండు
సార్లు ఆటూ ఇటూ తిరుగుతాను ఇంతిగా.
[బయటించి కేక : సన్యాసిరాజు గారూ]
ఎవరో లోపలికి పంపించు

[వరహాలు నిష్క్రమిస్తాడు. విద్యాపతి
ప్రవేశం.]

విద్యా : ననుస్కారమండి!

[హూర్వారుని సంజ చేసాడు సన్యాసిరాజు]
నా పేరు విద్యాపతి. మీ ప్రార్థనల్ని మీ
తులూ, ఇప్పుడు కీర్తిశేఖరలూ అయిన నర
సింహంగారి కుమారుణ్ణి.

సన్యా : అలాగా! ఏంకావాలి మీకు?

విద్యా : కొంచెం డబ్బు ఆవసరమైంది.

సన్యా : అప్పుకావాలా?

విద్యా : అవునండి.

సన్యా : ఎంతి?

విద్యా : వెయ్యి రూపాయలండి. కొంచెం తక్కువైనా చాలు.

సన్యా : ఏవరతుమిది?

విద్యా : వాయిదాలమీద తీర్చుకుంటానండి.

సన్యా : అదిసరే ఆస్తితాకట్టు ఉందుతారా?

విద్యా : లేదండి. ఆస్తిఉంటే ఎప్పుడో ఆమ్మేసే
వాడిని.

సన్యా : బంగారంగాని, వెండిగాని తాకట్టు పెడ
తారా?

విద్యా : ఆ పేవీ నాదగ్గర లేవండి.

సన్యా : అయితే వ్యక్తి జామీనుమీద కావాలి
కాబోలు. జామీనుదారెవరు?

విద్యా : శేనెవర్నీ అంతగా ఎరగనండి.

సన్యా : (ఎగాదిగా చూసి) మరి!

విద్యా : నోటురాసిస్తానండి.

సన్యా : (హేళనగా) రాసిస్తావు! ఇంకా నయం.
చేబదులిమ్మని అడగలేదు తాకట్టులేకుండా
అప్పివ్వటమే!

విద్యా : ఆ తాకట్లన్నీ నమ్మకంకోసమేగవండి.

సన్యా : అవునూ. అయితే!

విద్యా : నన్ను నమ్మలేనా?

సన్యా : నివాలా తియ్యటానికా?

విద్యా : వెయ్యిరూపాయల్లో నే నివాలా తీస్తారా?

సన్యా : సరికే అప్పులిస్తుంటే మరేమవుతుంది!

విద్యా : మీ బిల్వర్యంలో వెయ్యిరూపాయలు ఎన్నో
వంతు! దనువుకోసం ఆస్తి అనుకు
తున్నాను. నా చూసుకుని గ్రహించుకోగలిగితే
తిన్నక అప్పివ్వగలను. కాని... కాని ఆవిద్య
మనుషులకిరాదు. మీరిస్తారనే నమ్మకంతో
నేను రాలేను. కాని ఆతమనిషిని కుక్కలా
అడిస్తుంది. (బల్లమీద నుక్కల శిల్పం
చూసి, చేతిలోకి తీసుకుని, చిరువంకగా చిగు
నవున నవ్వి) మనిషిని కుక్కలా అడించేది
డిబ్బు అని అందరూ అనుకుంటారు, కాదు
ఆశ! (తాళాలు చూసి) తాళాలూ, ఇవ
పెట్టెలూ, దస్తావేజులూ. హుం-ఇవ
పెట్టెల్లో, దస్తావేజుల్లో మిమ్మల్ని
బంధించి బయటికి రాకుండా తాళాలుపెసి
కాపలాకాస్తోంది మీ ఆశ. ఇదిగో, ఇదే
మీ ఆశకి పక్కతియ్యగం. (కుక్క తల
చూపించి బల్లమీద పెట్టిస్తాడు.)

సన్యా : విచ్చించాడినట్లే ఉన్నావే! నీతో మాట్లాడడానికి
నాకు తీరికలేదు. పట్టు. పట్టు.

[సన్యాసిరాజు రంగం వనకభాగంలోగల
ద్వారంకోసం చి నిష్క్రమిస్తాడు; సీతారామా
రావు ప్రవేశం ఎడమవైపుంచి]

సీతా : ఓ. విద్యాపతి నువ్వా! నుండున్నావేం
కూర్చో.

విద్యా : ఎందుకూ, పడుతున్నావే. పొచ్చిన పన
యింది.

సీతా : డబ్బుడిగావా, మా నాన్నని?

విద్యా : అరగటం లేదవటం రెండూ జరిగాయి.

సీతా : నేను అనుకుంటూనే ఉన్నావే.

విద్యా : నీ విషయం ఏమయిందీ?

సీతా : ఏ విషయం?

విద్యా : ఆ అమ్మాయి ఎవరో తెలుసుకున్నావా?

సీతా : (ఉస్సరచి) లేదోయ్. వెక్కిరించి నన్ను
చూసి తుద్రున రిక్తా ఎక్కి పారిపోయింది.

వి చిత్ర జీవులు

విద్యా : పారిపోయిందీ?

సీత : చే జిక్కినట్టు చిక్కి జారిపోయిందోయ్.

విద్యా : ఎక్కడికీ పోలేనులే. ఆ అమ్మ యెవరో నాకు తెలుసు.

సీత : (ప్రాణం లేచినట్లునట్లయి) ఎవరూ?

విద్యా : అస్వేచ్ఛ కూర్చున్నారం లేదూ?

సీత : ఆ—ఆ—ఆ.

విద్యా : ఆయన పైపిస్తే.

సీత : నీ కలా తెలిసింది!

విద్యా : తెల్లవారిపట్టే ఉంది నీ తెలివి. నా కాయన ఉద్యోగం ఇవ్వలేదు! పొద్దున ఆఫీసుకి వెళ్ళేసరికి ఆ అమ్మయి ప్రశ్నశ్రుం.

సీత : అపీనునించి అప్పుడే వచ్చేవావేం?

విద్యా : మొదటిరోజు కదూ. పనేం లేదు. మళ్ళీ వెళ్ళాలి

సీత : నీ ఉద్యోగం నాకు దొరికితే ఎగిరి గంటేసి వానినోయ్ ఓ సహాయం చేస్తావూ?

విద్యా : చెప్ప

సీత : నీ తెలివి తేటలతో ఆమె మనసు నాచూదికి తిప్పజేస్తా?

విద్యా : నా కలాంటి విప్యలు రావే.

సీత : విద్యాపతి. ఈ సహాయం ఎలాగైనా చేసి పెట్టవోయ్. ఆమె నన్ను (వేమిం చేట్టు చేస్తే నీకు వెయ్యిరూపాయలు బహుమతిగా ఇచ్చేస్తాను. అప్పుకోసం నువ్వు బాగా పడ క్కలగు.

విద్యా : నీ దగ్గి రక్కడిదీ?

సీత : నా అవస్థదో నేను సడతాగా.

విద్యా : స్వార్థం ఎంతపనైనా చేయిస్తుందిలే.

సీత : చేతిలో చెయ్యి వేస్తాను. (చెయ్యిపట్టుకుని) ఏనుంటావ?

విద్యా : చూద్దాం. సరే, నేను వెళ్ళాలి. (నిష్క్రమిస్తాడు)

సీత : (జేబులోంచి ఫోటో తీసి చూస్తూ తిన్నయి త్వం చెంది) ఆహ! ఎంత చ క్క ద నం! (రాగయుక్తంగా)

“—జాళువారికులూ చెక్కిళ్ళ డాల్?

సింగిణీ విండ్లా కన్నోరుల్?

ఇంద్రనీల మణులూ

కణి రుచుల్? తమ్మిలే

దూండ్లా బాహువుల్?

ఇంత చక్కని మెండున్

గాన మీ జవ్వనిం

బెండ్లానం గలవాడు చేసినది

సుమ్మి భాగ్య మూహింపాన్.”

[లక్ష్మీపతి ప్రవేశం]

లక్ష్మీ : ఏమిటి బాబూ అలా పరవశమై పోతున్నాడు?

సీత : లక్ష్మీపతి గారా!! రండి రండి. కన్నుల పండువ అనేమాట ఎప్పుడైనా విన్నారూ?

లక్ష్మీ : వివేకం?

సీత : ఆ పండుగ చేసుకో వాలం లే ఈ ఫోటో చూడండి.”

లక్ష్మీ : ఎవరిది బాబూ ఆ ఫోటో?

సీత : సురగగుడోరగ కిన్నర భామినీనణుల్ని తలదన్నిన సుంపరీమణిని. మూర్ఖులొననే ధైర్యంఉంటే నే చూడండి (ఫోటో చూపిస్తాడు) ఎలాఉంది?

లక్ష్మీ : (ముఖాన కత్తివాటుకి నెత్తుగుచుక్క లేపండా తెల్లబోయి) ఆ! ఇది మీ కక్కడిది?

సీత : వివరాలు అడక్కండి ఎలాఉందో చెప్పండి అంటే (ఫోటో చూస్తూంటాడు)

[పిడికిలి బిగించి లక్ష్మీపతి సీత రామారావు వైపు తీర్చిం గా చూస్తూ కుడివైపున ఉన్న గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.

సీత : (ఫోటో చూస్తూ నే), మాట్లాడకేం లక్ష్మీ పతి గారూ? (తలెత్తిచూసి నవ్వుతూ) వర్షించటానికి చాటులు దొరక్క చల్లగా జాగుకుంటున్నారా? నిఘంటువులు తిరగెయ్యండి.

[వరహాలు ప్రవేశం]

ఒరే, వరహాలూ!

అయ్యో, ఏంటిబాబూ? తిరిగెయ్యకుంటున్నారూ!

సీత : నీకు అందమంటే ఏమిటో తెలుసా ?
 వర : ఎందుకు తెలవండి ?
 సీత : ఎక్కడైనా చూశావా ?
 వర : చిత్తం మన మేడ బలే అందం గుంటాదంకి.
 సీత : ఇళ్లు కావురా !
 వర : పద్మటాల మంచుతుప్పర్లు పడతాఉన్న
 పువ్వు విపుగా ఎరిగిన వారిచేను నూస్తుంటే
 బలే పసం గా ఉంటుందండి.
 సీత : నీమొహం నీ కెంతసేపూ కొంపా, తిండి—
 మనఘోలా మనఘలు !
 వర : తమరు అందం గా నే ఉంటారు బాబూ.
 సీత : (సంతోషంగా) నిజంగానా వరహాలూ ?
 వర : చిత్తం. ఆ చిరుకు గుడ్డలూ, నూటూ,
 బూటూ—అచ్చం దొరలాగుంటారంకి.
 సీత : (ఫోటో చూపించి) ఎలాఉందిరా ఈ పిల్ల ?
 వర : (కొంచెం ఆశ్చర్యంగా సీత రామరావు
 వైపు చూసి) లచ్చిసుల్లే ఉందండి చూ తల్లి.
 సీత : ఈ అమ్మాయికి ఈ డూజోడూ గా ఉంటాను
 కదురా నేను ?
 వర : ఛ ఛ. అదేమట బాబూ ?
 సీత : (చిన్నబోయి) అదేమిటా, వరహాలూ ?
 వర : ఆ అమ్మాయెక్కడ, తమరెక్కడ బాబూ !
 సీత : నేనుకూడా బావుంటానని ఇప్పుడేకదురా
 నవ్వన్నావు ?
 వర : అదికాదు బాబూ. తమరు మరాజాలూ, ఆ
 అమ్మాయి లేళ్ళ పిల్ల.
 సీత : ఏమిటా, అంతా తెలిసినట్టు మాట్లాడు
 తున్నావు. కొంపతీసి ఈ అమ్మాయిని
 నువ్వెరుగుచువా ?
 వర : ఎందుకెరగండి ? కల్యాణమ్మ గాడుకదు
 బాబూ ?
 సీత : కల్యాణా ? కల్యాణి ! ఎంత మధురాతి
 మధురమైన పేరు ! నీ కలా తెలుసరా,
 వరహాలూ ?
 వర : మనలక్షింపతి గారమ్మాయికదండీ ఈ తల్లి ?
 సీత : (విశుగు పడినట్లయి) లక్షింపతి గారమ్మనా ?
 వర : చిత్తం.

సీత : నవ్వు పారపాటుపడ్డావురా.
 వర : నేను రోజూ చూట్టంలేంటండీ ఆ అమ్మాయి
 గార్ని ?
 సీత : కొంపతీశావురా, వరహాలూ.
 వర : చిత్తం. తమరికి తెలవనాబాబు ? అందుకే
 కులగోత్రాలు ముందే ఇశారించాలన్నాడు
 బాబూ పెద్దలు.
 సీత : ఏడిశావులేరా, నువ్వెళ్లు.
 వర : చిత్తం. (వెళ్ళబోతూ వెనక్కి తిరిగి దగ్గరి
 కొచ్చి రహస్యంగా) ఎవ్వరం ఏం జరప
 మాకండి బాబూ, లక్షింపతిగారు మా
 చెడ్డ కోపదారి (వీవు తమముకుంటాడు
 నవ్వుతూ.)
 సీత : సరేలేరా, నువ్వెళ్లు.
 [వరహాలూ నిష్క్రమణ సీత రామరావు
 కొంచెం బెరుగుగా లక్షింపతి ఉన్న గదివైపు
 చూస్తూ రంగం వెనకభాగం ద్వారంబోంచి
 నిష్క్రమిస్తాడు. అదే ద్వారంనించి సన్యాసి
 రాజప్రవేశించి సోఫాలో కూర్చుంటాడు]
 సన్యా : వరహాలూ ! లక్షింపతిగా రొచ్చారేమో
 చూడు.
 లక్షిం : (ప్రవేశించి) చిత్తం వొచ్చానండి నను
 స్కారం.
 సన్యా : (ఓదాడుస్తూ) వొచ్చానూ. ఓ. ఎంత
 దారుణం జరిగిపోయిందండీ. ఒకటా,
 రెండా ! వెయ్యి రూపాయలు.
 లక్షిం : నా దురదృష్టం. (నుదురుమీద వెయ్యి పెట్టు
 కుంటాడు.)
 సన్యా : పోలీస్ రిపోర్ట్ ఇచ్చాగా ?
 లక్షిం : ఇచ్చానండి. ఏం జరుగుతుందో ! ఆ భగ
 వంతుడిమీద భారం వేశాను.
 సన్యా : నోట్ల నెంబర్లు ఇచ్చారా ?
 లక్షిం : ఆ ఇచ్చానండి. మీ డయవల్ల ఆ జాగ్రత్త
 ముందే తీసుకున్నాను.
 సన్యా : కాలం మంచిదికాదండీ.
 లక్షిం : పిల్లకి పెళ్లి కద్దామని వెయ్యి రూపాయలు
 అప్పు చెయ్యడమేమిటి ! అది ఇల్లు చేర
 కుండా మగ్గలోనే గల్లంతు కావటమేమిటి.

వి చిత్ర జీవులు

అంతా కర్మ. ఇహ దానిపెళ్లి ఎలా అవుతుందో!

సన్యా : పోనీ, కట్నం లేకుండా చేసే న్యాయమా?

లక్ష్మీ : కట్నం లేకుండా పెళ్లా! ఎంగుకండి హాస్యాలు. పెళ్లికొడుకు లేకుండా పెళ్లి కావచ్చుకాని కట్నం లేకుండా పెళ్లా! హుఁ బొమ్మల పెళ్లికూడా కట్నం లేకుండా కాదే!

సన్యా : మాటవరసకి అన్నాలెండి మాడంకి, సర్వా రావు గారికి కబురు చేశాను ఆ బాకీ అలాగే ఏమిస్తోంది. కాస్త ఆ సైల్ మాడండి. ఇదిగో తాళాలు (తాళాలు ఇస్తాడు. లక్ష్మీ సతి గదిలోకి వెళ్లి ఓ కాగితంతో తిరిగి ప్రవేశించి, తాళాలు ఇచ్చి, కాగితం తిరగేస్తూ ఉంటాడు.)

సన్యా : ఇంతవరకూ దమ్మిడి వడ్డీ అయినా ఇవ్వ లేదు. సాల్సరి కాంపాండు వడ్డీ కట్టి అసలు ఫాయిదాలు మొత్తం ఎంతయిందో తేల్చండి. చెవులు పిండి వమాలు చేస్తాను.

లక్ష్మీ : (దీనంగా) అయ్యయ్యో : ఇంక వొక్క దమ్మిడి కూడా అడగటానికి మనః హక్కు లేదండీ!

సన్యా : (నిర్విణ్ణుడై) ఆ!

లక్ష్మీ : నోటుకి లిమిటేషన్ పట్టింది. వారి వారి

సన్యా : (తడబడుతూ) లి...లి...మిటేషన్—చనా? లిమిటేషన్!

లక్ష్మీ : వెయ్యిరూపాయల (పాంసరీనోటు చిప్చి కాగితంతో సమానమైన పోయింది. వ్చ దశ!

సన్యా : (దీనంగా) సరిగా మాడండి లక్ష్మీ సతి గారు.

లక్ష్మీ : చూసేందు కేముంనీ? నిన్నటితో నే గడువు తీరి కాలదోషం పట్టింది.

సన్యా : కాలదోషం, పట్టింది! (కోపంగా) అంత నుడిగా ఎలా ఉన్నావయ్యా?

లక్ష్మీ : చిత్రం. లిమిటేషన్ వగైరా వ్యవహారాలన్నీ తిమిరే మాయమంటున్నాను.

సన్యా : అయితే నువ్వేం చేస్తున్నావయ్యా?

లక్ష్మీ : వడ్డీలు, కట్టటం, కాతాలు రాయటమే గదండీ మీరు నాకిచ్చిన పని!

సన్యా : అయితే మటుకు యజమానికి నచ్చం కలుగు తుంటే మాస్తూ ఊరకుంటావుటయ్యా?

లక్ష్మీ : చూస్తే ఊరకుంటానా?

సన్యా : ఆఘోరిం చిన్నటే ఉంది. బాధ్యత ఎరగని వాడివి నువ్వేం గుమాస్తావయ్యా?

లక్ష్మీ : తుమించాలి. నా తప్పేలేదు.

సన్యా : లేదా?

లక్ష్మీ : లేదండి.

సన్యా : ఆ పప్పు లండన్. ఆ నోటు బాపతు మొత్తం నువ్వే ఇచ్చుకోవాలి.

లక్ష్మీ : నేనా?

సన్యా : అవును, నువ్వే. ఎంగుకయ్యా మరి నీకు నెల నెలా జీతమిచ్చేది? ఆకాపైసలతో ఆ బాకీ నువ్వు తీర్చాలినింటి. లేకపోతే కోర్టులో దావా పడేస్తాను.

లక్ష్మీ : ఖర్చులు దండగ మీరు గెలవరు.

సన్యా : గెలవనూ? చూస్తూ.

లక్ష్మీ : ఎలా గలుస్తాను? నేను చేయ్యాలినిన పనేమిటో పూసగు చ్చిట్టుమీర రాసిచ్చారు.

సన్యా : రాసిచ్చానూ?

లక్ష్మీ : చిత్రం. ప్రతిదీ కాయితాల్లో ఇరికించటం తమకి అలవాటేగా:

సన్యా : (కోపంగా) నిన్ను డిస్ మిస్ చేశానుపో.

లక్ష్మీ : డిస్ మిస్ చేసేముందు నేరం ఆగోపించి, సమాధానం వినటం అవసరం.

సన్యా : అన్ని అయినయ్.

లక్ష్మీ : నామీద నేరం ఆగోపిస్తూ నాకేమీ కాగితం ఇవ్వలేదే.

సన్యా : నేర్పావులేవయ్యా మహా, డిస్ మిస్ చేశాను పొమ్మంటుంటే.

లక్ష్మీ : (కొంచెం ఆలోచించి) సరే చెకతాను. డిస్ మిస్ చేసినట్టు కాగితం ఇవ్వండి. లేక పోతే నా అంతట నేనే మా నేశాననిమికే అంటారు తరువాత.

[సన్యానిరాజు కొంచెం కోపంగా చూసి. కాగితం తీసుకుని రాస్తూంటాడు.]

కారణంకూడా రాయండి. లేకపోతే చెల్లదు.

భా ర తి

సన్యా : ఎందుకు రాయనూ ? ఉన్నది ఉన్నట్టు చదాసుడా రానిపారేస్తాను.

[రాని కాగితం ఇస్తాడు లక్ష్మీపతికి]

లక్ష్మీ : ఇవాళ లేచినవేళ మంచిదికాదు. నెలవు. (నిష్క్రమణ)

[సన్యాసిరాజు తీక్షణంగా కాసేపు ఆలోచించి చిటికె వేస్తాడు. ధర్మారావు ప్రవేశం.]

ధర్మ : నమస్కారం, సన్యాసిరాజు గారు.

సన్యా : (లేచి ఎదురువెనుకూ) ఓ! ధర్మారావు గారా! దయచెయ్యండి. ఇటు. ఇలా కూర్చోండి. ఒకే వరహాలూ—వరహాలూ ఆ సోఫా తుడవరా (వరహాలు ప్రవేశం) పెద్దమనిషి ఇంటకొస్తే ఆమాత్రం తెలియజేంరా? (వరహాలు కుర్చీ దులుపుతాడు) కూర్చోండి ధర్మారావు గారు. వరహాలూ, స్ట్రాంగ్ కాఫీ తెచ్చిపెట్టరా ధర్మారావు గారికి. (వరహాలు నిష్క్రమణ)

ధర్మ : (ఈ మర్యాద అర్థంకాక) అహఃహః ఎందుకండీ ఇప్పుడు ?

సన్యా : మొహమాటపడతారేమండీ, నేనెవరో కొత్తవాణ్ణి అయినట్టు. నే నివ్వకూడదా, మీరు తీసుకోకూడదా ?

ధర్మ : ఎంతమాట. తమరెందుకో అర్థంకాదుగా రమ్మ న్నారని చెప్పాడు వరహాలు. చేస్తున్న పని అలాగే వొదిలేసి వచ్చేవానండీ.

సన్యా : అలాగా. చూశారా, నేనంటే మీకంత అభిమానమన్నమాట.

ధర్మ : ఏదైనా వ్యవహారమా ?

సన్యా : ఆ—పెద్దవ్యవహార మేముండీ. నే నే వొద్దామనుకున్నాను. ఎక్కడ—తీరికే దండీ?

ధర్మ : తమరికి బోలెడుపనులూ—

సన్యా : కాదుమరీ. ఆఁ, అసలువిషయం. మన కోటి ఖర్యప్రకారాలావుగారు లేదూ, వారికి సన్మానం చేద్దామనుకుంటున్నాం. మీ ఫలహారాన్ని.

ధర్మ : తమరు తలుచుకుంటే ఇంక అజ్ఞేముంది ? కానియ్యండి.

సన్యా : మీ సహాయం బోలెడంత కావాలి, మరి.

ధర్మ : (ముంగుజాగ్రతతో) నావల్ల అయ్యేది మాట నాయమేగా. దానికేం ; భాగ్యమా, బంగారమా?

సన్యా : ఆహ్వానసంఘంలో మీ పేరు వేయించేస్తున్నాం.

ధర్మ : (ఉబ్బి) నా పేరే!

సన్యా : మీరు లేకపోతే పనేవుతుందండీ! ఏ మంటారు ?

ధర్మ : మీరు ఆజ్ఞాపించటమూ, నేను కాదనటమూనా? మీ చిత్తం.

సన్యా : మరయితే ఆలస్య మెందుకూ? నిజ్జస్తిమీద సంతకం పెట్టేయ్యండి.

[ప్రాంసరీ నోటు వెనక్కి తిప్పి దగ్గరగా వచ్చి నిలబడి కలం అందిస్తాడు.]

ధర్మ : అయ్య బాబోయ్ సంతకమే!

సన్యా : అదేమిటి? అలా అన్నాడు?

ధర్మ : (సద్గుణి) అహః... ఏంటేదు... కొంచెం... చెయ్యి వొణుకుతుంటేనూ.

సన్యా : ఇక్కడికి వచ్చినప్పుడు బాగానే ఉండే.

ధర్మ : అప్పుడప్పుడు అకస్మాత్తుగా అట్లా వస్తుందండీ.

సన్యా : కొంచెం ఓపిక చేసుకొని పెట్టేస్తేద్దురూ.

ధర్మ : అహః—సంతకం ఎందుకండీ?

సన్యా : మీసంతకం లేకపోతే ఎలాగండీ? నలుగురూ చూసి ఓహో మన ధర్మారావుగారు కూడా సభ్యులే అని ధైర్యంగా చందా వెయ్యాలంటే మీ సంతకం లేకపోతే ఎలా చెప్పండి.

ధర్మ : పోనీ, నా సంతకం కూడా మీరే పెట్టేయ్యకూడదు?

సన్యా : ఫోర్డరీ?

ధర్మ : ఆ—ఇదేమయినా నోటా—ఫోర్డరీ అనటానికి—

సన్యా : కాదు లెండి. మీరు సంతకం పెట్టండి నా ఘటాన్ని.

వి చిత్ర జీవులు

ధర్మా : పెట్టినట్టే అనుకోండి.

సన్యా : (విసుగ్గా) సరే, మీ ఇష్టం. (ధర్మారావు చూడకుండా నోటు జేబులో పెట్టుకుని) మాట అన్నారుగా, అదేచాలు.

ధర్మా : అంతే, అంతే. నా సంగతి మీకు తెలీదా? నేను మాటంటే ఒకటి, కాగితం మీద రాసిస్తే ఒకటిగా? నా పేరు కూడా అచ్చేసుకోండి.

సన్యా : అబ్బే సంతకం లేకుండా అచ్చు వెయ్యటం ప్రమాదం కదండీ. నేనంటే మీ స్నేహితుణ్ణి గాని, మిగతా సభ్యులు ఒప్పుకోవాడూ?

ధర్మా : అయితే ఆహ్వానం లోంచి నన్ను తీసేస్తారా?

సన్యా : పైగా ఆ ఆభాంశం నామీద వేస్తున్నారా?

ధర్మా : (అయిష్టంగా) సరే, ఇలా తేండి మరి, తప్పేదేముంది.

సన్యా : (సంతోషంగా) అంతకంటే నా! [దగ్గరికొచ్చి కలం ఇచ్చి ఫలనాచోట సంతకం పెట్టమంటాడు. వాణుకుతున్న చేత్తో ధర్మారావు కలం పట్టుకుని భయంగా కాగితంపై చూస్తాడు]

ధర్మా : ఏం రాశారేమిటి? (వెనక్కి తిప్పి చూడటానికి ప్రయత్నిస్తాడు.)

సన్యా : (గభావన చెయ్యి అడ్డం పెట్టి) ఆరే విమంధి? మామూలుపాటే. సంతకం పెట్టేయండి— తరవాత తీరిగ్గా చదువుకురుగాని.

ధర్మా : అటువైపు ఖాళీలేనా?

సన్యా : ఉంటే ఇటు తిప్పటం చేసికీ?

ధర్మా : నాది ఎన్నో సెంటర్మా?

సన్యా : ఎన్నోదైలే విమంధి?

ధర్మా : పీకలమీదికి రాదుగదా?

[గభావన వెనక్కి తిప్పి చదువుతాడు].

“...ముల్లెల బైరాగిరాజుకుమార్తె సన్యాసి రాజు అనే నీకు, జేరాల విశ్వాసరావు కుమార్తె ధర్మారావు అనే నేను వ్రాసి ఇచ్చిన ఆన్ డిమాండ్ ప్రామిసరీ నో...”

సన్యా : అయ్యో. నా తెలివి తెల్లారా—ఒకటనుకుని ఒకటిచ్చాను కాబోలు, (నోటు గభావన

లాక్కుంటాడు) విజ్ఞప్తి ఎక్కడుందో (కా) తలమధ్య వెతుకుతూ) ఆ సుందరరావుగారు పట్టుకుపోయారు కాబోలు. తరవాత పంపిస్తా లేండి ధర్మారావుగారూ.

ధర్మా : (షాక్ నించి లేరుకుని, నోటుకి లిమిటేషన్ పట్టినట్లు (గహించి) అలాగే, మరి నాకు సెలవిప్పించండి. (లేచబోతాడు.)

సన్యా : ఒక్కక్షణం. ఎలాగూ రానేవచ్చారు. ఇప్పుడే పాతకాగితాలన్నీ తిరగేస్తాంటే మీ నోటు కలిపించింది. చూడండి, నోటు మీద చెల్లులేమీ లేకపోతే బావుండదు. ఏమైనా చెల్లు వెయ్యారా?

ధర్మా : దానికేంభాగ్యం. అలాగే. ఇప్పుడు డబ్బేమీ లేలేదు. రేపు చెల్లువేస్తాను.

సన్యా : మీ మీద ఆ మాత్రం నమ్మకం లేదంటారా నాకు? (నోటుకాగితం ముందు పెడతాడు.) సంతకం పెట్టండి. డబ్బు తరవాత మా వరహాలచేత పంపవచ్చు.

ధర్మా : చెయ్యి కొంచెం వాణుకుతోందండీ.

సన్యా : నేను పట్టుకుంటాగా.

ధర్మా : అసలే నోటు చూడండి. వాణుకు చేత్తో సంతకం పెడితే బావుండదు.

సన్యా : ఫరవాలేదులేండి. అశ్రద్ధచేస్తే మళ్ళీ లిమిటేషన్ పట్టిపోతుంది.

ధర్మా : పడిలేమాత్రం ఏమండీ? మాటచాలదా?

సన్యా : ఆహా - కాగితంమీదుంటే ఎందుకైనా మంచిది. ఓ సంతకం పెట్టేసుకూ.

ధర్మా : (చెయ్యి ఎత్తిబోయి) అబ్బ-చెయ్యిలేవటం లేదండీ. పడిపోయినట్టుంది.

సన్యా : (వొట్టుమండి) చాల్లేండి, మీ ఎత్తులు.

ధర్మా : ఎత్తులేమిటి?

సన్యా : లేకపోతే నల్లరాయిలా ఉన్న మనిషికి చెయ్యి పడిపోయింది! నోటు లిమిటేషన్ పట్టించని చూసి ఎగేద్రామనుకుంటున్నావా? ఏం పెద్దమనిషివయ్యా నువ్వు?

ధర్మా : నాకు వొంకపెడుతున్నావు. నీ పెద్దమనిషి తరహా ఏమిటయ్యా. మోసంచేసి సంతకం

పెట్టిద్దామని ఎంత ప్లాను వేశావయ్యా సన్యాసి రాజా! మరొకడైతే దిగ్భీమని పడిపోయి వుండును. (వెళ్ళబోతాడు)

సన్యా : నా డిబ్బక్కడ పెట్టి కదులు.

ధర్మా : ఏమిటయ్యా నీ దార్జన్యం? లిమిటేషన్ పట్టిన నోటుక్కుడా బెదిరింపే!

సన్యా : ఎవడనుకుంటున్నావో ధర్మారావు! కోర్టు చుట్టూ తిప్పి మాడు చెరువుల నీళ్లు తాగిస్తా - జాగ్రత్త.

ధర్మా : అబ్బో! చాలామందిని చూశాం.

సన్యా : చెవులుపిండి ఈ బాకీ నీ డగ్గిరించి వనూలు చెయ్యకపోతే నా పేరు సన్యాసిరాజు కాదు. ఖబడ్డార్.

ధర్మా : చిత్తు కాయితంలా ఈ నోటుని ప్రగన చింపించడంపోలే నా పేరు ధర్మారావు కాదు. నేనేనా అంత తీసిపోయిందీ (కుడిచెయ్యి పిడికిలివిగించి చూపిస్తూ గమ్మ) మగ.)

[స్త్రీ జెనక భాగంనించి కాఫీ కప్పుతో ప్రవేశిస్తూ ఈ గొడవచూసి, తటపటా యించి తిరిగి వెనక్కి వెళ్లిపోతాడు వరహాలు]

సన్యా : (తల చేతుల్లో పెట్టుకుని, సోఫాలో కూల పడి) హరి, దుర్మార్గుడా! ఎంతసనిచేశావు!

[సుంద్రావు తిరిగి ప్రవేశం]

సుంద : అలా ఉన్నారేం, సన్యాసిరాజు గారూ.

సన్యా : (తలెత్తి చూసి) ఓ, మీరా! రండి.

సుంద : (సోఫాలో బాగ్ చూసి) అమ్మయ్య ఇక్కడే ఉండిగద! ఇందాక ఇక్కడ నా బాగ్ మర్చిపోయి వెళ్లానండీ.

సన్యా : (చినిపించుకోక) ఎంత అవమానం జరిగి పోయిందండీ.

సుంద : ఎవరికీ?

సన్యా : ఎవరికో అయితే నా కందుకూ ఏమవు?

సుంద : మిమ్మల్ని అవమానించటమే! ఎన్నిసందే లతో! ఎవడండీ వాడు?

సన్యా : ధర్మారావు అనే ఓ దగుల్బాజీ. పరమ లుచ్చా, ఫుండాకోర్.

సుంద : శాంతించండి - శాంతించండి. ఏం చేశాడు?

సన్యా : అస్పృశ్యుని ఎగ్గొట్టాడు.

సుంద : ఎగ్గొట్టాడా? వాడికి పుబ్బగతుల్లేవు.

సన్యా : కొంచెం అశ్రద్ధనల్ల లిమిటేషన్ పట్టి పోయిందండీ నోటు. అది పనికిటి తొక ఝాడించాడండీ దొంగపురుగు. వైగా నానాహటలా అన్నాడు. చిత్తు : గితం లా నోటుప్రగన చింపిస్తానన్నాడండీ.

సుంద : ఏశికాడు.

సన్యా : వాణ్ణి కోర్టుకి ఈడ్చుపోలే నాకు నున్నాంతి లేవండీ సుందరరావు గారూ.

సుంద : జుట్టుపట్టి మరీ ఈడ్చిందండీ.

సన్యా : ఎలా? లా పాయింటు మనకి అనుకూలం గా లేదే.

సుంద : (ఆలోచించి) పోనీ, వాడి సంతకం మీరే పెట్టేస్తే?

సన్యా : ఫోర్టరీ!

సుంద : సింగినాదం.

సన్యా : నాకు చేతకాదండీ.

సుంద : ఎలా మరి?

సన్యా : ఏదో ఉపాయం ఆలోచించి నన్ను రక్షిం చండి. మీమీదే భారం వేశాను.

సుంద : ఏమీ తోచటం లేదే!

సన్యా : స్నేహితులు గమక ఓ సూటగుతుతాను. ఏమీ ఆనుకోరుగదా!

సుంద : అడగండి దాని కేం?

సన్యా : నాముఖం ఉన్న గున్నట్టు కాగితంమీద గీతారు గదా! వాడి సంతకం చూసి ముద్ర కొట్టినట్టు ఎవం చేస్తో - ఇలా - గీసిపారెయ్య టం మీకో లెక్కా!

సుంద : నేనా?

సన్యా : (చేతులుపట్టుకుని) ఇది మీవల్ల కావలసిన పనే.

సుంద : ఫోర్టరీ!

సన్యా : ఇది చేతులు కావు కాళ్లు.

సుంద : (అయిష్టంగా) సరే, కానివ్వండి. ఆపదలో ఉన్న వాళ్ళని ఏం చేస్తానా సరే ఆదుకో మన్నాడు.

[నోటుమీద ఫోర్టరీ చేస్తాడు]

వి చి త్ర జీ వు లు

సన్యా : మీ ఋణం తీర్చుకోలేను సుందరరావు గారూ
ఇప్పుడే వస్తా, ఉండుండి.

[వెనుక భాగంలో ఉన్న ద్వారంలోకి
నిష్క్రమణ అదే ద్వారంలోనుంచి సీతా
రామారావు ఫోటో చూస్తూ ప్రవేశం]

సీతా : (సుందరరావుని చూసి) మీ రెవరు?

సుంద : మీరు?

సీతా : నేను సన్యాసిరాజు గారి పుత్రరత్నాన్ని.

సుంద : నేను వారి స్నేహితు రత్నాన్ని.

సీతా : మీ పేరు?

సుంద : మీ పేరు?

సీతా : సీతా రామారావు.

సుంద : నా పేరు సుందరరావు

సీతా : మీరేం చేస్తుంటారు?

సుంద : మీరు?

సీతా : సాంఘ్యార్థ్య శ్రేయణ.

సుంద : నేనూ అదే.

సీతా : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి? నిజం?

సుంద : అవును నేను ఆర్థిస్తుని.

సీతా : అందాన్ని గురించి రెండడుముక్కులు చెప్పండి.

సుంద : ఆనంత మైన ఆనందాన్ని చేర్చి అంశం, అది
అనిష్టదనీయం.

సీతా : (తన్మయుడై) మనసుని పలకరించి, హృద
యాన్ని మీటి ఉభయమైన అనుభూతి నిచ్చే
అగృహీతపదార్థమే అంశం.

సుంద : అది నిరుపమానం వర్తనాతీతం. ఊహా
తీతం.

సీతా : ఓహో. ఎంత గొప్పగా అన్నారు. సుంద
రావుగారూ! ఈ సాంఘ్యార్థ్యనికి వంక
పెట్టండి, మాద్దాం. (ఫోటో చూపిస్తాడు)

సుంద : (సీతారామారావు వైఖరి కనిపెట్టి) యీ
నగుమోము చంద్రబింబంలా ఉందని అన
లేను. ఎంగుకంలే చందమామకి మద్ద
వుంది.

సీతా : (భుజంతట్టి) రత్నంలాంటి మాట అన్నారు.
ప్రేమనిగురించి ఓముక్కు చెప్పండి.

సుంద : ఏం చెప్పాలి? అందం, ప్రేమా—యివే
కదండీ ఈ ప్రపంచంలో కనిపించేవి.

సీతా : (ఆరాధనాపూర్వకంగా చూసి) సహృద
యులండీ సుందరావుగారూ, నాకోచిన్న
సలహా ఇవ్వగలరా?

సుంత : నిరభ్యంతరంగా.

సీతా : ఈ కల్యాణి సాంఘ్యం చూసి ముగ్ధుడినై
ప్రేమించానండీ

సుంద : ప్రేమించండి శుభం.

సీతా : ఆ అమ్మాయి మనసు మారగొనాలంటే ఏం
చెయ్యాలో కొంచెం చెరిచి వేయండి;
పుణ్యం వుంటుంది.

సుంద : ఇంతేకదా! చూడండి సీతారామారావు
గారూ. మనస్సుని ఆకర్షించాలంటే ముందు
కళ్ళిని ఆకర్షించాలి కళ్ళు జిగేలోమనిపించే
మాంచి మాంచి బహుమానాలు వర్షంలా కురి
పిస్తే ఆ అమ్మాయి గుమ్మాయిపోయి మీ
సామ్మాయిపోతుందంటే నమ్మండి.

సీతా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆ?

సుంద : నమ్మండి.

సీతా : నిజమే నా మట్టిబుర్రకి అది తోచలేనండీ.
మీకెంతో కృతజ్ఞుణ్ణి. వస్తా.
[బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు. సన్యాసిరాజు
ప్రవేశం]

సన్యా : (కొన్ని కరెన్సీనోట్లు సుందరావుకి ఇస్తూ)
ఉంచండి ఆవసరానికి ఉంటుంది.

సుంద : (ముఖం ఎర్రబడేసుకుని) ఏమిటి! లందం
ఇస్తున్నారా? స్నేహార్థంలో చేసిన
త్యాగాన్ని ముష్టిబుట్టతో కొలుస్తున్నారా?
ఛీ. ఇంతేనా మీకర్థమైంది? ఎంత అవ
మానం! ఛీ.

[నోట్లు పర్యవచింపబోయి మానేసి బల్ల
మీది కొట్టి గబగబ వెళ్ళిపోతుంటాడు]

సన్యా : (తెల్లబోయి) సుందరావుగారూ, సుంద
రావుగారూ. (వినిపించుకోకుండా సుంద
రావు వెళ్ళిపోతాడు). [తేర]

[స శేషము]

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

శ్రీ విన్నకోట మాధవరావు

నన్నెచోడుని తరువాత ద్విపదలకుఁ బ్రాముఖ్యము నెలకొనెను. చంపువులు జాతీయానుసరణములు గావని కవులు వానిని నిరసించినట్లుఁ దోచెడిని. వాఙ్మయము సాధర్మ్యముగా గ్రహింపక మతావేశముచే శివకవులు, భివకవులు పరస్పర శ్వేషభావము గలిగి యుండిరి. దేశికవిత జానుతెనుగు అనుపలుకుల మోత వినబడు తెక్కుడాయెను. కాని వాని యావస్థకత యెంతవరకో అవి యెంతవఱకు గ్రాహ్యముగా గ్రహించినవారు తక్కువుగనుండుచి జానుతెనుగు నెపమున సంస్కృతమునఁ బరిహరింపజలచిన వారియెడ గీర్వాణ పండితులకును, సంస్కృతాభిలాషులయెడ జానుతెనుగుభిలాషులకు నిరసనభావ మేర్పడినది. వారు వీరికి తెనుగు మీఱినదనియు వీరు వారికి గీర్వాణము బలిసినదనియు హేళనముఁ జేయసాగిరి.

అట్టిసంధికాలమున నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచన సాగినది తిక్కనకుఁబూర్వమే రంగనాథరామాయణము ద్విపదకావ్యముగ విలసిల్లినది. ధీగోదాత్తుఁడయిన రాముని చరిత్రము రంగనాథునికి బలఁ దిక్కనకుఁ గూడలోభియ్యమైనది. కాని యాతని ద్విపదరచనా పద్ధతి మాత్రమితనికి నచ్చలేదు. ద్విపదరచన జాతీయ హేళనతోకమే. అయినను విసువుదల కొంతవఱకునైనఁ గొల్పునని కావలయును తిక్కన దానిని పరిహరించెను. దీనిని నిర్వచనముగ రచింతునని యాయన ప్రతిజ్ఞఁజేయుటయు చంపూపద్ధతి నచ్చనివారిని మెప్పించుటకే జానుతెనుగు నభిమానించువారికి గీర్వాణ పండితులకుఁగూడ సమ్మతమగునటుల తనరచన సాగించి యుభయకవి మిత్రుఁడాయెను. ఈ కావ్యరచన నాటికే యాతనికి సాహిత్య స్థిరధర్మము లేర్పడినది. కొన్ని సాహిత్యనియమముల గ్రంథాదినే యాతఁడు పెర్కొనినాఁడు. ఇవి చూడఁడు:

ఉ॥ భూరి వివేక చిత్తులకుఁ
బోలుననం దలపన్ దళంబులన్

సౌంధ మిచ్చు గంధవహు
చందమునం బ్రకటంబుఁజేసి యిం
పారెను పల్కలం బడయ
నప్పులుకు ల్పరిగ్రుచ్చునట్లుగా
జేరుప నేరఁగావలయుఁ
జేసె నేఁ గృతీయన్న వారికిన్

చం॥ పలుకుల పొందులేక రస
భంగమునేయునుఁ బ్రాతవస్త్రా
టలఁ దను నేగ్గు జూపి యొక
టన్ హృదయంబలరింపలేక యే
పొలమును గాని యట్టిక్రమ
ముందను మెచ్చుగ నొక మెల్ల న
వృత్తబోరయనం జరించు కుక
పుల్ ధర దుర్విటులట్లు చూడ గాన్

కం॥ తెలుఁగు కవిత్యము యెప్పుం
దలచినకవి యర్థమునకుఁ దగియుండెను మా
టలు గొని వశులుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బులిమిపుచ్చుట చదులే.

కం॥ అలవడ సంస్కృత శబ్దము
తెలుఁగుబడి చిత్రవణంబు లేటపడం గాఁ
బలుకు నెడ లింగ వదనం
బులు భేదింపమికి మెచ్చు బు; జనము కృతీన్

మ॥ అనుబోదాత్తమనీన, వేసుభిను కా
వ్యప్రపాఢిఁ బాటించు శి
ల్పమునం బారగుఁడొక గళావిరుఁడ నా
పస్తంబ నూత్తుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రి కమల
ధ్యానైక శీలండు న
న్నమకుం గొమ్మన మంత్రికిన్ సుతుఁడఁ
దిక్కాంకుండ సన్మాయుడన్

కం॥ లలితపదహృద్య పద్యం
బులన కథార్థంబు ఘటితవ్రాత్యపరమై

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

యలతి యలతి తునియులు గా

నలసంధించిన విధంబు నమరగ వలయున్

నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచననాటికే తిక్కన తన యాత్మ శక్తియందు బూర్జముగ విశ్వాసము గలవాడనిచోచుచున్నది. తిక్కనకుఁ బూర్వమున కవులలో నీకుణముల పాటింపకఁబోవుట యెక్కొక్కరిలో నొకవిధముగ గానవచ్చుచున్నది. పూర్వ కవులయందు భక్తిగలిగిన ఈకవి విమర్శకుఁడగుటచే వారివారి కవితలలోని మంచి చెడుగులు గ్రహించి యార్వాచీనులైన మాంధ్రకవుల కుత్తయ మార్గము నిర్దేశించువాఁడై వైపర్యముల రచించెనని భావించ వచ్చును.

ఇచ్చట ననువాద సాహిత్యంబునఁ గూర్చి యొకమాట. పూరాణాదుల నాంధ్రీకరించుటలో నాంధ్రకవులు, కథాసందర్భము మాత్రసంతుష్టులై పాటించుచు వచ్చిరి. అయినను మూలమునున్న ప్రతి పదమునకు సరియగు తెలుఁగు పదమే యిరికింపవలయు నని గాని. మూలములో లేని వర్తనాదులుండ గూడదని గాని భావించలేదు. ఈ కారణముల వారి యనువాదములు సహితము స్వతంత్ర రచనలుగాఁ దోచుచున్నవి శ్రీనాథాదులరచన లిటుల చేయున్నవి తిక్కన యువాల్మీకి యుత్తరకాండమునందల్లికథ నాధారముగ గ్రహించి యందు ప్రక్షిప్తములనియు, నసందర్భములనియుఁ దనకుఁదోచిన భాగములవనిగ్రహించినవానిని గూడశిల్పభంగముఁ గాకుండ సంకుచితముఁజేసి స్వత్ర మూలమునకుఁ జెక్కుమహంగుల మెరుగిడగల రచనతో స్వయంసంపూర్ణముగ, మంగళాంతముగ, స్వతంత్ర కావ్యముగ నిర్వచనోత్తరరామాయణము రచించెను. మూలమునగల రామనిర్వాణ గాథ యిందువలె వేరుబడి నది. మూలమున లేని పూర్వరామాయణ గాథయంతయు సంక్షేపరూపమునఁ బ్రథమాశ్వాసమునఁ జెప్పబడి నది. ఈ రెండు హేతువుల నీ కావ్యము మరగళాంతమును స్వయం సంపూర్ణమునైనది.

పూర్వరామాయణమున రంగనాథుఁడు రామునకు మిక్కిలి దేవతాంశము నారోపింపగాఁ దిక్కన యీ యుత్తరభాగమున నాతనికి మత్తయ మానవత్వమాహా పించెను. క్లిష్టదశయందతనికినిమనవలె చేపాదయసంక్షోభము మొదలగు వికారములుండుట సైజుమని యాతనికట్టి స్థితినిఁగల్పించెను. సీతారామలప్రణయమునువర్ణించుట

యందు తక్షణసంపతుల స్వచ్ఛమైన స్నేహభావము నే తిక్కనహామెను గాని మనబుద్ధికి గోచరముగాని లక్ష్మీ నారాయణుల దాంపత్య వైభవమును బ్రదర్శింపలేదు. ఇట్టికల్పనచే లోకాతీతుఁడయిన కావ్యనాయకుఁడు జనాదరణ పాత్రుడాయెను. (He thus created human interest in the superhuman man) ఈదృష్టితోఁ జూచిన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున హ్రస్వదృష్టికి దోషములుగఁ గన్పట్టనవనియు సమర్థనీయుములును, కావ్యదృష్టిలో నతిసహజములు గనుఁ దోచును.

ఈ కావ్యమునకు నాయకుఁడు రాముఁడు. ఈ పాత్రను కవియెట్లు చిత్రించెనో విమర్శించి చూచుటెంతయు నావశ్యకము. మూలగ్రంథమునందలి పాత్ర లోని సుగుణములన్నియు నటుండ వానియందలి యతాకి కాంక్షములనుఁ దొలగించి, స్వాభావికముగనుండు నటుల చిత్రించుట యీకవి చేసిన సంస్కారము. ఎట్టిధీగుఁడయ్యెను, సంకటావస్థలయందు జిత్రసంక్షోభము బొంగువాడే యనియు, నెంత యసంగుడయ్యె ధర్మప్రణయమునందు రసావిష్కరణయనియు నీ కావ్య మువలన స్పష్టముగ గోచరించుచున్నది. లోకాపవాద భీతుఁడై భార్యను వదలవలసివచ్చినప్పుడు రాముని హృదయమున లేచిన భావవిప్లవము అతి సహజముగ నున్నది. సీతను విడిచి యేకాంతమున రాముఁడు విలపించినవిధముఁ జూడఁడు.

క॥ మనమునఁ బాయని ధరణీ
తనయ వలని వగల నేకతంబ పొగలి, య
మృనువంశేదీపకుం డి
ట్లను ధైర్యము పల్లటిల్లి యలుగులు పడుచున్.

సీ॥ నీకా యకట పినాకిబాణాసనం
బగ్గుతంబుగ సభినట్లు నేసి
జనకౌనుమతిఁ దపంబునకు నక్కట నీవు
ననుగమనంబు నేయంగ నరిగి
పాసియు ముడు నిజ బడయుదు నను హస
నక్కట ప్రాణంబు చిక్కఁబట్టి
యొక్కడ నేతుబంధ ద్యుపాయముల నా
నందనం బయిన నీ పొందు గాంచి

గీ॥ యింహసంగు నీ యర్మిలియెల్ల వమ్ము
గాగ ధుడిపోయి నిన్నిట్లు గావపాలు

నేని యాజ్ఞాని బుచ్చితిఁ జెప్పఁ జిట్ట
యెప్పు నామను వేమన సంబుజాక్షి.

ఉ॥ అచ్చట లోకమంతయును
నక్కటికంటున నుమ్మలింప నీ
చొచ్చి చొరంగఁబోక మది
చిక్కఁదనంబున నియ్యకొన్న నా
కిచ్చటఁ దెచ్చి నీకొ విడుచు
తెంతటి పెద్ద, జఘన్యవృత్తికే
నచ్చట రచ్చకెక్కుటకు
నాజిహాకకు నోర్తు వైధిలి.

ఆ॥ అని దురంతశోకమునఁ బొంది నెజ్జవై
మేనువైచి కన్నుగోనలంగు
నిపుడు నశ్రువారి చెవులకొలంకుల
వింశ నిట్టు లను విభుండు మఱియు.

ఉ॥ పట దురాశ్వులైన యవి
వేకులు గొందఁ జనింపుమైన య
జ్ఞోటి చరిత్ర మంగనల
జోప్పుగ సంశయ మంది యాడు పె
న్మాటలకేల యీ దురభి
మానము పూనితి వాని నేల నే
గీటునఁ బుచ్చనైతిఁ బి
కింపక చేసితి నింతిఁ బాసితిన్.

ఉ॥ లోకమువారి మెచ్చనకు
లోల విలోచనఁ బాటనైచితిం
బో కొఱగామి యంతటనె
పోయెనె దీనికి నింకఁ గొందఁ బో
హా కృపమాలి చేసె నిది యొప్పుగు
పొమ్మని గుర్విసీతిగాఁ
గైకొనికేని వారి మది కంగున
కెయ్యది గందు దైవమా.

మరియు సీతారాముల ప్రణయ మెంత స్వాభా
వికముగ నుండెనో గమనింపుఁడు.

కం॥ రమణీయ స్థలములహృ
ద్యములైన పదార్థములఁ బ్రియాసహిత విహ
రము సలుపు నుచిత పరివా
రము నాగదికంటునను సరస మధురముగాక.

ఉ॥ వేడుక నెత్తినాడుచుఁ బ్ర
క్షితమై గర్జవంపుఁ బన్నిదం

బాహుదఁ జూచి యొండొగల
యంగకముల్ మది మెచ్చి యుల్లసం
బాడు నెసంబు నెట్టికొని
యాహుదఁ బుచ్చెన్ ప్రేమలాడుచుం
జేడియాయుక విభుండు పిల
నిల్లిరి పొచ్చెనులేని మచ్చిక.

సీ॥ కలసంబు లభివన గంపంబులగఁ గూర్చి
తనువల్లఁ గలయంగఁ దాన యలగఁ
బువ్వులు జహువింబుగఁ గట్టి ముడి, కొక
భంగిగా నెత్తునవట్టి యెచ్చ
హారముల్ మెలకు నొకగారంబుగా ప్రచ్చి
యందంబు వింతిగా నలనగిండు
మృగమహిమంకంబు మృగవుగా సారిం చి
తిలకంబు నట్టి నెచ్చెలికఁ జూపు

ఆ॥ జనకరాజతనయ మనము దలిగ్నంగ
వినిన నిపుణలీల జూచు నిట్లు
చరణముగ నొసంగు సాభాగ్యసారాభి
రామముగై యును రామవిభుండు.

ఉ॥ అల్ల న లెప్ప పువ్వులని యందని
గుత్తుల దిక్కు పూపి తా
నల్లనచేరి నేమ నెయ నిన్ను
నెత్తెదఁ గోయుమందు ధూ
వల్లభుఁ డాదరిం బొదివి
వామనిలోచన నెత్తెఁ దిత్తనూ
వల్లిక తోన మైఁ బలక వర్ణము
కొముఁడు నాగు వోయగక.

కం॥ ఇమ్మెయి నిష్టవిసోదము
లమ్ముడియొడ దాను రఘుకులాధీశుఁడు చి
త్తమ్ములఁ జిగురొత్తఁగ, ని
త్యమ్మును సలిపె ననురాగ తస్పరవృత్తిక.

ఇట్లు రామనిపాత్రను సంస్కరించుటలో నతి
లోకపురుషుని కేవలము ప్రాకృతుని జేసి కేవలముఁ
గలిగించలేదు. సీతాపరిత్యాగమునకు అన్యచహిత
పూర్వముగా నాదంపతులు విహరించిన యుద్వాస
వర్ణన మతి యుచితముగ నున్నది. సామాన్య కావ్యము
లో వర్ణనకొఱకే జేయబడు అష్టాదశ వర్ణనలవలెఁ
గాక, ఒక ప్రత్యేకదృష్టితోఁ జేయబడినది. ఇది
సీతాపరిత్యాగమునకు నుపాధిగా (Back ground)

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

రచింపఁబడినది. సీతా పరిత్యాగము నందలి కావ్యమును గణితకరముగఁ జూపుటకును సీతారాముల ప్రీతి యోగమునందలి యకటము భావమునఁ బ్రసరించుటకు నీ యుద్యానవన విహారవృత్త యెంతయు నావశ్యకమైనది. సందర్భోచితవృత్త యనగ నిట్టిదియై. కావ్యమునందుఁ బ్రకృతి వర్ణనాదులు యధాస్థానమున నుండి కథాకథనమునకుఁ నడ్డుగాక దోహదకారులై యుండవలయును. స్థానవివేకము లేక యసంపర్కవృత్తనల నీ కవి యెచ్చటనుఁ జేయఁడు. ఎందునఁ జేయలేదు.

నిర్వచనోత్తర రామాయణము ప్రాశస్త్యగ్రంథము కాదనువారునఁ గలరు. వారు దీని రచనను భారత రచనతోఁ జోల్చుదు. ఇది సరియగు పద్ధతి గాదు ఈ రెండు కావ్యముల రచనలకు మధ్యకాలమునఁ దిక్కన సంపాదించిన విజ్ఞాన మపారము. రామాయణ రచననాటికాతఁడు లోకినఁడు, ఉభయకవిమిత్రుఁడు. భారత రచననాటికి సిద్ధుఁడు, కవిబ్రహ్మ. కావున దీనిని ప్రత్యేక కళాదృష్టితోఁ జూడవలయును. భారతమునఁ గానవచ్చు తిక్కన యాత్మీయత తిక్క, తిక్కన శిల్పనిశేషము లన్నియు నిందు గలవు

శబ్దాచితి, అశ్వాచితి పాటించి, ఎచట ఏవిధముగ శబ్దముల పోషింపవలయునో గమనించి కావ్య రచన సాగించెను సందాద సంపాదన విషయమున నీ గ్రంథ మననానము ఈ గ్రంథమునందలి ప్రతిసంగాదము స్వయంసంపూర్ణము. మఱియొక చూట, కావ్య రచనయందు వచనము లోపించుటవలన లోప మెచటను గానంబడదు పాత్రల మనః ప్రకృతులఁ జిత్రించుటలోఁ దిక్కన సిద్ధుఁడు. భిన్నుఁడు సీతనుఁ గూర్చి నివేదించిన పిమ్మట రాముని మనఃప్రకృతి యెటుల చిత్రిత మాయెనో గమనింపుడు :

ఉ॥ నావును మూర్ఖు వచ్చిన ము
నంబునకున్ గృతి యూత యిచ్చి సం
భావన వారి బోఁబుచ్చి
పార్థివముఖులకు దల్లడంబునకున్
దాపుకొనంగలేక తన
తిమ్మల నప్పుడు పిల్వబంచి నా
నానిన చింతిముట్టుకొని
నెక వెగడంబును నార్జమూర్తియై.

ఇటుల నే రంభారావణ గాఢలోఁ గూడరంభా మనఃప్రకృతిని యతి సహజముగఁ జిత్రించెనని సహృదయులకుఁ దోచక మానగు అనాయాసముగ పాత్రోన్మోలనముఁ జేయుటలోను, భావయు భావయు స్వభావవిరుద్ధము గాకుండుటయు తన కాలమునఁ బ్రచారములోనున్న భాష నే వాడుటయు మొదటినుండి చివరవఱకు పరమము సహలకుండ రచన సాగించుటయు సాధ్యమైనంతవఱకు వ్యర్థపదములు వాడకుండుటయు, అతిశయతి పలుకులతో హృద్యమును పద్యముల నిబిడార్థయుతిముగ రచించుటయు మొదలగు నియమముల నీ కవిబ్రహ్మ గమనించె నని యదోచనము. మరియుఁ నితరుల చేతులలో నిరూపయోగమై చేయిజారిపోవు పాదములందలి తుదిగుత్తు రములు తిక్కన చేతిలో నర్థవంతములను పద్యమునకు బ్రాణాభూతిములు నగుననుట కీ గ్రంథముం దెన్నియో నిదర్శనములు కలవు.

ఒక పాత్రయొక్క వాచకాభినయమును, మఱియొక పాత్రయొక్క సాత్త్వికాభినయముతో జోడింపఁ బడినది. నిర్వచనోత్తర రామాయణము ప్రాశస్త్యమునకు నిదర్శనము లిట్టివి తిండోపకంఠములు గలవు. కవికి నిర్వచనోత్తర రామాయణము నెడ మిక్కిలి యభిమాన మేమో! ఇందు స్థిరపడిన భావములు, గనఁ బడు వర్ణనలు పలుకుబడులు, జాతీయములు, నీ గ్రంథమున నున్నవి యున్నయట్లే భారతము జోష్ఠింపఁబడినవి ధార్మికవిషయములఁ గూడ ఈ రచన వాటికే తిక్కన స్థిరీకరించినాఁడు. ఈ గ్రంథము భారతమున కుపోద్ఘాతమువలె గానవచ్చుచున్నదని విమర్శకులందును. భారతమునందలి ధర్మప్రతిపాదనము, శిల్ప విమర్శనము ఈ కావ్యమునందుఁ గానబడును.

పూర్వరామాయణమున గానబడిన రాముని సంసార స్థితి యీ యుత్తరభాగమున ప్రసరితము. సంసారమున నున్నవాఁడు సంకటావస్థల ననుభవింపక తీరదను విషయము యుత్తర రామాయణమున వర్ణింపబడినది. సంసార బాధ రామునంతటి మహావీరునకుఁ దప్పలేదు. ఇది సంసారులకు సహజము. ఇది సహజులగువారికే సాధ్యము. ఈ దృష్టితో రాముని భగవదవతారనిగఁ గాక సకల సద్గుణ సమోపేతుఁడుగను మానవులకు సహజములగు కష్టసుఖముల కతీతుఁడు గాక, భీరోదాత్తుఁడుగు పరిపూర్ణ మానవునిగ కవిబ్రహ్మ చిత్రించినాఁడు.

ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమున సీతాపరిత్యాగ ఘట్ట మెంతయు నార్థమై సహృదయానందదాయకమై యొప్పుచున్నది. ఇది సీతారాముల ప్రణయమునకు గీటురాయి. వారి శీలములకు పరిత్యాసము. ఇందు వాల్మీకి సీత సూరార్పు విధము ప్రత్యేక ప్రశంసకుఁ దగినది.

ఆదిరహస్యవ్రతే గాక ఆదిరహస్యప్రభువు రాముఁడుఁ యథారాజాతథా ప్రజా" అను నూక్తి నెఱింగినవాఁడు. ఆబాలగోపాలము సన్మార్గమున తన ప్రజలు చరించ వలయునని కోఱినవాఁడు. ప్రజల హృదయముల, ఆను మానము, సంజేహము, అసంతృప్తి ప్రభువు నెఱగాని, పరిపాలనయొకగాని యుండు గూడదని భావించి నాఁడు. సీతకుఁ గలిగిన అపవాదము నిర్దోశకుమనియు, సత్యేతరమనియు మనసార నమ్మినవాఁడు ఇటు చూడుఁడు.

ఉ॥ వేపుర నేల నేను పృథి
విసుత చిత్తము పెం పెఱుంగ నే
భూవలయంబు సంచలతఁ
బొందిన వారధి మేర దిప్పినన్
దేవనగంబు ప్రాంతగిరి త్రెల్పిన
నందొక కీడు గల్గు నే
యావనజాతీ నిట్లు నెడవాడిన
నక్కట నోరు ప్రవ్వక॥

లోకమును మూయ మూకుఁడులేదనియు "నడికంఠై చావు మేలనియు" "వర్తనంబు గౌరవం బొకయిందుక యైన విడువ దుస్సహంబనియు" దలంచినాఁడు. ఈ మిథ్యాప్రవాదము వేటొక తెఱంగున మాపికొనుట సంకట ముగ భావించినాడు. నిరంకుశుఁడగు ప్రభువునకే మార్గమైనను గోదరించును అన్నియు ధర్మమార్గములు గనె గాన్పించును. ప్రజానురంజకుఁడను, ప్రజల ఇహపరలోకసౌఖ్యముల నాలోచించు ధర్మప్రభు వటు లన్యమార్గముల నాలోచింపఁడు. "విశుద్ధ చరి త్రము దుఃఖహేతువే" అనినాఁడు. లౌకిక సంబంధ మైన దుఃఖము బాధాహేతు వయినటుల అలౌకికమైన దుఃఖము అనందదాయక మని భావించిన రసమూర్తి. 'మానము కన్న సిరీసంపవల ప్రాణము' ఎక్కువాకి యని యడిగినాఁడు. ధర్మకర్తనుఁడగు ఆదిరహస్యప్రభువు, సీతాపరిత్యాగము ప్రాణాపాయకరమనియు నెఱుంగును;

గును; ధీరోదాన్తుఁడుగాన తమ్ములముంగుఁ గన్నుల నీరు వెట్టలేజేమా! గంభీరముగ తన అచంచల నిర్ణయము తెగించి చెప్పినాఁడు; మాగు మాటాడవలదని తనమీద యానగా వారిని నిషేధించినాఁడు. ముగ్ధునాఁ డుదయమున సౌమిత్రి వివర్ణములపద్మముతో, రథ ముతో సిద్ధమయినాడు. సమయస్థుఁడగు రాముడు లక్ష్మణుని వాలకముఁ జూచినాఁడు అతని బాధ గ్రహించినాఁడు వ్యాకుల హృదయమున లక్ష్మణుడు సత్యము బయలుపెట్టునో సీతయే లక్ష్మణుని మాచియాతని విచార కారణముల బృన్ధజేయునోయని మునుమంగు రాముఁడు లక్ష్మణుని దైన్యమునకుఁ గారణముఁ జెప్పినాఁడు. ఆకారణము సత్యమే అయియుండువచ్చును. సీతను ఒంటరిగ కాననసీనుకంపు టనుచితమని సౌమిత్రి యుద్ధవెట్టి బోరిత మాచరించి యుండువచ్చును. ఒక క్లిష్ట సందర్భము నుద్ధరించుటకు (To avoid an unpleasant situation) రాముఁ డటు లనియుండువచ్చును. రెండును సహజమే. అసహజమేమియు లేదు. ఇవి ధంబునఁ దన తలం పించుకంతయైన బానికి తెఱుకపడ కుండు సీతను విడ్డొని "రాఘవుండు ల్లంబు నొచ్చి మరలె". లౌకికుఁడగు తిక్కన యీ సందర్భ మెట్లు సమర్థించెనో ఆలోచింపుడు.

సీత యాపువాల్సిన సచ్చరిత్ర. సాధ్యమతెల్లుటకు ధృవతార. "మహి దేవుఁడున్ మునులు దేవతలంబులు" మెచ్చిరి. సర్వభక్షకుఁడగు, అగ్నిదేవుఁడు కూడ నామె నంటఁజాలఁడయ్యె. రామున కామెయందు మిక్కిలి ప్రేమ. ఆమెయం దచంచల విశ్వాసము. 'భూవలయంబు సంచలత బొందిన వారిధి మేర దిప్పినన్ దేవనగంబు ప్రాంతగిరి త్రెల్పింను' సీతయందు కీడు గలుగదని గాఢవిశ్వాసము గలవాఁడు. సీతయు, రాముఁడు తన కేడుగణయనియు, నాతని పంపుఁ జేయుటయే ప్రాభవమనియు నమ్మిన యమాయిక హృదయమై యతని నేవించుచుండెను. రాముఁడును సీత కోరినంతమాత్రమున ముని కాంతలకుఁ జూచుట కనుమతించినాఁడు. ఆమెయే "అక్కట నాదు వేడ్క కుచితానుచితంబులు నూడకే విధం డొక్క తలంపువాడయి సమత్సుకతన్నను దివ్యపుచ్చగా నిక్కమయియ్యకోలరయ నెఱుఁగము తియ్యముగాదె" యని భావించి చకితయైనది. తన తనువునన్, మార్గ మన్యంబునను గన్పడిన దుర్నిమిత్తంబులకాంచి "అంత

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము

రంగముం ద్రిప్పకొనం దొడంగెఁ బతి దిక్కున బంధుల
నెంట, భృగ్యులం దొప్పమి యేమి వాటిలటకో
యనిన దయాార్థహృదయ. లక్ష్మణునిచే తన పరి
త్యాగ వార్త వినినంత నే “దిగులు గుండె వ్రమ్యుగది
రినన్” గీతెడపిన జంత్రము క్రియ నేలపయింబడియె
మేదినీ తనయ. తరువాత ఏమనినది?

ఆ॥ సందియంబు వడ విచారంబునకు జొర
మాటువలక నొంతు మాడ్చి సేయ
వెరువు గాక పిడుగుఁ ద్రవేసిన యటైన
మాట కియ్యకొనుదుఁ బోటిపలకు.

మనోవాక్కాయ కర్మముల భర్త నే దైవముగా
నెంచిన తా నాతిని పనువుఁ జేయుటయే న్యాయ
మనియు, అన్ని యానతి నెఱవేగ్గుట లక్ష్మణుని ధర్మ
మనియు నెగగిరిగిన హృదయ. అట్టి కష్ట సమయమున
సహితము తనభర్తయం దేహోపయనుఁ గాంచలేదు.
ఆగోపింపలేదు. తన యభాగ్యమనియే తలంచినది.
కష్టము లనుభవించుటకే జన్మించితినిని భావించినది తెలి
సియె తెలియఁ యు పూర్వజన్మమున ఇతగులబెట్టిన బాధ
లకుఁ బ్రతిఫలమునుభవించుచున్నా నని భావించినది.
రాముఁడు తనను పరిత్యజించినందుకు మిన్నగ లోకా
పవాద మునకుఁ జింతించినది. మరణమే శిరణ్యమనియు
ఆత్మహత్య పాపమయినను ‘జాహ్నువీ నలినేచన
మూర్ధ్విగతిప్రదంబనియు భావించినను, “భూపతి
వంశము నిల్పుట ప్రధానమనియు, అంత దనుక దురంత
దుఃఖముల శోధుట మేలనియుఁ దలంచినది. అతి
భీతితో నత్తెకుఁ మొక్కి” తన గర్భస్థ రాముసంతతి
శోభనమంద గచ్చుపస్థితి దలంపవలయునని కలురంపినది.
తనభర్తకుఁ గష్టముగలిగిన దాని నివారణోపాయము
భర్త తనకు ముందుగాఁ జెప్పిన లోనుగానాయని
యడిగినది. భర్త దుఃఖమునుఁ దొలగించుటయే భార్య
ధర్మమని భావించినది.

“పతియె చుట్టంబు పక్కంబు పతియెచెలియుఁ
బతియె తిల్లియుఁ దండ్రెయుఁ బతియె గురుఁడు
పతియె దైవంబు గావున నతిని పంపా
నర్పు టరయకొదె ధర్మంబునాతి కనుచుఁ

—దలంచినది.

సీత యొంటరిగ గంగానదీతీర పరిసరప్రాంత
ముల విశ్రావణమైనది. భర్తచే పరిత్యక్తయగుటకుఁ గందు
చున్నది. అంతకు మిన్నగ లోకపువార లనుమానము
లేక యాడిన తులువములులకు బెగ్గిపడినది. ఆ యపవాద
మెటులబోవునో యెఱుంగ దా నాధ్య. వాల్మీకాశ్ర
మముఁ జేరుదమన్న, అట్టివారు తానొంటరిగ
నాస్థితిలో వచ్చినందు కేమనుకొందురో! ఏమని
ముదిలిం చెనరో! ఏమడిగెదరో! తా నేమని సమా

ధానముఁ జెప్పగలదు? దోషము తనదేని చెప్ప
వలయునా? దోషము తనదికాదే, తా నెటు లామాట
చెప్పగలదు? భర్తదోష మనవలయునా! పతివ్రత
భర్తయొడ తప్పువెట్లునా; ఏమార్గములేదే! దుఃఖ
మినుచుడింప దుస్సహపరితాపమున భరింపలేక “యవలి
యేడ్చుచున్న యవసరమున” మునికుమారులు చూచిరి.
నిష్కల్మష హృదయులు అమాయకులు. ఈ లోకము
నందలి కష్టసుఖములవలన గలుగు మానసిక సంక్షోభము
నెఱుంగరు. వారి లేతహృదయములు చలించినవి.
వారి కటజనకాళ్లు రాలేదు. మునికుమారులుఁ గాంచిన
యా శోకమూర్తి రూపము చూడుఁడు. రంగురంగుల
కుంచెలతో చిత్రకొంగురగూడ నా దుస్సహ దురవస్థ
చిత్రింపలేడే. కవిబ్రహ్మ సువర్ణంబుల పొహిళింపుచే
కగణరస ముట్టివడునట్లు శోకమూర్తిని చిత్రించి
నాఁడు. చదివి నంతి మాత్రిమున వినినంతి మాత్రిమున
కన్నులు చెమ్మగిల్లుచున్నవే! ఇక ప్రత్యక్షముగఁ
జూచిన మునిబాలకులకొల్లాడకపోవుటలో నాశ్చర్య
మేమి? వారి లేతహృదయము లెంతిగ రెపరెప
లాడినవో! పాపము, చెంబునే గురువద్యులకు వాల్మీకినిఁ
జేరి యేమనిరో చూడుఁడు.

మ॥ ఒకనారీ తిలకంబు కాననములో
నుద్దామ శోకార్తయై
వికలాలోకన మశ్రుధారలను బృ
ధ్వీరేణు లీప్తాంగముం
బ్రకటా క్రందనముకొ విక్షిర్ణకబరీ
భారంబు వక్త్రాబ్జశో
వక నిశ్వాస గమోవ్యయం గలయవ
స్థంబొందగా నయ్యెడక ॥

వారికి ‘యే మహాభావ సతియో’ యని తోచి
నదిట. అంతటి దుస్సహ దుఃఖావస్థయందును గూడ
ఆమె మహనీయత మనీ గ్రమ్మిన మణివలె ప్రకాశించి
నది. అట్టిది యా సతీమతిల్లి పాతివ్రత్య మహిమ.

వాల్మీకి మహనీయులుద్దని యామె రఘువంశ
వరేణ్యుడేనిగా నెఱింగినాడు. “మహితార్థ్యపాత్ర
చేగొని రథసంబునం జనియె” ఇదిట కవిబ్రహ్మ
చాతుర్యము గమనింపుఁడు. “లోకమున నెద్దియేనియు
నెఱుంగరానిది” వాల్మీకికిలేదట. ఈ త్రములకు మహాను
భావులనుగాని అర్హ్యపాద్యులచే సమూహింపదు.
వాల్మీకి యర్హ్యపాత్రితో సీతను జూడ వెడలెనుటలో
సీత మహాసాధ్వ్యునియు, వాల్మీకాది మహాబుధులకు
సహితము పూజనీయ యనియు ధ్వనించి నాఁడు కవి
బ్రహ్మ. ఈ ఘట్టమున కవి బ్రహ్మలోకజ్ఞుత విశేషించి
గవ్వడును. వాల్మీకి యర్హ్యపాత్రముతోఁ జని సంత
ర్పణ వాక్యపూర్వముగ నూరార్చి, గడ్గదికొ నిర్దుష్టవద

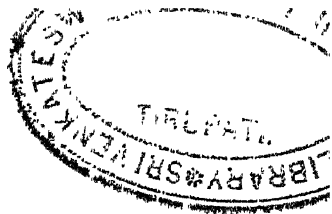
నుండై ఆడినమాటల తేజఃగరయుఁడు. “వనితలతో నిన్ను నెన్నవచ్చునె సాధ్య” అని సంబోధించినాడు. ఆ సాధ్య అని సమయోచితముగ వాడబడినది. ఆ మాట సీత కూరటగలుగుటకు సంకురాగ్నము మయినది. వాల్మీకికి తన సాధ్యత్వమునం దెట్టి యనుమానము లేదని సీతకుఁ దెలియఁ బరచినాడు. “ఆమెవచ్చిన తేజఃగును” భావించి, “ఆమె పావననితం బెఱింగి” ఆ పెను నిర్భేతువుగ గలిగిన లోకాపవాద కెంతయు గుండెలిపని చెప్పినాఁడు. మహనీయు ద్విషిగల తన కేఱుగంగ రానిది లేదని చెప్పినాఁడు. రామునిది పొరపాటనినాడు. ఇదె మన యాశ్రమ మనినాడు. తనస్వీకులు (ప్రియంబోధవ పరమాదర వృత్తి నెల్లవిధంబుల నూడిగ మొనర్చు రనినాఁడు. ఇటునొక విశేషము గలదు. ఊడిగముఁ జేయుట సాధారణము ద్రవ్యాసచే నెవరైన చేయవచ్చును. ఇది లోక సామాన్యము. ఆదరవృత్తి చేయుటకు నొకరి (పాపకముగాని సిఫార్సు (Recommendation) గాని యవసరము. ఇట వాల్మీకి ప్రాపకమున ఆదరము గలుగ వచ్చును. అటుల చేయుట తప్పదు గనుక చేయవచ్చును. ఇదియు లోక సామాన్యమే. (ప్రియంబోధవ జేయుగురనుటలో నే విశేషమున్నది. (ప్రియం బోధవ జేయుటకు ఊడిగముఁ జేయుదుకొనువాడు, చేయువారి ప్రేమ దూరగోనవలయును. అదిగ ఇట మునికొంతఁకు సీతయందు ప్రేమభావముండు ననుట ఈ మాటలతో సీత హృదయమునం దింత వఱకు మునికొంత లేమందురోయని గలిగిన సంభేదము నివృత్తియగుటకు మార్గమేగ్పడినది. అంతతో నూరకొనినాడాయా తపస్వి? ఇది నీ గృహమనినాఁడు. నీగర్భమభ్యుదయ మందుననినాఁడు. భూతిభవిష్యన్వృత్తమానములు తెలిసినవాఁడు గదా మహర్షి. నీ దుర్వశము బోవుఁ బంపపడి యనినాఁడు చూడుఁడు! ఎంత సౌమ్యముగ, సౌహార్దముగ ఎంత కలుపుకొని తనముగ, ఎంత వాత్సల్యముతో పెద్దవాఁడు, మంచి చెడ్డలు కష్టసుఖములు తెలిసినవాఁడు, కష్టము లందున్న వారిని మామూలుగా నూరార్చినటుల సమాశ్వాసించెనో. మన యాశ్రమ మట, నీ గృహమట తెనుఁగు తన ముద్దెట్టి బతుచున్నది. సీత గ్రహించినది ఊరడిలినది. ఆ మునీశ్వరుని సాకతమున యాపె శోక వహ్ని కాంతితి బొందినది. తెలిసి యర్హుని మందుకొనినది. సీతను ఆశ్రమమునకుఁ దోకొని వెళ్లి నాఁడు. మునికొంతలు మాటలాడుటకయిన వ్యవధి నీయలేదు లోకజ్ఞుఁడగు వాల్మీకి. ఆ సమయమున నెవ రెట్టి ప్రశ్నలు వేసినను సీత హృదయమున గలిగిన గాయము కలక వేయను. అందుచే ముందుగ నే జాగ్రత్త జూపినాఁడు. సీతను వారికి నప్పగించుదు నేమనెనో గమనింపుఁడు ;

చ॥ జనకుని కూతు రాగ్న గుణ
కాలిని, రాముని జేప సీత యా
తిని కొఱగామి నెద్యోపకుఁ
దాపనవృత్తి కరింప వచ్చెయ
వ్వనితకు నెలకృష్ణము ని
వానిశముం దరికంచి బాంధవం
బు నెఱ నుఁ జేయుడీ యని తి
బ్బాన సత్ముఁ డిప్పగించినాఁ.

ఇటుల, మహామునుఁకు కూడ పూజనీయుఁడైన రాజర్షి యగు జనకుని కూతురనుట మోదలగునని నూచించుటచే సీత కెంతయు మహనీయురాలో, యెంత యాదరణీయయో మునికొంతకుఁ జేఱుఁజెప్ప నక్కరలేదు ఇచ్చట నొకధర్మమును ప్రతిపాదించినాడు వాల్మీకి యాపమున కవి బ్రహ్మ ధర్మ ప్రతిష్ఠాక్రమ మరణమే శిక్షణము అనిచార్య కౌరణ్యుల నది కావలెను తపనవృత్తియే యాదరణీయము. వేటొందు తెఱంగు ధర్మశాస్త్ర మొప్పును. సీతకు మగణించుటకు అధికారములేదు ఇక తాపనవృత్తియే మిగిలినది అంగులకే ఆ ఆశ్రమమునకు వచ్చినదని వాల్మీకి నూచించినాఁడు. సాధ్యకి సతి నే పరిత్యక్త యగుట మరణ సమము. ఈ ప్రపంచానుభవములు నాసనలు సరిత్యక్తములు. సర్వసంగపరిత్యాగముకు తాపనవృత్తియే గ్రాహ్యము. ఈకాఁమున సతి ధర్మ మీదనలిగి పుట్టింట్టి బోవుట ధర్మముగా నెంచబడలేదు శాస్త్రముల.

వాల్మీకియంగు కవిబ్రహ్మ అసతిమాన లోకజ్ఞుఁడై (సతిధి ధర్మశాస్త్ర) నిరూపణ, మాట నేర్పరి తనము, సమయన్యూర్తి మనము చూచుచున్నాము. ఇటుల ప్రతినివ యమును పరిశీలించిన, భారతించినా (ప్రాగల్భ్యము జూపిన కవిబ్రహ్మకు నిర్విదననోత్తర రామాయణ కర్తయగు నుభయ కవిమిత్రులగు (సతి భావ్యుత్పత్తులలో భేదము లేదనియు, నిర్విదననోత్తర రామాయణము కొందఱు పోహపడునటుల, అప్రహేళకావ్యము కాదనియు సహృదయులు గ్రహింతురు. (సబంధ పర మేశ్వరునితో యన మేకీధింతము.

మ॥ తన కావించిన నృప్తి తక్కురుల
చేతం గాదు నా, చేముఖం
బున దాబల్కిన వల్కులా
గమములై పొల్పొందు నా, వాణిన
త్రను సీతం దొకరుండు నా జను
మహత్త్వాప్తిం గవి బ్రహ్మనా,
వినుతీంతుం గవి తిక్కయజ్ఞ
నిఖలోర్వి దేవతాభ్యర్చితుకా.

మ య స భ

శ్రీ. మధురాంతకం రాజారాం

బొంబే. బొంబేయి నూర్యం హోంస్ (మోగిం) చాడు. హోంస్ మోతవిసభగా నే పిలుపంగు కుని తోటమాలి రాముడు పగురుగురున వచ్చి యిరు పకమ్మల గేటు తీయడం మామూలు బహుశా మేడకు నెనుక వైపున ఆరటి కెల్లకు నీళ్లు చేది పోస్తున్నా డేమో, రాముడికి హోంస్ శబ్దం వినిపించినట్లులేదు నూర్యం చిరాకుతో అటూ, యిటూ చూచాడు. ఆచూచిన త్రిణంలో నే ముండిపోతి ముసలివాడొకడు కొత్తగా నూర్యం జీవితంలో ప్రవేశించడం సంభవించింది.

నల్లటి, తెల్లటి వెంట్రుకలు సమపాశంగా వున్న జీబుగడ్డెము. బాగా నెరసిపోయిన కనుబొమలు, అగాధమైన లోయల్ని తలపింపజేసే ఆకళ్లు, కొండ కొమ్ముల పైకిలేచిన ఆనాసిక, చుట్టి పరలా ఎండి పోయిన పెదవులు, పగటిపూట చూస్తే గాఢపశ కలలో కనిపించే ఆకారం ఆది! నేనుకూడా అతని ఆకారానికి తగినట్టే అమరింది. కామయాంబరం గా రూపొంది ఎంతకాలమైందో అంచనాకు అందని నాలుగుమాళ్ళ పండుకటి అతిడి మోకాళ్ళదాకా వ్రేలాడుతోంది. చిరుగుల్లో ఎంశిన మామిడాకులాంటి శరీరచ్ఛాయను ప్రదర్శిస్తున్న పాతికొట్టాకటి అతిడి శరీరాన్ని అంటి పెట్టుకునివుంది.

కారు సరాసరి లోపలకి వెళ్ళిపోయివుంటే నూర్యం ఆముసలివాడిని అంత పరిశీలనగా చూడడం జరిగేదికాదు నిజాని కది ఆడ్యోకేటు నూర్యనారా యణ బిక్కాగల్గి, బిచ్చగాళ్ళనీ చూచి సానుభూతి వ్యక్తంచేయడానికి సమయమూకాదు. అవతల అరినికి బోలెడన్ని పనులున్నాయి. సరిగ్గా పదకొండు గంటలకు కోర్టులో అతిడికోసం కేసాకటి కాదుకుని వుంది. ఆలోపలన్నానమా, భోజనమూ కానిచ్చి నాలుగైదు రిఫరెన్సులు కోట్ చేసి పెట్టుకోవాలి. ఇంతపనితోందరకు తోడూ చంద్రకేళంగారు సతీ సమేతంగా తీర్థయాత్రకు వెళ్ళదలచుకున్న యాత్రా

స్నేహలుకు ప్రయాణ ముహూర్తం కూడా వునయం ఎనిమిదిగంటలకు కుదిరింది. వాళ్ళని స్నేహనులో దిగ విడిచి ఎంతత్వరగా యిల్లు చేరదలచుకున్నా మీనాక్షీ నూర్యాన్ని విడిచి పెట్టిందికాదు. చెప్పిందే పదిపార్లు చెప్పడం ఆమెవాడుక. నీరజకుయింటి పనులతో నే సరిపోతుంది గనుక పాపనెత్తుకోడానికి ఒకకుర్రాణ్ణి పెట్టుకోమని ఆమె రెండుగంటలవ్యవధిలో పది పని పోనుపార్లు మోద్యమించింది. రైలుకదలగా నే నూర్యం హుటాహుటిగా యింటికి బయల్దేరాడు. కారు డ్రైవింగు చేస్తున్నాడన్నమాటేగానీ ఆతడి ఆలోచనలన్నీ కేసుపైన్నే వున్నాయి తను వాడమిలా ప్రతిపాదిస్తాడు, అందుకు ప్రతివాది మిలావుంటుంది. అప్పుడు తను భూనా పీల్ కోడ్ నుంచి పలానా నెక్లన్ వుదహరిస్తాడు...పరధ్యానంలోనుంచి వులిక్కి పడినూర్యం కారుకు సస్పెన్ బ్రేక వేశాడు. అప్పటికి కారుగేటుకు ఢిక్కాని రెండుబారలు వెనక్కువచ్చి మరికదలచుండా నిలిచిపోయింది. ఎలాగైతే నేం, అసృష్ట వశాత్తు ప్రమాదం తప్పింది!

హోంస్ (మోగిస్తూ నూర్యం కారువ ప్రక్కవ తూమురాయికి అనుకుని నిల్చునివున్న ముసలివాడిని చూచాడు. పరిస్థితుల్ని ఆర్థంచేసుకుని అతిడు తనకు తానేగేటు తెచ్చుకొనికూడా నూర్యం అనుకున్నాడు. కానీ అలాటి కేమీ జరుగలేదు. అదేంబిత్రిమోగానీ అవృద్ధుడు ఈనిశాలప్రపంచంలో మునుపెన్నడూ మానవమాత్రుణ్ణి చూచి ఎరుగనట్టు నూర్యంకేసి అబ్బురంగా, కాకుంటే పరీక్షగా చూస్తూ నిలచు న్నాడు.

ఇదిగో నిన్నే! ఆగేటుకొస్తే తెలువగూడదూ అన్నాడు నూర్యం.

ముసలివాడు కారుకు దగ్గరగావచ్చి కుడిచేయి పైకెత్తి చెవికడంగా తిప్పుతూ తనకు మాటలు విని బడవని నూచిస్తూ నైగచేశాడు.

“పైగా యిదొకటా! బాగుంది. బాగుంది” అనుకుంటూ సూర్యం జేబులో చేయివేశాడు. ఒక నాలుగణాలకాసు పైకి వచ్చింది. “తీసుకో, తీసుకో” అంటూ సూర్యం చేయిచాచాడు.

అయితేగాని లభించిన నాలుగణాల యాకకోసం ఆతురతగా దోసిలి పట్టవలసిందిపోయి ముసలివాడు ప్రసంగ పటంలో ఏవోమారుమూలపట్టణాన్ని వెదుకుతున్న కాలేజి విద్యార్థిలా సూర్యం ముఖంలోకి తీక్షణంగా మాస్తావుండి పోయాడు!

సూర్యానికి చిర్రెత్తుకొచ్చింది. కాండగిరి తీరే స్వయంగా గేటు తెరుచుకోడం కన్నా గత్యంతరం లేనిపించి అతడు పైకి లేచబోయాడు. ఇంతలో కిర్రామని శబ్దం చేస్తూ గేటు తెరచుకుంది “జాను జేబుకు అంటుగడున్నానండీ! హార్వ వినిపించలేను. అమ్మగారు పిలిచిచెప్పారు” అంటూ రాముడు కుమారా చెప్పకున్నాడు.

దీన్ని తీసుకుని అతణ్ణి వెళ్ళిపోమ్యుని చెప్పరాముడూ మరీ ఈ బిచ్చగాళ్ళని ఆశి ఎక్కువైపోతోంది; ఎంత యిచ్చినా మరికొంత రాబట్టాలనే చూస్తారు” అంటూ సూర్యం నాలుగణాల కాసును రాముడిచేతిలో వేసి మళ్ళీ కారు స్టార్డు చేశాడు.

* * * *

ఆరోజు కేసులో సూర్యానికి అత్యద్భుతంగా విజయం చేశారంది. ప్రతివాదితరపు వకీలు న్యాయవాద వృత్తిలో తలనెరసిన మనిషి. సూర్యం కనిపించినప్పుడల్లా అతడు పిల్లకాకికేం తెలుసులే వుండేదెబ్బ అన్న భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ నిర్లక్ష్యంగా ఓ చిరునవ్వు అతిపైకి సంధించేవాడు. సూర్యాని కా చిరునవ్వుకంటే రంపపుకోత నయమనిపించేది. అలాటివకీలు ఈనాటికి ఈకుర్ర లాయరులోనూ కొంతనరుకు లేకపోలేదని గుర్తించగలిగాడు. అంటే ఏమన్నమాట! ఉజ్వలమైన భవిష్యత్తుకు తనిరోజున సుదృఢమైన పునాది వేసుకున్నాడన్నమాట! ఎంత గుండెలుతీసిన బంటయినా యిక తనంటే జంకక తప్పదు... విజయగర్వంతో సూర్యం వాలు కుర్చీలో కూర్చుని నీరజచేతి కాఫీ తాలాకు మాధుర్యంలో వివశుడై పోసాగాడు.

తామరతూడులాంటి చల్లటిచేతిని సూర్యం భుజంపైనవేసి “ఏమండీ! ఈరోజు ఆదోలావున్నాను” అంది నీరజ.

సూర్యం కుర్చీలోకి బాగావాలి “ఏంటేను నీరజా! నిద్రలేవగానే నిలువునాస్థంముంగు నుదులు కంకురు బెట్టుకుంటున్న నిన్ను చూచానా! అప్పుడే అనుకున్నాను, ఈరోజు మనమూకు తిరుగులేదని! అది కోర్టుకాదు, కురుక్షేత్రమనుకో! కురుక్షేత్రం డోకటే, ప్రతివ్వంద్వి రామరావు గారొకటే కాదు. అయినోటికే తాళంపడిందింటే, యిక చూచుకో” అంటూ నీరజను తన ఒకేలాకి లాక్కోబోయాడు.

చేతిని విశిషించుకుంటూ నీరజ కుర్చీనగ్గరకు లాక్కుని “మీకేంబాబూ! కోర్టుకు వెళ్తున్న కుస్తీలు పడ్తారు అలాగే క్లబ్బుకు వెళ్ళి ప్రాద్దంతో పోగొట్టుకుని రాత్రి ఏ ఎనిమిదికో తొమ్మిదికో యింటికి వెంచేస్తారు. ఈ యింట్లో నేను సుక్కుదిక్కుచుని ఈగలు తోలుకోవాలి” అంటూ అప్పటికి తినేదో పెప్పరిక్కులో యిరుక్కపోయింది ముంగముఖం పెట్టుకుంది.

భార్యనెలా అనునయించాలో తోచక సూర్యం “పిన్ని చెప్పినట్టు పాపనెత్తుకోడానికి ఒకకుర్రాణ్ణి కుదుర్చుకుందంటే నీరజా! నీకు తోడుగానూడా వుంటాడు” అన్నాడు.

“కుర్రాడేంతోడంకి మీరు మరీయూ! అందులోనూ మనింట్లోనా! ఎక్కడివస్తువు లక్కడే వుంటాయి. ఆ వచ్చేకుర్రాడు కొంచెం చేతివాటు మనిషైతేసరి, కొంపగుండెమై పూగుంటుంది. అదీ గాక పాపగూడా నాదిగ్గర లేకపోతే నాకేం తోడదండీ” అంది నీరజ

“బలే నీవుణ్ణిమేమిటి? స్పష్టంగా చెప్పరాదూ” అన్నాడు సూర్యం. అసలీ ప్రసంగమే అతిడికి వచ్చడంలేదు. అదివాళ్లు ఎంతచిరువుకుంటే నేను, వాళ్ళకు అంతర్జాతీయరాజకీయ వ్యవహారాలకన్నా యింటిగోడవలే గొప్పవిగా కన్పిస్తాయని నీరజ కాపురానికివచ్చిన గాలుగైతేళ్ళలో సూర్యానికి ఒక నిర్దుష్టమైన అభిప్రాయం కలిగింది.

“బజారుకనీ, మార్కెట్టుకనీ రోజు కైదారు సార్లయినా రాముడు పూర్ణోకి వెళ్ళిపోతుంటాడు. వంటావిడ రెండుపూటలావచ్చి ఒకటి రెండుగంటల్లో తనపని పూర్తిచేసుకుని వెళ్ళిపోతుంది. ఒంటరిగా యింట్లోవున్నప్పుడు—మీరు నవ్వుతారు, నాకు

తెలుసు. పగలుగూడా ఏం దొంగలభయ మని మీధీమా. కానీ నాకేమో భయం గా వుంటుంది. పట్టపగలే దోపిడీ జరిగినట్లు పేపర్లో వార్తలాస్తున్నాయి. మీకు పుణ్యముంటుంది. పోలేపోతుంది ఒక యిరవైరూపాయలు మనవి కావనుకోండి. గేటుదగ్గర కాపావాడుంటే నాకేం దిగులుండను ”

ఈ సరికొత్త సలహానిగురించి నూర్యం పూర్తిగా ఆలోచించుకోకమునుపే నీరజ మళ్ళీ ప్రారంభించింది. “మితో ఎన్నిసార్లు చెప్పినా లాభముండను. రాముడితో ఒకసారి చెప్పానోలేదో అప్పుడే ఒకమనిషిని తీసుకొచ్చి చూపించాడు.”

“అలాగా” అంటూ ఆశ్చర్యం ప్రకటించాడు నూర్యం

“చెబులే మీరు నమ్మరు! భూతమవుతోండి మాటలెందుకు! నేనూ ఎందరో ఘూర్థావాళ్ళని చూచాను. వాళ్ళితడిముంగు దిగుడుపుకైనా పనికి రాదు. అలావుంటాడు మనిషి! అంతే కాదండోయ్, యింకొకచిత్రం! వాడికి రెండుపూటలూ యింతి లిండి పడేస్తేచాలట! ససేమిరా జీతం వద్దంటే వద్దంటాడు. పోనీ ఎందుకైనా పనికొస్తుంది, అయిదో పదో తీసుకుందువు తెమ్మన్నాను.”

“ఏమైనా యింటి విషయాల్లో నీకున్నంత శ్రద్ధ నాకులేదు నీరజా!” అంటూ నూర్యం తననుకొంది పగచుకున్నట్లే భార్యని కొంచెం పైకెత్తేశాడు

“నరొకటండీ పాపం! ఆముసలాడికి ఎవమచేయి మోచేతివరకూ లేను. ఏమైపోయిందని అడిగాను. అక్కడక్కడో రైన్ మిల్లులో రెండుసెలలు పనిచేశాట్ట. చేయి చక్రంలో యిగుక్కుని నలిగిపోయింది. ధర్మానుపత్రిలో మోచేతివరకూ తీసేశారన్నాడు. అంతటితో అయిందనుకున్నారా! ఊహు ఒకసారి మలేరియా వస్తే విసక్వి నైను మాత్రంన్నీ మింగావట. దాంతో తీరని చెమటోటి సంక్రమించింది. చూస్తుంటే గుండెలు తిరుక్కుపోతాయండీ ఎవడో గానీ!”

“నిజమే, నిజమే” అంటూ గాఢంగానిట్టూర్చాడు నూర్యం.

“ఎలే మీరూ అతణ్ణి చూచారటండీ?” విస్తుపోతూ ప్రశ్నించింది నీరజ.

“ఉదయం స్వేషనునుంచీ తిరిగొస్తూ చూచాను. మళ్ళీ కోర్టుకి వెళ్తూ రాముడితో మాట్లాడుతుంటే చూచాను ఇంతటి పట్టణంలో వాడే మనకు దొరికాడా లేక మనమే వాడికి దొరికామా అని సందేహంగా వుంది. అలాటివాళ్ళని వున్నట్లుండే నమ్మడానికి వీలేదు నీరజా! పోనీలే. నవ్వతేకి వున్నోగం కల్పించి యిచ్చావు. యింతలో నే వెళ్ళిపామునడం ఏం బాగుంటుంది?” అన్నాడు నూర్యం.

“అదేమిటండీ! చూద్దానికి మోటుగావున్నా అతడు మీరనుకున్నట్లు దుర్మార్గుడుగా కనపడ్డంతే!”

అతడు దుర్మార్గుడు కావనే ఆనుకుందాం నీరజా ప్రస్తుతానికి! చాలుగు రోజుల్లో అదే తెలిసాస్తుంది. పాప అప్పుడే నిద్రపోయిందేమిటి? లేపి అన్నంతినిపించు. నేనయిదునిమిషాలు రెస్ట తీసుకుని లేచిభోంచేస్తాను ” అని చిటికెవేస్తూ ఆవులించి కళ్లు మూసుకున్నాడు నూర్యం.

* * *

మరునాడు ఆదివారం. ఎవరో ఒకరిద్దరు క్లయింట్సువచ్చి మాట్లాడి వెల్లెపోయారు టిఫిన్ అయిన తర్వాత నూర్యం పాపను తీసుకుని మేడపైకి వెళ్లాడు. మేడపైన పడనుటివైపు గదిలోకి కిటికీ తెరిస్తే రోడ్డులో తిగుగుతున్న కొద్దు బస్సులు, రిక్షాలు అన్నీ స్పష్టంగా కనిపిస్తాయి పాప చువ్వల్ని పట్టకుని కిటికీలో కూచుంది. నూర్యం ఏదోవారపత్రిక తిరుగవేస్తూ పాప కడ్డంగా కుర్చీలో కూచున్నాడు.

“నాన్నా, నాన్నా! అడుగో గడ్డాంతాత! చూడూ” అందిపాప.

నూర్యం తలపైకెత్తాడు. గేటు మూసివుంది. స్థూలపైన కూచున్న ముసలివాడు యినుపకమ్మల్లో నుంచి ఆక్రితంరోజులాగే అదేవేషంతో, అదే పిచ్చి వాలకంతో కనిపిస్తున్నాడు.

“మన గేటు దగ్గర గడ్డాంతాత కూచోడమెందుకు నాన్నా?”

పాపకు సందేహాలు కలిగిలే ఆతిరువాత తన చదువు కొనసాగదని నూర్యానికి బాగా తెలుసు. అతడు పుస్తకం మూసిపెట్టి “తెలిదూ నీకూ! అతడు వాన యింటికి కాపలావాడన్నమాట. ఎప్పుడూ ఆగేటు దగ్గరుంటాడు. మంచివాళ్ళ నిమాత్రం లోపలికి

రానిస్తాడు. దొంగలవలెనా వస్తే అతనిమాచి భయపడి అలాగే వెళ్లిపోతాడు" అన్నాడు.

"దొంగలు పోలీస్‌ల కే భయపడకు. గడ్డంతాతం చే వాళ్ళ కొకతెక్కమిటి! పోనాన్నా నవ్వు! నీకేం చెబుతున్నా" అంటూ నవ్వుపొంది పాప.

సూర్యం తెల్లబోతూ "ఈదొంగలసంగతులన్నీ నీకెలా తెలిసాయి పాపా" అని ప్రశ్నించాడు

"అమ్మ చెప్పిందిగా!

'చెబుతుంది, చెబుతుంది' అనుకుంటూ విసుక్కున్నాడు సూర్యం. కుర్రాల్లి కు వీరగానలు చెప్పే దైర్యం, పాపాదం కలిగించవలసింది పోయి దయాళుల కథలు, దొంగలకథలు చెప్పి తమనీడని చూచి తామే చెప్పిపోయేట్టు చేయగూడదని నీరజకు తను వెయ్యిసార్లు చెప్పివుంటాడు. కానీ అరిడ వింటేగా! చెప్పివంతి సేపూ విని తను కీధిలాకి పోగానే పాపని పిలిచి "మరి మావూల్లో, అంటే మీ అమ్మమ్మగారివూల్లో అంభోదరిగిడ్డపని ఒకడుండేవాడు, అబ్బ, అబ్బ, ఎంత పెద్దదొంగనకున్నావు" అంటూ ఒకథని యితహాసంలా ప్రారంభిస్తుంది.

ఇంతలో పాప మరొక కొత్త సంజీహాన్ని వెలిబుచ్చింది. "గడ్డంతాత ఎప్పుడూ అక్కడే వుంటాడన్నావే నాన్నా! మరి ఆతగాడికి ఆకలే యమా?"

"ఆకలేనప్పుడు. యింటికొచ్చి అన్నం తిని, మళ్ళీ అక్కడికి వెళ్ళిపోతాడు."

"అప్పుడు దొంగలు లోపలి కొచ్చేస్తే?"

సూర్యం నీరు త్రుడుడైపోయాడు. వాదంలో ఆడ్వోకేటు రామారావుగారి నైనా జయించవచ్చుగానీ పాపకు అసందిగ్ధంగా ప్రత్యుత్తరా లివ్వడం కష్టం.

సూర్యం పాపను క్రిందికి దించి "నవ్వుకోడ్డు నైపు చూచింది చాలాగానీ, హాల్లోకి వెళ్ళి బొమ్మలతో ఆడుకోపాపా" అన్నాడు.

పాప లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. సూర్యం ఫ్రతి కను తేబిల్ పైకి విసిరి గేటువైపు చూడసాగాడు. అలా చనంటూ ఒకటి పెట్టకోకోపోతే ఏమీ లేదు గానీ, అది మనసులో రగలసాగితే మటుకూ తనకూ పాపకు కలిగినట్లే ఎన్నో సంజీహాలు కలుగుతాయి. నిన్నటివరకూ ఈ ఘనలివాడు తనకు అపరిచితుడు.

ఈ పట్టణంలో శాశ్వతంగా మకాం ఏర్పరచుకున్న బిచ్చగాళ్ళు కొందరున్నారు. వాళ్ళు ఏవిధమునాల్లో ఎక్కడెక్కడ ప్రత్యక్షమౌతానో తనకు బాగా తెలుసు. కానీ యిక్కడే మాత్రం యింతపరుసువు చూచిన జ్ఞాపకం లేదు. బహుశా యితడు కొత్తగా ఈ ప్రాంతాలకు విజయం చేశాడేమో! పూర్వా శ్రమలూ యితడెక్కడున్నట్టు? ఏం చేసినట్టు? బ్రతుకు తెగవుకోసం కడుపు చేతబట్టుకుని యిలా వచ్చి వుంటాడని సరిపెట్టుకుందా మనసున్నా, యితడు తనకు సహాయక మైన ప్రతిఫలం వడ్డంబున్నా డెందుచేత? ఆవువలెను బొంతినైన చూపు నీలిసిన ఆహ్లాదాతులకు గడ్డిపోదలు పనికిరావు

తోటలోనుంచి గదిలోకి వస్తున్న ప్రభాత వాయువులు శరీరానికి సోకనూ, సోకనూ సూర్యం కళ్ళు మూతపడ్డాయి. మామూలు కుర్చీలోనే అతడు పదిపదిపాను సేవిసాలపాటు కువికిపాట్లు పడి ఆతడు వాత లేచి ప్రక్కనేవున్న మంచంపైకి మేనుచేర వేశాడు. ఇల్లంతా ప్రశాంతంగా వుండడం మూలాన సూర్యానికి పడుకోగానే నిద్రపట్టింది

నిద్రలో ఒక కలన్నాడు సూర్యం. చిత్రమైన కల! ఎందుకో ఎక్కడికో తెలియకలేదు. ఖడ్గ మాస్త్రుడై తనొక దుర్గమారగ్యంలూ పగులెత్తుకున్నాడు. అప్పుడప్పుడు భయంకరమృగాలు, భీకర పన్నుగాలు ఎగురెత్తావున్నా వాటిని తను సరళ చేశాడంటేను. ఆఖరుకోక కిగిలడవాలయం దృష్టాంతమైంది దేవాల యంతర్యాగంలో ఒక చేతి ఆసనమాత్రమే, మరొక చేతి మనవ కపాలాన్నీ ధరించి కళ్ళిమూసుకుని కాపా లికు దోకడు 'ఓం, హ్రీం' అంటూ మంత్రం బసెస్తున్నాడు అతిశీకగుణుగా పూచిన కడిమిచెల్లు గెండున్నాయి. వాటికి ఓ యిరవై విల్లయనతి, ఓ వాలుగై చేళ్ళ ఆమృత తీగతో బంధింపబడివున్నాడు. ఆశ్చర్యకరమైన విషయ మేమిటంటే ఆకాపాలికు డెవడోకాదు. తనయింటి కాపలావాడు. బంధితు లెవరోకాదు. ఒక తె నీరజ మరొక తె పాప!

ఆ కోసంలో తను ఖడ్గాన్ని పైకెత్తి ఒక్క ప్రేటుతో కాపాలికుణ్ణి తెగవేయ నుంచినాడు. కానీ యింతలో ఆ నరహతకుడు కళ్ళు తెచ్చి తనపైకి వురికాడు. 'హీనుడా! చూడు నిన్నేం చేస్తానో' అంటూ మంత్రదండంతో తన తలపైన ఒక్క ప్రేటు

మ య స థ

వేశాడు—ఆ దెబ్బతో నూర్యానికి నిద్రాభంగం కలిగింది. అతడు వులిక్కిపడి కళ్లు తెరుచుకున్నాడు. ఆగుర్గ మార్గం, శిథిలాలయం, ఆ కాపాలికుడు అంతా తన భ్రమ! పగటిపూట కళ్లుకూస్తే కలతనిద్రలో, లేచిపోని పాడుకలలన్నీ వస్తాయి. ఐనా యిటు జాగ్రద వస్తూగూ, అటూ స్వప్నా వస్తూగూ తన తలపులన్నీ ఆ ముసలివాడిపై కెంగు కిలా ప్రసురిస్తున్నాయి? వాడెవడు? తనెవడు? లోకంలో ఆలోచించుకోదాని కన్నో బృహత్తర విషయాలంతగా మాటిమాటికీ ఈ దిక్కారివాడినిగురించి ఆలోచిస్తూ తన మనసు పాడు చేసుకోవడం మెండుకు? ఏవడోగానీ ఈ ముసలి వాడు తనకోక పీటలా దాపురించాడు!

చిరాకుతో పైకిలేచి నూర్యం అప్రమత్తంగా మళ్ళీ కిటికీకివెళ్ళి నిలబడ్డాడు!

ఈ సారి ముసలివాడి భంగిమ మారింది. అతడు గేటుకు ఆగుకుని తోటలోపలికి చూస్తున్నాడు. అంతగా తోటలో అతిశ్రీ ఆకర్షిస్తున్న దేవో తెలియక నూర్యం విస్తుపోయాడు. ఇంతలో నందివర్ధనం వెల్లు చాటునుంచి పాప బతుటికి వచ్చింది. ఏమాత్రం జంకు గొంతులు లేకుండా పువ్వులు కోసుకుంటూ ఆమె గేటుకు సమీపంగా వెళ్తోంది

ఆక్షణాన నూర్యం బుర్రలో ఒక కొత్తసంశయం పొడవై పిండి. దాని తాకిడికి అతడు నిలుపునా కంపించి పోయాడు ఒక వేళ ఈ ముసలివాడు కుర్రాళ్ల నెక్కుకొని పారిపోయే దొంగేనా! ఐతే కావచ్చు! ఎవరు మాళాగు? లేకుంటే కొరికి తినేద్దామన్నంత ఆకాంక్షతో అతడెంగులా పాపను చూస్తున్నాడు? చూడమేమిటి! కమ్మల్లోనుంచి చేయిచాచి అతడు పాపను దగ్గరికి రమ్మని పిలుస్తున్నాడు

నూర్యం ఎలుగెత్తి 'దొంగ, దొంగ' అని అగుద్దా మనుకున్నాడు. కానీ నోరు పెగల్లేదు క్రిందికి దిగి పగగునావెళ్లి పాప నింటికి తెచ్చుకుందా మను కున్నాడు. కానీ అలోపలే ముసలివాడు పాప నెక్కు కుని పారిపోతే? ఏంచేయడానికి పాలుపోక నూర్యం కిటికీ దగ్గర అలాగే నిలుచుండి పోయాడు.

కానీ నూర్యం అనుకున్నంతటి అవాంతర మేదీ సంభవించలేదు. ముసలివాడికేనీ విచిత్రంగా చూస్తూ పాప గేటుదగ్గరికి వెళ్లి పోయింది. అమాయకంగా అతడి

వేదో ప్రశ్నించింది. ప్రశ్నకు జవాబులేదు. ముసలి వాడు తనకోటు జేబులోనుంచి ఓ చిన్న అరటిపండు వైకితీసి పాపచేతిలో వుంచాడు. కిలకిలాసవ్వి పాప వెనుదిరిగి గంతులు వేసుకుంటూ యింటివైపురావారింది. దూరమైపోతున్న పాపను చూస్తూ ముసలివాడు విగ్రహంలా అక్కడే నిలబడివున్నాడు.

* * *

నాలుగైదు రోజులు గడచిపోయాయి. ఓరోజు పూళ్ళోకి కొత్తిగా ఓసిరిమా వచ్చిందిని కాస్త ప్రార్థించగానే యిల్లు జేబుకోసుని నీరజ పురమా యించినంగువల్ల నూర్యం కోర్డునుంచీ వేరుగా యింటికి వచ్చేశాడు. కానీ సినిమా ప్రోగ్రాముగురించి సుతరామూ మరచిపోయినట్టు, 'టేబిల్ క్లాత్ పైన ఏదో కుట్టుకుంటూ కర్చీలో కూర్చున్న నీరజ ప్రత్యక్ష మయ్యేసరికి నూర్యం ముఖంలో చిరుకోపపు ఛాయలు కమ్మకున్నాయి.

"ఐనా నీ ఫోరజే నీదీ నీరజా! ఎన్నుత్వరగా రమ్మ నడ మేమిటి? నువ్వీ రాచకార్యంలా లీనమైపోవడం మేమిటి?" అంటూ చింగ్గా వాలుకుర్చీలో కూల బడ్డాడు నూర్యం.

"మిరింత తొంకరగా వస్తారని నాకేం తెలుసండీ! మరచిపోవడాలు మీకు మామూలే గదా! ఐనా నా ముస్తాబు కేయండి! ఐగునిమిషాల్లో రెడీ అయిపోతాను. చూడండి" అంటూ నీరజ గబగబా లోపలికి వెళ్లింది.

ఎంత త్వరగా తెమలినా థియేటరు చేరుకునేసరికి ఆలస్యం కావడం, 'అయ్యో, యింక కథ అర్థం కావడం మెలాగని విచారించడం నీరజకు పరిపాటే! ఇప్పుడూ అదే జరిగింది. కానీ నూర్యానికి మాత్రం కథ అర్థంకావాలని ఎంత పెద్దపట్టింపేమిలేదు అర్థమైతే కావచ్చు కాకపోతే అంగుకతిమ చింతించడు. ఎంతగా వెండితెర అని ఉత్ప్రేక్షించినా అదికేవలం మల్లుగుడ్డకేకదా అని నూర్యం చిత్వాసం! ఎంతగా కథ నూర్యాన్ని తనవైపుకు ఆకర్షించుకో జూచినా, బలవత్తమైన సంఘటనల వల్ల కలిగిన పతాక పరిణామం ఎంతగా హృదయాన్ని ఉద్విగ్నం చేసిపారవేసినా అడుగుడుగునా యిది కల్పితగాభేసని మనసం చేసుకుని మళ్ళీ మామూలుమనిషైపోతుంటాడు నూర్యం. నూర్యం అదినుంచీ అతివాస్తవిక దృష్టి!

కాని ఈ సారి మాత్రం సూర్యం అంత నిర్లిప్త భావంతో సినిమా చూడలేకపోయాడు. ఆచిత్రంలో సాత్వికుడైన ఒక నిగుపెన యువకుడు పరిస్థితుల ప్రాబల్యంవల్ల నికృష్టస్థితికి ఎలా దిగజారిపోయాడో నచ్చజెప్పడానికి కథకుడు తీవ్రంగా ప్రయత్నించాడు. ఒకవైపు యిళ్ళకు కన్నం వేస్తూ, మరోవైపు ఆశబ్దును దీనులకూ, హీనులకూ వెదజల్లుతున్న కథానాయకుడి ద్వంద్వవ్యక్తిత్వం చూపడం విభ్రమంగా ఉంటుంది. ఓరోజు రాత్రి ఆగజదొంగ భద్రవేషంతో పురపీఠాల్లో విలాసంగా పికాచు బయల్దేరాడు. అతికికోమేడ నిర్జనంగా కనిపించింది. దొంగ అక్కడ కొంతసేపు ఆగాడు. తరువాత వున్నట్టుండి ప్రాకారకుడ్యం వైకెక్కి చివాలన ఆవలికి దూకాడు. మేడకు పదిగజాలదూరంలో వున్న గంగరావిచెట్టుపైకెగబాకి, కొమ్మ చివరదాకా వచ్చి కుప్పించి రెండో అంతస్తు లోకి దూకాడు!

“ఇదిగో నీరజా! ఇంటిదగ్గర రాముడు కూడా వున్నాడు కదూ!” నీరజవైపుకు వ్రాలి మెల్లగా ఆమె చెవిలో ప్రశ్నించాడు సూర్యం.

“రాముడా! నాలుగంటలకే వెళ్లిపోయాడే! వాచే మేన్ ఒకడుండగా మళ్ళీ రాము డెండుకండీ యింటిదగ్గర?”

కొంప మునిగిందనుకున్నాడు సూర్యం. మాగు వేషంలో ఈగజదొంగ ఎలావున్నాడో, తమ యింటికి కాపలాకాసే ముసలివాడు కూడా యిందుమించు అలాగే వుంటాడు. ఇక్కడ దొంగ కెలాటి అవకాశ మైతే లభించిందో, అక్కడ ముసలివాడికి సరిగ్గా అలాటి సదవకాశమే లభించింది. నీరజది ఎలాగైనా ఆపపుట్టుక! అత్యవసరసమయాల్లోతప్పా మిగిలినప్పు డల్లా అడవాళ్ళబుద్ధి చురుకుగా పనిచేస్తుంది. కానీ తనుమాత్రం ఏమంత ప్రయోజకత్వాన్ని వెలగ బెట్టినట్టు! దొంగకు(అతడు దొంగకాడని నిదర్శన మేదీ!)యిల్లప్పు గించి తను థియేటరులో కువనుకుర్చీలో సుఖాసీనుడై నిమ్మకు నీరెత్తినట్టు సినిమా చూస్తున్నాడు! ఒక మనిషిని మరొకమనిషి విశ్వసించడం మంచిదే! కాని అలా విశ్వసించడానికి ముందు ఈ మనిషి ఆమనిషి తత్వాన్ని అవగాహనచేసుకుని వుండాలి. ఏనాటి వాయసమో, పంచతంత్రంలో కాబోలు, కులమూ కిలమూ తెలియకుండా కొత్తనాళ్లని నమ్మరాదంటుంది.

తటాకం పైకిలేచి “కల్లెందుకో తిగుగు తున్నాయి నీరజా! కాసేపు బయటవుండి వస్తాను” అని చరచరా థియేటరునుంచి బయటికి వచ్చేతాడు సూర్యం.

అప్పుడప్పుడే సన్నగా చినుకులు జారు తున్నాయి. ప్రగాఢనీలవర్షం కైవేసికొన్న మేఘువారి కలు ఆకాంతాలు అవగులుగా లోకాన్ని ముట్టించి వేస్తున్నాయి సూర్యం గోడ్డుపైకి వచ్చేసరికి ఓచైపున మెరపాకటి గగనం మెరిసింది. ననుసరించే ఒక ఉరుము వెళ్ళపెళ్ళా వురిసింది. గోడ్డులో అతడు నాలు గకుగులు వేశాడో లేదో జల్లుజల్లున జడినాన కురవ పాగింది.

వర్షం వస్తోందని పనుకకుగు వేయడానికి సూర్యం నికి మనస్కరించలేదు. నిర్జనమైన మేడ. కాకిని ప్రేలాడగట్టినట్టున్న మేఘులకింద చిక్కగా క్రమ్ము కుంటున్న కాదుచీకటి, పైగా జడివాన! దొంగతనం చేయడానికి యంతకంటే అమూల్యవకాశం ఎప్పుడు దొరుకుతుంది? కాదులో బయల్దేరితే ఎట్లా లేచిన్నా రోడుపైన యింటికి ఒకటి ఒకటిన్నరమైల్ల దూర ముంది. సందుల్లో దూరినెళ్ళే నాలుగు ఫర్లింగులకన్నా ఎక్కువుండను. అదీగాక గోడ్డులో కాదు కనబడే సరికి దొంగకాలికి బుద్ధిచెప్పుడానికి అవకాశంమంటుంది. కాదు, కాదు ఎంతవిన కురిసినా సరే తను నడిచే పదినిమిషాల్లో యిల్లు చేరుకోవాలి!

పల్లాల్లోనిలిచిన బురదనీరు పైకెగిరి నువత చెరగని దుస్తుల్ని ఖరబుచేస్తున్నా తెక్తచేయకుండా సూర్యం సందుల్లోపడి నడవసాగాడు. వానలో తడుస్తూ నడిచే అనుభవం సూర్యానికి కొత్త! అందులోనూ ఎటు వాలగా పడుతున్న వానచినుకులురవగళ్ళలా ముఖాన్ని మొత్తుతున్నాయి. అధోముఖంగా శరవేగంతో వస్తున్న వర్షధారలమాటకేగాని, అంతకంటే వేగంగా సూర్యం మనసులో ఆలోచనలు పరుగెత్తసాగాయి. విదారు నిమిషాల్లో తనుగేటు తెరచుకుని లోపలికి వెళ్తాను. మేడను సరిపిస్తాడు. సింహద్వారానికి తను వేసుకుని వచ్చినతాళం ఈపాటికి వూడదీయబడివుంటుంది. నాన్నగా రొక రివాల్వరు లేబిల్ సారుకులో దాచి వుండడం మంచిదయింది. ఒకచేతి బార్నిరైటు, మరొక చేతి రివాల్వరు పట్టుకుని తను సరాసరి మేడపైకి వెళ్తాడు. తూర్పువైపుగదిలో దొంగ యినప్పైట్టె

మ య స భ

తలుపు విడచిన ప్రయత్నంలో నిమగ్నుడై వుంటాడు. మెరపులా తను గదిలో ప్రవేశించి, బార్నిలైటును దొంగిలించి ఫోకస్ చేసి 'హండ్స్ అప్' అని గట్టిస్తాడు. 'హండ్స్ అప్' అంటూ వాడిని హాల్లోకి తీసుకొస్తాడు. స్విచ్ వేసి, పరుపు చుట్టూకు నేత్రాడు వూడ బెరికి దొంగని కంబానికి బంధిస్తాడు!

ఆక్షణంలో నూర్యం తను నూర్యమే నన్న విషయం మరచిపోయాడు. తనివ్వకు తిమింగిలాలకు భయపడకుండా, తుపాసుల్ని సరకు చేయకుండా సాగరాంతరాళంలోనికి చొచ్చుకుని వెళ్ళి ముత్రైపు చిప్పల్ని వెలికిదీసి సాహసికుడు! హిమపాతానికి వెరవకుండా, అలసటను లెక్క చేయకుండా అందుకోవలసిన ఆదర్శంపై చూపునలిపి వజివజిగా నడక సాగిస్తున్న పర్వతారోహకుడు!

సంఘంలోనుంచి నూర్యం మళ్ళీ రాజవీధిలోకి వచ్చేవాడు. అక్కడనుంచీ గేటుదగ్గరికి నూరుగజాలు కూడా వుండవు. నూర్యం మేడవై పోసారి చూచాడు. జడివానలో చూపానడంలేదు. తీక్షణవృత్తులతో గేటు వైపు చూచాడు. అక్కడ మనిషివున్న పొలకు వేకనిపించడంలేదు. ఆ ఉద్వేగంలో నూర్యం పిడిలి మూసి చేతినిపెకెత్తి తన దృఢమస్తి నోసారి చూచుకున్నాడు.

కానీ నూర్యం చేయి అప్రయత్నంగా క్రిందికి వ్రాలిపోయింది. పిడిలి తనంతటనే విచ్చిపోయింది. నిశ్శబ్దమైతే అతడు గేటుకావలనుంచి వ్యాపించివున్న రావిచెట్టు కొమ్మలక్రింద నిలబడిపోయాడు. ఒకటరెండు నిమిషాలపాటు తన మట్టారా వానకురుస్తోందనీ, వానలో తను బాగా తడిసిపోయాడని అతడు మరచిపోయాడు. అతిడికెరీరంలోని ప్రతి రక్తబిందువులోని ప్రతిబింబునూ తన ఎదుట స్థూలుపైన గీళ్ళుంగా కూచునివున్న ముసలివాడి పరిదీనస్వరూపమే ప్రతిబింబించింది. చీకటిలోకలిసి చీకటై, తడిసిముడైపోయి కూడా విసుగుగా వీస్తున్న ప్రభంజనంలో, కుంభ వృష్టిలో కదలకుండా, మెదలకుండా కూచునివున్న ఈ ముసలివాడినేనా తను దొంగఅని అనుమానించడం!

ఐదుగుల సదంశుల పొడవున్న తనకెరీరం ఆ వృద్ధుడి ధరోదాతితమందు రెండగులమేరకు కుంచించుకపోయినట్లు తోచింది నూర్యానికి! అందుకతడు చింతించలేదు. ఆ ముసలాడి మహోన్నత వ్యక్తిత్వం మోల తను మరుగుజ్జయిపోవడమే న్యాయం!

మళ్ళీ ఈలోకంలో పడ్డాక నూర్యం వృద్ధుడికి దగ్గరగావెళ్ళి "తలనొప్పిగావుంటే అమృతంజనం రాచుకుందామని వచ్చాను" అన్నాడు. తీరాతన్న తర్వాత అలాఅన్నందుకు కించపడ్డాడు. అమృతం జనంకోసం జడివానలో తడుస్తూ తియేటరునుంచి తనింతదూరం నడిచివచ్చాడంటే ఎవరు నమ్ముతారు? ఐనా తనివ్వడంకు సంజాయిషీ చెప్పకోవాలి? నిజానికది సంజాయిషీ కానేకాదు. తన చెవులకే అది తూచాపణలా స్వయించింది...అంతలో నూర్యం లేచుకున్నాడు. ఏమయితే నేం! ముసలివాడికి తనచూటలు వినిపించివుండవు!

నూర్యం గేటు తెరుచుకుని లోపలికివెళ్ళి ఐదు నిమిషాల్లో దుస్తులు మార్చుకుని తిరిగివచ్చాడు. అప్పటికి వాన దాదాపు వెలిసిపోయింది. ఐనా రావిచెట్టు కొమ్మల్లోనుంచి నిర్విరామంగా యింతింత నీటిబొట్లు క్రిందికి రాలతున్నాయి. బాహ్య వాతావరణంలో మార్పువచ్చినా ముసలివాడుమాత్రం నిర్వికారంగా సమాధిగతుడైనట్లు అలాగే కూచునివున్నాడు. నూర్యం కళ్ళల్లో నీళ్లు గిర్రనతిరిగాయి. చేతిగుడ్డతో కన్నీళ్లు తుడుచుకుంటూ నూర్యం తూతూ జాగ్రత్త మారిపోతున్న తన చిత్రపరివర్తనకు తానే తెల్లబోయాడు. గడచిన ఏడేరిమిదిరోజులుగా తనీముసలివాడినిగురించి యిందుమిందు గోజు కొక్క నిర్భయానికి వచ్చాడు. అనుమానించాడు. అసహ్యించుకున్నాడు. జాలి పడ్డాడు. కడకిస్వకు కంట తడిబెట్టాడున్నాడు. తనలో యిన్ని ఫరిజామాలు కలుగుతున్నా ఎదుటి మనిషిలోమాత్రం కించిత్తు మర్చియినా కనిపించడంలేదు. ఇది ఎండిపోయిన మోడు. భూగర్భంలో దీని వేళ్లు చినికిపోయాయి. వైసుంచి క్రిందికి కొమ్మలు క్రమక్రమంగా ఎండిపోతున్నాయి. ప్రకాండంలో తొర్రబడింది. ఈగుస్తిలికి వెనుక ఎలాటి బలవత్తరమైన కారణం నిశ్చితమైవుందో తనకు తెలియదు. అథవా తెలిసినా తను చెయ్యగలిగిందేమీలేదు. దేన్ని గురించి విచారించి లాభంలేదో దాన్ని గురించి ఆలోచించడం వృథాప్రయాస!... నూర్యం రెండు పొడిబట్టి ముసలివాడిపైకి విసరి, కట్టుకోమని పైగచేసి మళ్ళీ ధియేటరువైపు వెళ్ళిపోయాడు.

మరునాటి ఉదయం, యిదివరకెప్పుడో నిర్ణయమైన ప్రోగ్రాంప్రకారం పూరిలోవున్న చంద్ర

శేఖరంగారికి సూర్యం జాబువ్రాశాడు. 'పూజ్యులైన తిండిగారికి నమస్కారాలు' అంటూ ప్రారంభించి, సాభాగ్యవతి నీరజ, చిరంజీవి పాప త్రేయం గా వున్నారని పేర్కొంటూ పిన్ని తృప్తికోసం ఆకుశలవార్తకు మరి నాలుగైదు వాక్యాలు జోడించాడు. "ఓహో కొకటి రెండుసార్లు రాముడే పాపకు పికాకును తీసుకెళ్తున్నాడు. అందుచేత ఆమె సెక్సుకోడానికి ప్రత్యేకంగా సుగ్రాణ్ణి పెట్టుకోవలసివిన ఆవసరమేమీ కనిపించడంలేదు. మరొక విశేషం. మనకిప్పుడు నమ్మకస్తుడైన వాచ్ మేన్ దొరికాడు. పాపం, వాస్తివిహృదయవివారకమైంది. చెవులు వినిపించవు. ఒకచేయి మొండిచేయి. సంవత్సరాలతరబడీ తిండికి నోరుకోనివాడిలా కనబడుతున్నాడు. రెండుపూటలాయితీతిండి పడేస్తే మరేధ్యవలేకుండా ఆముసలివాడు మన యింటిదిగ్గరే వుండిపోయేటట్లున్నాడు. వాడు గేబుదగ్గరవుండడంమూలాన నేను క్లబ్బునుంచి రావడానికి కొంచెం ఆలస్యమైనా నీరజ మరేంకంగారుపడడంలేదు, ఈవిషయం పిన్నితో చెప్పండి"

* * * *

పది పదిహేనురోజులు మెల్లగా దొర్లిపోయాయి. ఈవ్యవధిలో సూర్యం రెండు మూడు పెద్దకేసులు వకొల్తా వుచ్చుకున్నాడు. వాయిదాలు దగ్గరలోవున్నాయి. తిండిశాస్త్రం ముగించి న్యాయ శాస్త్ర ఉద్ధింథాలమగ్న కూర్పుండే ఒక్కొక్కప్పుడు అర్ధరాత్రిగూడా మిరిపోతోంది. అప్పుడు పడుకుంటే ఏ ఎనిమిదికో, తొమ్మిదికో మెలకువవస్తుంది. అస్పృశిక స్నానపానాలు ముగించుకొని కోర్టునుచేరుకు నేసరికి పార్కులో టవర్ క్లాక్ పదిగంటలు చూపిస్తుంది.

ఇంతలో సూర్యం సుక్క తిప్పుకోడానికి నిలుగా వేసని నెలవులు వచ్చాయి. ప్రైవేట్ కట్టగట్టి బీరువాలోకి విసరి సూర్యం విశ్రాంతిగా కొలం గడప సాగాడు. పనిచేస్తే చురుగ్గాచేయడం, బడ్డకిస్తే అల్లి వసరమైతే తిప్పా రేయింబవళ్ళూ పడక వైసుంచి లేవకపోవడం సూర్యం అలవాటు. లేచేసే రాజకీయాలైన వున్న పిచ్చిన్యాయావాహంవల్ల నైలేకేమి, చేబట్టిన వృత్తిద్వారా లభ్యమైన వాక్కుండుతీచేతి నైలేకేమి సూర్యానికి క్లబ్బుకువళ్ళి మిత్రులతో చర్చాసూపకమైన వాగ్వివాదానికిదిగకపోతే మరేంతో చేదిగాదు! అలావెళ్ళివస్తున్నప్పుడు గేబుదగ్గర ఆగి ముసలివాడిని

పలకరిద్దామని సూర్యం చాలాసార్లు ఆమెకున్నాడు. ఆగి పలకరించేవాడే! కానీ మూటాడానికి ఆముసలాడు ఎంతమాత్రం సుముఖంగా కనబడలేదు మైగా పనిలో చేరినప్పటికీ, యిప్పుటికీ అతడు బాగా కిక్కిపోయాడు. వానిలో తిరిగిన నాటినుంచీ అతనికి కొత్తగా దిగ్గోటి సంక్రమించి ఉండే, వుండీ ఒక్కసారి దిగ్గోటి బిచ్చగా ధారావాహినిగా పని పడమోసు నిమిషాలవరకూ ఏకస్థాయిలో కొనసాగేది

"పన్నెండు గంటలకోసారి మేలుకున్నాను. ఆప్పుడు ముసలివాడి దిగ్గర పనిపించింద" అనేగాడు తెల్లవారగానే సూర్యం.

"నేను తెల్లవానిరూసుక మేలుకున్నానండీ! ఆప్పుడు కూడా ముసలాడు దిగ్గరూనే వున్నాడు" అనేది నీరజ.

"వాడు నీరం మాట్లాడించినా మాట్లాడితే తనకు ఒళ్ళిలావుందని చెప్పకోడు. ఎమిటోమరి! పిడు మనకోక సుఖస్యయిపోతూడు."

"దిగ్గిరిగ్గి వాకిక్కడే కళ్ళుమూసుకపోతాడేమోనండీ! ఎక్కడ వుట్టాడో, ఎక్కడ పెరిగాడో వాడికి భగవంతు డిక్కిడ చావు వ్రాసి పెట్టి నట్టున్నాడు!"

ఆఖరు సూర్యం రాముణ్ణి పిలిచి ముసలివాడి కలవ్రుంవో తెలుసుకోమన్నాడు. ఆనసరమైతే హాస్పిటలుకు తీసుకెళ్లి మండిప్పించివున్నాడు.

కానీ పెళ్ళిన రాముడు పెళ్ళిపట్టి తిరిగి వచ్చి "అతిగాడు తనకు మందూ గిండు ఏమీ ఒద్దంబున్నాడు బాబూ" అన్నాడు.

"ఏం! ఎందుకని?" అచ్చెరగ్గంతో ప్రశ్నించాడు సూర్యం.

"ఒంటిపై చెయ్యివేసి చూశాను. కాలి పోతోంది లేచి నిలుచోడానికై నా ఓపరికం వున్నట్టు లేదు. 'హాస్పిటలుదాకా రా! మండిప్పిస్తాను' అన్నాను"

"అందుకే వున్నాడు?"

"పెళ్ళిపో అన్నట్టు చెయ్యాడిస్తాడు బాబూ! ఇంకేమీ అడదు."

"ఒకపైపు ప్రాణం పోతున్నా మనయింటి దగ్గర కూడుని సత్యగ్రహం చేయడానికి వాడికి మనమే

అవచారం చేశావుట్రా రామదూ! వెళ్లు. ఒక బండి తీసుకొచ్చి కన్ను వద్దన్నా వాడినందులో పడద్రోసి హాస్పిటల్‌కి లాక్కెళ్ళు, స్థితి అపాయకరంగా వుంది గనుక తిప్పకుండా బెడో యిస్తారు. తక్షణం వాడిని హాస్పిటల్లో చేర్చి యింకోకపని చూడు, వెళ్లు" అన్నాడు సూర్యం

ఆగోజు మధ్యాహ్నం తరం సూర్యం మండు వాలోనుంచి గోడ్డునైపు చూచాడు. ఇనుపకమ్మల గేటుగ్గర కాపాలావాడు లేచి! లోలోపల ఏవో అన్యక్షమైన బాని బాణంలా హృదయాన్ని శుద్ధు తున్నా పైకిమాత్రం తలచిన పెద్దబగువు తగ్గిపోయినట్టు 'అబ్బా' అని నిట్టూర్చాడు సూర్యం.

ఆకులకు సున్నం రాస్తున్న నీరజ సూర్యం లోపలికి రావడం చూచి "ఉదయం మీకొచ్చిన వుత్తరాల్ని శేబిల్ వైన వుంచానండీ" అంది. "నాన్న గారు వాళారేమిటి?" అంటూ సూర్యం జాబుల్ని చేతికి తీసుకుని నుంచంపైన పడుకున్నాడు. వాటిల్లో నాలుగైదు కార్డులు, ఒక కవచమాత్ర మున్నాయి. చంద్రశేఖరం గా రెప్పకు వ్రాసినా ఒక కార్డులో ముక్తపరిగా మూడు మాటలు మాత్రం వ్రాస్తారు. ఆనాలుగు కార్డుల్లో మూడు క్లయింట్ల దగ్గరినుంచే వచ్చాయి. ఒకటి చందాగడువు మీరిపో తోందని హెచ్చరిస్తూ ఒకానొక పత్రికాకార్యాలయం నుంచి వచ్చింది. నాన్న గారు జాబువ్రాయలేదేమో అనుకుంటూ సూర్యం మిగిలిన కవచపైకి తీశాడు. బహుశా ఎవడో క్లయింట్లు కనుకు సంబంధించిన పత్రాలు పంపివుంటాడని కవచు చించాడు. కాగితాలు పైకి తీశాడు. ఉత్తరమంతటా నాన్న గారి అక్షరా లే వున్నాయి నాన్న గారు సుధీర్ఘమైన వుత్తరం రాసు డానికి యిక్కే ప్రథమం. ఒక వేళ యాత్రానభవాల్ని గురించి వ్రాశారేమో!

నాలుగైదు పేరాలు మాత్రం చదివి సూర్యం కాగితాల్ని చేతిలోవుంచుకునే పైకప్పుకేసి చూస్తూ ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఆ వుత్తరమంతా అదో తరహాగా వుంది! చెప్పవలసిన విషయమంతా ముందే వుండగా అందుకు పీఠికాప్రాయంగా వ్రాసుకోవలసివచ్చినా నాన్న గారు. "ఇదింతా యిప్పుడెందుకు చెప్పవలసి వచ్చిందని నీకు సందేహంకలగవచ్చు. ఇంతకాలంగా నా అంతరాంతరాల్లో నిరూఢంగా దాగివుండిన ఈ

రహస్యం నిన్ను మూలముట్టంగా కదిలించివేయవచ్చు! కాని సూర్యం! నాలో ఏన్నో తర్కవిత్తరాల్లు జరిగినవిదటే ఈవాస్తవాన్ని నీకు తెలియబగుస్తు న్నానని నువ్వు గుర్తించాలి"

సూర్యం యిండుమించు కోయ్యబారిపోయాడు. రహస్యమా? ఏమిటి? అది తనని కదిలించివేసే వాస్త వమా! అలాటి దొకటుంటుందని అనుకోడాని కైనా అవకాశంలేదే! నాన్న గారేదైనా కథవ్రాసి ప్రతిఘ ణపించడానికి బదులు తనకు పంపించేశారం! కాదే. వైన చిరంజీవి సూర్యానికి శుభాశీస్సులని స్పష్టంగా చాశారే!

సూర్యం మళ్ళీ ఉత్తరాన్ని చూడసాగాడు. తరువాతి ఒకటి రెండు కేజీలవరకూ జాబు వింతగా వేదాంతభోరణిలో సాగిపోతోంది.

"నీకు తెలుసు సూర్యం, నేనూ నీలా న్యాయ వాద వృత్తి అవలంబించిన వాణ్ణి. పదేళ్ళపాటు న్యాయమూర్తిగాకూడా పనిచేశాను. ఆముస్సై, ముద్దైఅయినదేళ్ళ అనుభవంలో నాకవకతమైన సత్యమొక్కటే! న్యాయాన్ని నిర్ణయించడం కంటే ఈ ప్రపంచంలో అనిసారావ్రతం మరొకటిలేదు ఉదా హరణకి నీకీరహస్యం చెప్పడం న్యాయమూ కాదా అని నేనీ పది, పదిహేను గోజుల పాడుకునా వితర్కించుకున్నాను పూరీలో జగన్నాథుణ్ణి, కల కత్తెలో కాళీహతను, కాళిలో విశ్వనాథ శివుణ్ణి దర్శించుకున్నప్పుడు కూడా ఈ సందేహమే నాలో కొట్టుమిట్టాడింది. కడకు ఈ విషయాన్ని నీకెరిగించ డమే న్యాయమన్న నిర్ణయానికవచ్చాను. ఈ జాబు వ్రాస్తున్నది నేను బృందావనంనుంచి! నిన్ను సాయం త్రం ఈ రహస్యాన్ని ప్రకటించడానికి కావలసిన ఆత్మసంయమనాన్ని ప్రసాదించమని నేను కృష్ణభగ వానుణ్ణి వేడుకున్నాను.

నా పరిస్థితిలో వున్నవాడు మరెవ్వడైనా అయితే నీకే విషయాన్ని చెప్పేవాడు కాదేమో! కానీ అలాటివాడు నా కాదర్థం కాదు. నేనులోకం మెరమెచ్చులకోసం ఆశించకుండా నాకు న్యాయమని తోచిన కార్యాలు కొన్నిచేశాను. వాటిల్లోయిది ఆఖరుదిగావుండనీ! ఇదే నాకోరిక.

మీ పిన్నికి కథలపిచ్చి ఎక్కువ. కనిపించిన ప్రతికలన్నీ తొనితెమ్మని మొదట కథల్ని మాత్రం

చదివేయడం యిప్పటికీ ఆవిడ అలవాటు. అంగులోనూ ఎక్కడో అడుగుగా కనిపించే విచిత్రమైన మానవ ప్రవృత్తి యథాతథంగా చిత్రీకరణ కథలంటే ఆమెకు ఎక్కువ అభిమానం. అలాటి కథల్ని ఆమె చదవగా నువ్వు, నేనూ అప్పుడప్పుడూ వింటుంటే వాళ్ళం. నీకు జ్ఞానం వుందోలేదోగానీ ఒకసారి ఆమె ఒకథ చదివంది. రాక్షసుడిలాంటి మనిషి ఒక డుంటాడు, వాడుచేయని కిరాతకకృత్యాలు భేరు తనుచేసినవన్నీ దుష్కార్యాలవని వాడికి తెలుసు. కానీ వాడెందుకు పశ్చాత్తాపపడడు వైగా వాడెన్ని ఘోర కృత్యాలు చేసినా లోకుల్లో వాడి అంతస్తు నానాటికి పెరిగిపోతుంటుంది. కడుకు తనూ కొంత వరకూ ప్రపంచాన్ని వుద్ధరించినట్లు ఆత్మసంతృప్తితో వాడు చనిపోతాడు. ఈకథ అనమాజంగావుందని నువ్వు, మీసీనీ వాదించారు. నేను మాత్రం యిది సహజమేనని మీకు నచ్చజెప్పబోయాను. కారణం, మీకంటే నేనులోకాన్ని ఎక్కువగా చూచినవాణ్ణి. అదే పనిగా మానవుల్ని హతమార్చిన హంతకులు కొందరు పాప పరిహారార్థం రెండు అశ్రువీనువులు నైవాధారబోయకుండా ఉరికంబాన్ని సరిపించడం నేనెరుగును. వాళ్లు రాక్షసులు! వాళ్ళతో మనకు ప్రసక్తి లేదు.

ఐతే మానవులసంగతేమిటి? నా ఎదుకనూ ఒక మనిషివున్నాడు. వాడిని నేను దాదాపు నాలుగు దశాబ్దాలనుంచీ చూస్తున్నాను. వాడు సంఘానికి చీఫ్ పురుషుగా బ్రతికాడు. మానవకుల శీలానికి ముప్పుగా బ్రతికాడు. నిరంకిర గుర్యస్సనాల్లో ఆస్తిని గుల్ల చేసి పోతేశాడు. చిప్పచేతి కొచ్చింది. కానీ వాడు మానవుడు మాత్రం కాలేదు. మానవుడైతే వాడికి పశ్చాత్తాపం కలగదా అనుకున్నాను. వాడిక మానవుడు కాలేడను కున్నాను. కానీ సుర్వింతలో ఆమెుండి చేతి ముసలి వాణ్ణి గురించి జాబు వ్రాశావు. అంతటితో నా అంచనా తారుమారయింది."

నూర్యం తృప్తిపడ్డాడు. అక్కడికి, యక్కడికి వచ్చి ఈ మొండిచేతి ముసలివాడు తనకథలోనే ప్రవేశిస్తున్నాడు!

"ఇప్పటికే నాయీలేఖ నిన్ను చీకాకు పరుస్తోంది గదా నూర్యం! లేదులే అసలు విషయాన్నిక డ్లోంకతిరుగుళ్లు లేకుండా నాచేత నయినంతవరకూ

సంగ్రహంగా వ్రాయడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఏకాంతంగా కూచుని తీర్గొ చదువుకో.

నూర్యం ఇతరగాన్ని జేబులో వుంచుకుని చరచరా మేడపైకి వెళ్ళాడు గదితలుపులు మూసి కర్చిలో కూచుంటూ మళ్ళీ కాగితాల్ని పైకి తీశాడు.

* * *

"అని నేను శ్రాత్రగా కాలేజీలో చేరిన నోజాలు. కానీ అప్పటికే ఈ ప్రపంచం ఆనందధామ మేమీ కాదని, కామనీసన్ని కష్టనష్టాల కిక్కడ కొంతా లేదనీ నాకు బాగా తెలుసు. మానాన్న గారు నన్నలా పెంచారు. అంగుకూయన్నని లాభింలేను. పితృర్హితంగా దక్కిన ఆస్తిపాస్తులంతగా లేకపోయినా ఆయన అంతవరకూ సంసారాన్ని లాక్కురావడమే గొప్ప విశేషం. బాగా చదివి, డిగ్రీలు సంపాదించి, నేను పెద్దఉద్యోగం చేస్తుంటే ఒకసారి మంచి చని పోవాలని నాన్ని గారప్పుడప్పుడూ అంటుండేవారు. ఆయన కోరికలోని పూర్వోపరభాగాల్లో మొదటి దైతే నెరవేరింది గానీ రెండోది నెరవేరకముందే ఆయన శాశ్వతంగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

ఉన్నవూళ్ళోనే మౌనూర్లుండం మూలన నూర్లో ఫైవల్ వరకూ నాదగువు మానాన్న గారికి బగవుగా తోచలేదు. పలుకొ ముందూ చూడకుండా రెండువందల రూపాయలు అప్పుచేసి ఆయన నన్ను కాలేజీకి పంపించాడు. బ్రంకు చేత్తోపట్టుకుని అనింతపురం స్టేషనులో దిగాను. ఆపూరి ముగుం చుడ్డానికి అనే తొలిసారి కాలేజీ ఎక్కడవుందో నాకబు చేసుకుంటూ నల్లైను. ప్రిన్సిపాలు గారు సాదరంగా మాట్లాడి ఈవూళ్ళో ఎక్కడుండవలచుకున్నావు" అని అడిగాడు. "అదే తెలియడంలేదండీ" అన్నాను. ఆయన చీసోలో ఒకపేరు వ్రాసియచ్చి అక్కడికి వెళ్ళుమన్నాడు.

అది రంగమ్మ హోటలు! ఆనోజుల్లో ఆదుట్టు ప్రక్కల భోజనశ్రీయులందరికీ రంగమ్మ ఆరాధ్య దేవత. హోటలుని పేర్కొంటున్నాడు గనుక అక్కడ కుర్చీలు, బల్లలు, పటాలు, పంకాలు, సర్వస్థా క్షీనస్థా వుంటారనుకున్నాను, కానీ అక్కడ అలాంటి గంధరగోళ మేమీలేదు బాగుసూళ్ళనుంచి వచ్చి చదువుకుంటున్న కాలేజీ కుర్రాళ్ళు చాలా మట్టుకు అక్కడే భోంచేస్తారు. వైగామాపిస్తే చాలు,

రంగమ్మకు పోయిన ప్రాణంకూడా చక్కారేచి వస్తుందని లోకంలో ఒక ప్రథ వుండేది. నూటికి తొంభేమంకి సర్వసామాన్యంగా వర్తించే ఆమట కేంగనీ రంగమ్మ పరివర్తతోనూ, అంతకంటే మాటలతోనూ వాడుగూ తి నేవాళ్ళకందరికీ స్వగృహాన్ని మరపించేది నాలుగైదు రోజులు ఆ హోటల్లోనే ఓగడిలో మకాంపెట్టి చూచాను. బొత్తిగా చగువుకోడానికి వీలుగా వుండలేదు ఎప్పుడూ ఎడతెగని జపం. ఇలా కొదనుకుని ప్రత్యేకంగా వున్న ఓగడికోసం అన్వేషణ ప్రారంభించాను.

ఆనాటికి అనంతపురం యిప్పుడున్నంత పెద్ద బస్తీకాదు. నాలుగైదు ముఖ్యమైన వీధుల్ని మినహాయితే మిగిలిన వూరంతా వట్టి మట్టిమిదైల మయం. ఈ మంటిమిదైలు డిటెక్టివు నవలల్లో అస్పృశ్యమూ అపరాధపరిశోధకులకు తలసించే భూగర్భగృహాల కంటే ఒకింతుక మెరుగ్గా వుండేవంటే! ఒకటి రెండు అంకణాల వెడల్పున ఈవీధులందీ ఆవీధివరకూ నూరు నూటయ్యై గజాల పొడుగునా వ్యాపించివున్న ఈ మంటిమిదైలకు ఏవైపునగానీ ఓకిటికివుండదు. ఉత్తర ధృవంలో మానవులకు ఆరు నెలలు పగలు, ఆరు నెలలు రాత్రి అని భూగోళం చెబుతుంది. కాని ఈ మట్టి మిదైల్లో మనుషులు మాత్రం సంవత్సరమంతా చీకటి లోనే బ్రతుకుతాడు. జీవించడమే కన్న సాగ్యమైన ఈయిళ్ళల్లో యిక చదువుకోవడమేం కుదురుతుంది?

నాలుగురోజులు అడపనిగా తిరగ్గా, తిరగ్గా కడుకు ఓహారుమూలపీఠిలో గది దొరికింది. పెంకు టింట్లో పీఠివైపు గది. గదిలోపలికి గాలీ వెలుగురూ వచ్చే అవకాశాలున్నాయి. మాటి మాటికీ గదిలోకి వచ్చి అల్లరిచేయడానికి ఆ యింట్లో కుర్రాళ్ళకూడా లేరు. కుర్రాళ్ళే ఏమిటి, మగవాళ్ళకూడా లేని ఆ యింట్లో యిద్దరు ఆడవాళ్ళు మాత్రం వున్నారు. ఊత కర్రసాయంతో ముసలావిడ రోజుకొకటి రెండు సార్లయినా కీధిగడపకాకా వచ్చి నన్ను పలకరించి వెళ్ళేది. ఆవిడకు పగలుమాత్రం ప్రపంచం మనకమనకగా కనిపిస్తుంది. రాత్రులు అదీలేదు! పెరట్లోకి ప్రత్యేకంగా దారిలేకపోవడం చేత ముఖం కడుక్కోడానికి, స్నానం చేయడానికి యింటిలోపలి నుంచే వెళ్ళవలసి వచ్చేది. లోపలికి వెళ్ళినప్పుడల్లా నడవలో మంచం వైన పడుకునివున్న ముసలావిడ “ఎవరూ, ఎవరూ”

అంటూ కంగారుగా ప్రశ్నించేది. “నేనేనవ్వా! చంద్రాన్ని” అనేవాణ్ణి. “ఒనే జానకి! అబ్బాయికి నీళ్లు కానాలేమో, తొట్టోవున్నాయేమో చూడు” అంటూ ఆవిడ కూతురికి పనిపురమయించేది. ఆ అమ్మాయి తొట్టోనీళ్ళువుంటే వున్నాయనేది. లేకుంటే మారుమట చెప్పకుండా నీళ్ళుచేది పోయడానికి గజ్జెలకుర్రంలా నడుస్తూ పెరట్లోకి వెళ్ళి పోయేది. ముక్కు మొగం ఎరుగునివాళ్ళ చేత పనులు చేయించుకోడానికి నాకు బొత్తిగా మనస్కరించేది కాదు. ఐనా అడ్డుచెప్పలేక జానకి నీళ్ళుచేది పోసేంత వరకూ ముసలావిడతోనే మాట్లాడుతూవుండి ఆ తరువాత పెరట్లోకి వెళ్ళేవాణ్ణి.

ఓరోజు నేను కాలేజినుంచీ రావడానికి ఆలస్యమైంది నాకోసం వీధిగడప దగ్గరే కాచుకునివున్న ముసలావిడ “ఏం నాయనా, ఈరోజంతి వేళమిరి వచ్చావు” అంది కారణం చెప్పాను. ఏమో బాబూ! రోజు ప్రాద్దుండాగానే యిల్లు చేరుకునే వాడిని. ఈ రోజు రాకపోయేసరికి దిగులేసింది. ఇది మగడిక్కులేని యిల్లయిపోయే! ఏఅమ్మగన్న బిడ్డవో నువ్వు మాలో ఒకడివిగా మసలకుంటున్నావు. ఈ రోజు మాఅబ్బాయికి తిథివేశాను. బ్రతికుంటే వాడిపాటికి ఒకయింటి వాడై జానక్కికూడా వెళ్ళిచేసి వుండేవాడు. రోగమా, రొడ్డా? ఏమీలేదు. ఆ జేముడికి కళ్ళు గుట్టినయ్యే. తీసుకెళ్ళిపోయాడు. వాడికి జానకంటే పంచప్రాణాలు. అమ్మాయి లేకపోయే, అన్నా లేకపోయే, నేనున్నా లేనిదానిక్రిందే జను. దాని అధిం, శుభం ఎవరు చూస్తారు?”

జీవిత ప్రవాహంలో అనేక సుడిగుండాల్లోపడి మునిగి లేలి గుక్కతిప్పకున్న ఆముసలావిడను నేనేమని ఓదార్చగలను! ఐనా ఆమె తృప్తికి “అవును, పాపం, నిజమే మరి” అంటూ నిట్టూర్చాను.

“బ్రతికుంటే వాడు తన అత్తగారింటికి వస్తే వాడికి ఏరీకోరీ వంటకాలు చేసిపెట్టవలసింది జానకి. వాడి కడది యిద్దమో నాకంటే దానికి బాగా తెలుసు. పిచ్చిసిల్ల! వద్దన్నా ఈరోజు అవన్నీ చేసింది. దాని పిచ్చిగానీ, వాడొచ్చి తినబోతాడా బాబూ!”

ఈ ఆవేదన ఉపశమించడానికి ఏం చెప్పాలో నాకు తేజించుకున్నా స్ఫురించలేదు.

“పోనీ ఈ పూట నువ్వు హోటలుకు వెళ్లిక పోలేనేం బాబూ! ఇక్కడే భోంచేయ గూడదు!”

“దానికేం అవ్వా! తప్పకుండా భోంచేస్తాను” అన్నాను.

నుండానిక మెల్లగా లేచి గోడవెంబడే నడక లోకి వెళ్లి మంచంపైన కూచుంది. నేనూ నడకలోనే భోజనానికి కూచున్నాను. జానికి పళ్లెంలా అన్నం తెచ్చింది.

“మహారాజా, ఆమెను చనిపోయినా మాకంతో యంతో విగిల్చి పోయాడు. ఈయల్లా, వాకిలీగాక నాలుగైదేకరాల పొలమంది. కొలువైన కొలువేసుకుని యింట్లో కూచున్నా సాలకు అయి నొందల రూపాయల అదాయ మొస్తుంది. ఇది గాక వున్నగా నట్రా వుండనేవుంది. సంబంధం కుదిర్చి పెట్టి ముంగునిలిచి భుజకార్యం చేసేవాళ్ళే లేంది!”

“అగతియవస్తే సంబంధం తిలకింతునే నెను- క్కుంటూ వస్తుంది” అని ప్రయత్నించి ఓమాల న్నాను.

కొంతసేపు పరస్పరంగా వుండిపోయిన తర్వాత ముసలావిడ “అన్న కంకావాలో మాస్తున్నావా జానికి” అంది.

“అవులూ మొదటవేసిన అన్నం యంకా అలాగే వుంది” అంది జానికి, అప్పటికి నేనేదో అపరాధం చేసినట్లు.

“ఇది మరిబాగుం దవ్వా! జానికిని వృకోదగడ లాంటి వాడికెవరికైనా కట్టబెట్టాలి! లేకుంటే అత గాడు మొదటవేసిన అన్నమైనా పూర్తిగా తిని నిభాయించుకోవం కష్టం” అన్నాను

జానికి కిలకలా నవ్వుతూ రెండోదఫాపళ్లెం నిండుకూ అన్నం తెచ్చింది.

జానికి అంత పొడుగరి కాదు. పొట్టి కాదు నీటి కెడ్డిలేని బావికింద, పుష్టిగా నత్తున గలిగిన నల్లరేగడ పొలంలో గుమ్మటంలాగా పెరిగే అరిటి చెట్టులాటి అంగసౌధవం ఆమెది! నిజానికి జానికి చేయంత అవు రూపమైన సౌందర్యం కాదు. అంతమాత్రం రూప వతులు మనకెక్కడైనా కనిపిస్తారు. సౌందర్యం కన్నా ప్రధానంగా ఆమె చూపుల్లోనూ, మాట్లాడే తీరులోనూ ఎదుటివారికి కొట్టొచ్చినట్లు కనిపించేది ఆమె అమాయి

కత్తివం. మృత్యువంటిదనం ది పెట్టుకొని భావాన్ని గళం లోనే మింగి, మెరుపులా మాతామృతా వున్నారనే దర హాసాన్ని పెనుపువ్వుకొక వన్నీగా కలుపడ ముడిచిపెట్టి తెచ్చుకోలు ఆభరణంతో కృత్రిమంగా ప్రవర్తించడం జానికికి పొలిగా చేతగాదు. ఆమె విరుట చెప్పినా అది భూగర్భంలోనుంచి ఆగ్రహాన్నిగా వైకి ప్రసంగే జుధారంగా, స్వచ్ఛంగా రుచియంగా వ్యతిరేకం ఉంటున్నాతం భూలోకి కయినా ఆమె గంభీర నవ్వేస్తుంది ఆనవ్వు తొత్తల కాయునిలా చల్లగా, తెల్లగా విరిసి ఎదుటివారికి హాయిహాయి అని పిస్తుంది. పదిపదిహేను గంటలకు ముంగు జానికి వాగు క్రొత్త నేను జానికి క్రొత్త. కానీ ఆమెను, ఆనవ్వు ఈ స్వల్ప వ్యవధిలో కొత్తదానాన్ని ముగ్ధురూపం చేసి పారేకాయి

“అమ్మామూ, బాబీ!” అని సంభోధించే వాణ్ణి తమాషకు.

“ఏమండీ అన్నయ్యగానూ!” అంటూ జానికి వాగ్వాదానికి సిద్ధమయ్యింది.

“నురేంటేను. ఈగోడలోక పెళ్లి సంబంధం చూచానులే” అంటూ ఆమెనిలా వున్నా మోత్తినం వ్యక్తపరస్తుంకోనని నిలువొడ్ల కళ్ళుచేసుకుని ఆమె ప్రభు మాన్సు వుంకిపోయేవాణ్ణి.

“చూస్తాను, చూస్తాను! చూడకేం! అబ్బో, నవ్వానేసి తిన్నంత దూరం పంపించింది యిక్కడేవరికో పెళ్లి సంబంధం చూడ్డానికి కాదు. చుట్టూ చదువుకోంకి”

“అవికాదు జానికి! మరినీను నేను చూచిన వరు డున్నాడు మానావూ, అతడు అమాంతం నీతిలకా యంత యింపకుండును యిరవైబారల దూరానికి విసిరి పారేస్తాడు! వాడి ఛాతీవుందిరా బాబూ, పీడంలు పెట్టి కొల్చుకోనీ చెక్కు చెదరను. అంతేకాదులే జానికి! వాడి భోజన పర్యక్రమం గూడా చెప్పకో దగ్గదే! నువ్వు ఒకదానివెంబడి ఒకటిగా విరుచిపెట్టు వేసినా ఊరక అనకుండా అన్నీ భాళిచేసి గానీ లేవకు.”

చిరుకోపం ముఖంలో పరస్పరద్రోక్కగా, ఒక్క విసుగున వైకిలేచి ముందుకు పోయి ఈ భుజం మీదనుంచీ ఆభుజంమీదికి విల్లులా పడుతున్న పొడు గాటి జడను వెనక్కి తీసుకుంటూ జానికి తిల్లి దగ్గరకు

నెళ్లి “మాడవే ఆమూ! అన్నయ్య ఎవణ్ణో బకా సుగట్టి తీసుక రాబోతున్నాడు” అంటూ విడుపు ముఖం పెట్టేది.

“అదేమోనమ్మా! మీరన్నా నువ్వు పడంసి, లేవండి! నాకు తెలియదు. అతడు బకాసుగట్టి తెచ్చినాసరే, భీముణ్ణి తెచ్చినాసరే నువ్వు పెళ్ళి చేసుకోవలసిందే” ముసలావిడ తనతీర్పు లేల్పి చెప్పేసింది.

“చేసుకుంటాలే మీరు మాద్దుగ గానీ! ముందు అట్లకాడ పాయిలో పెట్టి నాలుగువాతలు తీస్తాను. ఎంతభీముడైనా ఒళ్ళుకాలి నోరు బాగుకుంటాడు.”

ఓరోజు సాయంత్రం ప్లే గొండునుంచి యింటికి వచ్చి, స్నానం చేయడానికి పెరట్లో వెళ్ళాను. తొట్టిలో నీళ్ళులేవు. నాకెందుకో కోపంవచ్చింది! చేదను బావిలో వేసి చేంతాడు జార విడుస్తున్నాను. చేదవరికి తగిలిన శబ్దం వినిపించిందేమో, జానికి లోపలినుంచీ పరుగెత్తుకుని వచ్చింది.

“అదేమిటి? ఎప్పుడూ లేని వాడుక!”

నేను వెనుదిరిగి చూడలేదు నాపాటుకు నీళ్ళు తొడి తొట్టో పోస్తున్నాను.

“పోసింది చాలు. ఇక స్నానం చెయ్యొచ్చు” అంది జానికి.

చేత చెంబు తీసుకుని తొట్టో ముందబోయాను. వట్టిగాలో చెంబే మునుగుతుంది! తొట్టో ఒక్క చుక్క నీళ్ళుకూడా లేవు.

“అబ్బాయి గారి కలాగే కావాలి! కోపమొస్తే మాత్రం క్రింద తూము మూసిందీ లేందీ చూచుకో వద్దూ” అంటూ జానికి మొదట తూముచూసి తిరువాత చేద చేతికి తీసుకుంది.

“నా కొకరిమీద కోపమెందు కోస్తుంది?” అన్నాను.

“ఎందుకొచ్చిందో చేదనసిగిలే తెలుస్తుంది. పాపం, అది కుయ్యో, మొర్రో అని మొత్తుకుంటుంటే పరుగెత్తోచ్చాను”

“ఐతే నువ్వు చేద ఎదుస్తోందిని పరుగెత్తోచ్చావు గానీ, నేను బాధపడుతున్నానని కాదు.”

“అయ్యో ఎవ్వారూ! ఇవేం ఎత్తిపాడుపు లమ్మా! ఇలా రాచి రంపానబెడితే ఆ రాబోయే వదివగారిగతి ఏం కావాలో ఏమిటో!”

రాబోయే వదివగారినిగురించి మాట్లాడడమంటే జానికి సరదా! ఆమె నోటంట ఆ మాటలు వినడానికి నాకూ సరదాగానే వుండేది! అసలు జానికిని చూచినతర్వాత నే ననుకుంటాను, నాకు పెళ్ళి చేసుకోడం గూడా ఒకమంచిపనేనన్న అభిప్రాయం కలిగింది. జానికిలాంటి సహచాణి దొరికితే ఎలాటి గుర్గుపథంలోనైనా సునాయాసంగా ప్రయాణం చేయవచ్చు. కానీ జానికిలాంటి అమ్మాయి దొరకడమే దుస్తరం! అలాటివాళ్ళు నూటికీ కోటికీ ఒకరుంటారో, వుండారో!

దిసరాలోనూ, క్రిస్ మస్ లోనూ రెండుసార్లు ఊరికి వెళ్ళివచ్చాను. వారానికోసాగైనా జానికి వూరికి వుత్తిరంవ్రాసేది. క్రిస్ మస్ నెలవుల చివరి రోజుల్లో జానికివగ్గరినుంచీ ఓవుత్తిరం వచ్చింది. అందులో ఈసారి నేను అసంతపురం వచ్చినమీదట హోటలుతిండి మానేయాలని, అలామానకుంటే గడైనా ఖాళీచేసేయాలనీ తనోల్లి నిక్కచ్చిగా చెబుతున్నట్టు ఆమె వ్రాసింది. ముసలావిడ అలాటి నిర్ణయానికి రావడంలో ముప్పాతికమువ్వీసం బాధ్యత జానికిదైవుంటుందని నాకు తెలుసు. కానీ నేనెందుకో చొరవతీసుకుని ఆ తల్లీకూతుళ్ళు చెప్పినట్టు చేయలేక పోయాను. “ఎలాగా వారానికి రెండుమూడు పూటలు యిక్కడే భోం చేస్తున్నాను. ఇక స్నాన పానాదున్నీ మీరే మాయకుంటున్నారాయ్. ఐనా నాకేం అభ్యంతరం లేదు. కానీ వాన్నగారు నా మూలంగా ఒకరికి శ్రమకలిగితే ఒప్పుకోరు” అని వాళ్ళకు నచ్చ జెప్పకున్నాను.

మార్చి నెలసమీపం కావస్తోంది. చదువుల గొడవలో మునిగిపోయినందువల్ల మునపటిలా జానకితో మాట్లాడానికి తీరికయ్యేదిగాదు కానీ వీలు చిక్కినప్పుడెల్లా జానికి గదిలోకేవచ్చేసింది. అయింట్లో కుర్రాళ్ళు లేనందువల్ల నెమ్మదిగా ఉదయపుకోవచ్చునని మొదట నే నాశించాను కానీ మాటల్లోనూ, చిలిపి తనంలోనూ ఒక్కజానకే పదినుంది కుర్రవాళ్ళపెట్టు! “బాత్రిగా తగడ లేదన్నయ్యో! ఈ పుస్తకం తీసుకు పోతున్నా” అంటూ ఆవిడ నాయించియన్ హిస్టరీ వాల్యూమును చేతికి తీసుకునేది. “పరీక్షలోచ్చేస్తున్నాయి జానకీ, నీకు పుణ్యముంటుంది. దాన్నక్కడ పెట్టి వెళ్ళు” అని ప్రాధేయపడేవాణ్ణి.

“ఇన్ని పుస్తకాలున్నాయే, యివన్నీ చదివితే చాలదా” అంటూ జానకి కిటికీకి ఎదురుగా కూచునేది.

నేను పుస్తకం మూసిపెట్టి “వంటాగింటా మాని నువ్విక్కడి కెందుకొచ్చావో, ఒకటిగెండు మాటల్లో చెప్పియ్ జానకి! నేను చదువుకోవాలి” అనేవాణ్ణి.

“ఇన్ని పుస్తకాలు చదువుతావు గదా! ఒకకథ చెప్పగూడదా పోనీ”

“వీటిల్లో కథలుండవు జానకి! అంతా చరిత్ర”

“పోనీ ఆచరిత్రే కొంచెం చెప్పన్నయ్య! వింటాను”

నేను పక్కన నవ్వేసేవాణ్ణి. జానకి నాలో బాటు నవ్వేది. విధంబు చెప్పేవాళ్లు చుమ్మల్ని ఆశ్చర్యంగా చూచేవాళ్లు. ఇరుగింటి, పొరుగింటివాళ్లేమనుకునేవారో నాకు తెలియదు. కాని జానకి ఎవరినీ లెక్క పెట్టేదికాదు.

ఆ తల్లికూతుళ్లని చూస్తుంటే ఆకుటుంబానికి, మిగతా ప్రపంచానికి మధ్య లంకె లెప్పుడో విచ్ఛిన్నమై పోయినట్లు భోజిచేది. ఒక విధంగా వాళ్లది ఒంటరి జీవితం. జానకి మేనత్తగారు ఆవూళ్ళోనే వున్నాడు. ముసలావిడ మాటల్లో ఒక్కొక్కప్పుడు వూళ్ళో నాలుగో వీధిలోనే వున్న ఆ బంధువులని గురించి ప్రసక్తి వచ్చేది. వాళ్లు కొత్తగా కాగుకొన్నాడు. మేనకట్టిం చారు. పెద్దవ్యాపారం సాగుతోంది. ఆమెనత్తకు ఒకే ఒక కొడుకున్నాడు. కాపురాలు రెండూ ఒకే పొయలో వున్నప్పుడు అతిడికి జానకిని చెబుకోవాలని వాళ్ళు చెబుతుండేవారు. నడిమంతరపుసిరిలో ఆ బంధుప్రేమ మండుటిసుకలో జలకణంలా యింకి పోయింది. వాళ్ళిప్పుడీ వూళ్ళో బంధువులున్నారని భావించడంలేదు.

“నాడిని నువ్వు, ఎప్పుడైనా చూచేవుంటావు చంద్రం! మరేంపనిలేదు. వీధుల్లో తిరుగుతుంటాడు. నాడిసంగతి నేను చెప్పకం బాగుండదు. ఊళ్ళో ఎవర్నడిగినా నీకు తెలుస్తుంది. నాను వస్తున్నాడంటే ఇక వయసు ఆపకపోవలసి యిల్లల్లో దూరి గడేవేసుకుంటారు” అనేది ముసలావిడ.

“ఎవరెట్లాపోతే మనకేమీ అమ్మా! అతగాడైనా ఈమధ్యనేగా యింత అధ్యాత్మంగా తయారైంది! బావా ముక్కు ఇంకా లేకపోతే కొడేమాడ చెప్పిన

మాట వింటుందీ?” అంటూ చర్చలో పాల్గొనేది జానకి.

“ముకుదామకేం! నువ్వున్నావుగా! నీకంటే మంచి ముకుదామ ఎక్కడ దొరుకుతుంది జానకి! నేను చెబుతున్నా నవ్వా, ఆకోడెరు ఈముకుదామ తిరిగిస్తే పొగరణిగిపోతుంది” అంటూ నేను వులితంగా సలహాయచ్చేవాణ్ణి.

“నేనైతేవా! చెవులునులిమి గదిలో కూలదోసి అతగాడిదాట్టూ గిరిగీసేదాన్ని! ఏమనుకున్నావో”

అజేం ఆత్మచిశ్వాసం! ఈ ప్రపంచంలో తనకు అసాధ్యమైన పనులూ ఒకటి లేనేలేదనుకుంటూ చూడే జానకి! ఏమో, నా కర్మనుయ్యెన కాదు.

ఆత్మచిశ్వాసం సంగ తలావుండాగా ఆమె యితరుల్ని గూడా అంత దృఢంగా నే విశ్వసిస్తుంది.

అజే ఆమెకొంప ముంచింది.

సంక్రాంతి పండుగతర్వాత నాలుగైదురోజులే వుంటుంది. ఆరాత్రి బాగా ప్రాస్తూహమేంతునరకూ చదువుకూవుండిపోయాను. తాలూకా కన్వేగిలో జనాను పన్నెండు గంటలు కొటాడు నాలుగంటకు అలారంపెట్టి, దీపం చిన్నదిచేసి చాపవైన పను పడుకున్నాను. ఇంకా లెళ్లలో గ్రీకులక రాజకీయ కల్లోలాలు, ఆంగ్లేయుల గులాబీపూల యుద్ధాలు, హిందూశిశంలలో మహామృదీయ సంహారాలు కలగాపులకంగా సుఖ్యు తిరుగుతున్నాయి నివాసీని పూసకంలో కనుకమంగా బుర్రవేకి తిగుతోంది ఇంకొక అయిదునిమిషాల్లో గాఢంగా నిద్రపట్టివుండే నేమో! వీధిమెట్లవైన విద్యోకబ్బం చినిపించింది. ఎవరినో పదవ్యని! అజేవీధిలో అప్పుడప్పుడూ దొంగతనాలు జరుగుతుంటాయి, కొస్తా బ్రాగర్ తిరుగుతం ఎంగుడైనా మంచిది. దీపం చెచ్చించడానికి చేయిచాచాను. కానీ లంతరుచేతికింకా ఒక మూరదూరంలో వుండి పోయింది.

నేను పడుకున్న గదికిఎదురుగా వరండావుంది. వరండాలో గదికిప్రక్కగా పాతకాలంనాటి నగిషీ పనులదవ్వరబంధమూ, గడ్డపారలకైనా ధియపవని తలుపు వున్నాయి సింహద్వారానికి అటువైపున రెండుగజాల్లో లోపల గదివైపున తెరచుకునే రెండు తలుపుల కిటికీ ఒకటివుంది. కిటికీకి బలమైనముప్పు

మ య స థ

లున్నాయి. కిథినైపునుంచి దొంగయింట్లో ప్రవేశించడం అసాధ్యం. కం గారుపడి ఆచచ్చిన దొంగను బెదిరిగొట్టడం మొదలగు దీపం పెద్దది జేసే ప్రయత్నం మానుకున్నాను.

గదిలో పడుకునే, వరండాలో ఏం జరుగుతోందో తెలుసుకోడానికి నాకు గుడ్డిదీపం కూడా కొంత సహకరించింది. మూడుచెక్కలతో బిగింపబడిన గది తలుపులో చెక్కకూ చెక్కకూ నడుము సంగులున్నాయి. ఆ సంగుల్లోనుంచి దీపపు వెలుగు వరండా చివరపున్న గోడపైన పడుతోంది. ఉన్నట్టుండి ఆకొంతికిరణాలకు అవరోహం తలపడించింది. సందేహం లేదు, అదొక మానవాకారం !

కిటికీనిగ్గర నిలబడి కమ్ముల్లోనుంచి గదిలోపలికి చూస్తున్నాడు. ఎవరో? ఎంగుకో? నాకవగతింకా లేదు.

“జానీ! జానీ!” పిలుపు చాలా తేలిగ్గా వినిపించింది.

ఐతే వాడెవడో జానకికి పరచిపెట్టేస్తున్నారు ! ఎవడు వాడు? వాడిగొంతు నులిమేస్తే బాగుండును. ఎముకలుగిరిచి వాడి శరీరాన్ని ముద్దజేసి ఫుట్ బాల్లా ఆకాశానికి ఎగురతింటే యింకా బాగుండును

ఇంతలో గాజులు గలగల మన్నాయి

“ఎమిటిది? ఎంగుకూ?” జానకి గొంతు.

“తిలుపుతియ్—”

“ఎంగుకో చెప్పవేం”

“తియ్, చెబుతాను”

తిలుపుదగ్గరికి జరిగాను. కనుమరుగైపోయేలోపల వాడిముఖాన్నికసారి స్పష్టంగా చూడాలని నా ఆదుర్తి. చూచి నేను చెయ్యగలిగిందేమిలేదు. ఐనా వాణ్ణి చూడడానికి ప్రయత్నించాను. గుడ్డివెలుగులో వాడి ముఖం నాకు ఒక్క క్షణంమాత్రం కనిపించింది. ఆవ్యవధిలో నే నేను వాణ్ణి పోల్చుకున్నాను.

వాడు ద్వారబంధాన్ని సమీపించాడు. తిలుపు మెల్లగా తెరచుకుంది. వాడు నీడలా లోపలికి జారిపోయాడు. తిలుపుకు గడ్డి ముపడింది. ఎంతజాగ్రత్తిగా వేసి నా కీచుమనడం ఆగడియ అలవాటు.

ఆ అర్ధరాత్రివేళ నాచూదయంలో ఎలాటి తుపాను ఘూర్జిల్లిందో నేను చెప్పలేను. నాకళ్ళకు

ప్రపంచంగిర్రిన తిగుడుతున్నట్టుతోచింది. నేనింత వరకూ స్వర్గంలో వున్నట్టు భ్రమించాను. కాదు. ఇదిసరకం. స్వర్గమున్న అపొహతోనేను నరకలోకంలో పరిభ్రమిస్తున్నాను. అబ్బ, ఏంబాధ యిది! సలసల కాసుతున్న తైలంలో పడవోసి నన్నెంగుకు మాడ్చివేస్తున్నాగు? నూనులుతాపడంచేసిన యంత్రఫలకాల ముగ్ధ నిలబెట్టినన్నెంగుకు చిత్రహింసకు గురిచేస్తున్నారా? నే నేంతస్వ చేశానని?

తప్పుచేసింది నేనుగాదు! జానకి. ఆమె తప్పు చేస్తోందని నే నెంగుకు బాధపడాలి? ఆమె ఎవతే? నే నెవణ్ణి? నేను త్రాచుపాముని పువ్వువార మనుకున్నాను. నిజం ఈనాటికి తేలింది. పణంలా పైకి లేచిన యావన దురహంకారంతో కళ్ళుకానకుండా ప్రవర్తిస్తున్నావా జానకి! ప్రవర్తిండు నువ్వేమై పోయినా నాకు చింతలేదు !

దీపం పెద్దది జేశాను. కూజాను పైకెత్తి ఒక చుక్క నీళ్ళనైనా మిగల్చకుండా గుటుగుట త్రాగేశాను నిద్ర వచ్చే ఆవకాశం దాటిపోయింది. ఈ రాత్రికి జాగరణే! చేతికి తగిలిన పుస్తకాన్ని పైకి తీశాను.

కాని మనసు పుస్తకంలో లీనంకావడం లేదు. అది కళ్ళెంతలేని గుర్రంలా ఎంత ప్రయత్నించినా పది పదిహేను రోజుల క్రితం జరిగిన సంభవంపైకే ప్రసరిస్తోంది.

ఆ రోజు ఆదివారం రాత్రి పదిగంటల వేళ. నాటకంనుంచి ఒక మిత్రుడితో బాటు యింటికొస్తున్నాను.

బజారు నటనకుమ ఒక పెద్దగుంపు ప్రోగ్రెవుంది.

“ఏం జరిగింది?” మిత్రుణ్ణి ప్రశ్నించాను.

అతడు జనంలోదూరి అసలు దృశ్యాన్ని చూచి వచ్చి “తాగుబోతు, తాగి మత్తులో ఒళ్ళు తెలియక క్రింద పడిపోయాడు” అన్నాడు.

“ఎవడువాడు?”

“మూచిరా, వాడికిథ చెబుతాను”

మనుషుల్ని ఒత్తిగించుకుంటూ ముందుకువెళ్ళాను. నిజంగా అది చూడవలసిన దృశ్యం! క్రింద పడివున్న వాడు ముసలీ ముతకా కాదు. వాడి వయస్సు పాతికేళ్ళకు లోబడి వుంటుంది మంచి స్ఫురదూపి. తెల్లటి

గ్లాస్కోమల్లు పంచమీద సిల్క జాబ్బా తోడు కున్నాడు. దొరలు కాల్పుకు నే సిగరెల్లు తాలూకు టిన్ను ఒకటి అతడి జేబులోనుంచి క్రిందపడి మూత వూడిపోగా సిగరెల్లు వీధిలో చెల్లాచెదురుగా పడి వున్నాయి. బలగుర్రెనుగు ఆ సిగరెల్లు నే ముట్టించు కుని జీవం వుండో లేదో తెలుసుకోవడానికి కాబోలు వంగి ఆ పసిపోయి వున్నవాడి ముఖంమీదికే పొగ వదులుతున్నారు!

గుండెలు బరువెక్కుగా గుంపులోనుంచి బయటికి వచ్చి నే హితుణ్ణి కలుసుకుంటూ “వాడికథ చెబుతానన్నావే” అని జ్ఞాపకం చేశాను.

“వాడి దీవూరే. నేనూ వాడూ ఒక సంవత్సరం పాటు ఒకే డెస్కులో కూచుని వదువుకున్నాం. ఆ తరువాత నేను ప్రెతరగతికి వెళ్ళిపోయాను. వాడా తరగతిలో నే, అడెస్కులో నే వుండిపోయాడు. అంతేందుకు? వాడి చదువు ఆతరగతిలో నే పూర్తయిపోయిందని చెబుతే ఒకమాటతో సరిపోతుంది.”

“బాగా డబ్బున్న వాడేమిటి?”

“డబ్బూ వుంది. డబ్బుతో బాటు అబ్బిన దుర్వ్యతి సనాలూ వున్నాయి. తండ్రి లేడు. తల్లి వుంది. ఆమె గారికి వీడంటే చెప్పరానంత ముద్దు! వీడు తాగి తిండివాలాడినా, ప్రాద్దు మాటుమణక్తే ముందేసంగుల్లో పీకారు తిరిగినా అవిడకు తప్పగా తోచదు డబ్బుంది గనుక ఆ డబ్బుతో సాగ్యమైన ఆనందాలను వీడనుభవిస్తుంటే చూడలేక లోకం కళ్ళల్లో నిప్పులు పోసుకుంటోందని ఆమె అనుకుంటుంది.”

“అయ్యో గ్రహచారమా!” అంటూ విస్తుపోయాను.

“దురాచారాన్ని, వ్యభిచారాన్ని గ్రహచారమని నువ్వు సరిపెట్టుకోజూస్తే, నాకేం చింతలేదు. కానీ వీటివల్ల చిట్టచివరకు మిగిలేదిమాత్రం విచారం, లేకపోతే వినాశం” అన్నాడు మిత్రుడు ఒక సత్యాన్ని సిద్ధాంతీకరించినట్టు.

“ఇంతకూ మీడి పేరు చెప్పావుకావే” అన్నాను.

“లక్షణమైన పేరు. వాసుదేవమూర్తి. సంగ్రహంగా వాసు అని క్యవహరింపబడుతాడు”

తలదమ్ము తిరిగింది! వీడేనా వాసు? వీడేనా జ్ఞానికి మేనత్త కొడుకు?... అప్పటికింటే అను

కున్నాను. కానీ యంతలోనే ఈ రాత్రివేళ ఒంటరిగా గదిలో కూచుని, జానికి తలుపుతీయగా యింట్లో ప్రవేశించిందినాడా వీడేనా అని వితర్కించుకుంటున్నాను. కళ్ళతో ప్రత్యక్షంగా చూచిన తర్వాత కూడా సంకేహమేమిటి? వాడే వీడు!

ఎప్పుడు తెలుగు పైకి వాలిపోయానో తెలియదు. అది నిద్ర అని చెప్పడానికి వీలేదు. మననూ, బుద్ధి, మెదిదూ అన్నీ శ్రమించి యిక శక్తిలేక శోషిల్పాయి నప్పుడు కలిగే ఒక విచిత్రావస్థ. కళ్ళు తెరిచేసరికి నూర్య కిరణాలు కిటికీకుండా చూప పైని పడుతున్నాయి. దీపం పెద్దదిగా వలుగుతూ నే వుంది.

తలుపు తెగచుకుని పెర్ట్లాకి వెళ్ళాను. జానికి బానిసగ్గర అంట్లు తోముకుంటోంది. ఆమె ముఖంలో చింతాకంఠ విచారమైనా క్యక్తం కావడంలేదు.

“అజేమిటన్నయ్యా! రెండు నెలలు పడకబడిన వాడిలా తయారైవున్నావు” పరామర్శించింది జానికి.

“రాత్రి నాకు పిచ్చిబట్టింది” అన్నాను.

“దియ్యం పట్టలేదుగాదా!”

“ఆ పట్టేదియ్య మేదో నిన్నే పట్టింది” అందామసుకున్నాను. అసబోయాను. కాని అసలేదు.

ఆ రోజు హోటల్లో భోంచేస్తూ “నాకొక గది చూచిపెడ్రానా రంగమృత్రా” అని అడిగాను.

“ఏం! ఇప్పుడున్నదాని కేముచ్చింది?” అంది రంగమృ.

“ఎమో, నాకు సరిపడ్డందేదు”

“ఆ అమ్మా కూతుళ్ళు నిన్ను సొంత మనిషికి మల్లే చూచుకుంటుంటే సరిపడలేదంటూ జేమిటి? ఐనా ఏండాకాలం నెలవులు రానీ వుండు, ఎక్కడైనా గది ఖాళీ అయితే చెబుతాను.”

పెర్ట్లాకి వెళ్ళి చెయి కడుక్కుంటూ వుండగా రంగమృత్రి దగ్గరగావచ్చి “ఏం చంద్రయ్యా! ఉన్నట్టుండి గది మార్చేయాలంటున్నావు. ఏం జరిగిందేమిటి?” అని ప్రశ్నించింది.

ఆవులిస్తే ప్రేవులు లెక్కబెట్టే వాలకం రంగమృది! అనుమానమంటూ ఒకటి కలగాలేగాని దాని కలయాపు తెలుసుకోడానికి అవిడకు వెయ్యి వుపాయాలు చేతనాను. ఆమె వాలుగు గోడలమధ్య

వుంటూనే తీగను కదిలిస్తుంది. అంతటితో పట్టణం, పట్టణమంతా దొంకలా కదిలిపోతుంది.

“అబ్బే, విశేషమేమీలేదు. ఆగది కాలేజీకి కొంచెం దూరంగా వుందంటే” అన్నాను.

వేసవి సెలవులు మార్చి మూడో వారంలో ప్రారంభమౌతాయి ఈ ఏడాదిమిది వారాలూ వీలై నంత వరకూ గదివైపు వెళ్ళకుండా కాలహరణం చేసు దలచుకున్నాను. కంట్రైండ్ స్టడీ అని పేరుబెట్టి మేం నాలుగైదుమంది సహపాఠకులం కాలేజీలోనే ఓ గదిలో చదువుకోసాగాము. అప్పుడప్పుడూ పుస్తకాల కనీ, బట్టలకనీ గదిగ్గరికి వెళ్ళవలసి వచ్చేది. వెళ్ళినప్పు డల్లా ముక్తసరిగా ముసలావిడతో మూడు మాటలు మాట్లాడి బయటికి వచ్చేయాలని అనుకునేవాణ్ణి. కాని జానకి విడిచిపెట్టేది కాదు. “వేళకు స్నానం చేయడం లేదు, ఇంటికి రావడం లేదు. చదివి చదివీ కళ్ళు లోప లికి పోయాయి, ముఖం పీక్కుపోయింది. మనిషిని క్రుంగేదీనే చదువు చదివేం, చదువకేం” అంటూ సాధించేది.

ఈ జానకినిగురించి నేనేమనుకోను? తను చేస్తున్నది తీవ్రమైన డిప్రెషనుని ఈమెకు తెలియదా? లేక తెలిసి చేస్తోందా? దీనివల్ల ఏలాటి విషయపరిణామాలు ఏర్పడ్డానికి అవకాశముందో ఈమె బుద్ధికి తట్టడం లేదా? ఏమో, జానకికంటే అయోమయం! నా పాలిటి కామె ఒక చిక్కువిడని సమస్య.

వక్కాణికిలోపుగా క్రుంగిపోమే ప్రాద్దు తోనూ, ఎంతకూ అంతంగాని రాత్రులతోనూ యిరవై ఎనిమిది రోజుల పిబ్రవరినెల శరవేగంతో గడచి పోయింది. పరీక్ష వ్రాసి, పెట్టేబేడా సర్దుకుని పీడ్కోలు తీసుకోడానికి యింటి లోపలికి వెళ్ళాను. మంచాన్ని అంటి పెట్టుకపోయిన ముసలావిడ ముఖంలో క్రమేపీ జీవకళ నీరసించిపోతోంది. జానకి ముఖంలో నైతం ఎన్నడూ లేంది ఒక విచారకళ నాకాలోజున స్పష్టంగా పొడగట్టింది. అది నేను వెళ్ళిపోతున్నందుకు గలిగిన విచారమా? లేక స్వయంకృతాపరాధాన్ని మాతాత్తుగా గుర్తించినందువల్ల కలిగిన పశ్చాత్తాపం గుండెల్లోనుంచి పొంగి అమె ముఖాన్ని వివర్ణంచేసి నేస్తోందా?

“వెళ్ళొస్తాను జానకి” అన్నాను.

వంట చేసుకుంటున్న జానకి నాకేసి తిరిగింది. అమె కళ్ళల్లోనుంచి కన్నీరు ధారలుగట్టి ప్రవహిస్తోంది.

“ఎందుకేమిస్తావు జానకి?” అది వూరడింపు కాదు. ఊరికే నిర్లిప్తంగా స్రవించాను.

అమ్మస్థితి యిలా దిగజారిపోతోంది నాకు అన్నితమ్ముళ్ళు లేరు. అక్క చెల్లెళ్ళు లేరు.”

“అవును నిజమే” అన్నాను.

“ఈ ఒక్క లేనిదాన్ని మరచిపోతావా అన్నయ్యా!”

ఒక్కసారిగా నేను హృదయానికి బిగించుకున్న ముళ్ళన్నీ పుటుక్కున తెగిపోయాయి. కళ్ళల్లో నీళ్ళు నిలిచాయి. ముఖాన్ని మరోపైపుకు తిప్పుకుంటూ “ఎలా మరచిపోగలను జానకి! నువ్వింతటి మంచి దానివి గాకపోతే మరచిపోయేవాడి నేమో! మనుషుల కింత మంచితనం పనికిరాదు. మనుషుల్లో పశువు లున్నాయి. వాళ్ళు తేనెపూసిన కత్తుల్తో తడిగొంతు కలు కోస్తాను. ఐనా నీకే ధియంలేదు. భగవంతుడు నిన్ను రక్షిస్తాడు” అన్నాను.

బహుశా నామాటలు ఆర్థమై వుండవు. జానకి నివ్వెరపోతోంది.

“అవును జానకి? ఇది నేను చెప్పిన మాటలు కావు. ఎవరో నాచేత పలికించారు” అంటూ పెట్టె తీసుకుని బయటికి వచ్చాను.

జానకి గది గుమ్మంవైపు చూస్తూ “మళ్ళీ వస్తావు గదూ అన్నయ్యా! ఈసారి నువ్వు వచ్చేంతవరకూ ఈతలుపు యిలాగే వుంటుంది నువ్వే వచ్చి తీసుకోవాలి” అంది.

“అలాగే జానకి! జాబులు వ్రాస్తుంటావు గదూ!” అప్రయత్నంగానే అడిగాను.

జానకి కంబానికి అనుకుని వ్రాస్తూ నన్నట్టు తలాడించింది. నేను తలవంచుకుని కీధి వెంబడి నడివ సాగాను....

* * *

“ఏమండీ! ఏమండీ!” తలుపువైస చప్పుడుతో బాటు పిలుపు వినిపించింది.

“ఎవరూ? ఏమిటి? ఎందుకూ?” అంటూ పైకి లేచాడు నూర్యం

“అయ్యోరామ! అదేం కంగారు బాబూ! అదే పనిగా టెలిఫోన్ మోగుతుంటే పిలుద్దామని వచ్చాను” అంది నీరజ.

తలపు తెగుస్తూ నూర్యం “ఎవరో అడగలేక పోయావా” అన్నాడు.

“అవక్కేం! ‘మాట్లాడుతున్నది డాక్టర్ చెట్టూర్. అవసరం. అత్యవసరం’ అని గోలబెడుతున్నాడు”

నూర్యం ఒకపారికి మూడేసి నాలుగేసి మెట్లుగా క్రిందికి లంఘించి రిసీవరు చేతికి తీసుకున్నాడు.

“హలో డాక్టర్! నేను నూర్యనారాయణని ఏం జరిగింది.

“ఉదయం మీరు పంపించారే ఆముసలాను...”

“ఏమయ్యాడు?”

“అతడి స్థితి చాలా ఆపాయకరంగా వుంది”

“ఉంటుంది. ఎందుకుండదు? వాడు సంఘానికి చీక పుగుగ్గా బ్రతికాడు. మానవతుల కీలానికి ముప్పుగా బ్రతికాడు. ఈమాట నేను చెప్పడంలేదు మానాన్న గారు చెబుతున్నారు. పాపాలు పూరికే వగుల్తాయా డాక్టర్? పాములు కప్పల్ని తరుముతాయి పాపాలు మనుషుల్ని వెంటాడుతాయ్. వెంటాడనీ. అంగుళెవ రేం చేయగలరు? మీరు...మీరు...”

చేతిని నూర్యం నోటి కడ్డంగా చాచి “ఏమిటండీ మిగగ్గోలు” అంటూ అపవారిించింది నీరజ

నూర్యం కొస్త తమయిందుకుని నీరజ చేతిని లవరికి తోసివేస్తూ “మీ చేతనయింది మీరు చేయండి డాక్టర్? అంతకంటే నేనేం చెప్పగలను” అన్నాడు.

“ఆల్ రైట్. ప్రయత్నిస్తాను” అంది అవకలి కంఠం. నూర్యం రిసీవరును యథాస్థానంలో వుంచి మేడమెట్లకేసి తిరిగాడు.

“కానీవుండండి కాఫీ తీసుకెళ్ళు రుగానీ” అంటూ నీరజ వంటగదికేసి వెళ్ళింది

చేతివేళ్ళను క్రాఫింగులో దూర్చి కగతల్ని గట్టిగా అదిమి పట్టుకుంటూ కళ్ళు మూసుకుని నూర్యం ఖర్చీలో కూచున్నాడు. నీరజ ఎప్పుడు వచ్చిందో నూర్యానికి తెలియదు. పెదవులకు వేడి కప్ప తగిలి యదుక్కు మనగా వ్రులిక్కిపడి ఆతడు కళ్ళు తెరిచాడు. “త్రాగండి కాఫీ” అంది నీరజ.

నూర్యం కప్పును చేతిలోకి తీసుకుని ముఖం పైకెత్తి ఒగుక్కిడు కాఫీ నోల్లో పోసుకున్నాడు.

“అదేమిటండీ కాఫీని నుంచినీ?లా తాగేస్తున్నాగు!” విస్తుపోయింది నీరజ.

కప్పును టేబిల్ పైకి బారచివేది నూర్యం అలాగే పైకిలేచాడు. కుడ్యానికి అలంకారప్రాయంగా అమరిపున్న పెద్దనైజా ఛామా చిత్రాన్ని చూస్తూ ముందుకు నడవసాగాడు. “సాభ్యాగ్రహతి జానకి”

పటంక్రింద ఎవరు వ్రాసానో గానీ ఆ అక్షరాలు ముత్యాలా మెరిసిపోతున్నాయి.

“మీ వాలకం చూడనూ, చూడనూ నాకు చుతి పోతోందండీ బాబూ! అది మీ అన్నగారి ఫోటో. ఈరోజు కొత్తగా అంగుళో ఏం కనబడింది నీమిటి?” అంది విస్మయంతో నీరజ

నూర్యం దిక్కులు తోచనివాడిలా నీరజమాటలు విన్నాడు. మళ్ళీ ఛాయాచిత్రాన్ని చూచాడు. మేడమెట్ల దగ్గరికి దూకాడు. మగతుజాన మేడమెడ గదిలో వున్నాడు.

* * * *

“పట్నాల్లోనేతే కాంం విద్యుల్లతలా పగురులు తీస్తుంది పల్లెటూళ్ళలో అంచుడకలు నడుస్తుంది. ఊళ్ళో మూడు నెలలవేసరి నెలవులు మూడు యుగాల్లా గోవరించాయి. పదిగంటలకల్లా స్నానం చేసి సుష్టుగా అన్నంతిని విగనిగలాడే నీరెండలో టెంకాయతోపుదగ్గరికినడుస్తుంటే ఎప్పుడెప్పుడుమంచం వైన వాలిపోదామా అనిపించేది. చల్లటినీడలో పడుకొని పుస్తకం తెరిస్తే మనసు ఎక్కడెక్కడినో వుచ్చులు తెందుకుని ఎగిరిపోయేది ఎందుకో అర్థం కాని కాలేజీదనువులు, ఉన్నా వూడినా వూరినాయన్ని కదిలించలేని విద్యార్థుల సాహచర్యాలు, గుచ్చిగానే వున్న నాలుగుపూటలు వరుసగా తినేసరికి ముఖం మొత్తేరంగమృతభోజనం, ఈ తలపుల చిట్టచివర జానకి! వల్లమలిన ఆశ్చర్యభావం, అతికిమించిన అమాయకత్వంలాంటి నిరుపయోగకరమైన ఆయుధ సామగ్రితో జీవిత రణరంగంలో నిస్సంశయంగా ప్రవేశిస్తున్న నిస్సహాయ జానకి! ఏమైవుంటుందో జానకి!

ఏమో! నాకు తెలియదు. మూడు నెలలుగా ప్రతిరోజూ తపాలావాడితోసం ప్రతీక్షించాను,

మ య స భ

వచ్చాడు. వెళ్ళిపోయాడు. జానకిదగ్గరనుంచి మాత్రం వుత్తరంలేదు.

నా చదువుకోసం నాన్నగారప్పటికే విద్యార్థులందరూ అప్పు చేసి పెట్టారు. ఇంకా మూడేళ్లు చదువుకోండే నా చదువును రాణింపులేను. అత్తగారింటి నుంచి వచ్చే ఆశవిష్టలకు సారసారెకూ సాగలుపెట్టి పంపాలి. అప్పుచేయడానికి మాత్రం యింకా బోలెడన్ని అవసరాలున్నాయి. కాని ఒక్కబాండులోనైనా పది రూపాయలు చెల్లువేరుగల అవకాశం కనుచూపు మేరలో కనిపించడంలేదు. సమయానికి మా నాన్నగారి కోక మార్గంతరం స్ఫురించింది. ఆయన నన్ను పెళ్ళిళ్ళ మాగ్నెట్టులో పెట్టాడు. తెలివి, చదువు, అందం మొదలైన నా యోగ్యతల్ని గురించి పరిచితులద్వారా బంధువులద్వారా ప్రచారంచేశాడు ఏతత్ఫలితంగా నాకో సంబంధంవచ్చింది. అమ్మాయి యింకా చిన్న పిల్ల. నాచదువుకిక వాళ్ళే పెట్టుబడిపెట్టారు పెళ్ళి ఒక సంవత్సరం తరువాతిజరిగినా పరవాలేదు ఈ మగ తులతో కాబోయే నా వివాహానికి యిటు మా నాన్నగారికి ఆటు అమ్మాయి తండ్రికి ఒప్పుదాలు కుదిరాయి.

రేపు కాలేజీ తెగవబోతున్నా రసగా ఈరోజు మధ్యాహ్నం షన్నెండు గంటలకు అనంతపురంలో దిగాను. రంగమ్మ హోటలు స్టేషనుకు చేరువలోనే వుంది గైల్లో కూడుని నరాలు పట్టుకపోయిన కాళ్ళు నీడుకుంటూ గొడ్డునెంబడి నడుస్తున్నాను. జరుగుతున్నది ఎండాకాలం గాకపోయినా ఎండరిప్పులు చెరిగిపోస్తోంది. గడచిపోయిన వేసవిలో నైశం ఇలాటి ముండుతుంపలులేవు. వైగా మేనెల పొడుగునా ముసుగుబట్టి జడివాసలు కురిశాయి. చైత్రవైశాఖలు వసంత ముసుకుంటాను. కొన్ని చెట్లు చైత్రం రాక ముందే చిగురిస్తాయి. కొన్ని చెట్లు వైశాఖం తర్వాత చిగురిస్తాయి కామనేపట్టకంలో ఋతుసర్వాలే వక్రీ భవనం చెందుతున్నాయి ఇక మానవస్వభావాల మామేమిటి!

“బాగున్నావా నాయనా!” అంది రంగమ్మత్తినేను కనపడగానే

“ఏదో, యిలావున్నాను” అంటూ నేలపైన చుతికిలపడ్డాను.

రంగమ్మ యిచ్చిన స్వాగతం నాకు కుచించింది గాదు. మరికొంత ఆప్యాయంగా ఆమె నన్ను పలక

రించి వుండవలసింది. ఒకటి రెండు నెలల తర్వాత మనిషి కనబడితే రంగమ్మ వాడికి స్వాగతమిచ్చే తీరే వేరు. గబగబా వాడిదగ్గరకువచ్చి కనుసన్నలు పెద్దరికాగా నిలుపునా పరికిలిస్తూ “ఇదేమిటయ్యోవ్! బాగా చిక్కిపోయావే” అనో, “ఉర్లగడ్డలా ఊరిపోతున్నావే అల్లుడా! పెళ్ళి తలపెట్టుకోగూడదు” అనో నవ్వుతూ పరామర్శించడం రంగమ్మ అలవాటు. నాకలాటి మగ్గున జరగలేదు. జరక్కపోయినందుకు కాదు నా చింత! రంగమ్మ కెండుకో నాపైన కిసుక గలిగింది. కారణమేమిటి? అదే నా ఆలోచన.

హాల్లో భోం చేస్తున్నవాళ్లు ఒక్కొక్కరుగా లేచిపోయారు రెండోబంతికి నేనొక్కణ్ణి మాత్రం మిగిలాను హోటల్లో కొత్తగా చేరిన ఆబ్బాయి ఒకడు వడ్డిస్తున్నాడు. రాత్రి భోజనానికి వంకాయలు తగుళ్ళొడంకోసం కత్తిపీటపైన కూర్చుంటూ రంగమ్మ ఒకసారి నన్ను తీక్షణంగా చూచి “మట్టి గుర్రాన్ని నమ్మి గోదావరిలో దిగకూడదు” అంది.

సుమాగుపాటి పిడుగొకటి తలపైన పడినట్లయింది నా పని అన్నం తింటున్న విషయం కూడా మరచిపోయి తెల్లబోతూ రంగమ్మకేసి మామసాగాను.

“ఒక సంవత్సరంపాటు ఆ యింట్లో వున్నావు వాళ్ళు నిన్నుక్కడే తినమన్నాను కూడా! అంతగా నువువాళ్ళకి కావలసినవాడివయ్యావు. ఈ ప్రపంచకంలో వాళ్ళకు ముదిక్కుంటూవుంటే నువ్వొక్కడివే! ఐతే నువు చేసిన పనేమిటి?”

“ఏం చేశాను?” నిజానికి నేనేమీ తిప్పు చేయలేదు కాని నేనెందుకో భయంతో వణకిపోతున్నాను. బహుశా ఆక్షణాన నా ముఖం పాలిపోయి వుంటుంది.

“ఇంకేం చేయాలి? ఆ ముసలావిడ ప్రాణం గుటుక్కు మన్నప్పుడు నువు రావలసింది! పాపం, ఆ పిల్ల ఏం చేస్తుంది? వైగా వట్టియనిషి కూడా గాకపోయే!”

“ఏమిటి!”

నా ఆకలాయితనాన్ని అవహేళన చేస్తున్నట్టుగా ఓసారి తేలిగ్గానవి్వ “ఏమిటో నీకే తెలియాలి బాబూ! మాకేం తెలుస్తుంది?” అంది రంగమ్మ.

“నాకేం తెలియదు” అన్నాను. అనంతమేమిటి, వీధిలోకి వినిపించేట్లు ఆరిచాను. అది స్వగృహం

కాదు. అయివుంటే ఆరోపంలా? నేను అన్నాన్ని నలుమూలలకు వెదజల్లేవాణ్ణి. నా కంఠ కోపం తెప్పించినవాళ్ళపైకి టంబర్ గిరనాలు వేసివుండే వాణ్ణి.

“నీకేం తెలియదూ? నువ్వేపాపమూ ఎగు గవూ?” నిలదీసి ప్రశ్నిస్తోంది రంగమ్మ.

“అవును. వాకే పాపమూ తెలియను. కావలిస్తే తినబోతున్న అన్నాన్ని చేతబట్టుకుని ప్రమాణం చేస్తాను” అన్నాను.

రంగమ్మ విచిత్రమైన మనిషి ఒక క్షణంలో ఆవిడ కోపం నావై అనవ్యం గా మారిపోయింది “తప్పు చేయకపోతే నీకెందుకు కోపం వస్తుంది? దోషం నీలో లేకపోతే నానోట మాట వచ్చి రాకముందే నువ్వెందుకు ప్రమాణకొలకు దిగుతావు?”

ఇదేం కుతర్కం! రంగమ్మకు నేనేం సంజాయిషీ చెప్పకోగలను? ఎలా చెబుతే ఈమెకు నమ్మకం కలుగుతుంది? లోకులు కాకులు. ఆ కాకులకు ప్రాతి నిర్భం వహిస్తున్న మనిషి రంగమ్మ. రంగమ్మకాకాకా అంటోంది. ఇక కాకులన్నీ అగుస్తాయి. నాచెవులు చిల్లలుపడిపోతాయి. నేను విసలేను. నేను భరించలేను. చివరకే ఆబాధను భరించలేక నేనేం చేయగలను?

విస్తరిలో అన్నాన్ని అలాగే వదిలిపెట్టి మైతేస్తూ “నువ్వేమో మంచిదానివనుకున్నాను. నువ్వు గోదారిని. నీకు కొడుకులుంటే వాళ్ళవైస ఎవరైనా యిలాటి నీలాపనివలు వేసి వుంటే, అప్పుడు నావా? నీకర్థమే వుండేది” అంటూ తొట్టా చెయి కడుక్కున్నాను.

“ఇంతమాత్రం నాకొడుకైలేవా? ఇటూ అటూ నాలుగు లెంపకాయలు వాయించి రెండు నెలల క్రితమే ఆపిల్లను వాడికి ముడిపెట్టి వుండేదాన్ని.”

వీధిమెట్లు దిగుతూ ఆమాటలు విని ఆగాను. ఇక రంగమ్మతో వాదించి లాభంలేదు. తల వంచుకుని మెల్లగా వీధిలోకి వచ్చేకాను.

వకుస్తున్నాను గానీ గమ్యస్థానమేదీ! మనవిచ్చి వా మాటల్ని అర్థం చేసుకోగలిగిన వాళ్ళేకగన్నారు. ఒక్క జానకి తప్ప! ఆపరాధం చేయమచేసి, ఆపరాధం నావై పడుతుంటే వుంటుందా పల

క్కుందా పరిణామాలకోసం ఎదురు చూస్తున్న జానకి! ఈజానకిని ఏం చేసినా పాపంలేదు. పెళ్ళి పెటాకులూ కొవలసినవాణ్ణి. నలుగురిలో తల ఎత్తుకుని తిరగవలసిన వాణ్ణి. తనని తోబుట్టుగా తప్పా మరొక దృష్టితో చూచిన పాపాన పోనివాణ్ణి. నన్నీలా నగు బాల్ల పాలు చేసి నాలుగుగోడలమధ్య కూచుంటుందా జానకి! సత్యాన్ని వెలిబుచ్చవలసిన అవసరం కలిగినప్పుడు దాన్ని ప్రకటించకుండా మానంగా వుండడం కన్నా భూరిమైన అపరాధంలేవని జానకి తెలియదు కాబోలు. అడుగుతాను. నిలదీసి అడుగుతాను. నేనననుకున్నీ గాను. సత్యమేమో కక్కించి ఈలోకుల నోళ్లు మూయడం నాచేతనాను.

ఈ నిర్ణయానికి వచ్చినప్పుడు పట్టణంలో ఏ భాగంలో వున్నానో నాకు తెలియదు తిరువాత అయిదు నిమిషాలకు “జానకి, జానకి” అని పిలుస్తూ తలుపు దబదబా బాదేస్తున్నాను.

ఇకనువారు వాళ్లు కొందరు అప్పుడే నారాకను పసిగట్టేవారు. నాలెంపరితనానికి చిన్నబోతూ నోళ్లు నొక్కేసుకుంటున్నారు. కళ్ళతోనే నన్ను గురించి మాట్లాడుకుంటున్నారు.

తలుపు మెల్లగా తెరచుకుంది. లోపల ప్రవేశించాను. కళ్ళపైకెత్తి జానకిని చూడడానికి మన సాప్తకోషం లేదు. పెడముఖంతోనే నవనలొకి చచ్చి ముంచింది కూచున్నాను.

“జోరినుంచీ ఎప్పుడొచ్చా వన్నయ్యా?”

అప్రమత్తంగా తల వైకెత్తి జానకి నైపు చూచాను. ముఖంలో కాంతిలేదు. విరివీ విరియని వేయిరేకులపద్మానికి కాడదగ్గర కాటు పడింది. ఆ కాటు లోకానికి కనపడడంలేదు. కాని పువ్వు వాడి పోతుండడమాత్రం లోకం రూక్షవీక్షణాలతో చూస్తోంది. కాడకది వాడి వత్తై శుష్కించి ఎళించి పోదాన్ని గూడా లోకం నిర్లిప్తంగా చూడగలగుతుంది.

కూలిపోయిన రాజప్రాసాదంలో విపుగా పెరుగుతున్న బొంతిభముడుపొదలా జానకి చూడయంలో ఆవేదనలు చెలరేగుతున్నాయని ఎవరికీ తెలుసు? వానలేక చీలులువారిపోయిన చూగాణి పొలంలా ఆమె మనసు వికలమైపోతోందని ఎవరికీ

తెలుసు? లేదంటే ఆమె అడుసులో కాలువేసిందని అందరూ తెలుసుకున్నారు. ఆమె పతితురాలై పోయిందని చెపులు కొడుక్కున్నారు.

“సుధ్యాహ్నం బండికొచ్చాను. నేనుగా హోటలుకు వెళ్ళి భోంచేసి వస్తున్నాను.”

“అన్నం తిన్నట్టు కనపడం లేదే!?”

“తినాలనే కూచున్నాను. కానీ తీరా మారా తినిలేకపోయాను.”

“ఎందుకూ?”

“ఎందుకేమిటి? మీ అమ్మ చనిపోతే ఓ కార్డు ముక్కు వ్రాయడానికైనా ఓసిక లేకపోయిందా జానకి నీకు? అవసరం లేనప్పుడు వారానికో వుత్తరం వ్రాసేవారిని. ఏమిటో మరి! ఆడవాళ్ళ ముస్తత్వా తలరికి అర్థమాతాయీ?”

“నేను మునుపటిలా వున్నానా అన్నయ్యా? లేదు. చెబిపోయాను. ఇప్పుడు నేనేం చెసినా లోకానికి తప్పుగా నే కనిపిస్తుంది. అందుకే నే జాబు వ్రాయ లేదు.”

జానకి యంత స్పష్టంగా తప్పుప్పులు తేల్చి మాట్లాడినందుని నేననుకోలేదు! ఆమె అసరాగం చేయడంలో ఎంత ధైర్యం ప్రదర్శించిందో దాన్ని ప్రకటించడంలోనూ అంతే ధైర్యం ప్రదర్శిస్తోంది.

బయట వడగాళ్ళు యింకా తిగలేదు ఏనా యింట్లో చల్లగావుంది. ఎండలో కాగికాగి బడు వెక్కిరిస్తల నాకు తెలియకుండానే మందంకోడుమైకి ఒరిగిపోయింది. కళ్ళుమూసుకుని ఆలోచనలోపడ్డాను. నేను జానకిని తీవ్రంగా మండించాలనుకున్నాను. ఏదీ! ఎప్పుడు మండించాను? లేదంటే ఆమె జాబు వ్రాయకపోడం ఒక నేరంగా ఎత్తి చూపించగలిగాను. ఆమె జాబు వ్రాసివుండి నెలవుల్లో నేనొకసారి యిక్కడికి వచ్చివుంటే ఆ సంఘబంధపు లోకల అనుమానం మరింత బలపడివుండేది. ఇక జానకితో నాకు అవినీతికరమైన సంబంధమందలి లోకులనుకుంటున్నారంటే అందుకు బాధ్యత జానకిదిమాత్రమేకాదు నేనీ యింట్లో ఏదేలిమిది నెలలు అద్దెనున్నాను. కానీ నే నద్దెకున్నానని ఎవరనుకున్నారు? నా ప్రవర్తన మాడ్చులుమీరింది. అప్పట్లో జానకినీ, నన్ను చూచిన వాళ్ళు ఎంతవరకైనా ప్రాహింతుకోడానికి అవకాశ

మంది. వాళ్ళ కలాటి అవకాశం యివ్వడంలో జానకి దొంతతప్పి. నాదీ అంతతప్పే! నిజం యిలావుండగా జానకిని నేనేమని మందలిస్తాను?

జానకి యిప్పుడు వట్టిమనిషికాదు. రంగమ్మ చెప్పివుండకపోయినా ఈ విషయం నాకీపాటికి తెలిసి వుండేది. ఇప్పుడు జానకి లజ్జాభిమానాలు వదిలి తననీ స్థితికి తెచ్చినవాడెవడో లోకానికి ప్రకటిస్తే నేనీ పద్మవ్రాహంనుంచి బయటపడగలను. కానీ తను అనుమానాలు, ఆధారాలు మరొకవిధంగా వుండగా ఆ సత్యాన్ని లోకం తిర్చిదిద్దాలిలేకుండా నమ్మేస్తుందని నమ్మక మేమిటి? నేనూ జానకి కూడబలక్కుని ఈ అపనిందిను మరొకడితలపైన రుద్దుతున్నామని వాళ్ళనుకుంటే?

“లేచి ముఖం కడుక్కోఅన్నయ్యా! నాలుగు మెతుకులు ఎంగిలి నేడ్చువుగానీ” అంది జానకి దగ్గరగా వస్తూ.

“నీకు జ్ఞాపకముందా జానకి! ఆనాడు నేను బల్ల గుద్దినట్టు చెప్పాను” అంటూ లేచి కూచున్నాను. “మానవులకింత మంచితనం పనికిరాదు మనుషుల్లో పశువు బంటారు. వాళ్ళు తేనెపూసిన కత్తుల్లా తేడి గొంతుకలు కోస్తారు.”

“నిజమే అన్నయ్యా” అంది జానకి. ఆమె కంఠం గద్దడిక మైపోయింది. “మోసపోయాను తిప్పుకుండా పెళ్ళిచేసుకుంటానన్నాడు. నేను గనుక ఒప్పుకుంటే దుర్వ్యవసాలన్నీ వదులుకుంటానన్నాడు. ఇలా మోసం చేస్తాడని నాకు తెలియను.”

నేనాక్షణం ప్రాణకోవలసింది. ఒకప్పుడు ఉచితానుచితాలు ఎరగకుండా నోరు జారించివేశం నాకేకాదు, మానవుల కందరికీ పరిపాటి. అసలే అగ్ని జ్వాల అందులో నేనాజ్యం పోవాను.

“ఇలా మోసం జరుగుతుందని నాకాదినుంచీ తెలుసు జానకి! ఆరోజు ఉదయం నేను లేచి పెరట్లోకి వచ్చాను. అదోలావున్నావేమని నువ్వు సలకరించావు. రాత్రి నాకు పిచ్చిపట్టిందన్నాను. నువ్వు దెబ్బపట్టలేదుగాదా అన్నావు. అప్పుడే అందామనుకున్నాను. ఆపట్టేదియ్యోమేమోని నేనే పట్టిందని. కానీ అనలేదు.”

“మన కెందుకని పూరుకున్నావు గమా?”
నూటిగా ప్రశ్నించింది జానకి.

“అవును” అన్నాను.

“నిజమే. నీ చెల్లెలైవుంటే నువ్వాత్మకాంతంలో నే
సరిదిద్దుకునేవాడివి. మక్కెలు విరగవన్నీ గదిలో వేసి
తాళం వేసేవాడివి. నే నేవ తెని? నే నేమై పోయినా
నీకేం చింత? ఈలోకంలో న్యాయమింతే అన్నయ్యా!
అదీ యిప్పుడే తెలిసింది”.

నాకు నిజంగానే పిచ్చి పశ్చాత్తాపం నలిపి
చింది! ఒక గంటక్రితం నా దృష్టిలో జానకి దొషి.
కాని యింతలో నే వ్యవహారం తలక్రిందులైంది నేను
ముద్దాయినైపోయాను. జానకి నా మీద నేరం ఆరో
పిస్తున్నది.

“అదంతా యిప్పుడెందుకన్నయ్యా! నువు
భోంచేస్తువులే” అంది జానకి.

లేచి ముఖం కడుక్కుని గదిలోని వెళ్ళి పీటపైన
 కూచున్నాను. అన్నంవెడ్డిస్తూ అంది జానకి. “అమ్మకు
పదిరోజులు జ్వరం కాసింది. నాలుగురోజులు ఒంటి
మీద స్పృశకంలేదు”

“మంచి దిప్పించలేమా?” అన్నాను.

“డాక్టర్‌రాచ్చాడు. రెండు నూగులు వేళాడు.
గుణం కనిపించలేదు. పెనెనిరిచి వెళ్ళిపోయాడు.
జ్వరం వచ్చినకొత్తలో అమ్మ చంద్రానికైనా జాబు
వ్రాయకూడదా జానకి అంది.”

“ఏమన్నావు?”

“ఎవరాచ్చినాత్రం చేసే జేయందని పూరు
కున్నాను. ఇక రెండురోజుల్లో స్పృశకం తప్పిపోతుం
దనగా అమ్మ నన్ను దగ్గరకు రమ్మంది. మంచంపైన
కూచోమంది. నా తలను రొమ్ము కానించుకుని ‘ఈ
లోకంలో ఎలా బ్రతిగ్గలవు జానకి’ అని అడిగింది.
దేవుడున్నాడంటే అమ్మ అన్నాను. రాత్రులు
బొత్తిగా నిద్రపట్టేది కాదు. ఏవేళకంటే ఆవేళకు
లేచి పాలు త్రాగించేదాన్ని. ఓపరికం వున్నంత
వరకూ గ్రుక్కెడు గ్రుక్కెడుగా పాలుమింగింది.
ఆతర్వాత పోసినపాలు యిట్టే వట్టేవేవి. ఓరోజు
రాత్రి తెల్లవారూముస లేచి కుంపట్లో పాలుకాచి
మంచం దగ్గరకు తీసుకెళ్ళాను. అమ్మ పులకలేదు. పులక
లేదు. చనిపోయింది.”

జానకి వెళ్ళి వెళ్ళి ఏడుస్తోంది. “అమ్మేకాదు
జానకి! మన మంచరమూ చనిపోవలసిన వాళ్ళమే”
అంటూ లేచి చెయ్యకడుక్కున్నాను. జానకి విస్తరి
తీసుకెళ్ళి పెరట్లో పారవేసి లోసలికి వస్తోంది.

“ఒకసారి నేను వాసుతో మాట్లాడి మాస్తాను
జానకి” అన్నాను నడవలోనుంచి ఆకాశంపైవు
చూస్తూ.

జానకి రెండు తుణాలు ద్వారంపగ్గర ఆగింది.
తర్వాత మానంగా వంటగదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. ఆ పరి
స్థితిలో మానంగా గాక మరొకవిధంగా జానకి ఎలా
అంగీకారాన్ని వెలిబుచ్చగలగలుగుంది?

తలుపుతీసుకుని చరచగా పీఠానికి వచ్చేవాను.
వాసుదేవమూర్తి ప్రత్యేక నివాసస్థానాన్ని నేనొకటి
రెండుసార్లు చూచాను. కానీ అతడు యింటిపట్టున
పడివుండే మనిషికాదు. అన్యధవశాస్త్ర ఆగోజు
సాయంత్రం యింటి దగ్గరే కనిపించాడు. చూచిచూచి
దాన్ని యిల్లని పేర్కొనడం బాగుండదు. అది పాశ్చా
త్యుల ఆర్థరాత్రి క్లబ్బులాటిది. హాల్‌నిండా గ్రీకు
దేవతల నక్షత్రాలు, గోడలకు లోక్లాసు మంగలి
పాపుల్లో వుండవగిన బూతు చిత్రాలూ వున్నాయి.
వాసును ఒంటరిగా కలుసుకోవాలనుకున్నాను.
ఆ అవకాశం మాత్రం లభించింది కాదు. మిత్రులతో కలిసి అతడు ‘మినానాఫ్’ ఆడు
తున్నాడు. నన్ను చూడగానే జూదగాళ్ళలో ఒకడు
“అడ్డానికి వచ్చావా” అని అడిగాడు. “కాదు,
ఆయనతో మాట్లాడానికి వచ్చాను” అంటూ వాసును
చూపించాను. నాకేసి విచిత్రంగా చూచి “నాతో
మాట్లాడాలా?” అన్నాడు వాసు. అవునన్నాను.
“ఇక్కడే మాట్లాడవచ్చు” అన్నాడు. “ఎంతోనేపు
పట్టదు. అయిననిమిషాలు. ఆ గదిలోకి వెళ్ళాం”
అన్నాను. వాసు నాలుగంటలు ఆడి, మళ్ళీ పైకి
లేచాడు. గదిలో కూచుని చెప్పగలసిన విషయం
సంగ్రహంగా చెప్పేవాను. కావ్యాసంతరం ఫు
క్రుతిలా ఆడవాళ్ళని నమ్మించి మోసగించడం చాలా
సులభమనీ, కాసుకు కొఱగానివాడుకూడా ఆలాటి
పనిని నిర్విఘ్నంగా నెరవేర్చగలడనీ, చేసిన తప్పుకు
సరిదిద్దుకోడం యిహపరాలకు రెంటికీ మంచిదనీ నచ్చ
జెప్పబోయాను. “ఆ అమ్మాయి తరఫున వకొల్తా
పుచ్చుకోడానికి నీకూ, అవివకూ వున్న సంబంధమే

మిత్రో తెలుసుకోవచ్చా?” అన్నాడు వాను. ఐదు నిమిషాలనేపు ధారాపాతంగా అతడు మాట్లాడిన మాటల్లో సభ్యప్రపంచం వినిదిగిసమాటేదైనావుంటే యివొక్కటే! మనిషికి సౌఖ్యం అవసరమన్న మూల సిద్ధాంతంలోనే సమ్యక్రలేనినాడు అంతకన్నా మెరుగ్గా మాట్లాడడం సాగ్యంకాదేమో!

తిరిగి వస్తున్న నాకు గదిలోనుంచి పకపకలు, వికవికలు వీడ్కోలిచ్చాయి. బరువుగా అడుగులు వేసుకుంటూ చీకటి గుర్మూరాలూ వున్న వీధుల్లో నడుస్తున్నాను ఇంటికి వెళ్లి నేను జానకితో ఏం చెప్పాలో? ఆశ చాలా మొండిది. ఎలాటి విషయ పరిస్థితుల్లోనైనా అది నేనున్నానని పైకి పొడనూపుతుంది. నా వేడికోటను అతడు మన్నిస్తాడనీ, తన బ్రతుకు తోటలో వసంతాలు వెలివిరిసే అవకాశం లేకపోలేదని ఆశిస్తుంటుంది జానకి! ఈ ఆకాశ్మయితరూపా ఆరిపోతే ఆమె బ్రతుకేం గావాలి?

ఇల్లు చేరుకునేసరికి గంట ఎనిమిదిన్నరయింది. ఆ పాటికి జానకి మూలముసుగు పెట్టుకునికంటికి కడివెడుగా ఏడుస్తుంటుందని నేననుకున్నాను. కానీ నా అంచనా తారుమారయింది. గదులన్నిటిలోనూ దీపాలు వెలుగుతున్నాయి సవలలో చాప వేసుకుని జానకి అద్దం ముందు ముస్తాబు చేసుకుంటోంది. కురులు నున్న గదువ్వి సొంపుగా జడ అల్లుకుని సిగనిండుకూ ఆమె మల్లెపువ్వులు పెట్టుకుంది. కళ్ళకు కాటుకడ్డుకుంది. ఈమె నేను రెండుగంటలక్రితం నూచిన జానకి కాదు! ఇప్పుడామె ముఖం విచారమేఘాచ్ఛన్నం కాదు. అలాగని ఆ ముఖంలో నాకు మరేభావమూ దోర్లతకం కాలేదు. అది చట్రాతిలా నిర్వికారంగా వుంది.

“ఏమైందన్నయ్యా నువ్వు వెళ్ళినవని?” తనకు తానుగా జానకీ ప్రశ్నించింది.

“ఊం నాకు జానకి! కాదు” అని నిట్టూర్పును

“ఇలా అవుతుందని నాకు తెలుసు” అంది జానకి.

కొండలు పిండిజేసి అలసిపోయిన వాడికిలా నాకా రాత్రి ఎక్కడలేని నిద్ర వచ్చింది. ఎప్పుడు మంచం పై నేను వాల్చినో, ఎప్పుడు నిద్రపట్టిందో నాకు తెలియదు. ఉన్నట్టుండి ఎవరో తట్టిలేపిపట్టు మేల్కొన్నాను. వెన్నెల పాలార కాస్తోంది. ఇంట్లో చీమ

చిటుక్కుమనడం లేదు. దాహంతో నాలుక విడచ గట్టుకపోతోంది. “జానకీ, జానకీ” అని పిలిచాను. బదులులేదు. జానకి ఎక్కడ పడుకున్నట్టు? గది తెలుపు తెరచి చూచాను. చాప ఖాళీగావుంది. నా గుండెల్లో రైళ్ళు పరుగెత్తాయి. చేజేతులా జానకిని మృత్యుజేవరికి అప్పగించిన పాపంనుంచి నేనెలా తప్పించుకోగలను? ఇటూ, అటూ చూచాను. వీధిలోకి పోదా మనుకున్నాను. వీధి తెలుపుకు వేసిన గడియ వేసినట్లేవుంది. ఐతే జానకి పెరట్లోకి వెళ్ళిందన్నమాట! నాలుగంగల్లో పెరట్లో ఉద్దాను. బావికి పది బారల్లో ఓ గంగరావి చెట్టు వుంది. జానకి చెట్టుక్రింద నిలబడి శూన్యంగా కొమ్మల కేసే చూస్తోంది.

“ఇంత రాత్రివేళ యిక్కడేం చేస్తున్నావ్ జానకీ?” అన్నాను. కాదు ఆశ్చర్యించాను.

“అది కాదన్నయ్యా! నేనొకమాట అడుగు తాను. నేను బ్రతికి మాత్రం లాభమేముంది చెప్ప” అంది జానకి.

“లాభ నష్టాల బేరీజాలు నాకు తెలియవు జానకీ! ఈ ప్రాణాలు మనం సంపాదించుకున్నవి గావు. ప్రాణాల్ని ధారపోయడానికి మనకు హక్కులేదు”

“బ్రతికితే లోకం నవ్వుతుంది”

“కానీ దస్తే లోకం ఏడవను. బాసటడితే కళ్ళ జూడని, చెడిపోతే చేరదీయని శుద్ధిలోకంతో మనకు ప్రసక్తిలేదు.”

“నువ్వు పిచ్చివాణివి అన్నయ్యా!” అంది జానకి.

“నాకు కాదు జానకీ! ప్రపంచానికి పిచ్చి మనం అన్నా చెల్లెళ్ళలా ప్రవర్తిస్తే ప్రపంచం ఏమనుకుంది? ఏమైనా సరే జానకి, నేను లోకుల్ని ఆశ్చర్యపెట్టను. ఈ తుణుంనుంచీ నువ్వు నాచెల్లెలిని ఎన్ని కష్టనష్టాలెదురయినా నీకు నేను బాసటగా నిలుస్తాను. ఐతే నువ్వొకమాట యివ్వాలి”

“మాటా అన్నయ్యా?”

“అవును. ఏ పరిస్థితుల్లోగానీ నువ్వు ఆత్మ హత్యకు తలపెట్టకూడదు.”

జానకి పెదవులపైన హాసరేఖ ఒకటి స్పష్టా స్పష్టంగా భాసించింది. ఆకసంలో చందనూరు కడ్డు వస్తున్న దూదిపింజల్లాటి మబ్బులు అప్పటికప్పుడే

లేలిపోతున్నాయి. పూచిన సంపంగితో పెరడంతా గుబాళిస్తోంది. ఇద్దరూ ఇంటి లోపలికి వెళ్లొస్తూ జానకి గదిలో పడుకుంది. శృంగులలు తెగిపోయి బంధ విముక్తి పొందిన ఖైదీకిలా నాకు నిశ్చింతగా నిద్రపట్టింది. నిద్రపోతుండగానే తెల్లవారి ప్రాద్దు ఏడేసిమిడిబారలెక్కింది. నేనే ఆలస్యంగా నిద్ర లేచాననుకుంటే జానకి యింకా నిద్రపోతోంది. లేపి “నిన్న సాయంత్ర మెప్పుడో తిన్న తిండి జానకి! కడుపులో కొక్కులు తిప్పుకున్నాయి” అన్నాను. జానకి ఆదిరాబాదుగా గిన్నెలూ చెంబులు కడుక్కు రావడానికి పెరట్లోకి వెళ్ళింది.....

* * *

“బాబు గారూ, బాబు గారూ!”

“ఏం, ఏమైంది?” అన్నాడు నూర్యం.

“ఆ ముసలాడు మిమ్మల్నొకసారి చూడాలంటున్నాడు” అన్నాడు రాముడు.

“ఎందుకూ?” అంటూ నూర్యం గది తెలుపు తెరిచాడు.

“ఆమట చెప్పడం శేడు. ఆసలు మన యింటికి వచ్చినప్పటినుంచి వాడికి ఒంట్లో బాగులేనట్లుందండీ! మందూ, మాకూ లేదేమో ఈ వాటికి రోగం యంచు కొచ్చేసింది”

“ఇప్పుడు నాకు తీరికలేదు. వీలైతే రేపుడయం వచ్చి చూస్తానని చెప్పా” అని నూర్యం తిలుపు వేసేసు బోయాడు.

“నాన్నా, నేనొస్తున్నాను” అంది మేడమెట్ల మైనుంచి పాప.

“వద్దు. క్రిందికి వెళ్ళిపో. రాముడూ! పాపను తీసికెళ్లు” అన్నాడు నూర్యం.

“ఉహూ. నేను క్రిందికెళ్ళను. అమ్మ నీదగ్గరి కెళ్ళమంది” అంటూ పాప వైకొచ్చేసింది.

“అమ్మాయి గడ్డంతాత ఏమయ్యాడని అమ్మ గార్ని వేధిస్తోంది బాబూ! అందుకామె మిమ్మల్ని అడగమన్నట్లుంది” అన్నాడు రాముడు.

“సరేసరి! అందరికీ ఆముసలాడి గొడవే కావలసి వస్తోందిగాని నువు పాపని తీసుకెళ్ళు. నాకు

రాముడు పాపనెత్తుకుని క్రిందికి వెళ్ళిపోయాడు.

* * *

“జానకి! నవమాసాల నిండాయి. హాస్పిటల్లో చేర్చాను. ముగ్ధుననం జరిగింది మగబిడ్డ. తల్లీనీ. బిడ్డనూ చూడడానికి చాలా కొద్దిమంది వచ్చారు. వాళ్లల్లో రంగమ్మ ఒకతే “నీ కాపుకాన్ని నీల బెట్టింది నేను” అని రంగమ్మ జానకితో సగర్వంగా చెప్పుకుంది బిడ్డను చేతుల్లోకి తీసుకుని ముసాగ. మోసాగా పరీక్షగా చూచి “బిడ్డ అంతా చంద్రుని పోలిక” అంది. నేను నవ్వాను. జానకి నవ్వులేదు. ముఖాన్ని పులులు చెరులలో కప్పకుని దుశభోధ్యగాన్ని నాచుకోడానికి ప్రయత్నించింది.

దోశో వున్న నాన్న గారికి కబురేలా అందినోగానీ ఆయన రానుబాటంబాంటి పుల్లరిం చూశాను. “నువ్వు చేసిన ఘనకార్యాన్ని గురించి ఎంతో సంతోషించాను. ఇప్పటికే నా బుద్ధి తెచ్చుకుని నా బిడ్డ జాబు చేరిన తక్షణం వచ్చి యిల్లు చేగుమంటే మంచిది, లేకుంటే నేను తండ్రినీ గాను, నువ్వు కొడుకునీ కావు”

కాలేజీలో సెకండ్ టైక్స్ బీతం కట్టిన నవ వ్యవధి చాటిపోవస్తోంది. చేతిలో ప్రైవేట్ గా ఫీజు చెల్లించకపోతే మేను తీసేస్తాను. కాలి గాలిం పిల్లిలాయిల్లు, కాలేజీ, హాస్పిటల్స్ నుగ్గు తిగుతున్నాను. జానకి నావాలకొన్ని పసిగట్టి “ఏమిటన్నయ్యా! షోట్ లో భోజనం సరఫరాంలేవా?” అంది.

“భోజనం సంగతికాదు జానకి! చదువు మానేసి ఏదైనా వుద్యోగంలో చేరవానుమంటున్నాను,” అన్నాను.

“ఎందుకూ?”

“ఎందుకేమిటి? ఇబ్బు అవసరంగానా!”

“చదువు మానేస్తే నామీద ఒక్కే అన్నయ్యా! ఆరు నూరుగానీ, నూరు అరుగానీ నువు చదువు మానుకో గూడదు అమ్మ నాకీ చైత మిగిల్చిపోయింది దీన్ని తీసుకెళ్ళి అమ్మేయి. మూడొంపల రూపాయలు చేతి కొస్తాయి. ఈ సంవత్సరం గడచిపోతుంది. ఆ తరువాత రేపుడున్నాడు. అంతగా అవసరమైతే ఉన్న పొలంలో కొంతకుకొంత అమ్మేస్తే సరిపోతుంది” అంది జానకి.

“నీనగల్గి, నీపాలాన్ని అమ్మి చదువుకోమంటావా జానకి! అవిశ్వాదా లేకపోతే నీగతి- నీవిద్దగతి ఏం కావాలి?” అన్నాను.

“వీడు నాబిడ్డని నేననుకోడం లేదన్నయ్యా! వీడికి నువ్వున్నావు నేను లేను. లేనులేనంటే వీడు పాలు మరచిపోయేంతవరకైనా నేను బ్రతుకుతానో, బ్రతికనో.”

“అలా అవకు జానకి! నేను వినలేను” అంటూ ముఖం ముగిసేపుకు తిప్పుకున్నాను. కానీ ఎసంఘటనకు సంబంధించిన మాటనయితే నేను వినలేకపోయానో, అజ్ఞాత సంఘటనని రెండేళ్లు తిరక్కుముంజేకాల్లాంటి మాడ్డం తటస్థించింది. ఆ రెండేళ్లయినా జీవనంలో నేను జానకిలో జానకిని చూడలేను! మూర్తిభవించిన వైరాగాల్గిన్ని చూచాను.

ఆరోజు పూర్తిను. ఐనా నాకు అమావాస్య. ఉదయగిరివైన అగుణరాగం అలముగుంటోంది. జానకి అస్థిపంజరంలా మంచాన్ని అంటి పెట్టుకుపోయివుంది. నేను బాబునెత్తుకుని మంచం ప్రక్కన నిలబడ్డాను. జానకి నన్ను తలగడదగ్గర కూర్చోమంది కూచున్నాను. తన తలను పైకెత్తి నాఒడిలో పెట్టుకోమంది. “అన్నయ్యా! మనం బాబుకింకా పేరుపెట్టలేను. ఏమని పిలుస్తావు?” అంది.

“ఏమని పిలవమంటావు జానకి” అన్నాను

“మానాన్న గారిపేరు మారయ్య. బాబుని మార్య నారాయణ అని పిలుస్తావా అన్నయ్యా?”

“పిలుస్తాను జానకి! తప్పకుండా పిలుస్తాను”

కొంతసేపు మానం. మళ్ళీ జానకి నోరు తెరిచింది.

“అన్నయ్యా! నువ్వు తప్పక పెళ్లి చేసుకుంటావు గదూ.”

ఏం చెబుతాను నేను! మునిపల్లెతో పెరివిగట్టిగా కొడుక్కుంటూ సజలనమనాలతో జానకిని చూస్తున్నాను.

“ఇంకొక్కమాట మాత్రమే అన్నయ్యా!...”

“చెప్ప జానకి” అన్నాను.

“నాకు తెలుసు వాసుకప్పటికైనా బుద్ధిస్తుంది. అతగాడు ఆస్థిని కల్గ చేసేస్తాడు. చిప్ప చేతికొస్తుంది.

అప్పుడు మనిషిగా మారుతాడు. అందాకా నువ్వశణ్ణి తుమించొద్దులే అన్నయ్యా! అప్పుడైనా అతిణ్ణి తుమించవూ?”

“ఇకేం విచిత్రమైన కోరిక జానకి! ఈ ప్రపంచంలో అతిణ్ణి నీకంటే ద్వేషించవలసిన వాడెవరూ లేరు. నువ్వే అతిణ్ణి తుమిస్తున్నావు. ఇక నా గేయంది?”

బాబును తనదిగర పడుకోబెట్టమంది జానకి. శిశువున్నంతవరకూ శుష్కచాస్తాలతో వాడి ఒళ్లంతా నిమిరింది క్రమక్రమంగా ఆమె కళ్లు మూసుకపోయాయి. నేను గదిలోకి వెళి పల్లెరసం తెచ్చాను. బలవంతాన నోరుతెరిచి రెండు కుక్కలు త్రాగించాను. మూడో క్రుక్కకు జానకి లేకళ్ళు వేసింది నోరు విరుసుకపోయింది. నా చేతిలోనుంచి గ్లాసు టంబ్లరు క్రింద పడి ముక్కలయింది.

జానకి చనిపోయింది!

జానకి జీవితం ఒక విషాదగీతం! కానీ అది అపాతమగురుమైన విషాదగీతం వింటుంటే ఏదో అనిర్వచనీయమైన విషాదానుభూతి కలుగుతుంది. కానీ ఎంతసేపు విన్నా యింకా వినాలనే వుంటుంది.

కథ అయిపోయింది సూర్యం! జానకి చనిపోయి యిరవై యెనిమిదేళ్లు కావస్తున్నాయి నీకప్పుడు ముప్పై యేళ్లు.

బి. యల్. చదువు పూర్తిచేసి పెళ్లిచేసుకున్న కొత్తలో ఓసారి నేను అనంతపురం వెళ్లాను. ఒకానొక మారుమూల హోటల్లోనుంచి బయటికొస్తూ వాసుకనిపించాడు. మనిషి చిక్కిపోయాడు. కళ్ళు లోతుకుపోయాయి. పాదాలదగ్గర చిరుపలు పడ్డ పైజమాపైన చూసిన పొటిచేతుల చొక్కా వేసుకున్నాడు. పెదవులమధ్య బీడీ కాలిపోతోంది.

ఒక స్నేహితుడుద్వారా తెలిసింది, వాసుక ఆస్తి పాస్తులన్నీ పేకాటలో, త్రాగుడులో, మిగిలిన దుర్వ్యసనాల్లో కర్పూరంలా మరించుకపోయాయని!

ఓసారి తిరుపతినుంచి ధర్మవరానికి ప్రయాణం చేస్తున్నాను కదిరిస్తేమనులో రైలు యింజనుకు నీళ్ళు పోసుకోడానికి పదిహేను నిమిషాలపాటు ఆగింది. మనకమనకగా సంజచీట్లు క్రమ్ముకుంటున్నాయి ప్లాటుఫారంపైన బీడీలు, సిగరెట్లు, అకులూ చక్కలూ

అమ్మకుంటూ ఒకడు నడుస్తున్నాడు. బాగా పరకాయించి మాచిగాని సుద్దుపట్టలేక పోయాను గడ్డం పెరిగివుంది. గుండీల్లేని చొక్కాలోనుంచి బొక్కిరొమ్ము కవబడుతోంది. వెంట్రుకలప్పుడే నెరసి పోతున్నాయి.

నాలుకేళ్ళ క్రితం అనుకుంటాను నుండు వేసంగిలో ఒక మధ్యాహ్నం హిందూపురం బస్ స్టాండులో చింతిచెట్టు క్రింద నిలబడి బస్సు కోసం వీక్షిస్తున్నాను. ఒక వృద్ధుడు దగ్గరికి వచ్చి చేయి చాచాడు. “బాబూ! మొంజివాణ్ణి” అన్నాడు. నిజమే, ఎడమచేయి మోచేతివరకూ లేగు కానీకోసం జేబులో చేయివేస్తూ బిచ్చగాడి ముఖంలోకి చాచాను. జేబుకు గడ్డంతో, చింకిపేలికల ఆచాపనతో, కృంగి కృశించిపోయిన ఆ ఆకారంలో కలలో కనిపించినట్టు నాకు లీలామాత్రంగా ముప్పై యేళ్ళనాటి వాసు కనిపించాడు.

“ఇదిగో - నీ పేరేమిటి?” అని అడిగాను.

వాసు నన్ను పోల్చుకున్నాడు. చాచిన చేతిని

వెనక్కి తీసుకుని వెనుదిరిగి చూడకుండా బూడిదుమ్ములో నడుస్తూ దూరంగా వెళ్ళిపోయాడు.

చివరిసారి. ఎనిమిది గంటలకు కదలబోతున్న యాత్రాస్పెషలుకు రాహుకాలం వస్తుందని మనం యింటిదగ్గర అయిదున్నరకే బయలుదేరాము. నేనూ, మీపిన్నీ కారులో వెనుక సీటులో కూచున్నాము. నవ్వు కారు డ్రైవింగు చేస్తున్నావు నవ్వు చూచావో లేవో నాకు తెలియదు. కారు గేటుదాటుకుని రోడ్డులోకి రాబోతోంది. దారిప్రక్కన వాసు కాలపుగు ఘరికుంచెలో అనేక మార్పులకు లోనైన వికృతస్వరూపంతో మళ్ళీ నాకు కనిపించాడు.....

* * *

కాగితాల్ని అలమారాలోకి వీసరి నూర్యం తీబాలన పైకి లేచాడు. తలుపు తెరుచుకుని క్రిందికి పరుగెత్తాడు. మేడమెట్లదగ్గర నీరజ ఎగురై “మీకోసం వైకొస్తున్నాను. మనం అనుకున్నంతా అయింది. హాస్పిటల్లోనుంచి యిప్పుడే ఫోను చేశారు” అంది.

“అదీ అయిపోయిందీ!” అంటూ నూర్యం కుప్పకూరిలా వాలుకుర్చీలో కూలిపోయాడు.

విశ్వజీవిగాందిజీ

సర్ ఎర్రెస్ట్ బార్క్

నేటి ప్రఖ్యాత రాజనీతిజ్ఞులలో సర్ ఎర్రెస్ట్ బార్క్ ప్రముఖుడు. ఆక్స్ ఫర్డ్, కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయాల్లో రాజకీయశాస్త్రాన్ని ప్రబోధించిన గురూత్తముడు. కొన్ని సంవత్సరాల క్రితమే వీరు అరిస్టాటిల్ వ్రాసిన 'రాజకీయం' అనే అపూర్వ గ్రంథాన్ని ఆంగ్లభాషలోకి అనువదించారు; ఈ అనువాదం లోకోన్నతి పొందినది. వీరి శిష్యుడే, సామ్యవాద తత్వవేత్తగా బ్రిటిష్ లేబర్ పార్టీకి జీవితాన్ని అంకితంచేసిన ప్రొఫెసర్ హెరాల్డు లాస్కీ. గాంధీని గురించి డాక్టర్ రాధాకృష్ణన్ సంకలించిన వ్యాస సంపుటిలో సర్ ఎర్రెస్ట్ బార్క్ వ్రాసిన వ్యాసానికి స్వచ్ఛానువాదం ఇది.

గాంధీని గురించి నాకు రెండు విషయాలు జ్ఞాపకం ఉన్నాయి. మొదటిది : 1931 వ సంవత్సరంలో రాండుజేబుల్ సమావేశానికి ఇంగ్లండు వచ్చిన సందర్భంలో ఒకనాడు—అది శీతాకాలపు రాత్రి—గాంధీ మాయింటికి విచ్చేశాడు. రెండవది: 1937 వ సంవత్సరం, డిసెంబరు 15 వ తారీకు — ఆ ప్రాంతాన్ని ఒకనాటి ఉదయమే నా స్నేహితు డొక్ భారతీయుడు గాంధీని గృహం నుండి తీసుకువెళ్లాడు. బొంబాయి నగరానికి కొంచెం ఉత్తరంగా ఉంది ఒక విశ్రాంతి భవనం. తాటిచెట్లు ఆకులు గాలికి టపటప కొట్టకుంటున్నాయి గాంధీ జబ్బుపడి లేచాడు. అప్పుడే తేగకుంటున్నాడు.

ఆయన కేంబ్రిడ్జి రావడం నాకు బాగా జ్ఞాపకం. ఆయన గదిలోకి మిస్ స్టేడ్తో కూడా నేనూ ప్రార్థనకి వెళ్లేవాణ్ణి సాయంత్రం భోజనానంతరం మేం కూర్చునే గదిలోకి వచ్చేసేవాడు—రాత్నంతిస్సతూం లే సభాపతి సాగిపోయేది. మేం మాట్లాడుకున్న విషయాలలో కొన్ని సామాన్యమైనవే. (నా బహిరంగ—నాకు ఇంకా జ్ఞాపకం వస్తుంది—ఇంగ్లీషువారు ఈ దేశంలో ఫుట్ బాల్ కి ఎటువంటి ప్రాముఖ్యత నిచ్చిందీ—రగ్నీ ఆటకూ ఎసోసియేషన్ ఆటకూ సమాజతరహాలో ఇక్కడ ఉన్న విచిత్రమైన వ్యత్యాసాన్ని గురించి.

ఇలాటి ఆయనతో నేను ముచ్చటించడం; నేను చెప్పిందంతా ఆయన శ్రద్ధతో విన్నవాడు) కాని గంభీరమైన సమస్యల మీదకే మామనస్సు మొగ్గింది. అలాగ చర్చించిన విషయాలలోదే స్నేహితత్వం కూడా. రాజ్యము—పరిపాలన వీటి ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు స్నేహితభావాలకే గాంధీభావాలకే చాలా సామరస్యం ఉన్నట్లుంది నేను అనుకున్నాను. పరిపాలకులు, అధికారులు మానవసేవ చెయ్యడానికి వారికి దొరికిన ఆనకాశానికి సంతసిస్తూ, వారికి సామాన్యంగా వచ్చేదానితో జీవితసరళి సాగిస్తూ అధికంగా విమోచితమైనమాడని గాంధీ అంటాడు; దీనిలో గాంధీ స్నేహితు ఒకేలాగ భావిస్తున్నారా అని అనిపించింది. నేను ఆనుకోవడం, పరిపాలన, అధికారంతో కూడుకున్నది. అధికారం సాగడానికి తీరి, స్థితి అనసరం. ఇది గాంధీ చెప్పినంత సులభమైన విషయం కాదని నేను వాదించాను. మేమిద్దరం ఎప్పుడూ వికీభవించినట్లు నాకు జ్ఞాపకం లేదు. అయితే—గాంధీ కన్న తక్కువతరహాలో ఉండి మాట్లాడుతున్నానన్న సంగతి మాత్రం నాకు తెలుసు ఇంకొక విషయం కూడా మేము ప్రస్తావించినట్లు నాకు గుర్తు భారత దేశం యొక్క రక్షణవిధానం ఏవిధంగా ఉండాలని నేను ప్రశ్నించాను. ప్రజలు సురక్షితంగా ఉండడానికి

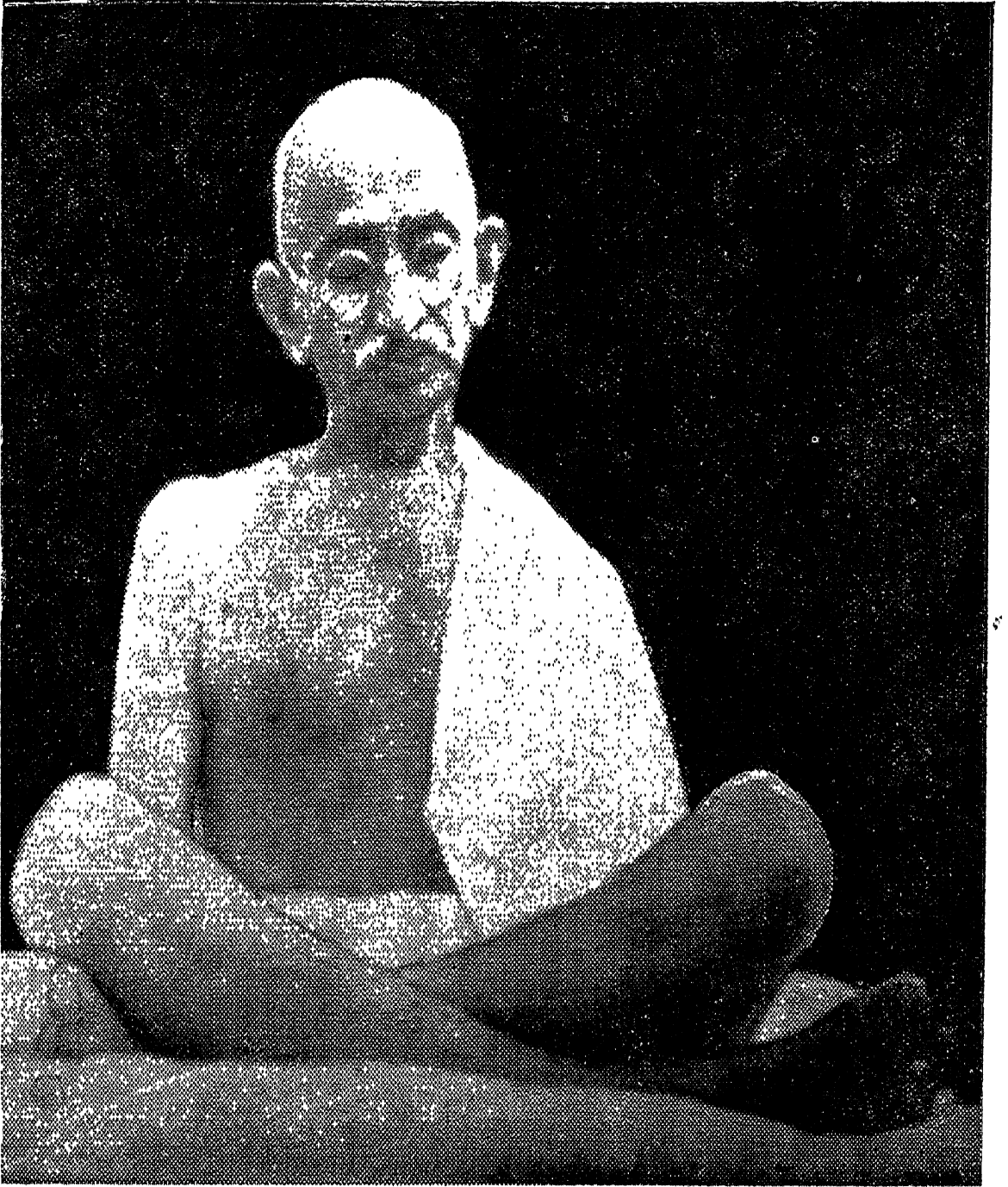
అనువాదం : వి. వి. రమణమూర్తి

జేశంలో శాంతి ఆవసరం కదా. ఇందుకు దోపిడి గాళ్ళ భయం ఉండకూడదు. శత్రువు లేవరైనా దోపిడి చెయ్యవచ్చు—దానికికూడా సిద్ధపడి ఉండాలి. పోలీస్ సైనికదళం ఆవసరం. ఇక సైనికదళానికి ఆయే ఖర్చు? నిమిత్తం—భారత జేశంలోని శాసన సభ్యులపై ఆధారపడడం కన్న—శాశ్వతంగా చట్ట రూపేణా ఏర్పాటు చెయ్యడం ఉత్తమం. (సైనిక దళానికి శాసనసభ్యుల పూచీ ఉంటే—ఒక్కొక్క సారి శాసనసభ ఖర్చులను త్రోసివెయ్యవచ్చు—లేకపోతే కావలసినంత మంజూరు చెయ్యకపోవచ్చు—లేదా మరొక సారి మరొక విధమైన అడ్డం కలగడానికి సావకాశం ఉంది) ఈ విషయాలని ఎలా పరిష్కరిస్తారని గాంధీని అడిగాను. గాంధీ ఒక అలంకారం విసురుతూ సమాధానం ప్రారంభించాడు “ఒక గ్రామం ఉండవలసింది చుట్టూ ఉన్న అవనిలోని జంతువులు గ్రామంలోకి తిరచువస్తూ, అంతా చెల్లాచెదురు చేసి ధ్వంసం చేస్తున్నాయనుకుందాం కనికరించే ప్రభుత్వం గ్రామియుల్ని యీ ఒత్తినించి రక్షించడానికి, వారి ఆస్తిపాస్తుల్ని భద్రంగా ఉంచడానికి, గ్రామం చుట్టూ గోడవోకటి కట్టడానికి పూనుకుంటుంది. ఆ గోడ కట్టడం నిమిత్తం పన్నులు విపరీతంగా పెచ్చు చెయ్యవలసి వస్తుంది. ఆ పన్నుల్ని భరించడం దుర్లభం అవుతుంది. గ్రామియులకి ఒక వేళ గోడ కట్టడం పూర్తి అయినా—గోడ పూర్తి అయేటప్పటికి గోడ ఉన్నందువల్ల కలిగే లాభంకన్న ప్రజలు భరించ వలసిన పన్నుల బాగు ఎక్కువ అవుతుంది. గ్రామనివాసులు అప్పుడు ఏం చేస్తారో ఒక సారి మనం ఆలోచిద్దాం. ‘మారక్షానికి మమ్మల్ని ఒడితెయ్యండి. మా కష్టాలు మేం ఎలాగో పడతాం. అందుకోలేని ఆహార విహారాదులకి అల్లల్లాడిపోవడంకన్న మేం ఎలాగ ఉన్నామో అలాగ ఉండకమే మాకు మేలు. కష్టాలు వచ్చినప్పుడు—వివిధంగా ఎదుర్కోవాలి—మాకు తెలుసు. గోడకట్టి మమ్మల్ని రక్షించడం ఇంక మానుకుని భద్రతను సురించిన విషయం మాకు ఒకటే.”

మేము ప్రసంగించిన రెండు విషయాలూ—గాంధీ ఉపదేశించిన రెండు విషయాలని—నామన స్మృతి మాత్తుకు నేట్లుంటే చేశాయి వాటిలో ఒకటి ప్రేమ, ప్రేమపూరితమైన నేరను సురించింది. మరొకటి ఆహింసకి సంబంధించినది. నా ఎదుట ఒక ప్రవక్త ఉన్నాడనీ—ఆయనతో నేను ముఖాముఖీని

మాట్లాడుతున్నానని నాకు తెలుసు. కాని ఇంగ్లాండు జేశంలోని తూర్పుభాగాన్నున్న పౌరునికి పుట్టక తోలే ఆచారసిద్ధంగా వచ్చిన సంప్రదాయాలు (బహుశా ఏ ప్రాంతానికి చెందినా, అంగ్లేయపౌరునికి వచ్చే సంప్రదాయాలు అన్నీ ఆలాంటివే అనుకుంటాను) మాత్రం నేను కాదనలేకపోయాను. సత్కార్యానికి సత్ఫలం ఉండాలనీ, ఫలావేక్ష లేనిదే సత్కార్యానికి ప్రవృత్తి ఉండదనీ మన నమ్మకం. ఇలాంటిదే మరొకటి కూడా చూడండి. యుద్ధం ఆక్రమం అని తెలుసు; ఈ ఆక్రమాన్ని ప్రతిఘటించడే శాంతి భద్రతల అవతరించవు ఇందుకోసం రక్షణ విధానాలు వాటి సన్నాహంలో అవి ఉండాలి. ఈ సమృత్తాలని ఓటిసి నేను తిరస్కరించలేకపోయాను. ఆయితే నామందు నా సమృత్తాల్ని మించిన శక్తి ఏదో ఉందని మాత్రం నేను అంగీకరించకుండా ఉండకలేక పోయాను మానవులు ఆశక్తిని అంగీకరించడానికి సంసిద్ధులయి ఉంటేనా? (అలాగ సంసిద్ధులయి ఉన్నారని ఎవరైనా ఒకరు నిశ్చయించుకొని, తక్కినవారిని ఆ నమ్మకంవెపు తిప్పుకునేట్లు చేస్తే బహుశా—వారు సిద్ధంగా ఉన్నారని యజునవుతుందేమో. ఇంత మట్టుకు నేను ఒప్పుచున్నాను కాని నా నమ్మకాన్ని దానికిమించి తీసుకువెళ్ళడం నాకు కష్టం అయింది) గాంధీ వెళ్ళిన తరువాత ఆయనలో విభిన్నమై కలిపించినా, నిజానికి ఏకైకంగా విశిష్టమైపోయిన ప్రవృత్తులను సురించి ఆలోచిస్తూ ఉండిపోయాను. మొట్ట మొట్ట చెప్పకోవలసింది—సర్వసామాన్యమైన బీద బ్రతుకు నేకోరుకుని, సృష్ట్యాగినంతనీ సమన్వయించుకొని, సమస్తావనిలోని సర్వభూతాలనీ ప్రేమించిన—సెంట్రా ఫ్రాన్సిస్, తరువాత—తీగ్రమైన వాగ్వివాదంలో ఉంటూ, తత్త్వ రచనాస్థానాన్ని ఉంటే అన్నిటినీ ఆహ్వాదించగల సునూత్న గ్రాహి, తత్త్వవేత్త అయిన థామస్ అక్విన్సస్. ఇంతటితో సరికాదు. దై నందిన జీవితసరళిలో నిస్సతేరిన లౌక్యుకు కూడా లేక పోలేదు. అంటే ప్రాపంచిక విషయాన్ని తీర్చిదిద్దగలవాడు; న్యాయశాస్త్ర సంబంధమైన అనుభవ శాలీనూ. ఉన్నతి శిఖరాలనుంచి పచ్చిక బయల్పడి దిగి వచ్చి ప్రాపంచిక విషయాలని చతురతతో చక్కబెట్టగలవాడు కూడా. మనలో అనేకమైనవి కలసి నందువల్ల మన మందరమూ మిశ్రమమై ఉన్నాము. మనందరిలో కన్నా ఈ మిశ్రమ స్వరూపం గాంధీలో

విశ్వజీవి గాంధీజీ

విశ్వశాంతిప్రదాత

శాంతికాముకులైన దేశదేశాల ప్రజలూ అక్టోబరు 2 వ తేదీన మహాత్ముని జన్మదినోత్సవం జరుపుకుని యుగపురుషుడుగా ఆయనకు జోహారులర్పించారు.

కనిపించిది నాకు. ఆయనకు క్లిష్టమైనదీ, ప్రగాఢమైనదీ అయిన వ్యక్తిత్వం ఒకటి ఉంది. ఆయన ఒక్క సెంట్ ప్రాన్నినీ అయిఉంటే అది సామాన్యమైన విషయమై ఉండి ఉండును. అప్పుడు అంతిమ చెప్పకోవలసిన విషయమై ఉండి ఉండేదా? అంటే తనతోటి ప్రజకే, ప్రపంచానికే ఉపయోగపడేటంత ప్రాముఖ్యత దానికి ఉండేదా? ఈ విషయాన్ని నేను ఆలోచించినప్పుడు “ఉండదు” అనే జవాబు ఇవ్వడానికే నేను సిద్ధపడతా ననుకుంటాను ఇందులో ముఖ్యమైంది మిశ్రమము. ఆయన ప్రపంచానికి ఏమిటో, ప్రపంచానికి ఏలాంటినేవ చేయుగలవాడో—ఈ విషయాలు ఆయన ఏ ఒక్కటిగానో ఉండిపోక, అనేకమైనవిగా ఉంటూ, వాటిని మిళితం చేసుకోవడం అన్న విషయం మీద ఆధారపడి ఉన్నాయి.

ఇంక ప్రధానమైంది ఆఖరన నేను చెప్పకోదలచుకున్న విషయంవగ్గరికి వచ్చాం. ప్రాపంచిక విషయాలలో ఆరితేరి, న్యాయవాదిగా అనుభవం సంపాదించిన మానవునిలో సెంట్ ప్రాన్నినీ, సెంట్ థామస్ మిళితమై ఉన్నారని వెనుక చెప్పాను. న్యాయానికి ఇంకా నూటిగా చెప్పాలంటే—ఈ సమ్మేళనం—భారత దేశంలో అనాదిగా వర్తిల్లిన ఒక మహాస్మృతి భాగవత సంప్రదాయానికి, పాశ్చాత్యలోకంలో ఉంటూన్న పౌరుడికి సామాజిక జీవితంలో వస్తూన్న స్వతంత్ర స్వగౌరవం వీటికి సంబంధించిన సంప్రదాయానికి - మధ్య యేర్పడిన సమ్మేళనం అని చెప్పి ఉండవలసింది. ఈ సమ్మేళనం ఆయనలో ఉండబట్టే గాంధీ ఒక వారధిగా అయ్యాడు. ఆయన దేశప్రజల ముందు రాజకీయాల్ని కేవలం లౌకికానుభంగంతో కాక, వారి మతాచారాలకీ అనుగుణం ఉండేటట్లు గాంధీ చూపించ గలిచాడు. అందువల్ల తనదేశీయులకు ఆయన వట్టి రాజకీయ వాదిగా కాకుండా, అంతకన్న అతీతుడుగా కనిపించాడు. జాతీయ సమస్యని కేవలం రాజకీయ సందర్భంగానే కాక అంతకన్న అతీతమైనదిగా ఆంగ్ల దేశీయులకి నచ్చ చెప్పగలిగాడు. ఈ విషయంలో ఇలాగ నేతువుగాను, సమీకరించే సన్నిహితుడుగాను ఏ ఒక్క భారతీయులతో—ఏ ఆంగ్లేయులతో గాంధీ ఉండిపోలేదు. పాశ్చాత్యలోకంలోని మానవాళి నంతటిని ఆకర్షించి వారిని సమ్మోహితులని చేశాడు. లౌకికము—అలౌకికము—వీటియొక్క స్వరూపాన్ని గ్రహిస్తూ, వీటి తాత్పర్యాన్ని మాత్రం అద్వితీయంగా సమన్వయించిన వ్యక్తి.

అందుచేత గాంధీని ప్రస్తుతించవలసినప్పుడు ఆయనలోని యీ సమ్మేళనాన్ని గుర్తించాలని అనుకుంటాను. భూలోక సువర్ణకాలానికి ఒకేవారి ఆయన సందరిస్తూన్నా, ఆయన మూర్తి ఎక్కడికి అక్కడ అతి స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఇంకా వినరించి చెప్పవలసినదే, గాంధీ ప్రాకృత్యము బండాల మధ్య నున్న నేతువు అని కూడా చెప్పటాని అందువల్ల అంతర్జాతీయరంగంలో సుహృద్భావాన్ని పెంపొందించడానికి సాధించగలిగిన మహోత్కృష్టమైన కార్యాన్ని గాంధీ సాధించగలిగాడు. దేశంలో తన జాతి జీవితానికి అవసరమైన వాటిని—సాధారణమైనవే—ఆప్తతతో ఆర్జించుకుని, ఉద్ఘాటించ గలిగిన గాంధీని నేను మంచి పోలేను. అట్టి అర్థానికి నూచనగా ఉంటుంది ఆయన దగ్గి. భారతి దేశంలో ఒక పల్లెను చూస్తే, (భారతదేశం నిజానికి ఇలాంటి పల్లెలతో నిండిఉన్న ఒక భండం ఏమో) గ్రామీయులకు వారి శక్తులేవీ వృథాకాకుండా, అన్నీ వినియోగపడే సమగ్రమైన జీవితాన్ని చేకూర్చడం ఎంత అవసరమో అర్థమవుతుంది. పరిశ్రమలని గ్రామాలలోకి తీసుకు రాగలిగితే (జొంబాయికి చుట్టూ నూలు బట్టలను తయారు చేసే మిల్లలనూ, కలకత్తాకు తూర్పుగా జనుసనారని తయారుచేసే మిల్లలనూ స్థాపించడంతో సరికాదు) గ్రామాలకు చినుక్కి కలుగుతుంది. చాలా మట్లకు భారతదేశం అంతా—ఇవే భారతదేశం అని చెప్పుకునేంత—గ్రామాలు కొల్లలు కొల్లలుగా ఉన్నాయి అందుచేత అప్పుడే యావత్తు భారత దేశానికి, ఆర్థికంగా భేదంవిన బీరిత విధానంలో విముక్తి. అలాంటి విముక్తికోసం గాంధీ పొటుబడ్డ విషయం ఆయన దేశానికి దేసిన గొప్ప సేవలలో ప్రధానమైనదిగా ఎప్పుడూ పరిగణింప బడుతూవుంటుంది.

గాంధీని గురించి నేను చూసినదాన్ని బట్టి, విన్నదాన్ని బట్టి, నాకు యీ భావాలు ఉన్నాయి. ఇంతకన్నా ఎక్కువగా తెలిసిఉంటే బాగుండును. కాని నాకు తెలిసున్నదాన్ని బట్టి ఇంతే చెప్పగలను. గాంధీ తన దేశీయులకీ, వారివ్వారా మానవకోటికీ—మూడు విషయాలను ఉపదేశించడానికి కృషి చేశాడని మాత్రం చెప్పితిరాలి: ప్రేమతో జీవించడం, ప్రేమ కొరతకే జీవించడం కూడా! హింసని త్యజించి కృషి చేయడం. మనస్సులాంటి ఏ ఒక్క అవయవంతోనే కాకుండా, ఇతర అవయవముల నన్నింటినీ ఉపయోగిస్తూ, మనకున్న శక్తులన్నీ సార్థకం అయేటట్లు సమగ్ర జీవితాన్ని సాధించడం.

జార్జ్ ఎలెన్ అండ్ కంపెనీవారి ప్రత్యేకానుమతితో

ముహూర్త శాస్త్రప్రయోజనము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

సత్యమును విచారించితిమేని, జాతక శాస్త్రము కంటె ముహూర్త శాస్త్రమే లోకకల్యాణమునకు హేచ్చగా పనికివచ్చునని తప్పుకంటేను. జన్మకాలిక గ్రహగతులను అనుసరించి వ్యక్తికి ఏవవస్తును సుఖమో, అసుఖమో కలుగునో నూచించుట జాతకశాస్త్రము యొక్క ఇప్పటి ప్రయోజనము అనేక సమయములలో, ఇట్టి నూతనలు జాతకులకు అహితకరముగ నే పరిణమించుచుండుట మాచుచున్నాము ఫలానా కాలములో ఉద్యోగములో గొప్ప అభివృద్ధి వచ్చుననుభవమును విని ఉద్బిబ్బోయి వ్యక్తి ఆవిషయమున వినిపమైన కృషి కాని చేయక జాతకమువ్వారా రానున్నది రాకమానదని ఊరకకూర్చుండి యుండునో, సవకాలమును బాగాఁజూడట అసంభవముకాదు. అట్లే, ఫలానాకాలములో అనారోగ్యము వచ్చు సంభవమున్నదని తెలుసుకొన్న జాతకుడు తద్విషయముగా తగు జాగ్రత్త తీసుకొనక కానున్నది కాకమానగు అను యద్భుతవిద్యసిద్ధాంతమును ఆశ్రయించుటచే హేచ్చక్షేమపాలనకుటయూ సంభవమే. రానున్న కీడును తెలుసుకొన్న దుర్బలహృదయులకు మరింత హృదయదౌర్బల్యము హేచ్చి హాని కలుగును. అట్టివారు భావి ఫలములను తెలుసుకొనకుండుటయే శ్రేయస్సు. జాతకశాస్త్రమును ఉపదేశశాస్త్రముగ భావించక విధాయకశాస్త్రముగ నమ్ముటచే కలిగిన దుష్ప్రసరిణామ మిది.

దైవముయొక్క ఆనుకూల్యప్రాతికూల్యములను గ్రహగతి మూలముగ తెలుపునట్టిది జ్యోతిషశాస్త్రము. దైవము అనగా పూర్వార్థిత కర్మఫలమే.

“పూర్వజన్మార్జితం కర్మ దైవ మిత్యభిధీయతే” అనిరి పెద్దలు.

ఈ కర్మఫలము పరిపక్వము అగు కాలమును గమనించి తెలుపువాడు దైవజ్ఞుడు. కాని, మనకు వచ్చు ఫలములు కేవల దైవశక్తివలననే వచ్చునని కావు. దానికి, అనగా దైవమునకు, పురుషకారముతోడు కావలసియున్నది. అప్పుడే ఫలము.

“దైవే పురుషకారే చ కర్మసిద్ధి ర్వ్యవస్థితా”

“న కేశకాల వ్యవసాయ వర్జ్యం భజే త్ఫలాక్షిః సతి చాపి దైవే”

మున్నగు వాక్యములు ఈ పరమార్థమునే స్పష్టముగా బోధించుచున్నవి.

కటికి చీకటిలో కూర్చొన్న మానవునికి తనచుట్టు పట్ల ఏ వస్తువులున్నవో, అని ఎట్లవో, తెలియదు. తడవులాడుకొనుమా పోయినచో, చేతికి పండైనా దొరకవచ్చు; లేదా, పామైనా చుట్టుకొనవచ్చు. ఇట్టి పరిస్థితిలో, ప్రకాశవంతమైన ఒక దీపము వచ్చినను కొంచెము చీకటి మాయమై, చుట్టునున్న వస్తువులన్నియు అపుడు స్పష్టముగా కనపడగలవు. ఆవస్తువులన్నియు అచట ఉండినవే. వానిని ఆ దీపము స్పష్టపరచెను; తెచ్చిపెట్టనాలేదు. కాని, వెలుగు వచ్చినంతనే, ఏ వస్తువెందున్నదో, ఏవదార్థపు స్వభావమెట్టిదో, ఏది స్వీకరించుననో, ఏది స్పృశించరాదో, మనకే సులభముగా బోధపడగలదు. దీపము మనకేమియునూ చెప్పదు; మాటలాడదు. వస్తువులను చూపుట మాత్రమే దాని పని. క్షేతకరములగు వస్తువులను వాని, హితకరములగు పదార్థములను మాత్రమే ఉపయోగించుకొనుట సామాన్య మానవస్వభావము. మనకు జాతకశాస్త్రమువలని ప్రయోజనము, మొత్తము మీద ఇట్టిదే. మనక్షేమముకొరకై భగవంతుడు దయతో నిర్మించిన ప్రదీపగోళములే ఈ గ్రహములు. వాని లేకనున్న శాస్త్రసహాయమున గమనించినచో, మన ఆజ్ఞానాంధకారము నశించి మన ప్రారబ్ధము ఎట్లు పరిపక్వము కానున్నదో, దానిమార్గము తెట్టివో, పరిణామము హితకరమో కాదో, తెలుసుకొన గలుగుదుము. ఆపరిస్థితులను విమర్శించి, గమనించి, వివేకముతో మనయోగ్యులగు, జ్ఞానమునకు, సంసారమునకు, శక్తికి, తగినరీతిగా ప్రవర్తించి జీవితమును సద్వినియోగపరచుకొనుటే మనకర్తవ్యము ఇది మన పురుషకారపు పని. ఈ సత్యమునే మహనీయుడగు వరాహమిహిరాచార్యుడు ఎంతో రమ్యముగా వచించెను.

“య దుడ చిత మన్య జన్మని,
శుభాశుభం తస్య కర్మణః పక్తిం,
వ్యంజయతి శాస్త్ర మేతత్, తమసి
ద్రవ్యాణి దీప ఇవ”

ఈ క్రింది వశిష్ట వాక్యము నైతము పై అర్థమునే బోధించుచున్నది.

“యదాహ్యై కేవలరక్షణ రథస్య నగతిర్భవేత్
తథా పురుషకారేణ వివాదైవం నసిగ్యతి”

ప్రమాణము లిట్లుండినా, వాడుక వేరుమార్గము నకు పోయినది. కన్యక జాతకమును జ్యోతిష్కునికి చూపి “ఈ కన్యక వివాహ మెప్పుడు కాగలదు? వరుడెట్టి వాడు రాగలడు? ఏదిక్కునుండి వచ్చును?” అని అడిగెడువారే కాని, ఏకాలములో కన్యకు వివాహము చెయుట శుభకరమని కాని, ఎట్టివరునికై ప్రయత్నించుట హితమనికాని, అడుగువారే సామాన్యముగా కొనరాదు. “వచ్చే మాఘములో వివాహము జరుగును. బహుశః పశ్చిమదిక్కునుండి వరుడు రాగలడు” అని జ్యోతిష్కుడు చెప్పినచో, ఇతర దిశలలో కొనవచ్చిన వరులను గమనించక, ఆ సమయమునకు పశ్చిమదిశలో కొనవచ్చిన ఏ దామోదరునికో కన్య నంటగట్టువారున్నాడు.

జాతకశాస్త్రముయొక్క ప్రయోజనము ఇట్టి స్థితికి వచ్చుటచే, లోకకల్యాణము సమకూర్చు విషయమున దాని ఉపయోగము చాలవరకు తగ్గిపోయినది. ఇప్పటి కాలమున వచనాగరికు లనేకుల దృష్టిలో ఇది ఒక నిరర్థమైన ఉబుసుబాక.

అది యట్లుండని. ముహూర్తశాస్త్రముయొక్క ఉద్దేశము, దాని ప్రయోజనమును, వేఱు ఎట్టిగ్రహస్థితి గల కాలములో ఏకార్యము చేసినచో దానిలో శుభఫలము చేకూరునో, ఎట్టి గ్రహస్థితిలో అది కార్యముచేసినపుడు దాని పరిణామము క్షేకరమగునో, తెలుపునది ముహూర్తశాస్త్రము. జన్మకాలమునందలి గ్రహస్థితి, మంచిదో చెడ్డదో, దానిని మనము మార్పులేము. కాని, తగిన యోగ్యతగల జ్యోతిష్కుడు ప్రశంసలోనున్న వ్యక్తికి, అతడు తలపెట్టిన కార్యమునకు, ఏకాలములో విముహూర్తము అభిగృహిస్తూ వకమో నిర్ణయించి చెప్పగలుగుట సామ్యము. శుభకాలములో చేసినకార్యము సత్ఫలదాయక మగునని మహర్షులు చెప్పిరి

మన పురాకృతకర్మఫలము అంతయూ అశుభముగ నే ఉన్నయెడల, మనకు మానవజన్మమే వచ్చియుండదు. శుభఫలము, అశుభఫలము, రెండునూ కొంత తారతమ్యముతో, మన ప్రారబ్ధములో మిళితమైయుండగలదు. శుభకాలమునంగు కార్యములు జరిపినచో, ఆకార్యముల సందర్భమున మన ప్రాచీన కర్మఫలసమదాయములో శుభఫలము మాత్రమే అనుభవమునకు వచ్చుననియూ, అశుభఫలము దానిలో ప్రవేశించుటకు అవకాశమురాదనియూ, మహర్షులు విశ్వయించిరి.

“శుభక్షణక్రియారంభ

జనితః పూర్వసంభవాః.

సంపదః సర్వలోకానాం;

జ్యోతిస్తతి ప్రయోజనం”

అనునూక్తిని గమనింపుడు.

కావున నే, లోకకల్యాణకాంక్షులగు మహానీయులైన వశిష్ఠ, శౌనక, నారదాది మహర్షులు ముహూర్తశాస్త్ర సూత్రములను వ్రాసినయించిరి. మంచి ముహూర్తము సాధించి వానిలో శాంతికపాషిక కార్యములు జరుపవలెనని మహర్షులు శాసించుటచే, పురుషకారమునకు వెలయున్నదియట్లే వారి నిశ్చితాభిప్రాయమని తెల్లముకొగలదు. “ఏకాలములో కొనలేనో, అప్పుడు తిసంతనే కాగలను” అను సంప్రదాయము మహర్షి సమ్మతమైనచో, వారితముహూర్తశాస్త్రమును వ్రాయుటయు, దానిననుసరించి శుభముహూర్తములను సాధించుకొని జనులు కార్యములు జరుపవలెనని శాసించుటయు, పాసగగు పురుషకారమునకు వెలయే లేదయివారు వశిష్ఠాని మహాతపోధనునిజ్ఞానమును, వివేకమును, శంకించినవారగుదురు.

మన ప్రాచీనులు ఈ ముహూర్తశాస్త్రసూత్రములనుగూర్చి గొప్పశ్రద్ధను చూపిరి. వానిలో ముఖ్యమైన కొన్నింటిని స్మృతికారులు ధర్మశాస్త్రములలో సైతము చేర్చినారు. ఎంతోవిమర్శ, ఉపజ్ఞగల గ్రంథము లేన్నియో వ్రాయబడినది ముహూర్తశాస్త్రపు విషయమున మన ప్రాచీనులు చేసినంతకృషి ఖండంతరముల జ్యోతిష్కులు చేయలేదుటే, మన ప్రాచీన మహర్షుల లోకకల్యాణ కాంక్షకు తార్కాణము. కావున నే, ముహూర్తశాస్త్రపు విలువ హెచ్చునట.

కాని, వాడుకలో నేటికాలమున ఇది సైతము ఆఘోగతిపాలయినది. తాతలనాటి ఆచారమును మానలేక, ముఖ్యముగా వివాహమునకు, ముహూర్తమును పెట్టించుకొను ఘడ్డమైన అలవాటుమాత్రము నిలచినది. అది శాస్త్రమువైన శ్రద్ధవలనకాదు. ముహూర్తఫలముపై విశ్వాసము సైతములేదు. ఈ విషయమున సామాన్య జనులే కొంతసయము. ఆధునిక విద్యావంతులలో ఈ అశ్రద్ధ మరింతఅధికము. నెలపు సంపాదించుకొను కష్టములేకయే, కార్యము నిర్వహించుటకో, పిల్లలచదువు పాఠశాలలు మూయుటకో, మరిదేనికో, అనుకూలమైన కాలమును తామే ముందుగా నిర్ణయించుకొని, దినంబరునెల కడపటి వారములోనో, దినరానవరాత్రములలోనో, ముహూర్తము పెట్టమని జ్యోతిష్కుని కోరుట నవనాగరిక విద్యావంతులకు పరిపాటి అయినది. కొరినకాలములో నే ముహూర్త

ముహూర్త శాస్త్రప్రయోజనము

మన జ్యోతిష్కుడు ఎట్లు సృష్టిచేయగలడు? మన ఇహమనారముగా, కోరినపుడు గ్రహములు కుభస్థానములలోనికి రాగలవా? సృష్టినియమములవలన, ఖగోళ శాస్త్ర నూత్రముల ననుసరించి, ఏకలక్ష్యముతో క్రమముతప్పక గ్రహములు తమతమ కక్ష్యార్థములలో సంచరించు నేకాని, మనకోటకై, మనముహూర్తము కోరకై, అవి భిన్నమార్గము నాశ్రయించునని కావు. వాని సంచారక్రమముపై ఏ మాహూర్తకునైనా అధికారములేదు. తిగిస్తానములలో గ్రహములు వచ్చుదాక ముహూర్తమును కోరువారు కాచియుండువలసినదే గైలుబండలో ప్రమాణము సాగించ దలచినవారు స్తేషములో బంధివచ్చునరకు కావకతీరదు. కాని, అంతిమికి, అంతశ్రద్ధ, మన నాగరికులకులేదు. వారు నిర్ణయించుకొన్న అనధిలోగా, ఏదో ఒక దిశమన ముహూర్తమును జ్యోతిష్కుడు నిర్ణయించి ఇచ్చి పీఠతొలగించుకోవలసిందే. ఇంతే కాదు. అనేక సందర్భములలో ఇట్టి ముహూర్తములను నిర్ణయించి ఇచ్చువాడు సిద్ధాంతవేత్తకాదు, మరి ఇంటి పురోహితుడే. పాఠోహిత్యవిద్యలో ఎంత యోగ్యత ఉండినా, ఇప్పుడు భించు పురోహితులలో అనేకులు

“వారాక కేచిత్, గ్రహాక కేచిత్
కేచిదృక్ష్యాణి జానతే,
త్రితయం యే విజానంతి,
తే వాచస్పతయః స్వయం”

అను తరగతికి చెందినవారే అనుట అనుభవసిద్ధమగు విషయము. వీరు నిర్ణయించి ఇచ్చు ముహూర్తములు ఎంత శోభాయమానముగా ఉండగలవో, పాతక మహాశయాల ఊహకు మించినదికాదు.

ముహూర్తశాస్త్ర నూత్రములను మూడువిధములుగా విభజించవచ్చును :—

1. సామాన్య విధులు.

పంచాంగపూర్తి, కుభగ్రహోదయము, పాప గ్రహముల త్రివేదాయస్థితి, క్షప్తాష్టమిపూర్తి చంద్ర దోషము, భృగువట్కము, అశుభగ్రహదృష్టి, పాతి దోషము, సగ్రహదోషము, తిథిత్యాజ్యము, విష నాశి, మొదలగునవి ఈజాతికి చెరిసవి.

2. విశేష విధులు.

ఇవి ఉద్దేశించిన కార్యమునకే ముఖ్యముగా సంబంధించినవి. వివాహవిషయమున, జామిత్రపూర్తి, చంద్రజామిత్రపూర్తి, లగ్నసప్తమాధిపతుల కుభదృష్టి, నరరాశి లగ్ననవాంశము, పుష్యమినక్షత్రదోషము, మొదలగునవి.

3. ప్రత్యేక విధులు.

ప్రశంశిలోనున్న కన్యావధుల జాతకములకు నైయక్తికముగా అనుకూలించు నియమములకు సంబంధించినవి :— చంద్రబలము, తారాబలము, గోచార సౌకర్యము, ఆప్తమరాశిదోషము, అపమాధిపతి దోషము, వైవాహిక నక్షత్రము, జన్మకాలిక పాప గ్రహోదయము, మొదలగునవి

ఈ మూడువిధముల నిబంధనలలో, మొదటి రెండు మాత్రమే పంచాంగకర్తలు గమనించగలరు. తిను బాధ్యతను గుర్రెరింగిన సమర్థులైన సిద్ధాంతజ్ఞుల పైరులు ననుసరించి ముహూర్తముల నేర్పరచి పంచాంగములలో ప్రకటింతురు. ఇక మూడవ తరగతికి చెందిన విధులు ప్రశంసలోని వ్యక్తులకోరకై వివాహముహూర్తము నిర్ణయించు మాహూర్తములు గమనించదగినవి ప్రతి నెలలో కుభముహూర్తములు మాపట్టరీతిగా, సమృద్ధిగా ముహూర్తముల పట్టికను ప్రకటించు పంచాంగములే సాధారణముగా నామాన్య జనులలో అభిమానపాత్రము లగుటచేసి, వ్యాపారి రహస్యులలో ఆరితేరిన పంచాంగకర్తలు కొందరు నానావిధ దోషములు కలనైనా, పెక్కు ముహూర్తములను పంచాంగములలో నూచించుట వాడుక అయినది. ఇక, నైయక్తిక నియమములను గమనించు మాహూర్తకులే అరుదైనారు. ముహూర్తనిర్ణయము కోటకై, కన్యావధుల జాతకములను శోధించువారే సామాన్యముగా కానరాదు. కన్యావధుల నక్షత్రములనో, నామనక్షత్రములనో, విచారించుకొని శాస్త్రాగ్రముగా తారాబలము మాదుటతప్ప ఇతరదోషముల ప్రస్తావనకే వీరు పోరు. ముహూర్తము మంచిదైనా, నైయక్తికముగా కన్యావధులకు దుష్ఫలమును ప్రసాదించునట్టి లగ్నములే అనేక సందర్భములలో సమ కూడుచున్నవి. ఇది మిక్కిలి శోచనీయమైన పరిణామము.

సామాన్యముగ ముహూర్తములలో ఏదో ఒక రాశిని లగ్నమునటుతో మాహూర్తములు తృప్తి చెందుచున్నారు. లగ్నకాలమును భాగలలోనైనా నిర్ణయించి ఇచ్చు మహానీయులు అగుదు. భావములను సాధించు అభ్యాసమే నశించిన దుఃఖమును. గ్రహ స్ఫుటము మాట వారి జ్ఞాపకమునకే రాదు.

“యాత్రా వివాహోత్సవజాతకాదౌ,
భేదైః స్ఫుటై రేవ ఫలస్ఫుటత్వం”

అను శాస్త్రము నిరాదరించబడినది. గనుక నే ఇప్పటికాలపు రంగురంగుల లగ్నపత్రక లనేకములలో ముహూర్తము ఉ॥ 9-0 మొదలు 10-30 వరకు అనియో, 11-0 మొదలు 12-45 గంటలలోగా

అనియో, వ్రాయబడుట సర్వసాధారణముగా చూచుచున్నాము. రమారమి నాలుగునిమిషముల కాలములో ధిచక్రము ఒకభాగ తిరుగుచుండగా, మహూర్త కాలము ఒకటి, రెండు గంటలనుకొని ఆమృత కాలమున, యథాసావకాశముగా, ఎప్పుడో తీరినప్పుడు ఖభికార్యము జరిపినచో, లగ్నములో ఉన్నాడనుకొన్న బృహస్పతి చల్లగా వ్యయభావమునకు జాతుకొనుటో, వృద్ధ భావములో నుండువలసిన అంగారకుడు మీసములు మెలివేయుచు కశ్యపాస్థానమునకు పోవుటో, సంభవించితే వింతలేదు. మహూర్తముల పట్ల ఇట్టి అవిచారపరతే మహూర్తమునకుకాని పురోహతునికేకాని, నష్టము లేకపోయినా, పదికాలములపాటు చల్లగా ప్రకౌఠముగా గృహస్థాశ్రమమును నిర్వహించవలసియున్న అమాయకులకు కన్యావధుల విషయమున మాత్రము ఘోరమైన అన్యాయము. మహాదోషములు గల దుర్మహూర్తములలో పెండ్లి చేసినచో, “అజన్మాంతము మీరు సుఖియ్యాలై క్షేమమునభవించునీ” అని అవధూనకులను శిషిండుట కొకమరి ఏమి? కొరిన అరణ్యమునిచ్చి వేలకొలది వ్యయము చేసి, నానావిధ శ్రమప్రయాసలకొర్చి, ఖభిమహూర్తములో విరహము జరుపక దుర్మహూర్తములో జరిపినపుడు, గొప్ప వెలపోసి దుఃఖమును కొనితెచ్చి కన్యలకు కొంచముడి కట్టినట్లుగును. వియోగము, విరహము, నైమిషస్యము, బంధుద్వేషము, సంతాన నాశనము, కాశ్యపిరోగప్రాప్తి, మొదలగు దుష్ఫలములలో కొన్ని అయినా అట్టి వివాహములలో “మోషభావము చూపుడు” అని ప్రాచీన దుష్కర్మ ఫలములను మంగళవాద్యములతో, మంత్రాత్మకలతో, మనమై మనము ఆహ్వానించుటయే ఇది.

ఇంతేకాదు. భావస్ఫుటము చేసి మహూర్తపు లగ్నమును నిర్ధరించరాదా, అని అడిగినప్పుడు “అది మా సంప్రదాయము కాదు” అని నిస్సంకోచముగా ప్రతి ఇచ్చు ‘సిద్ధాంతి’ మహాశయులు కలరు. కన్యకయొక్క జన్మాక్షమరాశిలో వివాహలగ్నమును నిర్ధరించి ఇచ్చిన ఒకానొక జ్యోతిష్కునితో ఆచారము ప్రస్తావించిగా, స్త్రీలకు ప్రథమ రజోదర్శన కాలమునకు గుణించిన జాతికములే ఫలించుననియు, అవి లభించనప్పుడు జననకాల జాతిక కుండలలను చూచుట ప్రయోజనము లేదనియు, అతిశుద్ధులగా ప్రతిఇచ్చి జారుకున్నాడు.

“వివాహ మేకం పరివృత్త్య పుష్యే
సర్వాణి కార్యాణి కరోతు సిద్ధ్యై”

అని శాస్త్రము ఘోషించుచుండగా, పుష్యమీ నక్షత్రమున జామిత్రునిదిలేని మహూర్తమును నిర్ధ

యించినారే, అని ఒక పురోహతుని ప్రశ్నించగా “గుగవు మహారాజు గా లగ్నములో నున్నాడు.

‘లక్ష మేకంతుదోషాంతం గుగః కేంద్రే వ్యపోహతి’ అన్నిదోషములను ఇది పరిహరము అని అతడు తడుముకొనకుండా అర్థబడించినాడు.

వీరి కథ ఇట్లుండగా, నాగరికవధులకుకాని, వారి పెద్దలకుకాని, మహూర్త కాలమునకు సరిగా ఖభికార్యము జరిగించవలెనని ఆస్త, పట్టువల, ఉండుటే అగును. సరియైన లగ్న కాలమును ఏర్పించి ఇచ్చి యున్న నేమి, అరణ్యవృక్షపు హెచ్చుతగ్గుల పంచాయితీలలో, వాంఛనీయవస్తువుల గుణాగుణ విమర్శలో, జగజవలసిన మంగళ్యవల లోపాలోపముల చర్చలలో, నిర్ణీతకాలము దాటిపోవుచున్న దనువిషయము వారి గమనమునకే రాదు. ఈలోగా, ధిచక్రము కొన్ని రాసులో, అథవా భౌగలో, ముందుకు నడచి గ్రహభావస్థితిని తాదామాన చేసియుండు ననుట వీరి మనస్సునకు గోచరించదు. ఇట్టి వినాహములలో కొన్ని ననుజెంటు నే, అకారణముగనో, ఈవత్కారణముగనో, కోపతాపములు, బంధుద్వేషములు తెచ్చిపెట్టి విరసప్రసక్తికి చోటిచ్చుచున్నవి. మరికొన్ని అచిరకాలమండే వియోగాదులకు అంధము

ఆర్రసాయనశాల ముక్త్యాల, (కృష్ణ)

ఫాసి తము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోషధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,
ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ముహూర్త శాస్త్రప్రయోజనము

నకు దారితీయుచున్నది. ఎత్తైన నేమి, ముహూర్త ఫలము మునుగులో దాచినా దాగునదికాదు.

ఈ సంవత్సరములో మరియొక్క విషయము చెప్పవలసియున్నది. ఖగోళశాస్త్ర పరిశోధనల ఫలముగా కొన్ని వింశక్రింద పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులచే కనుగొన బడిన ఇంద్ర (Neptune) వరుణ (Uranus) యను (Pluto) గ్రహములు నైతిము జాతికముహూర్త చక్రములలో ఇతర గ్రహములవలె ఫలనూచకములని అనుభవము తెలుపుచున్నది. ఇండాంతరములలోని జ్యోతిషశాస్త్రజ్ఞులు విఫులముగా పరిశోధించి వాని ఫలములను గూర్చి కొన్ని అనూల్యముగు నూచనలుచేసి యున్నారు. ఏవో పాశ్చాత్యుల గ్రహము లివి అని, వాటిని స్పృశించుట సంప్రదాయవిరుద్ధమని, మన జ్యోతిషులు వానిని కుండలలులో చేర్చును మన పంచాంగకర్తలు వానిని బహిష్కరించినారు. ఈ కారణమున వివాహముహూర్తమునకు కొన్ని గొప్ప చిక్కులు దాపురమగుచున్నవి. మన ముహూర్తికులను కనుబ్రామి ఈగ్రహములు విషయస్థానములో చేరుటవలన, ఉన్నదినుకొన్ని సప్తమసృద్ధి లేక పోవుటో, ఒంటరిగా నిలిచినాడనుకొన్న చంద్రునికి ప్రబల సగ్రహగోపము పట్టుటో, లగ్నము కూర గ్రహ సంయోగమును సంపాదించుటో. అన్యమ భావము కూరగ్రహవేగచే భయంకరముగా ఏర్పడుటో, కళత్రకారకుడగు శుక్రుడు కూరగ్రహవేగ పాలగుటో, అనేక సందర్భములలో సంభించు విషాద కరమైన సంఘటనము. అక్కరలేదని మనవారు వదలినా, అగ్రహములు మాత్రము మనలను వలలునవికావు వియోగపీయుడగు వరుణగ్రహము సప్తమభావములో నుండగా చేసిన వివాహములు, చంద్రహామిత్రములో మామలమారి ఇంద్రగ్రహము కలదినమున ఏర్పడిన మనువులు, మున్నగునవి విపరీణామమును చూపుచున్నవో నివృత్తిపాతిముగా గమనించితిమేని ఈగ్రహములను నిరాదరించి ముహూర్తములను నిర్ణయించినవారి భావములు ఎంత అవిచారరమణీయములలో మనము సులభముగా గ్రహించగలుగుము. సామాన్యదృష్టికి చక్కని ముహూర్తములుగా చూపట్టినవనియందు జరిగిన వివాహములలో, కొన్ని ఆకస్మికముగా అనర్థములపాలై క్లేశదాయకములుగా పరిణమించిన సందర్భములు అందఱు చూపట్టుచున్నవి. ఆముహూర్తములను పరిశీలించితిమేని, ఈ నూతనగ్రహముల శక్తిని

మనవారు నిర్లక్ష్యము చేయుటవలన కలిగిన ఫలమిది యని స్పష్టముగా ఏర్పడగలగు.

ముహూర్తశాస్త్రమునకు మాతృభూమి యగు భారతదేశములో, ఈ శాస్త్రమునకు ఇస్పష్టమైన పట్టిన దశ ఇట్టిది! అన్నివిధములైన శాస్త్రములు, విద్యలు, వానాశుముగా అభివృద్ధికి వచ్చుచున్న ఈకాలములో, లోకకల్యాణమే ప్రధాన లక్ష్యముగా గల ఈ ప్రాచీనవిజ్ఞానమునకు పట్టిన అభోగతి మనదేశమునకు తీరని కళంకముగా ఉన్నదనుట అతిశయోక్తి కాదు.

ఈవిషయమున ఎన్ని దృష్టాంతములైనా చూపవచ్చును వానిని మరియొక్క సారి పాఠక మహాశయులకు నివేదించును.

“దైవం జన్మఫలం ప్రోక్షం,
కర్మాంగం ఫల మున్యయః,
ఉభయోః సానుకూలత్వే
ఫలం సిన్ధ్యతి నాన్యథా”

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో
* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * పయడిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;
యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

“యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్”
ఎన్ టెన్ నేడ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

బ్రాంచీలు:

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-
ధర్మి-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు-కోయంబత్తూరు.

కలగూరగంప

కుమారసంభవ సంస్కరణము

శ్రీ తిమ్మావజ్ఞుల కోదండరామయ్య

క్రొవచిన నెట్టెంబరు నెల భారతిలో సుప్రసిద్ధ చరిత్ర పరిశోధకులు డాక్టరు నేటూరి వెంకటరమణయ్య గారు నన్నిచోడుని కుమారసంభవములోని కొన్ని పద్యములలో గురువర్యులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు కావించిన సంస్కారములను గూర్చి విపులముగా జర్పించి యంగుఁ గొన్ని యనావశ్యకము లని వ్రాసియున్నారు. మనరాసు విశ్వవిద్యాలయము వారి కోరికపై శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కుమారసంభవములోని యుత్తరభాగమును బరిష్కరించుచుండిన కాలమున వారికడ నంతేవాసిగా నుండిన వాఁడగు నటసు వారాయుని పద్యముల పరిష్కరణమునఁ బడిన పరిశ్రమ మెట్టిదో నాకుఁ గొంత తెలియును. తదుపరి కుమారసంభవములోని మొదటి రెండు కావ్యసములకును పుల మగు వ్యాఖ్యానమును రచించి తరువాతి యాశ్వాసములకును నట్టి వ్యాఖ్యానమును వెలుంపఁ దలచుచున్న నాకు శ్రీ నేటూరి వెంకటరమణయ్య గారి వ్యాసము ప్రోత్సాహజనక మయినది 'కటిగిరి సంశయములను నివర్తి (?) చేసికొనుటకై' వారా వ్యాసమును వ్రాసి యుండుటచేత నాయుని పద్యముల యర్థవిచారమున నాకుఁ దోచిన యంశములను మానవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

అందు వారు ప్రస్తావించిన మొదటి పద్యము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిన కుమార సంభవమున నిట్లు కలను.

ఉ॥ ఆయువనీరుహోదత్త లతాంత వినిర్గత సౌరభప్రవాహాయత సాంద్రమై ఫలితమై యొగిఁ బరివస
దాయఁబోవనుం బాయను రాక చుట్టి మధుపవ్రజమాలిక లుండె
నొప్పి పు

స్వాయుగు కాలఁ జూట్టా మరుఁ డాయనవప్రపము
నట్టి నట్టి దై.
నవమాత్యాసము 248 ప.

బ్రాహ్మణ్యంలో 'పుష్పాయుగకాల చుట్టా' అని యుండుగా శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'పుష్పాయుగకాల' యనునది ప్రరిసనూప మని, తప్పని తలఁచి దానిని 'పుష్పాయుగుకాల' అని 'పు'ను 'గు' గా దిద్ది- 'కాలచుట్టా' అన్న స్వరూప కాలకా అనునది ద్రుతప్రకృతిక మగుటచేత 'కాలఁ జూట్టా' అని యుండు వలయునని తలఁచి గూర్చితిని సరిదిద్దిరి. ఈ సవరణ వల్లనే పద్యార్థము మాతంతి క్లిష్ట మయినది. అంగుఁ గొన్ని సవరణలు నూచించి పద్యార్థమును, కవి యుష్ణ శించిన భావమును బూర్తిగాఁ గాకపోయినను గొంత వలకయినను సుగమము గావించిన శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారి సంస్కారము లనావశ్యకము లని గూఢేపించిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి గా మ కృష్ణకవి గారు పరిష్కరించిన పద్య మెట్లర్థ వయ్యోనో దురూహ్యము. నేటి కయినను శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సవరణఁ గైకొనకయే యున్నదన్నట్లుగా నాపద్యమునకు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రచింపఁ జేసిన గురువర సంతోషమే ! దాని, 'తెన్ను తెలియక కొట్టి మిట్టాడుచుఁ జీకటిలోఁ దిడుపుట'గాఁ బద్య భావము తెలియక, నూచిన గానేని స్ఫురింపక యున్న స్థితిలో నాపద్యభావమును సుగమమునయే మార్చి మొకటి యేర్పడినప్పుడు. అది కంటకావృత మార్చమే యగుఁగాక-అతని హృదయ మెంత గేలిక యగునో? అతఁ డెంత యానందిము ననుభవించునో యనుభవించిన వానికిఁ గాని తెలియను. కొంత పట్టు చిక్కినప్పుడు డాక్షేపించుట శేమి? ఎవరయినను జేయవచ్చును. 'కవి హృదయము గోచరింపఁగా నాకవి నాకుఁ గనకాభిషేకము చేసినాఁ డన్న సంతోషమునఁ దోఁగినాఁ డను' అని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వ్రాతలో నతిశయోక్తి యావంతయు లేదు.

ఈ పద్యమున శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన ముఖ్య మయిన సంస్కారములు మూడు. వానిలో మొదటిది- పద్యభావ మిట్టిది కాఁబోలు నని తొలిసారిగా నుపక

క ల గూ ర గం ప

రించునది - 'పుష్పాయుధకాల' యనునది. (వాతల ప్రతిభా 'పుష్పాయుధకాల' యని యున్నది. 'పుష్పాయుధకాలం జుట్టు' అనునది శ్రీ రామకృష్ణకవిగాలు చేసిన సంస్కార చని యిదివఱకే తెలిపితిని. 'కా' యనునక్షరమును శాగా సంస్కరించుటచే- (వాతల 'కా', 'శా' యనునవి యొకదాని కొకటిగా భ్రమించు నవకాశము కలదనుట యెల్ల రెఱిగిన విషయమే. పద్యార్థ మిట్టిది కాబోలు నని శ్రీ శాస్త్రిగారికి స్ఫురించినది దానితో వారు నిజముగానే కనకాభిషేక మందిసంతగా ననుభవించిన సంతోషమునకు మేర లేదు. తక్కిన రెండు సంస్కారములును దొలి సంస్కారము నాధారము చేసికొని చేయఁబడినవే. 'అయవనీగఘోదృత లతాంతవినిర్గత సారభప్రవాహ' యతి సాంద్రమై ఫలితమై మొగిం బర్విన.....' అని యున్నది కదా! అటు పర్వినది (కర్త) యేది? అని ప్రశ్నించుకొని దానికి సరియైన సమాధానము ఉపస్థితకవిపాతములూ దొరకనందున-కొంత స్వతంత్రించియే - 'అయవనీగఘోదృత లతాంత వినిర్గత సారభప్రవాహ'యతి సాంద్రమై ఫలితమై మొగిం బర్విన' అని 'త'ను 'తి'గా సంస్కరించిరి లేఖకుల (వాతల 'త', 'తి' యనునవి సాధారణముగా నించుమించొక రూపమున నుండి యనుభవ మున్నవారికేని భ్రమగలిగించు నను విషయము విద్వాంసులకు విదితమే. ఈ సవరణతో సాంద్రమైనది, ఫలితమైనది, పర్వినదియోదో జేసినది దీనితోఁ బద్యార్థము మఱింత సుగమముకొఁగా మరలఁ దాయప వప్రము నెఱు ననుటకన్న నది వసంత వర్షసందర్భముగుటచేత నాకర్తృత్వము మధుగికుండుట యభ్యుచితము, సందర్భోచితము నని భావించి మరలఁ డనుపదమును మఱుఁ డని సంస్కరించిరి. ఈ రెండు సంస్కరణములకును దారి చూపినది, మూల మయినది 'పుష్పాయుధకాల' యను సవరణ మని పాఠకు లీసరికి గుర్తింపఁగలరు. తరువాత 'మృదమున సక్రివికావ్యము' అను పద్యమును గూర్చి వాయుచు శ్రీ నెంకటమణియ్యగారంగు 'కరమే యనుటకం టె శరమే యనుట సారస్యము. ఈ సవరణను ఇంకకు ముంగు కొండఱు పండితులు (?) జేసి యున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్రమైనది! అని వాయుచు కరమే యనుచో శరమే యని సవరించిన కొంఁఱు పండితుల సవరణను మెచ్చుకొనిన వారిక్కడ శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చేసిన యట్టి సంస్కారమునే యేల మెచ్చుకొనఁజాలకపోయిరో దురూహ్యము. పయిపెచ్చు 'పుష్పాయుధకాల' యసంగతి మని పుష్పాయుధకాల అని సవరించినారు. పుష్పాయుధ(?) కాల-పుష్పాయుధునియొక్క అనఁగా మన్మథుని యొక్క కాల యని గ్రహించవలసి

యుండును. కాని యీ సంస్కరణమువల్ల కవియొక్క భావము తెల్లము కాదు! అని గ్రాసిరి ఈ సంస్కరణము వలనఁ దెల్లము కాకపోయినచో నంతకు మును పున్న పాఠమువలన వారి కేమి తెల్ల మయినచో వారు తెల్లపవలసియుండెడిది. లేదా మఱొక సంస్కరణము నయినను - కవియొక్క భావమును తెల్లము చేయు దానిని-నూచించి యుండవలసినది నీదియుఁ జేయక యాక్షేపము మాత్రము చేసినఁ దీరదు. ఇంతకు శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన సంస్కారమువలననే పద్యార్థ మెట్లు సుగమము కొఁగలదో తరువాత మనవి చేసికొందును.

దీనికంటెను వారు చేసిన యాక్షేపము మఱొకటి యున్నది అది పద్యములోని ద్వితీయ పాదము నందలి 'ఫలితమై' యనుమాటకు శ్రీ శాస్త్రిగారు సందర్భాచితిని విశదీకరింప లేదనుట. ఆ యాక్షేపమునే వివరించుచు ఫలితమైన దెచ్చి? అయవనీగఘోదృత లతాంత వినిర్గత సారభప్రవాహ'యతి సాంద్రమై ఫలితమగుట యెట్లు? ఒక వేళ యగు నని తలఁచినను అర్థ మేమి? సాంద్రమగుటనే దాయఁబోవ సాగ్యంపదయ్యో - ఫలిత మగుటచేఁ బాయఁజాలక పోయెనని కదా చెప్పువలయును. ఇది యెట్లు పాసఁగుచు? మధుసములు గంపలుబ్బ (?) లనియు మధుగ్రహణముంకై విశిష్ట లతాంతములకు మూఁగుచనియు సుప్రసిద్ధి ఫలముల నారగించుట కొండె రసాస్వాదనము కొండె చెల్లు కని మూఁగు నని యెందును గానరాదు. ఇంక 'ఫలితమై' యనుమాట నిదల నెబ్బర్థముఁ జేసికొనవలయును? - అని వ్రాసి యధిక్షేపించిరి. నిజమున కది చక్కని యధిక్షేపమే. శ్రీ శాస్త్రిగారును నీపద్యమునఁ దమకు స్ఫురించిన తొలి మూఁగు సంస్కారములకే ముగ్ధులయిపోయి. యా సంస్కారముల మూలమునఁ జన్య భావము నేవోరీతిని నప్పటికిఁ గుఱుగ్గుకొని తరువాతి నాలోచించుకొనవచ్చునని తలఁచిరి అట్లు తలఁచి రన్నంతమాత్రమున వారింతకుమునుపు చేసిన సంస్కారముల యోగ్యతను ద్రోసిపుచ్చియుట్లు కాదు. మన ప్రతిశాస్త్రిప్రకారము చూచిన నెవని పరిస్థితి యయినను నం లే. పద్యములాభము సమకూడినపు డాయానందమునఁ దోగియుండే యాతిఁ దిథిర విషయ చింతను విస్మించును అట్టి పరిస్థితియే యొక్క డెఁగూడ నేర్పడియుండు ననుట తప్పు కాదు.

ఇట్టివల నీపద్యముతోఁబాటు కుమారసంభవము లోని మఱికొన్ని పద్యములకు సంబంధించి మిత్రులు, 'పరిశోధన' పత్రికాసంపాదకులు నగు శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారితో నర్థవిచారము చేయుచుండఁగా ననేకాపూర్వ విషయములు గోచరించినవి. వానిలో

నీ పద్యార్థ విలువ ప్రస్తుతము. శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన సంస్కారము లావశ్యకములే యని తలచి నాని యాధారముతో బద్ధభావము నొకరీతిగాఁ గుఱుకొని యాపై నాపద్యభావము నుగము మఱుకు మఱి కొన్ని సవరణ లేవని నం దావశ్యకము లేమో చూతుము.

ఈ పద్యము నవమాశ్వాసములోని వసంత వర్షము నందలిది. ఉమామహేశ్వరు ల రామక్రిడానలోక వాసకులై లీగోద్యానంబున కగుచెంచిరి. అంతకు మున్నే వసంత సమయ మాసన్న మయినది. అక్కడి 'తరుగుల్యలతానీకంబు లొండొంటికి మీఱిన టనూన ప్రనూన వికాస ప్రసవాభిరామము' లయినవి. అప్పుడా పూవులనుండి పూఁదేనె ననించి వెల్లువయై ప్రవహింపఁ దొడఁగినది వెల్లువ యడ్డముకుటచేత 'దాయఁబోవనుక రాక' - పుష్పాసవము నానవలె ననెడి తిమిచేత 'పాయను రాక' మనుష్యజనులక లాచెల్లకు జుట్టియుండినవి. అట్లాచెల్లకు జుట్టియుండిన శుమ్మెదలగుం - పెట్టుండే ననఁగా వసంతుండు మన్మథుఁకొఱకై తాను దయాగు చేసిన పూవు లనెడి యాయుధము లన్న యాగారముమీదను నిశుపకోట నొక దానిని నిర్మించినట్లుండెఁట! ఇక్కడఁ బూచినచెల్లు పుష్పాయుధశాలలోను, అందిలి పుష్పాసవముకొఱకై మూఁగిన శుమ్మెదల మొత్తము - నలగా నుండుటచే - వసంతుండు తాను దయాగుచేసిన యాయుధముల ఇతి రులనుండి రక్షించుటకొఱకై నిర్మించిన యుపకోటతోను బోల్పఁబడినవి. శుమ్మెదలు పూవులమీఁద వ్రాలక చెట్టుచుట్టును మూఁగి నిలిచియుండుటకు నా పూవులనుండి వెలువడిన పూఁదేనె వెల్లువయై ప్రవహించుచు మార్గమునకంతరాయము కల్పించుటయే కారణము. అయిన నేల తాము వచ్చినచోటికే మఱిలి పోలే దనఁగాఁ బూఁదేనె నానవలెననెడి తిమిచే వెల్లువ యడఁగు నేమో యని యందే నిలిచియున్నవి ఇంతటి రమణీయభావము నీ పద్యములో నూహించినాఁడు కవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడఁడు !

ఇంక నీ భావమును బద్ధిములో సాధించుట యెట్లుననెడ పెద్దసమస్య. అది తీరినచో బద్ధభావము కుదిరినట్లే. దీనికి నొండు రెండు చిన్న సవరణలు చేయవలసి యున్నవి. శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు 'ఫలితమై' యనుమాట నిచట నెట్లర్థము చేసికొనవలయునని ప్రశ్నించిరి. తంజావూరిలోని కుమారసంభవ ప్రతికీ (శ్రీ శాస్త్రి) గారు మక్కికి మక్కిగా - శ్రీరామచంద్ర గారి చే కిథిలభాగములలోఁ గనిపించుచున్న కొమ్ములు, గుణింతములతోఁ గూడి తమ సొంతమునకు వ్రాయించుకొనిన నకలు ప్రతిలో నిక్కడ 'ఫలితమై' యని యున్నది. దానిని ముద్రించునపుడు శ్రీ రామ

కృష్ణకవిగారు చెట్లు, పూవులు, సౌరభము అను విషయము లుండుటచే నది 'ఫలితమై' కాదు 'ఫలితమై' యని యుండునని యూహించి తదనుసారముగా దిద్ది వేసినాడు. దానితరువాత నాపద్యమున కర్థముఁ జెప్పుటకుఁ బ్రయత్నించిన శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారును వెల్లువ యడ్డముకుటచే 'దాయఁబోవనుం రాకయు' ఫలితమై యుండుటచే 'బాయరాకయు' నుండె ననుటను స్థూలముగా భావించి దానిని సంస్కరించుటకు బ్రయత్నింపఁగెరి. ఆతరువాత దానిని ముద్రించిన మన రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారును దాని నట్లే ముద్రించిరి. దానిని సవరింపవలెనని వారికిని దోచినదికాదు. శ్రీ శాస్త్రిగారు 'ఫలితమై' యనుమాట యొక్క సందర్భాచితిని విశదీకరించియుండిన పాఠకుల కృతజ్ఞత కితోధకముగ పాఠు ల(?)య్యుండెడివాగు' అని వ్రాసిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి 'ప్రయవరీగు హాసద్భి లతాంతరివిరత సౌరభ ప్రవాహాయతి యనఁగా సర్థమేమి ? సౌరభ ప్రవాహమేమి ? సౌరభము ప్రవాహముగాఁ బ్రవహించునా?' యను సందేహము లేల కలగలేదో తెలియదు. కాని వాగు దానిని ప్రస్తావించకుండుటనుబట్టి 'సౌరభ ప్రవాహాయతి'ని వారు సమ్యగింతించినట్లే - ఆ సమాసమునకు వారి కర్థము కుదిరినట్లే మనము భావించవచ్చును. సౌరభము స్ఫూణేంద్రియగ్రాహ్యము. అనఁగా ముక్కుతో వాసనచూడఁదగినది. చక్షురింద్రియగ్రాహ్యము కాదు. కన్నులతో చూచుటకు పీయనదీకాదు. గంధము స్ఫూణేంద్రియగ్రాహ్యమని తిర్క్క శాస్త్రియు నఁగఁగఁడు ! నేనాకత్తియ్యను నాయుధాగ్రాహ్యశక్తియ్యను వేర్వేరు పదవులుగాని యొక్కటి కాదని యర్థ శాస్త్రిగంధములను గాలించి తెలిసికొనిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి తిర్క్క శాస్త్రియునకు సంబంధించిన యాసామాన్య విషయము కూడఁ జెలియకపోయినదనుట యాశ్చర్యముగానున్నది.

ముదిత ప్రతులలోనున్న 'ఫలితమై' యను మాటను 'ఫలితమై' యని సవరించుకొనవలయును. వ్రాతప్రతిలో ఫలితమై యనియే కలదు. వ్రాతలో ప, వలు తారమా రుచుండుట, యొకటి వ్రాతొకటిగా లేఖకుల ప్రమాదము మూలమున వ్రాయఁబడుచుండుట సర్వసామాన్యమే. 'ఫలితమై' యని యున్న పదమున కర్థము తెలియక యా లేఖకు డెవఁడో సందర్భము ననుసరించి యిందుమించుగా సరిపోవుచుండుటచే-అర్థము కుదురకున్నను-దానిని ఫలితమై యని వ్రాసికొనియుండును. అందులోని యొత్తును జాణవిడిచి తంజావూరు ప్రతి విలేఖకుఁడు 'ఫలితమై' యని గ్రుడ్డిగా వ్రాసికొనియుండును. దాని దగువాత సంస్కరించినవారును దిరిగి ఫలితమై యనియే సంస్కరించుట

వింత! ఇట్లు 'వలితమై' యను పదము రూపుచెడి 'ఫలితమై' అని యయినది. వలితము అనుపదమునకు శబ్దరత్నాకరములో 'చుట్టఁబడినది' అని యర్థము కలదు. ఆయ్యు మిక్కిల మిక్కిలి పొంకముగా సరిపోవుచున్నది. ఇంక 'సారథిప్రవాహాయతి' యేమి? అని విచారించెము. ఇంతకు మునుపు చెప్పిన విధముగా సారథిము ప్రవాహము కాదుకదా! ఇంక దాని కెట్లర్థముఁ జెప్పికొనవలెను? అని యాలోచించినచో నది సారథిప్రవాహాయతి కాదనియు, 'సారథుప్రవాహాయతి' యనుటకుఁ బ్రమాదముగా లేఖకులు దాని యర్థము తెలియక చెట్టి, పూవులు ననువివయములకు సంభవించిన పద్య మగుట నాపదము 'సారథి' మయి యుండునని సులభముగా దిద్దివేసి యుండు రనియుఁ దోచుచున్నది. కాని యదియే వనకొంప ముంచినది. పద్యార్థావగాహన కంతరాయమై నిలిచినది. ఈ 'సారథు' సంస్కారమును నూచించిన వారు శ్రీతిరుమల రామచంద్రులు. 'సారథుము' అనఁగా తేనె. నేయివంటి వర్షముగల తేనె యని శబ్దరత్నాకరములోఁగలదు వ్రాతలో నా, సౌలుభి, ఘట తారుహరగుట వింతకాదు. ఇంతకును నది లేఖకుల కర్థముకొక చేసిన సవరణ! ఇప్పుడు పై పద్యము నకుఁ బ్రతిపదార్థము చెప్పకొనిము.

ప్రతి పదార్థము—

ఆయవనీరుహా...హాయతి— ఆ అవనీరుహా = ఆ చెట్లనుండి, ఉద్గతి = పుట్టిన, లతాంత = పూవుల నుండి, వినిర్గతి = వెలువడిన, సారథు = పూచేసె యొక్క, ప్రవాహ = వెల్లువయొక్క, ఆయతి = ఆతి శయము, సాంద్రము వి = దట్టమై లేక చిక్కనై, వలితమువి-చుట్టఁబడినదియై (పూచేసె ప్రసించి చిక్కనై చెట్లచుట్టును వెల్లువగాఁ బర్విన దనిభావము); ఒగిక్ = క్రమముగా, పర్వినక్ = వ్యాపింపఁగా, డాయక్ పోవనుక్ = సమీపించుటకును, పాయనుక్ = వీడి పోవుటకును, రాక = వీలులేక, చుట్టి = (ఆ వెల్లువకు వెలుపలఁ జెట్లచుట్టును) చుట్టుకొని, మధుపప్రజమాని కలు = మాలికలు మాలికలుగా మూఁగియున్న తుమ్మెద మొత్తములు, పుష్పాయుకాల చుట్టు = పూవు లనెడి యాయువులను నిక్షిప్తము చేసియుంచిన యింటి చుట్టును, మధుఁగు = వసంతుఁడు, ఆయనప్రము = ఇనుపకోట, పెట్టినట్టులువి = నిర్మించిన విధమున, ఒప్పిడండెక్.

తాత్పర్యము—

ఆగృతములలోని పూవులలోని తేనె ప్రసించి చిక్కనై యాచెట్లచుట్టును వెల్లువగట్టి ప్రవహింపఁ దొడఁగినది. ఆ చెట్లలోని పుష్పసవము నానఁదలఁచి

వానిమీఁదికి మూఁగి వచ్చిన తుమ్మెదలు తమకు ముందున్న పూచేసె వెల్లువనుఁజూచి ముందునకుఁ బోలేక పోయినవి. పూచేసె నానవలె ననెడి తినుపెలిదముచే నాచోటును వీడి చనఁజాలక యందే నిలిచిపోయినవి. అట్లు నిలిచియున్న యా తుమ్మెద మొత్తములు వసంతుడు తాను మృత్యునికొఱకై తియ్యగచేసిన పుష్పాయువులు నిక్షిప్తము చేసియుంచిన కాలచుట్టాను దదాయుధరక్షణమునకై యొక యినుపకోట నిర్మించినాఁడా యేమి యనునట్లుండెను.

'సారథు' వను పదమునకుఁ దేనెయని యర్థము కలదునుటకుఁ బ్రాచీనకవి ప్రయోగముల నీక్రింది నొసఁగుచున్నాఁడను. శబ్దరత్నాకరమున 'సారథుము = నేయివంటి వర్షముగల తేనె' యని మాత్రమే కలదు. అట్లునుటకుఁ బ్రమాణముగాఁ బ్రాచీనకవి ప్రయోగ మేదియు నందొసఁగఁ బడలేదు. 'సరిఘా మధు మక్షికా' అని యమరము. సరథు యనఁగా తేనెయింక. వానిచేఁ జేయఁబడినది గాన తేనె సారథుము. కాళిదాసు రఘువంశములో 'సరఘా' యనుటకుఁ బ్రయోగ మిట్లు కలదు.

'తస్మాద సరఘావ్యాప్తైః

సత్కేద్రపటలై రివ'

'సారథు' మనుటకు భాగవతములోని ప్రయోగము;

'పీత్యా మకుందము సారథుమక్షిభృంగః

తాపంజహుః విరహజంబ్రవహూషితోఽంగః'

దశమ స్కంధము. 16 అధ్యాయము 43 శ్లోకము.

శ్రీ నాథుని శృంగార నైషధములోఁ గూడ నీపదము ప్రయోగింపఁ బడియున్నది. చూడుడు—

మ॥ అనుచుక సారథు సారసారణికి

నేయ్యింపుంజలించి బోనితి

య్యని వాక్యంబున బోటి భీనుసుతి

మాత్రై యేర్పడుం బల్కినన్

మన మాహాదముఁ బొందుచుండెగను భూ

నాధుండు గంభీరతక్

వినఁ డయ్యొక సురరాజకార్యఘటనా

విఘ్నంబు వాటిల్లుటక్.

చతుర్థాశ్వా.ము 102 వ పద్యము.

పయిపద్యమునకు వ్యాఖ్య (వాయుదుక్రి విదము సంకటరాయ శాస్త్రి) గారు 'సారథుసార సారణికి' = తేనెయొక్క (సరఘులఁగా తేనెయింకలు-వానిచేఁ జేయఁబడినది గాన తేనె సారథుము) (శ్రీహంశము యొక్క చిఱుతియేటికి ('సారణి స్వల్పసరితి' విశ్వ) అని వ్రాసిరి. దీనిఁబట్టి 'సారథు' మను పదము తేనె యను సర్థమునఁ బ్రసిద్ధియై యుండునట్లు తేలినది.

*

*

*

ఇక శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చేసిన మఱొక యాత్రేపమునకు సమాధానము చెప్పవలయున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాత ప్రతిలోను, ముద్రిత ప్రతుల లోనుగల 'మృత' అను పాఠమును 'మృత' డని మార్చుట యసంగతి మని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి వాదము. కాని యిట్టిపట్టుల సందర్భములను, సంప్రదాయము ననుసరించియే మనస్సు ము చేసికొనవలసి యున్నదని వారు గ్రహింపవలెను. అది వసంత వర్ష సందర్భము. వసంతగమముచే నొకనూతన చైతన్యము, నొక నూతనశోభ యావనమున నేర్పడినదని యీ ఘట్టమున వర్ణిత మగుచున్నది. ఇదికాక—

పుష్పాయుగములను బ్రయోగించువాడు మన్మథుడే యగుగాక— చెట్లు చిగురుట, పూచుట— మొదలగునవి వసంతుని కార్యములు. మన్మథుని కొఱకై పుష్పాయుగములను దయారు చేసిన వసంతుడే దానిని భద్రపఱుచుట కుచిత మయిన దర్శనము. ఇనుపకోటను నిర్మించుటలో దిప్పేమున్నది? పుష్పాయుగములను ప్రయోగించువాడు మన్మథుడయినంతి మాత్రమున నాతడే తనయాయుధాగారమును సంరక్షించుకొన వలయు నను నియమ మెక్కడ నున్నది? అతని పరివారములోని మరొకడు దాని రక్షణకార్యభారమును వహించుటలో దిప్పేమున్నది? ఇంతకు వానిని దయారు చేసినవాడును నాతడే యయినప్పు డిట్టిసంజేహమునకే తావుండరాదు. సేనాపతిత్వమును, ఆయుధాగారాధ్యక్షత్వమును వేర్వేరుపదవు లగుట యిట నెంతి మాత్రమును భాగము కాజాలదు. ఇంతకు నతడాయుధాగారాధ్యక్షుడని యెచ్చటను జెప్పి యుండలేదు. అతడాయసప్రపము పెట్టినాడని మాత్రమే కలదు. పెట్టినాడనగా నతడే పెట్టినాడని కాదు, తనసేవకులచే జెట్టించినాడనవచ్చును. అయినప్పుడు సేనాపతి తన యాయుధాగారమునకు రక్షణము నెలకొల్పుటలో విప్రతిపత్తియేమున్నది?

కుమార సంభవములో సే చతుర్థాశ్వాసములో నొకచోట మన్మథుడు వసంతుని బిల్వ యాకాస నము నెల్ల వసంతశోభ తిలిర్చుదానిగా జేయుమని యాజ్ఞాపించినట్లు వ్రాసియున్నాడు. ఈ క్రింది పద్యమును జూడుడు:

మ|| వలరా జామనిఁ బిల్వ వేగ మెయి నీవాసంతికా
నందడ
హల మీకొననలక్ష్మీ కిమ్మునుడు వాహ్లాంబుతో
నెయ్య మ
గ్గల మెయింప వసంతకుండు దిమపైఁ గన్నిడ్డఁ
గారాకు గెం
దలిరా కయ్యెనొ నాదలిర్చె వడిఁ గాంతా
రాంత రోర్విజముల్
4 ఆ 85 ప

ఈపద్యమునుబట్టి మన్మథుని యాజ్ఞచే వసంతుడు చెట్లను జిగుర్చు చేసినాడని తెలియుచున్నది కదా! సేనాపతి యయినవాని కీపని నెందులకు మన్మథుడు నియమించును? అదికొ దిక్కడ విషయము. చెట్లను చిగుర్చ జేయువాడు, పుష్పింప జేయువాడు వసంతుడు సేనాని కనుక తన రాజగు వలరాజానాయుగములకు గూడ నాతడే రక్షణము కల్పించు కొనుటలో దస్సు లేదు. పయిపెచ్చు మన్మథుడు తన యాయుగమును సంరక్షించుకొనుటకే తా సే కొలను గట్టు కొనినాడు అనుట కన్న అతనిపరివారములోని వాడగు మృతను నిర్మించినాడ ననుటయే మన్మథుని రాజత్వమునకు గౌరవప్రదము కాఁగలదు. కాళిదాసు కుమారసంభవము చూచినను నీవిషయము తెల్లము కాఁగలదు. కనుక బయినమాసిన కారణములను బట్టి శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు చేసిన 'మృత' అన్న సంస్కారము సుసంగతిమే యగుచున్నది కాని యసంగతి మెంతి మాత్రమును గాఁజాలదు. శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు దీనిని సావధానముగా జిత్రిగింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాడను.

మఱియొక సంగతి. శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ సవరణలో 'పుష్పాయుగశాల' అని స్పష్టముగా నొసంగి యుండగా—అట్లని వాచి యుదాహరించిరి. పాఠకులను దప్పుదారిని బట్టించుటకై—'పుష్పాయుగశాల'— పుష్పాయుగుని యొక్క ఆనఁగా మన్మథునియొక్కశాల యని గ్రహించవలసి యుండును అని వారిచ్చిన పాఠము దప్పుగా నుదాహరించి యరము వ్రాసిరి. కాని వారి సంస్కారముతోడి పాఠము "పుష్పాయుగశాల" యనియే దానికి పుష్పములనెను నాయుగంబులను నిక్షిప్తము జేసియుంచిన శాలయని యర్థము చెప్పుకొనుట నిర్బాగము కాఁగలదుకదా!

ఇక శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి కడ నున్న వ్రాత ప్రతియందు 'మొగి' యన్నచోట 'యొగి' అనియే కలదు, అది యచట సంవర్ధించితముగా సే యుండుట చేతను, మొగియను ముద్రిత గ్రంథములలోని పాఠము అక్కడ నర్థమునకు జక్కఁగా నతుక కుండుట చేతను శ్రీ శాస్త్రిగారు ముద్రిత ప్రతిపాఠమును బరిహరించి తమవ్రాత ప్రతిపాఠమునే పరిగ్రహించిరి. మొగి అను పదమునకు శబ్దరత్నాకరములో పూనిక, మొత్తిము అను నర్థములు కలవు. అని రెండును అక్కడ నర్థమునకు సరిగా నతుకవు ప్రవాహము పరువులకు దానికి బూనిక యొక్కడిది? ప్రవాహము మొత్తిముగా బహులు యనగా నెట్లు? అని యాలోచించి 'ఒగిన్' అను పాఠమును వారు స్వీకరించిరి. పూజీ నెట్లన క్రమముగా సాంద్రమై చుట్టువారి పరిస్థితి యనుట కుదురుచుండుట చేత మొగి అని ముద్రితపాఠమున

కలగూరగంప

కంటెను శ్రీశాస్త్రిగారు స్వీకరించిన 'ఒగి' యను పాఠమే శ్రేష్ఠతరమని యెన్నవలసియున్నది.

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యాత్మేపమునకు బాత్రిమైన మఱొక పద్యము విశ్వవిద్యాలయమువారి ముద్రణముతో నిట్లు కానవచ్చుచున్నది.

“తను వసితాంబుదంబు సిత
దంతయుగం బచిరాంశు లాత్మగ
ర్చన మురుగర్చనంబు గర
సగ్రుచి శ్రశశరాసనంబు నై
చన మదవారివృష్టి హిత
సస్య సుద్ధిగ వర్ణి వేల నాఁ
జనుగణనాథు-గొల్తు నని
శంబు నభిషేకప్రవాతగాకొ.
ప్రథమాశ్వాసము. 2 వ పద్యము.

ఇది కుమారసంభవ కృత్యవతరణికలోని యిష్ట దేవతాస్తుతిలో వినియోగము నభివర్ణించుపద్యము. ఇందు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి గారు నూర్చించిన సంస్కారము ‘సిత దంతయుగం’ బను మాటను ‘సితదంతముఖం’ బనవలయు నని. దానికి వారిచ్చిన వివరణ మిట్లు కలదు ‘విఘ్నేశ్వరః షేకదంతఃకః. కాన సితదంతయుగం బని యుండరాదు. అచిరాంశువు = మెలుపు అది ఉపమానము కాన యప్పుడప్పుడు మాత్రిమే కన్పడు నదిగా నుండవలెను ‘సితదంతముఖం’ బనుటలో నోగు తెఱచినప్పు డగపడుట, మూసినప్పు డగపడకుండుట దంతాగ్రమునకు కలిగి యచిరాంశు సామ్యము సిద్ధించును” అని.

శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన పయి సంస్కారము నాత్మేపించుచు విఘ్నేశ్వరుఁడు గజాననుఁడు కదా! ఏమఁడు నోరు తెఱచిన నేమి? మూసిన నేమి? దంతము లెప్పుడును మఱుగు పడకుండుట యెల్లరు నెఱిగిన విషయమే. ఇక దంతముఖమున కచిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించును? అని వ్రాసిరి. అంతటితో నూరకుండక విఘ్నేశ్వరుని యేక దంతత్వ విచారము సల్పి తుదిత వినియోగముని కేక దంతఁడని పేరున్నను నాతిని ప్రతిమలు దంతయుగ శము తోడనే చెక్కబడి యున్న వనియూ, నందుచేత నన్నిచోడ కేవుఁడు సితదంతయుగం బని చెప్పుట తప్పు కాదనియు స్థిరాం తీకరించిరి! తిమగాదియు కుపబలకముగా వినాయక కల్పమునకు సంబంధించిన యైతిహ్యములను రెంటిని వివరముగాఁ జేర్కొనిరి. సర్వసామాన్య మయిన యీ యైతిహ్యములు కూడ బహుగంభీరచనాధురంధరులయిన శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రి గారికిఁ దెలియ వని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి యభిప్రాయము కాఁబోలు! ‘దీనిని సంస్కరింప వలసిన యవసరము లేదని ఖండితముగా వ్రాసిన శ్రీ వెంకట

రమణయ్యగారు’ ముదిత పాఠ మకు ‘సితదంతయుగం’ బునకు అచిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించునో విశేష కరించి యుండిన-వారే మఱొకచో నన్నట్లు-పాఠకుల కృతజ్ఞత కిత్థికముగాఁ బ్రాతులయి యుండెడివాగు. అట్లు చేయక ‘సితదంతయుగం’ బనుటయే సరియనుట సమంజసము కాదు.

అసలు శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు ‘సితదంతముఖం’ బని దాని సంస్కరించుటకుఁ బ్రధానకారణ మొకటి కలదు. వారికడ నున్న వ్రాతప్రతిలో ‘సిత దంతయుగం’ బనుచోట ‘సితదంతముఖం’ బని యుక్త మాటుగా ము కలదు. ఇట్టి గంభముల పరిష్కరణ సందర్భమున నూత్ననూత్న తిరాంశముల నైతము జాగ్రత్తగా గమనించు నభ్యాసము కల శ్రీ శాస్త్రి గారు వ్రాతప్రతిలోఁ గల ము యను వత్సరము ఊలు పుగాఁ ద్రోసిపుచ్చు దగిఁది కాదనియు యుగం బనుటయే ముగం బని వ్రాయఁబడి యుండు నని సమాధానము చెప్పుకొనఁ దగిన సందర్భము కాదనియుఁ దలఁచిరి. వినియోగఁ డేకదంతఁడనుట కూడ ‘సిత దంతయుగం’ బనుపాఠము తప్పును వారియభిప్రాయమున కూడివచ్చినది. వ్రాతప్రతిలోని పాఠమునకును, కర్థ నిర్ణయమునకును జక్కని పొందిక కుదురుచుండుటచేత ‘యుగం’ బను దానిని, ‘ముఖం’ బని సంస్కరించిరి. వారు పై సంస్కారమును జేసినప్పటి వారి యభిప్రాయ మది.

ఇక శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు ‘ఏమఁడునోగు తెఱచిన నేమి?’ అని చేసిన యాత్మేపమునకు సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారిని పై విషయన నాత్మేపించిన శ్రీ వెంకటరమణయ్య గారు ‘సిత దంతయుగము చిరముగా స్థిరముగాఁ గానవచ్చుచుండును గదా! ‘సితదంతయుగం బచిరాంశులు’ అన్నప్పుడు అవి యచిరాంశు లెల్లరును? సితదంత యుగమున కచిరాంశుసామ్య మెట్లు సిద్ధించును?’ అని యే విద్యార్థియేనిఁ బ్రశ్నించినచో నేమి సమాధానము చెప్పుదురో? శ్రీ శాస్త్రిగారి నింతి నుఁభిముగా నాత్మేపించిన వాడు ‘కుక్కుంబరధరం కంఠం శిశివర్ణం చతుర్భుజం’ అని యన్నవికదా. తన వశితాంబుదంబు అని కవి వ్రాయుటలో నేమి సజబు కలదు? అని నన్నిచోడని నేల యాత్మేపించురు?

అసలీ పద్యమున కర్థము చెప్పుకొనునపుడు నిశ్చలముగా యోగాననమున గూర్చుండియుండు విఘ్నేశ్వరుని మూర్తిని కవి వర్ణించినాఁ డని కాని-తేక శ్రీ వెంకటరమణయ్యగా రన్నట్లు - మనోహరయముల యందును, నన్యస్థలముల యందును గానవచ్చెడు విఘ్నేశ్వర ప్రతిమను దృష్టిలో నుంచుకొని వర్ణించినాఁడని

కొని మనము భావించరాదు. ఎట్లయెదుట సజీవముగా దొండము నిలువఁజూచునాడించుచు, నేలపై నున్న వస్తువు నెత్తించి బోవుచు కుంభస్థలము మీదికి దొండమును జూచుచు, నిరసకల్పల నున్న దంతములతో - లేక యొకే దంతమో మూయఁబడునట్లు తొండము కదల్చుచు నున్న యేనుఁగను జూచి వినాయకమూర్తిని మనస్సున భావించి భావించి యట్టి గూఢమును దన మనోనేత్రము నెగుట సాక్షాత్కరింపఁ జేసికొని కవి యీ పద్యమును వ్రాసినాఁడని యెందును ఏనుఁగు నెగుట నిలిచి యొకింత సేపు దాని కదలికలను, చేష్టలను చరిత్రించిన వారికిది సత్యమని గోచరింపక మానదు. కళాత్మకదృష్టితో నదృశ్య శిష్యులు నభ్యుదయించి నన్నిచోడఁగని చిత్రించిన యాయత్నం దూర శిల్పము నుత్తమ కళోపాసకులు, కవిత్వరస ముర్రుజ్ఞులు నయిన శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు గుర్తించియే యీ సంస్కారమును జరిపిరి. తొండము నిలువఁజూచి కదల్చినపు డది యచటికింతయు పైఁ బడి సగమో, సగమునకింకను నెక్కువభాగమో యావరించి వేరుగాఁ - దిక్కిని దంత్రముపై - దంతముఖముపై - నలుఁగుపడి నప్పుడది తళితళి మెఱయుచు మెఱపువలెఁ గాన వచ్చును. తిరిగి తొండమును దిప్పుచునప్పు డది పూర్తిగా మఱుగుపడి పోవును. ఇట్లు దంతముఖమున కటరాంశు సామ్యము సిద్ధించుచున్నది. నోగు తెఱచుట, మూయుట యప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిగారు భావించిన భావమిదియే. దంతయుగ మున్నును దంతముఖ మున్నును నచిరాంశుసామ్యశ్చయము సిద్ధింపవలయు ననుటయే వారితోపత్రయము. కొని దంతముఖమునయే దాని సంస్కరించుటకు వారికి మరొక కారణము కూడఁ దోడ్పడినది. తనువు - అసితంబునంబు; ఆత్మ గర్జనము - ఊగుగర్జనంబు; కరసద్రుచి - శక్రశిరాస నంబు; మనవారి - కృషి - ఇత్యాదిగా నేకవచనాంతములగు నుపమానోపమేయములను జెప్పిన నన్నిచోడఁగని తనశిల్పమునకు విరుద్ధముగా 'దంతయుగం బచిరాంశులు' అనునాయనియు వారికి సంశయము పొడమినది. అంగుచే 'దంతముఖం బచిరాంశువు' అని సంస్కరించి నన్నిచోడని శిల్పయత్యాదు మర్పించినవారైనారు.

పయి సంస్కారమే సరియగుట కొ పద్యము సంక్షేప మఱొకపోలిక తోడ్పడుచున్నది. నన్నిచోడఁ దాపద్యమున 'కరసద్రుచి శక్రశిరాసం' అని చెప్పి తొండమును నింద్రధనుస్సుతో బోల్పినాఁడు. స్థూల దృష్టికి నల్లగానన్న తొండమును బలువన్నెలుగల యింద్రధనుస్సుతో బోల్పుటయేమి? యని విపరీతముగాఁ దోఁపవచ్చును. కొని యిందుక నూత్నముగా నాలోచించి యాచింతో నన్నిచోడఁ దాపోలిక నెంత

సముచితముగా సంభావించెనో తెలియగలదు. తొండముపై నల్లగానే కొనవచ్చినను దాని యగుగు భాగము బూజింప నన్నె, తెలుపువొడియెగుపు యెగుపు బలినివర్తయతోఁ గానవచ్చుననుట జూచిన వానికిల్లగికిని గిదితమే. వినాయకుఁడు తన తొండము నటునిలు కదల్చినపుడు, దంతముమీదికిఁ దెప్పి యాకించినపు డాచుకును భాగము మనోగోచరమై యింద్రధనుస్సుమొక్క స్థానమై గలుగఁ జేయు ననుటయే నన్నిచోడఁగని భావించినభావము. దీనినిఁబట్టికూడ వినాయకుఁడు తనతొండము నటునిలు నాకించుదుండెనని యప్పుడు కన్నులకు నగపడుచు, మఱుగుపడుచుండని దంత్రము మెఱపువలెఁ గానవచ్చునుండెనని తెలుదుటలోను, శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు తమచిత్తముగా - తమ వ్రాతప్రతిపాఠమును దగఱగా - సంస్కరించుటలోను దప్పులేవని తెలియుచున్నది.

ఇంతచక్కఁగాఁ బర్యవర్తనము నూహించి వ్రాసిన నన్నిచోడఁగని 'తను వసితంబునంబు' అని యేల డెక్కొనెనో పరిశీలించవలసి యున్నది. వినాయకవర్ణన సందర్భమున - నానినమా ర్చిని భావించుచుండిన నన్నిచోడనికి వాతని యేనుఁగుమూయు, తొండము, దంతము వలన గజమూర్తి కలిగి యాతని శరీరమునగూడ గజశరీరమునంటిదిగానే భావించుట యేర్పడినది. అది యాతని యప్పుటి వర్ణనమునను జక్కగ సరిపడినది. అంగుచే 'తను వసితంబునంబు' అని నాఁడు. విఘ్నేశ్వరుఁడు నల్లనినాఁడనుటకుఁ బ్రమాణ మేదేని గలదేమో శ్రీ సంకట రహణయ్యగారు తెలుపవలసియున్నది.

వినాయకుఁడేకదంతుఁడే ననుటకు మాఘములోని యాక్రింది శ్లోకమును జూచుఁడు:—

'నిలాసిని విధినువంత సత్రికా
విధత్సయా నూన మసేని మానినా
నజాతు వై నాయక మేక ముద్భృశం
విమాణ మద్యాపి పునః ప్రసహతి'

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు దీని కేమందునో!

ఇట్లు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చేసిన 'సిత దంతముఖం' బను సంస్కార మావశ్యకమే యనియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రన్నట్లు ఆనావశ్యకము కొదనియుఁ దెలియుచున్నది.

'సితదంతముఖం' బను సంస్కారమునగూర్చి యంతదూరము దర్శించినవాడు తామిచ్చిన పద్య పాఠములోని 'అభీష్ట ఫలప్రసాదిగాక' అను పాఠము 'అభీష్ట ఫలప్రదాతగాక' అను సంస్కారములోని

బాగోగులనుగూడఁ జర్పించియుండిన బాగుండెడిది !
కాని వారి కది సంస్కారముగా నేనిఁ దోఁపలేనో
లేక వారి సరిమర్చుదృష్టినుండి యది తప్పిపోయినదో
తెలియదు.

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చర్చించిన మఱొక
పద్యమునుగూర్చి పరిశీలించెను. ప్రాతిపదియం
దాపద్య మిట్లు కానవచ్చుచున్నది

క॥ ముదమున...కావ్యము
నదరంగ విలుకాని పట్టినమ్మునుం బరహృ
ద్భిదమై తల యూహింపని
యది కావ్యమె మరి పట్టినదియున్కరమే.

శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు ఆ పద్యము నిట్లు
సంస్కరించి ముద్రించెను.

క॥ ముదమున సత్కవి కావ్యము
నదరంగ విలుకాని పట్టినమ్మును బరహృ
ద్భిదమై తల యూహింపని
యది కావ్యమె మరి పట్టినదియున్ గరమే.

ఇంను శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు చేసిన సవరణలు
రెండు ఒకటి శిథిలభాగమును 'సత్కవి' యను
పదముతోఁ బూరించుట, రెండవది ముగియని యున్న
చోట 'మరి' యని ల యను నక్షరమును మధ్యచేర్చి
గణభంగము లేకుండ నిర్వహింపబడినది.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వెలయించిన సంస్థార
ములతో నాపద్య మిట్లు కలగు.

క॥ ముదమున కవికృత కావ్యము
నదరంగ విలుకానిపట్టినమ్మును బరహృ
ద్భిదమై తల యూహింపని, బెఱ
యది కావ్యమె చెప్పఁ, బట్టినదియున్ శరమే.

శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారు, శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రి
గారును బయిపద్యమునందుఁ జేసిన సంస్కారముల
లోని బాగోగులను జర్పించుచు దలంచుకొనుటకుఁ బూర్వ
మాపద్యమునకు మూలమున సంస్కృతశ్లోకమును
జేర్చి నవలసియున్నది.

"కిం కవేః తస్య కావ్యేన
కిం కాంక్షేన ధనుష్కృతేః
పరస్య హృదయే లగ్నం
న ఘూర్ణయతి యచ్చిరః"

పయి శ్లోకములోని భావమునే నన్నిచోడఁడు
తనపద్యములో ననువదించుకొనినాఁడు. ఇక శ్రీ
వెంకటరమణయ్యగారి యాక్షేపమును బరిశీలించెను.
ఇందలి మొదటిపాదములో శ్రీ శాస్త్రిగారు చేసిన
'ముదమున గవికృత కావ్యము' అను సంస్కారము
నాక్షేపించి శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి 'సత్కవి' యన్న
పూరణమే చక్కగా నున్నదని తెలుపుచు శ్రీ వెంకట

రమణయ్యగారిట్లు వ్రాసిరి. 'కృత్యమును మాటకుఁ
గావ్యమును నర్థముకలది యుండఱు నెఱింగిన
విషయమే. 'కవికృత కావ్యము' ఇంగువలన పునరుక్తి
దోషమాపిత మగుచున్నది— 'సత్కవి' యను రామ
కృష్ణకవిగారి సంస్కరణమే సమంజసమని తోచు
చున్నది.

కాని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'సత్కవి'
యను శ్రీ రామకృష్ణ కవిగారి పాఠమును ద్రోసిపుచ్చి
'కవికృత'యని దానిఁ బూరించుటలోఁ బ్రయో
జనము లేకపోలేదు మూలశ్లోకములో 'కిం కవేః తస్య
కావ్యేన' అనుచో 'కవేః' అను పదముమాత్రమే
యుండుటకు శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు చిత్రింప
వలయును. అక్కడ 'సత్కవేః' అని కాని, వేరేదేని
నుపసరముతోగాని యాపదము లేదు. కేవలము 'కవేః'
అనిమాత్రమే కలదు. మూలములో నట్లున్నంతమాత్ర
మున నన్నిచోడఁడును నట్లే యనువదించవలయు
ననునియును మెక్కడఁగలదు? ఇదిస్వార్థము
కొఱకై యాతఁడు 'సత్కవి' యను మాట నచట
నెంచుకుఁ బ్రయోగించి యుండరాదని శ్రీ వెంకట
రమణయ్యగారు ప్రశ్నింపవచ్చును. కాని దానికిని
సమాధానము కలదు. 'కవి' కావ్యము పరహృద్భిదమై
తల యూహించినపుడే యది కావ్యము కాఁగలదు.
లేకున్న నది కావ్యమనిపించుకొనదు. అగుచో
'సత్కవి' యనుచో నాతనికావ్యము పరహృద్భిదమై
తలయూహించునది యగునుకదా! కనుక 'సత్కవి'
కావ్యము అనుటలో నర్థములేదు. ఇదికాక రెండవ
పాదములో 'విలుకాని పట్టినమ్మును' అనియే
యున్నది కాని యావిలుకాని కెట్టిరేషమమును
బ్రయోగింపఁబడి యుండలేదు కదా! మేటి రిలు
కాఁడని విశేషణ యుక్తప్రయోగ మట కానరాదు
కదా! అగుచో నిక్కడమాత్ర మి యధికవిశేషణ
మెందులకు? ఇట్లుపించి శ్రీ శాస్త్రిగారు ద్వితీయ
పాదమున 'విలుకానిపట్టినమ్ము' అని యుండుటచేత
దానికి సమానముగా నుండునట్లు 'కవికృతకావ్యము'
అని యా శిథిలభాగమును పూరించి పద్యమును సంస్క
రించిరి. మూలమునంగుకం టెను నన్నిచోడఁడు తన
పద్యములో సాధించిన గణవిశేష మొకటి కలదు.
అది శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు గుర్తించిరో లేదో!
కావ్యము, బాణముననుసరి రెండును 'పరహృద్భిదమై
తల యూహించునది'యే యైనను నంగుఁ గావ్యము
'ముదమునను' బాణము 'అదరంగ'ను నాపదముఁ
జేయును. అసారస్యమును గుర్తించిన శ్రీ ప్రభాకర
శాస్త్రిగారు రెండవపాదములో నాయర్థము నస్పష్ట
ముగా మాత్రమే స్ఫురింపఁజేయుచున్న 'అదరంగ'
అన్నపదమును 'అదరంగ' అని మార్చి సంస్కరించిరి.
'అవరంగ' అన్నను నాయర్థమే చేసికొనుటకు నవ

కాశము లేకపోలేదు. కాని తొలిపాదములోని 'మదమునక' అనుపదము తృతీయాంతమై యుండుటచేత ద్వితీయపాదములో తత్సమానపదము కూడఁ దృతీయాంతముగా నుండుట శిల్పమునకు మెఱుంగనియు, భావస్పృహనక దోష్యుడననియు దాని యావిధమున దాని సంస్కరించి కనుక వన్నిచోడఁ దానద్యము లోని తొలి రెండుపాదములలోఁ దొలుత వ్రాసిన 'మదమున' 'అదగుగ' అనునవి పాదపూరణపు కృష్ణపదములు మాత్రమే యని మనము త్రొసిపుచ్చరాదు. మూలములోని యర్థమునకు మెఱుంగుపెట్టుచున్న సారస్వ మంగు గలదు.

పయి పద్యములోని యు తరార్థమున శ్రీ శాస్త్రీ గారు చేసిన సంస్కారముల నాక్షేపించుచు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు శ్రీ శాస్త్రీలవారు సంస్కరణ వ్యాజ్యమున నీ కందపద్యముయొక్క యు తరార్థమున నన్నెచోడని రచనను దొలఁగించి తిమఃవిత్వమును జొప్పించిరి. వ్రాతప్రతిని ఒట్టి ముద్రితమైన పద్యము చక్కఁగ నే యావ్యయ మగుచున్నదే యని వ్రాసిరి.

నిజమునకు శ్రీ శాస్త్రీ గారా భాగమును గొంత స్వతంత్రించి సంస్థరించినమాట వాస్తవమే. కాని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు ప్రభాకరశాస్త్రీ గారి కట్టి సంస్థారములఁ జేయవలసిన యుక్తతయే లభింపగలుగునంతలేదు. "ముద్రితమైన పద్యము చక్కఁగ నే యన్వయ మగుచున్నదే" యని యేదో యన్వయము కుదిరినటుగా నే చెప్పి డబాయించిన శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారికి ప్రభాకరశాస్త్రీ గారా పద్యమున కన్వయము కుదురక పడినభాగ యర్థము కాకపోవుటలో వింతలేదు. పయి పద్యమున కన్వయము కుదుర్చుచు వాగు "ఇందు-పరహృద్భిదమై తల యూపింపని యది-అనువాక్యము (?) కావ్యమునకును శరమునకును సామాన్యము-మదమున సత్కివికావ్యము పరహృద్భిదమై తల యూపింపని యది కావ్యమే? అదరఁగ విలుకొనిపట్టినమ్ము పరహృద్భిదమై తల యూపింపనియది శరమే (అమ్మే)? అని వ్రాసిరి. అన్వయము కొంత దొంకతిరుగుడుగా నే. యున్నను-వారు చెప్పినయన్వయము తొలివాక్యము నంగు మాత్రమే సరిపోవుచున్నది. రెండవవాక్యము నందు-అన్వయము కుదురదని గుర్తించియే కాఁజాల-పద్యములోని కొన్ని మాటలను తిప్పించి యన్వయము కుదుర్చుటకు బయత్నించిరి. తొలివాక్యమునకు వారు చెప్పిన యన్వయము ప్రకారమే రెండవ వాక్యమునకు నన్వయము చెప్పకొనినచో నా వాక్య మిట్లుండవలయును. 'అదరఁగ విలుకొనిపట్టినమ్ము పరహృద్భిదమై తల యూపింపనియది పట్టినదియొక శరమే' అని యగును. ఇందువారు విడిచినమాట "పట్టినదియొక" అనునది.

అది యీవాక్యములో నున్న యెడల నన్వయము కుదురదని, పునరుక్తియై ప్రతిబంధకముగా నిలుచునని వారికిఁ దెలియును. తెలిసియే యన్వయము చూపునపుడు బుద్ధి పూర్వకముగానే దానిని వదలి వేసిరి అనువాగు చేయలేదనుకొన్నను "పట్టినదియొక" అనునది జేనితో నన్వయించునో వాగు చెప్పవలసి యుండెను. కనుక దీనిని బట్టి శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి కాపద్యమున కన్వయము కుదురలేదనియే తలఁప వలసియున్నది. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రీ గారికిని బద్ధాన్వయము విషయమున నట్టిసంశయమే కలిగెను? పద్యమును రెండు వాక్యములుగాఁ జేసికొని యరము చెప్పకొనుటకన్న మార్గాంతరము కేటొండు లేదనియే వారట్టిసాహస సంస్కరణములకుఁ బూనుకొనిరి. కాని యన్ని సవరణలు చేయ నశసరము లేకయే యొక చిన్న సవరణతో నీపద్యమును సంస్కరించుకొని యన్వయము కుదుగ్గుకొన వచ్చును.

క|| మునమునఁ గవికృత్|| కావ్యము

నదిగున విలుకొని పట్టినమ్మును పరహృ

ద్భిదమై తల యూపని యొడి

నది కావ్యమై పఠియఁ బట్టినదియొక శరమే.

ఇది తక్కువ సంస్కారముతో - నన్వయము కుదిరి-ముల శ్లోక భావమునకు సరిపడియున్నది. "నది పరుని హృదయమునంగు లగ్నమై శిరస్సునూపింపగో యాకనియొక్క కావ్యముతో నేమి? అవిలుకొనియొక్క యన్వయతో నేమి (ప్రయోజనము)? అని కదామూల శ్లోకమున కర్థము. కవిచే రచింపఁబడిన కావ్యమును, విలుకొండు పట్టిన యమ్మును పరహృద్భిదమై తల యూపనియెడల కావ్యశరములకు రెండికిని సమానము. అయిన నొకటి మునమున - మఱొకటి అదగున నా కార్యములు చేయుచున్నవి" నది కావ్యమే? అతఁడు పట్టినది శరమా? అని యీపద్యమునకుఁ దాత్పర్య మగుచున్నది. ఇది మూలశ్లోక భావమునకు దగ్గరగా నుండుటను పాఠకులు గుర్తించవలగు. కాని యింగును 'పట్టినదియొక' అనునది పునరుక్తిగా వచ్చుచు నే యున్నది. "కనుక నీయసందర్భమును దొలఁగించుకొనుటకే శ్రీ శాస్త్రీ గారు ఆపద్యములోని యు తరార్థము నంతే మూఁడుసవరణలు చేయవలసి వచ్చినది. అందుచేతనే శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి కది "తమ కవిత్యమును జొప్పించిన" ట్లయినది శ్రీ శాస్త్రీ గారి కంగుం తమ కవిత్యమును జొప్పింప వలయునను నభిని వేశ ముండవలసిన యవసర మేమియులేదు. నా యన్వయము కుదుర్చుటకే వారది చేయవలసి వచ్చిన దని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు గుర్తించవలసియున్నది. పాఠ ప్రవచన సంసర్పమున నధ్యాపకుడు విద్యార్థులకు తృప్తికరమయిన యన్వయమును గుదిర్చి సంతోష పెట్ట

వలసిన యవసరముండుటచేతను - ఏదో యీ పద్యమున నన్వయము తికమకగానున్నది, భావము కదానునకు ప్రధానమని సులభముగాఁ దస్యకొను తత్త్వము శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే లేకపోవుటచేతను వారా సంస్కరణములు చేయవలసి వచ్చినవి. నిజమునకా సంస్కారములు స్వతంత్రించి చేసినవే కావచ్చును. స్వతంత్ర సంస్కారములతో నయినను బహ్య న్యయము కుదురుట ప్రమానమా? కవి తిప్పటకుగు వేసే నేమో? ఇట్టి యనన్విత మగుపద్య మాతఁడు వ్రాయునా? యను సంశయమునకుఁ దావిచ్చు పాఠమునలేనగువుకొని సంతృప్తి నొందుట ప్రధానమా? శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారే దీనికి సమాధానము చెప్పకొనవలసియున్నది.

ఇఁక శ్రీరామకృష్ణకవిగారి 'సత్కవి' పాఠమును సమ్మించుచు వారు నన్నిచోడని 'సరగ సువర్ణబంధ మృగుభావము'...అను పద్యమును బేర్కొనియుండు సత్కవికావ్యము, అసత్కవికావ్యము అని యుండుట చేత నీపద్యములో శిథిలభాగమున 'సత్కవి' యనియే యుండవలయునని వాదించిరి. కొని వాదాహరించిన పద్యములోని పూర్వార్థవిషయము "సత్కవి" కావ్యమునకు సంబంధించినది ఉత్తరార్థములోని విషయము 'అసత్కవి' కావ్యమునకు సంబంధించినది. అందుచే నచ్చట సత్కవి, అసత్కవి యను పదములు విధిగా - తప్పనిసరిగా - ప్రయోగింపఁబడ వలసియున్నవి. కాని యీ పద్యమునకును దానికిని నెట్టిపోలికయులేదు ఇందుకోఁ బ్రభునుపాదమున కవి - ద్విత్వముపాదమున "విలుకొడు" ప్రస్తుతులు కావలసినవారు. కనుక నటు "సత్కవి" యనియే యుండవలయునను నియమముండ వలసిన యవసరములేదు. వారిచే నుదాహరింపఁబడిన పద్యములోవలె "అసత్కవి" విషయము తరువాతి నెచ్చటనైనను వచ్చునపుడు కదా యిటు "సత్కవి" యని యుండవలసినది. దీని, బట్టి వారిసమర్థనము సమంజసముకాదని, తేలికది.

తరువాత చతుర్థపాదములోని 'మలరి' యను పాఠమునగూర్చి వ్రాయుచు వారు "మలరు శిబమున కేమి యర్థమో వారు (శ్రీరామకృష్ణకవిగారు) తెలుపలేరని. 'మలరు' అనుక్రియాపదము కలదేమో తెలియకు. అన్యత్ర ప్రయోగము, లెచ్చటను గానరావు. నిఘంటువులయందెచ్చటనులేకు. 'మరి' అను మాటను 'మలరి' అని సంస్కరించుటకంటె "మఱియు" అని సంస్కరించుట యుక్తము అని వ్రాసిరి. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు "మలరి" యనియే దాని సంస్కరించుటలోఁ గొంత న్యాయము లేక పోలేను శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు రన్నట్లుగా నది "మఱియు" ననియే యయి యుండినయెడల "యు" లోపించిన దనుకొన్నను

దాని ప్రక్కన నర్థానుస్వారస్థానీయముగా దాళపత్రములందు వ్రాయబడు నిండునున్న కూడ శిథిలమైన దనుకొన్నను "పట్టిపదియుక" అనుచోట ప కాక బ యుండి యుండవలెను. అటులేని యదట ప అని మాత్రమే యుండుటవలన సంతోషముంగు లోపించిన యక్షరము గ్రుతాంతము కాదని తలచి, యక్కడ సంస్కారము చేయమని మధ్యలకారమును జొప్పించి స్థితమునకు గతి కల్పించిరి. "మలరి" క్రియాపదము లేననుకొని నపుడు "మఱియు" అని మార్పుకొనుటయే శ్రేయము, కాని యిందుఁకూడ వ్రాతప్రతిలో లేని శకటశేషము, యు, దానిప్రక్కన నరకున్న, దాని తరువాతి పను బ గామార్పుట యనుమాడు సవరణలున్నవి కదా! కాని యిది యంత పెద్దసవరణగాఁ గన్పడు నది కాదని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు తలచి రేమో? "మలరి" అని సంస్కరించుటకంటె "మఱియు" అని సంస్కరించుట యుక్తము" అని వ్రాసినారు. మఱియు అనుసంస్కరణము తమదిగా నే ధ్వనింపజేసిరి. కానిపై "మఱియు" అను సంస్కరణము ముదరాగు విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించిన కుమారసంభవ ముద్రణమునఁగలను. కనుక దానిని సంస్కరించినవారు శ్రీ శ్రీపాదేశ్వరీపతిశాస్త్రిగారో కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారో యగుదురు.

తరువాత 'కరమే యనుటకంటె శరమే యనుట సారస్యము' అని తెలిపి 'ఈ సవరణను ఇంతకుముందు కొందఱు పండితులు చేసియున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్రమైనది' అని వ్రాసిరి. కొందఱు పండితులెవరో యట్లు సంస్కరించుటకును, శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణ కది పాత్ర మగుటకును మూలశ్లోకములలోని కింకవేస్తస్యకావ్యేన కింకాంజేన ధనుష్కృతిః అనుటలోఁగల "కాంజేన" అనుపదమే యాధారము ఆశ్లోకమే యాధారముగాఁ బద్యమును సంస్కరించిన శ్రీ శాస్త్రిలవారి యాదరణకు "శరమే" యను పాఠము మూలానుసారి యగుటచేఁ బాత్రమగుట వింతకాదు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కుమారసంభవములోని కొన్ని పద్యములలోఁ గావించిన సంస్కారములనా వశ్యకము అని శ్రీ నేటూరి వెంకటరమణయ్యగారు తెలిపిన యాక్షేపముల కింకు సమాధానము చెప్పటకుఁ బ్రయత్నించితిని. నేనును నీవిషయమున జిజ్ఞాసువు నే యగుట వారు కాని యితరులు కాని యీ పద్యముల విషయమై వా యెఱుక కంఠని విషయములు, తిప్పగా భావించిన యంశములు నేవేని నున్నచో, దెలిసిన సంతోషముతో నీవ్వకరింతునని విషయముతో మనవి చేసికొనుచున్నాడను.

గ్రంథ విమర్శనము

బొబ్బిలి యుద్ధ కథ

పరిష్కర్తలు: శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ;
ప్రచురణ: మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండా
గారము, మదరాసు, వెల రూ 2-14-0

‘బొబ్బిలి కథ’ పేర ప్రసిద్ధమైయున్న ఈ పీఠ
గీతాన్ని తెలుగువాట ఆబాలగోపాలమూ వివేచించారు.
ఈ గీతాన్ని రచించిన పెద్దాడ మల్లేశకవి యెప్పటి
వాడో మనకు స్పష్టంగా తెలియదు.

ఆంధ్ర జానపదగేయ సాహిత్యంలో ఈ కథను
అగ్రస్థానం వుంది. బహుశ్యాపిల్ల వున్నా, యింత
వరకు ఈ రచన నిర్దుష్టంగా ముద్రికంకాతేను శ్రీ
సోమశేఖర శర్మగారి పరిష్కరణతో ఇది శంఖున
బోసిన తీర్థమై ఆంధ్రప్రజల కందటం ముదావహం.
గ్రంథవిషయం అలావుంచి బొబ్బిలి యుద్ధంనాటి
ఆంధ్రదేశపు పరిస్థితులను వివరించుతూ, ఫీతికా
రూపంలో శ్రీ శర్మగారు వలయించిన చరిత్ర తనంతిదా
రసన తీరమైన వచనకావ్యంగా వుంది. పీఠాధి
పీఠల పురిటి గడ్డయి కూడా అన్యైతిక కారణంగా అనా
టికే యీదేశానికి ఎట్టి గుర్తింపు పట్టినదో ఈ వివరణ వల్ల
ద్యోతమాన మాత్రం. అనంతమైన త్యాగాలతో
మహాదాంధ్రులు తిరిగి సంపాదించు కున్న ఈతరంగంలో
కూడా, గతి చరిత్రను విస్మరించి తిరిగి పాతపంథాలో
మనవారు నేడు ఆడుతున్న రాజకీయపు కోడి పంజీల
బొకడలకు ఇది చెంపపెట్టుగావుంది.

ఈ రచనలో వాడబడిన తురక మాటలన్నిటికీ
శ్రీ శర్మగారు, అర్థవివరణను సమకూర్చారు.

పరిష్కరణ విషయంలో ఒక చిన్న బాధ కను
పించుతున్నది. ఇది కథగా చెప్పటానికి వ్రాయు బసిన
రచన. గీతం విసుకెత్తికుండా మధ్యమధ్య ‘చూత్తిక’
వంటి ముచ్చటైన వచన రచన చొప్పించివుంది. వీటిని
విడిగా ముద్రించి వుంటే బాగుండేది. అలాంటి రచన
తగిలిన కొన్ని చోట్ల శ్రీశర్మగారు ఇది వచనంలావుంది
అని నూచించారు ఇంకా అలాంటి రచన చాలా
చోట్ల వున్నట్లు కనుపించుతోంది.

మరొకటి గేయంలో అక్కడక్కడ మిత్రంలా
గురితంగా నడిచే దరజాలు కొన్ని వున్నాయి. వాటిని
కూడా వివరిస్తే బాగుండేది ఇవి పాడుకునే
వారికి సంబంధించిన విషయాలు. సాహిత్యానికి సంబం
ధించినంత వరకూ శ్రీశర్మగారు దీనికి ఒక నిర్దుష్ట
రూపంయిచ్చారు.

* * *

స్నేహితుడు

కథల సంపుటి: రచన: శ్రీ అంజనేయారాయణ
స్వామి; ప్రచురణ: నవరస గ్రంథమాల, మంగళగిరి;
వెల 1-0-0

లోగడ ఒక దశలో, ఆంధ్ర కథాభివృద్ధికి ఒక
మహోన్నతిదశను అందుకున్నది. ఆనాడు కథా రచ

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే

తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొట్ల,

సమస్త చర్మవ్యాధులచేపిడింప

బడుచున్న సంతానంకోసం

ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే ప్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (హుగోజు)

గ్రంథ విమర్శనము

యితలు బహుళ సంఖ్యలో లేకపోయినా, ఉన్న కొలది మంది కథకులు, ఎంతో జాగ్రత్తగా కృషిచేసి తీర్చిదిద్ది తాము నిర్మాణంచేసే ప్రతి కథనూ ఒక సుందర శిల్పంలో రూపొందించటానికి ప్రయత్నించేవారు. అందుచేతనే వారు స్వయంగా వ్రసిద్దులు కావటమే గాక ఆంధ్రకథారచనకు భారతీయ వాఙ్మయంలోనే కాక అంతర్జాతీయ వాఙ్మయంలో కూడా విశిష్ట స్థానాన్ని సాధించగలిగారు. కాని ఇటీవల తెలువకు తున్న తెలుగుకథల ధోరణి చాలా అధోగతిగా కనుపించుతున్నది. కథకులు వందలాది సంఖ్యలో బయలుదేరారు-మంచిదే కథలుకూడా నెలనెలా వేలాది సంఖ్యలో రచింపబడుతున్నయ్యే. కాని యీ కథకులలో ఏ కొలదిమందినో మనహాయినిలే మితావారు వ్రాస్తున్నదంతా వట్టి చెత్త. అసలు కథ అనేరాన్ని ఒక శిల్పరూపంలో నిర్మాణం చేయ్యాలనే ప్రాథమిక సూత్రమే వారిదృష్టిలో వున్నట్లులేదు. తమకు తెలిసిన తెలియని విషయాలన్నిటినీ అడ్డదిడ్డంగా చర్చించుతూ

పేజీల తరబడి ఏదో చెత్త వ్రాసి దానికి కథానిక అని పేరు పెట్టడం పరిపాటి అయిపోయింది. రెండవది యువతీ యువకుల నైత్య ఫ్లాట్ ఫారం ప్రణయాన్ని ఊహించటం వివా, యీ కథకులకు యితర ప్రపంచ జ్ఞానం లేదనేది ఈనాడు గూడ్సుబళ్ళు తరబడి రవాణా అవుతున్న కథా నామక సాహిత్యపు బేళ్ళలో గమనించగలిగిన ముఖ్యవిషయం. విజానికి, అనవసరంగా పేజీలుపెంచి పాఠకుణ్ణి 'బోర్' చేసే యే రచయితా తుంతవృత్తు కాదు. ఇలాంటి బాధలతో విసుగెత్తి పోయివున్న పాఠకులకు యీ సంపుటిలోని కథలు తప్పక ఆహ్లాదజనకములు కాగలవు

ఇలాంటి బాధలు పెట్టకుండా మన్ని రక్షించి మనకు, శ్రీ వారాయణస్వామిగారికి మనం తొలుదొలగా కృతజ్ఞత తెలుపవలసి వుంది.

ఈ సంపుటిలో స్నేహితుడు, గాలిలో దీపం, వ్యత్యాసాలు, చేతులుకొలక ఆకులు, శిల్పి, కొత్త మేష, సువ్వు కాదా?, జీవకారుణ్యం, ముష్టిరకం.

గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు, విక్రేతలకు ప్రత్యేక సదుపాయములు !

మన దేశంలో గ్రంథప్రచురణ చాలా వెనుకబడివుంది. ప్రచురణసంస్థలు విరివిగా లేక చాలామంది గ్రంథకర్తలు తమ గ్రంథాలు తామే అచ్చువేసుకుని అమ్ముకుంటున్నారు. ఉన్న కొద్ది ప్రచురణసంస్థలకుకూడా విశేషలాభాలు వుండటంలేదు. ప్రచురణావకాశాలు ఇలా వుండటంచేత వైజ్ఞానిక ప్రచారంకూడా చాలా వెనుకబడిపోతున్నది.

భారతి కేవలం వైజ్ఞానిక ప్రచారానికి యేర్పడిన వ్యవస్థ. గ్రంథప్రచురణను ప్రోత్సహించే తలంపుతో, గ్రంథముల ప్రకటనలకు సంబంధించినంతవరకు తన ప్రకటనరేట్లు తగ్గించుకుని కొంత సదుపాయం చేస్తున్నది.

ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోదలచిన గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, విక్రేతలు ఈ దిగువ చిరునామాకు వ్రాసి ఈ ప్రత్యేక సదుపాయపురేట్లు వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

అడ్వర్టైజ్ మెంట్ మానేజర్, భారతి

7, తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు-1.

స్పష్టితేదా, పుణ్యాత్మకాలు అనే శీర్షికలలో 12 కథలున్నాయి.

ఈ పన్నెండు కథలలోను దేవికది ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం కలిగి ఉన్నది. రచనాశైలి మట్ట అటుంచి, ఈ కథలు తెలుగు గ్రామీణ పాఠాల సరినితినంతా అద్దంలో మోదిర చూపుతున్నాయి స్నేహితుడు అన్న కథలో గ్రామంలో ముతాలూ, అజ్ఞానం గా ఆలోచించి తిగూలు పెంచుకుని తలకాయలు సగలగొట్టకోవటానికి సిద్ధమయ్యే పద్ధతి చక్కగా వ్యక్తం చేశారు.

దీనిని వాటిరక్తాన్ని ధారపోసి మన్ని పోషించుతున్న ఎద్దులను గురించి మనం ఎప్పుడూ ఆలోచించం. పైపెద్దు అజ్ఞానకారణంగా నిష్కర్షణంగా వాటిని ఎంతో హింస పెడుతూ వుంటాం. 'నువ్వుకాదూ...' అన్న కథ చదివితే మన రాక్షసమేలితో మనకు బోధపడుతుంది.

'జీవకాగ్రణ్యం' అనే కథను గురించి వ్యాఖ్యానించుతూ, పీఠికలో శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు ఇలా వ్రాశారు:

'ఎయ్య గుణముయొక్క యర్థము బుద్ధిహినుడైన మానవునకు తెలియుటలేదు. ఒక వైపున కథేగాలకు లక్షలు వ్యయపరచుచు గోవుని విషేషము చేయలేక బుద్ధ జయంతులు చేయుచున్నట్లు, మరొక వైపున వేయి అప్పించి దానిమింజుమలే పదివేల తీసుకొని యింకనూ ఐడ్డి బాపతు వేయి రావలయునని బాకీదారును చెజిరా లకుబంపించుటలో వానికంటె సరమంత్రునుడు వాడే. బోయవాడు పట్టునుబట్టి చంపబోవుచున్నాడు. పావలాయిచ్చి దానిని వదిలించుచు. ఈ మానవుల యొక్క దయాగుణము దయాగుణముకాదు. దీనిని యాసలో 'ఓయాలి' యందురు. ఇంగ్లీషులో Whim ప్లిమ్ అందురు. మానవులకు ఏగుణమును నిజముగా లేదు. ఒకానొకగుణము విచారణాజనితిమై, సుష్టుగా మాహా కాలితో నాచరణలో బెట్టవలసినదిగాని యేదో యెప్పుడో తోచినప్పుడు చేయుటగాదు. అట్టి గుణము

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జైన్, జౌద్ధ, మిక్ బదిరి, కేదారి, అమరనాథ్, పసుపతి నాథ్ కైలాస మానససోమేశ్వరాది శ్రేణిములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. క్రొనులో 1026 పుటలు, 800 పైకులు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రు. 4/- హాస్టేజిరు. 1-10-0. శ్రీరామనామక్షేత్రము, గుంటూరు-1

లను సద్గుణములకింద లెక్క పెట్టుటకు వీలులేదు. ఈ మహావిషయ మికథాగతి తాత్పర్యము? —

'పుణ్యాత్మకాలు' అన్న చివరికథను రచయిత మరింత చిత్రంగా రూపొందించాడు. కథనంతా చెప్పి చివరినాకంతో పాతకునకు విభ్రమం కల్పించటం ఇంగులో వాడిన శిల్పం.

కథా నిర్మాణంలోనూ, భాషాచాలనంలోనూ కూడా రచయిత యీ కథలలో ఎంతో చాకచక్యం చూపించారు.

జలపాతం

కథాసంపుటి; రచన: శ్రీ పులిపాక జగన్నాథ రావు; ప్రచురణ: జోత్సన సమితి, గుంటూరు వెల 0-4-0.

రచయితకు "ఉజ్వల భావుక" "దార్శనిక కథక, ఇత్యాది బిగులున్నట్లు ఉద్దేశించాడు "దార్శనిక కథక" అంటే యేమిటో మనకు సరిగా బోధపడకుండా వున్నా, అనేదో గొప్ప సంగతి అయివుండవచ్చు. అలాంటి గొప్ప విషయమేదీ ఈ కథలలో కనుపించకపోవటం ఆశ్చర్యజనకమైన విషయం. రచయితలో స్వాతిర్గర్భిత్వం ప్రతిభిలేదు. పదమాటలు చేప్పేకంటే, 'ఎడారి జీవితం' అనే కీర్తికతో రచయిత వ్రాసిన ఈ పది సంక్తుల కథను ఉద్దహరించితే, మన కథాసాహిత్యానికి పట్టిన దుర్గతి యేమిటో పాతకులకే సులభంగా బోధపడుతుంది:

'ఎక్కడో చూచినా కనుమాపు మేరలో ఇసుక. ఇసుక తుపానులు!! కణకణలాడుతూ, నిప్పులు గ్రక్కేయొండ!!! ఎడారి సంస్కారం ఎడారి సంగీతం లాగా ఉంటుంది. ఎక్కడో ఓయానిస్సు తిప్పు దప్పికకు నీగు దొరకదు. ఒం టెనుకోసి దాని పాటలోని నీగు త్రాగవలసిన దుర్గతి ఓదుర్చినా దర్శితికరంగా వాటిల్లుతుంది. ఎండమావులు తిరచుగా తిరిగి సాక్షాత్కరిస్తాయి. సితారా తీసి, నాదంతో గాత్రం జరిగిలిపలే గొంతు పెల్లుబికి పలుకదు. జీవనతార మెరయని బ్రతుకు. జీవన స్రవంతి లేక సుందరస్వప్నాలు కల అవుతవి. బతువు బ్రతుకు మిగులుతుంది!'

ఇది మొత్తం కథ—దీనిపై ఇక వ్యాఖ్యానం అనవసరం.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

1630/7

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

నవంబరు 1956

సంపుటము 33 :

సంచిక 11

విడివత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

నవంబరు 1956

ఆహ్వానము	శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు ...	1
కలంపోటు	శ్రీ కొవ్వడి రామం ...	3
స్వర్ణయుగము	కీ. శే. కా. నాగేశ్వరరావు పంతులు ...	8
ఆంధ్రజానపద గేయ		
సాహిత్యము	శ్రీ బి. రామరాజు ...	12
విశాలాంధ్రము	శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని ...	19
ఆంధ్రరాజధానులు	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి ...	23
మననాకా నిర్మాణకళ	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి ...	33
విచిత్రజీవులు	హిత శ్రీ ...	37
విజయవాడ రైల్వేడివిజన్ 'చక్రధర్'	... 60	60
విద్యాజగన్నాథులు	శ్రీ జమ్మలమడుక మాధవరామశర్మ ...	63
రాయసామాజ్యము :		
హిందూసంస్కృతి	శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య ...	66
విగ్రహవ్యావర్తన	శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు ...	76
ఆంధ్రపురోగమనంద్వితీయ		
పంచవర్షప్రణాళిక	శ్రీ పి. వి. ప్రపాదరావు ...	78
కొత్తగడ్డ	చంద్రమౌళి ...	84
ఆంధ్రదేశ సహజసంపదలు	టి. ఆర్. లక్ష్మణన్ ...	90
కలగూరగంప	... 94	94
గ్రంథ విమర్శనము	... 97	97

త్రి వర్ణ చిత్ర ము

“మడినీళ్లు” — చిత్రకారుడు : శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి.

గత ఆగస్టుమాసంలో గుంటూరులో జరిగిన ఆంధ్రచిత్రకళాపరిషత్ ప్రదర్శనంలో ప్రథమ చిత్రంగా ఎన్నికై గవర్నర్ త్రివేదీ స్వర్ణపతకాన్ని అందుకున్న చిత్రం.

పేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంజెక్షన్లు అవసరం
లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

**ప్రమాద రక్షణకు
ప్రశస్తమైనది
భీమా**

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ తుణుం ఎలా
ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం
* నౌక * ఫయిటింగ్ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు
మాతో సంప్రతించండి;

**యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్
జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ
లిమిటెడ్,**

“యునైటెడ్ ఇండియా లైఫ్ బిల్డింగ్స్”
ఎస్ స్టేట్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: “UNIGEN”

బ్రాంచీలు :

బొంబాయి - కలకత్తా - కొలంబో - సింగపూరు - విజయవాడ -
దిల్లీ - పాట్నా - లక్నో - బెంగళూరు - కోయంబత్తూరు.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4 వ కవరు పేజీ కాజువల్ కంట్రాక్టు

2 లేక 3 రంకులు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 వ కవరు పేజీ

ఒకే (నలుపు) రంకు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

అర్థ పేజీ 35/- 30/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సం||నకు వరుసగా 12 ప్రకటనలు చేయు
వారికే కంట్రాక్టు రేట్లు వర్తిండును.

కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొద
లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచికే
లేపకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

జీవా అదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి. భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాదులచే పీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం||రం)

ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో

ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

“మీకు నేడే వ్రాయండి”

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

ఆ హ్వో న ము

శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు

శ్రీమదఖండాంధ్రమహీ
స్వామిని! త్రైలోకీకంఠ జయరావమధు
శ్రీ మంజులక్ష్మీర్తివతా
కా! మంగళములు, జనని! నవాభ్యుదయమునకా !

తొలి నమస్కారంబు తెలుగుమేధాదీ ప్తి
బ్రహ్మమూర్తికి యాజ్ఞావల్క్య ఋషికి
యాజుషీకల్ప సూత్రార్థభారతికి యా
పస్తంభ మానికి ప్రణతిశతము
కర్మసిద్ధాంత ముఖ్యమతి కుమారిల
భట్టలకు పదాభివందనములు
అభివాదనములు బ్రహ్మవిదగ్రగణ్యులు
స్వామి విద్యారణ్య శంకరులకు
పూర్వమహదాంధ్ర దేవతా పురుషులార !
ఆంధ్రఖండముల్ సంయుక్తమైనవేళ
తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు !
దీవనములిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకును !

జయజయ! మగధదేశ విజయ! త్రైలింగ
చక్రి! కాకుళపతి! జయము జయము
జయజయ! నహపాన సారాష్ట్రమాళిదే
శనిహితపాదాబ్జ! జయము జయము
జయజయ! శ్రీ హర్ష చతురంగబల చతు
స్సాగరవేలాభ! జయము జయము
జయజయ దక్షిణాళా సార్వభౌమ! వి
జయనగరాంధేశ జయము జయము
జయము జయము! పూర్వాంధ్ర రాజన్యలార !
ఆంధ్ర ఖండముల్ సంయుక్తమైనవేళ
తిరిగి వేంచేయుడయ్య మీ తెనుగుధరకు !
దీవనములిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకు ॥

భా ర తి

'పైశాచి'రూప పూర్వాంధ్రభాషాబ్రహ్మ
 ఆంధ్రరత్నంబు గుణాధ్యనుకవి
 ఆంధ్రహృదయ కరుణార్ద్రతానంస్కృతి
 కృతకీర్తి భవభూతిగీస్సన్వయాపి
 ఆంధ్రసాహిత్య భావాంతర రసవేది
 ప్రభిత జగన్నాథపండితుండు
 ఆంధ్రనంగీతవిద్యాపూర్ణపుంవపు
 రాధ్యసరస్వతి త్యాగరాజు
 మాపురాంధ్ర సాహిత్యసమాష్టులార !
 ఆంధ్రఖండముల్ సంయుక్తమైనవేళ
 తిరిగి వేంచేయుషయ్య మీ తెనుగుధరకు !
 దీవనము లిండు ఆంధ్రజ్యోతిస్సునకును !

శ్రీదములై కవిత్వగన
 కీతులకుఁ దొలిబీజమూర్తులై
 వేదపు క్రొంజిపుష్ప ప్రభ
 వించిన దివ్యమహాశృంగీర మ
 ర్యాదను స్వీకరించిన మ
 హాత్ములు—ఆంధ్రకవిత్వయంబు వి
 ద్యాదయితుల్ ప్రమాణ కవి
 తాత్ములు—మాకు ప్రసన్నులయ్యెడి !

ఐత రేయ బ్రాహ్మణంబు శాంఖ్యాయంబు
 లాశ్వలాయనమండలములతోడ
 శైత్తిరీయశతపథములు వాజసనేయ
 కణ్వశాఖావిభాగములతోడ
 తాండ్యవద్వింశ విధానవంశాదులు
 ద్రాహ్యయణాది సూత్రములతోడ
 వ్యాకరణనిరుక్త జ్యోతిషకల్ప శి
 త్తాఛందసులప్రాతి శాఖ్యములుగ
 ఋగ్యజుస్సామములు సన్నిహితములగుచు
 తా మహాంధ్రప్రదేశ్శావతరణవేళ
 మంగళాశిష ప్రారంభ మహాములగుత!!
 “స్వస్తి సర్వసన్మంగళావాప్తిరస్తు !!

కలం పోలు

శ్రీ కొవ్వడి రామం

66

“ఊరెయ్యడి”

“చీపురుపల్లి”

“షేరో?”

“నూరన”

“ఇంటి షేర్”

“అడిదమువార్”

“నూ రాజు?”

“విజయరామ మహారాజు”

“అతిథేమి సరసుడా?”

“భోజుడయా”

“తమలేనా నూరకవి గారు. ఈ రోజు చాలా సుదినం. ఇదివరకు మీ పేరు వినడమేగాని మీ దర్శన భాగ్యం కలగడంలేదు. ఇదంతా ఒకపద్యం వరసలో ఉన్నట్టుంది.

నూరన : మీరు ఊరెయ్యడి అని గ్రాంథికంలో ప్రశ్నించేరు గనుక, నేను కూడా పవ్యపాదాల్లో నే జవాబిచ్చేను.

భుక్త : అగ్రహారం భుక్తలంబాబూ! పంజీండు కోడం. తినడం, వేసంముక్కలు వల్లించుకోడమేగాని మాకు కవిత్వాలూ కావ్యాలు తెలియవు. అయితే యిదేం పద్యంబాబూ!

నూరకవి : పై సంభాషణ ఓ కందనద్యంలో నడిచింది.

భుక్త : చాలాసంతోషం! చీపురుపల్లిలో మా దూనికృష్ణుడు చదువుతున్నాడా?

నూరకవి : దూని కృష్ణుండు చదువంటే దుఃఖపడును.

భుక్త : బాబూ! ఆ మురపాకవా రబ్బాయో?

నూరకవి : ధీరుడైనైవు మురపాక నూర, సుకవి.

భుక్త : బాబూ! తెలిసో తెలియకో మీతో స్వచ్ఛంగా మాటాడుదామని ఊరెయ్యడి అని అడిగేను. అంతమాత్రాన మీ రిలా పద్యాల వర్ణాలు వరిపిస్తే అర్థంచేసుకోడానికి నాతరమా! తమ రెక్కడినుండి దయచేస్తున్నారో చెప్పండి బాబూ!

నూరన : విజయనగరంనుంచి వస్తున్నాను.

భుక్త : ఏమిటిబాబూ-అక్కడి విశేషాలు?

నూరన : చాలా వున్నాయి. మొన్న విజయ దశమినాడు అక్కడ కోటకట్టడానికి శంకుస్థాపన చేసేడు. చుట్టుప్రక్కలున్న మన్నెదొరలలో చాలా మందిని ప్రభువువారు యుద్ధంచేసి లోబగ్గుకున్నారు. ఆంధ్రజమిందారు మొనలైనవారు శ్రీవారి సఖ్యాన్ని అర్థించేరు. అంచేత వారికి “మన్నెసుల్తాన్” అనే బిరుదాన్ని శంకరపీఠాధిపతులైన జగద్గురు సత్యజ్ఞానానంద స్వామిలవారు ప్రసాదించేరు.

భుక్త : చాలా సంతోషం బాబూ! కాని మహారాజుగారికి సాయబుకీ మగ్గ వ్యవహారం కొంత చెడిందని అనుకుంటున్నారు. అదెంతమట్టుకు నిజం బాబూ!

నూరన : మన కెందుకయ్య రాజకీయాలు?

* * * *

కాలచక్రం పరిభ్రమించింది. 1712 వ సంవత్సరంలో విజయదశమినాడు శంకుస్థాపనచేసిన కోట “ఇంతింతై మరియుతయై మరియు దానంతై సభో వీధిపై అంతైన”వామనుని చందాన శోభాయమానంగా తయారయింది. అతి విశాలమైన ప్రాకారం, సర్వాంగ సుందరమైన మోతీమహాలు, దానికి ముందుగా కట్టబడిన నగారాఖానా, అన్నీ ఎంతో దివ్యంగా వున్నాయి. విజయనగరరాజులు ఉపయోగించే కవ చాలతోనూ, బాకులతోనూ, డాలులతోనూ ఆయుధాగారం నిండిపోయింది. ఒకనాటిరాత్రి శ్రీవారు ఏ కొంతంగా ఆలోచనా మందిరంలో కూర్చున్నారు

వారి ఆసనానికి ముందున్న స్ఫటికశిలాఫలకంపైన వీవో తాళప్రతాలు కనబడుతున్నాయి. శ్రీవారి దృష్టులు ఒకసారి ఆ తాళప్రతావీధి మరొకసారి ఎదురుగా వున్న సింహద్వారంవైపు ప్రసరిస్తున్నాయి.

అప్పుడే ఆ రాత్రి పన్నెండు గంటల సగారా ఆగింది. నిద్రాడేవి ప్రజలందరినీ స్వప్నలోకంలోకి తీసుకుపోయింది. కోటలో మాత్రం అక్కడక్కడా 'పారాహుసార్' అనే కేకలు విసబడుతున్నాయి. మేలిముసుగు వేసుకున్న ఒక వ్యక్తి స్వార్థచేస్తూ రెండవ దేవిదీవరకూ వచ్చేడు. పారా సిహాయికి అతనేవో ఒక ఆజ్ఞాప్రతం చూపించి త్వరితగతినీయింకా ముందుకు సాగిపోయేడు. తూణంలోనే గుఱ్ఱుందిగి నిశ్శబ్దంగా మేడమెట్లెక్కి ప్రభువువారి సన్నిధిని తలవంచి, చేతులు జోడించి పక్కగా నిలబడ్డాడు. అతని హావభావ విలాసాలను సుళువుగా పోల్చుకోడానికి వీలులేకుండావుంది. రహస్యమైన రాజకీయ వ్యవహారాలలో నిమగ్నుడైన వ్యక్తిలా కనబడుతున్నాడు. మాటలతో పరిస్థితిని చెప్పలేక, తను రహస్యంగా దాచియుంచిన ఒకజాబును విలసవారి కందించేడు. మహారాజులుంగా రా లేఖను చిత్రించి కొంతసేపు దీర్ఘాలోచనలో ముగిసిపోయేడు.

రాజు : ఈ బాదుల్లాఖాన్ యెవడయ్యా ?

ముసుగుమనిషి : చిత్రం ! మనవి చేసుకుంటున్నాను. స్న 1166 వ ఫసలి, 1746 సం॥ లో జఫరల్లీకి అనువజుగా యితనిని నిజాము శ్రీకావళం సర్కారుకు వమాజుచేసేడు- మనిషి చాలాకృతుడు- జమాబందీలోగాని పేష్కావ్ వసూలు చేయుడంలోగాని రవంతయినా అనుభవంలేదు- ఉర్దూదదవడం, రాయడంరాదు- తెలుగు తెలియదు. జోరీగలు ముసరిన గొడ్డులాగుంటాడు-

రాజు: మన ద్విభాషి జరిగిన సంగతంతా చెప్పలేమా!

ముసుగుమనిషి: మనద్విభాషి ఉన్న సంగతులన్నీ పూసగ్రచ్చినట్లు చెప్పేడు. అసంగతులన్నీ వింటే ఉక్కుకన్నా కఠినమైన గుండె అయినా నీటికన్న పల్లగా ద్రవించి ప్రసించివుండును-మూడు సంవత్సరాలు వర్షాల పూర్తిగా ఎత్తికట్టేసేయని, దేశంలో

తామదేవత తాంశనం చేస్తోందని, యిటువంటి పరిస్థితులలో ప్రస్తుతం వున్న పేష్కావ్ చెల్లించడమే కష్టంగా వుంటే దాన్ని గెంకింతలు చేయడం కేవలం అన్యాయమని మన ద్విభాషి యెన్నోవిధాల నచ్చుచెప్పేడు. కాని లాభం లేకపోయింద-

రాజు: అసలు సంగతి కనిపెట్టావా!

ముసుగుమనిషి: విలసవారే నెలవిగూర్చి.

రాజు: జఫరల్లీ వున్న దగ్గర్నుంచి వాళ్ళకి మనకి వ్యవహారం గగుర్తూనే వుంది - శ్రేంచి నేనాని బుస్సీకి మనయవల ఎక్కువ మోజుగా వుందని మన చుట్టూప్రక్క వున్న మున్నెదొరలసహాయంతోనూ, బుస్సీ ప్రొద్దుబంతోనూ, నిజాము మీదికే ఎదుగుతున్నతా మేమో ఆన్నభయం వాళ్ళింపరికీ వున్నది. అందుచేత మన విశ్వగ్రంథాల చాలాభాగం సజరానాల మూలంగాను పేష్కావ్ మూలంగానూ రాబట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నాను- ఇంకేకాదు- కొంతమంది నిజాము మనుషులు మానునేమిటతో పల్లెలలో ప్రవేశించి మన చహరాలు తీస్తున్నారు- మన హవల్దారు భీమసింగు ఆ బాపగు మనుష్యుల్నిద్దరిని అప్పుడే పట్టుకున్నాడు- దానికి సంబంధించిన కౌగితాళే ఆ బల్లమీద వున్నాయి-

ముసుగు మనిషి : అయితే యిది రాజకీయపుటే !

రాజు : అందుకభ్యంతరమా ?

ముసుగు మనిషి : విలే యిగ్నప్డేమిటి బాబూ కర్తవ్యం ?

రాజు : కర్తవ్యానికేముంది ? సాను దానభేద దండోపాయాలు ఉండనే వున్నాయికదూ !

ముసుగుమనిషి: సామానికి లాంగ్ గ్రహాలా అవి?

రాజు: అయితే దండానికి లాంగుతాయి- 'దండం దశగుణంభవేత్' !

ముసుగుమనిషి: ముసుగుతీసి బాకు చూసిస్తూ వికటాట్టహాసం చేస్తాడు- 'రామరాజ్ ! ఈడు జఫరల్లీ, కాదు-బాదుల్లాఖాన్-ఈడంటే పిట్టలు నీళ్లుతాగవ్- నీదండం-గిండం యిక్కడ పనికిరాదు ఈ బాకు నీ రక్తాన్ని రుచిచూసివుండును-కాని మా బాదుల్లాయుద్ధంలో నీ తలకాయ యెగరగొట్టి నిజాముప్రభువుకి సజరానాగా ఇస్తానన్నాడు. అందుచేత తిరిగి బాకు

ఒరలోకి దిగుతోంది" అని ఆ ముసుగుమనిషి అనిశి రాత్రి మాయమైపోయాడు.

విజయరామరాజు గారు దిగ్భ్రమ చెందేడు-ఆయన కళ్ళ నే ఆయన నమ్మలేకపోయాడు-ఎంతమోసంజరిగింది? చాడని వేషంలో పరాయివాడు తన కళ్ళలోనే గుమ్ముకొట్టేడు- గుట్టు తీసుకుని పారిపోయాడు- ఇంతలో, తను అంతవరకు ఎగురుచూస్తున్న బద్దన్న వచ్చేడు.

రాజు : ఎవరది ? బద్దన్నా !

బద్దన్న : చిత్తంపథూ !

రాజు : (గంభీరంగా) ఏమిటి విశేషాలు ?

బద్దన్న : ప్రభువులకి తెలియని విశేషాలేమిటి వున్నాయో బాబూ ! నా కన్నముందర వావేషంలో పగవాడి దూతి తమతోనే పరిహాసం చేసేడు. శ్రీకాకుళంలో యొక్కడచూసినా సాయబుల యుద్ధసన్నాహాలే కనిపిస్తున్నాయి. పరిస్థితి ప్రతిమించి రాగాన పడింది.

రాజు : సరే నువ్వెళ్లు !

మర్నాడు మచ్చకొండమీసనుంచి ఉదయ భానుడు తొంగిమాస్తున్నాడు అయ్యోకోనేటికి నీళ్లకు వచ్చిన అమృతకల్లు గతిరాత్రి కోటలో జరిగిన గలాటాగురించి కథలు గాథలుగా చెప్పకుంటున్నాడు. బొంకుల దిబ్బమీదనన్న బండివాడి మొదలు రాజ మహాలులో పనిచేసే ఉన్నతోద్యోగివరకు విజయ నగర రాజ్యానికి సంబంధించిన రాజకీయాలనే ముచ్చటించుకుంటున్నారు.

* * *

ఒకడు : బాబూ నిజమేనా !

కెండవవారు : ఇలాంటిని నిజం గాక అబద్ధమా తాయండీ ! ఉరంతా కోడై కూస్తూవుంటే యింకా నమ్మకుంటావేమయ్యా ! అసలు ప్రభువువారే రణస్థలంనుంచి తిరోగమిస్తున్నాడు.

ఇంకొకరు : ఎంత దుర్దినం !

ఒకరు : మెల్లిగా అంటావేమిటి ! ఊయంతో పాటు యింకా ఆరిష్టం. ఈ ప్రాంతాలలోకల్లా చెప్పగలిగిన మొసగాడు మన రాజుగారే. ఆయనే తలవంచితే యిక బాదుల్లకు పట్టపగ్గాలుంటాయా !

ఇంకొకరు : అవిగో ! అని మన సర్దార్ల గుడ్డాల లాగ వున్నాయి. వాటి వెనక ప్రభువువారూ కూడా వున్నట్టున్నారు.

ఉదయం పది గంటలసమయం. ఎవ్వరి ముఖానా కత్తివేస్తే నెత్తురులేదు. గోడమీస చిత్తరువులలాగ నేవకులు రాజబంధువులు, ఉద్యోగులు నిశ్శబ్దంగా వున్నారు: ప్రభువులు నెమ్మదిగా మెట్లెక్కి రాజ మహాలు ప్రవేశించేరు. వందిమాగధులు లాంఛన ప్రకారం జయవిజయభవ, దిగ్విజయభవ, మన్నెసుల్తాన్ అని యేమేమో చెప్పబోతున్నారు: రాజుగారు పట్ల పటపట కొరికివారివైపు ఎర్రగా చూసేరు. ఏదో ఎట్టిగా చెప్పాడనుకుంటున్నాడు కాని, ఆయన్నా వేళించిన ఆగ్రహం ఆ మాటను పైకి రానీయలేదు: 'హు' అనే సింహ గర్జన వంటి కఠోర గంభీరమైన ధ్వని ఆయన గళం లోనుంచి వెలువడింది: సభ్యులంతా భయకంపితులైనారు. ఆయన అనుచరవర్గం అంతా గడ్గడలాడి బోతున్నారు- ఎవరేం చేయాలో ఎవరికి తెలియకుండా పోయింది- ఆ సమయం ఒక మూల కూర్చున్న నూరకవి కొంచెం ముంగుకు వచ్చేడు. ఆ క్రొవ్వాడి కోర మీసం, విశాలమైన ఫాలభాగం, ఒరలోని గంటం ఒక నైపు రాజ తీవని మరొక నైపు పాండిత్య ప్రతిభనూ ప్రదర్శిస్తున్నాయి- నూరకవి సభ్యుల హృదయాలకి ముళ్ళకన్నావాడిగా గ్రుచ్చుకునేట్లుగా —

గీ. మెత్తినెట్టి యరటాకు మీదగాక
మంటమీదను చెల్లునే ముంటవాడి
బీసలెనట్టి సరదార్ల మీదగాక
కలదె క్రొవ్వాడి బాదుల్లఖానుమీద ?

సీ. గరిడీలలో పల గంతు వేయటకేమి
ఈ పెబట్టి యరిపై దాటవలెను
సాగనుగ మొలక త్రి బిగియ జెప్పటకేమి
నెఱవక నైరుల నఱవలెను
మాటి మాటికి పెద్ద మాటలాడుటకేమి
యదలించి రిపుల జెండాడవలెను
ఊమ్మున నెఱుగంధమ్ము బూయటకేమి
గాయంపు నెత్తురులో గ్రమ్మువలెను

గీ. గాని లేకున్న సత్కిర్తి కాంతిగలదె ?
పూసపాటి కులాంభోధి పూర్ణసోమ
సమర జయభీమ గజపతి సార్వభౌమ
విమల సద్గుణధామ శ్రీ విజయరామ !

ఆ పద్యాలు సభ్యుల చెవుల్లో పిడుగులు పడ్డట్టుగా పడ్డాయి- అనంత శిరస్కులైన భటులందరూ కత్తులూ, యీటెలూ సద్గుణోపం ప్రారంభించేరు- ఉత్తర తుణులూ ఏం జరిగేదీ సరమేశ్వరుణికి, భావి కాలానికి మాత్రమే తెలుసును- రాజుగారి ఉన్నీపం స్వేద బిందువులతో చెమ్మగిల్లింది- చెక్కిళ్లు కెంపు బారేయి- కళ్ళు అగ్నివర్షం కురిసినట్లుగా ఉన్నాయి- 'అవధాన్' అని ఉటుము ఉటిమినట్టుగా కేకపెట్టేరు- ఆ గర్జనతో కోటంతా దద్దరిల్లిపోయింది- 'విజయమో వీరస్వర్గమో, మళ్ళండ్రి రణస్థలానికి' అనే గంభీర వాక్కులు శ్రీ వారి గళ సీమనుండి వెలువడ్డాయి- ఒక్క తుణులూ నేనాహిని పట్ట పగ్గాలు లేకుండా రణస్థలం వైపు నడిచింది. నగరా ఖానాలో జయభేరి మారు మ్రోగింది. సభ్యులంతా నూరకవి వేపు తెల్లబోయి చూసేరు. అతనిది సాహస కృత్యమని, రాజును నిండుసభలో గర్వించడం అనుచిత కౌర్యమని కొందరు విమర్శించేరు. కత్తిపోటు కన్న కలంపోటు బలీయమయినదని నూరకవి యీ నాటికి నిరూపింప గలిగేడని మరికొందరు మెచ్చుకున్నారు. లోకంలో అనేక రకాల భావాలు గలవాళ్ళుంటారు. వాళ్ళందరినీ మెప్పించడం యెవరి తరం? నూరకవి మారు మాటాడలేదు. శ్రీ వారు యుద్ధధూమికి తిరలి పిళ్ళెగానే మానముద్ర అతని ముఖాన ఆవరించింది. ప్రభువుల జయస్థితికోసం తన యిష్టదైవమైన రామ చంద్రమూర్తిని ప్రార్థిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు.

వారంరోజులు కాలగర్భంలో లీనమయిపోయేయ్యే రణస్థలంనుంచి వచ్చే వార్తలకోసం ప్రజలంతా ఉబ్బిల్లారుతున్నారు. ఏతుణంలో ఏం సంభవిస్తుందోననీ ప్రముఖులైన రాజోద్యోగులందరూ ఎక్కువ ఆసక్తితో పరిస్థితి గమనిస్తున్నారు. ఆనాటి మధ్యాహ్నం రెండు బాకుల చిహ్నంగాల విజయనగర రాజుల పతాకాన్ని విజయనూచకం గా ఎగురవేస్తూ ప్రతీహారి తొందరగా సింహద్వారంవైపు వస్తున్నాడు. అతని ముందసీతం, ఉత్సాహ, పరివృతమైన ముఖం విజయవార్తను అతని కన్నముందే చెప్తున్నాయి:

నాటిసాయంకాలం శ్రీ వారు బాదుల్లాఖానుపైన సాధించిన విజయాన్ని అభివందించడానికి గాను ప్రత్యేకమైన సభ ఏర్పాటు చేయబడింది. సభకు పుర ప్రముఖులు, పండితులు, రాజోద్యోగులు మొదలైనవారంతా వచ్చేరు - రంగవల్లికతో,

ఆకుపచ్చని తోరణములతో, సువాసికల మంగళ హారతులతో, శ్రావ్యమైన మంగళవాయుద్యాలతో సభానుందిరం విజయశ్రీకి ఆలవాలమైవుంది- శ్రీ విజయరామ మహారాజులుంగాను సింహాసనాన్ని అధిష్టించేరు- ఆంధ్ర మొదలైన మన్నెజమీల ఆధిపతులు ప్రభువు సన్నిధిని ఉచితానవాలలో ఆసీను లయ్యేరు- దర్బారులోని సంస్కృతి పండితులు శ్రీ వారికి గీర్వాణభాషలో సన్మానపత్రం సమర్పించారు.

అసంతరం ప్రభువువారు లేచి యీ విధంగా ప్రసంగించేరు- "మీరందరూ మా రాజవంశీయుల యడల చూపిన ఆదరభావానికి చాలాసంతోషం- ఇది కేవలం నేను వ్యక్తిగతంగా సాధించిన విజయం మాత్రమే గాదు- ఇది ధర్మం అధర్మంలైన సాధించిన విజయం; విజ్ఞత మూర్ఖత్వంలైన సాధించిన విజయం; పౌరుషం దురహంకారంలైన సాధించిన విజయం; నేకాన్ని కి రాతులైన గుడ్డ ప్రభువుల బారినండి తప్పించే ప్రయత్నంలో మన నేనానాహిని కృశికృశ్యురాలయింది- కాని ఆ నేనానాహినికే నీవం పోసి ఆపశ్చమయంలో దిక్కుదోర్చిని చూపించిన చుహా మహుడు, మీలో నే సీరాసంబరముగా ఆహూల కూర్చున్నాడు- ఆనాటి నూరకవి వాక్కులే బాదుల్లాఖానుని ఓడించడానికి నిశితమైన శంఖంలా కోటి శెల్లు ఎక్కువగా పనిచేశాయి. మొదట నేను కత్తిపోటుతో సాధించలేని విజయం నూరకవి కలంపోటు మాటలగా సాధించ గలిగేడు- నేను విజయశ్రీని సేపట్టడానికి కారకుడు ఆ నూరకవి. కనుక ఆయన యీ లగ్నాసనాన్ని ఆలంకరించాలి" అని ప్రభువులు తిరిగి సింహాసనంమీద కూర్చున్నారు- నూరకవి చిగుసవుతో లేచి

శా|| ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిం
డెన్ నీ ప్రళంసల్ గురల్
బల్లాం బొడిపించి మున్నుని యర
బాపెక్కి పైకొందు బా
దుల్లాఖానుని బారదొలితివి నీ
దోళ్ళ కి నూబాలకున్
మళ్ళింపం దరమానె శ్రీ విజయ గా
మా మండలాధీశ్వరా!

అని ప్రభువును ఆశీర్వదించాడు. దర్బారు గాయకుల శ్రవణపేయమైన వీణావాద్యంతో నాటి సభ జయ ప్రదంగా ముగిసింది.

పిరిసా

ద్విభాషా
బొంబాయి

శ్రీకాకుళం

విశాఖపట్టణం

రాజమండ్రి

పుగలూరు

కృష్ణా

గుంటూరు

కర్నూలు

మహబూబనగరం

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

కర్నూలు

బంగాళా ఖాతము

అంతర్గతము

దేశము: 1,10,000 చ.మై
జనాభా: 3,22,00,000
జిల్లాలు: 20.

స్వర్ణయుగము

కీ॥ శే॥ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

దక్షిణ హిందూస్థానమునందు రాయల రాజ్యకాలము సకలవిధములను ప్రజా జీవనమునందు జ్ఞానకాంతులను ప్రసరింపజేసినది. సాహిత్య నిర్మాణములు ప్రాచీనాచారసంప్రదాయ పాశబంధముల నతిక్రమించి నూతనమార్గముల నవసాదించినవి. ప్రజల సాహసకార్యములకు రణరంగములు సాధనములైనవి దిగ్విజయములు దేవాలయ మందిర గోపురాది నిర్మాణములకును విజయసంకీర్తనములకును సాధనములైనవి. జలాశయము లూసరక్షేత్రములను సుక్షేత్రములను జేసినవి. దేశమునందంతటను శృంగార వీర భక్తిరసములు తాండవమాడి సవీన కావ్యనిర్మాణము లుద్భవించినవి. శాంతియుతమైన సామ్రాజ్యమునందు లలిత కళలు, ధర్మమీమాంసలు, విద్యాగోష్ఠులు, మతములు, ఆశ్రమములు ప్రబలినవి. సామ్రాజ్యమునందంతటను సప్తసంతానములు శరపరంపరలను ప్రసరించినవి. ఆ మహోత్సవసమయమునందాంధ్రహృదయమునందు ప్రాశస్త్యము తాండవమాడినది.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు ఖేత్రధర్మమునందువలెను మానవధర్మమునందును ధర్మరాధనమును చేయుటకు సమకట్టిన విధమును నిష్ఠుచిత్రియ కావ్యార్థము పరిస్ఫుటము చేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు స్థాపింప సమకట్టిన సత్యధర్మము వర్తమాన యుగమునందు నూతన దేశకాలావరణములందు ప్రపంచమునందంతటను మహాపరివర్తనమును గలుగజేయుచున్నది. శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు స్థాపించిన స్వాతంత్ర్యధ్వజము వర్తమానయుగమునందు పునరుద్ధరణ మగుచున్నది. స్వాతంత్ర్యధ్వజోద్ధరణమున కా కాలమునందువలెను వర్తమాన కాలమునందును స్వాతంత్ర్యప్రియులైన వీరులు, ధీరులు, కవులు, గాయకులు, కళోపాసకులు సాధకులుగ నున్నారు. ఆ కాలమునకును నేటికిని సాధనములు పేరైనను మానవ ధర్మాభ్యుదయము సాధ్యము, సమానము.

ఆంధ్రోద్యమసారథి దేశోద్ధారకుడు

మా దత్త

విశాలాంధ్రము

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని

మ॥ చిరవాంఛా పరిపూర్తి నేటికి లభించెన్ దెల్లు మాగాణి సో
దరు లేకంబు రాత్నభాగముల చింతల్మాని, యిందన్క నం
దరు మాతృప్రియ పాదపూజ నొక చెంతజేయు భాగ్యంబు చే
కురదయ్యెన్ గద? యింక శ్రేయములు గల్గున్ దల్లి మాశీస్సుచే.

సీ॥ గోదావరీ పావనోదకమ్ముల మున్ది
యనఘు మార్కండేయు నంధ్రుల కెఱిగి
యావలఁ గృష్ణామహాంబువులం దోగి
దూర్గామహాదేవి దోయిలించి
యావెన్క నోరుగల్గిరి విశుతుఁడైన
శ్రీరామచంద్రుని సేవనలిపి
తరువాతఁ దంగభద్ర జలమ్ము సేవించి
హంపీ విరూపాక్షు నాశ్రయించి

గీ॥ విదఁ జిల్లర దేవుళ్ళ పీఠములకు
శిరమునంచి నమస్కృతు లేసికొనుచు
నేటి కొక సుస్థిరంబైన నిలయమునకుఁ
దరివచ్చిన యాంధ్రమాతకు ! జొహారు !

మ॥ జనమాన్యత్వముగన్న బౌద్ధమతమున్ సాధించి సంస్కార మొ
య్యనఁ గావించిన దాంధ్రుఁడే కద ! న్వరాజ్యం బబ్బ నత్యాగ్రహం
బున వెన్జూపని దాంధ్రుఁడేకద ! జయంబున్ గాంచె నిప్పట్ల నా
తని సంస్కారమె రిత్తవోవునె పనిత్రంబైన సిద్ధాంతముల్.

మ॥ ఇలు జూడఁవలెనన్నచో మొదటఁ దా మిల్లాలి నీక్షింపఁగా
వలెనంచున్ మన పెద్దలందరు సుమీ! వారింపు మున్ముందుగాఁ
దలిరుం బోడుల కష్టనష్టములు మీదన్ దామె సిద్ధించు నీ
కలఘు ప్రాభవ భోగభాగ్యము లవశ్యం బాంధ్ర ! మేల్కొంచుమా !

వి శా లా ం ద్ర ము

మ॥ తెలుగుండల్లికి నన్నపూర్ణయను పేర్దీపించె నీ ఖ్యాతి యన్యులకున్ లేదులవమ్ము, దాని కిక ముందున్ లోలులేకుండఁ బుష్కలపకా రీతిని సర్వవస్తువులతో సాధించి భాండరముల్ నిలువన్ జేయుము నీ నదీ జలములే నిత్యంబు తోడయ్యెడిన్.

మ॥ ఒకనాఁ డాంధ్రుని కీర్తి సారభము సర్వోర్విజనాహ్లాదియై కకుబాతంబులనిండ నిండినది; సంకల్పించి పూర్వోన్నతిన్ బ్రకటింపన్ వలె నేడుగూడ మన సౌభాగ్యంబహో మార్గ దర్శకమై తక్కిన భారతంబునకు నాపాదించుఁ గల్యాణముల్.

సీ॥ చిన్నకుట్టుని రాజ శీర్షావతంసుగాఁ
బెంచిన తిమ్మర్పు ప్రేమగుణము
మనుమసిద్ధి నృపాలు మనుషఁగాఁజని సిద్ధి
గాంచిన తిక్కన్న కౌశలంబు
బంధనంబునబడ్డ ప్రభువును విడిపించు
కొన్న యుగంధరు నన్ను గడలు
అపచార మొనరింప నాత్మీయుఁడనుకోక
దండించు మాదన్న ధర్మసరత

గీ॥ సప్త సంతానములచేఁ బ్రశస్తిగాంచి
వరలిన షరాతనామాత్య వైభవములు
మరల మనమంత్రులందు సంభవముగాంచి
యాంధ్ర మొక భూతలస్వర్గమగునుగాక !

గీ॥ వేంకటేశ్వరు సత్కృపాపీక్షణములు
నారసింహుని చందనార్ద్రప్రవృత్తి
కలవరక్షింపఁబూర్వమే ఘనయశమ్ము
బ్రాహ్మికుండుము మనకు శ్రీరామరక్ష.

మ॥ తరుణంబీయది కావునక భవదుదాత్తంబైనత్యాగమ్ముచే నిరవొందెక మునుముందు రాష్ట్రమటుపై నీరీతి నాంధ్రావనీ పరమార్థంబని పొట్టివంశజుని దేవత్వంబు నైకొన్న సోదరు శ్రీరాముని, గేలుమోడ్చి మనసాధ్యానింతమా ! పేర్చిమై.

ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభా భవనము

ఆంధ్ర రాజధానులు

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

వాసలు వెనుకపట్టినవి. పరిశుద్ధాత్ముని మనస్సునలె, ఆకాశము నిర్మలమైనది. శిరత్తాలము ప్రవేశించినది. 1956 నవంబరు 1 వ తేదీనాటికి శివగ్రుతువు నిండు యావని. జాబిల్లి తన వెండి వెన్నెలను తెలుగు నేలందు వర్షిస్తున్నాడు. కవులకు రసికులకు ఇది పంట కాలము. ఆంధ్రలక్ష్మి పచ్చని మైదు చీరను శృంగారించుకొన్నది.

ఇట్టి శుభసమయమందు ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి మౌర్యరాజుడు సింహాసీతమునందు వేంచేయుచున్నది. ఇది ఆంధ్ర పుత్రునికి ఆహ్లాదకర ముహూర్తము.

రాజకీయవేత్తలు ఆమెకు వింజామరలు వీస్తున్నారు. కవి గాయకులు వినుతించుతున్నారు. వంది మగధులు ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మిని స్తోత్రం చెప్పున్నారు.

ఈ తల్లి ఇంతవరకు ఆనేక రాజధానీ నగరములలో వాసం చేసింది. ఆయా కాలములను బట్టి, ఈ తల్లి ఆయా చోట్ల దివ్యజ్యోతియై ప్రకాశించింది. ఈయను, ఏ ఏ కాలములందు, ఏ ఏ రాజధానీ నగరములందు తన దివ్య లేజమును ప్రసరింప చేసిందో అద్దానిని నా చేత నైసంతవరకు గద్యపాఠము చెప్పవలెనని నా ఉత్సాహము.

ఈయను ఆంధ్రలక్ష్మి. ఆంధ్ర, ఆంధ్ర, తెనుగు, తెలుగు అనే నామములతో పిలుస్తూవుంటారు. అనాదికాలమందు, ఈ ప్రదేశము కీర్తారణ్యమై, చీకటి భూమిగా వుండేది. అందుచే అంభూమి అన్నారని ఒక వాదము. విశ్వామిత్ర సంతతిలో ఆంధ్రుడనేవాడు న్నాడట. ఇతనికల్ల, ఈ పేరు కలిగిందని మరొక వాదము.

తెలుగు దేశమని పేరు అనాదియందు లేదు. ఇట్టి కల వచ్చిందీ పేరు. మన దేశంలో, ప్రధానమైనవి మూడు శివక్షేత్రము లున్నవి. ఇవి ద్రాక్షారామము, కాశీశ్వరం, శ్రీశైలము. ఇవి మూడు, మూడు దిక్కుల వున్నవి. ఈ మూడుశివలింగక్షేత్రముల

మధ్య వున్న దేశమును త్రిలింగ దేశమున్నారు. ఇదే తెలుగు తెనుగుగా మారినది-ఇదొక వాదము. కలింగ దేశము మూడు రాష్ట్రములుగా వున్నది. ఉత్తర కలింగ ఒకటి దీనినే ఉత్కళ అంటారు. రెండవది మధ్య కలింగ. మూడవది, త్రికళింగ. త్రికళింగే, కాలక్రమేణా త్రిలింగ అయిందంటారు. ఇదొక వాదము.

ఇవేకాక, ఈ భూమిని మంజీరమని, వజ్ర భూమి అని పిలిచేవారట. మంజీర గోదావరి నదికి ఉపనది. ఈ మంజీరా నది ప్రక్కల, ప్రజలు వుంటూ వున్నందున, మంజీరదేశ మన్నారు. కృష్ణా నది ప్రక్కల వజ్రములు ఎక్కువగా దొరికేవి అందువల్ల, ఈ భూమిని వజ్రభూమి యని పిలిచేవారు.

రామాయణ కాలమునకు పూర్వమే, ఈ ప్రాంత మరణ్యమయ మైయున్నా, కొన్నిచోట్ల ప్రజలు జీవిస్తూ వున్నారు. ఈ దేశమునకు దండకారణ్యమని పేరున్నది. ఇక్కడ అనాదికాలమందు దండుడనే రాక్షసరాజు రాజ్యం చేస్తుండినాడు. ఇతను తన గురువు కూతురును మోహించి బలాత్కరించాడు. కులగురువు శుక్రాచార్యులు ఇందుకు ఆగ్రహించి, శిపించాడు. ఏడుగోజులు మట్టివాస కురిసి, దేశం నాశనమౌగాక యని అన్నాడు. అట్లే జరిగింది. అప్పుడు ఇక్కడ భూకంపమో, అగ్నిపర్వతమో, మంచు తుపానులో వచ్చి, దేశమును సర్వనాశనం చేసి వుంటుని, హేవ్. జి. వెల్లు పూర్వం మంచుతుపానులు వచ్చి అనేక నాగరిక రాజ్యములను పొట్టన పెట్టుకున్నవని వ్రాశాడు. ఇట్లే ఇక్కడ కూడా జరిగి వుంటుంది. ఇందుకొక సాక్ష్యం తెలంగాణాలో వున్న రాక్షస బొగ్గు. ఎంత అటవీప్రదేశం నాశనం కానిది, ఈ గనులు ఏర్పడి వుంటవి?

రఘువంశములో, రఘు మహారాజు తూర్పు సముద్రపు నైపుగా కావేరీ వరకు దండయాత్రకు వచ్చిపట్లు వ్రాయబడినది. ఇతను వంగదేశమును జయించి, ఉత్కళులను, కళింగులను జయించి కావేరీ

నడివద్దకు వెళ్ళాడు. రఘు మహారాజు కళింగులను జయించాడు. గోదావరికి ఉత్తరమున వున్న భూమి కళింగ భూమి. కనుక, అనాటికే ఇక్కడ జనావాసం వున్నది. కళింగులే ఆంగులు.

మహాభారత యుద్ధంలో ఆంగులు కూడా వున్నారు. కనుక, ఆ రోజులలో ఆంగు రాజ్యం వున్నది. ఐతిరేకుబ్రాహ్మణంలో ఆంగు ప్రసక్తి వున్నది. ఇది భారతయుద్ధం తిర్యక్త నాయకత్వం. అనగా మూడు వేల సంవత్సరముల క్రిందట, ఆంగులు పట్టణ గ్రామములను కట్టుకుని నివసిస్తూ వున్నారు.

ఇక్కడ, రెండు వేల అయిదు వందల సంవత్సరములకు పూర్వమే నాగులనే జాతి వున్నారు. వీరు ధాన్యకటకమును రాజధానీ నగరంగా రాజ్యం చేశారు. వీరే ద్రావిడులకు ఆది పురుషులు. వీరు మాట్లాడింది ద్రావిడ భాష. ఈ భాష స్థల కాలముల మార్పుల వల్ల తెలుగు, కన్నడము, అరవము కేరళభాషలుగా మారింది. తిర్యక్త మనదేశమునకు అనేక భాషలవారు వచ్చి, రాజ్యంచేస్తూ, మనలో కలిసిపోయినారు. వీరు కలిసినట్లే వారిభాషలుకూడా, మనభాషలో లీనమైనవి. ప్రాకృతము, సంస్కృతము, మహారాష్ట్రము, హిందూస్తానీ, ఆంగ్లేషము మొదలైన అనేక భాషలు మనభాషతోకలిసి, తెలుగుభాష సంపన్నమైనవి. నాగులు నగమలలోవుంటూ, నాగములను పూజించినందువల్ల నాగిలైనారు. వీరు విగ్రహారాధనకు ప్రథములు. వీరినిమూచి జాద్దులు, వారిని మూచి హిందవులు విగ్రహారాధకులైనారు. నాటి సర్వపూజలు, నేటికీకూడా నాగులచతుర్థిగా మనలో వున్నవి. వారిపేర్లు నాగయ్య, నాగమ్మలు ఇప్పటికీ మనం పెట్టుకొంటున్నాము. వీరికి ఉత్తర హిందూస్తానపువారికి సంతతియుద్ధాలు జరిగేవి. పాతాళలోకంలో నాగులువుంటున్నట్లుమహాభారతంలో వ్రాయబడింది. పాతాళలోకమనగా, దిగువదేశమెయ్యండాలో. లేక అడవులూ, కొండలమధ్యవుండి పాతాళలోకమువలె వుండివుండాలి. అర్జునుడు నాగకన్యను వివాహమాడినట్లు, పరీక్షిత్తును నాగుడు చంపినందున, జనమే జయుడు నాగుల సంతారించేసిరిట్లు మహాభారతంలో వున్నది. కనుక మహాభారతకాలం నాటికే వీరు ప్రబలమైన రాజ్యములు చేస్తూవున్నారు. వారు బలవంతులు. పెద్దపెద్ద సువర్ణ ఆభరణములను అలంకరించుకునేవారు. స్త్రీలు అత్యంత సుందరులు. వీరికి శిల్పనిద్య

తెలుసు. వీరు తక్షశిలనుండి ఈ దేశం వచ్చివుంటారు. అనాది ఆంగులు వీరే. వీరి చిత్రములు ధాన్యకటక స్తూపములందు చిత్రించబడ్డవి.

ఆంగురాజుల ప్రథమ రాజధానీనగరము శ్రీకాకుళము. దీనిని కావలమనికూడా అంటారు. ఇది కృష్ణ వద్దనవున్నది ఇక్కడ ఆంగునిభువనేరాజు రాజ్యం చేశాడు ఇతను లోకప్రఖ్యాతుడు. ఇతనిని గురించి పురాణములలో వ్రాయబడినది. ఈయనను భగవంతుడుగా ఆరాధించారు. కృష్ణదేవరాయలనాగు శ్రీకాకుళమువచ్చి ఈ ఆంగునిభువు నారాధించారు.

తద్వ్యాత ఆంగుసామ్రాజ్యమునకు రాజధానీ నగరముగా ధాన్యకటకమున్నది ఇప్పుడు కృష్ణవద్దన వున్న అమగావతి అనే పట్నంవద్దవున్న గిరిజాకోటే ఈ ధాన్యకటకము ఇక్కడ ఆంగురాజ్యలక్ష్మి బహుకాలం నివసించింది. ఈకాలంలో నేలస్త్రియై బంగారు పంటలనిచ్చి కటాక్షించింది. సరస్వతీయై విద్యా విషయముల నిచ్చింది. సుహిషాసుర ముర్తినియై అరిరాజులను పరిమార్చింది. ఇక్కడ శాలివాహనులు 450 సంవత్సరములు రాజ్యంచేశారు. ఈ శాలివాహనుల ఐరితినిన్న ప్రతి ఆంగునిహృదయం పులకాంకిత మాతుంది. వీరు ధాన్యకటక రాజధానీ నగరమునుండి క్రీస్తు పూర్వము 225 నుండి, క్రీస్తుతర్వాత 225 వరకు రాజ్యంచేశారు. వీరు ఆంగుదేశమునేగాక, ఉత్తర మనవున్న మగధదేశమును జయించి పాలించారు. వీరి రాజ్యము ఉత్తరమున మగధవరకునూ పడమట మహారాష్ట్ర కర్ణాటదేశములకు వ్యాపించింది. వీరి రాజప్రతినిధులు, పైతాన్ లో వుండేవారు. వీరిలో శాలివాహనుడు గొప్పవాడు. ఇతనికాలంలో మధ్యాసిమానుండి శక, పల్లవ, యవనమాకలు భారతభూమిమీదికి దండెత్తినవచ్చినవి మహమ్మద్ ఘజనీ, బాబరునాటి వలె గాక, ఇతను వారిని ఎదిరించి పారద్రోలినాడు. అందులో అఖండశక్తులు చూపించినందువల్లే ఇతనిని శకారి అన్నారు. ఈకారణమువల్ల నే శాలివాహన శకమును నిర్మించారు. అనాటినుండి, ఇప్పటివరకు, అనగా రెండు వేలసంవత్సరములుపై చిలుకు ఇతని నామమును, దక్షిణాపథులము వాడుతున్నాము. క్రీ. శ. 78 సంవత్సరముల తిర్యక్త ఈ శకము ప్రారంభమైనది. ఎన్నోశకములు వుట్టినవి గిట్టినవి. కాని ఈ శాలివాహన శకం మాత్రం మనలో జీవనదిగా వుంటూనే వున్నది. ఇతని తిర్యక్త యజ్ఞశ్రీ

ఆంధ్ర రాజధానులు

అనేవాడు గొప్పవాడు. ఇతనిచేరు రోము, అయి గుప్త, పర్షియా, చీనా, జపాన్, కొరియా, సుమిత్ర, బావాంకభూములంగూడా వ్యాపించినది. చీనీయులు ఇతనిని యగ్నాయ్ అనేవారు. ఆనాడు పై కేకేయులతో మనకు రాజకీయ, మత, వ్యాపార, విద్యాసంబంధములుండెడివి. ఈ నాడు భారతభూమికి ఢిల్లీ నగర మెట్లో ఆనాడు ధాన్యకటకము భారతదేశము నంతటికిని అట్లన్నది. విద్యార్థము, మతార్థము హూన్సి త్యాంగ్ చీనానుండి, అనేక యధాగ్రుహులు, పర్వతాలను, నగరాలను, కొండలను దాటివచ్చాడు రోమున జెములు ఆనాడు ఇక్కడ చలముణి యాతుండేరి. శతవాహనుల నాణెములు రోములో చలనాణి అయ్యె. వీరి నాణెములమీద ఓట చిహ్నమున్నది. ఆనాడు నాకా వ్యాపారము, భూవ్యాపారం పూర్తిగా జరుగుచున్నది.

కృష్ణనుండి అనేక నామలు చీనా, బావా, జపాన్ రోముల వరకు వెళ్ళి వచ్చేవి భూమిమీద కూడా అరణ్యములను నరికి, కొండలను తొలించి రైతలను ఆనాడు వేశారు. ధాన్యకటకమునుండి నాగార్జున కొండమీదుగా గుజరాతు రాష్ట్రంలోని బ్రోచివరకూ రస్తా వుండెడివట. దీనిమీద వ్యాపారము విదేశీయులకు జరుగుచుండెను. ఆంధ్రభూమి, భారతదేశం మధ్యలో వున్నది. అంగువల్ల యుద్ధరీత్యా, వ్యాపారరీత్యా మనకు అనేక సదుపాయాలున్నవి. ఆనాడు శాలివాహనులు వీటిని ఉపయోగించుకుని, విశాల సామ్రాజ్యమును స్థాపించారు. జాధ్యమిం ఆనాడు వృద్ధిచొసగి ధాన్యకటకములో అనేక బేద్దారాములు స్తూపములను నిర్మించారు. 18 వ శతాబ్దములో ధరణికోట అమరావతి ప్రఖ్యాతులు వివిధ రాజా వాళిరెడ్డి వంకటాద్రి నాయుడు వారు, తన రాజధానిని చింతపల్లినుండి అమరావతికి మార్చుకున్నాడు. కోట గోడలు, నగర నిర్మాణములకు ధరణి కోటలో పాడుబడి వున్న రాళ్ళ తీయించాడు. అట్టి సమయంలో కన్యింగా వచ్చాడు. అందులో బహుభుజిన స్తూపము ఈయన కంటబడ్డది. ఆశ్చర్యచుక్కుడైనాడు. ప్రభుత్వం వారికి తెలుపగా, ఇవి తివ్వింబి, శిల్పములన్నిటినీ తీయించారు. ముఖ్యమైనవాటిని ఇంగ్లండుకు జేపి వేశారు. ఇక్కడ బుద్ధుని పన్నువున్న స్తూపమున్నది. దాని చుట్టూ రాతి స్తంభములతో ఒకదానితర్వాత వకటిగా రెండుప్రాకారము లున్నవి. ఈ స్తంభములమీద చిత్ర నిర్మాణములు అద్భుతంగా వున్నవి. అనాటి రాజకీయ సాంఘిక, మత, విజ్ఞాన, వ్యవసాయ విషయములన్ని

టినీ ఈ రాళ్లమీద చిత్రించారు. ఇంగువల్ల ఆకాల, పరిస్థితులను మనం గ్రహించగలము ఈ స్తూపములలో ఎక్కువ తక్కువ జాతులనక, అందరూ సమంగా వచ్చి పూజలు చేస్తుండేవారు. ప్రజలలో జాధ్యమిము బాగా బీర్ణించినది. విద్యా వ్యాపారములు వృద్ధిచొసగి అంగువల్ల ఆకాలమును స్వర్ణయుగ మన్నాడు.

ధాన్యకటకమును, ధనకటకముని ధాన్యవతీ పురమని ఆనాడు పిలిచేవారు. టిబెట్టుయులు, బృహత్-ల్యాన్-(బాన్-స్కూ)యింకాను, అని పిలిచేవారు. అవిగా ధాన్యరాసులు ఎక్కువగా దొరికే పట్నముని అర్థము. ధనికటకమునకూ అన్నింగువల్ల ధాన్యరాసులే గాక ధనరాసులు కూడా దొరికేవి. ఈ విధంగా ఈ పట్నము 5 శతాబ్దములు ప్రపంచమున్ననలను పొందినది. కాలక్రమేణ జాధ్య (బ్రాహ్మణ వాతములకు కడు తేర్చుడినవి. ఈ కారణము ధాన్యకటకమునకు నాశన చేతునైనది. అయినవ శతాబ్దములో పట్నముటి చాళుక్యరాజైన, వాతాపిపాళుడు, పులకేశివల్ల భుడు ఈ పట్నమును నాశనముచేశాడు. నాటితో, ఆంధ్రుల గర్వకారణమైన ధాన్యవతీపురము మరుసటి పడి పోయినది.

దేశములో కలిగిన కలతలవల్ల 3 వ శతాబ్దమున ఆంధ్రరాజ్యం చితికిపోయినది. ఇప్పుడు పల్లవులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు పద్మావతీగంగునుండి వచ్చిన పల్లవులు. శాలివాహనుల కాలంలో అణగారినా వుండే, ఇప్పుడు పైకివచ్చారు. వీరు మద్రాసుకు దక్షిణంగావున్న కాంచీపురమును రాజధాని నగరంగా చేసుకున్నారు. వీరు క్రీస్తుశకము 225 నుండి 240 వరకు రాజ్యం చేశారు. వీరు బ్రాహ్మణులమును వృద్ధిపరచారు. వీరు అగ్నిహోత్ర, వాజపేయ, ఆశ్వమేధ క్రతువులను చేశారు. విద్యను పోషించారు. సంస్కృత విద్యను, వీరి శోజాలలో గదువుకొనుటకై కాంచీపురమునకు విద్యార్థులు వచ్చేవారు. అనేక దేవాలయములను నిర్మించి, దానధర్మాలు చేశారు. వీరు కాంచీపట్నమునుండి ఉత్తరమున గుంటూరు జిల్లా వరకు రాజ్యం చేశారు. ఇక్కడకు చీనానుండి కూడా యాత్రికులు వచ్చారు.

3 వ శతాబ్దమునుండి కృష్ణ దిగువను పల్లవులు రాజ్యం చేస్తుండగా, కృష్ణ గోదావరి నదుల మధ్య దేశమును సాంకౌయములు రాజ్యంచేశారు. వీరు వేంగీ అనే పట్నమును రాజధానిగా రాజ్యం చేశారు. వేంగీ ఏలూరుగర్భవన్నది. వీరు ఈ రాజధానిలో క్రీస్తుశకము 275 నుండి 450 వరకు రాజ్యం చేశారు.

వీరు సంస్కృతమును వృద్ధిపరిచారు. ఈ 3, 4 వ శతాబ్దములలో ఆంధ్రభాషలోనికి సంస్కృత శబ్దములు కొల్లలుగా ప్రవేశించినవి. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులు. వీరికాలంలో బౌద్ధమతము క్షీణింపసాగింది. వీరూ అశ్వమేధాది యజ్ఞములు చేశారు. వీరు వేంగి పట్నంలో నూర్యచేవాలమాన్ని కట్టించారు. అనేక ఆలయములను దానధర్మములను చేశారు.

మూడవ శతాబ్దంలో రాజ్యం చేసినవారిలో ఇక్ష్వాకులు కూడా వున్నారు. వీరు కృష్ణా నుంటూరు సీమ పడమటి భూములమీద రాజ్యం చేశారు. వీరి రాజధానీనగరము విజయపురము. ఇది కృష్ణానదీ తీరాన గార్లుకొండ వద్ద వున్నది. వీరు ఇక్కడ క్రీస్తుశకము 250 నుండి 340 వరకు రాజ్యం చేశారు. మగవారు బ్రాహ్మణ బౌద్ధ మతములను సమంగా చూచారు. అనేక యజ్ఞములను చేశారు. రాణులు బౌద్ధమతము నకు విశేష సహాయం చేశారు. అనేక బౌద్ధారామములను నిర్మించి, దానధర్మములను ఇచ్చారు. ఈ కాలంలోనే, ఈ విజయపురములో నాగార్జునాచార్యులు నివసించారు. ఈయన జగత్ప్రఖ్యాతుడు. మహాయానసృష్టికర్త. ఈయన, రస, వైద్య, వేదాంత, మంత్రశాస్త్రములలో నిధి. వీరికాలంలో చీనా సుమత్రా మొదలైన దేశములనుండి యాత్రికులు ఇక్కడకు వచ్చి వెళ్ళేవారు. సముద్రయానం కూడా జరుగుతుండేది. నావలు కృష్ణానదిద్వారా నాగార్జునకొండ వద్దకు వచ్చేవి. ఇక్కడ అవి ఆగుటకు రేవు కట్టబడి వున్నది. విద్య, మతము, వేదాంతా శేషకులను, ఈ పట్నం ఎక్కువగా ఆకర్షించినది. వీరిలో వాణిష్ఠీ పుత్రి శ్రీకాంతమూడు అశ్వమేధయాగం చేశాడు. పూర్వం ఇక్ష్వాకులవలె, ఇతనూ అశ్వమును వదిలి పెట్టాడు. వీరిని ఏ రాజైనా యెదిరించ తలచిన, ఆ గుఱ్ఱాన్ని పట్టుకోవాలి. అప్పుడు యాదం జరుగుతుంది. కాని ఎవరు ఈ గుఱ్ఱాన్ని పట్టుకోలేదు. అందువల్ల ఇతనికి చక్రవర్తి అనే బిరుదు వచ్చింది.

సాలంకాయనులను పోర్డోలి, విష్ణుపండినులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరి రాజధానీనగరము లెందులూరు. ఇదే ఇప్పటి యెందులూరు. ఇది సాలంకాయనుల వేంగిపట్నంలో ఒకభాగం. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులై క్రతువులను చేశారు.

ఇక్ష్వాకులు సన్నగిల్లిన తర్వాత, శల్లవులు ఇంకొకసారి ప్రబలులై, రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు క్రీస్తుశకము 340 నుండి 640 వరకు రాజ్యం చేశారు. వీరు ఈ 3 శతాబ్దములు కాంచీపురమును రాజధానీ

నగరంగా చేశారు. అంగువల్లే కంచి మన సాహిత్యంలో స్థానం ఏర్పరుచుకున్నది. కథ పూర్తి కావటంతోనే కంచికి వెడలుంది. ఆనాడు విద్యాలయములు కంచిలో ఏర్పడినవి. ప్రతి విద్యార్థి, పండితుడు అక్కడకు వెళ్ళేవాడు. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులై యజ్ఞములను చేశారు. అనేక దేవాలయములను నిర్మించి దానధర్మముల నిచ్చారు.

గోదావరికి ఉత్తరముగా వున్న శశమును మహానది వరకు కలింగులు రాజ్యం చేశారు. వీరిది అన్య వంశము. ఆంధ్రులను కూడా కొంతకాలం కలింగులన్నారు. వీరు క్రీస్తుపూర్వము 160 నుండి, క్రీస్తు తర్వాత 1530 వరకు రాజ్యం చేశారు. వీరు సింహపురము, సరియా పల్లి రాజధానులుగా రాజ్యం చేశారు. వీరు పదిపాడువందల విశు వికథాటిగా రాజ్యం చేశారు.

సాలంకాయన, విష్ణుపండినుల రాజ్యం తర్వాత పశ్చిమ చాళుక్యులు రాజ్యమునకు వచ్చారు. వీరితో మహారాష్ట్రం మొదలైన శబ్దములు మహాభాషలోనికి వచ్చినవి. వీరూ వేంగినే రాజధానీనగరముగా చేసుకుని 7 వ శతాబ్దములో రాజ్యం చేశారు. వీరిలో సృష్టి వలభ మహారాజు కలింగ దేశంలో కొంత జయించి పిష్టపురమును రాజధానీ నగరంగా రాజ్యం చేశాడు. పితాపురమే ఇది. ఇది చాళుక్యుల అనాది రాజధాని.

వీరితర్వాత తూర్పుచాళుక్యులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు క్రీస్తుశకము 630 నుండి 1127 వరకు రాజ్యం చేశారు. బహుకాలం రాజ్యం చేసి, ఆంధ్రులలో లీనమై పోయిన వారు వీరు. వీరు ప్రభువుములో వెంగిపట్నమును రాజధానీనగరంగా చేసుకున్నారు.

తూర్పు చాళుక్యులను ఆంధ్రచాళుక్యులనవచ్చు. వీరు ఆంధ్రులతో కలిసి, ఆంధ్రుల ఆభ్యున్నతికి అనేక మహత్కార్యములు చేశారు. వీరిలోని అమృరాజు విష్ణు వర్ధనునికి రాజమహేంద్రవరం నే బిరుదున్నది. ఇతనిబిరుదు మీదనే గోదావరి ఒడ్డున రాజమహేంద్రవరమును నిర్మించారు. ఇక్కడ బలిష్ఠమైన కోటలను, బురుజులను కట్టారు. వెంగి తర్వాతి 11 వ శతాబ్దములో రాజమహేంద్రవరము రాజధానీనగరమైంది. ఇది రాజరాజనరేంద్రుని రోజులలో, కృష్ణదేవరాయల రోజులలో విజయనగరము ఎన్ని విధాల వృద్ధిలోనికి వచ్చిందో అన్ని విధాల వృద్ధికి వచ్చింది. తూర్పు చాళుక్యులు, ఆంధ్రులలో లీనమై ఆంధ్రభాషకు మహాప్రకారమును చేశారు. రాజమహేంద్ర పురములో మహాభారతమును తెలిగించుటకు ప్రారంభించేయబడ్డది. అప్పుడు

ఆంధ్ర రాజధానులు

ఇక్కడ ఆంధ్ర, కర్ణాట, తమిళ విద్యలు వృద్ధి చెందినవి. ఇప్పుటి వరకు భారతమును ఎవరూ తెలిగించ సాహసించలేదు. భారతము పంచమ వేదము. ఈ వేదమును తెలిగించిన యెడల సాపమని, తాము నశించెనమని భయం ఏర్పడెడిది. ఈ నాటికి కూడా భారతమును గృహములందు చదువుట అపాయకరమునే బావమున్నది. అట్టి పరిస్థితిలో రాజరాజ నరేంద్రుడు భారత ఆంధ్రీకరణమునకు ప్రయత్నించడం, వీరికి నన్నయభిట్టు, నారాయణభిట్టు సహాయపడ్డారు. ఆనిష్ఠము కలుగకుండా వుండుటకు, నన్నయ భిట్టుచేతి యజ్ఞం చేయించి, భారత ఆంధ్రీకరణమును ప్రారంభించారు. కాని వీరు పూర్తిచేయలేక పోయిరి. ఈ ఆంధ్రచాళుక్యులు కావ్యప్రియులు. విద్యాగోష్ఠిజరిపేవారు. వీరు బ్రాహ్మణ మతావలంబులు. అనేక దేవాలయములను కట్టించారు. దేవాలయములకు, పండితులకు అనేక దానధర్మాలు చేసి, బ్రాహ్మణమతాన్ని పోషించారు. ఆనాడు రాజమహేంద్రపురంలో జాగ్రుల పోషకూడా వుండేది. బ్రాహ్మణుల జాగ్రులయ్య తీవ్రకలహములు జరుగుచుండేవి. రాజా బ్రాహ్మణ మతావలంబి. భారతమును ఆంధ్రీకరించి, మతమును ప్రజాసామాన్యమునకు దిగ్గరచేశాడు. ఇది నాడుగొప్ప విప్లవము. ఇందుచేజాగ్రులు రాజరాజ నరేంద్రుని మీది అనేక అపవాదాలు సృష్టించారు. సారంగ ధనుని కథను ఈ రాజరాజనరేంద్రునికి అంట కట్టారు. రాజరాజనరేంద్రునికి సారంగ ధనుడనే కుమారుడుగాని, చిత్రాంగి అనే భార్యగాని లేరు. ఇదంతా కల్పన. ఇప్పుడు రాజమహేంద్రపరంలో చిత్రాంగి దిబ్బపుర్నది జాగ్రులు విరోధంతో నమ్మేట్లు సృష్టించారీ కథను. రాజరాజనరేంద్రుని భార్యపేరు అమ్మంగదేవి, కుమారుడు కుళోత్తుంగ చోడదేవుడు. కాంచీపురరాజాచోళరాజు కూతురు ఈ అమ్మంగదేవి. ఈ రాజుకు పేరే పుత్రిసంతతి లేనందున కుళోత్తుంగ చోడదేవుడు తాతగారింటే వున్నాడు. అందువల్ల ఆంధ్రరాజ్యం బహిష్కరించబడింది.

తరువాత కాకతీయులు రాజ్యానికి వచ్చారు. వీరు చాళుక్యులకు సానుభూతిగా వుండేవారు. చాళుక్యుల సంతతి కాంచీపురములో వుండి అరవదేశమునుండి రాజ్యం చేశారు. అంగువల్ల ఇక్కడ విప్లవం జరిగింది. కాకతీయులు రాజ్య మాక్రమించారు. వీరు మొదట హనుమకొండ రాజధాని నగరంగా రాజ్యం చేశారు. అక్కడినుంచి ఓరుగల్లుకు రాజ్యం మార్చారు. స్వచ్ఛమైన తెనుగుభిట్ట, నడిబొడ్డుమీద రాజ్యం చేసింది కాకతీయులు. వీరు ఓరుగల్లును రాజధాని నగరంగా క్రీస్తుశకము 1089 నుండి 1323 వరకు రాజ్యం

చేశారు. వీరు ఉత్తరాన కళింగదేశమునుండి, దక్షిణాన కాంచీపురమువరకు, పడమట శ్రీశైలం వరకు రాజ్యం చేసి, చక్రవర్తులని బిరుదుపొందారు. వీరికాలంలో మహమ్మదీయ దండయాత్రలు దక్షిణాపథంమీదికి రాజూచ్చినవి. గణపతిగురుని కుమార్తె రుద్రమదేవి. ఈమె ప్రపంచ పరాక్రమంతో మహమ్మదీయులను పారవ్రోసింది. ప్రతాపరుద్రుడు అనేక దేశాలను జయించాడు. కాని నాడు జైవలైవ ద్వేషాలు ప్రబలంగా వున్నవి. చక్రవర్తులు వైఖర్తులు. జైనులు కోపించి రాజ్యంగుటును ఇతరులకు చేరవేశారు. రెడ్డిరాజులు సహాయం చేయనందున, జైనుల రాజవ్రోహంవల్ల ఓరుగల్లు పతనమైంది. గణపతి రుద్రచక్రవర్తికాలంలో విద్య, వ్యాపారము, వ్యవసాయముల వృద్ధికై, ఓరుగల్లు రాజ్యమందు అనేక రసాలు వేయించి, మోటుపల్లి మొదలయిన రేవులను వృద్ధి పరచి, చెరువులను త్రవ్వించి, వైద్యశాలలను, పాఠశాలలను ఏర్పరిచాడు. ఈ పట్నమందు సంగీత, నాట్య, సాహిత్యములు వృద్ధిచేసినవి. ఈ కాలంలో శైవవాఙ్మయం వృద్ధిచేసింది.

ఒక్కరాతిమీద కట్టబడ్డది కనుక ఓరుగల్లు అన్నారు. ఒంటిమిట్టని, ఒరంగల్లని, ఏకశిలానగరమని దీనికి పేర్లున్నవి. భాగవత కర్త పోతన్నది ఈనగరమేనని కొందరి వాదన.

ఈ నగరము చుట్టూ మూడు ప్రాకారాలున్నవి. కంపకోట, మట్టికోట, రాతికోట అనే కోటలున్నవి. మగ్గి ఆంధ్రచక్రవర్తి రాధనగరు. దానిచుట్టూ రాతికోట దానిచుట్టూ మట్టికోట, దాని చుట్టూ కంపకోట వుండేది. బైటికోటలో మైలసంత జరిగేవి. లోపల మడి సంతలు జరిగేవి. మైలతెక్కు వసులస్థులుండేవారు. మైల సంతలో మాంసాదులు విక్రయిస్తుండేవారు. మడిసంత అనగా బ్రాహ్మణసంత. ఇక్కడ ఉన్నత కులాల వారికి కావలసినవి దొరికేవి. రాజబాటలందు గజ తురగ నేవలు తిరుగుచుండేవి. కనుక, ప్రజలు సందుగొందుల పెళ్ళివలసి వచ్చేవి.

క్రీడాభిరామ మనే వీరి నాటకంలో ఏకశిలానగరమునుగురించి వ్రాయబడ్డది. దీనిని వల్లభామాత్యుడు వ్రాశాడు. కాని దీనిని శ్రీనాథుడు వ్రాసి, ఇతనిపేరు పెట్టాడని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సిద్ధాంతీకరించారు. ఇది వివాద గ్రస్తమైన విషయం.

ఓరుగంటిలో అనేక ప్రసిద్ధ దేవాలయములున్నవి. భైరవాలయము, చమడేశ్వర మహాశక్తి ఆలయము.

యము, వీరభద్రేశ్వరాలయము, పాండవుల గుడి, జాడ విహారము, ముసల్మానులనుసీనులున్నవి. అందులో శ్రీ శేశవ స్వయం భూ ఆలయం ప్రఖ్యాతమైనది. ఇది గొప్ప పర్యాయవలె ఎత్తుగా కట్టబడ్డది. ఆకాలంలో ఇక్కడ భైరవార్చన మొలారునేవుని పూజలు గొప్పగా జరుగుచుండేవి. వీరేశ్వర వీరేశ్వరాలయములు బ్రహ్మాండంగా జరిగేవి. ఈమె జయదగ్గి భార్య, పరశురాముల వారి తల్లియైన రేణుకాదేవి. పరశురాముని తల్లి కీనాడు ఉత్పన్నములు ఆంధ్ర భూమిలో జరుగుచుండేవి. వీరుల ఆరాధనలు గూడా జరిగేవి. అప్పటివే, నేటి వీరుల పూజలు. వీరికి గుళ్ళు కూడా కట్టించారు. ముఖ్యంగా పల్నాటి వీరులకు దేవాలయములున్నవి. పల్నాటి వీరచరిత్రలు గానంగా పాడేవారు. అక్కరితరుణాల్లకూడా వైభవంగా జరుగుచుండేవి. జమ్మలమ్రోలు సృత్యనాట్యములు చేసేవారు. కోళ్ళపంచెములు, పాటేశ్వరయంధములు జరుగుచుండేవి. ఇదిమాచి ఆనందించుటకు దూరదేశ, గ్రామములనుండి ప్రజలు ఎగబడేవారు వీరికి భోజనములు పెట్టుటకు పూటకూళ్ళి ఇళ్లుండేవి. ఇక్కడ వక్కరూక ఇచ్చిన, తల్లి ప్రియైన భోజనం పెట్టేవారు. లక్ష్మణ యొజ్జఇంట భోజనములు రూకకు పెట్టేవారు. కప్పర భోగివంటకము, గోధుమసిండి వంటలు, పంచవారు గుప్పెడు, అప్పుడకొచ్చిన ఆవుసెయ్యి, పెసరపప్పు, అరటిపండ్లు, పెరుగు, నాలుగైదు సంజుల్లు ఆ భోజనంలో పెట్టేవారు. పూటకూటి ఇళ్ళు కాముకులకు విలాస స్థానములుగా వుండేవి.

నాడు గొప్పవాడు చెనే యుద్ధమో, రాచకార్యములో వుండేది. లేనియడల ప్రబంధగోష్టి జరిపేవారు. లేనియడల వేశ్యాసంగతులైవుండేవారు. అక్కడ సంగీత, సృత్య, నాట్యములు జరిగేవి. జాయపసేనాని సంగీతముమీద గ్రంథమును ఇక్కడే వ్రాశాడు. పెద్ద లేదారిని నడచిన పిన్నులుకూడా ఆ దారి నే వెళ్లేవారు. కనుక సామాన్య ప్రజ కూడా వేశ్యాలోలులై వుండేవారు. ఆనాడు భోగకాంతల సేవ్నాం ప్రబంధ గోష్టి పురుషార్థములుగా ఎంచేవారు. ఈ దురభ్యాసం ఎంతదూరం పోయిందనగా, ఇందుకై జారధర్మాసనములను ఏర్పరిచేటంతవరకుపోయింది. వేశ్యలు విలులను మోసంచేస్తుండేవారు. అట్టివారిని ఈ జారధర్మాసనములలో విచారించేవారు. తప్పచేసిన వారికి కఠిన శిక్ష వేసేవారు. తలగొరిగించో విరూపిణి చేసేవారు. ప్రతాపరుద్రునికి భోగకాంతవున్నది.

ఈపెవేరు మాచలేవి. ఈమె మందిరము రాజమందిరమువలె వుండేది. అందులో అనేకశిల్పములు చిత్రములుండేవి. ఈమె అంశములోను, విశ్వరూపులో ఆదిలక్ష్మికలె వుండేది.

వారాంగనలు అద్దం మారుటనే ఉత్సవము జరిపేవారు. దీనినే ముకురిపీక్షగాంటారు. ఇది గొప్ప వారిచేత చేయించేవారు. ఆంధ్రేశ్వరు మోసాలపై ఘటికాయంత్రం ఉండేది. ఘడియ, ఘడియకు గంటలు కొట్టేవారు.

శివదేవయ్య యను ఆరాధ్యులు చక్రవర్తికి మంత్రిగాను, గురువుగాను వున్నాడు. ఈ పాలన వరకు విశ్వబ్రాహ్మణులకు, బుద్ధివారికి, కరణము ఉన్నాగాయండేది. వీరు జైన మతావలంబులై, ఓగు గంటికి ప్రాణకంటకులైనారు అందుచే, వీరికరికేకములను లాగివేసి, నందవరికులకు ఇచ్చారు. ఇటువంటి కక్షలవల్ల ఓగుగల్లు పడిపోయింది.

కాకతీయులు పతనమైన తర్వాత, ఓగుగంటి పట్నమును నాశనంచేసి పదివేలయేళుగులు, ఒంకెల మీద సువర్ణ ధన రాసులను మహమ్మదీయులు తీసుకు వెళ్ళారట.

ఈ కాలముందే, కొందరు, చోడుల నే మాండలిక ప్రభువులు ఏర్పడ్డారు. వలనాటిచోడులకు దండవోలు రాజధానిగావున్నది. ఇదిరెంట్లతాలూకాలో వున్నది. తెలుగుచోడులు నెల్లూరుజిల్లాలో రాజ్యంచేసారు. వీరికి నెల్లూరు (నింహపురము) రాజధానిగా వుండేది. మనుమసిద్ధి యుద్ధాలు ఈ కాలముందే జరిగివరి. ఖిక్కిరికైన, కవితిక్కైన ఈ నెల్లూరివారే. నాగునెల్లూరు పొడిపంటలతో సులభమగుతుండేది. ఈ రాజులు విద్యనుకూడా పోషించారు.

రెడ్డిరాజులు మధ్యాంధ్రదేశాన్ని క్రీస్తుశకము 1323 నుండి 1450 వరకు రాజ్యంచేశారు. వీరి రాజధాని ఎగరము కొండపేను. ఇది రణనీతి ప్రకారము, కొండమీద కట్టుదిట్టంగా కట్టబడ్డది. దీనిమీద కొటను శత్రువులకు దుర్భేద్యంగా నిర్మించారు. యుద్ధవికారదుడైన, కృష్ణదేవరాయలువారే, ఈ కొటను జయించుటకు, అనేక సెలలు వేచివున్నాడు.

రెడ్డిరాజులు కూడా కావ్యప్రియులు. విద్యాగోష్టులు జరిపి, కవులకు అనేకవిధాల సహాయంచేశారు. వీరిలో దానకర్ణుడు వేయమహీపాలుడు. దేశం నలు వైపులనుండి కొండపిటికి రస్తాలు వేయించారు. చెరువులు త్రవ్వించారు. కొండపిటినుండి నావలమీద

ఆంధ్ర రాజధానులు

విజ్ఞాన వ్యాపారములు జరిగేవి. కొండవీటి సీమలో ఆనాడు వసంతోత్సవములు జరుగుచుండేవి.

కొండవీటి రెడ్డిరాజులలో కొండగ, రాజమహేంద్రవరము రాజధానీ నగరంగా కొంతకాలం రాజ్యంచేశారు. వీరిలో కాటయ వేమరెడ్డి గొప్ప సంస్కృత పండితుడు. ఈయన కొన్ని గ్రంథములను వ్రాశాడు. శ్రీనాథుడీ పట్నమునందు కొంతకాలం వుండి, విద్యద్వోష్టివల రాజులను, ప్రజలను సంతోషపరిచేవాడు. ఇతను గొప్పకవి. శృంగారముందు ఈయనకు మక్కువ. అనేక చాటుపద్యములను చెప్పాడు. ఈ పద్యములవల్ల ఆ యానగరముల పరిస్థితులు మనకు తెలుస్తున్నవి. ఆ నాటివారు కావ్య, వారాంగనారసికప్రియులు. ఆ నాడు తృప్తియైన భోజనము, ఆడంబరమైన వస్త్రములు, విలువయైన నగలను ధరించేవారు. వంటికి కస్తూరి గ్రంథములు పూసుకునేవారు. అప్పుడు కస్తూరి మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యములు విజ్ఞానమునకి నావలమీద వస్తుండేవి ప్రతి యువకుడు, శ్రీనాథునివలె వుండవలెనని ముచ్చట పడేవాడు. ఆకాలపు ప్రతిబింబము శ్రీనాథుడు. సంస్కృత, ఆంధ్రభాషలు వృద్ధియవుచున్న కాలమిది. ఆనాటి పచ్చిశృంగారమునకు కొందరు బుద్ధిమంతులు రోయకపోలేదు. ఇదే వేమనయోగి ఉద్యమం. క్రీస్తు శకము 1450 లో రెడ్డిరాజుల రాజ్యరమ అస్తమించింది. దీనితర్వాత విజయనగర భానుడు ఉదయించి, మిట్టమధ్యాహ్నపు నూర్చునివలె భాసించాడు. కర్నాట ప్రభువులకు విజయనగరము రాజధానీ నగరమైనది. కర్ణాటాంధ్ర రాజ్యలక్ష్మికి ఈ నగరము క్రీస్తుశకము 1386 నుండి 1565 వరకు ఆట పట్టయినది.

హరిహరరాయలు ఈ ప్రదేశంలో వేటకు వెళ్లాడటం. అప్పుడు, ఈ పట్నమున్నచోట కుండలొకటి వేటకుక్కకు ఎదురుతిరిగిందట. దీనినిచూచి రాజా ఆశ్చర్యపడి, ఇది స్థానబల మనుకున్నాడు. ఈ విషయమును విద్యారణ్యాస్వాములవారికి నివేదించాడు. వారుచిరి, ఆస్తలం, పోగుగడ్డనీ, అందు పట్నం నిర్మించమని సెలవిచ్చారు. అందుకు వారు లగ్నము కూడా నిశ్చయించేశారు. ఈ నగర నిర్మాణము క్రీస్తు శకము 1386 లో జరిగింది. దీనికి సరియైన, ధాతీనామ సంవత్సరం, వైశాఖ శుద్ధసప్తమీ, పువ్యమీ నక్షత్రమందు, సింహులగ్నమునకు స్రంభముహూర్తము పెట్టారు. కాని, స్థాపకులు, త్వరపడి కర్నాటక లగ్నంలో శింఖుస్థాపన చేశారు. స్థిరలగ్నమైన సింహులగ్నం, బదులు చరలగ్నమైన కర్నాటకంలో

జరిగింది స్థాపన. ఆచంద్రతారాక్రమముగా వుండునని పెట్టినలగ్నమందు జరుగలేదు. కనుక మూడు రెండుశతాబ్దములు వైచిల్యకే ఈ పట్నము వృద్ధిపడి. విద్యారణ్యుల వారు గొప్పఅద్వైతీ. హిందూమతానికి ధారకుడు. ముసల్మానుల ముప్పును తప్పించుటకై, ఈ నగర నిర్మాణం చేశాడు. వీరు పంచదళి మొదలైన అనేకగంధాలు వ్రాసిన మహనీయుడు. ఈ బ్రహ్మజ్ఞానిపేరిటే, ఈ నగరమునకు, విద్యానగరమని పేరు పెట్టారు. ఈ మహనీయుని శక్తివల్లనే, కొంతకాలమైనా, ఈ పట్నము కర్నాటాంధ్ర రాజ్యలక్ష్మికి నివాసమై, పున్నమనాటి చంద్రునివలె, పదహారు కళలతో ప్రజలను ఆనందపెట్టింది.

ఈ విజయనగరము తుంగభద్రా నదీతీరమందు కట్టబడింది. ఇప్పటి హంపీ శిథిలములే, నాటి విజయనగర పట్నరాజులు. యుద్ధనీతిరీత్యా, శత్రువులకు దుర్భేద్యంగా ఈనగరనిర్మాణంచేశారు. చిన్నచిన్న గుట్టలమీద కట్టారు ఈ నగరమును. ఒక నైపుం తుంగభద్రానది అగడ్తవలె వున్నది. కొన్ని నైపుల కొంటలు కొలగోడలవలె వున్నవి. వీటిమధ్య ఈ పట్నము పొడవు 12 మైళ్ళు, వెడల్పు 10 మైళ్ళు వున్నది. రామాయణంలోని, కిష్కింధానగర సిథిలములమీద, ఈ నగరమును నిర్మించానని చరిత్రకారులైన శ్రీధండా ర్కర్, రైస్ ల అభిప్రాయము. పట్నము సుహృద్భవంబో వుండగా 30 లక్షల జనాభా వుండేవట. అనగా ఈనాటి లండన్, న్యూయార్క్ నగర రాజములవలె, నాడు ఆ నగరము ప్రపంచ ప్రఖ్యాతికలిగి, రాజకీయ, వ్యాపార, మత, విద్యా, యాత్రీలకు ఆలవాలమై వుండేది. నాడు రోమ్ దేశంనుండి నికొలాకొంటి, పర్షియాదేశంనుండి అబుల్ రజాక్, బొర్నూగిఫ్ దేశంనుండి పియస్ లనేవారు ఈ పట్నముకు వచ్చారు. వీరు ఈ రాజులచే మర్యాద చేసుబడ్డారు. సెలకొలది ఇక్కడవుండి ఈ పట్న సౌభాగ్యమును చూడగొన్నారు. ఇటలీదేశీయుడు, తమ రోమ్ పట్నముకన్నా, ఇది మిన్న అని వ్రాసుకున్నాడు. ఆనాటి వారి వ్రాతలు, మనకు ఈ నగర చరిత్రకు ఆధారములైనవి. రాణులు సువర్ణ రత్నాభరణముల బగువులవల్ల, నడవలేక నడుస్తున్నారని వ్రాశారు. సామాన్యపు దొమ్మరి ప్రీతికొద్దీ కూడా బంగారునగలుండేవట. బజారులలో సువర్ణ, వజ్ర, రత్నములు రాసులు పోసుకుని వ్యాపారం చేస్తుండేవారట. శిరస్సువరాత్రులకు అమ్మవారికి అలంకరించే కిరీటం, నాటి సామంతుల ఆస్తులకన్న ఎక్కువ ఖరీదైనదట వేశ్యలవద్దకూడా, విపరీతంగా బంగారు, రత్నాభర

ణము లుండేవట. బీదప్రేమలు కూడా కాళ్లకు, చేతులకు సువర్ణాభరణములు లేకుండా లేరట.

విజయనగర రాజులలో శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు ప్రపంచ విఖ్యాతుడు. సర్వశక్తి సమన్వితము. ఇతను అనేక రాజ్య రమలను లో గొన్నాడు. మహమ్మదీయ ప్రవాహమును అరికట్టాడు.

కృష్ణదేవరాయలు కావ్యప్రియుడు. అందుచే తాతని ఆస్థానములందు అష్టదిగ్గజములనే, కవిరాజులుండేవారు. వీరికి, ఏ రాజుచేయని గౌరములను చేశాడు. కవి వతంసకులకు, ఈ చక్రవర్తి స్వహస్తములతో, కాళ్లకు గండపంజేరముతోడిగి, కవి పల్లకిలతాను స్వహస్తంతో ఎత్తాడు. ప్రబంధములకు ఈ నాడు సువర్ణయుగము. అందును పెద్దన్నగారిని, మను చరిత్రను మరుచలేము. నాడు విజయనగరము, విదేశ స్వదేశ రాయబారులతోను, సామంతులతోను, పండిత ప్రకాండలతోను, సంగీత, నృత్య నాట్య విద్యావతంసులతోను, వ్యాపార శ్రేష్ఠులతోను, వారాంగనలు, విటులతోను, గజ, తురగ సేనావాహినులతోనూ కళకళలాడు మండెడిది.

అనాడు గజయుద్ధములు గుట్టలు స్వాగలు, మల్లయుద్ధములు, ప్రబంధ గోష్ఠులు, నృత్య నాట్యములు అనేక వేడుకలు జరుగుచుండెడివి. అనేక దేవాలయములను నిర్మించి మానవ్యము లివ్వబడ్డవి. వీటిమీద చూడవక్కరి చిత్రములను నిర్మించారు. శేషుల్ల ఉత్సవములు కూడా జరిగేవి. వీలన్నిటికై బయటి ప్రజకూడా, తిరుణాళ్ల ప్రజగా వచ్చేవారు. ఇట్టి పట్టణ రాజము తల్లికోట యుద్ధంతో సర్వనాశము అయింది. క్రీస్తు శకము 1565 సంవత్సరమున ఆంగ్ల భానుడు మరుగున పడ్డాడు. రాజ్యం భిన్నాభిన్నమైనది. యుద్ధంలో ఓటబంతోనే, నిలిచిన నాయకుడులేడు. పట్నమును రక్షించుటకు రక్షక భటుడులేడు. ప్రాణాలను అరచేతులపెట్టుకుని ఎటువారట పారిపోయినారు. రి రోజులు ఎరుకల ఏనాడులు దోయగా, మూడు నెలలు మహమ్మదీయులు దోచారు. ఆమూల్యములైన రత్నరాసులను, సువర్ణమును ఎత్తుకువెళ్లారు. నాడు రాజుగారి ఖజానాలో నేరికొట్ట సువర్ణ వరహాలున్ను, అనేక వజ్రహార్య రాసులున్నవట. ఇవిఅన్ని పరులపాలైనవి. దేశము బీదదైవోయి నాటినుండి కడవులుకొటకొలు దరిద్రములకు ఆటపట్టినది.

పోయినవిపోగా, ఇప్పుడాపట్నంలో నాటిదేవాలయములు, దసరాదిబృ, ఏనుగులూల, రాతిరథము, రాణుల స్నానమందిరములున్నవి. ఇందులో విరూపాక్షదేవాలయం గొప్పది. దీని గోపుర నిర్మాణము ఇప్పటికి ఆశ్చర్యానికి కారణమవుతుంది. ఈ ఆలయమండపములో అనేక చిత్రములను వ్రాసారు. వాటి రంగు ఇప్పటికి చెదరలేదు. ఈ ఆలయమును కృష్ణదేవరాయలవారు నిర్మించారు. ఆలయం నుంచి ఒకవిగ్రహమున్నది. అది విద్యారణ్యులవారి విగ్రహమై పుంజుందంటారు. దీనిశివార్థి చెప్పుకోతగ్గని విలసత్సౌమి ఆలయము. దీనిశిల్పము అద్భుతం. దీనిలో మూలవిగ్రహం లేదు. కొంచెన మహమ్మదీయులు ఎత్తుకువెళ్ళారంటారు. ఈ ఆలయ స్తంభములమీద ప్రేమితో మీడిన స, రి, గ, మ, శబ్దములు పుట్టినవి. ఈ ఆలయమండే రాతిరథముఉన్నది. ఇగుసు వెంపలైనవన్నీ రాతితోనే చేసి, సున్నంలేకుండా టిగించబడివున్నది. హవార రామాలయము రాణిసాసంకారకు కట్టించారంటారు. ఈ రామాలయం గోడలమీద, రామాయణాథను, చిత్రములుగా చెక్కారు. శిల్పము అద్భుతంగా వున్నది. ఉగ్రనృసింహాలయంకూడా గొప్పదే. దానిలోని సరసింహస్వామి విగ్రహము రి గజములు ఎత్తునఉన్నది. అంతఃపుర స్నానమందిర నిర్మాణంకూడా గొప్పదే. చుట్టూ కట్టడము, మగ్గరి నీళ్లకు సరిగ్గును నిర్మించారు.

రాజుగారు తొలుపుదీరే రాజసభవున్నది. భవన విజయమునే ప్రఖ్యాత మహామందిరమిది. ఇక్కడే అష్టదిగ్గజములు కవితామృతమును వర్షించినారు. రాయబారులకు, సామంత ప్రభువులకు దర్శనమిచ్చింది ఇచ్చటే. ప్రదర్శనములను దసరాదిబృమీద జరిపేవారట. ఇక్కడ హిందూరాజుల రిరాజుప్రకారము దసరాఉత్సవములు జరిపేవారు. దీని గోడలమీద, అద్భుత చిత్రనిర్మాణమున్నది. ఏనుగులు, ఒంటెలు, రాతులు, వనసజితీర్పి పరిగెత్తుతున్నట్లు ఇందు చిత్రించబడ్డవి. ఇక్కడ మల్లరివ్యా ప్రసర్జనములు, నాటకములు ప్రసర్జించబడేవి. వేలకొలది ప్రజలు ఇందు కూర్చుని చూచుటకు వీలుగా నిర్మించారు. దీనికింద, చిన్నగదిలో భేతాశివిగ్రహమున్నది. శిరస్సువరాతి ఉత్సవములందు, రాయలవారు, ఈభేతాశునకు పూజలు సల్పి, ప్రేమదర్శనములకు వెళ్ళేవారట. అనాడురాజులు వెండి, సువర్ణ రత్నములతో తులాభారం తూగేవారు.

ఆంధ్ర రాజధానులు

ఈ ద్రవ్యమును ప్రజలకు పంచిపెట్టేవాడు. ప్రభువును తూచిన ఆత్రేయ పూర్తిగా రాతితో చేయబడ్డది వున్నది. దండెము, కొక్కెములు, సిలికలు అన్నీ రాతితోనే చేయబడ్డవి. ఇవి ఆనాటి పరివాని, పనితనం తెలుపుతున్నది.

తల్లికోట పతనానంతరము, ఆంధ్ర రాజధాని, పెనుగొండకు, అక్కడినుంచి చంద్రగిరికి, అక్కడి నుండి రాయవేలూరుకు మారినవి. ఈ మూడుపట్నములు రాజధానీనగరములుగా క్రీస్తుశకము 1565 నుండి 1675 వరకు వున్నవి. ఈ మూడుచోట్లందు, శత్రువు చొర పీలుకొనట్లు కోటలను నిర్మించారు. చంద్రగిరికోట తిరుపతికొండలందు కట్టారు. ఈ కోట నిర్మాణము అనేకమెళ్ళ వెడల్పున వున్నది. అందు నాటిమేడలు ఇప్పటికీ చెక్కుచెదరక వున్నవి. కొయ్యదూలాలు లేకుండా, అంతా రాతితోనే నిర్మించారు. అందువల్ల ఆ మేడలు చెడకుండా, ఇప్పటికీ నిలిచివున్నవి. ఇక్కడినుండే ఆంగ్లేయులకు మద్రాసుపట్నము కట్టుకొనుటకు స్థలము ఇవ్వబడ్డది. రాయవేలూరు కోట గూడా ఇప్పటికీ వున్నది. దానిఅగడ్తలు, వెడల్పుయిన కోటగోడలు, దేవాలయము, బైటికివెల్లిటకు రహస్య బాటలు అద్భుతంగావున్నవి. విజయనగరరాజులవాడు శిల్పికి పంటకొలము, సువర్ణయుగము. అతనికి కడుపు నిండా, వంటినిండా ఇచ్చి రాజులు పోషించారు. నాటి ఆంధ్రశిల్పి తన తెలివినంతటిసీని రాతిమీదమాసి, చిరంజీవియై, ప్రపంచప్రఖ్యాతిపొందాడు. విజయనగర పతనానంతరము విద్య, వ్యాపారము, వ్యవసాయములు కుంటుపడ్డవి. మహమ్మదీయుల మూకలవల్ల దేశం అరాజకమై స్థిమితం తప్పింది.

చంద్రగిరి, రాయవేలూరులనుండి రాజధానీ నగర లక్ష్మీగోలకొండకు ప్రవేశించినది. తల్లికోట యుద్ధంలో గెలిచిన బహమనీ రాజ్యము, 5 భాగాలైనది. అందులో గోల్కొండ భాగము క్రిందకు ఆంధ్ర రాజ్యం వెళ్ళింది. వీరు గోలకొండ రాజధానిగా రాజ్యంచేశారు. కొందరు తెలుగు కవులను పోషించారు. అక్కన్న మాదన్నలనే తెలుగువారే మంత్రులుగా ఉండి, ఇక్కడ రాజ్యదక్రమును తిప్పారు. దేశీయులతో మంచిగా ఉండవలెనని ప్రయత్నించారు. ఇక్కడ మహమ్మదీయ వంశములుకూడా మారినవి. వీరు భద్రాద్రిరామునికి, ఖజానాడబ్బు ఖర్చుపెట్టా

డని రామదాసుగార్ని జములులో పెట్టారు. ఆ ఖైదు ఇప్పడు గోల్కొండలో ఉన్నది. నాడు రామదాసుగారు రాముని పూజించుటకు, గీచిన గీతలున్నచట ఆ జయిల్లో. గోలకొండలో ఉర్దూభాష రాజభాషైనది. మహమ్మదీయుల వేషభాషలు మసలో ప్రవేశించినవి. 19 వ శతాబ్దంలో నవాబులలో అన్నదమ్ముల తరూరాగా, దానిని ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారు సద్వినియోగం చేసికున్నారు.

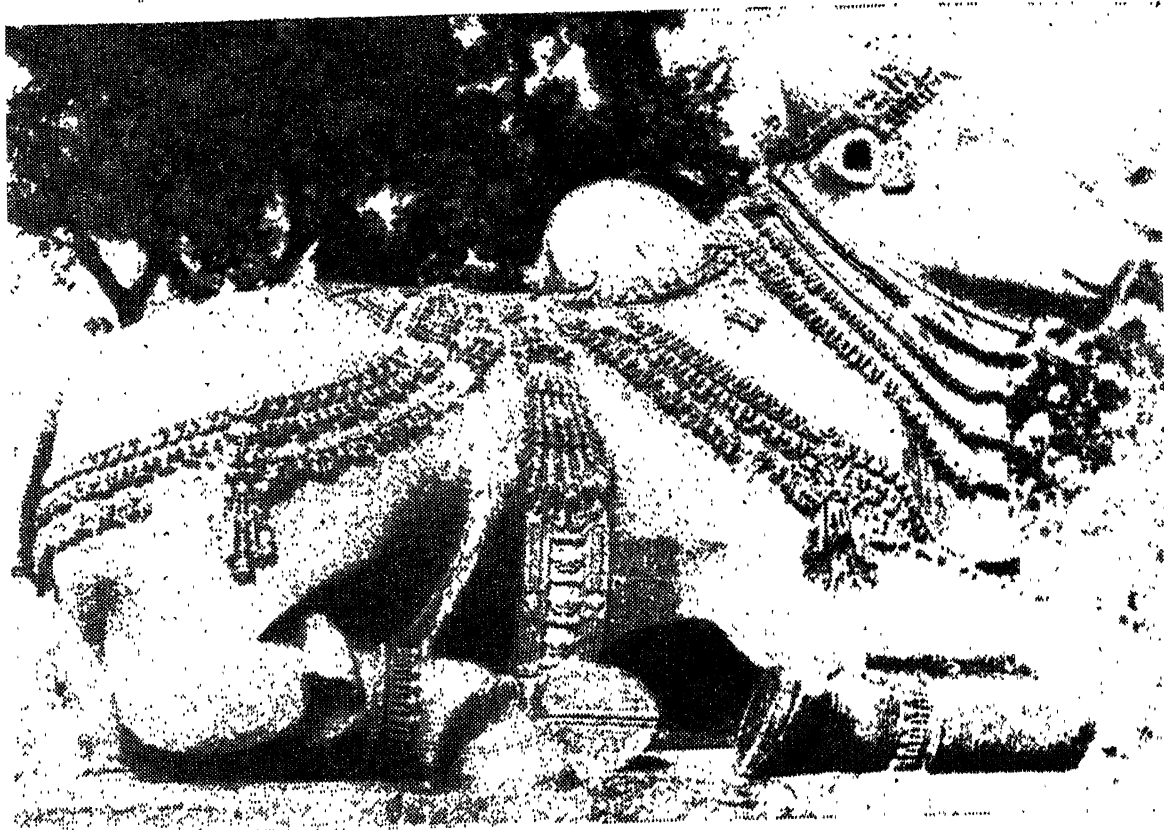
ఉత్తర సర్కారులను నవాబు ఫ్రెంచివారికిచ్చాడు. ఫ్రెంచివారు మచిలీపట్నంలో ఉండి 7 సంవత్సరములు రాజ్యంచేశారు. కాని ప్రజామత, దేవకంటకులైనారు. ఘోరకృత్యములుచేసి బుస్సీ, మస పిల్లలకు దయ్యమైనాడు.

ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారిని ఓడించారు. అందు వల్ల నెజాము ఉత్తర సర్కారులను, రాయలసీమను ఆంగ్లేయులకిచ్చాడు. ఇప్పటినుండి 1958 వరకు ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మికి మదిరాసు వివాసమొంది. చంద్రగిరి రాజు వెంకటపతి రాయలు, తన తండ్రి చెన్నప్ప పేరిట కటమని, మదిరాసు స్థలమును ఆంగ్లేయులకిచ్చాడు. అందు వల్లే ఆ నగరమునకు చెన్నపట్నమని పేరు ఉన్నది.

1958 అక్టోబరు 1 తేదీన, ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి చెన్నపట్నంనుండి కర్నూలుకు వచ్చింది. ఇందుకు పొట్టి శ్రీరాములుగారు చేసిన త్యాగముచిరస్మరణీయం. ఇక్కడే ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి 3 ఏళ్లు రాజ్యంచేసింది. ఇక్కడ మహాత్తరమైన నాగార్జునసాగర నిర్మాణమును ప్రారంభం జరిగింది. దీనితో ఆంధ్ర సీమ సంపూర్ణ సస్యశ్యామల యగును.

ఈ నకుంబరు 1 వ తేదీ దీపావళి దివ్యదినం ఆంధ్ర జాతికి మహా పర్వదినం. శతాబ్దాల తరబడి ఛిన్నా భిన్నమై అనేక నిఘోరాల ననుభవించిన ఆంధ్ర జాతి నేడు సమైక్యమై తిరిగి ఏక జాతిగా ఆవిర్భవించుతోంది; శిథిల శిథిలమైపోయిన ఆంధ్ర భూమి తిరిగి ఏక ఖండమై అఖిల భారతావనియందునూ ప్రధాన సీమయై పునరుద్భవించినది. ఆంధ్ర రాజ్యలక్ష్మి నేడు భాగ్యనగర (హైదరాబాదు) సింహాసీతి పట్టాభిషిక్తయైనది. ఆంధ్రుడు నేడు సంపూర్ణకాముడైనాడు.

జయ విజయార్థివ!

హనుమకొండ దేవాలయంలోని సందీశ్వరుడు

మన నాకానిర్మాణ కళ

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి

త్రిహాసములో, బుర్రాణములలో అన్యప్రాచీన సాహిత్యములో పెద్ద పెద్ద నాకలను గూర్చి మనకెన్నియో యుదాహరణములు లభించుచున్నవి రామాయణమున అయోధ్యాకాండములో నిట్టియోపలను గూర్చి చెప్పబడియున్నది వంశలకొలది కైవర్తయోధులు లండులో సిద్ధముగ నుండుచేసారు.

“నావాంశతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతం సన్నద్ధానాం తథా యూనామ్ తిష్ఠన్తి త్యభ్యివోదయత్॥”

మహాభారతములో యంత్ర సంచాలిత నాకా వర్ణనము కలదు.

“సర్వనాతసహం నావం యంత్రయుక్తాం పతాకినీం”

సముద్రదుర్గమున వివిధ దేశములలో వాణిజ్యము జరుగుచుండెడిది. వారాహ పురాణములో గోకర్ణమున వణిజులు విదేశములలో రత్నవర్తకము చేయుచుండెనని కథ కలదు.

“పునస్తత్రైవగమచే వణిగ్భవే మతిర్గతా సముద్రయాచే రత్నాని మహాస్థాల్యాని సాగుభిః॥”

దండి ప్రణీతి దశకుమారచరిత్రములో రత్నాద్భుతము వైకుంఠి నాక పాట్నాయేనయ మునిగి పోయెను.

“తితఃసోదర విలోకన కుతూహలేన రత్నోద్భవః కథం చిహ్నూర మనునీయ చపలలోదన యానయా సహ ప్రవహణ మారుహ్యై, పుగళపుర మభిప్రత్యే| కల్లోలమాలికాభిహః పోతః, సముద్రాంధ స్య మజ్జతి”

మిత్రగుప్తుడు నింకొక వణిజుడేవో ద్వీపము జేతెను. అచ్చట నాతనియోహను శ్వాసములు వరాహమును జుట్టుముట్టడించునట్లు యవనుల నావలు ముట్టడించెను.

“తావసతి జవా నాకాః శ్వాస ఇవ వరాహ మస్మత్ పోతం పర్యుత్పత్తి॥”

దుస్తర సముద్రము దాటుటకు బోతముపయోగించుచు భర్తృహతి చెప్పియుండెను.

“పాత్రో దుస్తర వారిరాశి తింజే”

కాటెల్మని అర్థశాస్త్రములోని “నావగ్యక్ష” ప్రకరణములో “నానే” రాజ్యము తరపునండి నావల యేర్పాటును గూర్చిన వివరణము గలదు.

ఈనావ-యోపల నిర్మాణకళపై క్రొత్తమిచ్చా గ్రహణ వరాహమిహినుని “బృహత్సంహిత,” భోజ కృతమగు “యుక్తికల్పశిఖి”లో విపులీకరణముగలదు. వృక్ష ఆయుర్వేదమునుబట్టి వృక్షములలో గూడ నాల్గుజాతులు గలవు సులభముగ అనుకున్నాం లఘు-కోమల కాష్ఠము బ్రాహ్మణజాతిని. తేలికగను దృఢముగను మండునది త్మత్రియజాతిని “ఇది ఇతరవిధముల కర్రలతో కలపబడజాలదు శైలిజాతి కర్ర కోమలముగను బగువుగనుండును. శూద్రజాతిని దృఢముగ బగువుగనుండును. గెండుజాతుల గుణములుగలది” “ద్విజాతి.”

“లఘు యత్ క్రమలంకాష్ఠం సుఖుటం

బ్రహ్మజాతి తత్ దృఢాంగం లఘుయత్కష్ట ముఖుటం త్మత్రిజాతిశ్చ కోమలం సుఖయత్కష్టం ప్రశ్యజాతి తిదుద్యతే లక్షణద్వయ యోగేన ద్వీజాతిః కాష్ఠసంగ్రహః॥” త్మత్రియ జాతి కాష్ఠముతో నిర్మితమయిన నాక సుఖ సంపత్ ప్రదమని భోజుని మతము.

“త్మత్రియ కాష్ఠైర్బిత్తా భోజమతే

సుఖ సంపదం నాకా॥

ఇట్టి నాక వికట జలహర్గమున నుపయోగించును.

“అశ్వే లఘుభిః సుదృఢై

ద్విదృఢతి జల దుష్పదే నాకాం॥

ఇతర జాతి కర్రతో నిర్మితమగు నాకలు మంచి గుణములు గలవి కావు. అట్టివానిలో సుఖశాంతులుం

డవు, అవిఅంత మన్నిక గానుండుక నీటిలో చిడికి నాని పోవుచుండును. ఏ మాత్రము చిన్న చెట్టు తగిలినను బద్దలై మునిగిపోవును.

“విభిన్న జాతి ద్వయ కాష్ఠ జాతా
సశ్రేయసే నాపి సుఖాయనాకా
నైహం చిరం తిషతి పచ్చతేచ
విభిద్యతే సరితి మజ్జతేచ॥

భోజుశింకను వ్రాసెను—ఓడల యడుగు భాగమున కొయ్యలక లతుకుటలో నినుముపయోగించరాదు. సముద్రములో నెట్లనైన నయస్కాంతములు న్నిచో పది ఇనుము నాకర్చించును. అట్టివేళల ఓడల కపాయము.

“ససింధు గాద్వార్వతి లోహబంధం
తైలహకాంతైర్యతే చ లోహం.
విపద్యతే తేన జలేషు నాకా
గుణేన బంధం నిజగాది భోజః॥

‘యుక్తి కల్పతరువు’లో ఆకార ప్రకారము—పొడవు వెడల్పుల బట్టి నాకా భేదములు చెప్పబడెను. నాకలు మొదట ద్వీవికములు. సామాన్యములు విశేషములని. సాధారణ పగులమీద నడచునని. సామాన్యములు. సముద్రయాత్రకుపయోగించునని విశేషములు.

“సామాన్యశ్చ విశేషశ్చ నాకాయా లక్షణ ద్వయం॥

పొడవు వెడల్పు ఎత్తునుబట్టి నాకలు పది విధములు—అవి ఊద్ర, మగ్గము భీమ చపలపటల భీమ దీర్ఘ పత్రపుట గర్భర మంగర అనునవి సామాన్య నావలు. ఊద్రపొడవు 16 వెడల్పు 4 ఎత్తులేక లోతు 4 మూరలుండవలెను. ఇట్లే అన్నింటి కొలతలు చెప్పబడినది. మంగర-పొడవు 120 వెడల్పు 60 ఎత్తు 60 మూరలు. అన్నింటికిని వెడల్పు—ఎత్తు సమానము.

“రాజహస్తమితాయామా తత్పాదపరిణాహినీ
తావదేవాన్నతా నాకా ఊద్రజేతి గదితాబుధైః
అతఃసార్వమితాయామా తదిరపరిణాహినీ
త్రిభాగే నోత్థితా నాకా మగ్గమేతి ప్రచక్షతే
ఊద్రాదాశమగ్గమా భీమా చపలా పటలాభియా
దీర్ఘా పత్రపుటాచైవ గర్భరామంగరా తథా
నాకా దశకమిత్యుక్తం రాజహస్తైరనుక్రమం

ఏకైక శృంగైః సార్వత్రిక విజానీయాత్ ద్వయం ద్వయం॥
ఉన్నతిశ్చ ప్రవిణాచ హస్తా దధాంశే లక్ష్మితా॥

విశేషము కూడ ద్వీవికము. దీర్ఘ—ఉన్నత దీర్ఘమండి—దీర్ఘిక—తరణి—లోల. గర్భిక—గామిరి తరి-జంఘాల-ధారిణి-వేగిని అని పరిభాషములు చేతుల బడెను. ఇందు పొడవధికముగను వెడల్పు కొంచెము గను ఎత్తు అంతికంటే చదువుక నుండును. వేగిని పొడవు 176 వెడల్పు 22 ఎత్తు 17 3/5 మూరలు.

“రాజహస్త ద్వయమామా అశ్లాంశే పరిణాహినీ
నాకదీర్ఘికా నామా దశాంశోన్నతాపిచ
దీర్ఘికా తరణిస్తోలా గర్భికా గామిరితః
జంఘాలా ధారిణీనైవ ధారిణీ వేగినితః
రాజహస్తైరైక శృంగ్యా నాకానామాని చ
ఉన్నతిః పరిణాహశ్చ దశాంశేనోత్తరముక్తా॥”

ఉన్నతమండి—దీర్ఘ - అనార్ధ్య - శృంగముభి గర్భిణి-మంగర అని అయిదుభాగాములు చేయబడెను. ఇందు మంగర ఎత్తు 48 మూరలవర కుంచబడెను.

“రాజహస్తద్వయమిత తావత్ప్రపరణోన్నత
ఇయ మార్గ్యాభిగా నాకాదేవాన్నతా
ఉర్ధ్వనార్ధ్య శృంగభి గర్భిణీమంగరాతథా
రాజహస్తైరైకశృంగ్యా నాకావంచిత్రమంగపతే॥”

ఇక నాకల యలంకారమును గూర్చి మనోహర వర్ణనము గలను. కనక రజతి తామ్రములు మూడింటిరి కలిపి యుపయోగించవలెను. చతుశ్చృంగపత్రము దశశముగను త్రిశృంగము రక్షవర్ణముగను ద్వీశృంగము వీరము ఏకశృంగము నీలముగను అంగరించవలెను. (శృంగమునగా తెగనాప కొయ్యలే) ఇక నాకల ముఖములు-సింహ, మహిష, స్వ, హస్త, బాహ్య, పక్షి భేకాకృతులుగ భేకా మనుజుశృంగ యుంచవలెను.

“నాత్వానీనామతోవశ్యే నిర్భయం తిరిసంత్రయం
కనకం రజతిం తామ్రం త్రితియం వా యథాక్రమం
బ్రహ్మాదిభిః పరివృత్య నాకా చిత్రనాగర్భణి
చతుశ్చృంగా త్రిశృంగా ద్వీశృంగా వైశృంగిణీ
సితిరక్తాపీతనీల వర్ణాన్ దివ్యాన్యగాత్రమం
శేసరీమహిషానాగో ద్వీరకా నాగ్రాఘ ఏకద
పక్షిభేకో మనుచ్యశ్చ విశేషాంచదనాచకం
నావాంముఖే పరివృత్య ఆదిత్యాని సూర్యగాం॥”

నాకల ప్రభాగమున చిన్న పెద్దగదుల నిర్మాణమును బట్టి మూడురకములు. స్వ మధ్యాగ్ర మందిరములు.

మ న నౌ కా ని ర్మాణ కళ

“సగృహోత్థివా ప్రోక్తా సర్వగుణ్యాగ్రమందీరా”

ఈ చివరనుండి యా చివరవరకు మందిరము నిర్మించబడియున్నచో అది సర్వమందిరము.

“సర్వతో మందిరంయత్ర సాక్షేయా మగ్రమందీరా”

రాజ్ఞాం కోశాశ్వనారీణాం యాన మత్ర ప్రశస్యతే॥

ఇట్టివి మహారాజులకోశము, అశ్వములు, అంగ నలు పయనించుట కుపయుక్తములు.

మగ్యమ మందిరముగలది.

“మగ్యతో మందిరంయత్ర సాక్షేయా మగ్యమందీరా”

రాజ్ఞాం విలాసయాత్రాది వర్షానుచ ప్రశస్యతే॥

ఇట్టివి భూపతి విలాసయాత్ర కుపయుక్తములు వర్షాకాలమున ఆధికోపయోగకరము.

అగ్రభాగమున మందిరముగలది అగ్రమందిరము.

అగ్రతో మందిరం యత్ర సాక్షేయా

త్వగ్రమందీరా

చిరప్రవాసయాత్రాయాం రణేకాతే

ఘనాత్మయే

ఇట్టివి దీర్ఘప్రయాణమునకును యుద్ధకార్యమున కుపయుక్తములు.

మహమ్మదీయ పరిపాలన సమయమందు కూడ మనకోశములో పెద్ద పెద్ద శాకలు నిర్మించబడుచుండెడివి. పరిమాణవశతాబ్దమున భారతదేశమునకు వచ్చి యున్న “మార్కోపోలో” అనునతి డిల్లీ వ్రాసెను:- ఓరెలకు జంటకొయ్య పలక లతికించబడితోహశలా కలతో వాటిలి సువృథముగ చేయుదురు. రంగ్రముల నొకవిగమైన జీరుగుతో గప్పెడివారు. మూడువందల వరకు నాచికులు కొవలసిన పెద్దయోడలుగూడ గలవు. ఒక్కొక్కయోడపై అయిదారువేల బస్తాలుబగువుతో నింపెడివాడు. ఇంగులో పైభాగమున నివసించుటకు గాను సమస్త సౌకర్యములతో కూడిన గదుల శాక లుండెడివి. అదుగుభాగము పొయి పోయినప్పుడు దానిపై ఇంకొక క్రొత్తపలక అతికించబడెడిది. ఇట్లే యొక్కొక్కప్పుడు ఆరు వగునలవరకు అదుగు భాగమున కొయ్యపలక లతికించబడెడిది.

పదునైవ శతాబ్దమున “నికోలో కాంటి” అను నతిడు మనదేశమునకు వచ్చెను. అతడు వ్రాసెను — “భారతీయ శాకలు మనశాకల కంటె పెద్దవి. వాటి యదుగు భాగము మూడువరసల కొయ్య పలకలతో డట్టమై భయంకరముగ తుపానుల నెదుర్కొన నాలు

నంతటి దృఢమైనది. ఒక భాగము పొయిపోయి నిరుపయోగమై పోయినను మిగిలినవాటితో పని జరుగు నాకలుగూడ గలవు.”

“వర్షమా” యను పేరుగల యాత్రకుడు “కాలి కట్టు” లోని నాకా నిర్మాణమునుగూర్చి డిల్లీ వ్రాసి యున్నాడు—కొయ్య పలకల కూర్పు (అతికింపు) చాలవృథమై నీరేమాత్రమును లోనికి గానీయుండును. ఓరెలలో నెప్పుడును రెండు తెరచాప లుండెయుండును. ఆ నూలుబుడ్డ చాపలు గాలిని బాసని నింపుకొనును. అప్పుడప్పుడు రాతింగులు కూడ నుపయోగించ బడెడివి. ఈ గాన్ నుండి కన్యాకుమారి చేగులకై ఎనిమిది దినముల సమయము పట్టును.”

సముద్ర తటవర్తి భూపతుల యొద్ద పెద్ద పెద్ద యోధలసమాహ ముండెడిది. కేశముగోని నదునోడి గురుటకై వలకొలదిగ నావ లుండెడివి. అక్కగు యొక్క నాకాశాఖ్యాభిరుచు ‘మీర్ బహర్’ అని పిలువబడెడివాడు. ఇత్రపతి శివాబి అధీనమున కూడా నాకా సమాహమండెడిది. దాని అగ్రభాగంకి ‘వరియా సారం’ అని పేరు. ఇది రాధాకుముది ఇట్టగ్గి తన ఇంకియన్ పిపింగ్. అను గ్రంథములో వ్రాచిన భారతీయ నాకా చరిత్రయును విపులముగ సప్రమాణ ముగను వ్రాసియున్నాడు.

ఇక నిష్పండా వ్రాచిన కళదయల్లు నష్టమై పోయినదో విచారితము.

పాశ్చాత్యులు ప్రప్రథమున మన దేశమునకు వచ్చినప్పు డిచ్చటి శాకలనుగాంచి తెల్లబోయిరి. 17 వ శతాబ్దము వరకు యూరపుశాకలు అధికముగ 600 టన్నుల మాత్రమే యుండెడివి. కాని నాగు మనదేశములో గోధూ యను శాకలు 1500 టన్నుల కంటె గూడ నెక్కువగనున్నది (గోధూ) దాని విస్తృత మందిరి. యూరపు కంటెనీ 17 శాకల నున యోగించుకొని బోచ్చెను. విపులులగు హిందూ కార్మి కల ద్వారా నాకా నిర్మాణమునకై వాగు కొన్ని కర్మాగారములనుగూడ నెలకొల్పిరి. క్రీ. శ 1811 సం| రము లెట్టినెంటు వాకగు అనునతి డిల్లీ వ్రాసెను— బ్రిటిషువారి నాకాశ్రయములోని ప్రతి శాకను ప్రతి పండెండు వత్సరములకు మరమ్మిగు చేయవలసిన వచ్చె డిది. కాని నాగోన్ గో ద ముగు చేయవలసిన భారతీయ నాక లేవని సంవత్సరములపై గడచినను పెట్టగురమ్మగు గూడ చేయవలసినముతేకుండనే పని చేయుచుండెను.”

ఈస్టయిండియా కంపెనీయొక్క “దరియా నౌలత్” అను నౌక 87 సం॥ రముల దినక ఉపయోగముగా నుండెను. క్రీ. శ. 1811 లో వాల్మజర్ సాల్విస్సు అను ఫ్రెంచియాత్రికుడు తన “లే హిందూ” అను గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసెను—“పాచీన కాలమున నాకొనిర్మాణశయందు హిందువుల గ్రామణ్యులై యుండిరి. ఇప్పుడు గూడా వారు యూరపునకు పాతము నేర్పగలరు. కళాస్వయన కుశిలులగు ఆంగ్లేయులు హిందువులకడ నాకొనిర్మాణ పద్ధతుల నేకము నేర్చియుండిరి. సౌందర్యములో - ఉపయోగములో భారతీయ నౌకలు ప్రసిద్ధి గాంచినవి హిందువుల చాతుర్యము, ధైర్యమున కిది యుదాహరణములు.

బొంబాయి కర్మాగారములో క్రీ. శ. 1736 నుండి 1863 వరకు 300 నౌకలు నిర్మించబడినవి అందులో చాలానౌకలు ఆంగ్లేయు రాజు నాకొశ్రేణిలో చేర్చబడినవి. ఇందులో “ఎషియా” అనునౌక 2289 టన్నులది. అందులో 84 ఫిరంగుల మర్బుబియుండెను. బెంగాలులోని హుగ్లీ, సిల్హట్, చిటగాంగ్, ఢాకా మున్నగు చోటులయందు నాకొనిర్మాణమునకు కర్మాగారములు గలవు. క్రీ. శ. 1781 నుండి 1821 వరకు 1, 22, 698 టన్నుల 272 నౌకలు ఒక్క హుగ్లీలోనే నిర్మించబడెను.

బ్రిటిషు నాకొ వ్యాపారులు భారతీయుల యీ ఉత్కర్షణముజూచి యోర్వజాలక బోయిరి. అందుచే ఈస్టయిండియా కంపెనీపై భారతీయనౌకల సుపయోగించవలదని యొత్తిడిచెచ్చిరి. చాలసారు లీనిషయుమై పరితూ చేయబడెను. క్రీ. శ. 1811 లో కర్నూలు వాకరు చూపిన లెక్కలలో—భారతీయ నౌకలకు తిక్కువ వ్యయము కాని ఎక్కువ దృఢముగనుండు ననియు అందుచే బ్రిటిషు నాకొశ్రయములో కేవలము భారతీయ నౌకలనే చేర్చుకొనినచో చాలసము మిగులగలదనియు స్పష్టపరచినాడు. కాని నాకొనిర్మాతలగు ఆంగ్లేయు నిపుణ కార్మికులకు వర్తకుల కీ హెచ్చరిక పీడా జనకమయ్యెను. డా. టేలరు—“హిందూ దేశపు వస్తువులతో నిండిన భారతీయ నౌక లండన్ హార్బరులో ప్రవేశించుట జూడగ నే పెద్ద ఆందోళనము గలిగెను. శత్రువుల నాకొసమూహము దాడిచేయుటకై భేమునదిలో ప్రవేశించినదా యన్నట్లు ఆంగ్లేయు

నాకొ వ్యాపారులు కార్మికులు మొట్టమొదట వెలార్పిరి. మా పనులన్నియు బాడగును. మా కుటుంబము లాకటిచే మాడిపోవు”ని నాగు వాపోవసాగిరి. ఈస్టయిండియా కంపెనీయొక్క పరిపాలకమండలి (Court of Directors) మొత్తుకొనిరి—“హిందూ కళాసులు మన సామాజిక జీవితము గాంచినచో ఇదివరలో మన జాతి యాదరణముపై వారికిగల గౌరవము, భయము సన్నగిల్లును. స్వదేశమునకు దిరిగిపోయిన పిమ్మట మన యాచార విధానములను ప్రభుత్వము చేయుచున్న మన జాతి శక్తి సామర్థ్యమును దుచ్చుచారముచేసి ఇదివరలో మనకుగల గౌరవమును బాడుచేయుదురు. తిత్ఫలిత మెంతయు హానికరము.”

దీనిపై పార్లమెంటు ‘సర్ రాబర్టు ఫేల’ను దాని ఆధిపత్యమున ఒక కమిటీని నియమించెను ఇంగుపై సభ్యులలో చిభిన్నాభిప్రాయములు గలిగినను ఈ కమిటీ రిపోర్టు ననుసరించి, క్రీ. శ. 1814 లో ఒకశాసనము చేసిరి. తదనసారముగ—

“భారతదేశపు కళాసులకు బ్రిటిషు నావికులకు కధికారము లేకుండెను. భారతీ నౌకలపైగూడ కనీసము నాల్గువంతులలో చూడువంతులవరకు ఆంగ్లేయులే కళాసులుండి తీరవలెను. ఆంగ్లేయు డధికారిగా లేని యే నౌకకును లండన్ హార్బరులో ప్రవేశించుట కధికారము లుప్రమయ్యెను. ఇంగ్లండులో పాశ్చాత్యులు నిర్మించిన నౌకలలో నే బయటినుండి సామగ్రి రాగలదని నియమము గావించబడెను. కొన్ని కారణములచేత నీశాసనమును క్రొవ్వొత్త మొనర్చుటగా కొంత శైథిల్యత సంభవించెను గాని క్రీ. శ. 1833 నుండి యిది బాగుగ కట్టుదిట్టమై స్థిరపడెను. అదియును గాక ఇచ్చట భారతదేశములోని నాకొ పరిశ్రమ పూర్తిగవ్వంపగుటకు శాసనములుగూడా వచ్చిపడెను. భారతీయ నౌకలలో నింపబడిన సామగ్రిపై సుంకము పెంచబడెను. ఇట్లే యీ పరిశ్రమ పూర్తిగా క్షీణించుటకు వెదికి వెదికి మార్గములు కనుగొనబడి శాసనరూపమున వచ్చెను. సర్ విలియం డిక్సీ కథన మెంత సత్విమైనదో చూడుడు—“పాశ్చాత్యు ప్రపంచ రాణి ఇట్లు ప్రాచ్యసాగరరాణిని వశంచేసెను”

భారతీయ నాకొపరిశ్రమ విచ్చిన్నమైనావుటకు గల కారణములలో నివి కొన్ని మాత్రమే.

[కళ్యాణ్ ప్రతికకు కృతజ్ఞతతో]

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 3

* * ఉదయం సుమారు తొమ్మిది గంటలసమయం. అడ్వకేట్ కూర్మా వతారంగారి కన్సల్టింగ్ రూమ్. సోఫాలపైటూ, రాండ్ టేబిలూ ఉంటాయి. టేబిల్ మీద టెలిఫోన్ ఉంటుంది. దానిపక్కన ఓ వార్తాపత్రిక ఉంటుంది. దగ్గిలోనే ఉన్న రివోల్వింగ్ షెల్ఫ్ లో 'లా' పుస్తకాలు కొన్ని ఉంటాయి. రంగానికి వెనక భాగాన మధ్యగా స్క్రీన్ ఉంటుంది. స్క్రీన్ వెనకాలనించి కనిపించే ద్వారం హాల్లోకి వెళ్లే దారిని సూచిస్తుంది. కుడివైపున రెండు విడివిడి గదుల్ని సూచిస్తూ రెండు ద్వారాలు ఉంటాయి. ఎడమవైపున ఉన్న ద్వారం బయటికి వెళ్లే దారి. కుడివైపున ఉన్న గదుల్లో లోపలగా ఉన్న గది గోడమీద ద్వారానికి పక్కగా 'టైపిస్ట్' అనీ, రెంజ్ గది గోడమీద 'ఆఫీసు' అనీ సైన్ బోర్డులు ఉంటాయి. తెరలేచే సరికి కల్యాణి

'టైపిస్ట్' గదిలోనుంచి ప్రవేశించి టేబిల్ మీద టైపు చేసిన కాగితాలు కొన్ని సర్దిపెట్టి వాటి మీద పేజర్ వెయిట్ ఉంచి వెనక్కి వెళ్లి బోతుండుగా తెరలోనుంచి మల్లెపూలు మల్లెపూలు' అని కొంచెం డిహారింగా కేకలు వినిపించటమూ, తర్వాత ఆకారబద్ధంగా స్క్రీన్ పనుకీనించి 'కల్యాణి! కల్యాణి!' అని అనుస్తూ మల్లికప్రవేశించటమూ జరుగుతాయి. మల్లిక పట్టెనిమిదేళ్లపడుచు. కొంచెం బొద్దుగా ఉండటంలో నయస్సుకీమించి కనిపిస్తుంది. చామనచామన అనాకారికాదు. అవయవాల పొండిక అంతగా రాణించక పోయినా, వివరంగా చూస్తే అందం తొంగిచూస్తూనే ఉంటుంది. కాని చూడగానే మనసుకి హత్తుకునే రూపం కాదు. ఏమాత్రమూ అణకువ లేని ప్రవర్తన, హుందాతనం లేననడకా, విలాసశూన్యమైన అంగవిన్యనమూ, అతిఅలంకరణలోని లాప

హజత్వమూ ఉన్న అందాన్ని కాస్తా మరుగు పరుస్తూఉంటాయి. చేతుల్లో ఎంత్రాయిడరీ ఫ్రేము ఉంటుంది.

మల్లిక : కల్యాణీ—కల్యాణీ—ఇక్కడే ఉన్నావు? ఆవిద్యాపతిగాను రాలేదా? విద్యాపతి గారూ, ఏమయ్యాయ్.

[‘ఆఫీసు’ గదినుంచి విద్యాపతి ప్రవేశం పర్చూ, ధౌవతీ గరించి ఉంటాడు. విద్యా పతిరావటం చూచి కల్యాణీ వెల్లిబోతూ ఉంటుంది.]

వొచ్చాదూ, ఇంకా రాలేదనుకుంటున్నా. కల్యాణీ—కల్యాణీ—నిన్నే నమ్మాయ్.

[కల్యాణి దగ్గరికి వొస్తుండటందూని విద్యా పతి వెల్లిబోతాడు.]

విద్యాపతి, విద్యాపతి. అబ్బబ్బ. ఇద్దరూ ఇద్దరే. సుమాస్తాకితిగ్గ టైపిస్టు, టైపిస్టెకితిగ్గ సుమాస్తా.

విద్యా } : (ఇద్దరూ ఆగి) ఏంకావాలండీ?

మల్లిక } : ఇద్దరూ ఒక్కసారే అడిగితే ఏం చెప్పను? నాముఖం కావాలి.

విద్యా : (జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నట్లు ముఖం పెట్టి) ఓ— అద్దం కావాలన్నాను కదూ? గోజూ మర్చి పోతున్నానండీ. రేపు తప్పక తెచ్చి పెడతా లెండి [కల్యాణి నవ్వుతుంది]

మల్లిక : అద్దం. నాముఖం. మల్లెపూలయ్యూ - మల్లె పూలు. ఎన్నిసార్లు చెప్పాలి. మల్లెపూలు నాకు ప్రాణం నాపేరే మల్లిక. కేక విన బడగానే పిలవ్వయ్యూ అని వందసార్లు చెప్పాను.

విద్యా : నాకు వినబడలేదండీ

మల్లిక : ఎందుకు వినబడుతుంది! క్లీవర్ గారి చెల్లె లంటే అంతలోకువ నీకనలు కంటిక్కని పిస్తున్నానూ?

విద్యా : ఎంతమాట. కనిపించకుండా ఉండటానికి మీరే మైనా నల్లపూసా?

[కల్యాణి నవ్వుతుంది.]

మల్లిక : నిలబడి అలా జవాబు చెప్పక పోతే కాస్త అమల్లెపూలు పిలవకూడదూ? అరిగిపోతాం?

విద్యా : ఎందుకరిగిపోతా నండీ. చెప్పలున్నాయిగా. (నివ్వు)మణి.)

మల్లిక : చూశావా కల్యాణి? ఇంతమంది సుమాస్తాల్ని చూశాను కాని ఇటువంటివాణ్ణి ఎప్పుడూ చూడలేదు.

కల్యాణి : వాళ్లకి ఈయనకీ పోలికే లేదండీ.

మల్లిక : పాపం, పాతి సుమాస్తా చేతులు నలుపు కుంటూ తిరిగేవాడు. ఇంతెందుకూ? నువ్వెప్పుడైనా ఒక్కమాటైనా బదులు చెప్పావు?

కల్యాణి : డబ్బుకి బదులుగాని, మాటకి బదులునుకండీ

మల్లిక : (అర్థంకాక) సరేగాని, తొత్తికం చోళీ ఎంత్రాయిడరీ డిజైన్ తెస్తానన్నావు. తెచ్చావు?

కల్యాణి : మర్చిపోయానండీ. రేపు తప్పక తెస్తాను.

మల్లిక : నువ్వెప్పుడూ ఇంతే. ఉలెన్ హాండ్ బాగ్ కూడా ఇంకా అల్ల లేదుకదూ?

కల్యాణి : ఆఫీసు పని కొంచెం ఎక్కువగా ఉందండీ.

మల్లిక : నాపని నీకక్కర్లేన్నమాట

కల్యాణి : అదికాదు.

మల్లిక : నేనంటే అంత అలక్ష్యం అన్నమాట.

కల్యాణి : అలా అనుకోకండి

మల్లిక : ఎందుకనుకోనూ?

[విద్యాపతి ప్రవేశం.]

విద్యా : మల్లెపూలు ఎక్కడా కనిపించలేదండీ.

మల్లిక : అవును. ఎందుకు కనిపిస్తాయో? నేనంటే అందరికీ లోకువే. మంచివాణ్ణి చూస్తే ఎవరికైనా అంతే. ఈగోజుల్లో సుమాస్తాలు సుమాస్తాలా? టైపిస్టులు టైపిస్టులూ? తావాను తెలుసుకోలేని అద్దమైన వాళ్లినీ చేద్దుకో బట్టే ఈఆఫీసు ఇలా అనుకుంటుంది. ఎవరికర్థం వాళ్లదీ, నాకెందుకు మర్చి.

[కోపంగా ఫ్రేము బల్లమీదకొట్టి నివ్వు) మణి.]

విద్యా : (తేరుకుని) టైపిస్ట్ గారిమీద కోపానికి కారణమేమిటో?

కల్యాణి : (బల్లమీద ఫ్రేమ్ తీసుకుని డిజైన్ కుడుతూ) అల్లిక పనిలో కొంచెం అశ్రద్ధ జరిగిందండీ.

విద్యా : (ప్రతిక మాస్తూ) అల్లిక, నుట్టుపనుల్లో ఆరి తేరిన ఒక మంచి టైపిస్ట్ కావాలెను.

వి చిత్ర జీవులు

కల్యా : (కొంచెం ఆసక్తిగా) ఎవరికండీ ?
 విద్యా : ఏం ? ఎవరికైతే మీకెందుకూ ?
 కల్యా : ఊరికే తెలుసుకుందామని.
 విద్యా : నుంచి అనుభవము కలిగియుండవలెను. గడి
 యారము వంక మాడరాదు. దరఖాస్తుతో
 యోగ్యతాపత్రములు జతపర్చవలెను.
 కల్యా : జీత మెంతండీ ?
 విద్యా : ఏం? మీరు దరఖాస్తు పెడతారా ?
 కల్యా : వీలుగా ఉంటే
 విద్యా : ఇక్కడ ఉద్యోగం చెయ్యటం ఇష్టంలేదా?
 కల్యా : అది కాదు.
 విద్యా : చిరునామా—కె. మల్లికొంబ.
 కల్యా : మల్లికొంబ!
 విద్యా : కేరాఫ్ కె. కె. అవతారం. అవ్వకేళ్.
 కల్యా : (తెలబోయి) ఆఁ! అయితే నన్ను తీసేస్తా
 రన్నమాట. నేనేం తప్ప చేశానండీ?
 విద్యా : తప్పాస్సల పట్టిక మల్లికొంబగారి దగ్గర
 ఉంటుంది.
 కల్యా : నేనేం ఎరగనండీ
 విద్యా : అయితే అనుమత కారణంగా తీసేసి
 ఉంటారు.
 కల్యా : నాకు ట్రైపులో నుంచి స్పీడు ఉందండీ.
 విద్యా : మీకు అలిక రాదు.
 కల్యా : వొచ్చండీ
 విద్యా : వచ్చినా అంగుల్లో శ్రద్ధలేదు.
 కల్యా : నేను ట్రైపిస్తుని.
 విద్యా : తాహతు తెలుసుకోండి
 కల్యా : (తెలబోయి) ఆఁ!
 విద్యా : అందుకే ఈ ఆఫీసు ఇలా అడుక్కు
 తింటోంది (నవ్వు ఆపుకుంటాడు.)
 కల్యా : (అతినిద్రా అనుమానంగా చూసి వేసగు
 లాక్కుని చూస్తూ) సర్వసాధ్యుడైన ఒక
 ఆఫీసు మేనేజర్-గుమస్తా-నాకరు అర్థం
 టుగా కావలెను.
 విద్యా : ఏమిటి ?
 కల్యా : ఒక మేనేజర్-గుమస్తా-నాకరు.
 విద్యా : (నవ్వి) గడుసువారండీ.
 కల్యా : ఎంత మాడలగొట్టేతారు. నిజంగానే ఉద్యో
 గం పోయిందనుకున్నాను.

విద్యా : నెగవ ఉద్యోగం. ఉంటే ఎంత పోతే
 ఎంతండీ ?
 కల్యా : అవును మీకేం ?
 విద్యా : అలా అనకంటే మీబాగు కోరే వాళ్ళలో నేను
 ముఖ్యుణ్ణి. మీరేమీ అనుకోకపోతే, ఓ
 చిన్న సలహా ఇవ్వాలని ఉందండీ
 కల్యా : ఇవ్వండి.
 విద్యా : సలహా ఇచ్చేముందు కొన్ని ప్రశ్నలు అడ
 గటం రినాజు.
 కల్యా : అడగండి
 విద్యా : మీపేరే కల్యాణి కదూ ?
 కల్యా : ఊఁ.
 విద్యా : చక్కటి పేరు. మీవను స్సెంత? ఓ. ఓమిం
 చంకి. ఆప్రశ్న ఎడమకూడదు. మీరెంత
 వరకు చదివాడు?
 కల్యా : మాక్లో హైస్కూల్ ప్యాసియూను.
 విద్యా : ఎవ్వను ?
 కల్యా : రెండేళ్ళ క్రితం.
 విద్యా : ఇప్పుడేం చేస్తున్నాడు?
 కల్యా : ఉద్యోగం.
 విద్యా : చీతం ఎంత ?
 కల్యా : నెలకో యగ్నాభి.
 విద్యా : అవివాహితకే కదూ ?
 కల్యా : ఊఁ.
 విద్యా : ఊండి పేరు ?
 కల్యా : లక్ష్మీపతి గారు.
 విద్యా : వయస్సు ?
 కల్యా : యాభైవైన. ఉద్యోగం ముపుకాదు నుమాస్తా.
 విద్యా : ఆస్తి వుందా ?
 కల్యా : ఉంటే ఈఉద్యోగా లేం కర్తం ?
 విద్యా : మీ జీవితాచర్యం ఏమిటి ?
 కల్యా : చెప్పదగించేమీ లేదు.
 విద్యా : కనీసం ఓ వంద నిల్క చీరలు సంపాదించా
 లని లేమా ?
 కల్యా : సోహుం.
 విద్యా : మాంసకూలికల్లాంటి మృదువైన విలువైన
 చక్కటి పట్టుచీరల నీం గారం మీకెప్పుడూ
 కావాలనిపించలేదా ?
 కల్యా : ఊహుం.

విద్యా : లేదా? ధగధగితమై తరుక్తరుక్కుని
మెరిసే మీ కజ్జనగిత కంఠాభరణాల
ఉజ్జ్వల కాంతితో చూసేవాళ్ళ కనుమీరు
మిట్లు కొల్పాలని మీరు రహస్యంగానైనా
ఎప్పుడూ కోరుకోలేదా?

కల్యా : లేదు.

విద్యా : లేదా? మిమల మెరిసే సరికొత్త సొంత
కార్టో కూచుని సిమెంటు కాంక్రీటు గోడ్డు
మీద జగజగ్గున జారిపోతూ సరళ సమానం
తర కలులుకలిసే చోటికి ప్రయాణించాలనే
గాఢవాంఛ మీకు తప్పకుండా కలిగే
ఉంటుంది

కల్యా : లేదండీ, కార్టో ప్రయాణంచేస్తే నాకు కళ్ళు
తిరుగుతాయి.

విద్యా : (బుర్రగొక్కుని) మీసొంత ప్యాస్ బుక్ లో
ఆరంభలసంఖ్య చూడాలని లేదా? నిజం
చెప్పండి

కల్యా : (జాలిగా) లేదండీ. పెద్దసంఖ్యలు చూస్తే
నాకెప్పుడూ తలనొప్పే.

విద్యా : (విసుక్కు) రామదండ్రా! మీలాంటి
వాళ్ళని నేనెక్కడా చూడలేదే.

కల్యా : నునుపులంపరూ ఒక్కచూదిరిగానే ఉం
టారా, చెప్పండి.

విద్యా : మీలాంటివాళ్లు కంచుకొగడా వేసి నీతికినా
కనిపించదు. మనస్తత్వం మీద ఓ ప్రశ్న
అడుగుతాను. జవాబు చెప్పండి. సర్వసాధా
రణంగా ఆశవాళ్లు ముఖ్యంగా కోరుకునే
దేమిటి?

కల్యా : (ఆలోచించి) తెలియటం లేదండీ

విద్యా : పోనీ, నేను చెబుతాను. ఎంత చదువుకున్నా
ఏ ఉద్యోగం చేస్తున్నా స్త్రీలకి సొంత
ఇంటిమీద మక్కువ ఎక్కువండీ

కల్యా : అవును. అదై ఇళ్ళయితే చాలా వేరీ
లంటాయి.

విద్యా : ఇల్లంటే నాలుగోడలమగ్గు ప్రదేశంఅని కాదు
నా అభిప్రాయం. ఇంగ్లీషులో 'హోమ్'
అంటారు చూడండి. అదీ. ఇప్పుడు నా
సలహా చెప్పేస్తున్నాను. మీరు ఈ టైటిల్స్
ఉద్యోగానికి వెంటనే రాజీనామా ఇచ్చే
యండి.

కల్యా : రాజీనామా?

విద్యా : అవును

కల్యా : ఇచ్చేసి—?

విద్యా : పెళ్లి చేసుకుని హాయిగా కాలేజీ లం
చెయ్యండి.

కల్యా : ఇదామీ సలహా! ఇంకా నొప్పి నొప్పి
చెబుతారనుకున్నాను

విద్యా : నా మాట వివండి విశ్వసించండి సంబంధం
చెబుతాను.

కల్యా : పెళ్లిళ్ళ చేరవల్లూ ఉన్నాడే.

విద్యా : మీమీద అభిమానంకొద్దీ చెబుతున్నాను.

కల్యా : థాంక్స్. పెళ్లి మీరభిమాన పని చూసుకొండి.
(పెళ్ళిబోతుంది)

విద్యా : కల్యాణిగానూ! ఒక్కరూణం. ఎక్కడకొరి
సవ్యాసరాజుగారి పేరు మీరు విన్న
ఉంటారు.

కల్యా : సవ్యాస రాజుగారా! అనువదించే మా
నాన్ని గారు మున్న మున్నా రాకొక ఉద్యో
గం చేశారు.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) అలాగా! ఆయన గారి
విశ్లేషత్రువు నా క్లౌస్ మేజర్. ఎక్కడి
వారసుడు. చక్కటివాడు. చదువునున్న
వాడు. చాలా మంచివాడు.

కల్యా : ఎందుకండీ ఆభిజన? పుణ్యనూ, పురు
షార్థనూ?

విద్యా : (నివేదించుకోక) నోలీ చూపుకోనే
మిమ్మల్ని నునకాగా ప్రేమించాడు. ప్రతి
నిమిషం మీ ప్రతినిధిని చూసుకుంటూ
జీవచ్ఛవంలా బతుకుతున్నాడు.

కల్యా : నా ఫోటో అతని కెక్కడిది?

విద్యా : స్వయంగా (నాలిక కొడుక్కుని) ఓ సంద
ర్భంలో స్వయంగానే తీసుకొన్నాడండీ.

కల్యా : ఘనకార్యం చేశాడు లెండి. (కోపంగా
వెళ్ళిపోతోంది)

విద్యా : మీరు ఆపార్థం చేసుకోండి. మీ సొంత
ర్యాంకి తన్నయిస్తే అతనిలా చేశాడు.
అందుకు నేనే నాక్షిం.

కల్యా : (జుట్టికె తిప్పుకుంటూ) ఓ అతలా!

విద్యా : అవును. వాడే—వాడే. పీఠరామాంధ్ర.
వాడికేం లాటు చెప్పండి. అదీకో

వి చిత్ర జీవులు

పద్యంలో చెప్పినట్లు - “యత్ తనయేంఘ జయంతి వసంతకంఠున్ చక్కదనంబునన్ గలువవాలినవాడు.” ఏదో గ్రహపాటున పారపాటు చేశాడే అనుకోండి. తుమించ లేదా? నిజమైన సౌందర్యానికి ముస్తలు కాని వాళ్లెవరు? ఆ మాటకొస్తే నేను (చప్పుర ఆరుతాడు)

కల్యా : ఊఁ చెప్పండి ఆమాటకొస్తే మీరు?

విద్యా : ఆమాటకొస్తే... ఆమాటకొస్తే... అహఁ - అందరూ అంటేని చెబుతున్నాను.

కల్యా : ఏదో చెప్పబోయి దాస్తున్నారే.

విద్యా : దాచటాని కేముందీ? కల్యాణిగారూ, నా సలహా వినండి.

కల్యా : వినకుండా నేను చెవులు మూసుకున్నానా?

విద్యా : అయితే వాస్తవమేమి?

కల్యా : తుమించండి.

విద్యా : తొందర లేదు. ఆలోచించుకోండి.

కల్యా : అక్కరలేదు.

విద్యా : (విసుగ్గా) మృగూనికుసుమాదపి, కళోంఱి వ్రాసాడపి అని ఎవరన్నాడోగాని గొప్పగా అన్నాకండి. (నిస్పృహగా నిట్టూర్పు విడుస్తాను) ఆశలన్నీ అడిగూ సలయాయి.

కల్యా : ఇదంతా స్నేహ వాత్సల్యమేనా?

విద్యా : స్నేహంలోని గొప్పతనం మీకేం తెలుస్తుంది?

కల్యా : ఈ సలహా మీరు మనస్ఫూర్తిగా ఇవ్వటం లేదని నాకు తెలుసు.

విద్యా : (చకితుడై) ఎలా తెలుసు?

కల్యా : మిమ్మల్ని చూస్తేనే తెలుస్తుంది.

విద్యా : నన్ను చూస్తేనా? అబద్ధం. నావిషయం మీకేమీ తెలీను.

కల్యా : మీన్నే హితుణ్ణి గురించి తెలుసుకోవాలంటే ఓ నిమిషం చాలనుకోండి. ఓ వారం రోజుల పరిచయంతో అయినా మీవిషయం తెలియదా?

విద్యా : (కొంచెం భయంగా) అయితే నన్ను గురించి మీరు చెడ్డగా ఏమీ అనుకోటం లేదుగదా!

కల్యా : (నవ్వి) లేదులేండి.

విద్యా : ఎంగుకో మీ ముఖం చూస్తంటే నాకు అసలు విషయం చెప్పేయ్యాలనిపిస్తోంది.

కల్యా : (ఆసక్తిగా) కృతజ్ఞురాలిని.

విద్యా : సీతారామరావునిగురించి నాకేమీ చెడ్డ అభిప్రాయం లేదనుకోండి. కాని అతని కంటే మంచి సంబంధం మీరు రావాలని నాకు అంతరాంతరాలతో ఉంది. కాని మిమ్మల్ని వొప్పిస్తే నాకు వెయ్యి రూపాయలు బహుమానం ఇస్తానన్నాడు.

కల్యా : (కొంచెం బాధగా) వెయ్యి రూపాయల బహుమానం!

విద్యా : అవును మీకది నీవం గా కనిపిస్తుందని నాకు తెలుసు నాకూ అంతరంగంలో బాధగానే ఉంది. అది మీరెలాగో పనికిట్టారు. కాని, వెయ్యి రూపాయలు! ఆహబ్బు నా జీవితాన్ని గుప్పిట్లో పెగించి పోషిరి అలానిచ్చటం లేదు. కల్యాణిగారూ, చదువు పూర్తి చేస్తేగాని నాకు మనశ్శాంతి లేదు. పై చదువు ఆశ అణిచివేసుకున్నా కనీసం గ్రాడ్యువేటు కావాలనే కోరిక ఆరిపోని దీసంబా వెలుగుతూ ఉండేవరకు ఉండండి. పిచ్చి పట్టుదల ఎక్కువైపోయింది. ఇదంతా మీకు మూర్ఖంగా కనిపించవచ్చు. కాని నా పరిస్థితి మీకు తెలియను. ఈ విశాల ప్రపంచంలో ఒక్క వెయ్యి రూపాయలు సంపాదించలేక ఉత్సాహాన్ని, శక్తిని అణిచివేసుకోటం ఎంత కష్టం

కల్యా : సంపాదించలేక మీరు బాధపడుతున్నారని. కాని అంతమొత్తం చేజిక్కులా వాగొట్టుకొన్నవాళ్ళే మనసెలా ఉంటుందో ఊహించండి

విద్యా : (ఉలిక్కిపడి) ఎవరి సంగతి మీరు చెప్పేది?

కల్యా : మానాన్న గారి సంగతే.

విద్యా : మీ నాన్న గారా?

కల్యా : అవును, అప్పుడేనే వెయ్యిరూపాయలు తెస్తుంటే దారిలో ఎవరో జేబుకొట్టేశారు.

విద్యా : (పొలిపోయి) ఎన్నాళ్ళయింది?

కల్యా : సుమారు ఓవారం రోజులవుతుంది.

విద్యా : (అశాంతిగా) లక్ష్మీ ఎంతదంచల!

కల్యా : అది అలా ఉండగా ఆసున్నాడే ఉద్యోగం
కూడా పోవటంలో మరీ దిగులు గా ఉన్నాయి.

విద్యా : ఎంత దురదృష్టం! (ఆమెవైపు ఓసారి చూచి
చివ్వన ముఖం చూచుకుంటాడు)

కల్యా : రోజులు మంచివి కావు.

విద్యా : ఇలాంటి పరిస్థితులలో మీరు నా సలహా
పాటించ కూడదా?

కల్యా : తమించి ఆవిషయం వొదిలెయ్యండి.

విద్యా : మీ స్వార్థం మీరు చూసుకుంటున్నారు
గాని మీ నాన్న గారి విషయం ఆలోచించటం
లేదు.

కల్యా : పరిస్థితు లన్నీ నాకు తెలుసు.

విద్యా : ఏం ప్రయోజనం? ఆవిషయం వినియోగించు
కో లేక పోతున్నారు.

కల్యా : నాక రైవాన్ని నన్ను నిర్ణయించుకొనిండ్డి.

విద్యా : (అనుమానంగా) చూస్తే, మీమనసు అది
వరకే ఎవరికో అర్పించినట్లున్నారు...

[కల్యాణి ముఖం ఎర్రబడుతుంది]

ఎవరో ఆపుకొన్నట్లు.

[కల్యాణి ముఖం పక్కకి తిప్పుకుంటుంది]

సీతారామరావు కంటే అన్ని విధాలా గొప్ప
వాడై ఉండాలి.

కల్యా : (కోపం అభివ్యక్తంగా) ఆఫీసులో మాట్లాడే
మాటలు ఇవేనా? స్ట్రీట్ గారు వింటే ఇద్దరికీ
ఉద్వాసన చెబుతారు. వెళ్లి మీపని
చూసుకొండి. ఎంబాయిసర్ (ఫ్రేంబల్ల మీద
పడేసి (వెళ్ళబోతుంది.)

విద్యా : (అకస్మాత్తుగా ఆలోచన తట్టి) ఓ ఆ అదృష్ట
వంతుడు కొంప తీసి అడ్వర్కెట్ కూర్చాక
తారం కాదుగదా!

[చరణలపై వెనక్కి తిరిగి జేపురించిన
ముఖంతో విద్యాపతి వైపు చూస్తుంది
కల్యాణి]

కాదుగదా ఏమిటి, నాముఖం! గుడ్డివాడివి
కాక పోతే ఎప్పుడో గ్రహించి ఉండాలి
సింది. చలపన్నుటం ఆడవాళ్ళకి వెన్నతో
పెట్టిన విద్యకదా!

(ఆనందంగా వాళ్ళుమరిచి) ఛీ!

[ఏదో అనటానికి పెద్దవులు కదిలించబోయి
మాటలు రాక నిశ్చేష్టగా నిలబడి, రోవంగా
చూస్తూ రొప్పుకుంటే కన్నీళ్ళు గిగ్గిన
తిరుగుతాయి]

విద్యా : (పక్కాత్రాపంతో, బాధగా) తమించండి.
గుర్తార్హణి. మీ మనసు. కష్టపెట్టాను.

[ఒక్కక్షణం తిరుగుతూ ఉండి రుమాలుతో
కన్నీళ్ళు తుడుస్తాడు]

తమించరూ?

[పరిస్థితి గ్రహించి కల్యాణి చివ్వన వెనక్కి
తిగ్గుతుంది. అదేసమయంలో చేతిలో ఓ
ప్యాకెట్తో సీతారామరావు ప్రవేశం.
ఆదృశ్యం చూసి ఓ క్షణం స్తంభిస్తాడు
దొతాడు]

సీత : ద్రోహం. మోసం. వంచన అన్యాయం.
విశ్వాసఘాతం.

[కల్యాణి, విద్యాపతి దిగ్భ్రమించి అతని
వైపు చూస్తాడు]

కలిసి మెలిసి తిరుగుతూ గోరులు తవ్వే కపట
స్నేహితుడి వసుకోలేదోయ్, విద్యాపతి.

విద్యా : సీతారామరావు!

సీత : (విచారంగా) నీ తప్పేమిందీ! మహామహులే
సౌందర్యానికి దాసులైనారు. నువ్వుకూడా
కల్యాణిని ప్రేమిస్తున్నావా, విద్యాపతి?

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) నేనా? కల్యాణినా?

[అప్రయత్నంగా కల్యాణి వైపు చూస్తాడు.
ఆమె కళ్ళు పక్కకి తిప్పుకుంటుంది]

సీత : ప్రేమ సార్వజనీనం. సర్వోత్కృష్టం.
ఈ ప్రజాస్వామిక యుగంలో ప్రేమించటం
ప్రతివాడికీ జన్మహక్కు. ప్రేమించు,
విద్యాపతి, ప్రేమించు, కానీ క్యూలో
నిలబడు. ఆలస్యంగా వచ్చిన పెద్ద మనిషి
క్యూలో ముందుకి జొరబడ కూడదు.

[ట్రాఫిక్ కాన్ట్రోల్ పోజ్లో ద్వారం
వైపు చెయ్యి జాపుతాడు.]

థాంక్స్.

[విద్యాపతి ఇద్దరి వైపు ఓసారి చూచి
'అఫీసు' గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.]

వి చిత్ర జీవులు

కల్యాణిగారూ, మనసులో భావాలు పోటీలు పడుతున్నాయి ఏం మాట్లాడాలో తెలియటంలేదు. 'తా ఎట్ ఫస్ట్ నైట్'. తొలి చూపులో ప్రేమించేవాడే ప్రేమికుడు. అనంతంగా తుణతుణ ప్రవర్తనను మయ్యేది ప్రపంచంలో ప్రేమ ఒక్కటే. ప్రేమ విలువ గుర్తించండి. నా హృదయంలోకి తొంగి చూసి నా బాధని అర్థం చేసుకోండి

కల్యాణి : ఎవరినైనా డాక్టర్ని చూడండి. ఇది అడ్వైజ్ గారి ఆఫీసు.

సీత : ఆఫీసైనా ఆసుపత్రి వినా మీరున్న చోటే స్వర్గం మీరు నన్ను ఆవహించినా, అభిమానించినా నేను మాత్రం మిమ్మల్ని ఆరాధించకుండా ఉండలేను. చంఃమామకో నూలుపోసు. ఆ సహజ సౌందర్యానికి ఈ చిన్నికానుక ఏమైనా వన్నె తెస్తే సముద్రంలా ఉప్పొంగి పోతాను (పాకెట్ చింపి చీర ఇస్తూ) స్వీకరించి నన్ను ధన్యుణ్ణి చెయ్యరూ ?

కల్యాణి : (తిరస్కరిస్తూ) దయచేసి హద్దులు దాటకండి.

సీత : ప్రాసిక్యూట్ చేయస్తారా ? కల్యాణిగారూ, మీరు స్వీకరిస్తేగాని నేనెక్కడి నుంచి కదలను.

[కల్యాణి కోపంగా చీరలాక్కుని విసుగుగా ద్వారంవైపుకి గిరవాటు వేస్తుంది. అదేసమయంలో ప్రవేశిస్తున్న సుంద్రావు చేతుల్లో అది పడుతుంది. అది చూసి కల్యాణి నాలిక కొరకుకుని త్వరగా టైపిస్ట్ గదిలోకి వెళ్ళి పోతుంది]

సీత : (విచారంగా) వాసనలేని పువ్వు ;
[తల వంచుకుని నివ్వుమిస్తుంటే సుంద్రావు జాలిగా అతినివైపుమాస్తూ లోపలికి ప్రవేశిస్తాడు. ఆ సమయంలోనే అడ్వైజ్ కేట్ కూర్చున్నతారం స్క్రీన్ వెనక నుంచి ప్రవేశం]

సుంద : నమస్కారమండి ఫ్రీడర్ గారూ,

కూర్మా : నమస్కారం కూర్చోండి.
సుంద : (కూర్చుని) నేను అడ్వైజ్ కేట్ కర్ సుంద్రావుని.

కూర్మా : అలాగా ! మిమ్మల్ని కలుసుకోవటానికి ఎంతో సంతోషంగా ఉంది.

సుంద : థాంక్స్. తమరు సన్యాసిరాజు గార్ని ఎరుగుదు రనుకుంటాను.

కూర్మా : ఎరక్కే !

సుంద : వారు నాకు చాలా ఆప్తులు.

కూర్మా : అలాగా !

సుంద : మన ప్రముఖస్థానిక నాయకుడు కోటి సూర్య ప్రకాశంవు గారున్నారు మాతామా, వారికి ఘనసన్మానం చెయ్యాలని మేం కొందరం సంకల్పించాం.

కూర్మా : దేనికి ?

సుంద : మనవాళ్లని మనం సన్మానించకపోతే పైవాళ్లు సన్మానిస్తారా ?

కూర్మా : ఉన్న సంగతి చెప్పారు.

సుంద : మనం పనిమందిమీ కలిసి ఓహో, కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు ! అంటే అందరూ ఓహోహో అంటారు.

కూర్మా : ప్రజాస్వామ్యం !

సుంద : ఉట్టిమీదనుంచి స్వర్గానికి ఎగిరితే ఉట్టిని మర్చిపోగలరా ఎవరైనా ?

కూర్మా : (నవ్వి) ఎలా మర్చిపోగలరూ ?

సుంద : అందువల్ల ఈ ప్రయత్నం సఫలం కావాలని తమరు ఆశీర్వదించాలి.

కూర్మా : అవశ్యం.

సుంద : వట్టి ఆశీర్వదనమే కాదు. మీ సహకారం అడుగుతున్నా కావాలి.

కూర్మా : అలాగే.

సుంద : మరి తమ తాంబూలం... ?

కూర్మా : ఎంత ?

సుంద : ఎంతండి ! ఓ నూట పదిహేదల్లు. అంతే !

కూర్మా : ఊళ్ళో చందాలు వనూలు చెయ్యటం లేదూ ?

సుంద : చేస్తున్నామనుకోండి. తమలాంటి పెద్దల పేర్ల పక్కన పెద్ద మొత్తాలు కనిపిస్తేగాని

(ప్రజలకి ధైర్యంగా ఉండడు. (కాగితం ఇస్తూ) (ప్రస్తుతిం అంక వెయ్యిండి. చాలు. తరవాత ఇవ్వొచ్చు. (కూర్మావతారం కాగితం మీద రాస్తాడు) కృతిజ్ఞులం. (వచ్చుతూ) పెట్టుబడికింద ఖర్చు రాసుకున్నట్టే లెంకి.

కూర్మా : సన్మానం ఎప్పుడూ ?

సుంద : ఎప్పుడోనా ! అంతా ఓ వారంరోజుల లోపే అన్నట్టు తమకు ఇంకో చిన్న సహాయం కూడా చెయ్యాలి

కూర్మా : ఏ సహాయం ?

సుంద : మన మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో సన్మానసభ ఏర్పాటు చేద్దామనుకుంటున్నాం. పర్మిషన్ కి దరఖాస్తులు దాఖలు చెయ్యాలి. తమకు అసమానా కాస్త ఇప్పిస్తే.

కూర్మా : ఓ. దానికేం. (గట్టిగా) విద్యాపతి ('ఎస్తున్నానండీ' అంటూ విద్యాపతి ప్రవేశం) వీరు ఆర్డు డైరెక్టర్ సుంద్రావు గారు. విద్యో దరఖాస్తు దాఖలు చెయ్యా లంటున్నారు. కాస్త వారి పనిచూడు. (సుంద్రావుతో) కొంచెం పనుంది, వస్తానండీ.

సుంద : సెలవు. (ఎసుస్కారం చేస్తాడు.)

[కూర్మావతారం బయటికి నిష్క్రమణ]

విద్యా : మీ పేరేమిటన్నాడు ?

సుంద : సుంద్రావు. సత్యోపసుంద్రావు.

విద్యా : అలాగా ?

[అతని పక్కన సోఫాలో కూచుని పరకాయించి అతని ముఖం చూస్తాడు] మిమ్మల్ని ఎక్కడో చూశానండీ.

సుంద : ఎక్కడ చూశారు ?

విద్యా : (అలోచిస్తూ) అదే జ్ఞాపకం రావటం లేదండీ.

సుంద : (విద్యాపతిని దీక్షా గామాని) ఎట్టే-ఎక్కడా చూసి ఉండరు. పొరపాటు పడ్డారు.

విద్యా : పొరపాటు కాదండీ.

సుంద : అయితే సాహితీక ఉన్నవాళ్ళని చూశారేమో లెండి.

విద్యా : అయి ఉండొచ్చు. మీ పనేమిటో చెప్పండి. మీతో ఇలా బాతాఖానీ వెయ్యటం మామల్లి

కాంబగారు చూస్తే బ్లాక్ మార్క్ వేసే సుంది.

సుంద : మల్లి కాంబగా రెవరు ?

విద్యా : ప్లీజర్ గారి (ప్రియసోదరి, అనివశక కల్లేని గొడవంటూ లేదు.

సుంద : అలాగా ?

విద్యా : ఈ భూగోళాన్ని తన భుజస్కంధాలే మోస్తున్నాయని అనివశగారి ఉద్దేశం.

సుంద : కలవారి ఆడబడుచు కదండీ.

విద్యా : మహా తల్లి ఎవరిల్లు మెట్టి పావనం చేస్తుందో గాని వాళ్ళు తరించారనుకోండి ఇంతకీ, మీ దరఖాస్తు ఏ విషయం గురించి ?

సుంద : మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో కోటి సూర్య ప్రకాశరావు గారి సన్మానసభ ఏర్పాటు చేయటానికి పర్మిషన్ కోసం దరఖాస్తు పెట్టాలండీ

విద్యా : ఓహో ! (గట్టిగా) మిస్ కల్యాణి.

[చేతిలో నోటుబుక్ తో కల్యాణి ప్రవేశం]

కల్యా : మీరేనా ! అడ్వ కేట్ గారేమో ననుకున్నాను.

విద్యా : (సీరియస్ గా) దరఖాస్తు ఒకటి రాసుకోండి,

కల్యా : (చిరునవ్వుతో) రెడీ.

విద్యా : మహారాజశ్రీ కమీషనర్ గారి దివ్యసముఖ మునకు,

ఘనమైన అయ్యా,

(సుంద్రావుతో) లేదీ చెప్పండి.

సుంద : లేదీఖాళీ వొదిలి పెట్టండి. తరవాత వేద్దాం.

విద్యా : సరే, రాసుకోండి (వొత్తి పలుకుతూ) ఘనమైన అయ్యా,

ఫలానా-లేదీన మునిసిపల్ కాన్సిల్ హాల్లో

(శ్రీ కోటి సూర్యప్రకాశరావు గారి సన్మానసభ ఏర్పాటు చేసుకుంటుకు మాకు పర్మిషన్ ఇప్పించ (వార్ధన.

(వొత్తిపలుకుతూ) దివ్య చిత్తమునకు లేవలెను.

ఇట్లు

జతపర్చబడినవి.

విధేయులు.

1. పౌరాలకు విజ్ఞప్తి.

2. అహోవసము.

వి చిత్ర జీవులు

- టైప్ చేసి తీసుకురండి. అయిదు నిమిషాల్లో
కొనాలి.
- కల్యా : అలాగే (నిష్క్రమణ)
- విద్యా : ఒక్క అయిదు నిమిషాలు కూర్చుంటారు
కదూ? నేను చెల్లి పనిచూసుకుంటాను ఈ
పేసగుమాస్తా ఉండండి. (నిష్క్రమణ -
ఆఫీస్ గదిలోకి) మల్లిక (స్క్రిన్ వెనుక నించి
ప్రవేశం)
- మల్లి : కల్యాణీ, నా ఎంబ్రాయిడరీ డ్రెస్ ఏదీ?
(సుందరరావుని సరిగా చూడక) నువ్వేం
గుమాస్తావయ్యా విద్యాపతి, తీరిగ్గా కూచోని
పేసగు చదువుకుంటున్నావా?
- [సుందరరావు ఆమె వంకమాస్తాడు]
అయ్యో. మీరెవరూ? విద్యాపతి అను
కున్నా పొరపాటున.
- సుంద : (వినయంగా) నాపేరు సత్యశివసుందర
రావండీ.
- మల్లి : అదేం పేరూ?
- [బల్లమీద ఉన్న ఎంబ్రాయిడరీ డ్రెస్ తీసు
కుంటూ, మల్లి సుందరరావువైపు చూస్తూంది.
అతినలా ఆమె నైపు రెప్పకాల్చుకుండా
చూస్తూంటాడు.]
అదేమిటి? అలా చూస్తారేం;
- సుంద : (తన్మృతుత్వంతో తల ఊపుతూ) ఆహా!
ఓహో!
- మల్లి : అఁ!
- సుంద : లెనార్డో, రాఫేల్, టిటియన్, డ్యూరర్,
రూబెన్స్ రెంబ్రాండ్, ఇన్ గ్రెస్. డిగాస్,
బోన్, రాయరావు మొదలైన మహామహుల
చిత్రాలెన్నో చూశానుగాని, ఈరేఖ
సౌందర్యం సభూతోనభివ్యుతి.
- మల్లి : వాళ్లందరూ ఎవరు?
- సుంద : ప్రపంచ ప్రఖ్యాత చిత్రకారులు.
- మల్లి : పాఠం చదివినట్టు వాళ్లందరి పేర్లు చది
వారెందుకూ?
- సుంద : ఆరేఖల సౌందర్యం చూసి ఉత్సాహో
(నేకాల్ని ఆపుకోలేకపోయాను.
- మల్లి : ఏరేఖలూ?
- సుంద : ఓహో! ఏమా వదనబింబ సౌందర్యచైతన్యం!
ఆ చేపలాంటికల్లా, పసిడిమెరుపుల
చెక్కిల్లా సంపెంగ మొగ్గలాంటి నాసికా
అనిమిషంగా చూడకుండా ఏ చిత్రకారు
డుండగలడు!
- మల్లి : నన్ను గురించే ఈ మాటలన్నీ!
- సుంద : తుమించండి. ఆవేశంలో అనేకాను మీ
పేరు తెలుసుకోవచ్చా?
- మల్లి : మల్లిక. నవమల్లి కొంబ.
- సుంద : ఎంతచక్కటి పేరు, బొండుమల్లియలాంటి
ఆ అందానికి సరిపోయింది.
- మల్లి : ఇప్పుడు మీరన్నమాటలన్నీ నిజమేనా?
- సుంద : నిజమా! మనసులో అనుకున్న దానిలో
ఎన్నో వంతు వైకన్నాను!
- మల్లి : మరి మావాళ్ళందరూ నేను బావుండనని
దెప్పి పాడుస్తారేమండీ!
- సుంద : వాళ్ళలో కళాజ్ఞానం లేదన్నమాట. అలా
అన్నానని మరేమీ అనుకోకండి.
- మల్లి : నేను లావుగా ఉంటాననీ, బావుండననీ
అందరూ అంటే నిజమేననుకు నేదాన్ని.
కొని చాలుగా అద్దంలో చూసుకుని
బాగానే ఉన్నానని తృప్తి పడేవాన్నండీ
- సుంద : మీరు అందంగా లేరని అన్నవాళ్లకి అందం
అంటే ఏమిటో తెలీను. ఆ చక్కటి
ముక్కుచూస్తుంటే ముక్కు తిమ్మన పద్యం
జ్ఞాపకం వస్తోందండీ.
- మల్లి : ముక్కు తిమ్మన ఎవరూ?
- సుంద : తెలీదూ? ఉన్నాడు లెండి ఒకాయన.
ఎందుకూ? నేనే ఆశువుగా ఓ పద్యం
ఆల్లెస్తాను.
- మల్లి : మీరు పద్యాలు రాస్తారా?
- సుంద : (అవునన్నట్టు సంజ్ఞచేసి)
“నానానూన వితనవాసనల నానందించు
సారంగమేలూ సన్నొల్లదటంచు గంధఫలీ
బల్కాకం దిపంబంది యోహనాసాశ్రుతి
దాల్చి సర్వసుమనస్సొరభ్య సంవాసియై

- పూనెం, బేక్షణమాలి కామధుకరీ పుంజంబు ఓహో : బ్రహ్మాండంగా ఉన్నాడు.
లిర్వంకలన్." (కాగితంమీద స్కెచ్ గీసేస్తాడు.)
- మల్లి : నాకేంబోస పడలేదుగానీ, ఎంతబాగా చదివారండీ. మాడండి. ఎంత అన్యుతంగా ఉన్నాగో.
- సుంద : మీ ముక్కు సంపెంగమొగ్గలా ఉందని మల్లి : (బొమ్మచూసి పొంగిపోతూ) నిమిషంలో గీసేశారండీ ఎంత గొప్పవారు!
- మల్లి : ఈ పద్యం మీరే రాశారా? సుంద : ఆ! ఇదికూడా ఓ గొప్పతనమే. మూడు రంగుల్లో మీ ముఖం అచ్చు కొట్టినట్టు చిత్రించితరవాత ఆ మాట అనండి మీ కిష్టమైతే. మల్లి కాణీగారూ, మీరేమీ అనుకోకపోతే నాదోచిన్ని ప్రార్థన
- మల్లి : అన్నవాడు కవీ, చిత్రకారుడూ కూడా మల్లి : ఏమిటది? సుంద : మీకో చిన్ని బహుమానం ఇవ్వాలని ఉండండి
- మల్లి : మీరు బొమ్మలకూడా వేస్తారా? మల్లి : ఎందుకూ? సుంద : బొమ్మలూ! నేను ఆర్ట్ డ్రెస్సింగ్ నాండి. సుంద : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే నామనసులో వెన్నెల జల్లులు కురుస్తున్నాయి. మల్లి : అరబిజన్ చిత్రాలకి ఆర్ట్ డ్రెస్సింగ్ నిర్వహించాను. మల్లి : మీ భావన నా కర్ణంకాదు. సుంద : (తికమకపడి) మీరు తెలుగు చిత్రాలు చూస్తారా, హిందీ చిత్రాలు చూస్తారా? సుంద : నాకు హిందీరాదుగా. మల్లి : మరి నేను పేర్లుచెబితే మాత్రం ఏంలాభం? మీకు తెలియదుగా.
- మల్లి : పోనైండి కొంచెంకాసే తెచ్చిస్తానండీ? మల్లి : కాఫీ! వెనకాఫీ! ఆ సాందర్యం అలాకొద్ది క్షణాలు చూచినివ్వండి. అదేచాలూ [బాగ్ లోంచి స్కెచ్ పేపరు తీసిపట్టకొని] కొంచెంవేపు అలాగే నిలబడండి. కదిలవద్దు అబ్బె - ఆలాకాదు. తలకొంచెం అటు తిప్పండి. ఉచూ.
- మల్లి : ఎందుకూ - బొమ్మగీసేస్తారా? మల్లి : లేకపోతే ఇంకా నా కళ్లెందుకూ? బూడిదలో పోసి పన్నీరే - ఏదీ కొంచెం - ఇలా చూడండి. ఆలాకాదు.
- మల్లి : దగ్గరికెల్లి స్పృశించబోయి ఉరుకుని పోజుచూచిస్తూ సంజ్ఞలు చేస్తాడు] మల్లి : ఆబ్బ. నాకు చేతికొవటం లేదండీ. పోనైండి బొమ్మ లేకపోతే.
- సుంద : ఒక్క నిమిషం. [తటానమే ముఖం పట్టుకుని తలవైకెత్తి కళ్ళిలోకి చూసి]
- మల్లి : ఏమిటది? సుంద : మీకో చిన్ని బహుమానం ఇవ్వాలని ఉండండి
- మల్లి : ఎందుకూ? సుంద : మిమ్మల్ని చూస్తుంటే నామనసులో వెన్నెల జల్లులు కురుస్తున్నాయి. మల్లి : మీ భావన నా కర్ణంకాదు. సుంద : (తికమకపడి) మీరు తెలుగు చిత్రాలు చూస్తారా, హిందీ చిత్రాలు చూస్తారా? సుంద : నాకు హిందీరాదుగా. మల్లి : మరి నేను పేర్లుచెబితే మాత్రం ఏంలాభం? మీకు తెలియదుగా.
- మల్లి : పోనైండి కొంచెంకాసే తెచ్చిస్తానండీ? మల్లి : కాఫీ! వెనకాఫీ! ఆ సాందర్యం అలాకొద్ది క్షణాలు చూచినివ్వండి. అదేచాలూ [బాగ్ లోంచి స్కెచ్ పేపరు తీసిపట్టకొని] కొంచెంవేపు అలాగే నిలబడండి. కదిలవద్దు అబ్బె - ఆలాకాదు. తలకొంచెం అటు తిప్పండి. ఉచూ.
- మల్లి : ఎందుకూ - బొమ్మగీసేస్తారా? మల్లి : లేకపోతే ఇంకా నా కళ్లెందుకూ? బూడిదలో పోసి పన్నీరే - ఏదీ కొంచెం - ఇలా చూడండి. ఆలాకాదు.
- మల్లి : దగ్గరికెల్లి స్పృశించబోయి ఉరుకుని పోజుచూచిస్తూ సంజ్ఞలు చేస్తాడు] మల్లి : ఆబ్బ. నాకు చేతికొవటం లేదండీ. పోనైండి బొమ్మ లేకపోతే.
- సుంద : ఒక్క నిమిషం. [తటానమే ముఖం పట్టుకుని తలవైకెత్తి కళ్ళిలోకి చూసి]

వి చిత్ర జీవులు

(అతను వెళ్ళినవై పే మాస్త్రాంటుంది మల్లిక.
కల్యా : (ఇద్దరినైపు, చీరనైపు మాసి) మల్లికాంబ
గారూ...మల్లికాంబగారూ.

మల్లి : (ఉలిక్కిపడి) నువ్వుంకా ఇక్కడే
ఉన్నావా! ఎందుకూ?

కల్యా : ఆ సుందరాపు గారి ప్రవర్తన కొంచెం
అనుమానాస్పదంగా ఉందండీ.

మల్లి : ఏం? నిన్నేమైనా అన్నాడా?

కల్యా : నన్ను కాదు.

మల్లి : అయితే ఎవర్నీ?

కల్యా : నేను మాట్లాడేది మీ విషయమే.

మల్లి : (కోపంగా) ఈ సి. వి. డి. పని నీకేవ
లెచ్చారా?

కల్యా : మీ రలాఅనుకుంటే సరే.

మల్లి : అనుమానానికి కారణం?

[కల్యాణి జవాబు చెప్పను]

మాట్లాడవేం? అంత ఈర్ష్య పనికిరాదు
కల్యాణి.

కల్యా : నాకెందుకూ ఈర్ష్య?

మల్లి : లేకపోలే అనవసర విషయాల్లో నీ జోక్యం
ఎందుకూ? నువ్వు తైపిస్తువి. నీవని నువ్వు
చూచుకో.

[కోపంగా (స్క్రీన్ వెంకిట్ నిష్క్రమిస్తాడు)]

విద్యా : (ప్రవేశించి) ఆ సుందరాపుగారు వెళ్లారా?

కల్యా : ఆ ఇప్పుడే.

విద్యా : ఇంతకిముందు ఆయన్ని ఎక్కడో చూశా
నండీ.

(ఆలోచనగా) ఎక్కడ చూశానూ?

(నడుస్తుంటే కాలికి రేపర్ తగులుతుంది)

ఈ రేపరేమిటండీ?

కల్యా : ఏమో.

విద్యా : ఇందాక ఇది అక్కడ ఉన్నట్టు లేదే.

కల్యా : ఏమో.

విద్యా : జ్ఞాపకశక్తిలో ఇద్దరం ఒకటైతేనే ఉండే.
నాకు మంచితోడే దొరికారు అన్నిట్లో.

కల్యా : అన్నిట్లోనా? (చప్పున ఏదో స్ఫురించి సిగ్గు
పడి ముఖం దాచుకుంటుంది.)

విద్యా : కోపం వచ్చిపట్టుంది. నాకంటే మీ
రన్నిట్లో గొప్పవారేలేండి. ఇంతకీ ఈ

సుందరాపుని ఎక్కడ చూశానూ?
(ఆలోచనగా అతను పైకి మాస్త్రం పై అతని
నైపుసారి చూసి బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు కల్యాణి.) వృజ్ఞాపకం రావటం
లేదండీ.

[చుట్టూమాసి కల్యాణి కనిపించక]

కల్యాణిగారూ, కల్యాణిగారూ!

(బయటినించి కూర్మకతారం ప్రవేశం)

కూర్మ : ఆవిడివెళ్లి, అరగింపైతే అలా అరుస్తూ
వేమిటయ్యా, విద్యాపతి? ఏంకావాలి?

విద్యా : (సిగ్గుపడి) అహ, ఏం లేదండీ.

కూర్మ : ఈ రేపరేమిటి (అతని చేతిలోనుంచి తీసు
కొనిచూస్తూ) ఓ శారీప్టర్! ఏమిటిగిరాక్షి?
అడ్వాన్స్ గా తీసుకున్న సెజీతం హారతి
పట్టేశావా?

విద్యా : లేదండీ

కూర్మ : మరి ఇవేమిటే?

విద్యా : నేలమీద పడిఉంటే చూస్తున్నాను.

కూర్మ : నేలమీద పడిఉంది? నిజమేనా?

విద్యా : నిజమేనండీ.

కూర్మ : (అనుమానంగా విద్యాపతిచైపు కల్యాణి
గదిచైపు చూసి) వ్యవహారం ఏమిజరపటం
లేదుగద!

విద్యా : రామరామ.

కూర్మ : నాకు తెలుసులే నువ్వు బుద్ధిమంతుడివే.
అలా కూర్చో. (విద్యాపతి కూర్చుంటాడు)
నీ తెలియనిండు ఎంతవరకొచ్చింది?

విద్యా : ముఖ్యమైనవన్నీ తెలుసుకున్నట్టేనండీ.

కూర్మ : నోట్లు, రసీదులు, తాకట్టు, విక్రయదస్త్రా
వేజులూ, ఎగ్రిమెంట్లూ, వాయిదా పిట్ట
షన్లూ, డిరఖాస్తులు, చార్జీలూ, ఆర్డీలూ, రిజి
స్టర్డ్ నోటీసులు, రాజీనామా పిలువనూలు
నమిలిమిం గేశావా?

విద్యా : (నవ్వి) యథాశక్తిని.

కూర్మ : ఏదీ, ఓ రిజిస్టర్డ్ నోటీస్ నమూనా చెప్పు.

విద్యా : (గొంతు సవరించుకొని)

కె. కూర్మకతారం ఎం. ఏ, ఎల్. ఎల్

వి. అడ్వకేట్ గారి దిగ్గర్నంచీ—

ఫలానావారికి,

ఇందుమూలంగా మీకు తెలియజేసే దే

మంటే మీదొడ్లోని మామిడిచెట్టు తాలూకు
రెండుకొమ్మలు మాక్లయింటు పెంకుటింటి
మీదికివారి సవరు ఇంటికి నష్టము కలిగిస్తూ
మాక్లయింటు హక్కులకు భంగము కలిగిం
చుటవలన ఈనోటిసు అందిన తీక్షణం సవరు
కొమ్మలకొట్టించి నష్టపరిహారం ఇవ్వవలెను.
లేనిచో కోర్టుమూలంగా తగుదర్య తీసుకొన
బడునని ప్రహించవలెను.

కూర్మ : ఛేష్. కాని ఒక్కచోట అనుసులో కాలు
వేశావోయ్.

విద్యా : ఎక్కడండి.

కూర్మ : మామిడి చెట్టుకొమ్మలు వారితే క్లయింటుకే
లాభంకదుటోయ్. అందుకని అవతలవాడు
ఎలాగూవాటిని స్వయంగానే కొట్టేస్తాడు.
ఇవా నోటిసెందుకూ ?

విద్యా : నిజమేనండి వేపచెట్టుకొమ్మలు అని సవరణ.

కూర్మ : అదీ వాస్తవికత అంటే; ఆర్థిరాయటంబో
ముఖ్యంగా గమనించాలనిన అంశం ఏమిటి ?

విద్యా : 'మహారాజశ్రీ ఫలానావారి దివ్యసముఖము
నకు, ఘనమైన అయ్యా' అని ప్రారంభించి
'దివ్యచిత్రమునకు లేవలెను, ఇట్లు విధే
యుడు' అని ముగించాలి

కూర్మ : ఫలితం అనుకూలంగా లేనప్పుడు ఆక్షేపణ
తెలియచేయాలంటే ?

విద్యా : ఫలానావారికి అని ప్రారంభించి 'దివ్యచిత్ర
మునకు లేవలెను' అనేది కొట్టిపారేసి 'గమ
వించవలెను' అని రాయాలి.

కూర్మ : అప్పుతీసుకున్న పెద్దమనిషి సకాలంలో
తీర్చలేకపోతే

విద్యా : పెద్దమనిషి కాదు.

కూర్మ : పైపై సభ్యుల చెడకుండా కనితీర్చకునే
దెలా ?

విద్యా : మొదటి రిమైండర్లో మహారాజరాజశ్రీ అని
సంబోధించి తరువాత ఒక్కొక్క రిమైం
డర్లో ఒక్కొక్క విరుదాక్షేపం చేయాలి
మహారాజరాజశ్రీ, మహారాజశ్రీ, శ్రీ—చివ
రికి మిగిలేది ఆసలు వేరే.

కూర్మ : ఛేష్. చాలా మాత్మబుద్ధివోయ్ విద్యాపతి,
ఇంతకుముందు వసుకోలేదు.

విద్యా : తమను నేర్పిన విషయం.

కూర్మ : నువ్వు లాయరు కావలసివచ్చిపోయ్

విద్యా : అవకాశాలు అందరకు దొరుకుతాయా ?

కూర్మ : నీ తెలివితేటలన్నీ ఇలా అజ్ఞాతంగా ఉండి
పోవటం నాకిష్టంలేదోయ్. నిన్నెలాగైనా
పైకి తీసుకురావాలని ఉంది

విద్యా : ఆ అభిమానమే చాలండీ

కూర్మ : లానఃవటం నీకిష్టమేనా ?

విద్యా : పబ్బే ఉండాలిగాని చవకటానికేం ?

కూర్మ : ఈ ఆఫీసులో పనిచేస్తుంటే నీకుకూడా
సాంశం గా ప్రాక్టీసు పెట్టాలనిలేమా ?

విద్యా : కోరికలే సురాలైతే స్వారీచెయ్యని
వాళ్లెవరు ?

కూర్మ : ఎగతాళిగా 'నిలియాలో వేపం వేస్తావా'
అంటే మామల్లికకూడా అలాగే అంటుం
దోయ్

విద్యా : మల్లికాంబగారా ?

కూర్మ : ఊఁ. మామల్లికను మాళావూ ?

విద్యా : చూడకేమండీ ?

కూర్మ : దాన్నిగురించి నీ అభిప్రాయం ఏమిటి ?

విద్యా : చాలా మంచివారండీ.

కూర్మ : నిజంగానా ?

విద్యా : (అయిష్టంగా) నిజమేనండి.

కూర్మ : అది ఉత్త అమాయకురాలోయ్.

విద్యా : అవునండి.

కూర్మ : నేనంటే ఎంతోగౌరవం. నేనెంత చెబితే
అంటే.

విద్యా : అలాగండి ?

కూర్మ : ఎన్నోసంబంధాలు వస్తున్నాయిగాని నాకేది
నచ్చటం లేదోయ్.

విద్యా : కచ్చమేనండి.

కూర్మ : అన్నట్లు, మామల్లిక ఎలాఉంటుం దంటావ్ ?

విద్యా : నిక్షేపంలా ఉంటారండి.

కూర్మ : నిజం ?

విద్యా : నిజమేనండి !

కూర్మ : పోనీ, నువ్వేదాన్ని చేసుకోరాదుటోయ్,
విద్యాపతి ?

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) వేనా !

కూర్మ : నువ్వే. ఏం? నచ్చినట్టే మాట్లాడవుగా ?

వి చిత్ర జీవులు

విద్యా : (సచ్చివలక్కాయగొంతున పడ్డట్టు ఆయి)
నేను తగనండీ.

కూర్మా : ఏం? నీకేంతకుక్కవ? తెలివిలేటలేవా?
రూపంలేదా? గుణంలేదా? నిక్షేపం గా
బి. ఎల్. చెప్పిస్తాను. రేపిపాటికి ప్యాస్
వొస్తావు. నాదగ్గిరే జూనియర్ గా వేసు
కుంటాను. నువ్వుకోర్సులో అర్థమెంట్
చెబుతుంటే కోర్సుపోలు దిద్దబట్టి పోదా?
క్లయింట్లు హాడిలిపోయా? పేరుకు జూనియర్
గాని విద్యాపతి సీనియర్ ప్లీడ్జుని తలదన్నా
డని అందరూ మెచ్చుకోయా? లీడర్ ఆఫ్
దిబార్ అయిపోవుటోయ్ అయిదాకళ్ళలో!
నీకేంతకుక్కవోయ్ విద్యాపతి? ఏం.
ఏమంటావ్?

విద్యా : (ఉక్కరిబిక్కిరై) నాకేమనాలో తెలి
యటం లేదండీ.

కూర్మా : పోనీ నావకాశం గా ఆలోచించుకో. అంత
తొందరకంటేదు. తెలివిగలవాడివి, అభివృద్ధి
లోకి తీసుకొద్దామనే అభిమానంగో అడి
గాను గాని మామల్లి కకి సంబంధం దొరక్క
కాను.

విద్యా : ఎంతమాట!
[చేతిలో కొన్ని కాగితాలతో ధర్మారావు
(పవేశం)]

ధర్మ : నమస్కారం పీ డర్ గారూ.

కూర్మా : నమస్కారం కూర్మోండి మీ పేరు ధర్మ
రావు గారు కదూ?

ధర్మ : (కూర్పుంటూ) తనురికి బాగా జ్ఞాపకం
ఉందండీ. మర్చిపోయాకేమో ననుకున్నాను.
(విద్యా పతిని చూసి) నువ్వుకూడా ఇక్కడే
ఉన్నావయ్యా, విద్యాపతి. నాముఫై
రూపాయలూ ఎగ్గొట్టావుకదూ?

విద్యా : (నవ్వుతూ) ఎగ్గొట్టను లెండి. ఉన్నప్పుడు
ఇస్తాను.

కూర్మా : మీరు వచ్చిన పనేమిటి?

ధర్మ : తమతోకొం చెందరావ్వం గామాట్లాడాండీ.
[విద్యాపతి వైపు చూస్తాడు అది
గ్రహించి విద్యాపతి చిరునవ్వు నవ్వుతో
నిష్క్రమిస్తాడు.]

లాండ్ లార్డ్ అండి బ్యాంకర్ సన్యాసి
రాజు అనే ఆయన ఉన్నాడు మాకారూ,
ఆయన నామీద దావావేశాడండీ (కాగి
తాల ఇస్తాడు)

కూర్మా : (కాగితాలు చూస్తూ) ఊ-చెప్పండి.

ధర్మ : నోటురాసి ఆయన దగ్గర చెయ్యి రూపాయలు
అప్పతీసుకున్నాండీ. ఇప్పుడా నోటు
లిమిలేవన పట్టిపోయింది.

కూర్మా : (ఉత్సాహం గా కాగితాలు బల్లమీద కొట్టి)
లిమిలేవన పట్టింది! కం గాట్టు లేవన్న.
(చెయ్యిపట్టి ఊపుతాడు.)

ధర్మ : కాని లిమిలేవన పట్టకుండా చెల్లువేసినట్లు
ఫార్డర్ చేసి దావా వేశాడండీ. చెల్లుతుం
దంటారా?

కూర్మా : చెల్లను చెల్లను చెల్లను కాని అది ఫార్డర్
అని నిరూపించాలి. తగిన సాక్ష్యం ఉందా?

ధర్మ : తమదగ్గరికి సాక్ష్యం లేకుండా వస్తానా?
(ఆకాగితాల్లో ఓకాగితం తీసి ఇస్తూ)
ఇది చదవండి

కూర్మా : (చదివి) అజాగ్రత్తగా నోటుకి కాల దోషం
పట్టించి నందువల్ల లక్ష్యపతి అనేగుమన్నాని
డిమ్మిస్ చేశాడా సన్యాసి రాజుగారు! ఓహో
అద్భుతమైన సాక్ష్యం. (ఉత్సాహం గా)
గెలిచారండీ, కేసు.

ధర్మ : (సంతోషం గా) గెలిచానూ?

కూర్మా : ఇంకా సందేహమా! కాని ఈ కాగితం ఎలా
సంపాదించాడు?

ధర్మ : లక్ష్యపతిగారి దగ్గర కొన్నాలెంపి. అవసర
మైతే ఆయన గారు కోర్టుకి కూడా వచ్చి
మన తరపున సాక్ష్యం చెబుతారు.

కూర్మా : ఇంకేం ఫన్దా. వకాలత్ ఇస్తారా?

ధర్మ : చిత్రం.

కూర్మా : (గట్టిగా) విద్యాపతి, వకాలత్ నామా
ఫారం తీసుకురావోయ్.

ధర్మ : లాపాయింటు తమరికి తెలిసినట్లు మరొకరికి
తెలిసండీ. ఆరోజు ఇట్టేబోలాకొట్టించే
చేశారు నన్ను. అందుకే తమదగ్గరి కొచ్చా
నండి.

కూర్మా : అప్పుడు ముప్పై రూపాయలు ఎగ్జిటింగ్ చినా
ఇప్పుడు చెయ్యిరూపాయలు ఇప్పిస్తాలెంశి.
(నవ్వుతాడు.)

ధర్మా : తమదయ.

[విద్యాపతి వకాల్ ఫారం తెస్తాడు]

కూర్మా : సంతకం చెయ్యండి ధర్మారావు గారూ!

ధర్మా : అయ్య బాబోయ్. సంతకమే!

కూర్మా : అనేమిటి? అలా భయపడతారేం.

ధర్మా : అహః. చెయ్యి...కొంచెం... వణుకు
తుంటేనూ.

ధర్మా : ఇప్పటి దాకా బాగానే ఉంది గవండీ.

ధర్మా : అకస్మాత్తుగా అప్పుడప్పుడు అలా వణుకు
వస్తుందండీ.

కూర్మా : చెయ్యి పట్టుకోనోయ్ విద్యాపతీ, కొంచెం.
(విద్యాపతి చెయ్యి పట్టుకుంటాడు)
ఊ. సంతకం చేసేయ్యండి.

ధర్మా : చెయ్యి...పడిపోయినట్లుందండీ.

కూర్మా : చెయ్యిపడి పోతే కను ఓడిపోతారు.

ధర్మా : చెయ్యాలిసేం! పీకలమీదికి రాదుగదా!
(కాగితం తేరిపార చూస్తాడు.)

కూర్మా : రాగులెంశి అలా చూస్తారేం? త్వరగా
చేసేయ్యండి.

భయంలేకు. (కలంఇస్తాడు)

[ఇద్దరూ వణుకుతున్న ధర్మారావు చెయ్యి
పట్టుకొని సంతకం చెయ్యిస్తుండగా తెర.]

రంగము: 4

* * ఉదయం; సన్యాసిరాజు గారి
ఇంట్లో డ్రాయింగు రూమ్. డవాల
వేసుకొని వరహాలు సోఫాలు దులు
పుతూ ఓసారి అటూఇటూ బెదురుగా
చూసి ఓ సోఫాలో కూలబడి పరవ
లిస్తాడు. ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య
నాయుడు ప్రవేశం.

ఇన్ : (వరహాల్ని వింతగా చూస్తూ) సన్యాసి
రాజు గారూ!

(కళ్లు మూసుకుని, అలవాటుగా) దయ

సేయ్యండి.

(చుట్కున స్పృహకలిగి దిగ్గునలేచి) డబ్బం
బాబూ. (చేతులు నలుపు కుంటాడు)

ఇన్ : (నవ్వుతూ కూర్చోని) ఎలా ఉందిరా
సోఫా?

వర : బుద్ధి గడ్డితింది బాబూ! చమించండి. (లెంప
లేసుకుంటూ.)

ఇన్ : ఎందుకురా! సోఫాలు ముకుషులు కూర్చో
టానిక్కాదూ?

వర : చిత్రం. తమలాంటి శృకి గాని మలాంటి
శృకా బాబు?

ఇన్ : ఏం? నువ్వు మాత్రం మనిషివి కావూ?

వర : చిత్రం. డవాలా జవాన్నేగా బాబూ.

ఇన్ : పనుల్లో తేడాలుంటే ఏంరా? మనుషులంద
రికీ సమాన హక్కులేవూ?

వర : అంతే నంటారా బాబూ?

ఇన్ : కాదు మరి!

వర : అయితే తప్పులేవంటారా బాబూ?

ఇన్ : మనుషులంతా ఒకటే ఐనప్పుడు తప్పే
ముందిరా!

వర : (ఇన్ స్పెక్టర్ పక్కన కూచుంటూ) తమరు
మామంచోరు దొరా!

ఇన్ : (దిగ్గున లేచి లాతీ నేలకొట్టి) ఓరివెనా!
బుద్ధిలేదా? చనునిస్తే నెత్తి కెక్కుతావా?
నీ అంతర మెక్కడ నా అంతర మెక్కడ?

వర : (దిగ్భ్రాంతుడై) పొరపాటు. పొరపాటు.
చమించండి బాబూ. మీపాదాలట్టు
కుంటాను.

ఇన్ : (తగ్గి) అహః-అదికాదురా! కూతో కూడ
దని కాదు. మనిషి కాస్త శుభ్రంగా
ఉండద్దూ?

వర : అదా బాబూ!

ఇన్ : అదేరా! మీఅయ్యగారులేరా?

వర : ఉన్నారండి.

ఇన్ : ఏంచేస్తున్నారు.

వర : పూజలో ఉన్నారు బాబు.

ఇన్ : పూజ! మీ బాబుగారు పూజలుచేస్తారా?

వర : చిత్రం. రోజూపొద్దుటాలే దనలమ్మ పూజ
చేస్తారండి.

వి చిత్ర జీవులు

ఇన్ : ఇంకెంతసేపటికాతుంది పూజ ?
 వర : అయిపోయి నట్టేసింది. ఇంక వచ్చేస్తాను.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి ధనశ్రీ ప్రత్యక్షమైందా?
 వర : అయింది సే అంటారు బాబూ కనపడి కనపడగానే తమిళుని ఇంట్లో బిగించి తాళం వేశారంటారండి జం
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి బాగా డబ్బు దంటావా?
 వర : అమాట తమరు వేరే అవగాలా?
 ఇన్ : భూములు బాగా ఉన్నాయా?
 వర : ఒకప్పుడు బాగా ఉండేవండీ ఆమద్ది నే చాలామటుకు అమ్మేసి డబ్బు చేసుకున్నారండి.
 ఇన్ : ఎందుకూ?
 వర : 'నున్నెవాడే భూమి' అంటున్నార కదండి తీరాచేసి సరైన డబ్బియ్యకుండా భూములు కొట్టేస్తారేమోనని ఆపని చేశారండి.
 ఇన్ : డబ్బుంతా బ్యాంకుల్లో వేశారా?
 వర : మొదట వేశారుగాని తరువాత ఆమద్దిని కొన్ని బ్యాంకులు దివాలా తీసేసరికి బయటే తీసేశారండి.
 ఇన్ : తీసేసి?
 వర : ఇళ్లకొన్నారండి.
 ఇన్ : అయితే మీ అయ్యగారికి ఇళ్లున్నాయన్నమాట.
 వర : ఇప్పుడయ్యా లేవండి. ఆటితో ఇబ్బందులు పడి అయినకాడికి అమ్మేశారండి.
 ఇన్ : అమ్మేసి?
 వర : బంగారం చేసుకున్నారండి.
 ఇన్ : అంతా ఇంట్లోనే దాచారా?
 వర : చిత్రం.
 ఇన్ : రోజులు మంచివికావుగోయ్. కొంపతీసి ఎవడికన్నా పడితే పైసల్.
 వర : ఎంటి బాబూ, తమరే అట్టంటారు. (గర్వంగా తాళాలు చూపిస్తూ) నూడండి. అట్లాటిట్లాంటివి అనుకున్నారేమో. ఒక్కొక్కటే చూపిస్తూ కలెక్టర్.

బొంబాయి, చెన్నాపట్టణం చి మంచి ప్లాంకుతాళాలు కొత్త కొత్త రికార్డులు ఈడకు రావాల్సిందే. పైగా ఇద్దరు కూర్గాలు కాపలా. రెండు జాగిలాలు మామేమో అడే ఉంటాయి. చీల్చిపారెయ్యవు? హే?
 ఇన్ : మంచి జాగ్రత్తలోనే ఉన్నారన్నమాట.
 వర : చిత్రం. అందులో నేను డివాలెసుకు నిలబడితే ఇంటిపైపు ఎవరన్నా కన్నెత్తిచూడటానికి ధైర్యం చేస్తారా!
 ఇన్ : నువ్వు పైపేట్ నాకరువి కదా! నీకు వవారెందుకురా?
 వర : హోదాగా ఉంటుంది ఏసుకోమన్నారండి సన్యాసిరాజుగారు. ఈ విశ్వ శిశువు మెరుస్తుంటే దీన్ని చూసిన కాడినించి మాబుడ్డోడికి మా మనసుగా ఉందండి.
 ఇన్ : అదేం మనసురా?
 వర : బుడ్డోడు కదండి.
 ఇన్ : అయితే మాత్రం.
 వర : చిత్రం. "పెద్దయితరవాత మా రాజులు ఎట్లాగూ ఏస్తారు. ఇప్పుటి నించీ జీవితా?" అని కూక లేశానండి.
 ఇన్ : మంచిపని చేశావుగాని నేనో విషయం అడుగుతాను సమాధానం చెబుతావా?
 వర : చిత్రం. అసగండి.
 ఇన్ : మీ అయ్యగారు మంచివారేనా?
 వర : కాకేం బాబూ!
 ఇన్ : పోట్లాటలూ, కొట్లాటలు—ఇలాంటి వాటి జోలికి పోరా?
 వర : నాతో ఎప్పుడూ పెట్టి పెట్టి కోలేరు బాబూ. జీతం పెంచమని అడిగితే మాత్రం ముక్కుమీద వేలేసుకుంటారండి (అభిసరిస్తూ) ఇంక గెట్ లిప్.
 ఇన్ : సామాన్యంగా మీ అయ్యగారు ఎం చేశావుతారు?
 వర : పేపరండి.
 ఇన్ : భర్తృహరి సుభాషితాలూ, సుమతీశతకం ఎప్పుడూ చదవరా?
 వర : ఆరి మామేమోగాని మాబుడ్డోడు సుమతీ శతకం వొల్లేనేకాడండి. (చేతులు కట్టుకుని

కొంచెం రాగంతీస్తూ)

“అడిగిన జీతం బియ్యం

మిడిమేలపు దొరనుగొల్పి మిడుకుట కంటెన్
వడిగల ఎద్దులగట్టుక

మడిగున్నుక (బతుకవచ్చు మహిలో సుమతీ”

ఇన్ : ఛేష్. చూశావా, అలా అన్నాడేగాని
అడిగిన జీతం ఇయ్యకపోతే సమ్మెలుచేసి
గొడవచేయ మన్నాడా ?

వర : (తెల్లబోయి) లేదు బాబూ.

ఇన్ : అంగుకేసోయ్ సుమతీశతకం అంటే నాకు

ఇష్టం మాతాజాలో (పతిభైదీకి—నింటు
న్నావా ? (పతిభైదీకి గోజూ లాతీమాపించి
మరీ నూరినూరి పోస్తున్నానోయ్ ఈ
పద్యాలు. చిన్నప్పుడు మా అయ్యనాడు
బెత్తెం పట్టుకుని అవన్నీ నాచేత పప్పు
చెప్పిస్తేనే నేనీనాడు ఈ ఇన్ స్పెక్టర్
పదవి వెలగబెడుతున్నాను.

(జేబులోంచి సుమతీశతకం తీసిచూస్తూ)

ఆహాహా !

శ్రీరాముని దయచేతను

నారూఢిగ సకల జనులు జౌరా ! యనగా
ధారాళమైన నీతులు

నోరూరగ చవులుపుట్ట సుడివెద సుమతీ.

[చివరపంక్తి వరహాలు కూడా అంటాడు]

(సన్యాసిరాజు మగ్గ ద్వారంంచి
(పవేశం)

సన్యా : నమస్కారం ‘ఇన్ స్పెక్టర్’ గారూ.

ఇన్ : నమస్తే, సార్, నమస్తే.

సన్యా : సుమతీశతకం తిరగేస్తున్నారే.

ఇన్ : ఏవో కాలక్షేపం.

సన్యా : ఆపద్యాలంటే నాకూ తగని అభిమానమండి.

ఇన్ : (సంతృప్తిగా) అలాగాండి?

సన్యా : చిన్నప్పుడు వీధిబళ్ళో సుమతీశతకం

యావత్తూ మంచినీళ్ళ ప్రాయంగా ఏకరువు
పెట్టే వాణ్ణి. అందుకే గదండీ ఇప్పు
డీమాత్రం విశ్చింతగా బతుకు తున్నాను
(అకస్మాత్తుగా)

కన్నయ్య చెరువు నిండిన

కప్పులు పడివేలు చేరుగదరా సుమతీ.

ఆ హా హా! ఏం హెచ్చరిక!

వర : (అందుకుంటూ) ఎప్పుడు సంపదగలిగిన
అప్పుడు—

సన్యా : హుష్. ఇన్ స్పెక్టరుగారు ఏవో పనిమీద
ఒచ్చినట్లున్నాగు.

ఇన్ : మరేనండి

[వరహాలు పద్యం తనలోనే చదువుకుంటూ
వెతుతూ మగ్గలో ఆగి వెనక్కి సన్యాసి
రాజు వైపు మాస్తాడు]

వర : లక్షీంపతిగారికి కబురెట్టమన్నాగు గనంకి
బాబూ! సన్యాసి రాజుగారు నుంచున్న
పశాన రమ్యున్నారని చెప్పొచ్చానండి.

సన్యా : ఏమన్నారో?

వర : సువ్వుపవ. నీ ఎనకాలే వొస్తున్నా లేఅన్నా
రండి. మడిసి మాదిగులుపడిపోయారండి.
అయితే, ఇన్ స్పెక్టరు బాబూ. తెలికడుగు
తాను, అరిడెంబ్బు మల్లీ దొరుకుద్దంటారా?

సన్యా : (అందుకుని) ఆ ఇంకేం దొరుకుతుందీ!
పుస్తకం, వనితా, చిత్రంపరమాస్తంగతంగతం.

ఇన్ : (రోషంగా) అయితే పోలీసుడిపార్డుమెంటు
ఎందుకండీ!

సన్యా : మనుషుల్లో నిజాయితీ లేకపోతే పోలీసు
వాళ్ళేం చేస్తారా?

ఇన్ : (కొంచెం సంతోషించి) ఉన్న మాట
చెప్పాగు. అంగుకే (సుమతీశతకంమాపిస్తూ)
ఈ శ్రేయ. (పుస్తకం జేబులో పెట్టుకుం
టాడు) ప్రతివాడూ చక్కగా చదువుకుని
బాగుపడకూడదా?

వర : కొంటానికి డబ్బుండొద్దు బాబూ?

సన్యా : ఏడిచావులేరా. నువ్వెళ్ళు.

[వరహాలు బుర్రగోకుంటూ నిష్క్రమణ
మరి తమరి పనేమిటో నెలవిచ్చారుకారు.

ఇన్ : మరేం అనుకోకండి. తమరి కొన్ని ప్రశ్నలు
అడిగాలి.

సన్యా : ఏ విషయం?

ఇన్ : ధర్మారావుగారి బట్టలకొట్టు లూటీ విషయం

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ధర్మారావుగారి బట్టలకొట్టు
లూటీ? లూటీ జరిగిందా?

వి చిత్ర జీ వు లు

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా అతని వంక తేజకంగా చూసి)
మీకు తెలియదా?

సన్యా : మీరు చెప్పేదాకా నాకు తెలీనే తెలియ
దండీ. మా వరహాలు కూడా చెప్పలేనే.
నాకిది తెలీనివిషయమే ఉండదు. ఎప్పుడు
లూటీ చేశారు?

ఇన్ : రాత్రి.

సన్యా : పాపం (కనిగా) బాగాయ్... (తప్పుకుని)
నష్టపోయాడా?

ఇన్ : ఒక్క గుడముక్క కూడా లేకుండా లూటీ
చేసేశారండీ.

సన్యా : (తృప్తిగా) అయిందీ! కాకేం చేస్తుందీ!
అనకూడదు కాని అంతే కావాలేండీ.

ఇన్ : ఏం?

సన్యా : వొట్టి పరమ నీచుడు అనకూడదు కాని—

ఇన్ : ఏం చేశాడూ?

సన్యా : వొట్టి వెనకపనిచేశాడండీ పరమదౌర్భాగ్యుడు
అనకూడదు కాని—

ఇన్ : ఏం చేశాడో చెప్పరేం?

సన్యా : లుచ్చా పని కదండీ. అనకూడదు కాని—

ఇన్ : (చినుగ్గా) ఆపాడువ నేమిటో చెబితే ఇద్దరం
కలిసి తిడవాం.

సన్యా : నోట్ సంతకం పెట్టకుండా—అదే బాకీ
ఎక్కట్లాని చూశాడండీ.

ఇన్ : అలాగా!

సన్యా : దగుల్బాజీ కదండీ.

ఇన్ : మళ్ళీ అనకూడదు కాని, ఈమాటలన్నీ
ఆయనగూడా విమ్మలన్నీ అన్నాడండీ.

సన్యా : (కోపంగా) అన్నాడూ? వాడిపని పట్ట
కుండా వొడుల్తానా!

ఇన్ : చూస్తే మీ ఇద్దరికీ బాగా కత్తులున్న
ట్టున్నాయి.

సన్యా : కాని పనులు చేస్తే కత్తులుండవుటండీ?

ఇన్ : ఆ కత్తుతో మీరే దుకాణంలూటీ చేయించా
రంటున్నాడు.

సన్యా : (తెల్లబోయి) ఆ— నేనా? రామరామ....
ఎలా చూశాడండీ ఆహతి?

ఇన్ : నేనే అడిగా న్నెండి—అనుమానం ఎవరి
మీదైనా ఉంటే చెప్పుకు.

సన్యా : (కోపంగా) సాక్షుం?

ఇన్ : అదీ అడిగాను ఆధారాలున్నాయా అంటే.
అదంతా నాకు తెలీదు బాబూ ఆధారాలు
వెతకటం పోలీసువారి పనే నన్నాకు.

సన్యా : (మాతాత్తుగా తట్టి) కొంపతీసి మీరుకూడా
నన్ను అనుమానించటం లేదు కద! నేనే
పాపం ఎరగనండోయ్.

ఇన్ : పెద్ద మనుషులు, మీరిలాంటి వాటిలో
ఎందుకు దిగుతారైంది. ఉద్యోగ నిర్మలా
ప్రశ్నలకాలని వచ్చాను. అంటే.

సన్యా : బతికించారు. (ఆలోచించి) చూడగా
చూడగా నాకోఅనుమానం తడుతోందండీ.

ఇన్ : ఏమిటి?

సన్యా : ఇండులో ఏనో మోసం ఉందండీ.

ఇన్ : మోసమా?

సన్యా : ఇన్ని కొట్టుంటే ఒక్క నిర్మలరావు కొట్టో
నే లూటీ ఎందుకు జరగాలి? కాపలావారే
మైనారా? రాత్రికిరాత్రి ఎవరికంటా పడ
కుండా సరుకు ఎలా జేరేవారా?—వొట్టిది.
వొట్టిది. వొట్టిందండీ. ఇన్ స్పెక్టరు గారూ
లూటీ జరగనే లేదు.

ఇన్ : జరక్కపోవటమేమిటి? నేను కళ్లారా
చూస్తే!

సన్యా : జరుగుతుంటే చూశారా?

ఇన్ : జరిగింతరవాత.

సన్యా : నిర్మలరావే సరుకుంతా ఎక్కడో దాచి
నామిదికి నెట్టాలని చూస్తున్నాడండీ.

ఇన్ : (ఆశ్చర్యంగా) తమిషా గా ఉండే! ఎక్కడ
దాచాడంటారు?

సన్యా : ఎక్కడదాచాడో మీరే వెతికించాలి. ఇల్లూ
గిల్లూ అంతా సోదాచేయించండి. బయట
పడకపోతే నన్ను పెగిలండి. కొట్టువెనకాల్సింది
దొడ్డిపమ్మకుండా ఇంట్లోకి జేరవేసిఉంటా
డండీ! హరినిర్మలరావ్!

[ఇన్ స్పెక్టరు ఆలోచిస్తూ ఉంటాడు, సుంద
రావు ప్రవేశించి ఇన్ స్పెక్టర్ వైపు రెండు
యూడు సార్లు చూస్తాడు.]

సుంద : నమస్కారం సన్యాసిరాజు గారు.

సన్యా : రండి. రండి. కూర్చోండి.

ఇన్ : సరే నేను వస్తానండీ.

[ఇన్ స్పెక్టర్ రెచి వెళ్లబోతూ సుందరావు]

నైపు యథాలాపంగామాసి, మళ్ళీ పరకాయించి చూసి సన్యాసి రాజు నైపు చూస్తాడు.]

సన్యా : వీరు సుందరావుగారు. నాకు చాలా ముఖ్య స్నేహితులు. (సుందరావు సమస్కారం చేస్తాడు)

ఇన్ : మిమ్మల్నెక్కడో చూశానండీ

సుంద : రోడ్డుమీద యథాలాపంగా చూశారేమో లెంశి.

ఇన్ : కాదండీ! అలాంటి పరిచయం కాదు! ఎక్కడో చూశాను మీది ఈ ఊరేనా?

సుంద : నాకో ఊరేమిటి;

ఇన్ : మీరేం చేస్తున్నారు?

సుంద : (నవ్వుతూ) ప్రస్తుతం కోటి సూర్యప్రకాశ రావుగారికి సన్యాసం చేద్దామని ప్రయత్నిస్తున్నాను. (ఇన్ స్పెక్టర్ బుర్రతడుముసుని కొంచెం తటపటాయిం చినివ్కమిస్తాడు.)

సన్యా : చూశారా సుందరావుగారూ? తన బట్టల కొట్టు లూటీ చేయించానని ధర్మారావు నా మీద అభాండం వేశాడు.

సుంద : లూటీ!

సన్యా : ఆఁ-అసలు లూటీ కాలేదని నా అనుమానం. అదో పన్నాగం-చునమీద కక్ష తీర్చుకోటానికి.

సుంద : తాటాకు చప్పళ్ళకి కుండేళ్లు బెదురాయి టండీ?

సన్యా : (నవ్వి) అంతే...అంతే.

సుంద : హనుమంతుడి ముందగా కుప్పిగంతులు!

సన్యా : వెనవని పట్టి లు కొట్టించనూ?

సుంద : స్లీడర్ గార్ని మళ్ళా కలుసుకున్నారా?

సన్యా : ఆ. వాడు కొంచెం పెద్ద ఎత్తుమీదే ఉన్నాడని లోపాయికారీగా తెలిసిందండీ. లక్ష్మీ పతిగారిని సాక్ష్యం వేసుకుంటాట్ట.

సుంద : ఆయనెవరూ?

సన్యా : మాపాత గుమాస్తా అండీ. అజాగ్రత్తగా నోట్ రిమిటేషన్ పట్టించాడని డిస్మిస్ చేశానెండీ.

సుంద : ఆయన సాక్ష్యం చెబుతా నన్నాడా?

సన్యా : ఆ. విశ్వాస పూతకుండీ.

సుంద : మీవైపు తిప్పుకోలేరూ?

సన్యా : మన స్లీడర్ గారూ అదే అన్నారండీ. ఆయనది చాలా బలమైన సాక్ష్యం. పైగా తెలివి తక్కువగా ఫలానా కారణంవల్ల డిస్మిస్ చేశానని కాగితంకూడా ఇచ్చాను.

సుంద : ఏనో ఎరచూపించి మీ పక్షానికి తిప్పుకోండి.

సన్యా : అందుకే కబురు చేశాను బహుశా వస్తూ ఉంటాడు. ఏనో విషంగా ఆ ధర్మారావుని సాధిస్తేగాని నాకు మనశ్శాంతి లేదండీ సుందరావుగారూ. ఎంత డబ్బయినా సరే.

సుంద : సాధించకేనుండీ! మీ లాంటి పెద్దమనిషి ఫోర్డరి చేశాడంటే నమ్మేదెవడు? అందులో రెండుగోజుల్లో మీ పక్షపు పదిరెట్లు పెరగబోతుంటే?

సన్యా : ఎలాగండోయ్?

సుంద : కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారి సన్యాససభకి మీరే అగ్యక్షులనే సంగతి మర్చిపోయారా?

సన్యా : ఓ! ఆదా! అన్నట్టు సన్యాస ప్రయత్నాలెంతవరకు వచ్చాయి?

సుంద : ఆవన్నీ నేను చూసుకుంటున్నాగా. మీ కెందుకు శ్రమ! ఎల్లండికి అంతా రెడీ చేసే బాధ్యత నాది.

సన్యా : చందా లేమాత్రం వనూలయాయి?

సుంద : ఆఁ!-ఎవరండీ ఇచ్చేవాళ్లు!

సన్యా : అదేమిటి అలా అంటారు? చాలా మంది నూటపదహార్లూ అర్థ నూటపదహార్లూ ఇచ్చామని నాతో చెప్పారే?

సుంద : కాగితంమీద అంక వేస్తే ఏం లాభమండీ? ఇవ్వొద్దూ?

సన్యా : ఇచ్చామని చెప్పారండీ.

సుంద : సరే ఇస్తే రసీదులు ఉండవూ?

సన్యా : అవునెంశి. నాచేత నూటపదహార్లు ఖర్చు పెట్టించారుగదా!

సుంద : ఖర్చు పెట్టించాని కిబ్బడి రాదుటండీ అలా అంటారేమిటి? పిగుల్లో, పేవల్లో, రేడి యోలో మీపేరు మోతమోగిపోదూ?

సన్యా : (యుఖనికాసం దాచుకుంటూ) ఏమిటో లెండి. నా కంత్కీర్తి దాహంలేదు.

వి చిత్ర జీవులు

సుంద : మీకుందని నేనన్నానా?

సన్యా : ఎందుకంటే వెళ్ళవ కీర్తి? కూటికా, శుష్కకా?

సుంద : సరిగ్గా అడమట కోటిసూర్యప్రకాశరావు గారుకూడా అన్నారండీ.

సన్యా : అలాగా?

సుంద : 'అడమిటండీ కోటిసూర్యప్రకాశరావు గారూ, అలా అంటారు? కీర్తి వాస్తేగాని పదవి రాదు, పదవి వాస్తేగాని కీర్తి రాదు. ఈ రెండూ వాస్తేగాని ప్రజాసేవకి వీలుండుడు. ప్రజాసేవ చేస్తేగాని ఈ రెండూరావు. ప్రజాసేవ చేస్తే మీకు రెండూ ఉన్నట్టే. కాని ఆ కీర్తిటంటేని పదవింటి అసలు పదవి స్వీకరిస్తేకాని నిజమైన ప్రజాసేవకి వీలుండు' అని ఒక్కడమ్మ అనేసేటప్పటికి ఆయన 'సరే కానివ్వండి, మీ ఉత్సాహాన్ని ఎందుకు ఆపాలి' అన్నారండీ

సన్యా : ఐతే ఈ సన్యాసంతో ఆయనకి బాగా పేరొస్తుందింటారా?

సుంద : కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారూ ఆ ప్రశ్నే అడిగారండీ. "పేరేమిటండీ, వెళ్ళవేరూ? మీకిర్తితో నిండిపోయి ప్రపంచాలన్నీ తెల్లటి తెలుపైపోతే, ఆ తెలుపులో కలిసిపోయిన పాలసముద్రాన్ని విఘ్నమూర్తి, విరాటతాన్ని ఇంద్రుడూ, హంసని బ్రహ్మదేవుడూ, కైలాసాన్ని శివుడూ, చంద్రుణ్ణి రాహులూ విఠుక్కోలేక నానా అవస్థలూ పడతారని ఉత్పేక్షించేసరికి సుమ్మయిపోయి "ఎంత గొప్పగా అన్నారండీ! శేపు సన్యాసంలో నామీద పంచరత్నాలు చదివేట్లున్నారే!" అన్నాడండీ సన్యాసిరాజుగారూ.

సన్యా : నా మీదకూడా ఓ పద్యం రాసి చదువుదురా.

సుంద : పద్యం! పంచరత్నాలండీ! పంచరత్నాలు! మీమీద కాకపోతే ఇంకెవరిమీద రాస్తానూ?

సన్యా : ఒక్కొక్క పద్యానికి ఒక్కొక్క దుక్కా లవ. ఏమంటారు?

సుంద : కానివ్వండి, మీ ఇష్టం, కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు కూడా అలాగే అంటే

ఎం. పి. అయిం తరవాత ఇద్దరు గానైంశి. అన్నాను.

సన్యా : ఎం. పి. అవుతాడంటారా?

సుంద : ఆనే ఆయనా అడిగారు. ఎం. పి ఏమిటండీ, హనుమంతుడు సముద్రాన్ని అవలీలగా లంఘించినట్లు ఎం. పి నించి ఎంబాసడరైపోయి ఆ సముద్రాలన్నీ మీరుకూడా లంఘించరా? ఆయన విమానం లేకుండా వెళ్ళాడు. మీరు విమానంలో వెళ్ళారు. అంతే లేదా. అనే సరికి కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారు సర్వం మరిచి ఆకాశంలోకి చూశారండీ.

సన్యా : (నవ్వి) ఏమిటో లేండి, ఆయన గొప్పవాడైపోతే మనకేం లాభం?

సుంద : అన్నీ తెలిసిన మీరే అలా అంటా రేనుండీ ఆయన గొప్పవాడైతే మీరుమాత్రం గొప్పవాడు కారా?

బజార్ను పోతున్నప్పుడు 'కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారూ' అని నోరార పిలిస్తే ముక్కు మొహం ఎరగని ముషివాడైనా సరే 'ఎలా తెలుసురా నా పేరు?' అని ఓ దమ్మిడి ఇచ్చి 'తమర్నెరగనివాళ్ళెవరుదారా?' అని వాడు రెండో చెయ్యి జాపితే రెండో దమ్మిడికూడా ఇచ్చేస్తారే ఇహమీరే నోటి నిండా 'కోటి సూర్యప్రకాశరావుగారూ' అనిపిలిస్తే విపని చెయ్యియంటే ఆపని చెయ్యి ర్పండి?

[లక్ష్మీపతి ప్రవేశం]

సన్యా : రండి రండి లక్ష్మీపతి గారూ...

లక్ష్మీ : నమస్కారమండీ

సన్యా : ఇలా కూర్చోండి.

లక్ష్మీ : చిత్తం. ఇలా నుంచుంటాలెండి.

సన్యా : పరవాలేను. కూర్చోండి పెద్దలు.... వీరు సుందరావుగారు గొప్ప ఆర్థుడై రెక్కరు. నాకు చాలా ముఖ్యులైండి.

లక్ష్మీ : అలాగా? సంతోషం. (కూర్చుంటాడు.)

సన్యా : ఆ పోయినడబ్బు దొరికేనాచన ఏమైనా కనిపించిందాండి.

లక్ష్మీ : ఇంకేం దొరుకుతుందండీ. దాని కెప్పుడో నీళ్ళొదులుకొన్నాను.

సుంద : పోయిన డిబ్బేమిటి ?
 లక్ష్మీ : ఆమధ్య కొంతసాము పోగొట్టకున్నానండీ
 సుంద : అరెరె ఎంత ?
 లక్ష్మీ : ఎంతయితే వీంలెండి ? ప్రాప్తం లేకపోయి
 నప్పుడు. ఎందుకండీ సన్యాసిరాజుగారూ,
 కబురుచేశారు ?
 సన్యా : చూడండి. అప్పడేదో కోపంలా ఏదో
 అన్నానే అనుకోండి. వెంటనే మీరుగో
 గంమానేసి వెళ్ళిపోవటం సబబేనా
 చెప్పండి.
 లక్ష్మీ : మీరుచామ్యంటే ఏం చెయ్యను ?
 సన్యా : నేనంటే అంతఃఖినుసంగా ఉండేవారు
 కదా ! కాస్త ఉదారంగా నన్ను తీసుకు
 లేయా ?
 లక్ష్మీ : ఎంతమాట !
 సన్యా : మీరంటే ఎంతసరి, ఎంతగౌరవం లేకపోతే
 ఆఖాళీ భర్తీ చేయకుండా అలాగే ఉంచు
 తాను చెప్పండి.
 లక్ష్మీ : (ఆశ్చర్యంగా) ఎవరీ వేసుకోలేదు ?
 సన్యా : ఉఁ మఁ. నావల్లకాదు. ఆపిద్యోగం
 మీరు చెయ్యాలిండి.
 లక్ష్మీ : నేనా ?
 సన్యా : అక్షరాలామీరే. నామీద ఆమాత్రం గౌర
 వం చూపించలేయా ?
 లక్ష్మీ : ఎంతమాట. అంతకంటేనా ?
 సన్యా : మీరొప్పుకుంటారని నాకు తెలుసులెండి.
 మనిషి మనసు ఆమాత్రం కనిపెట్టలేనా ?
 అన్నట్టు, లక్ష్మీపతిగారూ, ఈసంగతి
 విన్నారా ? ఆసక్తికావు వింకూస్తున్నాడో
 మీదాకా వచ్చిందా ?
 లక్ష్మీ : ఏ విషయంసరించి ?
 సన్యా : మిమ్మల్నే బోల్తాకొట్టిదా మనుకుంటు
 న్నాడు, వాజ, వాడిముఖానికీ తోడు వాడి
 తరపున మీరు సాక్ష్యం చెప్పుతారట. వెనక
 పుకారు లేవదీశాడండీ
 సుంద : లక్ష్మీపతిగారి సంగతి వాడికేం తెలుసండీ !
 అంతా తనమోస్తరే అనుకుంటాడు.
 లక్ష్మీ : తమరు దయచేసి తీసుకువారి, సన్యాసిరాజు
 గారూ. అప్పట్లో ఆ ఆగ్రహంమీద అతనితో
 అలా నే నన్నమాట నా ప్రతిమేనండి.

సన్యా : వాస్తవమా !
 లక్ష్మీ : చిత్తం.
 సన్యా : పోనెండి. గతంగతః.
 లక్ష్మీ : అంతేనండి. అంతే.
 సన్యా : నోటలిమిలేవన పట్టించిచూసి సంతకం
 పెట్టకుండా పరమనీచంగా తప్పించుకు
 పోయాడండీ
 లక్ష్మీ : ఓఁ ! అయితే ఫోర్టరీమాట నిజమేనా ?
 సన్యా : మీరుకూడా అలా అంటారండీ ? ఫోర్టరీ,
 గీర్తరీ, బాకే ఎగ్గొట్టటం బావుందీ ?
 సుంద : కుక్క కాటుకి చెప్పబెబ్బ అంతే !
 సన్యా : నోటలిమిలేవన పట్టలేని మీరొక్కమాట
 అన్నారా అంటే—
 లక్ష్మీ : అబద్ధపు సాక్ష్యమా ?
 సుంద : అబద్ధం, గిబద్ధం. అబద్ధం అనేమాటకీ నిర్వ
 చనం చెప్పండి
 లక్ష్మీ : తీసుకుంటే. నా అంతరాత్మ ఒప్పునండీ
 నేనబద్ధం చెప్పలేను.
 సుంద : అబద్ధం చెప్పటానికేమండీ ? నిజం చెప్పా
 లంటే భయపడాలిగాని,
 సన్యా : నాపరువు నిలబెట్టండి లక్ష్మీపతిగారూ.
 మీరేం చెయ్యమంటే అనిచేస్తాను
 లక్ష్మీ : అబద్ధం ఆడాలిండి ?
 సన్యా : న్యాయంకోసం, నాకోసం ఒక్క చిన్న
 అబద్ధం ఆడండి (చేతులు పట్టుకుంటూ)
 ఇది చేతులుకావు కాళ్ళనుకోండి
 లక్ష్మీ : సరే కానికొంటి. తప్పేకేముంది.
 సన్యా : (సంతోషంగా) ఒప్పుకున్నారా ? మీ
 మేలు మర్చిపోలేనండీ మీయురం ఎలా
 తీర్చుకోవాలా !
 లక్ష్మీ : తీర్చదలుచుకుంటే మీరు తప్పుకుండా తీర్చ
 గలరా ?
 సన్యా : ఎలాచెప్పండి ? (చెవులుదిగ్గిర చేతులుపెట్టు
 కొని శ్రద్ధగా ముందుకి వంగుతాడు.)
 లక్ష్మీ : చెప్పమంటారా ? తరవాతి కాదంటారేమో.
 సన్యా : ఛ. ఛ. ఎందుకుంటానా ? (కొంచెం బెరుగ్గా
 వెయ్యిరూపాయల బాకీరద్దు చెను)
 మంటారా ?
 (అయిదురూపాయలు పెడతాడు)

వి చిత్ర జీవులు

లక్ష్మీ : పెనవబ్బుకోసం అబద్ధం ఆడతాటండి?

సన్యా : (తేరుకుని) మరి ఏమిటో వెంటనే చెప్పి నెయ్యండి

లక్ష్మీ : మనం పెద్దవాళ్ళ మైపోయాం. మనకి కావలసింది మనపిల్లలు సుఖపడటమే కదండీ.

సన్యా : కాదుమరీ.

లక్ష్మీ : మీ అబ్బాయి సీతారామరావు ఉన్నాడే, ఆతను మా అమ్మాయి కల్యాణిని ప్రేమించాటండీ.

సన్యా : మా వాడా?

లక్ష్మీ : చిత్రం.

సన్యా : ప్రేమా?

లక్ష్మీ : మరేపండి.

సన్యా : నిజమే?

లక్ష్మీ : నిజమేనండీ. నా కళ్ళారా స్వయంగా చూశాను వరహాలూడా చెప్పాను.

సన్యా : పెనవని రాసీండి. ముఖం వాచేట్లు చీవాట్లు పెడతాను.

లక్ష్మీ : ఎవర్ని?

సన్యా : వాడినే, మా సీతారాముణ్ణి.

లక్ష్మీ : ఎందుకండీ, పాపం?

సన్యా : మీ రూఢికోండి. మీకు తెలీను. వాడికి అసేంబుద్ధి అంట! పెద్దచునుపులతో వ్యవహారం అనుకున్నాడా లేకపోతే—

లక్ష్మీ : (తెల్లబోయి) నా ఉద్దేశం అది కాదండీ.

సన్యా : మరేమిటి?

లక్ష్మీ : పాపం కుర్రవాడు, మనసుపడి ప్రేమించాడు. ఈ రోజుల్లో అది సహజమే కదండీ. అభ్యుదయ భావాలకి కగుజేమిటి. శుభ్రంగా ఇద్దరికీ మంచి ముహూర్తం చేసి పెళ్ళి చేసెయ్యండి.

సన్యా : ఆ! పెళ్ళా!

లక్ష్మీ : చిత్రం. వాళ్ళని వేరుచేస్తే ఏ లైలా— మజ్నూలో ఏపోతారు. నా సలహా వినండి.

సన్యా : (కోపంగా) ఇకదో చదిరంగపుటె తల్లె ఉంక!

లక్ష్మీ : చిత్రం. తమరిద్దరిగీ నేను ఎత్తులు వెయ్యగలవా?

సన్యా : నేర్పావులేవయ్యా మహా.

లక్ష్మీ : సరే మీ ఇష్టం వెడతామరి (లేవబోతాడు.)

సన్యా : (ఆలోచనగా) కూర్చోండి అంత తొందర పడతారేం! సాక్ష్యం చెప్పకున్నానని ఆ అవకాశాన్నిలా దుర్వినియోగం చేసుకుంటారా చెప్పండి.

లక్ష్మీ : మీరలా అపార్థం చేసుకుంటున్నారు గాని నేను కానికొరక కోరానా? మీరు ఇన వంశులూ, నేను పేసవాణ్ణి అనుకోండి. కాని ఈ రోజుల్లో ఆ లేదాలు ముఖ్యమూ చెప్పండి. హృదయాలు ప్రేమించుకుంటే అడ్డుపడటం నాగరికతా లక్షణమూ?

సన్యా : (సుందరావునైపు చూస్తూ) వింటున్నారూగా. ఏమంటారు?

సుంద : కానివ్వండి. తథాస్తు.

సన్యా : మీమాటే నెగ్గించుకున్నారు. సరే కాని వ్వండి.

లక్ష్మీ : మీ హృదయ చైతన్యం నాకు తెలియకుటండీ. మీ ఋణం తీర్చుకోలేనండీ సన్యాసి రాజుగానూ.

సన్యా : (కొంచెం కసిగా) సాక్ష్యం చెబుతున్నారుగా.

లక్ష్మీ : (ఏదోజ్ఞాపకం వచ్చినట్లు) అన్నట్లు, మర్చిపోయాను ఓ చిన్నపొరపాటు జరిగిందండీ. మీరు రాసిచ్చిన బర్తరఫ్ కాగితం బుద్ధిగడ్డితిని ఆ ధర్మారావుకి ఇచ్చానండీ. అది ఇప్పుడు అడ్వకేట్ కూర్మానతారం గారి దగ్గర ఉన్నదిటండీ. అదెలాగో తమరు సద్గుబాటు చేయించాలి.

సన్యా : కొంప తీశారే!

సుంద : మరేం పరవాలేకులెండి ఏదో చేద్దాం.

లక్ష్మీ : ఆపని కాస్త చేయించండి. మీకు పుణ్యం ఉంటుంది. మరి నాకు నెలవిప్పిస్తారా? [నెలవుతీసుకుని నిష్క్రమిస్తాడు లక్ష్మీసతి]

సన్యా : హరిపిడుగా! మూడుముగ్గి వేస్తేగాని సాక్ష్యం చెప్పేట్లులేదు. ఉద్దండుడు. ఏమిటో. అనుకున్నాను. అందిలే అందరూ జాట్లుపట్టకు నేనాళ్ళే.

సుంద : (నవ్వుతూ) మీరుమాత్రం తీసిపోయాారా?

సన్యా : సరేగాని ఆ కాగితం మనకెలావొస్తుంది?

సుంద : తెప్పిస్తే రాకేం చేస్తుంది ?
 సన్యా : ఎలా తెప్పించటం ?
 సుంద : (నవ్వుతూ) పత్రం, పువ్వు, ఫలం, తోయం.
 సన్యా : (సరిపెట్టు మన్నట్టు) కొద్దిలో పోనివ్వండి.
 సుంద : చూద్దాం. అతన్ని కదిలించాలి.
 సన్యా : ఎవరీ ?
 సుంద : కూర్మావతారంగారి దగ్గర సుమస్తా విద్యా పతి. అతను నాకు కొంచెం తెలుసులెండి
 సన్యా : (అలోచనగా) విద్యాపతా ? ఎక్కడో విన్నట్లున్నా నాపేరు. అతను మనమాట వింటాడా?
 సుంద : డబ్బుకి కొంపమిడికోతి దిగిరాగుటండీ.
 సన్యా : ఇతను ఆ కొతిలాంటి వాడో కాదో !
 సుంద : ప్రయత్నిద్దాం. (డబ్బు కావాలని సంజ్ఞ చేస్తూ) ఏదీ ?
 సన్యా : (దిగులుగా) ఎంత ?
 సుంద : వందనించీ బేరంచేస్తాను. వెయ్యి దాట నివ్వను లెండి.
 సన్యా : వెయ్యి రూపాయలే !
 సుంద : లేకపోతే ఆఫీసుకాగితం తనకర్పించటమే
 సన్యా : గట్టిగా బేరంచెయ్యండి.
 సుంద : అమాట మీరు ప్రత్యేకించి చెప్పాలా ? ఓ వెయ్యి ఇస్తే మిగిలించి మళ్లీ మిక్కిలిస్తాను.
 సన్యా : తప్పమా ? ఇవ్వాలినిందే ?
 సుంద : డబ్బు ముఖ్యమా, పరువు ముఖ్యమా ?
 [సన్యాసిరాజా నడుంబిగిర తాళాలు తడుముకుని స్త్రీజనుభ్య ద్వారంబించి నివక్రమిస్తాడు.
 కొద్ది క్షణాల తరవాత అదే ద్వారంబించి సీతారామరావు ప్రవేశం, చేతిలో ఫోటో చూస్తూ.]
 సీత : (ఫోటో చూస్తూ)
 కమలాక్షి నిర్బించు కరములు కరములు
 స్త్రీమూర్తి వర్ణించు జిహ్వాజిహ్వా.
 సుదతీమణిని చూచు చూడ్కులు
 చూడ్కులు—
 సుంద : ఏదో కనికరం అల్లుతున్నారే సీతారామా
 భావుగాయా!

సీత : (సుందర్రావుని చూసి) ఓ! మీరా! ఎంత చెత్త సలహా ఇచ్చారండీ. మీర ప్రజంటు చేస్తే విసిరి కొట్టింది కల్యాణి.
 సుంద : మీలాంటి వారు ప్రజంటు చెయ్యాలినింది బేచార్లు మీరల్లండీ! ఇంకానయం! ఏరోల్లు గోల్లు నెక్లెసో ఇవ్వలేదు!
 సీత : (అలోచనగా) చవక బహుమానం అని తోసేసిందా!
 సుంద : కాక పోలే మరేమిటి? చక్కటి ఆభరణం ఇవ్వండి. ఆ మేలిమి బంగారంలో ఆమె ముసి ముసి నవ్వులు ప్రతిబింబించక పోలే నన్ను గండి.
 సీత : నిజమేనంటారా ?
 సుంద : అక్షరాలా.
 సీత : కాని నన్ను చూస్తేనే ఆమె బుసలు కొడుతోంది. ఇహ ప్రజంటు ఎలా ఇవ్వండి?
 సుంద : పోనీ, నాచేతికివ్వండి. మీతిరవున నేనిస్తాను. నెమ్మదిగా దారిలోకి తెచ్చుకోవాలిగాని, అలా విచారపడితే ఏంటాభం ?
 సీత : మీరిస్తే తీసుకుంటుందా ?
 సుంద : నాసంగతి ఇంకా మీకు బాగా తెలియదల్లే ఉంది.
 సీత : (అలోచించి) అయితే ఉండండి. ఇప్పుడే వస్తా.
 [ఎడమవైపు గదిలోకి నిద్రమించి కొద్ది క్షణాల్లో తిరిగి ప్రవేశం. చేతిలో చిన్న నెక్లెస్ కేస్ ఉంటుంది]
 సీత : (కేస్ సుందర్రావు కిస్తూ) మీరు చాలా తెలివిగలవారని విన్నాను. కొంచెం శ్రమ తీసుకొని ఈ సహాయం చేస్తే మీమేలు మర్చిపోను.
 సుంద : అదెంత భాగ్యమండీ! (జిప్సోలో నెక్లెస్ పెట్టుకుంటాడు.) నాకాయశక్తుల తంటాలు పడతాగా.
 సీత : థాంక్సు—ఈ దెబ్బతో ప్రేమించేస్తుందంటారా?
 సుంద : ఎవరి కోసం? మిమ్మల్ని చూసి కాక పోయినా మీగొప్పతనాన్ని చూసి అయినా ప్రేమించదా?

వీ చిత్ర జీవులు

సీత : నాగొప్పతనాన్ని చూశా?

సుంద : ఇంత గొప్ప బహుమానం ఇవ్వటంలో మీ గొప్పతనం, మీ ప్రేమలోని గొప్పతనం అద్దంలో కనిపించినట్టు కనిపించటం లేదుటండీ.

సీత : అవగులు లేని ప్రేమసముద్రంలో మునిగి పోయాను సుంద్రావు గారూ! (నిటూర్పు) సర్వం కల్యాణి మయంగా కనిపిస్తోంది.... కల్యాణి! (బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు.) (సన్యాసిరాజు ప్రవేశం)

సన్యా : (కరెన్సీనోట్లు ఇస్తూ) ఇరిగో, సుంద్రావు గారూ, మొత్తం వెయ్యిరూపాయలు, సాగ్య మైనంత తేలికలో పోనివ్వండి.

సుంద : తిప్పకుండా. (నోట్లు జేబులో పెట్టుకుంటాడు.)

సన్యా : తక్కు పెట్టు కోండి.

సుంద : ఇంకానయం. దొంగనోట్లైతే మా మాసుకో మనలేదు.

సన్యా : (నవ్వి ఓ కాగితం చూపిస్తూ) ఓ సంతకం గీకి పారేద్దురూ.

సుంద : ఒక టేమిటి? ఎన్ని కావాలంటే అన్ని. సంతకాల కేంభాగ్యం! (సంతకం పెట్టేస్తాడు.) ఇంక నాకు సెలవిప్పిస్తారా?

సన్యా : జేబుంగా వెళ్ళి లాభంగా తిరిగిరండి. ఆ నోట్లు అలా జేబులో పెట్టుకున్నారు. ఎవడన్నా కొట్టేస్తాడేమో జాగ్రత్త.

సుంద : నాదిగిరా!

సన్యా : ఎందుకైనా మంచిది. బాగ్ లో పెట్టుకో రాదూ?

సుంద : అది ఎక్కడన్నా మర్చిపోలే?

సన్యా : అయితే అజేబు గట్టిగా పట్టుకొని మరీ వెళ్ళండి. జాగ్రత్త.

[సుంద్రావు నవ్వుతూ జేబులో చెయ్యి పెట్టుకొని నిష్క్రమిస్తాడు. కొద్దిక్షణాలు అలాగే నిలబడి సన్యాసిరాజు ఎడమనైపు గదిలోకి నిష్క్రమించి కొంచెం సేపట్లోనే [గాభరాగా తిరిగి ప్రవేశిస్తాడు]

సన్యా : వరహాలూ. ఒరేవరహాలూ. ఎక్కడున్నావురా! కొంపమునిగిందిరా.

(గాభరాగా వరహాలు ప్రవేశం)

వర : ఏమైంది బాబూ, ఏమైంది?

సన్యా : సెక్సెన్ రూ - గోల్డు సెక్సెన్ - పో-పోయింది. తాకట్టు సామూరా. పరువు నల్లైతే కలిసి పోయింది అలాచూస్తావేరా? పరిగెత్తి ఇన్ స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచుకురారా!

వర : చిత్తం ఏంచెప్ప మన్నారండి ఇన స్పెక్టరు బాబుతో? పోయింది పరువా, తాకట్టాబాబు?

సన్యా : రెండూరా. పోరా. (వరహాలు గబగబ నిష్క్రమిస్తాడు)

హరిభగవంతుడా! ఎవడి పనిరా ఇది?

(సోఫాలో కూలబడతాడు.)

ఆంజనేయస్వామీ, నా సామూనాకు దొరికిలే నీకు వంది ఔంకాయలు కొట్టిస్తా. వెంకటేశ్వరస్వామీ! నన్ను రక్షించు. నీ కటాక్షం వల్లే దొరికిందని ఋజువైతే వెండి తొడుగు తొడిగిస్తా. బంగారు కిరీటం చేయిస్తా. వజ్రపు టుంగరం కొనిస్తాను. (అలోచనగా) ఆఁ-ఇరన్నీ చెయిస్తే అసలు ఖరీదు వాటిపోదూ? (జేరం ఆడుతున్నట్టు) సర్వాలంకరణార్థం అక్షతాంసమర్పయామి. [చేతులు జోడిస్తుండగా తెర.]

విజయవాడ రైల్వే డివిజన్

‘చక్రధర’

భారత శేశం లోని రైల్వేలు ప్రభుత్వ యాజ మన్యంలోకి వచ్చాక అవి వివిధ మండలాల గా యేర్పరచ బడ్డాయి. తదనంతరం వచ్చిన ముఖ్యమైన మార్పు, యీ రైల్వే మండలాలలో “డివిజన్” పద్ధతి ప్రవేశపరచే నిర్ణయం ఆ నిర్ణయం అప్పుడే దక్షిణ రైల్వేలోను, సెంట్రల్ రైల్వేలోనూ కొంత వరకు అమలు పరచబడినది. క్రమేణా యితర నాలుగు మండలాలలోనూ “డివిజన్స్” యేర్పాటు చేయబడ గలవు.

ఈ “డివిజన్” పద్ధతిని అవగాహన చేసుకోవాలి అంటే—ముందు పూర్వం వుండిన వ్యవస్థ, “డివి జన్స్” నెలకొల్పబడిన నెలక యాపాంధగల వ్యవస్థ, యీ నూతన పరిణామం కలనకలిగే లాభనష్టాలు— వీటి గురించి తెలుసుకోవలసి వుంటుంది.

ఉదాహరణకి “డివిజన్స్” యేర్పడక పూర్వం దక్షిణరైల్వేలో పరిపాలనా వ్యవస్థ మూడంశస్థులుగా విభజించ బడి కాస్త సంకీర్ణమై వుండేదనే చెప్ప వోవాలి. అడుగున రైల్వే జిల్లాలు, ఆ దైన ప్రాంతీయ ఆధిపతులు, ఆ దైన కేంద్రాధికారికార్యాలయం (మద్రాసు) వుండేవి. జిల్లాకార్యాలయాలకు, కేంద్ర కార్యాలయానికి నడుమ వాస్తవానికి ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు అనవసరమగ్యవర్తలుగా వుండేవి. జిల్లా అధికారులు, కేంద్రాధికారుల మధ్యనడిచే వుత్తర ప్రత్యుత్తరాలన్నీ ప్రాంతీయ కార్యాలయాల్లో “మజిలీ” వేయడంతో ముఖ్యనిర్ణయాలకు విలంబన జరి గేది అప్పుడప్పుడు. అదిగాక ప్రాంతీయ అధికారులకున్న అధికారాలు కూడా పరిమితంగా వుండేవి. దీనికి పర్యవసానంగా ప్రజానీకంతో కూడిన వ్యాపార విషయాలలో నైతే నేమి, రైల్వేవులవ్యసూల సంబంధించిన వ్యవహారాలలో నైతే నేమి, కొంతవరకు కాలయాపన జరుగుతూ వచ్చినదాట యథార్థం—వైగా యందు మూలంగా

పరిపాలనా సాప్తవానికి ముప్పు యేర్పడే ప్రమాదం పొడనూపేసరికి, రైల్వే పరిపాలకవర్గంవారు దాన్ని అరికట్టడానికి అధికారిక కేంద్రీకరణ చేయాలని తల పోవారు.

ఈ “అధికారి కేంద్రీకరణ” నిర్ణయం, “డివిజన్ లో” పద్ధతి స్థాపనతో కార్యరూపం తాల్పింది. ప్రాంతీయ కార్యాలయాలు (Regional offices) మాయమయ్యాయి “డివిజన్స్” నుంచి కేంద్రానికి సరాసరి సంప్రదింపులు జరుగుతున్నాయి. ముఖ్యంగా, ప్రజానీకంతో సంబంధించినంతవరకు వ్యాపారాది విషయాలలోనూ, రైల్వేవులవ్యసూల సమస్యలలోనూ, డివిజన్ అధికారి (నూపరింటెండెంట్)కి తన డివిజన్ కు సంబంధించినంతవరకు దాదాపు సంపూర్ణాధికారం లాభజరిగింది. అంటే శ్రీ అలగేజన్ నిర్వచించినట్లు, డివిజన్ నూపరింటెండెంట్ ను “ఫోటా జనరల్ మేనేజర్” కాగలరు ఇందుమూలంగా చీటికి మాటికి కేంద్రంతో సంప్రతించక నే-పాలనీ వ్యవహారాలలోమినిహా - స్వయం నిర్ణయాలు వీరు చేయవచ్చు. ఈ పద్ధతిమూలంగా అటు ప్రజలు ‘వార్చ్ మెన్’, ‘డెయి రేజీ’, ‘క్లెయిమ్స్’ మున్నగు వ్యాపారక విషయాలలో శీఘ్రపరిష్కారం ఆశించవచ్చు; అటు వుల్యోసులు తమ పాధకబాధకాలను త్వరితంగా నివారించుకోవచ్చును.

ఇవిగాక మరో ముఖ్యలాభం వున్నది. “డివిజన్ లో” పద్ధతికి పూర్వపు వ్యవస్థతో వివిధ డిపార్టు మెంటులు (ట్రాఫిక్, యింజనీరింగ్, మెకానికల్ యిత్యాది) ఏకోన్మఖంగా వ్యవహరించేవిగావు సాన్నిహిత్యం చెప్పకోదగినంతగా వుండేదిగాను. ఆలోపం నిర్లక్ష్యించ దగినదిగాను, అనుకున్నారు. డివిజన్ వస్తే యీ డిపార్టు మెంటు లన్నీ వొకే వొక వున్నతాధికారి (డివిజన్ నూపరింటెండెంట్) అజమాయిషీలో పనిచేస్తాయి గనక సమన్వయం

విజయవాడ రైల్వే డివిజన్

వుండితీరాలి. ప్రతి డిపార్ట్ మెంట్ దక్షిణతో పని చేస్తుం దప్పుడు తప్పులంగా బళ్ళవేగం, రవాణా సౌకర్యాలు, యినుమడించ గలవు వొక్క ముక్కలో చెప్పాలంటే డివిజన్ స్థాయిలో భిన్నత్వంలోంచి ఏకత్వం సాధించబడగలదు.

ఈ స్వరూపాలతో “డివిజన్” పద్ధతి దక్షిణ రైల్వేలో ముమ్మారుగా ప్రవేశ పెట్టబడింది. ఈ మండలంలో యెనిమిది డివిజనులు యేర్పరచ బడు తవి. అవి—తిరుచినాపల్లి, మధుర, బెజవాడ, మద్రాసు, వోలవక్కోట్, సుంకెల్, మైసూరు, హుబ్లీ డివిజనులు.

వీటిలో మొదటగా బెజవాడ, తిరుచినాపల్లి డివిజనులు మేనెల పదిహేనో తారీఖున స్థాపించ బడ్డాయి. బెజవాడ డివిజన్ ప్రారంభోత్సవం దక్షిణ రైల్వే జనరల్ మేనేజర్ శ్రీ టి. యం. జోసెఫ్ గారు జరపడం విశేషం. ఈ వ్యాసం అచ్చయేనాటికి మిగిలి వుండగలవి మైసూరు, హుబ్లీ డివిజనులు. ఆరు డివిజ నులు రూపంలోకి వచ్చిన వన్నూట.

ఇక పోతే, బెజవాడ డివిజన్ వివరాలు పరిశీ లిద్దాం. దీని రైలుమార్గని స్తీర్ణం రమారమి 810 మైళ్లు. ఈ డివిజన్ లోని వివిధ స్క్షేపణలు యివి :—

(1) గుమ్మడిపూండ్ల (మిఠా) నుంచి వార్దేరు (మిఠా)

(2) నర్సాపురం నుంచి నిడదవోలు

(3) నడివాడనుంచి భీమవరం

(4) బెజవాడ నుంచి బందరు

(5) రేపల్లె నుంచి తెనాలి మీదుగా గుంటూరు.

(6) బెజవాడ నుంచి దొనకొండ

(7) గుంటూరు నుంచి మాచెర్ల.

పూర్వపు బెజవాడ జిల్లాలోని ఎన్నూరు నుంచి గుమ్మడిపూండ్ల వరకు (19 మైళ్లు) వున్న లైను వేరు చేయబడి, కొత్త డివిజన్ కు 9.7.55 తేదీన గుంతుకల్లు జిల్లాలోని మంగళగిరి-దొనకొండ, గుంటూరు-మాచెర్ల కొలులు అనుబంధించ బడినాయి. (ఈ రెండు లైనుల నిడివి మొత్తం 172½ మైళ్లు) పూర్వపు బెజవాడ జిల్లాలోని ఉద్యోగుల సంఖ్య దాదాపు పన్నెండు వేలన్నరకు మించి వుండగా, కొత్త డివిజన్ లో దాదాపు 18,900 మంది వున్నారు. ఆ విధంగానే

ఆఫీసరుల సంఖ్య 11 నుంచి 24 వరకు పెరిగినది. ఇంతే గాక జీత భత్యాలు చెల్లింపులో ఉద్యోగుల సౌకర్య ర్థం, అక్కాంట్స్ శీఘ్రంగా తగిల్చి చేసే సదుపాయం నిమిత్తం, మద్రాసునుంచి అక్కాంట్స్ ఆఫీసులోని కొందరు-అంటే నూటికి పైగా-గుమాస్తాలు తరలి రా బోతున్నారు, అనతికాలంలో.

మార్పు అనేది జరిగినప్పుడు ప్రారంభ దినలో మంచితోపాటు కొంత చెడుకూడా సహజంగా విలీనమై వుంటుంది. క్రమానుగతంగా ఆ ‘చెడు’ నివారించబడుతుందని వేరే చెప్పనవసరంలేదు అంటే అట్టి ‘చెడు’ కి సంబంధించిన వాటిని బాలూచీషాలుగా జమకట్టవచ్చు, అవి కలకాలంవుండవు గనుక. ఆవిధం గానే కొత్తగా యేర్పడిన బెజవాడ డివిజన్ లో కొన్నిలోపాలుజరగాయనేది నిర్వివాదాంశం-అలా పాలు, న్యూనపరిచే వుద్దేశంతో గాక సవరించబడాలనే కోరికతో వివరించడం అత్యవసరం.

మొట్ట మొదటిలోపం బెజవాడ డివిజన్ స్థాపన విషయంలో ప్రచారం లోపించడం అందువల్ల కొంత మంది వర్తక సంఘియులకు తప్పు, జనభాహుళ్యానికి ‘డివిజన్’ అంటూ వొకటి యేర్పడిందనీ, దానివలన ప్రజలకు కలిగే సౌకర్యలేమిటో, చాలవరకు తెలియ దనే చెప్పాలి. అధికారులు యీ విషయంలో ప్రెస్ సహకారం అభ్యర్థించడంలో ప్రమత్త యెందుకు వహించాలో బోధపడడంలేదు మరి.

ఆఫీసు భవనాల యేర్పాటు చూచినా తృప్తి కరంగాలేదు. గనులన్నీ డ్రైట్లు, బల్లలు, కుర్చీలలో గుమాస్తాలతో క్రిక్కిరిసి వున్నయ్. కాలకడపడాని కేకద్దంగా, సహజమైన వెలుతురుగాలి లేకుండా అవి ఆరోగ్య నూత్రాలకు విరుద్ధంగా నిండిపోయి వుద్యోగులకు క్షేమకరంగా లేవు. ముందు ముందుకొత్త భవనాలు కడతామనే కంటే, డివిజన్ యేర్పాటు నిర్ణయం, దాని ఆదరణల నడుమ తగినంత వ్యవధి వున్నది గనుక, డివిజన్ ప్రారంభోత్సవం నాటికి నవీనభవనాలను నిర్మించి వుండవలసిందేమో! దీనికి తోడు యితర ప్రాంతాలనుంచి వచ్చిన ఉద్యోగులు గృహవసతికి చాల యిక్కట్లకు లోనయ్యారు.

ఈ సందర్భంలో అన్యప్రాంతాలనుంచి వచ్చినవారికి మరో అన్యాయం జరిగింది. అలావచ్చిన

వారిలో కొందరు 'అఫీషియల్'గా బదిలీ చేయబడిన వారు; మరికొందరు విచ్చిక్షంగా బెజవాడ డివిజన్‌కు విచ్చిక్షవారు. మొదటి వర్గం వారికిమాత్రం యింటి అద్దె అలవెస్సు అంటూ నెలకు ముప్పయ్యే అయిదు రూపాయలు మంజూరుచేసి, రెండోవర్గం వారికి నిరాకరించారు. వాగు తిమకైతాము కోరుకుని వచ్చారు అనే నెపంతో! బెజవాడలో గృహవసతిలోపం సర్వ విధి తింకబట్టి యీ విషక్షణ మార్పించలేము అధికారులు తారతమ్యం చూపకుండా యీ వ్యవహారంలో జౌదార్యంతో ప్రవర్తించి వుండవలసింది ఇంకా అసలు సమస్య కొనే, బెజవాడలోయెన్నో యేళ్లనుంచి రైల్వే క్వార్టర్స్ (గృహాలు) లేక శక్తికి మించిన అద్దెభారంతో యెంతో వ్యయప్రమాసలకు లోనవుతున్నవారి మాటేమిట నేనెన్నో వస్తుంది. ఈలాంటి విషయాన్ని సాక్ష్యంగా పరిశీలించి సమదృష్టితో కూడిన స్వయం అధికారవర్గాలు చేయగలరనే ఆశిద్దాము.

ఈ లోపాలన్ని తీరిపోలేనే సమర్థిరర్హవాణ, పటిష్ఠమైన పరిపాలనా యంత్రాంగాలు యేర్పడగలవు. రెండోపంచవర్గ ప్రజాశక్తి విజయవంతం చేయడంలో రైల్వేలపాత్ర గురుతరమైనదే గనక, ఉద్యోగులలో అటువంటి సమర్థత, సహధి కోతాహాలు అత్యంత వాంఛనీయాలు! ఇతిర డివిజన్‌లో వలెనే బెజవాడ డివిజన్‌లో ముఖ్యమైన అభివృద్ధికార్యక్రమాలు తలపెట్ట బడినయ్యే. అందులో యెన్నదిగని కొన్ని యివి:-

- (1) బెజవాడ, రాజమండ్రి స్టేషనుల, యార్డుల పునర్నిర్మాణ విపులీకరణలు.
- (2) మీటర్ గేజ్ వీలైసంత తగ్గించాలనే నూతనసారంగా బెజవాడనుంచి బందరు, గుడివాడ నుంచి భీమవరం సెక్షన్‌లను బ్రాడ్ గేజ్ లోకి మార్పడం.
- (3) గూడూరునుంచి బెజవాడవరకు పూర్తిగా జంటమార్గం చేయడం.
- (4) సామర్లకోట, రాజమండ్రి సెక్షన్‌లోకూడా జంటమార్గం యేర్పరచడం.

ఈ కార్యక్రమాల మూలంగా రైలుబళ్ళవేగం హెచ్చడమేగాక, ప్రయాణీకుల సంఖ్య, రవాణా సౌకర్యాలు యితోధికంగా వృద్ధిపొందగలవు. ఇదిగాక లోగడ ఆంధ్రప్రభుత్వం నూచించినట్లుగా కాజీ పేట నుంచి నెల్లూరుకు, ఒంగోలునుంచి కడపకు కొత్త రైలుమార్గాలు వేయడానికి రైల్వేవారు కృషిచేసు గలిగితే, రైలుమార్గాలు తక్కువగాకలిగివున్న రాయల సీమకు తోడ్పడినవారవుతారు.

ఈ వ్యాసం ముగించేముందు, నూతనంగా అవతరిస్తున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వస్పష్టికి ఒకవిషయం లేవనెత్తవలెవశ్యకం. ముక్కోటి ఆంధ్రులకలలు నిజమైన యీనాడు, ఆంధ్రభూభాగంలోని రైల్వేలన్నీ కలిసి ఒక సమగ్రమైన మండలంగా యేర్పడితే పరిపూర్ణత సిద్ధిస్తుందిగా అనేక సహేతుకం కాదనలేము. ఎంగవల్లనంటే ఆంధ్రప్రాంతంలోని రైల్వే ఉద్యోగాలకు యెన్నుకోబడే ఆంధ్రులసంఖ్య సీసంగా వుంటున్నది (దాదాపు 40%). ఇది అభావం కాదు, యథార్థం. దైనందిన కార్యకలాపాల్లో ప్రయాణీకులు, వ్యాపారస్థులు తమ భావతెలియని ప్రాంతీయేతిరవుద్యోగులతో వ్యవహరించడం చాల యిబ్బంది. ఆ యిబ్బందే పరిపాలనా వ్యవహారాల్లో యెన్నో అవకతవకలను తెచ్చిపెడుతుంది. ఇలాంటి ఉద్యోగాలకు తగినందిగు సమర్థులైన ఆంధ్ర అభ్యర్థులు లేరని యెవరూనమ్మలేరు. ఈలోటు సరిదిద్దడానికి సమగ్ర ఆంధ్ర రైల్వేమండలం, దానికి ప్రత్యేక రైల్వే సర్వీస్ కమిషన్, యెంతగనో సాయపడగలవు.

ఈ దృష్టితోమానే బెజవాడ డివిజన్ స్థాపన ఒక మహత్తరకార్యక్రమంలో ప్రథమశ్రేణి భావించవచ్చు. ఆ ఆశియసాధనలో ఆంధ్రప్రజల అభినివేశం, నూత్నప్రభుత్వశ్రద్ధ యేమాత్రం కుంటు వలకూడదు. ఈలోగా దక్షులైన అధికారులు, ముగ కైన పుద్యోగుల సమిష్టికృషితో బెజవాడ డివిజన్ చిరులోపాలను అధిగమించి పురోభివృద్ధి గాంచగల దని హృదయపూర్వకంగా కాంక్షిద్దాం.

విద్యా జగన్నాథులు

శ్రీ జమ్మలమడుక మాధవరామశర్మ

విద్యానాథుడు, జగన్నాథు డిద్ద రాంగ్రులు విద్యాధికారులు. సాహితీవిద్యాస్వరూపతత్వములను సహృదయుల కందించిన పాండిత్య వైదగ్ధ్యా ద్వైతమూర్తులు. విద్యానాథుడు కాకతీయ సామ్రాజ్య జగ మేలిన సారస్వతీయుడు. విద్యానాథు నకు గిరాంజీవత విద్యాకైరవ కాముది. సారస్వతీ ప్రక్రియా బీజన్యాసభూస్వామియై కవితానాట్యము నిర్దేశించిన సుకృతి విద్యానాథుడు ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణముపేరిట ఆలంకారశాస్త్ర సర్వస్వ సంగ్రహముగా కావ్యాలంకార సంగ్రహము రచించి నాడు. ఆంధ్రానాంధ్రావనులంపంతట నది యలంకార ప్రథమంతేనానుల కారాధ్యమయినది.

“రసప్రధానాః శబ్దార్థాః
గుణాలంకారవృత్తియః
రీతియశ్చేయతీతాస్త్రై
స్రమేయం కావ్యసప్తతిః”

అని యని కావ్యమువలని క రవ్యతాధీ సరసమని రసికుడై యనినాడు. కాంతాసమ్మితి కావ్యశ్రీ సర సత నాపాదించుననినాడు. ఉత్తమపురుష చరితి నిబంధనము లేకున్నచో కావ్యము పరిత్యాజ్యము. అందు ననె “కావ్యాలాపాంశ్చ వర్ణయే” త్రివి పెద్దలనిరట.

విద్యానాథుని నిగమన మిట్లున్నది. “రసమహ నీయ కావ్యముననె గుణాలంకార విలసనము. అదియు విశిష్ట శబ్దార్థముల హృదయానంది యగును. అమృత మాధుర్య సుభగమయిన శబ్దార్థముల యు న్మేఘమును పుణ్యశ్లోక చరితి నిబంధనమున రాణించును” అని.

ఇట్లనిన నాథుడును శబ్దార్థములు కావ్యమని సంప్రదాయ మనుసరించినని యాత్మభావనము చేసి కొనెను. కావ్యసంపద కాంతాసంపద. జీవితము వ్యంగ్య వైభవము. విద్యానాథుడు తాను గుర్తించిన సాహిత్య మర్యాదలను పొదిపి పొదిపి యందించినాడు. “రచన రసవ్యంజకము. రసానుగుణవర్ణ రచన దోష మునినారుకదా! రసావస్థాననూచకములు నాలుగు వృత్తులు రచనాశ్రీతిమై యుంటు రసమార్గము వైద

ర్భావిరీతులు శబ్దసజ్జాశితము లర్థవిశేష నిరపేక్ష ములు సందర్భములోని సౌకుమర్యప్రాధత్యములనె చూచునని వాచునును వినకుండునట్లు పలికినాడు. వైదర్భి గొడి పాంచాలి రీతులె చెప్పినాడు. “ఆంగ్ర మును విదర్భులు గొడులు పాంచాలురు పంచుకొ నుడు!” అని తనకు తానై యనలేదు. కాని తాను కవితానాట్యములో “ఆంధ్రరీతి” నూచించినాడు.

పదముల పుష్పైతిని శయ్యగాజేసి యర్థగంభీ రిమిత పాకము హృదయంగమ మొనర్చినాడు. శబ్దాలంకార ప్రధానములు నాథుని దృష్టిలో ట్టుద్ర ప్రబంధములు. తాలసంబద్ధములు, వాసచిత్రములు, విభక్తి భక్తికములు, విభక్తి పునరాకృష్ట శబ్దములు, వాక్యోపసంబంధసంయుక్తము లాలంకారిక విద్యా నాథునకు ట్టుద్రములు. రూపకములు జెప్పి వాని భేద ప్రభేదములు నిర్దేశించి, సంధి సంస్యంగములను వివేచించి, రూపక రచనాసామర్థ్యము నిరూపిం చుటకై యత్నించిన విద్యానాథుడు సర్వప్రబంధ ములకు రసము జీవితముని నిర్దేశించినాడు.

రసము నాయకౌశ్రేణమె నటుడు నిపుణముగా ప్రదర్శించినచో సామాజికులు సాక్షాత్కరించు కొందురు. భావించి సంభావించును. రసము వారలకు నిరతిశయానందజననము అని యనినాడే కాని సామాజి కౌశ్రేణ్యమే చెప్పినాడు. నటుడు ననుకరణమాత్ర పగుడు. రసాశ్రయమోగ్యత వానికి లేదని యనినాడే కాని నటునకును భావకత్వ మంగీకరించినాడు. నటుడును భావకుడయ్యుచో వాడు సమాజికుడు, నటుడు శిక్షాభ్యాసపాటకుమన సర్వము ఘటింప గలడు. ఇది రస కథ. రసములలో పరస్పర విరోధ మున్నను కవి ప్రాణుడై సమావేశింప జేయుగలఁడు. రసమున రస ముదయించునని శృంగారతలకుల భావ మాభాషించినను భారతీయ ప్రక్రియ ననుసరించి రస మొక్కటియే అని విద్యానాథుడు చెప్పకతిప్పలేదు. విద్యానాథుడు భావించిన రసరీతి నవముకాదు. అనవముకాదు. భావవిధవ మొక్కటి గుణాలంకార

పరిష్కృతమై ప్రాగుర్భవించి వేద్యాంతర మంతయు పోగొట్టును. సహృదయునందది పూర్వరస భరమై పరిణమించి అమందానందాత్మక మగును. భావముల క్రమమున పరస్పర విభవము కలనై రసీ భావము పొంగుచున్నవి. రసము వాక్యార్థము. విభా వాని భంగములు పదార్థములు. అవి రసమున సముచిత విక్రాంతి పొంగును. రత్యాది స్థాయి వర్ణనామై యుండుగా భావములు పొంగి చల్లారును. నిశాన్వా దాతిశయమై రసమై సామాజకుని సరసీకరించుచున్నది. ఇట్టి నాథుని రసపథముమాచి మల్లి నాథుని గుమారుకు కుమారస్వామి సోమసీధి —

“యాస్థాయిభావ రతి రేవ నిమిత్త భేదాత్
శృంగార ముఖ్య నవనాట్య రసీ భవంతి
సామాజకాన్ సహృదయాన్ నలునాయకాదీన్
ఆనందియేత్ సహజపూర్ణ రసాస్మి సోహమ్”
అనుకొనినాడు.

రసము చెప్పటతో నాథుడాగలేదు. గుణములు వివేచింపవలయునని తలచినాడు. దోష నిరూప మున్నగాని గుణ వివేకము కలుగదు. శబ్దార్థ గోచరము లయిన దోషములు కావ్యాపకర్ష నాపాదించును. వాని దూరీకారమూరికరింపవలయును. ఇంక నెన్నేని దోషముల నూహింపవచ్చునట. రసభావములకు స్వశబ్దనాచ్యుత దుష్టమే. ఇది నాథరీతి.

ఇరువది నాలుగు గుణములు ధ్వనిపథములు పలు కరు కదా! విద్యానాథుడు ధ్వని పథ్యుల సందరించి నను భోజుని గౌరవించుటకు గుణముల నన్నిటి జెప్పి నాడు. జెప్పబడయై దలంకారములను నిరూపించి తన గ్రంథమొక యలంకారశాస్త్ర గ్రంథమయిన దనిపించు కొనినాడు. అలంకారములను వర్ణింపించి దుద్రకుని నూత్రమును జయరథుని విమర్శనమును పట్టిపట్టి తాను చేయవలసినంత చేసినాడు. విద్యానాథుడు మనవాడు. ఆంధ్ర తిరణమునకు. తనొక యలంకారశాస్త్రమిచ్చి మావారందరు చదువవలెను. అని భావించి యుండును సంస్కృతముఖులంద రొకనాడు ప్రతాపరుద్రీయము పఠించిరి. అంతటితో కొందరాగిరి. మఱి కొంద రింకను సాగిరి. ప్రతాపరుద్రీయములోని పద్యములు మనోజ్ఞములని “రత్నకాణము” పలికినది.

“విద్యానాః కథమపి బహవో
రకరాత్ శాస్త్ర జాలాత్ |
సంజగమా ప్రకృతి కఠినే
రత్నకాలంకరంజే||”

రత్నముల నెన్నిటివో కూర్చినాడట. అట్టి దిది తెలుగు లాక్షణికులకు సుబోధము కావలెనని భట్టు మూర్తిగట్టిచేసినాడు. కానిసన్నిధానము సర్వము సన్ని ధానముల సుండుల విద్యానాథునకు నిధానమయినది. ప్రతాపరుద్రీయ మలంకారశాస్త్రము నవ్వులకంద రకు దివ్యనాణీపుష్పి, తుష్పి, సంపాదించుంది కావల యునని “సవ్య సాహిత్య పరిషత్” వ్యాఖ్యానక సర్వ విషయములతో సవిస్తరముగా ననువదించజేసి యందిం చినది. అనాడు విద్యానాథునకు బుగగల్లు పాలకుడు నేనున్నా ననినాడు.

జగన్నాథుడు పండితిరాజు జగన్నాథుడు. ఆతడే జగన్నాథ పండితిరాజులు. ప్రతాపరుద్రీయ నిర్మాత నవవిద్యావంతుడుకాగా రసగంగాధర రచ యితి, రసజగన్నాథుడయినాడు. డిల్లీ పట్టణములో మొగలాయీ చక్రవర్తి మజిహాజ్ దంభులలో “దారా షుకో” ఛత్రచ్చాయలో పండితిరయలై జగన్నా థుడు విద్యాజగములో నాథుడయినాడు. ఒకనవకా దించిని ఆతని మతిమంబునము చేసిరిది. స్వనిద్యా దగుని కుమారు డాతికు. ఆతని తండ్రిపేరు భట్టు. లీలచే పాషాణము పీయూషము పిండజిది. మనననిను గుడ్డైలలితి రసగంగాధరమును తెచ్చిన జగన్నాథుడు సచేతికుల హృదయము నలంకరింపజేసినాడు. ఇక యితరాలంకారములకు గర్వ మెల్లించును. సహృదయ గురీజులు కొందగు అర్థపరిష్కార మొనరించిన ఏమా యెను జగన్నాథుని క్షేమము గతార్థముకాదు స్వయము నిర్మాణదక్షుడై మనన తిరితీర్చి విద్యార్థివుడై జగన్నాథ పండితసరేంద్రుడు కావ్యమీమాంస యొనర్చి నాడు. “రమణీయార్థ ప్రతిపాదిక శబ్దము” కావ్యము లోకోత్త్రాహ్లాద మనుభవసాక్షిము. కావ్యకారణము కేవల ప్రతిభ యొక్కటి. ప్రతి బంధకములు లేవున్నచో చక్కని కావ్య ముదయిం చును. ఉత్తమోత్తమ కావ్యము ధ్వని. ఉత్తమ మధ్య మాధములు తరువాలిని. తొన్నిటిలో వ్యంగ్యము చక్కగ గోచరింపదు. నాగరికేతిర నాయకలు కల్పిం చిన కాశ్మీరరాగ నిగీర్ణమయిన నిజాంగగౌరియవలె వ్యంగ్యము స్ఫురింపదు. ఏవాచ్యమేని ప్రతీయమానము స్ఫురింపక రమణీయత నాధానింపజాలదట. పండిత రాయల రస నిర్వచనము ఆతని కావ్యమీమాంసను “రసగంగాధరము” చేసినది. కావ్యానందము లౌకిక ముఖాంతరసాధారణ. కాదు. భగ్నవరణచైతన్యమే

విద్యా జగన్నాథులు

రసము, ఇద్దిజగన్నాథ రసరథము. రసమీ ప్రపంచమున పరమాహ్లాదయై రమణీయత నాదానించును.

జగన్నాథులున్నారు. పండిత జగన్నాథులున్నారు. పండితరాజు జగన్నాథుడున్నాడు. అతడే ఈతడు. కావుననే ఓరభేదములలో పాండిత్య పీఠము జగన్నాథుని గణనములోనికి వచ్చినది. గిరాంపతి పలుకని, వాచాదేవి వాకొసని, నేనున్నాను అనువాకు పండితరాయ లొక్కడే! రసగంగాధరము రచనామూలముల చూపి ప్రాథమికస్థాయి లిచ్చినది. అక్షర తపస్వి జగన్నాథుడు వర్ణముల వర్ణములు గుర్తించినాడు. అనుకూలప్రతికూల వర్ణములు వానికే తెలిసినవి! సుధా మధురమయిన నిర్మల వాచాశిక్షణము జగన్నాథుని సాత్తు అనర్వాచీనులు సుపరిష్కృతము లొనరింపని కొన్నిటిని వారి పక్షమువహించి పరిష్కరించినాడు అటునుండి ఇటు కొవ్వరచనాపటు ప్రజ్ఞా తెవగో! వారే! పలుకుడు! పృథ్వీకౌమర్యుణ రసమాధురీభాగ్యముకల వాచామాచార్యుత నావలె ననుభవింపగలవా డెవ్వడు. నేను నేనే యని వాడె వాకొనెను. పండితరాయల దృష్టిలో వ్యంగ్యమృదు మూర్తి ధరమై భాసించినది. రసగంగాధర మాత నిది ధ్వనిభాష్యము. వ్యాకరణములో పతంజలిభాష్య

మున్నది. వేదాంతములో శంకరభాష్య మున్నది. సాహిత్యదర్శనములో జగన్నాథ భాష్యమున్నది. ఆంధ్రకారిక తంత్రము స్వతంత్రమని పండితరాజు బాబా వాయించినాడు. పీయూష యూష కల్పమయిన అల్పమయిన నాకు నేని త్రావిన వారికి జగమున నేమియు ఉన్నముకాదు.

“మద్యాణి మాకురు విషాన మనాదరేణ
మాత్సర్యమంద మనసాం సహసా బలానాం
కౌవ్యారవింద మకరంద మధూవ్రతానాం
ఆస్యేషు మాశ్రియే సతాం విపులం విలాసం”

కొందరున్నారు నారసుసరింతురులే! అని జగన్నాథుడు భావించినాడు.

నేను లోకములో సాహితీ తంత్రీనాదములు సుస్వరములతో సుమ్రతులతో నుంచుటకు పండితరాజు పదారాధనము కొవలయును. రసగంగాధరము నవరస గంగాధరముగా, నవతరించినది. రసగంగాధరమణి వచ్చినది. ఇంక నెన్నో రావలసియున్నవి. ఇది జగన్నాథ రసపదవి. విధ్యానాథ జగన్నాథులు విద్యాజగములో నాథులయినారు. మనము సనాథుల మయినాము. సాహితీ నాథులు నవసృష్టి సంపాదించుటకు విద్యాజగన్నాథావశ్యకత ఎంతేని యున్నది.

రాయసామ్రాజ్యము: హిందూసంస్కృతి

నేలటూరి వేంకట రమణయ్యగారు

14వ శతాబ్ద ప్రారంభముతో దాక్షిణాత్య హిందూ రాజ్యములకు ప్రళయకాలము సంఘటిల్లినది. అప్పుడు దక్షిణ భారతమున వర్ధిల్లుచుండిన రాజ్యములు ఐదు. పశ్చిమమున జేవగిరి ద్వార సముద్ర యాదవరాజ్యములు రెండు; తూర్పున ఓంగంటి కాకతీయరాజ్య మొకటి, దక్షిణమున మధురసాంస్థ్య రాజ్య మొకటి. ఈ నాలుగు ప్రధానమైనవి. ఇవి గాక కర్ణాటాంధ్రముల కూడలినుండలి కంపిలి రాజ్యము, విస్తీర్ణముండు కడు చిన్నదైనను పరాక్రమాతిశయము వలన పై నాలుగు రాజ్యముల సంగతిని జేర్చొనవలసి యున్నది. మహమ్మదీయుల యాగమన మీ రాజ్యముల కన్నిటికిని చుక్క వాలైనది; వారి తాగున కాగజాలక అవి యొకదాని వెంట నొకటి సత్వరముగ గూలిపోయినవి. 1314 వ సంవత్సరమున జేవగిరి యాదవ రాజ్యమును, 1323 వ సంవత్సరమున కాకతీయ పాండ్ల రాజ్యములను, మరి మూడేండ్లు గడచిన వెనుక కంపిలి రాజ్యమును మహమ్మదీయులకు హస్తగతము లాయెను. ద్వారసముద్రపాలకుడైన ముమ్మడి బల్లశ చోళుడు మాత్రము మహమ్మదీయుల కరిగాపై వశపరియైచరించుటవలన తన ప్రభుత్వమును నిలుపుకొనగలెను. అంతట నాసేతు శీతాచలపర్యంతవ్యాప్త సమస్త భారతావనియు యవనాక్రాంతమైపోయినది. హిందూ స్వాతంత్ర్య మెల్లయెడల నడుగంటిపోయినది.

మహమ్మదీయుల యాగమనముచే విస్వస్తమై పోయినది హిందూస్వాతంత్ర్య మొక్కటియొక్కాడు; స్వాతంత్ర్యముతోపాటు సనాతన హిందూ ధర్మమును, సంస్కృతియు నభోగతి జెందినవి. స్వాతంత్ర్యమే సంఘక్షేమ సౌఖ్యగృహపురోవృద్ధులకు పునాది. ఆ స్వాతంత్ర్యము నష్టమైపోయిన పిమ్మట దానిపై నాధారపడి యుండు స్వధర్మసంస్కృతులు వినాశ మగుట సహజమే కదా. స్వాతంత్ర్య నాశముకంటె హిందూ ధర్మ సంస్కృతుల చేడ్పాటునకు మరియొక

ప్రబలకారణము కలదు. ఇది మహమ్మదీయుల పరస్పర ద్వేషము, తమ మతమే సత్యత్వమునియు, పరమతములు కైతవములనియు, గావున వానిని రూపుమాపి సత్యస్వరూపమైన నిజమతమును అభివ్యాప్తినందించుట విధ్యుక్తకర్మయనియు వారి దృఢవిశ్వాసము; కావున వారే జనపదమును జయించినను నా జనపదహీనస్వల్పలకు మహమ్మదీయు మత దీక్ష నొసగుటకు సర్వవిధముల బ్రయత్నించెడివారు. సామ మార్గము ఫలవంతము గానిచో నిర్బంధముమీదనైన కడకను నెరవేర్చుకొనెడివారు. ఈ క్రింది గీతమున వారి స్వభావము చక్కగ వివరింపబడి యున్నది :

సామూల శైవులట్టి నామూలు నాకేసి
నీమూలపోగొట్టి నామాజ్ శేస్తాం
అయ్యాల ముక్కట్టి రొయ్యాలు దిన్నించి
సయ్యోద్ సాహెబ్ చేసి నాపు చేయిస్తాం
విక్కు గుబ్బెతల తక్కులు సల్లించి
అక్కడి కక్కడే నిక్ఖా చేస్తాం
రాణీవాసామూలా మానాముగా దెచ్చి
కానీ కా సర్దార్ జనానా కితాం.

వీరి రాకవలన ఆంధ్రదేశ మెట్లు బాధింపబడి యుండుటచెందెనో అప్పటి కాసన గ్రంథకర్త యొక్క ణిట్లు వర్ణించియున్నాడు.

కేచి ద్దనాధ్యాయః పరిబాధ్యమానా
ధనాయ పాపై విఠా విధైరుపాయైః
కేచిన్నిరీక్ష్యేవ చ పారశికాః
పయ్యుక్ త్యజక్ ప్రాణ నభస్యతోఽన్యే॥

ద్విబాతయ స్త్యాజిత కమక బంధా
భగ్నాశ్చ దేవ ప్రతిమాస్సమస్తాః
విద్యద్వరిష్టై శ్చిరకాల భుక్తా
సర్వేకస్య పారిషత్కరహారాః॥

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

ఆత్మే కర్ణణ లాభే పాపై
 య్యోకవనై బకలాత్కరాత్
 దీనా దీనకుటుంబాః కృషీవహ
 నాశ మా పన్నాః
 ధన దారాదికే నృణాం
 కస్మిన్ శ్చిదపి వస్తుని
 స్వామ్య తైతా మతిశాన్ భూ
 ద్భువి తస్యాం మహాపది॥
 పేయాస్సురా గో పిశితం చ భోజ్యం
 లీలావిహారో ద్విజసూత సంఘ
 అశ్రాంత మాసీ ద్యవనాసమానాం
 కథం ను జీవేద్భువి జీవలోకః॥
 ఇత్థం తై య్యోకవనభృతైః
 ప్రబాధ్యమానం తైలింగ
 ధరణీతలం సురారి కల్పైః
 త్రాతారం కమపి హృదా
 స్య వింద మానం సంతేపే
 వన మివ దావవహ్ని జ్ఞాపం॥

ఇట్లు మహమ్మదీయుల రాకవలన దేశీయ జన త్తయ సర్వక్షయము సంభవించిన దొక యాంధ్రావని యందు మాత్రమే కాదు, దక్షిణభారతమంతయు వారి దౌర్జన్యమును సహింసజాలక అణిలిపోయినది. ద్రావిడ స్థితిని గంగాదేవి మధురా పురంధ్రులచే నిట్లు వివరింప జేసినది.

దక్షిణాశాదిశ యదక్షిణాశాదిశ యయ్యో
 సుందరేశ్వర డసుందరేశ్వర డయ్యో
 మధురాపురి యమధురాపురి యయ్యో.

ఇస్స డప్పరి వ్యాఘ్రపురి యనటకు దిగి యున్నది; శ్రీరంగనాథుని యాలయము పాడుపడి శిథిలమై కూలిపడ నిద్దమై యున్నది. ఇటుకలు రంగళాయిపై బడునని భయము జేంది ఆదిశేషుడు దన పడగలను గప్పి సంరక్షించుచున్నాడు; ఇక చిదంబర కనక సభాపతి స్థితి నేమనుదాన, సాలెపుగుల గూండ్లాదేవునికి మొలకట్టైంది; గజదైత్యుని సంహరించి నందుల కడివి యేనులు కినిసి తమ కర్కశ దంతములతో స్రుమ్మి తమ కులము పగదీర్చుకొనుచున్నవి శివ కేశవులకే ఈ దుర్గతి పట్టినప్పుడు చిల్లర దేవతల మాట వేరుగ విచారించవలయునా? వారి ఇక్కటలు గూడ కవాట సంపుట ప్రతితుల బుగ్గలు చేరి తొల్వ గృహ

సంగులగడ్డిపట్టి గర్భతలము లెల్లెడ వివరిగి వైబడనున్న దశను తలచుకొనిన దుఃఖము నాపుటకు శిశ్యము గాక యున్నది. మున్ను మృగుమృదంగధ్వానములు మారు మ్రోగుచుండిన దేవకులములు నేడు నక్కల యూశల కాశ్రయములైనవి ఇక ద్వీజాతుల గతి నాలకింపుడు. హోషధూమసారభములచే నావృతములైన బ్రాహ్మణాగ్రహారములందు వేపుడు మాంసముల గదుగుకంపు గుబులుకొనుచున్నది; వేదవాదిములు బ్రతిష్ఠించు చుండిన చోట్ల తురుష్కుల వికృత సింహనాదంబులు జెలగుచున్నవి. ఎచ్చట నారీషణుల యందెల రవళి చెవుల కింపుగొల్పుచుండెనో అచ్చట ద్వీజాతుల కాలి సంకెల చప్పుడు కర్ణవిదారణము సేయుచున్నది స్త్రీల మైపుత గంభముచే వానితమైన తామ్రపర్ణి పూరము శురుష్కులు అనుదినము చంపు గోసహస్రముల రక్తధారలచే నెఱ్ఱనై రక్తనవంతియై పరిణామ ముండినది.

“అంతర్హితంబయ్యో నకట వేద విరావ
 మదిగిపోయె నపో నయంబుడంబు

ధర్మకృత్తింహార! దారిలేనిద యయ్యో
 జారిత్ర పరిశుద్ధి దదలగలనె

సు కృతాభిధేయంబు సాదిజొచ్చె నద్దిరా
 యాభిశాస్త్రిం బ సమయము నందె
 వెనుకటివలె దేవవిభుడు వర్షింపకు

వసుధ యీ నేరగు వసుసమృద్ధి
 యవనులు హరింప మిగిలినయట్టివారి

శమనుడు హరింపజొచ్చె నసమయమనక” —

అని యంగలార్పించి మధురాపురాధి దేవత.

ఉదాహృతమైన సమకాలిక శాసనగంధ సాక్ష్యమువలన మహమ్మదీయులచే హిందువులపై జెట్లు హింసింపబడినదియు దెల్లము కాగలదు; కాని ఈ దురవస్థ చిరస్థాయి కాలేదు; స్వల్పకాలముననే మహమ్మదీయుల యధికారము కూలబడినది. వారు జెట్లు ఈతిబ్బాళకు దాశబాలక ఆంధ్రులు తిరుగు బాటుచేసి ముసునూరి నాయకుల యాధిపత్యము క్రింద ఘోరముగ పోరి వారిని వెడలనడచి దేశమును మహమ్మదీయదాస్యమునుండి విడిపించి జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించిరి; ఆంధ్రదేశ చరిత్రయందది మహోజ్వలతమమైనఘట్టము. భరతిఖండము నందు జరిగిన ప్రథమ జాతీయ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ

మిదియె. ఖై బరునుండి కామరూపము వరకును శీతా చలమునుండి సేతువు దాకను హిందూ ప్రజ సమస్తమును తురకల కోటువడి, జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును గోలు పోయి యథోగతిపాలయి నవయునుండిన కాలమున ఆంధ్రులు మొండి ధైర్యముతో వారి నెదిర్చి పారదోలి తమ స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించుటయే కాక దాక్షిణాత్య భారతీయ పారతంత్ర్య విముక్తికి మార్గదర్శకులగుట సంప్రదనీయాంశమేకదా. వారి జాత్యభిమానమును శౌర్యసర్వకామానులను తెలించి వారి సంతతి వారమైన మనము గర్వపడుట సహజమేకదా. ఇట్లు అసామాన్య పరాక్రమమును ప్రదర్శించి జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించిన దానిని సైరముగ నిలుపుకొనజాలక పోయి దీనికి ప్రబలమైన కారణము వారి యనేకత్వమే. ఆంగ్లజాతీయైక్య సహజగుణములందైకమై మొక్కటి కాదు 'ఎవరికివారే యము నాతీరే' యను లోకోక్తిగోని సత్యము వారికి సంపూర్ణముగ నవ్యయముగదున్నది. కులప్రత్యేకతల మాటల నటుండ నిచ్చి రాయలసీమ, తెలంగాణ సర్కారులు మున్నగు ప్రాంతీయ ప్రత్యేకతలను నిలబెట్టుకొనుట కొరకు కొట్లాడుచుండు మనకు ఇది విపరీతముగా గప్పట్టరాదు. నాటికిని, నేటికిని మన జాతి స్వభావము మారక యట్లే నిలిచియున్నది. శత్రుముఖమున ఆంధ్రులెల గూపిమాడి యేకమై పోరాడి స్వాతంత్ర్యము నాస్థించినను ఆ శత్రువు దొరికిపోయిన పిమ్మట యైకమత్వమే బలమునటను విస్మరించి ముసునూరు నాయకుల యేకాధిపత్యము నొల్లక స్వాభిమానపడులైన దొరలు పెక్కుండ పోరాడదొడగిరి. వీరిలో నద్దంకి కొండపిట్ట రెడ్డును రాచకొండ వెలమనాయకులును ప్రముఖులు. వీరికి ముసునూరివారి యాధిపత్యము గిట్టలేదు. కావున వారి యాధిపత్యము నెట్లయిన గూల్చివోసి స్వతంత్రులగుటకు ప్రబల ప్రయత్నములు సేయగడగిరి. రెడ్లకంటె వెలమలై ముసునూరివారికి ప్రక్కలోని బలైమునలె బాధింప నారంభించిరి యుక్తాయుక్తములను పరిగణింపక హిందూజాతికి సహజ శత్రువులైన మహమ్మదీయులతో జేలిమిచేసి వారి సహాయము వలన ముసునూరి కాపయ నాయకుని వధించి యోరు గంటితో కూడ తెలింగాణమును సర్వము నాక్రమించుకొనిరి. తాత్కాలికముగ లాభికరమైనను తురకలతోడి

పొందు కాలక్రమమున ననర్థకారియై వెలమల నాశనమునకే కాక తెలింగాణ దాస్యమునకును దారి చూపినది. కాపయ నాయకుని మరణముతో జేత్రైక్యభావ మడుగంటిపోయినది. ఏకాధిపత్యమునకు బదులు బహునాయకత్వమైనది మాత్యన్యాయము ననుసరించి బలవంతులు దుర్బలములను హింసింప గడగిరి. తునకు తెలింగాణమున వెలమ రాజ్యమును తీరస్థాంధ్రమున నెడ్డిరాజ్యమును విజయవంతుములై నిలిచినవి. వీనితోగూడ ఆంధ్ర కర్ణాట సంయోగ ప్రగళమున వీలైన విజయనగర రాజ్యమునుగూడ బేర్కొన వలసియున్నది. దాని చరిత్ర ఇందుక భిన్నమైనది. విజయనగరమునకు కంపిలిరాజ్యము కుదుగు. ఆ రాజ్యము మైదాన్ప్రాంతమైనప్పటికూ అచటి రాజకీయోన్మాదులలో ప్రముఖులను ఢిల్లీ సుల్తాను బంధీకృతులను గావించి తనతోగూడ కొనిపోయి వారికి బలాత్కారముగ మహమ్మదీయులతో నొసగి చెంత నుంచుకొని యుండెను. తీరస్థాంధ్రమున స్వాతంత్ర్యోద్యమప్రబల్యమువలన మహమ్మదీయుల యధికారము నశించుట జూచికంపిలి ప్రజలుగూడ విజృంభించి సుల్తాను యొక్క ప్రతినిధిపై తిరుగుబాటుచేసి యతని నానెగొందినుండి వెలుపలికి రానీయక యరికట్టిరి. వారికి సహాయులై తూర్పున తెలంగాణమునుండి చాళుక్య సోమదేవరాజును పశ్చిమమున కర్ణాటకమునుండి హళాద్వులముప్పకి బల్లాలరాయలునువచ్చి రాష్ట్రమును జాలభాగము నాక్రమించుకొనిరి. ఈ వర్తమానము చెలియవచ్చినంతటనే సుల్తాను కంపిలి రాజ్యమును సంరక్షించుటకొరకు పూర్వము తాను ఖైదుచేసి తెచ్చి నిర్బంధముం దుంచియుండిన యువోగిజనులను బంధనమువాపి వారిలో ప్రధాన పురుషుని కంపిలికి ప్రతినిధిగ నియమించి కొంత సైన్యమునిచ్చి యంపెను. అతడు కంపిలి రాజ్యమును బ్రవేశించినంతటనే బల్లాలరాయునితో యుద్ధమున కారంభించెను. కాని జయపక్షి యతని వరింపదాయె; రణమున సైన్యము ఛిన్నాభిన్నమైపోయెను. అంతట చేయుండలేక తుంగభద్రదాతలమున పంపాక్షేత్రమున తిపము సేయుచుండిన విద్యారణ్య యతిశిష్యుని యాశ్రమమునకుబోయి యతని సహాయము నర్థించెను. రెండు నియమములకు అశిష్యులైన పక్షమున సహాయ మొందెనని విద్యారణ్యులు వాక్రచ్చిరి. ఒకటి, అతడును అతని తోడి

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

వారును మహమ్మదీయ మతమును త్యజించి మరల హిందూధర్మమును స్వీకరింపవలయును; రెండవది, పంపాపతి విరూపాక్ష దేవుని రాజ్యమున కొడమనిగ నంగీకరించి తా నా దేవుని ప్రతినిధియై రాజ్యము సేయుట కొప్పుకొనవలయును. ఈ నియమముల కొంత డొప్పుకొనెను. విద్యారణ్యస్వామి యాతనికి ధనమిచ్చి శత్రువులతోడిందు మార్గమును చూపెను. అతడంత శత్రువులను జయించి పారదోలి కంకిలి రాజ్యమును సర్వమును స్వాధీనపరచుకొని యానెగొంది రాజధానిగ ప్రజాపాలనము సేయగలిగెను. అచిర కాలమున నె విద్యారణ్యస్వామి. ఆ రాజ్యముయొక్క భావిగర్వి తను గ్రహించి యానెగొంది దానికి తిగిన రాజధాని కాదని నిశ్చయించి తుంగభద్ర యొక్క యవ్వలి గట్టున విరూపాక్ష స్వామివారి యాలయపరిసరమున విజయనగరమును నూతన నగరమును నిర్మించి దానిని ఆనూతన రాజ్యమునకు రాజధానిగ నొనర్చెను విద్యారణ్య నిర్మియగుట వలనను సమస్త విద్యల కిరవగుట వలనను దానికి మొదటినుండియు విద్యాంగరముని నామాంతరము గలిగినది. ఆ పురము పేరిట దానికొంది రాజ్యమును విజయనగర సామ్రాజ్యముగా బ్రసిద్ధి కెక్కెను.

ఈ విస్తృత రాజ్యముల మాట ఇప్పుడింత దూర మేల చెప్పవలసి వచ్చినదనగా నవి హిందూసంఘ మునకు జేసిన మేలును విశేషపరచుట కొరకె. వానికృషి మూలమున నె ఆర్య ధర్మములు ఉత్తర హిందూస్థానము నందు వలె సంకరము గాక నేటి వరకును దక్షిణభారత మున వర్చిలుట. దేశైక్యము విచ్ఛిన్నమై పెక్కు చిన్న సంస్థానముల కెడమిచ్చినను ధర్మోద్ధరణ కార్యము సర్వత్ర చక్కగనే సాగినది. ముసునూరి నాయకులను వారితోపాటు రెడ్లును, వెలకు దొరలును, తక్కిన సంస్థానాధిపతులను జీర్ణమై పోవుచుండిన ధర్మము నకు ప్రాణముపోసి సంరక్షించిరి. వారు సంరక్షింప నడుముగట్టిన ధర్మమునకు దేవబ్రాహ్మణ భేదపులు ముఖ్యచిహ్నములు, ఈ మూటిని సంరక్షించి పెంపొందించిన లోకకల్యాణముగలుగునని వారియభిప్రాయము. కొవున వారు మహమ్మదీయుల గుండెగముల వలన సంభవించిన దురవస్థను దొలగించి హిందూ సంఘ మును పూర్వపు స్థితికి దెచ్చుటకు దమ యావచ్ఛక్తిని వినియోగించిరి. శిథిలమైన దేవాలయములను బాగు పరచిరి; న్నూతనముగ బెక్కింటిని నిర్మించిరి; తురకలు

హరించిన బ్రాహ్మణాగ్రహారములను వారికి మరల తీసి యిచ్చుటయే కాక కొత్త బ్రహ్మశ్రేయములను గల్పించి యజ్ఞాది క్రతువులు సల్పుటను, వేదాగ్యయనము సేయుటను సకల శాస్త్రములను విద్యలను అభివృద్ధి సేయుటను దిగి వసతులేర్పరచిరి. ఇట్లు అన్ని రాజ్యముల ప్రభువులను ధర్మము నుద్ధరించి సంరక్షించుటకు శక్తి వందనలేక ప్రయత్నము సల్పినను విజయనగర చక్రవర్తుల వలె పట్టుదలతో నాకార్యమును నెరవేర్చియుండలేదు. ఉపపత్తి లేమిమాట నటుండ నిచ్చి వానికి విజయనగర సంస్థానము వలె ధర్మోద్ధరణ సంరక్షణలు పరమావధి కాదు. విజయనగర రాజ్యమునైన రాజ్యములవంటిది కాదు అది దేవస్వము; వానికొడయకు మనుజుడు కాడు; పంపాపతి విరూపాక్షుడె దాని కధినా ధువని మీద ఉగ్గడించి యున్నాడను; దాని పాలకులు అదేవుని యొక్క పాదపత్యగాండ్రు; ఆయన పేరనే వారు సమస్త కార్యములను నిర్వహింప వలసియుండిరి. ప్రత్యేకము ధర్మోద్ధరణ కొరకె యారాజ్యముప్పటిల్లిన దగుట చేత తత్కార్య నిర్వహణమే పంపాపతి కార్యకర్తలైన యారాజ్యపాలకులకు ముఖ్యకర్తవ్యమాయెను. ధర్మోద్ధరణ కంటె ధర్మ సంరక్షణమే బహుకష్ట తిరమాయెను. ధర్మ సంరక్షణార్థము విజయనగర సామ్రాజ్య పాలకులు 1336 మొదలు 1650 వరకు మూడు శతాబ్దముల పైబడిన కాలము ఎడతెగక మహమ్మదీయులతో పోరాడవలసి వచ్చినది రక్కసి తంగడి సంగ్రామమునకు బయలు వెడలు నవ్వుడు ఆళియరామరాయ లాడిన మాటలీ పట్టున జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనదగి యున్నవి. 'ఈ దేశమన్నచో ధర్మదేశము. ఈ ధర్మ సంస్థానము శేవ బ్రాహ్మణుల పాలికి వచ్చినది. దేవస్థానములును పుణ్య త్రేత్రములును విద్యావంతులును గలిగిన ఈసింహాసనము మీద వారి(మహమ్మదీయుల) యాజనశుభ వలసిన కొరణమేమి?...సకల నైస్య యుక్తముగ నడచి పోయి శత్రువులను పొడిచి నాశనము చేయుచు న్నాను, అనిపలికి హిందూ ధర్మక్షేపకు నెనుర్కొనుటకై యుద్ధభూమికి నడచినవాడు. ఇట్లు కంటిని రెప్పవలె విజయనగర పాలకులు హిందూధర్మమును సంరక్షించినందువలన నె దక్షిణదేశము పుణ్యభూమి యను ప్రసిద్ధిజేంది భారతీయుల కెల్ల యాతాస్థానమాయెను. ఆ (విజయనగర) రాజ్యములోను దేవాదాయ

(బహుదాయం పుణ్యతీర్థములు, పుష్కరాలు గలిగి యున్నది; ఇదిగాక విష్ణువు ప్రత్యక్షమై వెంకటాచలమున నున్నాడు; ఆ రాజ్యములో వుండే స్వామికి. కడను రాజ్యములలో పెద్దలు, బుద్ధిశాలులు, బ్రాహ్మలు, యతీశ్వరులు, మతాధిపతులు రాజులు మొదలైన వారలందరును కొనుక కప్పమును కొంచు బోయి స్వామికి సమర్పించివచ్చుచున్నాడు. కర్ణాటక (అనగా విజయనగర) సింహాసనాధిపతులు పుణ్యశ్లోకలు మన మత సాంప్రదాయములను కులాచార మర్యాదలను సాంఘిక వ్యవస్థలను ఇంకవదియవ శతాబ్దారంభము వరకును మరక పూర్వ స్థితియందే వర్ధిల్లుటకు విజయనగర చక్రవర్తుల కృషియే ముఖ్య కారణము.

ఇంతవరకు మహమ్మదీయుల యాగమము వలన దక్షిణదేశమును హిందూ ధర్మ సంస్కృతులెట్లు ధ్వంసమైపోయిన విజయనగర స్వాతంత్ర్యమును పునఃప్రతిష్ఠించిరో; కేరళము ఎట్లు భగ్నమై కొండవీడు, రాజకొండ విజయనగర రాజ్యము లుపైతిలినవో, ఇతర సంస్థానములవలె కాక విజయనగరమునకు హిందూధర్మోద్ధరణ సంరక్షణములు విలముఖ్యకర్తవ్య నాయుడో స్థూలముగ నూచించినాడను. ఇక విజయనగర చక్రవర్తులు తమ కర్తవ్యమును ఏయే మార్గముల నవలంబించి యెట్లు తృప్తికరముగ నిర్వర్తించిరో కను గొందము.

(1) ధర్మోద్ధరణ సంరక్షణ కొరకు విజయనగర రాజులు మహమ్మదీయులతో మాడ వందల యెండకు మించిన కాలము యాదృశ మొనర్చిరిని ముంగు చెప్పి యున్నాను. ఈ మహమ్మదీయులు రెండు తెగలకు జెందినవారు (1) ఉత్తరమున భామినీ సుల్తానులను వారివంశ మంతరించిన పిమ్మట స్వాతంత్ర్యము వహించిన వారి సామంతసర్దారులను విజయనగరమునకు గర్భశత్రులు. వారు విజయనగర సామ్రాజ్యము నెప్పుడెప్పుడు కబళింతిమాయని సమయమును వేచి యుండిరి. వీరితో యుద్ధము విజయనగరాధీశ్వరులకు తప్పని సరి యాయెను. (2) దక్షిణమున మదురాపురి తుగ్గలు. 1328 వ సంవత్సరమున ఢిల్లీ సుల్తాను మహమ్మద్ బీన్ తుగ్లక్ మధుర సాంఘ్య రాజ్యమును నిర్మూల మొనర్చి సేనాధిపతి రామేశ్వరము పర్యంతము వ్యాప్తమైన దేశ

మునంతటిని తన రాజ్యమున గలుపుకొని దానిని పాలించుటకొక మండలాధికారిని నియమించెను. ఇతడు 1334 లో సుల్తానుపై తిరుగుబాటుచేసి స్వతంత్రుడాయెను. ఇతనినే ఆంధ్ర కావ్యకర్తలు దక్షిణ సుర త్రాణుడని పేర్కొని యున్నారు. ఇతడును ఇతని తరువాతి వారును కూరస్వభావులు, జనహింస వారికి కరము ప్రేమమైన క్షీర; వీరి దుండగములు ఇంతకు పూర్వము దాహ్యతమైన గంగాదేవి కృత మధురా విజయమునకు వివరింపబడి యున్నది. దానిని ఇచ్చట మరల తిడువలసిన యావశ్యకత లేదు. ఈ విషయముండి దాక్షిణాత్య హిందూ ప్రపంచమును గాపాడ నిశ్చయించి 1365 నుండి 1377 దాక విజయనగరమును పాలించిన మొదటి బుక్కరాయలు తన పుత్రుడైన కుమారకంఠరాయల నాయకత్వము క్రింది మధుర మహమ్మదీయులపై నొకదండయాత్ర నంపెను. కుమారకంఠరాయలు తిండి యాజ్ఞానుసారము దండు నడుపుకొనిపోయి 1371.72 వ సంవత్సరమున మధుర తుగ్గ ఘోలను నిర్మూలనము గావించి రామేశ్వర పర్యంతము వ్యాప్తమై యుండు యాచిద్దక్షిణ దేశమును విజయనగర చక్రవర్తి యేలుబడి క్రిందికి తెచ్చెను.

మహమ్మదీయుల యాటోపమును డింగుపరచి దేశమంతటను శాంతిధిద్రవలను నెలకొల్పి విజయనగర ప్రభువులు ధర్మోద్ధరణకార్యమునకు బూనుకొనిరి. తమ పూనికను నెలవేర్చుట కొరకు వారవలంబించిన మార్గములు మూడు. దేవాలయ జీర్ణోద్ధరణము మొదటిది. ఇది సామన్యకార్యము కాదు. శాసనములనుబట్టి మాడగా నప్పుడు తుగ్గఘోలచే విస్వప్రములైన దేవాలయముల సంఖ్య నూరారులని తెలియవచ్చుచున్నది. విస్వప్ర దేవాలయములు సామ్రాజ్యమునందెల్ల యెడలను గానవచ్చుచుండినను ద్రావిడ దేశమునందు బహుశమై యుండినవి; కావున దేవాలయజీర్ణోద్ధరణ కార్య ముచ్చట విశేషముగ జరుగవలసి వచ్చినది. జీర్ణోద్ధరణ మనగా నిడిసిపోయినట్టిగాని శిథిలావస్థ నుండునట్టిగాని దేవాలయములను బాగుచేయుట మాత్రముగాదు. నిత్యనైవేద్యపూజాపురస్కారాది దైనందిన కార్య కలాపమును నిర్వర్తించుటకును, నిత్యోత్సవ, పక్షోత్సవ, మాసోత్సవ, వర్షోత్సవాదులను తిరుగిరిని నడపుటకు ఏర్పాటులను గావించవలసి యుండెను. పేరుగల దేవాలయములన్నింటి యందును స్వామివారి నేవకు రాచనగరియందువలె డెబ్బది రెండు నియోగము

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

లండ్రెడివి. దేవాదాయములను మాత్రమేకాక ఈ డెబ్బదిరెండు తెగల పరిచారకుల వృత్తులను సయితము మహమ్మదీయులు హరించి యుండినందున దేవాలయములందు కొలువులు యథాపూర్వము నడచుటకు నష్టమెఱోయిన దేవాలయములతో పాటు సమస్త పరిచారకుల వృత్తులను మరల సమకూర్పవలసి యుండెను. కుమార కంపరాయలును నతని గొలుచు చుండిన మంత్రి సామంతి దండనాథాది అధికారవర్గమును ఈ కార్యము నెఱు సెరవేర్చిరో వారి శాసనములను బరిశీలించి చూచిన తెలము గాగలను జీర్ణోద్ధరణము తోపాటు నూతన దేవాలయ నిర్మాణమును ప్రారంభమయెను; కాని తులక వంశీకులు రత్నసింహాసనము నధిష్ఠించు నందాక ఈ కార్యము విపులముగ సాగలేదు. వీరిలో కృష్ణరాయాద్యులు ముఖ్యముగ స్మృతింపదగినవారు, రాజధాని విద్యావగరమందు కృష్ణరాయలచే గట్టింపబడిన కృష్ణస్వామి యనంతశయనాలయములను విశ్వేశ్వరాలయ భాగములను కంచి కాళహస్తి తిరువణ్ణామల శ్రీరంగాది క్షేత్రములందు మంటప గోపుర ప్రాకారాదులను, ద్రావిడమండలమున పెప్పితావులలో నరగొరలై నిలచియుండు రాయగోపురములను పెర్కొనదగినవి; అచ్యుతరాయలు విజయనగరమున నిర్మించిన పట్టాభిరామ అచ్యుతరాయస్వామియాలయములు ప్రసిద్ధిజెందినవి. తుళువ వంశజుల తీర్థయాత్రాభివేళము ప్రస్తుతింపదగియున్నది. నరసనాయకుడు మొదలుకొని సదాశివరాయల వరకు అందరు రాజులను పెక్కుమారులు తీర్థయాత్రలు చేసి పోషిత మహాదానములను గావించి నట్లు చెప్పుకొనియున్నారు.

‘కాంచి శ్రీకైల శోణాచల కనక సభావేంకటాద్రి ప్రముఖ్యై

హ్యవ త్యావ తత్యై సవేష్య తనుత విధివ
 ద్యుభయసే శ్రేయ శ్రేయం
 కేవల సేష తీర్థేష్యపి కనకతూలపూగుహదీని నానా
 దానా న్యేనో పదానై రపి సమమఖలై రాగమోక్తైని
 తాని.’

అందరును తీర్థయాత్రాసక్తులైనను కృష్ణరాయలు తక్కినవారి నధఃకరించినాడు. సింహాచలమునుండి నేతువుదాక ఉభయసముద్రమధ్యస్థ దక్షిణ భారత వసుంధరలో ఆ మహారాజు సేవింపని ముఖ్య దేవస్థా

నము లేదు. భూ, ధన వస్తు వాహనాదులను సమర్పించి దేవుడు లేడు—కాని తుళువ వంశజులు తీర్థయాత్రలు నేయుటతోడను, దానము లిచ్చుటతోడను తృప్తి జెందియుండలేదు; ప్రతిదినమున సభాస్థానమున కొలువుదీరిన వెంటనే, ‘స్థలాంశిరాలనుంచిన్నీ వచ్చిన అయ్యంగార్లనున్న ఆరాధ్యపీఠంవారలనున్న ఉచితానములందు కూర్చుండి నియమించి అష్టస్వయం వ్యక్తం శ్రీరంగం శ్రీముష్ణం వెంకటాచలం సాల గ్రామం తోతాద్రి నైమిశారణ్య పుణ్యక్షేత్రం ఇది మొదలయిన స్థలములకు సురక్షితము గలదా? పృథి వ్యాస స్తేనో వాయురాకాశాత్మక మైనయేకాగ్రునాథ జంబునాథ, అగుణాచలేశ్వర, కాళహస్తిశ్వర, చిదంబరం మొదలయిన డైబైభరెండు దేవస్థాలనున్న పదునెనిమిది శక్తులకున్నా నిండువడిశిరములు గలిగి నిత్యోత్సవములు గలిగి వున్నవా? అని విచారించు వాగు. అయ్యంగార్లను ఆరాధ్యపీఠాలవాగు చెప్పెడి సమాధానములను విని యనంతర మితర విషయములను పలికించెడివాగు రాయపీఠాధిపతులు స్వయముగ దేవాలయాదుల స్థితి ననుదినమును విచారింప గడగిన నవి యభివృద్ధిపంది యేల పెంపొందక పోయెడివి?

రెండవది బ్రాహ్మణ సంరక్షణ—నేడిది వివరితముగ గన్పట్టవచ్చును. అప్పటివారి మూఢ మత విశ్వాసమే దీనికి కారణమని చెప్పవారు కలరు. చారిత్రక దృష్టితో పరిశీలించి చూచిన ఇట్టి తలంపున కనకాశము కలుగదు. అప్పుడు బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషించిన ప్రభువులు కేవలము మూఢ విశ్వాస సంఘముననుక్కులై యట్లు చేయలేదు. తెలివిలేకల యందును యుక్తాయుక్త వివేకమునందును మన పూర్వీకులు మన కేరిధమునను దీసిపోయినవారు కూరు. సంఘ పురోవృద్ధికి బ్రాహ్మణుడు ప్రధానుడని వారు గుర్తించిరి. ఇప్పటివలెనే అప్పుడును బ్రాహ్మణులు జీవయాత్రను సాగించుటకొరకు అనేక మార్గముల నవలంబించుచుండినను ఇప్పటి బ్రాహ్మణులవలె నప్పటివారు తమ కులధర్మములను త్యజించి కేవల బ్రాహ్మణాభిధేయమాత్రులై యుండలేదు. ఆయుధోపకీర్తులైనను వర్తకులైనను రాజకీయోద్యోగ నియుక్తులైనను వేదాధ్యయనమును నిత్యివైమిత్రిక కర్మలను వర్తించినవారు కూరు. సర్వకాస్త్రములును విద్యులును, కళలును వారి వశమై యుండినవి. విజ్ఞానాభివృద్ధి వారిపై నాధారపడి

యుండినది. తపస్వాధ్యాయనిరగులై ఐహికాముష్మిక ధర్మముల వెరిగి పరమార్థచింతయందె కాలము గడుపు వారి సంఖ్య బహుళము. కావున విద్యులను బెంపొందించి విజ్ఞానము నభివృద్ధిచేసి ప్రజాశ్రేయమును సమకూర్చుచుపెట్టిన రాజులందరును బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషింపవలసి వచ్చినది; కావున భరతి ఖండమును పాలించిన రాజన్యులెల్లను బ్రాహ్మణుల నాహ్వానించి భూదానాదికము లిచ్చి యగ్రహారముల నేర్పరచి వారి గ్రాసవాసములకును సుఖజీవనమునకు దగిన వసతు లేర్పరచి; యజ్ఞాది నైదికకర్మలను నిర్వహించుటకును, వేదాధ్యయనాధ్యాపకములు సజ్జుటకును బ్రోత్సాహము నేయువాడు. తత్తారణమువలన బ్రాహ్మణాగ్రహారములెల్ల విద్యాలయము లయినవి. విద్యాభివ్యాప్తికొరకు ప్రత్యేక పాఠశాలలు కళాశాలలు విశ్వవిద్యాలయములు లేని కాలమునం దీయగ్రహారములెట్టి ప్రాముఖ్యమును వహించియుండెనో సులభముగ గ్రహింపవచ్చును. మరియొక విశేషము; ఆ కాలమున న్యాయపాలనకై ప్రత్యేక మైన ఏర్పాటు లేనియును లేవు. వ్యవహారములను విచారించి తీర్మానించుటకును నేరములను శోధించి నేరస్థులను దండించుటకును రాజ్యాధిపతులు ప్రత్యేక న్యాయశాఖలు కోర్టులు మున్నగు వానిని స్థాపించువారుకారు. న్యాయ పరిపాలన యంతయు చాలవరకు ధర్మాసనముల మూలమున నే సాగునది. ఈ ధర్మాసనములు స్థిరమైన న్యాయస్థానములు గావు. వ్యవహారము కలిగినప్పుడు వాదప్రతివాదులు రాజుయొక్క గాని అతని ప్రతినిధియొక్క గాని యాజ్ఞమువొప్పున నేదేని యగ్రహారమునకు ధర్మమునకు బోవువారు. అప్పుడా యగ్రహారములు ధర్మశాస్త్రనిశానమైన మహాజనులను తీర్పులుగ నియమించి యొక సభను కూర్చువారు; ఈ సభకే ధర్మాసనమని పేరు. ధర్మాసనమువారు చేయు తీర్పును రాజుగాని యతని యధికారులుగాని అమలులోనికి దెచ్చెడివారు. ఇట్లు బ్రాహ్మణాగ్రహారములు న్యాయస్థానములై రాజ్యాంగవిధానమున తావుకొనినవి. కావుననే మహమ్మదీయులను బారదోలి జాతీయస్వాతంత్ర్యమును పునఃప్రతిష్ఠ గావించిన ముసునూరినాయకులేమి వారి యసంతరము రెడ్డివెలము తాజులేమి, బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషించిరి. ఇక వేదమార్గ ప్రతిస్థాపకులైన విద్యావగరభూమిశ్రీకుల

మాట చెప్పవలయునా? వారిచ్చిన యగ్రహారముల బాగోగులను విచారించుటకై రాయసంస్థానమున నొక ప్రత్యేక పాలనశాఖ యుండెడిది దీనికి ధర్మశాఖ యని పేరు; వీరనాసింహరాయల కాలమున నీ శాఖ కన్యక్షుడు ధర్మాసనము ధర్మయ్య. ప్రతిదినమును రాయలనాడు కొలువుదీరిన పిమ్మట దేవాలయముల స్థితిగతులను విచారించిన తరువాతి ద్రావిడ రాజ్యములో అగ్రహారములకున్న, ఆంధ్రదేశం, హయిసన దేశం, మొగసునాడు, మెల్నాడు, కరాలం, ఘట్టసీమ చేరి చోళ పాండ్య మగధ మళయాళ ఆదిగాగల అగ్రహారములకున్నా అవధి ఆటంకములు లేక బ్రాహ్మణులు నిత్యకర్మానుష్ఠానపరులై ఋగ్వేదాసామాయజుర్వేద పారీణులయి, షట్పాస్త్రపారీణులయి, పంచమజ్జ పరాయణులయి అతిథి సంతర్పణలు జేసుకొని నిర్విచార పగులయి యున్నారా యని యశిగణివారు. బ్రాహ్మణపోషణయందొల్లినరపతి చక్రవర్తు శ్రద్ధచూపినంగువలన నె నేళము తురకాణ్యమున గలియునందాక వర్ధిలినది; దక్షిణ భారతమున హిందూ ధర్మ సంస్కృతులను సుస్థిరముగ బాగుకొల్పినది.

మూడవది విజ్ఞానపోషణము—ఈ సంస్థానమున మొట్టమొదట స్మరింపదగిన విషయ మొక్కటి కలదు. రాయసంస్థానము హిందూధర్మ సంరక్షణకొరకె యుత్పన్న మయినను రాయ సింహాసనాధ్యక్షులు తమ రాజ్యపాలన పద్ధతులను సంకుచితి దృష్టితో నేర్పరచుకొనలేదు. సామ్రాజ్యముందలి సకల సమయముల ప్రజలను సమైకదృష్టితో బరిపాలించుటయే పరమోత్కృష్టమైన పద్ధతియని వారు గ్రహించిరి. మొనటి బుక్కరాయలు సామ్రాజ్యమునందు పెక్కుతావులలో జైనులకును, వైష్ణవులకును గలిగిన మతి వివాదములను దీర్మానము జేయుచు జైన, వైష్ణవ దర్శనములకు భేదము లేదనియు నొక దర్శనమున కొపాదించు కీడు మేల్గెను మరియొక దర్శనమునకు గూడా కీడు మేల్గెను. బరిగణింపబడవలయు ననియు వైష్ణవులు జైనలకు జేసిన యన్యాయమును దాను సహింపజాల ననియు చెలియజెప్పి వారిని సమాధానపెట్టిన, బుక్కరాయలతరువాతి రాయవీరము నధిష్ఠించిన రాజపుంగవులందరును అతనిచే ప్రతిపాదించబడిన జైన వైష్ణవ దర్శన సమత్వమును సర్వసమయములయెడను అనువర్తించజేసిరి. రాయవీరాధిపతులు తాము స్వయమే

రాయసామ్రాజ్యము : హిందూసంస్కృతి

మతము వశబంధించినను అన్యమత పరాజులుగా గాక అన్ని మతములను ఆదరించి గౌరవించుచు వచ్చిరి శివేశ్వరవాడులకడలెనె తీర్థంకరాది జైన దైవతములకును ఆలయములను నిర్మించుటకును నంగు నిశ్చయై వేద్య పూజాపురస్కారాది దైవందిన కృత్యములను నడపుటకును ఖండస్ఫుటిత జీర్ణోద్ధరణాది నవకర్మలను సాగించుటకును భూదానాదికముల నిచ్చి తగు వసతులను గల్పించువారు. జేవరాయాచ్యుతిరాయాళియ రామరాజాదులు పరమతక్షేపలయిన మహమ్మదీయులయొడగూడ సాహార్యము జూపి వారి యుపయోగార్థము మసీదులను గట్టించియుచ్చిరి. రాయపీఠుల హృదయవైశాల్యమును సర్వసమానదృషియు వ్యక్తమైనది యొక్క మతవిషయమునందుమాత్రమే కాదు. విజ్ఞాన పరిపోషణయందును నిట్టి విశాలదృష్టితోడనె జాతిమతవర్తభాషావిభేదములను బాటింపక విద్యజ్ఞానములకు ఆశ్రయమొసగి వారిని సారస్వతసేవకు బుద్ధి కొల్పిరి. కవులను పండితులను శాస్త్రవేత్తలను కళాభిజ్ఞులను జేరదీసి పోషించుటయే కాక విస్తృతభివృద్ధి సమకూర్చి సమాగత నానాదేశ విస్తృతకాండలచే శాస్త్రవాదములను జేయించి గౌరవించువారు. దక్షిణాధీశుని ముత్యాలకలయు, సాహితీ సమరాంగణ సారస్వతాముని ప్రతి వసంతోత్సవ కవిసండిత సమావేశములను నీసట్లు సృరింపదగినవి. రాయల విద్యాభిమానము పెంపునకు కవిసండిత పక్షపాతము వలనను విజయనగరమునకు విద్యానగరమును నామాంతరము స్థానక మాయెను

ఇక రాయల యాశ్రయమున విజ్ఞాన మెట్లభివృద్ధియాయెనో యొక్కించుక తెల్పుట యుక్తము. మొట్టమొదట విచారింపదగినది వైదికవిద్య. మహమ్మదీయులచే వేదాధ్యయనపరులైన బ్రాహ్మణులెల్లయెడలను వధింపబడి యుండిన కొరణమునను, గ్రంథాలయములూచుముట్టుగ నాశము గావించబడియుండుటవలనను జేశమునందు వైదికవిద్య యణగారిపోయెను, వేదార్థమును గ్రహించి వివరింపగల విద్వాంసుల సంఖ్య సన్నగిలెను. కొవున విద్యారణ్యయతీంద్రుల యాదేశానుసారము సవాతన ఆర్యసర్వములను ఉద్ధరింప కంకణము గట్టుకొని వేదమార్గప్రతిష్ఠాపకులను బిరుదు వహించిన విద్యానగర చక్రవర్తులు వేదార్థమును వెల్లడిసేయుట తమ ప్రథమ కర్తవ్యముని

నిశ్చయించి తత్కార్యమును నిర్వహించుటకు తగు మల గుళవైన మాధవాచార్యుల తమ్ముడయిన సాయణాచార్యులను నియమించిరి. ఆయన వేదవిద్యా విశారదుడైన విద్వాంసుల సహాయమున వేదములకు నూతన భాష్యమును విరిచించెను—దీనికి సాయణ భాష్యమని పేరు. సాయణాచార్యుల మార్గము ననుసరించి రాయల ప్రేరణ వల్లను రాజకుమారుల ప్రోత్సాహమువల్లను పెక్కుండ్రు విద్వాంసులు గృహ్య శ్రౌతిసర్వ సూత్రములమీద వ్యాఖ్యానములు రచించిరి; అందు జేవరాజును సతిడు యాస్కాచార్యుల నిరుక్తముమీద వ్రాసిన నిఘంటు వ్యాఖ్య ప్రసిద్ధి కెక్కినది కొన్ని స్వశాంతి రచనలు గూడ బయలు వెడలినవి. చాంఛపాచార్యుని ప్రయోగరత్నముల సృరింపదగినది వైదిక గ్రంథ పరిశోధన క్రి. శి 15వ శతాబ్దాంతమువరకు సాగినది వేదములతోపాటు వజ్రర్చనములు గూడ పండితుల పరిశోధనకు గురియాయెను. అన్నిటికంటె వేదాంత మత్యధికముగ నభివృద్ధి జేందెను. మాధవ విద్యారణ్యుల దగువారి కాలమునందప్పయ్యి దీక్షితులుమున్నగు తత్త్వవిద్యా విశారదులు అద్వైత వేదాంతమునుగూర్చి పెక్కు సుప్రసిద్ధ గ్రంథములను రచించిరి. వేదాంతజీవులు పిల్లెలోకాచార్యులు మనవాళ గుహామునులు లక్ష్మీకుమార తాతాచార్యులు కందాళదొడ్డయాచార్యులు మున్నగువారు విశిష్టాద్వైతమును గూర్చియు నక్షోభ్యతీర్థులు బ్రహ్మసతీర్థులు, వ్యాసతీర్థులు రాఘవేంద్రతీర్థులు మొదలైనవారు ద్వైతమును గూర్చియు ననేక గ్రంథములను వ్రాసిరి. వీరి కృషికి ఫలితముగ వైమాధు సమయముల సిద్ధాంతములను జనసామాన్యమునకు సుపరిచితము లాయెను వేదవేదాంగ వేదాంతముల వలె సారస్వతము గూడ సర్వతోముఖముగ నభివృద్ధి జేందెను. కౌవ్యము చంపువులు, గద్యకౌవ్యములు, నాటకములు, శాస్త్రగ్రంథములు త్రవ్వితండుములుగ వెలవడినవి. గంగాదేవియొక్క మధురావిజయ మొక్కటి దప్ప పేర్కొనదగిన శ్రేష్ఠకౌవ్య మెదియు విరిచింపబడలేదు. మధురావిజయము చరిత్రాత్మకమైన కౌవ్యము. అందు గంగాదేవి తన భర్తయైన కుమారకంపరాయలు మధురా సురత్రాణుని జయించిన వృత్తాంతమును వర్ణించినది. ఆమె మార్గము ననుసరించి డిండివ కవులును దరువాత నాయకయుగమున

రామభద్రదాంబయు సాళువాభ్యుదయాచ్యుతరా
యాభ్యుదయ రఘునాథాభ్యుదయాది కావ్యములను
రచించిరి. ఇవి చరిత్ర రచయితల కత్వంతోపయుక్తము
లైనను సాహిత్యవిమర్శకుని కివి సామాన్య రచనలని
తోచకపోవు. వేదాంతజ్ఞుల యాదనాభ్యుదయ,
హంససంజేశము లత్రయ కావ్యములని ప్రసిద్ధికెక్కి
నవి. యాదనాభ్యుదయమున కప్పయ్యదీక్షితులవంటి
మహనీయుడు వ్యాఖ్యానము రచించుటయే దాని
యత్కృత్యమని నిరూపించుచున్నది. చంపులలో
ముఖ్యమైనది యోగువ తిరుమలాంబయొక్క వర
దాంబికా పరిణయము. ఇదియు జరిత్రాత్మకగ్రంథమే.
గద్యకావ్యములలో శ్రేష్ఠమైనది. వామనభట్ట బాణుని
వేమధూపాలచరితము. వామనుడు విద్యారణ్యుల
శిష్యుడు. బహుగ్రంథకర్త. భట్టబాణుని రచనలకు
సదృశమైన గద్యకావ్యమును నిర్మింపవలయునని వేమ
ధూపాల చరిత్రను రచించెను. కొంచె మెందు మిందు
నితని గద్యభట్టబాణుని రచనకు చేర్వకచున్నదని విమ
ర్శకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. నాటకములనేకము
వెలువడినవి. కృష్ణమిశుని ప్రబోధచందోదయము నను
సరించి విశిష్టాద్వైతపరముగ రచించిన సంకల్ప
సూర్యోదయము గణాతికెక్కినది. వామన
భట్టబాణుడు రఘునాథచరిత్ర కనకలేఖాకల్యాణ
ములను రెండు నాటకములను రచించెను. విరూపాక్ష
మహారాజులు నారాయణీయ విలాసమును నాటకమును
ఉన్మత్తరాఘవమును ప్రేక్షాజీకమును రచించెను, కృష్ణ
దేవమహారాయలు జాంబవతీపరిణయమును వ్రాసెను.
ఇంక నెన్నో సంస్కృత నాటకములు రాయల యుగ
మున రచించబడినవి కలవు; కాని యా నాటకము
లెవ్వియు పూర్వకృతులతో బోల్పదగినవికావు. నాట
కములతోబాటు భాణములును ప్రహసనములుగూడ
నప్పటివారి యాదరమునకు పాత్రములైనవి వామన
భట్టబాణుని శృంగారభూషణ భాణమును అరుణగిరి
నాథ శిండిముని సోమవల్లియోగానంద ప్రహసనమును
ఆయాతరగతి రచనలలో ప్రళంసాపాత్రములైనవి.
రాయలయుగమున శాస్త్రపరిశోధన చక్కగ సాగినది.
గాంధర్వ నాట్యలంకార వైద్యశాస్త్రములు ముఖ్య
ముగ నిచట బేర్కొనదగినవి. విద్యారణ్యులవారు
సంగీతశాస్త్రముపై నొకగ్రంథమును రచించెనని చెప్పు
ధ్వని. అది ఇంతదనుక ఉపలబ్ధముగాలేదు. శాజ్జడీన
కృత్ సంగీతరత్నాకర మీ యుగమును సంగీత విద్వాం

సుల పరిశోధనకు నురియైనది. తెలుగుజీతమున మొట్ట
మొదట నీ పరిశోధనకు పునాది వేసినవాడు రాజకొండ
ప్రభువు సర్వజ్ఞసింగభూపతి. ఇతడు సంగీతరత్నాకర
ముపై నొక వ్యాఖ్యను రచించెను ఇతనివలెనే
ముమ్మడి ప్రాసరాయల యాస్థానము నలంకరించిన
కల్లరను మరియొక వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. కల్లరను
నివాళ్య కర్ణాటక సంగీతమునకు పునాదిమని సంగీత
విద్వాంసులు చెప్పుదురు. కృష్ణదేవరాయల యాస్థాన
విద్వాంసుడైన బండారు లక్ష్మీనారాయణ సంగీత
సూర్యోదయమును అచ్యుతరాయల కౌశికుడైన పోను
దేవుడు తాళాధ్యాయమును అళియ రామగణుల
ప్రధానియైన వాగ్గేయకార రామ గూమాస్యకు స్వక
మేళకళా నిధిని రచించిరి. నాయకయుగము గానుల
యుగమున కనుబంధ మని చెప్పవచ్చును. విద్వాంసగర
పతానానంతరము తంజావూరు సర్వవిద్యులకు నెలవా
యెను. రఘునాయకుడును నాతని మంత్రియైన గోవింద
దీక్షితుడును, దీక్షితుని పుత్రులైన యశ్వనాథాయణ
దీక్షితి పంకటాగ్రగలును సంగీతవిద్వారవిదక్షులు.
వారిచే విరచింపబడిన సంగీతసుగ చతుర్ధిండి ప్రకాశికల
నెఱంగని సంగీతవిద్వాంసులండును. నాట్యశాస్త్రము,
సంగీతమునం దొక భాగముగ పరిగణింపబడుటచేత దాని
గూర్చి ప్రశ్నేకగ్రంథములు వెలువడలేదు. కాని
విజయనగర సంస్థానమున గాకపోయినను కొంచెపటిలో
నది ప్రభువశంసుల ప్రశ్నేకాదరాభిసానములకు పాత్ర
మాయెనని వసంత గాజీయ నాట్యచింతామణ్యాది
గ్రంథములవలన జలియవచ్చుచున్నది. అలంకార
శాస్త్ర పరిశోధన ఆంధ్రదేశమున కాకతీయయుగము
ననే ప్రారంభమాయెను; విద్వానాథుని ప్రతాపగద్ర
యశోభూషణము దీనియొక్క ప్రథమఫలమని చెప్ప
వచ్చును. సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసావళి సుధాకర
మును, విశ్వేశ్వరుని చమత్కార చంద్రికయు నీనికి
తరువాత విరచింపబడిన యుత్తమగ్రంథములు. విజయ
నగర సామ్రాజ్యమున వెలువడిన యలంకార రచనలలో
భోగనాథుని యలంకారసుధానిధి మొదటిది. భోగ
నాథుడు మాగవవిద్యారణ్య సాయణాచార్యుల కను
జన్ముడు. క్రీ. శ. 1555 ప్రాంతమున నెల్లూరు రాజ్య
మును పాలించిన రెండవ సంగమరాజులయొక్క సర్వ
సచివుడు. అలంకార సుధానిధి ఇంకను ముద్రితము
గాలేదు. ఆ కాలమున విరచింపబడిన యలంకార
శాస్త్ర గ్రంథములలో దాని స్థాన మున్నదిమైనదని

రాయసామ్రాజ్యము ; హిందూసంస్కృతి

వాఙ్మయవిమగ్నకుల యభిప్రాయము. తరువాత రాయరాజ్యమున వెలసిన యలంకారశాస్త్రజ్ఞులలో నెల్ల నప్పుడు దీక్షితులు వాసికెక్కినవాడు. అతని చిత్ర మిహంస లక్షణావళులు సుప్రసిద్ధ గ్రంథములు ; అతని కువలయానందము జయదేవుని చంద్రాలోకమునకు వ్యాఖ్యయైనను స్వతంత్ర గ్రంథమువలె విరాజిల్లుచున్నది. రాయరాజ్యమున వర్తించిన అలంకార శాస్త్రవేత్తలెందరో కలరు. వారి నిచ్చట పేర్కొనుటకైన వీలుపడదు. పరహిత విరుదాంకితమైన వైద్య కుటుంబ మొకటి రెడ్డిరాజుల యాశ్రయమునవర్తించి నట్లు శాసనములవలన చెలియుచున్నది ; కాని పరహిత సంహిత రచయిత కా కుటుంబముతో నెదియేని సంబంధము కలదో లేదో తెలియదు. ఇమ్మకిబుక్కరాయల ప్రాణాచార్యుడైన లక్ష్మణాచార్యుడు వైద్యరాజు వల్లభుడు గొప్ప గ్రంథమును రచించెను. ఇది యింకను ముద్రితము గాలేదు

సంస్కృతమును బోలి దేశభాషలను గూడ విజయనగరాధీశ్వరు లాదరించి వాషించిరి ; కాని దేశ భాషలన్నిటిని వారు సమానదృష్టిని జూడలేదు. ద్రావిడుమకంటె నధికముగ గన్నడమును, గన్నడము కంటె నతిశయముగ నాంధ్రమును వారాదరించి మన్నించిరి. రాయపీఠాధిపతులలో దక్షిణ రచయితలను జేరదీసి గౌరవించిన ప్రభువు కృష్ణరాయ తొక్కడే ; కన్నడమునకు సంగమవంశ కాలముననుగృహ్యరాయల కాలమునను గొంతకొంత రాయల యాస్థానమున బ్రావు గల్గినది ; కాని తెలుగునుబోలి వానికి రాయసంస్థానమున బ్రాధాన్యత లభింపలేదు. మొదటి హరిహరరాయల కాలమునుండి ముమ్మడి వెంకటపతిరాయల కాలమువరకు తెలుగుకవుల కొశ్రయ మిచ్చి వారిని గ్రంథరచనకు ప్రేరేపింపని రాయలు లేడు ; రాయలమార్గము ననుసరించి సానుతామర నాయకొది సమస్తాధికారవర్గమును చిలుకు

భాషయొడ నాదరము చూపుటవలన దాని ప్రాబల్య మతిశయమై దక్షిణభారతముం దెల్లయెడలను రాజ భాషయై నాగరతకు ముద్రయై బెంపొందెను. రాయల యుగమున ఆంధ్ర సారస్వతి మెట్టభివృద్ధి నందెనో యక్షరాస్యులైన యాంధ్రులందఱెరిగిన విషయమే ; దానినిగురించి యిప్పుడు నేను విస్తరించి చెప్పవలసిన యవశ్యకత లేదు. కాని పండితులును విమర్శకులును సామాన్యులుగ దృష్టింపక విడిచిపెట్టు విషయ మొక్కటి కలదు. దాని నిప్పుడు స్మరింపక తప్పదు. అన్యభాషల కవులవలె ఆంధ్రకవులు స్వతంత్ర రచనలను దలపెట్టక సంస్కృతగ్రంథములను దగ్గునూ సేయుటతో దృష్టినందిరి. రామానుజ మహాభారతాది సుప్రసిద్ధ దేశీయేతిహాసముల నే కాక అష్టాదశ పురాణములను ఉపపురాణములను స్థలపురాణములను, కొవ్వనాటకాది వివిధ సంస్కృతగ్రంథములను దన్నించిరి. దీనికి కారణమేమి ? స్వతంత్ర గ్రంథ రచనకు శక్తచాలమిచేసినకొందరు సమాధానము చెప్పదురు. ఇది సరియైన సమాధానముగాదు. వీలనగా వారు తెన్నించినవి 'మ' 'చ' తప్పని భాషాంతరీకరణములు గావు. స్వతంత్రవిద్యాభ్యాసామృత్యము వారికి గలదని గుఱువు సేయుట సాక్ష్యము వారి తెనుగునేతలందు కలదు. వారట్లు సంస్కృతగ్రంథముల ననువదించగలరుటకు వాస్తవమైన కారణము వారి పోషకులను దృష్టిపరచుటకొరకే సంస్కృత భాష నెగుగనివారి కొ భాషగా గుప్తమైయుండు నుతి సిద్ధాంతములను గర్హి శేషములను నిరుకపరచుటకు ఆకాలపు రాజులును నామంతులును దను యాస్థాన మందలి కవులను నియోగించిరి. వారి యాంధ్రీకరణముల మూలమున ఆర్యసంస్కృతి యాంధ్రులకు సంక్రమించినది సంస్కృతభాషా పరిదయము లేక పోయినను నేటి యాంధ్రులకు సంస్కృత వాఙ్మయ విశేషములు కరతలామలక ముటల ఆరాజుల ప్రసాదమువలననే ఇదియై విజయనగర రాయలు మన సంస్కృతికి జేసిన ప్రధానసేవ.

వి గ్ర హ వ్యా వర్త ని

ఆ ర్య నా గా ర్జు ను డు

పూ ర్వ పక్ష ము

సర్వభావ సమితి సర్వత్ర నిఃస్వభావ మ్మయిన, నిఃస్వభావమగుచు
వలలు మీ వచస్సు స్యాభావ్యవినివర్త! న క్రియా సమర్థ సమ్మకాదు.

పైగ మీవాక్కు సర్వభావమృతంచు! నాలకించి మీదృప్తిజ్ఞ హానినిబొందె;
వైషమిక దోషమద్దాన బ్రాహ్మయ్యె; కాన హేత్వంతరమ్ము వక్తవ్యమగును.

మాటలాడకు మన్నట్టి మాడ్కియిడియు! నగు నటన్నది మీ బుద్ధి యగునయ్యేని,
అదియ యుక్తమ్ము; సత్తైవ ఐదము చేత! పొడమ నున్నట్టి శబ్దమ్ము కెడయగలదు.

ప్రతిషేధ ప్రతిషేధ్యంబు తెలుగు నిట్టిద యటంచు బాడనూపిన, నే
చితికది దూరం; బిటు మీ! ప్రతిజ్ఞ లాక్షణిక దోష ఐరతం బోవున్.

భావములను బ్రత్యక్షానబడసి ఐరినివ ర్తితమ్ముల గావించు వాడ వేని,
ఆ ప్రమాణమ్ము లేనిదే యగును గాన! భావములు దేనిచేత లభ్యమ్ము లగును?

ఐంద్రియకముచే ననుమాన మాగమోఽమానములు మూడు ప్రత్యక్షిమానితములు;
త దనుమా నాగమ ప్రసాధ్యమగు సర్థ! సమితి దృష్టాంతమునగూడ సాధ్యమగును.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు కుశల ధర్మతత్త్వ! కలన, లోక స్వరూప విజ్ఞానులీ ప్ర
పంచ సంస్థితి సంగీక రించువారు; శేష ధర్మసంస్థితి నిల్లె చెప్పవలయు.

నైర్యాణిక ధర్మంబు, లనైర్యాణిక ధర్మములు, న నైర్యాణికమున్
నైర్యాణికమ్ము తత్త్వ మ్మార్యాక్రేసరుల చేత నాదిష్టంబుల్.

ధర్మములకు స్వభావమ్ము తనర దేని, నిఃస్వభావమ్మునకు బేరు నెగడరాదు;
అభిధ సస్వభావమునకే యమరుచుండు; ఐస్తుహీనమ్ము నామమ్ము పరగు తెట్లు?

అనువాదము : శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

వి గ్ర హ వ్యా వ ర్త ని

ధర్మమునకంటే వేఱుగా దనరునేని! యభిద, యదియు నేతద్ధర్మమందు నుండ
బోదు; ధర్మమునకు నన్య భూతమగుచు! నున్నచో నది యుపదేశ నార్హమగును.

ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పుచుండు—నిలయమున బాత్ర లేదని పలుకుచుండు;
మట్టులే న్వభావ మ్మున్న యపుడ కాన! బడునుగాదె యద్దాని వ్యావర్తనమ్ము.

ధర్మముల్ నిఃస్వభావత దనరునేని! ఏది మీమాట చే బ్రతిషేధమందు?
ధర్మముల్ ప్రతిషేధ్యముల్ తనరునేని! యవియ సద్వాక్కున బ్రతిషేధ్యమ్ము లగును.

మూఢమతి మృగత్వస్థి కాంబువుల గ్రాహ! మెట్లు ప్రతిషేధ్య మగుచున్న, దట్ల నిఃస్వ
భావతా భానమాన ధర్మావలోకిత! మృగత్వ తత్త్వము నివర్తనము పొందు.

అనుట యుక్తమ్ముకాదు; గ్రాహాదికములు మూఢు, ప్రతిషేధ మాదిగా బాలుచుతిపుటి
కలసి యాఱు ధర్మమ్ములు గ్రాలు చున్న వనుచు సంగీకరించుటే యగును జమ్ము.

గ్రాహ మది లేని దగునేని, గ్రాహ్యమట్లే! యల గ్రహీతయు లేనివా డగునయ్యేని,
వానితోపాటు ప్రతిషేధ భావ మాది యైన త్రితయమ్ము లేనిదే యగును జమ్ము.

ప్రతిషేధ ప్రతిషేధ్య! ప్రతిషేధ్యలు గల్గలేని, భావము లెల్లన్
స్థితిమై సిద్ధించును; వాని తత్త్వ మీకై వడి పరినిష్ఠంబొందున్.

అందుచేత హేతువసిద్ధమగును; నిఃస్వభావతను నేది హేతువై పరగఁగలదు?
హేతు రహితమ్ముగా నర్థ మెనగునేని, అర్థమయ్యెట్లు ప్రసిద్ధి నందగలదు?

భావ సస్వభావత్వ నివర్తనమ్ము! హేతుహీనత సిద్ధి నీ కెనయునేని,
భావ సస్వభావత్వమ్ము వఱలుచుంట! హేతు హీనత సిద్ధి నా కెనయగలదు.

హేతువున కున్ని, భావ సంఘాతమునకు! నిఃస్వభావత్వ కలనమ్ము నిశ్చయించు
వాదమెట్లు గన్న ననుపపన్నమగును; వర్తిలను నిఃస్వభావ భావమ్ము జగతి.

ప్రథమమున ప్రతిషేధ, మాపైని దాని! విషయ ముండు నన్నను, కాక వీనివ్యత్య
యమ్ము చెప్పికొన్నను సిద్ధి యగుటలేదు; ఒక్కతటి నున్న స్వాభావ్య మున్నదగును.

ఆంధ్రపురోగమనం

ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక

శ్రీ పి. వి. ప్రసాదరావు

పథమ పంచవర్ష ప్రణాళిక పరిసమాప్తికావటంతో ఆ కాలంలో గడించిన అనుభవాలను పురస్కరించుకొని, ప్రజల అవసరాలను వారి సహకారాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికను రచించడం జరిగింది. ఇది 1956 ఏప్రిల్ 1 వ తేదీన అమలునకు వచ్చినది. ఇది వెనుకటి దానికన్నా అన్ని విధాల విశిష్టమైనది. ఎందువలనంటే జిల్లాల వారిగా గల పరిస్థితులను దృష్టిలో పెట్టుకొని దీన్ని రచించారు. ఆనగా అడుగునంది ఈ ప్రణాళికను తయారు చేసుకుంటూ వచ్చారన్నమాట.

ప్రజల అవసరాలను తీర్చే మే లక్ష్యంగా పెట్టుకున్న ఈ ప్రణాళికలో, రాష్ట్రంలో వ్యవసాయోత్పత్తిని పెంచడానికి ఉద్యోగవకాశాలను విస్తృతం చేయటానికి, వెనుకబడిన తరగతుల వారిని ఉద్ధరించడానికి, జీవిత ప్రమాణాలను అభివృద్ధి చేయటానికి సాంఘికాభివృద్ధి ప్రణాళికలద్వారా మహత్తర సైతన్యాన్ని తీసికొనిరావటానికి, ఎక్కువ ఆదాకాలు ఇవ్వబడినవి. ఇంతలా చాలా పెద్ద క్షయంతో కూడిన పని. నిజానికి ప్రతి గ్రామంలోనూ ఒక్కొక్క అభివృద్ధి ప్రణాళికను అమలు జరపటం, ప్రతి జిల్లాలోనూ ఒక పెద్ద పరిశ్రమను నెలకొల్పటం, జరగాలంటే కనీసం రు 500 కోట్లు అయినా కావాలి. కాని ఆర్థిక స్రావకు దృష్టిలో నుంచుకొని, వీలయినంత మేలు చేకూర్చాలనే ఉద్దేశంతో ఈ క్రింది విధంగా ఆయా పద్ధతులకు ధనాన్ని కేటాయించారు. మొత్తం కేటాయించిన ధనం రు 116,20 కోట్లు. కాని ఈ మొత్తం రు 150 కోట్ల వరకు పెరగవచ్చునని అనుకొనుచున్నారు. ఇక పద్ధతుల వివరాలు.

వ్యవసాయం : రు 16 కోట్లు. జాతీయ విస్తరణ పథకాలు : రు 11 కోట్లు. సాగు, విద్యుత్సౌకర్యాలు : రు 56 కోట్లు. పరిశ్రమలు : రు 10 కోట్లు. ప్రజా

రోగ్యం : రు 8 కోట్లు గృహ నిర్మాణం : రు 2 కోట్లు విద్య : రు 8 కోట్లు, సాంఘిక సంక్షేమం : రు 8 కోట్లు.

ఆయా రంగాలలో సాగుతున్న పురోగమనాన్ని గూర్చి క్లుప్తంగా తెలియజేస్తాను.

వ్యవసాయం

రాష్ట్రంలో నూటికి 70 మంది వ్యవసాయం మీదనే జీవిస్తున్న కారణంగా, వంశపారంపర్యంగా వస్తున్న వృత్తులలో వ్యవసాయం ముఖ్యమైనదైన కారణంగా, వ్యవసాయాభివృద్ధికై ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఇంచుమించుగా రు 16 కోట్లు కేటాయించారు. జపాను వరిసాగు విధానాల ద్వారా, సమూహ వ్యవసాయ క్షేత్రాల ద్వారా, వ్యవసాయ, వాణిజ్య పంటలకు సంబంధించిన పరిశోధనల కేంద్రాల ద్వారా, మేలికపు విత్తనాల సరఫరా ద్వారా, సకాలపు వ్యవసాయపు ఋణాల ద్వారా, భూసార సంగ్రహ విధానాల ద్వారా, నీటి వనరుల అభివృద్ధి ద్వారా, రసాయనిక ఎరువుల సరఫరా ద్వారా, ఇంకను అనేక విధాల, వ్యవసాయ రంగంలో చెప్పకోదగిన అభివృద్ధి జరుగుతున్నది.

అధికాహారోత్పత్తి పథకాల ద్వారా 8 లక్షల టన్నులు. ఇతర కీటిపారుదల ప్రాజెక్టుల ద్వారా 2 లక్షల 80 వేల టన్నులు ధాన్యం అదనంగా పంపించటానికి ప్రయత్నాలు విరివిగా జరుగుతున్నవి. కొత్త భూములు అనేకం సాగులోకి వస్తున్నవి జొన్నల నిమిత్తం ప్రాంతీయ పరిశోధన కేంద్రాలను స్థాపిస్తున్నారు. ఉత్తయజాతి పశువులను పెంపొందించేటానికి మార్గాలను అమలుపరుస్తున్నారు. జాతీయ విస్తరణ కేంద్రాలలో 800 విత్తనాల క్షేత్రాలను ప్రారంభిస్తారు. పచ్చిఎరువుల ఉత్పత్తి 12 లక్షల టన్నుల వరకు పెరుగుతుంది. భూసార సంగ్రహకోసం

తీసికొంటున్న చర్యలవలన 8600 ఎకరాల భూమి అదనంగా సాగులోనికి రానున్నది.

అంతేగాక పశువుల గ్రాసం విషయంలో కూడా ప్రభుత్వం శ్రద్ధ తీసికొంటున్నది. పశువుల తిండికి పనికి వచ్చే పంటలను అధికంగా పంపించాలనీ, ప్రతి తాలూకాలోనూ సరిగా మంచినీరకం పచ్చికను పెంచే విధానాన్ని ప్రదర్శించే కేంద్రాలను ప్రారంభించాలని ప్రభుత్వ సంకల్పం.

ఇదంతా ఇలా ఉండగా, బాపట్లలోని వ్యవసాయకళాశాలను అన్నివిధాల అభివృద్ధి చేస్తున్నారు. నవీన వ్యవసాయ విధానాలలో ప్రతి ఏటా 72 మంది కర్షకులకు ఇచ్చట శిక్షణను ఇస్తారు. ఇచ్చటి వ్యవసాయపరిశోధనా కేంద్రంలో ఏటా 500 మంది మేస్త్రీలకు, ఫీల్డుమెన్లకు శిక్షణ ఇస్తారు.

ఈ విధంగా చూస్తే, వ్యవసాయరంగంలో ఎంత అభివృద్ధి జరుగుతున్నదీ సులభంగా అవకాశం అవుతుంది.

విద్యారంగం

విద్యారంగంలో అభివృద్ధి సాధించటానికి 760.64 లక్షలు కేటాయించారు. ఆంధ్రదేశం విద్యారంగంలో చాలావరకు పురోగమనాన్ని సాధించింది. ఈ నాడు మనకు రెండు విశ్వవిద్యాలయాలు, ఆంధ్ర, పంకజేశ్వర ఉన్నవి. తిరుపతిలో 1954 నెలవైబరు 2 న పంకజేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం నెలకొల్పారు. ఈ రెండూ గాక గుంటూరుకు ప్రత్యేకంగా విశ్వవిద్యాలయం ఒకటి ఏర్పడే అవకాశం ఉన్నది. (ఒక్క గుంటూరు జిల్లాలోనే 14 కళాశాలలు 1146 హైస్కూళ్లు, 2566 ఎలిమెంటరీ పాఠశాలలు, 182 నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యాకేంద్రాలు, 40 వయోజన కేంద్రాలు, 12 క్రైస్టియనింగు స్కూళ్లు ఉన్నవి.

ప్రాథమిక విద్యాలయాల విషయంలో గానీ, వయోజనవిద్యాలయాల విషయంలో గానీ, టేసిక్ విద్యాలయాల విషయంలో గానీ సంస్కృత పాఠశాలల విషయంలో గానీ, ఉన్నతపాఠశాలల విషయంలో గానీ బ్రహ్మాండమైన అభివృద్ధి ఈ ద్వితీయ ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేలోగా రానున్నది. 2000 టేసిక్ విద్యాలయాలు, 20 కొత్త ఉన్నతపాఠశాలలు, 1000 ఏకాపాధ్యాయ పాఠశాలలు నెలకొల్పబడనున్నవి.

1500 పాఠశాలలను ప్రాథమిక పాఠశాలలుగా మారుస్తారు. ఈవిధంగా రాష్ట్రంలో విద్యాభివృద్ధి ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేనాటికి బ్రహ్మాండంగా కనపడుతున్నది.

నీటిసమస్యలు-ప్రాజెక్టులు

ఆహారపంటలుగానీ, వాణిజ్య పంటలుగానీ, నీటివనరుల వ్యాప్తీవలన, ప్రాజెక్టులవలన పెరగటం జరుగుతుంది కనుక, వ్యవసాయాన్ని నమ్ముకొని ఉన్న గ్రామసీమలు నిత్యకల్యాణం పచ్చతోరణం గా విలసిల్లాలన్న నీటివనరులు, ప్రాజెక్టులు అమలుజరుగా లోకముక ప్రథమ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో కృష్ణ, బాళిజి స్కీము. తుంగభద్ర ప్రాజెక్టు, రాశ్మిపాడు ప్రాజెక్టు ఎరువ పెన్నార్ ప్రాజెక్టు, భైరవానితిప్ప ప్రాజెక్టు ఇంకను మరికొన్ని ప్రాజెక్టులు ప్రారంభింపబడినవి. తుంగభద్ర ప్రాజెక్టువలన ఆంధ్ర ప్రాంతంలో కనీసం 50 వేల ఎకరాలయినా సాగులోనికి వస్తుంది.

ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో నాగార్జున సాగర్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం చేర్చబడినది. ఇది ప్రపంచంలోని బ్రహ్మాండమైన ప్రాజెక్టులలో ఒకటి. దీని ఉత్తరపు కొలవఖచ్చురు 2620 లక్షలు, దక్షిణపుస్తపు కొలవఖచ్చురు 6110 లక్షలు. మొదటి కొలవవల మొదటిపంట 1099 వేల ఎకరాలు, రెండవపంట 120 వేల ఎకరాలు సాగుఅవుతవి. ఇక రెండవ కొలవవలన మొదటిపంట 2008 వేల ఎకరాలు, రెండవపంట 175 వేల ఎకరాలు సాగు అవుతవి. మొదటి కొలవపొడవు 140 మైళ్లు. రెండవ కొలవ పొడవు 276 మైళ్లు.

ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం పూర్తి అయ్యేటప్పటికి కనీసం పది సంవత్సరాలు పడుతుంది. దీనివలన సాగు అయ్యే భూములమీద వేయబడే పన్నులవలన దానికి అయ్యే పెట్టుబడిఖచ్చులు రాగలవని అంచనా. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరణతో ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం చక్కగా సాగగలదు. దీనివలన రాష్ట్ర ఆర్థికసంపూర్ణత్వానికి ఎంతో ఆవకాశం లభిస్తుంది.

సహకారం

సహకార పద్ధతులమీద ఫ్యాక్టరీలు (పంచదార, సిమెంటు) నెలకొల్పటానికి, గ్రామీణప్రాంతాలలో ఉత్పత్తి అయిన సరకులను సహకారపద్ధతులపై అమ్మకం చేయించటానికి, ఈ ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఎక్కువ అవకాశం ఇవ్వబడినది.

ఆయా గ్రామాలు వివిధంగా పడగలందులకై సుమారు 500 సహకార సంఘాలు స్థాపించబడుతున్నవి. కాశ్యోతంగా భూమిని బాగుచేసికొనటానికి, నీటి వనరులను బాగుచేసుకొనటానికి ఏటా సహకార బ్యాంకుల ద్వారా 48 లక్షలనుండి 155 లక్షలవరకు అప్పులు ఇవ్వబడుతున్నవి. ఉత్పత్తి ఋణాలు 55-56 లో 176 లక్షలనుండి 60-61 నాటికి 400 లక్షలవరకు పెరగగలవు. ధాన్య సేకరణకు సంబంధించిన ముఖ్యమైన కేంద్రాలలో 15 గిడ్డంగులు, మరుమూల గ్రామాలలో 120 చిన్న గిడ్డంగులు నిర్మిస్తారు. ప్రతిసంవత్సరం సహకార సంఘాల మూలంగా తలలో, వాని నిర్వహణ మార్గాలలో 31, 500 మంది పంచాయితీదార్లకు శిక్షణను ఇస్తారు.

తిరుపతిలోని సహకార ఇన్ స్టిట్యూట్ లో ఏటా 50 మంది చొప్పున, అసంతృప్తం, రాజమండ్రి సగరాలలో కొన్ని వందలమందికి శిక్షణ ఇవ్వబడుతుంది. వ్యవసాయ మార్కెటింగ్ లో 62 మంది సహకార శాఖాధికారులకు, 50 మంది ఆధికార సభ్యులకు శిక్షణ ఇస్తారు.

అటు శిక్షణ ఇవ్వటంతోపాటు, సహకార పథకులపై చిన్న చిన్న పరిశ్రమలూడా నెలకొల్పబడటం జరుగుతున్నది.

చేనేత పరిశ్రమ

రాష్ట్రంలోని కుటింపరిశ్రమ లన్నింటిలో చేనేత పరిశ్రమ ప్రముఖమైనది. రాష్ట్రంలో 21, 90, 000 పై చిల్లర చేనేత మగ్గాలున్నవి. దాని వలన సుమారు 6 లక్షలమంది బ్రతుకుతున్నారు. చేనేత పారిశ్రామికలలో నూటికి 35 మంది సహకార సంఘాలకింద పనిచేస్తున్నారు. మిగిలినవారు మాన్యు ఫీవర్ల క్రింద పనిచేస్తున్నారు. వీరినికూడా సహకార సంఘాలకిందికి తీసికొనిరావటానికి కృషి జరుగుతున్నది. తత్కారణంగా వీరికి సదుపాయాలు అనేకం లభ్యం కాగలవు.

1955-56 సంవత్సరంలో 1, 38, 54, 000 రూపాయలు ఖర్చుకొగల పథకాలను అమలు జరుపటానికి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆభివృద్ధి చేనేత బోర్డు వారికి తత్సంబంధమైన కార్యక్రమాలను పంపిణీ చేసింది. అంతేగాక రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సహకార పథ

కులపై 77 విక్రయశాలలను నెలకొల్పింది. ఈ చేనేత పరిశ్రమ విషయంలో మరమ్మత్తులను ప్రవేశ పెట్టడానికి ప్రభుత్వాలో చర్యలు ఉన్నది కాని ఇవి ఈ పరిశ్రమకు నమ్మకొన్న వారికి ప్రతిబంధకాలని ఆందోళన పాగుతున్నది.

విద్యుచ్ఛక్తి

విద్యుచ్ఛక్తి అనేది కేవలం ఒక సౌకర్యం మాత్రమే కాక, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థను చక్కబెట్టే ఒక మహత్తర సాధనం అనికూడా గమనించాలి. అనేక గ్రామీణ పరిశ్రమలు సులభంగా సాగుటానికి, వ్యవసాయాభివృద్ధి జరగటానికి, విద్యుచ్ఛక్తి అవసరమయిన కారణంగా ప్రథమ పంచవత్త ప్రణాళికలోనే దీని విషయంలో అత్యంత శ్రద్ధ తీసికొనటం జరిగింది. తత్కారణంగా ఆ ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యే నాటికి 4300 వ్యవసాయ కేంద్రాలకు 13800 గ్రామ పరిశ్రమలకు విద్యుచ్ఛక్తి సప్లయ ఏర్పాటుయినది. 681 పట్టణాలకు పల్లెలకు విద్యుద్దీపాల సౌకర్యం ఏర్పడినది ప్రణాళిక ప్రారంభంలో 305 పట్టణాలకు మాత్రమే విద్యుచ్ఛక్తి లభ్యమయినది ప్రణాళిక ప్రారంభం నాటికి 21,000 కిలోవాట్ల విద్యుదుత్పాదన శక్తి ఉంటే ప్రణాళిక అంత్యం నాటికి 62000 కిలోవాట్ల వరకు పెరిగింది. సాలుసరి ఆదాయం ప్రారంభంలో 110 లక్షలయితే అంత్యం నాటికి 168 లక్షలవరకు పెరిగింది.

ఇక ద్వితీయ పంచవత్త ప్రణాళిక విషయం:

విద్యుదుత్పాదన ప్రాజెక్టులకై ఈ ప్రణాళికలో 21 76 కోట్లు కేటాయించారు. ఇది, మొత్తం ప్రణాళిక ఖర్చు అయిన 118 8 కోట్ల రూపాయలలో 18% మాత్రమే.

ఈ ప్రణాళికా కాలంలో అనులు జరుపబడుతున్న విద్యుచ్ఛక్తి పథకాలవలన 1564 పట్టణాలకు గ్రామాలకు విద్యుత్ సౌకర్యం ఏర్పడుతుంది. సగటు తలసరి వినియోగం 20 యూనిట్లకు పెరుగుతుంది. అసలు ఈ విద్యుచ్ఛక్తిని ఎన్నో రెట్లు ఆభివృద్ధి చేయడానికి మార్చుండ్ వద్ద 21,250 కిలోవాట్ల శక్తిగల మిగతా మాడు యంత్రాలను స్థాపించటం, తుంగభద్ర డాం వద్ద 9000 కిలోవాట్ల శక్తిగల నాలుగు యంత్రాలను స్థాపించటం, తుంగభద్ర నుంచి జలవిద్యుచ్ఛక్తిని పెంపొందించి 'గ్రిడ్' సప్లయని పటిష్ఠం చేసేందుకు

ఆంధ్రపురోగమనం: ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక

నెల్లూరుపట్టణం 30 వేల కిలోవాట్ల ధర్మల్ కేంద్రాన్ని ఏర్పాటు చేయటం జరుగుతుంది. ఈ పనులవలన అదనముగా 30,000 కిలోవాట్ల విద్యుదుత్పాదన శక్తి లభించుటయు, సాగునీటి అవయం 147 కోట్లనుండి 315 కోట్ల వరకు పెరగటం సంభవిస్తుంది.

రెండుకోట్ల పైగా జనాభా గలిగిన ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి ప్రస్తుతం మాచ్ ఖండే, తుంగభద్ర జలవిద్యుచ్ఛక్తి పథకాలవలన విద్యుచ్ఛక్తి లభ్యమవుతున్నది. సిలేను, శ్రీశైలము, సింగరెడ్డి, లక్ష్మీరెడ్డి, సిద్ధేశ్వరం పులిచింతల, నాగార్జున సాగర్ మొదలగు జలవిద్యుత్పథకాల వలన ఆంధ్రరాష్ట్రం యొక్క విద్యుచ్ఛక్తి అధికతరంగా ఇనుమడింపగలదు. తత్కారణంగా వ్యావసాయక, పారిశ్రామిక పురోగమనానికి పునాది రాయి వేయబడుతుంది.

అప్పు, కుటీరపరిశ్రమలు

అప్పు, కుటీరపరిశ్రమలవలన నిరుద్యోగ సమస్యను పరిష్కరించటానికి అవకాశం గల్గటమేగాక గ్రామీణజీవితంలో మహత్తరమైన ఆర్థిక చైతన్యాన్ని సాధించటానికి కూడా అవకాశం గల్గుతున్నది. ఇవి ఎక్కువగా కాకినాడ—పెద్దాపురం, కడప—కర్నూలు కమ్యూనిటీ ప్రాజెక్టు కేంద్రాలలో నెలకొల్పబడుతున్నవి. ఈ కేంద్రాలు స్వచ్ఛంద సేవద్వారా ప్రజలను సంఘటితపరచి, వారిచే కొయకడం విలువను, గౌరవాన్ని గుర్తించేయటానికి నెలకొల్పబడినవి. మొదటి కేంద్రంలో తేనెపట్టు పరిశ్రమ, కుట్టుపని, పాదరక్షల పరిశ్రమ, దంపుడుటయ్యం పరిశ్రమలు, రెండవ కేంద్రంలో తాపీపనివారి శిక్షణ, కంబల్ల నేత పరిశ్రమ, నూలువడుపు పరిశ్రమ, తేనెపట్టు పరిశ్రమ, దంపుడుటయ్యం పరిశ్రమ—వీనికి సంబంధించిన పథకాలు అమలులోనున్నవి.

సామర్లకోటను లఘుపరిశ్రమల కేంద్రంగా రూపొందించటానికి 31.5 లక్షల రూపాయలు వ్యయం కాగలవని, అందుకు కేంద్రపరిశ్రమలశాఖ నిర్ణయించింది తెలుస్తున్నది.

ఉన్నికి, ఉన్ని నూలుకు రంగులు వేసే ఫ్యాక్టరీని ఏలూరులో ఏర్పాటుచేయటానికి రాష్ట్రప్రభుత్వం కేంద్రప్రభుత్వానికి ఉన్నిలక్షలు ఖర్చుఅయ్యే ఒక పథకాన్ని పంపింది. తివాచీ పరిశ్రమ పునరుద్ధరణకై

సహకారశాఖవారు సమర్పించిన రూ. 5 లక్షలు విలువగల పథకాన్ని ఆంధ్రప్రభుత్వం పరిశీలిస్తున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణతో, వరంగల్ లోని తివాచీ పరిశ్రమకు కూడా ఈ ఏలూరులోని తివాచీ పరిశ్రమతో కలిపి, ఒకే ఒక పెద్దపథకం క్రింద అభివృద్ధి చేయటానికి అవకాశాలు లభిస్తవి.

ఇక తోళ్ల పరిశ్రమ విషయం. ఆధునిక పద్ధతులలో తోళ్లను పనును చేయటంలోనూ పాదరక్షలు వగైరా చేయటంలోనూ యువకులకు శిక్షణ ఇచ్చే నిమిత్తం ఏలూరులో ఒక కేంద్రం ఏర్పాటుచేయటానికి ఆంధ్రప్రభుత్వం నిశ్చయించినది. అందువలన అనేకమందికి జీవనోపాధి గల్గటమేగాక, నైపుణ్యం కూడా అలవడుచుకోవటానికి అవకాశం లభ్యమవుతుంది. శిక్షణాసంస్థరం వృత్తి ప్రారంభించేందుకు పరికరాలనిమిత్తం, తోళ్లనిమిత్తం, కోరిన మొత్తం అప్పుగాకూడా ఇస్తారు. తోళ్లను పనును చేసే పరిశ్రమవిషయంలో సహకారపద్ధతులపై పారిశ్రామిక ఎన్టీఓ పథకాన్ని వివరాలతో సహా పూర్తిచేసి ఏ పారిశ్రామిక పేతలయినా పంపితే, దాన్ని ప్రభుత్వం సానుభూతితో పరిశీలిస్తుందిని ప్లానింగ్ మంత్రి శ్రీ కళా నంకటాపురం అన్నారు.

అఖిల భారత ఖాదీ సంఘంవారు 1.5 లక్షలు ఖర్చు పెట్టి 38 గ్రామాలలో 6 వేల మంది నూలు బడికే వారికి, 450 మంది నేతపనివారికి పనులు కల్పించారు. కాకినాడ-పెద్దాపురం అభివృద్ధి కేంద్ర ప్రాంతంలో 1956 సంవత్సరం మొదటి మూడు మాసాలలో రూ. 5 లక్షలు విలువ చేసే ఖద్దరు తయారయింది. మూడు 265 వేల రూపాయలు వేతనాల క్రింద చెల్లించారు.

ఇదిగాక గుంటూరులో ఎనామెల్ వస్తువులు తయారుచేసే పరిశ్రమకు సంబంధించిన శిక్షణ కేంద్రం ఒకటి రూ. 80 వేలతో నెలకొల్పబడనున్నది.

గూడూరు, సింహాచలం, పాపానాయుడు పేట గుట్టూరు గ్రామాలలో గాజు పరిశ్రమ ఏర్పడినది. కొన్ని కేంద్రాలలో గాజులేగాక పూసలుకూడా తయారు చేస్తారు. అంతేగాక శిక్షణకూడా ఇవ్వడం జరుగుతున్నది. గూడూరు కేంద్రంలో 15 మంది, సింహాచలంలో 15 మంది, పాపానాయుడు పేటలో 6 గురు ఈ పరిశ్రమలో శిక్షణ పొందుతున్నారు.

మోకులు, త్రాళ్లు చేనశం పరిశ్రమలో, శిక్షణ ఇవ్వటానికి బారువలోనూ, కుంభకారక వృత్తిలో శిక్షణ ఇవ్వటానికి రాజమండ్రిలోనూ శిక్షణాలయాల ఏర్పడినవి.

కొంపలి బొమ్మలు, ఏటికొప్పాక లక్కపిడతలు, తిరుపతి చందనపు బొమ్మలు, మొదలైన కుటిర పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ఎన్నో అవకాశాలను ప్రభుత్వం కల్పిస్తున్నది.

ఇవన్నీ గాక అంబర్ చర్మా కేంద్రాలు అచ్చటచ్చట నెలకొల్పాడు. వీనిలో 1500 మందికి శిక్షణ పొందటానికి అవకాశాలను కల్పించారు.

ఈ విధంగా ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలోను అఘ్ను, కుటిర పరిశ్రమల వ్యాప్తికి ఎంతో దోహదం గలిగినది.

ఇక పెద్దపరిశ్రమల విషయం

గరిబిడిలో ఫెట్రోహంగనీస్ ఫ్యాక్టరీ, త్వరలోనే నెలకొల్పబడగలదు. గూడూరులోని పింగాణీ ఫ్యాక్టరీ, మైకొగనులు, రాజమండ్రిలోని కాగితపు మిల్లు, గుంటూరులోని గోతాలమిల్లు, చల్లపల్లి, కైకలూరు, చుండూరు, చిత్తూరు, పాలకొల్లు, గ్రామాలలో పంచదార ఫ్యాక్టరీలు, తాజేపల్లిలోని సిమెంటు ఫ్యాక్టరీ, ఈ మొదలైనవన్నీ పెద్దపరిశ్రమల అభివృద్ధికి సంబంధించిన అంశాలను తెలియజేస్తున్నవి. ఇవి సహకారపద్ధతులపై నెలకొల్పబడుతున్నవి.

ఒక్క పరిశ్రమలను నెలకొల్పటమేగాక, ఆయా వానిలో శిక్షణను గరపటానికి విద్యాకేంద్రాలు కూడా గలవు. కాకినాడలోని పోలీస్ టెక్నిక్, సిరమిక్ స్కూలు, వుయ్యూరులోని పోలీస్ టెక్నిక్ కళాశాల, చెప్పకోలిగినవి.

వైద్యరంగం

వైద్యం విషయంలో ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో ప్రభుత్వం అత్యంత శ్రద్ధను గనబరుస్తున్నది. విశాఖపట్టణంలో కింగ్ జార్జి హాస్పిటలు, గుంటూరులోని ప్రభుత్వ ఆసుపత్రి బ్రహ్మాండంగా వృద్ధిఅయినవి. మొదటిదానిలో రేడియోగ్రాంలో శిక్షణను కూడా ఇస్తారు. రెండవదానిలో రు. 10 లక్షలు వ్యయంచేసి అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు జరుగుచున్నవి.

కర్నూలులోని ఆసుపత్రిలో మంచాల సంఖ్య 250 కి పెంచటానికి ఏర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. ఒక వందనుండి కాంపౌండర్లు, 300 మంది నర్సులకు శిక్షణ ఇవ్వటానికి అవకాశాలు లభ్యమయ్యింది. ఇవి గాక విశాఖ పట్నం మెడికల్ కాలేజి, గుంటూరు మెడికల్ కాలేజీలు విస్తృతం చేయబడినవి గుంటూరు కాలేజికి అదనంగా బ్రహ్మాండమైన భవనాలు నిర్మింపబడుచున్నవి. వైగా ఈ ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక పూర్తి అయ్యేలోగా రాష్ట్రం మొత్తంమీద ఈ క్రింది వైద్యాలయాలు ఏర్పాటుకానున్నవి.

రెండు కుటుంబ వైద్య కేంద్రాలు, రెండు కుటుంబ విశ్రాంతి కేంద్రాలు, 15 తీయచికిత్సాలయాలు, 6 నేత్ర వైద్యశాలలు, 8 దంత వైద్యాలయాలు, 10 కుటుంబనియంత్రణ కేంద్రాలు, 10 ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రాలు, 1 ద్వితీయ వైద్యకళాశాల 6 సుఖరోగ చికిత్సాలయాలు, ఒక విచ్చాసుపత్రి 1 దంత వైద్యకళాశాల.

ఈవిధంగా వైద్యరంగంలో కూడా చెప్పకోదగిన పురోగమనం కనపడుచున్నది.

ప్రజారోగ్యం

సమాజవికాస కేంద్రాలలోనూ, సమకాలీన ప్రాంతాలలోను ప్రజారోగ్యానికి సంబంధించిన వివిధ సమస్యలు పరిష్కారమవుతున్నవి.

తీయ నివారణకు బి. సి. జి. టెక్నిక్ వేయటం, ఒక మలేరియా లేబొరేటరీ, ఆరోగ్య విద్యాశాఖ, రెండు బాధానివారణదళాలు, 4 మలేరియా మాసక దళాలు, ఒక ఆహార పరిశోధనాదళం—ఇంకను ఇలాంటి దళాలు రాష్ట్రం మొత్తంమీద పనిచేస్తున్నవి. మలేరియా వ్యాధి నిర్మూలన పథకం క్రిందికి—కొన్ని వందల గ్రామాలు తీసికొని రాబడినవి గ్రామ సీమలో నీటిసరఫరా, పారిశుధ్యం—వీనికి సంబంధించిన కార్యక్రమాలు అమలుజరుగుచున్నవి.

అంతేగాక ప్రజారోగ్యసంబంధమైన శిక్షణ ఇవ్వటానికి ప్రత్యేక శ్రద్ధను ప్రభుత్వం కనబరుస్తున్నది. దేశంలోని ప్రజారోగ్య శిక్షణ కేంద్రాలలో 30 మంది మెల్లు ఆఫీసరులు శిక్షణ పొందనున్నారు. తీయ, కుష్టులాంటి ప్రత్యేక శాఖలో 25 మందికి

ఆంధ్రపురోగమనం: ద్వితీయ పంచవర్షప్రణాళిక

శిక్షణ ఇస్తారు. 10 మంది ప్రజారోగ్యశాఖ ఇంజనీర్లకు పట్టణ నీటిసరఫరా, మురుగునీటి పారుదల కార్యక్రమాల్లో శిక్షణ ఇస్తారు. మాలాశివ సంరక్షణ కార్యక్రమాల్లో కుష్టురోగ నివారణలో, తుయ నివారణలో మొత్తం 40 మంది శిక్షణ పొందుతారు. ఈ విధంగా ఇంకను ఆయా చికిత్సలలో అనేకులు శిక్షణ పొందుతారు. విశాఖపట్టణం మెడికల్ కాలేజీలో 500 మందికి, గుంటూరులో 250 మంది కానిటరీ ఇన్స్పెక్టర్లకు శిక్షణ ఇస్తారు.

ఈవిధంగా ఆయా శాఖలలో శిక్షణపొందిన వ్యక్తులను రాష్ట్రంలోని ప్రజల ఆరోగ్యం విషయంలో రక్షణకు అవకాశాలు లభింపనున్నవి.

సంక్షేమ కార్యక్రమాలు

సంక్షేమ కార్యక్రమాలవలన ప్రజానీకంలో అనేక విధాలైన చైతన్యం ఏర్పడటానికి ఆవకాశం గలుగుతున్నది. శివసంక్షేమం, మాలా సంక్షేమం, కార్మిక సంక్షేమం, గిరిజనసంక్షేమం,—ఇలా సంక్షేమానికి సంబంధించిన అనేకరకాల కార్యక్రమాలు అమలుజరుగుతున్నవి. అనాధలైన బిడ్డలను పెంచి పెద్దవారినిగా చేయటం, పతితలైన స్త్రీలను ఉద్ధరించటం కార్మిక శ్రేయస్సుకు సంబంధించిన వేతనాల అభివృద్ధి, ప్రావిడెంటుఫండు మొదలగు సౌకర్యాలను గల్గించటం, గిరిజనుల (షెడ్యూల్డ్ తెగలు) ఆర్థిక, సాంఘిక, విద్యాభ్యున్నతికై దోహదం గల్గించు కార్యక్రమాలు అమలు జరపటం—ఇలాంటి పనులన్నీ సంక్షేమ కార్యక్రమాల పథకం క్రింద అమలు జరుగుతున్నవి. ఇలాంటివి రాష్ట్రం మొత్తంమీద 321 ఉన్నవి.

(పభుత్వం, రాష్ట్రంలో సంక్షేమ కార్యక్రమాలను నిర్వహించే సంస్థలకు ధనసహాయంచేస్తూ ఆవిధంగా కార్యక్రమాలు విస్తృతం చేస్తున్నది. భారత సేవక్ సమాజ్, రెడ్ క్రాస్, రోటరీ, భారత గైడ్స్ అండ్ స్కూల్సు ఇలాంటివన్నీ సంఘ సంక్షేమానికి కృషిచేస్తున్నట్టివే. జాతీయ నైతికంగా తీర్చిదిద్దటానికి, ధర్మాభిరతులనుగా ప్రజలను చేయటానికి, ఈ సంక్షేమ కార్యక్రమాలు తోడ్పడుతున్న కారణంగా, ఏ ఇతర కార్యక్రమాలకు లేని ప్రాధాన్యం వీనికి ఉన్నది. ఈ కార్యక్రమాలలో శిక్షణ కూడా ఇవ్వబడుతున్నది.

అభివృద్ధి కేంద్రాలు

భారతదేశం మొత్తంమీద ఆంధ్రదేశంలో ఉన్నన్ని అభివృద్ధికేంద్రాలు మరి ఏ ఇతరరాష్ట్రంలోనూ లేవు. తత్కారణంగానే ఆంధ్రదేశంలో అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు చాలా ఎక్కువగా జరుగుచున్నవి.

రాష్ట్రాన్ని 303 కేంద్రాలుగా విభజిస్తారు. ఇప్పటికి 79 కేంద్రాలు స్థాపితమయినవి, అగస్టులో 22 కేంద్రాలను నిర్మించారు. తిరిగి నవంబరులో మరికొన్నింటిని నిర్మిస్తున్నారు. కేంద్రప్రభుత్వ సహాయంతో విశాఖజిల్లా ఏజన్సీ ప్రాంతంలో, అరకులోయలో మరికొన్ని ఏర్పాటు కాగలవు.

ఈవిధంగా రాష్ట్రం ఆయా రంగాలలో సముజ్జ్వల పురోగమనాన్ని సాధిస్తున్నది. ప్రభుత్వం చేసే పనులకు ప్రజలు కూడా హృదయపూర్వకంగా సహకరించినాడు, ప్రభుత్వం ప్రజాశ్రేయస్సును అభిలషించి పనిచేసినాడు రాష్ట్రం నిస్సంశయంగా మహోజ్జ్వల భవిష్యత్తును దర్శించగలదు.

కౌత్తగద్ద

చంద్రమౌళి

వహీదాల్ రోడ్డుచివర కనిపించాడు. రెల్లుగడ్డి గుడిసెలముందు అగుగులమీద కూర్చొన్న భర్తలతో సాంసారిక విషయాలు మాట్లాడుతున్న పెంకమ్మలూ, సీతమ్మలూ, లోపలికి వెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళ భర్తలు లేచి క్రిందకు దిగి నిల్చున్నారు. వహీదాల్ ఒక్కొక్క యిల్లా దాటుతున్నపుడు యింటి యజమానులు 'సలామా లేఖుం'లు కొడుతున్నారు. వహీదాల్—కాదు, జనాబ్ వహీదాల్ మింటివంకకు చూస్తూ ఉదయ భాస్కరుకన్న మిడిసిపడుతున్నాడు. ఐతే తన నెత్తిమీది తురకటోపీ లేకపోతే—ఆ ఉదయభానుని తీళ్లు వీక్షణకు దిడిసి పారిపోవలసి వచ్చేదన్న సంగతి మరిచిపోయాడు. ఆ ఊరికే మకుటం లేని మహారాజాయె మరి.

* * *

హైదరాబాదులో పోలీస్ యాక్షన్ జరగక మునుపు రోజులవి. అది నిజామాబాదుజిల్లాలో ఓ కుగ్రామం. అంతా కలిసినా వందకొంపలుండవ్. ఇళ్ళన్నీ గాలిచీరకుండా, వెలుతురు ప్రాంగణంలో అడుగు పెట్టడానికి వీలులేకుండా నిర్మించబడినవి. కప్పుకు నీమెంటు శ్లాబులో పెంకులో ఉపయోగించబడినై. ఆ ఊరిలోకల్లా జనాబ్ వహీదాల్ గారిదీ, పటేల్ జనార్దనరెడ్డిగారివీ చిన్న డాబాలు. వాటి చుట్టూ పట్నంలో (హైదరాబాదులో) మాడరిగా చిన్న చిన్న బగీచాలున్నై. అంతకుమించి వేరే వాటిని యిళ్ళవటం యేమంతి సబబుగాదు. కొతులు కొల్లలు గావటాన యింటి కప్పుమీద ముళ్ళకంచలంచబడినై. గట్టిగా గాలివాన కురిస్తే పడిపోయేలాంటివి. ఏపని జరిగినా జనార్దనరెడ్డి వహీదాల్ గార్ల ఆమోదముద్రపడనిది జరిగేదిలేదు. వారిద్దరూ బజారున నడుస్తుంటే అంతా లేచి నిల్చోవాలి. సలాములు కొట్టాలి అది తరతరాలావస్తున్న ఆచారం. అది జరగని నాడు—దాన్ని ఎవరైనా ఉల్లంఘించినాడు—

వాడు చండనాద్లుకు "చౌరా నేను నీబానిసోన్నా" లాభంలేదు జాల్మానా చెల్లించక తప్పదు కూడాను.

వహీదాల్ వెళ్ళిన తరువాతి లేచిన వాళ్ళంతా కూర్చోనారంభించారు తలుపుచాటునుంచి బయటకు వచ్చిన భార్యల మాపులు 'నిమిలేబానిసత్వం' అంటున్నట్లున్నై. భద్రయ్య క్రక్కంటిశోభనాద్రిని దగ్గరకు పిలిచాడు. ఊగుబయట అసలు ఊగునానుకొని వేసుకొన్న పదియిల్లా యాబజాగు. అసలు ఊరికి యీ పదళ్ళకు యెంతోలేడా కనిపిస్తుంది. ఇళ్ళముంగు పుభంగా అలికి ముగులు పెట్టున్నై. నిమిలేబాబాయ్ అంటూ దగ్గరకొచ్చాడు శోభనాద్రి. శోభనాద్రిదీ భద్రయ్యదీ కృష్ణా జిల్లాలో చిన్న పల్లెటూగు. నిజాం రాజ్యంలో భూములు పాక. ఇద్దరివంశం పూర్వం బాగా కలిగిసవాళ్ళదీ. తాతలనాటినుంచీ కొంచెం ఆర్థికంగా పలుచబడినై కుటుంబాలు. శోభనాద్రి వాళ్ళన్నలూ పంచుకొనేటప్పటికి అతనికి మిగిలినెల్లా ఓకుంట. రెక్కలాడితేగాని దొక్కలాడని సంసారం. భార్య కొపురానికి వచ్చిన రెండు సంవత్సరాలకే యిద్దరు కూతుళ్ళు కలిగారు. సంసారం గడవటం కష్టమనిపించింది.

కూలిదొరకటం అనూహ్యం. అలాంటిశోభనాద్రికి బెజవాడ వెళ్ళివచ్చిన భద్రయ్య ఉన్నట్టుగారమ్మని కబురంపాడు. "శోభనాద్రి! నువ్వు పిల్లలుగలవాడివి. బాధ పడుతున్నావ్. చూడవోతే నాకూ అంతఆస్తిలేదు. ఐన బంధువులలో తల్లెత్తుకు తిరిగేట్టులేదు. ఎంతకష్టపడ్డా సంవత్సరానికి వందరూపాయలు మిగిలేటప్పటికీ పెట పెటలాడుతుంది. నీదీ పిల్లలుగల సంసారమేగా? నిజామాబాదుజిల్లాలో భూములుచాకట. గుంటూరు జిల్లావాళ్ళు చాలామంది అక్కడకు వలస వెళ్తున్నారు. ఎకరం రెండొందలు. నీకుంట అమ్ముకోన్నావంటే కనీసం పదికరాలు కొనుక్కోవచ్చు. బాగా ఆలోచించుకో—తరువాత మృగనపడి లాభంలేదు. చెరుకుబాగా

అవుతుందంటున్నారు. కేనొక్కడినే పెళ్ళిపోదామంటే మనసవసలేదు. చిన్నప్పటినుంచీ నీవంటే నాకభిమానం” అన్నాడు భద్రయ్య.

శోభనాద్రి కళ్ళు మిలమిలలాడినై. తను పదేకరాల ఆసామీ కాబోతున్నాడు. తను కలహాకూడా తలచి విషయం. అలాంటిది. అతిని ముఖం చేటంతైంది. సిరిరా మోకాల్లాడేవాడుంటాడా? “అలాగే బాబాయ్! నువ్వుండగా నైజామేమిటి నడిసముద్రంలో దూకమంటే దూకుతా” అన్నాడు. “బాగా ఆలోచించుకొని సాయంత్రం కనబడు. తరువా తేమనుకొనీ లాభంలేదు. ఎంత చెడ్డా ఉన్నాడోయా-పుట్టి పెరిగిన ఊరూ వదిలి క్రొత్తగడ్డ ప్రొక్కడం సాహసంతో కూడుకొన్న పని” అన్నాడు భద్రయ్య. శోభనాద్రికి పగల్గూ పని తేయలేదు. పొలంకట్టు విరిపించాల్సిన పనున్నది. మినుములు కొట్టించగా రెండు బస్తాలు అమ్మకానికి సిద్ధంగా ఉన్నై. చేరం యివాల్చి, ప్రక్క ఊళ్ళో పెద్దకూతురికి సంబంధం చూద్దామనుకొన్నాడు. చెయ్యడలేదు అటూ-ఇటూ ఊరికే తిరిగాడు. తన పెద్దన్న చిన్నన్నలతో సంబంధ బాంధవ్యా లేనాడో తెగిపోయినై. మూడోవాడు గుంటూరు జిల్లాలో అత్తగారి ఊళ్ళోనే నిరపడిపోయాడు. పెళ్లాంతో మాత్రం తను చెయబోతున్న సాహసకార్యాన్ని గురించి ముచ్చటించాడు. సీతమ్మ ప్రోత్సహకారంగా మాట్లాడలేదు. ఈ అవసర్యంతో పిరికిపందలు, సనాతినులు, పురోగమించటం నేర్వని పరమ ఛాందసు లనుకున్నాడు. ప్రాద్దు పడమటికి తిరగంగానే పొలంపైపుకు పళ్ళి వచ్చాడు. ఊళ్లో అడుగు పెట్టేటప్పటి కింకా చీకటి పడలేదు. అనుకున్నాడు మనసబు మల్లయ్య, “ఏరోయ్ శోభనాద్రి యిలా రా” అన్నాడు. ఆయన ప్రక్కన కరణంగాడు కూడా కూర్చొనున్నారు యెట్టివాడు రోడ్డుమీద చతికిల బడున్నాడు. మనసబు గారు వయసులో పెద్దవాడు. ఆయనమీద ఊళ్ళో అందరికీ అపరిమితమైన గౌరవం-ఆదిరాభిమానాలు. “ఏరా శోభనాద్రి! పొలం చేరం పెట్టావుటగా” అన్నాడాయన, శోభనాద్రిని దగ్గరకు రానిచ్చి.

శోభనాద్రికి యేం సమాధానం చెప్పటానికి తోచలేదు. ఈ విషయం విను గంటల క్రితమే తాననుకున్నది. అప్పుడే ఆయన కలా తెల్సిందో-దగ్గటానికి

ప్రయత్నించి ఆపేశాడు శోభనాద్రి. “ఏం చేసుమామా. నైజాంలో పొలం తక్కువ భూమి గిట్టుబాటాతుందంటే పోనీ”. “పోరా ఏచ్చినన్నా నీ మామగారి ఉన్నంతరంజు—నేతల్లో ఉండటా. కొత్తగా. తొక్కామంటే చెత్తగడ్డి తినాల్సిందే. వివా యికన్నై యెందుకుగా—నైజాంధూమి మనమిగుండటా. వట్టి సన్నాసిల్లే నేను. దారివిపోయి బెదిలి యింట్లో తెచ్చుకోవటంగాక” అన్నాడు మునముగారు. “భద్రయ్య ప్రయోజకత్వం ఎవరికి తెలియరా? అయిల్చి పోయిన పడకంటా—వినుకు తెచ్చాడు వల్లనామనంటే—నాటకాలాడటం—భోగనాశ్చిహితం—సంబంధం—భద్రయ్యమీద భరోసా వేయరాని? నాడే మన్నా బెత్తెడు నేల దున్నెగురునా. ఏమన్నా వాడో” వివా నీయపం మునముగారిదాకొడుకుని—నోరూగా కోక యీవో—” సంగం అడవిరామన. శోభనాద్రి పళ్ళెంస్తానని బయలుదేరాడు. మామగారి కర్మయ్యం తెయలంటేను. ఏదొక్కడు ముగ్ధుని. భద్రయ్య చెప్పినదాంట్లోని లాభ మనంకంటూగాయిలా తనవి అన్నై మున్నది. మల్లయ్య చెప్పినది బాధగా తోట్టే నీకు తగ్గిలుగాలేదు. ఊరోబల్లా అడవి చిరునామం ఉన్నాడు. తెల్ల వారకట్లకొంకల నునుపిపట్టెంకి గొగానామం. తేస్తూ—యేమన్నాగాని భద్రయ్యనాడే నీ కోపానుకొన్నాడు. పొయల ప్రాంతాల్లోనుండా—నెరేజక అమ్మేశాడు. మల్లయ్య కొన్నాడు. మూనాడే గొన్నాడున బరిగించి. ఏమిటిక్క పెట్టెయ్యి వాడుని పట్టేశావు. పోనీ రెండున్నాడున్నా బావపిల్లే నీమామం పేస్తూ” అన్నాడు మునము.

* * *

రెండునెలల తర్వాత యీ ముగ్ధామంలో భద్రయ్య పడకరాలఖండాలు విగుణండాలు కొన్నాడు. శోభనాద్రి పడకరాలఖండం కొన్నాడు. ఎవరం రెండొందలకొడికి సొసలుచేసుకొన్నాడు. వీళ్ళ కన్నముందుగానే గుంటూరుజిల్లానుంచి బెరటి గంటుకుటుంబా లొచ్చున్నై. దురీటముటంతో సలంకొనుకొని యిటుకలతో గోడలులేటి—రెండునెల్లాళ్ళ పాకలుచేసుకొన్నాడు. సంసారాలతోవచ్చి స్త్రీవడి పోయేటప్పటికి రెండునెలలు పట్టింది. పోల్చోవాళ్ళు వీళ్ళకు తెలిసినవ్యవసాయపుపద్ధతులేటి తెలిశావు. బహుశ రెడ్డి, జనాబ్ వీళ్ళాదారీ దగ్గరనుంచి పామాన్యవిధిమామల్పాటలా యాతికల్లు సేపించాల్సిందే. ఆ మల్ల

ప్రక్కలక్కడా తాడిచెట్లులేవు. కొన్ని మైశ్వరకూ దాదాపు నలభైమైశ్వరకూ లేవు. ఎప్పుడో భీముడికి — ఘటోత్కజుడికి జరిగిన యుద్ధంలో తాటిచెట్లు పీకి యుద్ధంచేశారనీ — అందుకనే తాటివోదె కనబడదనీ ప్రతీతి. ఒకటిరెండు చెట్లున్నా తాటికలెవరూ ముట్టుకోరు. అది పాపంట, ఊరుబయట వళ్ళు తెలియకుండా త్రాగి యెరుగుతారు. కొందరుమాత్రం యిళ్ళలోనే త్రాగుతారు. త్రాగుతుకు ఆడా మొగా విచక్షణలేదు. బాలింతలు నొప్పులు మరిచిపోవటంకోసం కల్లు త్రాగిస్తారు. చెరువుకింద పంట. నాడునాటడం గానీ పల్లగా ఎరువులు చల్లటం గానీ వాళ్ళనుకొత్త. చిన్న చిన్న మళ్ళుచేసి గింజలు చల్లేస్తారు. అవేమొలుపై, పెద్ద వాతై, ఎరువు కుప్పలు కుప్పలుగా పోస్తారు. నాగరిక తెంత అభ్యాసంగా ఉంటే యెద్దుగానీ — గున్నగానీ లేని చిన్న చిన్న రైతులు. పెళ్ళాలచేతే యేతొములు లాగిస్తారు బియ్యంమటుకు పసందు గా రుచిగా ఉంటై.

ఇలాంటి వాతావరణంలో భూములకొని లక్ష్మిని కట్టివేద్దామని ముందు వచ్చిన నాలుగు కుటుంబాలకూ, ఆరునెలలు దాటేటప్పటి కింకొక ఆగుకుటుంబం లాచ్చి చేరినై. భద్రయ్యకు వ్యవసాయపు సుళువు మెలికలు తెలియవు. అతను చిన్నతనంనుంచీ నాటకాలనీ, బూటకాలనీ తిరిగి చుట్టుభిక్షుచెయ్యటం తప్ప, కానీ సంపాదించినరగడు. అందుకనే శోభనాద్రిని గూడా వెంబడి పెట్టుకొచ్చాడు. శోభనాద్రికి వ్యవసాయం కొట్టినపిండ్లి. పదిళ్ళూలేచినై. వాటికదురుగా పొండికగా రోడ్డు వేసుకొన్నాడు. రోడ్డు కిరుప్రక్కలా చెట్లు నాటారు. వ్యవసాయం సాగించారు. వేసవిలో చెరువులో నీళ్లు తగ్గిపోతై. రెండోపంట యెక్కువగాకాదు. జొన్న వేసినా యేపు గారాడు. ఊళ్ళో నలుగురూ యీ పదిళ్ళంటే ఒకవిధంకా చూసేవాళ్ళు. ఊళ్ళో నూక్కులులేదు. ఆసుపత్రిలేదు. పదిమైళ్ళు పోతేగాని యేమీ దొరకవు. 'కాయగూరలూ, పాలుపెరుగు అతిచౌక. కలలో కూడా తలదరానంతచౌక. కొస్తా జిల్లాలనుంచి వచ్చిన పదిళ్ళతాలూకు ప్రజలూ — దొడ్లొ వంకాయలూ, పొల్లకాయలూ పెట్టారు. విరపలు పొలాల్లో వేరారు. తలా ఒకగేదను జతయెడ్డనూ కొనుక్కొచ్చారు. శోభనాద్రి సుళ్ళూ, వళ్ళూ చూచి

మంచివాటిని యేరి తీసుకొచ్చాడు. భద్రయ్య పొలంపనిలో చెయ్యి చేసుకోవటం మొదలు పెట్టాడు. మొదటిసంవత్సరం పంట బాగానే పండి. ధర నిలబడింది. రెండోసంవత్సరం సాంతం నష్టమే వచ్చింది. భద్రయ్య కేతిగో కొంత వైకం నిలవుండటాన శోభనాద్రి భద్రయ్యని నిలవనొక్కకొన్నాడు. మిగతా సంసాగలు పాతికకంమో, ఆరయెకకంమో, అమ్ముకొంటేగాని సంవత్సరం గడవలేదు. నైజాం సుబ్బతని పంటవేళినివాళ్ళకు నష్టమేం రాలేదు. కూలిభిక్షులకుబాను, కొద్దో గొప్పో యింటికి తోలుకొద్దుకొన్నాడుగూడాను. ఊళ్ళో చాలామంది కొస్తాజిల్లావాళ్ళ వ్యవసాయాన్నిగురించి ఎగతాళిచేయ నారంభించాడు.

శోభనాద్రి అంత పెంపెట్టుకోనూ తన పెద్ద కూతురిని కృష్ణాజిల్లాలోనే యిచ్చాడు. ఆ సంవత్సరం అంత పంట పంపకపోయినా — యింకో పది కుటుంబాలు ఆ ఊరొచ్చి వలస యేర్పగుచుకొన్నై. ఊరుబయట కింకొక ఊరు తయారౌతున్నది. వళ్ళని చూచి ఊళ్ళోవాళ్ళు ఎవ్వనారంభించారు. "యూనియన్ వాళ్ళు తెలివిగలవాళ్ళంటూ రి — యింకొం తెలివి యెవవనాడువాళ్ళు. కొంప నేలకునూడా యెకరం రెండొంపలు మూడొంపలకు కొంటున్నాగు — మట్టి బొక్కు తాగుతై." అనుకొన్నాడు. పావుకొడు రామలింగయ్య ఊళ్ళోవాళ్ళ కొక ధనకూ ఊరిబయటివాళ్ళ కొక ధనకూ సరుకు లివ్వసాగాడు. ఊళ్ళో ఒక్క మంచినీటిభావీ లేదు. చెరువునీగు త్రాగటానికి బాపంపట్, ఊరిబయట — వాదాపు ఘులుమారం పోతేగాని మంచినీళ్ళు దొంకవ్. అక్కడ చిన్న వాగొకటుంది. అవే గ్రామానికింతకూ మంచినీళ్ళుకీ చిన్న చిన్న బళ్ళంసరికి ఉన్నై. వాటిమీద పీసాలు వేసుకొనిపోయి రెండురోజులకు సరిపోయేటట్లు తెచ్చుకొంటారు. ఊరిబయటవాళ్ళకి వేం సరిపడలేదు. రోజులో సగభాగం మంచినీళ్ళు తెచ్చుకొనటానికి సరిపోతే..... 'ఇగజైయి'ళ్ళవాళ్ళం కలిసి భావి త్రివిధమకొందాం అన్నాడు. శోభనాద్రి. భద్రయ్య తలూపాడు, గుంటూరుజిల్లానుంచి వచ్చిన వంకటేశ్వర్లుమాత్రం — "మనం త్రివేళభావిలోమాత్రం మంచి నీళ్ళు పడతైయని నమ్మక మేమిటన్నాడు. మంచి నీళ్ళు పడకపోతే యింట్లోకి, చెట్లకూ, పొదులకు

క్రొత్త గడ్డ

నీళ్లు తోడుకోవచ్చున్నారంతా. ఆరోజు నే వెంకటేశ్వర్లను సింహాద్రివాడు పంపించటానికి నిశ్చయమైంది.

భావితవ్యటం పూర్తైంది నీళ్లు బాగాఊరినై. శోభనాద్రి మొదటి బొక్కనడు నీళ్ళు బయటకులాగి ఓ గుక్కడు నోట్లో పోసుకొన్నాడు. అందరూ అతని ముఖంపై చూస్తున్నారు. ఎవరి గంజీసి 'పంచదారలాగునై బాబాయ్' అన్నాడు అందరి ముఖాలలోనూ ఆనందం తాండవమాడింది. ఈ వార్త ఊరందరికీ త్వణంతో తెలిసిపోయింది. సంవత్సరం గిడుక్కున తిరిగింది. నిజంసాగు ప్రాజెక్టు ప్రాంతంలో చెరు కెక్కున కొనాగింది. బోన్స్ ఫ్యాక్టరీకి ససై ఎక్కువగా కొవలసివచ్చింది. చెరువులకింద చెరుకు వేతాను ఊరిబయట వాళ్లు. తాముంటున్న ప్రాంతానికి 'క్రొత్త పేట' అని పేరు పెట్టుకొన్నాడు. దొడ్లో చెబుసాగుల్లోనే గాక జరిపాలంలో చెరుకు తోటల్లో లక్షీ వాట్యుకూడింది. చౌదరాబాదునించి ట్యూబును మావ్వకు పిలిపించి పిల్లలకు తెలుగు చెప్పించనారంభించారు అతను వివిధాకాచనువు కొన్నవాడు. అనినొచ్చిన తర్వాత యింకా ఒకరిద్దరిని రప్పించి చిన్న స్కూలు మొదలుపెట్టాడు. ఆ స్కూలుకు పాక వేశారు. పాద్యాష్ట్రం పేరు రామారావు. రామారావును హోమోపతి వైద్యం కొద్దిగా తెలుసు. 'డిన్స్ మెడికల్ చెస్' - హోమోపతి మందుల పెట్టాకటి తెచ్చాడు. స్కూలుకు ఊళ్లో పిల్లలు కూడా రాసాగారు. రోజూ ఓ విభేమంది పోరగాళ్లు (కుర్రాళ్లు) వచ్చేవాళ్లు. వాళ్ళకు తెలుగు, హిందీ, ఉరుదూ చెబుతుంటేవాళ్లు. ఉదయంపూట రామారావు చిన్న చిన్న రోగాలకు మంగులిస్తుంటే వాడు. అతని సంసారభారం అతని దొక్కడిది గాక - 'క్రొత్త పేట' మొత్తానిదైంది.

చెరుకు ధర బాగా పెరిగిపోయింది. శోభనాద్రి భద్రద్రయ్య చెరోక పడెకరాలూ కొన్నాడు. వీళ్ళ విశ్వరథం చూసి జనార్దనరెడ్డికి, వహీదాల్కి కళ్లు కుట్టినై. స్కూలు పాక వేసిన స్థలం గ్రామానిదనీ, దాంట్లో పాక వేయటం నైజాం సవాబుగారి అధికారాన్నే ధిక్కరించటమనీ కుడిమంచి ఎడమకు (ఉద్దూ) దోఖాస్తు పెట్టాడు. తహశీల్దారుగాగు వచ్చి భద్రద్రయ్యకు కబురంపాడు. వెనుకటూ భద్రద్రయ్య పోయి దర్శనం చేసుకొన్నాడు. భద్రద్రయ్యను తహశీల్దారుగాగు పిలిపించారని తెలిసి రామారావు పరుగెత్తుకొంటూ వెళ్లాడు. అతను ఉర్దూలో గూడా భారాళంగా మాట్లాడుతాడు. అభియోగమంతా విని ఏమీ చెప్పటానికి తోచక రామారావువంక చూశాడు

భద్రద్రయ్య రామారావు ఉన్న విషయమంతా విన్న విందుకొని "పీకి పారెయ్యమంటే రేపాదునకు పీకి యిసాను కాని పిల్లలదనువు పాడైపోతుంది" అన్నాడు. తహశీల్దారుగాగు తల పంకించి మెదలకుండా చక్కో పోయారు. అటు జననార్దనరెడ్డి - యిటు భద్రద్రయ్య, ఆయనీ చేస్తాడోనని తహశీల్దారు - భయంతో కూసుకొన్న భాధ ననుభవించారు.

రోజులు గడిచిపోయాయి.

*

*

*

ఒకరోజు తెల్లవారింది. క్రొత్త పేటలో అందరూ బద్ధకంగా నిద్రలేచారు. స్త్రీలు గొడ్ల కొట్టాలలోనుంచి పేదతెచ్చి కళ్లపి చల్లుతున్నారు. పిల్లలు రక రకాలైన పుల్లలు నోట్లో పెట్టుకొని పండ్లు తోముతున్నారు. భద్రద్రయ్య లేచి ఊరి బయటకు వెళ్ళాడు. శోభనాద్రి అగుగుమీద కూర్చొని ముఖం కడుగుతున్నాడు. వహీదాల్ పాలంనైపును వెళ్ళిపోయాడు. అతను వెళ్ళిపోయిన తర్వాత తిరిగి వస్తున్న భద్రద్రయ్యకు దూరాన నుదుగులు కట్టుకొంటూ వస్తున్న రామారావు కనిపించాడు. స్వేద బింగువు లతని ముఖానికొక క్రొత్తకళ నిస్తున్నై. దగ్గరకొచ్చి నిల్చున్నా అతని నోట మాటరా లేదు. ఆరోజు రాత్రి రజాకార్ల దుండ గాలారంభమైనై నిజామాబాదు జిల్లాలో కూడా అలజడి చెలరేగింది. ఓక్కుగ్రామంలో ఓ రెడ్డిని చిత్రవధ చేశారు. నేకో ముఖ్ లలో అలజడి బయలుదేరింది. రెళ్లు పీచుగు పెంటలైనై ప్రాణమానాలకు కొప్పుల లేదు ఆ వార్త తీసుకొచ్చాడు రామారావు.

ఆ రాత్రి జనార్దనరెడ్డి ఊరువిడిచి పారి పోయాడు. మళ్ళీ తెల్లవారింది. మామూలుగా వహీదాల్ ఊరి చివర కనిపించాడు. అంతా లేచి నిల్చున్నారు. ఈనాడు వహీదాల్ ముఖంలో క్రౌర్యం ఉట్టి పడుతున్నది. దూరంనుంచే వెగటుగా అందరి వంకా చూడ నారంభించాడు. గడ్డం సవరించుకొన్నాడు. భద్రద్రయ్య ఇంటివద్దకుచ్చి ఒక్కతడం ఆగిపోయాడు. "భద్రద్రయ్య బాగా ఉన్నావా?" అంటూ అసహ్యంగా నవ్వాడు. భద్రద్రయ్య తలవంచి తల ఊపాడు. మధ్యాహ్నానికి వింత వింత వార్తలాచ్చి చేరపాగినై. నిజామాబాదులో స్త్రీలు చెరచబడ్డారని..... ఈ ఊళ్ళో ఒక్కతడం ఉండటం మంచిది కాదన్నాడు రామారావు. "మా ఊరిదేగా?" అన్నాడు శోభనాద్రి. ఎన్నో తిర్క్కు విత్తొక్కలు జరిగినై చివరకు భద్రద్రయ్య, రామారావు, పిల్లా జిల్లా అంతా వెజవాడ వెళ్ళిపోవాలని నిర్ణయించుకుంది. వెంకటేశ్వర్లు శోభనాద్రి ఉండిపోయాడు - పాలం పనులకోసం. ఆరగంటలో క్రొత్త పేట ఖాళీ ఐపోయింది.

విజయవాడవెళ్ళే ప్యాసింజరులో జనం క్రిక్కిరిసి పోయారు. రైలు పెట్టెలమీదా, ఫుట్ బోర్డుల మీదా ఖాళీ లేకుండా కూర్చోన్నారు. ప్రపంచంలోని జనమంతా యీ రైలులోనే ప్రయాణం చేస్తున్నట్లున్నది. ఎటు చూసినా భయం లేదా. శిశువుల గాబరా, కాళ్ళూ చేతులూ నీర సించిపోతున్నై ఏడుకొన ఏ నరగూపరాక్షసుడు మీదపడి—ఏంచేస్తాడోన్న పిరికినం నరనరాల ఆ మానవసంహంహంలో కనిపిస్తున్నది. శరీరమంతా ముచ్చెరుటలు పోసిన్నై. ఒకరిద్దరు 'రజాకార్' అన్న మాట గొణుగుకొన్నారు కూడా. రైలుగూడా బెరుకు బెరుకుగా బయలుదేరింది. ఆ బెరుకుతనంతో గంట నేపు ప్రయాణం చేసింది.

అంటే జనగామ దాదాపుకు రాకమునుపే రైలాగిపోయింది. పెట్టెలపైకెక్కినవాళ్ళు ఒక్కసారి క్రిందకుదూకారు. మొలలోఉన్న బాకులు బయటకు తీశారు. అందులో ఒకతనిదగ్గర రివాల్వరుకూడా ఉంది. చెట్లచాటులనుంచి మరికొందరు రజాకార్లు వచ్చారు. అంతా ఇంద్రజాలంలా జరిగిపోతున్నది. ఎదురొచ్చిన మగవాడల్లా యమసవనానికి తరలి పోతున్నారు. ఎటుచూచినా ఆర్తనాదాలు హాహా కారాలే. కలియుగాంతపు విలయం లాగుంది; కొద్ది క్షణాలు గడిచిపోయినై. భద్రయ్యావాళ్ళూ ఉన్న పెట్టెలోకి రజాకార్లు, రాడీలు, గుండలు ప్రవేశించారు. పసిపిల్లలూ తిల్లలూ బిగ్గరగా యేడ్చువారం భించారు. పదినిముషాలు, పదేనిముషాలు చేతులు విరిచికట్టబడ్డ భర్తలకెదురుగా అందరి భార్యల మానవారణము జరిగిపోయింది. తరువాత కనిదీర భర్తల వ్యాధియాల్లోకి కత్తులపొడిచారు. అడవాళ్ళు శవాల్లా శలెమీద పడిపోయారు. ఆ రాక్షసులవాంఛ లంత తీతో తీరలేను. శవాల్లాంటి ఆ శరీరాలమీదపడి దొర్లారు. బుగ్గలు కొరికారు. కొన్నిగంటలు నరకం భూలోకంలోకి తరలివచ్చింది. మళ్ళీ తరలిపోయింది. తుపానువచ్చి తగ్గిపోయినప్పటి వాతావరణం చల్లగా ఉంటుంది. ఈ వాతావరణం కలకత్తాకాళి నృత్యం చేసిన వాతావరణం. ఇక్కడ అనహాయంగా అమానుషంగా చంపబడిన భర్తల శవాలు— అనే శత్రువానికి.

* * *
పోలీసు యాక్టజరిగింది. హైదరాబాదు యూనియన్ లో కలిసింది. రజాకార్ల గుండెల కెందరి బలైపోయారు. కోస్తాజిల్లాలలో తలలు దాచు కోసటానికి వెళ్ళిన ప్రహసీకం మళ్ళీ స్వగ్రామాలు చేరుకొంటున్నవి. ఎక్కడ అలజడి అక్కడ అణిగి పోయింది. కొని భద్రయ్య జాషకానీ తతిమ్మావాళ్ళ

జాడకానీ యిటు శోభనాద్రిక్—ఆటు బంధువులకూ తెలియలేను.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నం శోభనాద్రి సొలంసుంచి యింటికివచ్చాడు. తక్కినపొలాలన్నీ నీళ్ళుపడినై. శోభనాద్రి ఒక శ్రేష్ఠ్యుగా చేసిన ఇరవై ఎకరాలు బాగా పండినై. రజాకార్లు ఎప్పుడొచ్చిపడతారో! వాళ్ళేడున్నారో ఎవరికీ తెలియదామో అసలు యిరవై ప్రపంచ మెలావున్నదో తెలిను. ముందు గుండెదిబవు చేసుకున్నాడుగానీ—శోభనాద్రి హృదయం కూడా కొన్నిగోణులు జరగానే పీలలువారసాగింది. పిల్లా జెల్లాకులాసాగా చేరాలో లేవోనన్నబాధ కలన సాగింది. ఊళ్ళోకూడా ఒకటిరెండు గురకలిళ్ళు గోల చేశినై. ఏవో హడావుడి కంఠానికురిపడ్డప్పటి వాతావరణం గొంతుమీదిక త్రిలాంటి భావాలు బోలెడనయి. పంట యింటికివచ్చింది. అది దిక్కుకుండా లేవో జనార్దనరెడ్డి కుటుంబం విపులంపడినై. వసూనాల్ శోరమీసాలు మెలి వేస్తూ నవ్వుకుంటేవాడు.

శోభనాద్రి నాలుగుమెగుసులు తిని సుందంవాల్చి కూర్చుని వెంకటేశ్వర్లుకోసం ఎదుగుమాస్తున్నాడు. అతనింతినేసటికి రాలేను. ఓంసేపుగడిచిపోయింది. అతనింక ఓచ్చుకోలేకపోయాడు. నిలుపు తాళంపెచ్చి పొలంపై పురు నడక సాగించాడు. ఇంటివిగ్గర పంటే మాతుండానని గుండెల్లో భయం గా వేపుంది. చేతుకు ఏపుగా నేబింది. మాల్లెవొంకల్ల కోయింపటానికి పీలు పడలేను. పదిజాల మెరకలో చిన్న గుడిసె వేసున్నది. దాన్ని దూరాన్నుంచేమాకాడు శోభనాద్రి మనుష్య సంఘర మేమీ కనిపించటంలేను. బాగా దగ్గరగా వచ్చేవాడు. గట్టుక్రింద వెంకటేశ్వర్లు స్వప్నహృతిప్పి పడిపోయాన్నాడు తలరక్తం గూ ఓలలాడుకున్నది. భోవతినిండా రక్తం మరకల్లేనై. రెండోపంట వరికి వేసి మడికచాపనా మనుష్యులు త్రొక్కినట్లయింది చెరుకుతోటలో కొన్నిగడలు అనగాబాదగా కోసుకు పోయినచాయలు కనుపించినై శోభనాద్రి కేమీ అర్థం కాలేను. జరిగిన సమిటో ఊహించుకోలేకపోయాడు వైపంచతీసి వెంకటేశ్వర్లు తలకుకట్టాడు. అతను బాధగామూల్లి కళ్ళు మూసుకున్నాడు. బలమైన తన హస్తాలతో పసిపిల్లాడినెతుకున్నట్టు వెంకటేశ్వర్లును వీపున వేసుకొని గట్టునపడి యింటికి తీసుకొచ్చాడు శోభనాద్రి.

గుంటూరుజిల్లానుంచి వచ్చి కొత్తపేటలో నివాస మేర్పరచుకున్న పుల్లయ్య తిరిగివచ్చి అయినూద కూర్చోసున్నాడు. నిర్భీకంగాఉన్న కొత్తపేట అతని కాహ్వసమిచ్చింది. ఊళ్ళోనూ యిప్పుడెప్పుడో జనం

వచ్చి చేరుతున్నట్లున్నది. పుల్లయ్య బాగా చిక్కిపోయాడు. అతనిలో మునుపటి ఉత్సాహం కనిపించటంలేదు. శోభనాద్రినీ అతని భుజంమీదున్న వెంకటేశ్వరును చూచి అతను బావురుచున్నాడు. వెంకటేశ్వరును మంచం మీద పడుకోబెట్టి 'పుల్లయ్య సంగతు లేమిటి' అన్నాడు శోభనాద్రి. పుల్లయ్య గొంతు పూడుకుపోయింది. శ్రావణమేమూలు అతని ముఖంలో నాట్యమాడినై. బొంగురుపోయిన గొంతుతో జరిగినకథ చెప్పాడు. క్రొత్తపేట వాస్తవ్యుల్లో తన తన కొడుకూతప్ప యింకెవ్వరు మిగలేదన్నాడు. అగ్నిలో సమిల్లా అంతా బుగ్గయినారన్నాడు. భావరహితమైన ముఖంతో శోభనాద్రి తన భార్య బిడ్డల మానభంగ జరితా-చివరకు వాల్లెల్లా చిత్రవన చెయ్యబడింది విన్నాడు. తన ప్రాణశుల్కమైన భద్రయ్య సకుటుంబంగా నిలాచనిపోయింది విన్నాడు. కనుకొలకుల్లో రెండు కన్నీటిబిందువులు నాట్యం చేసివై. మనసిట్టి గాలి కారిపోయిన దీపపుకళపడ్డ దీనిముఖానికి. ఒక్కగుటక మ్రుంగాడు-ఇంతలో లోపల వెంకటేశ్వరు 'అమ్మా' అని మూలిగాడు.

ఆ ఊళ్లో జరిగిన రజాకార్ల గుండగమని చెప్పకొకరినది చెబు కపహరణ వెంకటేశ్వరు తలపగలడం. అందరితో పాటు జనార్దనరెడ్డి తిరిగివచ్చాడు. క్రొత్తపేటలోనుంచి మాత్రం ఆశాజ్యోతి తరలి పోయింది. గాథాంశకారంలో - ఆనంతవిశ్వంలో తనువుకు లాజే వ్యక్తిలాగై నాడు శోభనాద్రి పెద్దకూతురు దగ్గరనుండి ఉత్తరం వచ్చింది తను తేచునసూచారాలు తెలియ చేయమని. ఊళ్లోకి వచ్చిన రెండోరోజున జనార్దనరెడ్డి శోభనాద్రికి కబురంపాడు. శోభనాద్రి మనసు పరిపరివిధాలపోయింది కారణరహితంగా రెడ్డి తనను పిలిపించడు. రెడ్డి యెన్నడూ చూపని జోదర్యం గౌరవం చూపించాడు. కుర్చీలో కూర్చోబెట్టి సానునయంగా సానుభూతి చూపించాడు. 'చీకటి శాశ్వతమా. పశుకు ఏనాడో ఓనాడు రాక తప్పనన్నాడు. ఏవరకు తన పొలంలో విదేశీరాలు అమ్ముజూపాడు. శోభనాద్రి ఆలోచనలోపడ్డాడు. భూమిలో సారంలేకకాదు. రెడ్డి హయాంలో అగుపు అజాకనుక్కొక పోవటమే. ఎవరూ ఆభూమికోసము. భద్రయ్య బడికుండగా అనేచాడు. 'శోభనాద్రి-నీ చేతిలో బడిలే కొండరాళ్లైనా నల్లరేగడి కొవ్వేసిందే.' శోభనాద్రి భూమి తీసుకోవటానికి నిశ్చయించుకొన్నాడు. అనసరంకొద్దీ రెడ్డి రెండోదలుతిక్కువకే ఖరారు చెబాడు. క్రుంగిపోయిన మనసుతాలాకు గట్ల-

క్రొత్త ఆకనే పాటి దిబ్బలతో వైకి లేస్తూండగా జనార్దన రెడ్డి యిల్లువదిలాడు శోభనాద్రి.

నెల తిరుగకమునుపే క్రొత్తపేట అనేక క్రొత్తముఖాలు వచ్చి వెళ్ళినారంభించినై. బంధువు లేమైనాగో తెలుసుకోవడానికి కొందరూ క్రొత్తగా వలస వస్తున్నవాళ్ళు కొందరూ. శోభనాద్రి తాలూకు బంధువులు ఓదార్చటానికి వచ్చినట్లు వచ్చి 'నీరేంగా వయసునుల్లిందా?' - విచున్నామా - నా మేనమామకూతురు యెదిగివెల్లి - రత్నంలాంటిగుంది." అని తరచి-తరచి మనసులోది వెళ్ళి గిక్కి సలహాలూ అనునకూలూ పూర్తిచేసి వెళ్ళిపోయాడు. వాళ్ళ బాసరడలేకనైలేనేం - మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకుందామనే కాంక్ష మనసులో ఏ మూలో రేగడానైలేనేం శోభనాద్రి ఆరు సంవత్సరాల తర్వాత తాతల, తండ్రుల గ్రామం బయలుదేరాడు.

ఊరంతా మారిపోయింది. తాను వలస వెళ్ళిన నాటి ఊగుకాదిది. ఊళ్లో హెన్సులు పెట్టాడు. కంకరగోడ్లు వేశారు. ఐదారు సహోదర్లు లేచినై మునసబుగాగు నిగుడు చనిపోయాడు. అతని కుమారుడు మేవగట్టాడు. ఆ ఊరిమీ దెందుకో శోభనాద్రికి కినుకగానే ఉన్నది. అది ఒకప్పుడు తన స్వగ్రామమన్న సంగతి కూడా మరిచిపో ప్రయత్నించాడు. ఈ ఊళ్లో తను చెల్లనియాపారైనాడు. క్రొత్తపేట తనకు విలువ కట్టింది. లక్ష్మీని తనవాకిటిముంగు కట్టిపేసి నాట్యం చేయించాడు. క్రొత్తపేట తను త్రాగేనీళ్లు - తన కూడు - తన. ఆ సాయంత్రమే బయలుదేరి పెద్దకూతురి గారింట వెళ్ళిపోయాడు. కూతురు పసిబిడ్డేమంత బాగుండలేదు. ఆ ఊళ్లోకూడా ఒకరిద్దరు తనకు పిల్లనిసామని వచ్చాడు. శోభనాద్రి మనసులో ఏదో పుకగు తొలిచింది. పెళ్ళి చేసుకోకూడదని నిశ్చయించుకొన్నాడు.

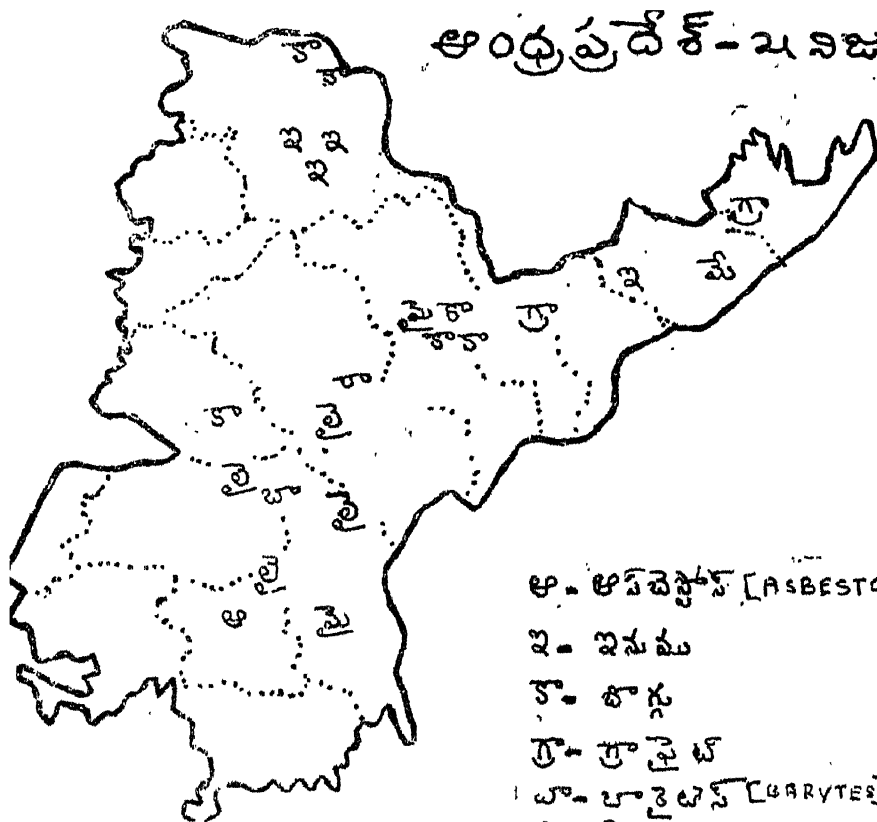
పదిరోజుల తర్వాత కూతురూ అల్లుడితోసహా క్రొత్తపేట పోలిమేరలో అకురు పెట్టిన శోభనాద్రి చూసేయంలో అవ్యక్తమైన ఆనందం పూలుపూసింది. మామగారి దగ్గగుడిపోవటాని కల్లుడంత అడుచెప్పలేదు. ఊరింకొ మైలుదూర ముండగానే కచ్చడం (బండి) లోనుంచి దిగి శోభనాద్రి చుట్టూతా వెరిగివెదకుతోటలూ - దూరాన బంగారు తునకల్లాగా మిసమిసలాడుకున్న వరికంకులు చూచి పరవళిత్యంతో ఓ కుణం కళ్ళుమూసుకొని ప్రకృతి అందాన్ని లావణ్యాన్ని చూచి అబ్బురపడి పుస్తకట్టాడు మనసులో, కూతురూ అల్లుడూ దేలిగా అతనివంక చూస్తూ ఉండిపోయారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సహజ సంపదలు

ఈ విద్యుదుత్పత్తి కేంద్రాలలో ముచికుండ అత్యంత ప్రధానమైనది. దుడుమా జలపాతం దగ్గర గోదావరి ఉపనదియైన ముచికుండును ఆరికట్టుతున్నాయి. అక్కడ జలముయొక్క పాత ప్రమాణాన్ని 850 అడుగులకు పెంచినారు. దీనివల్ల లభించే విద్యుచ్ఛక్తిని విశాఖ, తూర్పుగోదావరి, పశ్చిమగోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరుజిల్లాలకు అందిస్తారు. ఇంకా కావాలంటే కృష్ణ, గోదావరి, పెన్నా మొదలైన ప్రధాననదుల ఉపనదులను ఆరికట్టి ఇంకా వలసిన అవధికి విద్యుచ్ఛక్తిని పెంపొందించుకోగల సావకాశాలున్నాయి. ఏది ఏమైనా, ఈ రాష్ట్రానికి తగిన అవధికి విద్యుచ్ఛక్తి లభింపక అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ఆపుకోవలసిన అవసరమేమీ పట్టదు.

అ డ వు లు

శతాబ్దాల తరబడి కేవల వ్యావసాయక ప్రాంతంగా వుంటున్న భారతదేశంవంటి ఏ దేశం లోనూ ఎక్కడో అందుబాటులో లేని మారుమూలలో తప్ప వన్యప్రాంతమంటూ ఎక్కువగా మిగిలి వుండే సావకాశం వుండదు. కాని అదృష్టవశాత్తూ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో మొత్తం భూభాగంలో నూటికి 20 వంతులు ఇంకా అరణ్యప్రాంతంగా మిగిలే వుంది. (భారత దేశపు సగటు అరణ్యప్రాంతం 18.15%) కాని అరణ్య ప్రాంతంవల్ల కలిగే అనేక ప్రయోజనాల దృష్ట్యా, ఇంకా ఈ ప్రాంతం తక్కువేసని చెప్పాలి. ఈ అరణ్యాలు, విశాఖ, శ్రీకాకుళం, వరంగల్, అదిల్లాబాద్

ఆంధ్రప్రదేశ్ - సహజ సంపదలు

- ఆ - ఆస్టెస్టోస్ [ASBESTOS]
- బి - బాక్సైట్
- క - కోల్
- రా - గార్నెట్
- హ - క్వార్ట్జ్ [QUARTZ]
- మ - మేంగనిస్ [MANGANESE]
- మై - మైకా : రా - రాగి : వై - సున్నపురాయి

మొదలైన పర్యత ప్రాంతాలలో వ్యాపించి వున్నాయి. ఈ ఆరణ్యాలు అనవసరమైన తుప్పలుగాదు. ఔకు, మొదలైన ప్రసిద్ధమైన కలపజాతుల చెట్లు కలవి. కాగితం ఉత్పత్తికి అత్యంత ప్రధానమైన చెదరు విస్తృతంగా లభించుతుంది. అందుచేతనే సిరియా, మొదలైన ప్రాంతాలలో కాగితం మిల్లులు స్థాపించారు.

ఖనిజ సంపదలు

ఈ ప్రాంతంలో గల ఖనిజ సంపదలు ఎక్కడ ఏమి లభించగలవో, ఇప్పటికీ శాస్త్రీయ పద్ధతిని అన్వేషణ చేసి తేల్చినవారెవరూ లేరు. అయినా ఇప్పటికీ లభించిన భోగట్టాలనుబట్టి యీ దేశానికి బహుశతరమైన ఖనిజసంపద వున్నదని చెప్పటానికి ఎట్టి అభ్యంతరమూ లేదు. మైకో, మాంగనీసు, బొగ్గు, సున్నపురాయి, బారైట్, జిప్సమ్ ఈ ఖనిజాలు వున్నట్లుగా వున్నవి. సింగరేణి గనులలోనూ, ఇంకో, గోదావరి లోయలోని కొన్ని ప్రాంతాలలోనూ బొగ్గు వుంది. సింగరేణి ప్రాంతం భూగర్భంలో 100 కోట్ల టన్నుల బొగ్గు వున్నదంటున్నారు. విశాఖలో మాంగనీసు, గూడూరులో మైకో ప్రధానమైన ఖనిజాలు. ఇవి అమెరికా, బ్రిటన్, జపాన్ దేశాలకు ఎగుమతి అవుతూ విదేశీ చెలామణి ద్రవ్యాన్ని ఎక్కువగా సంపాదించటానికి అవకాశంగా వున్నాయి. ఇంకో యీ ఖనిజాలు ఎక్కడెక్కడ దొరకగలవో తెలుసుకోవటానికి భారీయత్న పరిశోధనలు జరుగవలసివున్నాయి. ఇవి గాక కడప, ఆదిల్షాబాద్, మహబూబ్ నగర్ ప్రాంత

లలో సున్నపురాయి, ఆస్టెస్టాస్, గ్రానైట్, బారైట్, మొదలైన ఖనిజాలు లభించుతున్నాయి. ఒక్కటి మాత్రం చెప్పవలసివుంది. ఉన్న ఖనిజ సంపదల దృష్ట్యా, ఉత్పత్తుల మాత్రం చాలా తక్కువగా వున్నాయి. ఈ సంపదనంతను బయటికి త్రవ్వకోవలసి వుంది. భారతదేశంయొక్క ఖనిజ వ్యాపారంలో ఆంధ్రప్రాంతం ప్రధానమైన స్థానం ఆక్రమించి తీరుతుంది.

వ్యవసాయం

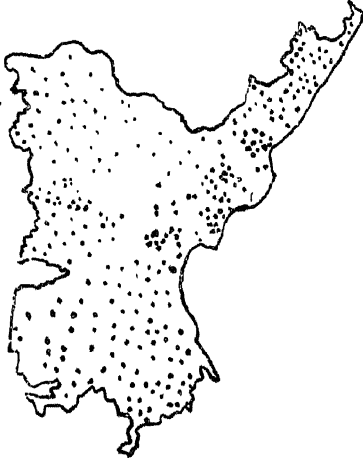
ఈ ప్రాంతంలో చాలా భాగం వ్యవసాయ భూమిగా వుంది. ఈదేశం, ప్రజలుకూడా అధికభాగం వ్యవసాయ వృత్తిమీదనే ఆధారపడి వున్నాడు. గత 50 సంవత్సరాలలో వ్యవసాయభూముల విస్తీర్ణంలో చెప్పుకోదగినంత పెంపుదల రాలేదు. బహుభార్గవసాధకములుగా నిర్మింపబడుతున్న ఈ కొత్త ప్రాంతపుల పల్ల విశేషభూభాగం వ్యవసాయ యోగ్యమయ్యే అవకాశం వుంది. అయితే ఈ పెంపుదల జనాభా పెంపుదలకు సరిపోయేదిగా కనుపించటంలేదు. ఈ పెరిగే జనాభాకు ఆహారం సరిపోవాలన్నా, ప్రజల జీవన ప్రమాణం పెరగాలన్నా యీ కొత్త భూములలో కూడా మామూలుగా పండుతున్న ఆవశిని పండితే చాలదు. అందుచేత పంట అభివృద్ధికి కూడా నూతన మార్గాలు అవలంబించవలసి వుంది. దీనితోపాటు కుటుంబ నియమన కార్యక్రమం కూడా అమలు జరుపవలసి వుంది. అలా జరిగితేనే తిప్ప, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజాకు సౌఖ్యకరమైన జీవనస్థితి యేర్పడును.

రాష్ట్రము	సాగు భూమి	కృషిధాన్యాల ఉత్పత్తి	భూభాగ విస్తీర్ణం	జనాభా	తిల 1 కి సగటుభూమి	తిల 1-కి సగటున వ్యవసాయ భూమి
బొంబాయి	588 లక్షల ఎకరాలు	62 లక్షల టన్నులు	190,919 చ. మై	488 లక్షలు	2.54 ఎకరాలు	1.96 ఎకరాలు
ఉ. ప్రదేశ్	406 ,,	88 ,,	118,409 ,,	682 ,,	1.2 ,,	0.86 ,,
ఆంధ్రప్రదేశ్	358 ,,	58 ,,	171,201 ,,	261 ,,	4.19 ,,	1.74 ,,
మ. ప్రదేశ్	258 ,,	52 ,,	105,962 ,,	313 ,,	2.16 ,,	1.2 ,,

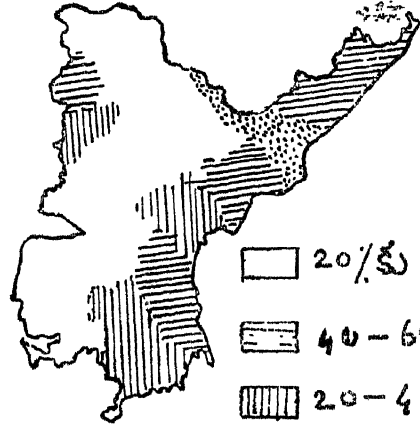
ఆంధ్రప్రదేశ్ జనాభా, వ్యవసాయము

జనాభా

౧. కోటికి పైచుక 100,000 ప్రజలకు సంకేతం

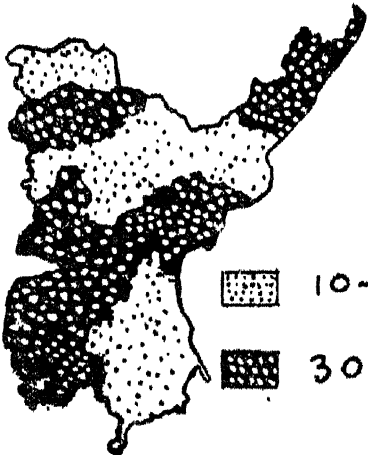
నీటివనరు గల సాగుభూమి

20% కు తక్కువ
40-60%
20-40%
60% పైబడి.

సాగుభూమి

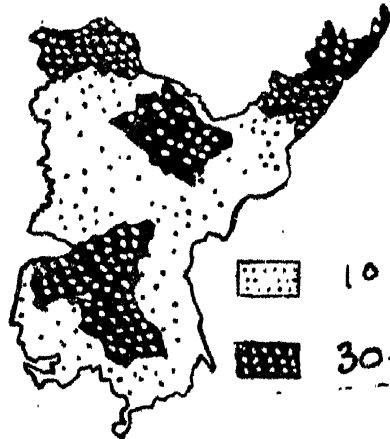
2 కోటికి పైచుక 50 వేల ఎకరాలకు సంకేతము

10-30
30-60

క్రొత్త సాగు

2 కోటికి పైచుక 80,000 ఎకరాలకు సంకేతం

10-30
30-60

కల గూ ర గం ప

అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

యదార్థవాది

ఇటీవల అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు ఒకటి ఆ చిరకాలములోనే స్థాపింపబడవలసిన అవసరము కలదని సాహిత్యాభిమానులైన నాయకులును, కవులును సభాముఖమునను; పత్రికా మూలమునను ప్రకటించి యున్నారు. కాని సదరు పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణ విధానమును గూర్చి కాని దాని కార్యకలాపములను గూర్చి కాని యింతవఱకును ఎవరనుచున్నది యుండలేదు. ఈ పరిషత్తును స్థాపించు సందర్భమున దాని ఆశయములను, కార్యకలాపములను రూపొందించు సందర్భములో అందఱును గుర్తించు కొనవలసిన విషయములు కొన్ని కలవు.

ఇంతకు మునుపు మనదేశములో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు, నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు మొదలైన సాహిత్య సంస్థలు నెలకొని సాహిత్యాభివృద్ధికి అనేక విషయల తోడ్పడినవి. క్రీ. శ. 1911 లో ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపన జరిగినది. కాని ఆ సంస్థ గ్రాంథిక భాషను మాత్రమే ప్రోత్సహించునది అగుటచేత ఆ సంస్థ అఖిలాంధ్ర సాహిత్య సంస్థగా ప్రజాభిమానమును పొందలేకపోయినది. ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యము మీద ఆదరాభిమానములు కలవారికి మాత్రమే ఆ సంస్థ ఆరాధ్యమైనది.

దీనికి ప్రత్యమ్నాయముగా నవ్యసాహిత్యమును ప్రచారము చేయుటకొరకై యేర్పడిన నవ్యసాహిత్య పరిషత్తుకూడ సారస్వతీయలలో నొక వర్గమువారికి మాత్రమే ఆదరప్రోత్సాహములు కల్పించుచుండినది. ఇది వ్యావహారిక భాషను ప్రచారముచేయు నాశయము కలిగియుండుటచేతను, నవ్యసాహితీపరల సాహిత్య కృషిని మాత్రమే ప్రోత్సహించుచుండుటచేతను నిది

ప్రాచీన సాహిత్యాభిమానుల రూపరాభిమానములను మాఱగొనజాలక పోయినది.

దీనితరువాత ఇటీవల స్థాపింపబడినది తెలుగుభాషా సమితి - సంయుక్త మదిరాసురాష్ట్రములో ఆంధ్రదేశము అంతర్భాగమై యున్నప్పుడు ప్రభుత్వ దరముతో స్థాపింపబడిన యీ సంస్థ తెలుగు విప్లవ సర్వస్వమును తమారుచేయుటకై ప్రధానముగా నెలకొల్పబడినది. ప్రతి సంవత్సరమును కొన్ని విషయములను నిర్దేశించి యా విషయములపై నామకరిన గ్రంథములకు ప్రభుత్వము పారతోష్టియు లీకుదలచి ఆ పోటీలను నిర్వహించు నధికారమును ఈ సంస్థకు అప్పగించినది. కాని వీరు చేయుచున్న విజ్ఞాన సర్వస్వ నిర్మాణమును పోటీల నిర్వహణమును ప్రజాభిమానమును మాఱగొన్నట్లు తెలియుటలేదు. నూతనముగా నిర్మింపబడుచున్న యీ తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము నెవరును చూడజాలక పోవుటయే దీనికి నిదర్శనము. వారు నిర్వహించుచున్న పోటీలలో బహుమతులుపొందిన కొన్ని గ్రంథములు ప్రజాభిమానమును పొందలేక పోవుటచే వారి హుమానములును నిచ్చుడుచితముగా చేయబడినవి కావని తెలియుచున్నది. ఆ గ్రంథములలో ననేకములు నేను వ్యాప్తిలో లేవనుచున్నయను సర్వవిధితము.

ఇటీవల కేంద్రప్రభుత్వము 'సాహిత్య అకాడమీ' నొకదానిని స్థాపించి దాని మూలమున వివిధ భాషల యందలి సాహిత్యములను ప్రోత్సహింప దలపెట్టినది. తెలుగుదేశమునకు సాహిత్య ప్రతినిధిగా నిలువదగిన సంస్థ యేదియు లేకపోవుటచేత వారు తెలుగుదేశములోని కొందరు సాహితీపరులతో ఒక సలహా సంఘమును నిర్మించి యా సంఘముయొక్క సలహా ప్రకారము ప్రభుత్వ బహుమతుల నొసగుచున్నది. కాని ఈ సలహా సంఘముకూడ వ్యక్తిగతాభిమానములకు అభిప్రాయములకు

అతీతమై వికమత్వముతో పనిచేయుట లేదనియే చెప్పవలసియున్నది. ఈ సంఘము బహుమతికై సిఫారసుచేసిన గ్రంథములలో ఒకటి కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, రెండవది శ్రీ బలుసు వెంకటేశ్వర్లుగారి భారతీయ తత్వశాస్త్రము. వీనిలో ఒకటి అనువాద గ్రంథము. మఱొక గ్రంథమునకు కర్త ఆ బహుమతి నంగుకొనుట కీనాడు లేడు. ఈ రెండు విషయములును సలహా సంఘములో ఏకవాక్యత లేదనియు, ఏదో తప్పించుకొను మార్గముగా ఈ గ్రంథముల నెన్నుకొనినదనియు తెలియుచున్నది. బహుమతి నొసగుటకు అనువాద గ్రంథము తప్ప స్వతంత్రగ్రంథమే లేదని కేంద్రమునకు సిఫారసుచేసిన ఈ సలహాసంఘముదర్శి వింతగొలుపుననుటగో సందేహములేదు. మరింత వింతగొలుపు సందర్భ మింకొకటి యున్నది ఆంగ్లములోని కనుకదంప జేయుటకై కేంద్ర ప్రభుత్వము ఈ సలహా సంఘమును ఒక గ్రంథమును నూచించ వలెననిన కొంగా నిష్పన్ను రచింపబడిన గ్రంథము లేవియు లేనట్లు వీరు ఒక ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథమును సిఫారసు చేయుట అత్యాశ్చర్యకరము. ఇట్టి హాస్యాస్పదములైన సిఫారసులను అందజేయు చుండుటచే ఈ సంస్థకూడ ప్రజాభిమానమును చూరగొనలేక పోయినది.

ఇదిగాక ఇటీవల రాష్ట్ర ప్రభుత్వములవారు ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథములను ముద్రింపదలచి అట్టి వానిని సిఫారసు చేయుటకై ఒక్కొక్క భాష కొక్కొక్క సలహా సంఘమును స్థాపించి యున్నారు. వారిసలహా మేరకు ప్రాచీన గ్రంథముల నెన్నుకొని ముద్రించుచున్నారు. ఇంతకంటె మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారిచేతను, తింజావూరు సరస్వతీ మహలు పుస్తకభాండాగారము వారిచేతను అనేక తెలుగుగ్రంథములు ముద్రింపబడినవి. కాని వానిలో ఏకొన్నియో తప్పు తిక్కినవి ప్రజల కేరిగముగాను నుకరించునవిగాలేవు. ఔషధయోగములు, వైద్య నిఘంటువు మొదలైన గ్రంథములు నేడు ప్రజల కే విగముగాను సహాయకారులు కొవరి చెప్పటకు సందేహములేదు. వీరిచే ముద్రింపబడిన శాస్త్ర గ్రంథముల మాట యటించి సాహిత్యగ్రంథములను చూచినచో అందనేకములు తప్పులకుప్పలుగానున్నవి. అర్థికస్తోమతగల ప్రభుత్వము వారిచే ముద్రింపబడిన ఈ గ్రంథముల కన్న లాభ దృష్టితో పుస్తకవ్యాపారులచే ముద్రింపబడిన గ్రంథములే వేయిరెట్లు నయముగానున్నవి. దీనికంతకును కారణము సలహాసంఘము వారు ఆ యా గ్రంథముల పరిష్కరణమునకు తగిన యోగ్యతలుగలవారిని

ఎన్నుకొనక తమ అభిమానులను ఎన్నుకొనుటయో లేక వారిని తమలోతాము పంచుకొనుటయో జరగుటయే యని చెప్పవలసియున్నది తాళపత్ర గ్రంథములలో నున్న తప్పులను మించి ముద్రిత గ్రంథములలో తప్పులు కొనవచ్చుట మిక్కిలి శోచనీయును.

ఈ విగముగా తెలుగుదేశములో ఇంతవరకు పనిచేసిన. పనిచేయుచున్న సాహిత్య సంస్థలేవియు సక్రమముగా తమ విధులను నెరవేర్చుచుండుట లేదనియే చెప్పవలసి యున్నది.

నేడు తెలంగాణములో పనిచేయుచున్న హైదరాబాదు ఆంగ్ల సారస్వత పరిషత్తు, తెలంగాణా రచయితలసంఘము అనునవి సాహిత్య, ప్రచారమునకు కొంత తోడ్పడుచున్నవి. వీనిలో ఆంగ్లసారస్వత పరిషత్తు తెలుగులో పరిక్షలు జరిపి తెలంగాణములోను, ఇతర ప్రదేశములలోను సాహిత్య ప్రచారము చేయుచున్నది. తెలంగాణా రచయితల సంఘముకూడ ఆధునికాంగ్ల గ్రంథములను ముద్రించుచు కవులకు, రచయితలకు ప్రోత్సాహ మొసగుచున్నది. కాని ఆ సంస్థలింకను అఖిలాంగ్ల సంస్థగా పేర్కొనదగిన స్థాయిని అందుకొనలేదు.

ఈ పరిస్థితులలో ఆచారకాలములో నిర్మింపబడ నున్న అఖిలాంగ్ల సాహిత్య పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణము విపద్ధతిలో నుండినది ప్రజాభిమానమును పొంద గలుగునో మనము పరిశీలింపవలసి యున్నది. అట్టి పరిషత్తుయొక్క నిర్మాణమునకు సంబంధించిన కొన్ని ప్రధాన నూత్రములు మాత్రము ఇచ్చట పేర్కొనబడుచున్నవి. ఇవి సాహితీపరగల యామోదము పొందుచో ఆ సంస్థ సవ్యముగా పటిష్ఠముగా నడవగలదని ఆశింపవచ్చును.

అఖిలాంగ్ల సాహిత్య పరిషత్తు రాజకీయములకు మతాతత్వాలకు, కుల మత ప్రాంతీయ దురభిమానములకు అతీతమైన సంస్థగా నుండవలెను. ఏదో సాహిత్య సంస్థయని కాక ప్రజలు దానిని తమ సంస్థగానే భావించి యభిమానించు పరిస్థితులు కల్పింపవలెను.

గతములో చేసిన తప్పులు నెమరుకు తెచ్చుకొని అలాంటివి ఇప్పుడు కూడా జరుగకుండునట్లు అందరును పాటుపడవలెను.

గ్రాంథిక, వ్యాకరణిక భాషాద్వయములు, ప్రాచీన, నవ్య అధివాస్తవిక కవితాపద్ధతులు—వీనిలో ఏ ఒక్కదాని నభిమానించుట కాని దానితో ప్రత్యక్ష సంబంధము కలిగి యుండుట కాని పరిషత్తు చేయరాదు.

అఖిలాంధ్ర వేశములోను సాహిత్య విషయముల కది ప్రతినిధిగా రూపొందవలెను.

వేశములో వివిధ ప్రవేశములలో పని చేయుచున్న సాహిత్య సాంస్కృతిక సంస్థలు ప్రతి సంవత్సరమును కొంత గుఱుము చెల్లించు పద్ధతిపై కేంద్ర సంస్థ కనుబంగ సంస్థలు కొనవలెను. అట్లు రిజిస్టరు చేసి కొన్ని సంస్థలు మాత్రమే తమ సంస్థ తరపున ప్రతి సంవత్సరమును ఇద్దరు చొప్పున ప్రతినిధులను పంపుట కర్హత కలిగి యుండును.

అఖిలాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు ప్రతి సంవత్సరము కాని, మూడుసంవత్సరముల కొక పర్యాయము కాని ఎన్నుకొనబడిన ప్రతినిధులతో ఏర్పడిన కార్యవర్గముయొక్క సలహా ననుసరించి తన కార్యకలాపములను నిర్వహింపవలెను.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి, విద్యామంత్రి, విద్యా శాఖాధికారి, ఆంధ్ర ఉస్మానియా, శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు, ఆంధ్రప్రదేశ్ వ్యాయమూర్తి-అందు అధికార సభ్యులుగా నుండురు.

ఆంధ్ర, ఉస్మానియా, శ్రీ వేంకటేశ్వర, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములలోని ప్రధానాంధ్రాచార్యులు అందు ఎక్స్ అఫీషియో సభ్యులుగా నుండురు.

ప్రతి విశ్వవిద్యాలయములోను గల అనుబంధ కళాశాలలలోని ఆంధ్రోపన్యాసకుల ప్రతినిధి ఒక్కొక్కరు చొప్పున అందు సభ్యులుగా నుండురు.

హైస్కూళ్ళలోను ప్రాచ్య కళాశాలల్లోను పనిచేయు పండితులచే ఎన్నుకొనబడిన ఆరుగురు ప్రతినిధులు, (తెలంగాణాలో ఇద్దరు, సర్కారులలో ఇద్దరు, రాయలసీమలో ఇద్దరు) అందులో సభ్యులుగా నుండురు.

రాయలసీమ, సర్కారులు, తెలంగాణాలో ప్రసిద్ధులైన సాహిత్య వ్యక్తులను ఒక్కొక్క ప్రాంతమున కిద్దరు చొప్పున కార్యవర్గములోనికి కో-ఆఫ్ ఛేసికొనవలయును.

మదరాసు, విజయవాడ, హైదరాబాదు రేడియో స్టేషనులలో పనిచేయు తెలుగుకాఖవారి ప్రతినిధులు ముగ్గురు ఇందు సభ్యులుగా నుండురు.

ఆంధ్ర దినపత్రికల సంపాదకుల ప్రతినిధులిద్దరు, వార్తా, మాసపత్రికల సంపాదకుల ప్రతినిధులిద్దరు ఇందు సభ్యులుగా నుండురు.

రచయితలు తాము రచించిన గ్రంథములను ఒక్కొక్క ప్రతిగొప్పసన సాహిత్య పరిషత్తు భాండాగారమునకు పంపుకొనవలెను.

ప్రతి సంవత్సరమును పరిషత్తు ఆ సంవత్సరము జరిగిన సాహిత్య కృషిని ఆధికారికముగా సమీక్ష చేసి అందలి బాగులను నిర్దాక్షిణ్యముగా చిహ్నించుటయే కాక సాధ్యమైనయెడల సాహిత్యము యుచిసభ్యులలో నడుచుటకు నూచనలు గావించవలెను.

ప్రతినిధులచే ఎన్నుకొనబడిన కార్యవర్గము తిరిగి ఏడుగురుగాని, తొమ్మిదుగురుగాని ప్రతినిధుల నెన్నుకొని ఒక సారథ్య సంఘమును ఏర్పాటు చేయవలెను. ఆ సారథ్య సంఘము పరిషత్తునకు సంబంధించినంత వఱకు సర్వాధికారము కలిగియుండును.

అఖిలాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, కేంద్రసాహిత్య పరిషత్తుగా ఆంధ్రమునకు ప్రతినిధులైన తమ ఉత్తము కవిని, తమ ఉత్తము గ్రంథమును సభారము చేయు అధికారము కలిగియుండును.

ఈ పరిషత్తు స్థాపించబడిన మూడుసంవత్సరములలో సమగ్రమైన ఆంధ్రవేశ దగ్గిరియును, సమగ్రమైన ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రయును సమగ్రముగా వారిచే రచింపజేయవలెను. ఆ మూ కాఖ్యలలో కృషి చేసిన పండితులచే ఒక్కొక్క కాఖ్య సంబంధించిన వాఙ్మయ చరిత్రను రచింపజేసి వానినొక సంపుటముగా సంకలనము చేయవలెను.

మూడు నెలల కొకతూరి పరిషత్తు ఆవరణలోగాని, పరిషత్తు సారథ్యసంఘము నూచించిన ఏ స్థలములోగాని సాహిత్యసభ జరిపించి అందు సాహిత్యమునకు సంబంధించిన విషయముపై సమగ్రులను పండితులచే 'ఎక్స్ సెషన్ లెక్చర్సు' ఇప్పించవలెను.

వ్యక్తులయొక్క పలుకుబడితోను, ప్రభుత్వముయొక్క ప్రోత్సాహముతోను మాత్రమే. పనిచేయు సంస్థకాక, ఇది కాశ్యతముగా ఎవరి ఆదరాభిమానములకుగాని ప్రాకులాహిక పనిచేయు సంస్థగా రూపొందవలెను.

ఇది ఆశయములు మాత్రమే. కార్యరూపమున పెట్టునప్పుడు ఎన్నో ఇబ్బందులను అధిగమింపవలసిన ఆవసరము కలుగుననుట వాస్తవము. కాని వ్యక్తిగత ద్వేషములతో కాక — స్వార్థమును విసర్జించి — సాహితీపరులు సాహిత్య ప్రతిష్ఠయే తమ లక్ష్యముగా పనిచేసినప్పుడుగాని ఏ సంస్థయు పురోభివృద్ధి కొందజాలదు. పై చెప్పిన విషయములను సావధానముగా పరిశీలించి తెలుగు సాహితీపరులును, సాహిత్యాభిమానులును ఆచిరకాలములో అఖిలాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించుటకు ప్రయత్నింతురుగాకని సవినయముగా మనవిచేయుచున్నాను.

గ్రంథ విమర్శనము

నెలవంక

బాలగేయాలు; రచన: శ్రీ కవిరావు; చిత్ర రచన: శ్రీ జి. వి. సుబ్బారావు; ప్రచురణ: బాల సాహితీ, మరిసుపేట, తెనాలి; మూల్యం: రూ. 2-0-0.

ఇటీవల కేళంలో బాలసాహిత్యానికి ఎక్కువ చలామణి లభించింది. అందుచేత బాలసాహిత్యం ఉత్పత్తికూడా విరివిగానే సాగుతున్నది. కాని ఈ రచనలలో చెప్పుకోదగ్గవి మాత్రం ఎక్కువ రావటం లేదు. కలంపట్టినేర్పిన ప్రతి ఒక్కరూ బాల సాహిత్యాన్ని నా సృష్టి చెయ్యలేకపోతామా అనుకోవటమే యిందుకు కారణం. కాని నిజమలాచించితే బాల సాహిత్య నిర్మాణంకంటే మామూలు సాహిత్య నిర్మాణమే కొంత సులభం. బాలసాహిత్య నిర్మాణానికి కొన్ని ప్రత్యేక ప్రతిభా సంపత్తు లుండాలి. ముఖ్యంగా బాలగేయాల నిర్మాణం మాటలతో పని గాను. బాలగేయాల రచనకు రచయిత కొవ్వ తత్వాన్ని జీర్ణించుకున్న మహాపురుషుడై వుండాలి. మామూలు కొవ్వనిర్మాణం చేసేటప్పుడు కవికి తన యిష్టం వచ్చిన భావాలనూ తన యిష్టం వచ్చిన పద బాలాన్ని చాలనంచేస్తూ తన యిష్టం వచ్చిన కీర్తిని చెప్పటానికి స్వాతంత్ర్యం వుంటుంది. కాని బాల గేయ నిర్మాతకు అలాంటి స్వాతంత్ర్యం వుండదు. రచ యిత సేకరించే భావాలు బాలబాలికలను ఆకర్షించ గలిగేవిగానూ వారి బొత్తుకొన్ని రచ్చగొట్టగలిగేవి గానూ వుండాలి ఈ భావాలను వ్యక్తంచేసే మాటలు బాలబాలికలకు తేలికగా అర్థమయ్యేవిగా వుండటమే గాక వాటికి తగిన రంగు ధ్వనికూడా వుండాలి. ఇవి కాక వాడే ఛందస్సులు గజ్జలగురాలలాగు కనను త్రొక్కుతూ వుండాలి. ఇన్ని హంగు లుంటేనేగాని బాలగేయాలను రచించటం సాగ్గంకాదు. అనాది కాలంనుంచీ కేళంలో వ్యాప్తిలో వున్న ఒకటి రెండు బాలగేయాలను పరిశీలించితే ఈ విషయం బాగా బోధ పడుతుంది:

చందామామా
చొక్కాగుండీ

తాతా నామా
దమ్మిడీ యిస్తే
దమ్మిడి తీసుకెళ్ళి
కోమటి కిస్తే
కోమటి నామా
కోబ్బరి పెట్టే
కోబ్బరి తీసుకెళ్ళి
మామా కిస్తే
మామా నామా
పిల్లా నిచ్చే
పిల్లా పేరూ మల్లీ మొగ్గ
నాపేర్...జమిందార్ !

* * *

చెమ్మ చెక్కా
చారె జేసి మొగ్గ
ముత్యాల చెమ్మ చెక్క
ముగ్గులెయ్యంగ
రత్నాల చెమ్మ చెక్క
రంగులెయ్యంగా.

ఇవి సమానాకు పాఠపాటలు. ఈ దృష్ట్యా కవి రావు గారి పాటలు ఒకటి రెండు పరిశీలించుదాం. ఈ సంపుటిలో మొదటిపాట:

‘చిలుకననుకోవె నీ
చిన్నారి కాననుకో
కిలకిలా మనసిచ్చి
పలుకరిస్తా ననుకో
పట్టి పంజరములో
బంధించుతావా ?
పట్టకేను విడిచి
పెట్టివేస్తావా ?

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జైన, బౌద్ధ, యిక బదరి, కేదార, ఆమరనాథ్, పసుపతినాథ్ కైలాస మానససరోవరాది క్షేత్రములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. క్రానులో 1028 పుటలు, 800 భాకులు, రెండు భాగములు. భాగము 1 కి రూ. 4/- రూ. స్టేజరు. 1-10-0. శ్రీరామనామక్షేత్రము, గుంటూరు. 1

పట్టి బంధించితే
ఎట్టులో తప్పుకొని
అగుపించకుండా
నేనెగిరి కావలెనని
మరలి రానేరాను మాటాడనింక
పలుకనిక నీవెంత బతిమాలుకొనిన.

కుక్క పిల్లగ నేను
పక్కవాటుగ వచ్చి
ముట్టె నీకంచాన
పెట్టినా ననుకోవే !
‘భీచి’ బామ్మని నన్ను చీరరిస్తావా ?
చీరదీసుక నన్ను ఆదరిస్తావా ?
చీరనిస్తే యింక
నాదారి నే బోదు
లేదు పొత్తిక మనకు
లేదమ్మ లేదమ్మ
ముద్దివ్వ నింక నీ వద్దకే రాను
ముట్టనిక నీవేది పెట్టవచ్చినను.

వీరికోరి యీ గేయాన్ని ఈ సంపుటిలో తొలి
గేయంగా ఎందుకు ముద్రించాలో తెనియదు. పిల్లల
మాట అలావుంచి అసలు ఈ గేయంలోని భావ
మేవిటో పెద్దవాళ్ళకుకూడా అర్థంకాని యేదో
అయోమయమైన వేదాంతావబోధంగా వుండి ఎత్తు
గడలో. వెనుకటికి ఒక భావకవి:

రెక్కలనవిచ్చి మెడనటై రిక్కవట్టి
చక్రవాకంబు స్వర్ణపక్షుతితోడ
ఇంచుమోదాన చెలి కాగలించువేళ
ఏదియో యెబోయి పైకెగిసి యచటి
శూన్యదేశాన నూన్యమై చొక్కి మించు
నడరు ప్రణవనాదాన నైకమయిబోదు

అన్నాడు. ఈ పాటకూడా అదే భోరణిలో కనుపించు
తోంది. ఎత్తుగడ సంగతి ఇలావుండగా ‘కుక్కపిల్ల
ముట్టెకంచాన పెట్టడం’ దగ్గరికి వచ్చేసరికి ఎంతో
జాగుప్సాకరంగా తయారైంది. పైపెమ్మ గేయాన్ని
రచయిత ఆడినుంచి తుదివరకూ చచ్చివ గేదెదూడను
యీడ్చినట్టు యీడ్చుకురావలెంతప్ప దానంతటికది
చెంకు చెంకున ఉల్లాసంగా గెంతటం కనుపించదు.
దురదృష్టవశాత్తూ ఈ పాటలన్నీ ఇంచుమించు
ఇలానే వున్నాయి.

కాని ఇంచుమించు పాటపాటకూ శ్రీ జి. వి.
సుబ్బారావు గారు ఒక్కొక్క రేఖాచిత్రాన్ని రచిం
చారు. ఈ చిత్రాలు పాటపాటకూ జీవంపోసి బ్రతి
కించుతున్నయ్. ఈ బొమ్మలకోసం రెండు యాపా
యలూపెట్టి ఈ గ్రంథం కొనవచ్చు.

అంతర్గతాలు

ఖండకావ్య సంపుటి, రచన: శ్రీ గుర్రానంద్.
ప్రచురణ: శిక్షక్ పబ్లిషర్స్, తెలూలి. వల 1-8-0.

20వ శతాబ్ది ఒక పెద్ద సంధియుగం; ఈయుగంలో
ప్రపంచం నలుగడలా వివిధ రంగాలలో అనేక పరి
ణామాలు వస్తున్నాయి, ఇంకా రానున్నాయి. ఈ పరి
ణామాల కారణంగా తత్వికరంగంలో పెద్ద సంఘర్షణ
కనుపించుతున్నది.

భౌతిక శాస్త్ర విజ్ఞానం పరిస్థుటం కావటం
ఈమహా పరిణామానికి ప్రధాన కారణం. సంప్రదాయ
వాదులు, ఈ పరిణామాలు ప్రమాద భరితాలుగా
వున్నాయని, వెనుకకు నడవటం శ్రేయస్కరమనీ
వాదించుతున్నారు. పరిణామవాదులు ఈ మార్పు
లన్నీ ప్రజాక్షేమానికే వస్తున్నాయనీ పరిణామ దిశ
లో అనేక ప్రమాదాలు కనుపించుతున్నా వాటిని
అదుపులోకి తెచ్చుకొని ముందుకు సాగిపోతే మాన
వునకు భవిష్యత్తు లేదనీ అంటున్నారు. ఈ భావ
సంఘర్షణను కావ్యరూపాలలో వ్యక్తం చేయటానికి
నవీనులు పలువురు ప్రయత్నించారు. శ్రీ గుర్రానంద్
దాదాపు 80 వరకూ వున్న ఈ ఖండ కృతులలో ఈ
విషయాన్నే వ్యక్తం చేశారు. ఈరచనలలో ప్రతి
ఒక్కటి పాఠకుణ్ణి కదిలించి యోజనామర్పుణ్ణి
చేస్తుంది. “బుద్ధుని వండిలింపు” అన్న గేయంలో
బుద్ధుని ముఖాన, ఈ సంఘర్షణను విస్తృతంగా ప్రతిపా
దించారు :

“నా యుగసమస్యతో నే ముడిపడ్డా,
నా యుగధర్మంతో నే పోరాడా.
మీ యుగ సమస్యతో మీరు
మీరణపరికరాలు వేరు—

.....
నా నూత్నలు శాశ్వతాలు
కావు—మీరు భ్రమసినాడు
సంస్కృతిలాంటి పెద్దతో
మీ యుగధర్మం మరువకండి
సంస్కృతీ పతాకాల నీడలో
మీ యుగ సమస్య దాచకండి
నా చిత్రాల రంగు కుంచీయతో
మీ ముఖమైరాశ్యం పోదుడువకండి.
నావ్యాఖ్యల సాయంతో

భారతి ప్రభుత్వమువారి బహుమతులనూ మదరాసు
యూనివర్సిటీ వారి బహుమతిని పొందిన
ఉత్తమ వైజ్ఞానిక గ్రంథములు
వివరములకు : ఆధునిక విజ్ఞాన గ్రంథమాల
శ్రీరామవరం - కాకినాడ.

గ్రంథ విమర్శనము

కరువుకు పరిభాష లిక్కకండి
నన్నుకరించకండి
నా వంక వెనక్కు చూడకండి!
నా జీర్ణకవాటం గడియ తెలువకండి.
రెండు వేలు పైచిలుకుగ
ఏండ్లు గడచి ముదిసియున్న
నా చైతన్యంలో ప్రవేశించకండి!!

‘ముక్తి’ అనే శ్రేయస్కానికి స్వయంగా వ్రాసు
కున్న వ్యాఖ్యలో రచయిత: “ఈ కవితలోని మానవుడు
కూడా జ్యోతిష్మంతుడే. కాని ఆత్మ సాపేక్షకంగా
గాదు — సమాజ సాపేక్షకంగా” అన్నాడు. దానికి
“తండ్రి కెదురు తిరిగిన రాముడు” అన్న రచనలో
ఇలా రూపకల్పం జేశారు. అరణ్యవాసానికి సుమంత్ర
చోదితమయిన రథంలో బయలుదేరిన రాముడు రథా
నికి అడ్డునిల్చి అలకాయించిన ప్రజానీకాన్ని ఉద్దే
శించి ఇలా అంటాడు:

“ఓ అన్నలారా! నా రాజ్యాన్ని మోసే
కలిమిలేములారా!
నే రాజును అందుక నే నా గృహంచూడ
నా వంటిమీద వున్నది హక్కు మీకు.
అడవులకు వద్దంటే, మీ కోర్కెను
తిప్పగు పాలిస్తా.
(సారథిచైపు తిరిగి)
నేను వసంతానికి పోను
సుమంత్రుడా! తిప్ప నా రథం
నా ప్రజలను పిలుస్తోంది
ఒలిచెయ్యండి నా కాపాడుతున్న గడ్డలు”

కాని ఆ రావణునిరాల్లో రాముడికి శాంతి చిక్కదు.

“గృహచ్ఛిద్రం-గృహచ్ఛిద్రం
బంగళ కట్టడాల మధ్య
ర జగృహంలో ముసలం
కక్షలు కావేసాలు—

.....
అంతిపురి చీరకొంగుతో
ముడివేసుకున్న రాదరికాలు
తల నెరిసిన భీష్మునిలా
మూలుకున్న శాసనాలు”

వీటితో రాముడికి చిక్కాకత్తిపోతుంది.

“పరుగు పరుగు ఒకే పరుగు
ఎక్కడికీ పరుగు?
ఎందుకు నా కి పరుగు
నా ముందర నా హృదయిందా
అలముకొన్న తమలాలలు
నే నే దండకగర్భంలో
చొచ్చుకుపోతున్నానో!
నే పోయే బాటల్లో

ఇరుప్రక్కల ఏవో గుహలు
కదిలిస్తే ఏవో బెబ్బులులు
నే నే కాగు
నాతో కొందరు జీవులు
నా వెన్నంటే రక్తపు నీడలు
పొడవు పొడవుగా పొట్టి పొట్టిగా
నా కాళ్ళకు చుట్టేస్తున్నాయి.
ఈ కల్లోల భారతీరంసుండి
గుహుడా! నను దాటిస్తావా!
శిబిరీ! నీ పండులు ఎంగిలినా
అయినా ఎంతో బాగున్నాయి
లక్ష్మణా! నువ్వుగో!
ఇవి స్వార్థం అంటని రచాలాలు
చప్పుడు చెయ్యక తినివేయి.”

ధ్వని కావ్యానికి ప్రాణం; శ్రీ దుర్గానంద్ రచనలో ఈ
కావ్యగుణం జీవనదిలా కనుపించుతుంది. ఈ దిగువ
పంక్తులను పరిశీలించండి.

‘ఫి-ఫి శాంతిలేను
ఇంతా చేసి- ఈ మాయలేశినెంట
ఇంకా యంతకాలం పరుగేడి ?
అయ్యో లక్ష్మణా!
నా ఆతిధ్యరపు ఆశాపరిధుల్లో
ఏమూలనుంచి నా బాణం
నిర్గమించి పోయిందో
ఆమూలనుంచి నా సర్వస్వం
అసహృతిమై పోయింది
బై రాగిలాంటి లోకంయిది
మోసగించి పోయింది—
ఎవరబ్బో! నమ్మినబంటుల్లా
కిక్కిరింపలాంటి బ్రతుకుల్లో
తోకలెత్తి వస్తున్నారు?
కిదకిదలాడే ఆశాఫలకలా!
అయితే వెతుక్కుంటూ మోకన్నుల్లో
అశోకాల మధ్యనున్న
నా శీతలశాంతి విపంచిని”.

‘మాజహను స్వప్నంలో ముంతాజ్’, అన్న
గేయంలో ముంతాజ్ ఇలా అంటుంది:

‘వివిటి తాజమాలు
ఇలా కట్టావు పాదుషా!
నీకు తెలికపోతే మానె
లోకాన్నైనా అడిగావుకావు
ఏంజేస్తాను నా నసీబు’—
.....

వట్టి పిచ్చిదాన్ని,
నీ కోర్కెను—నవ్వి ఊరుకుంటే పోయేది

అసలు నే నిలాకోరక
నీ మేర్వాణిలో తలకాయదూర్చి
'అన్న మో పాదుమా! అని
పెద్దపెట్టున కేక వేసి కన్ను మూస్తే
ఆస్పృహ...
నువ్వేమైనా కట్టేవాడివేమో
పాలరాళ్లు ఒకకబోసి
సముద్రంమీద ప్రాజెక్టు—
ఓపిచ్చి మొగలాయిరాజా!
ఈ పాలరాళ్ల మైకంలో
పడుకున్న నన్ను
కయ్యమత్తురోజున ఖువాకూడా లేపలేను".—

వాస్తవిక జీవితాన్ని చిత్రించితే కవితకు రస
పుష్టి చిక్కదని వాదిస్తారు కొందరు. కరుణరసం
చిప్పిలుతున్న 'టీచరు' అన్న కావ్యంలోని ఈపంక్తు
లను చిత్రించితే ఆవాదం సరియైనదికాదని తేలుతుంది.

'భోర్లు అనే యంత్రంలో తలకాయదూర్చి
గిరిగిలా తన్నుకుంటున్న టీచరు! ఇదేమిటి?
ఈ సర్వీసు రిజిస్టరుతో నా...చీ
కట్టేసుకున్నావు భవిష్యత్తు—

అయ్యో? నీ ప్రతిచిన్ని కోర్కెమీదా రెడ్డింకు
రిమాన్సు
నీ నిశ్వాసాలమీద ఎవరినీ సంతకాలు, మొహద్దు.
ఎవడో సంతకం పెడితే నీవు నిశ్చయిస్తావు
మానేస్తే ఆగిపోతావు పాపం! నీ జీవితం అగి
పోతుంది.

.....

ఓ టీచరు!.....
రాజకీయం వ్యాపారం పోటీ పడుతున్న లోకం
యిది
నవ్వోక బఫర్ స్టేటులా, రెండు ఏనుగుల మధ్య
లేగలా

అండర్ కన్ సిడరేషన్ లో ఆగినున్న
తావున్న రజర్వీ పత్రంలో
నలుగుతున్నావు. బెల్ కొట్టారు
వినిపించుకోకు ఇంటి గొడవ
ఓకింపరు గార్లను వనమాలీ...భూమి నూర్చువి
చుట్టూ

కాదు నీ బుర్ర ఆలోచనల చుట్టూ
గుండ్రం గాతురుతోంది
.....

నీ జీవితం యెప్పుడూ మైన సుగుర్తులో నే వుంటేం
మానగ!
నీ ప్రాజెం సాల్వే చేసే వైతగరస్ పుట్టలేదా?
ఈఖండ కృతులలో ప్రతి ఒక్కటి మనలను
యోజనాపథులను జేయసమర్థమైవుంది. ప్రతి ఒక్కరూ
తప్పక చదువరిగన గ్రంథం.

ఆంధ్ర - హిందీ నిఘంటువు

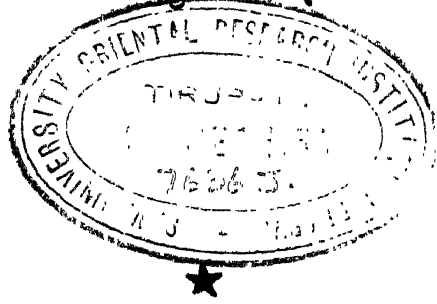
నిఘంటు నిర్మాణ కర్తలు : శ్రీ కొ. శివకోపం
(శ్రీ కొనాండ్లూరి శివకోపాచార్యులు గారు. ప్రాప్తి
స్థానం : రవియితి, కాకినాడ—లేక—ఆంధ్రగోష్ఠి)
హిందీ ప్రచార సంఘము, విజయవాడ-2. నెల 4-0-0.

ఇది ఆంధ్ర శబ్దాలకు హిందీ అర్థాలను నిఘం
టువు ఇది హిందీ భాషకు నేర్పుకు నే నాటింశే,
హిందీ కొంత వచ్చి తెలుగులోనుంచి హిందీలోకి
ఏమేనా అనువాదం చేసుకునేవారికి యెక్కువ
ప్రయోజనకరంగా వుంది. జాతీయభాషగా వుండటా
నికి హిందీభాషకు గల అష్టతలను నేర్కొంటూ శ్రీ
ఆచార్యులవారు, ఈ గ్రంథానికి పెద్ద ఉపాధ్యాయు
రచించారు.

హిందీకి గల అర్థతాపకాలు ఎట్టివైనా,
దీన్ని జాతీయభాషగా రక్ష్యంగం అంగీకరించింది
గనుక యిచ్చుమున్న లేకపోయినా, మనం ప్రతి
ఒక్కరూ ఆభ్యసించవలసే రావచ్చు. శ్రీ శివకోపా
చార్యుల వారివంటి ప్రముఖులు చాలామంది యిప్పు
టికే ఈ భాషను అభ్యసించి పండితుల మనిషిందుకుం
టున్నారు. నేర్చుకోమని ఇతరులను ప్రోత్సహించు
తున్నారు కూడా. కాని ఈ నిఘంటువు హిందీ నేర్చు
కునేవారికి ఉపకరించేది గాదు. తెలుగు నేర్చుకోవా
లనుకునే హిందీ వాళ్ళకు ఎక్కువ ఉపయోగపడు
తుంది. లేదా వైన చెప్పవట్టు హిందీలో కొంత
ప్రవేశముండి తెలుగు రచనలను హిందీలోకి అనువాదం
చేసుకోదలచినవారికి కొంత ఉపకరించవచ్చు. అట్టి
వారికియినా ఇది యెంతవరకు ఉపయోగపడుతుందో
చెప్పలేము. ఎంసుచేతనంటే 240 పేజీలలోపు చిన్న
గ్రంథం. ఆర్థవప్రాయమైన ఆంధ్రమహావాఙ్మయంలోని
పదజాలానికి అంతకూ ఈ పరిమితవధిలో హిందీ
అర్థాలను సమకూర్చగలగటం అసంభవ కార్యం. ఏది
ఏమయినా ఆంగ్రంనుంచి హిందీలోకి ఇంతవరకు
నిఘంటువేదీ లేదు గనుక ఏకైక కౌఠారం గా ఇది కొంత
వరకు ఉపయుక్తం కావచ్చు.

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

డిసెంబరు 1956

సంపుటము కిక్కిరి :

: సంచిక 12

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

భారతి ముప్పది మూడవ సంపుటము

అకారాది విషయ సూచిక

	సం.	పుట.
అంతర్వర్తి (కథ) — ఉపశ్రీ	...	1 6
అక్కయ్య (కథ) — శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	2 84
అభిలాంఢ సాహిత్య పరిషత్ (కల) — యధార్థనాది	...	11 90
అద్వితీయం (గే) — శ్రీ బాలగం గాధర తిలక్	...	7 1
అనుబంధము (కథ) — రమణ శ్రీ	...	12 19
అభినవ భారతి — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	4 56
అవతారిక (కథ) — 'శిఖిముఖి'	...	1 60
అశ్వఘోషుడు — సామవేదం జానకిరామ శర్మ	...	5 88
ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు (కల) — శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావు	...	12 90
ఆంగ్లేయ పండితుల సంస్కృత భాషాసేవ — డాక్టర్ ఎ. యశ్, భావమ్	...	2 20
ఆంధ్ర జానపద గేయ సాహిత్యము — శ్రీ బి. రామరాజు	...	11 12
	...	12 57
ఆంధ్ర పురోగమనం: ద్వి. పంచవర్ష ప్రణాళిక — శ్రీ పి. వి. ప్రసాదరావు	...	11 78
ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సహజ సంపదలు — శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్	...	11 90
ఆంధ్ర రాజధానులు — శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	11 28
ఆకుజోడు (కథ) — 'శిండిల'	...	9 24
ఆత్మలోని అరుణరేఖ — శ్రీ మతి ఉన్నవ విజయలక్ష్మి	...	9 8
ఆశలు (గే) — శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	9 1
ఆహ్వానము — శ్రీ తుమ్మలపల్లి రామలింగేశ్వరరావు	...	11 1
ఇంగ్లీషు 'హోమాంటిక్' కవులు — శ్రీ కె. శ్రీరామ్	...	12 14
ఇండోనీషియా దీవులలో భారతీయ శిల్ప సంప్రదాయం (కల)	...	6 96
ఇల్లు కొన్నాడు (కథ) — శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	2 2
ఉడ్డయానదేశము (కల) — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	12 92
ఋగ్వేదములోని ప్రధాన ఋషులు — శ్రీ రాహుల్ సాంకృత్యకున్	...	7 2
"ఋశ్య శృంగర్షి" నన్నయ విశ్వనాథ — శ్రీ కేతివరపు వేంకట రామకౌటి శాస్త్రి	...	1 83
ఎంకివరం (గే) — శ్రీ నందూరి సుబ్బారావు	...	11 1
ఎదురు వచ్చిన మృత్యువు — జీవన ప్రబాత	...	1 44
ఏకవీర — శ్రీ మతి పి. శ్రీదేవి	...	6 88
బదానీంతస్యము (ప) — నూరంపూడి భాస్కరరావు	...	12 7
కన్నడ యక్ష గానములు — శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం	...	2 65
కన్నడ సాహిత్య పరిచయము — శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	4 14
కన్నడాంధ్రములు — శ్రీ గొట్టిమక్కల కృష్ణయ్య	...	3 51
కరిఖలం (కథ) — 'శిఖిముఖి'	...	10 25
కర్ణాటక సంగీతము — శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప	...	1 87
కలంబోటు (కథ) — శ్రీ కొవ్వడి రామం	...	11 8
కళావన జాతి (నా) — శ్రీ కొండయిడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	7 21
కవి; కావ్యము — శ్రీ హన్మనగుర్తి రాధాకృష్ణశర్మ	...	5 78
కుంపటిలో కుసుమం (కథ) — శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	7 85
కుక్కపిల్ల దొరికింది (కథ) — శ్రీ రావి కొండలరావు	...	9 74
కుమార సంభవ సంస్కరణ (కల) — శ్రీ వేలటూరి వేంకటరమణయ్య	...	9 94
కుమార సంభవ సంస్కరణ (కల) — శ్రీ తిమ్మానెల్లల కొండలరామయ్య	...	10 88

	సం.	పుట.
కొన్ని ధ్వనులు—‘అమృత్’	...	9 27
కోయిల (కే)—శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు	...	7 88
కొత్తగడ్డ (కథ)—‘చందమామ’	...	11 84
గంధ విమర్శనము—	...	1 98
,,	...	2 97
,,	...	3 98
,,	...	4 97
,,	...	5 98
,,	...	6 93
,,	---	7 97
,,	...	8 98
,,	...	9 97
,,	...	10 98
,,	...	11 99
,,	...	12 97
గ్రామోద్యోగవ్యవస్థ (కల)—శ్రీ బుద్ధవరపు వేంకటరత్నం	...	8 95
గ్రీకు భారతీయ రూపకములు—శ్రీ యస్వీ జోగారావు	...	5 86
ఘరానా మనుషులు (నా)—శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	3 61
చరణవాసులు (కథ)—శ్రీ పురాణం నూర్యప్రకాశరావు	...	7 60
చి...కా...బు—విజయ—రాఘవ	...	2 72
చిట్టిబాబు (కథ)—శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	4 82
చీకటితెర (కథ)—శ్రీ ఆర్. యం. చిదంబరం	...	9 65
చెరగని అక్షరాలు—శ్రీ ఇసుకపల్లి దక్షిణామూర్తి	...	2 25
ఛందోదర్పణము (కల)—శ్రీ భట్టాచార్య	...	7 93
,, —శ్రీ దీపాల పిప్పయ్యశాస్త్రి	...	8 97
జంటపక్షులు (నా)—శ్రీ నాగభూషణ్	...	3 38
జాతకచంద్రిక పై పండితి మోహంస—శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు	...	2 91
,, శ్రీ వర్మల చినసీతారామశాస్త్రి	...	3 92
,, శ్రీ గువ్వూరి జగన్నాథశాస్త్రి	...	3 94
,, శ్రీ ఆదిరాజు అన్నాజీరావు	...	4 92
జానకి (కథ)—శ్రీ వి. యస్. చెన్నురి	...	8 77
జీవగీతం (ప) శ్రీ హరిత శివశర్మ	...	3 1
జీవశాస్త్రంలో విచిత్ర పరిణామాలు (కల)	...	2 95
జీవితపునులుపు (కథ)—‘సురయా’	...	4 60
జీవుని వేదన—శ్రీ ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి	...	8 88
జిబ్బెన్ దేశము—శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	9 18
తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణము—శ్రీ చిన్నకొట మాధవరావు	...	10 46
తెలుగుపొలము (ప)—శ్రీ బెళ్ళూరి శ్రీనివాసమూర్తి	...	2 1
తిలోచనపల్లవుడు—శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	...	6 10
తిక్కులేని కుక్కపిల్ల (కథ)—శ్రీ కె. ఆర్. రెడ్డి	...	3 15
దేవాలయనిర్మాణము (కల)—శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	5 91
నందవరీకమంజులు (కల)—శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	2 98
నాగరాజులు (కల)—శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	6 98
నాగవృద్ధయం (కథ)—‘రమణశ్రీ’	...	8 9
నాగార్జునుడు—శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావు	...	1 20
నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు—శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ	...	12 77

నాటకాంతం (కథ) — శ్రీ పంతుల శ్రీరామకృష్ణ	...	5	79
నాట్యకాస్త్ర వార్తికములు — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యకృష్ణ	...	1	65
నాట్యకాస్త్ర వ్యాఖ్యాతలు — శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యకృష్ణ	...	3	33
నాటసం (శ్లో) — శ్రీ నందూరి వెంకటసుబ్బారావు	...	7	20
నానార్థనిఘంటువు — శ్రీ తేకుమళ్ కామేశ్వరరావు	...	8	68
నాలందా విశ్వవిద్యాలయము — శ్రీ పోతుకూచి శ్రీరామవధాని	...	7	17
నిరీవకస్తురాశినుంచి జీవరాశి పరిణామం (కల)	...	1	95
నీవు పిల్చితివి (శ్లో) — శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	7	47
నేటి పాశ్చాత్య నాటకరంగం — శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు	...	3	81
నేను (ప) — శ్రీ గొట్టిమక్కులకృష్ణమూర్తి	...	6	1
నేను మా జానికి (కథ) — శ్రీ వేదుల లక్ష్మణమూర్తి	...	6	14
పచ్చడము (కథ) — శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య	...	12	85
దిన్నెలు : పెద్దలు (కథ) — శ్రీ కొండముడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	3	6
పునర్జన్మ (కథ) — విజయరాఘవ	...	8	40
ప్రాచీన శిలాశాసనములు — శ్రీ కె. హెచ్. వి. శర్మ	...	6	2
ప్రేక్షకులు — శ్రీ ఆత్మిని నూర్యనారాయణమూర్తి	...	12	3
‘ఫిరదాసి’ — శ్రీ ప. గోపిచంద్	...	3	19
బద్దప నీతులు — శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరలు	...	5	45
బలి పనువులు (నా) — శ్రీ కొండముడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	10	9
బాలగంగాధర తిలక్ — ‘శ్యామకృష్ణ’	...	6	77
బూర్గల మంత్రవర్గ జాతకము — శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమచార్యులు	...	12	8
జాదసంస్కృతి — శ్రీ వల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ	...	5	25
భాగోతం (శ్లో) — శ్రీ నందూరి వెంకటసుబ్బారావు	...	9	38
భారతశేషంలోని జాతులు — శ్రీ టి. ఆర్. లక్ష్మణన్	...	5	17
మఖానుయానము (ప) — శ్రీ కొనూండూరు కృష్ణమచార్యులు	...	1	3
‘మహిమ’ (తి. చి) — శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి	...	11	...
మన నాకొనిర్యాకళ్ళ — శ్రీ తిలపర్తి నూర్యనారాయణమూర్తి	...	11	38
మనసులూ, మనుతలు (కథ) — శ్రీ కొండముడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	5	28
మనస్వంతరం (కథ) — ‘శిఖిముఖి’	...	5	40
మయ సభి (కథ) — శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	10	58
మానవుడు (నా) — ‘కావ్యశ్రీ’	...	4	5
మానసిక వ్యాధులు (కల)	...	3	98
మాంచాల (ప) — శ్రీ బెల్లంకొండ నూర్యనారాయణమూర్తి	...	12	1
ముత్తయిగూతురు (కథ) — శ్రీ మా. గోఖలే	...	3	28
ముహూర్తకాస్త్ర ప్రయోజనము — శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమచార్యులు	...	10	83
మేఘమల్హార్ (నా) — శ్రీమతి మానికొండ సరోజినీదేవి	...	5	52
మొక్కుబడి — శ్రీ యామిజాల పద్మనాభస్వామి	...	7	12
రమ్యబలం ఏమిటి — శ్రీ ఆల్ఫాస్ సోదరులు	...	9	3
రామ సామ్రాజ్యము — శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య	...	11	66
రేగు పిరాగము (కల) — శ్రీ దువ్వూరి జగన్నాథ శర్మ	...	4	94
రేనాడు రాజ్యము (కల) — శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	12	98
రైసెంకో (కల)	...	5	95
వజ్రహారము — శ్రీ నందూరి బంగారయ్య	...	2	45
వస్తాదు వీరన్న (కథ) — శ్రీ బొమ్మిరెడ్డిపల్లి నూర్యరావు	...	1	38
వాసిరెడ్డివారి చరిత్ర — శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	7	55

	సం.	పుట.
విగ్రహ వ్యావర్తని (ప) — శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు	...	11 76
విచిత్ర జీవులు (నా) — హితేశి	...	12 33
“ “	...	9 39
“ “	...	10 38
“ “	...	11 37
“ “	...	12 37
విజయవాడ రైల్వేడివిజన్ — ‘నక్సర్’	...	11 60
విద్యా జగన్నాథులు — శ్రీ జమ్మలమడుక మాధవరామశర్మ	...	11 63
విద్యార్థి (కథ) — శ్రీ వేణుల లక్ష్మణమూర్తి	...	2 51
విశాలాంధ్రము (ప) — శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచలని	...	11 19
విశ్వజీవి గాంధీజీ — ఎర్నెస్ట్ బార్క్	...	10 79
విశ్వనాథవారి తార — కుమరి మల్లాది వసుంధర	...	2 33
విశ్వనాథ వ్యక్తిత్వము (కల) — శ్రీ హరీత శివశర్మ	...	1 92
వేమన మనీష — శ్రీ చిత్తజలు వరహాలరావు	...	8 55
వైదిక సాహిత్య పాశ్చాత్య రచయితలు — శ్రీ పి. యస్. ఆచార్య	...	8 4
“ “	...	9 33
శిష్యావ్య (ప) — శ్రీ శిష్యా సత్యనారాయణ రాజశేఖరం	...	6 8
శిలాజీవిత (కథ) — శ్రీ బి. పుణమోతం	...	12 66
శిఖిలాయం (నా) — శ్రీ అంగర నూర్యారావు	...	1 23
శిష్యానిరూపణము — శ్రీ తటవర్తి నూర్యనారాయణమూర్తి	...	4 71
శ్రావణ మేఘాలు (కథ) — శ్రీ పురాణం నూర్యసకౌశలరావు, శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	4 19
శ్రీరామ పాడుకలు (నా) — శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	...	5 6
శ్రీమార్గ శ్రీనాథులు — శ్రీ కె. వి నరసింహం, శ్రీ కె. జోగయ్యశర్మ	...	3 86
సత్తిపెళ్ళి (నా) — శ్రీ కంచి శేషగిరిరావు	...	8 17
సమానాంతర రేఖలు (కథ) — శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	5 9
సయాం, జావా, బర్మా నైసికవృక్షాలు — శ్రీ జి. కృష్ణ	...	7 90
సాహిత్యవాహిని — శ్రీ వడ్డేర్లనం సోమసుందరశర్మ	...	6 41
సాహిత్య సమీక్ష — శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి	...	7 33
స్వర్ణయుద్ధం (కల) — జాన్ హెచ్. లిప్టాన్	...	8 93
సిగ్మండ్ (ప్రాయ్డ్) (కల)	...	5 97
సోషల్ కాంట్రాక్టు సిద్ధాంతం — శ్రీ చిత్తజలు వరహాలరావు	...	6 71
స్వార్థం, త్యాగం (కథ) — శ్రీ కొమ్మూరి వేణుగోపాలరావు	...	1 70
హరివంశ గద్య (కల) — శ్రీ కొడవంటి శంకర నరసింహ బ్రహ్మం	...	6 96

విషయానుక్రమణిక

డిసెంబరు 1956

మాంచాల	శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు	...	1
ప్రేక్షకులు	శ్రీ అత్తిలి సూర్యనారాయణమూర్తి	...	3
విదానీంతన్యము	శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు	...	7
బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము	శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమా చార్యులు	...	8
ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులు	శ్రీ కె. శ్రీరామ్	...	14
అనుబంధము	రమణశ్రీ	...	19
విగ్రహవ్యావర్తన	శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు	...	33
విచిత్రజీవులు	హితశ్రీ	...	37
ఆంధ్రజానపద గేయ సాహిత్యము	శ్రీ బి. రామరాజు	...	57
శిలాదేవత	శ్రీ బి. పురుషోత్తం	...	66
నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు	శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ	...	77
పచ్చడము	శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య	...	85
కలగూరగంప		...	90
గ్రంథ విమర్శనము		...	97

మాంచాల

శ్రీ బెల్లంకొండ సూర్యప్రకాశరావు

ఈ మధురప్రభాతమున నెన్ని శకుంతము లెన్ని గొంతులన్
ఏమని పాడుకొన్నవో నుమీ! ఫలియించె మనీయ వాంఛితం
బీ మధుభావనా తతుల నిండిన తీయనిగుండెతోడ నా
స్వామికి, బాలచంద్రునకు స్వాగత మిత్తును వేయి గొంతులన్.

“కో” యని ప్రొద్దునే పలికె కోయిల; ‘జు’ మృని భృంగ మేలనో
హాయిగఁ బువ్వుపైన నడయాడెను; పిచ్చుకజంట చెట్టుపైఁ
గూయుచు ముక్కులక బాడుచుకొన్నవి; నే నివే గాంచుచుండ నే
దో యనుభూతి ‘జిల్లు’ మని తోచిన దీ పరిణామ మందగన్.

‘వచ్చుచున్నాఁడు దీవెన లిచ్చి పనుపు,
బాలుఁ డుత్సాహమున బోవు బవరమునకు’
ననుచుఁ బ్రొద్దునెఁ గబు రంపి రత్తగారు
మంచి యమృతము తలఁ గ్రుమ్మరించినారు.

ఎన్నటికేని నా విభున కేర్పడదా దయ! యడ్డె వచ్చు నం
చెన్ని దినాలనుండియొ నిరీక్షణసేయుచు నుంటి; నెన్నియో
వెన్నెలరేలు నన్ విరహ వేదనముంచిన వీదినాన నా
కన్నుల వత్తితోఁ గడపఁగాచిన భాగ్యముపండుఁ దీయగా.

వియ్యము లందుకొన్న చెడువేళ యదేమొ ప్రియుండు నాపయిన్
నెయ్యము జూపబోడని యనేకవిధమ్ముల నెంచి నా మదిన్
గుయ్యిడు నన్ను గాంచ నిదుగో యరుదెంచెద రీ దినమ్ము; నే
దయ్యము నా ప్రభూ? నను విదల్చితి రీగతి జాలిమాలుచున్.

మీసతి, నగ్నిసాక్షిగ ననేకులు బెద్దలముందు పెండ్లియై
మీ నదనంబు ద్రొక్కితిని; నేటికి భాగ్యముపండె; యుద్ధ నం
తోషము మీ మదిన్, గడపద్రొక్కు విభుం డని నాకు గల్గు సంతోషము;
వీరకుంకుమలతోడుత మానసపూజ సేయుదున్.

కన్నీటితోముందు కడిగిన తరువాత
 పన్నీటఁ గడిగెద పాదయుగము
 హృదయాన మీయాపు శదిలమ్ము తేసిన
 పిదప నాననమును వేయుదాన
 ఫాలభావాలతో బల్కురించిన మీద
 పలికెద ప్రేమతో స్వాగతమ్ము
 ఎద విచ్చి మీచేతి కెచ్చిన పిమ్మట
 వీరగంధము బొట్టు వెట్టిదాన

మంగళారతు లిచ్చెద మనసువిప్పి
 ఖడ్గమిత్తు నాదు హృదయాత్మతలతోడ
 పలికెదను వీడుకోలు నంబరము వడుచు
 నేడ్చుకొందును వెనక మీరేగ ననికె.

‘వత్తు’ రను మాట యమృతంపు శైలిపోత;
 ‘కదనమేగెద’ రను మాట కత్తికోత;
 ముట్టవలెను గులాబిని ముండ్లవద్ద
 తీయని విషము నోటి కందీయవలెను.

‘రాడు ! రాడయ్యె బతి’ యను గోడుపోయి
 ‘వచ్చి రణమేగె’ నను చేడ్వవలయునింక
 నతులఘనవిపత్కరశరస్థితులలోన
 ద్రోయదలచిన నా కేల నాయువిడుట !”

ప్రేక్షకులు

శ్రీ అత్తిలి సూర్యనారాయణమూర్తి

ఏమిటి యీ భాగోతం అంతా? అనో! బతుకే ఓ భాగోతం! అనో అనటం మామూలైంది... జీవితం నాటకమనీ, తిథంగమంతా నటన అనీ ప్రతి ఒక్కరూ నమ్మినవిషయాలు.

ఎవరినన్న విషయాలే ఏనా; భిన్నభిన్న ప్రకృతులు విడిగా చిత్రించుకోబంటోకంటే, కుదిమట్టంలో ఒకేరంగస్థలాన్ని-కళ్ళను—మెరసేట్టు చేయటంలో—ఒకరికొ యిద్దరికా? !—పగులూ వందలూ మీద ఏక మహారానీ వికృతభావమైన హృదయ స్పందనాలు పలుపవీ...

ఐతే వాచికాంగికాభినయం స్వాభావికమైతేనే మనస్సుకుపట్టి ఊగిసలాడేది...

పురాణాలై ప్రజాజీవితంలో మతగురువులూ విషయాన్ని సున్నితంగా ముందుకు తెచ్చి నీతిని నేరనించకుండా అరికట్టాలనే ఆవేశం, ఆవేదనా, ఫలితంగా, 'తోలుబొమ్మలూ, భాగోతం-వీధినాటకం' పునాదిరాళ్ళుగా ఉపయోగించుకున్నాను.

మంచునకు తెప్పచేయకుండా తెల్లవారూ గడ్డిమెత్తల వాశ్రయించుకుని కూర్చుని — ఏమంటే, మొదట్లో, కథ యింకొ రక్తికట్టక కదా: వచ్చుననీ, తీరాకొన్నేపు కూర్చున్నాక, ఆ కథా నాయకుడో నాయకోకష్టాలలో ఉండేట్టుటే కనకవస్త్రే, అయ్యో! 'యా పట్టలో నదలివళ్ళటం ఎల్లాగ? ! తమకీ రావొచ్చు యిల్లాంటివి! ఇల్లావల్లిపోయే, ఆసుబ్బావధానులు యిన్నికష్టాలు రాల్చుకుంట! ' అనుకొని సుఖాంతంమానీ మరి కదిలేసరికి కాకులు కూసేవండి!

'అరి ! అరిద్దండ్రమరాజు ఎన్నికట్టాలు పడ్డాడురా! అయితే, ఆశినుంపతెగ యిస్సామిత్తుడికి లొంగితేనా? ! సత్రైంఅంటే అదీ, అందుకే అన్ని వొరాలు!!' అనుకుంటూ యిళ్ళకుసాగేవారు...

నాలుకోసారి, ప్రజాహృదయాన్ని సత్యంకేసి మళ్ళించిన ఆ భాగోతం పెద్ద, తాళాటవాయించుకుంటూ ప్రతీకుమ్మం త్రొక్కటం ఆవేసంలోనే ! ఆయారి పెద్దకాపు—లేదా, కాస్తకల ఆసామీ అల్లా—తనవైమిది వస్త్రైంయిచ్చో, యింతిధాన్యం కొలిచో, యీ కళావేత్తి విధానపునాదులు చవుడు పలుకుండా—ఏమీఅంటే, కాలంమాగు ప్రవాహపు తాకిడినుంచి ఊశి బెళ్ళలు పడకుండా—బ్రాతిమెటుగులు పెట్టి ఆ కళామందిరాన్ని నీలబెట్టుతూండటం ఆచారమైంది.

ఇక్కడొక మాట :

సత్యాన్ని—ఋతాన్ని—ఆరాధించటంలో సర్వమూ ఆఖరికి తానూ ఆహుతి అయ్యేట్టుటలో, ప్రజాహృదయాన్ని దూసుకుపోయే పలుగుల్ని ప్రసరించగల తావుల్లో ముగుపు తెరిచుటలో ప్రేక్షకజన సంద్రంలో తుఫానులేపే గతులన్నాయి అని అనుకోలేదు అనాటిపెద్దలు. నేటికీ అదీ అనుసరణగా ఉంది. ఔను, పట్టుకొన్న పాతది వదలటం, వదలిపోవటం, ఎట్లాగ మరి ?

జనవర్తన :

వీధి నాటకాలలో పాత్రలు యిందుమిందు అంతా ఎవరెవరో తెలిసేట్టు ముందుగానే, రంగస్థలాన్ని అలంకరించటంకద్దు. వేషాల్నిబట్టి పాత్ర నిరూపణ. శరీరమాద్యంఖలు ధర్మనాదనం; అంచేతే రక్షక సాధనాలైన వస్తువులే అలంకారాలు.

కృష్ణుడు వచ్చేఉంటాడు; విమూలనో కూర్చునే ఉంటాడు. ఇక—సత్యావేది, చూడండి ! యీమె తెల్లనిచీరలేగాని ధరించను 'తెల్లనిచీరలుకొ విగులు తియ్యనింబునుమెచ్చు, పంట్టుకల్ సల్లన' యిత్యాది గుణాల్ని సభ్యులు ఆయాపాత్రల్లో గమనించి పద్మినీ జాతి పడతిగా ఎంచుకోవాలి. ఇల్లాంటి వనో

పాత్రలూ, ప్రేక్షకులూ కూడా గమనించేవి, ఉల్లాస పరువు కేవలం!

సత్య, కృష్ణుడు రానందుకూ, వెన్నెల వేడికి, వియోగభాధలూ, తెర-సగం సగంగా పట్టి ఉంటుంది; ఉంచుతారనండి-తన వాల్చడ యీకలికి పడవై చి తన హృదయభాధ అంతా ఆ వేడివర్తనలూ వెలిబుచ్చు తుంది. ఒక హారమో, అగుళీయకమో సందాన కర్తగా-సంసారం పొత్తుపర్చి, పాలయల్లులు వినుగు దలకు విటుగుడు అన్న సత్యం నిరూపించే కావ్యం అల్లుతుంది. నిజంగా ఆ వర్ణన కావ్యమే! ఈ మాధుర్యపు మగతలూ తెల్లవారుట గమనించని జనాల-ప్రీతి పురుషులు-పెక్కురుండేవారు.

గాంధోలిగాడు :

హాస్యం ప్రతి నాటకానికి అంగం. అదీ తెచ్చి పెట్టుకున్న అనవసర పాత్రగా అంగీకరించబడలేదు; ఎల్లాగో చెప్తాను.

ప్రత్యేకం ప్రతిపక్షుల్ని వక్రమార్గాన ఎడ్డేవా చేయుటకే యేర్పడ్డాడు గాంధోలిగాడు. పెద్ద కాపు నకో, ఊరి పెద్దకో యీ యేటా ఓసారి వచ్చి చూసి పోయే యీతడు ఊరికోట...ఇల్లాగ కొంతకాలం గడిచాక యిది మోటు అనిపించిందో యేమో భాగో తాల ప్రసక్తిలో మాత్రం యీ వ్యక్తి మూతి బిగించు కొని, సత్యభామ పిలుపులకి ఉలకడు, పలకడు. నారీ జేమనికీ చీర కట్టితేనే సరిపోతుంది అనుకొన్న రోజు లకి ప్రాతిపదికగా, నలుగురూ నవ్వుకున్నా-అదీ నవ్వించటమే అనుకున్న ధీమాలో ఉండటం-వహ్వ. అదీ అభిరుచి.

అనాటి ఆ కథా నాయకకు-కాదు ప్రజాభి రుచికి-ప్రియులలో సందానకర్త - ఊహించు - కర్తగా 'నేను' అని నిలబడ్డ ఆవ్యక్తి, 'అమ్మా రావో! బొమ్మ రావో! కాస్త కృష్ణుణ్ణి వెదకగదవో' అని ముద్దుగా పిలిస్తే మరీ బిగిసి, - మూతి విడాయించుకుంటే, యీ నాయక విసిగెత్తిపోయి ఆఖరికి 'ఓసి ముండా రావో' అంటే ఆనందంతో-ముఖం చేటంతై - దరిచేరే ఆ విదూషకి ఆ నవకనే 'అబ్బ ఏమి అభినయం అను కున్నాడు' - పుం ప్రీతి గమనం!! రాను రాను విదూషకుడు లేంజీ ప్రధానపాత్ర రక్షకట్టడ న్నాడు. పాద ప్రహరణం సంపాదించిన కృష్ణు

నితో నీకు ప్రదక్షిణమైనా చేస్తానుగాని, వాకిడక్షిణా నాయకశ్శ్యం ఎన్నడూ రాకుండా మాత్రం అనుగ్రహించాలి' అనే సున్నితానికి అలవాటుపడి 'నేను హాస్యం చేస్తున్నాను, మీరు నవ్వండి' అంటే భక్తిని యికిలించే పద్ధతికి దూకుతేవారు.

తెరలు :

ధిం తిక్కతై ధింతోంధిక ధనతో అని తాళాల గింపురలలో ప్రతిపాత్ర పాదం ఆంగుకుని గొంతె త్రితే అసహ్యమనిపించింది. అదీ గాక అడవిలోఉన్నా అంతఃపురంలో ఉన్నా ఒకే పరిసగాల్ని ప్రశ్న తాన్ని తిలకించుటలో ఏదో లోటు కన్పించింది. దానికి ప్రతిఫలంగా తెరలు వెలిసాయి. ఇంతిగో ఊరుకోలేదు జనం. అద్దలం - మారివలం - పూసుకుని హాజరైనా నారపీదుగడ్డాలైనా చీనిరించుకున్నారు. అంతిమాత్రంతోనూ వీరికి సంభ్రష్టి కాలేదు...ప్రీతి పాత్ర-నిజానికి పురుషసింహుడే అయినా-గంభ గజయూన కావలెనన్నారు. పలుకు ఒగుగూ చూపు బెడగూ సరిపోవాలనుకొన్నారు. మన ఎగుట, తగిన అభినయంతో, తగ్గ గొంతులతో జరిగిన విషయా న్నొక దానిని ప్రదర్శించే యీ పాత్రలు-అసలు వారు వీరు కాదన్నది ఎఱిగే ఉండటం చేత - సభారం జకంగా ఆయాపట్టుల, పన్యం కూర్పులో పలకటమే, నోట పట్టడానికి, మనసుకు తట్టడానికి వీలు అనుకు న్నారు. కాని సభాస్థానులకు వన్ను చూపి నడిచే రంగ స్థల పాత్రల్ని నిరసించకనూ పోలేదు.

నాతి, నీతి, లేనిది ప్రదర్శనార్థంగా భావించనూ లేదు.

అలంకారం :

రాగిడి చంద్రవంకా, బంగారపు జడకూ అల వాటుపడిన నీతి యేనాటివో అయినా, అందెలూ అడ్డ బాస త్యజించి, ఉంటే పటాగోలుసులూ, - అసలు అచిమాత్రం మోటకొదా అనితీసి దాచి, చెవులలో లకులతో, ఒంటిపేట పెట్టుగోలుసుతో ఉంటేనే హాయి అనిపించిందాయిరి. రాజసింహుని రసపుత్ర దుస్తులూ జుత్తూచెమ్మీలూగూ, నెమలి తురాయిటోశీ, స్లిప్పరు పాదరక్షలూతో సరిపెట్టుకున్నాం... అడవిలో ఉన్నా శ్రీరామచంద్రుని ముఖశలకు తీసికట్టు రాకుండా గడ్డం మీసం మున్నగా ఉండాలనీ, జం

ప్రేక్షకులు

లోపలికి ప్రవేశించేసి బైటి జనాలకు కూడా యింటి కప్పుకాటి ఫలానావారి గొంతురాయిది అని పించుకుంటే నే మరోసారి ఆహ్లాం ఆహ్లాం పూజ!

‘విమలజ్యోతిరంగియా...’ అని చెప్పినా పుట్టినా మాడంపరా! నేను చెప్పకుండా పాటిపోతున్నానని గొంతెత్తి దమయంతికి నిద్రాధంగం కాకుండా పారి పోయే నలుణ్ణి మరోసారి హెచ్చుగా వేడుకోకుండా - పాడకుండా - పోనిచ్చానా అని? వస ముగ్యంతో దుప్పటి కప్పుకొని పగున్న పర్మాదుణ్ణి దుసి, అతిదుయితణ్ణి గమనించకుండా ‘పోఫో, చోటు లేదప్పట’ అంటే ‘కూశపు దుర్మదాంధుశపు’ అని పద్యంలో తిశితే ‘వస్సుమోర్’ - పెద్ద కుర్చీలలోని వాళ్ళయూ వలలకుండా అన్నాం. సుశేవుకు మాత్రం ఏ మనుకున్నాడో యేమోగాని ‘తెలువాయి’ అని - అంగ వస్త్రప్రభృత్యుడేగా ప్రదేస్సుమాడ్చుకునే అక్కటలేదు. గనుక - సామీ! నట నే అయినా ఆపర్థాదుకు చోటు లేదన్నాడు. నలదమయంతుల్లో ఒక్కరూ దొరకలేదన్న మానసికావస్థ మీకు ప్రదర్శిస్తున్నప్పటి పలుకులే అప్పటికి నాటికి ముందున్న వాతావరణం సాయంగా మిమ్ముకదల్చాయి. ఇప్పుడు మళ్లా పాడమంటే యింకా మెప్పించాలనుకున్న మనస్సుతో గాగం సాగదీయబమో, కుడించబమో, ఏ, అస్తుపిస్తు అవుతుంది. ఈ రంగం మొదణ్ణించి ఆరంభింప అనుజ్ఞ ఆయితే...’ అని చెప్పకుంటే మాత్రం వదిలామా?!

‘నాకీ రాజ్యము కావలె నంటినటే ఎన్నడైన నీతో’ అనీ ‘బంతిపులు ఎవరు గోసిరే - నీళ్లుపోసి పెంచినాగదే’ అనే తెలుసుబట్టలే తలబూపిస్త...

ఏమిటి గోలంతా? సమయంబేసమయం లేకుండా! ఏదైనా అడిగితే పద్యంలోనా జవాబు చెప్పటం!... అనుకుంటూ వచ్చి, వదనానికి - అందులోనూ మామూలు సంభాషణా యెక్కింపై అపార్థం రాని పలుకూ, నిఘంటు తెఱిస్తేనేకాని, నిగ్గులేని సమాసంలేని వాక్యాలూ, విసుగించకుండా ధ్వని ప్రాధాన్యమైన వర్ణనా, ఆశిస్తూవచ్చారు...

మహారాజు కోపంగాని, సంతసంగాని, కనుగొలకులతోణికిసలాడుతుంది గాని, వాచికాంగిక ప్రస్థుటలుమ్రలు అస్వాభావికమని గ్రహించాక వరకుడు,

రావణుడు, హిరణ్యకశిపుడూ, కడుపులో పిండాలు కదిలేట్టు అరచే గొంతునకు ‘అబ్బా’ అనుకుని చెవులు మూసుకోలేదా?... రాజరాజు ‘తప్పేవరిదో’ నిర్ణయించే ముఖకవళికా గొంతు గుద్దతలలో తెలువాలితే గుండెలు పట్టుకున్నట్లయి ఘట్టిగా ఊపిరి పీల్చుకుని తలల్లో ఎవో స్మృతుల రేపుకోలేదా?

మగ్యాలు :

కొంతకాలం ఏ సనిమలో యాకళా రాధకులను బహూహరించి బాషిస్తూ వచ్చేవారా, యానాటికి పరివర్తనం కూలినాటిజనాల బేకాసుల ముంపే సంస్థ నిలపే చెల్లువ! ఆదాయానికి అధికారం తోడై ఆసరా అయ్యే సాధనాన్ని - ప్రజాపోషకత్వాన్ని - అవతిలికి నెట్టి, ముందు ఓకే ఎక్కే కామంసులవుతున్నారు. తిమసుతాము మరువరి స్థితిలో నటించే ఆకథా సరిలిలో మనల్ని రసపుతుల జేసి ‘మైమరిపిస్తోంటే హాయి అనుకునే పట్టులో విపనియిదో బైటకుపోయిన చ్చిన ఆ సామీ ‘అయిపోతోంటే’ అన్న ఖంగారులో కుర్చీలూ బెంచీలూ తప్పించుకువచ్చే శ్రమ పొందటం యిష్టం లేక రంగస్థలం మీదనుంచి రెంజంగల్లో గెంతి తన స్థానానిక పోబోతాడు ఇఖి చూచుకోండి! ‘దాసీ... తెలుపువయ్యవుని చెప్పలేదటే’ బుద్ధిలేమా. వెలువాళ్లు దూరుతారని?!” అన్న చిత్రాంగి చిన్ని చపేటంతో తల గిట్టున తిరిగి క్రిందబుతుతూ వచ్చారు కూడా.

‘పెద్దగెడ్డి వచ్చాడు మొదలాడ’ మన్నకాలం దాటి వచ్చాం గనక బేరరీలైటు ఫోకస్ యెక్కుటం విజ్ఞానం కలిపెట్టి యిచ్చిందిగా - ఉపయోగించుకోవద్దా మరీ?... ‘వన్నెల విసిన కర్ర! నిన్నువలన నన్ను చూసే నిర్భాగ్యులెవ్వరే? అనే శింగరాజు లింగరాజు ఖబుర్లకు ఘోల్లుమంటే వెనక వాళ్లంతా పాపం! తన రసికతా స్వారస్యానికే యీ ఎగతాళి అనుకోకుండా ఆనవులలో యీఆసామీ కూడా వెలవెలా నవులు పోలేదా?...

దీనితో పోనిచ్చామా?... పాత్ర తన వేసంలోనే సంగీతక చేరీ చేసేందుకు కూడా అవును - అప్పటితోగాని రక్తి కట్టవద్దా? యిచ్చిన డబ్బులు కిట్టొద్దా?... సావకాశం యిచ్చిన విశాలహృదయం.

పేర్లుదూసి యానాటకంలో అమరుతాడా లేదా అన్నది గమనించటం, పెద్దల చాచదక్కొన్ని అనుమానించటమనే దుస్సంకల్పం లేనివారం కావచ్చే

గ్రామస్థానుపాటలు పాడతారన్న ప్రచారం ఉంటే నేడండిగా కట్నాలు కప్పగలం....!

రాతు కొద్దీ:

ప్రజాభివృద్ధిపట్టి పాకం కుదురుతోంటుంది. పురమాయంపులోనే నిర్గుణ లేకుంది.

‘రసపుత్ర విజయం — వేణీ సంహారం—

బొబ్బిలి—’ యిత్యాది పద్యగద్య జగిబిగి నాటకములను అర్థ మొనర్చుకొను బాధ్యత వహించ విచ్చలకే నే ‘వేనరాజు’ మరణం పడుతుంది.

ఏపనిలేని రోజుల్లోనో భాగ్యంకడై తెల్ల వార్తా కూర్చుని ఉండే వారనండి. అంతగా భూమి నే ఆశ్రయించుకు బ్రతికే జీవులంకొని యీనాడు...మర్నాటి కొలుపులకు ముతరాసుండాను, మనస్సుకు విశ్రాంతి, భావోద్వేగం కల్గిస్తూ తిన్నవ కాంంలో ముగింపు ఆయ్యే నాటికలు కోరుతున్నాం.

అందునా, దీర్ఘాలుకొని చక్కటి వచన సంభాషణలోని ఏకాంకికలు-ప్రదర్శనార్థం. ఒక దానిలో ఒకటి కల్పించి విషయాన్ని క్లిష్టం చేసేకంటే ‘నత్తిగులలో యిమిడిన డక్కా మజిలీసులా’ చవులూరిస్తవి; కళ్ల మెరుపులూ, ఆ నే కుతూహల పడటంలేదా మనం?

ఎరువు సొమ్ము జంతువుచేటు, పుట్టింటిది పసుపు కొమ్మైతే... తెనుగుదనం పుణికి పుచ్చుకొన్న రాగ వరసలు అవసరమైనట్లు వాడనిస్తే ఎంతముద్దు!

అల్లాగని గిరిగీసు కూర్చుంటామా? పెద్దన కంటిందే ఇతిహాసాలు వాడుకొన్నాడు; అక్కడి వార లిక్కడకి వచ్చే రోజుల్లోనే ఆకథ ఐతే- దూరాలు తగ్గి ఆచారాల సహా విజయమయ్యే యీ రోజుల్లో శృతిపేయాలైన హిందూస్తానీ వరసలు అనుకోకుండా కలగాపులగమకటం ఆదిరించకపోతామా? మునున్నవని గులాబీ మామూచేందుకు వెళుస్తామా? అనువులు వెదిక్కుంటాంగాని...

వ్యక్తి సంఘాన్ని, సంఘం జీవాన్ని, సర్వతో ముఖంగా సంపూర్ణకళల విలసిల్లేందుకు తాపత్రయ పడుతూండటం సహజం... ఇందుకు పటుత్వాల్నైన రచనలు పుట్టటమే తగ్గి ప్రజాప్రతిపాదన [Demand] బాధ్యత మన నెత్తిపైన వేసుకోవాలి; ‘వాడొకం

దుకు పోస్తున్నాడు; వీడొకండుకు తాగుతూన్నాడు’ అన్న సామెతి వర్తించుకొన్నంతకాలం విజాతీ ముందిదాగు వెయలేదు. పాటెలాని ప్రాగోభ్యస్ని ఏర్పి కూర్చి స్వరగతు తెచ్చుటగాని, నేను జంతువునాడే ముందుకు వెళుటగాని, కాలాన్ని నెట్టుకొని యిల్లా ఉంటే ఉజ్జేబితాలైన భావసౌందర్యాల చాకాల విహారించే పారిపాచ్చాలు లేని పాదరు బాంధవ్యాలు నిలుస్తవని భావికాలపుష్పిని తుప్పిన చిత్రించుటలో సౌకుమర్యం ఉంది.

ఇచ్చేవారు యిల్లా సహవాసాన్ని ఎక్కువ మందికి కావలసిందీ లాభించేదీ చిక్కనీయక పోయినా, మనకింత మక్కువ రాసిఉంది అని పడి ఉండే జాతి తిరిలిపోయింది కాదని అడ్డవాళ్ళుంటే పీఠని పడే కాలమే మన మట్టాఉంట!

పురమాయంపు:

పరువంగల రచనలు ఏ భాషలో ఉన్నా అనువాదయోగ్యాతే! కానైతే అసలుసరికు బంగారమే అయినా వారి వారి మనసుబట్టి వస్తువులు పురమాయించుకోవలసి వస్తుంది.

ఈ పని ప్రేమక మహాశయ్యలది. సత్యమూరాలు కాని చారిత్రక వ్యక్తుల్ని రంగస్థలంపై అనుకరిస్తే ఆనందించక పోతామా?

“అడగంనే అమ్మైనా పెట్టడు”; “సంగీతానికి చింతకాయలూ రాలవు!” ఇవి అవును, యిది కాదు అని విప్పి చెప్పాలి ధీమా ఉండి, ఎదిరి అవునూ కాదు అని బిగిస్తే ప్రతిస్పందన పటిస్తే ఉంది మజా. చక్కటి తీరులు మొలుచుకుని వస్తవో లేదో చూడండి! “లేస్తే మనుష్యులంకొడు లే వర ను కొన్నంతవరకే యీ మాంద్యం! కావలసినమార్పు పైనున్న పెద్దలు కాదు తెచ్చేది- మనం, మనలో ఉన్న ఉన్నతాశయాల ప్రస్ఫుటపుబలమా...వాటికొక రూపం యేర్పడి ప్రజావృద్ధియాల కరగని రోతలకు కోతగా ప్రచారసంచార మొనర్చవలెననే గాఢవాంఛ పుట్టుకొస్తోంది కదూ!

బొను! మనస్సుల్లో ఉన్న మీ యీశోరిక మీ ముఖాలే తెల్పుతున్నాయి.

ఐ దా నీ ం త న్య ము

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

చనిపోయిన ప్రాణంరా ఇది
మణి పోయిన హారంరా ఇది
ఎందుకురా వ్యర్థవిలాపం !
ఏటికిరా వృథా ప్రలాపం !

కావ్యంలో తీపులుపండీ
కంఠంలో తేనెలు నిండీ
హాసియించిన కోయిల కాలం
నశియించెను లే ఆమూలం !

పగిలిన ఈ హృదయాండంలో
ముగియని జీవిత కాండంలో
మిగిలిన దిక నీరసరుధిరం !
రగిలెడి ఒక దుర్భర శిశిరం !

జీవన మిక తిమిరాక్రాంతం
జీవన మిక ముదివేదాంతం
జీవన మది క్షణికవసంతం
జీవన మిది యజ్ఞమనంతం !

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

హైదరాబాదు రాష్ట్రముయొక్క మంత్రివర్గము నకు నాయకుడుగా శ్రీయుత బూర్గుల రామకృష్ణరావు 1952 సంవత్సరమున మార్చి నెల 6-వ తేదీ గురువారమునాడు సాయంత్రము గం. 3 48 లకు ప్రమాణస్వీకారము చేసెనుట సుప్రసిద్ధ విషయము. అప్పటినుండి ఎంతోయుక్తితో, సమర్థతతో, చాక చక్రముతో ఆ మహనీయుడు రాష్ట్రపరిపాలనమును నిర్వహించి ప్రజాదరమును వడసియుండుట అతిని రాజనీతి నైపుణ్యముయొక్క కూలంకషత్వమును చాటుతున్నది. హైదరాబాదు రాష్ట్రములోని మహా శాస్త్ర, కర్ణాటక ప్రాంతభాగములను వేరుపరచి, నిలచిన తెలంగాణ ప్రదేశమును ఆంధ్రరాష్ట్రముతో చేర్చి “ఆంధ్రప్రదేశ్”ను పేరొప్ప మూతనరాష్ట్ర మొకటి 1-11-1956 నాడు ఏర్పరచుటకు సంకల్పించుటవలన, శ్రీ రామకృష్ణరావుగారి మంత్రివర్గము 31-10-1956 నాటితో తిమిరికొరమును చాలించుకొని వచ్చినది. ఈ మంత్రివర్గము చాల్గిసంవత్సరములు, ఏడు నెలలు, 25 దినముల కాలము పరిపాలనము సాగించెను.

శుభక్షణములలో కార్యారంభము జరుగవలయు ననుట జ్యోతిషాస్త్ర ప్రధానము.

“శుభక్షణక్రియారంభ
జనితః, పూర్వసంభవాః,
సంపద స్సర్వ లోకానాం;
జ్యోతిస్తత్ర ప్రప్రయోజనం”

అని సత్యాచార్యుని నిర్వచనము. లోకకల్యాణకాంక్షులగు మనప్రాచీన మహర్షులు ఈ విషయమున పెక్కునూత్రములు రచించిరి. రాజ్యాధికార స్వీకరణము ఎట్టిక్షణములలో, వివిధముగ గ్రహసంపత్తితో, జరుగవలెనో, వారు అతివిప్రులుగా చర్చించి నిర్ణయించినారు. పాలకులకు, పాలితులకు, ప్రేమమునకు, శ్రేయోభివృద్ధి సమకూర్చుటే, ఈ మహారాష్ట్ర జ్యోతిముల పరమోద్దేశము.

ప్రశంసలనున్న మంత్రివర్గము రాజ్యాధికార స్వీకారము చేసిన తక్షణ మెట్టిదో, అప్పుడు గ్రహస్థితి నూచించిన ఫలమెట్టిదో, గమనించుట విద్యార్థులకు ప్రయోజనకారి కాగలదు. ఆ తక్షణమునకు సాధించిన సాయం చక్ర మిక్రిందనున్నది:—

బు 27-86 ర 15.47-58	గు 17 12	X 9-27	
రా 29 59 కు 17-80	(సాయనము)		నక్షత్ర 9.58 (వ) చ 17-7
	—		1 10-21 యను 19-44 (వ) కే 29 59
పూర్వ 11 40	రాజ్య 2-14 కు 16-26	కే 18-32 (వ) ఇ 21-14	

లగ్నము స్థిరరాశియగు సింహము. అధికార స్వీకారమునకు ఉత్తమమయిన లగ్నమిది. భాగ్యస్థానమనెల బృహస్పతియొక్క శుభదృష్టి లగ్నముపై నున్నది. చతుర్థభాగ్యాధిపతి అగుటచే రాజయోగకారకుడైన జాకుడు స్వక్షేత్రములో ప్రబలుడై చతుర్థ భావములో నున్నాడు. విక్రమ భావములో ఉద్బలముగల శనియుండుట, ఇది ఈ మహారాష్ట్ర మంత్రి సుగుణములు. కాని, ప్రబలములగు దోషములు కొన్ని కలవు. లగ్నాధిపతియగు గ్రహరాజు రవి జలరాశియగు మీనములో నుండుటచే, బలవంతుడు కాడు. సాధుత్వమున్నదే కాని, శక్తి మట్టము. పైగా, ఈ గ్రహము అష్టమభావములో నుండుటే దోషము. చంద్రుడో, త్యయములో నిలచినాడు. రాజ్యస్థా

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

నాధిపతియగు శుక్రునికి ప్రబల కుజుని నుండియు, యమునినుండియు, క్రూర వృష్టిదోష మున్నది ఇవి ముఖ్యమగు లోపములు.

అగుటచే, ఈ ముహూర్తము ఉత్తమ కక్ష్యలో చేర్చబడినది కాదు సాయంరవి మేష ప్రవేశము చేసిన తరువాత, — అనగా, మార్చి నెల 21 వ తేదీ దాటిన అనంతరమును — ఇతర గ్రహ సౌకర్యములు కల దినమున, ఇదే సింహులగ్నము నే ఎర్పరచియుండినచో, ఎంతో రమ్యముగా నుండెడిది. అంతవరకు కాచి, మంచికాలములో మంత్రివర్గముల నేర్పరచుటకు శ్రీరామ కృష్ణరావుగారు సిద్ధపడిరట. కాని, వారి అనుయాయులలో కొందరు మంత్రిత్వపుకుల ధారణమునకై పడునైగు దినముల ఆలస్యమును సహించలేని ఆశ్రయింపబడచే, విధిలేక వై ముహూర్తము నుండే మంత్రివర్గము ఏర్పడవలసి వచ్చినదట! అగునికి విద్యావంతులలో అనేకులకు ముహూర్త శాస్త్రములపైన భక్తి కాని, విశ్వాసము కాని, లేక పోవుట ఈ అశ్లవస్థకు ముఖ్యకారణము. ఇప్పటి శోచనీయ పరిస్థితులలో ఇది యొక్కటి. అదియట్లుండే

దోషభూయిష్టమైన ముహూర్తములో ఏర్పడిన రాజ్యాంగసంస్థ శాంతియుతముగా, అభివృద్ధికరముగా, ప్రజారంజకముగా, పరిపాలన బాధ్యత నిర్వహించుట కష్టము. అగ్నాధిపతియొక్క అప్రమభావస్థితి బాలారిష్టమును సూచింపజాలినది. శత్రువృద్ధిసహా దీనిఫలమే. చంద్రుని వ్యయభావస్థితి నైతియు ఇట్టి ఫలము నీయజాలినదే. శుక్రుడు సప్తమమందున్నచో, మిత్రులు శత్రువులుగా ఎర్పడిగలరు. స్వజనమునుండి గుప్తనైరమును మీనరవి తెలుపును. రాజ్యస్థానాధిపతి శుక్రుడు. ఇతనికిగల ప్రబల క్రూరదృష్టి వేగ రాజ్యకార్యనిర్వహణ విషయమున ఎడతెగని ప్రతిబంధక సామగ్రిని సూచించును. కుజుని చతుర్థభావస్థితి భూస్వామ్య సంప్రదాయములో గొప్పమార్పులు కలుగునని తెలుపును. ఆ కుజునిపైన రవి వరుణుల స్నేహదృష్టి యున్నది. ప్రతిబంధకములెన్ని పొడకట్టినా, ఆ సంప్రదాయములో గొప్ప సంస్కరణములు జరిగి తీరునని యర్థము. ఇట్టి కుజుని వేగ రాజ్యాధిపతి శుక్రునిపై నుండుటచే, ఈ మార్పులవలన నష్టపడినవారు, భూస్వాముల తరగతికి చెందినవారు, ఈ పరిపాలన విధానమును ద్వేషింతు

రని నూచన. వ్యయభావమందలి చంద్రుడు ఈకుజునికి మిత్ర దృష్టిలో నుండు కారణమున, స్వార్థపరులగు హిత శత్రువులు కొందరు చిక్కులు కల్గింతురు. రాజ్యసహమ ముండుభాగ (వృశ్చిక రాశిలో 8 వది) కుట్రలు కుశంతములు తెలుపుపట్టిది. దీనికి విప్లవకారియగు వరుణుని అనుకూల్యము (మిత్రదృష్టి) కలను. విప్లవకాంత్యులగు అతివాదులు కొందరు కుట్రలు పన్ని మంత్రివర్గమును కూలదోయుటకు ప్రయత్నింతురని అర్థము. శని శుక్రులకు పరివర్తన యోగమున్నది. నెమ్మదిగా, గౌరవకరముగా, ఉద్దేశ రహితముగా, మంత్రివర్గము తమ కార్యములు నిర్వహించగలుగు. విద్యాభివృద్ధి లలితకళా పోషణము బాగుగా జరుగ గలవని పంచమ భావమందలి పుణ్య సహమము, కేంద్రమందున్న శుక్రుడు, చాటుచున్నారు.

వై ముహూర్తపు సామాన్యఫల మిట్టిది. ఈ కుండలికి దేవరూపదళలను సాధించినచో, ఇప్పటికి దశాపరిపాక మెట్లు పరిణమించినదో, చూడ గలుగుము. 1-11-1956 తేదీకి చలిత గ్రహభావ స్థితిని చూపుచక్రమిది:—

ర 20-32	బు 6-3 న 18-26	X 14 0	
రా 29-41 శు 23-18	(సాయనము) — చలిత గ్రహభావకుండలి 1-11-1956 నాటికి		క 9 56 1 14-26 శే 19-41
పుణ్య 15-46	రాజ్య 6 40 కు 17-18	శ 18-18 ఇ 21-8	చ 13-35

ఆరంభమునుండి దాదాపు నాల్గు సంవత్సరములు, ఎనిమిది మాసములకు కేవలముతో గ్రహచలనము దశాపరిపాకమును ఎట్లు చూపినదో, పాఠకమహాశయులు పరికించెదరు. ముఖ్యనిషయము లివి:—

(1) చలిత కుజుని క్రూర కేంద్రదృష్టి దశమాధిపతి యగు శుక్రు నాక్రమించినది. చతుర్థ కేంద్రము

నుండి వచ్చిన ఈ దృష్టి రాజ్యాధిపతికి స్థాన భంశము చేయ జాలినది.

(ii) చలిత పుణ్యసహాయము లగ్నాధిపతి యగు రవి నుండి కేంద్ర వేగ పాలయినది. ఇది ఈ సంస్థ యొక్క పుణ్య సహాధిపతి తెలుపగలగు.

(iii) చలిత చంద్రుడు రవి యొక్క సమ సప్తక వేగకు లోనై పుణ్య సహాయమునకు కేంద్రము నకు వచ్చినాడు.

ఇది వైదశకు ఉత్తేజసము నిచ్చును. ప్రశంస లోని మంత్రవర్ణము అధికారమునుండి విరమించు కాలము ఆసన్నమైనదని ఈ దశలు సూచించు చున్నవి. 31-10-1956 నాటికి ఈ దశాఫలము సిద్ధించినది. ముహూర్తచక్రము తెలిపిన సూచన ఇది.

ఇట్టి పరిస్థితులలో, ఇన్ని చిక్కులలో, ఇంతి కాలము అరిష్టము పాలుగాకుండ ఈ మంత్రవర్ణము నిలుచుటకు కారణమేమి? అనవచ్చును. లగ్నముపై నున్న గురుదృష్టియని ప్రతిచెప్పట సులభము. కాని, ఈ గురువు అష్టమభావాధిపతి యనుట మనము మగవ రాదు. దృష్టియించినదే నా, భావాధిపత్య ధర్మముపోదు. కాలపురుషుని రాజ్యములో గ్రహములకు ఒక్కొక్క కాలములో ఒక్కొక్క అధికారము వచ్చుచుండును. ఆ అధికార ధర్మములను గ్రహములు 'చెలాయించక' తప్పదు. అధికారప్రయుక్తముగా తన ధర్మము నిర్వహించవలసినవచ్చినపుడు, సహజపథమే, లగ్నముపై శుభదృష్టికల కారణమున, బృహస్పతి "శ్రేయోభివృద్ధి రస్తు." అని మంగళాశాసనము చేయవచ్చును; చేయునుకూడ. ఇకే విశేషము. అంతేకాని, అరిష్టము తొలగించుపనిమాత్రము ఇతనిదికాదు.

ముహూర్త శాస్త్ర సూత్రములను అన్వయించు సందర్భమున, ఒక విశేషధర్మమును మనము గమనించ వలసి యుండును.

“ప్రమాణం జన్మకాలోత్తం
ఫలం సర్వత్ర సర్వదా
కర్మలగ్న ఫలం తత్ర
తదధీనం సమాదిశేత్,” (జ్యోతిర్వివరణము)

ముహూర్తఫల మెట్టిదైనా, అది కార్యకర్త జాతకఫలమునకు లోబడియుండుననుట. ముహూర్త యొక్క ఆయుధము, లేక ఉపకరణము వంటిది. దానిని

ఉపయోగించుకొను శిల్పియొక్క శక్తికి, సంస్కార మునకు, అభిరుచికి, ఆవకాశమునకు తగినరీతిగా అది ఉపయోగపడగలగు. ముహూర్తము సంపాదించి యిచ్చు మంచిఫలమైనా, విషను ఫలమైనా, కర్త జాతక ఫలమునకు అధీనముగా, అనుగుణముగా, జగను ననియు, ముహూర్తము స్వతః ఫలకారికా శీరసనియు, గర్భమహాముని అనతిశ్చిను.

“తిథివారర్థ లగ్నా ర్థే,
యగుక్తం సవసత్ఫలం,
తత్సర్వం జాతకార్థనం;
న స్వతః ఫలదం మతం”

ముహూర్తకులుమరకమానుని బంగారు సూత్ర మిది.

అనుటచే, ముఖ్యమంత్రి జాతకముతో ఈ ముహూర్తమునకు ఎట్లు పొత్తు కనగినదో, గమనించుటముఖ్యము. ఆ మహానీయుని జాతకము ఉత్కృష్టమైనది. చతుర్థ, బాగాధిపతి అనుటచే రాజయోగ ప్రదుడైన సుగ్రుడు లగ్నములో తిశితశలాడుచున్నాడు. ధన లాభాధిపత్యము కల సుభగహము బృహస్పతి నికరముగా రాజ్యభావ మధ్యయందే నివసించుట. భగోళ సర్వసేవాని మజానికే రాజ్యాధిపత్యము సిద్ధించినది. ఈమజాను నీడభంగము పొంది, చంద్రునితో పరివర్తన యోగము నాగించి, గ్రహ రాజానుండి ప్రబల స్నేహ దృష్టిని సంపాదించును, శత్రు విజయమును సాధించి ఇచ్చు పద్మభావములో నున్నాడు. రాజసహాయము రాజ్యస్థానమునకు బృహస్పతి సంయోగములో నున్నది. ధన స్థానములో నున్న పుణ్య సహాయము రాజ్యస్థానముగాని బృహస్పతి యాజమాన్యము లోనిదే ఇది గొప్పయోగజాతకముని వేరుగ చెప్పట అనవసరము.

ఈ జాతకముందలి అభ్యుదయశక్తి ముహూర్తపు సామగ్రిని ఎట్లు ఉపయోగపరచుకొన్నదో, చూడుడు! యోగకారకుడగు సుగ్రుని స్థానమే సప్తమ కేంద్రముగా రాజ్యభావ నిర్వాహకుడగు బృహస్పతి స్థానమే దశమకేంద్ర మధ్యముగా, చలితపుణ్య సహాయస్థానమే రాజ్యస్థానముగా, నికరముగా ఏర్పడుటే ఈ ముహూర్తమందలి విశిష్టమైన సుగుణము. ముఖ్యమంత్రి జాతకమందలి అభ్యుదయ శక్తుల సంబంధము ఈ ముహూర్త కేంద్రములకు వ్యాపించుటచే, ఆ జాతక వాగ్దానముతో సమన్వయము వుదుర్చుకొనియే ముహూర్త

బూర్గుల మంత్రివర్గ జాతకము

ర్తము తన ఫలములు చూచవలయున్నది అట్లే చూసినది.

జాతకఫలము ప్రశంసముగా నుండి మహారాష్ట్రము దోషయుక్తముగా నుండెనేని, కష్టముతో కార్య సాధనమగుననియు, కార్యము సిద్ధించిన తరువాత సుఖ సౌఖ్యాగ్రంథములు చేకూరవనియు, పెద్దలు చెప్పిరి.

“యత్ర జన్మఫలం శస్త్రం,
గుప్తం తాత్కాలికం భవేత్,
కార్యం సిగ్ధతి కృచ్ఛణ;
సిద్ధౌ సౌఖ్యాగ్రంథ సంపదః”

(జ్యోతిష్య) కాశము)

ఈ మంత్రివర్గపు నాయకుడుగా పరిపాలన నిర్వహించు విషయమున ముఖ్యమంత్రి ఎన్నియో కష్టముల నెదుర్కొనవలసినద్యులు చదువరు లెగురు దురు. అంతః కలహముతో, ఆవర్ణభేదములతో, మిత్రులు కొందరు శత్రువులుగా పరిణమించిరి. స్వార్థ పగులు కొందరు మతవైషమ్యములతో, సంఘర్షణ ముతో గెచ్చిపోయి దేశములో అశాంతి కలమాపుట కవకాశము కల్గించిరి. విప్లవవాదులు చలరేగి ప్రభుత్వమును విచ్ఛిన్నము చేయజూచిరి. మంత్రి వర్గము బాహ్యవిషయాలపై, రెండుమార్లు కాబోలు— “అయే పోయే” ననిపించినది. కాని, ప్రతిభాశాలి, రాజ్యశీలమంత్రి నిపుణుడు నగు ముఖ్యమంత్రి నైయత్తిక శక్తివలన ఈ సంస్థ గండములు గడిచి గట్టెక్కినది. తరువాత మార్గము సుకరమై ప్రజలకు ఎన్నియో సదుపాయములు సమకూడినవి. భూస్వామ్య సంప్ర దాయములో జరిగిన సంస్కరణములు ఇతర రాష్ట్రముల కొద్దరప్రాయములు. విద్యావ్యాప్తికి అభూతి పూర్వములైన సౌకర్యము లేర్పడినవి. దేశమును సస్య శ్యామలము చేయగల జలాశయముల నిర్మాణమునకు అంకురార్పణము జరిగినది. ముక్కోటి ఆంధ్రుల నొక పరిపాలనలోనికి తెచ్చు ప్రణాళిక సిద్ధము చేయ బడినది. నాలుగున్నర సంవత్సరముల కాలము దేశా భ్యుదయ దృష్టితో నిట్లు ప్రణాళిక చేసి యీ సంస్థ ఇప్పుడు తనపదవిని చాలించుకొనెను.

అది యట్లుండె. ఈ మహారాష్ట్రమునకు 1956 వ సంవత్సరమున వర్షజాతకము ఏమి నూచించెనో, పరిశీలించెము.

ఈ సంవత్సరమున మార్చి నెల 6-వ తేదీనాడు మధ్యాహ్నము 3-18-47 P. M. (I. S. T.) వేళలో వర్ష ప్రవేశము జరుగుట. అప్పటి గ్రహభావ కంఠలి ఇది:—

ర 15.47-58	శు 28.17 X 28 18	పుణ్య 21-8	కే 12-38
బు 22.34	(సాయము) — వర్ష జాతకము — (1956)	వ 28.36 (వ)	
చ 6 25 కు 4-18			I 0-26 కు 24 7
రా 12-38 కే 2-47	ఇ 0.6 రాజ్య 24-36		

మహారాష్ట్ర ప్రజలలో దేశమాధిపతి భుక్తుడు నేవమానదశలో ఇప్పటికి ప్రబలవేగ పాలయినాడని కనుగొంటిమి కదా? వర్ష జాతకములో ఈ భుక్తుడు రాజ్య భావమునే నిలబెట్టుకొని, మోక్ష కారకుడగు కేశవుయొక్క అర్చిత కేంద్రవిషమ దృష్టిని పొంది, వరుణుని కేంద్ర దృష్టితో, ఇంద్రుని సమసప్తక దృష్టితో, ఆకర్షించ బడుచున్నాడు. ఉన్న దానిని ఊహగొట్టు ప్రతిభాశాలి వరుణుడు. ఇతడు లగ్నముచే “తిష్ఠ” వేసినాడు. రాజ్య సహాయము జన్మావమాధిపతియగు గురువునుండి కేంద్రవేగ పాలపడినది పుణ్య సహాయము చంద్రుని సార్ధ కేంద్ర విషమదృష్టికి చిక్కినది. లగ్నమునకో, ఇంద్రుని వరుణుల వేగయేకాక, లగ్నాధిపతియగు రవినుండి సార్ధ కేంద్రవిక్షణ క్లేశము కలదు. ఈ వర్షమున ఈ మంత్రివర్గ పరిపాలన అంతమొంద వలెనని ఈ యోగములు నూచించుచున్నవి.

ఈ ఆధికార విరమణము మంత్రిుల అసమర్థత వలననో, అన్యాయ్య ప్రవర్తనమువలననో, ప్రజా ప్రతినిధుల అచిక్వాసము వలననో, కలిగిన పతనము కొంచెం పాతకమువో కలదు.

తెరుగుదురు. జన్మరాజ్యాధిపతి శుక్రడు వర్షజాతకమున రాజ్యభావ మగ్ధునిందువంటే ప్రకాశించుచుండగా—అంగులో బృహస్పతి శుభత్రికాణ దృష్టి కలదు—అట్టి పతనము సంభవించుట కల్గ. పైగా, మంత్రవర్గమునకు చక్కని పేగ్రపత్తిమల జన్మశ్శిమునే ఇది ఉద్ఘోషించగలను. వరుణుని కార్యము విభజనము; తాత్కాలిక పరిస్థితులలో తరునుడు; నూతన మార్గావలంబనము, భారత ప్రభుత్వపు రాజనీతిలో వచ్చిన మార్పుల ఫలితముగా విర్వజిన రాష్ట్రపు సర్వీయ్యుల పథకము ననుసరించి హైదరాబాదు రాష్ట్రమునందలి మహారాష్ట్ర కర్ణాటక భాగములు విడిపోయి, తెలంగాణా ప్రదేశము ఆంధ్రరాష్ట్రములో చేరి ఆంధ్ర ప్రదేశమును పేరున గొప్ప నూతనరాష్ట్రము సిద్ధమగుటచే, పరిస్థితులకు తగిన మంత్రవర్గము నెమ్మి కొనుట కవకాశము కలిగించుటకై, ఈ మంత్రవర్గము సగౌరవముగా తన అధికారమును వదిలికొన్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ భూభేదము మే దాని సరాయణము.

వర్షజాతకములో లగ్నములోనున్న వరుణ గ్రహమునకు ఇంతిఫలమున్నదా, అని సంజేహించు వాదించుదురు. నూతన గ్రహము లివి పాశ్చాత్యుల సృష్టియని ఇంద్రదానవగుణుల కార్యములను విశ్వసించనివాడు మన ప్రాచీన సంప్రదాయపు జ్యోతిషాస్త్రవేత్తలలో ఇప్పటికిని పలువురున్నారకదా? రాష్ట్రవిభజనమున వరుణగ్రహము నూచించు నేని, తత్ఫలముగా విర్వజిన ఈ మంత్రవర్గ పరిపాలన సమాప్తికాలమును ఈ గ్రహము చూపవలదా అని విచింతించువారు నైతము ఉండకపోదు. రాజ్యసహాయముచేసిన అనుకూలదృష్టిగల వరుణుడు రాజ్యమును భంగపరచ నేల? అనవచ్చును. ఈ రాష్ట్ర విభజనముకొని, ఈ అధికార సమాప్తికొని, శేకాభ్యుదయముకొరకే, ముక్కోటి ఆంధ్రుల క్షేమముకొరకే, అనుట మనము మరచిపోరాదు.

అనుకున్నట్లుగా, లగ్నముచేసిన, రాజ్య సహాయముచేసిన, వరుణుని కైవాటమున్నమాట వాస్తవమైనచో, అట్టి కైవాటముయొక్క ఫలము ఎప్పుడు సిద్ధించవలెననుట మన ప్రశ్న.

“గ్రహైశ్చ భావాంశికైః ఫలోక్తిః” అను యాదవుని నూత్రములో ప్రత్యుత్తరము మనకు లభించుచున్నది. వరుణునిశక్తి రాజ్యసహాయమున, లగ్నాధి

పతి రచిని, ఎప్పుడు ఉద్ఘోషించునో, అప్పుడే ఫలము నకై మనము వీరీక్షించవలయుననుట!

రాజ్యసహాయమును తీసుకొందము. వరుణుడు ఈ సహాయ స్థానమునకు వచ్చినా, ఈ సహాయము వరుణ స్థానమునకు పోయినా, మనము కోసిన ఉద్ఘోషము జగగలను. కాని, చారవశమున వరుణుడు గమ్య స్థానము చేరుట ఈ సంవత్సరములో జరుగను కనుక, సహాయమునే వరుణస్థానమునకు పంపవలసియున్నది.

“కాలక్రమేణ జాతః పరివర్తమానా, చక్రకార పంక్తి రివ గచ్ఛతి భాగ్య పంక్తిః” అను భాసమహాకవి వాక్యములో ఈ హోరాశాస్త్ర మర్మము ఎంతో ముగ్ధునిధురముగా ఇమిడి యున్నది. భూమండలము యొక్క చక్రకార రేఖలవలె (నూనవుల) భాగ్యరేఖలు నడుచుచున్న వట! ఏడాది కొక్కతూరి గిరున తిగుచునియా? కాదు. భూచక్రమునకు మూడువంతుల అరువది అరములు (అకులు) కలవు. పరిభ్రమణముచలన ఈ అరములన్నియు దినక్రమమున స్థలమునుండి స్థలాంతరమునకు బోవుచుండుట సృష్టి ధర్మము. అట్టి సంచార పద్ధతిలో కొక్కచోట వీరికి శుభగ్రహ సంబంధమో, పాపగ్రహ సంబంధమో, కలుగుచుండును వర్ష జాతకములో ఫలప్రద స్థానములలో నున్న ప్రశ్నకారములు పరిభ్రమణముచలన స్థానాంతరములకు బోయినపుడు, అనుట తమనో సహకరించు గ్రహ సంబంధము లభించినపుడే అవి తమ ఫలమును చూపగల్గును. ఆగుటచే, భూ చక్రకారములకు పరిభ్రమణముచలన కలుగు ఉత్తేజనము ననుసరించి మానవుల భాగ్యరేఖ మార్పుచెందు చుండునని సారాంశము.

ఈ సంప్రదాయానుసారముగా, రాజ్య సహాయమునకు వరుణగ్రహమునుండి ఉత్తేజన మెప్పుడు వచ్చునో, మాతము.

17¹/₂ ఉత్తరాక్షాంశం లో:—వరుణ స్థానము (కర్కాటక రాశిలో 28°-36') ఉదయమున నాక్షత్ర కాలము..... 1 గం|| 35 ని||

రాజ్యసహాయ స్థానము (వృశ్చిక రాశిలో 24°-36') ఉదయించు నాక్షత్ర కాలము... 9 గం|| 54 ని|| పోగా నిలువ ... 15 గం|| 41 ని||

బూర్గుల మంత్రివర జాతకము

వర్షప్రవేశము నాటి స్థానిక నాక్షత్రకాల భుక్తి
22 గం॥ 56 ని॥

చేత్పగా మొత్తము 38 గం॥ 37 ని॥
మండలము తీసివేయగా 24 గం॥
నిలువ నాక్షత్ర కాలము 14 గం॥ 37 ని॥

ఈ నాక్షత్రకాలము ఏదినమునకు భుక్తి అగునో అప్పటికి రాజ్యసహమవరణ సంయోగ ఫలము సిద్ధించ వలయునని అర్థము. రాజ్యసహమము నాశ్రయించి యుండిన చక్రవర్తి వరుణగ్రహ స్థానమును చేగు కొనగల నాటి నాక్షత్రకాల భుక్తి 14-37 అనుట ర్యాఫేలు నిఫెమెరిస్సు పుటలు తిప్పినచో, ఈ నాక్షత్రకాల భుక్తి ఖచ్చితముగా 1956, అక్టోబరు 31 వ తేదీ నాటికే యని సర్వసులభముగా గ్రహింపగలుగుము. అనాటితోనే కదా ఈమంత్రి వర్గపు పదివీ విరమణము? వరుణ గ్రహకార్యమునకు చక్కగా సాక్ష్యమిడియని చదువరులు గుర్తించగలరు.

మరియొక్కమాట. లగ్నములో నున్న వరుణుని శక్తి లగ్నాధిపతి రవి నేమి చేసినది? అంగుళేమో? పైవ వివరించిన చక్రవర్తి భ్రమణ పద్ధతి ఏమి నూచించ గలనో, పరికింతము.

రవి స్థానమును మీనరాశిలో 15-48 ఉదయించు నాక్షత్రకాలములో... ... 17 గం. 15 ని.

వరుణస్థాన ముదయించు నాక్షత్రకాలము 1 గం. 35 ని.
పోగా, నిలువ..... 15గం. 40ని.

వర్షప్రవేశము నాటి స్థానిక నాక్షత్ర
కాల భుక్తి..... 22గం. 56ని.

చేర్చగా, మొత్తములో } ... 14 గం. 36 ని.
మండలముపోగా నిలువ }

ఈ నాక్షత్రకాలము 31-10-1956 నాటిదే యని కనుగొన్నాము కదా? వరుణుని ప్రచండశక్తి రచికి సంక్రమించుట సయితము ఆ నాడే యని వర్షజాతకము నిరూపించుచున్నది. ఏమి ఈ కాల పుగుమని విచిత్ర వినోద లీల!

ప్రకృతిమిత చాలును:
ఆంధ్రుల చిర కాల తపఃఫలముగా “ఆంధ్రప్రదేశ్ శిము” అవతరించినది అభివృద్ధి కార్యక్రమ మెంతయో జరుగవలసి యున్నది. ఆంధ్ర భావ, ఆంధ్ర సంస్కృతి, ఆంధ్రజాతి, ఇతోధి కముగా వికాసము చెందవలసియున్నది. కష్టపడి సంపాదించిన అవకాశము వ్యర్థముగాకుండ, విప్లవ శక్తుల విజృంభణమువలన శిశిము అశాంతిపాలు గాకుండ, జాతి, మత, కుల భాషాద్వేషము పెరిగి వికృత పరిణామమునకు దారితీయకుండ, అధికారము స్వార్థపరుల మునుపై ప్రజలను హింసించకుండ, నూతనరాష్ట్ర శిశువును సంరక్షించుచు సర్వతో ముఖముగా ఆంధ్రజాతికి అభ్యుదయమును ప్రసాదించు మంగళాశాసనములను అనుగ్రహింపుడని ఇంద్రా వరుణులను ప్రార్థింతముగాక.

“ధ్రువంతే రాజా వరుణో,
ధ్రువం దేవో బృహస్పతిః,
ధ్రువంతి ఇంద్రశ్చాగ్నిశ్చ,
రాష్ట్రం ధారయతాం ధ్రువం.”

ఇంగ్లీషు 'రొమాంటిక్' కవులు

శ్రీ కె. శ్రీరామ్

ఇంగ్లీషు సాహిత్యచరిత్రలో పగునెరిమిన శతాబ్దమున చిగిర్చి పందొమ్మిదవ శతాబ్ది మొదటి అర్థభాగమున విస్తృతమైన నూతన సాహిత్యోన్మదము 'రొమాంటిక్' ఉద్యమము. ఇందు మించు సమకాలీనముగ ఇటలీ, జర్మనీ, ఫ్రాన్సులలో కూడ సమానమైన ఉద్యమములు బయలుదేరినవి. పాశ్చాత్య సాహిత్యచరిత్రలో ఆకాల మొక విప్లవాత్మక యుగమనవచ్చును. ఫ్రెంచి మహావిప్లవము ప్రజాజీవితము నొక్కమాడగ కలచివైచెను. భావనా ప్రపంచమున కల్లోలము బయలుదేరినది. సంప్రదాయ శృంఖలముల త్యజించి వ్యక్తిత్వ ప్రదర్శనములపై కుతూహలము చూపుట హెచ్చెను. విప్లవము ఫ్రాన్సులో బయలుదేరినది దాని ప్రభావము ఖండ మంతటను కన్పట్టెను. స్వేచ్ఛానినాదము లెల్లెడల చెలరేగెను. రాజకీయ సాంఘిక పద్ధతులపై విప్లవము సాహిత్యరంగమున ప్రతిఫలించెను. వియములపై నిరసనము హెచ్చెను. పాత కవిత్వములలోని కృత్రిమతీవై విజ్ఞప్తము జరిగెను. ప్రకృతిపై మక్కువ హెచ్చెను. యాసచిత్రణముపై ప్రీతి మిక్కుట మయ్యెను. భావతీత ప్రతి రంగమునను అతిశయించెను. రచనా సౌభ్యమువైనను ధారాశుద్ధివైనను దృష్టి మరలెను. విలక్షణముగ వ్యక్తిత్వమే విలక్షణత్య మయ్యెను. సాహిత్యమున స్వతంత్రత పెల్లుబిగెను. అంగ్లసాహిత్యమున వర్డ్స్వర్త్, కాలర్ నిడ్జి, సఫే, స్కాట్, లాండర్, బైరన్, షెల్లీ, లీహంట్, కీట్స్ మున్నగువారి రచనలలో ఈ ఉద్యమ ప్రభావము ప్రస్ఫుటము.

ఉద్యమారంభమందలి కవులలో వర్డ్స్వర్త్, కాలర్ నిడ్జిలు ముఖ్యులు. నాటి రాజకీయ రంగమునకలిగిన శ్రీఘ్రపరిణామములు వర్డ్స్వర్త్ భావనలో ఒకవిధమైన సంఘర్షణ జరింపజేసెను. తొలి లక్ష్యము లన్నియు జూరాయి జీవితముపై నైరాశ్య ముంకురించెను. ఆ విరాళా భావమే ఇతని దృష్టిని ప్రకృతిపైకి మరల్చినది.

ప్రకృతి లాలింపులో పాతకళలు, ఆశయములు చిగిర్చినవి. కాని యీ ప్రభావమున విప్లవాత్మక చర్యలపై నిశిచి విరక్తి నూయలేదు. జీవితముపై తాత్వికదృష్టి పెంపొందెను. మానవుని మనస్సులోను, పరిసర ప్రపంచములోను వ్యక్తమగు స్వాస్థ్యజనీయమైన శక్తి యొక్క గూఢమే ప్రకృతియని వర్డ్స్వర్త్ శిల్పము. ప్రకృతి పరివ్వంగమున అమరముగ సత్యపరిజ్ఞానము కలుగని ఇతని నమ్మకము. స్వచ్ఛమగు ఇతని భావన లకు ప్రకృతి చుక్కానియయ్యెను. ప్రకృతియే ఇతని కవితాత్మ. భావలో సహజముగ పలుకుబడికి ఇతడెండు రార్పణము గావించెను. వస్తువుల సామాన్య జీవితము నుండి గైకొనబడవలెనియు, శక్తివంతమైన భావనల సహజ ప్రకాశనమే కవిత్వమనియు ఇతని వాదము. వాస్తవ జీవితమున నాడు భావము తన భావనాదర్పణ మున విహుత్తు కాంక్షలలో నిశ్చల ప్రదర్శించును. సంప్రదాయములను కృత్రిమతను నిరసించి స్వాభావి కతీవైనను సారశ్యతీవైనను మొదటిసారిగ దృష్టి మరల్చిన అమరకవి వర్డ్స్వర్త్. కవిగా, అధ్యాపకుడుగా, మానవుడుగా ఇతడు తనలో అంతర్లీనమైన విప్లవ నూత్రములను స్వయంవ్యక్త మొనర్చినాడు. సహజమైన మానవుని సంభావనమువైనను, జీవితసారశ్యము వైనను లక్ష్యమంచిన ఈతని కవిత్వము నాటి ప్రజా ప్రభుత్వోద్యమముతో అభేదముగ కలసిపోయినది నవచ్చును. ఇతని కవిత వ్యాసంగమును విమర్శించు నపుడు సాహితీ సేద్యమున ఇతనికున్న హద్దులను గుర్తించవలెను. ఇతడు జీవితమును పాక్షికదృష్టితోడనే ఉపలక్షించెను. ఇతని అభిరుచు లాక నియమితపరిధిలోనే ఉండెడివి కథాకథనశక్తియు నాటకానుగుణమైన కైలియు ఇతనిలో మృగ్యములు. ధర్మనూత్రములను తత్త్వరహస్యములను వ్యక్తపరచు నాసక్తిలో కవితా సాంకర్యము కొంత వరకు పూజ్యమగుచుండును. ఇన్ని సుస్పష్టమైన హద్దులున్నను ఇతడు అంగ్లకవిశ్రేణిలో ఉత్తముకవి

ఇంగ్లీషు 'రోమాంటిక్' కవులు

స్థానము నే పొందినాడు. అందులకు కారణము ప్రకృతియొక్క సహజ శాంతమూర్తిని మనకు ప్రత్యక్షము చేయుగల అతిలోకమైన ప్రజ్ఞ సామాన్యమానవ జీవితములోని అపురూపమైన మాధురియను చవిచూపగల అనన్య సామర్థ్యము. స్పృశించిన ప్రతి పదమును అతి మోహనముగ అలంకరించగల అప్రతిమాన శిల్పకళానైపుణ్యము. సహజముమూరభావమును లలితపద విన్యాసముతో వ్యక్తపరచు సాటిలేని కవితాశక్తి.

కాల్ రిడ్జి, వర్డ్స్ వర్త్ అనుచరులలో ముఖ్యుడు. వీరిరువురును కలసి చాలా పద్యములను ప్రచురించిరి. వర్డ్స్ వర్త్ స్వాభావికతపై దృష్టి కేంద్రీకరించగా ఇతడు మానవాతీతశక్తి (Supernatural) పై దృష్టి నిగిడ్చెను. ఫ్రెంచి విప్లవము మానవతపై నితని నమ్మకమును నశింపజేసెను. ఇతనికి అధ్యాత్మిక విషయములపై మొదటినుండియు అభిలాష మెండు. ఇతని భావన ఎప్పుడూను చురొకలోకమున విహరించును. సామాన్యజీవిత సౌఖ్యము లెప్పుడూను ఇతనిలో ఆసక్తిని రేకెత్తించవు. ఇతని విప్లవానంతరిక కారణము స్వేచ్ఛాస్వాతింత్ర్యములవంటి అగోచర నూత్రాలపైగల ముక్కువేకొని నాటి ప్రజల దుస్థితికాదు. ఇతడు తన భావనాంబరమున ఒక ఆదర్శరాజ్యమును స్థాపించుకొనెను. కష్టముల సేకములు వచ్చుటచే ఇతని భావన ఆచరణదూరమైన ఆదర్శముగ నుండిపోయెను. ఇతడు తన కవిత్యములో శృంగారాద్భుతరసములు రెంటికిని ప్రాధాన్యము నిచ్చెను. సుకుమార జీవితానుభవములను ముచ్చటించుటలోను, సుందరదృశ్యములను హృద్యముగ అభివర్ణించుటలోను ఇతడు మేటి. మనలోని అంతరంగిక స్వభావమున కితడు పార్వజనీనమైన ఆసక్తిని కల్గించి, తన కల్పనలను త్రికాలాబాధిత సత్యస్వరూపములుగా మార్చినైచును. నిశితముగు భావములు చెప్పుచున్నను, చదువరిలో అభిరుచిని, ఆసక్తిని కల్గించుట ఇతనిసామర్థ్యము. అసాధారణ సన్నివేశములను నిర్దుష్టమైన మనస్తత్త్వ నూత్రములతో జతచేసి అతి సహజముగచేయును. సరసముగు శృంగార సన్నివేశములు చిత్రించుచున్నను కేవలము ఇంద్రియ పరితృప్తికాక పరిత్రప్తమే ప్రకర్షచే వానిని పునీతము చేయును. మానవాతీతమైన దానిని వర్ణించుచున్నను అందు అద్భుతత్యమును స్వాభావికతతో మిళితము చేయును. చదువరిని స్వాప్నిక జగత్తులోనికి దింపి

సహజాసహజభావసంఘర్షణమున ముత్ర ముగ్ధుని చేయును. పారలౌకిక విషయవిజ్ఞాపకమున కూడ ఐహిక ప్రపంచ సత్యములను మరువకు. ఇతని ప్రకృతి కవిత్యమున ఇంద్రియప్రేరక వర్ణనలున్నను అంత కన్న ఎక్కుడుగ ఆధ్యాత్మిక భావ సౌందర్యముండును. శివ-పేరుమైన ధన్యో రీతులలో చక్కని కవిత్యము చేసి కాల్ రిడ్జి సుస్థిరముగు కీర్తి నార్జించినాడు.

సమకాలీన కవులకు సాటికవి కాకపోయినను వర్డ్స్ వర్త్ కాల్ రిడ్జిలకు అనుచరులగుటచే సభే కూడ ఇచ్చుట స్మరణీయుడు. ఇతనిపై రూసో ప్రభావ మపరిమితము కాల్ రిడ్జితో కలిసి ఆదర్శ ప్రజారాజ్య సంస్థాపనమునకు కలలుగని విఘ్న డైనాడు. తగునాత ఆదర్శస్వప్నవీధులనుండి ఇతని దృష్టి ప్రాచీనుల పైకి మరలెను. ఇతని కవిత్యము గ్రంథ బాహుళ్యముచే మిన్నయైనను రచనా సౌందర్యము చిన్న పద్యములలో ననే వ్యక్తమగును. వానిలో కొన్నిటిపై జర్మను ఉద్యమ ప్రభావము మిక్కుటము. ఇతని కథనాత్మక పైన పెద్ద పద్యములు నాడు మంచి పేరునే సంపాదించినను, నేడు నామమాత్రావశిష్టములు. కథలుగా రమ్యముగనున్నను, వర్ణనలు కొన్ని చక్కగానున్నను, వానిలో కవితాశక్తి స్వల్పము. వినను పగులెరిమిదవ శతాబ్ది నూత్రములకు విరుద్ధమైన స్వతంత్రిభందస్సులో కవిత్యముచెప్పి ఉద్యమ ప్రభావమునకు లోనగుటచే ఇతనికి చారిత్రక ప్రాముఖ్యము గలదు.

'రోమాంటిక్' కవులలో స్కాట్ కు విశిష్ట స్థానము గలదు. ఇత డాభిలాత్య కుటుంబములో జనించినవాడు. తన కుటుంబీకుల గొప్పతన మితని ప్రతివాడినోనికి పోయి ప్రాచీనులపై అమితమైన అభిరుచుని కల్గించినది. ఎడింబరోలోని విద్యాభ్యాస మితడు కవియగుట కేమియు తోడ్పడక పోయినను ఇటలీ, జర్మనీ, స్పానిష్ రోమాంటిక్ సాహిత్యములను చక్కగా ఆకళింపుచేసుకొనుటకు తోడ్పడినవి. వివిధ భావలలోని సుప్రసిద్ధ కవిత్యముపై అభిరుచి అతిశయించినది. వర్డ్స్ వర్త్ కాల్ రిడ్జిలపై వలెకాక 'స్కాట్' పై ఫ్రెంచి మహా విప్లవము విభిన్నమైన ప్రభావము చూపినది. విప్లవము స్కాట్ కు పునరుద్ధరింపబడిన నూతనసహజముయొక్క భావికాంక్షలను చూపి మానవుని స్వేచ్ఛాప్రకృతిపై ఆసక్తిని కల్గించలేదు. ప్రజాప్రభుత్వముపై తనకుగల వైరుధ్యము నినుమడింపజేసి శృంగార ప్రాచీనములపై

అపరిమితాన క్రికల్గించెను. పుట్టుకతోనే 'బోరి' యైన స్కాట్ విప్లవమును తీవ్రముగ ఎదిర్చిన పాతపాలనపై పే మొగ్గియుండెను. స్కాట్ పై సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన రచనల ప్రభావ ము మెదురు. ఇతని పద్యకావ్యము లన్నియు పద్యరూపములోని 'రొమాంటిక్' కథలు. కథాకథన నైపుణ్య మితనికి పుట్టుకతోనే అబ్బినది. ఇతని కథనము సులభముగను శీఘ్రముగను నడచును. ఇతనికి చిత్రణముపై ముక్కువ హెచ్చు. శైలి కొన్ని చోట్ల నాటకీయముగనుండి కడుగుమణి ముగనుండును. యుద్ధవర్ణనలందును, ప్రముఖ కార్యకథనముందును, శిల్పనైపుణ్యముతో నలరారు వర్ణనలయందును ఇతని ప్రతిభ నిరసమానము. కాని కథలుగా కనుసుందరము లగు నీతని రచనలు కావ్యములుగా ఉత్తమ కవితాశక్తి లేమిచే అంత రమణీయములుకావు. శైలి ఒక్కొక్కచో ఒక్కొక్క రీతినుండి విశదతను కోల్పోవును. ఇతని పద్యరంభమున సౌమ్యార్యము తక్కువగుటచే చిరస్మరణీయముకాదు. ఇతని వస్తు విస్తరణము సంప్రదాయ బద్ధమై నీరసముగనుండును. ఇతనికి వితాళక్రిక తాత్త్విక భావన సేవధ్యముగ కుసురలేదు. అందుచే ఉత్తమ కవిగా ఇతనిని నిర్దేశించుట కష్టము కాని పద్యకావ్య ములలో ఉత్తమ కథకురిగా ఇతనికితడే నాటి.

ప్రాచీనత వెకి బాగుగా మొగ్గు చూపిన కవు లలో లాంఛర్ ఒకడు. గ్రీసు, రోముల నైతిక ఆశయ ములలో ఉత్తమమైనవి, వీరోచితమైన వన్నియును ఇతడు జీర్ణించుకొనెను. ఇతని రాజకీయములపై కూడా నీ ప్రభావము స్పష్టము, ఇనికి గాజులపై రాచరికముపై ఎంత ఆనిధ్యతయో ప్రజాబాహుళ్యముపై అంత విరక్తి. మామూలు జీవితమునందును సాహిత్య జీవిత మందును దృష్కోదరముగ నీ ప్రభావమే ఈ యుగ కవులలో నితనికొక నూతన వ్యక్తిత్వమును సమకూర్చి యి. 'రొమాంటిక్' స్వాతంత్ర్యము, ధారాశుద్ధి విచ్ఛల విడిగా నైవర విహార మొనర్చుచున్న కాలమున శైలి యతడు సంయమనము, స్వచ్ఛత సెలకొల్పిన క్రి ఇతనికి దక్కినది.

బర్న్స్, కార్లెడ్జి మున్నగువారు చిగురింప జేసిన 'రొమాంటిక్' ఉద్యమము సదృశ్య వికాస మొందుచున్న సమయమున దానిని సర్వతోముఖ ప్రజ్ఞతో వినూత్ని శోభితో ప్రకాశింపజేసిన యువక శ్రువుల ధైర్య, షెల్లీ, కీట్స్లు, పీరు నాథు ప్రబలిన

విప్లవ శిఖలకు తమ కవితాజ్యమును పోసి గోదీప్యమాన ముగ చేసిరి ధైర్య చిన్న తనముననే సమకాలీన కవు లను, విమర్శకులను తీవ్రముగ ఎదుర్కొనుట కున్య మించెను. కవిగా అత్యున్నతశతో నలుగొందుచున్న కాలమున ధైర్య జీవిత రంగమున అనేక విషయ సరిణామములు పొడనూపెను. క్రొత్తగా వివాహమాడిన వధువునుండి సంవత్సర కాలములో జీవితాంత వియోగము సంభవించెను. ఆ వియోగము విపరీతమైన అనేక ప్రవాదులకు గురియ్యెను సామాన్య ప్రజాభివృద్ధి ఇతనికి దూరమయ్యెను. దానితో ఇతనికి సంఘమున్నును ప్రజలన్నును జూరపు విచ్ఛేదము. వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛపై ముక్కువ ఎక్కువ, సమాజముపైను సంప్రదాయముపైను నమ్మకము నశించెను. ఈ మాన్య అంతటితో ఆగక సమకాలీనమైన ప్రతినిషయముపై నితని క్రోధావేగునిగా చేసినది ఇతని శీలము విపరీతమైన ఆవేశభావమును కూడలి ప్ఫలము. శ్రమంతుల జాత్యకాంక్షారము, సంఘ విద్యేషుల భావోన్మాదము, స్వేచ్ఛాస్థల నిరంకుశ చిత్తవృత్తి ఇతనియందు కరడుగట్టించి తత్ఫలితముగ ఇతని కవిత్యములో నాటి సాహిత్యోద్యమములోని నిష్పవము, స్వేచ్ఛ మూర్తీభవించినది. ఒకచోట భావప్రధానముగను, ఒకచోట వర్ణనాత్మకముగను, వేరొకచోట కథనాత్మకముగను, వేరొకరి నాటకీయముగను ఇంకొకచోట వ్యంగ్య ప్రధానముగను ఉండి ఇతనిశైలి వివిధ భింకులతో విశిష్టముగ నుండును కాని యీ ప్రచిన్యము కేవలము బాహ్యమే. పద్యములు రచించినను, నాటకములు సంతరించినను, వ్యాసములు వ్యంగ్యరచనలు వ్రాసినను భావన ఒకేతీరున ఉండును. ఇతనియొజన యొక్క విస్తృతి పరిమితము. వ్యక్తిగతమైన తీవ్రవాహం భావమే ఇతని రచన లన్నిటి ననుక దాగుడుమాత్ర లాడును. నిజమైన కళాకారునివలె తాను బాహ్య ప్రపంచములో లీనమగుట కీతిమ సమృద్ధింపడు. బాహ్య ప్రపంచమే ఇతనిలో అంగీకరింపము కావలెనని యితని తత్త్వము. తనకున్న భావావేశమును నిరుపమాన ప్రతిభతో వ్యక్తము చేయుట సేర్వ ఇతనికి గలదు. కాని యీ సేర్వ తన కజ్ఞాతమైన అనుభవ దూరమైన భావముల ప్రకాశనమున క్షీణించును. అందుచేతనే పద్ధతియును భావములు నితని కవిత్యమున ఆమేడితము లగుచుండును. కవిత్యమున ఎక్కడ చూచినను నైరాశ్యము, దుఃఖము, విద్యేషము వ్యక్త

ఇంగ్లీషు 'రోమాంటిక్' కవులు

మగును. నాటి జీవితములోని అన్ని రంగములను తీవ్రముగ జ్యేషించి, బైరన్ విప్లవముయొక్క విధ్వంసక శక్తులను వ్యక్తీకరించిన ఏకైక కవియైనాడు. ఇతని రచనలలో విప్లవముయొక్క సృజనాత్మక శక్తిగాని, సాంఘిక చైతన్యముగాని, ఆదర్శభావ ప్రకాశనముగాని కనిపించవు. ఇతడు స్వేచ్ఛకు నిజమైన బానిసయైనాడు. ఇతని దృష్టిలో స్వేచ్ఛయే వ్యక్తిత్వము. తానే తన జీవితమునకు చట్టము. నాటి పద్ధతులను నిరసించుటయే ఇతని లక్ష్యము. క్రొత్త సమృద్ధిముఠాను, క్రొత్త ఆశయములను, క్రొత్త పద్ధతులను నెడకు ప్రయత్ని మితడు చేయలేదు. ఈతనికృషి ఫలిత మొక విధమైన శూన్యత్వ ప్రతిస్థాపనము ఇతని పద్ధతులు చాలవరకు తుణిగోకేకములో విచ్ఛలించిడిగా శీఘ్రముగ రచించినవే. ఈ సంతరణశక్తి శ్లాఘనీయమే కాని యీతని అభిరుచి పరిమిత మగుటచేతను, తన్నుతాను విమర్శించుకొను శక్తి ఇతనిలో శూన్యమగుటచేతను ఉత్తమ కళాత్మకము లిందు లోపించినవని చెప్పవచ్చును. ఇతనియొక్క ఉత్తమ రచనలు కూడ ఒక్కొక్కచోట విరసమైన విషయ విజ్ఞాపనముతో విసుగుపరుచుచును. కాని యిట్టి దోషము లేని యున్నను ఆత్మీయతా ప్రభావ మీతని కవిత్వమును విద్యుద్బలముగ చేసివది. వ్యక్తిగా అతని నెంత విశ్వసించినను, రచనలలో నితని వ్యక్తిత్వమునకు చదువరి జోహారుచేయును. తన ఆస్థికును నాటి యుగతత్త్వమునకును గల సన్నిహితసంబంధమే రచనలలో నీతని ప్రభావమునకు హేతువు. యుగధర్మముల కింతగా లోనైన, సమకాలీన ప్రజలపై కవులపై నింత ప్రభావము చూపి, కవిత్వములో తన ఆత్మీయత నింత శక్తివంతముగ చూపి, విప్లవ లక్షణములలో నిట్లు కలసిపోయిన వేరొక ఆంగ్లకవి లేకపోవుటచే 'రోమాంటిక్' కవులలో బైరన్ విశిష్టవ్యక్తిత్వము కలవాడయ్యెను.

షెల్లీకూడ బైరన్ వలె సమకాలీన సహజమును, సంప్రదాయమును నిరసించెను. నాటిరాజులపైనను, ప్రభుత్వముపైనను, మత ప్రవక్తలపైనను, వివాహ విధానములపైనను, ఆర్థిక పద్ధతులపైనను దాడివెడలెను. బాల్యములో విపరీత వార్తనములచే 'పిచ్చి షెల్లీ'యని పేరు గాంచెను. ఇతని కప్పటి పద్ధతులను చూచుచో ఒకమాగు లజ్జయు, వేరొకమాగు తీవ్రాసంతృప్తియు కలగెడివి. విద్యార్థి దశలో బహుశః గ్రంథ

పఠనము చేసి ప్రాచీనుల రచనలలో తన సౌందర్య తృప్తిను తీర్చికొనెను. పదునెనిమిదవ శతాబ్ది తత్త్వవేత్తల రచనలలో మతవిషయక మగు ననేక సంశయములు పుట్టినను మానవజాతి భావివికాసమును సుందర దృశ్యములను ఇతడు వానిలో చూచెను. తరువాత రాజకీయరంగమును పునరుద్ధరించుటకు అవినశముగ ప్రణాళికలు వేసు ప్రయత్నించెను. సమాజమును సరిదిద్దుటకు సంతతము కలలుగనెను. ఈర్ష్యలు, అనూయలు, జ్యేష్ఠములతో నిండియున్న యానికృష ప్రపంచమును విడనాడి దివ్య లేజోమయమైన మరియొక మంగళలోకమును దర్శింపయత్నించెను. వీనియన్నిటికిని ప్రేమయే చక్కని చుక్కాని యని నిశ్చయించెను. అమర మగు ప్రేమ వాహినియే జీవితమును పునీతము చేయుననియు, ప్రేమయే జీవిత పరమార్థమనియు నితనిదృఢసమ్మతము. ఈనమ్మకమే యీతని కవిత్వమునకు సౌందర్యమును శక్తిని చేకూర్చినది. సార్వజనీనమైన యీనిరూఢ భావ ప్రకర్షయే ఇతని నాంగసాహిత్యములోని ఉత్తమోత్తమ కవులలో నొకనిగజేసినది. కాని సాహితీ రసకులు కొందరు షెల్లీ కవిత్వములో ఐహికముగ మానవ సహజమైన ప్రకృషభావనలు కానరావండుట, ఇదియే ఇతని కవిత్వములోని నీరసత్వము. ఇతని భావనాలోకములో స్వాప్నీకజగత్తులోవలె అతిలోకమనోహరమైన సుందర ఛాయా స్వరూపములే కాని సహజాకృతులు సామాన్యమానవులును కానరారు. ఇతని విశిష్టత యంతయు ఛందోగమనమునందును అగోచరాధ్యాత్మిక విషయ వ్యక్తీకరణమునందును కేంద్రీకృతము. ప్రతి పద్యమునందును షెల్లీ ప్రత్యక్షమైన తన భావాంబర పీఠులలోనికి మనలను తోడ్కొనిపోవును. సహజమగు సంగీతగతులలో నితని ప్రతిపద్యమొక పాటవలె వీనులలో కంగిపోవును. కవితలో మానవుని సహజభావనలగు ప్రేమ స్వాతంత్ర్యములకు అజతామరముగు చాక్కునిచ్చిన ఏకైకాంగ్లకవి షెల్లీ.

బైరన్, షెల్లీల కాలములోనే వారిజువురికన్న వయస్సులో చిన్నవాడయ్యు విశేషమగు కీర్తి వార్జించి పేక్స్పియరు తరువాత పేక్స్పియరురంతటివాడని పేరు మోసిం యువకవి కీర్తు. మొదటిలో వైద్యవిద్యనభ్యసించి వృత్తియందు ప్రవేశించినను తదుపరి తన మనస్సు సాహిత్యమందు లగ్నమై యున్నదని గుర్తించి దానిని విడనాడెను. పదునెనిమిదవ

యేట పఠించిన 'వెయిరీ క్విన్' తనలోని కవిత్వ శక్తులను పులకింపజేసెను. దానితో ఇతని భావనా వియత్నమునుండి కవిత్వపగులు వెలువడ జొచ్చినవి. 'థాక్సుస్' యొక్క అనువాదములో చదివిన 'ఇలి యడ్', 'ఒడిస్సీ' లు ఇతనిపై చూపిన ప్రభావ మయే యును. యాకన ప్రాదుర్భారమున నున్న బాలకవిని ఆ రెండు గ్రంథములు మంత్రముగ్ధుని చేసినవి. వాని లోని కల్పనాసౌందర్యమున నీతని సహజశక్తులు విజృంభించినవి. మొదటి రచనలలో భావనలోను కైలిలోను పరిపూర్ణత్వసిద్ధి లేకపోయినను కళానుగుణమైన సుందర పదగుంభనము, సుకుమారార్థస్ఫూర్తి సుస్పష్టము. తరువాతి రచనలలో అదర్శసౌందర్యమునకై ఆత్మయొక్క అస్వేదణమును రమణీయముగ వర్ణించెను. ఇతని ప్రథమ ప్రయత్నములు, కథాకథనమున సుసంఘటితములుగా నుండకపోయినను, విషయభావశృంగారముచే వర్ణనలు పేలవములైనను, కైలి అద్యంత మొకటిగాన నుండకపోయినను, భావగాంభీర్యముచేతను లలిత పద ప్రయోగవిన్యాసముచేతను జయప్రదములైనవియే చెప్పవచ్చును. కాని వీనిపై సమకాలికులు కొందరు తీవ్రమిరుక్కలు చేయుటచే కీట్సు ఒక విధముగ నిరుత్సాహపడినను తరువాత అతని యంతరంగమున కలిగిన భావసంఘర్షణా ఫలితముగ సుందరము లగు రచనల కవి మార్గ దర్శకము లయ్యెను. సోదరుని మృత్యువు తన అనారోగ్యము కూడ ఈ రచనలకు భావా వేళ సేవకృతమును సమకూర్చినవి. ప్రమాదకరముగ రోగకారణమున తాను మనసార ప్రేమించిన కన్యను పరిణయమాడలేక పోయెను. ఫలితంబి ప్రేమ (తాకికదృష్టిలో) ఇతని భావనలను చక్కగా మలచినది. ప్రేమయే త్రికాలా బాధితమైన సత్యముగ తన కనులయెదుట సాక్షాత్కరించినది. ఆ సందర్భమున జగ మంతయు శృంగారమయముగా కన్పించెను. ఇతని ప్రేమలో ఇంద్రియ పరితృప్తి పూర్ణముగా పొందలేక పోవుటచే తానూహించిన ప్రతిభావలోను ఆ యింద్రియ లోలత్వము అంతర్లీన మయ్యెను. ఇతని కవిత్వములో ప్రకృతి కూడ ఇంద్రియసుఖమయముగా కన్పట్టును. వర్డ్స్వర్త్ కవిత్వములోని తత్త్వస్ఫూర్తి ఇతనిలో మృగ్యము. కవిత్వము సాంఘిక ఋత రాజకీయ వేదాంత సిద్ధాంతములకు వాహిని వలె నుండరాదని కీట్సు నమ్మెను. సౌందర్యమే సత్యమనియు, సత్యమే సౌందర్యమనియు ఇతని తత్త్వము. సృష్టిలోని ప్రతి వస్తువు

లోను సౌందర్యమును సందర్శించు అతిలోకమైన భావుకత ఇతని కవిత్వమును మధురరసస్వందిగా నొందినది. పద ప్రయోగమున నింతటి మధుర్యమును లాలిత్యమును మరి యేకవియు సాధింపలేదు. ప్రతి పదమున నొక సుందర చిత్రమును చూపి చదువరిని మంత్రముగ్ధునిగ చేయు శిల్పకళాప్రజ్ఞ ఇతని సామ్యు. షెల్లీ ఖైరనలమైతె ఇతనిపై విప్లవము ప్రభావము చూపలేదు. ఇతడు తన సంఘము నెదిరింపలేదు. పద్ధతుల నిరసింపలేదు. వీని యన్నింటికిని అతీతమైన సౌందర్య లోకమున విహరించి వయసున పిన్నయయ్యు తన భావలను అపుహపమైన భావుకతతో మేళవించి సహృదయు హృదయంగమమైన సుందర కవిత్వమును సృష్టించెను. 'రొమాంటిక్' కవులలో 'రొమాంటిక్' తత్త్వము పరిపూర్ణముగ గల కవి కీట్సు ఒక్కడే. ఇతని రచనలలో పదునెదిరుదన శతాబ్ది సాహిత్య చిహ్నములు మచ్చుకైనను కానరావు. ఇతని విశిష్టత యంతయు కైలియందు సుస్పష్టము. గ్రీకు పండితుల భావరీతుల నన్నిటిని స్వంతము చేసికొని వానికి తన వ్యక్తిత్వముచే రంగులు దిద్ది సుందరముగ కైలిలో వ్యక్తపరచి సాహిత్యమున నొక నందన వనమును సృష్టించినాడు. ఇతని కవిత్వము సమకాలీన జీవితమునకు దూరముగనుండి విప్లవముయొక్క సాంఘికాధ్యాత్మికోద్యమములపై ఉబలాటము తీణించుటను వ్యక్తీకరించును. ఈ కారణముచేతనే తోటి కవులందరికన్న ముందే ఆసువులు విడిచినను వారందరికన్న ఎక్కువగా ఆయుగాంతమున గూడ దివ్యముగ కాంతితో ప్రకాశించుచున్నాడు.

మొత్తముపై 'రొమాంటిక్' కవులందరును విభిన్నమైన వ్యక్తిత్వములు ప్రదర్శించి భిన్న మార్గములలో కవిత్వము చేప్పినను యుగప్రభావమునకు తప్పనిసరిగ లోనై నిశితమైన నియమములకు దాసులుగాక సవ్యోమార్గములకు ధారా శుద్ధిని ఉత్తమ స్థానమిచ్చి స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములకు తమ కవితలో వాక్కునిచ్చి సాహిత్యమున నొక నూతనోద్యమమును పరిపాషించి తరువాతివారందరకును స్వతంత్ర ఛందోమార్గములు, సహజభావప్రకాశనము, ప్రకృతి ప్రేమ, భావావేశత్వము, అధ్యాత్మికత, శిల్పదృష్టి మున్నగు ననేక విషయములలో మార్గదర్శకులై ఆంగ్ల భాషా సాహిత్యముల కొక కొత్త వెలుగు నిచ్చిరి.

అనుబంధము

రమణ శ్రీ

‘చారీ బాబూ! నన్ను తీసుకెళ్లి ఏ లోయలపానువు ల్లోనో పాఠేయండి! ప్రకృతి చేలాంచలాల ముసురుతోన్న, బాహులమైన ప్రకృతి సౌందర్యం లోనుంచి జారుతూ కేగతూ కన్నుమూస్తాను. ఈ బాధ భరించలేను’—అన్నాను.

నా ఆవేదనలోనుంచి కవిత్యం పుడుతోంది. కళ్లలో తుపానులా భయం రేగుతోంది! భరించలేని తిపన. ఆపాదము స్రవం కుదిసి పాఠేస్తోన్న చలీజ్వరం.

రోగపీశాచి కనుగుడ్డలూ మండుతోంది విద్యుద్దీపం. ఆ మంటలో మృత్యుజ్వలం... వెలుగు భరించలేక కళ్లుమూసుకొన్నాను.

అసలీ రోగకూపంలో కెంగుకొచ్చాను? ఈ పర్యతల్లోనేగాని మరెక్కడా ఉద్యోగం దొరకదా?...ఈ ఉద్యోగానికి నేనుచేసిన పెద్దప్రయత్న మేమిలేదు. పిలిచి పిల్లనిచ్చిన సామెతలో కొట్టుకొంటున్నా.....

నువ్వేనా మహా ఉడబొడిచిన వ్యక్తివి?... శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహం నీవేరిగున్నవాళ్లంతమంది పనిచేయడంలేదు? అసలువ్యోగాలే దొరకని ఇలాంటి సమయంలో.....

‘శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహం మాచీఖండే మహా శిఖరాలమీదనుంచి కేలేత్తి కేకలేశారు! డుడుమా జలపాతం స్వప్న సౌందర్యం నా కళ్లముందు మువ్వలుకట్టి తాండవించింది!’

నేనేహితుల ఆహ్వానానికి తబ్బిబ్బులై, తెక్కలుకట్టుక వాలాను.

ఏవో జ్వరాలు, బాధలూ రాకండాఉంటారా మానవులు?...అంతా చిత్రమైంది నా ప్రవృత్తి. ఏ చిన్నకష్టమొచ్చినా అది మృత్యుసమున్ముఖమైంది నే తల్లడిలిపోతాను.

‘చారీబాబూ! నాకిక్కడ చావు రాసిపెట్టడం ఏంటావా?’ చారీబాబు ముఖంలో అవ్యక్తంగా

నవ్వునీడ పడింది ‘పిచ్చినాడా! ఈమాత్రందానికే ఇంత బేహారెత్తిపోతావా? రేప్పొద్దుట, ఇంజనీరు గారికోసం జీవు నెడుతుంది. అందులో నిన్ను విశాఖ పట్నం చేర్చేబాధ్యత నాది.’

అన్న హామీ చేత్తోపుచ్చుకొని, హృదయంలో దాచుకొన్నాను.

‘ఇప్పుడెంతయింది?’

నా గొంతులో నీరసం మాటాడినివ్వడంలేదు. ఐనా గొంతు పెగుల్చుకొంటున్నాను.

— ‘ఏడుగంటలయింది’ చారీబాబు టైముమాసి చెప్పాడు. ‘బాబ్లీ ఎక్కువగా తాగమన్నాడు డాక్టరు! మందువేసుకొంటావా?’

చారీబాబు గొంతులో ఆప్యాయత నేనెలా పుణికిపుచ్చుకోను? అతని ఋణం నేనెలా తీర్చుకోను? స్నేహానికి ప్రాణం ఇవ్వాలంటాడు చారీ.

ఇక్కడ స్వల్పకాలంలో నా బతుకున అంత ప్రముఖపాత్ర వహిస్తాడనుకోలేదు శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహంమీద ఆశలు పెట్టుకొచ్చిన నాకీ చారీబాబు సుహృదయం ఈ కొండకోనల్లో, ప్రకృతి నిట్టూర్చిన గాడ్సులో దొరుకుతుందనుకోలేదు.

గాలి బాగారావాలనికాబోలు కిటికీ తెక్కలు తెరిచాడు. దట్టంగా చీకటి! పగలంతా ఏ కొండ గుహల్లోనో తలదాచుకొని రాత్రి బయటపడిపట్టు— గాలి రివ్వున వీస్తోంది...ఆపాదము స్రవం కప్పకొన్న శాలవలో నా చలికి చావులేదు! మరింత చిగుసుగు పోసాగాను.

ఈ పుణ్యమంతా చారీదే...ఈ గది, శాలవ సమస్తం నేనుపశువున పొందుతోన్న సుకృతం అంతా చారీదే!.....

ఈ గది నానుకొన్న వరండాలో, దయ్యాల యండేవని, ఎవరూ ఈ పక్కకి రావడం మానేశారు.

చారీబాబు దయ్యాల దురాక్రమణను, జయించి, ఇక్కడ కాపురం పెట్టాడు.

‘అంతా నన్ను చూసి భయపడుతున్నారల్లే వుంది! నేనేం పాపంచేశాను? నవ్వుతూ పేలుతూ తిరుగుతోన్నప్పుడు చుట్టూ ముసిరే స్నేహితులంతా, ఇప్పుడే మూల దాక్కిన్నారు? నా జ్వరం చూసి.....’

చారీబాబు మాత్రం అన్నింటికీ తెగించిననుసి! రెండు సంవత్సరాలు కొండప్రాంతంలో చక్కని అనుభవం గడించాడు. అప్పుడప్పుడు దొరగారితో పేటకు కూడా వెళ్ళావంటున్నాడు. ‘త్వరలో నిన్ను కూడా తీసుకొని వెళతా’ అనే ఆశ మాత్రం నాజ్వలంతో మిగిలిపోయింది!

మొదట ఉద్యోగంలో ప్రవేశించేముందు ఆఫీసులో టయింకింగుగా సంతకాలు చేయించు కొంటూ, మనసు వేస్తోన్న ఈ చారీబాబు తెలుగు వాడేనని భ్రమసిపోయాడు. కాని తెలుగు రాదని, బెంగాలీబాబు అని తెలియడంతోనే, నాగుండె ల్నెవరో అదాటుగా నొక్కినట్టయింది!

‘ఈ అడవిలో నాలాంటి మొండివాళ్లు జీవించ వలసిందేగాని, నీవోటి సుకుమారులండడానిక్కాదు. ఈపాటి ఉద్యోగం నీ కక్కజే దొరక్కపోయిందా?’

చారీబాబు మందలించుకు నాకు దుఃఖించగలేదు. వైగా అతనిమూటలు హిందీలో, నాచెవుల్ని దూకుకు పోతున్నాయ్. ‘సువ్వు విశాఖనించి దుడుమా జన్ సర్వీసులో తెల్లవారకండా కారెక్కి ఎలాప్రయాణం చేసి వచ్చావు?...ఈ భయంకరమైన అడవిలో ఏదో దాక్కిని వుందని చూడడానికి...ఆ మహాజలపాతం వైపు కల్గైతిమాడు. దీనిప్రభావం, మీ తెలుగుదేశ మంతా, వెలుగులో ముంచెత్తిపోతుంది! ఈప్రకృతిలో ఇంత భయంకరమైన బాహుళ్యమైన సౌందర్యం నిండి, నాలుగు దిక్కులు పరచుకొని యోగతపస్సులో ఉందని, నీవు ఊహామాత్రం గా నేనా ఆలోచించావా?’

నేనెప్పుడూ ఆలోచించి, హృదయాన్ని చించుకోలేక నే, పరుగెత్తుకొచ్చాను. జనపదాలకి దూరంగా పారిపోయి, ‘అంసం’ మహాయోగ తపస్సులో, క్రూరజంతువుల క్రూరత్వాన్ని నిశ్శబ్ద భయభక్తితో సముద్రంలో బహిష్కరించుకునే కడుపులో

పెట్టుకొని పాలించుకొంటోంది అడివిని...ఈ అడవి చూడాలనే తహతహ ఇంతదూరం దాక్కిచ్చింది!

తొలిసారి ప్రయాణానుభవంలో, నామీద నాకే జాలి, భయం, అసహ్యం, ఆవృతి — అనేక భావాలతో ప్రకంపించిపోయాను.

చారీబాబు కిటికీముందు కూచుని సిగరెట్టు పొగ వదులుతున్నాడు. అతనికళ్లు ఎవరికోసమో, వెదకు తున్నట్టు, నిరీక్షిస్తున్నట్టు కనిపిస్తున్నాయ్!....

నాప్రయాణం పూర్తిగా నాకళ్ళకు కట్టుకొంటున్నాను.....శృంగవరపుకోటనించి నిర్జనత్వం, అరణ్యం ఆరంభమైంది. అక్కణ్ణుంచి కాదు వెగం కూడా శృతిమించిపోయింది!

కొండలు పిల్లగెంతు లేసుకుంటూ ముందుకు పోతున్నాయ్! చెట్లు చేమలూ, మహావేగాన్ని తట్టుకోలేక, వెనక్కి విరిగి పడిపోతున్నాయ్!...ఆ వేగంలో వీదికేగా కొట్టకపోతున్నానో అర్థంకాలేదు.

దూరపు కొండల నునుపు, ఆకాశంలో తల దాచుకోవాలనుకొనే శిఖరాలూ, వెర్రిగా పిచ్చిగా పెంచుకొన్న జడల్లా చెట్లూ చేమలూ తప్ప అడవిలో ఏముంటుందనుకొన్నాను.

ఉపాలకి రూపందిద్దుతూ ప్రత్యక్షమైంది అడివి. కారులో కూచున్నంతసేపూ, నాఅవస్థ నా ఎదురుగా కూచున్న ఆ అమ్మాయి ముసిముసినపువ్వుల్లో మూలిగింది!

కారులోంచి తలబయటపెట్టి మాద్దామనుకుంటే ఝంఝామారుత వేగానికి, తల ఎగిరి ఎక్కడ పడిపోతుందో మళ్ళీ తలవెదికి తెచ్చుకోడానికి కారాపు చేసి పరుగెత్తాలి!

‘మీ రెప్పడూ ఇదివరలో ప్రయాణం చేయలేదా? అది ఆ అమ్మాయి. ఆవిడ కిప్పుడిది ఎన్నో అనుభవమో?...’ నేనదివరకెప్పుడూ ఈ ప్రాంతాలకి రాలేదండీ! అన్నాను. ఆవిడ పక్కకూచున్న ముసలాయన, తండ్రి కాబోలు నావైపు అదోలామాశాడు.

ఆ అమ్మాయి ఏ అరమరికా లేకండా నిశ్చింతగా మట్లాడసాగింది. అక్కడి ప్రకృతి విషయం...జాలాపుట్లో దిగిపోతారట! ఎక్కడో, ఏదో పల్లెటూరు చెప్పింది అక్కణ్ణుంచి, విశాఖ వచ్చినట్టు — మూద్

ఖండనుంచి, జాలాపుట్ కేంద్రానికి మారినట్లు — ఏదో సోదీలా చెప్పుకుపోతోంది...

గాలి ఆవిడ మాటల్ని ఏ అనంతదూరతీరాలతో మోసుకుపోతోంది. ఛటుక్కున ఒకచోట ఆగి:

‘మీజేగ్రామం?’ అంది.

‘మీకు తెలియాలేదీ! గజపతిరాజపురం అని మరుమూల గుగ్రామం’ అన్నాను.

ఇంతి మంచి పేర్లు ఏ మహాపట్నానితో ఉంటుంది కాని... అనే ఆవిడ భ్రమని వమ్ముచేస్తూ...

‘ఓహో! అదా?’ అంది —

ఏదో తెలుసున్నట్లే! ... మా ఊరి పేరు చుట్టు పక్కల ఉండే సబ్బూలవారికే తెలియదు...

‘మీ రీ పర్యత వాతావరణాని కలనాటుపడ్డవారల్లే వుండి.’ నా ప్రశ్న అందుకొని సమాధానంగా చిరు నవ్వు చిందింది. చెక్కిళ్లు నవ్వింపుకు పడే గుంటల్లో హాసరసం నిలవ చేసుకొని... వయసు ఇరవై దాటవని పించింది. కళ్ళలో చుగుడుదనం, సంభాషణలో చాతుర్యం ఇట్టే ఆకడుతుంది!

కాస్త అలసటనిపించినపుడల్లా, ఆ ముఖంలో దేగిళ్ళో సమా వెదికేవాణ్ణి... చిక్కని చిరునవ్వు పెనవుల్నించి రెక్కలు విప్పకొని ఎగిరిపోయేది...

అలా ఎంతినేపు ప్రయాణం జేశామా...

నూర్యడు నడినెత్తిన పొడుస్తున్నాడు.

‘అజ్జ అరకులోయ’ అంది... ‘మల్పరీ చెట్లు, పట్టు పరిశ్రమ బాగా సాగుతుంది’...

బస్సు ఓ అరగంటన్నా ఆగుతుందిక్కడ.

ప్రకృతి బహిష్కృతవికాలమైనదేదో, మానవుల దృక్పథాని కందినచోట, దాని, ఏకాంత తిపస్సు...

‘అ చెట్లక్రిందికి రండి! మీరు భోజనం తెచ్చుకొన్నారా? లేకపోతే, మాతో చెయండి!’

నేను తెచ్చుకొన్న ఆహార పదార్థాలతో చెట్టు క్రిందికి చేరాను.

‘కారు వెళ్ళిపోతుండేమా?’

‘మాచీఖండేకి నడిచి వెళుదురుగాని లెండి!...’ అంది నవ్వుతూ ... ముసలాయన లేకందామచి, ‘ఏనండీ? వారు మీ నాన్న గారేనా?’ అన్నా.

‘ఆ సందేహం మీ కెందుకొచ్చింది?...’ నవ్వు బోయింది. విచారం మేఘంలా నవ్వు చుట్టూ కప్పేసింది.

‘కారు! నేను వారితో ఉంటున్నా ... అంటే పోషణలో ... ఆయన నీకేంది తలదాచుకొంటున్నా...’

నే నాశ్చర్యంతో క్రిందుమీదయ్యాను. ఐనా లోకానికి విరుద్ధం కాదుగా!

‘ఇప్పుడు మీకు బాగా అర్థమైందా?... ఒక కంపెనీ విశాఖనించి, మాచీఖండేకి సామాన్లు చేరవేయడానికి లారీలు కంట్రాక్టు చేసింది. ఆ కంట్రాక్టు బేసిన్ కి ఆయన గారిని మేనేజరుగా వేరారు కంపెనీ వారు అదీ సంగతి...’

‘ఎలే మీరూ మాచీఖండేకి రాకూడదా?’ అన్నాను. ‘ఇప్పుట్లో రావడం పడదులే?! వస్తే, మీ ఆఫీసులో తిప్పకండా కలుసుకొంటా’

ఆవిడ ఏ విషయంలోనూ ముడిగట్టుకున్నావో లేదు. స్వేచ్ఛాహృదయంలో అన్ని విషయాలు తరచి తరచి మాట్లాడింది.

నేనే అంత చొరవగా చొచ్చుకుపోవడానికి సందేహించాను.

కారు హారక మోగేసరికి ఉలిక్కిపడి లేచాను. వెళ్లి కారులో కూలపడ్డాం. దక్రాలు ముందుకు దొర్లాయి.

భావప్రపంచం ఒక్కసారి గుభిల్లున క్రిందికి దూకి నట్టుంది అరకులోయ — ఎన్నాళ్ళనించీ పర్యతా లీలా పతితమైన హృదయంలా, రాయిగా శిపింపబడ్డ రాక్షసత్వంలా కొండనాగుల్ని కన్నీళ్లు చారికల్లా కట్టించుకొన్నాయ్!... ప్రతిక్షణం ఒక మహామాయ ఉత్పన్నమౌతుంది ... ఉదయ సంద్యా కిరణాల సుఖరసానికి కొండలు గీటురాళ్లు ... సౌందర్య మంతా శత్రువుల్నించి తలదాచుకొందీ లోయలో...

‘మీకు భావనాశక్తి కావ్యశక్తి ఉంటే, ఈ ఉదయసంధ్యల ప్రకాంతవాతావరణంలో, ఏకాంతంగా కూచుని, ఎటువంటి మహాకావ్యాలు వ్రాయగలరో, ఆలోచించండి!’

ఆవిడ అంటోంది —

‘నీ చుట్టూఉన్న ఈ మహాప్రకృతినిమంచి అనందించలేని నీ బ్రతుకెందుకు?’ అన్న సరోవరకవి వరుడున్నవస్తూటలు స్మృతిపథంలో మెరవకండా ఎవరూ ఉండలేరు.

ఈ జన్మకీ జీవితానికి ఇది చాలనిపించింది. తేలేతగా మబ్బుపట్టిన ఆకాశంలో నా హృదయం ఉవ్వెత్తుగా పొంగింది ఎటుమాసినా పచ్చని నాతా వరణం కళ్ళలో కాలమ్యాన్ని ప్రక్షాళిస్తున్నది.

అడవి గిరిస్తోన్న క్రూరసత్త్వాల కంఠాల్లోనుంచి వినిపిస్తోన్న భయంకరధ్వానం, ఎప్పుడైనా దారి కడ్డంగా రావచ్చు...

‘పగ లేమంత భయంలేదండీ! చిరుతలూ, సివంరులూ...’ అవేమంత పెద్ద రెక్కలోకి రానట్లు చెప్పుకుపోతోంది.

అడివి విశేషాలు, జరిగినవీ, జరగాలినవి ఎవరి గొంతుల్లోనుంచేనా వినిపిస్తాయేమోనని చూశాను. కాని, వాటి సంగతే పట్టించుకోన్నట్లు కనిపించలే దెవరూ...

ఐనా, ఈ అరణ్యసుందరి సొందర్యాన్ని కొపాడ్డంకోసమేమో అనిపించింది క్రూరత్వం—

కొండల్ని పగలగొట్టి, ఇంజన్లు నడిపించి, ఇక్కడీ బాట విర్పటించిన కార్మికుల రుధిర స్వేదధార ఇంకి పోయిన గుండెలమీదనుంచి పరుగెడుతోన్న కారు...

‘ఇంత రోడ్డు ఎప్పుడు వేశారండీ? అని ఎవరేనా, అంటే ‘అల్పే ఏవుండీ? అని చప్పరించి, ‘వెబ్బండి...డెబ్బు...కొన్ని కోట్ల రూపాయ లీరోడ్డు మీద పారబోశారు’ అంటారు.

ఎక్కడో వాళ్లు దిగిపోయారు.

చల్లని మంచినీ లైక్కడేనా దొరుకుతాయేమో నని చూశాను. దాహంతో నోరెండుకుపోవాలే గాని...గుక్కెడు నీళ్లు దొరకవు.

‘వేటు ది ఫారెస్ట్’ అనే దయ్యాలంతలేసి ఇంగ్లీషు అక్షరాల, బోర్డు రాక్షసిలా వేలెత్తి మాపి స్తోంది మహామృత్యుహర్గానికి!...

ఫారెస్టు ఆఫీసులు చాలా కనిపించాయి దారి పొడుగునా...ఫన్ ఫన్ గేడ్, నెకండ్ గేడ్...ఇవన్నీ అడవి లోకి చూపించేదారులు ... తిరిగి రోడ్డుమీదికి లాక్కొచ్చి వదిలే దారులు...

ఇదీ స్పష్టాస్పష్టంగా మనోఫలకంమీద గోచర మాతున్న ప్రయాణానుభవం...

మాచీఖండలో అడుగుపెట్టేటప్పటికి, ఐదు దాటుతోంది!

కక్కుతోన్న అరుణరక్తంతో తడిసిపోతున్న కొండలు...ఆయాసంగా వరుగుస్తోన్న ప్రకృతి... చీకటియుసుగు ప్రైకి లాక్కొవడానికి ప్రయత్నిస్తోన్న ఆకాశకాంత...యుసుగును తొక్కి పట్టుకొంటోన్న పర్వతాలు...లోయలోకి దిగజారిపోతోన్న కాంతి వసనాలని, సిగ్గుతో ప్రైకి చేదు కొంటోన్న ప్రకృతిశ్రీ..

వల్లంతా కుదుపు, గాలివేగం...ఎండాకొండ నకచేసిన ప్రయాణం సరాల్లో ఘనీభవించిన రక్తం ... వీటన్నిటినించీ శిముక్త పొందడానికి... విశ్రాంతి కావాలి!

ఆఫీసులో నా ముఖం కనిపించింది చిందర వందరగా...రెమింగ్టన్ మిషనుముందు టకటక వ్రేళ్ళని నృత్యం చేయిస్తున్న శాస్త్రీ, నాచెపు అదోలా చూశాడు. ఆఫీసు ఎకవుంటల్లోనుంచి, జ్వాలా సర సింహం తిలెత్తిచూశాడు.

దాంతో పదిజతలకళ్ళూ పలకరించాయి.

‘మాతో భాగం పంచుకోవచ్చిన జంతువువా?’ అన్నట్లు.

‘ఈ అడవిలో చాత్రబ్రతుకులమగ్ధు అల్లాడి పోతున్న మాతో ఈ పోరాటానికి నీవూ భాగస్వామివా?’

‘మానవప్రపంచానికి, మాటయాభయరెండు వందలమెళ్లు దూరంలో ప్రకృతిని సాధించి, విశోష్ట ప్రకృతికోసం విద్యుత్తు పుట్టించేందు కిక్కడ యోగ తిపస్సులో ఉన్నాం.’

అన్నికళ్ళలోనుంచీ అన్నిప్రశ్నలూ, ఓదార్పు లూ, నిట్టూర్పులూ వెలువడుతున్నయ్య!...

నా కళ్లు తిరుగుతున్నయ్య! నిలబడలేకపోయాను. శాస్త్రీ వచ్చి చేయిపట్టుకొన్నాడు.

‘కళ్లు తిరుగుతున్నాయా?’

‘ఉహూ!’

‘మీ అమ్మా నాన్నా తానిచ్చారా?....పాపం! నాకరీ...రానీకేం చేస్తారు?’

‘మీరంతా ఉన్నారా! మీతోపాటే నేనా!’
‘నీకు ఆర్డరు టైపు చేసింది నేనే!’
గర్వం కళ్ళలో తొణికిసలాడింది.

‘మా అమ్మా నాన్నా వెళ్ళగతుని పోరుపెట్టారు.
మీరు కొంతశిఖరంమీదనుంచి వేసిన కేక వినిపించింది.
నేను తెక్కలు గట్టుకబాలాను. దారిలో, ఏం అడవిరా భగవాన్! అనిపించింది.’

‘ఇక చాలించు. అక్కణ్ణుంచి మహాప్రయాణం చేసి వచ్చిన ప్రతీవాడికి పిచ్చెక్కుతుంది అందులో సందేహంలేదు’—అని.

‘ఇంజనీరుకీ, ఆఫీసుకు ముహం చూపించావా?’ అన్నాడు.

‘ఇంకాలేదు. ఇప్పుడు నేనెవర్నీ చూడను!... బహుశా—అలసట పోయేలా నిద్రపోవాలి!’—

అఫీషియల్ క్వార్టర్స్ లోకి దారితీశాం.

అప్పుడే చారీబాబు ముఖం చిరునవ్వుతో నాకై తగ్గరించింది!

2

‘ఏమిటి? దీర్ఘాలోచనలో పడ్డట్లున్నావు? నిద్ర పోతున్నావా?’ చారీబాబు కుర్చీనించి లేచాచ్చి, నేను నెమరువేసుకొంటున్న స్మృతిపథాల్లానుంచి మేల్కొలుపుతూ అన్నాడు...

‘ఇక్కడి కలా తచ్చిపడిందీ...జ్ఞాపకంలో....’

‘నిద్రపో! అనవసరంగా మెదడుకి పని చెప్పకు.’ ప్లాస్కులో బాల్, స్లైకోజా కలిపి ఇచ్చాడు.

‘మీ కనవసరంగా శ్రమిస్తున్నాను. మీ ఋణం....’

నా కళ్ళలో నీరసంగా కృతజ్ఞత మెరిసింది...

బాల్ తాగడానికి వెగలనిపించింది. ఐనాతప్పను.

‘బ్రాడ్లున్నుంచీ, వారింజకోసం తిరిగాను... ఎక్కడా....’

‘చారీబాబు! నిన్నీ ఆసులలో, నా కోసమే జేవుడు పడేశాడు.’ అపరాధంలో, ఆర్తహృదయం నించి వెలువడేహుటతే నా నోటినించి వెలువడుతున్నయ్...కాని, చారీబాబుకి అవి వివరమంలే, ఇష్టంలేదు. అది మానవభర్తంలో శతాంశమాత్రమే?

నేను చేయగల్గిం దేవుండి? నీ కన్నీళ్ళు తుడవడాన్ని ప్రయత్నిస్తున్నా, అంటాడు చారీ.

నేనొకండు కొస్తే, ఒకండుకయిందీ...

కాస్త్రీ, బ్యాలా నరసింహం ఆగుకుంటా రను కొని వచ్చినవాణ్ణి ఈ చారీబాబు కళ్ళలో మెదిలి పోతున్నా.

‘ఏవో ఉద్యోగం చేసుకోనీకండా, ఈ జ్వరం నీ మీద నే పగసాధించాలి? నువ్వొచ్చి నెలదాటించా? కర్మ....’

అంతా కర్మసిద్ధాంతంమీద ఆధారపడి వున్న మానవత, ఆభ్యుదయం ఏంసాధించగలుగుతుంది?...

చారీబాబు ముఖంమీద చిరునవ్వునీడలో ఒదిగి నిలుచున్న మధురస్మృతి ప్రణయం మెరుగుల్లో నాలో కలవరించింది—

‘మా వాళ్ళకి ఉత్తరం రాయాలి! కాగ్నంపే తెచ్చిపెట్టు చారీబాబూ!’

నా పరిస్థితి కాస్త ఇంటికి తెలియజేదామని...

‘రేపిలవనా, విశాఖ పోతాంగా! అక్కడ ఎలా వీలైతే, అలా చేసుకోవచ్చు. అసలే కంగారు పడి పరిగెత్తుకొస్తారు...బోలెడంత ఖర్చు...ఎవడు తిన్నది?’—

‘నా జీవితంమీద ఇంత ప్రభావం ప్రసరిస్తుందనుకోలేను నీ పేరు! చారీబాబు అనే నీ పేరు నా శిలాహృదయంమీద చెక్కుకోడానికి ప్రయత్నిస్తాను.’

‘కొంచెంసేపు విశ్రాంతి తీసుకో! నేను వెళ్తున్నా.’ బయటేవో చప్పుడైంది. చారీబాబు చీకట్లో కలిసిపోయాడు. తర్వాత నల్లనినీడ అతన్ని వెంటబెట్టుకొని పోయింది. ఆ నీడలో ఏ కోరిక దాక్కుందో ఎవరికీ అర్థంకాదు!...

ఒక నిట్టూర్పు విశేషాను...నీ హృదయం మహోన్నతమైన శిఖరమే కావచ్చు. కాని చారీబాబు! అది నేనెక్కలేను. బారి అసహనానికి కుంగిపోతాను! దానిమట్టా తాంషవిస్తున్న చీకటిలోమాత్రం నీకెన్ని దూవణలు వినిపిస్తున్నయ్యో! నాటన్నింటినీ సిగ్గుతో, చీదరతో పెదవులమీదినవ్వుతో తుడిచిపారేస్తావు... నీతో వెళ్ళిపోయిననీడతో నీ కేమిటి చీకటిసమస్య?...
* * *

మొదట మళ్ళీ గతంమీద పొదగడం మొదలు పెట్టింది—వెళ్ళి వెళ్ళడంతోనే, రూపాయకాపైసలు కూడికలూ తీసి వేతలూ ముందు పాఠేశారు! నాటితోనే సాయంకాలంవరకూ. శాస్త్రీ రెమింగ్టన్ మీద అక్షరస్పృహనేస్తూ భావసౌందర్యం ప్రసరించేవాడు. జ్వాలా నరసింహం, డిప్పాచింగ్ క్లబ్కు...ఎంత పోషింగయినా అతని చేతిమీదనుంచి జాబ్ కోవాలి సిండ్!

ఇక చారీబాబు! కొండజాతివాళ్ళతో పని... వాళ్ళచేత త్రవ్వించడం, పూడ్చించడం...ఆముట్టిలో నించే ఏదో పుట్టించడం—

ఇక్కడేవో గనులున్నాయట...పరీక్షించడాని కొస్తుంటారు అనేవాడు చారీ!...

‘నిన్ను డుడుమాజలపాతం దగ్గరికి తీసికెడతా’.. అనేవాడు—ఈక్షణంవరకూ పడలేదు. ఇక్కడికి రెండుక్రోసుల దూరమన్నా వుంటుంది...దారంతా అడివి...ఒక్కడూ బిక్కుబిక్కుచుంటూ వెళ్ళితే, ఇంక తిరిగిరాడు. ఏ క్రూరజంతువూ మీద పడనక్కలేదు. భయంలోనించే, అతనిమృత్యువు పుడుతుంది—

ఒకఆదివారం అంతాకలిసి వెళ్ళాలనుకొన్నాం. దొరగారిదగ్గర తుపాకి పుచ్చుకొంటానన్నాడు చారీ బాబు!...ఇంతలోనే, నన్నీపికాచం ఆవహిస్తుందనుకోలేదు!...

ఆఫీసరుకూడా నాపట్ల ఏదో అవ్యాజమైన అనురాగంతోఉండడం నన్ను మరింత ఉత్తేజపరిచింది. ‘పాపం అనారోగ్యంగాఉండి, ఈ వాతావరణాన్ని తట్టుకోగలవా?’ అని జాలిపడ్డాడు. నాకు తప్పలేదన్నాను. తల్లీ, దండ్రీ అనుభవిస్తున్న నికృష్టదశ, నా యీవుద్యోగం—అంతా ఒక అంతర్నాటకంలా వుంది, నాకు!—‘మాయింట్లోవాళ్ళు ఆనందబాష్పాలు రాల్చారు నా యీఉద్యోగానికి’ అని సిగ్గుపడుతూ అన్నాను అందరితో—

ఒకరోజు నా గదిలోకూర్చుని, నా అదృష్టాన్ని పొగుడుకోనే పదాలు వెదుక్కుంటూంటే, నాకళ్ళు ఆనందంతో నృత్యంచేశాయి. ఏ అదృశ్యచాస్త్రాలో నాకళ్ళు తుడవడానికి కౌగిలీలు చూచుకుంటున్నాయి—

నాగంతులో సుడితిరుగుతోన్న సంగీతం ఒక్కచారీ పెల్లబిడింది. అప్రయత్నంగా ఏకొండపాను పుల్లో ఒరసుకొని ప్రవహించనాగింది...

అప్పుడే తనగదిలోకి వెళ్ళిపోవోతున్న చారీ బాబు నాదగ్గరకొచ్చి కూలబడిపోయాడు.

‘హిందీపాట లేవయినాఉంటే పాడండి! నామత్తు వదిలిపోతుంది’ అన్నాడు ఇంగ్లీషులో...అతి సేమాట్లాడినా, ఇంగ్లీషులో, పోలే హిందీలో—

‘మీ కంఠంలో నివదిస్తున్న గానం. సైగలోని హృదయపూర్వకంగా ఆహ్వానిస్తుంది’—

బైజాబావరాలో సంగీతం విని తస్కయం పొందాడు.

‘మీరు గాయకులని నాకు తెలిసే? సంగీతానికి నాప్రాణం ధారపోస్తా—ఆఖరికి పెద్దపులి గాండ్రంపులోనూ నాకు సంగీతం వినిపిస్తుంది’

‘పెద్దపులి అరువా? ఐతే ఏసలకమీదన్నా గాజు పెంకుతోచేసే, గరగరశబ్దం మీరు వివశారా?’

‘అబ్బ...ఒక్కక్షణం ధరించలేను ఆగరగర...?’

మీరు సాహిత్యంలో, ఏవేనా, చదువుకొన్నారా? కనీసం అభిరుచిన్నా...?

‘అలాంటి జేంలేదు...’

‘మీరు శంకే చేరు విన్నారా? మీ బెంగాలీ తత్త్వాన్ని కొంచెదపొసిన మహారచయిత...విశ్వజనీన మైన ఆ తత్త్వం మా తెలుగులో చదివి, తెలుగువాడే అనుకొంటారు’—

‘ఆయన పేరు విన్నానుగాని, ఎంచదవలేదు! అంత గొప్పవాడా?’

ఆశ్చర్యపోయాను. తమ జతీయసాహిత్యంలో రచయితయొక్క స్థానం గురించి, జాతీయు జోక డున్నాడంటే...

ఏం ఎందుకుండరూ? అందరికీ కానాలేమిటి? ఈపాటి మీమాంసలూ, సాహితీప్రశంసలు...అని పించింది...

ఏజాతి. తన జానపదసాహిత్యం, సనుకాలీన సాహిత్య ప్రభావంలో భాసిస్తున్న వ్యక్తుల్ని గుర్తించలేదో, దాని కభ్యుదయ మెక్కడ సాధ్యం?...

పెద్దపులిగాండ్రంపులో సంగీతం వింటోన్న చారీబాబు, పలకమీద గరగర వివలేక నరాలు కుంచించుకు పోతాయి. ఐనా, శరత్తుని చదవేలేసంటాడు... దానిమీద అభిరుచి లేదన్నట్టూరుకొన్నాడు. ఆ అభిరుచి ఎందుకులేదో ఎవరిని ప్రశ్నించడం?...

అప్పట్నుంచీ, చారీబాబుకి నాకూ పరిచయం పెన వేసుకుపోయింది. సంసారసారం తెలియనిమనిషి... చిత్రమైనవ్యక్తి...ఇతనితో నాకేమిట స్నేహం?... అతని వ్యభిచారంచూస్తే తల పగిలిపోతుంది...ఎంత సేపూదహించే కోర్కెతో వేదపఠేవ్యక్తి

‘మీరెందుకు పెళ్ళిచేసుకోలేదు?’ ఒకనాటి నా ప్రశ్న...

‘బజారులో అన్నివస్తువుల్లాగే అదీ దొరకు తుంది కనక? అంటూ పకపక నవ్వేశాడు.

తిర్వాత బాగా నిట్టూరుస్తూ, ‘నాకెవళ్లా లేరనుకోకు! మాదేశంలో నాకోసం. ఒకప్రియురాలు ఎప్పుడూ ఎదురుమాస్తా వుంటుంది! ఎప్పుడుపెళ్ళినా నాపాదధూళి తీసుకొంటుంది. విదోసంసారం చేసు కొంటోంది భర్త తాగుబోతు...ఆమధ్య ఒక మగపిల్ల వాణ్ణి కన్నటు తెలిసింది. పిల్లవాడికి ఆశీస్సులతో కొంతడబ్బుకూడా పంపాను...డబ్బుకొబ్బందిగా వున్న పుతుడు ఉత్తరం రాస్తుంది. మా అగర్వాల్ ద్వారా... ఆయనకే డబ్బుపంపిస్తా...అగర్వాలంటే మా వేలు విడిచిన మావయ్య...ఆవిడ భర్తకి నాకూ చిన్నప్ప ట్నుంచీ ప్రబలశత్రుత్వం...ఆ పగ ఏనాటికైనా సాధించాలి! ఐతే, నాప్రియురాలి ఆటంకం కన్నీళ్లు, మాంగల్యం...’

‘ఆవిడ వ్యభిచరించిందా నీతో?’ అన్నాను. కళ్లలోకి నూటిగా చూస్తూ.

ముఖం చిట్టించుకుని, అసహ్యంగా చూస్తూ, ‘ఛీ! నీకిదా అర్థమైంది? నీతోట ఆమాటవాలని ఎలా అనిపించింది?’ అన్నాడు.

నాతల క్రంగిపోయింది, అలా భావించుకొన్నం దుకు—భర్తఉన్నా తనతో ఏదో ప్రేమ నటిస్తుందట! అక్కడికివెళితే ఒక్కరోజున్నా గడపకండా గడప దాటనివ్వదట?...ఏమిటామాటలు? అది వ్యభిచారం కొడంటాడు...తన ప్రియురాలు మహాపతివ్రత!

నాముఖంమీదికి నవ్వు తోసుకోచ్చి, చారీ బాబుని చూడగా నల్లగా మాడిపోయింది?

‘అతనితో స్నేహం ప్రమాదంనుమా!’ శాస్త్రీ, జ్వాలానరసింహం హెచ్చరిక చేశారు! నాకు తెలుసు—అందులో స్వార్థం—ఐనా, నేనంత అజాగ్రత్తగాలేను! నాకల్ల చారీబాబుకైతే, వ్యయమే గాని, లాభంలేదు!

పదిరోజులకి ఉత్తరం వచ్చింది ఇంటిదగ్గ ర్నంచీ. ఏ పరిస్థితిలో ఇల్లు వదిలిపెట్టి వచ్చిందీ అప్పటిగ్గాని నాకు గుర్తరాలేదు. పండ్లకొయింటి కొచ్చిన అక్కయ్యమెడలో వస్తువులు తాకట్టుపెట్టి నన్ను నాగనంపారు ఉద్యోగానికి!

ఈ ఉత్తరం చూసేసరికి హృదయం చివుక్కు మనిపోయింది. మానవుల్లో ఇంత నీచానికొడిగ లే దానవత్వముందా? అనిపించింది. నాన్న వ్యంగ్యంగా వ్రాసేవాక్యం కొట్టొచ్చినట్లు, ఉత్తరాన్నంతినీ దహిస్తున్న ఆర్థికభ్యర్థంతో నిండిపోయింది జీతాలు రావడాని కింకా ఇరవైరోజులు పనిచేయాలి! ఈలోపులో అక్కడి పరిస్థితులు తారుమారయితే...

నేనా ఉత్తరం పట్టుకొని, శాస్త్రీ, జ్వాలా నరసింహాలదగ్గరికి పరుగెత్తాను. చూబావని నిందించడం తప్ప నాళ్ళు చేయగలిగేదేమీ లేకపోయింది! పెనని విరిచారు! ‘ఏభయి రూపాయలు సహాయం చేయడ మంటే మాటలా?’...

వాళ్లముంగు ఒక్కక్షణం నిలదొక్కుకోలేక పోయాను. డబ్బుండికూడా ఇవ్వలేని దుస్థితిలో వున్నారా? పాపం!...‘బిడికిస్తే, తిరిగివ్వకపోతే, మనకేంకావాలి?’ అన్న ధోరణిలో వున్నారు.

ఎవరేనా, ఈ సమయంలో ఏభయి రూపాయలిస్తే, కొండెళిఖరంనుంచీ, లోయలోకి పతనమైపోవ డానికి సిద్ధంగా వున్నా. ఏకాంతంలో ప్రత్యక్షమై భగవంతుడు, ‘ఏభయి రూపాయలు తీసుకొని, నీ అవ సరం గడుపుకో! నేను ప్రత్యక్షమైనట్టు ఎవరికి చెప్పకు’ అని చెప్పినా, నేను సిద్ధంగా ఉన్నాను కాని, ఏది? ఏదీ జరగదు!

నాకాలెక్కడికి సాగిపోయిందో. ఊరు కొద్దిగా దూరంలో కనిపిస్తోంది. పడమటికొండపై ఆం దాలు!...

స్వర్ణారుణ కిరణాలు కరిగించిన, కొన్ని కొట్ల రూపాయల విలవచేసే, బంగారం కొండలకి పూత పెడుతోంది. మిగిలింది పర్వతాంచలాల్నించి జారి లోయల్లో ప్రవహిస్తోంది! ఈ దృశ్యాలు చూసి, ఆకలి దప్పల్లేకుండా ఆనందించవచ్చు...

నే నలాగే ఓ పెద్దపట్టమీద నిలిచి చూస్తున్నా. ఆకాశంలో తలదూర్చి మేఘాల్ని చీల్చి పారేస్తోన్న చెట్లూ, కొండకొమ్మలూతప్ప వేరేదో న్నీహం?...

నాదృష్టికి కింగుగా, అల్లంత దూరంలో రెండు విగ్రహాలు కనిపించాయి నన్ను రమ్మని నైగ చేస్తూ...

దూరంచించే పోల్చుకొన్నా చారీ బాబని... పక్కనున్న నల్లని నిగనిగలాడే విగ్రహం ఎవరో దగ్గరకు చేరితే నేగాని తెలిసింది కాదు!....

ఆ నల్లని విగ్రహం చూపులు నల్లగా, నాకళ్లని ఢీకొని తూలిపడ్డాయి, కొండవాగు తరంగాల్లో—

ఆ విగ్రహం అక్కడుండడానికి సంకేహం చూడు—

‘ఈ విగ్రహం ఎవరూ?’

‘ఇక్కడే కొండవాళ్లు...కాని వాళ్లే నీచ త్వమూ మొరటుదనం లేని మనిషి...ఆ కళ్లలో నీకేం సొందశ్యం కనిపించడంలేదూ? అందులోనుంచే, హృదయాన్ని తొంగిచూడవచ్చు.....’ అన్నాడు చారీ బాబు

‘పూసల పేరులూ, ఆపీ లేవేం? కొండదానిలా లేనేలేదు. ఏదో కాపం అనుభవిస్తున్న...’

‘నిజం...నీవు చెప్పింది అక్షరాలా నిజం... ఒక జీవకన్య అనుకో!’

ఈ విగ్రహానికి సిగ్గు విడిచియీ లున్నాయా? దయాదాక్షిణ్యం కడుపులో ప్రేవులూ అంటూ ఉన్నాయా?...నిగనిగ లాడుతూన్న వళ్లు....పుష్టిగా ప్రతీ అవయవం చుట్టూ సుడి తిరుగుతోన్న యావనం. కొండల్లోనుంచి పుట్టిన నెలయేరులాంటి కన్య..... హాయిగా ఆహ్వానిస్తోన్న వయసు...

‘అందరిలాంటిది కాదుకా దీ రీటా...రీటా అంటే నేను పెట్టిన పేరు.....ప్రభుత్వనాణెం చూసే సరికి, వీళ్ల కళ్లు మిలమిల మెరిసిపోతాయి. దాంతో ఏదీ కావలసినా ధారపోస్తారు’

‘నాకు పులిగోళ్లు కావాలి తెచ్చి పెట్టమను— ఎంత కావాలి నే అంత ఇస్తా! నా చేతిలో కాగితం తొపతొపలాడింది—

‘ఏఏటా ఉత్తరం?’

చారీబాబు దృష్టిలో పడిన ఈ ఉత్తరం మోక్షం పొందుతుండేమా? చిన్నప్పట్నుంచీ ఎరి

గున్న వాస్త్రీవాళ్ళే పెసరినవినపు డీ చారీబాబు నా అనాయకత్వానికి ఏభయి రూపాయలు ధారపోసి కన్నీళ్లు తుడుస్తాడా?... ఈ ఉత్తరంలో మా పగువు ప్రతిష్టలకి భంగంకలిగే, వ్యవహార మేనా ఉంటే ఎంత సిగ్గు?—

ఉత్తరం చదివి అగ్గం చెప్పాను.

‘ఇక్కడ జేయంగా ఉన్నామని, అబద్ధం చెప్పడం నా కిష్టం లేదు. నీవు నర్సింపున్నుంచి మరింత ఇంట్లో అనుమతము—అక్కయ్యని తీసు వెళ్లడానికి బావ వచ్చాడు. దాని వంటిమీద నగల కోసం నిర్బంధించాడట! తమ్ముడికి నేనీ జీతం రాగానే పంపిస్తా దూరకోం నంతకు మా ఆంతు— ఆ నగలు, నీ ప్రయాణానికి తోకలు పెట్టెల్లు నాకు తెలియకపోలేదు. అక్కా బావ వచ్చి లాడు కొన్నాడు. బావ అనరాని మాటల్తో అక్క గుండెని గాయపరిచాడు. ఆత్మభిమానంకల అబద్ధనాతిలో పడబోతే పడుకొన్నాం. మన ఇల్లంతా వకోగు మని విచ్చింది. బావ ఎవరికీ చెప్పకుండా పల్కిపోయాడు. అక్కయ్య నగల్ని విడిపించడానికి ఏభయి రూపాయలు కావాలి!’—

‘ఐతే, డిబ్బెందుకు మనియార్దగు చేయలేదు నీనింకా?’ అన్నాడు చారీబాబు

‘నా దగ్గరంటే ఇంతసేపా?’

‘నీ దగ్గర లేకపోలే, నా దగ్గరుంటుంది. అడగ దాని కంత అభిమానపడ్డావా?’

‘మీ జీతం పంపాలనుకొన్నావని...’

అతని అభిమానానికి గుఱం పొద్దునొచ్చింది.

‘జీతం మాట జేవు డేగును. మీ అక్కయ్య ఆత్మభిమానంతో దహించుకుపో’ంటే, దహనం చల్లాడ్చుకోడానికి నీళ్లిద్దగిరికి పరుగెత్తింది...మీ బావ నైచ్యానికి ఆహుతి కావలసిందేనా? అలా ఎప్పటికీ జరగూడదు.’

మా మాటల్లో అర్థభావాల్ని గ్రహించేందుకు రీటా కళ్లు ప్రయత్నిస్తున్నయ్! ఆ కళ్లలో, మిలమిల మెరిసే తారకలు, ప్రకృతిని మండించినపుడు రెండు అగ్నికదాలు, ఆ నైతాలలో స్థానం విర్పలయ కొన్నాయా అన్నట్లు—

నాలో తీరిపోయిన సమస్యనందం...రీటాలో సొందర్యాన్ని అశ్వేషించేందుకు పూనుకొంది.

‘బయల్దేరు. ఒక వేళ పోస్టాఫీసు తేరిచివుంటే కట్టేద్దాం’ అని చారీబాబు లేచాడు. రీటా కూడా ఏదో ఆలోచిస్తున్నదల్లా లేచింది. నేను ఉక్కిరిబిక్కిరిగా లేచాను.

నిస్సవ్యర్థమైన ఒక మానవ హృదయం నాలో గంటలు కొడుతోంది

రీటా తీస్తోన్న పరుగులో రమిస్తోన్న వాంఛా తప్తమైన సౌందర్యం, ఏదో చెప్పలేని, అకర్షణ— నన్ను ముంగుకు లాక్కు పోతోంది. చారీబాబు నేనూ, ఒకడుగు జనకముందులో ఉన్నాం.

అడవిలా పెరిగిన అంశం, నునుపునేరిన కొండల బరువు మోస్తోన్న వరుసూ, నరాల్లో ప్రవహిస్తున్న వాంఛా తప్తమైన రక్తం—వీటన్నింటితో ఇదో స్త్రీ! పర్వతకన్య —

చారీబాబుతో రీటాని గురించి, ఏదో ఆశ్చర్య భావం స్ఫురించేలా వ్యంగ్యంగా అనాలనిపించింది. కానీ అతినికీ, రీటాకీ ఏదో ఆంతరంగికం—అవినా భావం—ఉన్నట్టుంది. అంటే బాధపడవచ్చు. ‘ఐనీ ఊహకొన్నాను. అతనినిషయం మరెత్తినూ లేను

కొండకన్యలు మెల్లగా చీకటిముసుగు పైకి లాక్కుంటున్నాయి. చేతిలో చిన్న బ్యాటరీ లైటుతో చారీ ముంగు దారితీస్తున్నాడు.

‘అర్ధరాత్రి చీకటిపడ్డాక, ఇక్కడికి రావడానికి పడేభయం ఎంత మహోదా త్రిపరిమాణంలో వుంటుందో నీ పూహించగలవా? అలాంటి భయం అనుభవించి, రక్తం నరాల్లో గడ్డకట్టుకపోయి, ఏ లోయలోనో కూలిపోవాలినిజేగాని, తిరిగి రాడు’—

‘ఊళ్లో కప్పుకప్పుడు పెద్దపులు లాస్తాయటగా! నిజమేనా?’

‘నిజమే! ఎప్పుడైనా వస్తాయి—కింపటి సంక త్సరం ఒక చిఱితిపురీ, పురీ వచ్చినట్టు చెప్పుకొన్నారు. వస్తే ప్రాణాలతో తిరిగి వెళ్ళవుగా!’ అన్నాడు చారీబాబు.

దారిలో మరింక విశేషమైన సంభాషణేం జరగ లేదు—

బజారు కొచ్చేకాం—

విద్యుత్తాంతిలో మునిగిపోయిన ఊరు, దూరాని

కెలా కనిపిస్తుందో?.....విద్యుచ్ఛక్తిని మంచినీళ్ళి ప్రాయంగా వాడ్డమే ఇక్కడ పని—

కిరీళ్ళ కొట్టు దగ్గర సోడా తాగడానికి ఆగం, పోస్టాఫీసుకు నడవమన్నాడు చారీబాబు.

4

చారీబాబు అందించిన చేబడులతో, ఒక సమస్య ఎత్తుకుపోయింది. అక్కయ్య ఇంకెప్పుడూ నూతిలో పడానికి పరుగెత్తదని ధైర్యంగా గుండెలమీద చేయి వేసుకొన్నాను. స్త్రీ స్వభావంలోని వపలత్వం ఆదినించీ గమనిస్తూనే వస్తోంది ప్రపంచం. ఏదీ లేకపోతే, కన్నీళ్ళతో పురుషహృదయంలోని కార్మికాన్ని కరిగించేకత్తి వుంది!...

చారీబాబు, ఆర్థిక సహకారం, కాస్త్రీ, జ్యోతి సరసింహాల్లో చైతన్యం లేక త్రించింది. ‘మేమూ చెద్దంగాని...’ అని వసికేగారు. వాళ్ళలో సజాతీయత చెబ్బింది. నా కన్నీళ్ళు తుడవడానికి ప్రయత్నించారు. విజాతిధ్రువాలు ఆకర్షించుకొంటాయిగాని అయస్కాంతంలో సజాతిని ఆకర్షించుకోవుగా! ఆగర్భం మానవత్వంలోనూ ప్రసరించాలి కాబోలు!

వర్షిస్తున్న మయిద్దరిన్నీహం అందరికీ కన్నెర్రగా వుంది. చారీతో అంత విపరీతమైన స్నేహం మంచిదికాదునుమా! అనే సలహాలు హెచ్చరికలూ వినిపించసాగినయ్యే. ఐనా, నేలంత పట్టించుకోలేను. అది ఈర్ష్యతాలూకు భావస్వరూపం అనుకున్నాను.

‘అతనితో స్నేహం చేసినవాళ్ళు రోగాలూరొమ్ములతో పతితమైపోయారు’ అని ఉదాహరణలు చూపించారు.

ఒకరోజు దయ్యాలవిషయం ప్రస్తావనవచ్చింది. ‘మనతో కాపురం చేస్తున్నాయి అవికూడా. అదృశ్య హస్తాలతో అవీ మివన్నూ అవీ తిప్పతున్నయ్యే! అర్ధరాత్రి భయంకరంగా చేసేదప్పుళ్ళు వాటిప్రభావమే!’ అన్నారు.

‘ఇదంతా ఎక్కడవుట్టిందీ?’ అనశిగాను.

‘చారీబాబు క్వార్టర్స్లో! అతని మకాం అక్కడే!’ బంట నే చారీదగ్గరికి పరుగెత్తాను.

‘ఏమిటి? ఆఫీసులో దయ్యాల సంగతి?’ అన్నాను. సమాధానం చిరునవ్వుతో సరిపెచ్చాడు.

‘ఈ మహారణ్యంలో దెయ్యాలూ, జీవతీలా లేకుండా ఉంటాయా? విద్యుత్తుతో ఇవీకూడా పుడుతున్నట్లుంది. మానవులకీ వాటికీ, ఏదోగొప్ప సంబంధం వుండివుంటుంది. నా గది పక్కవసారాలో పెద్ద బండ్ల రాళ్లు గుభిల్లున పడుతూండేవి. అంతా వికావికలై పారిపోయారు. వాటి విషయం నే నెంతులేల్చుకోవాలని అక్కడే వున్నాను. అంతగా కావాలనుకుంటే ఒక రాత్రి రా!’

‘ఐతే స్వార్థపరులైన మానవులు కల్పించిన కల్పన కాదంటావా?’

‘అది నీ ఊహకే...!’

ఎవళ్ళకవసరమైతే వాళ్లు సృష్టించుకుంటారు. ఆసలీదెయ్యాలిన్ని చూసి నిర్ధారించి చెప్పక? అంతా కృతకం, నటన... అనిపిస్తుంది.

తర్వాత ఆ ప్రసంగం మళ్ళీ ఎత్తలేదు.

ఎలాంటి అరమరికలూలేకుండా స్నేహం సాగుతోంది. ఆఫీసు వ్యవహారాలు సక్రమంగా ఉన్నాయి. ఇంటిదగ్గర్నుంచి ఉత్తరంకూడా వచ్చింది. తేమ సమాచారాలతో... కష్టసమయంలో సహాయం చేసిన చారీబాబుకి కృతజ్ఞతాపూర్వకమందనాలు సమర్పించింది మాకుటుంబం—

అప్పుడప్పుడు కొండలమీదికి పికెటరు వెళుతూనేవున్నా ఒంటిగా. రోజూ ఏదో కొత్తదండం గోచరించేది. గాలిపాడే, నన్నని ఆకుల్ని కోసుకుపోతున్న ఈలసంగీతం—రంగురంగుల పక్షులు... పేరూ ఊరూలేని మొక్కలూ చెట్లూ...

విశ్వబ్రహ్మాండర్యాన్ని గాలిద్వారా పీలుస్తూ కొండవాగుల జలజలల్లో హృదయం కొట్టుకుపోతూ వుంటే మాన్మ ఎన్ని సంవత్సరాలైనా గడపవచ్చు. ఈ సౌందర్యం వయసెంత?... దీన్నెవ్వళ్ళిలా అనుభవించవచ్చు? అనుభవించేకొలది మెరుగులుతీరే ముక్త మోహనస్వరూపం ప్రకృతిది...

మేఘాలు కమ్మకొన్న పుడోక అందం, వర్షించబోయేముందు ఒకఅందం. ఊణఊణ పరిణామలావణ్యాల విన్యాసాలతో విస్తరిస్తూన్న ఈ ప్రకృతి, మేఘకేళాల్ని వర్షస్నానానంతరం ఆరబోసుకొనేలవ్వకు సగ్గుంగా వున్నపుడు సిగ్గుతో పులకలెత్తి కట్టుకునే పచ్చిక పట్టాచీరల్ని, చీకటి ముసుగుల్ని, వెన్నెల

ముసుగుల్ని పర్యాలోకిస్తూ, లీనమైపోవాలనిపిస్తుంది, ప్రకృతి అమృతహృదయంలో—

అడపా నడపా, రీలూకూడా వికొండలమీదో దూకుతూ లేకుతూ కనిపించింది. రికరెకౌలుగా ప్రవిస్తూన్న దృగంతానికి ప్రవిక్తవ్వలలో ప్రవృత్తు మయ్యేది!

నిశ్చలమెవరూ.

ఆవారుమంగు నేత. పర్యవేషించుకోని నందుని చూస్తున్నాను. నీర ఓహోసిలిలో బోసుకొని పుక్కిలించాను. చప్పుగా జగుగుగావున్నాయి. మాడ్డానికి స్పటికంలావున్నాయి నీళ్లు. చాచాంకూడా పస్తోంది. కొద్దిగా దోస్టిలో బోసుకు తాగాను మల్లీ దోస్టిలో బోసుకు తాగబోతున్నా. ప్రేమించి గబుక్కున ఓ కంఠరగాయి పడింది దోస్టిలో. వారబోసి పుక్కి చూశాను. రీలూ!... ప్రేమించి, ప్రేమకస్తోంది తాగిందని.

నారాహం మరింత ఎక్కువయ్యింది.

గుట్టలమీదనుంచి జారుతూ, కేళతూ దిగి వచ్చింది. నా పపు ఆశ్చర్యకొధాంతో మింగేలా చూసింది.

‘చారీబాబు నీతో రాలేదా?’

రాలేదని వాళ్ళభావంలో. ఆభావ నాకర్థమై చావలేదు. ఏదో వాగుతూపోతోంది. కళ్ళలో మిలమిల మాత్రం కనిపించిందంటే! వంటిమీదిదండం చేతికంటుకొనేంత నల్లగావుంది నిగనిగ మెరుస్తూ...

కనుకెప్పుకొంటో వాగులోకి దూకింది జలజల చేపపిల్లలా తురిగొడుతూ నన్ను రమ్మనమని చేయిత్తింది!... నేను ఒడువ కూచునే, ఈ జలక్రీడాదృశ్యం చూస్తున్నాను.

బంటిలా తేలిపోతూ, చిలకలా పడుకొని లేలేత నీరెండ కిరణాల్ని వంటిమీద తిరిమిణీ పెట్టుకొంటూ జలకన్యలాజలకమాడుతోంది. ఆదృశ్యం చూచి భావోద్వేగంతో చలించాను.

గట్టుమీదికొచ్చి. నీరోడ్డుకొంటూ తల ఆర పెట్టుకొంటూ నిలబడింది. వెనువరాణి వంటివిండా తూలుతోన్న మంచుబిందువుల్లా, రీలూ కరీరమించి లేకుతోన్న నీటిబిందువులు చిందుకున్నాయి. ఎప్పుడు పడితే, అప్పుడు నీళ్ళలో మునిగిపోతుంది రీలూ. వంటి నంటి పెట్టుకొన్న తెల్లని గుడ్డ కరీరసౌందర్యాన్ని

వడగడుతోంది!...వంటమీస వంపులూ సాంపులూ నిష్కపటంగా, సహజాతి సహజంగా ప్రదర్శిస్తూ...

రీటా! నీవో ప్రకృతిదేవతవి...వసంతకాలం... వసంతకన్యవి.....దలికి ముడుచుకుపోయే శిశిర కాంతివి...హేమంతకాలం... కొత్తి బట్టలు గరించి దానికి ఆకులు రాల్చే వసంతతవి—ఈ వసంతంలో నీవు నీ హృదయం ఎంతో బాగా చివురించి, మకరందంతో నిండిన నల్ల గజవలూ వున్నావు!...

అప్పట్నుంచీ రీటా మీద భావరేఖ కుదురుకో నారంభించింది.

ఈ జాతివాళ్లు సంతిలు చేసుకో నేంగురు చుట్టు పక్కల్నుంచి, చాలామంది వస్తూ ఉంటారు! పుట్టలోనుంచి బైటబడ్డ పాముల్లా...మందు మూలికలు, తేనె, పైనం ఇంకా అడవి సరుకులు, తెచ్చి అమ్ముకుంటారు. అందులో రీటా ఇక్కడే స్థిరపడిపోయిపోతాడు చారీబాబు.

ఒక రాత్రి ఏంతో చక చారీబాబుగడికి వెళ్లి తలుపు తట్టాను. తలుపు తిసేపుండేమో, లోపలికి తోసుకు పోయింది తిల్పు!

మారు కొవ్వొత్తి దీపాలకొంతిలో...

కళ్లు బయర్లకమ్మాయి. నల్లనిరాతివిగ్రహం చుట్టూ పెనవేసుకొన్న చారీబాబు

నాగొంతులో నాకే తెలియని అవ్యక్తమైన నాదం. ఈ సమయంలో చీకటి నామీద ఎందుకు విరుచు పడిపోయా? ఒక్కసారి జలజలవర్షం కురిసి, ఈ గదిని ప్రక్షాళించి పోయేదా?

నేను వెనక్కు తిగిపోయాను.

నిశ్చేష్టుడైన చారి ఏదో గొణిగాడు 'ఎంగు కొచ్చా విక్కడికి? వెంటనే పో!'—

గదినిండా చీకటి...

ఇదా నీవని చారీబాబు! ఇప్పుడు నీకృత్రిమ స్వభావం అర్థమైంది! నీవు సృష్టించినవేనా? ఈ దయ్యాలూ, భూతాలూ! ఉత్తముడి వసుకొన్నాను— ఇంత నీచత్వానికి దాసుడివై పోతావనుకోలేదు. నీ స్వార్థరహితమైన హృదయం చుట్టూ పెనవేసుకొన్న చీకటిలో, నువ్వు కేస్తోన్న పని...ఇంత దిగజారిపోతా వనుకోలేదు.... ప్రభుత్వనాణెం మాపిస్తే చాలు. వాళ్లు

వీడి పడితే అడిచేస్తారు అన్నదానికిదా అర్థం... రీటా శిషింపబడిన శవతేమో అని భ్రమించాను. పిశాచ ప్రకృతి సాక్షాత్కరించింది—

నీదేశంలో నిన్నెపుడూ అహ్వరించే ప్రియురాలు మేనున్నీ మంచునీ చలినీ కప్పకొని దుశభిస్తోంది చూడు!

ఆ చీకటిలో ఎలా గది శోధుకొన్నానో, ఏ వలకు దారి చూపించిందో నాకు తెలిలేదు. నాగనిలో కామ హృదయంలా భయంకరంగా దీపం వెలుగుతోంది. చారీ బాబు సృష్టించిన దెయ్యంలా చీకటి బయట వెంపరలాడుతోంది!

5

తర్వాత చారీబాబు ముఖం చూచినపుడల్లా భయంకరమైన అనుభవం చిష నాగంలా నన్ను కొట్టు వేసేది. రెండు రోజులు ముభావంగా గడిచిపోయింది.

'అతిన్నెంగు కనుమానిస్తున్నావ్? నిస్వార్థమైన అతిని స్నేహమకరందాన్ని ఆస్వాదించలేనా? నిభయిరూ పాయలు త్యాగం చేశాడు. నీ కష్టం గట్టెక్కించాడు. నూతిలో పడబోయే అక్కయ్యని కాపాడాడు, అతడూ చూపుడే! ఆకలిపప్పులూ, కోవం స్వార్థం రజస్తమోగుణాలూ అన్నీ ఉన్నాయి అతినిలో... కామ ప్రేరితమైన అతిని రుగంలూ స్నేహం వర్జనీయవస్తువుకాదు' నా అంతరాత్మ సమాధానడబోచింది.

నా కంటే రుచ్చిడు పాడురు...చిక్కని వనసు...గతిజన్మలో ఏదో పాశుకుని, ఈ జన్మలో పెదుక్కు నేంగు కొచ్చిన నేతాలూ...చిత్రంగా స్నేహాన్ని కలుపుకొనే వ్యక్తి...చారీబాబు...అత నెప్పుడూ నా కళ్లిలో ప్రతిఫలించాలి!

తర్వాత రీటా ఎప్పుడోనా కనిపిస్తే, జాలిగా నా కళ్లిలోకి చూసేది. జ్వరంవచ్చి ప్రస్తుతిం చేసిప్పు డిలా పడిపోయాను. నాకు జ్వరమని తెలియగానే చారీబాబు పరుగెత్తుకొచ్చాడు.

'నీవు మొన్ని నాగులో నీళ్లు తాగానా?' అనడిగాడు.

'దాహం పట్టలేక తాగాను. పుడిసెడు... స్పటికంలా వున్నాయని నీళ్లు...వాటికేం?...

‘అజీ కొంపముంచింది. ఇక్కడ కొన్ని వాగుల్లో మరేరీయూ అలలై ప్రవహిస్తోంది ఇంకా నియం...మరో రెండు గుక్కల్లు తాగావుకాదు’

నా కళ్లు చెరుగ్గాయి. స్పృహలేకండా వున్నాను. చారీబాబుని చూసి, లేనిసత్తువ తేచ్చుకొని మాట్లాడాను.

అరగంటసేపు నా దగ్గర కూచుని మాట్లాడి, ‘నిశ్చాంతి తీసుకో వెళ్లివస్తా’ అని వెళ్లిపోయాడు.

నేను గతాన్ని నెరుకేసుకుంటూ మగతలో మునిగిపోయాను. మగతలో పీడకలలు...

అక్కయ్యని బావ ఇంట్లోనుంచి గంటసేపే నట్టు—ఎవరో తెచ్చి పెట్టుకొన్నట్టు—

మరియార్దరు పొష్టామేక కాజేసినట్టు—

ఇల్లంతా అల్లకల్లోలంగా వున్నట్టు—

అక్కయ్య నూతిలో పడ్డానికి పరుగెత్తుకూన్నట్టు—
—రకరకాల భావోద్వేగాలతో మెదడు కుతకుత ఉడుకెత్తిపోయింది. తల బరువుగా ఏ లోయల్లోకో క్రుంగిపోతోంది. వంటిసిండా పొరగట్టిన నీరసం, నరనరాల వ్యాపించిన జ్వరం, మూలగుతోన్న మూలగు, గదినిండా వ్యాపించిన రోగవాయువు. — నాకు పృథువు చేడకవో ఉందా? అనిపించింది.

చా వొచ్చి మీద పడుతుందేమో, అని భ్రమించి పోతాను. అప్పటికేపదకొందో ఐవుంటుంది—

గడియారం ముళ్లు గుండెల్లో గుచ్చుకొంటున్నాయి. నా కళ్లు జ్యోతుల్లా మండుతున్నాయి.

అడుగుచప్పుకు వినిపించింది. అలికి డయింది. బయట చారీబాబు పెట్టిన గొల్లెంతీసిన చప్పుడైంది.

ఒక్కోఅడుగు ముందు పడుతోంది పృథువు అడుగులేసుకొంటూ వస్తోందనుకొన్నా. లేకపోతే, ఇంత రాత్రివేళ ఎవరోస్తారు? ఆఫీసరా? జ్వాలా నరసింహమా? కాస్తా? ...ఎవరు?

ఆపాదమస్తకం కప్పకొన్న ముసుగు తొలగించి చూశాను. వాళ్లెవరూ కారు!

అందరికంటే, అతీతమైనవ్యక్తి!

నా గుండెల్లో ఆవేదన, కడుపులో తపన—

అన్నింటినీ, ఏ అమృతహస్త స్పర్శలో, అద్భుత్యంగా పీడారుస్తున్నాయి.

నా కళ్లు సమ్మెటతో బాదుతూన్నట్టు లాగు తున్నయ్! నరనరాలు జరజర లాగుతున్నాయి నా బతుకుమీద ఆశే నిలుగునిలుగు మంటోంది అరణ తారలా.

నే నిప్పుకు వచ్చినవ్యక్తిని బాగా చూడ గలిగాను దీపకంటే ఎక్కువగా నా కళ్లు మంట లేతుతున్నాయి

నిగనిగ లోడుతూన్న శరీరం...చీకటిని పులుము కొని, నన్ను పరామర్శించడాని కొచ్చింది!

కళ్లు నూదుల్లా గుచ్చుకుంటున్నాయి.

పెదవులమీది గుసగుసలు వినిపిస్తున్నాయి

‘చారీబాబు...’ అన్నపని ఉద్వరించిన, ఆ ఎత్తిని మందారంలాంటి పెదవులు చూట్టాడుతోన్న భావ నా కర్ణంకాను!

చారీపంపితే, వచ్చానని కాబోలు చెబుతోంది.

అబ్బ! ఈ ఆవేదనలో, ఏవీ అర్థం కావడం లేదు! మనస్సు ప్రకాంతంగా ఉండాలని ప్రయత్నించుతోంది.

లేవబోయాను. బాధగా మూలిగాను.

రీటా దగ్గరకొచ్చి లేవదీయబోయింది.

నేను వారించి, నా అంతటనే నే గోడకి జార బడ్డాను ఏవో మూలిక ముక్కుదగ్గర పెట్టింది వాసన నాకేం తెలియలేదు. ఆ మూలిక నోట్లో పెట్టుకొని నవలనుంది. నేను తీసుకొని నమలబానికి పూను కొన్నాను. చేదుగా, వెగలుగా, వాంతి వచ్చినంత పనయింది. ఊమిసిపారేశాను.

ఎత్తుగా కోపంగా, రీటా పెదవులు వణికాయి. నా నిస్సహాయతకి జాలపడ్డాయి

మరో మూలిక తీసి ఇచ్చింది.

ఏమిటో, ఈ వనమూలికలు...ఏంపని చేస్తాయి నా జ్వరంమీద దీని పిచ్చిగాని...అనిపించింది!

ఏదో నీసా తీసి, నోరు చాపనుంది.

పెదవులమీద ఒక్కో చుక్కతీసి పోస్తుంటే చప్పురించాను. పుట్టలేనే కాబోలు...చిక్కని చేదు వాసన, తియ్యని వాసనా కలిసి గుచ్చించిన రుచి—
దిగజారిపోతోన్న ప్రాణాల్ని పైకి చేదుకు నే, శక్తి ఆ మధువులో వుంది గాబోలు—నీసాలోదంతా తాగే

శాను. నా కళ్లు తప్పిగా మెరిశాయి. కడుపులో తపన తగ్గింది. నాలో ఊణిస్తున్న సతువ తిరిగి చేరుకొన్నట్లయింది.

తేలిగ్గా హృదయం తేరుకొంది.

నా కళ్లు కృతజ్ఞతాభావంతో వన్నెంచసాగిందయ్యే! రీటా దేవతనిపించింది నా కోసం ఇంత కష్టపడుతోంది, ఎటువంటి సంబంధంలేని, ఈ మూర్తి. దీని కంటికి ఏదో అవ్యాజమైన మనస్సంబంధమైన రజ్జువే... కారణం... అనుకొంటాను

నా దీనస్థితికి నాకే ఏమవుచుంది.

ప్రస్తుతం ఈ సమయంలో నా దగ్గర నా అనే వాత్సల్యాలేడు-తల్లి లేదు, తండ్రి లేడు, బంధువులేరు... ఆప్యాయంగా, 'నాయనా? ఎలావుంది?' అని పెనవి విప్పి పలకరించే, ఆప్తహృదయంలేదు — నన్నాదరించి, సమాశ్వాసించి, కన్నీరు నించుతూ, 'నీ ముగుగువేడిగా వుందా? వంటలో ఎలావుంది బాబూ!...కడుపులో తపన తగ్గిందా?...అబ్బ వశేలా సలసల కాగి పోతుందో? నా చిట్టితండ్రికే రావాలా ఇంతిజ్వరం? ఎంత కష్టమై చిచ్చింది నా బాబుకి!...త్వరలో తగ్గి పోతుందిలే!...ఈ మాత్ర వేసుకోవూ? ఈ రెండు గోజులు బాధపడాలి తండ్రి! తర్వాత చూలో కలిసి పోతావు ... ఏమవుతున్నావా? ఛా ... ఏమవ్వొచ్చా? పిచ్చినాయనా! ఏడవరు...తిగ్గిపోతుందన్నాంగా...'

చెయ్యగలిగిన కళ్ళతో, జాలిగదిరే హృదయంతో, గద్గదకంఠంతో ఓదార్చే నా అనేనాళ్లు లేని, ఈ అరణ్యమధ్యేనుందిరంగా చిక్కి చివికిపోతున్నాను. బాధలో కుమిలిపోతున్నాను. చూసవ తాడూరమై ఏ కొండల్లానో ఏ ప్రకృతిలోనో పుట్టి, పెరిగిన కొండ జాతికాంతి లాలనలో నిట్టూర్పు విడనాలిసాచింది గదా? అని బావురుసుని ఏడ్చాను. వెక్కిరించి ఏడ్చాను. నా వెచ్చని కన్నీళ్లు చేత్తో తుడుస్తూ, తల నిమిరింది. నుదురుమీద చేయివేసి, ఆశ్వాసించింది. తన భావలో జాలిగా గొణిగింది. తనూ నా దీనస్థితికి, కన్నుల కన్నీరు నించింది.

కళ్ళలోకి చూశాను కృతజ్ఞతానూచకంగా.

సిగు రేకులు రేకులుగా విడిచి, జాలిగామరి కలువల్లా కలిసి, ఏదో అపూర్వానుభూతిని స్ఫురింపజేస్తోంది.

ఆ చీకటిదుట్టా పెనవేసుకోబోయాను. ఆ గుండెలో తలదాచుకొని, దీసంగా వివలాలనిపిస్తోంది.

చైతన్యవంతమైన రాతివిగ్రహంలాంటి ఈ మనిషి, నిశాకాంతిలా, నల్లని ముసుఫలో రాగిల్లింది నాముందు ... ఏవగం కోరినా దయచేసే మాతృ హృదయం, మాధురీనిలయం...అన్నింటికీ సహించి, నన్ను సేదదీర్చింది. ఓదార్చింది బాపా పోకార్చింది. కార్చిచ్చులాంటి నా శరీరాన్ని చల్లని హస్తంతో సాకింది. నా కాళ్ళలో ఉడిగిపోయిన జవసత్వాల్ని మేల్కొల్పింది తన తామరపువ్వుల్లాంటి చేతుల్తో...

నా శరీరం హాయిగా తేలిపోయింది. తిర్వాత చల్లగా, నిద్రపోవడమే తెలుసు. చారీబాబుని కళ్ళ నిండా చూసుకుంటూ ఎంతినేపుంకో, ఏమో...నిద్ర పోయిందో లేదో నాకు తెలియనేలేదు ఆ చల్లనితల్లి—

6

తెల్లవారసరికి జీరూచింది. వేను నెల్లి పోసుంటే, ఆఫీసంతా చూడాలి కొచ్చింది. ఇంజనీరు కూడా చూసి, విచారించాడు. చారీబాబుకూడా నాతో కస్తున్నాడు గనక, నాకేలోటూ వుండను. తిన్నగా విశాఖపట్నంలో పోయి పడితే, అక్కణ్ణించి బతికుంటే, ఎప్పటికైనా, ఇల్లు చేరుకోవచ్చు! ... రీటా వచ్చిందేమో?...అని చూశాను. రాత్రి జరిగిన విషయానికి సిగ్గుపడి రాలేసనుకొన్నా.

జీపులో ఎక్కేటప్పుడు ఉత్సాహంగా నే, ఎక్కాను పొడైక్కోలది, నాలో, చైతన్యం గాలి వేగానికి, హారతి కర్పూరంలా హరించుకుపోతోంది.

జీప్ రోడ్డిని తరుముకుపోతోంది.

డుగుచూ జలపాతం చూడనేలేకపొయ్యాను ఇంతదూరం వచ్చి కొండదారుల దిగేటప్పుడు ఎక్కేటప్పుడు నన్ను జాగ్రత్తగా పట్టుకొంటున్నాడు. పాపం! అతని కెండుకొచ్చిన జెడద?... ..

ఇంతదూరం వచ్చి, ఇంతయందిచేక నేనవేయించుకోవడం నావినా నాకే అసహ్యునిపించింది.

మగతగా వుంది మెదడు. అందులో దృశ్యాన్ని క్యాలు...నాన్నా, అమ్మా, రెక్కలుగట్టుకొని, నాలుతున్నార ... 'ఇంతదూరం ఎందుకొచ్చావురా నాయనా!...నిశ్శేపంలా ఇంటిదగ్గరంపక...' అని నాపోతున్నార!

నేనీ పర్వతాలనీ, పరిసరాల్ని విడిచివెళ్ళి పోతోన్నందుకు విషాదంగా విడ్డొక్కలులా గాలిలో రొద వినిపించింది పర్వతాలు కాల్యలు కన్నీళ్ళుగా ఏడుస్తున్నాయి...

నాగూప సకి ఏడుస్తోన్నట్టు తిల్లిదండ్రులు, నాలో జ్యోతి చిరబోయినట్లు...

‘ఏమిటి కలవరిస్తున్నావు? నీకేం భయంలేదు... నీజ్వరం తగ్గేదాకా నీతో నే వుంటా...’

నేను కళ్ళు తెరిచి చూశాను.

చారీబాబు నా పక్కనే, వున్నాడు. నా ఆత్మజ్యోతి ఇంకా వెలుగుతూ నే వుంది! ఇంకా బతికేవున్నా...

చారీబాబూ! నాబుణాన్ని ఇంకా ఎందుకు పెంచుతావు? నిశ్శబ్దంగా ప్రహిస్తున్న ఏ కొంత వాగులోనో పారేస్తే, ప్రకృతిలో కొట్టకపోతాను. మేఘాల నీటూర్పుల్లో పేలుకొంటాను. ఉదయాదుగా సంద్యా సౌందర్యంలో, ఒక మంచుబిందువుగా మిల మిల మెరుస్తాను. చీకటిముసుగు కప్పకొని, వేవవని విప్పకొని, మంచులో మంచుకొనిపోయి బతుకు తెల్ల వారుస్తాను.

బాధపడుతూ, నాలో నేనే ఆలోచించు కొంటూ, ఆపవదాటి విశాఖ చేరేసరికి పొద్దు కుంకు తోంది.

హాస్పిటల్లో చేరిపించేటప్పుడు ఎంత ఖర్చయిందో, ఏమో నన్నో మంచంమీద పారేశారు. అన్నింటికీ జేవువలాటి చారీబాబు...

ఈ జ్వరం...విషజ్వరం...అని డాక్టరు లేట్ని నట్టు నాకు తెలియకపోలేదు. చారీబాబు దాచినట్టు నేను గ్రహించాను. తర్వాత ఉత్తరం వ్రాయించాను ఇంటికి.

అక్కడే పడుకున్నాడు ఆరాత్రి...

నాకు నిద్రపోవడానికి మంచిచ్చారు. ఐనా, నిద్రపట్టండే?...ఏవో మగతిగా పీడకలులు మాత్రం... కొల్లలుగా కళ్ళలో కల్లోలం చేపుతున్నాయి!...

చారీబాబు హాయిగా నిద్రపోతున్నాడు నా నుండెల్లో ఈర్ష్యా జ్వాల మేల్కొల్పబడతూ...

లేచి, ప్లాస్కులో కాఫీ తాగుతున్నాను

గది కవతల అలికిడైంది.

లోపలికి తొంగి చూసింది పరిచితముఖం.

ఆశ్చర్యంగా చూశాను ‘నుజ్వలావచ్చాచిక్క డిక్కి?—

‘హరీ’ అంది. చారీబాబుని లేపింది. కళ్ళు మలుముకుంటూ విసుక్కుంటూ, కనుక్కుంటూ లేచాడు ఆశ్చర్యంగా.

మూలికా, ముంగు నీసాలో ఘోస బయటికి తీసింది.

‘పొద్దుట కనిపించడండా, ఇక్కడికిలా వచ్చింది రీటా?...రాత్రి ఆమూలికల ముంగు, నేనె తాగాను’ అన్నాను నీరసంలో ఉత్సాహంతో—

‘జ్వరానికది చాలా మంచి ముంగు...ఐలే, అన్నింటికీ అది పని చేస్తుందో లేదో చెప్పలేం!’

‘ఐనా, ఆమందు నాకమ్మతంబో సహనం’

రీటా, ముంగుకొచ్చి జాలిగా చూసింది. నేను నోరు తెరిచాను అమృతం వచ్చింది.

చారీబాబు నేత్రాలు, సంతృప్తిగా చెయ్యాయి.

రీటా మధుచ్ఛాయం, నన్ను నా జీవితాన్ని తీరుముతోంది. బాధగా కళ్ళు మూసుకొన్నాను.

‘మీరు జీవతలు’

నా గొంతులో ఆవృత్తమైన గ్వని వాళ్ళకి వినిపించే వుంటుంది! తెల్ల వారుతుందో లేదో! హాయిగా నిద్రపోయాను వాళ్ళిద్దరూ... నేనూ నిద్రకి ప్రయత్నిస్తున్నాను—

ఇందలి నేనూ, తిదితిరపాత్రలూ, చారీబాబు, రీటా కేవలం కల్పితం—ఎవరికీ సంబంధించినవి కావు. ముచ్చందే ప్రకృతిసౌందర్యం వర్ణనాత్మక దృశ్య భంజన మాత్రమే!

వి గ్ర హ వ్యా వర్త ని

ఆ ర్య నా గా ఝ ను డు

[గత సంచిక తరువాయి]

ఉ త్త ర ప క్ష ము

అన్మదుక్తి హేతుప్రత్యయములగాని, దాని సాకల్యమందునగాని, యన్య భావమున గాని లేనిచో భావ నిఃస్వ భావతనుజేసి శూన్యత ప్రాప్తమయ్యె.

ఈ ప్రతిత్య సముత్పన్నమెల్ల శూన్య! మనెడి వాక్యము వ్యాఖ్యాతమగునుగాతః
ఈ ప్రతిత్యసముత్పత్తి నెనగుభావ! మెల్లనిఃస్వభావ మగుచు నెనగుచుండు.

మాయచే నుద్భవించిన మనుజు డెట్లు! లితర మాయామనుజు నివర్తించుచుండు,
నట్టిరీతి నీ వ్యావర్తనార్థమితర! మైన ప్రతిపిద్ధమర్థము నాచరించు.

వాక్య మియ్యది యన్వభావమ్యయగును; దీనిచే మాకు వాదము హానిలేదు;
వైషమిక దోషమునకు సంప్రాప్తిలేదు; కాన హేత్వంతర మ్మవక్తవ్యమగుచు.

“మాటలాడకు మన్నట్టి మాడ్కి యిదియు! నగు,” నటన్నది మీదు దృష్టాంతమగును;
“శబ్ద మిద్దానిచేత నా శబ్ద పరిని వర్తనంబగు,” నని మేము పలుకలేదు.

నిఃస్వభావవాక్యముచే నిఃస్వభావ! తా నివర్తనం బగునేని, తన్నివృత్తి
యందు సర్వభావసముదయమునకును! జేకులునుగాదె స్వాభావ్యసిద్ధి యెందు.

కల్పితాంగనా రమణీయ కాయదర్శ! నముచే నుద్భవించు మోహముఘనము
భవ్యపురుష నిర్మితకుండు ప్రతిహితము! నేయునట్టులే యిదియంచు జెప్పవలయు

ధ్వనికి సత్తలేమివలన నీ హేతువు! సాధ్య సమమయగును; సంవృతము
వ్యావహారికము ప్రత్యాఖ్య మొనరింప! కుండ మేము చెప్పచుంటిమిట్లు.

[వ్యావహారికార్థ సమాశ్రయము లేక! పరమమౌ నట్టి యర్థము కఠపబడదు;
పరమమౌ నట్టి యర్థము నెఱుగకుండ! పరమ నిర్వాణ పదమును బడయరాదు]

కొంఠొక ప్రతిజ్ఞ యనుచు మా కుండెనేని, ఇట్టి దోషము మా కావహిల్ల గలదు;
లేదు మాకు బ్రతిజ్ఞ; యా లేమివలన! నెట్టి దోషము మా కావహిల్లబోదు.

అల ప్రమాణము చేత రవ్వంతయైన! ప్రాపణీయమో, కాక ప్రవర్తనీయ
మో, నివర్తనీయమొ మాకున్న వేళ! దోషమగు; నదిలే, దింక దోషమెట్లు?

అనువాదము : శ్రీ జి. వి. కృష్ణరావు

ఆ ప్రమాణములవలన నర్థములకు సిద్ధి చేకూరునని నీవు చెప్పెదేని,
మరల నా ప్రమాణములకు బరగుటెట్లు! సిద్ధి యొక్కింత మాకు వచింపవలయు.

అన్యమా ప్రమాణములచే నగునయేని! తత్ప్రమాణసిద్ధి, యనవస్థ ఘటియిల్లు;
దానిచే నాది గాని, మధ్యము గాని, యంతమును గాని సంసిద్ధి నందబోదు.

ఏ ప్రమాణములును లేక యే ప్రమాణ! సిద్ధి యనగ వాదము నశించిపోవు;
వైషమిక దోష మద్దాన బ్రాప్తమగును! కాన హేత్వంతరము వక్తవ్య మగును.

అగ్నిహోత్రము స్వాత్మపరాత్మ యుగము! భానమానము గావించు శగిది తత్ప్ర
మాణ తతి స్వపరార్థ యుగ్మకము పూర్ణ! సిద్ధి పొందించు చున్నట్లు చెప్పవచ్చు.

విషమ మీ యుపన్యాసము వీతిహోత్రు! ఊత్మ భానము గూర్పునా డగుటలేదు;
అంధకారమందు ఘటమున నుపలభి! యట్లు జ్వలను ననుపలభి యరయరాదు.

స్వాత్మపరములు రెండు హుతాశనుండు! భాసిలగజేయు నని నీవు పల్కెదేని,
పరపదార్థములను గాల్చివైచునగ్ని! స్వాత్మదాహము గావించునగునుగాదె!

స్వాత్మపరములు రెండు హుతాశనుండు! భాసిలగజేయునని నీవుపల్కెదేని,
అంధతమనమునట్టులే స్వాత్మ పరప! దార్థయుగళము క్రమ్మివేయంగవలయు.

అగ్నియందుగాని, యదియున్నయెడగాని! అంధకారమద్ది యమరబోదు;
జ్వలనమెట్లు స్వాత్మభానముగావించు? ఆ ప్రకాశము తిమిరారిగాదె!

జాయమానమగుచు జ్వలనముభాసిల్లు! జేయుననుట సుంతచెల్లబోదు;
జాయమానమగుచు జ్వలనము సంతమ! నమ్ము పొందుటెట్లు సాధ్యమగును?

అంధకారము దరియక యగ్ని తద్వి! ఘాత మొనరించు ననరాదుగాదె; యట్లు
యైన లోకధాతువుల నమస్తమందు! గలుగు తిమిరము నిటనుండి తొలపవలయు.

ఏ ప్రమాణము కాంక్షింపకే స్వతః ప్రమాణ సంసిద్ధియగునన్న మతమయేని,
తత్ప్రమాణ ప్రసిద్ధియొంతయు బర నిర! పేక్షయగుచు సిద్ధించునం చెన్నవలయు

ఏ ప్రమేయము కాంక్షవహింప బోక! యా ప్రమాణప్రసిద్ధి యొప్పునునేని,
ధర్మసందేహమందు నెద్దానికైన! నయ్యవి ప్రమాణము లగుచు నలరబోవు.

ఆ ప్రమాణములకు బ్రమేయార్థకాంక్ష! సిద్ధియన సోకు దోషము చెప్పవచ్చుంటి :
సిద్ధమునకు సాధనమద్ది చెలగు, మతియ! సిద్ధ మర్థ మన్య మ్మిపేక్షింపబోదు.

ఎల్లభంగి ప్రమాణసాపేక్షతాప్తి స్త్రీ ప్రమేయముల్ సిద్ధించునేని, కాంక్ష
నేయబోక ప్రమాణముల్, సిద్ధిగాంచు! గాదె ఈ ప్రమేయార్థ సంఘాతమెల్ల

విగ్రహ వ్యావర్తని

ఏ ప్రమాణం బపేక్షింపకే ప్రమేయ! సిద్ధికల్లునేని, ప్రమాణసిద్ధిచేత
నగునదేమి? ప్రమాణంబులైన నేల? తత్ప్రసిద్ధమైనట్టి యర్థమ్మదేల?

అర్థముల బ్రమేయముల నభిలషించి తత్ప్రమాణప్రసిద్ధి యుత్పన్నమైన,
ఆ ప్రమాణ ప్రమేయ ద్వయంబు వ్యత్య! యమ్మయిన స్థితిహిందుట నాపరాదు.

చెనసె నీ ప్రమాణపు సిద్ధిచే బ్రమేయ! సిద్ధియుం, బ్రమేయపు సిద్ధిచే బ్రమాణ
సిద్ధి, మీకు నా యుభయమ్ము సిద్ధియైన! చొప్పడుటకేవలము వట్టి సున్నయగును.

ఆ ప్రమాణములను బ్రమేయార్థసిద్ధి! యగునయేని, ప్రమేయసాధ్యంబు లా ప్ర
మాణములు ప్రమేయార్థ సంతానములకు! నెవ్విధమ్మున సంసిద్ధి నేర్పగలవు?

ఆ ప్రమేయములను బ్రమాణార్థసిద్ధి! యగునయేని, ప్రమాణసాధ్యంబు లా ప్ర
మేయములు ప్రమాణార్థనికాయమునకు! నెవ్విధమ్మున సంసిద్ధి నేర్పగలవు?

“తండ్రివలన గొడుకు తనరారుచుండును! తండ్రి కొడుకువలన దనరుచుండు,”
ననుచు నొకడు చెప్పనట్టైన, నెవ్వని! వలన నెవ్వ డుద్భవమ్ముహిందు?

జనకు డెవ్వఁడు, మఱి తనూజాతుడెవఁడు? విశదభణితిని దెల్పుఁడీ వినగవలయు
ఇరువురును బితాసుతలక్షణేక్షితులగు! చుంట మాకిందు సందేహ ముద్భవిం చె.

స్వయముగాగాని, మఱి పరసర్వతగాని, తత్ప్రమాణములనుగాని, తత్ప్రమేయ
వితితిగాని, కారణవిహీనతనుగాని! యా ప్రమాణములకు సిద్ధియగుటలేదు.

ధర్మతత్త్వజ్ఞులు కుశలధర్మములకు! కుశలమౌ స్వభావమ్ము వాక్రుత్తురేని,
ఇయ్యదిట్టి చందంబంచు వేరుఁజిది! యా స్వభావమ్ము వివరింపనగునుగాదె!

కారణప్రత్యయములగాంచి కుశల! ధర్మమున స్వభావము సముత్పన్నమగున
యేని, పరభావజాతమై యెనగునద్ది! కుశల ధర్మస్వభావమై కొఱలుపెట్లు?

కారణ ప్రత్యయములఁ గనక కుశల! ధర్మముల స్వభావము సముత్పన్నమగున
యేని, కుశలాది ధర్మమ్ము లిట్టివేని! బ్రహ్మచర్యవాసంబని పడయబోవు.

ధర్మమేని, మఱియధర్మమేని, వ్యవహారంపు ధర్మమేని క్రాలబో; ద
హేతుమంతమది ననాతనం బగుటచే! నిఖిల భావచయము నిత్యమగును.

అకుశలములందు, నవ్యాకృతాళియందు, అల్లనై ర్యాణ పూర్వాదులందు పూర్వ
దర్శితంబైన దోషముత్పన్నమగును; అఖిల సంస్కృతార్థ మసంస్కృతార్థమగును.

పదమునకు సత్త సస్వభావతయు జెప్ప! వాడు మీచేత బ్రతిషేధపాత్రుడగును;
ఏము మాత్ర మేనాడును నామమునకు! నున్ని కలదంచు వచియించుచుండ లేదు.

పద మన త్తనువాదమ్ము పరగవలయు| నొండె, పరగకుండవలయునొండె; గాన
నిందు నెద్దాని నీవాశ్రయించుకొన్న| తావకీనవాదమ్ము విధ్వంసమగును.

“అఖిల భావముల్ శూన్యంబు,”లనుచు మున్ను| ప్రోక్తమయ్యె మాచేత; నభూతమట్లై
మా ప్రతిజ్ఞ; కావుననింక మాదు వాద| మెట్లు దోషమ్ముచేత సంస్పృష్టమగును?

ధర్మములకంటె వేఱుగా దసరుచుండు| నట్టిదేని స్వభావ, మయ్యదియు ధర్మ
మందు గల్గదం చాశంకనంది నార;| లన్నదుక్తి యాశంకనీయమ్ముగాదు.

ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పునేని, భావనిఃస్వభావత్వ నివర్తనమ్ము
మీరు కడగి కావించుచున్నారగున| చెలగు శూన్యత్వ మప్రతిషేధమగుచు.

మీరు వ్యావృత్తిసేయుచున్నారు శూన్య| భావ; మా శూన్యతయునేని పరగబోదు;
ఉన్నదానికే ప్రతిషేధ మొప్పుననెడి| తావకీనవాద మ్మిట్లు ధ్వంసమందు.

కించి దర్శమేని ప్రతిషేధించుచుండ| లేదు; ప్రతిషేధ్య మర్థమే లేదుమా;|
కావున బ్రతిషేధించుచున్నావు నీవ| టన్నయాధిలయ మొండె విన్యస్తమయ్యె.

పరగబోని మీదు వాక్కుచే ప్రతిషేధ| వచనసిద్ధియంచు బలికినారు;
ఇచట లేనిదనుచు నెఱిగించునేకాని| వాక్కు దాని భంగపఱుపబోదు.

త్వన్మరీచికా దృష్టాంతదత్తవిపుల| చర్చ ప్రత్యుక్తమపుత; దృష్టాంతమద్ది
యెట్లు లుపపత్తిపొందునో యేది నిర్ణయంబా| వివరించుచున్నార మాలకింపు.

గ్రాహమది స్వభావమ్ముచే గ్రాలునేని,| అది ప్రతిత్య సముత్పన్నమగుటలేదు;
గ్రాహమది ప్రతీత్యభవమై గ్రాలునేని,| అద్ది నిజముగా శూన్యతయగును జమ్మి.

గ్రాహ మది స్వభావమ్ముచే గ్రాలునేని,| ఎవ్వడెట్లు లద్దాని వారింపగలడు?
శేషధర్మాల నీవిధి చెల్లుచుండు;| కాన దోష మీవాదాన గానరాదు.

హేత్వభావత సాధ్యసమత్వమగుట| జేసి మున్నె ప్రత్యుక్తితాల్లివ్వమయ్యె;
త్వన్మరీచి దృష్టాంత నివర్తనంబు| నందు పూర్వమ్ముచెప్పిన దిందెనంగు.

మూడుకాలాల హేతువు మున్నె సాధ్య| సమత జేసి ప్రత్యుక్తి విశ్రాంతమయ్యె;
ఈ త్రికాల నివర్తక హేతువేని| అల్లశూన్యతావాదికే ప్రాప్తమగును.

ఎవనికి శూన్యతోద్భవ మెనగుచుండు,| వానికి నిఖిలార్థము లుద్భవమ్ము లగును;
ఎవనికి శూన్యతోద్భవ మెనగకుండు,| వానికిం గించిదర్థ ముద్భవముగాదు.

సారశూన్యతయు, బ్రతీత్య సంభవమ్ము,| నైక నానార్థత త్వమ్ము వ్యాకరించు
పూజ్య మధ్యమా ప్రతిపత్తు బోధపఱచి| నట్టి సంబుద్ధు ననుపము నాశ్రయింతు.

విచిత్రజీవులు

హితశ్రీ

రంగము: 5

* * అడ్వకేట్ కూర్మావతారం గారి కన్సల్టింగ్ రూమ్ (మూడోరంగంలో వలెనే ఉంటుంది) విద్యాపతి రంగం మీద ఆలోచనగా పచారుచేస్తూ హఠాత్తుగా ఆగి జేబులోనుంచి ఓ నాణెం తీసి బొమ్మా - బొరుసూ వేస్తుంటాడు—అదేమిగా. టైపిస్ట్ గదిలోనుంచి కల్యాణి ప్రవేశించి ముఖం కళ్ళతగ్గి వుంటుంది. కళ్లు కొంచెం ఎర్రబడివుంటాయి.

కల్యా : (విద్యాపతిని చూసి చిరునవ్వుతో చిలిపిగా) బొమ్మా - బొరుసూ ఆడుకుంటున్నారా?

విద్యా : (తలెత్తి కల్యాణిని చూసి తేడోరణిలో) టైప్ ఆఫ్ (తీలో రెండుసార్లు బొమ్మా; ఒక్కసారి బొరుసూ. టైప్ ఆఫ్ ఫైవ్ లో నాలుగుసార్లు బొరుసూ, ఒక్కసారి బొమ్మా. అబ్బ. ఎలాచచ్చిది చెప్పండి.

[కల్యాణి నవ్వుతుంది.]

నవ్వుతున్నారా? నవ్వుండి, నవ్వుండి. ఇతర్లు అవస్థలు చూసి నవ్వుటానికి జేవుడు ఆడ వాళ్ళకి నోరు పెట్టాట్ట. పిల్లకాకికేం తెలుసురా ఉండేలు దెబ్బ అన్నాడు.

కల్యా : అయితే నేను కాకినంటారా?

విద్యా : (తెల్లబోయి) అహం. అబ్బ. అది కాదు.

(సర్దుకుంటూ) కోయిలలా మీ రలా మృగు మధురంగా మాట్లాడుతుంటే కాకిలా ఉన్నారంటానా?

కల్యా : కోయిలలా మాట్లాడితే కాకిలా ఉండటానికేం? ఇంతికి, అనలచుకున్న జేబో స్పష్టంగా అనెయ్యండి.

విద్యా : ఓ. గామచంద్రా! విమృశ్యమీ అసలేదండీ! కర్మంకారి ఏదో లోకోక్తిజ్ఞాపకం వచ్చి అన్నాను. అదీ, మీరు నవ్వితే అన్నాను కాని ఊరికే అనలేను. అసలు మీరు నవ్వుచూసి నవ్వుటం చేనికి చెప్పండి.

కల్యా : ఆఫీసు పని మానేసి ఆడుకుంటుంటే నేను గనక నవ్వి ఊరుకున్నానుగాని, మల్లికాంబ గారైతే—

విద్యా : తెలవాచేది చీవాట్లతో. అదేనండి సమస్య. లేకపోతే సమస్యేముంది?

కల్యా : సమస్యా? ఏం సమస్య?

విద్యా : భవిష్యత్తుని అటో ఇటో శేల్చిపారేసే సమస్య. పరిష్కారానికి అందకుండా వేధించి వెంటదగిలి బాధించే సమస్య. ఒక జీవితకాలం అంతటిసీ కానించే అతిముఖ్య సమస్య. (కుడిచెయ్యి అకస్తాత్తుగా గాలిలో ఊపి రెండువేళ్లు చాపి చూపిస్తూ) ఏదీ ఒక వేలు పట్టుకోండి.

[కల్యాణి తెల్లబోయి అతని కళ్ళలోకి చూస్తుంది.]

ఓ! సారీ!—ఈ వేలా? ఆవేలా చెప్పండి.

[ఒక వేలువైపు కల్యాణి సంజ్ఞచేస్తుంది]

చంపేశారే. ఎల్లప్పుడూ ప్లీజర్ గుమాస్తా
గానే ఉండమంటారా నన్ను?

కల్యా : అయితే ఆ వేలు. (నవ్వుతుంది.)

విద్యా : జేంజర్, జేంజర్. కత్తికత్తే ఒక చైపే
కాని, మల్లికాంబగారి నాల్గ్గి రెండు
వెళులా పడును.

కల్యా : ఉద్యోగం మానెయ్యాలా వొద్దా అనేదేనా
మీ సమస్య.

విద్యా : అటువంటి సమస్యలైతే ఈపాటికి ఓలక్ష
పరిష్కారంచేసి పోరేద్దను.

కల్యా : మరి అంతవిషయ సమస్య ఏమిటి?

విద్యా : డబ్బులేక చగువులేకా, చగువులేక డబ్బు
లేకా ఇలా ఈ ప్లీజర్ గుమాస్తా గిరిలో
నానా అవస్థలుపడుతూ జీవితశేషం వెళ్లి
బుచ్చటమా, లేక—(చుట్టూచూసి) మల్లి
కాంబగారిని పెళ్ళిచేసేసుకుని—

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆఁ!

విద్యా : ఆఁ. పెళ్ళిచేసేసుకుని లా చదివి ప్రాక్తిసు
పెట్టి జూనియర్, సీనియర్, లీడర్ల పోష
టమా అనేది నా సమస్య.

కల్యా : మీరు చెప్పేది నిజమా?

విద్యా : శుద్ధ నిజం.

కల్యా : నేను నమ్మును.

విద్యా : నమ్మకండి.

కల్యా : అయితే వొట్టికేనా? నాకు ముంచే తెలుసు
లెండి.

విద్యా : ఏం? మీరు నమ్మకపోలే నిజం అబద్ధమా
తుందా? అబద్ధం నిజమాతుందా? నీరు పల్ల
మెరుగు నిజము దేవుడెరుగు అన్నారు.
శేవుడిదగ్గర ప్రైవేటు సెక్రెటరీ అల్ల మాట్లాడు
తున్నారే!

కల్యా : మల్లికాంబగారు ఒప్పుకున్నారా?

విద్యా : ఎందుకొప్పుకోదూ?

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఒప్పుకుందా?

విద్యా : (కొంచెం కోపంగా) ఒప్పుకున్నట్టే.

కల్యా : అంటే పూర్తిగా ఒప్పుకోలేదా?

విద్యా : ఒప్పుకుంటుంది.

కల్యా : ఇవేమిట?

విద్యా : (కొంచెంకోపంగా) ఊఁ.

కల్యా : మీ కెలా తెలుసు?

విద్యా : ఏం? ఆమాత్రం తెలుసుకోలేననా మీర
నేది?

కల్యా : ముందుజరిగేది ఎలా తెలుస్తుందండీ? శేవుడి
పర్సనల్ సెక్రెటరీ అల్ల మాట్లాడుతున్నారే!

విద్యా : (గ్రహించి, నవ్వి) గడుసువారేలెండి.

కల్యా : మిమ్మల్ని మాస్తే నవ్వోస్తోందండీ.

విద్యా : నవ్వండి. మీ కేంథయిం? నవత్నాలురాల
వుగా.

కల్యా : కోపంవచ్చినట్టాంది.

విద్యా : రానివ్వండి. మీ యజమానిని కాదుగా
మీగుభయపడటానికి.

కల్యా : ముందు కామాండమా?

విద్యా : అయితే మిమ్మల్ని చెంటనే ఉద్యోగం
లోనుంచి తీసేస్తాను.

కల్యా : పోనెండి. మల్లికాంబగారు నా పక్షం
ఉంటారు. ఈ మగ్య అల్లికపని బాగా చేస్తు
న్నాను కూడా. ఆమెచేత మీ ఆర్డరు
క్షణంలో రద్దుచేయించనూ!

విద్యా : ఏమిటి?

కల్యా : తమాషాగా అన్నానెండి. అలా రెల్లబో
తారేం?

విద్యా : అయితే మల్లికాంబని చేసుకోమనేనా మీ
సలహా?

కల్యా : నా సలహాకోసమే నిరీక్షిస్తున్నట్టు!

విద్యా : మీ అభిప్రాయం చెప్పండి.

కల్యా : ఇప్పుడే చేసుకోండి, లేకపోలే మానె
య్యండి.

విద్యా : ఒక్క చిన్న సలహా ఇవ్వలేదా? ఆడవాళ్ళు
మహా పీనాసి వాళ్ళండీ, అందరూ అడిగ
కుండా ఇచ్చే సలహాకూడా మీరు లేవంటు
న్నారే.

కల్యా : అయితే ఆమెని పెళ్ళిచేసుకోకండి.

విద్యా : ఆఁ! గొర్రెతోక జెత్తెన్నట్టు ఎప్పుడూ
ఈ ఉద్యోగంలో ఎదుగు బాదుకూ లేకుండా
ఉండాలినిండీ!

వి చిత్ర జీ వు లు

కల్యా : అలా అయితే ఆమెని చేసుకోవటానికి ఒప్పు కోండి.

విద్యా : ఒప్పుకోమంటారా ? కాని...కాని...

కల్యా : అయితే ఈ సమస్య దానంతట అది పరిష్కారమయేదాకా సమస్యగానే ఉండనియ్యండి.

విద్యా : ఎలా ? ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యమైపోయింది. కూర్మావతారంగారితో ఏదో ఒకటి తేల్చి చెప్పేసెయ్యాలి.

కల్యా : ఓ! కూర్మావతారంగారి ఎంతా ఇది ?

విద్యా : ఎలేమిటి ?

కల్యా : మిమ్మల్ని చవగ్గా కొట్టేద్దామని ప్లానువేశాడల్లే ఉందండీ.

విద్యా : దమ్మిడీ ఖరీదు చెయ్యని నన్ను చవగ్గా కొట్టేసేదేమిటి ?

కల్యా : పదిహేనువేలయినా కట్నం ఇస్తేగాని మల్లికాంబని చుట్టానిక్కడా ఎవరూ రామంటున్నారండీ.

విద్యా : ఘోరం. ఈ కట్న పికాచాన్ని నిర్మూలించటానికి నేను ధైర్యంగా ముందడుగు వేస్తాను. (గుండె చరుచుకుని ముందడుగు వేస్తాడు)

కల్యా : (కొంచెం వెనక్కితగ్గి) ఆఁ !

విద్యా : ఈ సాంఘికదురాచారాన్ని మంటగలిపి పారెయ్యటానికి నడుం కడతాను.

కల్యా : నిజంగా ?

విద్యా : దమ్మిడీ కట్నం లేకుండా మల్లికాంబని వివాహం చేసుకుంటాను.

కల్యా : పెళ్లిఖర్చు పెట్టుకుని చదువు చెప్పించే పక్షంలో—అంతేనా ?

విద్యా : (కొంచెం తెల్లబోయి) అది వాళ్ళి ఇష్టం.

కల్యా : అవతారంగారికి బోలెడంత డబ్బుంది. ఎవరైనా బీదవాళ్ళుంటారని చేసుకుంటే మీ త్యాగానికి విలువ ఉంటుంది.

విద్యా : (ఏమీ అనలేక నీళ్లు నమలుతూ బుర్ర గోక్కుంటూ) కాని...కాని... (ముందుకి వేసి క్రాలు వెనక్కి లాక్కుంటాడు !)

కల్యా : ఎవరైతే ఏంలేండి ? త్యాగం త్యాగమే !

విద్యా : అంతే. అంతే ! సరిగ్గా చెప్పారు. త్యాగం త్యాగమే. ఫలితం ఎవరనుభవిస్తే ఏం ?

కల్యా : చాలైండి బడాయిలు.

విద్యా : బడాయిలేమిటి ?

కల్యా : డబ్బుకోసం కక్కూర్తిపడి మల్లికాంబని చేసుకోవాలనుకుంటూ కుంటి కారణం చాటున దాక్కుంటారే ?

విద్యా : (ఉక్రోశంతో) మీకు సంజాయిషీ చెప్పాలిసిన అవసరం నాకేం లేదునుకుంటాను.

కల్యా : లేదు. కాని మీ వ్యక్తిత్వాన్ని అమ్ముకోకండి. మిమ్మల్ని మీరే మోసగించుకోకండి. తొందరపడి లొంగిపోకండి. ఒంటరిగా అయినాసరే, ధైర్యంగా నిలబడండి.

విద్యా : (వ్యంగ్యంగా) మీ అయ్యాచిత సలహాకి ధన్యవాదాలు.

కల్యా : (ఉద్రేకంతో తను అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకున్నట్లు తెలిసి, సిగ్గుపడి అవమానంతో కళావిహీనమైన ముఖం దించుకుని) ఎందుకో ఆవేశంకలిగి ఏదో పిచ్చిగా మాట్లాడాను. తమించండి... (వళ్ళిబోతుంది)

విద్యా : (తన మూర్ఖత్వం గ్రహించి) ఆగండి, కల్యాణీగారూ. పొరపాటున అన్నాను. మనస్సు సరిగాలేదు. తమించండి. మీకు కోపంవస్తే నా కెందుకో మనసు మరీ చెడిపోతుంది.

కల్యా : మీ వ్యవహారాల్లో అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకోబం నాదేగాతప్పు !

విద్యా : అలా అనకండి. మీ తెలివి తేటలమీద నాకు నమ్మకముంది. మీ సలహా అయ్యాల్యమైనదే. కాని దాన్ననుసరించే మనోధైర్యం నాకు లేదండీ.

కల్యా : నేనేదో నోటికివచ్చినట్టు మాట్లాడితే ఇంకామీరు దాన్ని గురించే ఆలోచిస్తున్నారా ?

విద్యా : నిజానికి మల్లికాంబని పెళ్ళిచేసుకోటం నాకిష్టంలేదండీ.

కల్యా : నాకు తెలుసు.

విద్యా : కాని మనం అన్నీ మనకి ఇవ్వమైన పనులే చేయగలమా?

కల్యా : చెయ్యలేక పోవొచ్చు.

విద్యా : మాళారా, మరి? ఏదైనా తార్కికంగా అంగీచించాలి. ఏమంటారు?

కల్యా : కొన్నివిషయాలు హృదయంతోనే ఆలోచించాలేమో?

విద్యా : మీకు సీతారామారావంటే ఇచ్చంటేదు కదూ?

[కల్యాణి మాట్లాడకుండా కిందికి చూస్తుంది లేదు. నాకు తెలుసు. అతన్ని వివాహం చేసుకోక తప్పని పరిస్థితి ఏర్పడుతుందనుకోండి. ఏం చెప్తారు?

కల్యా : (ఆశ్చర్యంగా అతనివైపు చూసి) మీకు తెలిసిందా?

విద్యా : తెలియట మేమిటి?

కల్యా : అదే. ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవిషయం. సన్యాసిరాజు గార్ని చూసాన్నాడు బుట్టలో ఎలా వెయ్యి కలిగారో ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

విద్యా : బుట్టలో వెయ్యటమేమిట?

కల్యా : లేకపోతే గుమాస్తా కూతుర్ని కొడుక్కి చేసుకోవాలికి ఆయన ఒప్పుకుంటాడూ!

విద్యా : ఒప్పుకున్నాడా?

కల్యా : (జాలిగా) ఎంతవతిమాలకున్నా చూసాన్న వివరం లేదండీ. "సిరిరా మోకా లొడ్డట మేమిట నీ పిచ్చిగాని! ఏమయినా అతన్ని చేసుకు తీరాలిసినే!" అని ఖచ్చితంగా చెప్పేశారండీ.

విద్యా : (ఆశ్చర్యంగా) అందాకా వచ్చిందీ వ్యవహారం! ఇంకేం, నిశ్చయంగా వాడిని చేసుకుని హాయిగా సుఖపడండీ.

కల్యా : ఎలా తప్పించుకోవాలా అని నేనాలోచిస్తుంటే ఇదా మీరిచ్చే సలహా?

విద్యా : ఎటువంటి సౌఖ్యాన్ని కాలదన్నుతున్నారో మీకు తెలియటం లేదు. విషం తిస్తుల మేడ-

కల్యా : ఒంటి సంతం పూరిల్లా చాలు.

విద్యా : ఏడు వారాల నగలు

కల్యా : మట్టిగాజులు చాలు.

విద్యా : ఏడులక్షల మూలధనం మూలుగుతూ వుంటే ఇనప్పైట్టెలా—

కల్యా : ఆ మూలుగులు నేను వివలేను.

విద్యా : విమానాలలో ప్రయాణాలూ, సుందర ప్రదేశాల్లో విహారాలూ, దాస దాసీజన పరివర్తనలూ— ఓహో! ఒకటేమిటి? భవకవస్తువాహనాది సమస్త భోగభాగ్యాలూ గడ్డిపరకలా ఎగర గొట్టేస్తారా!

కల్యా : కోరికల విస్తారం నాటితే మనసు మహావృథాలను పెంచుతుంది.

విద్యా : అందుకని?

కల్యా : కోరికల లక్ష్యం మానసిక తృప్తీకదూ?

విద్యా : అందుకని ఆ కోరిక సేవో తీరడం దానే తీరినయ్యి అనుకోమంటారు అంతేనా?

కల్యా : సౌఖ్యం వ్యక్తిగతమైతే కదండీ, దాని కోసం వాడనెందుకు?

విద్యా : వాన ప్రస్థాశ్రమం లో చూట్లాడాలోసిన చూటలు చూట్లాడుతున్నాడు.

కల్యా : పోనైండి ఓ చిన్న సహాయం చేసి పట్టలేరా?

విద్యా : ఏమిటదీ?

కల్యా : సీతారామారావు గారితో చూట్లాడి ఆ ప్రయత్నంనించి విరమించుకుని నచ్చచెప్పలేరా?

విద్యా : ఇంకానయం! మిమ్మల్ని ఎలాగో వాప్పిస్తే ఓ వెయ్యి రూపాయలు ఇస్తానన్నాడు వాడు. మీరే మిస్తారా?

కల్యా : ఏం కావాలి?

విద్యా : ఆ వెయ్యి రూపాయలూ మీరివ్వగలరా?

కల్యా : (దీనంగా) పోయిన డబ్బు దొరికితే ఇవ్వగలనేమో!

విద్యా : (ముఖంలో కళ తగ్గుతుంది) దొరుకుతుందా?

కల్యా : ఏమో!

విద్యా : మీకా ఆశ ఉందా?

కల్యా : దొంగిలించినవాడు మీలాంటి వాడైతే తిరిగి ఇస్తాడు.

వి చి త్ర జీ వు లు

విద్యా : (అప్రతిభుడై) నాలోంటి వాడా?

కల్యా : ఔను.

విద్యా : నేనే అయితే?

కల్యా : బాగా నేడండి. తమాషా. మీరే దొంగిలించి నట్లు మాట్లాడుతున్నారే! ఎవరైనా వింటే నవ్వుతారు.

విద్యా : ఓ మంచిగోజు పొద్దున వెయ్యిరూపాయల ఇన్నూరు కవరు అందితే మీరు ఆశ్చర్య పడరా?

కల్యా : నా కంటే పోలీసులు ఎక్కువగా ఆశ్చర్య పడతారు.

విద్యా : మీ డబ్బు దొంగుతుంటే నే నే ననుకుంటున్నానండీ.

కల్యా : మంచిదే. కాని అసలు విషయం దాటేస్తున్నారు.

విద్యా : (నవ్వుతూ) మరి మీరు ఏమీ ఇవ్వలేనన్నారుగా!

కల్యా : ఏమీ ఇవ్వలేనన్నానా? గొంతెమ్మకోరికలు కోరితే ఇవ్వలేకుండాని, నే నివ్వగలిగింది ఏదైనా సరే, అడగండి, ఇస్తాను.

[చప్పన ముఖం తిప్పుకుంటుంది]

విద్యా : అయితే ఆలోచించి అడుగుతానండీ

కల్యా : సరే. (తెప్పిస్తూ గదిలోకి వెళుతూ ఉంటుంది)

విద్యా : — ఆలోచిస్తూ, చప్పన నిద్రా స్ఫురించగా తలెత్తి కల్యాణివైపు చూస్తూ కొంచెం గట్టిగా) ఏదైనా సరేనా!

[కల్యాణి ఓసారి వెనక్కుతిరిగి తల ఆశించి నిష్క్రమిస్తుంది]

సమస్యలు! సమస్యలు! సమస్యలు? (తల తిట్టుకుని) అబ్బ, అన్నీ సమస్యలే.

[జేబులోంచి నాణెం తీసి మళ్ళా బొమ్మ—బొగ్గనూ వేస్తుంటాడు. ధర్మారావు ప్రవేశం]

ధర్మ : బొమ్మ! ఏం, అంటేనా, విద్యాపతీ?

విద్యా : (ధర్మారావుని చూసి) ఉహూ, బొగ్గను, రండి.

ధర్మ : ఫ్లీడర్ గారున్నారా!

విద్యా : ఆ, కూర్చోండి. అగేమిటి? ఏడోసారి దివాలా తీసినట్లుగా ఉంది మీ ముఖం?

ధర్మ : ఏడోసారి? ఇంకా ఇది మొదటిసారి నయ్యా.

విద్యా : అయితే దివాలా తీశారా? మీ ముఖం చూడగా నే అనుకున్నాలెండి.

ధర్మ : (కుతూహలంగా) నిజంగానా, విద్యాపతీ? నిజంగా దివాలా తీసినట్లుగా నే కనిపిస్తున్నానా?

విద్యా : సాక్షాత్తు దివాలా కోరలే ఉన్నాను, ఇప్పుడు మిమ్మల్నిచూస్తే ఇన్ కమ్ బాప్సు కొడుగదా, ప్రొఫెషన్ టాక్సు కూడా అడగరు.

ధర్మ : నా ముఖై రూపాయలూ ఇచ్చేయాలని బుద్ధి పుట్టటం లేదా?

[విద్యాపతీ లేచినట్లుగా జేబు తడుముకుంటాడు. లోపల్నించి కూర్మారావు వతారం ప్రవేశం. ధర్మారావు సమస్కరిస్తాడు.]

కూర్మ : ఓ, ధర్మారావు గారా! కూర్చోండి, కూర్చోండి, ఏమిటి విశేషం?

ధర్మ : కొంప మునిగిపోయిందండీ.

కూర్మ : వరసలేం రాలేక!

ధర్మ : దివాలా తీశానండీ, దివాలా.

కూర్మ : దివాలా తీశారా? ఏం దివాలా?

ధర్మ : ఏం దివాలా ఏమిటండీ? దొంగ దివాలా తీశాననుకుంటున్నారా? అసలు దివాలామేనండీ.

కూర్మ : అరెరే! ఏం జరిగింది?

ధర్మ : నా బట్టలకొట్టు లూటీ చేశారండీ.

కూర్మ : లూటీ! ఎవరో తెలిసిందా?

ధర్మ : సన్యాసిరాజుమీద అనుమానంగా ఉందని పోలీసువాళ్ళకి చెప్పానండీ.

కూర్మ : సన్యాసిరాజు గారిమీదా?

ధర్మ : అవునండీ. కత్తు సాధిద్దామని లూటీ చేయించి ఉంటాడు.

కూర్మ : కేసు ఓడిపోలేకదండీ కత్తు సాధించటం? కేసు ఇంకా మొదట్లో నే ఉందిగా.

ధర్మా : ఆయన సంగతి మీకు బాగా తెలీదులెండి,
స్త్రీ పగు గారూ!

కూర్మా : ఊ! బాగా నవపడ్డారా?

ధర్మా : నవ్వు! కుదిమట్టంతాకి ఊరమయిందండీ.

కూర్మా : మిత్రా దుకొణాలన్నాయిగా మీకు.

ధర్మా : అవి నావికావండి. నా భార్యకీ, బావ
మగగులీ.

కూర్మా : అది సరేలెండి. ఎవరి పేరవున్నా మీదేగా
ఆస్త్రీ.

ధర్మా : లా ప్రకారం మాట్లాడుతున్నానండి.

కూర్మా : ఏం? వ్యవహారమేమైనా జరపాలా?

ధర్మా : ఐ. పి. దాఖలు చేయించాలండి తమకు.

కూర్మా : ఐ. పి.?

ధర్మా : అవునండి. మరి దివాలాతీశానుగా?

కూర్మా : ఎంతబాకీ ఉన్నాడు?

ధర్మా : ఓ పదిహేను, ఇరవై వేలదాకా ఉంటుం
దండి.

కూర్మా : బ్యాంకులో మీ పేర డబ్బేంటేమా?

ధర్మా : లేదండి. ఉన్నదంతా నా భార్యకే. ఆవిడ
సొంతం.

కూర్మా : భార్య పేర ఎప్పుడు ట్రాన్స్ ఫర్ చేశారు?
లూటిముందా, తర్వాతా?

ధర్మా : లూటికిముందేనండి.

కూర్మా : లూటీ జరుగుతుందని మీకు తెలుసన్నమాట.

ధర్మా : నాకెట్లా తెలుస్తుందండీ?

కూర్మా : మరి డబ్బెందుకు ట్రాన్స్ ఫర్ చేశారు?

ధర్మా : (తికమకపడి) ఎందుకైనా మంచిదని చేశా
నండి.

కూర్మా : ఎందుకైనా అంటే?

ధర్మా : నా పేరఉంటే మంచిదికాదని చేశానండి.

కూర్మా : ఎందుకు మంచిదికాదు?

ధర్మా : వ్యాపారం ఎటుపోయి ఎటుస్తుందో ఎవరికి
తెలుసు.

కూర్మా : అంటే బాకీదార్లకి ఎగ్జిట్ లని ప్లాను చేశా
రన్నమాట.

ధర్మా : ప్లానేముందండీ? పెట్టుపడి నా సొంతడబ్బా
విమన్నానా? అది నా భార్య స్త్రీధనం.
నాకేం మాక్కుందీ? అందుకని జాగ్రత్త
పడ్డాను.

కూర్మా : వ్యాపారంకూడా మీ భార్య పేరనే ఉంటే
బావుంటేదిగా!

ధర్మా : ఆ గొడవ లన్నీ దేనికిలెండి. ఐ. పి. దాఖలు
చేయించరూ?

కూర్మా : పోలీసులకి రిపోర్టిచ్చానుగా. అదేమో తేల
నియ్యండి.

ధర్మా : ఆ! ఇంకేం దొంగమనందీ?

కూర్మా : ఎందుకు దొంగమామనా?

ధర్మా : వొట్టిదీ? ఎందుకండీ ఆశిలూ?

కూర్మా : ఏం? అంత నమ్మకంగా చెబుతున్నారే!

ధర్మా : పోయినవన్నీ దొంగకుతున్నట్టండీ?

కూర్మా : నవ్వుపోయినందుకు మీ కేం విచారం
ఉన్నట్టులేదే?

ధర్మా : విచారినై మళ్ళీ మనది మనకి తిరిగొస్తుందా,
చెప్పండి. ఇది మీగీ, ఇవి నాదీ అనుకోబం
వట్టిధను. ఐ. పి. దాఖలు చేయించరూ?

కూర్మా : రేపు పాఠ్యన అకౌంట్ పుస్తకాలు తీసుకు
రండి. ఆ వ్యవహారమేమిటో చూద్దాం.

ధర్మా : చిత్తం. అలాగే.

కూర్మా : ఓ వెయ్యిరూపాయలు విలువచేసే బట్టలు
కొనా అనుకున్నానండీ. సమయానికి మీ
కొట్టు కాస్తా లూటీ అయిపోయింది.

ధర్మా : ఒక్క పదిగోజులు ఆగండి మా బావమరిది
బజార్లో కొట్టు తెగిస్తున్నాడు. చవకరేట్లకి
మీకు కొవ్వనినన్ని గుడ్డలు ఇప్పిస్తాను.
ఏం? సరేనా?

కూర్మా : లూటీసరుకు కాదుగదా!

ధర్మా : (నోటికి చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని) రామ
రామ. రేపాపాఠ్యన దర్శనం చేసుకుంటాను.
సెలవు. (నెత్తిన గుడ్డనుకుని నిష్క్రమణ.)

విద్యా : (నవ్వుతూ) కాలాంతకుడండీ.

కూర్మా : మరేమిటనుకున్నావు? సరేగాని, విద్యాపతి
నేను చెప్పిన విషయం ఏం చేశావు?

విద్యా : ఏమీ లేవుకోలేకుండా ఉన్నానండీ.

కూర్మా : ఏమిటోయ్ ఆ అంతులేని ఆలోచన? లక్ష
కంగా పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేసి చదువుచెప్పిస్తా
నంటే మరొకడైతే ఎగిరి గంటేసేవాడు
(బుజం మీద చెయ్యిని) నీ బాద కోరి

వి చిత్ర జీవులు

చెబుతున్నా. సరే ననుచూడూ! ప్రేమ-
అర్థం ఇలాంటి పిచ్చి ఊహలతో ఏనైనా
కలలు కంటున్నావేమో, కళ్లు తెరిచి అసలు
ప్రపంచాన్ని చూడు. మనిషి ముఖ్యంగా
జయించాలింది పరమ దార్శిన్యాన్నోయ్.
ఇలాంటి అవకాశం తేలిగ్గా వుండు. ఏం,
ఏమంటావ్?

విద్యా : (తలపటాయిస్తూ) మీ ఇష్టం.

కూర్మా : గుడ్ బాయ్! కంట్రాట్టులేవన్నీ.

[విద్యాపతి చెయ్యి పట్టుకుని ఊపేస్తాడు.
“కల్యాణీ, కల్యాణీ” అంటూ లోపల్నించి
మల్లిక ప్రవేశించి.]

మల్లికా, మంచి సమయానికి వచ్చావు.
ఇలారా, అలా కూర్చో ఓ ముఖ్యవిషయం
మాట్లాడాలి నీతో.

మల్లి : (విద్యాపతి వైపు కొరకొర చూస్తూ) అంత
ముఖ్య విషయమైతే ఇక్కడెందుకూ?
లోపలికిరా, మాట్లాడదాం.

కూర్మా : ఇక్కడే మాట్లాడాలి. మన విద్యాపతి
ఉన్నాడు చూశావా?

మల్లి : నిశ్చేపంలా ఎదురుగుండా కూర్చోని ఉండే,
చూడకేం?

కూర్మా : అతను ఇవాళించీ ఈ ఉద్యోగానికి సుడ్ బై
కొట్టేస్తున్నాడు.

మల్లి : ఈసారి కాస్త మంచిగుమాస్తాని కుదుర్చుకో
అన్నయ్యా.

కూర్మా : మంచిగుమాస్తా? ఓ, విద్యాపతి గుమాస్తా
ఉద్యోగానికి తగదు. అతను పెద్దలాయరై
పోతాడు, తెలుసా?

మల్లి : నీకంటేనా?

కూర్మా : ఓ యెస్, అవును. నాబావమరిది నాఅంత
వాడై నాకంటే గొప్పవాడు కూడా అయి
పోతాడు.

మల్లి : (ఆశ్చర్యంగా) బావమరదా?

కూర్మా : ఓ చిన్నరహస్యం మల్లికా. విద్యాపతి
నిన్ను...నిన్ను...ప్రేమిస్తున్నాడు.

మల్లి : ఆ! ప్రేమా!

కూర్మా : ఆ! అవును- ఏం విద్యాపతి?—చెప్పు
మాట్లాడవేం?

(విద్యాపతి గుడ్లుమిటకరించి ఆశ్చర్యంగా
తల ఊపుతాడు)

మల్లి : విద్యాపతి?

కూర్మా : ఊ! నేను అనుకుతి కూడా ఇచ్చేశాను,
ఇహ నువ్వు ‘ప్రేమ’ అంటావే తరవాయి

మల్లి : ఛీ.

కూర్మా : ఆ!

మల్లి : (విద్యాపతిని చూస్తూ) నా అంతరమెక్కడ,
నీఅంతరమెక్కడ నన్ను ప్రేమించావా? ఆ
మాట అసటానికి నీకు సాహసం ఎలా
వచ్చిందీ అంటే? తాహతు తెలుసుకోకుండా
మాట్లాడటమే! (కూర్మావతారంనైపు చూసి)
అతనేనో బుద్ధి గడ్డితిరి అంటే నువ్వు
ఎలా వొప్పకున్నావా? ఇంకా నయం,
శుభలేఖలు కూడా వేసేసిం తరవాత చెప్ప
లేదు. రక్షించావు.

కూర్మా : (కోపంగా) మల్లికా! ఏమిటా మాటలు?

మల్లి : లేకపోతే ఇద్దరూ కలిసి నన్ను అన్యాయం
చేదామని చూశారా? బగువైతే ఇంట్లోంచి
పొమ్మనరాదా? కట్నం ఇవ్వాలిసాస్తుందని
ఎవడో వీధిన పొయ్యేవాడికి కట్టబెట్టాలని
పన్నాగం పన్నావా?

[కంతం గాఢనికమాతొంది. విద్యాపతి ఆఫీసు
గదిలోకి నిష్క్రమిస్తాడు.]

కూర్మా : విద్యాపతి వీధిన పొయ్యేవాడా? (గాఢ్య
యేటు కాబోతున్నాడు. లక్షణంగా లా
చెప్పించి జూనియర్ గా వేసుకొంటాను.
అతనికేం లోటాచ్చింది? మల్లికా నామాట
విను. నీ బాగుకోరి చెబుతున్నాను.

మల్లి : బాగు కోరివాళ్లు చేసేపనులేనా ఇవి? నేను
చస్తే ఒప్పుకోను.

కూర్మా : ఒప్పుకోవా?

మల్లి : ఉహు! నా కంతంలా ప్రాణం ఉండగా
ఒప్పుకోను.

కూర్మా : తిల్లి లేని పిలవని గారాబం చేస్తూంటే రెచ్చి
పోతున్నావే, నీకు సంబంధాలు చూడలేక

నా ప్రాణం పోతోంది! ఏమయినా, నువ్వు
విద్యాపతిని చేసుకుని తీరాలిసినే! అంతే!
[కోపంగా గబగబ బయటికి నిష్క్రమిస్తాడు]

మల్లి : ఇంత అన్యాయమా? (కన్నీళ్లు పెట్టుకుంటుంది)

[సుందరావు ప్రవేశం.]

సుంద : మల్లికా, నవమల్లికాంబా! నాకోసం
ఎదురుమాస్తా ఇక్కడే ఉన్నావా!
(కన్నీళ్లు మూసి) అజేమిలే? కన్నీళ్లే? నా
మల్లికకి కన్నీళ్లే. ఎందుకూ? ఆలస్యంగా
వచ్చాననా? ఇంతమాత్రానికే అలా
చేలవైపోతే ఎలా చెప్పా.

[గమకంతో కన్నీళ్లు తుడుస్తాడు]

మల్లి : అదికాదు

సుంద : నువ్వుకాదం లేమాత్రం నాకు తెలియదూ?
అజే. పిచ్చిదానా, నిన్ను చూడకుండా నేను
మాత్రం ఒక్కక్షణం ఉండగలనా?

మల్లి : అదికాదండీ మనిదర్ని నేరుచెయ్యాలని
మాస్తున్నాను.

సుంద : అది బ్రహ్మగుద్రాదులకూడా సాధ్యం
కాదే!

మల్లి : వాళ్ళిసంగ తేమాకాని మా అన్నయ్యకి
సాధ్యంకాని దేదీ లేదు నాకు పెళ్ళిచెయ్యాలని
మాస్తున్నాడండీ.

సుంద : కుభం.

మల్లి : మీరు కూడా అలాగే అంటున్నారా?

సుంద : అయితే అసభం అనుమంటావా?

మల్లి : మీకు వేళాకోళంగా ఉంది.

సుంద : లేకపోలే నాకు తెలియకుండా నీకు పెళ్ళి
ఎలా అవుతుంది?

మల్లి : నన్ను విద్యాపతికిచ్చి పెళ్ళిచెయ్యాలని
మాస్తున్నాడండీ మా అన్నయ్య.

సుంద : నీ కోసం నేనూ, నా కోసం నువ్వూ పుట్టి
పెరుగుతుంటే మధ్యన ఈ విద్యాపతి
ఎవడూ?

మల్లి : మా అన్నయ్య ఆఫీసులో గుమాస్తా అండీ.

సుంద : (వినిపించుకోక తలతిప్పతూ) ఉఁహం —
అసంభవం, అసంభవం.

మల్లి : అవునండీ

సుంద : ఏమిటి అవును?

మల్లి : అతను నా గుమాస్తాగారు

సుంద : ఓ! అదా! అతను నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోటం
అసంభవం.

మల్లి : నే నల్లని చేసుకోటం అసంభవం అనిపి.

సుంద : అద్దడెక్కడ సుందరావు ప్రాంతపువల్లే అద్ద
పడి నిన్ను అనాంబం ఎగ రేసుకుపోయా?

మల్లి : దుక్కిణిని శ్రీ కృష్ణుడల్లే అనిపి.

సుంద : సంయుక్తని పుష్పగజల్లే అంటే ఇంకా
బావుండునా?

మల్లి : ఏమిటో నాకు భయంగా ఉంది.

సుంద : భయమెందుకూ?

మల్లి : చివరి కేసుకుందా?

సుంద : అలా అయితే ఇప్పుడే ఈ గృహంలోనే నిన్ను
గాంధర్వ విధిని వివాహం చేసుకుంటున్నాను. ఇదగో పెళ్ళి కానుక.

[జవబాగ్ లోంచి స్టేజ్ లో తీసి మల్లికకి
స్వయంగా జేస్తాడు. అనంతరం కల్యాణి
ద్వారం దగ్గరకే వచ్చి ఆ దృశ్యం
చూస్తుంది. తర్వాత కొంచెం పక్కకి తప్పుకుంటుంది.]

మల్లి : ఎంత బావుంది. నాకోసం తెచ్చారా!

సుంద : అహం. నాకోసం. అసభించినప్పుడు నీ
అందమాని అందించేది నేనుగదా?

మల్లి : ఈ వివాహం చెల్లుకుంటుందా?

సుంద : శకుంతలా దుశ్యంతుల వివాహం చెల్లలేదా?

మల్లి : చెల్లదని ఎవరనా విరేచన పెరితే?

సుంద : అప్పుడు మల్లీ పెళ్ళిచేసుకుందాం.

మల్లి : ఇప్పుడే రిజిస్టరుమేరేజీ చేసుకుంటే?

సుంద : చేసుకోవచ్చు. దానికే?

మల్లి : ఎప్పుడు?

సుంద : ఎప్పుడు వీలైతే అప్పుడే.

మల్లి : ఇటువంటివాటిలో ఆలస్యం పనికిరాదండీ.
ఎప్పుడు వీలౌతుంది?

సుంద : మద్రాసు పోవాలిగా.

మల్లి : పోదాం.

సుంద : ఎప్పుడూ?

వి చిత్ర జీ వు లు

మల్లి : ఇప్పుడే.
 సుంద : ఇప్పుడా! అంత ఆర్థంతరంగా ఎలా? వ్యవహారాలు మాసుకోవద్దా?
 మల్లి : అవన్నీ మళ్ళీ వచ్చి మాసుకోవచ్చు. ఇంక ఒక్క తుణుకుగాడా ఇక్కడ ఉండటానికి బుద్ధిప్రుటటం లేవండీ నాకు.
 సుంద : కొన్ని చిక్కులున్నాయి మల్లికా.
 మల్లి : అదిగో—వెనక్కి తిప్పుకున్నాను
 సుంద : అదికాదు. డబ్బు మాసుకోవద్దా? రావలసిన బాకీలు బోలెడున్నాయి.
 మల్లి : నా దగ్గర పదివేల రూపాయల కిమ్మకు చేసే సగలున్నాయి.
 సుంద : ఉంటే?
 మల్లి : అవన్నీ తెస్తాను, కొన్నాళ్లు వాడకోవచ్చు. ఏ పిక్చర్ కో మల్టా ఆర్చుడైరెక్టర్ షోరం లే అంతకి రెజింపు కొనిపెట్టరా?
 సుంద : ఎందుకు కొననూ?
 మల్లి : మరి ఇంక అభ్యంతర మేముంది?
 సుంద : ఏమీ లేదు నువ్వు రెడీ గా ఉండు. ఇప్పుడే వస్తా, ఇద్దరం కలిసి స్టేషన్ కు వెడదాం. ఏం?
 మల్లి : నిమిషంలో రెడీకానూ? మీరుమాత్రం త్వరగా రావాలి. ఎనుగుమాస్తాంటాను.
 సుంద : ఓ. అలాగే, ఇక్కడున్నట్లే వచ్చేస్తా. (మల్లిక లోపలికి నిష్క్రమణ) నెరిబానండి!

[విద్యాపతి గదిదగ్గరకి వెళ్లి] విద్యాపతి గారూ, విద్యాపతి గారూ.

[విద్యాపతి ప్రవేశం]

విద్యా : మీరా! ఏంకొవాలండీ సుంద్రరావు గారూ?
 సుంద : ఒక ముఖ్య విషయం మీతో మాట్లాడాలండీ (చుట్టూ చూసి) ఎవరూ లేరుగదా. చాలా రహస్యం.
 విద్యా : ఏమిటో చెప్పండి.
 సుంద : మీ స్నేహితుగారి క్లయింటు ధర్మారావు ఉన్నాడే, అతను వొట్టి నీతి నిజాయితీలేని మనిషండీ.

విద్యా : అందులో రహస్య మేముందీ?
 సుంద : అతనిమీద ఓ పాంసరీనోటు విషయంలో దావా చేశారండీ సన్యాసిరాజు గారు.
 విద్యా : అవును. చేస్తే?
 సుంద : నోటు మీది సంకేతం ఫోర్టరీ అంటాడు ధర్మారావు.
 విద్యా : కోర్టులో లేల్తుందిగా.
 సుంద : మీ దగ్గర ఉన్న ధర్మారావు ఫయిల్లో— సన్యాసి రాజు గారు ఆయన గుమాసాకి రాసి నట్టుగా ఉన్న ఓ కాగితం ఉండండీ
 విద్యా : ఉంటే?
 సుంద : అది పోర్టరీ కాగితమే అనుకోండి అయినా కొంచెం చిక్కు కలిగిస్తుంది మాడండీ.
 విద్యా : ఎవరికీ?
 సుంద : సన్యాసి రాజు గారికి. ఈ విషయంలో నేమీగ కొంచెం సహాయం చెయ్యాలి.
 విద్యా : నావల్లేమానుందీ?
 సుంద : నురేమీ అనుకోవద్దు. ఆ కాగితం కొంచెం విషయం నాకిచ్చేస్తే—
 విద్యా : అఫీసు కాగితమా! ఇంకానయి!
 సుంద : ఊరికే ఇవ్వొస్తు ఏదో యధాశక్తిని సంతోష పెడతాము
 విద్యా : లెదమిచ్చి నన్ను కొనాలని చూస్తున్నారా?
 సుంద : మిమ్మల్ని కావండీ. ఆ కాగితాన్ని. మిమ్మల్నే చేసుకొంటాం.
 విద్యా : ఇహ ఎప్పుడూ ఆ విషయం ఎత్తకండి (పోపోతాను)
 సుంద : (ఆసి) అలా తొందరపడతారేం? ధర్మారావు ఎలాగో దివాలా తీశాడని మీకు తెలిసి ఉంటుంది. కేసు గెలిచినా ఓడినా ఆయన కొక్కలే. అసలు రాజీపడి దావా ఉపసంహరించుకునేట్లు కూడా ఉన్నాడు.
 విద్యా : అయితే ఇహ ఆ కాగితం ఎందుకూ?
 సుంద : ఏదో కొంచెం బెట్టుచెయ్యటం కోసం. మాటా మాటామీద పడ్డ దావా అండీ ఇది. వెగవెబ్బుకోసం కాదు. ఆ ధర్మారావు పరువు ఎలాగో పోయింది. సన్యాసిరాజు గారి పక్షమైనా నిలబెట్టండీ.

విద్యా : నేను నిలబెట్టే దేమిటి?

సుంద : మరి ఇప్పుడంతా మీ చేతుల్లో నే ఉంది.
కావాలంటే ఓ వంద—కాకపోతే రెండు—
పానీ మూడొందలు తీసుకోండి.

విద్యా : నావల్ల కాదండీ

సుంద : సరే, అయినాండలు తీసుకోండి.

విద్యా : అఫీసుకాగితం దొంగలించటమే!

సుంద : ఆ రొండలు.

విద్యా : సాగ్యంకాదండీ కూర్మావతారం గారాగితి
ఏం చెప్పను.

సుంద : గది తాళం చెవి మీదగ్గర ఉంటుందా రాత్రి
ఘృణాదా?

విద్యా : ఉండదునుకోండి.

సుంద : అఫీసుగదిలోకి ఎంతమందో వొస్తుపోతూ
ఉంటాయా?

విద్యా : అయితే చూడండి?

సుంద : అడిగితే 'దొంగలున్నారా, జాగ్రత్త'
అంటుంది.

విద్యా : = మౌనమివ్వమేనా?

సుంద : నమ్మకపోతే ఉరిపెట్టుకొనీయండి మీకే ?

విద్యా : నామీద బాధ్యతలేమా?

సుంద : అయితే మీదట. మరి నేను చెబుతున్నాను.

విద్యా : వెళ్ళండి.

సుంద : నామాటవిసండి. ఏదొందలు—ఎనిమిది—
పోనీ తొమ్మిదివందలు. ఆఖరిమాట వెయ్యి
రూపాయలు!

విద్యా : వెయ్యిరూపాయలు!

సుంద : అమ్మా! అంతిం పెనుతున్నానా! సరే,
మాట జారాక చేసేదేమింది! విద్యాపతి
గారూ, ఒక్కసారి ఆలోచించుకోండి—
ఈ వెయ్యిరూపాయలతో ఎటువంటి
సౌఖ్యాలు కొనుక్కోవచ్చు, చెప్పండి!
బి. ఏ. నే చదువుతారో, పెళ్ళిచేసుకోం
టారో, చిన్న ఇల్లే కొనుక్కుంటారో,
ఓహో! డబ్బుండి, ఈగోజుల్లో కావలసింది
డబ్బు తీరగొట్టకండి.

విద్యా : (ఆలోచనగా) ఇప్పుడే ఇస్తారా?

సుంద : ఇప్పుడూ! ఈచేత్తో ఇలా కాగితం తీసు

కోటం—ఈచేత్తో అలా పదివందల రూపా
యలనోట్లు ఇచ్చేయటం. అంతే.

[ఒక్కడు గది పక్కాయించి విద్యాపతి
అఫీసుగదిలోకి నిష్క్రమించి ఓకాగితంతో
వంటనే తిరిగొస్తాడు. అతనిచేతులు
వొణుగుతుంటాయి. సుంద్రావు ఆ కాగి
తం తీసుకొని కరెన్సీనోట్లు ఇస్తాడు, విద్యా
పతితో 'హాం'న. మీ మేలు మరిపోను.
వొస్తా' (నిష్క్రమిస్తాడు)]

[చేతిలోని కరెన్సీనోట్లతో విద్యాపతి
స్త్రబుడై కాసేపు అలాగే నిలబడతాడు. ఈ
వ్యవహారం చూస్తూ నేడన్న కల్యాణి
అతన్ని సమీపిస్తుంది. ఆమెగిరి? రాగానే
మాసి విద్యాపతి ఉలిక్కిపడి నోట్లన్నీ
ఆమెస్త్రా చూపులు ములిస్తాడు. ఇద్దరి
చూపులూ తీవ్రకాలం కలుసుకుంటాయి.
ఆమె ఏదో అనిబోతుంది. అతినేదో అని
బోతాడు. కాని చివరికి ఎవరూ ఏమీ
మాట్లాడరు. విద్యాపతి బగుపుగా బయటికి
నిష్క్రమిస్తాడు. అతనిపై పే కొన్ని
తీవ్రాలు మాసి కల్యాణి తేబుల్ దగ్గరికి నల్లి
ఫోన్ చేస్తుంది]

కల్యా : టౌన్ రిక్రెయేషన్ క్లబ్?.....అప్రెంటిస్
కూర్మావతారం గారున్నారా? — ఒక్క
సారి పిలిచండి—ఓ—సేనండీ, కల్యాణిని—
మీ అఫీసునించి ఫోన్ చేస్తున్నాను. అర్థం
టుగా రావాలి. చాలా జరూరు. వంటనే
రండి...

[రిసీవర్ పెట్టేస్తుంది]

(చేతిలో ఓ కవచతో వరహాలు ప్రవేశం)

వర : కల్యాణమ్మగారూ. దణ్ణం అమ్మా.

కల్యా : (వెనక్కి తిరిగి వరహాల్ని చూసి) ఓ. నువ్వా,
వరహాలూ. ఏం కావాలి? ఇక్కడి
కొచ్చావేం?

వర : (కవచం తీసి) బాబుగారు తమరికి ఇచ్చి
నున్నారమ్మా.

కల్యా : (తీసుకుని) ఏ బాబుగారూ?

వర : చిన్న బాబుగారండీ.

కల్యా : (కోపంగా) అక్కడేను. తీసుకుపో.

వి చిత్రజీవులు

వర : ఓ పాలి ఇచ్చిరాక మళ్లా రిటర్ను పుచ్చుకోరాదమ్మా.

కల్యా : నే నక్కర్లేదంటున్నాగా తీసికెళ్లు.

వర : అట్లనయితే కవనమీద మీ చిరునామా కొట్టేసి చిన్నబాబుగారి చిరునామారాయండి.

కల్యా : నేను రాయను.

వర : చిక్కేనే—పోనీ, 'ఇది నేను పుచ్చుకోను' అని కవనమీద రాసి సంతకం చెసి కుయ్యం ఉమ్మా.

కల్యా : ఇంతజాగ్రత్త ఎక్కడ నేర్చుకున్నావు వరహోలా?

వర : సన్నాసిరాజుగారి దగ్గరమ్మా. ఎవ్వారం ఎవ్వారమే. మాటమాటే. 'కాయితంమీద బిగిస్తేకాని మాటకి బిలువొచ్చి ఎవ్వారం కాదురా వరహోలా' అంటారమ్మా సన్నాసిరాజుగారు.

కల్యా : ఇందులో వ్యవహారమేమిటి?

వర : చిత్రం. ఆ కవర్లో ఏం యవ్వారముందో నాకేం తెలుస్తుందిమ్మా?

కల్యా : బాగానేఉంది. (కవరు పఠనచింపి) చూద్దాం, ఆ వ్యవహారమేమిటో! (చదివి తెల్లబోతుంది) వరహోలా!

వర : చిత్రం. ఏంటమ్మా అలా ఇవయిపోతున్నారే? కానిమాటలేం రాయలేదుగద!

కల్యా : నీకు సుంద్రరావుగారు తెలుసా?

వర : సుంద్రరావుగారంటే—సన్నగా ఎర్రగా పొడుగ్గా ఉంటారు. గిరజాఉంటాయి, తోలుసంచీ ఉంటుంది. ఆయినేనా?

కల్యా : ఊం. ఆయినే.

వర : తేలీకేం? రోజూ సన్నాసిరాజుగారి దగ్గరి కొచ్చి కబుర్లు కొట్టిపోస్తుంటారుగా.

కల్యా : ఊహూ! ఆయనెటువంటివాడు? మంచి వాడేనా?

వర : ఏంమంచిలేండి. ఆయనంటే ఎందుకో నాకిష్టంలేదమ్మా. (గొంతు తగ్గించి) ఎవరితో అనిబోకండి గాని, సన్నాసిరాజు

గారింటో తాకట్టుసామ్మ కొట్టేసింది ఈయనేనని నా అనుమానం.

కల్యా : తాకట్టుసామ్మా? పోయిందా?

వర : చిత్రం. తమరికి తెలియదూ? ఆరింటో గోల్డునెక్ లెస్ పోయిందిండి పొద్దున.

కల్యా : గోల్డునెక్ లెస్? మామిడిపిండల నెక్లెనేనా?

వర : చిత్రం. ఇన్ స్పెక్టర్ బాబుతో బాబుగారు అట్టనే చెప్పినట్లు గుర్తు.

కల్యా : నువ్వు అర్థంబుగా పెర్ఫి సన్నాసిరాజు గారితో వెంటనే ఇక్కడికి రమ్మనిచెప్పు. పోయిన నెక్లెసు దొరుకుతుందని చెప్పు. చిన్న బాబుగార్ని కూడా రమ్మను. నెక్లెస్ సంగతి చెప్పుకుండా ఊరికే నేను రమ్మంటున్నానని చెప్పు. చూడూ! ఇద్దరికీ విడివిడిగా ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరికిచెప్పు.

వర : చిత్రం తమరేవో పనిగట్టినట్టున్నారమ్మా.

కల్యా : తీరవాత చెబుతారే తొందరగాచెళ్లు.

వర : చిత్రం. (చెల్లబోతూ ఆగి) 'ఉత్తరంచూసి కల్యాణమ్మ గారు ఎమన్నారా, వరహోలా?' అని చిన్నబాబుగారిడిగితే, గురుగా చూసి చూసి చిర్రుబుస్సు మన్నారని చెప్పినా, కల్యాణమ్మగారూ?

కల్యా : ఓ! (శుభ్రతూ వొద్దక్కట్టు సంజ్ఞచేస్తుంది.)
[ఓసారి బుజా లెగ రేసుకుని వరహోలా నిష్క్రమిస్తాడు. కొద్దిక్షణాలాగి లక్ష్మీ పతి ప్రవేశం]

లక్ష్మీ : అమ్మయ్!

కల్యా : (చూస్తూ ఉన్న ఉత్తరం దాచేసి) మీరా నాన్నా! ఇక్కడి కొచ్చా రెండుకూ? అడ్వ కేట్ గారితో ఏమైనా పనుందా?

లక్ష్మీ : ఆయనతో నాకేం పని? మీ ఆఫీసుకుమన్నా విద్యాపతి ఉన్నాడా?

కల్యా : ఇప్పుడే బయటికి వెళ్ళారు, ఏమైనా మాట్లాడాలా?

లక్ష్మీ : మరేం లేదులే. మీ ఆఫీసులో ధర్మారావు ఫైలు ఓసారి ఇలా తెస్తావా?

కల్యా : ధర్మారావు ఫైలా? ఎందుకూ?

లక్ష్మీ : ఓ కొగిరిం చూడాలమ్మయ్,

కల్యా : దానితో మీకేం పనీ?

లక్ష్మి : ఓ చిన్న వ్యవహారం ఉందిలే.

కల్యా : రేపు చూడకూడదూ?

లక్ష్మి : ఈ భాగానికి రేపటిదాకా ఎందుకూ?

కల్యా : ఇప్పుడేలా? అప్పుడేటుగారూ, విద్యాపతి గారూ ఇద్దరూ లేరే!

లక్ష్మి : నువ్వున్నావుగా!

కల్యా : నాకా ఆఫీసు గొడవ లేం తెలియవే.

లక్ష్మి : తెలిసే దేముడి? ఫ్రైలుమీద పేరుంటుంది. కాస్తమాని తెచ్చి పెడుదూ?

కల్యా : (ఆలోచనగా) బావుండదు నాన్నా.

లక్ష్మి : బావుండేదేమిటమ్మయ్. ఇదేమైనా తప్ప పనా?

కల్యా : ఆఫీసుకాగితాలు చూపించటం తప్పుకాదూ?

లక్ష్మి : అదేవో రహస్యమైన కాగితం అనుకుంటున్నావు కాబోలు. అసలు సంగతి చెప్పు మన్నావా? నన్ను ఉద్యోగం లోనుంచి తీసేస్తూ సన్యాసి రాజుగారు ఇచ్చిన కాగితమే ఆది.

కల్యా : అయితే ఆదిగర్భారావు ఫ్రైల్లో ఉండటానికి కారణం?

లక్ష్మి : వాళ్ళిద్దరి మధ్యా దావాకీ ఆ కాగితానికి కొంచెం సంబంధం ఉందిలే అప్పుడేదో ఆయన మీద కోపం వచ్చి గర్భారావు కిచ్చాను. ఇప్పుడు వ్యవహారం సద్దుబాటుయిందిగా! అందుకని—

కల్యా : అందుకని ఆ కాగితం గవర్నమెంట్ గా తీసుకు పోదామని వచ్చారా?

లక్ష్మి : ఏం? నా కాగితం నేను తీసుకోటం తప్పా?

కల్యా : అయితే ధర్మారావు దగ్గరించే తీసుకోండి.

లక్ష్మి : ఆ—! మళ్ళీ అతని దగ్గరికి వెళ్ళటం ఏం బావుంటుంది? నా మాట విని ఆ ఫ్రైలిలా తెచ్చి పడేదూ.

కల్యా : (కోపంగా) నేనటువంటి పనులు చెయ్యను.

లక్ష్మి : (కోపంగా) చాలే. ఊరుకో. ఇదంతా ఎవరి కోసం? నీకోసం కాదూ? అసలా సుందరావు గారే ఎలాగో పాధిస్తానన్నాడు కాని...

కల్యా : సుందరావా? (ఆలోచనగా కనుబొమలు ముసుస్తంది.)

లక్ష్మి : ఊరి సన్యాసిరాజుగారి స్నేహితుడు సుందరావు అని ఒకాయన ఉన్నాడులే. అఖండమంటే. ఆయన నితరకాలో సాధించగలడు కాని కాగితం వాళ్ళ చేతుల్లో పడకుండా మన దగ్గరే ఉండటం మంచిదని పించటంవల్ల ఇలా వచ్చాను. నా మాట విను కల్యాణీ!

[కల్యాణి తీవ్రంగా ఆలోచనలో పడుతుంది. అందువల్ల ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వను] అమ్మయ్, కల్యాణీ!

[ప్రత్యుత్తరం రాక]

పోనీ, నేనే వెతుక్కోనా?

[జవాబు రాదు. లక్ష్మిపని అది అంగీకార సూచకంగా తీసుకుని ఆఫీసు గదిలోకి నిద్రమిస్తాడు. బుమిద తులిపోవ బెల్ మోగుతుంది కల్యాణి ఆలోచనలోనుంచి లేచు కుని రిసివర్ తీసుకుంటుంది.]

కల్యా : ఎవరండీ? ఇన్ స్పెక్టర్ గారా?... నేను కూర్చున్నతరం గారి ఆఫీసులో ట్రైపిన్స్ ని. వారులేను ఇప్పుడే నొస్తారు.... ఏం చెప్పమన్నాడు? విద్యాపతిగారా? ఆవును. మా ఆఫీసు మేనేజర్ గారే—అరెస్టయారా! అరెస్ట్! ఎందుకూ?... దయచేసి ఆఫీసుకి మీరు రంగలరా! కొన్ని ముఖ్యవిషయాలు తెలియవచ్చు ఓ థాంక్స్.

[రిసివర్ కింద పెట్టేసి ఏమిటోచక అటూ ఇటూ చూసి ట్రైపిన్స్ గదిలోకి నిద్రమిస్తుంది. చేతిలో లెవర్ నూట్ కేస్ తో సుందరావు ప్రవేశం. ఇంచుమించు అనే సమయాన లోపల్నుంచి చేతిలో లెవర్ నూట్ కేస్ తో మల్లిక ప్రవేశం]

మల్లి : (సంతోషంగా) మీరుకూడా వచ్చేశారే!

సుంద : మాట తప్పుతాననుకున్నావా?

మల్లి : చూశారా? ఇద్దరం ఒకేసారి సిద్ధమయ్యాం. ఇద్దరిమనసులూ ఒక్కటేనన్నమాట.

సుంద : కాదుపురీ.

వి చిత్ర జీవులు

మల్లి : వెడదామా ?

సుంద : ఊ. రెడీ. చల్ మోహనరంగా !

[ఇద్దరూకలిసి ద్వారంవైపుకి వెడతారు.
ద్వారం సమీపించి సమీపించగా నే కూర్చున్న
లారం ప్రవేశించి, ముగ్గురూ దిగిగొట్టుతుంటే
ముఖముఖాలు చూసుకుంటారు.]

కూర్మా : ఇదా కథ !

సుంద : దయచేసి సుఖాంతం కానివ్వండి అడ్వేట్ గారూ ?

మల్లి : మేమిద్దరం గాథంగా ప్రేమించుకున్నాం అన్నయ్యా.

కూర్మా : ప్రేమించుకున్నారా ?

మల్లి : అవును. కదండీ సుంద్రావు గారూ ?

సుంద : మా ప్రేమలతచిగురించి, పుష్పించి—(మల్లిక వైపు చూస్తాడు)

మల్లి : ఫలించింది. నిత్యకల్యాణంగా, సచ్చతోరణంగా—(సుంద్రావువైపు చూస్తుంది)

సుంద : మూడుపువ్వులూ, ఆరుకాయలుగా—

మల్లి : మా ప్రేమలత వృక్షాలని ఆశీర్వదించు అన్నయ్యా.

కూర్మా : (కోపంగా) ఆశీర్వదించాలి !

మల్లి : అవునన్నయ్యా. అక్షింతలులేనా ?

సుంద : ఎందుకూ ? చిలకా, గోరింకల్లా కాలక్షేపం చేస్తున్నవి ఒక్కమాట ఆనందించాలి.

కూర్మా : చాల్లేవయ్యా.

మల్లి : మా సంతోషాన్ని పాడుచేస్తావా అన్నయ్యా ?

సుంద : పానకంలో పువ్వులా అడ్డిస్తారా ?

కూర్మా : ఇహ ఆపకయ్యా! పెద్దమనిషులచుట్టూ తిరుగుతుంటే పెద్దహానిషి వరుకున్నాను గాని ఇటువంటి పాడుపని చేస్తావనుకోలేదు.

సుంద : ఏంచేశానండీ నేను ? పెళ్లి చేసుకోటం పాడుపనా ? ఆమాట ముందే తెలుస్తే పెళ్లి చేసుకో నేవాణ్ణి కాదే !

కూర్మా : పెళ్లి చేసుకున్నావా ?

మల్లి : అవును. గాంధర్వవివాహం చేసుకున్నాం !

కూర్మా : గాంధర్వ వివాహం ! అదేమిటి ? లావుస్తకాల్లో ఎక్కడా లేదే !

మల్లి : అందుకే లాప్రకారం చేసుకుందామరి—

కూర్మా : ఉదాసున్నారా ! నా పరువు నష్టేట్లో కలసదలుచుకున్నావా ?

మల్లి : అడుక్కుతి నే వాడికిచ్చిచేస్తే నీ పరువు గంగలో కలనమా ?

సుంద : గంగలో కలిస్తే పవిత్రమాతుందిలే, మల్లికా.

కూర్మా : చాల్లేండి, వెనవ్వాలి. మా మల్లికని చేసుకోవాలి నీ క్వాల్లిఫికేషన్ ఏమిటి ?

సుంద : మేమిద్దరం ప్రేమించుకున్నాం, అంతే.

కూర్మా : ప్రేమించటానికి నీ అర్హతేమిటోయ్ !

సుంద : ప్రేమ గుడ్డిదండీ, స్టీడర్ గారూ.

కూర్మా : కుంటిదికాదూ ?

సుంద : ఎంగుక్కాగు ? ప్రేమగుడ్డిది, కుంటిది, చెవిటిది, మూగది, పిచ్చిది కూడా.

కూర్మా : అయితే అటువంటి ప్రేమరి ఎవరు లెక్కచేస్తారూ ? మల్లి ఇటువైపు కన్నెత్తి చూడకుండా నీదారిని నువ్వు పో. తుమించి విడిచి వెళుతున్నాను.

సుంద : (తెల్లబోయి) తుమించి మా ఇద్దర్నీ విడిచి పెట్టండీ.

మల్లి : ముందెప్పుడూ మేం విడిపోకుండా ఉండా లనుకున్నాం.

సుంద : అంతగాథంగా ప్రేమించుకున్నాం.

కూర్మా : నిజంగా ?

మల్లి } నిజంగా.

సుంద }

కూర్మా : నమ్మనచ్చా ?

మల్లి } తప్పకుండా.

సుంద }

కూర్మా : మీ ప్రేమ స్వచ్ఛమైనది, నిజమైనది అవటానికి—సాక్ష్యం ?

మల్లి } సాక్ష్యమా ?

సుంద }

కూర్మా : అవును. సాక్ష్యం లేకపోతే ఎలానమ్మను ?

సుంద : ప్రేమకి సాక్ష్యమేమిటి ?

కూర్మా : ఈ పెట్టెల్ని సాక్ష్యం వేసుకోమంటారా ?

సుంద : అదేం సాక్ష్యం ?

కూర్మా : ఆ పెట్టెలు రెండు అక్కడ పెట్టి వెళ్లి పొండి.

సుంద : కటుగుడ్డల్లోనా? ఆ పెట్టెలో నా ఉబ్బుంది.

మల్లి : ఈ పెట్టెలో నా చీరలూ, నగలూ ఉన్నాయి.

కూర్మా : సత్రా భోజనం, మతా నిద్రాచెయ్యండి. ఇంకా విడిచిపెట్టలేక పోతే అప్పుడురండి. నేనే వైధివంగా మీ కిద్దరికీ పెల్లిచేస్తాను.

[మల్లికా, సుందరావూ ఒకరి నొకరు మానుకుంటారు]

మల్లి : అడుక్కుతినమంటావా?

కూర్మా : ఎందు తినటంలేదు?

సుంద : నావల్లకారు.

కూర్మా : చూశావా? సాక్ష్యం తెమ్మనే సరికి బండా రం బయటపడ్డది. (శివంగా) ఇదేం ఆమామాషీ వ్యవహారం అనుకున్నావా? చేసిన పనికి తుమాపణ పత్రం రాసిచ్చి నా కంటిక్కినిపించకుండా దూరంగా వెళ్లు. (వేయటం, ప్రేమ! కల్యాణీ... కల్యాణీ!

[కల్యాణీ వొస్తుంది]

ఓ తుమాపణపత్రం చెబుతాను, రాసుకో. మహారాజశ్రీ అడ్వకేట్ కె. కె. అవతారం గారికి—ఉచూ—గారి పాద పద్మముల సన్నిధికి—

[కల్యాణీ రాయబోతుఉంటుంది. సీతారామరావు ప్రవేశం. బుజాన కెమెరా తలిలించుకుంటాడు.]

సీత : కల్యాణీ, కల్యాణీ.

[ఇతర వ్యక్తుల్ని చూసి తటపటాయిస్తాడు.]

సుందరరావు గారుకూడా ఇక్కడే ఉన్నారే.

కూర్మా : ఎవరండీ? మిమ్మల్నెక్కడో చూశావే.

సీత : నేనండీ, సీతారామరావుని. విద్యాపతి స్నేహితుణ్ణి.

కూర్మా : (గుర్తుతెచ్చుకుని) ఓ. అవును. ఏంకావాలి మాకు?

సీత : క...కల్యాణి.

కూర్మా : ఒక నిమిషం ఆగండి. ఆ-రాసుకోకల్యాణీ! సత్య శివసుందరావు వ్రాసిఇచ్చిన తుమాపణ పత్రం.

సీత : తుమాపణపత్రమా? సుందరావు గారా ఏంచేశారండీ? వాగు చాలా మంచివాకే.

కూర్మా : (వినిపించుకోక కల్యాణి నైపు చూస్తూ) అయ్యా—

నేను, బుద్ధి గడ్డితిరి, అజ్ఞానినై, కుంతనై—

[సీతారామరావు, కల్యాణివైపు మల్లిక వైపు చూసి నెక్లెస మల్లిక క్షరించటం గ్రహించి ఆశ్చర్యపడతాడు. ఆ ఆశ్చర్యంలో నోరు తెగచుకుని మల్లికవైపు వేలు చూపించి కల్యాణితో ఏకో అనబోయి అరతారంగారు తనవైపు చూడటం చూసి దిగమింగుకుంటాడు.]

మల్లికాంబను ప్రేమించానని పొగవకి ఆ భ్రమలో ఆమెని వివాహం చేసుకోవాలని ప్రయత్నించాను. నా భ్రమ ఇప్పుడు వదిలి పోయినది. ఇక ఆమెతోలికిరాను. తుమింద ప్రార్థన. చిత్తగింద వలెను. ఇట్లు విధేయుడు.

[సన్యాసిరాజు ప్రవేశం. సీతారామరావు గతుక్కు మంటాడు.]

సన్యా : స్టీడర్ గారు ఏదో వ్యవహారంలో ఉన్నట్టున్నారే.

కూర్మా : రండి, రండి, సన్యాసిరాజు గారూ.

సన్యా : చూ సీతారామదూ ఇక్కడే ఉన్నాడే! ఏ మమ్మా కల్యాణీ, వరహాలచేత కబురు పంపావు. ఏమిటి విశేషం?

కల్యా : మీ దగ్గర తాకట్టు ఉంచిన సామ్యేనో పోయిందట కదూ? ఆ విషయం మాట్లాడదామని కబురు చేశానండీ.

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఆమాకీ ఏమైనా తెలిసిందా?

కల్యా : ఇంతకీ పోయిన సామ్యేమిటి?

సన్యా : గోల్డ్ నెక్లెసమ్మా. గోల్డ్ నెక్లెసు!

కల్యా : ఎటువంటిది?

సన్యా : మామిడిపిందెల నెక్లెసు.

[సుందరరావు ముఖం వివర్ణమౌతుంది. అప్రయత్నంగా మల్లికవైపు చూస్తాడు. సీతారామరావు అది కనిపెట్టాడు.

వి చిత్ర జీవులు

కల్యా : దొరికితే గుర్తు పట్టగలరా?

సన్యా : ఎందుకు పట్టలేనా? దానిమీద అక్షరాలు కూడా ఉన్నాయి.

కల్యా : సీతారామరావు గారూ, మీరు సుంద్రరావు గారిద్వారా నాకో బహుమానం పంపారుగదూ?

సీతా : (పాలిపోయి) నేనా... నేనా? లేనే?

కల్యా : (ఉత్తరం చూపిస్తూ) ఇదిగో సాక్ష్యం...

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమి?

[అందరూ ఆశ్చర్యంగా కర్యాణి చేతిలోని ఉత్తరంవైపు చూస్తారు.

కల్యా : (ఉత్తరం సన్యాసిరాజు కిస్తూ) గట్టిగా చదవండి, అందరూ వింటారు.

సన్యా : (చదువుతూ) (ప్రియమైన కల్యాణికి— సుంద్రరావు గారి ద్వారా ఈ ఉదయం మీకు నేను బహుమానంగా పంపిన మామిడిపిండిల సెక్లెన్ అంటే ఉంటుంది. మన వివాహం దాదాపు నిశ్చయమైనట్టేనని ఇప్పుడే తెలిసింది. ఇంకొకసారి నేనే అభినందించుకుంటున్నాను. ఎంతో సుఖవార్త!

నీ,

సీతారామరావు.

హా! సీతారామరావు, ఇదిట్రాసువువు చేసే పని! శ్రద్ధగా చదువుకుని బుద్ధిగాపడి ఉండక ఈ చిల్లరపనులేమిట్రా! ఛీ. ఇంతకీ ఆపస్టు వేంచేశావు?

కల్యా : ఆనివయం సుంద్రరావు గారి నడకండి.

సన్యా : ఏమండీ, సుంద్రరావు గారూ.

[సుంద్రరావు నిరుత్తరమౌతాడు. గాభిరాగా అతని వైపు చూస్తుంది మల్లిక.]

మల్లి : (చిన్నబోయిన ముఖంతో) ఇదేనా అది?

సన్యా : (అందుకుని పరీక్షించి) ఆ... ఇదే. ఇదే! నీవగ్గరి కలా వొచ్చిందమ్మా?

మల్లి : (కొంచెం కోపంగా) సుంద్రరావు గారిచ్చారు.

కూర్మా : ఇది ఇంకో నేరమా! ఏంపెద్దిమనిషివయ్యా, సుంద్రరావు?

సన్యా : (ఆశ్చర్యంగా) సుంద్రరావు గా రిలాంటి పనిచేశారా? ఎంత ఆశ్చర్యం!

[ఇన్ స్పెక్టర్ దండయ్య నాయుడు విద్యా పతితో సహా ప్రవేశం.]

కూర్మా : ఏం, విద్యాపతి, పోలీస్ ఇన్ స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచు కొస్తున్నావు ఆ అవసరమేం లేనే!

ఇన్ : అవసరం లేకపోతే నేనెందుకొస్తానండీ అడ్వకేట్ గారూ? విద్యాపతి గారు నన్ను తీసుకురాలేననీ, నేనే ఆయన్ని తీసుకొచ్చాననీ గమనించండి. మీకు తెలిసే ఉంటుంది—అతను ప్రస్తుతం నావైదీ.

కూర్మా : (ఆశ్చర్యంగా) ఖైదీ! ఏం! చేశాడు?

ఇన్ : లక్షీపతి గారు పోగొట్టకొన్న కరెన్సీనోట్లు ఇతని దగ్గర దొరికాయి.

[అందరూ ఆశ్చర్యంగా విద్యాపతి వైపు చూస్తారు. లక్షీపతి గబగబ అఫీసుగదిలోంచి ప్రవేశం]

లక్షీ : (సంతోషాశ్చర్యాలతో) ఆ! నావెయ్యి రూపాయలూ దొరికాయా?

ఇన్ : మీరిక్కడే ఉన్నారా? అవునండీ, దొరికాయి.

కూర్మా : అఫీసుగదిలో ఏం చేస్తున్నారు లక్షీపతి గారూ?

లక్షీ : అహ... ఏం లేదు—మీరంతా ప్రైవేటు విషయాలు మాట్లాడుకుంటుంటే నే నెందుకని అక్కడ ఉన్నాను...ఎలా దొరికాయండీ ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ?

ఇన్ : ఇతను బ్యాంకులో డిపాజిట్ చేస్తుంటే పట్టుకున్నాను.

కూర్మా : ఏ బ్యాంకు?

ఇన్ : కోఆపరేటివ్ బ్యాంక్ సాయంత్రం అయి దింటి దాకా అందులో లావాదేవీలు జరుగుతాయి లేండి.

లక్షీ : ఎంత అదృష్టం. ఎంత అదృష్టం. ఆశ వొడులు కున్నానండీ ఇన్ స్పెక్టర్ గారూ. దేవుడల్లా రక్షించారు.

కూర్మ : (విద్యాపతి దగ్గరగా వెళ్ళి) ఏమిటి విద్యా పతి, ఇంతా?

విద్యా : నా నేరం ఒప్పుకుంటున్నాను.

కూర్మ : ఒప్పుకుంటున్నావా?

ఇన్ : తప్పుకోలేకపోతే ఒప్పుకోవటమే మంచిది.

కూర్మ : ఆధర్మపక్షకు విద్యాపతి. నీ వనక నేను నిలబడతాను. జామీనిచ్చి విడిచిస్తాను అడ్వ కేట్ కూర్మవతారం ఆజానుబాహువు. హరిహరారు డ్డొచ్చినా నీ స్నేం చెయ్య లేరు

విద్యా : మీ దయకి నేను పాశుణ్ణి కాను. ఆశకి లోబడి ఆధుపాతాశానికి పోయిన బుద్ధి హీనుణ్ణి. డ్డొప్పతి గారూ, మీ వెయ్యి రూపాయలూ దొంగిలించింది నేనే.

డ్డొ : (ఆశ్చర్యంగా) నువ్వే! చీట్లలో ఢ్డొట్టి పద్య కాశిసి పారిపోయింది నువ్వే! ఎంత మోసం! ఎంత అన్యాయం!

విద్యా : పొర పడుతున్నారా డ్డొప్పతి గారూ అన్యాయం చేసినమాట నిజమేగాని మోసం చెయ్యలేదు. చీట్లలో కనబడకనే అలా జరిగింది. తరవాత సిగరెట్ వరిగించుకుంటే ఆ వెలుగులో పర్స్ కనిపించింది. ఇచ్చేద్దామని మిమ్మల్ని పిలిచాను కూడా. కాని మీరు వినలేదు. ఇంతలో మును ముద్దు కున్నాను. అవసరాన్ని నీతి నియమానికి ధారపోసికొక్కడైతే అతికేకం చే చేజిక్కిన అవకాశాన్ని వినియోగించుకోవా లనుకున్నాను. (కూర్మవతారంవైపు మాస్తూ) బ్రతుకుసౌఖ్యం ముందు ముఖ్యం అనుకున్నాను. కాని.....కాని.....దురదృష్టవంతుణ్ణి. ఆ రాత్రే—కొన్ని నిమిషాల్లోపలే పరాయి సౌము పరాయి చేతుల్లో పడిపోయింది. ఎవరో నా జేబు కొట్టేశారు!

ఇన్ : అయితే ఆ డబ్బు మళ్ళీ మీ చేతుల్లో కెలా వచ్చింది?

విద్యా : (కోడ్డుతొణాలు సంకోచించి) దయచేసి ఆ వివరాలు అడక్కండి.

ఇన్ : చెప్పకపోతే నేను మీమీదే పెట్టాలి సోస్తూంది.

కూర్మ : చెప్పవోయ్, విద్యాపతి.

విద్యా : శిక్ష అనుభవించటానికి నేను సిద్ధమే.

కూర్మ : నిజం ఎప్పుటికైనా బయటపడుతుంది ఏం జరిగిందో చెప్పు.

విద్యా : విశ్వాసభూతుకత్వం చేశానండీ.

కూర్మ : ఏం చేశావు?

విద్యా : లంచం తీసుకున్నాను.

కూర్మ : ఏ విషయం?

విద్యా : ఆఫీసు కాగితం దొంగిలించాను.

కూర్మ : (తెల్లబోయి) ఏమిటా కాగితం?

విద్యా : తమిందండి అడ్వకేట్ గారూ. చెప్పకూడదనుకుంటూనే చాలా చెప్పాను.

కూర్మ : చెప్పితేరాలి, విద్యాపతి.

విద్యా : గర్భాగ్రావు గారి స్ట్రోలో కాగితం.

కూర్మ : ఓ! ఎవరిదగ్గర్నుంచి లంచం తీసుకున్నావు?

విద్యా : తమిందండి. ఆదిమాత్రం చెప్పలేను.

కల్యా : నేను చెబుతాను. సుందరావు గారి దగ్గర్నుంచి అండీ, అడ్వకేట్ గారూ?

కూర్మ : (ఆశ్చర్యంగా) సుందరావు గారి దగ్గర్నుంచా ఏమయ్యా, సుందరావ్? నిజమేనా?

సుంద : నిజమేనండి.

కూర్మ : నీ కెందుకూ ఆ కాగితం?

సుంద : స్నేహ గర్భంగా. సన్యాసిరాజు గారికి సహాయం చెయ్యావని వారి తిరపున అది సంపాదించానండీ.

కూర్మ : ఘన కార్యం చేశావు. అయితే ఆ డబ్బు సన్యాసిరాజు గారిదేనా?

సుంద : అవును.

ఇక్ : (పరమాశ్చర్యంతో) ఏమిటి? అదొంగిలించబడిన నోట్లు సన్యాసిరాజు గారి దగ్గరి కెలా వచ్చాయి?

సుంద : ఏమీనండీ.

ఇక్ : ఏమండీ, సన్యాసిరాజు గారూ?

సన్యా : (తెల్లబోయి) ఆనోట్లు నెంబర్లు మీ దగ్గరున్నాయా?

ఇక్ : ఆ. ఇవిగో

[ఓ కాగితం ఇస్తాడు]

వి చిత్ర జీవులు

సన్యా : (తీసుకుని, జేబులోనుంచి ఓ కాగితం తీసి నోబరు పోలుస్తూ) ఈనోట్లు నేనిచ్చినవి కాదండీ.

సుంద : అబద్ధం, మీరిచ్చినవి కావూ?

సన్యా : ఉఁహఁ, నాదగ్గిరించి మీరు తీసుకున్న నోట్లు నెంబర్లు ఇవిగో. (కాగితం చూపిస్తాడు)

సుంద : అవే నాకిచ్చానని ఎప్పుడం ఏమిటి?

సన్యా : ఇదిగో, మీ సంతకం.

(ఇక్క స్పెక్టర్ కి కూడా చూపిస్తాడు)

ఇక్క : ఏమిటి కుంభకోణం? అంతా అయోమయంగా ఉంది.

విద్యా : ఓ, ఇప్పుడు తెలిసింది!

ఇన్ : ఏం తెలిసింది?

విద్యా : సుంద్రరావు గారూ, మిమ్మల్ని ఇదివరకు ఎక్కడ చూశానో ఇప్పుడు తెలిసిందండీ. ఆరాతి ఎంతో పరిచయంగా ఆప్యాయంగా భుజంపొంది చెయ్యివేసి పలకరించి 'ఓ, తుమించండి. నా స్నేహితులనుకొని పొరపడ్డాను' అని వెల్లివోయింది. మీరెవరూ?

సుంద : (కొంచెం గాభిగారా) ఎప్పుడు?

విద్యా : తెలియనట్లు అడుగుతున్నారా? నా దగ్గిరించి పర్సన్ కోట్టేసిని రాత్రి

కూర్చా : ఆ!

[అంతరూ సుంద్రరావు వైపు ఆశ్చర్యంగా చూస్తారు.]

సుంద : మీరు పొరబడుతున్నారు.

ఇన్ : (ఆలోచించి, చిటికె వేసి) ఓ. అసలు కిటుకు తెలిసిపోయిందండీ. సన్యాసిరాజు గారి దగ్గిరించి తీసుకొన్న కరెన్సీనోట్లు మీదగ్గిరే ఉంచుకొని దొంగిలించిన నోట్లు విద్యాశ్రీతిగారికి లండం ఇచ్చాడు. అంతేనా సుంద్రరావు గారూ? లేకపోతే దొంగిలించబడిన నోట్లు మీదగ్గిరి కలా వొచ్చాయో సంజాయిషీ చెప్పండి.

సుంద : నేను విద్యాపతిగారికి దొంగిలించబడిన నోట్లిచ్చానని సాక్ష్యం ఏదీ?

కూర్చా : సాక్ష్యం సంగతి జేపుడెరుగు. అసలు సంగతి చెప్పవయ్యా మహానుభావా!

సుంద : నే నేమీ ఎరగనంటే మీరేమీ చెయ్యి లేరని నాకు తెలుసు. కొని పాపం విద్యాపతిమీద కేసు విగమకు పడుతుంది అనలా జాలే ఇంతవరకూ తెచ్చింద ఆక్షణంలో గుర్తుపట్టటి, జీతంలో మొదటిసారి, ఆ పని చేసినా తిరవాతి చాలా బాగుండ్రాను, విద్యాపతి పరీక్షితిమాసి. అందువల్ల ఎలాగో నేను బయటపడమండా ఆ డబ్బు అతినికి ముట్ట చెప్పానని చేసిన ప్రయత్నం ఇలా పరిణమించింది.

సన్యా : పెద్దపనిపివనీ, ఆరు డైరెక్టువనీ అనుకున్నానుగాని ఇలాంటివాడివనుకోలేదయ్యా సుంద్రరావ్.

కూర్చా : ఇంకానుం! సరిగ్గా నమమనీకి వొచ్చారు గనుక సరిపోయింది కాని లేకపోతే నా మల్లిక గతి ఏమయ్యే? నీ ఋణం తీర్చుకోలేను, కల్యాణీ.

కల్యాణ : నేను చేసిం నేమిందండీ!

ఇన్ : (మల్లికవైపు సుంద్రరావు వైపు చూసి) ఓ—ఇదివరకు మీరు మద్రాసులో ఓ ఘన కార్యం చేశాడకదా?

సుంద : (కొంచెం తెల్లబోతూ) ఏం చేశాను?

ఇన్ : ఎవరో అమాయకురాలిని సిరిమాలో జేర్చిస్తానని మద్రాసుకి తీసికెళ్ళలేదా?

సుంద : (కొంచెం చిన్న బుద్ధుకుని) ఆమె అమాయకురాలేం కాదు. పైగా నేనామెని సిరిమాలో చేర్చిస్తాననీ ఆశ పెట్టలేను.

ఇన్ : ఆర్ట్ డైరెక్టరు నని బడాయిలకొడితే సరఫతి ఉంటుందిగదా, పైకి పాకిపోవద్దని మీతో వచ్చిందా?

సన్యా : మీరు ఆర్టుడైరెక్టరు కాదా?

ఇన్ : ఆర్ట్ డైరెక్టరుంటే ఈ తిప్పలెందుకూ?

కూర్చా : ఆ అమ్మాయిసంగ తెమిటో చెబుతున్నారు, ఏమియిందీ?

ఇన్ : ఏమాతుందీ? ఇద్దరినీ పట్టుకుని మళ్ళీ ఆమెని ఇంటికి చేర్పించాం, అయితే ఆమెకి సిరిమా

పిచ్చి వదిలేస్తుంది. ప్రస్తుతం ఎక్కడా
వేమలేస్తోంది. ఇతన్ని ఎక్కడ చూశానా
అని అలోచిస్తూంటే ఇప్పటికి జ్ఞాపకం
వచ్చింది. సరే, ఈ గొడవన్నీ నా
కంఠంకే? ఇంతింతే కేసు ఎగిరినాదపెట్టాలి?

కల్యా : పోయినట్లు చూ నాన్న గారిదేకదా? వారు
ఫిర్యాదు ఉపసంహరించుకుంటారైంది.
కేసుండదు. ఏం నాన్నా.

లక్ష్మి : డబ్బు వీరికింతిరవాలి ఇంక ఫిర్యాదు
చెందుకూ?

ఇన్ : అయితే వాదలెప్పుటమే? ఆల్ రైట్. కాని
య్యింది ఏంపనులయ్యా ఇది, బుద్ధిగా
ఉండకూడదా? 'తమ తమ నెలవులు తప్పిన
తమ మిత్రులై శత్రులై తిథ్యము సుమతీ'
అన్నాడు. జాగ్రత్తగా ఉండండి నెలవండి
అప్రోవ్ గారూ.

[వెళ్లిపోతుండగా ధర్మరావు ప్రవేశం]

ఓ ధర్మరావు గారా! అడ్వకేట్ గారి సలహా
కోసం వచ్చారా? పాపం, వీరి బట్టలొట్టు
రాతికి రాతి బావమరదులూ, భార్యకలిసి
లూట చేసేశారండీ, ఈ రోజులో అయిన
వాళ్ళని కూడా నమ్ముటానికి వీలేదండీ.

కూర్మ : బావమరదులూ, భార్య లూటచేశారా?
ఏమండీ, ధర్మరావుగారూ (ధర్మరావు
తలవొంచుకుంటాడు).

ఇన్ : పాపం ఆ సంగతి తెలియక ధర్మరావు
గారు సన్యాసిరాజుగారు చేయించారను
కున్నారు. స్టేషన్లో రిపోర్టుకూడా ఇచ్చారు.
అయినా వాళ్ళకదేం బుద్ధి? ఏమండీ ధర్మ
రావుగారూ? తమాషాకి చెసిఉంటారులండి.

కూర్మ : ఇంకా నయం ధర్మరావుగారు దివాలా
తీశారనుకున్నాను.

ఇన్ : వారూ అదే ఆనుకున్నారు. కొంచెంసేపటి
కిందిటిదాకా. తీరా ఆ చూకీ తెలిసి సోదా
చెయ్యటానికి వెళ్ళే సరికి బయట పడి
పోయింది వ్యవహారం. పోనెండి, అన్నప
వంతులు, వస్తా—నడే. —బై, (నిష్క్రమిస్తాడు.)

ధర్మ : (ఇన్వెక్టర్ వైపు చుర చుర మాసి అవ
తారం దగ్గరికొచ్చి రహస్యంగా స్లీప్
గారూ—ఓ చిన్న సలహా కావాలండీ.

కూర్మ : బావమరదులమీదా, భార్యమీదా పరువు
నష్టం దావా వేస్తారా?

ధర్మ : (బిక్కి మొహంతో) అది కావండీ, పెబ్బం
తా నా భార్యపేర పెబ్బటం చిక్కొచ్చిందండీ

కూర్మ : ఏమిందీ? మళ్ళీ మీ పేర రాయించుకోండి.

ధర్మ : అది సరేనండి. ఈ తిగూలెంగురయ్యా అని
నూ ఆవిడ సన్యాసిరాజుగారి పేర బాకీ
మొత్తానికి చెక్కురాసేసి కవర్లో పెట్టిపంపిం
చిందండీ.

కూర్మ : రైట్—రాజీ సడ్రాస్సుమాట.

ధర్మ : అదేం ఆపటానికి వీలేదా, పీ సర్ గారూ?

కూర్మ : మీ భార్య ఆడదలమనంలే ఆపవచ్చు.

ధర్మ : అదిఒప్పుకోవటం లేదండీ

కూర్మ : అయితే మీరూమాస్తూ డింగుకోటమే మంచిది.

ధర్మ : అంతేసంబారా?

కూర్మ : తిగుకులేదు.

ధర్మ : వెయ్యిరూపాయలకి నీళ్ళొగులుకోటమే.

కూర్మ : మీ ఆస్తికొడుగా. మీ భార్యదేగా. స్త్రీ
ధనం.

ధర్మ : (బుర్రగొక్కని) గట్టిచిక్కే వచ్చిందండీ.
[వరహాలు చేతిలో కవరుతో ప్రవేశం]

వర : (సన్యాసిరాజుకి కవరుఇస్తూ) తమరికీ ఉత్తరి
రం ఎవరో పంపారుబాబు.

సన్యా : (కవరుచింపి చదివి) ఓ. ధర్మరావుగారూ!
చెక్కుపంపించేశారే! ఇహించీ మనమిద్ద
రం మళ్ళీ స్నేహితులం అన్నమాట.

ధర్మ : (లేనిసంతోషం తెచ్చుకొని) మరేనండి.

కూర్మ : శుభం. రాజీప్రతంకూడా రాసేద్దాం.
ఏమండీ?

[ధర్మరావు, సన్యాసిరాజూ తలబాపుతారు]

కల్యాణి! ఓరాజీ ప్రతం చెబుతానురామకో,
మహారాజుకి కోర్టువారి దివ్యసముఖములకు

వి చిత్ర జీ వు లు

ఫిర్యాది - సన్యాసిరాజు,
ముద్దాయి - ధర్మారావు,
ఉభయవాదులు (వాయిచి దాఖలు చేసు
కొన్న రాజీ పిట్టను.

అయ్యో!

తిమ కోర్టులో దాఖలు కాబడినదావాలో
ఉభయవాదులము రాజీపడినాముగాన కోర్టు
వారు కరుణించి యీ కేసును తిమఫయ్యు
నుండి తొలగించగలగులకు వేడుచున్నాము.
దీన్యచిత్రిమునకు లేవలేను.

[కాగితం తీసుకుని]

ఊ - సంతకం చెయ్యండి.

[సన్యాసిరాజు సంతకం చేస్తాడు]

ధర్మారావు గారూ. సంతకం చెయ్యండి.

ధర్మ : (చెయ్యి వణుకుతోంది) అయ్యో బా...
(ఆపుకుంటాడు)

కూర్మ : విద్యాపతి! ఇల్లారా — ధర్మారావుగారి
చెయ్యి వణుకుతోంది. కొంచెంపట్టుకో—
మరేం మీకలమిదికి రాదులెండి. సంతకం
చేసెయ్యండి ధర్మారావుగారు. (సంతకం
చేయిస్తాడు)

[తెరలో మైకోద్వారా ప్రకటన. సోదర
సోదరీమణులారా! ఎల్లండి సాయంకాలం
అయిదు గంటలకి మునిసిపల్ కౌన్సిల్
హాల్లో ప్రఖ్యాత నాయకులైన శ్రీకోటి
నూర్యప్రకాశరావు గారికి సన్మానం జరుగు
తుంది. ఆ తరువాత మైదానంలో గొప్ప
బహిరంగసభ జరుగుతుంది. శ్రీ సన్యాసిరాజు
గారు అధ్యక్షత వహిస్తారు. అందరూ దయ
చేయి ప్రార్థన]

కూర్మ : సన్మానం జరుగుతుందా సుందర్లావ్?

సన్యా : ఇంకేం సన్మానం? వనూళ్లు ఎప్పుడో కైం
కర్వం విపోయి ఉంటాయి. అవమానం
జరక్కుండా ఉంటేచాలు, సన్మానాని
కిచ్చిన నూటపదిహేర్లు, తైలవర్ణచిత్రాని
కిచ్చిన రెండువందలకుడా గంగపాలేనా
స్వామి?

సుంద : (చటకారంగా) తైలవర్ణచిత్రం కావాలా?
కీర్తిదాహం లేదుగా మీకు. పంచరత్నాలు

చాలా? భట్రాజు కీర్తనలు వాడూ? ఆకబంధ
హస్తాలు భిస్మాసురహస్తా లైలేగాని
సంఘానికి నవనవాఙ్మయం రాదు. మీ
అందరిముంగూ ఇలాతలవొగ్గి నిలబడనంటే
మీ అందరికంటే నాలో ఎక్కువ కుళ్లు
గుణాలున్నాయనీ, వంకరభావాలున్నాయనీ
కాదని తెలుసుకోండి. పరిస్థితుల్ని ఎదిరించే
ధైర్యంతోకే జీవితంమీద ఆశతో జీవితాన్నే
ప్రమాదంలో పడేసుకోక తప్పిందికాదు.
చక్కటి ప్రకృతిచిత్రం వేసి కొనకుంటే
తిమ నిలవెత్తు తైలవర్ణచిత్రాలు వేసి తీసుకు
రమ్మనే మహామభావులయ్య కళాకారుడి
కళ ఏం వికసిస్తుంది? అతనిలా జీవితం
గడుపుతాడు!

సన్యా : అందుకుని నలుగురినీ మోసం చెయ్యటం
వృత్తిగాపెట్టుకుంటావా? ఓ హో హో!
ఏం ఉపన్యాసం? మహాగొప్పగా ఉంది.
పదండి, లక్ష్మీపతిగారూ, బాదాం. సెల
వండి కూర్మావతారం గారూ.

[సన్యాసిరాజు, ధర్మారావు, లక్ష్మీపతి,
వరహాలు నిష్క్రమిం.]

కూర్మ : కల్యాణి, ఆత్మమాపణ ప్రతం ఏదీ? ఇలా లే
[కల్యాణి ఇస్తుంది]

సంతకం చెయ్యవయ్య సుందర్రావు.

మల్లి : వొడ్డు, చెయ్యకండి. మనిద్దరికీ వివాహం
విపోయింది. కలలో గంజో తాగి బతుకుదాం.
పదండి. నా పదివేల రూపాయల సగలా
మీకిస్తాను. మీ ఇష్టం వచ్చినట్టు బొమ్మ
లేసుకోండి.

సుంద : (ఆశ్చర్యంగా) మల్లికా!

కూర్మ : ఏమిటా దుడుకుతనం, మల్లికా!

మల్లి : దుడుకుతనం ఏం కొద్దన్నయ్యో! ఆలో
చించే చేస్తున్నాను. పదండి (నెళ్లబోతుంది)

కూర్మ : ఆగు! ఆర్డున్నాల్లో చేరి బాగుపడటం ఇష్ట
మేనా సుందర్లావ్?

సుంద : ఆర్డున్నాల్లా?

కూర్మ : అవును. పెద్దమనిషి తరహాగా ఉంటానని
వాగ్దానం చెయ్యగలవా?

సుంద : అంతకంటే నా?

కూర్మ : అయితే మీ ఇద్దరితో కొన్ని విషయాలు మాట్లాడాలి. ఇలా లోపలికి రండి.

(ఘుగ్గురూ నిష్క్రమణ.)

సీత : ఎంత నాటకం జరిగింది!

కల్యా : చూశారా మరి? ఇన్ని అవకాశాలకు వసులు జరుగుతుంటే సౌందర్యమే అంటూ మీలాంటి యువకులు ఓచూల కూర్చుంటే ఎలా చెప్పండి.

సీత : నిజమే నాకీ గొడవలన్నీ ఏం తెలియవు.

కల్యా : ఆత్మ సౌందర్యాన్ని పెంపొందించుకోవడం కదండీ నిజమైన సౌందర్యం.

సీత : ఎంతబాగా అన్నారు! నాటికి నూరుపాళ్లు నిజం.

కల్యా : ఇంకెప్పుడూ అలాంటి పనులు చెయ్యకు కదూ?

సీత : ఇంకానా!

కల్యా : వ్యామోహం వోలిపోయిందేనా?

సీత : పూర్తిగా. మీ మేలు మర్చిపోను కల్యాణి గారు.

కల్యా : విద్యాపతి గారికంటే మీరే ఎంతో మంచి వారండీ. జెయిలునించి తప్పించినా ఆయన కృతజ్ఞుడిన్నా చెప్పలేను.

విద్యా : (ఆవేదనగా) కల్యాణి! మీతో ఒక్కమాట మాట్లాడటానికి కూడా నాకు అర్హతలేదు. వ్యక్తిత్వంలోని విద్యాపతి ఏమంటే మాత్రం ఏం విలువ ఉంటుంది?

సీత : అర్హత లేదంటూ నే అన్ని మాటలు మాట్లాడావేం?

కల్యా : ఆయన అంటేలేంకీ. సలహా ఇవ్వమని అడిగి మళ్ళీ ఎవరడిగాడు అంటారు. సంఘాన్ని ఉద్ధరిస్తానని ముందుకు వస్తే మళ్ళీ వెనక్కి లాక్కుంటారు.

విద్యా : నేను సంఘాన్ని ఉద్ధరిస్తానని ఎప్పుడూ నానా?

కల్యా : కట్నంలేకుండా పెళ్ళి చేసుకుంటానని అంటా!

విద్యా : ఓ! అదా! ఇంకా ఆ అవకాశం ఉందిగా.

కల్యా : మీరు వెనక్కి తగ్గకుండా ఉంటేరద!

విద్యా : తగ్గజ్ఞంకీ.

కల్యా : నాకు నమ్మకం లేదు.

విద్యా : చెలిలో చెయ్యి వేసి వాగ్దానం చెయ్యాలా? (చెయ్యిజాపుతాడు కల్యాణి చిరనవ్వుతో అతని కళ్ళలోకి చూస్తుంది. విద్యాపతి కొంచెం సిగ్గుపడి చెయ్యివేసుకు లాక్కుంటూ) ఓ!... సారీ. (నవ్వుతూ) కాగితం మీద రాసిస్తాడెంకీ (ఇద్దరూ నవ్వుతారు)

సీత : (కెమెరాతీసి) ఓహ్. అద్భుతం! ఒక్కక్షణం అలాగే నిలబడండి. (కెమెరాకి కే చేస్తాడు ఆ ప్లాస్ వెలుగులో అందరూ మెరిసిపోతారు) ఓ. క. థాంక్స్.

[అందరూ చిన్నగా నవ్వుతుంటేగా తో]

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

శ్రీ బి. రామరాజు

* గత సంచిక తరువాయి

పారమార్థిక గేయములు:—భక్తి కర్మ జ్ఞానమార్గములు మూడును మోక్షసాధనము లని భారతీయుల నమ్మకము. ఆయామతములవారు వీనిలో తరచు భేదము లేర్పించిరి సూక్ష్మములకు దిగి తిర్చిములు పెంచుకొన్నచో నాయా విభేదములు పంజీతులకు గాను పించు నేమోకాని జానపదులం దిట్ట విభేదములు లేవు. అనిగా “కృష్ణా రాంరాం గోవింద హరిహరి” యని యేకతార మీటుచు పాడుకొనెను భక్తుడే “గూట చిలుకేనిరా చిన్నన్నా గూడు చినబోయెరా” యను తిర్వీములు పాడుకొనుచు, తెల్లవారగానే ఏకతము నకో ఏకర్యకో కావలసిన సంభారములను సిద్ధముచేయుటలో నిమగ్నుడగుచు.

పై మూడుమార్గములందును భక్తిమార్గము ముఖ్యమని పాస్యము. ఆంధ్రప్రదేశమున శైవ వైష్ణవ భక్తిగేయములు కీర్తనలు లక్షలకొలది రచింపబడినవి పూర్వ శైవుల తుమ్మెదపదము లిప్పటికిని నిర్మియుండుట మన భాగ్యవిశేషము తాత్పర్యపాకవాగు, త్రేతాయ్యు, త్రైవిదియ్యు, కీర్తనలును, త్రైతయ్యు మరెవ్వరంగని పదములను, ఘట్టుపల్ల, ధర్మపురి, ఛత్రపురి జానపీలును సంగీతజ్ఞుల సామ్రేష్ఠియైనవి. ఇవి జానపదుల నోటి కెక్కలేను. అధ్యాత్మికరామానుజ కీర్తన లటు నిటు మ్రొగ్గినవి. జానపదులం దిదికొదరణము పొందిన గేయకర్తలలో నగ్రగణ్యాడు భీదాచల రామదాసు, తూము నృసింహదాసు, పరాంకుశదాసు, నిట్టల ప్రకాశదాసు, తటంకము వెంకటదాసువంటి భక్తుల గేయము లూరూరు దిరిగెడు హరిదాసుల కన్నము బెట్టించుచున్నవి. మొన్న మొన్నటివరకు తెలుగు దేశ మంతటను ప్రతి గామమున భజనమందిరములో భక్త కూటములో యుండెడివి భజనకీర్తనల పుస్తకములు ముద్రింపబడినవి. రఘుపతిదాసు గురుభాషకీర్తనలు, కరిమేల హనుమయ్య రామనామము, చెంచురామకవి రామనామమాహాత్మ్యము, ఎన్. వి. గోపాల్ కంపెనీ

వారి భగవన్నామ సంకీర్తనలు, భోజదాసు హరిభజన కీర్తనలు, కొల్లామల్లయ్య శ్రీ రామభజనామృత సంకీర్తనలు, కొంతం కొండ్రెలాపు భజనకీర్తనలు, అల్లూరి వెంకటాద్రిసాముల హరినామ సంకీర్తనలు, నరసింహా చార్యుల తిరునామములు, నారాయణదాసు పాండు రంగ బృందావన సంకీర్తనలు, నిత్యానందస్వామి భజనకీర్తనలు, నాగదాసు భక్తిపార సంగ్రహకీర్తనలు, రాపాక రామకవి భజనముల, ఇంద్రగంటి సూర్యకౌంతము కాలేషా మస్తాక జేవుని కీర్తనలు, చంప సాంబ శివరావు కుసుమహరనామ కీర్తనలు, సుమారిరుచదినుంది రచయితల కీర్తనలన్న భగవన్నామ సంకీర్తనలు, శ్రీ శైల భ్రమరాంబికాష్టకము, నూతన భజన కోలాట కీర్తనలు, రాకమచ్చెర్ల వెంకటదాసు కీర్తనలు, స్త్రీల పాటల సంపుటములందును, గంగాధరం శారి ప్రచురణములందును ఇట్టి భక్తిపారస్వత్యము ముద్రింపబడినను మాఖిక ప్రచారమున ప్రాణములు నిలుపుకొనుచున్న గేయములు లక్షోపక్షములు.

ఈ భక్తిగేయములందు సంకీర్తనములు, పదములు, దిగువులగోపాటు మేలుకొలుపులు, లాలి పాటలు, జోలపాటలు, కోలాటములు, మంగళహారతులును చేరిపోవును. కోలాటపాటలందు మధురభక్తి మొండు. కోలాటములందు సంగీత సాహిత్యముల తోపాటు కొంత నృత్యము గూడ మాడవగును. జొత్తి రాహుల కోలాటమును లకుటరాసమంగురు. పాల్కురికి సోమనాథుడు కోలాటగొడియల దడవెను. సోమనాథుడు పేర్కొన్న ప్రభాతపదములు మేలుకొలుపులైయుండును. ఇంద్రయందును, గుడిగోపురములందును, ప్రభాత సమయమున నీ మేలుకొలుపులు వినబడుచుండును. వీనినే భూపాలము లందును. భూపాలరాగమున పాడబడుటచే నివి భూపాలములైనవి. ఇవి పరమేశ్వర విభూతిని తెలుపును. కొన్ని వేదాంతపరములకు మేలుకొలుపులును కలవు. వైష్ణవ పరముగా నున్న మేలుకొలుపులందు-సాధారణముగా కృష్ణ మణ్డళించిన వానిలో మధురభక్తి కౌన్పించును

మేలుకొలుపు లభికముగా ముద్రణ భాగ్యమందలే
 నేలనో? మంగళహారతులనే మంగళారతు లందుగు.
 పూజాదికము లందుగాని ముఖకార్యములందు గాని
 మంగళముపాడుట భారతదేశ మందంతటను కలను.
 మంగళహారతి శబ్దము నివాళి కర్తయు కాని రాను రాను
 నివాళి నిచ్చునప్పుడు సాదాశునాట కర్త మైనది. అలతి
 యను మరియొక శబ్ద మున్నది. అర్చకు రాగాలాపము,
 నన్నిచోడుడు “అలతులూగి చేసిపాడి రభివలీలకై”
 అనియును, “అలతులు నిల్వహస్తమున” ననియు
 “అలతుల్ నూల్కొనచేసి” యనియు ప్రయోగించెను.
 అభినయము చేయుచు హరతు నెత్తెను యాచార మిప్పు
 టికిని కొన్ని దేశములందున్నవి! శుడాగు
 వేంకటదాసకవి బలరామచరిత్ర, గణపపు వేంకటకవి
 ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయనిలాసములందు
 ఆ రాత్రులు పెర్కొనబడినవి హరతికి నివాళి
 పర్యాయపదము. పాల్కురికి పెర్కొన్న నివాళి
 పదములు మంగళారతులై యుండును దీపారతులు,
 ధూపారతులు మున్నగునవి తత్సంబంధములే. తెలుగు
 దేశమున వ్రాయ నేర్చిన ప్రతికవి యొక మంగళారతి
 వ్రాసియుండును. పాడ నేర్చిన ప్రతిస్త్రీ యొక మంగ
 లారతి పాడగలదు కొందును. ఈయా దేవతానుక
 మంగళహారతు లన్ని దేవతలకు సంబంధించినవి కలవు.
 వర్తనాత్మకముగను, స్తోత్రరూపమునను, సేవా రూప
 మునను, భక్తి వేదాంత శృంగార పరములుగను మంగళ
 హారతు లున్నవి.

వేదాంత సంబంధములు:— పాశ్చాత్యులు
 భారతదేశమును వేదాంతు లుండు దేశమనుటకు
 కారణము మనదేశమున శిష్టవాగధకులే కాక పాముగు
 లగు జానపదులు కూడ నేవో గహనములకు తత్వ విష
 యము లాలపించుటచేత నే. “తొలుత బ్రహ్మాండంబు
 తొట్టి గావించి” యని జోలబాడుచును “ఓం నను
 శివాయ ఆరత్యరములతోట్టి”యను ఉయ్యాల లూపుచు
 పంచదళిపారమును పాలబుగ్గల కందించు శక్తి తేలుగు
 తల్లుల కలవడినది. ఇట్టి గేయములందలి భావములు
 జానపదుల కెంత వరకనుభవసిద్ధములను మాట వేరు.
 తత్వ విషయము లుండుటచే నిట్టి గేయములకు తత్వ
 ములను పేరుకలిగినది. ఈ తత్వము లభికముగా నద్వైతి
 వేదాంత పరములు. తత్వములను వ్రాసిన వారును
 ప్రచారము చేసినవారును సభికముగా బ్రాహ్మణే
 తిరులు. అద్వైతిమున జీవుని బ్రహ్మత్వము ప్రతిపాదిత
 మునుటచే సంఘర్షవస్త యందున్న ఎక్కువ తక్కు

వలు వేదాంత విచారమున నుండవు. అందును నిందు
 కంత చైతన్యము కనబరచినచో “నీ దేవలను”ని యాచ
 రజాలను ప్రశ్నించు బ్రాహ్మణులు నరియు
 సగ్రవర్ణములవారు కుమారాస్త్ర విద్యా ప్రదర్శన
 కాలమునకి కనకదాసు మరియు వీరబ్రహ్మ
 ముల కాలమువరకు నుండిరి. ఇట్టి ప్రశ్నము
 లకు “ఏవల మని నను వివర ముగిసి నే నినుని నేర్చును
 లోమలకు పలు గాతులను” అనుశ్లోకములు సమా
 ధానములు కనుక అధికౌగలు బోధనకై అనధి
 కౌగలు సంతృప్తికై యిట్టి పాటలు పాడుట ఆచార
 మైనది కనుక నే అగ్రజన్మములవారి వర్ణాశ్రమాచార
 విధులు, పూజా పుస్తాకములు, ప్రవచనములు
 మున్నగునవి కొన్ని తత్వములందు గర్భింపబడినవి.
 కాని వేదమయోగిగంటి సంస్కారముల మాట
 లూతగాగొని యాధార్థ్య మెరుగని తిరువార నొగి
 బ్రువులు, కవటసన్యాసులు, ఇట్టి కొలుకమునకులు
 పలికి, ప్రజలకండ్ల మట్టిగొట్టి, పాటబోధనకొనుట గూడ
 యలవాటైనది. తత్వములందు కొంత మార్కకవిత్వము
 గూడకలను. విగంటినారు, బోధుబూరి వీరబ్రహ్మము,
 వేమనయోగి, సిద్ధప్ప, శేషాచలస్వామి, సగముగారు
 పంతుల లింగమూర్తి, భోజదాసు, ఎడ్లగొనుదాసు,
 మున్నగు వారనుభవజ్ఞులైన యెవరు లెందరో తత్వము
 లను వేదాంతగేయములను రచించియున్నారు. సీత
 పాట, నారాయణశతకము, గామరంగుశతకము, “శిష్ట
 బోధామృతతత్వములు, కల్మషముల తత్వోద్దేశము,
 కాలజ్ఞాన తత్వములు; పుట్టినిగ్గుణతత్వ కందార్ప
 దువులు, తారకామృతపారము, శ్రీ రామగీత, గుగు
 జ్ఞానామృతము, వేదాంత కుచ్చేరికథ, బ్రహ్మానంద
 కిర్తనలు, వంటి ముద్రిత గ్రంథములందలి గేయములు
 జానపదుల వోటికెక్కినవి. సాధారణముగా నీ తత్వము
 లందు రాజయోగము, అచలవేదాంతము, గురుభక్తి,
 నీతిబోధము, సంఘ సంస్కార పరాయణత్వము, వర్ణా
 శ్రమాచార విరాసము, శైరాగ్యబోధము, అహింస,
 సద్వివర్తనము, మున్నగు విషయము లుండును.

కర్మమార్గ సంబంధములు:—యజ్ఞయోగాదికర్మము
 మహాకర్మసాధ్యములు. సామాన్య జనము కవి యందు
 బాటులోనివికావు. మీదుమిక్కిలి వేదకర్మా
 చరణమున కందరికి నర్హతలేను పురాణోక్తముగా
 నున్న కర్మకాండయు వ్రతములు నోయును
 మున్నగునవి అందరి యందుబాటుగో నుండుటచే
 నట్టివాఙ్మయము కూడ బాగుగా ప్రచారమందినది.

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

ఇట్టికర్మకాండ యంగు పురుషులకన్న స్త్రీలకెక్కువ ఆభిమాన మగుటచే స్త్రీలపాటల రూపముననే ఇట్టి వాఙ్మయ సుధికముగా గాననగుచున్నది. వ్రతములకు నోములకు సంబంధించిన పాటలనేకము ముద్రించబడినవి. శ్రీ నేదునూరిగంగాధరంగారు శ్రీ బాలాంతిపు నెంకటరావుగారు, శ్రీ కూడూరు కోటేశ్వరరావుగారు వంటివార లిట్టి వ్రతకథలను పాటలను ప్రకటించియున్నారు. మదనద్వాదశి వ్రతము (చిలుకముగ్గులపాట), నిశ్శ్యదానము నోము, దీపదానము నోము, మోచేటి పద్మమునోము, చాళుర్యాస్య వ్రతము, కృత్తిక దీపాలనోము, పెండ్లి గుమ్మడి నోము, వరలక్ష్మీపాట, తులసినోము, లక్ష్మ వత్సలనోము, కామేశ్వర వ్రతము, శ్రావణ పుక్ర వారము, శ్రావణసుంగళవారము వంటి పాటలు నలుబదియేండ్లు మెదిలిన తెలుగు స్త్రీలందరకును కంఠస్థములు. వీరిలో కామేశ్వరిపాట, క్రీడాభిరామము కాలమునుండి తెలుగుపాట విలబడునట్టిది. గువ్యంతని సభిలో శివంతల “నుశువులువేయు నింకేల యిప్పటి నోములు దొల్లికొని నోచితినిగా కేమి” యనుటచే నన్నయనాటినుండి మన కీ వ్రతములు నోములు వచ్చుచున్నవని భావింపవచ్చును. స్త్రీలపాటలుగానున్న ఈ వ్రతములు బహుశః స్త్రీలకును చాతుర్వర్ణ్యముల వారికిని పూజాధికారము కల్పించుట కుద్దేశింపబడినవైయుండును. వీరచైత్ర వీరచైత్రవ మతోజ్జృంభణ ఫలితముగా నెట్టిసంస్కారమునకు తావు లభించిన దని ఊహింపవచ్చును. తెలంగాణమున బొడ్డెమ్మ బ్రతుకమ్మ వంటిపండుగుల నాధారముగా చేసికొని మనోహరయగు జానపదగేయములు పుట్టినవి. అగ్రవర్ణముల వారికి లక్ష్మీగౌరీవ్రతములు పూజలున్నటులే శూద్రులకు ఎల్లమృగ, మైసమ్మ, పోదమ్మ, బాలమ్మ మున్నగు త్సంద్రదేవతా పూజలు కలవు. ఈ దేవతల కొలుపులు పల్లెటూళ్ళయందు బవనీల మున్నగువారు చేయుదురు. ఎల్లమృగయే రేణుకాదేవి. క్రీడాభిరామమున బవనీల చక్రవర్తి “పరశురాముని కథ లెల్ల ప్రాశ్నిబాడి” నట్లున్నది.

స్త్రీలపాటలు:— సంసార యాత్రలో గృహ లక్ష్మీకిగల ప్రాధాన్యము పురుషునకు లేదు అటులే గృహజీవమున కవిత్వమునకు గూడ స్త్రీలే అధికముగా నాలంబనములు. ఇట్టి పాటలను కేవలము స్త్రీల పాటలని పిలువవచ్చును. వీనిలో కల్పనకన్న వాస్తవికత హెచ్చు. మాత్మత్వము భారత స్త్రీ కెవలేని సంపద.

దాని నాధారముగా చేసికొని ఎన్నియో గేయములు పుట్టినవి. సంతానమునకై స్త్రీలు పడెను బాధలు నోచెను నోములు, చెంకులు, గొడ్డాండ స్థితి, అట్టి పాటలందు కన్పితము. సంతానము కలిగిన వెంటనే లాలిపాటలు జోలపాటలు వచ్చును. లాలించుటకు లాలిపాటలను, జోలొట్టి నిద్రపుచ్చుటకు జోలపాటలను పాడెదరు. ఈ పాటలంగు తల్లులు తమ సంతానమును రాముడుగనో, కృష్ణుడుగనో, శంకరుడుగనో, సీతగనో రుక్మిణిగనో పార్వతిగనో వర్ణించుకొందురు. ఈ పాటలు శంకరాభరణము, నవరొజు, ఆనందభైరవి, క్రీరాగముల కనుకూలముగా నుండును. పుత్రోత్పన్నములంగు పాడెను పాటలుగూడ కొన్ని గలవు. స్త్రీ జీవితమున వివాహ మత్యంత ప్రధానసమస్య ఆ సమస్య నాధారముగా చేసికొని ఎన్నియో సంఘటనలు వాని నాధారము చేసికొని ఆచార వ్యవహారములు — వేడుకలు వినోదములు — వాని ఫలితముగా ననంతమైన గేయ సాహిత్యమును ఉద్భవించినవి. వీని నన్నింటి గలిపి పెండ్లిపాటలననవచ్చును. ఈ పెండ్లిపాటలకు కొట్టుములు నాందిగా అప్పగింతలు భరత వాక్యముగా గ్రహింపవచ్చును. వీనిలో కొట్టుల పాటలు, నలుగు పాటలు, గంధంపాటలు, కల్వ్యాగపు పాటలు, తలుపునగ్గర పాటలు, బంతులపాటలు, బువ్వము పాటలు, వహువనులపాటలు, అలుకపాటలు, ముఖము గమకపాటలు, కట్నాలపాటలు, మిగుసవిడెముల పాటలు, అచికేళిపాటలు, అప్పగింతలపాటలే కాక ప్రతీచిన్న విషయమునకును, అనగా పసుపునకు, తిలకమునకు, తిలంబులకు, ఊయలకు, వసంతములకు, పానుపులకు సంబంధించిన పాటలు కూడకలవు. గాంధర్వ వివాహములు ప్రబలమైపోవుచున్న నీ కాలమున నిట్టి పాటలు పాడుట కవకాశము సన్నగిల్లుచున్నది. వధువు అత్తివారింట చేరిన పిమ్మట అత్తిమమలభిక్షి పతిభిక్షి అడుబిడ్డల భిక్షితోటి కొడండ్రితో బావ మరగులతో మెలగవలసిన రీతి చెబుపు పాటలును గలవు. గృహజీవనము పారపాఞ్చ్యములేక సాగేనా సరేసరి. లేనిచో అత్తిల ఆరండ్లు, కొడలి సాధింపులు, అడుబిడ్డల ఘాతుక చర్యలు, సమస్యలై సంసార మొక నరకకూపముగును. ఇట్టి బాధల నాశయించి కూడ కొంతసాహిత్యము పెరిగినది. ఇట్టి పాటలందు నాంఘిక జీవనము సముగ్రముగా కానవచ్చును.

శ్రమిక గేయములు:— జానపదగేయముల యంత తిగుర్చి చర్చించినప్పుడు కవిత్వ ముల్లాసమును

కలిగించుటకే కాక కష్టనివారణమునకు గూడ నుదయించునని తెలిసికొనియుంటిమి. మానవులు శ్రమించునప్పుడు కష్టము కనబడకుండుటకై, అలసిపోకుండుటకై అప్రయత్నముగా కూనిరాగములు తీయుట, లయాన్యతము లగు శేవోమట లచ్చరించుట జరుగును. సామూహిక కర్తృత్వమున నట్టి రాగములు మాటలు జానపద గేయములుగా పరిణమించి వ్యాప్తిగాంచును. ఇల్లలుకునప్పుడో పిండి విసగునప్పుడో వరినాటు, కలుపు, కోతి, ఎప్పుడో, మోట దోలునప్పుడో, ఏతామెతునప్పుడో, నాగలిగున్నునప్పుడో, కుప్పగొట్టునప్పుడో, పడవ నడుపునప్పుడో, బగువులు మోయునప్పుడో, గోడ్డువెంట గోలగును లాగునప్పుడో రాళ్లు పగులగొట్టునప్పుడో, దిమ్మిస వేయునప్పుడో. కావడి, పాలకి, మేనాలు మోయునప్పుడో, శ్రమపనోదనమునకై పాటలు పాడువారిని మనము చూచుచు నేయున్నాము. హృదయ—లేదా—మేధాగత భారమును తొలగించి ఉల్లాసమును కలిగించునటులే శారీరక శ్రమమును పోషించి యుత్సాహమును కలిగించుటకు గేయములు తోడ్పడును. శ్రమి కగీతములనే కొందఱు పాటకజనసారస్వతిమనిరి. మరి కొందఱు కార్మిక కర్షకగీతము లనిరి. శ్రమి కగీతములందు వస్తు వెడ్డియైన నుండవచ్చును, వృత్తికి సంబంధించిన పాటలు. శృంగార గేయములు, స్థానిక వృత్తాంతములు, వివాదగాఢలు, భక్తిగేయములు, మున్నగు తీరు తీరుల పాటలు శ్రమికులు పాడుకొందురు. ఈ గేయములు కూడ కొఁదిగ నే ముద్రింపబడినవి. శ్రమి కగేయము లన్నియు సాధారణముగా వారి వారి కృషికి సంబంధించిన లయకు సరిపోవునట్లుండుట గమనింపదగిన విషయము. శ్రమికుల కాలునేకుల కదలికలో ఊపిరి తిత్తుల భారోచ్చాస్వసనిశ్వాసములో ఈ గీతములకు తాళియలు సమకూర్చును. సంగీతమే కాక శరీరసుఖమునకు సంబంధించిన యూహలు కూడ శ్రమికులకు తృప్తికామునగును. ఇట్టిపాటలు 'ఘుమ ఘుమ పాటలు' పెరుతో కొన్ని ప్రచురింపబడినవి. శ్రమికుల జీవితమున వేషధూమణముల యాహంబరము, ఆధి క్యము, ఆహారపానముల సౌఖ్యము తిక్కువ వారికి మిగిలినది శరీరసుఖమే. వారిముక్తయింపులు మొత్తముమీద విషయ సుఖమువైపునకే మొగ్గు చూపుట కిదియే కారణము. ప్రభాయిడే మహాశయమును తిండి లిబిడో, సిద్ధాంతమున దీనిగూర్చి చెప్పెను. శ్రమికుల పనిపాటలందీ లిబి డముగా ధ్వనించును. విలాసముగా పాడెడు

గారకివాని పాటలందాకర్షించుటకును, బగువులు లాగెడు పాటలందు శ్రేణుపనోదనమునకును బూతులు ప్రవేశించును. శ్రమికుల గేయములందన్నియూ బూతు పాటలు గలవు

బాల గేయములు :— జానపద గేయములందు బాల గేయముల దొక ప్రత్యేకము. పసిపిల్లల లేత హృదయము లెంత విష్కంపలముగో, నిర్మలములో, స్వచ్ఛందములో, మృగువుగో, వారి గేయములు కూడ సంతి నిష్కంపలములు. నిర్మలములు, స్వచ్ఛందములు, మృగువులు పాశ్చాత్యులును, తిదితిర భారతీయులును బాల వాగ్మయము గూర్చి చేసిన సేవ యుపారము. మన తెలుగువారి దృష్టి ఇప్పుడిప్పుడే ఇటు మరలుచున్నది. బాల గేయములు రెండు విధములు. బాలరకొర్రు పెద్దలచే రచింపబడి తరతరములనుండి వచ్చుచి. ఒక విధము, బాలరచిత నే రచింపబడి ఒక తరమునుండి మరియొక తరమువారి నోటి కండకునని, మరియొక విధము. పెద్దలు పిల్లలకొంకు రచించిన పాటలందు కూడ రెండు విధములు కలవు. పిల్లలను లాలించుటకు పాడెడు లాలి పాటలును, నిద్రపుచ్చుటకు పాడెడు జోలపాటలును ఒక తీరువి. పిల్లలనే వస్తువుగా గ్రహించియో లేక నేవేని కథావిషయములనో, ప్రపంచమునలి మనోహర విషయములనో గ్రహించి పిల్లల కౌనందము గూర్చుటకై, ఆబలాడించుటకై రచింపబడినవి ఇంకొకతీరు పాటలు. లాలి జోలపాటల భోగములను పిల్లలెంతమాత్రము ననుభవింపదు. కేవల మా సంగీతము మాత్రము వారిని నిద్రపుచ్చుటకో ఏడుపు నాపుటకో ఉపకరించును. ఇక పెద్దలు రచించిన బాలగేయము లనుభూతికి వచ్చుటకు పిల్లలకు తగిన వసుస్సు రావలయును. పిల్లల కూర్చుండుట కలవాటు పడినప్పటినుండి పెద్దల పాటలు విచ్చిన మెల్లవలె క్రమక్రమముగా పెరిగి పిల్లలు తాము తిలదండ్రుల వలననో లేక ఇతిరులగు పెద్దల వలననో విన్న పాటలు స్వయముగా పాడునంతవరకు సాగి యుగిపోవును. ఆపైన వారి సొంత కవిత్వ మారంభమగును, పెద్దల పాటలందు మొదట నాదము తిరువాతి లయ, ఆ తిరువాతి అభినయము పిల్లల కలవకునట్లు చేయు క్రమము కానుపించును. మొదటిది ఆకర్షణము, రెండవది యుత్సాహము చూడవది వారి శరీరమునకు శక్తి కూర్చుడుమెట్లు. శిశువులకు రెండోడ్లు వచ్చునప్పటికి చిన్న చిన్న మాటలు రానేవచ్చును. తిలదండ్రులు వారికి మెల్లమెల్లగా చిన్న పాటలు

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

పద్యములు నేర్పెదరు. తల్లిదండ్రులు పాడగా విన్న పాటలు సులభ గ్రాహ్యములగునని వారికి కంఠస్థమై పోవును. ఈ తగుణమున తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలకు భక్తి నీతి విషయము విజ్ఞానము గల పాటల నొక్కటొక్కటిగా నేర్పుచుండురు, యతిప్రాసములు తాళలయలు మున్నగు వాని జ్ఞానవిపాటలవలన పిల్లలకు సులభముగా పట్టుచుండును, పిల్లలకు నాలుగేండ్ల వయసు వచ్చునప్పటికి సాంతి కవిత్య మారంభియగుచు బాలగేయములందు రెండవ ప్రధానశాఖ బాలరచిత నేరచింపబడి తరతరములనుండి ప్రవాహరూపమున వచ్చుచున్న గేయములు, పిల్లల సాంతి రచనములందు రెండు రకముల గేయము లున్నవి. పెద్దల ననుకరించి వారి పాటలందు తమ కవిత్యము చేర్చి పాడుకొనునవి కొన్ని. పూర్తిగా స్వచ్ఛందాభిప్రాయములగు గేయములు మరికొన్ని. పెద్దలనుండి సంక్రమించిన పాటలలో పిన్నిలు తరములు గడచినకొలది తమ కవిత్యమును చేర్చి ఒకరినుండి మరియొకరి కందించుకొనుచు వచ్చెదగు. ఇట్టి పాటలు కేవల మొక ప్రాతియార్చనమువలె రాను రాను అనివహించునవి పోవును. తల్లిదండ్రుల పాటల నుండి తమ గ్రహింపగలిగిన ఆస్వంతప్రాసములు, యతులు, యనుకములు మూర్తిమే పిల్లలకు చక్కగా పట్టుబడును. ఈ వ్యుత్పత్తితో వారు కూర్చును పాటలలో వీనికిమించిన సొగసు లుండ నేరవు కదా! అందుకే ఇవి ఇంగ్లీషులో 'Nonsense Rhymes' అను పేరుపొందినవి. 'Nursery Rhymes' పిల్లలకొరకు పెద్దలు రచించిన వైనచో, 'Nonsense Rhymes' పిల్లలు సాంతిముగా రచించిన గేయములని చెప్పవచ్చును నాలుగేండ్లనుండి పిల్లల జీవితముంతయు నాటపాటల మయము. ఈ యాటలందును మగవారికి వేరు మరియు నాడువారికి వేరు ఆటలుగలవు. కొన్ని ఇరువురును చేరి యాడుకొనునట్టివి. ఈ క్రీడల నాధారముగా చేసికొని వానికి తగిన పాటలు పెక్కులు బయలుదేరినవి. చెమ్మచెక్క, బిత్తిదిగుగులు, గుడుగుడు గుంచం, బుజబుజ లేకులు, గొబ్బిళ్ళు, చీజి గోనె, కోతికొమ్మచ్చివంటి యాటలతో పాటు పాటలును గలవు.

శృంగార గేయములు:—జానపద సాహిత్యమున శృంగారము ప్రధానరసమైన పెక్కు గేయములు కలవు. శిష్యుల నిర్వచనము ప్రకారము అవి శృంగార కావ్యములు కాజాలవు. ఆధునిక భావకవులు రచించిన ఖండకావ్యము లటులే జానపద గేయములు కూడ

విభావాది సామగ్రిని సంపూర్ణముగా ప్రపంచించునని గాక నేనో యొక సంచారిభావము నాశ్రయించినవిగా నుండును. జానపద గేయ వాఙ్మయమున నితరశాఖలతో పోల్చి చూచినచో, ముని తములగు శృంగార గేయముల సంఖ్య తక్కువ. అది యెంత బహుళ సంఖ్యలో నున్నచో యంత విరళముగా ముద్రింపబడినది ఇటు శృంగారము పరకీయనా స్వకీయనా ఉత్తయ నాయికానిష్ఠనా లేక ప్రాకృతి నిష్ఠనా యను చర్చ లనవసరము. శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు జానపదగేయము లందలి శృంగార మంతయు నీచమనియు గుప్తమనియు కేవలము కామప్రేరికమనియు నిందించిరి. వెంకయ్యచంద్రమ్మ పాట, నారాయణమ్మ నాయకుబావపాట, వంటివి వారి యాగ్రహమునకు గురియైనవి. వారి స్పృహ కదియుచితముగ నే నోచినది. ఇవి జానపదుల—ప్రాకృతుల వాఙ్మయమే కనుక శిష్యుల—ఆలంకారికుల విమర్శములకు నతుకవు. మరియు జానపదులు చితించిన సీతారామాది యుత్తయనాయికా నాయకగతి శృంగారము కూడ పామరభావ సమన్వితమే యని గ్రహింపవలయును జానపదుల పేరిట నున్న వాఙ్మయ మందంతటను గోచరించునని వారి భావములే కాని ఆయా ప్రాతిముల భావములు కావు. ఎట్టి గేయములందైనను జానపదుల ప్రేమకలాపములు, సాంఘిక నియమాల సంఘములు, పరస్పరాకర్షణములే కాననగును జానపదవాఙ్మయమందు జీవితము యథాతథముగ నగ్న లేజముతో భాసించును. కావ్యగర్భమైన జౌచిత్య విచారము జీవితమునందంతగా నగుపడదని యంగీ, రింపక తప్పుగు జానపదవాఙ్మయమున జౌచిత్యరూప బోధలేముతో ప్రాతములకు మెలుగు పెట్టువద్దతి లేదు. జీవితమునందంత చైవిశ్యము ప్రత్యక్షమగునో అంతయు జానపద కావ్యమునందు ప్రత్యక్షమగును. అచ్చట నుదాత్తతయు, నీచతయు, సభ్యశృంగారము, రసాభాసశృంగారము నీచశృంగారము మొదలగునవి యన్నియు నొకదానితో నొకటి బుజము లొరసి కొనుచుపోవుచుండును. ఐనను ధర్మావలంబనము గల ప్రేమశృంగారములతో నొప్పగేయములు కూడ అనేకములు గలవు. రామాయణ గేయములందు సీత గడియ, సీతామృతవారి ఆటక, సీతాదేవి వేలిళ్లు, ఉర్మిళా దేవినిద్ర, సీతాదేవి ఆనవాలు మున్నగు పాటలందు శృంగారమునకు వెలికొని మనోహరభావము లున్నవి. నుండిరకాండ పదమున వియోగ శృంగారము

చక్కగా ప్రదర్శింపబడినది. కుశలవ యుద్ధమునంటి పాటలలో శృంగారము మితిమీరినది. భారతి సంబంధ గాఢండు నలచరిత్ర పదము, సుభద్రాకళ్యాణము, శశిరేఖాపరిణయము, జీవయాని చరిత్రము, వంటి శృంగారగేయములు కలవు. నలచరిత్ర పదమున దయ యంతి విరహము శిష్ట సాహిత్యము నఃకరించును. జీవయాని జంగంకథ, ఏకత్రైవిణ్యముగా, మమరపా భాసమున కుదాహరణము. శశిరేఖా పరిణయము పూర్తిగా శృంగారగేయము. ఇక భాగవతకథలంగున్న శృంగారమునకు మితియేలేదు గోపికాస్త్రీల జల క్షేపలు, ఉపాస్వస్థము, రుక్మిణీజీవముచ్చట, రుక్మిణీజీవ సీమంతము, చిలుకరాయభారము, సత్యభామ సరసము, పాకజాతిపల్లవి, రుక్మిణీకల్యాణము భ్రమర గీతిలు వంటి స్త్రీల పాటలన్నియు శృంగారరస తుంది లములు. చారిత్రక గేయములంగు కూడ శృంగార భావము లున్నవి. పల్నాటివీర చరిత్రమున శ్యామాంగి ప్రదర్శించిన భావములు జారిజీశృంగారమునకును, మాంచాల యనభవ ముత్తమశృంగారమునకును ఉదాహరణములు. జీశంకరాజు, పెద్దబొబ్బిలిరాజుకథ, సదాశివరెడ్డి కథలంగు వీరదంపతుల యనురాగ ముత్తమ శ్రేణికి చెందినది. కరుణారసప్రసరితము కథలంగు లక్ష్మణుడు, సన్యాసము, మండపేట పాపము, నల్లదింగాళ్, ఎగకల నాంచారి, వీరరాజమృత గేయములంగు ధర్మస్వభావులైన జానపద దంపతుల యుత్తమ శృంగారము ధ్వనించుచున్నది. ఒక్క సారంగధర చరిత్రమునమాత్రము తుచ్చ శృంగార భావము లున్నవి. జానపదుల శృంగారము నీచమును విద్యాశేఖుల యభిప్రాయమునకు సన్యాసము మండపేటపాపము కామము ఎరుకల నాంచారివంటి జానపదనాయకల పవిత్రచరిత్రము సరియైన సమాధాన మియ్యగలను. కమ్మవారి పణతి, కొంభోజరాజు, గాంధారి, ధర్మాంగదచరిత్రమున్నగు అగృహీతకథలంగున్న శృంగారము కూడ అనాచితీ దోషపూరితముకాదు. శైవవైష్ణవ మతిములకు సంబంధించిన గేయములందనేకములు శృంగార కళాఖండాములు. గంగా వివాహమున హరుడు చక్కని దక్షిణ నాయకుడు. కొమిరెల్ల మల్లన్నకథకూడ అంతియ. సురాభాంజేశ్వరమున పరకీయ శృంగారమున్నది. తరదరాజు పెండ్లి, అండాళ్ చరిత్రము, వెంకటేశ్వర్ల పేట, చెంతికథ పాటలందు చక్కని శృంగారమున్నది.

పై గేయములంగు శృంగార మంగము శృంగారము ప్రధానముగాగల ఖండాకావ్యములనంటి గేయములు లక్ష్యపాతము. చల్ మోహనరంగ, నంకటమ్మ చంద్రమ్మపాట, నారాయణమ్మపాట, సిగిసిరిమువ్వక రంగంపదములనంటి కొంతెను పెద్దపాట లన్నియు. అముద్రములే యధికము. కాసుని పుష్పమునాటి పాటలన్నియు శృంగార కళాఖండాములు. కొలాటములు కూడ చాలవల కిట్టివే.

అగృహీతకథలు:—శిష్టల కన్న జానపదుల కన్నాతి రసాభివీక్షణము మెండు. సాధారణ విషయములం దలౌకికములు నగ్నస్థితులు నగు కల్పనలు గూర్చి పెద్దచేయుట నారికి చిన్నవసులతో పాటు భక్తిమో భయమో పెంపొందించుకొనుట కుపకరించునట్టిది. మానవు డెప్పుడును ఆకాశిలి. అగు గడుగునను కడగండ్లు మానవునకు కడుము లేకలిగెను సంపద కథలలో నడుపజేసిన జీవితో ముందెదంపమో, పావుకోళ్ళో, సంచియో, సూత్రపామో, బీజాక్షరములతో తమకును ఇట్టి కష్టములంగు సానుపడునని జానపదుల నమ్మకము. ఇట్టిది సంభవమైనను కొమన్నను మనము నకు మాత్రము పెట్టనికోటముని భావించుచున్నాము. దుర్భరము సంఘటనము కలిగినప్పుడుగాని అసాగ్యము విషయము నాకొంక్షించి యెట్లును సాదు నప్పుడుగాని విమానాతీతియగు శైవమో యష్టుండి చిక్కును మందు తెరకలే తొలగించిన నెంత బాగుండుననుకోరిక, అసాగ్యమెందలను మానవ సహజమే. ఇట్టి కోరిక సాధారణముగా చేసికొని పాటము రించిచివో లేక వాని ననుసరించియు ఇట్టి కోరిక లుద్ధవిం చించివో కాని ఇట్టి యగృహీతములకల కథాగేయముల నేకము ప్రచారమంగున్నవి. అగృహీతకథలందన్నిటి కన్న నధిక ప్రచారము గాంచినది బాలనాగమృతకథ. మాయలఫకీరు, తలారి రాముడు, బాలవరరాజు, గాండ్ల సంగు, తింబలి పెద్దవ్వ, చాకలి తిప్పడు, చంద్రాయుధము, వీనికి నాంధ్రజేయున కావలసినంతి కీర్తి. బాలనాగమృతకథాకాలము నివమిత్తిముగా చెప్పజాలము. ఇది దక్షిణ భారతమున కురకలు పొదుకొన్న తమనాతి జరిగిన కథయై యుండును. మహాబూతునగరము జిల్లా యందున్న పానుగల్లు బాలనాగమృత కథాంగస్థలమని యధిక ప్రచారమున్నది. కథ ముందలి యంతి స్వాక్షియు దానినే బలపరుచుచున్నది. యిది ప్రాంతీయమగు రామాయణ గాఢవంటిది. సీతాదేవికి ప్రతిగా బాలనాగమృత, రావణునకు ప్రతిగా మాయలఫకీరును, శ్రీరా

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

మునకు ప్రతిగా బాలవర్తిరాజును, త్రిజటకు ప్రతిగా తింబలి పెద్దమ్మను భావింపవచ్చును నమ్మరానంతటి యగ్భూత కృత్యములతో ఆతాకిక విషయములతో నిండిన గాన కమ్మవారి సణతిపసల బాలరాజుకథ. దీని జీవము వర్ణాంతరచిహ్నముని తెలియనగును. దీనిలో నొకటి రెండు గూఢగురిక భావములున్నను వాతావరణము మాత్రము పుక్కిటి పురాణయుగమునాటిదిగా గాన్పించును. అగ్భూత కథాగేయములందు గాంధారి కథ యగ్రగణ్యము. పురాతనముకూడ కావచ్చును. ఇటులే కాంభోజరాజుకథ, ధర్మాంగదపాముపాట, బాలరాజుకథ వంటి యగ్భూతకథలు జానపదులకు భయభక్తులను కలిగించి సత్వినరమృతులకే జయమును దానిని చాటిచెప్పి వారి జీవితమును దిద్దుచుండును.

కరుణరసాత్మకములు : జానపదులు శృంగారము తగువాత కరుణాగ్భూతములకు రెంటికిని సమాన ప్రాధాన్యముచ్చిరి. నిత్యజీవితమున సుఖమునకన్ని గుఱుమే యధికముగను తత్ప్రభావితులైన జానపదులు ఆయా సంఘటనముల సహజముగనే చింతింపగలిగిరి. శిష్టానున్నటి గూదర్శవృత్తధము, అనగా దుఃఖము నధిగమించి గూదర్శ జీవితనిర్మాణమునకై సాహిత్యమును సాధనముగా, సుదౌర్భాగ్యార్థకముగా పులచుకొను గుణము వీరియందుండుగా లేదనుకొనవచ్చును. జానపదుల కావితీవృత్తి తక్కువ. కనుకనే వీరగాథలలో కథా భాగమునకున్న ప్రాధాన్యము వ్యవస్థంబునదంటిమి. వీరగాథలు కేవలము వ్యక్తులకు మాత్రమేకాక సాధారణముగా రెండు బాతులకును లేగా రెండు తెగలకును సంబంధించి యుండును. జాతి మగియు వంశము చాటినచో జానపదులవృత్తి నాకర్షించెడునాగు వ్యక్తులు. వారి శౌర్యమునకు తృప్తికాము గుర్మగణమునకు జాలి — ఈ రెండు భావములును పామురులచే వారిచరిత్రములను పొడించినవి. ఉత్సాహము తగువాత జానపదులను సులువుగా నావరించునది జాలి. వీరగీతములందు గుత్సాహము మెస్సలోపాటు ఈ జాలిమాడ కథారచనమునకు వారి సైన్యాద్యయంబుల యసత్వముకాదు. బొబ్బిలిని కొట్టటకు దిండు విడిచిన నిజయరామరాజునకు మల్లమ్మగారి (వాసిన యుత్తరమును ఆతిశయోక్తులతో రచించుటలో జానపదకవి యాచిశ్యదృష్టికంటే జాలియే యొక్కవగా గోచరించును. జనకంబకుడుగా జీవితమును గడిపిన గుడ్డాలగోపిరెడ్డిని పలువురుపట్టి చేలనడుచు చంపవలసి వచ్చినది. నలుగురుచేరి ఒక్కని

చంపినారే యన్నజాలి “శేరు శేరు యెంజిముగగులో నేతులకు బెట్టుకొని, కట్టమీది యెల్లావుంటే కలక శేరనుకొంటిర కొడుక” యని పాడించినది. ఈ విషమైన జాలి జానపదులకు సార్వత్రికము. దీనికితోడా వ్యక్తి జీవితము సవ్యమగు ధర్మసార్గమున నడిచి యుండినచో జానపదులు వాని చరిత్రకు జలుజలుచుండును. కనుకనే ప్రతిభావయందును జానపదులు పాడుకొన్నట్టికరుణరస పూరితముల గాగులు పెక్కులుకావలయున్నవి. ఆంధ్ర జానపదగేయములందు ఇట్టి కరుణాల్పారితములు చిత్రీకృతకారణములునగున కథలనేకమున్నవి. అత్తపెట్టిన ఆరశివలనో, కట్టుకొన్న భర్త యెవనియై యశ్యాచారమువలనో, తోటికొండ్రు యనూయ చేతనో, ఇగుగుపొరుగుల దౌర్భాగ్యమువలనో, దైత్య దుర్బేషాకమువలనో, ఇడుమల పాలైన స్త్రీల కథలు జానపదనాజ్యము సముద్రమందలి కన్నీటి కెరటములు జరిగిన విషాద గాగులకు జానపదులు కొంత మాహాత్మ్యమును జేర్చి భయభక్తులకు దారితీయుననిగా చేసిరి

దేశీ యేతివృత్తములందు ప్రాచీనమైన కరుణా పూరిత గథ కన్యకామ్మవారికథ. ఈమెయే కన్యకా పరమేశ్వరి వైష్ణవ కిలవేల్పు. రెండవది సారంగధర కథ. ఈ రెండును రాజరాజనరేంద్రునకు కళింకమాపాదించునటివి. వీనికి చారిత్రికాధారములు లేవు. కామమృగ పిచ్చుకకుంట్లకు కల్పవృక్షము. ఇది యాంధ్రదేశీ పురాతనము వ్యాపించిన పదము. కథా వృత్తాంతి మాంగ్లేయు లీ దేశమును పాలించిన తొలి దినములకు సంబంధించినది. సతీయాచారము ప్రభుత్వము తొలగించిన పిదప కూడ కొండలు సత్పితృలు ప్రత్యేకముగా బ్రటిషువారి యనుమతి పొంది సహగమనము చేయుచుండిరి. అట్టి వారిలో కామమృయొకటి. కామమృగకథలో నున్న మాహాత్మ్యములు జానపదుల కల్పనలు, అనవసరముల నతిశయోక్తులుగాని అగ్భూత కల్పనలుగాని లేక జరిగిన కథ జరిగినట్లుగా హృదయ విదారకముగా కరుణరస పూరితముగానున్న కథలందు లక్ష్యమృగకథ యగ్రగణ్యము, సౌశీల్యము, పాత్రచత్వము, మూర్తిభవించిన స్త్రీయూర్తి లక్ష్యమృగ. ఆమె సహనము త్యాగము మున్నగు గుణములు తెలుగు జాతికి గర్వకారణములు. అత్తగారి యారకి తోటి కొండ్రు ఈర్ష్యానూయలకు పాల్పడి భర్తతో సహగమనము చేసిన సన్యాసమ్మ గాథ మరియొకటి. అవి భక్తకుటుంబమున కనిష్ఠులు పడెను భాధల

నీ కథ చక్కగా వివరించును. గోదావరీనుండలము నకే సంబంధించిన మరియొక పేరంటాలకథ మండ పేట పాపమృత్యుకథ. కరుణరసాత్మక గాథలందు ఈ పేరంటాండ గాథల కొక ప్రత్యేకతగలదు భర్త శరీరముతో సహా మునుచేసిన సునుంగళులను పేరంటాండ్రుండును. కామమృత్యుకథ, మండపేట పాపమృత్యుకథ శృంగవరపుకొట యోగుకమృత్యుకథ సన్యాసమృత్యుకథ, తిగు పతిమృత్యుకథవంటి పేరంటాండ్రు కథలు ముదితములు. వీరందఱును సహగమనము నిషేధింపబడితిగనాతి విశేష యత్నము చేసి సాగుమానము చేయుటకు అనుమతి తెచ్చుకొన్నవారు. ఈసుగుణము జానసగుల నాకర్షించినది. పేరంటాండ్రుండఱును నేతలై మొక్కులు దీర్తురనునది ఈ గాథలయందలి మరియొక విశేషము. తిమిళశ్రీతిమునుండి తెలుగుశ్రీతిమునకు వచ్చిన కరుణా పూరితగాథ నల్లతం గాల్ కథ. పలనాటిసీమలో సభిక ప్రచారముగాంచిన కథలందు వీరరాజమృత్యుకథయొకటి. తెలంగాణమున ప్రశస్తి నార్జించినవి ఎగుకలనాంచారి, రాములమ్మ, సరోజిని, మానీషాంసు కథలు.

హాస్యపుటాటలు:— నవరసములందు హాస్య మొకటి. తక్కిననానివలె నే హాస్యముకూడ బ్రహ్మా నంది సహోదరమని మనపూర్వాలంకారికు లంగీకరించుట భారతీయులకు హాస్యముపట్లగల యభిమానము చాటుచున్నది. పాశ్చాత్యుల హాస్యరచనములచూచి మనవారట్టి సాహిత్యము మనకు లేదని పెదవివిర చెందరు. అట్టిసాహిత్యము మన కధికముగా లేనిమాట వాస్తవమైనను కొంతమాత్రములేదు. వికృతములైన యాకారము, నాక్కు, వేషము, చేష్టలు మున్నగువానియొక్క వేడుకలన హాస్యము కలుగుననియు దానికి హాసము స్థాయి భావ మరియు మనపూర్వము చెప్పియున్నాడు. ఇంకను హాస్యమును మనవా రాగవిధములుగా విభజించి ఉత్తమావనిర్ణయమును కూడ చేసియున్నారు. జగన్నాథపండితరాయ లింకను నూత్నములకు దిగి హాస్యమును ఆత్మిస్తవము వరస్థములుగా విభజించెను. వీని లక్ష్యలక్షణ సమన్వయ మాయామలంకారికు లీవరకే యొనర్చియున్నాడు. నాగరకులకుగల సుఖదుఃఖాను భూతులు జానపదులకును గలవు వీనిబాహ్యచిహ్నము లగు నవ్వు ఏడ్పులునుగలవు. ఏడ్పునుగురించి చెప్ప నవసరములేదు, జీవిత సుధికముగా దుఃఖమయము కనుక ఏడ్పు తప్పదు. తాత్కాలికముగ నైనను ఏడ్పును తోగించి దుర్భరజీవితమును కొంత సుగమ మొనర్చి దుఃఖమును సుఖమున మొనర్చి జీవితమును పెంచునది

నవ్వు. అట్టి నవ్వు ఎప్పుడెప్పుడో జేయేవిధముగా జాన సగులకు కలుగునో అది వారి సాహిత్యమున వెల్లు ముదితమైనదో పరిశీలించును

రామాయణ సంబంధమును “శాంతిగోవిందనామము” లను పాటలలో ఋష్యశృంగుడాలంబనము. ఆతని వింత యాకారమే మనునూర్చుచి సాయముకనులనంటి దివ్య స్త్రీకు నవ్వు పుట్టించుచుండ నాతని శుమాముక పు మాటలు నుఱింతి నవ్వు పుట్టించినది. “అనువింత నేనర గోవిందనామము” లందు కుంభకర్ణుని నిద్రను నర్పించి వర్పించి కవి మనకు నవ్వుపుట్టించుచున్నాడు. నుఱియు దీని వికారితము (Caricature) గా కూడ చెప్ప వచ్చును. “నూత్నర మామణము”న హూర్వనఖా వర్చనము హాస్యరసపూరితము. శూర్పులు వికృతాకారములన కలిగిన హాస్యమునకన్న నట్టి వికృతాకారముగల శూర్పులు శ్రీరామచంద్రుని మొదట్టు మఱియు నాతని మోహించి కోగుట ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన హాస్యమును కలిగించును. “సీతగడియ” పాటలలో హాస్య శృంగారములకు మైత్రీ సీతయ్య నర్మార్థముగా నన్నునూటలు పరిహాసాస్త్రము. ఇది వికృతమృత్కృతికి సంబంధించిన హాస్యము, వీర్యంగములందు చెప్పబడిన “న్యాహారము”న కిది జానపద గణములందు కొననగు ఉదాహరణము “హరిల్లా నదినిద్ర” లో సీతా శాంతి లకు నెంచిన సరస సంభాషణము చక్కని హాస్యమున కుదాహరణము. “శ్రీరామపటాభిషేకము”న శంకరుడు చెసిన వేళాకోళము త్రినుకోటికి చెందిన హాస్యము. భారత సంబంధ గాథయు “శిశిరేఖా సరిణయును”న ఘటనా వికృతికి చెందిన (Absurdity in Action) హాస్య మెంతయోగలదు చారిత్రిక గేయములందుకూడ అటు నటు చక్కని హాస్యము కనుపించును. పల్నాటివీర చరిత్రమున వే శ్య మాత వర్ణన మాకార వికృతికి సంబంధించిన హాస్యము. పల్నాటి చరిత్రమున మరియు కాటమరాజు కథలందలి యుద్ధ భీమవుల వర్ణనమున వాక్యేష్టకు సంబంధించిన హాస్యముకలదు. కాటమ రాజుకథలో భట్టసంవాదమున వ్యాజస్త్రుతి వ్యాజనింద వక్రకోక్తి, సర్వోక్తి, నీతోపము, కాక్వాత్తిప్రము మున్నగు నలంకారములతో నిర్వసంబంధమున వికృతి కల్పించి వాచ్యముగను వ్యంగ్యముగను చక్కన హాస్యము పోషింపబడినది. శైవస్తవన మతవాఙ్మయ మన సంవాదముల కొక ప్రత్యేకతగలదు. గంగాగోదీ సంవాదము ఈశ్వర భృంగి సంవాదము లక్ష్మీపార్వతీ సంవాదము సతులకయ్యము, చెంచులక్ష్మికి కృష్ణునకు

ఆంధ్ర జానపద గేయసాహిత్యము

సంవాదము, చెంచితకు లక్ష్యికి సంవాదము మున్నగు వానియందు సగౌరవులు దెప్పిపాడుపులు అవసరములు వ్యాఖ్యోక్తులు గలిగిన చక్కని హాస్యమున్నది. లక్ష్యిపాద్యుల సంవాదము “స్మగవ” మన కుదాహరణము. సవతులకయ్యము ‘నాశిక’ కుదాహరణము ఈశ్వర భంగి సంవాదము “అవస్పందితము”న కుదాహరణము

కేసలము హాస్యపూరితము లగు గేయములు మనకు కొలదిగ నే లభించుచున్నవి అట్టివాని సభికముగా ముద్రించినటులలేదు. తెన్నటి తిగుమలదాసుగారి వేకుక పెండ్లిపాటలందు కక్రాలచ్చయ్య అండు సన్నవారి స్త్రీజనానందఃపీఠల్యాగ పాటలందు స్త్రీలపాటల సంపుటములందు పెండ్లికి సంబంధించిన వివరాలవారి హాస్యపుపాటలు కొన్ని ప్రకటింపబడినవి కొంచెపుల వీరవెంకయ్యగారి హాస్యపుపాటల పుస్తకమునందు తీగుతీగుల హాస్యపుపాటలున్నవి. శ్రీగంగానందగారి నెలయేగు ప్రకీర్ణములుగా కొన్ని పాటలున్నవి. సుమారెబడి హాస్యపు పాటలు తెలంగాణమునకు సంబంధించినవి నేను సేకరింపగలిగితిని. వీరిలో హాస్యాలు కృతులు. (Paradies) కూడ కలవు ఉద్ధాత్తికమునకును, చలనమునకును చక్కని యుదాహరణ లీజానపదగేయములందు కొల్లలు. జానపద సాహిత్యమున సభిక్షేపకములు (Satire)లు కొలదిగ నే యున్నవి. హాస్యపాత్రములు కూడ కొలదియే. జానపద గేయములందు గానుపించు హాస్యము మన జాతీయ హాస్యము. ఇందు సున్నిత హాస్యముతో పాటు మోటుహాస్యము కూడకలగు. ప్రపంచమందలి సాహిత్యము లన్నింట నిట్టి హాస్యములు గోచరించుచు నే యుండును. స్త్రీలపాటలందు సభికముగా మృగనై సభ్యమైన హాస్యముండును. ఇట్టిహాస్యము జానపదుల నిత్యజీవితమును సుఖమయముగా నొనర్చుటకు దోహదమొసగును.

ఇంకొకరకు జానపదగేయముల పుట్టుపూర్వములు చానిలక్షణములు వారిప్రతి నీ, నానివిభేదములు నానేర్పినభంగి దిజ్ఞాత్రముగా ప్రదర్శించితిని. వానిలోని విశేషము తెల్పిదాపుట కిట తావుచాలదు.

తెలుగుదేశమున నున్న నదీనదములు నెలయేళ్లు వాగులు వంకలు “సాగగోగతి” యైనటులే ఈ జానపదగేయ ప్రవంతికూడ ఇప్పటికే చాలభాగము మనకు దక్కకుండు లభమైపోయినది ఉన్నదానినైన భద్రపరము కొనుట తెలుగువారి కర్తవ్యము. పండితులు విమర్శకులు జానపదగేయము లందున్న సాహితీ విషయము తెల్పి చూపవచ్చును. సామాజికశాస్త్రవేత్తల సంపదలో తమకు గావలసిన యమూల్యమణు లె్వనక వచ్చును. చెయిదిగిన కవులు రచయితలు కళాకారులు వానియందు ఉపలభ్యుకు నేతీయవస్తు సంపదను దిద్ది తీర్చవచ్చును. జానపద కవిత రీతుల సంరికన్న నెక్కుడుగా సద్వినియోగము చేసినవాడు రాజకీయ పక్షములవాడు. తమతమ రాజకీయసిద్ధాంత ప్రచారములకై బుజ్జకధలు, జముకులకధలు, గేయములు రచించిన వీరి యాశయము కొని యాడ దగినదే. స్వరాజ్యోద్యమ సమయ సాహిత్యమున వెలువడిన “మాకొద్ది తెలదొరతనము” “దండాలు దండాలు భరతిమాత” “కొల్లాయిగట్టి తేవేనూ” వంటి రచనలు పూర్తిగా జానపదుల సొమ్మై పోయినవి స్వరాజ్యోద్యమము, సంస్కరణోద్యమమునకు తోడ్పడిన గేయములు వందలకొలది వడలినవి. వీని ప్రయోజనము తాత్కాలికమే యైనను ప్రభావము మాత్ర మనంతము. చెయిదిగిన రచయితలు జానపద గేయములందున్న వస్తువును స్వీకరించి కలచుండు కొనవలెగాని రవ్వలు రాల్పవచ్చును. ఆంధ్రభాషామతలి కెనలేని తొడవులు సవరింపవచ్చు. జానపదగేయము లందుండు జాతీయములు, నానుడులు, వింతి వింత పలుకుబడులు శివులా కళించు కొనవలసిన యమూల్య సంపద. సవ్యభారత పునర్నిర్మాణము వివిధ ప్రణాళికా ప్రచారమునకును ప్రజావభోధమునకును జానపదకవితారీతు లుపయోగించు నంతిగా నితరములుపయోగపడవన్న సత్యమొకైకాదు. భౌతిరాహులు ముఖ్యముగా హిందీ బెంగాలీభాషలవారి మార్గమున చాలదూరము సాగిపోయినారు. ఇరుగుపొరుగువారి జాచి యైనను తెలుగువారి భినివేళము కల్గించుకొన్న చో నాంధ్రదేశమునకు నాంధ్రభాషామతల్లికి నాంధ్ర విజ్ఞానమునకు మేలగునని సప్రశ్నయముగా నివేదించుచున్నాను.

శిలాదేవత

శ్రీ బి. పురుషోత్తం

యాంగ్ ట్సీనిది ప్రయాణము ఉపద్రవకరమైన దైనను ఉత్సాహ సహితముగానే నడిచింది. చెండ్లా దగ్గరనున్న ఆ చిన్నపట్నంలో కాపురముంటావున్న ఆ పంథను పుచ్చుకొన్న గవర్నరుదగ్గరకు ఎట్లయితేనేమి చేరుకున్నాను. ఈ గవర్నరు బాగా పేరుపొందిన కళారాజుడు. పదవిలో వున్నప్పుడు నిలువగలిగిన కళావస్తువులను సంపాదించుటకొంకు అతడు తన అధికారాన్ని వినియోగించాడని చెప్పకుంటారు. ఒక ప్రతిమమీదగాని ఒక చిత్రపు మీదగాని తనచూపు పడిందంటే ఏ రీతిగానైనా సరే అది తనయిల్లు చేరాల్సిందే, కొనుగోలు చేసిగానీ, లేక యింకేదైనా మార్గానిగానీ. ఒక ప్రతిమను అతనికి అమృతపోయినందువల్ల ఆ కుటుంబాన్ని సర్వనాశకం చేశాడని చెప్పకుంటారు, సత్యమో మరి అబద్ధమో. కొని అతని యీ కళావస్తు నేకరణాభిలాష ఒక మహావ్యసనమైపోయిందని మాత్రం అందరికీ తెలుసు. తస్మిలితంగా అతనివద్ద ఉన్న వస్తుసంచయంలో అమూల్యములైన వస్తువులెన్నో వుండెనవి.

గవర్నరు తనకేరీగదిలోకి వన్నాహ్వనించారు. కళావస్తుసంపాదకునికనీ ఆ గదిలోని కళావస్తు శూన్యతకునూ ఏలాటి సంబంధమూ కనబడలేదు. ఎట్టచందనపు కుర్చీలూ, వాటిమీద ఎట్టటి దిండూ, చిఱుతపులల చర్మాలూ అందుండినవి. ఆదృశ్యము నిరాడంబరశోభనూ, సునిశితమైన మంచి నాగరకాభిరుచినీ చెప్పక చెప్పకూతుంది. నే నకనిత్రో మాట్లాడినంతసేపూ తోటవె పు కిటికీ కెదురుగావున్న ఆ అద్భుతచిత్రాన్ని—ఒక పాత్ర, దానిలో పెట్టిన కొన్ని నీమరేగులూరెమ్మలు—అతడు చూచిందే చూడడం.

మాపులకు ఆగవర్నరు చాలా శాంతపురుషుడు. ఇది నాకు చాలా ఆశ్చర్యాన్ని గలిగించింది. ఎందుకంటే అతని క్రూరస్వభావాన్ని గురించి అనేక పుకారు లుండేవి. ఒహళికి వయస్సు అతన్ని మెత్త పరిచిందేమో. తలవనితలంపుగా ఎవో ఒక ప్రాదురు పిచ్చా పాటికి వచ్చిన ఒక దీర్ఘకాలమిశ్రునివలె నన్ను పరామర్శింపసాగాడు. నన్ను ఆయనను పరిచయము చేసిన మిశ్రుని మహిమో, లేక ఆయన యొక్క ముసలితనపు మతిమగ్గుపో తెలియదు.

ఆయనష్యుని చూచి నేను అనూయంపడ్డాను. ఎందుకంటే, తనకైతాను నిర్మించుకొనిన యీ యింట్లో కాలము గడుపుతూ బ్రతికివుండడమే అతడు మహా భాగ్యముగా ఎంచుకున్నాడనేది అతన్ని గురించి నాకు కలిగిన అభిప్రాయ సారాంశము.

పేరుప్రతిష్ఠలు గల అతని కళా సేకరణనుగురించి మర్యాదగా ప్రస్తావించాను.

ఒక చిరునవ్వుతో, “ఓహో! అవి నేటికీ నావి, రాజోయే శతాబ్దికి యింకొరివ్వాలాయి. ఏ ఒక్క కుటుంబంకూడా తన కళాధనాన్ని వంద సంవత్సరాలకు పైగా తనదిగ్గ రించుకోజాలను. ఆవస్తువుల కొక ప్రత్యేకమైన నొసటివ్రాలు వుంది అవి మన లను చూస్తాయి, ఎగతాళి చేస్తాయి.” అతడు మాట్లాడు తూండగానే అతని స్వరాని కొక కొత్త చైతన్యం వచ్చింది. పొగాకుచిలుము గొట్టాన్ని పెరవుల మధ్య ఇరికించుకొన్నాడు.

“మీరది నమ్ముతారా?” అడిగాను.
“తప్పకుండా” గొట్టాన్ని బయటికి తియ్యకుండానే అన్నాడు. నెమ్మదిగా అడిగాను, “అంటే మీ అర్థం?”

* 12-వ శతాబ్దినాటి ఒక చీనాకథకు అనువాదం

శిలాదేవత

“ఏదైనా, వాస్తవంగా పురాతన మైనదైతే దాని కొక ప్రత్యేకమైన లక్షణమూ జీవమూ విర్వహతాయి.”

“అంటే అది జీవము పోసుకుంటుందా?”

“జీవము అంటే ఏమిటి? ప్రాణమును పుట్టించేది జీవము. ఒక కళావస్తువును తీసుకో, తల్లి తన కడుపులోని పిండములోనికి తన జీవరక్తాన్ని పోసినట్లే శిల్పి ఆవస్తువులోకి తన ఊహను, తన జీవరక్తాన్ని పోస్తాడు. కళాకారుని జీవము తన శిల్పములోనికి ప్రవేశిస్తుందంటే ఎందుకు ఆశ్చర్యపడతావు? ఒక్కొక్కప్పుడు తన శిల్పానికి జీవము పోస్తూ తాను చచ్చిపోతాడు—నిద్రాస్థముగా నా శిలాదేవత ‘దయ’”.

నేను ఏవో కొన్ని వాతప్రతులను చూద్దానికి వచ్చాను. శిలాదేవత ‘దయ’ను గురించి నేనెన్నడూ వినలేదు. దాదాపు ఇంకెవరూ గూడా వినలేదు. తలవని తలంపుగా నేను వేసి ప్రశ్ని నేనెప్పుడూ వినని ఒక మహాచిత్రమైన కథను చైటికి తెచ్చింది.

ఆ శిలాదేవత ఆనగా నేమిటో, ఏ ప్రత్యేక పరిస్థితులలో అది సృష్టించబడిందో నాకేమీ అంశం బట్టలేదు. మేము వాతప్రతులను పరిశీలించేటప్పుడు అనేక సర్వాయములు మా సంభాషణను ఆ శిలాదేవత మీదికి మళ్లించ జూచాను.

ఒక పాత వ్రాతప్రతిని చూపిస్తూ అన్నాను: “నిజమే, శిల్పియొక్క వ్యక్తిత్వము కొంత తన శిల్పములో కనిపిస్తుంది; వాని తర్వాత ఆ శిల్పములో జీవించి వుంటుంది.”

“ఔను, మంచిదీ సుందరమైందీ ఏదైనా నిత్యమూ జీవిస్తుంది. అది శిల్పియొక్క బిడ్డగా తయారవుతుంది.” అని దృఢవిశ్వాసముతో ఆ గవర్నరు జవాబిచ్చాడు.

“ఔను, మరి ముఖ్యంగా ఆ శిల్పి తన శిల్పాన్ని సృష్టిజేసుకుంటే సొంత ప్రాణాన్నే కోల్పోయినప్పుడు, ఉదాహరణకు మీ శిలాదేవత” అన్నాను.

“అదొక మహా విచిత్రమైన విషయములే అతిథుల అచ్చంగా దానినిగురించే చాలేదు. కాని బహుశా చచ్చాడేమో. దాని తర్వాత”. కొంచెం ఆగి మళ్లీ అన్నాను, “ఇదిగో ఈ కళాకారుని జీవిత సంఘటనలు సర్వమూ ఈ నూచనకు సాక్షిస్తాయి. ఏమంటే,

అతడు ఈ శిల్ప నిర్మాణానికే, దానికొరకు బలి యగుటకే లోకంలో పుట్టినాడా అని.”

“అయితే అదొక మహాద్భుతమైన పనితనముగా వుండి వుంటుంది. నేను దాన్ని చూడవచ్చునా?”

ఇంక కొన్ని యుక్తియుక్తమైన మాటల తర్వాత ఆ గవర్నరు ఎట్టకేలకు దాన్ని చూపించడాని కొప్పకున్నాడు.

అతని అత్యుత్తమమైన సేకరణలో కొన్ని మొదటి అంతస్తులో నే వుండగా ఈ శిలాదేవత చివరి అంతస్తులో వుండింది.

“శిల్పి యెవరు?”

“చాక్ పో అనే ఒకడు, ప్రపంచానికి కేవలం అజ్ఞాతుడు. అతని జీవితాన్ని గురించి క్లాకో మరాఠి కారిణి వద్ద కొంత తెలుసుకున్నాను. దీన్ని నేను పొందడానిగ్గా ఆ జితులమారి ముసలిదానికి కొంత భూదానంగాడా చేయాలిసాచ్చింది. ఇది ఏ సన్యాసినిదో ఆవిడ మరణించిన తర్వాత నే ఇది జరిగింది.

మఠంలోకంటే ఇక్కడే ఇది ఎక్కువభద్రంగా వుందిగదా.”

ఈ విగ్రహము అక్కడక్కడా పచ్చపారలు గలిగిన నిగనిగలాడే తెల్లనిరాతిలో చెక్కబడివుంది. పై అంతస్తుమీద మధ్యభాగములో ఒక గజు పెట్టెలో అమర్చబడి ఎవరికీ కదలించ సాగ్యముగాని బగువుగల పోతయినపకమ్మల చట్టములో సంరక్షింపబడివుంది.

“ఆమెచుట్టూ కొంచెం నడిచి చూడు, ఎటు పోయినా ఆవిడ నిన్ను చూస్తుంది” అని ఆ గవర్నరు అన్నాడు.

అతడు ఆ బొమ్మనుగురించి ఆవిడ నిజముగా బ్రతికివున్నట్లే మాట్లాడినా నాకు చాలా వింతగా తోచింది. మరి విచిత్రమేమిటంటే ఆ బొమ్మ చుట్టూ నేను అడుగులు వేస్తుంటే అది నన్నే చూచినట్లు తోచింది.

అదొక విమోద విగ్రహము. ఒకానొక ఆకస్మిక తుణములో పాటిపోవునట్టి దృశ్యము. నుశించేయి బాగా పైకెత్తి, కిల వెనుకకు తిప్పి, ఎడమచేయి కొంచెము చాచియున్నట్టి సంఘటన. ఒక స్త్రీ ప్రేమించిన వ్యక్తినుండి బలవంతముగా లాగి వేయబడు

చున్నట్లు ఆ భావప్రకటన వుంది. ఆ బొమ్మ దయా
దీపతాగనూ, స్వర్గాని కెక్కిపోతూ మానవులను ఆశీర్వా
దించినట్లు చేయి చాపియున్నటుగానూ, ఒక వేళ
చెప్పవచ్చు నేమో గాని ఆ మూర్తియొక్క ముఖ
భావము చూచినవాడెవడైనా దాన్ని ఒప్పుకోడు.
పద్దెనిమిది అంగుళముల ఎత్తుకు మించని ఆ బొమ్మలో
ఆ శిల్పి అంత సజీవమైనట్లే, వుజుచినా వుజుపుకురాని,
ఆ అనుభవాన్ని ఎట్లా ప్రకటించినాడా అనేది
ఉహాతీతియు. ఆమె చీర మగుపులు కూడా అంత
సహజముగా వున్నవి. అదొక వ్యక్తి; సహజసంపూర్ణ
సృష్టి.

“ఆ సన్యాసిని కిడెట్లా లభించింది?” అని
అడిగాను.

“ఆ బొమ్మయొక్క వైఖరిని సాంతము చూడు,
పలాయనపు తీరు, కళ్లలోని ప్రేమ, భీతి, వ్యసన
ఇవన్నీ బాగా చూడు,” కొంచెయిగా, “క్రిందికి
పోదాం పద, ఆ కథంతా నీకు చెప్తాను” అని హఠా
త్తుగా అన్నాడు.

మెయిలాక్ అనే పేరుగల ఆ సన్యాసిని ఆ
మతాధికారిణితో తాను మరణించేముందు అంతా
చెప్పింది. ఆ ముసలి మతాధికారిణి ఆ కథలోని
అన్ని వివరాలూ నిజమైనవే చెప్పి వుండకపోవచ్చు.
కథను మరింత ఆకర్షణీయంగా చేయడానికి కొంత
కల్పన కూడా చేసేయవలసివచ్చు. కాని గవర్నరు
కొన్ని ముఖ్యాంశములు తానే స్వయముగా పరీక్ష
ధించి సంతృప్తిపడ్డాడు. ఆ మతాధికారిణి చెప్పి
నట్లు ఆ సన్యాసిని ఒకరితో కలిపేదిగాను, తనకుతానే
అన్నీని. కాని చాలానాగరకురాలు. అమెమరణశక్తియు
మీద ఉన్నంతవరకూ తననుగురించి ఎవరికీ ఏమీ చెప్పి
ఉండలేదు.

బహుశా ఒకవంద సంవత్సరాలు గడిచినవేమో.
అప్పుడు మెయిలాక్ ఒకచిన్నారి బాలిక, నవ్వుతూ
త్రుళ్లుతూ ‘కయిఫాంగ్’లో ఒక పెన్షయింటి బిడ్డ.
చాక్ అనేపేరుగల ఒక కమిషనరు కొక్క లేబిడ్డ.
చాలా గారాబుతో పెరిగినది. ఆమెతండ్రీ చంప
కాసకుడు, కాని, ఈ ఏకైకసంతానాన్ని తన
ప్రేమవాహినిలో ముంచేశాడు. మామూలుగా జరిగినట్లే
తనకుటుంబబంధుకోటి చాలామంది ఆయనను ఆశ్ర
యించి ఆయింట్లోనే ఉండేవారు. చదువుకున్న

వారికి ప్రభుత్వోద్యోగా లిప్పించారు. చదువులేనివారు
ఆధివనములోనే పనివాంఛయ్యారు.

ఒక నాడొక దూరపుచుట్టును వచ్చాడు. ఆకుట్ట
వాని పేరు ‘చాక్ పో’. చాల చుట్టుకొనవాడు. వయసు
పదిహేను. ఉల్లాసమూ బీభత్సా మూర్తినించినవాడు.
వయసుకు మించిన పొడుగరి. పోసుపోసు సన్నమై
పొడుగాటి ప్రేళ్లుగల అతిని చేతులు ఒకపల్లెటూరి
మొద్దిబాబాయి కుండవలసినవికావు వచ్చేపొయ్యే
చుట్టపక్కలనూ, గొప్పగొప్ప ఉద్యోగులనూ పరా
మర్శించే బాధ్యత ఆగృహిణి ఇతనిమీద వదిలినదంటే
ఇతి డెంతగా ఆనందంబాన్ని వశీకరణ చేసుకున్నాడో
ఆర్థిమాతుంది. అతిపక్షి చదువను వ్రాయను కూడా రాగు.

మెయిలాక్ కంటే ఇతిదొక యేడాదిపెద్ద.
వాళ్ళింకా చిన్నిపిల్లలే అనుటచేత పలుమాగు కలుసు
కొని కబుర్లుచెప్పకొని నవ్వుకుంటూ ఉండేవాళ్ళు
ఎందుచేతనంటే చాక్ పో పల్లెటూరికథలు బాగా
చెప్పేవాడు, మెయిలాక్ అని వినడానికి చాలా సర్దా
పడేది.

ప్రథమములో ఆకుటుంబాని కితినిమీద కలిగిన
సదభిప్రాయము కొన్ని వారాలకే కొంతమోజు తగ్గింది.
కారణమేమంటే అతిదొక అసాధారణ వ్యక్తి,
అసాధుడూ అవలంబిత. మొనటిచూటకు అతిసు
మంచి సేవకుడుకాడు. పలుమాగు అతిని కర్తవ్యము
వుజుచిపొయ్యేవాడు. తిప్పచేసినప్పుడు అతినికంటే
పెద్దవారతిన్ని మండిస్తే సుతిరామూ ఊగుకు నేనాడు
కాదు. కాబట్టి ఆయనయితల్లి ఇతిన్ని తోటమాలిగా
ఉండమన్నది. అబ్బాయికూడా కడిపి ఈవునో
గంలో సంతోషపడసాగాడు.

చాక్ పో ప్రగాఢమైన వ్యక్తిగ్త్యంగల మనిషి.
సృష్టించడానికేగాని ప్రపంచం నేర్పడాన్ని నేర్పు
కొడానికతడు జన్మించలేదు. ఒంటరిగా తన పువ్వుల
లోను చెట్లలోను లీనమై పరిపూర్ణానందాన్ని
పొందుతూ ఈలలు నేసుకుంటూ సృష్టికి మూలపురుషు
డైనట్లుగా అటూ ఇటూ పచాగుచేసేవాడు.
అతిణ్ణి ఒంటరిగా వదిలిపెడితే అత్యిగ్భూతమైన
పనులు చేసేవాడు. గుగువు లేకుండానే చిత్రకళ
నేర్చుకున్నాడు. అతిని విరామకాలములో అతి
విచిత్రమైనలాంతిర్లు చేసేవాడు, బంకమట్టితో బ్రతికి
వున్నాయేమోనని ధిమింపజేసే జంతు విగ్రహాలు
చేసేవాడు.

పద్దెనిమిదేండ్లవయస్సు వచ్చేటప్పటికి చాంగ్ పో ఎందుకూ పనికిమాలినవాడేమో ననిపించాడు. ఇతనిలో ఏముండి మెయిలాక్ ను ఆర్పించిందో ఆవిడకే తెలియదు అంటూ ఒకతీగు, ఇతడొక్కడే ఒకతీగు. అతనిలోని భిన్నత్వమే కొంత కారణమేమో. ఎత్తుగా పెరిగి అందగాడైనాడు. ప్రతి దానిలోనూ అగ్రహీతమితినిదే, అందరూ ఇతన్ని ప్రేమించేవాళ్లే, ఒక్క అమ్మాయి వాన్ని గారు తిప్ప. సహజంగానే ఆ బాలబాలికల మధ్య అన్యోన్యము బలహీనమైంది. వారిద్దరూ ఒకే గోత్రీకులనవలన వాళ్ళిద్దరి మధ్య పెళ్ళి సంబంధం మాత్రం అసంభవమని బాగా ఎఱుగుదురు.

వాళ్ళ నాకరీ వదులుకుంటున్నాడనీ, ఎక్కడో ఒక వృత్తివిద్య నభ్యసించబోతున్నాడనీ - ఒక గోజాన మాతాత్తుగా ఆ యింటి యజమానురాలితో చాక్ పో చెప్పాడు. రాయసులిచే ఒక కార్టానాలో పని నేర్చుకోవడానికి కుదిరాడు ఇంట్లోవుంటూ మెయిలాక్ తో ఎక్కువకాలమితిగు గడుపుతూ వుండవలసి ఇదే మంచిదిలే అని అమె తిల్లి అనుకుంది. కాని పని దూరమైనా ఆతడికి నివాసం మాత్రం ఈ ఇంట్లోనే. ప్రతిసాయంకామూ ఇంటికి వచ్చేవాడు. మెయిలాక్ కు చెప్పడానికి పూర్వముకన్నా ఇప్పుడెక్కువ కబుర్లుండేవి.

ఒకనాడు తిల్లి అన్నది: “మెయిలాక్, మీరిద్దరూ ఇప్పుడు పెద్ద వాళ్లయ్యాను. ‘హా’ అన్న, దగ్గర బంధువే అయినా తఱుచు ఒకరి నొకరు కలవగూడదమ్మ.”

తిలి మాటలు మెయిలానును ఆలోచనలో పడవేసినవి. తాను చాక్ ను ప్రేమిస్తూవున్నానని ఆవిడకంతకు ముందు బాగా తెలిసేడికాదు.

ఆరాత్రి తోటలో చాక్ ను కలుసుకున్నది వెన్నెట్లో ఒకరాలి బల్లమీద కూర్చుండి మాటా మాట సంభట్లో ఆనాడు తిల్లి అన్నమాటలు జారవిడిచింది.

“నేను తఱుచు నిన్ను చూడగూడదని అమ్మ అంటున్నది” అని సిగ్గుతో అన్నది.

“ఔను, నువ మిప్పుడు పెద్దవాళ్ళ మాయాము”

అమ్మాయి తలవంచుకుంది; “అంటే ఆర్థం?” తఱలోతా నే మాటాడు కుంటున్నట్లు అడిగింది.

చాక్ పో ఆమె నడుముచుట్టూ చెయ్యిపోనిచ్చాడు. “అంటే, నీలోవున్నది ఏనోఒకటి గోజు రోజుకు నన్ను మరింత ముగ్రతముగ్ధుణ్ణిగా చేసేస్తూవుంది. అది యేదో నిన్ను చూడాలన్న నే తృప్తి నాలో రేకెత్తిస్తూవుంది. అదే నీవు దగ్గరగావుంటే నాకు ఆనందిం కలుగజేస్తుంది. నేను దూరముగా వున్నప్పుడు ఏకాకిగా చింతాకాంతునిగా చేసేస్తుంది.”

ఒకనిటూర్పు విడిచి ఆయమ్మాయి అడిగింది: “ఇప్పుడు నీవు సంతోషంగా వున్నావా?”

“ఔను అంతా నూరిపోతుంది. మెయిలాన్, నీవు నాకోటనూ, నేను నీకోటనూ” అని మెలగా అన్నాడు.

“నేను నిన్ను పెళ్ళిచేసుకోలేదనీ, అమ్మ, నాయనా తొందరిలోనే నాకు సంబంధం కుదుగుస్తారనీ నీకుబాగా తెలుసు”

“ఛా! నీవటా అకూడను, అన నే కూడను!”

“నీవు కొంచెం అర్థం చెసుకోవాలి”

“నాకర్థమయ్యే దంతాయిదే” — ఆయమ్మాయిని తన బాహువుల్లోనికి లాక్కుంటూ “ఆకోశమూ భూమి సృష్టించబడి నప్పటినుంచీ నీవు నాకోటనూ నేను నీకోటనూ. నేను నిన్ను పోనియ్యను నిన్ను ప్రేమించడం తప్పేమీకాదు”

మెయిలాన్ అతని కాగిట్లనుంచి తప్పించుకొని పరుగెత్తుకపోయి తనగదిలో దాక్కుంది.

యమక ప్రేమయొక్క మేలుకొలుపు భయంకరమైనది. దానికితోడు వారి పరస్పరసితి గుర్తుకురావడం, దుర్లభమనే వాస్తవికతవలన గలిగే మధురకల్పన ఆ ప్రేమను మరింత భయంకరంచేసింది ఆరాత్రి మెయిలాక్ తన పక్కమీద పడుకొని వాళ్ళిద్దరు చెప్పినదీ, తర్వాత చాక్ చెప్పింది మననంచేస్తూ గడిపింది. ఆరాత్రి మొదలుకొని ఆపిల్ల సంప్రార్థముగా మారిపోయింది. మేలుకొన్న ప్రేమను అరికట్టడానికి వాళ్లెంత తీవ్రంగా ప్రయత్నించాగో అంతకంటే గట్టిగా దాని బంధనాలలో చిక్కుకుపోయారు. ఒకరి నొకరు చూడడానికి వారు ప్రయత్నించేయ్యలేదు. మూడురోజుల తర్వాత ఆ అమ్మాయి లజ్జాభారముతో అతనివద్దకు మళ్ళా వచ్చింది. రహస్యకారణంచేత వారి ఉద్దేశం మరింత రెచ్చిపోయింది. ఆ రోజులు,

యువకోద్రేకములూ, తియ్యని మనస్తాపాలూ, తాత్కాలిక వియోగాలూ, పునఃప్రమాణాలూ — అతిమధురమై అతి బాధాకరమై కనిపించిన రోజులు. వారికింటే గొప్పదైనట్టి ఏదో ఒక శక్తియొక్క అభ్యేషణమైన ఉచ్చులలో వారు చిక్కుకుపోయారని వారికి తెలిసింది. ఈ పరిస్థితులలో ఏమిచేద్దామా అన్న ఆలోచన వారికిలేదు. ఉన్నదంతా ఒక్క వలపే ఆకాలపు టాచారాలనుబట్టి మెయిల్స్ తలదండ్రులు ఒకటి తర్వాత ఒకటిగా సంబంధాలు చూస్తూ ఆమెను ఒప్పింపజేయాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉన్నారు. ఆవిశమాత్రం ఏదో ఒక రంకతో కాలహరణం చేస్తూ వచ్చింది. ఒక్కొక్కప్పుడు నాకు పెళ్లవద్దు అని చెప్పేది. దాంతో వాళ్ళమ్మకు గుండెలో బండపడేది. ఆమె యింకా చిన్నదే గనుకనూ, ఒక్క తే బిడ్డగనుకనూ వారు తొందరపడలేదు. ఇంకా కొంతకాలం వారి వద్ద ఉండడమే మేలనిపించింది.

ఈ కాలములో చాక్స్ పనిచేస్తూ తనకృత్రిమ నేర్పుకుంటావున్నాడు. రాతి శిల్పమే శిశువతి పరమార్థమని గుర్తించాడు. ఆజన్మశిల్పకలె కొద్దికాలములోనే ఈ విద్యలో అగ్రగణ్యాడయ్యాడు. అతడు ఆ కళను ప్రేమించాడు. విధివిరాలును లేకుండా ప్రతి అంశముననూ పరిపూర్ణస్వయం సిద్ధించేవఱు సాధించేవాడు. ఆ కార్వానా యజమాని ఇతన్ని చూచి నిర్విణ్ణుడయ్యాడు. ధనవంతులు బొమ్మలు కొనడానికి ఈ కొట్లకు కొలలుగా రాసాగినారు.

చక్రవర్తిని యొక్క ఫుట్రీస్ రోజు పండుగనాడు ఆమెకొక బహుమతి ఇయ్యవలయునని ఒకదినము మెయిల్స్ తండ్రి నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈ కౌనుక ప్రత్యేక మయినదిగా ఉండాలని, చాలా ఉత్తమజాతికి చెందిన చలనరాతి ముక్క నొకదాన్ని సంపాదించాడు. అమ్మగారి సలహామేరకు చాక్స్ పోషనిచేసేకొట్లకు దాన్ని తీసుకుపోయి తనకు ఏమిటి కావాలో వివరించాడు. చాక్స్ పోయొక్క శిల్పమును పరీక్షించి దాని విలక్షణతకు చాల ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

“నాయనా! ఇదిగో. నీ కొక ప్రత్యేకమయిన పని యిస్తున్నా. ఇది చక్రవర్తిని గారి కొఱకు. దీన్ని బోగా చేశావా నీ యెప్పుడైతే పండిస్తే” అన్నాడు.

చాక్స్ పో ఆ శిలను పరీక్ష చేసి చూచాడు. అతని చేతులు నెగ్గుడిగా ఆ కఠినరాతిని చుట్టూ తేలిమి చూచాయి. అమిత సంతోషపడ్డాడు. ఆ శిలను ఒక “కూ ఆక్ యిక్” అనగా “దయాదేవత”గా చేయాలని తీర్మానింపబడింది ఇంతకు ముందెన్నడూ ఏ మానవుడూ కనీ వినీ యెఱుగని సౌందర్యమూర్తిని ఆ శిలలోనుండి సృష్టించగలనని చాక్స్ పో అంత రాత్రికు తోచింది.

ఆ విగ్రహము సంపూర్ణమయ్యేవరకు చాక్స్ పో ఎవ్వరినీ దానిని చూడనియ్యలేదు.

పరిపూర్ణమయిన తర్వాత ఆ దేవత వాళ్ళ దేశాచార బద్ధమైన ఆకారములోను నైఖరిలోను ఉన్నది. కాని అద్వితీయమయిన కళావస్తువు ప్రళిప్త సుకుమార సౌందర్యమై నిలిచినది పూర్వమెన్నడూ విశిష్టియూ సృష్టింపజాలనిది చాక్స్ పో ఇప్పుడు సృష్టించాడు. ఆ దేవత చెవులలో నిరాటంకంగా తిరిగే అంటుపోగులను ఆ రాతిలోనే మలిచాడు. ఆ చెవులు గూడా అతి సున్నితమై ఆశ్చర్యకాల్గొని గొల్పినవి. ఆ దేవతయొక్క ముఖము అతడు ప్రేమించిన బాలిక ముఖమువలె వుంది.

ఆ కమిషనరు చాలా సంకోషించాడు. రాచనగరుకెనా ఈవస్తువు వన్నెతెచ్చేదే నని అతనికి తోచింది. “ఈముఖము అచ్చంగా మెయిల్స్ నేనే” అని తండ్రి అన్నాడు “బేసూ” చాక్స్ పో సాతి శయంగా అన్నాడు. “ఆమె నా ఆవేశము”. “మంచిది నాయనా! ఇది మొదలు నీవిజయము దృఢమైనది” చాక్స్ ను ఉదారముగా బహూకరించి, మల్లా అన్నాడు — “అబ్బాయి! ఈ అవకాశము నేను నీకు కల్పించినందుకు కృతజ్ఞుడనై యుండాలి సుమా.”

చాక్స్ పో పెద్దమోగిపోయాడు. కాని దేని కొరకు అతని ఆశ్చర్య తహతహపడేదో అదే అతనికి లభించలేదు. మెయిల్స్ లేకుండా ఈ విజయము అతని కెమీ లేనట్లే. తన హృదయకొంక్ష తనకు మించిన దని గ్రహించాడు ఆ వడుచునాడు. తన పనిలో శ్రద్ధను గోల్పోయినాడు. ఎక్కువ డబ్బు వచ్చే పనులేవీ ముట్టుకొడు. తన యజమాని నుండిపడ్డాడు. ఐనప్పటికీ చాక్స్ పో విపనీ చెయ్యలేకపోయాడు.

మెయిల్స్ నిష్ఠుడు నిందాస్పదమైన ఇరువది యొక్క సంవత్సరముల వయసుకు సమీపముగా వస్తూ

వుంది. ఇంకా ఎవరికీ ఒప్పుందిం కాలేదు. చాలా పలుకుబడి గలిగిన ఒక కుటుంబములో ఒక సంబంధం కుదిర్చారు. వస్తువులిచ్చి పుచ్చుకోవడా, ప్రధానమూ అయిపోయినవి.

నిరాశాపరులై, వివేచనాశూన్యులై వాళ్ళిద్దరూ పలాయన మాటకు నిశ్చయించుకున్నారు. చాక్ సంపాదనాసమర్థుడని రూఢిగా ఎటువంటి గాబట్టి తన నగలు కొన్ని తీసుకొనిపోతే ఏదో ఒక దూర రాష్ట్రములో వాళ్ళపొట్టవాళ్ళు పోసుకోవచ్చునని ఆ యమ్మాయి అనుకున్నది.

ఒకనాటి రేయి తోట వెనుకభాగానుంచి దాటుకొని పోవాలని తయారయినాడు. ఒక వృద్ధ సేవకుడు ఆ చీకటిలో వారిని గుర్తించి—ఆ యిద్దరి సంగతి ఆయింటి లోపల తెలియని వాళ్ళెవరూ లేరు గనుక—అనుమానపడ్డాడు. ఆకుటుంబం అపకీర్తి పాలుగాకుండా కాపాడడం తన విధిగా భావించి ఆ యమ్మాయిని పట్టుకొనివదలలేదు. చాక్కు మార్గంతరం లేదు. ఆ సేవకుని అవతికి తోసినాడు. ముసలివాడు తలబడినాడు గాని అమ్మాయిని మాత్రం వదిలీతాడు. చాక్ గత్యంతరంపోచక అతిణి పుట్టినద ఒక్కటి వేశాడు. దాంతో ఆ నిర్భాగ్య డాక్టర్ పడిపోయాడు. పడేటప్పుడు అతనితల ఒక బండరాతికి డీకొనుటచేత పడినవాడువడినట్లే ఉండిపోయాడు. కదలలేదు, మెదలలేదు. పిల్లమో పరారి చిత్రించారు.

తెల్లవారసరికి ఇంటిల్లిపాడికి తెలిసిపోయింది, ముసలివాని మరణమూ, వారి పలాయనమూ. ఆ పరాభవము పొక్కకుండా చెయ్యల్సిన ఒకవైపు ప్రయత్నిస్తూ మరొకవైపు వారిని పట్టుకోవడానికి చేసిన పన్నాగాలన్నీ పూర్తిగా నిష్ఫలములైనాయి. ఆ కమిషనరుగారి కోరికలనే ప్రోధావేశానికి అంతులేదు. “నేను భూమండలాన్ని గాలిస్తాను,” అని అతడు ప్రతిజ్ఞ చేశాడు, “వాణ్ణి తీర్చుకు తెస్తాను”

ముఖ్యపట్టణంనుండి యివతల పడింతర్వాతి ఆ యువ దంపతులు చాలాదూరం ప్రయాణించేశారు. చిట్టచివరకు పెద్దపెద్ద పట్నాల దిరికిపోకుండానే యాంగ్లీస్ నదిదాటి దక్షిణ చీనాకు చేరుకున్నారు.

“కియాంగ్సీలో నుంచి చలవరాయి వుందని విన్నాను,” చాక్ మెయిలాక్తో అన్నాడు.

“మళ్లా చలవరాయితోనే పనిచెయ్యాలని అనుకుంటున్నావా?” అని అనుమానిస్తూ మళ్లా అన్నది “నీ పనితనము గుర్తుపడతారు, అదే నిన్ను పట్టిస్తుంది”

“ఇంతకాలమూ మనము చెయ్యాలనుకున్నది అదేనేమోనని నేను తలంచాను” అని చాక్ జవాబిచ్చాడు.

“అది సరే, అది ముసలివాడు ‘టాయి’ చావక ముందుమాట. మన మతన్ని గూఢ్యచేశామని వాళ్లు తలచారు. నీవృత్తిని మార్చుకోలేవా? పూర్వము చేసినట్లుగా లాంతర్లుచెయ్యి, లేక బంకరుట్టి బొమ్మలు చెయ్యి.”

“అనేమాట, చలవరాయితో నేను పేరు సంపాదించాను.”

“సంపాదించిన చూట నిజమే ఇప్పుడు వచ్చిన చిక్కంతా అనే గదా.”

“మనం బుట్టి ఒద్దలు కొట్టుకోవాల్సిన పని లేదనుకుంటాను. కియాంగ్సీని ముఖ్యపట్టణానికిన్నీ దాదాపు నెయ్యి మైళ్ళకుపైగా వుంది. మనల నెవరూ తెలుసుకోలేదు.”

“అయితే నీ శిల్పవైఖరున్నా మార్చుకోవాలి. ఆ అసాధారణ విగ్రహాలు చెయ్యబోకు. వ్యాపారం నమరపడకుండా ఉండేటమాత్రం చెయ్యి, చాలా.” చాక్ పో పెదవి కొంగుకున్నాడు మారు పలుకలేదు. సుఖముగా బ్రతుకపడకుండా వుండడంతోనం నెయ్యి మంది మగ్గుతిరగతి శిల్పులు చేసినట్లు ఇతడుగూడా చేసి తృప్తిపడాలా? అతడు తనకళ్ళను నాశనం చెయ్యాలా? లేక తన కళ్ళనే తిన్ను నాశనం చెయ్యనివ్వాలా? ఇది అతడు ఆలోచింపలేదు.

కాని అతని భార్యయొక్క అంతర్వాణి సత్యమైంది. వ్యాపారానికి పనికివచ్చే చతుక పనిచేయడం తనమగని స్వభావానికి విరుద్ధమని ఆమె అనుమానించింది. యాంగ్లీస్ నదిని దాటింతర్వాత ఏదో తెలియరాని నిరూధకై కొంటనునద్దనున్న ఆ గొప్ప పర్యవ కనుమనుండి ఆగ్నేయభాగ మైదానములలోకి నడిపించే చలవరాయి ప్రదేశమైన కియాంగ్ సీకి లాక్కు పోతూవుందని ఆమె కేరో చెవిలో చెప్పివట్లయింది. రాష్ట్ర ముఖ్యనగరమైన నాంచాంగ్ లో వారు నిలువడానికి దమ్ములులేనందున కియాక్ కు వెళ్లారు.

వృత్తిని మార్చుచు ఆ సతీయతల్లి మళ్లా చెప్పింది. కియాంగ్ సీలో అమిత సున్నితమైన తెల్ల బంగమన్న చక్కని పింగాణీ దొంగకుతుంది. అతని కళాపిపాసను పింగాణీ శ్రీప్రపంచగలదు. కాని చాంగ్ పో వింటేను.

“చాంగ్ పో పింగాణీతోనే నేను శ్రీప్రపడినా, నన్ను గుర్తుపట్టేటంతటి అందమైన బొమ్మలు తియ్యగల చస్తాను లేక దీంట్లోనూ నా నేను చవుకబోవు మగ్గరికపు సకే చెయ్యాలని కోరుతావా? నా మరణితో పనిచేయడం ఇక్కడ అపాయకరమేమీ కాదనుకుంటాను.”

తన శ్రీసహజజ్ఞానమునకు విగుద్ధంగా ఆ యిల్లాలు లొంగిపోయింది. “కాని చాంగ్! నన్ను చూచి నా కోరికగా నీవు పేరు ప్రతిష్ఠలకు చూడవద్దు. మనము విపత్తులో వున్నాము. పేరు ప్రతిష్ఠలకు పోతినా మనము నిర్వహణన మాతము”

ఆమె విశ్వాసము ఇట్లా వున్నది గనుక ఈమాట చెప్పింది. కాని తన పెనిమిటి చేతులు ఎంతటి మహా సుందరమైన సరిని చేయగలవో అది తప్పు చేశాకటి చేయవని ఆమెకు నమ్మకములేదు అతని సౌందర్య జ్ఞానము, పరిపూర్ణతా కాంక్ష, చలనతాతిహాసి వ్యామోహము—వీటివలన చాంగ్ పో భయపడవలసి నది పోలీసులకుగాదు, తన ప్రతిభకే. అతని పరిస్థితి యొక్క విషాద వికటత్వము తనకు గుర్తుకు వచ్చింది.

తన భార్య సామ్యులతో చాంగ్ పో అనేకరకాల ముతకతాళ్లు కొని అంగశి పెట్టాడు. అతడు పనిచేస్తూ వుంటే మెయిలాక్ చూస్తూవుండేది.

“అంతిముట్టుకు చాలించు. ఎంతో బాగుంది. అంత కన్నా మిన్నగా ఎవరూ చెయ్యలేదు. ఇవో చూడూ, నా నిమిత్తం, ఇంక చాలేదూ.”

చాంగ్ పో ఆమెవైపు చూచి విచారంతో నవ్వాడు. మామూలుగా గుండ్రటి చెవిపోగులూ, లోలకులూ చాలా చేసేవాడు. అయితే చలనరాయ దానికదే సాటి. అది ఒక ప్రత్యేకమైన శైలిని అదర గను తనంత దా అనుసంధించుకుంటుంది. అత్యంత సుందరమైన కళామూర్తిని రూపొందించడానికి అతని కోరికను దానిని, ఉదాహరణకు, దొంగపళ్లు దొంగి లించే కోరికగా నిర్మింపగల దానిని, ఆ చలనరాతిని, అతని కోరిక కోసం ముక్కలు ముక్కలు చేయడం

అన్యాయం. కాబట్టి అప్పుడప్పుడు—మొదట్లో చాలు గానూ వద్దని చెప్పే అంతరాత్మితోనూ—కొన్ని విచిత్రమైన చక్కని రూపాలు—అచ్చంగా స్వతంత్ర మైనవి నిర్మించేవాడు. ఈవస్తువులు, ఇతడు ప్రేమించి చేసే వస్తువులు, పని ముగిసే ముగియక ముందే తృప్తిలో ఎగిరిపోయేవి. మామూలు వ్యాపారి వస్తువులు గడించే లాభియన్న ఎంతో ఎక్కువగా లాభము వచ్చేది.

“చాంగ్ నా మనసుకు ఊభగా వుంది,” మెయిలాక్ అతన్ని బ్రతియలాడుకున్నది. నీయంతటికి నీవు బయటబడిపోయేగానూ చెసుకుంటున్నావు. మనకు సంతానం కలగబోతూ వుంది కొంచెం జాగ్రత్తగా వుండవూ?”

“సంతానమా? ఓహో! అయితే మనమింక ఒక కుటుంబ మన్నమాట!” అని అత్యుత్సాహముతో అన్నాడు చాంగ్ పో ముద్దులతో అతడనుకొన్న అడబెనుగును తుడిచివేశాడు.

“కాని మనము మంతిలకు మించిన మంచినీ చేస్తున్నాము” అన్నది మెయిలాక్. వాళ్లు చేస్తున్న పని మంచిదన్నమాట నిజమే ఒక్క సంతృప్తిరంత ర్వాత “పాహో” చలనరాతి బొమ్మలంటే తెలియని వాళ్లు లేరు. “పాహో” అనేది చాంగ్ పో తనకొట్టుకు పెట్టిన పేరు. కలవాళ్లంతా ఇతని సరుకుకోసమే వచ్చే వాళ్లు. రాష్ట్ర రాజదానికి పోయేవాళ్లందరూ మార్గ మగ్గరిలో ఇక్కడికివచ్చి సుందరమైన పాహో బొమ్మలు కొనుక్కుపోవడం వల్ల కియాక్ అనే వూరు ఒక పట్టణంగా వెలిసింది.

ఒక నాడొక మనుష్యుడు కొట్లోకివచ్చి అక్కడ ప్రవర్తించివున్న వస్తువుల నెగాదిగా చూచి అడిగాడు, “కెయిఫాంగ్ కమిషనరు చాంగ్ గారి చుట్టము ‘పో’ నువ్వెగనా” వెంటనే తిడుముకో కుండా జవాబిచ్చాడు—తను కాదనీ, తా నెప్పడూ “కెయిఫాంగ్” ముఖముచూచి యెరుగనని. అనునుష్యుడి తిట్టి అనుమానంతో పరకొయించాడు. “నీమాటల్లో ఉత్తరాది యాసభాగావున్నదే. నీకు పెళ్లియిందా?”

“అది నీ కనవసరం.”

అంగడి వెనకొచ్చింది మెయిలాక్ తొంగి చూచింది. అనునుష్యుడు వెళ్లిపోయి తర్వాత అతడు తన తండ్రిగారి ఆశీసునించి వచ్చిన పెకెలతో

అని చాంగ్ తో చెప్పింది. బహుశః అతని చలవరాతి పని వాళ్ళకు నిజంగానే పట్టిచ్చిందేమో

మర్నాడు ఆమెకు మృదు ముఖం వచ్చాడు.

“నీవు మాట్లాడే నేమిటో నాకేమీ అర్థం కావటంలేదు” అని చాంగ్ పో చెప్పాడు.

“నుంచిదేలే. చాక్ షోనిరుంచి నేను నీకు చెప్పాను. కూనీ, బలాత్కార బాలికాపహరణం, చోరీ అనే మూడు నేరాలమీద చాంగ్ పో యిప్పుడు కొనసాగిస్తున్నాడు. నీవు చాక్ షో కావని నన్ను నమ్మించాలంటే నీ భార్యచేత నాకొక కప్పటి యిప్పిస్తావా? ఆమెను నేను చూచినప్పుడు కమిషనరు గారి కుమార్తెకాదని నమ్ముతాను.”

“నేనీక్కడోక మాపు నడిపిస్తున్నాను. తొందరలు కలిగించడానికి ప్రయత్నించేవాడినైతే నెమ్మదిగా బెదిరినవడం మంచిది.”

అనపాశన మాపాకటి చాక్ షోమీద విసిరి ఆతడు వెళ్లిపోయాడు.

తొందరగా వాళ్ళు చలవరాతిసామానా ఇంకా విలువగల సామానా సద్దకుని ఒకపడవ మాట్లాడుకొని చీకటిపడింతర్వాత సదిమీద ఎగువకు పారిపోయాడు. వాళ్ళబిడ్డను మూడు నెలలు మాత్రమే.

మానవ వ్యక్త్యమో లేక అది జేవుని సంకల్పమో యేమో తెలియదు. బిడ్డకు బబ్బు చెప్పిందివల్లనూ, నెలరోజులు సదిమీద ప్రయాణించేయడం చేత చేతిలో పైకం అయిపోయిందవల్లనూ వాళ్ళు కాక్ షెయిక్ వద్ద పగవలసివచ్చింది. చాక్ షో తన అత్యుత్తమ శిల్పాలలో నొకదానిని—ఒకకన్ను మూసుకొని వంగిచూచు కుక్కను—తీసి వాంగ్ అనే ఒక చలవరాతి వ్యాపారస్తునికి అమ్మవలసివచ్చింది.

“భలే, ఇది పాహోరాయి. ఇంకే కార్టానా ఇల్లాంటివి తయారుచేయలేదు. ఇది అనుకరణ సాధ్యములు కానేకావు.”

“నీవు చెప్పింది నిజమే. నేనిది పాహోలో కొన్నాను.” అని చాంగ్ పో అన్నాడు. లోలోపల చాలా గర్వపడ్డాడు.

కాక్ షెయిక్ ఎత్తయిన పర్వతపంక్తి పాదాల మీద ఉన్నది. శీతాకాలం. చాంగ్ పో ఆ స్వచ్ఛ నీలాకాశం ఆకొండగాలి వీటి కలపులో పడిపోయాడు.

భార్యాభర్తలు అక్కడే ఉండిపోవడానికి ఏర్పాట్లు చేసుకున్నారు. వాళ్ళిసువును నయమైంది. చాంగ్ పో ఒక క్రొత్తకార్టానా పెట్టడానికి తీర్మానించుకున్నాడు. కాన్ షెయిన్ ఒక పెద్దనగరం. అంగుచేత బహులనెవలి ఇరవై మైళ్ళదూరంలో ఒక ఊళ్ళో ఉండడం యుక్తమనుకొన్నారు చాంగ్ పో ఇంకొక వస్తువు అమ్మవలసి వచ్చింది.

“ఎందుకా పనిచేశావు?” మెయిలాక్ అడిగింది.

“మనం మాపు పెట్టడానికి డబ్బు కావద్దా మరి?”

ఈసారి నామాటమిను. మన మిక్కడే ఒక బంక మట్టి బొమ్మల దుకాణం పెడదాం.

“ఏం?...” చాంగ్ పో గోంతులో మాట గొంతులో నే వుండిపోయింది.

“నీవు వినకపోవడంచేత మనం పట్టుబడడం కాస్తలో తిప్పిపోయింది. చలవరాయే నీకంత గొప్పా? నీ భార్య కంటే బిడ్డకంటేనా? కొంతకాలం పిదప పరిస్థితులు మారవచ్చు. అప్పుడు మళ్ళా నీ మొదటి కళ్ళకు నీవు పోవచ్చు.”

తన కోరికకు విరుద్ధంగా కార్మిని నల్లటి బంక మట్టి బొమ్మల అంగడిని చాంగ్ పో పెట్టాడు. వందలాది బుద్ధులను తయారుచేశాడు. కాని ప్రతివారం చలవరాతి వర్తకులు కాంటాకునుండి ఈ మార్గంగా పోవడం చూచి ఆపని మళ్ళా చెయ్యాలని ఉబలాట పడ్డాడు. ఆవీధుల్లో తిరుగుతూ ఏదో ఒక చలవరాతి సామానా కొట్టవద్ద నిల్చునేవాడు. అతని కళ్ళల్లో కోపము పైకి కిందికి తిరిగేది. ఇంటికి వచ్చి తాను చేస్తూవుండిన పచ్చి బంకమట్టిబొమ్మల్ని వేళ్ళతో పిసికి పాచేసేవాడు.

“నావ మట్టి, చలవరాతిని మలవగలవాణ్ణి దీంతో కొట్టుకోవాల్సిన రాత నాకేమొచ్చింది?”

అతని కళ్ళల్లోని జ్వాలనుచూచి మెయిలాక్ అదిరిపోయింది. “సర్వనాశనయ్యే వ్రాత నీకు వ్రాసి వుంది.”

ఒకనాడు రాతి వర్తకుడు వాంగ్, చాంగ్ పోను కలుసుకొని పాహో శిల్పాలు ఇంకా ఇతనివద్దనుండి కొట్టెయ్యడానికి వీలవుతుందేమోనని ఇతనిని తన బసకి ఆహ్వానించాడు.

“ఎక్కడకు వెళ్ళారు?” చాంగ్ పో అడిగాడు.

“కియాక్ వెళ్ళాను. ఇప్పుడే వచ్చాను.”
వాంగ్ అన్నాడు. ఒక మాటవిప్పి చెప్పాడు,
“మాచావుకదూ పాహోషాపు ఇప్పుడెల్లాంటి సరుకు
తయారు చేస్తావునో?”

చాంగ్ పో మారుపలక లేదు. ఒక కురువింద
మర్కటాన్ని వాంగ్ చూపించినప్పుడు చాంగ్ అరి
చాడు “నకలు”.

“నీవు చెప్పింది సత్యం”, వర్తకుడు మెల్లిగా
అన్నాడు. “ఈ కోతి మొహాన భావమేలేదు. నీ
మాటల్ని బట్టి చూస్తే అంతా తెలిసినవాడి లాగు
న్నావే.”

“నాకు తెలుసు” చాంగ్ చురుగ్గా అన్నాడు.

“జోనాసు, జ్ఞాపకముంది. అప్పుడు నాకా
అద్భుతమైన కుక్కబొమ్మను అమ్మావుగదూ. దాని
మీద నేను నూటికి మారు లాభం సంపాదించానని
నీకు చెప్పడానికి నాకేమీ సంకోచంలేదు. అటువంటి
సరుకు నీవద్ద ఇంకాయేమైనా వుందా?”

“అసలైన పాహో కురువింద మర్కటం ఎలా
వుంటుందో నీకు నేను చూపిస్తారే.”

తన హాపుకు పోయింతర్వాత చాంగ్ పో తాను
కియాన్ లో వున్నప్పుడు చేసిన బొమ్మ నొకదాన్ని
వాంగ్ కు చూపించాడు. అమ్మమని బ్రతిమలాడి
కురుకు వాంగ్ దాన్ని కొన్నాడు. మరుడఫా నాం
చంగ్ లో చలవరాతిబొమ్మల సంతకు పోయినప్పుడు
వాంగ్ కొంతమంది స్నేహితులతో సాధారణమైన
బంకమట్టి బొమ్మల అంగడివాని వద్ద తాను ఎటువంటి
విచిత్రవస్తువులు సంపాదించిందీ చెప్పతూ “నా
కొక్కర్తం అటువంటి వానివద్ద అంత అద్భుతమైన
సరుకుండడం” అని అంటించాడు.

ఆరు నెలల తర్వాత ముగ్గురు సిపాయీలు
చాంగ్ పోనున్న కమీషనరుగారి కూతుర్ని స్నే
పట్టుకొని రాజధానికి తీసుక పోవడానికి అధికార
పత్రాలతో సహా తయారయినారు. కమీషనరు ఆఫీసు
నెక్రెటరీ కూడా వీరి వెంట ఉన్నాడు.

“కొద్ది సామాన్లు నన్ను కట్టుకోనియ్యండి,
నేను మీ వెంటి వస్తాను” అని చాంగ్ చెప్పాడు.

“బిడ్డకు కావలసిన వస్తువులు కూడా తీసుకు
పోతావ్” మెయిలాన్ అందుకున్నది. “వీడు కమీష

నరుగారి మనుమడని మర్చిపోకండి. దోవలో వీడికి
జబ్బుచేస్తే మీదే జవాబుదారీ”.

వాళ్ళను దోవలో జాగ్రత్తగా చూడమని కమీ
షనరుగారే ఆ మనుష్యుల కుత్తగ్వ లిచ్చి పంపాడు.
చాంగ్ పోనున్న అతని భార్యనున్న హాపు
వెనుక భాగానికి పోనిచ్చాడు. సిపాయీలు ముందు
భాగాన కొడుకొని వున్నారు.

అది కఠినాతికఠినమైన వియోగ సమయం.
చాంగ్ పో తన భార్యను బిడ్డను ముద్దెట్టుకొని కిటికీలో
నుంచి అవతలికి దుమికేశాడు. మళ్ళా ఈ జన్మలో
వాళ్ళని చూచే ప్రాప్తి లేనని అతనికి తెలుసు.

“నిత్యమూ నిన్నే ప్రేమిస్తాను” మెయిలాన్
సన్నగా కిటికీనుండా చెప్పింది:

“ఎప్పుడూ యిక చలవరాయి ముట్టుకోకు.”

మెయిలాన్ కిటికీ వద్ద నిల్చుండి ఒక చెయ్యి
పైకెత్తి తన భర్తకు జీవతపు కట్టకడపటి వీడ్కోలిస్తూ
వుండగా చాంగ్ పో కడసారి చూపుచూచాడు.

అతడు కనుచూపు మేర దాటింతర్వాత ఆమె
ముందు భాగానికి వచ్చేసి నిశ్చలంగా ఏమీ ఎరగనట్లు
చాలా తొందరగా సామాను సర్దుతూ వున్నట్లు కొన్ని
వస్తువులు సంచీలో పెట్టింది. సిపాయీలను బిడ్డను
పట్టుకొమ్మని చెప్పి వాళ్ళతో ఆమాటా యామాటా
చెబుతూ సామాను కట్టకుంటూ వుంది. సిపాయీలకు
అనుమానం కలిగి ఇల్లు వదిలివారు. అప్పుడుకే చాంగ్ పో
చాలాదూరం వెళ్లి వుంటాడు.

మెయిలాన్ కన్న వారింటికి వచ్చింది. అమ్మ
లేదు. నాయన వృద్ధుడయ్యాడు. ఆమె తిండికి నమ
స్కరించినప్పుడు అతని ముఖములో తూచామంద
హాసము కనబడలేదు. ఆమె చిన్న కుమారుణ్ణి చూచిన
తర్వాతనే కొంతమెత్తబడ్డాడు. చాంగ్ పో తప్పించుకు
పోయినందుకు ఒక రకంగా ముసలివానికి బెడని తప్పి
నట్టే అయింది. ఎందుకంటే అతడు చిక్కివుంటే
అతణ్ణి ఏమి చెయ్యాలో తెలిసేదిగాదు. ఇంతకూ తన
కూతురు జీవితాన్ని నాశనము చేసే ఆకుటుంబమంతటికీ
అంత దుర్లభ తెచ్చిపెట్టిన వానిని తుమించలేకనే
పోయాడు.

విండ్లు గతించినవి, కాని చాంగ్ పోను గురించిన
వార్తలేవీ వినబడలేదు. కొంటననుంచి ఒకనాడు

శిలాదేవత

గవర్నరు యాంగ్ రాజధానిలో దిగినాడు. గవర్నరు గార్ని గౌరవించడానికి కమిషనరు రొక విందు చేశాడు. విందు ఆరగించే సమయంలో గవర్నరు బైబిల్ పట్టాడు. తాను ఒక మహాఅద్భుతమైన బొమ్మను తెచ్చాడనీ, కమిషనరు చక్రవర్తిని కిచ్చిన 'దయాదేవత' కంటే అది మిన్నయనీ, తెలివైనూ, పనితనపు సాకుమార్యము లానూ ఈ రెంటికి చాలా పోలిక వున్నదనీ, నిజానికి ఇదే అంతకన్నా చాలా సుందరంగా వున్నదనీ చెప్పాడు. ఆయన దాన్ని చక్రవర్తిని కియ్యలదు కొన్నాడు. అప్పుడవి రెండూ జోడుగా వుంటవి.

విందుకు వచ్చినవారిలో కొందరు నమ్మజాలక చక్రవర్తినిగారి దయాదేవతకంటే మించిన పనితనం అసాధ్యమని వారి అభిప్రాయం వెలవరించారు.

“దీన్ని నేను మీకు చూపించేవరకూ ఆగండి” గవర్నరు విజయగర్వంతో అన్నాడు.

విందు ముగిసింది. బల్ల శుభ్రంచేశారు. ఒక నిగ నిగలాడే కొయ్యపెట్టెను గవర్నరు లోనకు తెప్పించారు. ఆ తెలుపుమించిన చలవరాతి “దయాదేవత”ను పెట్టెలోనుంచి తీసి బల్లమగ్గలో పెట్టేసాకి ఆగదిలో కబ్బమేలేదు—‘ఇదే విషాద దయాదేవత.’

ఒక పనికత్తె యీ సంగతి మెయిలంకోతో చెప్పడానికి పరుగుతైంది. అల్లిక తెరచాటునుంచి మెయిలంకో ఆగదిలోకి చూచింది. ఆ రాతి విగ్రహం మీద తనదూపు పడేసరికి ఆమెముఖం వెలవెలపోయింది. “ఆయన చేశాడు దీన్ని, నాకు తెలుసు. ఆయనే” అని గుసగుసలాడింది. చాంగ్ పో యంకా బ్రతికి వున్నాడేమో వినడానికి ఆమె ధైర్యము చిక్కబట్టుకొని అక్కడ నిల్చుంది.

“శిల్పి యెవరు?” ఒక అతిథి అడిగాడు.

“అదే యీ కథలో ఒక విచిత్రమైన సంగతి,” ఆ కాంటను గవర్నరు చెప్పసాగాడు. “అతడు చలవ రాతిపనిని వృత్తిగా పెట్టుకున్నవాడుకాదు. నాభార్య మేనకోడలిద్వారా నేనతిన్ని గురించి తెలుసుకున్నాను. ఆవిడ ఒక పెళ్ళికిపోతూ నా భార్యవద్దవున్న పురాతనపు గాజుల జతను ఎరువుతీసుకుపోయింది. అవి రెండూ ఒకే అచ్చు. పెనవేసుకొన్న రెండు నాగ స్పర్మలు; చాలా తికమకపు నమూనా. నా మేనకోడలు వాటిల్లో ఒకటి విరగ్గొట్టి గుండె వేజారై పోయింది.

నిజంగానే అదొక శోచనీయమైన విషయం. ఎందుకంటే ఆ గాజులు వాటిక వేసాటి. లోపం పూరించడం అసాధ్యం. ఆ విరిగిపోయిన గాజుకుబదులు నకలు గాజు చెయ్యించాలని కోడలు పట్టుపట్టింది. అనేక మైన దుకాణాలకుపోయింది. అందరూ ఒకటేమాట, అల్లాంటిదీరోజుల్లో తయారు చెయ్యలేరని. టేషపు లలో ఆవిడ ప్రకటన చేయించింది. తర్వాత తొందగ్లో నే మాసిన దుస్తులు వేసికొన్న ఒక మనిషి వచ్చి సదగు ప్రకటనకు జవాబుగా వచ్చానన్నాడు. ఆ గాజు అతనికి చూపించారు. అతడు చేయగలనని చెప్పాడు, చేశాడు. అతణ్ణి గురించి నేను మొట్టమొదటగా వినడం ఈ సందర్భంలోనే.

“దయాదేవతకు జతగా ఇంకొక విగ్రహముంటే బాగుండునని చక్రవర్తిని గారు కోరిన సంగతి నేను విన్న తర్వాత ఈ మనిషి జ్ఞాపకానికి వచ్చాడు. కాంటంకోలో దొరికే వాటిల్లోకల్లా ఉత్తమమైనదని అనుకొన్న ఒక చలవరాతిముక్కను కొన్నాను. ఇతణ్ణి రప్పించాను. అతడు లోపలికివచ్చి ఈరాతిని చూచి ఏదో దొంగతనం చేసినవాడిలాగ మూడు మూర్తలా భయపడిపోయాడు. చక్రవర్తిని గారిదగ్గర వుండే దయాదేవతకు జతగా ఇంకొక దయాదేవత కావాలని అతనికి నచ్చజెప్పేటప్పటికి తలప్రాణం తోకకు వచ్చింది. తిక్కే చెవిపోగులను గురించి నేను. వర్ణించేటప్పడు జంకినాడు, కాని మారుపలక లేదు. నెమ్మదిగా అతడు రాతిని సమీపించి దాన్ని నలుమూలలా పరిశీలన చేశాడు. ‘ఏమిటి సంగతి, ఆడేమంత మంచిది కాదా?’ అనడిగాను. కడకు అతడు నాలైపు తిరిగి సగర్వంగా అన్నాడు. ‘ఈ రాయి చాలా, దీంతో పని చెయ్యడం వృథాకాదు. నా జీవితమంతా ప్రయత్నించాను. తెలుపుమించిన యాజాతి చలవరాతిని సంపాదించడానికి. నేను చేస్తాను, గవర్నరుగారూ, కాని షరతేమిటంటే దీనికోసం మీరు నాకు జీతమియ్యగూడదు. నా మనసులోవున్న రీతిగానే శిల్పము తయారు చెయ్యడానికి నాకు స్వేచ్ఛ యివ్వాలి?’

“అతన్ని ఒక మామూలు పడక మేజాలున్న గదిలో నెలకొల్పాను. అతడడిగిన పరికరాన్ని యిచ్చాను. అతిదొక విచిత్ర వ్యక్తి. ఎవరితోనూ మాట్లాడేవాడుగాదు. పనివాడేదైనా తీసుకొని అతని గదిలోకి పోలే అతన్ని కసురుకు నేవాడు. కాని ఆ వేళము

పొందినవాడిలాగ పని చేసేవాడు. ఐదు నెలలదాకా నన్ను గూడా ఆ విగ్రహాన్ని చూడనియ్యలేదు. అతడు పని పూర్తి చేసుకొచ్చేటప్పటికి ఇంకొక మూడెల్లు గడిచింది. మీరిప్పుడు చూచుచున్న స్థే సేనూ మాచి కొయ్యబారిపొయ్యదు. తన సృష్టి తను చూచుకున్నప్పుడు ఆతని ముఖములో ఒక వింతైన తేజస్సు కనపడింది. “ఇదిగో గవర్నరుగారూ, నేను మీకు కృతజ్ఞుడను. ఆ విగ్రహము నా జీవితచరిత్ర.” నేను బగులు చెప్పకముందే అతడు వెళ్ళిపోయాడు. నేను వెంటడించాను, కాని అప్పుడే వెళ్ళిపోయాడు. కాశ్యతంగా చూచుచున్నాను.”

ప్రక్క గదిలోనుండి ఒక భయంకరమైన కేసు ఆ అతిథులు విన్నారు. ఒక స్త్రీయొక్క ఆర్తగావం, గుండెలను చీల్చేకేక. ఎవరికివాడు వారి స్థానాల్లోనే గడ్డకట్టుకుపోయాడు. ఒంటరిగా ఆ ముసలికమీషనరు మెయిలాన్ వద్దకు పరుగుతుకుపోయాడు ఆమె నేల మీద పడివుంది.

కమీషనరు కుటుంబానికి దగ్గర మిత్రుడైన ఒక అతిథి దిగ్భ్రాంతియై ఆ గవర్నరుగారితో అన్నాడు “ఆమె కమీషనరుకుమాత్రం. ఆమె యీ దేవత. ఈ శిల్పి ఆమెభర్త చాంగ్ పో తప్ప వేరొకడుకాదు.”

మెయిలాక్ తెప్పరిలినతిర్వాత వారందరి యెదురుగా ఆ బల్లదగ్గరకు వచ్చింది. నెమ్మదిగా ఆ బొమ్మను తాకడానికి చేతులు పైకిలేచినవి. తిర్వాత గట్టిగా దానిమీద నిలిచినవి. ఆ శిల్పాన్ని చూడడంలో దాన్ని స్పృశించడంలో ఆమె ఎవరూ తన భర్తనుమాచి స్పృశించినట్లుగా అనుభవించినట్లు కనబడింది ఆ చలువరాతి విగ్రహమూ అయిమ్మాయీ ఇద్దరూ ఒక రేసని యివ్వడందరూ చూచారు.

జరిగినదేమిటో తెలిసికొన్న తిర్వాత గవర్నరు గారిలా అన్నారు: “ఈ బొమ్మను నీవు వుంచుకో తల్లీ.

చక్రవర్తిని గారికింకొక బహుమానమేదైనా యిస్తాలే. ఇది నీకు కొంత ఉపశాంతిగా వుంటుందని నమ్ముతాను. నీవు మళ్ళా నీ భర్తను కలుసుకునేటంతసేమే ఇది నీదే.”

ఆ దినము నుంచి ఏదో ఒక అగోచరమైన వ్యక్తి ఆమె శరీరాన్ని తినిపెసెసాగా మెయిలాక్ క్రమేణ ఎంకిపోయాగింది. ఆతని బల్లను కంబడీలే సావనూ గునించడానికి కమీషనరు స్వస్థుగా వున్నాడు మళ్ళా వనంశం వచ్చేటప్పటికి కొంటా గవర్నరుగారివద్దకు సహచారం వచ్చింది. చాంగ్ పోను కనుగొనడానికి చేసిన సామగ్రి చుట్టూ వ్యాపారమైనానని.

సెంటెంట్లర్వాత ఆ పట్టణం శుభుదగుబోయిన ఒక భయంకరమైన అంతువ్యాధి చాంగ్ పో కొడుకును గూడా ఎక్కువబోయింది. అప్పుడు మెయిలాన్ తల పండుకలు తీయించి ఒక చూం ప్రవేశించింది, ఆ ఒక్క బొమ్మనుమాత్రం తీసుకొని.

మతాధికారిణి చెప్పినట్లుగా మెయిలాక్ తన లోకమే తనదిగా జీవించింది. ఇంకొక సన్యాసినిని గాని తుదకు మతాధికారిణినిగాని తనగదిలోకి రానిచ్చేదిగాదు.

ఇంకా మతాధికారిణి గవర్నరుతో చెప్పిందేమంటే రాత్రులు ఒకటిశిర్వాత ఒకటి అంతులేని విజ్ఞాపనలు వాసి ఆ బొమ్మదగ్గరకు తీసుకవచ్చి కొల్పి వేస్తూవుండడం చూచారని. ఆమె తన రహస్య ప్రపంచంలోకి ఎవరినీ అడుగుపెట్టనియ్యలేదు. కాని ఖులాసాగానే వుండేది. ఎవరికీ ఏమోని చెబునలేదు.

మతిములో చేరిన ఇరవై సంవత్సరాలపిదప మెయిలాక్ మరణించింది. వశ్యరమైన దిగ్భావదేవత గలించి పోయింది. శిలాదేవత మిగిలింది.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

శ్రీ బి. ఉమామహేశ్వరశర్మ

భావముత్పన్నమయి పంచేంద్రియములకు ప్రాకగ నే కంపము, స్వేదము, గోమాంచము, అశ్రువు, సంభ్రమ ఇత్యాదులు కలుగును. క్రమేపీ గాత్రము నాక్రమించగ నే భావమునకు నాదిరూపము సిద్ధించును. మూర్ఛము నాక్రమించగ నే నాదమే దంత్యము, తల వ్యయ ఇత్యాదీయమై వాగ్రూపమును కూడ పొందును. అనగా భావము వాచికనుగునప్పటికి దానికి 'వాసము' 'వాక్యము' అని రెండంగము లేర్పడగల వన్నమాట.

అటు సంఘజీవనుడైన మానవుడు తోటిమానవునితో తన భావములను వెల్లడిపఱచుకొనవలెనన్న ఆ నాదము, వాక్యము అంగములేకొదు ఆవశ్యకములనూ, ప్రప్రథమమున అనగా అనాదిలో సౌజ్ఞలు సాగనములయి యుండవచ్చుగాక. ఆ సౌజ్ఞలలోనూ ఎక్కుడు ధ్వనులే గాన క్రమేపీ అగ్రధ్వనులే ఒక సాహిత్యమునకు దారితీసినవి. కాన ఎటుచూచిననూ చివరికి నాదము వాక్యము ఈ రెండూ భావములకు అవశ్యాంగములని తేలుచున్నది.

భావమునకు 'తీవ్రత' 'వేగము' అని రెండు ధర్మములుకూడ గలవు. తీవ్రతయన్నది భావస్థితికి గల ధర్మము. వేగమన్నది భావగతికి గలధర్మము, భావగతికి వేగముతోబాటు తీవ్రతయూ ఉండగలదు.

తీవ్రత, వేగము ఈ రెండును అన్యోన్యబోధకములు. తీవ్రత హెచ్చినకొలదియూ వేగము, వేగము హెచ్చినకొలదియూ తీవ్రతయూ హెచ్చుచుండగలవు. ఇటు ఈ రెండును అన్యోన్యముగా అతిశయించినకొలదియూ భావమునూ అతిశయిల్లగలదు.

మరి ఆ భావాతిశయమును అంతే తీవ్రతతో అంతే వేగముతో ఎఱుకపఱచుకొనవలెనన్న మార్గమేది?

భావాతిశయ మన్ననో అంతులేనిది. స్వరము వాక్కులన్ననో కేవలము ఆంగికములు కాన, ఆంగిక

ములకు వీరికినీ సరిమితియన్న దొక ప్రతిబంధకముగాన, ఆ వాక్స్వరములనూ అటువలెనే సరిమితులకు లోబడినవే.

తా రాపథము నంటుచున్న భావమును అనుసరించుటలో ఏదియో ఒకచోట ముందు వాక్కులే అనగా వచనములు నిలిచిపోగలవు తరువాతగాని స్వరము నిలిచిపోదు.

వాక్కులు అనగా వచనము ఎప్పుడయితే భావముయొక్క తీవ్రతతోనూ వేగముతోనూ సమాన తీవ్రతా వేగముతో సంచరించలేక వెనుక బడునో అప్పుడే స్వరపు సాయమునుకూడ అపేక్షించవలసి యుండును. మరి ఆస్వరమునకునూ మితిగలదు మానవవాక్కు డెవకునూ ఈ మితులను దాటి పోలేదు. కాని వాటిని సాంతముగా కాకపోయిననూ కొంతవఱకయిననూ వైకి గనుముకొనగలడు. అంతే.

ఇక ఆ గింజాలాటలో మొదట వాక్కులూ తర్వాత స్వరమూ అని ఒకక్రమమునూ ఉండదు. ఒకదానికొకటి జోడించియే సాగ్యమయినంతవఱకు భావ సంచారము ననుసరింతుము. కొంతవేఱకు పోగా అనియూ కుంటుపడును. సరిగ అచటనే, అనగా ఎచటనయితే సామాన్య వాక్కులూ స్వరములూ కుంటుపడునో అచటనే, మరి వేరే గత్యంతరములేక ఆ వాక్స్వరములనే సంస్కరించి ఆ సంస్కరించబడినవాటితోమరికొంతవఱకు భావసంచారానుసరణను సాధించవలసి యున్నది.

అటు ఆ సంస్కరించబడిన వాక్కులే అనగా ఎక్కువశక్తిని ధ్వనిని రీతిని యియ్యబడిన వాక్కులే వృత్తిములు గీతములు గేయములు; ఎక్కువ శక్తిని ధ్వనిని రీతిని యియ్యబడిన స్వరములే రాగతాళములు.

కావున భావాతిరేకమును వ్యక్తపరచుకొనవలెనన్నచో ఏదియో ఒకదశలో, ఏదియో ఒకరూపములో ఏదియో ఒకపరిమాణములో సంస్కరించబడిన వాక్స్వ

రములను అనగా పాటలను పద్యములను సంగీతముతో సహా వినియోగించుకొనక తప్పదన్నమాట.

ఇక ఆ పాటలు పద్యములు గానము నాటకమునం దెంతవఱకు సహజములన్న విషయమునకు వత్తిము. అసలీ మీమాంసకుముందు అవ్వ జీవితమున నే ఎంత వఱకు సహజములో చూతము.

ఏదేలేవాఙ్మయమునైననూ వెదకిన దానికి నాంది కవనములోనే ప్రారంభించినది. అంతవఱకు దేనికి ? మన ఆర్యజాతికి అనాదిరదనలయిన వేదములన్నియు కవనములే. ఒక వేదము నిండుగా గానమే. అసలు వేదముల చదివెడిరీతియే ఒక ప్రత్యేక గానపద్ధతి.

మనభావకు తోల్చిగ్రంథములయిన శిలాశాసనము లన్నియు కవనమయములే. మనకోవకు పునాదులయిన సామెతలనూ అంతే. వాటికర్తలు సామాన్య పాటకప్రజలు. ఆవంతయూ సంగీతజ్ఞానముగాని సాహితీపరిచయముగాని అందుకు వలసిన జిజ్ఞాసగాని వ్యవధిగాని లేవి వట్టి కాచి వదపోసిన పామరులు. అయిననూ వారికి కవనముగాని గానముగాని చేయ వలయునన్న ప్రయత్నము లేకయే వాటంతట అవే సిద్ధించినవి. ఉదాహరణకు :

(1) తుమ్మల్లో పొదు కూకినట్లు

(2) గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్లు

(3) బెల్లంకొట్టిన రాయల్లే

(4) లేలు కుట్టిన దొంగల్లే

(5) కన్నములోనే దొంగ చిక్కినట్లు.....

ఇత్యాదులు కొక్కొల్లలు. ఉపమా కాళిదాసస్య అని నానుడి. అసలు కాళిదాసే గ్రామీణుల సామెతల నుంచయే తాను ఉపమించుటను పుణికిపుచ్చుకొన నేమో.

ఇక సామెతలు :

(1) సరదాకు సమర్థుడైతే చాకలాడు కోకడి గాడు.

(2) తోచితోచనమ్మ తొటికోడలి పుట్టింది కల్పింది.

(3) కళ్ళార్చినమ్మ యిళ్ళార్చుకుంది.

(4) రంకు నేర్చినమ్మ బొంక నేర్వదా?

(5) ముద్దెల వెల్లి రోలుతో మొర పెట్టుకొన్నది

(6) గుండ్రాయి దాస్తే పెళ్ళాసుతుందా?

(7) సమర్థుడే చాకలాడికి కొట్టింది.....

ఇత్యాదయః.

పీటిలోని సామ్య రచన, యమకప్రాసలు, అన్నిటికన్న వాటిలోని భావపుష్టి, రసవృష్టి అపారము. అయిననూ వాటిని ఎవరునూ కావలెనని పొదుగ లేదు. సామాన్యప్రజకు అలా దొర్లకవచ్చినవే.

మరొక్కటి దృష్టాంతము. ఎవరితోనో ఘర్షణ పడి ఎంతయో ఉద్దీక్షమునకు పాల్పడిన ఒక సామాన్య స్త్రీ సామాన్యధోరణిలో తిట్టి తిట్టి విపరీతముగా నుద్దిక్తయై కడకు గొంతుచించుకొనుచూ “నీ పిండా కూడు నీ బీగాకూడు” “నీ పాడె నీ పచ్చిబిడ్డలు” “నీ వొల్లకాడు నీ వొళినకాడు” అని ఈ వరసన తిట్టిన తిట్లు తిట్లకుండా దుమ్మెత్తిపోయుట మర దైనందిన సన్నివేశములలో ఎన్నియోమాగులు గమనించుచునే యున్నాము. ఆమె గొంతుచించుకొనుట సంస్కార సభ్యతాహీనమయిన ఒక ముడి సంగీతమునకు సన్నిహితము కాదనగలరా? ఆ తిట్టిపోతలలోని రీతి, పద జాలపు పరిమాణములు ఇత్యాదులు ఒక ముడి సాహిత్యమునకు సన్నిహితము కాదనగలరా?

కాని ఒకజే ఇచట హెచ్చరిక. సామాన్యప్రజ అనినదెల్లా సాహిత్యమనియూ, కూసినదెల్లా సంగీత మనియూ నా భావము కాదు.

ఆ ఉద్వేగములో వారి వాక్కులు, గాత్రము పడిన అవస్థను గమనించినచో ఒకానొక స్థాయిలో ప్రకాంతిపయములకన్న భిన్నయైన పదజాలమును, గాత్రమును మనప్రకృతికి సహజముగ నే ఆలంబనముగా గ్రహింతుమని చెప్పచున్నాను.

కాని ఉద్వేగములోనున్న వ్యక్తికి సభ్యత సరసతీ కూన్యము. అందువలన వాని మాటలకు గాత్రమునకునూ సభ్యత సరసతలువుండవు. కాన కవరచనలో ఆ ఉద్వేగములను అనుభూతికి తెచ్చికొని వాటికి సభ్యతను సరసతను సమవృష్టిని ఒక నిర్దుష్టమయిన రీతిని వాదిగి సుఖబోధనార్థము కొంతవఱకు ఉత్ప్రేక్షించియూ ప్రజలకు అందియ్యవలసి యున్నది. అలా యియ్యబడినవే సంగీత సాహిత్యములు.

మరి యిన్ని దాఖలాల నుంచికొనియూ సంగీత సాహిత్యములు మన దైనందినజీవితములో సహజములు కావనుట కేవలము పక్షపాతము లేక అవోహ, అంతే.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

ఇక మానవుని దైనందినజీవితములో అవి కొన్ని పరిస్థితులలో ఒకానొక పరిమాణములో సహజము లయినప్పుడు, మానవుని జీవితమునకు కేవలము ప్రతిబింబమయిన నాటకమునగాని తెరమీదగాని అదే సందర్భములలో ఏల సహజములు కావు?

అసలని సహజములయిననూ కాకపోయిననూ వాటికి నాటకమునగల ఔచిత్యకూడ అసంతము. వీటికి సహజతకు లేని వచనమునకునూ లేని మహత్తరశక్తి యొకటి యున్నది.

రసపోషణలో నాటకీయరక్తి అన్నది స్పష్టమైనది కావలెన్న దానిని స్పష్టించగల సమర్థత పాటలు పద్యములకే యున్నది. సభికులను రసవత్ వరణములో ముంచేత్తి ముప్పిరిగొల్పి ముగ్ధుల చేయగల మహత్తరశక్తి ఒకరీతికే గాదు గానమునకునూ కవనమునకునూ యున్నది.

కవి తాను ప్రజా కియ్యతలమకొన్న సంగతము ఆజన్మాంతము వారి హృదయఫలకములకు పాతుకొని పోవునటుల చేయగల శక్తియూ ఒక్కరీతికే గాదు గానమునకునూ కవనమునకునూ యున్నది.

అంతేకాదు. వాస్తవజీవితములో ఒకానొక సంఘటన ఆసంతము అగునప్పుటికి కొన్నిరోజులు పట్టును. అన్నిరోజుల అశే సంఘటనను నాటకములో కుదించి కుదించి అయిదు నిమిషములలో ప్రేక్షకులకు అంతే అనుభూతికే లేవలెన్న ఆ సమర్థత ఒక్క కవనమునకూ గానమునకే యున్నది.

ఇంత మీమాంస వల్ల వేసిననూ “జీవితంలో ఎవ్వరూ రాగతాళబద్ధములు గా చూట్టాడరు. సనేమిరా మేముపట్టిన కుండేటికి మూడే కాళ్ళు” అనువారున్నారు. తిరిగి వారే నాటకమునగాని ముఖ్యముగా సినిమాలోగాని సాంగ్స్ మాత్రము లేకపోయిన దానిని దుయ్యిపట్టి దుమ్మెత్తిపోసెదరు. మరి అలాంటప్పుడు ఒక్కపాటలకే ఔచిత్య ఆవశ్యకత కలదినియూ వారి తాత్పర్యము? “అయినచో మరి పద్యముల కెందుకు లేదు?” అని నా పూర్వప్రశ్నము.

అసలు విషయమదికాదు. ప్రత్యేకము పద్యముల మీదనే ప్రజకు నిర్దేశకనిరాదరణ ప్రబలినది. పోనీ ఆ ప్రజలన్న వారెవరు? పామరులూ కాదు; వారికి వాటి మీద కల అభిమానము అపూర్వము. ఇప్పటికిని పద్యములకు “వన్స్ మోర్” అను కొట్టుచున్నారు.

అసలు పాండవోద్వోగవిజయములు, చింతామణి, హరిశ్చంద్రయము ఇత్యాది పద్యభూయిష్ట నాటకములను వాటి ప్రదర్శనలో కృషిచేసి వాడి వత్తెలయిన నటులను పోషించుచున్నదియూ ఆ పామర ప్రజయే

“అయినచో మరెవరికి నిరాదరణ?” యన్న, రచయితలకు దర్శకులకు చదువుకొన్నవాళ్ళ మనుకొన్న ఒక ప్రత్యేక తరగతి ప్రేక్షకులకు మాత్రమే. వారి వాదమొక్కటే, దేనికి నిలబడనిది. “ఇరవయ్యో శతాబ్దం” కూడా నాటకాల్లో సినిమాల్లో పద్యా లేవిటి?” అని.

ఏ హేతువాదమునకూ నిలబడనిదానిని లక్ష్య పెట్ట నవసరము లేదనియే నాభావన. పోనీ పద్యములు కూడదని ఒప్పుకొన్ననూ కేవలమూ వచనమే కావలె నన్ననూ ఆ వచనమును గూర్చియూ చిన్న చిక్కు గలదు

పాటలు పద్యములు ఎంత అసహజములని ఒప్పుకొన్నప్పటికినీ అంతే అసహజములయిన వచనములూ గలవు. మరి వాటిజోలికెవరూ పోకెమి?

వచన మనగా గ్రామ్యము, కృత్రిమము గ్రాంథికము అని మూడున్నవి. మొదటి రెండూ జీవితమున సహజములే. కాని గ్రాంథికము వారి వాదన ప్రకారము సహజముకాదే. మరి దానిజోలికి పోకెమి?

అసలు ఇంతవఱకు మన రచయితలే నాటకము నందునూ పాటలు పద్యములకు చూపవలసిన న్యాయములో సహాసాంతముయిననూ చూప నేలేదు. నిష్పాక్షికముగా ప్రయోగాత్మకముగా వాటికి జరుప వలసిన న్యాయమును జరిపి “ఉఫ్! ఇకచాలు పాటలు పద్యాలు” అని వాటిని సస్యసింధుకొన్న వద్దనువారు లేరు కొనినిర్దేశకముగా కేవలమూ పక్షపాతిమయో వాటిని తోసిరాజనుట మాత్రము రచయిత అన్నవాడు చేయవలసినపనిమటుకు కాదది.

సరే! అయితే నాటకరచనలో పాటలు పద్యములకు ఆవశ్యకత ఔచిత్య ఉన్నదని ఒప్పుకొందము. అయినచో అదెట్టిది?

మొదటనే చెప్పితిని “కొంతమేరకు పోగా అవియూ అనగా వచనములు కుంటుపడగా సరిగ అచటనే అనగా ఎచటనయితే సామాన్యవాక్కులు స్వరములు కుంటుపడునో అదటనే ఆ వాక్యస్వరములన్నే

సంస్కరించి వాటితో భావసంచారమును మరికొంత దూరము సాధించవలసియున్నది. ఆ సంస్కరించబడిన అనగా ఎక్కువ శక్తిని, ధృవినీ, రీతినీ యియ్యబడిన వాక్కులే పద్యములు గేయములూ, స్వరములే రాగ తాళములు" అని.

దీనినే : "ఏ సన్నివేశము నయిననూ చిత్రించ వలెన్ని ఆ చిత్రణకు నాటకీయత వచనముతో ప్రాసభి మయింతవరకు కవనముజోలికి పోరాదు" అని తిప్పి చెప్పకొనవచ్చును. అనగా శబ్దశక్తి వచనరీతి వాటివల్ల మరి ఆ నాటకీయత ఆసంభవమైనప్పుడే పాటలు పద్య ములకు అగ్రుణచాచవలయు నన్నమాట. ఈ దృక్పథముతోనే ఏ నాటకరచయితయూ కలము పట్టవలసి యున్నది ఇక ఆ నాటక రచయిత తన వస్తువునుబట్టి తన సమర్థతనుబట్టి తన నాటకము నందలి నాటకీయతను కేవలము వచనముతోనే సాధించి తలచుకొన్నచో మాత్రము వద్దనువారు లేరు. కాని తన అసమర్థతవల్లగాని, ఇక వచనమువల్ల సాధ్యముకాక పాటలు పద్యముల జోలికి పోయినపుడు మటుకు దానికొక రీతి సందర్భముద్ధి అవసరము.

2

నాటకము కేవలము పౌరాణికమయిననూ, మరి ప్రచారమున కయిననూ, స్వాస్థికజగత్తునకు సంబంధించిన దయిననూ ఆసాంతము దానిని పద్యభూయిష్టము చేసిననూ ఆక్షేపణయ్యుండదు. ఏలనన్ని పాటలు పద్యములు జీవితమునకు అనగా పాత్రలయొక్క సమకాలిక జీవితమునకు సహజములు కావన్న దొక్కటే ఆక్షేపణ గాన, దానిని అంగీకరించినప్పటికినీ ఆ పురాణమూ, స్వాస్థికజగత్తు సమకాలికజీవితమునకు సంబంధించినవి కావు

రచయిత తననాటకమును ఆసాంతము పద్య భూయిష్టముగా చేయనెంచినచే అవి చెల్లగలవు. నాటకమును వచనప్రాధాన్యతతో వ్రాసినమాత్రము మధ్యమధ్య పాటలను పద్యములను యిముప్పైవలెన్న మటుకు వాటికి ఒక సమయము, సందర్భము, భావ, రీతి యిత్యాదులు అవునరము అసలు కేవలము వచన ముతో సరిపోయెడి సందర్భమున కవనపు ప్రమేయమే రానవసరము లేదు.

కాని కొన్నికొన్ని సన్నివేశములలో మాత్రము మాత్రము ఆ సన్నివేశము తిరిగి పౌరాణిక మయిననూ,

స్వాస్థికమయిననూ, దైవసాన్నిధ్యమయిననూ, పాత్ర వాస్తవజగత్తును సన్నిధానవశాత్తు అధిగమించిననూ, ఏకాంతమగు పాత్ర ఉబుసుపోకకుగానీ, ప్రత్యేక సంగీత ప్రదర్శనల సందర్భమున గాని, స్వలింగ పాత్ర పాటలను పద్యములను వల్లెవేసెడి ప్రకృతి గలవాడయిననూ అవి నిరాక్షేపణీయములే.

రసస్పృష్టిలో రచయిత వచనముద్వారా తనవల్ల నయినంతి సృష్టించిననూ అప్పటికినీ తాననుకొన్నంత సృష్టికానవుడు మాత్రమే పాటలను పద్యములను విని యోగించుకొనవలసి యుండును. కాని అవి వాటి పూర్వోత్తరవచనములకు కృత్రిమముగా అతికించి నట్లమాత్ర ముండరాదు.

రచయిత వచనమును వాడినంతవఱకు అది ఒక ప్రత్యేకపద్ధతిలో పోవుచుండును. దానినుండి పద్య ములకు పాటలకు మారుచున్నపుడు ఆ మార్పు భావ ములోగాని భావలోగాని క్రమముగా ఆరోహణ పద్ధతిలో రావలయును. అవరోహణపద్ధతిలో ముగియ వలయును. అదియూ ఎంతో సహజముగనూ, జాలు వారుగనూ, ప్రేక్షకునికి పాఠకునికి గ్రాహికము కాకుండునట్లు ఒక సమ్మోహనపద్ధతిలో ఎంతో ప్రజ్ఞతో నిర్వహించబడవలసి యుండును.

ప్రప్రథమముగా ఆరీతికి మన వాఙ్మయములో కవి బ్రహ్మ తిక్కనసోమయాజి ఒక్కరే మార్గదర్శకులు. తాను ప్రత్యేకముగా నాటకమున్న పేరుతో దీనిని వ్రాయుకపోయినప్పటికినీ ఆయన తెలిగించిన భారత ములో అనేక ఘట్టములను అసమానమయిన నాటకీయ రీతితో నిర్వహించినాడు. ఆరీతిని నాటకోపాసకు లెంతయు పుణికిపుచ్చుకొనవలసి యున్నది.

ఉదాహరణకొక సన్నివేశము.

కీచకుడు వెన్నాడగా నైరంధ్రి "దైవయోగమున విరాటుండువుడు కొలుపునికింజేసి తత్త్విభాభాగంబు దెస తా" పర్వడినది. "కామాయత్రచిత్తుండయిన" కీచకుడు అత్యుద్రుడై "ఒడివి తలపట్టి తిగిచి మహోగ్రవృత్తిని గొంతు కొసరించుకయ్య లేక కూల తాచె"ను. ఆ సభయందే నైరంధ్రిభి ర్తలను యుండిరి. ఆమె తన "పతులం నగ సభ్యుల చూచు" మాదిరిగా చూచి మత్స్యనాథుడు వినునట్లుగా

"...గంధర్వు లేవురు, నన్ను నిట్లు

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

లొకడు పగుపంగ నూరక యునికి నూడ
నచ్చెగువు కొదె? యెవ్వరిమాండు రింక
బరిభవంబును బొందక బ్రతుకువారు?

ఈ నరపతి యాస్థానము
లో నొక్కడైన ధర్మలో సభ యమునం
బూని తగవైన వెడ వలు
కైనను బలకంగ జూడయ్యెను నకటా!

ఇందలు జూడగా నిదట నెమ్మెయి నన్ను
బతివతగుజా
స్పందితవ ర్రనం బరమస్వాధ్యై ననిందితశీల
గీచకుం
డెంగును నెట్టె యంగల నెవ్వగు జేయనియట్లు
నేయగా

గొందఱుకైన నిపు కృపకుం దరిగావలె
యేమి నెప్పుడున్

అని మొరవెట్టుకొన్నది.

గమనించుడు. మామూలు వ్యవహారపు భావను
తీసికొని దానిని వ్యాకరణయుక్తముగా సంస్కరించి
చందిస్తునం దిమిచ్చి మాధుర్యమును మార్చవలయు పొదిగి
ఎలా సైరంద్రినోట చెప్పించినాలో.

మరొకటి గమనించ వలసినది. ప్రాధాన్యత వచనము
నకే తిక్కిన కవనీతులన్నియు కేవలము దోహదములే.
సైరంద్రి అటు పరాభవమును పొంది సుధేవుపాలికి
వచ్చింది. సుధేవు కిడింతయు తెలిసియూ తెలియ
నట్లుగా ఏమేమో అనునయింపబోగా “నీ వెరింగియు
నెగుగమి భావించిన కేమని పలుకంగలదాన నైననూ
వినుమని సైరంద్రి యిట్లనియె”...తర్వాత...

“నను నీ వప్పుడు నూతు మందిరమునకొ
మయ్యెంబు దెమ్మన్న బో
యిన నాతం డెవనితీసేసినను
చేయొ కేను మత్స్యవనీ
కుని యాస్థానముదిక్కు వే చనిన
నచ్చో తీవ్రకోపంబున
స్వనుకం గూడగముట్టిపట్టికొని
తన్నెం పల్క లింకేటికిన్.”

అని కవనమునకు మార్చినారు. ఇందిలీ పారస్య
మును గమనించుడు. భావాలిరేకముతోబాటు భావ
కును ఒక ఆరోహణావరోహణపద్ధతికూడా గమ
నించబడినది.

ప్రపథమముగా “నీ వెరింగియు నెగుగమి భావించిన
కేమని పలుకంగలదాన నైననూ విను మని”
సంస్కరించబడ్డ పచ్చివ్యవహారము వాడబడినది.

రెండవదిలో, “నను నీ వప్పుడు నూతుమంది
రమునకొ వద్యంబు దెమ్మన్న బోయిన నాతం డెవనితీ
సేసినను చేయొ కేను” అని యింతకంటకు అనే సంస్క
రించబడ్డ వ్యవహారమునకు కవనము పొగుగబడినది.

మూడవదిలో, “మత్స్యవనీసుని యాస్థా
నముదిక్కు వే చనిన నచ్చో తీవ్రకోపంబునకొ” అని
అందు వ్యవహారభాషాప్రాధాన్యతను తగ్గించి కేవలము
ప్రాంతికముగా సంస్కృతపదప్రాధాన్యతతో అనే
వృత్తియు సాగించబడినది.

ఇక చివరిది: అవరోహణము ఇక్కడికివచ్చు
వచ్చటికి సైరంద్రికే యిక సవిస్తరముగా చెప్పికొను
టకు జాగుపాక్కరమయినది. అందువల్ల “ననుకం
గూడగముట్టిపట్టికొని తన్నెం పల్క లింకేటికిన్”
అని గప్పన మూడుముక్కల్లో, తిరిగి తేటతెలుగులో
విగిలిన కథను ముగించినది.

మాడుడు ! ఆ శిల్పచాతుర్యము భావాలిరేకము
ననుసరించిన భావయొక్క ఆరోహణావరోహణా
క్రమము. మొత్తముమీద వ్యవహారవచనమునకే యియ్య
బడిన ప్రాధాన్యత, యిక ఆ వచనమునకే పొగుగ
బడిన మధురిమ మారవము కవనమనూ అదీ నాటకీయ
కవనమున్న (Dramatic poetry).

నాటకీయ కవితకు, పూసలలో దారముమాది
రిగా, ఆయువుపట్టు వచనమే. కవనము కేవలము
దోహదక్రియకే.

అయిన తిక్కనగారు అన్ని సారస్యమును
ఎంచి కూర్చియే రచించిరా? లేక అంతయూ నేను
చేసిన కొండంతలా? అన్న ఆశ్చర్యం రావచ్చు. ఆయన
అంతనూ ఉద్దేశించిననూ ఉద్దేశించకపోయిననూ
అంతయూ కవిబ్రహ్మకు అప్రయత్నిముగ నే తాను
తాదాత్మ్యత పొందిన భావాలిరేకముతోబాటు ఆ
భావారీతియు సిద్ధించియుండవచ్చును. ఏదీనమైననూ
ఉండవలసిన నాటకీయభావారీతి” అది.

మరొక్కటిగూడ యున్నది. తిక్కనగారి
నాటకీయకవితలోని విశిష్టత భావానుగుణమైన ధ్వని
నిచ్చు పదజాలమును వాడుట. సైరంద్రి తన పగుల
పరాక్రమమును చెప్పి కీడుకుని బెదిరించి మందలించ
తలచినప్పుడు ఆమెచెలి ధయమును భీషణతను ధ్వనించు
నట్లు :

“నుర్వారోద్యమభావవిక్రమరసాస్తోక
 ప్రతాపస్ఫుర
 ద్ధర్వాంశప్రతివీరనిర్వహన విద్యాపారగుల్
 మత్పతుల్
 గీర్వాణాకృతు లేవు రిపు నిను దోల్లెన్ వెసన్
 గిట్టి గం
 ధన్వల్ మానము బ్రాణముం గొనుట తథ్యం
 బెమ్మెయిం గీడకా!”

అని శార్దూలము చెప్పించబడినది.

మొత్తముమీద నాటకీయ కవితనుగూర్చి సిద్ధాంతీ
 కరించుకొనవలసినవి నాలుగు అంశములు

(1) భావానుగుణ్యము భావకు ధ్వనినిపొదుకుట.

(2) వ్యవహారికభాష నే గ్రహించి ఛందో
 యుక్తముగా సంస్కరించి కవనమును, మధురియను
 మార్చవలెనని పొదుకుట.

(3) భావసంచారమునుబట్టి భాషయందునూ ఒక
 ఆరోహణావరోహణాక్రమమును గమనించుట.

(4) అసలు నాటకీయ కవితకే, పూసలలో
 దారముమాదిరిగా, ఆయువుపట్టు వచనమే. కవనము
 కేవలము దోహదక్రియకు మాత్రమే.

మొదటి అంశమును పూర్వోత్తరకవులందఱు
 వాడి వదలిరి. రెండవ అంశముజోలికి తెలిసియో తెలి
 యుతో వెళ్ళిన కవులు కొందఱున్నాడు. అదియు అక్క
 డక్కడ మాత్రమే. అంగువల్ల నే ‘తెలిసియో తెలియ
 కయో’ అనవలసినవచ్చినది. ఇక మిగిలిన అంశము
 లను ఎవరూ గుర్తించినట్లే అగుపడినది.
 సత్యహరిశ్చంద్రములలో చతుర్థాంశములో నక్షత్ర
 కునిచే చంద్రమతితో “ఓసి! వెరితల్లి! ఎక్కడి
 మొగుణ్ణి కట్టుకొన్నావు” అన్న భావమును “ఓసి వెరి
 తల్లి! ఎక్కడి పతిం గట్టుకొంటివి” అని సంస్కరించి
 “ఒక సన్యాసికి సర్వరాజ్యాన్ని ఏదో ఓ మాట
 పట్టింపుమీద ధారవోసి కన్నబిడ్డతో నిన్ను మహా
 రణ్యాల పాలేళాడు—”. అన్న భావమును అట్లే
 నాడుకభాషతో గ్రహించి సంస్కరించి మృగు
 మధురముగా

“ఒక సన్యాసికి సర్వరాజ్యమును వేదో మాట
 పట్టింపు మే
 రకు జే జారిచి,బిడ్డతో నిను మహారణ్యంబుపాలేసికూ
 టికినిక గుడ్డకు గాని బెచ్చెటిని వీటంబుచ్చి కే
 మంచు న
 మృక నేవించువా! వెరితల్లి! కొఱగామిక గానలే
 వింతయుకొ”

అని మార్చినారు.

“సరివారి న్నుగుబాటు పిమ్మట మనశ్శాంచల్య
 రోగంబనం
 తర మాహారమునం దనిష్ట మటుమీదకొ కేహ
 జాడ్యంబటకొ
 మరణంజే శరణంబు పెక్కుదినము ల్బ్రంచాన
 జీరించి; యిం
 తిరొ! యీ ప్రాణులకున్ బుణ్యవృథలకంఠైకొ
 దుస్సుకాం బేడకొ”

అన్న పద్యము చదివిన బుణ్యములపాలైన ఏ ఆత్మ
 బంధువో తన మనసులోని దుఃఖమును వెళ్ళగక్కుకొను
 చున్నట్లుండును.

మరింకొకచోట ఎంతో సహజముగా పద్యము
 లోనే “అరలే! యెంతటి మోసగాడవుర” అనియే
 యెత్తుగడ.

ఇంకమాత్రమున మనవాగు రచించిన పద్యము
 లన్నియు జౌచిత్యతో యుక్తరీతితో నున్నవని చెప్పి
 కొనరాదు. ఆ సత్యహరిశ్చంద్రమునందే ఒక సన్ని
 వేశము, ద్వితీయాంశము చివరిభాగము—తమకు క్రూర
 మృగములచే కలిగిన యిక్కట్లను విన్నవించు
 కొనుటకు పోయి సత్యహరిశ్చంద్రునికడకు వచ్చిరి.
 ఆ సన్నివేశము కేవలము కథను నడుపుటకు మాత్రమే;
 ప్రధానసన్నివేశము మాత్రముకాదు. అటులే ఆ
 పాదమును. కాన వారి (పాదాల) భాష వచనములోను
 అంగునూ ఒకానొక మాండలికములోనూ యున్న
 ఎంతయో రక్షకట్టగలదు. అసలూ సన్నివేశములో
 కవనమునకు స్థానమేలేదు. అట్టిచోట గేయములను
 వృత్తిములను వాడి రాబట్టిన ప్రత్యేకరక్తియే లేదు,
 ఒక్క రసాభాస తిప్ప.

అసలు పాటలనుకొని పద్యములనుకొని ప్రతి
 పాత్రకు అంటగట్టు నంతటి దాగుణము మరొక్కటి
 లేదు. వాటిని కొన్ని ప్రధానపాత్రలకు మాత్రమే
 పరిమితముచేసికొనుట ఉత్తమము. ఆ ప్రధానపాత్ర
 లకునూ వచనమువల్ల మరి రక్షకట్టింపలేవుడు
 మాత్రమే. అంతేకాని పాదాలకునైతిమూ త్రిభంగి
 వృత్తిములో ఘరజరాగములో ఏకతాళములో ఒక
 కీర్తన, మరొకనిచేత “కనికరమున మనవిని...” అని
 మన్యమన్య “మా యెకిమీడా!” “గోరపు
 పుట్టముల్” అని మారుమూల పదములతో...అసలు
 ఆ సన్నివేశములో వాడినన్ని పాటలను పద్యములను
 మరేసన్నివేశములోనూ వాడనేలేదు. చూడగా ఆ
 పాదాలకు వచనములో మాటలాడుటయే చేతకాదని
 పించును. ఇదీవరస!

ఇలాగే పాదాలు విశ్వామిత్రునిపై తిరుగపడి
 నప్పుడు, ఇచట ‘ద్యౌయెట్స్’ సైతము వాడబడినది.

నాటకరచనలో పాటలు, పద్యములు

మొత్తముమీద పాటల దృశ్యములు రెండునూ రసాభాసనే ప్రసాదించినవి.

మరొక చిక్కు. సత్యహరిశ్చంద్రియమునందే వస్తాంకము. “పిమ్మట చంద్రమతి పిడక లేరుచు బ్రవేశించుచున్నది.” ఇచట చంద్రమతి ప్రవేశమును మాత్రము మొదటి వచనమునకు తిరవాతి సీసమునకు గల జొచ్చితిని గూర్చి వివాదమేలేదు. ఇక రెండవ వచనము తరువాత మల్లేభము.

చంద్రమతి పరిస్థితులభారముచే క్రుంగి క్రుశించిపోయి యున్నది శోకతీవ్రతచే యజమానురాలి యజ్ఞను వూరుచున్నది. “ఇంక తొందరగా విడక లేరవలయు. (విరుదు) ఓహో! సాయంకాలమై పడమటికొండయందలి సంజకెంజాయ విశ్వామిత్రుని కోపరసమోయన ప్రకాశించుచున్నది మరియు,” అని అంతటి మందభ్రాస్యరాలైన చంద్రమతి ఒక్క మాటగా సూర్యస్తమయమును గూర్చి ఒకమల్లేభ వృత్తిమును అనువుగా:

“కొడు క స్తంగతుడయ్యె నంచు దిలివిక్
గోల్పోవుచుక్ గన్న పే
ముడి జింతించెడి లోకబాంధవునకై
పూర్వాశ, ప్రాణేశు డె
య్యెడకో పోయె నటంచు బడిగిరి
సదా భృంగీరవవ్యాపృతిక్
దొడగెక్ మోముముడించి యెడ్య
నెలు బంధుత్వగ మిం లేకదా!”

చెప్పుతుంది. ఇచట ఈ వర్ణనకుగల సందర్భముద్ది ఎట్టిది? గసస్పృహలో రాబట్టిన ప్రయోజనమేది? సాధించిన శిల్పమేది?

ఇలా కథను, రసమును స్తంభింపచేసి ఓడిన్న ఖండకావ్యమును ఆలపించుటచేత తేలున దొక్కటే. “కవికి, నాటకము చేపట్టిననూ కందూతి కావ్యగదన మీదనే” అని. దీనికి కారణము మన నాటకరచయితలందఱూ ప్రబంధములను కావ్యములను మాత్రమే జీర్ణించుకొని కావ్యాంశేష నాటకం” అనిరిగదా. అని వెంటనే నాటకరచనలో దిగుటయే.

ఇక ఉద్యోగవిజయములకు వత్తెము. ఇందు ‘దేవా’ అని ఒకపద్యము “బావా!” అని ఒక పంచ రత్నము. అదియునుం గాక అని ఒకశతకము. ఇక స్వగతములో మరొకశతకము. అసలు అందలి భావగలను తీసి కథనరీతికి మార్చినచో అదొక్క ప్రబంధముగా ఎక్కువ రాజించెడిదేమో. నాటకముగా మాత్రము అందు నాటకీయరక్తి ఏమాత్రము లేదనియే చెప్పి కొనవలసియున్నది.

పాండవ విజయములో సభమాంకము. పార్థుని పురికొల్పుటకు పన్నిన పన్నుగడగా కృష్ణుడు సుదర్శనమును సంస్కరించినపుడు.

కృష్ణుడు: అర్జునా! యిక నీమటలయందంత పాటవమున్నట్లు నాకు సమ్యక్లేదు. ముమ్మాటికి నిన్ను పురికొల్పి వేసారీయే తుద కీ సుదర్శనమును సంస్కరించి తిని. నీకును నాకును లేక మేని భేదంబు లేనియపుడు మనలో అన్యోన్యజయంబు అన్యోన్యమును సంక్రమించుటలో నాత్మేషణమేమున్నది?...యిది ఇంత వరకు బాగుగ నేయున్నది. ఇక చూడుడు.

“గాంగేయున్ బరిమార్చు మొట్టమొదటన్,
ఖండితు నామీద దు
స్సంగున్ ద్రోణు; వధింతు నాపయిని
నశ్వత్రామ నా వెన్నె న
య్యంగాధీశు గతానుజేయుడు,
ససోదర్యంబుగా రాజు ను
ర్విం గూల్తున్ వెనువెంట, నిత్తు నవనిన్
వేయేల నీయన్నకున్”...అని.

మొట్టమొదట వాణ్ణి తరువాత వీణి అని యిలా ఇక్కడ యీపద్యపు ప్రయోజనమేమిటి? అర్జునుడికి పాటవమును ఎక్కించవలసి అనవలసిన మాటలతీరు అదేనా? మరొక మానవమాత్రుడెవడైననూ అర్జునుడియి వున్నచో ఆసందర్భములో కృష్ణుని “బావా! అయిందా నీ జాబితా?” అని పక్కన నవ్వగలడు. అర్జునునకు కలుగవలసిన పాటవమునకు బదులు ప్రహసనము మటుకు తిథ్యము.

మరిఅలాటప్పుడు అక్కడ ఆపద్యపు ప్రయోజనమేమిటి? పూర్వపువచనముతో ఎలా రసానోహణాన్ని సాధించినది? అసలందున్నది రసమా నీరసమా? ఆ పద్యము ఏ శిల్పమును సాధించినది? ఏ కనీస ప్రయోజనమును సాధించినది?

ఈవిధముగా ఉద్యోగవిజయములలోని పద్యములను ఒక్కొక్కదానిని నిలువతీసి అడిగినచో తట్టుకొని నిలువబడగలవి సగానికి సగము.

మరొకటి. అంటే తృతీయాంకము: అభిమన్యుని పద్మవ్యూహము నెనుర్కొన పంపు దృశ్యము. అభిమన్యుడు పదునారేండ్లవాడు. ధర్మజాడు భీముడు పెత్తెండ్రులు. నకులసహదేవులు పిసితండ్రులు. ఇందరు తండ్రులూ ఏకమై పదునారేండ్లవానికి కర్తవ్యమును నచ్చుకొన్న పద్ధతిని గమనించుడు. భీరువుల్లా పిల్లవానికిన్న పిల్లవాళ్ళలా అలాగేనా?

అసలా దృశ్యములో ప్రథమదశలో పద్యములకు తావేలేదు. ఎంతయో ధ్వనియుక్తముగా వారు కాగలకార్యక్రమమును అభిమన్యునకు చిన్న చిన్న

నూచనల లాటి మాటలద్వారా సచ్చ చెప్పవలసి యున్నది. అటుకాక అభిమన్యుడు వచ్చినవెంటనే వానిని కొగలించుకొని బావురుముచూ: “నాయనా! సౌభద్రా” అని కాళ్ళుపట్టుకొనినంతగా అలాగేనా? “ఏది తెలుకయ్యో! వచింపుము మాకు పుత్రకా” అని.

ఇక అభిమన్యుని యుద్ధమునకు సంపునపుడు “దగ్గరలేదు మామయ్యను...” అన్న పద్యమునకు ఎంతేరీ ఔచిత్యమున్నది. రసభరితమైనది. ఆపద్యము ఎంతటి కఠిన పాఠానునైననూ కరిగించగలదు. తరువాత... నీక విజయంబు సుమి సుభద్రాకుమార!” అని ముగియు పద్యములో ఎంతైనా ధ్వని (Dramatic Irony) యున్నది. కాని తరువాత భీముని “తనలో” మాత్రము ఒక సంజీవినీవ్యాఖ్య.

అసలు ఆదృశ్యములో అంతవరకుగల పద్యములను పరిశీలించేసిన నిలబడగలవి (1) “దగ్గరలేదు మామయ్య...” అన్నది (2) “... నీక విజయంబు సుమి సుభద్రాకుమార!” అని ముగియునది మాత్రమే?

ఇలా ప్రతి పద్యమునూ పరిశీలించేసినచో నాటకమునా పల్లిన ఈ ఉద్యోగవిజయములే కాదు మన నాటక సాహిత్య మంతటిలోనూ నిలువబడగల నేదియూలేదు బహుశా ఒక్క ప్రతాపరుద్రీయముతప్ప.

మరిఅయినచో కారణ మేమిటి?... పద్యములా పుష్కలం ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కప్పుడును చూపునక. రీతిలో నేమి, శైలిలో నేమి రక్తిలో నేమి. శిల్ప మనంతం. ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్కకావ్యం. అంతే... అంటే నాటకముత లేదన్నమాట. అదే కారణం.

‘కావ్యం లేవు నాటకం’ అనిరి. అనగా కావ్యములను పఠించి వాటి వివిధ శిల్పములను జీర్ణించుకొని వాటి రచనలో అందెవేసినచెయ్యయిన పిమ్మటనే నాటకముల జోలికి పొమ్మని పిమ్మట అనగా వెంటనే అని కాదు. తరువాతి నాటక రచనానాత్రిములను ముందు గ్రహించి అటుపిమ్మట నాటకములను వాటి శిల్పమును, ఆశిల్పము కావ్యశిల్పమునుండి ఎటు భేదించునో అసలు నాటకీయత అన్న నేమా కూలంకషముగా నవగాహన మొనర్చుకొని, కావ్యరచనా దాస్యమునుంచి విముక్తుడయి కేవలము నాటకీయతనే ధ్యానించుచుండుకొని నాటకరచనకు గడంగవలయునని.

అంతేకాని కావ్యరచనలో సిద్ధహస్తుడై వెంటనే నాటకరచనకు దిగమని మాత్రము కాదు. లేక కేవలము

ఒక కావ్యమును వ్రాసి అంగు ముఖ్యభూషణలను ఆయా పాత్రలకు విభజించి మిగిలిన అష్టాదశి వర్ణనలను కూడ ఏ పాత్రలతో అంటకట్టి మొత్తముమీద కావ్యమునంతనూ అంగులోని పాత్రలకు సంపిణి చేసి నాటకమును వ్రాసితినిని బలవంతముగానో మధ్య పెట్టియో ప్రజల నెత్తిపై గొడ్డమని కాదు.

మన నాటకరచనానాత్రిములో ప్రథమ శకము నకు చెందిన నాటకములన్నియూ పైవిధముగనే రచించబడినవి. అందువలననే ప్రథమశకపు నాటకములలో అంగు చూచినను కావ్యదాస్యమే దోబూచులాడుచున్నది.

ఆకావ్యదాస్యమే, నాటకరచనలో పాటలు పద్యముల సమస్యను సమస్యగా యిప్పటికినీ పరిష్కరించుచుండుటకు గల ముఖ్యకారణము. అయినచో నాటకములుగా అవే ఎందు కంత ప్రచారములోనికి రాగలిగినవన్న పూర్వపక్ష మున్నది.

మన తెలుగు ప్రజకు అభిమానము నాటకముల మీద కావచ్చు. కాని అంతకన్ననూ ఎక్కువగా అభిమానము కేవలము పద్యములమీదనే. నిజమునకు నాటకములోని నాటకీయతజోలియే వారికక్కరలేదు. ఆ పద్యములు వారికి కావలసినరీతిలో రాగవిన్యాసముతో ఒక చిన్నకచేరీతరహాలో పాడబడిన చాలును. యిక ఆ నాటకము జయప్రదమయినటులే

అంతేకాదు. మనవాగు అంతతో తనివిచెందక నాటకానంతరము పులిపాటిచేతనో పీసపాటిచేతనో మరొకొన్ని డజను పాడింపించుకొని మరీ యిళ్ళకు వేశ్యము పరిపాటి అనగా పద్యములు జయప్రదములన్నమాట. తద్వారా నాటకమునూ. అంతమాత్రమున ఆ నాటకము నాటకముగా మాత్రము జయప్రదమని సిద్ధాంతీకరించుకొనరాదు.

ఏనాటి కయిననూ నాటకములో శిల్పమును ఆశించవలసినది నాటకరచయితలనుంచియే. కాని కేవలము కావ్యరచయితలనుంచి మాత్రముకాదు. కావ్యరచయితలకు నిన్ను మొన్నిటివరకు అవకాశము నిచ్చితిమి వాళ్ళు మనకు అందిచ్చిన విశిల్పయూలేదు. నాటకము పేర కావ్యములనే యిచ్చినారు.

కావున నాటకరచయితయే వదన నాటకములలో సిద్ధహస్తుడై ప్రబంధములను కావ్యములను కూలంకషముగా పరిశీలించి వాటి దాస్యమున బడక, తనకు అవసరమునుబట్టి ఒకరచనాపద్ధతిని రీతిన నిర్ణయించుకొని నాటకములో పద్యరచనకు పద్యనాటకరచనకు దిగవలసియున్నది.

పచ్చడము

శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య

ప్రభృతర మందిరమునుండి మొగసాలలోనికి బ్రవేశించు వాకిటి కడ్డముగ వ్రేలాడుచుండిన తెర చెరగొకమూల కొంచెము వెనుక కీర్వబడెను. కాకపక్షములతోడి బాలుని శిరస్సొకటి యందుండి వెలువడి మొగసాలను నలువంకల బరికించి చూచెను. తినాసీలమీది యొరుగుల నానుకొని యర్థనిహిత నేత్రుడై కూర్చునియుండిన వృద్ధుడుఁ దక్క మరి యెవ్వరిందు గానరాలేదు వెండుకలు పంపబారి యున్నను దేహదార్ధ్యము సన్నగిలలేదు. ముఖము వాడుబారి ముడుతలు పడలేదుగాని కన్నులక్రింద సంచు లేర్పడినవి. కాని వర్చస్వంతమై సహజ దాక్షిణ్యముచే విరాజిల్లుచుండినది. కొన్ని రెప్పపాట్ల కాల మా వృద్ధుని పరికించి చూచినా డా బాలుడు. సంచేహ ముప్పుతిల్లు సన్నని యెలుగుతో “తాతయ్యా! తాతయ్యా!” అని పిలిచినాడు. కన్నులు విప్పిచూచినాడు తాతయ్య. ఆ బాలుని శిరస్సు దృక్పథమున పడినంత నే, యరిని ముఖమున చిరునవ్వు మొలకెత్తినది. “కాచ్చరించినాడు, “ఎవ రోయి, చిన్న తిమ్మయ్యవా?” అని.

“అవును, తాతయ్యా!” అని బదులు చెప్పి నాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

“ఏమోయి సంగతులు? బడికి వెళ్లలేదా నేడు?”

“లేదు తాతయ్యా! ఈ రోజు పున్నమ, ఆట విడుపుకదా!”

“అవునోయి మరచినాను. అయితే ఆట్లాడ వోలేదేమి?”

“ఆటవిడుపు పద్యము ఒకటి వ్రాసిఇచ్చినారు అయ్యవారు. దానిని గట్టి డెసికొని యెవ్వల బోవచ్చు ననుకొన్నాను తాతయ్యా!”

“మరి గట్టిచేసినావా?”

“లేదు తాతయ్యా!”

“గట్టిచేయక ఏల వచ్చినావు?”

“అది వింతపద్యము తాతయ్యా!”

“అయిన గట్టిచేయవలసిన యవసరములేదా!”

“కాదు తాతయ్యా! దానిని వదిలిన నవ్వునమ్మ చున్నది.”

“తిండికి మిక్కిలిఘనుడను” వ్రాసియుచ్చినాడా అయ్యవారు?”

“లేదుతాతయ్యా! మిమ్మును గూర్చినదే!”

“నమ్ము గూర్చినదా? అయిన ఎవ్వోవమ్మ చున్నది? నాకు పద్యమును జెప్పించుకొనుటకు తాతయ్య చాలదా?”

“అదికాదు తాతయ్యా! ఎవరో మిమ్ము వేరొ కోశముజేసి వ్రాసినారు”

వేరొకోశముజేసి వ్రాసినారా? ఏదీ, చదువు. మాతము! చంకమరుగున దాచియుండిన తాటి యాకును బదులు, బఱచి సన్నగా: “వాకిటి కావలి తిమ్మా” అని చదువ గ్రారంభించినాడు. చిన్న తిమ్మయ్య; “హా! హా! హా! ఇదేనటోయి—నీ వింత యాటవిడుపు బద్ధము?” అని యడిగినాడు వృద్ధుడు.

“ఏమితాతయ్యా! మీకు గూడ వచ్చునా” యని యన్నాడు చిన్న తిమ్మయ్య.

రాకమీ విను.

“ప్రాకటముగ నుకవిజనుల పాలిటిసామ్య నీకీ బద్ధముగొమ్మా నాకీ పచ్చపెమెచాలు నయముగనిమ్మా”

అని పద్యమును ముగించినాడు తాతయ్య.

“ఏమితాతయ్యా దీనికి అర్థము?” అని యడిగి పాడు చిన తిమ్మయ్య.

“అయ్యవారిరిఅ దుగకపోయినావటోయి?”

“అయ్యవారి నే?”

“అయన నే; అదుగ కూడదా?”

“అయన కోపదారి తాతయ్య! మీరు చెప్పండి తాతయ్య, మీరు చెప్పరాదా!”

“అది పెద్ద కథోయి—ఆకథను తెలిసికొన్న గాని పన్నెము అర్థము గానోయి”

“మఱీ నుంచిది తాతయ్య కథలు వినిపెనుంటే నాకు ఓహూ ఖుసీ.”

“కానీ, రాత్రికి చెప్పెదను.”

“ఇప్పుడెందుకు చెప్పకూడదు తాతయ్య.”

“నీకోక్కడికి చెప్పినట్లయితే, ఆక్కయ్య, వీరప్ప, పాపతిమ్మయ్య వారందరు ఏ మవుతారోయి”

“అయితే రాత్రికి తిప్పకుండా చెప్పెదరా తాతయ్య”

“అ”

2

భోజనములైనవి—మామూలు ప్రకారము వచ్చి కూర్చున్నాడు తాతయ్య అధ్యంతరగృహములో తివా సీలమీద. చుట్టు ఆవరించికూర్చున్నాడు పిల్ల కొడుకులు. వృద్ధ సుమంగలి దోనమ్మగానూ వెండి హరివాణమున పండుటాకులు, పచ్చిపోకలు, కర్పూర శిశిలములు, ఆణిముత్యపు సున్నము—కత్తి యడకత్తులతో భర్తకు తాంబూలము తెచ్చినది. వెంటనే వచ్చినది జలభగిత మైన గిండి నెడను చంకనికుళిని తమ్మపుటికిని కుడి చేత బట్టకొని యడపకత్తై. హరివాణమును గ్రంథ తివాసీమీద పెట్టి భర్త పాదముచేత గుచ్చున్నది దోనమ్మ, గిండిని దమ్మపుటికెను సమీపముననుంచి నెడలిపో వెను దిరిగినది. అడప కత్తై అప్పుడు మెల్లగా దాతిగారి కుడిప్రక్కకు జరిగివచ్చి అడిగినాడు చిన్న తిమ్మయ్య—“తాతయ్య రాత్రి చెప్పెదనంటికే” అని. తాతయ్యతోటి నుండి జవాబు వెలువడక ముందే “ఏమి టిరా, చిట్టబాబూ!” అని విచారించినది దోనమ్మ. ఇంతలోనే తాతయ్య అందుకొని ‘కథ’ అని బదులు చెప్పినాడు. —”

‘కథ! తాతయ్యగారూ! చెప్పండి! చెప్పండి!’ అని చిగ్గరించినారు వీరప్ప, పాప తిమ్మయ్య, ‘పస

నుగానుండువలె తాతయ్య’ అని హెచ్చరించినది చిన్నమ్మక్కయ్య.

‘ఏమిటండీ! ఆకథ!’ యని దోనమ్మ అడిగినది.

‘నా పచ్చడముకథ నీ నటిగినదే’

‘ఏపచ్చడమండీ? పచ్చడానికి కథయొక్కటి ఉన్నదా?’

‘రాయలదేవుడు నాకు ప్రసాదించిన పచ్చడమే, మరచితివా?’

‘రాయలదేవుడు మీకు ప్రసాదించినారా? ఏ రాయలదేవుడండీ! ఎప్పుడు, ఎందుకు, ప్రసాదించి నాడు?’

‘అన్నట్లు మరచినాను. నీకెట్లు తెలియగలదు? అప్పుడు నేనింకను పెండ్లాడ నేలేను. స్వామివారు సింహాసనమెక్కి నాలుగైదుమాసములైవది.’

‘మఱీ పచ్చడముకథ ఏమిటండీ?’

‘నినండి చెప్పెదను. ఆనాడు సర్వశిరః ప్రధాని తిమ్మగనయ్యగారి ఉత్సవమున రాయలదేవుని దర్శనము నకు ఎవ్వరిని ప్రవేశ పెట్టకూడదని. జాము ప్రాద్దక్కు వరకు, ఎవ్వరిని, రాయల వాగు పుష్పాదయమైన నామతిర్ల సమయమున మామూలుగ హాజరువారినిగూడ—చూడ నివ్వలేదు. వాకిటి కట్టమువేసిని గడచి నొక్క సారియైన దింపలేదు. ఎగరిలోనికి వచ్చువారితో వాకిటివాడు నోరుమూయక సంవాదము సలుపుచుండిరి. ఎగరి మోసాలమీది గడియారము ఎగమిదిమాటలు మోసినది. అప్పుడు హజారంలో మూగియుండు బ్రాహ్మణ్యమును ఈవల నావల దొలగద్రోయుచు భటుండొకడు ముందు రా నలుగురు వ్రాతాలవచ్చి నిలచిరి. వారిలో నిద్దఱు నాకు పరిచితులే అల్లనాని పెద్దయ్యంగారలు, ముక్కు తిమ్మయ్యంగారలు. వీరిద్దఱును రాయలవారికి నచ్చినకవులు. అందు పెద్దయ్యంగారలు యేలినవారికి బహిః ప్రాణము — వీరికి రాయలవారి సన్నిధి కెల్ల వేళలయందును ప్రవేశముగలదు. ఆడ్డుపెట్టరాదని ఖండితిముగ దేవరవారి యాజ్ఞ. తక్కినవారిద్దరిని నేనెఱుఁగను, వారు మొలకమీసాల యువకులు. వేషము జూడ వాగును కవులనియే తోచి నది. వీరినందరిని హజారములోనికి ప్రవేశ పెట్ట వచ్చునా వలదా యన్నది గడ్డుసమస్యయైనది. ఒకప్రక్క రాయలదేవుని యాజ్ఞ, మఱియొకప్రక్క సర్వశిరః

ప చ్చ డ ము

ప్రథానిగారి యుత్తరపు నామనస్సును కలతపెట్ట జూచ్చినవి. కాని దానిని వారే సత్వరముగ దీర్చా నించిరి. నేను తొక్కటపడుచుండగ నే వారు హఠా రముమెట్ల నెక్కి వచ్చిరి; యథాపూర్వము వాకిటి కడ్డమువేసియుండు గడలను తీయక, పెద్దయ్యగారితో 'అయ్యా! తిమ్మరసయ్యవారు.....అనుచుండగ నే వారు.'

“వాకిటికొవలి తిమ్మా!” యని చెప్పదు గడలను దొలగద్రోసికొని లోనికి వెళ్ళివారు. వారి వెనుక ముక్కు తిమ్మయ్యవారు

“ప్రాకటముగ సుకవిజనులపాలిటి సామ్మా!?” అని వారిననుగమించినారు. తక్కినవారి నిద్దరిని పోనీ రాచిని సత్ప్రయించి గడలనడ్డము వేసి దృఢముగ నిలచి తిని. అప్పుడా యవసులలో నొకడు ముంగుకువచ్చి

“నీ కీపద్యము గొమ్మా” యని చెప్పదు గడల సంఘన దూరి లోపల జూచ్చినాడు. నాకు కొంచెము కోపము వచ్చినది. అతని వెంబడించి పోయి పట్టివెనుక కీడ్చికొని రావలయుననని బుద్ధిపుట్టినది. కాని నాస్థల మును విడచిపోయిన హఠాతములోని మూక కట్టలెగిన చెఱువునీటివలె లోనికి జొరబారుదురు. ఇట్లుచింతించు చుండగ నే యారెండవయువకుడు వచ్చి నా యెగుట నిలచి భోజనంతిమైన దృష్టిని మెఱపుదీగడలె నాపై బ్రసరింపజేసి చిరునగ వంకురించుచుండగ నే వక్రమును విప్పి.

‘నా కీ పచ్చడమెచాలు సయముగ నిన్మా’ యని నాపైనున్న పచ్చడమును దిగిచి వల్లెవాట్లు వేసికొని వాకిటి గడలపై నెగిరిదాటి ముగ్గురి ననుసరించినగిలోనికి బోయెను.

అరగడియకొలము గడచినది. ఆననరం వెంకటయ్య మొగసాలనుండి నెలుగడి కీప్రముగ నా సమీపమునకు వచ్చి ‘రాయలదేవుని యాజ్ఞయైనది, వాకిటి తిమ్మయ్యగారిని సముఖమునకు రమ్మనీ,’ అని చెప్పినాడు. అమాట ఇదిపోకగ నే పుట్టిమునిగి నట్లయినది నాస్థితి. తిమ్మరుసయ్యగారి యుత్తరపునకు వ్యతి రిక్తముగ నావలగురు కవులను భగదీలో బ్రవేశింప నిచ్చినందులకు దిగినశిక్ష సమర్థింపక తప్పుదనియించి వెంకటయ్య నడిగితిని.

‘ఏలినవా రెద్దట నున్నారని.

‘నామతీర్థమండపమున’ అని యతడు బదులు జెప్పెను.

‘దేవరవారి దర్శనమున కెవరైనను వచ్చియున్నారా?’

‘పరాయివాండ్రెవ్వరు లేరు - అప్పాజీ తిమ్మరుసయ్యగారు, అల్లసానివారు ముక్కువారు. మఱి యెవ్వరో ఊరుపేరు తెలియరాని పిల్లకవు లొకరిద్దఱు.

నాకుగుండె తటతట గొట్టుకొన నారంభించినది ఏమి యాపదరానున్నదో! కాని రాయలయాజ్ఞ మీర గూడనిది కదా. కావున వెంకటయ్యను హఠాతమున నాస్థానమున గొంతతడ వుండుమని ప్రార్థించి, కాళ్లు ముందుకు పాకకున్నను, ఎట్లో బలవంతముగ వాని గదల్చుకొని నామతీర్థగృహము జేరితిని. అప్పు టికి నామతీర్థము ముగిసినది. రాయలయ్యవారింకను నామతీర్థ పీఠముమీదనే కూర్చునియుండిరి. వారికి కుడివైపు కొంచెము ముందుగ పంచవర్తముల జముఖాణముపై నొరగు నానుకొని కూర్చుని యుండినారు తిమ్మరసయ్య. ఆయన కెనుట విలినవారి వామ పార్శ్వమున పద్మాసనము వేసికొని యాసీనులై యుండినారు పెద్దయ్య తిమ్మయ్యగారు. వారికి వెనుక చేతులు గట్టుకొని నిలచియుండి రా బాలకవు లిద్దఱును. వేను రాయల సన్నిధానముజేరినంతట నే రెండుచేతులు శిరముమీదకెత్తి మ్రొక్కి నమ్రువదుతునై నిలిచితిని. ఎవ్వగును నన్ను పలకరింపరై. కాని స్వామివారు తీక్షణదృష్టిని మొదటనామీదను దరువాత బాలకవులయం దొక్కనిపై వల్లెవాటుగనున్న నాపచ్చడమువైపును బరగించిరి. దేవరవారు వాక్రువ్వని యాత్రశ్శను గ్రహించితిని. మహామేధావి యాబాలకవి నోరెత్తి యాప్రశ్నకిట్లు సమాధానము జెప్పినాడు:

వాకిటి కొవలి తిమ్మయ

ప్రాకటముగఁ గవిజనాలిపాలిటి సామ్మే

మా కవిత మెచ్చి యిచ్చెను

నా కీ పచ్చడము నరసనరపతి కృపా!

ఈ పద్యము విన్నతోడనే రాయలవారి మనసు ఘనరి కోపము మటుమాయమైసది. దండ్రోదను సమయ నిభిష్టలమును బోలిన వారిముఖము ప్రసన్న త్వము నందినది. వాళ్ళయ్యప్రపంచమున నిమగ్నులై ‘మా కవి!’ ‘నా కీ పచ్చడము’ అని రెండు మూడు

పర్యాకుములు దమలోదాము నల్లించుకొని చివరకా
బాలకవి నడిగినారు. 'ఎవ్వరండి ఆ 'మా'కి యని—
చెంట నే యితి'—

అల్ల సాని పెద్దనార్య మహాకవి,
నంకి తిమ్మ సుకవినాయకుండు,
భిట్టమూర్తి, యేను బరగ నల్వర మైతి
మారయంగ కృష్ణరాయభూష

అని జవాబు చెప్పినాడు మరి 'నా' కర్త మేమి?
అని యడిగినారు రాయలవాగు. అంతట నే నందుకొని
హజారమున జరిగిన కృతాంతమును నివేదించితిని.
రాయలదేవుని ముఖాంబుజము మండిపోసయితో విక
సించినది. అంతట పెద్దయ్యంగార్ల వంకముఖమై ఈబాల
కవి ఎవ్వర? అని యడుగ అవగరించినారు 'తిమ్మయ్య
గార్ల శిష్యుడు. పేరు రామలింగము. జన్మస్థానము
'తేనాల్యగ్రహారము' అని పెద్దయ్యంగారు బగులు
చెప్పినారు. 'రామలింగమా' అని యొక్కొక మాటను
తనకు దాను నచ్చజెప్పినట్లూని పల్కినారు స్వామి
వారు. వారి భావమును గ్రహించి యా బాలకవి
'అవును దేవా, రామ—లింగమే' అని రాయలదేవు

ననుకరించి తన నామధేయమందలి నెండు పదములను
విడదీసి పలికి—

లింగనిషిద్ధుఁ గల్వఁ చెలిం గని, మేదకకంఠగంధిహూ
లిం గని, సంగతాలి వలిం గని, కర్తమయాపిత నృతా
లిం గని, కృష్ణచేలనిహలింగని నీలక చక్ర విధాత్మ నా
లింగని రామలింగకలింగని, కీర్తిహాసించు దిక్కులన్.
అను పద్యము చెదరినాడు

'అబ్బ!' యని స్వామివా రిచ్చెనుపుడే, 'రామ
లింగకలి గారూ! మీ రింక కాన్యరచనకు బ్రారంభింప
రాదా? అని ప్రోత్సహించినారు.

'దేవా, రచించినాడను, 'కందర్పకేతువీలాస'
మను ప్రబంధమును - కవికల్పజము నీ ప నాశ్రయించినా
డను ఇక నాకేమి కొఱువ.

'దేవరవారి యాజ్ఞయైన కావ్యములన్నిటి నైక
రచియింప నేర్తును' అని యాతిడు మనవి చేసికొనెను.

'కందర్పకేతు వీలాసమా? పేరు పసంగుగ నే
యున్నది, కవిత్వ మెట్టిదా?

'దేవా! అది యేలినవారి కంటి ప్రాజ్ఞులు నెప్పు
తగిన విషయము' అని రామలింగకవి విన్నవించెను.
అంత తిమ్మయ్యంగారివంక దృష్టిసారించి 'శిష్యుని
కవిత్వ మెట్టిదా?' యని విచారించినారు.

'నాహితీసమరాంగణ సార్యభౌములైన స్వామి
వారికి నేను నివేదింపగలనా? అట్లు నివేదించుటయు
సరికాదు విలస శిష్యుడు పుత్రునివంటివాడు.
పుత్రుని లోపములను గిండి జలిబుచ్చువా?' యని
తనవాస్తవాభిప్రాయము దెలియజేయక తిమ్మయ్యగారు
జవాబు చెప్పినారు. రాయలదేవు డంతటితో 'త్వప్తి
నందిలేను.' వారు రచించిన కందర్పకేతు వీలాసమును
మీగు తిలకింపలేదా? యని యడిగిరి. 'యహోప్రభో!
తిలకింపకేమి? పదిపదమును విమర్శించి చూచి
యున్నాను' అని బగులు చెప్పినారు. "స్మరణముం
గుండిన ఒకటి నెండు పద్యములను జగువుడు — చివ
కుతూహలముగ మన్నది. — అంతట తిమ్మయ్యగారు
యట్లు బలిచిరి.

అక్కమలాక్షిఁ గన్గొనినయప్పటి
నుండియు నేమిచెప్ప నా
కక్కడఁ జూచిన నృదనుఁ డెక్కడఁ
జూచిన రోహిణీవిభుం

ఆర్షరసాయనశాల ముక్త్యాల, (కృష్ణ)

స్థాపితము 1925.

ప్రశస్తాయుర్వేదోషధములకు
నిలయము. ఏమందుకావల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ప చ్చ డ ము

కెక్కడఁ జూచినం జీలక

లెక్కడఁ జూచిన కమ్మగాడ్పులిం

కెక్కడ నెట్టు లోర్వల నీ

విరహోలతాప వేదనన్

‘పద్యము బిగువుగ నే యున్నది భావము సామాన్యమేకదా!’ అని నెలవిచ్చినారు. ఏలినవారు — తిమ్మయ్య బదులు చెప్పలేదు కాని మరల

లలితస్యాంబురహంబు నీలకచ గోలంబంబు
నేత్రానిత్రో

త్పల ముచ్చైః ప్రసకోక మోష్యచిల సద్బంధూక
ముష్యత్కటి

పులినం బుగ్గత చిత్తజాతరసవాః పూరంబు
ప్రాణేశ్వరీ

జలజావాసము సొచ్చి యూడక

మనోజాతానలం బాటు నే.

అని మరియొక పద్యము చదివినారు —
‘ఎక్కెట్లా! తిమ్మయ్యంగారు పద్యమును మఱియొకసారి నెలవివ్వండి.’ అని కోరినారు రాయలవారు. అంతట నా పద్యమును మరల ఒడించినారు తిమ్మయ్యంగారు. ‘బలి! బలి! యనుచు రాయలవారు లేచి నిలచిరి వారులేగానె తిక్కినవారందరునులేచిరి. కృష్ణరాయల వారంతట రామలింగకవి యొద్దికివచ్చి ‘రామలింగకవి లింగని కీర్తి హాసించు దిక్కులకొ’ అనిపల్కుచు తన కంఠమున నలంకరించియున్న మాత్రిక హారమును దీసి యాతని మెడను వేసిరి.

3

‘అర్థమైనదా చినతిమ్మయ్యా ఆటవిడుపు పద్యం?’

‘అఁ కాని తాతయ్యా, కథ...’

‘కథకేమి? బాగుండలేదా?’

‘అమ్మో బాబో! బాగులేపోవడమే! బహు పసందుగానుంటే!’

‘అయితే మఱేమి?’

‘ఏమీలేదు తాతయ్యా, కాని...’

‘కాని? ఏమికానోయ్ కానిన్ని ముక్కానిన్ని?’

‘.....’

‘ఏమి పలుకవు?’

‘మీకు కోపము వచ్చినది తాతయ్యా?’

‘కోపములేదు తాతయ్యా, చెప్పవోయ్?’

‘ఆ పద్యా లెందుకు తాతయ్యా?’

‘బాగుగ లేవా?’

‘ఏమో నే నేమెఱుగును? దారిలో ముండ్లకంపల వలె నున్నవి?’

ఓరి నీతస్సాగోయ్యా? ఎంతమాటన్నావురా!’

వారి సంభాషణకు అడ్డము వచ్చి అన్నది దోనమ్మ.

‘వాణిమోర పద్యాలకేమండీ రత్నాలవంటివి; కాని—’

‘కాని?’

‘అరగొరగా జెప్పిన కథ అజేమి బాగు?’

‘అరగొతా?’

‘కాదా! పచ్చడమెట్లు పో గొట్టు కొన్న చక్కగా వివరించితిరి. మరి మీ కెట్లు దొరికినదో నెల వివ్వండి. ఇంతవరకు మీకథ యంతయు జీరయూహి వేసి రచిక దొడిగిన స్త్రీ సింగరమువలె నున్నది.’

‘చెప్పియుండలేదా ఇంతకుముందె రాయలవారు ప్రసాదించినది?’

‘అఁ చెప్పినారు - ఎందుకు ప్రసాదించిరో నెల వివ్వండి’

‘అదా? పెద్ద కథ’

‘పెద్దదా? పెద్దదెన వినుట కింపుగా నుండదా? కథకుడు నేర్పరియైన ఊడదంపైనను వింతయై యుండును. పోషణ పసంగుగనున్న వస్తు వెంతటి యగ్రశస్త్రమైనను కథ యెంత దీర్ఘమైనను హృదయ హృదకరము గాకపోవునా?’

‘ఉఁహూఁ! రసజ్వరాలవే’

‘మీ ప్రసాదమువల్ల నేకదా!’

‘ఉఁహూఁ!’

కలగూరగంప

ఆకాశపు ఎత్తులలో అలకల్లోలాలు

శ్రీ వసంతరావు వేంకటరావు

“ప్లయింగ్ సాసర” గురించి ఈ మధ్య చాలా ప్రాచీన గానాలు జరిగేయి కుజ లోకమునికి

అపురూపమైన విమానాలలో కుజశాస్త్రజ్ఞులు మనలోకంలోనికి వస్తున్నారనీ, ఆ విమానాలు అద్భుతంగా ప్రయాణం చేయగలవనీ, అట్టి సైమానికులను కొందరు చూచేదనీ, వారితో మాట్లాడలేక సంజులతో మాత్రమే వారి నర్తం చేసికొన్నారనీ వార్తలు ప్రకటితమైనాయి. కానీ, పరలోకవాసులు మనలోకంలో ప్రవేశించగల ఆవకాశం, మనం పరలోకాలను (చంద్రుడు, కుజుడు, శుక్రుడు మొదలైనవి) చేరుకోగల ఆవకాశం ఉన్నదా అన్న విషయం పరిష్కారం కాలేదు. వాతావరణ శాస్త్రంలో ఈ మధ్య సేకరింపబడిన కొన్ని విషయాలు ఫలయింగ్ సాసరకు సంబంధించిన నూతనజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించేయి ప్రశాంతంగా నున్నదని భావంపడుతున్న స్ట్రాటోస్ఫియర్ (Stratosphere) ఎంత కల్లోలితమై యున్నదో తెలియవచ్చింది.

ఉత్తర దక్షిణగ్రువ ప్రాంతాలలో అద్భుతమైన బహువర్ణకాంతులు కనిపిస్తూంటాయి. అవి గ్రువప్రాంతాలకి పరిమితమైనవి. వాటిని “అగోరాలు” (Auroras) అంటారు. ఉత్తర గ్రువకాంతులను “ఆరోరా బోరియాలిస్” అని, దక్షిణగ్రువ కాంతులను “ఆరోరా ఆస్ట్రాలిస్” అని వ్యవహరిస్తారు. చీకటిలో వివిధరూపాలతో అనేకములైన రంగులలో కనిపించు అగోరాలు మానవ హృదయాల్ని ఆదినుండి ఉత్తేజపరుస్తూ వచ్చేయి. ఆదిను మానవుడొ హృదయంగమ దృశ్యాలను చూచి ఆరాధనభావంతో మోకరిచేడు. విజ్ఞాన వికాసంతో సంభ్రమాత్మకాలు తగ్గగా, ఆ ప్రకృతి దృశ్యాలను పరిశోధనాద్వితో చూచి సహేతుకంగా వివరింపగలుగుకొన్నాడు. మంచుప్రదేశాలలో పరావ రస మొందిన నూర్చరశ్మియే

బహు వర్ణకాంతులను ప్రసక్తిపరుస్తున్న ఒకవస్తువు భావించెను. 1882—83 లో అగోరాలను స్వయంగా పరిశీలించడానికై స్కాట్లాండ్ బృందం మొకటి బహులు చేరింది అందులో కొందరు అగోరాలను పరిశీలించగా మరొకొందరు సూర్యునిలోని మంటలును, మధ్యను పరిశీలించ గలుగుకొన్నారు. మంటలున్న సూర్యుడివల్లం ముడిగా తీసలే విజృంభించి గంటకు లక్షలకోట్ల మైళ్ళు వేగంతో ప్రయాణం చేసి భూమిని చేరుకుంది. వాటిని సౌరబాష్పం అంటారు. అవి ప్రవేశించిన మనకు 20 గంటలకంటే అగోరాలు ప్రదీపింపబడుతున్న తెలియవచ్చింది. అంతే, సూర్యకాంతి కానీ, మలేన్ అగోరాలను ఉద్భవపరుస్తున్నదని విశేషమైంది. సూర్యుడి (విద్యుత్) సెకనుకి 1000 మైళ్ళు వేగంతో ప్రయాణం చేసి భూవాతావరణంలో బీరిబడి అగోరాల కాంతులను కలిగిస్తున్న విజ్ఞును ఎదుగువించెను.

ఇప్పటి జ్ఞానానుసారంగా వాటిని వివరించిన వస్తువు అగోరాలకు సూర్యునిలో వెలురసే సౌరబాష్పం లకు గల సంబంధాన్ని అంగీకరింపక తగ్గదు. సౌరబాష్పంలో విజృంభణ మై (విద్యుత్) కాంతిభాగం భూమిపై పువ్వుండు. అం దుక్కువగానున్న ఉదజని పరమాణువులు విద్యుదావేశాన్ని పొంది భూమిని చేరుచుండిగా, భూమి నావరించిన అయస్థాని శక్తితంత్రంలో నరి భూమియొక్క అయస్కాంత గ్రహవలన పు ప్రవేశించుపదతయి భూ వాతావరణంలో నున్న సత్రిజని పరమాణువులను ప్రాణవాాయు పరమాణువులను అవి ఢీకొని ఉల్లస్థిమైన అగోరాలుగా పరిణమిస్తాయి. అందులో ధనావేశింకల ఉదజని పరమాణువులు ఉత్తరగ్రువం ప్రపునకు, ఋణావేశింకలవి దక్షిణగ్రువం ప్రపునకు గమిస్తాయి.

ఇటీగనునలో కొన్ని పరమాణువులు గ్రహప్రాంతాలను చేరుకొనక ఇతరప్రాంతాలలో నడియాడవచ్చును. అవికూడ గాలిజణువులతో ఢీకొనునప్పుడు కాంతియంతమై భాసిస్తాయి. కానీ, అగోరాల ప్రాంతాలలో ముమ్మరంగానున్న ఉదజని పరమాణువులు విస్తారమైన కాంతిలను కలిగించగా ఈదారి తప్పినవి చిన్న జెల్కాననలె గొదరించవచ్చును. అట్టి దృశ్యాలు కొందరువిజ్ఞానుల కంటబడినట్లు ఇదివరకే ప్రకటింపబడింది. దీర్ఘగోళాకారపు జెల్కాననలెనున్న

కొంతులను ఒకవిజ్ఞాని 1882 లో చూచినట్లు రికార్డు కలదు. అవి ఉల్కలకంటే మెల్లగా గమించినవట. పొగచుట్ట ఆకారంలోనుండి పడనుటనుండి తూర్పుకు ప్రయాణించిన భూమిరవళువులను 1897 లో కొండరు చూచినట్లు పత్రికలలో ప్రకటింపబడ్డాయి అవి బెల్గానకింటే పెట్టవట.

చాలకాలంక్రిందున వాటిని కొన్ని విశ్రాంతి సంఘటనలు క్రొత్తవివరాలతో పొల్చి చూచిన విజ్ఞాని లీనార్డ్ ఆస్ట్రోనమికి గురయ్యే. 1918 లో ఒక ప్రమాదికుడు తన విమానాన్ని రహదారి పక్క మైళ్ళు ఎక్కువ తీసికొనిపోయి ఆక్కడ సముద్రానికి దూకునుండి పడనురకు ప్రయాణం చేసేడు. ఆవిధంగా గెండు గంటలసేపు విమానంకం నాగిన తరువాత క్రిందికిగిరి చూడగా తూర్పుకి 200 మైళ్ళు వెళ్ళబడినట్లు గమనించేడు. విమానం నాపుగా నాగిపోయింది. ఇండకో యధాప్రకారంగా పరిశీలించి, కాని ఏదో అసాధారణమైనది జూపగలను అనిపించింది ఆస్ట్రోనమిక్ల మైన ఆ సంఘటనను గమనించిన సహా ప్రాధికారులకు తెలియపరిచేడు. కాని, అదే విమానాన్ని ఎవ్వరు సరిగ్గానేలేదు మరి కొంతకాలం తరువాత ఆ ప్రమాది కుడే 7½ మైళ్ళు ఎత్తైన ఎగిరించి సంభవించింది. తన పూర్వ అనుభవాను జ్ఞాపకముచుకొని, తన విమానాన్ని సముద్రానికి దూకునుండి సడమరకు గెండు గంటలసేపు పోనిచ్చేడు. అప్పుడేవో అద్భుత శక్తి విమానాన్ని వెనుక నెట్టుకున్నట్లు అనిపించిందట క్రిందికి దిగిచూడగా నిజంగా తను ముందుకు సాగలేదని తెలిసికొన్నాడు. ఈ సంఘటన కూడ అధికారులకు నివేదించెడు, కాని, వారెవరూ పట్టించుకోలేదు.

ఇంకొక రెండవ ప్రపంచయుద్ధం వచ్చింది. అందులో విమానాలు బాగా ఎత్తైన ఎగిరిగల సామర్థ్యం సంపాదించాయి ఆ సమయంలో కొన్ని ప్రమాదిక దళాలు విమానాలు సగ్గా పోవడం లేదని గమనించాయి. బాంబర్ల దళాలవారు ఎంత బాగ్రతిగా గణన చేసి ప్రయాణం చేసింపుటకీ బాంబులు మరి తిప్పుకున్నట్లు వ్యవహరించి 13-24 విమానాలను నడపుచుండిన ప్రమాదికులకు అద్భుతమైన అనుభవాలు కలిగేయి. ఒక్కొక్కప్పుడు గంటకు 300 మైళ్ళ వేగంతో వస్తూన్న గాలిని ఎదుర్కొంటున్నట్లు అనిపించేదిట. ఇవంతో పోతున్న వారి విమానాలు ఒకప్పుడు ఆగిపోయినట్లు అనుభవం కలిగి. తరుగు ప్రయాణం చేసినప్పుడు విమాన పగిలికి మించిన వేగంతో అవి దూరీకొని పోతున్నట్లు అనిపించే. కాని, వాటికి కారణాలు తెలిసికొనడానికి అనకాశం లేకపోయింది.

యుద్ధం ముగిసినతరువాత, యుద్ధసమయంలో పెంపొందిన సునిశిత యంత్రాల సుపయోగించి వాతా

వరణ శాస్త్రజ్ఞులు ఆశ్చర్యకరమైన విషయాలు అనేకం కనుగొన్నారు. వాతావరణంలో మేఘ మండలాలకు వైరున్న భాగం చాల ప్రశాంతంగా వుంటుందని భావించేవారు; దాని పేరు 'స్ట్రీటావరణం'. వాతావరణ విశేషాలను తెలిసికొనడానికి శాస్త్రజ్ఞులు యంత్రాలతో నింపిన బెల్గానను వెక్కిరిసిపో పెట్టతాడు. అవి కొంత దూరం వెక్కిరియి పేలిపోతాయి. కాని, అవి ఎక్కువైనప్పుడు కొంత వాటిలో నున్న యంత్రాలు వాతావరణ విశేషాలను రేడియో నూలంగా తెలియ జేస్తూంటాయి అట్టి బెల్గాన వాతావరణపు ప్రేరణల రహస్యాలను నిర్దష్టంగా తెలియజేస్తాయి. ఆ వాల్గిను ఒకటి 5 మైళ్ళు ఎత్తువరకు బెల్గాన నాపుగా ఎగురు తాయని, ఆ పైకి అగుపు తిప్పుతాయని తెలియ వచ్చింది. కైకి పొయిన కోలన 200—300 మైళ్ళ వేగంతో ప్రయాణం చేస్తాయి. పొయి పోయి ఆశ్చర్యకరంగా ఇష మొచ్చినట్లు ఎటుపడితే అటు తిగుతుంది. ఆ ఎత్తున ఏమి సంభవిస్తుందో తెలియక శాస్త్రజ్ఞులు తికమకపడ్డారు. ఏళ్ళు తిరచి చేసిన పరిశోధనములంకా వాతావరణ రహస్యాల, కొంత వరకు గ్రహించడానికి సాధ్యమైంది.

5,6 మైళ్ళు ఎత్తు ఉత్తిగార్ల గోళంలోను దక్షిణార్ధ గోళంలోను ఒకట తిరమయిన వాయు ప్రవాహాలు భూమిని చుట్టుతున్నాయి. వాటి వేగం గంటకు 250 మైళ్ళునుండి 300 మైళ్ళువరకు ఉండుదప్పును. వాటికి నియతమయిన సక్రిమ మార్గం లేదు. అవి యధేచ్ఛగా చరిస్తూ, ఒకప్పుడు దాకస్కింకా వెనుతిరుగుతూ, అల్లకిల్లోలముగా ప్రవర్తించునట్లు విజ్ఞానులు కనుగొన్నారు. అంత అసామాన్యమైన వాయు ప్రవాహాలు అంత ఎత్తు ఎందుకుండాలో, వాటి గమనానికి హేతుభూతిమై వాటిని ప్రచోదించే శక్తి ఏదో తెలియదు కాని, వాటి ఉనికిని అంగీకరించక తప్పదు.

ఆ పరిస్థితి నూహించు కొనడానికి ఒక చిన్న ప్రయోగం సహాయపడుతుంది. సబ్బు నీళ్ళలో చిన్న గొట్టం ముంచి, కైకి తీసి, రెండవకోననుండి పోవలయితే సబ్బు బుడగలు తిరుగుతున్నాయి. గొట్టంనుండి వాటిని విడలింపినట్లయితే, అవి గాలిలో కొంతసేపు ఎగురుతాయి. గిర్రున తిరుగుతూన్న విద్యుత్ పంకా ముందు అట్టి సబ్బు బుడగలను విడిచి పెట్టినప్పుడు ఆ బుడగలు వాటి యుద్ధం వచ్చినట్లు గమనం చేయబడే కాక, వాటిలో కొన్ని ఆకారంలో మార్పు చెందినట్లు గమనించ వచ్చును సుంద్రంగా నున్నవి నాగి దీర్ఘమై కొన్ని పొగచుట్ట ఆకారం ధరిస్తాయి. మరికొన్ని తినుగో తము తిగుతున్నా సాసర్ రూపు ధరిస్తాయి. వెనుకటి విజ్ఞానులు చూచిన వలయాకారపు కొంత పుంజాలు, ఈ సమయం కొందరు చూచిన ఘటంగ్ సాసర్లు ఆ సబ్బు బుడగలలో ప్రత్యక్షమవుతాయి.

అవి విపరీత వేగంతో నియమరహితంగా గమిస్తున్నట్లు కనిపిస్తుంది.

ఈ నూతన జ్ఞానవృద్ధిలో ప్లయింగ్ సాసర్లు కేవలం కాంతిపుంజాలు మాత్రమే; కుజలోక వాసుల అపూర్వ విమానాలనడానికి బలమయిన కారణాలు కనిపించవు. సౌరజ్యాలలో పైకెగిసి, భూముఖంగా దూసికొని వచ్చిన విద్యుదావేశ పూరితమయిన ఉదజని పరమాణువులలో భూమియొక్క ఆయస్థాంతి తేజ్రములో ప్రవేశించి ధ్రువాలవైపు గమించక దారితిప్పి ఇతర ప్రాంతాలలో చేరినవి కాంతిమంత మైసప్యడు అండాకారంలోను సాసర్ రూపంలోను కనిపిస్తాయి. అవి ఆరోలాలంత జడీప్యహనంగా నుండవు; కాని ఆరోలాలను కలిగించే పదార్థమే ప్లయింగ్ సాసర్లుగా గోచరించవచ్చు నన్నది ముఖ్య విషయం. దానికి సధాన కారణం ఆకాశపు ఎత్తులలో అల్లకల్లోలాలు.

ఉడ్డియానదేశము

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఉడ్డియాన మనే ప్రాంత మొకటి భారత దేశంలో ఉండేది. షాహీజ్ యాత్రికుడు ఇచట 500 సంఘారామము లున్నవని, ఇవిహీనయానానికి చెందినవని, బుద్ధ ధర్మ మిచట గౌరవింపబడేవని చెప్పినాడు. ఆరవశతాబ్దంలో మనదేశానికి వచ్చిన సుంగ్ యాత్రికులకు ఉడ్డియాన దేశపు రాజు గౌరవ పూర్వకమైన స్వాగత మిచ్చినాడట. ఈ రాజు శాకాహారియని, ఈయన ప్రతిదినము బుద్ధుని పూజించెడివాడని వీరన్నారు. ఈ ఉడ్డియానములో 70 భిక్షువులు గల జ్ఞాన్ ప్రత్య మొకటి, 300 భిక్షువు లున్న స్వర్ణ శకలా లతో నిండిన మరొక చైత్యము, 200 భిక్షువు లున్న వేరొక మహా చైత్యము ఉండెడివని, ఈ భిక్షువులు నియమబద్ధమైన జీవితమును నడపుతూ ఉన్నారని కూడ ఈ యాత్రికులు పత్కినారు.

ఉడ్డియానములో 1400 సంఘారామములు, 18000 భిక్షువులు ఒకానొకప్పుడుండెడివారని, తన కాలానికి ఈ సంఖ్య చాలతిగ్గిపోయినదని, వీరనుసరించే మహాయానములోని గంధాలు వీరికి అర్థము కావటం లేదని, వీరంతా తాంత్రికులై పోయినారని యువాక్ చ్యాంగ్ వాపోయినాడు. కాని ఇతని తర్వాతివచ్చిన ఇట్సింగ్ వ్రాతలను గమనిస్తే యువాక్ చ్యాంగ్ ఉడ్డియానంలో అడుగు పెట్టినాడనటానికి కారణాలు కన్పించవు. తనోహిజ్ అనే చీనాభిక్షువు ఉడ్డియాన మునకు పోయి, అచట సమాధిని నేర్చుకొని ప్రజ్ఞాపార ములను అవగాహన జేసికొని సాగెనని ఇట్సింగ్ చెప్పి

నాడు. చీనాదేశమునుంచి ముగ్గురు భిక్షువులు ఉడ్డి యానమున కేగినారని అచటి భిక్షువొక డీయనకు వర్తమానము నొసగినాడట ఇచటిరాజు మహాయానము నవలంబించుచు, త్రితర్జునులను పూజించువాడని హుయైచన్ చెప్పినాడు. క్రీ. ప. 980 ప్రాంతమున ఉడ్డియాన వాస్తవ్యుడైన దానపాలుడు 111 జ్ఞాన్ గంధాలను వ్రాయటమేగాక చీనాప్రభువుల ఆస్థాన ములో తన అంత్యదినాలను గడిపినాడంటే ఉడ్డియా నమే మహాయానమునకు ఆశ్రయము నిచ్చి, జ్ఞాన్ధమత మును పోషించిన దేశముగా కన్పింపగలదు.

ఉడ్డియాన మనే పేరును ఒడ్డియానమని, ఉర్ద్యానమని, ఓడ్యానమని, ఉడయనమని, ఒడిపి నయని రకరకాలుగా వ్యవహరించాడు. తారానాథుడు మొదలగు వారి వ్రాతలలో కన్పించే ఈ శబ్దాన్ని చూచి ఇది వడైనారి దేశమును ఒరిస్సానుని కొంద రన్నారు. మరికొందరు దీనిని వంగదేశంలో కని పెట్టినారు. కాని అసలు ఈ దేశ మెక్కడినో తెలిసి కొనటానికి రెండు ఆధారాలకన్పించుచున్నవి.

మొదటి ఆధారము 'వజ్రయానము.' మహాయాన ముతో బాటు వజ్రయానమునే తెగ జ్ఞాన్ధ మతంలో బయలుదేరినది. జ్ఞానోదయ మైన 16 సంవత్సరాలకు బుద్ధుడు ధాన్యకటకము వచ్చినాడని అప్పపెచ్చట మూడవ ధర్మచక్రమును ప్రవర్తింప జేసినాడని, ఇదే వజ్రయానముని టిబెట్ దేశపు చరిత్రకారు లనేకులు వ్రాసినారు. పద్మవజ్రుడనే జ్ఞాన్ధాచార్యుడు గుహ్య సమాజ, హేవజ్ఞాంత్రములను వ్రాసి వాటిలో వజ్రయానమును లేవదీసినాడు. ఈయన శిష్యుడు అనంగవజ్రుడు అనేక వజ్రయాన గంధాలను రచించినాడు. అనంగవజ్రుని శిష్యుడు ఇంద్రధూతి లేక ఇంద్రబోధ అని పిలువబడేవాడు. ఈయన ఒడ్డియానసిద్ధుడని ప్రతీతి. ఇంద్రధూతి కుమారుడు పద్మసంభవుడు. మొదట టిబెట్ దేశానికివెళిన శాంత రక్షితుడు, అచటి రాజును ప్రోత్సహించి ఆయనచే తన బావమరదియగు పద్మసంభవుని ఆహ్వానింప జేశాడని, తిర్వాత క్రీ. ప. 747 లో పద్మసంభవుడు టిబెట్ జేరి అక్కడ మొట్టమొదటి చైత్యమును క్రీ. ప. 749 లో నిర్మించినట్లు దేశ చరిత్రకారులందరు చెప్పుచున్నారు. ఈ పద్మసంభవుడు కూడా ఒడ్డియాన సిద్ధుడనబడే వజ్రయానాచార్యుడు. ఈయనతో టిబెట్ దేశమున తాంత్రిక జ్ఞాన్ధమతము ప్రచారంలోనికి వచ్చి నది. దీనినిబట్టి ఉడ్డియాన దేశానికి వజ్రయానానికి సన్నిహిత సంబంధ మున్నట్లు స్పష్టమౌతున్నది. తారానాథుని గురువగు బుద్ధగుప్తుడు ఉడ్డియాన ములో జ్ఞాన్ధమతము 16 వ శతాబ్దములో సజీవముగా నున్నదని చెప్పినాడు. బుద్ధగుప్తుడు తాంత్రిక

బాద్మడు కావటంచేత ఉడ్డియానంలో ఆనాడున్నది వజ్రయానమే కావాలి.

పదునాలవ శతాబ్దానికి చెందిన నికాయ సంగ్రహమునే సింహాశీర్వాదములోని గ్రంథము వజ్రయానమును వజ్ర పర్యవర్తయనముని పిలుచుచు వజ్ర పర్యవర్తమునకు చెందిన భిక్షువు తొమ్మిదవ శతాబ్దంలో సింహాశీపురాజును బాద్మనిగా జేసెనన్నది. ఈ వజ్ర పర్యవర్తమే శ్రీ పర్యవర్తము. నాగార్జునకొండకు శ్రీ పర్యవర్తముని పేరున్నది. నాగార్జున కొండకు, అమరావతికి సమీపంగా జగ్గయ్యపేటకువెళ్లే దారిలో వజ్రాల దిన్నె నేటికీ కనిపిస్తున్నది. వజ్రాల దిన్నెలో వజ్రాలుండవేమో! కాని వజ్రయానానికి చెందిన బాద్మలకీ వజ్రాలదిన్నె పరిశ్రమ ప్రదేశమై ఉంటుందని మాత్రము చెప్పటానికి వీలున్నది.

రెండవ ఆధారము పద్మసంభవుని చరిత్రలో కనిపిస్తుంది. క్రీ. ప. 747లో టిబెట్ చేరిన పద్మసంభవునకు 'యెష్టేగ్యల్' అనే టిబెట్ దేశపు స్త్రీ ముఖ్య శిష్యురాలు. ఈమెను సరస్వతియొక్క అవతారంగా భావిస్తారు. ఈమె తన గురువుగారి జీవిత చరిత్రను వ్రాసినది. ఈ చరిత్రలో మనకి క్రింది విషయాలు కనిపిస్తవి.

ధనశోకముని పిలువబడే ధాన్యకటకములో ఒక ప్రధాన సగోవరమున్నది ఉర్ద్యానము, ఉడ్యానము, ఉడ్డియానము, ఒగ్యానము, ఉగ్యానము, లేక ఒడియానము అని పిలువబడే దేశంలో వాఝవ్య దిక్కున ఈ ధాన్యకటకము, అంతటి సరస్సు ఉన్నది. అంటే ఉడ్డియానదేశములో ధాన్యకటకమున్నది. ఇదే నాగార్జున కొండఉన్న మండలము. ఇచ్చట సరస్సులో ఒక పద్మము బయలుదేరునని, ఆ పద్మములోనుంచి తానే జన్మించగలనని బుద్ధుడు తన శిష్యులకు చెప్పినాడట! ఉడ్డియానములో ధాన్యకటకమును ప్రధానసగోవరముగా పాలించుచున్న రాజు ఇంద్రబోధి. ఇక్కడ ఔమము వచ్చింది. అప్పుడు అమితాభుడు ధాన్యకటకములో జన్మించదలచి, పంచకోణాత్మకమైన వజ్రమును తన హృదయమునుంచి తీసి ధాన్యకటకములోని సరస్సులోకి వేసినాడట. ఆ వజ్ర మందలి పద్మగర్భములో పడగా అందులో ఒక శిశువు కన్పించాడు. ఆ శిశువును తన పుత్రునిగా పెంచుకొని, అతనికి పద్మసంభవుడనే పేరును ఇంద్రబోధి పెట్టినాడట.

ఈ చరిత్రనుబట్టి ఉడ్డియాన దేశమునగా ధాన్యకటక ప్రాంతముని, ఇదే వజ్రయానదేశముని, ఇచ్చట శ్రీ పర్యవర్తమే వజ్రపర్యవర్తముని, ఇదట వజ్రయాన బాద్మము క్రీ. ప. 16 వ శతాబ్దందాకా ఉన్నదని చెప్పువీలగుచున్నది. కచ్చితంగా ఏ భాగానికి ఉడ్డియానమునే

పేరుండేదో, ఈ పేరు ఎలా వచ్చిందో కొంచెము గమనించాలి.

పైకి ఎగిరిపోవుట అనే అర్థంలో ఉడ్డియానమునే శబ్దం కనిపిస్తుంది. ఉడ్డియాన శబ్దానికి కూడా ఇంచుమించు ఇదే అర్థమున్నది. తాంత్రిక మంత్ర ప్రయోగాలను వివరించే ఉడ్డియాన గ్రంథ మొకటి కన్పిస్తుంది. అణిమాదిసిద్ధులు మొదలగు తాంత్రిక, యోగభ్యాసాలను తెలిపే అర్థంలో ఉడ్డియాన శబ్దముండ వీలున్నది. అప్పుడు వజ్రయానమునే మాటకు ఉడ్డియానము, ఒడియానము నేని తాంత్రికపర్యాయాలు కావటానికి వీలున్నది.

అడివిజాతికి చెందిన బియ్యమునే అర్జున్ ఓడి అనే శబ్దమొకటి వున్నది. ఈ బియ్యాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని జీవించేవారు ఒడివాసులు కావచ్చును. ఏది ఎట్లున్నా వజ్రయానకులే ఒడియానము, ఉడ్డియానము అని పిలువబడినారు. వీరి మంత్రాలకు ధారణీ లనిపేరు. అందుచేత వీరికి ప్రధానాశ్రయము నిచ్చిన ధాన్యకటకము ధారణీకటకము, ధరణీకోటబంది. వీరి ముఖ్యపీఠము వజ్రపర్యవర్తమునబడిన శ్రీపర్యవర్తము. 'నేను వజ్రాలదిన్నె అనబడేది వీరి ఉపపీఠము కావచ్చును. పైగా జగ్గయ్యపేట దగ్గరగా నేను ధనంబోడు అనబడే ఒకదిబ్బఉన్నది. ఈ ధనంబోడులో మళ్ళీ ధారణీ శబ్దమే కన్పించును. వజ్రయానకులని పిలువబడిన ఉడ్డియానకుల కిది కూడా స్థావర మొసగిన ప్రదేశమే అనుటలో సందేహంలేదు.

బాద్మల యోగభ్యాసంలో అతి ప్రాచీన కాలం నుంచీ ధ్యానాలు, సమాధులేకాక ఋద్ధి పాదాలనేవి కూడా ఉన్నవి. బహుశః ఋద్ధి అనే శబ్దానికి ఉడ్డి అనేది వికృతి కావచ్చును. వృద్ధిశబ్దము వడ్డి బింటు బుద్ధిశబ్దం ఉడ్డి కావటానికి వీలున్నది. ఈవజ్రయానకుల ధారణీలో ఋద్ధిపాదాల కతి విశిష్టమైన స్థానమున్నది. అతిలోక శకులను వశిష్టమకొనుట, తత్త్వమును సాక్షాత్కరింప జేసికొనుట, సిద్ధులను పొందుట అనేవన్నీ ఋద్ధియానంలో ఉన్నవి. ఇదే ఉడ్డియానము. ఇది ఆచరింపబడిన దేశానికికూడా ఉడ్డియానమునే పేరు వచ్చింది.

రేనాడు రాజ్యము శ్రీ కొత్త బావయ్యచౌదరి

రేనాడు రాజ్య మాంధ్ర శాతవాహనరాజుల పాలన కాలములో దాదాపు క్రీస్తుపూర్వము 200 నుండి క్రీ. శ. 250 వరకును ఉండి తిర్నాకొత్త యిశ్వరు రాజులగు శాంతములుడు, వీరపురుషవత్తుడు, రెండవ

శాంతిమూలమును గూర్చి పాలనలోను ఉన్నట్లు కనబడుచున్నది. ఈ కాలములో దీనిని హిరణ్యరాష్ట్ర మని పిలుచుచు వచ్చినట్లు కొన్ని శాసనములను బట్టి ధరిత్రజ్ఞులు కొందరు విశ్వసించుచున్నారు గాని హిరణ్యరాష్ట్రము నెల్లూరుజిల్లాలోనిది మరియు క యభిప్రాయము గూడ కలగు-7 వ శతాబ్దివరకు పాటి తామ్రశాసనములో నిది హిరణ్యరాష్ట్రముగానే చెప్పబడింది. (Ep. Ind XI.) ఇందువాహరింపబడిన వికపుత్రు గానుము నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరు ప్రాంతము లోని పురపల్లియొనట్లు తెలపబడినది అందుచేతపట్టి వరకును హిరణ్యరాష్ట్రము కడప, నెల్లూరు జిల్లాలలో నుండెననచ్చును తిర్వాత నిది మహారాజవాడ యను పేరులోనికి వచ్చి యెడువేల గ్రామములు గలదియ్యెను. దీనికి వల్లూరు రాజధానిగా నుండెను. ఈ రాజ్యమునే గాక సిద్ధి, సాత్తిసి రాజ్యములు సహా తెలుగు చోళరాజులు పల్లవరాజులకు సామంతులుగా పాలించిన దృఢాంతములు లభించుచున్నవి ఇచ్చొకు రాజుల తిర్వాత ఆంధ్రదేశములో చాలభాగము పల్లవరాజుల పాలనలోనికి వచ్చెను అందువల్లనే పల్లవులకు సామంతులుగా కరికాలాస్వయంలైన చోళవంశీకులు యీ రేనాటి రాజ్యమును పాలింపదొడగిరి. కాని మొదట నున్నవారి విషయము రీ వ శతాబ్దివరకు తెలియుట లేదు. తిర్వాత పాలించినవారిలో సంకెరప్పయను చోళరాజు మొదటివాడుగా గనబడుచున్నాడు.

ఈతడు ప్రా.శ.శ. 550-75 ప్రాంతీయుడై యుండి పల్లవరాజుల నరసింహవర్మకు సామంతుడై యుండెననచ్చును ఈతనికి సింహావిష్ణు, సనంజయ వర్మ, నుండవర్మలను మువ్వగు పుత్రులుండి వివిధ ప్రదేశము లందు పాలించిరి. సనంజయవర్మరేనాడు పాలించె నననచ్చును. ఈయన శాసన మొకటి కలదుల్లి గ్రామ ములో నున్నది. ఈయన కుమారుడగు సనంజయ ఎరిగ చోళుని శాసనములు, అజ్ఞాపి యను ప్రదేశము చుట్టును కనబడుచున్నవి. అంతివరకును వీరి రాజ్యము విస్తరించెను. సనంజయవర్మ మరియొక కుమారుడే పరి ప్రతాపచోళమహారాజును బిరుదము గరించిన మహేంద్ర విక్రమవర్మ. ఈతని కుమారుడు పోర్టుఖ వర్మయను పుణ్యకుమారచోళుడు. ఈ పుణ్యకుమార చోళునకు గుణముదితుడను సోదరుడుండెను ఈ పుణ్య కుమారునకు పుణ్యకాద్యాల, మార్దవచిత్తి, మదన విజ్ఞాన మున్నగు బిరుదములుండెను. ఈతడు తెలుగు లిసి, భాషలలో శాసనములు వ్రాయించి కీర్తి వహించినవాడు— దేవబ్రాహ్మణులకు భూదానములొసంగు ఆచారము దేవాలయ నిర్మాణకార్యములు, పల్లవ రాజులు వచ్చినవాటినుండియు అనులనకు వచ్చెను. అందుచేతనే యీతని రాజ్యమున వసంతపాలిచోళ

మహాదేవి శన పేరిట నెలకొల్పబడిన వసంతీశ్వరాలయ మునకు కొన్ని ధూమల నిచ్చెను.

ఈ పుణ్యకుమారచోళుడు క్రీ.శ. 625-675 మధ్యను పాలించినట్లు ధరిత్రజ్ఞ లూపించు చున్నాడు. ఈ కాలమునకు పల్లవరాజ్యము షీణించుచుండెను అప్పుడు పాలించుచుండిన వాడు కాంచీపుర రాజధాని గాగల పలవమహేంద్ర వర్మ III. పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియగు మొదటి విక్రమాదత్యుడే పల్లవరాజ్యమును జయించెను ఈతడు 655-681 మధ్య కాలినవాడు. అందుచే పుణ్యకుమార చోళుడు నైతియు యీయనకు లోబడినను స్వతంత్రుడు గనే యున్నట్లు భావించవచ్చును. పుణ్యకుమార చోళుని తిర్వాత పాలనకు వచ్చిన ఆతని కుమారుడు విక్రమాదిత్యుడు గూడ మహారాజాధిరాజు బిరుదము గరించి స్వతంత్రుడై యొనరి చరిత్రకారుల విశ్వాసము—

ఇంతకు పుణ్యకుమారపుత్రులను లోతుగా విచారించినగాని విరి విషయములు స్పష్టపడవు.

రెండవ పులకేశి మహారాజు 610-642 మధ్య కాలమును పాలించుచు 621 లో మొదటివారి కాంచీ పుర పల్లవ మహేంద్రవర్మ నోడించెను. ఈతడు మరల స్వతంత్రుడగుటకు ప్రయత్నించినపుడు 642 లో మరల దక్షిణదేశ దండయాత్ర నొనరించెను. కాని గురద్యవతయున నీ యుద్ధములో పులకేశి మరణించుటయు, మహేంద్రవర్మకొడుకు లేక మరుమకు నరసింహవర్మ మణిమంగళయు, పరిగూల యుద్ధములలో జయించి బాదామి నాక్రమించుటయు జరిగెను. మొదటి విక్రమాదిత్యుడు తన శిండ్రియగు పులకేశి మరణమునకును, రాజ్యావసారమునకును వగచి మరల బలముల గూర్చుకొని ముందుగా 655 లో బాదామిని స్వాధీన పరచుకొనగల్గెను.

ఈ క్రిష్టసమయములో ననగా 621-655 సం॥ల మధ్య యీ రేనాడు ప్రాంతీయులు అటు పల్లవరాజుల కును, యిటు చాళుక్యరాజులకును లోబడక స్వతంత్రులుగా వ్యవహరించినట్లు ఊహింపవచ్చును. అందువల్లనే పుణ్యకుమారచోళుడు మహారాజుగా వ్యవహరించి గా తిర్వాత వాని వంశస్థులగూడ ఆ బిరుద మునే గరించి రినవచ్చును. 655 సం॥ తిర్వాత యీ తెలుగు చోళరాజులు విక్రమాదిత్యునికిని, తిర్వాత వినయాదిత్యుడచక్రవర్తిని లోబడినవారై పోయిరిగాని మరల పల్లవ సామంతత్వము గల్గినట్లు కనబడదు. విక్రమాదిత్య చక్రవర్తి 681 A. D. లో చనిపోయెను. పల్లవరాజ్యము దాదాపు 900 వరకును నానుమాత్రముగా నుండినను, ఒకవేపున రాష్ట్రకూటుల తోను, రెండవవైపున దక్షిణదేశ చోళరాజులతోను

వైరము వహించినందున నిలువజాలకపోయెను. చోళరాజును అతిథ్య I చివరి పల్లవరాజును అపరాజితుని సంహరించుట తో నా పల్లవరాజ్యము నశించెను.

ఇక బాదామినుండి చాళుక్యవినయాదిత్య చక్రవర్తి 681 నుండి సామ్రాజ్యమును శాసించుచు, కర్నూలు, రేనాడు రాజ్యములు తన పాలనలో నేయున్నట్లు చెప్పటవల, రేనాటిరాజ్యము సామంత రాజ్య హోదాలో నేయుండెననచ్యును—విక్రమాదిత్యచోళునితిర్వాతి ఆతని కుమారుడు శక్తి కుమార విక్రమాదిత్యుడును, ఆతనిపిమ్మట సత్యాదిత్యుడును దీనిని పాలించియుండిరి. సిద్ధ వెయ్యి గ్రామములు, రేనాడు 7 వేల గ్రామములు వారిపాలనలో నుండెను. 725 A. D. ప్రాంతమునకు సత్యాదిత్యుని పాలన ముగిసియుండును. తర్వాతి నీవంశములో మహేంద్ర వర్మ, యోశంఛోళ, నృపకామ, దినాకర, శ్రీకాంతి చోళ లేక చోళధీర యనువారిపాలన గానవచ్చుచున్నది—(Eps. Ind V).

దాదాపు 835-850 A. D. ల మధ్య యీ ప్రాంతమును రాష్ట్రకూటరాజుల కృష్ణరాజు జయించి యాతని సామంతుడగు నైదుంబరాజు గండ్రతిన్నేతుని పాలనలో నుంచినట్లు కనబడుతున్నది. 850 A. D. నుండి నైదుంబరాజు గండ్రసంకాలు డీప్రాంతమును బాలించెను. తిను ఖార్చీకులపాత్రాజ్యమీ ప్రాంతముపై యుపహరింపబడుటను జూచి సహింపజాలక తూర్పుచాళుక్య చక్రవర్తియగు నుగగాంక విజయాదిత్యుడు దండెత్తవచ్చి జయించి తెలుగు చోళరాజులను ప్రతిష్ఠించెనుగాని యిదిగూడ చిరకాలము నిలిచినట్లు కనబడును. 900 A. D. ప్రాంతమున శోరమతి వద్ది ఒరిగియుద్ధములో నోలంబులు, బాణరాజులు, నైదుంబరాజులు కలిసి తిరిగి స్వాధీనపరచుచున్నట్లు కనబడుచున్నది. ఇందలి నోలంబరాజులు దాడిగ, రాచ నలులనవార్త యుండురని చక్రవర్తియు విశ్వసించుచున్నాడు. 926 A. D. లో కమలాపురమువద్ద రాష్ట్రకూట నిత్యవద్ద ఇంద్రరాజు సామ్రాజ్యము ముఠికి నాడులో కనబడుచున్నది. తెలుగు చోళరాజులు ఈ ప్రాంతమును బోగొట్టుకొన్నను, కొద్దికాలములో నే యీ ప్రాంతమున తినుపాలనను సాగించుచు నేయుండిరి. 930 A. D. ప్రాంతమున చిలయచోళుడు, 954 నుండి జటచోళ తెలుగుజ్జనకు. 978 ప్రాంతమున జటచోళ భీమనృపాలుడు మొదలైనవారు కొడూగు మున్నగు ప్రాంతములు పాలించినట్లు అచటి శాసనములు తెలుపుచున్నవి. మధ్యమధ్య నైదుంబరాజులతో యుద్ధములు జరుగుచు, రాజ్యము చీటులు మారుచుండెను. 971 A. D. లో కొంత రాజ్యము పొత్తిపినాడు మొదలుగా నాటివరకూ గల దేశమంతయు నైదుంబరాజుల

భువన త్రిన్నేతునకు వశమయ్యెను కాని మరల 978 లో నది జటచోళభీమనకు వచ్చెను.

విక్రమాదిత్య సందయ్య యనునతడు రాష్ట్రకూట రాజుల కన్నరజేవునికి సామంతుడై చుట్టాడు, వానగప్పాడినాడు, సింగపురినాడు, వెంకునుకొటములు పాలించుచున్నాడు, ఆతని పాలనము 940-56 సం॥ల మధ్యనున్నట్లును ఒక శాసనమువల తెలియుచున్నది. ఇతడు మూడవ కృష్ణరాజునకుగూడ సామంతుడు. 949 లో ప్రసిద్ధిజెందిన తిక్కోల యుద్ధము జరిగెను. దానిలో నైదుంబులకే జయముగల్గెను. విక్రమాదిత్య సందయ్య తిర్వాతి సందయ్య తిగువయ్య రాజు యీ ప్రాంతమును 954-960 మధ్య పాలించెను. ఆతనితిర్వాత తిగువయ్య శ్రీకాంతరాజు అనునాతని కుమారుని పాలనవచ్చెను. 978 తిర్వాతి కొద్దికాలము నకు తిగువయ్య చంద్రాదిత్యుడును శంకరజేవుడును 1061 A. D. వరకు కాంచీపుర చోళరాజుల రాజరాజునకు సామంతులుగా నీ ప్రాంతము పాలించిన ఆధారములు లభించుచున్నవి. 978-999 సం॥ మధ్య నూత్రిము కంచి మొదలుకొని తొండనంజలముతో సహా పొత్తిపి, కడప, రేనాడులు జటచోళ భీమనృపాలుడే పాలించెను. ఆతని మరణానంతరము తొండ్రె మండలము సహా నీ ప్రాంతములు రాజరాజు సామ్రాజ్యములోనికి వచ్చెను. మహారాజ సదియను రేనాడు ఆకాలమున నన్ని మారాయన (నన్నెచోడ?) పాలించినట్లు ఇంగులూరు నాడులోని ఒక శాసనము తెలుపుచున్నది ఈ కాలమునకు రాష్ట్రకూటరాజుల వత్తికి యీ ప్రాంతముపై నశించెనని చెప్పటకు పీలు లేకున్నది. పాలెగిరి (కడపజిల్లా) లో 1056 A. D. లో ఆకాలవద్ద కన్నరజేవ సామంతుడగు మదుక సహారాజు పాలన గనబడుచున్నది. అచటి సమర్థ్యునినికి 80 ఖండుల భూమినిచ్చి దానశాసనము వ్రాయించెను. కాని యీ ఆక్రమణ కిరకాలము నిలిచినట్లులేదు.

ఉత్తమ వైజ్ఞానిక గ్రంథములు

వినువీధి - మదిరాసు యూనివర్సిటీవారి ఒహు మతి పొందిన ఖగోళశాస్త్రం గ్రంథము రు. 6/- సూర్యకుటుంబదరితి - భారతి ప్రభుత్వమువారిచే రు. 1000/- బహుమతిని పొంది భారతదేశ భాషలన్నింటిలోనికి అనువాదంపబడుచున్న పుస్తకము రు. 0-10-0 అజ్ఞానం-విజ్ఞానం-భారతి ప్రభుత్వము వారి బహుమతిని పొందిన గ్రంథము రు. 1/ శాస్త్ర వేత్తలు 0-15-0; తోక చుక్క 0 6-0 ఆధునిక విజ్ఞాన గ్రంథమాల శ్రీరామనగరం - కాకినాడ.

రాజరాజు పశ్చిమచాళుక్య ఆహవముల్ల సోమేశ్వరగల తోను, రాష్ట్రకూటులతోను యుద్ధములు సల్పుటయే గాక, వారిరాజ్యములను జయించెను. కంపిలి, కొల్లి పాక, పూండ్లూరు యుద్ధములలో వారలను జయించెను. తెలుగునాయకుల నేకులు పూండ్లూరులో ఖైదు చేయ బడి, పూండ్లూరునగరము నేలమట్టము చేయబడెనట మహారాజుపదికి దండనాయక అప్పిమయ్యను పాలకు నిగా నియమించెను. ఈ ప్రాంతము చోళరాజుల సామంతత్వమునకు లోబడి తిర్వత్త కొంపగు పాలించు చుండిరి గాని వానివివరములు లభించుటలేదు. రాజాధి రాజు పాలన 80 వ సం॥లో (1048) అప్పిమయ్య వ్రాయించిన శాసనముకంటే వల్లూరు రాజధానిగా పాలించినటు తెలుపుచున్నది. (No. 6 of 1890) కాకతి మొదటి ప్రోలరాజు సేనానియగు బమ్మ సేనాని కంచి గుర్గవటములు భేదించినట్లు శాసనము లలో జెప్పబడినది. త్రైలోక్యములుని సామంతుడుగా నుండి యాతిడోసరించిన దండయాత్రలో నొకసారి యట్లు జరిగినను, పైశాసనమునుబట్టి 1048 లో వల్లూరి రాజ్యము రాజాధిరాజు సామంతత్వము క్రిందినున్నట్లు స్పష్టము. అప్పిమయ్య తిర్వత్త బహ్మధిరాజు పాలన మహారాజుపదిలో జరిగెను.

కాకతీయ గణపతిదేవ చక్రవర్తి కాప్రాంతము 1212 నాటికి వశపడెను. అచటకాయస్థ సేనాధిపతి యగు గంగయసాహిజీని పాలించ నియోగించెను. అత డచటనే దానశాసనములు వ్రాయించెను. ఆతనితర్వాత గుద్దుడుదేవికొలముగో జన్నిగదేవ సాహిజీయు, తిర్వత్త రెండవవీర ప్రతాపగుద్దుడేవ చక్రవర్తికాల ములో ననగా 1295-1323 మధ్య తిరురాంతిక శవు డును యాప్రాంతమును బాలించి శాసనములు వ్రాయించిరి. దాదాపు 1304 ప్రాంతమున వహన్యదీయు లోరుగలుపైకి దండెత్తిన సముముజూచి యీకాయస్థ, సేనాని తిరురాంతికుడును, అంబడేవసేనానియు దిరుగ బడి స్వతంత్రులగుటకు ప్రయత్నింపగా ప్రతాపగుద్దు చక్రవర్తి గుండయ్య, మాచయ నాయకులను బంపి వారిని అణచివేసి, పొత్తిన నాటికి జుట్టును లంక గొంకారెడ్డిని, పాకనాటికి ముప్పిడినాయనిం గారిని పాలకులుగా నియమించెను.

1323 సం॥ లో కాకతీయ సామ్రాజ్య మంత మయ్యెను. మహారాజుపది యనురేనాటిరాజ్యం తిర్వత్త చరిత్ర మరొకసారి తెలుసుకొందము. విజయనగర సామ్రాజ్యకాలములో నిగండికోటసీమలో జేరి పోయినది—ఈ వ్యాసము వ్రాయుటలో నాకు మదిరాసు ఎస్. గాఫ్ కా రిపోర్టులు, ముఖ్యముగా తోడ్పడెను.

గమనిక

గత ఆక్టోబరుమాసం భారతిలో, ప్రకటించిన 'ఒలి పసుపులు' అనేనాటిక తుదిని రచయిత : 'శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణ చక్రని తెలుగు నుడికారంతో చేసిన అనువాదం ఈ నాటికకు అణు వణువునా తోడ్పడినందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు.' అని లిఖించారు. దురదృష్టవశాత్తూ ముద్రణలో ఈ వాక్యం జారిపోయింది పాఠకులు గమనింప ప్రార్థన.

* పై రచయిత (శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్ర మూర్తిగారు) శ్రీ రెంటాలవారి అనువాదంనుంచి, మక్కికి మక్కిగా చాలాభాగాలు సేకరించినట్లు కనుగొనుతున్నాం. వైవిధ్యంగా కృతజ్ఞత తెలిపినా అట్టి విస్తృతావధిని మరొక రచననుంచి సేకరించడం సత్సంప్రదాయంకాదు. రచయిత లెవ్వరూ ఇకముందు అలా చేయరని ఆశించుతున్నాము. ఈ విషయాన్ని మా దృష్టికి తెచ్చిన శ్రీ రెంటాల గోపాలకృష్ణగారికి కృతజ్ఞత.

—సంపా.

జీవాఅదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ తన బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడింప
బడుచున్న సంతానంకోసం
ఎంతని విచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (తూ.గో.జి)

గ్రంథ విమర్శనము

దక్షిణదేశములో నాట్యము

రచన: శ్రీ తుమ్మలపల్లి సీతారామరావు; ప్రచురణ: ఉమా పబ్లిషర్సు, విజయవాడ-1; మూల్యము రు 4-0-0.

భారతజాతి కళారంగాలలో సాధించిన మహోన్నతి స్థితి అనన్యపామాన్యమైనది. మిగు మిక్కిలి సంగీత సాహిత్యాది సర్వ కళలనూ సమన్వయ పరచుకుని ఒక మహా కళగా రూపొందిన భారతీయ నాట్యకళ ఈ జాతి ప్రతిభా సంపదకు ప్రతి చిహ్నంగా వుంది. ఇలాంటి మహాకళకు ఇంతవరకూ పరియైన చరిత్ర గ్రంథం లేకపోవటం విచారకరం. అసలు, అనాది కాలంనుంచీ, మనవారికి ఏ కళకు గాని, ఏ శాస్త్ర విజ్ఞాన కళకు గాని పరిణామ చరిత్ర వుండాలనే అభిప్రాయం వున్నట్లు తోచదు. ఈ చరిత్ర గ్రంథాల అభావంవల్ల యెంతో అయోమయవస్థ యేర్పడ్డది. నాట్యకళకు బొత్తుగా అలాంటి గ్రంథ మేలేదు. శ్రీ తుమ్మలపల్లి సీతారామరావుగారు కొంతకొంత ఈ భారత తీర్థటానికి ప్రయత్నించారు. రచయిత, దాక్షిణాత్య సంప్రదాయాలకు పరిమితం చేసుకుని ఈ గ్రంథాన్ని సంఘటింపాలని ప్రయత్నించేసికా, యావద్భారత సంప్రదాయాల ప్రభావం దాక్షిణాత్య నాట్య కళలను రూపొందించటంలో అమితమైన ప్రభావం చూపటంవల్ల ఆయా సంప్రదాయాలను కూడా తనవి చూడక తీరింది గాదు. దాక్షిణాత్యజాతులలో చరిత్ర కింది ప్రాచీన కాలంనుంచీ అనేక దేశ సంప్రదాయాలు ప్రచారంలోవున్నా, మార్గ సంప్రదాయాలను రూపొందించటంలో భారతీయుల సంప్రదాయాలను దాక్షిణాత్యులు అంది పుచ్చుకోవటం జరిగింది గదా!

రచయిత ఈ గ్రంథాన్ని ఆయిదు ప్రధాన భాగాలుగా విభజించారు.

(1) పూర్వయుగము:—క్రీస్తుకు పూర్వంనుండి క్రీ. ప. 9 శతాబ్దాంతము వరకూ

(2) చరిత్రయుగము:—క్రీ. శ. 1000—1300

(3) మధ్యయుగము :—క్రీ. శ. 1600—1800

(4) ఆంగ్లేయయుగము:—1800—2000

నాట్యకళా పరిణామచరిత్రకూ, జాతీయ చరిత్రకూ అవివాభావ సంబంధం వున్న కారణంగా, నాట్యకళా చరిత్రకు సంబంధం వున్న ఆయా రాజకీయ సాంఘిక చరిత్రలను ఉల్లేఖించి, నాట్యకళను రూపొందించటంలో వాటి ప్రభావాన్ని వివరించుకూ వచ్చారు.

పూర్వ చరిత్ర భాగంలో, నాట్యకళా విర్భావ సంబంధ పౌరాణిక గాథలు, భరతిముని సంప్రదాయం వివరించబడినై. తిరువాత భరతుని సంప్రదాయమునకు భిన్నమై, దక్షిణ భారతదేశమున వ్యాప్తిలో వున్న దేశ సంప్రదాయములు, భరత సంప్రదాయమునకూ వీనికి గల తారతమ్యములు ఉల్లేఖింప బడినై

రెండవ భాగంలో (చరిత్రయుగం). దేవదాసీ వ్యవస్థ ఆవిర్భావ వృద్ధి పతనాల సమగ్ర చరిత్రను అందిజేశారు. అటుపై ఆంధ్రకర్ణాటక, తమిళ కేరళ కళములలో పెంపొందిన నాట్య సంప్రదాయములనూ వాటి చరిత్రలనూ వివరించారు.

చూడవలసిన భాగంలో (మధ్య యుగం) దక్షిణాంధ్ర నాయకరాజుల కృషి, యక్షగాన కృతులు, కూచిపూడి సంప్రదాయం, కేరళ కథాకలి మొదలైన విషయాలు చర్చింపబడినై.

యాత్రా మార్గదర్శి: హిందూ, జౌద్ధి జె.ఎ. చారిత్రక, పౌరాణిక మిక బదరి, కేదారి, అమరనాథ్, పసుపతివాధ్ కైలాస మానసగంగోత్తరాది శ్రేణిములనుగూర్చి వివరించు గ్రంథము. క్రొనుగో 1026 పుటలు, 800 భాషలు, రెండు భాషలు భాషము 1 కి గు 4/- వాస్తవీజు 1-10-0 శ్రీరామనామక్షేత్రము.గుంటూరు-1

చివరి భాగంలో (ఆంగ్లేయయుగం) నేటియ రాజులు పతనమై పోవటంతో ఆశ్రయం లేని ఈ కళ పక్షపుష్పత్రికి దోహదమై పాడరిపోవటం, తిరిగి జాతీయోన్మయంతో, ఈ నెచ్చాన్ని కడిగేసుకుని కొత్తరూపం ధరించటానికి జగచతున్న ప్రయత్నం వివరించారు.

కేవలం నాట్య చరిత్ర నేకాక అందంగు ప్రధానమైన సాంకేతిక విషయాలను కూడా వివరించారు. (పదమూర్త్యాం 'సంయుత హస్తములు' నిర్వచించి వాటి రేఖా చిత్రాలను గ్రంథాంతంలో ప్రత్యేకము బంధంగా ఇచ్చారు.

'మధ్యయుగ' భాగంలో నాయకనాయక లక్షణములు తెలియజేశారు. ఈ భాగంలోనే ఆయా పదికర్తల రచనలనుంచి లక్ష్యాలను ఉటంకించారు.

శిరశ్ జాపపద సంప్రదాయాల పరిశోధనలో రచయిత చేసిన అపారమైన కృషి ద్యోతమానం అవుతోంది.

ఇలాంటి కళా చరిత్రను నిర్మించటం సామాన్య విషయంగాను రచయితకు కేవలం నాట్యకళా సంప్ర

దాయ విజ్ఞానమే కాక, వత, సాంఘిక, గాజకీయ పరిణామాలు. సంబంధించిన స్వప్నముఖమైన పరిజ్ఞానం వంటివేగాని ఈ రచన సాగ్యం కాదు. శ్రీ సీతారామరావుగారు చేసిన మహత్తరమైన ఈ కృషిని గమనించి ఆంధ్రప్రజలు ఈ గ్రంథానికి తగిన ప్రోత్సాహంయివ్వాలని విశ్వసించుకున్నాము.

* * *

తెలంగాణం

1, 2 భాగములు

వ్యాస సంపుటములు : సంకలకర్త : శ్రీ గట్టికోట ఆశ్వానాస్వామి : ప్రచురణ : శిశోదారక గ్రంథాల, 2844 ఇమాంబావి విధి, సికింద్రాబాదు. మూల్యం : మొదటి భాగం : రు. 2-4 0 రెండవ భాగం : రు. 2-8 0

ఆంధ్రప్రదేశ్ అభివృద్ధి మహాస్థి సమయానికి ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించి అందజేసిన ప్రచురణ కర్తలను తొలుదొల అభినందించి వాసివుంది. గాజకీయపు కల్పడులు కొరతగా నిన్ను మొన్నటి వరకూ తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఎక్కడ ఏమి జరుగుతున్నది, ఏమహానీయులు ఉద్భవించి ఏయే కార్యకలాపాలు సాగించి ఆంధ్రాభ్యున్నతికి తోడ్పడుతున్నదీ, యిదిగ ప్రాంతాల ఆంధ్ర ప్రజలవ్యతిరేకి ఏమీ అర్థమయ్యే ఆస్కారం వుండేదిగాను. బయట వున్న వారికే కాదు. తెలంగాణంలోనే ఒక ప్రాంతం వాగి విషయం ఒకరికి అర్థమయ్యేదిగాను. అద్భుత వశాత్తూ నేడు సర్వాంధ్ర ప్రజలూ ఏకమై మహా దాంధ్ర విప్లవేడి సమక ఈ ప్రజానీకం పరస్పరం ఒకరి ఆశీర్వాద నొకరు, ఒకరి భావాల నొకరు ఆట గాం చేసుకుని అన్యోనీయతను సిద్ధంప జేసుకుని పెం పొంతులసి వుంది. ఆ దృష్ట్యా ఈ వ్యాససంపుటములు రెండూ ఆమోద్యములెవవి.

మొదటి భాగం :— ఈ భాగంలో శ్రీ ఆదిగాజు వీరభద్రరావుగారు రచించిన వ్యాసములు 9 వున్నాయి : (1) కాకతీయరాజ వంశము, కాకతీయ సాంఘిక చరిత్రము, తాళపత్ర గ్రంథములు, వాణిజ్యము, శాసనములు, పాకాలపరస్పర, శివాలయము, గోలకొండపట్టణము, కెరెయినుల కథనము (పాచీన సమాధులు). శ్రీ చోలేటి వృషినివాళిరెడ్డి గారి, సర్వాయాపాపకు, మంత్రిమాదన్న అనే గ్రంథ వ్యాసాలున్నాయి. తిరుపతి, శ్రీ కె. వి. భూపాల రావుగారి నుండి 'విశాఖాంగనీ', శ్రీ బి. రామరాజు గారి 'తెలంగాణా జానపద సాహిత్యము' శ్రీ బి. బాబురావువర్యగారి 'ఆదివాసులు' శ్రీ వాసమామలై

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

అప్పుడే ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ క్షణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం * నౌక * ఫయిదలీటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్ జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్,

"యునైటెడ్ ఇండియా లైవ్ లిమిటెడ్" ఎన్ టెన్ నే డ్ - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN" (రాంచీరు)

బొంబాయి-కలకత్తా-కొలంబో-సింగపూరు-విజయవాడ-తిర్తి-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు కోయంబత్తూరు.

వరదానాగ్నియిగాగి 'తెలంగాణా' కవులు, 'శ్రీ కొండ పల్లి' శేషగిగావునారి, 'తెలంగాణా' చిత్రశాస్త్రివానిలల గోపాలకృష్ణయ్యగారి 'మనం ఆంధ్రులం' శ్రీ దాశగిధిగారి 'తెలంగాణా' ఆధునిక నాహిస్సయ్యుల ద్వారం, 'శ్రీ ఆదిరాజు' శిరభిదగావునారి 'తెలంగాణము' అనే వ్యాసాలున్నాయి; మొత్తం 19 వ్యాసాలు.

రెండవ భాగము:—ఈ భాగంలో మొత్తం 18 వ్యాసాలున్నాయి అవి:

నిజము రాష్ట్రముగాని యాంధ్రులు—శ్రీ మావపాటి హనుమంతరావు

[ఇది 1914 ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంకల్ప ప్రకటించబడిన వ్యాసం]

తెలంగాణా రాజకీయోద్యమచరిత్ర—శ్రీ రావి రామయ్యగారిది

పార్శ్వశామిక కార్మికులు—శ్రీ గొబ్బూరి రామచంద్రగారు.

తెలంగాణాలో భూదానోద్యమం—శ్రీ మండ్లి జగన్నాథం.

భూసంస్కరణలు—శ్రీ పల్లెరహనుమంతరావు.

కాలుదారి సమస్య—శ్రీ దేవులపల్లి వేంకటేశ్వరగారు.

భూసంస్కరణలు—శ్రీ కొమరగిరిసుందరరావు.

స్థానిక స్వపరిపాలనవిధానం—శ్రీ సి రామిరెడ్డి

తెలంగాణా యందలి కుటీర పరిశ్రమలు—శ్రీ ఆర్. వి. గావ్.

చేనేతిపరిశ్రమ—శ్రీ పెండెం వాసుదేవరావు.

పరిటాల ప్రజా ఉద్యమము—శ్రీ మాదిరాజు సీతారామారావు

తెలంగాణా రాజకీయోద్యమాలు—శ్రీ కోదాటి వారాహుణగారు.

బొగుగములు—శ్రీ ఎస్. సోమరాజు.

పై రెండు సంపుటములలోని 32 వ్యాసములతోను, తెలంగాణమునకు సంబంధించిన ప్రాచీనాగు నాతన వ్యవస్థలను, పురుషులకు సంబంధించిన వివిధ విషయాలను పాఠకుని దృష్టిపథానికి తెచ్చి తెలంగాణాను గురించి ఒక సమగ్రమైన యేర్పాట్లానికి వాడుకొకటి కల్పించాడు. ఎప్పటికో ఒకనాటికి రచించబడవలసి వున్న ఆంధ్రప్రజల సమగ్ర చరిత్రకు ఈ సంకలనం యంతో ఉపకారి గలదు. ప్రతి ఆంధ్ర గ్రంథాలయంలోనూ నిక్షేపించవలసిన ఉత్తముగలది.

శాంభవీ శతకము

కావ్యసంపుటి; రచన శ్రీ బుగ్గన వేంకటేశ్వరయ్య; ప్రచురణ: బి. వి. అండ్ సన్స్, రామారావు పేట, కాకినాడ వెల. రూ. 0-8 0.

ఈ సంపుటిలో శాంభవీశతకము, పశ్చాత్తాపము, జీవిత నాటకము, సింహాచలము అనే నాలుగు శతకములన్నాయి. ఇంగు పశ్చాత్తాపము (జూనింగ్ మహాకవి 'ఆండ్రియా' (Andrea Del Sarto) పశ్చాత్తాపమునకు అనువాదం 'ఆండ్రియా గొప్పశిల్పి' అతని శిల్పకళా నిపుణుడు మెచ్చి పరాసురాజు తన పభాసలను నలంకరింప గొప్పశిల్పముల చిత్రీకరణనికోరి ఆండ్రియాకు కాసులు రాసులుగా నిచ్చి గౌరవించెను అంగు కంగీకరించి ఆండ్రియా అనామ్మ శీనునొనిబొవుచు నొంయూరలు క్షేమిగా అను మహాసౌందర్యవతిని జూచి. గూమెను బరిగెయ్యనాడి గూమెను వసుడై యామెకొం కొంఁముతో నామె కదలు మేలలుమిడెలు కట్టించి యామె వలలో దడల్కొని గూవిలాస విచారములలో జిక్కి పగలుగాజునకు దానొసంగిన మాట మరచి ఆ క్షేమిగా నితాను సామునకును వ్యయించుచు నలనే గుణం శివోయెను ఆ క్షేమిగా చందల చితి. "మె నలపుతో గాక కేవల ధనము కోసమై యాతని లేండాడెను. "మెను బ్రయు లేంపగో కలగు వాడు తాదయు (నావుల్లి) బడిన యల్పుల నీమె తీర్చుచు డెను. ఈమె పెను మునుకారమున ఆండ్రియా యెంత యునెనా నెంగుల కైన నిచ్చెడివాడు. ఈ విధముగా ఆండ్రియా స్త్రీలలోడై తనకు ధన మొసంగి పరాసుగాజును మోసగించి, అకట నలుగు తల్లిదండ్రుల కంటనెను జూడక విడిచిపెట్టి, ఆ జన్మనీధిమైన కళా నిపుణుని గంగ గల్పి, సర్వ విముల బ్రహ్మవయ్యెను. అపుడు ఆ క్షేమిగా యీశని ధనరాసు లన్నియు వారించి బొవుటవలన నిశిని విడిచి పెట్టి యింకొక నూతన ప్రేయసితో లేచి నాయెను. చివరకు ఆండ్రియా పశ్చాత్తాపమై విరాగియై వాపోయెను—"

ఆ అనుభూతిలో ఆండ్రియా ఒక మహాపత్యాన్ని గ్రహించి దాన్ని తనకు ఉపకరించు బాయినా

వివిధ, కల్పనలు పురింకము, అనునాము.కు

మా ఉత్తమ సాహితీ రచనలు

1 కథావళి 2. భావగీతములు 3 రాజతిరంగిణి చరిత్రండ్రి ఒక్కొక్కటిగా వాయి. చానేజి ప్రత్యేకము కళాకల్పాలిని గ్రంథము, గొప్పపత్రి. వృష్ణజిల్లా

భావిరంకభాకాగులకు అంజనేయము. కభాకాగులుగా
మహామహులు కావాలంటే నిర్దిష్టతేంద్రియము —
ముసి — కావాలన్నది ఈ మహాసత్యం.

“శిల్పకళా ప్రవీణత బ
సిద్ధి కడించితినాచి చూడ న

శిల్పము నాగుళి కి యని
యాత్మ నెఱింగితి; నెఱియున్ బురా

శిల్పవర్ణకళా శిల్పముల
‘జీవము’నందలి ‘యాత్మ’ లేదు నా

శిల్పమునగు దోచును ని
శివ విభేదములగు నిండునున్”

కారణ మొక్కజే కలను
కాంచ మహాత్ములు నిర్దిష్టతేంద్రియ

శ్రీరమణీయచిత్తులు వ
శీకృత సర్వకళా రహస్య ల

వ్యారలు నిగ్గులుల్ తలప
వారికి వాకును బోల్కొయున్నదే

మారచికార గుర్తులన
మావసుడన్ గడ భాగ్యహీనుడన్”

కాంధీవీరకంఠా ధాగాకుద్ధి చివా యితర
కవితా సంపన్నత లేమీ కనుపించటంలేదు.

వాచవి

‘భా. సంపుటి; ‘రచన’ ప్రచురణలు. లండన్
కాలన్, న్యూఢిల్లీ—రి; వెల 1-0 0.

ఈ సంపుటిలో, శ్రీయతులు కవికొంఠల వెంక
టారావు, ‘చలం’ కలపటపు రామగోపాలరావు. విశ్వ
నాథ అచ్యుత నేమరాయలు, పి. భానుమతి. బొమ్మి
రెడ్డిపల్లి నారాయణరావు, కొవ్వడి లక్ష్మన్న, వాడరేపు
పతింజలి, రాఘావి భరద్వాజ, గిడుతూరి నారాయణ,
పన్యాల రంగనాథరావుగార్లు కథలు మొత్తం
11 వున్నాయి. వీరిందరూ ప్రసిద్ధ రచయితలే అయినా
వీటిలో ప్రత్యేకం మెచ్చుకొందగవి రెండు కథ
లున్నాయి ‘ఒక ప్రవృత్తాసింది’ అన్న చలం గారి కథ
రచనందనాహిని యొక మహాకావ్యంలా వుంది
ఈ రచనలో శ్రీచలం ‘వరునివస్తు’ను త్రొసి రాజనే
శారు. రెండవది పరిస్థితుల వారసులు అన్న శ్రీ భర
ద్వాజకథ దీల్లో రచయిత, నెగడుచేసి ఆ అగ్ని కాం

తుల్లో జీవితపు అట్టడుగున అంజకారంగా మెసిలే
గుర్భర జీవుల మృదంగాలను న్యోగిమానం చేశాడు.
అంతిమం ప్రసిద్ధ కథకుల రచనలున్నాయి కనుక
వైవిధ్యాభిరుచికైనా ఈ సంపుటాన్ని సేకరించ
వచ్చు.

కచట తపలు

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీ
నరసింహశాస్త్రి; ప్రచురణ వవ్యభారతి, 8-8-59రి
హిమాయత్ నగర్ ప్రాదరాబాదు, వెల తెలియదు.

ఈ సంపుటిలో రాగజ్యోతిషాలు, సర్వాంత
ర్యామి, జీవితపు జమాఖ్యలు, సమావాంతరశేఖలు,
అశుకుల బ్రతుకులు అనే కీర్తికలలో అయిన కథ
లున్నాయి. కథా విర్మాణంలో శ్రీ శాస్త్రి గారికి ఒక
ప్రత్యేకమైన ప్రతిభవుంది. సామాన్య జీవితంలో
నుంచి కథావస్తువును సేకరించి దానికి అత్యంత
ప్రతిభావంకంగా రససిద్ధిని పొందించగలగ లోగడ
భారతిలో ప్రచురింపబడిన ‘సర్వాంతర్యామి’ అనేకథ
చాలా విచిత్రమైనది. అధునాతన భావాలుగల
యంగుడు పరిస్థితుల ప్రభావానికి లోనై విచిత్రంగా
మాగిపోవటం బహు చాకచక్యంగా చిత్రించారు.
కథను బహుళంగా విస్తరించకుండా వుంటే వీరి
శిల్పానికి ఇంకా నుంచి జగి యేర్పడే సావకాశం
వుంది.

కృష్ణాంజలి

కథలసంపుటి; రచన: శ్రీ శొంతి కృష్ణమూర్తి;
ప్రచురణ: యశోధర ప్రచురణలు, మానుమకొండ,
వరంగల్. వెల రు 1-0-0.

ప్రతీక్ష

సాంఘికనాటిక: రచన: శ్రీ చలలవాడ పద్మయ్య
వవ్యసాహిత్య ప్రచురణ విజయవాడ; వెల 1-8-0.

శ్రీమదాంధ్ర భగవద్గీత

వచనము: రచన: శ్రీ బలాస్వామికవిగాడు; ప్రచు
రణ: ఎం. ఎస్. చౌదరి అండ్ సన్సు; మండవేలు
తూర్పుగోదావరిజిల్లా.

